Моше бен Маймон.
Мишне Тора. —
Варшава, 1881.

книга 1
книга 2
книга 3, часть 1
книга 3, часть 2.

משנה תורה

הוא

היד החזקה

לרבינו משה בר מיימון זצ"ל

עם כל המפרשים כאשר נדפס בדפוס וויען ודיהרנפורט,
ועם הוספות חדשות כמבואר בשער השני.

נדפס ע"י ר' מרדכי קאלינבערג נ"י ושותפיו

ווארשא

בדפוס האחים בני הגביר מוהר"ש ארגעלבראנד ז"ל.
ובדפוס ר' יצחק גאלדמאן נ"י.
שנת חמשת אלפים ושש מאות וארבעים ואחת לפ"ג

МИШНА ТОРА, (РАМБАМЪ).
ТОМЪ V.

ВАРШАВА.
Изданіе С. Оргельбранда Сыновей.
1881.

Дозволено Цензурою.

С. Петербургъ, 12 Января 1881 года.

Варшава.—Въ Типографіи С. Оргельбранда Сыновей, Беднарская улица N. 20.

משנה תורה

הוא

היד החזקה

להנשר הגדול הרב הגאון רבינו משה בר מיימון זצ"ל

עם השגת הראב"ד זצ"ל, ופירוש הרב המגיד משנה, הכסף משנה להגאון מו"ה יוסף קארו זצ"ל, מגדל עוז, הגהות מיימוניות, גם תשובות מיימוניות, ופירושי הרב רבינו עובדיה, והרב הגאון מהר"ל בן חביב על הלכות קדוש החדש, עם כל הצורות השייכות להם ולהלכות שבת וסוכה. גם שני הגבורים סביב לו, הלחם משנה להגאון מו"ה אברהם די בוטן זצ"ל, ומשנה למלך להגאון המפורסם מו"ה יהודא רוזאניס זצ"ל. כאשר היו מאז ומקדם בדפוסי יעסניץ, דיהרנפורט, וויען וברדיטשוב.

ונלוה לו ספר הקובץ חדושים ומקורי הדינים מהרב הגאון ר' נחום טריביטש זצ"ל אבד"ק נ"ש כפי שנדפס בוויען.

ועתה הוספנו חדשות אשר לא היו מעולם בכל ספרי הרמב"ם הנדפסים, יראו נבונים וישמחו:

א) פירוש המגיד משנה על הלכות שחיטה, אשר היה טמון בכתב יד ולא נדפס מעולם. יודפס על מקומו בפנים הספר.

ב) פירוש הרדב"ז על ספר קדושה, הפלאה, זרעים, שופטים, ממלא מקום המגיד משנה שלא נמצא בספרים האלה, כולו מכתב יד. יודפס גם כן על מקומו בפנים הספר.

ג) חדושים ומקורי הדינים מהרב הגאון בעל פרי חדש, נקראים בשם מים חיים.

ד) חדושים ומקורי הדינים מהרב הגאון בעל מחנה אפרים.

ה) חדושים ומקורי הדינים מהרב הגאון ר' ישעיה פיק ז"ל.

ו) ביאורים על הרמב"ם הלכות בית הבחירה מהרב הגאון צדיק יסוד עולם מוהר"ר יעקב עמדין זצ"ל.

ז) חדושים ומקורי דינים מגאונים מפורסמים בדור העבר הכל מכתבי יד. יחד יהיו תמים, ובסוף כל חדוש ומקור דין, שם מולידו.

☜ פירוש המגיד משנה, והרדב"ז, והמה בכתיבת יד, הגיעו לידינו מיד הרה"ג המנוח מוהר"ד זוסמאן יעב"ץ זצ"ל, אשר קנה אותם בתוך מרבית כתבי יד מגאונים הראשונים, מאת רבני חכמי ספרד אשר בירושלים, ושילם להם בכסף מלא לצורך דבר מצוה גדולה שנצטרכו אז. והרשומים באותיות ג' ד' ה' יבואו בסוף כל ספר, והרשום באות ו' יבוא בסוף ספר עבודה, והרשום באות ז' בסוף כל חלק מד' חלקי הרמב"ם.

נדפס בהגה"ה מדוייקת ובתיקון מרבית הטעיות שנשתרבבו בדפוסים הקודמים, כן בפנים הספר וכן בכל המפרשים מסביב.

ספר ראשון הוא ספר המדע

ווארשא

הובא לביה"ד ע"י ה"ה ר' מרדכי קאלינבערג נ"י, ושותפיו

בשנת כי תורה מאתו תצא לפ"ק

הקדמת הרמב"ם ז"ל

אז לא אבוש בהביטי אל כל מצותיך.

כל המצות שניתנו לו למשה בסיני בפירושן ניתנו. שנאמר ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה. תורה זו תורה שבכתב. והמצוה זו פירושה. וצונו לעשות התורה על פי המצוה. ומצוה זו היא הנקראת תורה שבעל פה. כל התורה כתבה משה רבינו קודם שימות בכתב ידו. ונתן ספר לכל שבט ושבט וספר אחד נתנהו בארון לעד. שנאמר לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו וגו'. והמצוה שהיא פירוש התורה לא כתבה אלא צוה בה לזקנים וליהושע ולשאר כל ישראל. שנאמר את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות וגו'. ומפני זה נקראת תורה שבעל פה. אף על פי שלא נכתבה תורה שבעל פה למדה משה רבינו כולה בבית דינו לשבעים זקנים. ואלעזר ופנחס ויהושע שלשתן קבלו ממשה. וליהושע שהוא תלמידו של משה רבינו מסר תורה שבעל פה וצוהו עליה. וכן יהושע כל ימי חייו למד על פה. וזקנים רבים קבלו מיהושע. וקבל עלי מן הזקנים ומפינחס. ושמואל קיבל מעלי ובית דינו. ודוד קיבל משמואל ובית דינו. *ואחיה השילוני מיוצאי מצרים היה ולוי היה ושמע ממשה והיה קטן בימי משה והוא קיבל מדוד ובית דינו. ואליהו קיבל מאחיה השילוני ובית דינו. ואלישע קיבל מאליהו ובית דינו. ויהוידע הכהן קיבל מאלישע ובית דינו. וזכריה קיבל מיהוידע ובית דינו. והושע קיבל מזכריה ובית דינו. ועמוס קיבל מהושע ובית דינו. וישעיה קבל מעמוס ובית דינו. ומיכה קיבל מישעיה ובית דינו. ויואל קיבל ממיכה ובית דינו. ונחום קיבל מיואל ובית דינו. וחבקוק קיבל מנחום ובית דינו. וצפניה קיבל מחבקוק ובית דינו. וירמיה קיבל מצפניה ובית דינו. וברוך בן נריה קיבל מירמיה ובית דינו. ועזרא ובית דינו קיבלו מברוך בן נריה ובית דינו. בית דינו של עזרא הם הנקראים אנשי כנסת הגדולה והם חגי זכריה ומלאכי דניאל חנניה ומישאל ועזריה ונחמיה בן חכליה ומרדכי בלשן וזרובבל והרבה חכמים עמהם תשלום מאה ועשרים זקנים. האחרון מהם הוא שמעון הצדיק והוא היה מכלל המאה ועשרים. וקיבל תורה שבעל פה מכולם והוא היה כהן גדול אחר עזרא. אנטיגנוס איש סוכו ובית דינו קיבלו משמעון הצדיק ובית דינו. ויוסי בן יועזר איש צרידה ויוסף בן יוחנן איש ירושלים ובית דינם קיבלו מאנטיגנוס ובית דינו. ויהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי ובית דינם קבלו מיוסי בן יועזר ויוסף בן יוחנן ובית דינם. ויהודה בן טבאי ושמעון בן שטח ובית דינם קבלו מיהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי ובית דינם. שמעיה ואבטליון גרי הצדק ובית דינם קבלו מיהודה ושמעון ובית דינם. הלל ושמאי ובית דינם קבלו משמעיה ואבטליון ובית דינם. ורבן יוחנן בן זכאי ורבן שמעון בנו של הלל הזקן קבלו מהלל [ושמאי] וב"ד. חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי והם גדולי החכמים שקיבלו ממנו ואלו הם. ר' אליעזר הגדול ור' יהושע ור' יוסי הכהן ור' שמעון בן נתנאל ור' אלעזר בן ערך. ור' עקיבא בן יוסף קיבל מר' אליעזר הגדול ויוסף אביו גר צדק היה. ור' ישמעאל ור' מאיר בן גר צדק קבלו מר' עקיבא וגם קיבל ר' מאיר וחבריו מר' ישמעאל. חביריו של ר' מאיר הם ר' יהודה ור' יוסי ור' שמעון ור' נחמיה ור' אלעזר בן שמוע ור' יוחנן הסנדלר ושמעון בן עזאי ור' חנניה בן תרדיון. וכן קיבלו חביריו של ר' עקיבא מר' אליעזר הגדול. וחביריו של רבי עקיבא הם רבי טרפון רבו של רבי יוסי הגלילי ורבי שמעון בן אלעזר ורבי יוחנן בן נורי. רבן גמליאל הזקן קיבל מרבן שמעון אביו בנו של הלל הזקן. ורבן שמעון בנו קבל ממנו ורבן גמליאל בנו קבל ממנו ורבן שמעון בנו קיבל ממנו ור' יהודה בנו של רבן שמעון זהו הנקרא רבינו הקדוש והוא קיבל מאביו ומר' אלעזר בן שמוע ומר' שמעון חביריו. רבינו הקדוש חיבר המשנה. ומימות משה רבינו ועד רבינו הקדוש לא חיברו חבור שמלמדין אותו ברבים בתורה שבעל פה. אלא בכל דור ודור ראש בית דין או נביא

השגת הראב"ד

*ואחיה השילוני וכו'. א"א אין זה נכון אלא שהיה אחיה השילוני מבית דינו של דוד:

הקדמת הגאון מוהר"י קארו זצ"ל (בעל כסף משנה).

ראה ראיתי את אשר הואיל משה המאור הגדול בר מיימון ז"ל באר את התורה הזאת. תורה צוה לנו משה מורשה וחיבר חיבור הי"ד הגדולה על כל מספרי התורה כולה כללים פרטים ודקדוקים, ומי כמוהו מורה בלשון קצר וצח כלשון המשנה. והדורות הבאים אחריו קצרה ידם מלהבין דבריו ומלירד לעומק אמרותיו הטהורות המזוקקות שבעתים, גם נעלם מהם מוצא כל דין ודין. ומה גם באשר השיג עליו הרב רבי אברהם בן דוד ובכמה מקומות צריך גנר וכר נגר דיפרקינן, וגם הרמ"ך השיג עליו ונמצאו דבריו כדברי הספר החתום, וכמו שכתב הרב רבינו אשר בתשובה וז"ל כל המורים הוראות מתוך דברי הרב רבינו משה בר מיימון ואינם בקיאים במשנה וגמרא לידע מהיכן הוציא דבריו טועים להתיר האסור ולאסור את המותר כי כל הקורא בו סבור שמבין בו ואינו כן שאם אינו בקי במשנה וגמרא ואינו מבין דבר לאשורו ולאמיתו יכשל בדין ובהוראה, לכן לא יסמוך אדם על קריאתו בספרו לדון ולהורות אם לא שימצא ראיה בגמרא, וכן שמעתי מפי אדם גדול בברצלונ"א שהיה בקי בשלשה סדרי ואמר תמהני על בני אדם שאין למדו גמרא וקורין בספרי הרב רבינו משה בן מיימון ומורים ודנין מתוך ספריו וסבורים שיכירו בהם כי אמר אני מכיר בעצמי כי בשלשה סדרי שלמדתי אני מבין כשאני קורא בספריו אבל בספריו בהלכות קדשים וזרעים אינני מבין בהם כלום, וידעתי שכך הוא להם בכל ספריו עכ"ל. ובכן עמד קדוש אחד מדבר וחיבר ספר מגיד משנה אשר בו גילה מקום מוצא כל דין ודין, ואם הדין ההוא שנוי במחלוקת נתן טעם לשבח למה פסק כן, וכן יישב ותירץ השגות הרב ר' אברהם בן דוד. ושם הרב המחבר ספר מגיד משנה שמענו שהיה מגדולי דורו מובהק חבירו של הרב רבינו נסים. והנה לא זכינו לאורו כי אם בספר זמנים ונשים וקדושה ונזיקין וקנין ומשפטים. ואף בספרים הללו נשארו קצת הלכות וקצת פרקים שלא באו לידינו ביאורם. ונכספה גם כלתה נפשי להבין דבריו בכל ספריו ולדעת מוצאן ומובאן, וכן ראיתי כמה אנשים מתאוים ונכספים לזה. ולכן קמתי אני הצעיר יוסף בן כמה"ר אפרים בן מהר"ר יוסף קארו זלה"ה. ונתעודדתי ונתחזקתי ברחמי שמים והסכמתי לכתוב על שאר ספרי הרמב"ם מוצא כל דין ודין ולבאר דבריו ולהשיב להשגות הרב ר' אברהם בן דוד ולהגהות הרמ"ך כאשר תשיג ידי הקצרה. וגם בספרים אשר כתב בהם הרב המגיד כשזכרו מקומות שצריך לדקדק בהם והשיב ידי עליהם. ואם נמצא לדברי המפרשים הגמרא או להרב רבי יצחק אלפס או בתשובותיהם שדברו בהם בהבנת דברי הרב רבינו משה בן מיימון אכתוב דבריהם. ואם יראה לי ליישב דבריו בדרך אחר אכתוב מה שיורוני מן השמים והמעיין את אשר יבחר ירצה ויקרב. ובמקומות שלא מצאתי בדברי המפרשים הנזכרים אכתוב הנראה לעניות דעתי. ונשענתי על חסדי ה' יחנני מתנות חנם להאיר עיני להשכיל להטיב לירד לעומק דעת הרמב"ם ז"ל ויגלה עיני להבין נפלאות מתורתו. וקראתי שם הספר הזה **כסף משנה**, יען כי בו כוסף הנכספים להבין דברי הספר היקר הזה משנה תורה. ומעוזר השמים יתעלה אשאל עזר וסיוע יעזרני על דבר כבוד שמו, ויגלה עיני ואביטה נפלאות מתורתו:

כסף משנה

ואחיה השילוני מיוצאי מצרים היה וכו'. בפרק יש נוחלין (דף קכ"א:) תנא אחיה השילוני ראה את עמרם: כתב הרב רבי אברהם בן דוד א"א אין זה נכון אלא שהיה אחיה השילוני מבית דינו של דוד, עכ"ל. נראה שטעמו לומר שכיון שהיה זקן מופלג ביותר אין נכון לומר שקבל מדוד שהיה צעיר לימים ממנו. וגם בחכמה אפשר שהיה אחיה גדול ממנו אי משום דבישישים חכמה ואי משום דקבל ממשה. אבל מה שאפשר לומר הוא שהיה מבית דינו של דוד שהיה ראש הסנהדרין. ולדעת רבינו יש לומר שאע"פ שנאמר שהיה חכם גדול מדוד יצדק לומר קיבל מדוד לפי שאמר ראש קבלה במקומו:

ואלו

נביא שהיה באותו הדור כותב לעצמו זכרון השמועות ששמע מרבותיו והוא מלמד על פה ברבים. וכן כל אחד ואחד כותב לעצמו כפי כחו מביאור התורה ומהלכותיה כמו ששמע. ומדברים שנתחדשו בכל דור ודור בדינים שלא למדום מפי השמועה אלא במדה משלש עשרה מדות והסכימו עליהם בית דין הגדול. וכן היה הדבר תמיד עד רבינו הקדוש והוא קיבץ כל השמועות וכל הדינים וכל הביאורים והפירושים ששמעו ממשה רבינו ושלמדו בית דין שבכל דור ודור בכל התורה כולה וחיבר מהכל ספר המשנה. ושננו לחכמים ברבים ונגלה לכל ישראל וכתבוהו כולם. ורבצו בכל מקום. כדי שלא תשתכח תורה שבעל פה מישראל. ולמה עשה רבינו הקדוש כך ולא הניח הדבר כמות שהיה. לפי שראה שתלמידים מתמעטין והולכין והצרות מתחדשות ובאות ומלכות רומי פושטת בעולם ומתגברת. וישראל מתגלגלין והולכין לקצוות. חיבר חיבור אחד להיות ביד כולם כדי שילמדוהו במהרה ולא ישכח. וישב כל ימיו הוא ובית דינו ולמדו המשנה ברבים. ואלו הם גדולי החכמים שהיו בבית דינו של רבינו הקדוש וקיבלו ממנו. שמעון וגמליאל בניו. ורבי אפס. ור' חנינא בן חמא. ור' חייא ורב ורבי ינאי ובר קפרא *ושמואל ור' יוחנן ור' הושעיא. ואלו הם גדולי החכמים שקיבלו ממנו ועמהם אלפים ורבבות משאר החכמים. אע"פ שאלו הי"א קיבלו מרבינו הקדוש ועמדו במדרשו. ר' יוחנן קטן היה ואחר כן היה תלמיד לר' ינאי וקיבל ממנו תורה. *וכן רב קיבל מר' ינאי. *ושמואל קיבל מרבי חנינא בר חמא. רב חיבר ספרא וספרי לבאר ולהודיע עיקרי המשנה. ור' חייא חיבר התוספתא לבאר עניני המשנה. וכן ר' הושעיא ובר קפרא חיברו ברייתות לבאר דברי המשנה. ור' יוחנן חיבר הגמרא הירושלמית בארץ ישראל אחר חרבן הבית בקרוב שלש מאות שנה. ומגדולי החכמים שקיבלו מרב ושמואל רב הונא ורב יהודה ורב נחמן ורב כהנא. ומגדולי החכמים שקיבלו מר' יוחנן *רבה בר בר חנה ור' אמי ור' אסי ורב דימי ור' אבין. ומכלל החכמים שקיבלו מרב הונא ומרב יהודה *רבה ורב יוסף. ומכלל החכמים שקיבלו מרבה ורב יוסף אביי ורבא. ושניהם קיבלו גם מרב נחמן. ומכלל החכמים שקיבלו מרבא רב אשי ורבינא. ומר בר רב אשי קיבל מאביו רב אשי ומרבינא:

נמצא מרב אשי עד משה רבינו עליו השלום ארבעים דורות ואלו הן: א) רב אשי מרבא. ב) ורבא מרבה. ג) ורבה מרב הונא. ד) ורב הונא מר' יוחנן ורב ושמואל. ה) ורבי יוחנן ורב ושמואל מרבינו הקדוש. ו) ורבינו הקדוש מרבי שמעון אביו. ז) ורבי שמעון [מרבן גמליאל אביו. ח) ורבן גמליאל מרבן שמעון אביו. ט) ורבן שמעון] מרבן גמליאל הזקן אביו. י) ורבן גמליאל הזקן מרבן שמעון אביו. יא) ור' שמעון מהלל אביו ושמאי. יב) והלל ושמאי משמעיה ואבטליון. יג) ושמעיה ואבטליון מיהודה ושמעון. יד) ויהודה ושמעון מיהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי. טו) ויהושע ונתאי מיוסי בן יועזר ויוסף בן יוחנן. טז) ויוסי בן יועזר ויוסף בן יוחנן מאנטיגנוס. יז) ואנטיגנוס משמעון הצדיק. יח) ושמעון הצדיק מעזרא. יט) ועזרא מברוך. כ) וברוך מירמיה. כא) וירמיה מצפניה. כב) וצפניה מחבקוק. כג) וחבקוק מנחום. כד) ונחום מיואל. כה) ויואל ממיכה. כו) ומיכה מישעיה. כז) וישעיה מעמוס. כח) ועמוס מהושע. כט) והושע מזכריה. ל) וזכריה מיהוידע. לא) ויהוידע מאלישע. לב) ואלישע מאליהו. לג) ואליהו מאחיה. לד) ואחיה מדוד. לה) ודוד משמואל. לו) ושמואל מעלי. לז) ועלי מפנחס. לח) ופנחס מיהושע. לט) ויהושע ממשה רבינו. מ) ומשה רבינו מפי הגבורה. נמצא שכולם מה' אלהי ישראל:

כל אלו החכמים הנזכרים הם גדולי הדורות. מהם ראשי ישיבות ומהם ראשי גליות ומהם סנהדרי גדולה. ועמהם בכל דור ודור אלפים ורבבות ששמעו מהם ועמהם. רבינא ורב אשי הם סוף חכמי הגמרא. ורב אשי הוא שחיבר הגמרא הבבלית בארץ שנער אחר שחיבר ר' יוחנן הגמרא ירושלמית בכמו מאה שנה. וענין שני הגמרות הוא פירוש דברי המשניות וביאור עמקותיה ודברים שנתחדשו בכל בית דין ובית דין מימות רבינו הקדוש ועד חיבור הגמרא. ומשני הגמרות ומן התוספתות ומספרא וספרי (ומן התוספות) מכולם יתבאר האסור והמותר הטמא והטהור החיוב והפטור הפסול והכשר כמו שהעתיקו איש מפי איש מפי משה רבינו מסיני: גם יתבאר מהם דברים שגזרו חכמים ונביאים שבכל דור ודור לעשות סייג לתורה כמו ששמעו ממשה בפירוש. שנאמר ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי. וכן יתבאר מהם המנהגות והתקנות שהתקינו או שנהגו בכל דור ודור כמו שראו בית דין של אותו הדור. לפי שאסור לסור מהם שנאמר לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל. וכן משפטים ודינים מופלאים שלא קיבלום ממשה ודנו בהם בית דין של אותו הדור במדות שהתורה נדרשת בהן. ופסקו אותם הזקנים וגמרו שהדין כך הוא. הכל חיבר רב אשי בגמרא מימות משה וע"ה ימיו. וחברו חכמי המשנה חיבורים אחרים לפרש דברי התורה. רבי הושעיא תלמידו של רבינו הקדוש חיבר ביאור ספר בראשית. ורבי ישמעאל פירש מאלה שמות עד סוף התורה והוא הנקרא מכילתא. וכן ר' עקיבא חיבר מכילתא. וחכמים אחרים אחריהם חיברו מדרשות. והכל חובר קודם הגמרא הבבלית;

נמצא

השגת הראב"ד

* ושמואל ורבי יוחנן וכו'. א"א לא היה שמואל ור' יוחנן ור' הושעיא ור' ינאי ובר קפרא מבית דינו של רבי. אבל לוי ור' ביסא ור' חמא בנו ור' ישמעאל ב"ר יוסי ור' יוסי בר לקוניא הם היו מבית דינו. וזה המאסף אסף מדעתו ולא ידע על מה:

* וכן רב כו'. זה לא היה ולא נברא:

* ושמואל קיבל וכו'. א"א וגם זה לא היה אלא מלוי:

השגת הראב"ד

* רבה בר בר חנה וכו'. א"א ור' חייא בר אבא:

* רבה וכו'. א"א רב חסדא ורבה בר רב הונא:

כסף משנה

ואלו הם גדולי החכמים שהיו בבית דינו של רבינו הקדוש וכו': כתב הרב ר' אברהם בן דוד. א"א לא היה שמואל ור' יוחנן כו' וזה המאסף אסף מדעתו ולא ידע על מה עכ"ל. ויש לומר שטעם רבינו דשמואל גדול היה בימי רבי דאמרינן (בפ"ק דב"מ פ"ה:) דהוה בעי רבי למסמכיה אלא דלא אסתייעא מילתא. וכיון דהוה חזי למסמכיה למה לא יהיה נחשב מבית דינו של רבי. ור' יוחנן אמת הוא שהיה קטן כדאיתא בפ' ראשית הגז (דף קל"ז:) דאמר ר' יוחנן דהוו זקוקין דנורא נפקין מפומיה דרב לפומיה דרבי ולא הוה ידע מאי קאמרי. וא"כ לא היה מבית דינו של רבי מכל מקום למד תורה ממנו. וכבר כתב רבינו שאע"פ שאלו קבלו מרבינו הקדוש ועמדו במדרשו, ר' יוחנן קטן היה. ורב הושעיא למה לא יהיה מבית דינו של רבי והרי הוא חבירו של רבי חייא וכדאמרינן בעלמא (חולין קמ"א.) כל ברייתא דלא מתניא בי ר' חייא ובי רבי הושעיא לא תותבון מינה בי מדרשא ורבי ינאי ובר קפרא גדולים היו בימי רבי ולמה לא יהיו מבית דינו. ומה שכתב אבל לוי ורבי ביסא וכו'. יש לומר שלא בא רבינו למנות כל החכמים שהיו בבית דינו של רבי עד שיקשה עליו למה לא מנה אלו:

וכן רב קבל מר' ינאי. כתב הרב ר' אברהם בן דוד זה לא היה ולא נברא עכ"ל. ואני אומר שדברי רבינו היו ונבראו מדאמרינן פ' האשה רבה (דף ל"ג) רב הונא כרב ורב כר' ינאי ופירש ר' שלמה יצ"ו רב הונא כרב כלומר מרב שהוא רביה קיבלה ורב מרבי ינאי וכן כולם זה למעלה מדורו של זה היה עכ"ל. ומ"מ יש לתמוה למה לא כתב רבינו שרב למד מר' חייא וגם הרב רבי אברהם בן דוד למה לא כתב כן וכעין מה שכתב גבי שמואל:

ושמואל קבל מרבי חנינא בר חמא: כתב הרב ר"א בן דוד וגם זה לא היה אלא מלוי. ואני אומר שאיני יודע מנין לנו שלא למד מר' חנינא שנשאר ראש ישיבה במקום רבי (כתובות ק"ג:). ומ"ש אלא מלוי. איני יודע מנין לו: ומגדולי החכמים שקבלו מר' יוחנן וכו': כתב הראב"ד ור' חייא בר אבא עכ"ל. ואני אומר שאין זו השגה שרבינו לא בא למנות כל הגדולים שקבלו מר' יוחנן אלא קצתם וכדמוכח לשון ומגדולי החכמים: ומכלל החכמים שקבלו מרב הונא ומרב יהודה רבה ורב יוסף: כתב הרב רבי אברהם בן דוד רב חסדא ורבה בר רב הונא עכ"ל. וגם זו אינה השגה מהטעם שכתבתי בסמוך:

ויודע

נמצא רבינא ורב אשי וחבריהם. סוף גדולי חכמי ישראל המעתיקים תורה שבעל פה. ושגזרו גזירות והתקינו תקנות והנהיגו מנהגות ופשטה גזירתם ותקנתם ומנהגותם בכל ישראל בכל מקומות מושבותם. ואחר בית דין של רב אשי שחבר הגמרא וגמרו בימי בנו נתפזרו ישראל בכל הארצות פיזור יתר והגיעו לקצוות ואיים הרחוקים ורבתה קטטה בעולם ונשתבשו הדרכים בגייסות ונתמעט תלמוד תורה ולא נכנסו ישראל ללמוד בישיבותיהם אלפים ורבבות כמו שהיו מקודם אלא מתקבצים יחידים השרידים אשר ה' קורא בכל עיר ועיר ובכל מדינה ומדינה ועוסקין בתורה ומבינים בחיבורי החכמים כולם ויודעים מהם דרך המשפט היאך הוא. וכל בית דין שעמד אחר הגמרא בכל מדינה ומדינה וגזר או התקין או הנהיג לבני מדינתו או לבני מדינות רבות לא פשטו מעשיו בכל ישראל מפני רחוק מושבותיהם ושבוש הדרכים. והיות בית דין של אותה המדינה יחידים ובית דין הגדול של שבעים ואחד בטל מכמה שנים קודם חיבור הגמרא. לפיכך אין כופין אנשי מדינה זו לנהוג כמנהג מדינה האחרת. ואין אומרים לבית דין זה לגזור גזירה שגזרה בית דין אחר במדינתו. וכן אם למד אחד מהגאונים שדרך המשפט כך הוא ונתבאר לבית דין אחר שעמד אחריו שאין זה דרך המשפט הכתוב בגמרא, אין שומעין לראשון אלא למי שהדעת נוטה לדבריו בין ראשון בין אחרון:

ודברים הללו בדינים גזירות ותקנות ומנהגות שנתחדשו אחר חיבור הגמרא. אבל כל הדברים שבגמרא הבבלי חייבין כל ישראל ללכת בהם וכופין כל עיר ועיר וכל מדינה ומדינה לנהוג בכל המנהגות שנהגו חכמי הגמרא ולגזור גזירותם וללכת בתקנותם. הואיל וכל אותם הדברים שבגמרא הסכימו עליהם כל ישראל. ואותם החכמים שהתקינו או שגזרו או שהנהיגו או שדנו דין ולמדו שהמשפט כך הוא, הם כל חכמי ישראל או רובם והם ששמעו הקבלה בעקרי התורה כולה דור אחר דור עד משה רבינו עליו השלום. וכל החכמים שעמדו אחר חיבור הגמרא ובנו בו ויצא להם שם בחכמתם הם הנקראים גאונים. וכל אלו הגאונים שעמדו בארץ ישראל ובארץ שנער ובספרד ובצרפת למדו דרך הגמרא והוציאו לאור תעלומותיו וביארו עניניו, לפי שדרכו דרך עמוקה עד למאוד. ועוד שהוא בלשון ארמי מעורב עם לשונות אחרות לפי שאותה הלשון היתה ברורה לכל אנשי שנער בעת שחוברה הגמרא. אבל בשאר מקומות וכן בשנער בימי הגאונים אין אדם מכיר אותה הלשון עד שמלמדים אותו. ושאלות רבות שואלין אנשי כל עיר ועיר לכל גאון אשר היה בימיהם לפרש להם דברים קשים שבגמרא. והם משיבים להם כפי חכמתם. ואותם השואלים מקבצים התשובות ועושין מהם ספרים להבין מהם. גם חיברו הגאונים שבכל דור ודור חיבורים לבאר הגמרא. מהם מי שפירש הלכות יחידות. ומהם מי שפירש פרקים יחידים שנתקשו בימיו. ומהם מי שפירש מסכתות וסדרים. ועוד חיברו הלכות פסוקות בענין איסור והיתר וחיוב ופטור בדברים שהשעה צריכה להם כדי שיהיו קרובים למדע מי שאינו יכול לירד לעומקה של גמרא. וזו היא מלאכת ה' שעשו בה כל גאוני ישראל מיום שחוברה הגמרא **ועד זמן זה שהוא שנה שמינית אחר מאה ואלף לחרבן הבית, והיא שנת ארבעת אלפים ותשע מאות ושלשים ושבע לבריאת עולם:**

ובזמן הזה תקפו הצרות יתירות ודחקה השעה את הכל ואבדה חכמת חכמינו ובינת נבונינו נסתרה. לפיכך אותם הפירושים וההלכות והתשובות שחברו הגאונים וראו שהם דברים מבוארים נתקשו בימינו ואין מבין עניניהם כראוי אלא מעט במספר. ואין צריך לומר הגמרא עצמה הבבלית והירושלמית וספרא וספרי והתוספתא שהם צריכין דעת רחבה ונפש חכמה וזמן ארוך ואחר כך יודע מהם הדרך הנכוחה בדברים האסורים והמותרים ושאר דיני התורה היאך הוא. ומפני זה *נערתי חצני אני משה בן מיימון הספרדי ונשענתי על הצור ברוך הוא ובינותי בכל אלו הספרים וראיתי לחבר דברים המתבררים מכל אלו החיבורים בענין האסור והמותר הטמא והטהור עם שאר דיני התורה. כולם בלשון ברורה ודרך קצרה עד שתהא תורה שבעל פה כולה סדורה בפי הכל בלא קושיא ולא פירוק. לא זה אומר בכה וזה בכה. אלא דברים ברורים קרובים נכונים על פי המשפט אשר יתבאר מכל אלו החיבורים והפירושים הנמצאים מימות רבינו הקדוש ועד עכשיו. עד שיהיו כל הדינין גלויין לקטן ולגדול בדין כל מצוה ומצוה ובדין כל הדברים שתיקנו חכמים ונביאים. כללו של דבר כדי שלא יהא אדם צריך לחיבור אחר בעולם בדין מדיני ישראל אלא יהא חיבור זה מקבץ לתורה שבעל פה כולה עם התקנות והמנהגות והגזירות שנעשו מימות משה רבינו ועד חבור הגמרא וכמו שפירשו לנו הגאונים בכל חיבוריהם שחיברו אחר הגמרא. לפיכך קראתי שם חיבור זה מ נה תורה. לפי שאדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואחר כך קורא בזה *ויודע ממנו תורה שבעל פה כולה ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם. וראיתי לחלק חיבור זה הלכות הלכות בכל ענין וענין. ואחלק ההלכות לפרקים שבאותו ענין. וכל פרק ופרק אחלק אותו להלכות קטנות כדי שיהיו סדורים על פה. אלו ההלכות שבכל ענין וענין יש מהם הלכות שהם משפטי מצוה אחת בלבד. והיא המצוה שיש בה דברי קבלה הרבה והוא ענין בפני עצמו. ויש מהם הלכות שהם כוללים משפטי מצות הרבה אם יהיו אותן המצות כולם בענין אחד. מפני שחילוק חיבור זה לפי הענינים לא לפי מנין המצות כמו שיתבאר לקורא בו. ומנין מצות התורה הנוהגות לדורות שש מאות ושלש עשרה מצות. מהם מצות עשה מאתים וארבעים ושמנה סימן להם מנין אבריו של אדם. ומהם מצות לא תעשה שלש מאות וששים וחמש סימן להם מנין ימי שנת החמה:

השגת הראב"ד

* ויודע ממנו וכו'. א"א סבר לתקן ולא תיקן כי הוא עזב דרך כל המחברים אשר היו לפניו כי הם הביאו ראיה לדבריהם וכתבו הדברים בשם אומרם והיה לו בזה תועלת גדולה כי פעמים רבות יעלה על לב הדיין לאסור או להתיר וראייתו ממקום אחד ואילו ידע כי יש גדול ממנו שהפליג שמועתו לדעת אחרת היה חוזר בו. ועתה לא אדע למה אחזור מקבלתי ומראייתי בשביל חבורו של זה המחבר. אם החולק עלי גדול ממני הרי טוב ואם אני גדול ממנו למה אבטל דעתי מפני דעתו. ועוד כי יש דברים שהגאונים חולקים זה על זה וזה המחבר בירר דברי האחד וכתבם בחיבורו ולמה אסמוך אני על ברירתו והיא לא נראית בעיני ולא אדע החולק עמו אם הוא ראוי לחלוק אם לא. אין זה אלא כל קבל די רוח יתירא ביה:

*בנוסחא מדוייקת שנמצאתי מתני:

כסף משנה

ויודע ממנו תורה שבעל פה כולה וכו': כתב הראב"ד סבר לתקן ולא תיקן כו' אין זה אלא כל קבל די רוח יתירא ביה עכ"ל: **ואני** אומר שטעם רבינו שאילו היה רוצה ללכת בדרך המחברים שקדמוהו מה יתרון היה לו להוסיף על דברי הרב רבי יצחק אלפס שברוב המקומות פוסק כמותו ולכך בא לחדש פסק הלכה בלשון צח וקצר כמו המשנה ויכול כל חכם לב מהבאים אחריו לסמוך על ברירתו של רבינו. ואם ימצא איזה חכם גדול שלא ירצה לעמוד על ברירתו עד שישקול גם הוא במאזני שכלו מי מעכב על ידו מלעיין בספרי הגמרא והמחברים. נמצא שדרך זה שדרך רבינו תיקון לכל העולם זולתי לאחד בדרא באותו זמן. וגם לו הוא תיקון אם יהיה נחפז לפסוק יסמוך על דעת רבינו וגם כשלא יהיה נחפז לאו מילתא זוטרתי היא לדעת סברת רבינו:

מנין המצות להרמב"ם זצ"ל

מצות עשה

א מצוה ראשונה ממצות עשה לידע שיש שם אלוה שנאמר אנכי ה' אלהיך:

ב לייחדו שנאמר ה' אלהינו ה' אחד:

ג לאהבו שנאמר ואהבת את ה' אלהיך:

ד ליראה ממנו שנאמר את ה' אלהיך תירא:

ה להתפלל אליו שנאמר ועבדתם את ה' אלהיכם ועבודה זו תפלה:

ו לדבקה בו שנאמר ובו תדבק:

ז להשבע בשמו שנאמר ובשמו תשבע:

השגת הראב"ד

להשבע בשמו וכו'. א"א אינה מן המנין אלא בא להזהיר שלא ישבע באל אחר, ואולי אמר זה דלאו הבא מכלל עשה עשה:

ח להדמות בדרכיו הטובים והישרים שנאמר והלכת בדרכיו:

ט לקדש את שמו שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל:

י לקרות קריאת שמע פעמים ביום שנאמר ודברת בם בשכבך ובקומך:

יא ללמוד תורה וללמדה שנאמר ושננתם לבניך:

יב לקשור תפילין בראש שנאמר והיו לטוטפות בין עיניך:

יג לקשור תפילין ביד שנאמר וקשרתם לאות על ידך:

יד לעשות ציצית שנאמר ועשו להם ציצית:

טו לקבוע מזוזה שנאמר וכתבתם על מזוזות ביתך:

טז להקהל את העם לשמוע התורה במוצאי שביעית שנאמר הקהל את העם:

יז לכתוב כל איש ספר תורה לעצמו שנאמר כתבו לכם את השירה הזאת:

יח לכתוב המלך ספר תורה לעצמו יתר על אחד של כל אדם ויהיו לו שתי תורות שנאמר וכתב לו את משנה התורה הזאת:

יט לברך אחר המזון שנאמר ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך:

כ לבנות בית הבחירה שנאמר ועשו לי מקדש:

השגת הראב"ד

לבנות בית הבחירה וכו'. א"א ולמה הניח לבנות מזבח אבנים שלמות:

כא ליראה מבית המקדש שנאמר ומקדשי תיראו:

כב לשמור בית זה תמיד שנאמר ואתה ובניך אתך לפני אהל העדות:

כג להיות הלוי עובד במקדש שנאמר ועבד הלוי:

כד לקדש הכהן ידיו ורגליו בשעת העבודה שנאמר ורחצו אהרן ובניו וגו':

כה לערוך נרות במקדש שנאמר יערוך אותו אהרן ובניו:

כו לברך הכהנים את ישראל שנאמר כה תברכו את בני ישראל:

כז להסדיר לחם ולבונה לפני ה' בכל שבת שנאמר לחם פנים לפני תמיד:

השגת הראב"ד

להסדיר לחם ולבונה וכו'. א"א ולמה לא חשב הקטרת הבזיכין דכתיב אשה לה' ואכילת לחם דכתיב ואכלוהו במקום קדוש:

כח להקטיר הקטרת פעמים ביום שנאמר והקטיר עליו אהרן את קטרת הסמים:

כט להבעיר אש במזבח העולה תמיד שנאמר אש תמיד תוקד על המזבח:

ל להרים את הדשן מעל המזבח שנאמר והרים את הדשן:

לא לשלח טמאים ממחנה שכינה שהוא המקדש שנאמר וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש:

לב לחלוק כבוד לזרעו של אהרן ולהקדימו לכל דבר שבקדושה שנאמר וקדשתו:

לג להלביש הכהנים לעבודה בגדי כהונה שנאמר ועשית בגדי קדש:

לד לשאת את הארון על הכתף כשנושאים אותו שנאמר עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו:

לה למשוח כהנים גדולים ומלכים בשמן המשחה שנאמר שמן משחת קדש:

לו להיות הכהנים עובדים במקדש משמרות משמרות ובמועדים עובדים כאחד שנאמר וכי יבא הלוי וגו' לבד ממכריו על האבות:

לז להיות הכהנים מטמאים לקרוביהן ומתאבלין עליהן כשאר קרוביהם שהן מצווין להתאבל שנאמר לה יטמא:

לח להיות כהן גדול נושא בתולה שנאמר והוא אשה בבתוליה יקח:

לט להקריב תמידין בכל יום שנאמר שנים ליום עולה תמיד:

מ להקריב כהן גדול מנחה בכל יום שנאמר זה קרבן אהרן ובניו:

מא להוסיף קרבן אחד בכל שבת שנאמר וביום השבת שני כבשים:

מב להוסיף קרבן בכל ראש חדש וראש חדש שנאמר ובראשי חדשיכם:

מג להוסיף קרבן בחג הפסח שנאמר שבעת ימים תקריבו אשה לה':

מד להקריב מנחת העומר ממחרת יום ראשון של פסח עם כבש אחד שנאמר והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן:

מה להוסיף קרבן ביום עצרת שנאמר וביום הבכורים וגו':

מו להביא שתי הלחם עם הקרבנות הקרבים בגלל הלחם ביום עצרת שנאמר ממושבותיכם תביאו לחם תנופה:

מז להוסיף קרבן בראש השנה שנאמר ובחודש השביעי באחד לחדש:

מח להוסיף קרבן ביום הצום שנאמר ובעשור לחדש השביעי מקרא קודש יהיה לכם:

מט לעשות עבודת היום ביום הצום שנאמר בזאת יבא אהרן אל הקודש בפר בן בקר וכל העבודה הכתובה בפרשת אחרי מות:

נ להוסיף קרבן בחג הסוכות שנאמר והקרבתם עולה אשה ריח ניחוח:

נא להוסיף קרבן ביום שמיני עצרת כי רגל בפני עצמו הוא שנאמר וביום השמיני:

נב לחוג ברגלים שנאמר שלש רגלים תחוג לי:

נג להראות ברגלים שנאמר שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך:

נד לשמוח ברגלים שנאמר ושמחת בחגך:

נה לשחוט כבש הפסח שנאמר ושחטו אותו כל קהל וגו':

נו לאכול בשר פסח לילי חמשה עשר בניסן שנאמר ואכלו את הבשר וגו':

נז לעשות פסח שני שנאמר בחדש השני בארבעה עשר יום לחדש תעשו אותו במועדו:

נח לאכול את בשר פסח שני על מצה ומרור שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו:

נט לתקוע בחצוצרות על הקרבנות ובשעת הצרות שנאמר ותקעתם בחצוצרות:

ס להיות כל קרבנות בהמה מיום שמיני והלאה שנאמר מיום השמיני והלאה:

השגת הראב"ד

להיות כל קרבנות וכו'. א"א אין לזה טעם, ואולי לאו הבא מכלל עשה עשה:

סא להיות כל קרבן בהמה תמים שנאמר תמים יהיה לרצון:

סב למלוח כל קרבן שנאמר על כל קרבנך תקריב מלח:

סג מעשה העולה שנאמר אם עולה קרבנו:

סד מעשה החטאת שנאמר זאת תורת החטאת:

סה מעשה האשם שנאמר זאת תורת האשם:

סו מעשה זבח השלמים שנאמר וזאת תורת זבח השלמים:

סז מעשה המנחה שנאמר ונפש כי תקריב קרבן מנחה:

סח להקריב בית דין קרבן אם טעו בהוראה שנאמר ואם כל עדת ישראל ישגו:

סט להקריב יחיד קרבן חטאת אם שגג במצות לא תעשה שחייבים עליה כרת שנאמר ונפש כי תחטא:

ע להקריב היחיד קרבן אם נסתפק לו אם חטא חטא שחייבים עליו חטאת או לא חטא שנאמר ולא ידע וגו' והביא את אשמו. וזהו נקרא אשם תלוי:

עא להקריב השוגג במעילה או החוטא בגזילה או בשפחה חרופה או שכפר בפקדון ונשבע מביא קרבן אשם, וזהו הנקרא אשם ודאי:

עב להקריב קרבן עולה ויורד שנאמר אם לא תגיע ידו ואם לא תשיג ידו:

עג להתודות לפני ה' מכל חטא שיעשה האדם בשעת הקרבן ושלא בשעת הקרבן שנאמר והתודו את חטאתם אשר עשו:

עד להקריב הזב קרבן אחר שיטהר מזובו שנאמר וכי יטהר הזב מזובו:

עה להקריב הזבה קרבן אחר שתטהר שנאמר ואחר טהרה מזובה:

עו להקריב המצורע קרבן אחר שיטהר שנאמר וביום השמיני יקח:

עז להקריב היולדת קרבן אחר שתטהר שנאמר ובמלאת ימי טהרה:

עח לעשר הבהמה שנאמר וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור:

עט לקדש בכור הבהמה הטהורה ולהקריבו שנאמר כל הבכור וגו':

פ לפדות בכור אדם שנאמר אך פדה תפדה את בכור האדם:

פא לפדות פטר חמור שנאמר ופטר חמור תפדה בשה:

פב לערוף פטר חמור שנאמר ואם לא תפדה וערפתו:

פג להביא כל הקרבנות שיש על האדם בחובה או בנדבה ברגל ראשון שפגע בו שנאמר ובאת שמה והבאת שמה:

פד להקריב כל הקרבנות בבית הבחירה שנאמר ושם תעשה כל אשר אנכי מצוך היום:

פה להטפל בהבאת הקרבנות מחוצה לארץ לבית הבחירה שנאמר רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריך תשא ובאת. מפי השמועה למדו שאינו מדבר אלא בקדשי ח"ל:

תשובת הגאון מהר"ר יוסף קארו זצ"ל בעל כסף משנה במנין המצות של הרמב"ם ז"ל

ז להשבע בשמו שנאמר ובשמו תשבע: כתב הרב רבי אברהם בן דוד אמר אברהם אינה מן המנין אלא בא להזהיר שלא ישבע באל אחר ואולי על זה אמרו דלאו הבא מכלל עשה עשה עכ"ל. ולפי דבריו יש לתמוה למה אמרו בלשון אולי. ולכן נ"ל לפרש שעל רבינו נתכוון לומר שמא הטעם שמנאה במצות עשה משום דלאו הבא מכלל עשה עשה. ולענין מה שכתב אינה מן המנין גם הרמב"ן ז"ל סבור כן והאריך בזה בהשגותיו לספר המצות של רבינו ודחה מה שהביא רבינו ראיה מדאמרינן בריש תמורה מנין שנשבעים לקיים את המצות שנאמר נשבעתי ואקיימה וכו' והביא ראיה לומר שאינה מן המנין ממה שאמרו במדרש ר' תנחומא אמר הקב"ה לישראל אל תהיו סבורים שהותר לכם להשבע בשמי אפילו באמת אלא אם יהיו בך כל המדות את ה' אלהיך תירא שתהא כאותם יראי אלהים אברהם איוב ויוסף. ולענ"ד נראה שרבינו אפשר לו לדחות ראיה זו ולומר שיראי אלהים מצוה להם לישבע ולשאר כל אדם אסור. ורבינו בספר המצות שלו הביא ראיה לדבריו ממה שאמרו אמרה תורה השבע בשמו ואמרה תורה אל תשבע רוצה לומר כמו שהשבועה אשר אינו צריך אליה מוזהר ממנה והיא לא תעשה כן השבועה בעת הצורך מצווה בה והיא מצות עשה. ובעל הלכות גדולות סבור כדעת רבינו שגם הוא מנאה במנין המצות: **יב יג** כתב רבינו בספר המצות שלו טעם למה מנה תפילין של יד ותפילין של ראש שתי מצות מפני שאמרו בפרק התכלת לנקשות על מי שאמר שתפלה של יד ושל ראש מעכבות זו את זו אטו מאן דלית ליה שתי מצות הדא מצוה לא לעביד. ואע"פ שהתכלת והלבן אין מעכבין זה את זה לא מנאן אלא למצוה אחת מפני שאמרו בספרי יכול שהם שתי מצות תכלת ולבן ת"ל והיה לכם לציצית מצוה אחת היא ואינה שתי מצות. וכתב הריב"ש בתשובה שהטעם מפני שהם מעשה אחד לבישת התכלת והלבן יחד וראוי שימנו אחת אע"פ שאינם מעכבים זה את זה אבל תפילין של ראש ושל יד הם שני מעשים וראוי שימנו שתי מצות כיון שאינם מעכבים זה את זה:

כ לבנות בית הבחירה וכו': כתב הראב"ד ולמה הניח לבנות מזבח אבנים שלימות עכ"ל. ואני אומר שרבינו נתן טעם לדבר בספר המצות שלו וכתב שועשו לי מקדש כולל מינים רבים שהם השלחן והמנורה והמזבח וזולתם מחלקי המקדש והכל יקרא מקדש:

כז להסדיר לחם ולבונה וכו': כתב הראב"ד אמר אברהם ולמה לא חשב הקטרת הבזיכין דכתיב אשה לה'. ואכילת לחם דכתיב ואכלוהו במקום קדוש עכ"ל. וי"ל לדעת רבינו שאשה לה' אינו לשון מצוה, וכן ואכלוהו אינו לשון מצוה אלא ה"ק כשיאכלוהו לא יהא אלא במקום קדוש:

ס להיות כל קרבנות בהמה מיום ח' והלאה וכו': כתב הראב"ד אין לזה טעם ואולי משום לאו הבא מכלל עשה עכ"ל. וי"ל שגם דעת רבינו לומר שהוא לאו הבא מכלל עשה עשה וכ"כ בפירוש בסה"מ שלו:

פו לפדות קדשים בעלי מומים ויהיו מותרים שנאמר רק בכל אות נפשך תזבח מפי השמועה למדו שאינו מדבר אלא בפסולי המוקדשין שיפדו :
פז להיות התמורה קדש שנאמר והיה הוא ותמורתו יהיה קדש :
פח לאכול שירי מנחות שנאמר והנותרת ממנה יאכלו אהרן ובניו :
פט לאכול בשר חטאת ואשם שנאמר ואכלו אותם אשר כופר בהם :
צ לשרוף בשר קדש שנטמא שנאמר והבשר אשר יגע בכל טמא :
צא לשרוף הנותר שנאמר והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף :
צב לגדל הנזיר שערו שנאמר גדל פרע שער ראשו :
צג לגלח הנזיר שערו על קרבנותיו במלאת ימי נזרו או בתוך ימי נזרו אם נטמא שנאמר וכי ימות מת עליו :
צד לקיים אדם כל מה שיוציא בשפתיו מקרבן או לדקה וכיוצא בהם שנאמר מוצא שפתיך תשמור ועשית :
צה לדון בהפרת נדרים בכל הדינים האמורין בתורה :
צו להיות כל הנוגע בנבילה טמא שנאמר וכי ימות מן הבהמה :
צז להיות שמנה שרצים מטמאין שנאמר וזה לכם הטמא :
צח להיות האוכלין מתטמאין שנאמר מכל האוכל אשר יאכל :
צט להיות הנדה טמאה ומטמאה לאחרים :
ק להיות היולדת טמאה כנדה :
קא להיות המצורע טמא ומטמא :
קב להיות בגד מנוגע טמא ומטמא :
קג להיות בית מנוגע מטמא :
קד להיות הזב מטמא :
קה להיות שכבת זרע מטמאה :
קו להיות הזבה מטמאה :
קז להיות המת מטמא :
קח להיות מי נדה מטמאין לאדם טהור ומטהרין לאדם טמא מטומאת מת בלבד. וכל אלו הדינין של טמאין אלו רוב מטפטי כל טומאה וטומאה מהן מבואר בתורה שבכתב :

השגת הראב"ד

להיות מי נדה וכו'. א"א ולמה לא יחשבו לשתים שטומאה וטהרה :

קט להיות הטהרה מכל הטומאות בטבילה במי מקוה שנאמר ורחץ במים את כל בשרו למדו מפי השמועה שרחיצה זו במים שכל גופו עולה בהן בבת אחת :
קי להיות הטהרה מן הצרעת בין צרעת אדם בין צרעת בית בעץ ארז ואזוב ושני תולעת ושתי צפרים ומים חיים שנאמר זאת תהיה תורת המצורע :
קיא להיות המצורע מגלח את כל שערו שנאמר והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו :
קיב להיות המצורע ידוע לכל בדברים האמורים בו בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע וגו' וכן כל שאר הטמאים צריכין להודיע את עצמן :
קיג לעשות פרה אדומה להיות אפרה מוכן שנאמר והיתה לעדת בני ישראל :
קיד להיות מעריך אדם נותן דמים הקצובין בפרשה שנאמר איש כי יפליא נדר :
קטו להיות מעריך בהמה טמאה נותן דמים שנאמר והעמיד את הבהמה :
קטז להיות מעריך ביתו נותן כערך הכהן שנאמר והעריכו הכהן :
קיז להיות מקדיש שדהו נותן בערך הקצוב בפרשה שנאמר והיה ערכך כפי זרעו :
קיח לשלם השוגג במעילה מה שמעל לה' ולהוסיף חומש שנאמר ואת אשר חטא מן הקדש ישלם :
קיט להיות נטע רבעי קדש שנאמר יהיה כל פריו קדש הלולים לה' :
קכ להניח פאה :
קכא להניח לקט :
קכב להניח עומר השכחה :
קכג להניח עוללות בכרם :
קכד להניח פרט הכרם לפי שבכל אלו נאמר לעני ולגר תעזוב אותם וזהו מצות עשה שלהם :
קכה להביא בכורים לבית הבחירה שנאמר ראשית בכורי אדמתך :
קכו להפריש תרומה גדולה לכהן שנאמר ראשית דגנך תתן לו :
קכז להפריש מעשר דגן ללוים שנאמר כל מעשר הארץ וגו' :
קכח להפריש מעשר שני להאכל לבעליו בירושלים שנאמר עשר תעשר מפי השמועה למדו שזהו מעשר שני :
קכט להיות הלוים מפרישין מעשר מן המעשר שלקחו מישראל ונותנין אותו לכהנים שנאמר ואל הלוים תדבר :
קל להפריש מעשר עני תחת מעשר שני בשלישית ובששית בשבוע שנאמר מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך :
קלא להתודות וידוי מעשר שנאמר ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקדש :
קלב לקרוא על הבכורים שנאמר וענית ואמרת לפני ה' אלהיך :
קלג להפריש חלה לכהן שנאמר ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה :
קלד להשמיט קרקע שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה :
קלה לשבות מעבודת הארץ שנאמר בחריש ובקציר תשבות :
קלו לקדש שנת יובל בשביתה בשמיטה שנאמר וקדשתם את שנת החמשים :
קלז לתקוע בשופר בשנת היובל שנאמר והעברת שופר תרועה :
קלח ליתן גאולה לארץ בשנת היובל שנאמר ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ :
קלט להיות גאולה בבתי ערי חומה עד שנה שנאמר ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה :
קמ למנות שני יובל שנים ושמטים שנאמר וספרת לך שבע וגו' :
קמא להשמיט כספים בשביעית שנאמר שמוט כל בעל משה :
קמב לנגוש לעובד כוכבים שנאמר את הנכרי תגש ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך :
קמג ליתן מן הבהמה לכהן הזרוע והלחיים והקיבה שנאמר ונתן לכהן הזרוע :
קמד ליתן ראשית הגז לכהן שנאמר ראשית גז צאנך תתן לו :
קמה לדון בדיני חרמים מהם לה' ומהם לכהן שנאמר אך כל חרם אשר יחרים :
קמו לשחוט בהמה חיה ועוף ואחר יאכל בשרם שנאמר וזבחת מבקרך ומצאנך :

השגת הראב"ד

לשחוט בהמה וכו'. א"א זו אין לו טעם ואולי לאו הבא מכלל עשה עשה :

קמז לכסות דם חיה ועוף שנאמר ושפך את דמו וכסהו בעפר :
קמח לשלח אם לצפור מן הקן שנאמר שלח תשלח את האם :
קמט לבדוק בסימני בהמה שנאמר זאת החיה אשר תאכלו :

השגת הראב"ד

לבדוק בסימני בהמה וכו'. א"א כל לבדוק אין להם טעם אלא משום לאו הבא מכלל עשה עשה :

קנ לבדוק בסימני העוף עד שיבדיל בין טמא לטהור שנאמר כל צפור טהור וגו' :
קנא לבדוק בסימני חגבים לידע טהור מן הטמא שנא' אשר לו כרעים :
קנב לבדוק בסימני דגים שנאמר את זה תאכלו מכל אשר במים :
קנג לקדש חדשים ולחשב שנים וחדשים בב"ד בלבד שנאמר החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה :
קנד לשבות בשבת שנאמר וביום השביעי תשבות :
קנה לקדש השבת שנאמר זכור את יום השבת לקדשו :
קנו לבער חמץ שנאמר ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם :
קנז לספר ביציאת מצרים בלילה הראשון של חג המצות שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא :
קנח לאכול מצה בליל זה שנאמר בערב תאכלו מצות :
קנט לשבות בראשון של פסח שנאמר וביום הראשון מקרא קדש :
קס לשבות בשביעי בו שנאמר וביום השביעי מקרא קדש :
קסא לספור מקצירת העומר מ"ט יום שנאמר וספרתם לכם ממחרת השבת :
קסב לשבות ביום החמשים שנאמר וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש :
קסג לשבות בראשון של חדש השביעי שנאמר באחד לחדש יהיה לכם שבתון :
קסד להתענות בעשירי בו שנאמר ובעשור לחדש תענו את נפשותיכם :
קסה לשבות ביום הצום שנאמר שבת שבתון :
קסו לשבות בראשון של חג הסוכות שנאמר ביום הראשון מקרא קדש :
קסז לשבות בשמיני של חג שנאמר וביום השמיני מקרא קדש :
קסח לישב בסוכה שבעת ימים שנאמר בסוכות תשבו שבעת ימים :
קסט ליטול לולב שנאמר ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים :
קע לשמוע קול שופר בראש השנה שנאמר יום תרועה יהיה לכם :
קעא ליתן מחצית השקל בכל שנה שנאמר זה יתנו כל העובר על הפקודים :
קעב לשמוע מכל נביא שיהיה בכל דור ודור אם לא יוסיף ולא יגרע שנאמר אליו תשמעון :
קעג למנות מלך שנאמר שום תשים עליך מלך :
קעד לשמוע מכל בית דין הגדול שיעמדו להם לישראל שנאמר ועל המשפט :
קעה לנטות אחרי רבים אם תהיה מחלוקת בין הסנהדרין בדינין שנאמר אחרי רבים להטות :
קעו למנות שופטים ושוטרים בכל קהל וקהל מישראל שנאמר שופטים ושוטרים תתן לך :
קעז להשוות בין בעלי דינין בשעה שעומדין בדין שנאמר בצדק תשפוט עמיתך :
קעח להעיד בבית דין למי שיש לו עדות שנאמר והוא עד או ראה או ידע :
קעט לחקור העדים הרבה שנאמר ודרשת וחקרת ושאלת היטב :
קפ לעשות לעדים זוממין כמו שזממו לעשות שנאמר ועשיתם לו כאשר זמם :
קפא לערוף את העגלה כמצוה שנאמר וערפו שם את העגלה בנחל :
קפב להכין שש ערי מקלט שנאמר תכין לך הדרך ושלשת :
קפג לתת ללוים ערים לשבת וגם הם קולטות שנאמר ונתנו ללוים ערים :
קפד לעשות מעקה לגגך שנאמר ועשית מעקה לגגך :
קפה לאבד עבודת כוכבים ומשמשיה שנאמר אבד תאבדון וגו' :
קפו להרוג אנשי עיר הנדחת ולשרוף את העיר שנאמר ושרפת באש את כל שללה :
קפז לאבד שבע עממים מארץ ישראל שנאמר החרם תחרימם :
קפח להכרית זרעו של עמלק שנאמר תמחה את זכר עמלק :
קפט לזכור מה שעשה לנו עמלק תדיר שנאמר זכור את אשר עשה לך עמלק :
קצ לעשות במלחמת הרשות כמשפט הכתוב בתורה שנאמר כי תקרב אל עיר :
קצא למשוח כהן במלחמה שנאמר ונגש הכהן ודבר אל העם :

להתקין

תשובת הגאון מהר"ר יוסף קארו זצ"ל בעל כסף משנה במנין המצות של הרמב"ם ז"ל

קח להיות מי נדה מטמאי אדם טהור ומטהרים אדם טמא מטומאת מת בלבד : כתב הראב"ד ולמה לא יחשבו שתים שטומאה וטהרה עכ"ל. לדעת רבינו י"ל שהטעם מפני שדבר אחד הוא המטמא והמטהר :

קמו לשחוט בהמה חיה ועוף : כתב הראב"ד ז"ל אין לו טעם ואולי לאו הבא מכלל עשה עשה עכ"ל. נראה שטעמו מפני שאין זו מצוה מחוייבת שאם ירצה שלא לאכול בשר או אם ירצה שלא לשחוט הוא בעצמו רשאי אבל הוא לאו הבא מכלל עשה לא תאכל אבר מן החי ולא נבלה הא שחוטה אכול. וי"ל לדעת רבינו שהיא עשה למי שירצה לאכול בשר שישחוט או ישחוט לו אחר :

קמט לבדוק בסימני וכו' : כתב הראב"ד כל לבדוק אין להם טעם אלא משום לאו הבא מכלל עשה עכ"ל. טעמו כטעם ההשגה הקודמת ועל פי מה שיישבתי אותה תתיישב גם זו :

לחלות

קצב להתקין יד במחנה שנאמר ויד תהיה לך מחוץ למחנה:
קצג להתקין יתד שנאמר ויתד תהיה לך על אזניך:
קצד להשיב את הגזל שנאמר והשיב את הגזלה אשר גזל:
קצה ליתן צדקה שנאמר פתח תפתח את ידך:
קצו להעניק לעבד עברי שנאמר העניק תעניק לו. וכן אמה העבריה:
קצז להלוות לעני שנאמר אם כסף תלוה את עמי. אם זה אינו רשות אלא מצוה שנאמר והעבט תעביטנו:
קצח להלוות לעובד כוכבים ברבית שנאמר לנכרי תשיך מפי השמועה למדו שזו מצות עשה:

השגת הראב"ד

להלוות וכו'. א"א זה לא נמצא בספרי לנכרי תשיך זו מצות עשה אלא משום לאו הבא מכלל עשה לנכרי ולא לישראל:

קצט להשיב המשכון לבעליו שנאמר השב תשיב לו את העבוט:
ר ליתן שכר שכיר בזמנו שנאמר ביומו תתן שכרו:
רא להיות השכיר אוכל בזמן שכירות שנאמר כי תבא בכרם רעך, כי תבא בקמת רעך:
רב לעזוב מעל חבירו או מעל בהמתו שנאמר עזוב תעזוב עמו:
רג להקים המשא על הבהמה שנאמר הקם תקים עמו:
רד להשיב אבדה שנאמר השב תשיבם לאחיך:
רה להוכיח החוטא שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך:
רו לאהוב כל בני אדם שמי ברית שנאמר ואהבת לרעך כמוך:
רז לאהוב את הגר שנאמר ואהבתם את הגר:
רח לצדק מאזנים עם המשקלות שנאמר מאזני צדק אבני צדק:
רט לכבד החכמים שנאמר מפני שיבה תקום:

רי לכבד אב ואם שנאמר כבד את אביך ואת אמך:
ריא ליראה מאב ואם שנאמר איש אמו ואביו תיראו:
ריב לפרות ולרבות שנאמר פרו ורבו:
ריג לבעול בקידושין שנאמר כי יקח איש אשה:
ריד לשמח החתן את אשתו שנה שנאמר נקי יהיה לביתו שנה אחת וגו':
רטו למול את הבן שנאמר וביום השמיני ימול בשר ערלתו:
רטז ליבם אשת אח שנאמר יבמה יבא עליה:
ריז לחלוץ ליבם שנאמר וחלצה נעלו מעל רגלו:
ריח לישא אונס את אנוסתו שנאמר ולו תהיה לאשה:
ריט לישב מוציא שם רע עם אשתו כל ימיו שנאמר ולו תהיה לאשה:
רכ לדון במפתה בחמשים שקל עם שאר דינין שנאמר וכי יפתה:
רכא לעשות ליפת תאר ככתוב בתורה שנאמר וראית בשביה אשת יפת תואר:
רכב לגרש בשטר שנאמר וכתב לה ספר כריתות:
רכג לעשות לסוטה כתורה שנאמר ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת:
רכד להלקות לרשע שנאמר והפילו השופט והכהו לפניו:
רכה להגלות הרוצח בשגגה שנאמר וישב בה עד מות הכהן הגדול:
רכו להיות ב"ד הורגין בסייף שנאמר נקם ינקם:
רכז להיות ב"ד הורגין בחנק שנאמר מות יומת הנואף והנואפת:
רכח להיות ב"ד שורפין באש שנאמר באש ישרפו אותו:
רכט להיות ב"ד סוקלין באבנים שנאמר וסקלתם אותו וגו':
רל לתלות מי שנתחייב תלייה שנאמר ותלית אותו על עץ:
רלא לקבור הנהרג ביומו שנאמר כי קבור תקברנו ביום ההוא:

רלב לדון לעבד עברי כהלכותיו שנאמר כי תקנה עבד עברי:
רלג ליעד אמה עבריה שנאמר אשר לו יעדה והפדה:
רלד לפדות אמה עבריה שנאמר והפדה:
רלה לעבוד בעבד כנעני לעולם שנאמר לעולם בהם תעבודו:
רלו להיות החובל משלם ממון שנאמר כי יריבון אנשים והכה איש:
רלז לדון בנזקי בהמה שנאמר וכי יגוף שור איש את שור רעהו:
רלח לדון בנזקי הבור שנאמר כי יפתח איש בור:
רלט לדון לגנב בתשלומין או במיתה שנאמר וכי יגנב, אם במחתרת ימצא הגנב, וגונב איש ומכרו:

השגת הראב"ד

לדון לגנב וכו'. א"א ולמה לא יחשבו לשתים ושלש:

רמ לדון בנזקי הבער שנאמר כי יבעיר איש שדה או כרם:
רמא לדון בנזקי האש שנאמר כי תצא אש ומצאה קוצים:
רמב לדון בנזקי שומר חנם שנאמר כי יתן איש אל רעהו כסף וגו':
רמג לדון בדין נושא שכר שנאמר כי יתן איש אל רעהו חמור או שור:
רמד לדון בדין השואל שנאמר וכי ישאל איש מעם רעהו:
רמה לדון בדיני מקח וממכר שנאמר וכי תמכרו ממכר לעמיתך:
רמו לדון בדין טוען ונטען שנאמר על כל דבר פשע על שור על חמור על שה:
רמז להציל הנרדף ואפילו בנפש הרודף שנאמר וקצותה את כפה:
רמח לדון בדיני נחלות שנאמר איש כי ימות ובן אין לו:

מצות לא תעשה

א מצות ראשונה ממצות לא תעשה שלא לעלות במחשבה שיש שם אלוה זולת ה' שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני:
ב שלא לעשות פסל, לא יעשה בידו ולא יעשו לו אחרים שנאמר לא תעשה לך פסל:
ג שלא לעשות עבודת כוכבים ואפילו לאחרים שנאמר אלהי מסכה לא תעשה לך:
ד שלא לעשות צורות לנוי ואע"פ שאין עובדין אותן שנאמר לא תעשון אתי:
ה שלא להשתחוות לעבודת כוכבים ואע"פ שאין דרך עבודתה בהשתחויה שנאמר ולא תשתחוה להם:
ו שלא לעבוד עבודת כוכבים בדברים שדרכה להעבד בהם שנאמר ולא תעבדם:
ז שלא להעביר בנו למולך שנאמר ומזרעך לא תתן להעביר למולך:
ח שלא לעשות מעשה אוב שנאמר אל תפנו אל האובות:
ט שלא לעשות מעשה ידעוני שנאמר ואל הידעונים:
י שלא לפנות אחר עבודת כוכבים שנאמר אל תפנו אל האלילים:
יא שלא להקים מצבה שנאמר ולא תקים לך מצבה:
יב שלא ליתן אבן משכית שנאמר ואבן משכית לא תתנו בארצכם:
יג שלא ליטע אילן במקדש שנאמר לא תטע לך אשרה כל עץ:
יד שלא לישבע בעבודת כוכבים לעובדיה ולא משביעין אותן בה שנאמר ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך:
טו שלא להדיח בני ישראל אחר עבודת כוכבים שנאמר ולא ישמע על פיך זו אזהרה למדיח:
טז שלא להסית אדם מישראל אחר עבודת כוכבים שנאמר במסית ולא יוסיפו לעשות:
יז שלא לאהוב המסית שנאמר לא תאבה לו:
יח שלא לעזוב השנאה למסית שנאמר ולא תשמע אליו:
יט שלא להציל המסית אלא עומד על דמו שנאמר לא תחוס עינך עליו:
כ שלא ילמד המוסת זכות על המסית שנאמר לא תחמול:
כא שלא ישתוק המוסת מללמד חובה על המסית אם ידע לו חובה שנאמר ולא תכסה עליו:
כב שלא ליהנות בציפוי נעבד בעבודת כוכבים שנאמר לא תחמוד כסף וזהב עליהם:
כג שלא לבנות עיר הנדחת כמות שהיתה שנאמר לא תבנה עוד:
כד שלא ליהנות בממון עיר הנדחת שנאמר ולא ידבק בידך:
כה שלא ליהנות בעבודת כוכבים בכל משמשיה ובתקרובתה וביין שנתנסך לה שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך:
כו שלא להתנבא בשמה שנאמר ואשר ידבר בשם אלהים אחרים:
כז שלא להתנבא בשקר שנאמר אשר יזיד לדבר דבר בשמי את אשר לא צויתיו:
כח שלא לשמוע למתנבא לשם עבודת כוכבים שנאמר לא תשמע אל דברי הנביא:
כט שלא ימנע מהריגת נביא השקר ולא ליראה ממנו שנאמר לא תגור ממנו:
ל שלא ללכת בחקות העובדי כוכבים ולא במנהגותם שנאמר ולא תלכו בחקות וגו':

לא שלא לקסום שנאמר לא ימצא בך קוסם קסמים:
לב שלא לעונן שנאמר לא תעוננו:
לג שלא לנחש שנאמר לא תנחשו:
לד שלא לכשף שנאמר לא ימצא בך וגו' ומכשף:
לה שלא לחבור חבר שנאמר וחובר חבר:
לו שלא לשאול באוב שנאמר ושואל אוב:
לז שלא לשאול בידעוני שנאמר ושואל אוב וידעוני:
לח שלא לשאול בחלום מן המתים שנאמר ודורש אל המתים:
לט שלא תעדה אשה עדי איש שנאמר לא יהיה כלי גבר על אשה:
מ שלא יעדה איש עדי אשה שנאמר לא ילבש גבר שמלת אשה מפני שזהו מנהג עובדי כוכבים וכן מפורש בספרי עבודתם:
מא שלא לכתוב בגוף כעובדי כוכבים שנאמר וכתובת קעקע לא תתנו בבשרכם:
מב שלא ללבוש שעטנז כמו שלובשין כומרי עבודת כוכבים שנאמר לא תלבש שעטנז:
מג שלא להקיף פאת ראש ככומרי עבודת כוכבים שנאמר ולא תקיפו פאת ראשכם:

השגת הראב"ד

שלא להקיף וכו'. א"א לאו למקיף ולאו לניקף לאו למשחית ולאו לנשחת:

מד שלא להשחית כל הזקן כעובדי כוכבים שנאמר ולא תשחית את פאת זקנך:
מה שלא להתגודד כעובדי כוכבים שנאמר לא תתגודדו, וגדידה ושריטה אחת היא:
מו שלא לשכון בארץ מצרים לעולם שנאמר לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד:

שלא

תשובת הגאון מהר"ר יוסף קארו זצ"ל בעל כסף משנה במנין המצות של הרמב"ם ז"ל

קצח להלוות וכו': כתב הראב"ד זה לא נמצא בספרי תשיך זו מצות עשה אלא משום לאו הבא מכלל עשה ולא לישראל עכ"ל. וגם בפרק ה' מהלכות מלוה כתב על דברי רבינו א"א אני לא מצאתי שמועה זו ואולי טעה במה שמצא בספרי תשיך זו מצות עשה אלא משום לאו הבא מכלל עשה ולא לישראל עכ"ל. וכתב ה"ה שכן כתבו הרמב"ן והרב רבי שלמה בן אדרת ואף הסוגיא שבפ' איזהו נשך מוכחת כן עכ"ל. והר"ן כתב שם ול"נ כדברי הרמב"ם דכיון דמסקנא דשמעתין דרבית דעובדי כוכבים מדאורייתא שרי הדרינן למאי דס"ד דרבא מאי תשיך כו' ואם איתא דקרא להתיר רבית אצטריך מידחיא ברייתא דספרי לגמרי דמנא לן דלגאו הבא מכלל עשה אתא דילמא למישרי אצטריך אלא ע"כ כי ס"ל דרבית דעובדי כוכבים שרי נקטינן תשיך כפשטיה דלמצוה הוא דאתא וסייע דתניא בספרי תשיך הרי זה מצות עשה וכיון דמסקנא דסוגיין דרבית דעובדי כוכבים מדאורייתא שרי נקטינן על כרחך ברייתא דספרי כפשטה עכ"ל:
רלט לדון כגנב בתשלומין וכו': כתב הראב"ד ולמה לא יחשבו לשתים ושלש עכ"ל:
מג שלא להקיף פאת וכו': כתב הראב"ד אמר אברהם לאו למקיף ולאו לניקף לאו למשחית ולא לנשחת עכ"ל. ואני אומר שיש לתמוה למה כתב כן על דברי רבינו שהרי רבינו לא נחת הכא אלא למנות המצות לבד לא לומר אם הניקף חייב או פטור. ובפ' י"ב מהלכות עבודת כוכבים כתב רבינו שהניקף הוא פטור אא"כ סייע. וכתב שם הראב"ד אע"פ שאינו לוקה כיון שמדעתו עשה עובר בלאו עכ"ל. ויש לתמוה כיון שכשמסייע לוקה וכשאינו מסייע לדעת הראב"ד אע"פ שאינו לוקה עובר בלאו למה כתב כאן ולא לניקף*:

*) [הרב המחבר ז"ל לאו למקיף לאו לניקף לאו למשחית לאו לנשחת (עי' סוף' כ"א י"ג), והמחלקה תמיהה הכ"מ]

שלם

מז שלא לתור אחר מחשבות הלב וראיית העינים שנאמר ולא תתורו וגו':
מח שלא לכרות ברית לשבעה עממין שנאמר לא תכרות להם ברית:
מט שלא להחיות אדם משבעה עממים שנאמר לא תחיה כל נשמה:
נ שלא לחון עובדי כוכבים שנאמר לא תחנם:
נא שלא להושיב עובדי כוכבים בארצנו שנאמר לא ישבו בארצכם:
נב שלא להתחתן בעובדי כוכבים שנאמר לא תתחתן בם:
נג שלא ישא עמוני ומואבי בת ישראל לעולם שנאמר לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה':
נד שלא להרחיק זרע עשו מן הקהל אלא עד שלשה דורות שנאמר לא תתעב אדומי:
נה שלא להרחיק מצרי מן הקהל אלא עד שלשה דורות שנאמר לא תתעב מצרי:
נו שלא לקרוא שלום לעמון ומואב בתחלת בשעת מלחמה כשאר עמים שנאמר לא תדרוש שלומם וטובתם:
נז שלא להשחית אילני מאכל וכן כל שיש בו השחתה אסור שנאמר לא תשחית את עצה:
נח שלא ייראו אנשי המלחמה ולא יפחדו מאויביהם בשעת מלחמה שנאמר לא תערוץ מפניהם לא תיראום:

השגת הראב"ד

שלא ייראו וכו'. א"א הבטחה היא ואינה אזהרה:

נט שלא נסיר מלבנו מעשה הרע שעשה לנו עמלק שנאמר לא תשכח:
ס שאנו מוזהרין על ברכת השם שנאמר אלהים לא תקלל ונאמר בעונש ונוקב שם ה' מות יומת וזה הכלל כל שענש הכתוב עליו כרת או מיתת בית דין הרי זו מצות לא תעשה חוץ ממילה ופסח שהן בכרת והן מצות עשה:
סא שלא לעבור על שבועת ביטוי שנאמר ולא תשבעו בשמי לשקר:
סב שלא ישבע לשוא שנאמר לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא:
סג שלא לחלל את שם הקב"ה שנאמר ולא תחללו את שם קדשי:
סד שלא לנסות את דבר ה' שנאמר לא תנסו את ה' אלהיכם:
סה שלא לאבד בית המקדש או בתי כנסיות או בתי מדרשות וכן אין מוחקין את השמות המוקדשין ואין מאבדים כתבי הקדש שנאמר אבד תאבדון לא תעשון כן לה' אלהיכם:
סו שלא ילין הצלוב על העץ שנאמר לא תלין נבלתו על העץ:
סז שלא להשבית שמירה סביב למקדש שנאמר ושמרתם את משמרתי:
סח שלא יכנס כהן להיכל בכל עת שנאמר ואל יבא בכל עת אל הקדש:
סט שלא יכנס כהן בעל מום מן המזבח ולפנים שנאמר אך אל הפרוכת לא יבא:
ע שלא יעבוד בעל מום שנאמר אשר יהיה בו מום:
עא שלא יעבוד בעל מום עובר שנאמר כל איש אשר בו מום לא יקרב:
עב שלא יתעסקו הלוים בעבודת הכהנים ולא הכהנים בעבודת הלוים שנאמר בלוים אל כלי הקדש ואל המזבח לא יקרבו גם הם גם אתם:
עג שלא יכנס למקדש ולא יורה בתורה שתוי יין שנאמר יין ושכר אל תשת בבואכם אל אהל מועד ונאמר ולהורות את בני ישראל:
עד שלא יעבוד הזר במקדש שנאמר וזר לא יקרב אליכם:
עה שלא יעבוד כהן טמא שנאמר וינזרו מקדשי בני ישראל:
עו שלא יעבוד כהן טבול יום עד שיעריב שמשו שנאמר ולא יחללו:
עז שלא יכנס כהן טמא לעזרה שנאמר ולא יטמאו את מחניהם זו מחנה שכינה:
עח שלא יכנס טמא למחנה לויה שכנגדו לדורות הר הבית שנאמר לא יבוא אל תוך המחנה זו מחנה לויה:
עט שלא לבנות אבני מזבח גזית שנאמר לא תבנה אתהן גזית:

פ שלא לפסוע על המזבח שנאמר ולא תעלה במעלות על מזבחי:
פא שלא להקטיר ולהקריב במזבח הזהב שנאמר לא תעלו עליו קטרת זרה:
פב שלא לכבות אש המזבח שנאמר אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה:
פג שלא לעשות במתכונת שמן המשחה שנאמר ובמתכונתו לא תעשו:
פד שלא לסוך בשמן המשחה זר שנאמר על בשר אדם לא ייסך:
פה שלא לעשות במתכנת הקטרת שנאמר ובמתכנתה לא תעשו:
פו שלא להוציא בדי הארון שנאמר לא יסורו ממנו:
פז שלא יזח החושן מעל האפוד שנאמר ולא יזח החשן מעל האפוד:
פח שלא יקרע המעיל שנאמר כפי תחרא יהיה לו לא יקרע:
פט שלא להעלות קדשים בחוץ שנאמר השמר לך פן תעלה עולותיך:
צ שלא לשחוט קדשים בחוץ שנאמר איש אשר ישחט שור או כשב ואל פתח אהל מועד לא הביאו ונכרת:
צא שלא להקדיש בעלי מומין למזבח שנאמר כל אשר בו מום לא תקריבו זהו איסור הקדשו:
צב שלא לשחוט בעלי מומין לשם קרבן שנאמר לא תקריבו אלה לה':
צג שלא לזרוק דם בעלי מומין לגבי המזבח שנאמר בבעלי מומין לא תקריבו לה' וזהו איסור זריקת דמו:
צד שלא להקטיר אימורי בעלי מומין שנאמר ואשה לא תתנו מהם:
צה שלא להקריב בעל מום עובר שנאמר לא תזבח לה' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום זהו מום עובר:
צו שלא להקריב בעל מום מיד העכו"ם שנאמר ומיד בן נכר לא תקריבו:
צז שלא יתן מום בקדשים שנאמר מום לא יהיה בו כלומר לא תתן בו מום:
צח שלא יקטיר שאור או דבש שנאמר כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו:
צט שלא להקריב תפל שנאמר ולא תשבית מלח ברית אלהיך:
ק שלא להקריב אתנן ומחיר שנאמר לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב:
קא שלא לשחוט אותו ואת בנו שנאמר אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד:
קב שלא יתן שמן זית במנחת חוטא שנאמר לא ישים עליה שמן:
קג שלא יתן עליה לבונה שנאמר ולא יתן עליה לבונה:
קד שלא יתן שמן במנחת סוטה שנאמר ולא יצוק עליו שמן:
קה שלא יתן עליו לבונה שנאמר ולא יתן עליו לבונה:
קו שלא להמיר את הקדשים שנאמר לא יחליפנו ולא ימיר אותו:
קז שלא לשנות את הקדשים מקרבן לקרבן שנאמר בבכור לא יקדיש איש אותו כלומר שלא יקדישנו לקרבן אחר:
קח שלא לפדות בכור בהמה טהורה שנאמר אך בכור שור וגו' לא תפדה:
קט שלא למכור מעשר בהמה שנאמר לא יגאל:
קי שלא למכור שדה החרם שנאמר לא ימכר:
קיא שלא לפדות שדה החרם שנאמר לא יגאל:
קיב שלא יבדיל ראש חטאת העוף שנאמר ומלק את ראשו ממול ערפו:
קיג שלא לעבוד בקדשים שנאמר לא תעבוד בבכור שורך:
קיד שלא לגזוז את הקדשים שנאמר ולא תגוז בכור צאנך:
קטו שלא ישחוט הפסח והחמץ קיים שנאמר לא תשחט על חמץ דם זבחי:
קטז שלא להניח אימורי הפסח עד שיפסל בלינה שנאמר לא ילין חלב חגי:
קיז שלא להותיר מבשר הפסח שנאמר ולא תותירו ממנו עד בוקר:

קיח שלא להותיר מחגיגת ארבעה עשר ליום השלישי שנאמר ולא ילין מן הבשר. מפי השמועה למדו שבבשר חגיגת י"ד הכתוב מדבר וזה שנאמר לבקר לבוקרו של יום שני של יום הפסח שהוא שלישי לשחיטה:
קיט שלא להותיר מבשר פסח שני עד בוקר שנאמר ולא ישאירו ממנו עד בוקר:
קכ שלא להותיר מבשר התודה עד בוקר שנאמר ולא תותירו ממנו עד בוקר, והוא הדין לשאר קדשים שאין מניחין אותן לאחר זמן אכילתן:
קכא שלא לשבור עצם בפסח שנאמר ועצם לא תשברו בו:
קכב שלא לשבור עצם בפסח שני שנאמר ועצם לא תשברו בו:
קכג שלא להוציא מבשר הפסח מן החבורה שנאמר ולא תוציא מן הבית:
קכד שלא לעשות שירי מנחות חמץ שנאמר לא תאפה חמץ חלקם:
קכה שלא לאכול בשר הפסח נא ומבושל שנאמר אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל:
קכו שלא להאכיל בשר פסח לגר תושב שנאמר תושב ושכיר לא יאכל בו:
קכז שלא יאכל הערל בשר פסח שנא' כל ערל לא יאכל בו:
קכח שלא להאכיל בשר הפסח לישראל שנהפך לעובד כוכבים שנאמר כל בן נכר לא יאכל בו כלומר ישראל שנלוה לבני נכר ועובד כוכבים כמותם לא יאכל בו:
קכט שלא יאכל אדם שנטמא קדשים שנאמר והנפש אשר תאכל מבשר זבח השלמים:
קל שלא לאכול מן הקדשים שנטמאו שנאמר והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל:
קלא שלא לאכול נותר שנאמר ואוכליו עונו ישא ונכרתה הנפש ההיא:
קלב שלא לאכול פיגול שנאמר המקריב אותו לא יחשב לו פגול יהיה והוא בכרת:
קלג שלא יאכל זר תרומה שנאמר וכל זר לא יאכל קדש:
קלד שלא יאכל אפי' תושב כהן ושכירו תרומה שנאמר תושב כהן ושכיר לא יאכל בו:
קלה שלא יאכל ערל תרומה והוא הדין לשאר קדשים ודבר זה למדו הכתוב מן הפסח בגזירה שוה ואינו בפירוש מן התורה, ומפי השמועה למדו שאסור ערל בקדשים מגופי תורה ואינו מדברי סופרים:
קלו שלא יאכל כהן טמא תרומה שנאמר איש מזרעך וגו' בקדשים לא יאכל:
קלז שלא תאכל חללה קדש לא תרומה ולא חזה ושוק שנאמר ובת כהן כי תהיה לאיש זר:
קלח שלא תאכל מנחת כהן שנאמר וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל:
קלט שלא לאכול בשר חטאות שנעשו בפנים שנאמר וכל חטאת אשר יובא מדמה:
קם שלא לאכול פסולי המוקדשין שהוטל בהם מום בכוונה שנאמר לא תאכל כל תועבה מפי השמועה למדו שפסולי המוקדשין שהוטל בהם מום הכתוב מדבר:
קמא שלא לאכול מעשר שני של דגן חוץ לירושלים שנאמר לא תוכל לאכול בשעריך:
קמב שלא לאכול מעשר שני של תירוש חוץ לירושלים שנאמר תירושך:
קמג שלא לאכול מעשר שני של יצהר חוץ לירושלים שנאמר ויצהרך:
קמד שלא לאכול בכור תמים חוץ לירושלים שנאמר לא תוכל וגו' ובכורות:
קמה שלא יאכלו הכהנים חטאת ואשם חוץ לעזרה שנאמר ולא תוכל וגו' בקרך וצאנך, מפי השמועה למדו שלא בא הכתוב אלא לאסור בשר חטאות ואשמות חוץ לעזרה לפי שכל דבר שיאכל חוץ למקום אכילתו לא תוכל לאכול בשעריך אקרא בו:
קמו שלא לאכול בשר עולה שנאמר לא תוכל ונדריך אשר תדור כלומר לא תוכל לאכול נדריך אשר תדור וזהו אזהרה של כל מועל שלא יהנה מכל הקדשים האסורים ליהנות מהם ואם נהנה מעל:
קמז שלא לאכול בשר קדשים קלים קודם זריקת הדם שנאמר לא תוכל וגו' ונדבותיך וגו' כלומר לא תוכל לאכול נדבותיך קודם זריקת הדם:

שלא

תשובת הגאון מהר"ר יוסף קארו זצ"ל בעל כסף משנה במנין המצות של הרמב"ם ז"ל

נח שלא ייראו אנשי מלחמה וכו' לא תערוץ מפניהם לא תיראום: כתב הראב"ד אמר אברהם הבטחה היא ואינה אזהרה עכ"ל. ורבינו מפרש קרא כמשמעו שהיא אזהרה ואדרבא על הראב"ד יש לתמוה למה הוציא הפסוק ממשמעו כדי להשיג על רבינו:

קמח שלא יאכל זר בשר קדשי הקדשים שנאמר וזר לא יאכל כי קדש הם:

קמט שלא יאכל כהן בכורים קודם הנחה בעזרה שנאמר לא תוכל וגו' ותרומת ידך אלו הבכורים:

קנ שלא לאכול מעשר שני בטומאה ואפי' בירושלים עד שיפדה שנאמר לא בערתי ממנו בטמא:

קנא שלא לאכול מעשר שני באנינות שנאמר לא אכלתי באוני ממנו:

קנב שלא להוציא דמי מעשר שני בשאר דברים שאין בהם אכילה ושתייה שנאמר ולא נתתי ממנו למת. יכל שהוא חוץ לצרכי הגוף החי נתתי ממנו למת אקרא בו:

קנג שלא לאכול הטבל והטבל הוא דבר שגידוליו מן הארץ המחייבת בתרומה ובמעשרות שלא הוציאו ממנו תרומת ה' שנאמר ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה', כלומר דברים שהם עתידים להרים אותם לה' לא יעשו אותם חול ויאכלו אותם בטבלם:

קנד שלא להקדים תרומה לבכורים ולא מעשר ראשון לתרומה ולא מעשר שני לראשון אלא מוציאן על הסדר בכורים תחלה ואח"כ תרומה גדולה ואח"כ מעשר ראשון ואח"כ מעשר שני שנאמר מלאתך ודמעך לא תאחר כלומר לא תאחר דבר הראוי להקדימו:

קנה שלא לאחר הנדרים והנדבות שנדר ושנדב שנאמר לא תאחר לשלמו:

קנו שלא לעלות לחג בלא קרבן שנאמר לא יראו פני ריקם:

קנז שלא לעבור על דברים שאסר אדם על נפשו שנאמר לא יחל דברו:

קנח שלא יקח כהן זונה שנאמר אשה זונה וחללה לא יקחו:

קנט שלא יקח כהן חללה שנאמר וחללה לא יקחו:

קס שלא יקח גרושה שנאמר ואשה גרושה מאישה לא יקחו:

קסא שלא יקח כהן גדול אלמנה שנאמר אלמנה וגרושה וחללה זונה את אלה לא יקח:

קסב שלא יבעול כהן גדול אלמנה ואפילו בלא קידושין מפני שמחללה שנאמר לא יחלל זרעו הרי הוא מוזהר שלא לחלל כשרה:

קסג שלא יכנס כהן למקדש פרוע ראש שנאמר ראשיכם אל תפרעו:

קסד שלא יכנס כהן למקדש קרוע בגדים שנאמר ובגדיכם לא תפרומו:

קסה שלא יצא כהן מן העזרה בשעת עבודה שנאמר ומפתח אהל מועד:

קסו שלא יטמא כהן הדיוט לשאר מתים שנאמר לנפש לא יטמא:

קסז שלא יטמא כהן גדול ואפי' לקרוביו שנאמר לאביו ולאמו לא יטמא:

קסח שלא יכנס כהן גדול עם מת [תחת תקרה] שנאמר ועל כל נפשות מת לא יבא כך למדו מפי השמועה שהוא חייב בבל יבא וחייב בבל יטמא:

קסט שלא יקח כל שבט לוי חלק בארץ שנאמר ונחלה לא יהיה לו:

קע שלא יקח כל שבט לוי חלק בביזה בשעת כיבוש הארץ שנאמר לא יהיה לכהנים הלוים חלק ונחלה:

קעא שלא לעשות קרחה על מת שנאמר לא תשימו קרחה בין עיניכם למת:

קעב שלא לאכול בהמה טמאה שנאמר את זה לא תאכלו ממעלי הגרה:

קעג שלא לאכול דג טמא שנאמר ושקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו:

קעד שלא לאכול עוף טמא שנאמר ואת אלה תשקצו מן העוף:

קעה שלא לאכול שרץ עוף שנאמר כל שרץ העוף טמא הוא לכם:

קעו שלא לאכול שרץ הארץ שנאמר וכל השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא:

קעז שלא לאכול רמש הארץ שנאמר ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ:

קעח שלא לאכול תולעת בפירות כשתצא לאויר שנאמר לכל השרץ השורץ:

קעט שלא לאכול שרץ המים שנאמר אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ:

קפ שלא לאכול מתה שנאמר לא תאכלו כל נבילה:

קפא שלא לאכול טריפה שנאמר ובשר בשדה טריפה לא תאכלו:

קפב שלא לאכול אבר מן החי שנאמר לא תאכל הנפש עם הבשר:

קפג שלא לאכול גיד הנשה שנאמר על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה:

קפד שלא לאכול דם שנאמר וכל דם לא תאכלו:

קפה שלא לאכול חלב שנאמר כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו:

קפו שלא לבשל בשר בחלב שנאמר לא תבשל גדי בחלב אמו:

קפז שלא לאכול בשר בחלב שנאמר לא תבשל גדי פעם שנייה מפי השמועה למדו שהאחד לאיסור בישול והאחד לאיסור אכילה:

קפח שלא לאכול בשר שור הנסקל שנאמר ולא יאכל את בשרו:

קפט שלא לאכול פת תבואה חדשה קודם הפסח שנאמר ולחם וגו':

קצ שלא לאכול קלי מן החדש שנאמר וקלי:

קצא שלא לאכול כרמל מתבואה חדשה קודם הפסח שנאמר וכרמל לא תאכלו:

קצב שלא לאכול ערלה עד שלש שנים שנאמר שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל:

קצג שלא לאכול כלאי הכרם שנאמר פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם, הוא איסור אכילה:

קצד שלא לשתות יין נסך שנאמר אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם:

קצה שלא לאכול ולשתות דרך זולל וסובא שנאמר בננו זה זולל וסובא:

קצו שלא לאכול ביום הצום שנאמר כי כל הנפש אשר לא תעונה:

קצז שלא לאכול חמץ בפסח שנאמר לא יאכל חמץ:

קצח שלא לאכול תערובת חמץ שנאמר כל מחמצת לא תאכלו:

קצט שלא לאכול חמץ אחר חצות יום ארבעה עשר שנאמר לא תאכל עליו חמץ:

ר שלא יראה חמץ שנאמר לא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור:

רא שלא ימצא שאור שנאמר שאור לא ימצא בבתיכם:

רב שלא ישתה הנזיר יין ולא דבר שנתערב בו יין וטעמו כטעם יין שנאמר וכל משרת ענבים ואפילו החמיץ היין או דבר שנתערב בו היין הרי זה אסור עליו שנאמר וחומץ יין וחומץ שכר לא ישתה:

רג שלא יאכל ענבים לחים שנאמר וענבים לחים:

רד שלא יאכל ענבים יבשים שנאמר ויבשים לא יאכל:

רה שלא יאכל חרצנים שנאמר מחרצנים ועד זג לא יאכל:

רו שלא יאכל זגים שנאמר ועד זג לא יאכל:

רז שלא יטמא הנזיר למת שנאמר לאביו ולאמו לא יטמא:

רח שלא יכנס באהל המת שנאמר על כל נפשות מת לא יבא:

רט שלא יגלח הנזיר שנאמר תער לא יעבור על ראשו:

רי שלא לקצור כל השדה שנאמר לא תכלה פאת שדך לקצור:

ריא שלא ללקוט השבלים הנופלים בשעת קצירה שנאמר ולקט קצירך לא תלקט:

ריב שלא לבצור עוללות הכרם שנאמר וכרמך לא תעולל:

ריג שלא ללקוט פרט הכרם שנאמר ופרט כרמך לא תלקט:

ריד שלא ליקח עומר השכחה שנאמר לא תשוב לקחתו וכן בכל האילנות יש שכחה שנאמר לא תפאר אחריך:

רטו שלא לזרוע כלאי זרעים שנאמר שדך לא תזרע כלאים:

רטז שלא לזרוע תבואה או ירק בכרם שנאמר לא תזרע כרמך כלאים:

ריז שלא להרביע בהמה מין בשאינו מינו שנאמר בהמתך לא תרביע כלאים:

ריח שלא יעשה מלאכה בשני מיני בהמה כאחד שנא' לא תחרוש בשור ובחמור יחדו:

ריט שלא יחסום בהמה בשעת מלאכה בדבר שאוכלת ממנו ונהנית שנאמר לא תחסום שור בדישו:

רכ שלא לעבוד אדמה בשביעית שנאמר שדך לא תזרע:

רכא שלא לעבוד אילן בשביעית שנאמר וכרמך לא תזמור:

רכב שלא לקצור ספיחי שביעית כדרך שקוצרין בשאר השנים שנאמר את ספיח קצירך לא תקצור:

רכג שלא לאסוף פירות האילן בשביעית כדרך שאוספין בכל השנה שנאמר ואת ענבי נזיריך לא תבצור:

רכד שלא לעבוד בשנת יובל בין אדמה בין אילן שנאמר בה לא תזרעו:

רכה שלא לקצור ספיחי יובל כשאר השנים שנאמר בו לא תקצרו את ספיחיה:

רכו שלא לאסוף פירות יובל כאסיפת שאר שנים שנא' בו ולא תבצרו את נזיריה:

רכז שלא למכור שדה בארץ ישראל לצמיתות שנאמר והארץ לא תמכר לצמיתות:

רכח שלא לשנות מגרשי הלוים ושדותיהם שנאמר ושדה מגרש עריהם, מפי השמועה למדו שזו אזהרה שלא ישתנה:

רכט שלא לעזוב את הלוים שנאמר השמר לך פן תעזוב את הלוי שלא נותנין להם מתנותיהם ומשמחים אותם בהן בכל רגל:

רל שלא יתבע הלואה שעברה עליה שביעית שנאמר לא יגוש את רעהו:

רלא שלא ימנע להלוות לעני מפני השמטה שנא' השמר לך פן יהיה דבר, זה הכלל כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא מצות לא תעשה.

רלב שלא ימנע מלהלוות לעני ומליתן לו מה שהוא צריך שנאמר לא תאמץ את לבבך נמצא הנותן צדקה עושה מצות עשה והמעלים עיניו מן הצדקה יותר על שבטל עשה עובר על לא תעשה:

רלג שלא לשלח עבד עברי ריקם כשיצא חפשי שנאמר לא תשלחנו ריקם:

רלד שלא יתבע העני בחובו כשידע שהוא עני ולא יצר לו שנאמר לא תהיה לו כנושה:

רלה שלא להלוות ברבית לישראל שנאמר את כספך לא תתן לו בנשך:

רלו שלא ללוות ברבית שנאמר לא תשיך לאחיך, מפי השמועה למדו שזו אזהרה ללוה שלא ישיך למלוה:

רלז שלא להשית יד בין לוה למלוה ברבית לא להיות ערב ולא להיות עד ולא לכתוב שטר ביניהם שנאמר לא תשימון עליו נשך:

רלח שלא לאחר פעולת שכיר שנאמר לא תלין פעולת שכיר אתך:

רלט שלא ימשכן בעל חובו בזרוע שנאמר לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו:

רמ שלא למנוע העבוט מבעליו העני בשעה שהוא צריך לו שנאמר לא תשכב בעבוטו כלומר לא תשכב ועבוטו עמך אלא תשיבנו לו בלילה הואיל והוא צריך לו בלילה:

רמא שלא למשכן האלמנה שנאמר ולא תחבול בגד אלמנה:

רמב שלא לחבול כלים שעושין בהם אוכל נפש שנאמר לא יחבל ריחים ורכב:

רמג שלא לגנוב נפש מישראל שנאמר לא תגנוב זה גונב נפשות:

רמד שלא לגנוב ממון שנאמר לא תגנובו זו גניבת ממון:

רמה שלא לגזול שנאמר לא תגזול:

רמו שלא להסיג גבול שנאמר לא תסיג גבול רעך:

רמז שלא לעשוק שנאמר לא תעשוק את רעך:

רמח שלא לכחש בממון חבירו שנאמר לא תכחשו:

רמט שלא לישבע על כפירת ממון חבירו שנאמר לא תשקרו כלומר לא תשבעו לשקר בממון שיש להבירך בידך:

רנ שלא יונה במקח וממכר שנאמר אל תונו איש את אחיו:

רנא שלא יונה בדברים שנאמר ולא תונו איש את עמיתו א אונאת דברים:

רנב שלא להונות את הגר בדברים שנאמר וגר לא תונה:

רנג שלא להונות את הגר במקח וממכר שנאמר ולא תלחצנו:

רנד שלא להחזיר עבד שברח לא"י לאדוניו שבחוצה לארץ שנאמר לא תסגיר עבד אל אדוניו:

רנה שלא להונות עבד שנאמר עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר וגו':

רנו שלא לענות יתום ואלמנה שנאמר כל אלמנה ויתום לא תענון:

רנז שלא לעבוד בעבד עברי עבודת עבד שנאמר לא תעבוד בו עבודת עבד:

רנח שלא למכור אותו ממכרת עבד שנאמר לא [illegible] ממכרת עבד:

רנט שלא לעבוד בעבד עברי בפרך שנאמר לא תרדה בו בפרך:

רס שלא להניח לעובד כוכבים לעבוד בעבד עברי הנמכר לו בפרך שנאמר לא ירדנו:

רסא שלא ימכור אמה עבריה לאחר שנאמר לא ימשל למכרם:

רסב שלא למנוע מאמה העבריה היעודה שאר כסות ועונה שנאמר שארה כסותה ועונתה לא יגרע, והוא הדין לשאר הנשים:
רסג שלא למכור אשת יפת תואר להיות שפחה שנאמר לא תמכרנה:
רסד שלא לכבוש אשת יפת תאר להיות שפחה שנאמר לא תתעמר בה:
רסה שלא לחמוד אשת איש שנאמר לא תחמד אשת רעך:
רסו שלא להתאוות שנאמר לא תתאוה בית רעך:
רסז שלא יאכל השכיר שלא בשעת גמר מלאכה מן המחובר שהוא עושה בו שנאמר וחרמש לא תניף:
רסח שלא יקח השכיר יתר על אכילתו שנאמר ואכלת ענבים כנפשך שבעך:
רסט שלא יתעלם מן האבידה שנאמר לא תוכל להתעלם:
רע שלא להניח בהמה רובצת תחת משאה שנאמר לא תראה חמור אחיך:
רעא שלא לעשות עול במשפט במדה מפי השמועה למדו שהכתוב מזהיר לא תעשו עול במשפט המדה:
רעב שלא להיות אצלנו אבן ואבן איפה ואיפה שנאמר לא יהיה לך בביתך וגו':
רעג שלא לעול המשפט שנאמר לא תעשו עול במשפט:
רעד שלא ליקח שוחד שנאמר ושחד לא תקח:
רעה שלא לכבד בדין שנאמר לא תהדר פני גדול:
רעו שלא יירא הדיין בדין מאדם רע שנאמר לא תגורו מפני איש:
רעז שלא לרחם על עני בדין שנאמר ודל לא תהדר בריבו:
רעח שלא להטות משפט אדם חוטא שנאמר לא תטה משפט אביונך למדו מפי השמועה שזה אביון במצות:
רעט שלא לרחם על המזיק בדיני קנסות שנאמר לא תחוס עינך עליו:
רפ שלא להטות משפט גרים ויתומים שנאמר לא תטה משפט גר יתום:
רפא שלא לשמוע מאחד מבעלי דינין ואין חבירו עמו שנאמר לא תשא שמע שוא:
רפב שלא לנטות אחרי רבים בדיני נפשות אם היו המחייבין יותר על המזכין אחד שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות:
רפג שלא ילמד חובה מי שלמד זכות תחלה בדיני נפשות שנאמר לא תענה על ריב לנטות:

השגת הראב"ד

שלא ילמד חובה וכו'. א"א אין זה כלום שהרי בגמר דין חוזר:

רפד שלא למנות בדיינין אדם שאינו חכם בדברי תורה אף ע"פ שהוא חכם בחכמות אחרות שנאמר לא תכירו פנים במשפט:
רפה שלא להעיד בשקר שנאמר לא תענה ברעך עד שקר:
רפו שלא יעיד בעל עבירה שנאמר אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס:
רפז שלא יעיד קרוב שנאמר לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות מפי השמועה למדו שלא יומתו אבות בעדות בנים והוא הדין לשאר קרובים:
רפח שלא לכרות הדין על פי עד אחד שנאמר לא יקום עד אחד באיש:
רפט שלא להרוג נקי שנאמר לא תרצח:
רצ שלא לחתוך הדין באומד הדעת עד שיראו שני עדים גופו של דבר שנאמר ונקי וצדיק אל תהרוג:
רצא שלא יורה העד בדין שהעיד בו בדיני נפשות שנאמר ועד אחד לא יענה:
רצב שלא להרוג מחוייב הריגה קודם שיעמוד בדין שנאמר ולא ימות הרוצח וגו':
רצג שלא לחוס על הרודף אלא הורגין אותו הריגה קודם שיגיע לנרדף ויהרגנו או יגלה ערותו שנאמר וקצותה את כפה לא תחוס עינך:
רצד שלא לענוש האנוסה שנאמר ולנערה לא תעשה דבר:
רצה שלא ליקח כופר מן הרוצח שנאמר ולא תקחו כופר לנפש רוצח:
רצו שלא ליקח כופר בגלות רוצח בשגגה שנאמר ולא תקחו כופר לנוס אל עיר מקלטו:
רצז שלא לעמוד על הדם שנאמר לא תעמוד על דם רעך:
רצח שלא להניח מכשול שנאמר לא תשים דמים בביתך:
רצט שלא להכשיל תם בדרך שנאמר ולפני עור לא תתן מכשול:
ש שלא להוסיף במלקות המחוייב מלקות שנאמר לא יוסיף פן יוסיף:
שא שלא לרגל שנאמר לא תלך רכיל בעמיך:
שב שלא לשנא בלב שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך:
שג שלא להלבין פני אדם מישראל שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא וגו':
שד שלא לנקום שנאמר לא תקום:
שה שלא לנטור שנאמר לא תטור:
שו שלא ליקח האם על הבנים שנאמר לא תקח האם על הבנים:
שז שלא לגלח שער הנתק שנאמר ואת הנתק לא יגלח:
שח שלא לתלוש סימני הצרעת שנאמר השמר בנגע הצרעת:
שט שלא לעבוד ולזרוע בנחל איתן שנאמר אשר לא יעבד בו ולא יזרע:
שי שלא להחיות מכשף שנאמר מכשפה לא תחיה:
שיא שלא יתחייב חתן בדבר מצרכי צבור כגון צבא ושמירת החומה וכיוצא בהם שנאמר לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר:
שיב שלא להמרות פי בית דין שנאמר לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך:
שיג שלא להוסיף על מצות התורה בין תורה שבכתב בין תורה שבעל פה שהיא פירושה שנאמר את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות לא תוסף עליו:
שיד שלא לגרוע מכל מצות התורה שנאמר ולא תגרע ממנו:
שטו שלא לקלל הדיין שנאמר אלהים לא תקלל:
שטז שלא לקלל הנשיא והוא המלך או ראש ישיבת ארץ ישראל שנאמר ונשיא בעמך:
שיז שלא לקלל אחד משאר ישראל שנאמר לא תקלל חרש:
שיח שלא לקלל אב ואם שנאמר ומקלל אביו ואמו מות יומת:
שיט שלא להכות אב ואם שנאמר ומכה אביו ואמו מות יומת:
שכ שלא לעשות מלאכה בשבת שנאמר לא תעשה כל מלאכה:
שכא שלא להלך חוץ לתחום מדינה כהולכי דרכים בשבת שנאמר אל יצא איש ממקומו:
שכב שלא לענוש בשבת שנאמר לא תבערו אש בכל מושבותיכם:
שכג שלא לעשות מלאכה בראשון של פסח שנאמר בו כל מלאכת עבודה לא תעשו:
שכד שלא לעשות מלאכה בשביעי של פסח שנאמר בו כל מלאכת עבודה לא תעשו:
שכה שלא לעשות מלאכה בחג השבועות שנאמר בו כל מלאכת עבודה לא תעשו:
שכו שלא לעשות מלאכה באחד לחדש השביעי שנאמר בו כל מלאכת עבודה לא תעשו:
שכז שלא לעשות מלאכה ביום הכפורים שנאמר בו כל מלאכת עבודה לא תעשו:
שכח שלא לעשות מלאכה בראשון של חג הסוכות שנאמר בו כל מלאכת עבודה לא תעשו:
שכט שלא לעשות מלאכה ביום שמיני של חג שנאמר בו כל מלאכת עבודה לא תעשו:
של שלא לגלות ערות אם שנאמר אמך היא לא תגלה ערותה:
שלא שלא לגלות ערות אחות שנאמר ערות אחותך בת אביך וגו' לא תגלה:
שלב שלא לגלות ערות אשת אב שנאמר ערות אשת אביך לא תגלה:
שלג שלא לגלות ערות אחותו מן האב או מן האם שנאמר ערות בת אשת אביך:
שלד שלא לגלות ערות בת הבן שנאמר ערות בת בנך:
שלה שלא לגלות ערות בת הבת שנאמר או בת בתך לא תגלה ערותה:
שלו שלא לגלות ערות הבת, ולמה לא נתפרשה בתורה מפני שאסר בת הבת שתק מן הבת. ומפי השמועה למדו שאיסור הבת מגופי תורה כשאר עריות שנאמר לא תגלה ערותן כי ערותך הנה:
שלז שלא לגלות ערות אשה ובתה שנאמר ערות אשה ובתה לא תגלה:
שלח שלא לגלות ערות אשה ובת בנה שנא' את בת בנה:
שלט שלא לגלות ערות אשה ובת בתה שנאמר ואת בת בתה לא תקח:
שמ שלא לגלות ערות אחות אם שנאמר ערות אחות אמך לא תגלה:
שמא שלא לגלות ערות אחות אב שנאמר ערות אחות אביך לא תגלה:
שמב שלא לגלות ערות אשת אחי האב שנאמר ואל אשתו לא תקרב:
שמג שלא לגלות ערות אשת הבן שנאמר ערות כלתך לא תגלה:
שמד שלא לגלות ערות אשת אח שנאמר ערות אחיך לא תגלה:
שמה שלא לגלות ערות אחות אשתו שנאמר ואשה אל אחותה לא תקח:
שמו שלא לגלות ערות אשה נדה שנאמר ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב:
שמז שלא לגלות ערות אשת איש שנאמר ואל אשת עמיתך לא תתן וגו':
שמח שלא לשכב עם בהמה שנאמר ובכל בהמה לא תתן שכבתך לזרע:
שמט שלא תביא אשה בהמה עליה שנאמר ואשה לא תעמוד לפני בהמה:
שנ שלא לשכב עם זכר שנאמר ואת זכר לא תשכב משכבי אשה:
שנא שלא לגלות ערות האב עצמו שנאמר ערות אביך לא תגלה:
שנב שלא לגלות ערות אחי האב עצמו שנאמר ערות אחי אביך לא תגלה:
שנג שלא לקרב בעריות בדברים המביאין לידי גילוי ערוה כגון חיבוק ונישוק ורמיזה וקפיצה שנא' אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה מפי השמועה למדו שזו אזהרה לקירוב המביאה לידי גילוי ערוה:
שנד שלא ישא ממזר בת ישראל שנאמר לא יבא ממזר בקהל ה':
שנה שלא תהיה קדשה והיא הנבעלת בלא כתובה ובלא קדושין שנאמר לא תהיה קדשה:
שנו שלא יחזיר המגרש גרושתו אחר שנישאת לאחר שנאמר לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה:
שנז שלא תנשא היבמה לאחר חוץ מיבמה שנאמר לא תהיה אשת המת:
שנח שלא יגרש האונס אנוסתו שנאמר לא יוכל שלחה כל ימיו:
שנט שלא יגרש מוציא שם רע שנאמר לא יוכל לשלחה כל ימיו:
שס שלא יקח סריס בת ישראל שנאמר לא יבוא פצוע דכא:
שסא שלא לסרס זכר אחד מכל המינין לא אדם ולא בהמה חיה ועוף שנאמר ובארצכם לא תעשו:
שסב שלא למנות על ישראל איש מקהל גרים שנאמר לא תוכל לתת עליך איש נכרי:
שסג שלא ירבה לו המלך סוסים שנאמר לא ירבה לו סוסים:
שסד שלא ירבה לו המלך נשים שנאמר לא ירבה לו נשים:
שסה שלא ירבה לו המלך כסף וזהב שנאמר וכסף וזהב לא ירבה לו מאד:

תשובת הגאון מהר"ר יוסף קארו זצ"ל בעל כסף משנה במנין המצות של הרמב"ם ז"ל

רפג שלא ילמד חובה וכו': כתב הראב"ד אין זה כלום שהרי בגמר דין חוזר עכ"ל. איני יודע למה כתב כן כיון שקודם גמר דין אינו יכול לחזור בו והוא מהדברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות למה לא ימנה מצוה: כתב רבינו במנין מצות ל"ת קנ"ט שלא לאכול ולשתות דרך זולל וסובא שנאמר בננו זה זולל וסובא. ויש לתמוה דפסוק זה אינו לאו ויתבאר בהלכות ממרים פ"ז:

שלו שלא לגלות ערות הבת וכו' שנאמר ערותך היא לא תגלה ערותם. טעות סופר יש כאן וצריך להגיה לא תגלה ערותן כי ערותך הנה: (כבר נתקן בפנים)

אלו הם תרי"ג מצות שנאמרו לו למשה בסיני הן וכללותיהן ופרטותיהן ודקדוקיהן. כל אותם הכללות והפרטות והדקדוקין הביאורין של כל מצוה ומצוה היא תורה שבעל פה שקיבלו ב"ד מפי ב"ד. ויש מצות אחרות שנתחדשו אחר מתן תורה וקבעו אותם נביאים וחכמים ופשטו בכל ישראל כגון מקרא מגילה ונר חנוכה ותענית תשעה באב ועירובין וידים, ויש לכל מצוה ומצוה מאלו פירושין ודקדוקין. הכל יתבאר בחיבור זה:

כל אלו המצות שנתחדשו חייבים אנו לקבלם ולשמרם שנאמר לא תסור מן הדבר וכו' ואינם תוספת על מצות התורה. ועל מה הזהירה תורה לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו שלא יהא נביא רשאי לחדש דבר ולומר שהקב"ה צוהו במצוה זו להוסיפה למצות התורה או לחסר אחת מאלו השש מאות ושלש עשרה מצות. אבל אם הוסיפו ב"ד עם נביא שיהיה באותו הזמן מצוה דרך תקנה או דרך הוראה או דרך גזירה אין זו תוספת. שהרי לא אמרו שהקב"ה צוה לעשות עירוב או לקרות מגילה בעונתה. ואילו אמרו כן היו מוסיפין על התורה אלא כך אנו אומרים שהנביאים עם ב"ד תקנום וצוו לקרות המגילה בעונתה כדי להזכיר שבחיו של הקב"ה ותשועות שעשה לנו והיה קרוב לשועתנו כדי לברכו ולהללו וכדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטיחנו בתורה ומי גוי גדול אשר לו אלהים וגו'. ועל דרך זו היא כל מצוה ומצוה שהיא מדברי סופרים בין עשה ובין לא תעשה:

וראיתי לחלק חיבור זה לארבעה עשר ספרים:

ספר ראשון

אכלול בו כל המצות שהם עיקר דת משה רבינו ע"ה וצריך אדם לידע אותם תחלת הכל, כגון יחוד השם ב"ה ואסורי עבודת כוכבים. וקראתי שם ספר זה ספר המדע:

ספר שני

אכלול בו כל המצות שהם תדירות שנצטוינו בהם כדי לאהוב המקום ולזכרו תמיד כגון קריאת שמע ותפלה ותפילין וברכת כהנים ומילה בכלל לפי שהוא אות בבשרנו להזכיר תמיד בשעה שאין שם לא תפילין ולא ציצית וכיוצא בהם. וקראתי שם ספר זה ספר אהבה:

ספר שלישי

אכלול בו כל המצות שהן בזמנים ידועים כגון שבת ומועדות. וקראתי שם ספר זה ספר זמנים:

ספר רביעי

אכלול בו המצות של בעילה כגון קידושין וגירושין ויבום וחליצה. וקראתי שם ספר זה ספר נשים:

ספר חמישי

אכלול בו מצות של ביאות אסורות ומצות של מאכלות אסורות לפי ששני ענינים האלו קדשנו המקום והבדילנו מן העובדי כוכבים בעריות ובמאכלות אסורות ובשניהם נאמר ואבדיל אתכם מן העמים, אשר הבדלתי אתכם מן העמים. וקראתי שם ספר זה ספר קדושה:

ספר ששי

אכלול בו מצות שיתחייב בהן מי שאסר עצמו בדברים כגון שבועות ונדרים. וקראתי שם ספר זה ספר הפלאה:

ספר שביעי

אכלול בו מצות שהם בזרע הארץ כגון שמיטין ויובלות ומעשרות ותרומות ושאר מצות הנכללים עמהן מענינם. וקראתי שם ספר זה ספר זרעים:

ספר שמיני

אכלול בו מצות שהם בבנין המקדש וקרבנות לצבור התמידין. וקראתי שם ספר זה ספר עבודה:

ספר תשיעי

אכלול בו מצות שהם בקרבנות היחיד. וקראתי שם ספר זה ספר קרבנות:

ספר עשירי

אכלול בו מצות שהם בטהרות וטומאות. וקראתי שם ספר זה ספר טהרה:

ספר אחד עשר

אכלול בו מצות שבין אדם לחבירו ויש בהם היזק הנזק בממון או בגוף. וקראתי שם ספר זה ספר נזיקין:

ספר שנים עשר

אכלול בו מצות מכירה וקנין. וקראתי שם ספר זה ספר קנין:

ספר שלשה עשר

אכלול בו מצות שבין אדם לחבירו בשאר דינין שאין בתחלתן היזק כגון שומרין ובעלי חובות וטענות ושכירות. וקראתי שם ספר זה ספר משפטים:

ספר ארבעה עשר

אכלול בו מצות שהם מסורין לסנהדרין כגון מיתת ב"ד וקבלת עדות, ודין המלך ומלחמותיו. וקראתי שם ספר זה ספר שופטים. וזה הוא חבור הלכות על חבור זה לפי עניני הספרים וחלוק המצות לפי עניני ההלכות:

ועתה אתחיל לבאר כל משפטי מצוה ומצוה וכל הדינים הנכללים עמה מענינה על סדר ההלכות בעזרת אל שדי:

ספר המדע

הלכותיו חמש וזהו סדורן. הלכות יסודי התורה. הלכות דעות. הלכות תלמוד תורה. הלכות עבודת כוכבים ומזלות וחוקות העכו"ם. הלכות תשובה:

הלכות יסודי התורה

יש בכללן עשר מצות. שש מצות עשה וארבע מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א לידע שיש שם אלוה. ב שלא יעלה במחשבה שיש שם אלוה זולתי ה'. ג ליחדו. ד לאהבו. ה ליראה ממנו. ו לקדש שמו. ז שלא לחלל את שמו. ח שלא לאבד דברים שנקרא שמו עליהם. ט לשמוע מן הנביא המדבר בשמו. י שלא לנסותו:

הלכות דעות

יש בכללן אחת עשרה מצות. חמש מצות עשה. ושש מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א להדמות בדרכיו. ב להדבק ביודעיו. ג לאהוב את הריעים. ד לאהוב את הגרים. ה שלא לשנא אחים. ו להוכיח. ז שלא להלבין פנים. ח שלא לענות אומללין. ט שלא לילך רכיל. י שלא לנקום. יא שלא לנטור:

הלכות תלמוד תורה

יש בכללן שתי מצות. א ללמוד תורה. ב לכבד מלמדיה ויודעיה:

הלכות עבודת כוכבים וחקות העובדי כוכבים

יש בכללן אחת וחמשים מצות. שתי מצות עשה. ותשע וארבעים מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א שלא לפנות אחר עבודת כוכבים. ב שלא לתור אחר הרהור הלב וראיית עינים. ג שלא לגדף. ד שלא יעבוד אותה כדרך עבודתה. ה שלא ישתחוה לה. ו שלא לעשות פסל לעצמו. ז שלא לעשות פסל ואפילו לאחרים. ח שלא לעשות צורות ואפי' לנוי. ט שלא להדיח אחרים אחריה. י לשרוף עיר הנדחת. יא שלא לבנותה. יב שלא ליהנות מכל ממונה. יג שלא להסית יחיד לעבדה. יד שלא לאהוב המסית. ט"ו שלא לעזוב שנאתו. טז שלא להצילו. יז שלא ללמד עליו זכות. יח שלא לימנע מללמד עליו חובה. יט שלא להתנבאות בשמה. כ שלא לשמוע מן המתנבא בשמה. כא שלא להתנבאות בשקר ואפילו בשם ה'. כב שלא לגור מהריגת נביא שקר. כג שלא לישבע בשם עבודת כוכבים. כד שלא לעשות אוב. כה שלא לעשות ידעוני. כו שלא להעביר למולך. כז שלא להקים מצבה. כח שלא להשתחוות על אבן משכית. כט שלא ליטע אשרה. ל לאבד עבודת כוכבים וכל הנעשה בשבילה. לא שלא ליהנות בעבודת כוכבים ומשמשיה. לב שלא ליהנות בציפוי נעבד. לג שלא לכרות ברית לעובדי עבודת כוכבים. לד שלא יחון עליהם. לה שלא ישבו בארצנו. לו שלא לנהוג כמנהגותיהם וכמלבושיהם. לז שלא לנחש. לח שלא לקסום. לט שלא לעונן. מ שלא לחבר חבר. מא שלא לדרוש אל המתים. מב שלא לשאול באוב. מג שלא לשאול בידעוני. מד שלא לכשף. מה שלא להקיף פאת הראש. מו שלא להשחית פאת זקן. מז שלא יעדה איש עדי אשה. מח שלא תעדה אשה עדי איש. מט שלא לכתוב קעקע. נ שלא להתגודד. נא שלא לעשות קרחה על מת:

הלכות תשובה

מצות עשה אחת, והוא שישוב החוטא מחטאו לפני ה' ויתודה: נמצאו כל המצות הנכללות בספר זה חמש ושבעים. שש עשרה מהם מצות עשה ותשע וחמשים מצות לא תעשה:

ספר אהבה

הלכותיו שש. וזהו סידורן: הלכות קריאת שמע. הלכות תפלה וברכת כהנים. הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה. הלכות ציצית. הלכות ברכות. הלכות מילה:

הלכות קריאת שמע

מצות עשה אחת והיא לקרות ק"ש פעמים ביום:

הלכות תפלה וברכת כהנים

יש בכללן שתי מצות עשה. א לעבוד ה' בתפלה בכל יום: ב לברך כהנים את ישראל בכל יום:

הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה

יש בכללן ה' מצות עשה:

וזהו פרטן

א להיות תפילין על הראש. ב לקשרם על היד. ג לקבוע מזוזה בפתחי השערים. ד לכתוב כל איש ספר תורה לעצמו. ה' לכתוב המלך ספר שני לעצמו כדי שיהיו לו שני ספרי תורה:

הלכות ציצית

מצות עשה א' והיא לעשות ציצית על כנפי הכסות:

הלכות ברכות

מצות עשה אחת והיא לברך את שמו אחר אכילה:

הלכות מילה

מצות עשה אחת והיא למול את הזכרים ביום השמיני. נמצאו כל המצות הנכללות בספר זה י"א מצות עשה:

ספר זמנים

הלכותיו עשר וזהו סידורן. הלכות שבת. הלכות עירובין. הלכות שביתת עשור. הלכות שביתת יום טוב. הלכות חמץ ומצה. הלכות שופר וסוכה ולולב. הלכות שקלים. הלכות קידוש החדש. הלכות תעניות. הלכות מגילה וחנוכה:

הלכות שבת

יש בכללן ה' מצות. ב' מצות עשה. וג' מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א לשבות בשביעי. ב שלא לעשות בו מלאכה. ג שלא לענוש בשבת. ד שלא לצאת חוץ לגבול בשבת. ה לקדש היום בזכירה:

הלכות עירובין

מצות עשה אחת והיא מד"ס ואינה מן המנין:

הלכות שביתת עשור

יש בכללן ד' מצות. שתי מצות עשה. ושתי מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א לשבות בו ממלאכה. ב שלא לעשות בו מלאכה. ג להתענות בו. ד שלא לאכול ולשתות בו:

הלכות שביתת יום טוב

יש בכללן י"ב מצות. שש מצות עשה. ושש מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א לשבות בראשון של פסח. ב שלא לעשות בו מלאכה. ג לשבות בשביעי של פסח. ד שלא לעשות בו מלאכה. ה לשבות ביום חג שבועות. ו שלא לעשות בו מלאכה. ז לשבות בראש השנה. ח שלא לעשות בו מלאכה. ט לשבות בראשון של חג הסוכות. י שלא לעשות בו מלאכה. יא לשבות בשמיני של חג. יב שלא לעשות בו מלאכה:

הלכות חמץ ומצה

יש בכללן שמנה מצות. שלש מצות עשה. וחמש מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א שלא לאכול חמץ ביום י"ד מחצות היום ולמעלה. ב להשבית שאור בי"ד. ג שלא לאכול חמץ כל שבעה. ד שלא לאכול תערובת חמץ כל שבעה. ה שלא יראה חמץ כל שבעה. ו שלא ימצא חמץ כל שבעה. ז לאכול מצה בליל פסח. ח לספר ביציאת מצרים באותו הלילה:

הלכות שופר וסוכה ולולב

יש בכללן ג' מצות עשה:

וזהו פרטן

א לשמוע קול שופר באחד בתשרי. ב לישב בסוכה שבעת ימי החג. ג ליטול לולב במקדש כל שבעת ימי החג:

הלכות שקלים

מצות עשה אחת והוא ליתן כל איש מחצית השקל בכל שנה:

הלכות קידוש החדש

מצות עשה אחת. והיא לחשוב ולידע ולקבוע באי זה יום הוא תחלת כל חדש וחדש מחדשי השנה:

הלכות תעניות

מצות עשה אחת. והיא להתענות ולזעוק לפני ה' בעת כל צרה גדולה שלא תבא על הצבור:

הלכות מגילה וחנוכה

יש בכללן ב' מצות עשה מדברי סופרים. ואינם מן המנין. נמצאו כל המצות של תורה הנכללות בספר זה חמש ושלשים. י"ט מהם מצות עשה. וט"ז מצות לא תעשה. ויש בו ג' מצות מדברי סופרים:

ספר נשים

הלכותיו ה'. וזהו סידורן. הלכות אישות. הלכות גירושין. הלכות יבום וחליצה. הלכות נערה בתולה. הלכות סוטה:

הלכות אישות

יש בכללן ארבע מצות. שתי מצות עשה. ושתי מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א לישא אשה בכתובה וקידושין. ב שלא תבעל אשה בלא כתובה וקידושין. ג שלא ימנע שאר כסות ועונה. ד לפרות ולרבות ממנה:

הלכות גירושין

יש בכללן ב' מצות. א מצות עשה והוא שיגרש המגרש בספר. ב שלא יחזיר גרושתו משנשאת:

הלכות יבום וחליצה

יש בכללן שלש מצות. שתי מצות עשה. ואחת מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א לייבם. ב לחלוץ. ג שלא תנשא יבמה לאיש זר עד שתסיר רשות היבם מעליה:

הלכות נערה בתולה

יש בכללן ה' מצות. ג' מצות עשה. וב' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א לקנוס המפתה. ב שישא האונס אנוסתו. ג שלא יגרש האונס. ד שתשב אשת מוציא שם רע תחת בעלה לעולם. ה שלא יגרש מוציא שם רע את אשתו:

הלכות סוטה

יש בכללן ג' מצות. א' מצות עשה. וב' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א לעשות לסוטה כתורת הקנאות הסדורות בתורה. ב שלא ליתן שמן על קרבנה. ג שלא ליתן עליו לבונה. נמצאו כל המצות הנכללות בספר זה י"ז. ט' מהם מצות עשה וח' מצות לא תעשה:

ספר קדושה

הלכותיו ג' וזהו סידורן. הלכות איסורי ביאה. הלכות מאכלות אסורות. הלכות שחיטה:

הלכות איסורי ביאה

יש בכללן ל"ז מצות. א' מצות עשה. והשאר מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א שלא לבא על האם. ב שלא לבא על אשת אב. ג שלא לבעול אחות. ד שלא לבעול בת אשת אב. ה שלא לבעול בת הבן. ו שלא לבעול בת. ז שלא לבעול בת הבת. ח שלא לישא אשה ובתה. ט שלא לישא אשה ובת בנה. י שלא לישא אשה ובת בתה. יא שלא לבעול אחות אב. יב שלא לבעול אחות אם. יג שלא לבעול אשת אחי אב. יד שלא לבעול אשת הבן. טו שלא לבעול אשת אח. טז שלא לבעול אחות אשתו. יז שלא ישכב עם בהמה. יח שלא תביא אשה בהמה עליה. יט שלא לשכב עם זכר. כ שלא לגלות ערות אב. כא שלא לגלות

ערות

מנין המצות על סדר הלכות הרמב"ם זצ"ל

ערות אחי האב. כב שלא לבעול אשת איש. כג שלא לבעול נדה. כד שלא להתחתן בעכו"ם. כה שלא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'. כו שלא להרחיק דור שלישי מצרי מלבוא בקהל. כז שלא להרחיק דור שלישי אדומי מלבוא בקהל. כח שלא יבוא ממזר בקהל. כט שלא יבוא סריס בקהל. ל שלא לסרס זכר ואפי' בהמה חיה ועוף. לא שלא ישא כהן גדול אלמנה. לב שלא יבעול כהן גדול אלמנה אפי' בלא נישואין. לג וזהו מצות עשה שישא כהן גדול בתולה בנערותה. לד שלא ישא כהן גרושה. לה שלא ישא זונה. לו שלא ישא חללה. לז שלא יקרב אדם לאחת מכל העריות ואפי' שלא בעל:

הלכות מאכלות אסורות

יש בכללן כ"ח מצות. ד' מצות עשה. וכ"ד מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א לבדוק בסימני בהמה וחיה להבדיל בין טמאה לטהורה. ב לבדוק בסימני העוף להבדיל בין טמא לטהור. ג לבדוק בסימני דגים להבדיל בין טמא לטהור. ד לבדוק בסימני חגבים להבדיל בין טמא לטהור. ה שלא לאכול בהמה וחיה טמאה. ו שלא לאכול עוף טמא. ז שלא לאכול דגים טמאים. ח שלא לאכול שרץ העוף. ט שלא לאכול שרץ הארץ. י שלא לאכול רמש הארץ. יא שלא לאכול תולעת הפירות כשיצא לארץ. יב שלא לאכול שרץ המים. יג שלא לאכול נבלה. יד שלא ליהנות בשור הנסקל. טו שלא לאכול טרפה. טז שלא לאכול אבר מן החי. יז שלא לאכול דם. יח שלא לאכול חלב בהמה טהורה. יט שלא לאכול גיד הנשה. כ שלא לאכול בשר בחלב. כא שלא לבשלו. כב שלא לאכול לחם תבואה חדשה. כג שלא לאכול קלי מן החדש. כד שלא לאכול כרמל מן החדש. כה שלא לאכול ערלה. כו שלא לאכול כלאי הכרם. כז שלא לאכול טבל. כח שלא לשתות יין נסך:

הלכות שחיטה

יש בכללן ה' מצות. ג' מצות עשה. וב' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א לשחוט ואח"כ יאכל. ב שלא לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד. ג לכסות דם חיה ועוף. ד שלא ליקח האם על הבנים. ה לשלח האם אם לקחה על הבנים. נמצאו כל המצות הנכללות בספר זה שבעים. ח' מהן מצות עשה. וס"ב לא תעשה:

ספר הפלאה

הלכותיו ד'. וזהו סדורן. הלכות שבועות. הלכות נדרים. הלכות נזיר. הלכות ערכין וחרמים:

הלכות שבועות

יש בכללן ה' מצות. א' מצות עשה. וד' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א שלא לישבע בשמו לשקר. ב שלא ישא את שמו לשוא. ג שלא לכפור בפקדון. ד שלא לישבע על כפירת ממון. ה לישבע בשמו באמת:

הלכות נדרים

יש בכללן ג' מצות. ב' מצות עשה. וא' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א שישמור מוצא שפתיו ויעשה כמו שנדר. ב שלא יחל דברו. ג שיופר הנדר או השבועה וזהו דין הפרת נדרים המפורש בתורה שנכתב:

הלכות נזירות

יש בכללן י' מצות. ב' מצות עשה. וח' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א שיגדל הנזיר פרע. ב שלא יגלח שערו כל ימי נזרו. ג שלא ישתה הנזיר יין ולא תערובת יין ואפי' חומץ שלהן. ד שלא יאכל ענבים לחים. ה שלא יאכל צמוקין. ו שלא יאכל חרצנים. ז שלא יאכל זגים. ח שלא יכנס לאהל המת. ט שלא יטמא למתים. י שיגלח על הקרבנות כשישלים נזירותו או כשיטמא:

הלכות ערכין וחרמים

יש בכללן ז' מצות. ה' מצות עשה. וב' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א לדון בערכי אדם כאשר מפורש בתורה וזהו דין ערכי האדם. ב דין ערכי בהמה. ג דין ערכי בתים. ד דין ערכי שדות. ה דין מחרים נכסיו. ו שלא ימכר חרם. ז שלא יגאל חרם. נמצאו כל המצות הנכללות בספר זה כ"ה. י' מהן מצות עשה. וט"ו מצות לא תעשה:

ספר זרעים

הלכותיו ז' וזהו סדורן: הלכות כלאים. הלכות מתנות עניים. הלכות תרומות. הלכות מעשרות. הלכות מעשר שני ונטע רבעי. הלכות בכורים ושאר מתנות כהונה שבגבולין. הלכות שמיטה ויובל:

הלכות כלאים

יש בכללן חמש מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א שלא לזרוע זרעים כלאים. ב שלא לזרוע תבואה או ירק בכרם. ג שלא להרביע בהמה כלאים. ד שלא לעשות מלאכה בכלאי בהמה כאחת. ה שלא ללבוש כלאים:

הלכות מתנות עניים

יש בכללן י"ג מצות. ז' מצות עשה. ושש מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א להניח פאה. ב שלא יכלה הפאה. ג להניח לקט. ד שלא ילקט הלקט. ה לעזוב עוללות בכרם. ו שלא יעולל הכרם. ז לעזוב פרט הכרם. ח שלא ילקט פרט הכרם. ט להניח השכחה. י שלא ישוב לקחת השכחה. יא להפריש מעשר לעניים. יב ליתן צדקה כמסת יד. יג שלא יאמץ את לבבו על העני:

הלכות תרומות

יש בכללן ח' מצות. ב' מצות עשה. ושש מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א להפריש תרומה גדולה. ב להפריש תרומת מעשר. ג שלא יקדים תרומות ומעשרות זה לזה אלא יפריש על הסדר. ד שלא יאכל זר תרומה. ה שלא יאכל אפילו תושב כהן או שכירו תרומה. ו שלא יאכל ערל תרומה. ז שלא יאכל כהן טמא תרומה. ח שלא תאכל חללה תרומה ולא מן המורם מן הקדשים:

הלכות מעשר

מצות עשה אחת. והיא להפריש מעשר ראשון בכל שנה ושנה משני הזריעה ויתנו ללוים:

הלכות מעשר שני ונטע רבעי

יש בכללן ט' מצות. ג' מצות עשה. ושש מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א להפריש מעשר שני. ב שלא להוציא דמיו בשאר צרכי האדם חוץ מאכילה ושתיה וסיכה. ג שלא לאכלו בטומאה. ד שלא לאכלו באנינות, ה שלא לאכול מעשר שני של דגן חוץ לירושלים. ו שלא לאכול מעשר תירוש חוץ לירושלים. ז שלא לאכול מעשר יצהר חוץ לירושלים. ח להיות נטע רבעי כולו קדש ודינו להאכל בירושלים לבעליו כמעשר שני לכל דבר. ט להתודות וידוי מעשר:

הלכות בכורים

עם שאר מתנות כהונה שבגבולין. יש בכללן ט' מצות. ח' מצות עשה. וא' מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א להפריש בכורים ולהעלותן למקדש. ב שלא יאכל הכהן בכורים חוץ לירושלים. ג לקרות עליהם. ד להפריש חלה לכהן. ה לתת זרוע ולחיים וקיבה לכהן. ו ליתן לו ראשית הגז. ז לפדות בכור הבן ולתת פדיונו לכהן. ח לפדות פטר חמור ולתת פדיונו לכהן. ט לערוף פטר חמור אם לא רצה לפדותו:

הלכות שמיטה ויובל

יש בכללן כ"ב מצות. ט' מצות עשה. וי"ג מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א שתשבות הארץ ממלאכתה בשביעית. ב שלא יעבוד עבודת הארץ בשנה זו. ג שלא יעבוד עבודת האילן בשנה זו. ד שלא יקצור הספיח כדרך הקוצרים. ה שלא יבצור הנזירים כדרך הבוצרים. ו שישמיט מה שיוציא הארץ. ז שישמיט כל הלואותיו. ח שלא יגוש ולא יתבע הלוה. ט שלא ימנע מלהלוות קודם השמיטה כדי שלא יאבד ממונו, י לספור שנים שבע שבע. יא לקדש שנת חמשים. יב לתקוע בשופר בעשירי לתשרי כדי לצאת עבדים חפשים. יג שלא לעבוד אדמה בשנה זו. יד שלא יקצור ספיחיה כדרך הקוצרים. טו שלא יבצור נזיריה כדרך הבוצרים. טז ליתן גאולה לארץ בשנה זו והוא דין שדה אחוזה ושדה מקנה. יז שלא תמכר הארץ לצמיתות. יח דין בתי ערי חומה. יט שלא ינחל כל שבט לוי בארץ ישראל אלא נותנים להם ערים מתנה לשבת בהם. כ שלא יקח שבט לוי חלק בביזה. כא ליתן ללוים ערים לשבת ומגרשיהם. כב שלא ימכר מגרשי עריהם אלא גואלים לעולם בין לפני היובל בין לאחר היובל: נמצאו כל המצות הנכללות בספר זה ס"ז. ל' מהם מצות עשה. ול"ז מצות לא תעשה:

ספר עבודה

הלכותיו ט' וזהו סידורן. הלכות בית הבחירה. הלכות כלי המקדש והעובדים בו. הלכות ביאת המקדש. הלכות אסורי המזבח. הלכות מעשה הקרבנות. הלכות תמידין ומוספין. הלכות פסולי המוקדשין. הלכות עבודת יום הכפורים, הלכות מעילה:

הלכות בית הבחירה

יש בכללן ו' מצות. ג' מצות עשה. וג' מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א לבנות מקדש. ב שלא לבנות המזבח גזית. ג שלא לעלות במעלות עליו. ד לירא מן המקדש. ה לשמור את המקדש סביב. ו שלא להשבית שמירת המקדש:

הלכות כלי המקדש והעובדים בו

יש בכללן י"ד מצות. ו' מצות עשה. וח' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א לעשות שמן המשחה. ב שלא לעשות כמוהו. ג שלא לסוך ממנו. ד שלא לעשות כמתכנת הקטרת. ה שלא להקטיר במזבח הזהב חוץ מן הקטרת, ו לשאת הארון על הכתף. ז שלא יזורו הבדים ממנו. ח שיעבוד הלוי במקדש. ט שלא יעשה אחד במלאכת חבירו במקדש. י לקדש הכהן לעבודה. יא שיהיו כל המשמרות שוות ברגלים. יב ללבוש בגדי כהונה לעבודה. יג שלא יקרע המעיל. יד שלא יזח החשן מעל האפוד:

הלכות ביאת המקדש

יש בכללן ט"ו מצות. ב' מצות עשה. וי"ג מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א שלא יכנס שכור למקדש. ב שלא יכנס בו פרוע ראש. ג שלא יכנס בו קרוע בגדים. ד שלא יכנס כהן בכל עת אל ההיכל. ה שלא יצא כהן מן המקדש בשעת עבודה. ו לשלח טמאים מן המקדש. ז שלא יכנס טמא למקדש. ח שלא יכנס טמא להר הבית. ט שלא ישמש טמא. י שלא ישמש טבול יום. יא לקדש העובד ידיו ורגליו. יב שלא יכנס בעל מום להיכל ולמזבח. יג שלא יעבוד בעל מום, יד שלא יעבוד בעל מום עובר. טו שלא יעבוד זר:

הלכות אסורי מזבח

יש בכללן י"ד מצות. ד' מצות עשה. וי' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א להקריב כל הקרבנות תמימים. ב שלא להקדיש בעל מום למזבח. ג שלא ישחט. ד שלא יזרק דמו. ה שלא יקטיר חלבו. ו שלא יקריב בעל מום עובר. ז שלא יקריב בעל מום אפילו בקרבנות הכותים. ח שלא יתיל מום בקדשים. ט לפדות פסולי המוקדשים. י להקריב מיום השמיני והלאה, וקודם זמן זה הוא נקרא מחוסר זמן ואין מקריבין אותו. יא שלא להקריב אתנן ומחיר. יב שלא להקטיר שאור ודבש. יג למלוח כל הקרבנות. יד שלא להשבית מלח מעל הקרבנות:

הלכות מעשה קרבנות

יש בכללן כ"ג מצות. י' מצות עשה. וי"ג מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א לעשות העולה כמעשיה הכתובים על הסדר. ב שלא לאכול בשר העולה. ג סדר החטאת. ד שלא לאכול מבשר חטאות הפנימיות. ה שלא יבדיל בחטאת העוף, ו סדר האשם. ז שיאכלו הכהנים בשר קדשי קדשים במקדש. ח שלא יאכלום חוץ לעזרה. ט שלא יאכל זר מקדשי הקדשים. י סדר השלמים. יא שלא לאכול בשר קדשים קלים קודם זריקת דמם. יב לעשות כל מנחה כסדר מעשיה הכתובים בתורה. יג שלא ישים שמן על מנחת חוטא. יד שלא ליתן עליה לבונה. טו שלא תאכל מנחת כהן. טז שלא תאפה מנחה חמץ. יז שיאכלו הכהנים שירי מנחות. יח שיביא כל נדריו ונדבותיו ברגל שפגע בו ראשון. יט שלא יאחר נדרו ונדבתו ושאר דברים שחייב בהן. כ להקריב כל הקרבנות בבית הבחירה. כא להביא קדשי חוצה לארץ לבית הבחירה. כב שלא לשחוט קרבנות חוץ לעזרה. כג שלא להקריב קרבן חוץ לעזרה:

הלכות תמידין ומוספין

יש בכללן י"ט מצות. י"ח מצות עשה. וא' מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א להקריב שני כבשים בכל יום. ב להדליק אש על המזבח בכל יום. ג שלא לכבותה. ד להרים את הדשן בכל יום. ה להקטיר קטורת בכל יום. ו להדליק נרות בכל יום. ז שיקריב כהן גדול מנחה בכל יום והיא הנקראת חביתין. ח להוסיף שני כבשים עולות בשבת. ט לעשות לחם הפנים. י מוסף ראשי חדשים. יא מוסף הפסח. יב להקריב עומר התנופה. יג לספור כל איש ואיש שבעה שבועות מיום הקרבת העומר. יד מוסף עצרת. טו להביא שתי הלחם עם הקרבנות הבאות בגלל הלחם ביום עצרת. טז מוסף ראש השנה. יז מוסף יום צום. יח מוסף החג. יט מוסף שמיני עצרת:

הלכות פסולי המוקדשין

יש בכללן ח' מצות. ב' מצות עשה. ושש מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א שלא לאכול קדשים שהופסלו ושהוטל בהם מום. ב שלא לאכול פיגול. ג שלא יאכל קדשים אחר זמנם, ד שלא יאכל נותר. ה שלא יאכל קדשים שנטמאו. ו שלא יאכל אדם שנטמא את הקדשים. ז לשרוף את הנותר. ח לשרוף את הטמא:

הלכות עבודת יום הכפורים

מצות עשה אחת. והיא שיעשה מעשה יום הכפורים כולו על הסדר כמו שכתוב בפרשת אחרי מות הקרבנות והוידויין ושילוח השעיר ושאר העבודה:

הלכות מעילה

יש בכללן ג' מצות. א' מצות עשה. וב' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א לשלם המועל אשר חטא בתוספת חומש וקרבן וזהו דין המועל. ב שלא לעבוד בקדשים. ג שלא לגוז קדשים: נמצאו כל המצות הנכללות בספר זה ק"ג. מ"ז מהם מצות עשה. ונ"ו מצות לא תעשה:

ספר קרבנות

הלכותיו שש. וזהו סידורן, הלכות קרבן פסח. הלכות חגיגה. הלכות בכורות. הלכות שגגות. הלכות מחוסר כפורים. הלכות תמורה:

הלכות קרבן פסח

יש בכללן ט"ז מצות. ד' מצות עשה. וי"ב מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א לשחוט את הפסח בזמנו. ב שלא לזבוח אותו על החמץ. ג שלא ללין אמוריו. ד לשחוט פסח שני. ה לאכול בשר הפסח על מצה ומרור בליל ט"ו. ו לאכול בשר פסח שני בליל ט"ו לחדש השני. ז שלא יאכל נא ומבושל. ח שלא יוציא בשר פסח חוץ לחבורה. ט שלא יאכל ממנו מומר. י שלא יאכל ממנו תושב או שכיר. יא שלא יאכל ממנו ערל. יב שלא ישבור בו עצם. יג שלא ישבור עצם בפסח שני. יד שלא יותיר ממנו לבוקר. טו שלא יותיר מפסח שני לבוקר. טז שלא יותיר מבשר חגיגת י"ד עד יום השלישי:

הלכות חגיגה

יש בכללן ו' מצות. ד' מצות עשה. וב' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א להראות את פני ה'. ב לחוג בג' רגלים. ג לשמוח ברגלים. ד שלא יראה ריקם. ה שלא לעזוב לוי משמחתו וליתן לו מתנותיו ברגלים. ו להקהיל את העם בחג הסוכות במוצאי שמיטה:

הלכות בכורות

יש בכללן ה' מצות. ב' מצות עשה. וג' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א להפריש בכורות. ב שלא יאכל בכור תמים חוץ לירושלים. ג שלא יפדה הבכור. ד להפריש מעשר בהמה. ה שלא יגאל מעשר בהמה. וכללתי מעשר בהמה עם הבכור לפי שמעשה שניהם אחד והכתוב כללו עמו שנאמר ואת דמם תזרוק קך למדו מפי השמועה שזה דם מעשר ודם בכור:

הלכות שגגות

יש בכללן ה' מצות עשה:

וזהו פרטן

א שיקריב יחיד החוטא קרבן חטאת קבוע על שגגתו. ב שיקריב אשם מי שלא נודע לו אם חטא אם לא חטא עד שיודע לו ויביא חטאתו וזהו הנקרא אשם תלוי. ג שיקריב החוטא אשם על עבירות ידועות וזהו הנקרא אשם ודאי. ד שיקריב החוטא קרבן על עבירות ידועות, אם היה עשיר בהמה ואם היה עני עוף או עשירית האיפה וזהו הנקרא קרבן עולה ויורד. ה שיקריבו הסנהדרין קרבן אם טעו והורו שלא כהלכה באחת מן האמורות:

הלכות מחוסרי כפרה

יש בכללן ד' מצות עשה:

וזהו פרטן

א שתקריב הזבה כשתטהר קרבן. ב שתקריב היולדת כשתטהר קרבן. ג שיקריב הזב קרבן כשיטהר. ד שיקריב המצורע קרבן כשיטהר ואחר שיקריבו קרבנותיהן נגמר טהרתן:

הלכות תמורה

יש בכללן ג' מצות. א' מצות עשה. וב' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א שלא ימיר. ב שתהיה התמורה קדש אם המיר: ג שלא ישנה הקדשים מקדושה לקדושה: נמצאו כל המצות הנכללות בספר זה ל"ט. כ' מצות עשה, וי"ט מצות לא תעשה:

ספר טהרה

הלכותיו ח' וזהו סידורן: הלכות טומאת מת. הלכות פרה אדומה. הלכות טומאת צרעת. הלכות מטמאי משכב ומושב. הלכות שאר אבות הטומאות. הלכות טומאת אוכלין. הלכות כלים. הלכות מקואות:

הלכות טומאת מת

מצות עשה אחת. והוא דין טומאת מת:

הלכות פרה אדומה

יש בכללן ב' מצות עשה:

וזהו פרטן

א דין פרה אדומה. ב דין טומאת מי נדה וטהרתן:

הלכות טומאת צרעת

יש בכללן ח' מצות. ו' מצות עשה. וב' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א להורות בצרעת אדם כדין הכתוב בתורה. ב שלא יקוץ סימני טומאה. ג שלא יגלח הנתק. ד שיהא המצורע מפורסם בקריעת בגדיו ופריעת ראשו ועטיה על שפה. ה טהרת צרעת. ו שיגלח המצורע את כל שערו כשיטהר. ז דין צרעת בגד. ח דין צרעת הבית:

הלכות מטמאי משכב ומושב

יש בכללן ד' מצות עשה:

וזהו פרטן

א דין טומאת נדה. ב דין טומאת יולדת. ג דין טומאת זבה. ד דין טומאת זב:

הלכות שאר אבות הטומאה

יש בכללן ג' מצות עשה:

וזהו פרטן

א דין טומאת נבלה. ב דין טומאת שרץ. ג דין טומאת שכבת זרע. ועבודת כוכבים ומזלות מטמאה כשרץ. וטומאתה מדברי סופרים:

הלכות טומאת אוכלין

מצות עשה אחת. והיא דין טומאת משקין ואוכלין והכשרן:

הלכות כלים

ענין אלו ההלכות לידע כלים שמקבלין טומאה מכל אלו הטומאות וכלים שאינם מתטמאין וכיצד מתטמאין הכלים ומטמאין:

הלכות מקואות

מצות עשה אחת. והיא שיטבול כל טמא במי מקוה ואחר כן יטהר: נמצאו כל המצות הנכללות בספר זה כ'. י"ח מצות עשה. וב' מצות ל"ת:

ספר נזיקין

הלכותיו ה' וזהו סידורן: הלכות נזקי ממון. הלכות גניבה. הלכות גזילה ואבידה. הלכות חובל ומזיק. הלכות רוצח ושמירת נפש:

הלכות נזקי ממון

יש בכללן ד' מצות עשה:

וזהו פרטן

א דין השור. ב דין ההבער. ג דין הבור. ד דין הבערה:

הלכות גניבה

יש בכללן ז' מצות. ב' מצות עשה. וה' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א שלא לגנוב ממון. ב דין הגנב. ג לצדק המאזנים עם המשקלות. ד שלא יעשה עול במדות ובמשקלות. ה שלא יהיה ביד אדם אבן ואבן איפה ואיפה אף על פי שאינו לוקח ונותן בהם. ו שלא יסיג גבול. ז שלא יגנוב נפשות:

הלכות גזילה ואבידה

יש בכללן ז' מצות. ב' מצות עשה. וה' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א שלא לגזול. ב שלא לעשוק. ג שלא לחמוד. ד שלא להתאוות. ה להשיב את הגזילה. ו שלא יתעלם מן האבידה. ז להשיב האבידה:

הלכות חובל ומזיק

מצות עשה אחת. והוא דין חובל בחבירו או מזיק ממון חבירו:

הלכות רוצח ושמירת נפש

יש בכללן י"ז מצות. ז' מצות עשה. וי' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א שלא לרצוח. ב שלא ליקח כופר לנפש רוצח. ג להגלות הרוצח בשגגה. ד שלא ליקח כופר למחוייב גלות. ה שלא יומת הרוצח כשירצח קודם עמידה בדין. ו להציל הנרדף בנפשו של רודף. ז שלא לחוס על הרודף. ח שלא לעמוד על הדם. ט להפריש ערי מקלט ולהכין לו הדרך. י לערוף את העגלה בנחל. יא שלא יעבד באותו הקרקע ולא יזרע. יב שלא לשים דמים. יג לעשות מעקה. יד שלא יכשיל תמים בדבר. טו לפרוק עם מי שנכשל בדרך. טז לטעון עמו. יז שלא יניחנו בדרך נבהל במשאו וילך לו: נמצאו כל המצות הנכללות בספר זה ל"ו: ט"ז מהם מצות עשה. ועשרים מהן מצות לא תעשה:

ספר קנין

הלכותיו ה' וזהו סדורן: הלכות מכירה. הלכות זכייה ומתנה. הלכות שכנים. הלכות שלוחין ושותפין. הלכות עבדים:

הלכות מכירה

יש בכללן ד' מצות. א' מצות עשה. וג' מצות ל"ת:

וזהו פרטן

א דין מקח וממכר. ב שלא יונה במקח וממכר. ג שלא יונה בדברים. ד שלא יונה גר צדק בממונו:

הלכות זכייה ומתנה

ענין אלו ההלכות לידע דין זוכה מן ההפקר היאך יקנה ובמה יקנה. ודין נותן מתנה ומקבל מתנה ואי זו מתנה חוזרת ואי זו אינה חוזרת:

הלכות שכנים

ענין אלו ההלכות לידע דין חלוק הקרקעות בין השותפין והרחקת נזק לכל אחד מהן. ומשפט בעל המיצר. ודין בעל המצרים:

הלכות שלוחין ושותפין

ענין אלו ההלכות לידע דין שלוחו של אדם ושותפין ומשפטיהן במקחן וממכרן ובהפסדן ושכרן:

הלכות עבדים

יש בכללן י"ג מצות. ה' מצות עשה. וח' מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א דין קנין עבד עברי. ב שלא ימכר ממכרת עבד. ג שלא יעבדוהו בפרך. ד שלא נניח גר תושב לרדות בו בפרך. ה שלא נעבוד בו עבודת עבד. ו להעניק לו בצאתו חפשי. ז שלא יצא ריקם. ח לפדות אמה עבריה. ט ליעדה. י שלא תמכר. יא לעבוד בעבד כנעני לעולם אלא אם הפיל לו אדוניו אחד מראשי איבריו. יב שלא להסגיר עבד שברח מחוצה לארץ לארץ ישראל. יג שלא להונות עבד זה הנצל אלינו: נמצאו כל המצות הנכללות בספר זה י"ח. ו' מהן מצות עשה. וי"ב מצות לא תעשה:

ספר משפטים

הלכותיו ה' וזהו סידורן: הלכות שכירות. הלכות שאלה ופקדון. הלכות מלוה ולוה. הלכות טוען ונטען. הלכות נחלות:

הלכות שכירות

יש בכללן ז' מצות. שלש מצות עשה. וארבע מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א דין שכיר ושומר שכר. ב ליתן שכר שכיר ביומו. ג שלא יאחר שכר שכיר אחר זמנו. ד שיאכל השכיר מן המחובר שעשה בו. ה שלא יאכל השכיר מן המחובר בשעת מלאכה. ו שלא יוליך השכיר בידו יותר ממה שאכל. ז שלא יחסום שור בדישו, וכן בשאר בהמה:

הלכות שאלה ופקדון

יש בכללן שתי מצות עשה:

וזהו פרטן

א דין שואל. ב דין שומר חנם:

הלכות מלוה ולוה

יש בכללן י"ב מצות. ד' מצות עשה. וח' מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א להלוות לעני ומך. ב שלא יגוש אותו. ג ליגוש את הכותי. ד שלא ימשכן בעל חוב בזרוע. ה להחזיר המשכון לבעליו בזמן שהוא צריך לו. ו שלא יאחר המשכון מבעליו העני בעת שהוא צריך לו. ז שלא יחבול אלמנה. ח שלא יחבול כלים שעושים בהם אוכל נפש. ט שלא יתן המלוה ברבית. י שלא ילוה הלוה ברבית. יא שלא יתעסק אדם בין מלוה ולוה ברבית ולא יעיד ביניהן ולא יערוב ולא יכתוב שטר. יב ללוות מן הכותי ולהלוות לו ברבית:

הלכות טוען ונטען

מצות עשה אחת. והוא דין טוען ומודה או כופר:

הלכות נחלות

מצות עשה אחת. והוא דין סדר נחלות: נמצאו כל המצות הנכללות בספר זה כ"ג. י"א מהן מצות עשה. וי"ב מצות לא תעשה:

ספר שופטים

הלכותיו ה' וזהו סידורן. הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם. הלכות עדות. הלכות ממרים. הלכות אבל. הלכות מלכים ומלחמותיהם:

הלכות סנהדרין והעונשין המוסרים להם:

יש בכללן ל' מצות, י' מצות עשה. וכ' מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א למנות שופטים. ב שלא למנות דיין שאינו יודע דרך המשפט: ג לנטות אחרי רבים אם נחלקו השופטים. ד שלא להרוג אם רבו המחייבין באיש אחד עד שיהיו יתר שנים. ה שלא ילמד חובה מי שלמד זכות בדיני נפשות. ו להרוג בסקילה. ז להרוג בשריפה. ח להרוג בסייף. ט להרוג בחנק. י לתלות. יא לקבור הנהרג ביום הריגתו. יב שלא תלין נבלתו. יג שלא להחיות מכשף. יד להלקות לרשע. טו שלא יוסיף בהכאת הלוקה. טז שלא יהרג נקי באומדן דעת. יז שלא לענוש אנוס. יח שלא לחוס על הורג חבירו או חובל בו. יט שלא לרחם על הדל בדין. כ שלא להדר גדול בדין. כא שלא להטות הדין על בעל עבירות אף על פי שהוא חוטא. כב שלא לעוות משפט. כג שלא להטות משפט גר ויתום. כד לשפוט בצדק. כה שלא לירא בדין מאיש זרוע. כו שלא יקח שוחד. כז שלא לישא שמע שוא. כח שלא יקלל הדיינין. כט שלא לקלל הנשיא. ל שלא לקלל אדם מאחר בני ישראל הכשרים:

הלכות עדות

יש בכללן שמונה מצות. ג' מצות עשה. וה' מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א להעיד בב"ד למי שיודע לו עדות. ב לדרוש ולחקור העדים. ג שלא יורה העד בדין זה שהעיד עליו בדיני נפשות. ד שלא יקום דבר בעדות אחד. ה שלא יעיד בעל עבירה. ו שלא יעיד קרוב. ז שלא יעיד בשקר. ח לעשות לעד זומם כאשר זמם:

הלכות ממרים

יש בכללן ט' מצות. שלש מצות עשה. ושש מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א לעשות על פי התורה שיאמרו ב"ד הגדול. ב שלא יסור מדבריהם. ג שלא להוסיף על התורה לא במצות שבכתב ולא בפירושן שלמדנו מפי השמועה. ד שלא לגרוע מכל המצות. ה שלא לקלל אב ואם. ו שלא להכות אב ואם. ז לכבד אב ואם. ח ליראה אב ואם. ט שלא יהיה הבן סורר על קול אביו ואמו:

הלכות אבל

יש בכללן ארבע מצות. א' מצות עשה. וג' מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א להתאבל על הקרובים ואפילו כהן מתטמא ומתאבל על הקרובים, ואין אדם מתאבל על הרוגי ב"ד. ולפיכך כללתי הלכות אלו בספר זה שהם מענין קבורה ביום מיתה שהיא מצות עשה. ב שלא יטמא כהן גדול לקרובים. ג שלא יכנס עם המת באהל. ד שלא יטמא כהן הדיוט בנפש אדם אלא לקרובים בלבד:

הלכות מלכים ומלחמותיהם

יש בכללן כ"ג מצות. י' מצות עשה. וי"ג מצות לא תעשה:

וזהו פרטן

א למנות מלך מישראל. ב שלא ימנה מקהל גרים. ג שלא ירבה לו נשים. ד שלא ירבה לו סוסים. ה שלא ירבה לו כסף וזהב. ו להחרים שבעה עממים. ז שלא להחיות מהן נשמה. ח למחות זרעו של עמלק. ט לזכור מה שעשה לנו עמלק. י שלא לשכוח מעשיו הרעים ואריבתו בדרך. יא שלא לשכון בארץ מצרים. יב לשלוח שלום ליושבי העיר כשצרים עליה ולדון בה כאשר מפורש בתורה אם השלימה ואם לא השלימה. יג שלא לדרוש שלום מעמון ומואב בלבד כשצרים עליהן. יד שלא להשחית אילני מאכל במצור. טו להתקין יד שיצאו בו בעלי המחנה להפנות בו. טז להתקין יתד לחפור בו. יז למשוח כהן לדבר באזני אנשי הצבא בשעת המלחמה. יח להיות מארס ובונה בנין ונוטע כרם שמחים בקניינם שנה תמימה ומחזירין אותן מן המלחמה. יט שלא יעבור עליהם לכל דבר ולא יצאו אפילו לצרכי צבור ולצרכי הגדוד והדומה לכן. כ שלא לערוץ ולחזור לאחור בשעת מלחמה. כא דין יפת תואר. כב שלא תמכר יפת תואר. כג שלא יכבשנה לעבדות אחר שנבעלה: נמצאו כל המצות הנכללות בספר זה שבעים וארבע מצות. כ"ז מצות עשה. ומ"ז מצות לא תעשה:

ונמצאו כל ההלכות של ארבעה עשר ספרים אלו שמונים ושלש הלכות. ועתה אתחיל לבאר משפטי כל מצוה ומצוה וכל הדינים הנכללים עמה מענינה על סדר ההלכות בעזרת שדי:

ספר הרמב"ם כולל י"ד ספרים

וזה לך סימנם במשקל

במדע אהבתך לזמנים, ובנשים קדושתך פליאה.
זרעים מעבודת קרבנותיך, תטהר מנזיקים בנקיה.
שנים עשר רמזתים לך, וחנה במשפטים, ושופטים, י"ד מלאה:

כללי הרמב"ם ז"ל

הקדמות וכללים אלו נכונים וברורים מאד לכל העוסק ומעיין בספרי הרמב"ם. והרבה פליאות נשגבות יתורצו על ידם. רובם נלקחים ומלוקטים מספר יד מלאכי, ומקצתם מספר כנסת הגדולה, ומספר שם הגדולים:

חמורת מתוך הרמב"ם ואינו בקי מהיכן הוציא הדברים מהתלמוד הוא טועה להתיר את האסור ולאסור את המותר והוא סבור שהבין את דבריו ואינו כן. ריב"ש סימן מ"ד וכ"כ הרא"ש בתשובה סימן ל"א:

הרמב"ם הוא מגדולי המחברים. שיטה מקובלת כתובות פ' אלו נערות. ואין לנו לדחות דברי הרמב"ם בשום מקום ואע"פ שיקשה לנו על דבריו מתוך שיטת הגמרא ופורסם אלינו, אך יש לנו לתלות החסרון במיעוט דעתנו והשגתנו. רלב"ח סי' י"ב ורש"ך ח"ב סי' קל"ז:

כל דברי הרמב"ם הם בתכלית הדיוק. ויש לדקדק ולפלפל בדבריו כאשר תוכל לדקדק בגמרא עצמה. משפטי שמואל סי' ק"כ:

אחר שרלה הרמב"ם דברי רבותיו ולא נראו בעיניו, מימיו אנו שותין וכוותיה דהרמב"ם אית לן למעבד. רשד"ם ח"מ סי' רמ"ג:

למוד הוא הרמב"ם לומר אסור אפי' על דבר שלוקה מן התורה כ"ש במקום שעובר על לאו ואינו לוקה. מהרש"ל בביאורו לסמ"ג ריש ה' חמץ וכ"כ כנה"ג בח"מ ריש סי' שכ"ה, וע"ש ביישוב דיוק הכסף משנה בפ"א מה' גניבה שסותר כלל זה:

מצינו להרמב"ם שדבר שהוא תקנת חכמים קורהו תורה, בסוף ה' גירושין. כ"כ הריב"ש סי' קנ"ה, ובספר סדר אליה רבא וזוטא השיג על זה:

הרמב"ם לפעמים מזכיר שדבר זה תקנה או גזירה או הלכה למשה מסיני ולפעמים משמיטו. ספר ידי אליהו תיקון ל"ח:

כשכותב הרמב"ם דבר זה מפי הקבלה, כוונתו למה שהוא הלכה למשה מסיני. כ"כ הכ"מ פ"ו מה' ק"פ ופ"א מה' שגגות ופ"ג מה' נזירות, וע' ברמב"ם סוף פ"ד מה' ממרים ופ"ג מה' אבל ופ"י מה' מלכים, וע' בחוות יאיר דף ק"פ, מיהו בשו"ת זרע אברהם כתב דלכל דברי הנביאים קרי להו דברי קבלה:

אין להקשות מסברת התוס' על הרמב"ם כגון דא נימא גברא אגברא קא רמית. פר"ח יו"ד סי' ס"ז וכ"כ בתשובות חוות יאיר סי' קל"ב:

דרכו של הרמב"ם שכל דבר הנלמד באחת מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן קרי להו דברי סופרים לפי שלולא הסופרים לא היינו מבינים אותו כך. גם למה שהוא הלכה למשה מסיני יקרא ד"ס לבר ממה שמצינו בפ"ב מה' טומאת מת גבי עצם כשעורה. עיין בכ"מ שם. ואף בזה יש לפרש דינו דין תורה אבל מ"מ יקרא ד"ס. וכן כל אלו שאמרנו דינם דין תורה. אמנם יש אשר יקרא ד"ס והוא מדבריהם גמור. ואם יש לחלק במידי דרבנן בין מאי דנקט הרמב"ם בלשונו מד"ס או מדבריהם כבר נחלקו ביה קמאי. הכ"מ פ"ב מה' אבל ס"ל דאין חילוק וכ"מ בדבריו ר"פ י"ג מה' עדות וכן בב"י בטור א"ח סי' רמ"ב בשם הרשב"ץ וכ"כ בתשו' ר' בצלאל אשכנזי סי' י"ש. אבל מדברי הכ"מ פ"י מה' שמיטה הלכה ט' ופ"ח מה' נחלות הלכה ח' משמע שיש חילוק בדרבנן בין מאי דקרי מד"ס למאי דקרי מדבריהם. וכ"כ כנה"ג בשם הרדב"ז, וע' באורך מזה בספר סדר אליה רבא וזוטא ובשו"ת יד אליהו סי' מ"ט:

דרכו של הרמב"ם לומר מפי השמועה למדו כן כל היכא דילפותא איכא להדיא וכלומר דמפני דמפי השמועה קבלו כן למדוה מהך דרשא גרועה כדי להוציאו מן הכתוב. ס' מלכי בקודש דף ב':

כל מקום שאומר הרמב"ם בחיבורי זה וכן הורו רבותי הוא רומז להר"י אלפסי ותלמידו הר"י בן מיגא"ש הלוי, וכ"פ הרמב"ם בהדיא בהלכות שאלה ופקדון בפ"ה שכתב וכזה הורו רבותי רב יוסף הלוי ורבו ז"ל, כ"כ התשב"ץ סי' ע"ב. אמנם מ"ש עוד שהר"י בן מיגא"ש היה רבו מובהק של הרמב"ם לא כן כתוב בס' יוחסין דמשמע שם שהר"י מיגא"ש היה זמן הרבה קודם הרמב"ם רק שקרא אותם רבותי לפי ששתה את מימיהן מתוך דבריהם, וכן נראה מתוך דברי הרמב"ם בהקדמתו לסדר זרעים:

אע"פ שאומר הרמב"ם הורו רבותי אינו מן ההכרח שיהיו שנים. הר"י הלוי סי' ס"ח:

כשהרמב"ם סותר עצמו מפירושו במשניות לספר הזה אין לסמוך אלא על מ"ש בחיבור הזה. כ"כ הב"י ביו"ד סי' רל"ד, וכתב הכנה"ג שכ"כ הרדב"ז סי' תק"ץ.

ועי' בשדה יהושע דף ק"ח וז"ל הרמ"ע מפאנו סי' קי"ז פירוש המשניות דקטנותא היא ולא מקשינן ליה מינייהו, וכ"כ הר"י קורקוס דלא דקדק בפירוש המשנה כל הצורך. גם מספר המצות שלו אין להקשות על החיבור הלזה כי בספר המצות לא דק כ"כ לבאר המצות עם כל הדינים:

דרך הרמב"ם לסתום במקום אחד דבריו וסומך על מה שכתב במקום אחר. מיהו אין דרכו לסמוך אלא על מ"ש כבר אבל לא על מה שיבא לפנינו. כ"כ הכנה"ג בח"מ סי' קע"ה וכ"כ בעל נתיבות משפט וכ"כ התוי"ט פ"א דערלה מ"ו וס"פ י"א דפרה. אמנם התוי"ט בעצמו שינה את טעמו בפ"ג דגיטין מ"ד. גם דעת הכ"מ בפ"ג מה' נדרים הלכה ה' ובפ"ד מה' תרומות הלכה י' ועוד הרבה דוכתי משמע דלא כדעת כנה"ג. אפס לומר דסמך עצמו בחיבור הלזה על פירושו במשנה זה ודאי לא יעלה על דעת וכ"כ ספר יד אהרן:

דרכו של הרמב"ם לסמוך על פשוטו של משנה וברייתא ומימרא דאמוראי ולא על שינויא דמשני. ב"ח אה"ע סי' ו' ס"ב:

אין זה דרך הרמב"ם להשמיט הדין המבואר בתלמוד ולכתוב דין אחר במקומו שלא נאמר בפירוש ושממנו נלמוד הדין המבואר בתלמוד. נתיבות משפט דף רמ"ט, וע' כנה"ג יו"ד סימן ש"ה ותוי"ט פרק ו' דנדרים:

נמצא להרמב"ם בקצת מקומות שבגמרא תפסו לשון אחד לכוונה אחת והוא תפס אותו לכוונה אחרת ואחד מהם בה' איסורי ביאה שכתב שלא ניתנה התראה וכו' ע"ש בדברי ה"ה. כ"כ הר"י קורקוס בפ"א מהל' מעשר שני:

דבר שלא בא בגמרא אלא בקושיא אגב גררא אין דרך הרמב"ם להעתיקו, פר"ח ביו"ד סימן פ"ג, וע' בב"י ביו"ד סימן קל"ו, ועיין במשנה למלך פי"ח מהלכות מעה"ק וב"ח ביו"ד סימן מ"ח וסימן ר"ז. וכ"כ בספר משפטי שמואל דהרמב"ם כותב אך מאי דמבואר בגמרא בהדיא. מיהו בכנה"ג אה"ע סימן קנ"ט הביא כמה מקומות שהרמב"ם הזכיר בחיבורו ג"כ דברים אשר נאמרו בגמרא רק על צד הדיוק או ברמז:

דרכו של הרמב"ם ליקח הדרשה היותר פשוטה ואע"ג דבגמרא אידחייא לה ולפעמים מביא פסוק שלא נזכר בגמרא כלל מאחר שהוא מבואר יותר. כ"כ הלח"מ רפ"ט מה' מאכלות אסורות ועוד בהרבה דוכתי וכ"כ הכנה"ג בשם מהרי"ק ובאר שבע, ועי' בכ"מ פ"ד מהלכות עכו"ס ד"ה ואין עושין. ובשו"ת רמ"ע ובגדולי תרומה (דף ס'). גם מהר"י קורקוס כתב דכיון דלא נפקא מיניה לענין דינא מידי ליתא מקפיד רק לכתוב דבר היותר מתקבל:

כשתמצא דין השייך בשני מקומות דרך משל שדין זה שייך בה' תרומות וגם בה' מ"א והרמב"ם מביאו רק בה' תרומות אין למידק דבמאכלות אסורות לא ס"ל הכי דהרמב"ם אין דרכו רק להעתיק דיני התלמוד כצורתם וכלשונם על מקומו וכנו. כ"כ הפר"ח ביו"ד סי' כ"ט:

דרך הרמב"ם לפסוק כברייתא דספרי אף שלא הוזכרה בתלמוד בבלי וירושלמי. כ"מ פי"ב דנדרים. מיהו אם הספרי נגד הגמרא אין לו לפסוק כספרי רק פעם אחת מצינו בפ"ה מה' מלוה לענין הלואה לכותי שפסק כספרי ורובם ככולם תמהו עליו, ע' בבאר שבע סוטה דף ס"ד ויש"ש בפ"ד דיבמות סימן כ"א. גם בהשגות הראב"ד בפ"א מה' רוצח גבי רוצח ניתן להצילו בנפשו פי' הכנה"ג שכן כוונת השגתו שהניח דרש הגמ' ונקט כספרי:

היכא שהגמרא שלנו מעמיד משנה או ברייתא בשינויא דחיקא דרך הרמב"ם לפסוק כירושלמי. מהרי"ק שרש ק"א:

בכל מקום שנמצא בתלמוד שתי סברות הפכיות ופסק תלמודא הילכתא כחד מינייהו דרכו של הרמב"ם להטעים בתוך דבריו שלילת אותה הסברא דלא הש לה תלמודא. ידי אליהו תיקון כ"ג:

ידוע ומפורסם שדרך הרמב"ם בחיבורו לפסוק כאת היכא דאיכא לומר שבגמרא. הרא"ש פ"ק דקידושין סי' ז' וכ"כ בכ"מ פי"ח מה' שבת ובפ"ב מה' נזירות וכ"כ הלח"מ בפ"ג מה' ק"ש. מיהו היכא דבדוכתא אחרינא מסיק להאי את"ל בתיקו אינו חושש לאת"ל. כ"כ הכסף משנה סוף פ"ה משאר אבות הטומאה ובפ"ב מה' מטמאי משכב ומושב, והלח"מ בפ"ד מה' מעה"ק מתנגד לזה, עוד כלל לנו הב"ח באה"ע דלא נקטינן כאת"ל אלא היכא דהיה יכול לומר איפכא דמדלא קאמר איפכא ודאי דהלכה כאת"ל שבגמ' אבל את"ל דלא מצי למימר איפכא לא. וע' תוס' פ' השולח דף מ"ג ד"ה את"ל:

וכל זה לא נאמר אלא כשהאת"ל מפורש בגמרא אבל כל שאינו מפורש בגמרא אע"פ שבעיא שנייה ממילא תהיה באת"ל מהראשונה ליכא מאן דפסק כאת"ל. כ"כ הב"י בטור אה"ע ס"ס קכ"ב ובכ"מ ספ"ב מה' מתנות עניים. והרב פר"ח עשה לו סמוכות שם נגד דעת הב"ח וכ"כ הפרישה בח"מ סימן רס"ז וכ"כ הלח"מ ספ"ב מהל' שאלה ופקדון והמשנה למלך פ"ג מה' ביאת מקדש וכ"כ בשו"ת חוות יאיר, ודלא כמ"ש בשו"ת זרע אברהם חלק יו"ד סי' י"ז ודמשק אליעזר על חולין דף ת"ל דבענין כזה הוי כאילו נאמר בהדיא את"ל. מיהו כתב הלח"מ פ"ב מה' גיטין דזהו דוקא כשהבעיין אחד אבל כשבעיא שניה הוא בעל איבעיא אחר אז אף דאין את"ל מפורש אנן אמרינן מדשאל זה מכלל דאידך פשיטא ליה. והרב פר"ח בהלכות גיטין סימן קכ"ב הכריח בטוב טעם דליתא להך כללא:

אע"ג דאמריך כל את"ל פשיטותא היא היינו דוקא כשהבעיין בעי תרי הבעיות באת"ל אבל כד בעי תרי האיבעיות סתם אע"ג דבגמרא קאמר דבאת"ל קא מיבעיא ליה כיון שהוא עצמו לא אמרן די שנפסוק בעיא קמייתא כפשיטותא אבל לא פשיטות גמור כ"כ כדי שנפסוק בעיא בתרייתא הבאה מכללא דלא איפשטא לחומרא אלא דיינין בעיא קמייתא כספק קלא כדי לפסוק בעיא בתרייתא כספק כיון שבאה בכללה דהדבר דומה לספק ספיקא. ומיהו ספק ספיקא גמור לא הוי לענין שנפסוק לקולא בבעיא בתרייתא. לח"מ פ"ג מהל' ק"ש, וע' בפרי תואר סי' למ"ד סק"א:

דוחק לומר שיחלוק הרמב"ם על הרי"ף אא"כ מצינו בהדיא שחולק עליו ומכ"ש היכא דלא ראה שום חולק על הרי"ף דחוק הוא מאוד שהוא לבדו יחלוק עליו. כנה"ג בח"מ סי' רפ"ט וע' תום השני דף פ"ז וחוות יאיר סי' א' ודרישה ח"מ סי' מ"ו:

כללי הראב"ד

חס ושלום לטעות על הדעת כי הקדוש הראב"ד כיון חלילה למעט בכבוד הרמב"ם. אך חשף זרוע קדשו לחלוק עליו בכח אמיץ בכמה גופי הלכות כי היכי דלא ליסרכו כ"ע אבתריה ללמוד וללמד בדעות מעל ס' המורה וכיוצא. כ"כ הרמ"ע סי' ק"ח. פוק חזי מ"ש הראב"ד בעצמו פ"ו דכלאים דמלאכה גדולה עשה לאסוף ולכנוס בחפניו כל אלה:

הראב"ד הוא מגדולי המורים. כ"כ הטור יו"ד סי' ק"ל וכ"כ הרדב"ז ח"ב דהראב"ד אילן גדול הוא ולא נעלם ממנו כל דבר. וכתב הרשד"ם שיש לנו לפסוק כהראב"ד נגד הרמב"ם. וכנה"ג א"ח סימן ק"מ כתב דזהו דוקא כשהראב"ד מחמיר ולא כשהוא מקיל:

כשהראב"ד כותב יש מי שאומר אין בלשון זה הכרע שסובר כן. ב"י בטור א"ח סימן תקפ"ב ולא משמע כן בטור שם:

כשהשיג הראב"ד על הרמב"ם ולא השיגו הרמ"ך אין ראיה שסובר כהרמב"ם דאפשר שאחר שהשיג הראב"ד לא חש עוד להשיגו. כ"כ בעל משפט צדק. ויש ללמוד מזה דהיכא דהמשיגים לא השיגוהו סברי כוותיה, כנה"ג:

כללי הרב המגיד משנה וכסף משנה

הרב המגיד משנה לא זזה ידו בכל דבריו מדברי הרשב"א לכן היכא שיש חילוקי דעות בכוונת הרשב"א אין ספק שמפיו אנו חיים. מהרח"ש בתשובותיו לאה"ע סי' ל"א:

כלל גדול יש לי בכ"מ שאני רואה מחלוקת בדברי הרמב"ם אני סומך על דברי ה"ה שהיה אדם גדול ובקי ורוב שיטתו היא שיטת הרשב"א וגם דקדק בדברי הרמב"ם בכל הצורך. רדב"ז ח"א סימן קע"ד:

כשכותב ה"ה שלא מצא ראיה לדברי הרמב"ם אזי לא ס"ל כוותיה. כנה"ג בח"מ סימן ע"ז:

בר נקיט ה"ה בלישניה זה פשוט לדעת המחבר ולא נקט למיקרייה רבינו כדרכו בכל המקומות נראה מזה דאין דעתו נוחה בדבריו. הלכה למשה ס' מכירה:

ביאור ג' פרקים הראשונים מס' גירושין אינו לשון ה"ה כי אם דברי תלמיד. כן נראה מתשובת הריב"ש ס"ס קי"ז וכ"כ מהרי"ק סימן פ"כ:

פירוש הכסף משנה ותשובותיו לא ידעינן הי מינייהו קדים ונ"מ לענין חזרה היכא שסותר עצמו. ידי אליהו תיקון ל"ח. אמנם חיבורו בית יוסף על הטורים קדם לחיבורו כ"מ, כ"כ המעי"ש בל"ח סוף ברכות ולח"מ פ"ה מס' אבל, וכן מוכח מדבריו בפ"י מס' שמטה שכתב דשנת השמטה היא ה"א שכ"ז וחיבורו ב"י נשלם שנת שי"ד כמו שהעיד בעצמו בסופו. ונ"ל דמ"ש בב"י כמה פעמים ובביאורי לרמב"ם וכו' שהיה לו אז איזה קונטרסים ואח"כ עשה ממנו חיבור גדול:

הקדמת החכם המרומם כמהר"ר יעקב כולי זצ"ל לספר משנה למלך

יתיצבו מלבי אר"ש בספר ויוחקו, עברו משכיות. יבאו ויגידי קדש הלולים פליטת בת יהודה הנשארה. איש בש"ת הוא בן לא חכם נצב על חומת אנך בראש הומיות. לפי שכלו יהלל איש צעי"ר חולין בעזרה, והיד כותבת הני עשרת מלכיות, בעולמות שברא:

מלך נו"ר. הוא היוצר נוטה שמים כיריעה. ומלכותו בכל משלה, אלהא די שמיא וארעא. שחלק מחכמתו ליראי ה' ולחושבי שמו, הכמתא לחכימין ומנדעא. שבכל דור ודור שרפים עומדים מינייהו מלכי רבנן כעין מלכותא דרקיעא. ומינייהו אפרכי שמשלימים את דבריהם ורוזנים יחוקקו צדק אין לך אדם שאין לו שעה, לא בציר עלמא מל"ו צדיקים ווי העמודים מוסדות הארץ זרועות עולם:

מלך יהודה. האי תנא דידן מקור חכמה הוא הודה הוא זיוה הדר"ת ארעא. לדידיה קא מזה"ר רחמנא כזוהר הרקיע וכעצם השמים הלוך לשבעה. זה סיני מרא דתלמודא ידו בכל חדרי התורה, טוחן הרבה ומוציא קמחא. מי הם פה לאדם שיכול להשמיע כל תהלתו והם גבורותיו מי יתבונן, לכו ונוכחה הטיבו ותדעו ונשתעה זו היא דרך ישרה, הם כי לא להזכיר ולהתום פומיה כי היכי דלא ליתזיק שפה יהיה לפיו סביב. ש"מ לאו אורח ארעא. וחכם להשירא לו בדעת ידבר דין ריש קטיעא. ואם בגבורות שמונים שנה מפיו יקרא להודיע את גבורתו לא יצא ידי חובתו שקדושתו קדושת עולם:

מלך חיים. זכור ה' מה היה לנו איש חי שר וגדול ליסודים תפארת ישראל יקרא דארעא. הדור אתם לכו דרשו בקשו צדק בקשו ענוה עברו ושובו משער אל שער בקהל רב ועשרת אלפים חיים הנמצא כזה או הנשמע כמוהו מושיע ורב ממעיני הישועה. אשר חכמים יגידו עשרה דברים נקראו חיים כולהו איתנהו ביה שהקים עולה של תורה ונעשה אושפיזכן לשכינה, תאינא להו לרבנן דקא רהטי בבית מותבא רבא והכינו את אשר יביאו גופי תורה מערכה מול מערכה דברי חכמים כדרבונות יתד תקועה. מלך שלם אב בחכמה דהוא חכם עדיף מנביא כחכמת מלאך האלהים הוה"ר הרז"ה קולע אל השערה לדעת כל אשר בארץ וכל דבר לא יכחד מן המלך ה"ן חכמה וה"ן עצה וה"ן תבונה גדולה דעה. אלופינו בתורה אלפ"א מימיניה ורבוב"א משמאליה והוא יושב כמלך בגדוד שמנהיר עיני חכמים בהלכה ובנה עליה מגדלים גדולים כי קאי אחד כרעא. הרי שבהגבורה לו זרוע עם גבורה למשקל ולמטרח בהדי רבנן מבנים אהבה ומוציא את הקנאה באמתה של תורה יורה דעה. והוא עשיר ראש הממשלה ומערכה גדולה יודע בנערן של ת"ח ועניים מרודים מכלכל חיי"ה בחסד יפאר ענוים בישועה. הוליד את צדי"ק צדקת ה' עשה כדבעי ליה למעבד מארח ת"ח בתוך ביתו חיבה יתירה נודעת לו הכר למשעיים בדסבא מטבע היוצא באותה שעה. וביה מועד לכל חי כל אשר יצא בכל עת אם רצה כונס לתוך שלו ובתים מלאים כל טוב והרשות נתונה לכנוס בהם לשרי העיר ומצדיקי הרבים על אבן אחת שבעה. ומצודתו פרוסה בירושלים מלא ציון משפט וצדקה עד שהכרון ועל הר הגליל בא"ח אמת ריבה וקבן פועלים לתורה קנה בה בית דירה ויעש להם בתים בחצר דקיימא לאגרא ומקומו מושכ"ר לו מפני שהוא קר"ן קיימת תשלומי ארבעה. ויהי מאז התקינו שיהיו מעות יוצאות בירושלים בפרוע פרעות תוכין על תוכין צ"ו נתנה פריע"ה. יגע בעשר אצבעותיו בגופו ובממונו בשמחה ובטוב לבב, הפליא עצה מפום בנו"ת ירושלים לפי צורך השעה. והוא עשירי שלשלת יוחסין יסוד המעלה מה טיבו ומה יפיו זכה לקלסתר פנים ותרועת מלך בו המשמח אלהים ואנשים כי קרן אור פניו קרן ישועה. מתנהג בחסידות ודרך ענוים בשעה שדרך בני אדם אוכלים ושותים ומוגגים אהבה בתענוגים לאכול לשבעה. מעשהו בשבת מאסף לכל המתנות הנסו דרדקי דבי רב קטנים יעשה להם סגולה להדודי הוא דבעה. שם אתה מוצא ענותנותו עשה עצמו מלמ"ד שהיה יושב ודורש גרים ודייק הנוך לנער בעמקה של הלכה קטן יוכי"ח על כל קוץ וקוץ ודרך חיי"ם תוכחות מוסר על שהיה לו ללמוד חייב בפשיעה. אריה שאג מי לא יירא כאשר יעוד הקנה ויפקח הנער את עיניו להבין אמרי בינה כילד סדר משנה ויהי עיי"ן ונמוקו עמו יבין שמועה כל הכתוב לחיי"ם. מר ניהו רבה ה"ה החכם השלם הדיין המצויין הטייר הגדול מעוז ומגדול כמוהר"ר חיים קמחי זלה"ה. שממנו מכלל יופיו של עולם ושמעו הולך בכל המדינות ממזרח שמש עד מבואו וכל הר וגבעה. הן אלה קצות דרכיו שאם באנו לכתוב פעולת צדיק לחיים וכל מעשה תקפו וגבורתו אחבירה עליכם במילין ע"ג מילי"ן ולא ישיגו ארחות חיים קצר מלעה. כללו של דבר כי זה כל האדם הרבין תורה בישראל חפץ למען צדקו מפום יגדיל תורה היה שלם עם ה' כל ימיו, וצדיק יסוד עולם:

מלך תמ"ת כי גדלה חמת ה' בדוקין שבעין יד אלוה נגעה. יצאה בת קול ואמרה בחיר ה' קום עלה ביה אל סליק למתיבתא דרקיעא. נאסף הצדיק פרי צדיק עץ חיים ביום ג' בשבת י"ד לחדש סיון שנת **מתהלך** בגן לרוח היום לפ"ק. וישב"ע בחיי העולם בהדי צדיקייא כדי שביעה. ומעת הוסר התמיד בעל זיו החכמה וערבה כל שמחה אף צ"ו מעשה קדר"ה שמש וירח קדרו ועמודי שמים ירופפו בטלינהו אגב ארעא. אליכם אישים אקרא שבת משוש לבנו בנקור לכם כל עין ימין אב לכל העולם הכל כקרוביו קרעו בגדיכם וכל שיריכם לקינה ותגרו שקים אתיא קריעה קריעה. האיש החסן חיים ויראת ה' היא אוצרו יזכור לו יום המיתה למשמש בקיצו בכל שעה. ואלו חיה אלף שנים הלך ילך ובכה יתפלש באפר קינה מיבעי ליה דבר יום ביומו כל ימי חייו אין נקי אפי' שעה. הא לן יאות למבכי והמר עליו כהמר על בכור, מן דחמא חמא האי שופרא דבלי בארעא. והא להו רבנן קדישי דבארעא. יגדל המספד בירושלים באותה שעה נזדעזעה. ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון וכף ישימו לפיהם מר יבכיון כנחל דמעה. ותהי צעקה גדולה ומרה, אהה ה' אלהים העיני האנשים תנקר ובהרת בחיי"ם כל חמדת ישראל הקצרת ימי עלומיו בארץ לא זרועה. ואיך ימות החכם כל קרן ישראל עודנו באבו ואין שני להקימו הכל קראו ווי דחסרא ארעא. אני הגבר דחזיתיה לרבי ומשמש ליה קמיה וידעי בעובדיה, תורת אמת היתה בפיהו משוגה במעשיו נסתכל ביום המיתה ואומר שירה והיה צדק אזור מתניו להפלא בהון על ארעא. דרך עוכב בי והסלי מלאו נקלה ושאר הגוף לא פלט בעי"ת בהאי ארעא. יום ליום יוסיף מכאוב מדוע נעזב בית האלהים אשתומם כשעה. כי אזכרה ימים מקדם תארו כמלאך אלהים במסתרים תבכה נפשי אשים מדבר לאגם מים מקור דמעה. ועיני נטפו מ"ר בכי תמרורים עד אשר אין בהם כח לבכות איכה נסייתה הרעה. ואני תפלתי נפש אדוני רוחו ונשמתו תהיין צרורות בצרור החיים בתוך הגן וכסאו יהיה נכון עד עולם:

מלך מנחם. האי ספרא דבי רב ינחמנו ממעשינו ומחה ה' אלהים דמעה. טעמו וראו עצמותיו של יהודה הן הן גבורותיו עצמות שיש בהם מוח אסיריו לא פתח ועלם לא תסברו בו תבינן על נומדיהם כל שעה ושעה. כל זמן שאדם הוגה בהם מוצא בהם טעם כעיקר דאורייתא ומלאה הארץ דעה. כלי יקר בלול במשנה בלול בגמרא וסגלת מלכים ה"ן לזכרון לראשונים ואת האחרונים עשה ה' תשועה. וחרתי אני בלבי אם אבא ואערכה לפניך דברי צדיקים מריב לשונות הפוסקים עורכי מלחמה דשקיל וטרי בהו הרב ז"ל עדר עדר לבדו הרי זה לקצ ואינו לפי כבודו כי על כן תלני נעצרתי והבינותי כהא מלכותו מתוקן ומסודר יפרד והיה לארבעה. על סדר הלכות הרמב"ם ז"ל אבי התעודה גדול דעה. ויען דרכה של תורה כפטיש יפוצץ סלע מענין לענין על כן אמרתי כל דבר שהוא מקצוע גדול מתפוצץ לכמה ניצוצות הנחת לנתחיו כל נתח לעצמו. תא ואחוי לך זכר לדבר בדין המומי"א נסתפק הרב המחבר ג' ספיקות. האחד משום טומאת כהן. והשני משום איסור הכורה. והשלישי משום איסור הנאה. ובכל חקירה מאלו נשא ונתן כיד ה' הטובה עליו עד יצא כנגה צדקו. ואני הבאתי הספק הראשון בפ"ג מהלכות אבל. והשני בפ"ח מהלכות מאכלות אסורות. והשלישי בפי"ד מהלכות אבל: כל דבר במקומו כי שם ביתו. וכל מידי דשייך בטיב גטין ממה שנשא ונתן הרב ז"ל בדבורי התוספות ושאר פוסקים וכל הספיקות שנסתפק בהם הנה הבאתי בהלכות גירושין. וכמו כן קונטרס הרבית שחיבר הרב ז"ל על איזה סימנים מהטור כתבתי בהלכות מלוה ולוה, וכל פרט קנה מקומו באותו פרק שהוא עיקר ושורש הדין לא הפרשתי ממין על שאינו מינו. וכן על זה הדרך בכל החדושים שמצאתי הוא במכתב או בגליונות הטור ובשאר ספרים שהכל נכתב לפי מקומו, והיה **משנה למלך** כשמו כן הוא כי כל הדברים סובבים על ספר משנה תורה להרמב"ם ז"ל או על אחד מילידי ביתו ומקום סוחרי המלך המה הגבורים. מגיד משנה. ולחם משנה. וכסף משנה. כי כן דבר המל"ך בראשי פירוש עם רמ"ז כי הרבין תלתא אשר נקבו בשמות. שליט בעולמו יודע כמה גדול כחה של מלאכה ערוכה בכל אלהים הבין דרכה ואיש לא ידעה. כי זה שנתים ימים ועוד השלשה בכל כתי עבדתי ואחר עד עתה לפי רוב המעשה. וכמה קונטריסים מצאתי שמפלפל בדברי תוספות והר"ן ושאר פוסקים ולא זכר איזה מקומן והיה לי טרחא יתירה לחטט אחריהם, ואחרי כן הייתי צריך לחפש חיפוש מגרות למען דעת באיזה פרק מהרמב"ם שייך ענין זה. בפרט כמה ברייתות דשקיל וטרי בהו ואותם הדינים לא הוזכרו בהרמב"ם מאחר שלא הובאו בש"ס וכגון דא צריכא מתון מתון זמן זמנים עד אמצא מקום לסדר אותו ענין על מקומו יבא דבור על אופניו אומר לצדק טוב הוא. ומהפלגת רבית בשמירת הסדר היה לשנות בקצת מקומות קצת דינים להיות לכל אחד מהם מבוא בעניינים חלוקים, ובהיות לדין אחד מבוא בשני עניינים יבחר חלק אחד במקומו הראוי לו והחלק השני במקום אחר כמו שהוכיח ה"ה ז"ל בפתיחתו להלכות שבת יע"ש. וביותר בספר עבודה וספר קרבנות וספר טהרה הן הן גופי הלכות שלא שבעתן העין ולפעמים משכה שמעתתא שבועו"ת שתים ועל ארבע. יתר על כן כי שם בלל כל כתבי הקדש הגדילו התערובות האותיות לאחור בהם היו עומדים אורך היריעה. והיא כתובה פנים ואחור הלה ליה ביני שיטי היכא מילי דמסתמן וכמה הלכתא גברוותא כתב שע"ג כתב לא היה אדם שקרא"ו דק מתוספת על שפת היריעה. הנה כי כן באתי מן המודיעי"ם כי מדי דברי אתיא זכירה זכירה הבית דכתב מהר"ם ז"ל בתשובה וז"ל. תניא בתוספתא אין הפועל רשאי לעשות מלאכתו בלילה ולהשכיר עצמו ביום ומכאן שמעינן דבעל הבית יכול למחות ביד המלמד שלא ישכים לכתוב לאחרים או לעצמו כי יאמר לו לא תוכל ללמוד ביום עכ"ל. אף אנן נמי תניא משנה שלימה בפ"ז דדמאי אמר רשב"ג לא יתשיך מפני שהוא ממעט מלאכתו של בעל הבית וכל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו באשר ה' אתו. ובכן מחזיקנא טיבותא לרישאי ה"ה הגביר המרומם דרחים ומוקיר רבנן כמהור"ר יהודה מזרחי נר"ו דשכיר יום הואי ואמינא לא איפגר ואחשבה לדעת אתנהלה לאטי לרגל המלאכה אשר לפני, ונהפוך הוא כי יהודה גבר חסדו ואמתו עם הרב המחבר ובעל הבית דוחק את השעה. באמור אלי כל היום קח לך עט וכתוב עליו ליהודה לא ימוש ספר התורה הזה מפיך להוציא כלי למעשהו לא תאחר לשלמ"ו, כי חפץ חסד הוא לותר זמן משלו ואל מנחתו לא שעה. הן יבורך גבר מפי עליון וזכותו של הרב המחבר ז"ל היא תקום ותגן בעדו והקרן קיימת לו לעולם:

מלך חברו"ן. כאיש אחד חברים שני נהרות הזהב שבת אחים ה"ה החכמים השלמים כמהור"ר חיים וכמוהר"ר אהרן רוזאניס ה' עליהם יחיו כגפן בבנין ובנטיעה. הפריזו ממונם מלא חפני טיבותא והיו בגרם המעלות להיות בכי טוב למען דפו"ס הוסיפו על השמועה. יהא רעוא עוד ינובון בשיבה במדה טובה מרובה ויגעלם וינשאם כל ימי עולם:

מלך והדיו"ט. הנגב אחר הלסב הביאני המלך חדריו בתוך היריעה. הוי האי עמא דבר שכן דרך כל מעתיקין ספרים קטון וגדול ש"ס הוא נופך משלו ולית מאן דחש לה. זו היא שאינו כלום מתקנא אלא חכם בחכם ויש דעה. והיה טעמו כי הולך האדם אל בית עולמו והוא לקברות מלויין אותו בקווצות אדמה ובן אדם תולעה מכאן המכו של בית רבי והדברים עתיקים. בכמה וכמה ספרים שמו בם אותות ידים מוכיחות הם אמרו אע"פ שהאש יורד מן השמים דברים העומדים ברומו של עולם מצוה להביא מן ההדיוט הטובה היא אם רעה. הלא מראש בסתר דברתי שאתבהם גם אני מתורתו של רבי מאיר קך עלה במחשבה בימים ההם לאמר. גם אני לא אחשוך פי והזרתי לאחורי כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק ממהדורי מילי בוקי סריקי הנדחה והצלועה, היני סיני מאן יכיל למימר מילין קמך ומי מטיל כפותו בין לביא ללביאה מה לתבן את הבר כשה שיש הבדל בין זהב לעפר ובין קדש הקדשים לחולי חולין ומרכסים לבקעה. כל זה ראיתי ונתון אל לבי לציין מראה מקום בדברי הפוסקים הם המדברים באותו ענין שלפעמים הרב המחבר חולק עליהם או מכוין לשמועתם ולא זכר את שמותם בחבריהם ובעירותם. גם לרבות איזה דברים המלודקים ששמעתי מפי הרב ז"ל או משמו הנאמרים באמת בבית מדרשו של שם הוא הרב מהור"ר חיים ז"ל עליון למעלה ואשר המה כתובים בספר מוגל מאש ובספר בני חיי ולא נמצא מהם דבר בין כתבי הקדש על הכל יהיבנא אדעתא להעלות בכתב לאמר עיין בספר פלוני. ובכמה מקומות ראה תראה שאני כותב אמר המעתיק הכל על דאבדין. הלא הוגד מראש בהקדמתי לספר פרשת דרכים משום מעשה שהיה והנה שלשה ספרים מחדושי הרב ז"ל נאמרה בהם שליחות יד, וכאילו לא היו דברים מעולם:

מלך ישראל. מה נדבר ומה נצטדק לפנים בישראל בני מלכים מלכותא דארעא היו עבדיך דשנים ורעננים מן הגורן ומן היקב על הארץ הטובה כי שם צוה ה' את הברכה יהיב רחמנא שבעא. מלאכתם נעשית על ידי אחרים וברוב עשרם יתהללו והם משכימים לעשות כונים למלאכת השמים ולכל בני ישראל היה אור עד עקרה ילדה שבעה. ועתה ישראל עיף ויגע כבני אדם הנזופין עבדים לעבדים עולם הפוך ראיתי יציבא בארעא דקו לטרי"ס זה בזה ילכו מחיל אל חיל בעירום ובחוסר כל ואין כסות בקרה אסרו להם את הזיעה. קשים מזונותיו של אדם בהול על ממונו ליזל ביומו דהבא טבע"א. הכרת פניו ענתה בם כעיני"י העבדים חשך משחור תארם מעולר רעה. ויכל בהבל ימיהם וכי דעתו של אדם על תפיליו הלואי שיתפלל אדם דברים ככתבן ואין כל בריה יכולה לכוין אותה שעה. אדם מועד לעולם מפני נחש שבו שאור שבעיסה שסורו רע זה וזה גורם הקנאה והתאוה וי"ו דגלוס קטיעא. אנא ה' מלך יעקב הנותן תשועה. אמור נא די לצרותינו אל ימעטו לפניך תלאותינו שנות ראינו רעה. ולי אני עבדך יגון בלבבי כי איך אעלה אל אבי והתורה אין לסביה, ירחם ה' את יעקב אנא ה' הושיעה. הודיעני אורח חיים הרב כבסני מעוני ורוח נכון חדש בקרבי ועל תטרוף עלי את השעה. ועשית עמדי חסד ואמת אלמדה פושעים דרכיך ולא ניעול בכיסופא דכסיף למתבעה. לב טהור ברא לי אלהים הצילני מטיט ואל אטבעה. ונתת לעבדך לב שומע השקט ובטח עד עולם:

מלך ירושלים. עיר אלהים היא היתה את כל חי שרתי במדינות צדק ילין בה כי קאמינא ביודעה. ואנשים בה כולם גבורים רוממי שדי, והנה מלאכי אלהים יושבי על מדין כי מציון תצא תורה הוראת שעה. ועתה מרצחים עצרת בוגדים בר"י אלפים אינהו נפישי מינן דבתם רעה. כל עבדא דמריד השתא מצלח מתנשא לאמר אני אמלוך מלכותא קטיעא. הנה נא העיר הזאת כיונה זו שמתאבלת על בניה היתה כאלמנה מתל"ם ומע"ה. דורש אין לה מאן איכא בי תם"א. שפך כאש חמתו קפץ באף רחמיו והמלך לא ידעה. מאן דאלים גבר איש זרוע לו הארץ והלכתא כרב"ה בארעא היא אומרת מוכת עין אני. והנה עבדיך מוכים ברשעת עריצים עד הכאה עד נזיפה וכדי בזיון והכנעה. השקיפה ממעון קדשך מכאן ואילך והסירותי מתלה מי ששך יכה"ם תרחם את ירושלים רח"ם בני ישראל הזורעים בדמעה כי אל רחום ה', נאה לצדיקים ונאה לעולם:

מלך ביופיו. סלה דוד מסתתר ויתחפ"ש מלך ישראל חיפוש מחיפוש טובא מגרר גריר עלמא בתר דוד מתי יבא ותמוש היתד התקועה. ושמח את אשתו דא כנסת ישראל כלה שהיא נטועה. שומרת יום כנגד יום לקץ הימין ונקתה ונזרעה. מי חכם ויבין מתי קץ הפלאות ואת דבר המלוכה לא הגיד הנה היא לוטה בעלמא דאתכסיא ונעלמה מעיני כל חי נשאל לחכמים ולא פרשוהו ואף דניאל בהסיא מנייתא מנה וטעה. הנה עם בני ישראל נאנחים ונאנקים קס"ד מדאליהו לא אתי משיח נמי לא אתי לצוק יצעק אני ועמי נשבינו לבין בני קדר פגיעתן רעה. וראה ה' והביטה אין לך פדיון שבויים גדול מזה. זכור נא את בנך את יחידך רוח אפינו משיח ה' מלך אסור ברהטים מחולל מפשעינו הנדה מפני השעה. בהר ה' יראה וירם קרן משיחו ונחדש שם המלוכה זו הכנסת עטרה ליושנה הא דריפא הא דדרעא. וקרא זה אל זה ואמר הללו אל בקדשו הטיבו נגן בתרועה הגיע זמנו לומר שירה לה' כי גאה גאה ויהי לי לישועה. תא ונהוי לעמא חד על הררי ציון דרך המלך נלך נשתחוה ונכרעה ונשלמה פרים זבחי אלהים גם מעוף השמים שבעה. בני ציון יגילו במלכם כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם יהללו שמו במחול על כל פרק תקיעה. וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם:

פי המדבר קטינא דאורעא

אני הצעיר יעקב כולי

משוך חסדך ליודעיך **ספר המדע** וצדקתך לישרי לב

והוא

ספר ראשון

הלכותיו חמש. וזה סידורן:

הלכות יסודי התורה. הלכות דעות. הלכות תלמוד תורה. הלכות עבודת כוכבים ומזלות וחוקות העובדי כוכבים ומזלות. הלכות תשובה:

הלכות יסודי התורה

יש בכללן עשר מצות. שש מצות עשה. וארבע מצות לא תעשה. וזהו פרטן:

א) לידע שיש שם אלוה. ב) שלא יעלה במחשבה שיש שם אלוה אחר זולתי ה׳. ג) ליחדו. ד) לאהבו. ה) ליראה ממנו. ו) לקדש שמו. ז) שלא לחלל שמו. ח) שלא לאבד דברים שנקרא שמו עליהם. ט) לשמוע מן הנביא המדבר בשמו. י) שלא לנסותו:

וביאור כל המצות האלו בפרקים אלו:

פירוש | **פרק ראשון** | כסף משנה

א יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון. והוא ממציא כל נמצא. וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו:

ואם

כסף משנה

פ״א א יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון. אלא שם שכתב כאן רבינו אינו מורה על מקום שהוא יתעלה אין לו מקום אבל מלת שם פה היא כפ״א רפה בלשון ישמעאל. ודומה לזה מ״ש בפרק ג׳ מהלכות תשובה. ג׳ הם הנקראים אפיקורוסים האומר שאין שם נבואה כלל ואין שם מדע. ובפרק ה׳ מהלכות תעניות יש שם ימים וכו׳. ועוד יש לפרש פה מלת שם לומר שהוא יתעלה נמצא בכל מקום כדכתיב מלא כל הארץ כבודו:

בקש

פירוש

ספר ראשון והוא ספר המדע. קראו ספר המדע לפי שכלל בו המצות התלויות במחשבה ובמדע ובדעות. והלכות ראשונות הלכות יסודי התורה קראן כך לפי שהמצות הנכללות בהן הן עיקר התורה ויסודותיה. שאם לא יתאמת מציאות השם ושהוא יודע מעשה בני האדם לא תהיה האמנה בתורה. ולפיכך קורין למי שאינו מודה במציאות השם כופר בעיקר מפני שהאל יתברך הוא עיקר הכל. וטעם המצות הנכללות בהלכות יסודי התורה ידוע שעיקר הדת לידע שיש שם אלוה שאין עמו אלוה אחר. ובכלל הזה ידיעת שתי מצות אלו ענין מעשה בראשית ומעשה מרכבה שמידיעתם יודעו הראיות על מציאות הבורא ושה״א לבדו ראשון ויוצר לכל. ואחר שיתאמת בלב מציאות הבורא ושאין כמוהו בעולם ראוי לאהבו ולייראה ממנו ולקדש שמו ולשמוע משלוחיו הנביאים. והמצות נחלקים לשני חלקים. האחד מצות שבין אדם למקום. והשני מצות שבין אדם לחבירו. והתחיל בזו ההלכה במצות שבין אדם למקום: ועתה נחזור לבאר דברי הגאון ז״ל:

פ״א א יסוד היסודות ועמוד החכמות וכו׳. כשתתבונן ארבע מלות שבתחלת תיבות אלו תמצאם יהו״ה. ואפשר שהגאון ז״ל כוונו היתה לזכור השם המפורש ברמז בתחלת חבור זה. והודיענו שבתחלה חייב אדם לידע שיש שם אלוה מצוי. פירוש מצוי מחוייב המציאות. ואמר מצוי ולא זכר לו תאר אחר זולתי המציאות. לפי שכל דבר שנרצה לידע מהותו לא נדע אותו אלא מגבולו והקב״ה אין לו גבול שהגבול הוא המורכב מן הסוג הקרוב וההבדל. והקב״ה אין לו סוג שיכלל תחתיו לפיכך לא נוכל להשיג מהותו אלא נאמר שהוא מצוי ומציאותו היא מהותו ואינה תוספת על מהותו. ואחר שנאמר שהוא מצוי נאמר שהוא ראשון כלומר שלא קדמו שום דבר מפני שאין לו תחלה ולא עילה:

והוא ממציא כל נמצא וכו׳. זה מורה על חידוש העולם כולו כלומר שכל הנמצא מן המלאכים ומן הגלגלים ומן העולם השפל הוא חדש והקב״ה הוא עילתו והוא שהמציאו מן ההעדר הגמור ואין לנו ראשון שלא קדמו שום דבר שבעולם אלא הקב״ה לבדו: ודע שהעיקרים שאנו צריכים להאמין בהם בידיעת הבורא ארבעה עיקרים. והם שהוא מצוי, ושהוא אחד. ושאינו גוף ולא כח בגוף. ושהעולם חדש והקב״ה חדשו. ושלשת העיקרים הראשונים כבר זכרו להם הפילוסופים ראיות ברורות. והעיקר הרביעי נחלקו בו ולא נמצאו עליו מופתים לפיכך ראוי שנאמין בו מדרך הקבלה. והראיות שזכרו אותם הפילוסופים על שלשת העיקרים הרבה אבל ידיעתן על בוריין צריך הקדמות רבות וזמן ארוך. אבל ראיתי לזכור מופת אחד או שנים על כל עיקר מהשלשה כדי שיהיה סעד וחזוק למבין. ואע״פ שאנו חייבין להאמין בכל אלו הדברים מצד הקבלה ולא יהיה בלבנו ספק בהן. כשנשמע מופת על אחד מאלו העיקרים יסמך הלב בו ותתחזק האמנה, כמו שהמאמין בשני מופתים האמנתו חזקה מן המאמין במופת אחד והמאמין בשלשה יתר מן המאמין בשנים:

דבר ידוע שדבר שאינו גוף ולא כח בגוף לא נוכל להשיגו אלא ממעשיו ופעולותיו. הבינונו בזה. הגלגל מצאנו שהוא סובב תמיד נאמר שזה הגלגל אינו יוצא משני פנים או שהוא הווה ונפסד או לא. אם הוא הווה ונפסד ממציאו אחר ההעדר הוא האל ית׳ והוא מצוי מחוייב המציאות לא גוף ולא כח בגוף שאם היה ממציאו גוף הגוף גם כן מורכב וכל מורכב יש לו עילה ועילתו אם היא מורכבת חזר הדין לפיכך יכלה לממציא שאין לו עילה והוא האל ית׳. וגם ממציא אינו דבר אפשרי שהאפשרי יש לו עילה וכל שיש לו עילה אינו מחוייב המציאות הילכך א״א שיהא ממציא העולם אלא מצוי מחוייב המציאות. ואם אינו הווה ונפסד הרי הוא מתנועע תמיד וכל מתנועע יש לו מניע. ואם מניעו גוף הרי גוף גם כן מתנועע בעת שיניע הילכך יהיה מניעו לא גוף ולא כח בגוף. הרי נתבאר על שני הפנים שיש שם מצוי מחוייב המציאות הוא שברא הגלגל וכל מה שבתוכו או המניע הגלגל והוא עילתו על דעת הפילוסופים. וזה המצוי המחוייב המציאות א״א שיהיה שנים או יתר על שנים שאם היו שנים כל אחד מהם מחוייב המציאות ואין אחד מהם עילה לשני יהיה להם דבר שנשתתפו בו, ויהיה כמין הכולל למה שתחתיו ויהיה להם דבר שנפרד בו האחד מחברו ודבר שנשתתפו בו חוץ מדבר שנפרדו בו, יתחייב מזה שיהיה כל אחד מהם מורכב משני ענינים ומחוייב המציאות הוא פשוט פשוט אמיתי לא מורכב הילכך לא יהיה אחד מהם מחוייב המציאות. ואחר שנתבאר שמחוייב המציאות א״א שיהיה מחובר משני ענינים יתחייב מזה שא״א שיהיה גוף שהגוף מורכב מגולם וצורה ומשתתף עם שאר הגופים בענין הגופניות: מופת אחר דבר ידוע שהעולם מצוי וכל המצויים לא יצאו משלשה חלקים, או כולם הווים ונפסדים. או כולם אינם הווים ונפסדים. או מקצתם הווה ונפסד ומקצתם אינו הווה ונפסד. א״א שיהיו כולם הווים ונפסדים שא״כ יהיה כל מצוי אפשר לו ההויה וההפסד. והאפשרות במין א״א שלא יהיה, יתחייב שיפסיד כל מצוי. ואם יפסדו כולם לא יהיה דבר מצוי והרי אנו מצויים ורואים דברים רבים מצויים. החלק השני שאינם כולם הווים ונפסדים ג״כ שקר שהרי אנו רואים מצויים רבים הווים ונפסדים. נשאר החלק השלישי שיהיה מקצתם אינו הווה ונפסד ומקצתם הווה ונפסד והדבר שאינו הווה ונפסד אם יש לו עילה אע״פ שעילתו מחוייבת המציאות הוא אפשרי המציאות לפיכך תהיה העילה היא מחוייבת המציאות. היוצא מזה המופת שמאחר שיש שם דברים הווים ונפסדים ודבר שאינו הווה ונפסד עילה להווה ונפסד והעילה אם יש לה עילה תהיה אפשרית וזה לא ימשך לאין קץ אלא בסוף יכלה לעילה שאינה הווה ונפסדת ואין לה עילה והיא מחוייבת המציאות והוא האל ית׳. וכבר התבאר שמחוייב המציאות א״א שיהיה גוף וגם לא יהיה כח לגוף שכח הגוף כלה בכליון הגוף ומחוייב המציאות לא יכלה. הרי נתבארו שלשת העיקרים והם. שהוא מצוי. ושהוא אחד. ושאינו גוף ולא כח בגוף. והעיקר הרביע והוא שהעולם חדש לא נמצא עליו מופת אמיתי לפיכך אנו מחוייבים שנאמין בו מדרך הקבלה קבלת הנבואה שהנבואה למעלה מן המופת. ולפיכך אמר שמיסודי הדת לידע שיש שם מצוי ראשון הוא ממציא כל נמצא, ואמר שנאמין שהוא ממציא כל נמצא יהיו כל הנמצאים מן שמים וארץ לא נמצאו אלא מאמתת המצאו:

ואם

מגדל עוז

פ״א כתב רבינו משה ז״ל יסוד היסודות וכו׳ עד בלא יד ובלא גוף. זה מקבלתו וחכמתו ואמתת אמונתו ואמונתנו וכלנו כמעט אנחנו פ׳ אלסיך:

ב ואם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי אין דבר אחר יכול להמצאות: ג ואם יעלה על הדעת שאין כל הנמצאים מלבדו מצויים הוא לבדו יהיה מצוי. ולא יבטל הוא לבטולם. שכל הנמצאים צריכין לו והוא ברוך הוא אינו צריך להם ולא לאחד מהם. לפיכך אין אמתתו כאמתת אחד מהם: ד הוא שהנביא אומר וה' אלהים אמת. הוא לבדו האמת ואין לאחר אמת כאמתתו. והוא שהתורה אומרת אין עוד מלבדו. כלומר אין שם מצוי אמת מלבדו כמותו: ה המצוי הזה הוא אלהי העולם אדון כל הארץ. והוא המנהיג הגלגל בכח שאין לו קץ ותכלית. בכח שאין לו הפסק. שהגלגל סובב תמיד ואי אפשר שיסוב בלא מסבב. והוא ברוך הוא המסבב אותו בלא יד ובלא גוף: ו וידיעת דבר זה [א]מצות עשה שנאמר אנכי ה' אלהיך. וכל המעלה על דעתו שיש שם אלוה אחר חוץ מזה. עובר בלא תעשה שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. וכופר בעיקר שזהו העיקר הגדול שהכל תלוי בו: ז אלוה זה אחד הוא ואינו שנים ולא יתר על שנים. אלא אחד. שאין כיחודו אחד מן האחדים הנמצאים בעולם. לא אחד כמין שהוא כולל אחדים הרבה. ולא אחד כגוף שהוא נחלק למחלקות ולקצוות. אלא יחוד שאין יחוד אחר כמותו בעולם. אילו היו אלוהות הרבה היו גופין וגויות. מפני שאין הנמנים השוין במציאותן נפרדין זה מזה אלא במאורעין שיארעו בגופות והגויות. ואילו היה היוצר גוף וגוייה היה לו קץ ותכלית שאי אפשר להיות גוף שאין לו קץ. וכל שיש לגופו קץ ותכלית יש לכחו קץ וסוף. ואלהינו ברוך שמו הואיל וכחו אין לו קץ ואינו פוסק שהרי הגלגל סובב תמיד. אין כחו כח גוף. והואיל ואינו גוף לא יארעו לו מאורעות הגופות כדי שיהא נחלק ונפרד מאחר. לפיכך אי אפשר שיהיה אלא אחד. וידיעת דבר זה [ב]מצות עשה שנאמר ה' אלהינו ה' אחד: ח הרי מפורש בתורה ובנביאים שאין הקב"ה גוף וגוייה שנאמר כי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, והגוף לא יהיה בשני מקומות. ונאמר כי לא ראיתם כל תמונה. ונאמר ואל מי תדמיוני ואשוה. ואילו היה גוף היה דומה לשאר גופים: ט אם כן מהו זה שכתוב בתורה ותחת רגליו. כתובים באצבע אלהים. יד ה'. עיני ה'. אזני ה'. וכיוצא בדברים האלו

א סמ"ג לאוין א: ב סמ"ג עשין ב טור או"ח סימן סא:

ב ואם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי אין דבר אחר יכול להמצאות וכו'. כלומר שאחר שנתברר שהוא ממציא כל נמצא והוא עילה אמתית להם אם יעלה על הדעת שאין שם עילה לא יהיה עלול. אבל אם יעלה על הדעת שאין שם עלול כלומר שאבד העלול לא תאבד העילה שאינה מתבטלת בבטול העלול:

ג שכל הנמצאים צריכין לו והוא אינו צריך להם וכו'. אמר בתחלה ולא יבטל הוא לבטולם אבל הם בטלים לבטולו שכל מצוי שיש עילה למציאותו אין עילת מציאותו היא עילת קיומו, שהבונה הוא עילה פועלת לבנין ואם ימות הבונה לא יפסד הבנין שקיום הבנין יש לו עילה זולת עילת הוייתו. והקב"ה הוא ממציא כל נמצא והוא המקיימו בשפע שופע עליו תמיד ומפני זה הם צריכין לו והוא אינו צריך להם ולפיכך אין אמתתו כאמתת אחד מהם שכל הנמצאים אפשריים והוא מחוייב המציאות ומחוייב המציאות לא ידמה לאפשרי המציאות:

ה המצוי הזה הוא אלוה העולם וכו'. פי' אלוה שליט ומושל והוא נעבד שדון כל הארץ וגם הוא אדון השמים, אלא נהוג לשון שצירף לארץ לשון אדנות ולגלגל הנהגה, והוא המנהיג הגלגל בכח שאין לו קץ וזכר המופת על זה שהגלגל סובב תמיד ויתחייב מזה שיהיה הכח המסבבו אין לו הפסק ואפילו על דעת האומר שהעולם חדש ואפשר שיכלה הרי הוא כוכב. ואי אפשר שיסוב בלא מסבב: והוא המסבב אותו בלא יד ובלא גוף. כבר זכרנו זה למעלה שאם היה מסבב הגלגל גוף גם כן הוא מתנועע בעת שיניע הילכך יכלה למניע שאינו מתנועע והוא האל שמניע הגלגל בשפע מלפניו. וזהו ענין מאמרו בלא יד ולא גוף:

ו וידיעת דבר זה מצות עשה שנאמר אנכי ה' אלהיך. מלה אנכי מורה על המציאות וה' הוא השם המפורש יהו"ה יתברך המורה על חייב המציאות. אלהיך אחר שיתאמת אצלינו מציאות הבורא ושהוא מחוייב המציאות ראוי לנו שנעשה אותו אלוה עלינו כלומר שנעבוד אותו ולא נעבוד זולתו שכן קבלו אבותינו אברהם יצחק ויעקב אלהותו עליהם ונקרא אלהיהם לעולם שנאמר אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב וכו' וישראל ג"כ קבלו אלהותו עליהם כמו שקבלו אבותינו כשאמר להם ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה. כלומר שתעבדו אותי ואהיה לכם לאלוה ולא תהיו ככל העמים שכל עם יש לו אלוה מן המלאכים או הגלגלים אבל אני רוצה לקרב אתכם אלי ואהיה לאלוה לכם: וכל המעלה על דעתו שיש שם אלוה אחר חוץ מזה עובר בלא תעשה וכו'. כלומר כל המעלה על דעתו שיש לעולם כולו. אלוה חוץ מהשם ית' עובר בלא תעשה שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. כלומר בעוד שאני מצוי וכבודי מלא העולם כמו שאמר הנביא העם המכעיסים אותי על פני: וכפר בעיקר. פי' כפר בשם שהוא עיקר העולם כלומר עילתו האמתית שהכל תלוי בו שהוא עילת מציאות הכל ועילת קיומו:

ז אלוה זה אחד הוא אינו שנים ולא יתר על שנים וכו'. כבר הקדמנו שנתבאר במופת אמתי שהשם מחוייב המציאות ואינו גוף ולא כח בגוף. הודיענו שידענו זה מדרך הקבלה שהודיענו משה רבינו ואמר לנו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. פירושו השם שהוא אלהינו הוא אחד. ולפי שמלת אחד תאמר על ענינים הרבה ואין אחד מהם אחד אמתי אלא השם שאין כיחודו אחר זולתו: לא אחד כמין וכו'. המין יאמר על שני ענינים. האחד הקרוי בלשון ערבי גנס מין אחד. והמין האחר והוא כולל ענינים רבים כמו שתאמר מין החי אחד והוא כולל כל נפש חיה. וגם הוא כולל אחדים הרבה כמו שתאמר מין האדם והוא כולל כל בני האדם. ועל הענין השני אמר שאין הקב"ה כזה המין שהוא כולל אחדים הרבה: ולא אחד כגוף וכו'. יש גוף שההרכבה בו גלויה כגון גוף החי שאע"פ שהאדם או הבהמה גוף אחד הוא מורכב מאברים הרבה. וזה ברור למראית העין שהוא מורכב ואינו פשוט. אלא אפילו גוף הגלגל או אחד מהיסודות שנראים למראית העין שהוא אחד ואינו מורכב הוא באמת אינו אחד מפני שהוא מחובר מגולם וצורה והרי הוא שנים: ועוד נחלק למחלקות כמו שאמרנו, ולקצוות. שהגוף גשם והגשם יש לו שלשה קצוות אורך ורוחב

ורוחב ועומק: אלא יחוד שאין יחוד אחר כמותו וכו'. דבר ידוע שזה שאנו מתארים השם ואומרים שהוא אחד. לא על דרך האמת אלא על דרך ההשאלה. מפני שהאחד מחלת המנין והמנין ממאמרות הכמות. והמאמרות כולם מקרים ומופלים ומאורעות פירוש אפראין ולא יתכן שיהיה לו מקרים. אלא זה שאנו אומרים אחד להורות שהכל שאינו שנים ולא יותר על שנים: אילו היו אלוהות הרבה והיו גופין וגויות וכו'. גוף וגויה כפל הענין במלות שונות דרך צחות. ושניהם מן הכתוב גופת שאול וגופות בניו ונאמר וגויתו כתרשיש. זה המקום צריך עיון שיש אלו אפשר שיהו אלוהות הרבה ולא יהיו גופין שהרי השכלים הנבדלים הרבה ואינם גופין וגויות והנפשות הרבה ואינן גוף. ויש להשיב שענין דבריו כך אילו היו אלוהות הרבה יהיו גופים. או יהיה אחד עילה לחברו. מפני שכבר נתבאר שחיוב המציאות א"א שימצא לשנים. ואם יהיה האחד עילה לחברו העלול אינו אלוה מפני שהוא אפשרי שהרי יש לו עילה ולפיכך לא יקרא אלוה. וראיה לזה מה שאמר אח"כ שאין הנמנין השוין במציאותם נפרדים זה מזה. פי' השוין במציאותן שאין אחד מהן עילה לחברו שאם היה אחד מהם עילה לחברו אינן שוים במציאות. נחזור לענין. אמר שאין הנמנין השוין במציאותן נפרדים וכו'. פי' אם יהיו שוין במציאות תהיה אמתתם שוה ואם אמתתם שוה במה יפרדו זה מזה. ואם יש להם מאורעות שיפרדו מהם הרי הם גופים. שהמאורעות נשואים וא"א לנשוא בלא נושא. ונושא המאורעות גוף לפיכך היוצא מזה הענין שאם היה האלוהות הרבה והם שוין במציאותן אינם נמנין אלא במאורעות ואילו יש להם מאורעות יהיו גופות: ואילו היה היוצר גוף וכו'. זה ענין אחר. ר"ל שהאל אין לו קץ ותכלית והגוף יש לו קץ ותכלית יתחייב מזה שהשם אינו גוף. המופת על הראשון שהשם מחוייב המציאות ומחוייב המציאות אין לו קץ ותכלית שאם יש לו תכלית יהיה לו התחלה ומחוייב המציאות אין לו התחלה. והמופת על השני שהגוף יש לו שלשה מרחקים וכל שיש לו מרחקים יש לו קץ והוא כלם: וכל שיש לו קץ ותכלית יש לכחו קץ וסוף וכו'. כלומר האל אינו גוף שאילו היה גוף היה לו קץ וכל שיש לו קץ יש לכחו קץ ותכלית והאל אין לכחו קץ. ובא לתת ראיה על זה ואמר שאנו רואים הגלגל סובב תמיד והאל הוא שמסבב אותו כמו שיתבאר. והואיל והוא סובב תמיד בכח האל אין לכח מסבבו קץ ותכלית. שאילו היה לכח מסבבו קץ לא היה סובב תמיד: והואיל ואינו גוף לא יארעו לו מאורעות הגופות. כבר נתבאר זה למעלה: וידיעת דבר זה מצות עשה שנאמר ה' אלהינו וכו'. ושלש מצות אלו שהם לידע שיש שם אלוה. ושלא יעלה במחשבה שיש שם אלוה אחר. וליחדו. נתבארו בסוף מס' מכות:

ח הרי מפורש בתורה ובנביאים שאין הקב"ה גוף וגויה וכו'. אחר שביאר מדרך המופתים שאינו גוף חזר להביא ראיה מן הכתוב ואמר כי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת. זה הכתוב אינו בתורה אלא הוא בספר יהושע (ב') ויש כתוב אחר בתורה כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים (דברים י') ואין בו בשמים ממעל. וכתוב אחר בתורה יש בו הראיה שבקש להביא והוא וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת (שם ד') כלומר שאחר שאמר שהוא בשמים ובארץ אינו גוף. שהגוף אינו בשני מקומות בזמן אחד והואיל ונאמר שהוא בשני מקומות שהן השמים והארץ, כל ענין מאמר הכתוב שהוא בשמים ובארץ ר"ל ממשלתו כלומר שהוא מושל בשמים ובארץ. שאילו היה בשמים ובארץ כפשוטו היה גוף או כח לגוף ונאמר כי לא ראיתם כל תמונה. וזה דבר אמתי שכל גוף יש לו תמונה והשם אמר שבשעה שנגלה להם ושמעו דבריו לא ראו לו תמונה: ונאמר ואל מי תדמיוני ואשוה. כלומר שאין דבר בעולם שוה לו ולא דומה לו: ואילו היה גוף היה דומה לשאר הגופים. בענין הגופניות: ט אם כן מה הוא זה שנאמר בתורה ותחת רגליו וכו'. שהתורה ניתנה לכל המון ישראל אנשים ונשים וטף והשם יודע המחשבות שידע שמאחר שהם גופים מחוברים מארבעה יסודות א"א שיבינו הנפרד על בוריו לפיכך דבר עמהם בלשון שתוכל דעתם לסבול. ואח"כ כשיתבוננו ויבינו מאמתת השם מה שיוכלו להשיג. ידעו שכל הדברים האלה

מגדל עוז

יכל המעלה כו' עד העיקר הגדול שהכל תלוי בו. סוף מסכת מכות (דף כ"ד) אנכי ולא יהיה לך כדבור אחד נאמרו וכן פי' בספר המצות: אלוה זה אחד כו' עד וידיעת דבר זה מצות עשה שנאמר שמע ישראל ה' וכו' אם עד שכלית עדי וכו'. כבר פי' ר"מ ז"ל בס"ס כי הגא שאמרו ז"ל על מנת לייחד כו' ורבים כאלה ואמרו בתלמוד כדי לקבל עליו עול מלכות שמים הוא האמת, ובפרק בברכות היה פ' קורא (דף י"ד) אמרוהו על רבינו הקדוש כשהיה מעביר ידיו ע"ג עיניו היה מקבל עליו על מלכות שמים וכר"ג שאמר לתלמידיו איני שומע לכם לבטל מלכות שמים ט' פ' היה קורא (דף ט"ז):

כתב

פירוש

הללו לא נאמרו אלא בדרך השאלה. ועל זה הענין אמרו ז"ל דברה תורה כלשון בני אדם. כלומר דברים שהם כלשון שיבינו אותו. שמאחר שהם גופים לא ישיגו הנפרד על בוריו. ומאחר שבא הכתוב בלשון שאין בו ספק שהוא משל והוא אם שנותי ברק חרבי נדמה לו הכל ונאמר שהכל משל וכנוי:

כסף משנה

י בקש לדעת אמתת המצאו וכו': כתב הראב"ד א"א אין דעתי מיושבת על זה שהרי ראה בסיני בארבעים יום של לוחות מה שלא ראה נביא מעולם עד שקנאו המלאכים בו ובקשו לדוחפו עד שאחז בכסא ומה הוצרך עוד. ועוד אם זאת היתה בקשתו מה צריך היה בתשובה לומר וחנותי את אשר אחון. ולכן נ"ל לפי שהקב"ה

האלו. הכל לפי דעתן של בני אדם הוא שאינן מכירין אלא הגופות ודברה תורה כלשון בני אדם. והכל כנויים הן. שנאמר אם שנותי ברק חרבי, וכי חרב יש לו ובחרב הוא הורג אלא משל והכל משל. ראיה לדבר שנביא אחד אומר שראה הקב"ה לבושיה כתלג חיור. ואחד ראהו חמוץ בגדים מבצרה. משה רבינו עצמו ראהו על הים כגבור עושה מלחמה. ובסיני כשליח צבור עטוף. לומר שאין לו דמות וצורה אלא הכל במראה הנבואה ובמחזה, ואמתת הדבר אין דעתו של אדם מבין ולא יכולה להשיגו ולחקרו. וזה שאמר הכתוב החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא:

י מהו זה שביקש משה רבינו להשיג כשאמר הראני נא את כבודך. ביקש לידע אמיתת המצאו של הקדוש ב"ה עד שיהיה ידוע בלבו כמו ידיעת אחד מן האנשים שראה פניו ונחקקה צורתו בלבו שנמצא אותו האיש נפרד בדעתו משאר האנשים. כך ביקש משה רבינו להיות מציאות הקב"ה נפרדת בלבו משאר הנמצאים עד שידע אמתת המצאו כאשר היא. והשיבו ברוך הוא שאין כח בדעת האדם החי שהוא מחובר מגוף ונפש להשיג אמיתת דבר זה על בוריו. והודיעו ברוך הוא מה שלא ידע אדם לפניו ולא ידע לאחריו. עד שהשיג מאמיתת המצאו דבר שנפרד הקב"ה בדעתו משאר הנמצאים. כמו שיפרד אחד מן האנשים שראה אחוריו והשיג כל גופו ומלבושו בדעתו משאר גופי האנשים. ועל דבר זה רמז הכתוב ואמר וראית את אחורי ופני לא יראו:

יא וכיון שנתברר שאינו גוף וגוייה יתברר שלא יארע לו אחד ממאורעות הגופות. לא חיבור ולא פירוד. לא מקום ולא מדה. לא עליה ולא ירידה. ולא ימין ולא שמאל. ולא פנים ולא אחור. ולא ישיבה ולא עמידה. ואינו מצוי בזמן עד שיהיה לו ראשית ואחרית ומנין שנים. ואינו משתנה שאין לו דבר שיגרום לו שינוי. ואין לו לא מות ולא חיים כחיי הגוף החי. ולא סכלות ולא חכמה כחכמת האיש החכם. לא שינה ולא הקיצה. ולא כעס ולא שחוק ולא שמחה ולא עצבות. ולא שתיקה ולא דבור כדבור בני אדם. וכך אמרו חכמים אין למעלה לא ישיבה ולא עמידה ולא עורף ולא עיפוי:

יב הואיל והדבר כן הוא. כל הדברים הללו וכיוצא בהן שנאמרו בתורה ובדברי נביאים הכל משל ומליצה הן. כמו שנאמר יושב בשמים ישחק. כעסוני בהבליהם. כאשר שש ה' וכיוצא בהן. על הכל אמרו חכמים דברה תורה כלשון בני אדם. וכן הוא אומר האותי הם מכעיסים. הרי הוא אומר אני ה' לא שניתי. ואילו היה פעמים כועס ופעמים שמח היה משתנה. וכל הדברים האלו אינן מצויין אלא לגופים האפלים השפלים שוכני בתי חומר אשר בעפר יסודם אבל הוא ברוך הוא יתברך ויתרומם על כל זה:

האל

פירוש

ראיה לדבר זה שנביא אחד אומר שראה הקב"ה לבושיה כתלג חיור וכו'. ר"ל מאחר שאמרו הנביאים שראוהו בצורות משונות כבר נתבאר שאינו גוף ולא ישתנה. ופי' כתלג חיור כשלג לבן. ופי' חמוץ בגדים אדום כמו סוסים ברודים אמוצים (זכריה ו') כמו חמוצים בחילוף א' בח':

י מהו זה שבקש משה להשיג כשאמר הראני נא את כבודך וכו'. פי' לפי שאמר למעלה ואמתת הדבר אין דעתו של אדם יכולה להשיגו אמר א"כ הדבר מה הוא זה שבקש משה. אם בקש להשיג אמתת הבורא הרי הקדמנו בזה א"א. ואם בקש באומרו כבודך תואר מתוארי השם או מדה ממדותיו או דבר נברא. זה אינו צריך לו שהרי הודיעו הקב"ה כמו ששאל וידע אמתת כל נברא מדכתיב בכל ביתי נאמן הוא. והתשובה שבקש להשיג אמתת המצאו של בורא כדי שיהא נחקק בלבו, מפני שחשב שיוכל להשיג זה על דרך מופת. והודיעו השם שזה א"א אלא יודיעו מה שיוכל להשיג מה שהוא שלם במין האדם. ושאר הענין פשוט:

יא וכיון שנתברר שאינו גוף יתברר שלא יארעו לו אחד ממאורעות הגוף לא חיבור ולא פירוד וכו'. החיבור לא יהיה אלא למחובר והנפרד אינו מחובר. והפירוד לא יהיה אלא למחובר שלא יפרד אלא מחובר:

ולא מקום וכו'. כל דבר שהוא במקום הוא גוף או כח בגוף ומי שאינו גוף לא יהיה במקום. ולא מדה וכו'. המדה מקרה לגוף:

ולא עלייה ולא ירידה וכו'. כל עולה ויורד מתנועע והתנועה לא תמצא אלא לגוף או לכח בגוף שגם התנועה מקרה לגוף:

ולא ימין ולא שמאל וכו'. כל שיש לו ימין ושמאל ופנים ואחור הוא גוף שדבר שאין לו גוף אין לו לד מן הלדדין:

ואינו מצוי בזמן וכו'. אילו היה מצוי בזמן היה הזמן קודם לו. א"כ לא יהיה קדמון שהקדמון לא יקדים אותו שום דבר. וכיון שאינו מצוי בזמן לא יהיה לו תחלה וסוף שהוא ראשית ואחרית. ולא מנין שנים וכו'. שכל זה מענין הזמן והזמן ממקרה הכמות:

ואינו משתנה וכו'. השנוי לא יהיה אלא מצד המקרים. והוא ית' אינו גוף שיהיה לו מקרים: ואין לו לא מות ולא חיים וכו'. המות הוא ההעדר. והבורא מחוייב המציאות ומחוייב המציאות לא יעדר: וחיין אינם כחיי הגוף. שהם מוספין על מהותו. ולא יאמר עליו חי אלא להורות שהוא מצוי ואינו מועדר. והחכמה והסכלות המצויים למי שהוא גוף הם כחות משתנים והחכמה היא דבר מוסף על המהות והוא ית' חכמתו היא מהותו: ולא שינה ולא הקיצה וכו'. כל אלו הם מקרים לנפש האדם והקב"ה אינו נפש ולא גוף שיהיו לו אלו המקרים:

ולא דבור כדבור האדם וכו'. שהוא בחתוך המלות בשפה ובלשון ובגרון והקב"ה אינו גוף כגוף האדם שיש לו אברים. וזה שנאמר וידבר ה' ודבר ה' הוא כנוי לשפע המגיע מאלל הבורא לנביא על ידי מלאך או בקול נברא:

וכך אמרו חכמים אין למעלה לא ישיבה וכו'. זה המאמר לרז"ל במס' חגיגה בפרק אין דורשין. ופירשו המפרשים עפוי מלשון עייפות. ויש אומרים שהוא מלשון תנועה מדכתיב ועפו בכתף פלשתים (ישעיה י"א) שפירושו ינועו ישראל לרוח פלשתים לשלול אותם שפירוש כתף רוח וצד כמו ולכתף השנית (שמות כ"ו) כלומר אין לו תנועה:

יב והואיל והדבר כן הוא וכו'. כל זה נכנס תחת מאמרם ז"ל דברה תורה כלשון בני אדם, והוא כשבקש להודיענו שהקב"ה רצה בדבר פלוני כלומר שנעשה כרצונו יאמר עליו שהוא שמח בו. וכשנעשה דבר שלא כרצונו כגון שנעבור על מצו' (התורות) ממצותיו יאמר עליו שהוא כועס. כדי שנדע שהוא נפרע מעושה אותו מעשה שהמובן מענין הכעס הוא שהוא נפרע מהעובר על דבריו וכן בשאר המדות. ושאר הענין מבואר:

האל

כסף משנה

אמר לו לא אעלה בקרבך וכו' ובקש משה שישוב וא"ל הודיעני נא את דרכיך וא"ל פני ילכו וגו' ומשה אמר אם אין פניך הולכים וגו' אל תאמר כשנכנס לארץ אז תלך עמנו כי לא נזוז מכאן עד שתלך עמנו וא"ל הקב"ה גם את הדבר הזה אעשה ויאמר הראני את כבודך כלומר אני רוצה לראות ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וכו' ואודיעך בעברי, והעם אשר הכעיס אותי יהיה מי שאחון עליו ולא על כלם. ופנים ואחור סוד גדול הוא ואין ראוי לגלותו לכל אדם ואולי בעל הדברים הזה לא ידעהו עכ"ל. וי"ל שמה שקנאו בו הוא מפני שהיה רוצה להוריד את התורה לארץ ולכן הוצרך לאחוז בכסא להשיב להם תשובה ואין משם הכרח שהשיג אז ההשגה הגדולה הזאת. ומ"ש ועוד אם זאת היתה בקשתו מה צורך היה בתשובה לומר וחנותי את אשר אחון י"ל שלדעת רבינו יתפרש דהכי נאמר ליה. השגה זו שאתה שואל אין כח בבן אדם להשיגה אלא בתורת מתנת חנם אתן לך ותשיג מה שלא ידע איש לפניך ולא ידע לאחריך:

צוו

מגדל עוז

בתב ר"מ ז"ל מה הוא זה שבקש משה רבינו וכו' עד כדבור אדם: השיב הראב"ד ז"ל ואמר אין דעתי מיושבת כו' (עיין בכ"מ) ואולי בעל הדברים הזה לא ידעהו ע"כ דברי הרב ז"ל: ואני אומר כמה פנים לתורה נסתרים ונגלים והדרך אשר תפס ר"מ ז"ל בזה דומה לדרך שתפס בספר מורה הנבוכים ליישב דעת המתפלסף הניקוסו פשוטי המקראות ולכך חברו בלשון הגרי אבל הוא בעצמו יודע כי דרך האמת נעלמת ואינה נמסרת אלא מפה אל פה וכהשאי יותר מדאי וכדאיתא בחגיגה כמו שהודיע בהקדמת המורה ובלעתי להביא ראיות אחרות מדברי עצמו בחלק השלישי בעזרת שאל ואף שכבר הם כתובות בשאר חבורי בסד"ע ואשר רמז הרב ר"א מקובל מפה אל פה דרך קדש יקרא לשרידים אשר ה' קורא. ולדעתי שר"מ ז"ל ידע בהם בסוף ימיו שאני מעיד שראיתי בספרד ארץ מולדתנו כתוב במגלה של קלף ישן מיושן ומעושן לשון זה. אני משה ב"ר מימון כשירדתי להדרי המרכבה בינותי בענין סקן וכו', וקרובים היו דבריו לדברי המקובלים האמיתיים שרמז רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בתחלת פירושו לתורה. גם ראיתי תשובה אחרת ממנו והיה ז"ל מגיד בה שהתחיל נגרש הגדות על דרך נסתר כאשר ייעד מזמן וכשחזר על הדברים ראה אותם נסתרים כבתחלה לא עלה בידו פרסום בהם אלא כמעתיק מלשון ללשון וכמדומה לו שטבע אלה הנסתרות להיות נעדרות מלפרסמם ה' כם סיני בקדש ולכך לא גמרם וגנזם. וזה מפורש לרז"ל מן הפסוקים יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך ועוד כתיב כבשים ללבושך כו' כדאיתא במסכת חגיגה. וכמה דרכים יש לי לברר בשידע בנסתרות אלא שקבעתי מקומן בחלק השלישי בע"ה כד"ן. שוב מצאתי בבית גנזיו תשובות שהשיב בחייו על אנשי מעשה כששאלו ממנו מקצת ההגדות כמו שכתבתי שכוונתו היתה לכך אך לא ניתן ליכתב אז שמתתי אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב עליה. עוד מצאתי לו בעניני המשכן שנתן טעמים בהם כמו האחרים. ומה שכתב ר"מ ז"ל בפרק הזה בענין היחוד מקלתו מדברי רז"ל כמו שהוא עצמו פירש ורובו מדברי החכמים קדמונים ובפרט רבינו סעדיה גאון ז"ל ושאר העניינים משכלו הוך בשאר החכמות כד"ן: וכן אמרו ז"ל אין למעלה לא עמידה וכו'. עד סוף הפרק דבר זה אמרוהו ז"ל במס' חגיגה פ' אין דורשין בשמעתין דארבעה נכנסו גבי מילתיה דאחר גמירי שאין למעלה וכו':

פרק שני

א האל הנכבד והנורא הזה [א]מצוה לאהבו וליראה אותו שנאמר ואהבת את ה' אלהיך. ונאמר את ה' אלהיך תירא: ב והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו. בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול [א]. כמו שאמר דוד צמאה נפשי לאלהים לאל חי. וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות. כמו שאמר דוד כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך מה אנוש כי תזכרנו. ולפי הדברים האלו אני מבאר כללים גדולים ממעשה רבון העולמים כדי שיהיו פתח למבין לאהוב את השם. כמו שאמרו חכמים בענין אהבה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם: ג כל מה שברא הקב"ה בעולמו נחלק לשלשה חלקים. מהן ברואים שהן מחוברים מגולם וצורה והם הווים ונפסדים תמיד כמו גופות האדם והבהמה והצמחים והמתכות. ומהן ברואים שהן מחוברים מגולם וצורה אבל אינן משתנין מגוף לגוף ומצורה לצורה כמו הראשונים אלא צורתן קבועה לעולם בגולמם ואינן משתנין כמו אלו. והם הגלגלים והכוכבים שבהן. ואין גולמם כשאר גולמים ולא צורתם כשאר צורות. ומהן ברואים צורה בלא גולם כלל והם המלאכים. שהמלאכים אינם גוף וגויה אלא צורות נפרדות זו מזו: ד ומהו זה שהנביאים אומרים שראו המלאך אש ובעל כנפים. הכל במראה הנבואה ודרך חידה. לומר שאינו גוף ואינו כבד כגופות הכבדים. כמו שנאמר כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא ואינו אש אלא משל. וכמו שנאמר עושה מלאכיו רוחות: ה ובמה יפרדו הצורות זו מזו והרי אינן גופין. לפי שאינן שוין במציאותן אלא כל אחד מהן למטה ממעלתו של

[א] סמ"ג עשין ג ד:

פ"ב א האל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבו וליראה ממנו וכו'. האהבה המצויה לכל דבר נאהב הוא בשביל שני ענינים. האחד בשביל טובה והנאה והשני שיגיע לאוהב מהנאהב כמו אהבת עבדי המלך למלך ואהבת האיש לאשה. והשני הוא כשיראה אדם דבר נאה וייטב בעיניו יאהב ויתאוה לו וכשיגיע לו תהיה לנפשו שמחה גדולה. כמו שיראה האדם אבן טובה יקרה או בית נאה ומשובח מיד תתאוה נפשו להדבק בו ולהגיע אליו. והחלק הראשון הוא אהבה שהיא תלויה בדבר ואין זה משובח באהבת הנברא לבורא שיהא אדם אוהב אותו בשביל שהוא נותן לו חיים וממון ובנים, מפני שבשעה שיתן לו הוא אוהבו ובעת שימנע ממנו תבטל האהבה כמו שאמרו רז"ל אהבה שהיא תלויה בדבר בטל וכו'. והחלק השני היא האהבה האמתית. וכבר נתבאר שאין אדם יכול להשיג אמתת הבורא ולא יוכל לדעת אותו אלא ממעשיו וברואיו כשיתבונן בהם ויכיר מהם גדולתו מיד תתאוה נפשו תאוה גדולה להדבק בו ותאהב אותו אהבה גדולה כפי מה שתשיג מגדולתו תהיה אהבתו. ועל זה צוה בתורה ואמר ואהבת את ה' אלהיך וכו'. ולא נתנו כל המצות אלא כדי שנגיע בהם לזו המדרגה כדכתיב ובחרת בחיים למען תחיה וגו' לאהבה את ה' (דברים ל). ויש לנו מעלה היא קודמת למעלה זו והיא פחותה ממנה והיא מעלת היראה. וגם היא נחלקת לשני חלקים. האחת היא יראת עמי הארץ והנשים וקטני השכל שייראו השם ויעבדו אותו שמא ימית אותם או יהרוג בניהם או יחסרם ממון או שלא ינחילם גן עדן. והחלק השני היא היראה האמתית והוא כשיתבונן במעשה הא-ל וישיג מהם גדלו וידע שהוא בריה שפלה קלה כשיערוך נפשו לאחד מן הגופים הנכבדים וכ"ש לצורות הנפרדות כ"ש לנגד בורא הכל מיד יירא ויפחד פחד גדול כמו שאמר דוד סמר מפחדך בשרי ואמר חבקוק ה' שמעתי שמעך יראתי. ומצאנו בתורה שני כתובים האחד מורה שהיראה מביאה לידי עשיית כל המצות שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה. והאחר מורה שלא נצטוינו בכל המצות אלא כדי שנגיע בהם ליראה שנאמר ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו. וההכרע ביניהם שהיראה יש לה שלש קצות. הקצה הראשון הוא התחלתה והיא קודמת לכל המצות. שהירא מן המלך לא יעבור על דבריו. ועל זה אמר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת. והחלק השני הוא סוף היראה והיא היראה האמתית ולא יגיע אדם לה אלא אחר עשיית כל המצות והשגת הבורא בידיעת דרכיו. ועל זה נאמר ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה. וכשיגיע לזו המעלה יעתק ממנה למעלת האהבה שהאהבה לעולם לא תהיה אלא לאחר היראה. והיראה יש לה תועלת גדולה במצות ל"ת. והאהבה יש לה תועלת גדולה במ"ע. והיראה יגיע לה עיקר גדול כמו שאמר דוד (תהלים קי"א) ראשית חכמה יראת ה'. ואמר שלמה (משלי א') יראת ה' ראשית דעת. ואמר באהבה אהבו את ה' כל חסידיו. ואמר אוהבי ה' שנאו רע. ולפי שלא תהיה יראה ואהבה אלא בידיעת ברואי השם צריך אדם להתבונן בברואיו הקדושים והטהורים. לפיכך הוצרך הוא לזכור כללים גדולים ממעשה רבון העולמים. וכללים אלו שזכר הגאון. מהם מה שהוא מבואר למראית העין. ומהם מה שנתבאר במופתים בחכמת הטבע ובחכמת התשבורת. לפיכך נאמין לדברי הגאון ז"ל שידע הדברים במופתים. והרוצה לידע המופתים על דבריו ישתדל בלימוד החכמות עד שידע ברואי השם על בוריין:

ג כל מה שברא הקב"ה בעולמו וכו'. כל הנבראים נחלקים לשלשה חלקים. העולם השפל והוא כל דבר המתהוה מארבעה היסודות. ועולם הגלגלים. והמלאכים. והתחיל בעולם השפל מפני שהוא מבואר לכל. וממנו יעתק לידיעת השאר. וזכרו בתחלה בדרך כללי ובפ' רביעי יבאר חלקיו. וכל מה שבעולם השפל נתהוה מארבעת היסודות והם נחלקים לשלשה חלקים. דומם. וצומח. ונפש חיה. דומם שברים מתים אין להם נפש כלל ואינם מתנועעים אלא במניע. והצמחים יש להם נפש צומחת והם פרים ורבים ויש להם

להם כח הזן וכח המוליד אבל אין להם הרגשה. ונפש חיה נחלקת לשני חלקים מדברת ושאינה מדברת. ושאינה מדברת היא כל נפש חיה חוץ מן האדם. וכל מה שיש בעולם השפל הווה ונפסד ומיניהם קיימים והם מחוברים מגולם וצורה. ופי' גולם גוף הדבר שאין בו צורתו. וגוף האדם טרם הולדו נקרא גולם דכתיב גלמי ראו עיניך. ובדברי רז"ל גלמי כלי ען. והחלק השני עולם הגלגלים. וגם הם מחוברים מגולם וצורה מפני שהם גשם וכל גשם מחובר מגולם וצורה. ולפי שגולמם זך וברור ונקי וצורתם שהיא מעלתה גדולה ממעלת צורות העולם השפל הם קיימים ואינם משתנים. ומהות גולמם לא השיגו החכמים אמתתם לפי שלא יאמר בה לא קלה ולא כבדה ולא חמה ולא קרה כמו שיתבאר אח"כ. והחלק השלישי הוא החלק העליון למעלה והוא עולם המלאכים והם צורות נפרדות בלא גולם והם השכלים הנבדלים. ונקראו מלאכים לפי שהם שלוחי השם בהנהגת העולם וכל השולח דבר המלך הוא נקרא שלוחו:

ואינם גוף וגויה אלא צורות נפרדות זו מזו וכו'. מצד שבהם עילה ועלול לפי שאין להם מקרים שיפרדו בהם זו מזו:

ד ומהו זה שהנביאים אומרים שראו המלאך אש וכו'. הנבואה היא השפע שמגיע מהבורא לנביא במציעות המעלה השלמה ממעלת המלאכים והיא מעלת אישים. וכבר נתבאר שכל המלאכים צורות נפרדות והצורות אינן גוף שיראה אותם הרואה במראית העין. אלא זה שאמר הנביא שראה המלאך הוא גורם שיראה אותה במראה הנבואה או בחלום של נבואה בכח המראה. ולפי מעלת הנביא וכחו יראה מה שיראה. מהם מי שיראה המלאך גויתו כעצם השמים שנאמר וגויתו כתרשיש. ומהם מי שיראה אותו אש. ומהם מי שיראה אותו בצורת איש מבני האדם. כל זה לפי מה שיתראה לנביא במראה הנבואה. ולא עוד אלא שהנביא עצמו פעמים יראה המלאכים בצורות משונות זו מזו לפי זכות נפשו בעת הנבואה והכל דרך חידה והנביא יבין במראה הנבואה ענין אותה חידה: לומר שאינו גוף ואינו כבד. כלומר אינו גוף כבד כגופות הכבדים שהאש קלה והיא זכה ומעולה מגוף המים והארץ הכבדים לפיכך נראו המלאכים אש. וכן נראה להם כנפים ושהם מעופפים לפי שהעם מדמים העופות לפי קלות גופם ומהירות תנועתם שהם יכולים לילך למקום שירצו בזמן קל בלא מונע כלל: שנאמר כי ה' אלהיך אש אוכלה וכו'. פי' אנו יודעים בודאי שהקב"ה אינו אש אלא על דעת האומרים שהוא גוף לא עלה על דעתם שהוא גוף כגוף היסודות ולא כגוף הגלגלים לפיכך ידענו בודאי שזה שנאמר בו שהוא אש דרך משל כך זה שנאמר במלאכים שהם אש דרך משל: וזה שאמר עושה מלאכיו רוחות וכו'. אין ענין הדברים שהמלאכים אש ורוח אלא כך פירושו עושה הרוחות והאש שלוחיו ומלאכיו להפרע בהם מהבריות כמו שאמר ברוח קדים תשבר אניות תרשיש. ברוח קדים אפילם. ותפול אש ה' ותאכל אותם. ואש יצאה מלפני ה' ותאכל וגו'. וכן ארז"ל בכל עושה הקב"ה שליחותו:

ה ובמה יפרדו הצורות זו מזו וכו'. הנביאים אמרו שראו מלאכים הרבה כדכתיב ויפגעו בו מלאכי אלהים וכתיב אלף אלפים ישמשוניה. וכתיב היש מספר לגדודיו. אמר הגאון שמא תשאל והאמר כבר אמרת שהמלאכים צורות נפרדות ואמרת שאין הנמנין שוין במציאותן נפרדין זה מזה אלא במאורעין שיארעו לגופות ואלו אינם גופים שיהיו להם מאורעים א"כ במה יפרדו זה מזה [והשיב לפי שאין שוין במציאותן וכו'] כמו שאמר חיות הקודש עילת האופנים והאופנים עילת האראלים. ויש לשאול שיתחייב מזה שלא יהיו המלאכים אלא י'. וכן אמרו הפילוסופים שמנין השכליים י'. וא"כ הוא זה היאך יהיו המלאכים הרבה עד אין מספר ובמה יפרדו אלו זה מזה. והתשובה אמת כי לא יפרדו אלא מצד שבהם עילות ועלולים וכל מעלה מעשר המעלות יש לה עלולין הרבה. כיצד מעלה שניה היא עילת הגלגל השמיני. והגלגל השמיני יש בו כוכבים עד אין מספר הילכך יהיו לגלגל עצמו עילה וכל כוכב שבו יש לו עילה בפני עצמו לפיכך יהיה לגלגל השמיני עילות הרבה

מגדל עוז

פ"ב האל הנכבד והנורא מצוה לאהבו וכו' עד כשמחשב בדברים האלו וכו' עד מה אנוש. עיקר הענין הזה בספרי כדרשא ואהבת את ה' וכן פי' הכ"ה. ופרק במה מדליקין גבי מתניתין דמכבה את הנר דת"ר חלה ונטה למות מימרא דרבה בר רב הונא ועל ענין יראת ה' היא אוצרו דמכריז ר' ינאי כו' וכן אמר רב יהודה לא ברא הקב"ה עולמו אלא שייראו מלפניו וכו' כי כראותו מעשיו בהלא ובריותיו יפחד וירתע וכו' ומייתי מילתא דר' יוחנן משום ר"א אין לו להקב"ה בעולמו אלא יראת שמים וכו'. ופלאות הבריאה פרק אין דורשין כמ"ש הגיגה שברא עולמו בעשרה דברים כו' עד סוף המשנה מימרא דרבן יוחנן בן זכאי ס' מגדת במשנת מרכבה כו': ולפי הדברים האלו וכו' עד שמתוך כך מכיר את מי שאמר והיה העולם עד וכרובים ואופנים. הכל בספרי כדרשא את ה' אלהיך כו':

הגהות מיימוניות

[א] בברייתא דרבי פנחס גרסינן איזו אהבה יש צדיקים שעובדים להקב"ה ונותנים כבוד ויקר למלכותו מפני שהוא לבדו קדם את הכל ומלא את העליונים והתחתונים ובטובו הרב ברא את העולם במאמר ולא בעמל והוא אב וגבור חכם וטוב ורחום וסובל את הכל ומכלכל את בריותיו ויודע רזי עולם ומטיב לרעים ולטובים ומאריך לרשעים לבעבור ישובו ויחיו, עד כאן:

של חבירו. והוא מצוי מכחו זה למעלה מזה והכל נמצאים מכחו של הקב"ה וטובו. וזהו שרמז שלמה בחכמתו ואמר כי גבוה מעל גבוה שומר: ו זה שאמרנו למטה ממעלתו של חבירו אינה מעלת מקום. כמו אדם שיושב למעלה מחבירו. אלא כמו שאומרין בשני חכמים שאחד גדול מחבירו בחכמה שהוא למעלה ממעלתו של זה. וכמו שאומרין בעילה שהיא למעלה מן העלול: ז שינוי שמות המלאכים על שם מעלתם הוא. ולפיכך נקראים חיות הקדש והם למעלה מן הכל ואופנים ואראלים וחשמלים ושרפים ומלאכים ואלהים ובני אלהים וכרובים ואישים. כל אלו עשרה השמות שנקראו בהן המלאכים על שם עשר מעלות שלהן הן, ומעלה שאין למעלה ממנה אלא מעלת האל ברוך הוא היא מעלת הצורה שנקראת חיות. לפיכך נאמר בנבואה שהן תחת כסא הכבוד. ומעלה עשירית היא מעלת הצורה שנקראת אישים והם המלאכים המדברים עם הנביאים ונראים להם במראה הנבואה. לפיכך נקראו אישים שמעלתם קרובה למעלת דעת בני אדם: ח וכל הצורות האלו חיים ומכירין את הבורא ויודעים אותו דעה גדולה עד למאד. כל צורה וצורה לפי מעלתה לא לפי גודלה. אפילו מעלה הראשונה אינה יכולה להשיג אמתת הבורא כמו שהוא אלא דעתה קצרה להשיג ולידע אבל משגת ויודעת יותר ממה שמשגת ויודעת צורה שלמטה ממנה. וכן כל מעלה ומעלה עד מעלה עשירית גם היא יודעת הבורא דעה שאין כח בני האדם המחוברים מגולם וצורה יכול להשיג ולידע כמותה. והכל אינן יודעין הבורא כמו שהוא יודע עצמו: ט כל הנמצאים חוץ מן הבורא מצורה הראשונה עד יתוש קטן שיהיה בטבור הארץ הכל מכח אמתתו נמצאו. ולפי שהוא יודע עצמו ומכיר גדולתו ותפארתו ואמתתו הוא יודע הכל ואין דבר נעלם ממנו: י הקב"ה מכיר אמתו ויודע אותה כמו שהיא. ואינו יודע בדעה שהיא חוץ ממנו כמו שאנו יודעין. שאין אנו ודעתנו אחד אבל הבורא יתברך הוא ודעתו וחייו אחד מכל צד ומכל פינה ובכל דרך ייחוד. שאלמלי היה חי בחיים ויודע בדעה חוץ ממנו היו שם אלוהות הרבה הוא וחייו ודעתו, ואין הדבר כן אלא אחד מכל צד ומכל פינה ובכל דרך ייחוד. נמצאת אתה אומר הוא היודע והוא הידוע והוא הדעה עצמה הכל אחד. ודבר זה אין כח בפה לאומרו ולא באוזן לשמעו
ולא

פירוש

הרבה. וכן מעלת אישים הוא עילת כל מה שלמטה מגלגל הירח והם ארבעה יסודות ומה שיורכב מהם. וכל מורכב עילתו זולת עילת האחר הרי במעלת אישים עילות הרבה. ותשובת אחרת שזה שנאמר שראה הנביא מלאכים הרבה הוא לפי הבנת הנביא והשגתו כשם שהוא רואה אותן פעמים אישים פעמים נשים פעמים חיות כך יראה אותם הרבה. כמו שראה נער אלישע ההר מלא רכב אש וסוסי אש. וכמו שראה זכריה ארבע מרכבות. כל אחד מהם למטה ממעלתו של חבירו: והוא מצוי מכחו וכו'. אמר למעלה לפי שאין שוין במציאותן חזר וביאר זה ואמר כל אחד עולה למעלה שלמטה ממנו והוא מצוי מכחו והכל מצוי מכחו של הקב"ה וטובו. הקב"ה המציא כל העולם בדרך חסד וטוב מלפניו שנאמר טוב ה' לכל הילכך מטובו ברא העולם: וזהו שרמז שלמה בחכמתו ואמר כי גבוה מעל גבוה שומר וכו'. זה הכתוב בקהלת והתחלתו אם עושק רש וגזל משפט וכו'. ופירושו אם ראית רשעים עושקים הרשים והצדיקים וגוזלין אותם ולא ינהגו עמם במשפט צדק אל תתמה והאמר שאין לעולם מנהיג ומביט במעשה בני אדם שאילו היה שם מביט במעשה בני אדם היה מציל העשוקים מיד עושקיהם אמר אל תאמר כך שאם אין הקב"ה נפרע מהם עתה הוא נפרע מהם לאחר זמן או בעולם הבא שאין נמלט מדיניו. וכל מושל יש עליו מושל עד שיגלו לבורא שהוא גבוה מכל ומושל על הכל שנאמר כי גבוה מעל גבוה שומר. כיצד הגלגלים גבוהים על היסודות ומה שנהוה מהם והם השומרים מיניהם שלא יסופו. והגלגלים תנועתם תשוקית לעילתם שהם השכלים הנפרדים הנקראים מלאכים והם צורות הגלגלים השומרים גשמם והם גבוהים עליהם במעלה לפי שהם עילתם וכן כל מעלה ממעלת המלאכים היא עילת מעלה שלמטה ממנה והיא השומרת אותה בשפע שמשפיע עליה תמיד שאם יפסק אותו שפע מיד הוא כלה. והמעלה הראשונה היא נאצלת מכח הבורא ומקבלת השפע ממנו והוא בורשה שומרה ועליו ברוך הוא אמר גבוהים עליהם והוציאו בלשון רבים דרך כבוד כמו אלהים קדושים, ויהי כאשר התעו אותי אלהים, אלה הם האלהים האדירים, לפיכך אמר וגבוהים עליהם כלומר האל גבוה על הכל ושומר הכל:
ו זה שאמרנו למעלה ממעלתו וכו'. פירוש זה שאומר זה למעלה מזה ר"ל מעולה ממנו:
ז שנוי שמות המלאכים על שם מעלתם וכו'. כבר אמרנו למעלה שנקראו השכלים הנפרדים מלאכים לפי שהם שלוחי השם בהנהגת העולם והשליח קרוי מלאך. כדכתיב וישלח מלאך. ושנוי שמותם זה מזה לפי מעלתם כמו שידע בוראם וגם ישתנה שמם לפי השליחות שישתלחו בה כיצד כשישלח מלאך לרפאות אדם קורא אותו רפאל. ואם לעזור אותו קורא שמו עזריאל: מעלה ראשונה חיות הקדש. למדנו כל אלה מדברי הנביאים ויחזקאל הגיד לנו צורת ראייתו (כסא) הכבוד. ואמר שראה ארבע חיות ועל ראשיהם רקיע נטוי ועל הרקיע דמות כסא ונדמו לו כחיות. ולא נדמו כולם בצורת אדם להודיע שמעלתם פחותה ממעלת השם כמו שהחיה מעלתה פחותה ממעלת האדם. ויש לומר שנקראו חיות לפי שהם משפיעים החיות לכל נברא שהוא למטה מהם. ולפיכך קראם חיות הקדש לפי שאין בברואין קדוש כמותם: ואופנים. זה שם מצוחף למעלה השנית ממעלת המלאכים והגלגלים על דעת מקצת המפרשים דכתיב להם קורא הגלגל באזני, ולכל דבר עגול קורא אופן שנאמר ואופן עגלה על כמון יוסב. ויסר את אופן מרכבותיו. ויתכן שנקראו אופנים מלשון פנים שהוא לשון גדולה שכן החשובים נקראו פנים: אראלים. נמצא כתוב הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון (ישעיה ל"ג) כפל הענין במלות שונות. ואראל לשון גדולה ועילוי שכן המקדש והמזבח נקרא אריאל והראל: וחשמלים. הם מלאכים נראים לנביאים במראה הנבואה בזוהר גדול כזוהר הזך הנראה בתוך האש שנאמר ומתוכה כעין החשמל ארז"ל מאי חשמל חיות אש ממללות: שרפים. כמו שאמר ישעיה שרפים עומדים, ונקראים כן לפי שהם מראים במראיהם שהמביט בהם נשרף: מלאכים שם כולל לכל ועתים יקראו למין בשם הכוכב כמו שאמרו מסכת טהרות והוא מכלל סדר טהרות וכן כוכב שם לכל הכוכבים ונקרא עשתר"ד כוכב: אלהים. לפי שהם מושלים ושליטים בעולם והוא שם משותף לאל יתברך ולמלאכים

ולמלאכים ולנביאים ולדיינים: בני אלהים. לפי שמעלתם פחותה ממעלת מה שלמעלה מהם כמו שהבן פחות מן האב מצד שהוא עלול לאב והעילה גדולה מן העלול ונמצא בכתוב בני אלהים ויבאו בני האלהים להתיצב על ה': וכרובים. לשון מלכות וגדולה כדכתיב את כרוב וימשח (יחזקאל כ"ח) ר"ל מלך. ויתכן לומר לפי שהם קרובים למעלת אישים נקראו כרובים שהם צורת האדם הקטן תרגום נער רביא והכ"ף נוספת:
אישים. לפי שהם המדברים עם הנביאים ומעלתם קרובה ממעלתם נקראו בשמם כי אישים קיבוץ איש, וכן נקרא אחד מהם גבריאל מלשון גבר שהוא שם בן אדם שנאמר מי גבר יחיה. ואע"פ ששם כולם מורה על הגדולה והעילוי לא נדע למה הושג לה כל מעלה בזה השם שלה ודבר זה לא ידע אותו על אמתו אלא בוראם:
ח וכל הצורות האלו חיים וכו'. הצורות הנפרדות לא יאמר להם חיים ולא מות וזה שאמר חיים כלומר שהם מצויים וקיימין ויודעין בוראם שאנו לא נכיר ידיעה אלא לחי:
ט כל הנמצאים חוץ מן הבורא וכו'. כלומר שהוא עלת כל הנמצאים והכל נמצאו מכחו: ולפי שהוא יודע עצמו וכו'. הנה התחיל להודיענו הענין שעליו אנו אומרים שהבורא יודע. לפי שדבר ברור שאין ידיעת הבורא כידיעתנו. שהידיעה בנו מקרה וענין מוסף על מהותנו. ועוד שהידיעה מתחדשת בנו. והשם הוא ודעתו אחד ואינו יודע בדעה שהיא חוץ ממנו ולא תתחדש לו ידיעה. וחזר והודיענו דבר שהוא צריך עיון רב. הוא שיש לומר מאחר שאמר שהקב"ה הוא ודעתו אחד א"כ היאך ידע הברואים והם רבים עד אין קץ ועוד שהם מתחדשים תמיד. והתשובה במה שאמר אח"כ שאינו יודע הברואים כמו שאנו יודעים אותם. שאנו לא נשיג ונדע העילה אלא מצד העלול כשנתבונן בעלול נאמר א"א שזה יהיה עילת עצמו אלא ודאי יש לו עילה. וכשנדע עילתו הקרובה נעתק מהשבתנו מדבר לדבר עד שנדע עילתו העיקרית נמצא שאנו יודעים הברואים מחמת עצמם ומידיעתם נעתקנו לידיעת עילתם. וידיעת הבורא בהפך זה שהוא יודע עילת כל עלול וכיון שידע הוא העילה ידע עלולה ועילת כל העילות העיקרית הוא ברוך הוא. הנולד מזה שמאחר שהוא יודע עצמו ושהוא עילה לכל נמצא הוא יודע כל נמצא. וידיעת דבר זה על בוריו קשה הרבה שאין דעתנו הקלה שבנקלה תוכל להשיג דעת תמים דעים וכ"ש שכבר נתבאר שהוא ודעתו אחד הילכך מאחר שאין אנו יכולין לידע מהותו כך לא נוכל להשיג דעתו ולא ידיעותיו. אלא נדע בודאי שאין ידיעתו כידיעתנו הוא שאמר הנביא כי כגבוה שמים על הארץ גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם. ונדע באמת שמאחר שהוא יוצר הכל ובוראם הוא ידעם הלא תראה שהבונה אם לא השיג מחשבתו היאך יבנה כותל זה ומאיזה דבר יבנה אותו ומה היא תועלתו לעולם לא יבנה אותו. וכן כל עושה מלאכה אם לא יבין תועלתה לא יוכל לעשותה. כ"ש יוצר הכל אלולא ידע היאך יהיה העולם ותועלת כל דבר ודבר שבו לא נברא דבר. וכן דוד אומר בינו בוערים בעם וכו' הנוטע אוזן הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט. הלכך אין כל דבר נעלם ממנו:
י הקב"ה מכיר אמתו ויודע אותה וכו'. יש שם שני ענינים. האחד שנדע שהקב"ה יודע מכיר אמתו. והשני שנדע שהקב"ה יודע כל נמצא בדרך שהקדמנו. ושני הענינים אינו יודעם בדעה שהיא חוץ ממנו כמו ידיעתנו שהקב"ה הוא ודעתו וחייו אחד: ואילו היה חי בחיים או יודע בדעה שהיא חוץ ממנו היו שם אלוהות הרבה וכו'. לפי שנתבאר שהאל ית' יחיד מכל צד ואינו מורכב לא מגולם וצורה ולא משני ענינים ולא מעצם ומקרה ואילו היה יודע בדעה שהיא חוץ ממנו היתה הדעה בו מקרה ויהיה מורכב מעצם ומקרה: נמצאת אומר הוא היודע וכו'. זה הדבר אין בנו כח להשיגו על אמתו אלא נבאר שאלו השלשה בבני אדם הם שלשה ענינים וכשתדע זה תדע שא"א שתהיה ידיעת הבורא כך. כיצד כשיתבונן אדם ויכיר צורה מן הצורות כמו שתאמר שהכיר וידע צורה הככא או הבית או צורת יסוד מהיסודות. בתחלה יהיה יודע אותה בכח לא בפועל שעדין לא נחקקה זו הצורה במחשבתו. וכשידע אותה בפועל הרי נחקקה במחשבתו ונמצאת ידועה אצלו. הרי לך שלשה דברים האדם היודע וצורת הכסא שידועה והדעת שבה

מגדל עוז

כל אלו עשרה שמות שנקראו עד סוף הנקרא מעשה מרכבה כו' עד סוף הפרק. זה הוא בפרק אין דורשין (דף י"ח) וגם במדרש בראשית נמנו העשר מעלות הללו. וזה הלשון מורה כי ר"מ ז"ל היה מקובל בנבואה אלא שקיים בעצמו מה שאמרו ז"ל יהיו לך לבדך כבשים ללבושך וכמו שכתב הוא ז"ל סוף זה הפרק וכל הפרק דאין דורשין:

שבה ידע זו הצורה. ואי אפשר להיות ידיעת השם כך שא"כ תהיה ידיעתו מתחדשת ויוצאה מן הכח אל הפועל ויהיה אפשרי לא מחוייב המציאות ולפי שלא נוכל להשיג דעת הבורא ולא היינו אין לנו אלא שנאמר שהוא חי ולא בחיים ויודע ולא בדעה כלומר לא בחיים ולא בדעת שהם נוספין על מהותו: ואין אומר חי ה' אלא חי ה' וכו'. חי בצר"י הוא תאר לגוף החי יותר על עצמו, וחי בפת"ח אינו תואר אלא ר"ל ה' שהוא חי כדי להורות לדעת שהוא בורא העולם ומסבב הגלגל בכחו וזה לא יהיה אלא למצוי חי: לפיכך אינו מכיר הברואים ויודעם מחמת הברואים וכו'. כבר זכרנו זה הענין למעלה שהקב"ה יודע עצמו ושהוא עילה לכל נברא והואיל והוא יודע עצמו ידע הכל שהיודע העילה יודע עלולה:

פ"ב יב צוו חכמים הראשונים שלא לדרוש ברבים בדברים אלו אלא לאיש אחד בלבד וכו'. ריש פרק אין דורשין:

ואע"פ

ולא בלב האדם להכירו על בוריו. ולפיכך אומר חי פרעה וחי נפשך ואין אומר חי ה' אלא חי ה'. שאין הבורא "וחייו שנים כמו חיי" הגופים "החיים או כחיי המלאכים. לפיכך אינו מכיר הברואים ויודעם מחמת הברואים כמו שאנו יודעין אותם אלא מחמת עצמו ידעם. לפיכך מפני שהוא יודע עצמו יודע הכל שהכל נסמך לו בהוייתו: **יא** דברים אלו שאמרנו בענין זה בשני פרקים אלו כמו טיפה מן הים הם ממה שצריך לבאר בענין זה. וביאור כל העיקרים שבשני פרקים אלו הוא הנקרא מעשה מרכבה: **יב** צוו חכמים הראשונים שלא לדרוש בדברים אלו אלא לאיש אחד בלבד והוא שיהיה חכם ומבין מדעתו ואחר כך מוסרין לו ראשי הפרקים ומודיעין אותו שמץ מן הדבר והוא מבין מדעתו וידע סוף הדבר ועומקו. ודברים אלו דברים עמוקים הם עד למאד ואין כל דעת ודעת ראויה לסובלן. ועליהם אמר שלמה בחכמתו דרך משל כבשים ללבושך כך אמרו חכמים בפירוש משל זה דברים שהן כבשונו של עולם יהיו ללבושך כלומר לך לבדך ואל תדרוש אותם ברבים. ועליהם אמר יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך. ועליהם אמר דבש וחלב תחת לשונך, כך פירשו חכמים הראשונים דברים שהן כדבש וחלב יהיו תחת לשונך:

פרק שלישי

א הגלגלים הם הנקראים שמים ורקיע וזבול וערבות. והם תשעה גלגלים. גלגל הקרוב ממנו הוא גלגל הירח. והשני שלמעלה ממנו הוא גלגל שבו הכוכב הנקרא כוכב. וגלגל שלישי שלמעלה ממנו שבו נוגה. וגלגל רביעי שבו חמה. וגלגל חמישי שבו מאדים. וגלגל ששי שבו כוכב צדק. וגלגל שביעי שבו שבתי. וגלגל שמיני שבו שאר כל הכוכבים שנראים ברקיע. וגלגל תשיעי הוא גלגל החוזר בכל יום מן המזרח למערב והוא המקיף ומסבב את הכל. וזה שתראה כל הכוכבים כאילו הם כולם בגלגל אחד ואף על פי שיש בהן זה למעלה מזה. מפני שהגלגלים טהורים וזכים כזכוכית וכספיר לפיכך נראים הכוכבים שבגלגל השמיני מתחת גלגל הראשון: **ב** כל גלגל וגלגל משמונה הגלגלים שבהן הכוכבים נחלק לגלגלים הרבה זה למעלה מזה כמו גלדי בצלים. מהן גלגלים סובבים ממערב למזרח. ומהן סובבים ממזרח למערב כמו הגלגל התשיעי החוזר ממזרח למערב. וכולן אין ביניהם מקום פנוי: **ג** כל הגלגלים אינן לא קלים ולא כבדים ואין להם לא עין אדום ולא עין שחור ולא שאר עינות. וזה שאנו רואין אותם כעין התכלת

יא וביאור כל העיקרים שבשני פרקים אלו הוא נקרא מעשה מרכבה וכו'. קראו לכל אלו הענינים מעשה מרכבה דרך כבוד כלומר ידיעת הבורא עצמו אין בנו ולא בנביאים כח לידע אותה על בוריה אלא נשתדל בידיעת הצורות הנפרדות שהם קרובים ממנו והם מורים על מציאותו כמו שתורה המרכבה שיש לה רוכב. וכן אמר יחזקאל היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל וכו':

יב צוו חכמים הראשונים וכו'. תנן בתחלת פרק ב' ממסכת חגיגה אין דורשין בעריות בשלשה ולא במעשה בראשית בשנים ולא במרכבה ביחיד אא"כ היה חכם ומבין מדעתו מוסרין לו ראשי פרקים וכו'. ועילת זה לפי שזה הענין יצטרך בידיעתו להקדמות רבות עד שתעתק המחשבה מענין לענין. ואם יבקש אדם לידע זה הענין בלא הקדמות ישתבשו רעיוניו ויעורו עיניו ויצא לתרבות רעה ואפילו הדברים שהיה יודע אותם בתחלה לא יוכל להשיג אותם. הלא תראה כי הבשר והלחם יפים לגוף הרבה ואעפ"כ מונעים אותו מן הקטן לפי שאין בו כח לסבלם:

ועליהם אמר שלמה כבשים ללבושך וכו'. זה הכתוב במשלי. ופשוטו שהוא נותן לאדם עצה לקנות כבשים כדי שיקח מצמרם ויעשה לו לבוש להתכסות בו. וענינו שהוא כמו שאמרו חכמים כבשים כמו בנקודה מימין מן יכבוש עונותינו ופירושו כך דברים שהם כבשונו של עולם כלומר שהם כובשים העולם ומושלים בו והם הצורות הנפרדות ובוראם תהיה ידיעתם תחת לבושך כלומר שלא תגידם לזולתך. פירוש אחר דברים שהם סתרו של עולם יהיו תחת לבושך שהדבר הכבוש הוא נסתר מן העין כמו שאמרו נביא שהוא כובש נבואתו. כלומר שיטמין אותה ויסתירה ולא יגיד אותה:

ועליהם אמר דבש וחלב כו'. כלומר דברים שהם ערבים כדבש וחלב יהיו תחת לשונך כדאיתא בפרק שני דחגיגה. (סליק מעשה המרכבה):

פ"ג א הגלגלים הם הנקראים שמים ורקיע וזבול וערבות וכו'. השמים יש להם שמות הרבה. וחכמים אומרים שבעה רקיעים הם וכל אחד יש לו שם כדגרסינן בפרק אין דורשין בחגיגה. אמר רב יהודה שני רקיעים הם שנאמר הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים. רשב"ל אמר שבעה ואלו הן, וילון. רקיע. שחקים. זבול. מכון. מעון. ערבות. וכשתתבונן תמצא שאין בין רב יהודה וריש לקיש מחלוקת אלא שרב יהודה מנה השמים הנראים בלבד. וריש לקיש מנה השמים הנראים ומנה דברים רוחניים שהם למעלה מן השמים במדרגה וקרא לכל מעלה מהם שמים. שכן אמר וילון אין משמש כלום. רקיע שבו חמה ולבנה כוכבים ומזלות וכל צבא השמים קבועים בו שנאמר ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ. שחקים שבו ריחים שוחקות מן לצדיקים לעתיד לבא. זבול שבו מזבח בנוי ומיכאל השר הגדול מקריב עליו קרבן. מעון שבו כתות כתות של מלאכי השרת שאומרות שירה. מכון שבו אוצרות שלג ואוצרות ברד וכו'. ערבות שבו צדק ומשפט וגנזי חיים וגנזי שלום וגנזי ברכה ונשמתן של צדיקים ורוחות ונשמות שעתידין להבראות וטל שעתיד הקב"ה להחיות בו מתים. הנה נתבאר לך שכל אלו הדברים שבחמשה רקיעים אלו אינם דברים גשמיים כלל. ומה שאמר שלג וברד וטל כולם משל לשפע היורד מלמעלה. ודברי שניהם הוא שנתבאר באמת שאין בעולם דבר גשמי נקרא שמים אלא הרקיע שנברא באויר והשמים שבהם הכוכבים והמזלות הם הנקראים גלגלים ונקראים שמים, ושמים לשון גובה כמו ערים בצורות בשמים ונקראים רקיע, לפי שהם מתוחים וכל דבר מתוח הוא מרוקע שנאמר וירקעו את פחי הזהב וכתיב לרוקע הארץ על המים. ונקראים זבול לפי שהם מדור לשכינה והמדור נקרא זבול שנאמר בנה בניתי בית זבול לך. ונקראו ערבות לפי שהם יקרים ונכבדים והדבר הנכבד נקרא ערוב שנאמר ואת בני התערובות (מלכים ב' י"ד) ומתרגמינן וית בני רברביא: והם תשעה גלגלים כו'. אלו התשעה כל אחד מהם כולל גלגלים אחרים. מהם שמקיף העולם ומהם קטן שאינו מקיף ולפנים יזכור מניינם אבל מנה הנה מכל גלגל הגלגל הגדול המקיף כל מה שבתוכו מגלגל וכוכב: גלגל הקרוב ממנו הוא גלגל הירח וכו'. התשעה שזכר אותם הם שבעה כוכבי לכת וגלגל המזלות. והתשיעי שהוא מקיף את הכל. הראשון גלגל הירח נקרא סהר ולבנה. ירח הוא שמו העיקרי. ויש לומר שנקרא ירח לפי שאורו מתחדש בכל חדש ותרגום חדש ירחא. וסהר תרגום ירח סיהרא. ולבנה לפי שעינו לבן: והגלגל השני שבו כוכב. כבר הקדמנו שלא ימנע שיקרא המין בשם הסוג כמו שקרא למעלה השפית תמעלת המלאכים מלאכים. גם כן קרא לזה כוכב אע"פ שזה שם כולל לכל הכוכבים. ויש מי שקורא אותו כוכב. ואומר שנקרא כן לפי שהוא מושל על הכותבים והסופרים והוא מזלם: והשלישי נוגה. נוגה הוא שם הזוהר שנאמר ונוגה כאור תהיה (חבקוק ג') ולפי שזה הכוכב מזהיר הרבה קרוב מזוהר הירח נקרא נוגה: והרביעי חמה. שמה העיקרי שמש ונקראת חמה שממנה תהיה החמימות בעולם שהרי כשמתקרב אל ראשי אנשי המקום יהיה בו חום הרבה וכשמתרחק ממנה יהיה בו קור הרבה. ונקראת חרס שנאמר בטרם יבא החרסה (שופטים י"ד) ואפשר שנקראת כך לפי שאדומה כחרס בעת שמזרח ובעת שמערב. וראיה לזה שלא מצאנו שנקראה בזה השם אלא בשני עתים אלו שנאמר האומר לחרס ולא יזרח (איוב ט'), בטרם יבא החרסה: החמישי מאדים. לפי שהוא אדום במראיו ואומרים שהוא מושל על שפיכות דמים ועל המלחמות: הששי צדק. לפי שהוא דן השופטים והדיינים וכיוצא בהם וממנו תבא הרעה למי שאינו שופט מהם בצדק: השביעי שבתי. נקרא כן לפי שתנועתו שבדה והוא נראה כשובת ונח יותר מכל השבעה: וגלגל השמיני שבו שאר כל הכוכבים כו'. לפי שהכוכבים שבו היו החכמים הקדמונים סוברים שאין להם תנועה כלל. והחכמים שאחריהם השיגו שיש להם תנועה כבדה בכל שבעים שנה מדרגה אחת בקירוב לפי מרחקם זה מזה או ממשוה היום לא ישתנה: וגלגל התשיעי הוא גלגל החוזר וכו'. אמר החוזר ולא אמר הסובב לפי שתנועתו הפך תנועת שאר הגלגלים שכל הגלגלים סובבים מן המערב למזרח וזה סובב מן המזרח למערב לפיכך נראה כחוזר למערב:

ב כל גלגל וגלגל משמונה הגלגלים וכו'. לפנים יזכור מנינם. ומה שאמר שמהם סובבים מן המזרח למערב כל זה נתבאר בחכמת התכונה ויצטרך בידיעתו לזכרון רוב אותה חכמה. ואין זה מקומה:

ג כל הגלגלים אינם לא קלים ולא כבדים וכו'. נתבאר מדברי הפילוסופים שגולם השמים אינו כגולם ארבעה היסודות ולא המחובר מהם. ואמתת גולם השמים לא נודע להם לפיכך לא יאמר בהם שהם לא קלים ולא כבדים ולא טעם ולא ריח מפני שכל אלו המקרים הם במה שלמטה מגלגל הירח ודבר שלא נודע מהותו לא יודע טבעו:

כל

מגדל עוז

פ"ג הגלגלים הם הנקראים שמים וכו' עד וגדולה מדעת כו'. זה פרק אין דורשין (דף י"ב) עקרו וגלגל בו דברים אחרים לפי דרעו שהם מחכמת המלות:

התכלת למראית העין בלבד הוא לפי גובה האויר. וכן אין להם לא טעם ולא ריח לפי שאין אלו המאורעין מצויין אלא בגופות שלמטה מהן: ד כל הגלגלים האלו המקיפין את העולם הן עגולין ככדור והארץ תלויה באמצע. ויש למקצת מן הכוכבים גלגלים קטנים שהן קבועים בהן ואין אותם הגלגלים מקיפין את הארץ אלא גלגל קטן שאינו מקיף קבוע בגלגל הגדול המקיף: ה מספר כל הגלגלים המקיפין את כל העולם שמונה עשר. ומספר הגלגלים הקטנים שאינן מקיפין שמונה. וממהלך הכוכבים וידיעת שיעור סביבתן בכל יום ובכל שעה ומנטייתן מרוח דרום לרוח צפון ומרוח צפון לרוח דרום ומגבהן מעל הארץ וקריבתן יודע מספר כל אלו הגלגלים וצורת הליכתן ודרך הקפתן. וזו היא חכמת חשבון תקופות ומזלות. וספרים רבים חיברו בהן חכמי יון: ו גלגל התשיעי שהוא מקיף את הכל חלקוהו החכמים הקדמונים לשנים עשר חלקים, כל חלק וחלק העלו לו שם על שם צורה זו שתראה בו מן הכוכבים שלמטה ממנו שהם מכוונים תחתיו. והם המזלות ששמותם. טלה. שור. תאומים. סרטן. אריה. בתולה. מאזנים. עקרב. קשת. גדי. דלי. דגים: ז גלגל התשיעי עצמו אין בו לא חלוקה ולא צורה מכל הצורות האלו ולא כוכב: אלא בחיבור הכוכבים שבגלגל השמיני הוא שיראה בכוכבים גדולים שבו תבנית הצורות האלו או קרוב מהן. ואלו השנים עשר צורות לא היו מכוונות כנגד אותן החלקים אלא בזמן המבול שאז העלו להן שמות אלו. אבל בזמן הזה כבר סבבו מעט, לפי שכל הכוכבים שבגלגל שמיני כולם סובבים כמו השמש והירח אלא שהן סובבין בכבידות. וחלק שיתהלך השמש והירח כנגדו ביום אחד ילך כנגדו כל כוכב מהן בקירוב משבעים שנה: ח כל הכוכבים הנראים יש מהן כוכבים קטנים שהארץ גדולה מאחד מהן. ויש מהן כוכבים גדולים שכל אחד מהן גדול מן הארץ כמה פעמים. והארץ גדולה מן הירח כמו ארבעים פעמים. והשמש גדולה מן הארץ כמו מאה ושבעים פעמים. נמצא הירח אחד מששת אלפים ושמונה מאות מן השמש בקירוב. ואין בכל הכוכבים כוכב גדול מן השמש ולא קטן מכוכב שבגלגל השני: ט כל הכוכבים והגלגלים כולן בעלי נפש ודעה והשכל הם. והם חיים ועומדים ומכירין את מי שאמר והיה העולם. כל אחד ואחד לפי גדלו ולפי מעלתו משבחים ומפארים ליוצרם כמו המלאכים. וכשם שמכירין הקב"ה כך מכירין את עצמן ומכירין את המלאכים שלמעלה מהן. ודעת הכוכבים והגלגלים מעוטה מדעת המלאכים וגדולה מדעת בני אדם: י ברא האל למטה מגלגל הירח גולם אחד שאינו כגולם הגלגלים. וברא ארבע צורות לגולם זה ואינן כצורת הגלגלים ונקבע כל צורה וצורה במקצת גולם זה. צורה ראשונה צורת האש נתחברה במקצת גולם זה ונהיה משניהן גוף האש. וצורה שניה צורת הרוח

ד כל הגלגלים האלו המקיפין את העולם עגולים והארץ תלויה באמצע וכו'. הארץ תלוי ברוח פיו של הקב"ה הוא שנאמר תולה ארץ על בלימה והיא עומדת באמצע. ויסוד המים מקיף רובה והרוח מקיף שניהם. והאש מקיף הרוח והגלגל מקיף הכל נמצאת הארץ תלויה באמצע:

ה מספר כל הגלגלים המקיפין את כל העולם י"ח. וזה הוא חשבונו. הירח יש לו שלשה גלגלים ואלה שמותם. אלגוזהר. ואלמאיל. וכארג אלמרכז. ועטארד ג"כ יש לו שלשה גלגלים והם. אלמכאאל. ואלמדיר. וכארג אלמרכז. הרי ששה. ושאר החמשה כוכבי לכת יש לכל אחד שני גלגלים ממתל. וכארג אלמרכז. הרי י"ו. והגלגל השמיני שבו שאר הכוכבים הקבועים והגלגל התשיעי הרי י"ח: ומספר הגלגלים הקטנים שאינם מקיפין ח' וכו'. אלו הם הנקראים אלפלך אלתדויר. והחכמים האחרונים מחכמי התכונה אומרים שהשמש אין לה פלך תדויר ושאר מכוכבי לכת ששה. שנים מהם והם אלזהרה ועטארד יש לכל אחד מהם שני גלגלים קטנים כמו שאמרו מקצת חכמי התכונה. והארבעה הנשארים לכל אחד פלך תדויר הרי ח': וממהלך הכוכבים וידיעת שיעור סביבתם וכו'. כבר ביאר שהגלגלים כולם זכים ואין להם עין כלל ולא ידענו שהם רבים אלא מן הדרכים שזכר. ונזכור על דרך משל הדרך שידעו בה גלגלי הירח וממנו תלמוד לכל. כשהתבוננו בירח מצאו לו תנועות משונות והגלגל האחד לא יהיה לו תנועות משונות לפיכך אמרו כי יש לו גלגלים הרבה לפי התנועות כל תנועה סיבתה גלגל. וכשהתבוננו בירח מצאו אותו פעם ימהר בהליכתו ופעם יקצר והמהירות והקיצור אינם נחלקים בגלגל אלא ימצא בכל החלקים ומזה ידעו שיש לו גלגל קטן שאינו מקיף וכשהביטו בקוטר זה הגלגל הקטן מצאו אותו פעמים יראה קטן ופעמים גדול ולא יראה גדול אלא בעת שיהיה בריבוע השמש ידעו שהגלגל המניע זה הגלגל הקטן הנקודה שלו שסובב עליה אינה באמצע העולם. ומפני זה כשיהיה רחוק מן הארץ יראה קטן וכשיהיה קרוב מן הארץ יראה גדול. וזה הגלגל נקרא פלך אלכארג אלמרכז. וגם ידעו בדרכים אחרים שיש לו גלגל אחד נקרא אלפלך אלמאיל וגלגלו נקרא אלפלך אלגוזהר ועל זו הדרך ידעו מנין שאר הגלגלים וצורתם: וזו היא חכמת תקופות ומזלות וכו'. אמרז"ל בפירוש כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים (דברים ד) איזו חכמה שהיא לעיני העמים זו חכמת חשבון תקופות ומזלות. ופירוש תקופות הוא סביבת הגלגל מקיף העולם כלומר סובב אותו. ומזלות הם הקרואים בלשון ערבי ברוג כדכתיב לשמש ולירח ולמזלות (מלכים ב' כ"ג) וכן קרויין בלשון ערבי אלמנאזל: וספרים רבים חברו בה חכמי יון וכו'. זו החכמה היא חכמת התכונה ובלשון ערבי עלם אלהיאה:

ו גלגל תשיעי שהוא מקיף הכל וכו'. זהו אלפלך אלאטלס והוא אין בו כוכבים כלל אבל חכמי יון חילקו הגלגל השמיני שיש בו כל אלו הכוכבים הנראים שהוא תחת הגלגל התשיעי לי"ב חלקים. כל חלק ל' מעלות. וקראו לכל חלק שם לקוח מקבוץ הכוכבים שבאותו חלק. שפעמים היה קיבוצם בדמות טלה או שור וכל כיוצא בזה. וחלקו הגלגל התשיעי לי"ב חלקים כנגד אלו החלקים. ועשו זה מפני הלימוד כדי שיבין הלומד אלו הענינים במהרה. כיצד כשנרצה לידע שהשמש סבבה ל' מעלות נאמר שכבר סבבה כל מזל טלה וכן הכל על פי זה הדרך: והם המזלות ששמותם טלה וכו'. כבר ביארנו מלת מזלות ונקראו כך לפי שהשמש והירח מהלכין בהם או קרוב מהם ותרגום וילך ואזל וכן בלשון ערבי נקראים מנאזל שאלו הי"ב חלקו אותם לכ"ח מחנות לפי הילוך הירח בהם בכל יום מחנה הקרוי מנזלה וגם נקראו מזרות שנאמר התוציא מזרות בעתם (איוב ל"ח): ושמותם טלה וכו'. התחילו המנין מזה המקום לפי שהוא תחלת הנקודה שבה יתקבץ גלגל המזלות עם גלגל שיווי

שיווי

שיווי היום וממנה תלך השמש לנטות לצד צפון שבו רוב הישוב. טלה הוא הכבש הקטן כדכתיב טלה חלב. תאומים וכן קרויה בלשון ערב אלתואמין והיא צורת שני אנשים מחוברים יחד ובן נקראים אלזוגא מלשון זוג שהוא שנים. סרטן הוא תבנית אחד מרמש המים. בתולה היא הנקראת סנבלת. וגם נקראת אלעדרא מפני שהיא צורת שפחה יש לה שני כנפים. והשאר ידועים:

ז אלו הי"ב צורות לא היו מכוונות וכו'. שהחכמים הקדמונים לא השיגו לכוכבים שבגלגל השמיני תנועה כלל ובאחרונה השיגו להם תנועה כבידה בכל שבעים שנה מעלה אחת בקירוב לפיכך מזמן המבול עד הנה כבר סבבו ונשתנה מקומם שהיה מכוון כנגד החלקים שבגלגל תשיעי באותו זמן כמו שתאמר שכוכב שהיה באותו זמן בתחלת מזל שור יהיה עתה בעשרים מעלה ממזל תאומים: וחלק שיתהלך השמש וכו'. מהלך השמש בכל יום קרוב ממעלה אחת והיא מהלך הכוכבים בשבעים שנה בקירוב:

ח כל הכוכבים הנראים יש מהן וכו'. אמר הנראים לפי שיש כוכבים הרבה קטנים שאינם נראין מפני קטנן והכוכבים הנראין שיוכלו למנות אותן אלף וכ"ב כוכבים וחלקו אותן לששה חלקים. החלק הראשון הכוכבים שבו גדולים מן הכוכבים שבחלק השני. וכן עד סופן: ואלו הכוכבים יש מהן שהוא גדול מן הארץ כמה פעמים. והארץ גדולה מן הירח מ' פעמים וכו'. מדת הארץ ידועה אצל חכמי התכונה שידעו במופת שכדור הארץ כ"ד אלף מיל. ויהיה קוטר הארץ שבעת אלפים ושמונה מאות מיל בקירוב. והמופת שידעו בו כדור הארץ הוא שעמדו במקום וכוונו גובה הקוטב או כוכב מן הכוכבים והלכו על פני הארץ על קו חצי היום עד שנתוסף הגובה הראשון מעלה אחת ומדדו המהלך שהלכו אותו ומצאוהו ששים ושנים מיל ושני שלישי מיל כפלו זה בש"ס מעלה שהם כדור הגלגל יצא להם כ"ד אלף מיל ידעו שזהו שיעור כדור הארץ. ומאחר שנודע להם הכדור ידעו הקוטר שהוא שבעה לשנים ועשרים כלומר אם תהיה העגולה שנים ועשרים יהיה הקוטר שלה שבעה בקירוב. וכשידעו קוטר הארץ שיערו בו גובה הכוכבים וכמותם וידעו שהשמש גדולה מן הארץ קרוב מק"ע פעם. והירח קטן מן הארץ בכמו מ' פעם: נמצא הירח וכו'. כשתכלול ק"ע שהיא שיעור השמש במ' שהוא חסרון הירח מן הארץ יצא ששת אלפים ות"ת: ואין בכל הכוכבים כוכב גדול מן השמש ולא קטן מכוכב שבגלגל שני וכו'. זה עטארד והוא קטן מן הארץ כ"ד אלף פעמים:

ט כל הכוכבים והגלגלים כולם בעלי נפש ודעת וכו'. ידעו זה מתנועתם שזו התנועה א"א שתהיה טבעית כתנועת האבן למטה והאש למעלה שהמתנועע בתנועה טבעית כשיגיע למקום שיצא ממנו בהכרח ינוח והגלגל סובב תמיד ואינו נח וגם אין תנועתו כתנועת החי שאינו מתנועע אלא כדי שיקרב אל דבר שנהנה ממנו או יתרחק מדבר שיזיק לו והגלגל אין תנועתו על זו הצורה שהרי הפאה שממנה יסוב אליה יסוב תמיד הילכך לא תהיה תנועתו אלא תנועה תשוקיית. והתנועה התשוקית לא תהיה אלא לבעלי נפש ושכל שהנפש היא סיבת התנועה והשכל שבו תתשוקק הנפש להדמות בעילתה שהוא השכל: והם חיים ועומדים וכו'. כל בעל נפש הוא חי שאין חיות אלא לבעלי הנפש. ומאחר שהם חיים ובעלי שכל הם מכירין בוראם: וכשם שמכירין הקב"ה כך מכירין עצמן וכו'. התיקון כך. בתחלה יכיר את עצמו. ואח"כ מכירין עילתם שהם השכלים הנפרדים. ומאחר שיכירו עילתם ידעו שגם יש להם עילה מחוייב המציאות והוא הקב"ה:

י ברא האל למטה מגלגל הירח גולם אחד וכו'. זה הגולם קורין אותו הפילוסופים אל מאדה אלאולי. ודבר ידוע שכל גוף מחובר מגולם וצורה ולעולם לא ימצא גולם בלא צורה ולא צורה בלא גולם אלא הדעת היא שמפרקת זה הדבר כמו שיתבאר לפנ"ב

מגדל עוז

ברא האל למטה מגלגל הירח ט' עד סוף הפרק. עיין פרק רביעי דספר יצירה:

הרוח נתחברה במקצתו ונהיה משניהן גוף הרוח. וצורה שלישית צורת המים נתחברה במקצתו ונהיה משניהם גוף המים. וצורה רביעית צורת הארץ נתחברה במקצתו ונהיה משניהם גוף הארץ. נמצא למטה מן הרקיע ארבעה גופין מוחלקין זה למעלה מזה וכל אחד ואחד מקיף את שלמטה ממנו מכל רוחותיו כמו גלגל. הגוף הראשון הסמוך לגלגל הירח הוא גוף האש. למטה ממנו גוף הרוח. למטה ממנו גוף המים. למטה ממנו גוף הארץ. ואין ביניהם מקום פנוי בלא גוף כלל: יא ארבעה גופות האלו אינם בעלי נפש ואינם יודעים ולא מכירים אלא כגופים מתים. ויש לכל אחד ואחד מהם מנהג שאינו יודעו ולא משיגו ואינו יכול לשנותו. וזה שאמר דוד הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות אש וברד שלג וקיטור. וביאור ענין הדברים הללוהו בני אדם מגבורותיו שתראו באש ובברד ובשאר ברואים שתראו למטה מן הרקיע שגבורתם תמיד ניכרת לקטן ולגדול:

פרק רביעי

א **ארבעה** גופים הללו שהם אש ורוח ומים וארץ הם יסודות כל הנבראים למטה מן הרקיע. וכל שיהיה מאדם ומבהמה ועוף ורמש ודג וצמח ומתכת ואבנים טובות ומרגליות ושאר אבני בנין והרים וגושי עפר הכל גולמן מחובר מארבעה יסודות הללו. נמצאו כל הגופים שלמטה מן הרקיע חוץ מארבעה יסודות האלו מחוברים מגולם וצורה. וגולם שלהם מחובר מארבעה יסודות האלו. אבל כל אחד מארבעה היסודות אינו מחובר אלא מגולם וצורה בלבד: ב דרך האש והרוח להיות מהלכם ממטה מטבור הארץ למעלה כלפי הרקיע. ודרך המים והארץ להיות מהלכם מתחת הרקיע למטה עד לאמצע שאמצע הרקיע הוא המטה שאין למטה ממנו. ואין הילוכם לא בדעתם ולא בחפצם אלא מנהג שנקבע בהן וטבע שנטבע בהן. טבע האש חם ויבש והוא קל מכולם. והרוח חם ולח. והמים קרים ולחים. והארץ יבשה וקרה. והיא כבידה מכולם והמים קלים ממנה לפיכך נמצאים למעלה על הארץ. והרוח קל מן המים לפיכך הוא מרחף על פני המים. והאש קל מן הרוח. ומפני שהם יסודות לכל גופים שתחת הרקיע ימצא כל גוף וגוף מאדם ובהמה וחיה ועוף ודג וצמח ומתכת ואבן גולמו מחובר מאש ורוח ומים ועפר. וארבעתן יתערבו ביחד וישתנו כל אחד מהם בעת העירוב עד שימצא המחובר מארבעתן אינו דומה לאחד מהן כשהוא לבדו. ואין במעורב מהן אפילו חלק אחד שהוא אש בפני עצמו או מים בפני עצמן או ארץ בפני עצמה או רוח בפני עצמה אלא הכל נשתנו ונעשו גוף אחד. וכל גוף וגוף המחובר מארבעתן ימצא בו קור וחום לח ויבש כאחד. אבל יש מהם גופים שיהיה בהם חזקה מיסוד האש כמו בעלי נפש חיה. לפיכך יראה בהם החום יתר. ויש מהן גופין שיהיה בהן חזקה מיסוד הארץ כמו האבנים. לפיכך יראה בהם היובש הרבה. ויש מהן גופין שיהיה בהן חזקה מיסוד המים. לפיכך יראה בהם הלח יתר. ועל הדרך הזה ימצא גוף חם יתר מגוף אחר חם. וגוף יבש יתר מגוף אחר יבש. וכן ימצאו גופים שיראה בהן הקור בלבד. וגופים יראה בהן הלח בלבד. וגופים יראה בהן הקור והיובש כאחד בשוה. או הקור והלח כאחד בשוה. או החום והיובש כאחד בשוה. או החום והלח כאחד בשוה. לפי רוב היסוד שהיה בעיקר התערובת יראה מעשה אותו היסוד וטבעו בגוף המעורב: ג וכל המחובר מארבעה יסודות אלו הוא נפרד בסוף. יש שהוא נפרד לאחר ימים אחדים. ויש שהוא נפרד לאחר שנים רבות. וכל שנתחבר מהם אי אפשר שלא יפרד להן. אפילו הזהב והאודם אי אפשר שלא יפסד ויחזור ליסודותיו. וישוב מקצתו לאש. ומקצתו למים. ומקצתו לרוח. ומקצתו לארץ: ד הואיל וכל הנפסד יפרד ליסודות אלו למה נאמר לאדם ואל עפר תשוב. לפי שרוב בנינו מן העפר. ולא כל הנפסד כשיפסד מיד יחזור לארבעה היסודות. אלא יפסד ויחזור לדבר אחר ודבר אחר לדבר אחר וסוף הדברים יחזור ליסודות ונמצאו כל הדברים חוזרין חלילה: ה ארבעה יסודות האלו משתנים זה לזה תמיד בכל יום ובכל שעה מקצתן לא כל גופן. כיצד מקצת הארץ הקרובה מן המים משתנית ומתפוררת ונעשית מים. וכן מקצת המים הסמוכים לרוח משתנין ומתמסמסין והווין רוח. וכן הרוח מקצתו הסמוך לאש משתנה ומתחולל ונעשה אש. וכן האש מקצתה הסמוך לרוח מתחולל משתנה ומתכנס ונעשה רוח. וכן הרוח מקצתו הסמוך למים משתנה ומתכנס ונעשה מים. וכן המים מקצתו הסמוך לארץ משתנה ומתכנס ונעשה ארץ. ושינוי זה מעט מעט ולפי אורך הימים. ואין כל היסוד משתנה עד שיעשה כל המים רוח או כל הרוח אש שאי אפשר שיבטל אחד מן היסודות הארבעה. אלא מקצת ישתנה מאש לרוח ומקצת ישתנה מרוח לאש וכן בין כל אחד וחבירו ימצא השינוי בין ארבעתן והחזרות חלילה לעולם: ו ושינוי זה יהיה בסביבת הגלגל ומסביבתו יתחברו ארבעתן ויהיה מהן שאר גולמי בני אדם ונפש חיה צמח ואבן ומתכת. והאל נותן לכל גולם וגולם צורה ראויה לו על ידי מלאך העשירי שהיא הצורה הנקראת אישים: ז לעולם אין אתה רואה גולם בלא צורה או צורה בלא גולם. אלא לב האדם הוא שמחלק גוף הנמצא בדעתו

ויודע

אח"כ. וזה העולם שברא השם בתחלה קבל ארבע צורות משונות זו מזו בטבע ולפי שינוי טבעם נשתנה מקומם. האש שהיא קלה מן הכל לפי שהיא חמה ויבשה מקומה בשיפולי גלגל הירח וזו היא האש הטבעית והיא זכה הרבה ואין לה עין ואינה אדומה כמו זו האש שאצלנו שאילו היתה אדומה היה נראה האויר בלילה כולו אדום. ולמטה מן האש הרוח והוא חם ולח והוא כבד מן האש וקל מן המים לפיכך מקומו למטה מן האש. והמים למטה ממנו לפי שהוא כבד מפני שהוא קר ולח. והארץ כבדה מן הכל לפיכך היא למטה מן הכל והיא עומדת באמצע בגבורת השם כדכתיב תולה ארץ על בלימה. וכל אלו הארבעה גופים הם עגולים. וכל אחד תוך חבירו ותנועתו תנועה טבעית כלומר כשיהיו חוץ למקומם יתנועעו כדי לחזור למקומם. כיצד כשתקח אבן ותזרוק אותה למעלה מיד יתנועע ולא ישקוט עד שיחזור לארץ אם לא ימנע אותה מקרה. וכן כשתכבוש האש למטה בהכרח כשיסור ההכרח תעלה למעלה. והגלגל כשיסוב יניע הכל בהכרח ומתנועת הגלגל וסבובו לאלו הארבעה יסודות יתהווה מהן כל הווה ונפסד. והם ארבעה מינים דומם וצומח וחי ומדבר. ובעת שיתחבר מארבעה יסודות אלו או מהנתהוה מהם גולם שראוי לקבלה וכשיפסד הגולם ולא יהיה ראוי לקבל אותו הצורה שהיתה בו מיד יפסד מדבר לדבר עד שישוב ויפרד לארבעת היסודות שנתחבר מהם:

יא ארבעה גופות האלו אינם בעלי נפש וכו'. כבר זכרנו שתנועתם טבעית ואין להם נפש שיתנועעו בה למקום שירצו כמו נפש החי לפיכך אינם יכולים לשנות מנהגם: וזה שאמר דוד הללו את ה' מן השמים וכו'. כלומר אם תקשה ותאמר היאך

היאך תאמר שהם כגופים מתים ודוד אמר שהם מהללים ואין מהלל אלא חי, התשובה שענין הדברים כך הללו בני אדם שתכירו גבורתו מברואיו:

פ"ד א ארבעה גופים האלו שהן אש ורוח ומים וארץ וכו'. כבר הקדים שהאל ברא גולם אחד וקבל ארבע צורות אלו לפיכך ד' יסודות אלו גלמם שוה ומה שיתחבר מהם גלמם מורכב מארבעה יסודות אלו. וזה שאמר שכל הגופים חוץ מארבעה יסודות אלו הוא מחובר מארבעתן ר"ל רוב הגופים מפני שיש גופים מורכבים משנים מהם בלבד כמו העשן שהוא מורכב מהארץ והאש. והאבק שהוא מורכב מן הארץ והרוח. והאד שהוא מורכב מן המים והרוח. וכן מי שיאמר שהשדים מצויין יאמר שגופם מורכב מאש ורוח ומפני זה לא יראו לזכות עינים:

ב דרך האש והרוח וכו'. כבר זכרנו שתנועתם תנועה טבעית והיא מן האמצע למעלה והמים והארץ מלמעלה לאמצעי וזה לפי טבעם:

ומפני שהם יסודות לכל גופים כו'. ערובם יחד יקרא אמתזאג. ובעת שיתערבו לא ישאר אחד מהם בצורתו:

ו ושינוי זה יהיה בסביבת הגלגל וכו'. כשיסוב הגלגל יסבב אותם בהכרח מפני שהם בתוכו כשיסובו יתערבו זע"ז ויתהוו מהם כל הגופים:

ז לעולם אי אתה רואה גולם בלא צורה וכו'. לא יראה לעין אלא שיש לו עין והגוף מורכב מגולם לפיכך לא תראה הצורה לבדה ולא הגולם לבדו:

אלא לב האדם. כלומר מדעו הוא שיבין הגולם לבדו והצורה לבדה:

נפש

מגדל עוז

פ"ד ארבעה גופים אלו כו' עד והרוח תשוב וכו'. גם זה הענין כלול פרק רביעי ופרק חמישי דספר יצירה וגלגל בו מחכמת הטבע כפי קבלתו ואע"פ שיש חולקים מודים:

ויודע שהוא מחובר מגולם וצורה. ויודע שיש שם גופים שגולמם מחובר מארבעת היסודות. וגופים שגולמם פשוט ואינו מחובר רק מגולם אחד. והצורות שאין להם גולם אינן נראין לעין אלא בעין הלב הן ידועין. כמו שידענו אדון הכל בלא ראיית עין: ח נפש כל בשר היא צורתו שנתן לו האל והדעת היתרה המצויה בנפשו של אדם היא צורת האדם השלם בדעתו. ועל צורה זו נאמר בתורה נעשה אדם בצלמנו כדמותנו כלומר שתהיה לו צורה היודעת ומשגת הדעות שאין להם גולם כמו המלאכים שהם צורה בלא גולם עד שידמה להן. ואינו אומר על צורה זו הניכרת לעינים שהיא הפה והחוטם והלסתות ושאר רושם הגוף שזו תואר שמה. ואינה הנפש המצויה לכל נפש חיה שבה אוכל ושותה ומוליד ומרגיש ומהרהר. אלא הדעה שהיא צורת הנפש ובצורת הנפש הכתוב מדבר בצלמנו כדמותנו. ופעמים רבות תקרא זאת הצורה נפש ורוח. ולפיכך צריך להזהר בשמותן שלא יטעה אדם בהן. וכל שם ושם ילמד מענינו: ט אין צורת הנפש הזאת מחוברת מן היסודות כדי שתפרד להם, ואינה מכח הנשמה עד שתהא צריכה לנשמה כמו שהנשמה צריכה לגוף. אלא מאת ה' מן השמים היא. לפיכך כשיפרד הגולם שהוא מחובר מן היסודות ותאבד הנשמה מפני שאינה מצויה אלא עם הגוף וצריכה לגוף בכל מעשיה לא תכרת הצורה הזאת. לפי שאינה צריכה לנשמה במעשיה. אלא יודעת ומשגת הדעות הפרודות מן הגולמים ויודעת בורא הכל ועומדת לעולם ולעולמי עולמים. הוא שאמר שלמה בחכמתו וישוב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה: י כל הדברים האלו שדברנו בענין זה כמר מדלי הם ודברים עמוקים הם. אבל אינם כענין עומק פרק ראשון ושני. וביאור כל אלו הדברים שבפרק שלישי ורביעי הוא הנקרא מעשה בראשית. וכך צוו החכמים הראשונים שאין דורשין בדברים האלו ברבים אלא לאדם אחד מודיעין דברים אלו ומלמדין אותן: יא ומה בין ענין מעשה מרכבה לענין מעשה בראשית. שענין מעשה מרכבה אפילו לאחד אין דורשים בו אא"כ היה חכם ומבין מדעתו מוסרין לו ראשי הפרקים. וענין מעשה בראשית מלמדין אותו ליחיד אע"פ שאינו מבין אותו מדעתו ומודיעים אותו כל מה שיכול לידע מדברים אלו. ולמה אין מלמדין אותו לרבים. לפי שאין כל אדם יש לו דעת רחבה להשיג פירוש וביאור כל הדברים על בוריין: יב בזמן שאדם מתבונן בדברים האלו ומכיר כל הברואים ממלאך וגלגל ואדם כיוצא בו ויראה חכמתו של הקב"ה בכל היצורים וכל הברואים. מוסיף אהבה למקום ותצמא נפשו ויכמה בשרו לאהוב המקום ברוך הוא. ויירא ויפחד משפלותו ודלותו וקלותו כשיעריך עצמו לאחד מהגופות הקדושים הגדולים. וכ"ש לאחת מהצורות הטהורות הנפרדות מן הגולמים שלא נתחברו בגולם כלל. וימצא עצמו שהוא ככלי מלא בושה וכלימה ריק

ח נפש כל בשר היא צורתו וכו'. הצורה האמור על שני ענינים. האחד על תואר הדבר הנקרא שכ"ל ותכמי"ע כמו שהאמר צורת הכסא צורת המטה צורת האדם שהוא עומד על רגליו וצורת פניו שיש לו עינים ואף ולסתות וזקן מה שאין כן לשאר החי. והענין השני הוא הענין שבו יפרד אותו דבר מזולתו כמו שהאמר צורת האש והוא החלק מן הגולם הראשון שקבל זו הצורה ונפרד בה משאר החלקים וזו הצורה נקראת בחי נפש שבה נפרד מן הצומח ומן הדומם. ויש באדם ענין אחר יתר שבו נפרד מכל החי ונקרא הנפש המדברת והוא שנתן לו השם כח לקבל השפע ממעלת אישים ובה ידע כל הדברים וזו היא צורתו. ובתחלה יהיה האדם יודע כל הדברים בכח וכשיתבונן מעט מעט וידע מה שלא היה יודע ידע הדברים בפועל. ואז תהיה לו הצורה השלימה שנקראת צלם אלהים ודמותו כמו שאמר נעשה אדם בצלמנו כלומר נעשה אדם שיהיה בו צורה שידע הדעות שאין להם גולם. וחלילה שתהיה דעת האדם דומה לדעת יוצרו. אלא ענין הדברים שיהיה בו כח להדמות ליוצרו בדרכיו ודעותיו. על זה נאמר הן האדם היה כאחד ממנו וכו' וזה שאמר נעשה אדם בצלמנו אינו אומר על זו הצורה הנכרת לעינים שאמרנו עליה בענין הראשון שהיא נקראת תואר שיתחייב מזה שיהיה לבורא תואר כתארנו זה, מפני שכבר נתבאר בראיות ומופתים שאין הבורא גוף וגויה וזה התואר לא ימצא אלא לגוף:

ואינה הנפש המצויה לכל נפש חיה שבה אוכל ושותה וכו'. כבר הקדמנו שיש באדם ענין שהוא משותף בו לכל החי והוא שנפרד בו החי מן הצומח ומן הדומם ונקראת הנפש החיונית, זאת הנפש יש לה חלקים ונקראים כחות. והם הנפש הטבעית והנפש החיונית והנפש הנפשיית. והנפש הטבעית היא שבה אוכל ושותה ומוליד. והחיונית היא המכינה האברים לקבל ההרגשה והתנועה והיא השומרת צורת האברים וכשתבטל מיד ימות האבר ולא ירגיש ולא ינוע. והנפשיית שבה מרגיש ומהרהר ומתנועע. וכל אלו הענינים שקראנו אותם נפשות או כחות אינם הענין שקראנו אותו הנפש המדברת שבו נפרד האדם מכל מין החי. מפני שאלו הענינים מצויין לבהמה ולחיה ולעוף והנפש המדברת לא תמצא אלא באדם, ולפי שמלת נפש ורוח האמר על ענינים רבים כמו שהקדמנו הוצרכנו להסגיל לנפש המדברת שם שלא ישתתף בו זולתו. והוא שנקרא אותה צורת האדם. ואין אנו קוראים לאדם מדבר מפני שיש בו זה הדבור שהוא בשפה וגרון שזה הענין אפשר שימצא לזולתו כמו שנמצא מקצת העופות ידברו כמו האדם. אלא ענין הדעת בלבד והדעת היא צורת הנפש המדברת שהנפש לדעת כמו גולם לצורה. ולפיכך אדם שאין בו דעת הוא כמו הבהמה ואע"פ שהוא מדבר מפני שהוא גולם בלא צורה לפי שלא יצאה נפשו מן הכח אל הפועל. כמו שתאמר כל אדם כותב בכח כלומר יש לו כח לכתוב וכל זמן שלא יכתוב בפועל אינו כותב. כך כל אדם יודע בכח ואם לא יודע בפועל אינו אדם הוא שאמר שלמה גם בלא דעת נפש לא טוב ואמרז"ל דעה חסרת מה קנית: ופעמים רבות תקרא זאת הצורה נפש ורוח וכו'. נפש מדכתיב מי יודע נפש האדם העולה היא וכו' ורוח מדכתיב והרוח תשוב אל האלהים וכו'. ופעמים יאמר נפש על הנפש החיונית כדכתיב תוצא הארץ נפש חיה, ורוח כדכתיב ורוח הבהמה:

ולפיכך צריך להזהר בשמות. כלומר ישתדל בשמות המשותפין כדי שילמד כל דבר מעניינו ולא יטעה מענין לענין:

ט אין צורת הנפש הזאת מחוברת מן היסודות כדי שתפרד להם וכו'. כונת הגאון הנה להודיענו שנפש האדם שהוא צורתו אינה אובדת באבדן הגוף. וזה יודע משני דרכים. האחד במופת שאין זו הנפש מכלל גוף האדם. מפני שגוף האדם מחובר מארבעה היסודות וזו אינה מחוברת מהם עד שתפרד להם. ואינה מכח הנשמה מפני שכח הנשמה צריך לנשמה וזו אינה צריכה לנשמה. והנשמה שאמר עליה הנה היא הנפש החיונית שנקראת נשמה שנאמר כל אשר נשמת רוח חיים באפיו. והנפש החיונית היא צריכה לגוף מפני שהרוח הנושאה מתילד מן אד הדם וזכותו לפיכך כשיתמעט הדם או יפסד תאבד זו הנשמה ומיד ימות החי. אבל צורת האדם אינה צריכה לנשמה ולא לגוף מפני שהיא ענין תלוי בגוף תליית הנהגה לבד. וידיעת זה הדבר על בוריו קשה הרבה. לפי שכשתאבד הנשמה לא תאבד זו הנפש מפני שהגוף והנשמה צריכים לה והיא אינה צריכה להם. כמו המלך המנהיג כשתאבד המדינה לא יאבד המלך אם אינו בה. והדרך השנית מדרך הקבלה שהקב"ה צונו במצות ואמר לנו שאם נעשה אותם נזכה לחיי העוה"ב כדכתיב למען ייטב לך והארכת ימים ואמרז"ל למען ייטב לך לעולם שכולו טוב והארכת ימים לעולם שכולו ארוך ואילו היתה הנפש אובדת באבדן הגוף לא היה לה חיים לעוה"ב ואילולא ידעו הנביאים שיש לנפשם חיים לעוה"ב לא מסרו עצמם להריגה על קדושת השם כגון חנניה מישאל ועזריה ועשרה הרוגי מלכות. הרי נתבאר בשני דרכים אלו שיש לנפש האדם חיים בעולם הבא ואינה אובדת באבדן הגוף וכתיב והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך:

אלא יודעת ומשגת הדעות וכו'. בידיעת זה תהיה צורת האדם שלימה לפני בוראה:

י כל הדברים האלה שדברנו בענין זה וכו'. פי' מר טיפה שנוטפת מן הדלי שאינה דבר נחשב כלל: ודברים עמוקים הם וכו'. סיבת עומקם לפי שהם צריכין הקדמות ומופתים. וכל דבר שהוא תלוי בידיעת הבורא וידיעת הצורות הנפרדות קראוה מעשה מרכבה לפי שנדמית ליחזקאל במרכבה. וידיעת הגופות הנפרדות וטבעם וצורתם ומהלך הגלגלים כל זה נקרא מעשה בראשית לפי שנתבאר בתורה צורת בריאתן וכיצד נתחדשו במעשה בראשית. וזה הענין יוכל כל אדם לידע אותו מפני שהם גופים או מקרים לגופים. וענין מעשה המרכבה דבר רוחני פשוט וא"א לאדם להשיגו על בוריו ולפיכך היודע ממנו שום דבר לא ילמדנו לכל אדם לפי שאין כל אדם יכול להשיג ולידע הצורות הנפרדות והענינים הפשוטים:

יב בזמן שאדם מתבונן בדברים האלו ומכיר כל הברואים וכו'. כלומר אם תאמר מה הנאה יש לאדם בידיעת הגלגלים והיסודות ומה שנתחבר מהם. דע שיש בידיעתם שני תועליות. האחד שמידיעתם תעתק המחשבה להשיג הצורות הנפרדות ובורא הכל. שהקב"ה אין לו תחלה ולא עילה שיודע ממנה ולא יודע אלא ממעשיו ומדותיו. והענין השני הוא שזכרו הגאון הנה והוא כשיערוך האדם נפשו לגלגלים וצורתם ידע שפלותו וקלותו ושהוא נחשב לאין. ועוד שבעת שיתבונן באלו הגלגלים והיסודות ומה שנתחבר מהם ידע חכמתו וגבורתו של בורא ומיד תצמא נפשו להדבק בבורא ויאהב אותו אהבה רבה ויירא ויפחד פחד גדול. שהרי כשיערוך נפשו לחכמים שהיו לפניו ידע שאינו נחשב לכלום לנגדם ואותם החכמים אינם נחשבים לכלום לגבי גוף הגלגלים והכוכבים שהם גופות קדושים. והגופות האלו אינם נחשבים לכלום לגבי הצורות הנפרדות. והצורות הנפרדות אע"פ שהם קדושים אינם קיימים בעצמם ולולא עילתם שהוא הבורא לא היה להם חיים כדכתיב הן בקדושיו לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו פי' אינם קיימים והזקים כקיום הבורא כדכתיב ותקעתיו יתד במקום נאמן שפירושו חזק וקיים לפיכך כשיערוך נפשו לגבי כל אלו ידע שהוא אינו נחשב לכלום. כמו שאמר אדון הנביאים ונחנו מה. ולפי שהשיג כל אלו הענינים על בוריין היה ענוו מאד מכל האדם:

ועניני

מגדל עוז

כל הדברים האלה שדברנו וכו' עד וביאור כל הדברים על בוריין. כל זה סוגיין פרק אין דורשין (דף י"ב): בזמן שאדם מתבונן עד ריק וחסר. פרק במה מדליקין (דף ל"א): ועניני ד' פרקים אלו וכו' עד סוף הפרק. פרק אין דורשין (דף י"ב י"ג):

פ"ד יג ואע"פ שדברים אלו דבר קטן קראו אותן חכמים שהרי אמרו דבר גדול מעשה מרכבה דבר קטן הוויות דאביי ורבא אעפ"כ ראוי להקדימם וכו'. בסוכה סוף פ' הישן אמרו על ריב"ז שלא הניח מקרא ומשנה וכו' דבר גדול ודבר קטן דבר גדול מעשה מרכבה דבר קטן הוויות דאביי ורבא: וכתב הר"ן דבר קטן הוויות דאביי ורבא פי' משום דמעיקרא אמר שלא הניח מקרא ומשנה וכו' קרי להוויות דאביי ורבא דבר קטן. לפי שאין ספק שהתנאים הראשונים היו יודעים המשנה על בוריה הוויות דהוו בתר הכי אביי ורבא לדבר קטן חשבינן להו, והרמב"ם כתב מה שרצה והלואי שלא נכתב. וכן פירש הריטב"א וסיים אבל דבר גדול הוא מכל חכמות העולם. וזה הפירוש אמת הוא ולא כמו שפירשו אחרים והאלהים יכפר בעד עכ"ל:

ובשם הרב אליה מזרחי ז"ל מצאתי כתוב וז"ל מן המבואר ששם גדול נאמר על שני פנים. אם בכמות. אם באיכות. ושהגדול באיכות יחלק עוד לשנים. האחד משם על גודל הדרוש ומעלתו. וזה עוד יחלק לשני פנים אם מצד גודל נושא הדרוש ואם מצד עומק מושגו. והשני על גודל שכרו. ומעתה אין טענה משם גדול הנאמר על מעשה מרכבה. כי מעשה מרכבה אם נקרא גדול מהחכמה התלמודית הנה הוא גדול מצד גוד' הדרוש ומעלתו בשני האופנים יחד שהם גודל נושא הדרוש ועומק מושגו. ואולם החכמה התלמודית אע"פ שאינה חוקרת על נושא גדול כגודל חכמת מעשה מרכבה שהרי הדרוש של מעשה מרכבה הוא הבורא יתעלה בין לדעת חכמי הקבלה בין לדעת חכמי המחקר ונושא החכמה התלמודית הם מעשה מצותיו יתברך. מ"מ כאשר לא יודע הענין בה מצד גודל נושא הדרוש וקושיו רק מצד גודל השכר ומיעוטו הנה בלי ספק שהחכמה התלמודית היא השורש והעיקר אשר בה נזכה לחיי העוה"ב משאר מיני החכמות והיא החכמה היותר גדולה מזה הצד מכל מה שזולתה והביא ראיות על זה:

ואני אומר שע"פ דרך זה יתבאר הא דתנן ר"א (בן) חסמא אומר קינין ופתחי נדה הן גופי הלכות וכו' לומר שאע"פ שתקופות וגימטריאות עסקם בדברים מעולים שהם הגרמים השמימיים וקינים הם דבר קל הערך. ופתחי נדה נושאם דבר מכוער. אעפ"כ אלו הן גופי הלכות כלומר עיקרי תורה מצד השכר הגדול הצפון לעוסקים בהם. ותקופות וגימטריאות אע"פ שנושאם דברים מעולים מאד אינם עיקרים אלא כמו פרפראות לחכמה התלמודית שהיא ראויה להקרא חכמה סתם להיות עסקה בפירוש מצותיו יתברך ולגודל השכר הניתן לעוסקים בה ומקיימין מצותיה:

פ"ה א כל בית ישראל מצווין על קידוש השם וכו' עד בין נאנס בתוך עשרה בין נאנס בינו לבין העובדי כוכבים. הכל בסנהדרין (דף ע"ד) א"ר יוחנן משום ר' שמעון בר יהוצדק נמנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד כל עבירות שבתורה אם אומרים לאדם עבור ואל תהרג יעבור ואל יהרג חוץ מעבודת כוכבים גלוי עריות ושפיכות דמים. כי אתא רב דימי אמר ר' יוחנן לא שנו אלא שלא בשעת השמדה אבל בשעת השמדה אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור. כי אתא רבין אמר ר' יוחנן אפי' שלא בשעת השמדה לא אמרו אלא בצנעה אבל בפרהסיא אפי' מצוה קלה יהרג ואל יעבור. אמר רב יעקב אמר ר' יוחנן אין בפרהסיא פחות מעשרה בני אדם ואמרו שם דבעינן שיהיו ישראל שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל. והקשו שם והא אסתר בפרהסיא הואי כלומר ונבעלה לאחשורוש ולא מסרה נפשה. אמר אביי אסתר קרקע עולם היתה כלומר היא אינה עושה מעשה הוא עושה

ריק וחסר: **יג** ועניני ארבעה פרקים אלו שבחמש מצות האלו הם שחכמים הראשונים קוראין אותו [א] פרדס כמו שאמרו ארבעה נכנסו לפרדס. ואע"פ שגדולי ישראל היו וחכמים גדולים היו לא כולם היה בהן כח לידע ולהשיג כל הדברים על בוריין. ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר. ולחם ובשר הוא לידע האסור והמותר וכיוצא בהם משאר המצות. ואע"פ שדברים אלו דבר קטן קראו אותן חכמים שהרי אמרו חכמים דבר גדול מעשה מרכבה ודבר קטן הוויות דאביי ורבא. אעפ"כ ראוין הן להקדימן. שהן מיישבין דעתו של אדם תחלה. ועוד שהם הטובה הגדולה שהשפיע הקב"ה ליישוב העולם הזה כדי לנחול חיי העולם הבא. ואפשר שידעם הכל קטן וגדול איש ואשה בעל לב רחב ובעל לב קצר:

פרק חמישי

א כל [א] בית ישראל [א]מצווין על קדוש השם הגדול הזה שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל. ומוזהרין [ב]שלא לחללו שנאמר ולא תחללו את שם קדשי. כיצד כשיעמוד עובד כוכבים ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה או יהרגנו יעבור ואל יהרג שנאמר במצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. וחי בהם ולא שימות בהם. ואם מת ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו: **ב** במה דברים אמורים בשאר מצות חוץ מעבודת כוכבים [ב] וגלוי עריות ושפיכת דמים. אבל שלש עבירות אלו אם יאמר לו

א סמ"ג עשין ה טור יו"ד סי' קנז: ב סמ"ג לאוין ב':

יג ועניני ארבעה פרקים אלו שבחמש מצות וכו'. חמש המצות הם. לידע שיש שם אלוה. ושלא לעלות במחשבה שיש אלוה זולתו. ולייחדו. ולאהבו. וליראה ממנו: הם שחכמים קורין אותו פרדס. כדגרסינן בחגיגה פרק ב' ארבעה נכנסו לפרדס בן עזאי ובן זומא אחר ור"ע. בן עזאי הציץ ומת. בן זומא הציץ ונפגע. אחר קצץ בנטיעות. ר"ע נכנס בשלום ויצא בשלום. ונקרא זה הענין פרדס בשביל שני ענינים. הא' כמו שהפרדס יש בו מיני מגדים שהם תאוה לעינים ונחמדים למראה ועינות מים חיים שהם משמחי לב ומרחיבים הנפשות כך אלו הענינים. ועוד שהפרדס כשיכנס לו האדם ימצא אילנות רבות ובתחלה לא ידע מה הוא הפרי שלהם ומה תועלת כל פרי וכשיתבונן בהם מעט מעט יתגלה לו סוד כל אחד ואחד מהם וטעמו והנאתו, ואע"פ שהוא טוב ונאה אם יאכל ממנו הרבה יחלה ויזיק לו. כך אלו הענינים בתחלה לא ידע הנאתם ותועלתם וכשיתבונן מעט מעט וידע ההקדמות וירגיל עצמו בלימוד מיד יעלה למדרגה העליונה וידע מה שיוכל להשיג: ולפיכך אין ראוי לטייל בפרדס וכו'. כלומר ירגיל עצמו בתחלה בחכמות שאין בהם קושי והם האסור והמותר ושאר משפטי התורה והם הנקראים הוויות דאביי ורבא כלומר שהיה ביניהם משא ומתן בו, וחכמים קראו לענינים אלו דבר קטן מפני שהם קטנים לגבי מעשה בראשית ומעשה מרכבה. וכן אמרו חכמים שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן שלשים מהם ראויים שתשרה עליהם שכינה כמשה רבינו ושלשים ראויים שתעמוד להם חמה כיהושע ועשרים בינונים גדול שבהם יונתן בן עוזיאל קטן שבהם רבן יוחנן בן זכאי אמרו עליו על ריב"ז שלא הניח מקרא משנה גמרא וכו' עד דבר קטן ודבר גדול ואמרו דבר קטן הוויות דאביי ורבא דבר גדול מעשה מרכבה: אעפ"כ ראוין הם להקדימן וכו'. שמשפטיהם מביאים לידי הטובה הגדולה שהקב"ה צוה על הגזל ועל החמס והגנבה והדינים. וכל אלו הם ליסודו של עולם שבעשייתם יהיה השלום בעולם ויסור הנזק ויוכל אדם להשיג בוראו ויגיע לחיי העוה"ב. השם יעזרנו על דבר כבוד שמו:

משנה למלך

פ"ה ב במה דברים אמורים בשאר מצות חוץ וכו'. בסנהדרין פרק בן סורר (דף ע"ד) א"ר יוחנן אמר ר' שמעון בן יהוצדק נמנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד כל עבירות שבתורה אם אומרים לו לאדם עבור ואל תהרג יעבור ואל יהרג חוץ מעבודת כוכבים וג"ע וש"ד. וסנה הגאון הרא"ש ז"ל בתשובה ח"א סי' ג"ע נשאל על כהן שנשא חלוצה ואנסוהו שלא להוציאה. והשיב דה"א לו לעבור מחמת אונס ממון ועוד דאפילו בסכנת נפשות לא אמרינן אלא בשאר עבירות אבל בשלש עבירות דעבודת כוכבים וג"ע וש"ד לא דקיי"ל כל עבירות שבתורה אפילו א"ל לאדם עבור ואל תהרג יעבור ואל יהרג חוץ משלש אלו ואף על גב דאיסור חלוצה אינו אלא מדרבנן ואינו בכלל ג"ע מ"מ כיון דאיסור ביאה הוא הרי הוא בכלל ג"ע דחוץ מעבודת כוכבים וג"ע וש"ד דאמרינן לאו דוקא הני אלא ה"ה באביזרא דידהו וראיה מסוגיא דפ' בן סורר מאותו שנתן עיניו באשה והעלה בחולי גדול ואמרו הרופאים שאין לו תקנה עד שתבעל לו ואמרו חכמים ימות ואל תבעל ימות ואל תעמוד נגדו ערומה כו' אלמא לאו דוקא ג"ע בלבד אמרו אלא אפילו בפנויה ואפילו כדבור בעלמא ואפילו שלא בפניו שאין בכל אלו כי אם איסור הנאת פנויה בלבד משום דאביזרא דידיה הוא כ"ש בנ"ד שהוא איסור ביאה דרבנן והעובר על דברי חכמים חייב מיתה עכ"ד. ועיין מ"ש מרן הב"י יו"ד סי' קנ"ה על מ"ש הרמב"ן דאסור לבעל למשש דפק אשתו נדה וז"ל ומיהו אם החולי מסוכן ואין שם רופאים משמע קצת מדבריו דשרי משום פקוח נפש אלא דאיכא למימר דלטעמיה אזיל דסבר דנגיעת נדה אינה אסורה אלא מדרבנן אבל להרמב"ם דנגיעת ערוה אסורה מן התורה הכא אע"פ שיש בו פקוח נפש אפשר דאסור משום דהוי אביזרא דג"ע וג"ע ע"כ. (א"ה ונראה דאין זה סותר דברי הרא"ש דשאני נדון מרן ז"ל דאין כוונתו לעבור על דת אלא לרפואת אשתו קא מכוין. אבל ראיתי להש"ך ז"ל סי' קנ"ז ס"ק י' שכתב וז"ל ומ"מ משמע דבערוה דרבנן לכ"ע יעבור ואל יהרג ופשוט הוא וכן משמע בב"י שם ע"כ ועיין מ"ש לקמן פי"ז מה' איסורי ביאה דין ז'). ועיין מ"ש הר"ן בפרק בתרא דיומא הסא דאמרינן התם דאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש חוץ מעבודת כוכבים וג"ע וש"ד דלאו דוקא אינהו גופייהו דכל אביזרייהו נמי אסירי והביא ראיה לדבריו מסוגיא דפ' בן סורר שהביא הרא"ש: אלא דצריך לעיין במ"ש הר"ן שם בסוף דבריו דכותי הבא על בת ישראל לאו בכלל ג"ע הוא דהוי בזנות גזרת ב"ד של שם הוא כו' (א"ה וכיוצא בזה כתב הרמב"ן הביא דבריו מרן בכ"מ הכא בפרקין) ואי אמרת דאפילו באיסורי ביאה דרבנן עומד בפני פקוח נפש כדברי הרא"ש וכי גרעא גזרת ב"ד של שם מאיסור חלוצה (א"ה אע"ג דאיכא למימר דהתם איירי הר"ן לענין דאינו בכלל ג"ע

מגדל עוז

פ"ה כל בית ישראל מצווין על קדוש השם עד בין שנאנס בתוך עשרה בין נאנס בינו לבין עובדי כוכבים. פרק אין מעמידין (ע"ז דף כ"ז) ופרק בן סורר ומורה (דף ע"ד) וביומא פרק בתרא (דף פ"ב) ופסחים פרק כל שעה (דף כ"ה). וענין קדוש השם בתורת כהנים בפרשת אמור אל הכהנים ובסנהדרין פ' ד' מיתות (דף ס"א) ובספרי ונקדשתי בתוך בני ישראל על מנת כן הוצאתי אתכם מארץ מצרים על מנת שתקדשו שמי ברבים וכן כתב ר"מ ז"ל בס"ה:

הגהות מיימוניות

[א] וכן פי' בערוך ע' אבן בשם רב האיי גאון שהיו עושים מעשים ומתפללים תפלה טהורה ומשתמשין בכתר וצופים בהיכלות ורואים היאך משמרות המלאכים במעמדם והיאך היכל אחר היכל ולפנים מהיכל וכו' עד ולא שהן עולים למרום אלא בחדרי לבם צופים ורואים כאדם שצופה בעיניו דבר ברור ושומעים ומדברים כעין הסוכה ברוח הקדש עכ"ל בשם הגאון. והא דאמר בן עזאי הציץ ומת פירוש הוסיף להזכיר שמות כדי להביט באספקלריא המאירה. אבל בערך פרדס כתב וז"ל נכנסו לפרדס פירוש פרדס מעין ג"ע שהוא גנוז לצדיקים כך אותו מקום הוא מקום בערבות שהנשמות שם צרורות עכ"ל: [א] בת"כ ממשמע שנאמר לא תחללו את שם קדשי א"כ מה תלמוד לומר ונקדשתי אמרה תורה מסור עצמך על קידוש שמי ע"כ: [ב] הייני דוקא באיש אבל אשה קרקע עולם היא אם לא עשתה מעשה כגון להביא ערוה עליה כדמשמע פרק בן סורר ומורה (דף ע"ד) דפריך והא אסתר פרהסיא הואי ולא פריך גלוי עריות הואי אלא מפרהסיא פריך משום חילול השם ועיין בהלכות איסורי ביאה פרק י"ח ובתוספות בפ"ק דכתובות (דף ג') ופרק כל שעה (דף כ"ה) וסוף פרק בן סורר:

לו עבור על אחת מהן או תהרג. [ג] יהרג ואל יעבור. במה דברים אמורים בזמן שהעובד כוכבים מתכוין להנאת עצמו. כגון שאנסו לבנות לו ביתו בשבת או לבשל לו תבשילו. או אנס אשה לבועלה וכיוצא בזה. אבל אם נתכוין להעבירו על המצות בלבד. אם היה בינו לבין עצמו ואין שם עשרה מישראל יעבור ואל יהרג. ואם אנסו להעבירו בעשרה מישראל יהרג ואל יעבור. ואפילו לא נתכוין להעבירו אלא על מצוה משאר מצות בלבד: ג וכל הדברים האלו שלא בשעת הגזרה [ד] אבל בשעת הגזרה והוא שיעמוד מלך רשע כנבוכדנצר וחביריו ויגזור גזרה על ישראל לבטל דתם או מצוה מן המצות. יהרג ואל יעבור אפילו על אחת משאר מצות בין נאנס בתוך עשרה בין נאנס בינו לבין עובדי כוכבים [ה]: ד כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו. וכל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור ונהרג ולא עבר הרי זה קידש את השם. ואם היה בעשרה מישראל הרי זה קידש את השם ברבים כדניאל חנניה מישאל ועזריה ורבי עקיבא וחביריו. ואלו הן הרוגי מלכות שאין מעלה על מעלתן. ועליהן נאמר כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה. ועליהם נאמר אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח. וכל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור ועבר ולא נהרג הרי זה מחלל את השם. ואם היה בעשרה מישראל הרי זה חילל את השם ברבים ובטל מצות עשה שהיא קידוש השם ועבר על מצות לא תעשה שהיא חלול השם. ואעפ"כ מפני שעבר באונס אין מלקין אותו ואין

כסף משנה

עושה בה מעשה. רבא אמר הנאת עצמן שאני ואזדא לטעמיה דאמר רבא עובד כוכבים דאמר לישראל קטול אספסתא פי' קצור עשב בשבתא ושדי לחיותא ואי לא קטילנא לך, לקטול ולא לקטליה. שדי לנהרא לקטליה ולא לקטול מ"ט לעבורי מילתא הוא דבעי. ופסק רבינו כרבא ונראה דסבירא ליה כהרמב"ן דעובד כוכבים הבא על בת ישראל לאו בכלל ג"ע הוא דא"כ לרבא דאמר הנאת עצמן שאני כלומר אפילו עבדה מעשה הא אמרינן דבשלש עבירות יהרג ואל יעבור אפילו מתכוין להנאת עצמו. והיינו טעמא דלא הוי בכלל ג"ע דאי משום גזירת בית דין של שם הוא. ואי דרך חתנות מלא תתחתן נמי נפקא דמשאר עבירות הוא וליה ליה דרשה דאל תקרי לבת לומר דהיתה אשת איש. ואפשר שלזה כיון רש"י שכתב על מה שהקשו והא אסתר פרהסיא הואי ונבעלה לעובד כוכבים ולא מסרה נפשה. ואמר דלא תימא דפריך דאשת איש הואי ולא מסרה נפשה דא"כ לא הוה מתרץ רבא מידי דכיון דג"ע היא אפי' מתכוין להנאת עצמו יהרג ואל יעבור. ועל מה שכתב הגמרא אפי' מצוה קלה יהרג ואל יעבור שאלו מאי מצוה קלה אמר רבא ב"ר יצחק אמר רב אפילו לשנויי ערקתא דמסאנא ופירש"י שרוך הנעל שאם דרך העובדי כוכבים לקשור כך ודרך ישראל בענין אחר כגון שיש צד יהדות בדבר ודרך ישראל להיות צנועים אפי' שינוי שאין בו מצוה אלא מנהג בעלמא. והתימא על רבינו שכתב אפי' על מצוה משאר מצות דמשמע דדוקא מצוה אבל לא מנהג. ואפשר שרבינו היה מפרש ערקתא דמסאנא כמו שפי' הרי"ף שהיו רצועות ישראל משונות כדי שלא ילבשו מלבוש כותי שזו מל"ת היא כמ"ש בפ"א מהלכות עובדי כוכבים שאין מתדמין לעובדי כוכבים לא במלבוש ולא בשער שנאמר ולא תלכו בחוקות וגו' וכתוב בנמוקי יוסף דהא דאמרינן דעובד כוכבים הבא על בת ישראל לא הוי בכלל ג"ע דוקא הוא אבל ישראל הבא [על] העובדת כוכבים

בכלל עריות המורות היא דהא זמנין דמיחייב מיתה עלה דקנאים פוגעים בו ואם לא פגעו בו קנאים חייב כרת. וכתב עוד שכל דבר שבידם להעבירו בעל כרחו אין לנו למסור נפשנו למיתה בשב ואל תעשה וכדאשכחן באסתר דקרקע עולם היתה ואפי' בשעת השמד כדאשכחן באלישע בעל כנפים שנטל תפילין מראשו כשראה קסדור. וכתב הר"ן בפ' במה טומנין דלא אמרו יהרג ואל יעבור אלא לעבור על מצות ל"ת אבל לא דגזרו לבטל מצות עשה כיון שאינו עובר בידים ועוד שהם יכולים לבטלה ממנו על כרחו שיניחוהו בבית האסורין ותבטל מאליה עכ"ל. וקשיא לי שהרי רב חנינא בן תרדיון מסר נפשו כדי לעסוק בתורה וכן ר' יהודה בן בבא כדי לסמוך זקנים ובמדרש מה לך יוצא ליסקל על שנטלתי לולב מה לך יוצא ליצלב על שמלתי את בני ואין לומר מדת חסידות שנו כאן אלא משמע שעל פי הדין היו עושים כן והיא דאלישע בעל כנפים לא מכרעא דכבר קיים באותו היום מצות תפילין וגם לא אמר לקסדור שמקיים גזירתם שלא להניח תפילין אבל השיב למה ששאלו מה זה בידך ואמר כנפי יונה:

ד כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו. סובר רבינו שכשאמרו בגמרא יעבור ואל יהרג פירוש צריך לעבור כדי שלא יהרג. אבל שלמים וכן רבים סוברים דאם נהרג ולא עבר צדקה תחשב לו. ונראה שמפרשים יעבור ואל יהרג הרשות בידו לעבור כדי שלא יהרג. וכתב בנימוקי יוסף דאפילו לפי סברת רבינו אם הוא אדם גדול וחסיד וירא שמים ורואה שהדור פרוץ בכך רשאי לקדש את השם ולמסור עצמו אפילו על מצוה קלה כדי שיראו העם וילמדו ליראה את השם ולאהבו בכל לבם: ואעפ"כ מפני שעבר באונס אין מלקין אותו וכו'. כ"כ ג"כ התוס' בר"פ הבא על יבמתו (יבמות כ"ד) והביאו ראיה דקאמר בפ'

לחם משנה

פ"ה ב בד"א בזמן שהעובדי כוכבים מתכוין להנאת עצמו כגון שאנסו לבנות לו ביתו בשבת או לבשל לו תבשילו או אנס אשה לבועלה וכיוצא בזה וכו'. נראה דהיינו פנויה ונכרי הבא על בת ישראל לאו גלוי עריות הוא וכדברי הרמב"ס ז"ל כדכתב הרב"י ומש"ה מותר להנאת עצמו דאי קך אשה הוי אשת איש הא בכלל עריות הוא ואפילו להנאת עצמו אסור והיכי כתב רבינו בד"א בזמן וכו' דמשמע דלהנאת עצמו מותר. והיה אפשר לומר דהפילו באשת איש מיירי רבינו ואין כונתו לומר דבכך להנאת עצמו מותר אלא כונתו הוא שהוא חילק קודם בין ג"ע לשאר עבירות. ואח"כ ביאר שהענין דמיירי מעיקרא הוא דמתכוין להנאת עצמו ובזה הוא שחילק בין ג"ע לשאר עבירות דבג"ע אסור ובשאר עבירות מותר. וביאר באיזה אופן הוא מתכוין להנאת עצמו בין בג"ע בין בשאר עבירות שהוא הנושא שדבר בו בתחלה וחלק ביניהם וכתב או אנס אשה לבועלה שהוא הנושא של ג"ע והשאר שכתב הוא נושא של שאר עבירות ומותר, והראשון נכון:

ג והוא שיעמוד וכו'. מה שכתוב רבינו ויגזור גזרה על ישראל אפשר שכיון למה שכתב הר"ן בפ' במה טומנין דכיון דלא אקרי גמרא והא אסתר שעת הגזרה הואי משמע דלא מקרי גזרה אלא כשהגזרה מיוחדת באומה אחת לבד אבל אחשורוש לא על ישראל בלבד גזר אלא על כל מדינות מלכותו והיינו שכתב רבינו שיגזור גזירה על ישראל לאפוקי שלא יהיה כגזרת אחשורוש שהיתה כוללת כל האומות. זה נראה לדקדק דברי רבינו אע"פ שאינו מוכרח:

ד כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו. וא"ת מה יעשה רבינו להההיא דאלישע בעל הכנפים דכתב הר"ן בפרק במה טומנין דע"כ כיון שהן יכולין לבטלה ממנו על כרחו יעבור ואל יהרג דאל"כ שעת הגזרה הוה והיכי נטלן מראשו אלא שודאי דפטור הוא וא"כ היכי מסר נפשו אלישע ולא מצא הר"ן תירוץ לזה אלא משום מדת חסידות אבל רבינו שסובר דמתחייב בנפשו אם כן איך עשה כן אלישע. וי"ל דרבינו סובר כי אלישע היה חייב למסור עצמו ולא ס"ל כתירוצא דהר"ן דמשום דיכולין לבטלה ממנו תבטל. אי נמי כיון שהיא מצות עשה דהא ר' חנינא בן תרדיון מסר נפשו כדי לעסוק בתורה כדהקשה עליו הרב בית יוסף אע"ג דבכולהו יתרץ הר"ן כמו שתירץ באלישע מ"מ רבינו לא ס"ל הכי אלא דלדידיה ליכא מדת חסידות בהא וכולהו מסרי נפשייהו משום דמיחייבי דלית ליה חלוקו דהר"ן. וכ"ת אלישע היכי נטלן מראשו הא שעת הגזרה הוה והוא היה גוף נקי ומחייב בהם כדהקשה הר"ן וי"ל דשאני התם דכבר קיים מצות תפילין באותו היום וכדתירץ הרב"י. וא"ת מה יעשה להההיא דדניאל שהביא הר"ן ז"ל שמסר עצמו על תפלה דרבנן דאע"ג דמ"ע להתפלל בכל יום מ"מ תלתא זמני הוו דרבנן ואולי י"ל דשאני התם שהיה עושה בתוך ביתו בצנעה והיה סבור להמלט ולא היה מסכן עצמו בכך: ואם היה בעשרה מישראל הרי זה חלל את השם ברבים. נראה מדברי רבינו דבפחות מעשרה ליכא אלא לאו דלא תחללו אבל בעשרה איכא תרתי ונקדשתי ולא תחללו ואע"פ שהיה אפשר לפרש דברי רבינו דאין חלוק בין פרהסיא לצנעה שזה חילל את השם ברבים וזה בצנעה ומ"מ בין הכי ובין הכי איכא עשה ולא תעשה. זה אינו במשמעות לשונו. ועוד דבגמרא אמרינן בהדיא ונקדשתי בתוך בני ישראל לא הוי אלא בעשרה דוקא: ואעפ"כ מפני שעבר באונס אין מלקין אותו וכו'. הרמ"ך הקשה על רבינו מההיא דפרק ארבע מיתות (דף ס"ד) דאמר שם דפוער עצמו לפעור כו' זו היא עבודתו וכו' ואמרינן בגמרא אע"ג דמכוין לבזוייה והתם ודאי מוטעה הוא

משנה למלך

ג"ע להחמיר אפילו היכא דמכוין להנאת עצמו משא"כ בנדון הרה"ס מ"מ מדברי הר"ן בפ' כל שעה שכתב וגזרת ב"ד של שם לא מיקרי ג"ע מוכח כדברי הרב המחבר ז"ל ודוק). ועיין במהרדב"ז ח"א סי' ב' ודוק שיטב בדבריו ועיין בהריב"ש סי' רנ"ה. (א"ה לקמן בפרקין דין ו' יתבאר מאי דשקיל וטרי הרב המחבר בדברי הרדב"ז בתשובה הנזכרת יע"ש):

ד כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר ה"ז מתחייב בנפשו. (א"ה זו היא שיטתו של הר"מ אבל שלמים וכן רבים ס"ל דרשאי להחמיר על עצמו וזה הוא דעת התוספות פרק אין מעמידין דף כ"ז ד"ה יכול. ולענין בן נח נחלקו האחרונים אם רשאי להחמיר או לא ונתבאר פלוגתא זו בדרשות הרב המחבר ז"ל הנקרא פרשת דרכים יע"ש בדרך האתרים דרוש שני (דף ו' ע"ב). וראיתי להתוספות סוף פרק בן סורר שכתבו והיא עובדא דשלהי יבמות דא"ל כותי לישראל קטול אספסתא ואי לא קטילנא לך כדקטילנא לפ' דא"ל בשל לי קדרה בשבתא ולא בשיל וקטילתיה שמא לא היה בקי בהלכה דמן הדין לא היה לו למסור עצמו כו'. וק"ל אמאי לא קאמרי דרצה להחמיר על עצמו דלפי שיטתם ה"ז משובח. ונראה דמכאן סייעתא למ"ש ר' ירוחם ני"ח דאם הכותי מכוין להנאת עצמו אסור להחמיר וכן פסק מר"ן סי' קנ"ז יע"ש וכתב הש"ך שם בשם הב"ח דאפילו בפרהסיא אינו רשאי למסור עצמו כיון דאין הכותי מתכוין אלא להנאת עצמו אבל הפרישה ס"ל דבפרהסיא רשאי יע"ש ומדברי התוספות הנזכר מוכח כדברי הב"ח ומש"ה הוכרחו לומר דלא היה בקי בהלכה ודוק): וביטל מ"ע שהיא קדוש ה' ועבר על מצות ל"ת שהיא חלול ה'. (א"ה עיין מ"ש הרב המחבר בספר דרשותיו בדרך מצותיך ח"ב דף ס"ו ע"ב ועיין מ"ש בפ"ע מהלכות מלכים דין ב'):

ובעריות

הגהות מיימוניות

[ג] דלא כר' שמעון דאמר אף באלו יעבור ואל יהרג: [ד] ואמרינן בגמרא ברדיפת הדת אפילו ערקתא דמסאנא אסור לשנויי ויהרג ואל יעבור. פירוש רצועות מנעל שנהגו ישראל לשנותן משל עובדי כוכבים משום צניעות ומנהג יהדות. ומכאן כתב רא"ם שאף לו אינה מצוה אלא מנהג רק שהונהג לתרבות ויהדות אם יעברנו נראה כעובר מצוה ועוקרה ויהרג ואל יעבור. ובערוך פירש יש שקושרין רצועות שחורות דמאבלי אירושלים בראשכהן בסדר תעניות האלו וגזרו עכו"ם לשווי לבנים: [ה] והא דשרי ר"ש משום ר"ע ללבוש כלאים בדי

מגדל עוז

כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג וכו' עד ולנערה לא תעשה דבר. לשון ספרי הוא ומקומו במסכת ע"ז פרק אין מעמידין (דף כ"ז) ונחלקו עליו רבותינו בעלי התוספות ואמרו שאם החמיר על עצמו והניח עצמו להריגה נקרא קדוש:

ואין צריך לומר שאין ממיתין אותו בית דין אפילו הרג באונס. שאין מלקין וממיתין אלא לעובר ברצונו ובעדים והתראה שנאמר בנותן מזרעו למולך ונתתי אני את פני באיש ההוא מפי השמועה למדו ההוא לא אנוס ולא שוגג ולא מוטעה. ומה אם עבודת כוכבים שהיא חמורה מן הכל העובד אותה באונס אינו חייב כרת ואין צריך לומר מיתת בית דין. קל וחומר לשאר מצות האמורות בתורה. ובעריות הוא אומר ולנערה לא תעשה דבר. אבל אם יכול למלט נפשו ולברוח מתחת יד המלך הרשע ואינו עושה הנה הוא ככלב שב על קיאו. והוא נקרא עובד עבודת כוכבים במזיד והוא נטרד מן העולם הבא ויורד למדרגה התחתונה של גיהנם: ה נשים שאמרו להם עובדי כוכבים תנו לנו אחת מכן ונטמא אותה ואם לאו נטמא את כולכן יטמאו כולן ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל. אוכן אם אמרו להם עובדי כוכבים תנו לנו אחד מכם ונהרגנו ואם לאו נהרוג כולכם. יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל. ואם יחדוהו להם ואמרו תנו לנו פלוני או נהרוג את כולכם. [ו] אם היה מחוייב מיתה כשבע בן בכרי יתנו אותו להם. ואין מורין להם כן לכתחלה. ואם אינו חייב מיתה יהרגו כולן ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל: ו בכענין שאמרו באונסין כך אמרו בחלאים. כיצד מי שחלה ונטה למות ואמרו הרופאים שרפואתו בדבר פלוני מאיסורין שבתורה עושין. גומתרפאין בכל איסורין שבתורה במקום סכנה חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכת דמים שאפילו במקום סכנה אין מתרפאין בהן. ואם עבר ונתרפא עונשין אותו בית דין עונש הראוי לו:

ומנין

א סמ"ג לאוין קסה טור ח"מ סימן שנח : ב סמ"ג לאוין מס טור יו"ד סי' קנז :
ג סמ"ג עשין ס יו"ד סי' קנד קנו :

בפ' רבי ישמעאל (ע"ז נ"ד) דנעבד באונס אסור וכו'. ודע דהא דאמרן שמפני שעבר באונס אין מלקין אותו ואין ממיתין אותו היינו בשאר עבירות חוץ ממי שאנסוהו לבא על הערוה מפני שאין קישוי אלא לדעת כמבואר בדברי רבינו פ"א מהלכות איסורי ביאה: כתב הרמ"ך מכיון שעבר באונס אין מלקין אותו ואין ממיתין וכו'. תמיהא לי דתקן ריש פרק ארבע מיתות דפוער עצמו לבעל פעור זו היא עבודתו ומפרש בגמ' אע"ג דמכוין לבזוייה וההוא ודאי מוטעה הוא אע"פ שקבל עליו התראה דסבור דהתראתם בטל ואפ"ה חייב וה"נ אם עבד כוכבים באונס והתרו בו חייב מיתה, עכ"ל. ואין תלונתו על רבינו אלא על חז"ל שדרשו ההוא ולא אנוס. ומ"ש שאם עבד כוכבים באונס והתרו בו חייב מיתה דברים תמוהים הם שהם שני הפכים בנושא אחד שאם קבל עליו התראה הרי זה מרוצה ולא אנוס ואם אומר שאעפ"כ הוא רוצה לעבדה מפני שאונסים אותו ה"ז אנוס לא מרוצה. ולענין מה שהקשה מפוער עצמו לבעל פעור לאו קושיא היא שרבינו מפרש דלאו לענין חיוב סקילה אמרינן דזו היא עבודתה אלא לענין חיוב חטאת וכך מבואר בדברי רבינו פרק ג' מהלכות עבודת כוכבים שכתב וז"ל העובד כוכבים כדרכה ואפילו עשה דרך בזיון חייב כיצד הפוער עצמו לפעור כדי לבזותו או זרק אבן למרקולים כדי לבזותו הואיל ועבודתו בכך חייב ומביא קרבן על שגגתו, עכ"ל: ומה אם עבודת כוכבים שחמורה מן הכל וכו' אין חייב כרת ואין צריך לומר מיתת ב"ד. כתב הרמ"ך נראה כי זה ק"ו פריכא הוא דכרת לא מיחייב דרחמנא לבא בעי והי לא מקבלה עליה באלוה לאו כלום הוא אבל מיתת ב"ד שהיא בעדים והתראה כיון שעבר אחר שהתרו בו חייב כדאמרינן הפוער עצמו לפעור זהו עבודתו ואע"ג דמכוין לבזוייה, עכ"ל. ואיני רואה טעם בדברים אלו דכיון שאינו עובד אלא באונס מה התראה שייך בזה וכמו שכתבתי בסמוך:

ה נשים שאמרו להם וכו'. משנה פ"ח דתרומות כלשון רבינו. כתב הרשב"א בתשובה בסיעה של נשים עוברת ואמרו להם עובדי כוכבים תנו לנו אחת מכם ונטמאה ואם לאו הרי אנו מטמאים את כלכן אפילו היתה אחת מהן מחוללת יטמאו את כלן ואל ימסרו אותה להם. ולא דמי למה שאמרו פס שאם היתה ככר של תרומה טמאה ימסרו אותה ולא יטמאו את כל הככרות של תרומה דככר תרומה טמאה שאני דטמא הוא לגמרי ומה יוסיף עוד זה אבל אשה אם חללה עצמה פעם אחת ונטמאת בעבירה כל שתעבור ותטמא את עצמה תוסיף על חטאתה פשע ובפעם הזאת אין בינה לבין הטהורה והכשרה שבהן ולא כלום ולמה יאנסוה למסרה להם שלא מדעתה ועוד שמא כבר הרהרה תשובה ושבה מדרכה הרעה: וכן אם אמרו להם וכו'. בירושלמי על אותה משנה דבסמוך תניא סיעת בני אדם המהלכים בדרך ופגעו בהם עובדי כוכבים ואמרו להם תנו לנו אחד מהם ונהרוג אותו ואם לאו נהרוג כלכם אפילו כלם נהרגים לא ימסרו נפש אחת מישראל יחדו להם אחד כגון שבע בן בכרי ימסרו אותו להם ואל יהרגו אמר ר"ל והוא שיהיה חייב מיתה כשבע בן בכרי ור' יוחנן אמר אפילו שאינו חייב מיתה ומייתי התם עובדא בהאי בר נש תבעתיה מלכותא וערק ללוד לגבי ריב"ל ואקיף מלכא מדינתא ויהב להו והוה אליהו רגיל דמתגלי ליה והו לא איתגלי ליה ולם כמה צומין עד דאיתגלי ליה א"ל לדילטור אנא מתגלי א"ל ולא משנה עשיתי א"ל וזו משנת חסידים היא. ופסק רבינו כר"ל אע"ג דמן הסתם לא קיי"ל כוותיה לגבי דר' יוחנן משום דהוי ספק נפשות ולהחמיר דלא ימסרוהו בידים ביד העובדי כוכבים ועוד דמתניתא מסייעא ליה דקתני כשבע בן בכרי משמע כשחייב מיתה כמותו דוקא ומקרא איכא למידק הכי שאל"כ למה ליה ליואב למימר נשא יד במלך בדוד כלומר והרי הוא חייב מיתה משמע דאי לאו הכי לא היו רפאים למוסרו לו וסובר רבינו דההוא בר נש דריב"ל היה חייב מיתה כשבע בן בכרי ואפ"ה לא איתגלי ליה אליהו מפני שמסרו וא"ל וזו משנת חסידים היא אלמא דלכתחלה אין מורים כן: כתב הרמ"ך אע"פ שנמצא בתוספתא כדבריו לא ידענא טעמא מאי דהא מסיק בגמרא (פסחים כ"ה) דמש"ה אמרינן בש"ד יהרג ואל יעבור דסברא הוא מאי חזית דדמא דידך סומק טפי והכא ליכא האי סברא דהא יהרגו כלם והוא עמהו ומוטב שיהרג הוא עצמו ואל יהרגו כלם. ואני אומר שאין טענתו טענה על התוספתא דאיכא למימר דהתם שאני שיחדו לו וא"ל קטול לפלניא ומש"ה אי לאו טעמא דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי לא הוה אמרינן דיהרג ואל יעבור והיינו דקתני סיפא יחדוהו להם אבל ברישא שלא יחדוהו שלא אמרו אלא תנו אחד מכם ונהרוג אותו בכל אחד מהם שירצו למסור אותו איכא למימר להו מאי חזיתו שתמסרו את זה תמסרו אחד מכם ותצילו את זה דמאי חזיתו דדמא דהאיך סומק טפי דלמא דמא דהאי סומק טפי וע"פ טענה זו א"א להם למסור שום אחד מהם אבל אי קשיא על ר"ל קשיא דאמר שאע"פ שיחדוהו להם אם אינו חייב מיתה לא ימסרוהו דהא ליכא הכא סברא דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי שהרי הוא והם נהרגים אם לא ימסרוהו. ואפשר לומר דס"ל לר"ל שמ"ש דבש"ד סברא הוא אינו עיקר הטעם דקבלה היתה בידם דש"ד יהרג ואל יעבור אלא שנתנו טעם מסברא להיכא דשייך אבל אין ה"נ דאפילו היכא דלא שייך האי טעמא הוי דינא הכי דיהרג ואל יעבור:

ו כענין שאמרו באונסין וכו' ומתרפאין בכל איסורין שבתורה וכו'. פסחים פרק כל שעה (דף כ"ה ע"א) כי אתא רבין א"ר יוחנן בכל מתרפאין חוץ במקום סכנה חוץ מעבודת כוכבים וג"ע וש"ד:

ומנין

משנה למלך

ובעריות הוא אומר ולנערה ל"ת דבר. ז"ל הריב"ש סי' שפ"ז ובעל הדין שרוצה לפטור עצמו מתחת אונס ממון כו', נשאל לו מאין יצא לו היתר זה ואם יאמר מולנערה ל"ת דבר נאמר לו שאין בדבריו ממש שאין אנו למדין משם למי שעובר מחמת פחד ואפילו פחד מיתה כו' ועיין בדברי רבינו בפ"ק מה' סנהדרין שכתב כל מי שעבר עבירה שחייבין עליה מיתת ב"ד באונס אין ממיתין אותו וכו' שנאמר ולנערה לא תעשה דבר זו אזהרה לב"ד שלא יענשו את האנוס והביא הריב"ש דברי רבינו הללו בתשובה סי' ד' וסי' י"א יע"ש:

ו ומתרפאין בכל איסורין שבתורה במקום סכנה. מימרא דר' יוחנן בפ' כל שעה (דף כ"ה). וז"ל הרדב"ז בתשובה ח"א סי' ב'. שוב מצאתי ששאלו להרשב"א באשה חולה ואין פה סכנה ובעלה רופא והשיב דבר זה אסור ונתן בה שני טעמים. חדא דאין מתירין לחולה אלא שבות

לחם משנה

הוא אע"פ שקבל התראה דסבור הוא דהוה מותר וההתראה בטלה. וכתב עליו הרב בעל כ"מ דאין תלונתו על רבינו אלא על חז"ל שדרשו ההוא ולא אנוס. ואין זו קושיא דהרמ"ך אזיל לטעמיה שכתב בהשגה אחרת דאי דרשו רז"ל כן היינו דוקא בכרת דבהכי איירי קרא דונתתי פני באיש ההוא ודוקא בכרת כיון שהאל יתברך יודע אם הוא מוטעה אם לאו ובוחן לבות וכליות אלהים לדיק א"כ הוא יודע שהוא מוטעה אע"פ שקבל התראה כהיא דפעור דסבור דאין התראתו כלום הוא פוטרו מהכרת אבל לגבי מיתת ב"ד דהוא מסור לנו האדם יראה לעינים וכיון שקבל התראה אע"פ שאפשר שהוא מוטעה כהיא דפעור וממעשיו נראה שהוא מוטעה ממיתין אותו וכ"ת א"כ מה תפס על רבינו גם רבינו יסבור כן דהיכא דעשו לו התראה אע"פ שמדבריו נראה שהוא מוטעה כהיא דפעור ממיתין אותו שהרי לא כתב אלא בעדים והתראה דוקא משמע אע"פ שיראה מדבריו שהוא מוטעה ממיתין אותו. וי"ל דרבינו ע"כ אינו סובר כן מדלמד מכרת ובכרת אם נראה מדבריו שהוא מוטעה ודאי שאין לו כרת דרחמנא לבא בעי וא"כ משמע דה"ה לית ליה במיתה בית דין ולכך תפס עליו. ומ"מ לעיקר קושיתו יש לתרץ עם מה שכתבו התוספות שם בפרק ארבע מיתות וז"ל ואע"ג דכאן מכוין לבזויי ולעובדה בבזוי דאי לא קא מכוין אלא לבזות אפילו עובד מאהבה ומיראה פטור וכו' א"כ נסתלקה קושיתו דהתם מיירי שנראה לנו שמכוין לעובדה בבזוי:

ה וכן וכו' תנו לנו אחד מכם ונהרגנו ואם לאו נהרוג כולכם יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל ואם יחדוהו וכו'. הקושיא שהקשה הרב כ"מ על ר"ל דבעינן

מגדל עוז

נשים שאמרו להם כו' עד נפש אחת מישראל. משנה היא סוף פרק ח' דמסכת תרומות: וכן אם אמרו להם כו' עד נפש אחת מישראל. זו שנויה בירושלמי ורש"י ז"ל פירשה במסכת סנהדרין אך בן סורר ומורה (דף ע"ב) בשנוי מקצת לגבי אין דוחין נפש מפני נפש: כענין שאמרו וכו' עד נוטל את נפשך. פ' כל שעה (דף כ"ה) ומקצתו פ' אין מעמידין:

הגהות מיימוניות

כדי להבריח בו את המכס כדאיתא בהגוזל בתרא פירוש לפי שאין נותנין מכס מכל מה שאדם לבוש ואם היה מוליכם על כתיפו היה צריך ליתן מכס ור"ש לטעמיה דאמר [דבר] שאין מתכוין מותר והרי אינו מתכוין להנאת חימום ואפ"ה אסר ת"ק. אבל אין לפרש להבריח בו את המכס שיהא נראה ככותי כשהוא לבוש כלאים דבהא לא הוה שרי ר"ע דאפילו (לשנויי) ערקתא דמסאנא אסור לשנויי מחדושי ר"מ ז"ל. גרסינן בירושלמי פרק ח' דמסכת תרומות עולא בר קושב תבעתיה מלכותא ערק ואזל ללוד גבי ריב"ל אתון ואקפון מדינתא אמרון לון אי לית אתון יהבין לן אנן חרבין מדינתא סליק גביה ריב"ל ופייסיה ויהביה לון בר הוה יליף אליהו ז"ל איתגלי עלוי יליף ולא איתגלי צם כמה צומים עד דאיתגלי עלוי א"ל למסורות אני נגלה א"ל ולא משנה עשיתי א"ל וזו משנת חסידים: [ו] צ"ע שפסק כר"ל לגבי רבי יוחנן דאמר אע"פ שאינו חייב מיתה, שוב הראני מורי זצ"ל:

ז ומנין שאפילו במקום סכנת נפשות אין עוברין על אחת משלש עבירות אלו שנאמר [א]ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך אפילו הוא נוטל את נפשך [ז]. והריגת נפש מישראל לרפאות נפש אחרת או להציל אדם מיד אנס. דבר שהדעת נוטה לו הוא שאין מאבדין נפש מפני נפש. ועריות הוקשו לנפשות שנאמר כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה: ח במה דברים אמורים שאין מתרפאין בשאר איסורים אלא במקום סכנה. בזמן שהן דרך הנאתן כגון שמאכילין את החולה שקצים ורמשים או חמץ בפסח או שמאכילין אותו ביוה"כ. אבל שלא דרך הנאתן כגון שעושין לו רטיה או מלוגמא מחמץ או מערלה. או שמשקין אותו דברים שיש בהן מר מעורב עם אסורי מאכל שהרי אין בהן הנאה לחיך הרי זה מותר ואפילו שלא במקום סכנה. [ב]חוץ מכלאי הכרם ובשר בחלב שהן אסורים אפילו שלא דרך [ח] הנאתן. לפיכך אין מתרפאין מהן אפילו שלא דרך הנאתן אלא במקום סכנה: ט מי שנתן עיניו באשה וחלה ונטה למות ואמרו הרופאים אין לו רפואה עד שתבעל לו. ימות ואל תבעל לו אפילו היתה פנויה. ואפילו לדבר עמה מאחורי הגדר אין מורין לו בכך וימות ולא יורו לדבר עמה מאחורי הגדר שלא יהו בנות ישראל הפקר ויבואו בדברים אלו לפרוץ בעריות: י כל העובר מדעתו בלא אונס על אחת מכל מצות האמורות בתורה בשאט בנפש להכעיס הרי זה מחלל את השם. ולפיכך נאמר בשבועת שקר וחללת את שם אלהיך אני ה'. ואם עבר בעשרה מישראל הרי זה חילל את השם ברבים. וכן כל הפורש מעבירה או עשה מצוה לא מפני דבר בעולם לא פחד ולא יראה ולא לבקש כבוד אלא מפני הבורא ברוך הוא כמניעת יוסף הצדיק עצמו מאשת רבו הרי זה מקדש את השם: יא [ג]ויש דברים אחרים שהן בכלל חילול השם. והוא שיעשה אותם אדם גדול בתורה ומפורסם בחסידות דברים שהבריות מרננים אחריו בשבילם. ואע"פ שאינן עבירות הרי זה חילל את השם [ט] כגון שלקח ואינו נותן דמי המקח לאלתר. והוא שיש לו ונמצאו המוכרים תובעין והוא מקיפן. או שירבה בשחוק או באכילה ושתיה אצל עמי הארץ וביניהן. או שדבורו עם הבריות אינו בנחת ואינו מקבלן בסבר פנים יפות אלא בעל קטטה וכעס. וכיוצא בדברים האלו הכל לפי גדלו של חכם צריך שידקדק על עצמו ויעשה לפנים משורת הדין. וכן אם דקדק החכם על עצמו והיה דבורו בנחת עם הבריות ודעתו מעורבת עמהם ומקבלם בסבר פנים יפות ונעלב מהם ואינו עולבם. מכבד להן ואפילו למקילין לו. ונושא ונותן באמונה. ולא ירבה באריחות עמי הארץ וישיבתן. ולא יראה תמיד אלא עוסק בתורה עטוף בציצית מוכתר בתפילין ועושה בכל מעשיו לפנים משורת הדין. והוא שלא יתרחק הרבה ולא ישתומם. עד שימצאו הכל מקלסין אותו ואוהבים אותו ומתאוים למעשיו הרי זה קידש את ה' ועליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר:

כל

א סמ"ג עשין ג ברכות דף סא: ב סמ"ג לאוין קמא קמה טור יו"ד סי' סו רנו: ג סמ"ג לאוין ב:

כסף משנה

ז ומנין שאפילו במקום סכנת נפשות אין עוברין על אחת משלש עבירות אלו וכו'. מבואר שם קרוב ללשון רבינו:

ח בד"א שאין מתרפאין בשאר איסורין וכו' פסחים שם (דף כ"ה ע"ב) מר בר רב אשי אשכחיה לרבינא דקא שייף לברתיה בגוהרקי דערלה פירוש בוסר זיתים קטנים א"ל אימור דאמור רבנן בשעת הסכנה שלא בשעת הסכנה מי אמור א"ל האי אישתא למירתא כשעת הסכנה דמיא ואיכא דאמרי הכי קאמר ליה מידי דרך הנאתן קא עבידנא כלומר שכיון שאינו דרך הנאתן לא מיתסר מדאורייתא. ופוסק רבינו כשתי הלשונות דלענין דינא תרוייהו איתנהו ובאיסורין דרבנן י"א דכיון דלא מתסרי אלא דרבנן שרו אפילו דרך הנאתן וי"א דאפשר דקיל טפי איסורי תורה שלא כדרך הנאתן מאיסורין של דבריהם כדרך הנאתן: כתוב בתורות חיים על מ"ש רבינו מותר לעשות רטיה מחמץ בפסח כיון שיש לו מכה י"א דלא התיר אלא בחמץ דנכרי וכ"כ הרשב"א דחמץ דנכרי הוא והשאילה לישראל או הניחה ע"ג מכתו ואין אחריותה על ישראל ואם אין מלוגמא לנכרי מקנה לו ישראל קמח ועושה הנכרי ומניח מלוגמא ומניחה ע"ג מכת ישראל, עכ"ל: חוץ מכלאי הכרם ובשר בחלב וכו'. כך מתבאר שם (כ"ד:) בגמ' דלוקין עליהן אפילו שלא כדרך הנאתן משום דלא כתיב בהו אכילה וממילא שמעינן דאין מתרפאין בהם שלא במקום סכנה אפילו שלא כדרך הנאתן דדוקא בשאר איסורין דשלא כדרך הנאתן שרי מדאורייתא הוא דשריא שלא במקום הסכנה:

ט מי שנתן עיניו באשה וכו'. מעשה בסנהדרין סוף פרק בן סורר (דף ע"ה) ואיכא מ"ד התם דאשת איש היתה ואיכא מ"ד דפנויה היתה ושקלו וטרו אליביה מ"ט אסרו לו לספר עמה ואמר רב אחא כדי שלא יהיו בנות ישראל פרוצות בעריות ואם הקשו ולינסבה ותירצו דלא מייתבא דעתיה דכתיב מים גנובים ימתקו:

ויש

יא ויש דברים אחרים שהם בכלל חילול השם וכו'. בסוף יומא (דף פ"ו) היכי דמי חילול השם אמר רב כגון אנא אי שקילנא בשרא מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר אמר אביי לא שנו אלא באתרא דלא תבעי אבל באתרא דתבעי לית לן בה. זו היא גירסת רש"י. אבל גירסת רבינו נראה שהיא בהפך לא שנו אלא באתרא דתבעי אבל באתרא דלא תבעי לית לן בה כלומר שאם תובעו והוא מקיף אז איכא חילול השם אבל אם אינו תובעו ליכא חילול השם. ורבי יוחנן אמר כגון אנא דמסגינא ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין. וזהו שכתב רבינו הכל לפי גודלו של חכם וכו'. ומ"ש או שירבה בשחוק, למדו מדתנן פ"ב דדמאי המקבל עליו להיות חבר כלומר להיות נאמן על המעשרות מה דברים יקבל עליו וא"ר יהודה שצריך לקבל עליו שלא ירבה בשחוק ואע"ג דרבנן פליגי עליה ואמרו דאינו צריך ע"כ לא פליגי אלא במקבל להיות נאמן על המעשרות אבל תלמיד חכם אין ה"נ שצריך שלא ירבה בשחוק. ומ"ש או באכילה ושתיה וכו'. ברייתא בפסחים (דף מ"ט) סוף פרק אלו עוברין תלמיד חכם המרבה סעודתו בכל מקום מחלל שם שמים. וממה שכתב אצל ע"ה וביניהם נראה לדקדק דדוקא כשאוכל עמהם ובביתם אבל אם הם אוכלים עמו בביתו או הוא אוכל בביתם ולא עמהם כדרך האכסנאין שרי:

או שדיבורו עם הבריות אינו בנחת עד סוף הפרק. ברייתא בסוף יומא (דף פ"ו) קרובה ללשון רבינו. ושיעור הלשון כך הוא ועושה בכל מעשיו לפנים משורת הדין בתנאי שלא יתרחק הרבה משורת הדין לצד הטוב עד שיראה שאינו מן הישוב או עד שישתומם אלא יעשה לפנים משורת הדין באופן ממוצע עד שבעשייתו כל המעשים טובים שזכרנו ימצאו הכל מקלסין אותו ואוהבים אותו:

כל

לחם משנה

דבעינן דליהוי מחוייב מיתה דמאי כיון שע"פ טענה שיהרגו כלם לא שייך טעמא דמאי חזית דדמא דהאי וכו' ואי על ר"ל נמי לא הוה קשה כ"כ דאפשר דר"ל לית ליה טעמא דמאי חזית דדמא דהאי וכו' אלא קבלה היתה בידם כדכתב הרב ב"י. אבל רבינו שפסק כר"ל והביא אותו הטעם קשה טובא ואין תירוץ הרב מספיק כל הצורך. ואפשר לומר בדוחק דהתם מיירי שיש להם שום צד להמלט בדוחק ולא יהרגו כלם ולהכי לא ימסרו נפש אחת דאולי ימלטו אבל מאי דאמרינן בגמרא מאי חזית דדמא דהאי כו' הוא היכא דאין לו שום צד להמלט אם לא יהרגוהו ולכך הוצרך לטעם דמאי חזית דדמא דידך וכו' וכל זה דוחק:

כל

משנה למלך

שבות דאמירה לנכרי אבל שבות אחר לא אפילו שאיסור קריבה הוי דרבנן כו'. וכתב על זה הרדב"ז וז"ל גם הטעם הראשון שכתב הרשב"א רוב הפוסקים חולקים עליו והרי"ף והרמב"ם מכללם שכתבו שכל חולה שאין בו סכנה מותר ע"י מלאכה שאינה גמורה אפילו ע"י ישראל כו' ואם אי אתה אומר כן לא שבקת חיים לכל בריה שאסור ליגע בבתו או באחותו ואין סברא לחלק בין איסורי שבת לשאר איסורי דרבנן שהרי בשולי נכרים מותר לחולה שאין בו סכנה ע"כ. דעתו ז"ל דכל איסורין דרבנן שרו בחולה שאין בו סכנה ואשתמיט מיניה תשובת הרשב"א הביאה מרן הב"י יו"ד סי' קכ"ג ד"ה כתב הרשב"א בתשובה אם מותר לעשות מרחץ מסתם יינם שכתב ולא מצאתי היתר לאכילה ושתיה אפילו באיסורין דרבנן בחולה שאין בו סכנה אלא בבישולי נכרים בלבד וכו' וכ"כ בתשובה להרמב"ן סימן קכ"ז יע"ש:

ח בד"א שאין מתרפאין בשאר איסורין אלא במקום סכנה בזמן שהן דרך הנאתן כו'. בפ' כל שעה דף כ"ד א"ר אבהו א"ר יוחנן כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא דרך אכילתן למעוטי מאי א"ר שימי בר אשי למעוטי שאם אכל חלב חי שפטור ופירש"י אלא דרך אכילתן אלא אם כן אכלן דרך אכילתן. איכא דאמרי א"ר אבהו אר"י כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא דרך הנאתן למעוטי מאי א"ר שימי בר אשי למעוטי שאם הניח חלב של שור הנסקל ע"ג מכתו שהוא פטור וכל שכן אוכל חלב חי שהוא פטור. ופירש"י א"ד הא דרבי אבהו אהנאה אתמר והכי דאמיר, כהנאה

הגהות מיימוניות

[ז] והיינו דוקא להרוג בידים אבל אם אומר לו הנח עצמך לזרוק על התינוק ויתמעך או תהרג דהשתא לא עביד מעשה יעבור ואל יהרג דאדרבא אית לן למימר מאי חזית דדמא דחברך סומק טפי דילמא דמא דידך סומק טפי, ועיין בתוספות: [ח] וטעמא משום דלא כתיב בהו אכילה: [ט] בפ"ק דקדושין אם היו עונותיו וזכיותיו מחצה על מחצה וחילול השם בכלל כף העבירות מכרעת ועיין בסמ"ג שם:

מגדל עז

והריגת נפש מישראל עד במקום סכנה. פרק כל שעה (דף כ"ה) ופ' בן סורר ומורה (דף ע"ד): מי שנתן עיניו עד לפרוץ בעריות. סוף פרק בן סורר ומורה (דף ע"ה): כל העובר מדעתו עד הרי זה קדש את השם. זה בתלמוד ובמדרשות בכמה מקומות: ויש דברים אחרים כו' עד סוף הפרק. הכל סוף מסכת יומא (דף פ"ו) גמרא מתניתין דמי שאחזו בולמוס ומקצתו שילהי פרק האומנין בבבא מציעא (דף פ"ג):

בהנאה חלב אין דרך הנאתו אלא בהבערה ולמשוח עורות ולא לרפואה וכ"ש אוכל חלב חי. וכונת רש"י היא דחלב מלבד האכילה אין דרך הנאתו כי אם בהבערה ולמשוח עורות ולא לרפואה. וכונת הכ"ם הוא משום דזה שהניח חלב ע"ג מכתו לגבי דידיה שיש לו מכה הוי דרך הנאתו אלא דכיון דלכ"ע חלב אין דרך הנאתו לרפואה אינו לוקה וכ"ש אוכל חלב חי דאף לגבי האוכל אינו דרך אכילתו. והמתבאר מסוגיא זו הוא דכל איסורי הנאה כל שנהנה מהם דרך הנאתן כגון שהבעיר בחלב שור הנסקל או שמשח ממנו עורות לוקה עליהן אף שלא אכל דכיון דקי"ל דכל מקום שאסר הכתוב האכילה אף ההנאה אסורה כשם שלוקה על האכילה כך לוקה על ההנאה: **והיכא** דמכר או נתן איסורי הנאה אני מסתפק אם לוקה. דאע"ג דכתיבנא דכל שנהנה מן האיסור כדרך הנאתו אף שלא אכל דלוקה מ"מ היה אפשר לחלק דשאני התם שנהנה מגוף האיסור אבל במכירה או נתינה לא. שוב ראיתי דהא ליתא אלא דמוכר ונותן שוין למדליק ולמושח. שהרי נבלה לא למדנו שתהא מותרת בהנאה כי אם מדכתיב לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור ומהתם ילפינן שמותרת בכל הנאות שבעולם אלא ודאי דאין לחלק כלל. (א"ה וזה דעת הרשב"א בחבורו לנדרים דף מ"ז ע"א ועיין בדברי הרב המחבר פ"ה מהל' אישות דין א' ד"ה וראיתי להרא"ש יע"ש). שוב ראיתי בשה"ג פרק כל שעה שכתב בשם ריא"ז דכל איסורי הנאה שמכרן לכותי או שהאכילן לכלבו דהוי דרך הנאתו בכך ולוקה עליהן. וכן דעת התוס' בפרק השור והרועה דף ק"כ ד"ה אלא שכתבו דהנאת חמץ לית בה כרת אלא לאו והן הן דברי התוס' פרק כל שעה דף כ"א ד"ה כל שהוצרכו לתת טעם למה לא יהא נהנה מחמץ בפסח בכרת ותירצו דכי כל אוכל מלא תאכלו לא ילפיק ש"מ דלוקה על הנאתו דהא כתיב לא תאכל חמץ: **אך** ראיתי לרבינו בפ"ה מהל' מאכלות אסורות דין ט"ז שכתב וז"ל כל מאכל שהוא אסור בהנאה אם נהנה ולא אכל כגון שמכר או נתן לכותיים או לכלבים אינו לוקה ומכין אותו מכת מרדות, ע"כ. הרי דס"ל דהנאה בלא אכילה ליכא מלקות. ושם בפי"ד דין י' כתב וז"ל כל האוכלים האסורים אינו חייב עליהן עד שיאכל אותן דרך הנאה כו' כיצד הרי שהמחה את החלב וגמעו כשהוא חי עד שנכוה גרונו ממנו או שאכל חלב חי או שעירב דברים מרים כגון ראש ולענה לתוך יין נסך או לתוך קדרה של נבלה ואכלן כשהן מרים או שאכל אוכל האסור אחר שסריח והבאיש ובטל מאוכל אדם ה"ז פטור, ע"כ. והנה לא הביא בדין זה אלא האוכל שלא כדרך הנאה ולא הביא היכא דנהנה שלא ע"י אכילה. ונראה דרבינו ז"ל לא איירי באיסורי הנאה דוקא אלא רצה לתת כלל לכל האיסורין בין שהן איסורי הנאה בין שאינן איסורי הנאה דכל שאוכל שלא כדרך הנאה פטור. וראיתי למרן גם בכ"מ שכתב ע"ד רבינו וז"ל מימרא דר"י בפ' כל שעה וכלישנא בתרא. ולא הבינותי דבריו שהרי כל החלוקות שהזכיר רבינו מודה בהו לישנא קמא דכיון דללישנא קמא אוכל חלב חי פטור ה"ה לכל הדינים שהזכיר רבינו לפי שאין דרך אכילתו בכך. וכ"ת דמרן ז"ל ס"ל דללישנא קמא לא פטרינן כל שאוכל שלא כדרך אכילה אלא באיסורין שאין בהן איסור הנאה אבל באיסורין שיש בהן איסור הנאה חייב אף שאוכל שלא כדרך אכילה וללישנא בתרא אף באיסורי הנאה בעיא דרך אכילה, וממה שכלל רבינו בדין זה יין נסך שהוא איסור הנאה מזה הכריח מרן דפסק כלישנא בתרא. זה אין הדעת סובלתו דכיון שאינו דרך אכילה מה לי איסורי הנאה מה לי שאינו איסורי הנאה. ועלה בדעתי לומר דמרן ז"ל דקדק ממ"ש רבינו עד שיאכל אותם דרך הנאה ולא כתב דרך אכילה וכלישנא קמא מזה דקדק מרן ז"ל דתפס לישנא בתרא. וגם זה אינו נוח לי דמאחר שכל הפרטים שהזכיר רבינו הם מוסכמים אף ללישנא קמא לא ידקדק בזה לומר כלישנא בתרא ואם איתא דרבינו ז"ל דקדק בדבריו לתפוס כלישנא בתרא היה לו להביא הפרט הנמשך מלישנא בתרא: **והנראה** אצלי בדעת רבינו הוא דס"ל דהני תרי לישני לא פליגי אלא דלישנא קמא למעוטי אתא כל שאוכל שלא כדרך אכילה דהיינו אוכל חלב חי וכל הדומים אליו וזהו הדין שכתב רבינו שם בפי"ד. ולישנא בתרא בא ללמדנו באיסורי הנאה שנהנה ולא אכל שפטור לפי שכל דבר אכילה אין הנאתו אלא דרך אכילה אבל אם הניח חלב של שור הנסקל ע"ג מכתו אינו לוקה. ולאו משום דחלב אין דרך הנאתו כי אם להדליק או למשוח עורות כמו שפירש"י אלא שכל שהוא שלא כדרך אכילה הוי שלא כדרך הנאתו וה"ה לשאר הנאות כגון אם הדליק בחלב שור הנסקל או משח בו עורות ודין זה הוא מ"ש רבינו שם בפ"ה שכל שנהנה ולא אכל אינו לוקה ומה שפרט התם מכירה או נתינה לאו דוקא דה"ה לשאר הנאות אלא לפי שאלו ההנאות הם כתובים בפירוש בתורה שהרי בנבלה הוצרך הכתוב להתיר מכירה ונתינה ובטריפה התיר נתינתה לכלב וממילא שהנאות אלו בשאר האיסורין אסירי מש"ה כתב שאף הנאות אלו אין לוקין עליהן. ואפילו את"ל דפליגי הני תרי לישני מ"מ פסק רבינו כלישנא בתרא והא אמרינן דללישנא בתרא כ"ש אוכל חלב כנראה דיותר פשוט הוא לפטור אוכל שלא כדרך אכילה מנהנה שלא כדרך אכילה ומיהו הדין שכתב רבינו שם בפי"ד הוא מוסכם מכל הלשונות: **וראיתי** לה"ה שם בפ"ח שכתב על מ"ש רבינו דאם נהנה ולא אכל דאינו לוקה וז"ל בפ' כל שעה כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא כדרך הנאתן וכל דבר הראוי לאכילה אין דרך הנאתו אלא דרך אכילה כתקנו ועוד יתבאר פי"ד ואפילו סיכה שהיא קרובה לשתיה אמרו בגמ' גבי רבינא שהיה סך בתו בפרי של ערלה במקום חולי שאין בו סכנה דלאו דרך הנאתה הוא ולפי זה הרי אסור בהנאה כדין חצי שיעור שאסור מן התורה ואין לוקין עליו, ע"כ. (א"ה מכאן תשובה למ"ש הלח"מ פי"א מהל' מעשה הקרבנות ויתבאר בדברי הרב המחבר בפ"א מהל' מעילה יע"ש. ועיין מ"ש הלח"מ ספ"א מהל' חמץ דנהנה מחמץ בשעה שבית מכין אותו מכת מרדות יע"ש ויש מקום לדון דכיון דההנאה בשעות דאורייתא לא לקי ה"נ בשעות דרבנן אין מכין מכת מרדות ומנ"ל לומר דהחמירו בשל דבריהם יותר מבשל תורה. איברא דמדברי ה"ה המוגהים לפנינו שדימה דין ההנאה לחצי שיעור נראה דמכין על ההנאה מכת מרדות): **והנה** דעת הרב ז"ל הוא שכל שנהנה שלא כדרך אכילה חייב שלא כדרך הנאתו. ומ"ש בתחלת דבריו דרך אכילה כתקנו כלל שני הדינים שכתבנו לעיל דהיינו שיהיה דרך אכילה וגם שיהיה כתקנו והיינו הדין הנזכר בפי"ד. ולפי זה מאי דאמרינן בגמ' גבי רבינא דשייף לברתיה בגוהרקי דערלה מידי כדרך הנאתן קא עבידנא אין הכונה לפי שהיה בוסר וכמו שפירש"י אלא שכל הנאה שאינה דרך אכילה מיקרי שלא כדרך הנאתן: ולפי מה שכתבנו בין תבין דברי רבינו הכא בפרקין במ"ש וז"ל אבל שלא כדרך הנאתן כגון שעושין לו רטיה או מלוגמא מחמץ או מערלה או שמשקין אותו דברים שיש בהן מר מעורב עם איסורי מאכל שהרי אין בהם הנאה לחיך ה"ז מותר ואפילו שלא במקום סכנה, ע"כ. דכלל רבינו בדין זה כל הדברים שנכללו במאי דאמרינן בגמ' כל האיסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא כדרך הנאתן. ומ"ש כגון שעירב דבר מר הוא משום שאין דרך אכילה בכך. ודין המלוגמא הוא משום דנהנה בלא ע"י אכילה דחשיב שלא כדרך הנאתו וכמ"ש ה"ה. ומאי דאמרינן גבי רבינא דשייף לברתיה בגוהרקי דערלה דא"ל מידי דרך הנאה קא עבידנא אין הכונה לפי שהיה בוסר וכמו שפירש"י אלא הכונה היא שאמר לו דכיון דראוי לשתיה וסך ממנו מיקרי שלא כדרך הנאתו וכמ"ש ה"ה שכל דבר הראוי לאכילה או לשתיה אין דרך הנאתו אלא באכילה או בשתיה: **וראיתי** למרן בכ"מ שכתב וז"ל ופוסק רבינו כשתי הלשונות דלענין דינא תרוייהו איתנהו, ע"כ. ולא הבינותי דבריו שאם כונתו הוא על מ"ש רבינו דבמקום סכנה שרי אפילו שלא כדרך הנאתו ולזה הוא שכתב דפסק כלישנא קמא. וכי דין זה אנו צריכים ללמוד אותו מלישנא קמא והלא תלמוד ערוך הוא בידינו שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש וקי"ל דבכל מתרפאין. ועוד דלפי מה שכתבנו ע"כ הני תרי לישני פליגי אהדדי דללישנא קמא אף שהוא שלא כדרך הנאתו לא שרי אלא במקום סכנה מדאיצטריך לטעמא דהאי אתתא אמירתא בשעת הסכנה דמיא ורבינו ז"ל פסק כלישנא בתרא לפי הכלל המסור בידינו דהלכתא כלישנא בתרא ותו קשה ע"ד מרן ממ"ש איהו גופיה בפי"ד מהמ"א כנזכר: **ודע** שעדיין אני נבוך בסברת רבינו ז"ל דלפי מה שכתבנו דמ"ש שעושין לו רטיה מחמץ או מלוגמא הטעם הוא משום דכל דבר הראוי לאכילה אין דרך הנאתו אלא דרך אכילה וא"כ ה"ה לסך בשמן של ערלה דמיקרי שלא כדרך הנאתו וכמו שנראה מדברי ה"ה ז"ל דטעמיה דרבינא לפי שהיה סיכה ולא אכילה וכיון שראוי לאכילה כל שסך ולא אכל מיקרי שלא כדרך הנאתו ושרי בחולי שאין בו סכנה, בזה אני תמיה דנהי דמכר או נתן איסורי הנאה אינו לוקה מ"מ אין ספק שאיסורו מן התורה מדאצטריך רחמנא למשרי בנבלה וא"כ ה"ה לשאר הנאות כגון הסך בשמן של ערלה דלא יתכן שיהא חמור נותן לכלבו מסך בשמן וכיון דאיסורו מן התורה איך התירו בחולי שאין בו סכנה וכ"ת דכיון דאין בו לאו או עשה אף שאיסורו מן התורה שרי בחולי שאין בו סכנה. הא ליתא שהרי חצי שיעור דומה להנאת האיסורין וכמ"ש ה"ה ז"ל ולא מצינו בשום מקום שיתירו חצי שיעור בחולי שאין בו סכנה ואדרבא בחולה של סכנה אמרינן שיתנו לו פחות מכשיעור וא"כ יש לתמוה דהאיך התירו שלא כדרך הנאתו בחולי שאין בו סכנה. ומיהו היה אפשר לחלק ולומר דהחמירו בחצי שיעור אף שאין בו לאו משום דחזי לאצטרופי וכדאיתא בר"פ בתרא דיומא אבל שלא כדרך הנאתו דלעולם לא אתי לידי איסור לאו שרי בחולי שאין בו סכנה אף שאיסורו מן התורה. והיינו טעמא דרבינו ז"ל כשרצה לומר שאין מתרפאין באיסורין שלא במקום סכנה כתב כגון שמאכילין את החולה שקצים ורמשים כו'. והנה כל החלוקות שכתב הם באכילה ומדלא כתב נמי הנאה כגון הסך בשמן של ערלה משמע דס"ל דכל שאינו דרך אכילה שרי בחולי שאין בו סכנה דאל"ה לישמעינן רבותא דאף שאינו דרך אכילה אלא הנאה בעלמא לא שרי כי אם במקום סכנה ולפי זה סברת רבינו ז"ל היא נגד סברת הראשונים ז"ל שכולם הסכימו שלא התירו בחולי שאין בו סכנה כי אם איסור דרבנן אבל איסור תורה לא אף שאין בו לאו. ומדברי מרן ז"ל בפרקין נראה דס"ל דגם לרבינו לא התירו כי אם משום דאיסורו מדרבנן: ולפ"ז צריכין אנו לומר דג' חלוקים בדבר. כל שאכל דרך אכילתו זהו מה שהוזהרנו עליו בלאו או בכרת. וכל שלא אכל אלא נהנה ממנו אך הוא דרך הנאתו כגון שמכר או נתן דאף שעומד לאכילה מ"מ עומד נמי לימכר ולינתן וכן הסך בשמן של ערלה דאף שעומד לאכילה עומד נמי לסיכה או לשאר הנאות כגון להדליק את הנר כל שנהנה דרך הנאתו איסורו מן התורה אך אין בו מלקות ולא שום עונש. וכל שאכל שלא כדרך אכילה כגון שעירב דבר מר או שנהנה בהם שלא כדרך הנאתן כגון שעשה מלוגמא מערלה או מחמץ שאלו אין הנאתם לדברים אלו כי הם לאכילה בזה אין בו אפילו איסור תורה כי אם איסורא דרבנן בעלמא ושרי בחולי שאין בו סכנה. ולפי זה רבינא דשייף לברתיה בגוהרקי דערלה אף שהיה חולי שאין בו סכנה הוא משום שהיו אותם הזיתים בוסר ולא היו עומדים לסיכה כמו שפירש"י: **והנה** מלבד מה שיש לדקדק בדברי רבינו כפי פירוש זה שהיה לו ללמדנו בפירוש שכל הנאה שהיא כדרך הנאתם לא הותרה כי אם בחולי של סכנה. עוד אני תמיה בסברא זו ממאי דאמרינן בגמ' דכל האיסורין אין לוקין עליהן אלא דרך הנאתן ואמרינן שבא למעט אם הניח חלב של שור הנסקל ע"ג מכתו ולפי מה שכתבנו מאי איריא הניח חלב ע"ג מכתו דאפילו איסור תורה ליכא לפי שאינו עומד כי אם לאכילה הוה ללמדנו בנהנה כדרך הנאתו כגון סך בשמן של ערלה דאף שאיסורו מן התורה אינו לוקה. וכ"ת דכיון דחלב כשהוא חי אינו עומד לאכילה אם הניחו ע"ג מכתו מיקרי דרך הנאתו הא ודאי בורכא היא דכיון דעומד לאכילה ע"י בישול נמצא שנהנה שלא כדרך הנאתו. ותו דפשיטא דלהניח ע"ג מכתו הוי שלא כדרך הנאתו וההנאה היא להדליק בו או למשוח עורות. וכ"ת לפי מה שכתבנו דחלב חי דרך הנאתו הוא אכילה למה הוצרך רש"י לומר דחלב אין דרך הנאתו כי אם להדליק ודכוותיה תיפוק ליה משום דדרך הנאתו הוא אכילה ע"י בישול. הא לא קשיא משום דרש"י ס"ל דכשם שלוקה על אכילת איסור לוקה ג"כ על הנאתו אף שלא אכל והוקשה לו דאמאי אינו לוקה במניח חלב שור הנסקל ע"ג מכתו משום דנהנה. לזה אמר שההנאה של חלב שהוזהרנו עליו הוא כגון להדליק את הנר ולמשוח בו עורות דהוי כדרך הנאתו אבל להניח ע"ג מכתו לא משום דאינו כדרך הנאתו לפי שאינו עומד לכך. אך כפי סברת רבינו דאף אם נהנה כדרך הנאתו אינו לוקה א"כ אמאי נקט אם הניח חלב של שור הנסקל ע"ג מכתו שאין איסורו כי אם מדרבנן היה לו ללמדנו שאינו לוקה אף במקום שיש בו איסור תורה. ועוד יש לתמוה בדברי ה"ה במ"ש ואפילו סיכה שהיא כשתיה אמרינן בגמ' גבי רבינא כו' דלאו דרך הנאתן הוא, ע"כ. ומה ענין זה לזה דהתם דרבינא נהנה שלא כדרך הנאתו לפי שהיה בוסר אבל הכא קיימינן בנהנה בדרך הנאתן, והחילוק הוא מבואר שזה איסורו מן התורה וזה אין איסורו כי אם מדרבנן. וכבר ראיתי להרב בלח"מ שעמד בדברי ה"ה הללו והרואה יראה כמה יש מדוחק בדבריו יע"ש: **אך** לפי הדרך הראשון שכתבנו מתיישב הכל דלרבינו ז"ל אין באיסורין כי אם שתי חלוקות. האחת היא האוכל דרך אכילה שהוא מה שהוזהרנו עליו בלאו או כרת והשנית היא הנהנה ולא אכל דאין בו לאו אך איסורו דבר תורה ואין חילוק בנהנה אם הוא כדרך הנאתו או לא אלא כל ההנאות שוין הם דליכא בהם לאו אך אסורים מן התורה ודין ההנאה היא כדין חצי שיעור וכן האוכל שלא כדרך אכילה דינו שוה לנהנה. ובזה אתו דברי ה"ה כפשטן דההיא דרבינא לאו משום שהיה בוסר נגעו בה כי אם לפי שהיה ראוי לאכילה: **ודע** דאחר שכתבנו לעיל דלדעת רבינו הנהנה באיסורי הנאה אינו לוקה ויהיה הטעם כמ"ש ה"ה ז"ל או משום דהנאה לא כתיבא בהדיא כי אם מדרשא ודוקא האכילה שכתובה בפירוש לוקה אך ההנאה שלא בא איסורה בפירוש כי אם מדאצטריך קרא להתיר נבלה בהנאה אינו לוקה. מ"מ הדבר קשה עלי הא בבשר בחלב דרחמנא אמר תלת זמני לא תבשל ואמרינן דחד לבישול וחד לאכילה וחד להנאה וא"כ כשם שלוקה על האכילה אמאי לא ילקה על ההנאה שהרי חד לא תבשל פירושו הוא כאילו כתיב לא תהנה וא"כ אמאי לא ילקה על ההנאה. וראיתי להרמב"ן בהשגותיו שכתב בשורש שני וז"ל וכן אוכל בשר בחלב והנהנה ממנו לוקין ואינן נזכרים בתורה ע"כ. ודע שאף לדעת הרמב"ן שהנהנה מבשר בחלב לוקה אין לומר שהאוכל בשר בחלב ילקה שתים אחת משום אוכל ואחת משום נהנה וראיה לדבר מהא דאמרינן במכות דף כ"א המבשל גיד הנשה ביו"ט בחלב ואכלו לוקה חמש ואם איתא ילקה שש משום הנאה. (א"ה כ"כ הפר"ח א"ח סי' תמ"ג ועיין לקמן ד"ה והנה) ואע"ג דבכל האיסורין אם נצטרף בדבר אחד שני לאוין לוקה שתים וכמ"ש רבינו בפ"ז מהל' ע"ז דין ב' וכל הנהנה באחד מכל אלו לוקה שתים כו' מ"מ נראה דלא דמו דשאני הכא בבשר בחלב דאכילה נמי הנאה היא והו"ל כאלו כתב קרא לא תהנה בבשר בחלב בשום הנאה לא על ידי אכילה ולא ע"י הנאה שלא ע"י אכילה וכמ"ש רבינו בס' המצות מל"ת סי' קפ"ח. ולפי זה אם אכל לוקה על לאו דאכילה ואם נהנה לוקה על לאו דהנאה אך לרבינו דס"ל דגם בבשר בחלב אינו לוקה על ההנאה לא ידעתי טעם הדבר. (א"ה עיין בדברי הרב המחבר פי"א מהל' טומאת אוכלין דין י' דפשיטא ליה טעמא ועיין בלח"מ פ"ט מהמ"א ד"ה לא שתק דכתב דטעמא משום דאיסור הנאה נפקא לן מלא תבשל וכיון דמוקמינן ליה בהם אינו ענין ודאי דלא לקי כנראה מדברי התוס' דפרק איזהו נשך. וכ"כ עוד הרב הנזכר באותו פרק ד"ה שאין כאן יע"ש. ומדברי התוס' שרמז הרב לא מוכח מידי דס"ל דדבר הלמד בהם אינו ענין דאינו לוקה כמו שיראה המעיין ותו דבהדיא אמרינן בפרק שבועות שתים דף כ"א דנשבע לשקר לוקה אף שאין בו מעשה מדכתיב לשוא לשוא שתי פעמים אם אינו ענין לשוא תנהו ענין לשקר ויש ליישב ודוק). וראיתי לרבינו ז"ל בס' המצות שהאריך הרבה לתת טעם למה לא מנה מניעת הנאה למצוה בפני עצמה וכתב מפני שהיא והאכילה ענין אחד כי האכילה מין ממיני ההנאה כו'. והנה טעם זה יספיק להיותו סיבה שלא נמנה מניעת ההנאה למצוה בפני עצמה אך לא יועיל טעם זה לומר דלא ילקה הנהנה מבשר בחלב והדבר צריך אגלי תלמוד. (א"ה והפר"ח א"ח סי' תמ"ג כתב דאפשר דס"ל לפסוק כההוא תנא דאיסור הנאה מייתי ליה בק"ו ואין עונשין מן הדין יע"ש. ויש לתמוה דמבואר בס' המצות שם דמתלתא לא תבשל נפקא ליה כמו שיע"ש. ואין לומר דבחיבורו הדר ביה מהיא ופסק כאיסי בן יהודה שהרי כתב בכמה דוכתי דבבשר בחלב לוקה אף שלא כדרך אכילתו ודוק. ובס' החינוך פ' כי תשא יהיב טעמא דנהנה לא לקי כיון דאפשר לעבור מבלי מעשה ובס' יבין שמועה דף ע"א מייחס כלל זה להרמב"ם. ועיין בדברי הרב המחבר פ"ד מהל' מלוה ולוה דין ו' שהאריך בזה ועיין בס' דרשותיו בדרך מצותיך ח"ד יע"ש). עוד ראיתי לרבינו ז"ל שכתב שם וז"ל ואלו מנינו שתי מצות בבשר בחלב היה ראוי כמו כן בחמץ ובערלה ובכלאי הכרם שיהיה בכל אחד מאלו שתי מצות אם איסור הנאה מצוה בפני עצמה כו'. ולא ידעתי מה ענין זה לזה דבכל האיסורין לא באה אזהרה מיוחדת באיסור ההנאה אבל בבשר בחלב **באה אזהרה מיוחדת באיסור ההנאה וא"כ ראוי הוא שנמנה מניעת ההנאה בבשר בחלב למצוה בפני עצמה**

ענוס ואף דהם שלא כלל הכתוב איסור ההנאה בבשר חלב בכלל אכילה הוא להיבה אחרת והוא לפי שהכתוב רצה לאסור האכילה אף שהיא שלא כדרך אכילתה וכמ"ש רבינו שם. מ"מ אין הנדונים דומין ולא ראי זה כראי זה וכמבואר. וראיתי להסמ"ג לאוין רנ"ט שלדד לומר שראוי שנאמר לא תבשל גדי לאיסור הנאה ולא נכלול אותו בכלל אכילה. ועיין בזוהר הרקיע סי' קל"ז שהקשה בדברי רבינו ז"ל שלא מנה לאו בפני עצמו הנאת בשר בחלב ע"ש: וראיתי להרא"ם בתוספותיו על הסמ"ג בהל' המן שעמד על מה שכתבנו אלא שהביא אותה סוגיא דמכות שכתבנו לעיל והיה וכתב וז"ל ואילו משום הנאה לא קאמר ולא נתברר לי הטעם כו'. והנה דברים אלו אינם דברי הר"ם שהס' המצות אלא הם דברי הרא"ם ולעיקר קושיתו כבר כתבנו לעיל דלא יתכן להלקות האוכל בשר בחלב שתים משום אוכל ומשום נהנה מאחר שהאכילה וההנאה הוא דבר אחד. וממרוצת דברי הרא"ם שם נראה שתמה על כל איסורי הנאה למה לא ילקה עליהם וזו שכתב בתחלת דבריו ובענין איסור ההנאה לא מצאתי שום אחד מהפוסקים שיאמר שהנהנה לוקה כו' ובסוף דבריו כתב אבל מצאתי בתוס' כו' וכתב בסוף הענין וז"ל ומשמע דסיכא דכתיב לא תאכלו הנהנה בו לוקה מן התורה. ולא ידעתי איך לא הביא דברי רבינו שבפ"ח מהל' מ"א שכתב בפירוש שהנהנה מאיסורי הנאה אין בו מלקות ודברי ה"ה שם שנתן טעם לדבר וצ"ע: והנה אף שלכאורה דברי רבינו ז"ל שלא חייב מלקות בנהנה מבשר בחלב הם תמוהים. נראה שיש להכריע סברתו מסוגיא דתנן פ"ג דכריתות (דף י"ג) יש אוכל אכילה אחת וחייב עליה ארבע חטאות ואשם אחד טמא שאכל חלב והיה נותר מן המוקדשין כו', (א"ה מכאן מוכח כדברי הרב המחבר שכתב לעיל דהאוכל בשר בחלב אינו לוקה על הנאה דאל"כ בטהור נמי משכחת לה דמקרא דלא תוכל לאכול ילפינן איסור אכילה והנאה כמבואר בס' המצות מל"ת סי' קמ"ו דמה לי שלש חטאות ושני אשמות מה לי ארבע חטאות ואשם אחד ה"ה יש אוכל כזית ומביא עליו חמשה קרבנות. וא"נ משום נותר הוה לן לחיובים על אכילתו והנאתו מדכתיב לא יאכל כי קדש הם כמבואר פי"ח מהל' פסולי המוקדשין דין י' וכל היכא דכתיב לא יאכל לכ"ע איסור הנאה במשמע א"נ בטהור ובקדשים שנטמאו דאזהרתיה נפקא לן מדכתיב והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל כמבואר שם דין י"ב אלא ודאי ע"כ לומר דכל היכא דלקי משום אכילה לא לקי על ההנאה כנ"ל). וביארו בגמ' דאף דקי"ל דאין איסור חל על איסור מ"מ שאני הכא דאיסור מוסיף הוא וביארו דטעמא דחל איסור קדשים על איסור חלב הוא משום דכיון דאקדשיה ונתוסף בו איסור הנאה איתוסף נמי לגבי חלב: ויש לתמוה דבפ' כל הבשר דף קי"ג אמרינן המבשל חלב בחלב רבי אמי ור' אסי חד אמר לוקה וח"א אינו לוקה. והמתבאר שם בסוגיא הוא דלכ"ע אין איסור בשר בחלב חל על חלב. ולפי סוגיא דכריתות יש לתמוה דהא איסור מוסיף הוא דהשתא נאסר בהנאה וא"כ אמאי לא חייל איסור בשר בחלב על איסור חלב. וליכא למימר דיש חילוק בין קרבן למלקות דהא ודאי ליתא. והנה רבינו העתיק משנה זו דכריתות בספי"ד מהמ"א לענין מלקות. ולסברת רבינו ז"ל ניחא דע"כ לא חשיב הנאה איסור מוסיף אלא היכא דלוקה על ההנאה וכגון ההיא דמוקדשין דמיגו דלוקה על ההנאה לוקה ג"כ על האכילה אבל בבשר בחלב דליכא מלקות בהנאה לא שייך ביה איסור מוסיף. אך לסברת החולקים על רבינו דס"ל דבכל איסורי הנאה לוקין על ההנאה וכ"ש בבשר בחלב לא ידעתי טעם נכון למה לא יתחייב האוכל חלב שבשל בחלב שתים משום איסור מוסיף וצ"ע. ועיין מ"ש רבינו בפירוש המשנה שם בכריתות יע"ש. (א"ה ועיין מ"ש התוס' חולין דף ק"א ע"א ד"ה איסור שכתבו דהנאה לא חשיב איסור מוסיף אלא איסור חמור בעלמא ועיין בלח"מ פ"ט מהמ"א ד"ה שאין כאן ויתבאר לקמן פי"ד מהמ"א):

שם אבל שלא כדרך הנאתן כגון שעושין לו רטיה או מלוגמא מחמץ או מערלה כו' ה"ז מותר. זה יצא לו לרבינו ז"ל מסוגיא דפרק כל שעה דף כ"ה מר בריה דרב אשי אשכחיה לרבינא דשייף לברתיה בגורקי דערלה א"ל אימור דאמור רבנן בשעת הסכנה שלא בשעת הסכנה מי אמור א"ל האי אשתא צמירתא נמי כשעת הסכנה דמיא איכא דאמרי א"ל מידי דרך הנאה קא עבידנא. ופירש"י גורקי דערלה בוסר זיתים קטנים. דרך הנאתו לאחר שנתבשלו ויצא שמנן בבית הבד ע"כ. והנה במאי דפליגי הני תרי לישני אפשר לומר באחד משני פנים. האחד הוא דלישנא קמא ס"ל דהני גורקי אף שהם זיתים קטנים מ"מ כיון שיוצא מהן שמן חשיב דרך הנאתן ומש"ה אמר אימור דאמור רבנן כו' והשיב לו דשעת הסכנה היה, ולאיכא דאמרי הני גורקי הוו שלא כדרך הנאתן ולפי זה כל שהוא כדרך הנאתו אסור לכ"ע בחולי שאין בו סכנה. וכל שהוא שלא כדרך הנאתו מותר לכ"ע בחולי שאין בו סכנה. ואפשר עוד לומר דלישנא קמא ס"ל דהני גורקי הוו שלא כדרך הנאתן אלא דס"ל דאף דהוו שלא כדרך הנאתן מ"מ אסור בחולי שאין בו סכנה משום דסבירא ליה דנהי דאין לוקין מ"מ אסור מן התורה והוי כדין חצי שיעור שאסור מן התורה ואין לוקין עליו ולישנא בתרא ס"ל דכיון דהוי שלא כדרך הנאתן שרי בחולי שאין בו סכנה. ואפשר דלהאי לישנא אף שיהא אסור מן התורה מ"מ כיון שאין בו לאו שרי בחולי שאין בו סכנה א"נ דס"ל דכל שהוא שלא כדרך הנאתן אין איסורו כי אם מדרבנן ומש"ה שרי בחולי שאין בו סכנה. ונלוקה זו נוטה אלי דכל שהוא שלא כדרך הנאתן אין איסורו כי אם מדרבנן שאם היה איסורו מן התורה אף שלא היה בו לאו לא היו מתירין אותו בחולי שאין בו סכנה וכ"כ התוס' בפ"ג דשבועות דף כ"ב ד"ה איתרא דכל שלא כדרך הנאתן אפילו איסור בעלמא מדאורייתא ליכא אלא מדרבנן. ולפי זה מ"ש התוס' בפ"ק דע"ז דף י"ב ד"ה אלא דהא דאמרינן כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא כדרך הנאתן מ"מ איסורא מיהא איכא וחזרו ושנו בלשון הזה וכתבו ואפילו את"ל דמלקות ליכא איסורא מיהא איכא אין הכוונה איסור תורה אלא איסורא דרבנן וכ"כ התוס' בשבועות דף כ"ג ד"ה דמוקי:

וראיתי להתוס' בפ"ב דקדושין דף נ"ו עלה דההיא דאמרינן המקדש בערלה אינה מקודשת שהקשו ואמאי אינה מקודשת הא שרי ליהנות ממנו שלא כדרך הנאתן כדאמרינן בפ' כל שעה ותירצו יע"ש, (ומה שיש לפלפל בתירוצם הלא הוא כמוס לקמן בהל' אישות פ"ה יע"ש), ובעיקר קושייתם דבריהם תמוהים דבפ' כל שעה לא אמרינן אלא דליכא מלקות אבל איסורא איכא וכן יש להוכיח מההיא דמר בר רב אשי שכתבנו לעיל וכמ"ש הם עצמם בע"ז ובשבועות כנזכר ואיך כתבו הא שרי דמשמע דמותר לגמרי. ואם כוונתם לומר דשרי מן התורה וכיון דאין איסורו כי אם מדרבנן תופסין לקדושין. גם בזה אני תמה דהא קי"ל דהמקדש באיסורי הנאה אף שאיסורו מדרבנן אינה מקודשת וכמו שפסק רבינו רפ"ה מהל' אישות יע"ש. ואף לדברי החולקים דס"ל דבאיסורי הנאה דרבנן מקודשת ותלו עצמם באותה סוגיא דחולין שנשחטו בעזרה דאיתא בפ"ב דקידושין דף נ"ח הייטו רוקא באיסורין דרבנן דאין להם עיקר מן התורה אבל כל שיש לו עיקר מן התורה אף שאיסורו מדרבנן אינה מקודשת וכדמוכח מההיא דרב גידל דאמר בפ"ק דקידושין המקדש משם שבות ולמעלה כתני קודנייתא דאין חוששין לקדושיו וכבר הסכימו שם כל הראשונים ומכללם התוספות ז"ל דלכ"ע שבות דאורייתא ותמן דרבנן או שבות דרבנן והמן דאורייתא דאין חוששין לקדושיו ולא נחלקו אלא בשבות דרבנן ותמן דרבנן. ולפי זה פשיטא דאיסור תורה שלא כדרך הנאתן לא גרעי מההיא דרב גידל. סוף דבר מדברי התוס' תמוהים הם בעיני. שוב ראיתי להריטב"א בחדושיו שתמה בדברי התוס' הללו מהטעם שכתבנו ועי' בהר"ן שם. (א"ה עיין מ"ש הרמ"ז בס' כפות תמרים דף כ"ג ע"א) וכן נראה דס"ל להתוס' דכל שלא כדרך הנאתן שרי לגמרי ממ"ש בפ' כל שעה דף כ"ח סוף ד"ה אין וז"ל ולתירוץ קמא קשה הא חזי בעיניה שלא כדרך הנאה ע"כ ואם היה שום צד איסור שלא כדרך הנאתן ליכא קושיא כלל לתירוץ קמא: וכן יש ללמוד ממ"ש התוס' פ"ב דפסחים דף כ"ח ד"ה ותנן וז"ל א"נ מתניתין דהכא אתי שפיר כרבנן דהתם דאמרו לו אף היא נעשה זבל ומגדל למחים ורחמנא אמר לא ידבק וכא דשרו הכא היינו משום דבחמץ כתיב לא יאכל והיינו אסור אלא כדרך הנאה וכה"ג לאו דרך הנאה היא אבל בע"ז לא כתיב אכילה ואסור אפילו שלא כדרך הנאה ע"כ ובעין זה כתבו התוס' פ"ג דע"ז דף מ"ג ד"ה אמרו. ומיהו אפשר היה לדחות דהכונה היא שאינו איסור תורה בחמץ שלא כדרך הנאה וע"כ לא קאמרי רבנן דאף היא נעשה זבל כו' דקא סברי זה וזה גורם אסור אלא באיסור תורה ומש"ה בע"ז דאיכא איסור תורה בשלא כדרך הנאה חששו אבל בחמץ דליכא איסור תורה לא חששו. ועוד דהא דקאמרי רבנן אף היא נעשה זבל השתא בעלמא היא ולא חששו כי אם באיסור תורה אך פשט דברי התוס' שכתבו ואינו אסור אלא כדרך הנאה מורה באצבע דס"ל דליכא איסור כלל ומה גם שכבר כתבתי לעיל אכן הוא דעת התוספות בקצת מקומות כנזכר. ודע דמהרש"ל בח"ב בחידושיו לשבועות על מ"ש התוס' שם דף כ"ג ד"ה דמוקי שכתבו ועוד דמצו לאוקמי שלא כדרך הנאתן כו' כתב דלר"ש דאמר כל שהוא למכות ה"ה שלוקה אף שלא כדרך הנאתן וכן לר"ע דאמר אדם אוסר עצמו בכל שהוא ה"ה אף שלא כדרך הנאתן וכ"כ מהרש"ל יע"ש. ואף שאני חלוק עמהם מ"מ מודינא דמאן דאית ליה דעל כל שהוא לוקה שלא כדרך הנאתן איסור תורה איכא דומיא דחצי שיעור לדידן. (א"ה ועיין במ"ש הרב המחבר פ"ד מהל' שבועות). ויש להסתפק גבי מעילה דקי"ל דהנהנה מן ההקדש מעל אם נהנה שלא כדרך הנאתו אם מעל או לא, וראיתי להתוס' בפ"ב דפסחים דף כ"ו אהא דאמרינן התם שאני היכל דלתוכו עשוי ופירש"י ואין הנאת צלו נאסרה שאין זה דרך הנאתו שכתבו וז"ל וא"ת והא לא כתיב אכילה ואפילו שלא כדרך הנאה יהא אסור וי"ל דמעילה יליף חטא חטא מתרומה ובתרומה כתיב אכילה, ע"כ. הרי מבואר בדבריהם דמעילה נמי בעינן שימעול כדרך הנאתו משום דאכילה כתיב בה כיון דיליף מתרומה והו"ל כאלו כתיב במעילה אכילה. ויש לדקדק ממ"ש רבינו בפ"ה מהל' מעילה דין ה' וז"ל הדר במערת הקדש או בצל אילן או שובך של הקדש אע"פ שנהנה לא מעל ע"כ. ולכאורה נראה דטעמא דלא מעל הוא משום דהוו מחובר לקרקע שהרי כל סעיף זה בדין זה קא עסיק דאין מעילה במחובר. וא"כ יש לתמוה דהתינח צל אילן דאצטריך לטעמא דמחובר משום דאילן נמי לצל עביד וכמ"ש התוס' שם בפסחים וכדבעינן למימר לקמן אך גבי צל שובך למה לי טעמא דמחובר תיפוק ליה דשובך לתוכו עשוי והיושב בצלו הוי שלא כדרך הנאתו וליכא מעילה:

ונראה במה שנדקדק עוד בדברי רבינו דלמה לא התנה באלו ג"כ שאם היה תלוש ולבסוף חברו דאיכא מעילה וכמו שכתב גבי בית. וגבי שובך פשיטא דשייך תלוש ולבסוף חברו שהקדיש עצים ועשאם שובך. גבי אילן נמי משכחת לה שהקדיש יחור ונטעו. והנראה אצלי הוא דטעם צל אילן או שובך לאו משום מחובר הוא אלא משום דשלא כדרך הנאתו הוא ולא ס"ל כסברת התוס' דאשרה הנאתה כדרכה היא לצל. והנה רבינו ז"ל בתחלה כתב ג' דינים שאין בהם שום תנאי אלא לעולם ליכא בהו מעילה והם הדר במערת הקדש דאין הפרש בין הקדיש קרקע ועשאו מערה להקדיש מערה עשויה משום דגבי מערה לא שייך תלוש ולבסוף חברו. ואח"כ כתב או בצל אילן או שובך דלא מעל ובהני נמי אם הקדישם בתלוש אין בהם מעילה משום דפטורים משום דהוו שלא כדרך הנאתן. ואח"כ כתב דין המקדיש בית שיש חילוק בין מקדיש בית בנוי למקדיש עצים ואבנים ועשאן בית. וזה שרבינו עשה לג' דינים הראשונים דין אחד שהיה בהם אע"פ שנהנה לא מעל וחזר וכתב דין הבית דלא מעל. ועיין בתוספתא סוף פ"ק דמעילה שלא יכולתי ליישבה בלתי הגהה. ועיין מ"ש רבינו בסוף הל' מעילה דין ד' כשבונין כו' גזרה שמא יהנה בצל הבנין כו' ולפי סברת התוס' דכל הנאה שלא כדרכה מותרת צ"ל דבנין זה הוא כגון שעשו חומה אחת לצל ונמצא שדרך הנאתה הוא לישב בצלה. אך כפי מה שכתבנו מהסכמת הראשונים ז"ל שדברים הם כפשטן דאף בבנין שאינו עשוי לצל איסורא דרבנן מיהא איכא והשתא זו דשמא יהנה בצל הבנין עיין בספ"ג דמעילה וכמ"ש רש"י והתוס' שם ודו"ק: עוד כתבו התוס' שם בפ' כל שעה (דף כ"ו) וז"ל והא דאסר בפ' כל הצלמים לישב תחת אשרה משום דאשרה לצל עשויה והיא דרך הנאה ועוד דגבי ע"ז לא כתיב אכילה, ע"כ. וכפי הנראה דהתוס' הם מסופקים אם לוקין בע"ז שלא כדרך הנאתן או לא. ובפ"ק דע"ז (דף י"ב) ד"ה אלא נסתפקו בדין זה יע"ש. (א"ה וז"ל התוס' שם דהא דאמרינן כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן אלא כדרך הנאתן מ"מ איסורא מיהא איכא ושמא בע"ז אפילו ללקות נמי לקי מידי דהוה אכלאי הכרם כו' ובע"ז נמי לא כתיב בה אכילה בדאורייתא אלא בדברי קבלה דכתיב ויאכלו זבחי מתים ואע"ג דכתיב אשר חלב זבחימו יאכלו מ"מ לא הוזכרה אכילה אלא איסור רק בדברי קבלה דאיתקש זבח למת. ועיין בתוס' פ' מרובה (דף ע"ב) ד"ה דאי שדקדקו מאותה סוגיא דאיסור אכילה בתקרובת ע"ז הויא דאורייתא וביארו דבריהם דהיינו משום דהוקשה למת וזה סותר דבריהם שבכאן תו ק"ל במאי דנסתפקו אי תקרובת ע"ז אסור בהנאה מדאורייתא ועל זה כתב וז"ל ואין להקשות דאי איסור באכילה דאורייתא היינו ע"כ משום דהוקשה למת מהאי טעמא תיאסר בהנאה כמת וי"ל כיון דכתיב ויאכלו זבחי מתים לאכילה איתקיש ולא להנאה, ע"כ. וכיוצא בזה כתב הרשב"א פ"ק דקדושין (דף נ"ז) וק"ל מהא דאמרינן בפ' אין מעמידין (דף כ"ט) דיין נסך אסור בהנאה דכתיב אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם מה זבח אסור בהנאה כו' זבח גופיה מנ"ל דכתיב ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים מה מת אסור בהנאה אף זבח נמי אסור בהנאה כו' ואיך כתבו דלאכילה איתקש ולא להנאה וצ"ע. ועיין מ"ש הריטב"א פ"ב דקדושין (דף נ"ז) בסוגיא חולין שנשחטו בעזרה שכתב דתקרובת ע"ז איתקש לזבחי מתים לגבי הנאה ואכילה יע"ש) וכן כתבו התוס' בפ' אין מעמידין (דף ל"ב) ד"ה והיוצא יע"ש. אלא שאני תמיה דאם איתא דלוקין על ע"ז שלא כדרך הנאתן אמאי לא קאמר אביי בפרק כל שעה הכל מודים בע"ז והתוס' שם הוקשה להם מחולין שנשחטו בעזרה ומבשר בחלב אמאי לא הוציא אותה אביי מהכלל כמו שאכתוב דבריהם לקמן בס"ד ולא ידעתי אמאי לא הוקשה להם מע"ז. ועיין מ"ש התוס' פסחים (דף כ"ח) ד"ה ותנן ובפ"ג דע"ז (דף מ"ג) אהא דתנן התם ר' יוסי אומר שוחק וזורה לרוח או מטיל לים אמרו לו אף היא נעשה זבל כתבו התוס' וז"ל ואין להקשות דרבנן אדרבנן דהכא חיישי רבנן לזבל ואילו גבי חמץ בפ' כל שעה אמרי רבנן מפרר וזורה לרוח דיש לחלק גבי חמץ כתיב לא יאכל והילכך אינו אסור אלא כדרך הנאה גמורה אבל בע"ז כתיב לא ידבק בידך מאומה מן החרם ואפילו כל דהו א"נ רבנן דהתם היינו ר' יוסי דהכא, עכ"ל. ויראה דמ"ש בשם ר"י דרבנן דחמץ היינו ר"י דע"ז הוא משום דס"ל לר"י דאין חילוק כלל בין ע"ז לשאר איסורין ולפי התירוץ הראשון יש חילוק. ויש לדקדק לתירוצו של ר"י דמכר דרבנן דחמץ הוא ר' יוסי דע"ז ולפי זה רבנן דע"ז ס"ל דחמץ אינו זורה לרוח משום דנעשה זבל. ולפי מה שכתבנו לעיל דס"ל לתוס' דכל שלא כדרך הנאה שרי לגמרי אמאי אסרי רבנן נהי דס"ל זה וזה גורם אסור אבל הכא ליכא גורם דאיסור בשלא כדרך הנאה. ואם היינו אמרינן דר"י ס"ל דכל שלא כדרך הנאה איסורא דרבנן מיהא איכא ניחא דטעמייהו דרבנן הוא דכיון דאיכא איסורא דרבנן הו"ל זה וזה גורם ואסור וס"ל דזה וזה גורם אסור אפילו במידי דרבנן אלא שלפי זה צ"ל דלפי התירוץ השני נמי הכי ס"ל דלעולם יש איסור בכל האיסורים אף שלא כדרך הנאה אלא שמה שחידשו הוא דבע"ז איכא איסור תורה ומש"ה החמירו חכמים דדוחק הוא בעיני לומר דשני התירוצים הללו פליגי בעיקר הדין אי איכא איסור דרבנן בשאר איסורין שלא כדרך הנאתן או לא: ודע דאני תמיה בדברי התוס' הנזכר שהקשו מההיא דכל הצלמים שאסור לישב תחת אשרה דמה הוקשה להם דאף דנימא דבע"ז נמי בעינן דרך הנאה והויא דאשרה הוי שלא כדרך הנאתן מ"מ לא יבצר מהיות איסורא דרבנן וכמ"ש לעיל. וא"ת אדרבה לסברת התוס' הייעינהו מהסוגיא עצמה שאביי רצה להביא ראיה לסברתו מריב"ז שהיה יושב בצלו של היכל ודורש כל היום ודחה רבא ראיה זו משום דשאני היכל דלתוכו עשוי ואם איתא דאף שלא כדרך הנאה איסורא מיהא איכא היכי הוה עביד הכי ריב"ז וא"כ ע"כ אית לן למימר כאביי דלא אפשר וקא מכוין שרי. אי מהא לא איריא שהרי בגמ' סמוך לזה אמרינן והסברא והאמר ריב"ל משום בר קפרא קול ומראה וריח אין בהם משום מעילה. ופירש"י הם דכיון דמדאורייתא שרי כי לא אפשר כגון הכא לא אטרחינהו רבנן. אלמא ס"ל לרש"י דבאיסור דרבנן אף רבא מודה דשרי וא"כ כשתירץ בגמרא שאני היכל דלתוכו עשוי הכונה היא דכיון דליכא כ"א איסורא דרבנן היכא דלא אפשר וקא מכוין שרי ואף לסברת התוס' שדחו דברי רש"י וס"ל דאף באיסור דרבנן ס"ל לרבא דאסור. מ"מ הרי כתבו דהיכא דהוא לצורך כגון לתקן בית קדשי הקדשים סברא הוא דאפילו איסורא דרבנן ליכא. וא"כ ה"נ גבי ריב"ז צורך גדול היה בדבר שהיה צריך לדרוש לרבים הלכות הפסח ומש"ה אפילו איסורא דרבנן ליכא. והכור הייתי ליישב תחלת דברי התוס' פ"ג

מגנה

ע' רש"י הפסחים [illegible] אין אדם [illegible] אלא דרך אכילה [illegible] בעי' דרך אכילתו

הנאה זו. דמה שהקשו וקא לא כתיב אכילה הכונה היא דכיון דלא כתיב אכילה ע"כ איכא איסור מן התורה וא"כ אין הותר איסור תורה משום צורך ת"ח. אך מה שסיימו והקשו מההיא דפרק כל הצלמים דאסור לישב תחת אשרה לא יכולתי ליישב דבריהם. ולפי הנראה דהתוס' ס"ל דכל שלא כדרך הנאה שרי לגמרי וכמו שנראה מדבריהם בפ"ב דקדושין כדכתיבנא לעיל. גם מדברי רש"י שכתב ואין הנאה צלו נאסרת דאין זה דרך הנאתו משמע דס"ל דליכא איסור כלל. וכן נראה ממ"ש התוס' ס' כל הצלמים (דף מ"ח) וז"ל לא ישב בצלה ולא דמי לצלו של היכל דהתם היכל לתוכו עשוי אבל אשרה עשויה לצל א"נ תומר דע"ז שאני ע"כ. והנראה אצלי מדברי התוס' הללו דלפי שני התירוצים ליכא בע"ז איסור תורה בשלא כדרך הנאה אלא שלפי התירוץ הא' ע"ז ושאר איסורין שוין הם ולפי התירוץ השני חכמים החמירו בע"ז לאסור אף שלא כדרך הנאה מה שלא עשו כן בשאר איסורין: ודע דאף שכתבנו לעיל ליישב הסוגיא אליבא דמ"ד דכל איסור הנאה אף שלא כדרך הנאתן איסורא מיהא איכא ותמהנו על מה שנראה מדברי התוס' דאפילו איסור דרבנן ליכא. מ"מ עדיין יש לדקדק בסוגיא זו דאמרה דרבא דאסר הביא ראיה לדבריו מדתניא לולין היו פתוחים בעליית בית קדשי הקדשים שבהם משלשלין את האומנים בתיבות כדי שלא יזונו עיניהם מבית קדשי הקדשים. הנה לכאורה נראה דודאי רבא לא נעלם ממנו ההיא דקול ומראה וריח אין בהם משום מעילה. אלא דהוא ס"ל דכיון דהא מיהא איסורא איכא א"ה היו משלשלין אותם בתיבות ואביי הקשה אליו דכיון דלית בהו מעילה משום מעלת דבית קדשי הקדשים הוא דאי לאו משום מעלה לא היו אוסרים אפילו כפי סברתך כיון שהוא לצורך. ויש לדקדק דלרבא דס"ל דמשום צורך לא יש היתר א"כ איך יתיישב לפי דעתו ההיא דריב"ז ובשלמא לסברת התוס' דאית להו דכל שלא כדרך הנאתו ליכא איסור כלל ניחא דלרבא ההיא דריב"ז הוא משום דליכא איסור כלל וההיא דלולין הוא מן הדין הגמור ולאו משום מעלה. אך לסברת החולקים דס"ל דאף שלא כדרך הנאה איסורא דרבנן איכא וא"כ ע"כ לרבא ההיא דריב"ז מה שהותר לו הוא משום שהיה בו צורך מצוה וא"כ יש לתמוה דכיון דרבא מודה דמשום צורך מצוה יש להתיר היכא דלא אפשר מה ראיה הביא לדבריו מההיא דלולין דהא לדידיה נמי לא ניחא דכיון שהיה בו צורך היה מותר וע"כ משום מעלה הוא ודוחק לומר דרבא ס"ל דיש לחלק בין צורך לצורך וההיא דריב"ז היה צורך גדול. עוד אני תמיה מהא דאמרינן התם איכא דאמרי אמר רבא מנא אמינא לה דאמר בר קפרא קול ומראה וריח אין בהם משום מעילה הוא דליכא הא איסורא איכא מאי לאו לאותם העומדים בפנים כו' דהיכי ס"ד דרבא דמיירי לאותם העומדים בפנים וטעמא דאיסורא הוי משום דלא אפשר וקא מכוין והא ריב"ז היה יושב בצלו של היכל ואף א"ל בשלא כדרך הנאתו היה מ"מ איסורא מיהא איכא וע"כ טעמא דהיתרא הוא מש"ס צורך וא"כ ע"כ ההיא דקול ומראה וריח דאיכא איסורא הוא לעומדים בחוץ דלעומדים בפנים פשיטא דשרי דאין לך צורך גדול מזה שהם צריכים לעמוד שם כדי לשמש ובשלמא לסברת התוס' ניחא דס"ל לרבא דלעולם לא הותר שום איסור משום צורך מצוה וטעמא דריב"ז הוא לפי שלא היה כדרך הנאה וכה"ג ליכא איסורא כלל אך לסברת החולקים כדבר הוא תמוה בעיני. והנראה אצלי בזה הוא דס"ל דיותר יש להקל בשלא כדרך הנאתו אף שאסור מדרבנן מכדרך הנאתו אף שאין איסורו כ"א מדרבנן. וכבר הובא חלוק זה בהר"ן בפ"ב דפסחים אהא דאמרינן התם מידי דרך הנאתן קא עבידנא דאף שהותר לחולה שאין בו סכנה שלא כדרך הנאה אין ללמוד מזה להתיר איסור דרבנן כדרך הנאה וא"כ לעולם דרבא סבירא ליה דההיא דריב"ז אף שהיה שלא כדרך הנאה איסורא מיהא איכא אלא דמשום צורך הותר משום דקיל איסורא דשלא כדרך הנאה אך בההיא דלולין הוה ס"ל דכיון דהוי כדרך הנאה אף שאיסורו מדרבנן אין להתיר משום צורך ואביי השיב לו דאף איסורא דרבנן יש להתיר משום צורך והאיכא דאמרי ס"ל דבין רבא ובין אביי מודו דאין להתיר איסורא דרבנן כדרך הנאתו ומש"ה הביא רבא ראיה לסברתו מההיא דבר קפרא דהוה ס"ל דמיירי לאותם העומדים בפנים וטעמא דאיסורא הוא משום דלא אפשר וקא מכוין אסור וההיא דריב"ז שאני דכיון דשלא כדרך הנאתו הוה קיל איסורים ומשום צורך התירו ואביי ס"ל דמיירי ההיא דבר קפרא לאותם העומדים בחוץ אבל לעולם דהעומדים בפנים שרו משום דלא אפשר וקא מכוין שרי וההיא דלולין שאני דמעלה עשו בבית קדשי הקדשים:

נסתפקתי באוכל דבר איסור אכילה גסה כגון שהיה שבע הרבה אם חייב. ויראה דאינו חייב דהא קי"ל דכל איסורין שבתורה אין לוקין עליהם אלא כדרך הנאתן ופשיטא דאכילה גסה הוי שלא כדרך הנאתן. ומיהו יש לחלק בין היכא שהמאכל מצד עצמו לא הוי כדרך הנאתו וכגון שעירב דבר מר או שאכלו תם עד שנכוס גרונו להיכא שאכלו אכילה גסה דהמאכל מצד עצמו הוי כדרך הנאתו אלא שהשינוי בא מצד האוכל שהיה קץ במזונו. אך בפ' בתרא דיומא (דף פ') אמרינן אר"ל האוכל אכילה גסה ביוה"כ פטור מ"ט אשר לא תעונה פרט למזיק. הרי מבואר דאכילה גסה לא שמה אכילה. ומיהו גם זה יש לדחות דשאני התם דלא תלה האיסור באכילה כ"א קרא כתיב אשר לא תעונה דיתובי דעתא תלה רחמנא ומש"ה בעינן כותבת וקים להו לרבנן דאכילה גסה לא מייתבא דעתיה אבל לעולם דאכילה גסה אכילה מיקרי. והא דלא נתן ר"ל טעם זה שם כד' פ"א דמש"ה לא כתב רחמנא לא יאכל עיקר הדבר נקט התם דמדבעינן יותר מכזית לחייבו ש"מ דיתובי דעתא תליא מלתא. (א"ה עיין בתוס' פרק ערבי פסחים דף ק"ז ע"ב) שוב ראיתי דחילוק זה אינו דהא אמרינן התם זר שאכל תרומה אכילה גסה משלם את הקרן ואינו משלם את החומש כי יאכל פרט למזיק. הרי דבמקום שכתוב אכילה אמרי דממעט אכילה גסה. ובפ"ד דנזיר (דף כ"ג) אמרינן זה שאכלו אכילה גסה ופושעים יכשלו בם ופריך הא רשע קרית ליה פסח מיהא קא עביד והקשו התוס' דמשמע דאכילה גסה שמה אכילה וקשה דביומא אמרינן האוכל אכילה גסה ביוה"כ פטור והוכרחו לתרץ דתרי אכילה גסה ניהו. (א"ה עיין בס' באר שבע פ"ג דהוריות ד"ה פסח ועיין מה שהקשה הרמ"ז אדברי התוס' הללו בס' תוספות יוה"כ (דף י"ב ע"ד) וז"ל וק"ל על תירוץ זה דמאי אצטריך ר"ל שם בנזיר לאוקמי קרא בלוט ושתי בנותיו לוקמה בשנים שאכלו פסחיהן ואחד אכלו באכילה גסה שנפשו קצה דמיקרי פושע דלא שמה אכילה. ועוד הקשה שם שתי קושיות יע"ש. ונראה דלק"מ דבשלמא גבי אוכל ביוה"כ איכא למימר דאף שנפשו קצה מרוב אכילתו אוכל אכילה גסה לעבור אמימרא דרחמנא ובענין אחר אי אפשר לו לבטל המצוה אבל גבי פסח אטו בשופטני עסקינן שיאכל אכילה גסה לחבול בעצמו והלא כשב ואל תעשה עדיף). הרי מבואר דבפסח דכתיב ואכלו את הבשר אם אכלו אכילה גסה לא יצא ידי חובתו. ובפרק החולין (דף מ') הקשו בגמ' בפשיטות אכילה גסה נמי שמה אכילה. גם בפ' הגוזל קמא (דף ק"י) אמרינן אכילה גסה היא ואכילה גסה לאו כלום היא הרי מבואר מכמה מקומות דכ"מ שכתוב אכילה ממעטינן אכילה גסה. וא"כ ה"ה לכל מקום דכתיב לא תאכל דאם אכלו אכילה גסה דפטור. ומיהו נ"ל דבבשר וחלב וכלאי הכרם חייב עליהן אף אם אכלן אכילה גסה דכי היכי דלוקה עליהן אף שלא כדרך הנאתן משום דלא כתיב בהו אכילה כדאיתא בפ' כל שעה וכמו שפסק רבינו הכא בפרקין ובפ' י"ד מהל' מאכלות אסורות ה"נ לוקה עליהן אם אכלן אכילה גסה: וראיתי להתוס' בפ"ק דע"ז (דף י"ב ד"ה אלא) שכתבו בסוף דבריהם ואפילו אם ת"ל דשתיה גסה מותרת באיסור הנאה כו'. ומדבריהם יש ללמוד דמלבד דהאוכל דבר איסור אכילה גסה דאינו חייב איסורא נמי ליכא וכמ"ש מותרת באיסור הנאה ועוד מדהוצרכו לתת טעם למאן דאסר בת תיהא אף דחשיב ליה כשתיה ש"מ דסבירא ליה דאכילה גסה מותרת לגמרי בכל האיסורין. וזה הוא דבר תימה בעיני דנהי דאמרינן דאכילה גסה לא מיחייב עלה משום דהוי שלא כדרך הנאתן אבל איסורא מיהא איכא. ואולי דהתוס' ז"ל אזלי לשיטתם דס"ל בקצת מקומות דכל האיסורין שלא כדרך הנאתן שרו לגמרי כמו שכתבנו לעיל ולפי שיטה זו כתבו כאן דשתיה גסה מותרת משום דהוי שלא כדרך הנאתן אך כפי מה שכתבנו והוכחנו דשלא כדרך הנאתן איסורא דרבנן מיהא איכא פשיטא דאכילה גסה נמי אסורה מדרבנן וזהו פשוט בעיני: **יש** לחקור בהא דק"ל דכל איסורין שבתורה אין לוקין עליהם שלא כדרך הנאתן אם נאמר ג"כ במ"ע דרחמנא אמר תאכל כגון מצה וקרבן פסח אם אכלן שלא כדרך הנאתן אם יצא י"ח. ונראה דלא שנא דכי היכי דבמצות ל"ת דרחמנא אמר לא תאכל אמרינן דאם אכלו שלא כדרך הנאתו דפטור משום דלא מיקרי אכילה ה"נ במ"ע דרחמנא אמר תאכל אם אכלו שלא כדרך הנאתו לא יצא י"ח משום דלא שמיה אכילה אלא שלא ראיתי כעת דין זה בפירוש במ"ע: **ומ"ש** רבינו חוץ מכלאי כרם ובשר בחלב שהן אסורין אפילו שלא כדרך הנאתן. מבואר הוא שם בגמ' פ' כל שעה דאמרינן התם כל איסורין שבתורה אינו לוקה עליהן אלא כדרך הנאתן ואמר אביי הכל מודים בכלאי הכרם שלוקין עליהם אפילו שלא כדרך הנאתן מ"ט משום דלא כתיב בהו אכילה ומתבאר שם בגמ' דה"נ בבשר בחלב משום דלא כתיב ביה אכילה. והנה אף שרבינו ז"ל הכא בפרקין כתב חוץ מכלאי הכרם ובשר בחלב שהן אסורין כו' מבואר בסוגיא הנזכרת דמילקא נמי לקי עלייהו אף שלא כדרך הנאתן וכן מבואר בדברי רבינו פ' י"ד מהל' מאכלות אסורות שכתב שאם עירב דבר מר בתוך קדרה של בשר בחלב או ביין של כלאי הכרם חייב ולשון חייב מורה בהדיא דלקי עלייהו. ולפי הנראה דמה שנשתנו איסורין אלו משאר איסורין הוא דוקא באוכל אותם שלא כדרך אכילה דבעלמא אינו לוקה והכא לוקה אבל אם נהנה ולא אכל נראה מדברי רבינו דאף באיסורין אלו אינו לוקה וזהו שרבינו ז"ל לא הוציא מן הכלל בשר בחלב וכלאי הכרם כי אם בפ' י"ד מהל' מאכלות אסורות דמיירי שם באוכל שלא כדרך אכילה אך בפ"ח מהל' הנזכרת שהביא דין ההנאה לא הוציא מהכלל דבר דמשמע דבכל האיסורין אינו לוקה על ההנאה אפילו בבשר וחלב וכלאי הכרם וכן נראה מדבריו שם בריש פ' ט' שלא הזכיר מלקות כי אם במבשל או אוכל אך בהנאה לא הזכיר מלקות וגם בפ"י דין ו' כתב והאוכל כזית מכלאי הכרם לוקה משמע דליכא מלקות כי אם באוכל לא בנהנה: **והנה** לפי מה שכתבנו לעיל דכל החלוקות שהזכיר רבינו ז"ל הכא בפרקין אין איסורן כי אם מדרבנן נמצא שיותר חמור הוא הנהנה כדרך הנאתן מהאוכל שלא כדרך הנאתן ואילו בבשר וחלב וכלאי הכרם נראה דיותר חמור הוא האוכל שלא כדרך אכילתו מהנהנה שהרי הנהנה אינו לוקה והאוכל לוקה והדבר קשה שיהיו הסברות הפוכות. הן אמת שקושיא זו היא אף לפי הפירוש האחר שכתבנו דלדעת רבינו הכל דינו שוה דהכל אסור מן התורה ואין בו מלקות דאמאי נשתנה דין שני איסורין אלו באוכל שלא כדרך אכילתו ולא נשתנה ג"כ בנהנה מאחר שגם הנהנה פטור ממלקות הוא משום שהוא שלא דרך הנאתו ועוד דלכל הפירושים יותר יש להחמיר בנהנה מהאוכל שלא כדרך אכילתו וכדאמרינן בפ' בתרא דרבי יוחנן וכל שכן אוכל חלב חי: **עוד** זאת אדרש דכיון שקבלה היא בידם שדין זה דשני איסורין אלו שנשתנו אינו אלא באוכל א"כ נמצא שהנהנה מכלאי הכרם או מבשר וחלב דינו שוה לנהנה משאר איסורין וא"כ מותר לעשות רטיה או מלוגמא מבשר בחלב או מכלאי הכרם אף בחולי שאין בו סכנה שהרי כבר כתבנו דלגבי הנאה לא נשתנה דין האיסורין אלא כל האיסורין שוין ותלוקה זו היא לכל הפירושים בין אם נאמר שלא התיר רבינו כ"א איסורין דרבנן בין אם נאמר שהתיר איסורי תורה שאין בהן לאו. ואילו מדברי רבינו ז"ל הכא בפרקין שכתב חוץ מכלאי הכרם ובשר בחלב וכו' נראה דקאי לכל החלוקות שהזכיר וא"כ אסור לעשות מלוגמא או רטיה מבשר בחלב או מכלאי הכרם לחולה שאין בו סכנה. ודוחק לומר דהאי חוץ לא קאי כי אם למאי דסמיך ליה דהיינו אוכל שלא כדרך אכילה ולעולם דמלוגמא או רטיה הותרה אף בחולי שאין בו סכנה. ומיהו לפי הפירוש שכתבנו דכל החלוקות שהזכיר רבינו ז"ל אין איסורן כי אם מדרבנן יש ליישב הכל בזה האופן. דהכתוב אסר באיסורי הנאה שני דברים. האחת היא האכילה. וזאת שנית היא ההנאה. אלא שחילק ביניהם שעל האכילה חייב מלקות ועל ההנאה לא חייב. ולמדנו עוד שזה שחייב מלקות על האכילה הוא בתנאי שיהיה כדרך אכילתו אך אם לא אכל כדרך אכילתו אפילו איסור ליכא וכן למדנו שזה שאסר הכתוב ההנאה הוי בתנאי שיהנה כדרך הנאתו אבל אם נהנה שלא כדרך הנאתו ליכא איסורא כלל. וא"כ כשחזר הכתוב ולמדנו דכלאי הכרם ובשר בחלב נשתנה דינם משאר איסורים ושלא כדרכם הוי כדרכם מוקמינן כל מלתא ומלתא בדוכתא. דהיינו אכילה דבעלמא כדרכה לקי עלה בשני איסורין אלו לקי על אכילתן אף שלא כדרכן. והנאה דבשאר איסורין כדרכה אית בה איסור תורה לחוד בשני איסורין אלו אף ההנאה שהיא שלא כדרכה אסורה דבר תורה ולפי זה אסור לעשות רטיה או מלוגמא מכלאי הכרם או מבשר בחלב לחולה שאין בו סכנה משום דאסורין מן התורה. וא"ש דברי רבינו ז"ל דמאי דקאמר חוץ מכלאי הכרם וכו' קאי לכל החלוקות. אך כפי הפירוש האחר שכתבנו לעיל דרבינו ז"ל התיר לחולה שאין בו סכנה אף איסור תורה כיון שאין בו לאו קשיא כדכתיבנא:

ודע דהא דאמר אביי הכל מודים בכלאי הכרם וכו'. כתבו התוס' ז"ל וזה לשונם הא דלא קאמר הכל מודים בבשר בחלב שמא משום דאין מזהירין מן הדין, ע"כ. ודבריהם תמוהים דהא על כרחין אביי ס"ל שלוקין בבשר בחלב שלא כדרך הנאתו שהרי כשהקשו לאביי מההיא דאיסי בן יהודה תירצו בגמ' ואביי תאמר במאי תאמר כבשר בחלב שאין לוקין עליהם אלא דרך הנאתן אטו בבשר וחלב אכילה כתיבא ביה. הרי דלאביי לוקין בבשר בחלב אף שלא כדרך הנאתו. (א"ה עיין בס' גופי הלכות סי' ע'). ונראה דהתוס' אזלי לשיטתם דבהם שלוקה האוכל דבר איסור כך לוקה הנהנה וכמ"ש לעיל וא"כ הנאת בשר בחלב דילפינן לה מק"ו דערלה לאיסי בן יהודה אין לוקין על הנאתו משום דאין מזהירין מן הדין. וא"כ פשיטא דהנהנה מבשר בחלב שלא כדרך הנאתו שאינו לוקה שהרי אף הנהנה כדרך הנאתו אינו לוקה משום דאין מזהירין מן הדין ומאי דקאמר אביי שלוקין בבשר בחלב שלא כדרך הנאתו הוא דוקא באוכל שלא כדרך הנאתו דאכילה לאו מק"ו נפקא אלא מג"ש ומג"ש מזהירין כמבואר וכיון שכן לוקה על אכילת בשר בחלב אף שאכלו שלא כדרך אכילתו. וכוונת התוס' ז"ל היא כך דהא דלא קאמר אביי הכל מודים בבשר בחלב משום דלא דמי לכלאי הכרם דכלאי הכרם לוקה בין בנהנה שלא כדרך הנאתו בין באוכל שלא כדרך אכילתו אבל בשר בחלב אינו לוקה אלא באוכל שלא כדרך אכילתו אבל בנהנה שלא כדרך הנאתו אינו לוקה משום דאף הנהנה כדרך הנאתו אינו לוקה משום דאין מזהירין מן הדין ומשום הכי לא קאמר אביי הכל מודים בבשר בחלב וכלאי הכרם משום דלא דמו אהדדי. שוב ראיתי להרב בעל חדושי הלכות ז"ל שכתב דרך זה בדברי התוס' ז"ל והנך רואה כמה יש מהדוחק בדברים אלו: **והנראה** אצלי הוא דהתוס' סבירא להו דלאביי האוכל בשר בחלב שלא כדרך אכילתו אינו לוקה והטעם הוא משום דכיון דעל הנאת בשר בחלב אינו לוקה משום דלא נפיק איסורו אלא מק"ו וקיי"ל דאין עונשין מן הדין א"כ אינו מן הדין שילקה על האכילה שלא כדרך הנאתו שהרי לעולם חמורה ההנאה כדרכה מאכילה שלא כדרכה שהרי בכל איסורי הנאה לוקה על ההנאה כדרכה ועל האכילה שלא כדרכה אינו לוקה והכא גבי בשר בחלב כיון שאינו לוקה על ההנאה אף שהיא כדרכה משום דאין מזהירין מן הדין ה"נ שאינו לוקה על האכילה שלא כדרכה. (א"ה אע"ג דבספר גופי הלכות סימן ש"ג הוכיח מדברי התוס' מס' מכות דס"ל דלאוין שאין לוקין עליהם חמירי מלאוין שלוקין עליהם. ס"ל להרב המחבר דלא דמי דיש מקום לחלק ודו"ק). ומה שאמרו בגמ' ואביי תאמר במאי כו' אטו בבשר בחלב אכילה כתיבא ביה ה"ק פירכא א אינה פירכא משום דגם בבשר בחלב לא כתיב אכילה ושוה היא האכילה כדרכה לשלא כדרכה ומה שאינו לוקה לאו משום דכתיב ביה אכילה אלא משום דאין מזהירין מן הדין וזה לא חשיב פירכא דא"כ אעיקרא דדינא כשלמדו איסור הנאה מערלה נימא מה להתם שכן לוקה על ההנאה אלא ודאי דלא חשיב פירכא דהכי אגמריה רחמנא למשה כל דבר שתלמוד בק"ו למוד איסור אבל לא תלמוד מלקות אלא שאם היה שום מיעוט גבי בשר בחלב שלא ילקה על האכילה שלא כדרכה פשיטא שהיתה פירכא גדולה ולא היינו לומדים מכלאי הכרם משום דהיינו אומרים מה לכלאי הכרם שלוקין עליהן שלא כדרך הנאתן אבל כיון דבבשר בחלב לא כתיב אכילה א"כ שוה הוא לכלאי הכרם. ואם היינו מזהירין מן הדין היה לוקה על ההנאה ועל האכילה א"כ לא חשיב פירכא. וזה שדקדקו התוס' וכתבו ושמא משום דאין מזהירין מן הדין כלומר דעדין היינו יכולין להקשות ולומר דהאכילה שלא כדרכה ילקה ועל ההנאה אף שהיא כדרכה לא ילקה משום דאין מזהירין מן הדין וגזרת הכתוב היא בבשר בחלב שיהיו הסברות הפוכות ולזה כתבו ושמא, ודרך זה בדברי התוס' ישר בעיני. (א"ה ואי קשיא לך ממאי דקאמר בתר הכי ואביי להכי לא כתיב אכילה בגופו לומר שלוקין עליו אפילו שלא כדרך הנאתו וזה סותר דברי התוס' הרב ואימא דלפי דרכו של ה"ה ז"ל ה"פ ואידך דקא מותיב סבר כו' כלומר דמתוך דברי אביי דקאמר דמה שאינו לוקה על האכילה אלא משום דלא לקי על

ההנאה

פרק ששי

א [א] כל המאבד [א] שם מן השמות הקדושים הטהורים שנקרא בהם הקב"ה לוקה מן התורה. שהרי הוא אומר בעבודת כוכבים ואבדתם את שמם מן המקום ההוא לא תעשון כן לה' אלהיכם [ב]: **ב** ושבעה שמות הם. השם הנכתב יו"ד ה"א וא"ו ה"א והוא השם המפורש. או הנכתב אדני. ואל. אלוה. ואלהים. ואלהי. ושדי. וצבאות. כל המוחק אפילו אות אחת משבעה אלו לוקה: **ג** כל הנטפל לשם מלפניו מותר למוחקו כגון למ"ד מליהוה ובי"ת מבאלהים וכיוצא בהן אינן בקדושת השם. וכל הנטפל לשם מאחריו כגון ך' של אלהיך וכ"ם של אלהיכם וכיוצא בהן אינם נמחקים והרי הם כשאר אותיות של שם מפני שהשם מקדשם. ואע"פ שנתקדשו ואסור למוחקם המוחק אלו האותיות הנטפלות אינו לוקה אבל מכין אותו מכת מרדות: **ד** *כתב אל"ף למ"ד מאלהים [ג] יו"ד ה"א מיהוה אינו נמחק. ואצ"ל יה שהוא שם בפני עצמו. מפני שזה השם מקצת שם המפורש הוא. אבל הכותב שי"ן דל"ת משדי צד"י בי"ת מצבאות הרי זה נמחק: **ה** שאר הכינויין שמשבחין בהן את הקב"ה כגון חנון ורחום הגדול הגבור והנורא הנאמן

קנא

השגת הראב"ד

*כתב אל"ף למ"ד מאלהים. א"א זה אינו כלום שלא אמרו אלא באל"ף למ"ד מאלהים ויה מיהוה אבל ש' וד' משדי וצ"ב מצבאות הרי אלו נמחקים:

א סמ"ג לאוין ג טור יו"ד סימן רעו:

כסף משנה

פ"ו א כל המאבד וכו'. כך שנוי פרק הקומץ רבה (מנחות ל"ו) ובסוף מכות (דף כ"ב) ובספרי פרשת ראה:

ב ושבעה שמות הם וכו'. ברייתא סוף פ' שבועת העדות (דף ל"ה) אלו הן שמות שאין נמחקין כגון א"ל אלהי"ך אלהי"ם אלהיכ"ם אהי"ה אשר אהי"ה אדנ"י וי"ה שד"י צבאו"ת הרי אלו אין נמחקין, ונראה שגירסת רבינו א"ל אלו"ה אלה"י אלהי"ם וגירסא נכונה היא דאשמעינן דו"ה דאלו"ה וי"ה דאלה"י והי"ם דאלהי"ם הוו מעצם השם ולא דמו לכ"ם דאלהיכ"ם דאינו מעצם השם אלא דהשם קדשו. ואע"ג דאשמעינן דהי"ם דאלהי"ם הוי מעצם השם מכל מקום איצטריך לאשמועינן בה"י דאלה"י דאיכא למימר כיון דאלה"י הוא סמוך לעולם הוה ה"י דידיה ככ"ם דאלהיכ"ם. וטעמא דלא דמי לכ"ם דאלהיכ"ם היינו משום דכיון דאשכחן ה"י שהוא מעצם השם באלהי"ם כל היכא דאשכחן אלה"י הוי קדוש מעצמו משא"כ בכ"ם דאלהיכ"ם. ונראה שלא היה בגירסת רבינו אהי"ה אשר אהי"ה. ומ"ש רבינו שהם שבעה שמות ובפרטן אתה מוצא שמונה היינו משום דאדנ"י וי"ה שם אחד ולא דמו לא"ל אלו"ה דהכא אדנ"י הוא נקרא אף כשהוא נכתב יהו"ה. ובנוסחא אחרת מספרי רבינו מצאתי שלא היה כתוב אלהי ולפי אותה גירסא הוו שפיר שבעה שמות אף אם נמנה שם הוי"ה ושם אדנות בשנים. ובנוסחא שנדפסה בוויניציאה כתוב ושבעה שמות הם, שהם הנכתב יו"ד ה"א וא"ו ה"א והוא השם המפורש או הנכתב אדנ"י ואלו"ה ואלהי"ם ואהי"ה ושד"י וצבאו"ת. ונוסחא נכונה היא דמני שם אהי"ה בכלל השבעה שמות ואין אנו צריכין לידחק למנות שם הוויה ושם אדנות באחד. ושפיר עבד דלא מני אל ולא אלהי משום דבכלל אלו"ה ואלהי"ם הוו אלא דהכתי קשה אמאי איצטריך למנות אלוה הא בכלל אלהי"ם הוא:

ג כל הנטפל לשם מלפניו וכו'. שם בברייתא (שבועות ל"ה) פלוגתא דתנאי דאיכא מ"ד בין מלפניו בין מלאחריו נמחק ואחרים אומרים לאחריו אינו נמחק שכבר קדשו השם אמר רב הונא הלכה כאחרים:

ואע"פ שנתקדשו ואסור למוחקם וכו'. הוא אשר דברתי דאמרי לן בין האותיות שהם קדושות לפי שהם מעצם השם לאותיות שאינם מעצם השם רק שהשם קדשם:

ד כתב אל"ף למ"ד מאלהי"ם וכו'. ברייתא שם כתב א"ל מאלהי"ם י"ה מיהו"ה אינו נמחק ש"ד משד"י צ"ב מצבאות הרי זה נמחק ופסק שם שמואל הלכה כן:

וכתב הראב"ד א"א זה אינו כלום וכו' הרי אלו נמחקין עכ"ל. ויש לתמוה שדברי הראב"ד הם דברי רבינו אות באות והיאך כתב עליו זה אינו כלום. וי"ל שכוונת הראב"ד לומר שלא הוזכר בגמרא אלא י"ה מיהו"ה, כלומר דוקא כשנתכוין לכתוב השם שלם וכתב י"ה ולמעלה שם המיוחד אבל כשלא נתכוין רק לכתוב י"ה לכוונת שם בפני עצמו לא אמרו שאינו נמחק. וא"ל מאלהי"ם דאינו נמחק היינו משום שאף אם נתכוין לכתבו שם בפני עצמו אינו נמחק ולא גרע מפני שנתכוין לכתוב אלהי"ם משא"כ בשם י"ה והביא כל לשון הברייתא כלומר אין עוד מלבדו וא"כ מהיכא תיתי לן. והמדקדק בלשון רבינו יראה שאין מקום להשגתו שדעתו ז"ל לומר די"ה הוא מקצת שם המפורש ומצד זה חלה עליו הקדושה ולכן לא מנו אותו בשמות שאינן נמחקים משא"כ באל ואלהים דאל הוי שם בפני עצמו ולא מפני שהוא מקצת שם אלהים וכיון שהכותב מקצת שם המפורש אינו נמחק כל שכן הכותב י"ה לכוונת שם בפני עצמו שיש לו שתי קדושות קדושת שם המפורש וקדושתו שהוא שם בפני עצמו. וכן מפורש במסכת סופרים ובירושלמי פ"ק דמגילה הכותב א"ל מד' אותיות י"ה מד' אותיות אינם נמחקין מפני שיש שמות כיוצא בהם, עכ"ל. וזה מבואר בדברי רבינו שהכותב י"ה לכוונת שם בפני עצמו אינו נמחק ודלא כדמשמע מהראב"ד שהוא נמחק. ואפשר שנזדמנה להראב"ד בדברי רבינו נוסחא זה ענינה. כתב אל"ף למ"ד מאלהי"ם וי"ה מיהו"ה אינו נמחק. וכך נראה שהיתה נוסחת ההגהות שכתבו י"ה מיהו"ה לא דמי וכו'. ועל זה הוא אומר דלא אמרו אלא י"ה אבל צ"ב וש"ד נמחקין והוא הדין לי"ה כיון שאינו שם בפני עצמו: והרב הר"ס אלשקאר ז"ל כתב בתשובה שכוונת הראב"ד להשיג על רבינו במ"ש שאם כתב ש"ד משד"י וצ"ב מצבאות ולא השלים השם הרי זה נמחק דמשמע שאם היה כתוב השם כולו אינו יכול למחוק ממנו לא ש"ד ולא צ"ב שהרי לא אמרו בברייתא כתב אלא בא"ל מאלהי"ם י"ה מיהו"ה בהני הוא שאמרו כתב ואפילו שלא היה כל השם כתוב אבל גבי ש"ד משד"י וצ"ב מצבאות לא אמרו כתב אלא אפילו שיהא כל השם כתוב יכול למחוק ממנו ש"ד וצ"ב עכ"ל. ודבר תימה הוא להעלות על הדעת שאחר שיהא כל השם כתוב יהיה מותר למחוק ממנו אפילו אות אחת כ"ש רוב אותיותיו. ומה שרצה להכריע מדלא קתני בברייתא גבי ש"ד וצ"ב כתב אינו הכרע דהא פשיטא דאכתב דקתני ברישא קאי. ועוד שא"א לומר שיהא זו כוונת הראב"ד שא"כ כך ה"ל לכתוב לא אמרו אלא כתב א"ל מאלהי"ם ולא ה"ל להשמיט תיבת כתב מהשגתו מאחר שהיא עיקר השגתו:

ה שאר הכנויים שמשבחים בהם את הקב"ה וכו'. שם בברייתא:

כלי

לחם משנה

פ"ו א כל המוחק אפילו אות אחת משבעה שמות אלו לוקה, ושבעה שמות הם השם הנכתב יו"ד ה"א וא"ו ה"א והוא השם המפורש או הנכתב אדני אלוה אלהים אהיה שדי צבאות כל המוחק אפילו אות אחת משבעה שמות אלו לוקה. מכאן משמע בהדיא דאם היה צבאות כתוב ומחק אות אחת ממנו שלוקה א"כ לדברי הרב הר"ס אלשקר שכתב הכ"מ במה שהשיג עליו הר"א למה הוא דלמה כתב רבינו הכותב שי"ן דל"ת משד"י צד"י בי"ת מצבאות דמשמע דוקא כותב צ"ב הוא דנמחק אבל אם היה כתוב השם אינו נמחק דאינו כן שלא אמרו בברייתא כתב אלא באל"ף למ"ד כו'. דלמה דייק הר"א ז"ל מדברי רבינו דין זה מלשון הכותב צד"י בי"ת היה לו לדייק מכאן דכאן נראה בהדיא דאם היה כתוב כל השם אינו נמחק. ואולי י"ל לדעתו דמשום דבברייתא דכתב אל"ף למ"ד וכו' הוא תיובתא דרבינו כמ"ש הרב אלשקר השיגו הר"א ז"ל במקומו של אותו הדין כאשר הביאו רבינו ומ"מ דברי הרב אלשקר דחוקים:

נזדמנה

משנה למלך

ההנאה משמע דאיסורא מיהא איכא. והא פליג אידך דמותיב וס"ל דלהכי גמרינן איסור אכילה מנבלה לומר מה נבלה דרך הנאתה כו' אבל שלא כדרך אכילה ליכא איסורא כלל דאל"כ למה לי ג"ש ליתי איסור אכילה והנאה מק"ו דערלה. ועל זה בא אביי לחלוק ולומר דלא יתכן דיש שום צד היתר באכילת בשר בחלב שהרי מן הדין היה לסלקותו אף שלא כדרך אכילתו כיון דלא כתיב אכילה בגופו אלא דמאי דלא לקי היינו משום דאין מזהירין מן הדין וכיון שכן די לנו לפוטרו ממלקות אבל איסור כדקאי קאי. ולא חש אביי לתרץ מ"ט לא גמרינן מערלה דהתירוץ מבואר מצד עצמו וכמ"ש בפרק כל הבשר. והיינו טעמא דהתוספות הביאו כאן הקושיא והתירוץ דנאמר בפרק כל הבשר משום דלפי מה שסיימו בדבריהם לומר דאין מזהירין מן הדין צריכין אנו לדעת מה יענה אביי למאי דהקשו לו. ועפ"ז בין תבין דברי התוס' בד"ה מה לכלאי הכרם שהקשה רשב"א תימה היא גופא נילף במה מצינו כו', דלכאורה קשה דהן הן דברי הגמ' דקאמר אביי אטו בבשר בחלב אכילה כתיבא ביה כלומר וגמרינן במה מצינו, ותו דנראה דקושית רשב"א הוי למאן דמותיב ומאי קושיא הרי בהדיא אמרינן ואידך דקא מותיב סבר כו' וכמו שהוקשה כל זה להרב בעל גופי הלכות ולא תירץ. אך ע"פ דרכו של הרב המחבר יבא על נכון דמ"ש בגמ' ואידך דקא מותיב כו' ואביי סבר כו' כל פלפול זה אינו ענין לפירכת הק"ו ומלתא אחריתי היא לענין איסור אכילת בשר בחלב שלא כדרך אכילתו):

ודע דכל זה הוא לסברת איסי בן יהודה דיליף איסור הנאה מק"ו. אך לדידן דנפקא לן מדכתיב לא תבשל תלת זמני ושדינן חד לאיסור הנאה פשיטא דלוקה בבשר בחלב שלא כדרך הנאתו וכמ"ש רבינו בפי"ד מהמ"א וכדלעיל. אך הדבר הקשה אצלי הוא דלדעת רבינו דס"ל דבכל איסורי הנאה אין לוקין על ההנאה אף שהיא כדרכה וכן בכלאי הכרם ובשר בחלב ליכא מלקות על ההנאה א"כ מאי קאמר אביי הכל מודים בכלאי הכרם ע"ע הכונס היא על האוכל כלאי הכרם דוקא וא"כ לא ידעתי אמאי לא קאמר נמי הכל מודים בבשר בחלב. ותירוץ התוס' לכל הפירושים שכתבנו לא יועיל כלום לדעת רבינו והדבר צריך תלמוד. (א"ס ואם לתרץ אדם לומר דס"ל להרמב"ם דלא סו"מ למימר הכל מודים בבשר בחלב משום דאיכא תנא דיליף איסור אכילתו מקרא דלא תאכלנו ולדידיה אינו לוקה אלא כדרך אכילתו וכיון דתליא בפלוגתא דתנאי כמבואר בפ' כל הבשר לא שייך לומר הכל מודים דמס"ט לא קאמר הכל מודים בחולין שנשחטו בעזרה וכמ"ש התוס'. אמור לו דס"ל להרב המחבר דמדאיסי בן יהודה נשמע לרבי וכי היכי דלאיסי בן יהודה דיליף איסור אכילה מנבילה אע"ג דכתיב ביה אכילה בהדיא קאמר אביי דכיון דלא כתיב בגופיה לוקה אף שלא כדרך הנאתו ה"נ לרבי, ותדע שכן הוא דאם איתא דלרבי לא לקי אלא דרך אכילתו א"כ מאי פריך ר"י לר"ל בפ' כל הבשר וכי כעורה זו ששנה רבי כו' והלא עדיף טפי ילפותא דר"ל מקרא דובשל מבושל וכ"מ דלקי אף שלא כדרכו כיון דכייל

ליה

הגהות מיימוניות

[א] כתב רא"מ ואם כתב אותיות של שם ולא נתכוין לקדש בכתיבתן אין בהן קדושה דתניא בהבונה ובמנחות הרי שהיה צריך לכתוב את השם וכו' עד וחכ"א אין השם מן המובחר אלמא דבעינן כוונה ע"ש בספרי. [ב] פ"ק דמכות ובסיפרא ובה"ג אבל דיו שנטפה ע"ג הכתב מותר למוחקה שלא היתה כוונתו אלא לתקן. [ג] י"ה מיהו"ה לא דמי

מגדל עוז

פ"ו כל המאבד שם מן השמות עד לה' אלהיכם. מימרא דר' ישמעאל בספרי פרשת ראה ובפ' כל כתבי הקדש (דף ק"ד) ובסוף מכות (דף כ"ב): ושבעה שמות הם כו' עד מכת מרדות. סוף פ' שבועת העדות (דף ל"ה) ופ"ד דמס' סופרים: כתב אל"ף למ"ד מאלהים עד שי"ן דל"ת משדי צ"ב מצבאות. פ' שבועת העדות (דף ל"ה): השיב הראב"ד ז"ל זה אינו כלום וכו' הרי אלו נמחקין, עכ"ל: ואני אומר איני מבין תשובת הראב"ד ז"ל שהרי ר"מ ז"ל כן כתב והכי גרסינן לה פ' שבועת העדות. פ"ר כתב א"ל מאלהים י"ה מיהו"ה הרי זה אינו נמחק שי"ן דל"ת משדי צ"ב מצבאות הרי זה נמחק ר' יוסי אומר צבאות כולו נמחק מפני שנקרא על שם שרי צבאות ישראל אמר שמואל אין הלכה כר' יוסי. נמצאת אומר הלכה כת"ק דברייתא וכ"נ כתם לן הנא במס' סופרים פ' ד' בהלכה ב' ולא קא מפליג חד עילויה התם. ולפי דעתי נוסח החבור שהגיה ממנו הראב"ד ז"ל ע"ס היה במקום הזה שהוסיף בו אין אבל שניהם לא מעלו כד"ן: שאר הכנויין עד למוחקן. פ' שבועת העדות (דף ל"ה):

קנא וחזק וכיוצא בהן הרי הן כשאר כתבי הקדש ומותר למוחקן: ו [א]כלי שהיה שם כתוב עליו קוצץ את מקום השם וגונזו. ואפילו היה השם חקוק בכלי מתכות או בכלי זכוכית והתיך הכלי הרי זה לוקה אלא חותך את מקומו וגונזו. וכן אם היה שם כתוב על בשרו הרי זה לא ירחץ ולא יסוך ולא יעמוד במקום הטנופת. נזדמנה לו טבילה של מצוה כורך עליו גמי וטובל ואם לא מצא גמי מסבב בבגדיו ולא יהדק כדי שלא יחוץ שלא אמרו לכרוך עליו אלא מפני [ד] שאסור לעמוד בפני השם כשהוא ערום: ז הסותר אפילו אבן אחת דרך השחתה מן המזבח או מן ההיכל או משאר העזרה לוקה שנאמר בעבודת כוכבים כי את מזבחותם תתוצון וכתוב לא תעשון כן לה' אלהיכם. וכן השורף עצי הקדש דרך השחתה לוקה שנאמר ואשריהם תשרפון באש וכתיב לא תעשון כן לה' אלהיכם: ח כתבי הקדש כולן ופירושיהן וביאוריהן אסור לשורפם או לאבדם ביד והמאבדן ביד מכין אותו מכת מרדות. במה דברים אמורים בכתבי הקדש שכתבם ישראל בקדושה אבל [ב]אפיקורוס ישראל שכתב ספר תורה שורפין אותו עם האזכרות שבו. מפני שאינו מאמין בקדושת השם ולא כתבו לשמו אלא שהוא מעלה בדעתו שזה כשאר הדברים והואיל ודעתו כן לא נתקדש השם. ומצוה לשורפו כדי שלא להניח שם לאפיקורוסים ולא למעשיהם. [ג]אבל עובד כוכבים שכתב את השם גונזין אותו. וכן כתבי הקדש שבלו או שכתבן עובד כוכבים יגנזו: ט כל השמות האמורים באברהם קדש אף זה שנאמר אדני אם נא מצאתי חן הרי הוא קדש. כל השמות האמורים בלוט חול חוץ מזה אל נא אדני הנה נא מצא עבדך חן. כל השמות האמורים בגבעת בנימן קדש. כל השמות האמורים במיכה חול. כל השמות האמורים בנבות קדש. כל שלמה האמור בשיר השירים קדש והרי הוא כשאר הכנויין חוץ מזה האלף לך שלמה. כל מלכיא האמור בדניאל חול חוץ מזה אנת מלכא מלך מלכיא והרי הוא כשאר הכנויין:

כסף משנה

ו כלי שהיה שם כתוב עליו וכו'. פ"ק דערכין (דף ו'): וכן אם היה שם כתוב וכו'. ברייתא פרק כל כתבי (שבת ק"כ) הרי שהיה שם כתוב לו על בשרו הרי זה לא ירחוץ ולא יסוך ולא יעמוד במקום הטנופת נזדמנה לו טבילה של מצוה כורך עליה גמי ויורד וטובל רבי יוסי אומר לעולם יורד וטובל כדרכו ובלבד שלא ישפשף ופסק כתנא קמא ושם אמרו האי גמי היכי דמי אי מיהדק הוי חציצה ואי לא מיהדק עיילי ביה מיא. חציצה תיפוק ליה משום דיו בלחה מ"מ קשיא אלא אמר רבה בר שילא היינו טעמייהו דרבנן דקא סברי אסור לעמוד בפני השם ערום כלומר דמטעם מחיקת השם אינו אסור דכתיב לא תעשון כן לה' אלהיכם עשייה הוא דאסור גרמא שרי ולא הם רבינו לכתוב דדוקא בדיו לחה לפי שזה אינו מענין הלכות אלו אלא מענין הלכות מקואות. ומה שאמר ואם לא מצא גמי וכו'. פשוט הוא:

ז הסותר אפילו אבן אחת וכו'. בספרי פרשת ראה אנכי: וכן השורף עצי הקדש וכו'. הכי מפורש בסוף מכות (דף כ"ב):

ח כתבי הקדש כולן ופירושיהן וביאוריהן וכו'. כך פשוט בריש פ' כל כתבי (שבת קט"ז): והמאבדן ביד מכין אותו מכת מרדות. ככל עובר על דברי חכמים:

אבל אפיקורוס שכתב ספר תורה וכו'. גיטין פרק השולח (דף מ"ה ע"ב) אמר רב נחמן נקטינן ס"ת שכתב אפיקורוס ישרף ובפ' כל כתבי (שבת שם) אמרינן הספרים שכתבם אפיקורוס א"ר טרפון אקפח את בני שאם יבאו לידי שאני אשרוף אותם ואת האזכרות שבהם ור' ישמעאל אמר ק"ו ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים הללו שמטילים איבה בין ישראל לאביהם שבשמים עאכ"ו: אבל עובד כוכבים שכתב את השם וכו'. פרק השולח (גיטין מ"ה) ס"ת שכתבו עובד כוכבים יגנז:

ט כל השמות האמורים באברהם וכו'. עד סוף הפרק. הכל סוף פרק שבועת העדות (דף ל"ה) ומ"ש אף זה שנאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך לפי שיש אומרים שהוא חול שהיה מדבר עם המלאכים ואיפסקא הלכתא דאף זה קודש דכתיב לעיל מיניה וירא אליו ה' ואמר להקב"ה אל נא תעבור מעל עבדך שמתן לי כאן עד שאכניס האורחים:

כל השמות האמורים בלוט וכו' חוץ מזה וכו'. ונתנו טעם בגמרא משום להחיות את נפשו מי שיש בידו להמית ולהחיות זה הקב"ה. וכתב הריטב"א הא ודאי ליכא אלא אחד שהוא חול הנה נא אדני סורו נא והא דנקט כל שמות אגב ריהטיה נקט הכי. וכתב עוד מי שיש בידו להמית ולהחיות והא דכתיב ויאמר אליהם פירוש בפניהם: כל השמות האמורים בגבעת בנימין וכו'. פלוגתא דר"א ורבי יהושע ופסק כר' יהושע. ומ"ש האמורים במיכה חול וכו' אע"ג דפליג התם ר"א את"ק דיהו"ה קדש פסק כת"ק. ומה שכתב בנבות קדש מוסכם:

כל שלמה האמור בשיר השירים וכו'. בגמרא הכי איתא כל שלמה האמור בשה"ש קדש. שיר למי שהשלום שלו חוץ מזה כרמי שלי לפני האלף לך שלמה כלומר לדידיה ומאתים לנוטרים את פריו רבנן. כלומר הניחם ויעסקו בתורה אחד משתי שבהם. וי"א אף זה הנה מטתו שלשלמה שהיא נבעת מאמתדאי כדאמרינן בגיטין. וי"א אף זה ולא מבעיא האיך אלא הא דאמר שמואל כל מלכותא דקטלא חד משיתא בעלמא כלומר באנגריא לא מיענשה שנאמר האלף לך מלכותא דרקיעא ומאתים לנוטרים את פריו מלכותא דארעא כמאן לא כת"ק ולא כי"א אלא ה"ק אף זה קודש וזהו חול דמתהו ושמואל דאמר כיש אומרים וכיון דשמואל כי"א משמע דהכי אית לן למפסק. והר"ן תמה על רבינו שפסק כת"ק. ולי נראה דהיינו טעמא דכיון דלשמואל אנו צריכין להגיה לשון וי"א לא נקטינן כותיה אלא נקטינן במאי דמשמע פשט לשון י"א אף זה חול דמשמע ולא מבעיא האיך וכיון שאנו חושבים הברייתא כפשטא פסקינן כת"ק: והרי הוא כשאר הכנויים. דעת רבינו לומר דכשאמרו דשלמה האמור בשה"ש ומלך מלכיא שבדניאל הם קודש לא אמרו לענין שאין נמחקים אלא הרי הם כשאר הכנויין לכל דבריהם ונאמר דהוו קדש שאם השביע את העדים בהם וכפרו חייבים וכ"כ הריטב"א והר"ן ז"ל. וכ"כ הרא"ש ז"ל בתשובות סוף כלל ג' וז"ל ומ"ש רבי מליח דשלמה האמור בשה"ש אינו נמחק לפי שהוא קדש לא כיון יפה וכו' עד וכ"ש שלמה שאינו קודש אלא בשביל שהשלום שלו והוא נמחק:

כל מלכיא האמור בדניאל וכו'. ברייתא שם כלשון רבינו (שם בשבועות) ואי אפשר לומר שהכוונה כל מקום שכתוב מלכיא שבדקו בספר

[א] סמ"ג שם: [ב] טור יו"ד סימן רמא וגיטין מה: [ג] סמ"ג עשין כח:

משנה למלך

ו ליה כהדי פסח והתם לא שייך לומר דהאוכל את הפסח מבושל שלא כדרך הנאתו דלא לקי דהא כתיב כי אם צלי אש אלא ע"כ דגם לרבי דיליף מלא תאכלנו לקי אף שלא כדרכו, ואע"ג דבסוף פ' כל שעה אמר אביי אכלו נא אינו לוקה דהוי לאו שבכללות וא"כ ע"כ דלדידיה ר"ל דיליף איסור בשר בחלב מוכשל מבושל ס"ל דאינו לוקה מ"מ שפיר ק"ל להרב המחבר ז"ל דעת הר"ס אמאי לא קאמר אביי הכל מודים בבשר בחלב דהמעיין בפ"ת מהל' קרבן פסח יראה בעיניו דאין גירסתו כגרסתנו יע"ש ודו"ק): עוד כתבו התוס' שם וז"ל הא דלא קאמר הכל מודים בחולין שנשחטו בעזרה משום דכתיב בהו אכילה דמוזבחת ואכלת נפקא לן ועוד דאיכא למ"ד לאו דאורייתא, ע"כ. והנראה בכוונת דבריהם דלפי התירוץ השני למ"ד דאורייתא לוקה אלא דאביי לא קאמר הכל מודים בחולין שנשחטו בעזרה משום דלא פסיקא מלתא דאיכא למ"ד לאו דאורייתא. אך מה שאני תמה בדברי התוס' הוא דאף דנימא דחולין שנשחטו בעזרה אסירי מן התורה ליכא מלקות אפילו באוכל דרך אכילתו דאזהרתיה הוא מדכתיב וזבחת ואכלת ואמרינן בפ"ב דקדושין דף נ"ז מה שאתה זובח ברחוק מקום אתה אוכל ואי אתה אוכל מה שאתה זובח במקום קרוב וא"כ הוי לאו הבא מכלל עשה דאין לוקין עליו וכ"כ מרן פ"ב מהל' שחיטה דין ג' וא"כ היכי סו"מ אביי למימר הכל מודים בחולין כו' דלוקין עליהן שלא כדרך הנאתן מאחר דאפילו האוכל כדרך הנאתן אינו לוקה. וכ"ת דקושית התוס' היא שיאמר דחולין שנשחטו בעזרה אסור מן התורה אף שלא כדרך הנאתן ולאפוקי שאר איסורי תורה דשלא כדרך הנאתו אין בהם כי אם איסורא דרבנן וכמ"ש לעיל הא ליתא דאימר דאביי ר"ל הדינים שיש בהם מלקות. ועוד שאם קושייתם הוא דלימא דאסור מן התורה אף שאין בו מלקות מה שתירץ לקושית בשר בחלב משום דאין מזהירין מן הדין אין לו מובן כלל, סוף דבר שדברי התוס' צריכין תלמוד: (א"ה ואי קשיא לך על דברי הרב המחבר דמבואר בסוגיא דקדושין דר"י יליף איסור חולין מדאמרה תורה שחוט לי בשני כו' וא"כ לדידיה לא הוי לאו הבא מכלל עשה אלא מהיקשא. ועיין בתוס' פ' התודה דף פ' דנקטי דרשא זו ולא ידעתי למה דהא איתותב ר"י ומ"מ התוס' דהכא דקיימי אליבא דר"י דעלה קאמר אביי הכל מודים אתרי לישני דלעיל שפיר קא אמרו דלמ"ד דאורייתא לוקה דע לך דאין זה נקרא היקש וכמ"ש בתשובת הרלנ"ח דף ס"ג ע"ב אלא מה מצינו וכ"כ הרב קרבן אהרן דף י"ג וכיון שכן ידוע הוא שלדעת התוס' אין לוקין בדבר הנלמד במה מצינו כמ"ש מהר"ם די בוטין דף קל"ד גופי הלכות סי' ע' גם בקונטרס הזכרונות של הרב המחבר הוכיח כן מדברי התוס' בכמה דוכתי והכתוב דבריו בהל' נזירות פ"ד כי שם ביתו יע"ש. ודע דאף שהרב לדחות ולומר דכונת התוס' בתירוצם השני אינו לומר דלמ"ד דאורייתא לוקה אלא כונתם היא דאפילו לא הוה נפקא לן מקרא דוזבחת ואכלת אלא מקרא אחרינא לא מצי למימר הכל מודים. מ"מ קושית הרב המחבר לעולם עומדת דאמאי הוצרכו בתירוץ הראשון לומר משום דכתיב ביה אכילה דטעם זה אינו אלא שלא ילקה שלא כדרך אכילתן הו"ל למנקט משום דהוי לאו הבא מכלל עשה דהשתא אפילו כדרך אכילתו לא לקי):

לחם משנה

ו נזדמנה לו טבילה של מצוה כורך עליו גמי ויורד וטובל. בפ' כל כתבי (דף ק"כ) איפליגו רבנן ור' יוסי דרבנן אית להו כורך עליה גמי וכו' ור' יוסי סבר לעולם יורד וטובל כדרכו. ואמרו בגמרא דפליגי לאהדורי רבנן ס"ל טבילה בזמנה לאו מצוה היא ור' יוסי סבר טבילה בזמנה מצוה ולא מהדרינן. ורבינו נראה שהביא לשון ת"ק ומשמע לכאורה שפוסק טבילה בזמנה לאו מצוה היא. וקשה שרבינו פסק בפ"ג מהל' שביתת עשור דכל חייבי טבילות טובלים כדרכן בין בתשעה באב בין ביוה"כ. ובסוף פ"ק דתעניות (דף י"ג) מוכח דהיינו דוקא למ"ד טבילה בזמנה מצוה דאמרינן שם חייבי טבילות אין אנים אהריכא לא ופירש"י משום דטבילה בזמנה מצוה שממהר לטהר עצמו וכ"כ הטור בא"ח סימן תרי"ג וז"ל ור"ת כתב דאין טובלין והא דתניא כל חייבי טבילות טובלין כדרכן ביוה"כ היינו דוקא למ"ד טבילה בזמנה מצוה ע"כ. וי"ל דרבינו סובר כדכתבו

מגדל עוז

כלי שהיה שם כתוב עליו וכו' עד וגונזו. תלמוד ערוך הוא פ"ק דערכין (דף ו') ובפרק במה אשה (דף ס"א) ושאר לשון בבא זו בהלכות גדולות: וכן אם היה שם כתוב כו' עד בפני השם ערום. שבת פ' כל כתבי הקדש (דף ק"כ): הסותר אפילו אבן אחת עד לא תעשון כן. בספרי פ' ראה: כתבי הקדש כלם עד או שכתבן וכו'. סוגיא היא במסכת שבת (דף קי"ז) פ' כל כתבי הקודש ואליבא דר"ע בשמעתא דהגליונין: כל השמות האמורים באברהם עד סוף הפ'. פ' שבועת העדות (דף ל"ה):

הגהות מיימוניות

דמי לצ"ב מן צבאות דאין חייבין עליו משום דצ"ב אינו שם בפני עצמו דשאני י"ה משום דשם המפורש הוא. תוספות בשבועות ע"כ. [ד] כחכמים ודלא כר"י דאמר יורד וטובל כדרכו, ע"כ:

כסף משנה

בספר דניאל ולא מצאו (כי) אלא הרי מלכיא אנת מלכא מלך מלכיא ועוד אחר וביומיהון די מלכיא אינון ולא ידק לומר כל על שנים בלבד. ועוד שמלכיא שבאנת מלכא אינו קדוש אלא ודאי על מלך האמור במלך מלכים אמרו שהוא קדוש וכן פירש"י כל מקום שנאמר שם מלך. ואפ"ה קשה דהא אשכחן מלך שהוא קדש לבד מזה והוא שכתוב כען אנא נבוכדנצר משבח וכו' למלך שמיא. ולכן אני אומר דמאי דקאמר כל מלכיא האמור בדניאל אין הכוונה על ספר דניאל אלא הכוונה על דברי דניאל שכל מלך שהזכיר דניאל הוא חול חוץ מזה שהוא קודש:

פ"ז א ואין הנבואה חלה אלא על חכם וכו'. בפ"ד דנדרים (דף ל"ח) אמר ר' יוחנן אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על חכם גבור ועשיר. ומפרש רבינו גבור במדותיו כההיא דתנן איזהו גבור הכובש את יצרו. וכן אפשר לפרש עשיר השמח בחלקו אלא שמשמע בגמרא דגבור כפשוטו שיהא בעל כח וכן עשיר כפשוטו שיהיה לו ממון הרבה. לכך נראה דרבינו סברא דנפשיה קאמר ולא מהא דר' יוחנן. ומ"מ צ"ע למה לא כתב שיהא גבור בכח ועשיר ועניו וכהא דר' יוחנן. וי"ל שהרמב"ם פירש אהא דר' יוחנן אין הקב"ה משרה שכינתו בקביעות ומשמע מדבריו דשלא בקביעות אפשר שיתנבא אע"פ שלא יהיה בו כל המדות הללו. ורבינו לא נחת הכא לפרש אלא תנאי הנביא להתנבאות ואפילו שלא יהא בקביעות:

ד שאין הנבואה שורה לא מתוך עצבות וכו'. בפ' במה מדליקין (דף ל'):

משה

פרק שביעי

א מיסודי הדת לידע שהאל מנבא את בני האדם. ואין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה גבור במדותיו ולא יהא יצרו מתגבר עליו בדבר בעולם אלא הוא מתגבר בדעתו על יצרו תמיד והוא בעל דעה רחבה נכונה עד מאד. אדם שהוא ממולא בכל המדות האלו שלם בגופו כשיכנס לפרדס וימשך באותן הענינים הגדולים הרחוקים ותהיה לו דעה נכונה להבין ולהשיג והוא מתקדש והולך ופורש מדרכי כלל העם ההולכים במחשכי הזמן והולך ומזרז עצמו ומלמד נפשו שלא תהיה לו מחשבה כלל באחד מדברים בטלים ולא מהבלי הזמן ותחבולותיו אלא דעתו פנויה תמיד למעלה קשורה תחת הכסא להבין באותן הצורות הקדושות הטהורות ומסתכל בחכמתו של הקב"ה כולה מצורה ראשונה עד טבור הארץ ויודע מהן גדלו. מיד רוח הקודש שורה עליו. ובעת שתנוח עליו הרוח תתערב נפשו במעלת המלאכים הנקראים אישים ויהפך לאיש אחר ויבין בדעתו שאינו כמות שהיה אלא שנתעלה על מעלת שאר בני אדם החכמים כמו שנאמר בשאול והתנבית עמם ונהפכת לאיש אחר:

ב הנביאים מעלות מעלות הן. כמו שיש בחכמה חכם גדול מחבירו כך בנבואה נביא גדול מנביא. וכולן אין רואין מראה הנבואה אלא בחלום בחזיון לילה. או ביום אחר שתפול עליהן תרדמה כמו שנאמר במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו. וכולן כשמתנבאים אבריהן מזדעזעין וכח הגוף כשל ועשתונותיהם מתטרפות ותשאר הדעת פנויה להבין מה שתראה. כמו שנאמר באברהם והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו. וכמו שנאמר בדניאל והודי נהפך עלי למשחית ולא עצרתי כח:

ג הדברים שמודיעים לנביא במראה הנבואה דרך משל מודיעין לו ומיד יחקק בלבו פתרון המשל במראה הנבואה וידע מה הוא. כמו הסולם שראה יעקב אבינו ומלאכים עולים ויורדים בו והוא היה משל למלכיות ושעבודן. וכמו החיות שראה יחזקאל והסיר נפוח ומקל שקד שראה ירמיה והמגלה שראה יחזקאל והאיפה שראה זכריה. וכן שאר הנביאים. מהם אומרים המשל ופתרונו כמו אלו. ויש שהן אומרים הפתרון בלבד. ופעמים אומרים המשל בלבד בלא פתרון כמקצת דברי יחזקאל וזכריה וכולן במשל ודרך חידה הם מתנבאים:

ד כל הנביאים אין מתנבאין בכל עת שירצו אלא מכוונים דעתם ויושבים שמחים וטובי לב ומתבודדים. שאין הנבואה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות אלא מתוך שמחה. לפיכך בני הנביאים לפניהם נבל ותוף וחליל וכנור והם מבקשים הנבואה וזהו שנאמר והמה מתנבאים כלומר מהלכין בדרך הנבואה עד שינבאו כמו שאתה אומר פלוני מתגדל:

ה אלו שהם מבקשין להתנבא הם הנקראים בני הנביאים. ואע"פ שמכוונים דעתם אפשר שתשרה שכינה עליהן ואפשר שלא תשרה:

ו כל הדברים שאמרנו הם דרך נבואה לכל הנביאים הראשונים והאחרונים חוץ ממשה רבינו רבן של כל הנביאים. ומה הפרש יש בין נבואת משה לשאר כל הנביאים שכל הנביאים בחלום או במראה ומשה רבינו מתנבא והוא ער ועומד שנאמר ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע הקול מדבר אליו. כל הנביאים על ידי מלאך. לפיכך רואים מה שהם רואים במשל וחידה. משה רבינו לא על ידי מלאך שנאמר פה אל פה אדבר בו. ונאמר ודבר ה' אל משה פנים אל פנים. ונאמר ותמונת ה' יביט כלומר שאין שם משל אלא רואה הדבר על בוריו בלא חידה ובלא משל. הוא שהתורה מעידה עליו במראה ולא בחידות שאינו מתנבא בחידה אלא במראה שרואה הדבר על בוריו. כל הנביאים יראים ונבהלים ומתמוגגין ומשה רבינו אינו כן הוא שהכתוב אומר כאשר ידבר איש אל רעהו כלומר כמו שאין

אדם

לחם משנה

כדכתבו התוס' פ"ב דביצה (דף י"ח) דאפילו מ"ד טבילה בזמנה לאו מצוה מותר לטבול ביוה"כ והביאו ראיה מסוף יומא (דף פ"ח) דאמרו שם דנדות ויולדות וזב וזבות טובלות וב"ל קרי עד המנחה משום דטבילה בזמנה לאו מצוה משמע דאע"ג דאינה מצוה מ"מ שוטה אותה ביוה"כ אם ירצה וכן כתבו בפ' כל כתבי (דף קכ"א) ואע"ג דבתעניות אמרו חייבי טבילות אין אבל אחריני לא אולי הטעם לקרב טהרתה אע"ג שאינה מצוה, אבל קשה דבפ"ק דיומא (דף ח') איפליגו תנאי גבי כהן השורף את הפרה וכ"ג ביוה"כ דר"מ סבר אחד זה ואחד זה מזין עליו כל שבעה ור' יוסי סבר אין מזין עליו אלא שלישי ושביעי ור' חנינא סגן הכהנים סבר כהן השורף את הפרה מזין עליו כל שבעה וכה"ג ביוה"כ אין מזין עליו אלא שלישי ושביעי ואמרו שם בגמרא דכ"ע ס"ל טבילה בזמנה מצוה ופליגי אי מקשינן הזאה לטבילה דר"מ סבר מקשינן ולהכי מזין כל שבעה דדילמא כל יומא זמנא הוא ורבי יוסי ורבי חנינא תרווייהו סברי לא מקשינן אבל בכהן השורף את הפרה מזין כל שבעה דמעלה עשו בו. ורבינו פסק בפ"ג מהלכות עבודת יוה"כ דמזין עליו בשלישי ובשביעי ובפ"ב מהלכות פרה פסק דמזין עליו כל שבעה ימים והיינו כר' חנינא וכיון דבגמרא אוקימו דאיהו סבר דטבילה בזמנה מצוה היכי פסק כותיה. וי"ל שבגמרא לא אוקימו הכי אלא משום ר"מ ור' יוסי דר"מ ע"כ סבר דטבילה בזמנה מצוה ויליף מיניה הזאה דאל"כ מנא ליה דהזאה כל שבעה וכן ר' יוסי כי היכי דלא תקשי מדידיה אדידיה כדאמרו שם אבל רבי חנינא מצי סבר דאפילו מקשינן הזאה לטבילה טבילה בזמנה לאו מצוה ומעלה עשו בכהן השורף את הפרה אע"ג דלאו מצוה היא לא טבילה בזמנו ולא הזאה בזמנה ובכהן השורף את הפרה בעינן כל שבעה ואתי שפיר דרבינו לא הזכיר בהלכות נדה דין דפרק המפלת דהאשה שילדה מלאה ובאה ריקנית דפליגי ב"ש וב"ה בטבילות ור' יוסי בר יהודה אומר דיה לטבילה באחרונה דכיון דאיהו סבר דטבילה בזמנה לאו מצוה הוי הלכתא התם כר' יוסי בר"י ולכך לא הזכיר בהלכות נדה הדין ההוא דממילא ידעינן ליה אבל אם היה סובר דטבילה בזמנה מצוה היה לו להזכיר הדין ההוא לעשות מנין הטבילות כב"ה. ומ"ש רבינו שאם לא אלא גמי מסבב בבגדיו סברא דנפשיה קאמר וכ"ת א"כ אפילו טבילה בזמנה מצוה למה אמר רבי יוסי דלא מהדרינן אגמי משום דלא יעבור זמן הטבילה הא מצי לסבב בבגדיו. וי"ל דהאי תיקון דחוק הוא. ומה שלא הזכיר רבינו כאן דין לחה כתב הרב כסף משנה שאינו מענין הלכות אלו. ואם כדבריו למה כתב ולא יהדק כדי שלא יהון הא אינו מענין הלכות אלו. ונראה לומר דכיון דהוצרך להזכיר הכריכה משום שלא יהא בפני השם ערום אמר ענין הכריכה באיזה אופן תהיה דלא מיהדק, ומה שכתבתי נ"ל נכון בדעת רבינו דאין לומר דפסק כר' יוסי דטבילה בזמנה מצוה ומה שכתב כאן גמי היכא דאיכא גמי דלא משמע מדבריו אלא דמהדרינן וכרבנן ופשוט כמו שכתבתי:

פ"ז א ואין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה וכו'. יש תימא על רבינו למה לא הזכיר גבור בכח ועשיר ועניו דאיתא פ"ד דנדרים (דף ל"ח) ועוד אמרו בפ' המצניע (דף צ"ב) אין השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ובעל קומה ולא הזכיר מכל זה רבינו. והרב בית יוסף כתב דסבירא ליה כהרמ"ם ז"ל דלא הצריך כך בגמרא אלא כדי שתשרה השכינה בקביעות. אבל לא משמע כן מדברי רבינו בספר מורה הנבוכים חלק שני פרק ל"ב דשם כתב הוא אמרם אין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר. גם בסוגיא דפרק המצניע ובסוגיא דנדרים קשה קצת למה לא הוזכר בסוגיא הנזכרת התנאים שהוזכרו בסוגיא האחרת. ומ"ש רבינו מיד רוח הקודש שורה עליו משמע לכאורה דעל כל פנים יחול עליו הנבואה כשהוא מוכן ולא כתב כן שם בספר השלישי אלא דבעי רצון אלהי לכך נראה ודאי שמ"ש כאן מיד רוח הקודש הוא עם הרצון האלהי אבל אפשר שיהיה מוכן ולא יחול הנבואה, אע"פ שמפרשי דבריו שם פירשו שהוא מסכים לדעת הפילוסוף מ"מ פשט דבריו שם לא משמע כן:

וזהו

מגדל עוז

פ"ז מיסודי הדת לידע. כל זה הפרק מעורב מקצת מחכמות עם דברי רז"ל. דרך הנבואה על גבור ומתוך שמחה. אמרו רבותינו ז"ל במס' שבת (דף ל') כהגדת משנה המקבס סגר ובנדרים פ' אין בין המודר (דף ל"ח) ובמס' פסחים פ' אלו דברים (דף ס"ו) והיה כנגן המנגן ובכמה מקומות רבו מלמנות. והפרש נבואת משה לשאר הנביאים רבו מובן מסגדת תורת כהנים

פסגדם

פ"ח א משה רבינו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה וכו'. בספר העיקרים מאמר ראשון פי"ח ביאר יפה דברי רבינו:

ונאמר

אדם נבהל לשמוע דברי חבירו כך היה כח בדעתו של משה רבינו להבין דברי הנבואה והוא עומד על עומדו שלם. כל הנביאים אין מתנבאים בכל עת שירצו משה רבינו אינו כן אלא כל זמן שיחפוץ רוח הקודש לובשתו ונבואה שורה עליו ואינו צריך לכוין דעתו ולהזדמן לה שהרי הוא מכוון ומזומן ועומד כמלאכי השרת. לפיכך מתנבא בכל עת שנאמר עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם. ובזה הבטיחו האל שנאמר לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי. הא למדת שכל הנביאים כשהנבואה מסתלקת מהם חוזרים לאהלם שהוא צרכי הגוף כלם כשאר העם. לפיכך אין פורשין מנשותיהם. ומשה רבינו לא חזר לאהלו הראשון לפיכך פירש מן האשה לעולם ומן הדומה לו ונקשרה דעתו לצור העולמים ולא נסתלק מעליו ההוד לעולם וקרן עור פניו ונתקדש כמלאכים: ז הנביא אפשר שתהיה נבואתו לעצמו בלבד להרחיב לבו ולהוסיף דעתו עד שידע מה שלא היה יודע מאותן הדברים הגדולים. ואפשר שישולח לעם מעמי הארץ או לאנשי עיר או ממלכה לכונן אותם ולהודיעם מה יעשו או למונעם ממעשים הרעים שבידיהם. וכשמשלחים אותו נותנין לו אות ומופת כדי שידעו העם שהאל שלחו באמת. ולא כל העושה אות ומופת מאמינים לו שהוא נביא. אלא אדם שהיינו יודעים בו מתחלתו שהוא ראוי לנבואה בחכמתו ובמעשיו שנתעלה בהן על כל בני גילו והיה מהלך בדרכי הנבואה בקדושתה ובפרישותה ואח"כ בא ועשה אות ומופת ואמר שהאל שלחו מצוה לשמוע ממנו שנאמר אליו תשמעון. ואפשר שיעשה אות ומופת ואינו נביא וזה האות יש לו דברים בגו. ואעפ"כ מצוה לשמוע לו הואיל ואדם גדול וחכם וראוי לנבואה [הוא] מעמידים אותו על חזקתו. שבכך נצטוינו כמו שנצטוינו לחתוך את הדין ע"פ שני עדים כשרים ואע"פ שאפשר שהעידו בשקר הואיל וכשרים הם אצלינו מעמידין אותן על כשרותן. ובדברים האלו וכיוצא בהן נאמר הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו. ונאמר כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב:

פרק שמיני

א משה רבינו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה. שהמאמין על פי האותות יש בלבו דופי שאפשר שיעשה האות בלט וכשוף. אלא כל האותות שעשה משה במדבר לפי הצורך עשאם. לא להביא ראיה על הנבואה. היה צריך להשקיע את המצריים קרע את הים והצלילן בתוכו. צרכנו למזון הוריד לנו את המן. צמאו בקע להן את האבן. כפרו בו עדת קרח בלעה אותן הארץ. וכן שאר כל האותות. ובמה האמינו בו במעמד הר סיני שעינינו ראו ולא זר ואזנינו שמעו ולא אחר האש והקולות והלפידים והוא נגש אל הערפל והקול מדבר אליו ואנו שומעים משה משה לך אמור להן כך וכך. וכן הוא אומר פנים בפנים דבר ה' עמכם. ונאמר לא את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת. ומנין שמעמד הר סיני לבדו היא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין בו דופי שנאמר הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם. מכלל שקודם דבר זה לא האמינו בו נאמנות שהיא עומדת לעולם אלא נאמנות שיש אחריה הרהור ומחשבה: ב נמצאו אלו ששולח להן הם העדים על נבואתו שהיא אמת ואינו צריך לעשות להן אות אחר. שהם והוא עדים בדבר כשני עדים שראו דבר אחד ביחד שכל אחד מהן עד לחבירו שהוא אומר אמת ואין אחד מהן צריך להביא ראיה לחבירו. כך משה רבינו כל ישראל עדים לו אחר מעמד הר סיני ואינו צריך לעשות להם אות. וזהו שאמר לו הקב"ה בתחילת נבואתו בעת שנתן לו האותות לעשותן במצרים ואמר לו ושמעו לקולך. ידע משה רבינו שהמאמין על פי האותות יש בלבבו דופי ומהרהר ומחשב והיה נשמט מלילך ואמר והן לא יאמינו לי. עד שהודיעו הקב"ה שאלו האותות אינן אלא עד שיצאו ממצרים ואחר שיצאו ויעמדו על ההר הזה יסתלק הרהור שמהרהרין אחריך שאני נותן לך כאן אות שידעו שאני שלחתיך באמת מתחילה ולא ישאר בלבם הרהור. והוא שהכתוב אומר וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה. נמצאת אומר שכל נביא שיעמוד אחר משה רבינו אין אנו מאמינים בו מפני האות לבדו כדי שנאמר אם יעשה אות נשמע לו לכל מה שיאמר. אלא מפני המצוה שצוה משה בתורה ואמר אם נתן אות אליו תשמעון. כמו שצונו לחתוך הדבר על פי שנים עדים ואע"פ שאין אנו יודעין אם העידו אמת אם שקר. כך מצוה לשמוע מזה הנביא אע"פ שאין אנו יודעים אם האות אמת או בכישוף ולט: ג לפיכך אם עמד הנביא ועשה אותות ומופתים גדולים ובקש להכחיש נבואתו של משה רבינו אין שומעין לו ואנו יודעין בבאור שאותן האותות בלט וכשוף הן. לפי שנבואת משה רבינו אינה על פי האותות כדי שנערוך אותות זה לאותות זה. אלא בעינינו ראינוה ובאזנינו שמענוה כמו ששמע הוא. הא למה הדבר דומה לעדים שהעידו לאדם על דבר שראה בעיניו שאינו כמו שראה שאינו שומע להן אלא יודע בודאי שהן עדי שקר. לפיכך אמרה תורה שאם בא האות והמופת לא תשמע אל דברי הנביא ההוא. שהרי זה בא אליך באות ומופת להכחיש מה שראית בעיניך והואיל ואין אנו מאמינים במופת אלא מפני המצות שצונו משה היאך נקבל מאות זה שבא להכחיש נבואתו של משה שראינו ושמענו:

פרק תשיעי

א [א] דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת שנאמר

א סמ"ג לאוין שסד שסה:

לחם משנה

פ"ח ב וזהו שאמר לו הקב"ה בתחילת נבואתו וכו' עד שהודיעו הקב"ה וכו'. הנה בכאן קושיא מבוארת דהפסוקים הם הפוכים בתורה דפסוק וזה לך האות הוא מוקדם לפסוק והן לא יאמינו לי. וצ"ל לפרש דבריו עם מה שנעורר עוד בדבריו דאיך נתקררה דעתו של משה במה שאמר לו הקב"ה שהם לא יאמינו האמנה שלמה עד מעמד הר סיני והלא עדיין קושיא קיימא אדרבה דלפי שעתו לא יאמינו לו ולא ישגיחו בדבריו. ויש לדחות דמ"מ כיון דלבסוף יודע שיאמינו בו האמנה שלמה נתקררה דעתו דמה שהיה קשה לו הוא שלעולם לא יאמינו בו האמנה שלמה וזהו אומרו והן לא יאמינו לי. אבל נראה לתרץ הכל דמה שכתב עד שהודיעו אין משמעות דבריו עד

מגדל עוז

בהגדת משל השולחני וכבר הוכיח הרמב"ן ז"ל לגבי נופל וגלוי עינים ומשם תבינהו. וענין הנביא מוחזק, עיקרו פ' הנחנקין במס' סנהדרין (דף פ"ט) בענין נביא השקר. והמאות עשה דאליו תשמעון שכתב הוא לשון ספרי:

פ"ח גם ענין זה מבואר בענין פ' השביעי. ומ"ש שאם בא להכחיש אין שומעין לו ושאר הענין

אם היה מוחזק והוראת שעה, פרק הנחנקין (דף פ"ט) וכדדרשינן פרק האשה מדכתיב אליו תשמעון ובענין אליהו בהר הכרמל וכמו שביאר פ"ט. אמנם מה שהוסיף שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה הוא לרז"ל עוד במס' מגילה מייתי לה ברוב התלמוד מפורסם:

פ"ט א ונאמר לא בשמים היא. בפ' הזהב (ב"מ נ"ט) גבי פלוגתא דר' אליעזר ורבנן אמרינן עמד ר' יהושע על רגליו ואמר לבת קול שיצאת ופסקה הלכה כר"א לא בשמים היא ואמרינן התם מאי לא בשמים היא אמר ר' ירמיה אין משגיחין בבת קול וכל שכן דאין משגיחין בנביא המתנבא: **הא** למדת שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. זה לשון ת"כ על פסוק אלה המצות אשר צוה ה' את משה ואיתיה ברייתא מגילה:

לפיכך אם יעמוד איש וכו'. זה פשוט דמאחר שקבלנו שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה הא ודאי משקר הוא ועליו נאמר ומת הנביא ההוא כי דבר סרה על ה':

ב וכן אם צונו בדברי הרשות וכו'. משנה סוף פרק הנחנקין (סנהדרין פ"ט) הכובש נבואתו והמוותר על דברי הנביא כלומר שמפקירים שלא חשש לדבריו ונביא שעבר על דברי עצמו מיתתן בידי שמים שנאמר אנכי אדרוש מעמו ואמרו בגמרא דכלהו נפקי מהאיש אשר לא ישמע דמשמע קאי למוותר על דברי נביא שאינו שומע לדבריו וכן משמע מיניה נביא שהוא עצמו אינו שומע והיינו עובר על דברי עצמו וקרי ביה לא ישמיע והיינו כובש נבואתו ואכולהו קאמר אנכי אדרוש מעמו:

ג וכן אם יאמר לנו הנביא וכו'. יבמות פרק האשה רבה (דף צ':) ובספרי אליו תשמעון אפילו אומר לך עבור על אחת מכל מצות שבתורה כגון אליהו בהר הכרמל הכל לפי שעה שמע לו. ומ"ש שנודע לנו שהוא נביא לומר שאם עד שלא נודע לנו מדברים אחרים שהוא נביא וזה התחיל לעשות אין שומעין לו ואפילו העובר על דבריו בדברי הרשות אינו נענש עד שיוחזק וכך אמרו בפ' הנחנקין שהטעם ששמעו ישראל לאליהו בהר הכרמל לפי שהיה מוחזק בנבואה שאילו לא היה מוחזק לא היה שומעין לו: **וכן** למדנו מהחכמים הראשונים וכו'. בסוף הנחנקין (סנהדרין צ') א"ר אבהו א"ר יוחנן אם יאמר לך נביא עבור על דברי תורה שמע לו כלומר לפי שעה חוץ מעבודת כוכבים: **ואם** אמרו שהדבר נעקר לעולם וכו'. וכן אם עקר דבר מדברים שלמדנו מפי השמועה כיון שתורתנו נצחית ולמדנו שלא יבא עוד נביא לחדש דבר ואמרו

שנאמר את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרון לעשות לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו. ונאמר והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת. הא למדת שכל דברי תורה מצווין אנו לעשותן עד עולם. וכן הוא אומר חוקת עולם לדורותיכם. ונאמר לא בשמים היא. הא למדת שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. לפיכך אם יעמוד איש בין מן האומות בין מישראל ויעשה אות ומופת ויאמר שה' שלחו להוסיף מצוה או לגרוע מצוה או לפרש במצוה מן המצות פירוש שלא שמענו ממשה. או שאמר שאותן המצות שנצטוו בהן ישראל אינן לעולם ולדורי דורות אלא מצות לפי זמן היו. הרי זה נביא שקר שהרי בא להכחיש נבואתו של משה. [א]ומיתתו בחנק על שהזיד לדבר בשם ה' אשר לא צוהו. שהוא ברוך שמו צוה למשה שהמצוה הזאת לנו ולבנינו עד עולם ולא איש אל ויכזב: **ב** א"כ למה נאמר בתורה נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך. לא לעשות דת הוא בא אלא לצוות על דברי התורה ולהזהיר העם שלא יעברו עליה. כמו שאמר האחרון שבהן זכרו תורת משה עבדי. וכן אם צונו בדברי הרשות כגון לכו למקום פלוני או אל תלכו. עשו מלחמה היום או אל תעשו. בנו חומה זו או אל תבנוה. מצוה לשמוע לו והעובר על דבריו חייב מיתה בידי שמים שנאמר והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי הנביא אשר ידבר בשמי אנכי אדרוש מעמו: **ג** וכן נביא שעבר על דברי עצמו והכובש נבואתו חייב מיתה בידי שמים ובשלשתן נאמר אנכי אדרוש מעמו. וכן אם יאמר לנו הנביא שנודע לנו שהוא נביא לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה או על מצות הרבה בין קלות בין חמורות לפי שעה מצוה לשמוע לו. [ב]וכן למדנו מחכמים ראשונים מפי השמועה בכל אם יאמר לך הנביא עבור על דברי תורה כאליהו בהר הכרמל שמע לו חוץ מעבודת כוכבים. והוא שיהיה הדבר לפי שעה. כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב עולה בחוץ וירושלים נבחרת לכך והמקריב בחוץ חייב כרת. ומפני שהוא נביא מצוה לשמוע לו וגם בזה נאמר אליו תשמעון. ואילו שאלו את אליהו ואמרו לו היאך נעקור מ"ש בתורה פן תעלה עולותיך בכל מקום. היה אומר לא נאמר אלא המקריב בחוץ לעולם חייב כרת כמו שצוה משה. אבל אני אקריב היום בחוץ בדבר ה' כדי להכחיש נביאי הבעל. ועל הדרך הזאת אם צוו כל הנביאים לעבור לפי שעה מצוה לשמוע להם. ואם אמרו שהדבר נעקר לעולם מיתתו בחנק שהתורה אמרה

א סמ"ג לאוין לס: ב סמ"ג עשין י:

לחם משנה

עד שהודיעו לבסוף, דפשט הלשון הוא פירוש עד כלומר היה לו למשה סבה חזקה לישמט ושלא לילך בשליחותו יתברך וכל כך היא חזקה עד שהקב"ה בעצמו נתקשה בהו, לתקן זה כתב בתחלת דבריו בהוליכך את העם הזה כלומר אע"פ שיש לך להקשות שלא יאמינו בך האמנה שלמה אח"כ יאמינו וא"כ כיון שהאל יתברך בתחלת דבריו נתקשה בה ובא לתקנה א"כ סבה גדולה היה לו למשה לישמט ושלא לילך בשליחותו יתברך. אח"כ ראיתי בפסקי מהר"ל ן' חביב סימן ל"א שעמד על זה וכמדומה לי שדברי הם כדבריו:

פ"ט א הא למדת שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. ואע"ג דבגמרא מפיק לה מקרא דואלה המצות אין קפידא בכך דאין רבינו מקפיד בכך כיון דאין נפקותא בדין ודרכו להביא פסוק אשר לא נזכר בגמרא מאחר שהוא מבואר יותר:

לפיכך אם יעמוד איש וכו' אלא מצות לפי זמן היו הרי זה נביא שקר עכ"ל. דברים אלו שכתב כאן רבינו תמוהים אצלי עם הסוגיא דבס"פ הנחנקין (דף פ"ט) דשם איפליגו רבנן ור"ש גבי נביא שהדיח דרבנן סברי דהוי בסקילה ואע"ג דכתיב יומת דהוי מיתה סתם וכל מיתה האמורה בתורה הוי חנק יליף הדחה הדחה ממסית ור"ש לא גמר ג"ש והוי חנק ואיפליגו בפירוש פלוגתייהו רב חסדא ורב המנונא דלרב חסדא פליגי רבנן ור"ש בתרתי ומודים בתרתי בעוקר הגוף בעבודת כוכבים ובעוקר מקצה וקיים מקצת בעבודת כוכבים פליגי אבל בעוקר הגוף בשאר מצות דברי הכל בחנק ובביטול מקצת וקיום מקצת דשאר מצות דברי הכל פטור דס"ל דהך קרא דנביא לא איירי אלא בעבודת כוכבים אבל בשאר מצות לא איירי כאן כלל ועוקר הגוף דשאר מצות נפקא לן מקרא דאך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי משמע דבר ולא חצי דבר ומשום הכי אית להו דקיום מקצת ובטול מקצת דשאר מצות פטור ובעוקר גוף דשאר מצות הוי חנק משום דסתם מיתה האמורה בתורה הוי חנק. ורב המנונא ס"ל דפליגי בתלת דקרא נמי איירי בעוקר הגוף בשאר מצות דהיינו ללכת בה ובעוקר מקצת וקיום מקצת דשאר מצות מודה דפטור וקרא דמן הדרך דמשמע מקצת לא איירי אלא בעבודת כוכבים דוקא. עוד הביאו שם ברייתא בגמ' (דף צ') ואמרו שם בכופה ובעבודת כוכבים אפילו אומר היום עבדוה ולמחר בטלוה דברי הכל חייב ואוקמוה להך ברייתא אביי ורבא אליבא דרבי חסדא ורב המנונא ולכולהו לרבנן הא דעבדוה היום ולמחר בטלוה הוי בסקילה ולר"ש בחנק וכן אמרו שם בהדיא למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. הנה הצעתי הסוגיא לפניך ועם זה יש לתמוה טובא על דברי רבינו דנהי שהוא פסק כרב חסדא דאית ליה דבעוקר הגוף דשאר מצות דברי הכל בחנק ומש"ה כתב בפרק זה דאם עקר שום דבר מכל המצות הוי בחנק דאי הוה פוסק כרב המנונא ה"ל למפסק דהוי בסקילה כיון דהוא ז"ל פסק כרבנן ברים פ"ה מהל' עבודת כוכבים ע"ש אלא ודאי שהוא פסק כר"ח ואע"ג דאמרו שם דאביי סבר כרב חסדא ורבא כרב המנונא וקיי"ל אביי ורבא הלכה כרבא והו"ל למפסק כרבא מ"מ פסק כרב חסדא דהוי רבו דרב המנונא כדמשמע בעירובין בפרק הדר, אבל מ"מ קשה דקיום מקצת ובטול מקצת בשאר מצות לכ"ע הוי פטור ומשמע בהוריות פ"ק (דף ד') גבי הורו ב"ד לעקור את כל הגוף דאמרו אין נדה בתורה אין שבת בתורה אין עבודת כוכבים בתורה הרי אלו פטורים הורו לבטל מקצת ולקיים מקצת כיצד אמרו יש נדה בתורה אבל הבא על שומרת יום כנגד יום פטור משמע באותה סוגיא דפירוש בטול מקצת וקיום מקצת בשאר מצות הוי שמפרש שום דבר נגד מה שקבלנו מפי השמועה ומינה נלמוד דקיום מקצת ובטול מקצת דשאר מצות דהוי הכי וא"כ לכ"ע הוי פטור אם לא עקר כל המצוה והיכי כתב כאן רבינו דכשבא לפרש במצות פירש שלא שמענו ממשה דמשמע אפילו דקאי המצוה בדוכתא אלא שבענין הפירוש הוא משנה אותו שיחנק הא בגמרא משמע דפטור בשאר מצות עד שיעקור גוף כל המצוה. ואפילו היינו אומרים שרבינו מפרש קיום מקצת ובטול מקצת דשאר מצות דהוי היום בטלו אותה ולמחר קיימו אותה דומיא דעבודת כוכבים דאמר היום עבדוה ולמחר בטלוה מה שלא נראה כן מההיא סוגיא דהוריות כדכתיבנא מ"מ קשה דהא בפ"ה מהל' עבודת כוכבים כתב וכן נביא השקר מיתתו בחנק ואע"פ שנתנבא בשם ה' ולא הוסיף ולא גרע משמע מהתם דאע"ג דלא שינה כלל ממה שכתוב בתורה חייב ומהסוגיא שהבאתי משמע דאפילו שבטל מקצת פטור. ועוד תימה על תימה דכיון דאיהו פסק כרבנן בהל' עבודת כוכבים דנביא שהדיח בסקילה א"כ היכי כתב בסוף הפרק דעבדוה היום ובטלוה למחר יחנק הנביא דהיינו קיום מקצת ובטול מקצת שכ"כ ואפילו עשה אותות ומופתים ואמר שה' צוהו שתעבד עבודת כוכבים היום בלבד וכו' והא בגמרא אמרו בהדיא דלרבנן הוי בסקילה כדכתיבנא ולא שייך כאן למפסק כוותיהו בהדא וכר"ש בהדא דכיון דקרא איירי בין במקצת בין בעוקר הכל אי הך מיתה דקרא הוי סקילה בג"ש דרבנן הוי סקילה בכל אפילו בעוקר מקצת ואי הוי חנק כר"ש דלא גמיר ג"ש הוי חנק בכל דכיון דהך כייל קרא דהך פרשתא דנביא דהכא וכמ"ש רבינו ועל זה צוה הכתוב ואמר ובא האות והמופת לא תשמע וכו' ע"כ הוי בסקילה ולא שייך הכא לפלוגי בין עוקר הגוף בעבודת כוכבים לבטול מקצת ואע"פ שהיה לנו טעם נכון לחלק ביניהם מה שאינו כן ע"כ נתקשו דברי רבינו אצלי וצריכים עיון:

ב ג והעובר על דבריו חייב מיתה בידי שמים וכו'. וכן נביא שעבר על דברי עצמו וכו'. בפי"ט מהל' סנהדרין כתב רבינו אע"פ שאלתן במיתה אינו לוקה שהם בלאו מכלל עשה שנאמר אליו תשמעון ולאו הבא מכלל עשה הרי הוא כעשה ואין לוקין עליו, ע"כ. וקשה דהיכא מזכיר אליו תשמעון לנביא הכובש נבואתו. ועוד למה כתב לאו הבא מכלל עשה הא הוא עשה גמור. מיהא לזה י"ל דענינו לאו הוא לא תעבור על דברי הנביא ומפני כן כתב שאע"פ שענינו לאו בא מכלל עשה ולכך אינו לוקה עליו: **אבל** אני אקריב היום בחוץ בדבר ה' וכו'. נראה דסובר רבינו דהא דאליהו ע"פ

ב"מ גם זה הפרק ומה שכתב מהמצות שלפי הזמן היו ולפי שעה שכתב כאן. הוא לשון הספרי אות באות, והחלוק שאר מצות מעבודה זרה הכל פ' הנחנקין (דף פ"ט):

ואמרו חז"ל בכמה מקומות (חולין קכ"ד.) אילו אמר לי יהושע בן נון מפומיה לא צייתנא ליה. גם אמרו (תמורה ט"ז. וע"ש) על אותם הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה לא רצה הקב"ה ללמדם ליהושע וא"ל אין נביא רשאי לחדש דבר א"כ כשזה מתנבא בדבר תורה נתברר לנו שדבר סרה. אבל קשה לי דאמרו פ"ק דיבמות דילהה בת קול לומר דהלכה כב"ה וקיי"ל הכי בכל דוכתא והתוס' שם ובפרק הזהב נתנו טעם לדבר ואינו יעלה כפי דעת רבינו וצ"ע:

ד׳ או שאמר בדין מדיני התורה שה' צוה לו שהדין כך וכו'. וא"ת שנראה מדבריו כאן שאפילו כיון את ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור יחנק ומדבריו בראש הפרק נראה דדוקא כשבא להוסיף או לגרוע או לשנות הרי זה נביא שקר ויחנק הא כשבא לומר הלכה כדברי פלוני כיון שאינו מוסיף

מוסיף ולא גורע ולא משנה אינו נביא שקר. י"ל דבראש הפרק לא נתכוין אלא להוציא מלבן של בעלי הכתות אשר קצתם אומרים שבא להוסיף וקצתם אומרים שבא לגרוע ולשנות לפי שאין התורה נצחית ובסוף הפרק אמר הדין הנופל במתנבא שהלכה כדברי פלוני:

ה במה דברים אמורים בשאר מצות אבל וכו'. למעלה כשאמר אם יאמר לך הנביא עבור על דברי תורה שמע לו חוץ מעבודת כוכבים הזכיר שם עבודת כוכבים אגב דשאר מצות שכוונתו שם היתה לומר דבשאר מצות שומעים לנביא וכאן נתכוון לדבר בעבודת כוכבים בייחוד דאין שומעין לו אפילו לפי שעה ולמד כן ממה שאמרו אם יאמר לך הנביא עבור על ד"ת שמע והיינו דוקא לפי שעה וכמו שכתבתי למעלה וקאמר חוץ מעבודת כוכבים אלמא דבעבודת כוכבים אפילו לפי שעה אין שומעין לו:

אמרה לנו ולבנינו עד עולם: ד וכן אם עקר דבר מדברים שלמדנו מפי השמועה או שאמר בדין מדיני תורה שה' צוה לו שהדין כך הוא והלכה כדברי פלוני הרי זה נביא השקר ויחנק. אע"פ שעשה אות. שהרי בא להכחיש התורה שאמרה לא בשמים היא. אבל לפי שעה שומעין לו בכל: ה בד"א בשאר מצות אבל [א]בעבודת כוכבים אין שומעין לו ואפילו לפי שעה ואפילו עשה אותות ומופתים גדולים ואמר שה' צוהו שתעבד עבודת כוכבים היום בלבד או בשעה זו בלבד הרי זה דבר סרה על ה' ועל זה צוה הכתוב ואמר ובא האות והמופת לא תשמע אל דברי הנביא ההוא כי דבר סרה על ה' אלהיכם שהרי בא להכחיש נבואתו של משה. ולפיכך נדע בודאי שהוא נביא שקר וכל מה שעשה בלט וכשוף עשה ויחנק:

פרק עשירי

א כל נביא שיעמוד לנו ויאמר שה' שלחו אינו צריך לעשות אות כאחד מאותות משה רבינו או כאותות אליהו ואלישע שיש בהם שינוי מנהגו של עולם. אלא האות שלו שיאמר דברים העתידים להיות בעולם ויאמנו דבריו שנאמר וכי תאמר בלבבך איכה נדע הדבר וגו'. לפיכך כשיבוא אדם הראוי לנבואה במלאכות השם ולא יבוא להוסיף ולא לגרוע אלא לעבוד את ה' במצות התורה אין אומרין לו קרע לנו הים או החיה מת וכיוצא באלו ואחר כך נאמין בך. אלא אומרים לו אם נביא אתה אמור דברים העתידים להיות והוא אומר ואנו מחכים לראות היבואו דבריו אם לא יבואו. ואפילו נפל דבר קטן בידוע שהוא נביא שקר. ואם באו דבריו כולן יהיה בעינינו נאמן: ב ובודקין אותו פעמים הרבה אם נמצאו דבריו [ב]נאמנים כולן הרי זה נביא אמת כמו שנאמר בשמואל וידע כל ישראל מדן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא לה': ג והלא המעוננים והקוסמים אומרים מה שעתיד להיות ומה הפרש יש בין הנביא ובינם. אלא שהמעוננים והקוסמים וכיוצא בהן מקצת דבריהם מתקיימין ומקצתן אין מתקיימין. כענין שנאמר יעמדו נא ויושיעך הוברי שמים החוזים בכוכבים מודיעים לחדשים מאשר יבאו עליך. מאשר ולא כל אשר. ואפשר שלא יתקיים מדבריהם כלום אלא יטעו בכל כענין שנאמר מפר אותות בדים וקוסמים יהולל. אבל הנביא כל דבריו קיימין שנאמר כי לא יפול מדבר ה' ארצה. וכן הוא אומר הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת מה לתבן את הבר נאם ה'. כלומר שדברי הקוסמים והחלומות כתבן שנתערב בו מעט בר ודבר ה' כבר שאין בו תבן כלל. ובדבר הזה הכתוב הבטיח ואמר שאותן הדברים שמודיעין המעוננים והקוסמים לאומות ומכזבין הנביא יודיע לכם דברי אמת ואין אתם צריכין למעונן וקוסם וכיוצא בו שנאמר לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש וגו' כי הגוים האלה וגו' ואמר נביא מקרבך מאחיך וגו'. הא למדת שאין הנביא עומד לנו אלא להודיענו דברים העתידים להיות בעולם משובע ורעב מלחמה ושלום וכיוצא בהן. ואפילו צרכי יחיד מודיע לו. כשאול שאבדה לו אבדה והלך לנביא להודיעו מקומה. וכיוצא באלו הדברים הוא שיאמר הנביא לא שיעשה דת אחרת או יוסיף מצוה או יגרע: ד דברי הפורענות שהנביא אומר כגון שיאמר פלוני ימות או שנה פלונית רעב או מלחמה וכיוצא בדברים אלו אם לא עמדו דבריו אין בזה הכחשה לנבואתו. ואין אומרים הנה דבר ולא בא. שהקב"ה ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה ואפשר שעשו תשובה ונסלח להם כאנשי נינוה. או שתלה להם כחזקיה. אבל אם הבטיח על טובה ואמר שיהיה כך וכך ולא באה הטובה שאמר בידוע שהוא נביא שקר. שכל דבר טובה שיגזור האל אפילו על תנאי אינו חוזר. ולא מצינו שחזר בדבר טובה אלא בחרבן ראשון כשהבטיח לצדיקים שלא ימותו עם הרשעים וחזר בדבריו. וזה מפורש במסכת שבת. הא למדת שבדברי הטובה בלבד יבחן הנביא. הוא שירמיהו אמר בתשובתו לחנניה בן עזור כשהיה ירמיה מתנבא לרעה וחנניה לטובה. אמר לו לחנניה אם לא יעמדו דברי אין בזה ראיה שאני נביא שקר אבל אם לא יעמדו דבריך יודע שאתה נביא שקר. שנאמר אך שמע נא את הדבר הזה וגו' הנביא אשר ידבר שלום בבוא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו ה' באמת: ה נביא שהעיד לו נביא אחר שהוא נביא הרי הוא בחזקת נביא ואין זה השני צריך חקירה. שהרי משה רבינו העיד ליהושע והאמינו בו כל ישראל קודם שיעשה אות. וכן לדורות. נביא שנודעה נבואתו והאמינו בדבריו פעם אחר פעם או שהעיד לו נביא והיה הולך בדרכי הנבואה אסור לחשב אחריו ולהרהר בנבואתו שמא אינה אמת. ואסור לנסותו יותר מדאי ולא נהיה הולכים ומנסים לעולם [ג]שנאמר לא תנסו את ה' אלהיכם כאשר נסיתם במסה שאמרו היש ה' בקרבנו אם אין. אלא מאחר שנודע שזה נביא יאמינו וידעו כי ה' בקרבם ולא יהרהרו ולא יחשבו אחריו. כענין שנאמר וידעו כי נביא היה בתוכם:

א סמ"ג לאוין לג: ב סמ"ג עשין ו: ג סמ"ג לאוין ד:

לחם משנה

כ"ע הדבור היה ולא מדעתו וכחד תירוצא דתוס' בפ' אלו הן הנחנקין (דף פ"ט). וכן ביבמות פרק האשה רבה (דף צ'):

פ"י ב ובודקים אותו פעמים הרבה ואם נמצאו דבריו נאמנים כלם הרי זה נביא אמת. כלומר עד שיתאמת אבל לא יותר מדאי כדכתב לקמן דאיכא איסורא דלא תנסו וכו':

ד ולא מצינו שחזר בדבר טובה וכו'. הך מילתא במס' שבת פ' במה בהמה (דף נ"ה) ואע"ג דאמריק התם דחזר בו משום שהם תוכחם שלא הוכיתו הצדיקים לרשעים ומהך טעמא אמר ר' זירא לר"ש דלוכחינהו נהנהו דבי ריש גלותא משום דעונש תוכחה גדול וא"כ אפשר דמשום עונש תוכחה ינחם הקב"ה ולא יהיה בזה הכזבת נביא מ"מ מילתא דלא שכיחא דלא היה הדבר הזה כי אם פעם אחת בעולם. והרב מהר"ר אליה מזרחי בפרשת וישלח בביאורו לרש"י גבי ויירא שמא יגרם האריך שם בסתירת המאמרים דיעקב נתיירא שמא יחזור בו האל יתברך שמא יגרום החטא ובהא דבפ' במה בהמה נראה איפכא וכן מדברי רבינו שכתב שבחינת הנביא הוא בדבר זה משמע דלא חייפיק לשמא יגרום החטא. ותירץ שם דשאני היכא דהבטחה

מגדל עוז

פ"י רוב הלכותיו פ' הנחנקין (דף פ"ט) אמורין בבבלי ושנויין בירושלמי, ושאר מתכונתו:

הלכות דעות

יש בכללן אחת עשרה מצות. חמש מצות עשה. ושש מצות לא תעשה. וזהו פרטן:

א) להדמות בדרכיו. ב) להדבק ביודעיו. ג) לאהוב את ריעים. ד) לאהוב את הגרים. ה) שלא לשנא אחים. ו) להוכיח. ז) שלא להלבין פנים. ח) שלא לענות אמללים. ט) שלא להלוך רכיל. י) שלא לנקום. יא) שלא לנטור:

וביאור כל המצות האלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א **דעות** הרבה יש לכל אחד ואחד מבני אדם וזו משונה מזו ורחוקה ממנו ביותר. יש אדם שהוא בעל חמה כועס תמיד. ויש אדם שדעתו מיושבת עליו ואינו כועס כלל ואם יכעס יכעס כעס מעט בכמה שנים. ויש אדם שהוא גבה לב ביותר. ויש שהוא שפל רוח ביותר. ויש שהוא בעל תאוה לא תשבע נפשו מהלוך בתאוה. ויש שהוא בעל לב טהור מאד ולא יתאוה אפילו לדברים מעטים שהגוף צריך להן. ויש בעל נפש רחבה שלא תשבע נפשו מכל ממון העולם, כענין שנאמר אוהב כסף לא ישבע כסף. ויש מקצר נפשו שדיו אפילו דבר מעט שלא יספיק לו ולא ירדוף להשיג כל צרכו. ויש שהוא מסגף עצמו ברעב וקובץ על ידו ואינו אוכל פרוטה משלו אלא בצער גדול. ויש שהוא מאבד כל ממונו בידו לדעתו. ועל דרכים אלו שאר כל הדעות כגון מהולל ואונן וכילי ושוע ואכזרי ורחמן ורך לבב ואמיץ לב וכיוצא בהן: **ב** ויש בין כל דעה ודעה הרחוקה ממנה בקצה האחר דעות בינוניות זו רחוקה מזו. וכל הדעות יש מהן דעות שהן לאדם מתחלת בריתו לפי טבע גופו. ויש מהן דעות שטבעו של אדם זה מכוון ועתיד לקבל אותם במהרה יותר משאר הדעות. ויש מהן שאינן לאדם מתחלת בריתו אלא למד אותם מאחרים או שנפנה להן מעצמו לפי מחשבה שעלתה בלבו. או ששמע שזו הדעה טובה לו ובה ראוי לילך והנהיג עצמו בה עד שנקבעה בלבו: **ג** שתי קצוות הרחוקות זו מזו שבכל דעה ודעה אינן דרך טובה ואין ראוי לו לאדם ללכת בהן ולא ללמדן לעצמו. ואם מצא טבעו נוטה לאחת מהן או מוכן לאחת מהן או שכבר למד אחת מהן ונהג בה יחזיר עצמו למוטב וילך בדרך הטובים והיא הדרך הישרה: **ד** הדרך הישרה היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה מכל הדעות שיש לו לאדם. והיא הדעה שהיא רחוקה משתי הקצוות ריחוק שוה ואינה קרובה לא לזו ולא לזו. לפיכך צוו חכמים הראשונים שיהא אדם שם דעותיו תמיד ומשער אותם ומכוין אותם בדרך האמצעית כדי שיהא שלם בגופו. כיצד לא יהא בעל חמה נוח לכעוס ולא כמת שאינו מרגיש אלא בינוני. לא יכעוס אלא על דבר גדול שראוי לכעוס עליו כדי שלא יעשה כיוצא בו פעם אחרת. וכן לא יתאוה אלא לדברים שהגוף צריך להן ואי אפשר להיות בזולתן כענין שנאמר צדיק אוכל לשובע נפשו. וכן לא יהיה עמל בעסקו אלא להשיג דבר שצריך לו לחיי שעה כענין שנאמר טוב מעט לצדיק. ולא יקפוץ ידו ביותר. ולא יפזר ממונו אלא נותן צדקה כפי מסת ידו ומלוה כראוי למי שצריך. ולא יהא מהולל ושוחק ולא עצב ואונן אלא שמח כל ימיו בנחת בסבר פנים יפות. וכן שאר דעותיו. ודרך זו היא דרך החכמים. כל אדם שדעותיו דעות בינונית ממוצעות נקרא חכם: **ה** ומי שהוא מדקדק על עצמו ביותר ויתרחק מדעה בינונית מעט לצד זה או לצד זה נקרא חסיד. כיצד מי שיתרחק מגובה הלב עד הקצה האחרון ויהיה שפל רוח ביותר נקרא חסיד וזו היא מדת חסידות. ואם נתרחק עד האמצע בלבד ויהיה עניו נקרא חכם וזו היא מדת חכמה. ועל דרך זו שאר כל הדעות. וחסידים הראשונים היו מטין דעות שלהן מדרך האמצעית כנגד שתי הקצוות. יש דעה שמטין אותה כנגד הקצה האחרון ויש דעה שמטין אותה כנגד הקצה הראשון. וזהו לפנים משורת הדין. [א]ומצווין אנו ללכת בדרכים האלו הבינונים והם הדרכים הטובים והישרים שנאמר והלכת בדרכיו: **ו** כך למדו בפירוש מצוה זו. מה הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון. מה הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום. מה הוא נקרא קדוש אף אתה היה קדוש. ועל דרך זו קראו הנביאים לאל בכל אותן הכנויין ארך אפים ורב חסד צדיק וישר תמים גבור וחזק וכיוצא בהן. להודיע שהן דרכים טובים וישרים וחייב אדם להנהיג עצמו בהן ולהדמות אליו כפי כחו: **ז** וכיצד ירגיל אדם עצמו בדעות אלו עד שיקבעו בו. יעשה וישנה וישלש במעשים שעושה על פי

א סמ"ג עשין ו:

כסף משנה

פ"א ד לפיכך צוו חכמים הראשונים שיהא אדם שם דעותיו תמיד וכו'. בפ"ק דסוטה (דף ה'):

ו **כך** למדו בפירוש מצוה זו מה הוא נקרא חנון וכו'. (שבת קל"ג:) (ספ"ק דסוטה): ועוד

לחם משנה

דהשכינה היתה לעצמו ואין בתלופה השכינה נביא כהן. ודייקא להיכא שיש בה השכינה נביא כההיא דרבי אחא בפרק במה בהמה, והדר מקשה מההיא דפ"ק דברכות דאמר שם עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית דעם זו קנית הוי ביאה שניה וגרם החטא שלא נתקיים והצריך שם לתרץ. וצ"ל לתרץ דודאי היכא דהיכא גרם החטא יחזור בו האל יתברך ומאי דאמר בפ"ק דברכות על הנאי אינו חוזר היינו כל זמן שלא גרם החטא ודוקא היכא דליכא השכינה נביא אבל היכא דהיכא השכינה נביא לא, והתירוץ שתירץ הרב ז"ל מעד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית אע"ג דזה היה דבר שאמר ה' למשה דכל דבר שאמר משה מפי הגבורה אמרו מ"מ אינו כתוב בתורה בשם ה' אלא בשם משה. ומה שאז"ל לא יצאת אמירה מפי הקב"ה כלומר שאמר הקב"ה בתורה מפי עצמו שהוא מדבר או הנביא בשם ה' אמרן אבל אלו הם דברי משה אע"פ שמפי הגבורה אמרן מ"מ כיון שאינו בלשון האל יתברך יפול בהם נחמה שינחם האל יתברך. זה נ"ל נכון לתרץ והוא התירוץ ראשון שתירץ הרב ז"ל ושמא עם זה התירוץ נסתלקה קושיתו שהקשה עליו:

הלכות דעות פ"א א [וכילי ושוע. ואע"פ דכבר חשיב לעיל] ויש שהוא מסגף עצמו וכו' ויש שהוא מאבד כל ממונו וכו'. מאבד ממונו *דהתם הוא אבוד ממון או סיגוף אבל כאן אינו אלא נדיבות לתת לבני אדם ואין זה אבוד ממון והפך הוא הכילות שלא לתת לבני אדם כלל אבל עצמו אינו מסגף:

* (נראה שבא לחלק בין מסגף לכילי ובין מאבד ממונו לשוע, דלכאורה נראה שבכל אחד ושיש קשה על רבינו למה כתב שתיהן):

ב **דעות** בינוניות זו רחוקה מזו. ר"ל בין שתי הקצוות כל המדות שיהיו ביניהם נקרא בינוניות בין שיהיו נוטין לצד אחד מלצד האחרת ד"מ כילי הוא קצה אחד ושוע קצה אחר אדם אשר הוא בין שתי הקצוות אע"פ שיהיו נוטות יותר אל הכילות או להפך שיהיה נוטה לשועות בינוני יקרא, אבל מ"מ מרוחק הוא מי שנוטה אל הכילות ממי שנוטה לשועות אע"פ שכלם בינוניות. וז"א רחוקות זו מזו:

ד ה **כל** אדם שדעותיו בינוניות וכו' נקרא חסיד, עכ"ל. יש להקשות בדבריו טובא, חדא דהרי בפרק שלאחר זה כתב שאסור לנהוג במדה בינונית במדת הכעס אלא

מגדל עוז

פ"א **דעות** הרבה יש לכל אחד כו' עד לא לזו ולא לזו. כל זה מדברי חכמי המוסר אשר לקחוהו מדברי רז"ל ומשלים שהן מפוזרות בתלמוד אשר אין להם סוף: ולפיכך צוו חכמים הראשונים עד שלם. כל חכמי המוסר אמרו צוואה זאת וגם המה גנובה היא אתם מאשר דרשו ז"ל ושם דרך אראנו בישע אלהים כל השם אורחותיו בעולם. סוף אגדת גסות הרוח פרק ראשון דסוטה (דף ה'): כיצד לא יהא בעל חמה כו' עד לפנים משורת הדין. ענינים אלו מפוזרים. ענין הנחת והכעס מפורש באבות משנה י"ב פרק בעשרה מאמרות שמנינו ארבע מדות וכו' ופ' במה מדליקין (דף ל' ול"א) במעשה דרבי ורבי חייא ומעשיות הלל הזקן שם יוכיחו על ענין הכעס. וענין האוכל לשובע נפשו בכלל משנת פרק בן זומא אי זהו גבור הכובש את יצרו וכן פירש רמב"ם ז"ל. וענין טוב מעט לצדיק וכו' תלוי באיזהו עשיר השמח בחלקו וכן פירש רמב"ם ז"ל. וענין לפנים משורת הדין במציעא פ' אלו מציאות (דף ל') דתני רב יוסף והודעת להם את הדרך ילכו בה כו' עד דמוקים מימרא דרבי יוחנן לא חרבה ירושלים אלא שהעמידו דבריהם על דין תורה ולא עבדו בה לפנים משורת הדין: ומצווים אנו ללכת בדרכים אלו בינונים עד אף אתה היה קדוש. מסכת סוטה (דף י"ד

פי הדעות האמצעיות ויחזור בהם תמיד עד שיהיו מעשיהם קלים עליו ולא יהיה בהם טורח עליו ויקבעו הדעות בנפשו. ולפי שהשמות האלו נקרא בהן היוצר והם הדרך הבינונית שאנו חייבין ללכת בה. נקראת דרך זו דרך ה'. והיא שלמד אברהם אבינו לבניו שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו'. וההולך בדרך זו מביא טובה וברכה לעצמו שנאמר למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו:

פרק שני

א חולי הגוף טועמים המר מתוק ומתוק מר. ויש מן החולים מי שמתאוה ותאב למאכלות שאינן ראויין לאכילה כגון העפר והפחם ושונא המאכלות הטובים כגון הפת והבשר הכל לפי רוב החולי. כך בני אדם שנפשותיהם חולות מתאוים ואוהבים הדעות הרעות ושונאים הדרך הטובה ומתעצלים ללכת בה והיא כבידה עליהם למאד לפי חליים. וכן ישעיהו אומר באנשים הללו הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע שמים חושך לאור ואור לחושך שמים מר למתוק ומתוק למר. ועליהם נאמר העוזבים ארחות יושר ללכת בדרכי חושך. ומה היא תקנת חולי הנפשות. ילכו אצל החכמים שהן רופאי הנפשות וירפאו חליים בדעות שמלמדין אותם עד שיחזירום לדרך הטובה. והמכירים בדעות הרעות שלהם ואינם הולכים אצל החכמים לרפא אותם עליהם אמר שלמה חכמה ומוסר אוילים בזו: **ב** וכיצד היא רפואתם מי שהוא בעל חמה אומרים לו להנהיג עצמו שאם הוכה וקולל לא ירגיש כלל. וילך בדרך זו זמן מרובה עד שיתעקר החמה מלבו. ואם היה גבה לב ינהיג עצמו בבזיון הרבה וישב למטה מן הכל וילבש בלויי סחבות המבזות את לובשיהם וכיוצא בדברים אלו עד שיעקור גובה הלב ממנו ויחזור לדרך האמצעית שהוא דרך הטובה. ולכשיחזור לדרך האמצעית ילך בה כל ימיו. ועל קו זה יעשה בשאר כל הדעות אם היה רחוק לקצה האחד ירחיק עצמו לקצה השני וינהוג בו זמן רב עד שיחזור בו לדרך הטובה והיא מדה בינונית שבכל דעה ודעה: **ג** ויש דעות שאסור לו לאדם לנהוג בהן בבינונית אלא יתרחק מן הקצה האחד עד הקצה האחר. והוא גובה לב. שאין דרך הטובה שיהיה אדם עניו בלבד אלא שיהיה שפל רוח ותהיה רוחו נמוכה למאד. ולפיכך נאמר במשה רבינו עניו מאד ולא נאמר ענו בלבד. ולפיכך צוו חכמים מאד מאד הוי שפל רוח. ועוד אמרו שכל המגביה לבו כפר בעיקר שנאמר ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך. ועוד אמרו בשמתא מאן דאית ביה גסות הרוח ואפילו [א] מקצתה. וכן הכעס מדה רעה היא עד למאד וראוי לאדם שיתרחק ממנה עד הקצה האחר. וילמד עצמו שלא יכעוס ואפילו על דבר שראוי לכעוס עליו. ואם רצה להטיל [ב] אימה על בניו ובני ביתו או על הציבור אם היה פרנס ורצה לכעוס עליהן כדי שיחזרו למוטב יראה עצמו בפניהם שהוא כועס כדי לייסרם ותהיה דעתו מיושבת בינו לבין עצמו כאדם שהוא מדמה כועס בשעת כעסו והוא אינו כועס. אמרו חכמים הראשונים כל הכועס כאילו עובד עבודת כוכבים. ואמרו שכל הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו. ובעלי כעס אין חייהם חיים. לפיכך צוו להתרחק מן הכעס עד שינהיג עצמו שלא ירגיש אפילו לדברים המכעיסים וזו היא הדרך הטובה. ודרך הצדיקים הן עלובין ואינן עולבין שומעים חרפתם

כסף משנה

פ"ב ג ועוד אמרו שכל המגביה לבו כפר בעיקר וכו' ועוד אמרו בש: הא מאן דאית ביה גסות הרוח ואפילו מקצתה. בריש סוטה (דף ה'): וכן הכעס מדה רעה וכו' ואם רצה להטיל אימה וכו'. פ' ר"א דאורג (שבת ק"ה): ואמרו שכל הכועס אם חכם הוא וכו'. בפסחים ריש פ' אלו דברים (דף ס"ו). ומ"ש ובעלי כעס אין חייהם חיים [פסחים קי"ג:]. ודרך הצדיקים הם עלובים וכו'. בפ' השולח (גיטין דף ל"ו) ובפ"ב דיומא (דף כ"ג):

אמרו

לחם משנה

אלא צריך שיהיה עניו מאד ואיך כתב כאן שהעושה זה וההולך בדרך בינונית נקרא חכם. ועוד קשה שהרי לעיל בזה הפרק כתב ששתי הקצוות אינם דרך טובה ואם האדם נוטה לאחד מהם צריך שיחזור עצמו למוטב ואיך כתב כאן שהיא מדת חסידות לעשות כן ואין לומר דהכא לא איירי אלא במדת הענוה לבד ולעיל איירי בשאר המדות שהרי בכל הדעות סתם כתב כל אדם שדעותיו וכו' ומי שהוא מדקדק וכו'. ועוד דלעיל ג"כ איירי במדת הענוה שהרי בהזכירו בתחלה כל הקצוות זכר ג"כ ויש אדם שהוא גבה לב וכו' ויש אדם שהוא שפל רוח וכו' ועלה קאי מ"ש ששתי הקצוות אינם דרך טובה. ועוד קשה שהרי במדת הכעס כתב בפרק שלאחר זה שבמדה זו צריך להרחיק מאד ולא יכעוס אפילו על דבר שראוי לכעוס עליו וכו' וכאן כתב ולא כמת וכו' ולא יכעוס אלא על דבר גדול שראוי לכעוס עליו וכו'. ועוד צריך להתבונן מהו זה שכתב לצד זה או לצד זה דלכאורה נראה דקאמר לצד הגאוה או לצד הענוה וזה לא יעלה על לב שיקרא חסיד מי שנוטה לצד הגאוה. וגם צריך לדעת מה קצה האחרון ומהו קצה ראשון. ונראה לפרש דקצה ראשון הוא החסרון וקצה האחרון התוס' דרך משל שאדם שהוא קמצן בתכלית שאינו נותן אפילו פרוטה זהו קצה הראשון מפזר ממונו זהו קצה האחרון והנה בזה קצה האחרון הוא יותר משובח מהראשון. ויש דבר אחר שהראשון משובח דרך משל האדם הרודף אחר התשמיש בכל עת זהו קצה האחרון והחלק רע והאדם שאינו רודף כלל ואפילו בעת הצורך אינו משמש מטתו זהו קצה הראשון והוא יותר משובח מהאחרון וזה שכתב לצד זה או לצד זה כלומר לצד הקצה הראשון ולצד הקצה האחרון שיש דעה שהראשון משובח ויש דעה שהאחרון משובח כאמור וזהו שכתב יש דעה שמטין אותה כנגד הקצה אחרון וכו'. ואין כונת הרב בזה לומר שקצה האחרון יותר משובח מהאמצעית דודאי האמצעי שלם ובודאי אפילו קצה האחרון מהענוה שהוא ללבוש בלויי סחבות הוא רע ודרך המיצוע הוא מובחר וזהו שכתב הרב לעיל דרך הישרה וכו'. אמנם הכונה שהחסידים מטים מעט לצד קצה האחרון שהיא הענוה שלעולם לא יפילו דבר מהמיצוע שהוא הדרך המובחר שאם לא היו הולכים אלא בדרך המיצוע אפשר שלפעמים יטו מעט ויצאו מהדרך האמצעית אל הקצה הראשון שהוא הגאוה. אמנם יש לפרש שדרך המיצוע הנאמר במדת הענוה אינו כמו מדה בינונית הנזכרת בשאר הדעות שהדרך האמצעית במדת הענוה היא הדומה לקצה האחרון משאר הדעות אבל היא אמצעית כפי ענינה ולפיכך קרא הרב למדה הזאת אמצעית כפי ענינה בין שתי הקצוות אבל לא קראה בינונית כמו שקרא לשאר כל הדעות הבינוניות וזהו שכתב הרב לעיל דעות בינוניות רחוקה זו מזו כלומר אין הבינונית של זה כבינונית של זה שיש בינוני שהוא דומה לקצה האחרון של הדעה האחרת וזהו מדה אמצעית של ענוה וכן מדה אמצעית של הכעס שלשניהם קרא הרב אמצעית ולא בינונית וזהו שכתב כאן כל אדם שדעותיו בינוניות ממוצעות שרצה לכלול שאר הדעות במלת בינוניות ומדת הענוה והכעס במלת ממוצעות דאם לא נאמר כן הלשון כפול ומכופל. והנה קצה ראשון הנאמר בענוה הוא תכלית הגאוה ודרך בינוני שהוא בינוני בשאר הדעות הוא שלא יהיה גאה מאד ולא יהיה עניו אבל הדרך האמצעית בכאן הוא שיהיה עניו מאד כמו שמצינו במשה והאיש משה עניו מאד ויש לנו ללמוד ממנו. ואע"פ שיש לומר דמדת חסידות היה מה שעשה משה מ"מ מי יאמר לנו כן דילמא שהדין כן ולכך יש ללמוד ממנו שנאמר בו עניו מאד ויהיה זה הדרך אמצעי בין קצה הראשון שהוא תכלית הגאוה ובין הקצה האחרון שהוא ללבוש בלויי הסחבות שזה ודאי לא יעלה על הלב וגם זה רע וזה הקצה האחרון שהזכיר הרב בראשית אמריו ויש שהוא שפל רוח ביותר שזה ודאי קצה האחרון הוא ואע"פ שכאן כתב במדת חסידות ויהיה שפל ביותר הכונה לומר שנוטה עצמו לצד שפל רוח כדי לבא לדרך המיצוע כמו שאמרנו אבל קצה האחרון בלי ספק שהוא רע וכן במדת כעס אדם שהוא כועס תמיד הוא קצה ראשון ושלא לכעוס כלל ולהיות כמת הוא קצה האחרון ולכעוס על דבר שראוי לכעוס הוא דרך בינוני לשאר כל הדעות אבל כאן הדרך האמצעית היא שלא יכעוס אפילו על דבר שראוי לכעוס אלא על דבר גדול

מגדל עוז

י"ד) סוף פרק ראשון: וחייב אדם להנהיג כו' עד סוף הפרק. הוא לשון הספרי:

פ"ב חולי הגוף וגו' עד שבכל דעה ודעה. כל המרגליות האלו מלוקטות מדברי רז"ל: ויש דעות שאסור כו' עד עניו מאד. זה מפורש פ"ק דסוטה (דף ד') באזהרה וגם ר"ש מקוצי מנאו בלאוין במנות ל"ת במנין ס"ד וסיפר אשר נגלו אליו האלהים בחלום הלילה ותמה על ר"מ ז"ל שלא מנאו. ואני רואה שהזכירו כאן באיסור ואם לא כללו בחשבון הלאוין אני אומר הטעם לפי שהדבר מסור ללב וכן יחסו הכתוב תועבת ה' כל גבה לב ומי יודע ומי מכיר בו אלא השם יתעלה. וכבר אמרו ז"ל על כל דבר המסור ללב נאמר ויראת מאלהיך והלאוין הבאין בחשבון הם הניכרין לעולם וב"ד יכולין להזהיר עליהן כד"ן: ולפיכך צוו חכמים ז"ל. כתובות פ' בן זומא: ועוד אמרו שכל המגביה לבו עד מקצתה. פ"ק דסוטה (דף ד') כלשון ר"נ בר יצחק לא מיניה ולא מקצתה: וכן הכעס מדה רעה עד עליו. פ' במה מדליקין (דף ל"ח) והרבה מקומות: ואם רצה להטיל אימה כו' עד והוא אינו כועס. פ' ר"א דאורג (דף ק"ה): אמרו חכמים הראשונים כו' עד דרך הטובה. עיקרה בפסחים פ"א (דף ג') וריש פ' אלו דברים (דף ס"ו) גבי כל המתיהר בכעסו דהלל הזקן עם בני בתירא: ודרך הצדיקים כו' עד שמש בגבורתו. ביומא פ' בראשונה (דף כ"ג) ובגיטין פרק השולח (דף ל"ו):

הגהות מיימוניות

[א] דלא כרב חייא בר אשי דאמר רב ת"ח צריך שיהא בו אחד משמנה בשמינית ורב הונא בריה דר' יהושע דאמר ומעטרה ליה כמאסה לשבולתא ודלא כרבא דאמר בשמתא דאית ביה ובשמתא דלית ביה אלא כר"נ בר' יצחק דאמר לא מינה ולא מקצתה דכתיב בית תועבת ה' כל גבה לב: [ב] פ' האורג רב יהודה שליף מצבייתא רב אחא בר יעקב תבר מאני תבירי רב ששת רמי לה לאמתיה מוניני ארישא:

חרפתם ואינם משיבין עושין מאהבה ושמחים ביסורים. ועליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו: ד לעולם ירבה אדם בשתיקה ולא ידבר אלא או בדבר חכמה או בדברים שצריך להם לחיי גופו. אמרו על רב תלמיד רבינו הקדוש שלא שח שיחה בטלה כל ימיו. וזו היא שיחת רוב כל אדם. ואפילו בצרכי הגוף לא ירבה אדם דברים. ועל זה צוו חכמים ואמרו כל המרבה דברים מביא חטא. ואמרו לא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה. וכן בדברי תורה ובדברי חכמה יהיו דברי האדם מעטים ועניניהם מרובים. והוא שצוו חכמים ואמרו לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה. אבל אם היו הדברים מרובין והענין מועט הרי זו סכלות ועל זה נאמר כי בא החלום ברוב ענין וקול כסיל ברוב דברים: ה סייג לחכמה שתיקה. לפיכך לא ימהר להשיב ולא ירבה לדבר. וילמד לתלמידים בשובה ונחת בלא צעקה ובלא אריכות לשון. הוא שאמר שלמה דברי חכמים בנחת נשמעים: ו אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי. [א]ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב אלא תוכו כברו והענין שבלב הוא הדבר שבפה. [ב]ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הנכרי. כיצד לא ימכור לנכרי בשר נבילה במקום בשר שחוטה. ולא מנעל של מתה במקום מנעל של שחוטה. ולא יסרהב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל. ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל. ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחן למוכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח וכן כל כיוצא בו. ואפילו מלה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות: ז לא יהא אדם בעל שחוק [ג] ומהתלות ולא עצב ואונן אלא שמח. כך אמרו חכמים שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה. וצוו שלא יהא אדם פרוץ בצחוק ולא עצב ומתאבל אלא מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות. [ג]וכן לא יהיה בעל נפש רחבה נבהל להון ולא עצב ובטל ממלאכה. אלא בעל עין טובה ממעט בעסק ועוסק בתורה. ואותו המעט שהוא חלקו ישמח בו. ולא בעל קטטה ולא בעל קנאה ולא בעל תאוה ולא רודף אחר הכבוד. כך אמרו חכמים הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם. כללו של דבר ילך במדה הבינונית שבכל דעה ודעה עד שיהיו כל דעותיו מכוונות באמצעות. והוא ששלמה אמר פלס מעגל רגליך וכל דרכיך יכונו:

פרק שלישי

א **שמא** יאמר אדם הואיל והקנאה והתאוה והכבוד וכיוצא בהם דרך רעה הן ומוציאין את האדם מן העולם. אפרוש מהן ביותר ואתרחק לצד האחרון. עד שלא יאכל בשר ולא ישתה יין ולא ישא אשה ולא ישב בדירה נאה ולא ילבש מלבוש נאה אלא השק והצמר הקשה וכיוצא בהן כגון כהני העובדי כוכבים. גם זה דרך רעה היא ואסור לילך בה. המהלך בדרך זו נקרא חוטא. שהרי הוא אומר בנזיר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש. אמרו חכמים ומה אם נזיר שלא
פירש

א סמ"ג. ב"מ דף מט ע"א: ב סמ"ג לאוין קנה טור חו"מ סימן רכח: ג טור א"ח סי' קצ:

כסף משנה

ד **אמרו** על רב תלמיד רבינו הקדוש שלא שח וכו'. בפרק הישן (סוכה כ"ח) מצאתי כן על ריב"ז אבל על רב איני יודע כעת מקומו: **אמרו** לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה. בריש פסחים (דף ג'): ו **ולא** יהיה אחד בפה ואחד בלב וכו' ואסור לגנוב דעת הבריות וכו' עד אלא שפת אמת וכו'. הכל פ' גיד הנשה (חולין צ"ד) ושם אמרו שאם היה עושה לחבירו כבודות אלו כדי להראות לבריות שחברו חשוב וחביב בעיניו מותר. ותמהני שלא הזכירו רבינו: ז **אלא** מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות. בפ"ק דאבות: **כך** אמרו חכמים הקנאה והתאוה וכו'. בפ"ד דאבות:

פ"ג א **המהלך** בדרך זו נקרא חוטא הרי הוא אומר בנזיר וכפר עליו מאשר וכו'. בפ"ק דתעניות (דף י"א):
צריך

לחם משנה

גדול שראוי לכעוס עליו כגון חילול שמים. וזה כיון הרב במ"ש כאן גדול ובפרק שלאחר זה לא כתב גדול אלא על דבר שראוי לכעוס וכו'. ומ"ש רבינו בפרק שאחר זה ויחזור לדרך אמצעית היא הדרך הזאת הנזכר במדת הענוה והכעס ובזה יעלו כל הלשונות יפה: עוד י"ל שמ"ש הרב בפרק שלאחר זה ואסור לנהוג דעה בינונית וכו'. ר"ל כשהאדם חולה חולי הנפש והוא מוטבע בגאוה אז צריך שירחיק עצמו עד קצה האחרון כדי שלא יטה לעולם מדרך האמצעית כיון שהוא מוטבע בגובה הלב יפול מדרך האמצעית ויבא אל הקצה הראשון כשהיה אבל האדם שאינו חולה הנפש אינו צריך שירחיק עצמו אלא עד האמצע אבל מדת חסידות הוא הקצה האחרון. ומ"ש הרב בפרק שלאחר זה וכשיחזור לדרך האמצעית וכו' יתורץ דכפי המובן מפשט דברי הרמב"ם ז"ל קשה ממ"ש לקמן אסור לנהוג וכו' וכאן כתב שילך בה כל ימיו. אבל נראה לתרץ ולומר דמאי דקאמר וילך בה הוא מפני שהוא חולה הנפש ולא יוכל לילך בקצה אחרון ודי לו שילך בדרך האמצעי דאם נאמר שינהוג בדרך הקצה האחרון לא יוכל עשוהו מפני שהוא מוטבע בגובה הלב. כל זה היה נראה לתרץ אבל לא יתורץ בזה אלא כדי שלא יקשה הרמב"ם מפרק ראשון לפרק שני ובפרק שני מיניה וביה כאמור אבל שאר הקושיות לא יתורצו בזה. וכפי הדרך הראשון יתורצו דברי הרמב"ם שלא יקשה ממ"ש כאן למ"ש בפ"ב ובפ"ב ג"כ שלא יקשה מיניה וביה וכל שאר הקושיות דהכל עולה יפה: **אחרי** שכתבתי כל זה ראיתי להרמב"ם שכתב בהקדמתו ממס' אבות פ"ד שמשם יתבאר כל פרק זה. וכתב שם וז"ל אבל רוב התאוה הוא קצה הראשון והעדר הרגש ההנאה לגמרי הוא קצה האחרון. עוד כתב הרב באותו פרק וז"ל. והרבה פעמים יטעו בני אדם באלה הפעולות ויחשבו אחד מהקצוות טוב ומעלה ממעלות הנפש ופעמים יחשבו הקצה הראשון טוב כמו שיחשבו המסירה לסכנות מעלה ויקראו המוסרים עצמם לסכנות גבורים ופעמים יחשבו הקצה האחרון טוב ויאמרו על פחות הנפש שהוא סבלן ועל העצל שהוא שמח בחלקו כו', עכ"ל. ומדבריו אלה יתבאר כל מ"ש כאן ויש דעה שמטין אותה וכו' וגם מ"ש לצד זה ולצד זה כו':

פ"ב ו **ולא** יפתח לו חביות וכו'. בגמ' (חולין צ"ד) הקשו דעולא איקלע לבי רב יהודה פתח ליה חביות המכורות לחנוני ותירצו אודועי אודעיה. ולב"א שאני עולא דחביב ליה לרב יהודה דבלא"ה נמי פתוחי מפתח ליה. משמע לפי תירוצא בתרא דאם הוא אדם דבלאו הכי היה פותח בעבורו מותר וא"כ קשה דבכולי גמ' נקטינן לישנא בתרא עיקר וא"כ למה לא כתב רבינו דין זה וכן הטור בח"מ בהל' אונאה סי' רכ"ח לא הזכירו וכתב שם הרב"י ולא ידעתי למה השמיטו רבינו. ואפשר משום דמלתא דפשיטא היא, עכ"ל. ול"נ דאין זה מספיק דהא התוס' הקשו על הא דאמרינן התם בהא דמר זוטרא וכו' דהקשו שם והא קמטעי ליה כתבו התוס' שם וא"ת אין זה טעות כיון דבלאו הכי היו באים לכבודו דכה"ג אמרינן לעיל שאני עולא דחביב ותירצו דבפתיחת חביות נהי דליכא פסידא כל כך במה שפותחן כיון שהיו מכורות לחנוני מ"מ בעבורו פתחן, כלומר דלא אמרינן שאם בלאו הכי היה עושה מפני כבודו שמותר אלא בדבר שעושה בשבילו דכיון דסוף בשבילו עשה אע"פ שאין לו פסידא במה שעשה כיון דאפילו אם היה לו פסידא היה עושה בשבילו מותר אבל בדבר שלא עשה בשבילו כלל אע"פ שבשבילו היה עושהו אינו מותר וא"כ כיון דאנו צריכים לחילוק זה אין פשוט כל כך שלא היה לו לטור לבארו. לכך נ"ל טעם שוה לרבינו ולטור דלא פסקו כתירוצא בתרא משום דאקושיא שהקשו התוס' לא משמע להו האי תירוצא שתירצו התוס' אלא דרב ספרא ורבא לא ס"ל כתירוצא בתרא אלא כתירוצא דאודועי אודעיה ולכך פסקו כהך תירוצא ולא כתירוצא דואבע"א וכן הרא"ש בפסקיו לא הזכיר ההוא תירוצא מהך טעמא. ומ"מ קשה בדברי רבינו למה לא הזכיר דבדבר דאיבעי ליה לאסוקי אדעתיה שאינו בשבילו מותר כההיא דרב ספרא כדכתבו התוספות וכתבו הטור. ונראה לי שהוא מפרש כפירוש רש"י שמה שאמרו בברייתא במוכר לו בחזקת שחוטה היינו דוקא במפרש לו בחזקת שחוטה וזהו שכתב לא ימכור בשר נבילה במקום בשר שחוטה וכו' וכתב בסוף דבריו אפילו מלה אחת של פתוי ושל גניבת דעת דמשמע דוקא כשמדבר בפירוש וזה אמרו ואפילו מלה אחת וכו'. וממילא משמע דהיכא דליכא מלה דפתוי מותר דאיהו מטעי נפשיה ומכל מקום סתם הדברים יותר מדי והיה לו לבאר:

פ"ג א **שהרי** הוא אומר בנזיר וכפר עליו וכו'. בפ"ק דתעניות (דף י"א) נקרא חוטא ואמרו שם כי האי תנא דתניא ר"א הקפר ברבי אומר מה ת"ל וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכי באיזה נפש חטא וכו' והלא דברים ק"ו ומה
זה

הגהות מיימוניות

[ג] באבות דרבי נתן כתוב פ"ט ר"ע אמר שחוק סייג לכבוד, פי' מיעוט שחוק:

מגדל עוז

לעולם ירבה אדם עד גופו. משנה היא סוף פ"ק דאבות קודמת בשם ר"ש בנו של רבינו הקדוש: **אמרו** על רב וכו' עד בצרכי הגוף. בכמה מקומות בתלמוד: **לא** ירבה אדם דברים ועל זה כו'. פרק בתרא דאבות: **וכן** בדברי תורה וכן בדברי וכו' עד הוא הדבר שבפה. עיקר אלו הדברים פרק העוסק בתורה ובמנין מ"ח מדות, וביומא פרק בא לו (דף ע"א), ומקצתם במדרשות ומאמרים בתלמוד: **ואסור** לגנוב דעת וכו' עד מכל עמל והוות. כל זה בחולין פ' גיד הנשה (דף צ"ד): **לא** יהיה אדם בעל שחוק כו' עד פנים יפות. פרק בן זומא: **וכן** לא יהיה בעל נפש רחבה עד הכבוד. פ"ה דאבות במדות תלמידי בלעם: **כך** אמרו חכמים הקנאה כו'. פ' בן זומא הוא עיקר זה הענין ובכמה מקומות בתלמוד עד סוף הפ' וכל דרכיך יכונו:
פ"ג **שמא** יאמר אדם עד המהלך בדרך כו'. סוגיא זו נאמרה פ' התוכל (דף נ"א) סוף גמרא מתני' דאמר רבי עקיבא. ובפרק קמא דתענית (דף י"א) גבי הגיע י"ג במרחשון אמר שמואל ובנדרים
אמר

ב צריך האדם שיכוין לבו ומעשיו כולם לידע את השם וכו' עד סוף הפרק. כלל כל זה באבות דרבי נתן והוא שם שכל העושה כן נקרא קדוש: ועל מה שאמר רבינו וכן כשיבעול וכו'. כתב הראב"ד אמר

פירש אלא מן היין צריך כפרה המונע עצמו מכל דבר ודבר על אחת כמה וכמה. לפיכך צוו חכמים שלא ימנע אדם עצמו אלא מדברים שמנעתו התורה בלבד. ולא יהא אוסר עצמו בנדרים ובשבועות על דברים המותרים. [א]כך אמרו חכמים לא דייך מה שאסרה תורה אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים. ובכלל הזה אלו שמתענין תמיד אינן בדרך טובה. ואסרו חכמים שיהא אדם מסגף עצמו בתענית. ועל כל הדברים האלו וכיוצא בהן צוה שלמה ואמר אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם:

אמר הראב"ד וכן למצות העונה אם היא מקפדת, עכ"ל. ולא השמיט רבינו להזכיר כאן העונה שהוא חייב בה ועוד יתבאר דינה בהלכות אישות וכאן לא דבר אלא בדברים שעושה ברצונו בלא חיוב:

ולא

ב צריך האדם שיכוון לבו וכל מעשיו כולם לידע את השם ברוך הוא בלבד. ויהיה שבתו וקומו ודבורו הכל לעומת זה הדבר. כיצד כשישא ויתן או יעשה מלאכה ליטול שכר. לא יהיה בלבו לקבוץ ממון בלבד אלא יעשה דברים האלו כדי שימצא דברים שהגוף צריך להם מאכילה ושתיה וישיבת בית ונשיאת אשה. וכן כשיאכל וישתה ויבעול לא ישים בלבו לעשות דברים האלו כדי ליהנות בלבד עד שנמצא שאינו אוכל ושותה [א] אלא המתוק לחיך ויבעול כדי ליהנות. אלא ישים על לבו שיאכל וישתה כדי להברות גופו ואיבריו בלבד. לפיכך לא יאכל כל שהחיך מתאוה ככלב וחמור אלא יאכל דברים המועילים לגוף אם מרים אם מתוקים. ולא יאכל דברים הרעים לגוף אע"פ שהן מתוקים לחיך. כיצד מי שהיה בשרו חם לא יאכל בשר ולא דבש ולא ישתה יין. כענין שאמר שלמה דרך משל אכול דבש וגו'. ושותה מי העולשין אע"פ שהוא מר שנמצא שותה ואוכל דרך רפואה בלבד כדי שיבריא ויעמוד שלם. הואיל ואי אפשר לאדם לחיות אלא באכילה ושתיה. *וכן כשיבעול לא יבעול אלא כדי להברות גופו וכדי לקיים את הזרע. לפיכך אינו בועל כל זמן שיתאוה אלא כל עת שידע שהוא צריך [ב] להוציא שכבת זרע כמו דרך הרפואה או לקיים את הזרע:

ג המנהיג עצמו על פי הרפואה. אם שם על לבו שיהיה כל גופו ואבריו שלמים בלבד ושיהיו לו בנים עושין מלאכתו ועמלין לצורכו אין זו דרך טובה. אלא ישים על לבו שיהא גופו שלם וחזק כדי שתהיה נפשו ישרה לדעת את ה'. שאי אפשר שיבין וישתכל בחכמות והוא רעב וחולה או אחד מאיבריו כואב. וישים על לבו שיהיה לו בן אולי יהיה חכם וגדול בישראל. [ג]נמצא המהלך בדרך זו כל ימיו עובד את ה' תמיד, אפילו בשעה שנושא ונותן ואפילו בשעה שבועל. מפני שמחשבתו בכל כדי שימצא צרכיו עד שיהיה גופו שלם לעבוד את ה'. ואפילו בשעה שהוא ישן אם ישן לדעת כדי שתנוח דעתו עליו וינוח גופו כדי שלא יחלה ולא יוכל לעבוד את ה' והוא חולה, נמצאת שינה שלו עבודה למקום ברוך הוא. ועל ענין זה צוו חכמים ואמרו וכל מעשיך יהיו לשם שמים. והוא שאמר שלמה בחכמתו בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך:

השגת הראב"ד

*וכן כשיבעול וכו'. א"א וכן למצות העונה אם היא מקפדת:

א ירושלמי נדרים פ"ט: ב טור א"ח סי' רל"א. אה"ע סי' כ"ה:

הואיל

לחם משנה

זה שציער עצמו מן היין וכו' ריש לקיש אמר נקרא חסיד וכו'. ובדברי ר"ל יש שני פירושים שרש"י פי' נקרא חסיד המתענה. והתוס' פירשו נקרא חסיד מי שאינו מתענה. ורבינו סבר כפירוש התוס' ולפי זה הסוגיא שבכאן בין לשמואל בין לר"ל אין ראוי להתענות ולכך פסק רבינו כן אע"ג דבפ"ק דנדרים (דף י') אמר אביי שמעון הצדיק ור"ש ור"א הקפר כולם שיטה אחת הן וקי"ל בכל דוכתא דאין הלכה כשיטה, מ"מ הרי כתב בעל הליכות עולם דהיכא דמוכח בגמרא דהוי הלכתא הכי לא נקטינן כי האי כללא, הכא מוכח טפי מסוגיא דתעניות (דף י"א) דשמואל ור"ל אית להו כר"א הקפר ולכך פסק רבינו כן. ומ"מ קשה לדעת רבינו דהתוספות הקשו שתי קושיות ותירצום ואין תירוצם עולה לדעת רבינו דהם הקשו דהיכי אמר בפ"ק דתעניות דשמואל סבר דנקרא חוטא כר"א הקפר דהא איהו גופיה אמר בהחובל (דף צ"א) כשהקשו שם ואין אדם רשאי לחבול בעצמו והא תניא יכול נשבע להרע וכו' אבל נשבע להרע לעצמו ולא הרע ותירץ שמואל באשב בתענית משמע דאשב בתענית מותר, ועוד הקשו דמסוגיא דהחובל ומסוגיא דאמר הריני נזיר מהני תלת סוגיי מוכח דר"א הקפר אפילו בנזיר טהור קאמר, וקשה דבפ' ראשון דנזיר (דף ג') אמרינן איפכא דאמרינן התם אפילו לר"א הקפר דאמר נזיר חוטא הוא הני מילי טמא אבל נזיר טהור לאו חוטא הוא ותירצו לקושיות אלו דהא דאמרינן דלא הוי חוטא היינו שמצוה גדולה מן העבירה דמצוה לידור כדאמרינן הרואה סוטה בקלקולה וכו' ומ"מ קצת חטא יש מידי דהוה אמתענה תענית חלום וכו'. וידוע שאין תירוץ זה שייך לדעת רבינו שהוא סובר שהוא אסור להתענות ולפי תירוצם מצוה ומצוה יותר מן העבירה וא"כ קשו עליה התם קושיא דכתיבנא. ותו קשיא טובא דלפי הך סוגיא דהחובל משמע דלר"א הקפר דאמר אין אדם רשאי לחבול בעצמו לית ליה ההיא ברייתא דנשבע להרע לעצמו ולא הרע דחייב דלדידיה לא שייך לומר הרעה רשות דאין אדם רשאי לחבול בעצמו ואם כן הוא דפסק כאן כר"א הקפר איך כתב בפ"ה מהל' שבועות נשבע להרע כגון שנשבע שיחבול בעצמו אע"פ שאינו רשאי שבועה חלה עליו וגם שם לא הוה לי שכתב אע"פ שאינו רשאי דא"כ הם דברים סותרים כפי הנראה מסוגיא דהחובל דמאן דאית ליה אינו רשאי אית ליה פטור כדכתיבנא. ונראה לתרץ דרבינו משום דקשיא ליה הני תלתא סוגיי דמוכחי דנזיר טהור עבד איסורא לר"א הקפר וסוגיא דפ"ק דנזיר מוכח בהפך כדכתיבנא לכך הוצרך לתרץ דנהי דר"א הקפר אפילו בנזיר טהור קמיירי ולא בנזיר טמא דוקא דעיקר קרא איירי ביה הוי האיסור דאורייתא אבל בנזיר טהור דלא מפורש בקרא אע"ג דאיהו קאמר דלא נקט קרא טמא אלא משום דשנה בחטא מכל מקום כיון דאינו מפורש בהדיא בכתוב הוי מדרבנן והך דקאמר דנקט טמא משום דשנה בחטא אסמכתא בעלמא הוא דאיסור תורה אינו אלא בנזיר טמא, ובהכי מתרצי הני סוגיי. דסוגיא דמשמע דר"א הקפר הוי אפילו בנזיר טהור הוי מדרבנן ואסמכתא בעלמא. וסוגיא דפרק מי שאמר (דף י"ט) הריני נזיר דקאמר ור' ישמעאל סבר כר"א הקפר אע"ג דרבי ישמעאל מדאורייתא קאמר דהא מביא מעשה התם נמי בטמא מיירי כדאמרינן התם והיא סוגיא דפ"ק דנזיר דאמרה דר"א לא אמר בנזיר טהור הוא דמדאורייתא לא עבד איסורא אלא מדרבנן והשתא אתי שפיר קושיא דשמואל לדשמואל דמאי דאמר שמואל בפ"ק דתעניות דנקרא חוטא היינו מדרבנן ולהכי קאמר בסוגיא דהחובל דחייל עליה שבועה משום דהוי מדרבנן ושבועה חלה על דבר דרבנן וסוגיא דפרקא קמא דנזיר דקאמר דמקרי נאה אע"ג דמדרבנן עבד איסורא מ"מ כיון דמדאורייתא לא עבד איסורא קרי ליה נאה וכי תימא מאי לא שני שמואל דבחבלה ממש איירי ומתני' דקאמר אין אדם רשאי לחבול בעצמו הוי מדרבנן וברייתא דקאמר דהוי רשות הוי מדאורייתא דברייתא אקרא קאי ואע"ג דמדרבנן הוי איסורא לא איכפת לן דהא למאי דמוקי שמואל ביושב בתענית איכא נמי איסורא דרבנן י"ל דסבר שמואל דאין אדם רשאי לחבול בעצמו מן התורה ודוקא בתענית הוא דאמרינן דהוי דרבנן משום דעיקר קרא לא איירי אלא בנזיר טמא כדכתיבנא אבל חבלה אסורה משום בל תשחית או מוסף את דמכה כו' דלא ס"ל הני דחויי דדחו בגמ' ודלמא קטלא שאני ודלמא בגדים שאני וכו'. אך קשה דלפי המסקנא דהחובל משמע דר"א הקפר לית ליה ההיא ברייתא דהרעה רשות כדכתיבנא אלא קאמר תנאי היא והא לפי מאי דכתיבנא אתיא כר"א דר"א מדרבנן קאמר בנזיר טהור ואינו נשמע לחבלה מדרבנן דמכל הני קראי דלעיל לא שמעינן חבלה כדדחי לעיל וכיון שכן מאי אתי ברייתא דהרעה רשות כוותיה דהוי מן התורה. דהא לתרץ דברי הרמב"ם דפסק כר"א הקפר כאן ושם פסק כברייתא. ועוד דשם כתב בהדיא אע"פ שאינו רשאי צריכין אנו לומר דכיון דאינו אלא מדרבנן חייל שבועה ומאי דאינו רשאי אינו אלא מדרבנן ויצא לו משום דחבלה לא נפקא לן אלא מנזיר טהור לפי המסקנא דהחובל. וכבר ביארנו מהכרח הסוגיות דהוי מדרבנן. לכך כ"ל לומר דרך זה באופן אחר לתרץ קושיא זו. דודאי דאיסור נזיר טהור אינו אלא מדרבנן מהכרח הסוגיות כדכתיבנא אבל מ"מ משמע לגמרא דאע"ג דהרעה רשות אקרא קאי מ"מ משמע ליה לשון הברייתא דומה להטבה ממש מה הטבה רשות אפילו מדרבנן ואע"פ דהדרשא שייכא אפילו שיהא אסור מדרבנן מ"מ מלשון הברייתא משמע דאית ליה דאפילו מדרבנן מותר מדקאמר רשות והוי דומה הרשות דקאמר גבי

מגדל עוז

ובנזיר ובכמה מקומות בתלמוד וממנה הוציא מ"ש תחלת הפרק. וענין דייך מה שאסרה תורה הוא בירושלמי פ"ז דנדרים (דף ל"ו), והאיסור הוא מטעם זה ומשום ובחקותיהם לא תלכו: ובכלל זה אלו שמתענין תמיד וכו' עד למה תשומם. פ"ק דנדרים (דף י') גמרא דבנדרים כשרים ופ"ב דנזיר (דף כ"ב) ופ"ק דתעניות (דף י"א) נחלקו רבים על שמואל בדבר זה ואסיקנא להדיא הא דצריכא ליה הא דלא צריכא ליה. ורבותינו בעלי התוס' פסקו כריש לקיש דאמר נקרא חסיד שנאמר גומל נפשו איש חסד, ורואה אני דבריהם כי לשון הגמרא דקא מקשי ולשמואל הא אקרי קדוש ופריק ההוא דמלי מלעגר נפשיה. וכבר האריך בזה הראב"ד ז"ל בספר בעלי הנפש: צריך אדם שיכוין כו' עד סוף הפרק. כל אלו הדברים מן המאמר שאמרו ז"ל במסכת אבות פרק ב' והביאו בגמרא דבריו וכל מעשיך יהיו לשם שמים. ואמרו מזה על הלל שהיה עושה כן להיכן הלל הולך לעשות מצוה כו' לקיים מה שנאמר בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך: וכן כשיבעול וכו' עד או לקיים הזרע: כתב עליו הראב"ד ז"ל וכן למצות עונה וגו', עכ"ל: ואני אומר אפילו מקפדת אם אין בו כח פטור הוא ואין טופי לכוונה עד לאחר ששה חדשים שהיא עונה שמאותרם. וכן כתב ר"מ ז"ל פ' י"ד דאישות והודה לו ראב"ד ז"ל ואם יש בו כח ככר יסדו ר"מ ז"ל באותו הפרק עלתו שאסור למנוע מאשתו עונתה:

הגהות מיימוניות

[א] באבות דרבי נתן הוא היה אומר האוכל אוכלים שאינם עולים על לבו עובר משום שלשה לאוין שבתורה שביזה את עצמו וביזה את האוכלים ומברך ברכה שאינה כתיקנה ע"כ: [ב] שמונה דברים רובן קשה ומיעוטן יפה אלו הן יין מלאכה שינה עושר תשמיש הולך בדרך מים חמין והקזת דם, ע"כ:

פרק רביעי

א הואיל והיות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא. שהרי אי אפשר שיבין או ידע דבר מידיעת הבורא והוא חולה. לפיכך צריך להרחיק אדם עצמו מדברים המאבדין את הגוף. ולהנהיג עצמו בדברים המברין והמחלימים. ואלו הן. לעולם [א]לא יאכל אדם אלא כשהוא רעב. ולא ישתה אלא כשהוא צמא. ואל ישהא נקביו אפילו רגע אחד. אלא כל זמן שצריך להשתין או להסך את רגליו יעמוד מיד: ב [ב]לא יאכל אדם עד שתתמלא כריסו אלא יפחות כמו [ג]רביע משבעתו. ולא ישתה מים בתוך המזון אלא מעט ומזוג ביין. וכשיתחיל המזון להתעכל במעיו שותה מה שהוא צריך לשתות. ולא ירבה לשתות מים ואפילו כשיתעכל המזון. [ד]ולא יאכל עד שיבדוק עצמו יפה יפה שמא יהיה צריך לנקביו. [ה]לא יאכל אדם עד שילך קודם אכילה עד שיתחיל גופו לחום. או יעשה מלאכה או יתיגע ביגע אחר. כללו של דבר יענה גופו וייגע כל יום בבקר עד שיתחיל גופו לחום וישקוט מעט עד שתתישב נפשו ואוכל. ואם רחץ בחמין אחר שיגע הרי זה טוב ואחר כך שוהה מעט ואוכל: ג לעולם כשיאכל אדם ישב במקומו. או יטה על שמאל. ולא יהלך ולא ירכב ולא ייגע ולא יזעזע גופו ולא יטייל עד שיתעכל המזון שבמעיו. וכל המטייל אחר אכילתו או שיגע הרי זה מביא על עצמו חלאים רעים וקשים: ד היום והלילה כ"ד שעות. די לו לאדם לישן שליש שהוא שמונה שעות. ויהיו בסוף הלילה כדי שתהיה מתחלת שנתו עד שתעלה השמש שמונה שעות. ונמצא עומד ממטתו קודם שתעלה השמש: ה [ו]לא יישן אדם לא על פניו ולא על ערפו אלא על צדו. בתחלת הלילה על צד שמאל. ובסוף הלילה על צד ימין. ולא יישן סמוך לאכילה אלא ימתין אחר אכילה כמו שלש או ארבע שעות. ולא יישן ביום: ו דברים המשלשלין את בני מעים כגון ענבים ותאנים ותותים ואגסים ואבטיחים ומיני הקשואים ומיני מלפפונות אוכל אותם האדם בתחלה קודם אכילה. ולא יערבם עם המזון. אלא שוהה מעט עד שיצאו מבטן העליון ואוכל מזונו. ודברים שמאמצין את בני מעים כגון רמונים ופרישים ותפוחים וקרוסטומולין אוכל אותן תיכף למזונו. ולא ירבה לאכול מהן: ז כשירצה אדם לאכול בשר עוף ובשר בהמה כאחד. אוכל בתחלה בשר העוף. וכן ביצים ובשר עוף אוכל בתחלה ביצים. בשר בהמה דקה ובשר בהמה גסה אוכל בתחלה בשר דקה. לעולם יקדים אדם דבר הקל ומאחר הכבד: ח בימות החמה אוכל מאכלים הקרים ולא ירבה בתבלים ואוכל את החומץ. ובימות הגשמים אוכל מאכלים החמים ומרבה בתבלים ואוכל מעט מן החרדל ומן החלתית. ועל דרך זו הולך ועושה במקומות הקרים ובמקומות החמים בכל מקום ומקום הראוי לו: ט יש מאכלות שהם רעים ביותר עד מאד וראוי לאדם שלא לאוכלן לעולם. כגון הדגים הגדולים המלוחים הישנים. והגבינה המלוחה הישנה. והכמהין ופטריות והבשר המליח הישן. ויין מגתו. ותבשיל ששהא עד שנדף ריחו. וכן כל מאכל שריחו רע או מר ביותר. הרי אלו לגוף כמו סם המות. ויש מאכלות שהן רעים אבל אינן כמו הראשונים לרוע. לפיכך ראוי לאדם שלא לאכול מהן אלא מעט ואחר ימים הרבה. ולא ירגיל עצמו להיות מזונו מהם או לאוכלן עם מזונו תמיד. כגון דגים גדולים וגבינה וחלב ששהא אחר שנחלב כ"ד שעות. ובשר שורים גדולים ותישים גדולים והפול והעדשים והספיר ולחם שעורים ולחם מצות והכרוב והחציר והבצלים והשומים והחרדל והצנון. כל אלו מאכלים רעים הם אין ראוי לאדם לאכול מאלו אלא מעט עד מאד ובימות הגשמים. אבל בימות החמה לא יאכל מהן כלל. והפול והעדשים בלבד אין ראוי לאוכלן לא בימות החמה ולא בימות הגשמים. והדלועין אוכלין מהן בימות החמה: י ויש מאכלות שהם רעים ואינן כמו אלו. והם עוף המים ובני יונה הקטנים והתמרים ולחם קלוי בשמן או לחם שנילוש בשמן והסולת שנפו אותה כל צרכה עד שלא נשארה בה ריח מורסן. והציר והמוריים. אין ראוי להרבות מאכלות אלו. ואדם שהוא חכם וכובש את יצרו ולא ימשך אחר תאותו ולא יאכל מן הנזכרים כלום אלא אם נצרך להם לרפואה הרי זה גבור: יא לעולם ימנע אדם עצמו מפירות האילנות. ולא ירבה מהן ואפילו יבשין ואין צריך לומר רטובים. אבל קודם שיתבשלו כל צרכן הרי הן כחרבות לגוף. וכן החרובים רעים לעולם. וכל הפירות החמוצין רעים ואין אוכלין מהן אלא מעט בימות החמה ובמקומות החמים. והתאנים והענבים והשקדים לעולם טובים בין רטובין בין יבשין ואוכל אדם מהם כל צורכו. ולא יתמיד אכילתם אע"פ שהן טובים מכל פרי האילנות: יב הדבש והיין רע לקטנים ויפה לזקנים וכל שכן בימות הגשמים. וצריך אדם לאכול בימות החמה שני שלישים מה שהוא אוכל בימות הגשמים: יג לעולם ישתדל אדם שיהיו מעיו רפין כל ימיו ויהיה קרוב לשלשול מעט. וזה כלל גדול ברפואה כל זמן שהרעי נמנע או יוצא בקושי חלאים רעים באים. ובמה ירפה אדם מעיו אם יתאמצו מעט. אם היה בחור יאכל בבקר בבקר מלוחים שלוקים מתובלין בשמן זית ובמוריים ובמלח בלא פת. או ישתה מי שלק של תרדין או כרוב בשמן זית ומוריים ומלח. ואם היה זקן ישתה דבש מזוג במים חמים בבקר וישהא כמו ארבע שעות ואחר כך יאכל סעודתו. ויעשה כן יום אחד או שלשה או ארבעה ימים אם צריך לכך עד שירפו מעיו: יד ועוד כלל אחר אמרו בבריאות הגוף. כל זמן שאדם מתעמל ויגע הרבה ואינו שבע ומעיו רפין אין חולי בא עליו וכחו מתחזק. ואפילו אוכל מאכלות הרעים: טו וכל מי שהוא יושב לבטח ואינו מתעמל. או מי שמשהא נקביו. או מי שמעיו קשין. אפילו אכל מאכלות טובים ושמר עצמו על פי הרפואה. כל ימיו יהיו מכאובים וכחו תשש. ואכילה

א מכות טז: ב גיטין ע, טור או"ח סימן קנח קנז: ג בגמרא איתא שליש ואפשר כוונתו רביע מלבר: ד שבת מ"א פ"ב: ה ברכות כא, שבת סב: ו ברכות יג, נדה יד:

לחם משנה

גבי הטבה. ושמואל דמיירי דאשב בתענית לאו דמוקי ברייתא כר"א הקפר דכיון דלר"א הקפר איכא איסורא מדרבנן לא אתי שפיר ליתנא דברייתא דקאמרה רשות דמשמע רשות לגמרי אלא הכונה לומר באשב בתענית וברייתא אתי כר"א דפליג על ר"א הקפר וס"ל דאיקרי קדוש ושמואל לא ס"ל כברייתא אלא כר"א הקפר. והשתא אתי שפיר דקאמרה סוגיא דהחובל דר"א הקפר פליג על הברייתא לא לענין דינא דברייתא דאפילו ר"א מודה ליה אלא משום דנקט ברייתא רשות. ורבינו פסק כר"א הקפר ואפ"ה פסק כדינא דברייתא דאין סותרים כדכתיבנא וזהו שכתב אע"פ שאינו רשאי כלומר אע"פ שאינו רשאי מדרבנן מ"מ שבועה חלה עליו. זה נ"ל טעם נכון ליישב דברי רבינו. אח"כ ראיתי להר"ן שכתב בפ' שבועות שתים בתרא גבי ברייתא נשבע להרע לעצמו ולא הרע, נראה דאע"ג דבפרק החובל (דף צ"א) אמרינן דאין אדם רשאי לחבול בעצמו מדרשא אתיא לן וכל דליתא מן התורה מפורש לא מיקרי מושבע ועומד לענין שלא תחול עליו שבועה וכו'. וכן כתב בתשובה הביאה הרב"י סימן רל"ט וז"ל ומה שהוא מדרש חכמים שאינו מפורש בתורה שבועה חלה עליו וזה לי ימים חפשתי דבר זה ומצאתי סעד לדברי מדברי הרמב"ם והארכתי בזה בפ' שבועות שתים בתרא, ע"כ. ולדידיה ודאי דאתי שפיר קושיא דשמואל אדשמואל דאע"ג דשמואל אית ליה מדרשא דרבי אלעזר הקפר דנזיר חוטא אסור מ"מ תירץ בפרק החובל באשב בתענית דמילתא דאתיא

מגדל עוז

פ"ד הואיל והיות הגוף עד לאחרית טובה הוא מביא. כל הדברים שבפ' הזה כלולים מדברי הרפואות במאמרי רז"ל מפוזרים בכל התלמוד. בברכות פרק הרואה (דף נ"ט) ובמס' שבת פ' כירה (דף ל"ח) ופרק מפנין (דף קכ"ט) ופרק המוציא (דף פ"ב) ופרק בתרא דפסחים. ובגיטין פ' מי שאחזו קורדיקוס (דף ס"ט) ובכתובות ובכמה מקומות. והם פרטים פשוטים וצריכים לכל והכל מודים בהם:

ואכילה גסה לגוף כל אדם כמו סם המות. והוא עיקר לכל החלאים. ורוב החלאים שבאים על האדם אינם אלא או מפני מאכלים רעים. או מפני שהוא ממלא בטנו ואוכל אכילה גסה אפילו ממאכלים טובים. הוא ששלמה אמר בחכמתו שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו. כלומר שומר פיו מלאכול מאכל רע או מלשבוע ולשונו מלדבר אלא בצרכיו: **טז** דרך הרחיצה, שיכנס אדם למרחץ משבעה ימים לשבעה ימים. ולא יכנס סמוך לאכילה. ולא כשהוא רעב. אלא כשיתחיל המזון להתעכל. ורוחץ כל גופו בחמין שאין הגוף נכוה בהן. וראשו בלבד בחמין שהגוף נכוה בהן. ואחר כך ירחץ גופו בפושרין ואחר כך בפושרין מן הפושרין עד שירחץ בצונן. ולא יעבור על ראשו מים לא פושרין ולא צונן. ולא ירחץ בצונן בימות הגשמים. ולא ירחץ עד שיזיע ויפרך כל גופו. ולא יאריך במרחץ אלא כשיזיע ויפרך גופו ישתטף ויצא. ובודק עצמו קודם שיכנס למרחץ ואחר שיצא שמא יהא צריך לנקביו. וכן בודק אדם עצמו תמיד קודם אכילה ואחר אכילה. וקודם בעילה ואחר בעילה. וקודם שייגע ויתעמל ואחר שייגע ויתעמל. וקודם שיישן ואחר שיישן. ובשיעור הכל עשרה: **יז** כשיצא אדם מן המרחץ ילבש בגדיו ויכסה ראשו בבית החיצון כדי שלא תשלוט בו רוח קרה. ואפילו בימות החמה צריך להזהר. וישהא אחר שיצא עד שתתישב נפשו וינוח גופו ותסור החמימות ואחר כך יאכל. ואם ישן מעט כשיצא מן המרחץ קודם אכילה הרי זה יפה מאד. ולא ישתה מים קרים בצאתו מן המרחץ ואין צריך לומר שלא ישתה במרחץ. ואם צמא כשיצא מן המרחץ ואינו יכול למנוע עצמו יערב המים ביין או בדבש וישתה. ואם סך בשמן במרחץ בימות הגשמים אחר שישתטף הרי זה טוב: **יח** לא ירגיל אדם להקיז דם תמיד. ולא יקיז אלא אם יהיה צריך לו ביותר. ולא יקיז לא בימות החמה ולא בימות הגשמים אלא מעט בימי ניסן ומעט בימי תשרי. [א] ומאחר חמשים שנה לא יקיז כלל. ולא יקיז אדם דם ויכנס למרחץ בו ביום. ולא יקיז ויצא לדרך. ולא ביום שיבא מן הדרך. ויאכל וישתה [ב] ביום ההקזה פחות ממה שהוא רגיל. וינוח ביום ההקזה ולא ייגע ולא יתעמל ולא יטייל: **יט** שכבת זרע היא כח הגוף וחייו ומאור העינים וכל שתצא ביותר הגוף כלה וכחו כלה וחייו אובדים הוא שאמר שלמה בחכמתו אל תתן לנשים חילך. [ב]כל השטוף בבעילה זקנה קופצת עליו. וכחו תשש. ועיניו כהות. וריח רע נודף מפיו ומשחיו ושער ראשו וגבות עיניו וריסי עיניו נושרות ושער זקנו ושחיו ושער רגליו רבה שיניו נופלות והרבה כאבים חוץ מאלו באים עליו. אמרו חכמי הרופאים אחד מאלף מת בשאר חלאים והאלף מרוב התשמיש. לפיכך צריך אדם להזהר בדבר זה אם רצה לחיות בטובה. ולא יבעול אלא כשימצא גופו בריא וחזק ביותר והוא מתקשה הרבה שלא לדעתו. ומסיח עצמו לדבר אחר והקישוי בו כשהיה. וימצא כובד ממתניו ולמטה וכאלו חוטי הביצים נמשכים ובשרו חם. זה צריך לבעול ורפואה לו שיבעול. לא יבעול אדם והוא שבע ולא רעב אלא אחר שיתעכל המזון שבמעיו. ויבדוק נקביו קודם בעילה ולאחר בעילה. ולא יבעול מעומד ולא מיושב. ולא בבית המרחץ ולא ביום שיכנס למרחץ ולא ביום הקזה ולא ביום יציאה לדרך או ביאה מן הדרך לא לפניהם ולא לאחריהם: **כ** כל המנהיג עצמו בדרכים אלו שהורינו אני ערב לו שאינו בא לידי חולי כל ימיו עד שיזקין הרבה וימות ואינו צריך לרופא ויהיה גופו שלם ועומד על בוריו כל ימיו. אלא אם כן היה גופו רע מתחילת ברייתו. או אם היה רגיל במנהג מן המנהגות הרעים מתחילת מולדתו. או אם תבא מכת דבר או מכת בצורת לעולם: **כא** וכל המנהגות הטובים האלו שאמרנו אין ראוי לנהוג בהן אלא הבריא. אבל החולה או מי שאחד מאיבריו חולה או מי שנהג מנהג רע שנים רבות. יש לכל אחד מהם דרכים אחרים והנהגות כפי חליו כמו שיתבאר בספר הרפואות [ג]ושינוי וסת תחילת חולי: **כב** כל מקום שאין בו רופא. אחד הבריא ואחד החולה אין ראוי לו לזוז מכל הדרכים האלו שנאמרו בפרק זה. שכל אחד מהן לאחרית טובה מביא: **כג** [ד]כל עיר שאין בה עשרה דברים האלו אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה. ואלו הן. רופא. ואומן. ובית המרחץ. ובית הכסא. ומים מצויין כגון נהר ומעין. ובית הכנסת. ומלמד תינוקות. ולבלר. וגבאי צדקה. ובית דין מכים וחובשים:

פרק חמישי

א כשם שהחכם [ה]ניכר בחכמתו ובדעותיו והוא מובדל בהם משאר העם. כך צריך שיהיה ניכר במעשיו במאכלו ובמשקהו ובבעילתו ובעשיית צרכיו ובדבורו ובהילוכו ובמלבושו ובכלכול דבריו ובמשאו ובמתנו. ויהיו כל המעשים האלו נאים ומתוקנים ביותר. כיצד תלמיד חכם לא יהיה גרגרן אלא אוכל מאכל הראוי להברות גופו. ולא יאכל ממנו אכילה גסה. ולא יהא רודף למלאת בטנו כאלו שמתמלאין ממאכל ומשתה עד שתיפח כריסם. ועליהם מפורש בקבלה וזריתי פרש על פניכם. אמרו חכמים [ו]אלו בני אדם שאוכלין ושותין ועושין כל ימיהם כחגים. והם האומרים אכול ושתה כי מחר נמות. וזהו מאכל הרשעים. ושלחנות אלו הם שגינה הכתוב ואמר כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום. אבל

א ע' שבת עה: ב שבת קנב: ג בב"ב קמו, כתובות קיב: ד בעירובין דף כט אמר רב סוגא כל עיר שאין בה ירק אין ת"ח רשאי לדור בתוכה: ה רוב ענין פרק זה בטור א"ח סי' ר"מ רמ"א: ו שבת קנא:

כסף משנה

פ"ד יח ולא יקיז לא בימות החמה וכו'. כתבו הגהות מיימוני הקזה בפרק מפנין (שבת קכ"ט) וכו' עד ולא כרכיע המחבר. ואין מדברים אלו קושיא על דברי רבינו שרפואות והנהגת מלכות בכל שנה היו חכמי הגמרא מפונים מאמר אראות כדאשכחן שאמרו בספ"ק דמועד קטן (דף י"א ע"ב בתוס') שרפואה הדר לשתות עליו מים ובמאמר אראות דרך הרפואה שלא לשתות עליו מים:

כג כל עיר שאין בה עשרה דברים אלו וכו'. ברייתא סוף פ"ק דסנהדרין (דף י"ז):

לחם משנה

דאתיא מדרשא שבועה חלה עליו. נמצא דלפי האמת נמי לרבי אלעזר הקפר דס"ל דמיר עבד איסורא וה"ה לחובל בעצמו כיון דאתיא מדרשא חייל עליה שבועה ואתיא ברייתא כותיה ואולי מכח קושיא דשמואל אדשמואל נפקא ליה הא. ועם זה נמצאו דברי רבינו על נכון. אך קשה מה שהקשינו דמסוגיא דהחובל משמע דר' אלעזר הקפר לית ליה ההיא ברייתא דקאמר אלא תנאי היא ומהדר לאשכוחי תנא דפליג ומשכח במסקנא רבי אלעזר הקפר משמע דברייתא לאו כוותיה אתיא אם לא שנאמר בדוחק דנהי דלפי מאי דס"ד הוה אמרינן תנאי היא אבל לפי מאי דאמרינן אלא רבי אלעזר הקפר לא צריכנא לתנאי אלא ברייתא כוותיה אתיא וזה דוחק גדול. ועוד קשה אסוגיי דפליגי אהדדי גבי נזיר טהור ועם מה שפירשתי בדברי רבינו אתי שפיר הכל:

פ"ד כג ואלו הן רופא ואומן. הא דכתב כאן ואומן ובפ"ק דהלכות סנהדרין צריך לגרום

מגדל עוז

כל עיר שאין בה עשרה דברים האלו אין ת"ח וכו' עד סוף הפרק. ברייתא היא שילהי פ"ק דסנהדרין ובמקצת ספרים מצאתי מלוף עכה במקום מים מצויין:

פ"ה ת"ח לא יהיה גרגרן עד על שולחנו. במס' נדה בפרק כל היד (דף ט"ז). ובמסכת שבת ובכמה מקומות בתלמוד תמצא הדרך נכון על האמת ומשם סידר ר"מ דבריו:

הגהות מיימוניות

[א] עניני הקזה תמצא בפ"ם מפנין וגרס שם האי פורסא דדמא כל תלתין יומין ובין הפרקים ימעט. ופר"ח בקבלה גבול הדם ותקנתו לבחור כל שלשים יום בין הפרקים הגיע לעשרים שנה ימעט יוציא לשני חדשים לשלשים שנה יוציא לשלשה חדשים פעם אחת עוד בין הפרקים בא בימים יחזור ימעט מארבעה חדשים לארבעת חדשים או משנה לשנה, ע"כ: [ב] ענין אכילה ביום הקזה תמצא בפ' הנודר מן היין ופ' בתרא דמעילה ואיתא התם שאין לאכול דגים ועופות ע"ש, ע"כ:

אבל החכם אינו אוכל אלא תבשיל אחד או שנים ואוכל ממנו כדי חייו ודיו. הוא שאמר שלמה צדיק אוכל לשובע נפשו: ב כשהחכם אוכל מעט זה הראוי לו לא יאכלנו אלא בביתו על שולחנו. ולא יאכל בחנות ולא בשוק אלא מפני צורך גדול. כדי שלא יתגנה בפני הבריות. ולא יאכל אצל עמי הארץ ולא על אותן השלחנות המלאים קיא צואה. ולא ירבה סעודותיו בכל מקום ואפילו עם החכמים. ולא יאכל בסעודות שיש בהן קיבוץ הרבה. ואין ראוי לו לאכול אלא בסעודה של מצוה בלבד כגון סעודת אירוסין ונישואין. והוא שיהיה תלמיד חכם שנשא בת תלמיד חכם. והצדיקים והחסידים הראשונים לא אכלו מסעודה שאינה שלהן: ג כשהחכם שותה יין אינו שותה אלא כדי לשרות אכילה שבמעיו. וכל המשתכר הרי זה חוטא ומגונה ומפסיד חכמתו. ואם נשתכר בפני עמי הארץ הרי זה חילל את השם. ואסור לשתות יין בצהרים ואפילו מעט אלא אם היה בכלל האכילה. שהשתיה שהיא בכלל האכילה אינה משכרת. ואין נזהרין אלא מיין [א]שלאחר המזון: ד אע"פ שאשתו של אדם מותרת לו תמיד. ראוי לו לתלמיד חכם שינהיג עצמו בקדושה ולא יהא מצוי [ב]אצל אשתו כתרנגול אלא מלילי שבת ללילי שבת אם יש בו כח. וכשהוא מספר עמה לא יספר בתחלת הלילה כשהוא שבע ובטנו מלא. [א] ולא בסוף הלילה כשהוא רעב. אלא באמצע הלילה [ב] כשיתעכל המזון שבמעיו. ולא יקל בראשו ביותר ולא ינבל את פיו בדברי הבאי ואפילו בינו לבינה. הרי הוא אומר בקבלה מגיד לאדם מה שיחו. אמרו חכמים אפילו שיחה קלה שבין אדם לאשתו עתיד ליתן עליה את הדין. ולא יהיו שניהם לא שכורים ולא עצלנים ולא עצבנים, ולא אחד מהן. ולא תהיה ישנה. ולא יאנוס [ג]אותה *והיא אינה רוצה אלא ברצון שניהם ובשמחתם. [ג] [ד]יספר וישחק מעט עמה כדי שתתישב נפשה ויבעול בבושה ולא בעזות ויפרוש מיד: ה כל הנוהג מנהג זה לא די לו שקדש נפשו וטהר עצמו ותקן דעותיו אלא שאם היו לו בנים יהיו נאים וביישנים ראוין לחכמה ולחסידות. וכל הנוהג במנהגות שאר העם ההולכים בחשך יהיו לו בנים כמו אותם העם: ו צניעות גדולה נוהגים תלמידי חכמים בעצמן. לא יתבזו ולא יתגלו ראשן ולא גופן

א ירושלמי פסחים לז: ב ברכות כב, סמ"ג לאוין סח: ג סמ"ג לאוין קכו טוא"ע סימן נס או"ח סי' רמ: ד טור שם ושם:

כסף משנה

פ"ה ב ולא ירבה סעודתו בכל מקום וכו'. בסוף פ' אלו עוברין (פסחים מ"ט): ואין ראוי לו לאכול וכו'. נראה שזהו דרך מוסר דאילו בסוף אלו עוברין לא אמרו אלא כל סעודה שאינה של מצוה אין ת"ח רשאי ליהנות ממנה כגון מאי א"ר יוחנן כגון בת כהן לישראל ובת ת"ח לעם הארץ, דמשמע דוקא הני לפי שיורדים מגדולתם אבל שוים שרי:

והצדיקים והחסידים וכו'. בפ"ק דחולין (דף ז':) אמרו על ר' פנחס בן יאיר שמיום שעמד על דעתו לא בצע על פרוסה שאינה שלו:

ג כשחכם שותה יין וכו' ואסור לשתות יין בצהרים וכו'. בפ"ד דמסכת אבות. ומה שאמר שהשתיה שהיא בכלל האכילה אינה משכרת בפרק ערבי פסחים ירושלמי אמתניתין דבין שלישי לרביעי לא ישתה:

ד אע"פ שאשתו של אדם מותרת לו תמיד וכו' לא יהא מצוי אצל אשתו כתרנגול. בפ' מי שמתו (דף כ"ב) שתקנו טבילה לבעלי קריין כדי שלא יהיו תלמידי חכמים מצויין אצל נשותיהם כתרנגולים. ומה שאמר אלא מלילי שבת ללילי שבת. בפרק אע"פ (כתובות ס"ב): וכשהוא מספר עמה וכו'. בפרק אלו מותרים (נדרים כ':) שאמרה אשתו של רבי אליעזר שהטעם שבניה יפיפין ביותר לפי שלא היה מספר עמה לא בתחלת הלילה ולא בסופה. וסובר רבינו שהטעם הוא לפי שבתחלת הלילה הוא שבע והולד יהיה נוצר מזרע הבא ממותרים עבים ויהיה עב השכל אטום הלב, ובסוף הלילה הוא רעב ויהיה הולד חלוש ביותר, מלבד שבדרך רפואה גם על הרעב גם על השבע יזיק לבועל: ולא ינבל את פיו וכו'. אמרו חכמים ואפילו שיחה קלה שבין אדם לאשתו וכו'. בפ"ק דחגיגה (דף ה'): ולא יהיו שניהם לא שכורים וכו' וכו'. בסוף פ"ב דנדרים (דף כ':) ובנותי מכם המורדים והפושעים אמר ר' לוי אלו בני תשע מדות בני אנוסה. ומה שאמר אלא יספר וישחק מעט עמה. בפרק הרואה (ברכות ס"ב) ובפ"ק דחגיגה (דף ה'). וכתב הטור דהא דיספר דוקא בעניני תשמיש. ומה שאמר ויבעול בבושה ולא בעזות ויפרוש מיד, כן כתב הטור בשם הראב"ד על הא דאיתא בסוף פ"ב דנדרים (דף כ':) שאמרה אשתו של רבי אליעזר שהיה מגלה טפח ומכסה טפח ודומה כמי שכפאו שד:

ו צניעות גדולה נוהגים ת"ח וכו'. סוף פ' הרואה. ומה שכתב ואם נפנה אחורי הגדר יתרחק וכו' ואם נפנה בבקעה ירחיק וכו'. שם אמר עולא אחורי הגדר יפנה מיד ובבקעה כל שמתעטש ואין חבירו שומע. ופירש"י דבעיטוש של מטה קאמר. איסי בר נתן מתני הכי אחורי הגדר כל זמן שמתעטש ואין חבירו שומע ובבקעה כל זמן שאין חבירו רואהו. ואותבינן עליה דאיסי בר נתן מדמשמע לברייתא שאע"פ שחבירו רואהו רשאי להפנות. ושני רב אשי מאי כל זמן שאין חבירו רואהו דקאמר איסי בר נתן כל זמן שאין חבירו רואה את פירועו אבל לדידיה רואהו. ופסקו הרי"ף והרא"ש בבקעה כאיסי בר נתן וכדשני רב אשי כל זמן שאין חבירו רואה את פירועו. ובאחורי הגדר פסקו כעולא משום דמאריה דתלמודא הוא טפי מאיסי בר נתן. ואע"ג דרב אשי משני מילתיה וא"כ משמע דסבר כוותיה במאי דגלי דעתיה פסקי כוותיה אבל באחורי הגדר דלא גלי דעתיה רב אשי כמאן סבירא ליה נקטינן כעולא לגבי איסי בר נתן. אבל רבינו פסק גם באחורי הגדר כאיסי בר נתן משמע דסבירא ליה דמאחר דחזינן דסבר רב אשי כוותיה בחדא מסתמא באידך נמי סבר כוותיה. ומ"ש ולעולם ילמד אדם עצמו להפנות שחרים וערבית

לחם משנה

לגרוס רופא אומן משום דהתם איירי בגברי וגברא חד הוא כדכתב שם הרב בעל כסף משנה. אבל הכא איירי בענין הדברים הצריכים, ולמנין העשרה צריך למנות רופא ואומן בשנים ולכך כתב כאן ואומן:

פ"ה ב ואין ראוי לו לאכול וכו'. בגמרא (דף מ"ט) מפליג בין סעודה ראשונה לשניה בפ' אלו עוברין. ורבינו לא מפליג משום דמחלוקת ר' יהודה ורבי יוסי הוי בשניה כדאמר שם רב חסדא בפ' אלו עוברין וקי"ל דהלכתא כר' יוסי לגבי ר' יהודה בכל דוכתא וכיון שכן קי"ל כר' יוסי דאמר אפילו בשניה מצוה ולכך סתם רבינו. וכן בהלכות חמץ ומצה פרק ג' וזה לשונו מי שיצא וכו' או לאכול סעודה של מצוה כגון סעודת אירוסין ונשואין, לא חילק מהאי טעמא אלא שם היה לו לבאר דסעודת אירוסין ונשואין מבת כהן לעם הארץ לא הוי של מצוה לאותו הדין כדמשמע בגמרא בפרק אלו עוברין דקרי לה סעודה שאינה של מצוה, ואין לחוש שכבר ביאר רבינו בפכ"א הל' איסורי ביאה שאין ראוי לעשות זווג זה וממילא משמע שאינה סעודה של מצוה:

ד אע"פ שאשתו של אדם מותרת וכו'. בגמרא ברכות (דף כ"ב.) אמרינן שלא יהא ת"ח מצוי אצל אשתו כתרנגול ולאו דוקא ת"ח ובפכ"א מהל' איסורי ביאה כתב רבינו אין דעת חכמים נוחה למי שמרבה בתשמיש וכו'. ולכך יש לתמוה קצת על רבינו בדין זה וקצת דינים אחרים אשר בפרק זה הם נוהגים בכל כגון לא יהיו שניהם שכורים ולא עצלנים וכו' כל זה כתב ג"כ בפכ"א מהלכות איסורי ביאה ולא היה ראוי לכתוב כאן אלא הדברים המיוחדים לת"ח כמו שהתחיל בתחלת הפרק כשם שהחכם וכו' דמשמע דכל אלו הם דברים מיוחדים לת"ח. ואולי י"ל דאפילו הדברים המוהגים בכל שאר העם המוזכרים כאן כתבם גבי ת"ח מפני שהוא צריך להזהר בהם ביותר: ולא יקל בראשו ביותר וכו'. בנדרים פ' ואלו מותרים (דף כ') א"ר יוחנן בן דהבאי ארבעה דברים סחו לי מלאכי השרת וכו' חרשים מפני מה הויין מפני שמספרים בשעת תשמיש והקשו ורמינהי שאלו את אימא שלום מפני מה בניך יפיפים ביותר אמרה להם (לפי) שאינו מספר עמי לא בתחלת הלילה ולא בסוף הלילה אלא בחצות הלילה וכו' ותירצו לא קשיא הא במילי דתשמיש הא במילי אחרנייתא, ופירש הר"ן במילי דתשמיש שרי כדי לרצותה, והרא"ש פי' כדי להרבות תאותו. ובפ"ק דחגיגה (דף ה') אמרו אפילו שיחה יתירה שבין איש לאשתו מגידים לו לאדם בשעת מיתה והקשו והא רב כהנא הוי גני תותי פורייא דרב ושמעיה דשח ושחק ועשה צרכיו וכו' לא קשיא כאן דצריך לרצויי כאן שלא צריך לרצויי ומשמע דתרווייהו איתנהו. והא דלא תרין

הגהות מיימוניות

[א] כדאמר בנדרים בשילהי ואלו מותרין שאלו את אימא שלום דביתהו דרבי אליעזר מפני מה בניך יפיפין כו': [ב] אבל התוספות פירש טעם בתחילת הלילה פן יחשוב בלבו בשעת תשמיש על שאר נשים אשר ראה מיד קודם לכן או שמע קולן שעדיין יש בני אדם שלא השכיבו עצמן וכן בסוף הלילה שמא הוא שומע נשים שהשכימו ועמדו בעת ההיא אלא באמצע הלילה שאז הכל ישנים ואין מצוי שישמע קול נשים אחרות וגם לא דבר עמהן מחדש שיזכור עליהן: *[בעירובין דף ק' אמר רמי בר חמא אמר רב אסי אסור לאדם שיכוף אשתו לדבר מצוה שנאמר ואץ ברגלים חוטא כו' ע"כ]: [ג] כדאמרינן פ' הרואה דשמע רב כהנא מרב דשח ושחק ועשה צרכיו ופ"ק דחגיגה מוקי לה דוקא דצריך לרצויי, ע"כ:

מגדל עוז

ולא יאכל אצל עמי הארץ עד צואה כו'. במסכת אבות היא שנויה משנה פרק בן זומא ובכמה מקומות: ולא ירבה סעודתו בכל מקום עד שאינה שלהם כו' עד הרי זה חילל את השם. בפסחים פ' אלו עוברין (דף מ"ט) ובמסכת דרך ארץ: ואסור לשתות בצהרים כו' עד שלאחר המזון. משנה היא פ"ג דמסכת אבות ושנאה ר' דוסא בן הרכינס ונאמרה בערבי פסחים (דף קי"ג): אע"פ שאשתו של אדם כו' עד אם יש כח בו. פרק אע"פ במס' כתובות (דף ס"א) ופ"ק דע"ז (דף כ'): וכשהוא מספר עמה כו' עד שבמעיו. זהו מעשה דאימא שלום בכמה מקומות בתלמוד ועיקרו במסכת כלה: לא יקל ראשו ביותר כו' עד את הדין. פ"ק דמסכת חגיגה (דף ה') ובכמה מקומות משמע כן: ולא יהיו שניהם לא שכורין וכו' עד ברצון שניהם. פרקי דמסכת כלה נקבעה הלכה זו ובכמה מקומות נאמרה: יספר וישחוק מעט עמה וכו' עד ויפרוש מיד. בפרק הרואה (דף ס"ב) ובמסכת נדה (דף ע"ז) ובנדרים פ' ואלו מותרין (דף כ') במעשה דאימא שלום ורמיזא פ"ק דחגיגה (דף ה') בדרשת מגיד לאדם מה שיחו. ואני מפרש טעם זאת הפרישה כדאמרינן התם ודומה כמי שכפאו שד וכו' סוגיא דמסיים בה התם כדי שלא יתן עיניו באשה אחרת כל זמן שהורע שותת ומשום דאמרינן התם ריש פרק כל היד (דף י"ג) משל לנותן אצבע בעין שכל זמן שהאצבע בעין מדמעת: כל הנוהג עד צניעות גדולה נוהגין עד ואפילו בשעה שיכנס לבית הכסא כו' עד גופן

גופן. ואפילו בשעה שיכנס לבית הכסא יהא צנוע ולא יגלה בגדיו עד שישב. [א]ולא יקנח בימין. ויתרחק מכל אדם. ויכנס חדר לפנים מחדר מערה לפנים מן המערה ונפנה. ואם נפנה אחורי הגדר יתרחק כדי שלא ישמע חבירו קולו אם נתעטש. ואם נפנה בבקעה ירחיק כדי שלא יראה חבירו פירועו. ולא ידבר כשהוא נפנה אפילו לצורך גדול. וכדרך שנוהג צניעות ביום בבית הכסא כך נוהג בלילה. [ד] ולעולם ילמד אדם עצמו להפנות שחרית וערבית בלבד כדי שלא יתרחק: ז תלמיד חכם לא יהא צועק וצווח בשעת דבורו כבהמות וחיות. ולא יגביה קולו ביותר אלא דבורו בנחת עם כל הבריות. וכשידבר בנחת יזהר שלא יתרחק עד שיראה כדברי גסי הרוח. ומקדים שלום לכל האדם כדי שתהא רוחן נוחה הימנו. ודן את כל האדם לכף זכות. מספר בשבח חבירו ולא בגנותו כלל. אוהב שלום ורודף שלום. אם רואה שדבריו מועילים ונשמעים אומר ואם לאו שותק [ה]. כיצד לא ירצה חבירו בשעת כעסו. ולא ישאל לו על נדרו בשעה שנדר עד שתתקרר דעתו וינוח. ולא ינחמנו בשעה שמתו מוטל לפניו מפני שהוא בהול עד שיקברהו, וכן כל כיוצא באלו. ולא יראה לחבירו בשעת קלקלתו אלא יעלים עיניו ממנו. ולא ישנה בדבורו. ולא יוסיף ולא יגרע אלא בדברי שלום וכיוצא בהן. כללו של דבר אינו מדבר אלא בדברי חכמה או בגמילות חסדים וכיוצא בהן. [ב]ולא יספר עם אשה בשוק ואפילו היא אשתו או אחותו או בתו: ח לא ילך תלמיד חכם בקומה זקופה וגרון נטוי כענין שנאמר ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים. ולא יהלך עקב בצד גודל בנחת כמו הנשים וגסי הרוח כענין שנאמר הלוך וטפוף תלכנה וברגליהם תעכסנה. ולא ירוץ ברשות הרבים כמנהג משוגעים. ולא יכפוף קומתו כבעלי חטוטרת. אלא מסתכל למטה כמו שהוא עומד בתפלה. ומהלך בשוק כאדם שהוא טרוד בעסקיו. גם ממהלכו של אדם ניכר אם חכם ובעל דעה הוא או שוטה וסכל. וכן אמר שלמה בחכמתו וגם בדרך כשהסכל הולך לבו חסר ואמר לכל סכל הוא. הוא מודיע לכל על עצמו שהוא סכל: ט מלבוש תלמיד חכם מלבוש נאה ונקי. ואסור לו שימצא בבגדו כתם או שמנונית וכיוצא בהן. ולא ילבש לא מלבוש מלכים כגון בגדי זהב וארגמן שהכל מסתכלין בהן. ולא מלבוש עניים [ו] שהוא מבזה את לובשיו אלא בגדים בינונים נאים. ולא יהא בשרו נראה מתחת מדיו כמו בגדי הפשתן הקלים ביותר שעושים במצרים. ולא יהיו בגדיו סחובין על הארץ כמו בגדי גסי הרוח אלא עד עקבו ובית יד שלו עד ראשי אצבעותיו. ולא ישלשל טליתו מפני שנראה כגסות הרוח אלא בשבת בלבד אם אין לו להחליף. ולא ינעל [ג]מנעלים מטולאים טלאי על גבי טלאי

בימות

כסף משנה

וערבית, שם (ברכות ס"ב) ובסוף הוריות (דף י"ג) וברים תמיד (דף כ"ז). ומה שאמר כדי שלא יתרחק, פירש בעיר שאין בה בתי כסאות כמו בבבל שהיו שם חכמי הגמרא וצריך להתרחק מבני אדם ליפנות ולכך קאמר שילמד עצמו ליפנות בתחלת הלילה כדי שלא יצטרך להתרחק באמצע הלילה כדי ליפנות, וכן ילמד עצמו ליפנות בתחלת היום בהשכמה שאין בני אדם מצויים כדי שלא יצטרך ליפנות ביום ויצטרך להרחיק מן הדרך שלא יהיו אחרים רואים אותו:

ז ת"ח לא יהא צועק וכו' אלא דיבורו בנחת עם הבריות. בסוף יומא (דף פ"ו). ומה שאמר ומקדים שלום לכל אדם. פ"ד דאבות. ומה שאמר ודן את כל אדם לכף זכות, בפ"ק דאבות. ומה שאמר מספר בשבח חבירו. פ' ערבי פסחין (דף ע'). ומה שאמר אוהב שלום ורודף שלום. בפ"ק דאבות. ומה שכתב אם רואה שדבריו מועילים ונשמעים יאמר ואם לאו ישתוק. בפרק הבא על יבמתו (דף ס"ה): כיצד לא ירצה את חבירו וכו'. במסכת אבות פרק ד': ולא ישנה בדבורו וכו' אלא בדברי שלום וכו'. בס"פ הבע"י שם: ולא יספר עם אשה וכו' ולא ילך בקומה זקופה וכו'. פ' כיצד מברכין (דף מ"ג):

ט ואסור לו שימצא בבגדו כתם וכו'. שבת פרק אלו קשרים (דף קי"ד). ומ"ש ולא יהא בשרו נראה מתחת בגדיו וכו'. פרק חזקת הבתים (דף נ"ז) ודלא כפירוש רשב"ם:

ולא ישלשל טליתו. פ' אלו קשרים (שם):

ולא ינעול מנעלים המטולאים וכו'. שם ופ' כיצד מברכין (ברכות מ"ה):

ולא

א טוא"ח סימן ג וענין במה מקנח ובמה אינו מקנח שבת פב: ב ברכות מח וע"ש: ג טור א"ח סי' כ:

לחם משנה

תרין בגמרא בפרק אלו מותרים מאי דתרין בפ"ק דחגיגה משום דקאמר אינו מספר עמי משמע דכן היה דרכו לעולם וא"כ דוחק הוא דלעולם היה צריך לרצות והיה לו כעס עמה ובפ"ק דחגיגה לא תרין גמרא כדתרין בנדרים משום דמשמע ליה שח ושחק וכו' משמע במילי דעלמא אע"פ שאינן מילי דשמים. א"כ כיון דהוה עובדא קים ליה לגמרא דהכי הוה מעשה אבל לענין הדין הא והא איכא דבמילי דשמים אפילו שאין לו כעס עמה ואינו צריך לרצותה מותר כדאמרינן בנדרים ואם צריך לרצותה אפילו במילי דעלמא מותר. וכן הטור בא"ח סימן ר"מ כתב שני תירוצים. אבל איכא להתמוהי בדברי הטור שכתב ז"ל אבל בעניני שמים יכול לספר עמה כדי להרבות תאותו כדאיתא בפ' הרואה רב כהנא על תותי פוריא דרב שמעיה דשח ושחק ואם היה לו כעס עמה שצריך לרצותה אסור לשמש עד שיפייסנה וכו' דהיכי קאמר כדאיתא בפרק הרואה דמשמע דהא דר"כ איירי בעניני שמים ואינו כן דהא בגמ' בפ"ק דחגיגה מוקי לה בכל מילי אלא שצריך לרצויי והוא כתב ואם היה לו כעס עמה וכו' דמשמע דהא דרב כהנא איירי בלא רצוי אלא בעניני שמים ולא מוכח הכי בגמ' כדכתיבנא. ואולי י"ל דס"ל לטור דגמרא דמשני בפ"ק דחגיגה הא דרב דצריך לרצויי הוא הדין דמצי לשנויי בעניני שמים ולא צריך לרצויי והא דשני בנדרים בעניני שמים ה"ה דמצי לשנויי דצריך לרצויי ולא כדכתיבנא לעיל דאע"פ ששני התירוצים אמת לא מצי לשנויי בהדא סוגיא מאי דמשני בהברתה אלא מצי לשנויי בהא מאי דשני בהא ומשום הכי מוקי הא דרב כהנא בעניני שמים דהוי כאילו שני הגמרא הכי כיון דתירץ כן בנדרים ומ"מ עדיין אין דעתי נוחה דהיכי שביק הטור תירוצא דשני גמרא ואמר תירוץ אחר ומ"מ למדנו מדבריו דשני התירוצים אמת ויש לתמוה על רבינו איך לא כתב תירוצא דעניני שמים. וי"ל דהוא סובר דלא אתמר הך תירוצא אלא לחלק בין ההיא דיוחנן בן דהבאי להיא דר' אלעזר אבל כיון דאמר בגמרא בתר הכי דליתא דר' יוחנן בן דהבאי וסובר רבינו דלכל מאי דקאמר רבי יוחנן בן דהבאי קאמר דאין הלכה ולא כדכתב הטור שם דמאי דקאמר דאין הלכה כר' יוחנן בן דהבאי לא קאי אלא אהפיכת שולחן דוקא אבל כל השאר הלכה כמותו אלא רבינו סובר דאין הלכה כמותו בכלהו דהא בפכ"ס מאיסורי ביאה כתב בועל בכל עת שירצה ומנשק בכל אבר שירצה הרי משמע דאמנשקין באותו מקום נמי קאי וה"ה לאידך וא"כ כיון דאין הלכה כר' יוחנן בן דהבאי לא קאי לפי המסקנא דקאמר דאין הלכה הך חילוק דעניני השמים אלא כל מילי שוין ולא קאי לפי האמת אלא חילוק דאמרינן בפ"ק דחגיגה דצריך לרצויי וכבר כתבו רבינו יספר וישחק עמה מעט כדי שתתיישב נפשה וכו':

ח ולא ירוץ ברשות הרבים וכו'. בפ' כיצד מברכין (דף מ"ג) אמרו ויש אומרים אל יפסיע פסיעה גסה וכו'. ואולי זהו שכתב ולא ירוץ ברשות הרבים אלא שבגמרא לא נתנו טעמו של רבינו אלא מפני שנוטל מאור עיניו של אדם וכו':

ט ואסור לו שימצא בבגדו כתם כו'. שבת בפ' ואלו קשרים (דף קי"ד) אמר ר' יוחנן כל ת"ח שנמצא רבב על בגדו חייב מיתה וכו' רבינא אמר רבד אתמר ולא פליגי הא בלבושיה הא בגלימא. וכתבו בהלכות פירוש רבב כגון קירא ושפתא וכיוצא בו, ופירוש רבד דם יבש וטעמו של דבר כדי שלא יראה לדם נדה ויבא לידי חשד ע"כ. ורבינו לא הזכיר אלא גלימא ולא הזכיר לבושא ולא ידעתי למה:

ולא ינעל מנעלים המטולאים וכו'. בפרק כיצד מברכין (דף מ"ג) אמרו לא אמרן אלא בפנתא פי' שעל גבי הרגל אבל בגילדאה פי' עקב לית לן בה. ובפנתא לא אמרן אלא באורחא אבל בביתא לית לן בה ולא אמרן אלא בימות החמה אבל בימות הגשמים לית לן בה. ובהלכות פרק כיצד מברכין הזכירו הא דפנתא ורבינו לא הזכיר מכל זה כלל וגם בזה לא ידעתי למה. ובהלכות פרק ואלו קשרים כתוב בנוסחא דידן והני מילי בעילאי אבל בגילדאי לית לן בה. ובגילדאי נמי לא אמרן אלא בימות הגשמים אבל

מגדל עוז

בימין. זה מפורש פ"ק דתמיד (דף כ"ז) ומייתי לה בכמה דוכתי: ויתרחק מכל אדם כו' עד כדי שלא יתרחק. זה תלמוד ערוך במס' ברכות פרק הרואה (דף ס"ב) משנה לא יקל אדם ראשו וכו' וכן הביאה רב אלפס ז"ל בהלכות. ואע"פ שבמקצת נוסחאות לא נכתבה כן מ"מ זו גירסא ספרדית ונכונה היא וכן קיבלנוה וקבענוה: ת"ח לא יהא צועק עד ודן את כל האדם לכף זכות. משנה היא פ"ק דמסכת אבות ותלמוד במציעא ובכמה מקומות: מספר בשבח חברו. פרק ערבי פסחין (דף ע'): אוהב שלום ורודף שלום. זה ממדת תלמידיו של אהרן השנויה במס' אבות והוא מוסכם: אם רואה מקום שדבריו מועילין אומרן. פ' הבא על יבמתו (דף ס"ה) ובפרק בן זומא ובמסכת דרך ארץ נמי איתא: כיצד לא ירצה חבירו בשעת קלקלתו אלא יעלים עיניו ממנו. מסכת אבות פ' בן זומא: ולא ישנה בדבורו. פ' הבא על יבמתו (דף ס"ה) ופ' כיצד מברכין (דף מ"ג): ואסור לו שימצא בבגדו כתם עד מלבוש נאה ונקי עד בינונים נאים. פרק ואלו קשרים (דף קי"ד): ולא יהא בשרו נראה עד במצרים. פרק חזקת הבתים (דף נ"ז) גמרא מתני' דאלו דברים שיש להן חזקה: ולא יהיו בגדיו סחובין עד עקבו. שבת פ' אלו קשרים (דף קי"ג): ובית יד שלו עד גסות הרוח. חזקת הבתים (דף נ"ז): אלא בשבת בלבד אם אין לו להחליף. פרק אלו קשרים ובירושלמי מסכת פאה: ולא ילבש מנעלים מטלאין טלאי ע"ג טלאי. פ' אלו קשרים (דף קי"ג) ופרק כיצד מברכין (דף מ"ג):

הגהות מיימוניות

[ד] שילהי הוריות אמר רב כו' נראה דוקא בימיהן שהיו בתי כסאות שלהן רחוקין מהן בשדות אז היו צריכין ליזהר בכך אבל אנו שבתי כסאות שלנו סמוכין לנו אין אנו צריכים כל כך ליזהר ומכל מקום זהירות מביאה לידי פרישות וטהרה ונקיות ע"כ: [ה] בהבא על יבמתו כשם שחייב אדם לומר דבר הנשמע כך חייב שלא לומר דבר שאינו נשמע שנאמר אל תוכח לץ: [ו] אמר רב יהודה אמר רב כל המתיהר בטלית של ת"ח ואינו ת"ח אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה וכן בפרק המוכר פירות:

בימות החמה. אבל בימות הגשמים מותר אם היה עני. לא יצא מבושם לשוק ולא בבגדים מבושמים ולא ישים בושם בשערו. אבל אם משח בשרו בבושם כדי להעביר את הזוהמא מותר. וכן לא יצא יחידי בלילה. אלא א"כ היה לו זמן קבוע לצאת בו לתלמודו. כל אלו מפני החשד: **י** תלמיד חכם מכלכל דבריו במשפט. אוכל ושותה וזן את אנשי ביתו כפי ממונו והצלחתו. ולא יטריח על עצמו יותר מדאי. צוו חכמים בדרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא לתיאבון. שנאמר כי תאוה נפשך לאכול בשר. דיו לבריא לאכול בשר מערב שבת לערב שבת. ואם היה עשיר כדי לאכול בשר בכל יום אוכל. צוו חכמים ואמרו לעולם יאכל אדם פחות מן הראוי לו לפי ממונו וילבש כראוי לו ויכבד אשתו ובניו [א]יותר מן הראוי לו: **יא דרך** בעלי דעה שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו תחילה. ואחר כך יקנה בית דירה. ואחר כך ישא אשה. שנאמר מי האיש אשר נטע כרם ולא חללו. מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו. מי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה. אבל הטפשין מתחילין לישא אשה ואחר כך אם תמצא ידו יקנה בית ואחר כך בסוף ימיו יחזור לבקש אומנות או יתפרנס מן הצדקה[ב]. וכן הוא אומר בקללות אשה תארש בית תבנה כרם תטע. כלומר יהיו מעשיך הפוכין כדי שלא תצליח את דרכיך. ובברכה הוא אומר ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו: **יב ואסור** לו לאדם להפקיר או להקדיש כל נכסיו ויטריח על הבריות. [ג]ולא ימכור שדה ויקנה בית ולא בית ויקנה מטלטלין או יעשה סחורה בדמי ביתו. אבל מוכר הוא מטלטלין וקונה שדה. כללו * של דבר ישים מגמתו להצליח נכסיו ולהחליף הכלה בקיים. ולא תהיה כוונתו ליהנות מעט לפי שעה או ליהנות מעט ויפסיד הרבה: **יג** משאו ומתנו של תלמיד חכם באמת ובאמונה. אומר על לאו לאו ועל הן הן. מדקדק על עצמו בחשבון [ד]ונותן ומוותר לאחרים כשיקח מהן ולא ידקדק עליהן. ונותן דמי המקח לאלתר [ה]ואינו נעשה לא ערב ולא קבלן ולא יבא בהרשאה. (אינו) מחייב עצמו בדברי מקח וממכר במקום שלא חייבה אותו תורה. כדי שיעמוד בדבורו ולא ישנהו. ואם נתחייבו לו אחרים בדין מאריך ומוחל להן ומלוה וחונן. ולא ירד לתוך אומנות חבירו. ולא יצר לאדם לעולם בחייו. כללו של דבר יהיה מן הנרדפים ולא מן הרודפים [ז]מן הנעלבים ולא מן העולבים. ואדם שעושה כל המעשים האלו וכיוצא בהן עליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר:

פרק ששי

א דרך [א]ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו נוהג כמנהג אנשי מדינתו. לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם. ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמוד ממעשיהם. הוא ששלמה אומר הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע. ואומר אשרי האיש וגו'. וכן אם היה

א חולין פ"ד: ב כעין המלפה לשכר אשתו כו' פסחים נ: ג עי' גיטין נג: ד מגילה כח: ה יבמות קט: ו שבת פח: ז פסחים מט, כתובות קיא:

כסף משנה

ולא יצא מבושם לשוק וכו' עד לצאת בו לתלמודו. פ' כילד מברכין (שם). ואמרו שם לא אמרן דאסור לצאת מבושם אלא בגדו אבל גופו זיעא מעברא. ומספקא לן בשערו ופסק רבינו דדמי לבגדו ואסור כדי להתרחק מן החשד. ומ"ש רבינו ולא יצא מבושם ולא בבגדים מבושמים אפשר דתנא והדר מפרש כילד לא יצא מבושם בבגדיו. או שכוונתו שלא יצא מבושם ממש אפילו בגופו דבושם ממש לא מעבר ליה זיעה ולא אמרו דמעברא אלא שמן הטוב וכיוצא בו:

י צוו חכמים בדרך ארץ וכו' עד יותר מן הראוי לו. פרק כסוי הדם (חולין פ"ד) ואמרינן התם דהני מילי למי שמזגו בריא וחזק אבל מי שאינו כן לוה ואוכל כפי הצריך להעמדת טבעו שלא יחלה:

יא דרך בעלי דעה וכו'. יש לתמוה על מ"ש שנאמר מי האיש אשר נטע כרם מי האיש אשר בנה בית דקרא איפכא כתיב מי האיש אשר בנה בית חדש מי האיש אשר נטע כרם. ואפשר דמדנקט מי האיש אשר ארש אשה לבסוף יליף דלא יקח אשה תחלה כדכתיב בקללה ומינה ילפינן דאית לן ג"כ למיעבד בבית וכרם הפך מה שכתוב בקללות, ועוד דכיון דגלי לן לאחר לקיחת אשה ממילא משמע דאית לן לאחר בנין בית לנטיעת כרם דמילתא דסברא הוא. והכי איתא בפרק משוח מלחמה (סוטה מ"ד.) ת"ר אשר בנה אשר נטע אשר ארש למדה תורה דרך ארץ שיבנה אדם בית ויטע כרם ואח"כ ישא אשה ואף שלמה אמר בחכמתו הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך אחר ובנית ביתך הכן בחוץ מלאכתך זה בית ועתדם בשדה לך זה כרם אחר ובנית ביתך זו אשה. ומדלא נקט ואח"כ אלא גבי ישא אשה משמע דכרם בתר בית לאו דוקא והכי איכא למידק בדברי שלמה דלא נקט אחר אלא גבי ובנית ביתך:

יב ואסור לאדם להפקיר או להקדיש וכו'. בפרק ח' דערכין (דף כ"ח) המן מחרים אדם מצאנו ומבקרו וכו' ואם החרים את כלם אינם מוחרמים דברי ר' אליעזר אמר ראב"ע אם לגבוה אין אדם רשאי להקדיש כל נכסיו על אחת כמה וכמה שיהא אדם חייב לחוס על נכסיו. ומ"ש ולא ימכור שדה ויקנה בית וכו':

יג משא ומתן של ת"ח באמונה. בסוף יומא (דף פ"ו): מדקדק על עצמו בחשבון וכו' ונותן דמי המקח לאלתר. סוף יומא (שם) היכי דמי חילול השם כגון דשקילנא בישרא ולא יהיבנא דמי לאלתר:

ואינו נעשה לא ערב וכו' ולא יבא בהרשאה. דאמרינן פ' שבועת העדות (דף ל"א) ואשר לא טוב עשה זה הבא בהרשאה. וכבר נתבאר בפ"ג מהלכות שלוחין אימתי שפיר דמי למיתי בהרשאה:

מחייב עצמו בדברי מקח וממכר וכו'. מצאתי כתוב שיש נוסחא אחרת שכתוב בה אינו מחייב עצמו והיא יותר נכונה:

ולא ירד לתוך אומנות חבירו. דאמרינן בסוף הנשרפין (סנהדרין פא) דהא דאמר יחזקאל ואת אשת רעהו לא טמא היינו שלא ירד לתוך אומנות חבירו:

כללו של דבר יהיה מן הנרדפים וכו'. [בסוף החובל (ב"ק צ"ג): מן הנעלבים וכו']. ברייתא בפרק שני דיומא (דף כ') ופ' השולח (גיטין ל"ו):

מצות

ע

לחם משנה

אבל בימות החמה לא. ונוסחא זו אין לה מובן דהוא הפך מדברי הגמ' דבגמ' קאמר דאפילו בעילאי בימות הגשמים שפיר והוא קאמר דבגילדאי אינו אלא בימות הגשמים אבל בימות החמה גילדאי לא, וגם הוא הפך ממה שכתב הוא עצמו בפ' כילד מברכין שהוא מסכים עם הגמרא. ובודאי שטעות סופר הוא בפרק ואלו קשרים צריך לגרוס ובעילאי נמי לא אמרן אלא בימות החמה אבל בימות הגשמים לית לן בה והוא מסכים עם הגמ' ועם מה שכתב בפ' כילד מברכין: **לא** יצא מבושם לשוק ולא בבגדים מבושמים ולא ישים בושם בשערו אבל אם משח בשרו בבושם כדי להעביר את הזוהמא מותר. קשה אי איירי בגופו הרי מותר הוא כדכתב לקמיה וכן בגמרא אמרן זיעא מעברא ליה ואי בבגדים הרי כתב אחר כך ולא בבגדים. והרב כסף משנה תירץ שני תירוצים. ונראה לי להרבן דבפרק כילד מברכין (דף מ"ג) אמרו לעיל מיניה מברך על היין וחוזר ומברך על השמן ועתו ברא השמש ואם השמש ת"ח וכו' ומה שמצריך לכותו ברא השמש כתב רש"י ז"ל שלא יצא בידיו מבושמות מפני שגנאי הוא לת"ח. והוקשה לו לרבינו דהא בגופו שרי משום דמעברא זיעה לזה הוצרך לחלק דדוקא כשהוא בגופו הוא לעבורי זיעא אבל ידו לא מוכחא מילתא דהוי משום זיעא והוי חשדא וזה שכתב כאן ולא יצא מבושם כלומר בידיו מבושמות. ובגמ' אמר ובמקום שחשודים על משכב זכור ורבינו לא חילק:

י דיו לבריא לאכול בשר וכו'. בפרק כסוי הדם (דף פ"ד) אמרינן ואיכך אימת מערב שבת לערב שבת ואמרו שם אמר ר' יוחנן אבא ממשפחת בריאים וכו' אבל אנו וכו' כגון אנו לוין וכו' ומפני כן כתב רבינו לבריא אע"פ שבזמן הזה אין אנו בריאים כדאמרינן בגמרא מ"מ אם יש לאדם בריא שיכול לעמוד הרי טוב:

יא דרך בעלי דעה וכו'. מה שקשה על דברי רבינו שהפסוקים הם הפוכים כבר תירץ הרב בית יוסף זלה"ה. והחכם מהר"י אדרב"י ז"ל בספר דברי ריבות סימן ר"ל תירץ דבר מתיישב עיין שם:

הרואה

הגהות מיימוניות

* [חולין צ"א פסחים קי"ב שלשה דברים צוה ר' יוסי ב"ר יהודה את רב אל תצא יחידי בלילה ואל תעמוד בפני הנר ערום ואל תכנס למרחץ חדש וכו'] : * [ענין במה לא ישתכר ושוב להרחיק ממנו, שם (דף כ'), מציעא (דף מ"ב) אמר רבי יצחק לעולם ישליש אדם מעותיו שליש בקרקע שליש בפרקמטיא ושליש תחת ידו, ע"כ] :

מגדל עוז

לא יצא מבושם עד יותר מדאי. פ' כילד מברכין (דף מ"ה) ובירושלמי דפאה ובמסכת דרך ארץ: צוו חכמים בדרך ארץ עד מן הראוי לו. פרק כסוי הדם (דף פ"ד): דרך בעלי דעה כו' עד וה' עמו. בתובות פ"ק ובגיטין פרק מי שאחזו ובסוטה פרק משוח מלחמה גמרא מתניתין דמי האיש: ואסור לו לאדם עד ונותן. בכמה מקומות בתלמוד ובהלכות דרך ארץ: מותר לאחרים עד ולא יבא בהרשאה. פ"ק דבבא בתרא. ובמציעא סמך לזה מדכתיב אשר לא טוב עשה בעמיו: מחייב עצמו וכו' עד כללו של דבר כו' עד סוף הפרק. פרק בתרא דיומא (דף פ"ו) וסוף פרק החובל (דף צ"ג) מייתי לה ובהלכות דרך ארץ ובהרבה מקומות:

פ"ו דרך ברייתו של אדם כו' עד אנשי מדינתו. פרק שני דמסכת כתובות (דף י"ז) כבית הלל דאמרי לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות ובמסכת דרך ארץ: **לפיכך צריך** ס' פי

היה במדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים. ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה כמו זמנינו. או שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיה טובים מפני הגייסות או מפני החולי ישב לבדו יחידי כענין שנאמר ישב בדד וידום. ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונוהג במנהגם הרע יצא למערות ולחוחים ולמדברות, ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים כענין שנאמר מי יתנני במדבר מלון אורחים: **ב** [א]מצות עשה להדבק בחכמים ותלמידיהם כדי ללמוד ממעשיהם כענין שנאמר ובו תדבק. וכי אפשר לאדם להדבק בשכינה. אלא כך אמרו חכמים בפירוש מצוה זו הדבק בחכמים ותלמידיהם. לפיכך צריך אדם להשתדל [ב]שישא בת תלמיד חכם וישיא בתו לתלמיד חכם ולאכול ולשתות עם תלמידי חכמים ולעשות פרקמטיא לתלמיד חכם ולהתחבר להן בכל מיני חבור שנאמר ולדבקה בו. וכן צוו חכמים ואמרו והוי מתאבק בעפר רגליהם ושותה בצמא את דבריהם: **ג** [ג]מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו שנאמר ואהבת לרעך כמוך [א]. לפיכך צריך לספר בשבחו ולחוס על ממונו כאשר הוא חס על ממון עצמו ורוצה בכבוד עצמו. והמתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעולם הבא: **ד** [ד]אהבת הגר שבא ונכנס תחת כנפי השכינה שתי מצות עשה. אחת מפני שהוא בכלל ריעים ואחת מפני שהוא גר והתורה אמרה ואהבתם את הגר. צוה על אהבת הגר כמו שצוה על אהבת עצמו שנאמר ואהבת את ה' אלהיך. הקב"ה עצמו אוהב גרים שנאמר ואוהב גר: **ה** [ה]כל השונא אחד מישראל בלבו עובר בלא תעשה שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך. ואין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה. ולא הזהירה תורה אלא על שנאה שבלב. אבל [ב]המכה את חבירו והמחרפו אע"פ שאינו רשאי אינו עובר משום לא תשנא: **ו** כשיחטא איש לאיש לא ישטמנו וישתוק כמו שנאמר ברשעים ולא דבר אבשלום את אמנון מאומה למרע ועד טוב כי שנא אבשלום את אמנון. אלא מצוה עליו להודיעו ולומר לו למה עשית לי כך וכך ולמה חטאת לי בדבר פלוני. [ו]שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך. ואם חזר ובקש ממנו למחול לו צריך למחול. ולא יהא המוחל אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים: **ז** הרואה חבירו שחטא או שהלך בדרך לא טובה *מצוה להחזירו למוטב [ג] ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו במעשיו הרעים שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך. המוכיח את חבירו בין בדברים שבינו לבינו. בין בדברים שבינו לבין המקום. צריך להוכיחו בינו לבין עצמו. וידבר לו בנחת ובלשון רכה ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו להביאו לחיי העולם הבא. אם קיבל ממנו מוטב ואם לאו יוכיחנו פעם שניה [ד] ושלישית. וכן תמיד חייב אדם להוכיחו עד שיכהו [ה] החוטא ויאמר לו איני שומע. וכל שאפשר

בידו

א סמ"ג עשין ח טור אה"ע סימן ב: ב יש נוחלין דף קכו: ג סמ"ג עשין טו: ד סמ"ג עשין י: ה סמ"ג לאוין ס: ו סמ"ג עשין יא:

כסף משנה

פ"ו ב מצות עשה להדבק בחכמים וכו' עד בכל מיני חבור. בסוף כתובות (דף קי"א):

ג מצוה על כל אדם לאהוב וכו' והמתכבד בקלון חבירו וכו'. בפרק ב' דאבות:

ה אבל המכה את חבירו אע"פ שאינו רשאי. מפני שהוא עובר משום לא יוסיף. וכן המחרפו אע"פ שאינו רשאי מאחר שאינו מכהו ומחרפו משנאתו אוהו אינו עובר משום לא תשנא. וכתב רבינו כן מדתנא בת"כ ולא תשנא אחיך יכול לא תקללנו לא תכנו ולא תסטרנו ת"ל בלבבך לא אמרתי כי אם שנאה בלב:

ו כשיחטא איש לאיש וכו' ולא יהא המוחל אכזרי. משנה ס"פ החובל (ב"ק צ"ב):

ז הרואה חבירו שחטא וכו' עד ויאמר לו איני שומע. ברייתא פ"ג דערכין (דף ט"ז) וכתבה הרי"ף סוף אלו מציאות ונחלקו שם עד היכן חייב להוכיחו רב אמר עד הכאה ושמואל אמר עד קללה ור' יוחנן אמר עד נזיפה. וסמ"ג תמה על רבינו שפסק כרב במקום ר' יוחנן. ואפשר לדחוק ולומר שטעם רבינו משום דאיתא התם בגמרא כתנאי ר' אליעזר אומר עד הכאה ר' יהושע אומר עד קללה ובן עזאי אומר עד נזיפה. ופסק רבינו כר' אליעזר משום דפשיטא דאין הלכה כבן עזאי לגבי ר' אליעזר ור' יהושע וא"כ דל מהכא ר' יוחנן דקאי כוותיה והלכה כרב לגבי שמואל באיסורי והאי מילתא איסורא הוא ואפילו תימא דהו"ל למפסק כר' יוחנן מנקט לחומרא עדיף בכל מידי דספיקא וצריך להוכיחו עד שיכנו:

וכל שאפשר בידו למחות וכו'. שבת פ' במה בהמה יוצאה (דף נ"ד):

כך

משנה למלך

פ"ו ז הרואה חבירו שחטא או שהלך בדרך לא טובה כו' צריך להוכיחו כו'. אם קבל ממנו מוטב ואם לאו יוכיחנו פעם שניה ושלישית. בפרק אלו מציאות (דף ל"א) אמר ליה ההוא מרבנן לרבה ואימא הוכח חדא זמנא וכו' תלמיד לרב מנין ת"ל הוכח תוכיח מ"מ עכ"ל (עיין בלח"מ) (א"ה הל"מ הקשה על הר"ם אמאי לא הביא דין זה דאפילו תלמיד לרב. ול"נ דס"ל דלאו למימרא דיוכיח שהתלמיד לרבו כאשר ידבר איש אל רעהו אלא היינו לומר דכשרואה אותו עובר על ד"ת אומר לו למדתנו רבינו כך וכך וזה כבר כתבו הר"ם פ"ה מה' ת"ת דין ט'. וע' שער אפרים סי' ס"ה). ובפרק בתרא דחולין (דף קמ"א) שלח תשלח אין לי אלא לדבר הרשות לדבר מצוה מנין ת"ל תשלח מ"מ. תו אמרינן התם הקם תקים אין לי אלא בעליו עמו אין בעליו עמו מנין ת"ל הקם תקים מ"מ עזוב תעזוב אין לי אלא בעליו עמו אין בעליו עמו מנין ת"ל עזוב תעזוב מ"מ. ובפ"ק דר"ה (דף ז') עשר תעשר בשני מעשרות הכתוב מדבר ור"מ ור"א ור"ש דרשי ליה לשאי קרא שהי וכדמוכח התם ובפ' הכונס (דף ז') ובסנהדרין (נ"ד מ"ו ונ"ג וע"ב) ומייתי לה בפ"ב דמציעא מות יומת אין לי אלא במיתה שכתובה בו כו' ת"ל מות יומת מ"מ. הכה תכה אין לי אלא בהכאה הכתובה בהן מנין וכו' שאתה יכול להכותן בכל הכאה שאתה יכול ת"ל הכה תכה מ"מ. השב תשיב אין לי אלא שמשכנו ברשות ב"ד משכנו שלא ברשות מנין ת"ל השב תשיב מ"מ. חבול תחבול אין לי אלא שמשכנו שלא ברשות מנין ת"ל חבול תחבול מ"מ. פתח תפתח אין לי אלא לעניי עירך לעניי עיר אחרת מנין ת"ל פתח תפתח מ"מ. נתן תתן אין לי אלא מתנה מרובה מתנה מועטת מנין ת"ל נתן תתן מ"מ. וכל אלו הם הלכות פסוקות לא ראינו בהם מחלוקת

לחם משנה

פ"ו ז הרואה חבירו שחטא וכו'. בפרק אלו מציאות (דף ל"א) אמר ליה ההוא מרבנן לרבה ואימא הוכח חדא זימנא תוכיח תרי זמני אמר ליה הוכח אפילו מאה פעמים משמע תוכיח אין לי אלא הרב לתלמיד תלמיד לרב מנין ת"ל הוכח תוכיח מ"מ. ויש לדקדק בדברי רבינו למה לא הזכיר זה דאפילו תלמיד לרב. ועוד איכא למידק בדברי הגמ' דאיך אמר דמהוכח משמע אפילו מאה פעמים הא אמרינן בערכין פרק ג' הוכיחו ולא קבל מנין שיחזור ויוכיחו תלמוד לומר תוכיח מכל מקום משמע דמתוכיח נפקא ליה: וכן תמיד כו'. פסק כרב והא דלא פסק כרבי יוחנן אע"ג דהלכתא

מגדל עוז

מי יתנני במדבר. פרק קמא דאבות ופרק כילד מברכין (דף נ"ה): מצות עשה להדבק בחכמים עד ותלמידיהם. סוף מסכת כתובות (דף קי"א): לפיכך צריך אדם להשתדל עד ויאכל וישתה עם ת"ח וכו'. לשון ספרי ובמסכת פסחים פרק אלו עוברין (דף מ"ט) ובעלמא דריש לה מדכתיב ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכול לחם עם חותן משה: ולעשות פרקמטיא עד ולדבקה. מסכת שבת פרק במה אשה: וכך צוו חכמים עד דבריהם. משנה היא פ"ק באבות: מצוה על כל אדם עד כמוך. מסכת שבת פרק במה מדליקין (דף ל"א): אהבת הגר עד ואוהב גר. סוף פרק הזהב בבא מציעא (דף נ"ט) ובתורת כהנים: כל השונא אחד מישראל עובר בלא תעשה. פ' יש בערכין (דף ט"ז) והביאו הרב אלפס ז"ל פרק אלו מציאות בבא מציעא, והלשון שהביא הוא ז"ל כן הוא אות באות בסיפרא (פ' קדושים): ואין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה. פ' בתרא דמס' תמורה וכריתות וכמה מקומות בתלמוד: ולא הזהירה תורה וכו' עד משום לא תשנא. מסכת ערכין (שם דף ט"ז) פרק יש בערכין ובכמה דוכתי מייתי לה ועיקר לשון ר"מ ז"ל הוא ממש בתורת כהנים: כשיחטא איש לאיש כו' עד ויתפלל אברהם. פרק יש בערכין ופ' בתרא דיומא (דף פ"ז) ובמסכת שבת ובכמה מקומות מייתי לה: הרואה את חבירו עד שנאמר הוכח תוכיח. בספרא ובברכות פרק אין עומדין (דף ל"א) ופרק אלו מציאות ובערכין פרק יש בערכין (דף ט"ז): וכן תמיד חייב להוכיח עד שיכהו החוטא. פרק במה בהמה (דף נ"ה): הר"מ מקוצי תמה על ר"מ ז"ל מפני מה הניח דברי ר' יוחנן דאמר פרק יש בערכין עד נזיפה ופסק כרב דאמר עד הכאה דקי"ל בכולא תלמודא רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן. ואני הקרתי על הנוסחאות ברפתיות וספרדיות ומצאתי בן עזאי אומר עד נזיפה ור' יוחנן לא הוזכר באותה ברייתא ולכן יצא ר"מ ז"ל זכאי בד"ן. שוב מצאתי בספרא שיטתם כדברי ר"מ ז"ל וכן פירש הוא עצמו בפה"מ: וכל שאפשר בידו למחות עד למחות בהן. מסכת שבת פ' במה בהמה (דף נ"ד):

הגהות מיימוניות

[א] ודוקא שהוא רעך בתורה ובמצות אבל אדם רשע שאינו מקבל תוכחה מצוה לשנאתו שנאמר יראת ה' שנאת רע ואומר הלא משנאיך ה' אשנא וגו' (בערכי פסחים), ע"כ: [ב] בפרק יש בערכין יכול לא יכנו וכו' תלמוד לומר בלבבך בשנאה שבלב הכתוב מדבר, ע"כ: *[אמר רבי שמעון בר אבא אמר ר' חנינא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה שנאמר היו שריה כאילים לא מצאו מרעה וכו' (שבת קי"ט)]: [ג] בפרק במה בהמה ופרק שבועת הדיינין ואפילו אם ספק בידו אם יקבלו דבריו צריך להוכיחו כדמשמע התם בבמה בהמה. אמנם אם ודאי לו שלא יקבלו אז נראה דפטור כדאמרינן התם שאמרה מדת הדין לפני הקב"ה אם לפניך גלוי לפניהם מי גלוי משמע שאם היה גלוי להם לא היו נענשים וכן משמע בתוספתא בפרק חזקת הבתים וכן כתב בספר המצות דכתב וטוב לו לשתוק דהנח להן לישראל שיהו שוגגין וכו'. ורא"מ כתב דמעונש פטור אבל מעשה דהוכח תוכיח לא איפטר. אבל ה"ר משה מקוצי כתב בההיא דהבא על יבמתו כשם שחייב לומר דבר הנשמע כך חייב שלא לומר דבר שאין נשמע שנאמר אל תוכח לץ פן ישנאך, ע"כ: [ד] באלו מציאות הוכח תוכיח אפילו מאה פעמים. כתב רא"מ אע"ג דמרבינן התם מתוכיח בתלמיד לרב במקבלו פירוש ששוכח ומפקינן נמי לחברו כשאין מקבלו. הוכחת תלמיד לרב במקבלו ולחברו כשאין מקבלו שקולין הן ויבואו שניהם, עכ"ל: [ה] כרב ודלא כשמואל דאמר עד שיקללנו ודלא כר' יוחנן דאמר כדי נזיפה אבל בעל ספר המצות כתב לא נתברר טעמא ופסק כר' יוחנן וכן רא"מ דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן וכ"ש לגבי שמואל באיסורי. אמנם בתנחומא פרשת תזריע משמע כדברי רבינו המחבר דאמר אמרה מדת הדין רבש"ע מה

נשתנו

ח כך אמרו חכמים יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות וכו'. פ"ג דערכין (דף ט"ז): המלבין פני חבירו ברבים וכו'. בפ"ד דאבות: ולא יקרא לו בשם שהוא בוש ממנו. פשוט פרק הזהב (ב"מ נ"ט): במה

א בידו למחות ואינו מוחה הוא נתפש בעון אלו כיון שאפשר לו למחות בהם: ח המוכיח את חבירו תחלה לא ידבר לו קשות עד שיכלימנו שנאמר ולא תשא עליו חטא. כך אמרו חכמים יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות ת"ל ולא תשא עליו חטא. מכאן שאסור לאדם להכלים את ישראל וכל שכן ברבים. אע"פ שהמכלים את חבירו אינו לוקה עליו עון גדול הוא. כך אמרו חכמים המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא. לפיכך צריך אדם להזהר שלא לבייש חבירו ברבים בין קטן בין גדול. ולא יקרא לו בשם שהוא בוש ממנו. ולא יספר לפניו דבר שהוא בוש ממנו. במה דברים אמורים בדברים שבין אדם לחבירו. אבל בדברי שמים אם לא חזר בו בסתר מכלימין אותו ברבים ומפרסמים חטאו ומחרפים אותו בפניו ומבזין ומקללין אותו עד שיחזור למוטב כמו שעשו כל הנביאים בישראל: ט מי שחטא עליו חבירו ולא רצה להוכיחו ולא לדבר לו כלום מפני שהיה החוטא הדיוט ביותר. או שהיתה דעתו משובשת. ומחל לו בלבו ולא שטמו ולא הוכיחו הרי זו מדת חסידות לא הקפידה תורה אלא על המשטמה: י חייב אדם להזהר ביתומים ואלמנות מפני שנפשן שפלה למאד ורוחם נמוכה אע"פ שהן בעלי ממון °אפילו אלמנתו של מלך ויתומיו מוזהרים אנו עליהן שנאמר כל אלמנה ויתום לא תענון. והיאך נוהגין עמהן. לא ידבר אליהם אלא רכות. ולא ינהוג בהן אלא מנהג כבוד. ולא יכאיב גופם בעבודה ולבם בדברים קשים. ויחוס על

במה דברים אמורים וכו'. פשוט:
ט מי שחטא עליו חבירו וכו'. גם זה פשוט:
י חייב אדם להזהר ביתומים וכו' אפילו אלמנתו של מלך וכו':
המרגל

א סמ"ג עשין יא:

לחם משנה

דהלכתא כוותיה לגבי דרב משום דלא דייק קרא כוותיה דבגמרא (דף י"ז) מקשינן ליה ולמאן דאמר נזיפה הא כתיב הכאה וקללה כו' ואף על גב דשני ליה מ"מ לא דייק שפיר קרא כוותיה דרבי יוחנן ונסתרו רב ושמואל והלכתא כרב לגבי שמואל. אבל מה שכתב הרב בית יוסף משום דרבי יוחנן אתי כבן עזאי ואין הלכה כמותו לגבי ר' אליעזר ורבי יהושע אין זה טעם נכון דאם כן לא הוי ליה למפסק כרב דאתי כרבי אליעזר דשמותי הוא וליח הלכתא כוותיה לגבי ר' יהושע:

ח המוכיח את חבירו תחלה וכו'. מפשט דברי רבינו נראה דסבירא ליה דברייתא דקאמר יכול אפלו משתנין פניו תלמוד לומר ולא תשא עליו חטא איירי בדברים שבין אדם לחבירו. ובהכי מיירי הברייתא דקאמרה הכי אבל בדברים שבין אדם למקום מותר להלבין אם לא חזר בו וכי תימא אי ברייתא איירי בדברים שבין אדם לחברו איך קאמרה מנין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו הא כתב רבינו לקמן דאם אינו מקפיד עליו ולא הוכיחו הרי זה מדת חסידות. י"ל דחייב להוכיחו דקאמר היינו אם יהיה לו משטמה בלבו חייב להוכיחו כדי שתסור מלבו המשטמה. זה נראה כונת רבינו וא"כ קשה מה שכתב כאן המוכיח את חבירו תחלה דבמאי איירי אי בדברים שבין אדם למקום לא משמע הכי אלא בדברים שבין אדם לחבירו כדכתיבנא מדכתב אחר כך בד"א בדברים שבין אדם לחבירו וכו' משמע דעד השתא לא איירי בדברים שבין אדם למקום ואי איירי בדברים שבין אדם לחבירו לא היה לו לומר תחלה דמשמע שהמוכיח בתחלה לא ידבר קשות אבל בסוף ידבר קשות ויכלימנו. ולקמן כתב דהיינו דוקא בדברים שבין אדם למקום שכן כתב אבל בדברי שמים אם לא חזר בו בסתר מכלימין אותו ברבים וכו' משמע דבדברים שבין אדם לחבירו אפילו לא חזר בו בסתר אין מכלימין אותו. ודאיתי מי שחלק לתרץ זה דנהי דמכלימין אותו אבל לא ברבים ומעיקרא כדכתב רבינו תחלה היינו בדברים שבין אדם לחבירו דלבסוף יכלימנו בינו לבין עצמו אבל ברבים לעולם לא יכלימנו ואפילו לא חזר בו בסתר. ובדברים שבין אדם למקום אם לא חזר בסתר מכלימין אותו ברבים. ואין זה במשמע דברי רבינו ועוד דמניין לו חלוק זה אם לא שנאמר מכח הסברא ועדין צ"ע:

אבל

משנה למלך

מחלוקת. אך בפ"ק דקדושין (דף י"ז) ומייתי לה בפ"ב דמציעא אמרינן הענק תעניק אין לי אלא שנתברך הבית בגללו מעניקין לא נתברך הבית בגללו מנין ת"ל הענק תעניק מ"מ. וראב"ע אומר נתברך הבית בגללו מעניקין לא נתברך הבית בגללו אין מעניקין א"כ מה ת"ל הענק תעניק דברה תורה כלשון בני אדם. ובפ"ו דכתובות (דף ס"ז) ומייתי לה בפרק שני דמציעא אמרינן העבט תעביטנו אין לי אלא שאין לו ואינו רוצה להתפרנס יש לו ואינו רוצה להתפרנס מנין ת"ל העבט תעביטנו מ"מ. ור"ש אמר יש לו ואינו רוצה להתפרנס אין נזקקין לו תעביטנו למה לי דברה תורה כלשון בני אדם. ושם בכתובות סובתא סברא זו דת"ק בשם ר' יהודה וסברת ר"ש בשם חכמים וכתבו התוספות ז"ל בפ"ב דמציעא דר"ש לא פליג אלא בהני תרתי דהיינו הענק תעניק והעבט תעביטנו אבל כל איך דרשות לא פליג משום דכל דאיכא למדרש דרשינן ולא אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם ושאני הני תרתי דמוכחי קראי בהפך דכתיב אשר ברכך וכתיב די מחסורו ומש"ה אמרינן דברה תורה אבל היכא דלא מוכחי קראי מודה ר"ש דדרשינן וכ"כ פ"ו דכתובות. ובפ' השואל את הפרה (דף צ"ד) אמרינן אם גנב יגנב אין לי אלא גנבה אבדה מנין ת"ל אם גנב יגנב מ"מ ופריך הניחא למ"ד לא דברה תורה כלשון בני אדם אלא למ"ד דברה תורה כלשון בני אדם מא"ל. וכתבו התוספות שם דס"ל לא מסתבר לרבות אבדה כיון דכתיב בלשון גניבה ואית לן למימר דברה תורה כלשון בני אדם. וקשה לזה מההיא דאמרינן בפ"ב דמכות (דף י"ב) אם יצוא יצא אין לי אלא במזיד בשוגג מנין ת"ל אם יצוא יצא והתניא במזיד נהרג בשוגג גולה לא קשיא הא כמ"ד דברה תורה כלשון בני אדם הא כמ"ד לא דברה תורה כלשון בני אדם ע"כ. והתם לא מוכח קרא דלא מיירי בשוגג. וי"ל דהתם נמי מוכח קרא וכדאמר אביי מסתברא כמ"ד דברה תורה כלשון בני אדם שלא יהא סופו חמור מתחלתו אם תחלתו במזיד נהרג בשוגג גולה. וצ"ע במאי דאמרינן בפ"ק דנדרים (דף ג') השתא דכתיב לנדור נדר דברה תורה כלשון בני אדם ופריך הניחא למאן דאית ליה דברה כו' אלא למאן דלית ליה. כו' האי לנדור נדר מאי עביד ליה והתם לא מוכח קרא שלא נדרוש לרבויי כנויי נדרים כנדרים. ולפי סברת התוספות כל היכא דלא מוכחי קראי לכ"ע דרשינן ולא אמרינן דברה תורה כו' ובפ"ב דכריתות (דף י"א) אמרינן והפדה יכול כולה ת"ל לא נפדתה יכול לא נפדתה ת"ל והפדה הא כיצד פדויה ואינה פדויה חציה שפחה וחציה בת חורין ומאורסת לעבד עברי דר"ע ר"י אומר בשפחה כנענית הכתוב מדבר ומאורסת לע"ע א"כ מה ת"ל והפדה לא נפדתה דברה תורה כו' ראב"ע אומר כל עריות מפורשות לנו הניח שפחה וחציה ב"ח ומאורסת לע"ע ואמרינן התם דר"ע לר"י קאמר לדידי בעלמא כותך ס"ל דדברה תורה כו' והכא שאני מכדי כתיב כו'. והנה ר"י דאית ליה הכא דברה תורה כו' א"ש עם אותה סוגיא דפ' בנות כותים ופ' יוצא דופן דר"י לא דריש איש איש משום דאית ליה דברה תורה וכו' (כמו שיתבאר פרק זה) ור"ע נראה דלית ליה דברה תורה כו' דליכא למימר דטעמו הוא כראב"ע דהיינו משום דככר כתיב כי לא חופשה דא"כ ראב"ע היינו ר"ע אלא ודאי דטעם ר"ע הוא משום דלית ליה דברה תורה וכו' וכבר כתבנו (נתבאר במקום הנזכר) דלר"ע מצינו לו בזה סברות חלוקות וראב"ע דאית ליה דברה תורה כו' כבר כתבנו לעיל דהכי אית ליה גבי הענק תעניק וגבי העבט תעביטנו תו אמרינן התם דאחרים ס"ל דברה כו'. והנה התם אחרים הוא ר"מ וזה תימה דכבר כתבנו (שם) דר"מ דריש איש איש דברכת ה' לרבות כותים ובפ' אין עומדין דף ל"א אמר אם ראה תראה אם ראה מוטב ואם לאו תראה ולמ"ד שאם היתה יולדת בצער כו' מה"ל דברה תורה כו'. והנה סברא זו דאם היתה יולדת כו' היא סברת ר"ע וא"כ ע"כ לדידיה אם ראה תראה דברה תורה כו' וכבר כתבנו דלר"ע מצינו לו סברות חלוקות ור"י דאית ליה שאם היתה עקרה נפקדת לאו למימרא דר"י דריש קרא דאם ראה תראה שהרי כבר הוכחנו למעלה דר"י אית ליה דברה תורה כו' אלא דבגמרא הקשו דאליבא דר"ע דאית ליה דעקרה אינה נפקדת מה ידרוש באם ראה תראה ותירץ דברה תורה כו' ולעולם דר"י אפשר דסבר הכי ור"א דדרש אם ראה תראה אית ליה דלא דברה תורה כו' וסבר כר"י דאם היתה עקרה נפקדת א"נ אף מאן דאית ליה דברה תורה היינו להוליד דין מכח היתור אבל לדרשא פשיטא דכל מה דמצינו למדרש דרשינן ולפ"ז ר"י דריש לקרא דאם ראה תראה כדדרשיה ר"א ובפ' חלק (דף נ') אמרינן הכרת תכרת הכרת בעה"ז כו' דר"ע א"ל ר"י כו' דברה תורה כו'. והנה ר"י אזיל לשיטתיה שכתבנו דאית ליה דברה תורה כו' ור"ע סבר דלא דברה תורה כו'. ור"א כרבי יוסי דאמר התם הכרת תכרת בעוה"ז עונה בה לעוה"ב ואמרינן התם דלימא תרוייהו מהכרת תכרת ומשני דברה תורה כו' אין להכרית דר"א אית ליה דברה כו' אלא דלכונתם לא רצה להכרית להם תחיית המתים דלמא ידחו אותו באומרם דברה תורה כו' ומש"ה רצה להביא להם ראיה ממקרא מפורש דכתיב עונה בה אבל לקושטא דמלתא אפשר דס"ל דלא דברה תורה כו' ודריש הכרת בעוה"ז תכרת בעוה"ב ועונה בה לדרשא דר"ע ור"י וכדאיתא התם. ובפ"ק דשבועות (דף י"ג) אמרינן דרבי דריש הכרת הכרת תכרת לפני יוה"כ תכרת לאחר יוה"כ ורבנן דרשי הכרת בעוה"ז כו' ובפ"ב דע"ז אמרינן דר' יוסי דריש המול ימול ור' יהודה לא דריש משום דאית ליה דברה תורה כו' ואמרינן נמי התם דר"מ אית ליה דימול כותי והיינו כר' יוסי דלית ליה דברה תורה כו'. ובגיטין (דף מ"ה) דאמרינן דרבי סבר והפדה לא נפדתה פדויה ואינה פדויה ורבנן סברי דברה תורה כו' ובפ' כיסוי הדם (דף פ"ד) אמרינן אשר יצוד אין לי אלא אשר יצוד נצודין ועומדין מאליהן מנין ת"ל ציד מ"מ. ובפ"ק דתמורה (דף ב') אם המר ימיר לרבות את היורש דר"מ רי"א לרבות את האשה אלמא דבין לר"מ בין לר"י לא אמרינן דברה תורה כו' ובפ"ק דקדושין (דף כ"ב) ואם אמר יאמר עד שיאמר וישנה ומהרימ"ע ז"ל בחדושיו שם כתב דהאי תנא לא ס"ל דברה תורה וכו'. ובת"כ שנינו גבי מקדיש ביתו דכתיב ואם גאול יגאלנה לרבות את היורש ואת האשה וכן גבי המקדיש שדה אחוזה דכתיב אם גאול יגאל דרשו לרבות את היורש ואת האשה וכן דרשו גבי פודה מעשר שני ובזבחים (דף ס"ו) הביאו רישא דברייתא גאול יגאל לרבות את היורש וכל אלו הם הלכות פסוקות ועיין בהרא"ש רפ"ב דנדרים אהא דאמרינן אמר קרא איש כי ידור נדר לה' שכתב מאן דאית ליה דברה תורה כו' דריש ליה מלה'. ובערכין (דף ל') ומייתי לה בקדושין (דף כ') אם גאול יגאל מלמד שלוה וגואל לחצאין. ובת"כ פ' מצורע ואם שכב ישכב לרבות שתי שכיבות. ובירושלמי פ"ק דנדרים הלכה ז' כתיב איש כי ידור מה ת"ל נדר אלא מכאן שכנויי נדרים כנדרים או השבע מה ת"ל שבועה אלא מכאן שכנויי שבועה כשבועה אך כל חרם מה ת"ל אשר יחרים אלא מכאן שכנויי חרמים כחרמים נדר נזר מה ת"ל להזיר אלא מכאן שכנויי נזירות כנזירות עד כדון כר"ע דאמר לשונות רבויין הם כר' ישמעאל דאמר לשונות כפולים הם והתורה דברה כרוכה הלך הלכת נכסוף נכספת גונב גונבתי מנ"ל וכו', ע"כ: וכבר כתבתי לעיל דר' ישמעאל אית ליה דברה תורה כו' אך לר"ע מצינו לו בזה סברות חלוקות. ובפ' החובל (דף פ"ה) ורפא ירפא ליתן רפואה במקום נזק ועיין שם דדרשינן דרשא אחריתי מדלא כתב או רפא רפא או ירפא ירפא. וכן בפ' מרובה דדרשינן תרתי מדלא כתיב המצא המצא או תמצא תמצא. ובפרק אלו נערות (דף מ"ט) ופ"ב דקדושין (דף מ"ו) אמרינן ואם מאן ימאן אביה אין לי אלא אביה היא עצמה מנין ת"ל מאן ימאן מ"מ ודין זה הוא הלכה פסוקה ועיין בתוס' פרק אלו נערות דדרשינן תרתי מדלא כתיב מאן מאן או ימאן ימאן יע"ש:

י חייב אדם להזהר ביתומים ואלמנות כו'. (א"ה עיין בדרשות הרב המחבר בדרך מצותיך ח"ב (דף ס"ס ע"ד):

להקדים

הגהות מיימוניות

נשתנו אלו מאלו וכו' עד אעפ"כ היה להם להתבזות על קידוש שמך ולקבל על עצמן הכאות מישראל כשם שהיו הנביאים סובלין שהרי ירמיה וישעיה כמה צרות סבלו מישראל כדכתיב גוי נתתי למכים מיד חזר הקב"ה ואמר למלאכי חבלה זקן בחור ובתולה טף ונשים ע"כ במדרש, ע"כ: °[רש"י כתב בפירוש הפרשה דה"ה לכל אדם אלא שדבר הכתוב בהוה לפי שהם תשים ודבר מצוי הוא לענותם. ועיין בסמ"ג לאוין סימן ח']:

מגדל עוז

המוכיח את חבירו בתחלה עד ולא תשא עליו חטא. פרק יש בערכין (דף ט"ז): כך אמרו חכמים עד שהוא בוש. סוף פרק הזהב בבא מציעא (דף נ"ט): בד"א בדברים עד לישראל. פרק בתרא דיומא (דף פ"ו) ופרק אין עומדין (דף ל"א): מי שחטא עליו חבירו כו' עד המשטמה. פרק יש בערכין (דף ט"ז) בבעיין דענוה שלא לשמה ומייתי עובדא דרב הונא ותייא בר רב: חייב אדם להזהר ביתומים עד סוף הפרק. זה מבואר במדרשות ובתלמוד ורמ"ה ז"ל קבן כאן מה שנראה לו שראוי למגר פדי שיזהרו בהן:

על ממונם יותר מממון עצמו. כל המקניטן או מכעיסן או הכאיב להן או רדה בהן או אבד ממונן הרי זה עובר בלא תעשה וכל שכן המכה אותם או המקללן. ולאו זה אע"פ שאין לוקין עליו הרי עונשו מפורש בתורה וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב. ברית כרת להן מי שאמר והיה העולם שכל זמן שהם צועקים מחמס הם נענים שנאמר כי אם צעק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו. במה דברים אמורים בזמן שעינה אותן לצורך עצמו. אבל עינה אותם הרב כדי ללמדן תורה או אומנות או להוליכן בדרך ישרה הרי זה מותר. ואע"פ כן לא ינהוג בהן מנהג כל אדם אלא יעשה להם הפרש וינהלם בנחת וברחמים גדולים וכבוד שנאמר כי ה' יריב ריבם. אחד יתום מאב אחד יתום מאם. ועד אימתי נקראים יתומים לענין זה. עד שלא יהיו צריכין לאדם גדול להסמך עליו ולאמנן ולהטפל בהן אלא יהיה עושה כל צרכי עצמו לעצמו כשאר כל הגדולים:

פרק שביעי

א המרגל בחבירו עובר בלא תעשה שנאמר לא תלך רכיל בעמיך. ואע"פ שאין לוקין על דבר זה עון גדול הוא וגורם להרוג נפשות רבות מישראל. לכך נסמך לו ולא תעמוד על דם רעך. צא ולמד מה אירע לדואג האדומי: ב אי זהו רכיל זה שטוען דברים והולך מזה לזה ואומר כך אמר פלוני כך וכך שמעתי על פלוני אע"פ שהוא אמת הרי זה מחריב את העולם. איש עון גדול מזה עד מאד והוא בכלל לאו זה והוא לשון הרע. והוא המספר בגנות חבירו אע"פ [א] שאומר אמת. אבל האומר שקר נקרא מוציא שם רע על חבירו. *אבל בעל לשון הרע זה שיושב ואומר כך וכך עשה פלוני וכך וכך היו אבותיו וכך וכך שמעתי עליו ואמר דברים של גנאי. על זה אמר הכתוב יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות: ג אמרו חכמים שלש עבירות נפרעין מן האדם בעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא. עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע כנגד [ב] כולם. ועוד אמרו חכמים כל המספר בלשון הרע כאילו כופר בעיקר. שנאמר אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו. ועוד אמרו חכמים שלשה לשון הרע הורגת. [ג] האומרו. °והמקבלו. וזה שאומר עליו. והמקבלו [ד] יותר מן האומרו: ד ויש דברים שהן אבק לשון הרע. כיצד מי יאמר לפלוני שיהיה כמות שהוא עתה. או שיאמר בשתקו מפלוני איני רוצה להודיע מה אירע ומה היה וכיוצא בדברים האלו. וכל המספר בטובת חבירו בפני [ה] שונאיו הרי זה אבק לשון הרע שזה גורם להם שיספרו בגנותו. ועל זה הענין אמר שלמה מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו. שמתוך טובתו בא לידי רעתו. וכן המספר בלשון הרע דרך שחוק ודרך קלות ראש כלומר שאינו מדבר בשנאה. הוא ששלמה אמר בחכמתו כמתלהלה היורה זקים חצים ומות ואמר הלא משחק אני. וכן המספר לשון הרע דרך רמאות והוא שיספר לתומו כאילו אינו יודע שדבר זה שדבר לשון הרע הוא אלא כשממחין בו אומר איני יודע שדבר זה לשון הרע או שאלו מעשיו של פלוני: ה אחד המספר בלשון הרע בפני חבירו או שלא בפניו, והמספר דברים [ו] שגורמים אם נשמעו איש מפי איש להזיק חבירו בגופו או בממונו ואפילו להצר לו או להפחידו הרי זה לשון הרע. ואם נאמרו דברים אלו בפני שלשה כבר נשמע הדבר ונודע. ואם סיפר הדבר אחד מן השלשה פעם אחרת אין בו משום [ז] לשון הרע. והוא שלא יתכוין להעביר הקול ולגלותו

השגת הראב"ד

*אבל בעל לשון הרע שיושב ואומר כך עשה איש פלוני. א"א לא אלא קשה הראשון מן השני שהראשון הוא תליתאי והורג נפשות והשני תנין ואינו הורג אלא את עצמו. בינה זאת:

כסף משנה

פ"ז א המרגל בחבירו וכו'. דעת רבינו שרכיל היינו האומר פלוני אמר עליך כך וכך או עשה לך כך אע"פ שאותו דבר אינו גנות למי שנאמר כמו בהלשנת דואג שאמר על אחימלך שנתן לחם והרב גלית לדוד ואילו נשאל לאחימלך לא היה מכחיש שאין בזה גנות לו דאדרבה חשב שעושה עבודה לשאול כמו שהתנצל בדבריו. זה אע"פ שאין בו גנות לחבירו כיון שטוען דברים מזה והולך לזה רכיל מקרי דכשמו כן הוא שהוא כרוכל המחזר בעיירות. אבל לשון הרע היינו המספר בגנות חבירו וזה נחלק לשנים. אם הגנות שמספר עליו הוא שקר נקרא מוציא שם רע ואם הוא אמת נקרא מספר לשון הרע. ומ"ש רבינו אבל בעל לשון הרע זה שיושב ואומר כך וכך עשה פלוני וכו'. יש לדקדק מאי אבל דקאמר והלא זהו מה שכתב שלשון הרע הוא המספר בגנות חבירו. ויש לומר דה"ק אע"פ שיספר אדם בגנות חבירו לא יקרא בעל לשון הרע מפני שאפשר שלא סיפר כן אלא במקרה אבל מי שמורגל תמיד לספר לשון הרע ההוא יקרא בעל לשון הרע. וזהו שכתב שיושב ואומר כך וכך עשה פלוני כלומר שהוא קבוע ומורגל לדבר דברים אלו. נמצא שפרט כאן ארבעה שמות, רכיל. מספר לשון הרע. מוציא שם רע. ובעל לשון הרע: וכתב הראב"ד אבל בעל לשון הרע וכו' א"א לא אלא קשה וכו' בינה זאת, עכ"ל. כוונתו ז"ל שכשאמרו שלשה לשון הרע הורגת היינו כשהוא ברכילות שע"י כן השומע מה שחבירו רוצה לעשות לו קם עליו והורגו וגואלי הדם הורגים להורג ודורשי דמי שניהם הורגים לאומר שגרם מיתת קרוביהם. אבל כשמספר בגנות חבירו אין השומע נענש כי הוא לא יתפעל מגנות האחר ואין שם חשש שהנאמר עליו יהרוג למקבל. וז"ש שהראשון הוא תליתאי כלומר אותו שהזכיר תחלה דהיינו רכיל הוא תליתאי כי גם לשלשתם תגע הרעה כמו שכתבתי והשני דהיינו בעל לשון הרע תניין כלומר לא תגע הרעה אלא בינו לאותו שנאמר עליו ואינו הורג אלא עצמו כלומר ואינו הורג לשלישי כמו הראשון. וזה הפך דברי רבינו שהם בעל לשון הרע עון גדול מרכיל. ודעת רבינו שכשאמרה שלשה לשון הרע הורגת לא אמרו על הרכילות דרשילות לחוד ולשון הרע לחוד אלא על לשון הרע אמרו ולכן הזכירו בסמוך בענין לשון הרע דבלשון הרע שייך שימותו שלשתן שהנאמר עליו יהרוג לאומר וגואלי הדם יהרגו להורג וגואלי דם שניהם יהרגו למקבלו שעל ידי שגילה הוא הדבר מתו אלו:

ג אמרו חכמים על שלש עבירות וכו' שלשה לשון הרע הורגת וכו'. בפרק יש בערכין (דף ט"ו.):

ד ויש דברים שהם אבק לשון הרע וכו'. וכל המספר בטובת חבירו וכו'. פ' שליפי דערכין (שם) וכתבה הרי"ף פרק במה מדליקין לעולם אל יספר אדם בטובו של חבירו שמתוך שבחו יבא לידי גנותו. ומפרש רבינו דהיינו בפני שונאיו וה"ק שמתוך שבחו בא לידי גנותו ששונאיו אומרים אינו כן אבל מדה פלונית יש בו אבל בפני אוהביו משמע מדברי רבינו שמותר. ומה שכתב וכן המספר בלשון הרע דרך שחוק וכו' וכן המספר לשון הרע דרך רמאות וכו' בירושלמי פ"ק דפאה. ומה שכתב אחד המספר לשון הרע בפני חבירו וכו'. בפ"ג דערכין (שם) אמר רבא כל מילתא דמתאמרא באפי מרה לית בה משום לישנא בישא. א"ל [אביי] כל שכן חוצפא ולישנא בישא. א"ל כר' יוסי דאמר מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי. ויש לתמוה על רבינו למה כתב דלא כרבא. ומה שכתב והמספר דברים שגורמים אם נשמעו איש מפי איש וכו'. כעובדא דיהודא בן גרים בפ' במה מדליקין (שבת ל"ג):

ה ואם נאמרו דברים אלו בפני שלשה וכו'. בפ"ג דערכין (דף י"ז) וכתבה הרי"ף פרק במה מדליקין כל מילתא דמתאמרא באפי תלתא

א סמ"ג לאוין סי' ט: ב ב"ב קסד:

מגדל עוז

פ"ז המרגל בחבירו עד העולם. בירושלמי דמס' פאה פ"א משמע כן ובכמה מקומות: ואע"פ שאין לוקין עליו עד מחריב את העולם. בירושלמי דמסכת פאה וסוף מסכת מכות ובכמה מקומות בתלמוד דה"ל לאו שאין בו מעשה: יש עון גדול מזה עד מאד והוא בכלל לאו זה והוא לשון הרע כו' עד והמקבלו יותר מן האומרו. פרק יש בערכין במס' ערכין (דף ט"ו) ובשבת פרק במה בהמה (דף נ"ו): וכתב עליו הראב"ד ז"ל לא אלא קשה וכו': ואני אומר שהוא לקח לשון התלמוד שאומר בה ורואה כמה קשה לשון הרע כמנהגו בזה החבור כמו שכתבתי בהקדמה והרכילות הוא דבר אמת כמו ענין הזיפים דפ"א דירושלמי דמסכת פאה ולשון הרע עיקרו שקר כענין דיבה שאמר על מפיבושת דפרק במה בהמה (דף נ"ו) ולרכילות קורא בירושלמי דלטוריא וללשון הרע אין לו שם רע יותר ממנו ואיכא למאן דאמר קיבל דוד לשון הרע ואיכא למאן דאמר לא קיבל ואתה התבונן בו: ויש דברים עד וכל המספר בטובת חבירו וכו' עד לידי רעתו. פ' יש בערכין במסכת ערכין והביא אותה ר"י אלפס ז"ל בהלכות שבת: וכן המספר בלשון הרע דרך שחוק עד וכן המספר כו' עד לשון הרע. בירושלמי דמסכת פאה קורא אותו מספר לשון הרע בלדק ומשמע נמי כן פ' במה מדליקין (דף ל"ג): אחד המספר לשון הרע בפני חבירו עד לשון הרע. פרק יש בערכין (דף ט"ו) מוקי דאית בה תרתי: והמספר דברים שגורמין כו'. כההיא דירושלמי דתובן ור' יוחנן ופרק במה מדליקין (דף ל"ג) כמעשה דראש המדברים: ואם נאמרו דברים הללו בפני שלשה עד שלבד. בפ' יש בערכין (דף ט"ז):

הגהות מיימוניות

[א] גרסינן שם היכא דמי לישנא בישא כגון דאמר היכא איכא נורא אלא בי פלניא דשכיח בישרא וכוורי. פירוש אפילו זה לשון הרע כיון דאפיק ליה בלשון הרע, ע"כ: [ב] דבכולהו נאמר גדולה, עבודת כוכבים חטא העם הזה חטאה גדולה, שפיכות דמים גדול עוני, גילוי עריות הרעה הגדולה, ובלשון הרע מדברת גדולות, ע"כ: [ג] בירושלמי מותר לומר לשון הרע על בעלי מחלוקת מאי טעמא ואני אבא אחריך ומלאתי את דבריך: °[סמ"ג לאוין י' אומר שאזהרה למקבלו מקרא דכתיב לא תשא שמע שוא ומייתי נמי הא דאמרינן בסנהדרין (דף ז') אסור לדיין שישמע דברי בעל דין קודם שיבוא בעל דין חבירו]: [ד] ואם רואה דברים ניכרים רשאי להאמין ולקבל כדאמר פרק במה בהמה מדוד ע"ש ע"כ: [ה] אבל בפני אוהביו מותר דברי הכל ריב"ז היה מונה שבחן וכו' מסכת אבות, ספר המצות. אכן רבינו שמואל פירש לא יספר יותר מדאי בטובתו דמתוך שמספר ומונה מדותיו אי אפשר שלא יבא לידי גנותו, ע"כ: [ו] סנהדרין פ' זה בורר מנין לדיין שלא יאמר אני מזכה וחברי מחייבין תלמוד לומר לא תלך רכיל, ע"כ: [ז] ואם האומר מזהיר שלא לומר אפילו אמרו בפני רבים יש בו משום לשון הרע כדאמר פרק זה בורר (דף ל"א) ההוא תלמידא דגלי מילתא דאיתמר בבי מדרשא בתר עשרים ותרתין שנין ואפקיה ר"מ מבי מדרשא ואמר דין גלי רזיא, ספר המצות, ע"כ:

כסף משנה

תלתא לית בה משום לישנא בישא מ"ם חברך חברא אית ליה. וכתב רבינו והוא שלא יתכוין וכו', כלומר שזה שהתרנו היינו שאם יבא במקרה לדבר בענין אינו אסור לאומרו אבל לא שיתכוין לגלות הדבר יותר, ולא הוצרך רבינו לפרש שאם האומר הזהירם מלגלותו שהם אסורים לגלותו דהא אין שם טענת חברך וכו' שכל אחד יזהר מלגלות סודו: ומה שכתב ולא נתחם גזר דין וכו'. משנה בסוף פ"ג דערכין (דף ט"ו):

ז הנוקם מחבירו וכו' כיצד היא אמר לו חבירו השאילני קרדומך וכו' עד סוף הפרק. בת"כ פ' קדושים וברים פרק שני דיומא (דף כ"ג.): ומה שכתב אלא ראוי לו לאדם להיות מעביר על מדותיו. בפ"ק דר"ה (דף י"ז):

[ח] ולגלותו יותר: ו כל אלו הם בעלי לשון הרע שאסור לדור בשכונתם וכל שכן לישב עמהם ולשמוע דבריהם. ולא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע לבד: ז אהנוקם מחבירו עובר בלא תעשה שנאמר לא תקום. ואע"פ שאינו לוקה עליו דעה רעה היא עד מאד. אלא °ראוי לו לאדם להיות מעביר על מדותיו על כל דברי העולם שהכל אצל המבינים דברי הבל והבאי ואינן כדי לנקום עליהם. כיצד היא הנקימה אמר לו חבירו השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך. למחר צריך לשאול ממנו אמר לו חבירו השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני כששאלתי ממך הרי זה נוקם. אלא כשיבוא לו לשאול יתן בלב שלם ולא יגמול לו כאשר גמלו וכן כל כיוצא באלו. וכן אמר דוד בדעותיו הטובות אם גמלתי שולמי רע ואחלצה וגו': ח בוכן כל הנוטר לאחד מישראל עובר בלא תעשה שנאמר ולא תטור את בני עמיך. כיצד היא הנטירה, ראובן שאמר לשמעון השכיר לי בית זה או השאילני שור זה ולא רצה שמעון. לימים בא שמעון לראובן לשאול ממנו או לשכור ממנו ואמר לו ראובן הא לך הריני משאילך ואיני כמותך לא אשלם לך כמעשיך. העושה כזה עובר בלא תטור, אלא ימחה הדבר מלבו ולא יטרנו. שכל זמן שהוא נוטר את הדבר וזוכרו שמא יבא לנקום. לפיכך הקפידה תורה על הנטירה עד שימחה העון מלבו ולא יזכרנו כלל. וזו היא הדעה הנכונה שאפשר שיתקיים בה יישוב הארץ ומשאם ומתנם של בני אדם זה עם זה:

הלכות תלמוד תורה

יש בכללן. שתי מצות עשה. וזהו פרטן:

א) ללמוד תורה. ב) לכבד מלמדיה ויודעיה:

וביאור שתי מצות אלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

כסף משנה

פ"א א נשים ועבדים וכו'. פ"ק דקידושין [כ"ט] אמרינן דאין אדם חייב ללמד את בתו תורה מדכתיב ולמדתם אותם את בניכם ולא את בנותיכם. ובסוף פ"ג שני דכתובות [כ"ח.] אמרינן דאסור שילמד את עבדו תורה. ואמרינן תו בפ"ק דקדושין דמדכתיב ולמדתם אותם את בניכם וכתיב בדוכתא אחרינא ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם ילפינן שכל שאחרים מצווים ללמדו מצווה ללמד עצמו וכל שאין אחרים מצווין ללמדו אינו מצווה ללמד עצמו: ואין האשה חייבת וכו'. כתבאר בסמוך: ב כשם שחייב אדם ללמד את בנו וכו'. שם ברייתא ומימרא דריב"ל ודלא כאידך ברייתא דפטרה מללמד את בן בנו: ולא בנו ובן בנו בלבד וכו' מפי השמועה למדו בניך אלו תלמידיך וכו'. בספרי: אם כן למה נלטוה וכו'. כוונת רבינו לתת שני הבדלים בין בנו לבן חבירו, אחד דבנו קודם, שני דבנו חייב לשכור לו מלמד אם הוא אינו יכול אבל בן חבירו אינו חייב לשכור לו מלמד דדוקא בתורת גופו נתחייב אבל לא בהוצאת ממונו. ואפשר דלדעת רבינו גם לבן בנו חייב לשכור לו מלמד. ובן בנו נ"ל פשוט דקודם לבן חבירו דנקט בן בנו וה"ה לבן בן בנו ולא ה"מ למכתב והודעתם לזרעך דהו"א בנות בכלל. אבל הא מספקא לי אי בן בתו קודם לבן חבירו דאפשר דאין קודם לבן חבירו אלא היכא דנתחייב באביו אבל גבי בת דליכא למימר הכי לא: מי

א נשים ועבדים וקטנים פטורים מתלמוד תורה. גאבל קטן אביו חייב [א] ללמדו תורה שנאמר ולמדתם אותם את בניכם [ג] לדבר בם. ואין האשה חייבת ללמד את בנה שכל החייב ללמוד חייב ללמד: ב דכשם שחייב אדם ללמד את בנו כך הוא חייב ללמד את בן בנו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך. ולא בנו ובן בנו בלבד אלא מצוה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים אע"פ שאינן בניו. שנאמר ושננתם לבניך מפי השמועה למדו בניך אלו תלמידיך שהתלמידים קרויין בנים שנאמר ויצאו בני הנביאים. אם כן למה נצטוה על בנו ועל בן בנו. להקדים בנו לבן בנו ובן בנו לבן חבירו: וחייב

א סמ"ג לאוין יא: ב סמ"ג לאוין יב: ג לולב הגזול מב. סמ"ג עשין י"ב. טור יו"ד סימן רמה רמו: ד קידושין ל. סמ"ג שם. טור יו"ד שם:

לחם משנה

פ"א א אבל קטן וכו'. סוף פ' לולב הגזול קטן שהוא יודע לדבר אביו מלמדו תורה מאי תורה תורה צוה לנו וכו': ב כשם שחייב אדם ללמד את בנו כך הוא חייב ללמד את בן בנו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך. שם (דף ל') ברייתא אין לי אלא בניכם בני בניכם מנין ת"ל והודעתם וגו': ולא בנו ובן בנו וכו'. ברייתא בספרי פרשת ואתחנן. ומה שאמר א"כ למה נלטוה כו' זה אינו שנוי בברייתא ואולי מצאו רבינו במקום אחר. ובפ"ק דקדושין (דף ל') אמריק התם עד היכן חייב אדם ללמד את בנו תורה אמר רב יהודה אמר שמואל כגון זבולון בן דן שלמדו אבי אביו וכו' ולא כזבולון בן דן דאילו התם מקרא ומשנה וכו' ואילו הכא מקרא לבד, ע"כ. ולפי הנירון משמע דכשאמרו בגמרא עד היכן ר"ל עד כמה דורות חייב ואמרו עד אבי אביו והשתא קשה דהרי כתב רבינו והיא ברייתא בספרי דאפילו לתלמידים חייב ללמד ולא נאמר בנו ובן בנו אלא להקדים וכו'

משנה למלך

ב להקדים בנו לבן בנו כו'. (א"ה כתב מרן ואפשר דלדעת רבינו גם לבן בנו חייב לשכור לו מלמד. ועיין מ"ש הרב המחבר פ"א מהל' מלוה ולוה):

הגהות מיימוניות

[ח] פ"ק דיומא גרסינן מנין לאומר לחבירו דבר שהוא בבל יאמר עד שיאמר לך אמור ת"ל מאהל מועד לאמר לך אמור בדברים, ע"כ: °[פרק בתרא דמגילה (דף כ"ח) מר זוטרא כי הות סליק לפורייה אמר שרי ליה לכל מאן דצערן ע"כ]: [א] כתב מהר"ם זצ"ל דכייפינן ליה ללמדם או לשכור להם מלמדים דמאי שנא האי עשה דולמדתם אותם את בניכם משאר עשה דכייפינן לקיים כמו עשה דסוכה וכן למאן דאמר פריעת בעל חוב מצוה אמר בפרק הכותב דכופין אותו לפרוע מידי דהוי אשאר מצות עשה וכשם שאב חייב בבנו למולו ולפדותו דכופין אותו לקיים הכי נמי כייפינן ליה ללמדו תורה וכיון דהא מילתא חובה הוה ליה כשאר בעל חוב ועבדינן בהא מילתא כמו שכתב רבינו האלפס בפרק הכותב אבל ודאי אי מצינן לשדורי ליה ולאודועיה משדרינן ומודעינן ליה כי ההיא דאמר התם ההוא דיינא דאחתיה ליה למלוה לנכסי דלוה מקמי דלתבעיה ללות סלקיה רב חנניה בריה דרב יבא וכו' עד נכסותי דבר איניש ערבין ביה וקיימא לן לא יתבע מן הערב תחילה ואי לא אפשר לשדורי לאודועיה עבדינן כרב נחמן עכ"ל. כל זה כתב מורי רבינו זצ"ל, ע"כ: [ג] כדרב יהודה דאמר כזבולון בן דן כו' וכן בברייתא אחרת וכן פסקו כל רבותי ודלא כברייתא דפליגא, ע"כ:

מגדל עוז

הנוקם מחבירו עד הסוף. בסיפרא (קדושים פ"ד) וביומא פרק כראשונה (דף כ"ג): פ"א נשים ועבדים פטורים מת"ת עד והודעתם. הכל פ"ק דקדושין (דף כ"ט): ולא בנו ובן בנו עד אלא כהנם. הכל בספרי:

ג מי שלא למדו אביו וכו'. פ"ק דקידושין (דף כ"ט:) : וכן אתה מוצא בכל מקום שהתלמוד קודם וכו'. בסוף פ"ק דקידושין. ותיבת וכן אינה מתה לי ויש ליישב דה"ק אע"פ שלא למדו אביו חייב ללמד את עצמו. ותדע שהוא מצווה בכך שהרי משינו בכל מקום קודם התלמוד למעשה מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה ומאחר שהוא חייב לעשות חייב הוא ללמוד :

דלא מהדרן שמעתתיה. וטעמא דעבד כוותיה אי משום דס"ל דהלכה כותיה או דס"ל דלא בא אלא לפרש דברי ת"ק. וכתב רבינו ואע"פ שבנו קודם לא יבטל הוא כי היכי דלא נימא הרי עוסק לפרנס בנו הלומד וליפטר איהו מת"ת לגמרי קמ"ל דלא כיון דתרי מצות נינהו :

ד היה רוצה ללמוד ויש לו בן וכו'. פ"ק דקדושין (דף כ"ט) ת"ר הוא ללמוד ובנו ללמוד הוא קודם לבנו ר' יהודה אומר אם בנו זריז ומתקיים בידו בנו קודמו כי הא דר' יעקב בריה דרב אחא בר יעקב שדריה אבוה לקמיה דאביי כי אתא חזייה דלא מהדרן שמעתתיה אמר ליה אנא עדיפנא מינך תיב את ואיזיל אנא כלומר דהכא עסקינן בשצריך אחד מהם לטרוח אחר מזונות שניהם. ופסק רבינו כר' יהודה דהא עבד רב אחא עובדא כוותיה והקדים בנו לו אי לאו דחזא דלא .

ה לעולם ילמוד אדם תורה וכו'. ברייתא שם :

ו מאימתי אביו חייב ללמדו תורה וכו'. ברייתא סוף לולב הגזול (סוכה מ"ג) : ומ"ש עד שיהיה בן שש וכו'. יתבאר בפרק שאחר זה :

ז היה מנהג המדינה וכו'. (פ"ק דקדושין) [פ"ד דנדרים דף ל"ז] ומשמע לי דמכאן ואילך אין חייב ללמדו אפילו בחנם: מקום שנהגו ללמוד תורה שבכתב בשכר וכו'. פ' אין בין המודר (נדרים ל"ז) ופרק עד כמה : ומ"ש לא מצא מי שילמדנו בשכר וכו'. פ' עד כמה (בכורות כ"ט) :

כל

ג וחייב לשכור מלמד לבנו ללמדו. ואינו חייב [ג] ללמד בן חבירו אלא בחנם. מי שלא למדו אביו חייב ללמד את עצמו כשיכיר שנאמר ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם. וכן אתה מוצא בכל מקום שהתלמוד קודם למעשה מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה ואין המעשה מביא לידי תלמוד: ד היה הוא רוצה ללמוד תורה ויש לו בן ללמוד תורה הוא קודם לבנו. ואם היה בנו נבון ומשכיל להבין מה שילמוד יותר ממנו בנו קודם [ד]. ואע"פ שבנו קודם לא יבטל הוא. שכשם שמצוה עליו ללמד את בנו כך הוא מצווה ללמד עצמו: ה לעולם ילמוד אדם תורה ואחר כך ישא אשה שאם נשא אשה תחלה אין דעתו פנויה ללמוד. ואם היה יצרו מתגבר עליו עד שנמצא שאין לבו פנוי ישא ואחר כך ילמוד תורה: ו מאימתי אביו חייב ללמדו תורה משיתחיל לדבר מלמדו תורה צוה לנו משה ושמע ישראל, ואחר כך מלמדו מעט מעט פסוקים פסוקים עד שיהיה בן שש או בן שבע הכל לפי בוריו. ומוליכו אצל מלמד התינוקות: ז היה מנהג המדינה ליקח מלמד התינוקות שכר נותן לו שכרו [ה]. וחייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה°. מקום שנהגו ללמד תורה שבכתב בשכר מותר ללמד בשכר. אבל [ו] תורה שבעל פה אסור° ללמדה

לחם משנה

וכו' ודוחק לומר דבגמרא דידן פליג אברייתא דספרי. ועוד קשה ואמאי לא תירצו בגמרא דהא דאמרינן למדו מקרא אין מלמדו משנה הוא בשכר והא דאמרינן מלמדו משנה הלכות ואגדות וכו' הוא בחנם דבחנם חייב ללמדו הכל וכן משמע מדברי רבינו לקמן שכתב וחייב ללמדו עד שיקרא תורה שבכתב כולה וכו' משמע הא בחנם חייב ללמדו הכל וכן משמע מדברי הטור שכתב לשון רבינו בפרק א' מהלכות ת"ת כתב אינו חייב ללמדו בשכר משנה וגמרא וכו' דמשמע דבחנם חייב. ונראה לתרץ דהני תרי קושיות הדא מיתרץ חברתא דעכ"פ מה שכתב עד היכן חייב אדם ללמדו וכו' הוא בשכר דאל"כ קשה בין למקשה דסבר שמאלו כמה דברים חייב אדם ללמדו אמאי שאל בבנו היה לו לשאול אפילו באחר דאפילו אחר נמי חייב ללמדו מושננתם לבניך וכך למתרץ ששאל עד כמה דורות קשה נמי דהיכי קאמר אבי אביו דמשמע הא אחר לא דאפילו אחר נמי אלא ודאי דכולהו סבירי דהך עד היכן חייב ללמדו הוא בשכר ולכך מה שאמר דלבן בנו חייב הוא חייב ללמדו בשכר ולפי זה למדנו דלבן בנו נמי חייב ללמדו בשכר :

ג וחייב לשכור מלמד לבנו ללמדו ואינו חייב ללמד בן חבירו אלא בחנם וכו'. זה לא מצאתי מפורש. ומהרי"ק ז"ל כתב דמסברא ידע ליה שכתב ומשמע ליה להרמב"ם דכיון דמותר ליטול שכר על המקרא א"כ חייב ללמדו בשכר, ע"כ. ויש להסתפק אם זה שכתב רבינו וחייב לשכור הוא מדרבנן או מדאורייתא דאם הוא מדאורייתא קשה מה הוקשה לו לרבינו א"כ למה נצטוה על בנו ועל בן בנו וכו' הא הוצרך להזכיר בנו ובן בנו להודיענו שהוא חייב ללמדם בשכר ואם הוא מדרבנן קשה הא דכתב מהר"ם דכייפינן ליה ללמדו או ישכור לבניו מלמד דמאי שנא האי עשה של ולמדתם וכו' ואי שכירות הוא מדרבנן א"כ היכי קאמר מאי שנא האי עשה של ולמדתם הא זה אינו אלא מדרבנן. ואפשר לי לומר דהוא מדרבנן ויצא לו לרבינו מהא דאמרינן בפ' לא יחפור (דף כ"א) אמר רב יהודה אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב וכו' שבתחלה מי שיש לו אב היה מלמדו תורה מי שאין לו אב לא היה לומד תורה מאי דרוש ולמדתם אותם ולמדתם אתם כלומר שהאב בעצמו חייב ללמדו ואם אינו יודע האב ללמד אינו חייב לשכור התקינו שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים וכו' דמשמע דמכח התקנה חייב ללמד אותו בשכר. ודברי מהר"ם אפשר ליישב דה"ק כשהאב יודע ללמד כייפינן ליה שילמד או ישכור שכיון שהוא יודע הרי מוטל עליו המצוה ולכך כייפינן ליה שילמד או ישכור אבל אם אינו יודע ללמד לא כייפינן ליה לשכור כיון דאין עליו מוטל המצוה דשכירות הוא מדרבנן כדפרישית. זה נראה לי לומר בדוחק ואעפ"כ לא ידעתי מנין לו לרבינו שבן בנו חייב לו ללמדו בשכר דאין זה התקנה דיהושע בן גמלא ואם נפרש דברי רבינו דמ"ש וחייב לשכור מלמד לבנו היינו לבנו דוקא ומ"מ אבל אינו חייב ללמד את בן חבירו אינו מדויק דה"ה בן בנו דאינו חייב ללמדו בשכר וריסא דליתני דוקא ולפי זה אפשר לומר דהוא מדאורייתא וכפשט דברי ההגהה ולא קשה הקושיא שהקשיתי דלמאי אמר למה נצטוה על בנו ועל בן בנו וכו'. ולפי זה מ"ש בבתרא מתקנת יהושע בן גמלא י"ל שיהושע בן גמלא פי' שאין פשט הכתוב כן. ומ"מ קשה דמכח דברי הגמרא בפ"ק דקדושין דעד היכן חייב ללמד משמע דלבן בנו חייב ללמדו בשכר דעל כרחין התם בשכר קמיירי כדפירשנו. ועוד קשה דאם בן בנו חייב ללמדו בשכר איך אמר שם בברייתא א"כ למה נאמר בניכם ולא בנותיכם דלמא דה"ה בנותיכם ומאי דקאמר בניכם לומר דלבניכם בשכר ולא לאחר בשכר. לכך נראה עיקר בנו חייב ללמדו בשכר והוא מדרבנן כדפרישית ומשמע ליה לרבינו דה"ה לבן בנו כיון דהוזכר בקרא בניך ובני בניך א"כ דמדאורייתא חייב על בנו ועל בן בנו ומה שאמר א"כ למה נצטוה וכו' ר"ל דלא היה לו להזכיר אלא בן בנו בלבד לומר דחייב בשכר ואנא ידענא דכ"ש בנו :

ה לעולם ילמוד אדם תורה כו'. שם בגמרא אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה נושא אשה ואח"כ ילמוד אדם תורה כו' ר' יוחנן אמר רחיים בצוארו של אדם ויעסוק בתורה ולא פליגי הא לן והא להו, ע"כ. וכאן לא כתב רבינו חילוק זה של הא לן והא להו שר"ל שאם אינו טרוד ויוכל לישא אשה ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה. ובפרק ט"ו מהלכות אישות ביאר הדבר בפירוש וכאן סמך על מה שכתב שם וכבר רמז הדבר כאן באומרו אין דעתו פנויה ללמוד משמע דאם דעתו פנויה ישא אשה תחלה גם כאן ביאר הא דיצרו מתגבר עליו ושם אמרו ברמז כמו שכתב מהרי"ק ז"ל בטור אה"ע סימן א' במ"ש והוא שלא יהא יצרו וכו' דקאי ארישא דלישנ"יה וכנראה שמאחר שביארו כאן רמזו שם ובהא סגי :

ו מאימתי אביו חייב ללמדו תורה וכו'. שם סוף פרק לולב הגזול (דף מ"ב) ובתוס' הקשו מהא דבן חמש למקרא וכו'. וההגהה תירץ דהא דאמר בן חמש למקרא היינו לחנכו אביו וזה נ"ל דעת רבינו שלא הביאו שאם כדברי התוספות שתירצו דאיכא תרי גווני בריא היה לו להביאו אלא משום דהוא סבור דלא נאמר זה אלא דוקא להכניסו למלמד שכך אמרו בגמרא מכניסין אותו כבן ו' וכו' לא הוצרך להזכירו משום דכבר כתב דאביו מלמדו מעט מעט עד שש. ומהרי"ק ז"ל תירץ בענין אחר בהלכות ת"ת וגם זה נראה לי נכון :

ז היה מנהג המדינה וכו'. בנדרים פרק אין בין המודר (דף ל"ז) אמרו דאפילו בתרא דנהיגי למשקל אגרא על המדרש לא שרי וחייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה וכו'. ונראה דבחנם חייב ללמדו כדפרישית והוסיף הרמ"ה לומר דאפילו בשכר אם אפשר דלא דחיקא ליה שעתא חייב ללמדו הכל וכתבו הטור בהלכות ת"ת סימן א'. ותימה לי על רבינו דאם כן מאי הקשו בפ"ק דקדושין (דף ל') לשמואל דאמר כזבולון בן דן מברייתא דמלמדו מקרא אין מלמדו משנה כיון דלדידיה ע"כ מתוקמא ההיא ברייתא דדחיקא ליה שעתא א"כ נימא דמאי דאמר שמואל הוא לגברא דלא דחיקא ליה שעתא ולמה דחק ואמר כזבולון ולא כזבולון וצ"ע :

אבל תורה שבעל פה וכו'. שם בפרק אין בין המודר (דף ל"ז) מאי שנא מדרש דלא דכתיב ואותי צוה ה' וכו' מה אני בחנם אף אתם בחנם פי' הרא"ש מה אני למדתי בחנם אף אתם לומדים בחנם וכשתלמדו לדורות תלמדו ג"כ בחנם דלכך נאמר ראה נתתי כלומר ראה מה שאני עושה אתם תעשו וא"כ אמאי לא מפרש רבינו דה"ק מה אני מלמד אתכם בחנם אף אתם תלמדו בחנם דהא אתי שפיר טפי דהא העיקר הוא שבא לומר שאתם תעשו כמוני ונראה לפי פירושו העיקר חסר. וי"ל דהוא אינו רוצה לפרש כפירוש הרא"ש והר"ן דר"ל כאשר צוני ה' כאשר צוה ה' לי שאלמד אתכם בחנם אלא הוא מפרש צוה שאני אלמד אתכם כמו שהוא למדני וצוני מה הוא צוה ולמדני בחנם כן למדתי אתכם בחנם :

כל

מגדל עוז

מי שלא למדו אביו וכו' עד ואחר כך ילמוד תורה. הכל פ"ק דקדושין (דף ל"ג) : מאימתי מתחיל עד מעט מעט. סוף פרק לולב הגזול במסכת סוכה : עד שיהא בן שש או בן שבע כו' עד תינוקות. זה בכתובות פרק נערה שנתפתתה (דף נ') : היה מנהג המדינה עד ראה למדתי אתכם. פרק אין בין המודר (נדרים ל"ז) :

הגהות מיימוניות

[ג] וכן פסק רבינו שמחה מתקנת יהושע בן גמלא ואילך אם אינו יודע ללמדו בעצמו, ע"כ : [ד] ר' יהודה אומר אם היה בנו זריז וממולא בנו קודם כדרבי אחא בר יעקב דשדריה אבוה לקמיה דאביי כו', ע"כ : [ה] פליגי התם איכא למאן דאמר שכר שימור ואיכא למאן דאמר שכר פיסוק טעמים ופריך למאן דאמר שכר שימור מ"ט לא אמר שכר פיסוק טעמים דקסבר שכר פיסוק טעמים דאורייתא פירוש ניתן למשה מסיני מכלל דלמ"ד שכר פיסוק טעמים קסבר לא ניתן למשה מסיני להכי מותר ליקח שכר מהן. מכאן מדקדק רבינו שמחה דכל הידושי סופרים מותר ליקח שכר ממנו. ובירושלמי פ' אין בין המודר גרסינן חקים ומשפטים אתם מלמדים בחנם ואי אתם מלמדים בחנם מקרא ותרגום, ע"כ : °[לשון הטור כתב הרמ"ה ה"מ היכא דלא אפשר ליה דדחיקא ליה שעתא אבל אם אפשר ליה חייב לאגמורי משנה ותלמוד הלכות ואגדות] : [ו] אבל שכר בטלה מותר ליקח כדמשמע בפרק בתרא דכתובות מלמדי הלכות שחיטה והלכות קטיצה נוטלין שכרן מתרומת הלשכה וכן משמע בירושלמי פרק אין בין המודר : °[כתב הרא"ש אם אין לו במה להתפרנס שרי אפילו אינו מתבטל בלל] :

ח כל איש מישראל חייב בת"ת וכו'. מצינו בגמרא כמה חכמים שהיו חולים ועניים כמו ר' אלעזר בר"ש בהפועלים [פ"ד.] שהיה חולה ור' חנינא בן דוסא בתעניות [כ"ד:] והלל בפרק אמר להם הממונה (יומא ל"ה) שהיו עניים וכולם עוסקים בתורה:

ט גדולי ישראל היו מהם חוטבי עצים. כגון הלל: ומהם שואבי מים. כגון רב הונא בפרק שני דייני גזירות (כתובות ק"ה): ומהם סומין. כגון רב יוסף:

יא עד אימתי חייב ללמוד תורה וכו' וחייב לשלש זמן למידתו. מימרא דרב ספרא פ"ק דקדושין (דף כ"ט):

יב בד"א בתחלת תלמודו וכו'. זה דבר פשוט דלגמרא צריך זמן רב מה שאין צריך להמקרא ולמשנה ואהא סומכין העולם שאין משלשין:

האשה

יג האשה שלמדה תורה וכו'. כן משמע בפ' היה נוטל (סוטה כ"א) דאהא דתנן אם יש זכות תולה לה ואמרינן בגמרא זכות דמאי אילימא זכות תורה הא אינה מצווה כלומר וכיון שכן אין שכרה גדול כמצווה ועושה כדאמר רבי חנינא בריש ע"ז (דף ג') ובפ"ק דקדושין (דף ל"א). וכתבו התוספות דהיינו טעמא שהמצווה דואג תמיד לבטל יצרו ולקיים מצות בוראו:

ואע"פ שיש לה שכר צוו חכמים וכו'. סוטה פרק היה נוטל פלוגתא דבן עזאי ורבי אליעזר ופסק כר"א: ומ"ש בד"א בתורה שבע"פ וכו'. הטור כתב בשם רבינו בהפך ונראה שנוסחא משובשת נזדמנה לו בדברי רבינו ונוסחא דידן עיקר:

מושיבין

ללמדה בשכר שנאמר ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' וגו' מה אני בחנם למדתי אף אתם למדתם בחנם ממני וכן כשתלמדו לדורות למדו בחנם כמו שלמדתם ממני. לא מצא מי שילמדו בחנם ילמדו בשכר שנאמר אמת קנה. יכול ילמד לאחרים בשכר תלמוד לומר ואל תמכור. הא למדת שאסור לו ללמד בשכר אע"פ שלמדו רבו בשכר: ח כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום [ז] ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה: ט גדולי חכמי ישראל היו מהן חוטבי עצים ומהן שואבי מים ומהן סומים ואף על פי כן היו עוסקין בתלמוד תורה ביום ובלילה והם מכלל מעתיקי השמועה איש מפי איש מפי משה רבינו: י עד אימתי חייב ללמוד תורה עד יום מותו °שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך. וכל זמן שלא יעסוק בלימוד הוא שוכח: יא וחייב לשלש את זמן למידתו. שליש בתורה שבכתב. ושליש בתורה שבעל פה. ושליש יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוציא דבר מדבר וידמה דבר לדבר ויבין במדות שהתורה נדרשת בהן עד שידע היאך הוא עיקר המדות והיאך יוציא האסור והמותר וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה. וענין זה הוא הנקרא גמרא: יב כיצד היה בעל אומנות והיה עוסק במלאכתו שלש שעות ביום ובתורה תשע. אותן התשע קורא בשלש מהן בתורה שבכתב ובשלש בתורה שבעל פה [ח] ובשלש אחרות מתבונן בדעתו להבין דבר מדבר. ודברי קבלה בכלל תורה שבכתב הן ופירושן בכלל תורה שבעל פה. והענינים הנקראים פרדס בכלל הגמרא הן. אבמה דברים אמורים בתחלת תלמודו של אדם אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך לא ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד [ט] בתורה שבעל פה יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי השמועה כדי שלא ישכח דבר מדברי דיני תורה ויפנה כל ימיו לגמרא בלבד לפי רוחב שיש בלבו ויישוב דעתו: יג אשה שלמדה תורה יש לה שכר אבל אינו כשכר האיש. מפני שלא נצטוית. וכל העושה דבר שאינו מצווה עליו לעשותו אין שכרו כשכר המצווה שעשה אלא פחות ממנו. ואע"פ שיש לה שכר צוו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה. מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד אלא הן מוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן. אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאילו למדה תפלות.
° במה דברים אמורים בתורה שבעל פה אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחלה ואם למדה אינו כמלמדה תפלות:

מושיבין

א ב"מ דף לג. סמ"ג עשין יב. טור יו"ד סי' רמו:

לחם משנה

ח כל איש מישראל וכו'. יומא פרק אמר להם הממונה (דף ל"ה) ת"ר עני ועשיר ורשע באים לדין לעני אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה וכו': חייב לקבוע זמן וכו'. במנחות פרק שתי הלחם (דף צ"ט) על ההיא מתניתין דאמרינן התם גבי לחם הפנים אלו מושכין ואלו מניחין וכו' אמרו בגמרא ר' יוסי אומר אפילו סילק את הישנה שחרית וסידר את החדשה וכו' אמר ר' אמי מדבריו של ר' יוסי נלמוד כלומר משום דעמד שחרית מעט וערבית מעט קרי ליה לפני תמיד א"כ אפי' לא שנה אדם אלא פסוק אחד שחרית ופסוק אחד ערבית קיים מצות לא ימוש וכו' ע"כ. והשתא קשה לדברי רבינו דמשמע לכאורה דהא דאמרינן קרי' פסוק אחד שחרית ואחד ערבית קיים לא ימוש היינו דוקא לר' יוסי דלא דייק לפני תמיד אבל לרבנן דדייקי תמיד משמע לדידהו נמי לא ימוש כו' הוי מדוייק וצריך שיקרא כל היום וכל הלילה כדי לקיים לא ימוש וא"כ רבינו שפסק כרבנן בפרק חמישי מהלכות תמידין ומוספין איך כתב כאן שבקובע שתי שעות קיים מצות והגית בו יומם ולילה. וי"ל דמשמע ליה לרבינו דלשון תמיד מורה יותר על התמידות מלשון לא ימיש ורבנן דאמרי דתמיד מדוייק ודאי דסברי דלא ימיש אינו מדוייק דאם לא כן מלאכתו אימתי נעשית ואכן י"ל דיפה ת"ת עם דרך ארץ וכן אמרו שם תנא דבי ר' ישמעאל דברי תורה אינם חובה וכו' ואינם רשות וכו' שר"ל כמו שפירשו התוס' שיפה ת"ת עם ד"א. ומה שאמר בגמרא מדבריו של ר' יוסי נלמוד הכי פירושו דאמרינן כן אפילו לרבנן מכיון דלר' יוסי אפילו בתמיד לא דייק ודאי דלכולי עלמא לא דייקין לא ימיש דעד כאן לא פליגי רבנן עליה דר' יוסי אלא בתמיד אבל בלא ימיש מודו והשתא אתי שפיר דהך דיוקא דמדבריו נלמוד הוי אליבא דרבנן דאל"כ היה קשה איך אמר ר' אמי מדבריו נלמוד כיון דלית הלכתא כוותיה דר' יוסי מה לנו ללמוד דין מדבריו ולא רצה רבינו לפסוק כר' יוחנן דאמר שם אפי' לא קרא אלא קריאת שמע שחרית וערבית קיים מצות לא ימיש אע"ג דבפ"ק דנדרים (דף ח') משמע לכאורה דהלכתא כותיה דר' יוחנן דהרי אמרו שם גבי מימרא דרב גידל הא קמ"ל דאי בעי פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית נראה כר' יוחנן מ"מ משמע ליה קולא גדולה והלך להחמיר דהא ר' יוחנן בעצמו אמר ודבר זה אסור לאומרו בפני עם הארץ:

יא וחייב לשלש את זמן למידתו וכו'. בפ"ק דקדושין (דף ל') אמרו שם לעולם ישלש אדם שנותיו והקשו מי ידע כמה חיי ותירצו לא צריכא ליומי. ופירש רבינו כדברי רבינו תם דבכל יום ויום ישלש וזהו שכתב כיצד היה בעל אומנות וכו':

יב בד"א בתחלת תלמודו של אדם וכו'. זה כתב רבינו לתת סמך שאין אנו נוהגים אלא בתלמוד לזה אמר מסברא דנפשיה בד"א בתחלת למודו וכו'. ורבינו תם תירץ בענין אחר דאנן סמכינן אהא דאמרינן דתלמוד בבלי בלול במקרא ובמשנה ובתלמוד וכו':

יג אשה שלמדה תורה וכו'. סוטה פרק היה נוטל (דף כא) אמרו שם במשנה אם יש לה זכות היתה תולה לה וכו' ואמרו שם בגמרא אילימא זכות דתורה הא אינה מצווה ועושה ואין לה שכר כשכר האיש. עוד אמרו שם כל המלמד את בתו תורה מלמדה תפלות (*ורש"י ז"ל פירש כאילו למדה זנות) והקשו בגמרא תפלות ס"ד אלא אימא כאילו למדה וכו' אמר רבי אבהו מאי טעמא דרבי אליעזר דכתיב אני חכמה שכנתי ערמה כיון שנכנסה חכמה באדם נכנסה עמו ערמומית. ופי' רש"י שהאשה מתוכה היא מבינה ערמומית ועושה דברים (של זנות) בהצנע. ורבינו מפרש תפלות דברי הבל ומשלים וכן פירש בפירוש המשנה כמו שכתב כאן מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת כו' ולדידיה מפרש מימרא דר' אבהו בהכי"ג דכיון שנכנסה באדם חכמה נכנסה בו ערמומית כלומר דוקא כשהיא נכנסת באדם נכנס בו ערמומית אבל כשהיא נכנסת באשה היא מוציאה לדברי הבל ונכנסה עמה שטות. וז"ש אני חכמה שכנתי ערמה דאני שאני איש אם יש לי חכמה אז שכנתי ערמה אבל באשה לא. ויש לפרש בדוחק בענין אחר וזה נ"ל נכון:

(*לא גרסינן ליה ברש"י של ספרינו:)

וכל

הנהות מיימוניות

[ז] ובשעות דחוקות סומך על הא דאמר רבי יוחנן בפ' שתי הלחם אפילו לא קרא אלא ק"ש שחרית וערבית קיים לא ימוש ודבר זה אסור לומר בפני עם הארץ, ספר המצות ע"כ: °(סמ"ג לאוין י"ג בכלל הלאוין וכו' מדברי תורה דאמר קרא ופן יסורו ע"ש): [ח] כי קאמינא ליומי, אבל רש"י פירש שיעסוק שני ימים במקרא ושני ימים במשנה ושנים בתלמוד וכן כל שבוע ופירש רבינו תם דתלמוד בבלי נקרא מקרא משנה ותלמוד דאמרינן בסנהדרין בבל בלולה במקרא בלולה במשנה בלולה בתלמוד ואין אדם צריך להשליש יותר אלא יעסוק בתלמוד בבלי וכתב בא"א דהלכך נוהגים לקרות פ' קרבנות איזהו מקומן ובריתא די"ג מדות, ע"כ: [ט] בס"פ אלו מציאות ת"ר העוסקין במקרא מדה ואינה מדה כו' ע"ש. ובמסכת סופרים פ' י"ד גרסינן כשם שאי אפשר לעולם בלא מלח בלא פלפלין בלא בשמים כך אי אפשר לעולם בלא מקרא ומשנה ותלמוד אבל אשרי אדם שעמלו בתלמוד ולא שיהא דולג ממקרא ומשנה ויבא לידי תלמוד אלא ע"מ שילמד מקרא ומשנה ויבא לתלמוד ועל זה נאמר הון עשיר קרית עוזו וכחומה נשגבה במשכיתו וע"ש וכפ' היה נוטל אמר שנה וקרא ולא שמש תלמידי חכמים הרי זה בור, וע"ש: °(בד"א, הגוד כתב איפכא י"ד סי' רמ"ו אבל הסמ"ג כתב כן)

מגדל עוז

מה אני בחנם עד אע"פ שלמדו רבו בשכר. פרק אין בין המודר (שם כ"ט), עוד בבכורות פרק עד כמה: כל איש מישראל חייב בת"ת עד הוא שוכח. במסכת יומא פ' אמר להם הממונה (דף ל"ה): וחייב לשלש את זמן למודו עד הוא הנקרא תלמוד. מסכת ע"ז פ"ק (דף י"ט) ופ"ק דקדושין (דף ל'): כיצד היה בעל אומנות כו' עד שלא נצטוית. פ"ק דמסכת ע"ז (דף י"ט): וכל שעושה דבר. פ"ק דמסכת ע"ז. ובב"ק פ' החובל (דף פ"ז): ואע"פ שיש לה שכר צוו כו' עד סוף הפרק. פ"ק דקדושין (דף ל"א ל"ב). ופרק היה נוטל (סוטה דף כ"א):

פרק שני

א [א]מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר. וכל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחרימין את אנשי העיר עד שמושיבין מלמדי תינוקות. ואם לא הושיבו [א] מחרימין את העיר. שאין העולם מתקיים ° אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן: **ב** מכניסין את התינוקות להתלמד כבן שש כבן [ב]שבע לפי כח הבן ובנין גופו. ופחות [ב] מבן שש אין מכניסים אותו. ומכה אותן המלמד להטיל עליהם אימה. ואינו מכה אותם מכת אויב מכת אכזרי. לפיכך לא יכה אותם בשוטים ולא במקלות [ג]אלא ברצועה קטנה. ויושב ומלמדן כל היום כולו ומקצת מן הלילה כדי לחנכן ללמוד ביום ובלילה. ולא יבטלו התינוקות כלל חוץ מערבי שבתות וימים טובים בסוף הימים ובימים טובים. אבל בשבת אין קורין בתחלה אבל שונין בראשון. ואין מבטלין התינוקות ואפילו לבנין בית המקדש: **ג** מלמד התינוקות שהוא מניח התינוקות ויוצא או שהוא עושה מלאכה אחרת עמהן או שהוא מתרשל בלימודן הרי זה בכלל ארור עושה מלאכת ה' רמיה. לפיכך אין ראוי להושיב מלמד אלא בעל יראה מהיר לקרות ולדקדק: **ד** ומי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות מפני אמותיהם הבאות אצל בניהם. וכל אשה לא תלמד תינוקות מפני אבותיהם שהם באים אצל הבנים: **ה** עשרים וחמשה תינוקות למדים אצל מלמד אחד. היו יותר על עשרים וחמשה עד ארבעים מושיבין [ג] עמו אחר לסייעו בלימודם. היו יותר על ארבעים מעמידין להם שני מלמדי תינוקות: **ו** מוליכין את הקטן ממלמד למלמד אחר ° שהוא מהיר ממנו בין במקרא בין בדקדוק. במה דברים אמורים כשהיו שניהם בעיר אחת ולא היה הנהר מפסיק ביניהם. [ד] אבל מעיר לעיר או מצד הנהר לצדו

כסף משנה

פ"ב א מושיבין מלמדי תינוקות וכו'. בתרא פ' לא יחפור (דף כ"א) התקין יהושע בן גמלא שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר: וכל עיר שאין בה תינוקות וכו'. שבת פרק כל כתבי (דף קי"ט) אמר ר"ל משום ר' יהודה נשיאה כך מקובל אני מאבותי כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחריבין אותה ואמרי לה מחרימין אותה. ורבינו קיים שתי הלשונות דברישא מחרימין אנשיה והדר מחרימין אותה כלומר מחריבין אותה. ומ"ש שאין העולם מתקיים וכו', שם:

ב מכניסין את התינוקות להתלמד וכו'. פ' לא יחפור (בתרא כ"א) גבי תקנת יהושע בן גמלא תניא שיהיו מכניסים אותם כבן שש כבן שבע ומשמע ליה לרבינו דהא בבריא הא בכחוש וכ"כ התוס': ומ"ש ופחות מבן שש אין מכניסין. בפ' לא יחפור ובפרק נערה (כתובות נ') דא"ל רב לרב שמואל בר שילת שהיה מלמד תינוקות בציר מבר שית לא תקבל בר שית קבל וספי ליה כתורא כלומר הלעיטהו תורה. והא דתנן בפ"ה דאבות בן חמש למקרא איכא למימר דמשמע לרבינו דהיינו בן חמש שלימות שנכנס בשנת שש: ומכה אותם המלמד וכו'. פ' לא יחפור (בתרא שם) א"ל רב לרב שמואל בר שילת כי מחית לינוקי לא תמחי אלא בערקתא דמסאנא: ויושב ומלמדן כל היום וכו' ולא יבטלו התינוקות וכו', ומ"ש אבל בשבת אין קורין בתחילה וכו', ברייתא פרק אין בין המודר (נדרים ל"ז) תינוקות לא קורין בתחלה בשבת אלא שונין בראשון. ופי' הר"ן לא קוראין בתחלה מה שלא קראו בימיהם אלא שונין בראשון אם קראו כלום ראשונה לפני השבת שונין אותו בשבת אע"פ שהיא חזרה ראשונה עכ"ל. וכן פירשו התוספות והריב"ש: **ואין** מבטלין התינוקות ואפילו לבנין בית המקדש. מימרא כל כתבי (שבת קי"ט:):

ג ומ"ש מלמד התינוקות וכו'. למד כן מדאמרינן פ' לא יחפור דמשום דרביה דיואב לא דק בשיבושא חד דטעה יואב נאמר עליו ארור עושה מלאכת ה' רמיה וממילא שמעינן דה"ה לכל הגורם לטעות התינוקות:

ד ומי שאין לו אשה וכו'. משנה בסוף קדושין (דף פ"ב) לא ילמד רווק סופרים ולא תלמד אשה סופרים רבי אליעזר אומר אף מי שאין לו אשה לא ילמד סופרים ואמרינן בגמ' דה"ק אפילו יש לו ואינה שרויה אצלו. ונראה מדברי רבינו שפוסק כר"א וכן נראה עוד מדבריו פ' כ"ב מהלכות איסורי ביאה. וטעמו משום דשקלו וטרו בגמ' אליביה. והרב המגיד דחה שם טעם זה וכתב שנראה מדברי הרי"ף דהלכה כת"ק ושכן נראה לו עיקר. ומ"ש וכל אשה, כלומר ואפילו נשואה דבשלמא גבי איש כיון שאשתו עמו היא משמרתו לפי שדרכה להיות תמיד בבית אבל אין דרך האיש להיות תמיד בביתו. וטעם האבות והאמהות מפורש שם בגמ':

ה ו כ"ה תינוקות. מימרא דרבא פ' לא יחפור (בתרא כ"א): ומ"ש מוליכין את הקטן וכו'. שם פלוגתא דאמוראי הי עדיף גריס ולא דייק כלומר שלמד הרבה ולא דייק בלימוד התינוקות שלא ישתבשו או דייק ולא גריס. ולא רצה רבינו להכריע משום דחדא מימרא דרבא ולא מייתי ראיה ורב דימי בר פלוגתא מייתי ראיה וכיון דרבא הוא מאריה דתלמודא טפי מר' דימי ה"ל שקולים ויבאו שניהם ולכן תלה בדעת אביו של תינוק. או נימא דסובר ז"ל דכיון דלא איפסיקא הלכתא אין משנין התינוק אלא למאן דגריס ודייק. ושיעור דבריו כך הם למלמד אחר שהוא מהיר ממנו בין במקרא בין בדקדוק כלומר בשניהם. וזה נראה עיקר: בד"א כשהיו שניהם. מימרא דרבא שם (בתרא כ"א):

א כ"כ ח. טור יו"ד סי' רמה: ב סמ"ג עשין יב. טור יו"ד שם: ג כתובות נ:

לחם משנה

פ"ב א וכל עיר שאין בה תינוקות וכו' (עיין בכ"מ). ופי' מחרימין לשון חרם ונידוי שמחרימין לאנשי העיר. אבל רש"י ז"ל לא פירש כן אלא מלשון חרבה ושממה:

ב ומכה אותן המלמד וכו'. בפ' לא יחפור (דף כ"א) אמרו כי מחית לינוקא לא תמחי [ליה] אלא בערקתא דמסאנא דקרי קרי דלא קרי ליהוי צוותא לחבריה. כלומר הכה אותם ברצועה קטנה והתינוק אשר ישמע ויקרא מחמת ההכאה קרי ומי שלא ישמע ולא יקרא יהיה צוותא לחבריה, כלומר לפחות יהיה שם בחברתם ויבין מעט ממה שהאחרים אומרים:

ג מלמד התינוקות וכו'. שם בפ' לא יחפור הביאו מעשה דיואב דהוא אקרייה זכר כדין כמו שפירש ר"ח ומ"מ הוא רמיה משום דלא אשגח למידע היכי הוא קרי תלמידיה: עוד שם בגמרא תרי מימרי ולא הזכירם רבינו. חדא האי מקרי דרדקי דגריס ואיכא אחרינא דגריס טפי מיניה דאיכא פלוגתא דרב דימי ורבא אי מסלקינן ליה ואידך הני תרי מקרי דרדקי חד דגריס ולא דייק וחד דייק ולא גריס ורבא אמר מותבינן להוא דגריס ולא דייק דשבשתא ממילא נפקא ורב דימי אמר מותבינן דדייק ולא גריס שבשתא כיון דעל על והובאו בהלכות. ויש תימה למה לא הזכירם רבינו והרב מהרי"ק ז"ל כתב ולא ידעתי למה. ונ"ל דרבינו סמך על מה שכתב בפ"י מהלכות שכירות כשהביא מימרא דרבא לקמן דספר מתא וכו' כתב שם ומלמד תינוקות שפשע בתינוקות ולא למד או למד בטעות וכל היוצא בזה מסלקין וכו'. והרי נרמזים כאן השני מימרות דהמימרא האחת דחד דגריס ואיכא אחרינא דגריס טפי מיניה משמע ליה לרבינו שהראשון הוא פושע וזהו שכתב שפשע ולא למד וכו'. והמימרא השנית שהיא חד דגריס ודייק וכו' הרי כתב שם או למד בטעות שפירושו שמה שהוא גורם לתינוקות אינו מדייק להבינם יפה אלא הם לומדים בשיבוש מפני שאינו משגיח עליהם וזהו פירוש גריס ולא דייק וכו' כיון שכתב שם שמסלקין אותם ודאי כוונתו לפסוק כרב דימי בהדיא ומפני כך לא ביאר. אבל קשה לזה שמדברי הרב המגיד ז"ל נראה שמה שכתב רבינו או למד בטעות ר"ל שהמלמד עצמו טועה שכן כתב שם שרבינו כתב פי' רש"י והוא ז"ל ביאר דעתו של רש"י כך שר"ל שהמלמד עצמו טועה ואם כן משמע דס"ל שדעת רבינו הוא כך ולפי זה לא הוזכרו בדברי רבינו גריס ולא דייק שפירוש לא דייק משמע שר"ל שהמלמד אינו מלמד בשיבוש אלא שאינו מדקדק להבין להתלמידים על נכון וכן פירשו המפרשים, אלא אם נאמר על צד הדוחק שרבינו מפרש דגריס ולא דייק שהוא לומד בשיבוש והוא מעצמו טועה ומעשה דיואב נמי צריך לפרש לפ"ז דזכר אקרייה שלא כדין וכל זה דוחק דמעשה דיואב משמע דכדין אקרייה כמו שהכריחו שם בתוס' ואם כן הא דגריס ולא דייק כמו בכה"ג הוא דעלה מייתי בגמרא הא דיואב וצריך לתת טעם לרב המגיד למה פירש כן דברי רש"י ז"ל ונראה שפירש כן כדי לתרץ הקושיא שהקשו עליו התוס' ז"ל דלדידיה קשה דרבא אדרבא דהא הוא אמר לעיל שבשתא ממילא נפקא לכך חילק הרב המגיד דמה שאמר למעלה הוא שהרב אינו מלמד בשיבוש אלא שהתלמיד נשתבש מעצמו והא ודאי שבושא ממילא נפקא אבל הכא איירי בשיבוש שהרב עצמו מלמדו ובכה"ג אמרינן שבשתא כיון דעל על דכיון דהרב עצמו מלמדו האי לא נפיק מיניה כיון שרשום בזכרונו מפני שהרב אמר לו כך. זה נראה לי שהכריחו להרב המגיד לפרש כן דעת רש"י ז"ל:

ד ומי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות מפני אמותיהם הבאות אצל בניהם. משנה סוף פ' עשרה יוחסין (דף פ"ב) ובפ' כ"ב מהלכות איסורי ביאה ביאר הדבר הרב המגיד ז"ל ע"ש:

ה כ"ה תינוקות וכו'. פ' לא יחפור (דף כ"א) אמר רבא סך מקרי דרדקי כ"ה ינוקי (למדים אצל מלמד אחד) ואי איכא חמשין מותבינן תרי וכו'. ורבינו מפרש כפירוש שכתב נמוקי יוסף בשם הר' יונה וכתבו הרב מוהרי"ק ז"ל בהלכות ת"ת סימן רמ"ה:

ו מוליכין את הקטן ממלמד למלמד אחר שהוא מהיר ממנו בין במקרא בין בדקדוק. זהו פירוש רבינו למימרא דרבא מתקנת יהושע בן גמלא דלא ממטינן ינוקא ממתא

מגדל עוז

פ"ב מושיבין מלמדי עד ברצועה. הכל פ' לא יחפור בבא בתרא (דף כ"א): **ויושב** ומלמדן כל היום כולו. לפי דעתי זה פסק ממה ששנינו במסכת אבות דמוסיף יסיף ודלא מוסיף וכו' ואמרו (תענית ל"א) מט"ו באב עד ט"ו בניסן, ואם יש לו ראיה אחרת לא ידעתיה: **ואין** מבטלין תינוקות. פ"ק דמגילה (דף ג'): **מלמד** תינוקות עד סוף הפרק. פ' לא יחפור (דף כ"א):

הגהות מיימוניות

[א] אמר רשב"ל לר' יהודה נשיאה מקובלני כו' עד רבי אומר מחריבין אותה, ע"כ: ° [שבת קי"ט אמר רב המנונא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן שנאמר שפוך על עולל בחוץ]: [ב] והא דתנן במסכת אבות בן חמש למקרא היינו לגלגל עמו שאביו מלמדו מעט ובן שש למספי ליה בתורא אי נמי ההיא דמסכת אבות איירי בבריא גמור וכן משמע בכתובות פ' נערה ע"ש, ע"כ: [ג] והרא"ש כתב דעד ארבעים מספיק מלמד אחד בלי סיוע ומארבעים עד חמשים מושיבין אחר לסייע וכשהם חמשים מושיבין להם שנים, ע"כ: [ג] סך מקרי דרדקי כ"ה ינוקי אבל בפחות מכאן אין בני העיר יכולין לכוף זה את זה להשכיר להן מלמד ע"כ תוספות: °[כתב הטור אם יש כאן ב' האחד קורא הרבה ואינו מדקדק עמהם להבינם על נכון והאחר אינו קורא כל כך אלא שמדקדק עמהם להבינם יותר לוקחים אותו מלמד שמדקדק יותר, ע"כ]: [ד] מתקנת יהושע בן גמלא לא ממטינן ינוקא ממתא למתא כתבו התוספות והוא דאיכא ב"ת

ז אחד מבני מבוי וכו'. עד סוף הפרק הכל פשוט שם:
פ"ג א בשלשה כתרים וכו'. פרק בא לו כהן גדול (יומא ע"ב):
ב אמרו חכמים ממזר ת"ח וכו'. משנה סוף הוריות (דף י"ג):
ג אין לך מצוה בכל המצות וכו'. ברים פאה ותלמוד תורה כנגד כלם:
שהתלמוד מביא לידי מעשה וכו'. ספ"ק דקידושין (דף מ'): ומ"ש היה
ד לפניו עשיית מצוה וכו'. ירושלמי פרק אלו עוברין ובריש חגיגה רב אבהו שלח בריה לטבריה וכו' המבלי אין קברים בקסרי שלחתיך לטבריה נמנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד התלמוד קודם למעשה רבנן דקסרין אמרין הדא דאמרת כשיש שם מי שיעשה מעשה אבל אין שם מי שיעשה מעשה מעשה קודם:
ה תחלת דינו של אדם וכו'. סוף פ"ק דקדושין (דף מ') ופ"ק דסנהדרין (דף ז'): לעולם יעסוק אדם בתורה וכו'. ר"פ מקום שנהגו (פסחים נ':):
ו כך היא דרכה של תורה וכו' עד שמא לא תפנה. במסכת אבות בברייתא דשנו חכמים וקצתו בפ"ה וקצתו בפ"ב:
ח כתוב בתורה לא בשמים היא וכו'. עירובין פרק כיצד מעברין (דף נ"ה:) ויתר הדברים במסכת אבות:
ט דברי תורה נמשלו למים וכו'. פ"ק דתעניות (דף ז'):

י כל המשים על לבו וכו'. רבינו ז"ל הרחיב פיו ולשונו בפירוש המשנה פ"ד דמסכת אבות על ההספקות שנותנין גם לתלמידים גם לרבנים. וגם כי נראה מדבריו שרוב חכמי התורה הגדולים שבאותו זמן או כלם היו עושים כן וגם פה אודא לטעמיה. והנה הוא ז"ל הביא שם ראיה מהלל הזקן [יומא ל"ה:] שהיה חוטב עצים ולומד. ואין משם ראיה שזה היה דוקא בתחלה למודו ולפי שהיה בזמנם אלפים ורבבות תלמידים אולי לא היו נותנין אלא למפורסמים שבהם או שכל מי שהיה אפשר לו שלא ליהנות היה עושה אבל כשזכה לחכמה ולמד דעת את העם התעלה על דעתך שהיה חוטב עצים. גם מה שהביא מר' חנינא בן דוסא [ברכות י"ז:] אינה ראיה שאם היה רוצה להתעשר לא היה צריך לשאול מבני אדם רק מן השמים היו נותנין לו כמוזכר בתעניות [כ"ה.] אבל הוא ז"ל לא רצה ליהנות מן העולם הזה ואין דברינו אלא ברוצים ליהנות מן העולם הזה אבל שלא באיסור. וקרנא [כתובות ק"ה.] שהיה מרויח שהיה בודק באוצרות יין הוא ראוי להתקיים אותה אומנות יפה היא ובלא טורח גדול. ואין ספק שמי שמחנו השם יתברך שיתפרנס ממלאכתו אסור לו ליטול ורב הונא דהוה דלי דוולא כבר פירש"י ז"ל שהיה דולה להשקות שדותיו ובזה אין גנאי גם כי כפי זה כבר היו לו קרקעות ולא היה צריך ליטול. והביא עוד ראיה ממה שאמרו במי שאחזו [ס"ז:] רב יוסף איעסק בריחייא רב ששת בכשורי אמר כמה

לצדו אפילו באותה העיר [א] אין מוליכין את הקטן אלא אם כן היה בנין בריא על גבי הנהר בנין שאינו ראוי ליפול במהרה: ז אחד מבני מבוי שביקש להעשות מלמד אפילו אחד מבני החצר אין יכולין שכניו למחות בידו. וכן מלמד תינוקות שבא חבירו ופתח בית ללמד תינוקות בצדו כדי שיבואו תינוקות אחרים לו או כדי שיבאו מתינוקות של זה אצל זה אינו יכול למחות בידו. שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

פרק שלישי

א בשלשה כתרים נכתרו ישראל. כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות. כתר כהונה זכה בו אהרן שנאמר והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם. [א] כתר מלכות זכה בו דוד שנאמר זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי. כתר תורה הרי מונח ועומד ומוכן לכל ישראל. שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. כל מי שירצה יבא ויטול. שמא תאמר שאותם הכתרים גדולים מכתר תורה הרי הוא אומר בי מלכים ימלוכו ורוזנים יחוקקו צדק בי שרים ישורו. הא למדת שכתר תורה גדול משניהם: ב אמרו חכמים ממזר ת"ח קודם לכהן גדול עם הארץ שנאמר יקרה היא מפנינים. מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים: ג אין לך מצוה בכל המצות כולן שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה אלא תלמוד תורה כנגד כל המצות כולן שהתלמוד מביא לידי מעשה. לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום: ד היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד תורה אם אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים לא יפסיק תלמודו. ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתלמודו: ה תחלת דינו של אדם אינו נידון אלא על התלמוד ואחר כך על שאר מעשיו. לפיכך אמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה בין לשמה בין שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה: ו מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי ולהיות מוכתר בכתר תורה. לא יסיח דעתו לדברים אחרים. ולא ישים על לבו שיקנה תורה עם העושר והכבוד כאחת. כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל. ולא עליך הדבר לגמור ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה ואם הרבית תורה הרבית שכר. והשכר לפי הצער: ז שמא תאמר עד שאקבץ ממון אחזור ואקרא. עד שאקנה מה שאני צריך ואפנה מעסקי ואחזור ואקרא. אם תעלה מחשבה זו על לבך אין אתה זוכה לכתרה של תורה לעולם. אלא עשה תורתך קבע ומלאכתך עראי ולא תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה: ח כתוב בתורה לא בשמים היא ולא מעבר לים היא. לא בשמים היא לא בגסי הרוח היא מצויה ולא במהלכי מעבר לים היא. לפיכך אמרו חכמים לא כל המרבה בסחורה מחכים. וצוו חכמים הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה: ט דברי תורה נמשלו כמים שנאמר הוי כל צמא לכו למים. לומר לך מה מים אינם מתכנסין במקום מדרון אלא נזחלין מעליו ומתקבצים במקום אשבורן כך דברי תורה אינם נמצאים בגסי הרוח ולא בלב כל גבה לב אלא בדכא ושפל רוח שמתאבק בעפר רגלי החכמים ומסיר התאוות ותענוגי הזמן מלבו ועושה מלאכה בכל יום מעט כדי חייו אם לא היה לו מה יאכל ושאר יומו ולילו עוסק בתורה: י כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא

א סמ"ג עשין יב. טור יו"ד סימן רמס:

לחם משנה

ממתא למתא וכמו שכתב הרב מהרי"ק ז"ל, ופירוש מתקנת יהושע בן גמלא לפי דעת רש"י אתי שפיר שרוצה לומר שקודם תקנת יהושע בן גמלא הוה ממטינן מפני שאין אנו יכולים לכוף ליקח כאן מלמד אבל אחר תקנת יהושע בן גמלא כיון דכייפינן ליה לא ממטינן ינוקא. אבל לפי רבינו נראה לכאורה דדין זה אפילו קודם תקנת יהושע בן גמלא היה שלא היו מוליכין ממלמד דלא דייק למלמד טוב וא"כ קצת קשה איך אמר מתקנת יהושע בן גמלא. ונראה ליישבו דקודם תקנת יהושע בן גמלא לא שייך לומר האי דינא כלל כיון דהכל היו מוליכים לירושלים אע"פ דאם אירע שלקח אחד מלמד אחד בעירו ודאי דהדין היה כן מ"מ לא היה נהוג ולכך לא שייך לאומרו קודם תקנתו אבל אחר תקנתו יש לאומרו. אי נמי דקודם תקנת יהושע בן גמלא אע"פ שלקח מלמד בעירו מ"מ היה ראוי שיוליכהו לירושלים למלמד שהוא טוב ממנו כיון שהיתה התקנה כך שהיו הכל מוליכין לירושלים והיה שם המלמד טוב אבל לאחר התקנה אין להוליך ממתא למתא:
ז אחד מבני מבוי. שם מבואר במשנה ובגמרא:
פ"ג א בשלשה כתרים וכו'. מימרא דר' יוחנן ביומא פ' בא לו כ"ג (דף ע"ב) שלשה זרים הן וכו'. ומה שלמד שהתורה גדול מכלם הוא משום דכיון שלמד שהוא גדול מהמלכות וכמו שפירש רש"י ז"ל א"כ ודאי שהוא גדול מן הכהונה דקי"ל מלך קודם לכהן גדול:
ה לפיכך אמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה וכו'. מימרא בפ' מקום שנהגו (דף נ') וכתבו התוס' דהיינו דוקא כשלומד להתכבד ע"מ שאקרא רבי וכו' אבל אם

הגהות מיימוניות

ב"ה ינוקי שראוי לשכור מלמד לפיכך לא ממטינן להו ממתא למתא אלא בני העיר יכולים לכוף זה את זה לשכור להן מלמד, ע"כ: [א] אבות דר' נתן, ובפרק בא לו הוא בלשון אחר אמר ר' יוחנן ג' זרין הן של מזבח ושל ארון ושל שלחן של מזבח זכה אהרן ונטלו של שלחן זכה דוד ונטלו של ארון עדיין מונח: [וצריך לבקש רחמים ממי שהחכמה שלו כדאיתא בנדה דף ע': ע"ש]:

מגדל עח

פ"ג בשלשה כתרים וכו' עד יבא ויטול. הכל ביומא פרק בא לו (דף ל"ב) ובמסכת אבות: שמא תאמר שאותן הכתרים כו' עד מכתר כהונה וכתר מלכות. סוף הניזקין (גיטין ס"ב) ופרק העוסק בתורה וביומא פרק בא לו (דף ע"ב): אמרו חכמים ממזר ת"ח. מסכת ע"ז פ"ק (דף י"ג) ובשילהי הוריות (דף י"ג): שנאמר יקרה היא מפנינים. מסכת הוריות פרק אחרון (שם): אין לך מצוה בכל המצות כולן כו' עד בכל מקום. פ"ק דמגילה (דף ג') ופ"ק דפיאה ירושלמי וכן נמי פ"ק דכ"ק בבלי (דף י"ז) מקשה תלמודא והאמר מר תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה, סוף פ"ק דקידושין (דף מ') ובכמה מקומות: היה לפניו עשיית עד ויחזור לתלמודו. סוף פ"ק דקידושין (שם) במעלות תלמוד היא אמורה ומימרא דאיסי בן יהודה גמרא מתניתין דמצות שהב: תחלת דינו של אדם עד שאר מעשיו. פ"ק דסנהדרין (דף ז') וסוף פ"ק דקדושין (דף מ'): לפיכך אמרו חכמים וכו' עד בא לשמה. פ' אחרון דמסכת הוריות וסוטה סוף פרק היה נוטל (דף כ"ב) ופ"ד דנזיר (דף כ"ג) ובכמה מקומות: מי שנשאו לבו עד והכבוד כאחד. מסכת אבות פרק העוסק בתורה: כך היא דרכה של תורה עד הרבית שכר. סוף פ' ששי דמסכת אבות: והשכר לפי הצער. מס' אבות פ' ה': שמא תאמר עד לעולם. פ"ב דמסכת אבות: אלא עשה תורתך קבע עד שמא לא תפנה. מסכת אבות פ"ב: כתוב בתורה לא בשמים עד לא מעבר לים. פרק כיצד מעבירין (דף נ"ה): לפיכך אמרו חכמים עד ועסוק בתורה. פ"ב דמסכת אבות: דברי תורה נמשלו למים עד כל גבה לב. פ"א דמסכת תעניות (דף ז'): אלא בדכא ושפל רוח עד מלבו. במסכת עירובין פרק כיצד מעברין (דף נ"ה): ועושה מלאכה בכל יום עד עוסק בתורה. פ"ק דמסכת אבות: כל המשים על לבו עד אמרו חכמים כל הנהנה עד הרבנות. פ"ד דמסכת אבות ופרק קונם יין:

ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה הרי זה חלל את השם ובזה את התורה וכבה מאור הדת וגרם רעה לעצמו ונטל חייו מן העולם הבא. לפי שאסור ליהנות מדברי תורה בעולם הזה. אמרו חכמים כל הנהנה מדברי תורה נטל חייו מן העולם. ועוד צוו ואמרו אל תעשם עטרה להתגדל בהן ולא קרדום לחפור בהן. ועוד צוו ואמרו אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וגוררת עון. וסוף אדם זה שיהא מלסטם את הבריות: יא [א] מעלה [א]גדולה היא למי שהוא מתפרנס ממעשה ידיו. ומדת חסידים הראשונים היא. ובזה זוכה לכל כבוד וטובה שבעולם הזה ולעולם הבא שנאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא שכולו טוב: יב [ב]אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן. ולא באלו שלומדין מתוך עידון ומתוך אכילה ושתיה. אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה. אמרו חכמים דרך רמז זאת התורה אדם כי ימות באהל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהלי החכמים. וכן אמר שלמה בחכמתו [ג]התרפית ביום צרה צר כחכה. ועוד אמר אף חכמתי עמדה לי חכמה שלמדתי באף היא

א טור יו"ד סי' רמו : ב כתובות קיא : ג ברכות סג . סמ"ג עשין סי' יב . טור יו"ד סי' רמו :

כסף משנה

כמה גדולה מלאכה שמחממת את בעליה. וכבר נזהר רש"י ז"ל מזה וכתב דלרפואה היו עושים כן בימות השלג להתחמם ולהזיע. ואיני מבין כוונת רבינו הלא נערים בען כשלו אף כי סומים כי רב ששת סומא היה כנראה באותה סוגיא ואיך היה נושא קורות וא"כ ע"כ י"ל כרש"י שהיה נושא משא בתוך ביתו ממקום למקום. ודחה שם רבינו ראית אמרם היתה כאניות סוחר לומר דהיינו דוקא כשהיו חולים. ולמה הדבר שר' אלעזר בר"ש אמרו [ב"מ פ"ד:] שהיה חולה אבל מ"מ אם כוונת הכתוב לכך מה משבח התורה הרי כל בעלי מומין אע"פ שלא יהיו בני תורה ממרחק יביאו לחמם כי הרואה עצמו בצער נודר כך לצדקה ונותנין אותו לעניים החולים וגם שר' אלעזר בידו היה לסלק היסורין מעליו כמוזכר בהפועלים וכיון שכן היה גורם לעצמו ליהנות מד"ת וא"כ מהו שטוען רבינו ואומר והמעשים אשר ימצאו בגמרא מאנשים בעלי מומין בגופן שאין תחבולה להם אלא לקחת ממון אחרים ואם לא מה יעשו הימותו זה לא נותה תורה אינה טענה דאיכא למימר שיסלקו יסוריהם מעליהם ולא ימותו. גם שמצינו בדברי חז"ל [כתובות ק"ה:] שלחת דורון לת"ח שהוא כאילו מקריב בכורים והביאו ראיה מאלישע כמוזכר פ' שני דייני גזירות וכן מצינו כשהיו הולכים לשאול לנביא היו נותנין לו דורון. ולפי פשט דברי רבינו גם דורון אסור לו לקבל דאל"כ למה נדחק בההוא פסוק דהיתה כאניה סוחר לימא התם בהורת דורון הוה. ומצינו ברבי יוחנן שהיה מפרנסו הנשיא כדאיתא בסוטה (פרק היה נוטל דף כ"א) גם בדברי קבלה מצינו כי ליושבים לפני ה' יהיה לאכול לשבעה וכו'. ובסוף הזרוע (חולין קל"ד:) אמרינן ההוא שקא דדינרי דאתא לבי מדרשא קדם ר' אמי וזכה בהם ופריך והיכי עביד הכי והא כתיב ונתן ולא שיטול מעצמו ומשני לעניים זכה בהם ואי בעית אימא אדם חשוב שאני כלומר ממונה ראש ישיבה דתניא והכהן הגדול מאחיו גדלהו משל אחיו. ופירש"י שקא דדינרי דינרי זהב שלחו ממקום אחר לבני הישיבה וודאי דר' אמי לא היה חולה דאי לא לימני הכי אלא בריא הוה ואפילו הכי זכה בהם ולא הוקשה להם למה נטלו אלא מפני שנטלו מעצמו הא לאו הכי שפיר דמי. ועוד דמשמע בפירוש דאדם חשוב אפילו ליטול מעצמו שרי. ומה שהביא להשתיק החולקין ממעשה דר' טרפון [נדרים ס"ב]. ודיונתן בן עמרם [ב"ב ח'.] אדרבה משם ראיה דאמר רבינו הקדוש שלא יכנס להתפרנס משלו אלא ת"ח ואם איתא שאסור היאך היה מכשילן לת"ח לתת להם מה שהוא אסור ועוד דלא מן השם הוא זה דודאי כל היכא שיש לו אסור לו ליהנות מדברי תורה וגם יש לו למעבד כל שלדקי דאפשר שאם יהנה יהיה בתורת עני וכההיא דיונתן בן עמרם. ויותר נראה לומר דכל שאין לו משרא שרי ליהנות ויונתן בן עמרם לפנים משורת הדין הוא דעבד וכמו שאמרו שמא יונתן בן עמרם תלמידך הוא שאינו רוצה ליהנות בכבוד תורה דמשמע דוקא יונתן הוא דלא הוי מתהני הא איהך הוו מתהנו דאי לאו הכי הל"ל שמא שום בן תורה הוא שאינו נהנה בכבוד תורה. ועוד דאם איתא דאסור היאך לא נמצא שום אחד שיעמיד דבריו על דין תורה אלא יונתן בן עמרם לבדו:

ופירוש המשניות שם באבות כך הם לדעתי ר' ישמעאל אומר הלומד על מנת ללמד כלומר שאין כוונת למידתו לשמה רק להתכבד בהיותו ראש ישיבה כמו שאמרו בפ' קונם [ס"ב.] לאהבה את ה' שלא תאמר אקרא כדי שיקראוני חכם אשנה כדי שיקראוני רבי או שאהיה זקן ויושב בישיבה, או שכוונתו ע"מ ללמד וליטול שכר כמי שלומד איזה אומנות מספיקים בידו ללמוד וללמד כפי כוונתו ולא יותר אבל הלומד ע"מ לעשות הוי לומד לשמה ומספיקים בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות כי כל אלה בכלל כוונתו כי לימוד התלמידים גם השמרו ממצות ל"ת ועשותו מצות עשה מעשה יאמר לו. בא ר' צדוק ואמר אל תטעה לומר כיון שאני רואה שגם ללומד ע"מ ללמד מספיקין בידו כפי כוונתו שאין בו עון אשר חטא אל תכוין לשום אחת מהכוונות הרמוזות בעל מנת ללמד. ובבחינת המכוין הנאת הכבוד אמר אל תעשם עטרה להתגדל בהם ובבחינת המכוין ללמוד כדי להתפרנס כמי שלומד אומנות אחר ולא קורדום לחפור בהם. ודע שמתי הכוונות אסורות שכך היה הלל אומר ודאשתמש בתגא חלף וכיון שהלל סתם דבריו הא למדת שכל הנהנה מדברי תורה איזה מין של הנאה שיהיה כלומר שלומד על מנת הנאת כבוד או הנאת פרנסתו נוטל חייו מן העולם. גם משנת הלל שהזכיר הכתובם בפ"א כך פירושו לדעתי הוא אמר תהלה הוי מתלמידיו של אהרן ומדלך העולם שההולכים בדרכים ישרים כאלה כוונתם לקנות שם או להרויח, כנגד מי שמכוין לקנות שם אמר נגד שמיה וכו'. וא"ת מי הכניסני בתגר זה אם למדתי לא אוסיף עוד כי אם אלמוד אולי אתכוין לקנות שם ואובד שמי וכשלא אוסיף לא אענש או אם שמעתי מאמר זה קודם שאלמוד לא אלמוד אמר ודלא מוסיף יסוף אע"פ שלמד כיון ששנה ופירש ה"ז קשה מכולם ודאי יסוף אבל אותו שלא רצה ללמוד חייב מיתה הוא ומ"מ אם יש לו זכות תולה לו ולכך שינה לומר בראשון יסוף ובשני חייב מיתה. וכנגד כוונת הרוצה הממון אמר ודאשתמש בתגא חלף וכאן נכללות כל הנאות ד"ת. וה"מ המכוין בתחלת למודו לכוונות האלה או שאפשר לו להתפרנס בלא שיטול שכר תלמודו אבל אם למד לשם שמים ואח"כ אי אפשר לו להתפרנס אם לא יטול שכר מותר. וזה נחלק לשלשה חלקים אם שיטול מאבות הבנים שכר ללמד בניו או ללמדו. ואם שיושב ולומד וכל הבא לקרבה אל המלאכה יקרבהו לתורה ולמצות. ואם שיושב ודן דין אמת לאמתו. וכל אלו החלקים למדנו היתרם מפ' בני דייני גזירות דאמרינן התם ת"ח המלמדין הלכות שחיטה והלכות קמיצה לכהנים נוטלים שכרם מתרומת הלשכה וכתבו התוספות דאע"ג דאמרינן בפ' אין בין המודר דשכר תלמוד אסור הכא שאני דכל שעה היו יושבים ולא היו עוסקין בשום מלאכה ולא היה להם במה להתפרנס והיה מוטל על הצבור לפרנסם. מדבריהם למדנו שלא אסרו שכר התלמוד אלא כשיש לו ממקום אחר כדי פרנסתו. ומכאן יש ללמוד לשני חלקים הראשונים שלפיכך היו נוטלים שכרן מתרומת הלשכה מלמדי הלכות שחיטה וקמיצה לכהנים לפי שהרי הם מהנים בזה לישראל עצמם שאם הכהנים לא ידעו היאך יקריבו קרבנות ישראל ה"נ אם אין גדיים אין תיישים ומי יורה שמועה ונמצאת ח"ו תורה בטלה מאליה וא"כ עליהם מוטל לפרנסם דה"ל כאילו מלמדים אותם בעצמם ושרי כמ"ש בשם התוספות. גם החלק השלישי נלמד ממה שאמרו בפ' הנזכר גוזרי גזירות כלומר דיינין שגוזרים גזירות שבירושלים נוטלים שכרם תשעים ותשע מנה מתרומת הלשכה. גם שם כתבו התוספות דטעמא לפי שלא היה להם ממה להתפרנס וכשם שהיו מגבין השקלים אפילו בע"כ כ"ש שמגבין בזמן הגליות כל מה שצריך להעמדת צבור ואלמלא כן ח"ו היינו כאובדים בענייו ואין לך צורך צבור גדול ממה שצריכין להעמיד ביניהם מורה לדק גם תלמידים ימלאו מקומו בהפרדו מן העוה"ז וכופין אלו לאלו על החקים הקבועים על כך. ואמרינן תו בגמרא אהא דגוזרי גזירות לא רצו מוסיפין להם לא רצו אמו ברשיעי עסקינן ומפרש רש"י ברשיעי שנוטלים שכר לדון יותר מכדי הייהם אלא לא ספקו אע"פ שלא רצו ליטול מוסיפין להם. הכלל העולה שכל שאין לו ממה להתפרנס מותר ליטול שכרו ללמד בין מהתלמידים עצמן בין מן הצבור. וכן מותר לו ליטול שכר מהצבור לדון או מהבעלי דינין אחר שמירת התנאים הנזכרים בהלכות סנהדרין. ואחרי הודיע ה' אותנו את כל זאת אפשר לומר שכוונת רבינו כאן היא שאין לאדם לפרוק עול מלאכה מעליו כדי להתפרנס מן הבריות כדי ללמוד אבל שילמוד מלאכה המפרנסת אותו ואם תספיקנו מוטב ואם לא תספיקנו יטול הספקתו מהצבור ואין בכך כלום. וזהו שכתב כל המשים על לבו וכו'. והביא כמה משניות מורות על שראוי ללמוד מלאכה ואפילו נאמר שאין כן דעת רבינו אלא כנראה מדבריו בפירוש המשנה קי"ל כל מקום שהלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג. וראינו כל חכמי ישראל קודם זמן רבינו ואחריו נוהגים ליטול שכרם מן הצבור וגם כי נודה שהלכה כדברי רבינו בפירוש המשנה אפשר שהסכימו כן כל חכמי הדורות משום עת לעשות לה' הפרו תורתך שאילו לא היתה פרנסת הלומדים והמלמדים מצויה לא היו יכולים לטרוח בתורה כראוי והיתה התורה משתכחת ח"ו ובהיותה מצויה יוכלו לעסוק ויגדיל תורה ויאדיר:

יב אדם כי ימות באהל וכו'. בסוף ברכות (ס"ג:) ובפ' ר"ע (שבת פ"ג):

שבכל

לחם משנה

אם לומד לקנטר בהא אמרי' נוח לו שלא נברא. וזה נראה מוכרח מכח קושית התוספות ולעפ"י שרבינו לא ביארו:

יב וכן אמר שלמה וכו'. ר"ל כשאתה מתרפה מדברי תורה ולא אתה עוסק בה כשיש לך צרות וצרות אז ודאי צר כחך כלומר אין דברי תורה מתקיימים בך:

וכל

מגדל עוז

וכל תורה שאין עמה מלאכה עד עון. פ' שני דמסכת אבות: וסוף אדם זה שיהיה מלסטם. פ' בן סורר ומורה (דף ע): מעלה גדולה למי שהוא מתפרנס עד לעולם שכולו טוב. באבות ובגיטין פ' מי שאחזו (דף ס"ז) ופ"ק דברכות (דף ח') ובכמה מקומות בתלמוד: אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עד עמדה לי. במסכת שבת (דף פ"ב) פרק ר' עקיבא ופ"ק דברכות (דף ג'):

הגהות מיימוניות

[ב] בריש כיצד מברכין ואספת דגנך נהוג בהן מנהג דרך ארץ ורבנן במסכת אבות יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ. ופירש רבינו תם דרך ארץ עיקר כדאמרינן בפ' החולץ מדקתני יחלקו יורשי הבעל עם יורשי האב ש"מ יורשי האב עיקר וקשה דכתיב ראה חיים עם אשה אשר אהבת ואשה אינה עיקר מהחיים. וי"ל דדרשינן מינה פ"ק דקידושין כשם שחייב להשיא לבנו אשה כך חייב ללמדו אומנות דחיים היינו אומנות ואשה עיקר מאומנות והא דתנן פרק בתרא דיומא מיתה ויוה"כ מכפרים עם התשובה ואמר יוה"כ לא בעי תשובה תשובה בעי יוה"כ ואפילו הכי אמר עם התשובה י"ל דהכי קאמר עם התשובה שעשה כבר בעינן יוה"כ דאין בא לומר שצריך שניהם. אי נמי להכי קאמר עם התשובה דהיא עיקר לגביה מיתה ועוד י"ל דאפילו לרבי דמהני יוה"כ מכרת מ"מ כפרה גמורה ליכא אלא בתשובה דא"כ למה נחרב הבית בעוונות כיון דיוה"כ מכפר חוץ משלשה דברים דפרישית לעיל. אבל רבינו אלחנן היה אומר דאדרבה עיקר הוא תורה חדא דאמר הכא ראשונים עשו תורתם קבע ומלאכתן עראי ונתקיימה בידן וה"נ אמר במסכת אבות במ"ח דברים שהתורה נקנית בהן במיעוט ד"א ותנן נמי כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה לידוק מעמה איפכא

גריוקא

שכל היגע בתורה בבה"מ וכו'. בירושלמי ריש פ' אין עומדין: וכל היגע בתלמודו בצנעה וכו'. ג"ז שם: וכל המשמיע קולו וכו' אבל הקורא בלחש וכו'. עירובין פרק כילד מעברין (דף נ"ד):

יג אין רנה של תורה אלא בלילה וכו'. [במדרש רבה שיר השירים על פסוק קווצותיו תלתלים]: חוט של חסד נמשך עליו וכו'. בריש ע"ז (דף ג':) וכל בית שאין נשמעין בו דברי תורה וכו'. בריש פרק חלק (סנהדרין לב.) מימרא דרבי אלעזר. ובספרי רבינו כתוב שנאמר כי דבר ה' בזה וכו' והוא טעות סופר דהא בגמרא לא מפיק ליה אלא מדכתיב תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהלו ואין שריד אלא תלמיד חכם דכתיב ובשרידים אשר ה' קורא. לפיכך יש למחוק בדברי רבינו שנאמר ולא מייתי קרא דיליף מיניה ר' אלעזר הכי. ובספר מוגה מצאתי שנאמר כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח, ומ"ש כי דבר ה' בזה רישא דמילתא היא, ומה שכתב זה שלא השגיח על דברי תורה וכו' נגריר בתריה. והכי איתא בהגדת חלק (סנהדרין צ"ט) נמרא האומר אין תורה מן השמים תניא כי דבר ה' בזה ר' נתן אומר כל שאינו משגיח על המשנה רבי נהוראי אומר כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק ריב"ק אומר כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה דומה לאדם שזורע ואינו קוצר. ובסוף פ"ק דחגיגה (דף ט') תנן אי זהו מעוות שאינו יכול לתקון זה ת"ח שפירש מן התורה: כל המבטל את התורה מעושר וכו'. במס' אבות:

פ"ד א אין מלמדין וכו' או לתם. כלומר שאין ברור לנו אם הוא טוב אם לאו. ולמד כן מדאמרינן פרק תפלת השחר (ברכות כ"ח) שהיה ר"ג מכריז כל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס לבית המדרש ואסיקנא התם שלא הסכימו על ידו:

כל השונה לתלמיד שאינו הגון וכו'. מימרא דרבי זירא בחולין פ' הזרוע (דף קל"ג):

אם הרב דומה למלאך וכו'. פרק אלו מגלחין (מ"ק ט"ז) גבי ההוא צורבא מרבנן דהוו צריכי ליה רבנן והוו סנו שומעניה ושמתיה רב יהודה:

ב כיצד מלמדין וכו' ולא ישב הרב וכו'. פ' אלו מגלחין (שם) דוד הוה יתיב אארעא ומתני להו לרבנן, ר"פ הקורא עומד (מגילה כא) אמר רב יהודה אמר רב מנין

היא עמדה לי. אמרו חכמים ברית כרותה שכל היגע בתורתו בבית המדרש לא במהרה הוא משכח. וכל היגע בתלמודו בצנעה מחכים שנאמר ואת צנועים חכמה. וכל המשמיע קולו בשעת תלמודו תלמודו מתקיים בידו. אבל הקורא בלחש במהרה הוא שוכח: **יג** אף על פי שמצוה ללמוד ביום ובלילה אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה. לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחד מהן בשינה ואכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בהן אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה. אמרו חכמים אין רנה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רוני בלילה. וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד נמשך עליו ביום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי תפלה לאל חיי. [א]וכל בית שאין נשמעים בו דברי תורה בלילה אש אוכלתו שנאמר כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח. כי דבר ה' בזה זה שלא השגיח על דברי תורה כל עיקר. וכן כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק או שקרא ושנה ופירש להבלי עולם והניח תלמודו וזנחו הרי זה בכלל בוזה דבר ה'. אמרו חכמים כל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני וכל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר. וענין זה מפורש הוא בתורה הרי הוא אומר תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל ועבדת את אויביך. ואומר למען ענותך להטיבך באחריתך:

פרק רביעי

א אין [א]מלמדין תורה אלא לתלמיד הגון נאה במעשיו. או לתם. אבל אם היה הולך בדרך לא טובה מחזירין אותו למוטב ומנהיגין אותו בדרך ישרה ובודקין אותו ואחר כך מכניסין אותו לבית המדרש ומלמדין אותו. אמרו חכמים כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאילו זרק אבן למרקולים שנאמר כצרור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד. אין כבוד אלא תורה שנאמר כבוד חכמים ינחלו. וכן הרב שאינו הולך בדרך טובה אע"פ שחכם גדול הוא וכל העם צריכין לו אין מתלמדין ממנו עד שובו למוטב. שנאמר כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא. אמרו חכמים אם הרב דומה למלאך ה' צבאות תורה יבקשו מפיהו אם לאו אל יבקשו תורה מפיהו: **ב** כיצד מלמדים. הרב יושב בראש [ב]והתלמידים מוקפים לפניו כעטרה כדי שיהו כלם רואים הרב ושומעים דבריו. ולא ישב הרב על הכסא ותלמידיו על הקרקע אלא או הכל על הארץ או הכל על הכסאות. ובראשונה היה הרב יושב והתלמידים עומדים ומקודם חורבן בית שני נהגו הכל ללמד

א טור יו"ד סימן רמו: ב תענית ז. טור יו"ד סי' רמז: ג טור יו"ד סי' רמו:

לחם משנה

יג וכל העוסק בתורה וכו'. פ"ב דחגיגה: כי דבר ה' בזה זה שלא השגיח על דברי תורה כל עיקר. בפ' חלק (דף צ"ט) תניא היה ר"מ אומר הלומד תורה ואינו מלמדה זהו כי דבר ה' בזה ר' נתן אומר וכו' (עיין בכ"מ בד"ה וכל בית וכו'). ורבינו הביא כאן הב' סברות של ר' נתן ור' נהוראי ור' יהושע בן קרחה, ור' יהושע אפשר שהוא לפי דבריו שקרא ושנה ופירש וכו' אבל סברת ר"מ לא הזכיר ועוד סברא אחרת אשר יש שם ואין משם בזה כיון דלא הלכתא לן כלל לענין דינא: זה שלא השגיח וכו'. ר"ל שאינו לומדם מפני שהם נבזים בעיניו: וכן כל שאפשר וכו'. ר"ל שאינו עושה כן מפני שאינו משגיח אלא מפני שאינו רוצה לעסוק בתורה שהוא עמל:

פ"ד א אין מלמדין תורה אלא לתלמיד הגון נאה במעשיו או לתם וכו'. פי' תם ר"ל שאינו ידוע לנו אם הוא טוב או רע ונלמד כן מפ' תפלת השחר דאמרינן התם (דף כ"ד) תנא אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס וכו' שהיה ר"ג מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כברו וכו'. ונראה ודאי ששומר הפתח היה שם מפני שלא היה מניח ליכנס לשום תלמיד אלא א"כ כן היו בודקים אותו תחילה אם היה תוכו כברו לא היה נכנס שזה נקרא נהעב כמו שאמרו בפרק בא לו כהן גדול (דף ע"ב) ואותו היום סלקוהו לשומר הפתח והיו נכנסים התלמידים בלא בדיקה ואע"ג דלא ידעינן ביה אי תוכו כברו ואי לא וא"כ למדנו משם דלאתם מלמדין, וכן ביאר הרב מוהרי"ק ז"ל אלא שדבריו סתומים ואני באמרתים: וכן הרב שאינו הולך בדרך טובה וכו'. מימרא דר' יוחנן הובאה בפרק אלו מגלחין (דף י"ז) ובהרבה מקומות בגמרא ובחגיגה פ' אין דורשין (דף ט"ו) הקשו ור"מ היכי גמר תורה מפומיה דאחר והאמר רבה בר בר חנה אמר ר"י מאי דכתיב כי שפתי כהן ישמרו דעת וכו' ותירצו אמר ריש לקיש ר"מ קרא אשכח ודרש הט אזנך ושמע דברי חכמים ולבך תשית וכו' ר' חנינא אמר מהכא שמעי בת ורא' והטי אזנך וכו' א"כ קשו קראי אהדדי לא קשיא הא בגדול הא בקטן משמע דבגדול היודע ליזהר יכול ללמוד ממנו. וא"כ קשה למה לא חלק רבינו בין גדול לקטן כמו שחלקו בגמרא. וכי תימא דבזמן הזה כולם נקראים קטנים לענין זה ולכך סתם רבינו מ"מ קשה שרבינו אינו אומר הדינים הנוהגים בזמן הזה בלבד אלא הדינים שינהגו בכל זמן אפילו אחר ביאת משיחנו בע"ה וא"כ היה לו לפרש. ונראה שרבינו מפני שראה מימרא דר' יוחנן שהובאה בהרבה מקומות בסתם ולא חלקו בין גדול לקטן גם הוא לא חלק, והא דאמרינן בחגיגה סובר רבינו דלא נאמר זה אלא להת סברא לר"מ בלבד אבל אין הדבר כן ורא'יה לדבר שבשתירצו ריש לקיש אמר ר"מ קרא אשכח ודרש ואם היה הדבר מוסכם לא היה לו לומר אלא הא איכא קרא אחרינא ומדקאמר ר"מ קרא אשכח וכו' משמע דהכונה לומר סברתו של ר"מ היא זאת ואנן לא סבירא לן הכי דכבר חלקו עליו חבריו:

ב כיצד מלמדין הרב יושב בראש וכו'. בריש פ"ג דמגילה (דף כ"א) אמר רבי אבהו מנין לרב שלא ישב על גבי מטה וישנה לתלמידיו על גבי קרקע שנאמר ואתה פה עמוד עמדי. עוד שם ת"ר מימות משה ועד ר"ג לא היו למדין תורה אלא מעומד משמת ר"ג ירד חולי לעולם והיו למדין תורה מיושב ע"כ. ורבינו כתב שמתחלה הרב היה יושב והתלמידים עומדין, וקשה דאיך אפשר לומר כן דממימרא דרבי אבהו משמע שצריך שיהיו הרב והתלמידים שוין מקרא דואתה פה עמוד עמדי דהכי משמע ליה קרא

משנה למלך

פ"ד ב כיצד מלמדין הרב יושב בראש והתלמידים מוקפין לפניו כעטרה כו': (א"ס מה שיש לפלפל בדברי רבינו ודברי הרב פרישה והלח"מ על זה הכל נתבאר באר היטב בדרשות הרב המחבר ז"ל הנקרא פרשת דרכים שנדפס מחדש יע"ש בדרך עניים (דף ל"ס ע"א) ויאירו עיניך):

הגהות מיימוניות

ודיקא דהחולץ ליתא דלא דייק התם אלא ממשנה יתירה דקתני יחלקו יורשי הבעל וכו' ולא קתני יחלקו סתמא ועוד דלישנא דתלמוד תורה דרך ארץ לא אתי שפיר אי לא קתני עם שאם היה אומר בלא עם דרך ארץ הייתי אומר או זה או זה קאמר, ע"כ:

מגדל עוז

אמרו חכמים ברית עד ואת צנועים. בירושלמי ריש פרק אין עומדין (דף מ"א): כל המשמיע עד ודברי חכמים. פרק כיצד מעברין (דף נ"ד): אין רנה של תורה. מסכת עירובין פ' סדר (דף ס"ה): וכל העוסק בתורה עד שירה עמי. מימרא דריש לקיש היא כפ"ק דמסכת ע"ז (דף ג'): וכל בית שאין דברי תורה. פרק חלק (דף צ"ב) היא מימרא דרבי אלעזר מדכתיב כל חשך וכו':

כי דבר ה' בזה עד בוזה דבר ה'. בסנהדרין פרק חלק (דף צ"ט): אמרו חכמים כל המבטל כו' עד מעושר. פ"ד דמס' אבות: וענין זה מפורש כו' עד סוף הפרק. במדרש בכמה מקומות:

פ"ד אין מלמדין עד ומלמד אותו. פ' אלו הן הגולין (מכות י'): אמרו חכמים כל השונה לתלמיד שאינו הגון עד ינחלו. פרק חלק ופ' הזרוע והלחיים (דף קל"ג) וכמה מקומות: וכן הרב שאינו הולך כו' עד אל יבקשו תורה מפיהו. פרק אלו מגלחין ובהרבה מקומות מכיא אותו: כיצד מלמדין כו' עד את דבריו ולא ישב הרב עד וכן יושבין. פ' הקורא את המגילה (דף כ"א):

ללמד לתלמידים והם [א] יושבים: **ג** אם היה מלמד מפיו לתלמידים מלמד. ואם היה מלמד על פי מתרגם [המתרגם] עומד בינו ובין התלמידים והרב אומר למתרגם והמתרגם משמיע לכל התלמידים. וכשהם שואלין למתרגם הוא שואל לרב והרב משיב למתרגם והמתרגם משיב לשואל. ולא יגביה הרב קולו יותר מקול המתרגם. ולא יגביה המתרגם קולו בעת ששואל את הרב יותר מקול הרב. *אין המתרגם רשאי לא לפחות ולא להוסיף ולא לשנות אלא אם כן היה המתורגמן אביו של חכם או רבו. אומר הרב למתורגמן כך אמר לי רבי או כך אמר לי אבא מרי. וכשאומר המתורגמן הדברים לעם אומר בשם [ב] החכם ומזכיר שמו של אבי הרב או של רבו ואומר כך אמר רבנא פלוני אע"פ שלא הזכיר הרב שמו של חכם שאסור לקרות לרבו או

השגת הראב"ד

*אין המתרגם רשאי לא לפחות ולא להוסיף ולא לשנות אלא אם כן היה המתורגמן אביו של חכם או רבו. א"א דבר זה מקרה חדש היה והוא רב שעמד תורגמן לר' שילא במסכת יומא ושנה והוסיף שהיה גדול ממנו:

כסף משנה

מנין לרב שלא ישב ע"ג מטה וישנה לתלמידיו ע"ג קרקע שנאמר ואתה פה עמוד עמדי. וכתב הר"ן ומקשו הכא והא אמרינן בפ' השוכר את הפועלים (ב"מ פ"ד:) דר"ג וריב"ק הוו יתבי אספסלי ורבי אלעזר בר"ש ורבי הוו יתבי קמייהו אארעא. ובפ"ק דסנהדרין (דף י"ז) נמי אמרינן ביבנה הוו ארבעה ושמעון התימני היה דן לפניהם בקרקע ואף בימי דוד אמרינן במ"ק (דף ט"ז:) עירא היאירי הוה מתני לישראל ע"ג כרים וכסתות ודוד לא קביל עליה אלא אארעא. יש לומר כי היכי דמהדרינן בגמרא רכות מעומד קשות מיושב ה"נ בשמועות קשות היו יושבין אספסלי אבל היו יושבים בקרקע עם תלמידיהם לא היו יכולין לעיין בהם היטב. אי נמי כאן קודם שהגיעו לכלל סמיכה כאן לאחר שנסמכו דהתם ראוי לרב לחלוק להם כבוד עכ"ל:

ג ולא יגביה הרב קולו וכו' ולא יגביה המתרגם קולו וכו'. ברייתא ר"פ שלשה שאכלו (ברכות מ"ה) אין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא ואם אי אפשר למתרגם להגביה קולו כנגד הקורא ימעך הקורא קולו ויקרא: ומה שכתב ולא יגביה המתרגם קולו בעת ששואל את הרב דמשמע דבעת שהוא מדבר לעם הרשות בידו להגביהו, למד כן מדאמרינן קודם הך ברייתא מנין שאין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא שנאמר משה ידבר והאלהים יעננו בקול בקולו של משה ומשמע לרבינו דמדקאמר יעננו משמע שהיה שואל להשי"ת והשי"ת היה משיבו ואז דוקא קאמר שלא יגביה קולו יותר מן הקורא אבל כשהוא אומר הדברים לעם יגביה קולו כל מה שירצה כדי להשמיעם:

אין המתרגם רשאי לא לפחות ולא להוסיף וכו' אלא אם כן היה אביו או רבו. כתב הראב"ד ז"ל דבר זה מקרה חדש היה והוא רב שעמד תורגמן לר' שילא במסכת יומא ושינה והוסיף שהיה גדול ממנו, עכ"ל. ואני אומר שאם רבינו הביא ראיה מהם

מהם **אין** זו השגה שרבינו צריך לכתוב כל מה שיקרה בין חדש בין שאינו חדש, **אלא אי** קשיא הא קשיא לפי שאין שם מוזכר אביו והיכא למימר דוקא מי שהוא גדול ממנו בחכמה אפשר שיפחות ויוסיף אבל אם אינו גדול ממנו בחכמה אף אם הוא אביו למה יפחות או יוסיף. ועוד קשה לי דמשמע מדברי רבינו דדוקא רבו אבל אם אינו רבו אף אם הוא גדול ממנו בחכמה אינו יכול לפחות או להוסיף ובלאו מעשה רב לא היה רבו דרבי שילא ואפי' הכי שינה. ועוד דמשמע מהתם שלא הכיר רבי שילא את רב שאילו הכירו לא היה מעמידו למתורגמן ומדברי רבינו נראה שאפילו מכירו יכול להעמידו שהרי אביו או רבו ודאי ניכרים לו הם. אבל רבינו הוציא דברים אלו מהירושלמי בפרק הקורא את המגלה עומד דהכי איתא התם תורגמן שהוא עומד לפני חכם אינו רשאי לא לשנות ולא להוסיף אלא א"כ היה אביו או רבו. והכי איתא בתוספתא כתבה הרי"ף בסוף מגלה ואע"פ שממה שכתב הר"ן שם נראה שהוא מפרש אלא א"כ היה החכם אביו של מתורגמן או רבו משום דאין אדם מתקנא בבנו ותלמידו, רבינו לא משמע ליה הכי אלא היה המתורגמן אביו או רבו של חכם קאמר. והראב"ד נראה שהיה מפרש הירושלמי והתוספתא כפירוש הר"ן ולפיכך השיג על רבינו שזה מקרה חדש שהגדול יתרגם לקטן ולא נמצא אלא פעם אחת בההיא דרבי שילא ואף גם שם לא היה אביו ולא רבו אלא גדול ממנו וא"כ לא הוה ליה להרמב"ם לכתוב אם היה המתורגמן אביו או רבו ואפילו גדול ממנו לא הוה ליה לכתוב כיון שלא נמצא אלא פעם אחת במקרה שלא הכירוהו. ורבינו תשובתו בגלל שהוא מפרש הירושלמי והתוספתא דאם היה המתורגמן אביו או רבו של חכם קאמר: ומה שכתב רבינו אומר הרב למתורגמן כך אמר לי רבי וכו'. ברייתא פ"ק דקידושין (דף ל"א):

הרב

לחם משנה

קרא וא"כ איך אפשר שהרב יושב והתלמידים עומדין דאם כן אינם שוים והוא נגד הכתוב, ועוד מאין ראה רבינו בברייתא שהרב יושב והרי בברייתא אמרו סתם למדין מעומד ולמה פירש הוא כן. ונראה שרבינו ראה שאמרו שם בגמרא עוד כתוב אחד אומר ואשב בהר וכתוב אחד אומר ואנכי עמדתי בהר אמר רב עומד ולומד יושב ושונה, ע"כ. ונראה שרבינו אינו מפרש כפירוש רש"י ז"ל אלא הוא מפרש כך עומד ולומד כלומר כשהוא לומד מהקב"ה היה בעמידה אבל כשהוא שונה לתלמידים היה יושב א"כ ודאי מכאן למדנו שכשאמר בברייתא היו למדין מעומד ר"ל שהתלמידים היו מעומד והרב יושב, ואם תאמר עדין תקשי לן מימרא דרבי אבהו י"ל שרבינו מתרץ לה בתרי גווני ונאמר דאיירי בתלמידים סמוכים כמו שכתב הר"ן דראוי להם לחלוק כבוד. אבל זה נראה לי דוחק בדבריו דא"כ מה שכתב הוא ולא ישב הרב על הכסא ותלמידיו על הקרקע איירי בסמוכים ומה שכתב בראשונה הרב יושב והתלמידים כו' איירי בתלמידים שאינם סמוכים וזה דוחק בדבריו דרישא דלישניה לא איירי במאי דאיירי סיפא. לכך נראה לי באופן אחר והוא דהוא סבור ודאי דקרא דואתה פה עמוד עמדי משמע ודאי שיהיו הרב והתלמידים שוים וכמ"ש רבי אבהו שלא יהא הוא וכו' והתלמידים על הקרקע וכו' ואפילו הכי התלמידים מעומד והרב מיושב משום דמה שהוא יושב אינו למעלתו אלא מפני שצריך להבין להם ואין דעתו מיושבת לערוך הדברים ולהבינם אלא א"כ הוא יושב וא"כ אין זו מעלה לו אבל כשהוא יושב והתלמידים יושבים והוא על הכסא ותלמידיו על הקרקע ודאי הוא מעלה לו ופחיתות לתלמידים ועל זה נאמר ואתה פה עמוד עמדי:

ג ולא יגביה הרב קולו וכו'. בריש פ' שלשה שאכלו אמר רבי שמעון מנין שאין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא שנאמר משה ידבר והאלהים יעננו בקול שאין ת"ל בקול ומה ת"ל בקול בקולו של משה, ע"כ. ונראה שמכאן למד רבינו הדין למתורגמן ולרב כמו שכתב מהרי"ק ז"ל. ומה שאמר בעת ששואל את הרב כתב מוהרי"ק ז"ל שדקדק כן מדמייתי לה מדכתיב והאלהים יעננו בקול משמע [שמשה] היה שואל להש"י והש"י היה משיבו, ע"כ. ויש לי תימא בדברי רבינו דכיון שהוא סבור דוקא בעת ששואל את הרב הוא שלא יגביה קולו אבל כשאומר לעם יגביה קולו א"כ במתרגם בתורה וקורא בתורה שאמרו בגמרא שהמתרגם בתורה לא יגביה יותר מהקורא אמאי לא יגביה והא ודאי מתרגם לעם הוא אומר כדי שיבינו העם כמו שכתב הוא ז"ל בפרק עשירי מהלכות תפלה ואם כן אמאי לא יגביה קולו הא מקרא לא מוכחינן אלא דלא יגביה בעת ששואל אבל כשאומר לעם לא. ועוד קשה לפי דעת רבינו היך יתרץ הקושיא שהקשו תוספות דהיכי מייתי ראיה ממשה דהתם הקב"ה היה הקורא ומשה היה מתרגם ואין אנו לומדים משם אלא שאין הקורא רשאי להגביה קולו יותר מהמתרגם. ותירוץ רב אלפס ז"ל לא שייך לדעת רבינו שרב אלפס ז"ל מתרץ דבקולו של משה ר"ל בקולו של משה שהיה משמיע לעם כמו שפירשו בתוס' ודעתו של רבינו לא כך הוא וכמו שכתב הרב מהרי"ק ז"ל. ונראה שרבינו לא רצה לפרש כפירוש המפרשים דבקולו של משה ר"ל בקול שהיה משה משמיע לעם דודאי דאין זו סברא לומר שהשי"ת היה מגביה קולו כמשה כיון שהעם לא היו מבינים קולו כלל ובשלמא קורא בתורה ומתרגם העם מבינים דברי שניהם ולכך לא יגביהו קולם זה יותר מזה אבל הכא מאי סברא איכא. ועוד דלפי זה א"כ בכל רב ותורגמן צריך שהתורגמן לא יגביה קולו יותר מהרב וזה אינו אמת דהא ודאי האמורא שהיו מעמידים בגמרא מפני שהרב היה אומר לו הדברים בלחש והוא היה אומרם בקול רם וכמו שמבואר זה בכמה מקומות בגמרא וכמו שאמרו בפ"ק דסנהדרין (דף ז') גבי מתורגמניה דריש לקיש גבי דיינא דאוקימו דלא גמיר דגהין המתורגמן לשמוע מאי דלחיש ליה משמע דהדרך היה כן, ועוד מפני טעם אחר לא רצה לפרש כפירוש המפרשים ז"ל והוא מה שכתב מוהרי"ק ז"ל דיעננו משמע שהיה שואל להשי"ת כו' לכך מפרש הוא ז"ל דהכי קא מייתי ראיה דכי היכי דהתם מצינו דבעת שמשה היה שואל להש"י היה הקב"ה משיב לו בקולו כלומר כשמשה היה מגביה קולו היה הקב"ה מגביה וכשמשה ממעך הקול הקב"ה ממעכו אם כן ודאי דמסתמא משה לא היה קולו שוה בכל השאלות על אופן אחד דאין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מהקורא א"כ משמע ודאי שבכל מקום שאנו יכולים להשוות קול הקורא והמתרגם אנו משוים זולת היכא דאיכא סבה למתרגם להגביה קולו יותר דאז ודאי לא דמי להשי"ת וממשה דהתם בעת ששואל משה להשי"ת לא היה סבה למשה להרים קול מפני שמשה לא היה מדבר אז לעם א"כ למדנו דבקורא בתורה ומתרגם בתורה דאין סבה למתרגם להרים הקול יותר מהקורא שהרי העם צריכין שישמעו קול הקורא לצאת ידי חובתם שאם שמעו קול המתרגם לא יצאו ידי חובתם וא"כ ודאי שלא יגביה המתרגם יותר מהקורא אבל המתורגמן והרב שהוא דורש לעם אזי ודאי כיון שיש סבה למתרגם להגביה שהרי העם צריכים לשמוע ולהבין ממנו אבל לרב אין צריכים העם להבין אז ודאי יגביה המתרגם קולו יותר מהרב מפני שיש סבה. אבל כשהמתרגם שואל לרב ודאי שאז לא יגביה קולו מפני שאז אין סבה להגבהת קולו מפני שאינו משמיע אז לעם כלל והוי אז דומיא דמשה כששואל להש"י והשתא אתי שפיר לשון רבינו שכתב שהמתורגמן יגביה קולו בעת שאומר לעם: **אין** המתורגמן רשאי לא לפחות ולא להוסיף ולא לשנות וכו'. ירושלמי פ' הקורא עומד כלשון רבינו. והראב"ד ז"ל בהשגות השיג על רבינו דלמה לי רבו אפילו גדול ממנו לבד רשאי להוסיף והביא ראיה ממעשה

מגדל עוז

אם היה הרב מלמד עד משיב לשואל ולא יגביה הרב עד מקול הרב. פרק שלשה שאכלו (דף מ"ה): אין המתורגמן רשאי וכו' אלא אם כן היה אביו או רבו: **השיב** עליו הראב"ד ז"ל דבר זה חדש והוא רב שעמד תורגמן לר' שילא ושנה והוסיף מפני שהיה גדול ממנו עכ"ל: **ואני** אומר אמת שזה כי הוא חדוש ויתר הוא וכדבריו של ר"מ ז"ל פ"ק דקדושין (דף ל"א) דגרסינן בשמעתין דכבוד אב ואם ת"ר חכם משנה שם אביו ושם רבו ותורגמן אינו משנה שם אביו ולא שם רבו ושייליה אבוה דמאן אילימא אבוה דתורגמן אטו תורגמן לאו בר חיובא הוא ופרקינן אמר רבה בר רב הונא לא שם אביו של חכם ושם רבו של חכם כי הא דמר בר רב אשי הוה יתיב בפירקא איהו אמר אבא מרי ואמורא אמר רבנא אשי ע"כ. ולכך גמר ר"מ ז"ל בפסק הזה שהתורגמן אומר רבנא פלוני והוסיף לפרש אע"פ שלא הזכיר שמו שאסור לקרות לאביו או לרבו בשמו עכ"ל. וזה מפורש פרק חלק (דף נ"ט) אדכתיב כי דבר ה' בזה. מעתה ראה גם אתה לשון הברייתא שנשנית בלשון משנה לאשמועינן זה החדוש כי בזה יכול לשנות לא לד"א. ומה שהקשה הראב"ד ז"ל מעובדא דרבי שילא אדרבה סיוע הוא לר"מ ז"ל דדוקא משום שהיה גדול [illegible] כלומר דבר פשוט הוא כמו המקרה שהכל יודעים [illegible]

הגהות מיימוניות

[א] בהקורא את המגילה ת"ר מימות משה עד ר"ג היו לומדין תורה מעומד משמת ר"ג היו לומדין תורה מיושב, ע"כ: [ב] בירושלמי דשבת פ"ק גרס אם אתה יכול לשלשל השמועה עד משה שלשל ואם לאו או תפוס ראשון ראשון או אחרון אחרון ומה טעם והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' עד יום אשר עמדת לפני ה', ע"כ:

כסף משנה

ד הרב שלמד וכו' אלא חוזר ושונה. ברייתא כיצד מעברין (עירובין נ"ד:):
ה אין הביישן למד ולא הקפדן מלמד. פרק שני דמסכת אבות: בד"א וכו' עד במהרה. פשוט הוא: ומה שכתב זרוק מרה בתלמידים. בפרק הנושא (כתובות ק"ג):
ו אין שואלים את הרב כשיכנס וכו'. תוספתא דסנהדרין פרק שביעי: ואין שואלים את הרב מענין אחר. בריש שבת (דף ג') דאמר ליה ר' חייא לרב כי קאי רבי בהאי מסכתא לא תשייליה במסכתא אחריתא דלמא לאו אדעתיה דאי לאו דרבי גברא רבה הוא כספתיה דמשני לך שנויא דלאו שנויא כלומר ואת מקשה לו והוה מכסיף: ויש לרב להטעות וכו'. בכמה מקומות בגמרא ורבה להדודי לאביי הוא דעבד:
ז אין שואלים מעומד וכו'. [כ"ז עד ולא ישאל בענין יותר מג' הלכות, בתוספתא דסנהדרין פ"ז]: ואין שואלים את הרב אלא בענין שהם קורין בו. כלומר דלעיל אמר שלא ישאל את הרב רק באותו נושא שלומדים שאם לומדים דיני שבת אל ישאלנו בדיני יו"ט והשתא קאמר שאפילו באותו נושא עצמו אין שואלים אלא בענין שהם לומדים כלומר שאם עסוקים בדיני הוצאה מרשות לרשות אל ישאלנו הבית שנשברה מה תקנה יעשו בשבת אף אם הכל מדיני שבת. על מה שאמר רבינו או בשתי תשובות כתוב בספר הבתים שהרב לא הזכיר בתחלה תשובות ויראה לי שחסר מן הספר. ולשון ההלכות אחד שואל ואחד אומר שלא לשאול נזקקין לשואל והשואל מעשה צריך שיאמר מעשה אני שואל. ויראה שזה שאומר שלא לשאול רצונו שלא ישאלנו אלא שרוצה להשיב במה שהם עסוקים, עכ"ל:
ט אין ישנים בבית המדרש. במגלה פרק בני העיר (דף כ"ח.) שאלו את ר' זירא במה הארכת ימים ואחד מהדברים שאמר להם שלא ישן בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת עראי: וכל המתנמנם וכו'. מימרא דרבי זירא פרק בן סורר ומורה (סנהדרין ע"א:): אין מסיחין וכו'. אפילו מי שנתעטש וכו'. ברכות סוף פרק אלו דברים: וקדושת בית המדרש וכו'. פשוט פרק בני העיר (מגילה כ"ו):
כשם

או לאביו בשמו: ד הרב שלמד ולא הבינו התלמידים לא יכעוס עליהם וירגז [ג] אלא חוזר ושונה הדבר אפילו כמה פעמים עד שיבינו עומק ההלכה. וכן לא יאמר התלמיד הבנתי והוא לא הבין אלא חוזר ושואל אפילו כמה פעמים. ואם כעס עליו רבו ורגז יאמר לו רבי תורה היא וללמוד אני צריך ודעתי קצרה: ה לא יהיה התלמיד בוש מחביריו שלמדו מפעם ראשונה או שניה והוא לא למד אלא אחר כמה פעמים. שאם נתבייש מדבר זה נמצא נכנס ויוצא לבית המדרש והוא אינו למד כלום. לפיכך אמרו חכמים הראשונים אין הביישן למד ולא הקפדן מלמד. במה דברים אמורים בזמן שלא הבינו התלמידים הדבר מפני עומקו או מפני דעתן שהיא קצרה. אבל אם ניכר לרב שהם מתרשלין בדברי תורה ומתרפין עליהן ולפיכך לא הבינו חייב לרגוז עליהן ולהכלימן בדברים כדי לחדדם. וכענין זה אמרו חכמים °זרוק מרה בתלמידים. לפיכך אין ראוי לרב לנהוג קלות ראש לפני התלמידים ולא לשחוק בפניהם ולא לאכול ולשתות עמהם כדי שתהא אימתו עליהן וילמדו ממנו במהרה: ו אין שואלין את הרב כשיכנס למדרש עד שתתישב דעתו עליו. ואין התלמיד שואל כשיכנס עד שיתישב וינוח. ואין שואלין שנים כאחד. ואין שואלין את הרב מענין אחר אלא מאותו הענין שהן עסוקין בו כדי [ד] שלא יתבייש. ויש לרב להטעות את התלמידים בשאלותיו ובמעשים [ס] שעושה בפניהם כדי לחדדן. וכדי שידע אם זוכרים הם מה שלמדם או אינם זוכרים. ואין צריך לומר שיש לו רשות לשאול אותם בענין אחר שאין עוסקין בו כדי לזרזם: ז אין שואלין מעומד ואין משיבין מעומד ולא מגבוה ולא מרחוק ולא מאחורי הזקנים. ואין שואלין הרב אלא בענין שהן קורין בו. ואין שואלין אלא מיראה. ולא ישאל בענין יותר משלש הלכות: ח שנים ששאלו. שאל אחד כענין ושאל אחד שלא כענין נזקקין לענין. מעשה ושאינו מעשה נזקקין למעשה. הלכה ומדרש נזקקין להלכה. מדרש ואגדה נזקקין למדרש. אגדה וקל וחומר נזקקין °לקל וחומר. קל וחומר וגזירה שוה נזקקין לקל וחומר. היו השואלין שנים אחד חכם ואחד תלמיד נזקקין לחכם. תלמיד ועם הארץ נזקקין לתלמיד. שניהם חכמים שניהם תלמידים שניהם עמי הארץ שאלו שניהם בשתי הלכות או בשתי תשובות או בשתי שאלות שני מעשים. הרשות ביד המתרגם מעתה: ט אאין ישנים בבית המדרש וכל המתנמנם בבית המדרש חכמתו נעשית קרעים קרעים. וכן אמר שלמה בחכמתו וקרעים תלביש נומה. ואין משיחין בבית המדרש אלא בדברי תורה בלבד. אפילו מי שנתעטש אין אומרים לו רפואה בבית המדרש ואין צריך לומר שאר הדברים. וקדושת בית המדרש חמורה מקדושת בתי כנסיות:
כשם

א סוכה כח. סנהדרין ע:

לחם משנה

מעשה דרב שנעשה מתורגמן לר' שילא ושנה והוסיף וכו'. ורבינו כתב לשון הירושלמי שהוא מבואר וכן כתוב בתוס' סוף מגילה:
ד הרב שלמד ולא הבינו התלמידים וכו'. הכי משמע בגמרא פ' כילד מעברין (דף נ"ד) מברייתא התם שאמרו שם ומנין עד שתהא סדורה וכו' וכן הביאו שם מעשה דר' פרידא וכו':
ו אין שואלין את הרב כשיכנס למדרש עד שתתיישב דעתו עליו וכו'. כל מה שכתב רבינו עד סוף הפרק הוא תוספתא פרק שביעי מהלכות סנהדרין זולת קצת דברים אשר כתב הרב מהרי"ק מובאים וכן מגדול עוז ואיני רוצה להאריך: אין שואלין את הרב אלא בענין וכו'. החילוק בין מה שכתב כאן למה שכתב למעלה ואין שואלין את הרב מענין אחר וכו'. כתב מהרי"ק ז"ל בספרו דכאן ר"ל דאפילו עסוק בדיני שבת אם עסוק בדין הוצאה מרשות לרשות לא ישאל לו דין הבית שנשברה והכי דייק לישניה שלמעלה כתב מענין אחר דמשמע שרוצה לומר מענין אחר זולת זה בהחלט אבל כאן אין [illegible] בהחלט ולזה לא כתב כאן מענין אחר: אפילו מי שנתעטש וכו'. בברכות סוף פ' אלו דברים (דף נ"ג) אמרו ת"ר היו יושבים בבית המדרש והביאו אור לפניהם ב"ש אומרים כל אחד ואחד מברך לעצמו וב"ה אומרים אחד מברך לכולם ומפרש התם טעמא דבית שמאי משום ביטול בית המדרש ואמרו שם תניא נמי הכי של בית ר"ג לא היו אומרים מרפא בבית המדרש מפני ביטול בית מדרש ולכאורה משמע דהאי תניא כותיה אתי כב"ש ולית הלכתא הכי וכן משמע מדברי רב אלפס שלא הביאו להך תניא נמי הכי. אבל לדברי רבינו נראה לי דלע"ג דודאי הלכתא כב"ה דאומרים אחד מברך לכלן דהלכתא כב"ה בכל מקום אפילו הכי לא פליג עליה דר"ג דאפשר דב"ה מודו דמרפא ואסותא אין אומר משום ביטול ביהמ"ד אבל הכא משום דאיכא מצוה משום דברוב עם הדרת מלך לא חיישינן לביטול ביהמ"ד. ומה שאמרו בגמרא תניא נמי הכי ר"ל דחיישינן לביטול בית המדרש פורתא כי האי משום דלא תימא דודאי טעמייהו לא הוי משום הכי דלבטול בית המדרש לא חיישינן ולהכי קאמר תניא נמי הכי דר"ג אמר דלבטול תורה כי האי חיישינן אבל לא דר"ג פליג עליה דבית הלל דאין סברא לומר דר"ג שביק ב"ה ועביד כב"ש אלא ודאי כדכתיבנא וכן נ"ל לדברי הטור שפסק בהלכות ס"ת ככך תניא נמי הכי וכדברי רבינו ובטור א"ח פסק כב"ה בסימן רנ"ח:
כשם

הגהות מיימוניות

[ג] פרק כיצד מעברין ר"ע אומר מנין שחייב אדם לשנות לתלמיד עד שילמדנו שנאמר ולמדה את בני ישראל ומנין עד שתהא סדורה בפיו שנאמר שימה בפיהם ומנין שחייב להראות לו פנים שנאמר ואלה המשפטים, ע"כ: °[ענין המתנבל על דברי תורה ומעלת המארח ת"ח בביתו ענין חרב על שונאיהן של ת"ח שיושבים בד בבד ועוסקין בתורה פ' הרואה (דף ס"ג)]: [ד] פרק קמא דשבת כי קאי רבי בהאי מסכת לא תשייליה במסכת אחריתי, ע"כ: [ה] כדאמרינן פרק אין עומדין ופ"ק דמגילה ופ' אלו טרפות ורבה להדודי לאביי קא מכוין, ע"כ: °[כ"ג מן התוספתא פ"ז דסנהדרין ודלא כפרישה שהגיה נזקקין לאגדה]:

מגדל עוז

ממעשה דיומא ועשאום חדש. וא"ת א"כ למה לא חילק ר"מ ז"ל בין תורגמן חשוב לאחר, אומר אני כי סתם תורגמן הוא אמורא וכדמשמע בסוגיה דקדושין שהבאתי והוא קטן מן החכם הדורש כדמשמע בכוליה תלמודא ובשמעתין דמיני ומינים יתקלס עילאה בסוף סוטה ומעשה דר' שילא אקראי בעלמא הוה ולפי שעה ולא תורגמן קבוע, ור"מ ז"ל לא כתב אלא ההלכות הנוהגות הקבועות ולכך קראו משנה תורה ושמור כלל זה ויועילך לכל הספור הזה וכשתדקדק בדבריו תמצאנו כד"ן: הרב שלימד ולא הבינו התלמידים כו' עד ולא הקפדן מלמד, פ"ב דאבות: בד"א בזמן שלא הבינו עד וזרוק מרה. פרק הנושא (דף ק"ג) בלשון רבינו הקדוש. ולפי שהיה קשה על משנת אבות תירצו אותן כך ולכך כתבן סמוכות זו לזו: לפיכך אין ראוי לרב וכו' עד וילמדו ממנו. פ' מקום שנהגו (פסחים נ"ה) גמרא מתניתין דמושיבין שובכין בפסקא דמוליכין ומביאין כו' אמר רב פפא בדיק לן רבא וכהנה רבות בתלמוד:
אין שואלין את הרב מענין אחר אלא מאותו ענין שהם עסוקים בו כדי שלא יתבייש. בהוריות (דף י"ד) הוא זה במעשה דר' מאיר וכמה מקומות כי קאי רבי בהדא מסכת לא תשייליה במסכת אחריתי. והוא כריש פ"ק דשבת (דף ג'): יש לרב כו' ובמעשים שעושה בפניהם עד או אינם זוכרים כו' עד כדי לזרזן. יש כהנה רבות בתלמוד דאמרינן פרק אין עומדין (דף ל"ג) גמרא מתניתין דעל קן צפור ובכמה מקומות ורבה להדודי לאביי הוא דבעא ויש גורס דעבד. ובכתובות פ' אע"פ (דף ס"א) גמרא מתניתין דאלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה גרסינן אמר רב הונא בדיק לן רב הונא בר חיננא היא אומרת להניק כו'. ובפ' יוצא דופן (דף מ"ה) גמרא מתניתין דשלש שנים ויום אחד אסיקנא ואף ר"ע לא אמר אלא לחדד בה את התלמידים. ובסוף מס' נדרים (דף נ') אמר רב פפא בדיק לן רבא אשת כהן שנאנסה יש לה כתובה כו' פוק עיין בה דלאורתא בעי לה מר מינך וכהנה רבות בתלמוד: אין שואלין מעומד עד מעשה, אין ישנים בבית המדרש עד נומה ואין משיחים עד סוף הפרק. מסכת ברכות (דף כ"ג):

פ"ה א כשם שאדם מצווה וכו' עד ואח"כ משיב אבידת רבו. במציעא (דף ל"ג) סוף אלו מציאות תנן אבידת אביו ואבידת רבו של רבו קודמת שאביו הביאו לחיי העולם הזה ורבו שלמדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא ואם היה אביו שקול כנגד רבו אבידת אביו קודמת היה אביו ורבו נושאים משאוי מניח של רבו ואח"כ מניח של אביו היה אביו ורבו עומדים בבית השביה פודה את רבו ואח"כ פודה את אביו ואם היה אביו ת"ח פודה את אביו ואחר כך פודה את רבו. ודברי רבינו שכתב כאן דאם היה אביו ת"ח אע"פ שאינו שקול כנגד רבו משיב אבידתו ואח"כ משיב אבידת רבו תמוהים דהא במתני' קתני בהדיא ואם היה אביו שקול כנגד רבו אבידת אביו קודמת משמע בהדיא שאם אינו שקול אבידת רבו קודמת. ועוד שרבינו עצמו כתב פרק י"ב מהלכות גזילה פגע באבידת רבו עם אבידת אביו אם היה אביו שקול כנגד רבו של אביו קודמת ואם לאו של רבו קודמת והוא שיהיה רבו מובהק שרוב חכמתו של תורה ממנו למד. ונשאל אחד מבני בניו של רבינו על יישוב שתי לשונות הללו של רבינו שסותרים זה את זה. והשיב דכשאינו רבו מובהק אע"פ שאין אביו שקול כיון שהוא ת"ח אביו קודם והיינו הא דהכא וכשהוא רבו מובהק בעינן שיהיה אביו שקול ואם לאו של רבו קודם וכמבואר בדברי רבינו שם דברבו מובהק דוקא קאמר וכעולא שפסק כן בגמרא, עכ"ל. וקשה לי על זה שבכל זה הפרק מדבר ברבו מובהק שכן אמר בסוף בד"א ברבו מובהק וכו' אבל אם לא למד רוב חכמתו וכו' הרי מפורש דעד השתא לא איירי כלל בדיני רבו שאינו מובהק. ועוד שלא מצינו לא במשנה ולא בגמרא שיהא לרבו שאינו מובהק שום קדימה על אביו דהא במתניתין סתם רבו אמרו והיינו ודאי רבו מובהק דאילו שאינו מובהק אינו נקרא בשם רבו סתם. ועוד דמותיב בגמרא לר' יוחנן שפסק כרבי יהודה מדתנן רבו שלמדו חכמה ושני מאי הכמה רוב חכמה. ועוד דהא על הסיא מתניתין דאבידת אביו ואבידת רבו מייתי תלמודא תנו רבנן רבו שאמרו שלמדו חכמה וכו' והיינו ודאי רבו מובהק. ועוד דגרסינן התם אמר עולא תלמידי חכמים שבבבל עומדים זה מפני זה וקורעים זה על זה ולענין אבידה במקום אביו אינם חוזרין אלא לרבו מובהק ומשמע דאביו אע"פ שאינו חכם קודם בכל דבר לרבו שאינו מובהק. והמגיהות כתבו דט"ס יש כאן ומה שכתב בהלכות גזילה עיקר שהוא מסכים לדין הגמרא. וכדבריהם נראה לי עיקר. וטעם דין זה השנוי במשנה דבפדיון שנופס בסכנה כיון שאביו ת"ח אף אם אינו שקול יתחייב להציל נפשו מני שהח קודם כל אדם אבל אבידתו שאינו אלא הפסד ממון כל שאינו שקול אף אם יעבור על דעת אביו מעט אין רע, ובמשא משמע לי דמדלא מפליג תלמודא דאפילו אביו שקול רבו קודם דכיון שאין שם אבידת גוף ולא אבידת ממון רק להניח לו מעלבו הנה ליה ככבוד להוד וחייב הוא בכבוד רבו יותר מכבוד אביו. וכל דינים הללו ברבו מובהק אבל רבו שאינו מובהק אפילו אין אביו תלמיד חכם אבידת אביו קודמת דיותר חייב בכבוד אביו מכבודו דלא מקרי הביאו לחיי העולם הבא כל שלא למד ממנו רוב חכמתו:

פרק חמישי

א כשם שאדם מצווה בכבוד אביו ויראתו כך הוא חייב בכבוד רבו ויראתו יתר מאביו. שאביו מביאו לחיי העולם הזה ורבו שלמדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא. *ראה אבידת אביו ואבידת רבו של רבו קודמת לשל אביו. אביו ורבו נושאים במשא מניח את של רבו [א] ואחר כך של אביו. אביו ורבו שבויים בשביה פודה את רבו ואחר כך פודה את אביו. ואם היה אביו תלמיד חכם פודה את אביו תחלה. וכן אם היה אביו תלמיד חכם [ב] אע"פ שאינו שקול כנגד רבו משיב אבידתו ואחר כך משיב אבידת רבו. ואין לך כבוד גדול מכבוד הרב ולא מורא ממורא הרב. אמרו חכמים מורא רבך כמורא שמים. לפיכך אמרו כל החולק על רבו כחולק על השכינה שנאמר בהצותם על ה'

א סמ"ג עשין עד. טור יו"ד סימן רמב וע"ש:

מורא רבך וכו'. במסכת אבות: כל החולק על רבו וכו'. פ' חלק (סנהדרין ק"ט):

איזהו

לחם משנה

פ"ה א כשם שאדם מצווה בכבוד אביו וכו'. משנה סוף פרק אלו מציאות (דף ל"ג) אבידתו ואבידת אביו אבידתו קודמת. אבידתו ואבידת רבו שלו קודמת. אבידת אביו ואבידת רבו של רבו קודמת שאביו כו' ואם אביו *שקול כרבו וכו' (עיין בכ"מ בד"ה כשם שאדם). ודקדק הרא"ש ז"ל דמדקאמר גבי השבת אבידה שקול וגבי פדיה לא אמר אלא חכם משמע דלענין פדיון נפשות דהוא סכנה לא בעינן שיהא שקול. וי"ש להקשות דא"כ גבי הנחת משאוי דלא הוי סכנה אמאי לא בעינן שקול דאי איתא דבעינן שקול הוי ליה לאתויי הנחת משאוי גבי השבת אבידה ולומר אח"כ אם היה שקול וכו' ומדתני לה בהדי פדיה משמע דהם שוים. והרב מהרי"ק ז"ל רצה לומר דהנחת משוי יש לו דין שלישי דאע"פ שאביו שקול רבו קודם ובכה"ג הוה אתי שפיר דתנא לה באמצע לומר דלא אית לה דינא דאבידה ולא דינא דפדיה אבל כבר הוא ז"ל סתר דעתו כמו שמבואר בדבריו סימן רמ"ב. ולי נראה לתרץ דגבי הנחת משאוי לא בעינן שקול משום דאית בה סכנת נפשות כדכתב הרמב"ם ז"ל בסוף הלכות רוצח וז"ל המוצא שנאמר כו' ואע"פ שעדין לא עשה וכו' אם מצאו נבהל מלוה לטעון ולפרוק וכו' שמא ישהה בשביל ממונו והתורה הקפידה על נפשות ישראל בין רשעים בין לדיקים ע"כ. הרי מבואר דגבי הנחת משאוי איכא סכנת נפשות והשתא לפי זה מתני' כלה [לא] זו אף זו קתני לא מבעיא השבת אבידה דליכא סכנת נפשות כלל דרבו קודם אלא אפילו הנחת משאוי דאתי לידי סכנת נפשות רבו קודם ולא מבעיא הנחת משאוי דאינו קרוב כל כך לסכנת נפשות אלא אפילו רבו ואביו בבית השבי דהוא ודאי סכנת נפשות אפילו הכי רבו קודם ובהני תרתי דמשאוי ופדיה בחכם סגי דאיכא לד סכנה ובאבידה בעינן שקול. זה נראה לפרש לדעת המפרשים ז"ל. ורבינו בפי"ב מהלכות גזילה ואבידה נראה שדעתו ז"ל כדעת המפרשים ז"ל שכן כתב שם ואם היה אביו שקול וכו' אבידת אביו קודמת הרי משמע דבעינן גבי השבת אבידה שקולים וכאן כתב בהפך דקאמר גבי השבת אבידה אע"פ שאינו שקול וכו', ובעל ההגהה כתב שהוא טעות סופר שנפל כאן וכן כתב מהרי"ק ז"ל. ולי נראה ליישב דבריו ז"ל מאחר שראינו שאחד מבני בניו רצה ליישבם וכמו שכתב מהרי"ק ז"ל. ואומר דקשה לי עוד בדברי רבינו דממה שכתב ז"ל כאן גבי פדיה אביו ורבו שבויים וכו' ואם היה אביו חכם וכו' משמע ודאי דאם אינו רבו אע"פ שהוא חכם גדול ואביו אינו חכם אביו קודם משום דרישא דאביו ורבו שבויים וכו' איירי שאביו אינו חכם וקאמר דרבו קודם משמע דטעמא הוא מפני שהוא רבו אבל אינו רבו אע"פ שהוא חכם אביו קודם כן נראה מדבריו וכך נראה מן המשנה שהוא הלשון עצמו שכתב רבינו. ואם כן קשה איך כתב הוא ז"ל בספר זרעים הלכות מתנות עניים סוף פ"ח וז"ל. היו לפנינו עניים הרבה וכו' ואם היה אחד מהם רבו או אביו אע"פ שיש שם גדול מהם בחכמה רבו או אביו שהוא תלמיד חכם קודם לזה שהוא גדול מהם בחכמה, ע"כ. ומדכתב או אביו שהוא ת"ח משמע דאם אינו ת"ח אינו קודם לזה שהוא גדול בחכמה. ונראה לי ליישב הכל ולומר דרבינו אין דעתו כדעת המפרשים ז"ל אלא רצה לפרש פירוש אחר והוא שהוא רצה במשנה שני הפרשים בין חלוקה האחת לחלוקה האחרת, האחת שברא‍שונה אמר שקול ובאחרונות אמר חכם והוא דקדוק המפרשים ז"ל. ועוד הפרש אחר שלא דקדקו המפרשים ז"ל והוא מיטבו כפי פירושו, שבראשונה אמר אבידת רבו קודמת ובאחרונות אמר מניח את של רבו ואח"כ מניח את של אביו וכו' וכן באחרונה פודה את רבו ואח"כ פודה את אביו וכו' והיל"ל היו אביו ורבו נושאים משאוי רבו קודם אביו ורבו בבית השבי רבו קודם למה פירש ואמר מניח את של רבו ואח"כ מניח וכו' נראה שהוא מפרש שהחלוקה הראשונה בשאי אפשר להשיב אלא אבידה אחת והאחרת תאבד לגמרי ולכך קאמר דלהקדים אביו לרבו בעינן שיהא שקול משום דשל רבו נאבדת לגמרי אבל בשני החלוקות האחרונות הוא כשאפשר להניח את שניהן ולפדות את שניהן והדין הוא להקדים האחד להבירו לזה אמר שכיון שאח"כ יכול להניח של רבו ולפדותו כשהיה אביו חכם לבד סגי להקדימו כיון דאפשר לעשות אח"כ של רבו, וזהו שכתב מניח את של רבו וכו' ואח"כ מניח שרולה לומר שאפשר לעשות שניהן וכן גבי פדייה קאמר פודה את רבו וכו' כלומר שיכול לפדות שניהן אלא הדין הוא לבד להקדימו, ומאי דנקט מתניתין גבי אבידה שקול וגבי הני תרתי חכם ולא נקט כולה מילתא גבי אבידה וחד בדלא אפשר לשיב וחד בדאפשר משום דמתני' ע"כ רצה להשמיענו הג' חלוקות משום דהם לא זו אף זו כדפרישית לדעת המפרשים ולהודיענו זה החילוק דהיכא דלא אפשר להשיב תרווייהו לריך שקול והיכא דאפשר בחכם סגי נקט חלוקה אחת דלא אפשר להשיב אלא חד וסגי בשקול ונקט בתרתי אחריני דאפשר בתרווייהו להודיענו דסגי בחכם. וכ"ת מאי שנא דבהאי נקט חכם ובחברתה שקול י"ל דחדא מנייהו נקט. ובזה עלו דברי רבינו כהוגן דמה שכתב כאן הוא בדאפשר להשיב את שתיהן שכן כתב וכן אם היה אביו ת"ח אע"פ שאינו שקול משיב אבידת אביו ואח"כ משיב שתיהן אלא אין הדבר תלוי אלא בהקדמה לנוי מקדימים. אבל בפי"ב מהלכות גזלה איירי בדאי אפשר להשיב אלא אחת מהן שכן כתב שם מי שאבדה לו אבדה וכו' והם אינו יכול להחזיר אלא אחת מהן וכו' ועלה קאי מאי דקאמר פגע באבידת אביו ואבידת רבו וכו' והשתא מאי דקאמר בהלכות מתנות עניים דכשהוא חכם לריך להקדימו לאביו שאינו חכם אתי שפיר משום דהתם דאיירי בדליכא בכים לפדות שתיהן שכן כתב שם בריש‍א דלישנא היו לפנינו עניים הרבה וכו' ולא היה בכים כדי לפדות את כלם ועלה קאי ואם היה אחד מהם וכו' ומשום הכי בעינן שיהא אביו ת"ח ואי לאו הכי הכם עדיף משום דהוא נאבד לגמרי וכבוד תורה עדיף וע"כ לא קאמר במתני' דכשאביו אינו חכם רבו קודם דדייקת מינה הא אינו רבו אביו קודם אע"פ שהוא חכם אלא כשאפשר לפדות את שניהן דבהכי איירי מתני' וכן רבינו במה שכתב כאן ולהכי דוקא רבו קודם אבל אחר אע"פ שהוא חכם ואביו אינו חכם אינו קודם לאביו דאפשר לפדותו אחרי כן אבל בדלא אפשר ודאי דהחכם קודם לאביו שאינו חכם אבל כשאביו חכם אז קודם לאחר אפילו בדלא אפשר והוי אביו הכם גבי אחר שהוא הכם גדול הימנו שאינו רבו בענין דלא אפשר אלא לחד כמו גבי רבו היכא דאפשר לתרווייהו באופן דאין בין חכם לרבו אלא מעלה אחת. זה נראה לי ליישב דעתו ז"ל ואע"פ שמה שכתב במתנות עניים עדין לא נתיישב אלא יפה דמנין הוליא רבינו זה מ"מ מה שכתבתי נראה לי נכון כדי ליישב מה שכתב כאן רבינו עם מה שכתב בהלכות גזלה:

כל החולק על רבו כחולק וכו'. פ' חלק (דף ק"ט) על מתניתין דעדת קרח:

* (זו היא גירסת הירושלמי אבל בבבלי גורס ואם אביו חכם. ועיין בתיו"ט כי בפירושו נסתלקו רוב קושיות הרב המחבר):

איזהו

מגדל עוז

פ"ה כשם שאדם חייב וכו' עד ממורא הרב. סוף פרק אלו מציאות (דף ל"ג): **אביו ורבו שבוים.** שילהי הוריות (דף י"ד): **אמרו חכמים מורא רבך כמורא שמים.** במסכת אבות פ"ד וכמה מקומות: **לפיכך אמרו כל החולק על רבו** עד ובמשה. פ' חלק (דף ק"ט) גמרא מתניתין דמרגלים בפיסקא דעדת קרח וכו':

הגהות מיימוניות

[א] בשאלתות פסק כר' יוחנן ועולא דאמר הלכה כר' יהודה דאמר דוקא ברבו מובהק וכן רבינו המחבר בסוף פרק זה וכן בספר המצות, ע"כ: [ב] נראה לי שט"ס יש כאן בעמוד שהרי בסוף ספר נזיקין בתחלת פרק י"ב מהלכות גזילה ואבידה פירש בפירוש שאין אבידת אביו קודמת לשל רבו אלא א"כ היה שקול כנגד רבו ותדע דההיא דהתם עיקר

שהרי

ב איזהו חולק על רבו. בפ"ק דסנהדרין (דף ה':) תנא תלמיד אל יורה אלא א"כ נטל רשות מרבו ותניא תו התם תלמיד אל יורה הלכה במקום רבו אלא א"כ היה רחוק ממנו שלש פרסאות כנגד מחנה ישראל, ואמרינן בעירובין פ' הדר (דף ס"ג) בפניו אסור וחייב מיתה שלא בפניו אסור ואינו חייב מיתה ואמרינן נמי התם דרב המנונא אורי בחרתא דארגיז בשני רב חסדא ואמר רבינא אתמר אורי ואתמר לא אורי בשניה דרב הונא רביה הוא דלא אורי ואורי בשני רב חסדא דתלמיד חבר דיליה הוה. ומשמע לרבינו דחרתא דארגיז היה רחוק מפומבדיתא מקומו של רב הונא יותר משלש פרסאות ואפילו הכי אסור להורות בחיי רבו ומשמע נמי התם מתוך הסוגיא דכל תוך שלש פרסאות חשיב כבפניו וחוץ לשלש כשלא בפניו וכן כתבו התוספות. וכדי ליישב זה עם מה שאמרו התלמיד אל יורה אלא א"כ היה רחוק ממנו שלש פרסאות דמשמע דבין נטל רשות בין לא נטל רשות חוץ לשלש פרסאות שרי אנו צריכין למימר דהא דמשמע דאפילו חוץ לשלש פרסאות אסור היינו בקובע עצמו ללמד ולהורות והיינו דקאמר לא אורי בחרתא דארגיז דמשמע להיות שם ראש ללמד ולהורות והא דמשמע דחוץ לשלש פרסאות מותר היינו באקראי בעלמא. ומשמע מדברי התוספות דפ"ק דסנהדרין (דף ה') דאפילו נטל רשות מרבו תוך שלש פרסאות אסור וכן משמע מדאמרינן בפרק אע"פ (כתובות ס':) דאריכיה דאביי שאל ממנו דין אחד והורה לו ובא לפני רב יוסף ונמצא דהורה שלא כדין ואמר אז אביי הא מילתא דאמור רבנן אפילו ביעתא בכותחא לא לישרי איניש במקום רביה לאו משום דמחזי כאפקירותא אלא משום דלא מסתייעא מילתא כלומר להורות כהלכה דהא אנא הוה גמירנא אותו דין ואפ"ה לא אסתייעא לי מילתא למימרא. נראה משום שאביי היה במקום רבו וכיון שהורה אותו דין אין ספק שנטל רשות דאם לא כן היאך היה מורה הרי אסור וחייב מיתה ואפ"ה אסיק דהא דאמור רבנן אפילו ביעתא בכותחא וכו' הוי טעמא משום אפקירותא ומשנטל רשות ליכא אפקירותא והשתא אסיק דלא הוי טעמא אלא משום דלא מסתייעא מילתא ואם כן אפילו בנטל רשות

אסור

ה'. וכל העושה מריבה עם רבו כעושה מריבה עם השכינה שנאמר אשר רבו בני ישראל את ה' ויקדש בם. וכל המתרעם על רבו כמתרעם על ה' שנאמר לא עלינו תלונותיכם כי על ה'. וכל המהרהר אחר רבו כאילו מהרהר אחר שכינה שנאמר וידבר העם באלהים ובמשה: ב איזהו [א]חולק על רבו זה שקובע לו מדרש ויושב ודורש ומלמד שלא ברשות רבו ורבו קיים ואע"פ שרבו במדינה אחרת. ואסור לאדם להורות בפני רבו לעולם. וכל המורה הלכה [ג] בפני רבו חייב מיתה: ג [ב]היה בינו ובין [ד] רבו י"ב מיל ושאל לו אדם דבר הלכה מותר להשיב. ולהפריש מן האיסור אפילו בפני רבו מותר להורות. כיצד כגון שראה אדם עושה דבר האסור מפני שלא ידע באיסורו או מפני רשעו יש לו להפרישו ולומר לו דבר זה אסור ואפילו בפני רבו ואע"פ שלא נתן לו רבו רשות. שבכל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב. במה דברים אמורים בדבר שנקרה מקרה [ג]אבל לקבוע עצמו להוראה ולישב ולהורות לכל שואל אפילו הוא בסוף העולם ורבו בסוף העולם אסור [ה] לו להורות עד שימות רבו [ד]אלא אם כן נטל רשות [ו] מרבו. ולא כל מי שמת רבו מותר לו לישב ולהורות בתורה. אלא אם כן היה תלמיד שהגיע להוראה: ד וכל תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה הרי זה רשע שוטה וגס הרוח. ועליו נאמר כי רבים חללים הפילה וגו'. וכן חכם שהגיע להוראה ואינו מורה הרי זה מונע תורה ונותן מכשולות לפני העורים ועליו נאמר ועצומים כל הרוגיה. אלו התלמידים הקטנים שלא הרבו תורה כראוי והם מבקשים להתגדל בפני עמי הארץ ובין אנשי עירם וקופצין ויושבין בראש לדין ולהורות בישראל הם המרבים המחלוקת והם המחריבים את העולם והמכבין נרה של תורה והמחבלים כרם ה' צבאות. עליהם אמר שלמה בחכמתו אחזו לנו שועלים

אסור אלמא דאפילו נטל רשות בפניו דהיינו תוך שלש פרסאות אסור וכך הם דברי התוס' שם ג"כ. ושיעור לשון רבינו כך הוא בד"א דביש בינו ובין רבו שנים עשר מיל מותר להשיב בדבר שנקרה מקרה וכו': כתב הרמ"ך על דברי רבינו אפילו יהיה כדבריו שאסור להורות אפילו נתרחק ממנו שלש פרסאות מאין לו שאסור לו לקבוע מדרש בחיי רבו בעיר רבו כל שכן אם נתרחק ממנו שלש פרסאות וצ"ע, עכ"ל. ונראה לי שמה שאמר רבינו שאסור לו לקבוע לו מדרש וכו' היינו דוקא בשקובע עצמו להורות הוראות וכמ"ש בסוף לשונו אבל לקבוע עצמו להוראה וכו': ומה שכתב ולהפריש מן האיסור. פרק הדר (עירובין ס"ג) ההוא גברא דהוה קטר חמרא בצינתא פי' בדקל בשבתא הוה יתיב רבינא קמיה דרב אשי רמא ביה קלא לא אשגח אמר להוי ההוא גברא בשמתא א"ל כהאי גוונא מי מחזי כאפקירותא א"ל אין חכמה וכו' כל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב. וכאן היו שני ענינים בראשונה השב שעשה כן מפני שלא היה יודע רמא ביה קלא ואחר כך נדהו מפני רשעו וזהו שכתב מפני שלא ידע באיסורו או מפני רשעו:

ד וכל תלמיד שלא הגיע להוראה וכו' ועליו נאמר כי רבים חללים הפילה וכו' וכן חכם שהגיע וכו'. פ"ק דע"ז (דף כ"ב) אמר ר' אבא כי רבים חללים זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה כלומר דהוי כנפל דעדיין לא נגמר ועצומים כל הרוגיה זה שהגיע להורות ואינו מורה כלומר דהוי מלשון ועוצם עיניו והכי קאמר המתעלמים ומתרישים מלהורות הורגים אנשי דורם: ודע דבגמרא אמרינן על האי מימרא ועד כמה עד ארבעין שנין והא רבא אורי בשוין. ופירש"י ועד כמה הוי ראוי להוראה עד ארבעין שנין משנולד. והא רבא אורי וכל ימיו לא היו אלא ארבעים שנה. התם בשוין כשאין בעירו גדול ממנו. וכתב הר"ן וה"מ שאין ת"ח רשאי להורות כל זמן שיש בעיר גדול ממנו אם לא הגיע לארבעים שנה אבל אם אין בעיר גדול ממנו מורה כרבא דאורי אע"פ שלא הגיע לארבעים. ותמהני מהרמב"ם שכתבה לזו בפ"ה מהלכות ת"ת ולא חלק בין ארבעים לפחות מהם ובין

שוין

א ענין לא יבקש אדם להתנשא להיות ראש ישיבה בכרותה דף כו: ב סמ"ג עשין יג. טור יו"ד סימן רמב: ג עי' בדברי הרא"ש בטור יו"ד סימן רמב: ד טור יו"ד שם:

לחם משנה

ב איזהו חולק על רבו וכו' בד"א בדבר שנקרה מקרה וכו'. רבינו כתב חילוק זה כדי ליישב הקושיא שהקשו התוספות בפרק הדר (דף ס"ג) אמר רבא שלא בפניו אסור ואין חייב מיתה והיינו חוץ לשלש פרסאות ובפרק קמא דסנהדרין (דף ה') אמרו תלמיד אל יורה בפני רבו אלא א"כ רחוק ממנו שלש פרסאות משמע דאי רחוק שרי. והוא ז"ל תירץ דמאי דקאמר רבא הוא לקבוע וזה אסור חוץ לשלש אבל מאי דקאמר דמותר הוא להורות בלבד וכמו שכתב כל זה מהרי"ק ז"ל. וא"ת א"כ כשהקשו בגמרא לרבא דאמר שלא בפניו אינו חייב מיתה מההוא תלמיד דר' אליעזר שהורה הלכה בפניו והיה רחוק שלש פרסאות ונתחייב מיתה מאי מקשה לרבא תקשי ליה ברייתא דפ"ק דסנהדרין דקאמר תלמיד אל יורה אלא א"כ היה רחוק שלש פרסאות וליכא למימר דאותו תלמיד של ר' אליעזר שנתחייב מיתה היה שקבע עצמו להורות דהא לישנא דברייתא לא משמע הכי דקאמר שהורה הלכה בפניו משמע דבשביל דין אחד שהורה באקראי נתחייב מיתה ולפירוש התוס' ניחא דהתם ברייתא איירי בתלמיד חבר. וי"ל דהוה מצי למימר ולטעמיך כמו שתירצו התוס' בכמה מקומות: אלא א"כ כו'. שם בפ"ק דסנהדרין (דף ה') באותה שעה גזרו שתלמיד אל יורה אא"כ נטל רשות וכו':

ד ועליו נאמר כו' רבים חללים וכו'. מימרא בפ"ק דע"ז (דף י"ט) ובסוטה פרק היה נוטל (דף כ"ב) ושם אמרו ועד כמה עד ארבעין שנין איני והא רבא הורה בשוין, ע"כ. ותמה הר"ן ז"ל מרבינו איך לא הביאו כאן ולא בהלכות סנהדרין וכן מהרי"ף שהביא וכמה עד ארבעין שנין ולא הביא והא רבא אורי וכו'. ומהרי"ק ז"ל פירש דברי הגמרא לפי דעתם בדוחק, ולצאת מידי הקושיא כפי מה שנראה מדבריו נראה שעדיין הוא דוחק עצמו בדברי הרי"ף ורבינו. ולי נראה לתרץ לדעת רבינו דס"ל דמאי דאמרו בגמרא עד ארבעין שנין אין הקפידה בזמן אלא בחכמה וכמו שכתבו שם התוס' בסוטה דצריך שילמוד ארבעים שנה משום הא דאמר רבא לא קא אינים אדעתא דרביה עד ארבעין שנין וס"ל לרבינו דהיינו דוקא בזמן קדמון שלא היו לומדים אלא מפי סופרים ולא מפי ספרים וכמו שנראה ממה שלמד הדבר ממשה שלמד מפי הגבורה על פה אבל עתה שהתורה בכתב ואנו לומדים מפי ספרים ודאי דלא בעינן כולי האי לזה לא תלה רבינו הדבר בכך אלא שיהיה חכם גדול לבד וכבר כתב בהלכות סנהדרין התנאי מהדיין והכי סגי ליה. וכעין זה שמעתי בשם אחד שכתב בשם חכם אחד שבזמן הזה ליכא מורה הלכה בפני רבו מפני שאנו לומדין מפי ספרים והספרים הם המלמדים. זה נ"ל ליישב דעת רבינו מ"מ צ"ע ליישב דעת הרי"ף ז"ל:

ואסור

הגהות מיימוניות

שהרי בספר המצות העתיק לשונו אשר שם אות באות וכן פסק רבינו שמחה וכן עיקר מדנקט תנא בפרק אלו מציאות גבי השבת אבידה האי לישנא אם היה רבו ואביו שקולין ולא נקט לישנא דנקט גבי לפדותו אם היה אביו ת"ח (וכן פסק הרא"ש ז"ל עיין בטור סימן רמ"ב): [ג] כתב מורי רבינו בשם ר"י דכל הני הוראות כגון שבא מעשה לפניו ומורה לעשות כן אבל אם שואלים לו הלכה כדברי מי יכול לומר כל מה שבדעתו ובלבד שלא יורה על מעשה שבא. עוד כתב בשם ר"י דדוקא בדבר שיש חידוש בו ואפילו ביעא בכותחא ומגילת תענית שהזכיר הספר בכי האי גוונא איירי ולא נקטינהו אלא לאשמועינן דאפילו בהני שהתלמיד יודע בעצמו שאינו טועה אסור להורות אבל בדברים שהשואל יודע מנהגו של דבר כגון נותן טעם לפגם וכיוצא בו דכשמתירים לו אין נראה בעיניו דבר חידוש שרי ורבינא דסר סכינא בבבל דבר חידוש הוא שנוטל שררת המדינה כדאמרינן לא אמרו להראות סכין לחכם אלא מפני כבודו של חכם. עוד הורה מורי רבינו שכל פסק שאדם רואה בפירוש בספר מספרי הגאונים יכול להורות אפילו בימי רבו ואפילו תלמיד גמור רק לא יורה דבר מלבו ולא יסמוך על ראיותיו ולא ידמה מילתא למילתא מדעת עצמו: [ד] פר"י דוקא אם נטל רשות מרבו אבל אם לא נטל רשות אפילו חוץ לשלש פרסאות אסור כדפרישית לעיל: [ה] פרק הדר רב המנונא לא אורי בחרתא דארגיז בשני דרב הונא ואע"ג דאתריה דרב הונא הוי בפומבדיתא: [ו] וכי היכי דאסור להורות בפני חכם ה"נ אסור לחכם להתיר התמוה שדומה לרבים שהתיר את האסור או טיהר את הטמא כדאמרינן בפ"ק דסנהדרין כי הוה אתי רב לבבל אמר ליה ר' חייא לרבי בן אחתי

יורד

מגדל עז

איזהו חולק על רבו עד במדינה אחרת. ריש פרק הדר מסכת עירובין (דף ס"ב): וכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה. ריש פ' הדר (ס"ג) ופרק אין עומדין (דף ל"א): היה בינו ובין רבו כו' עד דבר זה אסור. פרק הדר: ואפילו בפני רבו עד לרב. פרק הדר (דף ס"ג) ופרק ואלו מגלחין: בד"א שנקרה מקרה. פ' הדר: אבל לקבוע עצמו עד רשות מרבו. פ"ק דסנהדרין (דף ה'): ולא כל מי שמת רבו עד כל הרוגיה. פ"ק דע"ז (דף כ"ב) ובסוטה פרק היה נוטל (דף י"ט):

שועלים שועלים קטנים מחבלים כרמים: ה [ז] ואסור לו לתלמיד לקרות לרבו בשמו [א] ואפילו שלא בפניו. והוא שיהיה השם פלאי שכל השומע ידע שהוא פלוני. ולא יזכיר שמו בפניו ואפילו לקרות °לאחרים ששמם כשם רבו כדרך שעושה בשם אביו. אלא ישנה את שמם אפילו לאחר מותם. ולא יתן שלום לרבו או יחזיר לו שלום כדרך [ח] שנותנים לריעים ומחזירים זה לזה. אלא שוחה לפניו ואומר לו ביראה וכבוד שלום עליך רבי. ואם נתן לו רבו שלום יחזיר לו שלום עליך רבי ומורי: ו וכן לא יחלוץ תפיליו לפני רבו. ולא יסב אלא יושב כיושב לפני המלך. ולא יתפלל לא לפני רבו ולא לאחר רבו ולא בצד רבו. ואין צריך לומר שאסור לו להלך בצידו. אלא יתרחק לאחר רבו ולא יהא מכוון כנגד אחוריו ואח"כ יתפלל. [ט] ולא יכנס עם רבו במרחץ. ולא ישב במקום רבו. ולא יכריע דבריו בפניו. ולא יסתור את דבריו. ולא ישב לפניו עד שיאמר לו שב. ולא יעמוד מלפניו עד שיאמר לו עמוד או עד שיטול רשות לעמוד. וכשיפטר מרבו לא יחזור לו לאחוריו אלא נרתע לאחוריו ופניו כנגד פניו: ז וחייב לעמוד מפני רבו משיראנו מרחוק מלא עיניו עד שיתכסה ממנו ולא יראה קומתו ואח"כ ישב. וחייב אדם להקביל פני

א עיין בט"ז ביו"ד סימן רמב סק"ד:

כסף משנה

שוין ליה גדול ממנו. וכן יש לתמוה על הרי"ף שלא כתב בהלכות והא רבא אורי התם בשוין עכ"ל. כלומר שהרי"ף כתב ועד כמה עד ארבעין שנין והשמיט הא דפריך והא רבא אורי ושני התם בשוין ורבינו לא כתב לא זה ולא אותו ועל שניהם תמה. וליישב זה יש לומר שרבינו והרי"ף מפרשים דעד כמה אהגיע להוראה קאי עד כמה ראוי לעכב עצמו מלהורות וקאמר דעד ארבעים ראוי לעכב ומשם ואילך אינו ראוי ופריך והא רבא אורי קודם ארבעים שנה ואם איתא שהיה ראוי לעכב עצמו מלהורות הוה ליה לנהוג מדת חסידות ולמשוך ידו מלהורות כל זמן שהוא ראוי לעכב ושני בשוין אבל רבא לא היה שם גדול ממנו ולפיכך לא היה ראוי לעכב עצמו מלהורות. והרי"ף כתב עד כמה עד ארבעין שנין לומר דאותו זמן הוא ראוי לעכב עצמו מלהורות ולא יותר מכאן ולא חש לכתוב הא דרבא דאורי ואוקימנא ליה בשוין משום דבמדת חסידות הוא דקאמר שראוי לו להתעכב כל זמן שהוא ראוי ובדורות הללו לא שכיח כל כך מדת חסידות ומטעם זה לא הוצרך ללמדנו שכל שאין גדול ממנו אפילו לא הגיע לארבעים שנה אינו ראוי לעכב עצמו מלהורות דבדורות הללו אין צורך להזהיר על כך. ורבינו מפני שבדורו רבו הקופצים להורות קודם זמן כמו שקרא עליהם תגר לא הוצרך לכתוב עד כמה ראוי לעכב עצמו מלהורות משהגיע להוראה דהלואי שלא יקדימו להורות קודם שיגיעו להוראה כל שכן שלא יתעכבו מלהורות אחר שיגיעו. אי נמי משום דבזמן דורו שרבו הקופצים להורות קודם זמן מי שהגיע להוראה אינו ראוי לעכב עצמו כלל מלהורות פן יקדימנו מי שלא הגיע להוראה:

ה ואסור לו לתלמיד לקרות לרבו בשמו. פ' חלק (סנהדרין ק"ע) היכי דמי אפיקורוס אמר רב נחמן זה הקורא לרבו בשמו דאמר ר' יוחנן מפני מה נענש גחזי מפני שקרא לרבו בשמו שנאמר זאת האשה וזה בנה אשר החיה אלישע. וכתב רש"י בשמו שאומר פלוני ואינו אומר מרי ורבי פלוני ומקרא מסייעו דקאמר יהושע אדוני משה: ומ"ש והוא שיהיה השם וכו'. זו היא סברת רבינו וכן כתב בפ' ששי מהלכות ממרים ולא יקרא בשמו לא בחייו ולא אלא אומר אבא מארי היה שם אביו או שם רבו כשם אחרים משנה את שמם, יראה לי שאין נזהר בכך אלא בשם שהוא פלא שאין הכל דשין בו אבל השמות שקוראין בהם את העם כגון אברהם יצחק ויעקב וכיוצא בכל לשון

וככל

וככל זמן קורא בהם לאחרים שלא בפניו עכ"ל. אבל קשה דהתם משמע דדוקא לאחרים מותר בשאין השם פלא אבל להם אסור וגם לאחרים דמותר ה"מ שלא בפניו אבל בפניו לא והכא משמע דאפילו להם שרי בפניהם וכל שכן לאחרים וצ"ע. וכשהשם פלא משמע התם דאפילו שלא בפניו אסור שהרי כתב שכשאין השם פלא קורא לאחרים שלא בפניו הא אם הוא פלא אפילו שלא בפניו אסור וכאן כתב ולא יזכיר שמו בפניו גם צריך תלמוד מנ"ל דצריך לשנות שם האחרים: ולא יתן שלום לרבו וכו'. פרק תפלת השחר (ברכות כ"ח) אמר רב יהודה אמר רב לעולם אל יתפלל אדם לא כנגד רבו ולא אחורי רבו והנותן שלום לרבו והמחזיר שלום לרבו. גורם לשכינה שתסתלק מישראל. ופירש"י כנגד רבו אצל רבו ומראה כאלו הם שוים. אחורי רבו נמי יוהרא הוא. שלום לרבו כשאר כל אדם שלום עליך ולא אמר ליה שלום עליך רבי:

ו ולא יחלוץ תפליו וכו'. הכי איתא בפרק חלק (סנהדרין ק"א:) אמר ר' יוחנן וירם יד במלך היינו שחלץ תפיליו בפניו ופירש"י שהיה לו ליפנות לצד אחר מפני אימת מלכות ולחלוץ שלא בפניו. וכתב עוד דטעמא מפני שהוא מגלה הראש והוא זלזול לפני המלך: ומה שכתב ולא יכנס עם רבו למרחץ. בפסחים פ' מקום שנהגו (דף נ"א) תנא תלמיד לא ירחץ עם רבו ואם רבו צריך לו כלומר לשמשו מותר ולא חשש רבינו לכתבו כאן לפי שסמך על מה שכתב להלן הרב המובהק שרצה למחול על כבודו וכו' הרשות בידו: ומ"ש ולא ישב במקום רבו וכו'. פ"ק דקידושין (דף ל"א) אי זהו מורא לא ישב במקומו ולא סותר את דבריו ולא מכריעו כלומר לא ישב במקום מיוחד לאביו לעמוד שם בסוד זקנים לעצה. ולא מכריעו אם היה אביו ואחר חלוקים בדבר הלכה לא יכריע כדברי האחר לומר נראים דברי פלוני: ולא ישב וכו'. במדרש רות ויאמר שבו פה וישבו מכאן שאין רשות לקטן לישב עד שיתן לו הגדול רשות: ומ"ש ולא יעמוד וכו' ומ"ש וכשיפטר וכו'. פשוט ביומא פרק הוציאו לו (דף נ"ג):

ז וחייב לעמוד מפני רבו וכו'. פשוט פ"ק דקידושין (דף ל"ב): חייב אדם להקביל פני רבו וכו'. סוכה פרק הישן (דף כ"ז:) מימרא דר' יצחק ואמרינן התם שר' אליעזר היה אומר משבח אני את העצלנים שאין יוצאים מבתיהם ברגל דכתיב ושמחת אתה

לחם משנה

ה ואסור לו לתלמיד לקרות לרבו בשמו וכו'. ואפילו שלא בפניו והוא שיהיה השם *שכל השומע ידע שהוא פלוני. * (לפי דעת המחבר לא גרסינן פלאי אלא שם בלבד): בהלכות ממרים ריש פ"ו כתב רבינו היה שם אביו או שם רבו כשם אחרים משנה את שמם. יראה לי שאין נזהר בכך אלא בשם שהוא פלא שאין הכל דשין בו אבל השמות שקורין בהם את העם כגון אברהם יצחק ויעקב משה וכיוצא בהם בכל לשון ובכל זמן קורא בהם לאחרים שלא בפניו ע"כ. משמע משם דבשם שאינו פלא קורא לאחרים שלא בפניו אבל לרבו ודאי שהוא אסור בין בפניו בין שלא בפניו וכאן נראה בהיפך שכתב ואסור לו לתלמיד וכו' והוא שיהא השם וכו' משמע דאם אינו פלא מותר לקרותו בשמו ואפילו בפניו. וצ"ל ליישב דמה שכתב כאן רבינו והוא שיהא השם וכו' אין כונתו לומר בכאן שיהא השם פלא ומשום הכי לא כתב כאן פלא אע"פ שבעל הטורים הביאו בנוסחות הרמב"ם אולי מפני שהבין בו כך כתבו. אבל לע"ד נראה דאם היתה כונתו כך היה אומר כאן יראה לי כמו שכתב שם וכן הלשון שכתב שם. אבל כונתו נראה לי דהוא כך דמפני שכתב שאסור לקרות לרבו בשמו הוה משמע דבכל שם שקורין לו הכל היה אסור לקרות דרך משל אם היו קורים לרבו כל העם חכם או רב הוה משמע דהוא אסור לקרותו כן כיון דכל העם קורין לו כן אלא צריך שיאמר לו רבי ומורי לכך אמר דאין הדבר כן דמה שאמר בשמו ר"ל בשם העצמי לו שכל אדם שישמע אותו השם יאמר שהוא פלוני כמו אברהם ויצחק אבל בשם התואר שמתארים לו העם כגון חכם או רבן וכיוצא אין זה השם שם שכל השומע ידע שהוא פלוני שהרבה חכמים יש והרבה רבנים יש ואין זה שם עצמי לו אלא הוא שם התואר וגם כן מותר לקרותו אפי' בפניו בשם התואר שקורין לו העם. וזה אמרו והוא שיהיה השם שכל השומע ידע וכו'. ובהלכות ממרים דקאמר דבשם שאינו פלא קורא לאחרים ולא לו הוא משום דקורא השם עצמו לו כגון אברהם יצחק. וכיוצא בו:

כדרך שעושה בשם אביו. פי' אסור לקרות לאחרים בשמן כמו שהדין באביו גם כן שאסור לקרות לאחרים בשמו: אלא ישנה שמם. פי' ישנה שם אחרים אפילו לאחר מותם של אביו ושל רבו הנזכרים. או ירצה ישנה את שמם של אביו ורבו הנזכר' אפילו לאחר מותם מן העולם. והראשון עיקר דלפי פירוש ראשון הזכיר כאן שאסור לקרות לאחרים בשמו שלא בפניו כמו שכתב בהלכות ממרים. ומיהו לפי מאי דפרישית דרבינו איירי בשם הרגיל כגון אברהם יצחק וכו' נ"ל כפירוש האחרון ודוק: ולא יתן שלום לרבו וכו'. פרק תפלת השחר (דף כ"ח) מפרש דלהחזיר שלום לרבו צריך שיאמר שלום עליך רבי ומורי והטעם דאי בשלום עליך רבי סגי ליה למתני והמחזיר שלום לרבו הרי ככר תני לה והנותן שלום לרבו אלא ודאי דצריך תנאי אחר שיאמר רבי ומורי:

ו ולא יחלוץ תפיליו בפני רבו וכו'. מההיא דפרק חלק כדברי מהרי"ק ז"ל: ולא יתפלל לפני רבו וכו'. בפרק תפלת השחר (דף כ"ח). וכבר האריך מהרי"ק ז"ל ודבריו נכונים: ולא ישב במקום רבו וכו'. למד כן ממה דתניא בפ"ק דקדושין גבי אביו וכל שכן רבו שכבודו חמור. וק"ק בסדר רבינו איך כתב רבינו כאן מקצת הדברים שכתב גבי אביו בהלכות ממרים פ"ו וקצתם לא כתב דודאי בכלם חייב על רבו מכל שכן דאביו וכיון דסמך כאן מקצת הדברים למה לא סמך על השאר. מיהו י"ל דאין חשש בזה:

ז וחייב אדם להקביל פני רבו ברגל. פ' הישן (דף כ"ז) ת"ר מעשה ברבי אלעאי וכו' א"ל אלעאי וכו' והקשו והאמר ר' יצחק חייב אדם להקביל פני רבו וכו' ותירצו הא דאזיל ואתי ביומיה הא דלא אזיל ואתי ביומיה ופירש רש"י כגון עיר שבתוך התחום או ע"י עירוב, ע"כ. ולא מצאתי לרבינו שחילק בכך לא כאן ולא בהלכות יו"ט ולא ידעתי למה (ועיין בכ"מ):

וכל

מגדל עוז

ואסור לו לתלמיד עד אפילו לאחר מותם. סנהדרין פרק חלק (דף ק"ט) וס"פ דקדושין (דף ל"א ל"ב): ולא יתן שלום לרבו עד ואח"כ יתפלל. מסכת ברכות (דף כ"ח): ענין רשות הישיבה. פ' ז' דמדרש רות ויאמר שבו פה וישבו אמר ר' אלכסנדרי מכאן שאין רשות לקטן לישב עד שיתן לו הגדול רשות: וענין המרחץ. ריש פרק מקום שנהגו (דף נ"א) ברייתא שלימה: וספור דבריו וישיבה במקומו. בירושלמי דפרק חלק וס"פ דקדושין (דף ל"ב): וכשיפטר מרבו עד כנגד פניו. ביומא פרק הוציאו לו (דף נ"ג) וכתבו הר"י אלפס בהלכות פ"ק דקדושין: וחייב לעמוד עד ישב. פ' הוציאו לו (דף נ"ג) וס"פ דקדושין (דף ל"ב):

הגהות מיימוניות

ירד לבבל יתיר בכורות אל יתיר כו' עד רב פקיע במומי ושרי מומי דלא ידעי אינשי ואמרי כהאי גוונא שרא רב ואתו למישרא מום עובר וכן בשילהי כל היד ר' חנינא פלי קורטא דגרגישתא ובדיק בה לייט עליה ר' ישמעאל בר' יוסי דאם ר' חנינא הוא דחכים כ"ע לא חכימי וכן בריש בכורות וכלאי חיותא דרב מרי בר רחל מאי טעמא רב מרי בר רחל ידע לאקנויי קנין גמור כולי עלמא לא ידעי והזי ליה איניש אחריני ואזיל ועבד ואתא לידי תקלה, ע"כ: [ז] עיין בהלכות ממרים רפ"א: °[קודם הסמיכה קורין בני אדם לחכם בשם אביו ואחר הסמיכה קורין אותו בשמו (תענית ג')]: [ענין אם הותר להתלמיד לומר לרבו כך אמר רבך אע"פ שהיה רבו של רבו (כ"כ ל"ח)]: [ח] תפלת השחר וכן פירש רש"י בבעמוד. בירושלמי אמר נהיגין דלא שיילין ועירא בשלמא דרבה דטקיימי בגפשייהו דאוני נערים ונחבאו וכן משמע משמש כשעלה למרום שאמר כלום יש עבד שנותן שלום לרבו ויש לתרץ ולחלק בין תלמיד לעבד, ע"כ: [ט] עיין בהלכות איסורי ביאה פרק כ"א:

[י] פני רבו ברגל: **ח** אין חולקין כבוד לתלמיד בפני רבו אלא א"כ דרך רבו לחלוק [כ] לו כבוד. [א]וכל המלאכות שהעבד עושה לרבו תלמיד עושה לרבו. ואם היה במקום שאין מכירין אותו ולא היו לו תפילין וחש שמא יאמרו עבד הוא אינו נועל לו מנעלו ואינו חולצו. וכל המונע תלמידו [ב]מלשמשו מונע ממנו חסד ופורק ממנו יראת שמים. וכל תלמיד שמזלזל דבר מכל כבוד רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל: **ט** ראה רבו עובר על דברי תורה אומר לו לימדתנו רבינו כך וכך. וכל זמן שמזכיר שמועה בפניו אומר לו כך לימדתנו רבינו. ואל יאמר דבר [ג]שלא שמע מרבו עד שיזכיר שם אומרו. וכשימות רבו [ל] קורע כל בגדיו עד שהוא מגלה את לבו ואינו מאחה לעולם. במה דברים אמורים ברבו מובהק [מ] שלמד ממנו רוב חכמתו. אבל אם לא למד ממנו רוב חכמתו הרי זה תלמיד חבר ואינו חייב בכבודו בכל אלו הדברים [נ]. אבל עומד מלפניו וקורע עליו כשם שהוא קורע על כל המתים שהוא מתאבל עליהם. אפילו לא למד ממנו אלא דבר אחד בין קטן בין גדול עומד מלפניו וקורע עליו: **י** וכל תלמיד חכם שדעותיו מכוונות אינו מדבר בפני מי שהוא גדול ממנו בחכמה אע"פ שלא למד ממנו כלום: **יא** הרב המובהק שרצה למחול [ס] על כבודו בכל הדברים האלו או באחד מהן לכל תלמידיו או לאחד מהן

א כתובות נו, טור יו"ד סימן רמב: ב גדולה שמושה ברכות ז': ג סוכה כו. סמ"ג עשין יב, טור יו"ד סי' רמב, וח"מ סי' רסד:

פנה וביתך. ואמרו שהתלמיד אחד בא להקביל פניו ברגל ואמר לו שלא יפה עשה והקשו עליו מהא דרבי יצחק ותירצו לא קשיא הא דאזיל ואתי ביומיה כגון שהם בתוך התחום או על ידי עירוב הא דלא אזיל ואתי ביומיה. ורבינו לא כתב זה משום דמשמע שהם דדוקא ר"א הוא סבירא ליה הכי ולכך כתב לדר' יצחק סתם ולא חילק:

ח אין חולקין כבוד לתלמיד וכו'. בבתרא פרק יש נוחלין (דף קי"ט) וכתבו הרי"ף פ"ק דקדושין: וכל מלאכות וכו' עד ופורק ממנו יראת שמים. הכל בכתובות פרק אלמנה נזונת (דף נ"ו): וכל תלמיד שמזלזל וכו'. פרק תפלת השחר (ברכות כ"ו:) ר' אליעזר אומר המתפלל אחורי רבו וכו' והחולק על ישיבתו של רבו וכו' גורם לשכינה שתסתלק מישראל:

ט ראה רבו עובר על ד"ת וכו'. דתניא פ"ק דקדושין (דף ל"ב) הרי שהיה אביו עובר על ד"ת לא יאמר לו אבא עברת על ד"ת אלא אומר לו מקרא כתוב בתורה כך. ולמד משם רבינו לרבו וכל שכן הוא: וכל זמן שמזכיר שמועה וכו'. ואל יאמר דבר שלא שמע וכו'. מימרא דר' אליעזר (ברכות כ"ז:) פרק תפלת השחר ומשמע דשמועה ששמע מרבו רשאי לאומרה סתם אע"פ שלא יזכיר שם אומרה והטעם משום דכל מה שהוא אומר מן הסתם מרבו שמע כדאיתא בפרק הישן (סוכה כ"ז):

וכשימות רבו קורע וכו' ואינו מאחה לעולם. טעמו מדתניא בסוף מועד קטן (דף כ"ו) אלו קרעים שאין מתאחים הקורע על אביו ועל אמו ועל רבו שלמדו תורה ועל נשיא ועל אב בית דין. ומשמע לרבינו דכשם שהם שוים לענין איחוי כך הם שוים בשעור הקריעה דכשם ששיעור קריעה דאביו ואמו עד שיגלה לבו כך באלו השוויים עמהם שיעור קריעה עד שיגלה את לבו. והרמב"ן ז"ל בספר תורת האדם הקשה על רבינו מדגרסינן בפרק אלו מגלחין (דף כ"ב:) אמר רבי חייא בר אבא אמר ר' יוחנן על כל המתים כלם מבפנים על אביו ועל אמו קורע מבחוץ אמר רב חסדא וכן לנשיא מתיבי לא הושוו לאביו ולאמו אלא לאיחוי בלבד מאי לאו אפילו לנשיא לא לבר מנשיא. ופירש"י לא הושוו רבו ואב בית דין ונשיא וכל הנך דתניא במתניתין לאביו ולאמו אלא לאיחוי ש"מ נשיא כשאר כל הומרי אביו ואמו הרי הוא כשאר כל המתים וכן רבו שלמדו חכמה אינו אלא כשאר כל המתים ואפילו בקריעה מבחוץ. ועוד שגילוי הלב דבר מיוחד הוא באביו ובאמו רמז שבטלה ממנו מצות כבוד כדאיתא בירושלמי והרי אמרו בגמ' בקריעה טפח מאי קראה דכתיב

דכתיב ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם ואין אחיזה פחותה מטפח והא דוד קרע על נשיא ועל אב ב"ד ושמועות הרעות וסגי ליה בטפח, עכ"ל. וליישב דעת רבינו י"ל שהוא סובר דעד שיגלה את לבו בכלל אינו מתאחה הוא דהא דאין מתאחין נפקא לן בגמ' מדכתיב באלישע ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים ממשמע שנאמר ויקרעם איני יודע שהן שנים אלא מלמד שקרועים ועומדים שנים לעולם ומהתם איכא למשמע דעד שיגלה לבו קרע דבהכי מינכר שהם קרועים לשנים דאי לא קרע אלא טפח לא הוה מינכר שהם קרועים לשנים. והא דקאמר בירושלמי שגילוי הלב באביו ובאמו מפני שבטלה מצות כבוד ההוא טעמא שייך נמי בנשיא ורבו ואב ב"ד והא דגמרינן בגמ' טפח מויחזק דוד בבגדיו אסמכתא בעלמא היא ללמד על אחרים ולא על עצמו ותדע דהא אע"ג דלא כתיב בקרא דדוד שנים קרעים ואמרינן דקורע על נשיא ועל אב ב"ד אינו מתאחה משום דגמרינן מאלישע א"כ ה"ה נמי דלענין גלוי הלב ילפינן מיניה כדפרישית. אבל אי קשיא על רבינו הא קשיא לי למה לא כתב דעל הנשיא קורע מבחוץ דהא ליכא מאן דפליג עליה דרב חסדא דאמר וכן לנשיא. ועוד יש לדקדק בדבריו שכתב בפ"ט מהלכות אבל חכם שמת הכל קורעין עליו עד שמגלים את לבם ומשמע אפילו לא למד ממנו כלום וזו מנין לו וצ"ע: ומה שכתב רבינו בד"א ברבו מובהק וכו'. במציעא סוף אלו מציאות (דף ל"ג) אמר עולא ת"ח שבבבל עומדים זה מפני זה וקורעין זה על זה כלומר מפני שלומדין זה מזה. ובפ"ק דקדושין (דף ל"ד) תנא אי זו היא קימה שיש בה הידור הוי אומר זה ארבע אמות אמר אביי לא אמרן אלא ברבו שאינו מובהק אבל ברבו מובהק מלא עיניו: **ומה** שכתב רבינו אפילו לא למד ממנו אלא דבר אחד וכו'. בסוף פ' אלו מציאות (דף ל"ג) שמואל קרע מאניה על ההוא מרבנן דאסבריה אחד יורד לאמת השחי ואחד פותח כיון:

י וכל ת"ח וכו'. באבות פ"ה חכם אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה:

יא הרב המובהק שרצה למחול וכו'. פ"ק דקדושין (דף ל"ב) פליגי רב חסדא ורב יוסף אי רב שמחל על כבודו כבודו מחול או לא ורב יוסף אמר דמחול ומייתי לה מוה' הולך לפניהם וכיון דיליף מהאי קרא אלמא דאפילו ברבו מובהק עסקינן ורבא ס"ל התם כרב יוסף והוו להו תרי לגבי חד ועוד דרבא בתרא הוא לכך פסק רבינו דכבודו מחול וכן פסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל: ומה שכתב דאפילו שמחל על כבודו הידור מיהא בעי למעבד. גם זה שם:

יהי

לחם משנה

ט וכשימות רבו קורע וכו'. הקשה הרמב"ן ז"ל לרבינו מדגרסינן פרק ואלו מגלחין (דף כ"ב) אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן על כל המתים כלם [קורע] מבפנים וכו' והקשו שם מברייתא דלא הושוו לאביו ולאמו אלא לענין איחוי בלבד משמע דלא הושוו כל הני לאביו אלא לאיחוי אבל לכל שאר הדברים לא. וא"כ היכי השוה אותו לגילוי הלב. עוד הקשה מדוד שאמר ויקרעם. ואמרו בגמרא על זה אין אחיזה פחות מטפח והיה על אב"ד ונשיא. מיהו לזה תירץ מהרי"ק ז"ל דאסמכתא בעלמא הוא מה שאמרו שם. עוד הקשה מהרי"ק ז"ל דאיך כתב רבינו בפ"ט מהלכות אבל חכם שמת הכל קורעים עליו עד שמגלין את לבם ומנין לו זה. ואני אתרץ לקושית הרמב"ן מהברייתא ולקושית מהרי"ק ז"ל דרבינו ז"ל מה שאמר שקורעים לחכם עד שמגלין את לבן הוא מפני שאמרו בירושלמי דטעמא דגילוי הלב הוא מפני שבטלה ממנו (את) כיבוד אביו. והך טעמא שייך גם כן ברבו שחייב בכבודו וכן בת"ח דחייב בכבודו דאת ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח וכן מפני שיבה תקום וא"כ חייב ג"כ לקרוע על החכם, ומה שאמרו בגמרא לא הושוו אלא לענין איחוי ר"ל דברייתא (דף כ"ו) גבי אלו קרעים שאינם מתאחין מתו אביו ורבו ונשיא ואב"ד וכו' ולא מנו חכם ומשום הכי אמר דאם הושוו כלהו הני לאביו לא הושוו אלא לאיחוי שכשם שאביו אינו מאחה לעולם הכי נמי כל הני אבל לענין גילוי הלב אפילו שבכלם חייב לגלות הלב מ"מ לא הושוו לאביו בהא דאפילו חכם נמי בעלמא דלא תני ליה בברייתא ולא הושוה לאביו אית ליה האי דינא דמגלין את הלב עליו א"כ לא הושוו אלא להך מילתא בלבד דשוט אחר לית ליה האי דינא דאיהוי דעל חכם מאחין וכן על אחר ואלא דוקא דבהני דהושוו לאביו אין מאחין: אבל עומד מפניו וקורע עליו וכו'. פירוש היינו דוקא חכם אחד אינו חייב לקרוע על חכם אחר אע"פ שהוא רבו שאינו מובהק אלא כדרך שאר המתים אבל כל העם קורעים על חכם עד שמגלין את לבם וכמו שכתב בפרק ט"ו מהלכות אבל והתם לא איירי אלא במי שאינו חכם וסמך על מה שכתב כאן:

יא הרב המובהק שרצה למחול וכו'. בפ"ק דקדושין (דף ל"ב) פליגי אי רב שמחל על כבודו כבודו מחול ופסק רבינו כרב יוסף. מ"מ הידור מיהא בעי למעבד כמו שנראה שם מההיא דאמרו הני רבנן והני לאו רבנן:

כל

הגהות מיימוניות

[י] פרק קמא אר"י ובפרק הישן מוקי לה דאזיל ואתי ביומיה אבל אי לא מצי אזיל ואתי ביומיה עלה קאמר ר' אליעזר משבח אני את העצלנים שאינם יוצאים מבתיהם ברגל שנאמר ושמחת בחגך וכן אמר לו רבי אילעאי שבא להקביל פניו אינך משובתי הרגל כו'. ופירש רש"י הא דאזיל ואתי ביומיה כגון עיר שבתוך התחום או על ידי עירוב, ע"כ: [כ] יש נוהלין אפילו אם אין הרב חולק כבוד לתלמיד אם הוא מתכבד ממה שאחרים חולקין לתלמידו כבוד פסק רבינו שמחה שהולקין לו כבוד לתלמיד במקום רבו כדמשמע פרק אלו נאמרין שמשום כבודו של כ"ג חולקים כבוד לסגן, ע"כ: [ל] עיין בהלכות אבל פרק ט', ע"כ: [מ] ורשאי להורות בימיו חוץ לשלש פרסאות מדאמרינן פרק הדר רב חסדא אורי בכפרי בשני רב הונא ופירש"י שלא היה שם מקומו של רב הונא אלא בפומבדיתא היה מקומו וכן רב המנונא דאורי בחרתא דארגיז בשני דרב חסדא כדמפרש תלמודא משום דתלמיד חבר הוה, ובלבד שנטל רשות מרבו כדאמרינן בפ"ק דסנהדרין ר' תנחום איקלע לחתם דרש להו מותר ללתות חטין בפסח אמר לו לאו ר' מאני דמן צור איכא הכא ותניא תלמיד אל יורה הלכה במקום רבו אלא א"כ רחוק ממנו שלש פרסאות כנגד מחנה ישראל ע"כ לשון מורי רבינו, ע"כ: [נ] אמר אביי לא שנו אלא ברבו שאינו מובהק אבל ברבו מובהק צריך לקום מלא עיניו מלשון זה מדקדק ר"מ דאין חייב מן התורה לעמוד אא"כ הוא רבו מובהק וכן משמע בפרק אבות ופרק אלו מציאות ופ"ק דקדושין דכל שאר הידור וכבוד מדברי חכמים. ובירושלמי גרסינן א"ר אלעזר אין התורה עומדת מפני בנה פירוש אין הרב עומד מפני תלמידו שמואל אמר אין עומדין מפני חבר, ומכאן פסק רבינו שמחה שאין הרב צריך לעמוד מפני תלמידיו ואפילו אם הוא חכם גדול וכן משמע בפ"ק דקדושין דאיבעיא להו בנו והוא רבו מהו שיעמוד מפני אביו ת"ש דאמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא קום מקמי אבוך והדי לה שאני רב יחזקאל דבעל מעשים הוה דאפילו שמואל קאי מקמיה הרי משמע להדיא דמפני תלמיד שאינו אביו אין צריך לעמוד ע"כ. אמנם חזינא למורי רבינו שעשה הידור לתלמיד אפילו לאותם שאינם חשובים כולי האי, ע"כ: [ס] פ"ק דקדושין כרב יוסף ורבא ודלא כר' יצחק בר שילא אמר רב חסדא דאמר אין כבודו מחול, ע"כ:

מגדל עוז

אין חולקין כבוד לתלמיד עד כבוד. פרק יש נוחלין (דף קי"ט): וכל מלאכות שהעבד עד כך למדתנו רבינו. פ' אלמנה ניזונית (דף נ"ו) וכתבו ר' אלפס ז"ל בהלכות פ"ק דקדושין (דף ל"ב): ואל יאמר דבר שלא שמע מפי רבו עד לעולם. פ' אלו מגלחין (דף כ"ו): בד"א ברבו מובהק כו' עד עליהן. פרק אלו מציאות (דף ל"ג): אפילו לא למד כו' עד בידו. פרק הטוסק בתורה: וכל ת"ח שדעותיו מכוונות עד כלום. פ"ס דמסכת אבות: הרב המובהק עד בשעה שמחל. פ"ק דקדושין (דף ל"ב):

מהן הרשות בידו. ואע"פ שמחל חייב התלמיד להדרו ואפילו בשעה [ע] שמחל: יב כשם שהתלמידים חייבין בכבוד הרב כך הרב צריך לכבד את תלמידיו ולקרבן. כך אמרו חכמים יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך. וצריך אדם להזהר בתלמידיו ולאוהבם שהם הבנים המהנים לעולם הזה ולעולם הבא: יג התלמידים מוסיפין חכמת הרב ומרחיבין לבו. אמרו חכמים הרבה חכמה למדתי מרבותי ויותר מחבירי ומתלמידי יותר מכולם. וכשם שעץ קטן מדליק את הגדול כך תלמיד קטן מחדד הרב עד שיוציא ממנו בשאלותיו חכמה מפוארה:

פרק ששי

א כל תלמיד חכם מצוה [א]להדרו ואע"פ שאינו רבו שנאמר מפני שיבה תקום והדרת פני זקן זקן זה [א] שקנה חכמה. ומאימתי חייבין לעמוד מפניו משיקרב ממנו בארבע אמות עד שיעבור מכנגד פניו: ב אין עומדין מפניו לא בבית המרחץ ולא בבית הכסא שנאמר תקום והדרת קימה שיש בה הידור. ואין בעלי אומניות חייבין לעמוד מפני תלמידי חכמים בשעה שעוסקין במלאכתן שנאמר תקום והדרת [ב]מה הידור שאין בה חסרון כיס אף קימה שאין בה חסרון כיס. ומנין שלא יעצים עיניו מן החכם כדי שלא יראהו עד שלא יעמוד מפניו. שנאמר ויראת מאלהיך הא כל דבר שהוא מסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך: ג [ג]אין ראוי לחכם שיטריח את העם ויכוין עצמו להן כדי שיעמדו מפניו אלא ילך בדרך קצרה ומתכוין שלא יראו אותו כדי שלא יטריחן לעמוד. והחכמים היו מקיפין והולכין בדרך החיצונה שאין מכיריהן מצויין שם כדי שלא יטריחום: ד [ד]רוכב הרי הוא כמהלך וכשם שעומדים מפני המהלך כך עומדין מפני הרוכב: ה שלשה שהיו הולכין בדרך. הרב באמצע גדול מימינו וקטן [ג] משמאלו: ו הרואה חכם אינו עומד מפניו עד שיגיע לו לארבע אמות וכיון שעבר יושב. ראה אב בית דין עומד מלפניו משיראנו מרחוק מלא עיניו ואינו יושב עד שיעבור מאחריו ארבע אמות. ראה את הנשיא עומד מלפניו מלא עיניו ואינו יושב עד שישב במקומו או עד שיתכסה מעיניו. והנשיא שמחל על כבודו כבודו מחול. כשהנשיא נכנס כל העם עומדים ואינן יושבין עד שיאמר להם [ה]שבו. כשאב בית דין נכנס עושין לו שתי שורות ועומדין מכאן

א סמ"ג עשין יג, טור יו"ד סימן רמב רמד: ב חולין נד: ג קדושין לב מנין לזקן שלא יטריח ת"ל זקן ויראת: ד יומא פרק אמר להם הממונה: ה תענית כז:

יב יהי כבוד תלמידך וכו' באבות פרק רביעי: ומה שכתב הרבה חכמה למדתי מחברי וכו'. מימרא דרבי חנינא פ"ק דתעניות ופרק שני דמכות:

פ"ו א כל תלמיד חכם מצוה להדרו וכו'. פ"ק דקידושין (דף ל"ב) ת"ר מפני שיבה תקום יכול אפילו זקן אשמאי ת"ל זקן ואין זקן אלא חכם שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ר' יוסי הגלילי אומר אין זקן אלא זה שקנה חכמה. ומפרש בגמרא דאיכא בינייהו ינוק וחכים דלרבי יוסי חייב לעמוד מפניו ולת"ק לא. ופסק רבינו כר' יוסי משום דאיסי בן יהודה דאמר התם מפני שיבה תקום אפילו כל שיבה במשמע קאי כוותיה דכיון דדריש שיבה לרבות אפילו זקן אשמאי אלמא זקן באפי נפשיה מידרש ולא קאי אשיבה ולינוק וחכים אתא דאי זקן וחכם קאמר למה לי משום חכמה תיפוק לי משום זקנה ואמר התם אביי הלכה כאיסי בן יהודה. וכתב הר"ן שכן נראה מפירוש רש"י ואע"פ שמדברי הרי"ף נראה דסובר דהלכה כת"ק:

ומאימתי חייבין וכו'. שם אי זו היא קימה שיש בה הידור זה ארבע אמות וגרסינן תו התם חכם עובר עומד מלפניו ארבע אמות וכיון שעבר יושב:

ב אין עומדין מפניו וכו'. שם (קידושין ל"ב) באותה ברייתא ואמריק בגמרא דהני מילי דבמרחץ לא בבתי גוואי אבל במקום שמותר להרהר בד"ת חייב לעמוד. ורבינו כתב בית המרחץ דומיא דבית הכסא ולכך לא חשש לפרש יותר: ואין בעלי אומניות וכו'. שם אין בעלי אומניות רשאין לעמוד מפני ת"ח בשעה שעוסקין במלאכתן. ודעת רבינו לומר שרשאין פירוש חייבין כמו לא תהיה לו כנושה דמתרגמינן לא תהא ליה כרשיא וכן כתבו התוספות: ומנין שלא יעצים עיניו. שם בברייתא יכול יעצים עיניו כלומר כמי שלא ראהו ת"ל ויראת מאלהיך והקשו בגמרא אטו ברשיעי עסקינן ומשני דהכי קאמר יכול יעצים עיניו מקמי דלימטי זמן חיובא דכי מטי זמן חיובא הא לא חזי ליה. וזהו שכתב רבינו ומנין שלא יעצים עיניו מן החכם כדי שלא יראהו:

ג אין ראוי לחכם שיטריח וכו'. שם בברייתא ובגמרא:

ד רוכב הרי הוא כמהלך וכו'. ג"ז פשוט שם:

ה שלשה שהיו מהלכין וכו'. יומא פרק אמר להם הממונה (דף ל"ז). ודע דבגמרא הכי איתא אמר רב יהודה המהלך לימין רבו הרי זה בור. תנן הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו. ועוד תניא שלשה שהיו מהלכים בדרך הרב באמצע גדול מימינו קטן משמאלו. תרגמה רב שמואל בר פפא כדי שיתכסה בו רבו והתניא המהלך כנגד רבו ה"ז מגסי הרוח דמצדד אצדודי. ומפרש"י הרי זה בור אפילו בדרך ארץ אינו בקי. כדי שיתכסה בו רבו הא דקתני מימינו לא שילך אצלו אלא מאחוריו ומיהו גדול לימין וקטן לצד שמאל אבל גדול ושניהם אחורי הרב. דמצדד אצדודי לא אצל ממש ולא אחורי ממש אלא שיתכסה בו רבו מקצת לצד רבו עכ"ל: ורבינו כתב הא דשלשה שהיו מהלכים בדרך וכו' והשמיט מאי דאתמר עלה בגמרא ונראה שהטעם מפני שהם דברים פשוטים וכל אדם זהיר בכך מחמת דרך ארץ אבל הא דבשלשה מהלכין בדרך אצטריכא ליה לאשמועינן שלא ילכו זה אחר זה אלא בשורה אחת. ויותר נראה לומר שסמך על מה שכתב פ"ה ולא יתפלל לפני רבו וכו' וא"ל שאסור לו להלך בצדו אלא יתרחק לאחר רבו ולא יהא מכוון כנגד אחוריו ואחר כך יתפלל וס"ל דהיא דלא יתפלל אחרי רבו מדין דרך ארץ נגעו בה ואם כן מינה נשמע למהלך:

ו הרואה חכם וכו'. מימרא דרבי אבהו פ"ק דקידושין (דף ל"ג):

והנשיא שמחל וכו'. שם ופ"ב דכתובות (דף י"ז): כשהנשיא נכנס וכו' עד הופכין פניהם כלפי העם. ברייתא בהוריות פרק בתרא (דף י"ג) וכתבה הרי"ף פ"ק דקידושין. וכתבו התוספות דהאי ברייתא מיירי בבית המדרש ודרבי אבהו דלעיל מיירי בשוק והלשון מוכיח כן דהכא אמרינן כשהנשיא נכנס לבית

לחם משנה

פ"ו א כל ת"ח וכו'. בפ"ק דקדושין (דף ל"ב) מחלוקת ת"ק ור"י הגלילי ואיסי בן יהודה והלכה כאיסי בן יהודא דכל שיבה במשמע כדפסיק התם ואיהו ס"ל כר"י הגלילי דזקן שקנה חכמה כמו שהכריח הר"ן ז"ל:

ב אין עומדין מפניו לא בבית המרחץ וכו'. בגמרא (דף ל"ג) הקשו ולא והא רבי חייא הוי יתיב בי מסותא וכו' אמר שני חומשים שניתי לו בספר תהלים וכו' ותירצו הא בבתי גואי הא בבתי בראי. ולא ידעתי למה לא חילק רבינו. ונראה דהא דאין עומדין וכו' אפילו ברבו מובהק ודאי דאין סברא לחלק בהא בין חכם לרב כמו שחילק בסיפא גבי קימה שיש בה הידור דהיינו ארבע אמות דאמרו שם דרבו מלא עיניו דהתם איכא טעמא לחלק כדכתב הר"ן דכיון דהוא רבו מובהק מוכחא מילתא שלפניו הוא עומד אבל הכא בבית הכסא כיון דטעמא דפטור הוא משום דהוא מקום טינוף מה לי רבו מה לי איש רבו ומש"ה לא תירצו בגמרא כשהקשו מההיא דרבי חייא שאני התם דרבו הוה כדקאמר שני חומשים שניתי לו וכו' דאין סברא לחלק בהא בין רבו לאחר כדפרישית: ואין בעלי אומניות חייבים לעמוד וכו'. דברי רבינו הם תמוהין שבגמרא (דף ל"ג) אמרו הפך האמור שם בברייתא יכול יהדרנו בממון ת"ל תקום והדרת מה קימה שאין בה חסרון כיס וכו' והקשו וקימה לית בה חסרון כיס מי לא עסקינן דקא נקיט מרגניתא וכו' אלא אקיש קימה להידור מה הידור שאין בו בטול אף קימה שאין בו בטול ואקיש נמי הידור לקימה מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור שאין בה חסרון כיס ע"כ. הרי שבגמ' תלו הקימה בהידור בענין הבטול ובענין החסרון כיס הקישו הידור לקימה דהידור אפשר דהוא בחסרון כמו שכתב רש"י וא"כ איך כתב רבינו מה הידור שאין בו חסרון כיס ט' הכי הוה ליה למימר מה הידור שאין בו בטול אף קימה שאין בה בטול. ואולי ליישב דבריו בדוחק נאמר דהאי אין בו חסרון כיס דקאמר ר"ל חסרון כיס דבטול דבהידור ליכא בטול כדאמרו בגמרא:

ג והחכמים היו מקיפין וכו'. שם אמרו אביי מקיף רבי זירא מקיף וכו' ופירש רבינו במקום שאין מכיריהם מצויים שם:

ד רוכב הרי הוא כמהלך. שם בעיא דאיפשטא:

ו ראה אב"ד וכו' ואינו יושב עד שיעבור מאחוריו ארבע אמות. שם מימרא דר' אבהו. ואע"ג דבחכם אמרו שם כיון שעבר ישב וכן אמרו ג"כ באב"ד פירש רבינו דאין זה כזה דבחכם כשעובר מיד סגי אבל הכי בעי ארבע אמות כיון דמלפניו בעי מלא עיניו. ועוד דאי איתא דפירוש זה כזה לימא חד וכיון שעבר ישב לתרוייהו דהל"ל אחד רואה אב"ד וכו' וכיון שעבר ישב וקאי אאב"ד וחכם מדקאמר בחכם וכיון שעבר

מגדל עוז

כשם שהתלמידים עד ולעולם הבא. פ"ד דאבות: התלמידים מוסיפין עד מכולם. מימרא דרבי חייא דמייתי לה ר"נ בר יצחק לראיה פ"ק דתעניות (דף ז): וכשם שעץ קטן עד סוף הפרק. פ"ק דתעניות (שם):

פ"ו כל ת"ח מצוה להדרו עד מפני הרוכב. הכל פ"ק דקידושין (דף ל"ב) ופרק בתרא דבכורים ירושלמי: שלשה שהיו כו' עד משמאלו. פרק א"ל הממונה (יומא ל"ז): הרואה חכם עד כבודו מחול. פ"ק דקדושין (דף ל"ב): כשהנשיא נכנס כו' עד חוזר למקומו. סוף הוריות (דף י"ג) ורב אלפס ז"ל כתבו בהלכות פ"ק דקידושין:

הגהות מיימוניות

[ע] רבה משקה בהלולא דבריה ודלה להו כסא לרב פפא ולרב הונא בריה דרב יהושע כו' עד אפילו הכי הידור בעי למיעבד ליה, ע"כ: [א] כר"י הגלילי ודלא כת"ק דברייתא דבעי זקנה וחכמה, ע"כ: [ג] והא דאמרינן פרק שלשה שאכלו אין מכבדין בדרכים אלא בפתח הראוי למזוזה תירץ רבינו תם דהתם מיירי שאין שניהם בחבורה אחת אלא כל אחד הולך לעצמו ויכול למהר לעשות דרכו כמו שהוא רוצה אבל כשהולכין לדבר אחד בחבורה אחת מכבדין מכל מקום כדמשמע הכא וכן משמע פרק במה בהמה גבי הא דקדמיה חמרא דלוי לחמרא דרבה בר הונא, תוספות:

מכאן ומכאן עד שנכנס ויושב במקומו ושאר העם יושבין במקומן: ז [ג] חכם שנכנס כל שיגיע לו בארבע אמות [א]עומד מלפניו אחד עומד ואחד יושב עד שנכנס ויושב במקומו. בני חכמים ותלמידי חכמים בזמן שהרבים צריכין [ב]להם מקפצין על ראשי העם ונכנסים למקומם. ואין שבח לתלמידי חכמים שיכנסו לאחרונה. [ג]יצא לצורך חוזר למקומו. בני חכמים בזמן שיש בהן דעת לשמוע הופכין פניהן כלפי אביהן אין בהן דעת לשמוע הופכין פניהן כלפי העם: ח °תלמיד שהוא יושב לפני רבו תמיד אינו רשאי לעמוד מפניו אלא שחרית וערבית בלבד שלא יהא כבודו מרובה מכבוד שמים: ט מי שהוא זקן מופלג בזקנה אע"פ שאינו חכם עומדין לפניו. ואפילו החכם שהוא ילד עומד בפני הזקן המופלג °בזקנה. ואינו חייב לעמוד מלא קומתו [ד]אלא כדי להדרו. ואפילו זקן כותי [ד] מהדרין אותו בדברים ונותנין לו יד לסומכו שנאמר מפני שיבה תקום כל שיבה [ה] במשמע: י תלמידי חכמים אינם [ו] יוצאין בעצמן לעשות עם כל הקהל בבנין וחפירה של מדינה וכיוצא בהן כדי שלא יתבזו בפני עמי הארץ. ואין גובין מהן [ה]לבנין החומה ותיקון השערים ושכר השומרים וכיוצא בהן ולא לתשורת המלך. ואין מחייבים אותן ליתן המס בין מס שהוא קצוב על בני העיר בין מס שהוא קצוב על כל איש ואיש שנאמר גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך ושרים. וכן אם היתה סחורה לתלמיד חכם מניחים אותו למכור תחלה ואין מניחים אחד מבני השוק למכור עד שימכור הוא. וכן אם היה לו דין והיה עומד בכלל בעלי דינים הרבה מקדימין אותו ומושיבין אותו: יא עון גדול הוא לבזות את החכמים או לשנאותן. לא חרבה ירושלים עד שבזו בה תלמידי חכמים שנאמר ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו. כלומר בוזים מלמדי דבריו. וכן זה שאמרה תורה אם בחקותי תמאסו מלמדי חקותי תמאסו. וכל המבזה את החכמים אין לו חלק לעולם הבא והרי הוא בכלל

א יבמות קס. סמ"ג עשין י"ג. טור יו"ד סי' רמד : ב ברכות מה : ג עי' בטור שם : ד עי' בטור יו"ד סי' רמד : ה עי' בטור סי' רמג :

כסף משנה

לבית המדרש ובדר' אבהו אמריך הרואה חכם עובר דמשמע שהוא בשוק ואע"ג דאמרינן בגמרא דהא דילא לצורך חוזר למקומו ה"מ לקטנים אבל לגדולים לא דה"ל למבדק נפשיה לא כתבו רבינו משום דבתר הכי אמר רבא האידנא דחלשא עלמא אפילו לגדולים נמי :

ח תלמיד שהוא יושב וכו'. פ"ק דקידושין (דף ל"ג) מימרא דרבי איבו אמר ר' ינאי וכו' שלא יהא כבודו וכו' שאינו מקבל עול מלכות שמים אלא שחרית וערבית. וכתבו התוספות דה"מ בבית המדרש אבל בחוץ חייב לעמוד אפילו כמה פעמים כדי שלא יראה כמזלזל בכבוד רבו :

ט מי שהוא זקן מופלג בזקנה וכו'. שם (דף ל"ג) אמר ר' יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה דאמר כל שיבה במשמע ואמרינן תו בגמרא ר' יוחנן הוה קאים מקמי סבי ארמאי רבא מיקם לא קאים הידור עביד להו אביי הוה יהיב ידא לסבי. וסובר רבינו דקימה דר' יוחנן לא מלא קומתו אלא הידור הוה עביד להו וא"כ הידור דרבא סייע בדברים ופסק כאביי ורבא דבתראי נינהו. ומ"ש שנאמר מפני שיבה וכו' היינו כאיסי בן יהודה וכמו שכתבתי. אבל קשה שכיון שרבינו סובר דכל שיבה ואפילו זקן אשמאי מרבה ואפילו כותי מאן פלג ליה לחלק בין זקן כותי לזקני ישראל וי"ל דכיון דחייב אדם בכבוד ישראל יותר מכבוד הכותי כשאמרה תורה תקום אין להשוותם אלא לישראל לקום מפניו ולכותי להידור דברים וליתן יד אבל לא לקום מפניו ואפילו ר' יוחנן הוה מפליג בין סבי ארמאי לסבי יהודאי וכמו שכתבתי בסמוך דלסבי ארמאי לא היה עומד מלא קומתו ולסבי יהודאי היה עומד ואביי ורבא ס"ל דאין להשוותם כ"כ אלא תקום דארמאי היינו להקימם בדברים ובנתינת יד : ועל מ"ש רבינו ואינו חייב לעמוד מלא קומתו אלא כדי להדרו, כתב הטור ואיני יודע למה כתב שאינו חייב לקום מפני הזקן כדי קומתו דהא מחד קרא ילפינן זקן וחכם וכמו שצריך לקום מפני חכם מלא קומתו כך צריך מפני הזקן מלא קומתו. ואפשר שלא אמר שאין צריך לעמוד מפני הזקן מלא קומתו אלא ילד חכם שכיון שצריכין לנהוג בו ג"כ כבוד אין לו להתבזות לקום מפני הזקן אלא יעשה לו הידור אבל כל אדם צריך לקום מפני הזקן מלא קומתו, עכ"ל :

י תלמידי חכמים אינם יוצאים וכו'. פרק קמא דבתרא (דף י"ח) רבנן לאו בני מיפק בכלותא ניגהו פירוש לצאת הם בעצמם לחפור ולבנות עם המון העם, שבלותא ר"ל המון : ואין גובין מהם וכו'. שם רבנן לא צריכי נטירותא כלומר שתורתן משמרתן : ולא לתשורת המלך ואין מחייבין אותן וכו'. שם רב חנן רמא כרגא ארבנן א"ל ר"נ בר יצחק עברת אדאורייתא דכתיב אף חובב עמים כל קדושיו בידיך דהיינו ת"ח שלא יפרעו מס, ואדנביאי דכתיב גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם כלומר אם כלם ישנו בין הגוים מיד אקבצם ואם מעט יחלו וכו', אדכתיבי דכתיב מנדה בלו והלך לא שליט למירמי עליהון כלומר לפי שהיו עסוקים בבנין בהמ"ק שהיא מלאכת שמים וה"ה לת"ח ואמר רב יהודה מנדה זו מנת המלך בלו זה כסף גולגלתא והלך זו ארנונא וכתב הרי"ף דהיינו תשורת המלך : וכן אם היתה סחורה וכו'. פ' לא יחפור (ב"ב כ"ב) אי צורבא מדרבנן הוא נקיט ליה שוקא : וכן אם היה לו דין וכו'. פ' שבועת העדות (שבועות כט) רב עולא בריה דרב עילאי הוה ליה דינא קמיה דרב נחמן שלח ליה רב יוסף עולא חבירנו עמית בתורה ובמצות ואמרינן התם דלהכי שלח ליה למשרי תגרא כלו' לפסוק דינו קודם שאר בעלי דינין : ומושיבין אותו. כלומר אע"פ שדינו בעמידה מושיבין אותו כדאיתא בשבועת העדות (שבועות כט) האי עשה כלומר ועמדו שני האנשים והאי עשה כלומר את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים עשה דכבוד תורה עדיף :

יא עון גדול הוא וכו' לא חרבה ירושלים וכו'. שבת פ' כל כתבי (דף קי"ט) : וכל המבזה את החכמים וכו'. פרק חלק (סנהדרין נ') ואלו שאין להם חלק לעוה"ב וכו' ואפיקורוס. ובגמרא אפיקורוס רב ור' חנינא

לחם משנה

*שעבר ישב אחריכא משמע דאין הפירוש של זה כזה :

ז בני חכמים ותלמידי חכמים. בסוף הוריות: בני חכמים בזמן שיש בהם דעת לשמוע הופכים פניהם כלפי אביהם. שם אמרו בני חכמים שאביהם ממונים על הצבור משמע דצריך תנאי זה וכן כתבו הרי"ף ורבינו לא כתבו ואולי לא היה בגרסתו :

*) נראה שבגרסת המחבר לא היה כתוב אלא כיון שעבר ישב ולכך טרח לחלוקינהו אבל בגמרא דילן כתוב בתרווייהו כיון שעבר ד' אמות ואין מקום לחילוקו וקשיא על הרמב"ם ז"ל שחילק ביניהם. ובירושלמי פרק ג' דבכורים מלאתי לזקן ד' אמות עבר ישב לו ואם פסק כוותיה תימה על רבינו איך שבק הבבלי ופסק כירושלמי. והתימה על הכ"מ שלא דבר על זה כלום ואולי גרסא אחרת היתה להם :

ט ואפילו זקן כותי מהדרין אותו וכו' ונותנין לו יד לסומכו וכו'. סובר רבינו דכל שיבה במשמע הוא אפילו כותי וא"ת איך אמר ר' יוחנן הוה קאי מקמי סבי דארמאי אמר כמה הרפתקי עדו עלייהו ולמה לו האי טעמא דכמה הרפתקי וכו' תיפוק ליה דכל שיבה במשמע וכמו שהקשו התוס'. וי"ל דמ"מ ר' יוחנן כיון דהיה חכם לא היה מחוייב לעמוד דהוי כזקן ואינו לפי כבודו ולכך קאמר דמשום כמה הרפתקי הוה קאים : ומה שכתב רבינו מהדרים אותו בדברים כו'. הוא ז"ל פסק דלא כר' יוחנן אלא כרבא דאמר התם הידור עביד להו וכדאביי דאמר התם יהיב ידא לסבי ארמאי וא"ת והא אמר התם רבא משדר שליחא רב נחמן משדר וכו' אמר אי לאו תורה כמה נחמן בר אבא איכא בשוקא משמע דס"ל דשליח שולחים להם לפשוט יד אבל הן עצמן לא מפני כבוד התורה וכו' וא"כ הי"ל לרבינו לפסוק כרבא דפליג עליה דאביי דהוה יהיב ידא לסבי דהלכתא כרבא בכל מקום. וכ"ת רבינו לא איירי בת"ח הא ליתא דכי היכי דמהדרין אותו בדברים הוא אפילו בת"ח דהא רבא הוה עביד הכי והכי נמי נותנין יד לסומכו איירי אפילו בת"ח. וי"ל דכיון שרבינו ראה רבי יוחנן דמיקם הוה קאים ורבא משדר שלוחא שהם סברות רחוקות זו מזו פסק כאביי שהיא סברא אמצעית ביניהם דאביי ממש הוה יהיב להו ידיה :

י אינם יוצאים בעצמן לעשות וכו'. כל זה הוא מבואר בפ"ק דבבא בתרא: ולא לתשורת המלך וכו'. והוא פי' ארנונא שאמרו שם. וכן פירש הרי"ף ז"ל: שנאמר גם כי יתנו בגוים וכו'. אע"ג דאיכא קרא דאורייתא כמו שאמרו שם עברת אדאורייתא ואדנביאי וכו' מ"מ הביא רבינו פסוק של נביא שהוא מבואר יותר: וכן אם היתה סחורה כו'. בפ' לא יחפור גבי מעשה דרב דימי דגרוגרת:

יא עון גדול לבזות את החכמים או לשנאתן וכו'. ופי' רבינו בוזים מלמדיה וכו' והטעם משום דמלעיבים במלאכי אלהים אפשר לומר שהם מלאכים ממש ולא חכמים וכן מתעתעים בנביאיו דילמא הם נביאים ממש לכך פירש דנפקא ליה מבוזים דע"כ בוזים דבריו הם מלמדי דבריו דומיא דמלאכי אלהים ונביאים: וכל המבזה את החכמים וכו'. בפרק חלק אמרו במשנה אפיקורוס דאין לו חלק לעולם הבא ופירשו בגמרא דהיינו מבזה תלמידי חכמים וא"כ קשה למה כתב רבינו בהלכות תשובה פרק ג' שלשה הן האפיקורסין וכו' כיון שהוא פי' כאן דאפיקורוס היינו מבזה תלמידי חכמים והיה

הגהות מיימוניות

[ג] שילהי הוריות ופירש"י דכל זה איירי בבית המדרש כדמשמע התם אבל ברשות הרבים דינו כאשר מבואר בסמוך למעלה, ע"כ : °[הרא"ש ז"ל כתב כרב אלפס שלא הביא דברים אלו שהם דברי רבי אבהו דס"ל כר' אלעזר שלא נתן קצבה לדבר וגם ר"ע דרש את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח ואם אדם מקבל פני שכינה כמה פעמים ביום צריך לעמוד באימה ויראה עכ"ל הטור י"ד סימן רמ"ב] : °[סיני ועוקר הרים מי קודם למי הרואה (דף ס"ד)] : [ד] אביי קאי מקמי סבי ארמאי כו' רבא מיקם לא קאי הידור עביד להו אביי יהיב ידא לסבא רבא הוה משדר שלוחיה : [ה] אמר רבי יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה פירוש דאמר כל שיבה במשמע דלא כת"ק דבעי חכמה וזקנה ודלא כר"י הגלילי דתלי בחכמה כדלעיל, ע"ש : [ו] ופרק בא לו גרסינן אמר ר' יוחנן כתיב ועשית ארון עץ וכתיב ועשו ארון מכאן לת"ח שבני עירו מצווין לעשות מלאכתו :

מגדל עוז

בני חכמים כו' עד שמים. פ"ק דקידושין (דף ל"ב) : מי שהוא זקן עד בזקנה. שם (דף ל"ב) ופרק יש נוחלין (דף ק"כ) : ואינו חייב עד במשמע. פ"ק דקידושין (שם) : תלמידי חכמים אינן עד שימכור הוא. פ"ק דב"ב (דף ח') : וכן אם היה לו דין כו' עד ומושיבין אותו. פרק שבועת העדות (דף כ"ח) : עון גדול הוא עד תמאסו. פ' כל כתבי (דף קי"ט) : וכל המבזה עד בזה. פ' חלק (דף צ"ט) :

בכלל כי דבר ה' בזה: **יב** אע"פ שהמבזה את החכמים אין לו חלק לעוה"ב אם באו עדים שבזהו אפילו בדברים חייב נידוי ומנדין אותו בית דין ברבים וקונסין אותו ליטרא זהב בכל מקום ונותנין אותה לחכם. והמבזה את החכם בדברים אפילו לאחר מיתה מנדין אותו בית דין והם מתירין אותו כשיחזור בתשובה. אבל אם היה החכם חי אין מתירין אותו עד שירצה זה שנדוהו בשבילו. וכן החכם עצמו מנדה לכבודו לעם הארץ שהפקיר בו ואין צריך לא עדים ולא התראה. ואין מתירין לו עד [ז] שירצה את החכם. ואם מת החכם באין שלשה ומתירין לו. [א]ואם רצה החכם למחול לו ולא נדהו הרשות בידו: **יג** הרב שנידה לכבודו כל תלמידיו חייבין לנהוג נידוי במנודה. אבל תלמיד שנדה לכבוד עצמו אין הרב [ח] חייב לנהוג בו נידוי. אבל כל העם חייבין לנהוג בו נידוי. וכן מנודה לנשיא מנודה לכל ישראל. מנודה לכל ישראל אינו מנודה לנשיא. [ב]מנודה לעירו מנודה לעיר אחרת. מנודה לעיר אחרת אינו מנודה לעירו: **יד** במה דברים אמורים במי שנדוהו על שבזה תלמידי חכמים אבל מי שנידוהו על שאר דברים שחייבים עליהם נידוי אפילו נידהו קטן שבישראל חייב הנשיא וכל ישראל לנהוג בו נידוי עד שיחזור בתשובה מדבר שנידוהו בשבילו ויתירו לו: על עשרים וארבעה דברים מנדין את האדם בין איש בין אשה ואלו הן: א) [ג]המבזה את החכם ואפילו לאחר מותו: ב) המבזה שליח בית דין: ג) הקורא לחבירו עבד: ד) מי ששלחו לו בית דין וקבעו לו זמן ולא בא: ה) המזלזל בדבר אחד מדברי סופרים ואין צריך לומר בדברי

א פי' סמ"ג עשין יב קיג. טור יו"ד רמא רמו: ב עי' בטור יו"ד סי' שלד: ג סמ"ג עשין דרבנן ב. טור יו"ד סי' שלד:

כסף משנה

חנינא דאמרי תרווייהו זה המבזה ת"ח. ומ"ש והרי הוא בכלל כי דבר ה' בזה גם זה גם כי דבר ה' בזה זה אפיקורוס: ומ"ש אם בחקותי תמאסו וכו'. כך יש ללמוד ממה שכתוב בספרא:

יב אם באו עדים שביזהו וכו'. בפרק אלו מגלחין (מ"ק ט"ז) אמרינן דשמתוהו אביי ורבא להוא טבחא דאתפקר ברב טובי, ובפ"ה דעדיות (דף י"א) תנן שנידו את עקביא מפני שאמר על שמעיה ואבטליון דוגמא השקוה ומינה מייתי בפרק מי שמתו לומר שמנדין למי שמספר אחר מטתן של תלמידי חכמים. ובירושלמי פ' אלו מגלחין מייתי נמי האי מתני' וקאמר עלה הדא אמרה המבזה זקן אפילו לאחר מיתה צריך נדוי. וכתב הריב"ש שנראה שגדול עונש המבזהו בחייו מהמבזהו לאחר מותו וזהו שצריך ריבוי מהכתוב למקלל אביו ואמו לאחר מיתה שיהיה חייב כמוזכר בפרק הנחנקים עכ"ל, וכך הם דברי רבינו: וקונסין אותו וכו'. ירושלמי כתבו הרי"ף בקמא פ' החובל חד בר נש אפקר לר' יהודה בר חנינא אתא עובדא קמיה ריש לקיש וקנסיה ליטרא דדהבא:

והמבזה את החכם וכו' ואפילו לאחר מיתה וכו'. מפורש בירושלמי פ' אלו מגלחין ובגמרא דידן מונה בכלל דברים שב"ד מנדין עליהם ברכות פ' מי שמתו (שם) המספר אחר מטתו של ת"ח: ומ"ש רבינו אבל אם היה החכם חי אין מתירין לו עד שירצה החכם שנידוהו בשבילו נראה דשירצה גרסינן היו"ד בשב"א והרי"ש בפתח, כלומר עד שיפייס החכם שנידוהו בשבילו. והכי משמע קצת בפ' אלו מגלחין (מ"ק י"ז) בההוא טבחא דאתפקר ברב טובי בר מתנא אימנו עליה אביי ורבא נשמתוהו לסוף אזל ופייסיה לבעל דיניה משמע דאי לאו דפייסיה לא הוו שרו ליה. ותניא בסוף פ' החובל (דף צב) כל אלו שאמרו דמי בשתו אבל צערו כלומר שדואג על בשתו אפי' הביא כל אילי נביות אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה. ולא גרסינן עד שירצה היו"ד בחיר"ק והרי"ש בשו"א דמשמע שאפילו בקש ממנו מחילה כמה פעמים ולא נתרצה לו אין מתירין לו שזה דבר תמוה מאד שמאחר שעשה מה שמוטל עליו למה לא יתירו לו. ואע"ג דבפ' בתרא דיומא (דף פ"ז) משמע דלרבו הולך לשאול מחילה אפילו אלף פעמים עד שירצה לו וכתבו רבינו בס"ב מהלכות תשובה היינו לענין שהוא צריך לפייסו אבל לא לענין שלא יתירו לו נדויו עד שיתפייס: וכן החכם עצמו מנדה לכבודו וכו'. במ"ק פ' אלו מגלחין (דף ט"ו) תלמיד שנידה לכבודו נידויו נידוי. ומ"ש שאין צריך עדים אם הע"ה מכחיש אפשר שלמד כן מדאמרינן בר"פ הגוזל בתרא (פ"ק קי"ב) דשליחא דבי דינא מהימן כבי תרי לשמתא א"כ ק"ו לחכם עצמו שהוא נאמן כבי תרי. אבל יש לחלק דשאני התם שהשליח בית דין אינו נוגע בדבר אבל הכא שהחכם נוגע בדבר מנ"ל שיהא נאמן בלא עדים. ובתשובות הריב"ש כתב שהטעם מדאמרינן בפ' אלו מגלחין (מ"ק דף טז) אמר רב יוסף הא' האי צורבא מרבנן עביד דינא לנפשיה במילתא דפסיקא ליה, ופי' הראב"ד לנדותו כלומר כל היכא דידע החכם שע"ה ביזהו אע"פ שאין שם עדים רשאי החכם לעשות הדין לנפשו ולנדותו עכ"ל:

ומשמע מדקדוק דברי רבינו דאין החכם מנדה לכבודו אלא לעם הארץ אבל לחכם אחר לא ואפילו אינו גדול כמוהו ואפילו אינו אלא תלמיד כיון שאינו ע"ה ואע"פ שנידו את עקביא מפני כבוד שמעיה ואבטליון י"ל דכשב"ד הם המנדים אפילו לחכם מנדים מפני כבוד חכם גדול ממנו ולא אמר רבינו שאינו מנדה אלא לע"ה אלא כשהחכם עצמו הוא המנדה. ואע"פ שאפשר לומר דשמעיה ואבטליון שאני שהיו נשיא ואב ב"ד ועוד שהיו קדמונים ונמצאו כל הבאים אחריהם תלמידיהם מ"מ התירוץ הראשון דייק לישנא דרבינו דלעיל בסמוך שהם וכתב שהמבזה את החכם מנדין אותו ולא התנה שהמבזה יהיה ע"ה אלא גבי חכם המנדה לכבוד עצמו. ועי"ל דגם לחכם המבזה חכם גדול ממנו יכול לנדותו וכדאיתא בירושלמי פ' אלו מגלחין גבי ר' ירמיה כו' ונדון אלין לאלין ולא הצריך רבינו שיהיה המבזה ע"ה אלא לענין מ"מ שאינו צריך עדים ומ"מ אם החכם העלוב הוא גדול הדור והמבזה הוא הדיוט בערכו נראה דפשיטא דמודה רבינו שיכול לנדותו לכבודו דכיון דגדול הדור הוא ה"ל כרבו וכמו שכתבו התוס' בפרק אין עומדין והרב פשיטא שמנדה לתלמידו אם הפקיר בו: ומ"ש ואם מת החכם וכו' [מ"ק ט"ז.]: ומ"ש ואם רצה החכם וכו' יתבאר סוף פ"ז:

יג הרב שנידה לכבודו וכו' ברייתא פרק אלו מגלחין (דף י"ז) מנודה לרב מנודה לתלמיד מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב מנודה לעירו מנודה לעיר אחרת מנודה לעיר אחרת אינו מנודה לעירו מנודה לנשיא מנודה לכל ישראל מנודה לכל ישראל אינו מנודה לנשיא: ומ"ש במה דברים אמורים במי שנידה וכו'. שם מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב הא לכולי עלמא מנודה במאי אי במילי דשמיא אין חכמה ואין תבונה וכו' לנגד ה' אלא לאו לכבוד עצמו:

יד על כ"ד דברים מנדין את האדם וכו'. מימרא דריב"ל בפרק מי שמתו (ברכות י"ט) ובירושלמי פרק אלו מגלחין: המבזה את החכם וכו'. מימרא כלשונה בירושלמי פרק אלו מגלחין והכי אמרינן בגמרא דידן בפרק מי שמתו (ברכות י"ט) וכמו שכתבתי למעלה: **המבזה** שליח בית דין. בההוא עובדא דרב יהודה בסוף קדושין (דף ע') אמר מאי פעמא שמתיה מר אמר ליה מכוס דציער שליחא דרבנן: **הקורא** לחבירו עבד. פ"ק דקדושין (דף כ"ח) הקורא לחבירו עבד יהא בנדוי כלומר שב"ד מנדין אותו: **מי** ששלחו לו ב"ד וכו'. ב"ק פ' הגוזל ומאכיל (דף קי"ב:) ובירושלמי פ' אלו מגלחין ואי אמר נקוטו לי זמנא נקיטינן ליה ואי לא אתא כתבינן פתיחא עליה פי' שטר שמתא: **המזלזל** בדבר אחד וכו'

משנה למלך

פ"ו **יב ואם** רצה החכם למחול לו ולא נדהו הרשות בידו. בפרק בני העיר מימי לא עלתה קללת אדם על מטתי כי הא דמר זוטרא חסידא כי הוה סליק לפוריא הוה שרי ומחיל לכל דמצער ליה. מוכח מכאן דמי שנתחייב נדוי מפני כבודו של ת"ח יכול הת"ח למחול ויפטר מן הנדוי וכיוצא בזה כתב רבינו לקמן בסוף הלכות אלו ובסוף הלכות סנהדרין יע"ש. אבל מי שנתחייב נדוי מפני שחטא למקום כגון שהזכיר ש"ש לבטלה אף שעשה תשובה לא נפטר מנדויו כמ"ש התוספות פ"ב דיבמות (דף כ"ב) יע"ש:

יג אבל כל העם חייבים לנהוג בו נידוי. ד"ל הריב"ש סי' ס"א ומ"מ אם לא ינדהו התלמיד חייבים הקהל או חכמי העיר לנדותו ולהענישו כפי ערך התלמיד וחכמתו כדאמרינן בפרק ואלו מגלחין ההוא טבחא דאיתפקר ברב טובי בר מתנה אימנו עליה אביי ורבא ושמתוהו ע"כ. ומראיה זו ראיה שמעתו חייבין לא שמענו וכ"כ הריב"ש גופיה בסימן ר"ך יע"ש:

יד המזלזל בדבר אחד מדברי סופרים. בפ"ב דעדיות תנן שנידו את אלעזר בן חנוך שפקפק בנ"י. והקשה הר"ן בר"פ מקום שנהגו דבקלא דוכתי אמרינן דמאן דעבר אדרבנן משמתינן ליה ובקצת דוכתי אמרינן דלקי משמע אבל שמותי לא. ותירץ דבמלתא דעיקרו דרבנן דכי עבר לה קא עקר לכולא מלוה משמתינן ליה אבל בדבר שעיקרו מן התורה והוא עובר על מה שאסרו חכמים מכין אותו

לחם משנה

והיה לו למנות ארבעה הן האפיקורסין. מיהו לזה יש לומר דמין זה של אפיקורוס אינו כשאר השלשה כמו שהוא עצמו כתב בהותו הפרק ויש עבירות קלות וכו' ואמרו חכמים שאין להם חלק לעולם הבא וכו' והמבזה וכו' אבל מ"מ קשה דמנין לו השלשה שמנה שלא מצינו בגמרא שנקרא אפיקורוס אלא זה:

יב אבל אם היה החכם חי כו'. כל זה ביאר ב"י יפה, עוד אומרו בד' דברים וכו' ע"ש:

המעיד

מגדל עוז

אע"פ שהמבזה כו' עד ברבים. פ' אלו מגלחין (דף ט"ז) ובכמה מקומות בתלמוד: **וקונסין** אותו ליטרא זהב עד לחכם. בירושלמי פ' החובל: **והמבזה** את החכם וכו' עד זה שנידוהו בשבילו. פ' אלו מגלחין (דף ט"ז) לשון רבינו בכל אלו מפרק במה מדליקין דאפיקתא הא בגנות הא בפרהסיא: **וכן** החכם עצמו עד הרשות בידו. פ' אלו מגלחין (דף ט"ז): **הרב** שנידה לכבודו עד ויתירו לו. פרק אלו מגלחין (דף ט"ז): **על** כ"ד דברים. פ' מי שמתו (דף י"ט): **א) המבזה** את החכם. פ' עשרה יוחסין (דף ע') בעובדא דבר שויסקאל ובפרק אין מעמידין (דף כ"ו) גמרא מסניתין דלא יתיחד אדם עמהן בעובדא דרב אשי דאזיל לבי תורתא כו' עד דאמר ליה דעתון ליה ליהוו הנך איניש בשמתא משום דקרו ליה רמאה וכמה מקומות בתלמוד: **ואפילו** לאחר מיתה, סוף שמעתא קמייתא דפ' סנודר מן המבוטל (דף ג) גבי עובדא דססיא איתמא דאיתחייבא בבי דינא דבי רב יוסף כו' עד דאמר לה לבזויי קא מכוונת מיהוי הויא איתמא בשמתא והא שמואל כבר הוה שכיב בססיא שעתא, ובפ' מי שמתו (דף י"ט) המספר אחר מטתן של ת"ח: **ב) המבזה** שליח בית דין וכו'. פ' ר"ג (יבמות נ"ב) ופרק הגוזל: **ג) הקורא** לחבירו עבד. פ"ק דקדושין (דף כ"ח): **ד) מי** שהלכו לו ב"ד מ"ק (דף י"ט): **ה) המזלזל** בדבר אחד מד"ס ואין צ"ל בדברי תורה. פרק מי שמתו אלא את מי נדו את אלעזר בן חנוך שפקפק וכו':

הגהות מיימוניות

[ז] הא דאמרו תלמיד שנדה לכבודו נדויו נדוי היינו שבזהו וגנהו בדברים אשר נגנאי לת"ח אבל אם לא בזהו בכלום אך שאין מכבדו כמו שחייב לכבדו כגון קימה והידור בהכי איירי הא דאמר בירושלמי דפירקין רבי אחא בר חייא בשם ר' יוחנן זקן שנדה לצורך עצמו אפילו כהלכה אין נדויו נדוי: [ח] והני מילי שנידהו לכבודו אבל נידהו לשם שמים מנודה גם לרב. תוספות פ"ק דסנהדרין גבי אושפיזכני ע"ש, ע"כ:

בדברי תורה: ו) מי שלא קיבל עליו את הדין מנדין אותו עד שיתן: ז) מי שיש ברשותו דבר המזיק כגון כלב רע או סולם רעוע מנדין אותו עד שיסיר היזקו: ח) המוכר קרקע שלו לעובד כוכבים מנדין אותו עד שיקבל עליו כל אונס שיבא מן העובד כוכבים לישראל חבירו בעל המצר: ט) המעיד על ישראל בערכאות של עובדי כוכבים והוציא ממנו בעדותו ממון שלא כדין ישראל מנדין אותו עד שישלם: י) טבח כהן שאינו מפריש המתנות ונותנן לכהן אחר מנדין אותו עד שיתן: יא) ^אהמחלל יום טוב שני של גליות אע"פ שהוא מנהג: יב) העושה מלאכה בערב הפסח אחר חצות: יג) המזכיר שם שמים לבטלה או לשבועה בדברי הבאי: יד) המביא את הרבים לידי חלול השם: טו) המביא את הרבים לידי אכילת קדשים בחוץ: טז) המחשב שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ: יז) *המכשיל את העור: יח) המעכב הרבים מלעשות מצוה: יט) טבח שיצאה טרפה מתחת ידו: כ) טבח שלא בדק סכינו לפני חכם: כא) המקשה עצמו לדעת: כב) מי שגירש את אשתו ועשה בינו ובינה שותפות או משא ומתן המביאין להן להזקק

השגת הראב"ד

*המכשיל את העור. א"א כגון המכה את בנו הגדול:

א טור יו"ד של"ד. ואו"ח תצו:

כסף משנה

וכו'. פ"ה דעדיות (דף י"א) שנידו את אלעזר בן חנוך שפקפק בנטילת ידים ומייתי לה פ' מי שמתו (ברכות י"ט) ובפ' הדר (עירובין ס"ג) רבינא שמית להוא גברא דקטר חמרא בציניתא בשבת. והקשה הר"ן בר"פ מקום שנהגו דבקצת דוכתי אמרינן דמאן דעבר אדרבנן משמתינן ליה ובמקצת דוכתין אמרינן דלקי משמע אבל שמותי לא. ותירץ דבמילתא דעיקרה דרבנן דכי עקר לה קא עקר לכולא מצוה משמתינן ליה אבל בדבר שעיקרו מן התורה והוא עובר על מה שאסרו בו חכמים מכין אותו מכת מרדות. וקשיא לי *) דהא לנטילת ידים אין עיקר מן התורה אם לא על דרך אסמכתא. לכך נ"ל דמפקפק בדבר מדברי סופרים חמור טפי מעובר על דבר מדבריהם ולפיכך אע"פ שהעובר אינו חייב אלא מכת מרדות המפקפק או המזלזל חייב נידוי. והיא דרבינא בפרק הדר לא נידהו אלא מפני שזלזל דרמא ביה קלא ולא אשגח ביה וזהו שדקדק רבינו וכתב המזלזל ולא כתב העובר: מי שלא קבל עליו את הדין. בפ' הגוזל ומאכיל (ב"ק קי"ב קי"ג) האי מאן דכתבי עליה פתיחא על דלא ציית דינא כיון דאמר לייתנא קרעינן. ויש לתמוה על רבינו שכתב מנדין אותו עד שיתן ולא הוה ליה לכתוב אלא עד שיקבל עליו את הדין והוא עצמו כתב כן בפכ"ה מהלכות סנהדרין. וי"ל שמפני שאין כאן מקום דין זה לא חש למידק וסמך על מה שכתב שם. ואפשר שהשמיענו כאן שאם אחר שאמר לייתנא דינא ראינוהו נשמט מלפרוע מנדין אותו עד שיתן: מי שיש ברשותו דבר המזיק וכו'. ספ"ק דב"ק (דף ט"ו) וכתובות ס"פ אלו נערות (דף מ"א) משמתינן ליה עד דמסלק היזקא: המוכר קרקע שלו וכו'. מימרא דרב אשי פ' הגוזל ומאכיל (ב"ק קי"ד). וכתבו התוספות דה"מ כשישראל קונה ממנו בכסף שקונה העובד כוכבים אבל אם העובד כוכבים נותן לו יותר אין לו להפסיד: המעיד על ישראל וכו'. ג"ז שם מימרא דרבא ואמרינן התם שאם דיניהם כדינינו להשביע על פי עד אחד מותר להעיד ואם הוא אדם חשוב דסמכי עליה כבי תרי אם מותר להעיד או לא סליק בתיקו ולחומרא ולכך סתם רבינו וכתב והוציא ממנו ממון שלא כדין ישראל: טבח כהן וכו'. בחולין פ' הזרוע (דף קל"ב) אמר רב חסדא האי כהנא דלא מפריש מתנתא להוי בשמתא אמר רבא בר שילא הני טבחי דהוצל קיימין בשמתא עשרין ותרתין שנין ואמרינן עלה למאי הלכתא כלומר למאי הלכתא אמר עשרין ותרתין שנין אילימא דתו לא משמתין להו והא תניא דמצות עשה מכין אותו עד שתצא נפשו אלא לקנסן בלא התראה: המחלל י"ט שני וכו'. פסחים פרק מקום שנהגו (דף נ"ב) רב ושמואל דאמרי תרוייהו מנדין על יו"ט שני של

*) עי' מל"מ:

של גליות: העושה מלאכה וכו'. פשוט שם: המזכיר שם שמים וכו'. פ"ק דנדרים (דף ז') וכתבו הרי"ף באלו מגלחין: המביא את הרבים לידי חלול השם. ירושלמי פ' אלו מגלחין קאמר אעובדא דחוני המעגל דשלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נידוי תמן תנינן שלח לו שמעון בן שטח אמר לו צריך אתה להתנדות שאילו נגזרה גזרה כשם שנגזרה בימי אליהו לא נמצאת מביא את הרבים לידי חילול השם וכל המביא את הרבים לידי חילול השם צריך נידוי: המביא את הרבים לידי אכילת קדשים וכו'. פ' מי שמתו ברכות (דף כ') ובפס"ב די"ט ופ' מקום שנהגו תודוס איש רומי הנהיג לאכול גדיים מקולסים כלומר בליל פסח כעין הקרבן שלחו לו אילמלא תודוס אתה גוזרנו עליך נידוי שאתה מאכיל את ישראל קדשים בחוץ כלומר שהרואה סבור שהקדישו לשם פסח: המחשב שנים וכו'. בסוף ברכות (דף ס"ג) אמרינן ששלחו לו לחנינא אחי רבי יהושע שהיה מעבר שנים וקובע חדשים בח"ל שיחזור בו ואם לאו יהא בנידוי ומפרשין התם טעמא משום כי מציון תצא תורה: המכשיל את העור. כתב הראב"ד כגון המכה את בנו הגדול, עכ"ל. והוא בפ' אלו מגלחין (מ"ק י"ז) אמתא דרבי חזיתיה להוא גברא דמחי בנו גדול אמרה להוי ההוא גברא בשמתא דקא עבר משום ולפני עור לא תתן מכשול כלומר שמא יבעט באביו מתוך שהוא גדול ונמצא הוא מכשילו ואמרינן התם שלא נהגו חכמים קלות ראש בנידויה. ויש לתמוה על הראב"ד שפירש דבר זה יותר מכל הדברים המוזכרים כאן. ואפשר שטעמו לומר אע"פ שבגמרא לא נזכר אלא המכה את בנו גדול יפה כיון רבינו לכתוב המכשיל את העור ללמדנו דמכה בנו הגדול לאו דוקא וזהו שכתב הראב"ד כגון: המעכב את הרבים וכו'. ירושלמי פרק אלו מגלחין תמן תנינן שלח לו ר"ג אם מעכב אתה את הרבים נמצאת מכשילן לעתיד לבא לא נמצאת מעכב את הרבים מלעשות מצוה שכל המעכב את הרבים מלעשות מצוה צריך נדוי: טבח שיצאת טרפה וכו'. סנהדרין פ' זה בורר (דף כ"ה) ההוא טבחא דנפק טרפה מתותי ידיה שמתיה רב נחמן: טבח שלא בדק וכו'. פ"ק דחולין (דף י"ח) ההוא טבחא דלא סר סכינא קמיה דרבא בר חיננא שמתיה. וכבר כתב הטור ביורה דעה סימן י"ח שדין זה אינו נוהג עכשיו: המקשה עצמו לדעת. מימרא דרב בנדה פ' כל היד (דף י"ג): מי שגירש את אשתו וכו'. פ"ב דכתובות (דף כ"ח) לוה ממנה כלומר מגרושתו בנכסי אביה כלומר בנכסי מלוג אינה נפרעת אלא על ידי אחר כלומר ולא ע"י עצמה שלא יקרבו בדברים ואי אתו לקמן

לחם משנה

יד ט) המעיד על ישראל בערכאות וכו'. בפרק הגוזל בתרא (דף קי"ג) אמרו האי בר ישראל דידע סהדותא דעובד כוכבים ואזיל ומסהיד ליה בדינא דעובדי כוכבים על ישראל חבריה משמתינן ליה וכו' ופירש רבינו משמתין עד שישלם. והטעם דסבירא ליה ז"ל דודאי משלם כיון שבעדותו גורם לשלם לו שלא כדין והוי כמעיד עדות שקר וחייב ממון בעדותו:

יא) המחלל יו"ט שני של גליות וכו'. לכאורה היה נראה דהיינו מזלזל בדבר אחד מדברי סופרים וא"כ הרי מנאו למעלה ולכך כתב אע"פ שהוא מנהג כלומר הדבר הזה פחות הוא מדברי סופרים שזה מהלכות יו"ט שני אע"פ שהוא מד"ס משמע הוא משום מנהג בלבד. וכי תימא הרי כתב רבינו בפ"ק שהוא מד"ס יש לומר דנהי דהוי מד"ס עיקר הדבר משום מנהג וכמו שאמרו בפ"ק דיו"ט הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם וכו' ומשום המנהג אמרו חכמים שיעשו אותו:

יג) המזכיר שם שמים לבטלה או בשבועה בדברי הבאי. בפ"ק דנדרים (דף ז') השומע הזכרת השם מפי חבירו צריך לנדותו ואם לא נידהו הוא עצמו יהא בנידוי. ופירשו המפרשים ז"ל צריך לנדותו וזה אמרו יהא בנדוי וא"כ קשה על דברי רבינו למה לא מנה כאן מי ששמע הזכרת השם ולא נידה שחייבים לנדותו. ונראה שהוא מפרש שהוא בנידוי שמאליו הוא בנידוי וכן נראה מדברי רבינו בהלכות שבועות שהביא המימרא כלשונה. ויש לדקדק כן דמעיקרא אמרו צריך לנדותו וא"כ לא אמרו אלא יהא בנידוי משמע דמאליו מנודה דאל"כ היה לו לומר צריך לנדותו כמו שאמר תחלה ואע"פ שיהא בנידוי שאמרו בקדושין גבי הקורא לחבירו כו' יהא בנידוי ר"ל צריך לנדותו כמו שאמרו שם בגמרא שאני התם דהוי דומיא דסיפא שאמר ממזר סופג את הארבעים וכיון דבסיפא לא הוי מאליו אלא שצריך לעשות מעשה הכי נמי ברישא. ויש עוד דברים אחרים שלא כתב רבינו כאן והם כלולים בתוכו ותמצאם בבית יוסף סימן של"ד:

משנה למלך

אותו מכת מרדות. ומ"ש מרן בכ"מ וז"ל וקשיא לי דהא נט"י אין עיקרם מן התורה אם לא ע"ד אסמכתא כו'. דברי תימה הם דמאי קשיא לי על תירוץ הר"ן דאדרבה משום שאין עיקרו מן התורה משמתינן ליה דעקר לכולא מלתא ואתיא שפיר למה שחילק הר"ן ז"ל וצ"ע. (*א"ה עיין בקונטרס עגונא למהרח"ש דף נ"ז פר"ח א"ח סימן תנ"ו וש"ך י"ד סי' של"ד ס"ק מ"ג. עוד הוקשה למרן ומוהרח"ש שם ע"ד הר"ן מעובדא דרבינא פרק הדר דף ס"ג ותירצו דרבינא לא נידהו אלא מפני שזלזל בכבודו דרמא ביה קלא ולא אשגח ביה. והפר"ח דחה תירוץ זה ממאי דמסיים התם דא"ל כה"ג מי מחזי כאפקרותא וא"ל אין חכמה ואין עצה כו'. ונראה דס"ל למרן דמאי דשאל מי מיחזי כאפקרותא לא על מה שנידהו בפניו אלא על מה שהורה הלכה בפני רבו דלהכי מייתי תלמודא התם האי עובדא למגמר מינה דלאפרושי מאיסורא שרי להורויי באתריה דרביה וכן מבואר בתשובת הרא"ש כלל כ"ה סי' א' יעויין שם): ומ"ש המביא את הרבים לידי חילול השם. כתב מרן ז"ל דהוא בירושלמי פרק אלו מגלחין בעובדא דחוני המעגל דשלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נידוי תמן תנינן שלח לו שמעון בן שטח צריך אתה להתנדות שאילו נגזרה גזירה כשם שנגזרה בימי אליהו לא נמצאת מביא את הרבים לידי חילול השם וכל המביא את הרבים לידי חילול השם צריך נידוי ע"כ. והכי איתא בגמרא דידן בפ"ג דתעניות דמה שרצה לנדותו היינו משום דאילו נגזרה גזירה כו' אך בפ' מי שמתו דף כ' אמרינן דטעמא דרצה לנדותו היינו מטעם שהגיס דעתו כלפי מעלה ופירש"י לפי שהטריח לפני המקום על עסק גשמים לא כך שאלתי כמה פעמים ומנדין לכבוד הרב ובכבוד המקום כבוד הרב הוא וכן פירש"י בפ"ג דתעניות במתניתין דחוני וכן הוא דעת הקונדריסין. וראיתי להרב בעל שדה יהושע שכתב ואפשר דהא בהא תליא דכיון שהגיס עצמו כלפי מעלה ואומר לא כך שאלתי ונשבע

חכם

מגדל עוז

ו) מי שלא קבל כו'. מתניתין ריש פרק הגוזל בתרא (דף קי"ב קי"ג): ז) מי שיש ברשותו כו'. כשמעתין בברייתא דפ"ק דב"ק (דף ט"ו) ופרק ארבעה וחמשה (דף מ"ו): ח) המוכר קרקע שלו וכו'. ט) המעיד על ישראל כו'. מתניתין פרק הגוזל בתרא (דף קי"ט): י) טבח כהן שאינו מפריש. פ' הזרוע והלחיים (דף קל"ב) ובגמרא קרי ליה שמתא דה' אלהי ישראל: יא) המחלל יו"ט שני וכו'. ריש פרק מקום שנהגו (דף נ"ב) ופ"ק דסנהדרין (דף ז'): יב) העושה מלאכה בערב פסח לאחר חצות. ריש פ' מקום שנהגו (דף נ"ב): יג) המזכיר שם שמים. פ"ק דנדרים (דף ז'): יד) המביא את הרבים. טו) המביא את וכו'. ר"פ מקום שנהגו (דף נ"ד) בעובדא דתודוס איש רומי ומייתי לה ר"פ מי שמתו (דף נ"ג) וסוף פ"ב דביצה (דף כ): טז) המחשב חדשים כו'. שם ברכות (דף ס"ג): יז) המכשיל את העור. פרק אלו מגלחין (דף י"ז): וכתב הראב"ד ז"ל כגון המכה בנו גדול עכ"ל: ואני אומר זה פשוט כי פרק אלו מגלחין בשפחה דרבי נשנה זה ותלמוד ערוך שם דגרסינן דבי רבי ישמעאל תאנא לפני עור לא תתן מכשול במכה בנו הגדול הכתוב מדבר וגם רבינו כתב כן פ"ו דהלכות ממרים אות באות וכן ביאר כל אחת מכ"ד דברים אלו בחבורו: יח) המעכב את הרבים מלעשות מצוה: יט) טבח שיצאת טרפה מתחת ידו. מסכת סנהדרין (דף כ"ה) פ' זה בורר בעובדא דההוא טבחא דנפק טריפתא מתותי ידיה ושמתיה רב נחמן. וכן גורס רב אלפס ז"ל ואף במקצת נוסחאות נמצא פסלים ועברים כדאיתא התם פרק זה בורר (דף י"ח): כ) טבח שלא בדק סכינו לפני חכם. פרק הכל שוחטין (דף י"ח): כא) המקשה. ריש פרק כל היד (דף י"ג): כב) מי שגירש את אשתו, פ"ב דכתובות (דף כ"ח):

להזקק זה לזה כשיבואו לבית דין מנדין אותם: כג) *חכם [א]ששמועתו רעה: כד) *המנדה מי שאינו חייב נידוי:

השגת הראב"ד

*חכם ששמועתו רעה. א"א ויש אחרים הרבה. חכם שהורה להתיר במים שאין להם סוף לינשא לכתחלה. וכן מי שעובר על נדרו כל בית דין שנזקק לו לשאלה כר שמתא הוא ואיכא טובא:

*מי שמנדה מי שאינו חייב בנדוי. א"א דבר זה הוציא ממעשה דריש לקיש דהוה מנטר פרדיסא וכו' אמר ליה ההוא אדרבה ואמרו ליה שלו נדוי. ובחיי ראשי אין כאן פלפול כי הדברים שהוא מונה בית דין צריכין לנדותו ובכי האי גוונא לא היו בית דין נזקקין לנדות לר' שמעון בן לקיש אבל אותו שנידה והקפיד על כבודו נדויו נדוי:

פרק שביעי

א חכם [ב]זקן בחכמה וכן נשיא או אב בית דין שסרח אין מנדין אותו בפרהסיא לעולם. אלא אם כן עשה כירבעם בן נבט וחביריו. אבל כשחטא שאר הטאות מלקין אותו בצנעה. שנאמר וכשלת היום וכשל גם

א סמ"ג לאוין רח. טור יו"ד סי' שלד: ב סמ"ג לאוין שם. טור יו"ד שם. מנחות לט:

כסף משנה

לקמן לדידא משמחין להו: **חכם ששמועתו רעה**. באלו מגלחין (דף י"ז) ההוא צורבא מרבנן דהוו סנו שומעניה ושמתיה רב יהודה: **המנדה מי שאינו חייב נידוי**. שם. שר"ל נידה את מי שלא היה חייב נדוי וא"ל איידך אדרבה ואמרו דנדוי האחר הוי נדוי: **וכתב הראב"ד** א"א דבר זה הוציא ממעשה דר"ל וכו', עכ"ל. וי"ל שסובר רבינו שאם לא היה הוא מנדה אותו אלא היה בא לב"ד הם היו מנדין אותו דאל"כ היאך חל נדויו. והר"ם בר נתן בתשובה תירץ בשם ה"ר שם טוב שרבינו איירי במי שרגיל בכך שב"ד נזקקין לנדותו: **כתב הרמ"ך** ובלבד שיהא זה שאינו חייב נדוי ת"ח אבל אם אינו ת"ח למה יהיה חייב נידוי המנדה אלא אם בזה הת"ח לע"ה בכל בזיונות שבעולם אין מנדין אותו. ומההיא דר"ל אין להביא ראיה דשמא נידה ת"ח גדול ממנו תדע שהצריכוהו ללכת לפני נשיא ואם לא היו מספקין אותו באדם גדול למה ילכו לפני נשיא יתיר אותו פתוח שבהם. כן נראה עיקר וכן שמעתי שמורים חכמים לתלמידים אבל לא דרשינן ליה בפרקא, עכ"ל: **כתב הראב"ד** ויש אחרים הרבה וכו' ואיכא טובא, עכ"ל. ההיא דחכם שהורה להתיר במים שאין להם סוף היא בסוף יבמות (דף קכ"א.) וכתבה רבינו בסוף הלכות גירושין. וההיא דבית דין שנזקק לשאלה למי שעבר על נדרו היא בפ"ב דנדרים (דף כ'.) וכתבה רבינו בפרק שני מהלכות נזירות. והטעם שלא מנאם כאן רבינו מפני שלא מנה כאן אלא הדברים שמנדים עליהם בין איש בין אשה והנך אינם אלא באיש חכם. ומצאתי כתוב בשם בעל הבתים וז"ל נ"ל שהרב לא הביא אלא אותם שמנדים עליהם עכ"פ ומפני זה לא הביא חכם שהורה במים שאין להם סוף ולא בית דין שנזקקין לשאלה שהתם אלו חכמים ואין מנדין חכמים אלא נשמטים שלא לנדותם אע"פ שחייבים נידוי ואע"פ שהביא חכם ששמועתו רעה מפני שכיון ששמועתו רעה יצא מכלל חכם. ומפני זה הטעם שכתבנו לא הביא המחרם בתוך תשעים יום שהרי אם ברח פטור מן הנדוי, עכ"ל:

ועוד אחרת כתב רבינו ירוחם בשם הראב"ד בני אדם העושים מלאכה בעוד שיש מת בעיר ועדיין לא נקבר חייבין נידוי אלא א"כ יש חבורות בעיר כדאיתא בפ' אלו מגלחין (מ"ק כ"ז:) וי"ל שזו בכלל מה שכתב המזלזל בדבר אחד מדברי סופרים ותשובה זו שייכא גם באותה שכתבתי בסמוך בהשגה: **כתב בקונדריסין** ומלבד אלו הכ"ד מצינו במקומות אחרים והם מי שעושה קלים וחמורים או ג"ש לעקור דבר מן התורה או שואל דבר שא"א והיא בהקומץ רבה [ל"ז.] והמגיס דעתו כלפי שמים מעובדא דחוני המעגל וכן מי שיש לו ערעור עם חבירו בדבר אחד ומסר אותו דבר לשלטון או לשופט דמשמתינן ליה עד דמייתי ליה וקיימי בבי דינא והוא בהגוזל זוטא (ב"ק קי"ג:). וכן ת"ח שמחזיק במחלוקת כנגד הרבים שמנדין אותו כדי שלא ירבו מחלוקת בישראל ומייתי לה פ' הזהב (מציעא נ"ט). ובספ"ק דשבת (דף י"ט:) איכא אחרינא ההוא תלמידא דאורי בהדתא דהרב"ז כר"ש שמתיה רב המנונא משום דבאתריה דרב הונא לא איבעי ליה למעבד הכי. ובסוף מציאת האשה [ס"ט.] איכא אחרינא בשמתא להוי מאן דלא יימר ליה ענן ענן ממקרקעי או ממטלטלי. ובפ"ק דקידושין (כ"ה) איכא אחרינא הכי דניזוניא לא אתו לפרקא דרב חסדא א"ל לרב המנונא זיל לנגעינהו. ובפ' ר' אליעזר דמילה (שבת ק"ל) איכא אחרינא קריבו ליה ריפא דטווסא בחלבא א"ל אמאי לא תשמתינהו. והמזלזל בנטילת ידים והיא במס' עדיות (דף י"א). ובירושלמי העושה דבר שלא כשורה צריך נידוי וכן בבבל שאין דנין דיני קנסות כתב הרי"ף מנהג בשתי ישיבות שמנדין אותו עד דמפייס לבעל דינו. והגאונים כתבו אחרת אומן המכוין מלאכתו במועד דאמרינן שהאבד ואין המלאכה שלו וממון אין לו לקונסו בכדי שוויה שקונסין אותו בשמתא ונידוי, עכ"ל. ואין מכל אלו תפיסה על רבינו דכלהו כי דייקת בהו הוו בכלל כ"ד דברים אלו שכתב רבינו. שהמגיס דעתו כלפי שמים היינו היא דמביא רבים לידי חילול השם. ומי שיש לו ערעור עם חבירו ומסר אותו דבר לשלטון הוי בכלל מי שלא קבל עליו את הדין. ות"ח שמחזיק במחלוקת כנגד הרבים הוא בכלל המבזה את החכם דרבים לגבי יחיד ה"ל כרב אצל תלמיד. וההיא דסוף פרק קמא דשבת וההיא דפ"ק דקידושין הוו נמי בכלל המבזה את החכם. וההיא דפרק מציאת האשה אינה ענין לכאן דהכא לא מיירי אלא מי שעשה דבר שב"ד מנדין אותו עליו ושם לא היה אלא שגזר עליו שמתא שילך ויאמר אותו שליחות. וההיא דפרק ר' אליעזר דמילה והמזלזל בנטילת ידים ואומן המכוין מלאכתו במועד הם בכלל מזלזל בדבר אחד מד"ס. ומי שעושה קלים וחמורים או גזרה שוה לעקור דבר אחד מן התורה או שואל דבר שאי אפשר הם בכלל מזלזל בדברי תורה או המבזה את החכם:

פ"ז א חכם זקן בחכמה וכו'. פ' אלו מגלחין (דף יז) אמר רב אויא באושא התקינו אב ב"ד שסרח אין מנדין אותו אלא אומרים לו הכבד ושב בביתך חזר וסרח מנדין אותו מפני חלול השם ופליגא דר"ל דאמר כל חכם שסרח אין מנדין אותו בפרהסיא שנאמר וכשל גם נביא עמך לילה כסהו כלילה ופסק כר"ל משום דאיהו בתראי דגמרא טפי מרב אויא ועוד דבירושלמי שאכתוב בסמוך משמע כוותיה. וז"ש אין מנדין אותו בפרהסיא לעולם כלומר אפילו חזר וסרח כמה פעמים. ומ"ש אא"כ עשה כירבעם בן נבט וחביריו בירושלמי פ' אלו מגלחין ר' יעקב בר אידי בשם רב שמה נמנו באושא שלא לנדות זקן ולאתיא כי הא דא"ר שמואל בשם ר' אבהו זקן שאירע בו דבר אין מורידין אותו מגדולתו אלא אומרים לו הכבד ושב בביתך ביומוי דר' ירמיה אתא עקא על טבריה שלח בעי מנרתא דכספא גבי ר' יעקב בר בון שלח א"ל עדיין לא שב ירמיה מרעתו ובקש לנדותו והוה ר' חייא בריה דר' יצחק עטושיא יתיב תמן א"ל שמעתי שאין מנדין זקן אא"כ עשה כירבעם בן נבט וחביריו. ומיהו קשה דמסיק התם א"ל דוגמא השקוה וכירבעם בן נבט עשה ונדון אלין לאלין וגרכון משתריא אלין מן אלין. ואפשר לומר שרבינו ז"ל סובר דשלא כהלכה עשו דס"ל כרב אויא ולא קי"ל כוותיה אלא כר"ל וההיא דדוגמא השקוה לא קשיא דאיכא למימר בצנעה נידוהו ומינה איכא למשמע דהא דאין מנדין דוקא בפרהסיא אבל בצנעה מנדין ועובדא דר' אליעזר שברכוהו נמי איכא למימר דבצנעה ברכוהו. ועוד י"ל דההיא דר' אליעזר מפני שלא ירבו מחלוקת בישראל שאני: ומ"ש אבל כשחטא שאר חטאות מלקין אותו בצנעה, בירושלמי פרק בתרא דהוריות ר' אחא בשם ר"ל כהן משיח שחטא מלקין אותו בב"ד של כ"ג אין תימר בב"ד של כ"ג עלייתו ירידה היא לו כלומר שהוא בפרהסיא. רשב"ל אומר נשיא שחטא מלקין אותו בב"ד של שלשה. ומשמע לרבינו דדין נשיא ואב ב"ד וחכם זקן שוה דהא בכל חד מנייהו איכא חילול השם כשמזלזלין אותו בפרהסיא והכי משמע קצת מדאמרינן על מאי דקאמר רב אויא אב ב"ד שסרח אין מנדין אותו וכו' ופליגא

משנה למלך

ונשבע חושבין הבריות שלא יצא ריקם בעבור השבועה וכשרואין שאינו נענש מביא לידי חלול השם שאומרים אין בשבועה כלום עכ"ד, ואין בזה כדי שביעה:

פ"ז א חכם זקן בחכמה וכן נשיא או אב ב"ד שסרח אין מנדין אותו כו'. איכא למידק מהא דגרסינן בירושלמי פרק אלו מגלחין ביומוי דר' ירמיה אתא עקא על טבריה שלח בעי מנרתא דכספא גבי ר"י בר בון שלח א"ל עדין לא שב ירמיה מרעתו ובקש לנדותו והוה ר' חייא בריה דר"י עטושיא יתיב תמן אמר שמעתי שאין מנדין זקן אלא א"כ עשה כירבעם בן נבט וחבריו א"ל דוגמא השקוה וכירבעם עשה ונדון אלין לאלין והשון אלין על אלין וגרכון משתריין אלין מן אלין, ע"כ. והנה במאי דקאמר וכירבעם עשה כתב הר"ב שדה יהושע דס"ק וכ"ת התם דעשה כירבעם ומש"ה נידוהו ה"כ אני מנדה אותו ע"כ. ובזותיה לא ידענא. והנכון הוא שהדברים אלו הם בתמיהא וכא לדחות דברי ר' חייא שאמר שמעתי שאין מנדין זקן אלא א"כ עשה כירבעם והשיב דליתא להאי מלתא מהאי דדוגמא השקוה והתם כירבעם עשה בתמיה אלא ודאי דאף לזקן מנדין כל שחייב נידוי. ולענין הלכה פסק רבינו כרבי חייא וקשה מעובדא דדוגמא השקוה, וכבר נדחק מרן בכ"מ ליישב זה יע"ש. ואי לאו דמתפינגא אמינא דר' ירמיה אינו חולק על ר"ח אלא דס"ל דהא דאמרינן דאין מנדין זקן היינו דוקא שלא ביזה ת"ח אלא בעבר דבר אחד מכל חטאת האדם או דוקא הוא דחולקין כבוד לזקן שלא לנדותו אלא א"כ עשה כירבעם אבל אם הזקן ביזה ת"ח אז מנדין את הזקן דמאי חזית דחיישינן לכבוד הזקן המבזה ליחוש לכבוד הזקן המתבזה. וזהו כונת הירוש' דר"י רצה לנדות לר' יעקב

לחם משנה

פ"ז א חכם זקן וכו'. מה שאמר רבינו חכם זקן עיין בבית יוסף שנתן טעם לדבריו סימן של"ד:

כיצד

מגדל עוז

כג) **חכם ששמועתו רעה**. פרק אלו מגלחין (דף ס"ז): כתב הראב"ד ז"ל ויש אחרים הרבה וכו': **ואני אומר** אמת הוא דטובא איכא אבל ר"מ ז"ל לא פסק אלא כסתם התלמוד פ' מי שמתו בכ"ד מקומות בית דין מנדין דנקיט תלמודא למנינא למעוטי איך דפלוגתא איגון אתא וההיא שהביא הראב"ד ז"ל דמים שאין להם סוף דר"פ בתרא דיבמות (דף קכ"א) לאו בהדיא איפסיקא אלא דקא מייתי עובדא דההוא גברא דטבע באגמא דסמקי אנסבה רב שילא לדביתהו אמר ליה רב לשמואל תא נשמתיה ופסק הרב אלפס ז"ל דמשמתינן הכי. אבל ר"מ ז"ל לא הסכים כן בפי"ג מהלכות גירושין וכן העובר על נדרו שהקשה אינה מוסכמת ופלוגתא היא פ' אלו מותרין (נדרים דף כ"ו) דתניא מי שנזר ועבר על נזירותו אין נזקקין לו עד שינהוג איסור כימים שנהג בהן היתר ואסיק אמר רב יוסף כיון דאמור רבנן אין נזקקים לו בי דינא דמזדקיק ליה לאו שפיר עבד ורב אחא בר יעקב אמר שמותי נמי משמתינא ליה אלמא לרב יוסף לא משמתינן ליה ואע"ג שהרמב"ן ז"ל פסק בהלכותיו בשם רב נטרונאי גאון ז"ל דמשמתינן ליה כולהו רבוואתא לא פסקו הכי והסכים ר"מ ז"ל כדבריהם משום דסמיך אמנינא דפ' מי שמתו למעוטי הני ודכוותיהו והדין עמו כד"ן: כד) **המנדה מי שאינו חייב נדוי**. כתב הראב"ד ז"ל דבר זה הוציא ממעשה דריש לקיש וכו' עכ"ל: **ואני אומר** באמת כו' ממעשה דפ' אלו מגלחין (שם) פסק זה ובשמעתין דפ' מי שמתו דמני כ"ד דמדמי מלתא למלתא כי הא דדברי הכל היא ולית בה פלוגתא כלל, וגם הפלפול של ר"מ ז"ל פלפול מופלג הוא דהי סלקא דעתך דכי אתא ההוא גברא לבי דינא לא הוו משמתי ליה היכי הוו אמרי ליה שלו נדוי והא כי קיי"ל ריש פ' המניח את הכד (דף כ"ז) הלכתא כרב נחמן דאמר עביד איניש דינא לנפשיה היכא דאיכא פסידא וצורבא מרבנן במלתא דפסיקא ליה, כרב יוסף פ' אלו מגלחין (דף ט"ז) הני מילי כי עביד דינא והילכתא והא לאו הכי לא לייתיה ליה ושמא יעלה על הדעת כו' ר"מ ז"ל כתב זה אע"פ שלא בא לבית דין לזעוק הא ודאי לא אפשר דהא הקורא לחבירו עבד וכי תעלה על דעתך דאי שתיק איהו מנינן ליה אנן ודילמא קושטא קאמר ומשום הכי שתיק ובמעשה דבר שויסקאל פרק עשרה יוחסין (קידושין ע) לא כתבו ליה פתחא אלא בדאתא ההוא גברא למתבע דיניה אלא ודאי במתרעם עסקינן דכי אתי לקמן וחזיש דשמתיה שלא כדין משמתינן ליה עד דהדר ומפייס לבעל דיניה אפומא דידן ואם כן מעתה דין את שנידה הוא עצמו למי שנדהו שלא כדין ואחד שבא לבית דין ונדוהו שוין הם כד"ן:

פ"ז **חכם** זקן בחכמה כו' עד פלוני מוחרם. אלו מגלחין (דף י"ז). ומה שכתב אא"כ עשה כירבעם בן נבט וחביריו. לא ידעתי מאין הוציא זה הלשון ואי משום דשמתיה ברק למרוז במאה שיפורי כדאיתא פרק אלו מגלחין (דף י"ז) כבר נסיתי דרכו של ר"מ ז"ל ואתות לשונו צריכה תלמוד: **אבל כשחטא שאר חטאות** כו' עד אומרים פלוני מוחרם. הכל פרק אלו מגלחין (שם) ז

כסף משנה

ופלוגתא דר"ל דאמר ת"ח שסרח אין מנדין אותו בפרהסיא: ומ"ש ואומרין לו הכבד ושב בביתך. מפורש בירושלמי שהבאתי וגם בתלמודא דידן אמר הכי רב הונא ולא פליג עליה ר"ל אלא במאי דאמר חזר וסרח מנדין אותו אבל לא במאי דאמר אומרים לו הכבד ושב בביתך והכי איכא לפרושי ליסנא דר"ל אין מנדין אותו בפרהסיא דהיינו לומר שאין אומרים פלוני יהא בנידוי אבל בצנעא מנדין אותו והיינו שאומרים לו הכבד ושב בביתך שמלת פרהסיא אפשר לפרשה שיש בכללה גם כן כאילו אמר בפירוש כלומר שאין מנדין אותו בפירוש אלא בצנעה כלומר בהעלם שאומרים לו הכבד ושב בביתך: ומ"ש וכן כל ת"ח שנתחייב נידוי אסור לב"ד לקפוץ ולנדותו וכו'. בפ' אלו מגלחין (מ"ק י"ז) מר זוטרא חסידא כי מיחייב צורבא מרבנן שמתא משמית נפשיה והדר משמית לדידיה הרי שלפעמים היה מנדה לצורבא מרבנן. ורב יהודה נמי שמית להההוא צורבא מרבנן דסנו שומעניה כדאיתא בפ' אלו מגלחין (שם), וכי היכי דלא ליפלוג אריש לקיש דאמר ת"ח שסרח אין מנדין אותו ומאי דאמרינן בירושלמי אין מנדין זקן אלא אם כן עשה כירבעם בן נבט וחביריו צריך לומר דהיא דר"ל ודירושלמי בחכם זקן בחכמה כלומר שהוא מופלג בחכמה והיא דמר זוטרא בחכם שאינו מופלג בחכמה דההוא מנדין אותו אלא שאין לקפוץ לנדותו מהרה כדאשכחן במר זוטרא שהיה מצטער על שהיה צריך לנדותו והיה מנדה עצמו תחלה להראות שהיה מצטער בצערו. ולא כתב רבינו שינדה עצמו תחלה כדמר זוטרא משום דההיא מדת חסידות הוה ומ"מ יש ללמוד שאין לקפוץ ולנדותו מהרה: ומ"ש וחסידי החכמים היו משתבחים שלא נמנו לעולם לנדות ת"ח אע"פ שנמנין עליו להלקותו. בפרק אלו מגלחין (מ"ק י"ז) אמר רב פפא תיתי לי דלא שמתי צורבא מרבנן מעולם אלא כי קא מיחייב צורבא מרבנן שמתא היכי עביד כי הא דבמערבא מימנו אנגידא דצורבא מרבנן ולא מימנו אשמתא: ומ"ש ואפילו מכת מרדות נמנין עליו להכותו. כלומר אפילו לא עבר אלא על דברי חכמים נמנין עליו להכותו מכת מרדות. וזה מבואר בפ' מקום שנהגו (פסחים נ"ב) בעובדא דמר נתן אסיא אתא מבי רב לפומבדיתא ביו"ט של גלות: כתב הרמ"ך תימה א"כ שאין מנדין בפרהסיא וכו'. אמאי היה ר"ל מנודה בשביל שנידה אדם הלא לא עשה כירבעם ואע"פ שהירושלמי מפרש כדבריו אינו עיקר כי הולך על הגמרא שלנו ממעשה דר"ל וממעשה דרבי אליעזר שנידוהו וג"ע רב פפא אמאי היה משבח בעצמו כשלא היה מנדה תלמיד והלא נידו חכמי ישראל את רבי אליעזר בן הורקנוס שהוא מכריע את כלם, עכ"ל. ומה שהקשה אמאי היה ר"ל מנודה בשביל שנידה אדם אחד וכו' לא ידענא מאי קאמר שב"ד לא נידוהו. ועוד דהתם לאו בפרהסיא היה. ועוד דלא אמרו אלא דאין מנדין לכתחלה אבל אם נידוהו מנודה הוא. ומה שהקשה מרבי אליעזר שברכוהו כבר כתבתי טעם לדבר:

ב וכיצד הוא הנידוי וכו'. ומה שכתוב וארור בו אלה וכו'. פרק שבועת' העדות (שבועות ל"ו):

ד מנודה אסור לספר ולכבס. ברייתא פ' אלו מגלחין (מ"ק ט"ו):

כתב הרמ"ך תימה אמאי לא הזכיר נעילת הסנדל כדאשכחן בר' אליעזר (ב"מ נ"ט) שחלץ מנעליו ובירושלמי מפרש בהדיא שאסור בנעילת הסנדל. ומכל מקום צ"ע בגמרא דידן מאי טעמא לא פשט מדרבי אליעזר דמנודה אסור בנעילת הסנדל ושמא י"ל דר' אליעזר מלתא יתירא עבד כשחלץ מנעליו חדע דהא ישב לו על גבי קרקע. ומנהג בכל ארץ ספרד שהמנודה הולך מנעליו עכ"ל: ומ"ש רבינו ואין מזמנין עליו ולא כוללין אותו וכו'. כתבו ההגהות בשם הרוקח שהטעם דכיון שנידוהו מאחר שיבדל מקהל הגולה אם צרפוהו עמם היכן היא קללתן ומה הועילו בתקנתן אינו ראוי לצרפו שבכר הבדילוהו מאגודתן עכ"ל: ומ"ש רבינו ולא יושבין עמו בד' אמות. נלמד מעובדא דר' אליעזר בפ' הזהב (ב"מ שם) שברכוהו וישב לו ר"ע ברחוק ד' אמות ממנו: ומ"ש אבל שונה וכו'. עד ושוכר. ברייתא פרק אלו מגלחין (מ"ק דף ט"ו): ומ"ש ואם מת בנידויו. פ' אלו מגלחין (שם) ובפ"ה דעדיות:

ה יותר עליו המוחרם וכו' עד כדי פרנסתו. ברייתא פרק אלו מגלחין:

ו מי שישב וכו'. שם מימרא דרבי יהודה בר שמואל בר שילת:

ז בכמה מתירין וכו' ויחיד מומחה וכו'. בפרק קמא דנדרים (דף ח') יחיד מומחה שרי שמתא וסובר ז"ל דהיכא דאין יחיד מומחה מתירין שלשה הדיוטות כמו בנדר דהא נידוי נדר הוא דאמרינן בס"פ ד' מיתות (סנהדרין סח) בעובדא דרבי אליעזר הותר הנדר: כתב הראב"ד בכמה מתירין הנידוי וכו' א"א זה אינו כן וכו' או יחיד מומחה, עכ"ל: ויש לתלמיד וכו'. בפ"ק דנדרים (דף ח') שמע מיניה לא שרי למשרא נדרא באתרא דרביה ושמתא אפילו באתרא דרביה. כתב הרמ"ך צ"ע למה לא הזכיר דלאפקירותא אינו יכול להתיר עד לאחר שלשים יום אפילו יפיים לבעל דיניה והיה לו להזכיר נמי כי נידוי שלנו כנזיפה שלהם, עכ"ל. ויש לומר שסובר רבינו שאם פייס לבעל דינו מתירין לו מיד והכי משמע בפרק אלו מגלחין (דף י"ז) גבי ההוא טבחא דאתפקר בר' טובי' בר מתנא:

ט שלשה שנידו וכו'. פרק אלו מגלחין (מ"ק ט"ז)

גם נביא עמך לילה אע"פ שכשל כשהו כלילה. ואומרים לו הכבד ושב בביתך. וכן כל תלמיד חכם שנתחייב נידוי אסור לבית דין לקפוץ ולנדותו במהרה אלא בורחין מדבר זה ונשמטין ממנו. וחסידי החכמים [א]היו משתבחים שלא נמנו מעולם לנדות תלמיד חכם [א] אף על פי שנמנין להלקותו אם נתחייב מלקות. ואפילו מכת מרדות נמנין עליו להכותו: **ב** [ב]וכיצד הוא הנידוי אומר פלוני יהא בשמתא. ואם נידוהו בפניו אומר לו פלוני זה בשמתא. והחרם אומר לו פלוני מוחרם. וארור בו אלה בו שבועה בו נידוי: **ג** וכיצד מתירין הנידוי או החרם אומר לו שרוי לך ומחול לך. ואם התירוהו שלא בפניו אומר לו פלוני שרוי לו ומחול לו: **ד** מהו המנהג שינהוג המנודה בעצמו ושנוהגין עמו. [ג]מנודה אסור לספר ולכבס כאבל כל ימי נידויו. ואין מזמנין עליו. ולא כוללין אותו בעשרה לכל דבר שצריך עשרה. ולא יושבין עמו בארבע אמות°. אבל שונה הוא לאחרים ושונין לו ונשכר ושוכר. ואם מת בנידוי בית דין שולחין ומניחין אבן על ארונו כלומר שהן רוגמין אותו לפי שהוא מובדל מן הציבור. ואין צריך לומר שאין מספידין אותו ואין מלוין את מטתו: **ה** יותר עליו המוחרם שאינו שונה לאחרים ואין שונין לו אבל שונה הוא לעצמו שלא ישכח תלמודו. ואינו נשכר ואין נשכרין לו. ואין נושאין ונותנין עמו. ואין מתעסקין עמו אלא מעט עסק כדי פרנסתו: **ו** מי שישב בנידוי שלשים יום ולא בקש להתירו מנדין אותו שניה. ישב שלשים יום אחרים ולא בקש להתירו מחרימין אותו: **ז** *בכמה מתירין הנידוי או החרם. בשלשה אפילו הדיוטות. ויחיד מומחה מתיר הנידוי או החרם לבדו. ויש לתלמיד להתיר הנידוי או החרם ואפילו במקום הרב: **ח** שלשה שנידו והלכו להן וחזר זה מדבר שנידהו בגללו באין שלשה אחרים ומתירין

א פסחים נב: ב עי' שם בטור: ג סמ"ג לאוין שם • עשין כלם:

השגת הראב"ד

*בכמה מתירין הנידוי וכו'. א"א זה אינו כן אלא כהמנין המנדין כך צורך המתירין וכחשיבותן. והפשר כל זה כשירצו להתירו תוך זמן הנדר אבל כשישלים הזמן כל שלשה או יחיד מומחה מתירים לו. א"נ כשנידהו יחיד ואפילו אינו מומחה על דבר עבירה וכשישלם לו הזמן מתירים לו כל שלשה או יחיד מומחה אבל נידוהו רבים צריכין רבים כמותם להתירו:

לחם משנה

ב וכיצד הוא הנידוי אומרים פלוני יהיה בשמתא וכו'. הטור כתב בשם הר"א ז"ל דשמתא חמירא מנידוי והקשה עליו בית יוסף וכל קושיותיו יש להרץ דלראיה הראשונה י"ל דשאני התם דאהפקר ברב טוביה והוא היה אדם גדול ומש"ה החמירו עליו. ולשנית י"ל דמה שהביאו בגמרא ראיה מרשב"ג מכ"ש הביאו דהא בנידוי שהוא קל לא אתו בי הלכתא אהרינא ושרו ליה כ"ש בשמתא דחמירא. ולשלישית י"ל דרב פפא שמתא דהיא חמורה לא היה עושה אבל נידוי הקל היה עושה. ולרביעית י"ל דמאי דקאמר מימנו אנגידא רוצה לומר אפילו מכת מרדות שהוא יותר מנידוי שכיון שהוא מדרבנן לא היה ראוי לעשות אפילו הכי מימנו אנגידא. וכ"ש אנידוי דמימנו אבל שמתא דחמירא לא. והחמישית דקרו נידויא אשמתא דשפחה של בית רבי היא קלא ראיה. ומיהו יש קושיא אהרת על הר"א ז"ל ממעשה דפרק אלו מגלחין (דף י"ז) גבי ההוא דאמר ליה ליהוי ההוא גברא בשמתא וכו' אמר ליה שלו נידוי שלך אינו נידוי הרי שקראו נידוי אע"פ שהוא שמתא. ועוד קשה להר"א ז"ל במ"ש ז"ל לגבי נשיאה דליסרי לך כדתניא וכו' דלמא שאני התם שהוא נידוי שהוא קל ומשום הכי יהיר נשיא אבל שמתא שהיא חמורה לא:

ט שלשה שנידו והלכו להם וכו'. נראה שרבינו לא בעי חשובים כמותם וקשה לדבריו כמה ראיות שהביא הר"א ז"ל הלא המה כתובות בבית יוסף סימן של"ד. חדא דההוא גברא דשמתא לרב יהודה אמרו ליה זיל לגבי נשיא ואמאי הרי יכולים להתיר לו שלשה הדיוטות. ועוד מעשה דריש לקיש שמתיה ואמרו זיל לגבי נשיאה למה ליה כולי האי

משנה למלך

יעקב לפי שבזהו ואמר עדיין לא שב ירמיה מרעתו ור"ח השיב שמעתי שאין מנדין זקן כו' שלא ירד לחילוק זה שאמרנו ור' ירמיה השיב לו דודאי כל שהוא לכבוד הזקן מנדין הזקן והביא ראיה מההיא דדוגמא השקוה והתם לא עשה כירבעם אלא ודאי משום שנגע בכבוד שמעיה ואבטליון נידוהו והפיא דאין מנדין זקן אא"כ עשה כירבעם הוי בשאר מילי והיא דאלעזר בן חנוך שנידוהו בשביל שפקפק בנט"י

הגהות מיימוניות

[א] אמר רב פפא תיתי לי כו' עד כי הא דבני מערבא מימנו אנגידא דבר בי רב ולא מימנו אשמתא: ○ [אבל בנעילת הסנדל רב אלפס כתב שהוא מותר והראב"ד כתב שהוא אסור וכן הסכים הרא"ש (עיין בטור ז"ל ע"ב) שם]:

מגדל עוז

וארור בו וכו' עד ומוחל לו. ר' שבועת העדות (דף ל"ו): מהו המנהג שינהג המנודה בעצמו עד ונשכרין לו. פרק אלו מגלחין (דף ט"ו): ואם מת בנידויו כו' עד מטתו. פ' מי שמתו (דף י"ט): יתר עליו המוחרם עד מחרימין אותו. פרק אלו מגלחין (דף ט"ו): בכמה מתירין הנידוי כו' עד הרב. פ"ק דנדרים ופרק אלו מגלחין (דף ט"ז): וכתב הראב"ד ז"ל זה אינו כו' צריכין רבים כמותם להתירו וכו' עכ"ל: ואני אומר דהאי פלוגתא הוא ותליא באשלי דשמעתין דפ' אלו מגלחין (דף י"ז) בפירוש דטוט אסור וטוט שרי כי המפרשים אותו טוט מלבון מנין ותשכון כמו שט בכתבי שתים עומדים בשיטת הראב"ד ז"ל והמפרשים אותו מלבון תקיעה כדאמרינן בעלמא ג' טוטין ט' טוטין הן עומדין בשיטת ר"מ ז"ל ומה שקיבל פסק ואלו ואלו דברי אלהים חיים הם ולרבינו משה ז"ל דמילא שפיר למאי דאמרינן בעלמא נפקין שיפורי דמר ושרו ונפקין שיפורי דמר ואסרו ובראש השנה (דף כ"ט) גבי בני בתירה נמי אמרינן כבר נשמע הקרן ביבנה ואין צריך לומר שהנידוי היו נוהגין בו בשופר; שלשה שנידו עד ויתיר לו נידויו. פרק אלו מגלחין (דף ט"ז):

ומתירין לו: י מי שלא ידע מי שנידהו ילך לו אצל הנשיא ויתיר לו נידויו: יא °נידוי על תנאי אפילו על פי עצמו צריך הפרה. *תלמיד חכם שנידה עצמו ואפילו נידה עצמו על דעת פלוני ואפילו על דבר שחייב עליו נידוי הרי זה מיפר לעצמו: יב אמי שנידוהו בחלום אפילו ידע מי נידהו צריך עשרה בני אדם ששונין הלכות להתירו מנידויו. ואם לא מצא טורח אחריהם עד פרסא לא מצא מתירים לו אפילו עשרה ששונים משנה. לא מצא מתירין לו עשרה שיודעים לקרות בתורה. לא מצא מתירין לו אפילו עשרה שאינן יודעין לקרות. לא מצא במקומו עשרה מתירין לו אפילו שלשה: יג מי שנידוהו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו. נידוהו שלא בפניו מתירין לו בפניו ושלא בפניו. ואין בין נידוי להפרה כלום אלא מנדין ומתירין [ג] ברגע אחד כשיחזור המנודה למוטב. ואם ראו בית דין להניח זה בנידוי כמה שנים מניחין כפי רשעו. וכן אם ראו בית דין להחרים לזה לכתחלה ולהחרים מי שיאכל עמו ושותה עמו או מי שיעמוד עמו בארבע אמות מחרימין כדי לייסרו וכדי לעשות סייג לתורה עד שלא יפרצו החוטאים. אע"פ שיש רשות לחכם לנדות לכבודו אינו שבח לתלמיד חכם להנהיג עצמו בדבר זה אלא מעלים אזניו מדברי עם הארץ ולא ישית לבו להן כענין שאמר שלמה בחכמתו גם לכל הדברים אשר ידברו אל תתן לבך. וכן היה דרך חסידים הראשונים שומעים חרפתם ואינן משיבין ולא עוד אלא שמוחלים למחרף וסולחים לו. וחכמים גדולים היו משתבחים במעשיהם הנאים ואומרים שמעולם לא נידו אדם ולא החרימוהו לכבודן

השגת הראב"ד

*תלמיד חכם שנידה עצמו וכו'. א"א זה אינו מחוור אם כן יהודה למה לא התיר לעצמו ועל כל זה קשה לי יעקב למה לא התירו:

א עי' בטור של"ד:

כסף משנה

ט"ז) אמר אמימר הלכתא הני תלתא דמשמתו אתו בי תלתא אחריני ושרו ליה כלומר והוא שחזר בו מאותו דבר שנידוהו בשבילו דאם לא כן אין התרתם כלום:

י מי שלא ידע וכו'. ברייתא שם:

יא נידוי על תנאי וכו'. מימרא פ"ק דמכות (דף י"א): תלמיד חכם שנידה וכו'. פ' אלו מגלחין (מ"ק י"ז) ת"ח מנדה לעצמו ומיפר לעצמו ואיתא נמי בפ"ק דנדרים (דף ז':) וכתב הר"ן וז"ל כתב הרשב"א דוקא היכא דלא הוי בר נידוי כי ההיא דאיתא התם דמר זוטרא חסידא כי הוה מיחייב בר בי רב שמתא משמית נפשיה ברישא משום יקרא דבר בי רב אבל כשנידה עצמו על דבר שהיה חייב עליו נידוי לאו כל כמיניה להתיר לעצמו והקשו עליו אם כן היכי מקשה תלמודא פשיטא מקמי דהאמר כי הא דמר זוטרא אדרבא הל"ל אמאי, לפיכך אמרו דבכל ענין שנידה לעצמו מופר לעצמו וכן דעת הרמב"ם, וראיתי לקצת המפרשים דל"ג פשיטא אלא ה"ג ומיפר לעצמו כי ההיא דמר זוטרא ולפי שגורס כן דברי הרשב"א נכונים בטעמם עכ"ל: כתב הראב"ד ת"ח שנידה עצמו א"א זה אינו מחוור וכו' יעקב למה לא התירו עכ"ל. נראה שטעמו מפני שהוא סובר כדעת הרשב"א דבשמוך דלא אמרו ת"ח מיפר לעצמו אלא כי שמית נפשיה כי ההיא דמר זוטרא דוקא ומשום הכי מקשה לרבינו. ומה שהקשה יהודה למה לא התיר לעצמו י"ל דע"כ לא אמר רבינו אלא כשנידה עצמו סתם לא כשנידה עצמו לעשות דבר פלוני לפלוני כההיא דיהודה דההיא אין מתירין לו אלא מדעת אותו פלוני וצריך התרת חכם כמו בשאר כל אדם: ומ"ש ועל כל זה ק"ל למה לא התירו יעקב, י"ל שמאחר שקיים מה שנדר שהעלה עמו את בנימין והציגו לפני יעקב כמ"ש רבינו בחיי היה סבור שלא היה צריך התרה:

יב מי שנידוהו בחלום וכו'. בפ"ק דנדרים (דף ח') אמר ר' יוסף נידוהו בחלום צריך עשרה בני אדם להתיר לו והוא דתנו הלכתא אבל מתנו ולא תנו לא ואי ליכא דתנו הלכתא אפילו מתנו ולא תנו ואי ליכא ליזיל וליתיב אפרשת דרכים ויהיב שלמא לבי עשרה עד דמקלעי ליה עשרה דגמרי הלכתא א"ל רבינא לרב אשי ידע מאן שמתיה מהו דלישרי ליה א"ל לשמותיה שויה שליח למשרי ליה לא שויה שליח א"ל רב אחא לרב אשי שמתוהו ושרו ליה בחלמיה מאי א"ל כשם שא"א לבר בלא תבן כך א"א לחלום בלא דברים בטלים. פי' והוא דתנו הלכתא כלומר גמרא אבל מתנו משנה לא, ויש בנוסחת רבינו בספרים דידן חסרון וכן צריך להגיה לא מצא מתירין לו אפילו עשרה ששונים משנה לא מצא מתירין לו עשרה שיודעים לקרות בתורה וכן מצאתי בספר מוגה שכך כתב הטור בסימן של"ד בשם רבינו ואע"פ שלא אמרו בגמ' שמתירים לו היודעים לקרות בתורה אפשר דמסברא אמר רבינו כן ויותר נראה שהיה כתוב כן בנוסחא שלו בגמרא, ואין לתמוה למה השמיט רבינו הא דאמר בגמרא ליתיב בפרשת דרכים ויהיב שלמא לבי עשרה דהיינו שרבינו מפרש לומר שעל ידי כך יקבץ עשרה דמתנו כדי שיתירו לו ולאו למימרא שנתינת השלום מעלה ומורדת כמו שפירשו המפרשים. ומ"ש טורח אחריהם עד פרסא צ"ע מנין לו ואפשר דמדקאמר ליתיב אפרשת דרכים משמע ליה דשהם פרשת דרכים לא הוי עד פרסא דהוך פרסא הוא כרמים וכיוצא בו ויש הוכחה לדבר מדאמרינן [ברכות כ"ט:] גבי תפלת הדרך ועד כמה עד פרסא וכפי מה שפירשו בו המפרשים:

יג מי שנידוהו בפניו וכו'. מימרא דר' אילא פרק א' דנדרים (דף ז' ע"ב) כתבה הרי"ף באלו מגלחין: ואין בין נידוי להפרה כלום וכו'. שם. ומ"ש כשיחזור המנודה למוטב פשוט הוא: ואם ראו בית דין וכו'. זה פשוט שב"ד רשאין לעשות סייג לתורה: אע"פ שיש רשות לחכם לנדות לכבודו וכו' ולא עוד אלא שמוחלים למחרף וכו'. בפ' בני העיר (מגילה כ"ח) מימי לא עלתה קללת אדם על מטתי כי הא דמר זוטרא חסידא כי הוה סליק לפורייה הוה שרי ומחיל לכל דמצער ליה: ומ"ש והחכמים גדולים וכו'. בירושלמי פ' אלו מגלחין ריב"ל שלח בתר חד בר נש תלתא זמנין ולא אתא שלח א"ל אילולי דלא חרמית בר נש מן יומאי הוינא מחרם להדוא:

משנה למלך

בנט"י הראה סוגיא דפרק מי שמתו ירא' דמה שנידוהו הוא משום דמנדין לכבוד הרב שסרי עלה דריב"ל דאמר דבכ"ד מקומות מנדין לכבוד הרב הביאו הך דנט"י ופירש"י דטעמא הוא משום דזלזל בכבוד שמתקנים והכי דייק לישנא דפקפק. ומדברי רבינו נראה דלא ס"ל חילוק זה שהרי כתב וכתב דלעולם אין מנדין זקן אא"כ עשה כירבעם. אלא שגם למרן שכתב דהסיא דר"א בן הורקנוס שאני שהיה חולק על רבים כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל קשה דהו"ל לרבינו לבאר חילוק זה. ואולי מה שנידו נר"א לאו מדינא אלא כההיא דאמרינן דב"ד יש להם כח לעשות דבר שלא כתורה כדי לעשות סייג וראו חז"ל שבשביל דבר זה שר"א עמד על סברתו נגד הרבים הוה נפיק ריעותא והיו מתרבים מחלוקות בישראל ונמנו וגמרו ונידוהו שלא כדין משום סייג וכיון שכן לאו מלתא פסיקתא שכל חולק על רבים מנדין אותו (וא"ש וע"פ החילוק הנ"ל ניחא קושית הרמ"ך שכתב תימה שאם כן שאין מנדין בפרהסיא אמאי היה ר"ל מנודה בשביל שנדה אדם שלא עשה כירבעם כו' דהא ר"ל נדה ת"ח גדול ממנו וכמ"ש הרמ"ך גופיה הביאו מרן לעיל פ"ו מהלכות אלו וכל כה"ג מנדין מטעמא דמאי חזית כמ"ש הרב המחבר, ומרן כתב ע"ד הרמ"ך לא ידענא מאי קאמר דב"ד לא נידוהו. ולפי מה שכתב מרן ז"ל גופיה לעיל פ"ו ד"ה המנדה דס"ל לרבינו דאם לא היה מנדהו היו ב"ד מנדין לר"ל שפיר קשיא ליה להרמ"ך ודוק):

יג וחכמים גדולים היו משתבחים במעשיהם הנאים ואומרים שמעולם לא נדו אדם כו'. הנה הריב"ש סימן ס"א הביא דברי רבינו וכתב וז"ל וכיון שאין התלמיד ואפילו החכם שחייב לנדות לכבודו אבל שבח הוא לו שלא לנדות. ועיין במ"ש בסימן ר"כ בשם הראב"ד ז"ל שנראה שהוא חולק בזה ודו"ק:

לחם משנה

האי יתירו ליה שלשה הדיוטות. ונראה לי שתירץ רבינו זה בדבריו עם קושיא אחרת שהקשה הר"א ז"ל גבי שפחתו של בית רבי לא נהגו חכמים וכו' דלמא שאני בנידוי שלא שנים וכו' וכמו שהביא דבריו מהרי"ק. ונראה לי שלתרץ הכל כתב רבינו וחוזר מדבריו שנידוהו בגללו כלומר דכשנידוהו במילי דשמיא וידעינן ביה דהדר ועשה תשובה מאותו דבר שנידוהו אז ודאי יתירו לו אפילו שלשה הדיוטות דכיון דעשה תשובה הרי אלו איך מבטלים מה שעשה הראשון אבל כשנידה חכם אחד לכבודו ודאי שאין שלשה אחרים יכולים להתיר לו אם לא יהיו חשובים כמותו דהרי מבטלים מה שעשה הראשון דנדה לכבודו וזה עדיין לא פייסו וכן אפילו נידהו במילי דשמיא אי לא ידעינן שחזר מהדבר שנדוהו צריך בית דין חשוב הראשון להתירו מפני דכיון דלא ידעינן דהדר הרי בית דין זה מבטל דברי האחד וזהו שכתב וחזר מן הדבר כלומר דידעינן ביה דהדר ובזה מתורץ הכל דבשפחתו של בית רבי אע"ג דנידתו במילי דשמיא לא ידעינן אי חזר מהדבר שנידתו ולכך צריך חשובה כמותה והיא היתה חכמה ביותר. וכן גבי ר' יהודה אע"פ שנידהו במילי דשמיא דהיינו דהוה סגי שומעניה לא ידעו אי הדר אי לא וריש לקיש נידהו לכבודו משום דהוא נידהו כהשוכה וא"ל אדרבא וכו' ולכך צריך אדם חשוב אחר והכי הא איירי מאי דקאמר לא ידע מי נידהו ילך אצל נשיא. אחר כך ראיתי שכתב סברא זאת בית יוסף בשם הרא"ש ז"ל:

בד"א

מגדל עוז

נידוי על תנאי עד צריך הפרה. מכות פ' אלו הן הגולין (דף י'): תלמיד חכם שנידה עצמו עד מיפר לעצמו. פ' אלו מגלחין (דף ט"ז): כתב הראב"ד ז"ל זה אינו מחוור וכו' למה לא התירו יעקב עכ"ל: ואני אומר שדברי ר"מ ז"ל מחוורים כראיה ברורה דהא מלתא מימרא דרב גידל אמר רב היא אמי יתי לה פרק אלו מגלחין (דף י"ז) לגבי מי שחייב נידוי והדר מייתי לה פ"ק דנדרים (דף ז') גבי מהמתין דמנודה אני לך דהיינו לך לדעתך ועוד דשיילינן היכי דמי כי הא דמר זוטרא חסידא כי מיחייב בר בי רב שמתא משמית נפשיה והדר משמית בר בי רב וכי עייל לביתיה הוה שרי לנפשיה והדר שרי ליה והא ודאי כי משמית נפשיה בבי דינא הוה ולדעתא דבי דינא קא משמית ובתר הכי עייל לביתיה ושרי ביחוד וקושיא דיהודה שלא התיר לעצמו ולא שאל את פי יעקב אבינו שיתירנו וגם שיעקב מדעתו לא התירו לפי דעתי מהשם יצא דבר למשכילים למתרפסים בהכי ולא כל דבר כי מאז הטה דרך לתמר ויחשבה לזונה וכל שכן אם בסומבי בא עליה נתחייב בכך. וגדולה מזו אמרו פ' ר"ג (יבמות נ"ב) דרב מנגיד מאן דמקדש בביאה ואמאן דמקדש בשוקא ואוקימנא טעמא משום פריצותא ונגידא ושמתא כי הדדי סגו ומסגו וכהדי כבשי דרחמנא למה לן דאמר ממני יצאו הדברים ויתעלה שמו אצריך אסים וגבי דיליה והא קמן מכירת יוסף שנתגלגל להם כמה דורות ולבסוף נפרע בעשרה הרוגי מלכות כדאיתא בפירקי היכלות והיכתן ושמן ומיהתן על יד מלכות שעמדה מדת הדין להייבן ופוזן תוצלא ומכוסה עינין מכוסות בתורה לא נמסר אלא ליחידים וכיחוד כד"ן: מי שנידוהו בחלום עד למוטב. פ"ק דנדרים (דף ח'): אם ראו ב"ד עד החוטאים. פ' אלו מגלחין (דף י"ז): אע"פ שיש רשות נאה כו' עד ויפלא לו שבסוף הפרק. הכל הוא פרק כ"ם:

הגהות מיימוניות

ס [כתב הטור אפילו שמקיים התנאי ופירש ר"ת דוקא כשהמנודה מסופק בעת התנאי אם יוכל לקיימו אבל אם ברור לו שיכול לקיימו אין צריך התרה, ע"כ]: [ג] הכי מסקינן לממון אבל לאפקירותא אין מתירין עד שלשים יום וכן כתוב בספר המצות וכן כתב רבינו שמחה דלאפקירותא שמבזה תלמידי חכמים שלשים יום כדאשכחן התם בההוא טבחא דאיתפקר ברב טוביא בר מתנא ואימני אביי ורבנן לשמתיה וכו' ואע"ג דאמר רב חסדא נידוי שלנו כנזיפה שלהם ונזיפה דידהו שבעא יומי היינו כשלא ביזהו אלא עבד לית מילתא בעלמא דנקיט ליה חכם בדעתיה ונידהו על ככה שבעת ימים ואפילו אם מחל לו החכם קודם לכן ונתפייס לו אין מתירין לו נידוי דאפקירותא עד שלשים יום כדמשמע התם גבי ההוא עובדא, ע"כ:

לההיא נכרא שעל כ"ד דברים מנדים וזה אחד מהם: ומ"ש בד"א כשביזהו וכו'. לפי שמה שכתבתי בסמוך משמע שצריך למחול אע"ג דלא מפייסי ליה וביומא (דף כ"ב כ"ג) אמרינן דכל היכא דלא פייסיה כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש לאו ת"ח הוא תירץ רבינו דהא בגנאי הא בפרהסיא. משום כבוד התורה:

כתב הריב"ש בשם הראב"ד אע"פ שאמרו בפ"ק דקידושין (דף ל"ב) הרב שמחל על כבודו כבודו מחול היינו מידי דלית ביה בזיון אלא שבאותם הדברים שאדם חייב לנהוג בו כבוד מחמת תורתו כגון לעמוד מפניו וכיוצא בזה אבל על בזיונו אינו יכול למחול אדרבא אסור לו למחול שהתורה מתבזית בכך ודמי למאי דאמרינן התם האב שמחל על כבודו כבודו מחול דליכא למימר שיהא האב יכול למחול לבן שיאמר לו דברי חרופין וגדופין והיינו דאמרינן בפרק ב' דיומא שת"ח צריך שיהא נוקם ונוטר כנחש, עכ"ל:

לכבודן. וזו היא דרכם של תלמידי חכמים שראוי לילך בה. במה דברים אמורים כשבזהו או חרפהו בסתר אבל תלמיד חכם שבזהו או חרפו אדם בפרהסיא אסור לו למחול על כבודו ואם מחל נענש שזה בזיון תורה אלא נוקם ונוטר הדבר כנחש עד שיבקש ממנו מחילה ויסלח לו:

הלכות עבודת כוכבים וחקותיהם

יש בכללן נ"א מצות. שתי מצות עשה. ומ"ט מצות לא תעשה. וזהו פרטן:

א) שלא לפנות אחר עבודת כוכבים. ב) שלא לתור אחר הרהור הלב וראית העינים. ג) שלא לגדף. ד) שלא יעבוד אותה כדרך עבודתה. ה) שלא ישתחוה לה. ו) שלא לעשות פסל לעצמו. ז) שלא לעשות פסל אפילו לאחרים. ח) שלא לעשות צורות אפילו לנוי. ט) שלא להדיח אחרים אחריה. י) לשרוף עיר הנדחת. יא) שלא לבנותה. יב) שלא ליהנות מכל ממונה. יג) שלא להסית יחיד לעבודת כוכבים לעובדה. יד) שלא לאהוב המסית. טו) שלא לעזוב שנאתו. טז) שלא להצילו. יז) שלא ללמד עליו זכות. יח) שלא ימנע מללמד עליו חובה. יט) שלא להתנבא בשמה. כ) שלא לשמוע מן המתנבא בשמה. כא) שלא להתנבא בשקר ואפילו בשם השם. כב) שלא לגור מהריגת נביא שקר. כג) שלא לישבע בשם עבודת כוכבים. כד) שלא לעשות אוב: כה) שלא לעשות ידעוני. כו) שלא להעביר למולך. כז) שלא להקים מצבה. כח) שלא להשתחוות על אבן משכית. כט) שלא ליטע אשרה. ל) לאבד עבודת כוכבים וכל הנעשה בשבילה. לא) שלא ליהנות בעבודת כוכבים ובכל משמשיה. לב) שלא ליהנות בציפוי נעבד. לג) שלא לכרות ברית לעובדי כוכבים. לד) שלא לחון עליהן. לה) שלא ישבו בארצנו. לו) שלא להדמות במנהגותם ובמלבושם. לז) שלא לנחש. לח) שלא לקסום. לט) שלא לעונן. מ) שלא לחבור חבר. מא) שלא לדרוש אל המתים. מב) שלא לשאול באוב. מג) שלא לשאול בידעוני. מד) שלא לכשף. מה) שלא להקיף פאת ראש. מו) שלא להשחית פאת זקן. מז) שלא יעדה איש עדי אשה. מח) שלא תעדה אשה כלי זיין ועדי איש. מט) שלא לכתוב קעקע. נ) שלא להתגודד. נא) שלא לעשות קרחה על מת:

וביאור כל המצות האלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדול ונבערה עצת חכמי אותו הדור ואנוש עצמו מן הטועים היה. וזו היתה טעותם. אמרו הואיל והאלהים ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד והם שמשים המשמשים לפניו ראויין הם לשבחם ולפארם ולחלוק להם כבוד. וזהו רצון האל ברוך הוא לגדל ולכבד מי שגדלו וכבדו. כמו שהמלך רוצה לכבד העומדים לפניו וזהו כבודו של מלך. כיון שעלה דבר זה על לבם התחילו לבנות לכוכבים היכלות ולהקריב להן קרבנות ולשבחם ולפארם בדברים ולהשתחוות למולם כדי להשיג רצון הבורא בדעתם הרעה. וזה היה עיקר עבודת כוכבים. וכך היו אומרים עובדיה היודעים עיקרה. לא שהן אומרים שאין שם אלוה אלא כוכב זה. הוא שירמיהו אומר מי לא ייראך מלך הגוים כי לך יאתה כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא. כלומר הכל יודעים שאתה הוא לבדך אבל טעותם וכסילותם שמדמים שזה ההבל רצונך הוא: ב ואחר שארכו הימים עמדו בבני האדם נביאי שקר ואמרו שהאל צוה ואמר להם עבדו כוכב פלוני או כל הכוכבים והקריבו לו ונסכו לו כך וכך ובנו לו היכל ועשו צורתו כדי להשתחוות לו כל העם הנשים והקטנים ושאר עמי הארץ. ומודיע להם צורה שבדה מלבו ואומר זו היא צורת הכוכב פלוני שהודיעוהו בנבואתו. והתחילו על דרך זו לעשות צורות בהיכלות ותחת האילנות ובראשי ההרים ועל הגבעות ומתקבצין ומשתחוים להם ואומרים לכל העם

לחם משנה

ג בד"א כשביזהו או חרפוהו בסתר וכו'. ולא ידעתי מאין הוציא זה רבינו אי משום הא דאיתא בפ"ב דיומא (דף כ"ג) מפני מה נענש שאול מפני שמחל על כבודו וכו' דילמא שאני התם דהוא מלך ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. והרב בית יוסף כתב דמהכא נפקא ליה וכתב ואמר ר' יוחנן וכו' משמע דס"ל דאמר ר' יוחנן כל ת"ח וכו' שאמרו שם הוא דרך למעלה והכונה לומר דמפני מה נענש שאול מפני שמחל וכו' ואמר ר' יוחנן שכל ת"ח שאינו נוקם וכו' א"כ שאול היה ת"ח ומחל ומשום הכי נענש. אבל מפשט דברי הגמרא לא משמע כן אלא ואמר ר' יוחנן משום ר' שמעון וכו' הוא [illegible] אחריתי ואינו דרך למעלה ומשום הכיא דלעיל מיניה מימרא אחרת מרבי יוחנן בשם ר"ש ג"כ הביא להא דקאמר דאמר וכו' אבל טעם שאול מפני שהיה מלך: בד"א כשבזהו וכו'. כבר כתב מוהרי"ק ז"ל מאין הוציא הרמב"ם ז"ל זה. וא"ת א"כ כשהקשו בגמרא מההיא דרבא אמאי לא משני דהתם בגנאי והכא בפרהסיא וי"ל דבלאו הכי משני שפיר מפני שזה בזיון התורה וכו' משמע ודאי דהיינו דוקא בתלמיד חכם וכדאמרת ר' יוחנן אבל בשאר (עמי) העם לא וא"ת א"כ מאי הקשו בגמרא מההיא דנעלבים ואינם עולבים דלמא ההיא בשאר העם אבל תלמיד חכם שאני שהוא בזיון התורה וכי תימא דמשמע ליה דהתם מתניא ובכלהו איירי וכדמייתי מקרא דואוהביו כו' דקרא בכל איירי מ"מ קשה בדמשני דנקיט ליה וכו' ודאי דאינו אלא בת"ח דוקא וא"כ היכי אפשר לומר דמסתמא מתניא ונראה לי דקרא בכל איירי ולעולם הוא טוב להיות נעלב ואינו עולב אבל יש הפרש בין ת"ח לעם הארץ דת"ח נקיט ליה וכו' ועם הארץ לא:

מגדל עוז

ומה שאמר שיבקש ממנו מחילה. הוא פ' בתרא דיומא (דף פ"ז): פ"א בימי אנוש כו' עד בן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו. כלו קבץ בדעתו הכונה מאלו הספרים ומן הכתוב בתלמוד:

פ"א ג ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו. כתב הראב"ד א"א יש אגדה וכו' מנין עק"ב עכ"ל. ואגדה זו היא ספ"ג דנדרים [ל"ב.] והגהות כתבו בשם הרמ"ך שאפשר לקיים זה. וזה דבן שלש שנים היה כשהתחיל להשוב ולשוטט במחשבתו להכיר בוראו אבל כשהיה בן ארבעים השלים להכירו. ורבינו כתב העיקר שהוא גמר ההיכרא דהיינו כשהיה בן ארבעים. ונ"ל שהיה גורס ר' יוחנן ורבי חנינא דאמרי תרווייהו בן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו ולא בן מ"ח כמו שהוא בספרים: והיה מהלך וקורא וכו' עד שהגיע לארץ כנען. כתב הראב"ד ותמה אני וכו' וכו' עד שבא אברהם ושיבר צלמי אביו עכ"ל. מ"ש לפי שהיו מתחבאים מהם איננו מפורש שהרי נמרוד וכל מלכותו בפרהסיא היו עובדים הצלמים ובני אדם היו מוכרים צלמים בחניות כמ"ש חז"ל שהיה תרח מוכר צלמים. ולענין התימה שתמה יש לומר דמעיקרא ליתא שאברהם היה בבבל ושם ועבר היו בארץ כנען ושם לא שיבר אברהם הצלמים אלא שהיה קורא ומכריז אמונת היחוד ושם ועבר היו מודיעים דרך ה' לתלמידיהם אבל לא נתעוררו לקרות ולהכריז כמו אברהם ועל כן גדלה מעלתו ביותר: ואפילו

העם שזו הצורה מטיבה ומריעה וראוי לעובדה ולייראה ממנה. וכהניהם אומרים להם שבעבודה זו תרבו ותצליחו ועשו כך כך ואל תעשו כך וכך. והתחילו כוזבים אחרים לעמוד ולומר שהכוכב עצמו או הגלגל או המלאך דבר עמהם ואמר להם עבדוני בכך וכך והודיע להם דרך עבודתו ועשו כך ואל תעשו כך. ופשט דבר זה בכל העולם לעבוד את הצורות בעבודות משונות זו מזו ולהקריב להם ולהשתחוות. וכיון שארכו הימים נשתכח השם הנכבד והנורא מפי כל היקום ומדעתם ולא הכירוהו ונמצאו כל עם הארץ הנשים והקטנים אינם יודעים אלא הצורה של עץ ושל אבן וההיכל של אבנים שנתחנכו מקטנותם להשתחוות לה ולעבדה ולהשבע בשמה. והחכמים שהיו בהם כגון כהניהם וכיוצא בהן מדמין שאין שם אלוה אלא הכוכבים והגלגלים שנעשו הצורות האלו בגללם ולדמותן אבל צור העולמים לא היה שום אדם שהיה מכירו ולא יודעו אלא יחידים בעולם כגון חנוך ומתושלח נח שם ועבר. ועל דרך זה היה העולם הולך ומתגלגל עד שנולד עמודו של עולם והוא אברהם אבינו: ג [א] כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן והתחיל לחשוב ביום ובלילה והיה תמיה היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג ומי יסבב אותו. כי אי אפשר שיסבב את עצמו. ולא היה לו מלמד ולא מודיע דבר אלא מושקע באור כשדים בין עובדי כוכבים הטפשים ואביו ואמו וכל העם עובדי כוכבים והוא עובד עמהם ולבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתבונתו הנכונה. וידע שיש שם אלוה אחד והוא מנהיג הגלגל והוא ברא הכל ואין בכל הנמצא אלוה חוץ ממנו. וידע שכל העולם טועים ודבר שגרם להם לטעות זה שעובדים את הכוכבים ואת הצורות עד שאבד האמת מדעתם. [ב] *ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו. כיון שהכיר וידע התחיל להשיב תשובות על בני אור כשדים ולערוך דין עמהם ולומר שאין זו דרך האמת שאתם הולכים בה ושיבר הצלמים והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבוד אלא לאלוה העולם ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך כדי שיכירוהו כל הברואים הבאים. וראוי לאבד ולשבר כל הצורות כדי שלא יטעו בהן כל העם כמו אלו שהם מדמים שאין שם אלוה אלא אלו. כיון שגבר עליהם בראיותיו בקש המלך להורגו ונעשה לו נס ויצא לחרן. והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד. *והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר וממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא שנאמר ויקרא שם בשם ה' אל עולם. וכיון שהיו העם מתקבצין אליו ושואלין לו על דבריו היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שיחזירהו לדרך האמת עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות והם אנשי בית אברהם ושתל בלבם העיקר הגדול הזה וחבר בו ספרים והודיעו ליצחק בנו. ויישב יצחק מלמד ומזהיר. ויצחק הודיע ליעקב ומינהו ללמד וישב מלמד ומחזיק כל הנלוים אליו. ויעקב אבינו למד בניו כולם והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו בישיבה ללמד דרך השם ולשמור מצות אברהם. וצוה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממונה אחר ממונה כדי שלא תשכח הלמוד. והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנלוים עליהם ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה'. עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן חוץ משבט לוי שעמד במצות אבות. ומעולם לא עבד שבט לוי עבודת כוכבים. וכמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר וחוזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן. ומאהבת ה' אותנו ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו עשה משה רבינו רבן של כל הנביאים ושלחו. כיון שנתנבא משה רבינו ובחר ה' ישראל לנחלה הכתירן במצות והודיעם דרך עבודתו ומה יהיה משפט עבודת כוכבים וכל הטועים אחריה:

השגת הראב"ד

*ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו. א"א יש אגדה בן שלש שנים שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי מנין עק"ב:

השגת הראב"ד

*והיה מהלך וקורא וכו' עד שהגיע לארץ כנען שנאמר ויקרא שם בשם ה' אל עולם. א"א ותמה אני שהרי היו שם שם ועבר איך לא היו מוחין. ואפשר כי מוחים היו ולא אירע להם שישברו את צלמיהם לפי שהיו מתחבאים מהם עד שבא אברהם ושבר צלמי אביו:

פרק שני

א עיקר הצווי בעבודת כוכבים שלא לעבוד אחד מכל הברואים לא מלאך ולא גלגל ולא כוכב ולא אחד מארבעה היסודות ולא אחד מכל הנבראים מהן [א]ואע"פ שהעובד יודע שה' הוא האלהים והוא עובד הנברא הזה על דרך שעבד אנוש ואנשי דורו תחלה הרי זה עובד כוכבים. וענין זה הוא שהזהירה תורה עליו ואמרה ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש וגו' אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים. כלומר שמא תשוט בעין לבך תראה שאלו הן המנהיגים את העולם והם שחלק ה' אותם לכל העולם להיות חיים והווים ואינם נפסדים כמנהגו של עולם ותאמר שראוי להשתחוות להם ולעובדן. ובענין

א סוכה מה, כל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם, ובפ' ד' מיתות סג:

מגדל עוז

כתב הראב"ד יש אגדה בן שלש שנים וכו' מנין עק"ב, עכ"ל: ואני אומר האמת כי שתיהן נמצאות אות באות ור"מ ז"ל כתב כאן הקרובה אלא דעת הסמון הפשוטה ושל שלש שנים קבלנו בה סוד נעלם וכן כבנין עולם: כיון שהכיר וכו' עד אל עולם. במדרש:
וכתב הראב"ד אני תמה וכו' עד שבא אברהם ושיבר צלמי אביו, עכ"ל: ואני אומר איך היו בני דורן מתחבאין מהן והיה שם המלך נקרא נמרוד לפי שהמריד בני דורו והיה עושין ביד רמה ולא היו יכול לקרות בשם ה' וכפי תרגומו ואמרו ז"ל שהיו מכריזים עליהם למכרן בה ורואה כי אפילו ישראל שקבלו התורה כשפרצו ופרקו עול בימי אחאב ומנשה ושאר הרשעים היו עושים ביד רמה ולא היו שומעים מן הנביאים והצדיקים אשר ביניהם ואע"פ שהיו ערבים זה בזה ולא היו מתחבאים מהם וכל שכן באותו זמן אלא ודאי אין צורך לדחוק עצמנו אלא נאמר שהיו מוחים בקרובים שלהם ומלמדים בבתי מדרשות לבאין לשמען כדרך ששימשן יעקב אבינו ע"ה אבל לא מסרו עצמן לסריגם כאברהם אבינו ע"ה שייחד עצמו לנפשו ושילם אותו בראשו ועל כן ניתן חסד לאברהם תולדות השמים והארץ בהבראם באברהם וסה"א קטנה כאשר היתה נאמנת מעולם ועד עולם והסוד נעלם:
וכיון שהיו העם מתקבצים עד סוף הפרק. כלו מפוזר בהגדות ובמדרשות בכמה מקומות כעדות הכתוב ואת הנפש אשר עשו בחרן וכמו שאמרו ז"ל בוירק את חניכיו וגו' עד שאמרו במסכת ע"ז גמירי ע"ז דאברהם אבינו ארבע מאה פרקי הוו וישיבת אליעזר עבדו גדולה מישיבתו:

הגהות מיימוניות

[א] הנה נוכל לקיים גם דברי ריש לקיש דאמר בן שלש שנים היה כדלקמן בהגהה שהוא מונה משהתחיל לשוטט במחשבה ולחשוב בבוראו כדי לקיים דרש דעק"ב כדלקמן ע"כ: [ב] כרבי יוחנן ורבי חנינא דאמרי תרווייהו בן מ"ח שנה הכיר אברהם את בוראו ולא כריש לקיש דאמר בן שלש שנים שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי מנין עק"ב כר' אבא וכן אמר רבי אמי כר"ל אבא בשילהי נדרים כר"ל ולפיכך סבורני שיש להיות כתוב בעמוד בן מ"ח שנה כאשר הגהתי וכן כתב ה"ר אלעזר בן ר' יב"ק בשורש קדושת היחוד, ע"כ:

פ"ב עיקר הצווי עד ומה מעשיהם. מקצתו במדרש ומקצתו מפי הקבלה שקיבל לא שקרא בסיפרי מירום וכיוצא בהן חלילה לו חלילה כד"ן:

ובענין הזה צוה ואמר השמרו לכם פן יפתה לבבכם. כלומר שלא תטעו בהרהור הלב לעבוד אלו להיות סרסור ביניכם ובין הבורא: **ב** ספרים רבים חברו עובדי כוכבים בעבודתה היאך עיקר עבודתה ומה מעשיה ומשפטיה. צונו הקב"ה שלא לקרות באותן הספרים כלל ולא נהרהר בה ולא בדבר מדבריה. [א]ואפילו להסתכל בדמות הצורה אסור שנאמר אל תפנו אל האלילים. ובענין הזה נאמר ופן תדרוש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו שלא תשאל על דרך עבודתה היאך היא אע"פ שאין אתה עובדה שדבר זה גורם להפנות אחריה [א] ולעשות כמה שהן עושין שנאמר ואעשה כן גם אני: **ג** וכל הלאוין האלו בענין אחד הן והוא שלא יפנה אחר עבודת כוכבים וכל הנפנה אחריה בדרך שהוא עושה בו מעשה הרי זה לוקה. ולא עבודת כוכבים בלבד הוא שאסור להפנות אחריה במחשבה אלא כל מחשבה שהוא גורם לו לאדם לעקור עיקר מעיקרי התורה מוזהרין אנו שלא להעלותה על לבנו ולא נסיח דעתנו לכך ונחשוב ונמשך אחר הרהורי הלב. מפני שדעתו של אדם קצרה ולא כל הדעות יכולין להשיג האמת על בוריו. ואם ימשך כל אדם אחר מחשבות לבו נמצא מחריב את העולם לפי קוצר דעתו. כיצד פעמים יתור אחר עבודת כוכבים ופעמים יחשוב ביחוד הבורא שמא הוא שמא אינו. מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור. ופעמים בנבואה שמא היא אמת שמא היא אינה. ופעמים בתורה שמא היא מן השמים שמא אינה. ואינו יודע המדות שידין בהן עד שידע האמת על בוריו ונמצא יוצא לידי מינות. ועל ענין זה הזהירה תורה [ב]ונאמר בה ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים. כלומר לא ימשך כל אחד מכם אחר דעתו הקצרה וידמה שמחשבתו משגת האמת. כך אמרו חכמים אחרי לבבכם זו מינות ואחרי עיניכם זו זנות. ולאו זה אע"פ שהוא גורם לאדם לטרדו מן העולם הבא אין בו מלקות: **ד** מצות עבודת כוכבים כנגד המצות כולן היא שנאמר וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות וגו' ומפי השמועה למדו שבעבודת כוכבים הכתוב מדבר. הא למדת שכל המודה בעבודת כוכבים כופר בכל התורה כולה ובכל הנביאים ובכל מה שנצטוו הנביאים מאדם ועד סוף העולם שנאמר מן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם. וכל הכופר בעבודת כוכבים מודה בכל התורה כולה ובכל הנביאים ובכל מה שנצטוו הנביאים מאדם ועד סוף העולם והוא עיקר כל המצות כולן: **ה** *ישראל שעבד עבודת כוכבים הרי הוא כעובד כוכבים לכל דבריו ואינו כישראל שעובר עבירה שיש בה סקילה. מומר לעבודת כוכבים הרי הוא מומר לכל התורה כולה. וכן האפיקורסים מישראל אינן כישראל לדבר מן הדברים ואין מקבלים אותם בתשובה לעולם שנאמר כל באיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים. והאפיקורסים הם התרים אחר מחשבות לבם בסכלות דברים שאמרנו עד שנמצאו עוברים על גופי תורה להכעיס בשאט בנפש ביד רמה ואומרים שאין בזה עון. ואסור לספר עמהן ולהשיב עליהן תשובה כלל שנאמר ואל תקרב אל פתח ביתה. ומחשבה של אפיקורוס לעבודת כוכבים: **ו** כל המודה בעבודת כוכבים שהיא אמת אע"פ שלא עבדה הרי זה מחרף ומגדף את השם הנכבד והנורא. ואחד העובד עבודת כוכבים ואחד המגדף את ה' שנאמר והנפש אשר תעשה ביד רמה מן האזרח ומן הגר את ה' הוא מגדף. לפיכך תולין עובד עבודת כוכבים כמו שתולין [ג] את המגדף ושניהם נסקלין

א סמ"ג לאוין יד: ב שם טו:

כסף משנה

פ"ב ב ואפילו להסתכל בדמות הצורה אסור. שבת פרק שואל (דף קמ"ט) א"ר כהנא המהלך תחת הצורות ותחת הדיוקנות אסור לקרותו בשבת ודיוקנא עצמה אף בחול אסור להסתכל בה משום שנאמר אל תפנו אל האלילים ומפרש רבינו דהני דיוקנאות של עבודת כוכבים הן, ואם תאמר הא מפריך עלה מאי משמע אמר ר' חנן אל תפנו אל מדעתכם ואי כפירוש רבינו דהני דיוקנות של עבודת כוכבים מאי בעי מאי משמע הא פשטיה דקרא הכי משמע שלא יפנה ויביט אל האלילים. וי"ל דמשמע ליה דאל תפנו היינו שלא יפנה ללכת בדרכיהם ולא לאסור להסתכל בצורה אתא ולהכי בעי מאי משמע ומהדר ליה דנדרוש ביה אל תפנו אל מדעתכם דהיינו בהסתכלם בצורת העבודת כוכבים:

ג ולא עבודת כוכבים בלבד הוא שאסור לפנות אחריה וכו'. חגיגה (דף י"א) פ' אין דורשין כל המסתכל בארבעה דברים ראוי לו כאילו לא בא לעולם מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור. ויתר דבריו הם מבוארים: כך אמרו חכמים אחרי לבבכם וכו'. בסוף פ"ק דברכות (דף י"ג). ומ"ש שאין בו מלקות, על הכלל שבידינו לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו:

ד מצות עבודת כוכבים כנגד כל המצות וכו'. בפרק שני דהוריות (דף ח) ובספרי פרשת שלח:

ה ישראל שעבד עבודת כוכבים וכו'. פ"ק דחולין (דף ד') אסיקנא דמומר לעבודת כוכבים הוי מומר לכל התורה כולה. ויש לשון רבינו כך הוא ישראל שעבד עבודת כוכבים הרי הוא כעובד כוכבים לכל דבריו כענין שנמצא שמומר לעבודת כוכבים הרי הוא מומר לכל התורה כולה. והוצרך לכתוב זה אע"פ שמתחלת דבריו למדנו כן כדי להפוס לשון האמור בגמרא מומר לעבודת כוכבים הרי הוא מומר לכל התורה כולה: כתב הראב"ד ישראל כו' א"א אעפ"כ וכו' או ליטלו מעצמו, עכ"ל. ורבינו לא נזקק לכתוב חילוק זה מפני שאינו כתוב בגמרא: וכן האפיקורסים מישראל. כלומר אע"פ שאינן עובדים כוכבים אינן כישראל לכל דבר. ומ"ש ואין מקבלין אותם בתשובה, נלמד מדאמר אלישע אחר שמע מאחורי הפרגוד שובו בנים שובבים חוץ מאלישע שיודע רבו ומתכוין למרוד בו. ואמרינן נמי בפ"ק דחולין דאין מקבלין קרבן ממומר לנסך את היין ולחלל שבתות בפרהסיא: ומ"ש והאפיקורוסים הם התרים וכו'. מפני שכפי מה שכתב בהלכות תשובה אלו אינן נקראים אפיקורוסים לכך אמר והאפיקורוסים שאני מזכיר כאן אינם האפיקורוסים הנזכרים בהלכות תשובה שאותם כופרים באלהות והיינו מומר לעבודת כוכבים ואותם מקבלים אותם בתשובה כמו שנתבאר בהלכות תשובה סוף פ' שלישי אבל האפיקורוסים הנזכרים כאן הם התרים וכו': כתב הרמ"ך תימה הוא זה דהא מפורש בגמרא בהדיא דמקבלין אבל אינו מאריך ימים דכל דפריש ממינות מת מיד ורב חסדא היה מקבלן בתשובה ואמר להו טרחו לה בזוודתא והכי פירושא דקרא אע"פ שישובון לא ישיגו ומי יוכל לומר שלא נקבל לכל בעלי תשובה וצ"ע עכ"ל. וזה שכתב הרמ"ך הוא בפ"ק דע"ז (דף י"ז) ולא קאמר התם שקבלם רב חסדא: ומ"ש אסור לספר עמהם וכו'. הכי אמרינן (סנהדרין ל"ח:) דהא דכתיב אל תען כסיל כאולתו היינו באפיקורוס ישראל דפקר טפי: **ו כל** המודה וכו'. כריתות (דף ג'): לפיכך תולין וכו' ושניהם נסקלין. כך פשוט במשנה פרק נגמר הדין (דף מ"ה): אין

השגת הראב"ד

*ישראל שעבד וכו' לכל דבריו. א"א אעפ"כ אסור לאבד ממונו בידים מידי דהוה אמסור אבל אם נשא עובדת כוכבים ואין לו זרע כשר ודאי מותר לאבדו בידים או ליטלו מעצמו:

לחם משנה

פ"ב ה וכן האפיקורסים מישראל אינם כישראל וכו'. בפ"ק דע"ז (דף י"ח) אמרו כל באיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים וכי מאחר שלא שבו היכן ישיגו הכי קאמר ואם ישובו לא ישיגו ארחות חיים למימרא דכל דפריש ממינות מיית וכו' משמע מהתם דאפשר להם לשוב אלא שמי שהוא שב מת מחמת כפיית יצרו ולרת לבו וכן רבינו בפ"ג מהלכות תשובה אחרי שכתב (מה שהובא) בגמ' וכל הנזכרים באותו הפרק כתב בד"א שכל אחד מאלו אין להם חלק לעולם הבא כשמת בלא תשובה אבל שב מרשעו כו' משמע שאפשר לו לשוב וא"כ קשה מה שכתב כאן ואין מקבלין אותו. ונראה דכונתו לומר שאנו לא נקבל אותם לפי שהוא דבר קשה שיחזור שמי שחוזר הוא מת מחמת כפיית יצרו וזה שלא מת ודאי שלא שב כהוגן כדאמרינן בגמרא גבי ההיא איתתא דלא מתה משום דלא הדרא שפיר ולכך ודאי אין מקבלין אותו ומחזיקין אותו שלא שב דודאי לא שב דאם היה שב היה מת אבל ודאי שאפשר לו לשוב ואם שב יש לו חלק לעוה"ב. וזהו שכתב בהלכות תשובה שאם שב האדם מרשעו שתשובתו מתקבלת כלומר האל יתברך היודע שלבו שלם מקבל תשובתו: ואסור לספר עמהן כו' שנאמר ואל תקרב אל פתח ביתה. בגמ' איתא התם חדא ליתני לחד ליתנא אמרי הרחק

הגהות מיימוניות

[א] בתוספתא שנינו לא יטייל אדם עם תועים וכו' עד ואפילו ירא מפני לסטים ורוח רעה שנאמר לא תלכו אחרי אלהים אחרים: [ג] כחכמים ודלא כרבי אליעזר דאמר כל הנסקלין נתלין:

מגדל עז

צוונו הקב"ה שלא לקרות באותן ספרים עד לפי קוצר דעתו. במסכת שבת פ' שואל (דף קמ"ט) ובספרא בפסוק אל תפנו אל האלילים, פרק חלק (דף ק') עיקרו והשאר ביאור יפה ולפי התלמוד. וביאור הלאוין והמלקות דקדק מדיוק התלמוד פ"ק דעירובין (דף י"ז) וכן פי' ר"מ בספר המצות: כיצד פעמים עד מה לאחור עד משגת האמת. בחגיגה פרק אין דורשין (דף י"א) והשאר ביאור יפה מכלל התלמוד: כך אמרו חז"ל אחרי לבבכם כו' עד מלקות. פ"ק דע"ז (דף י"ז) וכדאסיקנא בכולי תלמודא לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו: מצות עבודת כוכבים עד כל המצות כולן. פ"ג דנדרים (דף כ"ה): ישראל שעבד כו' עד ומומר לעבודת כוכבים עד כולה. פ"ק דחולין (דף ד') ובסוף הוריות ובכמה מקומות: וכתב הראב"ד ז"ל אעפ"כ וכו'. ליטלו מעצמו עכ"ל: ואני אומר שזה אף בעובד כוכבים כן וככר ביאר דיניו לפנינו בהלכות אלו. ומה שהסיר הראב"ד ז"ל מפני שהוא כמציל מידו ושא כמה דלא נפיק מיניה זרעא דמעלי אלא שקשה ליה הא דקי"ל עובד כוכבים יורש את אביו דבר תורה יכן נמי אפשר דנפיק מזרעיה ומזרע דזרעיה זרעא דמעלי אלא א"כ יהיה כמשה וירא כי אין איש וכמו שדרשו רבותינו ז"ל: וכן המינין כו' עד ארחות חיים. פ' לפני אידיהן (דף י"ז): והמינים הם התרים כו' עד שאין בזה עון. פ' חלק (דף ק'): ואסור לספר עמהן כו'. פרק לפני אידיהן שם: כל המודה כו' עד כופרין בעיקר הם. פ' ראשון דכריתות (דף ג):

נסקלין. ומפני זה כללתי דין המגדף בהלכות עבודת כוכבים ששניהם כופרים בעיקר הם: ז ואלו הן דיני המגדף. [א]אין המגדף חייב סקילה עד שיפרש את השם המיוחד של ארבע אותיות שהוא אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד ויברך אותו בשם מן השמות שאינם נמחקים שנאמר ונוקב שם ה' על השם המיוחד חייב סקילה ועל שאר הכינוים באזהרה. ויש מי שמפרש שאינו חייב אלא על שם יו"ד ה"א וא"ו ה"א ואני אומר שעל שניהם הוא נסקל: ח אזהרה של מגדף מנין שנאמר אלהים לא תקלל. בכל יום ויום בודקין את העדים בכינוים יכה יוסי את יוסי. נגמר הדין מוציאין את כל אדם לחוץ ושואלים את הגדול שבעדים ואומרים לו אמור מה ששמעת בפירוש והוא אומר והדיינים עומדים על רגליהם וקורעין ולא מאחין. והעד השני אומר אף אני כמותו שמעתי. ואם היו עדים רבים צריך כל אחד ואחד מהן לומר כזה שמעתי: ט מגדף שחזר בו בתוך °כדי דיבור אינו כלום אלא כיון שנידף בעדים נסקל. מי שנידף את השם בשם עבודת כוכבים קנאים פוגעים בו והורגים אותו ואם לא הרגוהו קנאים ובא לבית דין אינו נסקל עד שיברך בשם מן השמות המיוחדים: י כל השומע ברכת השם חייב לקרוע ואפילו על ברכת הכינויין חייב לקרוע והוא

[א] סמ"ג לאוין סימן טו:

כסף משנה

ז אין המגדף חייב וכו'. בסנהדרין פ' ארבע מיתות (דף נ"ס נ"ו) תנן המגדף אינו חייב עד שיפרש את השם ובברייתא בגמרא יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד בלבד מנין לרבות כל הכנויין ת"ל איש כי יקלל אלהיו מ"מ דברי ר"מ וחכמים אומרים על שם המיוחד בסקילה ועל הכנויין באזהרה וידוע דהלכה כחכמים. ומ"ש ויברך אותו בשם מן השמות וכו'. שם תנא עד שיברך שם בשם מה"מ אמר שמואל דאמר קרא ונוקב שם ה' בנקבו שם יומת ופירש"י להכי הדריה בהאי קרא לומר עד שיקוב שם בשם. אך ק"ל דתק בההוא פרקא גבי מקלל אביו ואמו קללם בכנוי ר"מ מחייב וחכמים פוטרים ואמרינן בגמרא דטעמא דרבנן משום דכתיב בנקבו שם יומת מה ת"ל שם לימד על מקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שיקלל בשם ופירש"י אם אינו ענין לו דהא כתיב ונוקב שם תנהו ענין למקלל אביו ואמו והא ודאי חכמים לית להו דשמואל דאל"כ היכי מצו ילפי מהאי קרא למקלל אביו ואמו הא לגופיה איצטריך וכ"כ רש"י דהחכמים לא ס"ל הא דדרשינן לעיל מהאי קרא עד שיברך שם בשם דאפי' לא ברך שם בשם מחייבי רבנן ומאחר שפסק רבינו כמן כההיא דשמואל היאך פסק בפ"ה מהל' ממרים כחכמים שאם קלל אביו ואמו בכנוי פטור. ואפשר לומר שרבינו פוסק גבי מקלל אביו ואמו כחכמים וגבי מגדף כהתם בברייתא דתנא אינו חייב עד שיברך שם בשם דנהי דהחכמים לא סבירא להו טעמא דשמואל מ"מ כיון דחזינן דההיא ברייתא סתמא אתייא וליכא מאן דפליג עלה כוותה נקטינן דאפשר דמקרא אחרינא מפיק לה ולא מקרא דאמר שמואל כנ"ל. ומ"מ ל"ע מנ"ל לרבינו שאם בירך שם המיוחד באחד מן הכנויים שחייב דילמא בעינן שיברך בשם המיוחד. והרמ"ה כתב על דברי רבינו דשם אדנות אינו אלא כנוי ואינו נסקל אלא על שם ההויה והביא כמה ראיות לדבריו והשיבו לו דמשמע ליה לרבינו דכי קאמר בגמ' ש"מ שם בן ארבע נמי שם הוא בשם אדנות קאמר ולא בעי לפרושי דהיינו שם ההוי"ה דההוא שם העצם. וכתב עוד דמה שכתב ויברך אותו בשם מן השמות שאינם נמחקים אינו כן דכי היכי דבעינן שם המתברך שם המיוחד הכי נמי בעינן שם שמברך בו שם המיוחד והביא ראיות לדבריו וחכמי לוניל טענו בעד רבינו:

ח אזהרה של מגדף מנין. בפ' ארבע מיתות (דף ס"ו) גבי המקלל אביו ואמו ראב"י אומר אזהרה למברך את השם מנין ת"ל אלהים לא תקלל ואמרינן התם דאפילו למ"ד דהאי אלהים חול הוא ולאזהרת דיין אתא אפילו הכי יליף אזהרה לברכת השם מהכא דגמר קדש מחול: בבל יום ויום וכו' עד אף אני כמותו שמעתי. משנה שם סנהדרין (דף נ"ו) כלשון רבינו, ובסוף אמרו והשלישי אומר אף אני כמוהו וזהו שאמר רבינו ואם היו עדים רבים וכו'. ופירוש המשנה כך בכל יום כל זמן שהיו נושאים ונותנין בבדיקות העדים דנין עמהם ובודקין אותו בכנוי היאך אמר כך אמר יכה יוסי את יוסי ולהכי נקט יוסי את יוסי דארבע אותיות איכא בשם המיוחד ואינו חייב עד שיברך שם המיוחד כמו שנתבאר ולהכי נקט יכה יוסי דאינו חייב עד שיברך שם בשם כמו שקדם. והא דתנן אומרים לו אמור מה ששמעת בפירוש פריך בירושלמי ואמרינן ליה גדף ומפני הלא אותו השם שאמרתי לפניכם קלל ובו קלל כלומר מזכיר שם בן ארבע אותיות ואומר השם הזה הזכיר המגדף וקלל אותו וקלל בו כלומר יכה יוסי את יוסי. ולא ידעתי למה לא כתבו רבינו זה:

ט מגדף שחזר בו בתוך וכו'. בפרק בתרא דנדרים (דף פ"ו) ובמה שכתב רבינו אלא כיון שגדף בעדים נסקל כלל דין אחר והוא דמגדף לא בעי התראה וצ"ע בפ' הנשרפין גבי הא דאמרינן ורבנן מגדף הוראת שעה היתה ובפ"ק דסנהדרין (דף ח') גבי הא דתניא ושאר כל חייבי מיתות שבתורה אין ממיתין אותם. וממ"ש רבינו בהלכות עדות ואין לעדים זוממין סנגה לפי שאין להם מעשה לפיכך אין צריכין התראה משמע דכל היכא דליכא מעשה ליכא התראה. וא"ת כיון דאמרינן דמגדף אינו יכול לחזור בו פשיטא דלא שייך התראה. וי"ל דשייך להתרות בו כשאמר שרוצה לברך ואם אחר אותה התראה ברך אפילו שחזר בו בתוך כדי דיבור נסקל אבל אם לא התרו בו ובירך בפני עדים אע"פ שלא חזר בו אי הוה אמרינן דבעי התראה אינו נסקל:

מי שגדף כו'. משנה פ' הנשרפין (דף פ"א) המקלל בקוסם קנאים פוגעים בו ומפרש רבינו דהיינו מגדף את השם בשם עבודת כוכבים ומשמע שאם לא פגעו בו קנאים שאינו נסקל כדאיתא התם גבי בועל ארמית קנאים פוגעים בו ובעי לא פגעו בו קנאים מאי יכרת ה' לאיש אשר יעשנה וכו' אלמא כל היכא דאמרינן קנאים פוגעין בו אם לא פגעו בו אין ב"ד ממיתין אותו: ומ"ש רבינו עד שיברך בשם מן השמות המיוחדים. כלומר השמות שאינן נמחקים. ומיוחדים דנקט היינו המיוחדים שלא להמחק:

י כל השומע ברכת השם וכו'. שם (דף ס') אמר רב יהודה אמר שמואל השומע אזכרה מפי העובד כוכבים אינו חייב לקרוע וא"ת רבשקה ישראל מומר היה. ואמר רב יהודה אמר שמואל אין קורעים אלא על שם המיוחד לאפוקי כנוי דלא ופליגא דר' חייא בתרווייהו דא"ר חייא השומע אזכרה בזמן הזה אינו חייב לקרוע שאם אי אתה אומר כן יתמלא כל הבגדים קרעים מאן אילימא מישראל מי פקירי כולי האי אלא פשיטא מעובד כוכבים ואי שם המיוחד מי גמירי אלא לאו בכנוי וש"מ בזמן הזה הוא דלא הא מעיקרא חייב ש"מ. ופוסק רבינו בשומע מן העובד כוכבים כשמואל ובברכת כנוי כר' חייא. וצ"ע למה, וכבר נשאל מהר"י קולון על זה והשיב דהיכא דלא הוה לרבינו ראיה לפסוק כשמואל פוסק כר' חייא דהא קי"ל דעד אביי ורבא הלכה כרב נגד התלמיד וכ"ש הכא דרבי חייא רביה דרב הוה ורב הוא גדול משמואל וא"כ מן הראוי שיפסוק לענין ברכת כנוי כרבי חייא. ועוד שהרי הירושלמי מוכיח כן שקורעין על הכנויין דקאמר התם ר"ש בן לוי הוה מהלך באסרטיא אזדמן ליה חד כותאי והוה מגדף והוה קורע וכו' עד הדא אמרת שקורעים על הכנויין ושקורעין בזמן הזה. ומה שפסק כשמואל בענין העובד כוכבים המברך משום דס"ל לרבינו דסוגיא דגמרא ע"כ כשמואל אזלא דאמר התם העדים אין חייבים לקרוע שכבר קרעו בשעה ששמעו וכי קרעו בשעה ששמעו מאי הוי הא קא שמעי השתא לא ס"ד דכתיב ויהי כשמוע המלך חזקיהו וכו' ויקרע את בגדיו המלך קרע והם לא קרעו והקשו בתוס' היאך אמרו למלך מה ששמעו בפירוש הא גבי עדים תנן כל היום דנין את העדים בכנוי ולא הירגו דבר. אבל בשיטה אחת שמצאתי תירץ דרבשקה ישראל מומר היה ובאותה אמירה גמרו דינו לכשימצאוהו למדנו מתוך תירוץ זה דתלמודא סבר דרבשקה ישראל מומר הוה וא"כ ממילא שמעינן דהלכתא כשמואל דאמר אין קורעים על ברכת העובד כוכבים דסברא הוא דאפילו רבי חייא לא דחק לומר שקורעין על ברכת העובד כוכבים אלא משום דיליף לה מההוא דרבשקה וכן משמע בהדיא מתוך הירושלמי דגרסינן התם מהו לקרוע על קללת עובד כוכבים מ"ד רבשקה עובד כוכבים היה קורעין ומ"ד רבשקה ישראל מומר היה אין קורעים הרי בהדיא דבההיא דרבשקה תליא מילתא וא"כ מדחזינן דסבר תלמודא דידן דישראל מומר היה ממילא שמעינן דאידחיא ההיא דרבי חייא ואין קורעין ע"כ תשובתו: ול"נ דאפשר לדחות ולומר דאדרבה דעת רבינו

לחם משנה

הרחק מעליה דרכך זו מינות ואל תקרב אל פתח ביתה זו רשות ואיכא דאמרי הרחק מעליה דרכך זו מינות והרשות ואל תקרב אל פתח ביתה זו זונה משמע דלכלהו דרשות מהרחק מעליה דרכך נפקא ואם כן קשה על רבינו איך נפקא ליה מאל תקרב אל פתח ביתה ונראה ודאי שאין חשש בזה ולהכי לא דק רבינו:

ז ואלו הן דיני המגדף וכו'. בפרק ארבע מיתות (דף נ"ה במשנה) המגדף אינו חייב עד שיפרש את השם ובגמרא תנא עד שיברך שם בשם עוד שם בפסקא (דף ס') אמר רב אחא בר יעקב אינו חייב עד שיברך שם בן ארבע אותיות לאפוקי בן שתי אותיות דלא והקשו פשיטא יכה יוסי את יוסי תנן ותירצו מהו דתימא מילתא בעלמא הוא דנקט קמ"ל. ואיכא לישנא אחרינא בגמרא ומכלהו משמע דרב אחא בר יעקב אשמעינן דמתני' בדוקא נקט יכה יוסי את יוסי שהוא שם בן ד' אותיות וא"כ משמע דכי היכי דבשם המבורך הוא בן ארבע ה"ל השם שמברך דהא יוסי את יוסי תנן דמשמע בן ארבע אותיות כמנין יוסי דלריך שיהיה בן ארבע אותיות וא"כ קשה על רבינו ז"ל למה בשם המבורך כתב שיהיה בן ארבע אותיות ובשם המברך כתב שיהיה אחד מן השמות שאינם נמחקים שהם השם אל שדי וכו' דכי אמרו בגמ' על שם המפורש במיתה ועל הכנוי באזהרה בין בשם המבורך והמברך אמרו. ואם כונתו לפרש שם המפורש שמות שאינם נמחקים וכנויין הם כמו חנון ורחום וכו' אם כן גם השם המבורך היה לו לומר כן ועוד שלשון שם המפורש משמע שם בן ארבע ולא ידעתי לע"ד טעם רבינו בזה:

ט מגדף שחזר בו תוך כדי דבור אינו כלום. בפרק יש נוחלין אמרינן בכל התורה תוך כדי דבור כדבור דמי חוץ ממגדף וכו': מי שגידף את השם בשם עבודת כוכבים קנאים פוגעים בו וכו'. מתוך הלשון הזה משמע כאן דבעי רבינו שם המברך שיהיה שם המפורש כשם המבורך מדכתב המיוחדים וזהו נראה הפך ממה שכתב למעלה שמות שאינם נמחקים. ואפשר ליישב דלשון דהיינו מיוחדים הוא למעוטי הכנויים אבל מ"מ קשיא מה שהקשיתי למעלה וצ"ע:

י כל השומע ברכת השם וכו'. בפ' ד' מיתות (שם) אמר רב יהודה אמר שמואל השומע הזכרת השם מפי העובד כוכבים אינו חייב לקרוע וכו'. וא"ת רבשקה ישראל

מגדל עוז

ואלו הן דיני המגדף עד ונוקב שם ה' מות יומת. פרק ד' מיתות (דף נ"ו) ובספרי וכן פירש ר"מ בספר המצות: על השם המיוחד כו' עד הוא נסקל. פ' ארבע מיתות (דף נ"ס) ופ' שבועות העדות (דף ל"ו) ובספרי: אזהרה של מגדף מנין עד כזה שמעתי. במכילתא ובפרק ארבע מיתות (דף נ"ו): מגדף שחזר בו כו' עד נסקל. פ' יש נוחלין (דף קכ"ט) וסוף נדרים (דף פ"ז): ומי שגידף עד המיוחדין. פ' שבועת העדות (דף ל"ו) וכן השיבו חכמי לוניל לר"מ הלוי ז"ל דראייתו מן המשנה דתנן התם שמקלל בכולן חייב וחכמים פוטרין ומפרשי לה אכנויין והלכה כחכמים דקיי"ל גבי מקלל דבעינן שם בשם ודמוכח בגמרא מדכתיב איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו: כל השומע ברכת השם כו'. פרק ארבע מיתות (דף ס'):

הגהות מיימוניות

ס [תוך כדי דיבור הוי שלום עליך רבי]:

והוא שישמענה מישראל. אחד השומע ואחד השומע מפי השומע חייב לקרוע. אבל השומע מפי העובד כוכבים אינו חייב לקרוע ולא קרעו אליקים ושבנא אלא מפני שרבשקה היה ישראל מומר. כל העדים והדיינים סומכים את ידיהם אחד אחד על ראש המגדף ואומר לו דמך בראשך שאתה גרמת לך. ואין בכל הרוגי בית דין מי שסומכים עליו אלא מגדף בלבד שנאמר וסמכו כל השומעים את ידיהם:

פרק שלישי

א כל [א]העובד כוכבים ברצונו בזדון חייב כרת ואם היו שם עדים והתראה נסקל. ואם עבד בשגגה מביא קרבן חטאת קבועה: **ב** עבודות הרבה קבעו עובדי כוכבים לכל צלם וצלם ולכל צורה וצורה ועבודת זה אינה כעבודת זה כגון פעור שעבודתו שפוער אדם עצמו לו ומרקולים שעבודתו שיזרוק לו אבנים או יסקל מלפניו אבנים והרבה עבודות כגון אלו תקנו לשאר צלמים. לפיכך הפוער עצמו למרקולים או שזרק אבן לפעור פטור עד שיעבוד אותו דרך עבודתו שנאמר איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני. ומפני זה הענין צריכין בית דין לידע דרכי העבודות שאין סוקלין עובד כוכבים עד שידעו שזו היא דרך עבודתו: **ג** ואזהרה של עבודות אלו וכיוצא בהן הוא מה שכתוב ולא תעבדם. במה דברים אמורים בשאר עבודות חוץ ממשתחוה וזובח ומקטיר ומנסך אבל העובד באחת מעבודות אלו לאחד מכל מיני עבודת כוכבים חייב ואע"פ שאין דרך עבודתו בכך. כיצד הרי שניסך לפעור או שזבח למרקולים חייב שנאמר זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו. זביחה בכלל עבודה היתה ולמה יצאת לומר לך מה זביחה מיוחדת שעובדין בה לשם וחייב הזובח לאל אחר סקילה עליה בין היתה דרך עבודתו בזביחה או אינה בזביחה. אף כל עבודה שהיא מיוחדת לשם אם עבד בה לאל אחר בין שהיתה דרך עבודתו בכך בין שאינה בכך חייב עליה. לכך נאמר לא תשתחוה לאל אחר לחייב על ההשתחויה אפילו אין דרך עבודתו בכך והוא הדין למקטר ומנסך. וזורק

[א] סמ"ג לאוין יז. טור יו"ד סי' קלו:

רבינו סיתה לפסוק דלא כרבי חייא דר' חייא ה"ל יחיד לגבי רב יהודה ושמואל. ומה שרצה הרב לומר דהלכה כר' חייא לגבי שמואל משום דרביה דרב הוה רב גדול משמואל הא לא מכרעא שמאחר שלא היה רבו של שמואל לא שייך למימר ביה אין הלכה כתלמיד במקום הרב דהא רב גדול מרבי יוחנן הוא דאמרינן עליה דרב תנא הוא ופליג וברבי יוחנן לא אמרינן הכי כמו שכתבו התוספות פרק קמא דכתובות ופרק כיצד צולין ואפילו הכי הלכה כר' יוחנן לגבי דרב ואם כן כבר אפשר דאפילו הוה שמואל לחודיה בהדי רבי חייא שהיה פוסק רבינו כשמואל כ"ש השתא דאיכא נמי רב יהודה בהדיה דלא סבירא ליה כר' חייא אלא משום דהלכה רבינו היא דירושלמי שקורעין על הגויים דאתיא כרבי חייא הוכרח לפסוק כר' חייא: ומ"ש רבינו אחד השומע מפיו ואחד השומע מפי השומע חייב לקרוע. ברייתא שם בלשון הזה בעצמו וא"ת הא תניא בגמ' והעדים אין חייבין לקרוע שכבר קרעו בשעה ששמעו ולמה לא כתבה רבינו. וי"ל שסמך על מה שכתב לשון המשנה דקתני והדיינים קורעין ומדלא מדכר עדים משמע דאין חייבים לקרוע. ואמרינן בירושלמי דדוקא ששמעו מפי שומע אבל שומע ששמע מאדם אחר ששמע מהשומע כיון שהוא שלא לשלישי אינו חייב לקרוע. ואמר עוד לומר זה השם הזכיר המגדף וקלל או תו וקלל בו כלומר יכה יוסי את יוסי וכבר כתבתי זה למעלה: כל העדים וכו'. בספרא פ' אמור וסמכו השומעים את ידיהם אלו העדים כל השומעים אלו הדיינים את ידיהם יד כל יחיד ויחיד ידיהם על ראשו סומכים ידיהם עליו ואומרים לו דמך בראשך שאתה גרמת לכך עכ"ל: ומשמע שכל היחידים הנמצאין בשעת סקילה סומכים ידיהם עליו וצריך טעם למה השמיטו רבינו. וי"ל משום דמשמע לרבינו דאין סברא לומר כן דהא רחמנא לא אמר אלא כל השומעים דהיינו עדים ודיינים בלבד ומאי דקאמר יד כל יחיד ויחיד היינו כדי שלא תאמר דביד אחד שיסמוך בעד כל אחד מהשומעים סגי כדאשכחן בתנופה שאחד מניף בעד כל החברים אלא צריך שכל אחד מהשומעים יסמוך שתי ידיו ודייק לה מדקאמר את ידיהם ולא קאמר את ידם: ומ"ש ואין בכל הרוגי ב"ד וכו'. פשוט כיון דלא אשכחן הכי לא בקרא ולא בגמ'. ומ"ש שנאמר קאי אריש מילתיה כל העדים והדיינים סומכים את ידיהם:

פ"ג א כל העובד וכו'. בריש כריתות תנן ל"ו כריתות הן ומני בהדייהו עובד כוכבים וקתני בתר הכי על אלו חייבין על זדונם כרת ועל שגגתן חטאת ועל לא הודע שלהם אשם תלוי חוץ מן המטמא מקדש וקדשיו מפני שהוא בעולה ויורד כלומר שאין חייבין על לא הודע טומאת מקדש וקדשיו אשם תלוי לפי שאינו חייב על שגגתו חטאת קבועה אלמא דכל איכך הוי בחטאת קבועה וקרא נמי בהדיא כתב חטאת בשגגת עבודת כוכבים ולא כתב ואם דל הוא: ומ"ש ואם היו שם עדים והתראה נסקל. משנה בפרק ארבע מיתות (דף ס' וס"א) אלו הן הנסקלין ומני בהדייהו עובד כוכבים:

ב לפיכך הפוער עצמו למרקולים וכו'. פ' ד' מיתות (שם) אמרינן דאיכה יעבדו אתא למעוטי פוער עצמו למרקולים וזורק אבן לפעור:

ג בר"א בשאר עבודות וכו'. משנה שם אחד העובד ואחד המזבח ואחד המקטר ואחד המנסך ואחד המשתחוה ואמרינן בגמרא דהכי קאמר אחד העובד כדרכה ואחד המזבח ואחד המקטר ואחד המנסך ואחד המשתחוה ואפילו שלא כדרכה ולחשוב נמי זורק אמר אביי זורק היינו מנסך דכתיב בל אסיך נסכיהם מדם כלומר דזריקת דם קרייה ניסוך. ותניא נמי התם זובח לאלהים יחרם בזובח לעבודת כוכבים הכתוב מדבר אין לי אלא בזובח מקטר ומנסך מנין ת"ל בלתי לה' לבדו כל העבודות כולם לשם המיוחד לפי שיצתה זביחה לידון בעבודות פנים מנין לרבות השתחואה ת"ל וילך ויעבוד וישתחו להם וסמיך ליה והוצאת את האיש ההוא וכו' עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל כי לא תשתחוה לאל אחר יכול שאני מרבה המגפף והמנשק ת"ל זובח זביחה בכלל היתה ולמה יצאת להקיש אליה ולומר לך מה זביחה מיוחדת שהיא עבודת פנים וחייבים עליה מיתה אף כל שהיא עבודת פנים חייבים עליה מיתה יצתה השתחויה לדון בעצמה יצתה זביחה לידון על הכלל כולו, ופירש"י זובח לאלהים כל אלהים במשמע ואפילו שלא כדרכה מדלא כתביה בלשון עבודה עובד לאלהים בזביחה יחרם ש"מ אפילו אינה עבודה שלו קאמר. בלתי לה' לבדו וכל כל העבודות תלעבדה בהם ונתנם לשם המיוחד ומשמע דאכל עבודות הראויות לה' קאמר. לפי שיצתה זביחה ללמד על הכלל כולו ואין הכלל הזה מחייב אלא עבודה הדומה לזיבוח שהיא עבודת פנים ומהשתא לא נפקא לן דליחייב אהשתחואה שלא כדרכה דלאו עבודה היא בפנים מנין לרבות השתחואה ת"ל וכו' יכול שאני מרבה דכיון השתחואה שיצתה מן הכלל ללמד על הכלל כולו יצאה דמה השתחואה מיוחדת שהיא דרך כבוד וחייב עליה אף שלא כדרכה אף כל שהיא דרך כבוד כגון אלו חייב ת"ל זובח ואם השתחואה ללמד על הכלל באת למה פרט לך זביחה הלא דרך כבוד היא ומהשתחואה נפקא אלא זביחה באה ללמד על כל הכללות עמה ומה זביחה מיוחדת עבודת פנים ומשום דהשתחואה לא נפקא לן מהכא לחיובא הוצרכה השתחואה לחזור ולצאת כדי לדון בעצמה לבדה שיתחייבו עליה ואע"פ שאין חייבים על כיוצא בה. וביאור לשון רבינו כך הוא הרי שנסך לפעור וכו' חייב שנאמר זובח לאלהים יחרם בלתי לה' וכו' משמע דאכל עבודה הראויה לה' מיחייב אם עבד בה לכוכבים אע"פ שאינה מיוחדת לה ואין אנו דורשין מבלתי לה' לחייב על כל עבודה שהיא דרך כבוד מדלא כתב עובד לאלהים יחרם וכתב זובח לומר דוקא דומיא דזביחה שהיא עבודת פנים נמצא דממלת זובח מרבינן שאר עבודות פנים וממעטינן שאינן עבודת פנים אע"פ שהם דרך כבוד וה"ק מכיון שלא נתרבו הזובח לאלהים אלא עבודות שהם מיוחדין להשי"ת מנין לרבות השתחואה שאינה מעבודת פנים לכך נאמר לא תשתחוה להם וכו' ונמצא מלכתוב זביחה והשתחואה היוצאות מהכלל זביחה ללמד על כל הכלל והשתחואה ללמד על עצמה וחזר ופירש הכלל הלמד מזביחה וזה שאמר וה"ה למקטיר ומנסך ולא תקשה לך למה אינו מונה גם זורק דבכלל מנסך הוא. זה ייסוב לשון רבינו וכבר נתבאר כן בגמ' שכתבתי. ודע שיש טעות בנוסחתנו שכתוב בהם וזורק ומזבח אחד הוא וטעות הוא שנפל בספרים אלא כך צריך לגרוס וזורק ומנסך אחד הוא

כמו

בר"א

לחם משנה

ישראל מומר היה ואמר ר"י אמר שם אין קורעין אלא על שם המיוחד בלבד לאפוקי כינוי דלא ופליגא דרבי חייא בתרווייהו דאמר רבי חייא השומע וכו' ורבינו פסק כשמואל בחדא דהיינו השומע הזכרה מפי העובד כוכבים דאינו חייב לקרוע ובחדא כרבי חייא דהיינו קורעים על ברכת הכנויין וצריך לתת טעם למה לא פסק בכלהו כשמואל או כר' חייא ונראה דהסברא הכריחו דודאי מפי העובד כוכבים אין סברא שיקרע דא"כ נתמלא כל הבגד קרעים וכיון שהוא אינו בן ברית ודאי דאין לנו לקרוע על ברכתו אבל ישראל אנו קורעים דילא מביניננו שמברך את השם ואפילו שהוא מומר ואין סברא לפסוק כרבי חייא ומשום דאפילו ברכת הכנויין כיון שכוונתו לברך את השם ודאי דסברא הוא לקרוע עליו ועיין במהר"י קולון ז"ל שורש ק' שהאריך ליישב זה:

משנה למלך

פ"ג ג בר"א בשאר עבודות חוץ ממשתחוה וזובח ומקטיר ומנסך. בסנהדרין (דף ס':) ופריך בגמרא ליחשוב נמי זורק אמר אביי זורק היינו מנסך ופירש"י דבשלמא מקבל ומולך לא קשיא לן אע"ג דעבודת פנים הם דלא אשכחן דליהוו עבודות הנעשות לשם עבודת כוכבים, נראה מדבריו דמולך אינו חייב וזו תימה דודאי מולך חייב וכ"כ מרן בכ"מ דהא דלא תני מולך היינו משום דמולך היינו זובח. אחר ע"כ נ"ל דט"ס נפל בספרים וכצ"ל מקבל ומוליך. שוב ראיתי להתוספות פ"ו דיומא (דף פ"ג) שהעתיקו דברי רש"י הללו וכתבו כהגהתנו ופשוט הוא. ודע שמדברי התוספות שם מוכח דס"ל דהקומץ לעבודת כוכבים חייב כמו שחייבים על השחיטה דקמילה דמנחה במקום שחיטה זבח היא לכל מילי:

פ"ג ג במה דברים אמורים וכו'. כל זה שם בברייתא תנו רבנן אילו נאמר זובח יחרם הייתי אומר וכו': (או שזבח למרקולים חייב) שם (דף ס"א) אמרו אם אינו ענין לכדרכה

מגדל עוז

כל העדים והדיינין וכו' עד סוף הפרק. פשטי הכתובים מורין כן סוף פרשת אמור אל הכהנים:

פ"ג כל העובד עד גם אני. הכל במסכת סנהדרין פ' ארבע מיתות (דף ס'): ומפני זה הענין וכו' עד ולא תעבדם. עקרו במכילתא ונתינת טעמו בטוב שכלו: **בר"א** בשאר עבודות עד וזורק ומנסך אחד הוא. הכל במכילתא וס' ארבע מיתות (דף ס' ס"א):

וזורק ומנסך אחד הוא: **ד** ספת לה צואה או שניסך לה עביט של מי רגלים חייב. *שחט לה חגב °פטור אלא א"כ היתה עבודתה בכך. וכן אם שחט לה בהמה מחוסרת אבר פטור אלא אם כן היתה דרך עבודתה בכך. עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל. שבר מקל בפניה חייב ונאסרת. זרק מקל בפניה חייב ואינה נאסרת. אשאין זריקת המקל כעין זריקת הדם שהרי המקל כמו שהוא

א עי' בטור י"ד סי' קל"ט:

השגת הראב"ד

*שחט לה חגב פטור אלא א"כ היתה דרך עבודתה בכך. א"א אין הדעת מקבלת כל זה. וכי שחיטת חגב או שחיטת בהמה מחוסרת אבר פחותים הם מספיתת צואה ומניסוך מי רגלים. אלא מראין הדברים שהחכמים שפוטרין בשחיטת חגב אין להם תולדות בעבודת כוכבים ומי שפטר במחוסרת אבר ג"כ ס"ל כחכמים. אבל רב יהודה ורב נחמן אליבא דרב סבירא להו כר' יהודה וכתנא דספת וכן הלכתא דכל כעין זביחה וזריקה של פנים שמשתברים חייב אפילו שלא כדרכה. וכשאמר רב יהודה עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל לא שיהא עבודתה לא בשבירה ולא בזריקה אלא כענין אחר ורבותא קאמר דאע"ג דעבודתה במקל זרק מקל לפניה פטור הואיל ואין עבודתה בזריקה ואינה משתברת:

כסף משנה

כמו שאמרו בגמרא, וכן מצאתי בנוסחא מדוייקת. וא"ת אמאי לא תני נמי מקבל ומולק שהם עבודות פנים י"ל דמולק היינו זובח ומקבל לאו עבודה היא אלא אם זרק דכי מקבל הדם לא מוכח מילתא דפלח לה וזורק הא אמרינן דבכלל ניסוך הוא:

ד ספת לה צואה וכו'. פ' ר' ישמעאל (דף נ' נ"א) אמר רב יהודה אמר רב עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל שבר מקל בפניה חייב זרק מקל בפניה פטור א"ל אביי לרבא מ"ש שבר דה"ל כעין זביחה זרק נמי ה"ל כעין זריקה א"ל בעינא זריקה משתברת וליכא איתיביה ספת לה צואה או שנסך לפניה עביט של מימי רגלים חייב צואה מאי זריקה משתברת איכא בצואה לחה לימא כתנאי שחט לה חגב רבי יהודה מחייב וחכמים פוטרים לא דכ"ע לא אמרינן כעין זביחה אלא כעין פנים בעינן ושאני חגב הואיל וצוארו דומה לבהמה וא"כ מן הראוי היה לרבינו לפסוק דלא כרב דאמר שבר מקל בפניה חייב דהא בעינן עבודה כעין פנים וליכא אלא דבתר הכי אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל שבר מקל בפניה חייב ונאסרת זרק מקל בפניה חייב ואינה נאסרת א"ל רבא לר"נ מ"ש שבר וכו' א"ל בעינן זריקה משתברת וליכא אלא מעתה אבני בית מרקולים במה יאסרו אף לדידי קשיא לי ושאלתיה לרבה בר אבוה ורבה בר אבוה לחייא בר רב וחייא בר רב לרב וא"ל נעשה כמגדל לעבודת כוכבים. וכיון דחזינן דכל הני אמוראי שקלי וטרי אליבא דרב בהא שמעתא ולא פליג חד מנייהו עליה ש"מ כוותיה ס"ל ושפיר מצי רב למיתי ככולי עלמא דההיא דחגב מיירי בשאין עובדין אותה בחגב ומשום הכי פטרי רבנן ורב דמחייב בשבר מקל לפניה דוקא היכא דעבודתה במקל ובהא אפילו רבנן מודו ובדין הוא דכי אמר לימא כתנאי דהוה מצי למימר לא דכ"ע כרב וכמו שכתבתי אלא משום דמאן דאמר לימא כתנאי לא אסיק אדעתיה לאיפלוגי בין דרך עבודתה במקל וחגב או לאין דרך עבודתה בכך ורצה לדחוק לאוקומי לרב הא מיהא כר' יהודה ואהדר ליה לפום מאי דס"ד דכ"ע לא ס"ל כוותיה אבל לפום קושטא דמלתא אתי ככולי עלמא וכדפרישית. וא"ת בשבר מקל לפניה בשאין דרך עבודתה בכך עסקינן ומיחייב משום זובח וא"כ היכי אמרת שעובדין אותה במקל דא"כ תיפוק ליה משום דרך עבודתה בכך כבר אחר רש"י מזה ופירש שמקשקשין לפניה במקל. ופוסק רבינו בשחיטת חגב כרבנן דפטרי ואיתא נמי התם א"ר אבהו אמר ר' יוחנן מנין לזובח בהמה בעלת מום לעבודת כוכבים שהוא פטור שנאמר בלתי לה' לבדו לא אסרה תורה אלא כעין פנים ומוקי לה התם דוקא במחוסר

במחוסר אבר. וספת לה צואה פירש"י האכילה צואה מלשון מי ספו לך מאליה וצריך לומר לדעתו שזרקה לתוך פיה דאי לא היכי מדמה לה לזריקה והתוספות פירשו דהיינו שליכלכה בצואה לשון טבול כמו לא יספות במלח ויאכל בפ' הפועלים וזריקה המשתברת היינו דבעינן כגון זריקת דם שלפנים שאינה מחוברת אלא מתפזר ונופל טיפין טיפין. והרמ"ך כתב עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל וכו' ה"ל לפרש והוא שעובדין אותה בזריקת מקל אבל אי חובטין לפניה במקל וזרק לפניה במקל פטור כי היכי דלא תקשי דרב אדרב ולא נוקי לה כאמוראי אליבא דרב: וכתב הראב"ד א"א אין הדעת מקבלת כל זה וכו' הואיל ואין עבודתה בזריקה ואינה משתברת, עכ"ל: וכבר ביארתי דעת רבינו. ומ"ש שאין הדעת מקבלת ששחיטת חגב וכו' אפשר לומר שיותר נראה עבודה בספיתת צואה וניסוך מי רגלים כיון שאינו דבר הנזרק בפנים משחיטת חגב ובהמה מחוסרת אבר דכיוצא בהם נשחטים בפנים ואלו מחולקים מהן הא ודאי מוכחא מילתא דלאו כעין פנים הוא: ומ"ש מי שפטר במחוסרת אבר וכו' אבל רב יהודה וכו' וכן הלכתא וכו'. תימה אמאי פסק כר' יהודה הא ודאי דכחכמים קי"ל ועוד אמאי דחי ההיא דמחוסרת אבר דאמר ר' יוחנן ופסק כרב יהודה ורב נחמן אליבא דרב הא רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן: ומ"ש וכשאמר רב יהודה כו', נתכוין לומר דרבותא דרב היינו כשזרק מקל לפניה פטור אבל לדעת רבינו רבותיה בשבר דחייב וי"ל דסבר רבינו דעדיף טפי למימר דרבותא ברישא דמלתא דהיינו שבר מלמימר דרבותא בסיפא דמלתא וכדברי הראב"ד: ומ"ש רבינו זרק מקל לפניה חייב ואינה נאסרת. מבואר שהוא כרב נחמן אמר רב והוא ז"ל מפרש דרב יהודה ור"נ בזורק מקל לפניה ה"ל תרי אמוראי ואליבא דרב פסק כרב נחמן משום דאמוראי טובא שקלו וטרו אליביה. ואפשר היה לומר דרבינו סבר דרב יהודה ורב נחמן לא פליגי ורב נחמן דמחייב בזרק מקל לפניה היינו דוקא כשעובדין אותה בזריקת מקל וכדפרישית ואשמעינן דאפילו הכי אינה נאסרת אלא דק"ל דאם כן דלא פליגי נצטרך לפרש שעובדין אותה במקל שכתב רבינו בזריקת מקל ואם איתא ה"ל לכתוב בהדיא שעובדין אותה בזריקת מקל: כתב הרמ"ך ספת לה צואה וכו'. תימה היאך פריש לה למילתא כפשטה וה"ל לפרשה שחוטין לפניה בהמה ועכשיו כששחט לה חגב גרעה לעבודתה אבל אם עבודתה בנפוף וניפוק ושחט לה חגב חייב דאם בשיבר מקל לפניה חייב דחשבינן ליה כעין פנים כ"ש בשחט חגב ובהמה בעלת מום ותירץ על זה יפה פירש הרב דשחט לה חגב פטור ואדרבא כ"ש דפטור היכא

לחם משנה

לכדרכה תנהו ענין וכו' *:

ד ספת לה צואה וכו'. פרק רבי ישמעאל (דף נ':) אמר רב יהודה אמר רב עבודת כוכבים שעובדים אותה במקל וכו'. (עיין בכ"מ). עוד שם אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב עבודת כוכבים שעובדים אותה במקל שבר מקל בפניה חייב ונאסרת זרק מקל לפניה חייב ואינה נאסרת וכו' לפירש"י ז"ל הני תרי מימרא לא פליגי אלא דמימרא קמא מיירי דעובדין אותה בקשקוש ומשום הכי קאמר זרק מקל לפניה פטור. ומימרא תניינא שעובדים אותה כדרכה וקאמר דאפילו הכי אינה נאסרת משום דבעיק כעין פנים. ואם רבינו מפרש כן קשה דאמאי לא קאמר בהא דספת לה צואה שהיא צואה לחה דבעיק זריקה משתברת כדאמר בגמ' למימרא קמא. לכך נראה ודאי דסבירא ליה דפליגי והני תרי מימרי איירי בקשקוש והוו תרי אמוראי אליבא דרב והוא פסק כרב נחמן דלא בעינן זריקה משתברת לענין היובא אלא לענין איסור דוקא. והשתא ברייתא דצואה דאיירי לענין חיוב הוי אפילו בצואה עבה וכן הא דתנן פ' ר' ישמעאל בשם אחרים עוד אמרו שם אמר ר' אבוה אמר ר' יוחנן מנין לזובח בהמה בעלת מום שהוא פטור שנאמר זובח וכו'. ונראה ליישב דעת רבינו דמימרא דר' יוחנן וכן ברייתא דספת לה צואה כלהו אליבא דהלכתא דהיינו אליבא דרבנן וסבירא ליה דרבנן דפטרי בחגב פטרי נמי בעלת מום אבל בספת לה צואה מודו דחייב דעדיף טפי. וא"ת לדעת רבינו עדיף שבר מקל משחט חגב דבשחט חגב כתב דפטור ובשבר מקל חייב. וא"כ קשה דאיך תירצו בגמ' לא דכ"ע לא אמריק כעין זביחה וכו' כלומר ודכולי עלמא דלא כרב דבשבר מקל כ"ע מודו דפטור אדרבה הסברא הוי איפכא וה"ל לאוקמי כולהו כרב וכ"ע מודו דכששבר מקל חייב משום דעדיף טפי. וי"ל דס"ל לרבינו דשבר מקל לא עדיף משחט חגב אדרבה גרע משחט חגב כדאמר בגמ' הואיל וצוארו ארוך לענין דינא הם שוין דכי היכי דבשבר מקל כשעובדים אותה בקשקוש היכא דשבר מקל בפניה חייב ה"נ בחגב היכא דעובדים אותה בחגב אע"פ שאין עובדים אותה בשחיטת חגב ממש חייב וחכמים דפטרי בחגב איירי בשאין עובדים אותה בחגב כלל. וא"ת א"כ איך אמר לימא כתנאי לימא דכולהו סברי כרב וחכמים דפטרי התם משום דאין עובדין אותה בחגב כלל אבל הכא דעובדין אותה בקשקוש לא וכמו שהקשו התוס' וי"ל דהמקשה היה סבור דהוי כל כך בחגב אע"פ שאין עובדין אותה כלל כמו בשבר מקל היכא דעובדים אותה בקשקוש. ומה שמחייב במקל וחגב התם משום דאסיק אדעתיה טעמא דהואיל וצוארו ארוך כצואר בהמה ואהני לן כך טעמא להייב אפילו שאין עובדים בחגב כלל וכה"נ חייב במקל היכא שעובדין אותה בקשקוש והמתרץ תירץ דאע"ג דר' יהודה מחייב בחגב מ"מ הכא מודה דפטור דאהני לן כ"כ טעמא דהואיל וצוארו ארוך דאפילו שאין עובדים בחגב כלל חייב טפי משבר דעובדין אותה בקשקוש. ולפי זה מה שכתב רבינו אא"כ עבודתה בכך אינו ר"ל בשחיטת חגב ממש אלא עבודתה בחגב בלבד כמו שעובדים אותה במקל דלקמן דעובדין אותה דרוצה לומר בקשקוש מקל. והשתא לפירושו אתי שפיר הברייתא ור' יוחנן אתי כרבנן אע"ג דהסברא

*(נ"ל שצ"ל לפרש דלאו דוקא שוחט דרך עבודה למרקולים דחייב אלא אפילו להכעיס ג"כ עובר בלאו כמו שפירשו בגמרא התם בזובח להכעיס):

מגדל עוז

ספת לה צואה כו' עד עבודתה בכך עד והדם מתפזר. פרק ר' ישמעאל (דף נ' ונ"א): **שחט לה** חגב פטור אלא א"כ היתה עבודתה בכך. פרק ר' ישמעאל שם: כתב הראב"ד ז"ל אין הדעת מקבלת כל זה כו' הואיל ואין עבודתה בזריקה ואינה משתברת עכ"ל: **ואני אומר** לא עמדתי על סוף דעתו שאם רצה להכריח מפני מה חייב בספיתת צואה או נסוך מימי רגלים ואע"פ שאין עבודתה בכך ובשחיטת חגב או בהמה מחוסרת אבר פטור אלא א"כ עבודתה בכך זאת הקושיא על התלמוד שייכא ספיר אבל ר"מ ז"ל לא שינה דרכו מדרך הגמרא שהרי הלכה זו ריש פרק רבי ישמעאל שם נשנית דגרסינן אמר רב יהודה עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל כו' עד איתיביה ספת לה צואה או שניסך לה עביט של מימי רגלים עד דמוקים לה בצואה לחה אלמא מדאקשי מינה לרב יהודה מכלל דבדרכה בכך עסקינן דומיא דרב יהודה גופיה וכן פירשו רבותינו בעלי התוספות ז"ל דומיא דמקל. ואם מפני שרצה ללכת אחר הכרעת הדעת תמה אני וכי מפני ששחיטת חגב ובהמה מחוסרת אבר חשובים מספיתת צואה או נסוך מימי רגלים נניח תלמוד ערוך לפנינו ועוד וכי אנו בעבודות הולכים אחר הסברא לא ולמד מפעור שאין לך בזיון כמו קינח בחוטמו פ' ארבע מיתות גבי מעשה דסבתאי מאולם ואמרו הכומרים שאין עבודה כמותה אלא ודאי אפילו מטונפות ביותר אפשר שהן חשובות אצלם לפי שרוח הטומאה שורה יותר עליהן ומקובלות היו לכן העבודות של כל צלם וצלם שלהם וכן הקדים ר"מ ז"ל ראש הפרק ואם הוא רצה לפסוק כר' יהודה שהוא יחיד במקום חכמים שהן רבים אתמהה וכי שביק רבנן ועביד כר' יהודה. ומה שאמר עוד כי רב נחמן ורב יהודה אליבא דרב כר' יהודה סבירא להו א"כ כי בעי תלמודא לימא כתנאי אמאי קא מסיק לא דכ"ע לא אמרינן כעין זביחה אלא כעין פנים בעינן כלומר דהיינו זריקה המשתברת דהיינו כרבנן דפטרי וגדולה מזאת בעיקר הסברא שכתב הרי מחוסרת אבר כיון דלא שייכא להו בקרבן כדבסמוך וחגב אע"ג שאמרו דומה לבהמה הואיל ולא שייכי בשחיטה כלל דהא באסיפה בעלמא סגי להו לא חייבין להו כלל ובזה עלו דברי ר"מ ז"ל בסברא נכונה על מתכונתה תדע דהא"כ אמאי נקט חגב ולא נקט עוף קטן מכמה מיני עופות שהן צריכין שחיטה לחולין ולא שייכי בעבודה כלל. כן נראה לי בעיקר הפירוש שעובדין אותה בכך שרוצה לומר עובדין אותה במקל כעין זריקה ושבירה ואעפ"כ לא מיחייב אלא כעין זריקה המשתברת או כעין פנים ולפיכך פטור בזריקה וחייב בשבירה לרב יהודה אמר רב ולרב נחמן אמר רב דמיחייב בתרוייהו משום דעבודתה בכך ואינה נאסרת אלא בשבירה דלא בעי כעין פנים וזריקה משתברת אלא לאוסרה ומשום הכי קא מקשי ליה מאבני בית קולים במה יאסרו דהא ליכא כעין פנים ולא זריקה המשתברת ואע"ג דגמירי דעבודתה בכך דאילו כדברי המפרשים שעובדין אותה בכשכוש המקל או בענין אחר אבל לא בזריקה ולא שבירה א"כ מאי קא מקשי מאבני בית קולים דיגמא שאני התם דעבודתה בכך ונפקא מאיכה יעבדו כו':

הגהות מיימוניות

○[לשון הטור יו"ד שם שחט לפניה חגב נאסר אפילו אין דרך לעובדו כלל בחגב משום דדמי טפי לשחיטה]:

שהוא והדם מתפזר. המקבל עליו אחד מכל מיני עבודת כוכבים באלוה חייב סקילה ואפילו הגביה לבנה ואמר לה אלי אתה וכן כל כיוצא בדבור זה חייב ואפילו חזר בו בתוך כדי דיבור ואמר אין זה אלי אין חזרתו כלום אלא נסקל: ה העובד עבודת כוכבים כדרכה ואפילו עשה דרך בזיון חייב. כיצד הפוער עצמו לפעור כדי לבזותו או זרק אבן למרקולים כדי לבזותו הואיל ועבודתו בכך חייב ומביא קרבן על שגגתו: ו [א] העובד עבודת כוכבים (א) מאהבה כגון שחשק בצורה זו מפני מלאכתה שהיתה נאה ביותר. או שעבדה [ג] מיראתו לה שמא תריע לו כמו שהן מדמים עובדיה שהיא מטיבה ומריעה. אם קבלה עליו באלוה חייב סקילה *ואם עבדה דרך עבודתה או באחת מארבע עבודות מאהבה או מיראה פטור. (ב) המגפף עבודת כוכבים והמנשק לה והמכבד והמרבץ לפניה והמרחיץ לה והסך והמלביש והמנעיל וכל כיוצא בדברי

השגת הראב"ד

* ואם עבדה דרך עבודתה או באחת מארבע עבודות מאהבה פטור. א"א דומה שהוא השמיט מכאן מיראה ובגמרא סולקין יחד מאהבה ומיראה והנו מפרשין מאהבת אדם ומיראת אדם ולא מאהבת עבודת כוכבים ולא מיראתם:

א שבת עב: ב סמ"ג לאוין יח:

כסף משנה

היכא דאין דרכה בשחיטה כלל ולא איצטריך לטעם גרועי גרעה כמו שפירשו המפרשים אלא משום דבגמרא הוה מוקמינן הא דשיבר מקל בפניה כתגלי ומשום הכי אמריק דרבנן דפטרי בשחט לה תגב לא ס"ל הא דשיבר מקל לפניה חייב ומשום הכי דחה בגמרא, עכ"ל:

המקבל עליו אחד מכל מיני וכו'. משנה באלו הן הנסקלין (סנהדרין ס') ומני נהדייהו העובד עבודת כוכבים וקאמר אחד העובד ואחד הזובח וכו' והמקבלו עליו באלוה והאומר אלי אתה. ומ"ש ואפילו הגביה לבנה: ומ"ש ואפי' חזר בו תוך כדי דבור. הכי אמרינן בבתרא פרק יש נוחלין (דף קכ"ט:) ופ' בתרא דנדרים (דף פ"ז) דעבודת כוכבים תוך כדי דבור דלא מהני מידי:

ה העובד עבודת כוכבים כדרכה וכו'. בפ' ארבע מיתות (דף ס') תנן הפוער עצמו לבעל פעור זו היא עבודתו והזורק אבן למרקולים זו היא עבודתו ובגמרא הפוער עצמו לבעל פעור זו היא עבודתו אף על גב דמכוין לבזויה והזורק אבן למרקולים אע"ג דמכוין למרגמיה. ומפרש רבינו למתני' בשוגג ולענין חיוב חטאת דאילו במזיד ולענין סקילה א"א דהא מוטעה הוא. ומ"ש ומביא קרבן על שגגתו אע"פ שהוא דבר פשוט כתב כן משום דהוזכר כן בגמ' (ס"ד) מדאמרינן התם רב מנשה הוה קאי אזיל לבי תורתא אמר ליה עבודת כוכבים היא דקאי הכא שקל פיסא שדא ביה אמר ליה מרקולים היא א"ל הזורק אבן למרקולים תנן, כלומר הזורק לפניו לכבדו ואני זרקתי להכות בגופו ואתא שאיל בי מדרשא אמרו ליה הזורק אבן למרקולים תנן אע"ג דמכוין למרגמיה. וכיון דרב מנשה שוגג הוה ומייתי מדתנן הזורק אבן למרקולים ודאי לענין חיוב חטאת קבעי:

ו העובד עבודת כוכבים מאהבה וכו'. שם (סנהדרין ס"א) אתמר העובד עבודת כוכבים מאהבה ומיראה אביי אמר חייב ורבא אמר פטור אביי אמר חייב דהא פלחה ורבא אמר פטור אי קבליה עליה באלוה אין ואי לא לא. וידוע דהלכה כרבא דפטר ואפילו הכי בקבליה עליה באלוה אפילו מאהבה ומיראה חייב דהא מודה רבא בהא וכדקאמר בהדיא אי קבליה עליה באלוה אין: וכתב הראב"ד א"א דומה שהוא וכו' ולא מאהבת עבודת כוכבים ולא מיראתה עכ"ל. איני מבין דבריו דהא רבינו לא השמיט מיראה שהרי כתב או שעבדה מיראתו לה. ומה שכתב ואנו מפרשים מאהבת אדם וכו' רבינו נראה לו שלא לפרש כן משום דמיראת אדם היינו באונס ואונס רחמנא פטריה והיכי אמר אביי חייב אפילו לא קבלו עליו באלוה אלא מאהבה ומיראה היינו מאהבת עבודת כוכבים ומיראתו ממנה וכמו שכתב רבינו. כתב הרמ"ך תימה שהוא כתב בסמוך שאם זרק אבן למרקולים חייב אע"ג דלא קבליה עליה עכ"ל. ואין זו השגה שרבינו בזורק אבן למרקולים לבזותו לענין חיוב חטאת קאמר ולא לענין חיוב סקילה כמו שכתבתי. וכתב עוד הרמ"ך גבי הפירוש שפירש בעבודת כוכבים מאהבה ומיראה לא נהיר. והריב"ש כתב השגת הרמ"ך וכתב עוד ומה שהוקשה לך על מה שהוסיף הרמב"ם ואם

ואם עבדה דרך עבודתה או באחת מארבע עבודות מאהבה ומיראה פטור ואמרת דמה שכתב דרך עבודתה שפיר אבל מה שהוסיף ואם עבדה באחת מארבע עבודות וכו', אני אומר אדרבא איפכא הוא דאם כתב באחת מארבע עבודות לא קשיא מידי מפעור ומרקולים דשאני התם דדרך עבודתה בכך ביזוי כמו שכתב הוא ז"ל הואיל ועבודתה בכך חייב אבל בארבע עבודות שלא כדרכה כיון שאינו עובד אלא מאהבה ומיראה פטור אבל עתה שכתב הרב ואם עבדה דרך עבודתה או בארבע עבודות קשה מפעור ומרקולים מדבריו לדבריו. ומה שנראה לי בזה לדעת הרמב"ם דפלוגתא דאביי ורבא לאו במי שרואה צורה שאינה נעבדת והוא חושק בה ליפיה או שירא ממנה שמא תרע לו ומתחיל עתה לעבדה באחת מארבע עבודות דבהא לכ"ע פטור כיון דלא קבליה עליה באלוה ואפילו לאביי כדאמרינן בסוגיא (דף סא כב) אלא דהזא אנדרטא וסגיד לה אי קבלה עליה מזיד הוא ואי דלא קבלה עליה לאו כלום הוא אלא מאהבה ויראה ניחא לאביי וכו' אלמא דלכ"ע אפילו בארבע עבודות כגון השתחואה לאו כלום הוא אלא פלוגתייהו במי שעובד עבודת כוכבים מאהבה ומיראה דומיא דהמן והא ס"ל לרבא דפטור כיון דלא קבלה עליה אפילו עבדה בארבע עבודות כגון המן שהיו משתחוים לו והשתחואה היא מארבע עבודות וס"ה אם היו עובדים אותה בעבודה אחרת מאהבה ומיראה וזה עבדה ג"כ באותה עבודה, ומעתה אין קושיא מפעור ומרקולים שהיתה עבודתה באותו בזוי והיתה עבודת כוכבים גמורה שעובדיה היו עובדים אותה בקבלת אלהות אפילו אם היא עבודה בזויה חייב לרבא עכ"ל: וכתב עוד וז"ל עוד אפשר לדחוק לדעת הרמב"ם דיותר יש לפטור עובד מאהבה ומיראה בלא קבלת אלהות משום דדמי לאנוס אע"פ שעבדה דרך עבודתה ממי שעובד ומכוין לבזות כיון שעובד ברצון במה שדרך עבודתה באותו ביזוי אלא שעובדיה חושבים שהעבודת כוכבים ההיא חושקת באותו ביזוי וזה טועה בזה ומכוין לבזויי ולזה כתב הרב חייב ומביא קרבן על שגגתו ור"ל שאינו מזיד ואינו בר סקילה וכרת אלא חייב חטאת בשוגג עכ"ל, ודרך אחרון הוא הנכון בעיני לדעת רבינו: וכתב עוד הריב"ש ומ"מ כבר הסכימו האחרונים שאין פירוש הרמב"ם במאהבה ומיראה נכון שאם עובדה מפני שחושב שיש בה כח להרע או להטיב אע"פ שאינו מקבלה באלוה חייב ובהא לא הוה פטר רבא דרוב עובדי כוכבים שבעולם כך הם שגם הם חושבים שיש אלוה למעלה מהם אלא שהם חושבים שיש כח להם להרע או להטיב או שרצון הבורא בכך ומתוך כך עובדים אותה ועל זה הזהירה תורה כי פליג רבא כגון שהוא מודה שאין בה ממש אלא שמאהבת אדם או מיראתו הוא עובדה ולא מיראהו שמא יהרגנו דבהא לא הוה מחייב אביי אלא מיראת אדם שיזיקהו קאמר ובכי הא אמר אביי שהוא חייב שהרי הוא כאילו עובדה ברצונו ורבא אמר פטור דכל שאינו מודה בה שיש בה כח לעשות כלום ואינו עובדה מרצונו אלא מאהבת אדם או מיראהו פטור, עכ"ל: המגפף וכו'. משנה שם (סנהדרין ס"ג) אבל המגפף והמנשק וכו' המלביש והמנעיל

לחם משנה

דהסברא היה קשה מאד דס"ל דבספת חייב ספי מפתיסת תגב דבספת חייב אע"פ שאין עובדין אותה כלל משא"כ בתגב. והראב"ד ז"ל בהשגות יש לו דרך אחרת והוא סבר דתגב ובהמה בעלת מום וספת דינס שוה ור' יוחנן דפטר בבעלת מום ס"ל כרבנן ולכך בספת ובתגב נמי פטר וכן בשבר מקל ור' יהודה דמחייב בתגב ס"ל דבכלהו חייב בספת ובשבר מקל ובהמה בעלת מום ולדידיה ר' יוחנן ורב פליגי דר' יוחנן ס"ל כרבנן ורב כרבי יהודה ופסק כרב ולדידיה כל כעין זביחה וזריקת פנים המשתברים חייב ותרי מימרי דרב נחמן ורב יהודה לא פליגי כדפירש"י ז"ל ואפילו שיהיה שלא כדרכה חייב. ומ"ש שעובדין אותה במקל דהיינו אפילו בקשקוש כדפירש"י ז"ל אין הכונה דבהני דוקא חייב היכא דשבר אבל היכא דאין עובדים אותה בקשקוש פטור אלא מאי דנקט קשקוש משום סיפא נקטיה דאע"ג דעובדים אותה בקשקוש פטור היכא דזרק מקל אבל לעולם הוא חייב בכל גוונא אפילו שאין עובדים אותה בקשקוש ומשום הכי נ"ל על כרחין דפליגי רב ורבי יוחנן משום דלא מצית לאוקמי לר' יוחנן היכא דאין עובדין אותה כלל דאפילו בכי האי גוונא מחייב רב וקאי מדברי אלך מבוארים בדברי הר"ן ז"ל בפ' רבי ישמעאל: המקבל עליו אחד מכל מיני עבודת כוכבים באלוה חייב סקילה וכו'. בפרק ארבע מיתות (דף ס') אמר במשנה ואחד המקבלו עליו לאלוה והאומר לו אלי אתה, ומפרש רבינו דמקבלו באלוה ר"ל שהיה כבר עבודת כוכבים ועתה קבלו עליו באלוה, והאומר לו אלי אתה ר"ל שלא היה מתחלה עבודת כוכבים אלא שהוא עשה אותה עתה עבודת כוכבים ומתני' זו אף זו קתני. ומדנקט רבינו הגביה לבנה לכאורה משמע דבעי דליעביד מעשה ואינו נראה דכי אמרו בגמרא פרק כל הצלמים דבעי דליעביד מעשה גבי זקף לבנה להשתחוות לה וכו' דהיינו זקף דהוא מעשה היינו דוקא לענין ליאסר עליו אבל לענין חיוב באמירה בעלמא כגי כדאמרו בגמרא בפרק ארבע מיתות בפסקא אר"נ וכו' כיון שאמר לו אלי אתה חייב ואמרינן אמאי כו' והקשו והתניא אינו חייב אלא על דבר שיש בו מעשה ע"כ. משמע דמתני' איירי בדליכא מעשה דאל"כ מאי קושיא הא עשה מעשה דזקף לבנה אלא ודאי נראה דלא בעינן זקף. ורבינו דנקט הגביה לאו דוקא אלא אפילו בלא הגביה נמי:

ו המגפף וכו'. כל אלו במשנה. ומה שכתב רבינו ועשהו לעבדה קשה דהא אמרינן בפעור מרקולים דאע"ג דקא מכוין לבזותה חייב כדאמרינן בפרק ארבע מיתות (דף ס"ד) ואם כן למה לי לעבדה, וי"ל דרבינו סובר ומפרש כפירוש התוספות דמכוין לעובדה בביזוי:

והעושה

הגהות מיימוניות

[א] וכתב ראי"ם שצריך אדם ליזהר כשהולך בעסקו ונזדמנו לו עובדי כוכבים הולכים על אותו דרך עם עבודת כוכבים שלהן שלא ילך עמהן ואע"פ שאין בדעתו לכך שהליכתו זו היא עבודתו עיין בספר התרומה בסימן רכ"ד: [ג] כרבא לגבי אביי דאמר חייב ופירש ראי"ם דמיירי שלא נעשה מעולם לשם עבודה אלא מאהבת אדם ומיראת אדם כגון אנדרטי של מלך וכגון המן וכן משמע התם שמביאו בענין זו השמועה וכן עיקר כוונת העובד הזה. ורבותי פי' עבודת כוכבים ממש שנתעבדה לשם אלהות אך זה העובדה עתה אין בלבו אלהות להכי פטר רבא. ופירוש זה אינו מכמה תשובות חדא דתנן הפוער עצמו לפעור והזורק אבן למרקולים חייב ואע"ג דמכוון לבזויה ולמירגמה כדאיתא בגמרא ועוד דאמרינן בעבודת כוכבים יהרג ואל יעבור ואין לך מיראה גדול מזה ועוד דאייתי עלה בסנהדרין ההיא דהמן והא המן מיראה הוה ואין להרהר כי פירוש זה עיקר עד כאן. וכן כתב בספר המצות

מגדל עוז

המקבל עליו אחד מכל מיני עד ומביא קרבן על שגגתו. הכל פ' ארבע מיתות. וענין החזרה ב"ב (דף קכ"ט) וסוף נדרים (דף פ"ז): העובד מאהבה כו' עד פטור: כתב הראב"ד ז"ל דומה שהוא השמיט מכאן וכו'. ולא מאהבת עבודת כוכבים ולא מיראתה עכ"ל. ואני אומר בזה אין לתפוש על שניהם ואין להאשים אלא הסופר שהשמיטו וכשבדקתי בנוסח המוגה מכתיבת ידו כן מצאתים ביחד כמו שנסחתי ומן הפירושים אין לי להשיב כי גם אנחנו יש לנו פירושים בזה פרק ד' מיתות (דף ס"א) ופ"ת דכריתות וכולן דברי אלהים חיים הן: המגפף כו' עד חייב. פרק ארבע מיתות (דף ס"ג): כתב הראב"ד ז"ל קביא לי אמאי לוקה וכו' וכל תמונה בעבודת כוכבים אחת היא עכ"ל: ואני אומר דאי דוקא סואי הכיא. תוספתא הוא מסדרי לה בתלמודא רבינא ורב אשי או רבי יוחנן בירושלמי ועוד דהא בפרק ארבע מיתות במתניתין דכני נח תניא כל שאין ב"ד של ישראל ממיתין עליה אין בן נח מוזהר עליהן ואסיקנא למעוטי גפוף ונבוק ועוד פ' ארבע מיתות גמרא מתניפין דאחד שעובד גרסינן לסדיא ישל

והמנעיל עובר בל"ת ומפרש רבינו דהיינו לא תעבדם וכן פירש"י: ומ"ש אעפ"כ אינו לוקה על אחת מהן לפי שאינן בפירוש, כלומר דלא כתיב בהדיא לא תגפף ולא תנשק וכך אמרו דעל כל אלו אינו לוקה משום דהוי לאו שבכללות כלומר דכלהו משתמעי מחד קרא: ומ"ש ואם היתה דרך עבודתה וכו'. פשוט וכבר נתבאר:

ולא היה מתכוין אלא בשעת בדיקת העדים וכולי יומא לא חזו וליכא חשדא. ואי בפיה אימא להתלמד שאני דתניא לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות. וסובר רבינו דקושטא דמילתא היא דלהבין ולהורות שרי מעתה לית לן למימר בדר"ג דאחרים עשו לו ומדחיין הכא אוקימתי דאחרים עשו לו ודפרקים ולפיכך לא הזכיר רבינו הלוקים אלו.

בדברי כבוד האלו עובר בלא תעשה שנאמר ולא תעבדם ודברים אלו בכלל עבודה הן. ואף על פי כן אינו לוקה על אחת מהן לפי שאינן בפירוש. ואם היתה דרך עבודתה באחד מכל הדברים האלו ועשהו לעבודה חייב: ז [א]ישב לו קוץ ברגלו לפני עבודת כוכבים לא ישוח ויטלנו מפני שנראה כמשתחוה לה. נתפזרו לו מעות בפניה לא ישוח ויטלם מפני שנראה כמשתחוה לה אלא ישב ואחר כך יטול: ח °פרצופות המקלחות מים בפני עבודת כוכבים לא יניח פיו על פיהם °וישתה מפני שנראה כמנשק לעבודת כוכבים: ט *[ב]העושה עבודת כוכבים לעצמו אע"פ שלא עשאה בידו ולא עבדה לוקה שנא' לא תעשה לך פסל וכל תמונה. [ג]וכן העושה עבודת כוכבים בידו לאחרים אפילו עשאה לעובד כוכבים לוקה שנאמר ואלהי מסכה לא תעשו לכם. לפיכך העושה עבודת כוכבים בידו לעצמו לוקה שתים: י [ד]אסור לעשות צורות לנוי ואע"פ שאינה עבודת כוכבים שנאמר [ה]לא תעשון אתי כלומר צורות של כסף וזהב שאינם אלא לנוי כדי שלא יטעו בהן הטועים וידמו שהם לעבודת כוכבים. ואין אסור לצור לנוי אלא צורת °האדם בלבד. לפיכך אין מציירים לא בעץ ולא בסיד ולא באבן צורת האדם. [ו]והוא שתהיה הצורה בולטת כגון הציור והכיור שבטרקלין וכיוצא בהן ואם צר לוקה. אבל אם היתה הצורה [ג]מושקעת או צורה של סמנין כגון הצורות שעל גבי הלוחות והטבליות [ד] או צורות שרוקמין באריג הרי אלו מותרות: יא טבעת שיש עליה חותם שהוא צורת אדם אם היתה הצורה בולטת אסור להניחה ומותר לחתום בה. ואם היתה הצורה שוקעת מותר להניחה ואסור לחתום בה מפני שהנחתם תעשה בו הצורה בולטת. י*וכן אסור לצור דמות חמה ולבנה כוכבים מזלות ומלאכים שנאמר לא תעשון אתי לא

ז ישב לו קוץ ברגלו לפני וכו' עד מפני שנראה כמנשק לעבודת כוכבים. ברייתא פ"ק דע"ז (דף י"ב) כלשון רבינו ובנוסחאות שלנו כתוב עוד מעין המושך לפני עבודת כוכבים לא ישחה וישתה מפני שנראה כמשתחוה לעבודת כוכבים ולא כתבה רבינו וגם הרי"ף ונראה שלא היה בנוסחאות שלהם. ודע דישב לו קוץ ונתפזרו לו מעות קתני בגמרא ואם אינו נראה כלומר שאינו נראה כמשתחוה כגון שפנה אחוריו או לדו לעבודת כוכבים מותר ולא חשש רבינו לכתבו דמילתא דפשיטא היא:

ט העושה עבודת כוכבים לעצמו וכו': כתב הראב"ד א"א קשיא לי אמאי לוקה וכו' וכל תמונת עבודת כוכבים אחת היא עכ"ל. והתירוץ שכתב לראשונה מבואר, ומה שכתב ותו קשיא לי וכו'. יש לתמוה שמאחר שאותה תוספתא לא הוזכרה בגמרא משמע דלאו דסמכא היא ולישנא דמתני' הכי דייקא אבל המגפף וכו' עובר בל"ת. ואם איתא הל"ל אבל המגפף וכו' לוקה, ועי"ל דלוקין דקתני בתוספתא היינו מכת מרדות:

י אסור לעשות צורות לנוי וכו'. בר"ה פ' שני (דף כ"ד) תנן דמות צורות לבנות היו לר"ג בעלייתו בטבלא ובכותל שבהם מראה את ההדיוטות כלומר העדים הבאים להעיד על קידוש החדש ואומר להם כזה ראיתם או כזה ראיתם כדי לבדקם אם היו דבריהם מכוונים ופריך התם ובפ' כל הצלמים (דף מ"ג) ומי שרי והא כתיב לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי המשמשים לפני במרום כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות ומשני שאני ר"ג דאחרים כלומר עובדי כוכבים עשו לו והא רב יהודה דאחרים עשו לו ואסר ליה שמואל ומפרקין התם בחותמו בולט ומשום חשדא אי הכי דר"ג נמי ניחוש לחשדא רבים שאני וכיון דר"ג נשיא הוה שכיחי רבים גביה ואי בעית אימא דפרקים הוה כלומר של חוליות ולא

וכן נראה שהוא דעת הרי"ף ז"ל שלא כתב אלא להתלמד שאני ומיהו קשה למה לא הזכיר רבינו להתלמד שרי וצ"ע. ותניא תו התם לא תעשון אתי לא תעשו כדמות שמשי שמשמשים לפני במרום כגון אופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת. ותו תניא כל הפרצופות מותרים חוץ מפרצוף אדם. ותניא יש התם טבעת שחותמה בולט אסור להניחה ומותר לחתום בה חותמה שוקע מותר להניחה ואסור לחתום בה. ודעת רבינו שדמות שמשי מרום אסורים בין בולטים ובין שוקעים וזהו שכתב דאפילו על הלוח אסור ושאר כל הצורות חוץ מצורת אדם מותרים בין בולטות בין שוקעות וזה שחלקו בטבעת בין בולט לשוקע היינו דוקא בצורת אדם:

יא כתב הראב"ד וכן אסור לצור צורת חמה וכו'. א"א דומה שהוא מחלק וכו' ואחת צורת אדם וצורת שמשים שבמרום דינם שוה וכן עיקר, עכ"ל. והר"ן כתב בפרק כל הצלמים על דברי רבינו ולא ירדתי לסוף דעתו מנין לו לחלק בין צורת אדם לשמשי מרום וכלהו מלא תעשון אתי נפקא כדאיתא בגמ' ואף הראב"ד ז"ל השיב עליו אולי סובר דמלאכי השרת מפני שאינן בעלי גוף וכן חמה ולבנה כוכבים ומזלות מפני שאינם נראים בולטים ואף בגלגל אינן בולטים אלא משוקעים בתוכו ליכא לאפלוגי בהן בין בולט לשוקע אבל דמות אדם מפני שאינו נראה אלא בולט לא מיתסר אלא בכה"ג. ואיני יודע למה כתב הר"ן טענה זו כמסופק בה שהרי בעלי התוס' סוברים כן דבחמה ולבנה כוכבים ומזלות אין חילוק בין בולטין לשוקעין ומטעם שכתב הר"ן וכן כתב הרא"ש ז"ל בפסקיו: הרמ"ך כתב שקשה על האומרים דכל שאין חותמו בולט מותר אמאי צריך לתרץ דפרקים הוה לימא על הלוח היה שלא היה בולט ומה שתירץ לעיל בשמעתא חותמו בולט הוי אינו עיקר מדמקשינן בסיפא דשמעתא והא ר"ג יחיד הוה וצ"ע. אי משום

השגת הראב"ד

*העושה עבודת כוכבים לעצמו אע"פ שלא עשאה בידיו ואע"פ שלא עבדה לוקה. א"א קשיא לי אמאי לוקה והלא לאו שבכללות הוא מי לא אמרינן במגפף ומנשק אינו לוקה עליהם משום דהוה ליה לאו שבכללות שכלל עבודות הרבה בלא תעבדם והכא נמי כל התמונות בלאו אחד. ותו קשיא לי מאי דאמרינן במגפף ומנשק וכו' דלא לקי עליהו ובתוספתא דמכות דקא חשיב הלוקים קא חשיב הסך והמקנח שמגפף והמגרד אלמא לקי. והקושיא הראשונה אפשר לתרצה דשאני עבודות אלו כיון דאינם עבודת פנים דאפליגו מזביחה דכתיב זובח לאלהים יחרם וכלהו שאר עבודות כללינהו הכא לאסור בלא תעבדם הוי לאו שבכללות אבל ענין עשיית פסל וכל תמונה בעבודת כוכבים אחת היא:

השגת הראב"ד

*וכן אסור לצור צורת חמה וכו'. א"א דומה שהוא מחלק בין צורת אדם לצורת המשמשין במרום, צורת המשמשין אפילו הם שוים לא בולטים ולא שוקעים אסורים וצורת אדם אם אינו בולט מותר ולא ידעתי למה ומאין לו. וא"ת משום דקתני חותמו בולט אסור להניחה הא שוה בשוה מותר אימא סיפא חותמו שוקע מותר להניחה הא שוה בשוה אסור וסוף דבר לעשותה ישראל בכל ענין אסור ואם עובדי כוכבים עשו לו בולט אסור להניחה בידו ומותר שיחתום לו עובד כוכבים שוקע מותר להניחה ואסור לחתום לו עובד כוכבים ואחד צורת אדם וצורת משמשין שבמרום דינם שוה וכן עיקר:

א סמ"ג לאוין יט. טור יו"ד קנ: ב סמ"ג לאוין כ. יו"ד סי' קמא: ג סמ"ג לאוין כא: ד סמ"ג לאוין כב. טור יו"ד שם: ה עי' בטור שם: ו סמ"ג לאוין כב. טור יו"ד שם:

לחם משנה

ט והעושה עבודת כוכבים לעצמו וכו'. קשה היכא דעשאוה אחרים לו אמאי לוקה והא לאו שאין בו מעשה הוא ואין לוקין עליו כמו שפסק רבינו בפרק ט"ז מהלכות סנהדרין. ויש לומר דכיון דהאחר עושה מעשה בשליחותו הוי כאלו עשאו הוא וחייב:

י אסור לעשות צורות וכו'. כל זה פ' כל הצלמים (דף מ"ג) ועיין בהר"ן שהאריך שם הרבה:

מגדל עוז

יגדל שאני מרבה המגפף והמנשק כו' עד ת"ל זובח זביחה בכלל היתה ולמה יצתה כו' אלמא יצאו מגפף ומנשק מכלל הלאוים לומר שאין לוקין עליהן: ישב לו קוץ עד כמנשק לעבודת כוכבים. פרק לפני אידיהן (דף י"ב): העושה עבודת כוכבים לעצמו עד לוקה שתים. פ' כל הצלמים (דף מ"ג) שהסכימו כן רבותינו בעלי התוס' ז"ל גבי דמות ארבע פנים דעובר עליו בשתים: אסור לעשות צורות לנוי וכו' עד הצורה בולטת. פ' כל הצלמים (שם) והאזהרות במכילתא: וכן אסור לצור דמות חמה כו' עד ואפילו על הלוח. פ' כל הצלמים (דף מ"ב): כתב הראב"ד ז"ל דומה שהוא מחלק וכו' ואחד צורת אדם וצורת משמשין במרום דינן שוה וכן עיקר עכ"ל: ואני אומר כי רבותינו בעלי התוספות ז"ל הסכימו כן לפי שאין אדם יכול לצייר הצורה שלימה לגמרי אם אינה בולטת כגון מעשה רוקם ואורג וצובע על הלוח וכן אני רואה מפורש פ' כל הצלמים (דף מ"ג) גמרא מהניתין דמזולא כלים שהרי דבר פשוט כי לשון פרצוף בכל ההלכה היא בולטת וסתם צורה אינה בולטת יאגן גרסינן בחומרי דמנקיט רב שבת כל המזלות מותרין חוץ ממזל חמה ולבנה כל הפרצופות מותרות חוץ מפרצוף אדם ושיילינן על רישא במאי עסקינן אילימא בעושה כל המזלות מי שרי והכתיב לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי שמשמשין לפני במרום אלמא מדמקשי תלמודא הכי להדיא שמע מינה דבעושה צורת כל המזלות אסור ואע"פ שאינן בולטין וכמזלא דכולה סוגיא דהא במרום נמי לא בלטן ומהדרינן תו ואי במוצא אימא מציעא כל הפרצופות וכו' ואי במוצא פרצוף אדם מי שרי והתנן המוצא כלים וכו' עד דמסיק אלא סיפא בעושה וכדרב הונא בריה דר' יהושע כלומר חוזר

מדיוחי

הגהות מיימוניות

המצות משמו: °[לשון הגמרא מעין המושך מים לפני עבודת כוכבים לא ישחה וישתה מפני שנראה כמשתחוה לעבודת כוכבים. פרצופות המקלחין מים לכרכים לא יניח פיו על פיהם וישתה מפני שנראה כמנשק לעבודת כוכבים וזה הלשון עצמו העתיק הטור יו"ר סי' ק"ן אמנם הסמ"ג כתב כלשון המחבר עיי"ש]: °[בגברא אפילו אי מיית אי לא שתה כן כתב הטור]: °[לשון הטור והא דאסרינן בצורת אדם ודרקון דוקא בצורה שלימה בכל איבריה אבל צורת ראש או גוף בלא ראש אין בה שום איסור לא במוצאו ולא בעושת ע"כ]: [ג] אבל במכילתין תניא לא תעשה לך פסל וכו' עד לא יעשה גלופה אבל יעשה לו אטומה ת"ל וכל תמונה וכו' עד אפילו בהמה חיה ועוף ודגים והגבים. ודקדק מורי רבינו שמחה מהא דאמרינן פרק חזקת הבתים רבא לא קני לגינתא דבי רב אלא בצורתא פירוש רשב"ם צורת חיה או עוף, משם דקדק מורי רבינו דלא אסרה אלא פרצוף גמור חקוק בששר וגלופה היינו צורה בולטת אטומה צורה שוקעת אבל במיני צבעים מותר אפילו לישראל עצמו לצור אבל חותם בולט או שוקע ודאי אסור לישראל לעשות אבל אם אחרים עשו מותר להניחו היכא דרבים שכיחי גביה דליכא למיחש לחשרא כדמשמע פרק כל הצלמים שאני ר"ג דאחרים עשו לו ע"כ, אמנם דעת רבינו המחבר שבכל ענין מותר חוץ מצורת אדם כבעמוד: [ד] מפרש בגמרא הא דאמר רשב"ג שעל המבוזים מותרים היינו שעל מטפחות וסדינים. ר"ח גרים מטבעות ואינו גורס מטפחות:

כסף משנה

משום הא לא איריא דאפילו נימא דעיקר הוא לא קשה מידי דעיקר הירוגא דשני ליה בין שוקע לבולט לא איירי אלא לענין שמותר לקיימם אבל לעשותם אסור וזה הרב בלעשות איירי, עכ"ל: **צורות הבהמות.** כתב הרמ"ך דהא דמות ארבע פנים בהדי הדדי אסור כדאמר אביי והא ארבע פנים הם כדמות חיות ועופות וא"ם א"כ תיפוק לי משום צורת אדם י"ל שאם עשה אדם ושור בצורה אחת גריע מאדם לבדו דלא חזינן ליה מקרא דלא תעשון אתי ותימה למה לא פסק כאביי דהא ליכא מאן דפליג עליה, עכ"ל:

פ"ד א מדיחי עיר מישראל הרי אלו נסקלין. בפ' ארבע מיתות (סנהדרין נ') תנן אלו הן הנסקלין ומני בהדייהו המדיח ובסוף הנחנקין תניא מדיחי עיר הנדחת בסקילה ר"ש אומר בחנק וידוע דהלכה כת"ק: ומה שכתב אע"פ שלא עבדו. פשוט הוא דמשום מדיחין ממיתין אותם לא משום עובדים ועוד דאי כשעבדו עבודת כוכבים תיפוק ליה דאפילו לא הדיחו נמי נסקלין: **ואנשי העיר המודחין** וכו'. פ' הנשרפין (דף ע"ו) ואלו הן הנהרגין כלומר בסייף הרוצח ואנשי עיר הנדחת. ומ"ש והוא שעבדו עבודת כוכבים או שקבלו עליהם באלוה ודאי פשיטא דבלא שום אחד מאלו אין נהרגין וכן נמי פשיטא דסגי להיות מודחין בשקבלו עליהם באלוה דהא עבודת כוכבים איקרי וכמו שבארנו בפרק שקודם זה: ומה שכתב ואזהרה למדיח מנין וכו'. ברייתא פרק ארבע מיתות (דף ס"ג) לא ישמע על פיך אזהרה למסית ומדיח מסית בהדיא כתיב ביה וכל ישראל ישמעו ויראו ולא יוסיפו לעשות עוד אלא אזהרה למדיח:

ב אין העיר נעשית עיר הנדחת וכו' עד ועד שידיחו רובה. משנה וברייתא בסנהדרין סוף פרק חלק (דף קי"א):

ויהיו המודחין וכו'. פלוגתא דר' יאשיה ורבי יונתן פ"ק דסנהדרין (דף ט"ו) ופסק כרבי יונתן וטעמו משום דבירושלמי פרק חלק איפליגו ר"מ ור' יהודה במילתא ור' יהודה כרבי יונתן. ונראה שמה שכתוב בנוסחאות ספרי רבינו אבל אם לא הודה רובו של שבט דנים אותם כיחידים שהוא טעות וצריך להגיה אבל אם הודה רובו של שבט דנין אותם כיחידים וכן נמצא בספר ישן: וכן אם הדיחוה נשים וכו' עד כשאר הרוגי בית דין. הכל בסוף פרק חלק (דף קי"ב): ומה שכתב או שהדיחה יחיד. ברייתא שם יצאו אנשים פחות מאנשים: ומ"ש או שהודחו מאליהם. שם איבעיא להו הודחו מאליהן מהו ת"ש הדיחוה נשים וקטנים אמאי להוו כהודחו מאליהן הכך בתר נפשייהו גרירי הני בתר נשים וקטנים גרירי כלומר דכי גרירי בתר נפשייהו הואיל ומעצמן נדחין אדוקין ביותר אבל כי גרירי בתר נשים וקטנים אין אדוקים כ"כ. ואע"ג דמשמע דדחויה היא פסק רבינו כוותה משום דטעמא דמסתבר הוא. וכל יתר דברי ההלכה משנה שם:

ג אין דנין עיר הנדחת וכו'. משנה וגמרא פ"ק דסנהדרין (דף ט"ז) לשון רבינו:

ד אין אחת מערי מקלט וכו'. כתב הראב"ד א"א לא ידעתי וכו' השבטים נתנו אותם מחלקיהם עכ"ל. ודעת רבינו שמאחר שנתנו אותם מחלקיהם ואינם מיוחדים לנותנים לא קרינן בהו שעריך: **ולא ירושלים** וכו'. ב"ק פ' מרובה (דף פ"ב): **ואין עושין** עיר הנדחת בספר. פ"ק דסנהדרין (דף ט"ז). ופי' ספר כרך המבדיל בין ישראל לעובדי כוכבים. ודע שאמרו שם בגמרא מ"ט אמר רחמנא מקרבך ולא מן הספר, ובברייתא תני טעמא שמא ישמעו עובדי כוכבים ויחריבו את ארץ ישראל. ופריך ותיפוק ליה דמקרבך אמר רחמנא

לא תעשון כדמות שמשיי המשמשין לפני במרום ואפילו על הלוח. צורות הבהמות ושאר נפש חיה חוץ מן האדם וצורות האילנות ודשאים וכיוצא בהן מותר לצור אותם ואפילו היתה הצורה בולטת:

פרק רביעי

א מדיחי [א]עיר מישראל הרי אלו נסקלין אע"פ שלא עבדו עבודת כוכבים אלא הדיחו את יושבי עירם עד שעבדו אותה. ואנשי העיר המודחין נהרגין בסייף והוא שעבדו עבודת כוכבים או שקבלוה עליהם באלוה. ואזהרה למדיח מנין שנאמר לא ישמע על פיך: **ב** [ב]אין העיר נעשית עיר הנדחת עד שיהיו מדיחיה מתוכה ומאותו השבט שנאמר מקרבך וידיחו את יושבי עירם. ועד שיהיו מדיחיה שנים או יתר על שנים שנאמר יצאו אנשים בני בליעל וידיחו את יושבי עירם. ועד שידיחו רובה. ויהיו המודחין ממאה ועד רובו של שבט. אבל אם הודח רובו של שבט דנין אותם כיחידים שנאמר יושבי העיר לא כפר קטן ולא כרך גדול וכל פחות ממאה כפר קטן ורובו של שבט כרך גדול. וכן אם הדיחוה נשים או קטנים או שהדיחה יחיד או שהודחה מיעוטה או שהודחו מאליהן או שהיו מדיחיה מחוצה לה אין דנין בה דין עיר הנדחת אלא הרי הן כיחידים שעבדו עבודת כוכבים וסוקלין כל מי שעבר וממונן ליורשיהן כשאר הרוגי בית דין: **ג** [ג]אין דנין עיר הנדחת אלא בבית דין של אחד ושבעים שנאמר והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא אשר עשו את הדבר הרע הזה אל שעריך, יחידים נהרגים בבית דין של כל שער ושער ואין המרובים נהרגין אלא בבית דין הגדול: **ד** *אין אחת מערי מקלט נעשית עיר הנדחת שנאמר באחד שעריך. ולא ירושלים נעשית עיר הנדחת לפי שלא נתחלקה לשבטים. ואין עושין עיר הנדחת בספר כדי שלא יכנסו עובדי כוכבים ויחריבו את

א סמ"ג לאוין כג : ב סמ"ג עשין טו : ג סמ"ג עשין טו :

השגת הראב"ד

* אין אחת מערי מקלט נעשית עיר הנדחת. א"א לא ידעתי מאין לו זה ולא נאמר בגמרא אלא על ירושלים אבל כל ערי מקלט השבטים נתנו אותם מחלקיהם :

לחם משנה

פ"ד א מדיחי עיר ישראל הרי אלו נסקלין. זה פשוט ושם בפ' חלק מבואר: **ואזהרה** למדיח וכו'. בפרק ארבע מיתות (דף ס"ג) בברייתא. דבר אחר לא ישמע על פיך אזהרה למסית ולמדיח וכו': אין העיר נעשית וכו'. שם בפרק חלק:

ב ויהיו המודחים ממאה ועד רובו של שבט. בפ"ק דסנהדרין (דף ט"ו ע"ב) מחלוקת ר' יאשיה ור' יונתן בברייתא ור' יונתן סבר ממאה ועד רובו של שבט והגירסא שלנו בספרי רבינו הוא אבל לא הודה רובו של שבט וכו' ובודאי דהוא ט"ס וצ"ל אבל אם הודה רובו של שבט דס"ל דרובו של שבט דנין אותם כיחידים כמו שכתב לקמן ורובו של שבט כרך הוא. וא"ת הא אמרינן בגמרא דסנהדרין ואפילו רבי יונתן לא קאמר אלא רובו אבל כלו לא משמע מיהא דרובו אמר ואיך קאמר רבינו דעד רובו הוי עד ולא עד בכלל י"ל דס"ל דמאי דהקשה כן בגמרא אפילו אם תרצה לדחוק ולומר דעד ועד בכלל לא קאמר ר' יונתן אלא רובו אבל כולו לא. ואם תאמר מי דחקו לרבינו לפרש כן וי"ל דהסברא דתקנו דודאי סבירא לן בכל התורה כלה רובו ככולו : **או שהודחו מאליהן** וכו'. שם (דף קי"ב) איבעיא להו הודחו מאליהן מהו וכו' ת"ש הדיחוה נשים וכו' ודחו הכך בתר נפשייהו גרירי וכו'. ויש לתמוה על רבינו כיון דבעיין לא איפשיטא למה פסק דאינה נעשית עיר הנדחת הא אע"ג שהוא קולא לענין הממון שהוא ליורשיהן היא חומרא לענין המיתה שהיא בסקילה החמורה. וי"ל דמשום דהפשטן רצה לפשוט דאינה נעשית עיר הנדחת אע"ג דדחה הדוחה מ"מ משמע ליה כדברי הפשטן כיון שאין סברא לפסוק בחד לד יותר מהאחר : **אין דנין** וכו'. משנה ברים סנהדרין :

ד אין אחת מערי המקלט וכו'. במרובה (דף פ"ב) אמרו ירושלים אינה נעשית עיר הנדחת משום דכתיב עריך וירושלים לא נתחלקה לשבטים ואם כן אינה עריך ומהאי טעמא גופיה משמע ליה לרבינו דעיר המקלט אינה נעשית עיר הנדחת מפני שאע"פ שמתחלה נתחלקה כיון שנתנום אינם נקראים שעריך דשעריך משמע שהם שעריך בכל עת ובכל זמן, והראב"ד ז"ל בהשגות אין דעתו כן : **ואין עושין** עיר הנדחת כו' כדי שלא יכנסו וכו'. פ"ק דסנהדרין (דף ט"ז:) בגמרא אמר טעם זה והקשו ותיפוק ליה דמקרבך אמר רחמנא ולא מן הספר ותירצו רבי שמעון הוא דדריש טעמא דקרא, אע"ג דאנן לא קיימא לן כר"ש כמו שנתבאר בהל' מלוה ולוה פ"ג מ"מ כתב רבינו טעם זה שהוא נכון

משנה למלך

פ"ד ב או שהודחו מאליהן אין דנין בה עיר הנדחת. בפרק חלק איבעיא להו הודחו מאליהם מהו ת"ש הדיחוה נשים וקטנים אמאי ליהוי כהודחו מאליהן הכך בתר נפשייהו גריר הני בתר נשים וקטנים גרירי כלומר דכי גרירי בתר נפשייהו הואיל ומעצמן נדחין אדוקי ביותר. וכתב מרן ז"ל אע"ג דמשמע דדחיה בעלמא היא פסק רבינו כוותה כו'. ולא יכולתי להלום דבריו דמשמע דק"ל היאך תפס רבינו ז"ל דחיית הגמרא וזה אינו דאי הוה תפיס דחיית הגמרא היה פוסק בהדיא מעצמם שדנין בה עיר הנדחת והדרכה איהו תפס כפשטא דתלמודא מהא דהדיחוה נשים וסבר דדחיה בעלמא היא לומר הכך בתר נפשייהו גרירי. (א"ה א"נ משום דבפ' ארבע מיתות (דף ס"א) ומשני אביי כאן בניסת מפי עצמו דמימליך כאן בניסת מפי אחרים דגריר בתרייהו אלמא דניסת מפי עצמו אינו אדוק כ"כ והוא הדין להודחו מאליהן דלית לן למימר הואיל מעצמם נדחים אדוקים הם ביותר ככ"ל ועיין בכנה"ג א"ח שהגיה דברי מרן) ובלאו הכי כיון דלא אפשיטא בעיין ודאי דאזלינן בה לקולא ואינם נעשית עיר הנדחת אע"פ שנסקלין ממונם פלט ונשיהם וטפם אין נהרגין מה שאין כן אם דנין אותם כעיר הנדחת ודו"ק :

התקדשות

מגדל עוז

דאמר לקמן בשמעתין טעמא מפירקין דאביי שמיעא לי לא תעשון אתי לא תעשון אותי והסכימו בעלי סוגיא דקיי"ל ככולהו אוקימתות דאוקים אביי מדלא קאמר אלא אלמא מדקא מסיק לה בפשיטות בעושה [...]היא דפרצוף אדם אסור והיינו בולט דוקא ועוד דהא אמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא סמי [...]דין כמסקנא דשמעתין ואם הראב"ד חוכר כהלכות גדולות יש לו פנים ואלו ואלו דברי אלהים חיים כד"ן : **צורות** הבהמות כו' עד סוף הפרק. הכל פרק כל הצלמים (דף מ"ב) :

פ"ד מדיחי עיר מישראל כו' עד שעבדו אותה. רב יהודה אמר פרק ארבע מיתות (דף נ') וכו' : ואנשי העיר המודחים כו' עד פיך. פרק הנשרפין ופ' חלק (דף קי"א) ופ' ארבע מיתות שם [...]ם במכילתא דר' ישמעאל וכן כתב ר"מ בספר המצות : **אין** העיר נעשית כו' עד שידיחו רובם. פרק חלק (דף קי"א) : **ויהיו** המודחים ממאה כו' עד כרך גדול. בירוש' דפרק חלק נחלקו בו ר' מאיר ור' יהודה ופסק כר' יהודה כדין ובבלי פ"ק דסנהדרין (דף ט"ו) קאי ר' יונתן כותיה : **וכן** אם הדיחוה עד הרוגי בית דין. הכל פרק חלק : **אין** דנין עד ב"ד הגדול. פ"ק דסנהדרין (דף ט"ז) : **אין** אחת מערי מקלט. פרק חלק (דף קי"ב) : **כתב** הראב"ד ז"ל לא ידעתי וכו' עד שבטים נתנו אותם מחלקיהם : ואני אומר דטעמא רבה אית ליה דהא אמרינן טעמא דירושלים סוף פרק מרובה משום דלא נתחלקה לשבטים וה"נ כל ערי מקלט לא נתחלקו לשבטים, כד"ן : **ולא** ירושלים עד הארץ. סוף פרק חלק (דף קי"ב) ובבלי פרק מרובה (דף פ"ב) ובספרי :

את ארץ ישראל. *ואין בית דין אחד עושה שלש עיירות הנדחות זו בצד זו. אבל אם היו מרוחקות עושה: ה אין עושין עיר הנדחת אעד שידיחוה מדיחיה בלשון רבים ויאמרו להן נלך ונעבוד או נלך ונזבח או נלך ונקטיר או נלך וננסך או נלך ונשתחוה או נלך ונקבל באלוה והם שומעים ועבדו אותה דרך עבודתה או באחת מארבע עבודות או שקבלוה באלוה. עיר הנדחת שלא נתקיימו בה ובמדיחיה כל התנאים האלו היאך עושים להם, מתרין ומעידין בכל אחד ואחד מהן שעבד עבודת כוכבים וסוקלין אותם כיחידים שעבדו וממונם ליורשיהם: ו והיאך דין עיר הנדחת. בזמן שתהיה ראויה להעשות עיר הנדחת. בית דין הגדול שולחין ודורשין וחוקרין עד שידעו

א סמ"ג עשין טו:

השגת הראב"ד

* ואין ב"ד אחד עושה שלש עיירות הנדחות זו בצד זו אבל אם היו מרוחקות עושה. א"א כל זה שבוש לעולם אין עושין שלש עיירות נדחות לא בב"ד אחד ולא בשלש לא במקום אחד ולא מרוחקות אלא יהודה וגליל:

כסף משנה

דהמנא ולא מן הספר ר"ש היא דדריש טעמא דקרא. ומאחר שרבינו לא ס"ל כר"ש דאמר אלמנה עניה ממשכנין אותה לא ה"ל למכתב האי טעמא אלא לפי שאין ביניהם נפקותא לענין הדין בזה טעם מתקרב אל השכל וגם חכמים אין מכחישים אותו אלא שאומר דאפילו לא הוה האי טעמא מקרא נפיק ראה רבינו לכותבו: ואין ב"ד אחד עושה שלש עיירות וכו'. משנה פ"ק דסנהדרין (דף ב') אין עושין עיר הנדחת בספר ולא שלש אבל עושין אחת או שתים, ובגמ' (דף ט"ז:) זמנין אמר רב בב"ד אחד הוא דאין עושין הא בשנים ושלשה ב"ד עושין וזמנין אמר רב אפילו בשנים ושלשה בתי דינים לעולם אין עושין מ"ט דרב משום קרחה אמר ריש לקיש לא שנו אלא במקום אחד אבל בשנים ושלשה מקומות עושין ור' יוחנן אמר אין עושין משום קרחה תניא כותיה דר"י אין עושין שלש עיירות מנודחות בארץ ישראל אבל עושין אותן שתים כגון אחת ביהודה ואחת בגליל אבל שתים ביהודה ושתים בגליל אין עושין. ולכאורה משמע שרבינו פוסק כר"ל דאמר אבל בשנים ושלשה מקומות עושין ומן הדין כר"י ה"ל למפסק אי משום דהלכה כוותיה לגבי ר"ל ואי משום דתניא כוותיה גם נראה שרבינו פסק כזמנין אמר רב דבשנים ושלשה בתי דינין עושין ומן הדין כאידך לישנא דאפילו בשנים ושלשה ב"ד אין עושין ה"ל למפסק דכיון דלרב מספקא ליה אית לן למתפס לקולא שלא לעשות שלש אפילו בשלשה בתי דינים וכבר השיג עליו הראב"ד וכתב א"א כל זה שבוש וכו' אלא יהודה וגליל עכ"ל. וכבר נשאל על זה הגאון מהר"י קולון והשיב שדעת רבינו הוא דלא פליגי ר"י ור"ל במרוחקות אלא במקורבות דר"ל סובר דאע"ג שהן מקורבות כיון שאינם במקום אחד כגון שלשתן ביהודה או בגליל עושין דיהודה וגליל חלוקין הם זה מזה לכל דבר כדמוכח בכמה מקומות והיינו דאמר ר"ל ל"ש אלא במקום אחד כלומר שהן כלם ביהודה או בגליל אבל בשתים כלומר שתים ביהודה ואחת בגליל או בשלשה מקומות כגון יהודה וגליל ועבר הירדן עושין ועלה קאתי ר"י לפלוגי ואמר דלעולם אין עושין משום קרחה כלומר במקום דשייך לומר קרחה כגון שאין מרוחקות ואע"ג שאינן במקום אחד אלא עומדות על הספר שבין יהודה וגליל והאחת ביהודה והשתים בגליל או בהפך כיון שהן מקורבות אין חילוק המדינות מועיל בזה ומכל מקום יש לחוש משום קרחה אבל כשהן מרוחקות דאז לא שייך למיחש לקרחה עושין דר' יוחנן אדריש לקיש קאי ור"ל לא דבר במרוחקות אלא בשינוי המקומות דבר וכן פירש"י דמלתא דר"ל דשנים או שלשה מקומות דהיינו יהודה וגליל והיינו כדפרישית. ולא"ת מי דחקו

דחקו לרבינו לחלק בכך ומנ"ל דמרוחקות עושין י"ל דלישנא דברייתא קשיתיה דקתני אין עושין שלש עיירות מנודחות וכו' אבל עושין שתים כגון אחת ביהודה ואחת בגליל משמע הא שתים ביהודה או בגליל אין עושין וכ"ש שתים ביהודה ושתים בגליל והדר קתני סיפא אבל שתים ביהודה ושתים בגליל אין עושין דמשמע הא שתים ביהודה ואחת בגליל עושין וכ"ש שתים ביהודה או שתים בגליל וא"כ קשיא רישא אסיפא אלא ע"כ צ"ל דהכי פירושו אין עושין שלש עיירות מקורבות מנודחות וכו' אבל עושין שתים שתים כגון אחת ביהודה ואחת בגליל ואפילו שאין מרוחקות אלא מקורבות כגון אחת על הספר מכאן ביהודה ואחת על הספר מכאן בגליל ולעולם במקורבות ודוקא שתים אבל ג' במקורבות לא אבל במרוחקות כגון אחת בדרום יהודה ואחת בצפון יהודה ואחת בצפון גליל עושין אבל שתים ביהודה ושתים בגליל אין עושין אפילו מרוחקות והיינו שכתב רבינו דאין בית דין אחד לכל הפירושים עושין שלש עיירות מנודחות ואפילו חלוקות למקומות כגון יהודה וגליל כר"י כיון שאין מרוחקות זו מזו אבל שתים עושין אם חלוקות למקומות אבל כשהן מפוזרות דאז לא שייך משום קרחה עושין אפילו שלש מדיוקא דברייתא כדפרישית לעיל. ואין להקשות דסוף סוף מנ"ל לרבינו דב"ד אחד עושה שלש עיירות מנודחות במרוחקות נימא דהא דקתני בברייתא אבל אין עושין שתים ביהודה ושתים בגליל דמשמע הא ג' עושין דהיינו דוקא בשלשה בתי דינין כדמספקא ליה לרב דהא מדאמר וזמנין אמר רב דאפילו בשלשה בתי דינין אין עושין משום קרחה משמע דאי לאו טעמא דקרחה בג' ב"ד אפילו טובא נמי, ומאחר דס"ל לרבינו דבשלשה לא שייך קרחה אם כן ברייתא דקתני אבל שתים ביהודה ושתים בגליל אין עושין ע"כ בב"ד אחד קא איירי דאי דבשלשה ב"ד עושין אפילו טובא נמי במרוחקות כדפרישית לעיל:

ה אין עושין עיר הנדחת עד שידיחוה מדיחיה בלשון רבים. משנה פ' ד' מיתות (דף ס"ז) שם דקתני באלו הן הנסקלין המסית והמדיח וקתני במסית האומר אעבוד אלך ואעבוד נלך ונעבוד אזבח אלך ואזבח וכו' והדר קתני בסמוך המדיח זה האומר נלך ונעבוד עבודת כוכבים אלמא דמדיח אינו חייב עד שיאמר בלשון רבים: עיר הנדחת שלא נתקיימו וכו. משנה בפ' חלק (דף קי"א:):

ו והיאך דין עיר הנדחת וכו' שולחים להם שני תלמידי חכמים וכו'. כתב הראב"ד א"א טוב הדבר וכו' אחר התראה ומעשה עכ"ל: וי"ל שמ"ש רבינו ששולחים להם

לחם משנה

נכון ולא נפקא לן לענין דינא ולא מידי: **אין עושין עיר הנדחת עד שידיחוה מדיחיה בלשון רבים ויאמרו להם נלך ונעבוד וכו'.** במשנה: **ואין ב"ד אחד עושה שלש עיירות הנדחות וכו'.** בגמרא (דף ט"ז) ת"ר אחת אחת ולא שלש אתה אומר אחת ולא שלש או אינו אלא אחת ולא שתים כשהוא אומר עריך הרי שתים אמור הא מה אני מקיים אחת אחת ולא שלש זמנין אמר רב בב"ד אחד הוא דאין עושין הא בשנים ושלשה בתי דינין עושין וזמנין אמר רב אפילו בשנים ושלשה בתי דינין וכו' אמר ריש לקיש לא שנו אלא במקום אחד אבל בשנים ושלשה מקומות עושין וכו' תניא כותיה דרבי יוחנן אין עושין שלש עיירות וכו'. ורבינו לכאורה נראה שפסק כזמנין קמא דרב דבבית דין אחד הוא דאין עושין וכריש לקיש דאמר לא שנו אלא במקום וכו'. ויש לתמוה עליו איך פסק כריש לקיש לגבי ר' יוחנן ועוד דאמרו בגמרא תניא כותיה דר' יוחנן. ונראה לי דטעמא הוא משום דאמרינן בתוספתא פ' י"ד ר"ש בן אלעזר אמר אין עושין שלש עיירות הנדחות בא"י אבל עושין אחת או שתים ר"ש אומר אף שתים לא יעשו אחת ביהודה ואחת בגליל משמע דלישנא דאחת או שתים משמע דאפילו במקום אחד ומדר"ש פליג ואמר אף שתים לא יעשו וא"כ מתניתין דנקט האי לישנא משמע דהם במקום אחד ומברייתא ליכא תיובתא לריש לקיש דאתיא כר"ש דתוספתא וריש לקיש אינו בא אלא לפרש המשנה ומה שאמר בגמרא תניא כותיה דר' יוחנן וכו' אינו רוצה לומר סיוע לר' יוחנן דפירושא דמתני' הוא כך אלא הסיוע הוא דמצינו סברתו מפורשת אבל אינו מוכרח שפירוש המשנה הוא כך אדרבה פירוש המשנה כריש לקיש וברייתא כר"ש וכיון שכן ראוי לפסוק כסתם מתניתין דפירוש המשנה כך הוא והכי משמע ומשום דפסק כריש לקיש דלא חייש לקרחה פסק כזמנין אמר רב קמא דלא חייש לקרחה. אבל הראב"ד ז"ל כתב בהשגות כל זה שבוש דלעולם אין עושין וכו' עד אלא יהודה וגליל עד כאן. ונראה לי דכונת הראב"ד ז"ל ג"כ לפסוק כריש לקיש ומטעם רבינו אבל השיג עליו בתרתי חדא דהראב"ד פסק כזמנין אמר רב בתרא מפני דנראה לו דזמנין אמר רב בתרא הדר ממאי דאמר מתחלה ולז"א לא בב"ד אחד ולא בשלשה. ועוד השיג עליו דמשמע ליה דמאי דכתב רבינו מרוחקות משמע דאפילו שיהיו ביהודה או בגליל כיון שהם מרוחקות סגי ואמר דאין הדבר כן אלא הדבר תלוי ביהודה וגליל, ורבינו אפשר דסבירא ליה דמאי דאמרו יהודה וגליל לדוגמא נקטה וה"ה מרוחקות זו מזו, ודע שמ"ש אבל שתים בגליל ושתים ביהודה אין עושין אין הכונה כמו שכתב בעל מגדל עוז ז"ל שהם ארבע אלא שתים ביהודה או שתים בגליל דאל"כ קשיא רישא לסיפא דרישא משמע דשלש מפוזרות אין עושין ובסיפא משמע דארבע אין עושין הא שלש עושין א"כ קשיא אלא ודאי ר"ל שתים ביהודה או שתים בגליל. ומהר"י קולון ז"ל עמד על לשון זה בפרש ק' ע"ש:

ה מתרין ומעידין בכל אחד ואחד וכו'. משמע דהכא דוקא דהנדחין יחידים צריך התראה

מגדל עוז

ואין ב"ד אחד עושה שלש עיירות נדחות זו בצד זו אבל אם היו מרוחקות זו מזו עושה: כתב הראב"ד ז"ל כל זה שבוש וכו' אלא יהודה וגליל עכ"ל: **ואני אומר** כי דבריו נכונים ומחוורים ואין בהם נפתל ועקש. והנני אכין לפניך ולבך תשים לדעתי. דע כי זאת ההלכה מפורשת פ"ק דסנהדרין והיא סתם משנה פשוטה דתנן ואין עושים שלש עיירות נדחות אבל עושים אחת או שתים ובתוספתא דנגעים פ"ק אין עושין שלש עיירות נדחות בארץ ישראל שלא להחריב ארץ ישראל אבל עושין אחת או שתים וכן סתם ברייתא בגמרא גרס ת"ר אחת אחת ולא שלש אתה אומר אחת ולא שלש או אינו אלא אחת ולא שתים כשהוא אומר עריך הרי שתים אמור הא מה אני מקיים אחת אחת ולא שלש הרי נתברר שעושין שתים ואין עושין שלש אלא שנצטרך לדעת אם נאמר זה בב"ד אחד דוקא או אפילו בשני ב"ד ועל זה גרס זמנין אמר רב בב"ד אחד הוא דאין עושין הא בשנים ושלשה ב"ד עושין וזמנין אמר רב לעולם אין עושין משום קרחה. למדנו מדבריהם מ"מ כי מה שאסרו אינו אלא משום קרחה וזה אינו אלא בשלשתן זו בצד זו או שתים מהן לפחות דליכא מאן דאמר פרק הלוקין דתיהוי קרחה פחות משתים סמוכות זו לזו ועל כך בא ר"ל לפרש דגרסינן אמר ריש לקיש לא שנו פירוש במשנתנו שאין עושין שלש אלא במקום אחד אבל בשנים או בשלשה מקומות פירש"י ז"ל כמו יהודה וגליל עושין ור' יוחנן בא לחלוק על זה ואמר לעולם אין עושין משום קרחה כלומר כשהשתים סמוכות זו לזו אין עושין משום קרחה למאן דאמר קרחה בשתי שערות ואע"ג דלא קיי"ל כוותיה ותניא כוותיה דר' יוחנן אין עושין שלש עיירות מנודחות בארץ ישראל אבל עושין שתים כגון אחת ביהודה ואחת בגליל אבל שתים ביהודה ושתים בגליל אין עושין וע"כ לא מסתייעא מלתיה דר' יוחנן מהא ברייתא אלא דאין עושין שלש אם השתים מהן סמוכות זו לזו אבל אם כל אחת מן השלש מרוחקת מחברתה כגון יהודה וגליל שאין אפילו שלש ולא מנים לפרושי דשתים אין עושין כלל וכהאי אמורא קמא ירושלמאה דלקמן דהא מתניתין היא דוקא שלש אין עושין הא שתים עושין דהא ודאי אמורא לא מצי פליג על מתניתין ועוד דר' יוחנן הוא דאמר הלכה כסתם משנה והיינו דקתני בברייתא דר' יוחנן אבל שתים ביהודה ושתים בגליל אין עושין ולא קתני אחת ביהודה ושתים בגליל אין עושין או בהפך עלה בידינו כי הסמוכות בלבד נאסרו מדקאמר טעמא משום קרחה אבל היכא דליכא קרחה שרי ואפילו בב"ד אחד דקיי"ל כוותיה וכן פסק רבינו חננאל ז"ל משום דתנינן כוותיה אפילו תימא דזמנין אמר רב פליגא אין חשש, חדא דרב נפשיה זמנין אמר כך וזמנין אמר כך אין ולא ורפיא בידיה אלמא מספקא ליה ועוד דרב ור"י הלכה כר' יוחנן ועל כן לא חשש לזה ר"מ ז"ל וכלל דבריו בריחוק וקירוב ודעתו לומר שכולן רחוקות זו מזו ולא היו סמוכות אפילו השתים מהן, ויפה כיון וכן מצאתי בירושלמי שהושמטו דברי רב לגמרי ונסדרו דברי ר' יוחנן בלבד מטמים דרביה בתלתא אמוראי דגרסינן ר' יוחנן בשם ר' הושעיה תלתא אמוראין חד אמר אחת עושים שתים אין עושין וחד אמר המפוזרות עושין הסמוכות אין עושין וחד אמר המפוזרות אין עושים כל עיקר שמא יפולו האויבים ויבואו לידי הדחה ס"ג בקונטרים ופסק כאמורא תניינא דקאי כר' יוחנן דשמעתין בבלאה ובזה עלו דברי ר"מ ז"ל על נכון. ואם כדברי ראב"ד ז"ל למה התיר הוא ביהודה וגליל והלא הן מרוחקות דשמעתין כמו שהוכחתי ויש לי ראיה פ' חזקת הבתים גמרא מתניתין דשלש ארצות לחזקה יהודה ועבר הירדן וגליל ושקלינן וטרינן עלה בגמרא ואסיקנא דכתם יהודה וגליל כשעת חירום דמי ופירש"י ז"ל שאין שיירות מצויות מזו לזו. וגם לאחר שזכינו לבא בארץ ראינו שהן רחוקות זו מזו מהלך ששה ימים ובזה עלו דברי ר"מ ז"ל על נכון ואם לראב"ד ז"ל דרך אחרת וראיות אחרות לא ידעתי: **אין עושין עיר הנדחת כו' עד שקיבלו אותו באלוה.** פ"ק דסנהדרין (דף ט"ו) ופ' ד' מיתות (דף ס"ז): **עיר הנדחת עד ליורשיהן.** פרק חלק (דף קי"ב):

והיאך דין עיר הנדחת כו'. עד שולחין להן שני תלמידי חכמים עד ומזהירין ושולחין שם שני תלמידי חכמים

שידעו בראיה ברורה שהודחה כל העיר או רובה וחזרו לעבודת כוכבים *אחר כך שולחים להם שני תלמידי חכמים להזהירם ולהחזירם אם חזרו ועשו תשובה מוטב ואם יעמדו באולתן בית דין מצוין לכל ישראל לעלות עליהן לצבא והן צרין עליהן ועורכין עמהן מלחמה עד שתבקע העיר כשתבקע מיד מרבין להם בתי דינין ודנים אותם. כל מי שבאו עליו שני עדים שעבד כוכבים אחר שהתרו אותו מפרישין אותו. נמצאו כל העובדים מיעוטה סוקלין אותן ושאר העיר ניצול. נמצאו רובה מעלין אותן לבית דין הגדול וגומרין שם דינם והורגין כל אלו שעבדו בסייף. [א]ומכין את כל נפש אדם אשר בה לפי חרב טף ונשים אם הודחה כולה. ואם נמצאו העובדים רובה מכים את כל הטף ונשים של עובדים לפי חרב. ובין שהודחה כולה בין שהודחה רובה סוקלין את מדיחיה ומקבצין כל שללה אל תוך רחובה. אין לה רחוב עושין לה רחוב. היה רחובה חוצה לה בונין חומה חוץ ממנו עד שיכנס לתוכה שנאמר אל תוך רחובה. והורגין כל נפש חיה אשר בה ושורפין את כל שללה עם המדינה באש. ושריפתה מצות עשה שנאמר ושרפת באש את כל העיר ואת כל שללה:

ז נכסי הצדיקים שבתוכה והם שאר יושבי העיר שלא הודחו עם רובה נשרפין בכלל שללה הואיל וישבו שם ממונן אבד. וכל הנהנה ממנה בכל שהוא לוקה אחת שנאמר ולא ידבק בידך מאומה מן החרם:

ח ועיר הנדחת שהוזמו עדיה כל המחזיק בנכסיה זכה ומותר ליהנות בו שהרי הוזמו. ולמה זכה בה שכל אחד ואחד כבר הפקיר ממונו משעה שנגמר דינו. ואינה נבנית לעולם וכל הבונה אותה לוקה שנאמר לא תבנה עוד. ומותר לעשותה גנות ופרדסים שנאמר לא תבנה עוד לא תבנה מדינה כמו שהיתה:

ט שיירא העוברת [ב]ממקום למקום אם עברה בעיר הנדחת והודחה עמה. אם שהתה שם שלשים יום נהרגין בסייף וממונם אבד ואם לאו הן בסקילה וממונם ליורשיהן:

י נכסי אנשי מדינה אחרת שהיו מופקדין בתוכה אע"פ שקבלו עליהן אחריות אין נשרפין אלא יחזרו לבעליהן שנאמר שללה ולא שלל חבירתה. נכסי הרשעים שהודחו שהיו מופקדין במדינה אחרת אם

השגת הראב"ד

* אחר כך שולחים להם שני תלמידי חכמים להזהיר אותן ולהחזירן אם חזרו ועשו תשובה מוטב. א"א טוב הדבר שתועיל להם התשובה אבל לא מצאתי תשובה מועלת אחר התראה ומעשה:

[א] בבא מציעא לא: [ב] פ"ק דכ"ב, עי' הלכות נדרים:

כסף משנה

להם שני ת"ח להזהירם וכו' אינה התראה גמורה מאחר שאינה לכל אחד בפרט. ומ"מ ל"ע מנין לרבינו שמשלחים להם שני ת"ח להזהירם. ואפשר שלמד כן רבינו מדאמרינן בפרק היו בודקין עדים זוממין לא דמו לעיר הנדחת ויחיד העובד עבודת כוכבים שכן אלו לריכין התראה ועדים זוממין אין לריכין התראה שאעפ"י שאינה התראה גמורה כמו שכתבתי מ"מ שם התראה איכא:

מיד מרבין להם בתי דינין וכו'. בפרק חלק (דף קי"ב) אהא דתנן עד שיודח רובה בעי בגמרא היכי עבדינן כלומר שאם אתה אומר דין אותן וסוקלין אותן כדין היחיד היאך אמאי שיודח רובה וידונו בדין עיר הנדחת וכן אין לומר שדנין וחובשין שא"כ אתה מענה דינים של אלו ואסיקנא מרבין להם בתי דינין כלומר כדי שתתקבל עדות כלם ביום אחד ואם שנמצאו העובדים רובה מעלין אותם לבית דין הגדול שבירושלים והורגים אותם. כתב הרמ"ה שיש לתמוה על זה דקי"ל כר"י דאמר דנין וסוקלין ואחד מעלים והא דאמר לבסוף מרבין להם בתי דינין ומעיינין בדינייהו ומסקינן להו לב"ד הגדול וגמרינן לדינייהו וקטלינן להו לטעמיה דר"ל קאמר דקס"ד דהאי דאמר ר"ל מרבים להם בתי דינין למגמרא דינייהו לאלתר קטלינן ולקטי עליה אים ואשה אתה מוציא לשעריך ואי אשה מוציא את העיר כולה לשעריך ומפרקינן דר"ל לא קאמר דגמרינן לדיינים לאלתר אלא דמעיינינן בדינייהו ואי משכחי עובדים רובה מסקינן להו לב"ד הגדול וכו' אבל לר' יוחנן ל"ק מידי דכי קא ממעט קרא מרובין קא ממעט והני לר"י יחידים נינהו דהא קמא דמטי לידן גמרינן לדינים כיחיד דאפילו הכך בחזקת כשרים נינהו אבל ההוא חד דמשלים לרוב מודה ר"י דמסקינן ליה לב"ד הגדול וקטלינן ליה התם וליכא למימר דגמרא דמסקינן ליה הכי דלא כר"י דהא קי"ל ר"י ור"ל הלכה כר"י בר מתק תלת, והשיב לו ר' אהרן ב"ר משולם בכל ספרינו לא נמצא כתוב ולא נזכר שם ר' יוחנן בכולה שמעתא אלא עולא הוא דמקשה לרב יהודה דאמר דנין ומובשין א"כ נמצאת מענה את דינן אלא דנין וסוקלין ור"ל פליג עלייהו ואמר מרבין להם בתי דינין ומקשינן ליה מהא דאמרינן אים ואשה אתה מוציא לשעריך וכו' ומתרץ ליה אליבא דרים לקים וקסבר רבינו כיון דשקיל וטרי בגמרא ומסיק לה אליבא דרים לקים ש"מ הלכתא כוותיה ומסתבר טעמיה. ומ"ש כל מי שבאו עליו שני עדים וכו'. פשוט הוא דבעינן שני עדים והתראה לכל אחד וכך אמרו בפירוש במשנה שם. ודע שמומכין כל נפש אדם מתחיל ענין ואומר שאם הודח כלה מכין כל נפש אדם שבה לפי חרב ואם הודח רובה ולא כלה מכין טף ונשים של עובדים. ומ"מ ל"ע מנ"ל שמכין טף ונשים דאי מדכתיב הכה תכה את יושבי העיר הא אלטריך לכמה ישהה בעיר ויצטרף עמהם

עמהם ואפשר דמהחרם אותם כל אשר בה נפקא, ובעל מ"ע כתב שחכמי לוניל השיבו לר"מ הלוי שראיה לדברי רבינו שגורסין בספרי הכה תכה את יושבי העיר מכאן אמרו חכמים וכו' (עיין במגדל עוז בד"ה וכבר תמה ר"מ הלוי וכו') וקלת דברים אלו אין נ"ל:

ובין שהודחה כולה וכו'. זה פשוט דכיון שנדונית כדין עיר הנדחת מדיחים הם בסקילה אלא שק"ל דמשמע דאי לא הודח רובה אין סוקלין את מדיחיה ואמאי והא בפרק שאחר זה כתב ואם הודחו רוב העיר אחריו נסקל אלמא דאם לא הודחו אינו נסקל ואמאי מי גריעי ממסית ומדיח דהוו בסקילה כיון שהורה לעבוד כמו שיתבאר בפרק שאחר זה. ונ"ל דלדעת רבינו כשאינו מתכוין אלא להכית אז מתחייב באותה שעה שהסית אבל המתכוין להדיח אינו חייב עד שתעשה כוונתו והיינו שתודח רוב העיר וכל שלא נעשה כן לא מיחייב. ומ"ש בפרק שאחר זה ואם הודחו רוב העיר אחריו נסקל היינו לומר שאם לא הודחו אחריו רוב העיר אינו נסקל משום מדיח אבל נסקל משום מהנבא לעבודת כוכבים: ומקבצים את כל שללה וכו' עד שנאמר אל תוך רחובה. משנה פרק חלק (דף קי"ב): והורגים כל נפש חיה אשר בה. מקרא מלא הוא ואת כל בהמתה וה"ה לשאר נפש חיה ואפשר דמכל נפקא:

ז נכסי הצדיקים שבתוכה וכו'. משנה פרק חלק (שם) נכסי לדיקים שבתוכה אבודים ובברייתא בגמרא מפני מה אמרה תורה נכסי לדיקים שבתוכה יאבדו מי גרם להם שידורו בתוכה ממונם לפיכך ממונם אבד וזה שאמר רבינו הואיל וישבו שם ממונם אבד:

ח ועיר הנדחת שהוזמו עדיה וכו'. ר"פ בתרא דכריתות (דף כ"ו [כ"ד:]) עיר הנדחת שהוזמו עדיה כל המחזיק בה זכה בה וטעמא דמשנגמר דינה כל חד מפקיר ממוניה: ואינה נבנית לעולם וכו'. משנה פ' חלק (דף קי"ב): ומ"ש ומותר לעשותה גנות ופרדסים. שם במשנה לא תבנה עוד לא תעשה אותה גנות ופרדסים דברי ר"י הגלילי ר"ע אומר לא תבנה עוד לכמות שהיתה אינה נבנית אבל נעשית היא גנות ופרדסים ופסק כר"ע דהלכה כר"ע מחבירו:

ט שיירא העוברת וכו'. ברייתא שם ולא ידעתי למה לא כתב רבינו מה ששנינו שם החמרת והגמלת העוברת ממקום למקום הרי אלו מצילין אותה ופירש"י שיירת חמרים וגמלים שנשתהו בעיר ל' יום כדמפרש בברייתא הרי אלו מצילין אותה אם רוב אנשי העיר הודחו והחמרים והגמלים משלימים המיעוט ועושין אותם רוב מצילין עליהם שאין ממונם אבד אלא נידונין כיחידים:

י נכסי אנשי מדינה וכו'. מימרא דרב חסדא שם: נכסי הרשעים וכו'. ברייתא שם ואת כל שללה תקבוץ לרבות נכסי רשעים שבחוצה

לחם משנה

התראה לכל אחד ואחד אבל כשהודחה רובה כששולחין השני תלמידי חכמים אין לריך אלא להתרות לכלם יחד ומשום הכי לא כתב רבינו שם ומתרין לכל אחד ואחד ומה שאמרו בגמרא לומר שלריכין התראה לכל אחד ואחד היינו למדיחים וכדמשמע שם מדברי רש"י ז"ל:

ו אחר כך שולחין להם וכו'. *כפי גרסת ספרינו אין מקום להשגת הראב"ד ז"ל שכאן לא הוזכר התראה מתחלה. ובגמ' בפ' חלק (דף קי"ב) פליגי ר' יוחנן ור"ל חד אמר דנין ונסקלין וח"א מרבין להם בתי דינין ופסק רבינו כרים לקים ואע"ג דר' יוחנן פליג עליה קיימא לן דהלכתא כותיה דר"ל משום דשתא דגמרא שקיל וטרי אליבא

* דברי המחבר סתומים וחתומים כי לא פירש הגירסא האחרת וגם דברי רבינו קשי ההבנה ובין השגת הראב"ד ובין תירוץ הכסף משנה דברים שאינם מפורשים הם ובספרי מרכבת המשנה האדכתי בביאור הענין ביד ס' שעובם עלו:

דרים לקים דפריך אימי והאמר רבי יוסי בר חמא וכו' משמע דהלכתא כותיה: בונין חומה חוץ ממנה עד שיכנס וכו'. שנאמר אל תוך רחובה מפיק ליה ממאי דקאמר אל תוך שהיה די לומר ברחובה מדקאמר אל תוך דדרים הכי אל תוך העיר שלריך שתהיה רחובה:

ט שיירא העוברת וכו'. פרק חלק (דף קי"ב) והוא הדין דמצלת כדאמרו במשנה החמרת והגמלת הרי אלו מצילין:

י נכסי אנשי מדינה וכו'. שם מימרא דרב ומוקי לה כגון דקיבל עליה אחריות: נכסי הרשעים שהודחו וכו'. שם במשנה ושל רשעים בין שבתוכה בין שחוצה לה הרי אלו אבודין ובגמרא אמר רב חסדא ובנקבצים לתוכה ופירש"י הקרובים לעיר שיכולים לקבצם לתוך העיר כלותו היום עלמו וכו' ע"כ. משמע דס"ל דאם הם קרובים לעיר

מגדל עוז

חכמים להזהיר אותם ולהחזירם אם חזרו מוטב כו': כתב הראב"ד ז"ל טוב הדבר וכו'. אחר התראה ומעשה עכ"ל: ואני אומר כי טעות סופר היה בספרו וכבר בדקתי בספר שהוגה בכתיבת ר"מ ז"ל ותמיהתו ואין כתוב בו אח"כ חוזרים ואפ"ה תמה אני למה לא תועיל אחר כל דבר שבעולם וכתיב שובו בנים שובבים וגו' וכדאיתא בר"ה (דף י"ח) וביומא (דף פ"ו) ובירושלמי דפאה כד"ן: כשתבקע העיר כו' עד מאומה מן החרם. הכל סוף פ' חלק (דף קי"ב) ומקצתו פ' נגמר הדין (דף מ"ד): וכבר תמה ר"מ הלוי מטוליטולא עליו למה הטנים הנשים והקטנים שאינן בני ...וסיעו חכמי לוניל ז"ל בראיה דגרס בספרי הכה תכה את יושבי העיר מכאן אמרו חכמים אין מקיימין את הטפלים כלל שסורגין אותן דדרים את רמיא ועוד דבכריתות פלוגתא דר' אליעזר ור"ע דר' אליעזר סבר קטנים בני רשעי ישראל נהרגין ור"ע סבר אין נהרגין ופסק כר' אליעזר משום דסתם ספרי ר"ש וקאי כר' אליעזר ועוד דאיכא למילף מעדת קרח ואנשי יבש גלעד שהרגו הנשים והטף אע"פ שהן לא חטאו ונענשו בעבור הגדולים מפני טעמים, חדא שהם הנה וגורמים לישיבת הגדולים ועוד לרדות הגדולים בהריגתן שהן חביבין עליהן: ועיר הנדחת שהוזמו עדים כו' עד שנגמר דינם. במסכת כריתות פ' בתרא (דף כ"ו [כ"ד:]): ואינה נבנית לעולם כו' עד ליורשים. הכל פרק חלק (דף קי"ב):

שבחוצה לה אמר רב חסדא ובנקבצים לתוכה. ונראה שרבינו מפרש דרב חסדא הכי קאמר הא דאמרן דנשרפים וא"כ הרי הן אסורין בהנאה ה"מ כשנקבצו לתוכה אבל אם לא נקבצו לתוכה אלא נשארו חוץ לעיר ולא נשרפו עם השאר מותרים בהנאה ולא תימא דאסירי משום דכל העומד לישרף כשרוף דמי ומאבדין אותו אלא ינתנו ליורשיהן, ולענין ליהנות מהן קודם שישרף שלל העיר וקודם קבילת הנכסים האלו לתוכה נראה דאסורים בהנאה דהא עומדים לישרף הם אבל כיון שנשרף שלל העיר שוב אין נכסים אלו עומדים לישרף כנ"ל:

יא בהמה חציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת שהיתה בתוכה הרי אסורה ועיסה וכו'. מימרא דרב חסדא שם ואמרו שם מאי טעמא בהמה כמאן דלא פליגא דמיא עיסה כמאן דפליגא דמיא כלומר א"א לכזית בשר בלא שחיטה והאי לאו לשחיטה קיימא אלא למיתה וכל זית וזית מעורב בו איסור עיר הנדחת ואפילו ששחטה אחר כך שכבר אפשר לחלקה אסורה לפי שכבר נאסרה בעודה בחיים ושוב לא יצאה מידי אותו איסור אבל עיסה מטעם ראשונה כמאן דפליגא דמיא לפי שמאותה שעה היה אפשר לחלקה ולא היה חלק של עיר הנדחת מעורב בה:

יב בהמת של עיר הנדחת שנשחטה. שם (סנהדרין קי"ב) בעי רב חסדא בהמת עיר הנדחת מהו דתיתהני בה שחיטה לטהרה מידי נבלה לפי חרב אמר רחמנא ל"ש שחטה מישחט ל"ש קטלה מיקטל או דילמא כיון דשחטה מהניא לה שחיטה מאי תיקו, ומשמע שאם היתה מותרת אחר שחיטה פשיטא דלא מטמאה ואין לומר דמותרת בהנאה ואסורה באכילה דהא כיון דאישתרא בהנאה אלמא פקע מעלה איסור עיר הנדחת ואפילו באכילה שריא אלא ודאי דאסורה בהנאה אפילו לאחר שחיטה ומבעיא ליה אי מטמאה או לא: שער הראש וכו'. שם בעי רב יוסף שער נשים לדקניות מהו אמר רבא הא דרשעניות אסור תקבוץ ושרפת כתיב מי שאינו מחוסר אלא קבילה ושריפה יצא זה שמחוסר תלישה וקבילה ושריפה אלא אמר רבא בפאה נכרית כלומר גידול של שערות דעלמא שעושין לנוי קא מבעי לרב יוסף אם הוא של לדקניות ואסיקנא בתיקו ותיקו דאיסורא לחומרא:

יג פירות המחוברין וכו'. שם ת"ר היו בה אילנות תלושין אסורים מחוברים מותרים ומפרש רבינו הטעם משום דתקבוץ ושרפת אמר רחמנא וכן פירש"י וכיון דמהאי טעמא הוא פירות נמי האי הדין והוא הטעם. וא"ת מאי קאמר רבינו וה"ה לשער הראש והרי כבר ביאר דין זה בסמוך ועוד למה בדין השער שהוזכר בגמרא תקבוץ ושרפת לא הזכירו רבינו וכאן שלא הוזכר בגמרא הזכירו רבינו. וי"ל לפי שרבינו רצה ללמוד לפירות מאילנות כתב דין הפירות וכתב בו הטעם כלומר זיל בתר טעמא ותראה דאילנות לאו דוקא ותדע דהא שער הראש דשרייה לעיל הוא מהאי טעמא ואין חילוק בין שער לפירות וא"כ מ"ש וה"ה לשער הראש פירושו וה"ה דמתקבוץ ושרפת נפיק היתרא לשער הראש: ההקדשות שבתוכה תמימים הרי הם קדשי מזבח וימותו זבח רשעים תועבה וכו'. שם ת"ר היו בה קדשים קדשי מזבח ימותו קדשי בדק הבית יפדו ר"ש אומר בהמתה ולא בהמת בכור ומעשר אמר מר קדשי מזבח ימותו ואמאי ירעו עד שיסתאבו וימכרו ויפלו דמיהם לנדבה רבי יוחנן אמר זבח רשעים תועבה ריש לקיש אמר ממון בעלים הוא הכא בקדשים קלים ואליבא דר"י הגלילי וידוע דהלכה כר"י ואמרינן תו ר"ש אומר בהמתה ולא בהמת בכור במאי עסקינן אילימא בתמימים של שמים הוא אלא בבעלי מומין שלה היא אמר רבינא לעולם בבעלי מומין ומי שנאכל בתורת בהמה יצאו אלו שאין נאכלין בתורת בהמה אלא בתורת בכור ומעשר דשל שמים ניהו ופליגא דשמואל דאמר שמואל כל שקרב כשהוא תם ונפדה כשהוא בעל מום משלה איתמעיט וכל שקרב כשהוא תם ואינו נפדה כשהוא בעל מום מבהמתה נפקא: והראב"ד ז"ל כתב א"א דומה שהוא סבר דר"ש חולק וקא פסק הוא כת"ק. ולי נראה דר"ש אינו חולק וקי"ל כוותיה וכלהו אמוראי מפרשי למלתיה ורב פפא דהוא בתרא מפרש למלתיה אפילו בבעל מום ויהנו לכהן אמר ואין כאן זבח רשעים תועבה שאין דורון כשאר זבחים ולא מכפרים שום כפרה עכ"ל. ורבינו נראה דמפרש דר"ש אתא לאפלוגי את"ק כדמוכח לישנא דר"ש אומר דאי לפרושי אתא ה"ל א"ר שמעון ואליבא דרבינא הכא קמא תני קדשי מזבח ימותו לא שנא תמימים ל"ש בעלי מומין והכין רבי שמעון בת"ק דהיינו באותן שאין נאכלין במומן אבל בכור ומעשר שהם נאכלין במומן שלה ניהו ובכלל בהמתה הוו ואתא ר"ש למימר דבכור ומעשר בעלי מומין אימעיטו מבהמתה דדרשינן לקרא הכי בהמתה מי שנאכל לבעלים בתורת בהמתה יצאו אלו שיש להם שם לווי שאין נאכלין בתורת בהמתה שאין אומרים בהמת עיר הנדחת אלא בהמת בכור ומעשר של עיר הנדחת ופליגא הא דרשא דרבינא לדרשא דשמואל דרבינא מבהמתה דריש אליבא דר"ש דבעלי מומין דבכור ומעשר של שמים הן ושמואל דריש דבכלל בהמתה ניהו דאמר שמואל כל שהוא קרב לגבוה כשהוא תם וכשהוא בעל מום צריך פדייה כגון שאר קדשים קלים חוץ מבכור ומעשר משלה ולא משל שמים אימעיטו דאין מחרימין אותם עמה וכל שקרב כשהוא תם ואינו נפדה כשהוא בעל מום אלא נאכל במומו כגון בכור ומעשר כשהוא בעל מום מבהמתה נפקא דכיון דהשתא נאכל לבעלים בהמתה קרינן ביה ופסק רבינו כת"ק, ודבך זה נראה שהבין הראב"ד ברבינו. ומ"ש דר"ש אינו חולק כבר כתבתי דחולק הוא והבאתי ראיה לזה מדקתני ר"ש אומר ולא קתני אר"ש ואע"ג דכלהו אמוראי מפרשי למלתיה משום הכי ליכא למידחי סברא דת"ק דהני אמוראי שקלי וטרו להבין דבריו לא לפסוק הלכה כמותו ואילו הוו בעו בעיי אליביה הוה אפשר לומר דסבירא להו כוותיה אי נמי שקלי וטרו למשמע מדבריו לת"ק. ועוד י"ל דאפילו אם תמצא לומר דסבר רבינו דר"ש לא פליג ופליגא הא דרבינא דאמר לר"ש בעלי מומין לאו בכלל בהמתה ניהו אדשמואל דאמר כל שקרב כשהוא תם ואינו נפדה כשהוא בעל מום אלא נאכל במומו כגון בכור ומעשר כשהן תמימים לאו של שמים מיקרו כיון שאם יארע בהם מום יאכלו לבעלים והילכך אצטריך בהמתה למעוטי בכור ומעשר תמימים דמשלה ליכא למעוטינהו אבל כשהן בעלי מומין בהמתה קרינן ביה ובסייף ואע"ג דרבינא דבתרא הוא מפרש דברי ר"ש דאפילו בעלי מומין לאו שלה ניהו מ"מ כיון דשמואל פליג עלויה ותלמודא נמי מקשה בפשיטות אלא בבעלי מומין שלה ניהו סבר רבינו דהכי נקטינן: ועל מ"ש רבינו ואח"כ שורפין אותם. כתב הראב"ד לא ידעתי למה שורפין אותן של שמים היו ולא חל עליו איסור עכ"ל. וי"ל דסבירא ליה לרבינו דבהמת עיר הנדחת מיקרו ואריא דהקדש הוא דרביע עלייהו וכיון דנסתלק אריא דהקדש חל עליו מיד איסור עיר הנדחת ולפי זה לא קאי ואח"כ שורפין אלא אקדשי בדק הבית. ומ"מ נשאר מקום עיון אמאי שורפין אותם ואין נהרגין כדין בהמת עיר הנדחת. ונראה לי דאין הכי נמי דבהמת קדשי בדק הבית אחר שנפדים נהרגת אלא לפי שקדשי בדק הבית שם כולל לכל הדברים המוקדשים לבדק הבית ועוד שעל הרוב אין מקדשין לבדק הבית ב"ח אלא דברים אחרים משום הכי נקט שורפין. ומ"ש שנאמר שללה לא קאי על מה שכתב בסמוך שורפין אותו אלא אמאי דקתני ימותו או יפדו:

יד התרומות שבתוכה אם הגיעו ליד כהן וכו'. משנה שם (סנהדרין קי"א) תרומות ירקבו ובגמ' אמר רב חסדא לא שנו אלא תרומה ביד כהן אבל ביד ישראל תנתן לכהן שבעיר אחרת. ופירש"י טעמא דירקבו ולא בשריפה דאע"ג דממון כהן הוא מ"מ קדש איקרו ולא מזלזלינן ביה כולי האי:

טו מעשר שני וכסף מעשר שני וכתבי הקדש וכו'. משנה שם מעשר וכתבי הקדש יגנזו ופי' רש"י מעשר שני אע"פ שהוא נאכל לישראל הואיל וקדש איקרי לא אמרינן ישרף אלא יגנז. ובברייתא בגמרא אל רחובה את כל שללה פרט לכסף הקדש וכסף מעשר. ונראה שלא היתה בנוסחת רבינו כסף הקדש אלא פרט לכסף מעשר ומינה נשמע לכסף הקדש:

טז כל העושה דין בעיר הנדחת הרי זה כמקריב עולה כליל עד סוף הפרק. משנה שם: המסית

אם נקבצו עמה נשרפין בכללה ואם לאו אין מאבדים אותם אלא ינתנו ליורשיהם: יא בהמה חציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת שהיתה בתוכה הרי זו אסורה. ועיסה שהיא כן מותרת לפי שאפשר לחלקה: יב בהמה של עיר הנדחת שנשחטה אסורה בהנאה כשור הנסקל שנשחט. שער הראש בין של אנשים בין של נשים שבה מותר בהנאה אבל של פאה נכרית הרי הוא מכלל שללה ואסור: יג פירות המחוברין שבתוכה מותרין שנאמר תקבוץ ושרפת מי שאינו מחוסר אלא קבוץ ושריפה יצאו פירות המחוברין שהן מחוסרין תלישה וקבוץ ושריפה. והוא הדין לשער הראש ואין צריך לומר האילנות עצמן שהן מותרים והרי הן של יורשיהם. ההקדשות שבתוכה *קדשי מזבח ימותו זבח רשעים תועבה. קדשי בדק הבית יפדו ואחר כך שורפין אותן שנאמר שללה ולא שלל שמים: יד הבכור והמעשר שבתוכה תמימים הרי הן קדשי מזבח וימותו. ובעלי מומים הרי הן בכלל בהמתה ונהרגין. התרומות שבתוכה אם הגיעו ליד כהן ירקבו מפני שהם נכסיו. ואם עדיין הן ביד ישראל ינתנו לכהן של מדינה אחרת מפני שהן נכסי שמים וקדושתן קדושת הגוף: טו מעשר שני וכסף מעשר שני וכתבי הקודש שבתוכה הרי אלו ינגזו: טז כל העושה דין בעיר הנדחת הרי זה כמקריב עולה

השגת הראב"ד

* קדשי מזבח ימותו עד ואח"כ שורפין אותן וכו'. א"א לא ידעתי למה שורפין אותן של שמים היו ולא חל עליו איסור:

לחם משנה

לעיר הולכים להביאם ולקבלם שם ולשרפם, אבל מלשון רבינו ז"ל לא משמע כן אלא פירוש רב חסדא הוא דאם אחר שהודחו ונקבצו עמה הרי אלו אובדין אע"פ שלא היו שם בשעת הדחה וזהו שאמר אם נקבצו עמה וכו':

יב שער הראש אבל של פאה וכו'. בעיא שם ופסק רבינו לחומרא דאסור אף בשל זקנים:

יד הבכור והמעשר וכו'. משמע ליה דפליג ר"ש את"ק ות"ק ס"ל דבכור ומעשר בכלל בהמתה ופסק כוותיה ואין דעת הראב"ד ז"ל כן אלא שר"ש מפרש לת"ק:

טו מעשר שני וכו'. שם (דף קי"ב) בברייתא ורב חסדא מוקי לכך ברייתא במעשר של עיר הנדחת שנכנס לירושלים ונפל מחיצות ירושלים. דאי חוץ לירושלים ממון גבוה הוא וירושלים עצמה אינה נעשית עיר הנדחת וע"כ בעיר אחרת היא ונפל מחיצות כדי שלא תקלוט מחיצות. ורבינו לא ביאר זה והוא ז"ל פסק כרב חסדא במעשר שני בגבולין

משנה למלך

יג ההקדשות שבתוכה קדשי מזבח ימותו. (א"ס עיין בדברי הרב המחבר פ"ג מהלכות שגגות דין ח' ובפרק י"ד מהלכות אבל):

מגדל עוז

ההקדשות שבתוכה קדשי מזבח עד שורפין אותו שנאמר שללה ולא שלל שמים. פרק חלק (דף קי"ב): כתב הראב"ד לא ידעתי למה שורפין אותן של שמים היו ולא חל עליו איסור עכ"ל. (והמחבר לא הביאה בפירוקיו ונראה לי שמסופר השמיטה): ובעלי מומים הרי הן בכלל בהמתה ונהרגין כו'. סוף פרק חלק שם: כתב הראב"ד ז"ל דומה שסבר סבר וכו'. (עיין בכ"מ כד"ש והראב"ד ז"ל וכו') כשאר זבחים ואין מכפרים שום כפרה עכ"ל: ואני אומר השמועה סוף פרק חלק (דף קי"ב) היא והסוגיא מוכחת דעד כאן לא פליגי מדאוקי ריש לקיש לברייתא בקדשים שחייב באחריותן

פ"ה א המסית אחד מישראל בין איש בין אשה וכו' אע"פ שלא עבד המסית ולא המוסת וכו'. פרק ארבע מיתות (סנהדרין ס"ז) תנן גבי מסית אמר לשנים הם עדיו ומביאין אותו לב"ד וסוקלין אותו, והא ודאי אותם שנים לא עבדו ולא קבלו לעבוד ואפילו הכי סוקלין אותו מפני שהורה לעבוד לבד: **בין שהיה המסית** הדיוט בין שהיה וכו'. בסוף הנחנקין (שם פ"ט) נביא שהדיח כלומר שמתנבא בשם הקב"ה לעבוד כוכבים בסקילה ר"ש אומר בחנק ופסק כת"ק: **בין שהיה המסית יחיד איש או אשה** וכו'. ברייתא פרק ארבע מיתות (שם ס"ח) אחד יחיד הניסת ואחד רבים המסתים ואע"ג דסתמא דברייתא איירי לענין דין הניסתים ה"ה לענין המסית ופשוט הוא:

ב המסית את רוב אנשי העיר הרי זה מדיח וכו'. משנה (שם ס"ז) מדיח זה האומר נלך ונעבוד כוכבים ובגמרא מדיחי עיר הנדחת שנו כלומר ושמעינן דמדיח לא מקרי אלא מדיח עיר הנדחת ומדיח עיר הנדחת לא מקרי מסית: **היה זה שהדיח רוב העיר נביא מיתתו בסקילה והנדחים הרי הם כיחידים** וכו'. כלומר אע"פ שהיה נביא זה שהדיח רוב העיר לא נשתנה דינם מאילו היה הדיוט וכיון שאינו אלא אחד דינם כיחידים וכמו שנתבאר בפרק שקודם זה: **ואם הודהו רוב אנשי העיר** וכו'. כבר פירשתיו בפרק שקודם זה: **המסית שהסית בין בלשון רבים בין בלשון יחיד** וכו' עד העומדים שם ברחוק מביאין אותו לב"ד וסוקלים אותו. הכל משנה בפרק ד' מיתות שם. וא"ת היכי קאמר שלשון שאומר המסית הוא אעבוד שאינו אומר אלא תעבוד או נעבוד. וצ"ל שאומר אעבוד אני בתחלה ואתה אחרי, או שאמר אלך ואעבוד שמוסר הליכה אע"ג דאיכא למימר אדהכי הדר ביה, או שאומר בלשון רבים נלך ונעבוד בכל ענין מקרי מסית:

מצוה

עולה כליל שנאמר כליל לה' אלהיך. ולא עוד אלא שמסלק חרון אף מישראל שנאמר למען ישוב ה' מחרון אפו. ומביא עליהם ברכה ורחמים שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך:

פרק חמישי

א המסית אחד מישראל בין איש בין אשה הרי זה נסקל [א]אע"פ שלא עבד המסית ולא המוסת עבודת כוכבים אלא מפני שהורהו לעבוד. בין שהיה המסית הדיוט בין שהיה נביא בין שהיה המוסת יחיד איש או אשה או יחידים מיתתו בסקילה: **ב** המסית את רוב אנשי העיר הרי זה מדיח ואינו נקרא מסית. היה זה שהדיח רוב העיר נביא מיתתו בסקילה והנדחים הרי הן כיחידים ואינם כאנשי עיר הנדחת עד שיהיו המדיחים שנים. ואחד האומר אמרה לי עבודת כוכבים עבדוני. או שאמר אמר לי הקב"ה עבדו עבודת כוכבים הרי זה נביא שהדיח. ואם הודחו אחריו רוב העיר נסקל. המסית שהסית בין בלשון רבים בין בלשון יחיד הרי זה נסקל. כיצד האומר לחבירו אעבוד כוכבים. אלך ואעבוד נלך ונעבוד בעבודה פלונית שדרך אותה עבודת כוכבים להעבד בה. אזבח אלך ואזבח נלך ונזבח. אקטר אלך ואקטר נלך ונקטר. אנסך אלך ואנסך נלך ונקטר. אשתחוה אלך ואשתחוה נלך ונשתחוה הרי זה מסית. הסית לשנים הרי הן עדיו והן מביאין אותו לבית דין ומעידין עליו שכך אמר להן וסוקלין אותו: **ג** ואין המסית צריך התראה. אמר לאחד הוא אומר יש לי חברים רוצים בכך ומעדים עליו עד שיסית בפני שנים כדי להרגו. אם לא רצה המסית להסית לשנים מצוה להכמין לו. [ב]כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמינין עליהן חוץ מזה. כיצד מכמינין לו המוסת מביא שנים ומעמידן במקום אפל כדי שיראו המסית וישמעו דבריו ולא יראה אותם והוא אומר למסית אמור מה שאמרת לי ביחוד והוא אומר לו והמוסת משיבו היאך נניח את אלהינו שבשמים ונלך ונעבוד את העצים ואת האבנים. אם חזר בו

או

[א] סמ"ג לאוין כו: [ב] סמ"ג לאוין שם:

לחם משנה

בגבולין דממון גבוה הוא שכן כתב בהלכות בכורות פרק שני עיסה של מעשר שני בירושלים חייבת בחלה משמע דבגבולין ממון גבוה פטור וא"כ היה לו לבאר כן ולא ידעתי למה:

פ"ה א המסית אחד מישראל בין איש ובין אשה הרי זה נסקל אע"פ שלא עבד וכו'. פ' ד' מיתות (דף ס"ז) מנו בנסקלין מסית ואמרו שם במשנה מסית זה הדיוט ובגמרא אמרו טעמא דהדיוט הא נביא בחנק וכו' מתניתין מני ר"ש היא דתניא נביא שהדיח בסקילה ר"ש אמר בחנק ובסוף פרק הנחנקין (דף נ') אמרו תנו רבנן נביא שהדיח בסקילה ר"ש אומר בחנק וכו' א"ר חסדא מחלוקת בעוקר הגוף בעבודת כוכבים וקיום מקצת וביטול מקצת דעבודת כוכבים דרחמנא אמר מן הדרך אפילו מקצת דרך אבל עוקר הגוף בשאר מצות דברי הכל בחנק וקיום מקצת וביטול מקצת דבשאר מצות דברי הכל פטור מתיב רב המנונא וכו' רב המנונא אמר מחלוקת לעוקר הגוף בין בעבודת כוכבים בין שאר מצות וקיום מקצת וביטול מקצת דעבודת כוכבים אמר מן הדרך אפילו מקצת מן הדרך אבל קיום מקצת וביטול מקצת משאר מצות דברי הכל פטור ופירש"י ז"ל בעוקר כל הגוף בעבודת כוכבים ואומר נצטויתי ברוח הקדש מפי הגבורה להתנבאות לעקור כל מצות עבודת כוכבים מן התורה או לקיים מקצת וכו' ע"כ. משמע דלכולי עלמא הנביא שקיים מקצת וביטל מקצת משאר מצות הוא פטור כלומר שאם רוצה ודאי לעקור מצוה אחת לגמרי ודאי שהוא חייב אבל אם עוקר מצוה אחת במקצת ומקיימה מקצת פטור אבל בעבודת כוכבים בכי האי גוונא חייב וכן עבדוה ולמחר בטלוה דהיינו קיום מקצת וביטול מקצת כמו שכתב הוא לקמן והיינו פלוגתא דת"ק ור"ש בין לרב חסדא בין לרב המנונא אלא דלרב המנונא פליגי נמי בעוקר גוף שאר כל המצות ולרב חסדא לא אבל בקיום מקצת וביטול מקצת דעבודת כוכבים כולי עלמא מודו דפליגי ולרבנן בסקילה והשתא ודאי יש תימא גדול על רבינו שהוא פסק כאן כרבנן כפי הנראה נביא שהדיח בסקילה ובהלכות יסודי התורה פרק תשיעי כתב וז"ל לפיכך אם יעמוד איש וכו' ויאמר שהנביא שבא לעקור דבר מן התורה יחנק כמו שכתב למטה וכן אם עקר וכו' ועוד כתב שם דאם אמר עבדוה היום ולמחר בטלוה שיחנק והשתא קשה רבינו כמאן פסק אי כרב המנונא ודאי אי אפשר שהרי הוא סובר שרבנן נמי פליגי בעוקר הגוף בשאר המצות ואמרי בסקילה והוא כתב שם בפרק עשירי עקר דבר מן הדברים הוא בחנק ואי כרב חסדא הא איהו סובר דבבטול מקצת וקיום מקצת דהיינו היום עבדוה ולמחר בטלוה דהוא בסקילה לרבנן ואם כן איך כתב הוא ז"ל שיחנק הא לרבנן הוא בסקילה והוא פסק כרבנן. עוד יש לדקדק בלשון רבינו דנראה דפליג מדידיה אדידיה שבתחלה כתב שהמסית בין שהיה נביא בין שהיה הדיוט שהוא בסקילה ואחר כך כתב שאם הודהו אחר הנביא רוב העיר נסקל משמע דאי לאו הכי אלא שהודת מיעוטו אינו נסקל והוא הפך מ"ש למעלה ושכתב שאפילו שהסית הנביא ליחיד הוא נסקל. ועוד קשה במ"ש היה זה שהדיח רוב העיר נביא מיתתו בסקילה דמשמע שאם היה הדיוט אינו בסקילה והוא ז"ל כתב בפ' שלמעלה שמדיח רוב העיר הוא בסקילה. לכן נראה לתרץ דהיכא דהעיר נעשית עיר הנדחת אז ודאי סוקלין את המדיח אבל אם אינה נעשית עיר הנדחת אין סוקלין מדיחיה. וסובר הוא ז"ל דדוקא המסית ליחיד לבד אז ודאי שסוקלין אותו וכל המדיח את הרבים אין סוקלין אותו אלא א"כ הודה רוב העיר ויהיו מדיחיה שנים שנעשית עיר הנידחת ויש טעם לשבח בדבר המסית לאחד לבד הוא מפתה אותו וגדול ענשו אבל המסית לרבים אינו יכול לפתותם כל כך מהרה שהם רבים לא יתפתו בדברי היחיד ולכך אין עונשו חמור כל כך ואינו נסקל אלא א"כ הודה רוב העיר ויהיו מדיחיה שנים שאז נעשית עיר הנדחת שאז אמרה תורה לסקול למדיחים כשיש לעיר דין עיר הנדחת אבל בלאו הכי אינו נסקל ופטור מדין מיתת בית דין וחייב בידי שמים ובין שהודה רובה סוקלין את מדיחיה כלומר טעמא שהיה כולה או רובה שנעשית עיר הנדחת אז ודאי סוקלין את מדיחיה אבל אי לאו הכי אין סוקלין את מדיחיה דאי לאו הכי לישמעינן רבותא שאם הודתה מעוטה שסוקלין והשתא אתי שפיר שכתב רבינו היה זה שהדיח רוב העיר נביא כלומר דוקא היכא שהוא נביא אז ודאי סוקלין אותו אע"פ שהיא אינה נעשית עיר הנדחת מפני שהמדיח אחד אבל אם הוא הדיוט אין סוקלין אותו כיון שאינה נעשית עיר הנדחת, ומה שכתב אם הודה אחריו רוב העיר משמע טעמא דהוא רוב אבל מיעוט אינו נסקל אע"ג דנביא המסית ליחיד נסקל הוא מפני שהמסית לאחד עונשו חמור כמו שאמרנו אבל נביא המדיח לרבים כיון שאינו רוב העיר אינו נסקל אלא שהוא בחנק. וזהו שכתב בפ' ט' מהלכות יסודי תורה שבביטול מקצת וקיום מקצת בעבודת כוכבים הוא נחנק מפני דהתם אינו מדיח רוב העיר. ומה שאמרו רבנן דבקיום מקצת וביטול מקצת בעבודת כוכבים הוא בסקילה הוא בנביא שהדיח דהיינו שהדיח רוב העיר אבל המיעוט ודאי אינו נסקל מקרא דאך הנביא אשר ידבר בשמי וכמו שכתב שם אבל הדיוט ודאי פטור כמו שאמרנו. והשתא פסק רבינו כרב חסדא משום דרבו דרב המנונא הוא וסבירא ליה דבעוקר הגוף בשאר מצות ד"ה בחנק וכמו שכתב הוא שם וכן אם עקר וכו' ובביטול מקצת וקיום מקצת בעבודת כוכבים ודאי דהוא בסקילה כרבנן ודוקא כשהדיח רוב העיר וכמו שכתב כאן אבל המיעוט ודאי שהוא בחנק כמו שכתב שם. וא"ת איך אמרינן בפ' ארבע מיתות (דף מ"ז) המסית זה ההדיוט טעמא דהדיוט הא נביא בחנק מתניתין ר"ש דילמא רבנן היא דכי אמרו רבנן התם בסקילה דוקא בהדיח רוב העיר אבל במסית ודאי הוא בחנק, וי"ל דמשמע ליה לגמרא דרבנן אפילו במסית נביא אמרו בסקילה משום דבס"פ הנחנקין מפרש בגמרא טעמא דאתיא הדחה הדחה ממסית כיון דגמרינן נביא ממסית א"כ ילפינן נמי מה מסית בסקילה אף נביא מסית בסקילה אבל ר"ש לא גמר אלא הדחה הדחה מנביא. ואל תשיבני לזה ממ"ש רבינו למטה הסית לשנים הן הן עדיו ומביאין אותו לב"ד וסוקלין אותו דמשמע דאע"פ שהסית לרבים הוא בסקילה דאפשר לומר דמה שאמר הסית לשנים רוצה לומר כל אחד ואחד לבדו וכיון שאמר להם הם נעשים עדים ומביאין אותו לב"ד, וכן מה שכתב רבינו בין שהיה המוסת יחיד איש

או

מגדל עוז

אחריותן ור"ש היא ומסדרינן עלה הא מדסיפא ר"ש רישא לאו ר"ש ולא סגי לפרושי כולה סוגיא בלא פלוגתא. ומה שכתב הראב"ד ז"ל דרב פפא מפרש למלתיה אפילו בבעלי מומין כו' בנוסחאות שלנו רבינא גרסינן ודוקא בבעלי מומין אוקמה דאי בתמימים הדרא קושיין לדוכתא אילימא בתמימים אלא שמים הוא ואם כדברי הראב"ד ז"ל פ"ל למימר אפילו תימא בקדשי בדק הבית מדקאמר לעולם בבעלי מומין דוקא ולא עדמייהו בבכור והמעשר פ"ק דתמורה כדברי ר"מ ז"ל שספק בת"ק דפרק חלק:

פ"ה המסית אחד מישראל עד לעבוד. פ' הנחנקין (דף פ"ט): **בין שהיה המסית** כו' עד יומתו בסקילה. הכל פ"ק ארבע מיתות (דף ס"ה וס"ז) ופ' הנחנקין (דף פ"ט): **המסית את רוב** אנשי העיר הרי זה מדיח ואינו נקרא מסית. במכילתא ובספרי: **היה זה שהדיח רוב העיר** וכו'. פרק הנחנקין (דף פ"ט): **והנדחים** הרי הם כיחידים עד שיהיו המדיחים שנים ואחד האומר כו' עד רוב העיר נסקל. פרק הנחנקין (דף פ"ט) ופשטי הכתובים מורים כן שבשם ראם: **הסית לשנים עד** וסוקלין

ד מצות ביד המוסת להורגו שנאמר ידך תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה עד לא תכסה עליו. בספרי פרשת ראה: **ואזהרה להדיוט המסית.** כלומר דנביא בהדיא כתיב ביה: ומ"ש שנאמר ישמעו וכו'. בפרק ארבע מיתות (דף ס"ג) לא ישמע על פיך אזהרה למסית ומדיח מסית בהדיא כתיב ביה וכל ישראל ישמעו וייראו אלא אזהרה למדיח. ופירש"י דוכל ישראל ישמעו לאו דוקא דמסיפיה דקרא דכתיב ולא יוסיפו עוד לעשות כדבר הרע הזה נפקא וכ"כ רבינו בסה"מ אשר לו וגם במנין המצות כתב כן והכא לישנא דגמרא נקט:

ה המסית אחרים לעובדו וכו'. שם (ס"א) האומר בואו ועבדוני ר"מ מחייב ר' יהודה פוטר ואמרו שם היכא דפלחו כ"ע לא פליגי דכתיב לא תעשה לך פסל כי פליגי בדיבורא בעלמא מר סבר מסית לעצמו שמעי ליה ואין דקאמר ליה קושטא הוא ומר סבר מסית לעצמו לא שמעי ליה מימר אמרי מאי שנא איהו מינך ואין דקאמרי אחוכי קא מחכי עליה וידוע דר"מ ור"י הלכה כר"י: **אבל** אם הסית לעבודת איש אחר או לשאר מיני וכו'. ברייתא שם לא תאבה לו ולא תשמע אליו הא אבה ושמע חייב:

ו נביא המתנבא בשם עבודת כוכבים כיצד זה האומר אמר לי כוכב ומזל שמצוה לעשות כך וכך וכו' אפילו כיון את ההלכה וכו'. משנה פרק הנחנקין (סנהדרין פ"ט). ומ"ש ואזהרה שלו מכלל שנאמר ושם אלהים אחרים לא תזכירו:

ז ואסור לערוך דין ותשובה עם המתנבא בשם וכו' וכן נביא השקר וכו' עד ומיתתו בחנק. משנה סוף פרק הנחנקין (שם):

ט כל המונע עצמו מהריגת נביא השקר וכו'. בספרי פ' שופטים: **ואין דנין נביא** השקר אלא בב"ד של שבעים ואחד וכו'. משנה פ"ק דסנהדרין (דף ט"ז):

י הנודר בשם עבודת כוכבים והנשבע בה לוקה וכו'. משנה פרק ד' מיתות (סנהדרין ס"ג) הנודר בשמו והמקיים בשמו עובר בלא תעשה ובגמ' מנ"ל דתניא ושם אלהים אחרים לא תזכירו שלא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד עבודת כוכבים פלונית ולא ישמע על פיך שלא ידור בשמו ולא יקיים בשמו ולא יגרום לאחרים כלומר לעובדי כוכבים שידרו בשמו ויקיימו בשמו. דבר אחר לא ישמע על פיך אצטריך לאזהרת מדיח כלהו איך נפקי מלא תזכירו. וכן הכריחו שם התוס' שכתבו קשה דלא ישמע הוי לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין וי"ל דמש"ס קאמר דבר אחר לאוקומי לא ישמע למדיח ומעיקרא לא פליגנא בתרי קראי אלא לאסמוכינהו בעלמא דעיקר מלתא דכלהו מלא תזכירו נפקא: ומ"ש לוקה יתבאר בסמוך בעז"ה: **וכל** עבודת כוכבים הכתובה בכתבי הקדש מותר להזכיר וכו'. מימרא דר"י שם:

יא ואסור לגרום לאחרים שידרו ושיקיימו וכו'. כלומר אע"פ שאסור לגרום מ"מ אינו לוקה אלא הנודר והמקיים ומקיים הוא נשבע וכן תרגם אונקלוס שבועה קיים. ועל מ"ש רבינו שהנודר ומקיים בשם עבודת כוכבים לוקה. כתב הראב"ד ז"ל זה לא אמרו בגמ' וכו' חוץ מנשבע ומימר עכ"ל. ביאור הדברים בפ' ד' מיתות (דף ס' וס"ג) תנן המגפף והמנשק המכבד המרבץ המרחיץ הסך המלביש המנעיל עובר בלא תעשה הנודר בשמה והמקיים בשמה עובר בלא תעשה ובגמרא כי אתא רב דימי א"ר אלעזר על כולם לוקה חוץ מהנודר בשמה

או שתק פטור. ואם אמר לו כך היא חובתנו וכך יפה לנו. העומדים שם ברחוק מביאין אותו לבית דין וסוקלים אותו: **ד** מצוה ביד המוסת להורגו שנאמר ידך תהיה בו בראשונה להמיתו וגו'. ואסור למוסת לאהוב את המסית שנאמר [א]לא תאבה לו. ולפי שנאמר בשונא עזוב תעזוב עמו יכול אתה עוזב לזה תלמוד לומר ולא תשמע אליו. ולפי שנאמר ולא תעמוד על דם רעך יכול אי אתה עומד על דמו של זה תלמוד לומר ולא תחוס עינך. ואסור למוסת ללמד עליו זכות שנאמר ולא תחמול. ואם ידע לו חובה אינו רשאי לשתוק ממנה שנאמר ולא תכסה עליו. ואזהרה להדיוט המסית מנין שנאמר וכל ישראל ישמעו וייראו: **ה** המסית אחרים לעבדו ואמר להם עבדתי אם עבדוהו נסקל ואם לא עבדוהו אע"פ שקיבלו ממנו ואמרו הן אינו נסקל. אבל אם הסית לעבודת איש אחר או לשאר מיני עבודת כוכבים אם קבל ממנו ואמר הן נלך ונעבוד אף על פי שעדין לא עבד שניהן נסקלין המסית והמוסת שנאמר לא תאבה לו ולא תשמע אליו הא אם שמע ואבה חייב: **ו** [ב]נביא המתנבא בשם עבודת כוכבים כיצד. זה האומר אמרה לי עבודת כוכבים פלונית או כוכב פלוני שמצוה לעשות כך וכך או שלא לעשות אפילו כיון את ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור אם התרו בו בפני שנים הרי זה נחנק שנאמר ואשר ידבר בשם אלהים אחרים ומת הנביא ההוא. ואזהרה שלו מכלל שנאמר ושם אלהים אחרים לא תזכירו: **ז** ואסור לערוך דין ותשובה עם המתנבא בשם עבודת כוכבים ואין שואלין ממנו אות ומופת. ואם עשה מעצמו אין משגיחין עליו ואין מהרהרין בו וכל המחשב באותות שלו שמא אמת הן [ג]עובר בלא תעשה שנאמר לא תשמע אל דברי הנביא ההוא. וכן נביא השקר מיתתו בחנק אע"פ שנתנבא בשם ה' ולא הוסיף ולא גרע שנאמר אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי את אשר לא צויתי ומת הנביא ההוא: **ח** אחד המתנבא מה שלא [א] שמע במראה הנבואה או מי ששמע דברי נביא חבירו ואמר שדבר זה לו נאמר והוא נתנבא בו הרי זה נביא שקר ומיתתו בחנק: **ט** [ד]כל המונע עצמו מהריגת נביא השקר מפני מעלתו שהרי הולך בדרכי הנבואה הרי זה עובר בלא תעשה שנאמר לא תגור ממנו. וכן המונע עצמו מללמד עליו חובה או הפוחד ויירא מדבריו הרי הוא בכלל לא תגור ממנו. ואין דנין נביא השקר אלא בבית דין של שבעים ואחד: **י** [ה]הנודר בשם עבודת כוכבים והנשבע בה לוקה שנאמר ושם אלהים אחרים לא תזכירו. אחד הנשבע בה לעצמו ואחד הנשבע בה לעבודת כוכבים. ואסור [ב] להשביע העובד כוכבים ביראתו. אפילו [ג] להזכיר שם עבודת כוכבים שלא דרך שבועה אסור שנאמר לא תזכירו: **יא** לא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד עבודת כוכבים פלונית וכיוצא בה. [ו]וכל עבודת כוכבים הכתובה בכתבי הקדש מותר להזכיר שמה כגון פעור ובל ונבו וגד וכיוצא בהן. ואסור לגרום לאחרים שידרו ושיקיימו בשם עבודת כוכבים. *ואינו לוקה אלא הנודר והמקיים בשמה והוא הנשבע בשמה:

השגת הראב"ד

* ואינו לוקה אלא הנודר והמקיים בשמה וסוה הנשבע בשמה. א"א זה לא אמרו בגמרא אלא אליבא דר"י דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו ולית הלכתא כותיה אלא כר' יוחנן משום דר"י הגלילי דאמר כל ל"ת שבתורה וכו' חוץ מנשבע ומימר:

העושה

א סמ"ג לאוין ס כח סו ל לא: ב סמ"ג לאוין ל"ב: ג סמ"ג לאוין לג: ד סמ"ג לאוין לס: ה סמ"ג לאוין לס. טור יו"ד סימן קמז: ו סמ"ג וטור שם ושם:

לחם משנה

או אפשר או יחידים אינו ר"ל שהמסית ליחידים בבת אחת אלא כל אחד ואחד בפני עצמו ואשמעינן שאע"פ שהסית לרבים לא נדון אותו כדין מדיח ויהיה בחנק אלא בסקילה. ואכתי קשיא לי דאמרו שם בס"פ הנחנקין ת"ר המתנבא לעקור דבר וכו' ובעבודת כוכבים אפילו אומר עבדוה היום ומחר בטלוה ומוקי לה בגמרא לרב חסדא דקיי"ל כותיה דחייב לרבנן בסקילה ולר"ש בחנק ולפי מה שפירשתי קשה דברייתא לא הזכירה הדחת רוב העיר וא"כ היה יכול לומר דלכולי עלמא חייב הוא חנק דברייתא לא איירי בשהדיח רוב העיר. ואולי רצה ליישב הברייתא אפילו שהדיח רוב העיר דומיא דברייתא אחרת דקאמרה נביא שהדיח וכו':

י הנודר בשם וכו'. פרק ארבע מיתות (דף ס"ג) ובבאורי להלכות סנהדרין כתבתי שלש קושיות שיש פה בדברי רבינו תימה וביה ועם מה שכתב שם וכן כתבתי

מגדל עז

וסוקלין אותו. הכל פ' ארבע מיתות (דף ס"א וס"ז): **מצות ביד המוסת כו'. עד ולא יוסיפו** לעשות בספרי פרשת ראה אנכי היא עיקרם ומייתי לה במקומות בתלמוד: **המסית אחרים לעבדו עד** ושמע חייב. פ' ארבע מיתות (שם): **נביא המתנבא עד הרי זה נחנק.** פ' ארבע מיתות (שם): **ואסור** לערוך דין עד הנביא ההוא. פ' חלק (דף ק"ג): **וכן נביא השקר כו' עד מיתתו בחנק.** פ' הנחנקין (דף פ"ט): **כל המונע עצמו עד לא תגורו ממנו ואין דנין נביא שקר אלא בב"ד של** ע"א. פ"ק דסנהדרין (דף י"ז י"ח): **הנודר בשם עבודת כוכבים עד ושיקיימו בשם וכו'.** פ' ארבע מיתות (דף ס"ג): כתב הראב"ד ז"ל זה לא אמרו בגמ' וכו' חוץ מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם עכ"ל: ואני אומר כי גם ר"מ ז"ל פסק כר' יוחנן פרק י"ח מהל' סנהדרין וידוע כי הלכה רווחת פ"ק דתמורה (דף ג') ובפרק שבועות שתים תניין (דף כ"א) ופ' ארבע מיתות (דף ס"א) ופרק השוכר את הפועל ומקצת סוף פרק הלוקין ובכמה מקומות בתלמוד אגב גררא ואי אפשר שנעלם מר"מ ז"ל ודעתו עמוק וקבלתו גדולה ופסק דר"י שהזכיר הראב"ד ז"ל רישא דמתניתין דהמגפף פ' ארבע מיתות (דף ס') ופסק דהנודר בשמו והמקיים בסיפא דמתניתין דמתנייא סתם כברייתא דגרסינן עלה מגלן דקניא

הגהות מיימוניות

[א] כתב רא"ם הלכך יזהר אדם שלא יאמר אפילו דרך חוכא ושחוק הקב"ה אמר לי כך, ולפי שראיתי בני אדם אומרים כך ואין מרגישים שעון הדבר כתבתי, עכ"ל: [ב] גרסינן התם בפרק ארבע מיתות אמר אבוה דשמואל אסור לאדם לעשות שותפות עם העובד כוכבים שמא יתחייב לו שבועה ונשבע לו בשם עבודת כוכבים שלו והתורה אמרה לא ישמע על פיך דבר אחר לא ישמע על פיך אזהרה למדיח. פירש רא"ם שאין אסור אלא שותפות שמשתתפין מעותיהם וקונין בשותפות יחד אבל לישא וליתן מותר כדאיתא בריש מסכתא דלא אסור אלא בימי אידיהן ותניא הולכין לירידי של עובדי כוכבים ולוקחין מהן כו' וכן הרבה בתלמוד ורבינו המחבר חברו בהלכות שותפין ספ"ח: [ג] כתב רא"ם שאין אסור אלא שם שניתן לה לשם אלהות שמשמע אלהות אבל שם הדיוטות כגון שמות בעלמא כשמות העבודת כוכבים אע"פ שעשאו אלוה כיון שבזה השם אין בו אלהות ואדנות וגם לא ניתן לו לשם כך מותר וטעמא דכתיב ושם אלהים אחרים לא תזכירו ושם אלהות הקפיד הכתוב וכן תני אלו הן אידיהן של עובדי כוכבים קלנדא סטרוניא וקרטסים

במה והמקיים בשמה מ"ש הנודר והמקיים דלא לקי משום דהוי לאו שאין בו מעשה הני נמי לאו שבכללות הוא ואין לוקין עליו אלא כי אתא רבין אמר ר' אלעזר על כלן אינו לוקה חוץ מהנודר והמקיים מאי שנא אהך דלא לקי משום דהוה ליה לאו שבכללות הכי נמי לאו שאין בו מעשה הוא ההוא כר' יהודה דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו עכ"ל הגמרא. ופשטיה כדברי הראב"ד ולדעת רבינו ז"ל דכיון דבין לרב דימי בין לרבין ואליבא דר"א מגדף ומנסך לא דמו לנודר ומקיים דבחד לקי ובחד לא לקי אלא דפליגי בהי מנייהו הוא דלקי והיינו דמגדף ונודר ומקיים לא ערבינהו תנא ותנינהו אלא פלגינהו בתרי בבי לגלויי לן דאע"ג דמן הדין לא לקי הכא קים ליה לתנא דלקי ורב דימי סבר דהאי דלקי היינו מגדף ומנסך דכיון שיש בהם מעשה אע"ג שהם לאו שבכללות ראוי יותר לענוש מבלאו מפורש ואין בו מעשה ואקשו עליה כיון דלאו שבכללות ליכא למ"ד בעלמא דלוקין עליו ליתא למימרא דסבר תנא דבהא לוקין ואסיקנא כרבין דאמר דהאי דלקי היינו נודר ומקיים כיון שהם מפורשים בכתוב אע"פ שאין בו מעשה ראוי לומר דבהא קאמר תנא דלוקין יותר מבלאו שבכללות אע"פ שיש בו מעשה משום דלאו שבכללות לא אשכחן בעלמא מאן דפליג ואמר דלוקין עליו אלמא אין שום סברא ללקות על לאו שבכללות אבל לאו שאין בו מעשה אשכחן ר"י דאמר לוקין עליו וא"כ הרי יש מקום לומר דסבר תנא דידן בהאי לאו כר"י בעלמא דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו אבל לעולם תנא דידן סבר בעלמא דלא כר' יהודה והכא דוקא אמר הכי אי משום חומר עבודת כוכבים או מטעמא אחרינא. ואפשר דטעמא דהנא משום דכיון דגלי קרא בנשבע לשם שהוא לוקה אע"פ שאין בו מעשה הוא הדין בנשבע לשם עבודת כוכבים:

פרק ששי

א העושה [א]אוב או ידעוני ברצונו בזדון חייב כרת ואם היו שם עדים והתראה נסקל. היה שוגג מביא חטאת קבועה. *כיצד הוא מעשה האוב. זה שהוא עומד ומקטיר קטרת ידועה ואוחז שרביט של הדס בידו ומניפו והוא מדבר בלאט בדברים ידועים אצלם עד שישמע השואל כאלו אחד מדבר עמו ומשיבו על מה שהוא שואל בדברים מתחת הארץ בקול נמוך עד מאד וכאלו אינו ניכר לאוזן אלא במחשבה מרגיש בו. וכן הלוקח גולגולת המת ומקטיר לה ומנחש בה עד שישמע כאילו קול יוצא מתחת שחיו שפל עד מאד ומשיבו. כל אלו מעשה אוב הן והעושה אחד מהן נסקל: **ב** כיצד [ב]מעשה הידעוני. מניח עצם עוף ששמו ידוע בפיו ומקטיר ועושה

השגת הראב"ד

* כיצד מעשה האוב זה שהוא עומד ומקטיר. א"א בבית הקברות עושה כן ובעור של אדם מת ומדבר משחיו של מת:

פ"ו א העושה אוב וכו'. ברים כריתות תני כל הנהו דחייבין על זדון כרת ועל שגגתן חטאת ותני אוב בהדייהו ואמר בפ' ד' מיתות (סנהדרין ס"ה) מ"ט לא תנא התם ידעוני כי היכי דתנא אוב, ואמר ר' יוחנן לפי ששניהם בלאו אחד נאמרו כלומר דתרווייהו מחד קרא נפקי ואם עשה שניהם בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת וא"כ אליבא דר' יוחנן ידעוני נמי חייב על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת ר"ל אמר דהיינו טעמא דלא תני ידעוני משום דאינו חייב חטאת. וידוע דהלכה כר' יוחנן לגבי ר"ל. ומה שכתב נסקל מפורש בתורה: וכן הלוקח גולגולת המת וכו'. בפרק ארבע מיתות שם שנינו בעל אוב זה פיתום המדבר משחיו ופירש"י פיתום שם המכשף. ובברייתא בגמ' אמרו שבעל אוב הוא הנשאל בגולגולת:

כיצד הוא מעשה האוב זה שהוא עומד ומקטיר קטרת וכו': כתב הראב"ד כיצד מעשה האוב וכו' א"א בבית הקברות וכו'. משחיו של מת עכ"ל. ואיני יודע מהיכן למד הראב"ד כן ובעלת אוב דשאול יוכיח שלא היתה

א סמ"ג לאוין לח. טור יו"ד סי' קעט: ב עי' כסמ"ג לאוין לט:

לחם משנה

כתבתי שם תירוץ לקושיית הראב"ד ז"ל שהשיג כאן על רבינו שבגמרא משמע דאתי כר' יהודה ועל הכל הארכתי שם ולכן איני מאריך כאן ועיין במהר"י קולון שרש ע"ו שיישב שם השגת הראב"ד ז"ל:

פ"ו א העושה אוב או ידעוני וכו' היה שוגג מביא חטאת קבועה. דברי רבינו מתמיהים שבגמרא פרק ארבע מיתות (דף ס"ה) אמרו דידעוני אין בו מעשה ומשום הכי לא תני ליה גבי שלשים ושש כריתות לריש לקיש ולר' יוחנן משום הכי ודאי דהוה ליה למתני משום דמתניתין ר"ע היא דלא בעי מעשה אלא טעמא דלא תני לה משום דהואיל ושניהן בלאו אחד וכו' וריש לקיש ס"ל דאע"ג דר"ע לא בעי מעשה היינו מעשה רבה אבל מעשה זוטא בעי א"כ משמע מהכא דלריש לקיש ודאי לכולי עלמא ידעוני פטור מקרבן ואפילו לר' עקיבא דלא בעי מעשה משום דלכולי עלמא מעשה זוטא בעינן ור' יוחנן מודה ודאי דאינו חייב קרבן לרבנן דפטרי מגדף משום דלית ביה מעשה אלא דוקא לר"ע דלא בעי מעשה חייב וא"כ קשה על רבינו דהוא ז"ל פסק כאן הידעוני חייב בקרבן היינו ודאי כר"ע ואליבא דר' יוחנן דאמר דר"ע לא בעי מעשה כלל ובפרק א' מהלכות שגגות בתחילתו פסק רבינו כרבנן וכתב שם וכל עבירה שחייבין על זדונה כרת חייבין על שגגתה חטאת חוץ משלש עבירות מגדף וביטול מילה וקרבן פסח וא"כ כיון דפסק דמגדף פטור הוא הדין ידעוני דהא ר' יוחנן מודה דלרבנן ודאי פטור וא"כ קשיא מדידיה אדידיה ועוד קשה על מה שכתב שם מלבד מה שכתב כאן דלמה לא כתב שם חוץ ממגדף וידעוני כיון דהוא פסק כרבנן וכמו שהקשו בגמרא לר"ל אלא אוב ומגדף מבעי ליה הכי נמי קשיא על דברי רבינו אלא מגדף וידעוני מבעי ליה והוה ליה למימר חוץ ממגדף וידעוני. ובאמת קושיא זאת היא חזקה. ולתרץ זה דקדקתי הלשון שכתב רבינו שם כשמנה העבירות שבשאר העבירות דכריתות וכתב שם בעל ידעוני במעשה ומדכתב במעשה נראה לי מדבריו דאית ליה תרי גווני דידעוני חד דאיכא ביה מעשה וחד דליכא ביה מעשה דהיינו המדבר העתידות בניחוש מבלי שימת עצם בפיו ונקרא ידעוני מפני שרוב המדברים עתידות משימים עצם ולכך נקראים גם האומרים העתידות מבלי שימת עצם כלל בשם ידעוני שהוא שם הכולל. ויצא לו זה לרבינו מפני שהוקשה לו בדברי הגמרא קושיא חזקה דהיכי אמר דלא מנה ידעוני משום דלית ביה מעשה דהא ודאי ידעוני מעשה אית ביה שהוא שימת העצם וכמו שהוקשה לרש"י ז"ל והוא תירץ דאינו מדבר בשעת שימת העצם, ורבינו לא נראה לו לחלק בכך ולכך הוא מפרש דמה שאמר בגמרא ידעוני שאין בו מעשה ה"ק הא דלא תני ידעוני גבי ל"ו כריתות משום דלא הוי מילתא פסיקתא דאיכא ידעוני דלית ביה מעשה כגון שהוא אומר עתידות מבלי שימת עצם והוא ידעוני ודאי שהוא פטור מקרבן ולכך לא תני ליה גבי שלשים ושש כריתות דלא הוה מילתא פסיקתא אבל ודאי דידעוני המשים עצם בפיו הוא עבד מעשה וחייב לכ"ע ואפילו לרבנן ולכך כתב כאן דידעוני חייב וכגון שמשים עצם בפיו וכן שם כתב בעל ידעוני במעשה כלומר לאפוקי ידעוני דלית ביה מעשה ומה שלא מנה שם חוץ ממגדף וידעוני היינו טעמא משום דלא הוי מילתא פסיקתא משום דאיכא ידעוני דחייב כגון דעבד מעשה וכמו שכתב לקמן כך נראה לי ליישב דברי רבינו ז"ל. עוד כתב רבינו שם דטעם המגדף הוא משום דלית ביה מעשה וטעם ביטול קרבן פסח ומילה משום דהוי מצות עשה וקשה דבפסח ומילה נמי לימא טעמא דאיכא במגדף דהיינו משום דלית בהו מעשה דבביטול פסח ומילה הוי ביטול מצוה ואין שב ואל תעשה. ואולי רצה לתת בפסח ומילה טעם אחר יותר פשוט ומ"מ צ"ע:

כיצד הוא מעשה האוב וכו'. שם במשנה (דף ס"ה) אמרו בעל אוב זה פיתום המדבר משחיו. ועוד שם בגמרא ת"ר בעל אוב זה המדבר בין הפרקים ומבין אצילי ידיו. ידעוני זה המניח עצם ידוע בפיו והוא מדבר מאליו מתיבי והיה כאוב מארץ קולך מאי לאו דמשתעי כי אורחיה לא דסליק ויתיב בין הפרקים ומשתעי ת"ש ותאמר האשה אל שאול אלהים ראיתי עולים מן הארץ מאי לאו דמשתעי כאורחיה לא דיתיב בין הפרקים ומשתעי. עוד שם ת"ר בעל אוב אחד המעלה בזכורו ואחד הנשאל בגלגלת וכו' נשאל בגלגלת עולה כדרכו ועולה בשבת והקשו שם עולה להיכא סליק הא קמיה מנח אלא אימא עונה כדרכו וכו'. ומדברי רש"י ז"ל נראה שהוא מפרש מדבר משחיו שמעלה את המת והמכשף משים למת תחת שחיו של מכשף, ופירוש בין הפרקים ג"כ הוא בכי האי גוונא שר"ל שהמת עולה והוא יושב בין הפרקים של מכשף, ורבינו נראה לכאורה מדבריו שאינו מפרש כן שמשים את המת תחת שחיו אלא נראה שהקול יוצא מתחת שחיו שכן כתב כאילו קול יוצא מתחת שחיו וכן בין הפרקים נ"ל כי האי גוונא שהקול נראה כיוצא מבין הפרקים של מכשף אבל לעולם הוא אינו עולה ויושב בין הפרקים וקשה על זה מאי פריך בגמ' מאי לאו כי אורחיה דהא ודאי כי אורחיה הוא שהרי כתב רבינו שאינו עולה מן הקבר אלא נראה כאלו הקול יוצא מתחת לארץ ועל זה אמר הכתוב כאוב מארץ קולך. ועוד קשה מה מקום לתירוץ דסליק ויתיב הא לדעתו אין המת עולה ויושב בין הפרקים אלא הקול נראה כיוצא מן הפרקים וליכא למימר דסליק ויתיב, ועוד דע"כ פירוש הברייתא בגולגלת דומיא דמתניתין ובגולגולת לא שייך למימר סליק ויתיב כדאמרו לקמן בגמ' עולה להיכא סליק הא קמיה מנח, ונראה ודאי דרבינו מפרש כפי' רש"י ז"ל שמכשף מעלה את המת ויושב בין שחיו של מת או בין פרקיו וכפירש"י ז"ל. אבל רבינו כתב בפירוש המשנה וכל מה שאתה רואה ממאמרם שומע ומדבר בענין זה היא שמועה כוזבת כפי מה שישים מחשבתו בזה כמו שיארע לבני אדם הרבה במקום הפנוי רוצה לומר בשעת התיחדות ע"כ. ולכך נראה ודאי שהוא סובר שכל זה שאמר מעלה את המת והמת עולה ויושב בין הפרקים וכן הוא יושב בין שחיו ומדבר משחיו הכל הוא דמיון והוא דבר כזב אבל לעולם המת לא יעלה מן הארץ וכמ"ש הרלב"ג בבעלת אוב דשאול אלא לענין אמיתות הדבר הוא שישמע השואל כאילו אחד מדבר עמו מתחת לארץ וכמו שאמר הכתוב והיה כאוב מארץ קולך שהוא קול נמוך ולכך נראה שמעלה מת ויושב בין הפרקים כו' וכן מה שאמר יושב בין שחיו הוא מהקול נמוך שנראה שיוצא משחיו והכל הוא דבר כזב, ולכך רבינו ז"ל לא הזכיר כאן דברי הגמרא שהכל הוא דמיון וענין כוזב לפי מה שנראה לבני אדם אלא הזכיר אמיתות הדבר ואמר שענין האמת הוא כך ושהכל הוא טעות, ולכך רבינו לא הזכיר ענין עלות המת כלל לפי שכפי האמת אינו כן אלא אמר שכפי האמת הוא נראה כאילו קול יוצא מתחת לארץ וכן בגלגלת הוא מקטיר כו' ומה שאמר יוצא מתחת שחיו הזכיר שהוא ענין דמיון שנראה כאילו הקול יוצא מתחת שחיו. והשתא בזה יתורץ הכל שדברי הגמרא הם כפי הדמיון ודברי רבינו כפי האמת וכמו שהוא עצמו גלה בפירוש המשנה. וא"ת איך כתב רבינו מקטיר קטרת גבי אוב הא לא נאמר בגמרא הקטרת קטרת גבי

מגדל עוז

דתניא ושם אלהים אחרים לא תזכירו שלא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד עבודת כוכבים פלונית עד ולא יקיים בשמו וכו' ואם כדברי הראב"ד ז"ל למה סדרום רבינא ורב אשי בשתי פסקות אלא ודאי רישא דוקא מוקי כר' יהודה אבל סיפא דברי הכל היא ולא הוזכר ר' יהודה בגמרא לגבי הנודר בשמה לא בפ' ארבע מיתות ולא בשום מקום בתלמוד לפי זכירתי ואם הראב"ד ז"ל ירצה לחלוק עליו בזה צריך לברר דבריו בראיות כד"ן:

פ"ו העושה אוב עד חטאת קבועה. פ' ארבע מיתות: ביצד מעשה אוב עד בלאט. פרק ארבע מיתות (דף ס"ה): כתב הראב"ד ז"ל בבית הקברות עושה כן ובעור של אדם מת ומדבר משחיו של מת עכ"ל: ואני אומר אם קבלה נקבל ואם הלכה הלא בתוספתא נפרש כל דבר בקבלה מחקות העובדים כוכבים ולא נזכר גם לא הוזכרה פ' ארבע מיתות וא"כ למה לא נתפרש כמו שפירשוהו גבי ידעוני והולך ולן בבית הקברות, ועוד קשה לי לא נלמד מבעלת אוב דשאול דאי בבית הקברות הואי מפרסמת מלתא לעלמא והוי רמיזא בקרא כד"ן: דברים ידועים אצלם כו' עד אל תפנו אל האובות ואל הידעונים. ברייתא פרק ארבע מיתות (דף ס"ה) ומוכרח בספרא:

ועושה מעשים אחרים עד שיפול כנכפה וידבר בפיו דברים שעתידים להיות. וכל אלו מיני עבודת כוכבים הן ואזהרה שלהן מנין שנאמר אל תפנו אל [א]האובות וגו': **ג** הנותן מזרעו למולך ברצונו ובזדון חייב כרת. בשוגג מביא חטאת קבועה. ואם עשה בעדים והתראה נסקל שנאמר אשר יתן מזרעו למולך מות יומת וגו'. ואזהרה שלו מנין שנאמר ומזרעך לא תתן להעביר למולך ולהלן הוא אומר לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש. כיצד היו עושים מדליק אש גדולה ולוקח מקצת זרעו ומוסרו לכהניהם עובדי האש ואותן הכהנים נותנין הבן לאביו אחר שנמסר בידן להעבירו באש ברשותו ואבי הבן הוא שמעביר בנו על האש ברשות הכהנים ומעבירו ברגליו מצד זה לצד אחר בתוך השלהבת. לא שהוא שורפו למולך כדרך ששורפין בניהם ובנותיהם לעבודת כוכבים אחרת אלא בהעברה בלבד היתה עבודה זו ששמה מולך. לפיכך העושה עבודה זו לעבודת כוכבים אחרת חוץ ממולך פטור: **ד** אינו חייב כרת [ב]או סקילה עד שימסור בנו למולך ויעבירו ברגליו באש דרך העברה. מסר ולא העביר העביר ולא מסר. או שמסר והעביר שלא בדרך העברה פטור. ואינו חייב עד שימסור מקצת זרעו ויניח מקצת שנאמר כי מזרעו נתן למולך מקצתו °ולא כולו: **ה** אחד זרע כשר ואחד זרע פסול

א עי' כסמ"ג לאוין לו : ב סמ"ג לאוין מ :

כסף משנה

שיתה בבית הקברות : **ואזהרה** שלהן מנין שנאמר אל תפנו אל האובות וכו'. בתורת כהנים פרשת קדושים :

ג הנותן מזרעו וכו'. בריש כריתות (דף ב') מני לה בהדי הנהו שחייב על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת קבועה : ומ"ש נסקל, בהדיא כתיב בקרא עם הארץ ירגמוהו באבן וכו': **ואזהרה** שלו מנין שנאמר ומזרעך לא תתן להעביר וכו'. בסה"מ שלו כתב וכבר נכפלה האזהרה מהמעשה הזה באומרו לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש. וכוונת רבינו במה שכתב כאן דמקרא דלא ימצא בך ילפינן פירושא דמולך כדאמרינן בפרק ארבע מיתות (סנהדרין ס"ד) מסר והעביר למולך ולא באש יכול יהא חייב נאמר כאן להעביר ונאמר להלן לא ימצא בך מעביר בנו מה להלן באש אף כאן באש ומה כאן מולך אף להלן מולך, ומה שכתב בסה"מ שנכפלה היינו בתר דידעינן פירוש דמולך שייך למימר נכפלה: **כיצד** היו עושין מדליק אש גדולה ולוקח וכו'. מתבאר והולך: **ומ"ש ואבי** הבן הוא שמעביר בנו על האש. זה דעת רבינו ואפשר דמפיק לה מדכתיב לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש אלמא שהוא עצמו מעביר אותו, אבל אין כן דעת רש"י בפרק ארבע מיתות אלא שכהניהם היו מעבירים אותו: **ומעבירו** ברגליו מצד זה לצד אחר בתוך וכו'. בפרק ארבע מיתות (שם) אמר רב יהודה אינו חייב עד שיעבירנו דרך העברה היכי דמי אמר אביי שרגא דליבני במיצעי נורא מהאי גיסא ונורא מהאי גיסא רבא אמר כמשוורתא דפורייא, תניא כוותיה דרבא אינו חייב עד שיעבירנו דרך העברה העבירו ברגל פטור. ופירש"י שרגא דליבני שורת לבנים גבוה לבנה ע"ג לבנה והאש מכאן ומכאן. כמשוורתא דפורייא אינו מעבירו ברגליו אלא קופץ ברגליו כדרך שהתינוקות קופצים בימי הפורים שהיתה הפירה בארץ והאש בוער בו והוא קופץ משפה לשפה. העבירו ברגל פטור אלמא דרך עבודתו בקפילה עכ"ל. ויש לתמוה היאך כתב רבינו דאינו חייב עד שיעבירנו ברגליו דאדרבא בגמרא אמרינן דהעבירו ברגל פטור, ושאל הגאון מהר"י קולון על זה והשיב דרבינו מפרש האי שרגא דליבני שאומר אביי היינו משום דדרך העברה היינו שהאב נושא את בנו על כתיפו ועובר עם בנו בתוך האש ואע"ג דקרא לא משמע שיהא האב עובר בתוך האש עצמו שהרי בנו באש כתיב ולא עובר עם בנו באש מ"מ כיון דשרגא דליבני ובמיצעי פירוש גדר לבנים מזה וגדר לבנים מזה גובהן עד כנגד גובהו של אב והאב עובר בין הגדרים האלה ואין האש נוגעת בו כלל אלא שהוא מעביר בנו על כתיפו למעלה ממחילת הלבנים עד שהשלהבת מגעת אל הבן המורכב על כתיפו של אביו קרינן בו מעביר בנו באש ועל זה פליג רבא וס"ל דאם העבירו האב ברגל כלומר ברגל של אב שהאב עצמו עובר בתוך האש שהוא פטור אלא צריך שיעבירנו ברגלו של בן והיינו דקאמר רבא כמשוורתא דפורייא שכן רגילות שעוברים על האש מצד לצד כמ"ש רבינו והיינו דמייתי סייעתא לרבא מברייתא דקתני העבירו ברגל פטור כלומר ברגל של מעביר לאפוקי מדאביי. ודיקא נמי כדפרישית שרבינו כתב ומעבירו ברגלו ולקמן נמי כתב ויעבירנו באש וברגלו ובברייתא קתני העבירהו ברגל ולא קתני העבירהו ברגלו אלא ודאי דברגל משמע ברגל המעביר וברגלו משמע ברגלו של עובר

עובר עצמו כדפרישית ע"כ. ול"נ שרבינו מפרש דאביי דאמר שרגא דליבני היינו שהאש מכאן ומכאן ושורות הלבנים באמצע ומעביר בנו על שורות הלבנים אבל לא בתוך השלהבת ורבא פליג עליה ואמר כמשוורתא דפורייא ולא לענין הקפילה הוא שאמר כן וכמו שפירש"י אלא כמו שהעושים אותה משוורתא עוברים בתוך השלהבת כך זה צריך שיעבור בתוך השלהבת ולאפוקי מדאביי ותניא כותיה דרבא העבירו ברגל דהיינו שרגא דלבני שהוא עובר ברגלו כמי שמהלך בשוק פטור עד שיעבור בתוך השלהבת דלאו אורחא דמילתא דאינו עובר ברגלו משום דרגליו תכוינה ולא שתהוי הקפילה עכ"פ וכדברי רש"י אלא הכוונה לרבא ולברייתא העברה בתוך השלהבת לבד. וזהו שכתב רבינו ומעבירו וכו' בתוך השלהבת. ומ"ש רבינו ומעבירו ברגליו ענינו שלא יעבירנו מראשו או מצדדיו כמו שעושין כשמחרכין התרנגולת אלא העברה מצד רגליו בעינן. ואפשר דס"ל דאיתיה בכלל מאי דאמר רב יהודה אינו חייב עד שיעבירנו דרך העברה ואין דרך העברה אלא מצד רגליו: **לא** שהוא שורפו וכו'. רש"י כתב כן שם ודייק לה מדתניא המעביר עצמו פטור אלמא לאחר העברה חי הוא והא דאמרינן גבי חזקיה שסכתו אמו סלמנדרא לאו למולך היה אלא לאלהי ספרוים דהתם שריפה כתיב: **לפיכך** העושה וכו'. שם באלו הן הנסקלין (סנהדרין ס"ד) תנן העובד עבודת כוכבים והנותן מזרעו למולך ובגמרא קתני עבודת כוכבים וקתני מולך כלומר דמדפלגינהו בתרתי אלמא מולך לאו בכלל עבודת כוכבים הוא תנן כמ"ד מולך לאו עבודת כוכבים הוא דתניא אחד למולך ואחד לשאר עבודת כוכבים חייב כלומר דקסבר מולך עבודת כוכבים הוא ולא איצטריך לאזהורי עליה בכדרכה דאיכה יעבדו נפקא אלא לומר לך שאם עשה שלא כדרכה חייב ר"א בר"ש אומר למולך חייב שלא למולך פטור ובודאי דכסתם מתניתין קי"ל. אבל ק"ל מאי לפיכך שנראה שאין דין זה נמשך מדין של מעלה. ונ"ל שהוא מקושר עם מ"ש לא שהוא שורפו וכו' וקאמר השתא כיון שאינו שורפו יכולין אנו לומר דהעושה עבודה זו לעבודת כוכבים אחרת פטור אבל אילו היינו אומרים דשורפים את בניהם אפילו לעבודת כוכבים אחרת היה חייב דתיפוק ליה משום מקטר כנ"ל. ונראה מדברי רבינו שכתב לעבודת כוכבים אחרת דמולך עבודת כוכבים הוא והעושה אחד מארבע עבודות לפניו חייב ודלא שכתב דפטור:

ד אינו חייב וכו'. משנה (שם) אינו חייב עד שימסור למולך ויעבור באש מסר למולך ולא העביר באש העביר באש ולא מסר למולך אינו חייב עד שימסור למולך ויעבור באש: ומ"ש או שמסר והעביר שלא כדרך העברה פטור. מימרא דרב יהודה וברייתא שם כתבתים בסמוך: **ואינו** חייב עד שימסור וכו'. שם מימרא דרב אחא בריה דרבא וכתבו התוס' וא"ת מקמא איחייב ליה וי"ל כגון שאין לו אלא בן אחד או שהעבירו בבת אחת. ול"נ דכי עבר קמא חיובו תלוי ועומד אם לא העביר חייב ואם העביר יותר נפטר מחיובו:

ה אחד זרע כשר עד ובנותיו בניהם ובני בניהם וכו'. ברייתא שם :

אחר

לחם משנה

גבי אוב אלא נר"ל דס"ל דבכפיפת קומה לא הוי מעשה וכ"ש הקשת זרועות אבל לר' יוחנן דאית ליה דכפיפת קומה הויא מעשה דהכן קי"ל כותיה וכמו שנראה לעיל מדברי רבינו בפ"ג דהשתחויה היא כאחת מארבע עבודות וחייב חטאת ודאי דלא בעינן הירוגא דהקטורת וא"כ לא הזכירו רבינו ז"ל דמשמע דבעינן ליה. וי"ל דס"ל דלפי התירוץ הקטורת לכ"ע הוי הכי דודאי דליכא פלוגתא בין ר' יוחנן ור"ל בענין המעשה היאך היה דהוא דוחק לומר כן והראב"ד ז"ל מפרש מדבר משחיו ר"ל משחיו של מת אבל לא שיושב בין הפרקים ובין שחיו של מכשף ולדידיה ס"ל דמ"ש בגמרא דסליק ויתיב וכו' ר"ל כשהמת יושב בין פרקיו של מת כלומר על פרקיו היה יושב או על ברכיו ובין שחיו ר"ל שיושב על שחיו של מת ואיני צריך להאריך בדבר שאינו מטי עתה כלל ומה שכתבתי משום יגדיל תורה ויאדיר:

ג הנותן מזרעו למולך כו'. משנה שם (דף ס"ד) ואיכא פלוגתא בגמרא אי מולך עבודת כוכבים ואחד העובד עבודת מולך למולך או לשאר עבודת כוכבים חייב ור"א בר"ש סבר דמולך לאו עבודת כוכבים הוא ולמולך חייב שלא למולך פטור ופסק רבינו כהא דר"א בר ר"ש משום דסתם מתני' אתיא כוותיה דהכי אמר שם תנן כמ"ד מולך לאו עבודת כוכבים הוא וזהו שכתב לקמן העושה עבודה זו לעבודת כוכבים אחרת חוץ ממולך פטור: **כיצד** היו עושים וכו'. מימרא דרב אחא שם המעביר כל זרעו פטור שנאמר מזרעך ולא כל זרעך: **ומוסרו** לכהניהם וכו'. שם מימרא דרבי ינאי כו': **ואבי** הבן הוא שמעביר וכו'. ודאי דכן הוא דקרא כתיב לא ימצא בך מעביר בנו ובתו וכו' משמע דהוא בעצמו מעבירו: **ומעבירו** ברגליו וכו'. שם בגמ' אמר רב יהודה אינו חייב עד שיעבירנו דרך העברה וכו' (עיין בכ"מ) והשתא קשה על רבינו דהיכי קאמר דיעבירנו ברגליו הא אמרינן בברייתא דפטור ועוד דרבא אמר הכי והלכתא כוותיה לגבי אביי כל שכן דהברייתא מסייע ליה. ועוד דאפילו כאביי לא פסק שלא הזכיר שרגא דליבני כלל. נראה דודאי הוא פסק כרבא [illegible] ברגל פטור אלא על ידי קפילה כדאמר בגמרא כדרך שעושין היהודים [illegible] וכדפירש"י ז"ל. ורבינו בא להודיענו כאן העברה זאת דאינו שהבן עובר והאב [illegible] כלומר הוא קופץ והאב נותן לו יד להחזיק בידו אלא שהאב עצמו הוא שקופץ [illegible] הבן בזרועו או בכנפיו וזה אמרו ומעבירו ברגליו כלומר ברגליו של אב לאפוקי [illegible] שאמר שהבן עצמו עובר אבל לעולם שהאב ע"י קפילה הוא. א"כ מאי למימר [illegible] דהעברה ברגליו של בן בעינן ובא רבינו להודיענו שהוא לאפוקי דלא יהיה ברגל [illegible] של שהאב קופץ. וסומא ויסן מהאי טעמא הוא דפטור שהבן עצמו אינו עובר [illegible] האב הוא שקופץ ולכך פסקינן לקולא דפטור. ועיין במהר"י קולון שרש ע"ו שעמד [illegible] **לפיכך** העושה עבודה זו כו'. זה נ"ל דלשון לפיכך כך הוא אם היינו [illegible] שהעבודה זו שהיו עושים למולך היתה שרפה כדרך שאר עבודת כוכבים [illegible] אלהי ספרוים היינו יכולים לומר דאם עשה עבודה זו לספרוים דיהא חייב אע"פ [illegible] העבודה של שרפה לא יהיה ממש כמו אותה עבודה מ"מ כיון שהיו דומים [illegible] שרפה ודאי שהיה חייב אבל השתא דאמרינן דעבודה זו אינה שריפה ואין שום [illegible] כוכבים דומה לה בהך עבודה לפיכך העושה עבודה זו לעבודת כוכבים אחרת [illegible]

ד ואינו חייב עד שימסור וכו'. מימרא דרב אחא כמו שכתבתי ואע"ג דרב

מסיק

מגדל עוז

הנותן מזרעו למולך כו' עד או שהיה סומא פטור. הכל פ' ארבע מיתות (דף ס"ד) :

הגהות מיימוניות

וקרטסים שאלו שמות הדיוטות הם: °[לשון הסמ"ג בענין זה ויש טעם בזה לתשובת המינין מפני שבמיתת ב"ד מתכפרין המומתין וזה עשה כ"כ עבירה גדולה שאין הקב"ה

רוצה

פסול אחד בניו ובנותיו בניהם ובני בניהם על כל יוצאי ירכו הוא חייב מפני שהן זרעו. אבל אם העביר אחיו או אחיותיו או אבותיו או שהעביר עצמו פטור. העביר אחד מזרעו והוא ישן או שהיה סומא פטור: ו מצבה שאסרה תורה היא בנין שהכל מתקבצין אצלה ואפילו לעבוד את ה' שכן היה דרך עובדי כוכבים. שנאמר ולא [א]תקים לך מצבה. וכל המקים מצבה לוקה. וכן אבן משכית האמורה בתורה אע"פ שהוא משתחוה עליה לשם לוקה שנאמר [ב]ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה מפני שהיה דרך עובדי כוכבים להניח אבן לפניה להשתחות עליה. לפיכך אין עושין כן לה'. ואינו לוקה עד שיפשוט ידיו ורגליו על האבן ונמצא כולו מוטל עליה שזו היא השתחויה האמורה בתורה: ז במה דברים אמורים בשאר °(הארצות) אבל במקדש מותר להשתחות על האבנים שנאמר בארצכם אי אתם משתחוים על האבנים אבל אתם משתחוים על האבנים המפוצלות במקדש. ומפני זה נהגו כל ישראל להציע [א] מחצלאות בבתי כנסיות הרצופות באבנים או מיני קש ותבן להבדיל בין פניהם ובין האבנים. ואם לא מצא דבר מבדיל בינו ובין האבן הולך למקום אחר ומשתחוה או שוחה על צדו ומטה כדי שלא ידביק פניו באבן: ח כל המשתחוה לה' על האבנים המפוצלות בלא פישוט ידים ורגלים אינו לוקה אלא מכין אותו [ב] מכת מרדות. אבל לעבודת כוכבים אחד השתחויה בפישוט ידים ורגלים או בלא פישוט ידים ורגלים משעה שיכבוש פניו בקרקע נסקל: ט [ג]הנוטע אילן אצל המזבח או בכל העזרה בין אילן סרק בין אילן מאכל אע"פ שעשאו לנוי למקדש ויופי לו הרי זה לוקה שנאמר לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך. מפני שהיה זה דרך עובדי כוכבים נוטעין אילנות בצד מזבח שלה כדי שיתקבצו שם העם: י אסור לעשות אכסדראות של עץ במקדש כדרך שעושין בחצרות אע"פ שהוא בבנין ואינו עץ נטוע הרחקה יתירה היא שנאמר

א סמ"ג לאוין מא : ב סמ"ג לאוין מג : ג סמ"ג לאוין מד :

°נ"א המקומות.

כסף משנה

אחר בניו וכו' ברייתא שם ודריש מכי זרעו נתן למולך בן בנו וכן בתו דכולהו זרעו ניהו וממילא שמעינן שמי שאינו זרעו פטור עליו, ועוד שם ברייתא מפורשת אינו חייב אלא על יוצאי ירכו אביו ואמו אחיו ואחותו פטור: או שהעביר עצמו ברייתא שם. העביר עצמו פטור ורבי אלעזר בר"ש מחייב ופסק כת"ק: העביר אחד מזרעו וכו'. שם בעיא דלא איפשטא ופסק בדיני נפשות להקל:

ו מצבה שאסרה תורה וכו' אפילו לעבוד את ה'. כן משמע בספרי פרשת שופטים דקאמר מצבה אהובה לאבות ושנואה לבנים ומצבה דאבות לה' היתה ואפ"ה קאמר שהיא שנואה לבנים: וכן אבן משכית וכו' אע"פ שהוא משתחוה עליה לשם לוקה. הכי משמע פ' בהר סיני ובפ' הקורא את המגלה עומד (מגלה כ"ב) תניא ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה עליה אי אתה משתחוה בארצכם אבל אתה משתחוה על אבנים של בית המקדש כדעולא דאמר לא אסרה תורה אלא רצפה של אבנים בלבד ופירש"י לא אסרה תורה בפסוק זה אלא שלא יעשו רצפת אבנים כעין דוגמא של מקדש, עכ"ל. כלומר לא אסרה כאן אבן משכית לעבודת כוכבים דא"כ לא צריך למידק הא במקדש מותר אלא לאסור רצפת אבנים להשתחות לה' הוא דאתא. ורבינו מפרש דעולא דהכא לא משמע דאתא לאסור אבן משכית מפני שהוא דוגמת המקדש אלא מפני שהוא מנהג עובדי כוכבים אסרתו תורה להשתחוות עליה לשם ומייתי שם הך ברייתא על הא דקאמר התם רב איקלע לבבל בתענית צבור נפל כ"ע אאנפייהו והוא לא נפל על אנפיה מאי טעמא רצפה של אבנים היתה ותניא ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה עליה אין אתה משתחוה בארצכם אבל אתה משתחוה על אבנים של בית המקדש כדעולא דאמר עולא לא אסרה תורה אלא רצפה של אבנים א"ה מאי איריא רב אפילו כלהו נמי קמי דרב הואי ואי בעית אימא רב פישוט ידים ורגלים הוה עביד פירוש אמר שני ליה שרצפת אבנים היתה קמיה דרב ולכך היה אסור לו שיפול אבל לפני הצבור לא היתה ולכך הותר להם ליפול על פניהם ואי בעית אימא דלפני ההיכל היתה רצפת אבנים ולאידך הוא שרי שלא היו פושטים ידיהם ורגליהם אבל לרב שמנהגו לפשוט ידיו ורגליו היה אסור. וסובר רבינו כמו שכתבו התוס' והרא"ש דללישנא קמא אפילו בלא פישוט ידים ורגלים אסור מדרבנן ופסק כההוא לישנא משום שיתבאר בסמוך ולכן כתב רבינו שבלא פישוט ידים ורגלים אינו לוקה אלא מכת מרדות דהיינו מדרבנן. ומה שכתב או שוחה על צדו למדו מדאמרינן אמר רב חייא בר אבין חזינא לאביי ורבא דמצלי אצלויי כלומר שהיו שהיו מטין עצמם על צדיהן ולא נופלים על פניהם ממש מפני שרצפה וכן פירשו התוס' והרא"ש בשם רבינו האי גאון. ומדחזינן דאביי ורבא הוו מצלי אצלויי משמע דסבירא להו כלישנא קמא דאסור אפילו בלא פישוט ידים ורגלים ומשום הכי פסק רבינו כההוא לישנא אע"ג דלישנא קמא הוי. וי"ל דאינו אסור אלא נפילת אפים על הרצפה שהיא דמיון השתחואה יש בה אבל להתפלל על הרצפה מותר אע"פ שוחה במקומות שחייבו חכמים דהא רב דאמרינן שרצפת אבנים היתה לפניו ונפילת אפים הוא דלא עבד אבל צלותא מיהא צלי דאי לא התפלל היכי הוה בעי דליפול אאנפוי ועוד דהל"ל רב לא צלי אלא משמע דצלי ולא נפיל אאנפוי. והכי דייק לשון רבינו שכתב כל המשתחוה לה' על האבנים המפוצלות בלא פישוט ידים ורגלים אינו לוקה אלא מכין אותו מכת מרדות ומדנקט בלא פישוט ידים ורגלים משמע שאינו חסר מהשתחואה אלא פישוט ידים ורגלים בלבד אבל פניו דבוקות כמו שהוא בהשתחואה. וכן כתב ריב"ש בתשובתו וז"ל מדברי רש"י והרמב"ם נראה שאין לחוש לאבן משכית אפילו מדרבנן אלא כשפניו דבוקות בארץ אע"פ שאין בו פישוט ידים ורגלים אבל שוחה לבד אין לחוש על זה, עכ"ל:

ט הנוטע אילן וכו'. בספרי פ' שופטים מנין לנוטע אילן ובונה בית בהר הבית שעובר בל"ת ת"ל כל עץ אצל מזבח ה' וכו' ראב"י אומר מנין [שאין עושין אכסדרה בעזרה וכו' ומדלא נקט] שהעושה אכסדרה בעזרה עובר בל"ת וכו' כדקתני גבי נוטע אילן משמע לרבינו דלא לקי עליה ומשמע דמדרבנן הוא דמיתסר וקרא אסמכתא בעלמא. ומ"מ יש לתמוה על רבינו למה כתב גבי נוטע אילן בעזרה דמשמע דחוץ לעזרה שרי ובספרי אסר גם בהר הבית ואין לומר דהר הבית לא קאי אלא לבונה בית אבל נוטע אילן לא מתסר אלא בעזרה דמהי תיתי לן ועוד דנוטע חמור מבונה וכיון דבונה אסור בהר הבית כ"ש נוטע. ואפשר דסבר רבינו דראב"י פליג את"ק וסבר דליכא איסורא אלא בעזרה בלבד ופסק כמותו משום דמשנתו קב ונקי והו דבספ"ק דתמיד (דף [כח:]) מקשה מיניה. ויש לתמוה עוד על רבינו למה השמיט דבונה בית בלא תעשה ואפשר דס"ל דבהא נמי פליג דהאי בונה בית דקאמר ת"ק של עץ הוא כעין אכסדרה ואתא ראב"י למימר דאינו בלא תעשה אלא איסורא בעלמא הוא דאיכא. ומדברי הראב"ד שכתב לעשות העץ בית היתה משמע דסבר דלראב"י לא מיתסר אלא אכסדרה אבל בית אפילו כולו של עץ שרי דלא דמי לאלו כלל. ומה שהקשה מגוזטרא שהקיפו בעזרת הנשים בשמחת בית השואבה והירצן לשעתה היתה, בפ"א מהלכות בית הבחירה הירצן בענין אחר:

מצות

לחם משנה

[illegible] מזרעך לא תתן וכו' והאי כי מזרעו מפיק ליה בגמרא לבן בנו ולבן בתו מ"מ הביא רבינו הפסוק שמפורש שם העונש לומר שאינו חייב כשיהיה כל זרעו ואין השם: ה או שהעביר עצמו פטור וכו'. שם מחלוקת רבי אלעזר בר"ש ורבנן ופסק בהא כרבנן משום דהם רבים אבל באידך דמולך לאו עבודת כוכבים הוא פסק כר"ש משום דמתניתין מסייע ליה כדפרישים:

ו מצבה שאסרה תורה היא בנין כו'. כלומר מושב שהיו עושים באמצע שהיו הכל מתקבלין ויושבין אצלו: וכן אבן משכית האמורה בתורה אע"פ שהוא משתחוה עליה לשם לוקה וכו'. פרק הקורא את המגילה עומד (דף כ"ב) אמרו שם מאי טעמא רב לא נפל על אפיה רצפה של אבנים היתה ותניא אבן משכית לא תתנו בארצכם וכו' א"ה הכי מאי איריא רב אפילו כלהו נמי קמיה דרב הואי כלומר הרצפה היתה לפני רב לבד וליזיל לגבי צבורא וליפול על אנפיה לא בעי למטרח צבורא וכתבו התוס' דללישנא הוה ס"ד דבלא פשוט ידים ורגלים מדרבנן מיהא דאסור אע"ג דלא אסרה תורה אלא פשוט ידים ורגלים ואי בעית אימא רב פשוט ידים ורגלים הוה עביד וכו' ולהאי לישנא בלא פשוט ידים ורגלים מותר ע"כ ואב"א אדם חשוב שאני וכו'. עוד שם ת"ר קידה על אפים וכו' אמר רב חייא בר אבין חזינא להו לאביי ורבא דמצלי אצלויי ויש כאן שני פירושים. האחד פירוש רש"י ז"ל דקאי למעלה דקאמר דאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו משום הכי לא היו נופלים על פניהם ממש וכן פי' הרי"ף ז"ל. אבל הרא"ש ז"ל ורבינו האי פירשו בענין אחר דקאי אברייתא דקאמר השתחויה זו פשוט ידים ורגלים וקידה על אפים וקאמר דאביי ורבא כשהיו מתפללים על הרצפה היו מטים על צדם משום דמדרבנן אסור אפילו בלא פשוט ידים ורגלים. ורבינו לכאורה נראה שתפס כאן כפירוש רבינו האי והרא"ש מדכתב דמדרבנן מיהא אסור. וכ"ת דזה יש לדחות דלא כתב כן אלא משום שהוא פוסק כסוגיא קמא דגמ' דס"ל דבלא פשוט ידים ורגלים נמי אסור מדרבנן וכדכתבו התוס' ואע"ג דאיכא ואב"א מ"מ פסק כקמא משום דהא איכא להוסיף אידך אי בעית אימא אדם חשוב שאני דמשמע דרצה לחזור ממה שאמר האיבעית אימא קמא אלא דהדין הוא שבלא פשוט ידים ורגלים מדרבנן אסור מ"מ נראה מדבריו ודאי שהוא מפרש כפירוש רבינו האי שכתב או שוחה מעט על צדו וזה לא נזכר בגמרא אלא דאביי ורבא דמצלי אצלויי ועל זה קשה דבהלכות תפלה פרק חמישי משמע דהוא מפרש כפירוש רש"י ז"ל שכתב ואין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אא"כ יודע בעצמו שהוא צדיק כיהושע אבל מטה פניו מעט ואינו כובש אותם בקרקע משמע דהוא מפרש כן מאי דאמר אביי מצלי אצלויי. ונראה לתרץ דהוא ראה פירוש רבינו האי ופירוש הרי"ף ז"ל ופסק כשניהם משום דדין רבינו האי הוא אמת לפי סוגיא קמא כדפרישית ודין הרי"ף ז"ל ודאי שהוא אמת שלא אמרו אלא אין אדם חשוב רשאי ליפול אל פניו משום דבוק פנים בקרקע אבל מטה על צדו שפיר דמי:

עבודת

הגהות מיימוניות

שיהית לו כפרה וכו', ע"כ]: [א] וכן כתב בסה"מ שראוי לעשות כן: [ב] וכן כתב רב האי דאסור מדברי סופרים כל צד השתחויה מדאמר התם חזינא לאביי ורבא דמצלי אצלויי:

מגדל עוז

מצבה שאסרה תורה עד שיכבוש פניו בקרקע נסקל. פרק בני העיר (דף כ"ב) ובספרי: הנוטע אילן כו' עד שיתקבצו שם העם. בספרי: ואסור לעשות אכסדראות כו' עד סוף הפרק. פ' כל הצלמים שם ובספרי:

שנאמר כל עץ. *אלא כל האכסדראות והסבבות היוצאות מן הכותלים שהיו במקדש של אבן היו לא של עץ:

פרק שביעי

א מצות [א]עשה היא לאבד עבודת כוכבים ומשמשיה וכל הנעשה בשבילה שנאמר אבד תאבדון את כל המקומות ונאמר כי אם כה תעשו להם וגו'. ובארץ ישראל מצוה לרדוף אחריה עד שנאבד אותה מכל ארצנו. אבל בחוץ לארץ אין אנו מצווין לרדוף אחריה אלא כל מקום שנכבוש אותו נאבד כל עבודת כוכבים שבו. שנאמר ואבדתם את שמם מן המקום ההוא. בארץ ישראל אתה מצווה לרדוף אחריהן ואי אתה מצווה לרדוף אחריהן בחוץ לארץ: ב [ב]עבודת כוכבים ומשמשיה ותקרובת שלה וכל הנעשה בשבילה אסור בהנאה שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך וכל הנהנה באחד מכל אלו לוקה שתים. אחת משום ולא תביא. ואחת משום ולא ידבק בידך מאומה מן החרם: ג בהמה שהקריבוה כולה לעבודת כוכבים אסורה בהנאה אפילו פרשה ועצמותיה וקרניה וטלפיה ועורה הכל [ג]אסור בהנאה. לפיכך אם היה בעור סימן שיודע בו שזה העור תקרובת עבודת כוכבים הוא כגון שהיו עושים שקורעים קרע עגול כנגד הלב ומוציאין הלב הרי כל אותן העורות שהן כך אסורין בהנאה וכן כל כיוצא בזה: ד מה בין עבודת כוכבים של עובד כוכבים לעבודת כוכבים של ישראל. עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה בהנאה מיד שנאמר פסילי אלהיהם תשרפון באש משפסלו נעשה לו אלוה. ושל ישראל אינה אסורה בהנאה עד שתעבד שנאמר ושם בסתר עד שיעשה לה דברים שבסתר שהן עבודתה. ומשמשי עבודת כוכבים בין של עובד כוכבים בין של ישראל אינן אסורין עד שישתמשו בהן לעבודת כוכבים: ה העושה עבודת כוכבים לאחרים אף על פי שהוא לוקה שכרו מותר ואפילו עשאה לעובד כוכבים שהיא אסורה מיד. מפני שאינה נאסרת עד שתגמר ומכוש אחרון שנומרה אין בו שוה פרוטה. הלוקח גרוטאות מן העובד כוכבים ומצא בהן עבודת כוכבים אם נתן

א סמ"ג עשין טו: ב טור יו"ד סי' קלט: ג טור יו"ד סי' קמ"ס:

השגת הראב"ד

*אלא כל האכסדראות וכו' של אבן היו לא של עץ. א"א לשכת העץ בית היתה, בימה של עץ שעושין למלך בשעת הקהל לשעה היתה. וכן גזוזטרא שהקיפו בעזרת נשים בשמחת בית השואבה לשעה היתה:

כסף משנה

פ"ו א ב מצות עשה לאבד וכו' ובארץ ישראל וכו' אבל בח"ל וכו': עבודת כוכבים ומשמשיה וכו'. (מכות כ"ב) פרק אלו הן הלוקין אוקימנא הא דתניא המבשל גדי בחלב ואכלו לוקה חמש דהיינו בשבשלו בעצי אשרה ואזהרתיה מולא ידבק בידך א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי ולילקי נמי משום ולא תביא תועבה אל ביתך וא"כ שלוקה שש מבעי ליה הרי דהנהנה מאשרה לוקה שתים מלא ידבק ולא תביא והוא הדין לנהנה מכל מילי דעבודת כוכבים:

ג בהמה שהקריבוה וכו'. מדאמרינן בפרק אין מעמידין (דף ל"ד) המקדש בפרש עגלי עבודת כוכבים אינה מקודשת וכ"ש הוא לשאר דברים שהזכיר רבינו. ומ"ש שהקריבוה כולה נראה דהיינו לומר שאם הקריבוה לעבודת כוכבים ופירשו ואמרו חוץ מפרשה או מעצמותיה או קרניה וטלפיה ועורה אותם דברים ששיירו לא נאסרו:

לפיכך אם היה בעור סימן וכו'. משנה (שם כ"ט) אלו דברים של עבודת כוכבים אסורים ואיסורן איסור הנאה ומני בהדייהו עורות לבובין ומסיים בה רשב"ג אומר בזמן שהקרע שלו עגול אסור ומשוך מותר כלומר לפי שאין דרכן לעשות לעבודת כוכבים משוך ואסיקנא הלכתא בגמרא כרשב"ג:

ד מה בין עבודת כוכבים וכו'. בפרק ר' ישמעאל (דף נ"א נ"ב) תנן עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה מיד ושל ישראל משתיעבד ומייתי לה בגמרא מהני קראי דמייתי לה רבינו: ומשמשי עבודת כוכבים וכו'. שם אבד תאבדון בכלים שנשתמש בהם לעבודת כוכבים הכתוב מדבר הביאום ולא נשתמשו בהם יכול יהו אסורין ת"ל אשר עבדו שם שאין אסורין עד שיעבדו מכאן עבודת כוכבים של עובד כוכבים אינה אסורה עד שתיעבד ושל ישראל אסורה מיד דברי ר' ישמעאל. ר"ע אומר חילוף הדברים עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה מיד של ישראל משתיעבד ואמרינן בגמרא דמשמשי עבודת כוכבים דעובד כוכבים לכ"ע אין אסורין עד שיעבדו דר"ע בעבודת כוכבים פליג אבל בכלים לא פליג. ומשמשי עבודת כוכבים של ישראל לר"ע דקי"ל כותיה אינם אסורים עד שתיעבד מק"ו דהשתא היא גופא לא מיתסרא עד שתיעבד משמשיה מיבעיא:

ה העושה וכו'. פ' לפני אידיהן (דף י"ט) מימרא דרבי אלעזר א"ר יוחנן ומפורש שם דאפילו עשה לעובד כוכבים שכרו מותר ומטעם שהזכיר רבינו:

הלוקח גרוטאות וכו'. בפרק בתרא (דף ע"א) אמרינן דמשיכה בעובד כוכבים קונה מתיבי הלוקח גרוטאות כלומר סברי מה

לחם משנה

פ"ז ב עבודת כוכבים ומשמשיה ותקרובת שלה וכו' וכל הנהנה באחד מאלו לוקה. וא"ת אמאי והא הוי לאו שבכללות ואין לוקין עליו דהוי עבודת כוכבים ומשמשיה ותקרובת שלה והוי כמו מגפף ומנשק [וי"ל] דמ"מ ענין עבודת כוכבים אחד ומגפף ומנשק שאני כיון דאפליגו משאר עבודות [איפלינו נמי] לענין עונש כדכתב הראב"ד ז"ל לעיל:

ג כגון שהיו עושים שקורעים וכו'. קשה אמאי לא הזכיר שיש עליו קורט דם כדאמרו בברייתא ועוד אמאי לא הזכיר דברי רב הונא שאמר לא שנו אלא שלא מלחו אבל מלחו אסור אימא מלחו העבירהו ולא ידעתי טעם למה לא הזכירו:

ד עבודת כוכבים של וכו'. בפרק ר' ישמעאל (דף נ"א) מחלוקת ר' ישמעאל ור"ע דר"י סבר עבודת כוכבים של עובד כוכבים אינה אסורה עד שתיעבד ושל ישראל אסורה מיד ר"ע אומר חילוף הדברים עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה מיד ושל ישראל עד שתיעבד ואמרו שם ור"ע עבודת כוכבים של עובד כוכבים שאסורה מיד מנא ליה אמר עולא אמר קרא פסילי אלהיהם תשרפון באש משפסלו נעשה אלוה ואידך ההוא מבעי ליה לכדתני ר' יוסף מנין לעובד כוכבים שפוסל אלוהו שנאמר פסילי אלהיהם וכו' ואידך נפקא ליה מדשמואל דשמואל רמי כתיב לא תחמוד כסף וזהב עליהם וכתיב ולקחת לך הא כיצד פסלו לאלוה לא תחמוד פסלו מאלוה ולקחת לך ור"ע אשכחן עבודת כוכבים של עובד כוכבים דאסור מיד דישראל עד שתיעבד מנא לן א"ר יהודה וכו' ואידך נפקא ליה מדרב חסדא אמר רב דא"ר חנינא אמר רב מנין לעבודת כוכבים של ישראל שטעונה גניזה וכו' ואידך ההוא מיבעי ליה לדריש לקיש דאמר ר"ל כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נוטע אשרה בישראל שנאמר שופטים ושוטרים וכו' אמר רב אשי ובמקום תלמידי חכמים כאילו נטעו וכו'. נראה שרבינו פסק כר"ע דעבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה מיד ושל ישראל עד שתיעבד וא"כ קשה לרבינו בהרתי חדא דלר"ע משמע דמפקינן דעובד כוכבים שפוסל אלוהו מדרמי כתיב ולקחת וכתיב לא תחמוד וכו' ולכך קאמר פסלו מאלוה וכו' ופסילי דקרא משמע תרי גווני כדפירש"י. והוא ז"ל לקמן בפ"ח כתב עבודת כוכבים של עובדי כוכבים שבטלוהו קודם שתבא לידי ישראל הרי זו מותרת בהנאה שנאמר פסילי אלהיהם וכו'. והדרשא הזאת נראה שהיא נוטה לדרשת רבי ישמעאל דמפיק ליה מפסילי אלהיהם אבל ר"ע לא מפיק לה אלא מרמיין דקראי ודריש פסילי פסלו מאלוה ואפילו דרשת ר' ישמעאל אינה לגמרי שדרשת ר' ישמעאל הוא דמפיק ליה מפסילי אלהיהם והוא נראה דדריש ג"כ פסלו מאלוה דמיתורא דפסלו קא דריש ורבינו לא אמר שם אלא כשבא לידינו והם נוהגים בהם אלהות וכו' משמע דלא דריש מפסילי לשון פיסול. מיהו לזה יש לומר דדרשת ר' ישמעאל נקט והוא סובר כר' ישמעאל דאינו מפרש פסילי לשון פיסול דא"כ הכתוב אין לו מובן שאם אמר פסילי אלהיהם שפסלו איך אמר תשרפון באש לכך מפרש דהכי קאמר כשיבא לידינו שאז הם פסילים כלומר שאז אין עובדים אותם כיון שהם בידינו א"כ אז הם אלהיהם אז תשרפו אותם באש אבל אי לא לא וזאת הדרשא היא יותר פשוטה מדרשת ר"ע ולכך הביאה רבינו ז"ל אע"ג דקי"ל כר"ע דכן דרכו להביא הדרשא היותר פשוטה בפסוק אע"ג דהיא דלא כהלכתא כיון דלא נפקא לן מידי לענין דינא. עוד קשה על רבינו דבגמרא משמע דר"ע לית ליה כדר"ל דהוא מפיק ליה למזבח לומר מה מזבח טעון גניזה אף אשרה טעונה גניזה כו' דלא כר"ל דמפיק ליה למעמיד דיין שאינו הגון במקום תלמיד חכם וא"כ כיון שהוא פסק כאן כר"ע איך פסק בהלכות סנהדרין פ"ג כר"ל שכתב שם ועוד אמר כל המעמיד לישראל דיין שאינו הגון כאילו מקים מצבה וכו' ובמקום תלמידי חכמים כאלו נטע אשרה שנאמר לא תטע לך אשרה כל עץ וכו'. ונראה לתרץ דרבינו סובר דר"ע אית ליה הך דרשא דר"ל ומפיק ליה תרתי מהאי קרא דודאי פשיטא דאשרה אשרה ממש ולכך מפיק מה מזבח טעון גניזה אף אשרה וכו' דזו היא הדרשא היותר פשוטה אבל מדסמיך האי לא תטע עם קרא דלעיל דשופטים וכו' מפקינן דרשא אחרינא דאשרה היא דיין שאינו הגון ומפקינן ליה מפשטיה מכח הסמיכות וכיון דאשרה בגברי מזבח נמי ע"כ הוא בגברי כדפירש"י ז"ל והשתא אתי שפיר דריש לקיש אמר דבריו אליבא דהלכתא דהוא ר"ע וגם הגמרא אחר שהביא דבריו לא הקשה ואידך כלומר דר"ע היכי מפיק להאי דרשא אלא דפשוט ליה לגמרא דתרתי מפקינן מיניה כדפרישית:

ה הלוקח גרוטאות וכו'. בפרק השוכר את הפועל (דף ע"א) הקשה למימר דאמר משיכה בעובד כוכבים קונה מתיבי הלוקח גרוטאות וכו' (עיין בפ"מ ובבכורות (דף י"ג) ריש פרק הלוקח עובר פרתו הקשו למ"ד מעות בעובד כוכבים קונות מהך ברייתא גופא ואמרו אי אמרת מעות קונות משיכה למה לי ותירצו הכא במאי עסקינן שקבל עליו לדון בדיני ישראל. והקשו אי הכי מעות למה לי ותירצו ה"ק אע"פ שנתן מעות

מגדל עוז

כתב הראב"ד ז"ל לשכת העץ כו' לשעה היתה, עכ"ל: ואני אומר כל זה אמת ויציב אבל נראה מדברי שמועתו בקושיות אלו כי לשכת העץ על שם בנינה מעצים נקראת כן ובסוף מסכת מדות (דף כ"ח) נמנים בג' שבדרום ור"ש גרס שבצפון ואחורי שתיהן היתה ובפ"ק דמס' יומא משמע ששם היו מפרישין כהן גדול שבעת ימים קודם יוה"כ ולשכת פרהדרין היתה נקראת וכן פסק ר"מ ז"ל פ"ה מהלכות בית הבחירה. ומה שכתב בפיסקא זו היא מימרא דרבי יעקב בספרי כד"ן:

פ"ז מצות עשה היא עד בתולה לארץ. בספרי דבי רב: עבודת כוכבים ומשמשיה עד מן החרם. בספרי דבי רב פרשת ראה ובסנהדרין (דף פ"ט) פ' סנחנקין ובפרק בתרא דמכות (דף כ"ב): בהמה שהקריבוה עד אסור בהנאה. פרק אין מעמידין (דף ל"ב): לפיכך אם היה עד כיוצא בזה. פרק השוכר (דף ע"ד): מה בין וכו' עד עבודתה. פרק רבי ישמעאל (דף נ"א נ"ב): ומשמשי ומ' עד שוה פרוטה. פרק לפני אידיהן (דף י"ט): הלוקח גרוטאות וכו' עד לרשות

סגר

נתן מעות ולא משך יחזירם לעובד כוכבים. וכן אם משך ולא נתן מעות אע"פ שמשיכה בעובד כוכבים קונה כמקח טעות הוא. נתן מעות ומשך יוליכם לים המלח. [א]וכן עובד כוכבים וגר שירשו את אביהן עובד כוכבים יכול הגר לומר לעובד כוכבים טול אתה עבודת כוכבים ואני מעות. טול אתה יין נסך ואני פירות. ואם משבאו לרשות הגר אסור: ו צורות שעשאום עובדי כוכבים לנוי מותרין [ב]בהנאה וצורות שעשאום לעבודת כוכבים אסורין. כיצד כל הצורות הנמצאים בכפרים אסורים בהנאה מפני שחזקתן שלעבודת כוכבים הן עשויין, והנמצאות במדינה אם היו עומדין על פתח המדינה והיה ביד הצורה צורת מקל [א] או צפור או כדור או סייף או עטרה וטבעת חזקתו שהוא לעבודת כוכבים ואסור בהנאה. ואם לאו הרי הוא בחזקת לנוי ומותר:

צלמי

א קידושין יז. טור יו"ד סי' קמו : ב סמ"ג לאוין כב מה. טור יו"ד סי' קמא קמב :

כסף משנה

שברי כספים מן העובד כוכבים ומלא בהפ עבודת כוכבים אם עד שלא נתן מעות משך יחזיר ואם משנתן מעות יוליך ליס המלח כיון דלא מצי לאהדורי ולמשקל דמי ואי ס"ד משיכה בעובד כוכבים קונה אמאי יחזיר אמר אביי משום דמחזי כמקח טעות כלומר דמשיכה בטעות הוי דלאו אדעתא דעבודת כוכבים זבן אמר רבא רישא מקח טעות סיפא לאו מקח טעות אלא אמר רבא רישא וסיפא מקח טעות ורישא דלא יהיב זוזי לא מתחזי כעבודת כוכבים ביד ישראל סיפא דיהיב זוזי מתחזי כעבודת כוכבי' ביד ישראל כלומר דלכי הדר שקיל זוזי מתחזי כמאן דמזבן עבודת כוכבים ואסיקנא התם דמשיכה בעובד כוכבים קונה וכיון שכן טעמא דרישא דבדייתא דלא קנה היינו משום דמקח טעות הוא אבל אם לא כן כיון שמשך דידיה היא ויוליך ליס המלח ובסיפא נמי מן הדין לא קנה דמקח טעות הוא והיינו טעמא דיוליך ליס המלח משום דמתחזי כעבודת כוכבים ביד ישראל וכיון דאפילו במשך אם לא נתן מעות יחזיר והרי הוא נותן העבודת כוכבים מידו ליד עובד כוכבים כ"ש היכא שלא משך אע"פ שנתן מעות דיחזיר. וכתב רבינו טעם דכשמשך ולא נתן מעות דיחזיר דהוי משום מקח טעות משום דאי לא כתב הכי הוה קשיא ליה דהא משיכה בעובד כוכבים קונה אבל בנתן מעות ומשך דלא קשיא עליה מידי לא חשש לכתוב הטעם: וכן עובד כוכבים וגר כו'. משנה פ"ו דדמאי: צורות שעשאום וכו'. משנה בע"ז (דף מ') ריש פ"ג כל הצלמים אסורים מפני שהן נעבדים פעם אחת בשנה דר"מ וחכ"א אינו אסור אלא כל שיש בידו מקל או צפור או כדור ובגמרא אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן בעומדים על פתח המדינה שנינו כלומר דאי לאו הכי לא אסור לר"מ כל האלילים ולרבנן כל שיש בידו מקל או צפור וכו'. ובגמרא עוד אמר רב מחלוקת בשל כרכים אבל בשל כפרים דברי הכל אסורים כלומר דבני כפר לא עבדי לנוי. ואמאי דתנן אינו אוסר אלא כל שיש בידו מקל וכו' אמרו בגמרא תנא הוסיפו עליהם סייף עטרה וטבעת. והוי יודע דקודם למימרא דר' יוחנן בעומדין על פתח המדינה שנינו איתא בגמרא אמר רב יהודה אמר שמואל באנדרטי של מלכים שנינו ופירש"י כשהמלך מת עושין צורתו בפתח השער

השער לזכרון והתם קאמר ר"מ דאגב חביבותא פלחי ליה. ובעומדין על פתח המדינה פירש"י ג"כ בההוא קאסר ר"מ דחשיבי להו וכתב הר"ן נראה מדבריו דהני אוקימתי אליבא דר"מ ניהו אבל לרבנן בין עומדין על פתח המדינה בין אין עומדין הכל תלוי בשיש בידו מקל או צפור או כדור. אבל הרמב"ם כתב והנמצאות במדינה אם היו עומדין על פתח המדינה וכו'. מכלל דס"ל דר"י דאמר בעומדין על פתח המדינה בין לר"מ בין לרבנן קאמר ולא קאי אדרב יהודה אמר שמואל דאוקמה באנדרטי של מלכים אלא אוקימתא באפי נפשא היא ופסק הרב ז"ל כר"י עכ"ל. ודבריו צ"ע שמתחלת דבריו נראה שאין חילוק בין רבינו ורש"י במימרא דר"י דלר"מ אתמר וא"כ לא שייך למימר ופסק כר"י דהא רב יהודה לא אשתעי אליבא דרבנן דקי"ל כוותייהו אלא לפרש דברי רבי מאיר אתי. ולי נראה לומר דרבינו מפרש דרב יהודה ור"י בין לר"מ בין לרבנן וה"ק רב יהודה אפילו באנדרטי של מלכים דחזקתו אינו אלא לנוי לר"מ אסור בכל ענין ולרבנן אם יש בידו מקל וכו' ואמר ר' יוחנן כי אסרי רבנן ור"מ היינו בעומדין על פתח המדינה ושמואל ור"י מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. ורבינו רמז דברי רב יהודה בשלא חילק בין אנדרטי לשאר צורות אלא תלה הכל בעומדין על פתח המדינה ויש בידו מקל וכו': כתב רבינו ירוחם כל הצלמים שהם כאנדרטי של מלכים ובפתח מדינה מותרים והוא שאין ידוע אם נעבדו שאם נעבדו עבודת כוכבים מיקרו פירוש אנדרטי כשימות המלך ועושים צורתו בפתח העיר בסוף פרק כל האלילים (דף מ"א). והרמב"ם כתב שאליל אחר אינו אסור אפילו שיהיה בידם אבל אנדרטי אם היה בידם שום דבר אסור ואם לאו מותר שאינם עשויין אלא לנוי עכ"ל. נראה שסובר רבינו ירוחם שאע"פ שלא הזכיר אנדרטי בכלל ועומד על פתח המדינה הוא דהתם עומד על פתח המדינה אינו אלא אנדרטי ובהני הוא דמפליג בין יש בידם לאין בידם אבל כשאין אנדרטי בכל גוונא שרי וזה שאמר צורות שעשאום עובדי כוכבים לנוי מותרים בהנאה ולא חילק כלל:

אלילים

לחם משנה

מעות אי משך אין ואי לא לא אי הכי קשיא רישא אמר אביי רישא משום דאיכא מקח טעות א"ל רבא רישא משום דאיכא מקח טעות וכו' משמע מאותה סוגיא בין לאביי בין לרבא דלמ"ד בעובד כוכבים מעות קונות אי לא קבל עליו לדון בדיני ישראל כשנתן מעות בלא משיכה לא יחזיר דלרבא כיון דכבר קנה במעות מיחזי כמזבין לעבודת כוכבים מאחר שזה אסור ולאביי כיון דנתן מעות ועשה קנין איבעי ליה לעיוני דאי אמר אביי התם איבעי ליה לעיוני בשעת משיכה (היינו) משום דהמעות לא עשו קנין אבל אי יעשו קנין איבעי ליה לעיוני (אפילו בלא משיכה) זה נראה לי פשוט שם בסוגיא. והשתא יש תימה על רבינו שהוא פסק פ"א מהלכות זכיה ומתנה דמעות בעובד כוכבים קונות בלא משיכה שכן כתב שם עובד כוכבים שמכר מטלטלין לישראל או קנה מטלטלין מישראל קונה במשיכה ומקנה במשיכה או בדמיה וא"כ כיון דמעות בעובד כוכבים קונות היה לו לפרש ולומר כשאמר דבנתינת מעות לבד יחזיר דהיינו דוקא כשקבל לדון בדיני ישראל והוא לא די שלא פירש אלא אדרבא כתב אע"פ שמשיכה בעובד כוכבים קונה דמשמע דאיירי בעובד כוכבים שלא קבל לדון בדיני ישראל. עוד קשה איך כתב במשיכה אע"פ שמשיכה בעובד כוכבים קונה דמשמע מדלא כתב כן בחלוקה של נתן מעות ולא משך ולא אמר שם אע"פ שמעות קונות בעובד כוכבים משמע דס"ל דמעות אינם קונות בעובד כוכבים והא הוא כתב בהלכות זכיה דמעות בעובד כוכבים קונות כמו שהבאתי. ועוד קשה במה שאמר אע"פ שמשיכה וכו' כמקח טעות הוא משמע לכאורה דכשנתן ומשך לא הוי מקח טעות והיינו כאביי וזה דוחק דלא היה לו לפסוק כאביי במקום רבא. ונראה דהנהו קושיי חדא מתרצה הברתה דודאי רבינו איירי בשקבל עליו לדון בדיני ישראל ומשום הכי כתב דמשיכה בעובד כוכבים קונה ולא כתב כן במעות לומר דודאי אי היו מעות קונות בעובד כוכבים ודאי דלא יחזיר משום דלא סגי התם טעמא דמקח טעות דמ"מ דמחזי כמזבין לעבודת כוכבים כדאמר רבא כיון דהמעות עשו קנין אלמא במעות איירי כיון דקבל לדון בדיני ישראל ולא הוצרך רבינו לבארו משום דודאי ע"כ איירי בהכי דהרי גלה לנו בהלכות זכיה דמעות בעובד כוכבים קונות וכאן נמי כתב ואעפ"כ במשיכה ולא במעות א"כ ודאי דעל כרחין איירי דמעות אינם קונות בעובד כוכבים. ומן הדין אי אתה יכול לומר דאינם קונות דהרי גלה לנו בהלכות זכיה דקונות אלא ודאי ע"כ איירי בשקבל לדון בדיני ישראל, ומה שאמר דמקח טעות אין הכונה לומר דמשך ונתן אינו כמקח טעות אלא דעתו הוא כרבא ולא בא אלא לתרץ דכיון דמשיכה בעובד כוכבים קונה אמאי יחזור ולזה אמר ומ"מ הוא כמקח טעות אבל החילוק בין רישא לסיפא לא ירד להלק בזה. א"כ יש לומר דתרתי בעינן משיכה ונתינת המעות וכל כמה דלא משך לא אמרינן איבעי לעיוני אע"ג דקנה במעות. ומכל ליישב כך הסוגיא ודו"ק: וכן עובד כוכבים וגר וכו'. בפרק השוכר את הפועל (דף ס"ד):

ו אם היו עומדין על פתח המדינה וכו'. ברים כל הצלמים (דף מ':) אמרו על מתניתין דכל הצלמים אמר רב יהודה אמר שמואל באנדרטי של מלכים שנינו אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ובעומדים על פתח מדינה שנינו וכתב הר"ן ז"ל על דברי רבינו מכלל דס"ל דר"י דאמר בעומדים על פתח מדינה שנינו בין לר"מ בין לרבנן קאמר ולא קאי אדרב יהודה אמר שמואל דאוקמא באנדרטי של מלכים אלא אוקימתא באנפי נפשה היא ופסק הרב כרבי יוחנן עכ"ל. כלומר דרבינו סבור דלא כרש"י ז"ל שכתב דאוקימתא דאנדרטי ועומדים על פתח מדינה דכולהו אליבא דר"מ בלחוד דלפי זה לא היה לו לפסוק כר' יוחנן כיון דאליבא דר"מ אמר אלא שהוא סבור דמי שאמר אנדרטי אמרו לר"מ ור' יוחנן אמר לכ"ע ולפיכך פסק כר' יוחנן כיון דדבריו אליבא דכ"ע ולא הזכיר ההיא דאנדרטי דהוא אליבא דר"מ בלחוד. ודוחק הוא לומר כן דאוקימתא קמא לר"מ בלחוד ובתרא אליבא דכ"ע דריהטא דסוגיא משמע דהני תרי אוקימתי בחד גוונא הוו ולא ידעתי מאין ראה רבינו כן לחלקם ולומר דמימרא קמא לר"מ ובתרא לכ"ע והרב בית יוסף נתן טעם אחר משום מה לא הזכיר רבינו באנדרטי, ועיין ביורה דעה סימן קמ"א: צורת מקל או צפור וכו'. שם במשנה מחלוקת חכמים ור"מ ורשב"ג אומר מי שיש בידו כל דבר. וקשה על רבינו למה לא פסק כרשב"ג דכללין כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו וכמו שפסק לקמן גבי מתניתין דצורת דרקון וכו' בחילוק דמכובדין ומבוזין:

צלמי

משנה למלך

פ"ז ו כיצד כל הצורות הנמצאים בכפרים כו'. משנה פרק ג' כל הצלמים אסורים מפני שהן נעבדין פעם אחת בשנה דר"מ וחכ"א אינו אסור אלא כל שיש בידו מקל או צפור. ובגמרא (דף מ') אמר רבה מחלוקת בשל כרכים אבל בשל כפרים ד"ה מותרים מ"ט לנוי עבדי להו ודכפרים מי איכא למ"ד לנוי קא עבדי להו דכפרים ודאי למפלחינהו עבדי להו אלא אי אתמר הכי אתמר אמר רבה מחלוקת בשל כרכים אבל בשל כפרים ד"ה אסורים. וכתבו התוספות לפום ריהטא משמע דמוקי פלוגתייהו דר"מ ורבנן בגזרת שאר מקומות אטו אותו מקום וס"פ כו' יע"ש שהאריכו: והנה כוונת דבריהם נראה שהוא לפי שדברי רבה הללו דקאמר מחלוקת בשל כפרים כו' איכא לפרושי בשני אופנים. האופן האחד דרבה אית ליה כאוקימתא דרבי יצחק דקאמר דפלוגתא דר"מ ורבנן היא אי גזרינן שאר מקומות אטו אותו מקום או לא. ועל זה בא רבה ואמר מחלוקת בשל כפרים כלומר דבמקומו של ר"מ היה כפר אחד שהיו עובדים אותה פעם אחת בשנה ור"מ גזר על כל הכפרים אטו אותו כפר ורבנן לא גזור אבל בשל כרכים ד"ה מותרים כל הכרכים משום דבכולהו כרכים לא עבדי להו אלא לנוי ולא גזרינן כרכים אטו כפרים. וכי אמרינן נמי אלא אי אתמר הכי אתמר כו' ה"פ מחלוקת בשל כרכים לפי שהם נעבדין במקומו של ר"מ וגזרינן בכל הכרכים אטו אותו כרך ורבנן סברי דלא גזרינן רובא אטו מיעוטא אבל בשל כפרים ד"ה אסורים משום דכולהו כפרים למפלחינהו עבדי להו. האופן השני הוא דרבה לית ליה ההיא דר' יצחק דטעמא דר"מ הוא משום דגזר רובו אטו מיעוטא דלעולם ר"מ לא גזר וטעמיה הוא משום דס"ל דנעבדין ברוב המקומות פעם אחת בשנה וה"ק רבה מחלוקת בשל כפרים דר"מ אסר להו בכ"מ משום דס"ל למפלחינהו עבידי בכ"מ ורבנן שרו בכ"מ דסברי לנוי עבדי להו אבל בשל כרכים ד"ה מותרים משום דלנוי בעלמא עבדי להו. וכי קאמר נמי אלא אי אתמר הכי אתמר כו' ה"פ מחלוקת בשל כרכים דר"מ אסר להו בכ"מ משום דאית להו דלמפלחינהו עבדי להו ורבנן שרו משום דאית להו דלנוי בעלמא עבדי להו אבל בשל כפרים ד"ה אסורים משום דכ"ע אית להו דלמפלחינהו עבדי להו. הכלל העולה דהתוספות הוא ס"ל דאם היינו מפרשים תחלת דברי רבה דקאמר מחלוקת בשל כפרים דרבה אית ליה דטעמיה דר"מ הוא משום גזרה

הגהות מיימוניות

[א] כחכמים לגבי רשב"ג ולגבי ר"מ:

מגדל עוז

וגר אסור. פרק השוכר (דף ע"א): צורות שעשו אותם עובדי כוכבים וכו' עד שכל אסור בהנאה. פרק כל הצלמים (דף מ"ט):

גורס כי אמרינן נמי מחלוקת בשל כרכים טעמיה דר"מ הוא משום גזרה. ואי אמרינן בתחלת דברי רבה דקאמר מחלוקת בשל כפרים דאית ליה דטעמיה דר"מ לאו משום גזרה הוא כי אמרינן נמי מחלוקת בשל כרכים טעמיה דר"מ לאו משום גזרה הוא. ואין בין לישנא קמא דרבה ללישנא בתרא אלא אם מחלוקת ר"מ ורבנן היא בכפרים או בכרכים אך בטעמיה דר"מ אם הוא משום גזרה או אינו משום גזרה אין הפרש בין לישנא קמא דרבה ללישנא בתרא. והתוספות בתחלת דבריהם באו לשלול הפירוש השני משום דהוקשה להם קושיא חזקה דאם נאמר דרבה לית ליה דר"מ גזר שאר מקומות אטו אותו מקום וכי קאמר מחלוקת בשל כפרים הוא משום דפליגי במציאות דר"מ אית ליה דבכפרים כל הכפרים למפלחינהו עבדי להו ורבנן סברי דלנוי עבדי להו אבל בשל כרכים אף ר"מ מודה דהרו בכ"מ משום דכל הכרכים לנוי עבדי להו. ועל זה הקשה סתמא דתלמודא דאיך יתכן לומר דרבנן פליגי על ר"מ בכפרים ואית להו דלנוי עבדי להו הא ודאי למפלחינהו עבדי להו. ומדלא הקשה התלמוד כי אם בחלוק הכפרים משמע דבמאי דקאמר דכרכין ד"ה מותרים מודה ליה דהדין עמו משום דכ"ע לנוי עבדי להו דודאי המקשה חקר בין על הכפרים ובין על הכרכים וראה שלא צדק רבה במאי דקאמר דבכפרים איכא למ"ד דלנוי עבדי להו ומדלא פריך בחלוקה דכרכים דמשמע דהודה לו דהמציאות כן הוא דבכרכין כ"ע לנוי עבדי להו. ולפי זה יש לתמוה דאיך נחה דעתו של מקשה במאי דקאמר מחלוקת בשל כרכים אכתי כפי סברתו דאית ליה דשל כרכין לנוי עבדי להו הו"ל להקשות בהיפך ושל כרכין מי איכא למ"ד דלמפלחינהו עבדי להו הא ודאי דכרכין לכ"ע לנוי עבדי להו. ומכח קושיא זו כתבו התוספות דלפום ריהטא משמע דמוקי פלוגתייהו דר"מ ורבנן בגזרה שאר מקומות אטו אותו מקום ועל זה קאמר רבה מחלוקת בשל כפרים שהן נעבדין במקומו וגזר על כל הכפרים אטו אותו כפר אבל בשל כרכין ד"ה מותרין משום דכל הכרכים לנוי עבדי להו. ועל זה הקשה התלמוד דאיך יתכן דשל כפרים ליכא מאן דעביד להו למפלחינהו אלא במקומו של ר"מ דשאר מקומות לנוי עבדי להו והא קא חזינא דכפרים ודאי למפלחינהו עבדי להו ברוב המקומות אבל במאי דקאמר דכרכין ד"ה מותרים משום דלנוי עבדי להו הודה לדבריו שכן הוא המציאות לפי שחקר בכרכין הרבה וראה דלנוי עבדי להו ולא הוקשה לו אלא מכפרים דהוה ס"ל לרבה דליכא אלא מיעוטא דעבדי למפלחינהו והא הקשה לו דליתא דהמציאות הוא דרובא דכפרים עבדי למפלחינהו. ומשני אלא אי אתמר הכי אתמר מחלוקת בשל כרכין דאיכא חד דוכתא דעבדי למפלחינהו ור"מ גזר רובא אטו מיעוטא ורבנן לא גזרי אבל בשל כפרים דברי הכל אסורים משום דכלהו כפרים למפלחינהו עבדין להו. והשתא ליכא לאקשויי דהא מדברי המקשה שלא הקשה אלא בחלוקה דכפרים משמע דבכרכים הודה לדברי רבה דקאמר דכולהו כרכים לנוי עבדי להו וא"כ איך נחה דעתו במאי דקאמר מחלוקת בשל כרכים דמשמע דלכ"ע איכא כרך דלמפלחינהו עבדי לחוד משום דפשיטא דזה המקשה לא הלך מסוף העולם ועד סופו לבדוק בכרכים ובכפרים אם הצלמים נעשים לנוי או למפלחינהו ולא הוקשה אליו אלא ממה דקאמר רבה דבכפרים ליכא אלא מיעוטא דעבדי למפלחינהו לזה הקשה דהמציאות הוא בהיפך אבל במאי דקאמר דכרכין כ"ע עבדי לנוי הודה לדבריו דאפשר דהמציאות כך הוא לפי שהמקשה ג"כ בכל המקומות שידע ראה דבכרכים עבדי לנוי וכשאמרו מחלוקת בשל כרכים לא הוקשה אליו כלום מהמציאות דכיון דטעמיה דר"מ הוא משום דגזר מיעוטא אטו רובא אף שהמקשה בכל הכרכים שידע הוו עבדי לנוי אפשר דר"מ ידע דבקצוי ארץ איכא חד כרך דעבדי למפלחינהו וגזר רובא אטו מיעוטא ובזה לא יוכל להכחיש המציאות, נמצא דלפי דרך זה הוה ניחא דאמאי לא הקשה המקשה לרבה דקאמר מחלוקת בשל כרכים מהמציאות דכולהו עבדי לנוי מאחר שהוא הודה לדברי רבה הראשונים דקאמר אבל בשל כרכים דברי הכל מותרים: אלא שהתוספות לא נחה דעתם גם בפירוש זה מכח קושיות אחרות וכמבואר בדבריהם באופן דשני הפירושים גם את הראשון גם את השני לא ניתנו ליאמר. אשר ע"כ כתבו דכדי ליישב הסוגיא צ"ל דאיכא בין לישנא קמא דרבה ללישנא בתרא הפרש בטעמיה דר"מ דללישנא קמא דקאמר מחלוקת בשל כפרים טעמיה דר"מ איננו משום דגזר רובא אטו מיעוטא אלא משום דס"ל דבכפרים כ"ע עבדי למפלחינהו ורבנן ס"ל דאף בכפרים כ"ע עבדי לנוי אבל בכרכים ד"ה לנוי עבדי ובזה ניחא מאי דקאמר ד"ה לנוי לאפוקי בכפרים דפליגי אי עבדי לנוי או למפלחינהו. וניחא נמי מאי שהקשה הש"ס ובכפרים מי איכא למ"ד דלנוי עבדי כו' דהקושיא אינה אלא לרבנן דאמרי דעבדי לנוי אבל לר"מ ניחא דאית ליה דכולהו כפרים עבדי למפלחינהו. וכשאמרו אלא אי אתמר הכי אתמר מחלוקת בשל כרכים כפי לשון זה טעמיה דר"מ הוא משום דאיכא חד כרך דעביד למפלחינהו וגזר ר"מ בכל הכרכים אטו אותו כרך ובזה ניחא דאף שבתחלה הודה דכרכים לנוי עבדי מ"מ השתא דקאמר דטעמיה דר"מ הוא משום גזרה ליכא לאקשויי דהא כרכים לנוי עבדי דכיון דמשום מיעוטא הוא דגזר ר"מ אפשר דר"מ ידע דיש כרך אחד בעולם שהיה דעבדי למפלחינהו ומש"ה גזר בכל הכרכין ולא יוכל להקשות מהמציאות וכמו שכתבנו. זה נ"ל בכוונת דברי התוספות והוא פשוט בעיני. (א"ה המעיין היטב בדברי המחבר יראה בעיניו שעל פי דרכו נתיישבו כל הקושיות שהקשה מהריב"ל בדבור זה זולתי אחת מהנה לא נשברה. ואי קשיא לך לפי דרך זה של הרב המחבר ז"ל כיון דכל טעמא שדחו התוספות פירושם היינו משום דפריך ושל כפרים כו' וגם מדקאמר בשל כרכים דברי הכל לנוי עבדי להו א"כ מאי דוחקיה דסתמא דתלמודא לשבש דברי רבה לימא דכוונת רבה כפירוש שדחו התוס' שהרי התוס' לא הונח להם בפירוש מלישנא דגמרא אבל הגמרא עצמה מנ"ל הא לא תיקשי שהרי מבואר בדברי מהריב"ל בתוספות גרסי בדברי רבה אבל בשל כרכים דברי הכל לנוי עבדי להו ודוק. הן אמת דאכתי תיקשי דהו"מ תלמודא לפרש דברי רבה כפירוש השני של הרב המחבר ז"ל ולא היה צ"ל אלא אי אתמר הכי אתמר כו'):

ומ"ש רבינו והנמצאות במדינה אם היו עומדין על פתח המדינה והיה ביד הצורה צורת מקל או צפור או כדור או סייף או עטרה וטבעת חזקתו שהיא לעבודת כוכבים ואסור בהנאה. שם במתניתין דכל הצלמים אסורים מפני שהן נעבדים פעם אחת בשנה דברי ר"מ וחכ"א אינו אסור אלא כל שיש בידו מקל וכו'. אמרינן בגמרא אי דנעבדין פעם אחת בשנה מ"ט דרבנן א"ר יצחק בר יוסף א"ר יוחנן במקומו של ר"מ היו עובדין אותה פעם אחת בשנה ור"מ דחייש למיעוטא גזר שאר מקומות אטו אותו מקום ורבנן דלא חיישי למיעוטא לא גזרו שאר מקומות אטו אותו מקום א"ר יהודה אמר שמואל באנדרטי של מלכים שנינו אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן ובעומדין על פתח מדינה שנינו, ע"כ. ובדברי שמואל ור' יוחנן הללו רבו הפירושים דרש"י ז"ל פירש וז"ל באנדרטי של מלכים שנינו בהנהו קאסר ר"מ דאגב חביבותא פלחו ליה, בעומדין על פתח המדינה שנינו בהנהו קא אסר ר"מ דחשיבי להו, ע"כ. והנה כפי פירוש זה דקאי עלה דר"מ אפשר דכלהו מודו באוקימתא דר' יצחק בר יוסף דקאמר דטעמיה דר"מ הוא משום דבמקומו היו עובדים אותה פעם אחת בשנה וגזר שאר מקומות אטו אותו מקום ובא רב יהודה ואמר דאף לר"מ אינו אסור אלא באנדרטי משום דאף במקומו לא היו עובדין אלא לאנדרטי ולא גזרינן שאר צלמים אטו אנדרטי דומה ללישנא קמא דרבה דקאמר מחלוקת בשל כפרים אבל בשל כרכים ד"ה מותרים ופירשו התוס' בתחלת דבריהם דלא גזרינן כרכים אטו כפרים. וא"כ אף אנו נאמר דאף דלר"מ גזרינן שאר מקומות אטו אותו מקום מ"מ שאר צלמים או אנדרטי לא גזרינן כיון דבהוא מקום אין עובדין לשאר צלמים. ואפשר דאף שנאמר דבמקומו של ר"מ היו קצת מהם עובדים לכל הצלמים מ"מ כיון שרובם לא היו עובדים כי אם לאנדרטי לא גזרינן כל הצלמים של שאר מקומות אטו מיעוט האנשים של מקומו של ר"מ שהיו עובדים לכל הצלמים. וראיה מגבינת בית אונייקי דלא גזר ר"מ גבינת שאר מקומות אטו גבינת בית אונייקי והיינו טעמא משום דבאונייקי לא היו נשחטין לעבודת כוכבים כי אם המיעוט ואם הוה גזרינן שאר מקומות אטו אותו מקום הוי מיעוטא דמיעוטא וכמו שכתבו התוס' בד"ה ר"מ יע"ש. ומ"ד נמי בעומד על בסיסן שנינו מודה נמי לתירוצא קמא דטעמא דר"מ הוא משום דגזר שאר מקומות אטו אותו מקום אלא שבא לומר דמעולם לא גזר בכל הצלמים אלא בעומדין על פתח המדינה לפי שאף באותו מקום אין נעבדין פעם אחת בשנה אלא אותם העומדים על פתח המדינה וכמו שכתבנו בפירוש דברי שמואל דאמר באנדרטי של מלכים שנינו:

אך אני מסתפק אם מ"ד בעומדין על פתח המדינה שנינו מודה לשמואל דאמר באנדרטי של מלכים שנינו אלא שבא להוסיף ולומר שאין הדבר תלוי באנדרטי בלבד אלא בעינן תרוייהו אנדרטי ועומדין על פתח המדינה ובדאיכא הני תרתי גזר ר"מ אבל בהבצר אחת מהנה לא גזר לפי שאף במקומו של ר"מ לא היו עובדין לצלמים אלא בדאיכא הני תרתי אנדרטי ועומדין על פתח המדינה. ופירוש זה הוא כפי הגירסא דגרסי ובעומדין בוי"ו דמשמע דבא להוסיף על דברי שמואל דקאמר באנדרטי. אך יש גירסאות דגרסי בעומדין בלא וי"ו ולפי גירסא זו אפשר דלא קאי אאוקימתא דאנדרטי אלא אוקימתא באנפי נפשה היא ואפשר דפליג עליה דשמואל ואמר דליכא דר"מ אין הדבר תלוי בהיותו אנדרטי אלא הדבר תלוי בהיותו עומד על פתח המדינה דאם הוא עומד על פתח המדינה אפילו אינו אנדרטי גזר ר"מ לפי שבמקומו היו עובדין לצלמים העומדין על פתח המדינה אף שאינן אנדרטי ואם אינם עומדים על פתח המדינה אף שהם אנדרטי לא גזר ר"מ לפי שאף במקומו לא היו עובדין לצלמים שאינן עומדין על פתח המדינה אף שהם אנדרטי. ולפי זה פליגי שמואל ור' יוחנן בתרתי באנדרטי שאינו עומד על פתח המדינה דלשמואל לא גזר ר"מ ולר"י גזר ופליגי נמי בצלם שאינו אנדרטי ועומד על פתח המדינה דלשמואל לא גזר ר"מ ולר"י גזר ר"מ. ומיהו עדיין אפשר לצדד ולומר דלא פליג ר' יוחנן עליה דשמואל באנדרטי דלעולם מודה דבאנדרטי אף שאינו עומד על פתח המדינה גזר ר"מ ולא בא ר' יוחנן אלא לחדש ולומר דמדברי שמואל מוכח דלא גזר ר"מ אלא באנדרטי ולפ"ז מתניתין דכל הצלמים דקא אסר ר"מ איירי דוקא באנדרטי. והא נראה לו דוחק לר' יוחנן ומש"ה אוקמה למתניתין בעומדין על פתח המדינה ובזה מתניתין איירי בכל הצלמים ולעולם דמודה לשמואל דבאנדרטי אף שאינו עומד על פתח המדינה גזר ר"מ דלר' יוחנן במקומו של ר"מ היו עובדין כל הצלמים העומדים בפתח המדינה והיו עובדים ג"כ לאנדרטי אף שאינו עומד על פתח המדינה. ולפי זה אפשר לומר דאף לגירסאות דגרסי ובעומדין בוי"ו לאו למימרא דלר' יוחנן בעינן תרתי דהיינו אנדרטי ועומדין על פתח המדינה ובהבצר אחת מהם דלא גזר ר"מ. אלא הכונה היא דשמואל אוקמה למתניתין דוקא באנדרטי ואתא ר' יוחנן ואמר ובעומדין על פתח המדינה שנינו כלומר דמתניתין איירי בתרי גווני או באנדרטי אע"פ שאינו עומד על פתח המדינה או בשאר הצלמים ובעומדים על פתח המדינה: **הכלל** העולה ממה שכתבנו הוא זה שדברי ר' יוחנן הללו יש לפרשם בשלשה פנים. הפן הראשון הוא דר' יוחנן בא להוסיף על דברי שמואל ואמר דאין הדבר תלוי באנדרטי לחוד אלא בעינן נמי שיהיו עומדין על פתח המדינה ולא גזר ר"מ אלא בדאיכא תרתי אנדרטי ועומדין על פתח המדינה ובהבצר אחת מהנה לא גזר ר"מ ודרך זה יצדק לפי הגירסא דגרסי ובעומדין בוי"ו. הפן השני דר' יוחנן פליג עליה דשמואל וסבירא ליה דאין הדבר תלוי אלא בעומדין על פתח המדינה דאם עומדין אסר ר"מ בכל הצלמים אף שאינם אנדרטי ואם אינם עומדים לא גזר ר"מ אף שהם אנדרטי ופליג עליה דשמואל בתרתי וכמו שכתבנו ודרך זה יצדק לפי הגירסא דגרסי בעומדין בלא וי"ו. הפן השלישי הוא דר' יוחנן לא פליג עליה דשמואל באנדרטי אלא שחולק עליו במאי דאוקמה למתניתין באנדרטי דוקא וזה נראה לו דוחק מדקתני מתניתין כל הצלמים ובעומדין על פתח המדינה ולדידיה מתניתין איירי בתרי גווני או באנדרטי אף שאינו עומד על פתח המדינה או בשאר צלמים ובעומדין על פתח המדינה ובכל חד מהני תרי גווני קא אסר ר"מ. ודרך זה יצדק בין לפי הספרים דגרסי בעומדין בלא וי"ו ובין לאותם דגרסי ובעומדין בוי"ו:

ולכל הפירושים שמואל ור' יוחנן לא פליגי אאוקימתא קמייתא דר' יצחק בר יוסף דקאמר דטעמיה דר"מ הוא משום דגזר שאר מקומות אטו אותו מקום ור' יצחק בר יוסף נמי לא פליג אהני אוקימתא דאנדרטי ודעומדין על פתח המדינה דהוא לא בא אלא לומר במאי פליגי ר"מ ורבנן אך לא גלה דעתו באיזה מין צלמים קא אסר ר"מ: **וראיתי** להר"ן שכתב וז"ל ומשמע דר"י אמר שמואל לתרוצא למתניתין אתא דלא צריכים למימר דר"מ ורבנן פליגי אי גזרינן שאר מקומות אטו אותו מקום או לא אלא באותו מקום עצמו פליגי דבאנדרטי של מלכים שנינו ובשל כרכים וכדמסיק רבה ובודאי דלאו למפלחינהו עבדי להו אלא לנוי בעלמא אלא דר"מ חייש למיעוט אנשים שבאותו מקום דמקבלי לה באלוה והיינו דקאמר מפני שהן נעבדין פעם אחת בשנה כלומר כיון דחיישינן למיעוטא יש לחוש שמא טעה בה איש אחד פעם אחת בשנה ורבנן דלא חיישי למיעוטא שרו, עכ"ל. והנה כפי דברי הר"ן הללו דשמואל חולק אאוקימתא דר' יצחק בר יוסף ר' יוחנן נמי דקאמר בעומדין על פתח המדינה שנינו חולק ג"כ אאוקימתא קמייתא שהרי אוקימתא זו דר' יוחנן אאוקימתא דשמואל קאי ולפי דרכו דשמואל בא לתרץ מתניתין באופן אחר ר' יוחנן נמי הכי ס"ל:

אך קשיא לי דהא אוקימתא קמייתא דר' יצחק בר יוסף משמיה דר' יוחנן היא וצ"ל דפליגי תרי אמוראי אליבא דר' יוחנן והוא דוחק בעיני. עוד קשה לי דלפי דרכו של הר"ן לא הוה ליה לסתמא דתלמודא למימר א"ר יהודה אמר שמואל אלא הכי הו"ל ר' יהודה משמיה דשמואל אמר באנדרטי של מלכים שנינו שזהו הלשון המורגל בכל התלמוד כשבא לחלוק על דברי מי שקדמו. ודע דהשלשה פירושים שכתבנו לעיל בדברי ר' יוחנן כפי דרכנו שכתבנו דלא פליגי שמואל ור' יוחנן אאוקימתא קמייתא יש לפרשם ג"כ אליבא דהר"ן דס"ל דשמואל לית ליה דטעמיה דר"מ הוא משום דגזר שאר מקומות אטו אותו מקום ואין צורך להעתיק מה שכתבנו לעיל ודו"ק:

ודע שפירוש זה שכתבנו הוא לדעת רש"י דאית ליה דהיותו אנדרטי או עומד על פתח המדינה הוי הוכחה שנעשה לעבודת כוכבים: **אך** ר"ת ז"ל סובר בהפך ופירש דהכא קאי אהיתרא דרבנן וה"ק הא דשרו רבנן במתניתין היינו דוקא באנדרטי של מלכים ובעומדין על פתח המדינה דהנהו שרו רבנן דודאי לנוי עביד להו, ע"כ. ולפי פירוש זה ג"כ איכא לספוקי בדברי ר' יוחנן דקאמר בעומדין על פתח המדינה דאפשר דקאי על אנדרטי דקאמר שמואל וקאמר ובעומדים בוי"ו ואית ליה דע"כ לא שרו רבנן באין בידו שום דבר אלא בדאיכא תרתי לטיבותא דהיינו אנדרטי ועומד על פתח המדינה אך בהבצר אחת מהנה אף רבנן מודו דאסור אף שאין בידו שום דבר. ולפי זה לר' יוחנן אפילו אנדרטי כל שאינו עומד על פתח המדינה אסור לרבנן אף שאין בידו שום דבר. ואפשר לומר דר' יוחנן בא לחלוק על שמואל דמוקי למתניתין דכל הצלמים דשרו רבנן כל שאין בידו שום דבר באנדרטי דוקא הא בשאר הצורות אף רבנן מודו דאסירי ורבי יוחנן אית ליה דאין הדבר תלוי באנדרטי אלא בעומדין על פתח המדינה ואם עומדין אף שאר הצורות נמי שרו רבנן ואם אינן עומדין אף באנדרטי מודו רבנן דאסור. ואיכא בין אלו שני הפירושים שכתבנו שאר צורות העומדין על פתח המדינה דלפירוש קמא לרבנן אסירי אף שאין בידם שום דבר ולפירוש השני שרו רבנן אך כל שאינו עומד על פתח המדינה אף באנדרטי אסרי רבנן כפי כל הפירושים. וא"ת א"כ לר"ת ז"ל אנדרטי נמי פלחי ליה והא התוספות דחו פירש"י משום ההיא דפרק כלל גדול דמשמע דאנדרטי לא פלחי ליה. וי"ל דלא הוקשה להם מההיא דפרק כלל גדול אלא לרש"י ז"ל דאית ליה דאנדרטי פלחי לה טפי משאר צורות ומההיא דפרק כלל גדול משמע בהפך דאדרבא שאר צורות פלחי טפי אבל לעולם דמודו דאנדרטי נמי פלחו ליה. ולפי פירוש ראשון מועיל היותו אנדרטי דאם לא היה אנדרטי אף שעומד על פתח המדינה הוו אסרי רבנן ואף דלפירוש השני היותו אנדרטי אינו מעלה ומוריד כלל מ"מ אין סתירה לזה מההיא דפרק כלל גדול. ומה שכתבו התוספות דבפרק כלל גדול משמע דאנדרטי אין סתמן לעבוד. הכוונה היא דאין סתמן לעבוד כמו שאר צורות לאפוקי מדברי רש"י דאית ליה דאנדרטי סתמן לעבוד יותר משאר צורות. ואפשר עוד לומר דר' יוחנן לא בא לחלוק על שמואל אלא לומר דלעולם מתניתין איירי בשאר צורות וכפשטא דמתניתין דקתני כל הצלמים אלא דמיירי בעומד על פתח המדינה ומשום הכי שרו רבנן ולעולם דמודה לשמואל דבאנדרטי אף שאינו עומד על פתח המדינה שרו רבנן דכל שהוא אנדרטי אין סתמן לעבוד וכדמוכח ההיא דפ' כלל גדול. אלא שבא לחדש עוד ולומר דאף בשאר צורות דסתמן לעבוד כל שעומדין על פתח המדינה אין סתמן לעבוד ושרו רבנן. וכפי פירוש זה דייקי דברי התוספות אף שכתבו דאנדרטי אין סתמן לעבוד:

והשתא נבא לבאר דברי רבינו ז"ל שכתב והנמצאות במדינה אם היו עומדין על פתח המדינה והיה ביד הצורה צורת מקל או צפור כו' חזקתו שהיא לעבודת כוכבים. ודברי רבינו הללו לא

ז אלילים הנמצאים וכו'. משנה (שם) המוצא שברי אלילים הרי אלו מותרים מצא תבנית יד תבנית רגל הרי אלו אסורים מפני שכיוצא בהם נעבד ובגמרא אמר שמואל אפילו שברי עבודת כוכבים והא אנן תנן שברי אלילים ה"ה דאפילו שברי עבודת כוכבים והא דקתני שברי אלילים משום דקא בעי למתני סיפא מצא תבנית יד תבנית רגל הרי אלו אסורין מפני שכיוצא בהם נעבד אמאי והא שברים נינהו תרגמא שמואל בעומד על בסיסו. וס"פ לדעת רבינו אפילו שברי עבודת כוכבים מותרין ולא תימא דוקא שברי אלילים שאע"פ שהיו עומדין על פתח המדינה והיה בידם מקל וכו' מ"מ איכא לספוקי שמא לא עבדום ואת"ל עבדום כיון שהושלכו אימור בטלום אבל שברי עבודת כוכבים שראינו שעבדוהו דליכא אלא חד ספיקא לא קמ"ל שמואל דשרו. משום דקא בעי למתני סיפא דלאי תני עבודת כוכבים ה"א דוקא עבודת כוכבים מצא תבנית יד או רגל אסורה אבל אלילים אפילו תבנית יד שרי להכי תנא בריפא אלילים למימר דאע"ג דשמא לא עבדום אפילו הכי לשבר השוב כגון תבנית יד הייתן והעומדין על בסיסן כדמוקי לה לקמן. ולא רצה רבינו לפסוק כשמואל משום דאמרינן תו בגמרא אמר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה ר' יוחנן אמר אסורה ור"ל אמר מותרת ופסק רבינו בפ"ח כר"י ומשמע ליה דשמואל דשרי שברי עבודת כוכבים ס"ל דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת כר"ל ולא קיי"ל כוותיה ולא נימא דאפשר דמודה שמואל בעבודת כוכבים שנשתברה שאסורה ולא שרי אלא במוצא מושלך דכיון דהושלך מוכח שביטלוהו דא"כ כי מותבים ר' יוחנן לריש לקיש ממתניתין דקתני המוצא שברי אלילים מותרים הא שברי עבודת

ז צלמי עבודת כוכבים הנמצאים מושלכים בשוקים או בתוך הגרוטאות הרי אלו מותרין ואין צריך לומר שברי

משנה למלך

אתו לא כפירש"י ולא כפירוש ר"ת. דהא לר"ת כל שעומדים על פתח המדינה היא הוראה דלאו לעבודת כוכבים נינהו ולרבינו ז"ל הוי איפכא. וכפירש"י נמי לא אתי דנהי דרש"י ז"ל אית ליה דהיותו עומד בפתח המדינה הוא הוראה דלמפלחה קאי מ"מ איהו ז"ל אית ליה דשמואל ור' יוחנן לא קיימי אלא אליבא דר"מ אבל לרבנן בין אנדרטי בין שאר צורות ובין עומדין על פתח המדינה ובין אין עומדין הכל תלוי בשיש בידו מקל או צפור דאם יש בידו שום דבר לעולם אסור ואם אין בידו שום דבר לעולם מותר וא"כ דברי רבינו ז"ל הללו אתו דלא כמאן:

ונראה דרבינו ז"ל סבירא ליה כרש"י דהיותו אנדרטי או עומד על פתח המדינה איכא הוכחה ספי דלמפלחה קאי. אך ס"ל דשמואל ור' יוחנן לא קיימי אליבא דר"מ אלא אליבא דרבנן וס"ק שמואל ע"כ לא אסרי רבנן בשיש בידו שום דבר אלא באנדרטי דכיון דאיכא תרתי אנדרטי ויש בידו שום דבר איכא הוכחה דלמפלחינהו קיימי אבל בשאר צורות אף שיש בידו שום דבר או באנדרטי ואין בידו שום דבר שרו רבנן. ובא ר' יוחנן ואמר בעומדין על פתח המדינה שנינו כלומר הא דאסרי רבנן בשיש בידו שום דבר הוא דוקא בעומדין על פתח המדינה דכיון דאיכא תרתי לריעותא דהיינו שיש בידו שום דבר ועומד על פתח המדינה אסרי רבנן אבל בהכבלר אחת מהני לא אסרי רבנן. וס"ל לרבינו ז"ל דר' יוחנן פליג עם שמואל וס"ל דהיותו אנדרטי אינו מעלה ומוריד כלל לדין זה אלא הכל תלוי בשיש בידו שום דבר ועומדין בפתח המדינה דאם יש שני דברים הללו אסור ובהכבלר אחת מהנה שרי ופסק רבינו כר' יוחנן. אך הסני פירושים האחרים שכתבנו לעיל בדברי ר' יוחנן לא ניתנו ליאמר אליבא דרבינו דאם נאמר דר' יוחנן בא להוסיף ולומר ובעומדין על פתח המדינה שנינו כלומר דלא אסרי רבנן אלא בדאיכא תלתא דפורענותא דהיינו שיש בידו שום דבר ואנדרטי ועומדין על פתח המדינה. א"כ קשה דאמאי לא הזכיר רבינו דבעינן נמי אנדרטי:

ואם נאמר דר' יוחנן לא פליג אלא שבא לומר דלאו דוקא אנדרטי דהוא הדין [...] הצורות אך בזאת שיהיו עומדים על פתח המדינה ולעולם דמודה באנדרטי לא בעי[...]דין על פתח המדינה וכסברת שמואל. גם זה לא יתכן דא"כ היה לו לרבינו ז"ל לבאר דין זה דבאנדרטי כל שהיה בידו שום דבר אף שאינו עומד על פתח המדינה אסור ומדלא כתב דין זה ע"כ דס"ל דאין הדבר תלוי אלא בעומדים על פתח המדינה ויש בידו שום דבר אבל היותו אנדרטי אינו מעלה ומוריד כלל לדין זה. וא"כ ע"כ לומר דס"ל לרבינו ז"ל דר' יוחנן פליג עליה דשמואל וס"ל דהיותו אנדרטי אינו מעלה ומוריד כלל לענין זה ופסק כר' יוחנן וכדכתיבנא: וראיתי להר"ן ז"ל שכתב דרבינו ס"ל דר' יוחנן דאמר בעומדין על פתח מדינה שנינו בין לר"מ בין לרבנן קאמר ולא קאי אדרב יהודה אמר שמואל דאוקמה באנדרטי של מלכים אלא אוקימתא באנפי נפשה היא ופסק הרב ז"ל כר' יוחנן, ע"כ. והנה מה שאמר ולא קאי אדר"י כו' כוונת דבריו היא מבוארת דבא לשלול הפירוש שכתבנו לעיל דר' יוחנן בא להוסיף על דברי ר' יהודה וגרסינן ובעומדין בוי"ו כלומר דתרתי בעינן לאסור אנדרטי ועומד על פתח המדינה. לזה כתב דרבינו ס"ל דהיא אוקימתא באפי נפשה ולדידיה היותו אנדרטי אינו מעלה ומוריד כלל ופסק כר' יוחנן. ודע דאליבא דהר"ן שכתב דלרבינו ר' יוחנן קאי בין לר"מ ובין לרבנן ה"ה ג"כ דכפי פירוש זה ר"י אמר שמואל ג"כ קאי בין אליבא דר"מ ובין אליבא דרבנן ולא הוצרך לומר כן בהדיא דכיון דרבינו ז"ל פסק כר' יוחנן לא הוצרך הר"ן לפרש אלא מאי דס"ל לרבינו בפירוש דברי ר' יוחנן אבל פשיטא דקושטא דמלתא הוא דאליבא דרבינו דברי ר"י אמר שמואל ג"כ הם בין אליבא דר"מ בין אליבא דרבנן דאי לא תימא הכי אלא דגם רבינו מודה לרש"י דר"י אמר שמואל אליבא דר"מ בלחוד קאי ולא פליגי רבינו ורש"י אלא בדברי ר' יוחנן נמצא דאליבא דרבינו לא פליגי ר"י אמר שמואל עם ר' יוחנן אליבא דרבנן שהרי שמואל לא קאי אלא אליבא דר"מ. וא"כ מאי האי דקאמר הר"ן ופסק הרב כר' יוחנן והלא כיון דרבינו פסק כרבנן ליכא פלוגתא אליבא דרבנן: אלא ודאי דס"ל להר"ן דאליבא דרבינו דשמואל נמי קאי אליבא דרבנן ג"כ וא"כ פליגי שמואל ור' יוחנן אליבא דרבנן אי בעינן אנדרטי ופסק כר' יוחנן:

יש לדקדק מי הכריחו להר"ן ז"ל לומר דאליבא דרבינו שמואל ור' יוחנן קיימי אליבא דר"מ ורבנן אימא דלרבינו שמואל ור"י לא קיימי אלא אליבא דרבנן אבל אליבא דר"מ אנדרטי ועומדין על פתח המדינה אינו מעלה ומוריד כלל משום דאיהו חייש למיעוטא ובמקומו היו עובדין לכל הצורות אף שלא היו עומדין על פתח המדינה ואף שלא היו בידם שום דבר. י"ל דלישנא דשנינו דנקטי סתמא שמואל ור' יוחנן משמע דקיימי אכולה מתניתין בין לר"מ ובין לרבנן א"כ דהר"ן אזיל לשיטתיה שכתב דמשמע דרב יהודה אמר שמואל לתרוצא למתניתין אתא דלא ניחא ליה בתירוצא דרבי יצחק בר יוסף דקאמר דמחלוקת ר"מ ורבנן הוא אי גזרינן שאר מקומות אטו מקומו של ר"מ. ונראה דמה שהביאו להר"ן לזה הוא משום דפשטא דסוגיין הכי מוכחא דמתחלה הקשו מ"ט דרבנן ותירץ רבי יצחק בר יוסף דטעמיה דר"מ הוא משום דגזרינן שאר מקומות אטו מקומו וכי קאמר בתר הכי סתמא באנדרטי של מלכים שנינו משמע דקאי על עיקר הקושיא שהקשו מ"ט דרבנן. ומש"ה כשבא ליישב הסוגיא אליבא דרבינו ז"ל כתב דס"ל דשמואל ור' יוחנן קיימי אליבא דר' מאיר ורבנן. ובזה ניחא דבאו לתרוצי מתניתין גם כן דגם לפי פירוש זה דקיימי אליבא דר"מ ורבנן אתי לתרוצי דמתניתין והכי קאמרי באנדרטי של מלכים שנינו ובזה דוקא הוא דקא אסרי רבנן ביש בידו שום דבר ור"מ אסר ג"כ אפילו אין בידו שום דבר משום דחייש למיעוטא אבל אם לא היה אנדרטי לעולם שרי ואפילו יש בידו שום דבר:

ועל פי דרך זה יש לפרש ג"כ דברי ר' יוחנן דקאמר בעומדין על פתח המדינה שנינו: אך לא ידעתי מי הכריחו לרבינו לפרש דברי שמואל ור' יוחנן דקיימי גם אליבא דרבנן:

ובשלמא לפי מה שכתבתי לעיל דלרבינו לא קיימי שמואל ור' יוחנן כי אם אליבא דרבנן מיחא דאפשר דרבינו לא ניחא ליה בפירושא דהר"ן דבאו לתרוצא למתניתין משום דא"כ רבה בר בר חנה א"ר יוחנן בא ג"כ לתרוצא למתניתין דלא ניחא ליה בתירוצא קמא דפליגי בגזרת שאר מקומות אטו אותו מקום וזה הוא דוחק דהא כלהו אתאמרו משמיה דר' יוחנן וצ"ל דהרי אמוראי נינהו ואליבא דרבי יוחנן. ותו דמדקאמר אמר ר' יהודה ולא קאמר ר' יהודה אמר משמע דלא בא לחלוק על תירוצא קמא וכמו שכתבנו לעיל ומכח הכרחיות אלו סבור רבינו ז"ל דשמואל ור' יוחנן כולהו מודו בהירוצא קמא דמחלוקת ר"מ ורבנן הוא בגזרת שאר מקומות אטו אותו מקום והם לא באו אלא לפרש מלתייהו דרבנן דאסרי ביש בידו שום דבר ולא חיישי למיעוטא דהיינו דוקא באנדרטי ובעומדין על פתח המדינה אבל לעו"ש דר"מ אסר בכל גוונא משום דחייש למיעוטא:

ואף שלדדנו לעיל בתחלת דברינו דאפשר דשמואל ור' יוחנן קיימי אליבא דר"מ ולא פליגי אתירוצא קמא אלא כולהו מודו דמחלוקת ר"מ ורבנן הוא בגזרת שאר מקומות אטו אותו מקום אלא דבאו לפרש דאף לר"מ דחייש למיעוטא הוא דוקא באנדרטי ובעומדין על פתח המדינה הא לאו הכי אף ר"מ לא אסר לפי שאפילו במקומו של ר"מ לא היו עובדין כי אם לאנדרטי ובעומדין על פתח המדינה: מ"מ אפשר לומר דגם בזה לא בחר רבינו ז"ל לפי שהוא דוחק שבאו לפרש דברי ר"מ דהוו דלא כהלכתא דבשלמא תירוצא קמא דר' יצחק בר יוסף שבא לפרש במה פליגי ר"מ ורבנן ניחא אך אי אמרינן דשמואל ור' יוחנן מודו לר' יצחק בר יוסף ולא באו אלא לפרש דברי ר"מ הוא דוחק כיון דלית הלכתא כוותיה דר"מ. אך אליבא דהר"ן דס"ל דשמואל ור' יוחנן באו לתרוצא למתניתין דס"ל דרבינו ג"כ מודה בזה קשה קלא מנ"ל לרבינו דקיימי ג"כ אליבא דרבנן אימא דלרבנן כל שיש בידו שום דבר אף שאינו אנדרטי ואינו עומד על פתח המדינה אסרי רבנן:

ודע דהרי"ף והרא"ש ז"ל לא הביאו דברי ר' יצחק בר יוסף ולא כתבו אלא מתניתין כצורתה וכתבו מימרא דר"י אמר שמואל באנדרטי של מלכים שנינו ומימרא דרבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן בעומדין על פתח המדינה. והנה כל הפירושים שכתבנו יש להעמיד בדבריהם. דאפשר דסבירא להו כרש"י דלא קיימי שמואל ור' יוחנן אלא אליבא דר"מ ולעולם דלרבנן בכל גוונא אסרי ביש בידו מקל או שום דבר והביאו מימרות אלו אף שהם אליבא דר"מ כדי שנשמע מהם לרבנן דאפילו באנדרטי ובעומדין שנינו דשרו רבנן כיון שאין בידו שום דבר ולא נטעה לומר דע"כ לא שרו רבנן במתניתין אלא בשאר צורות אבל באנדרטי ובעומדין על פתח המדינה אף רבנן מודו משום דאיכא הוכחה דלמפלחינהו עבדי להו קמ"ל דבהני נמי פליגי ר"מ ורבנן אבל לעולם דכל שיש בידו שום דבר אסרי רבנן ואפילו בשאר הצורות ואינם עומדין על פתח המדינה. ואפשר לומר דס"ל להרי"ף והרא"ש כסברת ר"ת דאית ליה דקיימי שמואל ור' יוחנן אליבא דרבנן והני דוקא הוא דשרו באין בידו שום דבר משום דלנוי עבדי להו אבל בשאר הצורות ואינם עומדים על פתח המדינה אף רבנן מודו דאסירי משום דלאו לנוי עבדי להו. ואפשר ג"כ לומר דסבירא להו להרי"ף והרא"ש כרבינו ז"ל דשמואל ור' יוחנן קיימי אליבא דרבנן ודוקא בהני אסרי רבנן בשיש בידו שום דבר הא לאו הכי אפילו יש בידו לא אסרי רבנן. באופן שאין הוכחה מדבריהם איזה מהפירושים סבירא להו:

אך בפירוש דברי ר' יוחנן דאמר בעומדין על פתח המדינה שנינו שכתבנו לעיל שיש לפרש דבריו בג' אופנים יש לחקור להרי"ף והרא"ש היכי ס"ל. והנה כפי הצד שלדדנו דהרי"ף והרא"ש ס"ל כרש"י דהני מימרי הם אליבא דר"מ דוקא ולא הביאום לפסק הלכה אלא כדי שנשמע מהן לרבנן דאפילו בכה"ג שרי כל שאין בידו שום דבר אין הכרח בדבריהם איזה מהפירושים פירשו בדברי ר' יוחנן. אך אי סבירא להו כר"ת דהני מימרי הם אליבא דרבנן או אי סבירא ליה כרבינו דהני מימרי הם אליבא דרבנן. נראה דע"כ לית להו דר' יוחנן פליג אשמואל באוקימתא דאנדרטי לומר דאינו מעלה ומוריד כלל אנדרטי אלא הכל תלוי אם עומדין על פתח המדינה או לא. דא"כ לאיזה תכלית הביאו מימרא דשמואל מאחר דלא קי"ל כותיה שהרי אין דרכם להביא אלא מה שהוא פסק הלכה אלא ודאי דהם ז"ל ס"ל בדברי ר' יוחנן כאחד משני הפירושים שכתבנו לעיל או שר' יוחנן בא להוסיף על דברי שמואל ולומר דרבנן לא מיירי אלא בדאיכא תרתי דהיינו אנדרטי ועומדין על פתח המדינה הא לאו הכי לא שרו רבנן אליבא דר"ת או לא אסרו אליבא דרבינו. ובזה ניחא שהביאו סברת שמואל משום דגם דברי שמואל קיימי אליבא דהלכתא. או דס"ל דר' יוחנן מודה לדשמואל באוקימתא דאנדרטי אלא שנראה לו דוחק להעמיד משנתנו באנדרטי דוקא ומשום הכי אוקמה בעומדין על פתח המדינה ומיירי בכל הצלמים ולעולם דמודה דבאנדרטי אפילו אינן עומדין על פתח המדינה לא מיירו רבנן ולפי זה רבנן מיירו או באנדרטי אע"פ שאינן עומדין על פתח המדינה או בשאר הצורות ועומדין על פתח המדינה ולפי דרך זה ג"כ ניחא דמייתי אוקימתא דשמואל דאנדרטי משום דהיא הלכה פסוקה:

הכלל העולה דאף שנאמר דהרי"ף והרא"ש ס"ל כרבינו ז"ל דשמואל ור' יוחנן קיימי אליבא דרבנן ולומר דלא אסרו ביש בידו מקל אלא בכה"ג. אכתי הלוקים הם בשיטתם דלרבינו ז"ל ר' יוחנן פליג עליה דשמואל באוקימתא דאנדרטי וס"ל דאין הדבר תלוי אלא בעומדין על פתח המדינה אבל היות אנדרטי אינו מעלה ומוריד כלל שהרי לא הזכיר בדבריו אנדרטי כלל. ואילו להרי"ף והרא"ש יש הפרש בין צורת אנדרטי לשאר הצורות מדהביאו בפסקיהם אוקימתא דשמואל. וקשיא לי טובא שדרכו של רבינו ז"ל הוא לפסוק כהרי"ף ולא ראיתי לשום אחד מהמשיגים שהשיגוהו לומר והרב לא כתב כן בהלכות כדרכם תמיד: והיותר מתמיה אצלי הם דברי הטור שכתב בר"ס קמ"א וז"ל והנמצאים בכרכים מותרים דודאי לנוי נעשו אלא א"כ עומדין על פתח המדינה ובידם מקל כו'. והנה דבריו הם כדברי רבינו ז"ל וא"כ ע"כ דס"ל דאוקימתא דר' יוחנן דקאמר בעומדין על פתח המדינה שנינו היא ג"כ אליבא דרבנן לומר דרבנן לא אסרו ביש בידם שום דבר אלא בעומדין על פתח המדינה ומדלא הזכיר אנדרטי כלל משמע דס"ל דר"י פליג עליה דשמואל וס"ל דהיותו אנדרטי אינו מעלה ומוריד כלל בדין זה וכמו שכתבנו לדעת רבינו. וא"כ יש לתמוה איך פתח נגד דעת אביו הרא"ש דהא מדהביא בפסקיו אוקימתא דאנדרטי מוכח בהדיא דס"ל דאוקימתא הלזו הלכתא היא. וראיתי להטור סי' הנזכר שכתב וז"ל ושאר כל הצורות אפילו צורת אדם המוצא אותה מותרת אם לא שיש הוכחה שנעשה לעבודת כוכבים כגון צורת אדם עומדת על פתח המדינה ובידה מקל או צפור ע"כ. ומדנקט צורת אדם נראה דס"ל דלא אסרו רבנן כי אם בצורת אדם וע"כ אית לן למימר שדין זה יצא לו להטור ז"ל מאוקימתא דשמואל דקאמר באנדרטי של מלכים שנינו וכמ"ש מרן הב"י יע"ש:

ז צלמי עבודת כוכבים הנמצאים וכו' ה"ז אסור בהנאה. שם במשנה המוצא שברי צלמים הרי אלו מותרים וכו' (עיין בכ"מ ד"ה אלילים הנמצאים וכו') אתמר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה ר' יוחנן אמר אסורה ורשב"ל אמר מותרת ר"י אמר אסורה דהא לא בטלה ר"ל אמר מותרת מסתמא בטולי מבטל לה מימר אמר איהו נפשה לא מצלא להאי גברא מצלה ליה איתיביה המוצא שברי צלמים הרי אלו מותרים הא שברי עבודת כוכבים אסורים לא תימא שברי עבודת כוכבים אסורים אלא אימא הא צלמים עצמם אסורים וסתמא כר"מ ור' יוחנן מדר"מ נשמע להו לרבנן דאי לאו ר"מ צלמים אסורים שברי צלמים מותרים לרבנן נמי אם עבודת כוכבים היא אסורה ושבריה מותרים. (א"ה ז"ל רש"י והו"מ למימר מדרבנן נשמע לרבנן דהא אסרי צלמים שיש בידן מקל או צפור ומ"מ שבריהן מותרים והאי דלא קאמר הכי משום דלא הזינא בהדיא במתניתין דקא שרו שברי אותן צלמים שהן אסורים, ע"כ. ולכאורה נראה דכוונתו לומר דהו"א דקאי אצלמים שאין בידם מקל וכן הבין הרב לחם משנה וקשיא

שברי צלמיהן. אבל המוצא יד מצורת כוכב או מזל או רגלה או אבר מאיבריה מושלך הרי זה אסור [ג] בהנאה °הואיל וידע בודאי שזה האבר מן צורת עבודת כוכבים הנעבדת הרי היא באיסורה עד שיודע לו שהעובדי כוכבים

עבודת כוכבים אסורים ליתני ליה דשאני. ומכיון דלא קי"ל כשמואל צריכין אנו ליישב המשנה דקתני רישא שברי אלילים מותרים ובסיפא אסר תבנית יד. וי"ל דרישא מיירי בשברי אלילים ומשום דהוו ספק ספיקא מותרים וסיפא דמצא תבנית יד מיירי בשברי עבודת כוכבים דליכא אלא חד ספיקא וכן כתבו התוס'. ומ"ש רבינו שאלילים הנמצאים מותרים אע"ג דמתניתין לא תנן אלא שברי אלילים נראה שלמד כן מדמקשה בגמרא לר"י דאמר שברי עבודת כוכבים [אסורים דכיון דלר"מ צלמים אסורים שברי צלמים] מותרים לרבנן עבודת כוכבים נמי היא אסורה ושברים מותרים. ומשני הכי השתא התם אימור עבדום אימור לא עבדום ואת"ל עבדום אימור בטלום עבודת כוכבים ודאי עבדום מי יימר דבטלום הוי ספק וודאי ואין ספק מוציא מידי ודאי. ואיכא למידק דלמה ליה למפרך דמדר"מ נשמע לרבנן לפרוך דמדרבנן גופייהו נשמע דאלילים הנמצאים אסורים ושברים מותרים ה"נ עבודת כוכבים אסורים ושבריה מותרים ומדלא פריך הכי אלמא דלרבנן אפילו אלילים עצמם מותרים דהא הוא ספק ספיקא ספק עבדום ספק לא עבדום ואת"ל עבדום מכיון שמצאן מושלכין אימור בטלום ובדין הוא דהוה ליה למנקט המוצא אלילים הרי אלו מותרים אלא איידי דבעי למתני סיפא בשברי עבודת כוכבים אסורים תנא רישא בשברי אלילים מותרים והני אלילים דאמריק דלרבנן כי מצאן מושלכים שרו משום ספק ספיקא הייט בעומדים על פתח המדינה וכידם מקל וכו' דאל"כ מאי איריא מצאן מושלכים אפילו עומדין במקומם הרי שמוקמן לנוי וכמו שנתבאר לעיל בסמוך וה"פ דמתניתין המוצא שברי אלילים מושלכים הרי אלו מותרים משום דהוו כספק ספקא וכיון דהוי משום ספק ספקא ה"ה למוצא אלילים עצמם אבל מצא תבנית יד תבנית רגל דהיינו שברי עבודת כוכבים הרי אלו אסורים מפני שכיולא בהם נעבד כלומר מפני שכשהיו אלו האברים מחוברים במקומם ודאי היו נעבדים וא"כ אין כאן אלא ספק אחד. וזה שאמר בפ"ח עבודת כוכבים שנשתברה מאליה שברים אסורין בהנאה עד שיבטלום לפיכך המוצא שברי עבודת כוכבים הרי אלו אסורין בהנאה שמא לא ביטלום העובדי כוכבים, עכ"ל:

כתב הרמ"ך אלילים הנמצאים מושלכין וכו' עד שהעובדי כוכבים בטלוה מאי איריא יד עבודת כוכבים או רגלה אפילו של אלילים נמי כדקתני בגמרא ה"ה דאפילו שברי עבודת כוכבים נמי אלא משום דבעי למתני סיפא תבנית יד ורגל דאפילו באלילים אסור ואי אמרת ה"מ בשעומדין על בסיסן מ"מ מאי איריא יד עבודת כוכבים או רגלה אפילו שאר שברים נמי דהא איהו גופיה פסק כר"י וליכא חילוק בין מוצא לנשתברה מאליה וחזינן לר"י דאפילו שאר אברים אסר דהא מקשה לר"ל מהא דמוצא שברי צלמים מותרין הא שברי עבודת כוכבים אסורין ודאי שברי עבודת כוכבים דומיא דשברי אלילים ושברי אלילים ודאי משאר שברים קאמר מדקתני סיפא תבנית יד ורגל הרי אלו אסורין מכלל דרישא דשרי בשאר שברים מיירי, עכ"ל. ובמה שכתבתי לדעת רבינו לא קשה מידי:

לחם משנה

ז שברי צלמיהן. משנה שם (דף מ"א) המוצא שברי צלמים וכו' והר"ן ז"ל האריך בריש פרק הצלמים לבאר דברי רבינו. ובדרך כלל אומר דרבינו פסק דלא כשמואל דאמר שברי עבודת כוכבים מותרים מפני שהמחלוקת תלוי בעבודת כוכבים *שנשתברה מאליה והוא סבור כריש לקיש דמותרת ואנן קיי"ל דאסורה כר' יוחנן *ע"ש בכ"מ במה שאמר דא"כ כי איתיביה ר' יוחנן לר"ל ממתניתין וכו' ליתני ליה דשאני וכו' דדבריו קשי שהשנה הם וא"א לסולמם: וכמ"ש הר"ן ומש"ה מתניתין תבנית יד או רגל לא אוקמיה בעומדין על בסיסן דריש לקיש מוקי לה דהוא סבור כשמואל אבל ר' יוחנן לא ומתניתין דאמרה שברי צלמים ה"ה דצלמים מותרים דמתניתין כרבנן ומאי דנקט שברי צלמים לאפוקי שברי עבודת כוכבים דאסורים דלא כשמואל ועל זה הדרך יתבארו דברי רבינו ז"ל:

המוצא

משנה למלך

וקשיא לי דא"כ כאן שנה רבי משנה שאינה צריכה דכיון דצלמים גופייהו שרו שברים דידהו מיבעיא. ושמא דאי הוה ק"ל מדרבנן הוה מסני ר' יוחנן דהיא גופא אתא לאשמועינן ולא תימא דליכא אלא הדא ספיקא דהא אכתי לא אסיק אדעתיה דבצלמים איכא תרי ספיקי. וקא דפריך לשמואל וקא אנן תנן שברי צלמים לאו משום דאסיק אדעתיה האי חילוקא דהא ודאי בצלמים דאסירי לכ"ע מיירי הך מתניתין וכודאי דה"ה לשברי עבודת כוכבים. אלא ה"פ דשמעתא דמדנקט שמואל בלישניה אפילו שברי עבודת כוכבים גלי לן דעפי קילי שברי צלמים משברי עבודת כוכבים מהטעם שיהיה כנ"ל לדעת רש"י. אך התוס' בד"ה אמר שמואל פי' דכונת הקושיא היינו משום דבצלמים איכא תרי ספיקי ועכ"ז כתבו בד"ה מדר"מ כדברי רש"י דהו"ת למפרך מדרבנן כו' ולפי זה נ"ל דאי הוה פריך מדרבנן הו"א דמתניתין לדיוקא אתא הא שברי עבודת כוכבים אסורים ודו"ק.) הכי השתא התם אימור עבדום אימור לא עבדום ואת"ל עבדום אימור בטלום עבודת כוכבים ודאי עבדום מי יימר דבטלום הוי ספק וודאי ואין ספק מוציא מידי ודאי ע"כ בגמ':

ודע דשמואל דקאמר דאפילו שברי עבודת כוכבים מותרין יש להסתפק היכי ס"ל בעבודת כוכבים שנשתברה מאליה דאפשר דטעמא דאית ליה דשברי עבודת כוכבים מותרין הוא משום דאית ליה דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת ומש"ה אית ליה דשברי עבודת כוכבים מותרים דטפי שכיח שבירת עובד כוכבים או נשתברה מאליה משברה ישראל ולפי זה מאן דאית ליה דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה פליג עליה דשמואל ואית ליה דשברי עבודת כוכבים אסורים משום דאין להתיר ולתלות בשבירת עובד כוכבים דאימור דנשתברה מאליה או שברה ישראל ונמצא דהוו רוב שבירותיה באיסור ולפי זה שמואל ס"ל כרשב"ל ורשב"ל כשמואל ור' יוחנן פליג עליה דשמואל ואית ליה דשברי עבודת כוכבים אסורים. ויש עוד לצדד ולומר דאפילו מאן דאית ליה דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה אפשר דמודה דשברי עבודת כוכבים מותרים משום דתלינן לומר דעובד כוכבים שברה והשליכה משום דנשתברה מאליה לא שכיח ולומר דשברה ישראל גם זה אין לחוש דאם איתא דשברה ישראל היה מבערה מן העולם ומשום הכי תלינן דעובד כוכבים שברה ומשום הכי המוצא שברי עבודת כוכבים מותרים ולפי צד זה שמואל אפשר דס"ל כרשב"ל או כר"י וכן ר' יוחנן אפשר דס"ל כשמואל משום דתלינן דעובד כוכבים שברה ואפשר דפליג עליה משום דתלינן דנשתברה מאליה. אך לכל הפירושים רשב"ל ס"ל כשמואל דשברי עבודת כוכבים מותרים דמהיכא תיתי לאסור מאחר דאיכא תרי טעמי להתיר דאימור דעובד כוכבים בטלה או נשתברה מאליה. ואם נפשך לומר דרשב"ל מאי סבר דשברי עבודת כוכבים אסורים משום דאפשר דישראל בטלה זה לא יתכן מכמה טעמים חדא דלרשב"ל אפילו ישראל מבטל עבודת כוכבים בשבירה וע"כ לא אמרינן דאין ישראל מבטל עבודת כוכבים כי אם בפחיסה אבל בשבירה מבטל וכדקאמר אביי כדלקמן וא"כ פשיטא דשברי עבודת כוכבים מותרין דהא ליכא שום דבר למיתלי לאסור ואפילו לרבא דאית ליה דאפילו שברה ישראל אינו מבטלה משום גזרה פשיטא דשברי עבודת כוכבים מותרים דדוקא בישראל שמיבר עבודת כוכבים ס"ל דלא בטלה משום גזרה דרבנן אבל שנאסור שברי עבודת כוכבים דאיכא תרי צדדי להתיר משום צד אחד דאיכא לאיסור דהיינו ששברה ישראל ואפילו אותו צד לא אסיר אלא מדרבנן זו לא אמרה אדם מעולם. ומלבד שהסברא גוזרת כן יש להכריע דבר זה מסוגית הגמ' דאמרינן איתיביה מצא תבנית יד תבנית רגל הרי אלו אסורין אמאי הא שברים נינהו. הרי דקשה ר"י לר"ל ממאי דהוכח ממתני' דשברי עבודת כוכבים אסורים הרי דלר"ל ע"כ אית לן למימר דשברי עבודת כוכבים מותרים דהרי מכח קושיא זו הוכרח ר"ל לומר דמתניתין איירי בעומדין על בסיסן ומכאן יש להכריח ג"כ דר' יוחנן אית ליה דשברי עבודת כוכבים אסורים דאלת"ה אלא דאית ליה דשברי עבודת כוכבים מותרים משום דתלינן דעובד כוכבים שברה א"כ מה הקשה ר"י לרשב"ל ממתניתין דמצא תבנית יד הא לדידיה נמי קשה וצריך לאוקמה בעומדין על בסיסן. וכן מתחלת הסוגיא יש להכריח כן מדקשה ר"י לרשב"ל ממאי דתנן המוצא שברי צלמים מותרים הא שברי עבודת כוכבים אסורים הרי מוכרח מכאן דרשב"ל אית ליה דשברי עבודת כוכבים מותרים ורבי יוחנן אית ליה דאסורים. וכן ממאי דהקשו בגמ' ור"י מדר"מ נשמע להו לרבנן מוכח כפירוש דלר' יוחנן שברי עבודת כוכבים אסורים. אך מאי דאיכא לספוקי הוא בסברת שמואל דאית ליה דשברי עבודת כוכבים מותרים היכי ס"ל בעבודת כוכבים שנשתברה מאליה דאפשר לומר דטעמא דאית ליה דשברי עבודת כוכבים מותרים הוא משום דאית ליה דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת ומש"ה שברי עבודת כוכבים מותרים דתלינן דנשתברה מאליה. או דלמא לעולם דאית ליה דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה ואפילו הכי אית ליה דהמוצא שברי עבודת כוכבים מותרים משום דתלינן דעובד כוכבים שברה משום דנשתברה מאליה לא שכיחא וכן שברה ישראל לא שכיחא כדכתיבנא באופן דיש להסתפק בסברת שמואל היכי ס"ל. (א"ה ומדברי רבינו לקמן בפ"ח דין י"א שפסק דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה ועלה קאמר לפיכך המוצא שברי עבודת כוכבים הרי אלו אסורים בהנאה וכו' מוכח דס"ל דשמואל אית ליה דנשתברה מאליה מותרת כר"ל דאל"כ מה הלשון אומרת לפיכך ודו"ק):

וראיתי להתוס' שכתבו וז"ל נראה לר"י כי שמואל דסובר שברי עבודת כוכבים מותרים אית ליה נמי עבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת ורשב"ל דקאמר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת אית ליה נמי דמצא שברי עבודת כוכבים מותרין ותרווייהו חד טעמא אית להו וכן משמע בסמוך דר"י מותיב לרשב"ל ממתניתין דהמוצא שברי צלמים הרי אלו מותרים משמע הא שברי עבודת כוכבים אסורים ומוכח מינה דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה, ע"כ. ודברי התוספות הללו הם תמוהים בעיני דנהי דמסוגיא זו שהביאו יש להוכיח דרשב"ל דאית ליה דעבודת כוכבים דנשתברה מאליה מותרת ע"כ אית ליה דשברי עבודת כוכבים מותרים. אך הכתי אין להכריח מכאן דמאן דס"ל דשברי עבודת כוכבים מותרין שיאמר דעבודת כוכבים דנשתברה מותרת דאפשר דס"ל דאסורה ואפ"ה שברי עבודת כוכבים מותרים משום דתלינן דהעובד כוכבים שברה דנשתברה מאליה הוי מלתא דלא שכיחא וא"כ איך הכריחו התוס' מסוגיא ע דשמואל ס"ל כרשב"ל. ואם נאמר דהתוספות לא באו להכריח אלא דרשב"ל ס"ל כשמואל זה הוא דוחק גדול בעיני שהרי תחלת דבריהם הוא דשמואל ס"ל כרשב"ל ורשב"ל ס"ל כשמואל והראיה שהביאו אינו אלא דרשב"ל ס"ל כשמואל באופן שדברי התוס' הללו צריכים אלף תלמוד. (א"ה וכבר הוקשה כן למהרי"ל בחדושיו והניח דברי התוס' בצ"ע ועיין לחם סתרים (דף מ"א) שכתב דר"י יש לו הכרע מתלת טעמי יע"ש. ואין דבריו מובנים דאפילו את"ל דר"י שפיר קאמר וטעמו ונמוקו עמו מ"מ הראיה דמייתי לא מכרעא כלל. ודע דיותר מזה יש להקשות ע"ד מרן בכ"מ שכתב וז"ל ומשמע ליה דשמואל דשרי שברי עבודת כוכבים ס"ל דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת כר"ל ולא קיי"ל כותיה ולא נימא דאפשר דמודה שמואל בעבודת כוכבים שנשתברה שאסורה ולא שרי אלא במוצא מושלך דכיון דהושלך מוכח שביטלוה דא"כ כי אותביה ר"י לרשב"ל ממתניתין דקתני המוצא שברי אלילים מותרים הא שברי עבודת כוכבים אסורים ליתני ליה דשאני עכ"ל. וכתב עליו הפר"ח וז"ל אינו מוכן דכיון דכשברי עבודת כוכבים אסורין כ"ש עבודת כוכבים שנשתברה מאליה ע"כ. ואולי אפשר ליישב דהנה אם באים אנו לדון ולחלק בין שברי עבודת כוכבים לנשתברה מאליה יש בדבר להקל ולהחמיר דאיכא למימר דדוקא נשתברה מותרת כיון דרואה העובד כוכבים ברעתה דאיסי נפשה לא מצלה אמר נגל בלבו מבוטלת היא תבטל אבל שברי עבודת כוכבים דודאי עבדום הוי ספק אם שברה ישראל או עובד כוכבים ואין ספק מוציא מידי ודאי. ואיכא למימר לאידך גיסא דטפי יש להתיר בשברי

הגהות מיימוניות

[ג] ספר המצות בתוך ההלכות למדנו שצריך ישראל ליזהר שלא יקח במשכון ולא יהנה מתשמישי עבודת כוכבים ונויה כגון גביעים ומחתות ומעילים שלובשין בשעת עבודה אבל נרות של שעוה שמביאין דורון לעבודת כוכבים ומדליקין לפניה אם משכנם כהני עבודת כוכבים או מכרם ונתן לישראל כתב רבינו יהודה בשם ר"י שמותרין שאין לך ביטול גדול מזה ששוב אין רוצה להדליקן בפני עבודת כוכבים אלא לצורכו בוטלם. אמנם במטרנות שלובשין בשעת עבודה פסק רשב"ם בשם רש"י שנוי שלהן היא ולא של עבודת כוכבים ומותרין בלא ביטול ע"כ סמ"ג. אבל רא"ם אסר גם המעילים שהן ליפות או לעטר בהן עבודת כוכבים וכתב יכרת ה' לאיש אשר יעשה. ועוד כתב שהמכניס משמשי עבודת כוכבים כגון המעילים ומחתות וגביעים לתוך ביתו בין במשכון בין בלקיחה בין בשאלה בין בכל ענין שהוא עובר משום לא תביא תועבה אל ביתך ומשום לא ידבק בידך מאומה ע"ב מס"י. ולמכור ספרים פסולים או מעילים של עבודת כוכבים לעובד כוכבים אסור דאסור לסייע ידי עוברי עבירה גם לא יכתוב על הפסולים אם לא ימחוק שלא יהא רשומן ניכר משום דמאים וגם מן המעילים לא יתקנו דבר מצוה כגון טליתות משום דמאים וראיה מריש פרק חטאת מאימיה דשבור מלכא וכו' ומפרק כל הצלמים מורי רבינו. ובשם רבינו יהודה חסיד שמעתי שאפילו אם מחק ספר פסול עד שאין רשומו ניכר אפילו הכי לא יכתוב עליו דברי תפלות והחנונים דאין קטיגור נעשה סניגור: °[המור השיגו על זה ולא נהירא דהא מוקי לה בגמרא בעומד על בסיסו כדפרישית כן כתב סמ"ג לאוין סימן מ"ה]:

כסף משנה

ח המוצא כלים וכו'. משנה שם (דף מ"ב) המוצא כלים ועליהם צורת חמה צורת לבנה צורת הדרקון יוליכם לים המלח רשב"ג אומר שעל המכובדים אסורין שעל המבוזים מותרים ובגמרא פריך דאשכחן דלטובא אחריני פלחי ומשני אביי מיפלח לכל אפי' דמשכחי פלחי מיגר ומיפלח הני תלתא דשכיחי לייריו להו ופלחי להו למידי אחרינא לגוי בעלמא עבדי להו ובעינן אי זה הן כלים מכובדים ואי זה הם מבוזים ואמר שמואל אלו הן מכובדים שעל השיראין ושעל הנזמים ושעל הטבעות כלומר הני דוקא דחשיבי שהן עשויים לתכשיט אבל כל שאר כלים מבוזים נינהו. ותניא כותיה ומפרש רבינו שיראין בגדי שני וה"ה לכל מלבוש יקר דמיקרו מכובדין:

כוכבים עובדיה בטלוה: ח המוצא כלים ועליהן צורת חמה ולבנה ודרקון. אם היו כלי כסף וזהב או בגדי שני או שהיו חקוקים על הנזמים ועל הטבעות הרי אלו אסורין. ועל שאר הכלים מותרין מפני שחזקתן לנוי. וכן שאר הצורות הנמצאות על כל הכלים [א]חזקתן לנוי ומותרין: ט עבודת כוכבים ומשמשיה וכל התקרובת שלה אוסרים בכל שהן. כיצד עבודת כוכבים שנתערבה בצורות של נוי אפילו אחת בכמה אלפים יוליך הכל לים המלח. וכן אם נתערב כוס של עבודת כוכבים בכמה כוסות או חתיכה מן הבשר (שנתערבה) בכמה התיכות יוליך הכל לים המלח. וכן עור לבוב שנתערב בכמה עורות הכל אסור בהנאה. [ב]עבר ומכר עבודת כוכבים או אחד ממשמשיה או תקרובת שלה הרי הדמים אסורין בהנאה ואוסרין בכל שהן כעבודת כוכבים שנאמר והיית

חרם

ט עבודת כוכבים ומשמשיה וכו'. משנה פרק השוכר את הפועל (דף ע"ד) אלו אסורים ואוסרים בכל שהן יין נסך ועבודת כוכבים ועורות לבובין. ופי' רש"י בכל שהן דאפילו חד באלף לא בטיל עבודת כוכבים צורה אחת שעבדוה שנתערבה באלף צורות שאין עבודת כוכבים. ורבינו מפרש דבכלל עבודת כוכבים דנקט מתניתין איתא נמי משמשיה דכשם שהיא אינה בטלה אפילו באלף ה"נ משמשיה וכן משמע מדין כוס של עבודת כוכבים שנתערב בריבוא שיבא בסמוך. והקרובה שלה יליף מעורות לבובין דתנא בהדיא ואיסורן משום תקרובת כמו שקדם בפרק זה: עבר ומכר וכו'. כך אמרו סוף פרק שני דקידושין (דף נ"ח) וילפינן לה מדכתיב והיית חרם כמוהו כל מה שאתה מהייה ממנו הרי הוא כמוהו:

עבודת

א עיין בטור יו"ד סי' קמא: ב טור יו"ד סי' קמד. סמ"ג לאוין כב:

לחם משנה

ח המוצא כלים וכו'. שם (דף מ"ב) במשנה. ובגמרא פירשו איזהו צורת דרקון וכו' כל שיש לו ציצין בין פרקיו מחוי רב אסי בין פרקי צואר א"ר חמא בר חנינא הלכה כר"ש בן אלעזר ולא הזכיר רבינו זה כלל וצריך היה לבארו: אם היו כלי כסף וכו'. פסק כרשב"ג דהלכה כמותו דכללין כ"מ ששנה רשב"ג וכו'. ומה שאמר כלי כסף וכו' הוא כפי שפירש שמואל בדבריו שם בגמרא משום דתניא כותיה דשמואל: ט עבודת כוכבים ומשמשיה וכל התקרובת וכו' יוליך הכל לים המלח. וא"ת אמאי יוליך הכל כשיוליך הנאה של אותה איסור סגי דהלכה כר"א דאמר יוליך הנאה לים המלח כדפסקו בגמרא בס"פ כל הצלמים (דף מ"ט) וכ"ת רבינו פסק כרב אדא בר אהבה דאמר שם ל"ש אלא פת משום דמיקלא קליא לאיסורא אבל חבית לא משום דאיתא לאיסורא בעינא הא ליתא דבפ' ט"ו מהלכות מאכלות אסורות כתב וכן אם נתערבה חבית של יין נסך בין החביות כלן אסורות ויוליך דמי אותה החבית לים המלח הרי דפסק כרב חסדא. ונראה דיש לחלק בין יין נסך לעבודת כוכבים דיין נסך דהוא קיל משום דאיסורו אינו אלא מדברי קבלה כמו שכתבו התוספות בפ' הערל (דף פ"א) בד"ה ר' יוחנן אמר את שדרכו לימנות שנינו וכו' מש"ה הוא דבהולכת דמי האיסור סגי אבל כאן בעבודת כוכבים או בתקרובת עבודת כוכבים דחמירא צריך שיוליך הכל: הרי הדמים וכו'. פרק ר' ישמעאל (דף נ"ד:) אמרו שם עשאן חליפין לעבודת כוכבים וכו' חד אמר חליפין אסורים חליפי חליפין מותרין וחד אמר אפילו חליפי חליפין נמי אסורין וכו'. אמר קרא והיית חרם כמוהו כל מה שאתה מהייה ממנו הרי הוא כמוהו:

ספק

משנה למלך

שברי עבודת כוכבים המושלכים דידים מוכיחות שביטלום מלהתיר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה בפנינו ולא בטלום. ועיין מ"ש רש"י ס"פ כל הצלמים (דף מ"ט:) דכ"ע עובדין לשברים שנשתברו מאליהן וקא דאמר שמואל בפרקין אפילו שברי עבודת כוכבים מותרים התם הוא דלא חזי לה שנשתברה מאליה דאמרינן עובד כוכבים שברן ואזלינן בתר רובא דסא עבודת כוכבים שנשתברה מאליה לא שכיחא, ע"כ. לזה בא מרן ז"ל להשמועינן דאין לנו לחלק ביניהם כלל בשום צד לא להקל ולא להחמיר אלא עיקרן של דברים דכי היכי דשרי שמואל שברי עבודת כוכבים הוא הדין שנשתברה מאליה ומש"ה לא פסק רבינו כשמואל משום דקאי כרשב"ל והכריח מרן דאין לחלק בין שברי עבודת כוכבים לנשתברה מאליה כפי הצד השני שלדדנו וא"כ הו"מ למיפסק כשמואל דאם דאיתא דיש פנים לחלק ביניהם באופן זה א"כ אף אנו נאמר דיש לחלק ביניהם לאידך גיסא דשברי עבודת כוכבים חמיר טפי משנשתברה מאליה וא"כ כי אותביה ר"י לר"ל ממתני' לישני ליה להכי לעולם נשתברה מאליה מותרת ושאני שברי עבודת כוכבים דאין ספק מוציא מידי ודאי ומדלא משני הכי ע"כ לומר דחד דינא אית להו ולא משמע להו לרבנן לחלק ביניהם כלל וא"כ חזר הדין דשמואל ס"ל כרשב"ל, ובהכי דייק דברי מרן שכתב לישני ליה דשאני ולא כתב לישני ליה האי שינויא או דשאני הכא ודוק. ועוד יש להכריח כדברי מרן ז"ל מהסוגיא בעצמה דפריך ור"י מדר"מ נשמע להו לרבנן ואם איתא דיש חילוק בין שברי עבודת כוכבים לנשתברה מאליה מאי קושיא לימא דה"נ דלרבנן שברי עבודת כוכבים מותרים משום דאיכא למימר שבטלוה אבל נשתברה שאני דאסורה עומדת משום דעובדין לשברים אלא ע"כ דסתמא דש"ס לא ס"ל לחלק כלל ושקולים הם ותרוייהו חד טעמא אית להו): עוד כתבו התוס' וס"פ דמלתיה דשמואל כו' א"נ התם שברים מותרים דרוב שבירותיה הוו ביטול דטפי שכיח שבירת עובד כוכבים או נשתברה מאליה משיברה ישראל דודאי אמרינן אלו שיברה ישראל לא היה מניחה שם אלא היה מבערה לגמרי מן העולם ע"כ. ויש לדקדק למאי אצטריכו לטעמא דאילו שיברה ישראל כו' תיפוק ליה דרוב שבירותיה הוו ביטול משום דאיכא תרי נגדי להקל דהיינו שיברה עובד כוכבים או נשתברה ומש"ה תלינן להקל. וי"ל דמתני' דאתיא כר"מ וכמ"ש התוס' ור"מ חייש למיעוטא א"כ אי לאו טעמא דאלו שיברה ישראל כו' לא היינו תולין להקל משום דהיינו חוששין למיעוט דאימור ישראל שיברה אבל השתא דאמרינן דשיברה ישראל לא שכיחא ואיכא תרי רובי להקל הוי שיברה ישראל מיעוטא דמיעוטא ואפילו ר"מ לא חייש. אבל לרבנן לא אצטריך לטעם זה דאילו שיברה ישראל כו'. ומיהו למאן דאית ליה דנשתברה מאליה אסורה אית ליה שברי עבודת כוכבים אסורים אף לרבנן אע"ג דאילו שיברה ישראל לא היה מניחה משום דאיכא למיתלי בנשתברה מאליה אך למאן דאית ליה דנשתברה מאליה מותרת שברי עבודת כוכבים מותרים אף לר"מ דחייש למיעוט משום דאיכא תרי רובי להקל דטפי שכיח שבירת עובד כוכבים או נשתברה מאליה משיברה ישראל:

ח המוצא כלים ועליהם צורת חמה ולבנה ודרקון כו'. משנה פ' כל הצלמים (דף מ"ב:) ואמרינן בגמ' (דף מ"ג:) ת"ר איזהו צורת דרקון פירש רשב"א כל שיש לו ציצין בין פרקיו מחוי ר' אסי בין פרקי צואר א"ר חמא בר' חנינא הלכה כרשב"א. וכתבו התוס' וז"ל הלכה כרשב"א פי' רשב"ס ז"ל ואפילו אי משכחת תנא דפליג, ע"כ. למדנו מכאן כלל מחודש שיאמר הש"ס הלכה כדברי פלוני אפילו במקום שלא מצינו מי שיחלוק עליו. ותמהני דבכמה דוכתי פריך תלמודא הלכה מכלל דפליגי וצ"ע:

ט עבר ומכר עבודת כוכבים או אחד ממשמשיה או תקרובת שלה הרי הדמים אסורים בהנאה. דין זה פשוט בספ"ב דקידושין וילפינן לה מדכתיב והיית חרם כמוהו כל מה שאתה מהייה אחריו הרי הוא כמוהו. ונסתפקתי בישראל שמכר לחברו עבודת כוכבים והלוקח לא ידע שמה שקנה הוא עבודת כוכבים אם נאסרו הדמים דאפשר דע"כ לא אמרינן דהדמים אסורים אלא במוכר לעובד כוכבים או לישראל וידע שהיא עבודת כוכבים דהמקח קיים ומש"ה המעות אסורים שהרי דמים הללו דמי עבודת כוכבים הם אבל במוכר לישראל ולא ידע הקונה שהיא עבודת כוכבים שהמקח הוא מקח טעות והמעות גזל הם ביד המוכר אפשר דלא נאסרו דמים הללו שהרי אינם דמי עבודת כוכבים או דלמא אף במקח טעות הדמים אסורין שהרי מן הדין אף במוכר לעובד כוכבים הדמים אין בהם איסור משום דכל איסורי הנאה כיון שאסור ליהנות מהם הדמים שקבל אינם אלא או מתנה או גזל וכמ"ש הר"ן בר"פ השוכר את הפועל בשם הירושלמי. (א"ה ולקמן בפ"ה מהל' אישות יתבאר בארוכה דברי הירושלמי הלזה יע"ש), והחדוש הוא שחידש הכתוב בעבודת כוכבים שאע"פ שאין לה דמים שיהיו חליפיה נתפסין באיסור שלה וכמ"ש הר"ן שם וא"כ כיון דמן הדין אף במוכר לעובד כוכבים או לישראל ויודע שהוא עבודת כוכבים אין המעות נתפסין באיסור משום דהמעות מתנה הם אלא דגזרת הכתוב היא אף אתה אמור במקח טעות דאף שהמעות גזל הם ביד המוכר נתפסים באיסור. ואם נאמר דאף בכה"ג דהמקח הוי מקח טעות דהמעות נתפסין באיסור לא ידעתי כשחוזר הלוקח ותובע מעותיו היכי דיינינן ליה שאם זה רצה לתת לו מעותיו נמצא דנתן לו מעות אסורים ומה פשעו של הלוקח שיפסיד מעותיו. ואם נאמר שנכוף את המוכר שישלם לו ממקום אחר לא מצאתי דין זה וכל כי האי איבעי להו לאודועי. וע"ק אלי שנמצא זה לוקח במקום שלא נהנה דבשלמא המוכר עבודת כוכבים ונתקיים המקח כיון דהעבודת כוכבים היא אסורה בהנאה אם עבר ומכר דין הוא שנאמר שהדמים יהיו נתפסים באיסור לפי שהם דמי עבודת כוכבים. אבל בנדון זה שהמקח נתבטל למה נקנוס אותו שיהיו הדמים אסורים שהרי אינו נהנה מדמי עבודת כוכבים ומכח הסברא היה נ"ל דכל שהמקח הוא מקח טעות לא נאסרו הדמים ולא מיבעיא למ"ד דכל מקח טעות המעות שקבל המוכר דגזל הם בידו ואם קדש בהם את האשה דאינה מקודשת דה"נ לא נאסרו הדמים משום דהוו גזל. אלא אף למ"ד דאינן גזל ואם קידש בהם הויא מקודשת (כמו שנאריך בזה בהלכות אישות יע"ש). הכא בנ"ד יודה דלא נאסרו הדמים דהא טעמא דמאן דאית ליה דאם קדש בהם הויא מקודשת הוא משום דס"ל דזה לא נתכוון לגזול אלא ללוקחם בתורת הלואה וישלם מביתו וכמ"ש הריטב"א והר"ן ז"ל עלה דהויא דמכרן וקדש בדמיהן מקודשת דאף אם ידע הלוקח שהם איסורי הנאה מ"מ היא מקודשת משום דהני זוזי בתורת הלואה איתנהו גביה. וטעם זה אינו מועיל אלא שלא נאמר שהמעות הם גזל ביד המוכר אבל לאסור הדמים לא דאף אם נאמר דבתורת הלואה איתנהו גביה מ"מ לא נאסרו לפי שאינם דמי עבודת כוכבים:

ואע"ג דבפ' בתרא (דף ע"א) אמרינן דאם משנתן מעות משך יוליך הנאה לים המלח ואע"ג דהוי מקח טעות דלאו אדעתיה דעבודת כוכבים זבן משום דמיחזי כעבודת כוכבים ביד ישראל וכאוקימתא דרבא התם. י"ל שאין לדמות גזרות חכמים זו לזו ואם גזרו בעבודת כוכבים עצמה אין הכרח מזה שנאמר שגזרו בדמי עבודת כוכבים. ועוד נ"ל דאף אם נאמר שהדמים הם אסורים אף במקח טעות מ"מ אם נתבטל המקח וחזר הלוקח ונקח המעות חזרו הדמים להיתרם בין שנתנו לו אותם המעות בעצמם בין שנתן לו מעות אחרות דכיון שנתבטל המקח אין כאן דמי עבודת כוכבים ונמצא שאינו נהנה מעבודת כוכבים וכמ"ש:

וראיתי להתוס' בפ"ב דקידושין (דף נ"ו) ד"ה המקדש שהקשו וקא דלא חשיב עבודת כוכבים משום דלא שייך למיתני בה מכרן וקידש בדמיהם מקודשת שהרי עבודת כוכבים תופסת דמיה, ע"כ. ולכאורה היה נראה להוכיח מכאן דאף במקח טעות תופסת דמיה דאי לא הוי מצי למתני גבי עבודת כוכבים מכרן וקידש בהן דמקודשת וכגון שלא ידע הלוקח שהיא עבודת כוכבים. ונראה דהא ליתא חדא דאפשר דס"ל להתוס' דכל מקח טעות המעות הם גזל ביד המוכר ואם קידש בהם אינה מקודשת ומאי דתנן מכרן וקידש כו' איירי במוכר לעובד כוכבים או לישראל וידע שהם איסורי הנאה וא"כ לא שייך לומר בכה"ג גבי עבודת כוכבים ומכרן וקידש בדמיהם משום דהדמים נתפסים באיסור. ואף אם נאמר דהתוס' ס"ל דמקח טעות אין המעות גזל מ"מ הוכחה זו ליתא משום דלא שייך לומר גבי עבודת כוכבים מכרן וקידש כיון דלא שייך דין זה בכל צד מכירה כ"א במקח טעות אבל במוכר לעובד כוכבים או לישראל וידע בה אינה מקודשת אבל גבי שאר איסורי הנאה תני מכרן וקידש בדמיהן דמקודשת משום דשייך בכל אופן מכירה שתהיה. ואפילו כפי הירושלמי דס"ל דמתניתין איירי במקח טעות וכדקאמר עלה ר' חנינא זאת אומרת שמקדשין בגזל ולכאורה נראה דיש להקשות כפי' סברת ר' חנינא דמתניתין איירי במקח טעות אמאי לא תני עבודת כוכבים וא"כ יש להוכיח דאם במקח טעות ס"ל להירושלמי דהדמים נתפסים באיסור ומש"ה לא תני עבודת כוכבים משום דבעי למתני מכרן וקידש בדמיהם ואע"ג דאכן לא ק"ע

כשבים

מגדל עוז

עבר ומכר וכו' עד הרי הוא כמוס. מסכת ע"ז פ' רבי ישמעאל (דף נ"ד):

חרם כמוהו כל מה שאתה מביא מעבודת כוכבים ומכל משמשיה ותקרובתה הרי היא כמוה: י אעבודת כוכבים או אשרה שנשרפה אפרה אסור בהנאה. וגחלת של עבודת כוכבים אסורה והשלהבת מותרת מפני שאין בה ממש. ספק עבודת כוכבים אסור ספק ספיקה מותר. כיצד כוס של עבודת כוכבים שנפל באוצר מלא כוסות כולן אסורים מפני שעבודת כוכבים וכל משמשיה אוסרין בכל שהן. בפירש כוס אחד מן התערובת ונפל לכוסות שנים הרי אלו מותרין. *טבעת של עבודת כוכבים שנתערבה בכמה טבעות ונפלו שתים מהן לים הגדול הותרו כולן שאני אומר אותה הטבעת היתה בכלל

השגת הראב"ד

*טבעת של וכו'. א"א לפי הסוגיא השנויה בזבחים בעינן שנתערב עוד מאותן שלשם לשנים אחרים ואותן האחרונים מותרין שהם נקראים ספק ספיקא:

א טור יו"ד סי' קמב: ב טור יו"ד סי' קמ ע"ש:

כסף משנה

י עבודת כוכבים או אשרה שנשרפה אפרה אסור בהנאה. ברייתא בסוף תמורה (דף ל"ד:): וגחלת של וכו'. ברייתא פ' בתרא דיו"ט (דף ל"ט): ספק אסור ספק ספיקה מותר. ברייתא בפרק כל הזבחים שנתערבו (דף ע"ד) ואע"ג דאוקימנא לה כר"ש ור' יהודה פליג עליה פסק כר"ש משום דרב ס"ל כוותיה ואע"ג דשמואל פליג הא קי"ל הלכה כרב באיסורי: כיצד כוס של וכו'. בברייתא הנזכרת (זבחים ע"ד). ומ"ש פירש כוס אחד מן התערובת וכו'. גם זה בברייתא הנזכרת פירש אחד מהם לרבוא ומרבוא לרבוא כלם מותרים ובתר הכי תניא ר' יהודה אומר רמוני בדן אסורין בכל שהן כיצד נפל אחד מהם לתוך רבוא ומרבוא לרבוא אסורין ר"ש בר' יהודה אומר משום ר"ש לרבוא אסורים ומרבוא לשלשה ומשלשה למקום אחר מותר ואוקימנא ברייתא דרישא ספק ספיקא בעבודת כוכבים כר"ש. ופירש"י לרבוא אסורים רבוא הראשון שהאיסור עצמו נפל שם אסור אבל פירש אחד מאותו רבוא לשלשה רמונים ומהשלשה פירש אחד למקום אחר מותר אפילו השלשה אמצעיים דספק ספיקא מותר. וכבר נתבאר שרבינו פסק כר"ש ואע"פ שבברייתא שנו פירש אחד מהם לרבוא ומרבוא לרבוא דמשמע דכשפירש כוס אחד מהתערובת ונתערב עם אחרים עדיין כלם אסורין ולא שרי אלא כשפירש אחד מהתערובת שניה ונתערב עם אחרים דאז תערובת שלישית זו מותרת ושתי התערובות הראשונות עדיין הן אסורות וכן משמע מברייתא דרמוני בדן כתב רבינו דכשפירש אחד מהתערובת ראשונה ונתערב עם אחרים מותרת תערובת שניה משום דכיון דתלי ברייתא טעמא דהיתרא בספק ספיקא הרי בתערובת שניה יש ספק ספיקא ספק אם כוס שפירש מהראשונים של עבודת כוכבים היה או לאו ואת"ל של עבודת כוכבים היה שמא זה שהוא נהנה בו אינו אותו שנפל וכן

וכן י"ל בכל כוס וכוס של תערובת שניה וא"כ ע"כ דמאי דתני שלש תערובות היינו משום דלר"י אפי' תערובת שלישית אסורה אבל לר"ש ודאי תערובת שניה שרי דכל כוס מהם ספק ספיקא הוא וכדפרישית וכן כתבו שם התוספות ואע"פ שבברייתא דרמוני בדן תני ומרבוא לשלשה כבר העמידוה בגמרא דבנפל לשנים סגי דאיכא רובא ומאי לשלשה דקתני תרתי והוא ולפיכך כתב רבינו ונפל לכוסות שנים. אבל קשה שכתב בפ' ט"ז מהלכות מאכלות אסורות נפל רמון אחד מן התערובת הזאת לשנים רמונים אחרים וכו' ואם נפל מן התערובת הראשונה אחד לאלף וכו' הרי כלם אסורים הרי שהוא מצריך שלש תערובות בפשט הברייתא וגבי עבודת כוכבים למה הספיק בשתי תערובות שלא כפשט הברייתא. ועוד קשה דלטו עבודת כוכבים מיגרע גרע מרמוני בדן. ואפשר שהוא ז"ל לא היה גורס בברייתא דכוס של עבודת כוכבים ומרבוא לרבוא ובברייתא דרמוני בדן היה גורס בדברי ר"ש מרבוא לשלשה ומשלשה למקום אחר, טעמא דמלתא משום דאע"ג דמדינא בשתי תערובות סגי כברייתא דעבודת כוכבים ברמוני בדן החמירו להצריכן שלש תערובות מפני שהוא דבר שאפשר שיהיו לו מתירין אם יתפרכו הרמונים ואע"ג דלהרשב"א לא חשיב בכי האי גונא דבר שיש לו מתירין כדמשמע בטור יורה דעה סימן ק"כ לרבינו חשיב. א"נ דברמוני בדן חיישינן דילמא אתו לזלזולי ביה ולפיכך החמירו יותר אבל בעבודת כוכבים דכולי עלמא פרשי מינה לא גזור כולי האי. אבל מדבריו בפרק ט"ז גבי רמוני בדן משמע דשורת הדין כן וצ"ע: טבעת של וכו'. גם זה שם (זבחים ע"ד) אמר רבה בר אבהו אמר רב נחמן טבעת של עבודת כוכבים שנתערבה במאה טבעות ונפלה אחת מהן לים הגדול הותרו כלן דאמר

משנה למלך

כסברת הירושלמי הזה דהא קי"ל דאין מקדשין בגזל מ"מ נסי דבהאי מלתא לא קי"ל כותים משום דבתלמודא דידן אמרינן בפירוש דאין מקדשין בגזל. אבל במאי דיש להוכיח מדברי הירושלמי אית ליה דבעבודת כוכבים המעות נתפסין באיסור אף במקח טעות מאן לימא לן דלא קי"ל כותים מאחר שלא מצינו הפך זה בש"ס דילן וככר נמצא כיוצא בזה לראשונים במקומות רבים. מיהו נראה דעדיין אין להוכיח כלל מהכא משום דהירושלמי מודה דמתני' איירי במוכר לעובד כוכבים או לישראל וידע ומאי דקאמר זאת אומרת שמקדשין בגזל הוא משום דס"ל דמתניתין קתני סתם מכרם וקידש בדמיהם דמקודשת משמע דמיירי בכל צד מכירה שתהיה ואפילו במוכר לישראל ולא ידע שהיא עבודת כוכבים ומש"ה קאמר זאת אומרת שמקדשין בגזל ומש"ה לא תני עבודת כוכבים משום דלא מצי למימר מכרן כיון דלא שייך בכל מין מכירה. ומה שכתבנו דהירושלמי ס"ל דמתניתין איירי בכל צד מכירה שתהיה הדבר הוא פשוט שהרי ר' זעירא דקאמר שאין דמיהן הוא נתינת טעם לכל המכירות כך במוכר לעובד כוכבים או לישראל וכמבואר בדברי הר"ן והריטב"א שם. (א"ה כמו שנכתוב דבריהם לקמן בהל' אישות יע"ש). ומיהו כפי הפירוש שרציתי אני לפרש בדברי הירושלמי דר' זעירא אוקמה למתני' דוקא במקח טעות דאי לא ס"ל דאינה מקודשת משום דהדמים אסורים מיהו למקדש וכסברת רש"י ז"ל ועלה קאי ג"כ ר' חנינא. א"כ כפי זה יש להקשות דאמאי לא תני עבודת כוכבים וע"כ אית לן למימר דס"ל דבעבודת כוכבים אף במקח טעות נתפסים הדמים באיסור ומש"ה לא תני עבודת כוכבים משום דלא מצי למיתני מכרן וקידש בדמיהם הרי זו מקודשת:

י טבעת כו'. בפרק התערובות מימרא דר"נ וכתב מרן הב"י יו"ד סי' ק"י ד"ה דבר וז"ל ולמדו מזה הרשב"א בת"ה והרא"ש והר"ן ז"ל לכל איסורין שאינן בטלין מחמת חשיבותן שנתערבו באחרים ונפל אחד מהן לים שמלא הותרו כולן כו' ועיין תשובת הרשב"א סי' שכ"ה שכתב דאפשר דלא קי"ל כר"ן דהא אותביה רבא ממתניתין ואוקמוה כר"א דיחידאה היא ולא קי"ל כוותיה וכן דר"ל אתיה כר"א. ובירושלמי פליג עליה ר"י וקי"ל כר' יוחנן וכן דעת הראב"ד פט"ו מהלכות תרומות וצ"ע: ומ"ש רבינו ונפלו שתים מהן כו'. הנה הוא מפרש דהא דאמרינן לא התיר ר"א אלא בשנים דהיינו שהקריב שנים מהמעורבים ולפי זה היא דר"ן כשנפלו שתי טבעות וכן הוא דעת הרא"ה בב"ס ולפי זה לענין איסורי אכילה בעי נמי שיפלו ב' חתיכות שלא כדברי הטי"ד סי' ק"י ושאר פוסקים. אך מרן בב"י כתב דאפשר שדין זה לא נאמר אלא בעבודת כוכבים דחמיר וכו'. ומ"מ לכל הפירושים לדעת רבינו והרא"ה שרי לאכלם אחת אחת שהרי לפי פירושם לא נזכר בגמ' איסור לאכול אחת אחת. ועיין בתשובת הרשב"א ז"ל סי' שכ"ה שנראה שמפרש להא דר"א כרבינו וצ"ע ועיין מ"ש מרן בשולחנו הטהור סי' ק"מ ודוק. (א"ה ולענין אי שרי לאדם אחד לאוכלם היכא דנפל אחת מהם עיין בדברי הרב המחבר פי"ט מהלכות שאר אבות הטומאה): והקן

לחם משנה

י ספק עבודת כוכבים אסור. זבחים פ"ח (דף ע"ד) אמר רב טבעת של עבודת כוכבים שנתערבה במאה טבעות ופירשו ארבעים למקום אחד ושנים למקום אחר פירשם אחת מארבעים אינה אוסרת אחת משנים אוסרת מאי שנא אחת מארבעים דלא וכו' אלא אי פירשו ארבעים כלם למקום אחד אינן אוסרות שנים למקום אחר אוסרות כי אמריתה קמיה דשמואל א"ל הנח לעבודת כוכבים שספיקה וספק ספיקה אסורה עד סוף כל העולם. מתיבי ספק עבודת כוכבים אסורה וספק ספיקה מותרת כיצד כוס של עבודת כוכבים שנפל לאוצר מלא כוסות כולן אסורים פירש אחד מהם לרבוא ומרבוא לרבוא מותרים תנאי היא דתניא וכו' ופסק רבינו כרב דספק ספיקה מותרת דהלכתא כותיה באיסורי. ומ"ש אפילו לכוסות שנים ממה שאמרו בגמרא שם בברייתא דרמוני בדן מרבוא לשלשה ומשלשה למקום אחר מותרים ופירש"י בגמרא דהני שלשה ר"ל שנים והוא. ומה שלא הצריך רבינו בכאן בעבודת כוכבים אלא ב' תערובות אע"ג דבברייתא הזכירו שלשה דאמרו שם כיצד כוס של עבודת כוכבים שנפל לאוצר מלא כוסות כולן אסורין פירש אחד מהן לרבוא ומרבוא לרבוא מותרים טעמא הוא משום רב דאמר דאם פרשו ארבעים למקום אחד אינם אוסרות כלומר היכא דנפלו הארבעים למקום אחד אינם אסורות משום דהוי ספק ספיקא ולדידיה צריך לתרץ הברייתא כמו שתירצו התוספות ז"ל דמאי דנקט ומרבוא לרבוא שהוא תערובה שלישית הוא משום דהאוסר אוסר אפילו בתערובת שלישית זה נראה דעתו ז"ל ואין כן דעת הראב"ד בהשגות דהוא סבור דהברייתא בדוקא נקטיה מרבוא לרבוא דבעינן שלש תערובות וס"ל דמ"ש פירשו ארבעים כלם לתקום אחד אינם אוסרות ר"ל כשיתערבו באחרות לא יהיו אסורות לאסור בתערובת שלישית אבל הם עצמם אסורות זהו דעתו ז"ל. ועל רבינו יש לתמוה דכאן בעבודת כוכבים לא הצריך שלש תערובות כדפרישית ובהלכות מאכלות אסורות פ' ט"ז גבי רמוני בדן הצריך שלש תערובות שכתב שם נפל רמון אחד מן התערובת הזאת לשני רמונים אחרים מרמוני בדן ונפל מן השלשה רמון אחד לרמונים אחרים הרי אלו האחרים מותרים וכו' ואם נפל מן התערובת הראשון רמון לאלף כלם אסורות וכו'. הרי משמע דס"ל דברייתא דרמוני בדן דאמרה ומרבוא לשלשה ומשלשה למקום אחר מותרים בדוקא נקיט שלש תערובות וזהו דבר תימה דעבודת כוכבים דחמירא לא בעינן אלא שתי תערובות ובשאר אסורין בעינן שלש להתיר ובגמרא מוכח אפכא דמשמע דשאר אסורים הוא קיל יותר שאמר שם שמואל דאמר כמאן אי כר"י אפילו בשאר איסורין אסור וכו' משמע דשאר איסורין הרי הוא קל יותר. ועוד דאי איסור דרמוני בדן המולים יותר איך אמרו בגמרא תנאי היא והא דאמרי כמאן דאסר דילמא לא אסר מאן דאסר אלא בשאר איסורין אבל בעבודת כוכבים לכ"ע ספק ספקא מותר. ונראה לתרץ דרבינו סבר דודאי פשט דברייתא דרמוני בדן בדוקא הוא דהכי משמע פשטא דברייתא אבל בעבודת כוכבים אמרינן דנקטיה להודיע כח האיסור משום דפשט המימרא דרב דאמר פירשו ארבעים למקום אחד אינם אוסרות משמע בשתי תערובות וכולה לומר שאינה אוסרת בתערובת שניה והוא מותר. ועוד דליטנא דברייתא דעבודת כוכבים הכי מוכח שאמרו ספק עבודת כוכבים אסורה וספק ספיקה מותרת ובתרי תערובות איכא תרי ספקי דבתערובת שלישית היא ספק שלישי ולכך ודאי על כרחין צריך לומר דברייתא דעבודת כוכבים דנקט ומרבוא לרבוא שהוא תערובת שלישית הוא להודיע כח האוסר אבל ברייתא דרמוני בדן ודאי הם תרי תערובות כפשטא דברייתא ויש לחלק בין עבודת כוכבים לרמוני בדן כי היכי דמהני להו חשיבותייהו ולא בטילי אפילו באלף מהניא בהו שלא להתיר ספק ספיקא וכמו שכתב הטור בשם יש אומרים בסוף סימן ק"י והיינו דוקא לרב אבל לשמואל נראה ודאי דסברא הוי איפכא דעבודת כוכבים חמירא טפי משאר איסורין מדקאמר הנח לעבודת כוכבים שספיקה וספק ספיקה אסורה כו' משמע דבעבודת כוכבים דחמירא הוא דוקא ספק ספיקה אסורה אבל שאר איסורין לא ומשום הכי אקשי ליה בגמרא אפילו בשאר איסורין וכו': טבעת של וכו'. שם פרק התערובות (דף ע"ד) אמר רבה בר אבהו א"ר נחמן טבעת של עבודת כוכבים שנתערבה במאה טבעות ונפלה אחת מהן לים הגדול הותרו כולם דאמרינן הך דנפל דאיסורא נפל איתיביה רבה

מגדל עוז

עבודת כוכבים או אשרה שנשרפה. מסכת תמורה ומס' פסחים (דף כ"ז) בפרק כל שעה ובפ' משילין (ביצה דף ל"ט): ספק אסורה עד הרי אלו מותרין. מסכת זבחים (דף ע"ד) פ' התערובות: טבעת של כו' עד כולן מותרות: כתב הראב"ד ז"ל לפי הסוגיא וכו' שנקראין ספק ספיקא עכ"ל: ואני אומר כי הלשון הזה טעות סופר הוא ואולי שהראב"ד ז"ל לא כתבו על ענין טבעת, הדא דטבעת כך מעמיד אותה ומפרש אותה בתלמוד במימרא דרב יהודה אמר רב ועוד דהאי ליתנא לא שייך גבי טבעת כלל. אלא כשכתבו הראב"ד ז"ל על כוס שנתערב הוא שכתבו לפי הסוגיא אבל שם דגרסינן בה בברייתא פירש אחד מהן לרבוא ומרבוא לרבוא והיה לו לבוסר לכתוב במקום שכתב שנים ושלשה שניים ושלישים וסימניך שניים ושלישים תעשה ולפי שלא הבין דעת הראב"ד ז"ל טעה בשתים שהן במקום ובלשון: ומעתה אשוב להוכיח עיקר הדבר קצת אמרי אמת כי לשון פשט הסוגיא כדעת הראב"ד ז"ל דגרסינן להדיא בברייתא פירש אחד מהן לרבוא ומרבוא לרבוא דהיינו שניים ושלישים. ומגם ר"מ

כסף משנה

דאמר קך דנפל היינו דאיסורא ואוקימנא כר' אליעזר ואקשינן והאמר ר"א לא התיר ר' אליעזר אלא שנים שנים אבל אחת אחת לא א"ל אנא תרתי קא אמינא. ורבינו מפרש שנים דהיינו שהקריב שנים מהמעורבים שאל הספק בשניהם יחד והנשארים כשרים וכן פירש בפ' שנזכר על משנת איברים באברי בעלי מומין ר' אליעזר אומר אם קרב ראש אחד יקרבו כל הראשים ודלא כרש"י שפירש כאן בעבודת כוכבים. ופסק רבינו כרב נחמן דסבר הכי וכן רבה בר אבוה דאמרו לה משמיה הכי ס"ל וגם ר"ל הכי ס"ל דאמרינן התם בסמוך דכדר"ל דאמר חבית תרומה שנתערבה במאה חביות ונפלה אחת מהם לים המלח הותרו כלן ואמרינן קך דנפל דאיסורא נפל וכיון דכל הני אמוראי ס"ל הכי נקטינן כוותייהו אע"ג דאוקימנא להא דר"נ כר' אליעזר ולא קי"ל כוותיה וכמו שפסק בפ"ו מהלכות פסולי המוקדשין משום דהכמים פליגי עליה ס"ל לרבינו דהני אמוראי ס"ל דע"כ לא פליגי חכמים אר' אליעזר אלא בתערובת קדשים משום דס"ל דשחוטין נדחין ור' אליעזר סבר אינן נדחין וכמו שאמרו בגמרא אבל אי הוה ס"ל דשחוטין אינן נדחין משום תערובת לא הוו פליגי אר' אליעזר ואע"ג דסתם מתני' דקתני אחד בריבוא ימותו כלן פליג אר' אליעזר בדין התערובת בלאו טעמא דשחוטין נדחין לענין זה כיון דס"ל להנך אמוראי כוותיה נקטינן כוותיה אבל לענין קדשים שחוטין אינן נדחין דלא אשכחן מאן דסבר כוותיה ואדרבא לכולי עלמא נדחין כדמשמע בדף הנזכר לא קיי"ל כוותיה והיינו דפסקה רבינו לדרב נחמן בפרק זה ולדריש לקיש בפרק ט"ו מהלכות תרומה ובפרק ו' מהלכות פסולי המוקדשין פסק דלא כר' אליעזר. ומכל מקום איכא למידק למה בפ' ט"ו מהלכות תרומה התיר בנפלה אחת ולא הצריך שיפלו שתים כמו בטבעת ואפשר דסבר דבטבעת דאמר אמר אבל בחבית תרומה דלא אתמר באחת סגי. ומיהו קשה דכי מצריך בגמרא דרב נחמן ודר"ל ה"ל לשנויי דלא דמו דהאי דחביות שרו בנפילת אחד ובטבעות בעינן שתים ושמא י"ל דה"מ לשנויי הכי אלא דעדיפא מיניה קאמר דאפילו אם היו שוים צריכי, אי נמי אע"ג דמשמע ודאי דאפילו בנפל אחד שרי גם אטבעות אלא משום חומרא דעבודת כוכבים בעינן שתים דאע"ג דלא שרי ר' אליעזר אלא בשתים מדר"ל משמע דאפילו באחד שנפלה שרי וכן משמע מפשטא דמימרא דר"נ וע"כ צ"ל דס"ל כוותיה בחדא ופליג עליה בחדא דאיהו בעי שיפלו שתים ואיהו סגי להו בחדא ומכל מקום משום חומרא דעבודת כוכבים לא רצה רבינו להתיר ואע"ג דאמר אנא נמי תרתי אמרי לאו למימרא דס"ל הכי דהא נפלה אחת מהם קאמר אלא לפי דבריו השיב לו אי מקשת לי מר' אליעזר הרי אפשר לפרש דבריו דמאי אחד מהם זוג אחד אבל ודאי דאיהו אפי' בנפל אחד שרי אלא דמשום חומרא דעבודת כוכבים לא רצה רבינו לסמוך על פירוש זה ולפיכך לא רצה להתיר אלא בנפלו שתים. ומ"מ יש לתמוה שפסק בפ' ט"ו מהלכות תרומות כרבא דאמר שם בזבחים לא התיר ריש לקיש אלא בחבית הואיל ונפילתה נכרת אבל תאנה לא ולפי זה חמירא תרומה מעבודת כוכבים דטבעת אין נפילתה נכרת

בכלל השתים. נתערבה במאה ונתחלקו [ג] ארבעים למקום אחד וששים למקום אחר ונפלו הארבעים כולן לטבעות אחרות כלן מותרות *שאני אומר אותה הטבעת האסורה ברוב היא. נפלו הששים לטבעות אחרות כולן אסורות:

השגת הראב"ד

*שאני אומר אותה הטבעת האסורה ברוב היא. א"א כל זו הסוגיא אינה כהלכה דיחידאה היא דכר' אליעזר אתיא ורבנן פליגי עלה. והא דאמרינן איסורא ברובא איתא נמי ליתא דשמואל ורב יהודה פליגי אדרב דסבירא ליה הכי:

נכרת כדאמרינן בהדיא בגמרא ואפילו הכי הותרו ע"י נפילתם וה"ל למיפסק כרב יוסף דאמר אפילו תאנה נמי דאע"ג דרבה ורב יוסף הלכה כרבה שאני הכא דכמה אמוראי מסייעי לרב יוסף ושרו בטבעת. ואפשר לומר דדוקא גבי תרומה בעי רבה מקומה ניכר כי היכי דלא ליתו לזלזולי בה ולהתירה בלא נפילה אבל גבי עבודת כוכבים דכ"ע פרשי מינה משום חומרא דידה מודה דאע"ג דלא מינכרא נפילתה שרי כדשרו הנך אמוראי, ועי"ל דרבה נמי לא אסר אלא בתאנה אחת אבל בשתי תאנות שרי דמינכר נפילתייהו והנך אמוראי דשרו בטבעת נמי שרו אלא בנפלו שתים כדאמרינן אנא תרתי קאמינא. והא דאמרינן ואי מדר"ל ה"א חבית דמינכרא נפילתה אבל טבעת דלא מינכרא נפילתה לא מאחר דבנפלו שתי טבעות קאמר ה"ק דלא מינכרא נפילתייהו כמו נפילת חבית אבל מ"מ מינכרא נפילתייהו ודאי. והשתא דאתיא להכי נתיישב למה גבי תרומה פסק רבינו בחבית אחת שנפלה הותרו כלן ובטבעת הצריך שתים דחבית אחת נפילתה ניכרת ובטבעת אחת לא מינכרא נפילתה כלל ולכך לא הותרו השאר אבל כשנפלו שתי טבעות דמינכרא נפילתן קצת הותר השאר. ומדברי רבינו נראה דג"כ זה מטעם ספק ספיקא הוא ספק אם של איסור נפל ואם ספק לא נפל ואת"ל לא נפל ספק אם טבעת זאת שמשתמש בה עכשיו של איסור הוא או של היתר וכן י"ל בכל אחת ואחת כדלעיל ולפי זה יש יותר ראיה לפסוק כדר"נ אע"ג דאוקימנא כרבי אליעזר משום דר"ש שרי בהכי וגם רב נמי פסק הכי כמו שאמר בסמוך:

נתערבה במאה וכו'. ג"ז שם (זבחים ע"ד) אמר רב טבעת של עבודת כוכבים שנתערבה במאה טבעות ופירשו ארבעים למקום אחד וששים למקום אחר כו' פירשו ארבעים למקום אחד אין אוסרות ששים למקום אחר אוסרות ואע"ג דשמואל פליג עליה הלכה כרב באיסורי ופירש"י דכי נתערבו למקום אחד ה"ל ספק ספיקא אם טבעת של עבודת כוכבים היתה בתוך הארבעים אם לאו ואת"ל היתה בתוך הארבעים ספק אם היא זו אם לאו וכן י"ל בכל אחת ואחת מהם ואע"ג דכשנפלו הששים באחרות איכא למימר הכי לא חשיב אלא ספק אחד משום דהזקה דאיסורא ברובא איתיה והא דלא שרינן הכא הארבעים אע"ג נתערבו עם אחרות ובבבא דכוסות שרינן כלהו בנפלו שתים כבר תירץ רש"י דשאני התם דנפלו לים ונאבדו אבל הכא כיון דלא נאבד שום אחת לא אמרינן איסורא ברובא איתיה להתיר את הארבעים וה"ל חד ספק הילכך אסירי. ונ"ל דהיינו דנקט רב נחמן לים הגדול ור"ל לים המלח לומר דשתמן אבודין הם וה"ה לכל מקום שהוא אבוד כגון נהר עמוק וכיוצא בו אבל אם נפלו למקום שאפשר להמצא לא הותרו השאר: כתב הראב"ד טבעת של וכו'. א"א לפי הסוגיא וכו' שהם נקראים ספק ספיקא. וכתב עוד שאני אומר אותה הטבעת האסורה ברוב היא. א"א כל זו הסוגיא אינה כהלכה וכו' דשמואל ורב יהודה פליגי אדרב דס"ל הכי עכ"ל. ומתוך דברי הגמרא שכתבתי יתבאר לך טעמו של הראב"ד בשתי השגות אלו וכבר כתבתי לתת טוב טעם לדברי רבינו:

האשרה

לחם משנה

רבה לר"נ אפילו אחת ברבוא ימותו כלן אמאי נימא דמיית וכו'. ותירצו רב דאמר כר' אליעזר דתנן ר"א אומר אם קרב הראש של אחד מהם יקרבו הראשים כלם. והקשו והא אמר ר' אלעזר לא התיר ר' אליעזר אלא שנים שנים אבל אחד אחד לא ותירצו אנא נמי תרתי קאמינא וכו' ע"כ. ופירש"י תרתי קאמינא שימכור הטבעות שנים שנים וכן במה שאמר לא התיר ר' אליעזר אלא שנים פירוש לא התיר להקריב הנותרים אלא שנים שנים דודאי חד מנייהו דהיתרא וכו'. ורבינו נראה שהוא מפרש תרתי קאמינא שר"ל שנפלו לים הגדול שנים וכן בר' אליעזר נראה שהוא מפרש כמ"ש לא התיר ר"א אלא שנים שנים רוצה לומר שנקרבו שני ראשים כבר אבל במה שמקריב אפילו אחת אחת מותר וכן פירש הוא ז"ל בפירוש המשנה וז"ל דעת ר' אליעזר במה שאמר ראש אחד זוג רוצה לומר אפילו הקריב שני ראשים מן הראשים אומר שאל הספק בשניהם יחד לפי שנאמר ראש בעל מום האחד מהניהם וכו'. ונראה טעמו ודאי דכשנופלים שנים קרוב לודאי הוא דחד מנייהו דאיסורא וכן כתב הרב בית יוסף בסימן ק"ם דרבינו מפרש הכא במאי דאמר תרתי זה נראה דעתו ז"ל. ויש לי בכאן על דברי רבינו קושיות חזקות חדא דבגמ' אמרו דרב דאמר הכי סבר כר"א דאמר קרב ראש אחד מהם יקרבו כלם ולא כחכמים דאמרי אפילו קרבו כלם חוץ מאחד מהם יצא לבית השריפה ואוקי מתני' דימותו כלם כחכמים וא"כ קשה רבינו דידיה אדידיה שהוא פסק כאן כרב דסבר כר"א וברים פ"ו מהלכות פסולי המוקדשין פסק כחכמים שכתב משנהגו שאחת ברבוא ימותו כלם כגזרתה. ועוד כתב שם אבל בעלי מומין שנתערב וכו' אפילו קרבו כלן חוץ מאחת מן התערובות הרי זה ישרף בעזרה נראה דפסק כחכמים. ועוד קשה דכיון שהוא מפרש כאן תרתי קאמינא שר"ל שנפלו שנים לים א"כ גם במימרא אחרת שאמרו שם אמר ריש לקיש חבית של תרומה שנתערבה במאה חביות ונפלה אחת מהן וכו' הותרו כולן ואמרינן קך דנפל דאיסורא נפל ע"כ נמי איירי שנפלו שנים ופירוש אחת ר"ל זוג אחד כמו שמפרש מימרא אחריתי דאל"כ תקשה לו ממשנה דאחת ברבוא ימותו כולן דנימא דמיית דאיסורא מיית. ועוד ע"כ ודאי דהנהו תרי מימרי בחד גוונא הוא דאל"כ איך אמרו ואצטריך דרב נחמן ואצטריך דר"ל הא למה לי צריכותא כיון דהדינים חלוקים לטבעת של עבודת כוכבים בעינן תרתי והכא בעינן חד אלא ודאי תרתי נמי בעינן וא"כ קשה שהוא כתב בפט"ו מהל' תרומות חבית תרומה שנתערבה במאה חביות ונפלה אחת מהן לים הגדול הותרו כולן והיה לו לומר ונפלו שתים מהם כמו שאמר כאן ואיך כתב שם דבחדא סגי. ועוד קשה כיון שהוא מפרש מ"ש ר"א שנים שנים שר"ל מה שנתקרבו כבר א"כ איך מייתב סוגיא דזבחים (דף ע') שאמרו שם א"ר אלעזר לא התיר ר"א אלא שנים שנים אבל אחד אחד לא מתיב ר' ירמיה וחכ"א אפי' קרבו כולן חוץ מאחד מהן יצא לבית השריפה אמר לו ר' ירמיה בר תחליפא אסברא לך מאי אחד זוג אחד ע"כ. ובשלמא לרש"י ז"ל שמפרש שימכור שנים שנים פריך שפיר דמדקאמר רבנן קרבו כלן חוץ מאחד מהן מכלל דר"א פליג בהא ואי ר"א בעי שימכור שנים היכא שלא נשתייר אחד היכי קאמר דיקריב הא בעינן שנים אבל לרבינו שמפרש במאי דקאמר שנים ר"ל הנקרבים כבר א"כ שפיר פליג ר"א היכא דנקרבו כולן דודאי מקריבין אפילו שלא נשתייר אחד ועוד כשחידש מאי אחד זוג אחד מה חידש ברבנן הא ע"כ הא דר"א בכי האי גוונא הוא כיון שהוא אמר קרב ראש אחד ופירש ר"א שנים א"כ ודאי דאחת זוג אחד ומאי ה"ל לאקשויי מדברי ר"א עצמו. ועוד קשה במה שכתב רבינו שאני אומר אותה הטבעת האסורה ברוב היא דמשמע דאם לא נשארו שם רוב אלא חמשים ונפלו כאן חמשים אסור וא"א זה דהא איכא טעמא דספק ספיקא וכמ"ש הרשב"א ז"ל הביאו הטור בסי' ק"י ואע"ג דבגמרא אמר ארבעים הרי תירץ הוא ז"ל דמשום דאצטריך למינקט באידך ששים נקט הכא ארבעים. ועוד קשה דהוא תלה הטעם משום שאני אומר האסורה ברוב היא ושם בגמ' (ע"ד) א"ר אושעיא חבית של תרומה שנתערבה במאה וחמשים חביות ונפתחו מאה מהן נוטל הימנה כדי דימועה וכו' ולא אמרינן איסורא ברובא איתיה ופסקה רבינו ריש פט"ו מהלכות תרומות וא"כ היכי פסק ואמר כאן שאני אומר האסורה ברוב היא. אלו הן הקושיות אשר הוקשה אלי בדברי רבינו. והראב"ד ז"ל בהשגות הקשה לו בהדיא דנפלו שתים לים הגדול דרב סבר כר"א והוא יחידאה ולא ה"ל למפסק כותיה. ואי משום הא ל"ק דאפשר לומר דאע"ג דיחידאה הוא כיון דסוגיא אזלא כותיה פסקינן כותיה. וכן נ"ל בההיא דחבית של תרומה שהשיגו גם שם הראב"ד ז"ל. אבל הקושיא הגדולה היא דקשיא דידיה אדידיה דהכא פסק כר"א ושם בהל' פסולי המוקדשין פסק כרבנן. ועוד השיגו הראב"ד ז"ל בהאי דקאמר שאני אומר האסורה ברוב היא דהא א"ר אושעיא דלא כותיה ולא הוה ליה למיפסק כרב במקום ר' אושעיא ושמואל אי משום הא נמי לא קשיא דרב ודאי עדיף אבל הקושיא היא

שבהלכות

הגהות מיימוניות

[ג] כרב לגבי שמואל דאמר הנח לעבודת כוכבים דאפילו ספק ספיקא אסורה עד סוף העולם וכן פסק ר"י כרב דהלכתא כוותיה באיסורי, ע"כ:

מגדל עוז

ר"ת ז"ל גלי חספא ופירש דבכולהו לא גרסינן ואחרות באחרות בכולי תלמודא ובהא נמי לאו דוקא מרבוא לרבוא דהא אפילו פירש אחד מהן לרבוא שרי אלא נקטיה לאשמועינן למאן דאסר אסר אפילו בכמה ספקות. ולפי שהדעות מפורסמות באורך בתוספות לא אאריך בו כי אני לא באתי רק לגלות כי ר"ת ז"ל עומד בשיטת ר"מ ז"ל ואם הראב"ד ז"ל מפרש כדרך אחרת תנוח דעתו ועוד דאשכחנא מרגניתא לסדין פירושא דהאי סלקא דעתך דוקא קתני ברייתא ומרבוא לרבוא דהיינו שלישית אמאי קרי לה ספק ספיקא דהיינו שתי ספיקות דהא תלתא אינון וספק ספק ספיקא הוה ליה לברייתא למתני ולכן העמיק יפה וכדברי ר"ת ז"ל והרוצה לעמוד בעומקה של הלכה יתבונן בתוס' פ' התערובות: שאני אומר אותו הטבעת וכו'. פרק התערובות (דף ע"ד): כתב הראב"ד ז"ל כל זו הסוגיא אינה וכו' דשמואל ורבי יהודה פליגי עליה דרב דס"ל הכי עכ"ל: ואני אומר אדרבא כל מה שפסק הוא כהלכה בכוס של עבודת כוכבים וספק ספיקא כמו שכתבתי בסמוך דהא תלמודא מקשה מיניה לסדיה ואצטריכו כולהו למיקם בה בכולם שמעתים. ורובא שאמר הראב"ד ז"ל אדרבה סתם תלמודא פסיק לה הכי [illegible]

יא האשרה בין שהיתה נעבדת בין שהיתה עבודת כוכבים [א]מונחת תחתיה °אסור לישב בצל קומתה. ומותר לישב בצל השריגים והעלים שלה. ואם יש לו דרך אחרת אסור לו לעבור תחתיה. ואם אין שם דרך אחרת עובר תחתיה כשהוא [ד] רץ: **יב** אפרוחים שקננו בה ואין צריכין לאמן מותרין. *והאפרוחים והביצים °שצריכין לאמן אסורין שהרי האשרה כמו בסים להן. *והקן עצמה שבראשה מותר מפני שהעוף מביא עציו ממקום אחר:

א טור יו"ד סי' קמב. סמ"ג לאוין מה:

השגת הראב"ד

*והאפרוחים והביצים שצריכין לאמן אסורים שהרי האשרה כמו בסים להן. א"א היה לו לומר מפני שהן כגידולי האשרה:

*והקן עצמה שבראשה מותר מפני שהעוף מביא עציו ממקום אחר. א"א דוקא שהביא ממקום אחר:

יא האשרה. פרק כל הצלמים (דף מ"ח) תנן דאילן שנטעו מתחלה לשם עבודת כוכבים וכן אם שעמיד תחתיה עבודת כוכבים אשרה מיקרי ובתר הכי תנן אי זו היא אשרה כלומר שנחלקו בה ר"ש ורבנן כל שיש תחתיה עבודת כוכבים דלר"ש מותרת ולרבנן אסורה וידוע דהלכה כרבנן: ומ"ש אסור לישב בצל קומתה. משנה שם לא ישב בצלה ואם ישב טהור ובגמרא לא ישב פשיטא אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן לא נצרכה אלא לצל צלה ואיכא דמתני לה אסיפא ואם ישב טהור פשיטא אמר רבה בב"ח אר"י לא נצרכה אלא לצל קומתה מכלל דלצל צלה אפילו לכתחלה ישב לא קא קמ"ל דאפילו לצל קומתה אם ישב טהור. וצלה וצל צלה פירש"י שכל שלא עברה מדת אורך הצל את מדת גובה קומת האילן היינו צלה דהצל עב וחשוך מכאן ואילך הצל דק וקלוש והיינו צל צלה וכתב הר"ן שכן מלא בירושלמי תמן אמרי בשם רב הסדא צלה אסור וצל צלה מותר איזהו צלה ואיזהו צל צלה תמן אמרי כל שאילו תפול והיא נוגעת בו זהו צלה וכל שתפול ואינה נוגעת בו זהו צל צלה ואע"פ שזה הירושלמי חולק עם גמרתנו דשרי צל צלה ואנן אסרינן ליה מ"מ למדנו ממנו פירוש צל וצל צלה ותימא על רבינו שאין פירושו זו בצל וצל צלה מסכים עם הירושלמי ורבאוי לסמוך על הירושלמי בזה. ועוד דפסק בצל צלה דמותר ובסוגיין משמע דאסור [דאפילו בלישנא בתרא מסקינן דאפילו בצל צלה לא ישב והא קמ"ל] דאפילו בצל קומתה אם ישב טהור וכתב שנראה שרבינו היה גורס בלישנא בתרא אמר רבב"ח א"ר יוחנן לא נצרכה אלא לצל קומתה מכלל דבצל צלה ישב ותו לא מידי וכתב שכן נראה דעת הרי"ף ושכן מצא להרמ"ה ז"ל אבל עם כל זה הוקשה להר"ן שלא מצא כן באחת מהנוסחאות וכתב שאם גירסתם כגירסא שלנו ע"כ צריכין אנו לומר דבלא מכוין עסקינן דלא מחסר אלא מדרבנן וכיון דבלישנא בתרא מספקא לן הם פוסקים בזה לקולא. ועדיין אין זה מחוור דאפילו הוי איסור דרבנן כיון דבלישנא קמא פשיטא לן לאיסורא ובלישנא בתרא מספקא לן לים לן לדחויי פשיטא דלישנא קמא משום ספיקא דלישנא בתרא. ועוד דמשמע דאפילו בלישנא בתרא לא מספקא לן הכי אדרבה מתמיה ואמרינן מכלל דבצל צלה לכתחלה ישב ודחי דלא והניח הר"ן הדבר בצ"ע: ועל מה שכתב רבינו מותר לישב בצל השריגים והעלים שלה כתב הרמ"ך תימה הוא זה דהא חזינן בגמרא שמשתחוה לאילן תוספתו אסורה ואי משום דחשיב ליה צל צלה אכתי קשיא דלכולהו לישני דאתמרו בגמרא משמע דאסור לישב לכתחלה בצל צלה. וי"ל דאע"ג דתוספתו אסורה ה"מ לשרוף או ליהנות מגופו אבל צלו מותר משום דדבר שאין בו ממש הוא מ"מ צ"ע איך לא הזכיר אלא צל קומתו דצל צלה נמי אסור לכתחלה עכ"ל:

ואם

ואם יש לו דרך אחרת וכו'. ג"ז משנה שם (דף מ"ח) לא יעבור תחתיה ואם עבר טמא היתה גוזלת את הרבים ועבר תחתיה טהור ובגמרא איבעיא להו עבר או עובר ריב"א משמיה דחזקיה אמר עובר ור' יוחנן אמר עבר ולא פליגי הא דאיכא דירכא אחרינא הא דליכא דירכא אחרינא א"ל רב ששת לשמעיה כלומר לאותו שהיה מוליכו דרב ששת סגי נהור הוה כי מטית להתם ארהיטני כלומר כי תגיע תחת האשרה משכני במרוצה ופריך ה"ד אי דליכא דירכא אחרינא למה לי ארהיטני מיסרא שרי ואי דאיכא דירכא אחרינא כי אמר ארהיטני מי שרי לעולם דליכא דירכא אחרינא ואדם חשוב שאני. ועשה רבינו כל אדם כאדם חשוב וכן נראה דעת הרי"ף והרא"ש ומ"מ כבר תמה הר"ן על הרי"ף גם על רבינו דדוקא באדם חשוב הוא דאתמר הכי אבל בשאר אינשי כי ליכא דירכא אחריתי מיסרא שרי ולא בעי למירהט. ונראה לי דכיון דאין בדבר טורח כלו הרי"ף ורבינו לעשות כל אדם כאדם חשוב:

יב אפרוחים שקננו וכו'. משנה במעילה פ' ולד חטאת (דף י"ג:) קן שבראש האילן של הקדש לא נהנין ולא מועלין שבאשרה יתיז בקנה ומייתי בפ' כל הצלמים (דף מ"ב) לאותוביה לר"י דאמר שברי עבודת כוכבים אסורים וקס"ד הב"ע כגון שעיברה עצים מהאשרה וקננה בהם וקתני יתיז בקנה ומשני הכי במאי עסקינן כגון דאייתי עצים מעלמא וקננה בהם ולפיכך כתב הראב"ד ז"ל על דברי רבינו דוקא שהביא ממקום אחר עכ"ל. כלומר דכגון דאייתי עצים משמע ליה דהיינו לומר דבעינן שנדע דאייתי מעלמא אבל מן הסתם חיישינן שמא מאותו אילן הם ורבינו משמע ליה דכיון דדרך רוב העופות להביא עצי קיניהם מעלמא הילך מסתמא לא חיישינן שהביאם מאותו אילן. ואמרינן בתר הכי ור' אבהו אמר ר"י מאי יתיז יתיז באפרוחים כלומר מהדר ר"י לתרוצי תיובתיה במנויא אחרינא לעולם לא תוקמה דאייתי עצים מעלמא ואפ"ה לא תילף מינה היתר שברי עבודת כוכבים דהאי דקתני יתיז בקנה אאפרוחים קאי ולא אעצים ואמרינן בתר הכי א"ר יעקב לר' ירמיה בר תחליפא אסברה לך כלומר מתניתין אליבא דהאי שנוייא דר"י באפרוחים כאן וכאן כלומר בין בהקדש בין באשרה מותרים בביצים כאן וכאן אסורים אמר רב אשי ואפרוחין שצריכין לאמן כביצים דמו. וכתב רבינו שהרי האשרה כמו בסים להם ואפשר שכוונתו לומר שכיון שהיא כבסיס להם גזור רבנן דאי שריא לאיתהנויי מינייהו אתי לאיתהנויי מינה. וכתב הראב"ד ז"ל מפני שהם כגידולי אשרה עכ"ל, וי"ל לדעת רבינו שאילו היה טעם איסורם מפני שהם כגידולי אשרה אטו משום שגדלו ואין צריכין לאמן פקע מינייהו איסור גידולי אשרה:

נטל

משנה למלך

יב והקן עצמו שבראשה מותרת מפני שהעוף מביא עציו ממקום אחר. משנה במעילה פרק ולד חטאת (דף י"ג:) קן שבראש האילן של הקדש לא נהנין ולא מועלין שבאשרה יתיז בקנה. ובגמרא אתמר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה ר"י אמר אסורה רשב"ל אמר מותרת כו' איתיביה ר"ל לר"י קן שבראש האילן של הקדש לא נהנין ולא מועלין שבאשרה יתיז בקנה מאי לאו דאיתבר מגופה. וכתבו התוספות וז"ל מאי לאו דאיתבר מגופה שנשברו הקנים שנעשה הקן הזה מגוף האשרה וקתני יתיז בקנה והקן עצמו מותר אלמא עבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת ומשני לא דהא מייתי עצים מעלמא כלומר שנעשה הקן מעצים אחרים ולא מגוף האילן ופריך אי הכי של הקדש אמאי לא נהנין ולא מועלין ומלא נהנין פריך אלא ודאי דמיירי בדאיתבר מגופה. וכ"ת אמאי לא מועלין הכא מיירי בגידולין הבאים לאחר מכאן וקסבר אין מעילה בגידולין הכא נמי משתברא דמיירי בדאיתבר מגופה דאי ס"ד דאייתי מעלמא אמאי יתיז בקנה ליסקליה מיסקל כלומר יטול הקן בידו כלה מקל אלא ש"מ דמיירי בדאיתבר מגופה ולכך לא שרי ליה ליטול הקן בידו בלא מקל דלמא אתי למישקל מגוף האשרה שלא נשבר דהא אותם הקנים שנשברו דומים לאותם המחוברים לאשרה אבל אי מיירי בדאייתא מעלמא דלא דמו לגוף האשרה לא שייך למיגזר דלמא שקיל מאשרה עצמה

לחם משנה

שבהלכות תרומות פסק כר' אושעיא. ומיהו לקושיא זאת יש לומר דכי אמר התם רבי אושעיא דלא אמרינן איסורא ברובא איתיה היינו היכא דליכא אלא חד ספקא כי התם דליכא אלא חד תערובת אבל היכא דאיכא תרי ספקי שהם שתי תערובות ודאי דאמרינן איסורא ברובא איתיה. ולקושיא דאיך פסק בחביות של תרומה נפל חבית אחת ולא הצריך שתים כמו הכא י"ל דהוא סבר דמאמר דבגמ' לא הקשו על מימרא דריש לקיש מה היא דכלם ימותו כמו שהקשו למעלה נראה לו ודאי דהגמ' סבור דאין כאן קושיא והטעם דשאני חבית משום דמיכרא נפילתה ולהכי בחד סגי. ומה שאמר ואצטריך וכו' הוא מפני שהוקשה לו לגמרא דאע"פ דאיכא חילוק בין חבית של תרומה לעבודת כוכבים דהתם בעבודת כוכבים בעינן נפילה בתרתי והכא נפילה בחד מ"מ קשה דריש לקיש היה לו לומר דבריו על דברי רב נחמן ולומר אע"ג דהתם בעבודת כוכבים בעינן תרתי בתרומה יבחד סגי אבל מדאמר דין בפני עצמו בתרומה וכן הטעם שהוא הך דנפל דאיסורא נפל וכו' משמע דשום חידוש הוא בתרומה יותר מבעבודת כוכבים ולכך הוצרך לתת נתינתא אבל לעולם דהחבית בחד סגי וכאן בעינן תרתי. זה נ"ל ליישב קלת דברי רבינו ז"ל ולמה שהוקשה לנו איך מייתב דברי הגמרא במה שהוקשה לר"א מסיפא דחכמים אפילו קרב וכו' אפשר דהמקשה סבור דע"כ האי דקאמר שניה שניה ר"ל שיקריב שניה שניה כפירש"י ז"ל דאי מאי דקאמר שניה ר"ל המוקרבים היאך אמר ר"א במשנה ראשון אחד מהן אלא ודאי שהוא מה שיקריבו ולכך הקשה לו מחכמים וכפירש"י ז"ל. והירן לו רב ירמיה ואמר מהיכא תיסוק אדעתיה דמ"ם ר' אלעזר הוא העתיד ליקרב משום דאמר ר' אליעזר במתניתין ראש אחד ומ"ל דמאי אחד דקאמר ר' אליעזר במתניתין הוא זוג אחד. זה נראה ליישב הפשט לדברי רבינו אמנם שאר הקושיות לא ידעתי מה אדון בהו:

יא ומותר לישב בצל וכו'. נראה דלא פסק אלא כלישנא קמא דבגמרא (דף מ"ח) ולא כבתרא ועיין בהר"ן ז"ל מה שהוא תירץ: ואם יש לו דרך אחרת וכו'. רבינו לא הזכיר לא כאן ולא בהלכות שאר אבות הטומאה כשהזכיר שם טומאת עבודת כוכבים לא הזכיר אם עבר תחתיה טמא משום דבגמרא אמרו דהך מתניתין אתי כרבי יסודה בן בתירא דס"ל דתקרובת עבודת כוכבים מטמא באהל ואין הלכה כדבריו כמו שכתב בפירוש המשנה. ומה שאמר ואם אין שם דרך אחרת וכו' ולא חילק בין אדם חשוב לשאינו חשוב ככר הקשה זה הר"ן ז"ל. ואני אתרץ עם קושיא אחרת שיש לי דלמה לא הזכיר רבינו דהיינו דוקא כשהיא גוזלת את הרבים דהא דרב ששת בגוזלת הרבים היא אבל ודאי אינה גוזלת אסור. ונראה דהני תרי קושיי חדא מתרלא חברתה דרב ששת היא בגוזלת ומשום הכי דוקא באדם חשוב לא בעינן רץ אבל באינה גוזלת מעליא דרגא ולכולי עלמא בעינן רץ ורבינו הואיל ודבריו הם בין בגוזלת בין באינה גוזלת לכך לא חילק בין חשוב לשאינו חשוב משום דמ"מ רץ עדיף:

יב אפרוחים שקננו בה ואין צריכים לאמן מותרים וכו'. בפרק כל הצלמים (דף מ"ב) הקשו מרבי יוחנן דאמר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה מהא דקן שבראש האילן של הקדש לא נהנין ולא מועלין בראשו של אשרה יתיז בקנה קס"ד כגון שעיברה ממנו עצים וקיננה בהם וקתני יתיז בקנה כלומר שיטול קנה ויפליך עצים

מגדל עוז

משום דשמואל דאמר סנה לעבודת כוכבים כו' הא איתיביה מספק עבודת כוכבים ואוקמה כתנאי וסבירא ליה כרבי יסודה כחדא ופליג עליה בחדא. ור"מ ז"ל פסק הכיא דרמוני כדן ותכיות בהלכות מאכלות אסורות ובהלכות תרומות כל אחת כהלכה וכדרכי אושעיא ומסקנא דשמעתין. ומה שכתב הראב"ד ז"ל דכר' אליעזר אוקימנא דסוא יחידאה ורבנן פליגי עליה זהו כגירסת רש"י ז"ל וכר"א פסיק תלמודא סוף פ' כל הצלמים (דף מ"ט) לתרוייהו ליתני וכן פסק בתוספות וכד"ן: האשרה בין שהיתה עד כשהוא רץ. פ' כל הצלמים (דף מ"ח): אפרוחים שקננו כו'. עד שהרי האשרה כמו בסים. פרק כל הצלמים (דף מ"ב) ופרק ג' דמעילה (דף י"ד): כתב הראב"ד ז"ל היה לו לומר מפני שהן כגידולי אשרה: ואני אומר כי אותה מסקנא דהויה היא פ"ג דמסכת מעילה וגם פרק כל הצלמים דמי לה ומסיק דר' אבהו אמר ר' יוחנן וכן פסק ר"י אלפס ז"ל וכזה פסק רמז"ל כדין וכהלכה וכד"ן: והקן עצמה עד ממקום אחר. פ"ג דמעילה: כתב הראב"ד ז"ל דוקא שהביא ממקום אחר עכ"ל: ואני אומר אין ה"נ וכן דעת רמז"ל דהכי אסיקנא בפרק כל הצלמים הכא במאי עסקינן כגון דאייתא עצים מעלמא וקינתה בהם אלמא דוקא קאמר וכד"ן:

הגהות מיימוניות

°[כתב הטור שם ואפילו בצל צלה פירוש שחרית וערבית הצל ארוך יותר מכדי קומתה וצלה מקרי עד כדי קומתה משם ואילך צל צלה מקרי]: [ד] אמר ליה רב ששת לשמעיה כד מטית התם ארהיטני: °[לשון הטור ואפילו באפרוחים שאין צריכין לאמן לא יעלה עליהם לקחתם אלא יתיז בקנה שיפלו לארץ ולא חיישינן שמא יעלה באילן. ע"כ:

עלים מן האילן ויפרשו ותירלו הכא במאי עסקינן כגון דאייתי עלים מעלמא כלומר וגבי הקדש לא נהנין מדרבנן דילמא אתי לאתהנויי מעלי אילן ובאשרה לא גזור משום בדילי אינשי מיניה. ורבי אבהו אמר ר' יוחנן מאי יתיז יתיז באפרוחים כלומר ולעולם מתניתין בדאיתבר מגופיה וכדפירש"י ז"ל. זו היא הסוגיא האמורה פרק כל הצלמים ובפרק ולד חטאת במעילה (דף י"ג וי"ד) יש שם סוגיא הפוכה שתירצו שם לא דאייתי עלים מעלמא והקשו על זה דא"כ היכא קאמר לא נהנין גבי הקדש ותירצו אלא בגידולין הבאים לאחר מכאן כלומר אלא ודאי ע"כ דאיתבר מגופיה וכ"ת אמאי מועלין הכא בגידולין הבאים וכו' איירי ה"נ מסתברא וכו' [מ"מ קשיא לרבי יוחנן] ותירצו רבי אבהו אמר רבי יוחנן לעולם דאייתי מעלמא כלומר מתניתין אפילו דאייתי עלים מעלמא ולעולם הקן בין גבי הקדש בין גבי אשרה אסור ומאי יתיז יתיז באפרוחים א"ל ר' יעקב לרבי ירמיה אפרוחים כאן וכאן וכו' זו היא שיטת השמועה אשר שם לפי פירוש התוספות. ורבינו כתב כאן גבי אשרה שהקן שבראשה מותר וגבי הקדש בהלכות מעילה פ"ה כתב קן שבראש האילן של הקדש שבנה אותו העוף מעלים ועשבים ויוצא בהן כל הקן עם הביצים שבו ועם האפרוחים הצריכים לאמן אין נהנין בקן והנהנה לא מעל ע"כ. נראה מזה שבקן של הקדש דאייתי מעלמא שלא נהנין בקן כתב שבנה אותו מעלים ועשבים ואפילו תאמר דעלים היינו מגופיה עשבים ודאי הייו מעלמא כתב שלא נהנין מכל הקן ועוד קאמר והנהנה לא מעל ואי איתבר מגופיה ואמאי לא מעל וכ"ת בגידולין זה לא נתבאר בדבריו אלא ודאי דבעלים דאייתי מעלמא בהקדש לא נהנין וא"כ אפשר לומר לכאורה דפסק כסוגיא דכל הצלמים וכתירוצא דאמרו לא דאייתי עלים מעלמא ולא כתירוצא דר' אבהו ולה"ק דגבי הקדש לא נהנין משום דגזרינן דילמא אתי לאתהנויי מיניה אבל גבי אשרה יתיז בקנה. וקשה על זה חדא דאמאי לא הזכיר באשרה יתיז בקנה כלומר יתיז בידו ולא יקחנו בידו וכדהקשו בסוגיא דמעילה, ועוד כיון דהך קושיא הוי לר' יוחנן ור' אבהו אמר ר' יוחנן הוא תירץ בעד עצמו היה לו לפסוק כתירוצא דר' אבהו אמר ר' יוחנן ועוד דהוא פסק באפרוחים כאן וכאן וכו' והיינו כר' יעקב. ולפום ריהטא נראה זו ודאי דאתי כתירוצא דר' אבהו אע"פ שיש לדחות דלתירוצא קמא נמי הדין הוא אמת מכח הסברא מ"מ יותר נראה שהוא כר' אבהו. לכך נראה ודאי דרבינו פסק כר' אבהו וכ"ת כמאן ר' אבהו פסק אי כסוגיא דכל הצלמים הא לדידיה מתניתין דאיתבר מגופיה ועל דא קאמר דבהקדש לא נהנין וה"ה גבי אשרה אבל בדאייתי מעלמא בין גבי הקדש בין גבי אשרה מותרין והוא ז"ל כתב דבאייתי מעלמא גבי הקדש לא נהנין וגבי אשרה מותרין ואי כר' אבהו דסוגיא דמעילה הא איהו אמר שם דבדאייתי מעלמא בין גבי אשרה בין גבי הקדש הקן אסור והוא ז"ל כתב גבי אשרה דהקן מותר. ונראה לתרץ דרבינו מפרש פירוש אחר בסוגיא דמעילה דלא כפירוש התוס' והוא מרווח יותר ולדבריו יסכימו השתי סוגיות דהוא מפרש דכשאמר ר' אבהו לעולם דאייתי עלים מעלמא היינו ודאי דוקא דאייתי עלים מעלמא ומאי דפרכת ליה לישקליה מישקל אין ה"נ דהקן מותר ליטלו ביד גבי אשרה וכי קתני גבי אשרה יתיז היינו באפרוחים משום דהאפרוחים עכ"פ צריך לעלות ליקחם שהם נשמטים אחד לכאן ואחד לכאן והשתא מתניתין בדאייתי מעלמא ואתי כפשטה דגבי הקדש לא נהנין אבל גבי אשרה נהנין ובאפרוחים יתיז וקאמר ר' יעקב ובאפרוחים כאן וכאן מותרים וכו' השתא אתי שפיר אמאי תני גבי הקדש איסורא. וגבי אשרה היתרא וכמו שהקשו התוספות לפירושם. ועוד דוחקים אחרים אשר לפירוש התוספות יתיישבו לפי דברי רבינו וכ"ת איך יתרץ קושיא דאי הכי שהקשה לעיל אמאי לא נהנין י"ל דודאי פשיטא ליה דלא נהנין משום דדלמא אתי לאתהנויי מאילן גופיה אבל גבי אשרה ליכא למיחש משום דבדילי ליה כמ"ש רש"י ז"ל בסוגיא דעבודת כוכבים ולא חש הגמ' לתרץ דמדקאמרה הגמ' ה"נ מסתברא דאי ס"ד דאייתי עלים מעלמא וכו' מדאוצרך לומר הוכחה אחרת זולת הוכחה הראשונה וכמו שהקשו התוספות ז"ל משמע דפשיטא ליה לגמרא דההוכחה הראשונה אפשר לדחותה ולהכי הוצרך לומר הוכחה אחרת זולת ההוכחה הראשונה כדפרישית ולכך ר' אבהו לא חש לתרצה כיון שהגמרא כבר דחה הדחיה. ובזה יסכימו הסוגיות דבסוגית עבודת כוכבים דקאמר ר' אבהו ומאי יתיז יתיז בהפרוחים וכו' ר"ל בדאייתי מעלמא ופליג אתירוצא קמא כלומר לא אמרת בדאייתי מעלמא יתיז בקנה לענין הקן לעולם דאייתי מעלמא וע"כ מותר ומאי יתיז יתיז באפרוחים וכו' ובזה עלו דברי רבינו כהוגן דבקן של הקדש בדאייתי מעלמא כתב דלא נהנין משום דהכי קאמרה מתניתין וגבי קן אשרה כתב מותר משום דיתיז קאי לאפרוחים והקן מותר ליטלו בידו ולהכי לא הזכיר יתיז בקנה לענין קן גבי אשרה וכ"ת אמאי לא הזכיר יתיז לענין אפרוחים י"ל דמה שהצריכו יתיז באפרוחים הוא משום דאם לא יתיז עכ"פ צריך לעלות משום דנשמטין וזה ודאי פשיטא דאסור וכבר ביאר רבינו לקמן בפרק שמיני שהאשרה אסורה בהנאה ולהשתמש בה כלל אבל לגבי קן דיכול ליטלו בידו כמו שכתבו התוספות ודאי דיטלנו ולא גזרינן אטו עליה ולהכי לא הזכיר רבינו התזת קנה. זה נראה לי לתרץ דברי רבינו והוא פירוש נכון בעיני. אחר כך מצאתי בפירוש המשנה שכתב רבינו כלשון הזה והמאמר בהלכה זו אינו אלא בקן עצמו שבנאו העוף בעלים ועשבים ממקום אחר ולפיכך לא נהנין ולא מועלין כשהוא בשל הקדש אבל באשרה מותר ליקח אותו הקן מראש האשרה ומ"ש יתיז בקנה ר"ל שיתיז האפרוחים ואח"כ יקח אותם, ע"כ. הרי נראה מזה דפסק כר' אבהו דיתיז האפרוחים ומפרש הפירוש שכתבתי:

נטל

עצמה אלא ודאי מיירי בדאיתבר מגופה וא"ת אמאי הוצרך לומר הוכחה זו דאייר' בדאיתבר מגופה הא כבר מוכח שפיר דאיירי בדאיתבר מגופה מדקתני גבי של הקדש לא נהנין, י"ל דהוכחה הראשונה אינה אלא ע"י דומיא דהכי היכי דשל הקדש מיירי בדאיתבר מגופה מדקתני לא נהנין ה"נ של אשרה מיירי בדאיתבר מגופה ומש"ה הדר מייתי מגופה דאשרה דמיירי בדאיתבר מגופה מדקתני יתיז בקנה וקשה לר"י דאמר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה ומשני א"ר אבהו א"ר יוחנן דלעולם דאייתי מעלמא ומאי יתיז יתיז אפרוחים כלומר מתני' אפילו אי מיירי בדאייתי מעלמא ליכא לאקשויי מידי דהא דקתני יתיז לא קאי אקן דודאי אסור בהנאה בין גבי הקדש בין גבי אשרה וכדאמרינן לקמן והשתא ניחא הכל דליכא לאקשויי דלשקלינהו בידו דאיכא למיחש שמא יעלה באשרה. וא"ת והא כי ס"ד דקאי יתיז אקן עצמו הוה קשיא ליה אמאי לא שקל להו ולא קאמר שמא יעלה, וי"ל דודאי מעיקרא דקאמר יתיז אקן עצמו ליכא למיחש שמא יעלה שיכוין ליטול הקן בידו בלא עליה אבל השתא דקאי יתיז אאפרוחים ודאי דאיכא למיחש שמא יעלה כי אין נוח כ"כ ליטול האפרוחים בלא הקן אם לא יעלה כי הם נשמטים כאן וכאן ולכך צריך להתיז בקנה האפרוחים דכיון דמתיז בקנה לא יצטרך לעלות באשרה כדי להתיז בקנה כי הדבר קל להתיז בקנה אף כשעומד ע"ג קרקע. וא"ת אכתי קשה של הקדש אמאי לא נהנין מן הקן עצמו כיון דמיירי בדאייתי מעלמא י"ל דגזרינן דלמא אתי לאיחלופי בקנים המחוברים באילן וא"ת כיון דשייך למגזר אף בדאייתי בעלמא אטו אותם המחוברים באילן א"כ מעיקרא מאי הוה פריך אמאי של הקדש לא נהנין והא שייך שפיר למגזר כדפרישית י"ל לעולם ידע שפיר דשייך למיגזר כדפרישית והכי הוה פריך מעיקרא של הקדש אמאי לא נהנין כמו גבי אשרה דלא גזרינן דהא מעיקרא ס"ד דיתיז בקנה קאי אקנים דקן עצמו מותר בהנאה ולא גזרינן בהו מידי ולהכי הוה פריך אמאי גזרינן גבי הקדש יותר משל אשרה. (א"ה קשיא לי מדתני' בפ' מעילין (דף ל"ט) שלהבת עבודת כוכבים שריא והקדש אסירא ויהיב טעמא התם משום דעבודת כוכבים דמאיסא בדילי אינשי מיניה ולא גזרו רבנן אבל הקדש דלא בדילי מיניה גזרו וכיון דחילוק זה שרשו פתוח במתני' מנ"ל לחדש ולומר דקן שבאשרה אסור משום גזרה. ואין לומר דהא דגזרינן בהקדש היינו שמא יתחלף לו בין הקן לעלי האילן דכיון דאיירי בדאייתי עלים מעלמא לא אתו לאחלופי דלא דמו אהדדי כמ"ש התוספות ז"ל לעיל בדיבור זה).- אבל השתא דאשרה ואילן של הקדש שוין הם דהקן עצמו אסור כאן וכאן ואף הביצים כדמפרש בסמוך אבל האפרוחים מותרין כאן וכאן דמאי דתנן יתיז באפרוחים באשרה ה"ה בשל הקדש כדמפרש בסמוך הלכך ליכא למפרך מידי דהקדש ואשרה שוין הם דהכא והכא גזרינן דלמא אתי לאיחלופי בקנים המחוברים לאילן כדפרישית. כך נראה למורי רבינו פרץ שיש לפרש סוגיא זו מראשה עד סופה, ע"כ:

תו אמרינן בגמרא אמר ליה ר' יעקב לר' ירמיה אפרוחים כאן וכאן מותרין ביצים כאן וכאן אסורין א"ר אסי אם אפרוחים צריכים לאמן כביצים דמו. וכתבו התוס' וז"ל אפרוחים כאן וכאן מותרים פירוש בין באשרה בין בשל הקדש כיון דאית בהו רוח חיים וא"צ לאמם כדמפרש בסמוך והא דקתני יתיז בקנה קאי אאפרוחים וה"ה גבי הקדש אבל לא נהנין קאי אקן וביצים וה"ה גבי אשרה וא"ת אמאי תנן להיתרא גבי אשרה וקתני לאיסורא גבי הקדש י"ל דלהכי תנא לא נהנין גבי הקדש משום דבעי למתני ולא מועלין ומתיז בקנה קתני גבי אשרה דאע"ג דהוי דבר מאוס מאוד שהיא של עבודת כוכבים אפ"ה שרו האפרוחים בהנאה כך נראה למורי, ע"כ: הכלל העולה מדברי התוספות הללו דסבירא להו דמתני' דאילן של הקדש ושל אשירה מיירי בחד גוונא דהיינו היתר הקן עצמו והכריח דע"כ קן זה הוא מגוף האשרה ומגוף ההקדש שנשברו עלים ממנו ונעשה הקן ומדקתני יתיז בקנה דאלמא הקן עצמו מותר בהנאה ש"מ דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת והכריח דע"כ מיירי בדאיתבר מגופה מכח שני הכרחיות, האחד הוא דאי מיירי בדאייתי מעלמא אמאי לא נהנין וכ"ת משום דגזרינן אטו מחוברים באילן א"כ גבי עבודת כוכבים אמאי קתני יתיז נגזור אטו מחוברים אלא ודאי דמיירי דאיתבר מגופה וגבי עבודת כוכבים יתיז משום דעבודת כוכבים שנשתברה מותרת וגבי הקדש לא נהנין משום דהוו של הקדש ואין מועלין משום דמיירי בגידולין וקא סבר אין מעילה בגידולין, וההכרח שני דמיירי בדאיתבר מגופה משום דאי מיירי בדאייתי מעלמא אמאי יתיז בקנה לישקליה מישקל בידו בלא מקל כלומר דאי אמרת בשלמא דמיירי בדאיתבר מגופה מש"ה אמרינן יתיז ולא אמרינן דלישקליה בידו משום דאיכא למיגזר דלמא אתי למישקל מגוף האשרה שלא נשברו דהא אותם הקנים שנשברו דומים לאותם המחוברים לאשרה. אבל אי מיירי בדאייתי מעלמא לא שייך למיגזר דלמא שקיל מאותם שלא נשברו שהרי אינם דומים להדדי. וכ"ת דלעולם מיירי בדאייתי מעלמא וטעמא דיתיז ולא אמרינן דלישקליה בידו משום דלמא יעלה באשרה למישקל הקן ונמצא נהנה מגוף האשרה. הא לא ניחא ליה דניגזור שמא יעלה משום דבנקל יכול ליטול הקן עצמו בלתי עליה וא"כ לא שייך למיגזר דלמא יעלה. ומכח שני ההכרחיות הללו הכריח דע"כ מיירי בדאיתבר מגופה וגבי הקדש לא נהנין ולא מועלים משום דהוו גידולין ואין מעילה בגידולין וגבי עבודת כוכבים מן הדין מותר למישקליה בידיה אלא משום דאיכא למיחש דלמא שקיל מגוף האשרה מש"ה אמרינן דיתיז ולאחר התזה מיהא שרו משום דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת וקשיא לר' יוחנן דאמר אסורה דהיכי קתני יתיז והלא אף לאחר התזה באיסורן הן עומדין. נמצא דלר"ל בדאייתי מעלמא גבי הקדש נהנין וגבי עבודת כוכבים מותר למישקליה בידיה. ורבי יוחנן תירץ דלעולם דמיירי דאייתי מעלמא ומאי יתיז יתיז באפרוחים כלומר דאף דנימא דמתני' איירי בדאייתי מעלמא ליכא לאקשויי מידי משום דחלוקת אשרה מיירי באפרוחים ופירושא דמתני' כך הוא הקן שבראש אילן של הקדש דהיינו דאייתי מעלמא לא נהנין משום דלמא אתי למישקל מן המחוברים ולא מועלין כיון דאין איסורו כי אם מחמת גזרה. וכ"ת גבי אשרה נמי ניגזור התם מיירי באפרוחים אבל הה"נ דגבי אשרה נמי הקן אסור אף דאייתי מעלמא משום דלמא אתי למישקל מן המחוברים. וכ"ת אמאי יתיז לשקליה בידיה הא לא קשיא דכיון דמיירי באפרוחים איכא למיגזר דלמא יעלה באילן כי אין נוח ליטול האפרוחים אם לא יעלה באילן לפי שהם נשמטים. וגבי הקדש נמי אם בא ליטול האפרוחים יתיז בקנה אבל לא יקחם בידו דלמא יעלה באילן. נמצא דלר' יוחנן הקן עצמו אסור ואף דאייתי מעלמא בין בהקדש בין בעבודת כוכבים משום גזרה אטו מחוברין ונקט הלוקח זו דאיסור גבי הקדש אף שהדין כן בעבודת כוכבים משום דבעי למיתני ולא מועלין והאפרוחים שרו בהקדש ובעבודת כוכבים דלא שייך למיגזר בהו אטו אילן עצמו. ומיהו דוקא ע"י התזה אבל למשקליה בידיה אסור בהקדש ובעבודת כוכבים משום גזרה דלמא יעלה באילן. ונקט היתרא דאפרוחים בעבודת כוכבים אף שהדין כן בהקדש נמי לאשמועינן חדושא דאף שהוא דבר מאוס שהיא של עבודת כוכבים אפ"ה האפרוחים שרו: וא"ת כיון דרבי יוחנן מוקי למתני' בתרי גווני מנ"ל לאוקומי רישא דמתניתין דהקדש בדאייתי עלים מעלמא וסיפא דעבודת כוכבים באפרוחים אימר דרישא דהקדש מיירי בדאיתבר מגופה ומש"ה לא נהנין וה"ה גבי עבודת כוכבים דאסירי משום דעבודת כוכבים שנשתברה אסורה וסיפא דעבודת כוכבים מיירי בדאייתי עלים מעלמא ומש"ה שרו ע"י התזה וה"ה גבי הקדש. י"ל דלא ניחא ליה לאוקומי סיתרא דעבודת כוכבים בדאייתי עלים מעלמא דא"כ קשה אמאי יתיז לישקליה מישקל וכמו שהקשה ר"ל דבשלמא באוקימתא דאפרוחים ניחא דלא סותר דלשקליה בידיה משום גזרה דשמא יעלה וכמ"ש התוס'. א"נ דלא ניחא ליה לאוקומי רישא דהקדש בדאיתבר מגופה משום דר"י אפשר דס"ל דיש מעילה בגידולין וכמו שפסק רבינו בפ"ה מהלכות מעילה דין ו' וא"כ קשה דהיכי תני מתניתין ולא מועלין אי מיירי בדאיתבר מגופה ולא ניחא ליה לאוקומי מתניתין דלא כהלכתא ומש"ה אוקמה לרישא דהקדש בדאייתי מעלמא ואפ"ה אסירי בהקדש ובעבודת כוכבים גזרה דלמא אתי לאתהנויי מקנים המחוברים באילן. וסיפא דעבודת כוכבים מיירי באפרוחים ושרו בעבודת כוכבים ובהקדש דלא שייך בהו גזרה. ומיהו לא שרו כי אם על ידי התזה אבל למשקלינהו בידיה אסור בעבודת כוכבים ובהקדש משום גזרה דלמא יעלה באילן וכמו שכתבו התוספות: ודע שכל מה שכתבנו הוא לפי סוגית הגמרא דמעילה וכפי גירסת התוספות ופירושם. אך בפרק כל הצלמים (דף מ"ב) אמרינן איתביה רשב"ל לרבי יוחנן קן שבראש אילן כו'. בראשו של אשרה יתיז בקנה קס"ד כגון שעירה ממנו עלים וקינתה בהם וקתני יתיז בקנה הכ"ע כגון דאייתי עלים מעלמא וקינתה בהם דיקא נמי דקתני גבי הקדש לא נהנין ולא מועלין כו'. ור' אבהו א"ר יוחנן מאי יתיז יתיז באפרוחים, ע"כ. ופירש"י ור' אבהו א"ר יוחנן מהדר לתרוצא להיובתיה בשנויא אחרינא לעולם לא תוקמה בשנויא דחיקא דאייתי עלים מעלמא ולא תילף מינה היתר שברי עבודת כוכבים דהא דקתני יתיז בקנה אאפרוחים קאי לא אעלים. וכתבו התוס' וז"ל ור' אבהו אמר מאי יתיז יתיז באפרוחים פ"ה דמוקי לה בשנשברה ממנו עלים ופירש לפי שיטת הספר שבכאן דקאי לשנויי דלא תילף מינה היתר עבודת כוכבים פירוש דבריהם דבמעילה לא קאי לשנויי דלא תילף מינה היתר עבודת כוכבים דהא כבר תירץ דמיירי דאייתי עלים מעלמא אלא שחזר רשב"ל והקשה לר' יוחנן שתי קושיות דאם כדבריו דמיירי בדאייתי עלים מעלמא מאי שנא דגבי הקדש אין נהנין וגבי עבודת כוכבים שרי בהנאה. ועוד הקשה לו דאי מיירי בדאייתי מעלמא אמאי יתיז לישקליה בידיה. לזה בא רבי אבהו לתרץ דלעולם דמיירי בדאייתי עלים מעלמא ומ"ש ליכא לאקשויי מידי דמאי יתיז יתיז באפרוחים. אך סוגיא זו דפרק כל

הצלמים

יג נטל ממנה עצים אסורים בהנאה. הסיק בהן את התנור יוצן ואחר כך יסיק בעצים אחרים של היתר ויאפה בו. אפה בו את הפת ולא צננו הפת אסורה בהנאה. נתערבה באחרות יוליך [א]דמי אותה הפת לים המלח כדי שלא יהנה בה ושאר הככרות מותרין °:

יד נטל ממנה כרכר וארג בו את הבגד אסור בהנאה. נתערב בבגדים אחרים יוליך דמי אותו הבגד לים המלח ושאר כל הבגדים מותרין. ומותר ליטע תחתיה ירקות בין בימות החמה שהן צריכין לצל. בין בימות הגשמים. מפני שצל האשרה שהוא אסור עם הקרקע שאינה נאסרת גורמין לירקות אלו לצמוח וכל שדבר אסור ודבר

[א] עיין בטור סי' קמב:

כסף משנה

יג נטל ממנה עצים וכו'. משנה שם (דף מ"ט) נטל ממנה עצים אסורים בהנאה הסיק בהם את התנור חדש יותץ ישן יוצן אפה בו את הפת אסורה בהנאה נתערבה באחרות כלן אסורות בהנאה ר' אליעזר אומר יוליך הנאה לים המלח א"ל אין פדיון לעבודת כוכבים ואיפסקא הלכתא בגמרא כר' אליעזר. ופירוש יוליך הנאה יתבאר בבבא שאחר זו. ומאי דתנן חדש יותץ אמרינן בפ' כל שעה (פסחים כ"ז) דהיינו למאן דאמר זה וזה גורם אסור אבל למאן דאמר זה וזה גורם מותר חדש נמי יוצן והכא זה וזה גורם הוא דתנור שנגמר באיסור ועצים דהיתר הוא שגורמים אפיית הפת. ואסיקנא בפ' כל האלילים כמאן דאמר זה וזה גורם מותר ולפיכך לא חילק רבינו בין חדש לישן דאפילו חדש בצינון סגי ליה:

ואיכא למידק בדברי רבינו דמדכתב יוצן סתם משמע דאפילו בחדש קאמר והיינו כמ"ד זה וזה גורם מותר דאילו למ"ד אסור לא סגי לחדש בצינון אלא נתיצה בעי וכן פסק בסמוך גבי נטיעת ירקות תחת האשרה וכן גבי שדה שזבלה בזבל של עבודת כוכבים דזה וזה גורם מותר וא"כ למה סתם וכתב אפה בו את הפת ולא צננו הפת אסורה בהנאה דמשמע דבין בחדש בין בישן מיירי ובישן אמאי הא זה וזה גורם הוא. וי"ל דהתם מיירי כשאבוקה כנגדו הא לאו הכי מותר ולא חשש להאריך בכך מפני שסמך על מה שאמר בפ"י מהל' מאכלות אסורות גבי תנור שהסיקו בקליפי ערלה ובכלאי הכרם שאם נרדף כל האש ואח"כ בישל או אפה בחומו של תנור הרי זה מותר שהרי עצי איסור הלכו להם, פת שבשלה על גבי גחלים של עצי ערלה מותרת כיון שכבו גחלים הלך איסורן אע"פ שהם בוערות. ומה שכתב כן גבי ערלה וכלאי הכרם ולא כתבו גבי עצי אשרה היינו משום דלגבי ערלה וכלאי הכרם אתמר בגמרא ומהם נלמוד לעצי אשרה. והרמ"ך כתב דדילמא שאני עצי אשרה דכיון שהוא עצמו נשל העצים ה"ל עבודת כוכבים של ישראל ואין בטלה עולמית בשום דבר בעולם עכ"ל:

יד נטל ממנו כרכר וכו'. גם זה משנה שם ופסק כר' אליעזר ביוליך הנאה לים המלח וכמו שקדם ומפרש רבינו דכי א"ר אליעזר יוליך הנאה לים המלח היינו שאם נתערבה באחרות יוליך דמי כל הפת או דמי הבגד ולא סגי ליה בהולכת דמי עצים או דמי כרכר וכן דעת הרי"ף והרמב"ן והכריע הרמב"ן דעת זה ויש שיטות חלוקות למפרשים בפירוש יוליך הנאה לים המלח דר' אליעזר האריך בהם הר"ן ז"ל:

ומותר ליטע וכו'. משנה שם (דף מ"ח) וזורעים תחתיה ירקות בימות הגשמים אבל לא בימות החמה כלומר שבימות הגשמים האילן קשה להם שמעכב החמה לבא ובימות החמה הצל יפה להם ר' יוסי אומר אף לא בימות הגשמים מפני שהנביה נושרת והוה להם לזבל ופירוש נביה העלים שנושרים ואמרינן בגמרא דלר' יוסי זה וזה גורם מותר ולדבריהם דרבנן קאמר להו לדידי זה וזה גורם מותר לדידכו דאמריתו זה וזה גורם אסור אודו לי ירקות בימות הגשמים והכא הוי זה וזה גורם נביה דאיסור

לחם משנה

יג נטל ממנה עצים וכו'. בסוף פרק כל הצלמים (דף מ"ט:) חדש יותץ ישן יוצן. ובפרק כל שעה אמרו דלמאן דאמר זה וזה גורם מותר בין חדש בין ישן יוצן. ועיין בבית יוסף סי' קמ"ב שהקשה על רבינו ותירץ דבריו עיין שם:

יד ומותר ליטע תחתיה כו'. שם בפ' כל הצלמים (דף מ"ח ע"ב) משנה זורעים תחתיה וכו' ובמסקנא אמרו שם רבי יוסי לדבריהם דרבנן קאמר להו ופסקו שם הלכה כרבי יוסי:

בשר

משנה למלך

הצלמים מוכחא דר' אבהו בא ליישב עיקר ילפותא דרשב"ל שהיה רוצה ללמוד היתר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה ומעיקרא תירצו דר' יוחנן מוקי למתני' בדאייתי עצים מעלמא ולא הקשה רשב"ל לתירוץ זה א"כ כי אתא ר' אבהו ע"כ לומר דאתא לשנויי לעיקרא דמלתא דלא פליף מינה היתר עבודת כוכבים וא"כ ע"כ דר' אבהו בא לומר דלעולם דמתניתין איירי בדאיתכר מגופה ואפ"ה לא תקשי לר' יוחנן משום דמאי יתיז יתיז לאפרוחים דאם ר' אבהו מוקי למתניתין בדאייתי עצים מעלמא היינו תירוצא קמא ולא אצטריך לומר דמאי יתיז יתיז לאפרוחים. אלא ודאי דרישא דמתניתין איירי בעצים דאיתכר מגופה וקסבר אין מעילה בגידולין וגלי בהקדש דאסור מדרבנן וכ"ש אשרה דמדאורייתא נמי אסירא וסיפא באפרוחים וגלי באשרה וה"ה בהקדש:

והנה כפי דברי רש"י הללו איכא בין הני תרי שינויי דעבודת כוכבים טובא דלתירוצא קמא דמיירי בדאייתי עצים מעלמא ואפ"ה אסר גבי הקדש משום גזרה דלמא אתי לאתהנויי מעצי אילן דהקדש גופיה ומיהו באשרה לא גזור משום דבדילי אינשי מינה. ולא רצה לומר דטעם שגזרה הוא משום דלמא יעלה באילן דאם היה זה טעם לאיסור שהקדש גם באשרה היה לנו לאסור משום גזרה זו ולא שייך כאן טעמא דעבודת כוכבים בדילי מינה שהרי אין כוונתו ליהנות מן העבודת כוכבים אלא לעלות באילן כדי ליטול הקן. אבל לפי הטעם שכתב דטעם איסור דהקדש הוא משום גזרה דלמא אתי לאתהנויי מאילן גופיה דהקדש יש לחלק שפיר דגבי עבודת כוכבים לא שייך גזרה זו משום דבדילי אינשי מינה. ובעצים דאיתכר מגופה כפי תירוץ זה מועלין בהן דיש מעילה בגידולין: ולפי תירוצא דר' אבהו מתניתין דהקדש מיירי בדאיתכר מגופא ואפ"ה אין מועלין דאין מעילה בגידולין וסיפא דאשרה מיירי באפרוחים ואצטריך לאשמועינן דלא גזרינן התם סקנה שמא יעלה דכך האילן. והוצרך רש"י ז"ל לומר דברים הללו בדברי ר' אבהו משום דאי אמרת בשלמא כפי תירוצא קמא דסיפא איירי במאי דאיירי רישא ניחא דהוצרך ללמדנו דאע"ג דגבי הקדש אין נהנין אע"ג דאייתי מעלמא מ"מ בעבודת כוכבים שרי ויתיז משום דשאני עבודת כוכבים דבדילי אינשי מינה. אך כפי דברי ר' אבהו דרישא מיירי בדאיתכר מגופה והתם באשרה נמי אסור מן התורה א"כ סיפא דמיירי באפרוחים מהיכא תיתי לאסור דאצטריך לומר היתר מש"ה קאמר דבא לומר דלא נימא דניגזור התות הקנה שמא יעלה באילן קמ"ל:

ודע דרש"י ס"ל דמאי דתנן יתיז בקנה לא בא למעט דלא לישקלים בידיה וכן כתב בתחלת הסוגיא וזה לשונו יתיז בקנה ישליך עלי הקנה במקל מן האילן ויפרפס ויהנה מהם ולא יעלה על האשרה ויטלם, ע"כ. משמע מדבריו דלא מיעט התנא באומרו יתיז אלא שלא יעלה באילן אבל למשקלים בידיה שרי. (א"ה ולפי זה קשה לר"ל ולדידיה מי ניחא דהא ע"כ דהאי דיתיז בקנה לאו משום דמימר אמר כו'. דא"כ אשרה נמי כולה שריא אלא ודאי דטעמא משום דשברים אלו בטילי במיעוטייהו והעובד כוכבים לאו דעתיה עלייהו אלא אחר עיקר האילן. וכיוצא בזה הקשה הר"ב לחם סתרים ועיין כספר מעשה חייא. ויש מקום לומר דהכי פירושא דמדנקט מתניתין לישנא דיתיז בקנה לאשמועינן דאשרה עצמה אסירא מוכח דשברי עבודת כוכבים דעלמא דנשתברה מאליה מותרת דאי אסורין לא הוה צריך תנא דמתניתין לאשמועינן הכא באשרה והו"ל למימר הקן שבראש האשרה מותר ומינה הוה שמעינן דאשרה עצמה אסירא ככל עבודת כוכבים שנשתברה מאליה): ומש"ה הוכרח רש"י בדברי ר' אבהו לומר דאצטריך לומר דיתיז דלא נימא דניגזור אטו עליה ולא קאמר דאצטריך לומר דיתיז ממר דדוקא התוס שרי אבל למשקלים בידיה אסור משום דאיהו ס"ל דהתנא לא מיעט באומרו יתיז למשקלים בידיה אלא אף למשקלים בידיה שרי. עוד אפשר לומר דלא ניחא ליה לרש"י לומר דנקט סיתרא דאשרה דלא אצטריך ללמדנו דיוקא דדוקא יתיז אבל למשקלים בידיה אסור דדוקא כפי סברת רשב"ל דאוקמה בדאיתכר מגופה וכן לתירוצא קמא דר' יוחנן דמיירי בדאייתי עצים מעלמא וסיפא דאשרה איירי במאי דאיירי רישא דהקדש ניחא דאתא סיפא דאשרה ללמדנו דאע"ג דגבי הקדש אסור גבי עבודת כוכבים שרי למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ונקט ההיתר בלשון יתיז ללמדנו עוד דדוקא התוס שרי אבל למשקלים אסור:

אך כפי תירוצא דר' אבהו דהיתרא דעבודת כוכבים לא מיירי במאי דאסר בהקדש קשה דמהיכא תיתי לאסור דאצטריך התנא לומר דשרי ודוחק לומר דלגופיה לא אצטריך אלא לדיוקא דדוקא התוס שרי. מש"ה הוצרך לומר דלגופיה אצטריך דלא נימא דניגזור התות קנה אטו שמא יעלה באילן. ומיהו סאמת הוא דלרש"י אף למשקלים בידיה שרי ולא מיעט התנא באומרו יתיז אלא שלא יעלה באילן וכמו שנראה מדברי רש"י ז"ל בתחלת הסוגיא כדבר האמור. וא"ת אכתי יש לדקדק דמנ"ל לרש"י דהס"ד היה דאסור דלמא אתי לאתהנויי מאילן גופיה דהא כפי תירוצא קמא דר' יוחנן גבי הקדש איתיה להאי גזרה וגבי עבודת כוכבים אצטריך ללמד דליתיה להאי גזרה וא"כ אליבא דר' אבהו נמי נימא דאצטריך לומר יתיז בקנה גבי אפרוחים דלא נימא דניגזור שמא יהנה מעצי אילן עצמו. הא לא קשיא דדוקא גבי הקן עצמו שייך שפיר למיגזר אטו אילן עצמו משום דעצים ועצים נינהו ומחלפי אהדדי אבל גבי אפרוחים לא שייך למיגזר אפרוחים אטו אילן. ועוד דמדאוקימנא לרישא בדאיתכר מגופיה ומשמע דדוקא בדאיתכר מגופיה לא נהנין אבל בעצים דאייתי מעלמא נהנין א"כ הרי למדנו דלא גזרינן אטו אילן עצמו ואם כן סיפא דהיתרא דעבודת כוכבים דאפרוחים לא אצטריך דמהיכא תיתי לאסור דאי משום גזרה דאילן גופיה הא מרישא שמעינן לה מדלא אסר גבי הקדש כי אם בדאיתכר מגופה מ"מ דבדאייתי עצים מעלמא שרי ולא גזרינן אטו אילן גופיה משום הכי הוצרך רש"י לומר דהכא נמי באפרוחים הוה הלקא דעתך לאסור משום דאיכא למיחש שמא יעלה דרך האילן ותשמא זו שייכא באפרוחים ולא שייכא בעצים דאייתי מעלמא ומשום הכי אף שכבר למדנו מרישא דהקדש דעצים דאייתי מעלמא שרי מ"מ הוצרך ללמד היתר באפרוחים משום דהוה סלקא דעתך שיש לאסור באפרוחים יותר מעצים דאייתי מעלמא משום דאיכא למיחש בהו שמא יעלה באילן מה שאין כן בעצים דאייתי מעלמא משום דשאני אפרוחים שהם נשמטים כאן וכאן וכמו שכתב התוספות שם במעילה: **הכלל** העולה דאליבא דרש"י כפי סוגיא דפרק כל הצלמים בדאייתי עצים מעלמא בין לתירוצא קמא דר"י בין לתירוצא בתרא גבי אשרה שרי ואף לתירוצא קמא דגבי הקדש אסר מ"מ גבי עבודת כוכבים שרי משום דליכא למיגזר דלמא אתו לאתהנויי מאילן גופיה דשאני עבודת כוכבים דבדילי אינשי מינה. ואין חילוק בין תירוצא קמא דר' יוחנן לתירוצא בתרא דר' אבהו אלא גבי הקדש דכפי תירוץ קמא גבי הקדש אף בדאייתי עצים מעלמא אין נהנין משום גזרה ואי איתכר מגופה מועלין בהם דיש מעילה בגידולין וכפי תירוץ דר' אבהו בדאייתי עצים מעלמא אף בהקדש שרו ואי איתכר מגופה נהי דאין נהנין מ"מ אין מועלין משום דאין מעילה בגידולין. ומיהו במאי דאמרינן בגמרא א"ל ר' יעקב לר' ירמיה בר תחליפא אסברה לך באפרוחים כאן וכאן מותרים בביצים כאן וכאן אסורים. אני מסתפק בזה אם חילוקי דינים הללו נאמרו דוקא אליבא דר' אבהו דאפשר לומר דלפי תירוצא קמא דמוקי להיתרא דעבודת כוכבים בעצים דאייתי מעלמא דאע"ג דגבי הקדש אסירי משום גזרה דאילן גופיה הכא גבי עבודת כוכבים שרי דלא שייך גזרה משום דבדילי אינשי מיניה גבי אפרוחים אפשר דאסירי משום שמא יעלה באילן ושאני עצים דאייתי מעלמא דלא שייך גזרה זו כמו שכתבנו לעיל אבל באפרוחים דשייך גזרה זו אפשר דאף בעבודת כוכבים אסור ואף דאינם צריכים לאם. ואפשר עוד לומר דמימרא זו דר' יעקב היא מוסכמת ואף כפי תירוץ קמא דמוקי לה בדאייתי עצים מעלמא וגבי עבודת כוכבים שרי מ"מ בביצים א"נ באפרוחים הצריכים לאם אסירי אף גבי עבודת כוכבים דכיון דצריכים לאילן גזור בהו רבנן כאילן עצמו א"נ דאיכא למיגזר דלמא יעלה על האילן דחיים עלייהו שמא יפלו אבל באפרוחים שאין צריכים לאם שרו דליכא למיחש דלמא חייס עלייהו פן יפלו. ואפשר דגבי הקדש נמי אף כפי תירוצא קמא באפרוחים שרו דאף דבדאייתי עצים מעלמא גבי הקדש אסירי משום גזרה שאני גבי עצים דאי שריה ליה עצים אתי לאתהנויי מאילן עצמו ועצים בעצים מחלפי אהדדי אבל באפרוחים לא שייך למיגזר גזרה זו ואף בהקדש שרו אך בביצים א"נ באפרוחים הצריכים לאם בהקדש נמי אסירי מטעם אחר דכיון דצריכי לאילן גזרו בהו רבנן כאילן עצמו א"נ משום גזרה דדלמא יעלה באילן דחייס עלייהו פן יפלו ולקמן בעז"ה בביאורי לדברי הר"מ אעמוד עוד בזה. (הכל על דאבדין):

וד"ע דרש"י ז"ל במעילה גורס כגירסתנו כאן בעבודת כוכבים דר' יוחנן תירץ דמתניתין מיירי בעצים דאייתי מעלמא והביא ראיה ר"י לדבריו ממאי דתנן גבי הקדש ולא מועלין אי אמרת בשלמא דמיירי בעצים דאייתי מעלמא ניחא דאין נהנין ולא מועלין אלא לרשב"ל דמוקי לה בדאיתכר מגופה אמאי אין מועלין ותירץ רשב"ל משום דקא סבר דאין מעילה בגידולין. ומ"ש רש"י שם וליכא למידק מהכא לעבודת כוכבים שנשתברה כו' דברים הללו אין להם קשר עם מ"ש קודם. ונראה שהם לשונות הפוכים וכן הוא עיקר הגירסא ור' אבהו מתרץ דהאי יתיז לאו אקן עצמו מיירי דכיון דאיתכר

מגדל עוז

נטל ממנה עצים כו' עד כיוצא בזה. הכל פ' כל הצלמים (דף מ"ט):

הגהות מיימוניות

°[ור"ח מתיר בהנאה דוקא ורבינו יונה אפילו באכילה וכן פסק הרא"ש]:

כסף משנה

דאיסור וקרקע עולם דהיתר ואסיקנא דזה וזה גורם מותר הילכך בין בימות החמה בין בימות הגשמים מותר לזרוע תחתיה ירקות וכן פסק הרי"ף: ומ"ש לפיכך שדה וכו'. שם ההיא נגתא דאזדבלא בזבל דעבודת כוכבים ואסיקו דזה וזה גורם מותר: כתב הרמ"ך ומותר לזרוע תחתיה וכו'. תימא דהא חזינן בגמרא דאפילו למ"ד זה וזה גורם מותר אסור לזרוע תחתיה בימות החמה דכחד גורם הוא והכי אית לן למימר בגמרא דהוה ס"ד למימר (דכמו דהוה ס"ד) [דסברי] רבנן זה וזה גורם מותר ואפ"ה אסרי לזרוע תחתיה בימות החמה ושמא דבמסקנא דסבירא לן דר' יוסי אית ליה זה וזה גורם מותר ולטעמייהו דרבנן קאמר להו דלמא דמותר לזרוע אפילו בימות החמה וצ"ע עכ"ל. ובמה שכתבתי נתיישבה תמיהתו:

טו בשר או יין וכו'. משנה פ' אין מעמידין (דף כ"ט) בשר הנכנס לעבודת כוכבים מותר והיוצא אסור מפני שהם זבחי מתים. ומפרש רבינו בשר הנכנס לבית עבודת כוכבים להקריבה לפניה ולא הקריבוה כבר אע"פ שהוציאוה אסור: וכל הנמצא בבית עבודת כוכבים וכו'. יתבאר בסמוך:

טז המוצא כסות וכו'. משנה בפרק ר' ישמעאל (שם נ"א) מצא בראשה עבודת כוכבים מעות כסות או כלים הרי אלו מותרים ואמרו בגמרא דטעמא לפי שאין דרכים של גוי ופריך דהא דרכים של גוי ניכהו ומפני מעות בכים קשור תלוי לה בצוארה וכסות דקתני כשהיא מקופלת ומונחת לו על ראשו וכלי קתני בשכפוי לו על ראשו אבל אילו היו מונחים דרך כבוד אסורים הם:

מצא בראשו וכו'. סיפא דההיא מתני' (שם) פרכילי ענבים ועטרות של שבלים ויינות שמנים וסלתות וכל דבר שכיוצא בו קרב לגבי מזבח אסור ובגמרא אמר רב אסי בר חייא כל שהוא לפנים מן הקילקלין אפילו מים ומלח אסור חוץ לקילקלין דבר של גוי כלומר של כבוד אסור שאינו של גוי מותר א"ר יוסי ב"ח נקטינן אין קילקלין לא לפעור ולא למרקולים ומפרש רבינו קילקלין מקום מיוחד לעבודתו. ופירש"י אין להם תורת קילקלין דאפילו חוץ כפנים דמי. ונראה מדברי רבינו שהוא מפרש דהא דתקן פרכילי ענבים ועטרות של שבלים וייגות שמנים וסלתות וכל דבר שכיוצא בו קרב על גבי מזבח אסור ארישא דקתני מצא בראשו מעות וכו' קאי לומר דהא דאסר בפרכילי ענבים וכו' היינו כשמצא בראשה דמוכח דשלה הם אבל אם לא היו בראשה אע"פ שמונחים אצלה מותרים ורב אסי בר חייא דאמר כל שהוא לפנים מן הקילקלין אפילו מים ומלח אסור אתא למימר דמתניתין דשריא במצא עליה מעות וכסות וכלים דרך בזיון כדמוקי לה בגמרא וכן שריא במצא אפילו דבר הקרב ע"ג המזבח אצלה ולא עליה מדיוקי דלא אסרה בדבר הקרב ע"ג המזבח

אלא במצא בראשה ומשמע דאם מצא אצלה כיון דלאו בראשה הוא מותר היינו דוקא במצא חוץ לקילקלין דהיינו מקום עבודתה אבל במצא לפנים מן הקילקלין אפי' מים ומלח שאין דרך גוי ולא דרך הקרבה דאין דרך להביאם לבדם בלי דבר אחר דמלח פשיטא שאינו קרב בפנים לבדו ומים שהיו מנסכים בחג לא היו באים לבדם אלא עם ניסוך היין וכדתנן בפ' החליל שני ספלים של כסף היו שם אחד של מים ואחד של יין ואפילו הכי אסורים דכל שנמצא לפנים מן הקילקלין שהוא מקום עבודתה ודאי שלא הכניסוהו שם אלא לתקרובת או לתשמישה ואע"פ שנמצא עליה דרך בזיון איכא למימר דאיניש אחרינא אתא ואנחיניהו הכא מ"מ תקרובת או תשמיש הם ולא פרה איסורא מנייהו בהכי וכיון דטעמא משום הכי הוא משמע דאפילו לא נמצא בראשה נמי אסור דכ' שמכניסין למקום עבודתה אינו אלא לתקרובה או לתשמיש דידה ואתא רבי יוסי בר חנינא למימר דהא דשרא מתניתין אלא חוץ למקום עבודתה כל שאינו מונח בראשה אע"פ שהוא דבר הקרב ע"ג מזבח או שהוא מונח בראשה אלא שהוא דרך בזיון היינו דוקא בשאר עבודת כוכבים דסתמן אין מניחין חוץ למקום עבודתה דבר מתקרובתם או תשמישם אא"כ מונחין עליה דרך כבוד אבל פעור ומרקולים מתוך שעבודתם בדרך זלזול לא קפדי בהו שלא להקריב לכן או שלא להקריב דבר מתקרובתם או תשמישן חוץ למקום עבודתן ולפיכך כל הנמצא עמהם כלומר אע"פ שאינו עליהן וכן הנמצא עליהן אפילו דרך בזיון אע"פ שהם חוץ למקום עבודתן אסור דחוץ למקום עבודה דהני כלפנים ממקום עבודה דאחריני דמי, כך נראה לי ליישב דברי רבינו:

כתב הרמ"ך מצא בראשו דבר שכיוצא בו קרב לגבי מזבח הרי זה אסור תימא דאפילו דבר שאין כיוצא בו קרב אסור כגון פרכילי ענבים ועטרות של שבלים ובלבד שיהא מתכבר כדמקשינן אלא עטרות של שבלים לאו כעין פנים איכא וכו' ומשני כגון שבלכן מתחלה לכך. ואע"ג דאינו כעין פנים ממש מ"מ מתכבר בהם עבודת כוכבים והוה כשיבר מקל לפניה דדמי לזביחה עכ"ל. כתב עוד ופעור ומרקולים אסורין בהנאה תימה דהא מצא מעות במרקולים קאי וכן פירש"י והיינו אסור כיון שאינו של גוי ואינו כעין פנים מיהו אי הוה כעין פנים או דבר של גוי מיתסר אפילו בחוץ למרקולים דכפנים דמי ומיתסר אפילו אינו של גוי אי הוי כעין פנים משא"כ בשאר עבודת כוכבים דחוץ לקילקלין דבר שאינו של גוי מותר אפילו כעין פנים והרב הזה סבור דאי כעין פנים אפילו בחוץ מיתסר בכולהו וצריך עיון ויישוב הדעת בפירוש כל זה: וכן אבני מרקולים וכו' משנה שם (מ"ט ל') ופסק כחכמים דאמרי גבי אבני מרקולים את שהוא נראה עמו אסור:

ודבר מותר גורמין לו הרי זה מותר בכל מקום. לפיכך שדה שזבלה בזבל עבודת כוכבים מותר לזרוע אותה. ופרה שפטמה בכרשיני עבודת כוכבים תיאכל וכן כל כיוצא בזה: **טו** [א]בשר או יין או פירות שהכינום להקריבם לעבודת כוכבים לא נאסרו בהנאה אף על פי שהכניסום לבית עבודת כוכבים עד שיקריבום לפניה. הקריבום לפניה נעשו תקרובת ואע"פ שחזרו והוציאום הרי אלו אסורין לעולם. וכל הנמצא בבית עבודת כוכבים אפילו מים ומלח אסור בהנאה מן התורה. והאוכל ממנו כל שהוא לוקה: **טז** המוצא כסות וכלים ומעות בראש עבודת כוכבים. אם מצאן דרך בזיון הרי אלו מותרין ואם מצאן דרך כבוד הרי אלו אסורין. כיצד מצא כים תלוי בצוארו. כסות מקופלת ומונחת על ראשו. כלי כפוי על ראשו הרי זה מותר מפני שהוא דרך בזיון וכן כל כיוצא בזה. מצא בראשו דבר שכיוצא בו קרב לגבי המזבח הרי זה אסור. במה דברים אמורים בזמן שמצאן חוץ למקום עבודתו אבל אם מצאו בפנים בין דרך כבוד בין דרך בזיון בין דבר הראוי למזבח בין דבר שאינו ראוי כל הנמצא בפנים אסור °אפילו מים ומלח. ופעור ומרקולים כל הנמצא עמהן בין בפנים בין בחוץ אסור בהנאה. וכן אבני מרקולים אבן

א טור יו"ד סי' קלט:

לחם משנה

טו בשר או יין וכו'. שם (דף כ"ט) בשר הנכנס לעבודת כוכבים מותר והיוצא אסור מפני שהוא זבחי מתים ובגמרא (דף ל"ב:) והיוצא אסור וכו' מ"מ אי אפשר דליכא תקרובת מני ר' יהודה בן בתירא היא דתניא ר' יהודה בן בתירא אומר מנין לתקרובת עבודת כוכבים שמטמא באהל שנאמר ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים מה מת מטמא באהל אף תקרובת עבודת כוכבים מטמא באהל ע"כ. ואם תאמר א"כ רבינו איך פסק כהך מתניתין והא בגמרא אוקמוה כר' יהודה בן בתירא ולית הלכתא כותיה. וי"ל דהוא ז"ל מפרש כפירוש ר"ת דמאי דקאמר מני משום דהדר תני הרי הוא כזבחי מתים דמשמע דמטמא באהל אבל לענין איסור אכילה והנאה דמשתעי קרא לא פליגי רבנן עליה דרבנן מודו דאסור בהנאה ולהכי פסק הכי:

טז המוצא כסות וכלים וכו'. שם בפרק רבי ישמעאל (דף נ"א ע"ב) מצא בראשו מעות כסות וכלים הרי אלו מותרים פרכילי ענבים וכו' וכל דבר שכיוצא בו קרב לגבי מזבח אסור. ובגמרא אמר רב אסי בר חייא כל שהוא לפנים מן הקילקלין אפילו מים ומלח אסור חוץ לקילקלין דבר של גוי אסור שאינו של גוי מותר אמר רבי יוסי בר חנינא נקטינן אין קילקלין וכו' ולכאורה נראה לפרש דפרכילי ענבים לא קאי אמצא בראשו אלא אפילו מצא אצלו ועל דא קאמר רב אסי דכי קאמר מתניתין דקרב לגבי מזבח אסור ואפילו שהוא דרך בזיון דומיא דרישא היינו לפנים מן הקילקלין וה"ה אפילו מים ומלח כלומר שהוא דבר הקרב לגבי מזבח ואינו גוי אבל חוץ לקילקלין אפילו קרב לגבי מזבח של גוי אסור שאינו של גוי מותר. ורבינו כתב שתוך הקילקלין אפילו שאינו קרב לגבי מזבח. ולדידיה קשה מאי דאמרו בגמרא אפילו מים ומלח דמשמע דומיא דהני דהוי קרב לגבי המזבח. ועוד נראה דהוא ז"ל מפרש פרכילי ענבים דקאי ארישא והטעם משום

משנה למלך

דאיתבר מגופה דאשרה הקן עצמו אסור בהנאה אלא מאי יתיז יתיז באפרוחים והשתא ליכא למילף מהכא לעבודת כוכבים שנשתברה מאליה ולא קשיא לר' יוחנן: ודע שהתוס' כאן בעבודת כוכבים ס"ל דמאי דאמרינן יתיז בקנה הוא למעט דלא לישקלינהו בידים. ונראה דאזלי לגירסתם דגרסי במעילה ס"ל מסתברא דאי ס"ד דאייתי עלים מעלמא אמאי יתיז בקנה לישקלינהו מישקל. הרי דס"ל לתלמודא דאומרו יתיז בקנה מיעט דלא לישקלינהו מישקל. אך רש"י ס"ל דאומרו יתיז בקנה לא מיעט אלא שלא יעלה באילן אבל למשקלינהו בידים שרי: והרואה דברי רש"י שם במעילה יראה איך לא גרים איהו כגירסת התוספות דאמאי יתיז בקנה למשקלינהו מישקל ומשום הכי ס"ל דליתא להאי דיוקא אלא אף למישקלינהו שרי. ולא אתא מתניתין דיתיז אלא למעט שלא יעלה באילן. וראיתי להתוספות שכתבו בטעמא דמלתא שלא יטלנו בידו כדי שלא יאמרו עכשיו הוא שובכן מן האשרה ע"כ. אך במעילה כתב דטעמא דלא יטלם בידו הוא דלמא אתי למישקל מגוף האשרה. ונראה שדברי התוספות הם מכוונים למדקדק בהם היטב דהתם במעילה שבא רשב"ל לומר דבשלמא לדידיה דמיירי בדאיתבר מגופה ניחא דלא לישקלינהו בידים אבל לר' יוחנן דמוקי לה בדאייתי עלים מעלמא קשה דאמאי לא התירו לו ליטלם בידו וא"כ אי טעמא דלא לישקלינהו בידו הוא משום שמא יאמרו עכשיו הוא שובכן מן האשרה מה הקשה רשב"ל לר"י הא לר' יוחנן נמי ניחא דלא יטלם בידו מפני שמא יאמרו. אלא ודאי דרשב"ל הוה ס"ל דטעם הגזרה הוא דלמא אתי למישקל מגוף האשרה ולפי זה ניחא דהקשה לר' יוחנן דבשלמא לרשב"ל ניחא דשייך גזרה דהא אותם עלים שמחוברין דומים לקנים שנשברו ושייך למיגזר הא אטו הא. אך לר' יוחנן דמוקי לה בדאייתי עלים מעלמא א"כ לא דמו עלים של הקנים לעלים המחוברים ולא שייך למיגזר הא אטו הא. אך כאן בעבודת כוכבים דקיימי אליבא דר' יוחנן דמוקי למתניתין בדאייתי עלים מעלמא ולא ראינו שהקשה רשב"ל דא"כ אמאי יתיז בקנה לישקלינהו מישקל מש"ה הוצרכו לומר דטעם הגזרה הוא שמא יאמרו מן האשרה הוא שובכן ולפי טעם זה שייכא גזרה זו אף בעלים דאייתי מעלמא ומש"ה פירשו התוס' כאן בעבודת כוכבים דטעם הגזרה הוא מפני הרואים ולפי טעם זה ניחא לכ"ע. והא דבמעילה לא תירצו דר' יוחנן ס"ל דטעם הגזרה הוא מפני הרואים ומש"ה אף בעלים דאייתי מעלמא יתיז בקנה ולא יטלם בידו. י"ל דאה"נ דאי לא הוה קשיא ליה לר' יוחנן כי אם קושיא זו היו מתרצים אותה כמו שכתבנו דטעמא דגזרה הוא מפני הרואים אך כיון דמלבד קושיא זו אכתי קשה דמאי שנא הקדש דאין נהנין גבי עבודת כוכבים שרי מש"ה הוצרך ר' אבהו לומר דמאי יתיז יתיז באפרוחים. אך הסוגיא דעבודת כוכבים ס"ל דלא קשיא מידי לר' יוחנן משום דלעולם דמיירי בדאייתי עלים מעלמא ודוקא בהקדש אסור דלמא אתי לאתהנויי מהילן גופיה אבל גבי עבודת כוכבים אין ליגזור משום דבדילי אינשי מיניה ולקושיא האחרת דאמאי לא יטלם בידו ס"ל דטעמא הוא מפני הרואים ולפי טעם זה שייכא גזרה זו אף בעלים דאייתי מעלמא כדבר האמור:

הגהות מיימוניות

°[כתב הטור סי' קל"ט שהבכורות שנותנין לכומרים מותרין שאינן לצורך עבודת כוכבים רק חק הכומרים הם והחתיכות של שעוה שנותנין לפניה מותרות דלאו גוי הן ולא תקרובת ע"ב וכן משמע מדברי הסמ"ג]:

מגדל עז

בשר או יין כו' עד כל שהוא לוקה. פרק אין מעמידין (דף ל"ב) ופרק בתרא דמכות (דף כ"ב): המוצא כסות עד ובלבד שלא יתן שכר. ריש פ' ר' ישמעאל (דף נ"א):

אבן הנראית שהיא עמו אסור בהנאה: **יז** אעבודת כוכבים שהיה לה מרחץ או גינה נהנים בהם שלא בטובה ואין נהנים בהם בטובה. היה לה ולאחרים נהנין בהן אפי' °בטובת כהניה ובלבד שלא יתן שכר: **יח** [ס] מרחץ שיש בה עבודת כוכבים מותר לרחוץ בה מפני שהיא נעשית שם לנוי ולא לעבודה. שנאמר אלהיהם. בזמן שנוהגים בה מנהג אלהות ולא בזמן שמבזין אותן כגון זו שהיא עומדת על הביב והכל משתינין בפניה. ואם היתה דרך עבודתה בכך אסור ליכנס בו: **יט** בסכין של עבודת כוכבים ששחט בה הרי זה מותר מפני שהוא מקלקל. ואם היתה בהמה מסוכנת הרי זו אסורה מפני שהוא מתקן והרי זה התיקון מהנאת משמשי עבודת כוכבים. וכן אסור לחתוך בה בשר מפני שהוא מתקן ואם חתך דרך הפסד והשחתה מותר:

כל

א טור יו"ד סי' קמ"ג: ב טור יו"ד סי' י':

כסף משנה

יז עבודת כוכבים שהיה לה מרחץ. משנה שם (דף נ"א) עבודת כוכבים שהיה לה גנה או מרחץ נהנין מהם שלא בטובה ואין נהנין מהם בטובה היה שלה ושל אחרים נהנין בהם בין בטובה בין שלא בטובה. ובגמרא אמר אביי בטובה בטובת כהניהם שלא בטובה שלא בטובת כהניהם לאפוקי טובת עובדיה דשרי איכא דמתני לה אסיפא היה שלה ושל אחרים נהנין מהם בין בטובה בין שלא בטובה אמר אביי בטובה בטובת אחרים שלא בטובה שלא בטובת כהניהם מאן דמתני אסיפא כל שכן ארישא ומאן דמתני ארישא אבל סיפא כיון דאיכא אחרים בהדה אפילו בטובת כהניהם שפיר דמי. ומשמע מדברי רבינו שמפרש דהאי טובה היינו טובת דברים וטעמא דאסור בטובת דברים היינו כדי שלא ימשך אחריהם ופסק רבינו כלישנא קמא וטעמא כדכתב הר"ן דכיון דטובת דברים מדרבנן בעלמא הוא נקטינן לקולא:

יח מרחץ שיש בה עבודת כוכבים וכו'. משנה פרק כל הצלמים (דף מ"ד) שאל פרקלוס בן פילוסופס את ר"ג בעכו שהיה רוחץ במרחץ של אפרודיטי כלומר של עבודת כוכבים א"ל מפני מה אתה רוחץ במרחץ של אפרודיטי ואחת מהתשובות שהשיב היא שאמר ליה אם נותנין לך כל ממון שבעולם אי אתה נכנס לבית עבודת כוכבים שלך ערום ובעל קרי ומשתין בפניה וזו עומדת על הביב וכל העם משתינין בפניה לא נאמר אלא אלהיהם את שהוא נוהג בו משום אלוה אסור ואת שאינו נוהג בו משום אלוה מותר: ומה שאמר ואם היתה דרך עבודתה וכו'. כך מפורש בגמרא ופשוט הוא:

יט סכין של וכו'. פ"ק דחולין (דף ח') אמר רב נחמן סכין של עבודת כוכבים מותר לשחוט בו דמקלקל הוא ואסור לחתוך בה בשר דמתקן הוא אמר רבא פעמים שהשוחט אסור במסוכנת ומחתך מותר באטמי דקיימי לקורבנא. ופירש רש"י מפני שהוא מקלקל כלומר שאין זו הנאה שבחייה היו מרובין דמיה מלאחר שחיטה שבחייה היתה עומדת לשלשה דברים לגדל ולדות ולחרישה ולאכילה. ואע"ג דאמרינן מותר דמשמע לכתחלה מפרש רבינו במותר לאו לכתחלה אלא דיעבד ואסור לחתוך בה בשר ואפילו אם התך אסורה בהנאה דקא מתהני בעבודת כוכבים. ונראה שדעת רבינו לאסור כל הבהמה ואזדא לטעמיה בנטל כרכר מאשרה וארג בו בגד דכל הבגד אסור בהנאה: ומשמע דהא דקאמר אסור לחתוך בה בשר היינו לומר שאם חותך בה חתיכת בשר שחתך בה נאסרה וכן משמע מדסיים ואם חתך דרך הפסד והשחתה מותר כלומר הבשר הנחתך בה מותר משמע דכל שאינו דרך הפסד והשחתה אסור וכן כתב הרשב"א והר"ן שאם חתך בה בשר הבשר אסור דהא מתהני מעבודת כוכבים ומיהו בהולכת הנאה לים המלח סגי דקי"ל כר' אליעזר דאמר הכי בפרק כל הצלמים אבל הרא"ש חולק בכל זה וכתב דבין מחתך בה בשר בין שוחט בהמה מסוכנת לא מתסר בהנאה והביא ראיה לדבר וכן כתב הטור בסי' קמ"ב:

כל

לחם משנה

משום דכיון דקאמר מעיקרא מלא בראשו מעות או כלים מותרים פרכילי ענבים וכו' משמע דפרכילי ענבים ארישא קאי דאי מלתא באנפי נפשא הוא הל"ל מלא פרכילי ענבים וכו' שהוא ענין בפני עצמו. ויש להקשות על דבריו דא"כ דבעינן ראשו כי אמרינן בפטור ומרקולים דחוץ כבפנים דמי ע"כ נמי בעינן ראשו ואיך כתב הוא כל הנמצא עמהן בין בפנים בין בחוץ וכו' דמשמע שהוא עמהם אלא אע"פ שאינו עליו הא מכל מקום בראשו בעינן וכ"ת דס"ל דבפנים לא בעינן ראשו דקרב לגבי המזבח מנין לו כן הא בגמרא לא אמרו אלא אפילו מים ומלח שאינו דבר של נוי אבל מ"מ ראשו בעינן. ועיין בבית יוסף שהוא פירש דברי רבינו באופן שיתורץ כל זה. ומ"ש במשנה מלא בראשו לא קאי אמתניתין דלעיל כמו שפירש"י ז"ל דקאי אמרקולים דלפי המסקנא לא קאי אלא *אמאמר עבודת כוכבים:

יח מרחץ שיש בה וכו'. שם במשנה (דף מ"ד ע"ב) אמרו שלשה טעמים. האחד אני לא באתי בגבולה היא באה בגבולי. השני אין אומרים נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי וכו'. השלישי אם נותנין לך ממון הרבה וכו' זו עומדת על הביב וכו'. ורבינו כתב השני טעמים וז"ל מפני שהיא נעשית שם לנוי ולא לעבודה וכו' והיינו הטעם שאמר אין אומרים נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי אלא אומר נעשה אפרודיטי נוי למרחץ. ומ"ש ולא בזמן שמבזין וכו' כגון זו שעומדת על הביב וכו' הוא הטעם האחר. והטעם של אני לא באתי בגבולה היא באה בגבולי לא הוזכר בדברי רבינו והוא תימא ועוד שאלו השני טעמים עירב ועשה מהם טעם אחד:

ונראה שהוא מפרש שמה שאמרו במשנה דבר אחר אם נותנין לך ג"כ הוא להביא ראיה שהיא נעשית לנוי ואמר אפרודיטי נוי למרחץ ואמר לו הנה לך ראיה שהרי אם נותנין לך ממון הרבה וכו' אלא ודאי שעכ"פ צריך אתה לומר שהיה שם לנוי והשתא אתי שפיר שכתב הרמב"ם ז"ל הטעם של דבר אחר וכו'. זה נ"ל בדעתו ז"ל:

*(נ"ל דלשון בראשו מסייע לרש"י דלשון זכר הוא דאי באמר עבודת כוכבים לתני בראשה כמו דתניא בסיפא עבודת כוכבים שהיה לה גינה וק"ל):

כל

משנה למלך

יז עבודת כוכבים שהיה לה מרחץ או גנה וכו'. משנה בפרק ר' ישמעאל (דף נ"א) עבודת כוכבים שיש לה גנה או מרחץ וכו' (עיין בכ"מ) אפילו בטובת כומרים נמי שפיר דמי, ע"כ. וענין בטובה פירש"י כאן דהיינו בשכר והתוס' פ' כל הצלמים (דף מ"ד) ד"ה נהנין הביאו דברי רש"י הללו וכתבו שכן פי' ר"ת ולא נסירא לר"ת דלשון בטובה לא משמע הכי. והר"ן הכא בפרקין כתב בשם הראב"ד דבטובה ושלא בטובה לא משמע בשכר ושלא בשכר והביא ראיה ממאי דתנן בפ"ח דעדיות גבי פירות שביעית אין נהנין מהן אלא בטובה והיינו בטובת דברים דאי בדמים אסור דסחורה היא וטעמא דאין נהנין אלא בטובה כדי שלא יהיו רגילין בכך. ולי מהסיא לא איריא דלעולם טובה דהתם כטובה דהכא דהיינו טובת הנאה פורתא דכה"ג לאו סחורה מיקרי שאין זה כעין מקח ע"כ. (א"ה ובירושלמי פ"ח דשביעית אסר לקדש אשה בפירות שביעית והובא בדברי הרב המחבר פ"ו דאישות דין ג' יע"ש). ויש לדקדק בדברי הראב"ד דמאי סולקך להביא ראיה ממס' עדיות היה לו להביא ממאי דתנן בפ"ד דשביעית ב"ה אומרים אוכלים פירות שביעית בטובה ושלא בטובה ומכאן היה לו להכריח דפירוש בטובה אינו בשכר דאי בשכר אסור דסחורה היא. ונראה דהראב"ד הרגיש בדחיית הר"ן דדבר מועט לאו סחורה מיקרי. ומשום הכי במתניתין דשביעית דקתני אוכלין מהם בטובה ושלא בטובה אפשר לומר דבטובה הוא בשכר והיינו דבר מועט ובא להתיר דבר מועט דלא הוי מקח. אך ממתני' דעדיות קשיא ליה דקתני דאין אוכלין אלא בטובה דאם איתא דבטובה הוא בשכר אף שיהיה דבר מועט איך יתקנו שלא יקחו אלא בשכר אף שהוא דבר מועט משום תקנת שאר שני שבוע דאפשר שיבאו לידי תקלה בשביעית עצמה אם יקח יותר מדבר מועט ויעברו על מה שכתוב בתורה לאכלה ולא לסחורה דבשלמא נתינת רשות ליכא קושיא משום דהיא דרך מקרה אבל לגזור שלא יאכלו אלא בשכר בזה הוא דהוקשה להראב"ד דאיך יתכן שיתקנו שלא יאכלו כי אם בשכר כיון דאיכא איסור דסחורה ומש"ה פירש דהיינו טובת דברים כדי שלא יהיו רגילין בכך ובזה ליכא שום תקלה דגבי דסחורה אמרה ובשנה השביעית תשמטנה ונטשתה ותניא במכילתא מגיד שהוא פורץ בה פרצות וכו' אבל חכמים משום תקנה שלא יהיו רגילין תקנו שלא יכנס שלא ברשות הבעלים כדי שלא יהיו רגילין אבל הבעלים אין הכי נמי דהם מפקירין כל השדה ופותחין הדלת לכל מי שירצה לבא וליקח אך גזרו חכמים לנכנס שלא יאכל כי אם בטובה דהיינו שיחזיר טובה לבעלים משום גזרת שאר שני שבוע שלא יבא אדם רגיל ליכנס לתוך שדה חבירו שלא מדעתו: ולי נראה להביא ראיה לדין זה ממאי דתנן ברפ"ד דשביעית בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ואבנים ועשבים מתוך שלו כדרך שהוא מלקט מתוך של חבירו את הגס הגס משרבו עוברי עבירה התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה מלקט מתוך של זה שלא בטובה ואצ"ל שיקצץ להם מזונות. ואי אמרת דבטובה היינו בשכר מאי האי דקאמר ואצ"ל שיקצץ להם מזונות היינו בשכר היינו קציצת מזונות. אך אי אמרינן דבטובה היינו טובת דברים ניחא דאפילו טובת דברים אסר כ"ש קציצת מזונות. ומה שתירץ הר"ן לראית הראב"ד דבטובה היינו הנאה מועטת לא יצדק לראייתנו. דבשלמא כשטעם האיסור הוא משום סחורה שייך לומר דהנאה מועטת לאו סחורה מיקרי משום דאין זה כעין מכר. אבל הכא שטעם האיסור הוא שלא יהיה כוונתו בשביל לתקן השדה מה לי אם לוקח דמים הרבה או מעט אלא ודאי דפירוש בטובה הוא טובת דברים וכ"ש הנאת ממון:

עוד כתבו התוס' ואדרבא בשכר ושלא בשכר מיבעי ליה, ע"כ. ויש לדקדק דאם כוונת דבריהם הוא סיום מה שכתבו דבטובה לא משמע בשכר ואי כדברי רש"י הו"ל למימר בשכר ליתנה דואדרבא דנקטו אינו צודק כלל. ואולי יש לדחוק ולומר דכוונת התוס' היא קושיא אחרת דאם פירוש בטובה הוא בשכר אדרבא היה לנו לומר בהפך דבשכר שרי ושלא בשכר אסור. והכוונה דבריהם יראה בעיניו דס"ל דיותר יש להתיר בשכר מבחנם משום דבשכר אינו נהנה מעבודת כוכבים ובחנם נהנה וזהו שכתבו ואדרבא בשכר ושלא בשכר מיבעי ליה וכלומר דבמתניתין דנקטו בתחלה ההיתר ואח"כ האיסור היה לו לומר בתחלה בשכר ואח"כ שלא בשכר דיותר יש להתיר בשכר משלא בשכר וכמו שמבואר בדבריהם ודוחק: עוד כתבו התוס' ועוד דאי בשכר אסור ומטעם שמרויח לעבודת כוכבים תקשי מהכא למ"ד לעיל בפ"ק מהנה מותר, ע"כ. ויש לדקדק דהתוס' עצמם כתבו שם בשם ר"ת דודאי כל מהנה אסור לבר מהכא מפני שיש באותם הנאה בזיון לעבודת כוכבים שפורע המכס לפי שאינו מחשיב העבודת כוכבים כ"כ שם העטרה בראשם ע"כ. ולפ"ז ליכא קושיא מהכא למ"ד מהנה מותר דהא הכא ליכא בזיון לעבודת כוכבים. וי"ל דכוונת דברי רש"י שם יראה דס"ל דר"ל דקאמר מהנה מותר הוא אפילו בדליכא באותה הנאה בזיון לעבודת כוכבים שהרי פירש"י שם מהנה לא כ"ש והא מהנה הוא שהזוכים שבתוכם סוחרי מעות של כומרים הם א"כ הוא יהיב ליה לבעל המעות מסחורתו שעושה שם ומטיא להו הנאה ע"כ. הרי דס"ל דאפילו בכה"ג דהנאה דליכא בזיון לעבודת כוכבים שרי ר"ל דלדברי התוס' ר"י לא מיירי אלא במכס דאיכא בזיון לעבודת כוכבים ובהא הוא דשרי ר"ל. אך לרש"י דס"ל דר"ל שרי בכל מהנה תיקשי לדידיה דפירש דבטובה דהיינו בשכר אסור משום מהנה: עוד הקשו התוס' וי"ל דאי בשכר אסור ומטעם שמרויח לעבודת כוכבים מדאמרינן בפרק ר' ישמעאל דאי איכא לאחרים חלק בהדה אפילו בטובת הכומרים שריא ואי מיירי בשכר כי איכא לאחרים חלק בהדה מאי הוי הא מרויח לעבודת כוכבים לכן נראה לר"ת כמו שפירש"י כאן דשלא בטובה הוא שאין להחזיק טובה לכומרים בכך, בטובה שצריך להחזיק טובה. ועוד נראה לר"ת דמה שאנו אופין עתה בתנור של כומרים וטוחנין ברחים של מים שלהם ודאי ליכא למיחש ולא מיבעיא בשכר דשרי דאין אנו מחזיקין להם טובה אלא אפילו שלא בשכר נמי מותר כיון שאין התנור והרחים בבית העבודת כוכבים כמו הכא מרחץ של אפרודיטי ולא דמי ליריד של עבודת כוכבים דאסירנא לעיל בפ"ק אליבא דר' יוחנן דאמר נהנה אסור מהנה לכ"ש דהתם עושין מן המכס לצרכי עבודת כוכבים אבל הכא אין עושין אלא הנאת הכומרים וה"נ אמרינן בס"פ בן סורר כו' ע"כ. והנה ע"פ הדברים הללו יצא לנו דכל שהוא בשכר והשכר הוא לכומרים בכל גוונא שרי ואפילו אם העבודת כוכבים היא בגד המרחץ או הגינה משום דליכא משום מהנה אלא בשהנאה

מגדל עוז

מרחץ כו' עד ליכנס בו. פ' כל הצלמים (דף מ"ד): סכין של עבודת כוכבים כו' עד סוף הפרק. פ' הכל שוחטין (דף ח'):

הגהות מיימוניות

ס [עיין בטור סי' קמ"ג דמייתי פלוגתא דרש"י ור"ת בפירוש טובת הכומרים]: [ס] שאל פרקולוס בן פילוסופס את ר"ג בעכו שהיה רוחץ במרחץ של אפרודיטי כו', משם משמע שמותר לרחוץ עם העובד כוכבים במרחץ ובפרקי דר"א איתא דאסור אא"כ רחוק כד' אמות:

בהסנאה היא לעבודת כוכבים עצמה דומיא דהנהו שהיו עושין צרכי עבודת כוכבים. ואם הוא בחנם אז יש לחלק שאם התנור והרחים הם בבית עבודת כוכבים כיון שהוא בחנם דצריך להחזיק להם טובה אסור אך אם אינם בבית עבודת כוכבים אף שהוא בחנם וצריך להחזיק להם טובה שרי. ומה שאמרו דלהחזיק טובה לכומרים אסור יש להסתפק בכוונתם אם האיסור הוא אמירת דברים בפועל דאסור להחזיק להם טובה ואפשר דאף בשכר כל שמחזיק להם טובה אסור וכל שאינו מחזיק להם טובה שרי אף שהוא בחנם. ופשט דבריהם נראה כן דמחזיק טובה היינו אמירת דברים בפועל אלא שמדברי ר"ת בהיתר האפיה בתנור של כומרים שכתב דלא מיבעיא בשכר דשרי דאין אנו מחזיקין להם טובה אלא אפילו שלא בשכר נמי מותר כו' נראה דס"ל דמאי דאמרינן מחזיק טובה אינו אמירת דברים בפועל אלא דכל שהוא בשכר שרי לפי שאינו מחזיק טובה לכומרים וכל שהוא בחנם אסור לפי שנמצא שמחזיק טובה לכומרים ואף שאינו אומר להם שום דבר בפירוש מ"מ אסור לפי שכל שהוא בחנם הרי הוא מחזיק טובה לכומרים:

אך ראיתי להטור יו"ד סי' קמ"ד שכתב וז"ל ור"ת פירש בטובה שמחזיק להם טובה אסור אבל בשאינו מחזיק להם טובה שרי אע"פ שנותן להם שכר ע"כ. ולפי זה צריך ליישב דברי התוס' שכתבו בשם ר"ת דלא מיבעיא בשכר דשרי דאין אנו מחזיקין טובה דהכוונה היא דלא מבעיא בשכר שרי דמסתמא אין אנו מחזיקין להם טובה כיון שנותנין שכר אלא אפילו בחנם דאיכא למיחש שמא יחזיקו להם טובה אפ"ה שרי ולעולם דמדינא אף במרחץ של אפרודיטי שכל שאינו מחזיק טובה שרי אף בחנם אלא שהתוס' באו ליתן טעם על המנהג שנהגו לאפות בתנורים של כומרים ואין פוצה פה ומצפצף לזה כתבו דלא מבעיא בשכר דליכא למיחש שיחזיק טובה לכומרים אלא אפילו בחנם דהיה אפשר לחוש שיחזיק טובה לכומרים אפ"ה שרי כיון שאין התנור והרחים בבית עבודת כוכבים, ולפי זה כל שמחזיק להם טובה אסור אפילו בשכר דאין הדבר תלוי אלא באמירת דברים וקצת נראה כן מדברי הטור אך עדין הדבר אין ולאו ורפיא בידי: **ודע** דמה שהוקשה לתוס' מיריד של עובדי כוכבים הוא דכפי מה שכתבו בשם ר"ת בהיתר האפיה בתנור של כומרים משום דאי לאו דברי ר"ת הללו לא קשיא ולא מידי משום דר"ת לא בא אלא לומר דבטובה ושלא בטובה הוא להחזיק להם טובה או שלא להחזיק להם טובה ובזה ניחא ליה כל מה שהקשה לפירש"י ואליבא דר"ל דס"ל דמהנה מותר מוקי להך מתניתין בין בשכר בין שלא בשכר ובכל גוונא אם מחזיק להם טובה אסור ואי לא מחזיק להם טובה שרי ואליבא דר' יוחנן דאית ליה מהנה אסור מוקי לה בחנם אבל בשכר לעולם אסור ולא תיקשי מידי מיריד של עובדי כוכבים. אך כפי דברי ר"ת האחרונים שכתב דמותר לטחון ולאפות בתנורים ורחים של כומרים ולא מיבעיא בשכר אלא אפילו בחנם כו' הוקשה להם דאיך יתכן דבשכר שרי הטינח דאינו מחזיק להם טובה הא מיהא מהנה הוא ומאי שנא מיריד של עובדי כוכבים דאית ליה לרבי יוחנן דמהנה אסור:

ודע דאף שמדברי התוס' נראה דיותר יש להתיר בשכר מבחנם שהן כתבו לא מיבעיא בשכר כו' ואילו הטור כתב אבל כשאינו מחזיק להם טובה מותר אע"פ שנותן כו' דמשמע דיותר יש להתיר בחנם מבשכר נראה דלא פליגי כלל דכשבאו לאסור משום דמחזיק להם טובה פשיטא דיש להתיר יותר בשכר מבחנם משום דבשכר אין אנו מחזיקין להם טובה אבל כשבאו לאסור משום מהנה פשיטא דיותר הדוש הוא בשכר מבחנם דבחנם לא שייך מהנה ובשכר שייך מהנה. והטור כשכתב אע"פ שנותן להם שכר הכונה היא דאיכא למיחש משום מהנה אפ"ה שרי ומטעמא שכתב הם דלא דמי ליריד של עובדי כוכבים. אך התוס' דלא הורגש להם עדין טעמא דמהנה אלא משום מחזיק טובה לזה כתבו דלא מיבעיא בשכר דשרי אלא אף בחנם דאיכא משום מחזיק להם טובה אפילו הכי שרי: **ובטעם** האיסור היכא דמחזיק להם טובה לא נתברר אצלי. והנראה הוא דכל שמחזיק להם טובה נמצא שנהנה מהן אך כל שאינו מחזיק להם טובה אינו נהנה מהם וכל שהעבודת כוכבים היא סמוכה למרחץ או לגינה וזה מחזיק טובה לכומרים נמצא נהנה מהעבודת כוכבים אבל כל שהיא רחוקה או שהיא קרובה ואינו מחזיק להם טובה שרי לפי שאינו נהנה מהם: **נמצא** לפי זה דיותר מחמרינן בנהנה מבמהנה שהרי מהנה לא אסור אלא לעבודת כוכבים בעצמה דוקא דומיא דיריד אבל לכומרים שרי דומיא דמרחץ וגינה שהשכר הוא לכומרים דשרי כל שאינו מחזיק להם טובה. ואילו גבי נהנה אף שהוא נהנה מהכומרים אסור כל שהעבודת כוכבים היא בצד המרחץ. וקשה לפי זה דהא ר' יוחנן דקי"ל כותיה קאמר נהנה אסור מהנה לכ"ע. משמע דיותר יש לנו להחמיר במהנה מבנהנה ואילו הכא אמרינן איפכא. ואולי דגבי עבודת כוכבים עצמה התם הוא דקאמר ר' יוחנן דיותר יש להחמיר במהנה מבנהנה אבל בכומרים הוי איפכא דיותר יש להחמיר בנהנה מבמהנה וקצת טעם יש בדבר למתבונן היטב ויראת הארוכות לא אכתבנו. וליכא למימר דטעמא דהיכא דמחזיק להם טובה דאסור הוא משום דמהנה לעבודת כוכבים היכא דמחזיק לה טובה דהא התוס' הכריחו דלא כפירש"י דאי כדבריו תיקשי מהכא למ"ד מהנה מותר. ואי אמרת דלר"ת נמי טעמיה משום דמהנה לדידיה נמי תיקשי דאמאי לא הקשו לר"ל ממשנה זו דאלמא מהנה נמי אסור. ועוד שהרי בפירוש כתבו התוס' דבשכר שרי אף שמהנה משום דמהנה לא אסור אלא לעבודת כוכבים עצמה אבל לכומרים שרי. אלא ע"כ אית לן למימר דאליבא דהתוס' טעמא דהיכא דמחזיק להם טובה אסור לאו משום מהנה הוא אלא משום נהנה. אך קשה לפי פירוש זה מאי דאמרינן בפ' כל הצלמים ואני אומר אינה גנובה שלא בטובה ר"ג כבטובת אחרים דמי. ואי אמרת בשלמא שטעם האיסור דבטובה הוא משום מהנה ניחא דר"ג אף שהיה שלא בטובה כיון שהיה אדם חשוב חשיב כבטובה לפי שרחיצת אדם חשיב נהנית העבודת כוכבים וחשיב כמהנה לעבודת כוכבים דומיא להא דכתב הראב"ד ז"ל בפ"ה מהלכות שמיטה ויובל דין כ' אמתניתין דואם מהחשב הוא לא ירחון דהאדם חשוב לא ירחץ דהנם דידיה כשכר דמי ה"נ אדם חשוב אף שאינו מחזיק טובה חשיב כמהנה: **אלא** אי אמרת דטעמא דאיסורא דמחזיק טובה הוא משום דנהנה אבל משום מהנה ליכא למיחש כיון שאינו לעבודת כוכבים א"כ מאי האי דאהדרו שאני ר"ג כו' וכי בשביל שהיה אדם חשוב חשיב נהנה יותר משאר בני אדם אדרבא היותו אדם חשוב הוא היה שלא יהא חשיב נהנה: **וראיתי** לרש"י פרק ר' ישמעאל שפירש בטובה ושלא בטובה כפירוש ר"ת וכתב וא"כ בטובת אחרים שהיה חשוב וטובה היא להם כשהוא נהנה מהם הלכך אי לאו מרחץ קודם אסור כמהנה, ע"כ. הרי דרש"י ז"ל ס"ל דטעמא דמחזיק טובה הוא משום מהנה ומש"ה גבי ר"ג אף שהיה שלא בטובה חשיב כמהנה. ומיהו לרש"י ניחא דאפשר דאע"ג דפירש דבטובה הוא להחזיק טובה אפשר דס"ל דמהנה אסור אף לכומרים והכא מיירי בחנם ואפ"ה אסור משום דכיון דמחזיק להם טובה חשיב כמהנה וכ"ש בשכר דאסור שהוא מהנה גמור דאף שאינו מחזיק טובה אסור. וכבר ראיתי להרב ב"ח שכתב כן לדעת רש"י וא"כ ניחא לדידיה דלעולם מהנה אסור וטעמא דהיכא דמחזיק טובה דאסור הוא משום מהנה והאדם חשוב אף שאינו מחזיק טובה חשיב כמהנה משום דטובה היא להם כשהוא נהנה מהם. אך אליבא דהתוס' דס"ל דמשום מהנה ליכא למיחש כיון שאינו לעבודת כוכבים אלא לכומרים:

ואפשר לומר דדוקא הנאת ממון הוא דאמרינן דמהנה שרי לכומרים דאף שהכומרים עושים מאותה הנאה נויי עבודת כוכבים מ"מ שרי שאין אנו מהנים אלא לכומרים והם עושים את חקם וכההיא דאמרינן הנאת עצמן שאני וכדבעינן למימר לקמן אבל במחזיק טובה לכומרים טעם האיסור הוא משום דכיון דמחזיק להם טובה והמרחץ הוא של עבודת כוכבים חשיב כאלו מקלס מעלת יראתם ובפרט היכא דהעבודת כוכבים היא בתוך המרחץ וכסברת התוס' ובזה לכ"ע אסור ואף אליבא דר"ל דס"ל דמהנה שרי אף לעבודת כוכבים הכא אסור משום דהנאה זו דמחזיק טובה היא שמתגדלת יראתם בעיני הכל ומשום הכי אמרינן דהאדם חשוב אף שאינו מחזיק טובה אסור לפי שהיא מתעלה במה שרוחץ בה אדם חשוב חשיב כאלו היה מחזיק טובה. ומ"מ עדיין קשה קצת לזה ממ"ש התוס' התם בד"ה וכי נעשה מרחץ נוי לעבודת כוכבים מאי הוי כו' שהקשה ר"י לפירש"י שהרי לא היה מקשה אותו הגמון אלא מפני שהיה נהנה מן העבודת כוכבים אפילו אינו

עי וכפי מה שכתבנו קושיא זו שייכא ג"כ לר"ת שהרי אותו הגמון לא הקשה אלא לפי שהיה ר"ג נהנה מן העבודת כוכבים ולפירוש ר"ת נמצא שקושיות ההגמון היא שברחיצה ר"ג היה מהנה לעבודת כוכבים ומגדלה: **עוד** כתבו התוס' וה"נ אמרינן בס"פ בן סורר ומורה הני קוקאי ודימוניקי היכי יהבינן להו אלא הנאת עצמן שאני וגרסינן לקמן בפ' ר' ישמעאל בירושלמי חלילין של עבודת כוכבים אסור לשכרן ואם היו מעלין שכר למדינה אע"ג שהם עושין לצורך עבודת כוכבים מותר חנויות של עבודת כוכבים אסור לשכור מהם ואם היו מעלין שכר למדינה אע"פ שהם לצורך עבודת כוכבים מותר גבאים של עבודת כוכבים אסור ליתן להם ואם היו מעלין שכר למדינה אע"פ שהוא לצורך עבודת כוכבים מותר, ע"כ:

ולא ביארו התוס' להיזהו תכלית הביאו הירושלמי הזה. והנראה אצלי בכונתם הוא דהתוס' התירו בשכר לאפות בתנורים של כומרים משום דלא חשיב כמהנה והוקשה להם מההיא דיריד ותירצו דשאני התם שעושין מן המכס צרכי עבודת כוכבים אבל הכא אין עושין אלא הנאת הכומרים והכונה דאף שהכומרים עושין ממעות הללו צרכי עבודת כוכבים אפ"ה שרי לפי שכל שאין ההנאה הולך לעבודת כוכבים עצמה אלא לכיס הכומרים אלא שהכומרים חוקם הוא להספיק כל צרכי עבודת כוכבים שרי לפי שנמצא שאינו מהנה עבודת כוכבים אלא לכומרים. והוקשה להם ז"ל דמנא לן חילוק זה דהתינח מה שפירשו דבטובה הוא להחזיק להם טובה ניחא דהוכרחו לומר כן מכח הקושיות שהקשו לפירש"י אך להתיר בשכר אף שמהנה מנ"ל אימא דלעולם אליבא דר' יוחנן דקי"ל כותיה כל בשכר אסור משום דמהנה אף שההנאה היא לכומרים כיון שהכומרים עושין ממעות אלו צרכי עבודת כוכבים דומיא דיריד ומאי דאמרינן דנהנין מהם שלא בטובה הוא דוקא בחנם אליבא דרבי יוחנן אבל בשכר אסור משום מהנה לזה הביאו ראיה מסוגיא דס"פ בן סורר דהיו נוטלין הכומרים אור מישראל ואפ"ה שרי משום דהכומר לוקחו להנאת עצמו לפי שהיה חק הכומרים להביא אור ביום אידם ומעמידין בבית העבודת כוכבים ומתחממים כנגדם וזה שרי ליתן לפי שאין אנו מהנים לעבודת כוכבים אלא לכומרים אלא שהכומרים לוקחין האור ומעמידין אותו בבית עבודת כוכבים. ועוד הביאו ראיה לזה מהירושלמי דקתני חלילין של עבודת כוכבים אסור לשכור כל שהשכר הולך לעבודת כוכבים ואם היה השכר הולך למדינה אף שבני המדינה עושין צרכי עבודת כוכבים מ"מ שרי לפי שאין אנו מהנין לעבודת כוכבים אלא לבני המדינה וחלוקת חנויות וגבאין דכותה היא דכל שהשכר אינו הולך לעבודת כוכבים עצמה אלא לאנשים אחרים אף שאותם אנשים קונים ממעות אלו צרכי עבודת כוכבים שרי לפי שאין אנו מהנין לעבודת כוכבים אלא לאותם האנשים. הרי לך מבואר חילוק זה של התוספות בדברי הירושלמי:

ודע שאין דברי הירושלמי דומין למתניתין דפ' ר' ישמעאל דקתני היה שלה ושל אחרים נהנין מהן בין בטובה בין שלא בטובה דמתניתין איירי כשעיקר הגינה או המרחץ היתה משותפת(?) בין העבודת כוכבים ואחרים והיו שותפין בעיקר הגינה. אבל הירושלמי מיירי כשהגינה או המרחץ היה של עבודת כוכבים אלא שהשכר הולך למדינה ובני המדינה עושין צרכי עבודת כוכבים וכן מתבאר מדברי הטיו"ד ס"ס קמ"ג שהביא הירושלמי הזה וכתב שמעלה השכר למדינה ובני המדינה מספיקים צרכי עבודת כוכבים. וראיתי בסוף דבריו בטעמא דהיתרא דכיון שאם ירצו יקחו לעצמם כל מה שגבו ומה שנותנין לעבודת כוכבים כאילו נותנין מכיסם, ע"כ. ולפי מה שכתבנו אף שהם מוכרחים לקנות צרכי עבודת כוכבים אפ"ה שרי כיון שאם לא היה שכר זה היו קונים מכיסם צרכי עבודת כוכבים נמצא שאין אנו מהנים עבודת כוכבים אלא לבני המדינה. ולפי דברי הטור אין הטעם אלא לפי שאין בני המדינה מחוייבין ליקח צרכי עבודת כוכבים נמצא שאנו נותנים לכומרים והכומרים נותנין מכיסם לעבודת כוכבים. ואפשר להעמיד פירוש זה של הטור בדברי התוס' אך יותר נראה אצלי בפירוש הנאת עצמן מה שכתבתי:

הכלל העולה דלכל הפירושים דברי הירושלמי אינן ענין למתני' דהיה שלה ושל אחרים. אלא הרי זה דומה להיתר התנורים שהתיר ר"ת לאפות בשכר כיון שאין עושין אלא הנאת הכומרים ומה שסיים הירושלמי מתני' אמרה כן היה שלה ושל אחרים נהנין מהן בטובה ושלא בטובה ולקמן בעז"ה נעמוד בזה. (חבל על דאבדין): **העולה** ממה שכתבנו דעבודת כוכבים שיש לה מרחץ או גינה והשכר היה הולך לעבודת כוכבים פשיטא דבשכר אסור והוי דומיא דיריד דאסור כר' יוחנן בחנם נמי נראה דאסור לפי שנמצא שנהנה מהעבודת כוכבים וכמ"ש הטיו"ד סי' קמ"ט גבי יריד לעבודת כוכבים דאסור ליקח מהם שום דבר בין אם יתן מכס או לא יתן שאם יתן מהנה לעבודת כוכבים ואם לא יתן ה"ז נהנה ממנה. ומרחץ זה דפרק ר' ישמעאל מיירי כשההנאה היא לכומרים וכ"כ הטור וז"ל היה לעבודת כוכבים גינה או מרחץ והטובה הולכת מהם היא לכומרים כו'. ובזה יש חילוקים שאם אין העבודת כוכבים בחצר המרחץ או הגינה בכל גוונא שרי דאם בשכר ליכא משום מהנה כיון שאין ההנאה הולכת לעבודת כוכבים אלא לכומרים וגם בחנם ומחזיק להן טובה נמי שרי שלא נאסר להחזיק טובה אלא כשהעבודת כוכבים עומדת בחצר המרחץ והם העבודת כוכבים עומדת בתוך הגינה או המרחץ אז אם אינו מחזיק טובה לכומרים בכל גוונא שרי ואם מחזיק להם טובה אסור וכל זה הוא אליבא דר"ת. אך לרש"י נראה דאין הדבר תלוי אלא בשכר או שלא בשכר דבשכר לעולם אסור אף שהעבודת כוכבים אינה עומדת בתוך הגינה משום דמהנה ובחנם מותר אף שעומדת בתוך הגינה דדוקא אליבא דר"ת שטעם האיסור הוא משום דמחזיק טובה לכומרים אפשר לחלק ולומר דלא אסור אלא בעומדת בתוך הגינה משום דאז כשמחזיק טובה לכומרים נראה כמגדיל לעבודת כוכבים שעומדת בצדה. אבל לרש"י שטעם האיסור הוא משום השכר דמהנה לעבודת כוכבים אין טעם לחלק בין כשהעבודת כוכבים עומדת בגינה או חוצה לה. אך ראיתי להטור סימן קמ"ג שכתב ועוד פירש ר"ת דאפילו לרש"י אם אין הרחים והתנור עומדין בחצר העבודת כוכבים עצמה מותר, ע"כ. הרי שחילוק זה נאמר בין כפי פירוש ר"ת בין כפי פירש"י: **וראיתי** להרא"ש בפ' ר' ישמעאל שכתב ונראה שמותר לטחון ולאפות בתנור ורחיים של כומרים שעושין בשכר ואין מחזיקין להם טובה ועוד נראה דאפילו בשכר מותר כיון שאין התנור והרחיים עומדין בחצר עבודת כוכבים. והנה לא ימלט מהיות טעות בדברי הרא"ש הללו שכתב דאפילו בשכר דמאי אפילו הא לר"ת טפי יש לאסור בחנם מבשכר ואפשר לגרוס דאפילו בחנם וכן הן דברי התוס' דפ' כל הצלמים. א"נ יש לגרוס דאפילו לרש"י בשכר שרי, הם דברי הטור שכתב בשם ר"ת כנזכר. והטור ז"ל אחר שכתב כל דברי ר"ת כתב וז"ל וה"ר יונה כתב לאו דוקא בגינה העומד לפניה כדברי ר"ת אלא אפילו רחוק לה כיון שהגינה נתונה לעבודת כוכבים ונותנין פירותיה לשכר המתעסקין בצרכה דהיינו הכומרים אסור ליהנות ממנה בשכר אבל גינות שקנו הכומרין מאליהן לא מצינו איסור ליהנות מהן ע"כ וא"א הרא"ש כתב כר"ת, עכ"ל. והנה ה"ר יונה חולק על ר"ת ז"ל בתרתי, חדא בפירוש בטובה דלר"ת הוא מחזיק טובה ולה"ר יונה הוא בשכר דאינו מחלק בין כשההנאה היא לעבודת כוכבים או לכומרים:

ועוד חולק עליו דלר"ת אף מאן דאית ליה דבשכר הכומרים אסור משום מהנה הוא דוקא לעבודת כוכבים העומדת סמוך לגינה ולה"ר יונה אין חילוק בזה אלא כל שבשכר הכומרים אסור. ומ"ש הטור ז"ל שהרא"ש כתב כר"ת אי גרסינן בדברי הרא"ש דאפילו לרש"י ז"ל בשכר מותר נמצא דהרא"ש חולק על ה"ר יונה בתרתי בין בפירוש בטובה בין במה שכתב דבשכר אסור אף שהעבודת כוכבים רחוקה מהגינה, אך אי גרסינן דאפילו בחנם אפשר דלא פליג הרא"ש על ה"ר יונה אלא בפירוש בטובה אבל לעולם דמודה דמאן דאית ליה דבשכר אסור משום מהנה שהוא אף שהגינה רחוקה מהעבודת כוכבים. ואף שהרא"ש כתב חילוק זה הוא דוקא לפי פירוש ר"ת דבטובה הוא שמחזיק להם טובה אבל לעולם דמודה דלאידך פירושא אין לחלק בכך. ולפי זה מ"ש הטור דהרא"ש כתב כר"ת לא קאי אלא על עיקר הפירוש דבטובה אך על מ"ש בשם ר"ת דאפילו לרש"י שרי כל שאין הרחיים והתנור עומדין בחצרה אפשר דגם הרא"ש פליג עליה דר"ת וס"ל כה"ר יונה. ומיהו אפשר לומר דהטור ס"ל דמאן דס"ל דיש לחלק בין היכא שהעבודת כוכבים היא סמוכה

לגינה

פ"ח א כל שאין בו תפיסת יד אדם וכו'. משנה פרק כל הצלמים (דף מ"ה) עובדי כוכבים העובדים את ההרים ואת הגבעות הם מותרים כלומר ההרים מותרים ומה שעליהם אסור ר"י הגלילי אומר אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם אלהיהם על הגבעות ולא הגבעות אלהיהם מפני מה אשרה אסורה מפני שיש בה תפיסת ידי אדם וכל שיש בו תפיסת ידי אדם אסור ואמרינן בגמרא ר"י הגלילי היינו ת"ק ואוקי רב שמא דבאילן שנטעו ולבסוף עבדו פליגי דת"ק מותר ולר"י הגלילי אסור ופסק רבינו כת"ק ולכן כתב שאילנות הנטועים מתחלתן לפירות מותרים. ומ"ש ואת המעיינות, שם (דף מ"ו) אמר ר' יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק מים של רבים אינן אסורים. ומ"ש ואת הבהמה מפורש במשנה במסכת תמורה פ' כל האסורין ובפ' כל הצלמים אמרו בהמה תוכיח שאע"פ שעבדוה אינה נאסרת, ובפ' ר' ישמעאל (דף כ"ד) א"ר יוחנן אע"פ שאמרו המשתחוה לבעלי חיים לא אסרן עשאן חליפין לעבודת כוכבים אסרן: וכתב רבינו ומותר לאכול אותם הפירות. דלא תימא דוקא אילנות לא נאסרו לפי שאין עומדים ליתלש אבל הפירות שהם עומדים ליתלש כתלושין דמו ובהמה לא שנאה אלא לסמוך לה ואצ"ל הבהמה שהוקצה אבל להתירה לאכילה לא היה צריך דכיון דאשמעינן דלא מתסרי משום עבודת כוכבים פשיטא שדברים הראויים לאכילה מותרים באכילה. ומ"ש כל שאין בו תפיסת ידי אדם ולא עשאו אדם כיון לומר שלא הגביהו אדם וגם לא עשאו אדם, ומים של רבים הרי לא הגביהן אדם ואילן שנטעו לפירות לא מיקרי עשאו אדם שהקרקע והמים הם שמגדלים אותו: בד"א שאין הבהמה נאסרת וכו'. יתבאר בסמוך: עשאה חליפין וכו'. פ' ר' ישמעאל (דף כ"ד) א"ר יוחנן אע"פ שאמרו המשתחוה לבע"ח לא אסרן עשאן חליפין לעבודת כוכבים אסרן כי אתא רבין אמר פליגי בה ר' ישמעאל ברבי יוסי ורבנן חד אמר חליפין אסורין חליפי חליפין מותרים וח"א אפי' חליפי חליפין נמי אסורים ופסק רבינו לחומרא משום דהוי ספיקא דאורייתא. ומ"ת ק"ל דאמרינן התם מ"ט דמ"ד אסורים דאמר קרא והיית חרם כמוהו כל מה שאתה מהייה ממנו הרי הוא כמוהו ואידך אמר קרא הוא ולא חליפי חליפין ואידך ההוא מבעי למעוטי ערלה וכלאי הכרם ואידך ערלה וכלאי הכרם לא צריכי מיעוטא דס"ל עבודת כוכבים ושביעית שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין ואידך קסבר שני כתובים הבאים כאחד מלמדין ואצטריך הוא למעוטינהו וא"כ קס ליה מ"ד אסורין כמ"ד שני כתובים הבאים כאחד מלמדין וסוגיא דעלמא דאין מלמדין וא"כ היאך פסק רבינו כמ"ד אסורים וצ"ע:

בד"א

בד"א בבהמת עצמו אבל אם שחט וכו'. כתב הראב"ד א"א אינו כן וכו' לצוריה קא מכוין עכ"ל. כוונתו ז"ל מדגרסינן בס"פ השוחט (חולין מ"א) אמר רב הונא היתה בהמת חבירו רבוצה לפני עבודת כוכבים כיון ששחט בה סימן אחד אסרה סבר לה כי הא דאמר עולא א"ר יוחנן אע"פ שאמרו המשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה עשה בה מעשה אסרה רב נחמן ורב עמרם ורב יצחק אמרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. ת"ש שנים אוחזין בסכין ושוחטין אחד לשם אחד מכל אלו ואחד לשם דבר כשר שחיטתו פסולה הב"ע דאית ליה שותפות בגוה כתנאי עובד כוכבים שניסך יינו של ישראל וכו'. ורב נחמן ורב עמרם ור' יצחק אמרי אפילו למ"ד אדם אוסר דבר שאינו שלו ה"מ עובד כוכבים אבל ישראל לצוריה קא מכוין ובפ' ר' ישמעאל רמי תרי מתנייתא אהדדי ומתרץ לה דחד מנייהו בשעשה בו מעשה וכי הא דכי אתא עולא אמר ר' יוחנן אע"פ שאמרו המשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה עשה בה מעשה אסרה א"ל רב נחמן פוקו אמרו ליעולא כבר תרגמה רב הונא לשמעתיך בבבל דאמר רב הונא היתה בהמת חבירו רבוצה בפני עבודת כוכבים כיון ששחט בה סימן אחד אסרה ומייתי לה התם מקרא וסובר הראב"ד דכיון דחזינן כל הני אמוראי דסברי הכי ולא מייתי הא דר"נ ורב עמרם ור' יצחק דפליגי עלייהו ועוד דמייתי לה מקרא אלמא הלכתא הכי. ומ"ש מיהו דוקא בעובד כוכבים וכו'. הוא מה שכתבתי דאיתא בחולין פ' השוחט אלא שקשה שאותם חלוקים לא לדעת רב הונא נאמרו אלא לדעת ר"נ ורב עמרם ורב יצחק וצ"ע. אכן דעת רבינו דלית הלכתא כרב הונא מדאותבינן עליה בהשוחט מברייתא ואצטריך לדחוקי ולשנויי אליביה ואמרינן בתר הכי ר"נ ורב עמרם ורב יצחק אמרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו וע"כ אית לן למימר דהא דאמרינן בפ' ר' ישמעאל דא"ל ר"נ לעולא כבר תרגמה רב הונא לשמעתיך בבבל לאו משום דס"ל כוותיה אלא כלומר לא הודעתנו שום חדוש שכבר השמיענו זה רב הונא וכן כתבו התוס' וא"כ גם חזקיה ורב אדא כי אוקמוה להא ברייתא בשעשה בה מעשה אליבא דרב הונא אוקמוה ולהו לא סבירא להו דלדידהו מתרצי לה בגווני אחריני דאיתמר התם וכיון דר"נ ורב עמרם ור' יצחק חזו מלתייהו דקמאי ודחו לה כוותייהו קי"ל וכן פסקו הרא"ש והר"ן ז"ל. אבל קשיא לי דאמרינן התם כתנאי עובד כוכבים שניסך יינו של ישראל שלא בפני עבודת כוכבים ר' יהודה בן בתירא ור' יהודה בן בבא מתירין מפני שאין מנסכין יין אלא בפני עבודת כוכבים ועוד שהוא יכול לומר לו לא כל הימנך שתאסור את ייני ור"נ ור' עמרם אמרי אפילו למ"ד אדם אוסר דבר שאינו שלו ה"מ עובד כוכבים אבל ישראל לצוריה קא מכוין ואמרינן התם דישראל

פרק שמיני

א כל שאין בו תפיסת יד אדם ולא עשהו אדם אע"פ שנעבד הרי זה מותר בהנאה. לפיכך עובדי כוכבים העובדים את ההרים ואת הגבעות ואת האילנות הנטועין מתחלתן לפירות ואת המעיינות הנובעין לרבים ואת הבהמה הרי אלו מותרין בהנאה ומותר לאכול אותן הפירות שנעבדו במקום גדילתן ואותה הבהמה. ואין צריך לומר הבהמה שהוקצת לעבודת כוכבים שהיא מותרת באכילה בין שהקצוה לעובדה בין שהקצוה להקריבה הרי זו מותרת. [א]במה דברים אמורים שאין הבהמה נאסרת בשלא עשה בה מעשה לשם עבודת כוכבים אבל עשה בה מעשה כל שהוא אסרה. כיצד כגון ששחט בה סימן לעבודת כוכבים. עשאה חליפין לעבודת כוכבים אסרה. [ב]וכן חליפי חליפין. מפני שנעשים דמי עבודת כוכבים. *במה דברים אמורים בבהמת עצמו אבל אם שחט בהמת חבירו לעבודת כוכבים או החליפה לא נאסרה שאין [ג]אדם אוסר דבר

השגת הראב"ד

*בד"א בבהמת עצמו אבל אם שחט וכו'. א"א אינו כן אלא אדם אוסר דבר שאינו שלו על ידי מעשה כדרב הונא ובהכי קיימא לן שמעתא במסכת ע"ז אליבא דהלכתא מיהו דוקא בעובד כוכבים או בישראל מומר אבל בישראל אחר אמרינן לצוריה קא מכוין:

א טור יו"ד סי' קמו: ב הטור חולק בזה סי' קמט: ג בענין זה פסק הטור כראב"ד וע"ש:

משנה למלך

לגינה או רחוקה אין ספרש לחילוק זה בין שני הפירושים דבטובה, דמאן דס"ל דיש לחלק הוא לכל הפירושים ומאן דס"ל דאין לחלק אית ליה דאף אם נפרש כפירוש ר"ת אין לחלק בין סמוכה לרחוקה. ולפ"ז אף אם נגרוס בדברי הרא"ם ואפילו בחנם שרי פליג עליה דה"ר יונה בתרתי דאילו להרא"ם יש לחלק בין סמוכה לרחוקה אף למאן דמפרש בטובה בשכר יש לחלק. וכזה ניחא דהטור לא הביא חילוק זה דר"ת כי אם על סברת רש"י וקשה דאמאי לא הביאו על סברת ר"ת להתיר בחנם אף שמחזיק טובה כיון שאין התגור והרחיים עומדים בחצר העבודת כוכבים. אלא ודאי כדכתיבנא דמדברי רש"י יש ללמוד לפירוש ר"ת דאף שמחזיק להם טובה שרי כיון שאין התנור והרחיים עומדין בחצר העבודת כוכבים: ודע דהר"ן ז"ל בפ' רבי ישמעאל כתב פירש"י דבטובה היינו בשכר והקשה דלמ"ד בסיפא דאפילו בטובת כומרים שרי היכי אפשר ליקח מהם והלא יריד אסור משום מכס עבודת כוכבים. וי"ל התם רווחא גרידא היא ומהנה אסור אבל הלא כיון דשקיל מינייהו פירות לא מהנה הוא כך כתוב בחדושי הרמב"ן ז"ל, ע"כ. והנה קושיא זו שהקשה הר"ן היא הקושיא שהקשו התוס' לרש"י שכתבו ועוד דאמרינן לקמן דהיכא דאיכא לאחרים חלק בהדה שרי והי מיירי בשכר כי איכא לאחרים חלק בהדם מאי הוי הא מרויח לעבודת כוכבים: אך קשה לי דאמאי לא הקשה הר"ן לפירוש זה דאם איתא דמיירי בשכר ימשמש מהנה אמאי לא הקשו ממשנה זו לר"ל דאית ליה דמהנה מותר. וכ"ת דניחא ליה להקשות מרבי יוחנן דקי"ל כותיה הא ליתא דהכתי תיקשי דאיך נחה דעתו בתירוץ הרמב"ן דודאי להרמב"ן כך דשקיל פירי דלא מהנה הוא כוונתו לומר דלאו מהנה גמור הוא ומש"ה לא התירו בהיה שלה ושל אחרים אבל בהיה שלה אסור אף שאינו מהנה גמור וא"כ תיקשי לר"ל דהשתא ומה במהנה גמור כגון מכס אית ליה דשרי וס"ק מתני' דהם מהנה שאינו גמור אסור ועוד כפי תירוצו של הר"ן דמוקי לה בהנאה מועטת תיקשי לר"ל דאית ליה דאפילו הנאה מרובה שרי. ואפשר לומר דס"ל להר"ן דלר"ל ליכא קושיא דע"כ לא קאמר ר"ל דמהנה שרי אלא כשאין העבודת כוכבים סמוכה

לחם משנה

פ"ח א כל שאין בו תפיסת יד אדם וכו'. שם בפרק כל הצלמים במשנה (דף מ"ה) עובדי כוכבים העובדים את ההרים וכו'. נראה שמה שאמר ולא עשאו אדם הוא פירוש לאין בו תפיסת אדם שהכל דבר אחד הוא: **ואת** המעיינות הנובעים לרבים וכו'. ממה שכתב רבינו נובעים לרבים וכו' משמע דאתא לאפוקי של יחיד כנראה שפסק כרבי יוחנן דאמר בפרק ר' ישמעאל (דף נ"ט) מים של רבים אין נאסרין דא"כ למה כתב לרבים אפילו דיחיד נמי אלא ודאי דכוונתו כך ותימה הוא זה דא"כ למה כתב שמפני שאין בו תפיסת יד אדם מותר שכן כתב לפיכך עובדי כוכבים העובדים וכו' וכל הני דקא חשיב הוא משום שאין בהם תפיסת ידי אדם הא במים של רבים אפילו בטפחינהו בידיה דיש בו תפיסת ידי אדם אינן אסורים כדאמרו שם בגמרא דכן הקשה ר' יוחנן לר"ל לקיש והר"א ז"ל בהשגות השיגו בענין זה בסמוך במה שכתב רבינו ואם מים של רבים אין נאסרין וכו' כלומר שהיה לו לפרש אבל הקושיא שהקשיתי היא יותר גדולה דהא משמע כאן דפסק כוותיה דר' יוחנן וא"כ איך כתב לפיכך וצ"ע: בד"א בבהמת עצמו וכו'. כתב הראב"ד אינו כן אלא אדם אוסר דבר שאינו שלו וכו'. והסוגיא בחולין סוף פ' השוחט (דף מ') כך היא אמר רב הונא היתה בהמת חבירו רבוצה לפני עבודת כוכבים כיון ששחט בה סימן אחד אסרה וכו' ר"נ ורב עמרם ורב יצחק אמרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו ואמרי שם כתנאי עובד כוכבים שנסך יינו של ישראל וכו' ואמר שם ור"נ וכו' אמרי (לך) אפילו למ"ד אדם אוסר דבר שאינו שלו ה"מ עובד כוכבים אבל ישראל לצוריה קא מכוין, כלומר דלדידיה לא הוי כתנאי משום דאינהו איירי בישראל ואפילו למ"ד אדם אוסר דבר שאינו שלו מודה בישראל דהוי פלוגתייהו דאינו אוסר. ורבינו פסק כר"נ ולא חלק כאן החילוק שבין עובד כוכבים לישראל מפני שסמך על מה שכתב בהל' שחיטה כמו שכתב הרב בית יוסף ז"ל. אבל דברי הראב"ד ז"ל הם תמוהים דאיהו פסק כרב מפני דבסוגיא דעבודת כוכבים פרק ר' ישמעאל מייתי לה בסתמא כדמשמע מדבריו א"כ איך כתב בעובד כוכבים דוקא או בישראל מומר הא זו היא סברת ר"נ דרב הונא אפילו בישראל קאמר אדם אוסר דהא ר"נ משום הכי קאמר דלא הוי כתנאי וא"כ נראה דפליג מדידיה אדידיה. וכבר עלה בדעתי תירוצים דחוקים בזה ומפני שלא ישרו בעיני איני כותבם וצ"ע:

היה

מגדל עוז

פ"ח כל שאין בו תפיסת יד אדם כו' עד הרי זו מותרת. פרק כל הצלמים (דף מ"ה): בד"א שאין הבהמה עד סימן לעבודת כוכבים. סוף פ' השוחט (דף מ"א): עשאה חליפין כו' עד בדמי עבודת כוכבים. פ' ר' ישמעאל: בד"א בבהמת עצמו עד דבר שאינו שלו. סוף השוחט (דף מ'): כתב הראב"ד ז"ל אינו כן כו' לצוריה קא מכוין עכ"ל: ואומר אני הראב"ד ז"ל הולך בשיטתו פ' ר' ישמעאל אבל אנו עומדים על שיטת ר"מ ז"ל שהוא הסכימו רבותינו בעלי התוס' ז"ל סוף השוחט ופירשו מימרא דר"נ ורב עמרם ורב יצחק דאמרי אין אדם

אוסר

דישראל מותר דינו כעובד כוכבים. ופירש"י ור"ג ורב עמרם ור' יצחק אמרי לך הא דר' יוחנן תוקים כתנאי אבל מלתא דידן לא תוקים כתנאי דהכן אמרינן שפיר אפילו לת"ק דאפילו לדידיה דאדם אוסר הני מילי עובד כוכבים וכו'. משמע דלא מיירי ר"ג אלא בעובד כוכבים אבל לא בישראל והיה לו לרבינו לפרש כן ולא לסתום דבריו שזו היא שכיון הראב"ד להקשות בסוף דבריו. וכן יש לתמוה למה לא חילק בישראל בין אית ליה שותפות בגוי ללית ליה כדמפליג בפרק השוחט אליבא דר"ג ורב עמרם ור' יצחק. וצריך לומר שרבינו קצר כאן וסמך על מה שכתב בפרק ב' מהלכות שחיטה לחלק בין ישראל לעובד כוכבים ובין אית ליה שותפות בגויה ללית ליה:

המשתחוה לקרקע עולם וכו' עד אסרה. פרק ר' ישמעאל (דף נ"ד) מימרא דר' יוחנן:

ב מים שעקרן הגל וכו': **אבני הר** שנדלדלו כלומר ולא נעקרו לגמרי שהרי לא הגביהן אדם מותרות. בפ' כל הצלמים (דף מ"ו) פלוגתא דבני ר' חייא ור' יוחנן ולא מסיימי התם מאן אסר ומאן שרי וכיון שכן ה"ל ספיקא דאורייתא ולחומרא וכ"כ הר"ן בשם הרמ"ה ותמה על דברי רבינו. וכן נראה שהוא דעת הראב"ד שכתב א"א ואם מים של רבים הם אינם נאסרים ואם של יחיד הם אע"פ שעקרן הגל אסורים דבפלוגתא דבני ר' חייא ור' יוחנן לא ידעינן בני ר' חייא מאי ס"ל וספיקא לחומרא עכ"ל. ואפשר שרבינו היתה לו גירסא דמסיימי דבני ר' חייא שרו והלכתא כוותייהו לגבי ר' יוחנן:

ג ישראל שזקף לבינה וכו'. שם מימרא דרב יהודה: **זקף** בילה וכו'. אבעיא שם ואסיקנא בתיקו ולחומרא:

התך דלעת וכו'. בחולין פ' העור והרוטב (דף קי"ח) אמר ר' ירמיה הרי אמרו המשתחוה לחצי דלעת אסרה בעי ר' ירמיה מהו שתעשה יד להכרתה תיקו. ומפרש רבינו בעיא זו לענין איסור ולחומרא דספיקא דאורייתא הוא: כתב הראב"ד א"א לא אמרו זה היד אלא לענין וכו' שאין איסור משום יד עכ"ל. ואע"פ שרש"י מפרש כדברי הראב"ד יש מקום לפירוש רבינו: **אילן** שנטעו וכו'. משנה שם פרק כל הצלמים (דף מ"ח) אילן שנטעו מתחלה לשם עבודת כוכבים אסור גדעו ופסלו לשם עבודת כוכבים והחליף נוטל מה שהחליף ובגמרא אמרי דבי ר' ינאי אע"ג דהבריך והרכיב בגופו של אילן לא הוי כאילן שנטעו מתחלה ליאסר כולו אלא נוטל מה שהחליף והשאר מותר: **וכן** המשתחוה לאילן וכו'. כבר פסק רבינו ברפ"ה הפרק כרבנן דאמרי נטעו ולבסוף עבדו מותר ואמרינן בפרק כל הצלמים (שם) אמר שמואל המשתחוה לאילן תוספתו אסור ואותבינן עליה מדתנן גדעו ופסלו וכו' דמשמע כי לא גדעו ופסלו תוספתו שרי ואסיקנא דשמואל כרבנן ס"ל דאילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר אבל תוספתו אסור והא דקתני גדעו ופסלו היינו לאשמועינן דאע"ג דעבד ליה מעשה בגופיה אין עיקר האילן נאסר:

אילן שהיה וכו'. שם אי זו היא אשרה ואמר שמואל אפילו אמרו הני תמרי לבית נגרפו אסור דמנו ביה שיכרא ושתו ליה ביום אידם ואמרינן התם דהלכתא כוותיה. ופירש"י אי זו היא אשרה סתם אילן שלא הוברר לנו שהיא אשרה באי זו סימן נכיר אם היא אשרה אם לאו. בי נגרפו שם עבודת כוכבים שלהם:

ה אילן שמעמידים וכו'. משנה שם העמיד תחתיה עבודת כוכבים וביטלה הרי זה מותר כך הגירסא בספרים שלנו. אבל רבינו נראה שגורס ונטלה וא"ת הרי רבינו פסק ברפ"ה פרק זה כרבנן דאילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר והיאך כתב כאן דבשביל שהעמידו תחתיו עבודת כוכבים שאסור אטו מי חמיר העמידו תחתיו עבודת כוכבים מנעבד גופיה. וי"ל דהכא באילן שנטעוהו מתחלה להעמיד תחתיו עבודת כוכבים עסקינן ואפ"ה שרי לפי שאין האילן נעבד ודייק קלא הכי לישנא דקתני אילן שמעמידים תחתיו עבודת כוכבים דמשמע שרגילות הוא להעמיד מתחלת ברייתו. א"נ אשמועינן דשרי אפילו מה שהוסיף בעוד העבודת כוכבים תחתיו ומיהו בעוד העבודת כוכבים תחתיו אסור אפילו עיקרו דמנכר מילתא טפי מכשהוא נעבד דההוא אין שנוי בין אותו אילן לאחר: **בית** שבנאו וכו'. משנה (שם דף מ"ז): **וכן** המשתחוה לבית. שם מימרא דרב:

וכן

דבר שאינו שלו. המשתחוה לקרקע עולם לא אסרה. חפר בה בורות שיחין ומערות לשם עבודת כוכבים אסרה: ב *מים שעקרן הגל והשתחוה להן לא אסרן. נטלן בידו והשתחוה להן אסרן. אבני הר שנדלדלו ועבדן במקומם מותרות שהרי אין בהן תפיסת יד אדם: ג ישראל שזקף לבינה להשתחוות לה ולא השתחוה לה ובא עובד כוכבים והשתחוה לה אסרה בהנאה שזקיפתה מעשה. וכן אם זקף ביצה ובא עובד כוכבים והשתחוה לה אסרה. חתך דלעת וכיוצא בה והשתחוה לה אסרה. *השתחוה לחצי דלעת וחצי האחר מעורה בו הרי זה אסור מספק שמא זה החצי כמו יד לחצי הנעבד. [א]אילן שנטעו מתחלה שיהיה נעבד אסור בהנאה וזו היא אשרה האמורה בתורה. היה אילן נטוע וגדעו ופסלו לשם עבודת כוכבים אפילו הבריך והרכיב בגופו של אילן והוציא שריגים כורת את השריגים והם אסורים [ב]בהנאה ושאר האילן מותר. וכן המשתחוה לאילן אע"פ שלא נאסר גופו כל השריגים והעלים והלולבין והפירות שיוציא כל זמן שהוא נעבד הרי אלו אסורין בהנאה. אילן שהיו העובדי כוכבים משמרין את פירותיו ואומרים שהם מוכנים לעשות שכר לבית עבודת כוכבים פלוני ועושין מהן שכר ושותים אותו ביום חגם הרי זה האילן אסור בהנאה מפני שסתמו שהוא אשרה ולפיכך עושין בפירותיו כך שזו היא חוקה של אשרה: ד אילן שמעמידין תחתיו עבודת כוכבים כל זמן שהיא תחתיו אסור בהנאה נטלה מתחתיו הרי זה מותר מפני שאין האילן עצמו הוא הנעבד. בית שבנאו העובד כוכבים מתחלה שיהא הבית עצמו נעבד וכן המשתחוה לבית בנוי הרי זה אסור בהנאה

השגת הראב"ד

*מים שעקרן הגל והשתחוה להן לא אסרן נטלן בידו והשתחוה להן אסרן. א"א ואם מים של רבים הם אינן נאסרים ואם של יחיד הן אע"ג שעקרן הגל אסורים ובפלוגתא דבני ר' חייא ורבי יוחנן היא ולא ידעינן בני רבי חייא מאי סבירא להו וספיקא לחומרא:

השגת הראב"ד

*השתחוה לחצי דלעת וכו' אסור מספק שמא זו החצי כמו יד לחצי הנעבד. א"א לא אמרו זה היד אלא לענין טומאת עבודת כוכבים כלבד אבל לענין איסור לא אמרו שאין אסור משום יד:

[א] עירובין עט: [ב] עיין בטור סי' קמה:

משנה למלך

סמוכה לאותו דבר אבל הכא מיירי שהגינה או המרחץ הם סמוכים לעבודת כוכבים ומש"ה מהנה אסור. וכבר כתבו התוס' חילוק זה אף לדעת רש"י דפירש בטובה בשכר ומשום מהנה וכמ"ש הטור. ולא פליגי ר"י ור"ל אלא בהנאת העבודת כוכבים עצמה דלר"י בהנאת העבודת כוכבים אין לחלק בין קרובה לרחוקה ולר"ל לעולם אין איסור במהנה אלא בקרובה דומיא דמרחץ של אפרודיטי ואפילו בהנאת העבודת כוכבים עצמה. ומשום הכי לא הוקשה להר"ן אלא מרבי יוחנן דאית ליה דלעולם מהנה אסור. כן אמת שחילוק זה לא הוזכר לא בדברי הרמב"ן ולא בדברי הר"ן ואם איתא להאי מלתא הוה להו לאודועי, וכ"ת לסברת הר' יונה שכתב הטור דפליג עליה דר"ת בחילוק זה וס"ל דמהני' איירי אפילו בגינה שאינה עומדת לפניה וס"ל דטעמא דאיסורא הוא משום דנותן להם שכר ונמצא מהנה לעבודת כוכבים אמאי לא הקשו ממשנה לר"ל הא לא קשיא משום דהא דלית ליה לה"ר יונה ז"ל חילוק התוס' הוא דוקא אליבא דר' יוחנן משום דס"ל לה"ר יונה דאין לחלק בין הנאת העבודת כוכבים עצמה להנאת הכומרים ומש"ה פסק גבי גינה דאפילו רחוקה מן העבודת כוכבים אסור בשכר אף בהנאת הכומרים דומיא דידיה. אבל לעולם דאליבא דר"ל יש לחלק בין כשהגינה עומדת לפניה ובין רחוקה הימנה. ולפי זה ניחא הא דלא הזכירו הרמב"ן והר"ן חילוק זה דר"ת משום דאינהו קיימי אליבא דר' יוחנן וס"ל דלר' יוחנן אין לחלק בין קרובה לרחוקה אבל לעולם דמודו דלר"ל יש לחלק:

ומ"מ אני תמיה ממה שהקשו התוס' לרש"י ז"ל ועוד דאי בשכר אסור ומטעמא שמרויח לעבודת כוכבים תיקשי מסכה למ"ד מהנה מותר ע"כ, דהא לדידהו ס"ל דיש חילוק בין קרובה לרחוקה וא"כ אימא דר"ל נמי הוא מחלק בהכי ומשום הכי לא הקשו ממשנה זו לר"ל. וכ"ת דע"כ לא חילקו התוס' חילוק זה אלא כפי פירושם דטעמא דאיסורא הוא משום דמחזיק להם עובדה אך אליבא דרש"י דטעמא הוא משום דנותן שכר ומהנה אין לחלק בכך וכמו שכתבנו לד זה לעיל, הא ליתא שהרי כתבנו לעיל דהטור כתב בשם ר"ת ז"ל חילוק זה אף לדעת רש"י ומטעם זה התיר אליבא דרש"י ז"ל לטחון ולאפות בתנור ורחיים שלהם בשכר כיון שאין התנור והרחיים בבית העבודת כוכבים וא"כ אימא דלר"ל אף בהנאת עבודת כוכבים אית ליה חילוק זה וליכא קושיא ממתני' לר"ל. ואולי ס"ל להתוס' דע"כ לא נאמר חילוק זה אלא למאן דאית ליה דיש לחלק בין הנאת עבודת כוכבים להנאת כומרים דבהנאת העבודת כוכבים אסור לעולם ובהנאת הכומרים כל שהעבודת כוכבים עומדת סמוך לגינה חשיב כמהנה לעבודת כוכבים. אך לר"ל דאית ליה דבהנאת עבודת כוכבים עצמה שרי איך יתכן לאסור בהנאת הכומרים אף שהעבודת כוכבים סמוכה לגינה והלא הסמיכות אינה אלא סיבה לאסור משום דחשיב כמהנה לעבודת כוכבים עצמה כיון דאיהו אית ליה דאפילו מהנה לעבודת כוכבים עצמה שרי מכ"ש דס"ל דבהנאת כומרים שרי אף כשהעבודת כוכבים שהיא סמוכה לגינה. ומש"ה הקשו דלרש"י דאית ליה דבשכר אסור בהנאת כומרים אכתי תקשי דאמאי לא הקשו ממשנה זו לר"ל. דאף דנימא דהכא מיירי בעבודת כוכבים שעומדת לפני הגינה פשיטא דאין לאסור בה עפי מהנאת העבודת כוכבים עצמה. אך הרמב"ן והר"ן ז"ל אפשר דפליגי עליה דר"ת בחלוקה זו וס"ל דלר"ל כל שהעבודת כוכבים סמוכה לגינה אסור משום מהנה ואתי יחיד דאף שהוא הנאת העבודת כוכבים עצמה שרי משום דאינה סמוכה לחנויות המעוטרות. עוד נ"ל לומר דאפשר דהרמב"ן והר"ן ס"ל כסברת התוספות שכתבנו לעיל דע"כ לא התיר ר"ל אלא במהנה שהוא דרך בזיון שפורע עצמו לפי שאינו מחשיב העבודת כוכבים כ"כ שהם פוערים בראשה ומש"ה לא הוקשה להם ממשנה זו לר"ל דודאי ר"ל מודה דכל מהנה שאינו דרך בזיון אסור וכ"ת א"כ מה הקשו התוס' לרש"י כבר עמדנו בזה לעיל ותירצנו יע"ש:

ג השתחוה לחצי דלעת וחצי האחר מעורה בו ה"ז אסור מספק שמא זה החצי כמו יד לחצי הנעבד. (א"ה עיין מ"ש הרב המחבר ז"ל רפ"ו מהל' שאר אבות הטומאה):

כיצד

מגדל עוז

אוסר דבר שאינו שלו ואפילו במעשה גמור דלא מצינן למימר במעשה כל דהו אבל במעשה גמור אסור דא"כ מאי פריך מיין הא מנסך מעשה גמור הוא. ומה שחילק בין עובד כוכבים לישראל אומר או ישראל אחר שנויי נינהו כד"ן: **המשתחוה** לקרקע עולם עד אסרן. פ' ר' ישמעאל (דף נ"ד): **מים** שעקרן הגל והשתחוה להן לא אסרן נטלן והשתחוה להן אסרן. פ' ר' ישמעאל (דף נ"ח): **כתב** הראב"ד ז"ל ואם מים של רבים הם אינן נאסרין כו' עד וספיקא לחומרא עכ"ל: **ואני** אומר שמא רצה להשיגו מפני שלא כתב אסורין מספק וא"כ מה זו תפיסה והלא פ' כל הצלמים בשמעתין דאבני הר שנדלדלו משיק תלמודא להדיא לעולם אימא לך בני רבי חייא אסרי כו' ולדעתי שעל זו סמך ר"מ ז"ל: **אבני** הר שנדלדלו עד אסרה. פרק כל הצלמים (דף מ"ו):

השתחוה לחצי דלעת עד כמו יד לחצי הנעבד. פ' העור והרוטב (דף קי"ח): **כתב** הראב"ד ז"ל לא אמרו זה היד וכו' ולא אסרו משום יד, עכ"ל: **ואני** אומר כי ר"מ ז"ל לא שינה לשון התלמוד כלל ולכן קרא שם החיבור משנה תורה כמו שהקדמתי ובלשון איסור גרסינן לה סוף פ' העור והרוטב אמר רבי ירמיה הרי אמרו המשתחוה לדלעת אסרה בעי רבי ירמיה מהו שתעשה יד לתכרתה תיקו. ופירש"י ז"ל אסרה בהנאה משום עבודת כוכבים והאריך בפי' כהוגן לבאר איסור הנאתה ודין טומאתה לר"ש ולר"ע ומ"מ לענין איסור נשאלה ומכלל איסורא למדנו טומאה וכאן כתב ר"מ ז"ל איסורה ובספר טהרות דין טומאה וכד"ן: **אילן** שנטעו כו' עד כגון הרים וגבעות ואילן. הכל פ' כל הצלמים (דף מ"ח):

בהנאה. היה בנוי וסיידו וכיירו לשם עבודת כוכבים עד שנתחדש. נוטל מה שחידש והחידוש אסור בהנאה מפני שעשאהו לעובדו ושאר הבית מותר. הכניס עבודת כוכבים לתוך הבית כל זמן שהיא שם הבית אסור בהנאה הוציאה הותר הבית. וכן אבן שחצבה מתחילה לעובדה אסורה בהנאה. היתה חצובה וציירה וכיירה שתעבד אפילו צייר וכייר בגוף האבן ואין צריך לומר אם כייר עליה נוטל מה שחידש והוא אסור בהנאה הואיל ונעשה שיעבד ושאר האבן מותר: **ה** אבן שהעמיד עליה עבודת כוכבים הרי זו אסורה כל זמן שהיא עליה. סלקה האבן מותרת. [א]מי שהיה ביתו סמוך לעבודת כוכבים ונפל אסור לבנותו. כיצד יעשה כונס לתוך שלו ובונה ואותו הריוח ממלאהו קוצים או צואה. כדי שלא ירחיב לבית עבודת כוכבים. היה הכותל שלו ושל עבודת כוכבים ידון מחצה למחצה מחצה שלו מותר בהנאה ושל עבודת כוכבים הכל אסור בהנאה. אבניו עציו ועפרו הכל אסור בהנאה: **ו** [ב]כיצד מאבד עבודת כוכבים ושאר דברים האסורים בגללה כגון משמשיה ותקרובת שלה שוחק וזורה לרוח או שורף ומטיל לים המלח: **ז** דבר שאין בו תפיסת יד אדם שנעבד כגון הרים ובהמה ואילן אע"פ שהנעבד עצמו מותר בהנאה ציפויו אסור בהנאה והנהנה בכל שהוא מהן לוקה שנאמר לא תחמוד כסף וזהב עליהם. וכל ציפויי עבודת כוכבים הרי הן בכלל משמשיה: **ח** עבודת כוכבים של עובדי כוכבים שבטלוה קודם שתבא לידי ישראל הרי זו מותרת בהנאה שנאמר פסילי אלהיהם תשרפון באש [א] כשבאו לידינו והן נוהגין בהם אלהות אבל אם בטלום הרי אלו מותרין: **ט** עבודת כוכבים של ישראל אינה בטלה לעולם אפילו היה לעובד כוכבים בה שותפות אין ביטולו מועיל כלום אלא אסורה בהנאה לעולם וטעונה גניזה. וכן עבודת כוכבים של עובד כוכבים שבאת ליד ישראל ואחר כך בטלה העובד כוכבים אין ביטולו מועיל כלום אלא אסורה בהנאה לעולם. ואין ישראל מבטל עבודת כוכבים ואפילו ברשות עובד כוכבים. [ג]עובד כוכבים קטן או שוטה אינו מבטל עבודת כוכבים. ועובד כוכבים שבטל עבודת כוכבים בין שלו בין של עובדי כוכבים אחרים בעל כרחו אע"פ שאנסו ישראל על כך הרי זו בטילה. ובלבד שיהא העובד כוכבים המבטל עובד עבודת כוכבים. אבל מי שאינו עובד עבודת כוכבים אין ביטולו ביטול. המבטל עבודת כוכבים ביטל משמשיה. ביטל משמשיה מותרים והיא אסורה בהנאה כמו שהיתה

עד

א טור יו"ד סי' קמג: **ב** טור סי' קמו: **ג** סמ"ג לאוין מס. טור יו"ד סי' קמו:

כסף משנה

וכן אבן וכו'. משנה שם שלש אבנים הם אבן בחצבה מתחלה לבימוס אסורה ציירה וכיירה לשם עבודת כוכבים והידש נוטל מה שחידש העמיד עליה עבודת כוכבים וסילקה הרי זו מותר ובגמרא אמר רבי אמי אע"ג דצייר וכייר בגופה של אבן נוטל מה שחידש ושפיר דמי:

ה מי שהיה ביתו וכו'. משנה שם מי שהיה ביתו סמוך לבית עבודת כוכבים ונפל אסור לבנותו כלומר לפי שבונה כותל לעבודת כוכבים כיצד יעשה כונס לתוך שלו ד"א ובונה הקשו בגמרא והא קא מרווח לעבודת כוכבים ותירצו דעביד ליה בית הכסא לתינוקות כלומר דאילו לגדולים לניעותא בעי אי נמי דגדר ליה בהיזמי והיגי. ופירש"י דהכא במאי עסקינן כשהבית עצמו נעבד: **היה הכותל וכו'.** שם סוף המשנה המזכרת היה שלו ושל עבודת כוכבים ידין מחצה על מחצה אבניו ועציו ועפרו מטמאין כשרץ ומפרש רבינו כמה שכתב בירושלמי ידון מחצה על מחצה דהיינו שיחלקו הכותל להנאין וכל חלק עבודת כוכבים אסור ומטמא. אבל רש"י פירש בענין אחר. ומיהו כתב הר"ן דכי שרי בירושלמי ליקח הישראל חצי הכותל ה"מ במכיר אבנים שכנגדו אבל אם אינו מכירם אסור דאין ברירה ומיהו מסתברא דמותר למכור לו חלקו בכל מקום שהוא עכ"ל:

ו ביצד מאבד וכו'. משנה שם (דף מ"ג) ר' יוסי אומר שוחק וזורה לרוח או מטיל לים א"ל אף הוא נעשה זבל ונאמר ולא ידבק בידך מאומה מן החרם כלומר שאם יזרנה לרוח יעשה זבל לגנות והרי הוא נהנה ואיפסקא הלכתא בפרקין כר' יוסי דזה וזה גורם מותר והכא הוי גורם זבל דאיסור וקרקע דהיתר מיהו מבעיא לן בפ' כל שעה [כ"ח.] היכי קאמר שוחק וזורה לרוח או שוחק ומטיל לים או דילמא שוחק וזורה אבל מטיל לים בעיניה. וכה"ג איבעיא לן גבי חמץ דקתני מפרר וזורה לרוח או מטיל לים אמר רבה מסתברא עבודת כוכבים דלים המלח אזלא לא בעיא שחיקה חמץ דלשאר נהרות אזיל בעי פירור א"ל רב יוסף אדרבא עבודת כוכבים דלא ממאיס בעי שחיקה חמץ דממאיס לא בעי פירור:

וכתב הרמ"ך תימה היכי פסק כרב יוסף לגבי רבה ואע"ג דתניא כוותיה דרב יוסף הא דחי ליה רבה עכ"ל. ובהא איכא למימר דרבינו ס"ל כמו שכתבו התוס' דליכא בין רבה ורב יוסף אלא חמץ בשאר נהרות אבל בעבודת כוכבים ליכא בינייהו מידי לענין דינא דגם לרב יוסף לא בעי שחיקה אלא בשאר נהרות כמו לרבה. ומ"מ דברי רבינו המהים דאי בעי למיפסק כרבה דלים המלח לא בעי שחיקה למה כתב שורף דשריפה זו למה ואי בעי למיפסק כרב יוסף למה החליף שחיקה בשריפה ואם מפרש כפירוש התוספות יקשה למה כתב שורף כדקשיא אי בעי למיפסק כרבה וצ"ע:

דבר

ז דבר שאין בו תפיסת יד אדם וכו'. משנה (דף מ"ה.) העכו"ם העובדים את ההרים ואת הגבעות הם מותרים כלומר ההרים ומה שעליהם אסורים שנאמר לא תחמוד כסף וזהב עליהם וכתב רש"י דאע"ג דאינהו לא מתסרי גזירת הכתוב היא שהרים וגבעות שהם קרקע עולם אין בהם כח לאוסרן אבל עבודת כוכבים מיהא הוי ותלוש שעליהם כתלוש של שאר עבודת כוכבים שנאמר לא תחמוד עליהם על כל שהם נעבדים משמע:

ח עבודת כוכבים של וכו'. בפ' ר' ישמעאל (דף נ"ב:) עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו וישראל אינו מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים. ומ"ש קודם שתבא ליד ישראל. בפרק בתרא (דף ס"ד:) ישראל שמצא עבודת כוכבים בשוק עד שלא באת לידו אומר לעובד כוכבים ומבטלה משבאת לידו אינו אומר לעובד כוכבים ומבטלה:

ט ומ"ש עבודת כוכבים של ישראל אינה בטלה לעולם אפילו היה לעובד כוכבים בה שותפות. מבואר בפ' ר' ישמעאל (דף נ"ג.) דיכול לבטל חלקו ולא חלקו של ישראל דלא אמרינן ישראל אדעתא דעובד כוכבים פלח וכיון דמבטל עובד כוכבים דנפשיה דישראל נמי מצי מבטל אלא אמרינן ישראל אדעתא דנפשיה פלח וכי מבטל עובד כוכבים דנפשיה אבל דישראל לא מצי מבטל: **ומ"ש** וטעונה גניזה. (שם נ"ב:) מנין לעבודת כוכבים שטעונה גניזה שנאמר ושם בסתר ואיכא מאן דנפקא ליה מדכתיב לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח וכו' מה מזבח ה' טעון גניזה אף אשרה טעונה גניזה. ומ"מ איני יודע גניזה זו למה ה"ל לשרפה או לאבדה וצ"ע: **וכן עבודת כוכבים וכו'.** ברייתא בפרק רבי ישמעאל (שם) כתבתיה בסמוך: **ואין ישראל וכו'.** משנה פרק ר' ישמעאל ישראל אינו מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים והיינו אפילו נתן לו העובד כוכבים רשות ופירש"י משום דעובד כוכבים פוסל אלהיו ולא ישראל: **עובד כוכבים קטן וכו'.** בפרק כל הצלמים (דף מ"ג.) אמר ריב"ל פעם אחת הייתי מהלך אחר רבי אלעזר הקפר ברבי בדרך ומצא שם טבעת ועליה צורת דרקון ומצא עובד כוכבים קטן ולא א"ל כלום מצא עובד כוכבים גדול וא"ל בטלה ולא בטלה סטרו ובטלה ש"מ תלת ש"מ עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו וש"מ יודע בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה מבטל ושאינו יודע אינו מבטל וש"מ עובד כוכבים מבטל בע"כ. ומ"ש רבינו עובד כוכבים שוטה דכיון דשוטה הוא לא מיקרי יודע בטיב עבודת כוכבים וכן כשאינו עובד עבודת כוכבים הא ודאי אינו יודע בטיב עבודת כוכבים. ומלשון רבינו שלא אמר אלא כשאינו עובד עבודת כוכבים משמע דהא דעובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים של חבירו אפילו זה לפעור וזה למרקולים וכדאמרינן בהדיא בפ' השוכר את הפועל (ס"ד):

המבטל וכו'. משנה בפרק רבי ישמעאל (שם נ"ב:) בלשון הזה:

ותקרובת

משנה למלך

ו ביצד מאבד עבודת כוכבים ושאר דברים כו' שוחק וזורה לרוח או שורף ומטיל לים המלח. עיין מ"ש התוס' פרק כיסוי הדם (דף פ"ח:) ד"ה שחיקת דכל עבודת כוכבים תחלתם בשריפה דוגמא דעגל וכ"כ הרשב"א שם בחדושיו. ולפי זה אני תמיה על סטיו"ד דבסי' כ"א כתב גבי כיסוי הדם דמכסין בשחיקת כלי מתכות שנשרפו ומאן דאית ליה הך סברא ע"כ דס"ל דכל עבודת כוכבים תחלתם בשריפה דאלת"ה תיקשי לרבנן אמאי קאמרי אף היא נעשה זבל לא ישרפוה ולא תיעשה זבל אלא ודאי דס"ל דכל עבודת כוכבים תחלתם בשריפה וא"כ יש לתמוה אמאי לא ביאר הטור בסימן קמ"ו דקודם שחיקה ישרפנה וצ"ע:

ט ועובד כוכבים וכו' אע"פ שאנסו ישראל על כך ה"ז בטילה. עיין בתוס' פ' כל הצלמים (דף מ"ד) ד"ה כאן ובחדושי מעשה חייא שם שכתב דאליבא דתוס' דוקא בעבודת כוכבים של

לחם משנה

ה היה הכותל שלו ושל עבודת כוכבים וכו'. פרק כל הצלמים (דף מ"ז) היה שלו ושל עבודת כוכבים נדון מחצה על מחצה וכו'. רבינו מפרש נדון מחצה על מחצה כלומר מחצית הכותל כלומר האבנים והעצים והעפר אסור בהנאה והשאר מותר שהם שלו כלומר אם מכיר אבניו ועציו אבל אם מעורב הכל אסור ודאי וכן נראה מהירושלמי שהביא הרב בית יוסף ז"ל אבניו עציו וכו' ירצה דמחילת של עבודת כוכבים אבניו עציו ועפרו אסור וכו' ואם מכיר את שלו נוטלם כדפרישית:

ט עבודת כוכבים של ישראל אינה בטלה לעולם וכו'. כלומר לענין חלק הישראל אבל לענין חלק העובד כוכבים בטיל דהא בגמ' פ' ר' ישמעאל (דף נ"ג) לכולהו

הגהות מיימוניות

[א] **אבל משמשי עבודת כוכבים** פי' רא"מ דביטול מועיל בהן אפילו משבאו ליד ישראל שאין לנו להחמיר בהן כמו עבודת כוכבים עצמה וכן בספר המצות משמו:

מגדל עוז

שהנעבד עצמו עד ולקחת לך. פ' רבי ישמעאל (דף נ"ט): וכל ציפויי עבודת כוכבים הרי הן בכלל משמשיה. זה הוא כת"ק דר"י הגלילי גמרא מתניתין דעובדי כוכבים העובדין את ההרים פ' כל הצלמים: **עבודת** כוכבים של וכו' עד השרפון באש. פ' ר' ישמעאל (דף נ"ב נ"ג): **כשיבאו** לידינו והם נוהגים בהם מנהג אלהות עד מותרין. פ' כל הצלמים (דף מ"ב) במשנת פרקולים: **עבודת** כוכבים של ישראל עד ברשות העובד כוכבים. פ' ר' ישמעאל שם (דף נ"ב): **עובד** כוכבים קטן או שוטה עד אין ביטולו ביטול. פ' כל הצלמים (דף מ"ד): **המבטל** עד בטלה לעולם. פ' ר' ישמעאל:

עד שיבטלנה. ותקרובת עבודת כוכבים אינה בטילה לעולם: י כיצד מבטלה. קטע ראש חוטמה ראש אזנה ראש אצבעה פחסה בפניה אף על פי שלא חסרה או שמכרה לצורף ישראל הרי זו בטילה. אבל אם משכנה או מכרה לעובד כוכבים או לישראל שאינו צורף או שנפלה עליה מפולת ולא פינה. גנבוה לסטים ולא תבעוה. רקק בפניה. השתין בפניה. גררה. זרק בה את הצואה הרי זו אינה בטילה: יא עבודת כוכבים שהניחוה עובדיה בשעת שלום מותרת בהנאה שהרי בטלוה. בשעת מלחמה אסורה מפני שלא הניחוה אלא מפני המלחמה. עבודת כוכבים שנשברה מאליה שבריה אסורים בהנאה עד שיבטלוה. אלפיכך המוצא שברי עבודת כוכבים הרי אלו אסורין בהנאה שמא לא בטלוה העובדי כוכבים. ואם היתה של פרקים והדיוט יכול להחזירם צריך לבטל כל פרק ופרק מפרקיה *ואם אינו יכול להחזיר כיון שביטל אבר אחד ממנה בטלו כל השברים

א עי' בטור סי' קמא:

השגת הראב"ד

*ואם אינו יכול להחזיר כיון שביטל אבר אחד ממנה בטלו כל השברים. א"א לא מחוורא הא מילתא שאם צריכה ביטול כולן צריכין ביטול אלא בעבודת כוכבים של חוליות והחוליות הם שברי שברים כמו הלאי איברים שאם לא היה הדיוט יכול להחזירם אינה צריכה ביטול וכשהדיוט יכול להחזירם אינה כשבורה וצריך לבטל כל קיסם וקיסם:

כסף משנה

ותקרובת וכו'. בפרק ר' ישמעאל (שם נ"ו) מימרא דרב גידל א"ר חייא בר יוסף א"ר: כתב הרמ"ך תימה איך סתם ואמר דתקרובת אינה בטלה לעולם דהא יש תקרובת דיש לה ביטול היכא דלא הוה משתבר כעין פנים וכדחזינן באבני מרקולים שביטלן עובד כוכבים דשרו ומפרש בגמרא טעמא משום דבעינן כעין פנים וליכא דבזרק מקל לפניה חייב ואינה נאסרת אע"פ שעבודתה בכך ש"מ דליאסר בעינן כעין פנים עכ"ל:

י כיצד מבטלה וכו'. משנה שם (דף נ"ג) כיצד מבטלה קטע ראש אזנה ראש חוטמה ראש אצבעה פחסה אע"פ שלא חסרה בטלה. ופירש רש"י פחסה מיעכה בקורנס ובגמרא פחסה כי לא חסרה מאי בטלה א"ר זירא שפחסה בפניה ופירש"י וקלקל צורתה: או שמכרה לצורף וכו'. סוף משנה זו שהזכרתי מכרה או משכנה רבי (ר' מאיר) אומר בטל וחכ"א לא בטל ובגמרא זעירי אמר רבי יוחנן ור' ירמיה בר אבא אמר רב חד אמר מחלוקת בצורף עובד כוכבים אבל בצורף ישראל דברי הכל ביטל וחד אמר בצורף ישראל מחלוקת וכיון דלא ידעינן מאן אמר הכי ומאן אמר הכי כיון דספיקא דסברא היא ה"ל למיזקט לחומרא כמ"ד בצורף ישראל מחלוקת ולרבנן דאסרי. ונראה שזה דעת הרי"ף וכן פסק הרא"ש בהדיא אבל רבינו פוסק כמ"ד בצורף עובד כוכבים מחלוקת אבל בצורף ישראל דברי הכל ביטל. וכתב הר"ן שטעמו דאמרינן התם ת"ר לוס עליה או שנפלה עליה מפולת או שגנבוה לסטים אינה בטלה וצריכא דאי תנא לוס עליה מדלא זבנה לא בטלה ובודאי לא משמע דסתמא דשקלא וטריא דגמרא סלקא דלא כרבנן ולכן תופס רבינו דמחלוקת בצורף עובד כוכבים אבל בצורף ישראל דברי הכל בטל וה"ק אי תנא לוס עליה ה"א אפילו בצורף ישראל לא ביטלה דכיון דלא זבנה לא מבטל לה מכלל דאי זבנה בטל ואילו למ"ד דאפילו בצורף ישראל מחלוקת היכי אמרינן מדלא זבנה לא בטלה הא לרבנן אפילו זבנה לא בטלה אלא לדאמרן. ודעת רבינו דדוקא צורף אמרו וכתב הר"ן שכן דעת הראב"ד והרמב"ן ז"ל ולא כדברי רש"י שכתב צורף לאו דוקא: אבל אם מכרה וכו'. כבר כתבתי בסמוך (שם) פלוגתא דרבי ורבנן ובודאי דהלכה כרבנן. ודע דהאי משכנה לדעת רבינו היינו אפילו הרהינה אצלו וא"ל אם לא באתי מכאן עד יום פלוני הרי היא שלך והגיע הזמן ולא פדאה ואפ"ה לרבנן לא בטיל דכיון דס"ל דצורף דוקא מפני שעתיד לשברה אי לא משכנה כה"ג מאי רבותיה דצורף לרבי דאמר בטל וכן כתב הר"ן ז"ל: או שנפלה עליה וכו' נגנבה לסטים וכו'. ברייתא (שם) כתבתיה בסמוך: רקק בפניה וכו'. משנה שם:

יא עבודת כוכבים שנשתברה וכו'. בפרק כל הצלמים (דף מ"א:) פלוגתא דר"י ור"ל ופסק כר"י: לפיכך המוצא שברי וכו'. פסק דלא כשמואל דאמר פרק כל הצלמים דשברי עבודת כוכבים מותרים וכבר כתבתי בפרק שקודם זה מאי טעמא פסק דלא כוותיה: כתב הרמ"ך הרי"ף לא פסק כן דהא מייתי מילתיה דשמואל דאמר המוצא שברי צלמים מותרים ופסק נמי כר"י דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה ולכאורה נראה לפום ריהטא דודאי איכא לאפלוגי בין מוצא לנשתברה דהא שמואל גופיה אמר בפרק כל הצלמים [מ"ס:] דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה ואפילו הכי שרי במוצא וזה הרב מראה דפסק לגמרי כר"י במוצא שברי עבודת כוכבים נמי אסורים עכ"ל: ואם היתה של פרקים וכו'. שם בס"פ אתמר עבודת כוכבים שנשתברה רב אמר צריך לבטל כל קיסם וקיסם ושמואל אמר אין עבודת כוכבים צריכה ליבטל אלא דרך גדילתה כלומר דוקא כשהיא דרך גדילתה צריכה ליבטל אבל זו שנשתברה בפני עצמה דמימר אמר איהי נפשה לא מצלא להוא גברא מצלא ליה ואוקימו התם פלוגתייהו בתרי תלת אוקמתי ואוקימתא בתרייתא אוקמה בעבודת כוכבים של חוליות והדיוט יכול להחזירה דרב סבר כיון דהדיוט יכול להחזירה אינה בטלה ושמואל סבר דכיון דלאו אורחא ליפול ולהתפרק בטלה והלכה כרב באיסורי: וכתבו הרי"ף והרא"ש אוקימתא זו והקשה הר"ן על הרי"ף דבריש פרקין פסק כר"י דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה והיאך פסק בסוף הפרק כאוקמתא בתרייתא דפלוגתא דרב ושמואל בהדיוט יכול להחזירה דמשמע בהדיא דאי אין הדיוט יכול להחזירה אפילו לרב מותרת ודחק בתירוץ קושיא זו. ומתוך דברי רבינו למדנו תירוץ יפה בדבר דהא דאוקימנא פלוגתא דרב ושמואל בהדיוט יכול להחזירה לאו למימרא דאי אין הדיוט יכול להחזירה מותרת בלא ביטול כלל לדברי הכל אלא היינו לומר דכשהדיוט יכול להחזירה צריך לבטל כל קיסם וקיסם לרב וכשאין הדיוט יכול להחזירה אינו צריך לבטל כל קיסם וקיסם מ"מ אינה מותרת בלא ביטול כלל דהא קי"ל כר"י דאסר אלא דמפרשי דהא דאסר ר"י אינו אלא בלא ביטול אבל אם ביטל מותר אפילו ע"י ביטול כל דהוא דכיון שביטל אבר אחד ממנה בטלו כל השברים דכיון דאין הדיוט יכול להחזירה בביטול כל דהו סגי ליה ומ"מ ביטול בעיא ואי לא בטיל כלל אסור והיינו דר"י: והראב"ד כתב ואם אינו יכול להחזירם וכו' א"א לא מחוורא הא מילתא וכו'. וצריך לבטל כל קיסם וקיסם עכ"ל. וכבר כתבתי טעם לדברי רבינו:

מזבח

לחם משנה

כולהו ליטני אמרו דבטל אדנפשיה. ויש דקדוק כאן בדברי רבינו דבפרק כל הצלמים (דף מ"ד:) משמע בסוגיא דלרבנן דסברי אילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר אצטריכא ליה קרא דואבדתם את שמם לכנות לה שם וכיון דרבינו פסק בפרק זה כרבנן שכן כתב אילן שנטעו מתחלה שיהא נעבד וכו' א"כ למה לא הזכיר דין דלכנות לה שם: י או ישראל שאינו צורף. בפ' ר' ישמעאל (דף נ"ג.) אמרו חד אמר מחלוקת בצורף עובד כוכבים אבל בצורף ישראל דברי הכל ביטל וחד אמר בצורף ישראל מחלוקת ויש שפסק כמ"ד בצורף ישראל ובין צורף עובד כוכבים לא ביטל. ורבינו פסק לקולא ונתן הר"ן טעם לדברי רבינו ז"ל. ול"נ טעם אחר משום דאפילו למ"ד בצורף ישראל מחלוקת איכא ספיקא אחרינא דדלמא בין בזו ובין בזו מחלוקת והרי אמר רבי נראין דברי כשמכרה לחבלה וכו' שפירושו דנראים דבריו לשומעי מחלוקתי כשמכרה לחבלה דהיינו צורף ישראל וכיון דנראין דבריו לשומעי מחלוקתם ודאי דהלכה כוותיה ואם כן חזר הדבר להיות ספק ספיקא ולקולא ספק אי כמאן דאמר בצורף ישראל ספק כמאן דאמר בצורף עובד כוכבים מחלוקת ואת"ל בצורף ישראל מחלוקת ספק אי בין בזו ובין בזו ורבי אמר שנראין דבריו לשומעי מחלוקתם וא"כ הוי מותר לצורף ישראל ולכך פסק רבינו לקולא. ומה שאמר דלישראל שאינו צורף אסור משום דהוא סבר דמאי דאמרו בגמרא אבל בצורף ישראל דברי הכל ביטל הוי דוקא צורף דלא כפירוש התוספות וכ"ת א"כ איך יתרץ קושית התוספות דמה שהקשו בגמ' מהאי דהלוקח גרוטאות ודילמא ההיא איירי בשאינו צורף יש לומר דסבר דסתם לוקחי מתכות צורפים הם כדפירש"י ז"ל וא"כ ודאי דמה שאמר הלוקח ודאי יהא צורף. ואפשר דרש"י ז"ל ג"כ סבירא ליה כרבינו ולכך כתב סתם לוקחי מתכות צורפים הם והרב בית יוסף לא הבין כן אלא שרש"י סבר כפירוש התוספות: יא ואם היתה של פרקים וכו'. בסוף פרק כל הצלמים (דף מ"ט:) אמרינן והכא בעבודת כוכבים של חוליות וכו'. ורבינו כדי דלא ליתי רב דקי"ל כוותיה

לגבי

משנה למלך

של פן מבטל אותה העובד כוכבים בע"כ אבל של מתכת כיון שחוזרת לקדמותה אינו מבטל אותה בע"כ יע"ש:

יא עבודת כוכבים שנשברה מאליה שברים אסורים בהנאה עד שיבטלום. (א"ה פלוגתא דר"י ור"ל בפ' כל הצלמים [מ"א:] וכבר הבאתי הסוגיא לעיל בפרק ז' דין ז' ע"ש). ודע דלר"ל דאית ליה דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת משום דמסתמא מבטל לה הא דקיימא לן דאין ישראל מבטל עבודת כוכבים ואם ביטלה באיסורה עומדת ולא אמרינן דליהוי כנשברה מאליה אוקמה אביי דהיינו דוקא בפחסה דהיינו שהכה עליה ישראל בפטיש ולא חסרה כלום וסבר עובדי כוכבים לא קפדי אפחיסה אבל אם שברה ישראל מותרת משום דמסתמא עובד כוכבים מבטל לה דמימר אמר איהי נפשה לא מצלא כו' ורבא אמר דטעמא דישראל אינו מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים הוא משום גזרה דלמא מגבה לה והדר מבטל לה והויא עבודת כוכבים ביד ישראל דאינה בטילה עולמית אבל מן הדין ישראל מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים בין בפחיסה בין בשבירה. אך לרבי יוחנן נראה דאין אנו צריכים לתירוצים אלו דהא אית ליה דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה וא"כ לית ליה אומדנא א דאיהי נפשה לא מצלא כו'. וא"כ מה שאין ישראל מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים הוא מן הדין הגמור לפי שעדין העובד כוכבים אינו מבטל לה בשביל ששברה ישראל (א"ה עיין בתוספות בפרק השוכר את הפועל (דף ס"ד.) ד"ה מסתברא שכתבו דהא דרבא היינו דוקא לר"ל ור"י פליג עליה עיין בכנה"ג סי' קמ"ו בהגהת ב"י אות י') וכמו שמצינו גבי דגון דאף שנכרת ראשו ושתי כפות ידיו עדין הם נוהגים בו כבוד כהני דגון. אך עדין אני מסתפק בסברת ר' יוחנן הלזו אי ס"ל דמסתמא אף שנשתברה אינו מבטל לה העובד כוכבים וא"כ הויא ודאי עבודת כוכבים או דלמא דר"י פליג אר"ל דאית ליה דודאי בטלה העובד כוכבים ועל זה חולק עליו דאין זה מוכרח דאפשר דבטלה ואפשר דלא בטלה והוי ספק וודאי ואין ספק מוציא מידי ודאי, ולד זה נראה מצד הסוגיא דלתי טעם זה צלמים אף שהן אסורים לר"מ אם נשתברו מותרים אף לר"י משום דהוי ס"ס וכדאיתא בגמ'. (א"ה ואם לחשך אדם לומר דיש לפשוט ספק זה מדברי הרמב"ם שכתב לפיכך המוצא שברי עבודת כוכבים אסורים בהנאה ואי אמרת בשלמא דנשתברה מאליה הוי ודאי עבודת כוכבים מש"ה כמוצא שברי עבודת כוכבים אסורים דליכא אלא חדא ספיקא שמא שברם ישראל או עובד כוכבים

אלא

מגדל עוז

ביצד מבטלה עד אינה בטלה. פ' כל הצלמים (דף מ"ג): עבודת כוכבים שהניחוה עובדיה כו' עד מפני המלחמה. פ' ר' ישמעאל (דף נ"ג): עבודת כוכבים שנשברה מאליה עד שעובדי כוכבים. פ' כל הצלמים (דף מ"א): ואם היתה של פרקים כו' עד ביטלו כל השברים. פ' כל הצלמים (דף מ"ב): כתב הראב"ד ז"ל לא מיחוורא הא מלתא וכו' וצריך לבטל כל קיסם וקיסם, עכ"ל: ואני אומר לא הבנתי דברי הראב"ד ז"ל. חדא היכי מצי למימר כי בעבודת כוכבים של חוליות הם חוליות של שברי שברים והלא שילהי פ' כל הצלמים בעינן לאוקי בעובדין לשברים קא מיפלגי והדר מסיק לא דכ"ע עובדין לשברים והכא בשברי שברים קא מיפלגי כו' עד ואי בעית אימא דכ"ע שברי שברים מותרין והכא בעבודת כוכבים של חוליות והדיוט יכול להחזירה קא מיפלגי אלמא מ"ד הא לא אמר הא ולא שייכא הא בהא ועוד ביטול כל קיסם וקיסם שהזכיר לא ראינוהו אלא בסברא קמייתא דאתמר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה רב אמר צריך לבטל כל קיסם וקיסם אבל בחוליות ולא שייכי קמיין אלא חוליות הוי דינייהו כקמיין. ובפרק ג' דמעילה מייתי לה כסתמא דאימר. ורב אלפס ז"ל הביא מסקנא דחוליות בלבד לאשמועינן שכן הלכה ונמצאו דברי

רפ

השברים : יב מזבח עבודת כוכבים שנפגם עדין הוא אסור בהנאה עד שינתץ רובו ביד עובד כוכבים. ובימוס שנפגם מותר. אי זהו בימוס ואי זהו מזבח. בימוס אבן אחת מזבח אבנים הרבה. וכיצד מבטלין אבני מרקולים כיון שבנה מהם בנין או חיפה בהן את הדרכים וכיוצא באלו הרי הן מותרים בהנאה. כיצד מבטלים את האשרה קרסם ממנה עלה או זרק ממנה יונק נטל ממנה מקל או שרביט או ששפאה שלא לצרכה הרי זו בטלה. שפאה לצרכה היא אסורה ושפאיה מותרים. ואם היתה של ישראל בין לצרכה בין שלא לצרכה בין היא ובין שפאיה אסורה לעולם שעבודת כוכבים של ישראל אין לה ביטול לעולם:

פרק תשיעי

א שלשה ימים לפני חגם של עובדי כוכבים אסור ליקח מהם ולמכור להם דבר המתקיים. ללוות מהן ולהלוותם ליפרע מהן ולפרוע להם מלוה בשטר או על המשכון אבל מלוה [א] על פה נפרעין מהן מפני שהוא כמציל מידם. ומותר למכור להן ° דבר שאינו מתקיים כגון ירקות ותבשיל עד יום חגם. במה דברים אמורים בארץ ישראל אבל בשאר ארצות אינו אסור אלא יום [ב] חגם בלבד. עבר ונשא ונתן עמהן באותן

א סמ"ג לאוין מס. טור יו"ד סי' קמח :

כסף משנה

יב מזבח עבודת כוכבים שנפגם וכו'. פ' ר' ישמעאל (דף נ"ג:) תניא בימוס שנפגם מותר מזבח שנפגם אסור עד שינתן רובו. ה"ד בימוס וה"ד מזבח אר"י בימוס אבן אחת מזבח אבנים הרבה. ומפרש רבינו דהאי שינתן רובו היינו ע"י עובדי כוכבים דאי לאו הכי אסור כדין עבודת כוכבים שנשתברה מאליה:

וכיצד מבטלין וכו'. שם [נ'.] מייתי עובדא שחיפו עובדי כוכבים דרכים באבני מרקולים ואיכא רבנן דפרשי מלילך עליהם ואיכא דלא פרשי וא"ר יוחנן רבי מנחם ברבי סימאי בנן של קדושים מהלך עליהם ואנו נפרוש מהם ורבא בר ירמיה אייתי מתניתא בידים עובד כוכבים שהביא אבנים מן המרקולים וחיפה בהם דרכים מותרים ורב ששת נמי משמע התם דהכי ס"ל והשתא כי נוקי רבנן דפרשי בהדי רבנן דלא פרשי הא ר' יוחנן ורב ירמיה ורב ששת בהדייהו וה"ל דלא פרשי רובא ועוד דהא מעשה דרבי מנחם ברבי סימאי ומתניתא מסייע להו והכי נקטינן:

כיצד מבטלין את האשרה וכו'. משנה בסוף כל הצלמים (דף מ"ט:) כיצד מבטלה כלומר לאשרה קירסם וזירד נטל ממנה מקל או שרביט אפילו עלה ה"ז ביטלה שיפה לצורכה אסורה ושלא לצורכה מותרת. ופירש רש"י קירסם קטמין יבשים שבאילן, נטל לצורכו ליטרוף, זירד זרדין לחים שבה לצורכה ליפותה עכ"ל. ובגמ' [שם] תניא עובד כוכבים שיפה עבודת כוכבים לצורכו היא ושפאים מותרים לצורכה היא אסורה ושפאיה מותרים וישראל שיפה עבודת כוכבים בין לצורכה בין לצורכו היא ושפאיה אסורים. כתב הרמ"ך היתה של ישראל וכו' תימה מאי איריא של ישראל אפילו של עובד כוכבים נמי ישראל ששפה אותה בין היא בין שפאיה אסורים כדאמרינן בגמ' [שם מ"ב.] גזירה דילמא מגבה להו והויא לה עבודת כוכבים של ישראל ואין לה ביטול לעולם, עכ"ל:

שלשה

פ"ט א שלשה ימים וכו'. משנה בריש מסכתא (דף ב'.) שלשה ימים לפני אידיהן של עובדי כוכבים אסור לשאת ולתת עמהם להשאילן ולשאול מהם להלוותם וללוות מהן לפרען וליפרע מהן. בגמ' שם (ו':) תניא כשאסרו לשאת ולתת עמהם לא אסרו אלא בדבר המתקיים אבל בדבר שאין מתקיים לא תני רב זביד בר' אושעיא דבר שאין מתקיים מוכרין להם אבל אין לוקחין מהם. ונראה מדברי רבינו שהוא מפרש דמתניתין בין מקח בין ממכר אסרה וברייתא דלא אסרה אלא בדבר המתקיים אבל בדבר שאינו מתקיים לא ה"פ לא אסרו לגמרי בין למכור בין ליקח אלא בדבר המתקיים אבל בדבר שאינו מתקיים לא אסרו לגמרי שאע"פ שאסרו ליקח לא אסרו למכור והא דתניא דבר שאין מתקיים מוכרים להם אבל לא לוקחין מהם לפרושי מאי דקתני בהאי ברייתא אבל בדבר שאינו מתקיים לא אתיא. וטעמא דמותר למכור להם דבר שאינו מתקיים ואסור ליקח מהם אפילו דבר המתקיים היינו משום דכשמוכר לו דבר שאינו מתקיים ביום חגו אין לו לא מעות ולא חפץ שיהא מודה עליהם וליזיל ומודה מקמי יום חגו לא חיישינן אבל כשלוקח מהם בין דבר המתקיים בין דבר שאינו מתקיים הרי המעות בידו ביום חגו ומודה עליהם אע"פ שאין בידו החפץ וכתב הר"ן שזו היא שיטת הגאונים וכתב שדבריהם עיקר. והא דתנן ליפרע מהם אמרינן בגמ' [שם] מתני' דלא כריב"ק דתניא ריב"ק אומר מלוה בשטר אין נפרעין מהם מלוה על פה נפרעין מהם מפני שהוא כמציל מידם אמר רב יוסף הלכה כריב"ק וכתב רבינו ירוחם דמשמע בירושלמי דמלוה על המשכון הוי כמלוה בשטר: בד"א בארץ ישראל וכו'. שם [י"א:] מימרא דשמואל. עבר ונשא וכו'. שם [ו':] איבעיא להו עבר ונשא ונתן מאי ר"י אמר אסור ור"ל אמר מותר ותניא כוותיה דר"ל ומשמע התם דע"כ לא

שרי

משנה למלך

אלא אי אמרת דלא אסירא אלא מחמת ספק א"כ שברי עבודת כוכבים אמאי אסורים והלא יש כאן ס"ס ספק שברה עובד כוכבים ספק נשתברה מאליה ואת"ל נשתברה מאליה שמא בטלה ומדתלה דין שברי עבודת כוכבים בדין נשתברה מאליה מכאן מודעה דנשתברה אסירא בודאי ולא מספק. אמור לו דאי מהא לא איריא משום דנשתברה מאליה הוי מילתא דלא שכיחא כמ"ש רש"י ס"פ כל הצלמים וכיון שכן סברא של הרב המחבר ז"ל על עמדו יעמוד. וראיתי לרש"י (דף מ"ח:) ד"ה התם דקא אזיל לאיבוד שכתב דטעם ר"י דאמר שותק וזורה לרוח היינו משום דלאבדם מכוין וככר בטלה ולא גרע משנשתברה מאליה כו'. ובודאי דרש"י לא פליג אכללין דקי"ל בכל דוכתא כר"י לגבי ר"ל. אבל אם נאמר דס"ל דאף לר"י לא אסירא אלא מספק י"ל דס"ק דכי היכי דנשתברה מאליה מדינא שריא ולא אסרום חז"ל אלא משום ספיקא ה"נ בשותק וזורה לרוח קלים איסורים ואין כאן זה וזה גורם ודוק. וכן משמע מדברי רש"י פרק ולד חטאת (דף י"ג) וז"ל דלא בטלה שהרי לא בטלה העובד כוכבים בפירוש ע"כ. ומשמע דכונתו לומר דס"ל לר"י דאע"ג דאיכא אומדנא דבטלה מ"מ כיון שלא בטלה בפירוש מידי ספיקא לא נפקא. שוב ראיתי להראב"ד לעיל פ"ז דין י"ב דמפרש להא דמשני רבי יוחנן במעולם דמתניתין איירי בדאייתי עלים מעלמא דהיינו לומר דבעינן שנדע דאייתי מעלמא אבל מן ספקא חיישינן שמא מאותו אילן הם. מוכח דס"ל

דנשתברה

לחם משנה

לגבי שמואל דלא כרבי יוחנן דאמר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה דקי"ל כוותיה מ"מ נפרש הוא ז"ל דמה שאמר רב דהיכא דהדיוט יכול להחזירו צריך לבטל כל קיסם וקיסם אבל אם אינו יכול להחזירו לא לאו למימרא דאינה צריכה ביטול כלל דהא עבודת כוכבים שנשתברה מאליה הוי והיא אסורה כרבי יוחנן אלא שצריך לבטל אבר אחד בלבד. והר"א ז"ל בהשגות תירץ דברי רב בענין אחר דאי כרבי יוחנן ואמר דכך עבודת כוכבים של חוליות הוי שברי שברים ומפני כך כשהדיוט יכול להחזירה הוא צריך לבטל אבל כשאינו יכול להחזירה אינו צריך ביטול דרבי יוחנן לא אמר דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה אלא בשברים אבל בשברי שברים מותרים: יב מזבח עבודת כוכבים. שם בפרק ר' ישמעאל (דף נ"ג) אמרו שם בימוס שנפגם מותר מזבח שנפגם אסור ואפילו למאן דאמר עובדין לשברים הני מילי עבודת כוכבים כיון דפלחה זילא בה מילתא לבטולה אבל הני שקיל להאי ומייתי בימוס אחרינא תניא כוותיה דרבי יוחנן וריש לקיש בימוס שנפגם מותר מזבח שנפגם אסור עד שינתן רובו ע"כ. וכתב רבינו שינתן רובו בידי עובד כוכבים. והרב"י ז"ל כתב דטעמו דאי לא הוי ביד עובד כוכבים אלא מאליו הוי עבודת כוכבים שנשתברה מאליה ואנן קי"ל דאסורה כרבי יוחנן. וקשה לי דהא אמרי בגמרא גבי בימוס דאפילו למ"ד עובדין לשברים הני מילי עבודת כוכבים אבל הני שקיל להאי וכו' וא"כ אפילו שלא יותן ביד עובד כוכבים הוי לן למימרי ולא דמי לעבודת כוכבים דכיון דפלחה זילא בה מילתא כי היכי דאמרי בגמ' גבי בימוס וה"כ אמרינן גבי מזבח דלא דכיון דהוא תשמיש של עבודת כוכבים שקיל להאי ומייתי בימוס אחרינא וא"כ קשה דלמה כתב רבינו בידי עובד כוכבים וצ"ע:

פ"ט א שלשה ימים וכו'. ריש פרק לפני אידיהן תנן לפני אידיהן של עובדי כוכבים שלשה ימים אסור לשאת ולתת עמהן. ורמ"י ז"ל פי' דהוי מקח וממכר וכן נראה שמפרש רבינו ז"ל ור"ת ז"ל פי' בענין אחר. ונראה מדברי רמ"י ז"ל שם בגמרא (דף ו'.) שכתב גבי ברייתא דדבר שאינו מתקיים מוכרין להם אבל אין לוקחים מהם ופירש שם דמרווח ליה שמתוך שאינו מתקיים מתאוה הוא למוכרם משמע דדבר המתקיים מותר ליקח מהן וכן כתב לקמן גבי עיר שיש בה עבודת כוכבים והיו בה חנויות מעוטרות ופירש הוא ז"ל ביום אידם וכתב אי משום שמשא ומתן ביום אידם הני מילי לזבוני אבל למזבן מנייהו דבר המתקיים שרי ורבינו כתב דאסור ליקח ולמכור דבר המתקיים ודלא כרמ"י ז"ל והיא דחנויות מעוטרות יתרן כתירון התוס' דלא איירי ביום אידם אלא ביריד שעשו להניח בו מכס: וללוות מהם וכו'. הכל מפורש שם במשנה ובגמרא זולת מ"ש או על המשכון דודאי דכל שכן הוא ממלוה בשטר דהוא מוכח יותר וכפי איתא בירושלמי: במה דברים אמורים בארץ ישראל. שם (דף י"א:) אמר שמואל בגולה אינו אסור אלא יום אידם בלבד ופירש"י ז"ל אין אנו יכולים להעמיד עצמינו מליסא ולתת עמהם שביניהם אנו יושבים ופרנסתנו מהם ועוד משום יראה ע"כ. וכפי טעם זה משמע דדוקא בזמן שישראל במלכותם ושרויים על אדמתם אז אסור בכ"מ אבל עתה שאנו בגלות מותר בכל מקום לפני אידיהן וא"כ נראה (לפי) שאין הדבר תלוי לא בארץ ישראל ולא בחוצה לארץ וא"כ קשה על רבינו ז"ל שתלה הדבר בכך. ונראה שהוא ז"ל מפרש דאותם שבחוץ לארץ לאו עובדי כוכבים הם ומפני כך לא אסר אלא יום אידם בלבד. וזהו שאמר בגולה אינו אסור אלא יום אידם בלבד כלומר בח"ל:

עבר ונשא ונתן וכו'. והנושא ונותן ביום חגם וכו'. שם (דף ו' ע"ב) מחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש ואע"ג דתניא כותיה דריש לקיש דאפילו באידיהן נשא ונתן מותר מכ"מ פסק כר' יוחנן

מגדל עוז

ר"מ ורש"י ורבותינו בעלי התוס' ז"ל נמונים ואע"פ שנחלקו בפירוש הסוגיא כד"ן: מזבח וכו' עד אבנים הרבה. וכיצד מבטלים אבני מרקולים עד בהנאה. פ' ר' ישמעאל (דף נ'): כיצד מבטלים האשרה עד סוף הפרק. פ' כל הצלמים (דף מ"ט):

פ"ט שלשה ימים כו' עד ואותו היום בלבד. כתבו הראב"ד ז"ל לפי הסוגיא מ' ואטולאו קאי עכ"ל. ואני אומר כי רש"י ז"ל דקדק בפירושיו כר"מ ז"ל כמו שכתב שם כד"ן:

הגהות מיימוניות

[א] כרבי יהושע בן קרחה וכתב בספר התרומה דלנו אפילו מי שיש לו חותמות ושטרות פעמים שהוא סבור שהוא בטוח ואינו ואפילו אם יש לו משכונות מותר מטעמא כבהג"ה שלפניך: °[כרש"י דפריש טעמא דאיסורא משום דאזיל ומודה לעבודת כוכבים הלכך כל דבר המתקיים אסור למכור ודלא כר"ת דפריש טעמא דמכירה משום שקונה לצורך עבודת כוכבים והלכך כל מה שאינו לצורך תקרובת מותר למכור ועיין בטור שם: [ב] כשמואל דאמר בגולה אין אסור אלא יום אידם העיקרי בלבד אבל שאר אידיהן אין תופשין בהן ממשות ולא שייך למימר בהן אזיל ומודה ועוד דקי"ל בגוייהו דלא אזלי ומודו וכן מציגו לשם דרבא שדר קורבנא לבר שישך אמר קים ליה בגויה דלא פלח לעבודת כוכבים וכן משום איבה כדאשכחן רבי יהודה נשיאה דחייש לאיבה וכן בפרק אין מעמידין שרי לבת ישראל ליילד ארמאית בשכר ומפרש רב יוסף טעמא

באותן השלשה ימים הרי זה [ג] מותר בהנאה. והנושא ונותן ביום חגם עמהן הרי זה אסור בהנאה: **ב** ואסור לשלוח דורון לכותי ביום אידו אלא אם כן נודע לו שאינו מודה בעבודת כוכבים ואינו עובדה. וכן כותי ששלח דורון לישראל ביום חגו לא יקבלנו ממנו. ואם חשש [ד] לאיבה נוטלו בפניו ואינו נהנה בו עד שיודע לו שזה הכותי אינו עובד כוכבים ואינו מודה בה: **ג** היה אידן של אותן עכו"ם ימים הרבה שלשה או ארבעה או עשרה כל אותן הימים כיום אחד הן וכולן אסורין עם ג' ימים לפניהן: **ד** כנענים עובדי כו"ם הם ויום ראשון הוא יום אידם. לפיכך אסור לתת ולשאת עמהם בארץ ישראל יום החמישי ויום ששי שבכל שבת ושבת ואין צריך לומר יום ראשון עצמו שהוא אסור בכל מקום. וכן נוהגין עמהם בכל אידיהם: **ה** *יום שמתכנסין בו עובדי כוכבים להעמיד להן מלך ומקריבין ומקלסים לאלהיהם יום חגם הוא והרי הוא כשאר חגיהם *אבל עובד כוכבים שעושה הוא חג לעצמו ומודה לכוכב שלו ומקלסו ביום שנולד בו ויום תגלחת זקנו או בלוריתו ויום שעלה בו מן הים ושיצא מבית האסורים ויום שעשה בו משתה לבנו וכיוצא באלו אינו אסור אלא אותו היום ואותו האיש בלבד. וכן יום שימות להן בו מת ויעשוהו חג אותם העושים אסורין אותו היום. וכל מיתה ששורפין בה כלים ומקטרים קטורת בידוע שיש בה עבודת כוכבים. אין יום החג אסור אלא לעובדיה בלבד. אבל אותם
ששמחים

א טור וסמ"ג שם שם:

השגת הראב"ד

*אבל עובד כוכבים שעושה הוא חג לעצמו ומודה לכוכב שלו ומקלסו ביום שנולד בו. א"א לפי סוגיא דגמרא יום הלידה של מלך הרי הוא כשאר יום חגם ויש להם פנים אבל יום תגלחת זקנו ובלוריתו וכן כולן עד סוף בין של מלך בין של הדיוט אינו אסור אלא אותו היום בלבד אבל משועבדיו אינן אסורין אלא אם כן עובדין אותן אפי' בקלנדא וסנטריא וכי קתני אותו האיש למעוטי משועבדיו ואכולהו קאי:

כסף משנה

סבר ר"ל אלא בשנשא ונתן באותן שלשה ימים אבל ביום חגיהם אסור אפילו לר"ל: **ב** ואסור לשלוח דורון וכו'. שם ההוא אפיקורוס דשדר ליה דינרא לרבי יהודה נשיאה ביום חגו יתיב ר"ל קמיה אמר היכי אעביד אשקליה דילמא אזיל ומודה לא אשקליה הוה ליה איבה אמר ליה ריש לקיש טול וזרוק לבור בפניו אמר כ"ש דהויא ליה איבה טפי אמר כלאחר יד הוא דקאמינא ופירש"י כלאחר יד שלא יבין שמדעת השלכתו וכיון שרואה שאבד ממך לא ישמח. ואמרינן נמי בגמרא רב יהודה משדר קורבנא לאבי דרגא ביום חגם אמר ידענא ביה דלא פלח עבודת כוכבים. בפרק בתרא (דף ס"ה.) רבא אמשי קורבנא לבר שישך ביום חגם אמר ידענא ביה דלא פלח עכו"ם הא אי פלח עכו"ם אסור לשלוח להם דורון וא"כ שליחות דורון וקבלתו שוין דבעובד כוכבים שניהם אסורים ובשאינו עובד כוכבים שניהם מותרים. ומשמע דזריקה כלאחר יד דקאמר בפניו צריך לזרוק דהא פירושה דמאי דא"ל טול וזרוק בפניו הוא ועוד דאי לא בפניו למה ליה לזורקו כלאחר יד יזרקנו להדיא ועוד דאי שלא בפניו מה הועיל בזריקה זו דכיון דלא ידע בה אזיל ומודה דאין לומר שאח"כ יודיענו דקודם שיודיענו אזיל ומודה ועוד דא"כ הוה ליה לפרושי אלא ודאי כדאמרן וכן הם דברי רש"י ולפיכך יש לתמוה על רבינו שסתם וכתב שלא יהנה בו ולא פירש שצריך לאבדו בפניו: **ג** היה אידן וכו'. יליף לה רבינו מדתנן לפני אידיהם של עובדי כוכבים שלשה ימים אסור מלשאת ולתת וכו' ותנן בסמוך (שם דף ח') ואלו הם אידיהן קלנדיא וסנטריא ומשמע דה"ק ואלו אידיהן שאסורין שלשה ימים לפניהם וכן פירש"י ואמרינן בגמרא דקלנדיא וסנטריא כל אחד מהם היו שמונה ימים הרי בהדיא דאפילו היה חגם ימים רבים אסור גם בשלשה שלפניהם: **ה** יום שמתכנסין וכו'. משנה שם ואלו אידיהן של עובדי כוכבים ומני בהדייהו יום גינוסיא של מלכים ומפרש בגמרא דהיינו יום שמעמידין בו מלך ופריך עלה מדתניא יום גינוסיא של מלכים ויום שמעמידין בו את המלך ומשני לא קשיא הא דידיה הא דבריה כלומר שמעמידין את בן המלך בחיי האב והאב שמח וזובחים זבחים. ורבינו כתב סתם יום שמתכנסין להעמיד להם מלך דל"ש לן בין דידיה לבריה. ומפרש רבינו גינוסיא כמו כינוסיא ואפשר שכך היתה גירסתו ז"ל: אבל עובד כוכבים וכו': כתב הראב"ד לפי סוגיא דגמרא וכו' ואכלהו קאי, עכ"ל. ודין זה משנה פרק לפני אידיהן [שם] ואלו אידיהן וכו' ויום קלנדיא וסנטריא ויום הלידה ויום המיתה דר"מ וחכ"א כל מיתה שיש בה שריפה יש בה עבודת כוכבים ושאין בה שריפה אין בה עבודת כוכבים. יום תגלחת זקנו ובלוריתו ויום שעלה בו מן הים ויום שיצא בו מבית האסורים אינו אסור אלא אותו היום ואותו האיש ופירש בגמרא דאותו היום לאפוקי לפניו ואותו האיש לאפוקי משועבדיו. ומפרש הראב"ד ז"ל יום הלידה יום לידת המלך הויא חג ממש דבעינן שלשה ימים לפניהם אבל יום תגלחת זקנו אפילו דמלך אינו אסור אלא אותו היום ולא לפניו דלא חשיבי הני מילי ליאסר לפניו וכן אינו אסור אלא אותו האיש אבל לא משועבדיו אם אינם עובדים אותה עבודה, זהו מה שנראה מתוך דברי הראב"ד ז"ל: ולדעת רבינו ז"ל שיעור המשנה כך היא ואלו אידיהם של עובדי כוכבים קלנדיא וסנטוריא וקרטיסים ויום גינוסיא של מלכים ובכאן נשלמו אידיהם של כלל עובדי כוכבים והתנא מתחיל למנות יום חג פרטי דהיינו יום הלידה כלומר יום שנולד בו ויום המיתה כל מיתה שתהיה לדעת ר"מ ולדעת חכמים דוקא מיתה שיש בה שריפה ויום תגלחת זקנו וכו' אינו אסור אלא אותו היום ואותו האיש ופסק כחכמים דדוקא מיתה שיש בה שריפה. ודין משועבדיו כתבו רבינו בסמוך. שכתב אין יום החג אסור וכו' או מפני כבוד המלך וכו' ודין המשועבדין לאיש כדין המשועבדין למלך דקרחא בביתיה פרדשכא הוי וה"נ משמע בגמרא וא"כ כי קתני אינו אסור אלא אותו האיש כלומר ולא משועבדיו היינו כשמשועבדיו אין מודים באותו יום אלא שומרים אותו מפני כבוד אדוניהם: אין יום החג אסור וכו'. שם (דף ח':) עיר שעשתה קלנדא כל העיירות הסמוכות משתעבדות לה מותרות או אסורות ריב"ל אמר קלנדא לכל אסורה ור"י אמר אינה אסורה אלא לעובדיה ותניא כותיה ואמר רב אשי אף אנן תנינן איש אסור אלא אותו האיש לאפוקי משועבדיו:
דברים

לחם משנה

יוחנן דנשא ונתן אסורה ביום אידם משום ההיא דהמולך תלה דהלכתא כריש לקיש ולא חשיב הא וכמו שכתבו שם התוספות:
ב ואסור לשלוח דורון וכו'. בפ' השוכר את הפועל (דף ס"ד) ר"י שדר ליה קורבנא לאבי דורנא ביום אידם אמר ידענא ביה דלא פלח לעבודת כוכבים:
וכן עובד כוכבים ששלח וכו'. פ' לפני אידיהן (דף ו':) בגמרא משמע דצריך לזורקו בפניו כלאחר יד וכבר תמה הרב"י למה לא הזכירו רבינו וצריך עיון:
ג היה אידם של אותן וכו'. שם אסיקו בגמרא הן בלא אידיהן:
ה יום שמתכנסין בו וכו'. שם (דף ח'.) ואלו אידיהן של עובדי כוכבים קלנדיא וסטרנורא וקרטיסים ויום גינוסיא של מלכים ויום הלידה וכו' יום תגלחת זקנו ובלוריתו ויום שעלה בו מן הים ויום שיצא מבית האסורים ועובד כוכבים שעשה משתה לבנו אינו אסור אלא אותו היום ואותו האיש בלבד ע"כ במשנה. ובגמרא (דף י'.) אמרו מאי יום גינוסיא אמר רב יהודה יום שמעמידים בו את המלך והקשו על זה ותירצו אלא מאי יום גינוסיא יום הלידה כלומר יום שנולד המלך שהרי יום גינוסיא של מלכים קאמר והקשו על זה והא תניא יום גינוסיא ויום הלידה ואמרו במסקנא אלא מאי יום גינוסיא יום שמעמידים בו וכו' ולא קשיא ע"כ. והראב"ד ז"ל בהשגות משמע ליה מתוך סוגיא דיום הלידה דמתניתין הוא יום לידה של מלך וטעמו דבגמרא פירשו יום גינוסיא של מלכים שהוא יום הלידה כלומר יום הלידה של מלך. והקשו על זה מדהזכיר אח"כ יום הלידה משמע דמשמע ליה לגמרא דיום הלידה היינו לידה של מלך וס"ל ז"ל דהויא איד קבוע יום לידה של מלך כמו יום גינוסיא ואסור לפניו שלשה ימים כמו סטרנורא וקלנדא וכו' שהזכיר קודם: ולשון המשנה מוכיח שהזכיר קודם לפני אידיהן של עובדי כוכבים קלנדא וכו' והזכיר אלו עמהם אבל השאר שהזכיר אח"כ שהוא תגלחת זקנו וכו' אלו בין שיהיה של מלך בין שיהיה של הדיוט אינו יום איד קבוע ועל אלו קאי מה שאמר במשנה אינו אסור אלא אותו היום בלבד אבל מה שהזכיר קודם ודאי שהוא אסור לפניו שלשה ימים. ומה שאמר ואותו האיש בלבד קאי אכולהו כלומר אפילו אמה שהזכיר קודם דהיינו למעוטי משועבדיו כדאמרו שם בגמרא א"כ ואפילו ביום אידם אין אסורין אלא עם העושים האיד אבל לא עם המשועבדים להם. ורבינו לא כתב כן אלא שיום הלידה והמיתה הכל הוא לכל אדם ואלו אידיהן דקאמר הקלנדא וסטרנורא קאי אבל מיתה ולידה של כל אדם היא: וכל מיתה ששורפין בה כלים וכו'. שם במשנה ופסק כרבנן: אין יום החג אסור וכו'. שם גמרא (דף ח':) עיר שעשתה קלנדא מחלוקת רבי יוחנן ור"ל ופסק כר' יוחנן דקאמר אינה אסורה אלא לעובדיה בלבד משום דתניא כוותיה:
דברים

משנה למלך

דנשתברה מאליה אסירא מדינא דאי משום ספק לא הוה לן לאסור הכן שבאשרה כיון דאיכא ס"ס. ואע"ג דהרמב"ם שם ס"ל דמסתמא לא חיישינן שהביאם מאותו אילן היינו משום שדרך רוב העופות להביא עצי קניהם מעלמא כמ"ש מרן שם אבל בהא לא פליגי ומדבריהם נלמוד דמדינא אסירא ודוק). ולפי זה י"ל דלר"י נמי אם ישראל בטל צלמים האסורים דלאביי אם פתתם אסורים אבל אם שברם מותרים ולרבא לעולם אסורים משום גזרה אבל מן הדין מותרים. ומיהו עדין אפשר לומר דלר"י צלמים שבטלם ישראל מותרים אף שפתתם שהרי לא מצינו בשום מקום שיאמרו דאין ישראל מבטל צלמים ולאביי נמי דמחלק בין פתתם לשברם היינו דוקא אליבא דר"ל דאית ליה דשברם הוי ודאי דבטלם משום הכי קאמר ודפתתם אינה מותרת דאפשר דלא בטלם והוי פתתם לר"ל כמו נשתברה לר"י דהכי היכי דנשתברה לר"י הוי ספק אם בטלה ומש"ה אסורה פתתה נמי לר"ל הוי ספק אם בטלה ומש"ה אסורה משום דאין ספק מוציא מידי ודאי. ולרבי יוחנן נראה דאין חילוק בין פתיתה לשבירה דכולהו הוו ספק אם בטלה ולפי זה בעובדי כוכבים בכל גוונא אסורה אפילו אם שברה ישראל אך בצלמים י"ל דאפילו פתתם ישראל מותרים משום דאיכא ס"ס דאימור לא עבדום ואת"ל עבדום אימור בטלום. וסברת רבא נמי דקאמר משום גזרה אפשר דלא אמרה אלא לר"ל דהוה בעי למימר דישראל ששיבר עבודת כוכבים שתהיה מותרת לזה קאמר דאסורה משום גזרה. אך בצלמים אליבא דר"י אפשר דלא גזרו דלא שייך כאן לומר דלמא מגבה להו והו"ל עבודת כוכבים ביד ישראל דהכי נמי מגבה להו אפשר דלא הוו עבודת כוכבים ביד ישראל דאימור לא עבדום וכדכתיבנא:

הגהות מיימוניות

טעמא משום איבה. ועוד יש להתיר מטעם שהוא כמחניף לו כדקאמרינן בירושלמי בד"א בעכו"ם שאינו מכירו אבל בעכו"ם המכירו מותר שאינו אלא כמחניף לו. ומתוך טעמי דאיבה ודמחניף לו אין להתיר לו רק להשאילן ולהלוותן ולפרוע אבל לשאת ולתת עמהן ולישאל וליפרע מהן אין להתיר אלא מטעמא דקים לן בגווייהו דלא אזלי ומודו ואפילו אם העובד כוכבים נותן מאלו המעות שהישראל מלוה או נותן אותם לכומר אין בכך כלום שאין נותן לו כל כך שלא היה מוצא במקום אחר אם הישראל לא היית מלוה לו ועוד למקח וממכר אר"ת שאינו אסור אלא מידי דתקרובת סה"ת: [ג] כר"ל דתניא כוותיה ודלא כרבי יוחנן דאמר אסור, ע"כ: [ד] כרבי יהודה נשיאה דשדר ליה ההוא מינא קורבנא וכו' ע"ש:

מגדל עוז

וכן יום שימות להם וכו' עד מותר להלוך בתוכה. בס' פ' לפני אידיהן (דף י"א):

ששמחים בו ואוכלין ושותין ומשמרין אותו מפני מנהג או מפני כבוד המלך אבל הם אין מודין בו הרי אלו מותרין לשאת ולתת עמהן: ו [ה] דברים [א]שהן מיוחדין למין ממיני עבודת כוכבים שבאותו מקום אסור למכור לעובדי אותה עבודת כוכבים שבאותו המקום לעולם. ודברים שאינן מיוחדין לה מוכרין אותם סתם. ואם פירש העובד כוכבים שהוא קונה אותם לעבודת כוכבים אסור למכור לו אלא אם כן פסלו מלהקריבו לעבודת כוכבים. לפי שאין מקריבין חסד לעבודת כוכבים: ז היו מעורבין דברים המיוחדין עם דברים שאין מיוחדין כגון לבונה זכה בכלל לבונה שחורה מוכר הכל סתם ואין חוששין שמא ילקט הזכה לבדה לעבודת כוכבים וכן כל כיוצא בזה: ח [ב]כשם שאין מוכרין לעובד כוכבים דברים שמחזיקין בהן ידיהן לעבודת כוכבים כך אין מוכרין להם דבר שיש בו נזק לרבים כגון דובים ואריות וכלי זיין וכבלים ושלשלאות ואין משחיזין להם את הזיין. וכל שאסור למוכרו לעובד כוכבים אסור למוכרו לישראל החשוד למכור לעובד כוכבים. וכן אסור למכור כלי נזק לישראל ליסטם: ט היו ישראל שוכנים בין העובדי כוכבים וכרתו להם ברית מותר למכור כלי זיין לעבדי המלך וגייסותיו מפני שעושים בהם מלחמה עם צרי המדינה [ו] להצילה ונמצאו מגינים עלינו שהרי אנו שרויין בתוכם. *עיר שיש בה עבודת כוכבים מותר להלך חוצה לה ואסור להכנס בתוכה. [ג]היה חוצה לה עבודת כוכבים מותר להלך בתוכה: י ההולך ממקום למקום אסור לו לעבור בעיר שיש בה עבודת כוכבים. במה דברים אמורים בזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום

א סמ"ג לאוין מס. טור סי' קנא וע"ש: ב טור יו"ד שם: ג טור יו"ד סי' קמח קמט:

כסף משנה

ו דברים שאין מיוחדין וכו'. משנה שם (עבודת כוכבים דף י"ג) אלו דברים אסור למכור לעכו"ם אצטרובלין וכו' ותרנגול לבן ר' יהודה אומר מוכר הוא לו תרנגול לבן בין התרנגולים ובזמן שהוא בפני עצמו קוטע את אצבעו ומוכר שאין מקריבין חסר לעבודת כוכבים ואמר כל הדברים כלומר שאין דרכן להקריבן לעבודת כוכבים סתמן מותר ופירושן אסור ואע"ג דפשטא דמתני' משמע דרבי יהודה לפלוגי אתא ואם כן ה"ל למיפסק כת"ק דאסר אפילו בין התרנגולים, נראה שטעמו של רבינו שפסק כר"י דהיינו משום דבעי רב אשי תרנגול לבן למי ויהבו ליה שחור ושקיל מהו למכור לו תרנגול לבן וכתב רש"י דאליבא דר' יהודה בעי ולא אליבא דרבנן. ומשמע לרבינו דכיון דרב אשי בעי אליביה סבר דהלכתא כוותיה דאי לאו הכי לא הוה בעי אליביה וכיון דרב אשי דבתרא סבר כוותיה הכי נקטינן ועוד דמשמע בברייתא בגמ' דלא להלוק בא אלא לפרש דברי ת"ק דקתני בברייתא א"ר יהודה אימתי וכל מקום שא"ר יהודה אימתי ובמה אינו אלא לפרש דברי חכמים. ומ"ש שאם היו מעורבים דברים המיוחדים וכו' שמוכר הכל סתם הטעם משום דהיינו תרנגול בין התרנגולים ולא ידעתי למה לא כתב רבינו הא דאמרינן בגמ' שמותר למכור לו חבילה דהיינו שלשה מינים או יותר דמוכחא מילתא דלסחורה קא מכוין:

כתב הרמ"ך דברים שהם מיוחדים וכו' תימא דבגמ' [שם מ"ד] הזיקן דאפילו דבר שמיוחד לעבודת כוכבים מותר למכור דהא תרנגול לבן מיוחד לתקרובת עבודת כוכבים הוא ומסיק בגמרא דלכולי עלמא היכא דאמר תרנגול למי מותר למכור לו תרנגול לבן ואפילו לא יהא בין התרנגולים וכ"פ הרי"ף, עכ"ל:

ואיני רואה טעם בדבריו שמ"ש רבינו דברים שהן מיוחדים לעבודת כוכבים אסור למכור להם מתני' היא וכתבתי בסמוך. ומה שהוקשה לו מתרנגול לבן אדקשיא ליה על דברי רבינו ליקשי ליה על הגמרא. אבל לפי האמת קושיא ליתא כלל דהא ודאי חילוק יש בין שואל תרנגול סתם לשואל דבר המיוחד לעבודת כוכבים דסתם תרנגול אינו מיוחד לעכו"ס וזה פשוט ביותר:

ח כשם שאין מוכרים וכו' עד ואין משחיזין להם את הזיין. הכל משנה וברייתא שם (דף ט"ו וט"ז): וכל שאסור למוכרו וכו'. שם מימרא דרב נחמן: וכן אסור למכור וכו'. שם מימרא דרב דימי ומפרש שאפילו אינו מועד להרוג אלא לגזול אין מוכרין לו כלי זיין לפי שכשרודפין אחריו נלחם ומציל עצמו ומאבד זה את ממונו: היו ישראל שוכנים וכו'. שם והאידנא דמזבנינן אמר רב אשי לפרסאי דמגנו עלן:

ט עיר שיש בה וכו'. משנה שם (דף י"א:) עיר שיש בה עבודת כוכבים חוצה לה מותר היתה חוצה לה תוכה לה מותר מהו לילך לשם בזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום אסור ואם יכול לילך בה למקום אחר מותר. ומפרש רבינו שעיר שיש בה עבודת כוכבים אסור להכנס בה ומהו לילך לשם כלומר לעבור דרך שם וקאמר דבזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום דרך העיר ההיא ואין שם דרך אחרת אסור שהרי הוא נראה כנהנה מאותו העיר שיש בה עבודת כוכבים שאלמלא הוא לא היה יכול לילך למחוז חפצו אבל כשיש דרך אחרת לא מתזי כנהנה מאותה העיר שהרי יש דרך אחרת: כתב הראב"ד מותר להלך חוצה לה. א"א בתוספתא וכו' מפני חשש משא ומתן, עכ"ל:

וכתב

השגת הראב"ד

*עיר שיש בה עבודת כוכבים מותר להלך חוצה לה. א"א בתוספתא מפרש לה ביריד ובמשא ומתן עמהם ואפילו להלוך שם ביום חגם אסור מפני חשש משא ומתן:

מקום

לחם משנה

ו דברים שהם מיוחדים וכו'. שם (דף י"ג:) משנה אלו דברים אסורין למכור וכו' והכל מפורש שם בגמרא ושם במשנה אמרו ותרנגול הלבן רבי יהודה אומר מותר למכור לו תרנגול לבן בין התרנגולים. וכתב הרב"י תימה הוא דפסק רבינו כר' יהודה וכתב דהטעם משום דבגמרא (שם י"ד:) בעי רב אשי תרנגול לבן למי תרנגול לבן למי ויהבו ליה שחור ושקיל ויהבו ליה לבן ושקיל וכו' והך בעיא הוי לר' יהודה כדפירש"י ז"ל. וכיון דבעי רב אשי אליביה ודאי דהלכתא כותיה ולכך פסק רבינו כך. ועדיין קשה לי על רבינו למה לא הזכיר כלל מהבעיא. ועוד למה לא הזכיר בדין התרנגולין אפילו זה וזה מותר לרבי יהודה כלומר שהזכיר לבן ושחור. ועוד למה לא הזכיר מימרא דרבי חייא דהרגנול למי מותר למכור לו תרנגול לבן כמו שאמרו שם בגמרא ואין עליו חולק ולא ידענא טעמא. עוד בגמרא ומכלן מוכרין להם חבילה ולא הזכירו רבינו ז"ל וכבר תמה על זה הרב"י וגם על זה צ"ע:

ז כגון לבונה זכה. שם בגמרא (דף י"ד) אמרו לבונה אמר ר' יצחק אמר רשב"ל לבונה זכה. והטור כתב בין זכה בין שאינה זכה ואולי היה לו גירסא אחרת בגמ':

ח כשם שאין מוכרין וכו'. שם במשנה (דף ט"ז) אין מוכרין להן דובין ואריות וכל דבר שיש בו נזק לרבים. ושם בגמרא אמרו אמר רב חנן בר רבא אמר רב חיה גסה הרי היא כבהמה דקה לפרכום אבל לא למכירה והקשו עליו תנן אין מוכרין להן דובין ואריות ולא כל דבר שיש בו נזק לרבים טעמא דאית ביה נזק לרבים הא לית ביה נזק לרבים שרי וקשיא לרב דאמר מוכרין ותירצו בארי שבור ואליבא דר' יהודה אבל לרבנן אסור בכל ענין רב אשי אמר סתם ארי שבור הוא אלא מלאכה כלומר מתניתין ר' יהודה היא דמתיר בשבורה אבל רבנן דאסרי בשבורה אסרי נמי בארי אע"ג דלית ביה נזק לרבים כלל ע"כ בגמרא. ובמחלוקת רבנן ור' יהודה פסק רבינו בהלכות שבת פרק עשרים כרבנן שכתב שם אסרו חכמים למכור בהמה גסה וכו' אפילו שבורה אין מוכרין וכו'. גם פסק שם כרב דחיה גסה למכירה שכתב שם ובכל מקום אין מוכרין להם חיה גסה כמו שאין מוכרין להם בהמה גסה וכו' וא"כ הך מתניתין שאין מוכרין להן דובין ואריות וכל דבר שיש בו נזק הוי דלא כהלכתא דלרבנן למה לי טעמא משום נזק אפילו באריה תרבות נמי אסור וא"כ קשה איך פסק רבינו כאן כהך מתניתין ושם פסק כרבנן ורב. ונראה לומר דמה שכתב רבינו כאן כגון דובין ואריות וכל דבר שיש בו נזק לאו למימרא דדובים ואריות מטעם נזק הוא דאסור דאפילו בלא טעמא דנזק הוי ארי תרבות אסור כדכתב בהלכות שבת אלא מאי דכתב כאן דובין ואריות לדוגמא נקטיה להודיעם הדבר שיש בו נזק שהוא האריות והדובין ולא כתב שיש בו נזק אלא משום האמר שהזכיר כלי זיין וכבלים וכו' דהוי דוקא דאית בהו נזק אבל אי לית בהו נזק לא ומתניתין דלא הזכיר כלי זיין וכבלים וכו' אלא הדובין והאריות לבד קשיא ליה לגמרא משום דודאי כיון דלא הזכיר הכי ותני שיש בו נזק לרבים משמע דאתא למעוטי ארי תרבות דלית ביה נזק אבל רבינו ז"ל שהזכיר האמר לא כתב יש בו נזק אלא למעוטי האמר היכא דלית ביה נזק: וכל שאסור למוכרו כו'. שם (דף ט"ז) מפורש הכל בגמרא:

ט היו ישראל שוכנים וכו'. שם (דף ט"ז) והאידנא דקא מזבנינן אמר ר' אשי לפרסאי דמגנו עילוון: עיר שיש בה וכו'. משנה שם (דף י"א:) ובגמרא היכי דמי חוצה כגון עטלוזא של עזה. ופירש"י עיר של פלשתים והיה בה עבודת כוכבים והיה חוצה לה ישוב סמוך לעיר מאד. ובהשגות אמר הבר"ס בתוספתא וכו' מפני חשש משא ומתן ע"כ. כוונתו להשיגו לרבינו שלמה לא גילה דבריו שאינו אלא ביריד ומשא ומתן עמהם כלומר ודוקא לישא וליתן עמהם ולא להלוך שם לבד. וזהו דוקא לפני האיד ביריד אבל ביום האיד אפילו להלוך שם אסור מפני חשש משא ומתן. זה נראה כונתו והשיג על רבינו שסתם דבריו. או יהיה כונתו בתוספתא מפרש שהוא ביריד ומשא ומתן כלומר שאין האיסור בה אלא מחמת המשא ומתן ואפילו להלוך כלומר וכי תימא דיהא מותר להלוך לזה אמר שאפילו להלוך אסור ביום האיד מפני חשש משא ומתן ומה שהזכיר ביום האיד כלומר שאע"פ שהוא יום האיד האיסור אינו אלא מפני משא ומתן כלומר שמא ישא ויתן עמהם:

י בד"א בזמן שהדרך מיוחדת. שם פ' לפני אידיהן במשנה (דף י"א ע"ב) מהו לילך לשם בזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום אסור ואם היה יכול להלוך בה במקום אחר מותר ופירש"י מהו להלוך שם לאותה העיר ביום איד שלהם לספר עם אחד מבני העיר דליטא וליתן אסור שהרי אמרו חוצה לה מותר ותוכה אסור. בזמן שהדרך מיוחדת וכו'. כלומר שמאותה העיר אשר שם העבודת כוכבים אין שם דרך ללכת משם לעיר אחרת או ודאי זה אסור דודאי נראה כהולך לאותה העיר אבל אם היה מאותה העיר דרך למקום אחר מותר דהרואה שהוא הולך לעיר שיש בה עבודת כוכבים אומר שהולך לשם כדי ללכת משם

מגדל עוז

עיר שיש בה עבודת כוכבים מותר להלוך חוצה לה. פרק לפני אידיהן (דף י"א): כתב הראב"ד בתוספתא מפרש לה וכו' מפני חשש משא ומתן, עכ"ל. (לא מצאנו שהביאה המחבר בפירוקיו בספק שלנו וצ"ל שסופר השמיטה): ההולך ממקום כו' עד והלך בזו מותר. פ' לפני אידיהן (שם):

הגהות מיימוניות

[ה] לפיכך אסור למכור לבונה לכהניהם, ושעוה ביום איד שלהן אסור לכל אבל בשאר הימים מותר דהוי כמו סתמא דמותר וכן ספרים שלהם וגביעים שלהם אסור למוכרן לכל עובד כוכבים ואפילו אם פגמם ובטלם כשנתנם לו ישראל דבשביל פגימה מועטת לא יניח מלומר בהן קילוס. וכל אלו הדברים טעמא משום לפני עור לא תתן מכשול כדאיתא בנדרים פ' קונם: [ו] והאידנא דמזבנינן להו אמר רב אשי לפרסאי דמגנו עלן. ומזה הטעם אנו מוכרים להן שריונים ודרבות וכובעים וכל כלי זיין:

מקום °*אבל אם יש שם דרך אחרת ונקרה והלך בזו מותר: **יא** *אסור לבנות עם העובדי כוכבים כיפה שמעמידים בה עבודת כוכבים ואם עבר ובנה שכרו מותר. אבל בונה הוא לכתחילה הטרקלין או החצר שיש בה אותה הכיפה: **יב** עיר שיש בה עבודת כוכבים והיו בה חנויות מעוטרות ושאינן מעוטרות המעוטרות אסור ליהנות בהן בכל מה שבתוכן מפני שחזקתן שבגלל עבודת כוכבים נתעטרו ושאינן מעוטרות מותרות בהנאה. [ב]חנויות של עבודת כוכבים אסור לשכרן מפני שמהנה עבודת כוכבים: **יג** *המוכר [ג]בית לעבודת כוכבים דמיו אסורים בהנאה ויוליכם לים המלח. אבל עובדי כוכבים שאנסו ישראל וגזלו ביתו והעמידו בו עבודת כוכבים דמיו מותרין וכותב ומעלה בערכאות שלהם: **יד** וחלילין של עובדי כוכבים אסור לספוד בהן. הולכין ליריד של עבודת כוכבים ולוקחין מהן בהמה עבדים ושפחות בגיותן ובתים ושדות וכרמים וכותב ומעלה בערכאות שלהן מפני שהוא כמציל מידם. במה דברים אמורים בלוקח מבעל הבית שאינו נותן מכס אבל הלוקח שם מן התגר אסור מפני שהוא נותן מכס [ז] והמכס לעבודת כוכבים °ונמצא זה מהנה עבודת כוכבים. עבר ולקח מן התגר אם בהמה לקח מנשר פרסותיה מן הארכובה ולמטה. ואם כסות וכלים לקח ירקבו. לקח מעות וכלי מתכות יוליכם לים המלח. לקח עבד לא מעלים ולא מורידין: **טו** עובד כוכבים שעשה לבנו [ד]או לבתו משתה אסור ליהנות מסעודתו. ואפילו לאכול ולשתות הישראל משלו שם אסור הואיל ובמטיבת עובדי כוכבים אכלו. ומאימתי אסור לאכול אצלו משיתחיל לעסוק ולהכין צרכי סעודה וכל ימי המשתה ולאחר ימי המשתה שלשים יום. ואם עשה סעודה אחרת מחמת הנישואין אפילו לאחר שלשים יום אסור עד שנים עשר חדש. וכל ההרחקה הזאת מפני עבודה של כוכבים הוא שנאמר וקרא לך ואכלת מזבחו ולקחת מבנותיו לבניך וזנו וגו': **טז** [ח] בת ישראל [ה]לא תניק את בנה של עובדת כוכבים מפני שמגדלת בן לעבודת

השגת הראב"ד

* אבל אם יש שם דרך אחרת ונקרה והלך בזו מותר. א"א אין דבריו מיושבים כלל שאם הולכים משם למקום אחר מותר לעבור מתוכה למקום אחר לכתחילה שאין כאן חשד:

השגת הראב"ד

* המוכר ביתו כו' דמיו אסורין בהנאה ויוליך אותן לים המלח. א"א ואם הקדימו לו דמיו קודם שיעבדוה מותרין:

כסף משנה

י וכתב עוד הראב"ד אבל אם יש דרך אחרת וכו' א"א אין דבריו מיושבים כלל וכו' שאין כאן חשד עכ"ל. נראה שהוא ז"ל מדקדק מלשון רבינו שכתב ונקרה והלך בזו דדוקא בשקרה מקרה שהלך בזו אבל לכתחלה לא ילך בזו ולפיכך כתב אין דבריו מיושבים וכו'. ואני אומר שגם רבינו סבר כן שמותר לכתחלה ולא כתב ונקרה לומר דדוקא בשקרה תקרה שרי ולא לכתחלה אלא אורחא דמלתא נקט: כתב הרמ"ך עיר שיש בה עבודת כוכבים וכו'. תימה דבגמ' [שם י"ג.] משמע דאפילו לשאת ולתת עמהם מותר ולכאורה משמע היכא דהדרך מיוחדת לאותו מקום אסור ללכת אפילו תולה לה דלא שרי לשאת ולתת אלא היכא דעבר והלך לשם מ"מ בזה אין ספק שמותר לשאת ולתת עמהם וכן פירש"י וכן נראה מעיקר הגמרא, עכ"ל:

יא אסור לבנות עם וכו' עד שיש בה אותה כיפה. משנה שם (דף ט"ז). ומ"ש ואם בנה שכרו מותר. פשוט (שם דף י"ט:) בגמרא:

יב עיר שיש בה עכו"ם וכו'. משנה (שם דף י"ב): חנויות של עכו"ם וכו'. בירושלמי ובתוספתא פרק ר' ישמעאל:

יג המוכר ביתו וכו'. בפ' השולח (דף מ"ד) המוכר ביתו לכותי דמיו אסורים וכותי שאנס ביתו של ישראל ואין בעליו יכולים להוציאו לא בדיני ישראל ולא בערכאות מותר ליטול דמיו וכותב ומעלה בערכאות מפני שהוא כמציל מידם. ומפרש רבינו דמוכר לכותי היינו לעבודת כוכבים דאם לא כן לא היו דמיו אסורים כדפירש"י: כתב הראב"ד א"א ואם הקדימו לו דמיו קודם שיעבדוה מותרים, עכ"ל. ונראה דהיינו לומר שאם מכר ביתו לכותי והקדים דמיו ואח"כ נתנה הכותי לעבודת כוכבים מותר וא"כ הוא איני יודע מה הוצרך להשמיענו שדבר פשוט הוא ועוד דמוכר לעבודת כוכבים אמר רבינו ולא מוכר לכותי שלא לעבודת כוכבים, ועוד ק"ל דמה צורך שיקדים דמיו אפילו לא הקדימם כיון שזקפם עליו במלוה הרי הם חוב אללו ומותר אפילו אחר שנתן הכותי הבית לעבודת כוכבים. וצ"ל דמיירי במכרה לכותי לצורך עבודת כוכבים וקאמר דלא נאסרו דמים אלא בשעבדוה קודם שיתנו לו דמיה אבל אם נתנו לו דמים קודם שעבדוה מותרים וה"ה אם זקפם עליו במלוה קודם שנתנוה:

יד והלילין של וכו'. ירושלמי ותוספתא פרק ר' ישמעאל: הולכין ליריד של וכו'. ברייתא פ"ק (דף י"ג.) ופירש"י וכותב שטרו ומעלה שטרותיו לערכאות שלהם לחתום ואע"פ שכבוד הוא להם ואיכא למימר דאזיל ומודה מותר מפני שהוא כמציל מידם שמתוך כך יהיו לו עדים שמסייעין אותו להציל מן הטוררין עכ"ל. וא"כ מפני שהוא כמציל לא קאי אלא אכותב ומעלה בערכאות שלהם: בד"א בלוקח וכו'. שם מימרא דר' אבא בריה דר' חייא בר אבא: עבר ולקח וכו'. ברייתא שם:

טו עובד כוכבים שעשה משתה וכו'. שם (דף ח'.) ברייתא דר' ישמעאל: ומאימתי אסור לאכול וכו'. שם ומעיקרא אימת מכי רמו שערי בארבותי כלומר לעשות שכר ליום המשתה: וכל ימי המשתה וכו'. שם כל תלתין יומין בין א"ל מחמת הילולא ובין לא אמר אסור מכאן ואילך אי א"ל מחמת הילולא אסור ואי לא אמר ליה מחמת הילולא שרי. וכי א"ל מחמת הילולא עד אימת אמר רב פפא עד י"ב ירחי שתא:

טז בת ישראל לא תניק וכו'. משנה בפרק אין מעמידין (דף כ"ו.) בת ישראל לא תילד את העובדת כוכבים אבל עובדת כוכבים מילדת בת ישראל בת ישראל לא תניק בנה של עובדת כוכבים אבל עובדת כוכבים מינקת בנה של בת ישראל ברשותה כלומר ברשות הישראלית אבל לא ברשות העובדת כוכבים שמא תהרגנו ובגמ' בברייתא מפורש הטעם שלא תילד ולא תניק בת ישראל את העובדת כוכבים מפני שמילדת או מגדלת בן עבודת כוכבים: ומ"ש שמילדת בשכר משום איבה. שם מימרא דרב יוסף ושם אמרו דמניקה אפילו בשכר לא דאי פנויה היא אמרה בעינא לאינסובי ואם אשת איש היא אמרה לה קא מזדהמנא באפי גבראי ושם אמרו עוד דבשבת אפילו בשכר אסור ליילד וליכא למיחש לאיבה דיכלה למימר לה ישראלית דמיכסרא שבת מחללין עלה אתון דלא מנטריכו שבת לא מחללין עלייכו והמהני למה לא כתבו רבינו:

וחלילין

ההולכין

א טור יו"ד סי' קמג: ב עי' בטור שם: ג סמ"ג לאוין מח. טוי"ד סי' קמ"ס: ד עי' בטור סי' קנא: ה סמ"ג לאוין מה וכס. טוי"ד סי' קנ"ב:

לחם משנה

משם לעיר אחרת זהו *תורף פירש"י. ורבינו מפני שהוקשה לו לשון המשנה שאמר מהו לילך לשם דאיך אפשר לומר כן והרי כבר אמר בריפא היכא לה אסור ולא רצה לפרש כפירש"י ז"ל שר"ל ללכת לספר שם עם אחד מבני העיר לכך פירש דמהו ללכת לשם רוצה לומר לעבור שם ללכת לעיר אחרת כלומר הוא הולך מירושלים לצפת ולוד באמצע הדרך אשר שם העבודת כוכבים ואמר שבזמן שאין שם דרך אחר לבא לצפת אלא שע"כ שיעבור בלוד אז ודאי אסור מפני שאפשר שזה נקרא נהנה מאותו הדרך שלא היה יכול לעבור בדרך אחר אבל כשיש לו דרך אחר ובדרך מקרה הלך כאן אינו כלום דלא אית ליה שום הנאה שהרי היה יכול ללכת בדרך האחרת. א"נ טעמו שכשיש דרך אחר לזו העיר שילא משם לא יחשדוהו שעובר בעיר שיש בו עבודת כוכבים שיאמרו שילך בדרך האחר אבל כשאין שם דרך אחר יחשדוהו ובודאי שיאמרו ראו שפלוני עובר בעיר שיש בה עבודת כוכבים. שעל כל פנים ללכת לצפת צריך לעבור בלוד, והראשון נכון:

*אין כן תורף דבריו בספרינו אף על פי כן משמעות אחד:

יב עיר שיש בה עבודת כוכבים והיו בה חנויות וכו'. שם במשנה (דף י"ב) ובארתיו למעלה:

יג המוכר ביתו וכו'. בפ' השולח (דף מ"ד.) אמר המוכר ביתו לעובד כוכבים דמיו אסורין ופירש"י שהוא לעבודת כוכבים. ורש"י ז"ל מפרש שהוא מוכר ביתו בארץ ישראל לעובדי כוכבים שנותן להם חניה. ובהשגות אמר אברהם ואם הקדימו לו דמיו וכו' ורבינו לא ביאר כלל מכל זה:

יד הולכין ליריד וכו'. כל זה נתבאר שם בגמרא:

טו עובד כוכבים שעשה משתה לבנו וכו'. שם (דף ח'.) ודקדק הרב"י מדקאמר רבינו הואיל ובמסיבת העובדי כוכבים וכו' דמשמע דאם אכלו במסיבה בפני עצמן מותר:

ההולכין

הגהות מיימוניות

°[כתב הטור כפירש"י דהוי איסורא משום שיחשדוהו שהולך לעבודת כוכבים ומש"ה קאמר בירושלמי שלא אסרו אלא באכסנאי ובן עיר מותר וכן שיירא שהולכת בכל מקום וכתב הרשב"א דמהך טעמא אפילו ישראל הדר בעיר לא ילך לרחוב העבודת כוכבים אם אינו פתוח לשווקים אחרים ואפילו על פקוח נפש אסור ליכנס לחצר עבודת כוכבים כדאמר לגבי מעיין המושך מים לפני עבודת כוכבים לא ישתה וישתה ואפילו אי מאית אי לא שתי, ע"כ: [ז] פסק בספר התרומה דהיינו כשהמכס ליקח ממנו תשמישי עבודת כוכבים ופעמים כשהעובד כוכבים מוכר לישראל דבר אומר כך וכך יהיה לך ופשוט לבנין עבודת כוכבים ואסור ליקח ממנו שהרי מהנה ואם אומר סתם ועוד פשוט מותר ואפילו אם אוכל בזה הלשון ועוד פשוט אלוה יכול להיות שהוא מותר דשמא יתבנו לעניים: °[ואפילו הבריה כין המכס אסור שהוא נהנה ממנה כ"כ הטור סי' קמ"ט:] [ח] כבר רב יוסף למימר איבוקי בשכר

מגדל עוז

כתב הראב"ד ז"ל אין דבריו מיושבין כלל וכו' שאין כאן חשד, עכ"ל: ואני אומר כשדעתי נתיישבה בדברי ר"מ ז"ל מצאתי זה וזה שוין וזה פשוט כי כשיש שני דרכים לבא בעיר ובא בדרך אחת לתוכה יש לומר כי לבאת לאותה העיר הוא נכנס וכבר הארכתי בזה בשיטתי וכד"ן: ואסור לבנות עד מפני שמהנה. הכל פרק לפני אידיהן (דף ט"ז): המוכר ביתו כו' עד ליס המלח. פ' השולח (דף מ"ד): כתב הראב"ד ז"ל ואם הקדימו לו את דמיו קודם שיעבדום מותרין, עכ"ל: ואני אומר ברייתא זו פ' השולח מיתניא ובגירסאות המדויקות שלנו לכותי גרסינן אלא שפירשוה לעבודה כוכבים ולא חלקו בין מוקדם למאוחר וכבר הקדמתי דרכו של ר"מ ז"ל בחבור משנה תורה שלא שינה לשון התלמוד כד"ן: אבל עובד כוכבים שאנסוהו עד לספוד בהן. פרק השולח: הולכין ליריד של עובדי כוכבים עד וזנו בנותיו כו'. פ' לפני אידיהן (שם דף י"ג): בת ישראל לא תניק עד סוף הפרק. פרק אין מעמידין (דף כ"ו):

יז ההולכים לתרפות וכו'. משנה שם (דף כ"ט:) ההולכים לתרפות שלהם אסור לשאת ולתת עמהם והבאים מותרים ובגמרא [ל"ג ע"א] ארשב"ל לא שנו אלא שאין קשורים זה בזה אבל קשורים זה בזה אסורים אימא דעתו לחזור: ישראל ההולך וכו'. (שם ל"ב: ל"ג.) מימרא דשמואל: ישראל מומר וכו'. ברייתא שם ישראל ההולך לתרפות בין בהליכה בין בחזירה אסור ואוקמוה בישראל מומר:

יח ישראל שהלך ליריד וכו'. ברייתא שם ואמרו שם הטעם משום דעכו"ס אימור המרא זבין גלימא זבין ישראל אי איתא דס"ל הכא לדידן הוה מזבין ליה אלא אמרינן עכו"ס זבין ודמי עכו"ס איכא בהדיה. וכתב הרי"ף ז"ל והא דאמרינן הכא עכו"ס אימור המרא זבין גלימא זבין לא צריכנא ליה דהא אסיקנא בפרק השוכר את הפועל [ס"ד.] דדמי עכו"ס ביד עכו"ס מותר לכן כתב רבינו טעם זה: ומפני זה נושאין וכו' אע"פ דבגמרא [ל"ב:] לא יהבינן האי טעמא אלא הכי אמרינן עכו"ס בהליכה אסור דאתי ומודה בחזירה מותר מאי דהוה הוה ישראל בחזרה אסור דאביק בה מהדר הדר ואזיל וישראל מומר בין בהליכה בין בחזרה אסור דודאי אזיל. אבל כיון שכתב הרי"ף דלא צריכין להאי טעמא ממילא למדנו דטעמא דכל הכי משום דעכו"ס ביד ישראל היא:

פ"י א אין כורתין ברית וכו': לפיכך אם ראה וכו'. בפרק אין מעמידין (דף כ"ו.) תני ר' אבהו קמיה דר"י העכו"ס לא מעלין ולא מורידין אבל האפיקורסין והמסורות והמומרין מורידין ולא מעלין:

ב מכאן אתה למד וכו'. פשוט הוא דרפואה היינו מעלין ובפירוש אמרו בגמרא דאסור להעלותן אפילו בשכר: ומ"ש ואם היה מתירא מהם וכו'. נלמד מדין ישראלית שמילדת את הנכרית ואע"פ שאמרו שאסור להעלותם אפי' בשכר הרי שם אמרו שיבקש תואנה משמע הא אם אינו יכול לבקש תואנה המתירא מהם מעלין אותם וה"ה שמרפאין אותם. ומדברי רבינו שהזכיר בכל זה עכו"ס משמע שאם אינו עכו"ס מותר לרפאתו בשכר וכן להעלותו מהבור: ומ"ש וגר תושב וכו'. פשוט הוא שהרי אמרו בפרק השוכר את הפועל (דף ס"ה:) דגר תושב אתה מצווה להחיותו:

ג אין מוכרין להם בתים וכו'. משנה פ' לפני

לעבודת כוכבים ולא תיילד את הנכרית עכו"ם ° אבל מילדת היא בשכר משום איבה והנכרית עכו"ם מילדת את בת ישראל ומניקה את בנה [ט] ברשותה כדי [י] שלא תהרגנו: יז ההולכין לתרפות עכו"ם אסור לשאת ולתת עמהן והבאים מותרין והוא שלא יהיו קשורין זה בזה שאם היו קשורין שמא דעתן לחזור. [א]ישראל ההולך לתרפות עכו"ם בהליכה מותר לשאת ולתת עמו שמא יחזור בו ובחזירה אסור. ישראל מומר בין בהליכה בין בחזירה אסור: יח [ב]ישראל שהלך ליריד של עכו"ם בחזירה אסור לשאת ולתת עמו שמא עכו"ם מכר להן שם ודמי עכו"ם ביד ישראל אסורים בהנאה וביד עכו"ם מותרין בהנאה ומפני זה נושאין ונותנין עם עכו"ם הבא מן התרפות של עכו"ם ואין נושאין ונותנין עם ישראל הבא מן התרפות ההוא ולא עם ישראל מומר לא בהליכתו ולא בחזירתו:

פרק עשירי

א אין [א]כורתין ברית לשבעה עממין כדי שנעשה עמהן שלום ונניח אותם לעבוד עכו"ם שנאמר לא תכרות להם ברית אלא יחזרו מעבודתם או יהרגו. [ב]ואסור לרחם עליהם שנאמר ולא תחנם. לפיכך אם ראה מהם אובד או טובע בנהר לא יעלנו. ראהו נטוי למות לא יצילנו אבל לאבדו בידו או לדחפו לבור וכיוצא בזה אסור מפני שאינו עושה עמנו מלחמה. במה דברים אמורים בשבעה עממין אבל המוסרים והאפיקורוסין מישראל היה דין לאבדן ביד ולהורידן עד באר שחת מפני שהיו מצירים לישראל ומסירין את העם מאחרי ה': ב מכאן אתה למד שאסור לרפאות עכו"ם אפילו בשכר. ואם היה מתיירא מהן או שהיה חושש משום איבה מרפא בשכר אבל בחנם אסור. וגר תושב הואיל ואתה מצווה להחיותו מרפאים אותו בחנם: ג [ג]אין מוכרין להם בתים ושדות בארץ ישראל ובסוריא מוכרין להם בתים אבל לא שדות. ומשכירין להם בתים בארץ ישראל ובלבד שלא יעשו שכונה ואין שכונה פחות משלשה. ואין משכירין להם שדות. ובסוריא משכירין להם שדות. ומפני מה החמירו בשדה מפני שיש בה שתים. מפקיעה מן המעשרות ונותן להם חנייה בקרקע • ומותר

א טור יו"ד סי' קמח: ב סמ"ג לאוין מח. טור יו"ד שם: ג סמ"ג לאוין מז: ד סמ"ג לאוין סד סה. טור יו"ד סי' קנג: ה סמ"ג לאוין מח. טור יו"ד סי' קנא:

משנה למלך

פ"י א אין כורתין ברית כו'. (א"ה עיין מ"ש הרב המחבר בספר דרשותיו בדרך מצותיך מ"כ (דף ס"ז ע"ב) וח"ד במוקיו על החינוך סימן ס"ג יע"ש):

לחם משנה

יז ההולכין לתרפות כו'. שם (דף כ"ט: ל"ג.) ופירש הר"ר שמעיה שהוא מקום טומאה כמו בית הטורף. ורש"י ז"ל פי' לטעות עכו"ם למרחוק. וכל זה שכתב רבינו נתבאר שם:

אסור

יח ומפני זה נושאין ונותנין וכו'. אע"ג דשם (דף ל"ג.) אמרינן טעמא דעכו"ס אימור חמרא זבין גלימא זבין כבר כתב בהלכות דהיינו למאן דאמר דמי עכו"ס ביד העכו"ס אסורין אבל אנן קיימא לן דעכו"ס ביד עכו"ס דמיהן מותרין לא צריכנא האי טעמא וכך הם דברי רבינו ז"ל. ודע דדין העכו"ס ההולך לתרפות בהליכה אסור ובחזרה מותר וההולך ליריד בין בהליכה בין בחזרה מותר ואע"פ שלא נתבאר יפה בדברי רבינו ז"ל מבואר שם בגמרא וכן הוא מתבאר מכלל דבריו:

פ"י א אין כורתין ברית וכו'. נראה דזה איירי כשידינו תקיפה ואנו עושין מלחמה עמהן כמו שנתבאר בהל' מלכים אין כורתין שלום אלא יהרגו אם לא ירצו שלא לעבוד עכו"ס. ומ"ש אם ראה אדם עכו"ס לא מעלין וכו' היינו בזמן הזה ואין ידינו תקיפה ולפיכך לא מעלין ולא מורידין: אבל המוסרין והאפיקורוסין וכו'. בפרק אין מעמידין (דף כ"ו.) אמרי תני ר' אבהו קמיה דר' יוחנן העכו"ס והרועים בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין אבל המינין והמסורות היו מורידין ולא מעלין אמר ליה אני שונה לכל אבידת אחיך לרבות את המומרים ואת אמרת (מומר) מורידין סמי מכאן מומר. והקשו וליתני ליה כאן במומר אוכל נבלות לתאבון כאן במומר אוכל נבלות להכעיס. קסבר אוכל נבלות להכעיס מין הוא ובתר הכי אמר איתמר מומר פליגי רב אחא ורבינא חד אמר לתאבון מומר וחד אמר להכעיס (מין והד אמר אפילו להכעיס) נמי מומר הוא (ולא אפיקורוס), ע"כ. ורבינו מדלא הזכיר כאן מומרים משמע לכאורה דס"ל דאוכל נבלות להכעיס אפיקורוס הוא דאל"כ למאן דאמר אוכל נבלות להכעיס מומר הוא לא סמי מכאן מומר דכאן במומר אוכל נבלות להכעיס וכאן במומר אוכל נבלות לתאבון ומדלא הזכיר מומר משמע דכמאן דאמר אפיקורוס ס"ל. וזה תימה שבהלכות תשובה פ"ג כתב רבינו ז"ל שנים הם המומרים המומר לעבירה אחת וכו' וסיים שם והוא שיעשה להכעיס אלמא דלהכעיס מומר הוי מדהזכירו עם המומרים ולא הזכירו עם האפיקורסים שהזכיר קודם המספר נקראין אפיקורוסין וכו' א"כ נראה דפסק שם כמאן דאמר אפיקורוס הוא עובד עכו"ס וקשה לרבינו מדידיה אדידיה. מיהו לזה י"ל דודאי דהוא פסק כמאן דאמר אוכל נבלות להכעיס מומר הוא ואע"פ שלא הזכיר כאן מומר סמך על מה שכתב סוף פרק י"א מהלכות עדות שכתב שם המוסרין והאפיקורסים והמומרים לא הצריכו חכמים למנותם בכלל פסולי עדות שלא מנו אלא רשעי ישראל אבל אלו המורדין הכופרין פחותים הם מהעכו"ס שהעכו"ס לא מעלין ולא מורידין ויש לחסידיהם חלק לעוה"ב ואלו מורידין ולא מעלין ואין להם חלק לעוה"ב. הרי שהזכיר המומרין והמורדין שמורידין ולא מעלין. ואכתי קשה לי במ"ש רבינו בהלכות תשובה שניס הם המומרים וכו' וסיים במומר הראשון והוא שיעשה להכעיס דאיך כתב כן הרי אפילו למאן דאמר מומר להכעיס מומר הוא לא קאמר אלא אפילו מומר להכעיס דכל שכן לתאבון דהוי מומר א"כ איך כתב והוא שיעשה להכעיס הא לתאבון נמי מומר הוי וצ"ע:

ג אין מוכרין להם בתים ושדות בא"י וכו'. שם פ' לפני אידיהן (דף כ"א:) ופסק כר"י. ומ"ש מפני שיש בו שתים וכו' מפקיעה מן המעשרות וכו' ע"כ נ"ל שהוא מפרש מה שאמרו בגמרא מפקיעה מן המעשר כפירוש יש מפרשים שכתבו שם בתוס' דאתיא אפילו למ"ד אין קנין לעכו"ס בא"י להפקיע מיד מעשר מ"מ תשובה הפקעה מה שהיה עתה ביד עכו"ס והוא זורעה שאינו מפריש ממנו מעשר דלא מפרש כפירוש התוס' שפירשו דאתיא כמ"ד יש קנין לעכו"ס בא"י קשה לרבינו מדידיה אדידיה שהרי הוא ז"ל פסק בהלכות תרומות פ"ה דאין קנין לעכו"ס בא"י וכאן כתב שמפקיעה מן המעשר אלא ודאי שכונתו כמו שפירשתי:

אף

מגדל עוז

פ"י אין כורתין ברית עד או יהרגו. מקרא מלא דבר הכתוב ופירשו בסיפרי וכן מפורש בסוף המכור בהלכות מלכים ומלחמותיהן: ואסור לרחם עליהם עד מרפאין אותו בחנם. פרק אין מעמידין (דף כ"ו) ובירושלמי לא תתן להם חן בגלא תעשה: אין מוכרין להם בתים עד חניה בקרקע

הגהות מיימוניות

בשכר שרי ומסיק דאסור ומיהא אם היהודית יש לה חלב יתירה ובכך מצטערת מותר לה להניק בן הנכרית: [ס]כתב הרשב"א ה"מ במילדת ידועה שמתעסקת בכך דהתם איכא איבה אבל אשה שאינה רגילה בכך אסור אפילו בשכר דליכא איבה ע"כ]: [ט] וכענין זה פסק בספר התרומה דאפילו אין ישראל בבית מותר אם יש ישראל בעיר יוצא ונכנס לבד בלילה מזמן שכיבה ואילך אסור להניחו עם הנכרית יחידי אבל אם הלכו כל ישראל חוץ לעיר ונשארה המינקת בעיר אסור: [י] ולהתרפאות מעכו"ם חולה שאין בו סכנה מותר ואם הוא מומחה אפילו יש בו סכנה מותר ולגבי הקזה כולן מומחין הן אבל מן המינין או עכו"ם שאמר להש של עכו"ם הוא אסור וכן עכו"ם שאומר ליקח ממים של עכו"ם או האילן שגדל לפני עכו"ם אבל אם אמר לו סתם קח מים כמעין או מאילן פלוני ואין מוצא דבר זה כי אם בעכו"ם מותר כיון דלא תלה רפואה בעכו"ם וכן איתא בירושלמי רפ"ח שרצים ספר תרומה. וכענין זה פירשו התוס' פרק כל שעה אהא דאמר בכל מתרפאים חוץ מעצי אשירה ע"ש. ורבינו המחבר כתב ענין זה בהלכות שמירת הנפש פרק י"ב:

ומותר למכור להם בתים ושדות בחוצה לארץ מפני שאינה ארצנו: ד אף במקום שהתירו להשכיר לא לבית דירה [א] התירו מפני שהוא מכנים לתוכה עבודת כוכבים ונאמר לא תביא תועבה אל ביתך [ג]. *אבל משכיר להן בתים לעשותן °אוצר. ואין מוכרין להן פירות ותבואה וכיוצא בהן במחובר לקרקע. אבל מוכר הוא משיקוץ או מוכר לו °על מנת לקוץ וקוצץ. ומפני מה אין מוכרין להן שנאמר ולא תחנם לא תתן להם חנייה בקרקע שאם לא יהיה להם קרקע ישיבתן עראי היא. וכן אסור לספר בשבחן ואפילו לומר °כמה נאה עובד כוכבים זה בצורתו. קל וחומר שיספר בשבח מעשיו או שיחבב דבר מדבריהם שנאמר ולא תחנם לא יהיה להם חן בעיניך. מפני שגורם להדבק עמו וללמוד ממעשיו הרעים. [א]ואסור ליתן להם מתנת חנם אבל נותן הוא לגר תושב שנאמר לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי במכירה ולא בנתינה: ה מפרנסים עניי עובדי כוכבים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום. ואין ממחין בידי עניי עובדי כוכבים בלקט שכחה ופאה מפני דרכי שלום. ושואלים בשלומם ואפילו ביום חגם מפני דרכי שלום. ואין כופלין להן שלום לעולם. ולא יכנס לביתו של עובד כוכבים ביום חגו לתת לו שלום. [ב]מצאו בשוק נותן לו שלום בשפה רפה ובכובד ראש: ו אין כל הדברים האלו אמורים אלא בזמן שגלו ישראל לבין העובדי כוכבים או שיד עכו"ם תקיפה על ישראל אבל בזמן שיד ישראל תקיפה עליהם אסור לנו להניח עובדי כוכבים בינינו. *ואפילו יושב ישיבת עראי או עובר ממקום למקום בסחורה לא יעבור בארצנו אלא עד שיקבל עליו שבע מצות שנצטוו בני נח שנאמר לא ישבו בארצך [ג]אפילו לפי שעה. ואם קבל עליו שבע מצות הרי זה גר תושב. ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג *אבל שלא בזמן היובל אין מקבלין אלא גר צדק בלבד:

השגת הראב"ד

*אבל משכיר להם בתים לעשותן אוצר. א"א ובלבד שלא יהיה אוצר של יין ואם עשה שכרו אסור:

השגת הראב"ד

*ואפילו יושב ישיבת עראי או עובר ממקום למקום בסחורה לא יעבור בארצנו. א"א זאת לא מצאנו ולא שמענו מעולם והפסוק שהוא מביא בז' אומות הוא ואפילו לדבריו ישיבה כתיב בהו ולא העברה:

השגת הראב"ד

*אבל שלא בזמן היובל אין מקבלין אלא גר צדק בלבד. א"א איני משוה לו בישיבת הארץ:

א ע' בטור יו"ד שם: ב טור יו"ד סי' קמח: ג בסמ"ג כתב כהראב"ד ז"ל לאוין מו מח:

כסף משנה

לפני אידיהן (דף כ: כ"א) אין משכירין להם בתים בא"י ואין צ"ל שדות ובסוריא משכירין להם בתים אבל לא שדות ובחוצה לארץ מוכרים בתים ומשכירין שדות דברי ר' מאיר ר"י אומר בא"י משכירין להם בתים ובסוריא מוכרים בתים ומשכירין שדות ובח"ל מוכרין אלו ואלו אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"י אמר רב יוסף ובלבד שלא יעשנה שכונה וכמה שכונה תנא אין שכונה פחות משלשה בני אדם: ומ"ש מפני מה אמרו וכו'. כך אמרו שם בגמרא:

ד אף במקום שהתירו וכו'. משנה שם ואמרו בגמרא אף במקום שאמרו להשכיר מכלל דאיכא דוכתא דלא מוגרי ואע"פ שהלכה כר"י לא נמנע רבינו מלכתוב משנה זו להשמיענו דין זה ורצה לתפוס לשון המשנה דהא ליכא למיחש דנימא הלכה כר"מ שהרי הוא ז"ל פסק בסמוך כר"י: ומ"ש אבל משכיר להם לעשותן אוצר. כלומר שאם שלא לבית דירה אמרו א"כ במה אמרו משכירין להם לכך כתב דהאי משכירין להם היינו אוצר: כתב הראב"ד אבל משכיר להם בתים לעשותן אוצר א"א ובלבד שלא יהא אוצר של יין ואם עשה שכרו אסור עכ"ל. ורבינו כתב אוצר ולא פירש ופשיטא דאינו יכול לעשותו אוצר דיין נסך ואם עשאו שזה אסור כדברי הראב"ד ולא הוצרך רבינו לכתוב זה שכבר נתבאר בהלכות מאכלות אסורות שכל הנאת יין נסך אסור: ואין מוכרין להם פירות ותבואה וכו'. משנה (דף י"ט:) אין מוכרין להם במחובר לקרקע אבל מוכר הוא משיקצץ ר"י אומר מוכר הוא לו ע"מ לקוץ ובגמרא (שם דף כ':) ת"ר מוכר לו אילן ע"מ לקוץ וקוצץ דברי ר"י ור"מ אומר אין מוכר לו אלא קוצץ. וכתב הרמ"ך הרי"ף פסק כר"מ משום דסתם מתניתין כוותיה ועוד דקי"ל הלכה כר"מ בגזרותיו ע"כ. וי"ל שפסק רבינו כר"י משום דמוכח בברייתא בגמרא דמאן דפליג עליה דר"י היינו ר"מ ואע"ג דסתם במתני' ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם מתני' שאני הכא דמוכח דתלמודא סבר דהלכה כר"י דבעי בעיא אליביה. דהכי אמרינן התם איבעיא להו בהמה ע"מ לשחוט מהו התם טעמא מאי שרי רבי יהודה דלאו ברשותיה קיימי ולא שלי משהי להו אבל בהמה כיון דברשותיה דעובד כוכבים קיימא משהי לה או דלמא ל"ש. וז"ל הרא"ש תמיהא לי על הרי"ף למה הביא בהלכותיו הך בעיא שהיא אליביה דר' יהודה והיה נראה דמדבעי סתמא דתלמודא אליבא דרבי יהודה אלמא הלכתא כוותיה והא דקתני במתני'

במתני' אבל מוכר הוא משיקוץ לאו סתמא הוא כר"מ אלא דרבי יהודה ור"מ פליגי בדברי ת"ק דרבי יהודה מפרש דבריו אבל מוכר הוא משיקוץ עמו לקוץ דלא משמע ליה דקאמר ת"ק משיקוץ דמה חידוש הוא זה וכי בשביל שהיה מחובר לקרקע לא ימכרנו לו אחר שנקצץ ורבי מאיר פירש בברייתא משיקוץ ממש והרמב"ם ז"ל פסק בחבוריו כר"י עכ"ל: ומפני מה אין מוכרין להם וכו' עד ולא בנתינה. הכל ברייתא (שם דף כ'.) ומוכח בגמרא דאע"ג דאסור לספר בשבחן אם ראה עובד כוכבים נאה יכול להודות ולומר מה רבו מעשיך ה' או ברוך שככה לו בעולמו:

ה מפרנסין עניי וכו'. ברייתא בגיטין פ' הנזקין (דף ס"א:): ואין ממחין וכו'. משנה שם [נ"ט:]: ושואלין בשלומם וכו'. משנה שם (ס"א). ושואלין בשלומם מפני דרכי שלום והיינו בשפה רפה ובכובד ראש וכמו שכתב רבינו בסמוך ואפ"ה עובא אשמועינן דלא חיישינן דילמא אזיל ומודה: ואין כופלין וכו'. שם [ס"ב] מימרא דרב דימי בר שישנא משמיה דרב ולעולם פירושו אפילו שלא ביום חגו וכו': לא יכנס עד ובכובד ראש. ברייתא שם:

ו אין כל הדברים האלו אמורים וכו'. כתב הראב"ד ואפילו יושב ישיבת עראי וכו'. א"א זאת לא מצאנו וכו' ולא העברה עכ"ל. ורבינו משמע ליה דכיון דטעמא משום פן יחטיאו אותך לי אפילו בישיבת עראי או בעובר ממקום למקום איכא למיחש להכי הילכך על כרחך לומר דישיבה דכתיבא בהו אפילו כל דהו קאמר ומשבע אומות ילפינן לשאר עובדי כוכבים דהא בהו נמי שייך פן יחטיאו: ואין מקבלין גר תושב וכו'. בערכין פרק המקדיש (דף כ"ט): כתב הראב"ד אבל שלא בזמן היובל וכו'. א"א איני משוה לו בישיבת הארץ עכ"ל. טעמו לומר שאע"פ שאין מקבלין גר תושב בזמן שאין היובל נוהג אם קבל שבע מצות למה ימנעו אותו מישיבת הארץ הא ליכא למיחש ביה פן יחטיאו. ולדעת רבינו נראה לומר דאין ה"נ שאם מעצמו קיבל עליו שבע מצות שאין מונעין אותו מישיבת הארץ ולא בא לומר אלא שאין בית דין מקבלין אותו: ודין גר תושב נתבאר בפרק י"ד מהלכות איסורי ביאה ופרק שביעי מהלכות בית הבחירה:

אין

לחם משנה

ד אף במקום שהתירו וכו'. משנה שם (דף כ"א.) ואמרו בגמרא מכלל דאיכא דוכתא דלא מוגרי וסתמא כר"מ דהאי לר' יוסי בכל דוכתא מוגרי ע"כ. וא"כ קשה לכאורה על רבינו דכיון דהוא פסק כר' יוסי איך כתב לשון זה שהוא מורה כר"מ. ונראה דיש לפרש גם לשון זה לר' יוסי וה"ק שמפני שבארץ אסור להשכיר שדות והתיר להשכיר בתים והכא קאמר אף בדבר שהתירו דהיינו הבתים לא התירו אלא לבית דירה ולא חשש רבינו שנטעה בדבריו שהוא ז"ל פסק בפירוש כר' יוסי ולכך תפס לשון המשנה אע"פ שבגמרא לא רצה לפרש בלשון המשנה כך מפני שפירוש האחר שהוא כר"מ מרווח יותר אבל רבינו כוונתו היה כך ואע"פ שפירוש האחר יותר מרווח לא מטעינן בדבריו כדפרישית: ואין מוכרין להן פירות וכו'. שם (דף י"ט) ופסק כר"י: וכן אסור לספר וכו'. שם (דף כ'):

ה מפרנסים עניי וכו'. בגיטין פרק הנזקין (דף ס"א):

משנה למלך

ו אסור לנו להניח עובדי כוכבים בינינו כו' שנאמר לא ישבו בארצך. (א"ה עיין בדברי הרב המחבר ז"ל בדרך מצותיך ח"ב (דף ס"ז ע"ב) וח"ד בנמוקי על החינוך (פ' משפטים סימן נ"ד) יע"ש:

עכו"ם

אין

הגהות מיימוניות

[א] מה שאנו אין נזהרין מלהשכיר אר"י דמן התורה אין אסור אלא בבית שהישראל עצמו דר שם ושם אמר קרא לא תביא תועבה אל ביתך כמו גבי מזוזה כדאיתא פרק התכלת אבל להשכיר להם שאר בתים אין אסור אלא מדרבנן ורבנן לא גזור אלא בארץ ישראל אבל בחוצה לארץ לא גזור, וכן הביא רבינו חיים כהן ראיה מן הירושלמי דאמר אף במקום שאמר להשכיר כו' עד הא מקום שנהגו למכור מוכרין לו אפילו לבית דירה, ספר התרומה: [ג] בשילהי הקורא את המגילה עומד אומר כל ליצנותא אסירא בר מליצנותא דעבודת כוכבים ע"כ: °[לשון הטור סי' קנ"א והאידנא נהגו להשכיר אף לדירת שאין נוהגין להכניס עבודת כוכבים בבתיהם וכן כתב הסמ"ג:] °[רב אלפס אסר אלא א"כ קצץ אותם תחילה והרא"ש פסק כהרמב"ם:] °[אם מכוין בשבחו של הבורא יתברך

מגדל עוז

בקרקע. פרק לפני אידיהן (דף כ"א כ"ב): ומותר למכור להם בתים עד לעשותן אוצר. פרק לפני אידיהן (דף י"ט): כתב הראב"ד ז"ל ובלבד שלא יהא אוצר של יין ואם עשה שכרו אסור עכ"ל: ואני אומר כי דברי שניהם כאחד טובים ושניהם שוים כי מה שכתב ר"מ ז"ל מפורש בירושלמי ובתוספתא דגרסינן אבל משכירים לפונדקאות ולאוצרות שבתוכו ועל כן כתב סתם כמנהגו בהכור משנה תורה אבל איסור שכר יין נסך משנה שלימה היא פ' השוכר דתנן השוכר את החמור להביא עליו יין שכרו אסור ומה לי חמור מה לי בית או שאר דברים גם ר"מ ז"ל כתבו בהל' מאכלות אסורות: ואין מוכרין להן פירות כו' עד ישיבת עראי היא. פ' לפני אידיהן (דף י"ט כ'): וכן אסור לספר בשבחן וכו' עד ממעשיהם הרעים. פ' יש בערכין ופ' לפני אידיהן: ואסור כו' עד ולא בנתינה. פרק לפני אידיהן (דף כ'): מפרנסים וכו' עד מפני דרכי שלום. פ' הנזקין (דף ס"א): ואין כופלים להם שלום. פרק לפני אידיהן בירושלמי: ולא יכנס לביתו עד ובכובד ראש. סוף פ' הנזקין (דף ס"ב): אין כל הדברים האלו עד בארץ. בסוטה: כתב הראב"ד ז"ל זאת לא מצאנו וכו' ולא העברה עכ"ל: ואיני יודע מהו זה וצ"ע: עד שיקבל עד גר תושב. פ' השולח: אין מקבלין גר תושב עד סוף הפרק. סוף המקדיש:

פי"א א אין הולכין בחוקות וכו'. מ"כ דאיתא בספרא פרשת אחרי מות. ומשמע דרבינו כתב בתחלה דרך כלל אין הולכין בחוקות העובדי כוכבים וכו' עד ואבדיל אתכם מן העמים וסדר מפרש. לא ילבש במלבוש המיוחד להם לפרש מ"ש לא במלבוש. לא יגדל ציצית ראשו וכו' לפרש מה שכתוב ולא בשערו. ולא יבנה מקומות לפרש מ"ש וכיוצא בהם: **ולא ילבש במלבושים וכו'.** כתב מהר"י קולון סימן פ"ח דאיתא בספרא שלא תאמר הואיל ויוצאין בארגמן אף אני יוצא בארגמן וכו' הואיל ויוצאין בקילוסין אף אני וכו'. וכתב הוא ז"ל שלא נתכון רבינו לאסור אלא מלבוש המיוחד להם ופירשו הישראלים ממנו משום צניעות או מפני ד"א שכיון שנתייחד להם מפני פריצות ופירשו הישראלים ממנו מפני יהדותן אז כשלובשים הישראלים נראה כמודה להם ונמשך אחריהם אבל כשאינו מלבוש המיוחד להם על דרך זו אין הישראל חייב להשתנות מן העובדי כוכבים כלל ועיקר: **ולא יגדל וכו'.** נ"ל שכך צריך לגרוס ולא יגדל ציצית ראשו כמו ציצית ראשם ולא יגלח וכו' ותני והדר מפרש לא יגדל ציצית ראשו וכו' והא כיצד באחד משני ענינים שהם עושים לא יגלח מן הצדדים וכו' ולא יגלח השער וכו'. ומ"ש אסור לגדל בלורית מדתני' בפ' אין מעמידין [כ"ט.] וכתבה רבינו בסמוך עובד כוכבים שהיה מסתפר מישראל כיון שהגיע לבלוריתו שלש אצבעות לכל רוח שומט ידו וטעמא משום דלשם עבודת כוכבים הוא מגדלה אסור הישראל להדמות להם בה: ומ"ש ולא יגלח השער מכנגד פניו וכו'. בב"ק סוף פ' מרובה (דף פ"ג.) ובסוטה פרק עגלה ערופה (דף מ"ט:) תניא המספר קומי הרי זה מדרכי האמורי. ומפרש רבינו מספר קומי לצד הפנים ומניח הפרע מאחריו וכן פירשו רש"י והערוך: **ולא יבנה מקומות וכו':**

כתב הראב"ד ולא יבנה מקומות וכו' א"א לא ידעתי מה הוא זה וכו' כמו שהם עושים עכ"ל. ונ"ל דהיינו לומר שלא יבנה כתבנית אותם היכלות: **וכל העושה אחד מאלו לוקה** וא"ת והא הוי לאו שבכללות והיאך לוקים עליו. וי"ל דלאו שבכללות היינו כגון לא תאכלו על הדם שהוא כולל ענינים שונים לא תאכלו ביום שתהרגו נפש לא תאכלו אכילת בן סורר ומורה וכגון לא תעבדם שכולל עבודות שחייב עליהם סקילה ושאינו חייב אבל כל הנכללים בלאו זה כלם אסורים משם אחד דהיינו הולך בחקות העובדי כוכבים ועונשן שוה דהיינו מלקות. ומכאן תלמוד לכל הנזכר בפרק זה כיוצא בזה שאיסורים רבים נכללים בלאו אחד משם אחד ולוקים עליהם:

ב עובד כוכבים שהיה מסתפר וכו'. ברייתא פרק אין מעמידין (דף כ"ט.) עובד כוכבים המסתפר מישראל כיון שהגיע לבלוריתו שומט את ידו וכמה אמר רב מלכיה אמר רב אדא בר אהבה שלש אצבעות לכל רוח:

ג ישראל שהיה קרוב למלכות וכו'. בסוף פ' מרובה (ב"ק פ"ג) ובפ' עגלה ערופה (סוטה מ"ט) אבטולס בר ראובן התירו לו לספר קומי מפני שקרוב למלכות היה ומשם למד רבינו להתיר המלבושין וכ"ש הוא. ועוד ראשכחן דאי אבטולס בר ראובן היה מתנכר שהוא יהודי כדאיתא במעילה [י"ז.] וע"י כן הציל את ישראל ודאי שלא היו מלבושיו כשל ישראל דא"כ היו מכירים אותו. וא"ת כיון שכתב רבינו שלוקה על כל אחד מאלו היאך היה כח ביד חכמים להתיר איסור תורה לקרובי המלכות. ויש לומר משום הצלת ישראל הוא דשרו וכשישראלים עומדים לפני המלכים הם מצילים את ישראל והני ס' ילדים שהיו לדוד נמי הצלת ישראל הוה דהוו מבעתים את האויבים. אי נמי שהתורה לא פרשה דבר אלא אמרה ובחקותיהם לא תלכו ומסרה הדבר לחכמים והם ראו שאין לגזור של הקרובים למלכות:

ד כיצד הוא הנחש. סנהדרין פ' ד' מיתות (ס"ה ס"ו) ת"ר מנחש זה האומר פתו נפלה מפיו או מקלו נפלה לו מידו בנו קורא לו מאחוריו עורב קורא לו צבי הפסיקו בדרך נחש מימינו שועל משמאלו. ורבינו נקט תרי ותלתא מנייהו לדוגמא בעלמא ולא חש למנות את כלם. ומה שכתב וכן אלו ששומעים לצפוף העוף וכו'. גם זה שם ת"ר לא תנחשו כגון אלו המנחשים בחולדה ובעופות ובדגים: וכן אלו שאומרים שחוט וכו'. ברייתא בשבת (דף ס"ז) ס"פ במה אשה יוצאה. ופירוש שקרא ערבית כתוב רש"י איחר יותר מחביריו ולי נראה שקרא כעורב, עכ"ל. כתב הרמ"ך תימה דבמסכת שבת אמרינן דמותר לשוחטה לכתחלה ואין בו משום דרכי האמורי עכ"ל. וספר מוטעה הזמן לו דבנוסחי דידן כתוב כדברי רבינו וכך הם דברי רש"י:

וכן המשים סימנים לעצמו. בפרק גיד הנשה (חולין צ"ה:) אמר רב כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש: וכתב הראב"ד א"א זה שיבוש גדול וכו' מפקי פולסי דנורא לאפיה, עכ"ל:

נראה מדבריו ז"ל שהניחוש אסור לבני נח דהא אליעזר עבד אברהם בן נח היה גם ההגהות כתבו והלא אסור לנחש אפילו לבן נח. ואני אומר דהיינו למאן דאמר בפ' ארבע מיתות דבן נח מוזהר על הכישוף אבל לפום קושטא לא קיי"ל הכי דהא סוגיין דעלמא שבע מצות שנצטוו בני נח וכ"כ רבינו בפ"ט מהל' מלכים. ולענין יונתן בן שאול רבינו לא הזכירו ואפשר שלא היה בגירסתו ואפילו את"ל שהיה בגירסתו אפשר לומר שהוא ז"ל מפרש המאמר באופן דלא תקשי לן הא דיונתן וה"ק כל המנחש ואינו סומך עליו כמו שסמכו אליעזר ויונתן על סימניהם. ומיהו לא דמו דשל אליעזר ודאי הוה נחוש שמיד נתן הצמידים קודם ששאל בת מי את ולדידיה לית ביה איסור דבן נח היה, אבל יונתן בן שאול יש לנו לומר דלא הוה ניחוש דצדיק גמור היה דמסתמא לא היה מנחש ומה שעשה סימן זה היינו כדי לזרז נערו ובלא"ה נמי היה עולה ומכל מקום הרי סמך על התשובה שהשיבוהו וסמך בכך דפשטיה דקרא הכי מוכח וכיון שהוא עצמו לא לניחוש נתכון לא רצה רבינו לכתוב ויונתן בן שאול. והר"ן כתב בפ' גיד הנשה כל נחש שאינו כאליעזר וכו' כתב הרמב"ם וכן המשים לעצמו סימנים וכו' כגון אליעזר עבד אברהם כו' הכל אסור. וכתב עליו הראב"ד זה שבוש גדול הוא וכו' ודברי הראב"ד תמוהים בעיני שהרי מפורש בגמרא שלענין איסור נאמר. ומ"מ הדבר צריך תירוץ שא"א שהצדיקים שלא יהיו מנחשים. וכך צ"ל בפירוש של דברים שהנחש שאסרה תורה הוא התולה את מעשיו בסימן

פרק אחד עשר

א אין [א]הולכין בחקות העובדי כוכבים ולא מדמין להן לא במלבוש ולא בשער וכיוצא בהן שנאמר ולא תלכו בחקות הגוים. ונאמר ובחקותיהם לא תלכו. ונאמר השמר לך פן תנקש אחריהם. הכל בענין אחד הוא מזהיר שלא ידמה להן. אלא יהיה הישראל מובדל מהן וידוע במלבושו ובשאר מעשיו כמו שהוא מובדל מהן במדעו ובדעותיו. וכן הוא אומר ואבדיל אתכם מן העמים. [א] לא ילבש במלבוש המיוחד להן. ולא יגדל ציצית ראשו כמו ציצית ראשם. ולא יגלח מן הצדדין ויניח השער באמצע כמו שהן עושין וזה הנקרא [ב] בלורית. ולא יגלח השער מכנגד פניו מאזן לאזן ויניח הפרע מלאחריו כדרך שעושין הן. *ולא יבנה מקומות כבנין היכלות של עכו"ם כדי שיכנסו בהן רבים כמו שהן עושין. וכל העושה אחת מאלו וכיוצא בהן לוקה:

ב עכו"ם שהיה מסתפר מישראל כיון שהגיע לבלוריתו קרוב שלש אצבעות לכל רוח שומט את ידו:

ג ישראל שהיה [ג] קרוב [ב]למלכות וצריך לישב לפני מלכיהם והיה לו גנאי לפי שלא ידמה להן הרי זה מותר ללבוש במלבושיהן ולגלח כנגד פניו כדרך שהן עושין:

ד [ג]אין מנחשין כעכו"ם שנאמר לא תנחשו. כיצד הוא הנחש כגון אלו שאומרים הואיל ונפלה פתי מפי או נפל מקלי מידי איני הולך למקום פלוני היום שאם אלך אין חפציי נעשים. הואיל ועבר שועל מימיני איני יוצא מפתח ביתי היום שאם אצא יפגעני אדם רמאי. וכן אלו ששומעים צפצוף העוף ואומרים יהיה כך ולא יהיה כך. טוב לעשות דבר פלוני ורע לעשות דבר פלוני. וכן אלו שאומרים שחוט תרנגול זה שקרא ערבית. שחוט תרנגולת זו שקראה כמו תרנגול. *וכן המשים סימנים לעצמו אם יארע לי כך וכך אעשה דבר פלוני ואם לא יארע לי לא אעשה, כאליעזר עבד אברהם. וכן כל כיוצא בדברים האלו הכל אסור וכל העושה מעשה מפני דבר מדברים אלו לוקה:

מי

השגת הראב"ד

*ולא יבנה מקומות כבנין היכלות עכו"ם. א"א איני יודע מהו זה אם יאמר שלא יעשה בהם צורות כמו שהן עושים או שלא יעשה שם המנים סימן לקבץ בו את הרבים כדרך שהם עושים:

השגת הראב"ד

*וכן המשים לעצמו סימנים אם יארע לו כך וכך וכו'. א"א זה שבוש גדול שהרי דבר זה מותר ומותר הוא ואולי הטעהו הלשון שראה כל נחש שאינו כאליעזר ויונתן אינו נחש והוא סבר שלענין איסור נאמר ולא היא אלא ה"ק אינו ראוי לסמוך ואיך השב על צדיקים כמותם עבירה א ואי הוו איננו הוו מפקי פולסי דנורא לאפיה:

א סמ"ג לאוין נ. טור יו"ד סי' קעח : ב תענית כב : ג סמ"ג לאוין נח. טור יו"ד סי' קעט :

משנה למלך

פי"א ב עכו"ם שהיה מסתפר מישראל כיון שהגיע לבלוריתו קרוב שלש אצבעות לכל רוח שומט את ידו (א"ה עיין בדברי הרב שהובא בס' מלכים) :

לפיכך

קא אזיל לבי רב חנין מהניס חזי מברא דקא אתי לאפיה אמר מברא קאתי לאנפאי יומא טבא לגו וכו' ואמרו שם דרב לא אכל וכו' ושאלו מ"ט אי משום פיעלומי הא לא איעליס אלא

לחם משנה

פי"א א אין הולכין וכו'. כל זה ביאר הרב"י יפה ביורה דעה סימן קע"ח:

ד אין מנחשים וכו' הואיל ונפלה פתי וכו'. ברייתא פ' ד' מיתות בסנהדרין (דף ס"ה ס"ו): וכן המשים סימנין וכו'. פרק גיד הנשה (דף צ"ה:) אמרו שם רב הוה

מגדל עוז

פי"א אין הולכין בחקות כו' עד מן העמים. כל זה מובן בפשטי הכתובים והוא מוזכר אות באות בספרי ובדברי הגאונים ופקדתי על כל הלובשים מלבוש נכרי (צפניה א') ובתוספתא דשבת פ"ו: **לא ילבש במלבוש עד כדרך שהן עושין.** בספרי גם שם מוזכר כל דבר וענין במקומו: **ולא יבנה מקומות עד לוקה:** כתב הראב"ד ז"ל איני יודע מהו זה כדרך שהן עושין עכ"ל: ואני אומר כי דעת רמז"ל כדרך שאמרו לענין פנים לא יעשה אדם בית תבנית היכל כו' כך לא יעשה כחקות העובדי כוכבים כדירתן כדמותן וצורתן. ולבי אומר לי שטע"ם מצאן או בקבלה היתה לו ואנכי לא ידעתי והואיל ויצא מפי קדוש אין להקל ראש: מי שהיה מסתפר וכו' עד ידו. פרק אין מעמידין (דף כ"ט): **ישראל** שהיה קרוב למלכות כו' עד שהן עושין. סוף מסכת סוטה (דף מ"ט) ובתענית: אין מנחשין כו' עד יפגעני רמאי. פרק ארבע מיתות (דף ס"ה) וספרא וספרי ובפרק קמא דשבת בתוספתא: וכן אלו ששומעין לצפוף עד כמו תרנגול. פרק במה אשה (דף ס"ז) ותוספתא ובספרי: וכן המשים סימנים עצמו עד לוקה. פרק גיד הנשה (דף צ"ה): כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש גדול וכו' מפקי פולסא דנורא לאפיה עכ"ל: ואני אומר שרבותינו בעלי התוספות ז"ל שהקשו פ' גיד הנשה (דף צ"ה) כל דבר [illegible]

הגהות מיימוניות

יתברך שברא בריות נאה כזו מותר, לשון הטור שם]: [א] כתב הרא"ם שאין להוסיף מסברא על מה שמנו חכמים שהיתה קבלה בידם שהוא מחקות העובדי כוכבים: [ב] וכן פירש"י בשילהי סוטה פי' בלורית: [ג] בשילהי סוטה אבטולוס בן ראובן התירו

ה מי שאמר דירה זו שבניתי סימן טוב היתה עלי. אשה זו שנשאתי ובהמה זו שקניתי מבורכת היתה מעת שקניתיה עשרתי. וכן השואל לתינוק אי זה פסוק אתה לומד אם אמר לו פסוק מן הברכות ישמח ויאמר זה סימן טוב *כל אלו וכיוצא בהן מותר [ד] הואיל ולא כיון מעשיו ולא נמנע מלעשות אלא עשה זה סימן לעצמו לדבר שכבר היה הרי זה מותר: ו ‎אאיזהו קוסם זה העושה מעשה משאר המעשיות כדי שישום ותפנה מחשבתו מכל הדברים עד שיאמר דברים שעתידים להיות ויאמר דבר פלוני עתיד להיות או אינו הווה או שיאמר שראוי לעשות כן והזהרו מכך. יש מן הקוסמין שמשמשים בחול או באבנים. ויש מי שגוהר לארץ וינוע וצועק. ויש מי שמסתכל במראה של ברזל או בעששית ומדמין ואומרים. ויש מי שנושא מקל בידו ונשען עליו ומכה בו עד שתפנה מחשבתו ומדבר. הוא שהנביא אומר עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו: ז אסור לקסום ולשאול לקוסם אלא שהשואל לקוסם מכין אותו מכת מרדות אבל הקוסם עצמו אם עשה מעשה מכל אלו וכיוצא בהן לוקה שנאמר לא ימצא בך מעביר בנו וגו' קוסם קסמים: ח ‎באיזהו מעונן אלו נותני עתים שאומרים

השגת הראב"ד

*כל אלו וכיוצא בהן מותר הואיל ולא כיון מעשיו ולא נמנע מלעשות אלא עשה זה סימן לעצמו לדבר שכבר היה הרי זה מותר. א"א אף זאת שאמרו בית תינוק ואשה אע"פ שאין נחש יש סימן לא אמרו לענין איסור והיתר אלא לענין סמיכה אם ראוי לסמוך על סימניהם ואמרו שראוי לסמוך אחר שהוחזקו שלש פעמים:

א סמ"ג לאוין נב וע"ש. טור יו"ד סי' קעט: ב סמ"ג לאוין נו. טור יו"ד סי' קע"ח:

כסף משנה

בסימן שאין הסברא נותנת שיהא גורם תועלת לדבר או נזק כגון פתו נפלה לו מידו או צבי הפסיק לו בדרך שאלו וכיוצא בהן הם מדרכי האמורי אבל הלוקח סימנים בדבר שהסברא מכרעת שהם מורים תועלת הדבר או נזקו אין זה נחש שכל עסקי העולם כך הם שהרי האומר אם ירדו גשמים לא אלך לדרך ואם לאו אלך אין זה נחש אלא מנהגו של עולם ואליעזר ויהונתן בכיוצא בזה תלו מעשיהם שאליעזר יודע היה שלא היו מזווגין אשה ליצחק אלא הוגנת לו לפיכך לקח סימן לעצמו שאם תהא כל כך נאה במעשיה ושלימה במדותיה עד שכשיאמר לה הגמיאיני נא מעט מים תשיבהו ברוח נדיבה גם גמליך אשקה אותה היא שהזמינו מן השמים ליצחק. וכן יהונתן שבקש להכות במחנה פלשתים הוא ונושא כליו בלבד לקח סימן זה שאם יאמרו אליו עלו אלינו יהא נראה שהם יראים ממארב ובכיוצא בו בטח יונתן בגבורתו שהוא ונושא כליו יפגעו בהם שכן מנהגו של עולם שנים או שלשה אבירי לב יניסו הרבה מן המופחדים ואם יאמרו דומו עד הגיענו אליכם יראה מדבריהם שאינם מתפחדים ובכיוצא בזה לא היה ראוי ליהונתן שימסור עצמו לסכנה וכל כיוצא בזה מנהגו של עולם הוא. וכי מייתי לה בגמרא לענין איסור ה"ק שכל נחש שהוא מהדברים שאסרה תורה שאין הסברא מכרעת בהן כל שאינו סומך על מעשיו ממש כמו שעשו אלו השנים בדבר מותר אינו נחש ואינו אסור אע"פ שהוא מדרכי הנחשים האסורים, ורב לא תלה מעשיו במברא שהרי לא אמר אי מברא אתי לאפאי איזיל ואי לא לא איזיל אלא דכי חזי מברא דאתי לאפיה אמר יומא טבא לגו וכיון שכן אמאי לא אכיל מההוא בישרא, ואי קשיא לך והא רבי יוחנן בדיק בינוקא ונראה שהיה תולה מעשיו בו דהא בעי למיזל לאקבולי אפי שמואל וכי א"ל ושמואל מת נמנע ולא הלך, י"ל שענייננו של תינוק אינו מגדרי הנחש אלא כעין נבואה קטנה היא כדאמרינן בפ"ק דב"ב [י"ב:] ניתנה נבואה לתינוקות. ולפי זה כי אמרינן רב בדיק במברא לא שיהא תולה מעשיו עליה אלא שהיה לוקח בה קצת סימן לעצמו. אלא שאין דברי רש"י כך שהוא כתב בדיק במברא אם מזדמנה לו איזיל ואם בקושי מוצאה לא איזיל. ואפשר שאף זה אינו סמך גמור כאליעזר וכיהונתן שתלו עליו כל מעשיהם לגמרי אבל רב מפני דברים אחרים היה נמנע אלא שהיה עושה סימן של מברא סניף להם והיינו נמי דאמרינן בית תינוק ואשה אע"פ שאין נחש יש סימן וכתב רש"י אע"פ שאין נחש שאסור לנחש ולסמוך על הנחש יש סימן שאם אינו מצליח אח"כ אין אין לו לצאת יותר מדאי שיש לחוש שלא יצליח. זהו דעתי בדברים הללו ואפשר שאף הרמב"ם לכך נתכוון שהמשים סימנים בדבר אסור ותולה עליו מעשיו לגמרי כמו שעשה אליעזר בדבר מותר, עכ"ל:

ה מי שאמר דירה זו וכו'. שם חולין (דף צ"ה:). תניא רשב"א אומר בית תינוק ואשה אע"פ שאין נחש יש סימן. והכך רואה פירוש רבינו בתינוק ורש"י פירש תינוק היינו בן שנולד לו אע"פ שאין נחש שאסור לנחש ולסמוך על הנחש יש סימן סימנא בעלמא הוי דאי מצלח בסחורה אחר שבנה בית או שנולד התינוק או שנשא האשה סימן הוא שהולך ומצליח ואם לאו אל ירגיל לצאת יותר מדאי שיש לחוש שלא יצליח, עכ"ל. וכך הם דברי הראב"ד שכתב אף זאת שאמרו וכו' אחר שהוחזקו שלש פעמים, עכ"ל:

ורבינו מפרש דסימנים אלו אינם אלא על מה שעבר לא על דבר עתיד וק"ל שפסוק לי פסוקיך נראה שהיו נמנעים לעשות מעשיהם על פיהם כדאשכחן בההוא פירקא [חולין צ"ה:] דר"י הוה בעי למיזל לאקבולי אפי שמואל לבבל וא"ל ההוא ינוקא ושמואל מת ונמנע ר"י ולא הלך לבבל, ואין לומר שכוונת רבינו שכל שאינו תולה כל הסימן בדבר שכולו עתיד כגון הנערה אשר אומר אליה וכו' אותה הוכחת אלא שלוקח ראיה מהעבר אל העתיד וכגון ההוא דפסוק לי פסוקיך דשמואל מת עבר היה וע"י כן נמנע מלילך לבבל שהרי כתב הואיל ולא כיון מעשיו ולא נמנע מלעשות ובההוא עובדא היה ר"י רוצה לירד לבבל ונמנע ע"י התינוק. וי"ל דהתם לא היה ר"י שואל לתינוק אם ירד לבבל אם לאו אלא הוי כשואל לו לדעת אם מת שמואל שהוא דבר עבר. אך קשה מדגרסינן בר"פ מי שאחזו [ס"ח.] דרב ששת נמנע מלעשות מעשה מפני שהתינוק אמר לו נטה לך על ימינך או על שמאלך. ויש לומר דשאני התם שלא סמך על פסוק התינוק לבד אלא דנחר ליה רב חסדא ועוד דהוו חסידי עבדי דלא מעלו וכדאיתא התם דאמר איהו גופיה. זהו לדעת רבינו אבל סמ"ג כתב מצינו כמה גדולים שאמרו לינוקא פסוק לי פסוקיך ועושים מעשה ע"פ הפסוק וחושבים זה כענין נבואה עכ"ל, כלומר זה לא היה מין נחש אלא מין נבואה ומש"ה שרי ודבריו כדברי הר"ן שכתבתי בסמוך: איזהו קוסם וכו':

ח איזהו מעונן וכו'. פ' ארבע מיתות סנהדרין (דף ס"ה:) ת"ר איזהו מעונן ר' שמעון אומר זה המעביר שבעה מיני זכור על העין וחכמים אומרים זה האוחז את העינים

לחם משנה

אלא דנחיש כלומר מפני שאמר מברא אתא לאפאי יומא טבא לגו ולכך לא אכל מיניה דהוה אסירא והקשו והאמר רב כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש ותירצו אלא סעודת הרשות הוה ע"כ ומפרשו רבינו לענין איסורא. והראב"ד ז"ל בהשגות מפרש דודאי לענין איסורא אינו אסור אלא כמו פתי נפלה מפי כו' וכיוצא בדברים הנזכרים בברייתא אבל אלו מותרים. ומה שאמרו בגמרא כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול ה"ק אם לא עשאו מתחילה לסימן כמו שאמר יונתן בן שאול שאמר אם יאמרו עלו ועלינו אע"פ שאירע להם כך שהיו אומרים להם עלו שהיה דבר טוב לא היה סימן להסמך עליו. ולדבריו קשה מה שאמרו בגמרא אלא דנחיש דמשמע דמשום דאסור משום הנחש שאמר מברא אתי לאפאי וכו' לא אכליה ועל דא קא מקשה כל נחש וכו' משמע שאם כאליעזר עבד אברהם הוה אסור. ועיין בפירוש הרד"ק ז"ל לספר שמואל דשם ייטב הפשט לדעת הראב"ד ז"ל ומה שהקשה על רבינו דאיך אליעזר ויונתן עשו נחש כבר תירצו תוס' זה שם בפרק גיד הנשה:

ה מי שאמר דירה זו שבניתי וכו'. גם זה ביאר יפה הרב"י בספר יורה דעה סימן קע"ט. והראב"ד ז"ל בהשגות מפרש דכל זה לא נאמר לענין איסורא אלא לענין אם ראוי לסמוך על הסימנין אלו וראייתו שאמרו בגמרא והוא דאיתחזק תלתא זימני דמשמע דכיון דהוחזק שלש פעמים ראוי לסמוך דאי לענין איסורא מה לי איתחזק. ורבינו ז"ל מפרש אע"פ שאין בהם איסור נחש כלל וא"כ משמע דלא הוי סימן כלל מ"מ סימן טוב הוי ואמרינן בגמרא דדוקא הוי סימן טוב היכא דאיתחזק תלתא זמני:

וכן השואל לתינוק. מפרש רבינו ז"ל שאומר לתינוק פסוק לי פסוקיך. וא"ת היאך אמר שם והוא דאיתחזק שלש פעמים דכתיב יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימן תקחו. ולדעת רבינו לא יתיישב בשלמא אם מפרש דתינוק ר"ל מעת שנולד לי תינוק זה אתי שפיר דה"ק יעקב מעת שנולד לי בנימן אירעו לי אלו השלש רעות שיוסף איננו ואת בנימן תקחו וכמו שפירש שם הרד"ק ז"ל בספר שמואל אבל לפירוש רבינו שמפרש שאומר לתינוק פסוק לי פסוקיך מה ראיה היא זו לתינוק כלל. ונראה דמה שאמר והוא דאיתחזק תלתא זמני הכונה לומר אין הרע רע ולא הטוב טוב אא"כ בא שלש פעמים. והביא ראיה שאין הרע רע אא"כ בא שלש פעמים שנאמר יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימין תקחו:

ז אסור לקסום ולשאול וכו'. בכאן קיצר רבינו שהיל"ל שאם עשה מעשה השואל על פיו לוקה כמו שכתב למעלה גבי מנחש אלא שסמך על מה שכתב שם:

אסור

הגהות מיימוניות

התירו לספר קומי מפני שהיה קרוב למלכות: [ד] וכן פסקו כל רבותינו שאין נקרא מנחש אלא בסומך על דבריו ומעשיו בעבור ניחושין כדאמר בפרק גיד הנשה אמר רב כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש והקשו התוספות ויונתן היאך ניחש וגם אליעזר היאך ניחש האמר רבי יוסי פרק ארבע מיתות כל האמור בפרשת מכשף בן נח נהרג עליו. וי"ל דסבר רבי יוסי שתחילה שאל בת מי את ואחרי כן נתן לה את הצמידין וכן מוכח בסיפור הדברים ואע"ג דבת מי את כתב לאחר הנתינה אין מוקדם ומאוחר בתורה. ועל יונתן י"ל שלזרז נערו עשה כן ובלא"ה היה עולה, ע"כ. וכן כתב בספר המצות בשם ר"י. ורמ"א תירץ הא דיונתן בענין אחר וז"ל מיהו הא דיונתן לא נחוש היה דלא הוי נחוש אלא דבר בלא טעם אבל יונתן נתן טעם לדבר עליית וירידה ואהא דאליעזר לא כתב שום תירוץ, כל זה הארכתי נגד המשהיתים

מגדל עוז

קשה על ר"מ ז"ל בשמעתין דסעלמת עין דנחיש רב ואמר מברא אתא לאפאי יומא טבא לגו ומסיק דלא אכיל רב משום דנחיש ומקשי דידיה אדידיה והאמר רב כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש כלומר והרי לא אמר אי אתי לאפאי אזילנא ואי לא לא אזילנא והקשו ז"ל היאך ניחש אליעזר הא אמרינן פרק ד' מיתות כי נחוש הוא מכמצות האמורות בפרשת כשוף שבן נח מוזהר עליהן ותירצו ז"ל שלא נתן לה הצמידים עד שנתברר לו ואע"ג דכתיב ויסי כאשר כלו הגמלים לשתות ויקח האיש נזם זהב וכו' והדר כתיב ויאמר בת מי את מ"מ אין מוקדם ומאוחר בתורה וכן מוכיח ספורו ללבן ובתואל ואע"פ שרש"י ז"ל לא פירש כן ועל יהונתן בן שאול תירצו דבלא"ה היה עולה ולזרז נושא כליו אמר כן ולא ימס לבבו וכן מוכיח מה שאמר אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט ובזה נתרצו כל דברי רבינו משה ז"ל ודקדוק לשונו ולשון התוספות אחד הוא כד"ן:

מי שאומר דירה זו עד מותר: כתב הראב"ד ז"ל אף זה שאמרו כו'. אחר שהוחזקו שלש פעמים עכ"ל: ואני אומר כי גם זה פרק גיד הנשה וההיא שמעתא שוא מסודר ולגבי מלתים דרב דמיירי באיסור והיתר דגרס לאלתר רב בדיק במברא ושמואל בדיק בספרא ורבי יוחנן בדיק בינוקא וסמוך לזה תניא ר"ש בן יוחאי אומר בית וכו' אלמא באיסור והיתר נאמרו כדברי ר"מ ז"ל וכד"ן:

אי זהו קוסם עד ומקלו יגיד לו. פ' ארבע מיתות ובספרי (דף ס"ס): ואסור לשאול לקוסם עד קוסם קסמים. פ' ארבע מיתות (דף ס"ד) בשמעתים דלאו שאין בו מעשה ובשאר מקומות שהזכרתי למעלה: אי זהו מעונן עד וגם סיעב אין בהם. שכל בכיפרי. וס' ארבע מיתות (דף ס"ס ס"ו) ובכמה ענינים יותר מאלו נאמרו פ"ו ופרק ח' דתוספתא דשבת:

שאומרים באצטגנינות יום פלוני טוב יום פלוני רע יום פלוני ראוי לעשות בו מלאכה פלונית שנה פלונית או חדש פלוני רע לדבר פלוני: **ט** אסור לעונן אע"פ שלא עשה מעשה אלא הודיע אותן הכזבים שהכסילים מדמין שהן דברי אמת ודברי חכמים. וכל העושה מפני האצטגנינות וכיון מלאכתו או הליכתו באותו העת שקבעו הוברי שמים הרי זה לוקה שנאמר לא תעוננו. וכן האוחז את העינים ומדמה בפני הרואים שעושה מעשה תמהון והוא לא עשה הרי זה בכלל [א]מעונן [ה] ולוקה: **י** איזהו חובר זה שמדבר בדברים שאינן לשון עם ואין להן ענין ומעלה על דעתו בסכלותו שאותן הדברים מועילין. עד שהן אומרים שהאומר כך וכך על הנחש או על העקרב אינו מזיק והאומר כך וכך על האיש אינו ניזוק. ומהן אוחז בידו בעת שמדבר מפתח או סלע וכיוצא בדברים האלו הכל אסור. והחובר עצמו שאחז בידו כלום או שעשה מעשה עם דבורו אפילו הראה באצבעו הרי זה לוקה שנאמר לא ימצא בך וגו' וחובר חבר. אבל אם אמר דברים בלבד ולא הניד לא אצבע ולא ראש ולא היה בידו כלום. וכן אדם שאמר עליו החבר אותן הקולות והוא יושב לפניו ומדמה שיש לו בזה הנאה מכין אותו מכת מרדות מפני שנשתתף בסכלות החבר. וכל אותן הקולות והשמות המשונים המבוערים לא ירעו וגם היטב אין אותם: **יא** [ב]מי שנשכו עקרב או נחש מותר ללחוש על מקום הנשיכה ואפילו [ו] בשבת כדי ליישב דעתו ולחזק לבו. אף על פי שאין הדבר מועיל כלום הואיל ומסוכן הוא התירו לו כדי שלא תטרף דעתו עליו: **יב** הלוחש על [ז] המכה וקורא °פסוק מן התורה וכן הקורא על התינוק שלא יבעת והמניח ספר תורה או תפילין על הקטן בשביל שיישן. לא די להם שהם בכלל מנחשים וחוברים אלא שהן בכלל הכופרים בתורה שהן עושין דברי תורה רפואת גוף ואינן אלא רפואת נפשות שנאמר ויהיו חיים לנפשך. אבל הבריא שקרא פסוקין ומזמור מתהילים כדי שתגן עליו זכות קריאתן וינצל מצרות ומנזקים הרי זה מותר: **יג** [ג]איזהו דורש אל המתים זה המרעיב את עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שיבא מת בחלום ויודיעו מה ששאל עליו. ויש אחרים שהם לובשים מלבושים ידועים ואומרים דברים ומקטירין קטרת ידועה וישנים לבדן כדי שיבא מת פלוני ויספר עמו בחלום. כללו של דבר

א סמ"ג לאוין נד. טור שם: ב סמ"ג עשין ד. טור יו"ד סי' קעט: ג סמ"ג לאוין נ. טור שם:

כסף משנה

העינים ר"ע אומר זה המחשב עתים ושעות ואומר היום יפה לצאת מחר יפה לצאת למודי ערב שביעית חיטין יפות ופירש"י למודי ערב שביעית כלומר ערב שביעית למדים ורגילים חיטים להיות יפות. ומפרש רבינו דר"ע לא פליג אחכמים אלא לאוסופי אתא ופסק כמותו דבין נותנים עתים שאומרים באצטגנינות יום פלוני יפה וכו' בין אוחז את העינים הוא בכלל מעונן, נ"ל שהוא מפרש דהיא דר"ע כ"ע מודו בה דליכא דמעונן הכי משמע מלשון עונה אלא דחכמים מוסיפין אוחז את העינים דהוי בכלל מעונן ופסק כוותייהו והכי דייק מ"ש איזהו מעונן אלו שנותנים עתים וכו' וכן האוחז את העינים הרי זה בכלל מעונן וכו' וסובר רבינו שזה שאומר היום יפה לצאת וכו' היינו ע"פ האצטגנינות וכמו שאמרו פרק ערבי פסחים [קי"ג:] מנין שאין שואלים בכלדיים שנאמר תמים תהיה עם ה' אלהיך וכלדיים היינו חוזים בכוכבים כדמשמע בסוף מי שהחשיך, וזו דעת רבינו ויש חולקים בזה כמה שכתבתי בספרי ב"י בטור יורה דעה בסימן קע"ט: ומ"ש שאוחז את העינים לוקה, יתבאר בסוף הפרק:

יא מי שנשכו נחש וכו'. ברייתא בפרק חלק (סנהדרין ק"א.) לוחשים לחישת נחשים ועקרבים בשבת ואיתא בירושלמי פרק שמונה שרצים. ומפרש רבינו דהיינו מי שנשכו עקרב או נחש שמותר ללחוש לו כדי שלא תטרף דעתו. ומ"ש אפילו בשבת היינו משום דאסור להרבות בשיחה בטילה וכמ"ש רבינו בפ' כ"ד מהלכות שבת ואפ"ה לחש זה שרי כדי שלא תטרף דעתו עליו:

יב הלוחש על המכה וכו'. בפ' חלק (שם צ'.) אלו שאין להם חלק לעולם הבא וכו' ר"ע אומר אף הקורא בספרים החיצונים והלוחש על המכה ואומר כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך ואתמר עלה בגמ' [שם ק"א.] וברוקק בה לפי שאין מזכירים שם שמים על הרקיקה אמר רב אמר אפילו בנגע צרעת ורבי חנינא אמר אפילו ויקרא אל משה. ומדלא הזכיר רבינו רוקק נראה דמשמע ליה דרב ורבי חנינא פליגי ארבי יוחנן דיהיב טעמא משום דאין מזכירין ש"ש על הרקיקה וקאמר רב דאפילו בנגע צרעת דלית בהוא קרא שם שמים אסור ורבי חנינא אומר דאפילו דאין בתיבות הללו שם שמים וגם אין ענייניהם רפואת נגע ומכה אעפ"כ אסור ומיהא משמע דאפילו שאינו רוקק נמי אסור. אבל קשה מדגרסינן בפ"ב דשבועות (דף ט"ו:) ריב"ל הוה אמר להנהו קראי וגני היכי עביד הכי והאמר ריב"ל אסור להתרפאות בדברי תורה להגן שאני ואלא כי אמר אסור דאיכא מכה אי דאיכא מכה אסור וחו לא והתנן הלוחש על המכה אין לו חלק לעוה"ב הא אתמר עלה א"ר יוחנן ברוקק שנו שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה משמע דאוקימתא דר' יוחנן ברוקק לריב"ל נמי איתא ועוד דאפילו את"ל דרב ור' חנינא פליגי עלייהו ה"ל למפסק כריב"ל ור' יוחנן לגבייהו ועוד מדקאמר הא אתמר עלה א"ר יוחנן ברוקק שנו משמע דליכא מאן דפליג עליה בהא דאל"כ הל"ל סבר לה כר' יוחנן דאמר ברוקק שנו ועוד דבתוספתא דסנהדרין פ' י"ב מוקי לה ברוקק ועוד דבירושלמי פ' חלק משמע דלכ"ע בעינן רוקק וצ"ע: ומ"ש וכן הקורא על התינוק שלא יבעת או מניח ס"ת או תפילין על הקטן וכו'. טעמו מדאמרינן בההיא דפ"ב דשבועות (שם) שכתבתי בסמוך שאסור להתרפאות בדברי תורה להגן שאני וסובר רבינו דכיון דקטנים מצויים להתבעת או שלא לישן ה"ל כחולים לענין זה ואסור להגין מרעתם בדברי תורה וסובר נ"כ שהמניחים ס"ת או תפילין על החולה בכלל אסור להתרפאות בדברי תורה הוא, אבל קשה למה כלל קורא על התינוק שלא יבעת ומניח ס"ת או תפילין על הקטן בשביל שיישן עם לוחש על המכה וקורא פסוק מן התורה וגזר אומר בכלם שהם בכלל הכופרים שהרי ריב"ל אסור להתרפאות בדברי תורה אמר בלבד ולא אמר שהם בכלל הכופרים. ולכן נראה לומר שרבינו סובר דריב"ל לטעמיה דסבר דמתניתין דלוחש על המכה ברוקק דוקא היא אבל לדידיה שפסק דאפילו בשאינו רוקק מתוקמא להתרפאות בדברי תורה היינו לוחש על המכה ואע"ג דקי"ל כריב"ל במאי דשרי להגן כיון דלא חזינן מאן דפליג עליה מ"מ במאי דאמר דלהתרפאות בד"ת ליכא אלא איסור בעלמא לא קי"ל כוותיה אלא הוא בכלל הכופרים וכדתנן אלו שאין להם חלק לעוה"ב וכו' ר"ע אומר אף הקורא בספרים החיצונים והלוחש על המכה ואומר כל המחלה וכו' ולפי זה מ"ש וכן הקורא על התינוק והמניח ס"ת או תפילין וכו' לאו מדריב"ל יליף לה אלא ממתני' דלוחש על המכה משמע ליה דמכה לאו דוקא דכל חולי בכלל מכה הוא. אחר שכתבתי זה מצאתי בירושלמי דשבת פ' במה אשה יוצאה אין קורין פסוק על המכה והדין דקרי על יברוחא אסור בוא וקרא את הפסוק הזה על בני שהוא מתבעית תן עליו ספר תן עליו תפילין בשביל שיישן אסור והא תני היו אומרים שיר של פגעים בירושלים א"ר יודן כאן משנפגע כאן עד שלא נפגע משמע דאתן עליו ספר תן עליו תפילין נמי קאי ואם הדבר כן נצטרך לומר שמ"ש רבינו לאסור להניח ס"ת או תפילין על הקטן בשביל שיישן בשנפגע דוקא הוא כלומר שאינו יכול לישן הא לאו הכי לית לן בה והכי מסתברא ודאי דבהכי עסיק דאל"כ למה להם להניח עליו ס"ת או תפילין כדי לישן ורבינו קצר במובן:

יג איזהו דורש אל המתים וכו'. ברייתא פ' ד' מיתות (סנהדרין ס"ה:) ודורש אל המתים זה המרעיב עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה: ומ"ש ויש אחרים וכו':

אסור

לחם משנה

ט אסור לעונן וכו' וכן האוחז את העינים וכו'. דברי רבינו תמוהים שכאן כתב שכשאוחז את העינים לוקה ולגבי מכשף כתב אבל האוחז את העינים והוא שירלה שעשה ולא עשה לוקה מכת מרדות וכו'. ועוד קשה למה כתב רבינו ז"ל גבי מכשף הטעם שאינו לוקה מפני שהוא לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד תיפוק ליה דהוי לאו שאין בו מעשה ולמה ליה לתת טעם מפני שהוא לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד. וכבר עמד על זה הרב בית יוסף בסי' קע"ט ותירץ שם שמה שכתב רבינו למטה לוקה מרדות ואינו לוקה משום לאו דמכשף אבל משום לאו דמעונן ודאי דלוקה, ומ"מ קשה שכתב לוקה מרדות כיון דסוף סוף לקי מלקות מדאורייתא משום לאו דמעונן. והרב מהר"י קולון בשורש ע"ו עמד על קושיא זו ג"כ ותירץ תירוץ דחוק. ולי הצעיר נראה לתרץ דודאי דהאוחז את העינים עשה מעשה אבל יש אוחז את העינים כענין מעונן ויש אוחז את העינים כענין מכשף דמי שעושה כמו שעושה המעונן שאומר אני אראה אותך בפס יד דברים העתידים לבא עליך ועשה שזה הוא ענין המעונן שאומר דברים העתידים כמו באילמגינות כדכתב הרב ז"ל. ועל דא ודאי דלקי משום לא תעוננו שהרי עשה מעשה אבל אוחז את העינים בענין כישוף שהוא שמראה שלוקט ואינו לוקט שאין זה דבר מעונן אלא מענין מכשף הוא אע"פ שעושה מעשה ודאי דלא לקי וזה דמשום מעונן לא לקי דלא הוי מענייני ומשום מכשף לא לקי משום דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואין לוקין עליו. זה נ"ל ליישב דברי רבינו ז"ל:

יא מי שנשכו עקרב וכו'. כל זה ביאר גם כן הרב בית יוסף בסימן קע"ט ע"ש:

יב לא די להן שהם בכלל מנחשים וכו'. וא"ת אמאי הוי בכלל מנחשים הא כבר כתב למעלה שמי שנשכו עקרב מותר ללחוש מפני שהוא מסוכן. ונראה דה"ק התם ודאי אע"פ

מגדל עוז

מי שנשכו עקרב כו' עד דעתו עליו. פ' חלק (דף ק"א): **הלוחש** על המכה עד ה"ז מותר. בסנהדרין פ' חלק ופ' כל כתבי הקדש (דף קכ"ח) ובשבועות ריש פרק ידיעות הטומאה (דף ט"ו) והביאה רב אלפס ז"ל בהל' פ"ק דברכות: **איזהו** דורש כו' עד כפי מאמרו לוקה. פ' ד' מיתות (דף ס"ה) ובספרי:

הגהות מיימוניות

המשחיתים המלעיגים על פסקים אלו: [ה] והא דתנן פרק ארבע מיתות האוחז את העינים פטור היינו פטור ממיתת מכשף מפני שאינו עושה מעשה אבל לוקה למאן דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו א"נ פטור לגמרי וכדברי האומר אין לוקין עליו. ס"ה. ורא"מ פי' ג"כ כרבינו המחבר דחייב בלאו וההיא דתנן פטור פירוש מסקילה ע"כ [ו] עיין בהלכות שבת פרק כ"א בהלכה כ"ח ופרק חלק ובירושלמי פרק שמנה שרצים הלכה ד': [ז] כדאיתא התם היו אומרים שיר של פגעים: ° [ר' יוסי פירש שמזכיר ש"ש ורוקק ואם אינו רוקק לא חמיר כולי האי מיהו איסורא איכא אפילו בלוחש פסוק בלא רקיקה

דבר כל העושה כדי שיבא המת ויודיעו לוקה שנאמר לא [ח] ימצא בך מעביר וגו' ודורש אל המתים: **יד** אסור לשאול בעל אוב או בעל ידעוני שנאמר לא ימצא בך מעביר וגו' ושואל אוב וידעוני. נמצאת למד שבעל אוב וידעוני עצמן בסקילה והנשאל בהן [ט] באזהרה ומכין אותו מכת מרדות. ואם כיון מעשיו ועשה כפי מאמרן לוקה: **טו** [י] המכשף חייב סקילה והוא שעשה מעשה כשפים. אבל האוחז את העינים והוא שיראה שעשה והוא לא עשה לוקה מכת מרדות. מפני שלאו זה שנאמר במכשף בכלל לא ימצא בך הוא ולאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין הוא ואין לוקין עליו שנאמר מכשפה לא תחיה: **טז** ודברים האלו כולן דברי שקר וכזב הן והם שהטעו בהן עובדי כוכבים הקדמונים לגויי הארצות כדי שינהגו אחריהן. ואין ראוי לישראל שהם חכמים מחוכמים להמשך בהבלים אלו ולא להעלות על לב שיש תועלת בהן. שנאמר כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל. ונאמר כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן וגו'. כל המאמין בדברים האלו וכיוצא בהן ומחשב בלבו שהן אמת ודבר חכמה אבל התורה אסרתן אינן אלא מן הסכלים ומחסרי הדעת ובכלל הנשים והקטנים שאין דעתן שלימה. אבל בעלי החכמה ותמימי הדעת ידעו בראיות ברורות שכל אלו הדברים שאסרה תורה אינם דברי חכמה אלא תהו והבל שנמשכו בהן חסרי הדעת ונטשו כל דרכי האמת בגללן. ומפני זה אמרה תורה כשהזהירה על כל אלו ההבלים תמים תהיה עם ה' אלהיך:

פרק שנים עשר

א אין *[א]מגלחין פאתי הראש כמו שהיו עושין עובדי כוכבים שנאמר לא תקיפו פאת ראשכם. וחייב על כל פאה ופאה. לפיכך המגלח שני צדעיו אפילו בבת אחת והתראה אחת לוקה שתים. אחד המגלח הפאות בלבד ומניח שיער כל הראש ואחד המגלח כל [א] הראש כאחד לוקה הואיל וגילח הפאות. במה דברים אמורים באיש המגלח *אבל איש המתגלח אינו לוקה אלא אם כן סייע למגלח. והמגלח את הקטן לוקה: **ב** האשה שגלחה פאת ראש האיש או שנתגלחה פטורה שנאמר לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית פאת זקנך

כל

א סמ"ג לאוין נח. טור יו"ד סימן קפא:

השגת הראב"ד

*אבל איש המתגלח אינו לוקה אא"כ סייע למגלח. א"א אע"פ שאינו לוקה כיון שמדעתו עשה עובר בלאו:

כסף משנה

יד אסור לשאול בעל אוב וכו'. משנה (שם.) פ' ד' מיתות גבי אוב וידעוני הרי אלו בסקילה והנשאל בהם באזהרה. ומפרש רבינו דהיינו אזהרה דלא ימצא בך וכו' ושואל אוב. וכן כתבו התוס':

טו המכשף חייב סקילה וכו'. משנה שם (ס"ז. וס"ז.) דמני מכשף בהדי נסקלין וקאמר בתר הכי המכשף זה העושה מעשה לא האוחז את העינים ר"ע אומר משום רבי יהושע שנים לוקטים קשואים אחד לוקט חייב ואחד לוקט פטור העושה מעשה חייב האוחז את העינים פטור. ופי' רבינו הטעם משום דליכא אזהרה למכשף אלא מלא ימצא בך קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף ולאו שנתן לאזהרת מיתת ב"ד הוא שנאמר מכשפה לא תחיה ולא מצינו אזהרה אחרת אלא לא ימצא: ואיכא למידק על מה שאמר רבינו כאן אבל האוחז את העינים וכו' ואין לוקין עליו שזה הפך מ"ש לעיל בפרק זה האוחז את העינים לוקה. ועוד שלפי מ"ש רבינו שיראה שעשה והוא לא עשה נראה שהוא לאו שאין בו מעשה וא"כ קשה למה בתחלה חייבו מלקות הא לאו שאין בו מעשה הוא ועוד כשבא בסוף דבריו למעטו ממלקות למה הוצרך לבא עליו מטעם שהוא לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד תיפוק ליה משום שהוא לאו שאין בו מעשה. וי"ל דכל אוחז העינים הוא עושה מעשה כדי לאחוז העינים ומ"ש והוא שיראה שעשה והוא לא עשה מעשה כלל לאו למימר שלא עשה מעשה אלא היינו לומר שאותו מעשה תמהון שנראה לבני אדם שעשה לא עשאו באמת אלא שנדמה להם כך אבל ודאי שהוא עושה שום מעשה עד שאחז עיניהם להדמות להם כך ומאחר שיש בו מעשה בדין היה ללקות עליו שתים אחת משום מעונן ואחת משום מכשף דתרווייהו איתנהו ביה דהא שנו חכמים בברייתא מעונן זה האוחז את העינים ובמתני' דס"פ ארבע מיתות משמע שהוא מכשף אלא שנפטר ממלקות דמכשף מפני שהוא לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד. ואין לומר דליפטר מעונן גופיה ממלקות משום דהוי לאו שבכללות דכתיב לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף דכיון דאהדרינהו קרא דכתיב לא תנחשו ולא תעוננו לומר שכל אחד מהם לאו בפני עצמו ואינו לאו שבכללות וכ"כ רבינו בפי"ח מהלכות סנהדרין וא"כ לוקה משום לאו דמעונן ואינו לוקה משום לאו דמכשף ונמצאו דברי רבינו במ"ש לוקה ובמה שכתב שאינו לוקה קיימים:

ועוד י"ל דתרי גווני אוחז העינים הם, אחד שהוא מראה שעשה מעשה זר ותמוה חוץ מטבעו של עולם שלוקה אבל האוחז העינים ומראה שהוא טבעו של עולם כגון שמראה שנוטע קישואין וכיוצא בו מדברים שהם טבעו של עולם זה אינו לוקה. ודייק לשון רבינו שלעיל גבי לוקה כתב שמדמה בפני הרואים שעשה מעשה תמהון וכאן גבי אינו לוקה לא כתב מעשה תמהון, ודרך זה כתב מהר"י קולון בשורש ע"ז לייסב לשוות אלו אבל קשיא לי מנין לו לחלק בכך. וה"ר יהושע מבני בניו של רבינו תירץ דאחיזת עינים דמעשה תמהון לחוד ואחיזת עינים דמכשף לחוד וזה לא ישיגנו אלא היודע בדברים ההם. ועוד תירץ תירוץ שני שאם התרו בו משום מעונן לוקה ואם התרו בו משום מכשף אינו לוקה וזה קרוב למה שכתבתי:

פי"ב א לפיכך המגלח וכו' עד הואיל וגילח הפאות. בפ"ב מירים (נזיר דף נ"ז:) אמרינן דקסבר שמואל הקפת כל הראש שמה הקפה וקאמר בתר הכי [נ"ח.] למימרא הקפת כל הראש תנאי היא ואסיק רבא דכ"ע הקפת כל הראש שמה הקפה ואמרינן התם דבין רב הונא בין רב אדא בר אהבה ס"ל הקפת כל הראש שמה הקפה: בד"א באיש המגלח וכו'. [מכות כ':] תני תנא קמיה דרב חסדא אחד המקיף ואחד הניקף לוקה ואוקמה רב אשי במסייע דוקא דאם אינו מסייע פטור משום דלאו שאין בו מעשה הוא. ומסייע פירש"י מזמין השערות למקיף: כתב הראב"ד אבל המתגלח אינו לוקה, א"א אע"פ שאינו לוקה כיון שמדעתו עשה עובר בלאו, עכ"ל. ויותר נ"ל דלא שייך לומר שהוא עובר בלאו כיון דלא עבד מעשה כלל ואפילו אם א"ל להקיף לו פאת ראשו אין שליח לדבר עבירה: והמגלח את הקטן לוקה. פלוגתא דאמוראי פרק שני נזירין (שם) [נ"ז:] ופסק כרב הונא דמחייב וכן פסקו הרי"ף והרא"ש בסוף מכות:

ב האשה שגלחה וכו'. בקדושין פ"ק (דף ל"ה:) תנן נשים פטורות מבל תקיף ובגמ' מנ"ל דכתיב לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית פאת זקנך כל שישנו בהשחתה ישנו בהקפה והני נשי הואיל וליתנהו בהשחתה ליתנהו בהקפה ומנא לן דליתנהו בהשחתה איבעית אימא סברא דהא לית להו זקן איבע"א קרא ולא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית פאת זקנך מדשני קרא בדיבוריה דא"כ נכתוב רחמנא פאת זקנכם מאי זקנך זקנך ולא זקן אשתך ולא והתניא זקן האשה והסרים שהעלו

לחם משנה

אע"פ שהוא מנחש התירוהו משום סכנה אבל הכא משום שהוא פסוק של תורה לא התירוהו ולא די דקאי איסורא דמנחש בדוכתיה אלא שהוא כופר בתורה וכו'. וכל שאר הדברים עד סוף הפרק מבוארים בפרק ארבע מיתות (דף ס"ה.):

פי"ב א אין מגלחין פאתי הראש כו'. עיין בטי' קפ"א ביורה דעה בבית יוסף שתירץ מה שהשיג עליו הטור ז"ל: אבל איש המתגלח וכו'. בפרק בתרא דמכות (דף כ') אמרו אחד המקיף ואחד הניקף לוקה ואוקמה רב אשי דמסייע לדברי הכל וטעמו דאל"כ הוי לאו שאין בו מעשה ואין לוקין עליו מ"מ אע"פ שאין לוקין איסורא דלאו איכא וכ"כ הראב"ד ז"ל בהשגות, וזהו שכתב רבינו אינו לוקה כלומר מלקות ליכא אבל איסורא דלאו איכא:

ב האשה שגלחה וכו'. עיין בהרב ב"י שביאר דברי רבינו יפה. ומה שאמר לפיכך העבדים וכו' הוציא רבינו ז"ל זה מהסברא דכיון דאשה לא אימעיט אלא מפני שאין לה זקן ממילא דעבד דיש לו זקן חייב ואע"ג דבס"ק דקדושין [ל"ה:] איכא בגמרא ואי בעית אימא אשה אימעיט מזקנך וכו' וא"כ לפי טעם זה ה"ה עבד דאיתקש לאשה בכ"מ ומ"מ תפס רבינו כלישנא קמא לחומרא:

וכל

הגהות מיימוניות

דקיקה ע"כ]: [ח] כתב ראב"ם המשביע את החולה לשוב אליו לאחר מיתה להגיד לו אשר ישאל אין זה דורש אל המתים כיון שאינו דורש לגופו של מת אלא לרוח והרוח אינו נקרא מת וכן אשכחן בברכות פ"ג בחסיד אחד שלן בבית הקברות לשמוע רוחות המספרות זו עם זו ואמרו נמי בההוא פירקא דשמואל אזל להצר מות לשאול מאביו על מעות של יתומים וכן פרק בתרא דמועד קטן ליתחזי לי מר כו', ע"כ: [ט] וכן כתבו התוס' וכ"כ בס"ת שקבל מרבותיו ודלא כרש"י שפירש מאל תפנו אל האלילים שהרי בפוגה יש בו כרת שנאמר והנפש אשר תפנה אל האבות ונכרתה ואנן תנן בפרק ארבע מיתות שהנשאל בהן באזהרה, ע"כ: [י] פרק ד' מיתות מוכיח שהשבעת שדים אין זה כישוף מעשה שדים אמנם אסור מפני הסכנה כדאיתא בפרק חלק בספרים ישנים וע"ש, ע"כ: [א] ק"ל הקפת כל הראש שמה הקפה, ע"כ:

מגדל עוז

המכשף חייב בסקילה עד לא תחיה. פ' מי שמתו ופ' ד' מיתות (דף ס"ס) ובספרי: **והדברים האלה** כו' עד סוף הפרק. למד מרמזי ההגדות והמדרשות ומפרק במה אשה (דף ס"ז) וקיבל ולימד דעת את העם וכן כתב בס"ס:

פי"ב אין מגלחין פאתי הראש וכו' עד כל פאה ופאה. פרק אלו הן הלוקין (דף כ') ובספרי: **לפיכך** המגלח כו' עד ולוקה שתים. בתורת כהנים ופ' הלוקין שם: **אחד** המגלח כו' עד ואת הקטן לוקה. פרק הלוקין ופרק ג' מינין ופ' שני נזירים (דף נ"ז): וכתב הראב"ד ז"ל אע"פ שאינו לוקה כיון שמדעת עושה עובר בלאו עכ"ל: ואני אומר כי ר"מ ז"ל יודה בזה ולא פירשו כמנהגו במשנה תורה כאשר כתבתי: **האשה** שגלחה כו' עד פאת זקנך. פ' שני נזירים (דף נ"ז):

כל שישנו בבל תשחית ישנו בבל תקיף ואשה שאינה בבל תשחית לפי שאין לה זקן אינה בבל תקיף. לפיכך העבדים הואיל ויש להם זקן אסורין בהקפה: ג כל מצות לא תעשה שבתורה אחד אנשים ואחד נשים חייבים חוץ מבל תשחית ובל תקיף ובל יטמא כהן למתים. וכל מצות עשה שהיא מזמן לזמן ואינה תדירה נשים פטורות חוץ *מקידוש היום ואכילת מצה בלילי [ג] הפסח ואכילת הפסח ושחיטתו והקהל ושמחה שהנשים חייבות: ד טומטום ואנדרוגינוס הרי הן ספק נותנין עליהן חומרי האיש וחומרי האשה בכל מקום וחייבים בכל ואם עברו אינם לוקין: ה *אע"פ שהאשה מותרת לגלח פאת ראשה הרי היא אסורה לגלח פאת ראש האיש ואפילו [ג] קטן אסור לה לגלח לו פאה: ו ופאה זו שמניחים בצדעים לא נתנו בו חכמים שיעור ושמענו מזקנינו שאינו מניח פחות [ד] מארבעים שערות. ומותר ללקט הפאות במספריים לא נאסר אלא השחתה בתער: ז דרך כהני עובדי כוכבים היה להשחית זקנם. לפיכך אסרה תורה ב להשחית הזקן. וחמש פאות יש בו [ה] לחי העליון ולחי התחתון מימין וכן משמאל ושבולת הזקן. ולוקה על כל פאה ופאה ואם נטלן כולן כאחת לוקה חמש. ואינו חייב עד שיגלחנו בתער שנאמר ולא תשחית את פאת זקנך גילוח שיש בו השחתה. לפיכך אם גלח זקנו במספריים פטור. ואין המתגלח לוקה עד שיסייע. ואשה מותרת להשחית זקנה אם יש לה שיער בזקן. ואם השחיתה זקן האיש פטורה: ח השפה מותר לגלחו בתער והוא השיער שעל גב השפה העליונה וכן השיער המדולדל מן השפה התחתונה. ואע"פ שהוא מותר לא נהגו ישראל להשחיתו אלא יגלח קצתו עד שלא יעכב אכילה ושתייה: ט ג העברת השיער משאר הגוף

השגת הראב"ד

*אע"פ שהאשה מותרת לגלח פאת ראשה כרי היא אסורה לגלח פאת ראש האיש ואפילו קטן אסור לה לגלח לו פאה. א"א האיסור הזה אינה לוקה עליו לא בגדול ולא בקטן אלא מדרבנן הוא דאסור מדאמר רב אדא בר אהבה לרב הונא הונא דמקפה לבניה קטנים סקברינהו לבניה אלמא איסורא אית בהו:

א פרק מי שמתו (דף כ':), ועי' פ' כט מהלכות שבת ; ב סמ"ג לאוין נח. טור יו"ד סי' קפא : ג טור יו"ד סי' קפ"ב :

כסף משנה

שהעלו שער הרי הוא כזקן לכל דבריהם מאי לאו להשחתה אמר אביי להשחתה לא מגיא אמרה דיליף פאת פאת מבני אהרן מה להלן נשים פטורות אף כאן נשים פטורות, ורבינו תפס פה הטעם דאמר מסברא ואע"פ שאין לסברא זו העמדה כי אם ע"י הג"ש דיליף פאת פאת מבני אהרן קיצר רבינו ולא הזכירה. ומ"ש רבינו דאשה שנתגלחה פטורה לאו דוקא דמותרת נמי היא וכ"כ בסמוך אלא משום דעריב ותני בהדיה האי בבא האשה שגלחה פאת ראש האיש דפטורה היא אבל אינה מותרת תנא נמי בהא פטורה:

לפיכך העבדים וכו'. כלומר דאע"ג דכל מצות שהאשה חייבת בהן עבד חייב בהן בהא עדיף מאשה משום דאשה לא אימעיטא אלא מלא תשחית את פאת זקנך הלכך עבדים כיון דאית להו זקן ליתנהו בכלל היקש זה:

ג כל מצות לא תעשה וכו'. משנה (שם כ"ט:): וכל מצות עשה וכו'. משנה שם כל מ"ע שהזמן גרמא הנשים פטורות ופריך בגמרא (דף ל"ד.) וכללא הוא והרי מצה שמחה והקהל דמ"ע שהזמן גרמא הן ונשים חייבות א"ר יוחנן אין למדים מן הכללות ופרק מי שמתו (כ':) אמרו נשים חייבות בקידוש היום ד"ת. ומ"ש ואכילת הפסח ושחיטתו הכי משמע בפסחים בפרק האשה:

ד טומטום וכו'. פשוט בתוספתא:

ה אע"פ שהאשה וכו'. בפרק שני נזירים (נזיר דף כ"ז:) אמר ר"ה המקיף את הקטן חייב א"ל רב אדא בר אהבה לרב הונא ודידך מאן מגלח להו א"ל חובה א"ל תקברינהו חובה לבניה, כולהו שני דרב אדא לא איקיים זרעא לר"ה. ופסק הרי"ף בסוף מכות כרב הונא: וכתב הראב"ד האיסור הזה וכו' אלמא איסורא אית בהו, עכ"ל. ולא ידעתי מה צורך היה לו לכתוב כן והלא רבינו לא הזכיר לוקה אלא אסור ובהדיא אמר האשה שגלחה פאת ראש האיש או שנתגלחה פטורה ואולי לא נתכוון לחדש אלא דאיסורא דרבנן הוא דאיכא ולא איסורא דאורייתא. וא"ת מנ"ל דאיסורא דרבנן הוא ולא איסורא דאורייתא דהוא עובדא לא מוכחא אי הוי דאורייתא או דרבנן. וי"ל דאי הוה ביה איסורא דאורייתא מלקות נמי הוה ביה ס"ג אם היה אסור מן התורה לא היה רב הונא טועה בכך:

ו ופאה זו וכו'. ושמענו מזקנינו שאינו פחות מארבעים שערות. הטור כתב בשם רבינו ארבע במקום ארבעים נראה שכך היה כתוב בנוסחתו לשון רבינו. וסמ"ג כתב על דברי רבינו שיש להתיישב בדבר משום דתניא בתוספתא דמכות יש תולש שתי שערות וחייב משום נזיר ומשום מקיף. ואיני יודע מה הוקשה לסמ"ג דהא רבינו איירי בשיעור הנחת הפאה כמה שערות חייב להניח והתוספתא איירי בתולש שערות מהפאה כמה שערות יתלוש ויתחייב וקאמר דבתלישת שתי שערות חייב ואין זה ענין לדברי רבינו: ומותר ללקט וכו'. משנה פרק בתרא דמכות (דף כ'.) פלוגתא דרבי אליעזר ורבנן ופסק כרבנן:

ז וחמש פאות וכו'. משנה שם וחייב על הראש שתים אחת מכאן ואחת מכאן ועל הזקן חמש שתים מכאן ושתים מכאן ואחד מלמטה ר"א אומר אם נטלן כלם כאחד אינו חייב אלא אחת ומשמע דת"ק סבר שאפילו נטלם כלם כאחד חייב על כל אחד ואחד: ואינו חייב עד שיגלחנו וכו'. עד ואם השחיתה זקן הא יש פטורה, הטעם להיות דין פאת הזקן שוה לדין פאת הראש וכבר ביארתי דינים הללו בפאת הראש ומ"מ איכא למידק במ"ש אם גלח זקנו במספריים פטור דמשמע איסורא איכא דמותר מבעי ליה דומיא דהקפת הראש. ונראה לומר דסירכא דלישנא דמתניתין נקט ולאו דוקא דלכתחלה נמי שרי:

ט והעברת השיער. בפרק שני נזירים (נזיר נ"ח.) וכתבו הרי"ף סוף מכות אמר רב מקיף אדם כל גופו בתער מתיבי המעביר

משנה למלך

פי"ב ב לפיכך העבדים הואיל ויש להם זקן אסורים בהקפה. כתב מרן ז"ל כלומר דאע"ג דכל מצות שהאשה חייבת בהן עבד חייב בהם בהא עדיף מאשה כו'. הן אמת שדברי רבינו תמוהים מלד עלמם דהא מסוגית הגמרא [קדושין ל"ה:] מוכח דלפי המסקנא לא ממעטינן נשים מהשחתה משום סברא דלית להו זקן אלא מג"ש דפאת פאת מבני אהרן וכבר הוקשה כל זה למרן ונדחק ליישב יע"ש. וגם שנסבול דוחקו בעיקר הטעם לומר דנשים פטורות מהשחתה משום דאין להם זקן. אכתי יש לתמוה על רבינו דאיך הוליד מזה דעבדים חייבים הואיל ויש להם זקן כיון דלפי הטעם האמיתי שהוא דיליף פאת פאת מבני אהרן לא נפיק מיניה פטורא דעבדים. והרב בעל"מ כתב וז"ל ומ"ש לפיכך העבדים כו' סוגיא זו מהסברא דכיון דאשה לא אימעיט אלא מפני שאין לה זקן ממילא דעבד שיש לו זקן חייב, ואע"ג דבפ"ק דקדושין [שם] איכא בגמרא ואיבע"א אשה אימעיט מזקנך ואם כן לפי טעם זה ה"ס עבד דאיתקש לאשה בכ"מ מ"מ תפס רבינו כלישנא קמא לחומרא ע"כ. ודבריו תמוהים דמסוגית הגמרא מוכח דלפי המסקנא לא קיימא טעמא דסברא דהא לית בהו זקן אלא עיקר הטעם הוא דיליף פאת פאת מבני אהרן ואף הטעם האחר דזקנך ולא זקן אשתך לא קיימא לפי המסקנא וכמ"ש התוספות דדוקא מקמי דשמעינן בברייתא דיש לנן חשיבות זקן בשום מקום ממעטינן לנשים משום דשני קרא בדבוריה אבל לבתר דשמעינן דגלי לית לן למעוטי משני קרא בדבוריה. הן אמת והרא"ש בפסקיו הביא הטעם דשני קרא בדבוריה. ועיין בספר עלמות יוסף שנתעורר בזה. סוף דבר שדברי רבינו לריכים אלי תלמוד:

לחם משנה

ג וכל מצות עשה וכו'. משנה בפ"ק דקדושין (דף כ"ט:) עוד אמרו שם בגמרא וכל מ"ע שאין הזמן גרמא נשים חייבות ולא כתבו כאן רבינו ולא ידעתי למה *ואולי ביארו במקום אחר:

*וי"ל דהא דלא ביארו משום דדבר פשוט הוא דמכלל לאו אתה שומע הן:

חוץ מקידוש היום וכו'. יש ספרים שכתוב בדברי רבינו חוץ מקידוש שבת ויום טוב ויש ספרים שאין כתוב בדברי רבינו ז"ל שבת ויום טוב אלא חוץ מקידוש היום וכן נראה לי עיקר דקידוש יו"ט אינו מן התורה כמו שכתב הרב המגיד בסוף הלכות שבת, ודע שאין קידוש יו"ט דבר תורה וכי תימא דביו"ט לא קאי אקידוש אלא אמלאכה הא לא תעשה היא ונשים חייבות ואע"ג דאית בה נמי עשה מ"מ למה לי למכתב חוץ מיו"ם כיון דמטעמא דלא תעשה הם חייבות בהם לכן העיקר הוא דלא גרסינן בדברי רבינו ויום טוב:

ה אע"פ שהאשה מותרת לגלח וכו' אסורה לגלח פאת ראש האיש. כלומר איסורא מיהא איכא אבל לא מלקות שכבר כתב הוא עצמו למעלה האשה שגלחה פאת ראש האיש פטורה וכן כתב הראב"ד ז"ל בהשגות:

ו ושמענו מזקנינו וכו'. עיין שם בבית יוסף שביאר יפה דברי רבינו ז"ל:

ז וחמש פאות יש בו לחי העליון ולחי התחתון וכו'. נראה שהוא מפרש החמש פאות בזה האופן. אחת ממקום שמתחיל לחי התחתון ואחרת כנגדו למעלה מקום שמתחיל העליון וכן בשמאל הכי, והאחת מה שנתלה מן הזקן הרי שם ה' וכן נראה מדבריו בפירוש המשנה. אבל רש"י ז"ל לא פירש כן ולא שום אחד משאר המפרשים:

ח השפה מותר לגלחו בתער וכו'. גם זה ביאר הרב בית יוסף ביורה דעה בסימן הנזכר:

לא

מגדל עוז

גל שישנו בבל תשחית כו' עד הנשים חייבות. פ"ק דקדושין (דף ל"ח) : טומטום ואנדרוגינוס וכו' עד אינן לוקין. תוספתא : אע"פ שהאשה מותרת עד לגלח לו. פ' שני נזירים : כתב הראב"ד ז"ל האיסור הזה וכו' איסורא אית בהו עכ"ל : ואני אומר שכבר נתחכמו בה בהלכה זו רבותינו הראשונים ז"ל פ' ב' נזירים ור"מ ז"ל נסג בזה כמנהגו במשנה תורה שכתב לחבר הדברים המפורשים בתלמוד מגמגם והבין הוא וכד"ן : ופאה זו שמניחין עד מארבעים שערות וכן הסכימו בתורת כהנים. ופ"ק דקדושין (דף ל"ה) פ' שני נזירים (דף נ"ט) ושלשה מינים : מותר ללקט עד תער. הלכה זו נחלקו בה הראשונים נ"ע בת"כ ופ' שני נזירים ופ' ג' מינים ופרק הלוקין. ויש אוסר במספרים כמין תער והמחמיר תבא עליו ברכה כד"ן : דרך כומרי כו' עד להשחית הזקן. בתורת כהנים קדושים פ"ו ופ' הלוקין (דף כ') : וחמש פאות כו' עד לוקה חמש. פ"ק דשבועות וסוף מכות : ואינו חייב עד שיגלחנו בתער עד זקן האיש פטורה. פ' שני נזירין (דף נ"ט) ופרק הלוקין ופ"ק דקדושין (דף ל"ה) : השפה מותר לגלחו עד אכילה ושתיה העברת השער משאר הגוף כו' עד בכ"מ. הלכה זו עיקרה פ' שני נזירים ומ"מ יש מחמירין בדבר ונזהרין בכמה ענינים אבל כתבו רבותינו נ"ע מטעמא של דעתו לא העברת ברזל על בשרו אפילו מספרים כלל וכלל לא בראש ולא בגוף מן הפסח ולחוץ:

הגהות מיימוניות

[ב] כל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה : [ג] וכן כתב ספר המצות משמו עד אמנם שמואל ורב הונא משמע בפ' שני נזירים שמתירין ע"כ. וכן מצאנו לרא"מ שכתב שמותר, ע"כ : [ד] וכן כתב בס"ה משמו וכתב עוד וז"ל ואומר אני שיש להתיישב בדבר משום דתניא בתוספתא יש תולש שתי שערות וחייב משום מקיף : [ה] כתב רא"מ וז"ל שמעתי בזה כמה פנים היכן הן הפאות האחת ראשי לחיים לצד הראש, ע"א ראשי לחיים לארכו כו' עד ואחד מלמטה פירוש תחת הלחיים סמוך לגרון וירא שמים יצא ידי כולן להזהר שלא להשחית כל הנראה פאה ע"כ:

כסף משנה

המעביר שער בית השחי ובית הערוה ה"ז לוקה כי קאמר רב בשאר אברים ומסיק התם דאפילו העברת שער שאר הגוף דוקא במספריים שרי ורב דקאמר תער היינו במספריים כעין תער: ומ"ש אינו אסור מדברי תורה אלא מדברי סופרים ברייתא שם. ואע"ג דלאחד ליטנא פליג ר' יוחנן עלה פסק הרי"ף כליטנא דאתי כההיא ברייתא וכן דעת רבינו. ויש עוד טעם לדבר דלהראב"י שמשנתו קב ונקי לא מפרש קרא אלא לענין שלא תלבש האשה כלי זיין והאיש בגד אשה וכמו שאכתוב בסמוך אבל העברת שער בית השחי משמע דלית ליה: ומ"ש במה ד"א במקום שאין מעבירים וכו'. כ"כ נימוקי יוסף בשם רב שרירא והרי"ף וכ"כ הר"ן בפרק אין מעמידין בשם הגאונים וכתב מהיכן למדו לומר כן:

י לא תעדה אשה וכו'. בפ' ב' נזירים [נ"ט.] תניא לא ילבש גבר שמלת אשה מה ת"ל אם שלא ילבש איש שמלת אשה וכו' הרי נאמר תועבה היא ואין כאן תועבה אלא שלא ילבש גבר שמלת אשה וישב בין הנשים ואשה שמלת איש ותשב בין האנשים ראב"י אומר מנין שלא תלבש אשה בכלי זיין למלחמה ת"ל לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה שלא יתקן איש בתיקוני אשה ופסק רבינו כראב"י שמשנתו קב ונקי וכן תירגם אונקלוס לא יהא תיקון דגבר וכו' ולא הצריך שישב איש בין הנשים או האשה בין האנשים. ואע"פ שכתב רבינו שהעברת שער בית השחי ובית הערוה לאיש אינו אלא מד"ס כתב שתגלחת ראש האשה כאיש הוי עדי האיש וכתב שאם עדתה האשה עדי האיש לוקה. ונראה שטעמו מפני שתגלחת ראש אשה כאיש הוי דבר היכר טובא ודמי ללובשת מלבוש האיש משא"כ בבית השחי ובית הערוה שהם במקום מכוסה: המלקט שערות וכו'. ברייתא פרק בתרא דמכות (כ':) ובשבת (צ"ד:) פ' המצניע המוטל אלא פי הזוג אחת חייב וכמה מלא פי הזוג שתים רבי אליעזר אומר אחת ומודים חכמים לר"א במלקט לבנות מתוך שחורות שאפילו אחת חייב ודבר זה אפילו בחול אסור משום שנאמר לא ילבש גבר שמלת אשה:

כתב הראב"ד א"א לא מחוור שיהא לוקה באחת שלא אמרו אלא אסור ועוד מאי עדי אשה איכא בחדא והא לא מינכרא מילתא כלל עכ"ל. ורבינו סובר דאפילו בחול אסור ולוקה מדין דכיון דמקרא יליף לה מהי תיתי לן למימר דלא ילקה עליה. ומ"ש ועוד מאי עדי אשה איכא בחדא וכו' יש לתמוה דהא חזינן דבגמ' [מכות כ':] דעל אפילו אחת קאמר ודבר זה אפילו בחול אסור משום שנאמר לא ילבש גבר וכו'

וכו'. וי"ל דהראב"ד סובר דיש לפרש דכשאמרו ודבר זה אפי' בחול אסור על מלקט לבנות מתוך שחורות קאי לא על אפילו אחת וכך פירוש דבריו ולא מחוור שיהא לוקה באחת שלא אמרו אלא אסור ולא אמרו חייב ועוד דאפשר לפרש דלא קאי אסור על אפילו אחת דמאי עדי אשה איכא בחדא וכו'. ולדעת רבינו יש לומר דבחדא נמי מינכרא מילתא ולמד רבינו לצובע בהוא הדין ואפשר דבשום דוכתא איתיה: טומטום ואנדרוגינוס וכו'. בתוספתא דבכורים:

יא כתב ולא רשם וכו'. משנה פרק בתרא דמכות (דף כ"א.): ומ"ש בד"א וכו'. לא ידעתי לו מקום מפורש ואפשר שלמדה מדין הקפת הראש שכתבתי למעלה:

יב אחד כהן וכו'. בפ"ק דקידושין (דף ל"ו) יליף לה בג"ש: שרט שריטה אחת על חמשה מתים וכו'. משנה פ"ב דמכות (דף כ'.):

יג גדידה ושריטה אחת היא. גם זה שם [כ"א.] מימרא דשמואל דסבר לה כר' יוסי דאמר התם הכי. וכוונת רבינו דלא תימא דשריטה לא שייכא אלא ביד וגדידה לא שייכא אלא בכלי ואי עשה ביד והתרו עליו משום לא תתגודדו או בכלי והתרו בו משום משרט לא ליחייב קמ"ל. א"נ דלא תתגודדו משמע לרבינו דלא קאי אלמת אלא לחודיה והיינו לעבודת כוכבים וקמ"ל דאע"ג דלא כתיב במת אלא שריטה אם גדד חייב:

גם זה וכו' אלא שעל מת וכו'. בפרק בתרא דמכות (שם) תני תנא קמיה דרבי יוחנן ומשמע לי טעמא משום דאשכחן שאין דרכן לעכו"ם אלא בכלי דכתיב ויתגודדו כמשפטם בחרבות וכו'. וכתב רבינו שהמשרט עצמו לעכו"ם חייב מלקות ותמיהא לי מילתא הא עבודתה בכך וסקילה נמי ליחייב, וי"ל שלא היו עובדים אותה בכך אלא שהיו עושים כך כדי שתתעורר לענות אותם כפי מחשבתם המשובשת:

יד ובכלל אזהרה זו וכו'. סוף פ"ק דיבמות (דף י"ג:). ואם תאמר היאך פסק כאביי ודלא כרבא, ושמא י"ל דלא אמרו הלכה כרבא אלא היכא דפליגי אליבא דנפשייהו ולא היכא דפליגי אליבא דמ"ד עיין שם ודו"ק. וה"ר דוד כהן בתשובה נדחק בפירוש לשון רבינו שר"ל שכשיש בעיר חילוק מנהגים שחלק מהם נוהגים מנהג זה וחלק מהם נוהגים מנהג אחר שבזה הדבר נעשים שני בתי דינים אבל אינם שני בתי דינים ממש בכל דבר ובכל ענין. ואפשר שלזה דקדק בלשונו ולא כתב ששני בתי דינין בעיר אחת לא יהיו נוהגים זה שלא כמנהג

הגוף כגון °בית השחי ובית הערוה אינו אסור מן התורה אלא מדברי סופרים והמעבירו מכין אותו מכת מרדות. במה דברים אמורים במקום שאין מעבירין אותו אלא נשים כדי שלא יתקן עצמו תיקון נשים. אבל במקום שמעבירין השיער הנשים ואנשים אם העביר אין מכין אותו. ומותר להעביר שיער שאר איברים במספריים בכל מקום: י [א]לא תעדה אשה עדי האיש כגון שתשים בראשה מצנפת או כובע או תלבש שריון וכיוצא בו או שתגלח ראשה כאיש. ולא יעדה איש עדי אשה כגון שילבש בגדי צבעונין וחלי זהב במקום שאין לובשין אותן הכלים ואין משימים אותו החלי אלא נשים הכל כמנהג המדינה. איש שעדה עדי אשה ואשה שעדתה עדי איש לוקין. ב [ב]*המלקט שערות לבנות מתוך השחורות מראשו או מזקנו משילקט שערה אחת לוקה מפני שעדה עדי אשה. וכן אם צבע שערו שחור משיצבע שיער לבנה אחת לוקה. טומטום ואנדרוגינוס אינו עוטף כאשה ולא מגלח ראשו כאיש ואם עשה כן אינו לוקה: יא [ג]כתובת קעקע האמורה בתורה הוא שישרט על בשרו וימלא מקום השריטה כחול או דיו או שאר צבעונים הרושמים. וזה היה מנהג העכו"ם שרושמין עצמן לעבודת כוכבים כלומר שהוא עבד מכור לה ומורשם לעבודתה. ומעת שירשום באחד מדברים הרושמין אחר שישרוט באי זה מקום מן הגוף בין איש בין אשה לוקה. כתב ולא רשם בצבע או שרשם בצבע ולא כתב בשריטה פטור עד שיכתוב ויקעקע שנאמר וכתובת קעקע. במה דברים אמורים בכותב אבל זה שכתבו בבשרו וקעקעו בו אינו חייב אלא אם כן סייע כדי שיעשה מעשה. אבל אם לא עשה כלום אינו לוקה: יב [ד]השורט שריטה אחת על המת לוקה שנאמר ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם. אחד כהן ואחד ישראל. שרט שריטה אחת על חמש מתים או חמש שריטות על מת אחד לוקה חמש. והוא שהתרו בו על כל אחת ואחת: יג גדידה ושריטה אחת היא. וכשם שהיו העכו"ם שורטים בבשרם על מתיהם מפני הצער כך היו חובלין בעצמם לעבודת כוכבים שנאמר ויתגודדו כמשפטם. גם זה אסרה תורה שנאמר לא תתגודדו. °אלא שעל מת בין שרט בידו בין שרט בכלי לוקה. לעבודת כוכבים בכלי חייב מלקות בידו פטור: יד ובכלל אזהרה זה שלא יהיו שני בתי דינין בעיר אחת זה נוהג כמנהג זה וזה נוהג כמנהג אחר. שדבר זה גורם למחלוקת

א סמ"ג לאוין נט ס : ב סמ"ג לאוין ס : ג סמ"ג לאוין סא . טור יו"ד סי' קפ : ד סמ"ג לאוין סב . טור שם :

השגת הראב"ד

*המלקט שערות לבנות מתוך שחורות מראשו או מזקנו משילקט שער אחת לוקה. א"א לא מחוור שיהא לוקה באחת שלא אמרו אלא אסור ועוד מאי עדי אשה איכא בחדא והא לא מינכרא מילתא כלל:

לחם משנה

י לא תעדה וכו'. גם זה ביאר בסימן קפ"ב ע"ש:

יא כתובת קעקע. משנה בסוף מכות (דף כ"א.) ופסק כרבנן ודלא כר"ש:

יב השורט שריטה וכו'. שם ופסק כר' יוסי דנימוקו עמו. ועוד מהטעמים שכתב הרב"י שם:

יג גדידה ושריטה אחת היא וכו'. זהו כר' יוסי שם (דף כ"א.) וא"ת א"כ אמאי לא קאמר דהשורט על המת לוקה שתים אחת משום שריטה ואחת משום גדידה כיון דאחת היא והוא לא כתב אלא לוקה חמש דמשמע חדא. וי"ל דרבינו אזיל לשיטתיה שאמר במנין המצות דאין רבוי המלקיות בעבור רבוי הלאוין אלא היכא שהלאוין מאיסורים מוחלקים כגון אכל פוטיתא לוקה ארבע שהן איסורים מחולקים אבל היכא שהאיסור הוא אחד אין רבוי הלאוין עושה רבוי מלקיות ומכ"מ עובר בשני לאוין. וכבר ביאר רבינו ז"ל שעובר בשני לאוין באומרו גדידה ושריטה אחת היא דמשמע שעובר בשתיהם:

יד ובכלל אזהרה זו וכו'. זו דבר תימה דבגמרא דיבמות פרק ט"ו נשים (דף י"ג:) אסיקנא כההיא שמעתתא דעשו בית שמאי כדבריהם דלמאן דאמר עשו פי אמרינן לא תתגודדו הני מילי בית דין אחד בעיר אחת אבל שני בתי דינין בשתי עיירות לית לן בה. וסברא שהזכיר כאן רבינו ז"ל היא סברא דאביי אליבא דמ"ד שדחו בגמרא. ואפשר היה לומר דרבינו פסק כמאן דאמר לא עשו דהיינו רב לגבי שמואל דהלכתא כוותיה

הגהות מיימוניות

° [כתבו הגאונים מי שמגלח כל שער שבו מראשו ועד רגלו מותר לו לגלח גם של בית השחי ושל בית הערוה שאינו יפוי אדרבה ניוול הוא וכן כתב הסמ"ג לאוין ס"ו ע"ש]: [ו] כת"ק דרבי אליעזר בן יעקב אבל רא"מ כתב דקיימא לן כר"א בן יעקב דאמר ר' יוחנן ומוקמינן ליה דקאי כר"א בן יעקב פירוש שדורש הפסוק כפשטו כתרגומו של אונקלוס אבל ת"ק לא מפרש קרא אלא שלא ילבש איש לשבת בין הנשים ולא אשה לשבת בין האנשים לניאוף ועיין בתוספתא פ' ההולך: ° [טור ס' ק"פ וז"ל כתב הרמב"ן דוקא שריטה אבל אם מכה בידו על בשרו מותר כדאשכחן בר"ע שפגע במטתו של ר"א והיה מכה על בשרו עד שדמו שותת לארץ, ובהגב א"א ז"ל דבר תימה הוא דכיון דבין ביד בין בכלי אסור היאך יהא שרי דרך הכאה, והתוס' פירשו שר"ע היה עושה

מגדל עוז

לא תעדה אשה עד עדי איש. פרק הלוקין ופ' שני נזירין (דף נ"ט): המלקט שערות לבנות כו' עד לבנה אחת לוקה. פ' הלוקין (דף כ'): כתב הראב"ד לא מחוור שיהא לוקה באחת שלא אמרו אלא אסור ועוד מאי עדי אשה איכא בחדא והא לא מינכרא מילתא כלל עכ"ל. והמחבר לא הביאם בפירוקיו בספק שלנו: טומטום ואנדרוגינוס כו' עד אינו לוקה. כתובת קעקע עד אינו לוקה. פרק הלוקין (דף כ"א): השורט שריטה אחת כו' עד בידו פטור. בתורת כהנים ופרק הלוקין (שם): ובכלל אזהרה כו' עד אגודות. פ"ק דיבמות (דף י"ג) ומייתי לה בהרבה מקומות:

למחלוקות גדולות שנאמר לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות: טו *הקורח קרחה על המת לוקה שנאמר ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת. אחד ישראל ואחד כהן ששרט על המת אינו לוקה אלא אחת. הקורח ארבע או חמש קרחות על מת אחד לוקה כמנין הקרחות והוא שהתרו בו על כל קרחה וקרחה. אחד הקורח בידו או בסם או המטביל אצבעותיו בסם והניחם בחמשה מקומות בראשו בבת אחת הואיל וקרח חמש קרחות אף על פי שהיא התראה אחת לוקה חמש שהרי כולן באין כאחת. וחייב על כל הראש כבין העינים שנאמר לא יקרחו קרחה בראשם. וכמה שיעור הקרחה כדי שיראה מראשו ° כגרים פנוי בלי שיער: טז הקורח ראשו או השורט בבשרו על ביתו שנפל ועל ספינתו שנטבעה בים פטור ואינו לוקה אלא על המת בלבד או השורט לעבודת כוכבים. הקורח קרחה בראשו של חבירו והשורט שריטה בבשר חבירו והכותב כתובת קעקע בבשרו של חבירו והיה חבירו מסייע. בזמן ששניהן מזידין שניהן לוקין. אחד שוגג ואחד מזיד המזיד משניהם לוקה והשוגג פטור:

כמנהג אם אלא כתב שלא יהיו שני בתי דינין בעיר אחת, פירוש שכמה שנוהגים שני מנהגים הם שני בתי דינין, ואפשר נמי שנפל טעות בספרים והגירסא הנכונה היא שלא יהיו כשני בתי דינין והסופרים חסרו הכ"ף, עכ"ל. וא"ת היאך לוקה המגדד עצמו דהא לאו שבכללות הוא כמו לאו דלא תאכלו על הדם. וי"ל דלא דמי דהכא עיקר הלאו ידענו שהוא שלא נגדד עצמנו אלא שרבה הכתוב גם שלא להעשות אגודות אגודות אבל דלא תאכלו על הדם עיקר הלאו לא נודע איזהו ולהכי הוי לאו שבכללות. כך נראה לי:

טו אחד ישראל וכו'. כלומר דלא תימא כהן לילקי תרי משום לא יקרחו ומשום לא תשימו קרחה בין עיניכם למת וטעמא משום דבסוף פ"ק דקידושין (דף ל"ו:) יליף בג"ש כמה דברים שלא יקרחו קרחה ללא תשימו קרחה וא"כ לאו למפויי לאו לכהן אתא לא יקרחו אלא לגלות על לא תשימו קרחה כנ"ל:

הקורח ארבע וכו'. פ' בתרא דמכות (דף כ'.) ת"ר לא יקרחו קרחה יכול אפילו ד' וה' קריחות לא יהא חייב אלא אחת ת"ל קרחה ליחייב על כל קרחה וקרחה הני ד' וה' קריחות היכי דמי בזה אחר זה ובחמש התראות פשיטא אלא בבת אחת ובחדא התראה מי מיחייב לא צריכא דסך חמש אצבעותיו נשא כלומר סם המשיר את השיער ואותבינהו בבת אחת כלומר והתרו בו התראה אחת ואפ"ה מיחייב חמש: וחייב על כל הראש וכו'. פ"ק דקידושין (דף ל"ו) יליף בג"ש דחייב על הראש כבין העינים כלומר דבין שקרח בין עיניו מן השער הנולד בפדחת בין שקרח בראש חייב: וכמה שיעור הקרחה בפרק בתרא דמכות (דף כ':) פלוגתא דרב הונא ור"י ופסק כר' יוחנן:

טז הקורח ראשו וכו'. ברייתא שם: הקורח קרחה בראש חבירו וכו'. בתוספתא דמכות:

הלכות תשובה

מצות עשה אחת. והוא שישוב החוטא מחטאו לפני ה' ויתודה:

וביאור מצוה זו ועיקרים הנגררים עמה בגללה בפרקים אלו:

פרק ראשון

א כל מצות שבתורה בין עשה בין לא תעשה אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות לפני האל ברוך הוא שנאמר איש או אשה כי יעשו וגו' והתודו את חטאתם אשר עשו זה וידוי דברים. וידוי זה מצות עשה. כיצד מתודין אומר אנא השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך והרי נחמתי ובושתי במעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה. וזהו עיקרו של וידוי. וכל המרבה להתודות ומאריך בענין זה הרי זה משובח. וכן בעלי חטאות ואשמות בעת שמביאין קרבנותיהן על שגגתן או על זדונן אין מתכפר להן בקרבנם עד שיעשו תשובה. ויתודו וידוי דברים שנאמר והתודה אשר חטא עליה. וכן כל מחוייבי מיתות בית דין ומחוייבי מלקות אין מתכפר להן [א] במיתתן או [ב]בלקייתן עד שיעשו תשובה ויתודו. וכן החובל בחבירו והמזיק ממונו אף על פי ששילם לו מה שהוא חייב לו אינו

כסף משנה

פרק א א איש או אשה וכו'. והתודו את חטאתם אשר עשו זה וידוי דברים: מצאתי כתוב דאיתא בספרא פ' אחרי מות: כיצד מתודין וכו'. יומא פ' אמר להם הממונה (ל"ו:) ת"ר כיצד מתודה עויתי פשעתי חטאתי וכו' וכן במשה הוא אומר נושא עון ופשע וחטאה דברי ר"מ וחכ"א עונות אלו הזדונות פשעים אלו המרדים חטאים אלו השגגות ומאחר שהתודה על הזדונות ועל המרדים חוזר ומתודה על השגגות אלא כך היה מתודה חטאתי עויתי פשעתי וכן בדוד הוא אומר חטאנו עם אבותינו העוינו הרשענו וכן בשלמה הוא אומר חטאנו והרשענו ומרדנו וכן בדניאל הוא אומר חטאנו והעוינו והרשענו ומרדנו אלא מהו שאמר משה נושא עון ופשע וחטאה אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בשעה שישראל חוטאים לפניך ועושים תשובה עשה להם זדונות כשגגות אמר רבה בר שמואל אמר רב הלכה כדברי חכמים: וכן בעלי חטאות וכו'. זה פשוט שהרי מביא ראיה מהכתוב ובהדיא אמרו בפ"ק דשבועות (דף י"ג.) שחטאת ואשם אין מכפרים אלא על השבים: וכן כל מחוייבי מיתות וכו'. משנה בסנהדרין פרק נגמר הדין (דף מ"ג) כל המומתין מתודין שכל המתודה יש לו חלק לעוה"ב שכן מצינו בעכן שהודה שא"ל יהושע יעכרך ה' היום הזה היום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעתיד לבא: וכן החובל כו'. משנה בב"ק סוף החובל (דף צ"ב.). אע"פ שנותן לו אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה. ומ"מ מאי דמפיק לה רבינו מכל חטאות האדם צ"ע היכא מייתי לה [בילקוט פ' נשא איתא הכי בשם ספרי זוטא]:

א סמ"ג לאוין סב. טור יו"ד סי' קפ: ב סמ"ג עשין יז:

לחם משנה

בוהיה באיסורי. ומה שחלק בין שני בתי דינין בעיר אחת הוא משום דאפילו למ"ד לא עשו צריך לומר לדידיה דוקא שני בתי דינין בעיר אחת אסור אבל שתי בתי דינין בשתי עיירות מותר כדי לתרץ ההיא דמגילה דהקשו תנן התם מגילה נקראת וכו' והתם הוי שני בתי דינין בשתי עיירות דלא היו מתכנסים אלא בעירם כמו שפירש שם התוספות בשם ה"ר חיים וכן מפרש רבינו ז"ל בהלכות מגילה כמו שביארתי אני שם בביאורי לאותם ההלכות. ועוד דבשני בתי דינין בשתי עיירות ודאי דמותר משום ההיא דמייתי התם ת"ש במקומו של ר' אליעזר וכו' ואמרו שם דילמא מקומות שאני משמע דבשני מקומות מותר לכ"ע ודאי ובכי הא הוה ק"ש דאתי אפילו כרבא דרבא לא אמר בגמרא דשני בתי דינין בבתי עיירות לית לן בה אלא למאן דאמר עשו משום דב"ש וב"ה שני בתי דינין בעיר אחת הוא כמבואר שם אבל למאן דאמר לא עשו ודאי דאפילו שני בתי דיני בעיר אחת אסור. אבל א"א לומר כן משום דבסוף ההיא סוגיא אמרו ת"ש בימי ר' דוסא בן הרכינס הורו צרות הבת לאחין שמע מינה עשו שמע מינה, וא"כ כיון דבסוגיא אסיקו כך לא היה לו לרבינו למפסק דלא כסוגיין ואע"ג דיש לדחות ההיא ראיה דדילמא הורו אבל לא עלה בידם לעשות שהרי מבואר לקמן בההיא ברייתא דר' דוסא אמר להם שהוא לא התירם מ"מ כיון דבגמרא אסיקו עשו לא הוה ליה לרבינו למפסק דלא כסוגיין. והרב מהר"ר דוד הכהן ז"ל בפסקיו בבית י"ג עמד על זה וכתב דרבינו פסק כרבא. ומה שאמר שלא יעשו שני בתי דינין ר"ל ב"ד אחד פלג מורים כחד ופלג מורים כחד דנראין כשני בתי דינין, והוא דוחק גדול וצ"ע:

טו הקורח קרחה על המת וכו'. כל הדברים האלו נתבארו בפ' בתרא דמסכת מכות (דף כ"א):

פ"א א כל מצות עשה וכו' והתודו את חטאתם וכו'. כן אמרו בספרי על פסוק זה ושם נתבאר קצת מהדברים אלו שהזכיר רבינו:

מגדל עוז

כל המצות שבתורה כו' עד וישוב מחטאו. פרק בתרא דיומא (דף פ"ה) ובמכילתא: חייב הוא להתודות כו' עד הרי זה משובח. פרק אמר להם הממונה (דף ל"ו) ובמכילתא ובספרא: וכן בעלי חטאות עד עליה. פרק בתרא דיומא (שם) ובכפרה: וכן כל מחוייבי מיתות עד ויתודו. פ' נגמר הדין (דף מ"ג) ובכפרה: וכן החובל כו' עד מכל חטאות האדם. פרק החובל (דף צ"ב):

הגהות מיימוניות

עושה כן על התורה כמו שהיה אומר הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן עכ"ל ב"כ הסמ"ג שם]: ב [הרא"ש פסק בשתי שערות חייב אבל אפילו באחד איכא איסורא ע"כ]: [א] ואפילו מי שחלה ונטה למות אומרים לו התודה כדאיתא בפ' במה מדליקין (דף ל"ב):

אינו מתכפר עד שיתודה וישוב מלעשות כזה לעולם שנאמר מכל חטאות האדם: ב שעיר המשתלח לפי שהוא כפרה על כל ישראל כהן גדול מתודה עליו על לשון כל ישראל שנאמר והתודה עליו את כל עונות בני ישראל. שעיר המשתלח מכפר על כל עבירות שבתורה הקלות והחמורות. בין שעבר בזדון בין שעבר בשגגה. בין שהודע לו בין שלא הודע לו הכל מתכפר בשעיר המשתלח. והוא שעשה תשובה. אבל אם לא עשה תשובה אין השעיר מכפר לו אלא על הקלות. ומה הן הקלות ומה הן החמורות. החמורות הן שחייבין עליהם מיתת בית דין או כרת. ושבועת שוא ושקר אע"פ שאין בהן כרת הרי הן מן החמורות. ושאר מצות לא תעשה ומצות עשה שאין בהן כרת הם הקלות: ג בזמן הזה שאין בית המקדש קיים ואין לנו מזבח כפרה אין שם אלא תשובה. התשובה מכפרת על כל העבירות. אפילו רשע כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו שום דבר מרשעו שנאמר רשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו. ועצמו של יום הכפורים מכפר לשבים שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם: ד אף על פי שהתשובה מכפרת על הכל ועצמו של יום הכפורים מכפר. יש עבירות שהן מתכפרים לשעתן ויש עבירות שאין מתכפרים אלא לאחר זמן. כיצד עבר אדם על מצות עשה שאין בה כרת ועשה תשובה אינו זז משם עד שמוחלין לו ובאלו נאמר שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם וגו'. עבר על מצות לא תעשה שאין בה כרת ולא מיתת בית דין ועשה תשובה. תשובה תולה ויום הכפורים מכפר ובאלו נאמר כי ביום הזה יכפר עליכם. עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה. תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין הבאין עליו גומרין לו הכפרה. ולעולם אין מתכפר לו כפרה גמורה עד שיבואו עליו יסורין ובאלו נאמר ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם. במה דברים אמורים בשלא חילל את השם בשעה שעבר אבל המחלל את השם אע"פ שעשה תשובה והגיע יום הכפורים והוא עומד בתשובתו ובאו עליו יסורין אינו מתכפר לו כפרה גמורה עד שימות. אלא תשובה יום הכפורים ויסורין שלשתן תולין ומיתה מכפרת שנאמר ונגלה באזני ה' צבאות וגו' אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון:

כסף משנה

ב שעיר המשתלח מכפר וכו'. משנה פ"ק דשבועות (דף ב'.) ועל שאר עבירות שבתורה הקלות והחמורות והזדונות והשגגות הודע ולא הודע עשה ולא תעשה כריתות ומיתות ב"ד שעיר המשתלח מכפר. ובגמ' (י"ב:) היינו קלות היינו עשה ול"ת היינו חמורות היינו כריתות ומיתות ב"ד הודע היינו מזיד לא הודע היינו שוגג אמר רב יהודה הכי קאמר על שאר עבירות שבתורה בין קלות בין חמורות בין שעשאן בשוגג בין שעשאן במזיד אותן שעשאן בשוגג בין שנודע לו ספיקן בין שלא נודע לו ספיקן ואלו הן קלות עשה ולא תעשה אלו הן חמורות כריתות ומיתות ב"ד ואמרינן דאליבא דרבי אפילו לא עשה תשובה שעיר המשתלח מכפר אבל אליבא דרבנן דוקא כשעשה תשובה שעיר המשתלח מכפר אבל אם לא עשה תשובה אין מכפר, וידוע דאין הלכה כרבי מחביריו ולכך כתב רבינו והוא שעשה תשובה: ומ"ש אבל אם לא עשה תשובה אין השעיר מכפר לו אלא על הקלות. ק"ל דהתם משמע דלרבנן אפילו עבר אעשה אם לא עשה תשובה אין שעיר מכפר ולרבי אפילו על החמורות מכפר בלא תשובה חוץ מפורק עול ומגלה פנים בתורה ומפר בריתו בבשר וצ"ע:

ומה הן הקלות וכו'. כבר נתבאר במימרא דרב יהודה שכתבתי דהחמורות היינו כריתות ומיתות ב"ד וקלות היינו עשה ולא תעשה. ובפ' בתרא דיומא (דף פ"ה:) תניא אלו הן קלות עשה ול"ת חוץ מלא תשא ואע"ג דדחי התם ואוקי דכל ל"ת שלא ניתק לעשה מהחמורות וכי קאמר חוץ מלא תשא וכל דדמי ליה הא אסיקנא תנאי היא וכיון דר' יהודה אמר בשבועות פ"ק [י"ב:] דהחמורות היינו כריתות ומיתות ב"ד ולא הזכיר ל"ת שלא ניתק לעשה אלמא ס"ל דכל לא תעשה הוי בכלל קלות ולא קיימא לן כהתם מתני' דיומא דסברה דלא תעשה שלא ניתק לעשה חמורות הן

הן דהא ר' יהודה בפ"ק דשבועות [שם] אליביה דנפשיה הוא דקאמר אלו הן קלות ואלו הן חמורות ולא מפליג בין ניתק לעשה ללא ניתק. וא"ת גם לא מפליג התם בין שאר לאוין ללא תשא ולמה כתב רבינו שיש חילוק ביניהם יש לומר דמלא תשא ליכא הוכחה מהתם דכיון דאינה אלא מצוה אחת לא הש לאסוקה אבל כל מצות לא תעשה שלא ניתק לעשה דטובא נינהו אם איתא דליתנהו בכלל קלות ה"ל לפרושי ותדע דלרב יהודה לא תשא בכלל חמורות היא דאלת"ה רב יהודה דלא כמאן דאי כהתם מתניתין דיומא כל ל"ת שלא ניתק לעשה בכלל חמורות היא ואי כאידך תנא הא לא תשא בכלל חמורות היא אלא ודאי כדאמרן:

ג בזמן שאין בית המקדש קיים התשובה מכפרת. כלומר דרך כלל וכמו שביאר הוא ז"ל בסמוך: ומ"ש אפילו רשע כל ימיו וכו'. פ"ק דקידושין (דף מ':) ברייתא דרשב"י. ופ"ק דר"ה (דף י"ח): [לא מצאתי שם]:

ועצמו של יוה"כ מכפר וכו'. משנה פרק בתרא דיומא (דף פ"ה:) מיתה ויוה"כ מכפרים עם התשובה ובגמ' נימא דלא כרבי דאמר בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יוה"כ מכפר ואע"פ דדחי התם ואמר אפילו תימא רבי מ"מ רבנן פליגי עליה כדמשמע בפ"ק דשבועות ולא קי"ל כרבי מחביריו. לכן כתב רבינו ועצמו של יוה"כ מכפר לשבים כלומר אבל לא לשאינם שבים:

ד אע"פ שהתשובה מכפרת וכו' עד סוף הפרק. ברייתא שם שאל ר' מתיא בן חרש את ראב"ע ברומי שמעת ארבעה חלוקי כפרה שהיה ר' ישמעאל דורש א"ל שלשה הן ותשובה עם כל אחד מהן כלומר שלשה הם הנחלקים שיש עבירה שהיא נצרכה לכלם עבר על עשה כו' ושב אינו זז משם עד שמוחלין לו וכו' ומסיים בה כלשון רבינו:

אי

לחם משנה

שנאמר מכל חטאת האדם. כלומר דקרא קאמר איש או אשה כי יעשו אחת מכל חטאות האדם והתודו את חטאתם. וה"ה דהוה מצי לרבויי מהאי קרא דכל חטאות האדם בעלי חטאות ואשמות אלא שמלא הדבר יותר מפורש בחטאות ואשמות, ואין להקשות למה לי קרא דוהתודה עליו גבי חטאות ואשמות תיפוק ליה מהכא דדבר אצטריך להרבה דרשות שדרשו בספרי:

ב שעיר המשתלח וכו'. ברים שבועות (דף ב':) אמרו במשנה על שאר עבירות שבתורה כו'. (עיין בכ"מ), עוד אמרו שם האי עשה ה"ד אי דלא עבד תשובה זבח רשעים תועבה אי דעבד תשובה [כל יום נמי] דתניא עבר על מצות עשה ועשה תשובה לא זז משם עד שמוחלין לו א"ר זירא בעומד במרדו ורבי היא דתניא רבי אומר על כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יוה"כ מכפר וכו', ע"כ. ולכאורה נראה דבגמרא הקשו דהשיא מצות עשה אי דלא עשה תשובה אמאי מכפר עליו שעיר המשתלח הא זבח רשעים הוא ואין השעיר מכפר עליו. והירצו דאתיא כרבי וא"כ תימה על רבינו דאיך קאמר דשעיר המשתלח מכפר אע"פ שלא עשה תשובה על הקלות הא בגמרא אמרו דאינו כן אלא לרבי דהיכי הירצו בעומד במרדו ורבי היא ואנן קי"ל כרבנן ודלא כרבי דאי כרבי אפילו אחמורות נמי שעיר המשתלח מכפר ורבינו כתב דעל החמורות אינו מכפר וא"כ ודאי דפסק כרבנן וכן כתב לקמן עצמו של יוה"כ מכפר לשבים והיינו כר' יהודה דפליג עליה דרבי כדאמרינן שם בגמרא דלרבי אפילו לאינן שבים מכפר וא"כ איך כתב רבינו דעל הקלות מכפר. ונראה דהוא ז"ל מפרש דברי המקשה כך האי עשה היכי דמי אי דלא עביד תשובה א"כ כל הני דמתניתין נמי דלא עבד תשובה דבחד גוונא מיירי מתניתין וא"כ קשה דעל החמורות מאי מכפר היכא דלא עבד תשובה הא זבח רשעים תועבה אבל על עשה לית ליה שום קושיא כלל ומאי דקאמר האי עשה היכי דמי הוא משום דבעי למפרך הקושיא האחרת היכא דעבד תשובה והך פירכא לא קאי אלא אעשה לכך קאמר האי עשה היכי דמי אבל לעולם דהקושיא הראשונה לא הוי אלא אכריתות ומיתות ב"ד. וא"ת מי הזקיקו לרבינו לפרש כן בדברי הגמרא וי"ל דרצה למעט במחלוקת שבין רבי לרבנן וכיון דלרבי מכפר אפילו אכריתות די לנו לומר שלרבנן דעל הכריתות אינו מכפר אבל על הקלות מכפר. ועוד דטעמיה דרבנן הוא משום דהכרת בעוה"ז תכרת לעוה"ב כלומר דהני תלתא פורק עול מגלה פנים ומפר ברית אין מיתה מכפרת אבל בשאר דומיא דהנך מיתה מכפרת, אבל יוה"כ לא וכיון שכן לא דייקין דיוקא דקרא אלא באהרינא דומיא דהנך שהם כריתות ומיתות ב"ד אבל לא הקלות דודאי בקלות אפילו יוה"כ מכפר, זה נראה טעמו של רבינו. פירש"י ז"ל בגמרא (דף י"ב:) דליכא לפרושי האי שוגג אלא באשם תלוי דבאשם ודאי אין יוה"כ מכפר. ורבינו סתם וכתב לשון המשנה: בין עבר בשגגה וכו':

ג בזמן הזה שאין ביהמ"ק קיים וכו'. הן ארבעה חילוקי כפרה שהוזכרו בפ' יוה"כ (דף פ"ו.) עבר על עשה ושב אינו זז משם עד שמוחלין לו וכו' עבר על ל"ת ועשה תשובה תשובה תולה ויוה"כ וכו' עבר על כריתות ומיתות ב"ד ועשה תשובה תשובה ויוה"כ תולין ויסורין ממרקין וכו' אבל מי שיש בידו חלול השם וכו', והוקשה לו לרבינו דהא במשנה אמרו דשעיר המשתלח מכפר על הקלות ועל החמורות כשעשה תשובה וא"כ איך קאמר הכא עבר על כריתות ומיתות ב"ד דצריך תשובה ויוה"כ לתלות ויסורין למרק וכן על הקלות למה לי תשובה ביוה"כ לבד סגי לכך תירץ דהכא איירי בזמן שאין בית המקדש קיים דליכא שעיר המשתלח ולכך אינו מכפר וצריך כל הני. וא"ת הא אמרו במתניתין שם בפרק יוה"כ (דף פ"ה:) תשובה מכפרת על עבירות קלות על עשה ועל ל"ת וא"כ איך קאמר דצריך תשובה ויוה"כ לל"ת כבר תירצו התוספות בשבועות פ"ק (דף י"ב: ד"ה לא זז) דמכפרת דמתניתין היינו מחילה גמורה אלא שמקילין לו מן הדין. וא"ת הא לרבנן דפליגי עליה דרבי בפ"ק דשבועות (י"ג) משמע דס"ל דמיתה

משנה למלך

פ"א ג ועצמו של יוה"כ מכפר כו' (א"ה עיין בדברי הרב המחבר פ"ג מה' שגגות דין ע"ד דהוכיח מסוגיא דאין יוה"כ מכפר על תלוי שיעור יע"ש):

אע"פ

מגדל עוז

שעיר המשתלח עד כל עונות בני ישראל. פרק שני שעירים (דף ס"ו) ופ"ק דשבועות (דף ט"ו): שעיר המשתלח כו' עד תשובה. פ"ק דשבועות: אבל אם לא עשה תשובה עד הן הקלות. פ' בתרא דיומא (דף פ"ה): בזמן הזה עד שובו מרשעו. פרק בתרא דיומא (דף פ"ה) ובירושלמי פ"ק דיומא. וסוף פ"ק דקדושין (דף ל"ט): ועצמו של יוה"כ כו' עד יכפר עליכם. פ"א דכריתות (דף ו'): אע"פ שהתשובה עד סוף הפרק. פרק בתרא דיומא (דף פ"ו):

פרק שני

א אי זו היא תשובה גמורה. זה שבא לידו דבר שעבר בו ואפשר בידו לעשותו ופירש ולא עשה מפני התשובה. לא מיראה ולא מכשלון כח. כיצד הרי שבא על אשה בעבירה ולאחר זמן נתייחד עמה והוא עומד באהבתו בה ובכח גופו ובמדינה שעבר בה ופירש ולא עבר זהו בעל תשובה גמורה. הוא ששלמה אמר וזכור את בוראיך בימי בחורותיך. ואם לא שב אלא בימי זקנותו ובעת שאי אפשר לו לעשות מה שהיה עושה אף על פי שאינה תשובה מעולה מועלת היא לו ובעל תשובה הוא. אפילו עבר כל ימיו ועשה תשובה ביום [א] מיתתו ומת בתשובתו כל עונותיו נמחלין שנאמר עד אשר לא תחשך השמש והאור והירח והכוכבים ושבו העבים אחר הגשם שהוא יום המיתה. מכלל שאם זכר בוראו ושב קודם שימות נסלח לו: **ב** ומה היא התשובה הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד שנאמר יעזוב רשע דרכו וגו'. וכן יתנחם על שעבר שנאמר כי אחרי שובי נחמתי. ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם שנאמר ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו וגו'. וצריך להתודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו: **ג** כל המתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו שאין הטבילה מועלת לו עד שישליך השרץ. וכן הוא אומר ומודה ועוזב ירוחם. אוצריך לפרוט [ב] את החטא שנאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב: **ד** מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני השם בבכי

כסף משנה

פ"ב א אי זו היא תשובה גמורה וכו'. בפרק בתרא דיומא (שם) [פ"ו:] מימרא דרב יהודה: **אפילו עבר כל ימיו וכו'.** כבר כתבתי בפרק שקודם זה דאיתא בפ"ק דקדושין (דף מ':): אבל הא דקאמר אפילו ביום מיתתו שנאמר **עד אשר לא תחשך וכו'** (שבת פכ"ג קנ"א.):

ב ומה היא התשובה וכו' ויעיד עליו יודע תעלומות וכו'. וא"ת מה ראיה מביא מולא נאמר עוד אלהינו וכו'. ויש לומר דהכי קאמר יקח לעד להשי"ת עליו שלא ישוב לחטוא עוד שנאמר ולא נאמר עוד וכו' כלומר שתחלת הפסוק הוא קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ומה תאמרו לא נאמר אלהינו למעשה ידינו שהיא עבודה כוכבים הרי פשטיה דקרא שלוקח לשם יתברך לעד עליו שלא ישוב עוד לאותו עון:

ג כל המתודה בדברים וכו'. ריש פרק ב' דתעניות (דף ט"ז.) אמר רב אדא בר אהבה אדם שיש בו עבירה ומתודה ואינו חוזר בו למה הוא דומה לאדם שתופש שרץ בידו שאע"פ שטובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה זרקו מידו כיון שטבל במ' סאה עלתה לו טבילה שנאמר ומודה ועוזב ירוחם. ומפרש רבינו האי שאינו חוזר בה שאינו גומר בלבו לשוב: **וצריך לפרט החטא וכו'.** ברייתא בפ' בתרא דיומא (דף פ"ו:) וצריך לפרוט החטא שנאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב דברי רבי יהודה בן בבא ר"ע אומר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה אלא מה זה שאמר משה ויעשו להם אלהי זהב כר' ינאי דא"ר ינאי אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע כסף וזהב שהרבית לישראל עד שאמרו די גרם להם שיעשו להם אלהי זהב. ואע"ג דהלכה כר"ע מחבירו לא פסק רבינו כוותיה משום דאמר התם רב יהודה רמי כתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה וכתיב מכסה פשעיו לא יצליח ל"ק כאן בחטא מפורסם כאן בחטא שאינו מפורסם. והא כר' יהודה בן בבא אזלא דאילו לר"ע אפילו מפורסם נמי לא דהא חטא העגל מפורסם הוה ואפ"ה הכי אמר עליה אשרי נשוי פשע ודריש לויעשו להם לדרשא אחריתי אלא ודאי כר' יהודה בן בבא אתיא וכיון דסבר רב כוותיה הכי נקטינן ואע"ג דרב זוב[?] בר טוביה אמר רב נחמן משני האי רמיא דרמי רב כאן בעבירות שבין אדם למקום כאן בעבירות שבין אדם לחבירו והאי שנויא מני אתי כר"ע ופסקא רבינו להאי שנויא סובר דמ"מ הלכה כר' יהודה בן בבא כדמשמע מדרב יהודה אמר רב. ומיהו אין נראה כן מדברי הרי"ף והרא"ש ז"ל ויש ראיה לדברי רבינו מדאיפליגו התם על עבירות שהתודה עליהם ביוה"כ שעבר אם יכול להתודות עליהם ביוה"כ אחר אם לאו וע"כ במפרש חטאיו איירי אלמא דלדברי הכל כל שלא התודה עדיין עליהם צריך לפרטם:

ד מדרכי התשובה וכו'. פ"ק דר"ה (דף ט"ז:) אמר ר' יצחק ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם ואלו הן צדקה צעקה שנוי השם ושנוי מעשה ויש אומרים אף שנוי מקום, ואל ה' דברים אלו רמז רבינו בדבריו אלה:

ושבח

א טור א"ח סי' תר"ז פסק כר"ע דאין צריך לפרט:

לחם משנה

דמיתה בלא תשובה מכפרת על כל העבירות חוץ מפורק עול ומפר ברית ומגלה פנים דצריך מיתה ותשובה וכאן משמע דבחילול השם בעינן ארבעה דברים שהם תשובה ויוה"כ ויסורין למרק ומיתה גומרת וא"כ נראה דהוא דלא כרבנן דלדידהו משמע דכל כריתות ומיתות ב"ד מיתה עם התשובה סגי אפילו חילול השם מדלא חלקו. ועוד קשה על רבינו למה לא הזכיר כלל מסברת רבנן דבכולהו עבירות סגי מיתה חוץ משלש ודוחק לומר דרלב"ע דקאמר ארבעה חלוקי כפרה פליג על רבנן ורבינו פסק כוותיה. ונראה לומר דרבינו מפרש דמאי דקאמרי רבנן מיתה ממרקתן בכל עבירות חוץ משלש היינו דלא תכרת הנפש לעולם אלא ביסורין שבאין לה אחר כך יזכה לעוה"ב וכמו שכתבו התוספות. וכן מה שכתב בהני שלש דמיתה ותשובה ממרקת י"ל דלא תכרת הנפש אלא ביסורין שיבאו לה אחר המות תזכה לעוה"ב ובהכי לא פליגי רבנן כלל על רלב"ע דרבנן קאמרי דיש לו חלק לעוה"ב אבל לעולם דצריך אחר המות עונש למרק העונות ורלב"ע קאמר כדי שתהיה מחילה גמורה וכפרה מכל וכל ולהכי קאמר וכל עבירות שבתורה תשובה ויוה"כ ויסורין מכפרין כפרה גמורה חוץ מחלול השם שהוא חמור וצריך שתהיה הארבעה דברים לכפרו כפרה גמורה שהם תשובה ויוה"כ ויסורין ומיתה אבל לעולם דלהיות לו חלק לעוה"ב בתשובה ומיתה סגי לכל העבירות. והשתא רבינו אינו צריך להזכיר כלל מסברת רבנן דפורק עול שהוא כופר בעיקר ומגלה פנים בתורה דכבר הזכיר לקמן בפרק שלישי דאין להם חלק לעוה"ב וזהו הכרת תכרת שאמרו רבנן ובמיתה ותשובה סגי להיות לו חלק לעוה"ב גם זה הזכיר כבר רבינו ז"ל שבסוף הפרק כתב בד"א שכל אחד מאלו אין לו חלק לעוה"ב כשמת בלא תשובה וכו' אבל אם שב מרשעו וכו' הרי הוא מבני העוה"ב. אבל ודאי נראה לי דסובר רבינו שבכל אלו שהזכיר בפ"ג באפיקורסים וכופרים ומחטיאי הרבים וכל השאר דודאי אפילו שמתו בתשובה אין מתכפרת להם כפרה גמורה ומפני זה כתב יש לו חלק לעולם הבא כלומר יש לו חלק אבל אינה מתכפרת לו כפרה גמורה אלא צריך עונש למרק העונות דודאי בכל הני שהזכיר שם איכא בהו חלול השם דאטו כל כופר בתורה ואפיקורוס וכל הני לית בהו חלול השם ומי גריעי מהאי ח"ה שהוזכר בפרק יוה"כ שאומר שם היכי דמי חלול השם אמר רב הכון אנא דשקילנא בשרא ולא יהיבנא דמי לאלתר וכו' אלא ודאי צריך עונש אחר המות למרק העונות ומפר ברית כבר הזכירו רבינו שאין חלק לעולם הבא בסוף הלכות מילה שכתב שם ז"ל דישראל המפר בריתו של אברהם אבינו אין לו חלק לעוה"ב, וא"כ עלו דברי רבינו כהוגן דרבנן ורלב"ע כי הדדי ניהו ולא פליגי:

פ"ב א איזו היא תשובה גמורה וכו' זהו בעל תשובה גמורה וכו'. בפרק יוה"כ (דף פ"ו:) אמרו היכי דמי בעל תשובה אמר רב יהודה כגון שבאת לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושניה וניצל הימנה מחוי רב יהודה באותה אשה באותו פרק באותו מקום. והטעם פירש"י ז"ל מתוך שדומה מכל וכל לזמן שנכשל בו כבר יצרו מתגבר עליו ואומר לו ראה פלונית ואותו מקום ואותו פרק הוא קום עשה מה שעשית כבר ע"כ. ורבינו לא כתב פעם ראשונה ושניה ונראה שלא היה בגרסתו אלא כגון שבאת לידו דבר עבירה ופירוש מחוי רב יהודה באותה אשה באותו פרק וכו' וכן גורס הרי"ף בהל' מכות. ובאותו פרק היינו בכח גופו כלומר בזמן הבחרות:

ב ומה היא התשובה שיעזוב החוטא וכו' ויעיד עליו יודע תעלומות וכו'. וא"ת איך הקב"ה יעיד עליו כך וכי לא נמסרה הבחירה בידו והרי אמרו הן בקדושיו לא יאמין. ויש לומר דפירושו כך שבשעה שהוא עושה תשובה צריך שיקבל עליו לעד להשי"ת שלא ישוב לזה החטא לעולם והוא על דרך ואעידה בי את השמים ואת הארץ שמקבל עליו לעדים לשמים ולארץ והראיה שהביא היא כך כיון שהכתוב אמר כל תשא עון וקח טוב הרי כיון שאנו אומרים לו שלא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו הרי אנו מקבלים אותו לעד על ככה:

ג כל המתודה בדברים וכו'. בסדר תעניות (דף ט"ז) והובא בהלכות הרי"ף בפרק יוה"כ: וצריך לפרט החטא כו'. בפרק יוה"כ (דף פ"ו ע"ב) וצריך לפרט החטא שנאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה [ויעשו להם אלהי זהב] דברי ר' יהודה בן בבא ר"ע אומר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה ופסקו שאר הפוסקים כר"ע דהלכתא כותיה מחבירו ורבינו פסק כרבי יהודה בן בבא וכבר נתן הרב"י טעם לדבר והראיה שהביא מברייתא (שם) דעבירות שהתודה עליהן יוה"כ זה וכו' אינה ראיה דיש לדחות דאיירי בעבירות שבין אדם לחבירו שמתודה עליהן כגון גזל ורציחה וכיוצא בהן אבל מכל מקום הטעם האחר שכתב אע"פ שהוא חלוק קצת כמ"ש הוא ז"ל יש לסמוך עליו לפסוק דלא כר"ע משום דלר"ע כשיזכרם לית לן בה שכן בירושלמי כשהביאו דברי ר"ע אמרו ר"ע אומר אינו צריך שנאמר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה משמע דלר"ע אם הזכירם לית לן בה ולר' יהודה בן בבא צריך להזכירם וכן נקטינן כר' יהודה בן בבא. כיון דליכא פסידא לר"ע וכל שכן דאיכא קצת טעמא לסייע לפסוק כר' יהודה בן בבא. וא"ת היכי קאמר הכא הפורט חטאו שהוא עבירות שבין אדם למקום שכן הביא ראיה מקרא דאנא חטא העם הזה חטאה גדולה שהוא עבירות שבין אדם למקום הא אמרינן לקמן דעבירות שבין אדם למקום אשרי נשוי פשע כסוי חטאה. וי"ל דהיינו דוקא לגלותם ברבים אבל בינו למקום צריך לגלותם ולפרטם. וזהו שכתב רבינו לקמן אלא שב לפני האל ברוך הוא ופורט חטאיו לפניו כלומר בינו למקום וכן למעלה ברים פרק א' כשהזכיר הוידוי אמר עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך כלומר שצריך לפרט החטא לפניו יתברך אבל לא ברבים וזה שאמר ר"י בן בבא וצריך לפרט החטא ולר"ע אפילו בינו למקום לא צריך ולית הלכתא כותיה מטעמא דפירשתי:

ד מדרכי התשובה וכו' ומשנה שמו וכו' ומשנה מעשיו וכו'. בפ"ק דר"ה (דף ט"ז ע"ב) אמר ר' יצחק ארבעה דברים מקרעים גזר דינו של אדם ואלו הם צדקה

מגדל עוז

פ"ב אי זו היא עד בעל תשובה הוא. פ' בתרא דיומא שם ופ"ק דע"ז (דף ט"ז): **אפילו** עבר עד שגמר בלבו. פרק בתרא דיומא ומס' שבת פרק השואל (דף קנ"א) וכמה מקומות בתלמוד ובירושלמי ובתוספתא: **כל** המתודה בדברים עד ירוחם. פ' סדר תעניות (דף י"ז): **וצריך** לפרוט עד אלהי זהב. פרק בתרא דיומא (דף פ"ז): **מדרכי** התשובה עד ושפל רוח. פ"ק דר"ה (דף י"ח):

הגהות מיימוניות

[א] וכ"כ בס"ה לשון העמוד עד ומת בתשובה שתשובתו תשובה שנאמר עד אשר וכו' ע"כ:
[ב] פרק בתרא דיומא דאמרינן כר' יהודה בן בבא לגבי ר"ע דאמר אשרי נשוי פשע ע"ש וכן פ"ה וכן פסק ר' שמחה:

ה ושבח גדול לשב וכו'. פרק בתרא דיומא (דף פ"ו:) אמר רב יהודה רב רמי כתיב אשרי נשוי פשע וכתיב מכסה פשעיו לא יצליח ל"ק כאן בחטא מפורסם כאן בחטא שאינו מפורסם רב זוטרא בר טוביה אמר רב נחמן כאן בעבירות שבין אדם למקום כאן בעבירות שבין אדם לחבירו:

וכתב הראב"ד א"א וכן עבירות המפורסמות וכו' ויתקיים ברבים, עכ"ל. כוונתו לומר דהיינו דאמר כאן בחטא מפורסם כאן בחטא שאינו מפורסם. ומדקדק בלשון רבינו שנראה דלא קאמר דעבירות שבינו למקום אינו צריך לפרסמם אלא כשאינם מפורסמים שכך כתב ועזות פנים היא לו אם גילם ואילו היו מפורסמים לא הוה שייך לומר אם גילם דהא גלויים ועומדים הם וג"כ בסוף דבריו יוכיח דקאמר וטובה היא לו שלא נתגלה עונו ואי במפורסמים הרי אע"פ שהוא לא גילם כבר נתגלו אלא ודאי כדאמרן. וסובר רבינו דחטא מפורסם שבינו למקום לא דמי לעבירות שבין אדם לחבירו דבעבירות שבין אדם לחבירו מצוה לפרסמם כדי שימחול לו חבירו אבל בעבירות שבינו למקום נהי דאין לו להעלימם כשיאמרו לו עברת עבירה פלונית לא יאמר לא עברתי כיון שנתפרסם אלא יאמר עברתי ואני שב בתשובה שלימה לפני המקום מ"מ אינו מצווה לפרסמם שאולי יהיה שם אדם שלא ידע בדבר ועכשיו ידע ואיכא חילול השם ולכך לא כתב רבינו שבעבירות שבינו לבין המקום מצוה לפרסמן:

ו אע"פ שהתשובה וכו'. פ"ק דר"ה (דף י"ח:) א"ר שמואל בר אוניא משמיה דרב מנין לגזר דין של צבור שאפילו שנחתם מתקרע שנאמר מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו והא כתיב דרשו ה' בהמצאו התם ביחיד ויחיד אימת אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ:

ז ומצות וידוי וכו' עד בברכה רביעית. הכל ברייתא פרק בתרא דיומא (דף פ"ז:):

ח הוידוי שנהגו בו וכו'. שם נחלקו אמוראי מה אומר ובסוף כלם אמר בר המדורי הוה קאימנא קמיה דמר שמואל והוה יתיב כי מטא שליח צבור לאבל חטאנו קם אכרעיה אמינא ש"מ עיקר וידויא האי הוא:

עבירות שהתודה עליהם וכו'. ברייתא שם [פ"ו:] פלוגתא דרבי אליעזר בן יעקב ות"ק ופסק כראב"י דמשנתו קב ונקי:

ט אין התשובה וכו'. משנה שם [פ"ה:]:

אע"פ

בבכי ובתחנונים ועושה [ג] צדקה כפי כחו ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו ומשנה שמו כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים ומשנה מעשיו כולן לטובה ולדרך ישרה וגולה ממקומו. שגלות מכפרת עון מפני שגורמת לו להכנע ולהיות עניו ושפל רוח: ה ושבח גדול לשב שיתודה ברבים ויודיע פשעיו להם ומגלה עבירות שבינו לבין חבירו לאחרים ואומר להם אמנם חטאתי לפלוני ועשיתי לו כך וכך והריני היום שב ומתנחם. וכל המתגאה ואינו מודיע אלא מכסה פשעיו אין תשובתו גמורה שנאמר מכסה פשעיו לא יצליח. *במה דברים אמורים בעבירות שבין אדם לחבירו אבל בעבירות שבין אדם למקום אינו צריך לפרסם עצמו [ד] ועזות פנים היא לו אם גילם. אלא שב לפני האל ברוך הוא ופורט חטאיו לפניו ומתודה עליהם לפני רבים סתם וטובה היא לו שלא נתגלה עונו שנאמר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה: ו אע"פ שהתשובה והצעקה יפה לעולם. בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום הכפורים היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד שנאמר דרשו ה' בהמצאו. במה דברים אמורים ביחיד אבל צבור כל זמן שעושים תשובה וצועקין בלב שלם הם נענין שנאמר כה' אלהינו בכל קראנו אליו: ז יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים והוא קץ מחילה וסליחה לישראל. לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים. [א]ומצות וידוי יום הכפורים שיתחיל מערב היום קודם שיאכל שמא יחנק בסעודה קודם שיתודה. ואע"פ שהתודה קודם שיאכל חוזר ומתודה בלילי יום הכפורים ערבית וחוזר ומתודה בשחרית ובמוסף ובמנחה ובנעילה. והיכן מתודה יחיד אחר תפלתו. ושליח צבור באמצע תפלתו בברכה רביעית: ח הוידוי שנהגו בו כל ישראל אבל [ה] אנחנו חטאנו (כולנו) והוא עיקר הוידוי. עבירות שהתודה עליהם ביום הכפורים זה חוזר ומתודה עליהן ביום הכפורים אחר אע"פ [ו] שהוא עומד בתשובתו שנאמר כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד: ט [ב]אין התשובה ולא יום הכפורים מכפרין אלא על עבירות שבין אדם למקום כגון מי שאכל דבר אסור או בעל בעילה אסורה וכיוצא בהן. אבל עבירות שבין אדם [ז] לחבירו כגון החובל את חבירו או המקלל חבירו או גוזלו וכיוצא בהן אינו

א טור או"ח סי' תרז. סמ"ג עשין סי' טז: ב טור או"ח סי' תרו. סמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*במה דברים אמורים בעבירות שבין אדם לחבירו. א"א וכן עבירות המפורסמות ומגולות אע"פ שאינן עם חבירו שכמו שנתפרסם החטא כך צריך לפרסם התשובה ויתקיים ברבים:

לחם משנה

לדקה לעקה שנוי השם שנוי מעשה. לדקה דכתיב ולדקה תציל ממות. לעקה דכתיב ויצעקו אל ה' בצר להם וכו'. שנוי השם דכתיב שרה אשתך וכו'. שנוי מעשה דכתיב וירא אלהים את מעשיהם וכו'. וי"א אף שנוי מקום וכו'. וכל החמשה הוזכרו בדברי רבינו, השב צועק תמיד זו לעקה, ועושה לדקה וכו' זו לדקה. ומשנה שמו זו שנוי השם, ומשנה מעשיו זו שנוי מעשה, וגולה ממקומו זו שנוי מקום אע"פ דבגמרא אמרו דכל חד מנייהו סגי כלומר אדם שעשה תשובה בלבו ועושה לדקה אע"פ שלא התחיל לעשות שום מעשה טוב סגי וקורעין גזר דינו או כיון ששינה שמו אע"פ שלא התחיל לעשות שום מעשה טוב סגי כיון שכונתו טובה וכן כל הני. והכי מוכח מכל הפסוקים שהביאו דבלדקה קאמר ולדקה תציל ממות משמע דבלדקה לחוד מהניא, מ"מ כתב רבינו החמשה משום דודאי כולהו עדיף טפי ונהי דבכל אחד מהם מהני לקרוע גזר דין אבל התשובה הגמורה היא בהיות לו חמשה התנאים:

ושבח גדול לשב וכו'. בפרק יוה"כ (דף פ"ו:) רב רמי כתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה וכתיב מכסה פשעיו לא יצליח לא קשיא הא בחטא מפורסם הא בחטא שאינו מפורסם רב זוטרא בר טוביה אמר רב נחמן כאן בעבירות שבין אדם לחבירו כאן בעבירות שבין אדם למקום. וכתב רבינו כתירוצא בתרא דסבר דפליג אתירוצא קמא ולא מפליג בין חטא מפורסם לשאינו מפורסם. והר"א ז"ל בהשגות סבר דלא פליגי ופסק גם כן כתירוצא קמא ולכך כתב דבחטא מפורסם אפילו עבירות שבין אדם למקום צריך לפרסם התשובה:

אע"פ שהתשובה והצעקה וכו'. בפ"ק דר"ה (דף י"ח) מנין לגזר דין של צבור אע"פ שנחתם נקרע שנאמר כה' אלהינו בכל קראנו אליו והא כתיב דרשו ה' בהמצאו התם ביחיד הכא בצבור ביחיד אימת אמר רבה בר אבהו אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ:

ומצות וידוי יוה"כ וכו'. פרק יוה"כ (דף פ"ז ע"ב) ת"ר מצות וידוי ערב יוה"כ עם חשיכה אבל אמרו חכמים יתודה קודם שיאכל וישתה שמא יארע דבר קלקלה בסעודתו הך הובא בהרי"ף ובגרסתנו שמא תטרף דעתו עליו. ורבינו גורס כגירסת הרי"ף ז"ל ומפרש שמא יחנק בסעודה. ורש"י ז"ל לא פירש כן:

ואע"פ שהתודה וכו'. כל זה שם בברייתא קרוב ללשון רבינו ז"ל:

הוידוי שנהגו בו כל ישראל אבל אנחנו חטאנו כולנו. שם אמר בר המדורי אנא קאימנא קמיה דשמואל והוה יתיב וכי מטא שליחא דציבורא ואמר אבל אנחנו חטאנו (כלמו) קא מיקם אמינא ש"מ עיקר וידוי האי הוא ע"כ. ונראה דלאו דוקא חטאנו לבד אלא חטאנו עוינו פשענו שזהו עיקר הוידוי וכמו שכתב רבינו למעלה בריש פ' ראשון חטאתי עויתי פשעתי לפניך וגם כאן דאמרינן הכי ומאי דכתב חטאנו ר"ל חטאנו וכו' שהוא חטאנו עוינו פשענו כנ"ל:

אין התשובה ולא יוה"כ וכו'. שם (דף פ"ה ע"ב) במשנה עבירות שבין אדם למקום יוה"כ מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה חבירו, ובגמרא (דף פ"ז) אמר רב יצחק כל המקניט את חבירו אפילו בדברים צריך לפייסו וכו'. עוד שם וצריך לפייסו בשלש שורות של בני אדם. עוד שם כל המבקש מטו מחבירו

משנה למלך

פ"ב ו אע"פ שהתשובה והצעקה יפה לעולם בעשרה ימים שבין ר"ה ויוה"כ היא יפה ביותר כו' בד"א ביחיד כו'. (א"ה לשון זה קנה מקומו בספר דרשות הרב המחבר ז"ל בדרך סרנים (דף כ"ט ע"ב) יע"ש):

וכשם

הגהות מיימוניות

[ג] פ"ק דר"ה אמר רבי יצחק ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם אלו הן צדקה ושנוי השם וצעקה ושנוי מעשה כו' ע"ש וי"א אף שנוי מקום: [ד] ובפרק אין עומדין חציף עלי מאן דפרט חטאיה: [ה] אמר בר המדורי הוה קאימנא קמיה דמר שמואל כו' עד ש"מ עיקר וידוי הוא ודלא כאמוראי דמפרשי וידוי בענין אחר: [ו] כר' אליעזר בן יעקב ודלא כת"ק דברייתא ע"ש. וכן ס"ת וכן רבינו שמחה: [ז] ובפ"ק דר"ה כתוב אחד

אומר

מגדל עוז

ושבח גדול עד לא יצליח. פרק בתרא דיומא (דף פ"ו) ופרק אין עומדין (דף ל"ד): בד"א בעבירות עד הטא. פ' אין עומדין (דף ל"ד): כתב הראב"ד ז"ל וכן בעבירות מפורסמות וכו' ולהתקיים ברבים עכ"ל: ואני אומר כי זאת הסברא נכונה היא ויש כמה ראיות בתלמוד כמו וידוי עכן ומעשה דשמעון בן שטח שהיה משתטח על קבר עד זומם שהרג, והכורין טעם לומר קולו של הרוג הוא כו' ורוצח שגלה לעיר מקלטו ורצו בני העיר לכבדו אומר להם רוצח אני שנאמר וזה דבר הרוצח וכהנה רבות. ור"מ ז"ל לא חבר במשנה תורה אלא סדר התלמוד וזה מסודר פרק בתרא דיומא ופרק אין עומדין ולכך קראו משנה תורה כמו שכתבתי וכל דבר ודבר כתב במקומו והניחו למשכיל המבין ראיות בארוכה מן התלמוד שיבין בקלות מתוכו ועיקר הדבר פ' בתרא דיומא כי רבינו משם פסק כדפריך רב זוטרא בר טוביה משמיה דרב והראב"ד ז"ל כסתמא דפריך אליבא דרב יהודה כד"ן: אע"פ שהתשובה וכו' עד אליו. פ"ק דר"ה (דף י"ח): יום הכפורים עד בברכה רביעית. סוף יומא (דף פ"ז): הוידוי שנהגו עד ולא פטור. הכל פרק בתרא דיומא:

אע"פ שהחזיר לו וכו'. משנה בב"ק סוף החובל (דף צ"ב.): **אפילו לא הקניט את חבירו** אלא בדברים וכו' עד מניחו והולך לו מימרא דר' יצחק פ' בתרא דיומא (דף פ"ז:): **ואם היה רבו וכו'**. כ"כ הרי"ף והרא"ש, ונראה שטעמם מדגרסינן בגמ' (שם) דרב הלך י"ג פעמים לבקש מחילה מרבי חנינא והיכי **עביד הכי והאמר ר"י בר חנינא כל** המבקש מטו מחבירו אל יבקש ממנו יותר מג' פעמים רב שאני. ומפרשים דה"ק דר' חנינא הוה רבו וכשהוא רבו שאני משאר בני אדם שצריך לבקש ממנו אפילו כמה פעמים. **ורש"י** לא פירש כן:

י אסור לאדם להיות אכזרי וכו'. שם בההיא עובדא **דר' חנינא** היכי עבד הכי והאמר רבא כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו. ובסוף החובל [צ"ב.] תנן מנין שלא יהיה המוחל אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים:

החוטא

יא החוטא לחבירו וכו'. פרק בתרא דיומא [פ"ז.] מימרא דר"י בר חנינא: **ומה שאמר** ואם היה חייב לו ממון. בב"ק ק"ג במשנה:

פ"ג ב אדם שעונותיו מרובים וכו': כתב הראב"ד א"א לא כמו שהוא סובר וכו' ועיקר דבר זה ביבמות [נ'.] עכ"ל. וי"ל שטעם רבינו וראיתו מדאמרינן בסוף פ"ק דקדושין [מ':] וכתבו רבינו בסמוך לעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו זכאי וחציו חייב וכן יראה לכל המדינה ולכל העולם עשה מצוה אחת אשריו שהכריע לו ולכל העולם ולכל המדינה לכף זכות עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע עצמו וכל המדינה וכל העולם לכף חובה ולמאי אמר אם הכריע עצמו ומדינתו וכל העולם לכף חובה אלא לומר שכיון שהוכרעו לכף חובה מיד הם אובדים וכמו שהביא רבינו ראיה מסדום ועמורה. ומה שהקשה הראב"ד כי יש רשעים חיים הרבה ככר

אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחבירו מה שהוא חייב לו וירצהו. אע"פ שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו צריך לרצותו ולשאול ממנו שימחול לו. אפילו לא הקניט את חבירו אלא בדברים צריך לפייסו ולפגע בו עד שימחול לו. לא רצה חבירו למחול לו מביא לו ° שורה של שלשה בני אדם מריעיו ופוגעין בו ומבקשין ממנו. לא נתרצה להן מביא לו שניה ושלישית לא רצה מניחו והולך לו וזה שלא מחל הוא החוטא. [ח] ואם *היה רבו הולך ובא אפילו אלף פעמים עד שימחול לו:

י אסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס אלא יהא נוח לרצות וקשה לכעוס ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחול מוחל בלב שלם ובנפש חפיצה. ואפילו הצר לו וחטא לו הרבה לא יקום ולא יטור וזהו דרכם של [ט] זרע ישראל ולבם הנכון אבל העובדי כוכבים ערלי לב אינן כן אלא ועברתן שמרה נצח. וכן הוא אומר על הגבעונים לפי שלא מחלו ולא נתפייסו והגבעונים לא מבני ישראל המה: **יא** החוטא לחבירו ומת חבירו קודם שיבקש מחילה מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו ויאמר בפניהם חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוני זה שכך וכך עשיתי לו. ואם היה חייב לו ממון יחזירו ליורשים. לא היה יודע לו יורשין יניחנו בבית דין ויתודה:

פרק שלישי

א כל אחד ואחד מבני האדם יש לו זכיות ועונות. מי שזכיותיו יתירות על עונותיו צדיק. ומי שעונותיו יתירות על זכיותיו רשע. מחצה למחצה בינוני. וכן המדינה אם היו זכיות כל יושביה מרובות על עונותיהן הרי זו צדקת. ואם היו עונותיהם מרובין הרי זו רשעה. וכן כל העולם כולו: **ב** *אדם שעונותיו מרובין על זכיותיו מיד הוא מת ברשעו שנאמר על רוב עונך. וכן מדינה שעונותיה מרובין מיד היא אובדת שנאמר זעקת סדום ועמורה כי רבה וגו'. וכן כל העולם

א טור שם. סמ"ג עשין שם:

השגת הראב"ד

*אדם שעונותיו מרובין על זכיותיו מיד הוא מת ברשעו. א"א לא כמו שהוא סובר שכשאמרו רשעים נחתמין לאלתר למיתה שמיד מתים, ואינו כן כי יש רשעים חיים הרבה אלא נחתמין לאלתר שלא ימלאו ימיהם שני הדור שנגזרו עליו, ועיקר דבר זה ביבמות [נ']:

לחם משנה

מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים ואם מת מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו וכו' ונתבאר כל זה בדברי רבינו: **ואם היה רבו הולך ובא וכו'**. שם (דף פ"ז) רב הוה פסיק סדרא קמיה דרבי עייל וכו' אתא ר' חנינא וכו' אקפד רבי חנינא אזל רב לגביה תליסר מעלי יומא דכיפורי ולא אתפייס והיכי עביד הכי והאמר ר' יוסי בר חנינא כל המבקש מטו מחבירו וכו' ומשני רב שאני. מפרש רש"י ז"ל רב שאני מחמיר היה על עצמו. ורבינו גורס רבו שאני כלומר דר' חנינא רבו היה. והקשו עוד ור' חנינא היכי עביד הכי והא אמר רבא כל המעביר על מדותיו וכו' אלא ר' חנינא חלמא חזא וכו' כלומר ראה בחלומו שרב יעמוד ראש ישיבה שמא ימות הוא כדי שרב יהיה ראש משום דאין מלכות נוגעת בחבירתה כמלא נימא ולכך לא היה מוחל לו דאמר אדהייה מהכא ויברח לבבל ושם יהיה ראש. וא"ת לדעת רבינו שאומר דברבו אפילו אלף פעמים היכי אמר אדהייה מהכא הא היה חייב רב שלא ללכת משם עד שיפייסנו. וי"ל דמכל מקום כיון שיראה רב שבשום צד ואופן אחר כמה פעמים אינו רוצה למחול לו ישא רגליו וילך לבבל:

פ"ג א כל אחד ואחד מבני האדם וכו'. עיקר הדברים לפי מה שרבינו סבור הוא שבתחלה נדונים היחידים שבעיר כל אדם שנמצא שזכיותיו מרובין מעונותיו צדיק ומי שעונותיו מרובין מזכיותיו רשע. ואח"כ דנין המדינה כולה אם ראו שעונותיה מרובין מזכיותיה אז ודאי נחרבת והצדיקים ודאי יוצאים ממנה וניצולים כמו שעשו לסדום דהאף הספה צדיק עם רשע. ואם נמצאו זכיותיה מרובין מעונותיה היא צדקת ואין מחריבין אותה אלא שהקב"ה נפרע מהרשעים מכל אחד ואחד לבדה. ואחר שדנו כל מדינה ומדינה לבדה חוזרין ושוקלין עונות וזכיות כל המדינות שהוא כל העולם כולו אם נמצא עונותיהן מרובים מזכיותיהן אז נחרב כל העולם כולו ואפילו המדינה שזכיותיה מרובין מעונותיה ואינם ניצולין מהם אלא הצדיקים בלבד כמו שהיה בימי דור המבול שנצול נח ואם נמצאו זכיותיהן מרובים מעונותיהם אז נצול כל העולם כלו ואפי' המדינה שעונותיהם מרובים מזכיותיהן הם נצולים והקב"ה פורע מן הרשעים בלבד. וזה למד רבינו ז"ל ממה שאמר בקדושין (דף מ') צריך שיראה אדם עצמו כאילו חציו חייב וחציו זכאי וכו' ואת כל העולם וכו' עבר עבירה אחת כו' משמע שוקלין את כל העולם כלו. ואם תאמר מאי אהני לן שיקול המדינות שיהיה אחת צדקת ואחת רשעת כיון שאחר כך דנין את כל העולם כלו ובתר כל העולם אזלינן. וי"ל דאהני לן כשיהיה כל העולם חציו זכאי וחציו חייב אז רואין כל מדינה ומדינה כפי מה שהיא אם היא רשעת היא נחרבת ואם היא צדקת היא נצלת והרשעים נאבדים. א"נ י"ל דאפי' העולם שרבו עונותיו מזכיותיו או זכיותיו מעונותיו בכל גוונא המדינה שעונותיה מרובין נחרבין ושזכיותיה מרובין היא נצלת. וא"ת א"כ מאי אהני לן שיקול כל העולם כלו. וי"ל דאהני לן למדינה שחציה זכאי וחציה חייב דלא אמרינן רב חסד מטה כלפי חסד כיון שכל העולם מרובין עונותיו מזכיותיו היא נחרבת ואם זכותיו של עולם מרובים מעונותיו היא נצלת: **ב אדם** שעונותיו מרובין וכו' מיד הוא מת וכו'. קשה לזה דהא כמה צדיקים ראינו שמתים וכמה רשעים שחיים. ועוד קשה דאמרינן בברייתא בסוף פ"ק דקדושין (דף ל"ט:) כל שזכיותיו מרובין מעונותיו מריעין לו ודומה כמי ששרף את כל התורה כלה וכל שעונותיו מרובין מזכיותיו מטיבין לו ודומה כמי שקיים את כל התורה כלה והעלו באותו סוגיא דשכר מצות בהאי עלמא ליכא והרבה תירוצים נאמרו בקושיא זו. ונראה דכוונת רבינו במה שאמר כאן מת ברשעו רוצה לומר מיתת העוה"ב. ורבינו איירי כאן בשיקול העשוי בשעת מיתתו כמו שביאר לקמן ואמר כשם ששוקלין זכיות האדם בשעת מיתתו משמע דעד השתא בשיקול העשוי בשעת מיתה איירי. וכ"ת מ"מ הרי כתב לקמן בר"ה מי שנמצא צדיק נחתם לחיים ומי שנמצא רשע נחתם למיתה. יש לומר דצדיק דקאמר רוצה לומר צדיק באותו הדין ורשע דקאמר רשע באותו הדין כמו שתירץ הרמב"ן ז"ל ולכך לא כתב רבינו ז"ל לקמן מי שנמצא זכיותיו מרובין מעונותיו נחתם לחיים אלא כתב צדיק שאע"פ שיהיה רשע גמור ורוצה הקב"ה לפרוע לו שום שכר מצוה נותן לו חיים ומקרי צדיק בזה הדין: ובהשגות השיג הראב"ד ז"ל קושיא זו על רבינו מפני שסובר שהדין דהך מת ברשעו דקאמר היא מיתה ממש והוא תירץ דמיתה רוצה לומר שלא ימלאו ימיהם שהם שני הדור כדאמרינן בסוף פרק החולץ (דף מ"ט:) את מספר ימיך אמלא אלו שני דורות, ופירש"י אלו שנים שפוסקים לאדם בשעת לידתו ע"כ. ואפילו נחתם למיתה רוצה לומר לרעתו שאם גוזר עליו בשעת לידה שיחיה חמשים שנה לא יהיה אלא ארבעים: **וכן מדינה** שעונותיה וכו'. שנאמר זעקת סדום ועמורה

מגדל עוז

וזהו דרכם עד המה. פ"ק דר"ה (דף ט"ז) וכמה מקומות בתלמוד וכמה מדרשות: **החוטא לחבירו** עד כן וכך. פ' בתרא דיומא (דף פ"ז) ובמכילתא: **ואם היה חייב עד סוף הפ'**. בב"ק פ' הגוזל עצים (דף ק"ג) במשנה וכמה מקומות:

פ"ג כל אחד ואחד עד כל העולם כולו. פ"ק דר"ה (דף י"ז): **אדם שעונותיו מרובין על זכיותיו** מיד הוא מת שנאמר על רוב עונך. פ' ארבעה ראשי שנים (שם): **כתב הראב"ד** ז"ל לא כמו שהוא סובר עד ועיקר דבר זה ביבמות עכ"ל: **ואני אומר** פירוש זה יפה וסוף פ' החולץ (מ"ט) גבי מספר ימיך אמלא דאוקימנא כתנאי דתניא את מספר ימיך אמלא אלו שני דורות זכה משלימין לו לא זכה פוחתין לו דברי ר"ע וחכ"א זכה מוסיפין לו לא זכה פוחתין לו והסוגיא אחר שם מגלה הסוד ואנו רגילים לפרש פירוש עם שאר פירושין על מימרא דר' כרוספדאי א"ר יוחנן בפרק קמא דר"ה ופירוש זה עם שנכתב המקובל בו מופלג ומקובל הרבה אבל אין תפיסה בזה על ר"מ ז"ל כי הוא העתיק לשון התלמוד בכל מקום מלשון בבלי **ללשון** עברי ולא רצה לפרש כמנהגו :משנה תורה כמו שכתבתי וכל איש ימלא **אם**

הגהות מיימוניות

אומר ישא ה' וכתוב אחד אומר אשר לא ישא פנים כו', ע"ש ° [הוכיחו זה מקרא דישור על אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי. ופירש"י ישור לשון שורה ואין שורה פחות משלש בני אדם ושלש פעמים דכתיב חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי דהן שלש לשונות של בקשת מחילה, ע"כ]: [ח] כדאיתא התם דרב אתא לגבי ר' חנינא תליסר מעלי יומא דכפורי לפייסו, ע"ש: [ט] בירושלמי דפרק החובל גרסינן הא דאת אמר שצריך למחול כשלא הוציא לו שם רע אבל הוציא לו שם רע אין לו מחילה עולמית ע"כ:

כבר פירש זה רבינו במה שכתב ושיקול זה אינו לפי מנין הזכיות וכו' ואין שוקלין אלא בדעתו של אל דעות. הרי שכבר אפשר שיראה לנו שהוא רשע גמור ועשה מצוה שבעבורה ראוי שיזכה כענין שנאמר באביה יען נמצא בו דבר טוב:

ג כל מי שניחם וכו'. סוף פ"ק דקידושין (דף מ':) רשב"י אומר אפילו צדיק גמור כל ימיו ומרד באחרונה איבד את הראשונות שנאמר וצדקת הצדיק לא תצילנו ביום רשעו ופריך ונהוי כמחצה עונות ומחצה זכיות כלומר ולמה איבד את הראשונות אמר ר"ל בתוהא על הראשונות: וכשם ששוקלים וכו'. פ"ק דראש השנה (דף ט"ז:) מימרא דרבי כרוספדאי אמר רבי יוחנן:

לפיכך

ד לפיכך צריך כל אדם שיראה עצמו וכו' עד זה שצדק הכריע את כל העולם לזכות והצילו. ברייתא ספ"ק דקידושין (דף ל"ט מ'):

ה בשעה ששוקלים עונות אדם וכו'. פרק בתרא דיומא (דף פ"ו:) תניא ר"י ב"ר יהודה אומר עבר אדם עבירה פעם ראשונה ושניה מוחלין לו שלישית אין מוחלין לו שנאמר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר והתניא שלישית מוחלין לו רביעית אין מוחלין לו הא ביחיד הא בצבור, זו היא גירסת הרי"ף והיא גירסת רבינו והראב"ד לא היה גורס כן ולפיכך כתב ואין הפרש בגמרא בין יחיד לצבור ולא ידעתי מאין מצאו, ודע דגרסינן בפ"ק דר"ה ב"ש אומרים שלש כיתות ליום הדין

העולם כולו אם היו עונותיהם מרובין מזכיותיהן מיד הן נשחתין שנאמר וירא ה' כי רבה רעת האדם. ושקול זה אינו לפי מנין הזכיות והעונות אלא לפי גודלם. יש זכות שהיא כנגד כמה עונות שנאמר יען נמצא בו דבר טוב. ויש עון שהוא כנגד כמה זכיות שנאמר וחוטא אחד יאבד טובה הרבה. ואין שוקלין אלא בדעתו של אל דעות והוא היודע היאך עורכין הזכיות כנגד העונות: ג כל מי שניחם על המצות שעשה ותהה על הזכיות ואמר בלבו ומה הועלתי בעשייתן הלואי לא עשיתי אותן הרי זה איבד את כולן ואין מזכירים לו שום זכות בעולם שנאמר וצדקת הצדיק לא תצילנו ביום רשעו אין זה אלא בתוהה על הראשונות. וכשם ששוקלין זכיות אדם ועונותיו בשעת מיתתו כך בכל שנה ושנה שוקלין עונות כל אחד ואחד מבאי העולם עם זכיותיו ביום טוב של ראש השנה. מי שנמצא צדיק נחתם [א] לחיים. ומי שנמצא רשע נחתם למיתה והבינוני תולין אותו עד יום הכפורים אם עשה תשובה נחתם לחיים ואם לאו נחתם למיתה: ד [א]אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב רמז יש בו כלומר עורו ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם. אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם ויעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה. לפיכך צריך כל אדם שיראה עצמו כל השנה כולה כאילו חציו זכאי וחציו חייב. וכן כל העולם חציו זכאי וחציו חייב. חטא חטא אחד הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה וגרם לו השחתה. עשה מצוה אחת הרי הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה שנאמר וצדיק יסוד עולם זה שצדק הכריע את כל העולם לזכות והצילו. ומפני ענין זה נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים ולעסוק במצות מראש השנה ועד יום הכפורים יתר מכל השנה. [ב]ונהגו כולם לקום בלילה בעשרה ימים אלו ולהתפלל בבתי כנסיות בדברי תחנונים ובכיבושין עד שיאור היום: ה *בשעה ששוקלין עונות אדם עם זכיותיו אין מחשבין עליו עון שחטא בו

א טור או"ח סי' תקפד. סמ"ג עשין מג. ב טור או"ח סי' תקפא:

השגת הראב"ד

*בשעה ששוקלין עונות אדם אין מחשבין עליו עון שחטא בו תחלה. א"א זה מן הערבוב שמערבב הדברים זה בזה ומדמה בדעתו שהן אחדים והם זרים ונפרדים מאד. לפי שראה בראש השנה ורב חסד מטה כלפי חסד ותנא דבי ר"י מעביר ראשון ראשון וכך היא המדה. וראה ביומא רבי יוסי ברבי יהודה אומר אדם חוטא פעם ראשונה ושניים ושלישית מוחלין לו רביעית אין מוחלין לו סבר בדעתו שהן ענין אחד והן רחוקים מאד דההיא דרבי ישמעאל היא ליום הדין הגדול ולהציל הבינונים מגיהנם כדברי בית הלל ואין שם זכר למחילת עון אבל הא דרבי יוסי ברבי יהודה בעולם הזה ובתחלת מעשיו של אדם מימי עונשו ואילך שחטא הראשון והשני והשלישי שיזדמנו לידו אם עשה מהם תשובה אע"פ שהם מן החמורים שצריכין יסורין ויוה"כ למרק אלו הראשונים אינן צריכין שהם מחולין לגמרי. זו היא הנעם הדברים ועיקרן ואין הפרש בגמרא בין יחיד לצבור ולא ידעתי מאין מצאו:

לחם משנה

ועמורה כי רבה. וא"ת א"כ כיון דסדום עונותיה מרובים מזכיותיה למה הקב"ה היה מוחל להם בשביל החמשים צדיקים כיון דהדין נותן שנאבדת. ויש לומר מפני תפלת אברהם היה מוחל אע"פ שאין הדין כך:

ג כל מי שניחם וכו'. סוף פ"ק דקדושין (דף מ') בברייתא דברי ר"ש בן יוחאי ופירשו בגמ' בתוהא על הראשונות: וכשם ששוקלין וכו'. רבינו סובר דשוקלין בשעת מיתתו של אדם וכן בראש השנה. ונראה שיצא לו ממה שאמרו בפ"ק דראש השנה (דף ט"ז:) ג' ספרים נפתחים בראש השנה וכו' הרי שקול של ראש השנה ועוד אמרו שם ג' כיתות ליום הדין וכו' וסובר רבינו שזה הוא ליום המיתה: הבינונים וכו'. פ"ק דר"ה (דף י"ז) אמרו שם בברייתא שלש כתות ליום הדין וכו' בינונים יורדים לגיהנם ומצפצפין ועולין וכו' ב"ה אומרים ורב חסד ירו' פושעי ישראל בגופם יורדין לגיהנם ונדונין בה שנים עשר חדש וכו' אבל המינין והמסורות והאפיקורסין שכפרו בתורה ושכפרו בתחיית המתים ושפרשו מדרכי צבור וכו' יורדים לגיהנם ונדונים בה לדורי דורות. וכן עוד שם אמר מר ב"ה אומרים ורב חסד וכו' והא כתיב והבאתי וכו' התם בפושעי ישראל בגופן והקשו והא אמרת לית להו תקנתא והירצו כי לית להו תקנתא ברוב שנות הכא מחצה עונות וכו' ולית בהו נמי עון פושעי ישראל וכו' לא סגיא להו בלאו והבאתי וכו': עוד שם פושעי ישראל בגופן מאי ניהו א"ר קרקפתא דלא מנח תפילין ונתבארו דברי רבינו ז"ל מ"ש דדוקא פושעי ישראל בינונים יורדין לגיהנם אבל שאר בינונים רב חסד מטה כלפי חסד וכן נתבארו כל שאר הדברים. ושופכי דמים ובעלי לשון הרע והמוסף ערלתו לא מצאתי בגמרא: אם עשה תשובה נחתם וכו' ואם לאו נחתם למיתה. וא"ת כי לא עשה תשובה אמאי נחתם למיתה הא מחצה על מחצה ורב חסד מטה כלפי חסד כבר תירצו בזה דהיכא דלא עשה תשובה הוי עון אחד נוסף על העונות משום דבאלו עשרה ימים של תשובה הוא חייב לעשות תשובה ואם לא עשה הרי עון אחד נוסף על העונות:

ד ומפני ענין זה. כלומר מפני שבשופר מזהירין בר"ה לחפש במעשיו לכך באלו עשרה ימים צריך לעשות מצות ומעשים טובים:

ה בשעה ששוקלין עונות אדם עם זכיותיו כו'. בפרק קמא דראש השנה (דף י"ז.) אמרו תנא דבי רבי ישמעאל נושא עון ועובר על פשע מעביר ראשון ראשון וכך היא המדה

משנה למלך

פ"ג ג וכשם ששוקלין זכיות אדם וכו'. משנה פ"ק דר"ה (דף ט"ז.) בד' פרקים העולם נידון בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן בר"ה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון שנאמר היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם. וכתבו התוספות ז"ל בפסח על התבואה בפרק מי שמתו [י"ח:] גבי חסיד שהקניטתו אשתו ערב ר"ה משמע דבר"ה שמע שתי רוחות שמספרות זו את זו ששמעו מאחורי הפרגוד שכל הזורע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו ושמא בשמים בר"ה היו מזכירין דין הנגזר בפסח א"כ כרבי יהודה דאמר הכל נדונין בר"ה וגזר דין בפסח על התבואה ע"כ. ויש לדקדק בתירוצא קמא דלאיזה סיבה מזכירין בר"ה דין הנגזר בפסח. ונ"ל במ"ש הר"ן ז"ל אמתניתין דבד' פרקים העולם נידון דשלשה דברים הללו נידונין לכל העולם בג' זמנים אלו אבל בר"ה כל באי עולם עוברים לפניו אחד אחד וגוזרים לו חלקו מדברים הללו ע"כ. הנה כי כן מש"ה מזכירין בר"ה דין הנגזר בפסח משום דבר"ה נידון האדם על כל המאורעות שלו ועל תבואותיו ופירותיו כמ"ש הר"ן וכיון שאדם נידון בר"ה על פי מעשיו צריך לידע מה שנגזר כבר אל כללות העולם כדי לתת לאיש כדרכיו ומשום הכי היו מזכירין בר"ה דין הנגזר בפסח. תו יש לדקדק בתירוצא בתרא דמוקי ההיא דפרק מי שמתו כרבי יהודה דכיון דע"כ לא אתיא כמתני' ההיא דפ' מי שמתו דהא מתני' לא אתיא כר"י כדמשמע בגמרא א"כ אמאי לא מוקי ההיא דמי שמתו כר"מ דאמר הכל נידונין בר"ה וגזר דין שלהם ביוה"כ. ונראה דניחא להו להתוס' לאוקמי ההיא דמי שמתו כר"י ולא כר"מ משום דלר"מ הדין של ר"ה אינו מעלה ומוריד דהא אפשר דעד יוה"כ יעשו תשובה ויתבטל הדין וא"כ למאי הלכתא הכריזו ברקיעא בר"ה הדין כיון שאפשר שיתבטל לא היה להם להכריז אלא ביוה"כ שעצמו של יום הוא גזר דין. אבל לדברי ר' יהודה דתחלת דין הוי בר"ה וגמר דין בפסח צריך לדעת מה שדנו בר"ה משום דזמן הזריעה הוא קודם זמן דגזר דין ומש"ה הכריזו ברקיעא מה שדנו בר"ה משום דאצטריך לזריעה אבל לר"מ דתחלת דין הוי בר"ה וגמר דין ביוה"כ נמצא שהזריעה וקצירה הוי כפי גמר דין של יוה"כ א"כ לא נצרכה ההכרזה של ר"ה ומש"ה מוקמי למתני' כר"י ולא כר"מ:

ד לפיכך צריך כל אדם וכו'. בפ"ק דקדושין (דף מ':) ר"א בר"ש אומר לפי שהעולם נידון אחר רובו והיחיד נידון אחר רובו עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף

הגהות מיימוניות

[א] פירשו התוספות דחיים אלו פי' לחיי עד ומיתה זו פי' לגיהנם. אבל הרמב"ן כתב ז"ל אין אדם נידון בר"ה אלא לעניני העולם הזה וזה שאמר לחיים ולמיתה אינם בימים בלבד אלא כל העונשים שבעולם הזה נגעים ומיתת בנים ועוני וכיוצא בהם כינו אותם חכמים

מגדל עוז

את ידו לפרש כרצונו. וקושיא שהזכיר הראב"ד ז"ל רוב העולם מקשים פ"ק דר"ה ויש לנו כמה תירוצין בפשט הענין כמו שקבלנו מרבותינו בעלי התוספות ז"ל. ולבי אומר לי כי ר"מ ז"ל לא פסק זה מדר' כרוספדאי עד לפניו בזה הפרק ופירש כי הוא ביו"ט של ר"ה והוא ג"כ יסתיר זה הענין ופירושו בחדרי ידיעת הכורא פ' שני מהלכות יסודי התורה וכללו בקצרה לפנינו פרק חמישי ואמר כי תשובה

אותה שאלה ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים ומי יודע אם דרך בדרך הסוד הנכון הזה כי גדול מאד כד"ן: ושיקול זה כו' עד עורכין הזכיות כנגד העונות. במדרש ובפ"ק דקדושין עם מקצת מקומות שקיבל פירושו: כל מי שניחם עד על הראשון. סוף פ"ק דקדושין (דף מ') ותיובתא ר"י אלפס ז"ל פ"ק דר"ה: וכשם ששוקלין כו' עד נחתם למיתה. מימרא דר' כרוספדאי היא פ"ק דר"ה ובגירסא שלנו בשם ר' יוחנן אמרה: אע"פ שתקיעת שופר עד אשר לא טובה. במדרש: לפיכך צריך כל אדם עד והצילו. סוף פ"ק דקדושין (דף ל"ט): ומפני זה נהגו עד שיאור היום. ר"ל שסמכו על מה שאמרו פ"ק דרשו ה' בהמצאו אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ויוה"כ שהוא מצוי לכל והחפץ לזכותן: בשעה ששוקלין עד מרביעי ואילך: כתב הראב"ד ז"ל זהו מן הערבוב וכו'. זה הוא עיקר הדברים אין הפרש בגמרא בין יחיד לצבור ולא ידעתי מאין הוציאו עכ"ל: ואני אומר כי ר"מ ז"ל לא ערבב אבל תיקן ונוסר יפה וכתב מראש הפרק עד תולה על הראשונות הסס משום דשייכי בכל

שנן

כסף משנה

הדין צדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים. רשעים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר למיתה בינונים יורדים לגיהנם ומצפצפים ועולים וב"ה אומרים רב חסד מטה כלפי חסד. תנא דבי ר"י מעביר ראשון ראשון וכך היא המדה אמר רבא ועון עצמו אינו נמחק דאי איכא רובא עונות מיחשב בהדייהו. וא"ת כיון שכתב ואם נמצאו זכיותיו כנגד עונותיו אשר משלישי ואילך מעבירין על כל עונותיו ראשון ראשון א"כ מיד הוא נחתם לחיים והיאך כתב למעלה שהבינוניים תולים אותם עד יוה"כ ואם לא עשו תשובה נחתמים למיתה. וי"ל דלעיל איירי בר"ה ואז אין מעבירין ראשון ראשון אלא מונין כל עונותיו גם את הראשון גם את השני והכא איירי בשעת מיתתו לדעת אם ילך לגן עדן או לגיהנם. וא"ת א"כ דבשעת מיתה איירי היכי קאמר בד"א ביחיד אבל בצבור תולין וכו' דהא בצבור לא שייך בשעת המיתה שכל הצבור אין מתים ביום אחד לשנאמר שנידון כאחד אם ילכו לג"ע או לגיהנם, ועוד שאמר תולין להן ובשעת המיתה לא שייך תולין. וי"ל דשייך לומר שהצבור נדונים כאחד אם ילכו לג"ע או לגיהנם והא כיצד אם כל אחד מהצבור לא עשה עון בפני עצמו לשילך לגיהנם אבל הוא ראוי לילך לג"ע והצבור בכלל חטאו חטאים הראויים בעדם ללכת לגיהנם ילכו כל אחד ואחד כשימות לגיהנם שהרי מצינו דור הפלגה אין להם חלק לעוה"ב ולא אשכחן שמתו כלם כאחת אלא ודאי כדאמרן. ומ"ש תולין שכיינו שתולין להם שלש עונות א"ו ואין מניחין אותן במשקל עד שישקלו כל עונותיהם כיון שנשקלו עונותיהם אם נמצאו מרביעי ואילך מרובין על זכיותיהם אותם ג' עונות מצטרפין ודנים אותם על הכל ואם נמצאו זכיותיהם כנגד עונותיהם מרביעי ואילך מעבירין כל עונותיהם ראשון ראשון, מעתה לא יקשה על רבינו מה שהקשה עליו הראב"ד וז"ל זה

בו תחלה ולא שני אלא משלישי ואילך אם נמצאו עונותיו משלישי ואילך מרובין על זכיותיו אותם שתי עונות מצטרפים ודנין אותו על הכל. ואם נמצאו זכיותיו כנגד עונותיו אשר מעון שלישי ואילך מעבירים כל עונותיו ראשון ראשון. לפי שהשלישי נחשב ראשון שכבר נמחלו השנים. וכן הרביעי הרי הוא ראשון שכבר נמחל השלישי וכן עד סופן. במה דברים אמורים ביחיד שנאמר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר. אבל הצבור תולין להן עון ראשון שני ושלישי שנאמר על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו. וכשמחשבין להן על דרך זה מחשבין להן מרביעי ואילך. הבינונים אם היה בכלל מחצה עונות שלהן שלא הניח [ג] תפילין מעולם דנין אותו כפי חטאו ויש לו חלק לעולם הבא. וכן כל הרשעים שעונותיהן מרובים דנין אותן כפי חטאיהם ויש להן חלק לעולם הבא שכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא אף על פי שחטאו שנאמר ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ. ארץ זו משל כלומר ארץ החיים והוא העולם הבא. וכן חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא:

ו [ד] ואלו הן שאין להן חלק לעולם הבא אלא נכרתים ואובדין ונידונין על גודל רשעם וחטאתם לעולם ולעולמי עולמים

זה מן הערבוב וכו' זו היא הלעת הדברים ועיקר עכ"ל הראב"ד. ולדעת רבינו היא דר"י ב"ר יהודה בשנדון אם ילך לג"ע או לגיהנם דומיא דהיא דר' ישמעאל:

הבינונים אם היה בכלל מחצה וכו'. פ"ק דר"ה (דף י"ז.) אמרינן דבינונים דאמרי ב"ה רב חסד מטה כלפי חסד דוקא שאין בכלל עונותיהם עון פושעי ישראל בגופן ומאי ניהו קרקפתא דלא מנח תפילין מעולם. וכתב הר"ן דה"ה לשאר מצות עשה שלא קיימה מעולם כגון שלא קרא ק"ש ולא בירך על המזון אחריו מעולם. וכתב ר"ת ז"ל דדוקא כשנמנע מלהניחם מחמת שהמצוה בזויה בעיניו אבל אם אינו נמנע מלהניחם אלא מפני שהם צריכין גוף נקי והוא ירא שמא לא יוכל ליזהר בהם אין זה בכלל פושעי ישראל בגופן עכ"ל. ומפורש שם בגמרא דבינונים שיש בכלל עונותיהם עון פושעי ישראל בגופן מצפצפין ועולים ואם עונותיו מרובין מזכיותיו ובכלל עונותיו עון פושעי ישראל בגופן יורדין לגיהנם ונידונין בה י"ב חדש ולאחר י"ב חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקים כלומר וזכות הוא להם שהם תחת רגלי הצדיקים דעל כ"פ הצדיקים יבקשו עליהם רחמים. ומסיים בברייתא אבל האפיקורסים שכפרו בתורה ושכפרו בתחיית המתים ושפירשו מדרכי הצבור ושנתנו חתיתם בארץ חיים ושחטאו והחטיאו את הרבים כגון ירבעם בן נבט יורדים לגיהנם ונידונין בה לדורי דורות וגיהנם כלה והם אינם כלים ופריש רב חסדא דשנתנו חתיתם בארץ החיים היינו פרנס שמטיל אימה יתירה על הצבור שלא לשם שמים. והשאר שכתב רבינו נ"ע היכא מייתי להו: ומ"ש וכן חסידי אומות העולם וכו'. פלוגתא דר' אליעזר ור"י בפ' חלק (דף ק"ב:) ופסק כר"י. וכתב רבינו בפירוש המשנה דהכי משמע מתני' דמני לבלעם בהדי ארבעה הדיוטות שאין להם חלק לעולם הבא:

חמשה

משנה למלך

לכף זכות כו'. והנה לפי מ"ש רבינו ז"ל לעיל בפרקין וז"ל כל אחד ואחד מבני האדם יש לו זכיות ועונות מי שזכיותיו מרובות על עונותיו צדיק כו' וכן המדינה כו' וכן כל העולם כו' מוכח דמתחלה דנין את האדם ואח"כ את המדינה ואח"כ את העולם וא"כ קשה אמאי לא קאמר אחריו שהכריע את עצמו ואת המדינה ואת כל העולם. ומיסודו של הרב בעל לח"מ עלה בידינו דכשדנין את המדינה אם עונותיה מרובים נחרבת והצדיקים יוצאים ממנה ואם זכיותיה מרובים אין מחריבין אותה אלא שהקב"ה נפרע מן הרשעים ואח"כ דנים כל העולם אם זכיותיו מרובים ניצול כל העולם ואפילו המדינה שעונותיה מרובין ואם עונותיו מרובין נחרב כל העולם ואפי' המדינה שזכיותיה מרובים. והקשה לזה דא"כ מאי אהני לן שקול המדינות כיון דבתר כ"ע אזלינן ותירץ דהכי לן כשיהיה כל העולם חציו חייב וחציו זכאי אז רואים כל מדינה ומדינה לפי מה שהיא אלו דבריו ז"ל. ומשמע דליכא שום נפקותא בשקול המדינות אלא כשהעולם חציו זכאי וחציו חייב אבל כשאין העולם שקול ליכא שום נפקותא לשקול המדינות. ומש"ה בגמרא דלא איירי כשהעולם שקול אלא או רובו זכיות או רובו עונות לא מדכר מדינה דהא לא נפקא לן מידי בשיקולם. (א"ה עיין מ"ש מהרימ"ט בדרשותיו פרשת ויצא) (דף י"ט):

לחם משנה

כמדה אמר רבא ועון עצמו אינו נמחק דאי איכא רובא עונות מיחשב בהדייהו. ובהלכות פירש בו ב' פירושים, האחד פי' הרי"ף ז"ל וז"ל פירוש אדם ישר ותמים בדרכיו אם נכשל בחטא ועדין לא בא חטא לידו משודו אותו החטא אין הקב"ה כותבו אלא מעבירו וכך היא מדתו של הקב"ה שלא לחייבו מתחלה כדכתיב הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר אמר רבא וכו' ע"כ. הרי שהרכיב ב' מאמרים המאמר במס' ר"ה מעביר ראשון ראשון וכו' עם המאמר הנאמר ביומא [פ"ו:] תניא ר' יוסי ב"ר יהודה אומר אדם חוטא פעם ראשונה ושניה וכו' והכל איירי בראש השנה וה"ה בשעה ששוקלין בעת מיתתו שעושין כך לדעת רבינו שסובר ששוקלין נמי בעת ההיא. והפירוש של הרי"ף ז"ל ביארו שם הר"ן ז"ל דלדעת מאן דקאמר ועון עצמו אינו נמחק ר"ל שהעון ראשון ושני דאין מונין לו הם תלוים ועומדים ואי איכא רובא עונות חוץ מראשון ושני מגלגלין עליו את הכל ואי ליכא לא. ויש שם פירוש אחר שפירש שם הגאון דאין הכונה באומרו מעביר ראשון לענין חטא ראשון ושני דלא קא חשיבי. ולדעתו אין הפרש בין ראשון ושני כלל לכל שאר, וה"פ כשהקב"ה רואה לאדם שרובו זכאי מעביר ראשון כלומר כל העונות שעושה מעבירם ונחשב כאילו לא עשה עונות כלל וקאמר רבא אע"פ שמעבירם אינם נמחקים לגמרי אלא תלוים ועומדים שאם נמצאו רובם זכיות אותם העונות נמחקים אז לגמרי אבל אם רובן עונות אז ודאי כל אחד נחשב ואינו מעביר ראשון ראשון כלל. ונראה לכאורה דרבינו תפס לו דרך הרי"ף ז"ל רבו ומרכיב שני המאמרים ופירש מעביר ראשון ראשון ר"ל דחטא ראשון ושני לא קא חשיב כלל, אבל לשון ואם נמצאו זכיותיו כנגד עונותיו מעבירין כל עונותיו ראשון ראשון שכתב אח"כ נוטה קצת לפירוש הגאון דמשמע דפירוש מעביר ראשון ראשון ר"ל דמעביר כל ואחד כאילו לא היו לו עונות לכך דברי רבינו הם סתומים. לכך נראה ודאי שהוא תופס דרכו של הרי"ף ז"ל כדכתב בשם הר"ן ז"ל והכי פירושו מעביר ראשון ראשון כלומר החטא הראשון ושני מעבירם וכך היא המדה כלומר מכאן ואילך ליתר העונות כמו שעשה בתחלה להעבירם כלם אחד אחד והיינו דוקא כשהעונות הם כנגד הזכיות אבל אם יותר מגלגלין עליו את הכל וזהו שפירש רבא ועון עצמו אינו נמחק. נמצא דבפירוש וכך היא המדה נשתנה פירושו מדברי הרי"ף ז"ל דלפירוש הרי"ף ר"ל וכך היא מדתו שלא לחשוב לו חטא ראשון ושני. והראב"ד ז"ל בהשגות לא מתחוור לו דרך זה של הרי"ף ז"ל והוא מפרש דשני המאמרים הם חלוקים דתנא דבי ר' ישמעאל איירי ביום ר"ה ולא הוזכר כאן כלל חטא ראשון ושני ופירש הוא שכששוקל העונות ומצאם כנגד הזכיות מחשבו הקב"ה לצדיק גמור ומעביר כל עונותיו ראשון ראשון וכמו שהוא לפירוש הגאון ולא איירי בחטא ראשון ושני כלל וזה לא איירי בר"ה אלא בחטא ראשון ושני שעושה האדם בתחלת ימיו שהקב"ה מוחלו בתשובה ולא בעי יוה"כ ויסורים זהו דעתו ז"ל מבואר בהשגות:

בד"א ביחיד שנאמר הן כל אלה וכו'. בס' יוה"כ (דף פ"ו:) תניא ר' יוסי ב"ר יהודה אומר אדם עובר עבירה פעם ראשונה מוחלין לו שניה מוחלין לו שלישית מוחלין לו רביעית אין מוחלין לו שנאמר כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל וכו' ואומר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר מאי ואומר וכ"ת ה"מ בצבור אבל ביחיד לא ת"ש הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש, זו היא נוסחתו בגמרא וכך היה גורס הראב"ד ז"ל בעל ההשגות ומפני כן השיג על רבינו ז"ל שזה החילוק של ציבור ליחיד לא הוזכר בגמ' וכך הוא

מגדל עוז

ענין וכבר כתבתי במקומן, וסמוך לזה ביאר כשם ששוקלין עונות אדם וזכיותיו בשעת מיתתו כך בכל שנה ושנה כו' כדרבי כרוספדאי וכמו שביארתי בפירוש דבריו עד שיאור היום, ועתה חזר וכתב שהם בשעה ששוקלין עונות אדם עם זכיותיו כו' עד מרביעי ואילך כמו בתחלת הפרק דשייכי בכל ענין ובכל זמן ששוקלין בין בר"ה ובין בשעת מיתה לדעת באי זה דרך מוליכין אותו ובין ביום הדין כדתניא בר"ה (דף ט"ז) שלש כתות הן ליום הדין וכו' וכתב כי אותן השתי עונות הראשונות אינן נחשבין לו כדר' יוסי בר' יהודה מדכתיב פעמים שלש עם גבר אלא א"כ רבו עונותיו כדר"כ. וכן חיברן ר"י אלפס ז"ל פ"ק דר"ה סמוכין זה לזה וכן פירש דתנא דבי רבי ישמעאל מעביר ראשון וכן היא המדה בפירוש קבלתו ואחרי כן כתב תשובת גאון ז"ל בפירושו וחילק בין יחיד לצבור כדאיתא בגמרא בהדיא סוף יומא (דף פ"ו) מקרא דעל שלשה פשעי ישראל כו' דגרסינן תניא ר' יוסי בר' יהודה אומר אדם עובר עבירה כו' עד שנאמר על שלשה פשעי ישראל כו' ואומר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר מאי ואומר וכ"ת ה"מ בצבור אבל ביחיד לא מה שמע הן כל אלה יפעל אל פירוש וכי תימא דוקא בצבור מוחלין לפי שרחמי צבור מרובין אבל ביחיד לא ת"ש הן כל אלה שהוא אף ביחיד וגם ליום הדין צבור כיחיד נדונין כדאיתא ריש מסכת ע"ז (דף ב') מדכתיב לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דמלך וצבור מלך נכנס תחלה לדין. ואם הראב"ד ז"ל יש לו גירסא ופירוש אחר לא ידעתי וכו': הבינונים אם עד לשע"ג. פ"ק דר"ה. וכן כל הרשעים עד כיסוקים. שכל פרק חלק שם (דף ק"ב):

הגהות מיימוניות

חכמים בלשון מיתה וכינו השכר והגמול הטוב בלשון חיים: [ג] בפ"ק דר"ה כתבו התוספות בשם ר"ת דאיירי שהמצות בזויות עליו ואומר מה תועלת ברצועות הללו אבל אם אין מניח תפילין משום דאין גופו נראה לו נקי ואינו בטוח לשמרם בטהרה כאלישע בעל כנפים אין עליו דין פושעי ישראל, והאלפסי פירש כרבינו המחבר: [ג] פירש רא"ם דהיינו המקיים מצות שנצטוו בני נח וכן רבינו המחבר פירש בפירוש בהלכות מלכים ומלחמותיהם ספ"ח דהיינו גר תושב וכן בהלכות איסורי ביאה, ע"כ: [ד] בפרק חלק ד' הדיוטות אין להם חלק וכו' בלעם וכו' בגמרא מתניתין מני ר' יהושע היא דתניא ר"א אומר ישובו רשעים לשאולה אלו פושעי ישראל כל גוים שכחי אלהים אלו עכו"ם א"ל ר' יהושע וכי נאמר בכל גוים והלא לא נאמר אלא כל גוים שכחי אלהים פירש"י כגון

כסף משנה

ז חמשה הם הנקראים מינים. בפרק אין מעמידין (דף כ"ו:) אמרינן דמין זה העובד כוכבים וסובר רבינו דלכל הני מינים מיקרו: והאומר שיש שם רבון אחד וכו'. כתב הראב"ד ולמה קרא לזה מין וכו' המשבשות את הדיעות, עכ"ל. ויש לתמוה על פה קדוש איך יקרא לאומרים שהוא גוף ובעל תמונה גדולים וטובים ממנו. ואפשר שעיקר הנוסחא כמו שכתוב בספר העיקרים פ"ב ממ"א וז"ל. א"א אע"פ שעיקר האמונה כן הוא המאמין היותו גוף מצד הפסקתו לשונות הפסוקים והמדרשות כפשטן אין ראוי לקרותו מין, עכ"ל. וגם לפי נוסחתו זאת היתה כוונתו. וכבר הרחיב הדיבור בזה בעל ספר העיקרים בפרק הנזכר: וכן האומר שאינו לבדו ראשון וצור לכל. כלומר האומר אתם שיש אלוה יחיד ואינו בעל גוף ותמונה אבל אינו לבדו ראשון שיש חומר ראשון קדום וממנו ברא העולם א"כ אינו ראשון ויוצר הכל שהרי החומר לא ברא שהיה קדום: כתב הראב"ד וכן האומר שאינו לבדו ראשון א"א כאותו שאמר וכו' ובהם עשה מה שעשה, עכ"ל. כתב כן להבדיל בין זה לאותו שכתב תחלה האומר שאין שם אלוה:

שלשה

עולמים. המינים והאפיקורוסין והכופרים בתורה והכופרים בתחיית המתים ובביאת הגואל המורדים ומחטיאי הרבים והפורשין מדרכי צבור והעושה עבירות ביד רמה בפרהסיא כיהויקים והמוסרים ומטילי אימה על הצבור שלא לשם שמים ושופכי דמים ובעלי לשון הרע והמושך ערלתו: ז חמשה הן הנקראים [ס] מינים. האומר שאין שם אלוה ואין לעולם מנהיג. והאומר שיש שם מנהיג אבל הן שנים או יותר. *והאומר שיש שם רבון אחד אבל שהוא גוף ובעל תמונה. *וכן האומר שאינו לבדו הראשון וצור לכל. וכן העובד כוכב או מזל וזולתו כדי להיות מליץ בינו ובין רבון

השגת הראב"ד

*והאומר שיש שם רבון אחד אלא שהוא גוף ובעל תמונה. א"א ולמה קרא לזה מין וכמה גדולים וטובים ממנו הלכו בזו המחשבה לפי מה שראו במקראות ויותר ממה שראו בדברי האגדות המשבשות את הדעות:

*וכן האומר שאינו לבדו הראשון. א"א כאותו שאמר אלהיכם צייר גדול היה אלא שמצא לו סמנים גדולים תהו ובהו חושך ומים ורוח ובהם עשה מה שעשה:

לחם משנה

הוא האמת לפי גירסא זו אבל רבינו גורס גירסת הרי"ף שהובא בהלכות וז"ל תניא ר' יוסי אומר וכו' (עיין בכ"מ) ונתבארו דברי רבינו ז"ל לפי גרסא זו:

ז חמשה הן (מישראל) הנקראים מינין כו'. י"ל בפירוש המינין וכל שאר הענינים שהזכיר רבינו טובא. חדא מה שפירש המינין הם חמשה מאי זה. הא בגמרא פרק אין מעמידין (דף כ"ו:) לא נמצא שם שום סברא כזו אלא חד אמר דמומר להכעיס מין והד אמר איזהו מין זהו העובד כוכבים אבל אלו החמשה לא מצאנו. מיהו הא ל"ק דבכלל עובד כוכבים הוו הני חמשה דעובד כוכבים ר"ל שמקבל אלוה אחר זולת האל יתברך ומכחיש אלהותו וכן אלו החמשה מכחישי אלהותו הן. אבל קשה מה שפירש באפיקורוס דבמ' דסנהדרין בריש פ' חלק (דף צ'.) כשאמרו במשנה ואלו שאין להם חלק לעוה"ב והזכיר אפיקורוס אמרו בגמרא (דף צ"ט ע"ב) מאי אפיקורוס רב ור' חנינא אמרי תרוייהו זה המבזה ת"ח ר' יוחנן ור' יהושע בן לוי אמרי זה המבזה חבירו בפני ת"ח אבל ביאור זה שהזכיר רבינו באפיקורוס לא מצאתי בגמרא. וקשה עוד מזה דלקמן כתב רבינו ז"ל דמבזה ת"ח אין לו חלק לעוה"ב וזה על כרחין יצא לו מאפיקורוס שאמרו בפרק חלק וכרב ור' חנינא מאי שנא דהם מפרש אפיקורוס מבזה ת"ח וכאן פירש באופן אחר. עוד קשה מה שפירש במומרים ישראלים שהם ב' ומנה אחד מומר להכעיס וזה תימה דבפ' אין מעמידין [כ"ו:] פליגי רב אחא ורבינא חד אמר לתיאבון מומר להכעיס מין וחד אמר אפילו להכעיס מומר הוי. ורבינו פסק בהלכות רוצח פרק ד' כמאן דאמר אפיקורוס הוי שכתב שם האפיקורוסים והם העושים עבירות להכעיס וכו' ה"ז אפיקורוס וא"כ לדברי זה אין למנות אפיקורוס ומומר להכעיס בתרתי דהא בפירוש אמרו בגמ' [שם] לדחות זה כשמנה שם בברייתא האפיקורסים ומומרים ואמרו שמי מכאן מומר משום דקסבר דהוי אפיקורוס וא"כ הוי בכלל אפיקורוס וא"כ רבינו כיון שירד למנותו בכלל אפיקורוס היה לו למנותו. ובהל' עכו"ם בפ"י גבי מורידין ולא מעלין כתב רבינו אבל המוסרין והאפיקורסים מישראל מצוה לאבדן כו' לא הזכיר שם מו:רים ונראה דפסק כמ"ד אפיקורוס הוי ומסכים להל' רוצח וא"כ איך כתב כאן דמו:מר הוי. וע"ק דבהלכות עדות פי"א כתב המוסרין והאפיקורסים לא הצריכו חכמים למנותם בכלל פסולי עדות וכו' שלא מנו אלא רשעי ישראל אבל אלו המורדים הכופרים שהוהים הם מעכו"ם שהעכו"ם לא מעלין ולא מורידין וכו' ואלו מורידין ולא מעלין. הרי שם שהזכיר גבי הורדה לבור מומרים וכמ"ד מומר הוי והוא הפך למה שכתב בהל' רוצח ובהלכות עכו"ם. וע"ק באפיקורוסין וכופרין היכן מנה בברייתא שמורידין ולא מעלין הרי לא הזכיר בברייתא אלא האפיקורוס והמומרים. וע"ק כשפסקו שם בגמרא בפ' אין מעמידין (דף כ"ו) א"ל הני שונה לכל אבידת אחיך לרבות מומר ואת אמר מורידין אמאי א"ל שמי מכאן מומר לפני ליה אידי ואידי במומר לתיאבון כאן במומר לכל התורה כאן במומר לדבר אחד דלכל התורה כלה שכתב רבינו לתיאבון הוי שאמר שאינו רוצה להיות שפל כישראל אלא רוצה להיות כעכו"ם שהם במעלה וא"כ במומר להכעיס הוא אפיקורוס שפיר מצי לאוקמי במומר לכל התורה כולה. וע"ק שכתב בהלכות שחיטה פ"ו ואם היה מומר וכו' או אפיקורוס והוא הכופר בתורה ואיך קאמר דהאפיקורוס הוא הכופר בתורה הא הכא מנה אפיקורוס וכופר בתורה בתרתי. וכן קשה בהלכות רוצח פ"ד שכתב והאפיקורוסים והם הכופרים בתורה ובנבואה והא הכא מנה הכופר בתורה והאפיקורוס בתרתי ואיך כתב שם דהוא הוא. וע"ק מ"ש לקמן ויש עבירות קלות מאלו וכו' ולמה לא מנאם בכלל הראשונות ואמאי חלקם דהז"ל מנו כלם ביחד משמע דכלם שוים אפיקורוס והאומר אין תורה מן השמים דיחד מנאום בפ' חלק. וע"ק למה לא מנה כאן במומרים מומר לתיאבון דלכ"ע מומר הוי: ונראה לתרץ לכל זה דרבינו ודאי הוקשה לו למ"ד בפ' אין מעמידין [כ"ו:] שמי מכאן מומר דלדבריו איך מנו בברייתא, בפ"ק דר"ה [י"ז:] מומרין ושם לא אמר בגמ' שמי מכאן מומר אלא ודאי דיש לתרץ ולומר דיש נקראים אפיקורוסים אע"פ שאינם באמת אפיקורוסים אלא מפני שהם מביאים לאפיקורסות והם מבוא לו. וכ"כ רבינו ז"ל בפ"ק דחולין [ע"ו:] בפירוש המשנה על משנה המתחלת השוחט במגל וכו' שצדוק ובייתוס הכופרים בתורה הם שקורין אותם אנשי דורינו אפיקורסים במוחלט ואינן אפיקורוסים על האמת אבל דינם להיות כדין האפיקורוסים ר"ל שמותר להרגם היום בזמן הגלות מפני שהם מבוא לאפיקורסות, ועוד כתב שם רבינו ז"ל והז"ל קראו האפיקורוסים לחולקים על הדת ועל הנביאים ומכזיבין הנביאים וכו' א"כ נראה לומר דהז"ל קראו לכלם אפיקורוסים לכופרים ומומרים מפני שהם מבוא לאפיקורסות האמיתי אבל אינם אפיקורוסים באמת שהאפיקורוסים באמת הם החמשה שהזכיר רבינו ז"ל. ובזה יתורץ הקושיא דלברייתא דר"ה [י"ז.] למ"ד מומר להכעיס אפיקורוס הוי דבר"ה לא הזכירו אלא האפיקורוסים שהם אפיקורוסים באמת וכן המומרים וכל השאר כלומר הה' שמם האמיתי שראוי לקרותם אע"פ שהחכמים בכל מקומותיהם קראו אפיקורסים למומרים ומוסרים ומינין הוא בשם מושאל מפני שהוא מבוא לאפיקורסות ומחלוקת רב אחא ורבינא בפרק אין מעמידין [כ"ו:] הוא אם קראו חכמים למומר להכעיס בשם מושאל כמו שקראו כן למוסר ולכופר אע"פ שאין שמם האמיתי אפיקורסים. ומה שהוצרך לומר מ"ד דלהכעיס הוי אפיקורוס שמי מכאן מומר הוא מפני שאי אתה יכול לפרש המין האמור בברייתא שר"ל האפיקורוס האמיתי ופרש מומר כלומר שמו האמיתי ולא רצתה הברייתא לקרות כאן בשם הכולל אלא רצה להודיע לנו שמו האמיתי כמו שאמרו בפ"ק דר"ה [י"ז.] האפיקורסים והמומרים וכו' שהזכיר שמם האמיתי. זה א"א לומר דאם כוונת הברייתא היא כך היה לה להזכיר הכופרים והאפיקורסים וניחא הכי הכופרים והאפיקורוסים המומרים מורידים ולא מעלים דודאי האפיקורסים והכופרים לא עדיפי ממומרים וא"כ אמאי לא פרש אותם הברייתא בפירוש אלא מאי אית לך למימר דכללם בכלל האפיקורוסים א"כ כיון דשם אפיקורוס שם כולל ומושאל הוא א"כ מומר להכעיס נמי בכלל מינין בשם המושאל וא"כ על כרחך שמי מכאן מומר. ומה שלא תירצו אידי ואידי לתיאבון וכאן לכל התורה כולה כאן לדבר אחד נראה שהוא מפני דמומר לכל התורה כולה ודאי דיקרא מינא בשם המושאל. וכמו שהשיגו הראב"ד ז"ל בהשגות דחוזר לדת העכו"ם מודה באלהיהם ונקרא מין וא"כ ודאי דלא מצי לאוקמי דברייתא דמומרים במומר לכל התורה כולה משום דהוי בכלל מין. והשתא יתורץ הכל מ"ש דמומר להכעיס הוי מומר מנה כאן השם האמיתי כמו שמנה הברייתא דר"ה [שם] ובהל' הרוצח שכתב הרי זה מין כלומר הרי זה שקראו אותו חז"ל מין בשם המושאל ובהל' ע"ז שלא הזכיר שם מומרין גבי הורדה סמך על מ"ש בהלכות עדות ששם הזכיר מינאין ואפיקורסים וכופרים ומומרים כל אחד ואחד בשמו האמיתי כמו שקראן כאן בהלכות תשובה. ובהלכות שחיטה (פ"ד) שכתב או אפיקורוס והוא הכופר בתורה ר"ל שהוא השם המושאל שהחכמים קראו אפיקורוס בכ"מ בהשאלה. וכן בהלכות רוצח שקרא לכופר בתורה אפיקורוס בשם המושאל אבל לא השם האמיתי. ומ"ש רבינו פירוש זה באפיקורוס ולא פירש שהוא מבזה ת"ח משום דהסברא דחקתו דכאן אמר יורדים ואינם עולים וא"כ אין סברא דבעבירות קלות כאלו יאמר כאן הברייתא יורדים ואינם עולים דמבזה ת"ח לא עדיף מא' מהעבירות החמורות שבתורה חייבי כריתות ומיתות וכן המתכבד בקלון חבירו והמבזה את המועדות וכל השאר שהזכיר רבינו ז"ל לקמן שהוזכרו בברייתא בפ' חלק על מתני' [צ"ט.] דאין תורה מן השמים סובר רבינו ז"ל שעל אלו העבירות הקלות לא היה אומר בברייתא שיורדים ואינם עולים א"ו חז"ל אמרו כן כלומר שהרגיל בהם אין להם חלק לעוה"ב כלומר כיון שהיא עבירה קלה די שנאמר פירוש דברי חכמים שאמרו אין להם חלק לעוה"ב שר"ל הרגיל בהם ואין אוהם התומרא של אין להם חלק לעוה"ב כחומרא זאת שהזכירו כאן ולכך לא מנאם רבינו בכלל כל הני שהם חמורות. ומזה הטעם עצמו לא מנה כאן מפר בריתו אע"פ שהוזכר בברייתא שם בפ' חלק אלא בסוף הלכות מילה כתבו והמפר בריתו של א"א וכו' אין לו חלק לעוה"ב כלומר ובודאי שאין עונש האמור שם כעונש האמור באלו החמורות שבאלו התמורות הם נכרתות הנפשות לעולם. ומזה הטעם עצמו לא מנה כאן רבינו ז"ל במומרים מומר לתיאבון משום דאין סברא לומר דלמומר לדבר אחד לתיאבון אין לו חלק לעוה"ב ואע"פ שקראו אותו חז"ל מומר בכ"מ סובר רבינו ז"ל שאין בכלל פירוש המומרים הנזכר בברייתא של ר"ה [שם] מומר לתיאבון. ומזה הטעם עצמו פירש באפיקורוס מ"ש מפני דשם אמר יורדים ואינן עולין ואין להחמיר כ"כ במבזה ת"ח ולכך פירש שהוא דומה לכופר בתורה שר"ל כופר בנבואה אבל אפיקורוס דמתני' דפ' חלק דשם לא אמרו יורדין ואינם עולים וכל אלו ההומרות אלא אמר אין להם חלק לעוה"ב שהוא קל יותר פירש מבזה ת"ח. זה נ"ל ליישב דברי רבינו על נכון:

והאומר שיש שם רבון וכו' אבל שהוא גוף. על זה תפס הראב"ד ז"ל בהשגות דאם טעה בעיונו מפני שראה בכתוב נעשה אדם בצלמנו כדמותנו כו' אין ראוי לקרותו אפיקורוס. ורבינו סובר שאין לך אפיקורוס גדול מזה כמ"ש בפירוש העיקרים במשנה דבפרק חלק: וכן האומר שאינו לבדו האחד וצור לכל. כתב הראב"ד ז"ל בהשגות כאותו שאמר

הגהות מיימוניות

כגון בלעם ושכמותו אבל אחריני אתו כדאמרינן בריש פירקין ועמדו זרים ורעו צאנכם וכו', ע"ש: [ס] רש"י כתב המינים

ואז: אומר תמה אני על שתי לשונות שכתב על ר"מ ז"ל גדולים וטובים שא"ב היאך היה מניחם בזאת האמונה והלא אמרו פ"ה דחולין בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם לצדיקים עצמם לא כ"ש. אמנם בפירוש פ' חלק שהאריך ר"מ ז"ל ובירר דבריו כי כן עיקר ההלכה. והכתוי לונ"ל לא החזיקו כן לרבינו הרב, אלא שאין כמוהו ממזרח למערב: וכן האומר שאינו לבדו הראשון: כתב הראב"ד ז"ל באותו שאומר אלהיכם וכו' והם עשה מה שעשה עכ"ל: ואני אומר שזה טועה רשע וגם רוח הוא: וכן העובד אלוה זולתו כו' עד כופר בתורה. פ' חלק (דף ק"ב) ופרק אין מעמידין:

מגדל עוז

והמוסרים עד ערלתו. פ"ק דר"ה שם: חמשה הם וכו' עד תמונה. פרק חלק ופרק אין מעמידין (דף כ"ז): כתב הראב"ד ז"ל ולמה קרא לזה מין וכו' המשבשות הדעות:

רבון העולמים כל אחד מחמשה אלו הוא מין: **ח** שלשה הן הנקראים [ו] אפיקורסין. האומר שאין שם נבואה כלל ואין שם מדע שמגיע מהבורא ללב בני האדם. והמכחיש נבואתו של משה רבינו. והאומר שאין הבורא יודע מעשה בני האדם כל אחד משלשה אלו הן אפיקורוסים. שלשה הן הכופרים בתורה. האומר שאין התורה מעם ה' אפילו פסוק אחד אפילו תיבה אחת אם אמר משה אמרו מפי עצמו הרי זה כופר בתורה. וכן הכופר בפרושה והוא תורה שבעל פה והמכחיש מגידיה כגון צדוק ובייתוס. והאומר שהבורא החליף מצוה זו במצוה אחרת וכבר בטלה תורה זו אע"פ שהיא היתה מעם ה' כגון ההגרים כל אחד משלשה אלו כופר בתורה: **ט** שנים הם המומרים מישראל. המומר לעבירה אחת והמומר לכל התורה כולה. מומר לעבירה אחת זה שהחזיק עצמו לעשות אותה עבירה בזדון והורגל ונתפרסם בה אפילו היתה מן הקלות כגון שהוחזק תמיד ללבוש שעטנז או להקיף פאה ונמצא כאלו בטלה מצוה זו מן העולם אצלו הרי זה מומר לאותו דבר והוא שיעשה להכעים. מומר *לכל התורה כולה כגון החוזרים לדתי העובדי כוכבים בשעה שגוזרין גזרה וידבק בהם ויאמר מה בצע לי להדבק בישראל שהם שפלים ונרדפים טוב לי שאדבק באלו שידם תקיפה. הרי זה מומר לכל התורה כולה: **י** מחטיאי הרבים כיצד אחד שהחטיא בדבר גדול כגון ירבעם וצדוק ובייתוס. ואחד שהחטיא בדבר קל אפילו לבטל מצות עשה. ואחד האונס אחרים עד שיחטאו כמנשה שהיה הורג את ישראל עד שיעבדו עבודת כוכבים או שהטעה אחרים והדיחם: **יא** הפורש מדרכי צבור אף על פי שלא עבר עבירות אלא נבדל מעדת ישראל ואינו עושה מצות בכללן ולא נכנס בצרתן ולא מתענה בתעניתן אלא הולך בדרכו כאחד מגויי הארץ וכאילו אינו מהן אין לו חלק לעולם הבא. העושה עבירות ביד רמה כיהויקים בין שעשה קלות בין שעשה חמורות אין לו חלק לעולם הבא. וזהו הנקרא מגלה פנים בתורה מפני שהעיז מצחו וגילה פניו ולא בוש מדברי תורה: **יב** שנים הם המוסרין המוסר חבירו ביד עכו"ם להורגו או להכותו. והמוסר ממון חבירו ביד עכו"ם או ביד אנס שהוא כעכו"ם ושניהם אין להם חלק לעוה"ב: **יג** מטילי אימה על הצבור שלא לשם שמים זה הרודה צבור בחזקה והם יראים ומפחדים ממנו וכוונתו לכבוד עצמו וכל חפציו שלא לכבוד שמים כגון מלכי העכו"ם: **יד** כל אחד ואחד מעשרים וארבעה אנשים אלו שמנינו אע"פ שהן מישראל אין להם חלק לעוה"ב. ויש עבירות קלות מאלו ואעפ"כ אמרו חכמים שהרגיל בהן אין להם חלק לעוה"ב וכדי הן להתרחק מהן ולהזהר בהן. ואלו הן המכנה שם לחבירו והקורא לחבירו בכינויו והמלבין פני חבירו ברבים והמתכבד בקלון חבירו והמבזה תלמידי חכמים והמבזה רבותיו והמבזה את המועדות והמחלל את הקדשים. במה דברים אמורים שכל אחד מאלו אין לו חלק לעוה"ב כשמת בלא תשובה אבל אם שב מרשעו ומת והוא בעל תשובה הרי

השגת הראב"ד

*לכל התורה כולה כגון החוזר לדת העובדי כוכבים. א"א ומי שחוזר לדת העובדי כוכבים הנה הוא מודה באלהיהם והרי הוא מין:

כסף משנה

ח שלשה הם הנקראים אפיקורסין. מדהנן בפרק חלק (דף צ') האומר אין תורה מן השמים ואפיקורוס אלמא אפיקורוס לאו היינו האומר אין תורה מן השמים. ומ"מ ק"ל דאמרינן התם [צ"ט:] מאי אפיקורוס רב ור' חנינא אמרי זה המבזה ת"ח ר' יוחנן וריב"ל אמר זה המבזה חבירו בפני ת"ח וצריך טעם למה השמיטם רבינו וכתב במקומם מה שכתב: האומר שאין תורה מן השמים אפילו פסוק אחד. בפרק חלק (צ':) תנן ואלו שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תורה מן השמים ומפרש בגמרא [צ"ט:] שאפילו אומר כל התורה מן השמים חוץ מפסוק זה שלא אמרו הקב"ה אלא משה מפי עצמו זהו כי דבר ה' בזה ואפילו אמר כל התורה מן השמים חוץ מדקדוק זה מק"ו זה מג"ש זו זהו כי דבר ה' בזה ומדאמר הכא ק"ו וג"ש אלמא לא שנא כופר בתורה שבכתב לא שנא כופר בתורה שבעל פה בכלל האומר אין תורה מן השמים הוא וכל שכן האומר שהבורא החליף מצוה זו במצוה אחרת שהרי זה מכחיש כמה כתובים המורים שהתורה נצחית:

ט שנים הם המומרים וכו'. מבואר בכמה מקומות בתלמוד מהם פ"ק דחולין (דף ה'.): ומ"ש הוא שיעשה להכעים. גם זה מבואר שם דמומר אוכל נבלות לתיאבון דינו כישראל. ובפ' אין מעמידין (דף כ"ו:) מומר פליגי ביה רב אחא ורבינא חד אמר לתיאבון מומר להכעיס אפיקורוס הוי וחד אמר אפילו להכעיס נמי מומר אבל איזהו אפיקורוס העובד עבודת כוכבים ובפלוגתא דרב אחא ורבינא ק"ל לקולא ולכך פסק רבינו דלהכעיס הוי מומר ולא אפיקורוס: המומר לכל התורה וכו'. כלומר אפילו שגזרו גזירה כיון שמעצמו הלך וחזר לדתם באומרו מה בצע לי להדבק בישראל וכו' וכ"ש אם לא היה שם גזרה וברצון נפשו הלך וחזר וכו': וכתב הראב"ד והמומר לכל התורה כולה כגון החוזר לדת העובדי כוכבים א"א ומי שחוזר לדת עבודת כוכבים הנה הוא מודה באלהיהם. טעמו להשיג על רבינו שה"ל לקרותו מין כיון שמודה בעבודת כוכבים והוא כתב למעלה שהאומר שהוא גוף ובעל תמונה הוא מין ועוד שהם אומרים שהם הרבה והוא כתב למעלן שהאומר שיש שם מנהיג אבל הם הרבה הוא מין והיאך קראו מומר. ואני אומר אילו לא היתה אומה אחרת בעולם אלא עובדי כוכבים היה לו להשיג כן אבל כיון שיש אמונות אחרות שאינן עובדים כוכבים היאך יקרא מין לחוזר לדתם. ועוד י"ל שהחוזר לדת היא שני שמות רעים נקראו לו מין ומומר. ועוד י"ל שמין נקרא המאמין באחד מחמשה דברים הנזכרים למעלה והחוזר לדת העובדי כוכבים אע"פ שלא יאמין בדתם אלא שחוזר לדתם כדי שלא להיות שפל ונרדף ישראל מומר מיקרי אבל מין לא מיקרי שהרי אינו מאמין בלבו שיש צור זולתי אלהינו. ובפ"ב מהלכות עבודת כוכבים כתב רבינו ישראל שעבד עבודת כוכבים הרי הוא כעובד כוכבים לכל דבריו ואינו כישראל שעובר עבירה שיש בה סקילה ומומר לעבודת כוכבים הרי הוא מומר לכל התורה כולה:

יד ויש עבירות שהם קלות וכו'. במס' אבות פ"ג [משנה י"א] ר' אלעזר המודעי אומר המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות והמפר בריתו של אברהם אבינו והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה והמלבין פני חבירו ברבים אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעוה"ב. וק"ל למה לא מנה רבינו מפר בריתו של אברהם אבינו, ועוד מנ"ל שאלו קלות מהראשונות דמי המיר בעל לשון הרע ממבזה מועדות. ואפשר לומר שמפר בריתו של אברהם היינו מושך בערלתו שמנה בהדי הנך דלעיל. אבל קשה למה לא מנה גם מגלה פנים בתורה, וי"ל דבפרק חלק (צ"ט:) אמרינן דמגלה פנים בתורה היינו מבזה ת"ח או מבזה חבירו בפני ת"ח וכבר מנה רבינו מבזה ת"ח דפסק כרב ורבי חנינא דאמרי התם הכי ולא כר"י וריב"ל דאמרי דהיינו מבזה חבירו בפני ת"ח דאע"ג דהלכה כר"י לגבי רב מ"מ ר' חנינא אפשר דעדיף מר"י וריב"ל כיון דאיכא רב נמי בהדיה וכיון דהוא מידי דספיקא פסק לקולא: והמכנה שם רע לחבירו. תניא בפרק הזהב [נ"ח:] דאין לו חלק לעוה"ב. ואמרו שם דאפילו דש ביה בשמיה ופירש"י כבר הורגל בכך שמכנים אותו בכך ואין פניו מתלבנות ומ"מ זה להכלימו מתכוין עכ"ל. נראה מדבריו דאי דש ביה בשמיה וזה אינו מתכוין להכלימו דסרי ובוחן לבבות הוא יודע. ורבינו כתב דמכנה שם ולא כתב שם רע. וי"ל שכתב כן לרבות הא דדש ביה בשמיה שכבר אין נראה בעיניו שם רע ואפ"ה אסור. ומה שמנה רבינו קורא לחבירו בכינוי ומתכבד בקלון חבירו לא ידעתי מקום שבו יאמרו שאין להם חלק לעוה"ב רק בפרק בני העיר (מגילה כ"ח) אמרו שאמר רבי נחוניא בן הקנה אחד מהדברים שבשבילם האריך ימים בעבורם הוא שלא נתכבד בקלון חבירו ורבי זירא אמר מהדברים שבשבילם האריך ימים הוא שלא קרא לחבירו בכנויו. וי"ל לדעת רבינו היינו קורא לחבירו בכנויו היינו מכנה שם לחבירו כיון דאמרו דאפילו דש ביה בשמיה א"כ אינו המכנה הראשון. ואפשר שמשמעות מכנה היינו המכנה הראשון. וממה שאמרו אע"ג דדש ביה בשמיה למד רבינו לקורא לחבירו בכנוי בה"ה וצ"ע: בד"א שכל אחד מאלו וכו'. כן כתב הרי"ף בפ"ק דר"ה וכן כתבו התוס' וראיה מהא דתניא פ"ק דקידושין [מ':] אפילו רשע גמור

לחם משנה

שאמר אלהיכם צייר גדול היה וכו'. נראה ביאור דבריו מפני שלמון רבינו מורה שכוונתו שהאומר שאין הקב"ה ראשון אלא שקדם לו סבה שבשביל אותה סבה נהיה הוא הרי זה אפיקורוס לכך קאמר דאפילו לא קאמר כך אלא כהות מזה שאע"פ שלא נהיה הלא מחמת סבה כלל אלא בריאת העולם לא ברא אלא יש מיש הרי זה אפיקורוס. וזה ודאי נראה כוונת רבינו ז"ל שכן כתב וצור לכל: **יא** וזהו הנקרא מגלה פנים וכו'. בפרק חלק (דף צ"ט.) אמר מבזה ת"ח זה אפיקורוס ומגלה פנים כגון מנשה וכזה פסק רבינו ז"ל: **יד** ויש עבירות וכו'. כל אלו הוזכרו שם בפ' חלק בברייתא וקצת מהם במאמר הפרק: כל

מגדל עוז

שנים הם המומרים עד התורה כולה. סוף הוריות וסוף יומא: כתב הראב"ד ז"ל ומי שחוזר לדת העובדי כוכבים הנה מודה וכו' והרי הוא מין עכ"ל: ואני אומר שיפה נאמר ר"מ ז"ל מקושיא דהכי איתא פרק אין מעמידין לסדיא אלא שפירש כי אינו חוזר מחמת שמאמין אלא מחמת שפלות אלו וגדלות אלו וגם רבים שאין להם דעת להבחין ואין פיהם ולבם שוין. והמינין לא כן דרכם אלא מאמינים בלבם ואומרים בפיהם כמו שביאר פרק שני מהלכות עכו"ם שעוברים בשאט בנפש על כל ענינים הנזכרים אשר לא כדת, ועיקר הדבר סוף הוריות וסוף יומא. ויש לי ראיה פשוט כי הכל תלוי בלב פ' קמא דחולין (דף יג) גמרא דמתניתין דשחיטת נכרים דאמרינן אין מינין באומות והקשה כדר' יוחנן דאמר שאומות שבחוצה לארץ לאו עובדי עכו"ם הם אלא מנהג אבותיהם בידיהם וכו': מחטיאי הרבים יוד סקדסים. נפנו ונשתלמו פ"ק דר"ס (דף ע"ז י"ז) וסוף פרק בתרא דיומא (דף פ"ז) ופ'

הגהות מיימוניות

המינים המהפכים דברי אלהים חיים: [ו] בפ"ק דר"ה פירש"י אפיקורוס מבזה ת"ח וכן בגמרא דחלק פליגי אמוראי רב אמר זה המבזה תלמידי חכמים ר' יהושע בן לוי אומר זה

כסף משנה

גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו: כל הרשעים וכו'. פ' לפני אידיהן (דף ז'.) וכלן שחזרו בהם אין מקבלין אותם עולמית דברי ר"מ ר"י אומר חזרו בהם במטמוניות אין מקבלין אותם בפרהסיא מקבלין אותם. א"ד עשו דבריהם במטמוניות מקבלין אותן בפרהסיא אין מקבלין אותן ר"ש ור' יהושע בן קרחה אומרין בין כך ובין כך מקבלין שנאמר שובו בנים שובבים אמר ר' יצחק איש כפר עכו א"ר יוחנן הלכה כאותו הזוג. ומפרש רבינו דהאי וכלן קאי אכל רשעים ופושעים וכיוצא בהם. ונראה דקאי לכל הנך שכתב בפ' זה גם לאפיקורוסין ואע"פ שכתב בפרק ב' דעכו"ם שהאפיקורוסין אין מקבלין אותם בתשובה לעולם כבר כתב שם והאפיקורוסין הם סתרים אחר מחשבות לבם בסכלות דברים שאמרנו עד שנמצאו עוברים על גופי תורה להכעיס בשאט נפש ביד רמה ואומרים שאין בזה עון משמע דבהכי אפיקורסים דוקא הוא דקאמר שאין מקבלין אותם:

הרי זה מבני העולם הבא שאין לך דבר שעומד בפני התשובה. אפילו כפר בעיקר כל ימיו ובאחרונה שב יש לו חלק לעולם הבא שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו. כל הרשעים והמומרים וכיוצא בהן שחזרו בתשובה [ז] בין בגלוי בין במטמוניות מקבלין אותן שנאמר שובו בנים שובבים. אע"פ שעדין שובב הוא שהרי בסתר שב ולא בגלוי מקבלין אותו בתשובה:

פ"ד א ארבעה ועשרים דברים מעכבין את התשובה וכו'. ברייתא כתבה הרי"ף בפ' בתרא דיומא. וכתב הר"ן לא ידעתי היכן היא שנויה. ומצאתי כתוב ינעט וחפשנו ולא מצאנו בברייתות הנמצאות אצלנו שהוא הנקרא תוספתא מפני חבורי רבי חייא ורבי אושעיא ונעלמו אבל נמצאת במסכת קטנות לעלמן:

ג והאוכל שור עניים וכו': כתב הראב"ד דומה שהוא שונה ברי"ש וכו' ואומר שלי אני נוטל, עכ"ל. ואני אומר שאין הכרע לגירסא זו יותר מזו. ועוד שאפשר שגם רבינו גורס שוד בדל"ת והיינו נכסי יתומים דליתנהו דקרא נקט משוד עניים ונקט טעם רבינו למה ייחדו עניים יותר משאר בני אדם מפני שאלו אמללים הם ויוכל לאכול השוד שלהן מה שאין כן בשאר בני אדם ועוד טעם שני מפני שאינן ידועים ומפורסמים:

והמקבל שוחד וכו' שהדבר יש לו רגלים. כלומר שלא ישיב אל לבו לאמר שלא כדין

ארבעה

פרק רביעי

א ארבעה ועשרים דברים מעכבין את התשובה. ארבעה מהן עון גדול והעושה אחד מהן אין הקב"ה מספיק בידו לעשות תשובה לפי גודל חטאו: ואלו הן. א) המחטיא את הרבים ובכלל עון זה המעכב את הרבים מלעשות מצוה. ב) והמטה את חבירו מדרך טובה לרעה כגון מסית ומדיח. ג) הרואה בנו יוצא לתרבות רעה ואינו ממחה בידו. הואיל ובנו ברשותו אילו מיחה בו היה פורש ונמצא כמחטיאו. ובכלל עון זה כל שאפשר בידו למחות באחרים בין יחיד בין רבים ולא מיחה אלא יניחם בכשלונם. ד) והאומר אחטא ואשוב ובכלל זה האומר אחטא ויום הכפורים מכפר: **ב** ומהן חמשה דברים הנועלים דרכי התשובה בפני עושיהן. ואלו הן. א) הפורש מן הצבור, לפי שבזמן שיעשו תשובה לא יהיה עמהן ואינו זוכה עמהן בזכות שעושין. ב) והחולק על דברי חכמים, לפי שמחלוקתו גורמת לו לפרוש מהן ואינו יודע דרכי התשובה. ג) והמלעיג על המצות, שכיון שנתבזו בעיניו אינו רודף אחריהן ולא עושן ואם לא יעשה במה יזכה. ד) והמבזה רבותיו, שדבר זה גורם לו לדחפו ולטרדו כגחזי ובזמן שנטרד לא ימצא מלמד ומורה לו דרך האמת. ה) והשונא את התוכחות שהרי לא הניח לו דרך תשובה. שהתוכחה גורמת לתשובה שבזמן שמודיעין לו לאדם חטאיו ומכלימין אותו חוזר בתשובה כמו שכתוב בתורה זכור ואל תשכח, ממרים הייתם. ולא נתן ה' לכם לב. עם נבל ולא חכם. וכן ישעיהו הוכיח את ישראל ואמר הוי גוי חוטא. ידע שור קונהו. מדעתי כי קשה אתה. וכן צוהו האל להוכיח לחטאים שנאמר קרא בגרון אל תחשוך. וכן כל הנביאים הוכיחו לישראל עד שחזרו בתשובה. לפיכך צריך להעמיד בכל קהל וקהל מישראל חכם גדול וזקן וירא שמים מנעוריו ואהוב להם שיהא מוכיח לרבים ומחזירן בתשובה, וזה ששונא את התוכחות אינו בא למוכיח ולא שומע דבריו לפיכך יעמוד בחטאתיו שהם בעיניו טובים: **ג** ומהם חמשה דברים העושה אותן אי אפשר לו שישוב בתשובה גמורה לפי שהם עונות שבין אדם לחבירו ואינו יודע חבירו שחטא לו כדי שיחזיר לו או ישאל ממנו למחול לו. ואלו הן. א) המקלל את הרבים ולא קלל אדם ידוע כדי שישאל ממנו כפרה. ב) והחולק עם גנב, שלפי שאינו יודע גניבה זו של מי היא אלא הגנב גונב לרבים ומביא לו והוא לוקח. ועוד שהוא מחזיק יד הגנב ומחטיאו. ג) והמוצא אבדה ואינו מכריז עליה עד שיחזירה לבעליה, לאחר זמן כשיעשה תשובה אינו יודע למי יחזיר. ד) *והאוכל שור עניים ויתומים ואלמנות. אלו בני אדם אמללין הם ואינן ידועים ומפורסמים וגולים מעיר לעיר ואין להם מכיר כדי שידע שור זה של מי הוא ויחזירנו לו. ה) והמקבל שוחד להטות דין אינו יודע עד היכן הגיע הטייה זו וכמה היא כחה כדי שיחזיר, שהדבר יש לו רגלים ועוד שהוא מחזיק יד זה ומחטיאו: **ד** ומהן חמשה דברים העושה אותן אין חזקתו לשוב מהן. לפי שהם דברים קלים בעיני רוב האדם ונמצא חוטא והוא ידמה שאין זה חטא. ואלו הן

השגת הראב"ד

*והאוכל שור עניים וכו'. א"א דומה שהוא שונה שור ברי"ש ואינו אלא שוד בדל"ת, כלומר שהוא דוחק אותו כמותו עד שממשכנין קרקעותיהן בפחות או שמטלטלין שלהן ואומר שלי אני נוטל:

לחם משנה

כל הרשעים וכו'. בפ"ק דעבודת כוכבים (דף ז'.) ת"ר וכלן שחזרו בהם וכו' (עיין בכ"מ). ופירש"י ז"ל דוכלן אגזלנים ועמי הארץ קאי והתוס' דחו פירושו ופירשו פי' אחר ורבינו גורס כגרסת הרי"ף ז"ל שגורס כל הפושעים שחזרו בהן כו' ונתבארו דברי רבינו לפי גרסא זו:

פ"ד א ארבע ועשרים דברים מעכבים את התשובה וכו'. ברייתא זו לא נמצאת אלא בדברי הרי"ף ז"ל בפרק יוה"כ ושם מנה אלו כ"ד דברים ורבינו ביארן כלם בטעמם: האומר אחטא ואשוב וכו'. בפ' יוה"כ (פ"ה.) אמרו האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה והקשו בגמרא למה לי אחטא ואשוב תרי זימני ותירצו כדרב הונא אמר רב דאמר רב הונא אמר רב כיון שעובר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו הותרה ס"ד אלא אימא נעשית לו כהיתר ע"כ, וא"כ קשה על רבינו דמשמע בגמ' דבעינן שיאמר תרי זימני אחטא ואשוב ואיך כתב דבחד סגי. וי"ל דרבינו הוקשה לו דברייתא לא הזכיר אלא פעם אחת אחטא ואשוב ובמתני' הזכיר תרתי דמשמע דבעינן תרתי. ולכך תירץ דלא פליגי דברייתא קאמרה דאין הקב"ה מספיק לו לעשות תשובה מפני גודל חטאו כמ"ש רז"ל כלומר שהקב"ה נטל ממנו דרכי התשובה אבל לפעמים יעשה אותה ויהנה לו וכמ"ש רבינו בסוף הפ'. אבל האומר תרי זימני הוא יותר רע שלא יבא לעשות תשובה מפני שנעשית לו כהיתר מלבד שאין הקב"ה מספיק בידו לעשות תשובה לפי חטאו זולת זה הוא בעצמו לא יבא לעשות בשום צד שנעשה לו כהיתר, ורבינו לא הזכיר אלא פעם אחת כדברי הברייתא שמנה הכ"ד מפני שהאומר פעם אחת הוא מזה המין שאין הקב"ה מספיק ולזה כתב אין הקב"ה מספיק לו לעשות תשובה כפי גודל חטאו, אבל האומר תרי זימני אין זה מזה המין אלא שהוא בעצמו לא יעשה כדפרישית:

ב המבזה רבותיו. שם בברייתא מנו אבותיו. וסובר רבינו דהני תרתי חד נינהו דאל"כ פש ליה חדא והוו להו כ"ה ואיך קאמרה הברייתא כ"ד:

ג האוכל שור עניים. ולא של עשירים והזכיר רבינו הטעם אלו בני אדם וכו'. והראב"ד ז"ל גורס שוד עניים ור"ל שהוא דוחק אותו בחובו וכו'. הלכך נקט עניים וכו' שאין להם לפרוע: המקבל שוחד להטות דין אינו יודע עד היכן. פירוש אדם שמקבל

הגהות מיימוניות

זה המבזה חבירו בפני ת"ח וכ"כ בערוך: [ז] פרק קמא דעכו"ם כר' שמעון ורבי יהושע בן קרחה דאמר ר' יצחק איש כפר עכו הלכה כאותו הזוג:

מגדל עז

ופ' חלק ובהרבה מקומות בתלמוד נתגלגלו: בד"א שכל אחד וכו' עד ולקרוב. תשובת גאון סיה א והעתיקה ר"י אלפס ז"ל בהלכות פ"ק דר"ה והתשובה נכונה ועל פי התלמוד בבלי וירושלמי שאין לך דבר שעומד בפני התשובה כמו שרמזנו כבר. וראיה יש לי בזה פרק חלק (דף ק"ג) אמר רבי יוחנן כל האומר מנשה אין לו חלק לעוה"ב מרפה ידיהם של בעלי תשובה דתני תנא קמיה דרבי יוחנן מנשה עשה תשובה ל"ג שנים כו' עוד אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי כו' עד שעשה הקב"ה כעין מחתרת ברקיע כדי לקבלו, נמצא הכל תלוי בתשובה: כל הרשעים והפושעים כו' עד סוף הפרק. בברכות סוף פ' עד כמה (דף ל') ופ"ק דע"ז (דף ז'):

פ"ד ארבעה ועשרים דברים מעכבין עד בכשלונם. פרק חלק (דף ק"ז) ופ' ב' דיומא (דף כ"ב): והאומר אחטא ואשוב עד מכפרת. פרק בתרא דיומא (דף פ"ז): ומהן ה' דברים עד בעיניו טובים. פ"ק דתעניות (דף י"א) ותילוק כ"ד דברים ליקטם בתלמוד: מהן ה' עד יחזירנו לו. פ' חלק: כתב הראב"ד ז"ל דומה שהוא שונה וכו' ואומר שלי אני נוטל עכ"ל: ואני אומר שבדקתי כתיבת יד ר"מ ז"ל ונמצא בדל"ת: והמקבל שוחד עד ומחטיא אותו. זה בכלל שאר הדברים הדומים לחוטא במדה ובמשקל ובמשורה: ומהן המשה דברים עד כבעל עבירות, ומהן ה' דברים עד לבעל תשובה, כל אלו הדברים עד סוף הפרק. פרק חלק (דף ק"ז) וכבר כתבתי מקצת לשון הגמרא אשר שם:

כדין דנתי שהדין תלוי בשיקול הדעת ויש לו רגלים לומר יפה דנתי וכיון שקבל השוחד נעולם לבו ודעתו נוטים לצד זכותו ולא לצד חובתו:

פ"ה ב על מ"ש רבינו אלא כל אדם ראוי להיות צדיק וכו' או חכם או סכל. כתבו הגהות תימא דאמרינן בפרק כל היד [נ"ט:] דמלאך הממונה על ההריון לילה שמו וטעל הטפה וכו' או גבור או חלש או טפש

או חכם. הרי בפירוש משמע שגם דבר זה הוא בידי שמים. ואולי יש חלוק בין סכל לטפש וסכל הוא לענין יראת שמים. ומורי הר"ם תירץ דהכא ה"פ לאחוז בחכמה או בסכלות והתם דפ' כל היד ר"ל לעשות לו לב חכם או לב טפש עד כאן לשון הרמ"ך. ומ"ש דסכל הוא לענין יראת שמים אין לו טעם דאין ענין סכל לענין יראת שמים ועוד דאין זה מקביל לחכם:

וכיון

הן. א) האוכל מסעודה שאינה מספקת לבעליה שזה אבק גזל הוא. והוא מדמה שלא חטא ויאמר כלום אכלתי אלא ברשותו. ב) המשתמש בעבוטו של עני שהעבוט של עני אינו אלא כגון קורדום ומחרישה ויאמר בלבו אינן חסרים והרי לא גזלתי אותו. ג) המסתכל בעריות מעלה על דעתו שאין בכך כלום שהוא אומר וכי בעלתי או קרבתי אצלה. והוא אינו יודע שראיית העינים עון גדול שהיא גורמת לגופן של עריות שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. ד) המתכבד בקלון חבירו אומר בלבו שאינו חטא לפי שאין חבירו עומד שם ולא הגיע לו בושת ולא ביישו אלא ערך מעשיו הטובים וחכמתו למול מעשה חבירו או חכמתו כדי שיראה מכללו שהוא מכובד וחבירו בזוי. ה) והחושד כשרים אומר בלבו שאינו חטא לפי שהוא אומר מה עשיתי לו וכי יש שם אלא חשד שמא עשה או לא עשה והוא אינו יודע שזה עון שמשים אדם כשר בדעתו כבעל עבירה: **ה** ומהן חמשה דברים העושה אותם ימשך אחריהם תמיד וקשים הם לפרוש מהן. לפיכך צריך אדם להזהר מהן שמא ידבק בהן והן כולן דעות רעות עד מאד. ואלו הן. רכילות ולשון הרע ובעל חימה ובעל מחשבה רעה והמתחבר לרשע מפני שהוא לומד ממעשיו והן נרשמים בלבו. הוא שאמר שלמה ורועה כסילים ירוע. וכבר בארנו בהלכות דעות דברים שצריך כל אדם לנהוג בהן תמיד קל וחומר לבעל תשובה: **ו** כל אלו הדברים וכיוצא בהן אף על פי שמעכבין את התשובה אין מונעין אותה אלא אם עשה אדם תשובה מהן הרי זה בעל תשובה ויש לו חלק לעולם הבא:

פרק חמישי

א רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו. ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו. הוא שכתוב בתורה הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע. כלומר הן מין זה של אדם היה יחיד בעולם ואין מין שני דומה לו בזה הענין שיהא הוא מעצמו בדעתו ובמחשבתו יודע הטוב והרע ועושה כל מה שהוא חפץ ואין מי שיעכב בידו מלעשות הטוב או הרע וכיון שכן הוא פן ישלח ידו: **ב** אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי אומה"ע ורוב גולמי בני ישראל שהקב"ה גוזר על האדם מתחלת ברייתו להיות צדיק או רשע. אין הדבר כן אלא כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או [א] סכל או רחמן או אכזרי או כילי או שוע וכן שאר כל הדעות. ואין לו מי שיכפהו ולא גוזר עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאי זו דרך שירצה. הוא שירמיהו אמר מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. כלומר אין הבורא גוזר על האדם להיות טוב ולא להיות רע. וכיון שכן הוא נמצא זה החוטא הוא הפסיד את עצמו. ולפיכך ראוי לו לבכות ולקונן על חטאיו ועל מה שעשה לנפשו וגמלה רעה. הוא שכתוב אחריו מה יתאונן אדם חי וגו'. וחזר ואמר הואיל ורשותנו בידינו ומדעתנו עשינו כל הרעות ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזוב רשענו שהרשות עתה בידינו הוא שכתוב אחריו נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה וגו': **ג** ודבר זה עיקר גדול הוא והוא עמוד התורה והמצוה שנאמר ראה נתתי לפניך היום את החיים. וכתיב ראה אנכי נותן לפניכם היום. כלומר שהרשות בידכם וכל שיחפוץ האדם לעשות ממעשה בני האדם עושה בין טובים בין רעים. ומפני זה הענין נאמר מי יתן והיה לבבם זה להם. כלומר שאין הבורא כופה בני האדם ולא גוזר עליהן לעשות טובה או רעה אלא הכל מסור להם: **ד** אילו האל היה גוזר על האדם להיות צדיק או רשע או אילו היה שם דבר שמושך את האדם בעיקר תולדתו לדרך מן הדרכים או למדע מן המדעות או לדעה מן הדעות או למעשה מן המעשים כמו שבודים מלבם הטפשים הוברי שמים היאך היה מצוה לנו על ידי הנביאים עשה כך ואל תעשה כך הטיבו דרכיכם ואל תלכו אחרי רשעכם והוא מתחלת בריתו כבר נגזר עליו או תולדתו תמשוך אותו לדבר שאי אפשר לזוז ממנו. ומה מקום היה לכל התורה כולה ובאי זה דין ואיזה משפט נפרע מן הרשע או משלם שכר לצדיק. השופט כל הארץ לא יעשה משפט. ואל תתמה ותאמר היאך יהיה האדם עושה כל מה שיחפוץ ויהיו מעשיו מסורים לו וכי יעשה בעולם דבר שלא ברשות קונו ולא חפצו והכתוב אומר כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ. דע שהכל כחפצו יעשה ואף על פי שמעשינו מסורין לנו. כיצד כשם שהיוצר חפץ להיות האש והרוח עולים למעלה והמים והארץ יורדים למטה והגלגל סובב בעיגול וכן שאר בריות העולם להיות כמנהגן שחפץ בו. ככה חפץ להיות האדם רשותו בידו וכל מעשיו מסורין לו ולא יהיה לו לא כופה ולא מושך אלא הוא מעצמו ובדעתו שנתן לו האל עושה כל שהאדם יכול לעשות. לפיכך דנין אותו לפי

לחם משנה

שמקבל שוחד והטה את הדין אם היה יודע בודאי שראובן היה פטור לתת לשמעון מנה והוא חייבו לתת לו בשביל שוחד שקבל משמעון ודאי שהיה יכול לחזור בתשובה שיחזיר לראובן המנה שדן שיפרע שלא כדין אבל מאחר שהשוחד יעור עיני חכמים הוא חושב כשלוקח שוחד משמעון וחייב לראובן שלא הטה את הדין כלל אלא שלקח שוחד לחייב את האמת מפני שטעה בעיונו מחמת השוחד ונראה לו שהדין עם שמעון. וז"ש שהדבר יש לו רגלים כלומר שיש לו פני הראות לזכות את שמעון וכיון שכן נראה לו שהם אמת ואיך יחזיר. וזהו אומרו אינו יודע עד היכן הגיע הטיה זו כלומר זאת הטיית הדין אינו יודע עד היכן היה למי הטה את הדין ועד היכן כח ההטייה שהטה זה את הדין כלומר לכמה אנשים הטה הדין ולכמה לא הטה דזה טעה בעיונו של מי שהטה

סבור הוא שלא הטה שהדבר יש לו רגלים וכו'. כל"ל לבאר לשון זה, וכבר שמעתי בו פירוש אחר ואינו מחוור:

ד המשתמש בעבוטו של עני וכו'. מאי דקאמר עבוט של עני ולא של עשיר נתן רבינו הטעם מפני שהוא עבוט שאינו מפתיתו מדמיו כלל:

פ"ה א רשות לכל אדם וכו'. כל זה הפרק הוא מבואר:

ב כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או סכל. מה שהקשה מהגה' דמסכת נדה (דף ט"ז) דאמר טפה זו מה תהא עליה חכם או טפש וכו' כבר תירץ בעל ההגהות:

ד לדרך מן הדרכים. ר"ל לומר אם לדרך טוב או לדרך רע. או למדע מן המדעות ר"ל אמונה

מגדל עוז

פ"ה רשות לכל האדם נתונה עד זה להם. פרק לפני אידיהן (דף ע"ז) ובכמה מקומות בתלמוד ובמגלה (דף כ"ה) פרק עומד ויושב הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וכל זה שכתב

הגהות מיימוניות

[א] תימה דבפירוש אמר פ' כל היד שמלאך הממונה על ההריון לילה שמו נוטל את הטיפה כו' עד גבור או חלש או טפש או חכם כו' הרי בפירוש משמע שגם דבר זה בידי שמים. ואולי יש חלוק בין סכל לטיפש. ומה שכתב חכם או כסיל שמא יש לומר לענין יראת שמים ובמגדל איגוז שהיי"ם תירץ לי מורי רבינו דפירוש לאחוז בחכמה או בסכלות ומה שבפ' כל היד היינו לעשות לו לב חכם או טפש, ע"כ:

כסף משנה

ה וכיון שכן הוא אין בנו כח לידע איך ידע הקב"ה וכו': כתב הראב"ד ז"ל לא נהג זה המחבר וכו'. וכל זה אינו שוה עכ"ל. וי"ל שרבינו נתכוון שאם אי זה אדם יקשה בעיניו קושיא זו יתבלבל דעתו ולכן הוצרך לפרש דברים אלו כדי שישוב וידע שאין מקשה שאלה זו לייסבה אלא כאמור שאין בנו כח לידע היאך ידע הקב"ה כל הברואים ומעשיהם וכו':

והלא

לפי מעשיו אם עשה טובה מטיבין לו ואם עשה רעה מריעין לו. הוא שהנביא אומר מידכם היתה זאת לכם. גם המה בחרו בדרכיהם. ובענין זה אמר שלמה שמח בחור בילדותך ודע כי על כל אלה יביאך [ג] האלהים במשפט. כלומר דע שיש בידך כח לעשות ועתיד אתה ליתן את הדין: ה שמא תאמר והלא הקב"ה יודע כל מה שיהיה וקודם שיהיה ידע שזה יהיה צדיק או רשע או לא ידע. אם ידע שהוא יהיה צדיק אי אפשר שלא יהיה צדיק ואם תאמר שידע שיהיה צדיק ואפשר שיהיה רשע הרי לא ידע הדבר על בוריו. דע שתשובת שאלה זו ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים וכמה עיקרים גדולים והררים רמים תלויים בה אבל צריך אתה לידע ולהבין בדבר זה שאני אומר. כבר בארנו בפ' שני מהלכות יסודי התורה שהקב"ה אינו יודע מדיעה שהיא חוץ ממנו כבני אדם שהם ודעתם שנים. אלא הוא יתעלה שמו ודעתו אחד ואין דעתו של אדם יכולה להשיג דבר זה על בוריו וכשם שאין כח באדם להשיג ולמצוא אמתת הבורא שנאמר כי לא יראני האדם וחי כך אין כח באדם להשיג ולמצוא דעתו של בורא. הוא שהנביא אמר כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי. *וכיון שכן הוא אין בנו כח לידע היאך ידע הקב"ה כל הברואים והמעשים אבל [ג] נדע בלא ספק שמעשה האדם ביד האדם ואין הקב"ה מושכו ולא גוזר עליו לעשות כך. ולא מפני קבלת הדת בלבד נודע דבר זה אלא בראיות ברורות מדברי החכמה. ומפני זה נאמר בנבואה שדנין את האדם על מעשיו כפי מעשיו אם טוב ואם רע וזה הוא העיקר שכל דברי הנבואה תלויין בו:

השגת הראב"ד

*וכיון שכן הוא אין בנו כח לידע היאך ידע הקב"ה כל הברואים ומעשה ידיהם. א"א לא נהג זה המחבר מנהג החכמים שאין אדם מתחיל בדבר ולא ידע להשלימו והוא החל בשאלות קושיות והניח הדבר בקושיא והחזירו לאמונה וטוב היה לו להניח הדבר בתמימות התמימים ולא יעורר לבם ויניח דעתם בספק ואולי שעה אחת יבא הרהור בלבם על זה. ואע"פ שאין תשובה נצחת על זה טוב הוא לסמוך לו קצת תשובה ואומר, אם היו צדקת האדם ורשעתו תלוים בגזירת הבורא ית' היינו אומרים שידיעתו היא גזירתו והיתה לנו השאלה קשה מאד ועכשיו שהבורא הסיר זו הממשלה מידו ומסרה ביד האדם עצמו אין ידיעתו גזירה אבל היא כידיעת האצטגנינים שיודעים מכח אחר מה יהיו דרכיו של זה והדבר ידוע שכל מקרה האדם קטן וגדול מסרו הבורא בכח המזלות אלא שנתן בו השכל להיותו מחזיקו לצאת מתחת המזל והוא הכח הנתון באדם להיותו טוב או רע והבורא יודע כח המזל ורגעיו אם יש כח בשכל להוציאו לזה מידו אם לא וזו הידיעה אינה גזירה, וכל זה אינו שוה:

פרק ששי

א פסוקים הרבה יש בתורה ובדברי נביאים שהן נראין כסותרין עיקר זה ונכשלין בהן רוב האדם ויעלה על דעתן מהן שהקב"ה הוא גוזר על האדם לעשות רעה או טובה ושאין לבו של אדם מסור לו להטותו לכל אשר ירצה. והרי אני מבאר עיקר גדול שממנו תדע פירוש כל אותן הפסוקים. בזמן שאדם אחד או אנשי מדינה חוטאים ועושה החוטא חטא שעושה מדעתו וברצונו כמו שהודענו ראוי להפרע ממנו והקב"ה יודע איך יפרע. יש חטא שהדין נותן שנפרעים ממנו על חטאו בעולם הזה בגופו או בממונו או בבניו הקטנים שבניו של אדם הקטנים שאין בהם דעת ולא הגיעו לכלל מצות כקניינו הן וכתיב איש בחטאו ימות עד שיעשה איש. ויש חטא שהדין נותן שנפרעין ממנו לעולם הבא ואין לעובר עליו שום נזק בעולם הזה. ויש חטא שנפרעין ממנו בעולם הזה ולעולם הבא: ב במה דברים אמורים בזמן שלא עשה תשובה אבל אם עשה תשובה התשובה כתרים לפני הפורענות. וכשם שהאדם חוטא מדעתו וברצונו כך הוא עושה תשובה מדעתו וברצונו: ג ואפשר שיחטא אדם חטא גדול או חטאים רבים עד שיתן הדין לפני דיין האמת שיהא הפרעון מזה החוטא על חטאים אלו שעשה ברצונו ומדעתו שמונעין ממנו התשובה ואין מניחין לו רשות לשוב מרשעו כדי שימות ויאבד בחטאו שיעשה. הוא שהקב"ה אמר על ידי ישעיהו השמן לב העם הזה וגו'. וכן הוא אומר ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים ובוזים דבריו ומתעתעים בנביאיו עד עלות חמת ה' בעמו עד לאין מרפא. כלומר חטאו ברצונם והרבו לפשוע עד שנתחייבו למנוע מהן התשובה שהיא המרפא. לפיכך כתוב בתורה ואני אחזק את לב פרעה. לפי שחטא מעצמו תחלה והרע לישראל הגרים בארצו שנאמר הבה נתחכמה לו. נתן הדין למנוע התשובה ממנו עד שנפרע ממנו. לפיכך חזק הקב"ה את לבו. ולמה היה שולח לו ביד משה ואומר שלח ועשה תשובה וכבר אמר לו הקב"ה אין אתה משלח שנאמר ואתה ועבדיך ידעתי וגו' ואולם בעבור זאת העמדתיך. כדי להודיע לבאי העולם שבזמן שמונע הקב"ה התשובה לחוטא אינו יכול לשוב אלא ימות ברשעו שעשה בתחילה ברצונו. וכן סיחון לפי עונות שהיו לו נתחייב למנעו מן התשובה שנאמר כי הקשה ה' אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו. וכן הכנענים לפי תועבותיהן מנע מהן התשובה עד שעשו מלחמה עם ישראל. שנאמר כי מאת ה' היתה לחזק את לבם לקראת המלחמה עם ישראל למען החרימם. וכן ישראל בימי אליהו לפי שהרבו לפשוע מנע מאותן המרבים לפשוע תשובה שנאמר ואתה הסבות את לבם אחורנית כלומר מנעת מהן התשובה. נמצאת אומר שלא גזר האל על פרעה להרע לישראל. ולא על סיחון לחטוא בארצו. ולא על הכנענים להתעיב. ולא על ישראל לעבוד עכו"ם אלא כולן חטאו מעצמן וכולן נתחייבו למנוע מהן התשובה: ד וכענין זה שואלין הצדיקים והנביאים בתפלתם מאת

לחם משנה

לתונה טובה שהיא בעיון או רעה. או לדעה מן הדעות היא מדה כמו כילי או כמו שהזכיר למעלה או אכזר וכו' וכן שאר כל הדעות. או למעשה מן המעשים ר"ל אע"פ שלא יטה לדרך טובה או לדרך רעה מ"מ יעשה לשום מעשה פרטי טוב או רע. ומה שאמר שאין גוזר עליו מתולדתו על כך, אע"ג דחז"ל אמר (שבת קנ"ו.) האי מאן דאיקליד בצדק להוי גבר צדקן ר"ל שיהיה לו נטייה קלת. אבל מ"ש רבינו ז"ל הוא שאין שום דבר מכריחו וכמו שכתב לקמן או הולדתו ממשוך אותו לאותו דבר שאי אפשר לו לזוז ממנו. ומה שהאריך רבינו בענין הידיעה מבואר וכן בהשגת הראב"ד ז"ל מבואר ואין צורך להאריך:

פ"ו א פסוקים הרבה וכו'. כל זה מבואר ואין צורך ביאור לזה:

והלא

הגהות מיימוניות

[ג] כדאמרינן בפרק במה אשה [ס"ג:] ע"כ דברי יצר הרע מכאן ואילך דברי יצר טוב:
[ג] בפ' אין עומדין א"ר חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה, ע"כ:

מגדל עוז

שכתב הוא בכלל פירושו ונכון מאד וכד"ן אלא שצריך הקדמות רבות: כתב הראב"ד ז"ל לא נהג זה המחבר וכו' וכל זה אינו שוה עכ"ל: ואני אומר כי הראב"ד ז"ל שחושד רבינו משה ז"ל במגלה בפשע כל לבו ואינו יודע יותר בנסתרות איני רואה דבריו אבל אם לא גילה כל ימיו אלא מה שאמר פרק שני דיסודי התורה בשתי מלות כי בידיעת עצמו ידע הכל לא חסר כל ותשובה גמורה ונסוכה ונפש יפה בירר לכל מקובל עד אין סוף פרטים וכללות מחשוף הלבן אשר על המקלות אלא שצריך הקדמות בעשר קדושות חתומות בחכמה ומזמה. וכן הראב"ד ז"ל נודע בשערים וככל פלך, עם אשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך, ואחר השיגו השיב בגזרה בשהות תאוה, ואמר כל זה אינו שוה. גם רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל כן נהג בפירוש התורה הקדים בפשטים ופרטים להמון ולבסוף רמז למשכילים על דרך האמת, וגם ר"מ ז"ל נהג באלה הפרקים העמוקים מנהג החכמים לבאר קבלתו וסברתו וחכמתו ולבסוף מביא מאמר קצר לרבותינו ז"ל לרמוז ליודעים חן כי שם נמצא מגן גבורתו כל פעל ה' למענהו. ולדעתי שאלת החכם תלוי התשובה וכ"ש טובה ורחבה. ור"מ ז"ל נעם בכידון דיו לבא מן הדין להיות נדון. והמבין יבין והחכם יחכם לעולמי עד, והאלהים יכפר בעד:

פ"ו פסוקים הרבה יש בתורה עד הפורענות כו'. זה הלשון בפרקי אבות:

מאת ה' לעזרם על האמת. כמו שאמר דוד הורני ה' דרכך. כלומר אל ימנעוני חטאי דרך האמת שממנה אדע דרכך ויחוד שמך. וכן זה שאמר ורוח נדיבה תסמכני כלומר תניח רוחי לעשות חפצך ואל יגרמו לי חטאי למונעני מתשובה אלא תהיה הרשות בידי עד שאחזור ואבין ואדע דרך האמת. ועל דרך זו כל הדומה לפסוקים אלו: ה ומהו זה שאמר דוד טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך ידרך ענוים וגו'. זה ששלח נביאים להם מודיעים דרכי ה' ומחזירין אותן בתשובה. ועוד שנתן בהם כח ללמוד ולהבין. שמדה זו בכל אדם שכל זמן שהוא נמשך בדרכי החכמה והצדק מתאוה להן ורודף אותם. והוא מה שאמרו רז"ל בא לטהר מסייען אותו כלומר ימצא עצמו נעזר על הדבר. *והלא כתוב בתורה ועבדום וענו אותם הרי גזר על המצריים לעשות רע. וכתיב וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ. הרי גזר על ישראל לעבוד כו"ם ולמה נפרע מהן. לפי שלא גזר על איש פלוני הידוע שיהיה הוא הזונה אלא כל אחד ואחד מאותן הזונים לעבוד כו"ם אילו לא רצה לעבוד לא היה עובד. ולא הודיעו הבורא אלא מנהגו של עולם. הא למה זה דומה לאומר העם הזה יהיה בהן צדיקים ורשעים. לא מפני זה יאמר הרשע כבר נגזר עליו שיהיה רשע מפני שהודיע למשה שיהיו רשעים בישראל. כענין שנאמר כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. וכן המצריים כל אחד ואחד מאותן המצירים והמריעים לישראל אילו לא רצה להרע להם הרשות בידו. שלא גזר על איש ידוע אלא הודיעו שסוף זרעו עתיד להשתעבד בארץ לא להם. וכבר אמרנו שאין כח באדם לידע היאך ידע הקב"ה דברים העתידין להיות:

פרק שביעי

א הואיל ורשות כל אדם נתונה לו כמו שבארנו ישתדל אדם לעשות תשובה ולהתודות בפיו מחטאיו ולנער כפיו מחטאיו כדי שימות והוא בעל תשובה ויזכה לחיי העולם הבא: ב לעולם יראה אדם עצמו כאילו הוא נוטה למות ושמא ימות בשעתו ונמצא עומד בחטאו לפיכך ישוב מחטאיו מיד. ולא יאמר כשאזקין אשוב שמא ימות טרם שיזקין. הוא ששלמה אמר בחכמתו בכל עת יהיו בגדיך לבנים: ג אל תאמר שאין תשובה אלא מעבירות שיש בהן מעשה כגון זנות וגזל וגניבה. אלא כשם שצריך אדם לשוב מאלו כך הוא צריך לחפש בדעות רעות שיש לו ולשוב מן הכעס ומן האיבה ומן הקנאה ומן ההתול ומרדיפת הממון והכבוד ומרדיפת המאכלות וכיוצא בהן מן הכל צריך לחזור בתשובה. ואלו העונות קשים מאותן שיש בהן מעשה שבזמן שאדם נשקע באלו קשה הוא לפרוש מהם. וכן הוא אומר יעזוב רשע וגו': ד ואל ידמה אדם בעל תשובה שהוא מרוחק ממעלת הצדיקים מפני העונות והחטאות שעשה. אין הדבר כן אלא אהוב ונחמד הוא לפני הבורא כאילו לא חטא מעולם. ולא עוד אלא ששכרו הרבה שהרי טעם טעם החטא ופירש ממנו וכבש יצרו. אמרו חכמים מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד בו. כלומר מעלתן גדולה ממעלת אלו שלא חטאו מעולם מפני שהן כובשים יצרם יותר מהם: ה כל הנביאים כולן צוו על התשובה ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה. וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין שנאמר והיה כי יבאו עליך כל הדברים וגו' ושבת עד ה' אלהיך ושב ה' אלהיך וגו': ו גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך. ונאמר ולא שבתם עדי נאם ה'. ונאמר אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב. כלומר אם תחזור בתשובה בי תדבק. התשובה מקרבת את הרחוקים. אמש היה זה שנאוי לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה. והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד. וכן אתה מוצא שבלשון שהקב"ה מרחיק החוטאים בה מקרב את השבים בין יחיד בין רבים. שנאמר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי. ונאמר ביכניהו ברשעתו כתוב את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו, אם יהיה כניהו בן יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני וגו'. וכיון ששב בגלותו נאמר בזרובבל בנו ביום ההוא נאם ה' צבאות אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי נאם ה' ושמתיך כחותם: ז כמה מעולה מעלת התשובה. אמש היה זה מובדל מה' אלהי ישראל שנאמר עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם. צועק ואינו נענה שנאמר כי תרבו תפלה וגו' ועושה מצות וטורפין אותן בפניו שנאמר מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי, מי גם בכם ויסגר דלתים וגו'. והיום הוא מודבק בשכינה שנאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם. צועק ונענה מיד שנאמר והיה טרם יקראו

ואני

כסף משנה

פ"ו ה והלא כתוב בתורה ועבדום וכו'. חוזר למה שכתב למעלה שפרעה לא גזר עליו הש"י שיחטא אלא שחטאו חייבו למנוע ממנו התשובה ועל זה מקשה והלא כתוב בתורה ועבדום וענו אותם הרי שגזר על המצריים שירעו לישראל:

פ"ז ב לעולם יראה אדם עצמו וכו'. פ' ב' ממסכת אבות שוב יום אחד לפני מיתתך. ובשבת פ' שואל (דף קנ"ג) פירשו שכל יום יראה כאילו הוא יום אחד לפני מיתתו נמצאו כל ימיו בתשובה:

ד אמרו חכמים מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים וכו'. מימרא דר' אבהו פ' אין עומדין (ברכות ל"ד:):

ה ואין ישראל נגאלים אלא בתשובה. בפ' יוה"כ (דף פ"ו:) גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה:

וחטא

השגת הראב"ד

*והלא כתוב בתורה ועבדום וענו אותם וכו'. א"א אלה הם אריכות דברים שאינן מתובלים ותיי ראשי כמעט אני אומר שהם דברי נערות. יאמר הבורא לזונים למה זנית ואני לא הזכרתיך בשם כדי שתאמר שעליך גזרתי יאמרו לו הזונים ועל מי הלא גזרתך על אותן שלא זנו הנה לא נתקיימה גזרתך. אבל וקם העם הזה וזנה כבר אמרנו שאין בענין הזה ידיעת הבורא גזירה וכ"ש בכאן שאף משה אמר כי ידעתי השחיתון הן בעודני חי עמכם ואף כי אחרי מותי וכ"ש הבורא שהיה יכול לומר כן בלא גזירה. ועניין המצרים אינה שאלה משני פנים. האחד כי הדבר ידוע שאין הבורא נפרע מאדם רע אלא ברע ממנו ואחר שיפרע מזה יחזור ויפרע מן הרע ממנו ברשעו וכן הוא אומר הוי אשור שבט אפי כהתימך שודד תושד פי' מפני רשעך וגודל לבך והתפארך עלי. והמצרים ג"כ רשעים היו וראויים למכות הכה ואילו שמעו למשה בתחלה ושלחו את ישראל לא היו לוקים ולא טבעו בים אבל זדונו של פרעה וגאותו את הבורא יתברך לפני שלותו הוא גרם לו. והשני כי הבורא אמר וענו אותם והם עבדו בהם בפרך והמיתו אותם וטבעו אותם כענין שנאמר אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה לפיכך נתחייבו:

לחם משנה

ה והלא כתוב בתורה ועבדום וענו אותם וכו'. זה מתורץ במה שתירץ למעלה שהאל יודע הדברים ואין ידיעתו מכרחת שאין ידיעתו כידיעתנו אלא רצה כאן לתרץ תירוץ אחר יותר מספיק ולמטה כתב וכבר אמרנו שאין כח באדם לידע וכו' אפשר שכיון לזה כלומר מלבד תירוץ זה אנו יכולים לתרץ תירוץ אחר והוא התירוץ שתירץ למעלה, ודברי הראב"ד ז"ל בהשגות כלן הם מבוארים ואינם צריכין ביאור:

קצת

מגדל עוז

והלא כתוב בתורה וכו' עד סוף הפרק: כתב הראב"ד אלה הם אריכות דברים וכו' לפיכך נתחייבו עכ"ל: ואני אומר שלא כל דברי כי רבינו הראב"ד ז"ל מסיותו חושד לר"מ ז"ל במגלה לבו אינו רואה לו זכות שהרי בסוף הפרק אמר וכבר אמרנו שאין כח בידינו לידע היאך יודע הקב"ה דברים שעתידין להיות עכ"ל. וזה עיקר האמת ור"מ ז"ל כתב בלשון מוסתר. וידעתי כי רבינו הרמב"ן ז"ל מקובל בנסתרות כנמין ואתין ומימיו אנו שותין ונגלות המכוון א"א שהוא סוד נסתר:

פ"ז הואיל ורשות כל אדם נתונה לו עד בכל עת יהיו בגדיך לבנים. פ"ק שואל (דף קנ"ג):

ואל תאמר כו' עד דרכו. וזו מפורסם בכלל מה שאמרו הרהורי עבירה קשין מעבירה: אל ידמה בעל תשובה עד יתר מהם. פ"ק אין עומדין (דף ל"ד): כל הנביאים עד ושבת עד ה' אלהיך ושב ה' אלהיך. פרק בתרא דיומא (דף פ"ו): גדולה תשובה עד תדבק. סוף יומא: התשובה מקרבת עד מתגדלת. זה בכלל דרישת שלום לרחוק ולקרוב ובכמה מקומות ובמדרשות מפורש זה הענין בכלל:

ואני אענה. ועושה מצות ומקבלין אותן בנחת ושמחה שנאמר כי כבר רצה האלהים את מעשיך. ולא עוד אלא שמתאוים להם שנאמר וערבה לה' מנחת יהודה וירושלם כימי עולם וכשנים קדמוניות: ח בעלי תשובה דרכן להיות שפלים וענוים ביותר. אם חרפו אותן הכסילים במעשיהם הראשונים ואמרו להן אמש היית עושה כך וכך ואמש היית אומר כך וכך. אל ירגישו להן אלא שומעין ושמחים ויודעין שזו זכות להם. שכל זמן שהם בושים ממעשיהם שעברו ונכלמים מהן זכותם מרובה ומעלתם מתגדלת. וחטא גמור הוא לומר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים או להזכירן לפניו כדי לביישו. או להזכיר דברים וענינים הדומין להם כדי להזכירו מה עשה. הכל אסור ומוזהר עליו בכלל הוניית דברים שהזהירה תורה עליה שנאמר ולא תונו איש את עמיתו:

פרק שמיני

א הטובה הצפונה לצדיקים היא חיי העולם הבא והיא החיים שאין מות עמהן והטובה שאין עמה רעה. הוא שכתוב בתורה למען ייטב לך והארכת ימים. מפי השמועה למדו למען ייטב לך לעולם שכולו טוב והארכת ימים לעולם שכולו ארוך. וזהו הוא העולם הבא. שכר הצדיקים הוא שיזכו [א] לנועם זה ויהיו בטובה זו. ופרעון הרשעים הוא שלא יזכו לחיים אלו אלא יכרתו וימותו. וכל מי שאינו זוכה לחיים אלו הוא המת [ב] שאינו חי לעולם אלא נכרת ברשעו ואבד כבהמה. וזהו כרת הכתובה בתורה שנאמר הכרת תכרת הנפש ההיא. מפי השמועה למדו הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא. כלומר שאותה הנפש שפירשה מן הגוף בעולם

פירוש

פ"ח א ופרעון הרשעים שלא יזכו לחיים אלו וכו'. מי שרואה דבר זה לבו נוקפו כי יסבור שאין פורענות אחרת לרשעים. וז"ל הרמב"ן בשער הגמול כיון שנתפרש מדברי רבותינו ז"ל שסוף העונש בגיהנם צריכים אנו לפרש מהו גיהנם ומהו הדבר שנדון בו ואיך נדון בו, וא"ת שהעונש מגיע לגוף האדם אחר מיתתו יקשה והלא גופו של אדם הוא אבן דומם ואיך יהיה גוף זה הרשע בגיהנם וגוף הצדיק בגן עדן הלא הם קבורים לפניך בקבר אחד או גנוזים בבית הארון ואם תשרפנו לסיד לא ירגיש אלא ודאי אין עונש אלא לנפש. ומהו העונש המשיגה והלא הנפש אינה גוף וגויה ואינה נתפשת בשום מקום ואין אש שורף אלא בעלי גוף ודברים ממשיים. וגם אין לומר שאין לה עונש אלא שתאבד ותכרת דבר זה אינו לא כפי התורה ולא כדברי רבותינו ז"ל שהרי לדברים אלו אין עונש האדם אלא כרת והתורה אינה מחייבת כרת לכל אדם ונמצאת פוטר בטענה זו את כל החוטאים מן העונש, ועוד לדעת זו עשית העובר על כרת אחד והאפיקורוס הכופר בעיקר ושופך דמים כל ימיו שוין בדיניהם שהרי שניהם אבודים ואין להם צער ויסורים אחר מיתה, וזה דעת הכופרים וכן נאמר ביצר הרע כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הולך שמה, וגם רבותינו הם הזכירו הענין ודרשו [מנחות צ"ט:] ואף הסיתך מפי צר מגיהנם שפיה צר ושמא תאמר כולה צרה ת"ל העמיק הרחיב שמא תאמר אין בה עצים ת"ל מדורתה אש ועצים. וכן מדדו הגיהנם אורך ורוחב כדאמרינן בר' יהושע בן לוי וכן סיימו לו פתחים (עירובין י"ט.) שלשה פתחים יש לו כו' וכן אמרו [שם] שתי תמרות יש בגיא בן הנם ועולה עשן ביניהם וכן מונה בברייתא שבעה מקומות זה למטה מזה וכן גיהנם ושערי מות וצלמות ובור שאון ובאר שחת אבדון ושאול ולמטה מכולן ארקא ומלאכי חבלה מעמידין שם רשעים תחת נהר של אש היוצא מתחת כסא הכבוד שנאמר הנה סערת ה' חימה יצאה על ראש רשעים יחול וגו' וכן בפרקי דר"א אמר בשני ברא הקב"ה את הרקיע והמלאכים ואש בשר ודם וכן גיהנם והרקיע של ראשי החיות ואמרינן כמו כן לענין אסור הטמנה בחמי טבריא תולדות אור הוא דחלפא אפיתחא דגיהנם. ואלו הדברים אין לתלותן במשל וחידה שהרי הזכירו מקומו ומדדו ארכו ורחבו ודנו לענין איסור והיתר. אלא כך היא קבלת רבותינו ז"ל הקב"ה ברא נפשות לצדיקים והן בלי ספק רוח זכה ודקה ביותר שאינה גוף נגבלת ונגדרת בשום מקום ולא נתפסת כשאר רוחות הנתפסים בצורות אלא מכת המלאכים ונעלמת ביותר עד שאין מקום לפרש כל המושג ממנה, והכתוב מעיד בו ויפח באפיו נשמת חיים יאמר כי נשמת אל נתנה ולא מהשתלשל הסבות, והוא יתברך ברא המקום שנקרא גיהנם וברא בו אש

כסף משנה

ח וחטא גמור הוא וכו'. משנה בסוף הזהב (מציעא נ"ח: נ"ט:) אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מה היו מעשיך הראשונים ובגמרא מאן דזקיף ליה זקיפא בדיוקתיה לא לימא ליה להבריה זקוף לי בניתא, כלומר מי שיש לו תלוי במשפחתו לא יאמר לו תלה לי דג זה שכל לשון תליה גנאי הוא לו, ולמד מכאן רבינו דלבעל תשובה נמי כל שמזכיר לפניו דברים וענינים הדומים למעשיו כיון שזה מתבייש בכך אסור:

פ"ח א מפי השמועה למדו למען ייטב לך וכו'. בסוף פ"ק דקידושין (דף ל"ט: מ'. ובסוף חולין קמ"ב.) מימרא דר' יעקב: ופרעון הרשעים הוא שלא יזכו לחיים אלו וכו'. ממ"ש רבינו כאן וגם ממה שכתב להלן הנקמה שאין נקמה גדולה ממנה וכו' נראה שאין שום עונש וצער אחר לרשע אלא הכרת הזה בלבד. ודבר זה אינו לא כפי דברי תורה ולא כפי דברי רז"ל שהרי לדברים אלו אין עונש האדם אלא כרת ואין התורה מחייבת כרת לכל אדם. ונמצאת פוטר בטענה זו את כל החוטאים מן העונש. ועוד לדעת זו עשית את העובר על כרת אחת והאפיקורוס הכופר בעיקר ושופך דמים שוים בדיניהם וזה דבר הפך הדעת והפך התורה. וכתב הרמב"ן ז"ל שח"ו לא עלה דבר זה על דעת רבינו ז"ל אלא דבריו ז"ל על סוף האבדון וכליון החרוץ שאין אחריו עונש ונקמה שהוא הכרת שהוא ביטול הנפש וכלל בה שביטול זה הוא מלבד מה שנתייסרה תחלה בעונש גיהנם ביסורין גדולים והוא עונש גדול ואבדון חמור שאבדה הנפש הנועם הגדול שהיתה ראויה לו מצד שהיתה זכה שלוקחה ממקום כבוד המלאכים או למעלה מהם שהוא זכות הצדיקים ומעלתם. וכ"כ לעיל פרק ג' כל הרשעים שעונותיהם מרובים דנין אותם כפי חטאם ויש להם חלק לעוה"ב ואלו שאין להם חלק לעוה"ב אלא נכרתים ואובדין ונדונין כפי גודל רשעם וכו', הרי שהפריש בין חייבי כריתות גמור ובין הנידון כפי רשעו ואם אין שם יסורין מה חילוק יש אלא דעתו כדפרישית, עכ"ל: מפי השמועה למדו הכרת בעוה"ז וכו'. בפ' ד' מיתות (סנהדרין ס"ד:):

לחם משנה

פ"ז ח וחטא גמור כו'. קצת דברים אלו מבוארים בפ' יוה"כ שאסור לומר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים ואין צריכים ביאור:

פ"ח א הטובה הצפונה לצדיקים וכו'. רבינו סובר דעוה"ב ותחיית המתים תרי מילי נינהו ועוה"ב הוא אחר המות ותחיית המתים אח"כ שיחיו המתים. והרמב"ן ז"ל ואחרים חלקו עליו ואמרו דתחיית המתים הוא עוה"ב והביאו ראיה לדבריהם ממה שאמרו בפ' חלק (דף צ'.) על מתני' דהאומר אין תחיית המתים מן התורה תנא הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהיה לו חלק לעוה"ב. וכמ"ש הרב בעל עקרים במאמר רביעי פ' ל"א והוא ז"ל תירץ שם דיש שני מיני עוה"ב אחד אחר המות קודם תחיית המתים ואחד אחר תחיית המתים ולשני אלו קראו עוה"ב. ובזה תירץ קושיא זאת כמו שמבואר שם. ועדיין קשה לי קושיא אחרת על רבינו דא"כ דמוקי הא

הגהות מיימוניות

[א] הא לך דברי הרב ר' משה ב"ר נחמן ולשונו אשר כתב על דבר זה בשער הגמול וזה לשונו. צריכין אנו לחוש ולפרש דברי הרב הגדול רבינו משה בן הרב הדיין רבינו מיימון זצ"ל אשר כתב בספר המדע שכר הצדיקים היא שיזכו לנועם זה וכו' עד אינה זוכה לחיי העוה"ב. עוד כתב רבינו ז"ל הנקמה שאין נקמה למעלה הימנה שתכרת הנפש ולא תזכה לאותן חיים וכו' כדלקמן בפ' זה עד והפסד שאינו חוזר לעולם כל אלו דברי הרב ז"ל. מי שרואה דברים הללו לבו נוקפו שמא נטה דעת הרב ז"ל לומר שאין עונש ויסורין לנפש החוטאת ולא תשיג אותה צער כדעת היצונים ח"ו. אלא דברי הרב ז"ל על סוף האבדון ועל הכליון החרוץ שאין אחריו עונש ונקמה והוא הכרת שהוא ביטול הנפש וכלל בה שהביטול הזה מלבד שנתיסרה תחלה בעונשי גיהנם ויסורים שבו יש עונש גדול ואבדון חמור לפי שאבדה הנועם הגדול שהיתה ראוי לה מצד שהיא בריה זכה שלוקחה ממקום הכבוד כמלאכים או למעלה מהן והוא זכות הצדיקים ומעלתן שהן זוכין לה כמו שפירש הרב ז"ל וכמו שאנו עתידין לבאר. ואע"פ שלא פירש הרב ז"ל כל צורכו בביטול זה שיהיה מתוך דין ויסורים יש ראיה ללמד עליו זכות שהרי כתב בפ' אחד מפרקי ספר הנזכר כל הרשעים שעוונותיהן מרובין דנין אותן כפי חטאותיהן ויש להם חלק לעוה"ב ואע"פ שחטאו שנאמר ועמך כלם צדיקים וכו' עד ואלו שאין להם חלק לעוה"ב אלא נכרתין ואובדין ונדונין על גודל רשעם לעולם ולעולמי עולמים המינים והאפיקורסים והכופרים בתורה וכו' הרי שהפריש בין חייבי כרת ובין הנדון ברשעו ולבסוף יש לו חלק לעוה"ב הא אין הכוונה אלא כמו שפירשנו ע"כ לשון הרמב"ן. ועוד נ"ל להביא ראיה לדבריו שכן דעת רבינו המחבר ז"ל מאשר כתב למעלה בפ"ו וז"ל יש חטא שהדין נותן שנפרעין ממנו על כל חטאו בעוה"ז בגופו או בממונו או בבניו הקטנים וכו' ויש חטא שהדין נותן שנפרעין ממנו לעוה"ב ואין לעובר עליו שום נזק בעוה"ז ויש חטא שנפרעין ממנו בעוה"ז ולעוה"ב, הרי כתב שיש שם פרעון לעוה"ב, ועוד דאטו היה דעתו שאין חילוק בין מי שעבד עכו"ם כל ימיו למי שעבר על עבירה אחת כגון שאכל כזית חלב או עבר שאר עבירות מחייבי כריתות לרוב תאותו ותגבורת יצרו חלילה וחס ובזה איני צריך להאריך אך גלוי ומפורסם הוא בכל דבריו שאינו כן ותאלמנה שפתי שקר הדוברים על צדיק עתק. וצורנו יאיר עינינו בתורתו: [ב] וז"ל הרמב"ן ז"ל אשר כתב בזה ותשכיל כי הכריתות הנזכרים בנפש בטחון גדול הוא בקיום הנפשות אחרי המיתה ובמתן השכר בעולם הנשמות כי באומרו ונכרתה הנפש מקרב עמה ונכרתה הנפש ההיא מעמיה יורה כי נפש החוטאת היא תכרת בעונה ושאר הנפשות אשר לא חטאו תהיינה קיימות בזיו העליון ולכך הוא מפרש הנפש ההיא עונה בה כי בעון אשר הוא בה יכריתנה. וטעם זה הענין כי נשמת אדם נר ה' אשר נפח באפינו מפי עליון ונשמת שדי כמו שנאמר ויפח באפיו נשמת חיים הנה היא בעניינה לא תמות ואיננה מורכבת שתפרד הרכבתה ותהיה לה סבת הוייה והפסד כמורכבים אבל קיומה ראוי והיא עומדת לעד כקיום שכלים הנבדלים ולכך לא יצטרך הנה לומר כי בזכות המצות יהיה קיומה אבל יאמר כי בעונש העבירות תתגאל ותטמא ותכרת מן תקיום הראוי. והוא הלשון שתפסה בהם התורה כרת כענף הנכרת מן האילן והוא שאמרו חכמים ז"ל מקרב עמה ועמה שלום כי הכרת של נפש החוטאת יורה על קיום שאר הנפשות שלא חטאו והן עמה שחן בשלום, וכבר פירשתי שכל היעודים שבתורה בהבטחות או בהתראות כולם מופתים מן הנסים הנסתרים ובדבר מופתי תבטיח ותזהיר התורה לעולם ולכן הזהיר בכאן בכרת שהוא ענין נסיי ולא הבטיח בקיום שהוא ראוי עכ"ל בפ' אחרי מות:

מגדל עוז

פ"ח הטובה הצפונה כו' עד סעוה"ב. פ"ק דחגיגה ובכמה מקומות בתלמוד: שכר הצדיקים עד נכרתה. פ' ד' מיתות ופ"ק דכריתות ובכמה מקומות בתלמוד:

ב העולם הבא אין בו גוף וכו': כתב הראב"ד דברי האיש הזה בעיני וכו'. ויהיו העטרות כמשמען ולא יהיה משל, עכ"ל: ול"נ שאין חילוק בין רבינו והראב"ד אלא בשמות בלבד. דלרבינו העולם שלאחר המות נקרא העוה"ב וכמ"ש בסוף פרק זה ז"ל. זה שקראו אותו חכמים עוה"ב לא מפני שאינו מצוי עתה וזה העולם אובד ואח"כ יבא אותו העולם אין הדבר כן אלא הרי הוא מצוי ועומד שנאמר אשר צפנת ליראיך ולא קראוהו עוה"ב אלא מפני שאותם החיים באים לו לאדם אחר חיי העולם הזה שאנו קיימים בו בגוף ונפש וזהו הנמצא לכל אדם בראשונה, עכ"ל. וכל אותם המאמרים שהביא הראב"ד הם לעולם התחיה והראב"ד ז"ל קורא לעולם התחייה עוה"ב ובכך עלו דברי שניהם כהוגן ואלו ואלו דברי אלהים חיים:

כך אמרו חכמים הראשונים העוה"ב וכו'. מימרא דרב סוף פרק היה קורא (ברכות י"ז.):

וחכמים

בעולם הזה אינה זוכה לחיי העולם הבא אלא גם מן העולם הבא נכרתת: ב *העולם הבא אין בו גוף וגויה אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף כמלאכי השרת. הואיל ואין בו גויות אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא דבר מכל הדברים שגופות בני אדם צריכין להן בעולם הזה. ולא יארע דבר בו מן הדברים שמארעין לגופות בעולם הזה. כגון ישיבה ועמידה ושינה ומיתה ועצב ושחוק וכיוצא בהן. כך אמרו חכמים הראשונים העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא תשמיש אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהן ונהנין מזיו השכינה. הרי נתברר לך שאין שם גוף לפי שאין שם אכילה ושתיה. וזה שאמרו צדיקים יושבין דרך חידה אמרו. כלומר הצדיקים מצויין שם בלא עמל ובלא יגיעה. וכן זה שאמרו עטרותיהן בראשיהן כלומר דעת שידעו שבגללה זכו לחיי העולם הבא מצויה עמהן והיא העטרה שלהן כענין שאמר שלמה בעטרה שעטרה לו אמו. והרי הוא אומר ושמחת עולם על ראשם ואין השמחה גוף כדי שתנוח על הראש כך עטרה שאמרו חכמים כאן היא הידיעה. ומהו זהו שאמרו נהנין מזיו שכינה שיודעים ומשיגין מאמתת הקב"ה מה שאינם יודעים והם בגוף האפל השפל: ג כל נפש האמורה בענין זה אינה הנשמה הצריכה לגוף אלא צורת הנפש שהיא הדעה שהשיגה מהבורא כפי כחה והשיגה הדעות הנפרדות ושאר המעשים והיא הצורה שביארנו ענינה בפרק רביעי מהלכות יסודי התורה היא הנקראת נפש בענין זה. חיים אלו לפי שאין עמהם מות שאין המות אלא ממאורעות

השגת הראב"ד

*העוה"ב אין בו גוף. א"א דברי האיש הזה בעיני קרובים למי שאומר אין תחיית המתים לגופות אלא לנשמות בלבד. וחיי ראשי לא היה דעת חז"ל על זה שהרי אמרו כתובות (דף קי"א:) עתידין צדיקים שיעמדו בלבושיהן ק"ו מחטה וכו' וכן היו מצוין לבניהם (שבת קי"ד.) אל תקברוני בכלים לבנים ולא בשחורים שמא אזכה. וכן אמרו (סנהדרין צ"ב) שלא ישובו הצדיקים לעפר אלא עומדין בגוייתם. וכן אמרו (שם צ"א:) כמותם עומדין ומתרפאין. וכל אלה מוכיחים כי בגוייתם הן עומדין חיים. אבל אפשר שהבורא ישים גוייתם חזקות ובריאות כגוית המלאכים וכגוית אליהו זכור לטוב ויהיו העטרות כמשמען וכפשוטן ולא יהיה משל:

אש דקה מן הדקה שאינו גוף נתפש והוא תופש הדברים הדקים ומלא, ושם כח האש הנזכר במקום הנכבד כאשר שם המלאכים וכתותיהם והגלגלים ברקיע, והבדילו חכמים בין אש שלנו ובין האש ההוא ודקותו עד שאמרו [פסחים נ"ד.] אור דידן במוצאי שבת איברי ואור דגיהנם בשני איברי ובדי לעבודה דקה מאד אמרו שנבראה ביום שני שבו נבראו המלאכים כי הנבראה ביום ראשון קרוב לסבה הראשונה וליסוד המוקדם יותר מן הנבראה ביום שני וכן השני מן השלישי וכן מוכיח פשט הפסוק וכן קצת מרבותינו שהעלו דקותו עד כסא הכבוד שהוא פנימי ודק מכולם כמו שאמרו לעיל שהוא נהר של אש היוצא מתחתיו וכן בפסוק נאמר בזה האש נשמת ה' כנחל גפרית בוערה כמו שנאמר בנפש ויפח באפיו וגו'. ובבראשית רבה אמרו וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים מקדם זהו מקודם לג"ע נבראו שנאמר היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל ואדע כי כרובים המה ואת להט החרב מערביו אש לוהט המתהפכת שהם מתהפכים פעמים אנשים פעמים נשים פעמים רוחות פעמים מלאכים ד"א מקדם קודם לג"ע נברא גיהנם ואת להט על שם ולהט אותם היום הבא וכו'. וכל אלו הדברים רומזים עיקר גדול ומחברים דקות האש עם המלאכים והכסא, וידוע בלי ספק כי האש הזו שבעולם אינה שורפת הנפש כי אפילו האור העולמי אינה נתפסת בו ולא שורפתו אלא כשם שברא הנפשות הזכות הטהורות ית' שמו כן יש ביכולתו לברוא אש דקה לכלותם כמו שביארנו שהאש דקה מן הדקה לא כאש הבאה משולהבת ולא כמו האש היסודית אשר בגלגל האש אע"פ שהוא גוף דק מאד ומתחברת עם שלשת היסודות אלא דקה מהם כדפרישית. וא"ת איך נגבלת הנפש במקום הנקרא גיהנם יש לומר כמו שאנו יודעים שנפש כל אדם שוכנת בו ומתחברת בגופו כדברי קצת חוקרים שאומרים כי נקשרה הבריה הזאת הדקה הרוחנית המאירה באור החיים ויש אלה נפש אחרת באדם ונלמדו שתי הנפשות הדקה הקיימת בגסה ממנה בעלת התנועה הנסמכת בחום הטבעי בדם והנלמד שתיהן כהקשר השלהבת לפתילה עם השמן הדק דקות בינוני בין שניהם, **ומי שהלמיד בינה ובין הגוף והברה בחומר זה הוא יכול להגביל אותה במקום ההוא ע"י הלמד בינה ובין האש הדקה שבמקום ההוא כדפרישית, וכבר אמרו קצת משכיליהם אין אדם יכול**

לחם משנה

האי קרא לעולם שכלו טוב ולעולם שכולו ארוך בעוה"ב. ובגמ' סוף חולין (דף קמ"ב.) אמרינן תניא דבי ר' יעקב אומר אין לך כל מצוה ומצוה שבתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחיית המתים תלוי בה בכיבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך וכו' בשילוח הקן וכו' הרי שאמר לו אביו וכו' היכן אריכת ימיו וכו' אלא למען יאריכון ימיך בעולם שכלו ארוך ולמען ייטב לך לעולם שכלו טוב, ע"כ. ובשלמא לשאר המפרשים שפירשו דהאי קרא בתחיית המתים ועוה"ב חדא מילתא נינהו י"ל דה"ק ודאי דמהאי קרא אוכל ללמוד שיש תחיית המתים דאל"כ איך אמר והארכת ימים והלא לא שייך אלא באדם החי ולא שייך לו אריכות ימים אחר המות לכך ודאי הוי הן בעודו חי והיכן הוא אריכות ימיו אלא ודאי שעתיד לחיות, אבל רבינו שפירש האי קרא בעוה"ב א"כ איך קאמר ר' יעקב שמכאן נוכל ללמוד דיש תחיית המתים דלמא תחיית המתים ליכא והאי קרא לא הוי אלא לעוה"ב שהוא הבא לאדם אחר המות. וכבר אפשר לומר דרבינו מוקי קרא דלעולם שכלו טוב לעוה"ב וקרא דכולו ארוך לעולם התחייה דשם שייך אריכות ימים ומשם נלמוד התחייה. אבל הלשון שכתב כאן למען יאריכון ימיך לעולם שכלו ארוך ולמען ייטב לך לעולם שכולו טוב וזהו העוה"ב וכן לקמן בפ"ט משמע דס"ל דוהארכת ימים נמי איירי בעוה"ב ולכך צ"ע:

ב העולם הבא אין בו גוף וגויה וכו'. בברכות (דף י"ז.) אמרו מרגלא בפומיה דרב העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה וכו'. ורבינו אזיל לטעמיה דסובר דעוה"ב ותחיית המתים תרי מילי נינהו ולכך כתב דבעוה"ב אין בו גוף כלל כי אינו אלא לנפשות שהוא העולם הבא לאדם אחר המות ולכן אמר רב דאין בו לא אכילה ולא שתיה אבל לעולם התחייה ודאי שיש גוף שהתחייה גם כן היא לגופות ויש שם אכילה ושתיה: והראב"ד ז"ל נדמה לו שרבינו סובר דעוה"ב היינו תחיית המתים ולכך תפס עליו דברי האיש הזה קרובים למי שאומר אין תחיית המתים לגופות אלא לנשמות

מגדל עוז

העולם הבא אין בו גוף וגויה עד ונועם ה' ושער ה': כתב הראב"ד ז"ל דברי האיש הזה כו' ולא יהיה משל עכ"ל: **ואני אומר** כי לא הוא לבדו השיגו והקשה עליו קושיות אלו כי הר"מ ז"ל הלוי מטוליטולה חשב להשיגו בין המצרים על זה בכנסה רבות לפני הרב ר' אהרן הכהן הגדול מלוני"ל וחכמיו ונבוניו והגיה דעתו אללו לדעתם והשיבוהו במרורות וגם אומר בקצרה מקצת מאמרי עזרתו. כי גם ר"מ ז"ל ידע בכל אלה. ושבחו רבינו בחבורו וקראוהו ארון האלהים וכי הוא עשה כדין שסמך על זאת ההגדה דהות מרגלא בפומיה דרב לפי שהיתה מוסכמת וקבועה בברכות פרק היה קורא גבי הלכתא בחירתא דהוו מרגלן בפומייהו דרבנן ואין משיבין עליה מאחר הגדות. ואמרו עוד שזה הענין בו סודות נסתרות ואין להשיב על פשוטן הואיל ולא ניתן רשות לגלותן וקיימו עליו שהיה בקי בחדרי החכמות הנעלמות ומימות רבינא ורב אשי לא קם כמשה להאיר. וגם רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בשער הגמול שיבחו הרבה בפירושו זה וכמה שכתב בפירוש פ' חלק בתחיית המתים כדרך הזה והסכים עמו מפני ראיות מופלאות ומופלגות מן התלמוד הירושלמי וממדרשות ופרקי היכלות ועסק הנסתרות אלא שחלק עליו בשינוי סדר הזמנים, וכי הסכימו עמו רוב חכמי ספרד והחכם המשורר רבי שלמה בן גבירול ז"ל, מ"מ סמך על קבלתו ואמונתו, ורבותיי נ"ע ואני אחריהם אהיה ואדיק באמונתו יחיה שהדברים כפולים גן עדן וגיהנם למעלה אשר בו הנשמות ושלמטה לגופים גם את זה לעומת זה עשה האלהים, וסדר הזמנים בהסכמת מקצת הגאונים, ואני ערב מאמר רב סעדיה גאון ז"ל לעת ערב, וכן הסכים על לשון ספרי דבי רב, בהתהלכך תנחה אותך בעוה"ז הוא עד יום המיתה בשכבך תשמור עליך בשעת מיתה והוא עולם הנשמות כי שם שכר הנפשות וקיומם והדבקם בצרור החיים שהוא נקרא לרבותינו ז"ל גן עדן ופעמים קורין אותו עליה וישיבה של מעלה שכל אדם בו בחלק הבא לו אחר מיתה מיד, והקיצות בימות המשיח כלומר ואחרי כן ובאו ימות המשיח שהוא מכלל העוה"ז, היא תשיחך לעוה"ב כלומר שבסופן יהיה יום הדין ותחיית המתים שלא יחזרו לעפרן לעולם, ויצירתן מפורסמת בבראשית רבה אמרו כשם שיצירתו בעוה"ז **כך הוא יצירתו לעוה"ב מה יצירתו בעוה"ז מתחיל בעור ובשר וגומר בגידין ועצמות כך לעתיד לבא מתחיל** בעור ובשר וגומר בגידין ועצמות והם ניזונין מזיו השכינה שהמלאכים חיים ממנו והם קיימים בלא עצמי כמו שנתקיים משה רבינו בהר ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה נתקיים באיספקלריא המאירה והוא השכר הכולל הגוף והנפש והוא העיקר הגדול שהוא תקות כל להקב"ה והוא עוה"ב שבו ישוב הגוף שזכרנו כמו נפש והנפש תדבק בדעת עליון בהדבקה בג"ע הנשמות שאמרנו ותתעלה בהשגה גדולה ויהיה קיום הכל לעדי עד ולנצח נצחים, והמעלה הזאת הוא הגנוז לצדיקים אין כח בשכל האדם להשיגו כענין שנאמר עין לא ראתה אלהים זולתך למחכה לו והוא סוד נסתר מסתרי הסתרים מקובל למקובלים רמזוהו רז"ל סוף פרק אין בערכין אותו רבינו הרמב"ן ז"ל בשער הגמול בענין הזה וז"ל. אמרו למימרא דנבל לחוד וכנור לחוד יהודה דתניא ר' יהודה אומר כנור של מקדש של שבע נימין היה שנאמר שובע שמחות את פניך שובע אלא שבע של ימות המשיח שמנה שנאמר למנצח על השמינית על נימא שמינית של עולם עשר שנאמר עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכנור ואומר הודו לה' בכנור בנבל עשור זמרו לו אפילו תימא רבי יהודה ואידי דנפישי נימין דידיה נפיש קליה כנבל וקרי ליה נבל. ופירוש הכנור וכלי הזמר שבמקדש רמז להשגת המחשבה שהיא נתלית ברוח ואין בגשמיות דק כמוסיקי שאמרו קול ודבור ורוח וזהו רוח הקודש. והנה בעוה"ז ישיגו החכמים ברוח הקדש שבע ספירות אורן במשכן ובמקדש ונרמזות בשבע הנרות של מנורה ובקצת הקרבנות גם בלעם אמר את המזבחות ערכתי הזכיר אותן בה' הידיעה לפיכך ירמזו שבע כלי הקול בעוה"ז ולימות המשיח ספירה שמינית וירמזו אותם ולעוה"ב תהיה ההשגה שלימה לעשר הספירות ירמזו אותם זה ענין ונכבד עכ"ל: **וכתב** עוד העוה"ב אין לזוכים בו קץ וסוף אלא מתקיימים ברצון בוראם יתברך תפלו ורצונו המקיימם וכן שמת שני שבוע ושביעית שמיטה רמז לענין הזה הוא ומכאן ילמד היובלות וידע הענין בכללו וברוך היודע והמלמד אדם דעת עכ"ל: **והאמת** כן אע"פ שסוד רמוזות לו בפירוש התורה בפ' בראשית ובפ' בהר סיני: **ומעתה** אחרי הרגשת כמה זה נ[...] ידדו בו למנין מה מקום לקנטורים. והדברים עתיקים ועמוקים לא יתפרסם לחכם דעת תבינה **שפתינו**

ממאורעות הגוף ואין שם גוף נקראו צרור החיים שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים. וזהו השכר שאין שכר למעלה ממנו והטובה שאין אחריה טובה והיא שהתאוו לה כל הנביאים: ד וכמה שמות נקראו לה דרך משל. הר ה'. ומקום קדשו. ודרך הקדש. וחצרות ה'. ונועם ה'. ואהל ה'. והיכל ה'. ובית ה'. ושער ה'. *וחכמים קראו לה דרך משל לטובה זו המזומנת לצדיקים סעודה. וקורין לה בכל מקום העולם הבא: ה [ג] הנקמה שאין נקמה גדולה ממנה שתכרת הנפש ולא תזכה לאותן החיים שנאמר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה. וזה האבדון הוא שקורין אותו הנביאים דרך משל באר שחת ואבדון ותפתה ועלוקה וכל לשון כלייה והשחתה קוראין לו לפי שהיא הכלייה שאין אחריה תקומה והההפסד שאינו חוזר לעולם: ו שמא תקל בעיניך טובה זו ותדמה שאין שכר המצות והיות האדם שלם בדרכי האמת אלא להיותו אוכל ושותה מאכלות טובות ובועל צורות נאות ולובש בגדי שש ורקמה ושוכן באהלי שן ומשתמש בכלי כסף וזהב ודברים הדומים לאלו כמו שמדמין אלו הערביים הטפשים האוילים השטופים בזמה. אבל החכמים ובעלי דעה ידעו שכל הדברים האלו דברי הבאי והבל הם ואין בהם תועלת ואינה טובה גדולה אצלנו בעולם הזה אלא מפני שאנו בעלי גוף וגויה וכל הדברים האלו צרכי הגוף הם ואין הנפש מתאוה להם ומחמדתן אלא מפני צורך הגוף כדי שימצא חפצו ויעמוד על בוריו ובזמן שאין שם גוף נמצאו כל הדברים האלו בטלים.

הטובה

כסף משנה

ד וחכמים קראו לה וכו': כתב הראב"ד ואם זו היא הסעודה וכו'. כלומר דאמרינן סוף פרק ע"פ (פסחים קי"ט:) שלעתיד לבא סעודה שהקב"ה עושה לצדיקים נוטל כוס של ברכה ומחזר על כל האבות עד שמגיע לדוד והוא נוטל ומברך. ורבינו יפרש דהיינו לעולם התחייה אבל מה שאנו והכל מתוקן לסעודה היינו העולם הבא אחר המות. וצריך לי ייסוב לדעת הראב"ד דעוה"ב היינו עולם שאחר התחייה היאך יתיישב מימרא דרב העוה"ב אין בו לא אכילה וכו':

אמרו

השגת הראב"ד

*וחכמים קראו לה בדרך משל לטובה זו המזומנת לצדיקים סעודה. א"א ואם זו היא הסעודה אין כאן כוס של ברכה. וטובה היתה לו השתיקה:

פירוש

יכול להשיג השגה שלימה כילד יהיה הנפש כבה למציאות בעל חומר או למציאות כח מכחותיו או פעולה מפעולותיו כו' כן נלאו חוקריהם. ויאהנו להיסור בהקירה זאת מפני המתגאים על יוצרם להתחכם בתוכן מעשיו הנפלאים והם לא ידעו ענין גופם במחקריהם אף כי נפשם. ועכשיו נפרש העונש הגדול שהוא הכרת והוא באמת אבדון הנפש כמו שנאמר והאבדתי את הנפש ההיא. האבדון הזה אינו בלא עונש יסורין וצער שתאבד נפש הרשע ותתבטל לגמרי כי א"א שתתבטל מאליה כמו שא"א למלאך או אחד מהגופים הנפרדים אם גלגל או זולתו ולא כנפש הבהמה כי נפש הבהמה תשוב ליסודה הוא האויר והיסודות כשאר דברים הגופניים השבים ליסודם ועפרם בין דקים ובין גסים ולא אבד דבר מיום שנברא העולם עד עכשיו רק בענין זה כ"ש שזו הנפש היא עליונה אי אפשר שתתבטל ולא תשוב לארבעת היסודות כי אינה ממינם ואם תשוב ליסודה כשאר הנבראים השבים ליסודם א"כ אשריה וטוב לה כי הוא השכר הגדול והגמול הנכבד. אך הענין הוא כמו שפירשתי לעיל שמחוייבי עונש נדונים בגיהנם י"ב חדש כל אחד כפי הראוי לו ואחר י"ב חדש נשמתן נשרפת ונעשית אפר כלומר שהתבטל צורתה ממה שהיתה כדבר הנשרף ורוח הקב"ה יתברך הוא רוח הנחה ורצון מפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקים כלומר במדרגה שהיא למטה מעונג הצדיקים ומנוחתן ואין להם עוד עונש וצער כבתחילה ולא עונג כצדיקים, ואותם המלפלפים ועולים שהזכרנו לעיל עולים במדרגה שיש בה עונג ומנוחה ולא כעונג הצדיקים. והרשעים הגמורים המורים שנדונין לדורי דורים רוצה הקב"ה ומקיים נפשם ודן אותם בצער שאינו מכלה הנפש החוטאת כדכתיב כי תולעתם לא תמות וגו', וכן במדה הגוף נוח לו לאדם המתיסר ביסורים למות מיד משיאריך ימים ביסורים רעים. ועונש זה של גיהנם הוא בא מיד אחר מיתה כי תיכף שהרשע מת נפשו מתקשרת בגלגל האש ומשם נלמדת לנהר של האש היוצא מתחת כסא הכבוד שהוא יסוד הגלגל וכה כל האשות והוא יורד לגיהנם ועמו מתגלגלת ויורדת שם וזה דומה לגלגולי הסבות החוזרות להויתן ככל הנבראים. והנפש הזו החוזרת ליסוד האש ונלמדת לו בין בתחלה בין בסוף נמשכת בדעתה להתעלות ולהדבק בעליונים כשאר דברים השבים ליסודם וגסות ועובי העונות שהבדילו בינה לבין בוראה מונעים אותה ונמשכת ונלמדת לאש גיהנם ומחשבה זו שהיא נמנעת מבוראה היא יסורים גדולים וצער גדול לאין חקר ותכלית מלבד צערי גיהנם וזהו מענין כרת כלומר שנכרתה מיסודה כענף הנכרת מן האילן שהוא חי ממנו וזהו שנאמר ואת נפש אויבך יקלענה בכף הקלע והענין כדפרישית. והכרת הזה שפירשתי באבדון הנפש אין זה כרת האמור שצריך האוכל כזית חלב או דם וכה"ג שיאבד ויכרת מג"ע לעולם הבא כי כך הענין מי שזכיותיו מרובין מעונותיו ויש בעונותיו מחייבי כריתות העונש מגיע לו בגופו בחייו והוא מת בחצי ימיו כמו שאמרו חכמים מת בן חמשים זו היא מיתת כרת לכך נאמר ונכרת האיש ההוא מעמיו וכשמת זה שרובו זכיות זוכה לחלקו בג"ע הראוי לו כדפרישית לעיל. ומי שעונותיו מרובין ויש בכלל עונותיו מחייבי כרת אותו כרת מגיע לנפשו אחר מותו יש הנדונים י"ב חדש ויש הנדונים לעולם כדפרישית לעיל בפ"ג ובזה רמז הכתוב ונכרתה הנפש ההיא והכרתי הנפש ההיא. ועוד יש במחוייבי כריתות שגופו נכרת מחיי העולם הזה ומחיי העוה"ב והם המורדים בה' והאפיקורסים וכו' כל הנמנין בפ' חלק ולעיל בפ"ג שנאמר בהם הכרת תכרת כמו שדרשו חכמים ואעפ"כ יש כופר בעיקר שמאריכין לו ואוכל חיי העולם הזה ואין זו קשיא כי יש בדרכי בעל הרחמים לרחם על מי שעושה טובה ומעשה הגון בעולם אפילו עשאו לשם עבודת כוכבים וכן הכתוב מזהירנו לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו כל שכן

שכבר

לחם משנה

לנשמות מפני שהוא סובר דעוה"ב הוא עולם התחייה ולכך פירש דמאי דקאמר רב אין בו לא אכילה ולא שתייה אינו ר"ל שלא יהיה שם גוף אלא יהיה כגוף של מעלה שהוא זך שלא יהיה צריך אכילה ושתייה. וכבר נתבאר דעת רבינו ז"ל:

ה הנקמה שאין נקמה גדולה הימנה וכו'. כבר תירץ הרמב"ן ז"ל מה שהקשה על רבינו ז"ל כאן בשער הגמול ונסתלקה לפי דבריו התפיסה שתפסו עליו הכל:

אמרו

הגהות מיימוניות

[ג] פירוש דבריו אלו כתבתי למעלה בראש פרק זה להרמב"ן ז"ל:

מגדל עוז

מסתירו בלשונו יכחידנה תחת לשונו כמו שמצינו במסכת יומא שאמר ר"ע לר' ישמעאל טעית בדרשת לחם אבירים וקבלנו שלא תפש עליו בעיקר הסוד רק בלשון. וכן כתב רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בשער הנזכר אלא שרבינו הראב"ד ז"ל בהיותו מקובל בסתרי התורה וההגדות וחשד לר"מ ז"ל שלא יודע כתב כן ולדעת חשד הראב"ד ז"ל אני אשאל דרך מליצה ומשל, איך חומר מוגבל ונבדל יוכל להשיג שכל ומושכל עד אין סוף. ואם חכם מרבים יחכם יאסף רוח בחפניו, ישא אל המדבר פניו, ומאמר אליהוא בדבר ה' לאיוב יוכיח, ומרים מים יפריח, הידע חקות שמים והלכותיו, כי עדי נפשו ותולאותיו, א"כ על סוד אחד נכחד על אחת כמה וכמה בהתעלות הנפש החכמה במזימה לכל תהלה אשר לו דומיה תהלה. ואם מהגדת עתידין הצדיקים שיעמדו בלבושיהן הן הן דברים בגו שדרך משך ועבד נגו כפיתו בסרבליהון וריח נור לא עדת בהון, משם הוכיחו פרק חלק כבוד המלבוש אפילו בשעת הסכנה אשר בו יתגאה, הרגיל בציצית זוכה לטלית נאה, ועל דרך האמת יעקב אבינו לא מת רמזו כלו ז"ל למי ששתה נוזלי לבנון ביסוד עולם על דרך נעלם כד"ן: וחכמים קראו לה בדרך משל לטובה זו המזומנת לצדיקים סעודה וקוראין לה בכל מקום העולם הבא: כתב הראב"ד ז"ל ואם זו היא הסעודה אין כאן כוס של ברכה וטובה היתה לו השתיקה עכ"ל: ואני אומר עוד כי הר"ם הלוי ז"ל השיגו בזה הרבה והביא הגדות ומדרשות להלחם בו בחנית וכידון אל מחנה הרב רבינו אהרן הכהן הגדול ז"ל מלוני"ל וחיילותיו, וגערו בו גערת התחתים וכתתו חרבותיו לאתים, וחניתותיו למזמרות, לאמר כי לא הבין בנסתרות, ולא ירד לדעת ר"מ ז"ל, ושבחו אותו ואמרו כי אין בזמננו למעלה ממנו ועמוק עמוק מי ימצאנו. גם רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל כתב בשער הגמול ומה נכבד דבר ר' אברהם בן עזרא ז"ל שכתב בעץ הדעת סוד ינעם גם הדברים כמשמעם עכ"ל. לחזק כי כל הדברים כפולים כמו שקבלנו וכתבנו בסמוך, עוד כתב ז"ל שם ואי אפשר לפרש יותר מזה בגן עדן וגיהנם העליונים הנרמזים למעלה אבל כוונתנו שיתבאר מדברינו לתלמידים שאין דברי תורה בג"ע וענינו משל שאינו אמת אין דברי רבותינו קבלת האבות באלו הענינים הבאי או משל בטל המליצה אלא הכל אמת ואמונה חיצונו ופנימו מן מעלה למעלה ומן רוממות לרוממות וזוכה בו כל אחד למקום מעלתו ומשיג ממנו כפי הראוי לגמול לו. ולפיכך אמרו בויקרא רבה אמר ר' אלעזר ונחל עדנך תשקם אין כתיב כאן אלא מנחל עדניך תשקם מלמד שכל צדיק וצדיק יש לו עדן בפני עצמו כפי הראוי לו ובאמת כי ג"ע שהזכיר משמש עוד בגמול גשמי לזמן התחיה הוא מה שאמרו רבותינו ז"ל עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים בג"ע וכו' וכן אמרו עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים בג"ע וכבודו ביניהם וכל אחד ואחד מראה עליו באצבעו שנאמר הנה אלהינו זה ושכר ועונג זה עתיד להיות בזמן התחיה וראות השכינה באצבע מתוך המחול הוא השגת שמעלה ועונג התיחדות מתוך שמחה גופיית לומר כי יגיעו אנשי העולם למעלת משה רבינו שנתעלית נפשו על גופו עד שבטלו כחותיו הגופיות והיה מלובש בכל שעה ברוח הקודש כאילו ראיתו ושמיעתו בעין הנפש בלבד לא כמנוע העין כאשר יעשו שאר הנביאים עכ"ל:

ומעתה אשר עמדה על דרך האמת והאמונה אשר היתה באמנה עם רבותינו הנבונים אשר היו לפנינו תוכל לראות כי ר"מ ז"ל לא אמר שיהיה זה דברי הבאי חלילה ולא משל בטל המליצה חס ושלום אלא עמו עצה ותושיה כמאמר המלך שלמה ע"ה להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם וידע כל חכם כי פשט מפורש כלל ופרט ואין צריך להתעורר אלא על הנסתר וע"כ מסר עצמו בדרך הזה לבטל מעל ספר כל ענין גשמות בחק האל ית' וברואיו הנפרדים פן יכשלו בהם העורים אשר אין להם הקדמות וקבלות מספיקות ולא זכו במדות הנאותות למי שראוי למסור לו ראשי פרקים החקוקות במס' חגיגה ושם מסלות דרכו בזה הספר ובמורה הנבוכים ובשאר מאמריו דרך אחד ולא נכחד קימנו ולא מחה בנו מהעלות סתר הענינים לכמה פנים והדרכה פתח לנו במורה הנבוכים כוונים ליכנס בהם ברוח חן ותחנונים ולהעלות הדברים במעלות שכלים נבדלים וזולתם ואין בזה הפסד כאשר אני עתיד להוכיח מתוך לשונו בחלק אשר יעדתי בהקדמתי אם יזכני צורי בעזרת האל:

ועל דרך זה הסכמתי והודיתי ר"מ ז"ל ביודע ומסתיר ועושה הדברים נכונים לנבונים ובהסכמת החכם בן עזרא והחכמי לוני"ל והדורכים שבילם ואף כי אמונתנו וקבלתנו בכל אלו הענינים כאשר קבלנו מרבותינו נ"ע קבלת והסכמת אמונת רבינו הגדול הרמב"ן אשר מימיו אנו שותים ומפיו אנו חיים אני חושד לר"מ ז"ל על דרך קצרה ידע סוד הסעודה והמחול ושמה וכוס של ברכה וענינם: ולבי נלחם בקרבי והנאני כי נלאתי למשול משל ולחוד חידה בלשון האגדה על סוד זאת הסעודה, לוי' סעודה באוצרותי התוף תורה בלמודי. פרק המוכר את הספינה (ב"ב דף ע"ד) בכבוד השכינה לעתיד לבא זה השער לה' צדיקים יבואו בו הטמונים מני בטן בראשי הפרקים והדברים עתיקין במסורת הפסוקים ויברא אלהים את התנינים הגדולים להשיג גבול עולים לינן את הזכ"ר והרג את הנקב"ה ומלחו לצדיקים הזוכים בתשובה לחיי העוה"ב לאכול ולשבעה ולמכסה עתיק עד די כרסון רמיו ועתי"ק יומין יתיב ומשקן סלונ"י אלמונ"י המשומר בענביו מעסיס רמוני ומי ששתה נוזלים מן לבנון ושאב מים בששון ממעייני הישועה בה"א הידיעה ימזוג כוס של ברכה מזג הראוי לשתיים באבן השתיה חד מן קמיה על חד מן תלתא מיא ואומר לאבו"ת ידועין יושבי נטעים טול אתה וברך ויקרא לפניו אברך, וכל אחד מהם לכבוד קונו מזכיר עלבונו זה מקדש וזה מגדיל עד דוד הגדול ואומר אני אברך כי הפליא לעשות עמו או"ת לטוב"ה לפתוח פתח לבעלי תשובה. ולי נאה לברך גם תמול וגם משלשום כי הביאתני עד הלום להלום בעטר"ה ערוכה בכל ושמורה ועונה בשירה ובזמרה כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא. וכוונו בני עליה למנת כוסי רויה לאר"ך אפים מנה אחת אפים. והמשכילים יזהירו יתעוררו ויעורו מתשבותם על משכבותם להרוס בעגלתי אם ימצאו חידתי, בשחים יתחתנו לי היום באפריון עיר הקודש וציו"ן ואלבישם בגדי רקמה נובלת חכמת בעטרת מוגים לשבעים פנים ויתעטרו ויתפארו בעטרת תפארת ויקח את עטר"ת מלכ"ם דוד מלך ישראל חי וקים: הנקמה כו' עד החיים. כל זה מפירוש עונש הכרת ושכר טוב הגנוז בתורת כהנים בפירוש הכרת והאבדון ומן המדרשים והאגדות מעני השכר:

הטובה הגדולה שתהיה בה הנפש בעולם הבא אין שום דרך בעולם הזה להשיגה ולידע אותה. שאין אנו יודעים בעולם הזה אלא טובת הגוף ולה אנו מתאוין אבל אותה הטובה גדולה עד מאד ואין לה ערך בטובות העולם הזה אלא דרך משל אבל בדרך האמת שנערוך טובת הנפש בעולם הבא בטובות הגוף בעולם הזה במאכל ובמשתה אינו כן. אלא אותה הטובה גדולה עד אין חקר ואין לה ערך ודמיון. הוא שאמר דוד מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וגו': ז וכמה כמה דוד והתאוה לחיי העולם הבא שנאמר לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים. כבר הודיעונו החכמים הראשונים שטובת העולם הבא אין כח באדם להשיגה על בוריה ואין יודע גדלה ויפיה ועצמה אלא הקב"ה לבדו. ושכל הטובות שמתנבאים בהם הנביאים לישראל אינן אלא לדברים שבגוף שנהנין בהן ישראל לימות המשיח בזמן שתשוב הממשלה לישראל אבל טובת חיי העולם הבא אין לה ערך ודמיון ולא דמוה הנביאים כדי שלא יפחתו אותה בדמיון. הוא שישעיהו אמר עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו. כלומר הטובה שלא ראתה אותה עין נביא ולא ראה אותה אלא אלהים, עשה אותה האלהים לאדם שמחכה לו. אמרו חכמים כל הנביאים כולן לא ניבאו אלא [ד] לימות המשיח אבל העולם הבא עין לא ראתה

כסף משנה

ז אמרו חכמים כל הנביאים וכו'. מימרא דרבי חייא בר אבא פרק במה אשה יוצאה (שבת ס"ג). ודע דמשמע התם דהא דרבי חייא בר אבא פליגא אדשמואל דאמר אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד, ורבינו כתב כאן הא דרבי חייא בר אבא בפרק שאחר זה וגם בפרק י"ב מהלכות מלכים כתב לדשמואל וצ"ע:

זה

פירוש

שכבר רמזנו (בגליון לעיל פ"ג) סוד נעלם שיש בו תקון כל השאלות שהדין נותן לתלות אפילו לעובדי עבודת כוכבים. ואחרי אשר ביארנו זה צריכין אנו לפרש דברי הרב הגדול רבינו משה אשר פירש וכתב לעיל ופרעון הרשעים שלא יזכו לחיים אלו כו' וכן כתב לקמן הנקמה הגדולה שאין למעלה הימנה שתכרת הנפש כו' ודאי אין דעת הרב הנזכר שלא יהיה שום עונש אחר ונער לרשע וח"ו לא עלה זה על דעתו אלא דברי הרב ז"ל על סוף האבדון וכליון החרון שאין אחריו עונש ונקמה שהוא הכרת שהוא ביטול הנפש וכלל בה שביטול זה הוא מלבד מה שנתייסרה תחלה בעונש גיהנם ביסורים גדולים והוא עונש גדול ואבדון חמור שמאבדה הנפש הטועם הגדול שהיתה ראויה לה מולד שהיתה זכה שלוקחה ממקום כבוד כמלאכים או למעלה מהם והוא זכות הצדיקים ומעלתן כמו שפירש הרב ז"ל וכ"כ לעיל בפרק ג' כל הרשעים שעונותיהן מרובין דנין אותן כפי חטאם ויש להם חלק לעוה"ב ואלו הן שאין להם חלק לעוה"ב אלא נכרתין ואובדין ונדונין כפי גודל רשעם וכו' הרי שהפריש בין חייבי כריתות גמור ובין הנדון כפי רשעו ואם אין שם יסורין מה חלוק יש אלא ודאי דעתו כדפירשתי. וענין גן עדן נפרש לקמן עכ"ל רבינו משה בר נחמן וקראתיו:

ו הטובה הגדולה שתהיה בה הנפש וכו'. ז"ל רמב"ן בשער הגמול ומה שכר ועונש יש לנפשות הצדיקים בג"ע דבר זה עיקרו בתורה ופירושו מדברי סופרים שג"ע מצוי הוא במקום ממקומות הארץ שד' נהרות יוצאין משם כמו שנאמר בבראשית ואנשי המדות עצמם אומרים שג"ע הוא תחת קו השוה שלא יוסיף היום ולא יחסר כו' אבל סוד הענין כן שהדברים כפולים כי ג"ע וד' נהרותיו ועץ החיים והדעת והכרובים ולהט החרב כולם כפשוטם ומשמעם כי הם כציורי דבר להבין סוד הענין העמוק במשל כמו שאנו אומרין דמות צורות לבנות היו לו לרבן גמליאל בטבלא שבהן מראה ההדיוטות כזה ראיתם או כזה ראיתם, כי כן מלאכת הקודש במשכן בשלשה מקומות חצר ואהל ולפנים מן הפרוכת ובמקדש העזרה והיכל ודביר וכל אשר בכל מקום ומקום מן הכלים וציורי הכרובים כולם להבין סודות מעשה עולם העליון והאמצעי והשפל ורמזי ההויות כל המרכבה שם וכן הנבראים בציורתן בדמות נבראו כמו שאמרו בספר יצירה סימן לדבר ועדים נאמנים עולם שנה נפש. ואדם הראשון מעשה ידיו של הקב"ה מבחר בני אדם היה בתבונה ובדעת והשכינו הקב"ה במבחר המקומות להנאת הגוף וצייר במקום ההוא הנכבד כל מעשה עולם העליון הוא עולם הנשמות בציור גשמי להבין משם יסודי כל נברא גופיו ונפשיו ומלאכיו וכל מה שיש בהשגת כל נברא להשיג מן הבורא יתברך, גם המקום ההוא נכבד מכל מקומות עולם השפל מפני המוזק אשר על ראשו מן העולם האמצעי והעליון ולכן יראו בו מראות האלהים יותר משאר מקומות הארץ כמו שידעת מארץ ישראל וירושלים שהם מקומות נכבדים ומיוחדים לנבואה מפני מולקם וכל שכן בית המקדש כסא ה' וכענין זה שנאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים וגו' הרי אלה נבואתו הבאה עליו מבלי הקדמת כונה במעלת המקום. על כן שוכני ג"ע שהוא מבחר המקומות למדין סודות העליונים בציורי הדברים ורואים מראות אלהים בחברת כבוד העליונים מן המקום ההוא ומשיגין כל מה שיכול הנברא להשיג כלמוד משה רבינו בסיני שנאמר אשר אתה מראה בהר. וכל ההגדות ופרקי דר' אליעזר מוכיחות שג"ע הוא גן ממש בארץ כדאמרינן ברבי אבהו דעייליה אליהו ז"ל לג"ע ומלייה לגלימיה טרפי דאילני וכן מוכח מכמה מקומות. ומה נעמו דברי אבן עזרא שכתב סוד טעם בעץ הדעת. וא"ת כיון שכן הוא ומה שכר יש לנשמה בדבר גשמי, ויש לומר שכבר פירשתי שהענין כפול וזה הגן והעדן התחתונים הם ציורים לסודות העליונים והדברים הרמוזים באלו ג"כ נקראים גן ועדן שאלו התחתונים מהם תופסים השם הזה, כילד יש בעליונים השגה הנקראת ברמז גן והשגה למעלה הימנה הנקראת עדן והוא צרור החיים כדאמרינן נפשות הצדיקים גנוזים תחת כסא הכבוד שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך. וכן יש במסכת חגיגה ערבות שבו צדק ומשפט וגנזי חיים ושלום וברכה ונשמותיהם של צדיקים ונשמות העתידין להבראות ואופנים וחיות הקודש ושרפים ומלאכי השרת וכסא הכבוד ומלך רם ונשא שוכן עליהם ואמרינן בסוכה ראיתי בני עליה והם מועטים ומפרשים הא דמסתכלי באיספקלריא המאירה. והבן ההסתכלות הזה כענין שאמרו משה רבינו נסתכל באיספקלריא המאירה וכו' הזכירו לשון ראייה בהסתכלות השכל ועילוי ההבנה. וכן הענין לפי שאמר עד י"ב חדש גופו קיים ונשמתו עולה ויורדת לאחר י"ב חדש גופו בטל ונשמתו עולה ושוב אינה יורדת, וכן הפירוש כל י"ב חדש עדיין כח הגוף קיים והנשמה נוטה לדעתו ולמעשיו כאשר היתה בלמנה אהו בהצטיירות מחשבות גשמיות וע"פ שעולה לידיעת עולם הנשמות יורדת היא לענין שהיתה בכבר, לאחר י"ב חדש נתעלית מדעות גשמיות ולבשה מלכות ונתעטרה בעטרת עוה"ב, ואין ר"ל במה שאמר גופו קיים שיהא גופו קיים ממש כי יש הנכרך לסיד מיד ויש החנוט אשר גופו קיים ימים רבים אלא כמו שפירשתי כן הוא, ובאותן י"ב חדש חלק הנשמה היא בג"ע ומתענגת בעונג העולם העליון בענין נוטה לגשמיות, ואין כוונת רבותינו שיתעדנו הנשמות בפירות הגן ובנהרותיו אלא הכוונה מפני שהוא שער שמים לאור באור החיים כאשר תאמר על העומד בירושלים שנתלבשה נפשו ברוח הקדש ונבואה בחפץ עליון יותר מן העומד בארץ טמאה. ומן ההשגה ההיא אל הנפש במקום ההוא מתעלית לדבקות העולם העליון והשגת העונג הרוחני וזה שאמרו חכז"ל בצדיקים דסלקי ונחתי למתיבתא דרקיעא העלייה ההיא היא השגת הנפש ודבקותה בעליונים והירידה היא השגת מה שישיגו התחתונים כגון הנביאים בחייהם. אבל היות הנפש היא נגדרת במקום אם יתקשה למתחכמים על תורת השם נשיב להם בזה האפשרות שאמנו לפניהם בתוספי גיהנם וכל דברי רבותינו בענין ג"ע אמת ואמונה ולא דברי הבאי או משל ומליצה אלא דבר אמת חיצון ופנימי מעלה ומעלה מן המעלה וזוכה בו כל צדיק כפי מעלתו כמו שדרשו רבותינו ונחל עדניך תשקם מלמד שכל צדיק יש לו עדן בפני עצמו כפי הראוי לו. ובאמת כי גן עדן שהזכיר משמש עוד בגמול גשמי לזמן התחייה והוא מה שאמרו חכמים עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים בג"ע וכו' וכן אמרו עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים בג"ע והוא יושב וכל אחד מראה עליו באצבעו שנאמר הנה אלהינו זה. ושכר עונג זה עתיד להיות בזמן התחייה. והראות השכינה באצבע מתוך המחול הוא השגת המעלה ועונג הייחוד מתוך שמחה גופיית כלומר שיגיעו אנשי העולם ההוא למעלת משה רבינו שנתעלה נפשו על גופו עד שבטלו כחותיו הגופיות והיה מלובש בכל שעה ברוח הקדש כאילו ראייתו ושמיעתו בעין הנפש בלבד לא במגע העין הגופיי כאשר יעשו שאר הנביאים בהתבטל הגוף והתפשט הנפש מכחותיו שיאצל עליה הרוח ותראה בראות עצמה כאשר יראה מיכאל וגבריאל והיא ראייה האמיתית ושמיעה הנכונה. וכן מה שאמרו חכמים שהנשמות מספרות זו עם זו אין ר"ל סיפור ודיבור לשון אך שיש הודעה והשגה לנפשות זו מזו עכ"ל מענין גן עדן. ולקמן יתבאר מה שהזכיר מענין העולם הבא:

וסוף

לחם משנה

ז אמרו חכמים כל הנביאים כולן וכו'. יש כאן תימה דפרק חלק (דף צ"ט.) אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל הנביאים כלן לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל עוה"ב עין לא ראתה אלהים זולתך. ופליגא דשמואל דאמר שמואל אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד וכן הובא זה בברכות פרק אין עומדין (דף ל"ד:) ועוד בפרק חלק (דף צ"ט:) אמרו רב חסדא רמי כתיב וחפרה הלבנה ובושה החמה וכו' וכתיב והיה אור וכו' לא קשיא *כאן לעולם הזה כאן לימות המשיח ולשמואל דאמר אין בין העולם הזה לימות המשיח וכו' מאי איכא למימר אידי ואידי וכו' וכן הובא זה בפסחים פרק אלו דברים (דף ס"ח.) אם כן משמע ודאי מכל האי דפליגי מאן דאמר כל הנביאים לא נבאו וכו' למ"ד אין בין העולם הזה וכו' דלמ"ד אין בין העולם הזה וכו' משמע שסובר דהנביאים נתנבאו לעולם הבא וא"כ איך פסק רבינו כתרתי כאן פסק כמ"ד כל הנביאים וכו' ובסוף פרק תשיעי כתב וכבר אמרו חכמים הראשונים אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד כו' וכן בהלכות מלכים בסופו בפרק י"ב אל יעלה על לב שבימות המשיח וכו' ואמרו חכמים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד. ועוד קשה דבשבת פרק במה אשה אמרו (בדף ס"ג.) במשנה לא יצא האיש לא בסייף ולא בקשת וכו' ואם יצא חייב חטאת ר' אליעזר אומר תכשיטין הן לו וחכ"א אינו אלא לגנאי שנאמר וכתתו חרבותם וכו'. ובגמרא אמרו שם לר' אליעזר דאמר דתכשיטין הן למה הם בטילין לימות המשיח ואמרו בגמרא דהיינו דלא כשמואל דאמר אין בין העוה"ז לימות המשיח וכו' והוא כמאן דאמר כל הנביאים לא נתנבאו וכו' והיכא דאמר שם דר' אליעזר אתי כשמואל אבל רבנן דאמרי בטלין על כרחין אתו דלא כשמואל וא"כ רבינו שפסק בהלכות שבת פרק י"ט כחכמים איך פסק כשמואל דאמר אין בין העולם הזה לימות המשיח וכו'. ונראה דרבינו ודאי פסק דלא כשמואל מטעמא דפרישית דאתי דלא כרבנן אלא שהוא מפרש שמי שאמר כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח וכו' סובר שכל הדברים המתחדשים שיהיו בעולם כלומר שאין בהם הפך מנהג העולם כמו ביטול החרבות והרמחים שאין זה הפך הטבע אבל שאר הנבואות הדומות לזה הם לימות המשיח, אבל שמואל סובר שאין שום חדוש כלל הפך מנהג העולם ולא במנהג העולם ואפילו עניות ועשירות דהוי מנהג העולם דהא שמואל מקרא דלא יחדל אביון מייתי ראיה משמע דאית ליה דבימות המשיח איכא עניות ואע"ג דאם לא היה עניות אין זה הפך הטבע אלא מפני שהוא שלא כמנהג ובימות המשיח אין שום חידוש כלל כי אם שעבוד מלכיות בלבד.

ואמר

*(גרסתינו כאן לימות המשיח כאן לעולם הבא ונראה שגירסא אחרת נזדמנה למחבר בתרוייהו):

מגדל עוז

כבר הודיעונו חכמים עד למחכה לו. פרק אין עומדין:

הגהות מיימוניות

[ד] במה אשה פרק חלק ופ' אין עומדין א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, עכ"ל:

ראתה אלהים זולתך: **ח** *זה שקראו אותו חכמים העולם הבא לא מפני שאינו מצוי עתה וזה העולם אובד ואחר כך יבא אותו העולם. אין הדבר כן. אלא הרי הוא מצוי ועומד שנאמר אשר צפנת ליראיך פעלת וגו' ולא קראוהו עולם הבא אלא מפני שאותן החיים באין לו לאדם אחר חיי העולם הזה שאנו קיימים בו בגוף ונפש וזהו הנמצא לכל אדם בראשונה:

השגת הראב"ד

*זה שקראו וכו'. א"א נראה כמכחיש שאין העולם חוזר לתהו ובהו והקב"ה מחדש עולמו ואמרו שיהא אלפי שנין הוי עלמא וחד חרוב ונמצא שהוא עולם חדש:

ח זה שקראו אותם חכמים העוה"ב וכו': **כתב** הראב"ד נראה כמכחיש וכו' וחד חרוב ונמצא שהוא עולם חדש, עכ"ל. וכבר כתבתי שדעת רבינו שעוה"ב הוא עולם הבא אחר המות והקבלה שהקב"ה יחריב את עולמו בסוף שיתא אלפי שנים כמוזכר בפרק חלק גם רבינו לא יכחיש זה ואינו ענין למ"ש רבינו:

פרק תשיעי

א מאחר שנודע שמתן שכרן של מצות והטובה שנזכה לה אם שמרנו דרך ה' הכתוב בתורה היא חיי העולם הבא שנאמר למען ייטב לך והארכת ימים. והנקמה שנוקמים מן הרשעים שעזבו ארחות הצדק הכתובות בתורה היא הכרת שנאמר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה. מהו זה שכתוב בכל התורה כולה אם תשמעו יגיע לכם כך ואם לא תשמעו יקרה אתכם כך וכל אותן הדברים בעולם הזה. כגון שובע ורעב ומלחמה ושלום ומלכות ושפלות וישיבת הארץ וגלות והצלחת מעשה והפסדו ושאר כל דברי הברית. כל אותן הדברים אמת היו ויהיו ובזמן שאנו עושים כל מצות התורה יגיעו אלינו טובות העולם הזה כולן. ובזמן שאנו עוברין עליהן תקראנה אותנו הרעות הכתובות. ואף על פי כן אין אותן הטובות הם סוף מתן שכרן של מצות ולא אותן הרעות הם סוף הנקמה שנוקמין מעובר על כל המצות. אלא כך הוא הכרע כל הדברים. הקב"ה נתן לנו תורה זו עץ חיים היא וכל העושה כל הכתוב בה ויודעו דעה גמורה נכונה זוכה בה לחיי העולם הבא. ולפי גודל מעשיו ורוב חכמתו הוא זוכה. והבטיחנו בתורה שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש ונהגה בחכמתה תמיד שיסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשותה כגון חולי ומלחמה ורעב וכיוצא בהן. וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה כגון שובע ושלום ורבוי כסף וזהב. כדי שלא נעסוק כל ימינו בדברים שהגוף צריך להן אלא נשב פנויים ללמוד בחכמה ולעשות המצוה כדי שנזכה לחיי העולם הבא. וכן הוא אומר בתורה אחר שהבטיח בטובות העולם הזה וצדקה תהיה לנו וגו'. וכן הודיענו בתורה שאם נעזוב התורה מדעת ונעסוק בהבלי הזמן כענין שנאמר וישמן ישורון ויבעט, שדיין האמת יסיר מן העוזבים כל טובות העולם הזה שהן חזקו ידיהם לבעוט ומביא עליהם כל הרעות המונעים אותן מלקנות העולם הבא כדי שיאבדו ברשעם. הוא שכתוב בתורה תחת אשר לא עבדת את ה' וגו'. ועבדת את אויביך אשר ישלחנו ה' בך. נמצא פירוש כל אותן הברכות והקללות על דרך זו, כלומר אם עבדתם את ה' בשמחה ושמרתם דרכו משפיע לכם הברכות האלו ומרחיק הקללות מכם עד שתהיו פנויים להתחכם בתורה ולעסוק בה כדי שתזכו לחיי העולם הבא וייטב לך לעולם שכולו טוב ותאריך ימים לעולם שכולו ארוך ונמצאתם זוכין לשני העולמות. לחיים טובים בעולם הזה המביאים לחיי העולם הבא. שאם לא יקנה פה חכמה ומעשים טובים אין לו במה יזכה שנאמר כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול. ואם עזבתם את ה' ושגיתם במאכל ובמשתה וזנות ודומה להם מביא עליכם כל הקללות האלו ומסיר כל הברכות עד שיכלו ימיכם בבהלה ופחד ולא יהיה לכם לב פנוי ולא גוף שלם לעשות המצות כדי שתאבדו מחיי העולם הבא ונמצא שאבדתם שני עולמות. שבזמן שאדם טרוד בעולם הזה בחולי ובמלחמה ורעבון אינו מתעסק לא בחכמה ולא במצות שבהן זוכין לחיי העולם הבא: **ב** ומפני זה נתאוו כל ישראל נביאיהם וחכמיהם לימות המשיח כדי שינוחו ממלכיות שאינן מניחות להן לעסוק בתורה ובמצות כהוגן. וימצאו להם מרגוע וירבו בחכמה כדי שיזכו לחיי העולם הבא. לפי שבאותן הימים תרבה הדעה והחכמה והאמת שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' ונאמר ולא ילמדו איש את אחיו ואיש את רעהו. ונאמר והסירותי את לב האבן מבשרכם. מפני שאותו המלך שיעמוד מזרע דוד בעל חכמה יהיה יתר משלמה. ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו. ולפיכך ילמד כל העם ויורה אותם דרך ה'. ויבואו כל הגוים לשומעו שנאמר והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים. וסוף כל השכר כולו והטובה האחרונה שאין לה הפסק וגרעון הוא חיי העולם הבא. אבל ימות

פ"ט ב וסוף כל השכר כולו והטובה האחרונה שאין לה הפסק ולא גרעון הוא חיי העוה"ב. ז"ל הרמב"ן ז"ל בשער הגמול. הנה בכמה מקומות מוכיח כי העולם הבא הוא עולם השכר לאותו שהקב"ה מחיה בתחיית המתים ואינו עולם הנשמות שקרינו גן עדן אלא עולם התחייה הוא והוא עולם שעתיד הקב"ה לחדש לאחר ימות המשיח ותחיית המתים. ובבראשית רבה אמרינן מה יצירת אדם בעוה"ז מתחיל בעור ובבשר וגומר בגידים ועצמות כך מתחיל לעוה"ב בעור ובשר וגומר בגידין ועצמות וכן תניא רב יהודה אומר כנור של בית המקדש של שבע נימין היה שנאמר עליו שובע שמחות את פניך אל תקרי שובע אלא שבע ולימות המשיח שמונה שנאמר למנצח על השמינית ושל עולם הבא עשר שנאמר עלי עשור ועלי נבל וכו'. ופירוש הענין כי הכנור וכלי הזמר במקדש רמז להשגת המחשבה הנתלית ברוח (הקודש) ואין בגשמיות דבר דק כמוזיק"א כענין שאמרו קול ודבור ורוח וזה רוח הקדש, והנה בעוה"ז ישיגו שהכמים ברוח הקדש שבע ספירות וידבק אורן במקדש ובמשכן ונרמזות בשבע נרות של מנורה ובקלת הקרבנות גם בלעם אמר את שבע המזבחות ערכתי והזכיר אותם בה"א הידיעה לכך ירמזו בכנור שבע כלי הקול בעוה"ז, ולימות המשיח תוסף ספירה שמינית וירמזו אותה, ולעוה"ב תהיה ההשגה שלימה לי' ספירות וירמזו אותן וזה ענין נכבד ומופלא. ומכל פנים נלמוד בפירוש שהעוה"ב שהוא עולם שיש בו גוף ומקדש וכליו ולא עולם הנשמות שהוא אחר מיתת האדם מיד. ועוד מצינו במדרש ויברך אלהים את יום השביעי זהו עולם הבא המתחיל באלף השביעי ויקדש אותו זימנו לישראל וכו' ומלכות בית דוד יהיה באלף ששי. ומרגלא בפומיה דרב [ברכות י"ז.] שהעולם הבא אין בו אכילה ושתיה ולא קנאה ולא תחרות אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו שכינה והקב"ה משפיען מזיו שכינתו שנאמר אשבעה בהקיץ תמונתך, ר"ל שקיום האנשים הזוכים בזיו הכבוד לעוה"ב כקיום הנפש בגוף בעוה"ז באכילה ושתיה כענין שנאמר באור פני מלך חיים ודרשו בואלה שמות רבה ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו אכילה ודאית כדכתיב באור פני מלך חיים (משלי ט"ז) וכן אמרו משה רבינו מאין היה אוכל מזיו השכינה היה נזון ואל תתמה שהרי החיות הנושאות הכסא הן נזונין מזיו השכינה שנאמר ואתה מחיה את כולם כי קיום הנפש בהתיחדה בדעת העליון כקיום המלאכים בו והתעלות הנפש על הגוף מבטלת הכחות הגופיות כדפרישית לעיל עד שיתקיים הגוף בקיום הנפש בלי אכילה ושתיה כקיום משה בהר ארבעים יום, וכן יוכיח

לחם משנה

ואמר רבינו ז"ל שהפרשה שנאמרה בישעיה וגר זאב עם כבש וגו' הכל הוא דרך משל ובניא ראיה לדבר זה בהלכות מלכים הדע לך שמוכרח אתה לומר כן שאם לא תאמר אלא שיהיה כפשטה אם כן תקשה לך למ"ד אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד לא מצי מכחיש דהאי פרשה לא איירי במשיח דהא בהדיא קאמר קרא ויצא חוטר מגזע ישי וכו' ואפילו שאומר שכל שאר הנבואות לעוה"ב ע ודאי אינו

יכול להכחיש שיהיה במשיח ואם מפרש כפשטה איך קאמר אין בין העוה"ז אלא שעבוד מלכיות בלבד הא איכא כל הני האמורות שם בפרשה אלא ודאי שהיה משל ושמואל דריש לענין שעבוד מלכיות כמו שפירשה רבינו ז"ל שר"ל זאב אלו עכו"ם וכבש הוא ישראל וכו'. ולהכי קאמר אין בין העוה"ז וכו' וא"כ כיון שמוכרח אתה לומר לדעת שמואל דאין פרשה זו כפשטה גם למ"ד כל הנביאים לא נתנבאו וכו' אין פרשה ע

מגדל עוז

זה שקראו אותו חכמים עד. סוף הפרק: כתב הראב"ד ז"ל נראה מפרש שאין העולם חוזר לתהו ובהו וכו' נמצא שהוא עולם חדש עכ"ל. והרמב"ן ז"ל כתב על זה הלשון בעצמו שהעתיק בשער הגמול נראה מדברים הללו שעוה"ב הוא עולם הנשמות המגיע לאדם אחר מיתת הגוף מיד: אני אומר כי מה שחשדו הראב"ד ז"ל הביאו לדון לשונו כך והלילה לו לר"מ ז"ל מלחשוב זה ותם ושלום שהלשון הסבלנו. אבל אני מודה אל הרמב"ן ז"ל שכן נראה מלשונו זה וכבר כתבתי מחלוקותיו עמו בשינוי הזמנים. וכבר השיבו בעבורו חכמי לומי"ל שאין לשחוק במקלת אלו הדברים שלא באה בהן הקבלה מפורשת ומוסכמת וגם שאין אנו יודעים אם יהיה בין עולם לחבירו הפרש ואם יש כמה זמנו ולפי קבלתנו הכופים הם ואין ספק בהם:

פ"ט מאחר שנודע כו' עד וכבר אמרו וכו' עד בלבד. בסוף הפרק וכבר כתבתי שקבלתו ידועה מפי השמועה איש מפי איש כדעת רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל:

פ"ט ב אין בין העוה"ז וכו'. מימרא דשמואל פרק במה אשה יוצאה (שבת ס"ג.) כתבתי בפרק קודם זה מה שיש לפסק בענין זה:

פ"י ד שמא תאמר הריני לומד תורה בשביל שאהיה עשיר וכו' במצותיו חפץ מאד ולא בשכר מצותיו. פרק לפני אידיהן (דף י"ט.) מימרא דרבי אלעזר:

אל תהיו כעבדים וכו'. פ"ק דאבות [משנה ג']. ולפי שנמשך ממאמר זה ענין לדוק ובייתוס כתב שהיו מצוים תלמידיהם ומשכיליהם ביחוד, כלומר ולא לכלם:

ו דבר ידוע וכו'. עד שישגה בה תמיד כראוי: כתב הראב"ד א"א זה השגיון וכו' שלא תשית עליהם לב, עכ"ל. מ"ש לשון שיר נראה דהיינו לומר שישמח באהבת ה' כמו שאדם שמח בשיר. השי"ת ישים חלקנו מאוהבי שמו אמן וכן יהי רצון:

נשלם ספר המדע

ימות המשיח הוא העולם הזה ועולם כמנהגו הולך אלא שהמלכות תחזור לישראל. וכבר אמרו חכמים הראשונים אין בין [א] העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד:

פרק עשירי

א אל יאמר אדם הריני עושה מצות התורה ועוסק בחכמתה כדי שאקבל כל הברכות הכתובות בה או כדי שאזכה לחיי העולם הבא, ואפרוש מן העבירות שהזהירה תורה מהן כדי שאנצל מן הקללות הכתובות בתורה או כדי שלא אכרת מחיי העולם הבא. אין ראוי לעבוד את ה' על הדרך הזה, שהעובד על דרך זה הוא עובד מיראה ואינה מעלת הנביאים ולא מעלת החכמים. ואין עובדים ה' על דרך זה אלא עמי הארץ והנשים והקטנים שמחנכין אותן לעבוד מיראה עד שתרבה דעתן ויעבדו מאהבה: **ב** העובד מאהבה עוסק בתורה ובמצות והולך בנתיבות החכמה לא מפני דבר בעולם ולא מפני יראת הרעה ולא כדי לירש הטובה אלא עושה האמת מפני שהוא אמת וסוף הטובה לבא בגללה. ומעלה זו היא מעלה גדולה מאד ואין כל חכם זוכה לה. והיא מעלת אברהם אבינו שקראו הקב"ה אוהבו לפי שלא עבד אלא מאהבה והיא המעלה שצונו בה הקב"ה על ידי משה שנאמר ואהבת את ה' אלהיך, ובזמן שיאהוב אדם את ה' אהבה הראויה מיד יעשה כל המצות מאהבה: **ג** וכיצד היא האהבה הראויה הוא שיאהב את ה' אהבה גדולה יתירה עזה מאוד עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה' ונמצא שוגה בה תמיד כאלו חולה חולי האהבה שאין דעתו פנויה מאהבת אותה אשה והוא שוגה בה תמיד בין בשבתו בין בקומו בין בשעה שהוא אוכל ושותה. יתר מזה תהיה אהבת ה' בלב אוהביו שוגים בה תמיד כמו שצונו בכל לבבך ובכל נפשך. והוא ששלמה אמר דרך משל כי חולת אהבה אני. וכל שיר השירים משל הוא לענין זה: **ד** אמרו חכמים הראשונים שמא תאמר הריני למד תורה בשביל שאהיה עשיר בשביל שאקרא רבי בשביל שאקבל שכר בעולם הבא תלמוד לומר לאהבה את ה' כל מה שאתם עושים לא תעשו אלא מאהבה. ועוד אמרו חכמים במצותיו חפץ מאד ולא בשכר מצותיו. וכן היו גדולי החכמים מצוים לנבוני תלמידיהם ומשכיליהם ביחוד אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב וכו' אלא מפני שהוא הרב ראוי לשמשו כלומר עבדו מאהבה: **ה** כל העוסק בתורה כדי לקבל שכר או כדי שלא תגיע עליו פורענות הרי זה עוסק שלא לשמה. וכל העוסק בה לא ליראה ולא לקבל שכר אלא מפני אהבת אדון כל הארץ שצוה בה הרי זה עוסק בה לשמה. ואמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה ואפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. לפיכך כשמלמדין את הקטנים ואת הנשים וכלל עמי הארץ אין מלמדין אותן אלא לעבוד מיראה וכדי לקבל שכר, עד שתרבה דעתן ויתחכמו חכמה יתירה מגלים להם רז זה מעט מעט ומרגילין אותן לענין זה בנחת עד שישיגוהו וידעוהו ויעבדוהו מאהבה: **ו** *דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבו של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי ויעזוב כל מה שבעולם חוץ ממנה. כמו שצוה ואמר בכל לבבך ובכל נפשך. אינו אוהב הקב"ה אלא בדעת שידעהו. ועל פי הדעה תהיה האהבה אם מעט מעט ואם הרבה הרבה. לפיכך צריך האדם ליחד עצמו להבין ולהשכיל בחכמות ותבונות המודיעים לו את קונו כפי כח שיש באדם להבין ולהשיג כמו שבארנו בהלכות יסודי התורה:

השגת הראב"ד

*דבר ידוע וברור וכו'. א"א זה השגיון לא ידענו לאי זה דבר כיון. ואנו מפרשים אותו בשני ענינים לשון שיר כמו שגיון לדוד, וענין אחר כעבור אהבתה תשגה בענינך שלא תשים אליהם לב:

פירוש

יוכיח אליהו שלא נפרד והושלך הגוף מנפשו עוד עולם והתקיים מאז עד עולם וכן חנוך כמדרשי רבותינו. והנה ראינו כי זכי הנפש קיום גופן בדברים הדקים והזכים כי אנשי המן נתקיימו במן הנבלע באברים שהיה מאור העליון המתגשם ברצון הבורא וזהו שהשיגו בנפלאות כמו שאמרו ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל ומשה שנתעלה נפשו יותר בידיעת בוראו לא הוצרך לדבר זה שנתגשם ונתקיים גופו בזיו השכינה והשגה העליונה. ודרשו במכילתא היום לא תמצאוהו בשדה אמר להם היום אי אתם מוצאין אותו אבל אתם מוצאין אותו לעוה"ב. וזו המימרא נתפרשה על שני דרכים או שנאמר שיהיו בני העולם הבא מי שלא יגיע מעלתם ליהנות תמיד מזיו שכינה ויהיו קיומם בדבר המתגשם, או נפרש שדעתו כדברי רבי אלעזר בן השמא שאנשי העוה"ב קיומם ביסוד המן שהוא מזיו השכינה. ומה שאמרו חכמים מתים שעתיד הקב"ה להחיות שוב אין חוזרין לעפרן ואותן אלף שנה שעתיד הקב"ה לחדש עולמו הקב"ה עושה להן כנפים והם שטין על פני המים פירוש הכנפים הוא שתלבש הנפש מלאכות ותתלבש הגוף עמה ולא תתבטל עוד כדדרשינן והארכת ימים בעולם שכולו ארוך. וראיה לדבר כי בהתחזק כח הנפש על הגוף השפל בהדבקה בדעת העליון מקירון פני משה שהיו כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה, וכן אמרו בפנחס בשעה שהיה רוח הקדש שורה עליו היו פניו בוערות כלפידים, ואמרו על ר"א הגדול כשהיה דורש במעשה בראשית היו קרנותיו יוצאים כקרני משה רבינו ואין אדם מכיר אם הוא יום או לילה. וכן יש בספרי פני לדיקים לעתיד לבא דומות לחמה ולבנה ולכוכבים ומזלות ולברקים ולשושנים ולמנורת בית המקדש ואם לא תשיג דעתנו כיצד יהיה זה נאמין שהוא כן כי הבורא יתברך שמו יודע מכודות הנפש ומהותה יותר מהתחכמותנו. עכשיו ביארנו כונתנו בשכר המצות ונחזור בקצרה כי שכר הנשמות וקיומן יהיה בג"ע הוא עולם הנשמות ואח"כ יבואו ימות המשיח במהרה בימינו והוא מכלל העולם הזה ובסוף יהיה יום הדין ותחיית המתים ואח"כ העוה"ב כדפרישית ורמז וסימן לדבר ששת ימי המעשה, בששי נברא אדם ונגמר בשביעי כך מלכי אומות הקדומות בעולם חמשה אלפים כנגד חמשה ימים שנבראו בהם עופות ושרצי המים ושאר דברים ותפיסת מלכותם מעט בששי כנגד יצירת בהמה וחיה שנבראו עתה בתחלתו ומלכות בית דוד באלף הששי כנגד יצירת האדם שהכיר בוראו ומשל בכולן ובסוף אותו אלף יהיה יום הדין כנגד אדם שנדון בסופו ושביעי שבת והוא התחלת העולם הבא וכן שמת שני שבוע ושבוע ושמיטה רמז לענין. מכאן ילמוד החכם סוד שמיטות ויובלות בכללן וברוך המלמד לאדם דעת, עכ"ל. אך קצרתיו:

סל"ק פירוש ספר המדע בעזר המלמד אדם דעת

לחם משנה

ז כששאל דע"כ לא פליגי אלא שיהודעו דברים שהוא כמנהג העולם אבל הספק מנהג העולם לא וזו היתה כוונתו ג"כ בפ"ע אלא ששם בהלכות מלכים ביאר יותר, זה כ"ל ליישב דברי רבינו ז"ל שלא הביא דברי שמואל אלא כדמות ראיה אבל לא דס"ל כוותיה. אבל מ"מ קשה לזה סוגיא דפ' חלק דפריך על הא דאור הלבנה כאור החמה וגו' ולשמואל דאמר וכו' משמע דלר' חייא בר אבא ניחא ואי כדברי רבינו אפילו לדברי ר' חייא בר אבא נמי קשה דלא ישתנה דבר מטבעו ולהיות אור הלבנה כאור החמה ואור החמה שבעתים אין לך שינוי טבע גדול מזה. ובספר כסף משנה בסוף הלכות מלכים כתב הרב"י להרץ השגת הראב"ד ז"ל על ההיא דבן כוזיבא הרגוהו וכו' דרבינו אזיל לטעמיה דפסק כשמואל דאמר אין בין העוה"ז וכו' גם זה קשה למה שכתבתי דפסק כר' חייא בר אבא דאין מקום לתירוץ ששגה ההיא וצ"ע:

מגדל עוז

פ"י אל יאמר אדם הריני עושה עד במצותיו. בהרבה מקומות בתלמוד ובמדרשות: וכן היו גדולי החכמים עד מאהבה. פ"ק דאבות: כל העוסק עד בא לשמה. פרק תפלת השחר: **ואמרו** חכמים לעולם יעסוק עד ויעבדו מאהבה. כבר כתבתי בהלכות ת"ת בכמה מקומות אמרו כן וגם הוא בפרק תפלת השחר (דף כ"ח): דבר ידוע וברור עד סוף הפרק שהוא סוף הספר: כתב הראב"ד לא ידענו לאיזה דבר כיון וכו' שלא תשים אליהם לב עכ"ל: ואני אומר כי הפירוש השני הוא עיקר אצל ר"מ ז"ל והוא נכון ויפה:

הגהות מיימוניות

[א] שמואל פרק חלק ובפ' במה אשה ובפ' אין עומדין:

נגמר ספר ראשון והוא ספר המדע.

מפתח לספר הרמב"ם ולפרקיו

ספר ראשון והוא ספר המדע

הלכות יסודי התורה

פ"א יבאר שיש שם מצוי ראשון. ושהוא אדון כל הארץ. ושאין שם אלא הוא. ושאינו גוף ולא כח בגוף. וטעם מה שכתוב בתורה בהקב"ה יד עין ואזן. וטעם מה שבקש משה הראני נא את כבודך:

פ"ב יבאר שהאל הנכבד והנורא מצוה לאהבו. וחלק כל הנבראים לשלשה חלקים. ושצוו החכמים שלא לדרוש באלו הדברים:

פ"ג יבאר שמות הגלגלים ומניינם וסדורם. ושהם בעלי נפש וידיעה. ושמות ארבעה יסודות וסדורם:

פ"ד יבאר שכל הנבראים למטה מהרקיע מורכבים מארבעה יסודות. ועל פי זו צורה נאמר נעשה אדם בצלמנו. וכמה שמות נקראו לאותה צורה. ומה בין מעשה בראשית למעשה מרכבה:

פ"ה יבאר שכל בית ישראל מצווים על קדושת השם. מתי יהרג ואל יעבור או איפכא. אם מתרפאים בעבודת כוכבים גילוי עריות ושפיכות דמים. ומהו חלול ה'. הנהגת הרב עם תלמידיו וכל אדם:

פ"ו יבאר המאבד שם משמות הקדושים. שמות הנמחקים ומי ומי הם. הסותר או השורף מעצי הקדש. ושמות הקדושים שכתבם עכו"ם:

פ"ז יבאר על מי הנבואה שורה. וכמה מעלות היא. ואם נאמין לנביא שעושה אות ומופת:

פ"ח יבאר שהאותות שעשה משה לפי הצורך עשאם לא שיאמינו בהם:

פ"ט יבאר שאין נביא רשאי לחדש מצוה ולא לגרוע. וכמה נקיים פסוק נביא אקים להם מקרב אחיהם:

פ"י יבאר אי זה אות יעשה הנביא לשיאמינוהו. וכמה פעמים בודקים אותו ובאי זה דבר. ומי שהוא בחזקת נביא אם צריך להרהר אחריו:

הלכות דעות

פ"א יבאר כי דעות הרבה יש לכל בני אדם. ושהאמצעית היא הטובה ומה יעשה להשיגה:

פ"ב יבאר כי לפעמים הקצה הוא טוב ויתן טעם:

פ"ג יבאר אם יהיה האדם פרוש יותר ממה שהפרישתו תורה:

פ"ד יבאר באי זה דרך ישכון אור הבריאות. כמה דברים צריך שיהיה בעיר שידור בה תלמיד חכם:

פ"ה יבאר שהאדם צריך שיהיה ניכר במעשיו ובמשאו ובמתנו:

פ"ו יבאר שצריך האדם להתחבר לצדיקים. ודין אהבת אדם לחבירו וכן לגר. השונא או המשניא את חבירו. ושמצוה למחול לחבירו וכן להוכיחו. ושלא להלבין פנים. אזהרת היתומים והיאך יתנהגו עמהם. ועד מתי נקראים יתומים:

פ"ז יבאר אי זהו רכיל ואי זה הוא לשון הרע. או אבק לשון הרע. והנוקם והנוטר לחבירו:

הלכות תלמוד תורה

פ"א יבאר מי הוא החייב ללמוד וללמד. מאימתי חייב האב ללמד לבנו תורה. ואם מותר ללמד בשכר. חייב אדם לשלש את זמן למודו. האשה שלמדה אם יש לה שכר:

פ"ב יבאר דין הושבת מלמדי תינוקות. מתי יבטלו מללמוד. וסדר למודו אותם. שלא ילמד תינוקות אם אין לו אשה. וכמה תינוקות ילמדו אצל מלמד אחד. אחד מבני המבוי שרוצה להיות מלמד:

פ"ג יבאר שתלמוד תורה שקול כנגד כל המצות. ובאי זה דרך יתנהג מי שרוצה ללמוד. אסור ליהנות בד"ת. והעוסק בתורה מה שכרו. ומי שאינו עוסק בה בלילה:

פ"ד יבאר המלמד תורה לתלמיד שאינו הגון. סדר למוד הרב לתלמידים וסדר ישיבתם. התורגמן אנה יעמוד ואם רשאי לשנות. אם שואלים לרב סמוך לכניסתו לבית המדרש. שני תלמידים ששואלים למי עונים תחלה. המתעטש בבית המדרש אם אומרים לו רפואה:

פ"ה יבאר שחייב אדם בכבוד רבו יותר מכבוד אביו. אם שניהם שבויים אי זה מהם פודה תחלה. אם היה אביו ת"ח אם יקדים לרב. החולק על רבו והמהרהר אחריו. באי זה דבר אסור להורות בפני רבו. ומי הוא הראוי להוראה. אסור לקרות לרבו בשמו וכיצד יתנהג עמו. האומר דבר שלא שמע מרבו. כשימות רבו כמה קרע. ואם מאחה אם אינו רבו מובהק. ואם רצה רבו מובהק למחול על כבודו. אם חייב הרב לכבד לתלמידים:

פ"ו יבאר שמצוה להדר פני תלמיד חכם. ומאימתי ועד מתי חייבין לעמוד מפניו ובאי זה מקום. ההפרש שיש בין תלמיד חכם לאב בית דין ונשיא לענין קימה והדור. תלמיד העומד תמיד לפני רבו מתי יעמוד מפניו. אם חייבין לקום מפני זקן מופלג בשנים. שלא יגבו מהחכמים אפילו מס המלך. אם היה לו סחורה למכור שקודם לכל אדם. המבזה את החכמים בחיים או לאחר מיתם. אם מנדה החכם בעצמו לכבודו ואם צריך עדים. וכל דיני נידוי ועל כמה דברים מנדין את האדם:

פ"ז יבאר חכם זקן או אב בית דין או נשיא אם מנדין אותם. ומה הוא נדוי ומהו חרם וכיצד מתירין אותם. וכל דיני מנודה ומוחרם באלוס ובהקין בפניו. או שלא בפניו. אם חכם מפר לעצמו ואם צריך זמן בין הפרה לנידוי. ושמנהג חסידים הראשונים שלא לנדות שום אדם:

הלכות עבודת כוכבים ומזלות

פ"א יבאר איך נשתלשל ענין עבודת כוכבים עד שבא אברהם אבינו ע"ה. ושבן מ' שנה הכיר אברהם את בוראו. ואיך ייחד ופרסם והודיע יחודו ית' בעולם:

פ"ב יבאר שעיקר עבודת כוכבים ומזלות הוא לעבוד אחד מכל הברואים למעלה. ואם אסור לקרות בספרי עבודת כוכבים ומזלות או להסתכל בה. המודה או המומר לעבודת כוכבים והאפיקורסים מישראל. המגדף ולמה כללו בהלכות עבודת כוכבים:

פ"ג יבאר העובד עכו"ם במזיד או בשוגג. והעובדה שלא כדרך עבודתה. שעושה אחד מארבעה עבודות שלא כדרכן. המקבל לבנה או עץ לאלוה וחזר בו תוך כדי דבור. וכל דיני עבודת כוכבים בעבודה ובעשיה לעצמו או לאחר:

פ"ד יבאר דין עיר הנדחת ומה עונשה. אם הדיחה יחיד או נשים ואם היו מדיחים מתוכה. עיר מקלט וירושלם אם נעשית עיר הנדחת. אם מותר לבנותה ואם מותר לעשותה גנות ופרדסים. נכסי מדינה אחרת או של הקדש וכל דיניה:

פ"ה יבאר כל דיני המסית ומתי נקרא מסית. נביא המתנבא בשם עבודת כוכבים אם שואלין ממנו מופת. נביא שקר ומהו נביא שקר וכל דיניו. הנשבע בשם עבודת כוכבים ומשביע עכו"ם ביראתו. אם מותר להזכיר שמות עבודת כוכבים כמו שכתובים בתורה:

פ"ו יבאר דין העובד אוב וידעוני ומה הם. המעביר בנו למולך ומה הוא מולך. אם מסר ולא העביר או איפכא. ואם מסר מקצת זרעו. אם היה זרע פסול או כשר והיה ישן או סומא. מצבה ואבן משכית מה הם. אבנים המפולמות במקדש. והנוטע אילן אצל המזבח:

פ"ז יבאר דין עבודת כוכבים ומזלות ומשמשיה ואיסור הנאתן. ומה בין עבודת כוכבים של עכו"ם לעבודת כוכבים של ישראל. שכר עשיית עכו"ם. והלוקח גרוטאות מן העכו"ם. גר ועכו"ם שירשו את אביהם. וצורות הנעשות לנוי או לעכו"ם, ומה בין עבודת כוכבים של מדינה לעבודת כוכבים של כפר. צלמים הנמצאים בשווקים או עכו"ם שנתערבה. עכו"ם או אשרה שנשרפה וספק עבודת כוכבים או ספק ספקה. וכל דיני איסורי הנאה של אשרה או של עבודת כוכבים:

פ"ח יבאר דין עכו"ם העובדים את ההרים. בהמה שהוקצה לעכו"ם ולא עשה בה מעשה. אם אדם אוסר דבר שאינו שלו. מים שעקרן הגל. אבני הר שנדלדלו והמשתחוה להם. המשתחוה לאילן או שהיו פירותיו שמורים לעבודת כוכבים. המשתחוה לבית בנוי או הכנים עכו"ם לתוכה. עבודת כוכבים של עכו"ם יש לה בטול. עבודת כוכבים של ישראל אם יש לה בטול. ואם היא של עכו"ם וישראל. וכיצד הוא הביטול וכל דיניו. מזבח עכו"ם שנפגם או בימוס ומה הם. כיצד מבטלין את האשרה ואם שאה לצרכה:

פ"ט יבאר ששלשה ימים לפני חגיהם אסור לישא וליתן עמהם. אם מותר לשלוח לו דורון ביום חגו. עכו"ם ששלח דורון לישראל. ושאסור לשאת ולתת עם עכו"ם ביום אידם. יום שמעמידים עכו"ם מלך אם הוא כשאר חגיהם. אם אסור למכור דבר מיוחד ומין ממיני עכו"ם שבאותו מקום. אם אסור למכור לעכו"ם דבר שיש בו נזק לרבים. אסור ליכנס בעיר שיש בה עבודת כוכבים ולבנות כיפה להעמידה. אסור לשכור חנויות עכו"ם. והמוכר ביתו לעכו"ם. חלילין של עכו"ם וההולך ליריד העכו"ם. והלוקח מן התגר מה יעשה. אם אסור ליהנות מסעודת שמחת עכו"ם. אם תילד את העכו"ם או תניק את בנה או איפכא. ההולכין לתרפות:

פ"י יבאר דין עובד כוכבים או אפיקורום. אם מוכרין להם בתים בארץ ישראל. אם מוכרין להם פירות במחובר לקרקע. אם אסור לספר בשבחן ולכתוב להם שלום. מפרנסין עניי עבודת כוכבים עם עניי ישראל. אם מניחין עבודת כוכבים בארץ ישראל אפילו לפי שעה:

פי"א יבאר על מה נאמר ובחקותיהם לא תלכו. אם אסור לנחש ומהו נחוש ומהו קוסם. ואי זהו מעונן ואי זהו חובר ודורש אל המתים. הלוחש על המכה אי זה פסוק. שואל אוב וידעוני ומכשף ועונש המאמינים בהם:

פי"ב יבאר דין הקפת הראש. המגלח שני צדעיו בבת אחת. המתגלח והאשה שגלחה פאת ראשה. ובכמה מלות עשה חייבת. שיעור הפאה וכמה פאות הם. העברת שער מכל הגוף. לא תעדה אשה עדי האיש. המלקט שערות לבנות והצובע זקנו. כתובת קעקע ומהו השורט המת שריטות ואם צריך התראה. המתגודד או הקורע קריעה על המת. הקורח בראש חבירו. וכמה שיעור הקרחה:

הלכות תשובה

פ"א יבאר מעלת התשובה. וידוי דברים ומהו. החוטא שהביא קרבן והחובל שפרע. שעיר המשתלח על מה מכפר. העבירות שמתכפרין בשעתן:

פ"ב יבאר אם צריך לפרסם עבירות שבין אדם למקום. ובאי זה זמן התשובה יותר מקובלת. שצריך להתודות ביוה"כ קודם שיאכל. דברים שבין אדם למקום אם יוה"כ מכפר. וסדר בקשת מחילה מחבירו:

פ"ג מי שחטא לחבירו ומת חבירו. מי נקרא צדיק או בינוני או רשע. מי שניחס על המצות ותוהא על הזכיות. וטעם לשבת למה תוקעין שופר בר"ה. ועל מה נאמר מעביר ראשון ראשון. חסידי אומות העולם יש להם חלק לעוה"ב. ומי ומי הם אותם שאין להם חלק לעוה"ב. וכמה מיני אפיקורסים או מומרים או מוסרים. ומהו מגלה פנים בתורה שלא כהלכה:

פ"ד יבאר כ"ד דברים המעכבין את התשובה:

פ"ה יבאר שהבחירה היא ביד האדם ויתן מופתים וראיות. ותשובת שאלה שאם הקב"ה יודע האדם הוא מוכרח:

פ"ו יבאר הפסוקים שנראה מהם היות האדם מוכרח. ושיש חטא שנפרע בעוה"ז וחטא שנפרע בעוה"ז ובעוה"ב:

פ"ז יבאר איך יתנהג הבעל תשובה. ואם צריך תשובה לעבירות שאין בהם מעשה וכמה מעולה מעלת בעלי התשובה:

פ"ח יבאר אי זהו שכר הצדיקים ופרעון הרשעים. ואם יש גוף בעוה"ב או אכילה ושתייה. ומהו הנאת זיו השכינה. ומהו נפש ונשמה ומה היא הנקמה האמורה בתורה:

פ"ט יבאר הפסוקים שנראה שקורא לרעות העוה"ז קללות:

פ"י כוונת העובד להש"י או העוסק בחכמתו. והמלמד לקטנים או לעם הארץ אם ילמדם לעבוד מיראה:

חידושים הנמצאים בגליון הרמב"ם של הגאון האמיתי מופת הדור מו"ה ישעיה ברלין זצ"ל

בהקדמת הרמב"ם ד"ה נמצא מרב אשי עד משה רבינו ע"ה ארבעים דורות וכו'. לכאורה פליאה עצומה דבפרטן אי אתה מוצא אלא שלשים ושמונה דורות מן רב אשי עד משה רבינו ע"ה*: בדפוס הזה כבר נתקן בפנים וסרה הפליאה.

שם ואלו הן רב אשי מרבא. לכאורה תמוה מהא דאיתא קדושין ע"ב. כשמת רבא נולד רב אשי. ושמעתי בשם הרב החסיד מוה' שמשון ז"ל בעל נזירות שמשון עמד על זה. ואולי תרי רב אשי הוו:

הכ"מ פ"ו מה' דעות דין ב' מצוה על כל אדם לאהוב ט' והמתכבד בקלון חבירו וכו' בפרק ב' דאבות עכ"ל. הנה בכל מסכת אבות לא נמצא אלא בפ"ג משנה י"א המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעוה"ב, אבל ענין המתכבד וכו' ליתא שם, וגם הכ"מ בפ"ג מה' תשובה דין י"ד ויש עבירות וכו' כתב בעצמו ומתכבד בקלון חבירו לא ידעתי מקום שבו יאמרו שאין לו חלק לעוה"ב. והידוע גדול על הכ"מ דהכא שהראה מקומו [וע' מ"ש בסמוך על הכ"מ בפ"ג מה' תשובה הנ"ל]:

הרמב"ם פרק ו' מהלכות דעות דין ז' הרואה חבירו וכו' וכן תמיד חייב להוכיחו עד שיכהו החוטא ויאמר לו אני שומע. דברים הללו שסיים ויאמר לו אני שומע, לכאורה משולל המובן. ובדקתי בשאר דפוסין איתא ויאמר לו איני שומע. גם זה נעדר קצת מובן על לב מבין. ויתכן לומר דהוי"ו של ויאמר וכו' היינו וי"ו המחלקת במקום או והכי פירושא או יאמר לו אני שומע, ובזה יעלה על נכון:

מדברי הכ"מ פ"ו מהלכות תלמוד תורה דין י"ד שכתב בד"ה מי שלא קיבל וכו' וסמך עצמו על מ"ש עצמו שם [דהיינו בה' סנהדרין] וכו' נראה לדעתו שהרמב"ם סומך מן המוקדם על מ"ש אח"כ. וע' מה שכתבתי במ"ש ה"ה פ"א מהל' יום טוב דין י"ב:

כתב הכ"מ בפ"ג מהלכות תשובה דין י"ד ויש עבירות וכו' ומה שמנה רבינו וכו' והמתכבד בקלון חבירו לא ידעתי מקום שבו יאמרו שאין לו חלק לעוה"ב וכו' ע"ש. אמר ישעיה בהגאון אמיתי יחיד בדורו מו"ה ליבש ז"ל. כבר כתבתי בגליון המג"א סימן קנ"ו שכתב ג"כ המתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעוה"ב ולא הורה מקום מוצאו. והצבתי מקום בגליון כי דבר זה איתא בירושלמי דחגיגה פרק אין דורשין אמר רבי יוסי המתכבד וכו':

הרמב"ם פ"ז מהל' תשובה דין ד' אמרו חכמים מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד וכו', וכתב הכ"מ מימרא דר' אבהו וכו' קצת צריך ביאור דהא ר' יוחנן רביה דר' אבהו פליג עליו כמבואר ברכות ל"ד. וסנהדרין צ"ט. וס"ל דמעלת הצדיקים גדולה מבעלי תשובה. ויש ליישב עפמ"ש תוס' ר"ה ל"ד ד"ה לדידי וכו' דקי"ל כר' יוחנן לגבי רב ושמואל וכו'. ומיהו כיון דר' אבהו פליג היה קצת נראה לפסוק כמותו דהוא בתראה וכו'. ובתוס' ביצה ס'. ד"ה גלגל וכו' כתבו דהלכה כרבה נגד אבוה דשמואל משום דרבה בתראה. וכ"כ עוד בע"ז ע"ב ד"ה אמר וכו' פסק רש"י כרב הונא מדשבר רב חסדא כוותיה אבל ר"ת פסק אע"ג דר"ח ס"ל דנצוק חיבור מ"מ הא רב ששת דבתראה הוא טפי אמר דנצוק אינו חיבור וכו'. איברי תוס' ברכות ל"ט כתבו ד"ה מברך וכו' ע"כ פירש ר"ת וכו' וכן הלכה כר' יוחנן דהא רב ור"י הלכה כר"י ור"ש לגבי רב הונא שהיה תלמידו של רב דדוקא באמוראי בתראי אמרינן הלכה כבתראה עכ"ל, וצ"ע. [עוד איכא למידק בתוס' דברכות דמ"ל דרב הונא דהכא היינו תלמידו של רב הלא כתבו תוס' בגיטין י"א וכ"כ בחולין י"ג דתרי רב הונא הוו ואחד היה גדול משמואל ע"ש, וא"כ דילמא רב הונא דהכא בברכות היינו ר"ה הגדול. [וקצת זכר לדבר דהקדימו הש"ס לר"ה קודם ר' יוחנן בסוגיין דהכא אמר ר"ה מברך על הפתיתין וכו' ור' יוחנן אמר שלימה מצוה וכו']. וז"ל הכ"מ פ"א מה' ברכות דין ח' ד"ה כל הברכות וכו' אמר רב וכו' ור' יוחנן אמר וכו' ורב ששת אמר וכו', ובגביל לתורא פסק הרמב"ם כרב ששת דבתראה הוא וכ"פ הרי"ף והרא"ש ז"ל. [משמע מדבריו דהלכה כבתראה אפילו נגד רבים שהרי רב ור' יוחנן פליגי וכו' דבגביל לתורא הוי הפסק דלא כרב ששת, ולגירסת הרי"ף דגרים ורב ששת אמר וכו' דאר"י אמר שמואל אסור לאדם שיטעום וכו' י"ל דרב ששת ור"י אמר שמואל הוו ג"כ רבים דהיינו מדאסר לאדם שיטעום כלום וכו' להכי לא הוי הפסק. אכן לפי גרסת הכ"מ ור"ש אמר וכו' דאמר ר"י אמר רב וכ"א לפנינו בגמרא וכן בהרא"ש דאמר ר"ה אמר רב אסור לאדם וכו' וא"כ הזיקן דאע"ג דרב גופיה אמר אסור לאדם וכו' אפ"ה ס"ל לרב דגביל לתורא הוי הפסק אלמא ע"כ דלשיטת רב איגס תלוים זה בזה וכן מליגו למימר לר' יוחנן. וא"כ השתא הוי רב ששת יחידאי ואפ"ה פסק הרמב"ם כוותיה דר"ש משום דבתראה הוא] וזה שסיים הכ"מ וכן פסקו הרי"ף והרא"ש. עיינתי ולא מצאתי שום הכרעה בהם אלא שהעתיקו שלש דעות הללו בשם אומרם. אבל לא כתבו שום רמז דהילכתא כמאן]. והנה לפמ"ש הה"מ בפ"ח מהל' שבת סוף דין ה' דפוסק הרמב"ם כאביי נגד רבה רבו ואפילו להקל ע"ש, ובעי עיונא במ"ש הה"מ בפי"ח מהל' שבת דין כ"ד דהרמב"ם פוסק כרבה להחמיר אע"ג דאביי וגם רבא חלוקים עליו אפ"ה פסק כרבה דהוה רבם של אביי ורבא. ודע שהכ"מ פ"ד מהל' תפילין דין פ"ו כתב בתוך האריכות בזה ועוד דרמי בר יחזקאל ור' יוחנן כר' יוחנן נקטינן דלא עדיף רמי מרב ושמואל רבותיו דהילכתא כר' יוחנן לגבייהו ע"כ. הרי דס"ל דבדורות קמאי אין הלכה כתלמיד נגד רבו וגם לא כבתראי נגד הקודמים. תו כתב הכ"מ בפ"ו מהל' בכורים דין ו' אליביה דהרמב"ם בזה דודאי כר' חייא קי"ל לגבי דר' אסי והא רביה דרבא הוא ואין הלכה כתלמיד נגד הרב. והה"מ פי"ד מהל' שבת דין כ"ב והלכה כאביי נגד ר' יוחנן. עוד שם בהה"מ בפ"ד מהל' יום טוב דין כ"א כרבא נגד שמואל, עוד שם בפ"ב מהל' מלוה ולוה דין י"ד כאביי לגבי רב. וע' בכ"מ פ"ו מהל' נדרים דין פ"ו ובפ"ה מהל' רוצח דין יו"ד. [שוב מצאתי מקצת דברים הנ"ל בספר יד מלאכי הנדפס מחדש ומחברו גאון בבקיאות]:

כסף משנה על מ"ש הרמב"ם פ"ז מהל' תשובה דין ס'. ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה. כתב הכ"מ בזה"ל בפרק יוה"כ דף פ"ו גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה עכ"ל. לכאורה אין הראיה מבוררת דנהי דתשובה מקרב את הגאולה מ"מ לא נתברר דאין נגאלין אלא בתשובה. דדילמא תלוי הגאולה לזמן הקצוב וכשעושין תשובה מקדמת הגאולה על דרך זכו אחישנה לא זכו בעתה כדאיתא בסנהדרין צ"ח. ותו שהרי גם בצדקה אמרינן הכי בב"ב יו"ד גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה שנאמר כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות. ובכן לולא דבריו של הכ"מ הו"א דדברי הרמב"ם לקוחים ממה דאמר רב בסנהדרין צ"ז להדיא כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה. [ודעת הרמב"ם כוותיה דרב נגד שמואל דפליג עליה דרב. ואע"ג דמסיק שם בסוגיא דשתק ר' אליעזר ע"ש. מ"מ נטה הרמב"ם כדעת רב דמחליט הדבר]. עוד י"ל ע"פ הנוסחא שראיתי בילקוט (ישעיה ל"ט רמז שנ"ח) אמר רבי יוסי הגלילי גדולה תשובה שמביאה גאולה לעולם וכו' וכ"א בנוסח בעין יעקב א"ר יוסי גדולה תשובה שמביאה הגאולה שנאמר ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב מאי טעמא ובא לציון גואל משום ולשבי פשע ביעקב. מעתה נכון לומר דהרמב"ם היה לפניו בסוגיא דיומא פ"ז כנוסחת הע"י והילקוט. דרך אגב לא אחדול מה דאיתא עוד שם בעין יעקב בזה"ל א"ר יוחנן גדולה תשובה שמקרבת גאולה לעולם שנאמר שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות עכ"ל. ואני בער ולא אדע פירושו. דהיכא מרמז בהך פסוקא מענין תשובה. בשלמא על הצדקה כמו שהעתקתי לעיל סוגיא דב"ב יו"ד אתי שפיר דצדקה כתיבא בהך פסוקא אכן ענין התשובה מאן דכר שמה. שוב יגעתי ומצאתי ברי"ף שעמד על זה. ופירושו שכתב דתיקא סובה. דעכ"פ מנ"ל דתשובה מקרבת הגאולה דילמא דוקא עד דאיכא צדקה בהדה. [וכדאיתא על האמת בב"ב הנ"ל]:

הרמב"ם פי"ד מהל' תפלה דין ט'. כיצד ברכת כהנים וכו' עד שישלימו שלשה הפסוקים וכו' וכשישלימו כל העם עונים ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם. וכתב הכ"מ ד"ה ואין העם עונין אחר כל פסוק וכו' ומפרש בגמרא דהיינו לפי שאין עונין במקדש וכו' ובפ' סדר תעניות כיצד תניא אין עונין אמן במקדש אלא מהו אומר ברוך ה' אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם עכ"ל. הנה בתענית פ"ז הכי איתא במקדש מהו אומר ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם וכן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, הרי להדיא דאיתא הזקן המתפלל אומר בסוף כל ברכה ברוך ה' אלהי וכו' והשומעים עונים בשכמל"ו, וכן נתבאר עוד שם כמה פעמים באופן זו דהם עונים בשכמל"ו על מה שהזקן אומר ברוך ה' אלהי ישראל. וע' רש"י שם ד"ה אבל במקדש אומר אותו הזקן וכו' בא"י אלהי ישראל וכו'. וכן עונין אחריו בשכמל"ו וכן בכל ברכות שבמקדש עכ"ל. וכן מבואר ברכות ס"ג ובסוטה מ'. ואחר שנתבאר הכי בשלשה מקומות היאך כתב הרמב"ם כל העם עונים ברוך ה' אלהי וכו' והא ליתא אלא כל העם עונים בשכמל"ו. ועל הכ"מ יש להפליא ביותר שלא הערה מזה ע"פ הסוגיא שהזכיר:

הרמב"ם בפ"א מהל' שבת שביתה בשביעי וכו' וכל העושה בו מלאכה וכו' ואם היו שם עדים והתראה נסקל. הנה גם במשנה דסנהדרין נ"ג ועוד שם ס"ו במשנה המחלל שבת בדבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת חייב סקילה וקאמר שם בגמרא לאפוקי הזומין אליביה דר"ע והבערה לר' יוסי אבל על כל השאר מלאכות כשעשה אחת מהן במזיד בעדים והתראה דינו אותו בסקילה. ואדבר נגד מלכים ולא אבוש כי נעלם ממני לפי מה דפסק איסי בן יהודה בשבת ו'. אבות מלאכות ל"ט ואיש חייב על אחת מהן [אחת יש בה] שאינו חייב עליה מיתה ולא פירש איזה היא, ואשמעינן הנא דמתניתא דקתני נסקל דהא הוצאה והכנסה מהך דלא מספקן היא דעל זו לא אמר איסי בן יהודה רש"י וכן עוד (נ"ו:) גבי מקושש אמר רב יהודה אמר שמואל מעביר ארבע אמות בר"ה הוה במתניתא תני תולש הוה ור' אחא בר"י אמר מעמר הוה למאי נ"מ לכדרב וכו' אבות מלאכות ארבעים חסר אחת וכו' ואינו חייב על אחת מהן [מיתה, יש בהן אחת שאינו נהרג עליה ולא פירש איזו היא, והשתא לר"י אין זו העברה שהרי נהרג מקושש עליה ולמתניתא אין תולש בכלל ספק. רש"י]. רב יהודה פשיטא ליה דמעביר חייב ומתניתין פשיטא ליה דתולש חייב ור"א ב"י פשיטא ליה דמעמר חייב וכו'. ועי' תוספות שבת ו' ד"ה הא קמ"ל. וכ"כ תוס' סנהדרין מ"ו ד"ה המחלל וכו' בשם רש"י ור"ת דזה דאמר איסי ב"י דאינו חייב על אחת מהן היינו מיתה. ובכן לא זכיתי להבין היאך ידונו בסקילה לאותו המחלל שבת במלאכה אחת מהל"ט מלאכות. הלא לא ידענו בבירור ודילמא הך מלאכה שעשה היא האחת שאינו חייב עליה [ולא משכחת לה אלא בהוצאה והכנסה. אמנם במשנה וגמרא ובהרמב"ם סתמא קתני משמעו כפשוטו בכל אחת מהל"ט מלאכות]. ואין לומר דכל הסתמות שבמשנה וגמרא ופסק הרמב"ם איירי דוקא כשעשה שתי מלאכות בעדים והתראה. דאין דוחק גדול מזה. וע' הרמב"ם בפ"ז מה' שבת עד אחר דין ג' ע"ש נתבאר דעל כל אחד בלחוד חייב סקילה גם משמעות דתנן המחלל שבת בדבר שחייבים על זדונו וכו' נראה בעליל דעל מלאכה יחידי הכוונה. ואמילתא דאיסי ב"י לא מצינו שום פלוגתא. [רק ברייתא חדא אליבא דרמי ב"ח להד ליפגא בשבת קנ"ד. כמ"ש תוס' שם ו' סד"ה הא קמ"ל ע"ש. ולדעת רמי ב"ח נדחה וקיי"ל כר' יוחנן נ"ד.]. אדרבה הברייתא בדף נ"ו ור' חייא דכתבו במגילת סתרים ורב יהודה א"ש ור"א ב"י כולהו ס"ל כאיסי ב"י. וגם אין להעלות על הלב דבימי הסנהדרין ישבו למשפט היו יודעים ובזמן מועט כמו ג' או ארבע דורות בזמן ר' חייא נשתכח מה שהיה ידוע בדורו של ר' יוחנן בן זכאי שהיה מסנהדרין. ומצוה רבה ליישב בדברים ברורין:

(יתר ההגהות להלכות שבת, סוכה, וקרה"ח, יודפסו בברכים הבאים, וכן יתר ההגהות בכל כרך וכרך).

ספר קובץ

תוספת חידושים וביאורים על ספר היד החזקה. חידושי הלכות ופסקים מזוקקים. הנוזלים מבאר מים חיים, כמה וכמה שו"ת ראשונים ואחרונים. והמה לא באו עוד בכתובים בפירושי הגאונים הקדמונים. מאת הרב הגאון הגדול המפורסם, פאר הדור, כמו"ה נחום טריביטש זלה"ה, אב"ד דק"ק נ"ש ונשיא מדינת מעהרין יע"א. בעל המחבר ספר שלום ירושלים:

הלכות יסודי התורה

פרק א הלכה א יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם כו'. עיין כ"מ ועיין מה שכתוב בזה בס"ד פרק ה' מהל' תענית הל' ו':

הלכה ו וידיעת דבר זה מ"ע וכו'. הבה"ג לא מנה זה בכללי דרמ"ח מ"ע והרמב"ן הסכים לדעת רבינו גם בסמ"ג וסמ"ק מנאו אותו יען כי זה עיקר ושורש האמונה שהוא אדון כל ממציא כל הנמצאים ואשר הראנו אותות ומופתים בזרוע נטויה והוציאנו ממצרים להיות לו לעם סגולה ליראה את ה' אלהינו ולשמור את מצותיו וחקותיו כל הימים, ומסיים הסמ"ק מאחר שהוא דיבור ה"ק כשם שאני רוצה שתאמינו בי שאני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם ממצרים כן תאמינו בי שאני עתיד לקבץ אתכם ולהושיעכם:

שם וכל המעלה וכו'. גכ"כ הסמ"ג שלא להעלות במחשבתו ח"ו שיש אלוה זולתו יתברך שנאמר לא יהיה לך וכו', ואע"ג דתניא במכילתא לפי שנאמר לא תעשה לך פסל העשוי כבר מנין שלא יקיים ת"ל לא יהיה לך אתא קרא שלא יקיים בביתו מ"מ אין מקרא יוצא מידי פשוטו ועיקר קרא שלא להעלותו במחשבתו דזה הוא עיקר דיבורו של השי"ת. כ"כ מהרש"ל בהגהותיו לסמ"ג. ול"כ דנפקא לרבינו וסמ"ג דרשא זו ממלת על פני כי השי"ת מלא כל העולם ואין דבר סתור ונעלם ממנו ויודע מחשבות בני אדם בטרם יעלו על לב וא"כ אם ח"ו חושב מחשבה רעה השי"ת רואה מה שנסתר לבבו. והזהיר על זה שלא להעלות במחשבתו שום דבר רע כי מחשבת ב"א גלוים לפני השי"ת. וז"ש דע כי מחשבות לבך הם נגד פני: ועיין בר"א מזרחי שכתב דדבר זה במחלוקת שניה במכילתא, ובס' גור אריה חולק עליו ע"ש. וראיתי בספר משנת חכמים שכתב דהוכרח הרמב"ם לפרש דלא כמכילתא מתלמודא דידן דהא אמרינן סנהדרין (דף נ"ט) ת"ר כי דבר ה' בזה ר"י אומר זה העובד כוכבים מאי משמע דתני דבי ר"י כו' אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום. וא"כ אי נימא דקרא דלא יהיה לך קאי על קיום א"כ עבר וקיים הוי בכלל כריתות. ועיין ריש כריתות דילפינן כרת בעובדים מדכתיב כי דבר ה' בזה. ובאמת מבואר להמעיין שם דקיום לא הוי בכרת וע"ש שסיים ואף דאין להדם דבר ולומר דאמחשבה גרידא מבלי מעשה חייב כרת מ"מ הדברים ברורים דלא יהיה לך קאי על המחשבה. ואני אומר דדבר זה ברור דהזהיר על המחשבה כמ"ש דכ"ע הכי ס"ל וכרת דעובדים מ"ש דילפינן כרת בריש כריתות לא נראה לענ"ד כן דעיקר כרת מהך ילפותא נפקא דהא בסנהדרין שם אסמוך הרבה דרשות על קרא זה ור"י דדרש על עובדים מקשה התלמודא שם מאי משמע ירצה דלאו דרשא פשוטה היא. ועיקר היובא דכרת נראה מדברי הרמב"ם (פרק ב') מה' עכו"ם דנפק מקרא דוהנפש אשר תעשה ביד רמה את ה' הוא מגדף ונכרתה וכ"כ רבינו בפירוש המשניות פ' נגמר הדין גבי הא דתנן כל הנסקלין נתלין וז"ל מגדף בלבד ועובד יקרא ג"כ מגדף הוא מה שנאמר והנפש אשר תעשה וכו' את ה' הוא מגדף ופירשו בספרי כי אותו פסוק בעובד מדבר ע"כ א"כ הרי דכרת ילפינן מהתם וא"כ אף דבכלל קרא ולא יהיה לך נכלל מחשבה ומקיים אבל כרת לא ילפינן כ"א מהנפש אשר תעשה ביד רמה דמיירי בעובד ממש וע"כ מוכח כן דאל"כ למה לא תני במתני' מקיימו ע"י מעשה:

פרק ה הלכה א כל בית ישראל וכו'. למעוטי ב"נ דאינם מצווים על קד"ה אע"ג דהוא בעיא דלא אפשיטא בש"ס סנהדרין (דף ע"ד ע"ב) לפי הגירסא שלפנינו אפשר דרבינו ס"ל כגירסת התוס' שם (דף ע"ה ע"א) דלפי האמת אין ב"נ מוזהרים על קידוש השם. וגם אי הגירסא שלפנינו עיקר מ"מ בירושלמי פ"ד דשביעית הלכה ב' מסיק דאין מצווים ודרך הרמב"ם לפסוק כסתמות הירושלמי וכמ"ש בכלל דבני מערבא וכ"פ רבינו בפ"י מהלכות מלכים:

הלכה ג וכל הדברים אלו שלא בשעת הגזירה. כתב הר"ן בחידושיו לסנהדרין ד"ה אבל בשעת הגזירה מאי דמשמע מדברי רבינו פה דאחר שהתיר הנאת עצמן כתב וכל הדברים וכו' משמע בשעת הגזירה אפילו להנאת עצמן חייב למסור. וכתב שם בשם הר' דוד שכתב בלי שום חולק דאם להנאת עצמן גוזרין גזירה בין בצנעה בין בפרהסיא יעבור ואל יהרג והביא שם ראיה מהירושלמי. ולפי מ"ש הלח"מ א"כ שפיר כתב הרמב"ם אפילו להנאת עצמן אסור ואין סתירה מן הירושלמי דשם מיירי להנאת עצמן שהיה גזירה על הכל ואין כאן מחלוקת ודוק היטב בר"ן שם:

הלכה ד כל מי שנאמר בו וכו' הרי זה מתחייב. אע"ג דכתב רבינו דין זה בהלכה א' אפשר משום דסד"א דוקא במ"ע אז אם לא עבר מתחייב וכמ"ש בכ"מ בשם הר"ן דאינו מחוייב למסור כיון שבידם לבטלו ממנו וגם הוא בשב וא"ת אבל במצות ל"ת ה"א דרשאי להחמיר לזה כתב רבינו כל מי שנאמר בו יעבור אפילו בל"ת יעבור. וכתב בכ"מ רבים וכן שלמים חולקים בזה והוא שיטת התוס' בפ' אין מעמידין (דף כ"ז) ד"ה יכול וכן בהרא"ש שם ומה שהביאו ראיה מדברי הירושלמי שביעית פ"ד הל' ב' ובסנהדרין פ' י"ב הלכה ה' יע"ש כבר תמה עליהם בפני משה דנעלם מהם סיום הירושלמי שם. אילו שמע ר' אבא בר זמינא מיליהון דרבנן וחי בהם הוה אכל. וקשה דלמא שמע אלא החמיר על עצמו אלא ע"כ כשיטת רבינו. ובאמת נ"ל דהך סיומא דירושלמי לא היה כתוב בגירסתם. א"כ היה כתוב בגירסתם והיו מפרשים מלת שמע הוא כמו וישמע יעקב. ודחק להו לפרש כך דאילו הפירוש כפשוטו דלא ידע קשה הא דרשא פשוטה היא וחי בהם ואין בזה מחלוקת ועוד מאי בעי בירושלמי בהאי סיומא אע"כ דקמ"ל דלא שמע והחמיר ע"ע ומותר בכה"ג דהרי חזינן מכח שהחמיר על עצמו זכה לחיים ונתקדש ש"ש על ידו: ועיין פסחים פ' מקום שנהגו בהא דאמרו מה ראו חנניה מישאל ועזריה כו' כשאו ק"ו מצפרדעים. ולכאורה משמע כדברי התוס' דרשאי להחמיר וע"ש בה"א ובהרי"ף וע"ע בתוס' סנהדרין (דף ע"ד ע"ב) ד"ה בן נח וכו' וקושייתם אינה אלא לפי שיטתם דס"ל דרשאי להחמיר ובב"נ תשופק אם מחוייב כלל או לא. מכ"ש יצא לנו מזה דפליגי בזה תוס' והרי"ף ורבינו:

והנה הכ"מ יו"ד סי' קנ"ז כתב דגם לשיטת התוס' דרשאי להחמיר היינו דוקא היכא דלא מכוין להנאתו אבל אם עושה להנאתו אסור לו להחמיר והביא ראיה לזה מדברי התוס' סנהדרין (דף ע"ד ע"ב) ד"ה קטן וכו' במ"ש על הך מעשה דמס' יבמות (דף קכ"א) דאמר ליה כותי לישראל קטול אספסתא ושדי לחיותא ואי לא קטילנא לך כדקטילנא לפלוני בר ישראל דאמרי ליה בשיל לי קדירה בשבתא ולא בשיל לי וקטלתיה שמא לא היה בקי בהלכה ע"כ. ואמאי לא מתרצים דמחמיר ע"ע היה אלא ודאי דבהנאתו אינו רשאי להחמיר ע"ע אלא דהב"ח סבר אפילו בפרהסיא אינו רשאי להחמיר ע"ע והבין בהגהש"ל דגם זה מוכח מדברי התוס' מדלא כתבו דבפרהסיא היה המעשה וזה ליתא דמסתמא מעשה זה בצנעה היה וכמ"ש התוס' בפ' א"נ במעשה דהיינו ועוד דאילו שיי בפרהסיא בפני ישראל היו מודיעים להאשה. אולם גם הכרת הב"ח אפשר לדחות ועיין בת"ח ובעט"ז ואין להאריך:

הלכה ה נשים שאמרו תנו לנו אחת מכם וכו'. הוא מתני' פ"ח דתרומות תנו לנו אחת מכם וכו' יטמאו את כולן, ויש להקשות לשיטת רבינו דפסק כר"ל דוקא אם יחדוהו להם וגם חייב כשבע בן בכרי א"כ גבי נשים לא מהני יחדו דא"א בעולם שתהיה היא מחוייבת לטמאותה ולא קתני רבותא יותר תנו לנו פלונית ג"כ אל יתנוה. וראיתי בס' פרי אדמה (דף ד' ע"ג) שהאריך מאוד בקושיא זו ועיין בס' בית הילל יו"ד סי' קנ"ו. ואם רשאים למסור המהוללת כבר דעת הרשב"א דאל ימסרו, והיינו דע"כ היה בגירסתו בירושלמי לא מסתברא אם היתה כבר טמאה, אמנם הגירסא שלפנינו בירושלמי לא מסתברא אם היתה כבר טמאה משמע אם היא מהוללת רשאי למוסרה וכ"פ הר"פ. והיה נראה לענ"ד דגם לשיטת הרשב"א היינו דוקא בלא יחדוה אבל אם יחדוה והיא מהוללת כבר דאז לר"י אפילו בהריגה מוסרים ק"ו בטומאה ובאם היא כבר מהוללת דאיכא תרתי גם ר"ל מודה וא"כ אתיא מתני' שפיר דלא קתני פלונית משום דמתניתין סתמא קתני אל ימסרו נפש אחת מישראל אפילו היא מהוללת כבר וזה סדין לא שייך ביחדוה לפלונית. שוב ראיתי שגם הרב פרי אדמה שם האריך בסברא זו וכתב דגם הרשב"א היה לו גירסא בירושלמי כגירסתנו אלא דהוא מיירי בלא יחדוה ובירושלמי קאמר ביחדוה. ודבריו צ"ע דהרי נראה דגירסת הרשב"א לא היתה כגירסתנו דהרי כתב דלא דמי לככר, ככר מאן דכר שמיה:

ועיין ברמב"ם הל' חובל פ"ח אם נשא ונתן ביד, ובהשגות הראב"ד שם אין הגאון מודה בזה דאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש, ובספר כפות תמרים ביומא (דף פ"ז ע"ב) ועיין כתובות (דף י"ט) בהא דאמר ר"ח קסבר ר"מ עדים שאמרו להם חתמו שקר ואל תהרגו יהרגו ואל יחתמו שקר וכו'. וכתב הרא"ה שמלא במדרש ובמכילתין על שלש עבירות יהרג ואל יעבור ר"מ אומר אף על הגזל וא"כ ר"מ לטעמיה אזל ע"ש. וא"כ יש מקום לומר אע"ג דאנן לא קי"ל כר"מ בהא היינו דאינו מחוייב ליהרג אבל בנשא ונתן ביד כדי לצאת י"ש חייב. ועיין בחידושי מהר"ם בנבי ח"ם בסוף ספרו בשם חתנו:

הלכה ז והריגת נפש מישראל וכו'. דבר שהדעת נוטה לו הוא. בהג"מ כתב היינו דוקא להרוג בידים וכו' והוא מדברי תוס' סנהדרין ואע"ג דלא העתיקו רבינו מ"מ כיון שכתב דבר שהדעת נוטה לו כמ"ש התוס' ופשוט הוא ודלא כמ"ש בתוס' יוה"כ (דף פ"ז ע"ב) מדלא הביא רבינו חילוקים אלו מ"מ בשלש עבירות החמורים אפילו בלא מעשה יהרג ואל יעבור ותמה שם על מהר"ם בהגהה סי' קנ"ז דע"כ הרמב"ם והטור חולקים על התוס' ולענ"ד כמ"ש:

הלכה ח בד"א וכו' כגון שעושין לו רפוי וכו'. עיין מ"ש הכ"מ בשם הא"ח. והפר"ח בא"ח סי' תס"ו כתב דבר זה נראה קצת זר ולא מצאתי לבי להתירה דהא ניכר מתוך מעשיו של הישראל דחפץ במלוגמא וחייב לבערו אפ"ת דחצי זית לא מיחייב לבערו אלא מדרבנן ע"ש שהאריך ומסיק להחמיר. הנה יתכן דבריו אי אמרינן כמו שהבין המש"ל בשיטת רבינו בהא דאמרינן אין לוקין עליהן שלא כדרך הנאתן אבל איסור תורה יש וכ"מ ג"כ קצת בחידושי הר"ן חולין במ"ש להקשות לשיטת הסוברים דדם שמלחו אין עובר עליו דא"כ למה לא תני במתני' הומר בחלב מבדם שחלב חייב בין חי ובין מבושל משא"כ בדם. וצ"ע דנקט בלשונו חלב חי וכבר תמה בזה בספר מחנה ראובן. ואי ס"ל דיש איסור תורה א"ש. א"כ אז יש סברא להחמיר כיון דעכ"פ יש כאן איסור תורה. אבל לפי הבנת ה"ס בדברי רבינו דכן הוא העיקר כמ"ש התוספות במסכת ע"ז (דף י"ב ע"ב) ובמס' שבועות (דף כ"ג ע"ב ד"ה דמוקי ודף כ"ב ע"ב ד"ה אסיתרא). וכ"כ הר"ן בעצמו מפורש בפ"ב דקידושין במתני' דהמקדש בערלה ע"כ מהיכא תיתי להחמיר כיון דמדרבנן הוא. וביותר לפ"מ דמשמע בדברי התוס' בקידושין שם דשלכה"ג אין בו איסור אפילו מדרבנן. והמש"ל כתב דדברי התוס' סתראי נינהו וגם הקשה אי מדרבנן הוא הא קי"ל באיסור הנאה דרבנן שיש להם עיקר מה"ת אינה מקודשת אליבא דכ"ע. והב"ש סי' כ"ח אות כ"ד כתב לשיטת התוס' דאף דהיא בריאה מ"מ יכולה למכור לחולה שאין בו סכנה. ובאמת דבריו תמוהים דהרי עכ"פ היא נהנית במכירה וקא מתהניא מאיסורי הנאה וכ"כ הריטב"א שם בקידושין ע"ש. וע"כ צ"ל דס"ל להב"ש דהתוס' סוברים דלא גזרו כלל על שלכדה"כ במקום חולי דאל"כ שלא התירו גם למכור אותו לפעמים לא ימצא מי שיתן לו בחנם. וכיון שלא גזרו בענין זה שפיר כתב התוס' דהוי כמו חולין שנ"ב למ"ד דרבנן דמקודשת משום דלא תקנו איסורא בשלכה"ג כמ"ש הריטב"א שם. א"כ ה"ל גבי המן כיון שהתירו שלכה"ג לחולה בכ"ע התירו אף אם צריך לקנות ממנו ויהיה באחריותו של ישראל אעפ"כ לא חששו שיעבור עליו באיסור דבל יראה. ולא עוד אלא שגם לדעת הר"ן דלית ליה סברת הב"ש. דמ"ש הב"ש שם דהר"ן מיירי כשהיא אינה יודעת אינו ברור למעיין שם בר"ן ובתוס'. אלא דנלענ"ד דגם הר"ן מודה לגבי חמץ דהתירו בכ"ע גבי חולה שא"ב סכנה רפיה של חמץ ולא חשיד לעבור על ב"י דהר"ן גופיה כתב ר"פ קמא דפסחים דכל איסור

דבל

דבל יראה שאסרה תורה הוא משום שלא יבוא לאכלה וסובר דפירוש הקרא לא יראה לך וכו' כי כל אוכל חמץ וכו' הוא נ"ט לב"י כמ"ש בס"ד ברפ"א דחמץ ומלה שכן הוא גם כן דעת רבינו . ואם כן כיון דהתירו האכילה לחולה שאין בו סכנה שלכה"כ שוב אין מקום וסברא כלל לאסור אותו להשהותו שיעבור עליו על ב"י לפי סברת הר"ן ועפ"מ מ"ש דברי הכ"מ נכונים ומיושב היטב סתירת התוספות שהקשה המש"ל:

ויש עוד מקום לייסב סתירת התוס' ולהלק דאף דקי"ל ח"ש אסור מה"ת . בשלכה"כ שאין אסור אלא מדרבנן ל"ג רצן כ"א בשיעור וח"ש שלא כדרך הנאתן אפילו איסורא מדרבנן ליכא וקושית התוס' בקידושין הא שרי ליהנות בשלכה"כ כוונת קושייתם דמשכחת לה כשיש בו ש"פ אפילו פחות מכזית ובפחות מכזית שרי ליהנות . ובזה י"ל מ"ש המש"ל בשם התוס' דגם גבי מעילה כיון דילפינן הטא חטא מתרומה שלכה"כ מותר וערה מאוד לייסב דברי רבינו פ"ה הלכה ס' מהל' מעילה דנראה מדבריו היפך . ובאמת גם התוס' בסנהדרין דף פ' בד"ה בשור וכו' כגון חלב מוקדשין ע"ג מכתו דשרי בשור הנסקל משא"כ במוקדשין . ע"ש במהרש"א דשלכה"כ בקדשים אסור ובשאר איסורין מותר . ועכ"כ צ"ל דס"ל להתוס' שם דהא דאמרינן בגמרא שאני היכל דלתוכו עשוי אין פירושו כמ"ש רש"י דהוי שלכה"כ אלא פירושו דהתנה מתחלה דלא יאסור הנאה מהיכל כ"א בפנים ולא בחוץ כדי שלא יכשלו בו ב"א כענין שאמר גגין ועליות לא נתקדשו . ומצאתי שכבר הרגיש בזה בשעה"מ . וא"כ גם רבינו אלי סובר כן . ועיין בשעה"מ שהאריך לייסב סתירת התוס' . ועיין גם בס' מהרת הקודש ר"פ התערובות שגם הוא טרח לייסב סתירת התוספות : ועפמ"ש דיש סברא לומר דלא אסרו בח"ש כיון שאין בו לאו א"כ לפי שיטת רבינו דסובר דאה"כ הם כמו ח"ש ואין בו לאו כ"א איסורא בעלמא א"כ י"ל נמי הא דאסרו בשלכה"כ מדרבנן היינו דוקא באכילה ויש ל"ת ולוקין עליה אז גזרו גם שלכה"כ אטו כדרך הנאתן . אבל לענין איסור הנאה ליהנות שלכה"כ י"ל דמותר דלא גזרו כלל כיון דאף אם יבוא ליהנות כדה"כ אין בו איסור לאו וכהאי חילוקא מצינו במש"ל פ"א מהל' יו"ט הלכה י"ז דאפילו באיסורי לאוין שאין בהן מלקות לא עבדו הרחקה . והנה רבינו כתב בפרק א' מהל' מעילה דלוקין על הנאתן ע"ש בה"ס , א"כ לפ"ז במעילה שפיר אמרינן דגזרו בשלכה"כ גם לענין הנהנה ממנו משא"כ בשאר איסורים דאין לוקין על הנאתן ומיושב דברי רבינו בהלכות מעילה . וגם התוספות שם בסנהדרין לפי היראה דמחלקין בין מעילה לשאר איסור לענין לאסור בהנאה שלכה"כ סוברים כשיטת רבינו דאין מלקות על הנאה כ"א במעילה ודלא כמשמע מדבריהם בפסחים וגם התוס' בקידושין דכתבו דשרי ליהנות בשלכה"כ גם שם כשיטתם בסנהדרין . ומקשין שפיר אמאי א"נ הא שרי ליהנות שלכה"כ דעל הנאה לא גזרו משא"כ באכילה דודאי גזרו בשלכה"כ דלמא אתי למיכל בכדה"כ ועובר על לאו שיש בו מלקות . ודוק היטב:

עוד יש מקום וסברא להלק מפני מה החמירו במעילה בשלכה"כ משא"כ בשאר איסורים

עפמ"ש המהרש"ל ומהריב"ל בתוס' שבועות (דף כ"ג ד"ה דמוקי) בתירוץ הב' דמאי לאוקמי שלכה"כ ור"ש דפליג משום דסבר כ"ש למכות גם שלכה"כ אסור לדידיה וכן לר"ע דאמר אדם אוסר עצמו בכ"ש וכ"מ לדידן במפרש . וטעמייהו משום כיון דלר"ש לא בעינן אכילה בכזית ולא תלי התורה חיוב בשיעורין דלא בעינן אכילה ממש גם שלכה"כ אסרה התורה . א"כ במעילה דג"כ לא תלי התורה בשיעור אכילה אין להלק בין דרך הנאתן לשלכה"כ כיון דעכ"פ נהנה בפרוטה . ומהרש"א השיג עליהם דהא גם לר"י ח"ש אסור מה"ת אעפ"כ ס"ל דשלכה"כ מותר . והשעה"מ תמה עליו דמאי ענין זה לזה דגבי ח"ש שייך סברת חזיא לאצטרופי משא"כ בשלכה"כ ע"ש . וכ"ל דיפה פקפק המהרש"א על סברתם דהנה בסברתו של ר"ש דס"ל כ"ש למכות כתב הריטב"א במסכת מכות (דף מ"ז) משום דאדם האוכל כ"ש אחשביה ומש"ה גבי קרבן בשוגג מודה ר"ש דלא שייך אחשביה . ועוד יש טעם דאכילה דכתיב בקרא משמע ליה בכ"ש ע"ש והתוס' כתבו בכמה דוכתא בשם ה"ר יקר דר"ש מודה בכ"ש בתערובות דאינו לוקה והיינו דס"ל כסברת הריטב"א דבתערובות ל"ש אחשביה . ובשבועות (דף כ"א ע"ב) דמבעיא להו אי טעמא דר"ע דאמר גבי שבועה שאוכל ואכל כ"ש חייב אי ס"ל כר"ש ושם איירי לענין קרבן ע"ש ברש"י ותוס' . ומוכח דהגמ' הוה ס"ל דאין הטעם משום דאחשביה וליתא לסברת ה"ר יקר לפי הסוגיא שם . ובזה מיושבים כל הקושיות שמקשין על ה"ר יקר ודוק . והנה התוס' שם בשבועות בתירוץ הא' דשבועה חל על ח"ש אע"ג דעל איסור עשה לא חל ח"ש קיל מעשה . והרשב"א חולק עם התוספות והביא ראיה מסוגיא דיומא . וכ"ל להסביר פלוגתתן . דסברת התוס' ח"ש קיל מעשה היינו טעמא מפני שאינו מפורש בתורה ולא אתיא אלא מדרשא דכל משא"כ בעשה מפורשת בתורה ועיין בר"ן בשבועות . וזה ניחא אי אמרינן הא דקי"ל ח"ש אסור מה"ת הוא מדרשא דכל ועיקר אכילה דכתיב בקרא מפורש בכזית א"כ שפיר כתבו התוספות דקיל ח"ש מעשה מפורשת . והרשב"א י"ל דסובר כמ"ש הרא"ש הביאו המל"מ פ"א ד"ז מהלכות חו"מ דס"ל דאכילה דכתיב בקרא כ"ש משמע והלמ"מ גרעו דאינו חייב מלקות אלא בכזית וסד"א דמיעטה התורה גם שלא יהיה בו איסור כלל לזה איצטריך קרא דכל שיהא בו איסור תורה עכ"פ ולפי פי' הרא"ש א"כ נהפוך הוא דבקרא מפורש יותר לאיסורא דבכ"ש ועכ"פ לא גרע מעשה וא"כ מסתבר יותר דלא חל איסורא על ח"ש ק"ו מדלא חל איסורא על עשה ועפ"ז התוס' בתירוץ הב' משמע דרולים לייסב הק"ו גם אי אמריק דאין איסור חל על ח"ש כשיטת רשב"א וא"ב הא דר"י אסר ח"ש מה"ת היינו משום דקרא דכתיב לא יאכל משמע בכ"ש והיינו משום דאחשביה כמו לר"ש דס"ל סברא זו לענין חיוב מלקות כן ס"ל לענין איסורא . ולא סמך על סברת אצטרופי לחוד כ"א על פשטא דקרא כמ"ש הרא"ש . ומעתה אי אמרינן כסברת מהריב"ל ומהרש"ל דגם שלכה"כ מקרי אחשביה וחייב לר"ש א"כ גם לר"י יהא עכ"פ איסור תורה דהא באותה סברא דס"ל לר"ש מלקות ס"ל לר"י לענין איסור תורה ודברי המהרש"א נכונים . ועיין היטב במל"מ הנ"ל כי יש להאריך בדברים האלה ואין עת האסף פה :

ודע דנ"מ במחלוקת זו בשבועה במפרש בח"ש גם לדידן כמ"ש מהרש"ל ואף כי בזה יש לדון ולומר דאדם האוסר דבר על עצמו אין כוונתו ודעתו כ"א על דרך הנאתו מ"מ יש נ"מ לפי מה שפסק רבינו בפ"ט הל' י' מהל' מלכים שלא ניתנו שיעורין לב"נ אלא לישראל בלבד א"כ לב"נ שיעור איסורם בכ"ש אפילו לדידן כמו לר"ש בכל איסורין לישראל וכשם שאליבא דר"ש גם שלא כה"כ אסור ה"ה לב"נ באיסורין דידהו ואסור לנו להאכילם לב"נ איסור בעין אפילו הוא שלכה"כ . ובאמת יש לדון בדין זה גופא שכתב רבינו שם יתכן ע"פ סברת רא"ש שהבאתי דשיעור אכילה בתורה בכ"מ בכ"ש והלמ"מ מגרע כמ"ש והלכתא לישראל נאמר ויש לתלות דבר זה בפלוגתא דר"י ור"ל עיין היטב

במש"ל פ"א דתו"מ . ולפ"ז יש מקום לייסב מ"ש התוס' חולין (דף ל"ג) דלר"ם ליה ליס הא כללא דמשכחת לה דישראל אינו אסור אלא בכזית ולב"נ בכ"ש וכו' ולפמ"ש לר"ש ב"נ שוין בשיעורין לדידן כיון דסתם אכילה בכזית והבן זה . ודע דבכלל שלכה"כ איכא נמי דבר שנהנה כגון פרה שפטמה בחמן בפסח לשתות החלב ממנה דהוי שלא כה"כ כי אין זה דרה"כ שיתהלך האיסור לשפע מזון הבהמה ובאכילת החלב נהנה מהאיסור וכ"כ בפליתי סי' ס' ואע"פ שבס' פ"מ א"ח סי' תמ"ח כתב לשתות החלב תוך מעל"ע לאכילת המן ישראל נהנה מאיסורי הנאה ואין לשתותו ע"ש והיינו משום דאע"ג דהוא שלכה"כ מ"מ לא פלטינן מאיסורא דרבנן וביותר לפמ"ש דגם התוס' בקידושין דכתב דשרי משמע אפילו מדרבנן היינו דוקא לענין הנאה אבל לענין אכילה מודים התוס' ובהל' מ"א אי"ה אבאר יותר : ומה שעמד המל"מ בחקירה אם נאמר ג"כ במ"ע דרחמנא אמר תאכל כגון מלה וק"פ אם אכלן שלכה"כ יצא י"ח ונראה דל"ש וכו' אלא שלא ראיתי דין זה כעת בפירוש , ע"כ . ועיין בספר הנכבד הורס גבר שהשיג עליו וז"ל ואנכי מצאתי כמעט מפורש דהתוס' מס' נזיר (דף כ"ג ד"ה פסח) וקשה וכו' ע"ש , והשתא אי ס"ד דסברת התוס' דאף דאין לוקין במאכלי איסורים שלכה"כ אפ"ה יוצא ידי קיום מ"ע באכלו שלכה"כ א"כ לא הקשו תוספות מידי דלענין איסור דאסור לאכול ביוה"כ ל"מ אכילה ולענין מ"ע דפסח מקרי אכילה א"ו דאין לחלק ע"כ ת"ד . ולפי סברת הרב הנ"ל יותר הוה ליה לפשוט ספק הרב מהא דמקשי תלמודא (יבמות דף מ' ע"א) וכ"ת רצה לתיאבון אוכלה רצה אכילה גסה אוכלה . אכילה גסה מי שמה אכילה האמר ר"ל האוכל אכילה גסה ביוה"כ פטור מלא תעונה וכו' יע"ש . א"כ מאי מקשה הגמ' דלמא לעולם דהוכלה אכילה גסה ואין ראיה מיוה"כ דהוי איסורא משא"כ מצוה תאכל דהוא מ"ע דמקיים אף שלכה"כ . אשר ע"כ נלע"ד דאין משם ראיה דכוונת התוספות בק"ו דאכילה גסה ל"ש אכילה כלל ומותר אפילו באיסורין שחייב עליהם אפילו שלכה"כ דאכילה גסה גרע משלכה"כ , וכ"מ ממ"ש הפ"י דלהזקיה דנ"ל איסור הנאה מלא יאכל כל איסורין שבתורה אסורין שלכה"כ ודין זה דאוכל אכילה גסה מוסכם אליבא דכ"ע . גם בשו"ת שאגת אריה הל' יוה"כ רצה לאסור ביוה"כ שלכה"כ משום דלא כתיב ביה אכילה ואעפ"כ פשיטא ליה דבאכילה גסה פטור . ואף שדברי השאגת אריה לא נתחוורו אלי כמ"ש בשלום ירושלים ר"פ יוה"כ והבאתי ראיה מדברי רבינו פה מ"מ זו ברירא ליה א"כ שפיר מקשה תלמודא והתוספות שפיר . והספק של המש"ל בשלכה"כ עדיין לא נמצא מפורש . ומ"ש בס' מתנה לוי לפשוט ספק זה מהא דאמרינן נזיר (דף ד') דמקשי תלמודא קדושא ואבדלתא מושבע ועומד הוא דלמא שותה הכוס שלכה"כ וכו' ע"ש ג"כ איכה ראיה דקידוש על היין לשיטת הסוברים דקידוש על היין דאורייתא הטעם הוא משום עונג שבת וקראת לשבת עונג ואין זה עונג שבת לשתות שלכה"כ:

ומה דפשיטא ליה להמש"ל דלא יצא י"ח במ"ע אם אכלו שלכה"כ נראה בהיפוך בפשטות דבריו של הת"ח במס' חולין (דף ק"כ ע"א) כתב וז"ל לחם עוני אמר רחמנא נראה דלא מצי למימר נמי אכילה כתיב ביה דהא דקאמר גבי חלב חמץ ונבילה והא אכילה כתיב בהו לאו משום דשתייה מלתא אחריתא היא דהא שתייה בכלל אכילה כמ"ש התוס' אלא משום דכשממחה את החלב גרועי גרעיה ואינו דה"כ דדרך הנאתו הוא לאכלו כמות שהוא בעין וקיי"ל בכל האיסורין דאין חייבין עליהן עד שיאכל אותן כדה"כ כדאיתא בפ' כ"ש ולכך קאמר בשלמא הקפא את הדם אשבה אלא המחה את החלב כיון דגרועי גרעיה אמאי חייב והא אכילה כתיב ביה וניחא דלא מחייב רחמנא אלא בשאכלו דהוי דרך הנאתן אבל גבי מצה דלאו בהנאה תליא מילתא דמצות לאו ליהנות ניתנו הילכך אי לאו דלהם עוני אמר רחמנא אם המחה וגמעו יצא בו י"ח אע"ג דאכילה כתיב ביה והיינו דבעי בסמוך גבי כלאים מנ"ל אע"ג דלא כתיב ביה אכילה משום דלא אסרה התורה אלא דה"כ עכ"ל . והנה מרהיטא של דבריו נראה דבמ"ע קיים אפילו שלכה"כ ולא כדברי המש"ל וכן הרב הגאון נב"י מהדק"ת סי' ל"ה הבין כן . ועוד למדנו מדברי הת"ח מראיה שהביא מהא דקי"ל בלע מצה יצא דס"ל להת"ח דבלוע מיקרי שלכה"כ וכ"מ לכל איסורי תורה היכא דבלען ליכא איסור תורה ראה זה דבר חדש הוא . ובנב"י שם הקשה עליו מהא דמסיק תלמודא (חולין דף ק"ג) דלא משכח לרשב"ל דלקי משום אמ"ה רק בגרומתא זעירתא שבלעה כולה ואם יאמר הת"ח כיון שהוא קטן דרכו לבלעה אף במצה קטנה דרך הוא לבלוע יחלק שם עליו דבליעה מקרי כדה"כ . והנה השגה זו י"ל דכ"ז לר"ל דס"ל הנאת מעיו והת"ח כ"כ לדידן דקי"ל כר"י דהנאת גרונו בעינן ובבליעה י"ל דלא מקרי הנאת גרון . ועוד יש לומר דאין ללמוד מאמ"ה לשאר איסורין כיון שחידוש הוא . והנה אם נתפוס דברי הת"ח כפשטן ושלא לחלק בין דבר קטן לגדול יש למצוא פתחון פה שלא ליכשל בעונש המילבי"ן כ"א נימוחו בפה במעט הם בטילים ואם אינם נימוחים ובולע אותם שלימים אינו נהנה מהם הגרון כלל והוי שלא כה"כ . וכשאני לעצמי נראה מביאור דברי הת"ח דגם הוא ס"ל לדינא כהמש"ל וגם ס"ל דבליעה לא מיחשב לפי האמת לשלכה"כ ותוכן כוונתו לייסב קושית התוס' שם למ"ל קרא הא שתייה בכלל אכילה ולא ניחא ליה בתירוץ התוס' שם וגם קושית התוס' למה לא אמר במצה ג"כ אכילה לזה כתב דגבי איסורין לא חייב הכתוב אם אכלו בעירוב דבר מר וכדומה ש"מ דבעי דוקא שיהיה נהנה מאיסור דאל"כ לא מקרי אכילת איסור א"כ סד"א כיון שהקפידה התורה בהא הקפידה נמי בהא שיהיה אוכל כדרך שבני אדם אוכלין דהיינו כשהוא בעין לזה אצטריך נפש לרבות המחה דגם זה מיקרי אכילת איסור כיון שאוכל אותו הדבר בעצמו . ובזה מיושב ג"כ דגבי מצה אע"ג דכתיב ביה אכילה מ"מ אין סברא לומר דגם במצה לא מקרי אכילה אלא אם אכלו כדרך אכילה דז"א דהא מצות לאו ליהנות נתנו וראיה דבלע מצה יצא אע"ג דבבליעה לא נהנה כ"כ אפ"ה מקיים המצוה ולא מצי להקשות אכילה כתיב ביה ומש"ה מקשה תלמודא נמי גבי כלאים אע"ג דלא כתיב ביה אכילה כיון דסד"א דגם זה מקרי אכילה שלא כה"כ . וכל זה לסד"א לזה אצטריך נפש וכל הדרשות דגם הממחה חייב והיינו דבא להורות לנו דגם זה מקרי דרך אכילה כיון דעכ"פ אוכל האיסור גופא בלי תערובות והא דפטרה התורה שלכה"כ היינו דוקא בעירב דבר מר . והשתא לפי האמת גם אם בלעו ולא לעסו ג"כ חייב כיון דעכ"פ אוכל האיסור בעין וא"כ לדינא גם הת"ח מודה דלא מקרי שלכה"כ וגם מודה הוא לדין המש"ל דאם אכל מצה שלכה"כ כגון שעירב דבר מר וכדומה דאינו יוצא ולא כתב אלא דבלע מצה יצא דבכה"ג גם לפי האמת גם באיסורין חייב ובמ"מ לא הוי מקום למשמע כלל דלא יצא כיון דמצות לאו ליהנות ניתנו . והוא פשוט בדברי ס"ח למדקדק בדבריו :

פרק ו הלכה א כל המאבד וכו' לא תעשון כן לה' אלהיכם. ובכלל דלא תעשון אזהרה למוחק את השם ושלא לנתץ אבן מהעזרה ושלא לשרוף עצי הקדש והעובר על אחד מאלו לוקה, ובספרי מניין לנותץ אבן וכו' ר"י אומר מניין למוחק את השם שעובר בל"ת שנאמר לא תעשון כן לה' וכו' ר"ג אומר וכי תעלה ע"ד שישראל נותצין מזבחותיהן וכו'. וכתב הרמב"ן דאין מחלוקת ביניהם ולכ"ע גם נותץ מזבחות עובר בל"ת וכתב מהר"י אבוהב אע"ג דהוי לפ"ז לאו שבכללות מ"מ במס' מכות בסוגיא דיש מורש קאמר דלוקין, והר"מ ז"ל כתב דר"י בא לחלוק עם הת"ק שאמר שהיא אזהרה למוחק ולנותץ ואמר הוא שא"א שיהיה אזהרה לנותץ דבשלמא למוחק איכא למימר שלא כיון למחוק דרך השחתה אלא מפני שנכתב שלא במקומו או שלא בכוונה וכו' אלא הנותץ אבן מן המזבח או מן ההיכל שאינו מוזהר בו אלא כשנותץ דרך השחתה בעלמא כמ"ש הרא"ש והסמ"ג איך אפשר שיעלה על הדעת שישראל נותצין וכו' אלא סובר ר"י שאינו אזהרה אלא על המוחק לא על הנותץ וחולק על הת"ק שאמר אזהרה על הנותץ ועל המוחק והלכה כת"ק מהאי דשלהי מכות, עכ"ל. ולע"ג על הרא"ש דהא עכ"פ צריכין אזהרה למלקות ואין לומר דילפינן מק"ו דהא אין מזהירין מה"ד ואף אם נאמר כסברת הה"מ בפ"ב מהל' מ"א היכא דאיכא עשה מפורש מזהירין מה"ד וכאן הוי עשה דשם תעלה עולותיך ולא תתון. זה אינו דאין במשמעות זה לאו הבא מכלל עשה, ועוד אם נאמר כן א"כ מאי קאמר דהלכה כת"ק מהך דמכות הא גם לר"י לקי עליה ועיקר אזהרתיה מק"ו דהאי קרא דלא תעשון. וצ"ע כעת:

ובהלכה ו' כתב רבינו וכ"כ בפ"א מהל' בהב"ח דאין איסור בנתיצה כ"א דרך השחתה וכן מוכח מדברי הרב הנ"ל והביא הרב א"ר בא"ח סי' קנ"ב מזה לסתור דברי הט"ז שם מ"ש דוקא צריך למלאות מקום הנתיצה אבל בלא"ה אסור דאין סברא וטעם להתיר בזה דודאי אם מגיחו ריקם אז השחתה מקרי אבל אם עושה לצורך כמו שרוצה לעשות חלון להאיר או באופן אחר מותר וכ"כ בשו"ת תשב"ץ ס"ב אלא שכתב שם דגם מחיקת השם אינו אסור למוחקו כ"א במתכוין למוחקו ולאבדו אבל אם כוונתו לתקן בזה שרי דהא מחד קרא נפקי ודינם שוה ע"ש שהאריך בזה, ועיין שם בס"ג מסכת שבת ס"כ הבונה שגם דעתו נוטה להתיר מחיקת השם ע"מ לתקן והאריך בראיות ע"ש. ומדברי ספרי הנ"ל מוכח להדיא דגם על מנת לתקן אסור בשם דהא קאמר דלא קאמר על נתיצת מזבחות דמאי ס"ד אלא על מחיקת השם קאי דהוי לתקן ואפ"ה אזהר רחמנא ובזה לא פליג הת"ק. ואפשר לדחות ולומר דגבי שם סד"א אם כתב שתה שרי למוחקו קמ"ל דסתמא לשמו קאי ועיין בתוס' גיטין דף כ' ע"א. וכ"כ מדברי הרמב"ם מדקדוק לשונו גבי מחיקת השם כתב המאבד את השם ה"ז לוקה ובנתיצת מזבחות כתב דוקא דרך השחתה ועיין שו"ת עה"ג סי' ל"ה ובס' משנת חכמים שהאריכו בזה ואין מקומו פה להאריך:

הלכה ח שכתב ס"ת וכו' ומצוה לשורפו וכו'. בש"ס גיטין דף מ"ה אמר ר"נ נקטינן ס"ת שכתבו מין וכו' ישרף עיין רש"י, ורבינו כתב אפיקורוס ועיין בזה בס' בני חייא חלק יו"ד דף ס"ג ע"ב שתמה על רבינו דדבריו מ"ש פה סותרין למ"ש בהלכות ס"ת פ"י נמצאת אומר כתב דברים שכל אחד מהם פוסל ס"ת וכו' ומלמדין בו התינוקות. ומה שכתב בסי' יו"ד אין קורין בו הא כאן כתב דישרוף לאבד מזכרון ואין לך זכרון גדול מזה אם ילמדו בו התינוקות, והמעיין בהל' תשובה פ"ג הל' ח' והל' י"ד דיש שמקבלין אותן בתשובה א"כ בהל' ס"ת מיירי בהנך שמקבלין אותן ואין קורין בהן בציבור אבל עכ"פ מותרין התינוקות ללמוד בהן דבהנך לא קפדינן לאבד זכרם, קצרתי ודוק:

הלכה ט כל שלמה האמור בשה"ש קודש וכו' וה"ה לשאר הכינוים. פי' דמותר למוחקן ולא הוי קודש אלא לענין שבועה שהמשביע את חבירו בשלמה האמור בשה"ש הוי כמשביע במי שהוא רחום והלה עליו השבועה כ"כ בשו"ת תשב"ן ח"ר קע"ז וע"ע שם כמה דברים בשמות הקודש דברים מחודשים. ועיין כ"מ מ"ש בשם תשובת הרא"ש:

פרק ז הלכה א גבור במדותיו. עיין בזה בפ"ז משמנה פרקים לרבינו שכתב שם והוא אמרם אין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר והכם הוא כולל כל המעלות השכליות בלי ספק ועשיר הוא מעלות ומדות ר"ל הסתפקות כמאמרם איזהו גבור הכובש את יצרו ועיין בכ"מ ולע"ק ועי' בל"מ:

הלכה ד פלוני מהגדל, פי' אע"ג דלא שייך זה הלשון עד שיהיה גדול שהוא נגזר מגדולה מ"מ נקרא ע"ש מעשיו לסופו, כ"כ בפירוש הרמב"ם להרב דוד ערמאה:

פרק ח הלכה ב בתחלת נבואתו, עיין שו"ת מהר"ל ן' חביב דף ע"ח ע"ג:

פרק ט הלכה ב א"כ למה נאמר בתורה נביא אקים וכו' להזהיר העם שלא יעברו עליו. וכ"כ בס' גור אריה שזה הוא פירוש נביא מקרב אחיך כמוני יקים לך ה' אלהיך אליו תשמעון, אם הוא כמוני שיצוה אותך על התורה והמצות אליו תשמעון כדאמרינן במגילה מ"ח נביאים נתנבאו לישראל וכולם לא הוסיפו ולא פחתו על תורת משה ע"ה שמי שלא יהיה כמשה אל תאבה ואל תשמע לו ועיין פ"י הל' ב':

פרק י הלכה ה שנאמר לא תנסו וכו'. ובכלל אזהרה זו שלא יאמר אדם אעשה מצוה זאת ואראה אם אתברך רק במצות מעשר כתוב ובחנוני נא בזאת כ"ה בסמ"ג. ועיין בס' משנת חכמים הל' יסוה"ת שהאריך בביאור הגמ' תענית ט' ע"א. וטעם הדבר דשרי לנסות במצות מעשר כתב העט"ז והדרישה בשם מהרש"ל משום דבשאר נסיונות אפשר שינסה ולא יבוא ויכול לבוא לידי הרהור מחשבה רעה ח"ו אבל בנסיון זה ודאי יבוא ויתעשר דכתיב עשר בשביל שתתעשר וצ"ע. ועיין בס' סמיכות חכמים בהקדמה הרבה טעמים ולא מצאתי דבר דרשאי לנסות במצות מעשר בדברי רבינו לא בהל' מעשר ולא בהל' מ"ע פ"ו ופ"ז. ונראה דדעתו משום דיש בכפל קרא דעשר העשר דשות אחרות והא דכתיב ובחנוני נא בזאת היינו בכלל ישראל אם ישראל שומרים מעשרות כדתנן אבות פ"ה גמרו שלא לעשר רעב של מהומה בא מקצתן אינם מעשרין רעב של בצורת בא מקצתן רעבין אבל כשרובן מעשרין ע"ז נאמר ובחנוני נא בזאת אם לא אפתח וכו'. והטור בסי' רמ"ז הביא דין זה דשרי לנסות ואין מקומו כאן להאריך:

הלכות דעות

פרק א הלכה ו עיין במורה נבוכים ס"ג וסי"ז:

פרק ב הלכה ג ודרך הצדיקים וכו' עלובים ואינם עולבים וכו'. ברייתא שבת פרק ר"ע (דף פ"ח ע"ב):

הלכה ו אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת גוי וכו'. דגניבת דעת הוא איסור תורה דנפקא ליה מדכתיב לא תגנבו כן הוא שיטת הריטב"א במסכת חולין בשם התוס' וכתבו דאפילו בלאו רעהו וכי כתיב בסיפא דקרא איש בעמיתו קאי על ולא תכחשו ולא תשקרו. והיינו נמי דכתיב אתנחתא בלא תגנובו. ואע"ג דלא אשכחן גניבה סתם על גניבת דעת אלא לשון גניבת לב כאן כתיב לא תגנבו סתם כלל הכל. ובתוספתא דב"ק איתא ד' גנבים הם גדול שבכולם הם גונב דעת הבריות ע"ש שזה דעת רבינו אבל יש חולקים דאינו כ"א איסורא דרבנן, ונראה דאפילו לפי הסוברים דמה"ת הייט דוקא במכירה כגון שמוכר לו נבילה במר דשחוטה דכיון דיהיב ממון ומטעהו שפיר מקרי גניבה ויש לכוללו תחת סוג גניבת ממון אבל גבי מתנה דג"כ אסרינן ג"ד ודאי דאינו אלא מדרבנן ומה"ט נראה שיטת הסוברים דלא אסרינן גנ"ד כ"א במכירה אבל לא במתנה וכ"כ הרשב"א וכ"כ משיטת רבינו דהרי גבי מכירה שינה הלשון ואח"כ באינך כתב ולא יסרב בחבירו משמע דהנך דוקא בחבירו אסור. ותמהני עמ"ש ביש"ש פנ"ה הל' י"ט וז"ל ולא חיישינן לגניבת דעת גבי כותי כ"א במכר אבל לא במתנה. ולא נראה שהרי הרי"ף וסמ"ג כתבו סתמא דאסור לגנוב דעת א"י כמו בישראל וכ"כ רבינו להדיא שכל גנ"ד המוזכר בהלכה אסור אפילו לכותי ע"כ, ולא ידעתי מנ"ל דרבינו סבר הכי הרי מדיוק לשונו משמע להיפך אלא באמת לדינא נכון הדבר שכל גניבת דעת אסור אפילו בכותי, וגם רבינו דעתו כן ולא העתיק אלא לשון התלמוד דתניא חבירו דעיקר תקנתא דעבדי רבנן אבל לדינא אסור לגנוב דעת הבריות דכ"ע:

פרק ג הלכה א כך אמרו חכמים לא דייך מ"ש התורה וכו'. כתב במ"ע ירושלמי פ"ז דנדרים וט"ס הוא וצ"ל פ"ט הל' א':

פרק ד הלכה א ואל ישהה נקביו אפילו רגע אחד. הוא מדרך בריאת הגוף אבל איסור נמי איכא כמ"ש רבינו פי"ז מהל' מ"א הל' ל"א דעובר משום בל תשקצו והוא מימרא מפורש במס' מכות דף פ"ז ע"ב וכ"ה בא"ח סימן ד' ועיין יו"ד סי' קט"ז בב"י מסופק בהא דאמרינן משום בל תשקצו אי איסורא בעלמא היא או איסור דאורייתא ואעפ"כ אין לוקין כ"א מכות מרדות כמו ח"ש ועיין ריטב"א מכות שם ועיין בקרית ספר פ"ג מהל' שחיטה ועיין י"ד סי' י"ג בתבואות שור שהאריך בזה הכלל:

הלכה ג וכל המטייל אחר אכילתו וכו'. כתב הרב ד"ע אבל הילוך לאם לאם הוא טוב מאוד מהנהגת הבריאות, ועיין שבת דף מ"א ע"א אכל ולא הלך ארבע אמות אכילתו מרקבת, ועיין ב"מ דף קי"ג ע"ב מאן דאכל ולא מסגי ארבעי גרמידי לית ליה אסותא. ועיין בס' לשון חכמים מה שהעתיק בפרק זה מס' אוצר החיים להרופא הגדול פירש דברי רבינו דברים יקרים ותמלא נחת כדאמרינן שבת דף פ"ב כ"ש ז"ל לגביה דהוא עסיק בחייא דברייתא וכו':

הלכה ח חלתית. כתב הרב ד"ע מין זרע אדם. ובס' לשון חכמים כתב הוא מ"ש קאוו"י והוא מין זרע המחמם הגוף שאוכלין אותו בערי הישמעאלים. ועיין פ"ג דעוקצין מ"ה ובנדה כ"א והרע"ב פי' שם אע"פ שריחן רע מ"מ מערבין אותו עם מאכל ועיין בתוי"ט פ"א דטבול יום שהביא בשם רש"י בשבת דלפעמים אוכלין אותו במדינות הקרים, ורבינו לא הביא בפרקים אלו רפואות האמורות בש"ס וכבר כתב הרב ד"ע שכתב הר"ם שאין לנהוג בהן כדי שלא יהרהר אחר חז"ל:

פרק ה הלכה ד ולא בסוף הלילה כשהוא רעב אלא באמצע הלילה. טעם רבינו פה הוא מדרך רפואה וטעם התוס' משום הרהור אשה אחרת כמ"ש בהג"מ, כ' היש"ש ב"ק פ"ז סי' מ"ג הביאו המ"א סי' ר"מ אות כ' שאין זה אלא לפרושים או למי שלבו תוקפו שיהרהר באחרת ע"ש במג"א לדינא:

הלכה ו ואם נפנה אחורי הגדר. בכ"מ האריך כאן לפרש שיטת רבינו והחולקים וכ"ה בב"י א"ח סי' ג' ואעתיק לך פה מ"ש בחידושי למס' ברכות דף ס"ב ע"א רש"י ד"ה ר"א לא גרסינן הכא, הכוונה בזה אי גרסינן הכא ר"א בפ"ע אמרו ר"א זאת א"כ חולק עם עולא והלכתא כר"א ואי לא גרסינן הכא אלא בשינויא דאיסי א"כ הלכתא כעולא ובהך מילתא דפסקו כר"א כתב הב"ח ראיה מעובדא דרבא דסבר ליה כוותיה, ול"כ דהא אמרינן רבא ביממא הרחיק ש"מ דהאי עובדא בלילה הוי והא דנקטו מלתא דר"א לחלאין מדחזינן דר"א מוליא לשנה דעלמא משמע ולא רצה לשנויי בטהרות הקילו דהא מוכרחין ברישא דמהניתן והאי סברא ש"מ דר"א גופא סובר בהא כעולא וא"צ כלל לומר דבטהרות הקילו. ועיין שם במתני' ברע"ב שכתב דמיירי בקטנים וכו' וא"ת שמא יגעו בטומאה ע"ש. וקשה טובא לפי זה דא"כ אמאי צריך לשנויי בטהרות הקילו דהא מרישא לא קשה כלל הא בקטנים לא איכפת באדם רואה. ונראה דקשה ליה להרע"ב לר"א דלא ניחא ליה בשינויא דטהרות הקילו וא"כ מה יענה לרישא דמתניתין, א"ו דר"א פי' ממתני' בגדולים ההולכים עם הקטנים אבל בסיפא ודאי קשה והוכרח ר"א לפרושי וצ"ע:

הלכה יא דרך בעלי דעה וכו'. עיין דרשות מהרלב"ח פ' שופטים:

הלכה יב ואסור לו לאדם להפקיר כל נכסיו. ועיין בכ"מ שכתב מהך דערכין ואם החרים אינם מוחרמים וכו' אבל לא קי"ל בזה כר"א כמ"ש רבינו פ"ו מהל' ערכין הל' ב' דבדיעבד מוחרמים ומ"מ שפיר למד רבינו כאן דלכתחילה ודאי איסורא איכא ואם עושה כן בשביל בניו שאינם הולכים בדרך ישרה למען שלא יזכה בנכסיו ש"ד וכן משמע בעובדא דשבת קכ"ז ע"ב:

הלכה יג מו"מ של ת"ח באמת ואמונה וכו'. ובכלל אדם הדין נאמר שלא יהא אדם אחד בפה ואחד בלב כמ"ש רבינו בפ"ב. וע"ש בפ"ה שכתב דילא זה מהא דר"ג פ' תפלת השחר דהכריז כל ת"ח שאין תוכו כברו וכו' ובס' ברכי יוסף א"ח סי' קכ"ו תמה עליו ע"ש. ועיין ב"מ דף מ"ט ריב"י אומר מה ת"ל הן צדק שיהיה הן שלך צדק ולאו שלך צדק ואוקמא אביי שלא יהיה אחד בפה ואחד בלב וכתב שם בס' ברכי יוסף דמשמע מדברי רש"י פ' הכותב דדרשא גמורה היא ומדאורייתא:

פרק ו הלכה ה כל השונא אחד מישראל וכו'. כתב בהג"מ אבל אדם רשע מותר לשנאותו שאינו מקבל תוכחה שנאמר יראת ה' שנאת רע ואומר הלא משנאיך ה' אשנא ע"כ. שכן מדרך האוהב הגמור העובד ה' וסיפא דקרא ובתקוממיך אתקוטט הוא פי' ההתנגדות דמתהלה צריך להתווכח עמהם ולהוכיחם על פניהם ולדבר על לבם דברי כבושים עד שיעור דמפרש רבינו פה ואמר תכלית שנאה שנאתים אם כבר עשיתי את שלי ולאויבים היו לי שהרבוהו וגדשוהו ולא שבו שמוע ובהזהם השרכתי. ומ"ש

רפיס

רבינו ויאמר אני שומע כתב בהגהות מהרי"פ דיותר נכון הגירסא שיש בדפוסים אחרים אני שומע והוא"ו דויאמר הוא במקום או וה"פ עד וכו' או יאמר לו אני שומע :

הלכה ז שנאמר הוכח תוכיח וכו'. הצל"מ האריך כאן בבקיאות במלות כפולות אם תלוי בפלוגתא דדברה תורה כלשון בנ"א. ועיין ברא"ש פ' בא בקרא דבשל מבושל דדרשו לרבות שאר משקין דאל"כ תרתי למ"ל. וכה"ג דרשינן העניק תעניק ואין לומר ד"ת כלשון בנ"א אלא היכא דמוכחא קרא אבל היכא דלא מוכחי קרא לא וכ"ש הכא שהאחד שם והאחד פעל ואינו דומה להעניק תעניק ששניהם פעלים ונופל בו דברה תורה כלשון בנ"א אבל הכא אינו אלא לדרשא והיא כסברת התוס' שהביא המש"ל. ולע"ג דברי הרא"ש דבירושלמי ספ"ב דפסחים אמריק על דרשא דבשל מבושל כר"י פי' דדרש כפולים אבל לר"ע דסבר ד"ת כלשון בנ"א מנ"ל ל"ל מדרשא אחריתא הרי להדיא דגם דרשא דבשל מבושל תליא בפלוגתא דד"ת כלשון בנ"א, ואין לומר דמוכח מתלמודא דידן דלא כירושלמי דהרי מקשה הגמ' פסחים דף מ"א ע"ב ורבנן האי בשל מבושל מאי עבדי ליה ומאי קושיא דלמא סברי כמ"ד ד"ת כלב"א, זה אינו דהא י"ל דלא רצה הגמרא לשנויי דרבנן ס"ל דלא כהלכתא דאנן קיימא לן דדרשינן לשון כפול. וא"ל דיש לפרש דברי הירושלמי הכי עד כדון כר"ע, פי' זו הוא לשיטת ר"ע דדריש הכא כר"י כו' פירוש אבל לר"י שמעגא דדריש מדרשא אחרת מק"ו ואין זה דוחק דהכי אשכחן לשון הירושלמי בפ"ק דיבמות הל' א' עד כדון כר"ע כו' כר"י הגיא ר"י מה אחות אשה וכו' וע"ש בפי' פני משה :

ועיין מס' ערכין דף ג' ע"א מת"ל איש איש דברה תורה כלשון בנ"א, וכתב בס' חק נתן שם ול"ע דהא לא אמרינן ד"ת כלשון בנ"א כ"א בלשון כפול אבל הכא גם איש קמא מיותר, וכתב דגם בזה מצינו ד"ת כלשון בנ"א במס' זבחים דף כ"ח ע"ש ועיין במס' נדה דף ל"ד ול"ע. רא"ה זה חדש הוא :

שם עד שיכהו התוכח. עיין בגמרא וברכי יוסף א"ח סי' תר"ח הביא להקת מפרשים המיישבים דברי רבינו שפסק כרב משום דיש לתלות פלוגתא א אי דרשינן טעמא דקרא דאי דרשינן טעמא דקרא א"כ בנזיפה ודאי דשוב לא ישמע ומ"ד עד הכאה סבר דלא דרשינן טעמא דקרא ואנן קיי"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, וע"ש שקיהם. וגם אנכי בדרוש ביה"כ פנחס הארכתי ע"פ דברי רבינו שהביא הטור יו"ד סי' ר"מ דהיה אביו רשע מחוייב לכבדו והטור חולק עמו. וכד הוינא טליא אמרתי טעם הרמב"ם משום דלמא הרהר בתשובה כדאמרינן בקידושין ע"מ שאני צדיק אפילו היה רשע ה"ז מקודשת דלמא הרהר בתשובה וכ"ה בשה"ע סי' כ"ח ופליגי אחרונים אי גם בדבר שבממון אמרינן הכי ובזה פליגי הטור ורבינו ול"ק על רבינו קושית הטור שם שוב מצאתי בס' באר יעקב שכ"כ בשם בעל או"ת והנאני אף שכתב שם לסתור דבריו בקל יש ליישב להמעיין. ובב"י שם כתב דוקא ברבית אמרינן דאינו מחוייב לכבדו אבל בשאר דברים מחוייב לכבדו. וקצת משמע כדברי ב"י מדקדוק לשון הגמ' שם והנה בסוגית הגמרא דערכין דמקשה למ"ד נזיפה הא כתיב הכאה וכתב התוס' שם דגם הקור סובב למ"ד קללה ומשני אגב חביבותיה יתירא מסר נפשיה טפי. וי"ל היאך רשאי כיון שכבר נפטר ידי מצות תוכחה הא מחוייב בכבוד אב ועיין בהג"מ ודוק. ודוחק לפרש דמסר נפשיה לא פירש שהוכיחו דלא כיון להוכית כלל ולשיטת הטור ניחא דבדבר זה אינו מחוייב לכבדו כמ"ש יונתן לאביו מה עשה לך למה יומת אבל לשיטת רבינו קשה וע"כ צ"ל דבאמת בזה פליגי דשאול ור"י סברי דאינו מחוייב לכבדו ורב סבר דמחוייב לכבדו וע"כ צ"ל דמצד הדין מצות תוכחה עד הכאה וכיון דמשמע מסוגית התלמוד דוקא ברבית א"כ שפיר פסק רבינו כרב :

הלכה י ולאו זה אע"פ שאין לוקין עליו הרי עונשו מפורש, נ"ל פירוש דבריו בהא עונשו מפורש ומזה הטעם אין ב"ד שלמטה עונשין משום דעונשו מפורש, ועיין בספר הנדפס מחדש לאחד מחכמי שאלוניקי פני מבין על מס' סנהדרין (דף ל"ב ע"ד) שתמה על זה למה לא ילקה ועיין בהל' עכו"ס פ"ב :

פרק ז הלכה ג אמרו חכמים שלש עבירות וכו' ואין לו חלק לעוה"ב וכו'. הכ"מ הראה מקום בפ' יש בערכין דף ט"ו ול"ע דשם לא מצינו דאין להם חלק לעוה"ב והלא מבואר דלכל ישראל יש חלק לעוה"ב ואין לך דבר שאינו מועיל התשובה וכמ"ש רבינו פ"ג מהל' תשובה הל' ה' ו', אמנם דברי רבינו מבוארים ע"פ מה דגרסינן בירושלמי מס' פאה פ"א ד' דברים שהן נפרעים ממנו בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב ואלו הן עבודת כוכבים ג"ע וש"ד עבודת כוכבים מנין כתיב הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה מה ת"ל עונה בה מלמד שהנפש נכרתת ועונה בה, וכתיב אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו וכו', ג"ע מנין ואיך אעשה הרעה הגדולה, ש"ד מנין ויאמר קין גדול עוני מנשוא, ולה"ר גדול מכולן לא אמר גדול ולא גדולה ולא הגדולה אלא גדולות דכתיב לשון מדברת גדולות וסבר רבינו דודאי יש להן חלק לעוה"ב אבל לא יזכו לזה כשובלן יסורין בעוה"ז ולא יוה"כ מכפר עד שסובלין עונשין גם בעוה"ב ואח"כ זוכין וכ"ת דאמר גדול מכן לה"ר פי' שסובל יותר עונש אבל ודאי תשובה מהני וכל ישראל יש להם חלק לעוה"ב:

הלכה ד ויש דברים אבק לה"ר. אמרינן במס' ב"ב דאין אדם ניצל וכו'. וכתב רש"א שם א"כ למה יענש כיון שטבע האדם כן וכתב דלא לחנם אמרו מלת אדם דיש לאדם להתבונן בשכלו ולהלך בדרכי ה' תמיד ולכוין מעשיו לעלות במדרגה גדולה כמ"ש רבינו בהל' יסוה"ת שיש לאדם כח לעלות במדרגה גדולה. וזה נראה בפירוש הקרא יפיפית מבני אדם הוצק חן בשפתותיך פי' אם תרצה להיות במדרגה יותר מאדם פרטי ע"י מה תוכל לעשות ע"י שתמיד הוצק חן בשפתותיך דהיינו תורה דדיש ירוויח בכל עת כמ"ש רבינו סוף הל' איסורי ביאה שעי"ז ניצל מלה"ר וזוכה למדרגה גדולה :

הלכה ה המספר לה"ר בפני חבירו וכו'. כתב הכ"מ בגמ' דערכין דף ט"ו אמר רבא כל מלתא דמתאמרא באפי מריה לית ביה משום לישנא בישא אמר אביי כ"ש חוצפא ולישנא בישא. ויש להתמה על רבינו למה פסק דלא כרבא ע"כ וע"ש בעין יעקב דגרסינן ר"פ במקום אביי, וגם בלא"ה י"ל דהא התוס' כתב שם ד"ה כל מלתא וכו' דדבר שהוא לקנטר הוי לה"ר והיינו דברי קנטוריא ובזה אפילו רבא מודה והא דלא ביאר רבינו דבמילתא בי פלניא דבפניו מותר י"ל דס"ל לרבינו דזה פשוט מסברא דבפניו נראה בכוונתו דלא מכוין ללה"ר כלל ואף אביי לא קאמר כ"ש אלא משום דהיה סברא דרבא בכל לה"ר מיירי דאל"כ מאי קמ"ל פשיטא וע"ז שפיר אקשי, ולע"ק על הכ"מ שלא ירד לזה, ובפירוש כל מילתא דמתאמרא באפי תלתא לא פירש רבינו כפירוש התוס' ע"ש ודו"ק :

הלכות תלמוד תורה

פרק א הלכה ב את בן בנו וכו'. כתב הכ"מ גם לבן בנו חייב להשכיר מלמד וכו' ולא ה"מ למיכתב והודעתם לזרעך דה"א בנות בכלל. אפשר דכוונתו דה"א בנות בכלל היינו בן הבא מן הבנות הרי הוא בכלל כמו בן בנו דחייב לשכור לו מלמד קמ"ל דוקא בן הבא מבנך, וע"ז מסופק שוב אי בן בתו יש לו קדימה, ועיין בספר בני חייא בלשונות הרמב"ם מה שפלפל עם הגאון מהרמ"א ודוק. ועיין ש"ך יו"ד סי' רמ"ה בשם הכ"מ דאף בן בן בנו חייב לשכור לו מלמד, ותמה עליו בס' הפלאה קידושין. ואפשר לומר דמוכרח כן מדברי הכ"מ דאל"כ קשה איך מאי למכתב זרעך א"כ ה"א דגם בן בן בנו חייב לשכור לו מלמד אלא ודאי דהאמת כן הוא ולא דוקא נקט בן בנו ול"ע :

הלכה ו עד שיהיה בן ו' וכו'. הכל לפי כוחו. פי' אפילו פחות מבן ו'. עיין בהג"מ פ"ב אות ב' דהא דתקן באבות בן ה' למקרא שיש בבריא גמור :

הלכה ז עד שיקרא תורה שבכתב כולה. במלת כולה משמע דבא לאפוקי משיטת הר"ן שכתב בפ"ק דקידושין דאינו מחויב כ"א ללמדו תורה ולא נביאים וכתובים קמ"ל דגם נביאים וכתובים חייב ללמדו ואע"ג דאמר רבא בקידושין דף ל' מקרא זו תורה ופי' רש"י ולא נביאים וכתובים הרמב"ם סובר דרבא בא לומר דמקרא נ"כ תורה היא משום דלא היתי למעטי דמקרא אינו מלמדו דהכר הזהירנו מנעו בניכם מן ההגיון ופי' רש"י ברכות דף כ"ח ע"ב להד פירוש לא תרגילום במקרא יותר מדאי קמ"ל דעכ"פ מחוייב ללמדו מקרא נ"כ כדי שידע ענין המצות והנסים והשועות שראוים להאמין כמ"ש הריא"ז בפ"ק דע"ז בהגהות אלפסי דף של"ה שמה שאמרו חז"ל שלא למסור ד"ת כ"א לישראל שנראה שהנביאים וכתובים מותר ללמדם ועיין בס' בני חייא שם :

הלכה ח ביום ובלילה. והא דר"י בפ' שתי הלחם דאמר אפילו לא קרא אלא ק"ש שחרית וערבית מוקי לה רבינו בשעת הדחק כמ"ש בהג"מ עיין בל"מ ודבריו צ"ע ואפשר דכיון לדברי הגה"מ ודוק :

הלכה יא והענינים הנקראים פרדס בכלל גמרא הן, ויש גורסין בכלל התלמוד והיא היא. וכתב דרישה סי' רמ"ו אות ע' ודבריו תמוהים כי לענ"ד פרדס הנזכר ר"ל חכמות הטבעיות ואיך כללו בכלל גמרא ותלמוד. ונ"ל שפרדס ר"ל ע"ד אמרם ד' נכנסו לפרדס ובא להשיג מה למעלה והיא חקירה עיונית אלהיית ואפילו ע"ז כתב הרמב"ם שאע"פ שבכלל הגמרא הוא מ"מ לא ילמדנו כ"א אחר שמלא כרסו ממקרא משנה ותלמוד, ע"כ :

הלכה יג אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאילו למדה תפלות במד"א בתורה שבע"פ אבל תורה שבכתב כו' אינו כמלמדה תפלות, והטור כתב איפכא בשם רבינו בד"א בתורה שבכתב וכו' אבל תורה שבע"פ אינו כמלמדה תפלות, וכתב בדרישה אע"ג שכולם כתבו שהעיקר כמ"ש הגירסא לפנינו ברמב"ם מ"מ יש ליתן קצת טעם לגירסת ספרי הטור מפני שיש הפסד יותר כשמגלה תורה שבכתב לדברי הבאי מאשר יש בתורה שבע"פ : וראיתי בספר פרי האדמה בפרקין במה שנשאל אם מותר ללמוד תורה עם בני הקראים והביא הא דאמרינן בסנהדרין (דף נ"ט) העוסק בתורה וכו'. ומ"ש במס' חגיגה בהא דאמר שם אין מוסרין דברי תורה כו' שנאמר מגיד דבריו ליעקב וכו' והביא שם דברי הרב באר שבע סימן י"ד (דף ל"ד) לדדים להתיר ללמד תורה שלנו ולא אמרו אין מוסרין ד"ת אלא טעמים ונימוקים. ועיין בס' ידי אליהו סי' מ"ח : ומה שהשמיטו רבינו והטור דין זה דאין מוסרין וכו', י"ל דהנה התוס' כתב שם במס' חגיגה דבלא"ה יש לאסור משום לפני עור לא תתן מכשול דהא אמרינן העוסק בתורה חייב וכתב שם דמיירי במקום שיכול ללמוד מאחרים דליכא ל"ע. וכתב בס' בני חייא בחלק י"ד סימן ס"ב בהא דכתב בס' אמונת שמואל סי' י"ד ליישב הקושיא שהקשו אחרונים שם הא גם בטמאים אסור להושיט אמה"ח לב"נ משום לפני עור וכו' ותירץ דלהושיט לב"נ בטמאים שרי כיון דלדידיה שרי וכתב שם שהקשה לו אחד מחכמי א"י א"כ מאי מקשי תוס' הנ"ל הרי ישראל מותר ללמוד וא"כ ליכא משום לפני עור, וע"ש מ"ש לחלק הענינים דיש שני מיני לפני עור וכבר הבאתי דבריו באריכות בחיבורי שלום ירושלים בריש מס' שבת ע"ש, ואפשר דרבינו היה סבור באמת כסברת הא"ש וא"כ לית כאן משום ל"ע. ובפירוש דאין מוסרין היה סבר רבינו כמ"ש הבאר שבע דזה הוא ודאי בכלל אין מוסרין לתלמיד שאינו הגון ובלא"ה כתב בס' ידי אליה שם דרבינו והטור כללינהו בהך דתלמיד שאינו הגון אלא דהכתי קשיא דהו"ל להביא דכאן איכא איסורא דלפני עור ולפמ"ש אתי שפיר ודוק. ועיין מ"ש בהל' ז' ואין להאריך :

פרק ב הלכה ב ומכה אותן המלמד להטיל אימה וכו'. ואמרינן בכתובות (דף נ') באושא התקינו שיהיה אדם מתגלגל עם בני עד י"ב שנה מכאן ואילך יורד עמו לחייו. ובספר בני חייא הביא בשם מהרמ"א שתמה למה השמיטו רבינו ע"ש מ"ש ודבריו לע"ג :

הלכה ה כ"ה תינוקות וכו' היו יתר על ארבעים וכו'. אפילו אחד וכ"ה בתשובת הרשב"ץ ח"ב ס"ד, ואפשר דמודה רבינו דאם הרב מרוצה ללמוד בלי סיוע עד מ' ואחר כך עם סיוע שפ"ד, ורבינו דיבר בהוכחת המלמד שהשכירו בסתם ע"ש בשו"ת הנ"ל. ועיין בשו"ת רשב"ש סימן תי"ב דלכ"ע בת"ה שרבים צריכים לו פטור אפילו מכסף גלגלת :

פרק ג הלכה ג' וד' שהתלמוד מביא לידי מעשה וכו' ואם לאו יעשה המצוה ויחזיר לתלמודו. וראיתי לרב ברכי יוסף א"ח סימן ל"ע אות ז' שכתב להקשות על דברי רבינו דהרי נובעים מסוגיא דגמרא מ"ק דרמי קראי אהדדי דכל חפציך וכו' ומשני כאן במצוה שאפשר ליעשות ע"י אחרים וכו' ומשמע דעוסק כבר במצוה אפילו בת"ת יפסיק לדבר שא"א ליעשות ע"י אחרים ואמאי הרי קיי"ל דהעוסק במצוה פטור מן המצוה ולא פליג בין אפשר ללא אפשר ליעשות ע"י אחרים ומשמע כיון דכבר עוסק בה פטור מאחרת וקשיא הלכתא אהלכתא ותירץ שם לחלק בין שאר מצות לת"ת כיון דעיקר התורה ללמדנו מעשה המצות ולא המדרש עיקר אלא המעשה. וקצת צ"ע דמשמע דס"ל לפשוט דעוסק במצוה פטור מן מצוה אחרת אפילו שא"א ליעשות ע"י אחרים מנ"ל זאת דאפשר לומר דלא אמרו העוסק במצוה פטור ממצוה כ"א במצוה שאפשר ליעשות ע"י אחרים וכדמשמע מדברי הרא"ש שהביא שהקשה מאי איריא תורה אפילו מצוה נמי בכה"ג אל יפלם אלא יעשה המצוה שא"א ליעשות ע"י אחרים. ותירץ דסד"א דת"ת גרע משאר מצות דתלמוד מביא לידי מעשה אבל משמע

דלפי

דלפי האמת אמרי אנה ות"ח שקולים בזה שמבטלים בשביל מצוה שא"א ליעשות ע"י אחרים אפילו אם כבר התחיל. עיין בעט"ז יו"ד סימן ר"מ ומה שהאריך עוד שם בדברי המ"א כבר כתבתי בספרי שלום ירושלים במסכת שבת פ"א הל' ב' ע"ש:

הלכה י כל המשים על לבו. כבר האריך הרב כ"מ להליץ בעד הרבנים וע"ע בשו"ת תשב"ץ ח"א מסי' קמ"ב עד סימן קמ"ח כל הענינים השייכים לזה וכתב שם וכן חייבין הציבור לייחד היכה לתלמידים העוסקים בתורה בתלמוד כדי להרבות בישיבה ע"ש, ובפרט בדורותינו מחוייבים בכל עיר ליחד קופה לת"ת להגדיל התורה ולהאדירה:

הלכה יא מעלה גדולה למי שמתפרנס ממעשה ידיו. עיין בהג"מ פ"ג מהלי' יפה ת"ת עם ד"א ומ"ש ר"ת דד"א עיקר. ועיין בתוס' ישנים סוף יומא והרב הגאון מו"ה מהר"י ג"ב ז"ל כתב דגם כשהוא עוסק בד"א יהיה מחשבתו בשביל עסק התורה וינהג ע"פ דבריהם שלא יעשה בערמה ובתחבולות וא"כ בעת ד"א מקרי ת"ת טפל לד"א אבל לעולם תורה היא העקרית וד"א טפל:

פרק ד הלכה א אין מלמדין תורה אלא לתלמיד הגון. עיין מ"מ בזה פ"א הל' י"א: שם אם הרב דומה למלאך וכו'. ובחגיגה (דף ט"ו) מקשה תלמודא ור"מ היכי גמר תורה מאחר ומשני ר"מ קרא אשכח ודריש וכו' א"כ קשו קראי אהדדי הא בגדול והא בקטן. ורבינו לא הביא הך חילוקא. כתב בל"מ וכ"כ הש"ך יו"ד בשם אביו מדאמר ר"מ קרא אשכח ודריש משמע דרבנן חולקין. ועיין בעין יעקב כתב בשם החידושים דבסוגיא דמ"ק משמע דאין לחלק בין גדול לקטן וא"כ הסוגיות חלוקות. והר"מ סמך על הא דר"מ בחיבורו מורה נבוכים. וראיה לדבר בריש ספר המורה כתב הט אזנך ולבך השית לדעתי דהוא קרא דסמיך עליו ר"מ הרי דס"ל דהלכה כר"מ. ולענ"ד אין מזה תפיסה דהרי בהמה מצינו כמה פעמים בגמ' דכדאי הוא דעת יחיד לסמוך עליו בשעת הדחק וא"כ הרי בדורו של רבינו היה מוכרח לחבר ספרו כמ"ש יכין ובועז סי' קל"ס דרבינו היה מוכרח כדי להשיב לאפיקורסים ואין לך שעת הדחק גדול מזה וסמך על דעת ר"מ בשעת הדחק ודברי הל"מ קיימים וע"ש בשו"ת הנ"ל ותמצא נפלאות מענין הלימוד האמיתי:

הלכה ג אא"כ היה המתורגמן מתרגם אביו של חכם כנ"ל. כ"כ הב"ח ויפה כיון ומקושר היטב דברי רבינו ועיין במ"ע:

הלכה ו ויש לרב להטעות את התלמידים כדי לחדדן, כדמצינו בגמ' הרבה פעמים ורבה להודוי לאביי הוא דאמר (ברכות ל"ג. מגילה כ"ס. נדה ד'). ועיין מ"ש בחיבורי שלום ירושלים במסכת מגילה. ומצינו עוד יש לרב לשבח דברי תלמיד בפני התלמידים ולומר שנראין דבריו או הלכה כוותיה ועי"ז יחדדו וישימו לבם לתורה ויאמרו פלפול מלבם, כדאמרינן במס' עירובין (דף י"ג ע"א) דאמר ר"ע הלכה כאותו תלמיד אע"פ שאין הלכה כמותו אלא לחדד התלמידים כמ"ש רש"י ותוס'. ורבינו לא העתיקו נראה משום דסובר דרנב"י דאמר שם נראין איתמר הולך בזה עם ריא"ש ולא ניחא ליה לומר דאמר הלכתא לחדד התלמידים אלא דה"ק לא אמר ר"ע דבר זה להלכה אלא אותו תלמיד אמר ונראין דבריו אבל לא להלכה יעו"ש בתוס' ודוק:

הלכה ח אגדה וק"ו נזקקין לק"ו. כ"ה הגי' הנכונה כמ"ש בהג"מ דודאי ק"ו הוא שבח גדול לתלמידים כדאמרינן עירובין (דף י"ג) תלמיד אחד היה לו לר"מ וסומכוס שמו שהיה אומר על כל דבר ודבר ק"ן טעמים והיינו בק"ו כדאמרינן בסנהדרין (דף י"ז) אין מעמידין בסנהדרין אלא מי שיודע לטהר את השרץ וכו', והתוספות מקשים מה לנו בחריפות של הבל, וכבר כתבתי בחידושי דהיא הנותנת דמצינו הרבה פעמים דאין עונשין מן הדין לא מיתה ולא מלקות וגם בעונש ממון יש פלוגתא בזה אי עונשין מן הדין כמ"ש התוס' ריש בבא קמא ע"ש על קרא דכי יפתח וכי יכרה וא"כ כשמעמידין סנהדרין מראין להם שאין להם לדון בק"ו דעיני בשר לנו ואולי יש פירכא, ומנסין אותו אם יודע לטהר את השרץ בק"ו וע"כ דפריכא הוא וא"כ ממילא יודע דאין לסמוך על שכלו לחייב ולענוש מדין ק"ו. ועיין מהרש"א סנהדרין (דף ס"ד) ובדרוש הארכתי ואין מקומו פה להאריך:

פרק ה הלכה א כל המהרהר. דוקא בדיבור ולא במחשבה, עי' ברכי יוסף יו"ד סי' רמ"ב ובספר מרכבת המשנה. ועי' ב"י ס"ס רמ"א:

הלכה ב ואסור לאדם להורות וכו'. אין איסור להורות במקום רבו אלא הוראת היתר לא הוראת איסור. כ"ה בתשובת רלב"ח דף ל"ח ריש ע"ב:

הלכה ה ואסור לו לתלמיד לקרות לרבו בשמו. עי' כ"מ דוקא אם אינו אומר מארי וכן הוא בתורה שאמר יהושע אדוני משה וכו'. ובש"ך יו"ד סימן רמ"ב כתב דעניו אסור גם באומר מארי ורבים הרעישו עליו. ולענ"ד דהדין דין אמת שלא מצינו בשום מקום בבלי וירושלמי שקראו התלמידים לרבם בשמם בכה"ג שאומר מארי ש"מ דנהגו התלמידים שלסול ברבותם בדורות אחרונים שראו שנתמעט ח"ו כבוד הרבנים וחששו חששא רחוקה דלמא גייז לדיבורו ומשום הנכנסין הפליגו בכבודם לאסור לקרותם בשם אפילו באומר מארי ואין ראיה מדורו של משה ודומיהם. ועי' פ"א מהל' ק"ש דין ד'. ומ"ש רבינו והוא שיהיה השם פלאי. עי' בדרישה יו"ד סי' רמ"א:

הלכה ו וכן לא יחלוץ תפילין. רבינו כתב סתם אפילו אם רבו חולץ ג"כ משום דגנאי הוא לגלות ראשו בפני רבו. וכתב הברכי יוסף א"ח סי' ל"ט דזה אפשר שהיה בזמנם דלפי סדר ומנהג לניפות ראשם היה צריך לגלות ראשו בחליצת תפילין אבל לדידן בנקל יכול לחלוץ בלי שום גילוי ע"כ, וע"ש בב"י טעמים אחרים ודברי המ"א שם לע"ק וצ"ע בין הטעמים: ומה שכתב ולא יכנס עם רבו במרחץ. היינו כשאין צריך לו אבל אם צריך לו יכנוס והוא פשוט כך כתב הדרישה יו"ד סימן רמ"א:

הלכה ז וחייב אדם לקבל פני רבו ברגל. ובכל יום מצוה איכא כמ"ש המג"א א"ח תקכ"ד אות י"ב והטעם אולי ישמע דבר דאין בית המדרש בלא חידוש אבל בשהם ב"א או בנשים גם מצוה ליכא כ"א ברגל חיובא איכא. וז"ש ודייק מדוע את הולכת אליו לא חדש ולא שבת:

פרק ו הלכה ג אין ראוי לת"ח שיטריח וכו' והחכמים היו מקיפין והולכין וכו'. וגרסינן ירושלמי בכורים פרק ג' הל' א' כמה צריך אדם לעמוד מפני זקן שמעון בר רבא בשם ר"י פעמים ביום ר"א אומר פעם אחת ביום לא כן תני רשב"א מניין לזקן שלא יטריח ת"ל זקן ויראת וכו' ע"ד דר"י ניחא ע"ד דר"א לא יקום כל עיקר ר"י בר אחא בשם ר"א דלא יהמי סייעתא דסבין ועבר קומיהן בגין דיקומון לון מן קמיה דלא יטריח לסבין, מלשון זה משמע דוקא לסבין שלא יטריח אבל לבחורים לית לן בה, ורבינו לא הביא הך חילוקא. וראיתי בספר צרור הכסף בליקוטים (דף קל"ג ע"ב) הביא לירושלמי הזה והקשה מהא דאיתא במדרש פ' בהעלותך על קרא דאספה לי שבעים איש וכו' אמר רב כשהייתי רואה סיעה של ב"א הייתי הולך בדרך אחרת שלא להטריח עליהם כשאמרתי דברי לפני ר"מ א"ל צריך אתה לעבור לזכותם ע"כ. וא"כ קשה על רבינו הך חילוקא. אמנם יראה מלשון רבינו כמ"ש עוד שם בס' הנ"ל לחלק דהירושלמי איירי בלא צריך לעבור שם משא"כ במעשה דר"א כוונתו היה לילך דרך שם וכיון שראה הסיעה עיקם הדרך וע"ז אמר שהכ"ג צריך לעבור לזכותם להרגילם ביראת שמים, וכן מדוקדק בלשון רבינו וכ"מ בתלמודא דידן בקידושין (דף ל"ג:) דמקשה תלמודא על הא דאמר אין ת"ח רשאי לעמוד מפני רבו אלא שחרית וערבית מהא דתמר רשב"א מניין לזקן שלא יטריח ואי אמרת שחרית וערבית בלבד אמאי לא נטרח חיובא הוא ומשני כמה דאפשר ליה לא נטרח, הרי דתליא מלתא בדאפשר ליה. והנה לפ"מ דמשני בירושלמי דזקן לא יטריח איירי דלא יחמו סייעתא דסבין ויעבור קומיהן ל"ק כלל קושית הגמרא דהא התוס' כתבו שם ד"ה אין דוקא תלמידים בבית רבם אבל תלמידים אחרים חייבים לעמוד לפניו בכל עת שעובר לפניהם וא"כ קשה דלמא בהכי איירי הך דזקן ויראת. והכ"מ דין י"ב הביא דברי תוספות אלו לפסק הלכה. וקשה טובא אמאי לא מוקי לה כדמוקי לה בירושלמי וצ"ל דבאמת הו"מ לשנויי הכי אלא דבזה ליכא חידוש כיון דע"כ איירי בדאפשר לו שלא לעבור א"כ מסברא ידעינן ומש"ה לא מוקי לה בהכי אלא מוקי לה אף בתלמידים בבית רבן וקמ"ל דאף הוא יראה שלא להטריחם אע"ג דזה הוא דבר מועט דהא אין צריך לקום כ"א שתי פעמים אעפ"כ יראה שלא יטריח והירו' דמוקי לה בהכי היינו לר"א דאמר פ"א ביום צריך לדחוקי ולאוקמי לה בכה"ג אע"ג דליכא חידושא כנ"ל. שוב מצאתי בספר בני חייא סי' רמ"א ביו"ד שהביא קושיא זו בשם גדול אחד והוא כתב שם דזה אינו אלא מדרבנן דתלמידים שאינם בבית רבן דצריך לקום בכל עת וא"כ לא מצי לאוקמי קרא דזקן ויראת לכה"ג. ולא הועיל כלום דאכתי קשה למה לא משני כדמשני בירושלמי. ע"כ נ"ל כמ"ש:

הלכה ט המעיד על ישראל וכו' שלא כדין ישראל וכו'. וכ"כ ביו"ד סי' של"ד ובח"מ סימן כ"ח בתובעו שיעיד לו במקום שדין וכו' לחייב ממון על פי עד אחד וכו' שמאמינין אותו. וכתב בהגהת רמ"א שם אבל אינו חייב לשלם ויכול לומר אמת העדתי והסמ"ע שם כתב שדברי רמ"א סותרים למ"ש ביו"ד. ובאמת יש לומר דלענ"ד דהרי מדברי רבינו הכא נראה דמיירי במקום שא"א שיועיל עדות ישראל בדין ישראל כלל שאף אם האמת כדבריו מכל מקום אינו מחוייב בד"י ובדיניהם מחוייב וא"כ הרי שהפסידו ודאי בעדותו מש"ה צריך לשלם משא"כ בחו"מ שם דמיירי בע"א המעיד שגם בד"י היה אפשר שישלם דהרי מחוייב שבועה בד"י על פי עד אחד ואם לא ירצה לישבע משלם א"כ שפיר כתב רמ"א דיכול לומר אמת העדתי ובודאי לא חשוד אתה אגלוי לישבע על שקר ומאי אפסדתיך כנלענ"ד ברור. ועיין שבועות (דף ל"ג ע"ב) ודו"ק:

פרק ז הלכה ב וכיצד הוא הנידוי אומר פלוני יהא וכו'. כתב העט"ז בסי' של"ד חרם קשה מנידוי שנידוי פירוש לשון הרחקה וחרם יש קללה ושמתא י"א דהוא אמצעי בין נידוי וחרם ואין כן דעת רבינו. ועיין בשו"ת רשב"א סי' תנ"ב:

הלכה יג אבל ת"ח שבזהו וכו'. עיין בל"מ. ויש לדקדק הא משמע בגמרא דנוקם ונוטר כנחש דוקא דנקט ליה בלביה ועיין בריטב"א שהקשה מהא דאמרינן פ' ב"ה איתי לי וכו' עד דמחילנא לכל דמצער לי. ומחלק בין מילי דשמיא ובין מילי דעלמא. וגם חילוק זה לא נזכר בדברי רבינו פה ואפשר דרבינו מפ' כן כמ"ש בחידושי מהרש"א דנקט ליה בלביה לנקום בו אח"כ במעשה וס"ל כיון דבזהו בפרהסיא וידעו בו רבים כל הביזיונות הם נוגעים במילי דשמיא:

הלכות עבודת כוכבים

פרק א הלכה ג שנאמר ויקרא שם. וכ"כ הרמב"ם בס' המורה מביאו הרמב"ן על התורה שמלת עולם רומז לקדמות השי"ת כי הודיע היותו קודם לזמן:

פרק ב הלכה ב ואפילו להסתכל כו'. מדאמרינן בגמרא משום שנאמר אל תפנו עיין ברש"י שם משמע דאינו אלא איסור דרבנן. ובספר הליכות עולם כתב בשם תלמידי הרשב"א היכא דמצינו בגמרא שנאמר היינו דמשמעותא דקרא ילפינן וכ"מ דאמר בגמרא משום שנאמר אינו אלא אסמכתא בעלמא, ועיין בס' משנת חכמים (דף מ"ז):

הלכה ג הרי זה לוקה. כתב מהרש"ל פי' דמסתכל לה מעשה בראייה כגון שהיתה מכוסה וגילה לראותה. והוי יודע דמוכח מדברי רבינו כאן אע"ג דלאו זה מסתכל בלי מעשה מ"מ כיון דעביד מעשה עכ"פ מיחייב דלא כמו שכתב הרא"ה בספר החינוך בסימן שמ"ה ושמ"ו דכל לאו שאפשר לעבור עליו מבלי מעשה אע"פ שיש בו מעשה אין לוקין. ויש מבוכות רבות בענינים אלה ואין פה מקומו להאריך:

הלכה ה אסור לספר עמהם. עיין סנהדרין (דף ל"ח ע"ב):

הלכה ז אין המגדף חייב כו'. עיין כ"מ וכבר זכינו לחדושי הר"ן שכתב ואין פירש"י מחוור כו' לפיכך פירשו דאע"ג דקרא לא משתעי אלא במגדף מ"מ כיון שסמך הכתוב נקיבת השם אצל מיתה בא ללמד על כל המומתים בענין השם שאין חייבין אלא בנקיבת השם, וזה הוא שיטת רבינו פה:

הלכה ט מן השמות המיוחדים. רבינו דקדק המיוחדים דלא תיתי למעטי דגם באותן שמות שמשביעים את העדים כגון אותן המבוארים בפ"ו מה' יסודי התורה ה"ט ע"ש בכ"מ יש מי שאומר דשלמה האמור בשה"ש הוא בכלל שאינם נמחקים, משום זה הוסיף כאן תיבות המיוחדים שאינו חייב כ"א בתיבות המיוחדים:

פרק ג הלכה ג זביחה בכלל עבודה. עיין כ"מ. וא"ת אמאי לא מני נמי מקבל ומולק כו', כ"ל דמולק היינו זובח ומקבל לאו עבודה היא אלא אם זרק ותירוצו צ"ע עיין בת"ח שם. ולי נראה דהנה הא דכתב ברש"י שלפנינו דבשלמא מקבל ומולק לא קשה לן כבר כתב המל"מ דט"ס הוא ברש"י וצ"ל מוליך דודאי מולק חייב והביא שם ראיה בשם התוס' יומא (דף ס"ג) וכן כתב הת"ח שם אבל בחידושי הר"ן היה כתוב לפניו הגירסא שלפנינו ברש"י וסיים שם ואפשר לי לומר דכתב רש"י ז"ל הכי ה"מ מקמי דאית לן הבנין אב מזביחה אלא דהוי ס"ל לתנא משום דאשכחן בקראי הני עבודות נקטינהו תנא א"כ זריקה נמי אשכחן בקרא ומשני זורק היינו מנסך ומליקה וקבלה דלא אשכחן בקרא לא תני תנא, מינו לבתר דעבדינן בנין אב מזביחה

מזביחה לכל עבודת פנים אף מולק ומקבל בכלל דבפנים הוי וחייב, הרי מנסך עביט של מי רגלים חייב אפילו אין דרכה בכך כיון דשם נסוך איתיה בפנים אע"פ שאין מי רגלים לא בפנים ולא בחוץ דרך עבודה א"כ כ"ש מליקה וקבלה ושייך שם כן נראה לי ול"ע ע"כ. עפ"ז יש לנו לומר דשיטת רבינו כן הוא ולא חשיב מקבל ומולק משום דמק"ו דעביט של מי רגלים המבואר בהל' ד' ידעינן לה כנ"ל דלא ככ"מ:

הלכה ה חייב ומביא קרבן על שגגתו. עיין כ"מ ובתוספות סנהדרין (ס"ד ע"א) ד"ה אע"ג כתבו דמתני' מיירי לעובדה בביזוי קמ"ל דאי לא מכוין אלא לבזות פטור. וכתב הרפ"א שם דהתוס' לא ניחא להו בפירוש הכ"מ ע"ש. ובס' ת"ח תמה קרא על הכ"מ דלא עלתה על דעת הרמב"ם לאוקמי מתניתין בשוגג דהא הפוער עצמו לפעור נפ: ושי מתניתין דלעיל מיניה קאי דקתני א"ה הנסקלין ועוד אי ס"ל להרמב"ם כן הו"ל למכתב הואיל ועבודתו בכך חייב בקרבן ומדכתב חייב ומביא קרבן ירא׳ה דתרי מילי קאמר חייב מיתה כשהותרה ומ"ק על שגגתו והאריך מאוד. ולענ"ד כנים דברי הכ"מ דהדברים מוכיחים דהרמב"ם מוקי למתניתין בשוגג וכן מפורש בדברי רבינו בפירוש המשנה דבשוגג איירי. ואין הכוונה בדבריו דבמזיד פטור אלא תוכן הדברים הא דאמרי' בגמרא אע"ג דמכוין לבזייה ירא׳ה מלשנא דגמרא דבא לומר דמתניתין אשמועינן הידושא במתכוין לבזויה ואי סלקא דעתך דבמזיד איירי ובמתכוון לעובדה והתרו בו והזהירו אותו שזה הוא עבודתה ושלא יעשה כן והוא אינו חושש לדבריהם ומקבל עליו התראה א"כ אין לך עובד גדול מזה ומאי יועיל לנו באומר דמכוין לבזויה כיון דזה הוא דרך עבודתה וכן הת"ח בעצמו הקשה שם קושיא זו על התוס' במ"ש דמיירי במתכוין לעבודה ממ"כ ע"ש. ולזה מוקי לה הרמב"ם דעיקר רבותא דמתניתין קאי על השוגג דמודה הרמב"ם דבמזיד חייב סקילה ואין כאן מחלוקת לדינא בין הרמב"ם והתוספות ודוק היטב:

הלכה ו העובד מאהבה. עיין כ"מ וריב"ש סימן קי"ב: **שם** שנאמר ולא תעבדם. וכן פירש"י במתניתין אבל בגמרא (דף ס"ג) פירש"י ד"ה אבל כו' עובר בל"ת לא תלכו אחרי א"כ אל תפנו כו' וצ"ע. ואפשר דרש"י בגמרא שם בא ליישב מה ס"ד דל"ק שם דלוקין על כולם אלא ודאי משום שנאמרו אזהרות רבות ומ"ד דכללא דלאו שבכללות לא נאמר בכה"ג. ובזה אפשר ליישב ג"כ מה שהקשה בס' משנת חכמים לפי הכלל שכלל הל"מ פ"ע מהל' מ"א דאין לוקין על לאו אם אין ענין א"כ קשה איך אמר ר"א על כולן לוקין הגם אי ס"ל לאו שבכללות לוקין עליו הא הוי לאו בשם אינו ענין שפירש"י במתני'. ולפ"ד י"ל דר"א סובר דלא נאמר כלל זה היכא דיש כמה לאוין דהוי כאילו נכתב בפירוש:

הלכה ז ישב לו קוץ. עיין כ"מ דמה שלא כתב רבינו דין דא"כ דמלתא דפשיטא וכתב הכנה"ג ביו"ד סימן ק"כ ואני רואה בדברי הכ"מ שהוזכר זה בדבריו דבמה שכתב אלא ישב ואח"כ יטול כיון למה שאמר בגמרא ואם אינו נראה כו' מותר וה"ד א"נ כגון שישב ואח"כ יטול, וגראין דברי הכנה"ג דהא ע"כ מוכח בגמרא דהא דעביד צריכותא דהיתרא לאו מלתא דפשיטא היא כמ"ש המהרש"א ומהר"ס בסוגיא דלפי גירסא דקתני מעין א"כ הקושיא ליתני רק מעין אלא ודאי משום היתרא. ואין לומר דיש ליישב קושית הרש"א ומהר"ם דאי לא הוי תני הני תרתי הוה מוקמינן מעין דוקא היכא דליכא סכנה והשתא דמיותר מוקמינן אפילו היכא דאיכא סכנה מ"מ קשה ליתני קוץ ומעין ובבא דנתפזרו מיותר ואי אמרינן משום היתרא ניחא אבל לפי שיטת הכ"מ הדבר קשה:

ונראה דהנה אמרינן בגמרא שם מאי א"כ אי נימא דאינו מתחזי האמר רב כו' אלא כו'. וכתב הסמ"ג מכאן יש ללמוד דהלכה כרב אמנם בירושלמי דכלאים מקשה מכמה משניות ולא מתרץ כלום, ע"כ נראה מדבריו דמסופק בהלכה אמנם התוס' במס' חולין (דף מ"א) ד"ה בשוק כתב דתלמודא דידן ע"כ פליג בזה עם הירושלמי ומחלקים בסברא ע"ש, וא"כ ודאי דקיי"ל כתלמודא דידן וגרסינן שם בירושלמי מתניתא פליגא עליה דרב נתפזרו מעותיו כו' לא יהיה שוח ומלקטן ואם היה מקום לנוע מותר ועוד הביא שם כמה משניות ומסיק דרב ל"ל קיום וכ"ה בירושלמי עירובין ס"פ כ"מ והירושלמי לטעמיה אזיל אבל לדידן לפי סברת התוספות בחולין גם הברייתא דבק"פ שם אינו ראיה כמ"ש בס"ד בחיבורי שם בש"י, והק"ע הקשה מהך דירושלמי על הרי"ף וכל הפוסקים דלא הביאו הך דירושלמי, אמהמיא מיניה לפי דעתו דברי התוס' בחולין ודברי הסמ"ג בסי' י"ע. והנה הר"ן פי' הא דאמרינן בגמרא אי לא שתי מיית לאו דוקא אלא לערא בעלמא ועיין בטור יש שיטת החולקים וע"ש בדרישה שהבין בטור שאפילו במדרי מדרים ג"כ אסור אפילו היכא דאיכא סכנה. ולכאורה קשה מאי מקשה התלמודא פרצופות ל"ל דכבר שמעינן איסורא ממעין דלמא תני איסורא דפרצופות יתירא לאשמעינן דאפי' במ"ת אסור ואפשר ליישב דהרש"א הקשה היתרא דמעין ל"ל ודחיק ליישב. ולולא דבריו נראה דתני היתרא דאינו נראה הגם דידעינן מהך תרתי משום דסד"א דהכא במעין יהיה מותר במ"ת מש"ה תני היתרא דאינו נראה דהך היתרא דמעין יהיה דוגמא דאיך דבאיך ליכא שום סכנה א"כ מסברא חילוקה גם במ"ת אסור ומש"ה תני גם במעין היכא דאיכא סכנה היתרא דאינו נראה דשוה הוא לאיך ואינו מותר כ"א באינו נראה כמשתחוה. ועפ"ז יש ליישב דברי הטור שכתב מעין וגם פרצופות נ"ע דהא בגמרא אמרינן דלא אצטריך ולפמ"ש א"ש ודו"ק:

וע"פ דברינו י"ל שיטת הכ"מ דהיתרא דאינו נראה מלתא דפשיטא הוא וליישב קושית מהרש"א י"ל דבקוץ צריך למתני איסורא דאל"כ לא הוי ידעינן איסורא דמעין אפי' במקום סכנה וכמ"ש ובנתפזרו תני איסורא יתירא דאסור הוא במ"ת ומיניה ידעינן דגם במעין אסור במ"ת ואינו מותר כ"א בא"כ כמשתחוה ועיין במהרש"א שם הדברים סתומים ובס' ח"י להגאון בעל א"ח דף ס"ג ע"א כתב לפרש דבריו והרואה יראה דגם לדבריו יש חסרון הניכר בדבריו וע"פ דברינו אלה יש להמעיין מקום לפרש דבריו והארכתי בחידושי ואין מקומו פה להאריך:

פרק ד הלכה א אלא הדיחו את י"ע. ובגמרא סנהדרין (דף קי"א) ת"ר יצאו הן ולא שלוחן וכתב הפ"ח למה לא כתב הרמב"ם הך דינא המפורש בברייתא בלי חולק, עוד הקשה בהא דקיי"ל אין שליח לד"ע א"כ ל"ל קרא דהן ולא שלוחן הא מלתא דפשיטא הוא דלד"ע ל"א שלוחו שמ"כ וכתב דהברייתא אתיא כשמאי הזקן דס"ל יש שליח לד"ע מש"ה לא הביא הרמב"ם דין זה. ובס' משנת חכמים סתר תירוץ זה הא עכ"פ צריכין לקרא לפטור המודחין וכתב הוא דהר"מ סמך על עצמו מ"ש בהלכה ה' ויאמרו לכן נלך כו' משמע הן בעצמן ולא שלוחן וזה דוחק. ואפשר לומר דהך ברייתא אצטריך לענין ויצאו היינו משום דס"ל דאזהרה לעדים זוממין נפיק מקרא אמרינא אבל לפי

מה דדרש בברייתא (דף ס"ג) ד"א לא ישמע על פיך אזהרה למדיח א"כ מנשים דקרא משמע על פיך והרמב"ם מביא אזהרה זו וממילא ידעת:

אבל באמת נראה דגרסינן בתוספתא פרק י"ד בזה"ל לעולם מדיח בסקילה וגרסינן בירושלמי פ"י דסנהדרין הלכה ו' שנים שהדיחו שנים אותן שנים שהדיחו שנים מהו ליתן עליהם תורת המדיחים ותורת הנידחין. והפ"מ פירש דספיקא דירושלמי קאי על הך תוספתא אם לעולם דקאמר אפילו הדיחו אלו שנים שנים בלבד וכלומר דגם השאר הודחו מאחרים דאל"כ לא שייך הכא תורת הנדחין כלל או דלמא לעולם דקאמר בין שהודח רובה בין שהודח כולה על ידם אבל לאפוקי אם לא הדיחו אלא שנים אין עליהם תורת מדיחים אלא נדחין. והפר"ח כתב דספיקא של הירושלמי לאו לענין מיתה דודאי תורת המדיחין עליהם דחייב שתי מיתות נדון בחמורה אלא לענין ממון קא מבעיא ליה. ולענ"ד נראה בפירוש הירושלמי דהספק הוא אם אותן שנים הדיחו אחריכ אם כולם נדונים כיחידים או כמרובים משום די"ל דאותן השנים הם צריכין להיות מדיחין את רוב העיר ואתיא בעיא זו כעין דבעיין בגמרא בבלי הודחו מאליהן מהו פירוש אנשי בליעל הדיחו שנים ושוב הודחו אחרים ע"י אותן שנים וקא מבעיא ליה הא דאמר שם הן ולא שלוחן או הפירוש הוא הן ולא שלוחן פירוש הם בעצמם צריכים להיות מדיחים הכל ולא שאלו שהדיח ידיחו אחרים או דלמא הפי' הן ולא שלוחן שמתחילה צ"ל שידיחו בעצמן שנים ע"י עצמן ולא ע"י שלוחם אבל כיון שהם בעצמם כבר הדיחו שנים שוב לא אכפת אם הם הדיחו אחרים א"כ עד שהודחו רובם וכ"מ בגמרא דבעי לפשוט שם איבעיא מהא דקתני הדיחוה נשים כו' ולמה לא קא פשיט מהא דקתני הן ולא שלוחן אלא דפירוש הן ולא שלוחן גופיה קמיבעיא ליה וא"כ לפי מה דאסקינן בגמ' הודחו מאליהן לא מהני א"כ זה הוא הפירוש של הן ולא שלוחן פירוש שידיחו כולם ולא שיודחו מאליהם ע"י שנים אחרים המודחים ידיחו אחרים ובזה אין כאן מחלוקת בין בבלי וירושלמי ורבינו שכתב בהל' ב' או שהודחו מאליהן היינו הך דינא דהן ולא שלוחן ולא קשה כל הקושיא ודו"ק:

הלכה ד ולא ירושלים כו'. עיין פ' ח' ובספר שיח יצחק יומא (פ"ו ע"ג) באריכות:

הלכה ה והם שומעים ועובדים כו'. עיין סנהדרין (ס"א ע"ב) יחיד מימלך רבים לא מימלכי ה"ג הר"ן בחידושין וגירסת רש"י בהיפך וכתב הר"ן בשם התוס' הא דהקשה שם מהברייתא לא הקשה אלא מתחילת הברייתא שאמרו אחד יחיד הניסת ואחד הרבים כו' אבל עיר הנדחת דין אחר הוא ואין להקשות ממנה. ופירוש הדברים דשם ודאי אין המדיחין מחייבין עד שיעבדו הנדחין ובזה כ"ע מודים. ובתוס' יו"ם פ"ז דסנהדרין (מ"ו) תמה על רבינו שכתב שדעתו לחלק בין רבים ליחיד ולפי מ"ש לק"מ ודוק היטב כי קצרתי:

הלכה ו אם חזרו ועשו תשובה מוטב. עיין ראב"ד. אפשר דעת רבינו דלזה מהני תשובה וקבלת הדין עליהם שלא יהרגו הטף שלא חטאו משא"כ בלא עשו תשובה ולא קבלו הדין עליהם עד שהוצרכו למלחמה אז ניכר גודל רשעתם וראויה לאוש לאבד זכרם וזרעם והורגין גם הטף וכה"ג י"ל בהא די"ג במתני' פ"י דסנהדרין אנשי עה"נ אין להם חלק לעוה"ב. ויש חולקין על גירסא זו כמ"ש הר"ן ד"כ דב' הגירסות אמת הן דאם קבלו הדין ועשו תשובה אז יש להם חלק לעוה"ב משא"כ היכא דנדונין ע"י מלחמה אין להם חלק לעוה"ב, ועיין במגדל עוז פלוגתא דר"א ור"ע. ורבינו למד מסברא לחלק בהכי שלא לעשות פלוגתא רחוקה ועיין ברמב"ן על התורה:

הלכה י אע"פ שקבלו אחריות כו'. עיין בת"ח שהקשה מ"ש מהמן דקיי"ל בקבלת אחריות נעשה שלו ועובר בב"י ע"ש. ונראה דהכא כיון דגמרו ב"ד דין של עיר הנדחת על ממונם שיאבד אין כאן שוב אחריות על נכסיהם והוי כפקדון בלא אחריות ועל כן אין שורפין דלא ניחא להו להבעלים באחריותן דכל ממונם באיזה מקום שיהיה אסור ליהנות בשעת גמר דין ועומד לישרף כמה שכתב הכ"מ:

הלכה יא בהמה חליה ה"ז אסורה. מלשון זה לכאורה משמע דאסורה בהנאה אמנם הר"ן בחידושיו כתב דהאי איסורא ליתא אלא איסור אכילה מאחר שכל זים שבה פעון שחיטה א"א להתירה באכילה כו' אבל חלק של עיר אחרת מותר בהנאה ע"ש. ול"ע לפ"מ דאמרינן בס"פ מפילין (דף ל"ז) שאני בהמה דקא יינקי תהומין כו' א"כ ה"נ בבהמה אמאי לא אמרינן דינקי אסורין אהדדי אף דאמרינן התם לאיסור מוקלה השתו כו' י"ל דהתם לגבי איסורא דרבנן לא חשו ליניקה אבל באיסור תורה אפשר לומר דאסור בהנאה ובגוף הדין דעיסה דקיי"ל בדאורייתא אין ברירה וא"כ למה יהיה מותר העיסה. שוב מצאתי שכבר הרגיש בקושיא זו הפר"ח לדידן דקיי"ל אין ברירה אמאי מותר העיסה ואין מקומו פה להאריך:

הלכה יב אבל של פ"נ כו' ואסור. עיין כ"מ וגרסינן בירושלמי ריב"ח בעי שיער הצדקניות שבתוכה מהו נשמעינה מהדא ר"ש אומר בהמתה ולא בכורות ומעשרות שבתוכה, ופירש הפ"מ דהא דממעט ר"ש בכורות ומ"ב ע"כ בהוממו דאי תמימים תיפוק ליה דשלל שמים הוא וכיון דהוממו בכלל שללה הוו מ"מ אימעטו משום דלא דמי לשאר בהמה שלהן וה"ה לשיער צדקניות דלא דמו לשאר נכסים. ולפי פירושו פשיטא ליה להירושה להיתרא ומתוך כך הקשה שם במ"פ על רבינו דדרכו לפסוק כפשוטו דירושלמי ואמאי פסק כאן לאיסורא ע"ש. ואפשר דהרמב"ם מפרש דאדרבא תלמודא דירו' פשטה לאיסורא וה"ק מדחזינן דאצטריך קרא למעט קדשים שהוממו אע"ג דאיכא שם הקדש עלייהו דאסורין בגיזה ועבודה מ"מ דסברא חילוקה הוא להחמיר וא"כ גם בשיער נשים צדקניות של אחרים אזלינן לחומרא:

פרק ה הלכה ב האומר לחבירו. מלשון זה הכריח הכ"מ דהר"מ מפ' במתני' אלך ואעבוד קאי על המסית אבל סוגיא הגמרא סנהדרין ס"א מוכח דמפרש במתני' דקאי על המוסת שאמר אלך ואעבוד ומקבל עליו וכן פירש"י שם, ועיין תוס' יו"ט פ"ז דסנהדרין מ"י שכבר העיר בזה:

הלכה ג ואין המסית צריך התראה. עיין תוס' סנהדרין (דף ה' ע"ב) ד"ה בעדה ס'. למ"ש דמסית נמי צריך עדים והתראה אלא הא דאמרו לו האיך נניח חיים התראה, ועיין בס' משנת חכמים (דף ס"ח ע"ג) שהאריך:

הלכה ד אסור למוסת לאהוב את המסית שנאמר לא תאבה לו. הוא דרשת הספרי הובא ברש"י עה"ת ורמב"ן שם כתב דהגמרא חולק בזה סנהדרין (דף ס"א) דדרשינן כה אם אבה ושמע חייב משמע דקאי על המוסת אזהרה, ורבינו סובר דלא פליגי אי פשטא דקרא הוא אזהרה אם אבה ומרוצה דחייב כמ"ש רבינו הל' ה' אלא מטילי לשון דכתיק ג"כ לא יאהב ואינו עוזר לו דהמחיר רקמיא במסית:

הלכה י נביא. עיין חידושי ר"ן ס"פ הנחנקין מה שתמה על רבינו שכולל נביא עם המסית וחילוק יש ביניהם ולא שוו להדדי אליבא דכ"ע ע"ש:

הלכה יא ואינו לוקה כו'. עיין ראב"ד, ועיין בל"מ פי"ט מהל' סנהדרין שכתב דהכא מיירי בעשה מעשה כגון שנשבע בשמה לאכול ואכל וע"ש בהא דלא משני הגמרא כן:

פרק ו הלכה ב שנאמר אל תפנו. וכתב הכמ"נ ואי אפשר לומר כן שהרי בפונה יש כרת ותנן הפואל באזהרה ע"ש וכ"כ התוספות. ולא ניחא להו לומר דשאני קרא דגבי כרת דכתיב לזנות אחריהם דמשמע בעושה כמעשיהם דוקא דהא ה"נ כתיב אל תבקשו לטמאה בהן וגם רש"י חזר בו בגמרא כמ"ש הרמ"א וכ"ה ברש"י בפירוש התורה. ומ"ש הכ"מ דהכי איתא בת"כ כתב התוי"ט דלא נמצא בת"כ הן אמת דת"כ שבידינו הנדפסים עם ק"א והוא אסף וליקט ג"כ כל דברי ת"כ הנמצא מועתק בילקוט ושם מבואר כמ"ש הכ"מ אבל בת"כ הישנים לא נמצא דבר זה ואין תימה בזה וכמו כן מצינו בר"פ י"ב דנגעים כתב הר"ב שם דרש בשם הת"כ וכתב התוי"ט שם דבת"כ שבידינו לא נמצא אבל יש מהם היה כתוב אצלם ת"כ ויש בו דברים אשר לא נמצאו במקצת דפוסים, ועיין בספר משנה תורה:

ומ"ש רבינו פה באוב וידעוני, עיין בכ"מ ה"א טעם לשיטת רבינו, ועיין ברמב"ם פ"א מהל' שגגות ובכ"מ שם פ"ד דלא פסק כר"י אלא דהלוקין בהפאות ג"כ ועיין מה שאכתוב שם בס"ד:

הלכה ג ואבי הבן הוא שמעביר. כתב הכ"מ דלא כפירש"י וכו' ורבינו הוציא דיש מהירושלמי וכ"כ בחידושי הר"ן: **שם** לא שהוא שורפו. עיין בחידושי הר"ן מ"ש בשם הרמב"ן דמשמע מדבריו דבכ"ע חייב בין בשריפה בין שלא בשריפה וקך היה עבודתם דכל שהיה עובר היה שולט בו אש יש בשערם ויש בבגדיהם ויש שהיו מפליגים בהעברה פעמים רבות עד שהיו נשרפים, ואפשר שגם שיטת הרמב"ם כ"ה ואין כאן מחלוקת, ומ"ש לא שהוא שורפו היינו שא"צ שריפה:

הלכה ד ואינו חייב עד שימסור מקצת זרעו. עיין כ"מ ופר"ח הקשה דהוי התראת ספק, ועיין בס' משנת חכמים בהג"מ הביא לשון הסמ"ג ויש טעם בזה כו' וזה עשה כ"כ עבירה שאין לו כפרה. ובמסכת סנהדרין י"ד ע"ב הביא מהרש"א דברי הסמ"ג וכתב וזה נראה טעם הא דאמרינן אין עונשין מן הדין. ולולא דבריו יש לומר דהטעם כפשוטה אולי יש פרכא נעלמה מאתנו וכמ"ש לפרש הא דאמרינן בגמרא סנהדרין אין מעמידין בסנהדרין כ"א היודע לטהר את השרץ כו' מק"ו ומקשים התוספות מה לנו פלפול של הבל. אמנם ה"ט משום דסנהדרין דנין והורגין א"כ לפעמים יענשו גם מק"ו אם הוא גלוי מילתא אבל אם אין להם קבלה בבירור שק"ו זה הוא גלוי מילתא בעלמא א"א להם לענוש אע"פ שנראה להם ק"ו ברור ולא ידעו שום פרכא על זה אעפ"כ אסור להם לענוש אולי יש פרכא נעלמת מאתם ובזה מורה להם שיודע לטהר את השרץ מקל והומר וידע בעצמו שיש לדון ק"ו אע"פ שאינו אמת ומזה יבין בעצמו שלא לענוש מן הדין:

ונראה דיש נ"מ בין הטעמים דלטעם הרש"א א"כ בממון ודאי עונשין מן הדין דמהיכא תיתי יפסיד חבירו שלא לשלם לו היזקו אם יש סברא שחייב לו יותר, ולטעם השני שפיר י"ל דגם בממון אין עונשין מה"ד דאולי יש פרכא נעלמת והתע"ה:

עוד יש לומר נפקותא אהריתא הא דכתב הה"מ בפרק ב' מהלכות מ"א היכא דאיכא עשה מפורש שוב מזהירין מן הדין אי אמרינן כטעם הרש"א א"כ ליתא לסברת הה"מ דאדרבא כיון דכתיב עשה יתירא ודאי דיש לנו לומר דהעונש חמור וליכא למילף מק"ו אבל אי אמרינן אולי יש פרכא ופירוש דקל הוא עוד יש מקום וסברא לומר כיון דכבר מצינו איסור עשה מפורשת שפיר יש לדון ק"ו דעונש חמור הוא. וע"פ זה יש לנו לומר במה שכתב התוס' ריש ב"ק ד"ה ולא זה כו' דפליגי תנאי בזה אי גבי ממון עונשין מה"ד או לא לכאורה קשה באיזה סברא פליגי ולפמ"ש א"ש דפליגי אם אמרינן כסברת הרש"א עונשין מה"ד ומ"ד אין עונשין ממון מה"ד ס"ל סברא שניה והמע"ה. ולפ"ד שהוכחנו שסברת הה"מ תליא בפלוגתא דתנאי מיושב קושית מ"ו הגאון מהא דמקשה הלמודא מכות (דף י"ח) וכי מזהירין מה"ד והא שם איכא עשה ומן האמור מיושב: ובדרך פלפול אמרתי ליישב קושיא זו דיש מקום לחלק דע"כ לא כתב הה"מ באיכא עונש מפורש מזהירין מה"ד היינו דוקא היכא דלא מצאנו פרכא כלל דמה"ת לנו לומר שיש פרכא נעלמה מאתנו כיון שבלא"ה מצינו עונש מפורש אבל היכא דאיכא פרכא לפנינו ואנו מסופקים אם הפרכא זו חזקה לסתור הק"ו או לא אז ודאי דאין מזהירין מה"ד אף דאיכא עונש מפורש וא"כ הוא מדויק לשון הגמ' שם דשם גרסינן אמר רבא דילידא אמיה כר"ם תלד אע"ג דאית ליה פרכא ורבא ודאי דלא יחלוק על ר"ם דר"ם לא השיב ליה פרכא ולמאי הלכתא מייתי הגמרא מילתא דרבא אלא דבא להורויי לנו דאין כאן כ"א איסורא בעלמא ומש"ה פריך שם הא אין מזהירין מן הדין ומשני איסורא בעלמא מפני דהפרכא גלויה לא שייך סברת הה"מ ודוק:

והנה הריטב"א במסכת מכות (דף י"ד.) ד"ה והלא כתב וז"ל וא"ת אין עונשין מה"ד וי"ל דקרבן עונשין מה"ד א"כ כו' הנה ס"ל בתירוץ הא' דבר חדש דגבי קרבן עונשין מה"ד. ונראה דסברת הריטב"א לדידן דקיי"ל חולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא כמ"ש והאריך הל"מ פ"ח מהלכות מ"א הלכה ט"ו א"כ מאי אכפת לן אם מביא קרבן אבל למאן דאי"ל חולין שנשחטו בעזרה דאורייתא אין מקום להלק בין קרבן לשאר עונשין. ובזה מיושב קושית הרב הגאון מו"ה דוד דייטש אבד"ק ע"ח זלה"ה מהא דתניא בתוספתא דשבועות (פרק ג') דריב"ב דרש שם מושבע מפי עצמו מק"ו ואמר ר"א דנתי לפני רבי וכי עונשין מה"ד הרי דגם גבי קרבן אמרינן אין עונשין. ואפשר דר"א דדן הכי היינו משום דס"ל חולין שנשחטו בעזרה דאורייתא וסברת הריטב"א למ"ד דאית ליה חולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא אפשר דאית ליה כל הני תרי טעמי שכתבתי ודוק היטב ונקוט כללים אלה בידך:

הלכה ה אחד זרע פסול. ופירש"י כגון ממזר. וצ"ל לדעת הרמב"ם שכתב בפ"ג מהל' יבום דחיישינן דלמא נתעברה מאיש אחר א"כ איך משכחת זרע פסול דלמא הולד לאו מיניה הוא ולא שייך כאן רוב בעילות אחר הבעל וצ"ל כמ"ש המרדכי פ"ב דיבמות על הא דתנן מי שיש לו אח מכל מקום אפילו ממזר דמיירי בחבושין בבית האסורים ע"ש. וכתב בספר החינוך סי' ר"ח נוהג דין מולך בין בזכרים בין בנקבה ונראה טעמו משום דבחד קרא כתיב לא ימצא בך מעביר בנו ובתו כו' מכוון ומכשף משמע דבכולם לא מחלקים בין זכרים לנקבות. ובס' משנת חכמים (דף ע"ה) הקשה עליו דלא ידע מנין לו דאין זה חוק הכהנים באשה. ואני לא ידענא מנין לו זאת:

הלכה ו מגבה כו'. ואם עבר והקים אסורה בהנאה אף אם לא עבד. בת"כ פרשת בהר מביאו בס' משנת חכמים:

הלכה ז אבל במקדש מותר. עיין חינוך פ' בהר טעם הדבר שהותר במקדש. עיין בא"ח סוף סי' קל"א ובמ"א שם:

הלכה ט מפני שהיה זה דרך כו'. עיין גור אריה על התורה כתב פע"א שלא להכר ד"א למזבח ומב"ר מהא דאמרינן כל המעמיד דיין כו' ובמקום ת"ח כאילו נטעו אצל מזבח ולפי"ז האיסור דוקא בעזרה. ואפשר דגם רבינו מודה לסברתו אלא דגם טעם זה אמת ועיין בכ"מ:

הלכה י אסור. עיין השגת ראב"ד ועיין ירושלמי מגילה (דף ג' ע"א) אמר ר"מ ע"ש לא תטע לך וע"ש בש"י:

פרק ז הלכה ב ותקרובת כו'. מדכייל רבינו תקרובת עם הנך בהדא מילתא מוכח דס"ל דאה"נ דתקרובת הוא מה"ת וגם יי"נ סובר רבינו דהוא מה"ת. ועיין במנין המצות לרבינו ל"ת קל"ד האריך מאוד בראיות והתוס' במס' ב"ק (דף ע"ב) כתבו דיש להסתפק בתקרובת אי אסור בהנאה מה"ת משום דכתיב אשר חלב זבחימו יאכלו משמע אכילה ולא הנאה וכוונתם כמ"ש התוספות פסחים (דף כ"א) דכי כל אוכל לא ילפינן מלא תאכלו פי' דלא אמר ר"א כ"מ שנאמר לא יאכל הוי איס"ג אלא אם נכתב בלשון לאו דומיא דנבילה. ועיין מ"ש בזה בשלום ירושלים פ' כ"ש (דף ו' ע"א) שהארכתי בזה להב"ר לשיטת רבינו. ויש עוד ראיה מהא דתנן פ' א"מ (דף כ"ז) אמר לו מפני שמעמידין אותו בקיבת עגלי עכו"ם א"ל א"כ למה לא אסרוה בהנאה. וקשה מאי מקשה דהא לאו ודאי הוא שהעמיד בתקרובת אלא ספק וא"כ בענין הנאה הוי ספק מדרבנן ולהקל א"ו כשיטת רבינו. ולשיטת התוס' י"ל בדוחק ע"פ מ"ש שם דף ל"ד ע"ב ד"ה מפני דר"י לא היה מתכוין כ"א לדחותו ע"ש:

שם לוקה שתים. עיין במגילת אסתר שכתב מפני מה לוקה שתים לפי שורש הרמב"ם דאין רבוי לאוין מחייב ב' מלקיות. משום דהכא אין הלאוין מענין אחד דגם בלא נהנה משכחת לאו דלא תביא תועבה כדאמרינן בסוף פרק לפני אידיהן אף במקום שאמרו להשכיר לא לבית דירה אמרו מפני שמכניס לתוכה כו' עיין בספר מרגניתא טבא וצ"ע עליו דלא העיר על דברי רבינו פה שכתב גם כן שלוקה שתים ולמה הרגיש על הסמ"ג:

הלכה ה אע"פ שמשיכה. משמע מדברי רבינו דס"ל דמשיכה קונה ולא מעות עיין ב"י יו"ד סימן קל"ב הוכיח דשיטת רבינו דקונה במעות או במשיכה ועיין לח"מ: **שם** וכן גר. עיין קידושין (דף י"ז) מייתי עלה דמתניתנו אבל נשתתפו אסור ורבינו השמיט הברייתא. ונראה דסובר רבינו דלא אצטריך הברייתא לאשמועינן דין זה אלא למאן דא"ל יש ברירה אפילו מדאורייתא ואשמעינן דאעפ"כ נשתתפו אסור וטעמא דמילתא כמ"ש הריטב"א דאסור מדרבנן משום דרואה בקיומו א"נ כמ"ש הראב"ד בפ"ט מהל' מעשר ומשום קנסא ע"ש משא"כ למאן דס"ל בדאורייתא א"ב פשיטא דנשתתפו אסור ולא הקילו במתני' אלא דאפקרו רבנן הממון שלא יחזור לסורו וכשבא ברבותא לא תיקנו משום דמחזי כו' א"כ כיון דהר"מ פסק בכ"ד בדאורייתא א"ב לא הוצרך לאשמועינן בנשתתפו אסור. ולפ"ז מיושב הלשון שכתב רבינו וכן, ודוק היטב ועיין בתוספתא קידושין שם קצה ל"ע:

הלכה ו מפני שהזקתן כו'. להבין דברי רבינו עיין בגמ' רפ"ג אי דנעבדין. ועיין בר"ן שפי' דגזר ר"מ ש"מ כו' וחכמים דפליגי בא"מ מודה רבנן דאסור כו' ע"ש ולפירוש הרמב"ן ג"כ י"ל כן ע"ש ודוק ורבינו פה שכתב דחזקתן משמע בידוע מותר ולכאורה הא עכ"פ יהיה אסור מגד גזירה. וצ"ל דרבינו פירש כמ"ש הר"ן דשמואל חולק עם ר"י ולא מצינו כלל גזירה בידוע כו' וצ"ל דהרי אמוראי נינהו אליבא דר"י כמ"ש המל"מ ע"ש ובאמת זה דוחק גדול מנ"ל לרבינו לעשות פלוגתא. ונראה ליישב דע"כ הוכיח פירושו מר"י גופיה דסובר דלאו בגזירה פליגי. ומקודם נבאר שיטת רש"י ותוס' ושיטת הרמב"ן ושיטת הר"ן ליישב כ"א על מקומו דהנה על פי' רש"י קשה קושית התוס' ואפשר דרש"י סובר כיון דהשיבא אחשביגהו כ"ה מסתמא עובדים ודוק. ורש"י לטעמיה ור"ת לטעמיה והא דתנן מלא תבנית יד י"ל דהנה לשיטת הרמב"ן הקשה הר"ן מ"ש הרמב"ן דמסתמא בכ"מ אסרינן לר"מ מגד הדין משום דחיישינן למעוטא דהא הוי הכא רובא דאיתא קמן גם ר"מ מודה, ונראה דע"כ לא שייך בסברא לומר דל"ת למעוטי היכא דרובא דא"ק אלא היכא דליכא סברא לצרף למיעוט משא"כ כשיש סברא לזו פשיטא דיש לנו לחוש מגד הדין גם ברובא דאי"ק ולפי"ז היה קשה לו להרמב"ן דמעיקרא תירץ ר"י שפיר דבגזירה פליגי ומי דחקו להו לשמואל ור"י לומר דוקא באנדרטא ובעומדים כו' אלא דהם באו ליישב התירוץ הא' דר"מ גזר גם בידוע וקשה אמאי וצ"ל כמ"ש הרמב"ן דגם סתם אסור ולזה בא שמואל ור"י ליישב קושית הר"ן דיש סברא לצרף למעוטי א"כ ודאי דסתמא אסור דמסתמא עובדין שפיר גזרינן ידוע שא"כ ג"כ אבל בשאר כגון מלא תבנית יד הגם דיש"ל דמסתמא אסר ר"מ מגד ההומרא אבל לגזור כ"ס בידוע שא"כ היכא דלאו אנדרטא דליכא סברא לא גזרינן, ולפי"ז מיושב קושית התוס' ורמב"ן ורש"י בחדא שיטה קיימי דגזר ר"מ בידוע שא"כ ג"כ וממילא לרבנן בים בידו מקל כו'. והנה בא"ח תמה על שיטת ר"ת דרבנן לא התירו כ"א אנדר[...] וא"כ ליטנא דמתני' קשה טובא דהו"ל לומר אלא א"כ יש בידו כו' ועוד מסוגיא דלקמן דמעיקרא סבר לסתום כו' ע"ש. ונראה דר"ת הכי מפרש הסוגיא הא דרבנן אמרו במתני' אינו אסור אלא כל כו' ה"פ דודאי גם בשאר אסרו רבנן אבל לא כר"מ דגזר גם בידוע שא"כ אטו מיעוט הא לית להו לרבנן דדוקא ר"מ לטעמיה דאזיל בכ"מ בתר מיעוט שפיר גזר אבל רבנן בסתמא מודים דאסור דמידי ספיקא לא יצאנו אבל באנדרטא אין כאן ספק דודאי לגוי עשוי אבל בים בידו מקל דרובן נעבדין אזי מודו רבנן דגזרינן אפילו בידוע שא"כ וא"כ רבנן ה"ק אינו אסור כמו שאתה אוסר אפילו בידוע שא"כ אלא א"כ יש בידו מקל אז מודים אנחנו לדבריך לאסור אבל בסתמא ודאי אסור בכ"מ וא"ש ליטנא דכל ומיושב קושית הא"ח היטב. וע"פ דברינו מיושב קושית מהרש"א ומהר"ס ג"כ בדברי התוס' ד"ה אמר רבה כו' דמ"ש לפרש לקושיא דרבה א"כ קשה מפני מה לא קהני והכ"א אינם נעבדים אלא כל שיש בידם וע"ש. וגם על הירושלמי שמביאו התוס' בבד"ה באנדרטא ג"כ קשה קושיא זו כמ"ש בס' ל"ם ולפ"ז אתי שפיר דדוקא לפי מאי דס"ד דלא ידע כלל דגזרינן מקום דידוע שאינם עובדים אזי בפיר איכא למימר דאס"ד דרבנן ס"ל דא"כ הו"ל למימר א"כ כמ"ש התוס' ורש"י לעיל אבל מה דמסקינן דגזרינן א"כ גם רבנן גזרו כמ"ש א"כ לא מצי למנקט בדבריהם א"נ אלא כו' דאי הוי נקטו הכי ה"א א"נ וא"כ אינו אסור אלא במקל דנעבדין וגם

בסתמא

בסתמא אבל בידוע שא"כ ה"א דמותר קמ"ל דאינו אסור כמו שאתה אומר דגזרינן אלא במקל כו' דאז מודים רבנן כמ"ש וגם הירושלמי ס"ל כן ומיושב שיטת ר"ת. ולבאר פירוש הר"ן דסבר דגזרינן ש"מ אטו אותו מקום כו' ותמה עליו בס' ת"ת דא"כ איך יפרש פירוש הגמ' לקמן מ"א ע"ב דקאמר ה"ס התם אימר עבדוה ולפ"ד הר"ן הא במקומו של ר"מ ודאי הוא ובשאר מקומות ודאי דאסרו רבנן. אבל נראה דלכאורה יל"ד בסוגיא דלקמן חדא קושית רש"י ותוס' דלמה מקשה מר"מ ולא מקשה מרבנן גופייהו ועוד מאי ס"ד דמקשה וכי לא ידע לחלק בין ספק לודאי ודוחק לומר דספק בטלוס אינו ספק הרגיל. ונראה דהנה במקומו של ר"מ ג"כ י"ל דאינו אסור אלא מספק דהא נקיט במתני' פ"א בשנה וכו' וא"כ יש ספק אולי לא הגיע כלל עת העבודה ועיין בר"ן פי' המתני' דדוקא בהגיע לאותו מעלה כו' ע"ש א"כ למאן דסובר דאין איסורא אלא עד שיעבדו א"כ יש כאן ספק דאולי לא נעבד עדיין ולמ"ד דאסורין מיד אין כאן ספק. והנה לפי מה שתירץ ר"י לעיל דגזרינן ש"מ אטו מקומו של ר"מ א"כ מוכח דהוה ס"ל דמקומו של ר"מ הוא קרוב לודאי דאס"ד דיש ספק א"כ מה"ת לגזור רובא אטו מיעוטא אבל לשמואל ור"י דמוקי לה באוקימתא אחרינא לפי פירוש הר"ן א"כ בודאי דלר"מ אינו אסור אלא מספק וכמ"ש הר"ן. ומעתה י"ל דהמקשן היה ס"ל כרחב"י אליבא דר"י דטעמא דר"מ הוא מגד גזירה וא"כ שפיר מקשה דלר"י ע"כ במקומו הוא כמו ודאי ואעפ"כ בשבריס מתיר ש"מ דר"מ מתיר גם בודאי א"כ ה"ה לרבנן אבל מדרבנן למודא לא הוו מצי להקשות די"ל הא דאסרו במקל אינו אלא מספק כיון דרובא נעבדים במקל גזריק גם ספק ולשיטת ר"ת בשאר ודאי דלא אסרו כ"א מספק וא"כ ידע להירוץ הגמ' אבל מכח ר"מ שפיר מקשה. ור"י השיב דבאמת גם לר"מ אינו אלא מספק וכמו שפי' הר"ן אליבא דרבה בב"ח אמר ר"י דלאו בגזירה פליגי א"כ אין ראיה מר"מ דספק וספק הוא ולק"מ קושית הת"ח דר"י בעצמו השיב זה דפליגי אמוראי דלעיל בהדיה ורבה בב"ח השיב כאן דרבב"ח כיון האמת דאין כאן גזירה ומיושב היטב דברי רבינו פה דלא כתב לגזירה זו כלל ופסק כרבב"ח אליבא דר"י כדמוכח מתשובת ר"י כאן. ודוק היטב בכל הדברים האלה כי קצרתי:

הלכה ט שכר הדמים אסורים בהנאה. רבינו פה לא חילק כלל בין אם מכר בהקפה או לא ועיין בתוס' פ' השוכר דף ס"ב ד"ה יאות מ"ש בשם ר"א ור"י ובטור יו"ד סי' קל"ב וקמ"ד ואפשר דדחיק ליה לרבינו דא"א לומר סברתם דא"כ הא דבעי בגמ' שם דף ס"ג ע"ב שכרו לשבור ביי"נ מהו אם שכרו מותר או אסור ואם"ד כסברתם הא שם כבר נאבד האיסור קודם שמקבל המעות וכן הקשה בס' ל"ם אבל באמת יש ליישב קושיא זו עיקר סברת ר"י הוא משום דבמוכר איה"נ כיון שאין להם דמים ואינם שווים כלום ומעות שנתן לו הלוקח הם גזל בידו או מתנה כדאמרינן בירושלמי גבי מכבן וקידש בדמיהן מקודשת כ"ה בשם ר"ז לפי שאין דמיהן שוין כלום והמוכר אינו יכול לתובעו כיון דלא שוה כלום וא"כ אם מכרו בהקפה אינו חייב לו כלום ואם אעפ"כ משלם לו בתר הכי מתנה הוא דיהיב ליה ומש"ה שרי ומש"ע לא אמרו שמותר לתובעו דזה ודאי אסור כ"א בעבר וקיבל דמיהם ממנו מותר בדיעבד משא"כ בשכרו לשבור דאז מה"ת מותר וספיקא דתלמודא לא הוי כ"א אם מדרבנן אסור עכ"פ ושם הוא יכול לתבוע בכרו כיון שמה"ת מותר וא"כ שפיר קא מבעיא ליה אי מדרבנן אסור בעבר וקיבל כיון שהם אסרו ולא שייך כאן לומר דמעות מתנה כיון דמה"ת יכול לתבוע ודו"ק:

הלכה י אפרש אסור בהנאה. עיין מ"ש בזה בפ"ג מהל' תו"מ: שם פירש כוס אחד. עיין מה שאכתוב בס"ד פט"ז מהל' מאכלות אסורות. ומ"ש הכ"מ דגבי רמוני בדן כו' משום דשיל"מ ורבינו פליג על הרשב"א עיין ש"ך י"ד סי' ק"ב מ"ש על הש"ע דכתב דין הרשב"א בשם יש מי שאומר ולא ראה דברי הכ"מ וכן כתב בס' מחנה ראובן מס' ביצה בשם מרכבת המשנה:

הלכה יז נהנים בהם. עיין בתוס' דף מ"ד ע"ב ד"ה נהנין. וצ"ל קושיתם וגם סתירת רש"י דכאן פי' כר"ת ולקמן פי' בשכר. נראה דרש"י סובר דהפירוש הפשוט בשכר ושלא בשכר והא דלא נקיט להדיא בשכר כו' דהא מסקינן בסוגיא דבשלא בטובת ר"ג כבטובת אחרים דמי הרי דגבי אדם חשוב כר"ג גם בלי שכר אסור משום דזה גופיה טובה הוא שזה החשוב רוחץ בו ואי הוי נקט בשכר ה"א דדוקא בשכר תליא מילתא והכא נקט בטובה אפילו שלא בשכר אם הוא אדם חשוב. וכ"ז לפי המסקנא אבל לפי מה דס"ד דלא הוי נחית לחלק בין אדם חשוב ע"כ היה סובר פי' המתני' כמו שפירש"י הכי דאל"כ תקשה לס"ד קושית התוס' ועיין בל"מ ומל"מ ודו"ק:

הלכה יט סכין כו'. עיין כ"מ ועיין בש"ך יו"ד סימן י' מש"כ ונראה דכל פלפולו כו' ודבריו תמוהים מאוד דהא ראיית הרא"ש מהא דמקשה הגמ' דף ח' ותי"ל משום שמנונית ולפי פי' הש"ך דבעי שכר סכין עדיין קושיא זאת במק"ע ואין לפרש דכוונת הש"ך במ"ש דהרא"ש מודה ז"א אלא במסוכנת וכמ"ש הש"ך בסימן קמ"ב לחלק בשיטת רבינו פה בין מסוכנת לחיתוך בשר וקושית הגמ' קאי על חיתוך בשר וכן מצאתי שהבין הרב פמ"ג בדברי הש"ך אבל המעיין בש"ך בספרו הארוך ביאר ושנה ושילש דהרא"ש מודה דיוליך שכר סכין גם בחיתוך בשר. ואפשר לומר בכוונת הש"ך הנה הגאון בת"ש כתב דשיטת הסוברים דבעינן שיוליך שכר סכין אין לחלק בין אם אין לו אלא סכין זה או יש לו עוד סכין דהיתרא אף שאין לו הנאה מזה מ"מ אסור. והגאון מ"ו ה"ק עליו דודאי לכתחילה מיהא אסור אבל בדיעבד לשיטת הרשב"א י"ל דמודה דא"ל הולכת הנאת סכין. ומעתה מיושב לשון הגמ' לפ"ד דמקשין האהרונים דאמאי נקט הגמ' אסור לשחוט ליתנא דלכתחילה וי"ל דמיירי היכא דא"ל סכין אחר ועפי"ז שיטת הש"ך מיושב דודאי אי אסרינן כל הבהמה ע"כ צ"ל דלשון לכתחילה לאו דוקא אלא דאסור גם בדיעבד ושפיר הקשה הרא"ש מאי פריך ותיפוק ליה אבל אי לא קאי כ"א על שכר סכין שפיר י"ל דמיירי היכא דא"ל סכין ואין כאן איסורא בדיעבד ול"ק קושית הראב"ד ולפי מאי דמסיק הש"ך בסימן קמ"ב דבחתך בה בשר גם הרמב"ם מודה דלא אסר כולו מיושב קושית הרא"ש לשיטתו דקושית הגמ' קאי על היתוך בשר דמיירי ביש לו סכין אחר מדנקט לשון לכתחילה ושפיר מקשה תלמודא ותיפוק ליה ודו"ק: ותתני הרבני המופלג החרוץ מוה' שמשון קולקע נ"י בהידושיו ליישב קושית הרא"ש לשיטת רבינו לפמ"ש התוס' בחולין דף נ"ו ע"ב ד"ה ואפילו. בכ"מ שאנו אוסרים כדי קליפה אמאי אינו חוזר ואוסר מה שאצלו ה"ש שאין עובר כלל יותר מכד"ק ע"ש. ובאמת הסברא נותנת דכ"ש מוליך יותר אלא דזה לא איכפת לן דמשהו זה בטל במיעוטו אמנם בתקרובת שאפילו משהו אסור לשיטת הרמב"ם הל' ט' וא"כ הכל

נאסר ושפיר מקשה הגמרא ות"ל משום שמנונית דאיסורא פי' שמנונית דתקרובת דגם דרש"י פי' נבילה לאו דוקא עיין בפי' ע"כ והאריך בזה:

פרק ח הלכה א וכן ח"ח. עיין כ"מ סוגיא בעלמא דאין מלמדין וצ"ע עכ"ל. עיין נוב"י מה"ת היו"ד תשובה קכ"ה ולעיקר קושית הכ"מ י"ל דרבינו סובר כמ"ש בתורי"ד דקידושין נ"ח ה"ה דהוי מצי לאקשויי דגם למ"ד אין מלמדין הכא לא הוי ב"כ דמצרך צריכי ולא ניחא ליה לרבינו בתירוץ התוס' בקידושין וא"כ גם אי קיימ"ל כמ"ד א"ת אעפ"כ צריך קרא דהוא למעט ערלה וכה"כ וח"ח אסורין:

הלכה ד נוטל מה שחידש. עיין בתוס' דף מ"ז ע"ב ד"ה והוא כו' שכתב ל"ד נוטל מה שחידש אלא נוקב כל האבן מעל"ע ועיין בשו"ת רמ"א ובס' ל"ם:

הלכה ו שוחק כו'. עיין בהל' תו"מ פ"ג הי"א:

הלכה ט שותפות כו'. כתב בהגהת אשר"י פ' ר"י סי' ב' משהוברר חלקו מותר בהנאה דהא בטלו אפילו למ"ד אין ברירה הכא יש ברירה דכל איסורו אינו אלא מדרבנן, רשב"ס בשם רש"י, וכוונתו דרבי בילדותו היה סבר דישראל אדעתיה פלח וגם חלק הישראל בטל ובזקנותו דהדר ביה ודאי אינו אלא להחמיר מדרבנן וזה שאמר בדרבנן יש ברירה אבל לפי מאי דקיי"ל הל' ה' אבמיו הכל אבה"כ דאין ברירה וכתב רש"י במתני' דף מ"ג אבניה כו' אפילו חלקו של ישראל וכתב בתוי"ט אע"ג דמדרבנן יש ברירה מחמרינן ודברי רש"י סותרים אהדדי. ואפשר להלק דשם יש עכ"פ אסמכתא בדברי קבלה ומדברי רבינו פה ג"כ משמע דלא כמ"ש בהגהת אשר"י וסתם דבריו:

שם מעונין גניזה. עיין כ"מ וצ"ע דברי הכ"מ הרי כתב התוס' שם ד"ה מה ט' דפירוש גניזה היינו ביעור וע"ש בת"ח:

הלכה יא אם אינו יכול להחזירם. עיין השגת ראב"ד ועיין ירושלמי פ"ג ה"ב במה אנן קיימין אם בעתיד להחזירן לכליין ד"ה אסור ואי בשאינו עתיד להחזירן ד"ה מותר כי פליגי בסתם. ועיין בר"ן שכתב שיטת הרי"ף לחלק בהכי ולא העיר מירושלמי סיעתא לדבריו ובש"ע יו"ד סימן קמ"א ג"כ משמע כהך חילוקא ובזה נ"ק מה שהשיג בש"ך שם אלא דנ"ק בהא דאקשי ר"י לר"ל משוחק וזורה לרוח ליקשי לנפשיה וביותר קשה בהא דהקשה ר"ל לר"י מדתנן יתיז בקנה הא בזה מודה ר"י לשיטת הירושלמי וצ"ע:

פרק ט הלכה א שלשה. עיין כ"מ ועיין בתוס' ר"פ מה שהאריכו ורש"י סובר דנפקותא זו לרבותא נקט דגם במידי דתקרובת אי אי"ל בהמה שרי ולאפוקי מס"ד דמקשין דה"ק מלא יושיט כו' וברא"ש הקשה עוד הא מב"ל לגמ' ולא איפשטא ורש"י סובר מדנקט לקמן וצריכא דאי תני נו"כ ה"א משום כו' ולא נקט משום ל"ע משמע דעיקר הטעם משום הרוחה ועיין ברש"י במתני' דעיר שיש בה כו' ד"ה שאין כו' דלמא מזבן לי בהמה כו' משמע דס"ל גם אי טעמא משום ל"ע עיקר גזירה אינה אלא משום להא דבהמה ועפי"ז יש קצת ראיה מסוגיא לשיטת רש"י והיא שיטת רבינו דיל"ד בגמרא מה עלה על דעת בעל האיבעיא לומר דאיסור הוא משום ל"ע אמאי לא ניחא ליה מטעם הרוחה כמו בעיקר אלא משום דמשמע ליה דאיסורא דמתני' בכ"ע איירי ואין סברא לאסור כמ"ש התוס' מש"ה היה עולה על דעתו דהטעם משום ל"ע דהוי איסור תורה אז שפיר שייך לאסור בכ"ע משום לא פליג, ועיין בר"ן ספ"ק ודו"ק: עוד יש לבה"ר לפי' רש"י ורבינו דהנה בירושלמי גרסינן דר"י ס"ל דנו"כ מותר וצ"ל אמוראי נינהו אליבא דר"י. וצ"ל דל"פ דבירושלמי מיירי ר"י במידי דלאו תקרובת ובתלמודא דידן דאמר ר"י נו"כ אסור היינו מידי דתקרובת דוקא וכ"מ בגמ' דקאמר ת"כ דר"ל ואמאי לא פריך מיניה לר"י וכ"ת דיש ברייתא מסייע לר"י ג"כ ז"א הא שני ליה ר"ל שפיר ודוחק לומר דלא מצי להקשות מיניה לר"י משום דא"ל דס"ל לר"י כחד תירוץ בגמ' דנו"כ א"ב בין ת"ק לחכמים בתראי וא"כ י"ל דברייתא אתיא כחכמים בתראי עיין בתוס' ד"ה ר"ל בסה"ד ודו"ק. וע"פ דברינו מיושב היטב דלא מצי למפרך מיניה לר"י די"ל דברייתא מיירי במידי דלאו תקרובת קאמר ת"כ דר"ל משום דלא מחלק ומוכח כפירש"י ורבינו גם מסוגיא הזאת. ודברי הל"מ כאן צע"ג:

הלכה טז ב"י כו'. עיין כ"מ וכבר הביא רבינו דין זה בהל' שבת פ"ב. שוב מצאתי שכבר הרגיש בזה בכנה"ג:

פרק י הלכה ד להשכיר כו'. עיין כ"מ ואפשר דמש"ה נקיט הר"מ כן לאשמועינן דוקא להשכיר אבל מכירה דכ"ע שרי וכמ"ש בתוס' דף כ"א ד"ה אף במקום בשם הירושלמי וכמ"ש בל"ם שם פי' הירושלמי דסד"א דהחמירו רבנן כמו לס"ד דשכירות קניא כמו מכירה וקאמר דאעפ"כ אסור דוקא להשכיר וגמ' דידן בעי לשנויי גם ליתנא דמקום: שם ולא בנתינה. רבינו פסק כר"י ועיין בטיו"ד סימן קי"ז בהגהת כנה"ג שם שהבין דהטור פסק כר"מ דגם נתינה מותר ומה שהביא שם בשם הים"ש לע"ג ואין מקומו פה להאריך:

פרק יא הלכה ג ישראל כו'. עיין כ"מ ועיין ב"ח יו"ד טעם היתר זה משום דעיקר בכוונה תליא מילתא והוי דשא"מ ע"ש:

הלכה ד אין מנחשין. עיין כ"מ ובירושלמי פ' במה אשה הל' ס' הביא בק"ע תוספתא היה מתחיל במלאכה ואמר יבוא פלוני שידיו קלות ויתחיל בה ה"ז משום דרכי אמורי וכ"ה בבבלי סנהדרין ועוד כ"ד שהם משום דרכי אמורי ותימא שאין העולם נזהרין בזה. ואפשר כיון שאבד זכר האמוריים לא חשו בכך. ועיין ב"ח שכתב חלילה לעבור ע"ז רק להיות מתמימי דרך דכתיב תמים תהיה עם ה' אלהיך:

הלכה יב וקורא פסוק. עיין ק"ע שבת דף כ"א ד"ה אין, שכתב דעיקר הגירסא אין קורין על המכה פסוק בשם דוקא ע"ש דף מ"ג ד"ה לוחשין חזר מזה והודה לאסור בכ"ע:

הלכה יז ולשאול כו'. עיין ש"ך יו"ד רס"י קע"ג דעבור חולה שאין בו סכנה מותר לשאול לקוסמים ע"ש. ועיין בס' משנת הכמים סימן מ"ו הרבה פוסקים שחלקו עליו:

פרק יב הלכה א אלא א"כ סייע. עיין כ"מ מ"ש ויותר נ"ל כו', דברי הכ"מ מופלאים מאד דהא תני בגמ' אחד המקיף ואחד הניקף לוקה ופירש"י במכות דכתיב לא תקיפו בלשון רבים, ועוד פי' הראב"ד מביאו הריטב"א שם דטעמא דניקף נפקא לן מדכתיב לא תקיפו דמשמע לא תניחו להקיף וכן לא תשחית לא תבא להשחית וא"כ פשיטא דאיכא לאו לניקף אלא דאין לוקין משום דהוי לאו שאב"מ כ"א במסייע ומה ענין זה לאין שלד"ע. ודוחק לומר דכוונתו משום דס"ל כמ"ש רש"י

דכל ענין דרשא דלא תקיפו הוא מדכתיב לשון רבים וקאי על הניקף ועל המקיף ולא הייבה תורה לניקף כ"א דומיא דמקיף בעושה מעשה כמוהו אבל אם לא עשה מעשה כלל לא מפורש לאו לניקף. אבל לא משמע כן מסוגיא דנזיר דמבואר שם דלא מקפינן בכה"ג דהא מחייבינן איש המקיף את הקטן, ועיין בתוס' ריש שבועות. ובלי ספק נראה לי שהדברים כאלה אינם דברי הכ"מ. שוב ראיתי שגם בס' משנה תורה האריך לתמוה על דברים האלה ומסיק דליתא לדבריו ע"ש:

הלכה ב העבדים כו'. עיין מל"מ ועיין מ"ש המל"מ בהל' מלכים פ"י הל' ז':

הלכה ו ל"כ אלא השחתה בתער. עיין בתוס' ריש שבועות שהוכיחו דהקפת ראש בכל דבר אסור אפילו במספרים דהא לא תקיפו כתיב ביה ובכולא סוגיא לא איירי בהא אלא בהשחתת זקן בלחוד. ומ"ש הכ"מ משנה בפ"ב דמכות פלוגתא דר"א ורבנן לע"ג דפלוגתהם בהשחתת הזקן איירי ע"ש בתוס' שהאריך בזה והב"ר לזה מסוגיא דנזיר דף י"א. אמנם דברי רבינו מפורשים בתוספתא כמ"ש התוס' שם וקושיתם כתב הריטב"א במס' מכות דל"ק לשיטת רבינו דהא דסבר רבינו דהקפה בתער דוקא מהשחתה הוא דיליף ומש"ה אילו לא כתב אלא ראשו ה"א ודאי ס"ד דגלוה מורע בכל דבר אבל בתר דכתב רחמנא זקנו ולמדנו ממנו דגלוה מורע בתער דוקא ממילא ידעינן דבעלמא נמי בין הקפה ובין זקן לא נאכרה בעלמא אלא בתער ומ"מ כיים שם המחבר שלא להקיף אפילו במספרים כעין תער ה"ז מסובח ע"ש:

הלכה יא כתב ולא רשם פטור. משמע דאיסורא דרבנן גם ברשם וחקק לבד וכ"כ התוס' במס' גיטין דף כ' ע"ב ד"ה בכתובת קעקע כו' ומיהו איסורא דרבנן איכא דאפילו אפר מקלה אסור ליתן על גבי מכתו כו' וכוונת דבריהם אע"ג דקיי"ל כמ"א דמותר ליתן א"מ היינו משום דמכתו מוכח עליה אבל לא משום דלא הוי כתיבה וחקיקה ש"מ דאיכא איסור דרבנן כתב או חקק לבד מפני מראית עין ובס' משנת הכמים סי' כ"ז האריך בזה ודעתו כיון דקיי"ל כר"א דאפילו איסורא דרבנן ליכא לא נהירא. ומה שהביא ראיה מדברי רבינו שכתב פטור ולא כתב אם עבר לוקה מכות מרדות אין זה ראיה דמצינו הרבה כן בדברי רבינו שסמך על מה שכתב בפי"ח מהל' סנהדרין וגם אין כל איסורין שוין ולוקין עליהם, ע"ש מ"מ פ"א מהל' שבת ופר"ח או"ח רכי' תל"ו באריכות. ומ"ש פוק חזי מאי עמא דבר שלפעמים אדם רושם בבשרו בדיו או בשאר צבועים ולא שמענו מעולם שאסור מדרבנן אין ראיה דלאו כ"ע דינא גמירי ולא יפה עושים. וראיתי בפסקי הוס' מס' גיטין שכתב וז"ל ומדרבנן אסור אפילו אפר מקלה על גבי מכתו ודברים אלו צ"ע למה דהו דברי ר"א מהלכה ותו דהרי כתבו התוס' במס' מכות דהלכה כר"א ואפשר דס"ל כיון דרב ביבי בר אביי קפיד אפילו אריבדא דכופלתא וגם דברי ר' מלכיו משמע דהכי הלכתא וזה הוא שכתב במס' מכות וכן הלכה וקבה לאיזה צורך כתב זאת פשיטא דהלכתא כר"א. ודע עוד דשיטת הרי"ף והרא"ש לפסוק כר"ש דאינו חייב עד שיכתוב השם, ועיין בריטב"א שם דלדידיה ליכא איסורא ליתן אפר מקלה כלל. ואפשר דעפי"ז יש לנהוג היתר לסמוך על דברי הרי"ף והרא"ש ולדבריהם אין כאן איסורא דרבנן דרשם לבד ודו"ק:

ודע דעל מ"ש רבינו בהלכה א' ובהלכה ז' כתב הטור יו"ד בסי' קפ"א אין אנו צריכין לבקש טעם למצות ה' כי מצות מלך הוא עלינו. ובד"מ ובב"י כתב ליישב דבריו ע"ש. ועמ"ש רבינו בעצמו בסוף טעם ודעת בסוף הלכות מעילה ומ"ש פה וילא הון מגדרו לתת טעם מפני שכתב רבינו בהלכה פ' שצריכין לעשות סייג וגדר ואסרו חז"ל להעביר תער בכל הגוף צריך רבינו להקדים דכל מה שאסרו מפני טעם זה גדרו גדר גדול שלא לנגוע באפס קצהו והחמירה בו התורה לעבור על כל פאה ופאה ובא להזהיר הטעם שאין להקל בו כלל ואין לזה שום היתר בעולם שהרי נאמר לא תקיפו אחד הספר ואחד המסתפר במשמע כמ"ש רבינו. ודברי הכ"מ כבר כתבתי דאין להם הבנה כפשוטן וכ"כ בכנה"ג ואף אם אינו מסייע שהוא לאו שאב"מ עכ"פ איסור לאו איכא מה"ת ועובר על חמשה לאוין ולא עוד אלא דלפי מ"ש בס' החינוך דבלאו דמסכחת בו לפעמים מעשה חייב גם בלא מעשה א"כ חייב מלקות גם בלא מסייע והא דקשה ע"ז מהא דאמרינן במס' מכות שם מאן דאכל תמרי בארבילא לקי נראה דהיינו מקמי דידע דמסכחת לה בלי מעשה אבל לבתר דמשני דמסכחת לה בלי מעשה גם אם אינו מגלח בעצמו א"כ בכל ענין חייב מלקות. ובאמת מלינו בחינוך דכתב היפך מזה וכבר ישבתי דבריו ואין מקומו פה להאריך ולכ"ע איסור ל"ת מה"ת איכא ואפילו אם מגלח ע"י נכרי כמ"ש התוס' בריש מס' שבועות וכן מוכח דאין שום לד היתר שבעולם במגלח בכל זמן אפילו שתי שערות קטנות מאוד דעכ"פ השהה מקרי וכן מוכח לפי מה שאכתוב בס"ד בפ"ח דנזיר דמשמע שם דא"ל לגלח השערות בב"א אלא אם מגלח מעט מעט רק שיש כאן גלוח כל השערות ביום התגלחת וא"כ אעפ"כ התירה התורה לעשה דידחה ל"ת ואי יש תקנה הא קיי"ל כ"מ שאתה יכול לקיים שניהם א"ד. ועוד ראיה יותר מהא דאמרינן במס' נזיר בהא דאמר ר"ה המקיף את הקטן חייב אמר ליה ראב"א לר"ה ודידך מאן מגלח להון ע"ש דף כ"ז ע"ב בתוס' ד"ה ודידך שראה בניו קטנים מגולחים כו' וקשה אי ס"ד דאפשר בשום היתר בעולם א"כ מאי קשיא דראה אותן מגולחים דלמא עבד בכה"ג א"ו דאין שום היתר כלל בעולם והותן אנשים עוברים על חמשה לאוין מפורשים וע"ש בגמ' דראב"א אמר הובה תקברינהו לבניה דלייט על הך איסור דהשחתה דפאות הראש והזקן דשוין להדדי וביותר לשיטת רבינו דשוין גם בתער. ועיין בס' הזכרונות דף ל"ט ע"א מה שכתב בזה כי אותן אנשים החטאים האלה בנפשותם המגלחים זקנם בתער מה יענו ליום הדין והעאתם כבדה מאד כי יפקוד ה' על עונם וכל האומר הקב"ה וותרן הוא כו'. ומעתה חובה הוא על האבות ללמד להבנים ולדבר על לבם שישובו מדרכם הרעה ואיש את רעהו יעזור להדריכו בדרך ישרה בשפה רפה ובלשון רכה בדברים נעימים כאשר ידברו המוכיחים עוד היום בתחנונים ועין בוכה לשבור גרם העבירה. וסוף סוף ישראל יש להם בית קיבול להחזיק ברכה ויהיה נכנסים במסורת הברית יקחו מוסר ישיתו על לבם רעתם ישכילו לאחריתם וישמעו לקול הורים ומורים ותבוא עליהם ברכת טוב:

הלכות תשובה

פרק א הלכה א שנאמר מכל חטאת האדם אשר לא תעשינה, דמשמע שהוא מכיר שאינה ראויה לעשותה, הוריות פ"ג, ד"ע:

הלכה ב אלא על הקלות, עיין כ"מ שהניח בצ"ע. ואפשר דדעת רבינו משום דסתם ברייתא דמייתי תלמודא פ"ק דשבועות דף י"ג דס"ל דלא כרבי הכי קתני יכול יהיה יוה"כ מכפר על שבין ועל שא"ש ודין הוא הואיל והטאת ואשם מכפרין ויוה"כ מכפר מה חטאת ואשם אינם מכפרין אלא על השבים כו' משמע דמסברא הילוגה מכפר יוה"כ בין על שבים בין לשא"ש אלא דמדין חטאת ואשם ילפינן לה ודי לנו לאוקמי קרא מיעוטא דלך לאוקמי דוקא דומיא דחטאות ואשם שבאים על עבירות המורות אבל בקלות מודים רבנן לרבי. ועיין בס' בני חייא בלשונות הרמב"ם (דף י"ד ע"א):

פרק ב הלכה ב ויעיד עליו כו'. עיין כ"מ. ולפ"ד רבינו מובן פירוש המדרש שובה ישראל עד ה' כו' אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה כו' רבש"ע אם עשינו תשובה מי מעיד בנו אמר הש"ת כו' אני עד הוא דכתיב עד כו'. ועיין בס' הפלאה בהקדמה פירוש המדרש. ולפ"ד רבינו י"ל דישראל צריכים להעיד עליהם יודע תעלומות ואמרו כב"י מי נתן לנו רשות לייחד הש"ת לעדות אמר הש"ת אני נתן לכם רשות:

הלכה ט או גוזלו. הכ"מ כתב משנה בב"ק. והרב הגאון מ"ו מהר"י ג"ב כתב דצ"ע דשם לא נאמר כ"א בחובל אבל לא בגוזל הרי בפ"ה מהל' חובל הס"ו כתב רבינו אינו דומה מזיק חבירו בגופו למזיק ממונו ע"ש. וכתב שכבר הרגיש בזה בשו"ת שס"ל סי' ט"ז בסתירת דברי רבינו. ועיקר התירוץ המזיק ממון בהשיב הגזילה נתכפר לו אע"פ שראוי והגון לבקש מחילה אבל אין כפרה מעכב משא"כ בחובל בגופו הכפרה מעכב עד שירלה את חבירו, ומהיכן למד רבינו שילטרך פיוס לגבי ממון אע"פ שאינו מעכב את הכפרה למד רבינו מהא דאמרינן בב"ק דף ס' גבי עובדא דדוד הבול ישיב רשע גזלה ישלם אע"פ שמשלם רשע הוא והיינו כ"ז שלא פיים את חבירו עכ"ל:

הלכה ה שכל ישראל י"ל חלק נעוה"ב. עיין מ"ש פ"ז מהל' דעות הלכה ג':

שם הלכה יד בכ"מ ומתכבד בקלון חבירו לא ידעתי מקום שבו יאמרו שאין להם חלק לעוה"ב. וכתוב בגליון פירוש משניות להר"מ בר"פ כל ישראל כו' הגהת מהר"י פיק וז"ל פליאה והדום שלא ראה דהכי איתא בירושלמי ס' אין דורשין אמר ר"י המתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעוה"ב ועיין מ"א סימן קנ"ו. ורבינו השמיט פה הא דתנן בר"פ חלק אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו וכתב בכנה"ג שהוא תמוה דודאי הלכה כאבא שאול כדמשמע בפ' לפני אידיהן דף י"ח וע"ש בתוס':

פרק ז הלכה ה ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה. עיין כ"מ ודבריו צ"ע דמשם לא מוכח כ"א שמקרב את הגאולה אבל לא דאין נגאלין אלא בתשובה וכענין שאמר זכו אחישנה. ולולא דברי הכ"מ אמרתי דדברי רבינו לקוחים ממה דאמר רב בסנהדרין דף צ"ז כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה, כ"כ בהגהות הגאון מהרי"פ ז"ל:

בריך רחמנא דסייען לגמור ספר ראשון והוא ספר המדע

ספר מים חיים

על היד החזקה להרמב"ם, והם חדושים ופירושים מתוקים מדבש ונופת צופים, אשר הוציא מתוך פלפולו וחריפותו, הרב הגאון כמהו"ר חזקיה די סילוה, בעל המחבר פרי חדש זצוק"ל:

הלכות יסודי התורה

פרק ה הלכה א כל בית ישראל וכו'. נ"ב כל בית ישראל לאפוקי בן נח שאינו מצווה על קדוש ה' וכמ"ש בפרק י' מהלכות מלכים:

הלכה ב אבל שלש עבירות וכו'. נ"ב וכן הלבנת פנים כדאמרינן בסוף פרק הזהב ובפרק מציאת האשה נוח לו לאדם שיפיל עצמו להוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים. וכבר כתבו התוס' פרק קמא דסוטה דף י' דהא דלא חשיב לה בהנהו שלש עבירות משום שאינה מפורשת בתורה ולא נקט אלא עבירות המפורשות ע"כ והו"ק:

הלכה ד מפי השמועה למדו וכו'. הכי איתא בר"פ האיש מקדש דף מ"ג ע"ט, ועיין בפ' עשרים מהלכות סנהדרין דין ב':

הלכה ה מ"ש מרן הכ"מ ופסק רבינו כר"ל אע"ג וכו'. נ"ב עיין בר"י דפרק בן סורר ומורה דף ע"ב: דכתב דמכרו לשבע בן בכרי משום דמורד במלכות הוה והכי מפורש בתוספתא דתמורה ע"כ, וזה מבואר כדברי הרב ז"ל:

פרק ו הלכה ב ושבעה שמות הם. נ"ב עיין בפ"ב מהלכות עכו"ם דף י':

פרק ט הלכה א דבר ברור וכו'. עומדת לעולם אין לה לא שינוי. נ"ב עיין פרק ג' מהלכות תשובה דין ח':

הלכה

הלכה ד אבל לפי שעה שומעין לו בכל. נ"ב עיין פ"ב מהלכות ממרים:

פרק י הלכה ג מאשר יגידו עליך מאשר ולא כל אשר. נ"ב ואמרינן בפ"ק דסוטה דף י"ב מ"ד וכי יאמרו אליכם דרשו אל האובות ואל הידעונים המצפצפים והמהגים, צופים ואינם יודעים מה צופים מהגין ואינם יודעים מה מהגין ראו שמושיען של ישראל וכו' ע"ש:

הלכה ח שנאמר וידעו כי נביא היה בתוכם. נ"ב ונסיון גדעון לא מקרי נסיון שעשאו לראות אם היה הוא ראוי ליעשות נס על ידו ודו"ק:

הלכות דעות

פרק א הלכה יח ויאכל וישתה ביום השקזה. נ"ב בסוף משנין איכא עובדי דהוי שתי יין טובא וכ"כ הרב גופיה בסוף פ"ד מהל' ברכות אלא שמש נמשך אחר הש"ס ובכאן אחר הרפואה:

פרק ז הלכה א אע"פ שאין לוקין על דבר זה. נ"ב לפי שהוא לאו שאין בו מעשה ועוד דהוו לאו שבכללות:

הלכה ב אבל האומר שקר נקרא מוציא שם רע: נ"ב וגם מוציא שם רע בכלל לאו זה דהא אזהרה למוציא שם רע מפקינן מקרא דלא תלך רכיל וכמ"ש הרב ברים פרק ג' מהלכות נערה בתולה וע"ש:

הלכה ד וכל המספר בטובת חבירו. כתב הכ"מ דמפרש רבינו דהיינו בפני שונאיו, ולא משמע הכי בפרק גט פשוט דף קס"ד ע"ב ע"ש:

הלכות תלמוד תורה

פרק א הלכה ו משיתחיל לדבר מלמדו תורה. עי' פכ"א מהלכות איסות דף ז':

הלכה ז וחייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה. ק"ל דהא בפ"ק דקדושין דף ל' אמרינן אמר רבא מקרא זו תורה כלומר והינו כמקרא דעלמא שר"ל תורה נביאים וכתובים אלא הכא ר"ל תורה לחוד וכן פי' רש"י, וא"כ היאך כתב הרב שמחוייב ללמדו תורה שבכתב כולה דהיינו תורה ונביאים וכתובים הפך מימרא רבא וצ"ע ודו"ק:

פרק ג הלכה ב כתב הרב היה לפניו מצוה ות"ת אם אפשר וכו'. והכ"מ כתב דהכי איתא בירושלמי, והכי איתא נמי בפ"ק דמ"ק:

פרק ד הלכה יג ולא יגביה הרב קולו. נ"ב עיין פי"ט מהלכות תפלה דין י"א:

פרק ה הלכה ב איזה חולק וכו'. עיין בס"ה עשין ר"ש:

הלכה ה ואומר לו בירא שלום עליך רבי. נ"ב מצינו בפרק חלק דף נ"ח ע"א דריב"ל אמר ליה למשיח שלום עליך רבי ומורי, ושמא משיח עדיף טפי מרבו:

פרק ו הלכה יד על כ"ד דברים מנדין. נ"ב כתבו התוס' ביבמות בפרק כילד דף כ"ב ע"ב דאף כשעשה תשובה לא מיפטר מנדוי, ולפי מ"ש הרב בסוף פרק חמישי מהלכות ממרים דהאי דהנהנקין מיירי אף בדלא עשה תשובה דין זה אינו מוכרח לדעתו ז"ל ע"ש ודו"ק. ועיין בכ"מ בסוף הלכות סנהדרין. ובכלל הכ"ד דברים כתב הרב המזלזל בדבר א' ור"ל שמזלזל תמיד וכ"כ רש"י בפרק קמא דסוטה דף ד' ע"ב ומרן בכ"ת הביא לשון הר"ן וכתב וז"ל וק"ל דהא נט"י אין עיקרה מן התורה. והנה אפשר שהבין דהאי דפקפק בנט"י שזלזל בשיעור דהיינו שנטל בבליר מרביעית ומ"ה ק"ל אמאי נדוהו כיון דלא עקרה לכולא מצוה אבל בדברי הר"ן מבואר דהאי דפקפק עקר לכולא מצוה והכי משמע בפירוש המשניות לרבינו בפרק ה' דעדיות מתניתין ו' ע"ש:

פרק ז הלכה א אבל כשהטא שאר העמות. נ"ב עיין ספי"ז מהלכות סנהדרין ועיין מה שהקשה הכ"מ. ומיהו קשה דמסיק התם א"ל דוגמא השקוה וכו' כלומר וכי היא דדוגמא השקוה כירבעם בן נבט עשה ואף שלא עשה כירבעם נידוהו:

הלכה ד ואם מת בנידוי ב"ד שולחין וכו'. נ"ב אף שמת בנידוי יכולין להתיר לו הנידוי מיד כי כן עשו לר"א:

הלכה ז בכמה מתירין וכו'. כתב הכ"מ דסובר רבינו ז"ל דהיכא דאין יחיד מומחה מתירין ג' הדיוטות נמי כנדר דהא נידוי נדר הוא. וליתא דנידוי לא נדר הוא ובעובדא דר"א נקטי לשון נדר דהוי לישנא מעליא משום כבודו של ר"א. גם מה שהביא מרן השגות הרמ"ך דלמה לא הזכיר דלאפקרותא אינו יכול להתיר וכו' עיין ברא"ש בפרק בתרא דמ"ק שהביא מחלוקת בזה. גם מה שתירץ מרן שאם פיים מתירין לו דהכי משמע בפ"ק דחולין גבי ההוא טבחא. הך עובדא ליתא בפ"ק דחולין אלא בפרק בתרא דמועד קטן ואולי ט"ס הוא ור"ל עובדא דההוא טבחא דלא סר סכינא קמיה דרבא בר חיננא דאיתא בפ"ק דחולין דף י"ח וע"ש:

הלכות עבודת כוכבים

פרק ב הלכה ז אין המגדף חייב סקילה עד שיפרש את השם המיוחד. עיין פ"ו מהלכות יסודי תורה דין ב':

הלכה ט מי שגדף קנאים פוגעין וכו'. כתב מרן שאם לא פגעו קנאים אינו נסקל כדאיתא גבי בועל ארמית יע"ש, ופשוט הוא דקנאים לא היו יכולין להרגו אלא בשעת מעשה כמ"ש רבינו בהל' א"ב פי"ב וזה בא לב"ד ודאי דאיכן יכולין להורגו:

פרק ג הלכה ה העובד עכו"ם כדרכו וכו'. עיין פ"ה דין י"ד מהלכות יסודי תורה ומ"ש הכ"מ שם בשם הרמ"ך וע"ש:

הלכה ו המגפף ע"ז וכו'. ועשאו לעבדה חייב. הקשה הל"מ דהא אמרינן בפטור ומרקולים אף על גב דקמכוין לבזותו חייב ואם כן למה לי לעבדה. ולא קשיא מידי דמה שכתב חייב הוא סקילה ולעיל שכתב דכשהוא מכוין לבזותו חייב היינו להביא קרבן על שגגתו וכמו שכתב הכ"מ לעיל וברור:

הלכה ט העושה עכו"ם לעצמו וכו'. הקשה הל"מ היכא דעשאו אחרים לו אמאי לוקה, וי"ל דכיון שהאומר עושה מעשה בשליחותו הוי כאילו עשאו הוא וחייב. וליתא דהא אמרינן בפרק בתרא דמכות דף כ' ע"ב דאחד המקיף ואחד הניקף לוקה ואוקמינא לה במקיף לעצמו או במסייעו ואם איתא לוקמא באומר ליה שיקיפנו וצ"ל דמיירי הרב כשסייע לעושה ודו"ק. ועיין בפ"ק דמציעא דף י' ע"ב דאיתא התם דכל היכא דשליח לאו בר חיובא מיחייב שולחו והתם נמי נ"ל דקעביד מעשה א"נ כיון דבכה"ג הוי שלוחו הו"ל כאילו הוא גופיה קעביד מעשה והכי מוכח בפרק האיש מקדש דף מ"ג ע"א יע"ש. ועיין בתשובת הר"ס די בוטון דף קכ"ח וקל"ה מ"ש בלשון זה ע"ש:

מ"ש הכ"מ על השגת הראב"ד מתוספתא דמכות דלאו דסמכא הוא והכי דייקא מתני' דקאמר עובר בל"ת ואם איתא היל"ל דלוקה. אמינא דאי משום הא לא איריא דהא התם קתני נמי הנודר בשמו והמקיים בשמו עובר בל"ת ופסק הרב לקמן בספ"ה דאית בהו מלקות:

פרק ד הלכה ו ומכין טף ונשים וכו'. הכ"מ תמה עליו דמנ"ל הא והביא תשובת הכמי לוניל לרמ"ה מספרי יע"ש. ועוד דבכריתות פלוגתא דר"א ור"ע. וליתא בכריתות זולת בתוספתא בפ' בתרא דסנהדרין וט"ס הוא וצ"ל בברייתא שהם התוספתות:

הלכה ז וכל הנהנה ממנו לוקה שנאמר ולא ידבק. זה פשוט דהא בעיר הנדחת כתיב ובפ"ק כיסוי הדם גבי מכסין בעפר עיר הנדחת פרכינן ואמאי איסור הנאה ניהו ובפ' בתרא דמכות אמרי דאעי אשרה לוקה מקרא דלא ידבק וברור:

הלכה י נכסי מדינה אחרת אע"פ שקבלו עליהן אחריות. עיין ב"י א"ח סימן ת"ח:

פרק י הלכה א ולא יגדל ציצית ראשו. כתב מרן דתני והדר מפרש ודחוק הוא. ויותר נראה שהוא מלשון מגדלא נשיא דהוי לשון קליעה וכפירוש רש"י בפ' התכלת דף מ"ב דבלורית של כותים דבוקות מלמטה דהיינו קלועים ופרודות מלמעלה ובכה"ג אסור לישראל לקלוע אבל בהנחת גידול שער שפיר דמי וכן נראה מדברי הרב פ"א מהלכות ציצית דין ה' וכן בפ"ק דנדרים דף ט' אמרינן מה ראית להשחית את שערך זה נאה וכן בהגדת הניזקין תינוק אחד יש בבס"א וקווצותיו סדורות לו תלתלים, ועיין בס"ה לאוין ל' ע"ש:

הלכה ד אין מנחשין וכו'. עיין בתוספות דמציעא דף כ"ז ע"ב ד"ה כיס וארנקי, גם מה שכתב הכ"מ שהוט תרנגול זו שקרא ערבית וכו' הכ"מ הביא ב' פירושים משם רש"י. ובתוספתא דשבת איתא שקרא בערב:

הלכה טו ודברים הללו דברי שקר וכזב. ברפ"ג דהוריות איתא דאיכא נגעי רוחות ונגעי כשפים. עוד כתב הרב ומפני זה אמרה תורה כשהזהירה תמים תהיה עם ה' אלהיך וכ"כ הרב בהקדמת פרקי אבות ריש פ"ח ובפירוש המשנה פ"ד דע"ז ועיין בב"י יו"ד סי' קע"ט:

פרק ב הלכה א כתב הרב אבל איש המתגלה אינו לוקה אא"כ סייע וכו'. ואם גלח לעצמו לוקה שתים משום מקיף ומשום ניקף דהכי מוקים לה רבא בש"ס ואע"ג דרב אשי מוקים לה במסייע לא פליג ארבא לענין דינא. ותדע דרב אשי גופיה סבירא ליה בפרק ארבע מיתות דף נ"ה ע"א דהמערה בעצמו דחייב אשוכב וחייב אנשכב והכא נמי דכוותיה ומיחייב תרתי:

הלכה יד ובכלל אזהרה זו וכו'. זה שלא כדברי הרא"ס בפרשת ראה בפסוק לא תתגודדו שכתב דדרשה דאגודות אינו אלא אסמכתא בעלמא יע"ש. ומיהו בספר המצות לאוין מ"ה כתב הרב כדברי הרא"ס ע"ש וגם דבריו שבכאן אפשר להסכימם עם מה שכתב בספר המצות שהרי שם כתב ג"כ כלשון הכתוב בחיבור ואעפ"כ סיים דהוי דרש יע"ש ודו"ק:

הלכות תשובה

פרק א הלכה א כל מצות שבתורה וכו'. איתא במכילתא ומייתי לה הרב בספר המצות עשין ע"ג מדכתיב ואשמה הנפש ההיא שאינו מחוייב להתוודות כשידע שאין לו חטא אבל הועד עליו שקר וכו'. עוד כתב הרב בעלי אשמות שמביאין על שגגתן או על זדונן וכו' אשם שפחה חרופה ואשם גזילות מביאין אותן אף על הזדונות כמו שכתב הרב בפרק ט' מהלכות שגגות ע"ש:

הלכה ד עבר על מצות ל"ת שאין בה כרת ועשה תשובה תשובה תולה. היינו שמתחיל להתכפר וכדכתב לקמן, ומה שמפרש הרב בתולין שרלה לומר שמכפר מקצת הוציאו מירושלמי בפרק בתרא דיומא דגרסינן התם העובר על כריתות ומיתות ב"ד במזיד התשובה ויו"כ מכפרים מחצה והיסורין בשאר ימות השנה מכפרים מחצה עליו הכתוב אומר ופקדתי וכו' והכי איתא נמי בירושלמי דריש פרק חלק יע"ש. ומה שכתב הרב ולעולם אין מתכפר וכו' כלומר אע"פ שעברו הרבה יו"כ:

פרק ב הלכה ה כתב הרב ועזות פנים היא לו אם גלם. פי' שלא לצורך אבל לצורך שפיר דמי כדאמרינן בפרק קמא דסוטה דף ז' ע"ב בשלמא יהודה דאודי כי היכי דלא תשרף תמר אלא ראובן למה ליה דאודי והאמר רב שמא חניף עלי מאן דמפרש חטאיה ומשני כי היכי דלא לחשדוהו אחוהי:

הלכה יד כתב הרב הקורא לחבירו בכינוי ומתכבד בקלון חבירו אין להם חלק לעוה"ב, וכתב הכ"מ דלא ידע איה מקומו. ואיתא בבראשית רבה פרשה א' ובירושלמי פרק אין דורשין. ועיין בפרק ו' מהלכות דעות דין ג':

סליק ספר ראשון והוא ספר המדע:

משנה תורה

הוא

היד החזקה

להנשר הגדול רבינו משה בר מיימון זצ"ל

עם השגות הראב"ד זצ"ל, ופירוש הרב המגיד משנה, הכסף משנה להגאון מרן יוסף קארו זצ"ל, מגדל עוז, הגהות מיימוניות [עם הוספות הרב הגאון מהר"ם פאדווה זצ"ל], גם תשובות מיימוניות, ופירושי הרב רבינו עובדיה, והרב הגאון מהר"ל בן חביב על הלכות קדוש החדש, עם כל הצורות השייכות להם ולהלכות שבת וסוכה. גם הלחם משנה להגאון מו"ה אברהם די בוטן זצ"ל, ומשנה למלך להגאון מו"ה יהודא רוזאניס זצ"ל. כאשר היו בדפוסי יעסניץ, דיהרנפורט, וויען וברדיטשוב

ונלוה לו ספר הקובץ חדושים ומקורי הדינים מהרב הגאון ר' נחום טריביטש זצ"ל אבד"ק נ"ש כפי שנדפס בוויען.

ועתה הוספנו חדשות אשר לא היו מעולם בכל ספרי הרמב"ם הנדפסים, יראו נבונים וישמחו:

א) פירוש המגיד משנה על הלכות שחיטה, אשר היה טמון בכתב יד ולא נדפס מעולם. יודפס על מקומו בפנים הספר.

ב) פירוש הרדב"ז על ספר קדושה, הפלאה, זרעים, שופטים, ממלא מקום המגיד משנה שלא נמצא בספרים האלה, כולו מכתב יד. יודפס גם כן על מקומו בפנים הספר.

ג) חדושים ומקורי הדינים מהרב הגאון בעל פרי חדש, נקראים בשם מים חיים.

ד) חדושים ומקורי הדינים מהרב הגאון בעל מחנה אפרים.

ה) חדושים ומקורי הדינים מהרב הגאון ר' ישעיה פיק זצ"ל.

ו) ביאורים על הרמב"ם הלכות בית הבחירה מהרב הגאון ר' יעקב עמדין זצ"ל.

ז) חדושים ומקורי דינים מגאונים מפורסמים בדור העבר. הכל מכתבי יד. יחד יהיו תמים, ובסוף כל חדוש ומקור דין, שם מולידו.

☜ פירוש המגיד משנה, והרדב"ז, והמה בכתיבת יד, הגיעו לידינו מיד הרה"ג המנוח מוהר"ר ווסמאן יעב"ץ זצ"ל, אשר קנה אותם בתוך מרבית כתבי יד מגאונים הראשונים, מאת רבני חכמי ספרד אשר בירושלים, ושילם להם בכסף מלא לצורך דבר מצוה גדולה שנצטרכו אז. והרשומים באותיות ג' ד' ה' יבואו בסוף כל ספר, והרשום באות ו' יבוא בסוף ספר עבודה, והרשום באות ז' מד' חלקי הרמב"ם.

נדפס בתגה"ה מדויקת ובתיקון מרבית הטעיות שנשתרבבו בדפוסים הקודמים, כן בפנים הספר וכן בכל המפרשים מסביב.

ספר שני הוא ספר האהבה

ווארשא

הובא לביה"ד ע"י ה"ה ר' מרדכי קאלינבערג נ"י, ושותפיו

בשנת כי תורה מאתו תצא לפ"ק

МИШНА ТОРА, (РАМБАМЪ). Томъ II.

ВАРШАВА 1881.

Дозволено Цензурою
Варшава 23 Февраля 1893 года

Тип. Г, Ю. Рундо Тломацка 10

מה אהבתי תורתך **ספר אהבה** כל היום היא שיחתי

והוא
ספר שני

חלכותיו שש. וזהו סדורן.

הלכות קריאת שמע. הלכות תפלה וברכת כהנים. הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה. הלכות ציצית. הלכות ברכות. הלכות מילה.

והמצות הנכללים בהם מפורשים בשמותם במקומם:

הלכות קריאת שמע

מצות עשה אחת והיא לקרות קריאת שמע פעמים ביום. וביאור מצוה זו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א פעמים [א]בכל יום קורין ק"ש בערב ובבקר. שנאמר ובשכבך ובקומך בשעה שדרך בני אדם שוכבין וזה הוא לילה. ובשעה שדרך בני אדם עומדין וזה הוא יום: **ב** ומה הוא קורא שלשה פרשיות אלו הן שמע והיה אם שמוע ויאמר. ומקדימין לקרות פרשת שמע מפני שיש בה יחוד השם ואהבתו ותלמודו שהוא העיקר הגדול שהכל תלוי בו. ואחריה והיה אם שמוע שיש בה צווי על (זכירת) שאר כל המצות. ואחר כך פרשת ציצית שגם היא יש בה צווי זכירת כל המצות: **ג** אע"פ שאין מצות ציצית נוהגת בלילה קורין אותה בלילה מפני שיש בה זכרון יציאת מצרים ומצוה

א סמ"ג עשין י"ח טור א"ח סימן ל"א:

כסף משנה

פרק א א פעמים בכל וכו'. מפורש פ"ק דברכות (דף י"א.) דכין לב"ש בין לב"ה פעמים ביום קוראים את שמע אלא שנחלקו היאך קוראין אותה ח"ל ב"ש אומרים בערב כל אדם יטו ויקראו ובבקר יעמדו שנאמר בשכבך ובקומך וב"ה אומרים כל אדם קורין כדרכן שנאמר ובלכתך בדרך א"כ למה נאמר בשכבך ובקומך בשעה שדרך בני אדם שוכבים ובשעה שדרך בני אדם עומדים. ורבינו נקט לישנא דב"ה והקדים ק"ש של לילה כלישנא דקרא של לילה ברישא וטעמא דקרא משום דתחלה היום מן הלילה הוא כדכתיב ויהי ערב וכו':

ב ומה הוא קורא וכו'. כך מתבאר מתוך המשנה שאכתוב בסמוך:

ומקדימין לקרות וכו'. פ"ב דברכות (דף י"ג.) אמר ריב"ק למה קדמה פרשת שמע לוהיה כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואח"כ יקבל עליו עול מצות והיה אם שמוע לויאמר שוהיה אם שמוע נוהג בין ביום בין בלילה ויאמר אינו נוהג אלא ביום כלומר דמשתעי בציצית שאינה נוהגת אלא ביום. ודע שגירסת רבינו הנכונה ואחריה והיה אם שמוע שיש בה צווי על שאר כל המצות וכך מצאתי בספר מדוייק ולא כמו שכתוב בספרינו שיש בה צווי על זכירת כל המצות דהא ליתא שעל המעשה צוה בודאי אם שמוע לא על הזכירה בלבד וזה טעם רבינו בקדימת והיה אם שמוע לויאמר שוהיה אם שמוע יש בה צווי על המעשה ויאמר אין בה צווי על מעשה כל המצות אלא על זכירתן וראוי להקדים הצווי על המעשה לצווי על הזכירה ופירוש המשנה לדעת רבינו כך היא למה קדמה והיה אם שמוע לויאמר לפי שמעשה המצות שנזכר בוהיה אם שמוע נוהג בין ביום בין בלילה וזכירת המצות שע"י ציצית שנזכר בויאמר אינו נוהג אלא ביום רלוני המזכיר שהוא הציצית אינו אלא ביום וא"כ ראוי להקדים והיה אם שמוע לויאמר ורבינו רצה לתת לנו טעם למה אנו קוראים פרשת ציצית ואגב גררא נתן לנו טעם למה נתאחרה. וא"ת למה לי טעם שיש בה צווי זכירת המצות תיפוק ליה משום שיש בה זכירת יציאת מצרים ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה י"ל שאילו לא היינו קורין אותה אלא מטעם יציאת מצרים לא היינו מצרפים אותה עם שמע והיה אם שמוע שאינה מענינם אבל לפי שיש בה צווי זכירת כל המצות נצטרפה עם פרשיות אלו וכיון שנצטרפה להם בקריאת היום אע"פ שמצות ציצית אינה נוהגת אלא ביום לא ראו חכמים לחלק בין יום ללילה:

ג אף ע"פ שאין מצות ציצית וכו'. כלומר כיון

לחם משנה

פ"א א פעמים בכל יום וכו'. משנה פרקא קמא דברכות (דף י"א:) ב"ש אומרים בערב כל אדם יטה ויקרא וכו' וב"ה אומרים כל אדם וכו' והלכה כב"ה:

ב ומה הוא קורא וכו'. ריש פרק ב' דברכות (דף י"ג:) היה קורא בתורה וכו' אמר רבי יהושע בן קרחה למה קדמה וכו' (ועיין בכסף משנה) ובגמרא (דף י"ד ע"ב) בברייתא נתנו טעם אחר לקדימת והיה אם שמוע לויאמר שזה יש בו ללמוד ולעשות ויאמר אין בו אלא לעשות ע"כ. ורבינו לא כתב א' מאלו הטעמים וא"כ יש לתמוה עליו כיון שכוונתו לתת טעם לקדימתן זה לזה כמו שנראה מתחילת לשונו שכתב ומקדימין לקרות וכו' משמע שבא לתת טעם לקדימתה וא"כ היה לו לתת טעם לקדימת והיה אם שמוע לויאמר א' מן הטעמים האמורים בגמרא וקשה עוד מזה שהטעם שנותן הוא אינו טעם כלל שהרי כתב ואח"כ פ' ציצית שגם היא יש בה צווי וכו' ואין זה טעם לאיחורה לוהיה אם שמוע שוהיה אם שמוע נמי אין בה אלא צווי זכירת כל המצות כמ"ש ואחריה והיה אם שמוע שיש בה צווי וכו'. ונראה לתרץ שלא רצה רבינו לתת טעם לקדימת והיה אם שמוע לויאמר שזו אינה קושיא כלל שהרי בתורה כתובה פרשת והיה אם שמוע אחר פרשת שמע ושמע אחר ויאמר וא"כ אם נקדים ויאמר לוהיה אם שמוע אין כאן שום סדר מהכתוב בתורה אבל עתה יש קצת סדר שהרי והיה אם שמוע היא אחר שמע ככתוב בתורה בלי שום הפסק ויאמר ביניהם. אבל הקושיא שהיה ראוי להקדים ויאמר לשמע מפני שכך כתובה בתורה וכדכתבו התוספות. לזה תירץ שטעם קדימת שמע מפני שיש בה יחוד ה'. וכיון שנתן טעם לקדימתה אין צורך לתת טעם לאיחור פרשת ויאמר שבדין נתאחרה כדי לשמור קצת סדר הכתוב בתורה שהוא והיה אם שמוע ולא נפסיק ביניהם כלל וכדכתיבנא. ומ"ש ואח"כ פרשת ציצית שגם היא וכו' הכוונה לתת טעם למה אנו קוראים זאת הפרשה אם מפני שיש בה יציאת מצרים הרי יש פרשה אחרת בתורה שהוזכר בה יציאת מצרים בפירוש שהרי לא הוזכר כאן יציאת מצרים אלא אגב גררא לזה אמר שאין זה הטעם לבד מספיק אלא הטעם הוא מפני שיש בה זכירת כל המצות:

ג אע"פ שאין מצות ציצית וכו'. וא"ת מה בכך מ"מ ראוי לאומרה בלילה מפני שיש בה צווי זכירת כל המצות וי"ל כיון שאין הזכירה באה אלא ע"י ציצית כמש"ה וראיתם אותו וזכרתם וציצית אינו נוהג בלילה לא היה ראוי להזכירה אלא מפני שיש בה יציאת מצרים שמזכירין אותה אפילו בלילות לכך מזכירין אותה בלילות שנאמר למען תזכור את יום

משנה למלך

פרק א א פעמים בכל יום קוראין ק"ש כו'. (א"ה הגה מנה קריאות ג"ם אלו למצוה אחת ועיין מ"ש בזה ה' המחבר בספר דרשותיו בדרך מצותיך ח"א דף ס"ג ע"ב):

פ"ב

מגדל עוז

פרק א פעמים בכל יום קורין ק"ש מ' עד ויאמר. פ"א דברכות (דף י"א) ובתוספתא: ומקדימין לקרות פ' שמע מ' עד כל המצות. פרק היה קורא (דף י"ג): אע"פ שאין מצות ציצית בלילה מ' עד המקראות ק"ש. סוף פ"ק דברכות (דף י"ב):

ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך. וקריאת שלש פרשיות אלו על סדר זה היא הנקראת קריאת שמע: **ד** הקורא קריאת שמע כשהוא גומר פסוק ראשון אומר [א] בלחש ברוך שם כבוד מלכותו לעולם *ועד וחוזר וקורא כדרכו ואהבת את יי' אלהיך עד סופה. ולמה קורין כן מסורת היא בידינו שבשעה שקבץ יעקב אבינו את בניו במצרים בשעת מיתתו ציום וזרזם על יחוד השם ועל דרך ה' שהלך בה אברהם ויצחק אביו ושאל אותם ואמר להם בני שמא יש בכם פסלות מי שאינו עומד עמי ביחוד השם כענין שאמר לנו משה רבינו פן יש בכם איש או אשה וגו' [א]ענו כולם ואמרו שמע ישראל יי' אלהינו יי' אחד, כלומר שמע ממנו אבינו ישראל יי' אלהינו יי' אחד, פתח הזקן ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. לפיכך נהגו כל ישראל לומר שבח ששבח בו ישראל הזקן אחר פסוק זה: **ה** [ב]הקורא קריאת שמע מברך לפניה ולאחריה. ביום מברך שתים לפניה ואחת לאחריה. ובלילה מברך שתים לפניה ושתים לאחריה: **ו** ברכה ראשונה שלפניה ביום יוצר אור ובורא חשך וכו' וברכה שנייה [ב] אהבת עולם אהבתנו. ושל אחריה אמת ויציב. וברכה ראשונה שלפניה בלילה מעריב ערבים וכו' שנייה לה אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת כו'. וברכה ראשונה של אחריה אמת ואמונה. שנייה לה השכיבנו: **ז** [ג]ברכה ראשונה שלפניה בין ביום בין בלילה פותח בה בברוך וחותם בה בברוך. ושאר ברכותיה חותם בכל אחת מהן בברוך ואין להם פתיחה בברוך. ברכות אלו עם שאר כל הברכות הערוכות בפי כל ישראל עזרא הסופר ובית דינו תקנום ואין אדם רשאי לפחות מהם ולא להוסיף עליהם. [ד]מקום שהתקינו לחתום בברוך אינו רשאי שלא לחתום. ומקום שהתקינו שלא לחתום אינו רשאי לחתום. מקום שהתקינו שלא לפתוח בברוך אינו רשאי לפתוח. מקום שהתקינו לפתוח אינו רשאי שלא לפתוח. כללו של דבר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות הרי זה טועה וחוזר ומברך כמטבע. [ג] וכל שאינו אומר אמת ויציב בשחרית ואמת ואמונה בערבית

א טא"ח סי' ס"א : ב סמ"ג עשין י"ח טא"ח סי' נ"ט : ג טא"ח סי' נ"ט ס' : ד טא"ח סי' ס' :

כיון שזכירת המצות הכתוב בויאמר תלאו הכתוב בלילות והלילות אינו נוהג אלא ביום דין הוא שלא נקרא אותה בלילה אלא מפני שיש בה זכירת יציאת מצרים ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה דאע"ג דעיקר גאולה ביום היתה מ"מ כי אתחלא גאולה בלילה אתחלא כדכתיב ויקרא פרעה למשה ולאהרן לילה. והדין משנה סוף פרק קמא דברכות (דף י"ב ע"ב) מזכירין יציאת מצרים בלילות שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות :

ד הקורא קריאת שמע כשהוא גומר וכו'. בפסחים (דף נ"ו.) פרק מקום שנהגו אמר רשב"ל ויקרא יעקב לבניו בקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה אמר שמא ח"ו יש במטתי פסול כאברהם שיצא ממנו ישמעאל ואבי יצחק שיצא ממנו עשו אמרו לו בניו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבבנו אלא אחד באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אמרי רבנן היכי נעביד נימריה לא אמריה משה רבינו לא נימריה הא אמריה יעקב התקינו שיהיו אומרים אותו בחשאי. ורבינו לא נתן טעם למה אומרים אותו בלחש דבגרור הוא הטעם כדי להבדיל בינו למה שכתוב בתורה ולא בא אלא לתת טעם למה אומרים אותו ואין לדקדק מכאן שקורין ק"ש בקול רם כיון שהוצרכו לומר שקורין אותו בחשאי דאפשר לומר שהוצרכו לומר כן כדי להבדילו מפסוק שמע ישראל שאומרים אותו בקול רם אבל שאר ק"ש לעולם אימא לך שקורין בלחש א"נ דבק"ש ליכא קפידא אם קורא אותה בלחש או בקול רם אבל בשכמל"ו קפידא איכא שלא לקרותו אלא בחשאי. ומ"מ יש לדקדק בלשון רבינו שכתב שבשעה שקבץ יעקב וכו' ציום וזרזם על יחוד השם וכו' וזה לא מצינו שהוזכר בגמרא אלא שביקש לגלות קץ הימין. וי"ל שרבינו לא רצה לכתוב שביקש לגלות את הקץ לבניו ונסתלקה ממנו שכינה לפי שאינו מענינו והוא ז"ל סובר שכשהזכירו בגמרא אמר שמא ח"ו יש במטתי פסול היינו שהזהירם על יחוד השם מכאן ואילך דאילו למעבר יודע הוא שבניו כולם צדיקים במעשיהם אבל היה חושב שמא בלב אחד מהם יש איזה שורש פורה ראש ולענה וז"ש רבינו כענין שאמר משה שמרע"ה לא חשדם עכשיו במעשיהם אלא שיש בלבם טינא וזהו בעצמו ענין יעקב כנ"ל ליישב דברי רבינו. ומצאתי בספרי על פסוק שמע ישראל כשנפטר יעקב אבינו מן העולם קרא לבניו והוכיחם כל אחד בפני עצמו וחזר וקרא כולם כאחד אמר להם שמא בלבבכם מחלוקת על מי שאמר והיה העולם אמרו לו שמענו כשם שאין בלבך מחלוקת כך אין בלבנו מחלוקת על מי שאמר והיה העולם :

ה הקורא קריאת שמע מברך וכו'. משנה פ"ק דברכות (דף י"א.) בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה ותניא אין אומרים אהבת עולם אלא אהבה רבה ורבנן אמרי אהבת עולם ופסקו הרי"ף והרא"ש כרבנן וזה דעת רבינו :

ז ברכות אלו וכו'. בפ' אין עומדין (ברכות ל"ג.) : מקום שהתקינו לחתום וכו'. משנה סוף פ"ק דברכות (דף י"א.) מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך לחתום אינו רשאי שלא לחתום שלא לחתום אינו רשאי לחתום. ובירושלמי א"ר יודן מטבע קצר פותח בברוך ואינו חותם בברוך מטבע ארוך פותח בברוך וחותם בברוך ובתוספתא דברכות פ"ק מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך לחתום אינו רשאי שלא לחתום שלא לחתום אינו רשאי לחתום לפתוח בברוך אינו רשאי שלא לפתוח שלא לפתוח אינו רשאי לפתוח וכך הוא לשון רבינו. וכתב רבינו בפירוש המשנה שנקראת ברכת יוצר ארוכה ואהבת עולם קצרה לפי שכל ברכה שיש בתחלתה ברוך ובסופה ברוך נקראת ארוכה ושאינו כן נקראת קצרה וא"כ פירוש המשנה לדעת רבינו מקום שאמרו להאריך כלומר להתחיל ולחתום בה בברוך אינו רשאי לקצר כלומר שלא להתחיל או שלא לחתום מקום שאמרו לקצר כלומר שלא להתחיל בברוך או שלא לחתום אינו רשאי להאריך כלומר להתחיל בברוך או לחתום : כתב הרמ"ך כל המשנה ממטבע וכו' וחוזר ומברך. ולא נהירא מההוא עובדא דההוא (רעיא) דאמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא וגם מההוא דאמר דיהבך לן ולא יהבך לעפרא ופטרו אותו מלהודות אע"פ ששינה ממטבע בברכת הגומל ומנימין שינה ממטבע ברכת הזן ואעפ"כ יצא עכ"ל : וכל שאינו אומר אמת ויציב וכו'. שם [י"ב.] מימרא דרבה בר חיננא סבא משמיה דרב ופירש"י דבשחרית אומר אמת ויציב על החסד שעשה עם אבותינו שהוציאם ממצרים ובקע להם הים וברכת אמת ואמונה מדבר על הגאולה העתידה שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלנו מיד מלכים ועריצים ולשום נפשנו בחיים ולהדריכנו על במות אויבינו עכ"ל. ואע"פ שכבר הזכרנו יציאת מצרים בפרשת ציצית חוזרים ואומרים אמת ויציב לומר שכשם שהקב"ה האמין הבטחתו במצרים כן יאמין לעתיד לבא וא"נ אמת ויציב נקשר עם אמת ואמונה ואף ע"פ שאמת ואמונה נתקן על גאולה העתידה אנו אומרים בסוף הברכה גאולה דפרעה כדי לסמוך לגאל ישראל : וכתבו ההגהות בשם הרמ"ך דלא יצא י"ח היינו שלא יצא ידי חובת ברכה זו אבל ידי חובת ק"ש יצא אפילו לא אמר הברכות כלל כדלקמן בפ"ב עכ"ל. ואני אומר שא"כ פשיטא הוא שמי שלא אמר אותה ברכה לא יצא י"ח אותה ברכה לכך י"ל דכיון דברכות אלו שאנו מאמינים שכשם שעשה בגאולת מצרים כן יעשה בגאולה העתידה מעין ק"ש הם ואם לא אמרם נהי דידי ק"ש יצא ידי ק"ש כראוי לא יצא. א"נ ה"ק אפילו אמר הברכות האלו אלא שלא התחיל אמת ויציב אמת ואמונה לא יצא י"ח קריאת ברכות אלו כראוי לפי שעיקרם נתקנו לומר שהקב"ה האמית הבטחתו במצרים ועתיד לאמתה לנו לעתיד לבא. וכתב ה"ר מנוח אית דפרשי שהפך הדבר שאומר אמת ואמונה בשחרית ואמת ויציב בערבית ונמצא משנה מטבע של חכמים ומשום הכי לא יצא ידי חובתו. ועוד שהוא צריך להזכיר אמונה

לחם משנה

יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך כדאיתא סוף פ"ק (דף י"ב:) בבן זומא דאמר למען תזכור [את יום צאתך מארץ מצרים] כל ימי חייך ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות :

ד ולמה קורין וכו'. בפסחים פרק מקום שנהגו (דף נ"ו) ושם אמרו שהטעם שאנו אומרים אותו בלחש מפני שלא אמרו משה :

ה הקורא קריאת שמע וכו'. משנה בפ"ק דברכות (דף י"א) בשחר מברך שתים וכו' :

ו וברכה שנייה אהבת עולם וכו'. שם (דף י"א ע"ב) אמר רב יהודה אמר שמואל אהבה רבה וכן וכו' ורבנן אמרי אהבת עולם וכן הוא אומר וכו' תניא נמי הכי אין אומרים אהבה רבה אלא אהבת עולם ע"כ כך היא גירסת הרי"ף ז"ל בהלכות ונראה שזו ג"כ גירסת רבינו ז"ל ואתי שפיר דפסק כרבנן אבל גרסתנו בגמרא היא תניא נמי הכי אין אומרים אהבת עולם אלא אהבה רבה עד כאן ואתי סייעתא לדאמר רב יהודה אמר שמואל ולפי זה היה ראוי לפסוק כשמואל :

ז מקום שהתקינו לחתום וכו'. שם משנה : וכל שאינו אומר אמת ויציב וכו'. סוף פ"ק

מגדל עוז

הקורא ק"ש כשהוא כו' עד אחר פסוק זה. פ' מקום שנהגו (דף נ"ו) : הקורא קריאת שמע מ' עד שאין סדר בברכות. הכל פ"ק דברכות (דף י"א) :

הגהות מיימוניות

[א] לפי שלא אמרו משה רבינו בתורה כדאיתא התם. ומה שנהגו ביום הכפורים לומר בקול רם איתא בפרקי ר' אליעזר ביום הכפורים שהם נקיים כמלאכים אומרים אותו בפרהסיא : * [לשון הטור סי' ס"א וצריך להפסיק מעט בין לעולם ועד לואהבת ע"ש] :

[ב] כרבנן דמייתי קרא ותניא נמי ואפי' וכן פסק רבינו חננאל וה"ג ור"י אלפס ודלא כרב יהודה אמר שמואל ור' אלעזר דאמרי אהבה רבה. וכן כתבו שאר רבותינו הגאונים שיש לנו לקיים דברי שניהם ונהגו לומר שחרית אהבה רבה וערבית אהבת עולם וכן משמע מסתמא דתלמודא לקמן ממאי דאמר שכבר נפטר באהבה רבה ור"י אלפס דחייה דקאי ארשמואל דרב יהודה אמר שמואל קאמר לה ואנן כרבנן סבירא לן כדפי' ואין לי להאריך ואין נפקותא במחלוקת זה אלא בב' תיבות ראשונות כאשר תראה בנוסח הברכות בסוף ספר זה ובאבי"ה כתוב שכדבריהם ומנהגיהם נמצא בספר הבא מישיבת ירושלים : [ג] שנאמר להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות. פי' לא יצא ידי חובת ברכה אבל ידי ק"ש יצא אפי' לא אמר הברכות כדלקמן בריש פרק שני. תוס' :

בערבית לא יצא ידי חובתו: ח אהקדים ברכה שנייה לברכה ראשונה בין ביום בין בלילה בין לפניה בין לאחריה יצא לפי שאין סדר בברכות. בשחרית פתח יוצר אור וסיים מעריב ערבים לא יצא. פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא. ובערב פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא. פתח ביוצר אור וסיים במעריב

א טור סי' פ':

אמונה בערב שאנו מפקידים רוחנו בידו של הקב"ה ובחסדו מחזירה לנו והיינו דכתיב להגיד בבקר חסדך וכו'. וכתב ה"ר אשר דכי אמרינן לא יצא דוקא כי אמר אני ה' אלהיכם אבל לא אמר אני ה' אלהיכם אין צריך לומר אמת כדאמרינן בגמרא [דף י"ד] לא אמר אני ה' אלהיכם אין צריך לומר אמת עכ"ל ה"ר מנוח:

ח הקדים ברכה שנייה וכו'. שם [י"א:] תנן התם א"ל הממונה ברכו ברכה אחת מאי היא א"ר זריקא א"ר אמי אר"ל יוצר אור ואמרו שם דהא דרבי זריקא לאו בפי' איתמר אלא מכללא איתמר דאמר רבי זריקא א"ר אמי אר"ל זאת אומרת ברכות אין מעכבות זו את זו כלומר אא"ב יוצר אור הוו אמרי היינו דאין מעכבות זו את זו דלא הוו אמרי אהבה רבה אא"א אהבה רבה הוו אמרי דילמא הא דלא אמרי יוצר אור משום דלא מטא זמן יוצר אור וכי מטא זמניה הוו אמרי ליה ואי מכללא מאי כלומר מאי גריעותיה מאילו איתמר בפירוש ומהדר דאי מכללא לעולם אהבה רבה הוו אמרי וכי מטא זמן יוצר אור הוו אמרי ליה ומאי ברכות אין מעכבות זו את זו סדר ברכות. משמע מהכא דכיון דקי"ל דברכות אין מעכבות זו את זו מכ"ש שאין סדר לברכות ומ"מ יש לתמוה דכיון דקי"ל כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה וברכה הסמוכה לחבירתה אין בפתיחתה הזכרת השם ובכולה ליכא מלכות כשקורא אותה בלא סמוכה לחבירתה היאך יצא וצריך לומר דכיון שהיא סמוכה לחבירתה שיש בה שם ומלכות כשקורא אותה בפני עצמה נמי חשיבא כאילו יש בה שם ומלכות: בשחרית פתח יוצר אור וכו' עד אחר חתימתן. בספ"ק דברכות (שם י"ב.) גרסינן פשיטא היכא דנקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשיכרא הוא ופתח ומברך אדעתא דשיכרא ומסיים אדעתא דחמרא יצא דאי נמי סיים בדשיכרא יצא דהא תנן על כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא אלא היכא דנקיט כסא דשיכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא פתח ובריך אדעתא דחמרא וסיים בדשיכרא מאי בתר עיקר ברכה אזלינן או בתר חתימה אזלינן ת"ש שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא ערבית פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים יצא כללו של דבר הכל הולך אחר החיתום שאני התם דקאמר ברוך יוצר המאורות. הניחא לרב דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה שפיר אלא לרבי יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה מאי איכא למימר אלא כיון דאמר רבה בר עולא כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרוייהו קאמר עכ"ל הגמרא. ורבינו כתב בפ"ח מהלכות ברכות לקח כוס של שכר בידו והתחיל הברכה על מנת לומר שהכל וטעה ואמר בורא פרי הגפן אין מחזירין אותו וכן אם היה לפניו תבשיל של דגן ופתח על מנת לומר בורא מיני מזונות וטעה ואמר המוציא יצא מפני שבשעה שהזכיר שם ומלכות שהם עיקר הברכה לא נתכוון אלא לברכה הראויה לאותו המין והואיל ולא היה בעיקר הברכה טעות אע"פ שטעה בסופה יצא ואין מחזירין אותו עכ"ל. וכתבו תלמידי ה"ר יונה שרבינו מפרש פתח בדשיכרא וסיים בדחמרא ר"ל שגמר כל הברכה כמו אם היה שכר ואח"כ סיים ואמר בפה"ג קודם שישתה כגון שאמר בא"י אמ"ה שהכל נהיה בדברו ובורא פרי הגפן יצא כיון שסיים כראוי ואפילו סיים בדשיכרא כלומר ששתה מיד אחר שאמר שהכ"ב ונמצא שהיה הסיום כמו בשכר יצא אלא היכא דנקיט כסא דשיכרא וקסבר דחמרא פתח בדחמרא וסיים בדשיכרא כגון שאמר בא"י אמ"ה בפה"ג ושהכ"ב מאי בתר פתיחה אזלינן כלומר אחר מה שאמר בתחלה בורא פרי הגפן ולא יצא או אחר מה שאמר בסוף שהכ"ב ויצא ולא איפשטא ולקולא ואידך ברייתא בשחרית פתח ביוצר אור מפרש אותה שהתחיל בא"י יוצר אור ובשעת החתימה במקום בא"י יוצר המאורות חתם בא"י המעריב ערבים וכן כולה על זה הדרך. ויש קושיא לדרך הזה דבגמרא חזינן דמדמי הני ברייתות אהדדי ולזה הפירוש אינן דומות דחיתום האמור כאן הו"ל חיתום מדבר אחד בלבד או מיוצר המאורות או ממעריב ערבים וחיתום האמור למעלה הוא שבסוף אמר מענין אחר ובאותה חתימה עצמה אמר אתחילה מענין אחר ונמצא שבין בא"י ובין החתימה עצמה מפסיק עכ"ל. וכיוצא בזה פי' ה"ר מנוח שכתב וז"ל פתח ביוצר אור כגון שאמר בא"י יוצר אור אשר בדברו מעריב ערבים וכו' עד שחתם המעריב ערבים לא יצא שהרי החיתום היה שלא כראוי פתח במעריב ערבים כגון שאמר בא"י אמ"ה אשר בדברו מעריב ערבים יוצר אור ובורא חשך וכו' עד בא"י יוצר המאורות יצא שהרי חתם כהלכתו וכן בערבית וכו' מתפרש על זה הדרך שכל הברכות הולכות אחר חתימתן וכיון שחתם כהוגן אע"פ שפתח שלא כהוגן יצא עכ"ל. ותמהני איך עלה בדעתו לפרש כן בדברי רבינו שהרי דבר מבואר הוא שלשון רבינו אינו סובל פירוש זה בשום פנים שרבינו תלה הדבר שבשעה שזכר שם ומלכות לא נתכוון אלא לברכה הראויה. ולפי דעתם כיון שסיים בברכה הראויה אע"פ שפתח בברכה שאינה ראויה יצא אף ע"פ שמסתמא בשעת הזכרת שם ומלכות היתה כוונתו לברכה שאינה ראויה כמו שפתח וזה היפך דברי רבינו. ולי נראה שרבינו מפרש פתח ומברך אדעתא דשיכרא כלומר בשעת הזכרת שם ומלכות הוה אדעתא דשיכרא ואח"כ נזכר שהוא יין וסיים בפה"ג פשיטא דיצא דהא אפילו סיים כל הברכה כדעת פתיחתה ואמר שהכל יצא אלא כי קא מיבעיא לן פתח אדעתא דחמרא כלומר בשעת הזכרת שם ומלכות הוה אדעתא דחמרא ואחר כך נזכר שהוא שכר ובירך שהכל נהיה בדברו מאי בתר עיקר ברכה דהיינו שם ומלכות אזלינן והוי כאילו סיים ביין ואין ברכת היין פוטרת את השכר או דילמא בתר חתימה אזלינן ויצא ת"ש שחרית פתח ביוצר אור כלומר בשעת הזכרת שם ומלכות הוה אדעתא דליברך יוצר אור ואח"כ שכח ובמקום יוצר אור אמר אשר בדברו מעריב ערבים לא יצא פתח בשעת הזכרת שם ומלכות אדעתא למימר מעריב ערבים ואח"כ נזכר וסיים יוצר אור יצא ערבית פתח אשר בדברו אדעתא למימר מעריב ערבים ואח"כ שכח וסיים יוצר אור לא יצא פתח בשעת הזכרת שם ומלכות אדעתא למימר יוצר אור ואח"כ נזכר וסיים אשר בדברו מעריב ערבים יצא הא קמן דלא אזלינן בתר עיקר ברכה אלא בתר סיומא והא מיפשטא בעיין דבתר סיומא אזלינן ויצא. ודחי לעולם אימא לך דלא יצא דבתר עיקר ברכה אזלינן ותדע מ"מ כי פתח שחרית בעת הזכרת שם ומלכות אדעתא דמעריב ערבים ואח"כ נזכר וסיים יוצר אור יצא משום דמסתמא סירכיה בתרא נקט ואזיל והתם יוצר המאורות והו"ל לר"י אליבא דרבה בר עולא פותח וחותם ביוצר וכן כי אמרינן ערבית פתח בשעת הזכרת שם ומלכות אדעתא דמעריב ערבים ואח"כ שכח וסיים יוצר אור לא יצא משום דמסתמא סירכיה בתרא נקט והתם יוצר המאורות וה"ה נמי דכי קאמר שחרית פתח בשעת הזכרת שם ומלכות אדעתא דיוצר אור ואחר כך שכח וסיים אשר בדברו מעריב ערבים היינו טעמא דלא יצא משום דמסתמא סירכיה בתרא נקט והתם בא"י המעריב ערבים וכן כי קאמר ערבית פתח בשעת הזכרת שם ומלכות אדעתא דיוצר אור ואח"כ נזכר וסיים אשר בדברו מעריב ערבים היינו טעמא דיצא משום דמסתמא סירכיה בתרא נקט והתם בא"י המעריב ערבים. וה"מ למימר שאני התם דקאמר בא"י המעריב ערבים אלא נקט בבא קמייתא דקתני בה יצא דהיינו שחרית פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור ותדע למה יצא לאו משום דבתר סיומא אזלינן דלעולם בתר עיקר ברכה אזלינן אלא היינו טעמא לפי שחתם יוצר המאורות אבל גבי בעיין דליכא תו חתימה ודאי בתר עיקר ברכה אזלינן דטעמא דמסתבר הוא החילוק הזה שאמרו שאני התם דאמר יוצר המאורות ומשום הכי יצא ולפיכך העתיק כאן לשון הברייתא. ומ"ש שכל הברכות הולכות אחר חתימתן ה"ק שכל ברכות שהן כגון אלו שיש חתימה בסופן ואע"פ שאין בסופן מלכות כיון שהפתיחה מעין החתימה כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרוייהו קאמר אבל שאר ברכות שאין בהם שני תנאים אלו בתר עיקר ברכה אזלינן ואמרינן בגמרא דהאי שכל הברכות הולכות אחר החיתום אתא לאתויי אבל תמרי וקסבר נהמא אבל דאע"ג דפתח בעת הזכרת שם ומלכות אדעתא דנהמא וסיים בתמרי יצא מ"ט תמרי נמי מיזן זייני. ורבינו בפ"ח מהלכות ברכות כתב שאם לקח כוס של שכר בידו ונתכוון בשם ומלכות לברך שהכל וטעה ואמר בורא פרי הגפן יצא וממילא נפיק מאי דאיבעיא לן בגמרא כי נקיט כסא דשיכרא ופתח בדחמרא וסיים בדשיכרא שכיון שטעה בעיקר הברכה שלא יצא. ולכן כתב רבינו חלוקה זו ולא כתב חלוקה הנזכרת בגמרא זה נ"ל דרך נכון לדעת רבינו. וכבר עלה בדעתי לפרש דלרבינו ברייתא דפתח ביוצר אור וכו' היינו שהתחיל ממש יוצר אור והתם בא"י המעריב ערבים ומייתי דאפילו הזכיר הטעות בפיו בתר חתימה אזלינן כל שכן גבי בעיין שלא הזכיר הטעות בפיו אלא בכוונה דלא אזלינן בתר עיקר ברכה ודחי דשאני התם שחותם בסוף יוצר המאורות או מעריב ערבים ומשום הכי יצא ולא אזלינן בתר עיקר ברכה כיון דאיכא חתימה בברכה כראוי אבל גבי בעיין דליכא חתימה בסוף לעולם בתר עיקר ברכה אזלינן ודחיתיו מלשון הברייתא פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור יצא ואם איתא וסיים ביוצר המאורות מיבעי ליה ומ"מ דרך אפשר הוא ונימא דיוצר אור לאו דוקא. ומדקדוק דברי רבינו נראה שכך היה גורס פשיטא נקט כסא דחמרא בידיה פתח ובריך אדעתא דחמרא וסיים בדשיכרא יצא דא"נ פתח בדשיכרא יצא אלא נקט כסא דשיכרא בידיה פתח ובריך אדעתא דשיכרא וסיים בדחמרא מאי. ואע"פ שאין זה מעלה ומוריד לענין הבנת דברי רבינו כתבתיו לשלמות המלאכה: ודע שעל מה שכתב רבינו פ"ח מהלכות ברכות כתב הראב"ד ז"ל כל מה שכתב באלו הענינים הכל הבל שאין הולכים אלא על הפירוש שהוציא בפיו עכ"ל. דעתו ז"ל שאין הברכה תלויה בכוונה אלא הכל תלוי במה שמוציא מפיו וכמבואר בפסקי הרא"ש ז"ל והסוגיא יפרשנה כשיטת הרי"ף ז"ל דהיינו אי אזלינן בתר מה שהוציא תחילה בפיו או אחר מה שהוציא בסוף אבל אם נלך אחר כוונת לבו או אחר מה שהוציא בפיו בהא לא אסתפק להו דפשיטא דדברים שבלב אינן דברים ולשון ההשגה הכי דייק שכתב שאין הולכים אלא על הפירוש שהוציא בפיו. ובעל מ"ע שרצה להכריע סברת רבינו מדמקשה תלמודא בפשיטות הניחא למ"ד וכו' אינו הכרע דלפום דדחי ליה שאני התם דקאמר יוצר המאורות א"ל תינח האי דיחויא לרב אלא לר"י מאי איכא למימר אבל טעם רבינו למפסק דבתר עיקר ברכה אזלינן אפילו לקולא כבר כתבתי דהיינו משום דמסתבר טעמא דהוא שינויא דאמרו שאני התם דקאמר יוצר המאורות: וראיתי שאלה אחת ששאלו חכמי לוני"ל לרבינו על זה הלשון והיא בעיני קשה עד מאד וז"ל השאלה. יורנו רבינו ואם שכר שעורים איך יצא ומרנא ורבנא אלפס ז"ל הולך על זה הדרך ותרגמו להוציא להיבשה ולא יכלנו שהרי פירות השכר אינן יוצאים מהגפן ודמי לפתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא הראנו אתה רבינו את האור כי טוב: תשובה יראה לי שאין הדברים אמורים אלא בשכר היוצא מן הגפן כמו בנזיר מיין ושכר יזיר ובאותו שכר של ענבים שאין אדם רואה בכוס אם שכר אם יין ושיבא אדם לטעות ויפתח ע"מ שהוא שכר ויסיים בפה"ג אבל בשכר של שעורים וכיוצא

בו

לחם משנה

פ"ק (דף י"ב.) אמר רבה בר חנינא סבא משמיה דרב כל מי שלא אמר וכו':

ח הקדים ברכה וכו'. שם (דף י"א:) אמר רבי שמעון בן לקיש זאת אומרת ברכות אינן מעכבות וכו' וכי מטא זמן וכו' ומאי ברכות אינם מעכבות [זו את זו] סדר ברכות [אינם מעכבות] וכן פסק רבינו ז"ל: בשחרית פתח וכו'. ברייתא שם (דף י"ב.) והכי פירושה שאמר בשחר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם יוצר אור וסיים בסוף במקום יוצר המאורות ברוך אתה ה' המעריב ערבים. ורש"י ז"ל אינו מפרש כן והוא נמשך לפירוש שפירש במה שאמר לעיל מיניה פשיטא היכא דנקט כסא וכו' אבל רבינו פירשה בענין אחר לקמן בהלכו' ברכות ולפירושו פירוש הברייתא הזאת כמו שכתבתי:

איזהו

מגדל עוז

בשחרית פתח כו' עד אחר חתימתן. סוף פ"ק דברכות (דף י"ב):

בו לא איירי רבנן בדבר זה כלל וכי יש מי שיאמר לקח חמרא ופתח על דעת לברך ב"פ הגפן וסיים המוציא לחם מן הארץ יצא אטו בשופטני עסקינן ומה מקום לשגגה זו אלא בשכר היוצא מן הגפן הן הדברים אמורים עכ"ל. וקשה שאיך אמרו שהרי"ף הולך על זה הדרך שאם נתכוונו על שפירש שכר זה היינו שכר של שעורים זאת לא ראינו ולא שמענו מדבריו ואם נתכוונו על שהרי"ף פסק לקולא ואין מחזירין אותו ובחלוקה זו שכתב רבינו יצא הושוו. דבה"ג שכתב רבינו מי הגיד להם שהרי"ף סובר כמותו דילמא לעולם אימא לך שלא יצא לדעת הרי"ף דדברים שבלב אינם דברים. ועוד קשה שאמרו שהרי פירות השכר אינן יוצאים מן הגפן ודמי לפתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא דלא דמו דשאני התם דקאמר יוצר המאורות. ועוד שנראה מדבריהם דדוקא בשכר היוצא מן הגפן הדברים אמורים משום דכשאומר בפה"ג קושפא קאמר וא"כ אמאי לא איפשיטא בעיין כי היכי דפשיטא לן היכא דנקט כסא דחמרא וכו' משום דעל כולם אם אמר שהכל יצא הא נמי פשיטא משום דאפילו אמר בפה"ג יצא. גם תשובת רבינו אליהם אינה מתיישבת כלל שאם נתכוון להשיב דדוקא בשכר היוצא מן הגפן עסקינן משום דכי אמר נמי בורא פרי הגפן יצא אבל אם היה שכר שעורים לא יצא. וכן נראה מלשון רבינו ירוחם ז"ל שזהו פי'

אני בעניי ראיתי לכתבם יחד כדי שיתברר הדבר יותר. ובמה שכתב רבינו כאן דשחרית פתח ביוצר אור וכו' למדנו מה פירושו על פי הדרכים שכתבתי למעלה:

ט **איזהו** זמן קריאת שמע בלילה. משנה שם (ברכות ב'.) מאימתי קורין את שמע בערבין משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן ומפרש בגמרא דהיינו משעת צאת הכוכבים ונחלקו שם באותה משנה עד אימתי סוף זמנה ופסק כחכמים שאמרו עד חצות ואמרו בגמרא [שם ד] דחכמים ס"ל דזמנה עד שיעלה עמוד השחר אלא שאמרו עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה שלא יאמר אוכל ואשתה ואחר כך אקרא קריאת שמע ותוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה. וז"ש רבינו כדי להרחיק את האדם מן הפשיעה דפשיעה היא לאכול ולשתות קודם קריאת שמע ואחר חצות נהי דיצא י"ח קריאת שמע בזמנה מ"מ הרי עבר על דברי חכמים וכדי שלא לעבור על דבריהם יהיה זהיר לקרותה מיד אחר יציאת הכוכבים קודם שיאכל וישתה:

י **הקורא** קריאת שמע של ערבית וכו'. שם (ה':) ברייתא דרשב"י פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים ביום אחת קודם הנץ החמה ואחת אחר הנץ החמה ויוצא בהם ידי חובתו אחת של יום וא' של לילה ושם (ט'.) אמר רבי אחא בר חנינא אמר ריב"ל הלכה

במעריב ערבים יצא שכל [א]הברכות הולכות אחר חתימתן: ט אי זהו זמן [ד] קריאת שמע בלילה מצותה משעת [ב]יציאת הכוכבים עד חצי הלילה. ואם עבר ואיחר וקרא עד שלא [ה] עלה עמוד השחר יצא ידי חובתו שלא אמרו עד חצות אלא כדי להרחיק אדם מן הפשיעה: י הקורא קריאת שמע של ערבית אחר שיעלה עמוד השחר קודם הנץ החמה לא יצא ידי חובתו אלא אם כן היה [ו] אנוס כגון שכור או חולה וכיוצא בהן. ואנוס שקרא בעת זה אינו אומר [ז] השכיבנו: יא [ג]ואי זה הוא זמנה ביום מצותה שיתחיל לקרות קודם [ח] הנץ החמה כדי שיגמור לקרות ולברך ברכה אחרונה עם הנץ החמה. ושיעור זה כמו [עישור] שעה קודם שתעלה השמש ואם

א טור א"ח סי' ר"ט: ב סמ"ג עשין סי' י"ח טא"ח סי' רל"ה: ג ברכות דף ט' ו' סמ"ג עשין שם טא"ח סי' נ"ח:

תשובה זו ואם הדבר כן קשה הקושיות שהקשיתי ועוד קשה למה נדחק לומר דלא איירי בשכר שעורים הרי כתב שאם היו לפניו פירות הארץ והתחיל הברכה על מנת לומר בורא פרי האדמה וטעה ואמר בורא פרי העץ אין מחזירין אותו ואם לקח שכר שעורים והתחיל הברכה על מנת לומר שהכל נהיה בדברו וטעה ואמר בורא פרי הגפן הא ודאי שאין מחזירין אותו דמאי שנא הא מהא. ואם כוונת רבינו בתשובתו נתכוון לתת מציאות איך אפשר שיטעה בין שהכל נהיה בדברו לבורא פרי הגפן וכמו שכתב אטו בשופטני עסקינן ולפי שהם שאלוהו ואם שכר שעורים היאך ישיבם דאין הדברים אמורים אלא בשכר גפנים אבל בשכר שעורים אין מקום לטעות אבל אם היה אפשר לטעות אה"נ דה"ה ודומה לפירות הארץ שכתב בסמוך. מ"מ יקשה שמה שטענוהו לא הודה להם ומה שהודה להם לא טענוהו שזה דבר עקרי בשאלתם ועל עיקרה הו"ל להשיב ולומר לא כמו שאתם סוברים שאני מפרש ההלכה כדעת הרי"ף כי שטה אחרת יש לי ולבאר להם מאי זה טעם פסק דבתר עיקר ברכה אזלינן גם לומר להם דלא דמי לפתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא ולהניח המקרה ההוא אי עביד איניש דטעי או לא דליתו בין יום ללילה עביד איניש דטעי וכדתניא פתח ביוצר וכו' בין שכר שעורים ליין לא כ"ש ועוד שכמה ייגות יש שהם לבנים או להובים כשכר שעורים וא"כ אין מקום לתשובה זו: מצאתי להרמ"ך שכתב בדוחק גדול אתי פירוש ההלכה לפסק שלו מ"מ מה שהשיב הוא על זה ומוקי ההלכה בשכר של ענבים אינו כלום עכ"ל: והר"ש ן' וירגה נר"ו כתב וז"ל כדי להבין תשובה זו צ"ל שגירסת הרמב"ם בהלכה היא פשיטא היכא דנקט כסא דחמרא בידיה וידע דחמרא הוא ופתח אדעתא דחמרא וסיים בדשיכרא יצא דתנן על הכל אם אמר שהכ"ב יצא אלא היכא דנקיט כסא דשיכרא בידיה וידע דשיכרא הוא ופתח בדשיכרא וסיים בדחמרא מאי בתר ברכה אזלינן או בתר היתם ועל זה שאלו חכמי לוני"ל להרמב"ם יען היתה זאת גירסתם בספרים שאלו ממנו אם השכר הוא של שעורים איך יעלה על הדעת שילא בברכת בורא פרי הגפן ועל זה אמרו שהתרו למצוא דרך ליישב דברים אלו של הרי"ף ולא מצאו שהרי זה דומה לפתח בערבית במעריב ערבים וסיים ביוצר אור שלא יצא וה"נ איך יצא בבורא פה"ג על שכר שעורים. וע"ז השיב הרמב"ם שהשכר הוא של גפן כי אם היא של שעורים לא יעלה על הדעת וכו'. ולפי גירסא זו שאנו אומרים שהיא גירסת הרמב"ם נמצאת החלוקה שהביא הרמב"ם היא החלוקה שעליה נתייסדה בעיית הגמרא עכ"ל. ודבר קשה הוא לומר שהיה לרבינו גירסא שלא נמצאת בספרים וגם יקשה עליו קושיות שהקשיתי לעיל ולכן אני אומר כי השאלה הזו גם תשובתה דבריהם סתומים וחתומים מ"מ לענין דברי רבינו בחיבור נ"ל שמה שכתבתי הוא דבר נכון. וכתבתי כל הדברים האלה במקום הזה לפי שהגמרא הביאה שני הענינים יחד הא דפתח ביוצר אור וכו' והא דפתח בדשיכרא גם

כרשב"י א"ר זירא ובלבד שלא יאמר השכיבנו כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר הא דרבי אחא בר חנינא לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר דההוא זוגא דרבנן דאשתכור בהילולא דבריה דריב"ל אמר כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק. וסובר רבינו דרשב"י לא פליג אדרבנן שאמרו דזמנה עד שיעלה עמוד השחר אלא דכי אמרו זמנה עד שיעלה עמוד השחר היינו אפילו עבר במזיד ואיחר מלקרות קריאת שמע כל הלילה אם רצה לקרות קודם שיעלה עמוד השחר קורא ויוצא י"ח אבל אחר שעלה עמוד השחר כיון שעבר ולא קרא במזיד אפילו אם קרא אחר כך לא יצא ידי חובתו והיינו דרבנן דאמרי שאין זמנה אלא עד שיעלה עמוד השחר אבל מי שלא הזיד אלא היה אנוס קורא אפילו אחר שיעלה עמוד השחר קודם הנץ החמה ויוצא ידי חובתו והיינו דרשב"י וכדרב יצחק בר יוסף דאמר דהא דפסק ריב"ל כוותיה היינו בשעת הדחק וכן פסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל. ונ"ל טעמן של דברים שהתורה אמרה בשכבך בשעה שדרך בני אדם שוכבין מסרה הדבר לחכמים שיפרשו עד אימתי הוי זמן שכיבה והם פירשו דעיקר זמן שכיבה הוי עד שיעלה עמוד השחר ולפיכך זמן קריאה בזמן הזה שוה לכל אדם אפילו למזידין ולפי שאחר שעלה עמוד השחר קודם שתנץ החמה איכא אינשי דגנו בההיא שעתא אמרו דאכתי הוי זמן שכיבה לגבי אנוסין אבל למזידין אמרו דכיון דרוב בני אדם קמו באותה שעה לא מיקרי תו זמן שכיבה. ומפרש רבינו שמה שאמר רבי זירא ובלבד שלא יאמר השכיבנו לא קאי אלא אהא דרשב"י כפירש"י ולא אאידך ברייתא דרשב"י דקאי נמי קודם שיעלה עמוד השחר שאכתוב לקמן והיא שנויה אצל זו. ומה שלא אמר שלא יאמר מעריב ערבים משום דמזכירים מדת לילה ביום: וכתב ה"ר מנוח שיכול לומר הברכה רק שיחסר הפתיחה שלא יתחיל השכיבנו כן כתב הריא"ג. ואני אומר שיאמר השכימנו במקום השכיבנו ומיהו מלשון הגמרא משמע שלא יאמר הברכה כלל עכ"ל וכן כתב הרא"ש:

יא **ואי זה הוא** זמנה ביום וכו'. (שם ט':) אמר אביי לקריאת שמע כותיקים דא"ל יוחנן ותיקים היו גומרין עם הנץ החמה תניא נמי הכי ותיקים היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום. ודעת רבינו שתפלה מצותה מיד אחר הנץ וכדאמר התם רבי זירא מאי קרא דמצוה להתפלל עם הנץ החמה שנאמר ייראוך עם שמש. וזהו שכתב רבינו כדי שיגמור לקרות ולברך ברכה אחרונה עם הנץ החמה כלומר כדי שתיכף שתנץ החמה יתפלל ומה שאמרו ותיקים היו גומרין אותה היינו שגומרים אותה וברכותיה. ומ"ש רבינו ושיעור זה כמו שיעור שעה קודם שתעלה השמש יש לתמוה היאך כתב רבינו שזמן זה הוא שיעור שעה אחת שנראה שהוא זמן מועט משיעור שעה. ורבינו מהר"י אבוהב ז"ל כתב דלא קשיא שהנה עליית השמש דהרמב"ם ר"ל לאחר שיעלה גוף השמש כולו והנץ החמה הוא מיד כשיתחיל גוף השמש לעלות עכ"ל ובנוסחא

לחם משנה

ט **איזהו** זמן קריאת שמע וכו'. ריש פ"ק דברכות א"כ למה אמרו עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה:

י **הקורא** קריאת שמע של ערבית פ"ק (דף ח:) ר' שמעון בן יוחאי אומר וכו' פעמים שאדם קורא וכו'. ואמרו שם ההוא זוגא דרבנן דאשתכור בהילולא וכו' אתו לקמיה דרבי יהושע בן לוי אמר כדאי הוא ר' שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק:

ואנוס שקרא בעת הזה וכו'. שם (דף ט'.) אמר רבי זירא ובלבד שלא יאמר השכיבנו ומפרש רבינו דקאי אמאי דקאמר רבי שמעון קודם הנץ החמה וכן פירשו התוס' ורש"י ז"ל פירש בענין אחר:

יא **ואיזה** הוא זמנה וכו'. שם (דף ט' ע"ב) אמר אביי לתפלה כאחרים לק"ש כותיקין דא"ר יוחנן ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה. ופי' רבינו לשון גמ' שגומרין

מגדל עוז

איזהו זמן כו' עד סוף הפרק. הכל פרק קמא דברכות (דף ב'):

הגהות מיימוניות

[ד] כסתם מתניתין דריש מכילתין דאתי כחכמים דברייתא דאמרי סימן לשקיעת החמה צאת הכוכבים וכן פירש ר"ח בשם הגאונים וכן ר"י אלפס ורש"י וריב"א ובעל הרוקח ורא"ם. אמנם רבינו תם פסק דמפלג המנחה זמנה כרבי יהודה דפרק תפלת השחר וכתנאי דפליגי אחכמים בריש מכילתין בגמרא וכן ראבי"ה עיין לקמן בפ' ג' מהלכות תפלה ע"כ: [ה] אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"ג ע"כ: [ו] ההוא זוגא מרבנן דאשתכור בהילולא דבריה דר' יהושע בן לוי ולא קרו ק"ש כו' עד כדאי הוא רבי שמעון בן יוחי לסמוך עליו בשעת הדחק וגם מכאן הביא ראיה דאין הלכה כותיקין שהרי השוב לילה לכל הפחות לאנוס ושכור עד הנץ החמה וכן פסק ר"י אלפס ע"כ: [ז] וכן פי' רבינו שמשון מקוצי דהא דאמר רבי זירא ובלבד שלא יאמר השכיבנו קאי אקודם הנץ החמה דסליק מיניה אבל קודם עמוד השחר יכול לקרותו וכן ראבי"ה ודלא כרש"י שפי' דקאי אמילתא דרשב"י אקודם עמוד השחר ומשום דאין עתה תחלת זמן שכיבה אלא סוף זמן שכיבה. עוד כתב ראבי"ה דדוקא השכיבנו לא יאמר אחר שעלה עמוד השחר אבל מעריב ערבים יאמר עם כל הברכות שהרי מזכירים מדת יום בלילה ומדת לילה ביום כדאיתא לקמן ע"כ: [ח] אמר אביי לק"ש כותיקין וכן פסק ר"י והדיא דיומא דתנן אף היא עשתה נברשת של זהב כו' דמשמע זמן קריאה לאחר הנץ החמה היינו לצבור שאין כל אדם יודע לכוין לגומרה עם הנץ החמה ע"כ ודלא כרבינו תם שפסק שזמן קריאתה דוקא לאחר הנץ החמה כמתניתין דיומא וותיקין אומר שעשו שלא כהלכה וגם אביי עצמו אינו סובר לגמרי כמותן ולא הזכיר זמן זה אלא לאפוקי מאחרים דמקדמי טפי וכן רבינו שמחה ודלא כפירוש ר"ח שפירש גומרים קורין שאפי' ותיקין לא היו קורין עד אחר הנץ החמה וכן כתב מורי רבינו בפרק אמר להם הממונה בשם הר"ר פורת כפר"י וראבי"ה פירש רפי' רבינו תם ע"כ:

ואם איחר וקרא קריאת שמע אחר שתעלה השמש יצא ידי חובתו. שעונתה עד סוף [ט] שלש אשעות ביום למי שעבר ואיחר: **יב** מי שהקדים וקרא קריאת שמע של שחרית אחר שיעלה עמוד השחר אע"פ שהשלים קודם שתנץ החמה יצא ידי חובתו [י]. ובשעת הדחק כגון שהיה משכים לצאת לדרך קורא לכתחלה משעלה עמוד השחר: **יג** הקורא אחר שלש שעות ביום אפילו היה אנוס לא יצא ידי חובת קריאת שמע בעונתו. אלא הרי הוא כקורא בתורה. *ומברך לפניה ולאחריה כל היום אפילו איחר וקרא אחר שלש שעות:

פרק שני

א **הקורא** באת שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל לא יצא ידי חובתו [א] והשאר אם לא כיון לבו יצא. אפי' היה קורא בתורה כדרכו או מגיה את הפרשיות האלו בעונת קריאה [ב] יצא גוהוא שכיון לבו בפסוק ראשון: **ב** כל אדם קורין כדרכן בין [ג] עומדין בין מהלכין בין שוכבין בין רוכבין על גבי בהמה. *ואסור לקרות קריאת שמע והוא מוטל ופניו טוחות בקרקע או מושלך על [ד] גבו ופניו למעלה. אבל קורא הוא

השגת הראב"ד

*) ואסור לקרות קריאת שמע עד וקורא. כתב הראב"ד ז"ל יותר טוב אם ישכב וצריך לעשות כן אם יוכל עכ"ל:

א טור סי' נ"ח ברכות דף ג' : ב טא"ח סי' ס"א סמ"ג עשין י"ח : ג ע' בטא"ח סי' ס' ס"ג :

כסף משנה

ונוסחא אחרת מצאתי במקום שיעור שעה אחת עיגור שעה אחת והיא נוסחא אמיתית: ואם איחר וקרא. כלומר אפילו במזיד דהא זמן קימה הוא עד סוף ג' שעות וכרבי יהושע דאמר במתניתין (שם ט': י'.) דזמנה עד ג' שעות ואפסיקא בגמרא הלכתא כוותיה ומוכח בירושלמי דהיינו עד סוף ג' שעות ואף על גב דבריש פרק קמא דברכות (דף ג':) אמרינן רבי נתן ס"ל כרבי יהושע וכו' שית דליליא ותרתי דיממא תרי משמרות הויין הכי קאמר תרתי שלמות שדרך כל מלכים ליעון דאילו בשעה שלישית קאתס קמים אחר חליה וקאתס סמוך לסופה וקאתס בסופה ממש:

יב מי שהקדים וקרא וכו'. (שם ח':) תניא רשב"י אומר פעמים שאדם קורא קריאת שמע ב' פעמים בלילה אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר ויוצא ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה, וכתב הרי"ף דהיינו דוקא בדיעבד א"נ בשעת הדחק כגון מי שהיה משכים לדרך כלומר ואם יהיה בדרך בשעת קריאת שמע יודע שלא יוכל לכוין לבו או לא ירצו להמתין לו לעמוד בפסוק ראשון ולכן רוצה לקרות עתה אבל אם אינה שעת הדחק לא יקרא לכתחלה וכך הם דברי רבינו:

וכתב ה"ר מנוח הא דאמרינן פ' א"ל הממונה [ל"ז:] הקורא עם אנשי משמר לא יצא י"ח פי' דה"ק לא יצא י"ח ק"ש בעונתה אבל אינו צריך לחזור ולקרות א"נ התם במי שרגיל לקרות עמהם שלא במקום אונס וקנסוהו שלא יצא כדי שלא יהא רגיל בכך ואנשי משמר שאני שהיו טרודים בקרבנות והוי כשעת הדחק יכתב דכגון שהיה הולך לדרך הרשות חשיב שעת הדחק ועדיף לקרות כן משעלה עמוד השחר בכוונה מלקרות אחר כך בלא כוונה ואם יש בעיר קבורת מת או מילה וכן יום ערבה דמפשי ברחמי יכולים לקרות תיכף משעלה עמוד השחר עכ"ל:

יג הקורא אחר שלש שעות וכו'. משנה (שם מ':) הקורא מכאן ואילך כלומר מג' שעות ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה ובגמרא מאי לא הפסיד לא הפסיד הברכות וכיון שלא חילקו שם בין אנוס למזיד משמע דדוקא גבי לילה דשכיח שינה הוא דנזת, גם רבינו לא ראה לחלק ביניהם וזהו שכתב לענין שאחר שלש שעות לא יצא ידי חובת קריאת שמע בעונתה אפילו היה אנוס ולענין שמברך לפניה ולאחריה אחר ג' שעות כתב אפילו איחר כלומר אפילו איחר במזיד וכתב הרא"ש ז"ל בשם רבינו האי גאון ז"ל דדוקא עד סוף שעה רביעית הוא דמברך לפניה ולאחריה שהוא זמן תפלה לרבי יהודה אבל מכאן ואילך הפסיד הברכות ואם בירך עובר על לא תשא. וה"ר מנוח כתב הקורא אחר שלש שעות וכו' פי' כל שאר היום עד הערב ודעת ר"ח דדוקא עד שעה רביעית אבל מרביעית ואילך הפסיד ואין כן דעת כל המפרשים ולישנא דמתני' הכי מוכחא הקורא מכאן ואילך ולא יהיב שיעורא משמע דכולי יומא קאמר עכ"ל. יש שואלים מ"ע בשכבך דרשינן כל זמן שבני אדם שוכבים על מטתם וכדאמרינן בהא דרשב"י פעמים שאדם קורא קריאת שמע ב' פעמים ביום אחת קודם הנץ החמה ואחת אחר הנץ החמה ויוצא י"ח אחת של יום ואחת של לילה ומסיק התם דקרי ליה ליליא משום דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא וע"כ אין פי' שבאותה שעה עולים על מטתם לשכב דאין דרך בני אדם לשכב באותה שעה אלא פי' שעדיין שוכבים על מטתם ואם כן בשכבך פי' בעודם שוכבים והיינו לרוב בני אדם עד שיעלה עמוד השחר ולמה לא דרשו כן ובקומך כל זמן שבני אדם קמים דהיינו כל היום. וי"ל דאה"נ דהכי דרשינן ליה ומ"ה אמרי' הקורא מכאן ואילך לא הפסיד הברכות ואילו לא היה זמן קריאת שמע כלל היו ברכותיו לבטלה אלא משום דקי"ל דצריך לסמוך גאולה לתפלה ותפלות כנגד התמידין תקנום והתמיד היה קרב עד ד' שעות ואם כן קודם צריך לקרות קריאת שמע ולכך הקדימו זמנה עד סוף שלש שעות ואסמכוה אקרא ובקומך בשעה שדרך בני אדם קמים ותדע דאסמכתא היא ולא עיקר פירושא דקרא דתלי טעמא עד סוף ג' שעות דשכן דרך בני מלכים לעמוד בשלש שעות ואטו בני מלכים מי הוו רובא דעלמא אלא ודאי כדאמרן כנ"ל:

פרק ב **א** הקורא את שמע וכו'. פ"ב דברכות (דף י"ד:) ת"ר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד עד כאן צריך כוונת הלב דר"מ אמר רבא הלכה כר"מ ואף ע"ג דאיכא התם אמוראי אחריני דפסקי כתנאי אחריני רבא הוי בתרא מכלהו והלכתא כוותיה וכן פסק הרי"ף ז"ל. ושם (דף י"ג.) ברא"ש הפרק היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא ובגמ' ש"מ מצות צריכות כוונה מאי אם כיון לבו לקרות והא קא קרי בקורא להגיה את הספר אם יש בו טעות דאפילו לקריאה לא מכוין. וסובר רבינו דהאי אוקימתא היא לפום מאי דמתמה ש"מ מצות צריכות כוונה וקאמר דא"נ כוונה ומאי אם כיון לבו אם כיון לקרות אבל לדידן דקי"ל שצריך לכוין בפסוק ראשון פירושא דמתני' היינו היה קורא בתורה אפילו להגיה אם כיון לבו בפסוק ראשון אפילו היה קורא שלא להגיה לא יצא ואין להקשות הא אפילו למאי דהוה ס"ד למ"ד א"צ כוונה כלל קורא להגיה לא יצא וכל שכן לדידן דמצריכינן כוונה דהיא הכוונה דלמאי דהוה ס"ד כיון שאין שם כוונה אפילו בפסוק ראשון בעינן מיהא כוונה לקרות אבל לדידן דאיכא כוונה גמורה בפסוק ראשון שאר פרשיות אפילו קראן להגיה לית לן בה:

ב כל אדם קורא כדרכו וכו'. משנה פ"ק דברכות (דף י'.) ב"ש אומרים בערב כל אדם יטו ויקראו ובבקר יעמדו שנאמר בשכבך ובקומך וב"ה אומרים כל אדם קורין כדרכן שנאמר ובלכתך בדרך בשעה שדרך בני אדם שוכבין ובשעה שדרך בני אדם עומדין וידוע דהלכה כב"ה. ובברייתא (שם י"א.) ב"ה אומרים עומדים וקורין יושבין וקורין ומטין וקוראין הולכין בדרך וקורין. ומ"ש בין רוכבין על גבי בהמה וכו'. [פשוט בקידושין (ל"ג:) רכוב כמהלך דמי] : ואסור לקרות קריאת שמע וכו'. ר"פ היה קורא

לחם משנה

שגומרין הברכות עם הנץ החמה ואתי למון גמר כפשטיה אבל ר"ח פירש גומרין קורין פר"ל שקורין אותה מהנץ החמה עד שלש שעות כמו שהוזכר בפסקי הרא"ש ז"ל:

יג הקורא אחר שלש שעות וכו'. משנה שם פ"ק רבי יהושע אומר עד שלש שעות וכו' הקורא מכאן ואילך לא הפסיד וכו' ואמרו בגמרא (דף י':) מאי לא הפסיד לא הפסיד הברכות:

פ"ב **א** הקורא את שמע. משנה פרק היה קורא (דף י"ג) היה קורא וכו' אם כיון לבו יצא. ובגמרא (שם ע"ב) תנו רבנן שמע ישראל ע"כ צריכה כוונת הלב [דברי ר' מאיר] אמר רבא הלכה כרבי מאיר ע"כ ופסק [רבינו] כן דרבא הוא בתרא:
ב כל אדם קורין כדרכן וכו'. כבית הלל דקאמרי הכי (דף י':) ודלא כב"ש דאמרי בערב יטו ויקרא וכו': ואסור לקרות ק"ש והוא מוטל וכו'. שם (דף י"ג ע"ב) אמר רב

מגדל עוז

פרק ב **הקורא** את שמע ולא כיון כו' עד בפסוק ראשון. פרק היה קורא (דף יד) : כל אדם קוראין כו' עד על גבי בהמה. פרק קמא דברכות (דף יא) : ואסור לקרות ק"ש עד וקורא. כתב הראב"ד ז"ל ויותר טוב אם ישכב וצריך לעשות כן אם יוכל עכ"ל.

הגהות מיימוניות

[ט] **אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יהושע וכתב ראבי"ה ורבינו שמחה דהא דאמר רבי יהושע עד ג' שעות** פירוש עד תחילת שעה ג' מדאמר בריש פירקא רבי נתן סבר לה **כרבי יהושע וכו'** עד שית דליליא ותרתי דיממא תרתי משמרות הויין והנה לא הזכירו מזה רבותינו בעלי התוס' ולא ה"ג ולא מורי רבינו בתוס' יומא אלא כולם כתבו עד ג' שעות בסתם ויכולני לומר כי ההיא דרבי נתן לאו ראיה היא והא דאמר רבי יהושע עד ג' שעות פי' עד סוף ג' שעות שכן דרך מלכים וכו' ומה שלא הזכיר הספר אלא ב' דיממא לא קשה כלום דלא חשש תלמודא אלא למימר שקידם דוד לשאר מלכים ב' משמרות לקיים קרא דקדמו עיני אשמורות ושעה שלישית מה לו להזכיר כיון שמצא ב' משמרות וכן דוד לא הזכיר בפסוק אלא משמרות שלימות וכן מצינו בכמה מקומות שדרך מלכים לישן עד ג' שעות ואם היה הפי' עד תחלת ג' שעות דהיינו עד סוף שעה ב' לא לישתמיט תלמודא בחד דוכתא לומר עד שתי שעות שכן היה הלשון יותר נראה ולכל הפחות היה לו לומר עד שעה שלישית שהיה משמע עד תחלת שעה ג' אבל השתא משמע ג' שעות ממש וכן משמע בירושלמי שזמן ק"ש עד סוף ג' שעות דגרס רבי זעירא בשם רבי אמי ביומי דר' יוחנן הוינן נפקין לתעניתא וקרינן שמע בתר ג' שעין ולא הוי ממחי בידן ר' יוסי ור' אחא נפקון לתעניתא אתא ציבורא ומקרו שמע בתר תלת שעין בעי ר' אחא מחויי בידן א"ל ר' יוסי והלא כבר קראו אותה בעונתה כלום קורין אותה אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה אמר ליה מפני ההדיוטות וכו' הרי משמע שלא עבר זמן ק"ש עד בתר ג' שעין דודאי ליכא לפרושי בכל אלו בתר תחלת שעה ג' וכתב ז"ל שוב מצאתי שפסק בעל ס"ה ג"כ שעד סוף ג' שעות זמן ק"ש מדגרסינן בירושלמי רבי יוסי ורבי חייא בר רבי הוו מצלי לתלת שעין ומקשה והתניא הקורא מכאן ואילך כו' ע"ש ומלכים עומדין מטתם בב' שעות וקוראין בשעה ג' ע"כ בס"ה. וכן כתבו התוספות אההוא דלקמן אימת קא ותח בתלת שעין קמייתא כו' שהרי המלכים עומדים בשעה ג' כדאמרינן לעיל וכו' ע"כ כתב בשם ה"ר שמעון וכן הסכים מורי לכל דברים אלה במגדל אינדיג שהיים: [י] וכן פסק ר"י אלפס וכן רבינו חננאל מהא דגרסינן בפרק תפלת השחר אבוה דשמואל ולוי כי הוו נפקי באורחא הוו מקדמי ומצלו וכי מטא זמן ק"ש קרו וכן פסק בס"ה דלא כה"ג שפסקו כרשב"א ע"ש. [והתוס' גם כן פסקו כרשב"א בברכות דף ל' בדבור מסמך גאולה וכו'] : *[כתב הטור אם נאנס ולא קרא עד ג' יכול לקרותו עד ד' בברכותיה ואין לו שכר כקורא בזמנה ולאחר ד' לא יברך דהוי ברכה לבטלה] : [א] תנו רבנן ע"כ צריכין כוונת הלב דברי ר"מ אמר רבא הלכה כר"מ ע"כ : [ב] מכאן פסק רבי' חננאל שברכות אינם מעכבות וכן איתא בירושלמי זאת אומרת ברכות אינם מעכבות ע"כ : [ג] פ"ק כבית הלל ע"ש בברייתא כתב רש"י כי יתבי הכי נמי דמבעי למקרי ק"ש כי יתבי דהני דמתחזי דמתמרין אנפשייהו למימר דמקבלין מלכות שמים בעמידה שעות והדיוטות ובורות ושכות ואין לך כסילות גדולה מזו דקיימא לן כב"ה דאמרי קורין כדרכן וכו' וכן ראבי"ה כתב אחא דאמר רב יהודה עד על לבבך בעמידה וכ"ש דיושב שפיר טפי : [ד] בפרק ב' פרקן לא יקרא כו' והנה פסק ככל הפי' לחוטרא וע"ש בתוספות ובערוך ע"כ :

הוא והוא שוכב על צדו. ואם היה בעל בשר הרבה ואינו יכול להתהפך על צדו או שהיה חולה נוטה מעט לצדו וקורא: **ג** אמי שהיה מהלך על רגליו עומד בפסוק ראשון [ס] והשאר קורא והוא מהלך. היה ישן מצערין אותו ומעירין אותו עד שיקרא פסוק ראשון ומכאן ואילך אם אנסתו שינה אין מצערין אותו: **ד** מי שהיה עוסק במלאכה מפסיק עד שיקרא פרשה [ו] ראשונה כולה*. וכן האומנין בטלין ממלאכתן בפרשה ראשונה כדי שלא תהא קריאתן עראי והשאר קורא הוא כדרכו ועוסק במלאכתו. אפילו היה עומד בראש האילן או בראש הכותל קורא במקומו ומברך לפניה ולאחריה: **ה** היה עוסק בתלמוד תורה והגיע זמן קריאת שמע

א ע״ש בטור ובסמ״ג שם:

כסף משנה

קורא (שם י״ג:) אמר רב יוסף פרקדן לא יקרא קריאת שמע ופירש בגמרא דהיינו אף ע״ג דמצלי כלומר אף ע״פ שהוא מוטה על צדו מעט אבל מוטה לגמרי על צדו מותר ופריך והא ר׳ יוחנן מצלי וקרי שאני ר״י דבעל בשר היה וכיון דבעל בשר היה כי מצלי שרי מפני שהוא מצטער לשכב על צדו ממילא משמע דס״ה לחולה. ופירש רבינו פרקדן בין שהוא מוטל ופניו טוחות בקרקע בין שהוא מושלך על גבו ופניו למעלה. וכתב ה״ר מנוח דמי שאינו בעל בשר או חולה אסור לקרות אלא מיושב כאדם העומד באימה וביראה:

כתב הראב״ד ויותר טוב הוא אם ישכב וצריך לעשות כן אם יוכל עכ״ל. זאת הנוסחא הכתובה בספרי הדפוס טעות סופר היא וא״א ליישבה וצריך להגיה ישב במקום ישכב וכן מצאתי בספר כתיבת יד ואין בזה השגה לרבינו דאיהו ז״ל לא מיירי ביכול לישב:

ג מי שהיה מהלך וכו׳. פ׳ היה קורא (שם י״ג:) אמר רב נתן בר מר עוקבא אמר רב יהודה עד על לבבך בעמידה ורבי יוחנן אמר כל הפרשה כולה בעמידה וכתב הרי״ף ז״ל ומפורש בירושלמי רב הונא ורב אידי בר יוסף בשם שמואל אמרו צריך לקבל עליו עול מלכות שמים מעומד לא שאם היה יושב עומד אלא אם היה מהלך עומד ולית הלכתא לא כרב נתן ולא כר״י דקי״ל כרבא דהוא בתרא דפסק הלכה כר״מ דלא צריך כוונה אלא לפסוק ראשון בלבד הילכך אין צריך לעמוד אלא בפסוק ראשון בלבד עכ״ל הרי״ף וכן כתב הרא״ש ז״ל: **היה ישן וכו׳**. (שם י״ג:) אמר רב אילא בריה דרב [יצחק בר] שמואל בר מרתא משמיה דרב אמר שמ״י ה׳ אלהינו ה׳ אחד ונאנס בשינה יצא א״ל רב נחמן לדרו עבדיה בפסוק קמא צערן מכאן ואילך לא תצערן א״ל רב יוסף לרב יוסף בריה דרבא אבוך היכי הוה עביד א״ל בפסוקא קמא מצער נפשיה מכאן ואילך לא מצער נפשיה וכתב הרא״ש ז״ל הא דקאמר נאנס בשינה יצא ר״ל שהוא מדומדם ואינו יכול לקרות בכוונה מכאן ואילך מיהו היה קורא את כולה וכן הא דא״ל רב נחמן לדרו עבדיה בפסוק קמא צערן כלומר הקיצני משנתי עד שאוכל לכוין טפי לא תצערן אבל אם אקרא בלא כוונה לא תצערן להקיצני דמילתא דפשיטא היא שצריך לקרוא את כולה וכן כתב ה״ר יונה וכתב שגם רבינו האי כתב כן וכן כתב ה״ר מנוח וגם רש״י לזה נתכוון שכתב בפסוק קמא צערן אם ראיתני מנמנם לערני עד שאצער יפה בפסוק ראשון עד כאן לשונו משמע שאין חילוק בין פסוק ראשון לשאר אלא שבפסוק ראשון היה קורא בניעור יפה והשאר היה קורא מתנמנם. ורבינו כתב לשון הגמרא כמנהגו אבל עכ״פ הפי׳ הוא כמו שכתבתי ולקמן בבבא דהיה מתנמנם גילה דעתו שכתב ובלבד שיהא ער בפסוק ראשון משמע שכשכתב כאן שאם היה ישן מעירין אותו ומצערין אותו עד שיקרא פסוק ראשון עניינו עד שיקרא פסוק ראשון בכוונה והשאר קורא והוא מתנמנם. וכתב ה״ר מנוח ואיכא דאמרי דלאו דוקא אם נאנס אונס שינה דה״ה לאונס אחר:

ד מי שהיה עוסק במלאכה וכו׳. משנה (שם י״ו.) האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך ובגמ׳ אמר רב ששת והוא שבטלין ממלאכתן וקורין והתניא ב״ה אומרים עוסקין במלאכתם וקורין לא קשיא הא בפרק ראשון הא בפרק שני וכתבו הרי״ף והרא״ש ז״ל דלא משום דבעינן כוונה בכוליה פרק ראשון הוא דאמרינן דבטלי ממלאכה דהא קי״ל כרבא דאמר הלכה כר״מ דבפסוק ראשון בעי כוונה אלא היינו טעמא משום דלא לישוי ליה עראי כי הא דגרסינן בפרק קמא דיומא (דף י״ט:) אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב הקורא את שמע לא יקרוץ בשפתיו ולא ירמוז בעיניו ולא יראה באצבעותיו והעושה כן אמרינן התם דעליו הכתוב אומר ולא אותי קראת יעקב ואוקימנא בפרק ראשון ומפרשי לה רבנן משום דקא משוי לה עראי ה״נ אי לא בטיל ליה ממלאכה משוי לה עראי ולזה נתכוון רבינו ז״ל. ומה שכתב וכן האומנין בטלין וכו׳ כלומר אפילו האומנים שהקלו בהם בענין תפלה כמבואר בפ״ה מהלכות תפלה אפילו הכי בטלין ממלאכתן בפרשה ראשונה. ומ״ש והשאר קורא כדרכו וכו׳ קאי למי שהיה עוסק במלאכה וכו׳ וכ״ש לאומנין והיינו דקתני והשאר קורא כדרכו ועוסק במלאכתו ולא קתני קוראין: וכתב ה״ר מנוח וכן האומנים אע״פ שעוסקים במלאכת אחרים צריכין להפסיק בפרשה ראשונה ואע״פ שבראש האילן והכותל אדם מתפחד בעודו עליהם אפילו הכי קורא במקומו ואין מטריחין אותו לירד למטה אבל בע״ה שאינו עוסק במלאכה אלא עומד על פועליו לזרזם יורד למטה וקורא:

ה היה עוסק בתלמוד תורה וכו׳. משנה פרק קמא דשבת (דף ט׳.) מפסיקין לק״ש ואין מפסיקין לתפלה ואוקימנא לה בגמרא בד״ת כדתניא חברים שהיו עוסקים בתורה מפסיקים לק״ש ואין מפסיקים לתפלה וסובר רבינו דהיינו לומר שאם הגיע זמן ק״ש מפסיקים לק״ש ואין מפסיקים לתפלה. ומ״ש ומברך לפניה ולאחריה. פשוט הוא שכיון שקורא ק״ש שצריך לברך לפניה ולאחריה: וכתב ה״ר מנוח דאע״ג דרבי יהודה הנשיא לא היה

לחם משנה

רב [יוסף] פרקדן לא יקרא ק״ש והקשו מקרא הוא דלא קרי הא מיגנא שפיר דמי והא ר׳ יהושע בן לוי לייט אמאן דגני אפרקיד אמרי מיגנא כי מצלי שפיר דמי מקרא אע״ג דמצלי כמי אסור והא ר׳ יוחנן מצלי וקרי שאני רבי יוחנן דבעל בשר הוה ע״כ. ובפרק מי שמתו (דף כ״ד.) גבי הא דתניא ב׳ שהיו ישנים בטלית אחד זה מחזיר פניו לכאן וקורא וזה מחזיר וכו׳ הקשה ה״ר יונה בפירוש ההלכות דהיאך יכול לקרות קריאת שמע והוא שוכב מוטה על צדו דהא אמרינן מקרא אע״ג דמצלי אסור ומאי דאמר מטין וקורין זהו במיושב אבל בהטיה בשכיבה לא אמרו והיכי אמרינן הכא דשרי ואיכא דאמרי דאי אמרינן מקרא אע״ג דמצלי אסור זהו בהטיה כמו פרקדן בשוכב על קדקדו ומוטה מעט אבל זה שמוטה על צדו לגמרי מותר. והנכון יותר לתרץ דכיון דחזינן דהיכא דאיכא טירחא שרי כדאמרינן דרבי יוחנן מצלי וקרי משום דהוה בעל בשר והוה ליה טירחא הכי נמי התירו לו בהטיה משום דהוה ליה טירחא כיון שפשט את בגדיו לחזור (ללבשן) ע״כ. ומבוארים דברי רבינו ז״ל כתירוץ הראשון של רבינו יונה וקושיא זו הכריחו לרבינו לחלק בין נוטה מעט לצדו לנוטה על צדו לגמרי. ובהשגות א״א ויותר טוב הוא אם ישכב וצריך לעשות כן אם יוכל ע״כ. לכאורה נראה דכוונתו להשיג על רבינו במה שפירש דפרקדן פירוש האחד מוטל ופניו טוחות בקרקע הב׳ מושלך על גבו ופניו למעלה והשיג עליו דפניו טוחות בקרקע הוא יותר טוב מעל צדו בשלמא מושלך על גבו ופניו למעלה אסור משום דרך גאוה אבל בפניו טוחות אדרבה נראה דרך הכנעה וזהו שאמר ויותר טוב ר״ל שכיבה ופניו למטה אבל אין זה מספיק לפי ההשגה בלא היה לו לומר יותר טוב הוא אם ישכב דלשון שכיבה מיקרי נמי כשפניו למעלה והכי הו״ל למימר ויותר טוב שיהיו פניו למטה ולמה הזכיר לשון שכיבה דאין מורה כוונתו כלל. והיותר נכון בעיני שיש ט״ס בהשגה וצ״ל ויותר טוב הוא אם ישב וסובר הראב״ד ז״ל כתירוץ אחרון שתירץ רבינו יונה ז״ל דעיקר הקריאה הוא בישיבה אבל בשעת הדחק יהיה מוטה על צדו כמו התם שהוא ערום וכן רבי יוחנן דהוה בעל בשר ולזה השיג על רבינו דאיך כתב אבל קורא הוא והוא שוכב על צדו שזהו בשעת הדחק אבל הנכון יותר והיותר טוב שישב וכתירוץ אחרון דרבינו יונה ז״ל וזה מורה כוונתו ז״ל מפני שתפס במה שאמר רבינו אבל קורא הוא והוא שוכב על צדו וכפי מה שהובאה בספרים. וכפי פי׳ הראשון היה לו לתפוס על רבינו במה שאמר ופניו טוחות בקרקע וכו׳:

ג מי שהיה מהלך על רגליו וכו׳. שם (דף י״ג ע״ב) ורבי יוחנן אמר כל הפרשה כולה בעמידה ואזדא רבי יוחנן לטעמיה דאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן הלכה כרבי אחא שאמר משום רבי יהודה כלומר דאמר כיון שכוון בפרק ראשון שוב אינו צריך מכלל דלדידן דאית לן כרבא בכוונה בפסוק ראשון גם בעמידה די בפסוק ראשון דטעם העמידה משום כוונה: היה ישן מצערין וכו׳. שם (דף י״ג ע״ב) אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה בפסוקא קמא צערן טפי לא תצערן. וכבר פירש הרב״י דצריך ודאי שיקרא אלא מאי דקאמר דיצא ר״ל שאע״פ שקרא מכאן ואילך מתנמנם יצא:

ד מי שהיה עוסק במלאכה מפסיק עד שיקרא פרשה ראשונה כולה וכו׳. וכן האומנין בטלין ממלאכתן וכו׳ פרק היה קורא (דף י״ו.) וקשה דשם אמרו הפועלים שהיו עושים מלאכה אצל בעל הבית קורין וכו׳ ואין מברכין לפניה אבל מברכין לאחריה וכו׳ בד״א כשעושין בשכרן אבל עושין בסעודתן וכו׳ או שהיה וכו׳ מברכין כתיקונה. ורבינו ודאי נראה מדלא חילק כאן בין עושין בשכרן לעושין בסעודתן כמו שחילק בהלכות תפלה משמע דשם אומנין עושין בשכרן מיירי וא״כ אמאי מברכין ברכות קריאת שמע שהם מדרבנן היה ראוי שלא יברכו כמו שאין מברכין ברכה המוציא מפני שהיא מדרבנן וי״ל דשאני הכא דעיקר ק״ש היא מדאורייתא שאע״פ שהברכות מדרבנן ראוי לעשות המצוה שהיא מדאורייתא כתיקונה ולקרות ברכת שמע עם ברכותיה אבל ברכת המוציא אינה באה על מצוה מן התורה שאין האכילה מן התורה דאין המצוה אלא מי שיאכל שיברך באחרונה אבל אין האכילה מצוה ולהכי אינו מברך בתחילה ובהכי מתיישב שפיר מ״ש רבינו ז״ל ספק קרא ק״ש ספק לא קרא חוזר וקורא ומברך לפניה ולאחריה ואמאי מברך כיון שיש לו ספק בברכות שהם מדרבנן לא היה לו לברך אלא יש לתרץ בכה״ג דיש לו ספק בקריאת שמע שהיא מן התורה אם כן ראוי לו לברך ברכות ולקרות קריאת שמע שהיא מן התורה כתיקונה:

ה היה עוסק בתלמוד תורה וכו׳. משנה בפרק קמא דשבת (דף ט׳:) מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפלה ואוקמוה בגמרא (דף י״א.) בדברי תורה כלומר שמי שקורא בתורה פוסק לק״ש ואינו פוסק לתפילה וכל זה במי שתורתו אומנותו אבל מי

מגדל עוז

ואני אומר איני מבין לשונו שהרי ר״מ ז״ל זה לשונו בבריתא אבל קורא הוא והוא שוכב על צדו ולא כתב נוטה מעט על צדו אלא בחולה שאינו יכול לשכב או בבעל בשר וכדאסיקנא בגמרא שאני רבי יוחנן דבעל בשר הוה וכן התבוננתי בירושלמי וכד״ן: מי שהיה וכו׳ עד מהלך. כן פי׳ בירושלמי בשמועה ראשונה דפ״ב דברכות ובאגדת אלה הדברים פרשת ואתחנן אמר כן רב יהודה אמר רב להדיא וכן הסכימו רבותינו בעלי התוס׳: היה ישן מצערין אותו כו׳ עד ומברך לפניה ולאחריה. פ״ב דברכות (דף יד): היה עוסק בתלמוד תורה כו׳ עד ולאחריה. פ״א דשבת (דף ט):

הגהות מיימוניות

[ס] וכן כתבו בתוספות דמהלך אינו יכול לכוין וכן משמע בירושלמי ודוקא בפסוק ראשון דקיימא לן כרבי מאיר ודלא כה״ג. ורשב״א שכתבו שצריך לעמוד עד על לבבך וכן כתב בס״ה מהא דגרים אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה בפסוק קמא צערן כו׳ וכן רבא בפסוק ראשון הוה קא מצער נפשיה כו׳ וברכות לא אמר לפי שאין מעכבין. ומדקדק בירושלמי מהא דהיו קורין בתורה וכו׳ וכן בשאלתות פרשת ואתחנן פסק כרבא וכן רבי׳ דננאל ור״י אלפס וראבי״ה ויש שפסקו כר׳ יוחנן דאמר בירושלמי כל הפרק בעמידה ע״כ: [ו] כתב ר״י דלאו דוקא נקט פרשה ראשונה אלא פסוק ראשון כמבואר לעיל. אמנם בס״ה כתב לשון רבינו המחבר וראבי״ה כתב ג״כ כר״י דלדידן רק בפסוק ראשון דקיימא לן כר׳ יהודה הנשיא ע״כ: * [וכתב הטור פי׳ ס״ג וכן הא דאמרינן האומנין עוסקין במלאכתן וקורין דוקא מפרק ראשון ואילך אבל בפרק א׳ צריכין ליבטל ממלאכתן ולקרות ט״אי טעמא שנראה כקורא עראי ע״כ]:

שמע פוסק וקורא ומברך לפניה ולאחריה. היה עוסק בצרכי רבים לא יפסוק אלא יגמור עסקיהן ויקרא אם נשאר עת לקרות:

ו *היה ״עוסק באכילה או שהיה במרחץ או שהיה עוסק בתספורת או שהיה מהפך בעורות או שהיו עוסקין בדין גומר ואחר כך קורא קריאת שמע. ואם היה מתיירא שמא יעבור זמן קריאה ופסק

א טור סי׳ ס״ס וע״ש :

השגת הראב״ד

*) היה עוסק באכילה. כתב הראב״ד ז״ל לא כי אלא מפסיק וקורא ואע״פ שיש שהות לקרות מפני שהיא מן התורה ואם אין שהות אפילו לתפלה דרבנן מפסיק ואיתא להא מילתא במסכת סוכה פרק לולב הגזול ורמיזא נמי במסכת ברכות :

כסף משנה

היה מפסיק כדאמרינן שמע ישראל זהו ק״ש של רבי יהודה הנשיא שאני רבי יהודה הנשיא שתורתו אומנותו אי נמי רבי יהודה הנשיא שהיה מלמד תורה לרבים אינו פוסק : היה עוסק בצרכי רבים. נ״ל שלמד כן מדמקשינן בגמרא אהא דתנן (שם) מפסיקין לק״ש ואין מפסיקין לתפלה והתניא כשם שאין מפסיקין לתפלה כך אין מפסיקין לק״ש ומשני כי תניא ההוא בעיבור החדש וסובר רבינו דטעמא הוא לפי שהם עוסקים בצרכי רבים ובירושלמי פרק אין עומדין א״ר ירמיה כל העוסק בצרכי ציבור כאילו עוסק בדברי תורה וכתבו רבינו בפרק ו׳ מהלכות תפלה. ומאחר שפסק רבינו כסמוך שמפסיקים מת״ת לקריאת שמע הל״ל דמפסיקים מצרכי רבים לק״ש אם היה סובר דירושלמי מיירי לענין להפסיק לק״ש אלא ע״כ צריך לומר שסובר רבינו דירושלמי לא מיירי אלא לענין תפלה בלבד והיינו דמייתי לה בפרק אין עומדים דמיירי בדיני תפלה. ומ״ש רבינו דהיה עוסק בצרכי רבים לא יפסיק משמע מדקדוק לשונו דאפילו אם יעבור זמן ק״ש בעודו עוסק בצרכי רבים לא יפסיק : וכתב ה״ר מנוח ודוקא בדורות הראשונים שהיו עוסקים עם הציבור לש״ש מיהו ליכא ספיקא דהשתא נמי אם עוסקים עם הציבור אפילו להצלת ממונם ואין מי שישתדל בדבריהם אלא הוא שאינו פוסק שהעוסק במצוה פטור מן המצוה עכ״ל. ומ״ש ודוקא בדורות הראשונים אין לו טעם :

ו היה עוסק באכילה וכו׳ : כתב הראב״ד היה עוסק באכילה וכו׳. א״א לא כי אלא מפסיק וקורא וכו׳ ורמיזא נמי במסכת ברכות עכ״ל. זה משנה פ״ק דשבת (דף י׳:) לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל ולא יכנס לא למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול ולא לדין ואם התחילו אין מפסיקין ובפרק לולב הגזול (דף ל״ח.) תנן מי שבא בדרך ולא היה בידו לולב ליטול לכשיכנס לביתו יטלנו על שלחנו כלומר אם שבא ולא נטל קודם אכילה צריך להפסיק בסעודה וליטול לולב ובגמרא אמרי׳ נוטלו על שלחנו למימרא דמפסיק ורמינהי אם התחילו אין מפסיקין א״ר ספרא הא דאיכא שהות ביום הא דליכא שהות ביום אמר רבא מאי קושיא דילמא הא דאורייתא הא דרבנן אלא אמר רבא אי קשיא הא קשיא לכשיכנס לביתו יטול על שלחנו אלמא דמפסיק והדר תני לא נטל בשחרית יטול בין הערבים אלמא לא מפסיק א״ר ספרא לא קשיא הא דאיכא שהות ביום הא דליכא שהות ביום א״ר זירא מאי קושיא דילמא מצוה לאפסוקי ואי לא מפסיק יטול בין הערבים שכל היום כשר ללולב אלא א״ר זירא לעולם כדקאמרת מעיקרא ודקשיא לך הא דאורייתא הא דרבנן הכא ביום טוב שני דרבנן עסקינן ודיקא נמי דקתני מי שבא בדרך ואין בידו לולב ואי ס״ד ביום טוב ראשון מי שרי ופירש״י אלא אי קשיא דאיצטריך רב ספרא לשנויי עלה היא גופא קשיא אלא אמר רבי זירא לעולם כי איצטריך רב ספרא לשנויי משום קושיא קמייתא איצטריך : והראב״ד ז״ל סובר דכתירוצא דאמר רבא הא דאורייתא הא דרבנן קי״ל דהא אסיק רבי זירא דהכא ביו״ט שני דרבנן ומשום הכי אוקמה רב ספרא בדליכא שהות ביום אבל אי איכא שהות אינו מפסיק הא בדאורייתא אע״ג דאיכא שהות מפסיק ולפיכך כתב לא כי אלא מפסיק וקורא וכו׳ ודעת רבינו דכיון דלמסקנא בדרבנן שאני לן בין יש שהות לאין שהות הוא הדין בדאורייתא ומאי דאוקמה ר׳ זירא ביו״ט שני לאו משום דס״ל הכי אלא ס״ק ואי הוה קשיא לך הא דאורייתא הא דרבנן הוות מצית לתרוצי דהכא ביו״ט שני ומ״ש דיקא נמי אינו המסקנא אלא רבי זירא הוא דקאמר לרבא הוה לך למידק דמתני׳ ביום טוב שני מדקתני מי שבא בדרך אבל רבי זירא ס״ל דאפילו בדאורייתא אי איכא שהות אין מפסיקין ומתניתין בין ביו״ט שני בין ביום טוב ראשון ומאי דקתני מי שבא בדרך היינו על ידי עירוב או על ידי בורגנין או שלא היה בגירסתו של רבינו דיקא נמי. אי נמי שרבינו סובר כדברי הר״ן שהעלה דכל שהתחיל קודם זמן חיובו אפילו בדאורייתא אינו מפסיק אי איכא שהות. ובודאי שלשון רבינו כך מוכיח דבהתחיל קודם זמן חיובא עסקינן שכתב היה עוסק בתלמוד תורה והגיע זמן ק״ש וכו׳ היה עוסק באכילה וכן מאי דאמר רבי זירא מצוה לאפסוקי אע״ג דבלשון דילמא אמריה הלכתא הוא דמכח אותה קושיא הדר מדרבא ואמר לעולם כדקאמרת מעיקרא ולכך פסק גבי קריאת שמע דכיון שיש שהות גומר ואחר כך קורא וכן מצוה לאפסוקי כדי שלא ישכח ויעבור זמן הקריאה וזהו שכתב ואם היה מתיירא וכו׳ ופסק הרי זה משובח. ומה שהכריחו לרבינו לפרש כן משום דקשיא ליה דאם איתא שסובר הגמרא כן קשיא היא גופא כדמקשינן לעיל דממאי דאמרינן נוטלו על שלחנו משמע דמפסיק וממאי דאמרינן בסיפא שכל היום כשר ללולב משמע שאינו מפסיק כדאקשינן לעיל ואגן שנינן דרישא למצוה וסיפא הוא אי לא בעי למעבד מצוה. ואי מתניתין בדליכא שהות היכי אמרינן דלמצוה בלחוד הוא דמפסיק והלא חובה הוא שיפסיק כדי שלא יבטל המצוה כיון דליכא שהות אלא ודאי מתניתין בדאיכא שהות היא ולהכי ליכא בהפסקה אלא מצוה לבד וזהו שאמר רבינו שאם רצה להפסיק הרי זה משובח ועל כן השמיט הרי״ף סוגיא זו כי סובר

לחם משנה

מי שאין תורתו אומנותו אפילו לתפלה פוסק ולהכי סתם רבינו כאן בק״ש ולא חילק בין תורתו אומנותו לאין תורתו אומנותו ולא חילק כמו שחילק בתפלה משום דכאן בכל גווני פוסק : היה עוסק בצרכי רבים וכו׳. כתב הרב״י בסי׳ ע׳ דזה יצא לו לרבינו ממאי דאמרינן בירושלמי דפרק אין עומדין העוסק בצרכי רבים כאילו עוסק בדברי תורה כלומר שרבינו נפרש כמו שכתב הטור בסימן צ״ג שיש מפרש הירושלמי לענין שא״צ לפסוק כדי להתפלל כמו שא״צ לפסוק מתלמוד תורה להתפלל מי שתורתו אומנותו ע״כ. ולא הבינותי דברי הרב״י דודאי נודה לו במה שכתב רבינו ז״ל בפרק שני מהלכות תפלה אבל העוסק בצרכי ציבור כעוסק בדברי תורה כלומר כעוסק בדברי תורה שתורתו אומנותו שכתב קודם שאינו מפסיק שיצא לו זה מהירושלמי הנזכר אבל מ״ש כאן בהלכות ק״ש א״א שיצא לו מפס דכאן צרכי רבים עדיף מדברי תורה בתורתו אומנותו שהרי כאן בק״ש אפילו מי שתורתו אומנותו פוסק וצרכי רבים אינו פוסק ומהירושלמי ההוא לא למדנו אלא שזה כזה אבל כאן שאין ת״ת מועיל לגביה מאין למד רבינו דצרכי רבים עדיף מיניה. על כן היה נ״ל לומר שלמד כן רבינו ז״ל ממה שאמרו פ״א דשבת [שם] שבעיבור השנה לא היו מפסיקין לתפלה ולא לק״ש סובר רבינו ז״ל דהטעם מפני שהוא צרכי רבים אבל אין זה מספיק כלל דדילמא שאני התם דהוא צורך רבים שלא יתקלקלו המועדות וכמו שכתבו התוס׳ אבל שאר צרכי רבים מנין. ונראה דודאי למד כן מפני שראינו שכל עוסק במצוה פטור מק״ש כדאמרו בגמרא בפ״ק דברכות (דף י״א) ובלכתך בדרך בלכת דידך הוא דמיחייבת אבל דמצוה פטירת ולכן קוברים את המת פטורים מק״ש וא״כ ס״ל לרבינו ז״ל דלא גריעי צרכי רבים משאר מצות ולכך כתב דאין מפסיקין לק״ש ואפילו בדליכא שהות וזהו שכתב ויקרא אם נשאר עת כלומר דאם לא נשאר עת לא איכפת לן ולא מידי :

ו היה עוסק באכילה וכו׳. פרק קמא דשבת (דף ט׳ ע״ב) לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה וכו׳ ואם התחילו אין מפסיקין. וסובר רבינו ז״ל שהוא אפילו לקריאת שמע ומה שכתוב אחר כך ומפסיקין לק״ש וכו׳ מילתא באנפי נפשה היא דאיירי בדברי תורה וכמו שביארתי אבל כל הני דלעיל אפילו לק״ש אין מפסיקין וכל זה איירי בדאיכא שהות כדאוקמוה בסוכה פרק לולב הגזול (דף ל״ח) וסיפא דקאמר ומפסיקין לק״ש דאיירי בדברי תורה דמפסיקין כתב הרי״א ז״ל דאיירי בדליכא שהות דאי איכא שהות וכי גרע תלמוד תורה מכל הני שהזכיר קודם דאין מפסיקין ואין נראה כן דעת רבינו ז״ל אלא דסיפא דמפסיקין לתלמוד תורה דומיא דרישא איירי בדאיכא שהות וכי תימא וכי גרע מכל הני מרחץ ותספורת וכו׳ יש לומר דפוסק דת״ת לא מיקרי פוסק מעניינו דק״ש נמי קריאת התורה היא ומאי שנא האי קריאה מהאי קריא׳ אבל הכא פוסק מעניינו לגמרי ולכן אין מפסיקין כיון שהתחיל. ובעל קרית ספר כתב דשאני תלמוד תורה דיכול לחזור אח״כ ללימודו מיד אחר שקרא אבל הכא בסעודתו שהתחיל או מלאכתו צריך שיגמרנה ואולי לא ימצא לגומרה ולכך אמרו שגומרה תחלה. ואין זה תירוץ שגם בסעודתו ומלאכתו אטו מי לא עסקינן דיכול לגומרה אח״כ אלא ודאי העיקר כדפרישית. א״כ י״ל דהקריאה בתורה מוסף ספי ואפשר שישכח ולא יקרא מה שא״כ במלאכתו וסעודתו וכל הני דמתניתין. ובהשגות כתב א״א לא כי אלא מפסיק וקורא ואע״פ שיש שהות לקרות מפני שהיא מן התורה ואם אין שהות אפילו לתפלה דרבנן מפסיק ואיתא להא מילתא וכו׳. והרב בית יוסף בסי׳ ע׳ פירש טעמו של הראב״ד ז״ל ופשוט הוא דהוא סובר דכתירוצא דאמר רבא הא דאורייתא הא דרבנן קי״ל דהא גם רבי זירא מוקי מתניתין ביו״ט שני דרבנן. וז״ש דדוקא ביו״ט שני דרבנן קאמר מתניתין בדליכא שהות מפסיק הא בדאורייתא אע״ג דאיכא שהות מפסיק. ונראה לתרץ דעתו של רבינו ז״ל דלפי המסקנא דאוקמה ביום טוב שני דרבנן הוא הדין בדאורייתא ומאי דנקט מתניתין דרבנן להודיענו דאפילו בדרבנן היכא דליכא שהות מפסיקין וכל שכן בדאורייתא אבל בדאיכא שהות בין מדאורייתא בין מדרבנן לא מפסיקין ומשום הכי נקט מתניתין י״ט דרבנן. והרב״י דחק עצמו לתרץ לדעת רבינו ז״ל דמתני׳ בכל גווני איירי ונדחק במה שאמרו בגמרא דיקא נמי דקתני וכו׳. ועוד תירץ תירוץ אחר דרבינו סובר כדברי הר״ן והוא מחלק בין מטא זמן חיובא ללא מטא זמן חיובא דהיכא דהתחיל קודם דמטא זמן חיובא אפילו בדאורייתא לא מפסיק אבל היכא שהתחיל אחר דמטא זמן חיובא בדאורייתא מפסיקין ובדרבנן לא מפסיקין ורבינו איירי קודם דמטא זמן חיובא ולהכי כתב דאפילו בדאורייתא לא מפסיקין. ומ״ש ואם הפסיק הרי זה משובח יצא לו ממה שאמר ר׳ זירא מצוה לאפסוקי. וקשה לי עליו טובא, חדא דאם דעתו של רבינו כך למה לא ביאר דהיכא שהתחיל בתר דמטא זמן חיובא דבדאורייתא

מגדל עוז

היה עוסק בצרכי רבים כו׳ עד לקרות. פרק קמא דשבת (דף י) : היה עוסק באכילה או שהיה במרחץ כו׳ עד ואם היה מתירא שמא יעבור זמן הקריאה ופסק וקרא הרי זה משובח. פ״ק דשבת שם ופ׳ לולב הגזול (דף לח) : כתב הראב״ד ז״ל לא כי אלא מפסיק וקורא וכו׳ ואיתא להא מילתא וכו׳ במסכת ברכות עכ״ל : ואני אומר יודע אני שהראב״ד ז״ל בקי בחדרי תורה וממולא בירא׳ כנגד רמז״ל ודברים אלו איני יודע מה הן והלא הלכות אלו פ״ק דשבת גמרא ומתניתין דלא ישב אדם לפני הספר ושם שנינו ואם התחילו אין מפסיקין ומייתינן לה פרק לולב הגזול גבי גמ׳ ומתניתין דמי שבא בדרך ואין בידו לולב וכו׳ לאקשויי על מאי דקתני מתניתין נוטלו על שלחנו דמשמע דאפי׳ התחילו מפסיקין ובהני דפרק קמא דשבת קתני שהתחילו אין מפסיקין ופרקינן הא דאיכא שהות ביום הא דליכא שהות ביום ושקיל וטרי עד דאסיק דילמא מצוה להפסיק ואי לא פסיק כו׳ עד דמסיק אלא א״ר זירא לעולם כדאמרינן מעיקרא והא דאורייתא והא דרבנן והכי סלקא שמעתא דמוקי לה ביום טוב שני מדרבנן והבין מזה רמז״ל בשכלו הזך לענין ק״ש דהוי דומיא דלולב דאורייתא שמפסיקין למצוה דהיינו מצוה מן המובחר דשמעתין ובלשון ר״מ ז״ל הרי זה משובח ואע״ג דהדר מסיק אלא דמשמע שסתר כל הראשונות היינו דוקא לחיוב הפסקה כשאין שם שהות ביום כודאי שהשעה עוברת בלי ספק אבל כשהות מתירא לא קא הדר ביה והדקדוק יפה הוא ולשון לא וכמדומה לי שראיתי כך בלשון הירושלמי. ומה שרמוז פ״ק דברכות ופרק כיצד מברכין אין בו נפקותא לענין זה ואם הראב״ד ז״ל רצה לפרש תובה יכול וכדאי הוא. אך כדברי רמז״ל ד״ן :

סובר שהחילוק בין משנה זו להביא דשבת הוא החילוק שיש במשנה גופה דהיינו למצוה ואי קשיא דהביא דשב.ז דאין מפסיקין לתפלה בדאיכא שהות קתני בהדה דמפסיקין לק"ש אף ע"ג דאיכא שהות סובר רבינו כי היא דוקא לד"ת כמו שהעמיד שם הגמרא אבל לד"ת וסובר רבינו דהמירא אכילה מד"ת דבד"ת פוסק ובאכילה ובאיך אינו פוסק וכ"כ שם בפירוש המשנה וכן מורה סדר לשונו כאן כי לעיל כתב שאם היה עוסק בדברי תורה פוסק לק"ש וכאן כתב שאם היה עוסק באכילה אינו פוסק. וטעמו משום דכשעוסק בדברי תורה כשפוסק מהם לק"ש אין זה הפסק שגם ק"ש ד"ת הם משא"כ להפסיק מאכילה לקריאת שמע:

ז מי שירד לטבול וכו'. משנה סוף מי שמתו (דף כ"ב) ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה במים ויקרא ולא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה ובגמרא (שם כ"ה ב') יתכסה במים ויקרא והרי לבו רואה את הערוה אמר ר' אלעזר ואי תימא ר' אחא בר אבא משום רבינו במים עכורים שנו. ומי משרה פירש רש"י ששורין שם הפשתן וקנבוס והם מסריחין. וכתב בא"ח בשם הרשב"א מסתברא דהוזר ואומר ברכות בפני עצמן ואף על פי שאינו קורא קריאת שמע שהברכות לא נתקנו על קריאת שמע שהרי אין אומרים אשר קדשנו במצותיו וצונו על קריאת שמע:

ח הקורא ק"ש וכו'. מימרא דרב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב ובריית' דר' אלעזר (בן) הסמא פ"ק דיומא (דף יט:) כתבתיה לעיל ופשיטא דלא אמר אלא לכתחלה אבל י"ח מיהא יצא. וכתב ה"ר מנוח בפ"ק דיומא מפלגי בין פרק ראשון לפרק שני משמע דבפרק שני מותר לרמוז ואפשר

ופסק וקרא הרי זה משובח: **ז** מי שירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות קודם שתנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא. ואם היה מתיירא שמא תנץ החמה קודם שיקרא יתכסה במים שהוא עומד בהן ויקרא. [א]ולא יתכסה לא במים הרעים שריחן רע ולא במי המשרה ולא במים צלולין מפני שערותו [ז] נראית בהן. אבל מתכסה הוא במים עכורין שאין ריחן רע וקורא במקומו: **ח** *הקורא קריאת שמע לא ירמוז בעיניו ולא יקרוץ בשפתיו ולא יראה באצבעותיו כדי שלא תהיה קריאתו עראי. ואם עשה כן אע"פ שיצא ידי חובתו הרי זה מגונה. [ב]וצריך להשמיע לאזנו כשהוא קורא ואם לא השמיע [ח] לאזנו יצא. וצריך לדקדק באותיותיו ואם לא [ט] דקדק יצא: **ט** *כיצד ידקדק ישמור שלא ירפה החזק ולא יחזיק הרפה ולא יניח הנד ולא

שלא רצה הרב לגלות כדי שלא יזלזלו בקריאתה א"כ בפרק שני מגונה הוא דלא הוי אבל איסורא איכא:

וצריך להשמיע לאזנו וכו'. משנה פ' שני דברכות (דף טו.) הקורא שמע ולא השמיע לאזנו יצא רבי יוסי אומר לא יצא קרא ולא דקדק באותיותיה ר' יוסי אומר יצא רבי יהודה אומר לא יצא ובגמרא [שם:] א"ר טבי א"ר יאשיה הלכה כדברי שניהם להקל כלומר שאם לא השמיע לאזנו יצא ואם לא דקדק באותיותיה יצא וכתב הרי"ף ז"ל ודוקא דיעבד אבל לכתחלה לא והם הם דברי רבינו. וכתב ה"ר מנוח להשמיע לאזנו שיתחוך קריאתו בשפתיו לא שיקרא בלבו עכ"ל:

ט כיצד ידקדק וכו'. שם תני רב עובדיה קמיה דרבא ולמדתם שיהא למודך תם שיתן ריוח בין הדבקים עני רבא בתריה כגון על לבבך על לבבכם בכל לבבך בכל לבבכם עשב בשדך ואבדתם מהרה הכנף פתיל אתכם מארץ:

וכתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי וכו' עד כדי שלא תבלע הא' בעי"ן עכ"ל. ואני אומר שלא נתכוון רבינו לכך אלא למ"ד דבכל נחה ואם יסמוך למ"ד בכל לבבך נמצא אומר בכ לבבך והרי הוא מניע למ"ד בכל שמשפטה להיות נחה ואם יסמוך בענין שיראה כאומר בכל בבך הרי הוא מניח למ"ד לבבך שמשפטה להיות נעה. וז"ש רבינו לפיכך כלומר כיון שאמר שלא יניח הנד ולא יניד הנח צריך ליתן ריוח בין הדבקים: וכתב ה"ר מנוח לא ירפה החזק אות שהיא דגושה לא יקראנה ברפה ושהיא רפויה לא יקראנה בדגש ולא יניד הנח שיש אותיות נקראות בהבלעה כבי"ת דואהבת ובי"ת שניה דלבבך לא ינידם ולא יניח הנד כגון וי"ו דמצוך לא יבלענה:

וצריך

השגת הראב"ד

*) כיצד ידקדק יזהר כו' עד ולא יניד הנח ולא יניח הנד. לפיכך צריך ליתן ריוח כו' עד הכנף פתיל: כתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי נוד הנח מה הפסד יש בו אם יאמר לבבך בנוד הבי"ת השנית כדי להטעימה שלא תראה וא"ו וכן אם יטעים יו"ד של ישראל שלא תראה אל"ף וכן כל כיוצא באלה יניד הנחים ותבא עליו ברכה. וכן נשבע צריך להפרידה כדי שלא תבלע הא' בע':

א טור סי' פ"ז סמ"ג עשין שם: ב טור סי' ס"ב סמ"ג עשין שם:

לחם משנה

דבדאורייתא מפסיקין ובדרבנן לא ולמה סתם דבריו. ועוד איך כתב דילא לו מדברי ר' זירא הא ר' זירא מאי דקאמר מצוה להפסוקי הוא על מתני' דלולב אחר דמטא זמן חיובא איירי כדכתב הר"ן ז"ל דמלפרא מטא זמן חיובא וא"כ מאין לו לרבינו דהיכא דהתחיל קודם דמטא זמן חיובא דמצוה להפסוקי. לכן נראה ודאי דרבינו אינו מחלק בכך ודעתו דלמסקנא לא שני לן בין דאורייתא לדרבנן כדפרישית. ומ"מ קשה מאין לו מ"ש ואם היה מתירא וכו' הרי זה משובח לכך נראה לתרץ הכל ולומר דרבינו ודאי דס"ל כהראב"ד ז"ל דלמסקנא קי"ל כתירוצא דרבא דהא דאורייתא הא דרבנן ובדאורייתא אפילו בדאיכא שהות מפסיקין ומ"מ הוקשה לו על תירוץ רבא הקושיא שהקשו התוספות ז"ל שהרי קידוש היום דהוי דאורייתא ואיפסיקא הלכתא כרבי יוסי דאין מפסיקין לכך מתרץ הוא ז"ל דמאי דקאמר רבא הא מדאורייתא ר"ל מתניתין דקאמר נוטל וכו' הוי בלולב דהוי דאורייתא ואיירי למצוה כלומר מצוה לנוטלו על שלהנו אע"ג דמן הדין אין מפסיקין כר' יוסי מ"מ מצוה להפסיק אפילו בדאיכא שהות ומתני' דלפי האמת אוקמה ר' זירא בדרבנן ה"ק דוקא בדבר דרבנן בדליכא שהות מפסיקין הא בדאיכא שהות אין מפסיקין כלומר אפילו מצוה להפסיק לא הוי הא בדאורייתא אפילו דאיכא שהות מצוה להפסיק אבל מן הדין ודאי דאין מפסיקין מדרבי יוסי ומכאן יצא לו לרבינו מה שכתב הרי זה משובח וזה נראה לי נכון וברור בדעתו של רבינו ז"ל:

ז מי שירד לטבול וכו'. במשנה פרק מי שמתו (דף כ"ב ע"ב) אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה ואוקמוה בגמרא (דף כ"ט ע"ב) כותיקין שגומרין אותה עם הנץ החמה ולפיכך רבינו ז"ל שפירש גומרין גמר ממש נ"ל דמאי דקאמר כאן ולקרות רוצה לומר ולגמור אותה בברכותיה אבל לפי' של רבינו הגהא"ל ז"ל שפי' שגומרין אותה ר"ל אומר אותה עם הנץ החמה קשה האי מתני' דלמה צריך לקרות קודם שתנץ החמה די שיקרא אותה עם הנץ החמה דהא כותיקין אוקמוה בגמרא ופירוש גומרין דותיקין ר"ל אומרים: ולא יתכסה לא במים וכו'. שם במשנה: אבל מתכסה הוא וכו'. שם אמרינן בגמרא שלא יהא לבו רואה את ערותו:

ח הקורא קריאת שמע לא ירמוז בעיניו וכו'. בפ"ק דיומא (דף י"ט ע"ב) הקשו לרב דהוה מחוי בק"ש דהיכי עביד הכי והאמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא הקורא את שמע לא ירמוז בעיניו וכו' ותירצו לא קשיא הא בפרק ראשון הא בפרק שני ע"כ. וקשה על רבינו למה לא חלק כאן דדוקא בפרק ראשון לא יקרוץ אבל בפרק שני לית לן בה כמ"ש בגמרא. ונראה דלא הוצרך להזכירו מפני שרבינו מפרש היה דאומרין דלעיל דאוקמוה בגמרא (ברכות ע"ז.) בפרק היה קורא בפרק ראשון דוקא דבטלין ממלאכתן דלא הוי טעמא משום דבעינן כוונה בפרק ראשון כמ"ש התוספות דלפי זה לדידן דקי"ל דפסוק ראשון דוקא בעי כוונה לא בעי ביטול מלאכה אלא בפסוק ראשון אלא טעמא משום דלא תהא קריאתו עראי וכדכתב הרי"ף ז"ל ולהכי בפרק ראשון אע"ג דהפסוק ראשון לבדו הוא מן התורה מ"מ בעינן כל הפרק הראשון משום דלא תהא קריאתו עראי אבל בשאר הפרקים אפילו בקריאת עראי סגי וכן בהך דלא יקרוץ בשפתיו דהוקמוה בגמרא בפרק ראשון סובר רבינו דמהך טעמא הוא ודלא כפירוש התוספות דהך נמי משום כוונה הוא ולדידן דקי"ל בעי כוונה בפסוק ראשון לחוד לא יקרוץ ולא ירמוז מהאי טעמא משום דלא תהא קריאתו עראי וכמ"ש להכי לא הוצרך כאן לפרש דאיירי בפרק ראשון דכיון דכבר ביאר לנו למעלה דלא קפדינן אקריאת עראי אלא בפרק ראשון לבד ממילא משתמע דהכא דטעמא הוי משום קריאת עראי לא הוי אלא בפרק ראשון דוקא דבשאר הפרקים לא קפדינן בהכי כמו שכתב גבי אומנין:

וצריך להשמיע לאזניו וכו'. שם בפרק היה קורא (דף ט"ו.) וכן מה שאמר צריך לדקדק באותיותיה ותרווייהו מחלוקת ר' יוסי ורבי יהודה במשנה והלכה כתרווייהו להקל:

ט כיצד ידקדק וכו'. כבר ביאר מוהרי"ק ז"ל טעמו של רבינו ז"ל ונסתלק השגתו של הראב"ד ז"ל ועוד הוסיף הראב"ד ז"ל שצריך לשהות בין נשבע ה' מפני שלא תבלע האל"ף בעי"ן כלומר כשיאמר העי"ן יבלע בתוכה האל"ף של תחילת השם שקורא אותו בלשון אדנות ויש אל"ף בתחילת קריאתו והיא נבלעת עם העי"ן. וכל מ"ש רבינו ז"ל הוא בפרק היה קורא (ט"ו.):

וצריך

מגדל עוז

מי שירד לטבול וכו' עד וקורא במקומו. פ' מי שמתו (דף כב): הקורא ק"ש לא ירמוז בעיניו כו' עד הרי זה מגונה. פרק קמא דיומא (דף יט) ובהלכות ר"י אלפס ז"ל הביאו פ' היה קורא: וצריך להשמיע לאזניו כו' עד ואם לא דקדק יצא. פרק היה קורא (דף יו): כיצד ידקדק יזהר כו' עד ולא יניח הנד לפיכך צריך ליתן ריוח כו' עד הכנף פתיל. פרק היה קורא (שם): כתב הראב"ד ז"ל ולא ידעתי כו' כדי שלא תבלע האל"ף בעי"ן עכ"ל: ואני אומר אין זו חוסר ידיעה חלילה וכי מי שגלות עליות וגולות תחתיות מגולות לו יאמר לא ידעתי דקדוק הנקדנים והתכם הכ"ר דוד קמחי ז"ל חיבר בזה שער אחד קרא שמו שער השב"א בתחלת עט סופר וכן קבלנו דרכו שכל שב"א הנחטפת נקראת נחה וכן כל אות נחטפת בין בסוף תיבה בין באמצע תיבה וכשהיא מתנענעת כגון הבאה בראש תיבה או הבאה באמצע תיבה אחר תנועה גדולה נקראת נדה ופקח עיניך ויראה לשון הגמרא כמו שפירשו רמז"ל יפה שכתב לפיכך צריך ליתן ריוח בין כל שתי אותיות שאחת מהן סוף התיבה והאחרת תחלת תיבה הסמוכה כגון על לבבך עכ"ל. וק... היה קורא בפי' המשנה דקרא ולא דקדק כו' ושם כתב שה"א להתברר בכתב אלא ילך אלל הכס ויש"ד לו זהכני מבאר כפי כתי וכבן כי למ"ד בכל נחה ולמ"ד לבבך נעה ונדה ואם יניע ויניד ... בכל יתכנה התת לשונו ויתלטנה מן מלת בכל ויתכנה במלת לבבך ויראה כמו שקורא בכה לבבך וכן אם יניח למ"ד לבבך בעודה בכפו יבלענה עם למ"ד בכל שהיא נחה וא"א להוציא שתי נחים כאחד ונראה נמו שקורא בכל בכך וכן בכולן ומזה תבין לנשבע ה' ולכל היוצאים ממוצא אחת עם כל הגוספים בירושלמי על הבבלי אלא הראב"ד ז"ל לא רצה להעמיק בזכות רמז"ל וחיפד עליו מוסכל ראשון ואח... ככר כתבתי כמה פעמים שרמז"ל לא חיבר אלא מה שי ייתרסם ואין לי לדבר עליו ולחבר רק שאני אומר כד"ן:

הגהות מיימוניות

[ז] וכן פסק ר"י מי שלבו רואה את הערוה אסור לקרות ואם ישב במים צלולין צריך שיתכסה כנגד לבו וכן היה נוהג רבינו תם ולא כמהר"ר שמעיה שפירש שמצא בתשובת הגאונים הבבליים דלבו רואה את הערוה מותר מדסבר ת"ק די"א הכי דהוי כרבים לגבי יחיד וכו' ע"ש בתוס' אמנם רא"ם ג"כ כתב ולבו רואה את הערוה לקרות ק"ש מותר: * [טור סימן ס"ג עיין בטור סימן ס"א דגמיית הראש לד' רוהות טוב הוא שהוא לצורך כוונה]: [ח] אמר רב חסדא אמר רב שילא הלכה כר' יהודה דאמר לא יצא וכרבנן לגבי ר' בפרק הקורא את המגילה עומד: [ט] כר' יוסי ודלא כר' יהודה דאמר רב טובי אמר רב אשי הלכה כדברי שניהם להקל:

ולא יניד הנח. לפיכך צריך ליתן ריוח בין הדבקים בין כל שתי אותיות הדומות שאחת מהן סוף תיבה והאחרת תחלת תיבה הסמוכה לה. כגון [י] בכל לבבך קורא בכל ושוהה וחוזר וקורא לבבך. וכן ואבדתם מהרה. הכנף [כ] פתיל. וצריך לבאר זיי"ן של תזכרו. *וצריך להאריך בדל"ת של אחד כדי שימליכהו בשמים ובארץ ובארבע רוחות. וצריך שלא יחטוף בחי"ת כדי שלא יהא כאומר אי חד: י *קורא אדם את שמע א בכל לשון שיהיה מבינה. והקורא בכל לשון צריך להזהר מדברי שבוש שבאותו הלשון ומדקדק באותו הלשון כמו שמדקדק בלשון הקדש: יא ב הקורא למפרע לא יצא. במה דברים אמורים בסדר הפסוקים אבל אם הקדים פרשה לפרשה אף ע"פ שאינו רשאי אני אומר *שיצא לפי שאינה סמוכה לה בתורה. קרא פסוק וחזר וקראו פעם שנייה הרי זה מגונה. קרא מלה אחת וכפלה כגון שקרא שמע שמע משתקין אותו: יב קראה ג [ל] סירוגין *יצא. אפילו שהה בין סירוג לסירוג כדי לגמור את

א טור סי' סב : ב שם ס"ד סמ"ג עשין שם : ג טור סי' ס"ה וע"ש :

השגת הראב"ד

*) וצריך להאריך בדל"ת כו' עד וצריך שלא יחטוף בחי"ת כו': כתב הראב"ד ז"ל ויש מוסיפין שלא יאריך באל"ף שלא יראה כאומר אי חד:

השגת הראב"ד

*) קורא אדם את שמע בכל לשון כו' עד ומדקדק באותו הלשון כמו שהוא מדקדק אם קראה בלשון הקדש: כתב הראב"ד ז"ל אין זה מקובל על הדעת לפי שכל הלשונות פירוש הן ומי ידקדק אחר פירושו:

כסף משנה

צריך לבאר זיי"ן של תזכרו. ירושלמי שם. והטעם לומר שלא יהא נראה כאומר למען תשכרו והוי כעובדים את ה' על מנת לקבל פרס. וכתב ה"ר מנוח או שלא יהא נראה מלשון שכירה כמו ויסכרו מעינות תהום רבה. וה"ה לזיי"ן של וזכרתם:

וצריך להאריך בדלי"ת וכו'. פ"ב דברכות (דף י"ג:) תניא סומכוס אומר כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו אמר רב אחא בר יעקב ובדלי"ת אמר רב אשי ובלבד שלא יחטוף בחי"ת. רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דר' חייא בר אבא חזייה דהוה מאריך טובא א"ל כיון דאמלכתיה למעלה ולמטה ובארבע רוחות העולם תו לא צריכת ופירש"י שלא יחטוף בחי"ת בשביל אריכות הדלי"ת לא ימהר בקריאתה שלא יקראנה בחטף בלא פתח ואין זה כלום עכ"ל. ואחרים מפרשים כשיחטוף בחי"ת ומאריך באל"ף כמנהג יראה כאילו אומר אי חד כלומר אין חד והוא ספק המכוון: וכתב ה"ר מנוח ואמרינן בירושלמי והוא שלא יאריך באל"ף שלא יהא נראה כאומר אי חד וזהו שכתב הרב שלא יחטוף בחי"ת שכשחוטף החי"ת מאריך האל"ף אא"כ אלא שיחטוף האל"ף והחי"ת לא יהא נראה כאומר שום תיבה ומלה בעולם עכ"ל: וכתב הראב"ד ויש מוסיפין שלא יאריך באל"ף שלא יראה כאומר אי חד עכ"ל. ואני אומר שזה בכלל מה שאמרו שלא יחטוף בחי"ת לפירוש אחרים מפרשים. וכתבו תלמידי ה"ר יונה ז"ל בשם רבני צרפת שצריך להאריך מעט בחי"ת כשיעור שימליכהו בשמים ובארץ ולהאריך בדלי"ת כשיעור שימליכהו בד' רוחות העולם וכתבו עוד שיש אומרים שבשעה שמאריך ימליך אותו במחשבה ודיו. וי"א שירמוז בעיניו בשעה שממליכו בשמים ובארץ ובד' רוחות העולם ולזה נוטה דעת הרב רבינו יונה ז"ל:

י קורא אדם את שמע וכו'. ברייתא שם [י"ג.] פלוגתא דרבי ורבנן ופסקו כרבנן הדא משום דאין הלכה כרבי מחביריו ועוד דסתם לן תנא דמתני' כוותייהו בסוטה (דף ל"ב:) פ' ואלו נאמרין דמני ק"ש בהדי האמורים בכל לשון: ומ"ש שצריך ליזהר מדברי שבוש שבאותו הלשון. פשוט הוא דכיון דאמר קרא שמע בכל לשון שאתה שומע והדר קאמר ולמדתם שתהא קריאה תמה דבכל לשון שיקראנה בעינן קריאה תמה:

וכתב הראב"ד ז"ל אין זה מקובל על הדעת לפי שכל הלשונות פירוש הן ומי ידקדק אחר פירושו עכ"ל. וי"ל שכוונת רבינו שכשיאמר ביאור המלה יאמר הביאור היותר אמיתי ומסכים לאותה מלה בלשון ההוא ולא יאמר ביאור משובש שדרך קצת בעלי אותו הלשון לאומרו כיון שאין הבקיאין אומרים אותו לפי שאינו משמעות המלה או לפי שיש ביאור יפה ממנו וזה נ"ל דבר פשוט:

יא הקורא למפרע כו'. משנה פ"ב דברכות (דף ט"ו.) מפרש רבינו דהיינו בסדר הפסוקים אבל בסדר הפרשיות יצא בדיעבד דלכתחלה צריך להקדים שמע לוהיה אם שמוע והיה אם שמוע לויאמר כמו שנתבאר בתחלת הלכות אלו ואף ע"ג דתקן בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק היינו כשקורא הפרשיות כסדר:

קרא פסוק וכו'. פרק אין עומדין (שם ל"ג:) תנן האומר מודים מודים משתקים אותו ובגמ' א"ר זירא כל האומר שמע שמע כאומר מודים מודים דמי מיתיבי הקורא שמע וכופלה ה"ז מגונה מגונה הוא דהוי שתוקי לא משתקינן ליה ל"ק הא דאמר מילתא מילתא ותני לה הא דאמר פסוקא פסוקא ותני ליה. ופירש"י דכי אמר מילתא ותני לה לא משתקינן ליה דאין זה דומה למקבל עליו שתי מלכיות אלא למתלוצץ. אמר פסוק ותני ליה משתקין ליה דמיחזי כשתי רשויות:

והרי"ף ז"ל כתב דהא דמשתקין אותו היינו כדקאמר מילתא ותנייה אבל הקורא פסוק מק"ש וכופלו ה"ז מגונה אבל שתוקי לא משתקינן ליה וכ"כ ה"ג ור"ח. וכתבו התוספות דאותם האומרים ב' או ג' פעמים שמע ישראל ביה"כ לרש"י משתקים אותן ולפי' ר"ח מגונה מיהא הוי או שמא אין לחוש אלא כשקורא ק"ש בעונתה ומקבל עליו עול מלכות שמים. ומ"מ טוב שלא לומר אך מה שאומרים יי' הוא האלהי"ם ז' פעמים ביה"כ משבחים לבורא שהוא דר למעלה מז' רקיעים ומנהג כשר הוא וגם מצינו בקרא שני פעמים ה' הוא האלהי"ם גבי אליהו:

וה"ר יונה ז"ל כתב שכיון שמנהג אבותיהם בידיהם לומר פסוק שמע ישראל בסליחות ולכופלו ואומרים אותו כל הקהל מוכחא מילתא שאין עושין לכוונת שתי רשויות ולא חיישינן להכי: וכתב ה"ר מנוח וה"ה שאם כפל כל הפרשה שמשתקין אותו. וכתב הר"א דאע"ג דמגונה שפי עדיף לכווני לביה ולקיים מצות ק"ש כתקנה ויכפול אותה ולא איכפת לן אי הוי מגונה ואמרינן בירושלמי הדא דתימא בציבור כלומר דהוי מגונה אבל ביחיד תחנונים הם לו עכ"ל: וכתב מרן ההגהות שאם קרא כל הפרשה וחזר וקראה מזה לא דבר כלום ובירוש' יש ר' זירא קרא וחזר וקרא ושמא דוקא על מטתו שרי:

יב קראה סירוגין. בפרק מי שמתו (ברכות כ"ב:) . ת"ר היה עומד בתפלה ומים שותתים על ברכיו פוסק עד שיכלו המים וחוזר ומתפלל להיכן חוזר רב חסדא ורב המנונא חד אמר חוזר לראש וחד אמר למקום שפסק (שם כ"ג.) אמר רב אשי דכולי עלמא אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ובדלא שהה קא מיפלגי: **וכתב** הרי"ף בשם רבינו האי דהלכה כמ"ד למקום שפסק ואם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ובתר הכי אהא דתניא לא יהלך אדם במבואות המטונפות ויניח ידו על פיו ויקרא ק"ש ולא עוד אלא שאם היה קורא ובא פוסק: **כתב** הרי"ף וכשהוא חוזר חוזר למקום שפסק ואף ע"פ ששהה כדי לגמור את כולה והכין מסקנא בסוף ר"ה וכן בתקיעות וכן בהלל וכן במגילה אבל בתפלה בלחוד אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש עכ"ל:

ומ"ש

לחם משנה

וצריך להאריך וכו'. בריש פרק היה קורא (דף י"ג ע"ב): **וצריך** שלא יחטוף וכו'. שם אמר רב אשי ובלבד שלא יחטוף החי"ת ופירש"י ז"ל בשביל אריכות הדל"ת לא ימהר בקריאתה שלא יקראנה בחטף בלא פת"ח ואין זה כלום ע"כ. ורבינו נראה שמפרש כן אם זה חטף החי"ת עם הדל"ת כיון בזה שהה בקריאת האל"ף יותר מהחי"ת נראה שהם ב' דברים נפרדים שאם האל"ף והחי"ת היתה אחת למה לא קרא האל"ף במהירות כמו שקרא החי"ת אלא נראה ה"ו שהאל"ף היא תיבה אחרת ולכך קוראה בהמתנה והוי כאומר אי חד. זה נראה פי' דבריו: **י קורא** אדם שמע וכו'. שם בפ' היה קורא. שמע בכל לשון שאתה שומע: **יא אבל** אם הקדים פרשה וכו'. עיין בפירוש רבינו [יונה] ז"ל בהלכות שיטב מה שקשה לכאורה על רבינו ז"ל: **קרא** פסוק וכו'. בפרק אין עומדין (דף ל"ג ע"ב) במשנה אמרו כל האומר מודים מודים משתקין אותו וכו' (עיין בכ"מ) ותני לה ופירש"י ז"ל מילתא וכו' כל תיבה ותיבה חוזר ושונה מגונה הוי שתוקי לא משתקינן ליה ע"כ. ורבינו ז"ל פי' בהיפך ולפירוש רש"י ז"ל אתי שפיר לשון הגמרא במאי דקאמר ל"ק וכו' דהראשון הוא בברייתא שהקשה ממנה והב' הוא במימרא דרב יהודה וכן דרך הגמרא שבתחילה מייתב הברייתא שהקשה ולפירוש רבינו ז"ל א"ש עפי לשון שמע דמשמע תיבה אחת:

קראה

משנה למלך

פ"ב יב קראה סירוגין יצא כו'. בפרק מי שמתו [כ"ג.] אמרינן דכ"ע אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. ובירושלמי פרק היה קורא נסתפקו בהא דאמרינן דאם שהה והפסיק בה כדי לגמור את כולה דלא יצא אם הוא ק"ש וברכותיה או ברכותיה ולא היא או היא ולא ברכותיה. עוד נסתפק אם הפסיק שלים וחזר והפסיק שלים אם מצטרפין השהיות ושני בעיות אלו לא נפשטו שם. עוד נסתפקו אם בקורא משערינן או בכל אדם ופשטו דבקורא משערינן וע"ש:

פ"ג

הגהות מיימוניות

[י] ירושלמי מוסיף שם כגון וחרה אף ה"א בא' מתחלפות ור"י אלפס מוסיף וראיתם אותו וזכרתם תזכרו ועשיתם: [כ] וגם יש לתת ריוח בין היום ובין על לבבך כדאיתא במקום שנהגו. [והטור הוסיף אתכם היום לאהבה]: * ואע"ג דתנן בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק היינו כשקורא הפרשיות כסדר תקנת חכמים עכ"ל הטור סימן ס"ד: * [רש"י כתב איפכא בנדון זה וכתב הטור שיש לחוש לדברי שניהם]: [ל] ראבי"ה כתב דאין לחלק בין הפסק שתיקה להפסק דיבור:

מגדל עוז

וצריך להתיז זיי"ן של תזכרו כלומר שלא תראה סמ"ך. בירושלמי: וצריך להאריך בדל"ת כו' עד וצריך שלא יחטוף בחי"ת כו'. פ' היה קורא (דף יג): כתב הראב"ד ז"ל ויש מוסיפין שלא יאריך באל"ף שלא יראה כאומר אי חד עכ"ל. ואני קבלתי מרבותי שקבלו איש מפי איש מפי הגאונים ז"ל בברכות פ' היה קורא כי האל"ף כמעט חוטפים אותה למיעוט ההתבוננות בה ומאריכים בחי"ת שלים ובדל"ת שני שלישים והנסתר בו סוד מופלא חברתיו בכתר שם טוב שלי בס"ד עכ"ל הרמב"ן ז"ל: קורא אדם את שמע בכל לשון כו' עד ומדקדק באותו הלשון כמו שהוא מדקדק אם קראה בלשון הקודש. פ' היה קורא דף י"ג ופ' אלו נאמרים (דף לב): כתב הראב"ד ז"ל אין זה מקובל על הדעת לפי שכל הלשונות פירוש הן ומי ידקדק אחר פירושו עכ"ל. ואני אומר כך קבלנו זה פ' היה קורא ופ' אלו נאמרין כי בין לגבי גט אשה או שאר שטרות שהכשיר בכל לשון חוץ מלשון הקדש שצריך לדקדק באותו הלשון שלא יצא משמעות הדבר מענין לענין וכן כתב הר"ם ז"ל כל דבר ודבר במקומו. ושאמר הראב"ד ז"ל מי ידקדק אחר פירושו ידוע הוא כי הבקי ידקדק אלא שא"א שיכתב הכל על פה יכולתי לציירו. ונמצא זה הענין תמיד בכל הלשונות שמשמענו בלועזות ואיש צריכה לפניו ובכך נמצא דברי רמז"ל נכון וקיים כד"ן. וכן הסכימו רבותינו בעלי התוס' וכן כתב [illegible] מקולי כתבור שמות הקורא למפרע כו' עד בהורס. פ' היה קורא דף ט"ו: קרא פסוק וחזר וקראו כו' עד משתקין אותו. פ' אין עומדין (דף לג): קראה סירוגין יצא כו' עד בפסוק [illegible] פרק הקורא את המגלה למפרע דף י"ז:

את כולה יצא. והוא שיקרא על הסדר. [מ] קראה מתנמנם והוא מי שאינו ער ולא נרדם בשינה יצא. ובלבד שיהיה ער בפסוק ראשון: יג אספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא חוזר וקורא [נ] ומברך לפניה ולאחריה. אבל אם ידע שקרא ונסתפק לו אם בירך לפניה ולאחריה או לא בירך אינו חוזר ומברך. [ס] קרא וטעה יחזור למקום שטעה. בנעלם ממנו בין פרשה לפרשה ואינו יודע אי זו פרשה השלים ואי זו צריך להתחיל חוזר לפרשה ראשונה שהוא *ואהבת את יי אלהיך וגו': יד גטעה באמצע הפרק ואינו יודע להיכן פסק חוזר לראש הפרק. היה קורא וכתבתם ואינו יודע אם הוא בוכתבתם של שמע או בוכתבתם שבוהיה אם שמוע חוזר לוכתבתם של שמע. ואם נסתפק לו אחר שקרא למען ירבו ימיכם אינו חוזר שעל הרגל לשונו הוא הולך: טו היה קורא ופגע באחרים או פגעו בו אחרים. אם היה בין פרק לפרק פוסק דומתחיל ושואל שלום מי שהוא חייב בכבודו כגון שפגע באביו או רבו או מי שהוא גדול ממנו בחכמה. ומשיב שלום לכל אדם שנתן לו [ע] שלום: טז ההיה קורא באמצע הפרשה אינו פוסק ומתחיל לשאול אלא בשלום

א טור סי' ס"ז סמ"ג עשין שם : ב טור סי' ס"ד : ג טור א"ח סי' ס"ד סמ"ג עשין שם : ד טור א"ח סי' ס"ז סמ"ג עשין שם : ה פרק היה קורא (דף י"ג) :

ומ"ש קראה מתנמנם וכו'. והוא שיהיה ער בפסוק ראשון. נתבאר למעלה בגבא דהיה ישן מלערין אותו וכו' :

יג ספק קרא ק"ש וכו'. בפרק מי שמתו (שם כ"א.) אמר רב יהודה אמר שמואל ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא מ"ט ק"ש דרבנן ורבי אלעזר אמר ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא. וכתבו הרי"ף והרא"ש וליח הלכתא כשמואל דאמר ק"ש דרבנן דקי"ל ק"ש דאורייתא : ונ"ל דנפקא ליה מדאשכחן כמה ברייתות דדייני דיני ק"ש מקראי ומשמע דראיות גמורות נינהו ולשמואל נצטרך לומר דאסמכתות הם. וכתב הרא"ש ז"ל דמדאמר שמואל אינו חוזר וקורא מ"ט ק"ש דרבנן פסק בשאלתות דכל ברכות דרבנן אי מספקא ליה אי אמרן א"צ לחזור וז"ש רבינו שאם נסתפק לו אם בירך אינו חוזר ומברך. ומ"ש חוזר וקורא ומברך לפניה ולאחריה כ"כ ה"ר יונה שם שכל ספק שהוא של תורה מברכין עליו והביא ראיה לדבר : ובתשובת הרשב"א סימן ש"כ כתב שעדיין קשה על דברי רבינו שהוא ז"ל כתב מפורש שכל הברכות דרבנן וכל שנסתפק אם עשה המצוה אע"פ שעיקר עשיית המצוה דאורייתא או שהוא מסופק אם הוא חייב בה כמילת מי שנולד מהול או בשמיני דסוכה שהוא ספק שביעי לא מברכינן כלל וכן השיב לחכמי לוני"ל. ואני אומר באולי לדעת הרב שהוא סובר דמעיקרא כך היתה תקנה דכל שהוא חייב לקרות קורא לכתחלה עם ברכותיה אלא אם יגרום לו סבה כענין קריאת מקדש שאינו מברך אלא ברכה אחת א"נ משום עסק תורה כדרבי שהיה מעביר ידיו על עיניו ומקבל מלכות שמים בקריאת פסוק ראשון הא במקום אחר כשהוא קורא צריך הוא לקרות לכתחלה בברכותיה וכמו שאמרו במאחר לקרות לאחר ומנו מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה ופירשו מאי לא הפסיד לא הפסיד הברכות. ואולי למדה עוד הרב ממה שאמר ר' אלעזר ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא ומדקאמר סתם חוזר וקורא משמע דכל פרשיותיה הוא קורא אע"פ שאין דאורייתא אלא פסוק ראשון ולא אמרו שיחזור ויקרא פסוק ראשון והשאר דהוי דרבנן לא וטעמא דכל שהוא חייב לקרות קורא הוא כעיקר תקנתו, וכמדומה אני שטעם זה שמעתי מפי מורי הרב החסיד ז"ל בחוזר וקורא כל פרשיותיה ולא סגי לן בחוזר וקורא פסוק ראשון ואולי מהסכמה זו כתב הרב כן אפילו בברכות עכ"ל : קרא וטעה וכו'. משנה פ"ב דברכות דף ט"ו. וכתב ה"ר מנוח כלומר אם טעה בתיבות או באותיות שדילג אחת או שתים ואין צריך לומר אם טעה בדילוג פסוקים שחוזר למקום שטעה וקורא על הסדר שאל"כ הו"ל קורא למפרע : נעלם ממנו וכו'. שם י"ז תני תנא קמיה דר"י טעה בין פרק לפרק יחזור לפ"א באמצע הפרק חוזר לתחלת הפרק בין כתיבה לכתיבה חוזר לכתיבה ראשונה א"ל ר"י ל"ש אלא שלא אמר למען ירבו ימיכם אבל אמר למען ירבו ימיכם סרכיה נקט ואזיל. ומפרש רבינו בין פרק לפרק היינו שיודע שהתחיל לקרות שמע ומוצא עצמו במקום הפסק א' ואינו יודע מה השלים ומה צריך להתחיל חוזר למקום הפסק ראשון וכיון שמפסיקים בין שמע לואהבת חוזר לואהבת. ודייק רבינו לכתוב פרשה לרמוז על פי' פרק שענייננו הפסק. וכתבו המפרשים ז"ל דהא דאמרינן טעה באמצע הפרק ואינו יודע להיכן פסק חוזר לראש הפרק היינו דוקא שאינו יודע באיזה מקום טעה וגם אינו יודע אם קרא כלום מהפרק אבל אם ברי לו שקרא פסוק ראשון או שנים ואח"כ דילג פסוק אחד או תיבה אחת אינו צריך להתחיל אלא במקום שטעה או שדילג בלבד. וכתב הרא"ש ז"ל דהכי תניא בתוספתא :

טו היה קורא ופגע באחרים וכו'. משנה שם (יג) בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב באמצע שואל מפני היראה ומשיב דברי ר"מ. ר"י אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם וידוע דהלכה כר' יהודה לגבי דר"מ ופירש"י מפני היראה אדם שירא מפניו שלא יהרגנו. וכתב הרא"ש ז"ל דפשיטא שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש ונראה דאביו ואמו ורבו חשיב מפני היראה דכתיב איש אמו ואביו תיראו ותנן מורא רבך כמורא שמים עכ"ל. ולפי דעתו מפני הכבוד היינו מפני אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום. אבל דעת רבינו דמפני הכבוד היינו דוקא מי שהוא מחוייב בכבודו אבל איש נכבד שראוי להקדים לו שלום לא ומפני היראה היינו אנס ולא שמתיירא שיהרגנו דאי הכי פשיטא אלא שמתיירא שילערנו : וכתב הרא"ש ז"ל דאמרינן בירושלמי שאין חילוק בין באמצע הפסוק לבין פסוק לפסוק : וכתב ה"ר מנוח והאי אמצע הפרק דאמרינן דפוסק מפרש בירושלמי אפי' באמצע פסוק. וא"ד דכי פוסק באמצע פסוק היינו היכא דסליק ענייגא אבל באמצע ענין כגון ושמתם את דברי אלה על לבבכם לא ואם פסק חוזר לתחלת הפסוק : וכתב הרמ"ך אבל באמצע פסוק ראשון לא יפסיק כמו בתפלה וכן מפורש בירושלמי עכ"ל : ולענין להפסיק לקדיש לקדושה ולברכו כתבו

לחם משנה

יב קראה ומתנמנם וכו'. כבר נתבאר למעלה :

יג ספק קרא וכו' שם (דף כ"א) בפ' מי שמתו כרבי אלעזר דק"ש דאורייתא וא"ת התינח פסוק ראשון שהוא דאורייתא חוזר וקורא אבל השאר מדרבנן למה יחזור ויקרא דהא ודאי כיון דלא בעינן כוונה מדרבנן הוי וכמ"ש הרב"י בסימן ס"ג ואפי' ה"ר יונה לא קאמר אלא דפסוק א' הוי מדאורייתא. וי"ל כיון דחוזר וקורא מקלא אטרחוהו רבנן דיגמור אותם כתקנה. ובעל קרית ספר תירץ דבקריאת ג' פרשיות קיים מצוה דאורייתא ואע"ג דבפסוק ראשון נפטר מ"מ מידי דהוה אקריאת התורה דנפטר בקביעת איזו שעה ביום ובלילה שנאמר והגית בו וגו' ור"י אמר אפילו לא קרא אלא ק"ש וכו' ומ"מ אם לומד כל היום וכל הלילה מקיים מצות ת"ת מדאורייתא :

אבל אם יודע שקרא ונסתפק וכו'. כן מוכח שם :

קרא וטעה וכו'. בפרק היה קורא (דף ט"ז.) *(קרא וטעה באמצע הפרק יחזור לתחילת הפרק) בין פרק לפרק יחזור לפרק ראשון בין כתיבה לכתיבה יחזור לכתיבה ראשונה א"ל רבי יוחנן לא שנו וכו'. ופירש"י ז"ל יחזור לפרק א' להפסק ראשון והיה אם שמוע עד כאן. ובודאי שהדעת מוכחת כן דכיון שידע שהשלים פרשה אחת עכ"פ כבר קרא פרשה ראשונה וא"כ ודאי שאין לחזור אלא לוהיה אם שמוע אבל הלשון קשה טובא על רש"י ז"ל דפרק ראשון לא מיקרי אלא פרשת שמע דהא בההיא סוגיא גבי אומנין שהיו קורין כאן בפרק א' כאן בפרק ב' פירש"י ז"ל עצמו דפ"א היינו שמע וכן ברים פרק היה קורא שאמרו דכיון שכיון לבו בפרק א' ילא פירש"י ז"ל דהוי פ' שמע ובכ"מ שהוזכר פרק א' פי' כן וכאן נשתנה הפי' לדעת רש"י ז"ל מכל המקומות וכבר הרגיש רש"י ז"ל זה שכתב להפסק ראשון כלומר אין לשון פרק האמור כאן ככל המקומות שפירש הפרשה הראשונה אלא כאן ר"ל פרק הפסק וזה דוחק גדול בלשון. ורבינו ז"ל רצה להשמר מקושיא זו וכתב יחזור לפרשה ראשונה שהיא ואהבת וכו'. ומה מאד יש לתמוה על דבריו חדא דכיון דהוא יודע דהשלים פרשה ראשונה מה לו לחזור לשמע לא היה לו לחזור אלא לוהיה אם שמוע כדפרישית. ועוד קשה אפילו נודה דיחזור לפרשה ראשונה למה לו לחזור לואהבת היה לו לחזור לתחילת הפרשה. והרב"י ז"ל תירץ לשון זה ועיין עליו. ואולי נ"ל לומר דכוונת רבינו ז"ל דכיון דפרשה א' בעינן דלא תהא קריאתו ערא"י אע"פ דלא בעינן כוונה מ"מ קצת כוונה בעינן שלא תהא המצוה קלה בעיניו וכמ"ש הרשב"א ז"ל והובא בבית יוסף וא"כ כיון שזה הגיע הפליס הפרשה ולא ידע מה זאת הפרשה שהשלים ודאי שקריאתו בלא כוונה כלל היה וא"כ כיון דקרא פרשה א' בלא כוונה כלל יחזור ויקרא אותה וכ"ת כשהגיע לוכתבתם למה אמרינן דיחזור לוכתבתם קמא נימא דיחזור לתחלת הפרשה כיון דקראה בלא כוונה י"ל דהתם ודאי בכוונה קראה ומה שהטעה אותו מפני שיש מקום לטעות שהפסוקים דומים וכיון דיש מקום לטעות ודאי דלא אמרינן דלא היה לו כוונה כלל אבל הכא דאין מקום לטעות דסיום פרשת שמע לא הוי כסיום פרשת והיה אם שמוע ומ"מ אינו יודע הפרשה שהשלים ודאי דלא היה לו כוונה כלל ולכך יחזור. ומה שאינו חוזר לשמע הוא מפני שסובר רבינו ז"ל דמה שאמרו האומר שמע שמע ה"ז מגונה לא נאמר אלא לפסוק ראשון כמ"ש הכלבו וכמ"ש סמ"ק הביאו ב"י ז"ל. ואע"פ שכתב הטור שהשכופל כל הפרשה אין בזה חשש כבר כתב הרב הגדול ר"י אבוהב ז"ל שיש לחוש מפני שאמר לו שמ"ש בירושלמי ר' פ' קרי ותני קרי ר"ל הפרשה זולת הפסוק הראשון אבל הפסוק הראשון אין לכופלו. ולהכי כתב רבינו ז"ל דחוזר לואהבת זה נראה לי ברור בדעת רמז"ל :

יד היה קורא וכתבתם. שם (דף ט"ז) בין כתיבה לכתיבה וכו' :

ואם נסתפק וכו'. שם לא שנו אלא שלא פתח בלמען וכו' :

טו היה קורא ופגע וכו'. מבואר במשנה ברים פרק היה קורא (דף י"ג) ופסק כר"י לגבי דר"מ :

הקורא

מגדל עוז

ספק קרא ק"ש כו' עד למקום שטעה. פ' מי שמתו : נעלם ממנו עד סוף הפ'. סכל פרק היה קורא (דף טז) :

הגהות מיימוניות

[מ] כר' יוחנן ודלא כרבי אבהו בשילהי ר"ה ע"ש : [נ] כר' אליעזר דפ' מי שמתו ודלא כרב יהודה אמר שמואל דאמר אין חוזר וקורא דק"ש דרבנן וכן פסקו כל רבותינו וכתב ר"י דאפי' למ"ד ק"ש דרבנן היינו היכא שהזכיר יציאת מצרים אבל לא הזכיר יציאת מצרים קריאת שמע דאורייתא ואמת ויציב דרבנן וכן פרש"י אהא דתנן בעל קרי מהרהר בלבו ואין מברך אפילו בהרהור לא יברך וטעמא דק"ש דאורייתא וברכות דרבנן : [ס] אבל אם יודע שקרא בטוב אלא שדלג פסוק אחד או תיבה אחת אינו צריך להתחיל אלא מאותו פסוק ואילך וכן תניא בתוס' הקורא ק"ש והפסיק בין פסוק אחד לא יתחיל אלא מאותו פסוק ואילך וגומר עד סוף וכן בהלל וכן במגילה וכן בתפלה ע"כ תוס' : * [נראה מלשון הרב שיתחיל מפסוק ואהבת ולשון הגמרא טעה בין פרק לפרק יחזור לפרק ראשון ופירש"י ז"ל פי' שם לפרק ראשון להפסק ראשון והיה אם שמוע וכן כתב הטור סי' ס"ד אבל הסמ"ג כתב טעה בין פרשה לפרשה חוזר לפרשה ראשונה ע"כ : [ע] אמר רבי אבהו אמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה ודלא כר"מ דאמר בין הפרקים שואל ומשיב מפני הכבוד באמצע שואל ומשיב מפני היראה ואין חילוק בין באמצע הפסוק לבין פסוק לפסוק כן איתא בירושלמי רס באמצע הפרשה ע"כ :

נמנו ה"ר יונה והרא"ש ז"ל שי"א שאינו מפסיק ורוב הפוסקים הסכימו שמפסיק אפילו באמצע הפרק דלא גרע ממה שמפסיק מפני היראה ומשיב מפני הכבוד. ורבינו יונה כתב דלמודים נמי מפסיק ומיהו ודאי כשיסחה לבד די שאם יאמר יוצרנו יוצר בראשית ה"ל הפסקה גדולה עכ"ל. ומספקא לי אם כוונתו שישחה ולא יאמר דבר וקרי הפסקה לשחייה או אם יאמר מודים ולא עוד ולזה דעתי נוטה יותר. ולענין להניח ציצית ותפילין אם הביאום לו באותה שעה ולברך עליהם כתבו התוס' והגהות מחלוקת בדבר והיותר נ"ל הוא שיניחם בלא ברכה ואחר שיסיים תפלתו ממשמש בהם ומברך עלייהו :

יז ואלו הן בין הפרקים וכו'. משנה שם אהא דקתני בין ויאמר לאמת ויציב שהוא כבין הפרקים ור' יהודה אומר בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק ובגמ' (שם יד) א"ר אבהו א"ר יוחנן הלכה כר' יהודה דכתיב וה' אלהי"ם אמת כלומר דבעי למסמך ה' אלהיכם לאמת. ונחלקו המפרשים רבינו יונה כתב בשם רבני צרפת שאינו מפסיק כלל אלא תיכף לה' אלהיכם יאמר אמת ואח"כ אם יצטרך לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד יפסיק כמו באמצע שאר הפרקים ולזה נוטה דעת הרא"ש ז"ל. אבל דעת רבינו שאין לחלק בין ת"ק ור"י כולי האי דלת"ק פוסק כמו בין פרק לפרק ולר"י אפי' באמצע הפרק לא יפסיק אלא היינו פלוגתייהו דלת"ק חשיב כמו בין פרק לפרק ולר"י חשיב כאמצע הפרק. וכתב ה"ר יונה ואע"ג דאין מפסיקים בין הברכה ובין הדבר שמברכין עליו הכא כיון דלא מברכין לקריאת שמע לא קפדינן כולי האי. וכתב עוד דבין אמת ויציב לתפלה מסתברא דכאמצע הפרק הוא . וכתב עוד ודבר פשוט הוא דשאלת שלום והשבתו דאמרינן הכא מותר אפי' בלעז וכ"כ רש"י ז"ל עכ"ל :

פרק ג א הקורא את שמע וכו'. פרק היה קורא (ברכות טו) א"ר יוחנן הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה נוטל ידיו ומניח תפילין וקורא קריאת שמע ומתפלל א"ל ההוא מרבנן לרבא חזי מר הווא צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר מי שאין לו מים ליטול יקנח ידיו בצרור או בעפר ובקסמית א"ל שפיר קאמר מי כתיב במים בנקיון כתיב כל מידי דמנקי ליעט רב חסדא אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא וה"מ לענין קריאת שמע אבל לתפלה בעי לאהדורי ויתבאר פ"ד מה' תפלה בס"ד. וטעמא דמילתא משום דכיון דק"ש דאורייתא החמירו בה שמא יעבור הזמן : וכתב הר"ר מנוח דטעמא משום דק"ש זמנה קצר ואולי יעבור אבל תפלה זמנה ארוך יותר ולא חיישינן כולי האי שמא תעבור בבקשו מים. וכתב דלנפ"י לק"ש ותפלה דעת הר"ס והראב"ד לברך ענט"י ורבינו יעקב כתב דלא מברך אלא בעידן מיכלא ובצפרא דלא מצי פטר נפשיה בלא מים אבל בק"ש ותפלה דמצי פטר נפשיה בכל מידי דמנקי אינו מברך ואם הוא בספינה מקנח ידיו בדופני הספינה או בבגדים קשים וכן אתה דן בשבת שאינו רשאי בטלטול צרור או עפר עכ"ל :

ב אין קורין לא בבית המרחץ וכו'. פ"ק דשבת (דף י) וסוף פרק מי שמתו (ברכות דף כו) א"ר יוסי בר חנינא מרחץ שאמרו כלומר שאין קורין בו ק"ש ואין מתפללין בו אע"פ שאין בו אדם בית הכסא שאמרו אע"פ שאין בו צואה : ולא בבית הקברות ולא בצד המת כו'. סוטה פרק משוח מלחמה (דף מ"ג) כי אתא רב דימי א"ר יוחנן מה תופס ד' אמות לק"ש וברים מי שמתו (יח) משוה בית הקברות למת עצמו. וסובר רבינו שכל מי שקורא במקום שאין קורין בו לא עלתה לו קריאה :

כתב הראב"ד א"א אם אמר על מי שקרא בצד המת שיחזור ויקרא לא אמר כלום עכ"ל. וטעמו משום דכיון דלא הוי אלא משום לועג לרש אינו בדין שיחזור ויקרא וכ"כ הרמ"ך . ואפשר לומר שאף רבינו לא אמרה אלא אאיכך ולא אמת. א"נ דכיון דעבר על דברי חכמים קנסוהו לחזור ואפי' אם היה שוגג כדי שיזהר פעם אחרת :

ג בית הכסא החדש וכו'. בסוף מי שמתו (דף כ"ו) תנן כמה ירחיק מן הצואה ארבע אמות ובגמרא אמר רב הונא לא שנו אלא לאחריו אבל לפניו מרחיק מלא עיניו וכן לתפלה איני והא אמר רפרם אמר רב חסדא עומד אדם כנגד בית הכסא ומתפלל הב"ע בבית הכסא שאין בו צואה איני והאמר ר' יוסי בה"כ שאמרו אע"פ שאין בו צואה ובית המרחץ שאמרו אע"פ שאין בו אדם אלא הב"ע בחדתי והא מיבעיא ליה לרבינא הזמינו לבית הכסא מהו יש זימון או אין זימון כי קא מיבעיא ליה לרבינא למיקם עליה לצלויי בגויה אבל כנגדו לא : וכתב הראב"ד הרב כתב וכו' הילכך ספיקא לקולא עכ"ל. ורבינו פוסק בהאי בעיא לחומרא מדקאמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא מתפלל אדם כנגד בית הכסא דלית ביה צואה ומוקי לה בחדתי משמע דבתוכו אסור וכן כתב הרא"ש ז"ל. ועוד דיש הפרש בדיני הזמנות בית הכסא שכתב רבינו בסמוך ואם איתא דנקטינן בהאי בעיא לקולא ולדברי הראב"ד ז"ל א"כ בטלו להו דיני הזמנות הללו :

בשלום מי שהוא מתיירא [ס] ממנו כגון *מלך או אנס וכיוצא בהן. אבל מי שהוא חייב בכבודו כגון אביו או רבו אם נתן לו שלום תחלה פוסק ומשיב לו שלום : יז ואלו הן בין הפרקים . בין ברכה ראשונה לשנייה . בין שנייה לשמע . בין שמע לוהיה אם שמוע . בין והיה אם שמוע לויאמר . בין הפרקים האלו שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם . אבל בין ויאמר* לאמת ויציב הרי זה כאמצע הפרק ולא יפסיק אלא לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד* :

פרק שלישי

א הקורא *את שמע רוחץ ידיו במים קודם שיקרא. הגיע זמן קריאתה ולא מצא מים קודם שיקרא לא יאחר קריאתה וילך לבקש מים אלא [א] מקנח ידיו בעפר או בצרור או בקורה וכיוצא בהן [ג] וקורא : ב באין קורין לא בבית המרחץ ולא בבית הכסא אע"פ שאין בו צואה ולא בבית הקברות ולא בצד המת עצמו ואם הרחיק ארבע אמות מן הקבר או מן המת מותר לקרות . *וכל מי שקרא במקום שאין קורין בו חוזר וקורא : ג גבית *הכסא החדש שהוכן ועדיין לא נשתמש בו מותר לקרות קריאת שמע לנגדו אבל לא בתוכו .

מרחץ

א טור א"ח סי' ד' סמ"ג עשין י"ח : ב טור א"ח סי' פ"ג פ"ד : ג עיין בטור שם :

השגת הראב"ד

*) וכל מי שקרא במקום שאין קורין בו חוזר וקורא : כתב הראב"ד ז"ל א"א אם אמר על מי שקרא בצד המת שיחזור ויקרא לא אמר כלום עכ"ל :

השגת הראב"ד

*) בית הכסא חדש שהוכן ועדיין לא נשתמש בו מותר לקרות ק"ש כנגדו אבל לא בתוכו : כתב הראב"ד ז"ל א"א הרב כתב והזמנה בבית הכסא לצלויי בגויה בעיא ולא אפשיטא ולא כתב לחומרא כדכתב לענין צואה דבוקה בסנדלו והיכא למימר בהא דלקולא דהא קיימ"ל דהזמנה לאו מילתא היא ומשום גזירה או משום בזיון הוא דאיבעיא לן הילכך ספיקא לקולא עכ"ל :

לחם משנה

פ"ג א הקורא את שמע וכו'. פרק היה קורא (דף ט"ו) כל הנפנה ונוטל ידו וכו' : אלא מקנח ידיו וכו'. שם ההוא צורבא מדרבנן דאתא וכו' :

ב אין קורין לא בבית המרחץ וכו'. סוף פרק מי שמתו (דף כ"ו) מימרא דרב יוסף בר חנינא בית הכסא שאמרו וכו' : וכל מי שקרא וכו'. נראה מדברי רבינו מדמסתם ואמר כל מי שקרא במקום שאין קוראין וכו' דאפילו קרא בצד המת שחוזר וקורא. והראב"ד ז"ל בהשגות אינו סובר כן וטעמא מפני שאמר בברייתא ריש פרק מי שמתו (דף י"ח.) לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו ואם עושה כן עובר משום לועג לרש וכו' וא"כ כיון דאין בה האיסור מחמת המקום שהמקום ראוי הוא לקרות בו אלא מפני שלועג מן המת א"כ משום הכי לא מיחייב למיהדר. אבל רבינו סובר דאפילו הכי כיון דאין קורין באותו מקום לא יצא באותה קריאה :

בית הכסא החדש וכו'. סוף פרק מי שמתו (דף כ"ו.) אמר רב חסדא עומד אדם כנגד בית הכסא ומתפלל וכו' איני והאמר רב יוסף וכו' אלא הכא במ"ע בחדתי והא איבעיא ליה לרבינא הזמינו וכו' כי קא מיבעיא ליה לרבינא למיקם עילויה לצלויי בגויה אבל כנגדו לא ע"כ :

מרחץ

מגדל עוז

פרק ג הקורא את שמע כו' עד קודם שיקרא. פרק מי שמתו (דף כ"ב) : הגיע זמן קריאתה כו' עד וקורא. פ' היה קורא (דף טו) : אין קורין לא בבית המרחץ כו' עד צואה. פרק קמא דשבת (דף י) : ולא בבית הקברות כו' עד לקרות. פרק מי שמתו (דף כו) ופרק משוח מלחמה (דף מג) : וכל מי שקרא במקום שאין קורין בו חוזר וקורא : כתב הראב"ד ז"ל אם אמר על מי שקרא בצד המת שיחזור ויקרא לא אמר כלום עכ"ל : ואני אומר מאחר שאין אחד מהם מבקר דעתו וראיתו במה אכריע אבל אני רואה מימרא דרב דימי אמר רבי יוחנן בשם רבי יהושע ב"ל מת תופס ד' אמות פרק משוח מלחמה ותאני לה גבי הלכתא פסיקתא והתם קאמר תופס דומיא דבית הכסא ולשון תופס לגמרי משמע דאם קרא חוזר וקורא ואי משום דמשמע ריש פרק מי שמתו (דף כו) דטעמא משום לועג לרש הא גברא ואתרא חזו מכל מקום צריך לברר מי שרוצה להפטר כד"ן : בית הכסא חדש שהיכן ועדיין לא נשתמש בו מותר לקרות ק"ש כנגדו אבל לא בתוכו. פרק מי שמתו ופ"ק דשבת (דף י) : כתב הראב"ד ז"ל הרב כתב וכו' הילכך ספיקא לקולא עכ"ל : ואני אומר דהאי בעיא דרבינא היא בסוף פרק מי שמתו ויש שגורס רב פפא לרבינא ואקשינן מינה למרחץ ופרקינן התם להתפלל בו הכא כנגדו ומייתינן לה נמי פרק קמא דשבת בשמעתא דמרחץ לאקשויי מינה לרב אדא בר אהבה דשרי במרחץ חדש ואמרינן מאי לאו ה"ה למרחץ וקשיא ליה ומתרץ שאני בית הכסא דנפיש זוהמיה ומעתה הגע עצמך אם הרב ז"ל כיון להקל בהאי תיקו דרבינא א"כ נמצאת אומר ק"ו הדברים אם להתפלל בתוכו מותר כנגדו לכ"ש ואם כן מאי נפיש זוהמיה ממרחץ דקא משני פ"ק דשבת ומה איכא לפלוגי בינייהו בשינויא דפרק מי שמתו אלא ודאי לחומרא רצה לפסוק ר"י אלפס ז"ל כשאר תיקו דאיסורא לחומרא ולא הוצרך לפרש דאטו כי רוכלא ליכתוב וליזיל ודי לכל משכיל מה שכתב בצואה דבוקה ובשיטתו הלך תלמידו ר"מ ז"ל וכד"ן . ושוב מצאתי לר"מ ז"ל ולר' יונה ז"ל שפסקו כן סוף פרק מי שמתו ושם הביאו גם כן פרש"י ז"ל :

הגהות מיימוניות

[ס] כתב ר"מ בתשובה דכ"ש לענות יהא שמיה רבא וקדיש וברכו דאין לך יראה גדולה מזו להמליך יוצרנו ולפארו וכן מצאתי בתשובת גאונים אחרים ג"כ ע"כ : *[כן פירש"י ז"ל מפני היראה ול"נ להרא"ש ז"ל דמילתא דפשיטא היא שאין לך דבר עומד בפני פקוח נפש ופי' מפני היראה יראת אביו או רבו דתנן ומורא רבך כמורא שמים וכן פי' הגאונים והסמ"ג כתב כר"מ ז"ל] : *[טור שם ז"ל ור"י פי' לא יפסיק כלל אפילו כמו באמצע הפרק אלא יאמר אני ה' אלהיכם אמת ואז יפסיק כמו באמצע הפרק ע"כ] : *[כתב המנהיג הקורא שמע וקראו החזן לקרוא בתורה שמפסיק שק"ו מכבוד הבריות ויראתם שמפסיק בשבילם ע"כ : [א] אמר ליה רבא לרב נחמן הזי מר האי צורבא מרבנן דאתי ממערבא ואמר כו' אמר ליה שפיר קאמר מי כתיב ארחץ במים בנקיון כתיב כו' ע"כ : [ג] רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן ק"ש : כתוב במחזורים שר"י בר' יהודה שלח אחר טליתו ושהה השליח עד שכבר קרא ק"ש עם ברכותיה ונתעטף בטליתו והתפלל והביא ראיה מהא דרב משא ידיה וקורא ק"ש ומנח תפילין ומצלי ואין נראה דשאני תפילין דאמר הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו וה"ה בתפלה שגם היא צריכה תפילין כדאמרינן יטול ידיו ויניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל וזו היא מלכות שמים שלימה ולהכי לא השיב הפסק בין גאולה לתפלה אבל ברכת ציצית לא שייכא כלל לק"ש והוי הפסק ואפילו יהא מותר בשאילת שלום אין לו להפסיק בברכת ציצית כי כמו כן יכול ללובשו אחר תפלתו ע"כ בתוס'. שוב מצאתי הגה"ה אדרבא גבי ציצית יש לומר דהוי תפלה נמי עיקר מצוה משום עטוף מטעם הכון וה"ר משה מקוצי היה אומר דאפילו מכאן אינה ראיה דמצי למימר דמנח תפילין בלא ברכה ולאחר התפלה ממשמש בהן ומברך עליהן ובהכי סגי שגם מותר להתעטף בטלית בעת שידיו מטונפות ואחר כן ימשמש בטליתו ויברך ע"כ :

ג מרחץ החדש מותר לקרות בתוכו. היו שני בתים זימן אחד מהם לבית הכסא ואמר על השני וזה. הרי השני ספק אם הזמינו לכך אם לא. לפיכך אין קורין בו לכתחלה ואם קרא יצא. אמר גם זה הרי שניהם מזומנין ואין קוראין בהן. חצר המרחץ והוא המקום שבני אדם עומדין בו לבושין מותר לקרות בו קריאת שמע: ד ולא קריאת שמע בלבד אלא כל ענין שהוא מדברי הקדש אסור לאומרו בבית המרחץ ובבית הכסא ואפילו אמרו בלשון חול. ולא לאמרו בלבד אלא אפילו [א]להרהר בלבו בדברי תורה [ג] בבית הכסא ובבית המרחץ ובמקום [ב]הטנופת והוא המקום שיש בו צואה ומי רגלים אסור: ה *דברים של חול [ג]מותר לאמרן בלשון קדש בבית הכסא. וכן הכנויים כגון רחום וחנון ונאמן וכיוצא בהן מותר לאמרן בבית הכסא. אבל השמות המיוחדים והן השמות שאינן נמחקין אסור

א טור א"ח סי' פ"ס : ב ר"ה דף ל"ד : ג שבת דף מ' :

השגת הראב"ד

*) דברים של חול וכו' עד וכן הכנויין כגון רחום חנון ונאמן וכיוצא בהן מותר לאמרן בבית הכסא: כתב הראב"ד ז"ל לא מצאנו שם רחום כי אם על הבורא ואסור לאמרו בבית הכסא עכ"ל:

כסף משנה

מרחץ החדש וכו'. פ"ק דשבת (דף י) א"ר אדא בר אהבה מתפלל אדם תפלתו בבית המרחץ ואוקמוה דוקא בחדתי שלא רחץ בו אדם מעולם ותפלה וק"ש ברוב דינים אלו שוין הם: היו שני בתים וכו' עד ואין קורין בהם. פ"ק דנדרים (דף ז): חצר המרחץ וכו'. פ"ק דשבת (שם) תניא הנכנס לבית המרחץ מקום שבני אדם עומדים לבושים יש שם קריאת שמע ותפלה מקום שבני אדם עומדים ערומים ולבושים יש שם שאלת שלום ואין שם ק"ש ותפלה:

וכתב ה"ר מנוח וא"ד דכיון דאיסור מרחץ מפני שעומדים שם ערומים ה"ה להני מקואות שמובלות בהם הנשים אסור לברך או לקרות בתוכו ולא מסתבר דעיקר איסור המרחץ אינו אלא משום איסור זוהמא והבלא דאית ביה על ידי שתשמישו בחמין אבל הני מקואות שהמים שלהן צוננין ליכא זוהמא ומותר וצ"ע דהא לענין מזוזה בית הטבילה כבית המרחץ עכ"ל:

ד ולא ק"ש בלבד כו'. כלומר הא דאין קורין לא בבית המרחץ ובית הכסא לא ק"ש בלבד וכו' דאמרינן סוף מי שמתו (דף כד:) ובפרק כירה (דף מ) ובפרק כל הצלמים (דף מד) אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן בכל מקום מותר להרהר בד"ת חוץ מבית הכסא ובית המרחץ ומדנקט סתם בית המרחץ ובית הכסא משמע שאע"פ שאין בבית הכסא צואה ולא במרחץ אדם ואפי' חדש אסור להרהר בו דומיא דק"ש ותפלה ובירושלמי ואסור דאמר לך אסור וכו' ושם אמרו דה"ה למבואות המטונפות ופשוט הוא. ומ"ש ואפי' אמרו בלשון חול וכן מ"ש דברים של חול וכו' ואם נזדמן לו להפריש מן האיסור וכו' בפרק כירה (שבת דף מ:): וכתב ה"ר מנוח דאמרינן בירושלמי דמותר להרהר בד"ת בבית הכסא ולדיק. ומ"ש רבינו ישן לא קאי אלא אבית המרחץ אבל בית הכסא אפי' חדש נמי וכדלעיל

וכתב הרא"ש ז"ל דלא פליג אגמרא דילן דכי אמרינן אסור להרהר בד"ת ה"מ לכתחלה כלומר לשום מחשבתו ולבו להשוב בד"ת אבל אם היה תלמודו שגור בפיו והרהר לאונסו מותר עכ"ל. מבואר הוא בגמרא דידן דגרסינן פרק טבול יום זבחים (ק"ב ב') אמר רבא האי דינא מר' אלעזר בר"ש גמירנא דאמר בבה"כ כו' והיכי עביד הכי והא א"ר יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ ממרחץ ובה"כ לאונסו שאני. ופירש"י לאונסו שהיתה שמועתו שגורה בפיו ומהרהר בה על כרחו:

ה אבל השמות המיוחדים וכו'. תמיהא לי מילתא דרבינו טובא שלא הזכיר שאסור לומר שלום בבית המרחץ ובהדיא אמריק בפ"ק דשבת (דף י ע"ב) אמר רב המנונא משמיה דעולא אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ שנאמר ויקרא לו ה' שלום אלא מעתה הימנותא נמי אסור דכתיב האל הנאמן והא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב שרי למימר הימנותא בבית הכסא התם שם גופיה לא איקרי הכי דמתרגמינן אלהא מהימנא הכא שם גופיה אקרי שלום ולמה כתב רבינו שמות המיוחדים ותו לא ולא אשכחן התם מאן דפליג עליה אדרבא ברייתא מסייעא ליה: כתב הראב"ד ז"ל לא מצאנו שם רחום כי אם על הבורא ואסור לאומרו בב"ה עכ"ל:

וה"ר יונה ז"ל כתב דאשכחן רחום וצדיק דכתיב [תהלים קיב] זרח בחשך אור לישרים חנון ורחום וצדיק דלעיל מהאי קרא מיירי בצדיק והצלחתו ואמר [שם] הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד כי כשהצדיק יש לו הצלחה מעושר וכבוד ועושה צדק יזרח במעלתו והצלחתו והצדקות שעושה אור לישרים שמתפארים בהצלחתו מפני שהוא חנון ורחום וצדיק.

לחם משנה

ג מרחץ החדש וכו'. בפ"ק דשבת (דף י'.) אמרו א"ר אדא בר אהבה מתפלל אדם תפלתו בבית המרחץ ואוקמה בחדתי והקשו והא מיבעיא בעי וכו' ותירצו שאני בית הכסא דמאיס: היו שני בתים וכו'. בפ"ק דנדרים (דף ז'.) בעי רבינא יש יד לבה"כ או לאו ופירשו שם כגון דאמר והדין ולא אמר נמי מאי והדין דאמר והדין נמי לבה"כ או דילמא מאי והדין לתשמישא בעלמא קאמר והקשו מכלל דפשיטא ליה לרבינא דיש זימון לבה"כ והא מיבעיא ליה לרבינא הזמינו וכו' ותירצו חדא מגו חדא קא מיבעיא ליה זימון מועיל או אין זימון מועיל ואם ת"ל יש זימון יש יד או אין יד וכו' ונתבארו דברי רבינו ז"ל. ויש להקשות דלמה בבעיא דיש זימון דהיינו להתפלל בתוכו פסק בודאי לחומרא ובבעיא דהדין פסק דהוא ספק ולפיכך אין קוראין וכו' ואם קרא יצא מיהו לזה י"ל דהאי בעיא דזימון דבנדרים אמרו את"ל יש זימון וכבר ידוע שטתו של רבינו ז"ל דכל את"ל פשיטות הוא והיא שיטת הגאונים. אבל מ"מ קשה דמ"ש הכא גבי והדין פסק דהוא ספק וגבי צואה דבוקה בסנדלו דהיא בעיא בפרק מי שמתו (דף כ"ה ע"ב) ולא איפשיטא ופסק לחומרא בודאי שכתב שם והוא שלא יהיה סנדלו נוגע בו דמשמע דאם סנדלו נוגע דלא יצא היה לו לומר דאם סנדלו נוגע הרי זה ספק ואין קוראין אבל אם קרא יצא כדאמר הכא. וי"ל דשם פסק לחומרא כדין כל תיקו דאיסורא אבל הכא דהך בעיא דהדין אתי מכלל בעיא אחרת א"כ הרי דבר זה דומה קצת לספק ספיקא אע"ג דבעיא דזימון כבר אסיק באם תמצא לומר והוי פשיטותא מ"מ י"ל דאי האת"ל הוה א"ל הבעיין שהוא רבינא הוה א"ש דהוי פשיטותא אבל כיון דרבינא בעי תרי הבעיות סתם אע"ס שהגמרא קאמר דבאת"ל קמיבעיא ליה כיון דהוא עצמו לא אמרו די שנפסוק בעיא דזימון כפשיטות אבל לא הוי פשיטות גמורה כל כך כדי שנפסוק דבעיא דהדין הבאה מכללה לחומרא אלא דייינן בעיא דזימון ספק קלת כדי לפסוק הבעיא דהדין ספק כיון שבאת מכללה דהדבר דומה לספק ספיקא ומיהו לא פסק לקולא בעיא דהדין משום דלא הוי ספק ספיקא גמורה אלא פסק דהוי ספק והוא כעין פשרה זה נ"ל לתת טעם לדברי רבינו ז"ל. ועי"ל לדעת רבינו ז"ל דבשלמא גבי צואה דבוקה הוי ספק במידי דאורייתא דמקום הצואה הוא מן התורה אסור אבל בית הכסא ספק הוי מדרבנן כדכתב ה"ר יונה ז"ל, ולכך דוקא גבי זימון דאיפשיטא באת"ל כתב רבינו לחומרא אבל גבי והדין דלא איפשיטא והוה מידי דרבנן לקולא ומ"מ אע"ג דהוי מידי דרבנן לכתחילה מיהא חיישינן ולא כתב רבינו ספק. וזה עיקר. ובהשגות כתוב על דין בית הכסא שכתב מותר לקרות וכו' אבל לא בתוכו. אמר אברהם והזמנה לבית הכסא כו' ספיקא לקולא ע"כ. ובודאי דיש כאן חסרון לשון וצ"ל הרב ז"ל כתב והזמנה וכוונתו על הרי"ף ז"ל שכתב גבי הך בעיא דהזמנה והזמנה לבית הכסא לגלויי בגויה בעיא ולא איפשיטא וגבי בעיא דדבוקה בסנדלו כתב תיקו וכל תיקו דאיסורא לחומרא ומדלא כתב גבי בעיא דהזמנה לחומרא כמו שכתב גבי צואה דבוקה בסנדלו י"ל שכוונתו דהכא פסקינן לקולא מהך טעמא שכתב הראב"ד ז"ל וא"כ דעתו להשיג על רבינו ז"ל דאיך פסק בשתיהן לחומרא שלא כדעת הרי"ף ז"ל זה נראה ודאי כוונתו. ורבינו יונה בפי' הלכות כתב ג"כ דמדלא כתב הרי"ף בהזמנה דהוי לחומרא דדעתו לפסוק לקולא וכדפי' הראב"ד ז"ל אבל רבינו נראה דדעתו לפסוק בהא לחומרא ואדרבא יותר נראה לפסוק בהסיא דהזמנה לחומרא מפני דסלקא באת"ל כדכתיבנא: ועם זה יש תימה על הראב"ד ז"ל ורבינו יונה ז"ל איך פי' בהרי"ף כך כיון דסלקא הך באת"ל בנדרים א"כ ודאי דיש לפסוק בה לחומרא שהרי דרכו של הרי"ף ז"ל ג"כ הוא דכל את"ל פשיטותא הוא ואולי י"ל לדעתו ז"ל דשאני הך את"ל דלא אמרו הבעיין עצמו וכדכתיבנא לעיל לתת טעם לרבינו ז"ל. ומ"מ דעת רבינו ז"ל נראה עיקר:

חצר המרחץ וכו'. בפ"ק דשבת אמרו בברייתא (דף י'.) הנכנס לבית המרחץ מקום שבני אדם עומדים לבושין יש שם מקרא ק"ש ותפלה וא"צ לומר שאלת שלום ומניח תפילין וא"צ לומר שאינו חולץ מקום שבני אדם עומדים ערומים ולבושים יש שם שאלת שלום ואין שם מקרא ק"ש ותפלה ואינו חולץ תפילין ואינו מניח לכתחילה מקום שבני אדם עומדים ערומים אין שם שאלת שלום וא"צ לומר מקרא ק"ש ותפלה וחולץ תפילין וא"צ לומר שאינו מניחן. ויש נוסחאות בדברי רבינו ז"ל שלא הוזכר בדבריו אלא החלוקה הראשונה הוא חצר המרחץ והוא במקום שעומדים בני אדם לבושים מותר לקרות ק"ש ולא הוצרך להזכיר הב' חלוקות מהשני הבתים אחרים דאסור לקרות ק"ש ולקרוא בתורה דמאחר שהוא אמר שבבית החילון מותר אתה למד שבשנים האחרים אסור ובשנים האחרים אין הפרש בין אחד לאחר אלא לענין תפילין בלבד וכבר כתבו רבינו ז"ל בפ"ה מהל' תפילין אבל יש נוסחא אחרת בדברי רבינו ז"ל שהזכיר השתי חלוקות והאמצעית לא הזכיר והכי איתא חצר המרחץ וכו' אבל מקום שבני אדם עומדים ערומים אסור לקרות קריאת שמע ולא ק"ש בלבד וכו'. וכפי נוסחא זאת אתי שפיר טפי מה שאמר אח"כ ולא ק"ש בלבד וכו' שיש לו קשר עם מה שאמר אבל מקום וכו' דלפי הנוסחא דידן לא קאי למאי דסליק מיניה. אבל קשה אמאי לא הזכיר החלוקה האמצעית שהוא מקום שבני אדם עומדים ערומים ולבושים שאסור לקרות ק"ש. ואולי י"ל דנלמד זה מן החלוקה הראשונה שכיון שלא הותר אלא המקום שעומדים לבושים אתה למד שבשני הבתים האחרים אסור ומה שהוצרך להזכיר דין הבית השליטי מפני שהוא סובר דהרהור מותר בבית החילון כדכתב הר"ן בפרק כל הצלמים והוא רצה לומר אחר כך דין ההרהור שאסור וזה אינו אלא בבית הג' לכך הזכיר בית השליטי אבל מ"מ הנוסחא הא' עיקר. ומכל מקום יש לתמוה על רבינו ז"ל למה לא הזכיר דין שאלת שלום דאמרו שם בברייתא דאסור בבית השליטי אבל בראשון ושני מותר ופירשו בגמרא [שם:] הטעם משום שנאמר ויקרא לו ה' שלום. וקשה עוד מזה שכתב למטה אבל השמות המיוחדים והן השמות שאינן נמחקים וכו' משמע דשלום דלא הוי משמות שאינם נמחקים דמותר לאומרו בבית המרחץ וצ"ע:

ה דברים של חול וכו'. פרק כירה (דף מ' ע"ב) אמר רב יצחק בר אבדימי פעם א' נכנסתי

מגדל עוז

מרחץ חדש מותר לקרות בתוכו. סוף פ' מי שמתו ופ"ק דשבת: היו שני בתים כו' עד ואין קורין בהן. פ"ק דנדרים (דף ז): חצר המרחץ כו' עד ומי רגלים אסור. פ"ק דשבת (דף י): דברים של חול כו' עד וכן הכנויין כגון רחום והנון נאמן וכיוצא בהן מותר לאמרן בבית הכסא. פ"ק דשבת (דף ז): כתב הראב"ד ז"ל לא מצאנו שם רחום כי אם על הבורא ואסור לאמרו בבית הכסא עכ"ל. ואני אומר נראה מתוך לשונו שהוא עושה רחום כמו שלום ואם כן מאי האי דקא מתמיה פ"ק דשבת במתניתין דמרחץ כי אקשיה לרב המנונא מהאל הנאמן התם שם גופיה לא איקרי נאמן האל הנאמן כתיב ומתרגמינן אלהא רהמנא וכן פר"ח ז"ל מותר לומר נאמן לפי שאינו שם עכ"ל. אלמא בעינן שם. ומאי דפרי רב [illegible] אלא עסימנא דמשמע לסדיה דבעינן דליקרי השם בההוא ליטנא והכא נמי נימא אל רחום כתיב ומתרגמינן אלהא רחמנא סימנותא לאו דוקא אלא ה"ה לכל הכנויין והד מינייהו נקט וכן דעת רבותינו בעלי התוס' ז"ל כד"ן: אבל השמות המיוחדין אומר עד ובבית המרחץ ישן. פרק קמא דשבת:

הגהות מיימוניות

[ג] ואין חילוק בדבר זה בין בתי כסאות שלהן שהיו מגולין לבתי כסאות שלנו המכוסין דהא גדולה מזו אמרו בית הכסא שאמרו אע"פ שאין בו צואה כדלעיל בעמוד. עוד האריכו התוספות קצת בסנהדרין פרק כ"ג :

אסור להזכירן בבית הכסא ובבית המרחץ ישן. ואם נזדמן לו להפריש מן דבר האסור בבית המרחץ או בבית הכסא מפריש ואפילו בלשון קודש ובעניני קודש: ו [א]*צואת האדם וצואת [ד] כלבים וחזירין בזמן שיש בתוכן עורות וכל צואה שריחה רע כגון אלו אסור לקרות קריאת שמע כנגדן. וכן כנגד מי רגלים של אדם. אבל מי רגלים של בהמה קורין כנגדן. [ב]קטן שאינו יכול לאכול כזית דגן בכדי שיאכל הגדול כשלשה ביצי דגן אין מרחיקין לא מצואתו ולא ממי רגליו: ז [ג]היתה צואה יבשה כחרש אסור לקרות כנגדה. ואם היתה יבשה יותר מחרש עד שאם זרקה תתפרך הרי היא כעפר ומותר לקרות כנגדה. מי רגלים שנבלעו בקרקע אם היו מרטיבין היד אסור לקרות כנגדן ואם לאו מותר: ח [ד]כמה ירחיק אדם מצואה וממי רגלים ואחר כך יקרא ארבע אמות. במה דברים אמורים בזמן

השגת הראב"ד

*) צואת האדם וצואת כלבים כו' עד קורין כנגדן: כתב הראב"ד ז"ל זה הרב דרכו להיות סומך על הירושלמי וכאן לא סמך כי שם אמר מי רגלים של חמור שבא מן הדרך אסור לקרות כנגדן וכן צואת התרנגולים האדומה עכ"ל:

א טור י"ד סי' ע"ט : ב סמ"ג עשין י"ח טור סי' פ"א : ג טור א"ח סי' פ"ב
ד טור סי' ע"ט :

כסף משנה

ודלעיל בסמוך : ואם נזדמן לו וכו' . פרק כירה שבת (דף מ:) אמר ר"י בר אבדימי פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ וא"ל טול בכלי שני וחן ש"מ תלת וכו' והיכי עביד שני והא אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ובית הכסא וכ"ת בלשון חול א"ל והאמר אביי דברים של חול מותר לאומרם בלה"ק דברים של קודש אסור לאומרם בלשון חול אפרושי מאיסורא שאני תדע דא"ר יהודה אמר שמואל מעשה בתלמידו של ר' מאיר שנכנס אחריו לבית המרחץ וביקש להדיח לו קרקע א"ל אין מדיחין לסוך אין סכין אלמא אפרושי מאיסורא שאני. ופרש"י והיכי עביד הכי להורות הוראה שהיא דבר תורה בבית המרחץ. דברים של קדש ד"ת עכ"ל. הרי מעשה דר"מ עדיף מדרבי דרבי אמר ליטול בכלי שני ולא אמר ליה שאסור לעשות באופן אחר ור"מ א"ל בפי' אין סכין וכבר היה אפשר לומר לו אל תסוך או איני רוצה שתסוך אלא משמע דשרי בכל ענין. וז"ש רבינו ואפי' בלשון קודש ובעניני הקדש כלומר שיאמר הדין כמו שעשה ר"מ :

ו צואת האדם וכו' . ברייתא פרק מי שמתו ברכות (כ"ה.) ודע שמה שכתב שבזמן שיש בהן עורות לא קאי אלא אצואת כלבים וחזירים שדרך לעבד עורות בצואתם אבל צואת האדם בכל ענין יש לה ריח רע. וכתב רבינו וכל צואה שריחה רע כגון אלו. ממה שאמרו בירושלמי שמרחיקים מצואה אדומה של תרנגולין ומגללי חמור הבא מן הדרך. ומ"ש וכן כנגד מי רגלי אדם. פשוט הוא שם בגמרא. וכתב אבל מי רגלי בהמה קורין כנגדן טעמא לפי שלא מצינו שאסרו בשום מקום. ואף על פי שכתב הראב"ד ז"ל זה הרב וכו' וכן צואת התרנגולין האדומה עכ"ל. מ"ש שכתוב בירושלמי שצריך להרחיק ממי רגלי חמור הבא מן הדרך נראה שלא היה כן בנוסחת רבינו אלא מגללי החמור וכן מלאתי שכתבו המפרשים וא"כ שום איסור מי רגלים של בהמה לא הוזכר ואיסור גללי החמור נכלל במה שכתב רבינו וכל צואה שריחה רע כגון אלו. ולא הבנתי דעת ה"ר יונה והרא"ש ז"ל בדברי רבינו שכתבו שאינו מתיר אלא כנגד מי רגלי בהמה כלומר ואוסר בצואתם ועל כן תמהו עליו. ואני בעניי נראה לי דלא אסר רבינו צואת כל הבהמות אלא דוקא אותן שריחן רע כגון אלו והניח הדבר לאומד הדעת אם דרך ב"א להצטער בריחם הרע או לא וזה לפי שהוא סובר שמה שאמרו בירושלמי מצואה אדומה של תרנגולים וצואת חמור הבא מן הדרך לאו דוקא הני אלא ה"ה כל צואה שריחה רע וגם ה"ר יונה ז"ל אוסר בצואת חתולים משום דריחם רע מאד אע"פ שלא הוזכרה בשום מקום : קטן שאינו יכול וכו'. ברייתא ס"פ לולב הגזול (סוכה מ"ב) ונתבאר שם שגדול אע"פ שאינו יכול לאכול כזית בכדי אכילת שלש ביצים מרחיקין מצואתו וממימי רגליו ורבינו לא כתב אלא קטן וממילא משמע :

ז היתה צואה יבשה וכו'. סוף פרק מי שמתו (ברכות כה) אמר רבא הלכתא צואה כחרס אסורה ומי רגלים כל זמן שמטפיחין ולעיל מהא אמרינן ה"ד צואה כחרס א"ר בר בר חנה כל זמן שזורקה ואינה נפרכת ואמרי לה כ"ז שגוללה ואינה נפרכת. פירש"י דלישנא בתרא הוי חומרא אבל ה"ר יונה ז"ל כתב דלישנא בתרא הוא קולא ורבינו פסק כלישנא קמא לחומרא משום דהוי איסורא דאורייתא כלומר מוהיה מחניך קדוש והכי דייק לשון רבינו שכתב עד שאם זרקה וכו' כלומר אע"פ שנפרכת בגלילה לא יצאת מתורת חרס עד שאם זרקה מתפרך : וכתב ה"ר מנוח פי' אם זרקה תתפרך דוקא פירוכין אבל אם לא תעשה פירוכין אלא שתשבר לחליה אסור לקרות כנגדה ועוד כתב דהא דשרי במתפרך דוקא בשאין לה ריח רע שאם לא כן אע"ג דעפרא בעלמא הוא ריח רע שיש לו עיקר הוא : מי רגלים שנבלעו בקרקע אם היו מרטיבין היד אסור לקרות כנגדן ואם לאו מותר. כבר כתבתי בסמוך דאסיק רבא הלכתא (שם) מי רגלים כל זמן שמטפיחין וכתב הרא"ש בשם גאון כל זמן שמטפיחין היינו טופח על מנת להטפיח כת"ק דר"י עכ"ל : ביאור הדברים דבגמרא אמרינן לימא כתנאי נבלעו מותרים לא נבלעו אסורים ר' יוסי אומר כל זמן שמטפיחין מאי נבלעו ומאי לא נבלעו אלימא נבלעו דאין מטפיחין וכו' ר' יוסי היינו ת"ק אלא נבלעו דאין רישומן ניכר לא נבלעו דרישומן ניכר ואתא ר' יוסי למימר כל זמן שמטפיחין הוא דאסור הא רישומן ניכר שרי והכא בטופח ע"מ להטפיח איכא בינייהו ופירש"י ת"ק בעי ע"מ להטפיח ורבי יוסי מחמיר ומשמע ליה לגאון דאית לן לאוקומי מסקנא דרבא כת"ק וטעמא משום דאי תימא דאתי כר' יוסי אמאי דחי לה דכ"ע כל זמן שמטפיחין הוא דאסור וכו' הא כי הוה מוקמינן נבלעו דאין רישומן ניכר וכו' הוה אתי כר' יוסי אלא ודאי היינו טעמא דדחי כי היכי דליתי כת"ק . אבל מדברי רבינו משמע דכל שטופחין אע"פ שאין בהם כדי להטפיח אסור וכדמשמע פשטא דלישנא דרבא והא דאמרינן בטופח ע"מ להטפיח א"ב ה"פ דת"ק לא בעי ע"מ להטפיח וה"ק נבלעו דאין מטפיחין מותר ר' יוסי אומר כ"ז שמטפיחין מותר עד שיהא בהם ע"מ להטפיח והשתא א"ש רבא כת"ק דר"י ואע"ג דלישנא דרבא כלישנא דר"י כיון דר"י קאי את"ק אית לן לפרושי דע"מ להטפיח קאמר. ועי"ל דהא דקאמר לימא כתנאי לאו ארבא קאי אלא אאמוראי דאפליגו לעיל דמר אמר כ"ז שמטפיחין ומר אמר כ"ז שרישומן ניכר ודחי לא דכולי עלמא רישומן ניכר שרי ומטפיחין אסור ובטופח ע"מ להטפיח הוא דפליגי דת"ק לא בעי ע"מ להטפיח ור' יוסי בעי ומ"ד כ"ז שמטפיחין כת"ק ואע"ג דהשתא נמי לא אתי ככ"ע דהאי דקאמר דרישומן ניכר שרי מיהא אתי ככ"ע ומ"ד רישומן ניכר אסור על כרחיה מוקי לה כתנאי ואתי כת"ק . ומ"מ לרבא ליכא לאקשויי לימא כתנאי דאיהו מסקנא דהלכתא קאמר דהויא כל זמן שמטפיחין ובין נימא דאתי כר' יוסי בין נימא דאתי כת"ק לא קשיא דאתא לאשמועינן דהלכה כההוא תנא הילכך אין לנו לפרש מטפיחין דאמר רבא אלא כפשוטו דהיינו שמרטיבין היד ואפי' אין בו ע"מ להטפיח ואי אתי כר' יוסי כפירושא דרש"י וא"כ למאי דבעי הגמרא דאתא ר"י למימר שכ"ז שמטפיחין הוא דאסור הא רישומן ניכר שרי אשמועינן דהלכתא כוותיה אע"ג דיחידאה הוא ואי אתי כת"ק וכפי הפי' שפירש אשמועינן דאע"ג דר' יוסי נמוקו עמו לית הלכתא כוותיה בהא : ודע שבקצת ספרי רבינו כתוב במקום כ"ז שרישומן ניכר כ"ז שמטפיחים וט"ס הוא שהוא היפך מסקנא דרבא וכ"כ ה"ר מנוח :

ח כמה ירחיק אדם וכו' משנה שם [כב:] וכמה ירחיק מהן ומן הצואה ארבע אמות פי' מהן ממי רגלים ובגמרא [כו.] אמר רבא אמר רב הונא לא שנו אלא לאחריו אבל

לחם משנה

נכנסתי אחר רבי וכו' ואמר לי רבי טול בכלי שני וכו' והקשו היכי עביד הכי והאמר רבה בר בר חנה בכ"מ מותר להרהר וכו' וכי תימא בלשון חול א"ל והאמר אביי דברים של קדש וכו' ותירצו אפרושי מאיסורא שאני ע"כ. ונתבארו דברי רבינו ז"ל והוא סבור דכשתירצו בגמרא אפרושי מאיסורא שאני לא מפיק מימרא דר' יצחק מפשטה דבלשון הקדש קאמר ליה דהכי נראה פשט המימרא ולכך כתב מפרים ואפי' בלשון הקדש :

ו צואת האדם וכו' . פרק מי שמתו (דף כ"ה.) אמר רבא לית הלכתא כי הא מתניתא בכל הני שמעתתא אלא כי הא דתניא לא יקרא אדם ק"ש לא כנגד וכו' . והראב"ד ז"ל כתב בהשגות דרכו להיות סומך וכו' וכן צואת התרנגולים האדומה ע"כ. וא"ת למה לא השיגו הראב"ד ז"ל דהו"ל למיתני צואת תרנגולים דאיתיה בגמרא דידן בברייתא דלעיל תניא כוותיה דרב חסדא לא יקרא אדם ק"ש לא כנגד צואת אדם וכו' ולא כנגד צואת תרנגולים וכי תימא הא אדחיא לה מהסיא דאמר רבא לית הלכתא כי הא מתניתא הא ליתא שהרי הראב"ד ז"ל כתב בהשגה האחרת לקמן בפרק זה דלא אמר רבא לית הלכתא כי הא מתניתא אלא אצואת כלבים וחזירים דבעינן נתינת עורות אבל בכל השאר קיימא מתניתא קמייתא. וי"ל דמ"מ אין זו השגה כל כך דיכול להיות דרבינו מפרש דכשאמר רבא לית הלכתא כי הא מתניתא הוא דחי לגמרי ברייתא קמייתא ולכך השיגו מהירושלמי שהוא פשוט ואין להכחישו אבל לקמן שהשיגו גבי מקום שפסק הריח אין כונתו שם להקשות לו אלא לגלות דעתו שאין האמת כדברי רבינו ז"ל אבל כאן רצה להקשות לו ולא הוי קושיא אלא מהירושלמי כדפרישית. ונראה דרבינו בכלל כל צואה שריחה רע כייל להא דתרנגולין האדומה וכן מי רגלים של חמור לא הוצרך להזכיר דכיון דיש ריח רע פשיטא דלא יקרא כנגדן : קטן שאינו יכול וכו' . סוף פרק לולב הגזול (דף מ"ב :) :

ז היתה צואה יבשה וכו'. פרק מי שמתו (דף כ"ה.) צואה כחרס אסורה ופירשו (שם) והיכי דמי צואה כחרס וכו' כל זמן שזורקה ואינה נפרכת ואיכא דאמרי כל זמן שגוללה ואינה נפרכת. ודעת רבינו לפרש כפירוש ה"ר יונה ז"ל שאעפ"י שאם גוללה נפרכת אפשר שזורקה ואינה נפרכת ולישנא בתרא לקולא ולכך פסק לחומרא באיסורא דאורייתא: מי רגלים וכו'. הגירסא הנכונה בדברי רבינו ז"ל היא אם היו מרטיבים היד ופסק רבינו כרבא דאמר הכין בפרק מי שמתו (שם) וכפי הפירוש שפירש מהרכי"ק ז"ל באורח חיים סימן פ"ב וכבר ביאר שם כל הצורך :

ח כמה ירחיק וכו' . משנה בסוף פ' מי שמתו (דף כ"ה :) במה דברים אמורים וכו'. בגמ' שם (דף כ"ו.) אמר רבא וכו' לא שנו אלא לאחוריו אבל לפניו מרחיק מלא עיניו:
בד"א

הגהות מיימוניות

[ד] אמר רבא לית הלכתא כהא מתני' דאסור כנגד צואת כלבים וחזירים אעפ"י שאין בהן עורות וכן אסור צואת תרנגולים אלא כי הא דתניא כו' כבעמוד. וכתבו התוספות אפילו אם נפרש שיש לנו לאסור צואת תרנגולין דוקא בלול שלהן שיש שם סרחון אבל כשגדילין בבית' ואין שם כי אם פעם אין לאסור כי אין שם סרחון. ובירושלמי אמר מרחיקין מצואת חזירים ומצואת תרנגולים ד' אמות ומצואת בהמה רבי יוסי בר בון אומר ובלבד באדומין רבי יוסי בן זעירא אומר נבלה שנסרחה צריך להרחיק ממנה ד' אמות וכו' :

מגדל עוז

ואם נזדמן להפריש מן דבר האסור כו' עד ובעניני קדש. שבת (דף מ) : צואת אדם וצואת כלבים כו' עד קורין כנגדן. פרק מי שמתו (דף כה) : כתב הראב"ד ז"ל זה הרב וכו' וכן צואת התרנגולין האדומה עכ"ל . ואני אומר כי ענין הצואה האדומה של תרנגולין כבר כללה בלשון שכתב וכל צואה שריחה רע כגון אלו אסור כו' ולשון הירושלמי בזה אינו אלא כמפרש הבבלי ומה הוא מודה שאסור וכן דעה מקצת רבותינו בעלי התוספות אמנם במי רגלים של חמור כשבא מן הדרך יפה עשה שלא סמך על הירושלמי כי הבבלי לא חלק במי רגלים של בהמה בין חמור לשאר בהמות בין בא מן הדרך ליושב בבית ונמצא הירושלמי חולק על הבבלי וסמך על הבבלי שהוא אחרון ועוד דכל ככלאם סמי כבל גריר כד"ן : קטן שאינו יכול לאכול כזית כו' עד ממי רגליו . סוף פרק לולב הגזול (דף מב) : היתה צואה יבשה כו' עד בתוך ארבע אמות. הכל פרק מי שמתו (דף כה) :

בזמן שהם מלאחוריו או מצדיו אבל אם היו כנגד פניו מרחיק מהן עד שלא יראה אותן ואחר כך יקרא :

ט במה דברים אמורים כשהיה עמהן [ה] בבית במקום שוה אבל אם היה שם מקום גבוה מהן עשרה טפחים או נמוך מהם עשרה טפחים יושב בצד המקום וקורא שהרי נפסק ביניהם. והוא שלא יגיע לו ריח רע. וכן אם כפה כלי על הצואה או על מימי רגלים אף על פי שהן עמו בבית הרי אלו כקבורין ומותר לקרות כנגדן :

י *היה בינו ובין הצואה מחיצה [ו] של זכוכית אף על פי שהוא רואה אותה מאחרי הזכוכית מותר לקרות בצדה. נתן רביעית מים לתוך מי רגלים של פעם [ז] אחת מותר לקרות עמהן בתוך ד' אמות :

יא *היתה צואה בגומא עומד בסנדלו על הגומא וקורא. והוא שלא יהיה [ח] סנדלו נוגע בה : *היתה כנגדו צואה מעוטה ביותר כמו טיפה רוקק עליה רוק עבה עד שתתכסה וקורא. היתה נטישת צואה על בשרו או * ידיו מטונפות מבית הכסא ולא היה להן ריח רע כלל מפני קוטנן או יבשותן [ט] מותר לקרות לפי שאין להן ריח רע. אבל אם היתה במקומה אף ע"פ שאינה נראית כשהוא עומד הואיל ונראית כשהוא יושב אסור לקרות עד שיקנח יפה יפה מפני

א טור א"ח סי' ע"ו ע"ז וע"פ :

השגת הראב"ד

*) היתה צואה בגומא כו' עד נוגע בה : כתב הראב"ד ז"ל דומה שהוא מפרש דוקא בסנדלו שבגומא נוגעת ואינו מתוור כי יש הפרש בין דבוקה לנוגעת ומשמע שבגומא אפילו נוגעת מותר אבל אם דרס על גוף הצואה ועלתה בסנדלו היתה הבעיא ועלתה בתיקו ולחומרא עכ"ל :

השגת הראב"ד

*) היתה כנגדו כו' עד רוק עבה עד שתתכסה וקורא : כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי דוקא לאלתר שהרוק עומד בעביו אבל לאחר שעה שהרוק נימוק הצואה מתגלית עכ"ל :

כסף משנה

אבל לפניו מרחיק מלא עיניו וסובר רבינו דלצדדין הרי הן כלאחריו. וה"ר מנוח כתב דלכאורה משמע דכלפניו דמי כדאמרינן גבי לולב עקום. ואפשר לומר דמ"ש הרב מיירי בשאינו יכול לסלקה לאחריו דאמר בגמ' [כב:] דהיכא דלא אפשר יסלקנה (לאחריו) [לצדדין] ארבע אמות א"כ היכא דאפשר כלפניו דמי והיכא דלא אפשר כלאחריו דמי עכ"ל :

ט במה דברים אמורים כשהיה עמהן וכו'. ברייתא שם אם היה שם מקום שגבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה יושב בצדו וקורא. וסובר רבינו דהני מילי כשאין מגיע לו ריח רע. וכתב הרא"ש דאפי' רואה אותה מותר והרשב"א אוסר ברואה אותה. ומ"ש רבינו והוא שלא יגיע לו ריח רע ה"ר יונה והרא"ש כתבו שי"א דכי היכי דהפסקה מועלת לצואה עצמה ה"נ מועלת לריח והטור סתם דבריו כדעת רבינו ולפ"ז צריך ליזהר כשמתפלל בביתו ומריח ריח רע ממקום אחר שיפסיק וישהה עד שיעבור הריח : וכן אם כפה וכו'. [פשוט מהא דברכות כ"ה. צואה בכיסוי תליא מילתא] :

י היתה בינו ובין הצואה וכו'. פרק מי שמתו (שם כה:) אמר רבא צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה דצואה בכסוי תליא מילתא והא מכסיא כלומר שהרי מתניך קדוש קרינן ביה ערוה לא יראה בך ערות דבר אמר רחמנא והא קא מתחזיא : נתן רביעית וכו'. שם ת"ר כמה יטיל לתוכן מים כל שהוא רבי זכאי אומר רביעית אמר ליה רב יוסף לשמעיה אייתי לי רביעית דמיא כרבי זכאי וכן הלכה. ופסקו הרי"ף והרא"ש והרשב"א שאפילו קדמו מים למי רגלים לא אמרינן קמא קמא בטיל ובפחות מרביעית סגי אלא לעולם בעינן רביעית וכרב יוסף דאמר הכי בגמרא וכן דעת רבינו שכתב ולא חילק. וכתב הרא"ש ז"ל רבינו משה כתב רביעית למי רגלים של פעם אחת ואם יותר צריך להוסיף לפי השיעור עכ"ל. והכי דייק לשון רבינו וטעמא דמסתבר הוא דלאו מי נימא דלמי רגלים דעשר פעמים ליסגי ברביעית אלא למי רגלים של פעם אחת אמרו ואע"פ שיש מקום לבעל דין לחלוק דהא לת"ק סגי בכל שהוא אלמא שכיון שנתערב בהם מים בטל מהם תורת מי רגלים ונהי דרבי זכאי בעי רביעית היינו משום דבבליר מהכי לא חשיב שיעור וכן כתב הרשב"א בפירוש דברי רבי זכאי מכל מקום כיון שהרא"ש פירש דברי רבינו ולא נחלק עליו משמע דהכי סבירא ליה : וכתב ה"ר מנוח ז"ש מ"ש הרב של פעם אחת שהרי אין כל הפעמים שוים עכ"ל. ולי נראה דהחכמים שיערו דברביעית סגי אפילו לגדולה ופחות מרביעית אפילו לקטנה לא סגי :

יא היתה צואה בגומא וכו'. שם אמר רבא צואה בגומא מניח סנדלו עליה וקורא ק"ש בעי מר בריה דרבינא צואה דבוקה בסנדלו מאי תיקו וכתב הרי"ף והרא"ש ז"ל ולהומרא. ומפרש רבינו דהאי דקאמר רבא קא מהדר הניח סנדלו על הגומא והיתה צואה נוגעת בסנדלו מהו וכן פירש הרא"ש ז"ל : וה"ר מנוח כתב דדייק מדלקט רבא צואה בגומא אלמא דדוקא באין סנדלו נוגע בה הוא דהרי שאם לא כן גומא דנקט למה לי : וכתב הראב"ד היתה צואה בגומא וכו' דומה שהוא מפרש וכו' ועלתה בתיקו ולחומרא עכ"ל. ואין דבריו מוכרחים ודברי רבינו נכונים : היתה כנגדו וכו'. שם אמר אביי צואה כל שהוא מבטלה ברוק אמר רבא וברוק עבה : כתב הראב"ד בירושלמי דוקא לאלתר שהרוק עומד בעביו אבל לאחר שעה שהרוק נימוק הצואה מתגלית עכ"ל. ואני אומר שדבר פשוט הוא שאם נימוק הרוק שאינו רוק עבה דאסור ולכן לא הוצרך לכתוב מה שאמר בירושלמי דדוקא לאלתר שהרוק עומד בעביו : היתה טיפת צואה וכו'. נ"א נטישת צואה וזו עיקר והדין שם איתמר צואה על בשרו או ידיו מטונפות מבית הכסא כך היא גירסת הרי"ף ז"ל רב הונא אמר מותר לקרות ק"ש רב חסדא אמר אסור לקרות ק"ש ואפי' שתהיה יבשה שאין ריח רע יוצא ממנה ולכן כתב רבינו נטישת צואה כלומר שאין בה ממשות אלא לכלוך בעלמא שנתפשט בבשרו או ידיו מטונפות ומתוך קטנותו ויבשותו נדון אותו כאילו אין שם צואה כלל. ופסק הרי"ף כרב הונא דהוה רביה דרב חסדא ועוד מדמקשינן מיניה בפ' אמר להם הממונה [דף ל'.] אלמא הלכתא היא והרא"ש וה"ר יונה ז"ל גורסים גירסא אחרת דאילו בכה"ג לכ"ע אינו קולא : וה"ר מנוח כתב שהם מונחות במקום טינוף דאילו היו ידיו מטונפות נגילה בעי אי כמי ידיו מטונפות מבית הכסא שהכניסם שם וקבלו לכלוך מזוהמתו והבלו של בית הכסא ואין להם ריח רע שאילו היה להם ריח רע יש לו עיקר הוא. וכתב עוד נטישת הוא לשון לכלוך וטשטוש : אבל אם היתה במקומה וכו'. יומא

לחם משנה

ט בד"א כשהיה עמהן בבית וכו' מ"ש דכשהם בבית בהרחקת ארבע אמות סגי פסק כרבנן שאינם מחלקים בין לפני המטה בין לאחר המטה בד' אמות סגי :

אבל אם היה שם מקום גבוה מהן וכו' או נמוך וכו'. שם ברייתא דתניא כוותיה דרב חסדא דאם היה מקום גבוה עשרה וכו' : וכן אם כפה כלי וכו'. זה הוציא רבינו ממה שאמרו שם (דף כ"ה:) או יניחם תחת המטה וליכא מאן דפליג דבהא סגי ומה שלא הביא הבעיא דארבעה המטה שפה וכו' כבר ביאר הרב בית יוסף סימן פ"ז הטעם הנכון :

י היה בינו ובין הצואה. שם (דף כ"ה:) צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה : נתן רביעית וכו'. שם ופסק כרב יוסף דאמר דאפילו לכתחלה קאמר רבי זכאי רביעית אבל לבסוף כולי עלמא מודו ולזה לא חילק רבינו ז"ל בין תחלה לבסוף דפסק כדאמר רב יוסף לשמעיה. ומ"ש רבינו ז"ל של פעם אחת כתב כן מפני שסובר שטעם ר' זכאי הוא מפני הביטול ולכך ברביעית יש לבטל למי רגלים של פעם אחת :

יא היתה צואה בגומא כו'. שם צואה בגומא מניח סנדלו וכו' : והוא שלא יהיה וכו'. שם צואה דבוקה בסנדלו מאי תיקו ע"כ. והראב"ד ז"ל בהשגות מפרש שדבוקה ר"ל שדרס על גוף הצואה ועלתה בסנדלו אבל היתה בגומא אפילו נוגעת על סנדלו מותר ודייק לשון דבוקה והעיקר להחמיר כדעת רבינו ז"ל : היתה כנגדו צואה מעוטה וכו'. שם צואה כל שהוא מבטל ברוק אמר רבא וברוק עבה עד כאן. וכתב בהשגות דוקא [כשקורא] לאלתר שהרוק עומד בעוביו אבל לאחר שעה הרוק נימוק והצואה נגלית. ורבינו ודאי יודה לזה שכן כתב בלשונו עד שתתכסה : היתה נטישת צואה וכו'. בפרק מי שמתו שם איתמר צואה על בשרו או ידו מונחת בבית הכסא וכו' רב הונא אמר מותר לקרות ק"ש ורב חסדא אמר אסור ורבינו ז"ל גורס במקום או ידו מונחת וכו' או ידיו מטונפות בבית הכסא ופסק כרב הונא דהוא רבו של רב חסדא ואין הלכה כתלמיד במקום הרב : אבל אם היתה במקומה וכו'. בפרק אמר להם הממונה (יומא דף ל.) צואה במקומה אסור לקרות ק"ש היכי דמי אי דנראית פשיטא אי דלא נראית לא נתנה התורה למלאכי השרת לא צריכה [אלא] דיושב ונראית עומד ואינה נראית ומאי שנא מצואה על בשרו דאיתמר וכו' במקומה שאני במקומה נפיש זוהמא לא נפיש זוהמא עד כאן. ולכאורה קשה על רבינו ז"ל דהוא אמר דצואה על בשרו מותרת מפני שאין לה ריח רע והיא יש לה ריח רע ובגמרא נראה דלא חילקו כן אלא אמרו מפני שהיא במקומה. ונראה דרבינו מפרש הכי מאחר דזו הצואה היא במקומה יש לה באותו מקום לחות קצת ויש לה ריח רע מה שאין כן בצואה על בשרו וזהו שאמר שהצואה לחה היא כלומר באותו מקום היא לחה ויש לה ריח רע. ויש להקשות דהמקשה שהקשה נראית פשיטא פליג דידיה אדידיה דמעיקרא פריך פשיטא דמותר אלמא דשאני ליה בין הך להיא דצואה על בשרו דאל"כ איך קאמר פשיטא הא בצואה על בשרו אמרינן דמותר וא"כ היכי פריך בתר הכי מאי שנא מצואה על בשרו. והרב רבינו יונה תירץ דמעיקרא ודאי דהוה שאני ליה בין הך להיא דצואה מפני דהתם מיירי שהיא בין אצילי ידיו והיא מכוסית מאליה בלא מלבושים ולכך שרי אבל השתא דקאמר דהך דהכא נראית כשהוא יושב

מגדל עוז

היתה צואה בגומא כו' עד נוגע בה. כתב הראב"ד ז"ל דומה שהוא מפרש וכו' ועלתה בתיקו ולחומרא ע"כ. ואני אומר אם כן לשון הבעיא דבוקה בסנדלו מהו היה לו לומר יכולה להדבק בסנדלו מהו או דבקה או עולה אלא דבוקה משמע שנוגעת בסנדלו ודבוקה בו בשעת קריאה מפני כובדו על הגומא כמו וזות דבקה בה לא ידבק בידך ולדבקה בו וכן תדבקון וכם תדבקין עם נערותי והרבה כיוצא בזה שאין המשמעות לידבק ממש שבעלות זה יעלה זה עמו לכן נמצא פירוש רמ"ז נכון ויציב וקי"ן : היתה כנגדו עד רוק עבה עד שתתכסה וקורא. פרק מי שמתו (דף כ"ה). כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי דוקא לאלתר שהרוק עומד בעביו אבל לאחר שעה שהרוק נימוק הצואה מתגלה עכ"ל. ואני אומר גם זה הירושלמי פירוש הוא אלי ועליו סמך ר"מ ז"ל שדקדק בלשונו עד שתתכסה דאלמא בכסוי תליא מילתא : היתה טיפת צואה על בשרו כו' עד ריח רע. פרק מי [smudged] פרק אמר להם הממונה (דף ל') גמרא מתניתין דזה הכלל : אבל אם היתה במקומה עד מטונפות. פ' אמר להם הממונה (דף ל') גמרא מתניתין דזה

הגהות מיימוניות

[ה] קיימא לן כרבא דאמר אין הלכה כרשב"א דאמר כוליה בית כד' אמות דמי ולא כרב דאמר הלכתא כרשב"א ע"כ : [ו] אמר רבא ערוה בעששית אסור כו' צואה בעששית מותר ע"כ : [ז] והכי קיימא לן בין בקרקע בין בכלי ע"כ : [ח] ירושלמי ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בהן : * [לשון הגמרא (יומא דף ל') או שהיו ידיו בבית הכסא ורש"י ז"ל פירש ידיו בבה"כ מחיצה מפסקתן וזה תכנים ידו דרך חור וכן פי' הטור סי' ע"ו :] : [ט] כרב הונא ודלא כרב חסדא דאמר אסור כן פסק ר"י אלפס חדא דהוה רביה דרב חסדא ועוד דקא מקשינן מיניה בפרק אמר להם הממונה אהא דאמר רב פפא צואה במקומה אסור לקרות קריאת שמע ומרמקשינן מיניה ש"מ דהלכה הכי ור"ח פסק כרב הסדא :

מפני שהצואה לחה היא ויש לה ריח רע. וכמה גאונים הורו שאסור לו לקרות אם היו ידיו מטונפות וכך ראוי לעשות: יב *ריח רע שיש לו עיקר מרחיק ד' אמות וקורא [י] אם פסק הריח ואם לא פסק הריח מרחיק עד מקום שפסק הריח. ושאין לו עיקר כגון מי שיצא ממנו רוח מלמטה מרחיק עד מקום שתכלה הריח וקורא. גרף של רעי ועביט של מימי רגלים אסור לקרות קריאת שמע כנגדן ואע"פ שאין בהן כלום ואין להם ריח רע מפני שהם כבית הכסא: יג צואה עוברת כגון שהיתה שטה על [כ] פני המים אסור לקרות כנגדה. ופי [ל] חזיר כצואה עוברת דמי ואסור לקרות כנגדו עד שיעברו ממנו ארבע אמות: יד יהיה קורא והגיע למקום הטנופת לא יניח ידו על פיו [מ] ויקרא אלא יפסיק עד שיעבור מאותו מקום. וכן הקורא שיצתה ממנו רוח מלמטה יפסיק עד שתכלה באשה וחוזר לקריאתו. וכן בדברי תורה. יצתה רוח מחבירו אע"פ שמפסיק לקריאת שמע אינו פוסק לדברי תורה: טו יהיה קורא קריאת שמע בבית ונסתפק לו אם יש [נ] שם צואה או מימי רגלים או אין שם הרי זה מותר לקרות. היה קורא באשפה ונסתפק לו אם יש שם צואה או אין שם לא יקרא עד שיבדוק שחזקת האשפה שהיא מקום הטנופת. אבל ספק מי רגלים אפילו באשפה מותר לקרות: טז כשם שאסור לקרות כנגד צואה ומי רגלים עד שירחיק כך אסור לקרות כנגד הערוה עד שיחזיר פניו אפילו כותי או קטן לא יקרא כנגד ערותן אפילו מחיצה של זכוכית מפסקת הואיל והוא רואה אותה אסור לקרות עד שיחזיר פניו. וכל גוף האשה ערוה לפיכך לא יסתכל בגוף האשה כשהוא קורא ואפילו אשתו ואם היה מגולה [ס] טפח מגופה לא יקרא כנגדה

השגת הראב"ד

*) ריח רע שיש לו עיקר וכו'. עד מרחיק עד מקום שפסק הריח וקורא: כתב הראב"ד ז"ל אינו כן אלא מרחיק ארבע אמות ממקום שפסק הריח וקורא דהא תניא כוותיה דרב חסדא דס"ל הכי והא דאמר רבא לית הלכתא כי הא מתניתא לאו אהא אמרה אלא אאותה כלבים וחזירים דבעיא נתינת עורות והכי כתב רב האי גאון ז"ל בעיקר עכ"ל:

א טור סי' ע"ט: ב טור סי' פ"ז כמ"ג שם ועיין בטור שם: ג טור סי' פ"ז סמ"ג שם: ד טור סי' פ"ט: ה טור סי' ע"ע: ו טור סי' ע"ו סמ"ג שם: ז טור סי' ע"ה: ח ע"ש בטור:

כסף משנה

יומא (דף ל'.) פ' אמר להם הממונה מימרא דרב פפא. ואמרו שם ומ"ש מלוכלכת על בשרו דאמר רב הונא מותר לקרות ק"ש במקומה כפים זוהמא שלא במקומה לא כפים זוהמא. ומפרש רבינו דטעמא דכפים זוהמא במקומה מפני שהיא לחה ועכ"פ יש לה ריח רע: וכמה גאונים הורו וכו'. כתב ה"ר יונה ז"ל שהם רבינו האיי ומפרשים אחרים ז"ל. וכתב רבינו שאע"פ שכפי הדין אינו עולה הוראת הגאונים ז"ל מ"מ כך ראוי לעשות דדבר מגונה הוא לקרות ק"ש וידיו מטונפות: יב ריח רע שיש לו עיקר וכו'. [ברכות כ"ה.] פלוגתא דרב הונא ורב חסדא ופסק כרב הונא דרבים הוא. והראב"ד כתב עד מקום שפסק הריח וקורא. א"א אינו כן וכו' והכי כתב רב האי גאון בעיקר עכ"ל. ורבינו סובר דאע"ג דתניא כוותיה דרב חסדא הא אמר רבא לית הלכתא ככל הני שמעתתא ודחי קלא ממאי דאיתני בההיא ברייתא וכיון דמשבשתא היא במקלא לא מהני סיועא דידה לרב חסדא למדחי כללא דאין הלכה כתלמיד במקום הרב וכן כתב ה"ר מנוח והרב בעל מ"ע ז"ל כתב דרבינו פוסק כסייעתא דברייתא אלא שגורס בדרב חסדא עד מקום שיכלה הריח ופי' הריח רע שיש לו עיקר היינו שהצואה מונחת שם ומסרחת וסובר רבינו דדוקא בשיש לו עיקר הוא שאמר מרחיק ארבע אמות אבל בשאין לו עיקר מרחיק עד מקום שיכלה הריח. וכתב ה"ר מנוח מיירי במכוסה שהיא לאחריו או לצדדין שאם היא לפניו לא סגי בהרחקת ד' אמות עד שירחיק כמלא עיניו: גרף של רעי וכו'. ברייתא שם וכתב הרא"ש ז"ל דמסתברא דבשל זכוכית מותר: יג צואה עוברת וכו'. שם פלוגתא דאביי ורבא ופסק כרבא ונראה מדקדוק דברי רבינו שאע"פ שהן עוברין לפניו כיון שהרחיקו ממנו ארבע אמות שרי ולא דמו לצואה העומדת במקום אחד שצריך להרחיק ממנה מלפניו כמלא עיניו דהכי כיון שעוברין והולכין להם בהרחקת ארבע אמות סגי וכ"כ רבינו הגדול מהר"י אבוהב בביאורו לטור א"ח. אבל קשה לי שלא מצאתי גלוי לזה בגמרא לכך נ"ל דבלאחריו מיירי ומ"ה סגי בשיעברו ממנו ארבע אמות אבל מלפניו צריך להרחיק מלא עיניו ולא הטש רבינו לפרש דבלאחריו מיירי שסמך על מה שכתב בדיני שיעור ההרחקה: ופי חזיר וכו'. שם מימרא דרב פפא ואמרו שם דאף על גב דסליק מנהרא לפי שכיון דדרכו ללכלך פיו תמיד דיינינן ליה כגרף של רעי. ורבינו כתב סתם פי חזיר בלא שום חילוק וממילא משמע דמהי תיתי לן לפלוגי: יד היה קורא וכו'. שם [כ"ד:] פלוגתא דרב הונא משמיה דר"י אמר מניח ידו ע"פ וקורא ק"ש רב חסדא אמר פוסק ותניא כוותיה דרב הונא וכוותיה דרב חסדא ופסק רבינו כרב חסדא משום דאמוראי טובא קיימי כוותיה: וכן הקורא וכו' עד אינו פוסק לד"ת. שם [כ"ה.] בעו מיניה מרב ששת ופשיט כמ"ש רבינו. וכתב ה"ר מנוח דאית דגרסי עד שיכלה הרוח כלומר עד שיפסוק קול העיטוש. אבל גירסת ספרנו עיקר שהיא שתכלה באשה כלומר ריחה הרע: טו היה קורא. כלומר היה רוצה לקרות והדין מימרא דרב יהודה שם ובגמ' איכא תרי לישני בדרב יהודה ופסק רבינו כלישנא בתרא וכן פסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל. וכתב ה"ר מנוח ודוקא באשפה שאין ריחה רע דאי לא תימא הכי תיפוק ליה משום אשפה. ואמרינן בגמרא [שם] דהיינו טעמא דספק מי רגלים אפי' באשפה מותרים כדרב המנונא דאמר רב המנונא לא אסרה תורה במי רגלים אלא כנגד העמוד בלבד כלומר כנגד הקלוח וכדר' יהונתן דר' יהונתן רמי כתיב ויד תהיה לך וגו' כלומר ולא הצריך כסוי וכתיב ויתד תהיה לך וגו' וכשית הא כילד כאן בגדולים כאן בקטנים אלמא לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד הא נפול לארעא שרי ורבנן גזרו בהו וכי גזרו בודאן בספיקן לא גזרו: טז כשם שאסור לקרות וכו'. שם אמר רב יהודה כותי ערום אסור לקרות ק"ש כנגדו מאי איריא כותי אפילו ישראל נמי כותי איצטריכא ליה מהו דתימא הואיל וכתיב בהו אשר בשר חמורים בשרם אימא כחמור בעלמא הוא קמ"ל דאינהו נמי איקרו ערוה דכתיב וערות אביהם לא ראו. ולמד משם רבינו לקטן דערוה היא דלא גרע מכותי וכיון שאין הטעם אלא מפני ראייה בהזרת פנים בעלמא סגי ליה. ומ"ש אפי' מחיצה של זכוכית וכו' כבר נתבאר בפרק זה. וממ"ש רבינו עד שיחזיר פניו נראה בהדיא דבהזרת פנים סגי אע"פ שהיא סמוכה לו דהא לא תלה רחמנא ערוה אלא בראייה: וכל גוף האשה וכו'. שם א"ר יצחק טפח באשה ערוה ואוקמוה באשתו

לחם משנה

יושב אבל אינה נראית כשהוא עומד א"כ מאי שנא מלוכלכת. אבל רבינו ז"ל דלא חילק בין שתהיה הצואה בין אצילי ידיו או במקום אחר דבכל גווני מותר קשה. ונראה לומר דודאי שאני ליה בין הך דהכא לצואה על בשרו משום דאסיק אדעתיה דצואה במקומה נפיש זוהמא ולכך אסורה אבל השתא דקאמר דהך דהכא נראית כשיושב ולא כשעומד קשה ליה דלא סגי הך טעמא דצואה במקומה לומר דאע"פ שהיתה מתכסית אסורה ולא סגיא הך טעמא אלא לומר דנגלית אסורה אעפ"י דצואה על בשרו מותרת שאני הכא שהיא במקומה אבל דאפילו דהיא מתכסית אסורה אין סברא לאסור מהאי טעמא. ותירץ המתרץ דהך טעמא אהני לן להכי דאע"פ שהיא מתכסית אסורה:

יב ריח רע שיש לו עיקר וכו'. פסק כרב הונא דאין הלכה כתלמיד במקום הרב ואע"ג דתניא כוותיה דרב חסדא [ברכות כ"ה.] סובר רבינו ז"ל דכיון דאמר רבא דלית הלכתא כהך מתני' אין להביא ראיה ממנה כלל אבל בההיא דאם היה מקום גבוה וכו' פסק כההיא ברייתא משום דלא מצינו חולק עליה בזה והראב"ד ז"ל בהשגות חולק על רבינו:

יג צואה עוברת. פסק כרבא לגבי אביי דאסורה: ופי חזיר כצואה עוברת דמי. שם והקשו פשיטא לא צריכא אע"ג דסליק מנהרא. ורבינו לא הוצרך לפרש דמדלך הסתם יובן בכל אופן שיהיה אע"ג דסליק מנהרא:

יד היה קורא והגיע וכו'. שם (דף כ"ד ע"ב) מחלוקת רב הונא ורב חסדא ופסק כרב חסדא אע"ג דאין הלכה כתלמיד במקום הרב שאני הכא דכולהו אמוראי בתראי קיימי כרב חסדא דאמרו שם לא פסק מאי אמר רב מיאשה וכו' ורב אסי אמר וכו' ורב אדא בר אהבה אמר כו' והיינו כרב חסדא: וכן הקורא וכו'. שם בעו מיניה מרב ששת ריח רע שאין לו עיקר מהו אמר להו אתו חזו הני ליפי דבי רב דהני גנו והני גרסי והני מילי בד"ת אבל בק"ש לא ודברי תורה נמי לא אמרן אלא דהבריה אבל דידיה לא:

טו היה קורא וכו'. שם איכא דאמרי א"ר יהודה ספק צואה כו' וטעמא דלא אסרה תורה במי רגלים אלא כנגד עמוד בלבד וכי נפול לארעא שרי ורבנן הוא דגזור בהו ולא גזרו רבנן אלא בודאן:

טז כך אסור לקרות כנגד הערוה וכו'. שם ערוה בעששית אסור וכו'. עוד שם כותי ערום אסור לקרות ק"ש כנגדו מאי איריא כותי אפילו ישראל נמי [ישראל פשיטא ליה דאסור] כותי איצטריכא ליה: וכל גוף האשה ערוה וכו'. שם (דף כ"ד.) טפח באשה ערוה למאי אילימא לאסתכולי בה והא אמר רב ששת וכו' לומר לך שכל המסתכל

הגהות מיימוניות

[י] קיימא לן כרב חסדא דאמר מרחיקין ד' אמות ממקום שפסק הריח דתניא כוותיה ודלא כרב הונא דאמר מרחיקין ד' אמות ולא יותר וכגון כן פסק הגאון ולשון העמוד צ"ע: [כ] כרבא לגבי אביי: [ל] לא צריכא דסליק ואתי מנהרא: [מ] כרב חסדא דקיימא כמה אמוראי כוותיה ודלא כרב הונא ע"ש: [נ] לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד וכו' עד וכי גזור רבנן בודאן בספקן לא גזור וכן פר"י ע"כ: [ס] ופי' בה"ג הני מילי אשתו אבל באשה אחרת אפילו דבר קטן משפח וכן שוק באשה ושער וקול באשה כל הני אסור לקרות ק"ש כנגדן וכו' פי' רבינו חננאל וקול אע"ג דאין נראה לעינים הרהור מיהא איכא וכל אלה דוקא שאין רגילות להגלות אבל בתולה הרגילה בגלוי שער לא חיישינן דליכא הרהור וכן בקול הרגיל בו:

מגדל עוז

ריח רע שיש לו עיקר וכו' עד מרחיק עד מקום שפסק הריח וקורא. פרק מי שמתו (דף כ"ה): כתב הראב"ד ז"ל אינו כן וכו' והכי כתב רבינו האי גאון ז"ל בעיקר עכ"ל. ואני אומר כי גם הר"מ ז"ל כן הוא מפרשה ולא רחוקה ממנו תשובת הגאון ז"ל וגם רש"י ורבותינו בעלי התוס' כן פירשוה אבל ר"מ ז"ל רוח אחרת עמו וגורס עד מקום שיכלה הריח כדרב חסדא דתניא כוותיה וכן מצאתי גרסא בספרדיות כדרב הונא דאיחלף ליה בדרב חסדא לפי דעתי וטעה הסופר ור"מ ז"ל ידע הספר סיבר והספים על הנכון: ושאין לו עיקר עד מותר לקרות. פרק מי שמתו: כשם שאסור וכו' עד אפי' כותי וכו'. פ' מי שמתו וס' השותף (דף ק"ז): ואפי' אשתו וכו' עד סוף הפרק. פ' מי שמתו (דף כ"ה):

באשתו ולק"ש. ומ"ש ואם היה מגולה טפח מגופה היינו דוקא ממקום מכוסה שבה ולישנא דמגולה דייק הכי. ואמרו שם בסמוך קול ושער באשה ערוה וסובר רבינו שלא לענין ק"ש נאמר אלא לענין שאסור ליהנות בקולה ולהסתכל בשערה ולכן לא הזכירם פה :
יז וכשם שהוא אסור וכו'. זה פשוט ומתבאר מהמשנה (שם כ"ב:) שכתבתי בפ"ב יתכסה במים עכורים ויקרא וממ"ש בסמוך :
היתה חגורה וכו'. שם (כ"ד:) מימרא דרב הונא ותניא כותיה. ופי' על מתניו ממתניו ולמטה אע"פ שממתניו ולמעלה הוא ערום קורא ק"ש וכן פירש"י ומוכרח הוא. ומ"ש ובלבד שלא יהא עקבו וכו' שם (כ"ה.) מסקנא בגמרא והלכתא עקבו רואה את הערוה מותר נוגע אסור. וכתבו ה"ר יונה והרא"ש ז"ל דה"ה לכל איברים נוגעים בערוה שאסורים והא דנקט עקבו משום דקאמר רואה את הערוה אע"פ שהוא כנגדו ורואה מותר :
היה ישן וכו'. ברייתא שם (כ"ד:) היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא ראשו מפני הצנה חוצץ בטליתו על צוארו וקורא ק"ש וי"א על לבו ות"ק הרי לבו רואה את הערוה קסבר לבו רואה את הערוה מותר. ופסקו רבינו ור"ח והרי"ף והרא"ש ור"ת ז"ל כי"א מדפריך סתמא דתלמודא והרי לבו רואה את הערוה ועוד דמשמע התם בגמ' (כ"ה:) דאביי ורבא דבתראי אינון סבירא להו הכי :
יח שנים שהיו ישנים וכו' עד וחוצץ מתחת לבו וקורא. שם (כ"ד.) בעא רב יוסף בריה דרב נחמיה מרב יהודה שנים שהיו ישנים בטלית אחת מהו שיחזיר זה פניו לכאן ויקרא ק"ש ויחזיר זה פניו לכאן ויקרא ק"ש א"ל הכי אמר שמואל ואפילו אשתו עמו מתקיף לה רב יוסף ולא מיבעיא אחר אדרבא אשתו כגופו אחר לאו כגופו מיתיבי שנים שהיו ישנים בטלית אחת זה מחזיר פניו וקורא ק"ש וזה מחזיר פניו וקורא ק"ש ותניא אידך היה ישן במטה ובניו ובני ביתו בצדו לא יקרא ק"ש אא"כ היתה טלית מפסקת ביניהם ואם היו בניו ובני ביתו קטנים מותר בשלמא לרב יוסף ל"ק הא באשתו הא באחר אלא לשמואל קשיא אמר לך שמואל ולרב יוסף מי ניחא והא תניא היה ישן במטה ואשתו היתה ישנה בצדו לא יחזיר פניו ויקרא אלא אם כן היתה טלית מפסקת ביניהם אלא מאי אית לך למימר אשתו לרב יוסף תנאי היא לדידי נמי אחר תנאי היא ופסק הרי"ף כרב יוסף דאשתו כגופו ומותר להחזיר פניו ולקרות אבל אחר לאו כגופו הוא ואסור וכן פסק רבינו. וכתב רבינו שאין צריך הפסק טלית אלא ממתניו ולמטה וכן בדין דממתניו ולמעלה אע"פ שנוגע בשר זה בבשר

זה לא אתי לידי הרהור : וכתב ה"ר מנוח מ"ש אשתו כגופו כלומר דכיון דגם בה לא מהרהר ומ"מ מחזיר פניו דאילו פנים בפנים או פנים באחור א"א דליכא הראור. ורבני צרפת והרא"ש חולקים ופוסקים דלא כרב יוסף אלא כברייתא דסברה אפילו באשתו בעינן טלית מפסקת :
יט עד אימתי הם קטנים וכו'. שם דתניא אם היו בניו ובני ביתו קטנים אין צריך הפסקת טלית ועד כמה אמר רב חסדא תינוקת בת ג' שנים ויום אחד ותינוק בן ט' שנים ויום אחד איכא דאמרי תינוקת בת י"א ויום אחד ותינוק בן י"ב ויום אחד אידי ואידי עד שיהיו שדים נכונו ושערך צמח. ופסקו רבינו והרי"ף והרא"ש ז"ל כלישנא בתרא ומפרש רבינו דהא דבעינן שדים נכונו ושערך צמח היינו לתינוקת פחותה מי"ב ותינוק פחות מי"ג אבל כיון דהגיעו לשנים הללו גדולים הוו ובניו הקטנים תניא והני גדולים נינהו וכן הסכימו ה"ר יונה והרא"ש ואם הביאו סימנים אלו קודם י"א לתינוקת וי"ב לתינוק לא חיישינן להו ומותר :
פ"ד א נשים ועבדים וכו'. משנה פרק מי שמתו (דף כ'.). ומ"ש ומלמדים את הקטנים הוא מדין תינוק שחייב אביו לחנכו במצות כדאיתא סוף פרק לולב הגזול (דף מ"ב.). ומ"ש מברכין וכו' בפ' אלו דברים (ברכות נ"ג:) אמרינן דעונין אמן אחר תינוקות בעידן מפטרייהו : מי שהיה לבו וכו'. משנה פרק היה קורא (דף י"ו.) חתן פטור מק"ש לילה הראשון ועד מו"ש אם לא עשה מעשה ובגמרא תניא הכונס את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב משום דלא טריד ושבעה ספינתו חייב אף ע"ג דטריד משום דבעינן טירדא דמצוה וליכא. וסובר רבינו דה"ה שפטור מכל המצות דעוסק במצוה פטור מן המצוה. וכתב ה"ר מנוח בשם הראב"ד דוקא בלילות שמתיחד עמה אבל אם היתה נדה או חולה או שלא היה מקום ליחוד חייב. וכתב עוד דמדברי רבינו משמע שפטור בין מק"ש דלילות בין מק"ש דיום והא דתנן פטור לילה הראשון היינו לאפוקי יום ראשון דחייב דקודם שיקדש יתפלל ואפשר דדוקא בלילות פטור אבל בימים חייב דישראל קדושים הם ומסח דעתיה מינה ואין כאן טירדא והכי מסתבר עכ"ל :
ג מי שמת לו מת וכו'. משנה ריש פ"ג דברכות (שם י"ז:) מי שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע והקשו בגמרא מוטל אין שאינו מוטל לא והתניא שאע"פ שאינו מוטל לפניו

כנגדה: יז וכשם שהוא אסור כנגד ערות אחרים כך הוא אסור לקרות כנגד ערותו ולא יקרא כשהוא ערום עד שיכסה [ס] ערותו. היתה חגורה של בגד או עור או שק על מתניו אע"פ ששאר גופו ערום מותר לו לקרות קריאת שמע והוא שלא יהיה עקבו נוגע בערותו. היה ישן בטליתו והיה ערום חוצץ בטליתו מתחת לבו וקורא. אבל לא יחוץ צוארו ויקרא מפני שלבו רואה את הערוה ונמצא כמי שקורא בלא חגורה: יח שנים שהיו ישנים בטלית אחת כל אחד מהן אסור לקרות אף על פי שיכסה מתחת לבו עד שתהא טלית מפסקת ביניהן עד שלא יגע בשר זה בבשר זה מתניו ולמטה. ואם היה ישן עם אשתו או בניו ובני ביתו הקטנים הרי גופן כגופו ואינו מרגיש מהן. לפיכך אע"פ שבשרו נוגע בהם מחזיר פניו וחוצץ מתחת לבו וקורא: יט עד אימתי הם קטנים לענין זה עד שיהא הזכר בן שתים עשרה שנה ויום אחד והנקבה בת אחת עשרה שנה ויום אחד והוא שיהא תבניתם כתבנית גדולים שדים נכונו ושערך צמח ואחר כך לא יקרא עד שתפסיק טלית ביניהן. אבל אם עדיין לא היו שדים נכונו ושערך צמח קורא עמהן בקירוב בשר ואינו צריך הפסק עד שיהיה הזכר בן י"ג שנה ויום אחד והנקבה בת שתים עשרה שנה ויום אחד:

פרק רביעי

א נשים ועבדים וקטנים פטורים מקריאת שמע. ומלמדין את הקטנים לקרותה בעונתה ומברכין לפניה ולאחריה כדי [א] לחנכן במצות. מי שהיה לבו טרוד ונחפז לדבר מצוה פטור מכל המצות ומקריאת שמע. לפיכך חתן שנשא בתולה פטור מקריאת [ג] שמע עד שיבא עליה. לפי שאין דעתו פנויה שמא לא ימצא לה בתולים. ואם שהה עד מוצאי שבת ולא בעל חייב לקרות ממוצאי שבת ואילך שהרי נתקררה דעתו ולבו גס בה אע"פ שלא בעל: ב אבל הנושא את הבעולה אע"פ שעוסק במצוה חייב לקרות הואיל ואין לו דבר שמבלבל דעתו וכן כל כיוצא בזה: ג מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו פטור מקריאת שמע עד שיקברנו

א טור סי' ע"ד : ב עיין נמוכס דף י' : ג טור סי' ע"ג : ד סמ"ג עשין י"ח טור א"ח סי' ע' וש"ם : ה סוכה דף כ"ה סמ"ג עשין י"ט טור א"ח סי' מ"ג :

לחם משנה

המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף ותירצו אלא באשתו ולק"ש ע"כ. מדהוצרכו בגמרא לאוקמי באשתו משמע דוקא באשתו בעינן טפח לקריאת שמע אבל באחרת אפילו באצבע קטנה אסור אע"פ שהוא דבר מועט אסור לקרות ק"ש כנגדה דאין סברא לומר הוא הדין באחרת אע"ג דלהסתכל באצבע קטנה אסור מ"מ לפיסול ק"ש בעינן טפח דא"כ לוקמה אפילו באחרת ולמה אמרו באשתו. ודוחק לומר דאשתו רוצה לומר אפילו באשתו בטפח סגי אלא ודאי כדאמרינן ולפי זה מ"ש רבינו טפח הוא דוקא באשתו וכ"כ בה"ג ז"ל :
יז היתה חגורה וכו'. שם אמר ר"ה היתה טליתו חגורה וכו' : והוא שלא יהיה עקבו נוגע בערותו וכו'. מחלוקת אביי ורבא ואיפסיקא שם (דף כ"ה) הלכתא נוגע אסור רואה מותר : היה ישן בטליתו וכו'. שם (דף כ"ד ע"ב) ת"ר היה ישן בטליתו וכו' חוצץ בטליתו עד צוארו וכו'. וים אומרים על לבו דקסבר לבו רואה את הערוה אסור וכן פסק רבינו וכן פסק ר"י. והטעם כדפירש ר"י שם בתוספות :
יח שנים שהיו ישנים וכו'. שם (דף כ"ד.) ופסק כרב יוסף דאמר דוקא אשתו אבל אחר צריך הפסקת טלית ואחרים פסקו כשמואל ומבואר שם בבית יוסף ז"ל :
עד אימתי הם קטנים וכו'. שם מבואר עד סוף הפרק :
פ"ד א נשים ועבדים. ריש פרק מי שמתו (דף י"ז ע"ב) אמרו נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש. וסובר רבינו ז"ל דאע"פ שהם פטורים מן הדין בין מדאורייתא בין מדרבנן מ"מ מחנכין את הקטנים : מי שהיה לבו וכו'. בפרקא קמא דברכות (דף י"א.) אמרו ובלכתך בדרך פרט לחתן מכאן אמרו הכונס את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב : ואם שהה עד מוצאי שבת וכו'. בפ"ב דברכות במשנה (דף ט"ז) :
ג מי שמת לו מת. משנה ריש פרק מי שמתו (דף י"ט) :

אין

מגדל עוז

פרק ד נשים ועבדים וקטנים וכו' עד כדי לחנכן במצות. מתניתין ריש פרק מי שמתו (דף כ"א) והנה הוא מפרשה בקטן שהגיע לחינוך כפירש"י ז"ל : ואומר אני דפטורים מן התורה קאמר אבל מחנכין מדרבנן מיהא דאמרינן במסכת סוכה ס"פ לולב הגזול (דף מ"ב) לגבי קטן היודע לנענע דמחנכין מדרבנן ואין צריך לדחוק כפי' ר"ת ז"ל כד"ן : מי שהיה לבו טרוד וכו' עד וכן כל כיוצא בזה. פרק היה קורא (דף ט"ז) : מי שמת לו וכו' עד ומשמר ונשמט האחר. פרק מי שמתו (דף י"ז) :

הגהות מיימוניות

[ס] וכן פירש"י דלבו רואה את הערוה לק"ש מותר וכן ראב"ם ע"כ : [א] כן פי' ר"י אלפס וה"ג : [ג] ואפילו מק"ש של יום וכ"כ התוס' וכן משמע בפרק הישן דפטור התן מן התפילין והיינו ביום ע"ש. עוד כתבו התוס' אנו שבשום פעם אין אנו מכוונים היטב גם החתן יש לקרות דאדרבה נראה כיוהרא אם לא יקרא כלומר אני מכוין בכל שעה וכן ר"י אלפס פסק דהלכה כת"ק דאמר אם רוצה לקרות קורא ודלא כרשב"ג דאמר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול :

שיקברנו מפני שאין דעתו פנויה לקרות. [א]ואם היה משמר את המת אע"פ שאינו מתו פטור מקריאת שמע. ואם היו השומרים שנים האחד משמר והשני נשמט למקום אחר וקורא וחוזר ומשמר ונשמט האחר וקורא. [ב]וכן החופר קבר למת פטור מקריאת שמע: ד *אין מוציאין את המת לקוברו סמוך לזמן קריאת שמע אלא אם כן היה אדם גדול. ואם התחילו והוציאו והגיע זמן הקריאה והן מלוין את המת. כל שיש למטה צורך בהן כגון נושאי המטה וחילופיהן וחילופי חילופיהן בין שהיו לפני המטה בין שהיו לאחר המטה פטורין. ושאר המלוין שאין למטה צורך בהן חייבין: ה היו עסוקים בהספד והגיע זמן קריאת שמע בזמן שהמת מונח לפניהן נשמטים אחד אחד וקוראין וחוזרין להספד. אין המת מוטל לפניהם כל העם קורין קריאת שמע והאבל יושב ודומם לפי שאינו חייב לקרות עד שיקבור את מתו: ו *קברו את המת וחזרו האבלים לקבל תנחומין וכל העם הולכים אחריהם ממקום הקבר למקום שעומדים בו האבלים לעשות שורה לקבל תנחומין אם יכולין העם להתחיל ולגמור אפילו פסוק אחד קודם שיגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו אלא ינחמו את האבלים ואחר שיפטרו מהן יתחילו לקרות. בני אדם העומדין בשורה הפנימיים שהן רואין פני האבלים פטורין מקריאת שמע והחיצונים הואיל ואינן רואין את האבלים חייבין בקריאת שמע במקומן: ז כל מי שהוא פטור מלקרות קריאת שמע אם רצה להחמיר על עצמו לקרות

א טור סי' ת"ג ע"א: ב ברכות דף ע"ז:

השגת הראב"ד

*) קברו את המת וחזרו וכו': כתב הראב"ד ז"ל דוקא באותן הצריכים לראות פני האבל שהם קרויים פנימיים והם הקרובים אליו עכ"ל:

כסף משנה

לפניו פטור ותירץ רב אשי כיון שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי ולכך כתב רבינו מי שמת לו מת וכו' וכתב רבינו הטעם מפני שאין דעתו פנויה לומר שאין הטעם כדי שיהיה פנוי להשתדל בצורכי המת שאפילו יש לו מי שישתדל פטור כדמשמע בגמרא וגם בירושלמי אמרו כן בפירוש וכן כתבו ה"ר יונה והרא"ש ז"ל:

ואם היה משמר וכו' עד ונשמט האחר וקורא. ברייתא שם: וכן החופר קבר וכו'. ברייתא פרק היה קורא (שם י"ד:) ושם נתבאר שאם היו שנים אחד חופר ואחד קורא כמו במשמר את המת ולא הוצרך רבינו להזכירו מכיון שכיון לומר וכן, משמע שדינו שוה למשמר:

ד אין מוציאין וכו'. פרק מי שמתו (שם י"ט.) ת"ר אין מוציאין את המת סמוך לק"ש ואם התחילו אין מפסיקין והא רב יוסף אפקוהו סמוך לק"ש אדם חשוב שאני: ואם התחילו והוציאו וכו'. משנה [שם י"ז:] נושאי המטה וחילופיהן וחילופי חילופיהן את שלפני המטה ואת שלאחר המטה את שהמטה צריכה להם פטורים ואת שאין המטה צריכה להם חייבים. ונראה מדברי רבינו שהוא מפרש דה"ק נושאי המטה וחילופיהן וכו' בין אותם שהן לאחריה מאחר שלמטה צורך בהם פטורים ומאי דקתני סיפא ואת שאין למטה צורך בהם חייבים ה"ק ושאר המלוין את המת שאין למטה צורך בהם חייבים:

ה היו עסוקין בהספד וכו' עד יושב ודומם. ברייתא [שם י"ט.] כלשון רבינו: ומ"ש לפי שאינו חייב לקרות וכו'. זה כפי מה שנתבאר שטעם הפטור אינו לפי שצריך להשתדל בצרכי המת אלא מפני שאין דעתו פנויה שהרי כאן יושב ודומם ואפ"ה אינו חייב לקרות:

ו קברו את המת וכו'. משנה [שם י"ז:] קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ואם לאו לא יתחילו. וידוע שאינם פטורים אלא בעודם מנחמים אבל אח"כ קורין את שמע והיינו בפנימיים אבל החיצונים קורין במקומם כמו שביאר רבינו בבבא הסמוכה לזו. וכתב הראב"ד ז"ל דוקא באותן הצריכין לראות פני האבל שהם קרויים פנימיים והם הקרובים אליו עכ"ל. וכתב בעל מ"ע ואני אומר תמה אני אם יצא דבר זה מפה קדוש הראב"ד וכי נשמטה ממנו סיפא דמתניתין וכו'. ולי נראה שכוונת הראב"ד ז"ל היתה לרמוז למה שכתבתי שמ"ש רבינו ואחר שיפטרו מהם יתחילו לקרות אינו אלא בפנימיים לבד, או שחוזר למ"ש ואם לאו לא יתחילו דוקא באותן הצריכין וכו' אבל החיצונים יתחילו וזהו דעת ה"ר יונה ז"ל משום דס"ל דכי היכי דמפלגי בעומדים בשורה בין פנימיים לחיצונים ה"ה נמי בהחזרתם מן הקבר דמ"ש. ודעת הראב"ד נראה שהיא דרבי יהודה לפרושי אתא הא רואים פני האבל דקאמר ת"ק לאו דוקא רואים אלא ה"פ הצריכים להיות רואים דהיינו קרוביו ובני משפחתו ואין כן דעת רבינו כמו שיתבאר בסמוך. ומ"ש רבינו ינחמו את האבלים ואחר שיפטרו מהם יתחילו משמע דבית שהות ביום לקרות אחר שינחמו האבלים עסקינן הא לאו הכי בכל גווני יתחילו: בני אדם העומדים בשורה וכו'. גם זה משנה שם העומדים בשורה הפנימיים פטורים והחיצונים חייבים ובגמרא [י"ט:] ת"ר שורה הרואה את הפנים פטורה ושאינה רואה את הפנים חייבת רבי יהודה אומר הבאים מחמת האבל פטורים מחמת עצמם חייבים ופסק כת"ק שמפרש פנימיים דמתני' רואין פני האבל וחיצונים שאין רואים:

ז כל מי שהוא פטור וכו'. משנה סוף פרק היה קורא (דף י"ו:) חתן אם רצה לקרות ק"ש בלילה הראשון קורא רשב"ג אומר לא כל הרוצה ליטול את השם יטול ופסק כת"ק וכ"פ הרי"ף והרא"ש פסק כרשב"ג. ומ"ש שתהא דעתו פנויה וכו'. הוא דבר פשוט בעצמו ועוד בגמרא רמו דרשב"ג אדרשב"ג דהכא אמר דחיישינן ליוהרא ובדוכתא אחריתא אמר דלא חיישינן ותירצו הכא בכוונה תליא מילתא ואנן סהדי דלא מצי לכווני וא"כ כשחלק ת"ק עליו הוא לומר לאו אנן סהדי דלא מצי לכווני שכבר אפשר שיכוין אבל אם היינו יודעים ודאי דלא מצי לכווני הוא מודה: וכתב הראב"ד ומה בכך וכו' ואידך אמר דחשיב מאן ממטי אסא לבי מלכא עכ"ל. וכתב בעל מ"ע ואני וכו' ומה שהקשה על הראב"ד והלא הוא עצמו וכו' אין כאן קושיא דהראב"ד ה"ק אפילו כפי הדין שאמרו לעולם ימוד אדם את עצמו אם יכול להתפלל בכוונה יתפלל ואם לאו אל יתפלל ה"מ בתפלה שאם אין לו כוונה הוא כמזכיר ש"ש לבטלה אבל בק"ש יהא כקורא בתורה וא"ת היינו טעמא דק"ש משום יוהרא הלא עתה בזמנים הללו לא חיישינן ליוהרא שאפילו בתפלה אין לו כוונה ולא בזמן הזה בלבד אלא אפילו בימי חכמי הגמרא א"כ השתא ליכא למיחש ליוהרא וא"כ כולם קורין. ומ"מ יש ליישב דעת רבינו שכבר נודע מנהגו שהוא כותב הדין היוצא מן הגמרא וכבר כתבתי דלפום דינא דגמ' אינו רשאי לקרות עד שתתיישב דעתו וה"ת יקרא ולא יהא כפורק ש"ש מעליו

לחם משנה

ד אין מוליאין וכו' שם (דף י"ט). ת"ר אין מוליאין את המת סמוך לקריאת שמע [ואם התחילו אין מפסיקין] איני והא רב יוסף אפקוהו סמוך לק"ש. ותירצו אדם חשוב שאני ע"כ: כל שיש למטה וכו'. ריש פרק מי שמתו (דף י"ז ע"ב) נושאי המטה וחילופיהן ויש במשנה פירושים שונים ופי' רבינו מבואר ונתבאר הכל בבית יוסף ז"ל: ה היו עסוקים. שם (דף י"ט) ברייתא העוסקים בהספד בזמן שהמת מוטל וכו': ו קברו את המת וכו'. שם במשנה (דף י"ז): בני אדם העומדין בשורה הפנימיים וכו'. שם במשנה העומדים בשורה הפנימיים פטורים החיצונים חייבים ומפרש רבינו פנימיים שהם רואים פני האבלים. והראב"ד ז"ל מפרש פנימיים הם הקרובים ונקראים פנימיים מפני שכיון שהם קרובים לאבל ראויים להיות בשורה פנימית אבל הרחוקים לאבל אע"פ שהם בשורה הפנימית חיצונים מקרו וכן הקרובים אעפ"י שהם בשורה החיצונה פנימיים מקרו כך דעתו ז"ל בהשגות ואין כן דעת רבינו ז"ל: ז כל מי שהוא פטור וכו'. שם (דף י"ו ע"ב) מחלוקתם במשנה. ורשב"ג אומר לא כל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול והקשו שם (דף י"ז ע"ב) למימרא דרשב"ג חייש ליוהרא ורבנן לא חיישי ליוהרא והא איפכא שמעינן להו דתנן [פסחים נ"ה:] מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין ובכל מקום ת"ח בטלין רשב"ג אומר לעולם יעשה כל אדם את עצמו כתלמיד חכם קשיא דרבנן אדרבנן קשיא דרשב"ג אדרשב"ג [שם נ"ה.] א"ר יוחנן מוחלפת השיטה כלומר דרשב"ג סובר דאם רוצה לקרות קורא ויש שם תירוץ אחר שאמר לעולם לא תחליף ורבינו פסק כתירוצא קמא משום דהוי כר' יוחנן ולהכי רשב"ג סובר דאם רוצה לקרות קורא. וכבר קי"ל כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה. וא"ת בהלכות תשעה באב אמאי לא פסק כרשב"ג דאמר לעולם יעשה אדם עצמו תלמיד חכם דהא פסק כאן דלא אמרינן מיחזי כיוהרא ולמה פסק שם דחיישינן ליוהרא דמדלא כתב שם בפ"ה מהל' תענית אלא ובכל מקום ת"ח בטלים ולא הזכיר שם לעולם יעשה אדם עצמו ת"ח כסברת רשב"ג משמע דלא סבירא ליה כרשב"ג. ועוד קשה דבדין הוא דנפסוק כרשב"ג דהלכה כוותיה בכל מקום ששנה במשנתנו כדפרישית. וי"ל דהתם נ"כ פוסק כרשב"ג ומה שלא הזכיר כל אדם יעשה עצמו ת"ח לפי שסמך על מה

הגהות מיימוניות

°[טור סימן ע"ב וכתב שם דהרא"ש לא הפליג בין אדם חשוב לאחר העם ע"ש:]

מגדל עוז

וכן החופר וכו' עד מק"ש. פרק היה קורא (דף י"ד): אין מוליאין את המת וכו' עד שיקבר מתו. פרק מי שמתו (דף י"ט): קברו את המת וחזרו וכו' עד אלא ינחמו האבלים ואחר שיפטרו מהם יתחילו לקרות. פרק מי שמתו (דף י"ז). כתב הראב"ד ז"ל דוקא באותן הצריכים לראות פני האבל שהם קרואים פנימיים והם הקרובים אליו עכ"ל. ואני אומר תמה אני אם יצא דבר זה מפי הקדוש הראב"ד ז"ל וכי חס ושלום נשמטה ממנו סיפא דמתניתין פרק מי שמתו (דף כ') דפליג בה ר' יהודה בברייתא שהיא המפרסמת דעת רבינו משה ז"ל כי רישא דקתני קברו את המת וכו' מיירי בכל העם והכהו לאו פטורים לגמרי נינהו וסיפא דקתני העומדים בשורה הפנימיים פטורים והחיצונים חייבים פליג עלה ר' יהודה בברייתא בגמרא ואמר הבאים מחמת האבל פטורין מחמת כבוד חייבין והיינו פטורים לגמרי ופסק כת"ק דברייתא דסתם מתניתין כוותיה אבל ברישא דמתניתין לא חילקו בין פנימיים לחיצונים כלום ור"מ ז"ל כתבה בבא בפני עצמה סמוכה לזו וכד"ן: בני אדם העומדים בשורה וכו' עד במקומן. פרק מי שמתו (דף י"ז:) כל מי שהוא פטור מלקרות כו' עד שתתיישב דעתו עליו. סוף פרק היה קורא שם דף י"ו ופ' אין עומדין. כתב הראב"ד ז"ל ומה בכך וכו' ואידך אמר דחשיב מאן ממטי אסא לבי מלכא עכ"ל. ואני אומר דברי רבינו הראב"ד ז"ל גם בזה תימה בעיני והלא הוא עצמו אמר תהלה ואין זה דומה לתפלה ואח"כ מביא ראיה מן התפלה ועוד דהא סוף פרק הקורא את המגלה עומד ויושב ובפרק אין עומדין גמרא מתניתין דהאומר מודים מודים משתקים אותו אמר ר' זירא האומר שמע שמע כאומר מודים מודים דמי ומשתקין אותו ומשקלינן וטרינן עד דא"ל רב פפא לאביי ודילמא איהו פוה דלא כיון דעתיה מעיקרא והדר ליה וכי חברותא כלפי שמיא מי איכא אי לא כיון דעתיה מעיקרא מחינן ליה במרופתא דנפחא עד דמכוין דעתיה אלמא בעינן דעת מיושבת לקורא ק"ש בכוונה במה שיודע ואמנם שכיון יפה ר"מ ז"ל בדין התלמוד. ומה שכתב הראב"ד ז"ל מן הזמן הזה שאין מכוונין לגבי חתן בלבד הוא שהסכימו כן רבותינו בעלי התוס' אבל לא בשאר הטרודים ואית לן טעמא רבה דשאני חתן ויליד טירדא דמצוה אבל בשאר דברים איבעי ליה לפכוחי פחדיה וחכמי התלמוד שהביא הראב"ד ז"ל מחשבה היתה באה להם לאחר שהתחילו להתפלל ועוד למה נניח משנה פשוטה דאין עומדין וכיוצא בה ומפני זה להשיב על ר"מ ז"ל ור"מ ז"ל לא אמר אלא לקרות בברכות ודרך חובה אבל אם רצה לקרות בלא ברכות וכמו שקורא בתורה כדברי הראב"ד ז"ל מי אסרו ור"מ ז"ל שלא חילק בין זה הזמן לזמן הראשונים כבר הודעתי דעתו כמה פעמים כי הוא לא בא אלא לחבר דברי התלמוד בהלכה ולשון מבואר ולכך קראו משנה תורה ודקו דבריו כד"ן:

מעליו הא אמרינן התם בגמרא בהדיא דחיישינן ליוהרא ובעלי התוס' הם שחדשו שבזמן הזה אדרבא אם לא יקרא איכא למיחש ליוהרא כלומר בכל פעם אני מכוין ואין חילוק אלא בין חתן לאינך דפטירי. וזה שלא כדברי בעל מ"ע שכתב לגבי חתן בלבד הוא וכו' שהרי התם כתבו אבל אנו שאין אנו מכוונים וכו' דמ"מ חתן מהאי הפטורים שהרי אין לך פטור אלא מאן דאית ליה טירדת מצוה ומה שתמה הראב"ד ז"ל השגתו בשחכמי הגמרא היו אומרים מחזיקנא טיבותא וכו' י"ל דמשם ראיה דכיון דחזינן דאינהו לא הוו מכווני כמותו ואפ"ה אמרו דחתן פטור משום דחיישי' ליוהרא א"ב ליכא לאיפלוגי בין דורות שלנו לדורות שלהם דלעולם פטור משום דחיישינן ליוהרא. ומ"ש בעל מ"ע שרבינו לא אמר אלא לקרות בברכות וכו' אני אומר דכיון דטעמא הוא משום יוהרא לא שנא לקוראה בברכותיה לא שנא שלא בברכות אינו רשאי. וגם הראב"ד י"ל כשאמר ומה בכך יקרא ויהא כקורא בתורה כוונתו יקרא בברכות ולא הפסיד הברכות כעין אותה ששנינו הקורא משלש שעות ביום ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה ואוקימנא דמאי לא הפסיד לא הפסיד שכר ברכות:

ח כל הטמאים וכו'. בסוף פרק מי שמתו (ברכות כ"ו.) תנן זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע וכו' וכתב הרי"ף מהא מתני' שמעינן דזבין וזבות ונדות ויולדות כולהו חייבין בתפלה ובפרק מי שמתו [דף כ"ב.] תניא ר"י בן בתירא אומר אין ד"ת מקבלין טומאה שנאמר הלא כה דברי כאש מה אש אינו מקבל טומאה אף ד"ת אינן מקבלין טומאה וא"ת א"כ לא יהא צריך להרחיק ממקום הטנופת וי"ל דלא דמי דהתם הדבר הנמאס אנו רואים אותו בעין או אנו מרגישים ריחו ונראה כאילו מבזה ד"ת האומר אותם שם אבל טומאת הטמאים אינו דבר מורגש אלא דבר שכליי ולכך אין ד"ת מקבלין טומאה. ועוד י"ל דכיון דאשכחן דכתיב הלא כה דברי כאש אנו אומרים שאין ד"ת מקבלין טומאה וכן לא היה צריך להרחיק ממקום הטנופת אלא דהא כתיב גבי מקום הטנופת והיה מחניך קדוש: ועזרא ובית דינו וכו'. פרק מרובה (ב"ק פ"ב.) עשר תקנות תיקן עזרא ואחת מהן תיקן טבילה לבעלי קריין לדברי תורה:

ולא פשטה תקנה זו וכו'. בפרק מי שמתו (דף כ"ב.) כי אתא זעירי אמר בטלוה לטבילותא כר"י בן בתירא ואמרינן התם נמי נהוג עלמא כר"י בן בתירא דאמר אין דברי תורה מקבלין טומאה ולפי שקשה והיאך היו יכולים לבטל תקנת עזרא שהרי לא קם אחריו בית דין כמוהו בחכמה ובמנין ר"ל שהוא ז"ל מפרש שמה שאמרו בטלוה אינו שב"ד עמדו ובטלוה שא"כ הו"ל לפרש מי הוא המבטל ועוד דהיכי אמרינן נהוג עלמא כר"י בן בתירא לימא ב"ד עמדו ובטלוה ועוד דאשכחן אמוראי בתראי שהיו טובלים לקריין וקא מפלגי בתולה אי צריך טבילה או לא ואם איתא דב"ד עמדו ובטלוה למה להו האי טבילה הא בטלוה לתקנת עזרא ואין עיקר לטבילה זו אלא בטלוה פירוש לא כפו את העם ללכת בה ונתבטלה מעלמא וז"ש רבינו ולא פשטה תקנה זו וכו' ולא היה כח וכו' כלומר לא פשטה תקנה זו בכל ישראל. והטעם היה מפני שלא היה כח ברוב הצבור לעמוד בה ולפיכך בטלה מעלמא שאם הטעם שלא פשטה לא היה מטעם שלא היה כח ברוב הצבור לעמוד בה נהי דב"ד אחר אע"פ שאינו גדול כראשון יכול לבטלה ביטול מיהא בעיא אלא ודאי לפי שלא היה כח ברוב הציבור לעמוד בה לא כפו את העם לטבול ובטלה מאליה וזהו שדייק רבינו שכתב ולפיכך בטלה דמשמע מעלמא ולא כתב ולפיכך בטלוה דלישתמע אחרים בטלוה וכיון שלא היה שם ב"ד שביטלוה היו נוהגים חכמי הגמרא לטבול משום תקנת עזרא שלא בטלוה שום ב"ד שאע"פ שלא היו רשאין לכוף את העם לטבול הא כיון שיש בהם כח היו רוצים לטבול כיון שמום ב"ד לא בטלו התקנה והא דשאני לן בין כשהטעם שלא פשטה התקנה הוא מפני שלא היה כח ברוב הציבור לעמוד בה או שהוא מפני טעם אחר כתב רבינו בפ"ב מהל' ממרים וז"ל הרי שגזרו ב"ד גזירה ודימו וכו' עד בחכמה ובמנין: וכבר נהגו וכו'. כתבתיו בסמוך דנהוג עלמא בטבילה כרבי יהודה בן בתירא וכיון דתקנת עזרא היתה שיטבול בין לק"ש ותפלה בין לד"ת וכמו שאמרו תיקן טבילה לבעלי קריין לדברי תורה כשאמרו שבטלה או שנהגו כרבי יהודה בן בתירא לית לן לאפלוגי בין דברי תורה לקריאת שמע ותפלה ובכולהו אינו צריך לטבול:

לקרות [ג] קורא. והוא שתהא דעתו פנויה עליו. אבל אם היה זה הפטור מלקרות מבוהל אינו רשאי לקרות *עד שתתיישב דעתו עליו: ח [א] כל הטמאין חייבין בקריאת שמע ומברכין לפניה ולאחריה והן בטומאתן. אף על פי שאפשר להן לעלות מטומאתן בו ביום כגון הנוגעין בשרץ או בנדה וזבה ומשכבה וכיוצא בהן. ועזרא ובית דינו תקנו שלא יקרא בדברי תורה בעל קרי לבדו והוציאוהו מכלל שאר הטמאין עד שיטבול. ולא פשטה תקנה זו בכל ישראל ולא היה כח ברוב הציבור לעמוד בה לפיכך בטלה. וכבר נהגו כל ישראל לקרות בתורה ולקרות קריאת שמע והן בעלי [ד] קריין לפי שאין דברי תורה מקבלין טומאה אלא עומדין בטהרתן לעולם שנאמר הלא כה דברי כאש נאם יי' מה אש אינה מקבלת טומאה אף דברי תורה אינם מקבלין טומאה:

השגת הראב"ד

*) עד שתתיישב דעתו עליו: כתב הראב"ד ז"ל. ומה בכך יקרא ויהא כקורא בתורה ולא יהיה כפורק שם שמים מעליו ואין זה דומה לתפלה ואין חוששין עתה ליוהרא שהדבר ידוע לרוב הקוראים והמתפללים שאינה אלא מצות אנשים מלומדה גם בחכמי הגמרא היו אומרין כן מחזיקנא טיבותא לרישאי כי מטינא למודים כרע מנפשיה ואידך אמר דהוה מני דיומסין כגו גלותא ואידך אמר דחשיב מאן ממטי אכא לבי מלכא עכ"ל:

א טור סי' פ"ח:

סליק הלכות קריאת שמע

לחם משנה

מה שאמר וכל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה בה סימן ברכה דמסתמא בכ"מ קאמר אפילו במקום שנהגו לעשות הרי מוכח מהתם דראוי לכל אדם [שלא] לעשות מלאכה ביום ההוא:

וכתב רבינו ז"ל והוא שתהא דעתו פנויה וכו' מבוהל אינו רשאי וכו'. והראב"ד ז"ל חולק על זה בהשגות ואמר מה בכך כלומר אע"פ שלא תהיה דעתו פנויה יקרא ויהיה כקורא בתורה ואין זה דומה לתפלה דבתפלה ודאי דבעינן כוונה אבל כאן לא. ואפילו נאמר שיהיה דומה לתפלה אין הפסד אע"פ שיקרא בלא כוונה דמאי חיישת ליוהרא אין זה דומה ליוהרא שהדבר ידוע לרוב הקוראים והמתפללים שאינה אלא מצות אנשים מלומדה כלומר שאין אומרים אותה המכוונים בלבד אלא בין בכוונה בין שלא בכוונה אומרים. והרי חכמי הגמרא ג"כ היו אומרים אותה בלא כונת תפלה שהיתה דעתם בעיונם וא"כ אין כאן יוהרא. זו היא כוונתו בדברי ההשגות:

ח כל הטמאים וכו'. שם בפרק מי שמתו אמרו דעזרא ובית דינו תיקן טבילה לבעל קריין ובטלוה לטבילותא (שם דף כ"ב.). והרב ב"י ביאר הענין בארוכה בא"ח סימן פ"ח ע"ש:

מגדל עוז

כל הטמאים ס' עד לעמוד בה ולפיכך בטלה. פרק מי שמתו (דף כ"ב): וכבר נהגו ס' עד סוף הפרק. פרק ראשית הגז (דף קל"ז):

הגהות מיימוניות

[ג] כדעבד ר"ג בחתונתו: [ד] נהגו עלמא כג' סבי כרבי יהודה בן בתירא בדברי תורה כו' ע"ש:

סליק הלכות קריאת שמע

הלכות תפלה

וברכת כהנים

יש בכללן שתי מצות עשה

אחת לעבוד את ה' בכל יום בתפלה. שנייה לברך כהנים את ישראל בכל יום. וביאור שתי מצות אלו בפרקים אלו.

אהבה. הלכות תפלה פרק ראשון

א מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם את יי אלהיכם. מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה. ואין מנין התפלות מן התורה. ואין משנה התפלה הזאת מן התורה. ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה: **ב** ולפיכך נשים ועבדים חייבין בתפלה לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא אלא חיוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה ואחר כך נותן שבח והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו כל אחד לפי כחו: **ג** אם היה רגיל מרבה בתחנה ובקשה ואם היה ערל שפתים מדבר כפי יכלתו ובכל עת שירצה. וכן מנין התפלות כל אחד כפי יכלתו. יש מתפלל פעם אחת ביום. ויש מתפללין פעמים הרבה. והכל יהיו מתפללין נכח המקדש בכל מקום שיהיה. וכן היה הדבר תמיד ממשה רבינו ועד עזרא: **ד** כיון שגלו ישראל בימי נבוכדנצר הרשע נתערבו בפרס ויון ושאר האומות ונולדו להם בנים בארצות הגוים ואותן הבנים נתבלבלו שפתם והיתה שפת כל אחד ואחד מעורבת מלשונות הרבה וכיון שהיה מדבר אינו יכול לדבר כל צורכו בלשון אחת אלא בשיבוש שנאמר ובניהם חצי מדבר אשדודית וגו' ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם ומפני זה כשהיה אחד מהן מתפלל תקצר לשונו לשאול

א סמ"ג עשין י"ט טור א"ח סי' פ"ט: ב טור א"ח סי' ק"ו: ג סמ"ג עשין י"ט:

כסף משנה

פ"א א מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם וכו'. כלומר תדע מנ"ל דהאי ועבדתם היינו תפלה מדכתיב ולעבדו בכל לבבכם אלמא סתם עבודה בלב היא דהיינו תפלה:

וכתב הרב בסה"מ אסר לו המצוה הה' שצונו לעבדו וכו'. ולשון ספרי ולעבדו זו תפלה וא"ת למה לא כתב רבינו פה שנצטוינו מצוה זו מדכתיב ולעבדו בכל לבבכם שמפורש בו צווי התפלה וי"ל משום דלעבדו לאו מצוה היא אלא סיפור דברים אם שמוע תשמעו לאהבה את ה' ולעבדו ונתתי מטר ארצכם וא"ת דאתיא מצוה זו מדכתיב אותו תעבוד שהרי מנה במצוה שניה ובו תדבק וי"ל דא"כ אלא דחדא מינייהו נקט וכמ"ש ז"ל בסה"מ וכבר נכפל זה הצווי פעמים א"כ דאיך קראי דולעבדו ודאותו תעבוד אתו לאזהורי בין לתפלה בין לתלמוד וכמבואר בספרי ובמשנתו של רבי אליעזר בנו של ר"י הגלילי והאי קרא דועבדתם לא מצינו שדרשוהו לתלמוד ולא לשום דבר אחר אית לן לאוקמי שהיא מצוה מיוחדת לתפלה. ומ"ש אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה הכי אמרינן בריש תענית (דף ב' ע"א): **ודע** שהרמב"ן ז"ל השיג על רבינו במ"ש שהתפלה היא מצוה מן התורה שכבר ביארו חכמים בגמרא תפלה מדרבנן כמו שאמרו בפ"ג דברכות (דף כ"א ע"א) לענין בעל קרי שקורא ק"ש ומברך על המזון ואינו מתפלל והעלו הטעם ק"ש וברכת המזון דאורייתא תפלה דרבנן ובגמרא סוכה [ל"ח.] אמרו גבי תפלה דתנא ואם התחילו אין מפסיקין והקשו מלולב דתנן נוטלו על שלחנו אלמא מפסיק והשיבו בדרך תימה מאי קושיא הא דאורייתא הא מדרבנן וכבר ראינו לו ז"ל שכתב שחייב אדם מן התורה וכך כתב בזה המאמר במצוה עשירית שזמני התפלה אינם מן התורה אבל חובת התפלה עצמה היא מן התורה. וגם זה אינו נכון בעיני שבעל קרי מברך על המזון לאחריו מפני שהוא מן התורה ואינו מתפלל עד שיטבול אפילו עמד כמה ימים בקרי ועוד שמי שנאנס ולא התפלל בשחרית ובמנחה נסתפק אם התפלל לפי דבריו של הרב היה צריך לחזור ולהתפלל והם פסקו לעולם בכל ספק בתפלה שאינו חוזר ומתפלל מפני שהיא מדרבנן ואם איתה מצוה בכל יום מתי תהיה החובה הזאת המוטלת עלינו מן התורה שיתפלל יום אחד בשנה או בכל ימיו פעם אחת אלא ודאי כל ענין התפלה אינו חובה ומה שדרשו בספרי ולעבדו זו תפלה אסמכתא היא. ודעת רבינו שמצות עשה מן התורה להתפלל בכל יום ממ"ש ועבדתם את ה' ועבודה זו צריכה שתהיה בכל יום שאם איתה בכל יום אולי נבא לומר שהיא פעם אחת בכל ימיו וזה ממה שלא יסבלהו הדעת וא"כ ע"כ החיוב הוא להתפלל בכל יום אבל אין מנין התפלות מן התורה אלא בפעם אחת ביום סגי: ואין משנה התפלה הזאת מן התורה. כלומר מטבע התפלה הזאת והוא מלשון ושנותם אלא בא' זה נוסח שיזדמן לאדם בו. ומעתה מה שאמרו בבעל קרי שאינו מתפלל היינו שאינו מתפלל תפלה זו בנוסח זה שלש פעמים ביום אבל אומר הוא לעצמו תפלה קצרה פעם אחת ביום. א"כ יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה כדאיתא בפרק האשה רבה (יבמות דף פ"ט.) ומ"ש בסוכה דלתפלה דרבנן מפסיקין היינו לפי שכבר התפלל תפלה אחת ביום ההוא או נאמר לו שהות להתפלל אותה או יאמר תפלה קצרה ביותר שהוא חייב מן התורה. ומ"ש ועוד שמי שנאנס וכו' אפשר לומר דלא אמרו ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל היינו דוקא כשלא נסתפק לו בכל תפלות היום ההוא אבל אם נסתפק לו כן חוזר ומתפלל ואפילו אם נאמר דבנסתפק בכל תפלות היום נמי פטור י"ל דמתפלל תפלה קצרה וכן רב יהודה לא הוה מצלי תפלה גמורה ג"פ ביום אבל בכל יום היה מתפלל תפלה קצרה ע"פ הדרך שכתבתי ולא הוצרכו להזכיר תפלה קצרה זו בגמרא להיות הדבר פשוט שלא תיעקר מצוה דאורייתא ממקומה. כנ"ל ליישב דעת רבינו:

ואין מנין התפלות וכו'. בתוספתא כשם שנתנה תורה קבע לק"ש כך נתנו חכמים קבע לתפלה ומפרש רבינו כשם שנתנה תורה כו' קבע לתפלות היום אלמא שאין מנין התפלות מן התורה ולא משנה התפלה וכו' וי"ג ולא מטבע התפלה וכו' והכל אחד דמשנה הוא מלשון ושנכתם או כמו שכתב ה"ר מנוח שהוא מלשון משנה תורה שתרגומו פתשגן אורייתא: **ואין** לתפלה זמן קבוע וכו'. כלומר אין לתפלה זמן קבוע לומר ביום זה נצטוינו להתפלל וביום זה לא נצטוינו וכן אין לה שעה קבועה ביום לומר בשעה פלונית נצטוינו להתפלל ואם עברה שעה זו עבר זמן התפלה אלא כל השעות כשרות לתפלה וגם זה בכלל מה ששנו בתוספתא כשם שנתנה תורה קבע לק"ש כך נתנו חכמים קבע לתפלה:

ב ולפיכך נשים ועבדים וכו'. משנה פרק מי שמתו (דף כ':) נשים ועבדים וקטנים חייבים בתפלה: **אלא** חיוב מצוה זו כך וכו'. כלומר כיון שאין מטבע תפלה זו מן התורה א"כ מה נתחייבנו להתפלל או עד כמה ליזלי וליזיל לכך אמר שיהא אדם מתחנן ומתפלל וכו'. ולמד רבינו כן מדאמרינן בפרק אין עומדין (דף ל"ב.) דרש רבי שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ ישאל צרכיו שכן מצינו במשה וכו' דכתיב ה' אלהים אתה החילות וכתיב בתריה אעברה נא ואראה וכיון דממרע"ה למדנו כן אלמא מדאורייתא הכי הוא הרי ישוב למ"ש שאין מטבע תפלה זו מן התורה, וכנגד מ"ש שאין מנין התפלות מן התורה אמר יש מתפלל וכו':

ג והכל יהיו מתפללים נכח המקדש וכו'. נ"ל שלמד כן מדאמרינן במשנתו של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד עבדהו בתורתו עבדהו במקדשו כלומר להתפלל נכחו וכ"כ רבינו בסה"מ אסר לו ומ"מ במ"ש בכל מקום שיהיה אפשר לפרש בו שני פירושים או שחוזר למתפללים בין שיהיו בארץ בין שיהיו בחוצה לארץ יתפללו נכח המקדש או שחוזר למקדש בכל מקום שיהא המקדש בין כשיהיה במדבר בין כשיהיה בגלגל או בשילה ובנוב ובגבעון בין כשנבנה בית עולמים לעולם

לחם משנה

פ"א א מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר וכו'. י"ל למה לא התחיל בהל' ק"ש מ"ע לקרות ק"ש כמו שהתחיל כאן בהלכות תפלה וי"ל כדתירן ספר חרדים דמצות יחוד חייב אדם לייחד בכל רגע ולכך לא חשבה לאחת ממ"ע שבתורה לבד. ועוד קשה דמנין לו מכאן דהוי בכל יום. ובעל קרית ספר כתב לתרץ משום דכתיב ועבדתם את ה' ואין עבודה אלא תפלה ובסיפא דקרא אומר וברך את לחמך ואת מימיך ולחם ומים צריך בכל יום אם כן התפלה נ"כ היא בכל יום למה שאתה שואל צרכיך בה: **ב ולפיכך** נשים ועבדים וכו'. משנה ריש פרק מי שמתו (דף כ':): **שיהא** אדם וכו'. פרק אין עומדין (דף ל"ב) דרש ר' שמלאי לעולם יסדר וכו'. מנא לן ממשה: **ואח"כ** נותן שבח. [יש לשאול] מנין לו לרבינו שזה מן התורה. ובעל קרית ספר כתב לא אתפרש לי היכא וגם בעיני יפלא:

וכן

מגדל עוז

פ"א מצות עשה להתפלל בכל יום כו' עד מן התורה. בספרי בקרא דכתיב ועבדתם את ה' אלהיכם ולעבדו זו תפלה ועוד כתיב ואותו תעבוד ועוד כתיב ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ובמשנתו של ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי אמרו מניין לעיקר תפלה בכל המצות מהכא את ה' אלהיך תירא אותו תעבוד עבדהו בתורתו עבדהו במקדשו כלומר ללכת שם להתפלל בו. וכן פי' ר"מ ז"ל בס"ה שחבר בלשון ערב. ובירושלמי דפרק תפלת השחר נמי איתא ולשון התוספתא כשם שנתנה תורה קבע לק"ש כך נתנו חכמים זמן לתפלה ופי' ר"מ ז"ל בס"ה שחבר בלשון ערב כלומר שזמני התפלה אינן מן התורה אלא חובת התפלה עצמה היא מן התורה כמו שבארנו למעלה וחכמים סדרו לה זמנים וזהו ענין אמרם תפלות כנגד תמידין תקנום כלומר סדרו זמניהם כזמני הקרבן: ולפיכך נשים ועבדים כו' עד שלא הזמן גרמא. פרק היה קורא ופרק מי שמתו (דף כ"א): אלא חיוב מצוה זו וכו' עד כפי שכל וילמדו אותן, פרק אין עומדין (דף ל"ב):

לשאול חפציו או להגיד שבח הקדוש ברוך הוא בלשון הקדש עד שיערבו עמה לשונות אחרות. וכיון [א]שראה עזרא ובית דינו כך עמדו ותקנו להם שמנה עשרה ברכות על [א] הסדר. שלש ראשונות שבח לה' ושלש אחרונות הודיה. ואמצעיות יש בהן שאלת כל הדברים שהן כמו אבות לכל חפצי איש ואיש ולצרכי הציבור כולן. כדי שיהיו ערוכות בפי הכל וילמדו אותן ותהיה תפלת אלו העלגים תפלה שלימה כתפלת בעלי הלשון הצחה. ומפני ענין זה תקנו כל הברכות והתפלות מסודרות בפי כל ישראל כדי שיהא ענין כל ברכה ערוך בפי העלג: **ה** וכן תקנו שיהא מנין התפלות כמנין הקרבנות. שתי תפלות בכל יום כנגד שני תמידין וכל יום שיש קרבן מוסף תקנו בו תפלה שלישית כנגד קרבן [ב] מוסף. ותפלה שהיא כנגד תמיד של בקר היא הנקראת תפלת השחר. ותפלה שכנגד תמיד של בין הערבים היא הנקראת תפלת מנחה ותפלה שכנגד המוספין היא נקראת תפלת המוספין: **ו** וכן התקינו שיהא אדם מתפלל תפלה אחת בלילה שהרי איברי תמיד של בין הערבים מתעכלין והולכין כל הלילה שנאמר היא העולה וגו' כענין שנאמר ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי. ואין תפלת ערבית [ג] חובה כתפלת שחרית ומנחה. ואף ע"פ כן נהגו כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם להתפלל ערבית וקבלוה עליהם כתפלת [ד] חובה: **ז** וכן תקנו תפלה אחר תפלת מנחה סמוך לשקיעת החמה ביום התענית בלבד כדי להוסיף תחנה ובקשה מפני התענית וזו היא התפלה הנקראת תפלת נעילה כלומר ננעלו שערי שמים בעד השמש ונסתרה לפי שאין מתפללין אותה אלא סמוך לשקיעת החמה: **ח** נמצאו התפלות בכל יום שלש. ערבית ושחרית ומנחה. ובשבתות ובמועדים ובראשי חדשים ארבע. שלש של כל יום ותפלת המוספין. וביום. הכיפורים חמש. ארבע אלו ותפלת נעילה: **ט** *תפלות אלו אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהם. אם רצה אדם להתפלל כל היום כולו הרשות בידו. וכל אותן התפלות שיוסיף כמו מקריב נדבות לפיכך צריך שיחדש דבר בכל ברכה וברכה מן האמצעיות מעין הברכות. ואם חידש אפילו בברכה אחת דיו כדי להודיע שהיא נדבה ולא חובה. ושלש ראשונות ושלש אחרונות לעולם אין [ה] מוסיפין בהן ולא פוחתין מהן ואין משנין בהן דבר: **י** *אין הציבור מתפללין תפלת נדבה לפי שאין הציבור מביאין קרבן נדבה. ולא יתפלל אפילו יחיד מוסף שתים אחת חובת היום ואחת נדבה לפי שאין מתנדבין קרבן מוסף. ויש מן הגאונים מי שהורה שאסור להתפלל

תפלת

א טור א"ח סי' ק"א :

כסף משנה

לעולם מתפלל נכח המקדש אשר עובדים בו להשי"ת בכל מקום שיהיה המקדש ההוא נכחו מתפללים :

ד וכיון שראה עזרא ובית דינו וכו'. בפ"ב דמגילה (דף י"ז ע"ב) תנא ק"כ זקנים ומהם כמה נביאים תקנו י"ח ברכות על הסדר. ובפרק אין עומדין (ברכות דף ל"ג.) אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות תפלות וקדושות והבדלות :

ה וכן תקנו שיהא מנין התפלות וכו'. פרק תפלת השחר (שם כ"ו ע"ב) תפלות כנגד מי תקנום ר"י בר חנינא אמר כנגד אבות תקנום ריב"ל אמר כנגד תמידין תקנום ותניא כוותיה דר"י ב"ח ותניא כוותיה דריב"ל וכתב רבינו סברת ריב"ל משום דכי אמרינן דתניא כוותיה אמרינן נימא תיהוי תיובתיה דר"י ב"ח ואע"ג דשני מ"מ משמע דאתיא הא ברייתא כר"י ב"ל טפי ממאי דאתיא אידך ברייתא דמסייע לר"י ב"ח כריב"ח. ותניא בברייתא דמסייע לריב"ל ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע שהרי איברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה ומפני מה אמרו מוספין כל היום שהרי קרבן מוסף קרב כל היום ר' יהודה אומר עד ז' שעות שהרי קרבן מוסף קרב עד שבע שעות ויבא משפטו בפרק ג' :

ו כענין שנאמר ערב ובקר וצהרים וכו' :

ואין תפלת ערבית חובה וכו'. בפרק תפלת השחר (ברכות דף כ"ז ע"ב) איפליגו תנאי ואמוראי אי תפלת ערבית רשות או חובה וכתב הרי"ף אביי אמר הלכה כדברי האומר חובה ורבא אמר הלכה כדברי האומר רשות וקיימא לן הלכה כרבא וה"מ היכא דלא צלי כלל אבל היכא דצלי לתפלת ערבית ככר שויה עליה חובה ואי טעי הדר לרישיה וכתב עוד והאידנא נהגו עלמא לשויה כחובה :

ז וכן תקנו תפלה אחר תפלת המנחה וכו'. בפרק בתרא דתעניות (דף כ"ו:) אמרינן ובתעניות ומעמדות ויה"כ איכא תפלת נעילה. ובירושלמי פרק בתרא דתעניות ופרק תפלת השחר מאי נעילה רב אמר נעילת שערי שמים ושמואל אמר נעילת שערי היכל כך היא גירסת הר"ן ואמרינן התם בירושלמי דרב היה מתחיל להתפלל בעוד השמש נראה האילנות דהיינו זמן נעילת שערי היכל ואמר רב מתנא ע"י דרב מאריך בצלותיה סגי היה מגיע לנעילת שערי שמים. ומפרש רבינו נעילת שערי שמים סמוך לשקיעת החמה כלומר היכף שיסיים תשקע החמה ונעילת שערי היכל היינו לומר שאחר שיסיים הוא יום עדיין ופסק כרב דהלכתא כוותיה באיסורי לגבי שמואל. ועוד אמרינן בפרק בתרא דתעניות בתפילת נעילה מצלו לה סמוך לשקיעת החמה :

ט תפלות אלו וכו' לפיכך צריך שיחדש. בפרק מי שמתו (ברכות דף כ"א.) אמר רבי יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו : כתב הראב"ד אע"פ שלא יחדש עכ"ל. וה"ר יונה והרא"ש ז"ל כתבו בשם רבינו האי דהיינו דוקא על ידי חידוש וכדברי רבינו. ובביאור אורח חיים סימן ק"ז כתבתי שזה גם כן דעת הרי"ף אף ע"פ שה"ר יונה חלוק בזה : **ושלש ראשונות וכו'**. בפרק אין עומדין שם (דף ל"ג.) ויתבאר בספ"ב :

י אין הצבור מתפלל וכו' עד לפי שאין מתנדבין קרבן מוסף. כן כתב הרי"ף פרק מי שמתו. כתב הראב"ד מצינו קרבן נדבה בציבור וכו' והדומה להן עכ"ל. וכתב ה"ר מנוח והע"ג דתניא בספרי תקריב מלמד שהצבור מביאין עולת נדבה תרגמה המותר לקיצה אבל לכתחלה אין מביאין שקלים שתהא כוונתם לעולת נדבה. וכתב עוד ולא יתפלל אפילו יחיד מוסף שתים שאם נסתפק אם התפלל מוסף אינו חוזר ומתפלל ואפילו בנדבה :

ביָמי

השגת הראב"ד

*) תפלות אלו וכו' : כתב הראב"ד ז"ל אע"פ שלא יחדש עד כאן לשונו :

*) אין הצבור מתפללין : וכתב הראב"ד ז"ל מצינו קרבן נדבה בצבור והיא עולה הבאה מן המותר שהיא קיץ למזבח אלא שלא היתה מצויה ומה שאמרו שלא יתפלל יחיד תפלת המוספים נדבה וכן מה שאמר הגאון שאסור להתפלל נדבה בשבתות ויו"ט לפי שאין מקריבין בהן נדבות אלא חובת היום בלבד אני דעתי אהנית יש עמי בכל אלה דרבי יוחנן לא אמר הלואי שיתפלל אדם כל היום אלא י"ח שהיא תפלת רחמים ובקשה ושוהה ביניהן כדי שתתחולל דעתו עליו ויתכון דעתו לבקש רחמים אבל תפלה שבת ויו"ט שאינו אלא הודאות לא אמר ר' יוחנן ואם יודה ויחזור ויודה ברכה לבטלה היא וכן ברכות יוצר וברכות דערבית וברכת המצות וברכת הפירות והדומה להן עכ"ל :

לחם משנה

ה וכן תקנו שיהא מנין התפלות וכו'. פרק תפלת השחר (דף כ"ו ע"ב) איתמר רבי יוסי בר חנינא אמר תפלות אבות תקנום רבי יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד תמידין תקנום ותניא כוותיה דר' יוסי בר חנינא ותניא כוותיה דר' יהושע בן לוי ושם יישבו בגמ' הברייתא דמסייעא לרבי יהושע בן לוי אליבא דר' יוסי בר חנינא אבל הברייתא דמסייעא לרבי יוסי בר חנינא לא יישבו אליבא דריב"ל ואם כן נראה ודאי דים לפסוק כרבי יוסי בר חנינא ואעפ"י שכתב רבינו כנגד תמידין תקנום לא הוי דלא כר' יוסי בר חנינא דהכי פירשו בגמרא לדעתו דרבי יוסי בר חנינא דאסמכינהו רבנן אקרבנות ואם כן אפי' דנאמר דאבות תקנום מכל מקום שפיר קאמר רבינו דכנגד תמידין תקנום : **ו וכן התקינו**. שם בברייתא ומפני מה אמרו תפלת ערבית אין לה קבע דהרי איברים ופדרים שנתעכלו מבערב קרבין והולכין כל הלילה : **ואין תפלת ערבית חובה**. שם בפרק תפלת השחר (דף כ"ז ע"ב) אמרו על מתני' דאין לה קבע וכו' דהוי כמ"ד רשות ופליגי רב ושמואל דרב סבר כמאן דאמר רשות והלכתא כרב באיסורי : **ט תפלות אלו וכו'**. ענין זה בפ' מי שמתו (דף כ"א.) והרב ב"י ז"ל ביאר כל הסברות בפירושו בסי' ק"ז בטור א"ח ושם נתבאר דעת רבינו ז"ל :

ביָמי

מגדל עוז

וכיון שראה כו'. פרק אין עומדין (ל"ג) ופ"ב דמגילה (דף י"ז) : **וכן תקנו כו' עד כנגד שני תמידין**. פרק תפלת השחר (דף כ"ו) : **וכל יום שיש בו כו' עד תפלת המוספין**. פרק תפלת השחר (דף ל"ח) : **וכן התקינו עד כתפלת חובה**. פ"ק דשבת (דף ט') ופרק תפלת השחר כ"ט : **וכן תקנו תפלה כו' עד לשקיעת החמה**. בירושלמי דפרק תפלת השחר (דף ז') ורמוזה בפ' בשלשה פרקים ופרק בתרא דיומא (דף פ"ח) : **נמצאו כו' עד ומנחה**. פרק אין עומדין (דף כ"ו) : **ובשבתות ובמועדים כו' עד נעילה**. פרק תפלת השחר : **תפלות אלו כו' עד דבר**. פרק מי שמתו שם : כתב הראב"ד ז"ל אע"פ שלא יחדש עכ"ל. **ואני אומר** כי כל דבר למד ממקומו מה שכתב עד הרשות בידו פרק אין עומדין (דף ל"א) : **וכל אותן התפלות כו' עד ולא חובה**. פרק מי שמתו בבבלי ומפורש בירושלמי במעשה : **ושלש ראשונות כו' עד דבר**. פרק אין עומדין (דף ל"ג) : **אין הצבור מתפללין כו' עד סוף הפרק**. הסכמת הגאונים היא ממה שפסקנו פרק אין עומדין כי התפלות כנגד תמידין תקנום : וכתב הראב"ד ז"ל מצינו קרבן נדבה בצבור וכו' וברכת הפירות והדומה להן עכ"ל. **ואני אומר** מאחר שאין בזה תפיסה על ר"מ ז"ל כי דיעות וסברות המפרשים ז"ל הם אין לי להשיב עליהם ואמינא בגיניה בני נשלא נהרא וסמיך מיניה •

הגהות מיימוניות

[א] פרק ב' דמגילה תנא ק"כ זקנים ומהם כמה נביאים תקנו י"ח ברכות על הסדר ע"כ : [ב] ואפילו יחיד צריך להתפלל תפלת מוסף דלית הילכתא כר' יהודה שאמר משום ר' אליעזר בן עזריה אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר אלא כרבנן דאמרי ושלא בחבר עיר וכן פסקו התוספות בשם רבינו חננאל : [ג] כרבא דאמר הלכתא כמאן דאמר רשות ודלא כאביי וכן פירש רבינו חננאל עיין בהגה"ה הסמוך : [ד] וכן כתבו בה"ג אמנם ר"י פסק דבאונס קצת יכול לבטלה או משום מצוה העוברת או שרא המייניה דאמרינן פ' קמא דשבת דלא מטריחין ליה וכן בירושלמי עלה על מטתו אמרי דבי ר' ינאי אין מטריחין אותו שירד עיין שם בתוס' וכתב בה"ג דמה שהוא רשות ה"מ כשאינו רוצה להתפלל כלל אבל אם מתפלל אותה קבלה עליו ודינה כתפלת החובה שאם טעה חוזר חוץ מר"ח כדלקמן בפרק י' וכן ספר המצות משמו : [ה] עיין לקמן בהגה"ה פרק ו' בהלכה ג' :

תפלת נדבה בשבתות וימים טובים לפי שאין מקריבין בהן נדבה אלא חובת היום בלבד:

פרק שני

א בימי ר"ג רבו האפיקורוסין בישראל והיו מצירים לישראל ומסיתין אותן לשוב מאחרי השם. וכיון שראה שזו גדולה מכל צרכי בני אדם עמד הוא ובית דינו והתקין ברכה אחת שתהיה בה שאלה מלפני השם לאבד האפיקורוסין וקבע אותה בתפלה כדי שתהיה ערוכה בפי הכל. נמצאו כל הברכות שבתפלה תשע עשרה ברכות: **ב** בכל תפלה שבכל יום מתפלל אדם תשע עשרה ברכות אלו על הסדר. במה דברים אמורים כשמצא דעתו מכוונת ולשונו תמהר לקרות. אבל אם היה טרוד ודחוק או שקצרה לשונו מהתפלל יתפלל שלש ראשונות וברכה אחת מעין כל האמצעיות ושלש אחרונות ויצא ידי חובתו: **ג** וזהי הברכה שתקנו מעין כל האמצעיות. [נ] הבינני יי אלהינו לדעת את דרכיך ומול את לבבנו ליראתך לסלוח היה לנו להיות גאולים רחקנו ממכאוב ודשננו ושכננו בנאות ארצך ונפוצים מארבע תקבץ והתועים בדעתך ישפטו ועל הרשעים תניף ידך וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתיקון היכלך ובצמיחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך טרם נקרא אתה תענה כדבר שנאמר והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע כי אתה הוא עונה בכל עת פודה ומציל מכל צוקה ברוך אתה יי שומע תפלה: **ד** במה דברים אמורים בימות החמה. אבל בימות הגשמים אינו מתפלל הבינני מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים. וכן במוצאי שבתות וימים טובים אינו מתפלל הבינני מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת: **ה** ובשבתות ובימים טובים מתפלל שבע ברכות בכל תפלה ותפלה מארבע תפלות של אותו היום. שלש ראשונות ושלש אחרונות וברכה אמצעית מעין אותו היום. בשבתות חותמין בברכה אמצעית מקדש השבת. וברגלים חותם בה מקדש ישראל והזמנים. ואם היה שבת ויום טוב חותמים בה מקדש השבת וישראל והזמנים. בראש השנה חותמין בה מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון. ואם היה שבת חותם בה מלך על כל הארץ מקדש השבת וישראל ויום הזכרון: **ו** במה דברים אמורים בתפלת ערבית ושחרית ומנחה. אבל תפלת המוספין של ראש השנה מתפלל תשע ברכות שלש ראשונות ושלש אחרונות של כל יום ושלש אמצעיות. ראשונה מן האמצעיות ענינה מלכיות. שנייה זכרונות. שלישית שופרות. וחותם בכל אחת מהן מעניינה: **ז** ביום הכפורים מתפלל בכל תפלה ותפלה מחמש תפלות שבע ברכות. שלש ראשונות ושלש אחרונות ואמצעיות מעין היום. וחותם בכל אחת מהן מלך על כל הארץ

א טור א"ח סי' ק"כ: ב טור סי' ק"י סמ"ג עשין י"ט: ג פ"ק דר"ס: ד טור סי' תקנ"א וע"ש ה טור א"ח סי' תרי"ע תרכ"א:

כסף משנה

פ"ב א בימי ר"ג רבו האפיקורוסין וכו'. ברייתא פרק תפלת השחר (ברכות דף כ"ח ע"ב) אמר ר"ג לחכמים כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת האפיקורוסים עמד שמואל הקטן ותקנה ואין ספק שמה שהוצרך ר"ג לתקנה היה לפי שבימיו רבו האפיקורוסין: וכתב ה"ר מנוח וא"ת א"כ דמפני האפיקורסים תקנו היה להם להתחיל לאפיקורסים אל תהי תקוה ויש לומר דאגב ארחייהו אמשומדין דמומר סתמיה אפיקורוס הוא כדאיתא בהוריות [דף י"א.] אי נמי כדי שימנעו העם לטעות אחריהם להמיר ולצאת מכלל הדת תקנו להודיע שאין למומרים תקוה עכ"ל: **במה דברים אמורים** כשמצא דעתו וכו'. משנה [ברכות כ"ח:] ר"ג אומר בכל יום יתפלל אדם י"ח ר' יהושע אומר מעין י"ח ר"ע אומר אם שגורה תפלתו בפיו מתפלל י"ח ואם לאו מעין י"ח. ובגמרא [שם כ"ט:] מאי מעין י"ח רב אמר מעין כל ברכה וברכה ושמואל אומר הבינני ה' אלהינו לדעת דרכיך וכו' וקיימא לן דהלכה כשמואל דבכל דוכתא מדכרינן ליה ינו וידוע דהלכה כר"ע מחבירו וכיון דרבן גמליאל ור"י אינן בסברא אחת הו"ל הלכה כר"ע. ופירש"י הבינני כנגד אתה חונן ומול לבבנו כנגד השיבנו לסלוח לנו כנגד סלח לנו והיה גאולים כנגד גאולה וכן כולם. בנאות ארצך לשון נוה כמו בנאות דשא והוא כנגד ברכת השנים. והתועים בדעתך העוברים דבריך ישפטו כנגד צדקה ומשפט. ל"א התועים במשפט על דעתך ישפטו השיבה שופטינו לשפוט כדבריך וכן עיקר נ"ל וכן בה"ג לשון רש"י. וה"ר יונה ז"ל כתב התועים הם ישראל המטיחים דברים בזה הגלות הארוך והקב"ה אותם יהי רצון שישפטו בדעתך כלומר בידיעתך שהוא החמלה והחנינה כמו וידע אלהים וכן נזכר בברכת השיבה שיסיר ממנו יגון ואנחה שיש לנו בגלות וימלוך עלינו לבדו ברחמים בצדק ובמשפט והם דרכיו הטובים שאנו טועים עתה מהם. וכתב ה"ר מנוח ואע"ג דלייט אביי אמאן דמצלי הבינו במתא מאי מתא כעין מתא דמשתמא אינו טרוד כ"כ אבל אם היה טרוד מותר וכן הסכים גאון וכן כתבו הרי"ף והרא"ש וה"ר יונה. וכתב עוד ה"ר מנוח לסלוח היה לנו פי' תהיה נמלא לסלוח לנו ובזה נהיה גאולים:

ד במה דברים אמורים בימות החמה וכו'. שם מימרא דרב ביבי בר אביי [אידי בר אבין] וכתב ה"ר מנוח דבגמרא פריך בין אימות הגשמים בין אמו"ש וי"ט וכלליה מכלל ומשני דילמא אתי לאיטרודי משמע שאם מובטח דלא אתי לאיטרודי רשאי כדאמרינן גבי נשיאות כפים עכ"ל. ובקשתי לו הכר ולא מצאתי:

וכן במוצאי שבתות. שם מימרא דרב נחמן אמר שמואל:

ה ובשבתות ובימים טובים וכו'. פרק שני דיום טוב [ביצה] (דף י"ז.) תנו רבנן יום טוב שחל להיות בשבת ב"ש אומר מתפלל שמונה של שבת בפני עצמה ושל יום טוב בפני עצמה וב"ה אומר מתפלל שבע מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע רבי אומר אף חותם בה מקדש השבת וישראל והזמנים תני תנא קמיה דרבינא מקדש ישראל והשבת והזמנים א"ל אטו שבת ישראל מקדשי ליה שבת מיקדשא וקיימא אלא אימא מקדש השבת וישראל והזמנים אמר רב יוסף הלכה כרבי וכדמתרץ רבינא ופירש"י אטו שבת ישראל מקדשי ליה שהקדמת קדושת ישראל לשל שבת באמצע זמנים צריך להקדים קדושת ישראל לקדושתן שעל ידי קדושת ישראל נתקדשו הם ואילו לא נתקדשו ישראל לא היו קובעים חדשים וקוראים מועדים בבית דין אלא שבת מיקדשא וקיימא מששת ימי בראשית ואינה תלויה בקביעות בית דין עכ"ל. ומכיון דאפסקן דלב"ה דקיימא לן כוותייהו אפילו ביום טוב שחל להיות בשבת אינו מתפלל אלא שבע כל שכן בשבת דלאו יום טוב דאפי' ב"ש מודו דאינו מתפלל אלא שבע שלא אמרו ביום טוב שחל להיות בשבת מתפלל ח' אלא להזכיר שבת ויום טוב: בראש השנה חותמין בה מלך וכו':

ו אבל תפלת המוספין של ראש השנה. בפרק בתרא דראש השנה (דף ל"ב.) ומה שכתב וחותם בכל אחת מהן מענייניה:

ז בי"ה מתפלל בכל תפלה וכו'. ברייתא פרקא קמא דנדה (דף ח':) ומה שכתב וחותם בכל אחת מהן וכו':

אס

לחם משנה

פ"ב א בימי ר"ג וכו'. פרק תפלת השחר (דף כ"ח ע"ב) אמרו עמד שמואל הקטן ותקנה בפני רבן גמליאל ולכך אמר רבינו הוא ובית דינו:

ב במה דברים אמורים. שם במשנה ר' גמליאל אומר כל יום ויום מתפלל אדם י"ח ר' יהושע אומר מעין י"ח ר' עקיבא אומר אם שגורה תפלתו בפיו מתפלל י"ח ואם לאו מעין י"ח ופסק כר' עקיבא דהלכתא כוותיה מחבירו:

ג וזהי הברכה וכו'. מבוארת שם:

ד במה דברים אמורים בימות החמה וכו'. שם (דף כ"ט) מימרא דרב ביבי בר אביי ומתקיף עליה מר זוטרא וניכלליה מכלל ודשננו בנאות ארצך ותן טל ומטר אתי להיטרודי ע"כ. וכתב הרב"י בסי' ק"י בטור א"ח וז"ל ונראה לי דהא דחיישינן דיטעה בתפלת הבינני מבתפלת י"ח הוא מפני שאדם עשוי לטעות ביותר בדברים קצרים אדם כול לדלג שתים או שלש תיבות עד כאן. ונראה שהוצרך לומר כן למנהג שכתב הטור וז"ל בסי' קי"ז שבין בימות החמה בין בימות הגשמים אומרים ברכך עלינו אלא שבימות הגשמים אומרים ותן טל ומטר לברכה ולכך הוצרך לתרץ תירוץ זה. וקשה לי על תירוצו דאם כן כשתירצו בגמרא על קושיא אחריתא דמר זוטרא דאיתא התם וניכלליה מכלל ודשננו וכו' ואמרו אתי לאיטרודי הקשו שם אי הכי הבדלה בחונן הדעת נמי וכו' ומאי הקשו הא יש לחלק בין ברכה דהבינני לברכה דאתה חונן שהיא ברכה די"ח כמו שחלק הוא ז"ל ולמה הוצרכו בגמרא לתרץ ולחלק בין תחלת צלותא לאמצע צלותא יותר טוב היה לו לחלק זה החילוק אף על גב דהוי בתחלת צלותא כיון שהברכה היא קצרה. לכך נראה לי לתרץ למנהג הפכנזים דמכל מקום תחלת צלותא מיקרי כיון שהוא קרוב הרבה לתחלת הברכה אבל ודשננו בנאות ארצך הוא רחוק יותר מתחלת הברכה:

וכן במוצאי שבתות וכו'. שם מימרא דרב נחמן ואף ע"ג דהקשה עליה מר זוטרא ואסיקנא בקשיא עם כל זה לא אסיקנא בתיובתא וכן פסקו הפוסקים:

ה ובשבתות וביתים טובים וכו'. ואם היו שבת ויו"ט וכו'. פרק יום טוב שחל (ביצה דף י"ז) מבואר שם דחותם מקדש השבת וישראל והזמנים:

בכל

הגהות מיימוניות

[נ] פרי"י דקיימא לן כאביי דלייט אמאן דמצלי הבינני ודלא כאמוראין חרבת החולקין ע"ש. וגם בספר המצות כתב כרבינו המחבר וכתב ואע"ג דלייט אביי אמאן דמצלי הבינני זהו למי שמרגיל עצמו לעשות כן תמיד בלא שום אונס עכ"ל:

מגדל עוז

פ"ב בימי ר"ג רבו המינים כו' עד מענייני. פ' תפלת השחר (דף כ"ח) ופ' שני דנדה: **ביום הכפורים** כו' עד יום הכפורים. פרק יום הכפורים (דף פ"ז) ומייתי לה בנדה פ"ק (דף ח') מסייע גמרא מתניתין דאמר רבי אליעזר ארבע נשים דיין שעתן:

הארץ מקדש ישראל ויום הכפורים. ואם חל להיות בשבת [ג] חותם בכל תפלה מהן מלך על כל הארץ מקדש השבת וישראל ויום הכפורים: **ח** במה דברים אמורים ביום צום של כל שנה ושנה אבל ביום צום של שנת היובל מתפלל [ג] תפלת המוספים תשע ברכות כמו שהתפלל במוסף ראש השנה והם אותן הברכות עצמן לא פחות ולא יותר ואין מתפללין אותן אלא בזמן שהיובל נוהג: **ט** אבכל תפלה מהתפלות פותח קודם לברכה ראשונה [ד] יי' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך. וכשהוא חותם בסוף התפלה אומר יהיו לרצון אמרי פי וגו' ואח"כ צועד לאחוריו: **י** בבראשי חדשים [ה] ובחולו של מועד מתפלל ערבית שחרית ומנחה תשע עשרה ברכות כשאר הימים ואומר בעבודה אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבוא. במוסף בחולו של מועד מתפלל תפלת המוסף כמו שמתפלל ביום טוב. ובראשי חדשים מתפלל שבע ברכות שלש ראשונות ושלש אחרונות ואמצעית מעין קרבן ראש חדש וחותם בה מקדש ישראל וראשי חדשים: **יא** גשבת שחלה בחולו של מועד וכן ראש חדש שחל להיות בשבת מתפלל ערבית ושחרית ומנחה שבע ברכות כשאר השבתות ואומר יעלה ויבא בעבודה. במוסף מתחיל בברכה אמצעית בענין שבת ומשלים בענין שבת ואומר קדושת היום באמצע ברכה וחותם בה בראשי חדשים מקדש השבת וישראל וראשי חדשים. ובחולו של מועד חותם בה כמו שהוא חותם ביום טוב שחל להיות בשבת: **יב** דויום טוב שחל להיות באחד בשבת מתפלל בברכה רביעית בלילה ותודיענו משפטי צדקך ותלמדנו לעשות חוקי רצונך ותתן לנו יי' אלהינו קדושת שבת וכבוד מועד וחגיגת הרגל בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת ואת יום השביעי מששת ימי המעשה הקדשת (*והבדלת והקדשת את עמך ישראל בקדושתך) ותתן לנו יי' אלהינו מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון וכו'. ובמוצאי שבת ובמוצאי יום טוב של כל השנה מבדיל באתה חונן אף על פי שהוא מבדיל על הכוס: **יג** הבחנוכה ובפורים מוסיפין [ו] בהודאה על הנסים. שבת שחלה להיות בחנוכה מוכיר על הנסים במוסף כמו שמזכיר [ז] בשאר תפלות: **יד** ובימי התענית אפילו יחיד שהתענה מוסיף בשומע תפלה עננו וכו'. ושליח ציבור אומרה ברכה בפני עצמה בין גואל לרופא וחותם בה העונה בעת צרה *(ומושיע). ונמצא מתפלל עשרים ברכות. זבתשעה באב מוסיפין בבונה ירושלים רחם יי' אלהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל העיר האבילה כו': **טו** חכל ימות הגשמים אומר בברכה שניה מוריד הגשם [ח] ובימות החמה מוריד הטל. מאימתי אומר מוריד הגשם מתפלת המוספין

*בכ"א אינו *בכ"א אינו

א טור סי' קי"א סמ"ג שם: ב טור א"ח סי' תכ"ב: ג טור א"ח סי' תכ"ט וסי' ת': ד טור א"ח סי' תנ"א: ה טור א"ח סי' תרפ"ב: ו טור א"ח סי' תקס"ה ס"ו: ז טור א"ח סי' תקנ"ז: ח סמ"ג עשין י"ט טא"ח סי' קי"ד: ו

כסף משנה

ואם חל להיות בשבת וכו'. למד כן מדין י"ט שחל להיות בשבת שכתבתי בסמוך:

ח בד"א ביום צום של כל השנה וכו'. כתב ה"ר מנוח כדאמרינן (ר"ה כ"ו:) שוה היובל לר"ה לתקיעה ולברכות:

ט בכל תפלה וכו'. מימרא דר"י פ"ק דברכות (דף ד':):

י בראשי חדשים וכו'. ברייתא פרק במה מדליקין שבת (דף כ"ד.) ר"ח וחולו של מועד ערבית שחרית ומנחה מתפלל י"ח ואומר מעין המאורע בעבודה. ופירש"י מעין המאורע היינו יעלה ויבא:

במוסף בחולו של מועד וכו'. עד מקדש ישראל וראשי חדשים למדה מהדין שאכתוב בסמוך:

יא שבת שחלה להיות בחולו של מועד וכו'. ברייתא בפרק שני דביצה (דף י"ז.) ופרק בכל מערבין עירובין (דף מ':) שבת שחלה להיות בר"ח או בחולו של מועד במוספין מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע. ואע"פ שבברייתא זו אמרו שמסיים בשל שבת כלומר חותם בשל שבת לחוד כתב הר"ן דלית הילכתא כהאי תנא בהא מדאשכחן בפ' שלשה שאכלו ברכות (מ"ט.) אמר רבי אין חותמים בשתים אותביה לוי לרבי מקדש השבת וישראל ור"ח ומשמע דר"ח ותש"מ בחתימת המוספין שוים הם לחתימת המוסף דיום טוב דאסיקנא כרבי דאמר מקדש השבת וישראל והזמנים ה"נ חותם מקדש השבת וישראל וראשי חדשים ומינה דבחש"מ חותם נמי כמו בי"ט שחל להיות בשבת דהא ר"ח וחולו של מועד שוים הם לכל ענינים ואם כן היה מפרש רבינו לא הו"ל לכתוב ומשלים בשל שבת ולפיכך נראה שרבינו היה מפרש ומסיים בשל שבת לא לענין חתימה קאמר אלא שאומר איזה ענין של שבת כמו ישמחו במלכותך וכו' וכדומה והאי ברייתא לא דברה בענין החתימה אלא מדאותביה לוי לרבי מקדש השבת וישראל וראשי חדשים אלמא הכי בעי מחתם וה"ה לחש"מ כמ"ש:

יב וי"ט שחל להיות באחד בשבת וכו'. בפ' אין עומדין ברכות (דף ל"ג ב') אמרו כמה סברות היכן יזכירו הבדלה בי"ט שחל להיות אחר השבת ובסוף אמר ר' יוסף לא האי ידענא ולא האי ידענא אלא מדרב ושמואל דתקינו לן מרגניתא בבבל ותודיענו משפטי צדקך כו' וכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל דהכי קי"ל:

ובמ"ש ובמוצאי י"ט וכו'. שם (ל"ג.) איבעיא להו המבדיל על הכוס מהו שיבדיל בתפלה ואסיקנא דצריך להבדיל בתפלה:

יג בחנוכה ובפורים. [בפרק במה מדליקין כ"ד.]: שבת שחלה להיות בחנוכה וכו'. פרק במה מדליקין שבת (דף כ"ד.) איפליגו אמוראי דרב הונא ורב יהודה אמרי אינו מזכיר כיון דחנוכה לית בה מוסף ורב נחמן ורבי יוחנן אמרי מזכיר ואסיקנא התם דהלכתא כוותייהו דיום הוא שנתחייב בד' תפלות:

יד בימי התענית וכו'. פ"ק דתענית (דף י"ג:) אדבריה רב יהודה לרב יצחק בריה ודרש יחיד שקיבל עליו תענית מתפלל תפלת תענית והיכן אומרה בין גואל לרופא מתקיף לה רב יצחק וכי יחיד קובע ברכה לעצמו הלא אמר רב יצחק בשומע תפלה ואסיקנא והלכתא בשומע תפלה. וממה שאמר וכי יחיד קובע ברכה לעצמו משמע דש"צ קובע ברכה לעצמו ואומרה בין גואל לרופא. ובפרק במה מדליקין (שבת כ"ד.) תניא דבימי התענית אומר מעין המאורע בשומע תפלה ופירש"י מעין המאורע היינו עננו. ומ"ש וחותם בה העונה בעת צרה:

בתשעה באב וכו'. בסוף תענית כתב הרי"ף ירושלמי רבי אחא אומר יחיד בט"ב צריך להזכיר מעין המאורע ומאי ניהו נחם ה' אלהינו עלינו וכו'. והיכן אומרה א"ר ירמיה כל דבר שהוא להבא אומרה בעבודה וכל שהוא לשעבר אומרה בהודאה כדתנן [ברכות נ"ד.] נותן הודאה לשעבר וצועק על העתיד לבא ונהוג עלמא למימרה בבונה ירושלים וסמכי [אהא] דאמר ר' יהודה בריה דשמואל בר שילת משמיה דרב אף על פי שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר בסוף כל ברכה מעין אותה ברכה אומר ע"כ:

טו כל ימות הגשמים. משנה פרק אין עומדין (שם ל"ג.) מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים דהיינו ברכת אתה גבור ופ"ק דתענית

לחם משנה

ט בכל תפלה מהתפלות וכו'. פרק קמא דברכות (דף ד'): [כר' יוחנן] דאמר אפילו תימא בכולהו וכיון דתקנו רבנן כתפלה אריכתא דמיא:

יא שבת שחל וכו'. ברייתא פרק י"ט שחל (ביצה דף י"ז):

יב וי"ט שחל וכו'. פרק אין עומדין (דף ל"ג:) אנא לא הא ידענא ולא הא ידענא אלא מדרב ושמואל ידענא:

טו מאימתי אומר מוריד הגשם וכו'. פ"ק דתענית [דף ב'.] אמרו במשנה ר' יהודה אומר העובר לפני התיבה ביום טוב האחרון [של חג, האחרון] מזכיר הראשון אינו מזכיר וכו'. ואמרו שם (דף ד' ע"ב) בגמרא הלכה כרבי יהודה והקשו שם והא אמר רבי

מגדל עוז

בד"א ביום צום של כל השנה כו' עד אלא בזמן שהיובל נוהג עד בכל תפלה מן התפלות עד ואחר כך צועד לאחריו. פ"ק דברכות (דף י"ב) וביומא פרק הוציאו לו: בראשי חדשים כו' עד יעלה ויבא כו'. במה מדליקין (דף כד): במוסף בחולו של מועד כו' וראשי חדשי'. פ"ב דביצ' (דף י"ז): שבת שחלה וכו' עד בראשי חדשים. פ' בכל מערבין (דף מ) ופ"ב דביצה (דף י"ז) שם: ובחולו של מועד כו' עד שבת. פרק ב' דביצה ופ"ג דתוספתא דברכות: וי"ט שחל להיות באחד בשבת כו' עד מועדים לשמחה כו'. פרק אין עומדין (דף לג'): ובמוצאי שבת כו' עד באתה חונן. פ"ק דנדה (דף ח') סוף גמ' מתניתין דרבי אליעזר אומר ר' נשים דיין שעתן: אע"פ שהוא מבדיל כו' עד על הכוס. פרק אין עומדין (דף ל"ג): שבת שחלה כו' עד ועל העיר כו'. פרק ב"מ (דף כ"ד): כל ימות הגשמים כו' עד מוריד הטל. פרק אין עומדין (דף ל"ג): מאימתי אומר כו' עד מוריד הטל. פרק קמא דתענית (דף ב'):

הגהות מיימוניות

[ב] ואף בנעילה דיום הוא שנתחייב בארבע תפלות כדאיתא פרק במה מדליקין ע"כ: [ג] פרק ראוהו בית דין שוה יובל לראש השנה לתקיעה ולברכות ע"כ: [ד] ואין בו משום הפסק בין גאולה לתפלה כדאיתא התם דכיון דתקינו רבנן כגאולה אריכתא דמיא אבל בני אדם הרגילים לומר שומע תפלה וגו' יש בו הפסק בין גאולה לתפלה לפיכך אין לאומרו לא בתפלת ערבית ולא בתפלת שחרית שיש בהן גאולה: [ה] כל זאת ההלכה איתא בתוספתא דברכות ועליה אנו סומכין להתפלל רק ד' ו-מוסף ר"ח וחול המועד ולא כר' חיים כהן שפי' שיש להתפלל כל י"ח ברכות ומעין המאורע בין ברכה לברכה במקום שירצה ועיין בתוס' פרק מי שמתו ובאבי"ה סימן ד': [ו] אומר על הניסים בערבית פורים אע"פ שלא קראו את המגלה ולא כאשר פסק בסדר רב עמרם שאין לאומרו עד לאחר קריאת מגילה ועיין בהלכות פורים: [ז] במה מדליקין הלכה כריב"ל דאמר כל עד יום הוא שנתחייב בארבע תפלות: [ח] אמר רב אסי אמר ר' יוחנן הלכה כר' יהודה פ"ק דתענית וקודם שיתחילו הקהל להתפלל מוסף בלחש יאמר החזן בקול רם משיב הרוח כיון שמזכיר החזן יעלה ויבא בר"ח קודם תפלת הקהל וכן הקהל וכן משמע בירושלמי דאמר קמו לצלויי במוסף אומר משיב הרוח ואין היחיד רשאי לומר משיב הרוח עד שש"צ יאמר משיב הרוח מורי ורבינו וכן כתב ראבי"ה בשם רבינו חננאל ובירושלמי גרסינן קמו לצלויי כמאן דאדכר ש"ץ דמי:

[ס] המוספין של יו״ט האחרון של חג עד תפלת שחרית של יום טוב הראשון של פסח. ומתפלת המוספין של יום טוב הראשון של פסח אומר מוריד הטל: **טז** *משבעה ימים במרחשון שואלין את הגשמים בברכת שנים כל זמן שמזכיר הגשם. במה דברים אמורים בארץ ישראל אבל בשנער ובסוריא ובמצרים ובמקומות הסמוכות לאלו והדומין להן שואלין את הגשמים ביום [י] ששים אחר תקופת תשרי: **יז** מקומות שהן צריכין לגשמים בימות החמה כגון איי הים הרחוקים שואלין את הגשמים בעת שהן צריכין להן *בשומע תפלה. ומקומות שהן עושין יום טוב שני ימים אומר מוריד הגשם בתפלת מוסף של יום ראשון של שמיני עצרת ומתפלל והולך כל ימות הגשמים: **יח** *כל השנה כולה חותם בברכה שלישית האל הקדוש ובברכת עשתי עשרה מלך אוהב צדקה ומשפט ובעשרת הימים שמראש השנה עד מוצאי יום הכפורים חותם בשלישית המלך הקדוש ובעשתי עשרה המלך המשפט: **יט** *יש מקומות שנהגו להוסיף בעשרת ימים אלו בברכה ראשונה [כ] זכרנו לחיים כו׳ ובשנייה מי כמוך אב הרחמים וגו׳ ובהודאה זכור רחמיך וכו׳ ומוסיפין בברכה אחרונה בספר חיים וכו׳. וכן יש מקומות שנהגו להוסיף בעשרת ימים אלו בברכה שלישית ובכן תן פחדך ובכן כו׳ אבל בראש

א טור סי׳ קי״ז סמ״ג שם: ב טור סי׳ קי״ד: ג טור א״ח סי׳ תר״ב:

כסף משנה

תענית (דף ב׳.) תנן ר׳ יהודה אומר העובר לפני התיבה בי״ט האחרון של חג האחרון מזכיר והראשון אינו מזכיר בי״ט הראשון של פסח הראשון מזכיר והאחרון אינו מזכיר ואיפסקא הלכתא בגמרא [שם ג׳.] כוותיה. וכתב הרי״ף פי׳ האחרון המתפלל תפלת מוסף הוא מזכיר גבורות גשמים ובשחרית אינו מזכיר ובי״ט הראשון של פסח בשחרית מזכיר גבורות גשמים ובמוסף אינו מזכיר. ירושלמי מ״ט דר׳ יהודה כדי שיצאו כל המועדות בטל מפני שהוא סימן יפה לעולם:

וכתב הר״ן שאמרו עוד בירושלמי שכיון שמפני שיצאו כל המועדות בטל הפסיקו ההזכרה בי״ט הראשון של פסח אף על פי שהוא זמן גשמים עדיין אם כן יזכיר מבערב ומשני לית כל עמא תמן כלומר ונמצא זה מזכיר טל וזה מזכיר גשם לפי שיש שאינו בקי בשעת ההזכרה עד שישמע מפי ש״צ והקשו עוד ויזכיר בשחרית ומשני יהיה סבור שהזכירו מבערב ולשנה אחרת יזכיר מבערב ונמצאו האחרים מזכירים גשם והוא טל ומשנה מטבע תפלתו ממטבע תפלת צבור:

טז משבעה ימים במרחשון כו׳. משנה פרק אין עומדין ברכות (ל״ג.) מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים ובפרק קמא דתענית (דף י׳.) תנן בשלשה במרחשון שואלים את הגשמים רשב״ג אומר בשבעה בו ובגמרא א״ר אלעזר הלכה כרשב״ג תניא חנניא אומר בגולה עד ששים בתקופה אמר רב הונא בר חייא אמר שמואל הלכה כחנניא ואיבעיא לן אי יום ס׳ כלאחר ס׳ או כלפני ס׳ ואסיקנא דיום ס׳ כלאחר ס׳ וז״ש רבינו שואלין את הגשמים ביום ס׳ אחר תקופת תשרי ומפרש רבינו בגולה היינו שנער וסוריא ומקומות הסמוכים לאלו:

יז מקומות שהם צריכים וכו׳. פרק קמא דתענית (דף י״ד ב׳) שלחו ליה בני נינוה לרבי כגון אנו דצריכין למיטרא בתקופת תמוז כיחידים דמינן ובשומע תפלה או כצבור דמינן ובברכת השנים שלח להו כיחידים דמיתו ובשומע תפלה: וכתב הר״ן אע״ג דאמרינן בפ״ק דע״ז (דף ח׳.) שאם היה צריך לפרנסה אומרה בברכת השנים שאני מטר שהוא מזיק לרוב העולם בתקופת תמוז כדכתיב הלא קציר חטים היום וכו׳ וכן כתב ה״ר מנוח משם בעל ההשלמה: וכתב רבינו בפירוש המשנה שכל הזמנים שנשנו לגשמים אינו אלא בארץ ישראל ובארצות שאוירם כאויר ארץ ישראל אבל בשאר הארצות צריכה להיות השאלה בזמן שהם צריכין לגשמים באותה הארץ ויעשו אותו זמן כאילו הוא שבעה במרחשון ויש ארצות שיהיו בהם במרחשון ימות החמה ואינם טובים להם הגשמים אבל הם מאבדים וממיתים והיאך ישאלו אנשי הארץ במרחשון הגשמים הלא זה שקר גמור וכל זה סברא נכונה ונראית לעין עכ״ל:

וכתב הרא״ש בתשובותיו כלל ד׳ שאלה עיקרית דלפום ריהטא משמע מפירוש המשנה סותר מ״ש בחיבורו כי בפירוש המשנה כתב ובשאר ארצות צריכה להיות השאלה בזמן שהם צריכים לגשם באותה הארץ ויעשו אותו זמן כאילו הוא ז׳ במרחשון אלמא שואלים בברכת השנים ובחבורו כתב שאיי הים שואלים הגשמים בשומע תפלה. והמדקדק בדבריו ימצאם מכוונים כי בפירוש המשנה כתב ארצות לפי שיש חילוק בין ארץ ישראל לבבל לענין שאלה והזכרה מזה נלמוד שאין נקראים רבים אלא ארץ ואותם הם שאומרים בזמן הצריך להם שאלה בברכת השנים אבל בחיבורו כתב מקומות שהם צריכים גשמים בימות החמה כגון איי הים ואינם נקראים ארץ בפני עצמם הילכך כיחידים דמו ובשומע תפלה עכ״ל:

ואני בעניי לא נראה לי פירוש חילוק זה שביאר רבינו דאיי הים למה לא יקרא ארץ אבל כוונת רבינו בפירוש המשנה שהזמנים שנשנו במשנה לשאלת גשמים אינו אלא בארץ ישראל ובארצות שאוירם כאוירה אבל שאר ארצות שאינם צריכים גשמים אז אלא בזמנים אחרים אין שואלים את הגשמים אז אלא בזמן הצריך להם ויעשו אותו הזמן כאילו הוא ז׳ במרחשון בארץ ישראל לענין שישאלו גשם בזמן שצריך להם לא בזמן שאינו צריך להם אדרבא הם ממיתים ומאבדים ומיהו לא כתיב שם כדי לפרש באיזו מקום מהתפלה ישאלו ופה בחיבור ביאר שבשומע תפלה ישאלו וכההיא דאנשי נינוה. ומה שכתב רבינו כגון איי הים הרחוקים לא בא לומר שאינם נקראים ארץ אלא לפי שהוא דבר תימה לומר שיש מקומות שהם צריכים גשמים בימות החמה לזה אמר שזה ימצא באיי הים הרחוקים. ואל תשיבני ממה שאמרו ובגולה עד ס׳ בתקופה והם שואלים בברכת השנים דשאני התם שהוא זמן שאלת גשמים גם בא״י:

ומקומות שהם עושים י״ט שני ימים וכו׳. שם (תענית דף ד׳:) אמאי דתנן ר׳ יהודה אומר האחרון מזכיר אמרינן בגמרא ולכן דאית לן תרי יומי היכי עבדינן אמר רב מתחיל במוספין ופוסק במנחה ערבית ושחרית וחוזר ומתחיל במוספין. כלומר פוסק במנחה דשמא שביעי הוא ופוסק נמי בערבית ושחרית של ט׳ ספק ח׳ כדינו אם הוא שמיני ואסיקנא והלכתא כיון שהתחיל שוב אינו פוסק. ויש לדקדק למה איחר רבינו מלומר זה עד כה דלעיל כשכתב מאימתי אומר מוריד הגשם וכו׳ מיד הו״ל לסמוך דין זה ולמה הפסיק ביניהם בדיני שאלה בברכת השנים. ויש לומר שרצה לפרש תחלה כל דיני הגשמים הנוגעים לארץ ישראל בין בהזכרה בין בשאלה ואח״כ פירש דין שאר מקומות וביאר תחלה דינם לענין שאלה דסליק מינה וחזר ופירש דינם לענין הזכרה:

יח כל השנה כולה וכו׳. סוף פ״ק דברכות (דף י״ב ב׳) מימרא דרבה בר חנינא סבא משמיה דרב: וכתב ה״ר מנוח דמלך אוהב צדקה ומשפט משמע שיתנהגו ברואיו בצדק ובמשפט אבל המלך המשפט ר״ל שהוא יתברך שופט העולם או נמי משמע שהוא עצמו המשפט כמו שאנו אומרים הוא היודע הוא החכמה שאין לומר עליו יתבאר הכם ומבין שנראה שהוא קונה החכמה והבינה מאחר. ודע שבמקצת ספרי רבינו כתוב ובברכת י״ב והוא ט״ס וצריך להגיה ובברכת י״א:

יט יש מקומות שנהגו וכו׳. כתב הר״ן בריש פרק בתרא דר״ה בשם ר״י בן גיאת ז״ל דאע״ג דאמרינן לא ישאל אדם צרכיו בג׳ ראשונות ולא בג׳ אחרונות נהגו לומר כן לפי שצרכי רבים הם. וכתב עוד שהרמב״ן ז״ל מצא סמך לדבר במסכתא סופרים שכתוב בה בלשון הזה וכשם שחתימתן של ר״ה ושל י״ה משונה מאשר הימים כך תפלתם משונה וא״א זכרנו בג׳ ראשונות ובג׳ אחרונות אלא

לחם משנה

רבי אלעזר הלכה כר״ג ומבואר שם בגמרא דדינו של ר״ג בשבעה במרחשון ליתיה אלא בזמן שבית המקדש קיים דאיכא עולי רגלים אבל בזמן הזה שאין ב״ה קיים שואלין בי״ט האחרון וכן משמע שם דאפילו בח״ל דאיכא פירי דדברא שואלין בשבעה במרחשון ורבינו לא פסק כלל מזה. וכבר תמה הר״ן ז״ל עליו בריש מסכת תענית. ונראה לי לתרץ דכיון דמי שאמר שם (דף ו׳.) ובגולה עד ששים בתקופה חולק על כל מה שתירצו בריש פירקין דהיכי קאמר דבגולה עד ששים הא לעיל אמרו אע״ג דאיכא פירי וכו׳ אינו אלא בז׳ במרחשון ולא נראה לרבינו לחלק ולומר דהא דבגולה איירי בבבל שהוא מקום מגולה לדכתב הר״ן ז״ל ולכך קאמר עד ס׳ דמדקאמר בגולה משמע דבכל ח״ל מיירי דהכל קרי ליה גולה וכיון דפסקו שם דהלכתא כר׳ חנינא אדחיא ליה כל מאי דאמרי׳ לעיל ואין לנו אלא ב׳ זמנים אחר ששים יום בגולה וז׳ במרחשון בארץ ישראל. ומ״מ פסקי׳ הלכתא כר׳ יהודה יום טוב האחרון וכו׳ דיש חילוק בין שאלה להזכרה כדאמרינן התם. זה נראה לי ליישב דברי רבינו ז״ל:

טז שואלים את הגשמים ביום ששים וכו׳. כתב רבינו ביום ששים משום דאסיקו שם בגמרא תענית (דף י׳.) דיום ששים כלאחר ששים דמיא:

יח כל השנה כולה וכו׳. סוף פ״ק דברכות (דף י״ב ע״ב). ומ״ש בברכת שתים עשרה הוא טעות וצריך לומר בברכת אחת עשרה וכבר כתב כן הריב״ש ז״ל בסימן תפ״ה וכתב

הגהות מיימוניות

[ס] דלא כסדר רב עמרם שכתב דש״ץ מוכיר במוסף והעם מתחילין להזכיר בתפלת מנחה דדייק לישנא דמתניתין העובר לפני התיבה ול״נ לר׳ ואומר דרישא מוכיח מאימתי מזכירין וכו׳ וכן עמא דבר כבעמוד וראבי״ה ויתר הגאונים: [י] חנניה אומר בגולה עד ס׳ בתקופה אמר שמואל הלכה כחנניה אמר רב פפא הילכך יום ס׳ כלאחר ס׳ ויום ס׳ עצמו שואלין וקיימא לן יום תקופה מתחיל נמצא כשעברו נ״ח ימים חוץ מיום התקופה אז שואלין בתפלת ערבית שהוא תחלת יום נ״ט שהוא יום ס׳ לתקופה כשתמנה גם יום התקופה שהוא מתחיל כדפי׳. ובירושלמי איתא דביום ס׳ שואלין מעת לעת ואנו נוהגין כתלמוד דידן שלא הזכיר מזה כלום אלא כדפרישית: *[לשון הטור אבל ארץ אחת כולה כמו ספרד בכללה או אשכנז בכללה אם צריכין למטר כו׳ ואח״כ כתב א״א הרא״ש ז״ל כתב בתשובת שאלה שיכולין לשאול אח״כ בברכת השנים לפי הצורך להם ע״כ]: [כ] בה״ג כתב דאיכא איסורא מדרבנן שנוהגים כן מדאמר לא ישאל צרכיו בג׳ ראשונות ובפרק י״ח דמסכת סופרים תניא אין מזכירין זכרנו בג׳ ראשונות ואחרונות אלא בב׳ ימים של ר״ה ויום הכפורים ואף אלו בקושי התירו ע״כ ואין לנו אלא מנהג רבותינו וקדמונינו ע״ה אמנם אם טעה ושכח ולא אמר זכרנו או מי כמוך או וכתוב לחיים אי בספר חיים נראה מכאן דאין מחזירין אותו וכן כתב ר״ת דאין מחזירין באותן דברים שלא פסק הספר בפירוש וכן מצאתי בתוס׳ ה״ר יהודה דעל אלו אין מחזירין דאין שייך כאן משנת ממטבע חכמים וכן משמע בה״ג כדלקמן בפ״י בהנ״ה. אבל בתוס׳ אחרות מצאתי דמחזירין עליהם דהוי משנה ממטבע הברכות וכן כתב בס״ה שר״י אית נהוג להחזי׳ עליהן ותימה הוא מהא דמסכת סופרים והנה דעת מורי רבינו שלא להחזיר עליהן וכן פי׳ ראבי״ה וכן אמר לי ה״ר חיים ששמע מפיו של ה״ר אליעזר ז״ל בישיבתו שאמר דאין נ״ל להחזיר עליהן:

מגדל עוז

משבעה ימים כו׳ עד סגבם. פרק אין עומדין (דף ל״ג): בר״א כא״י כו׳ עד כל ימות הגשמים. פ״ק דתענית (דף כ׳): כל השנה כולה עד סוף הפרק. סוף פ״ק דברכות (דף י״ב):

אלא בשני י"ט של ר"ה וי"ה ואף אלו בקושי התירו :

פ"ג א תפלת השחר מצותה שיתחיל וכו'. פ"ק דברכות (דף ט' ב') אמר אביי לק"ש כותיקין דא"ר יוחנן ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה תנן התם ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום אמר רבי זירא מאי קרא ייראוך עם שמש ופירש"י מאי קרא דמצוה להתפלל עם הנץ החמה וכן דעת ה"ר יונה והרי"ף והרא"ש ז"ל :

וזמנה עד סוף שעה רביעית וכו'. ריש פ"ד דברכות (דף כ"ו) תפלת השחר עד חצות ר' יהודה אומר עד ארבע שעות ואסיקנא התם (שם כ"ו) הלכה כרבי יהודה וכתב רבינו שהוא שלישית היום לרמוז אל מ"ש בפירוש המשנה פ"ק דברכות אצל מה ששנינו גבי ק"ש גומרה עד ג' שעות דע כי כל השעות הנזכרות בכל המשנה הם השעות הזמניות הם השעות שיש מהם י"ב שעות ביום וי"ב שעות בלילה ומ"ש עד ג' שעות כאילו אמר עד כלות רביע היום בין שיהיה היום יום תקופת תמוז או תקופת טבת. וכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל ואע"ג דליתא לדרבנן דאמרי עד חצות היכא דטעי ו צלי לאחר ד' שעות שכר תפלה יהבו ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבו ליה. ונ"ל הטעם דכיון דקי"ל טעה ולא התפלל ערבית מתפלל מנחה שתים ויולא י"ח שחרית כ"ש עד חצות דהכתי לא מטא זמן תפלת מנחה אבל אם נזכר אחר שהגיע זמן המנחה מתפלל תחילה תפלת המנחה ואח"כ מתפלל תפלת שחרית. ומ"מ יש מדקדק שהו"ל להרי"ף ורבינו לכתוב עד חצות והאי שעה יותר דהא אכתי לא מטא זמן תפלת מנחה ונ"ל דאה"נ אלא דלא דק בין חצות להאי שעה יותר וכיון דאשכחו רבנן דאמרי עד חצות אסמכוה למילתייהו ואמרו עד חצות אבל ה"ה עד שיגיע זמן המנחה כנ"ל אלא שמדברי הרשב"א נראה דעד חצות דוקא אמרו וכמ"ש בס' ב"י לא"ח סימן פ"ט :

ב כבר אמרנו וכו'. ברייתא פרק תפלת השחר (דף כ"ו ע"ב) איזו היא מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה ואי זו היא מנחה קטנה מט' שעות ומחצה ולמעלה, ומפרש רבינו דהיינו טעמא כדתנן פ"ה דפסחים תמיד נשחט בח' ומחצה וקרב בט' ומחצה בערב פסח נשחט בז' ומחצה וקרב בט' ומחצה חל ערב פסח להיות בערב שבת נשחט בשש ומחצה והפסח אחריו :

וזמן

בראש השנה וביום הכפורים מנהג פשוט הוא להוסיף בשלישית ובכן תן פחדך וכו' :

פרק שלישי

א תפלת [א]השחר מצותה שיתחיל להתפלל עם הנץ החמה וזמנה [א] עד סוף שעה רביעית שהיא שלישית היום. ואם עבר או טעה והתפלל אחר ארבע עד חצות היום יצא ידי חובת תפלה. אבל לא יצא ידי חובת תפלה בזמנה. שכשם שתפלה מצוה מן התורה כך מצוה מדבריהם להתפלל אותה בזמנה כמו שתקנו לנו חכמים ונביאים: **ב** [ב]כבר אמרנו שתפלת המנחה כנגד תמיד של בין הערבים תקנו זמנה. ולפי שהיה התמיד קרב בכל יום בתשע שעות ומחצה תקנו זמנה מתשע שעות ומחצה והיא הנקראת מנחה קטנה. ולפי

א סמ"ג עשין י"ט טור א"ח סי' פ"ט : ב טור א"ח סי' רל"ג :

לחם משנה

וכתב שאי אפשר לטעות בכל ספרי רבינו ז"ל שבכמה מקומות כתב כן אלא שהיא כשגגה היוצאה מלפני השליט :

פרק ג א תפלת השחר מצותה כו'. בריש פרק תפלת השחר (דף כ"ו.) משנה תפלת השחר עד חצות ר"י אומר עד ד' שעות ואיפסיק הלכתא בגמרא [כ"ז.] כר' יהודה ותנן בבחירתא כותיה והקשו בגמרא על מתניתא ורמינהי מצותה עם הנץ החמה וכו' ותירצו כי תניא ההיא לותיקין וכו' והקשו עד חצות ותו לא והאמר רב מרי בריה דרבי ירמיה וכו' טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים שחרית מתפלל מנחה שתים ותירצו כולי יומא מצלי ואזיל עד חצות יהבו ליה שכר תפלה בזמנה מכאן ואילך שכר תפלה יהבו ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבו ליה ע"כ. למדנו מזאת הסוגיא דלר' יהודה מד' שעות ואילך שכר תפלה יהבו ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבו ליה דמד' שעות ואילך לר' יהודה כמחצות ואילך לת"ק וא"כ יש תימה על רבינו ז"ל שכתב שעד חצות לבד שכר תפלה יהבו ליה וכבר תמה עליו הרב"י והעלה בתירוץ האחרון אשר סמך עליו דנפקא ליה לרבינו ז"ל הא משום דלא ניפוש במחלוקת ר' יהודה ורבנן כל כך דלרבי יהודה עד חצות אפילו שכר תפלה לא יהבו ליה ולרבנן שכר תפלה בזמנה יהבו ליה לכך אמר רבינו ז"ל דשכר תפלה מיהא יהבו ליה עד חצות. אבל מדין טעה ולא התפלל וכו' אין ללמוד כלל דהתם אע"ג דשכר תפלה יהבו ליה התם שאני דשעת תפלה הוא. וקשה לי עליו דכיון דטעמא דרבנן דקאמרי עד ו' שעות לא נפקא להו אלא מפני שתמיד של שחר קרב עד ו' שעות א"כ אנן דקיימא לן דתמיד של שחר אינו קרב אלא עד ד' שעות מניין לו לתת זמן עד חצות לרבי יהודה כלל. עוד קשה בין למה שמפרש הוא ז"ל וכן הרשב"א ז"ל דהאי שעת תפלה אבל שלא בשעת תפלה אפילו שכר תפלה לא יהבו ליה וכשתירצו בגמרא מכאן ואילך שכר תפלה וכו' ר"ל בשעת תפלה א"כ למה תירצו מכאן ואילך שכר תפלה וכו' ליתני גמרא דמאי דקאמר עד חצות מהני הוא לומר דעד חצות יוכל להתפלל כל זמן שירצה אבל מחצות ואילך אי זמן תפלה כגון משש שעות ולמעלה מתפלל אבל אי לאו זמן תפלה כגון אותה חצי שעה שלאחר חצות אינו מתפלל: מיהו לזה יש לומר דאי הוה הכי לא אתני מיעוטא דמתניתין דעד חצות אלא להאי שעה לבד וזה דוחק לכך משני דעד חצות דמתניתין מיעוט גמור דדוקא עד חצות אין אבל מחצות ואילך לא :

ב כבר אמרנו שתפלת המנחה וכו'. ברייתא פרק תפלת השחר (שם ע"ב) מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות מפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב ע"כ עוד אמרו (דף כ"ז.) א"ר חסדא ניחזי אנן מדרב מצלי של שבת בערב שבת מבעוד יום שמע מינה הלכה כר' יהודה אדרבא מדרב הונא ורבנן לא הוו מצלי עד אורתא שמע מינה דאין הלכה כרבי יהודה השתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר מאן דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ע"כ. וכתב ה"ר יונה בפי' ההלכות דמאן דנהוג כרבי יהודה צריך לנהוג כותיה לגמרי בין למנחה בין לערבית כלומר במנחה עד פלג המנחה דוקא ולא יותר וערבית מכאן ואילך ומאן דנהוג כרבנן צריך לנהוג לגמרי כרבנן דמנחה עד הלילה וערבית אחר צאת הכוכבים ולא קודם אבל אין לנהוג כקולי דמר וכקולי דמר כלומר ערבית כרבי יהודה ומנחה כרבנן. ומדברי רבינו לא נראה כן אלא שיכול לנהוג כר"י ורבנן וכקולתו של זה וכקולתו של זה שכן כתב וזמן מנחה קטנה וכו' ויש לו להתפלל וכו' נראה דפירוש דבריו הוא דמאי דקרא לזה זמן מנחה קטנה עד אותו העת הוא כדי שיוכל לומר ערבית משם ואילך כר' יהודה אבל לענין המנחה עצמה יכול להתפלל אותה עד שקיעת החמה דהיינו כרבנן דאמרי עד הערב והוא ז"ל מפרש דעד הערב ר"ל עד שקיעת החמה וכמו שפירש בפירוש המשנה א"כ לפי זה נקטינן כקולי דתרווייהו ואע"פ דלא עבדינן בעלמא מילי הכי למנקט קולי דתרווייהו שאני הכא דתפלת ערבית רשות והאין לדקדק בזמנה כמו שכתב הוא ז"ל למשה זה נראה לי מלשונו דאם היה מפרש כפירוש רבינו יונה ז"ל לא היה לו לסתום דבריו ולומר ויש לו להתפלל וכו' אלא היה לו לומר אם רצה לנהוג כך וכו' אבל אחר שסתם הדין משמע בפי' כדכתיבנא. וא"ת והא בתמיד של בין הערבים סתם דבריו בפ"ב מהלכות תמידין ומוספין כרבנן דאמרי דקרב עד הערב שכתב שם תמיד של בין הערבים שוחטין אותו וכו' והוא משש שעות וכו' עד סוף היום וזהו כרבנן דאמרי עד הערב וא"כ למה כתב כאן דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד והתם לא כתב הכי היה לו לכתוב גם כן שם דעבד כרבי יהודה עבד ודעבד כרבנן עבד כיון דמספקא לן הלכתא כמאן הוי כרבנן או כר' יהודה. וי"ל דכיון דאית ליה דנקטינן כקולי דתרווייהו כדכתיבנא להכי כתב שם עד סוף היום דבשלמא אם היה מפרש כפירוש רבינו יונה ז"ל דאם נהג כזה במנחה אינו יכול לנהוג אחר כך כזה בערבית מפני שהיו סותרים בזה מנהגם במנחה הוה ניחא קפיא אבל כיון דמפרש הוא דבכל אופן שיעשה יכול לעשות לכך נתן לו הבחירה ואמר לו עד סוף היום. אי נמי אפילו נאמר דמפרש כפירוש רבינו יונה ומאי דכתב ויש לו להתפלל וכו' ר"ל שאם רוצה לנהוג כרבנן יכול לנהוג ובלבד שינהוג כמותו לגמרי מ"מ לא קשיא אמאי לא הזכיר דברי ר' יהודה בהלכות תמידין ומוספין לומר אם ירצה לנהוג כרבי יהודה ינהוג ואם ירצה לנהוג כרבנן ינהוג משום דרבי יהודה לא פליג ארבנן אמאי דקאמרי דתמיד קרב והולך עד סוף היום ומאי דקאמר רבי יהודה הוא משום דלא חייש לזמן הקרבה וכיון דזמן הקרבה שהיו מקריבים כל היום לא היה אלא עד פלג המנחה אע"פ שמן הדין יכול להקריב עד הערב מ"מ לא חיישינן להכי אלא לזמן הקרבה לבד הוא דחיישינן. וכי תימא ההקרבה לא היתה אלא בט' שעות ומחצה דהכי תנן (פסחים דף נ"ח.) תמיד נשחט בשמונה (שעות) ומחצה וקרב בט' שעות ומחצה וי"ל דמ"מ הקטורת שהיו מקטירין אחר התמיד היה שעה ורביע לעיסוקו שנמצא שהיה כלה בי"א שעות חסר רביע ותפלת המנחה כנגד הקטורת תקנוה וכמו שאמר הכתוב תכון תפלתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב ולכך הוי זמנה עד פלג המנחה ודברי אלה מבוארים בדברי התוספות ז"ל שכתבו עד פלג המנחה מנ"ל הא בשלמא עד ט' שעות ומחצה דעד אותו זמן הוי תפלת המנחה ניחא דהיינו מנחה קטנה אבל הא מנ"ל וי"ל דרבי יהודה ס"ל דתפלת המנחה כנגד קטורת תקנוה דכתיב תכון תפלתי קטורת לפניך משאת כפי מנחת ערב ע"כ. ואיכא למידק דלא מקשו ולא מידי דהא רבי יהודה טעמא יהיב דאמר שתמיד קרב והולך עד פלג המנחה וא"כ משום הך טעמא אית ליה דזמן המנחה הוי עד אותה שעה וכי היכי דניחא להו לרבנן דיהבו טעמייהו שקרב והולך עד הערב הכי נמי ניחא לרבי יהודה דיהיב טעמא משום דקרב והולך עד פלג המנחה ועוד מאי האי דתירצו תכון תפלתי וגו'. ונראה דפירוש דבריהם כך דהוקשה להם דבשלמא לרבנן טעמייהו מפורש משום דאינהו דרשו בפרק תמיד נשחט בין הערבים מכי ינטו צללי ערב מתחיל זמן ההקרבה והיא נמשכת עד הלילה ובדין היה להקדים המצוה ולשחוט תיכף אחר שש שעות ומחצה אלא טעמא משום קרבנות היחידים אבל ודאי מן הדין משמע מקרא דשיעורו עד סוף היום דהא לא קאמר קרא אלא זמן ההקרבה מתחלת מכי ינטו צללי ערב וכיון דלא נתן שיעור עד היכן היא ממילא משמע דהוי עד הלילה ולהכי קאמרי רבנן עד הלילה משום דמן הדין תמיד קרב עד הלילה ואע"ג דלא היו נוהגים להקריב אלא בט' שעות ומחצה מ"מ כיון דמן הדין אית ליה זמן עד הלילה בתר דינא אזלינן אבל לרבי יהודה קשה לבתר מאן אזיל אי אזיל בתר דינא הא דינא הוי עד הלילה דהא קרא לא אמר אלא תחילת ההקרבה הוי מכי ינטו צללי ערב אבל סוף ההקרבה לא קאמר משמע דהוי כל היום ומנא ליה לרבי יהודה דהוי דינו עד פלג המנחה ולא יותר ואי אזיל רבי יהודה בתר זמן ההקרבה א"כ לא היה קרב אלא בט' שעות ומחצה ולא היה לו לומר דהוי זמנה אלא

מגדל עוז

פ"ג תפלת השחר ט' פר שעה רביעית. ספ' פרק תפלת השחר (דף כ"ז).

הגהות מיימוניות

[א] אמר רב כהנא הלכה כר' יהודה הואיל ותנן בבחירתא כותיה ועד בגל' קאמר כדמוכח .

ולפי שבערב הפסח שחל להיות בערב שבת היו שוחטין את התמיד בשש שעות ומחצה. אמרו שהמתפלל מאחר שש שעות ומחצה יצא. ומשהגיע זמן זה הגיע זמן חיובה וזו היא הנקראת מנחה גדולה: **ג** אנהגו אנשים הרבה להתפלל גדולה וקטנה והאחת רשות. והורו מקצת הגאונים שאין ראוי להתפלל רשות אלא הגדולה. וכן הדין נותן מפני שהיא כנגד דבר שאינו תדיר בכל יום. ואם התפלל הגדולה חובה לא יתפלל קטנה אלא רשות: **ד** הא למדת שזמן מנחה גדולה משש שעות ומחצה עד תשע שעות ומחצה. וזמן מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה עד שישאר מן היום [ג] שעה ורביע. ויש לו להתפלל אותה עד שתשקע [ג] החמה: **ה** בתפלת המוספין זמנה אחר תפלת השחר עד שבע שעות ביום. והמתפלל אותה אחר שבע שעות אף ע״פ [ו] שפשע יצא ידי חובתו מפני שזמנה כל היום:

ו תפלת הערב אף ע״פ שאינה חובה המתפלל אותה זמנה מתחילת הלילה עד שיעלה עמוד השחר. ותפלת נעילה זמנה כדי שישלים אותה [ס] סמוך לשקיעת החמה: **ז** המתפלל תפלה קודם זמנה לא יצא ידי חובתו וחוזר ומתפלל אותה

א עיין בטור א״ח סי׳ רל״ד: ב טור א״ח סי׳ רפ״ו סמ״ג שם:

כסף משנה

ד וזמן מנחה קטנה וכו׳. משנה פרק תפלת השחר (דף כ״ו.) תפלת המנחה עד הערב ר׳ יהודה אומר עד פלג המנחה ואיבעי לן בגמרא (דף כ״ז.) אי הלכה כרבי יהודה בתפלת המנחה כי היכי דהלכתא כוותיה בתפלת השחר ואסיקנא דמאן דעבד כמר עבד ומאן דעבד כמר עבד וז״ש רבינו עד שישאר מן היום שעה ורביע דהיינו עד הערב כת״ק. ויש לדקדק בלשון רבינו שהו״ל לכתוב וזמן המנחה קטנה מתשע שעות ומחצה עד שתשקע החמה אבל נראה שכיון למה שכתב הרא״ש בשם הגאון דמאן דמקדים ומצלי ערבית תו לא מצי לצלויי מנחה אלא עד פלג המנחה כר״י דאם איתא לדרבי יהודה ליתא לדרבנן ואם איתא לדרבנן ליתא לדר׳ יהודה וכן אי צלי תפלת המנחה עד הערב שו לא מצי לאקדומי לתפלת הערב בפלג המנחה דאי אפשר לו לעשות פעם כרבנן ופעם כר״י וגם ה״ר יונה ז״ל כתב כן. ונראה לי שהוא מוכרח בלשון שאמרו דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ואין ספק שפירושו התופס שיטתו לעשות כמר עבד והתופס שיטתו לעשות כמר עבד ולכן כתב רבינו זמנה עד שישאר מן היום שעה ורביע ומשם ואילך הוא זמן תפלת הערב היינו כרבי יהודה: ויש לו וכו׳. כלומר גם אם ירצה לתפוס שיטת ת״ק יתפלל אותה עד שתשקע החמה:

ה תפלת המוספין וכו׳. משנה (שם כ״ז) ושל מוספין כל היום ר״י אומר עד ז׳ שעות ובגמרא ושל מוספין כל היום אר״י ונקרא פושע והא דתנן בפ״ב דמגילה (דף כ׳ ע״ב) כל היום כשר למוספין היינו לומר שילא אבל מ״מ נקרא פושע. כתב הרמ״ך לא ידעתי למה הוא פושע ומנהגנו להתפלל בי״ה אחר ז׳ עכ״ל. ויש לתמוה עליו מאחר שדברי רבינו הם דברי הגמרא למה שמה עליו ואפשר שלא היה כן בנוסחת הרמ״ך בגמרא:

ו תפלת הערב וכו׳. משנה (שם דף כ״ו) תפלת הערב אין לה קבע ובגמרא מאי אין לה קבע אי לימא דאי בעי מצלי כולה ליליא ליתני תפלת הערב כל הלילה אלא מאי אין לה קבע כמ״ד תפלת ערבית רשות. ופי׳ ה״ר יונה דה״ק אם איתא דאין בו משמעות אחר אלא שזמנה כל הלילה ליתני תפלת הערב כל הלילה ומדלא תני הכי שמעינן דאיכא נמי משמעות אחר דאתא לאשמועינן שהיא רשות וא״כ אין לה קבע ר״ל ב׳ דברים שהיא רשות ושזמנה כל הלילה: ותפלת נעילה וכו׳. נתבאר טעם רבינו בפ״א:

ז המתפלל תפלה קודם זמנה. זה פשוט אך מ״מ ואם התפלל תפלת שחרית וכו׳ נלמד ממאי דאמר בסוף תפלת השחר דף

לחם משנה

אלא עד ט׳ שעות ומחצה כלומר משש שעות ומחצה דהיינו מנחה גדולה עד ט׳ שעות ומחצה דהיינו מנחה קטנה וזהו שאמר בשלמא עד ט׳ שעות וכו׳ היינו אי קיים רבי יהודה לזמן הקרבה בשלמא עד ט׳ שעות ומחצה ניחא אבל הא עד פלג המנחה מנא ליה דלא הוי לא דינא ולא זמן הקרבה כדפרי׳ ותירצו דודאי בתר זמן הקרבה אזלינן וזמן הקרבה היה כלה בפלג המנחה משום דבקטורת ס״ל לרבי יהודה דהיה עיסוקו שעה אחת ומחצה ולכך קאמר דתחילת זמן מנחה קטנה מתחילת זמן הקרבת הקטורת דהיינו מט׳ שעות ומחצה עד סופו דהיינו פלג המנחה. וא״ת דבירושלמי פרק תפלת השחר אמרינן תמן תנינן תמיד נשחט בשמונה שעות ומחצה וקרב בט׳ שעות ומחצה ערבי פסחים נשחט בשבע ומחצה וקרב בשמונה ומחצה בין בחול בין בשבת רבי ירמיה בעי את עביד מנחה שתי שעות ומחצה והכא עביד מנחה שלש שעות ומחצה פי׳ אי אזלינן בתר הקרבה של כל יום בט׳ שעות ומחצה לא נשאר משם עד הלילה אלא שתי שעות ומחצה ואי אזלינן בתר הקרבה דפסחים דקרב בשמונה שעות ומחצה נשאר משם עד הלילה שלש שעות ומחצה וא״כ הוי מנחה שלש שעות ומחצה ומבעיא ליה לר׳ ירמיה בתר מי אזלינן ומתרץ שם אמר רבי יוסי לא הוקשה תפלת המנחה לתמיד של בין הערבים אלא לקטורת שנאמר תכון תפלתי קטורת לפניך וכו׳ לא שעה אחת לעיסוקו ולא עביד מנחה שתי שעות ומחצה כלומר אפי׳ אזלינן בתר תמיד של ערבי פסחים לא הוי מנחה אלא בט׳ שעות ומחצה משום דאזלינן בתר הקרבה של קטורת שהיה צריך שעה אחת לעשות הקטורת והוי המנחה בט׳ שעות ומחצה נמצא דבשאר הימים אזלינן בתר הקרבת התמיד עצמו ובערבי פסחים אזלינן בתר הקרבה הקטרת כדי להשוות ערבי פסחים עם שאר הימים דהמנחה יש לה קצת דמיון עם הקרבה הקטורת וקצת עם התמיד ופעמים אזלינן בתר התמיד ופעמים אזלינן בתר הקרבה הקטורת א״כ משמע מהתם דהקטורת לא היה צריך אלא שעה אחת לעיסוקו. וי״ל דמ״מ ס״ל לר׳ יהודה דצריך רביע יותר לעיסוקו שהוא שעה אחת ורביע ולכך קאמר עד פלג המנחה אבל לעולם דמדינא הוי עד סוף היום. ולפי זה מה שאמר רבי יהודה בברייתא שהרי תמיד קרב והולך עד פלג המנחה רלה לומר הקרבת הקטורת ואל תתמה איך קראו תמיד דכיון דהוי אחר קריבת כבש התמיד של בין הערבים נקרא תמיד וכן משמע מלשון רבינו ז״ל שראוי לקרותו תמיד שכתב בפ״ד מהלכות תמידין ומוספין תמיד של בין הערבים אין מפיסים לו פיים אחר וכו׳ חוץ מן הקטורת שהם מפיסים וכו׳ משמע דהקטורת היה נכנס בכלל התמיד מדקאמר חוץ וכו׳ זה נ״ל שפוס לדעת רבינו ז״ל והתוס׳ ז״ל שהם מסכימים לדעת אחת דלפי זה שפיר פסק שם רבינו דקרב עד סוף היום דר׳ יהודה מודה בהא דמדינא הוי הכי כדפרישית: ולפי שבערב פסח שחל להיות בערב שבת וכו׳. וא״ת אמאי בשאר כל הימים אזלינן בתר הקרבה שקרב בתשע שעות ומחצה ולהכי מתחלת משם מנחה קטנה ובערב פסח אזלינן בתר השחיטה דנשחט משש שעות ומחצה ומשום הכי אמרינן דמשם מתחלת זמן מנחה גדולה והוי לן למיזל בתר הקרבה דקרב בז׳ שעות ומחצה כי היכי דאזלינן בתר מנחה קטנה או גבי מנחה קטנה הוי לן למיזל בתר השחיטה דנשחט בח׳ ומחצה כמו גבי גדולה. וי״ל דהיינו טעמא דאזלינן בתר שחיטה דבערבי פסחים משום דאי אפשר להיות השחיטה קודם דתמיד אינו נשחט אלא משש שעות ומחצה ולמעלה אבל גבי מנחה קטנה היכי אזלינן בתר שחיטה דנשחט בח׳ שעות ומחצה הא השחיטה יכול להיות קודם וא״כ ראוי למיזל טפי בתר הקרבה דהוי גמר המעשה:

ה תפלת המוספין זמנה אחר תפלת השחר עד שבע שעות ביום וכו׳. משנה שם (דף כ״ז) ופסק כחכמים דזמנה כל היום ובגמ׳ (דף כ״ח) אמרי׳ דנקרא פושע:

ז המתפלל תפלה קודם זמנה לא יצא ידי חובתו וכו׳. ואם התפלל תפלת שחרית בשעת הדחק וכו׳. שם (דף ל׳). אבוה דשמואל ולוי כי הוו בעו למיפק באורחא

מגדל עוז

ויש לו להתפלל כו׳ עד כל היום. פרק תפלת השחר (שם דף כ׳) ופרק הקורא את המגלה למפרע: תפלת הערב כו׳ עד עמוד השחר. פרק תפלת השחר (שם): תפלת נעילה כו׳ עד החמה. בירושלמי דפרק תפלת השחר (דף כ״ז): המתפלל תפלה כו׳ עד יצא. פרק תפלת השחר (דף ל׳):

הגהות מיימוניות

[ג] שהוא עשירית היום כרבי יהודה דאמר עד פלג המנחה ע״כ: [ג] כרבנן דאמרי עד הערב ומסקינן בגמרא השתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. כתב רבינו חננאל ועכשיו נהגו כל ישראל כרבנן להתפלל מנחה עד הערב וכר׳ יוסי דאמר בירושלמי לא הוקשה תפלת מנחה לתמיד של בין הערבים אלא לקטורת שנאמר תכון תפלתי קטורת לפניך ותו דאמר רבי העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים ואוקמה אביי בר אבין ורב חנינא בר אבין כל שאין מתפלל עם דמדומי חמה דאמר ר׳ חייא בר אבא א״ר יוחנן מצוה להתפלל עם דמדומי חמה שנאמר ייראוך עם שמש ואע״ג דלייטי עלה במערבא ח״מ מאן דמאחר כפי אבל קודם ביאת שמש כמעט שפיר דמי. ירושלמי ר׳ יוסי הוי מצלי עם דמדומי חמה שנא׳ על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא לעת מצוא של יום ואע״ג רשעת תפלת מנחה משש שעות ומחצה ולמעלה עד הערב מאן דמצלי מפלג מנחה קטנה ולמעלה טפי עדיף ובלבד שלא ידחה השעה עכ״ל. ור״ת כתב דקיי״ל כרב דצלי של שבת בע״ש וכן לחול. ע׳ בהגהה לפניך שבהלכה: [ד] אמר רבי יוחנן ונקרא פושע ע״ש: [ס] וכן כתב מורי רבינו והנהיג והורה הלכה למעשה שאין להתפלל תפלת נעילה אלא ביום וכן כתב ר״י בשם ר״י ודלא כרב דאמר בשילהי יומא תפלת נעילה פוטרת של ערבית אלא כברייתא דפליג עליה ר׳ חנינא דתניא אור של יום הכפורים כו׳ דבין לת״ק דההיא ברייתא בין לר׳ חנינא בן גמליאל שאמר משום אבותיו לא סבירא להו דרב והא בהא תליא וכן כתב ר״י אלפס. ועוד הביא מורי ראיה מירושלמי דתפלת השחר ור״פ בתרא דתענית דר׳ יוחנן פליג על רב ואמר אין תפלת נעילה אלא ביום ורב ור׳ יוחנן הלכה כרבי יוחנן. ועוד מוכח התם דאפילו רב מודה דיש להתפלל אותה ביום דגרסינן אימתי היא נעילה רבנן דקיסרין אמרין איתפלגון רב ור׳ יוחנן רב אמר בנעילת שערי שמים פי׳ בלילה ור׳ יוחנן אמר בנעילת שערי היכל שזהו ביום לאחר הקטרת קטרת יהדלקת נרות. אמר ר׳ יודן ענתותי מתניתין מסייעא ליה לר׳ יוחנן בשלשה פרקים הכהנים נושאים כפיהם ארבעה פעמים ביום בשחרית במוסף במנחה בנעילת שערים בתעניות ומעמדות ויום הכפורים אית לך למימר נעילת שערי שמים פי׳ בתמיה והא איתקש נשיאת כפים לשירות דכתיב לשרתו ולברך בשמו מה שירות ביום אף נשיאות כפים ביום. אחוה דאימיה דרב איויא צייץ הוה גולתיה דרב ביומא צומא רבא פירוש היה שומר שליתו אמר ליה כד תיחמי שימשא בריש דיקלי הב לי גולתי דנצלי נעילת שערים פירוש משום הכון ופריך מהליף שיטתיה דרב תמן הוא אומר בנעילת שערי שמים פירוש בלילה וכאן אמר בנעילת שערי היכל פירוש שרצה להתפלל מבעוד יום אמר רב מתנא על ידי דהוה רב מאריך בצלותיה סנין היה סגיע בנעילת שערי שמים פירוש סוף תפלתו נמשכת עד הלילה אלמא דר׳ יוחנן פליג עליה והלכתא כוותיה לגבי רב ועוד דמייתי ליה סייעתא ממתניתין דבגי׳ פרקים ופשטא דמתניתין משמע מבעוד יום גדול דאיתקש לשירות חיינו שיר שעל הקרבן כדמוקי לה בפרק ב׳ דערכין וההיא הוה מבעוד יום גדול שאין אומרים שירה אחר תמיד של בין הערבים אע״ג דאכתי יום גדול הוא דאיכא בהריה קטורת ונרות ולאפוקי מרב דאמר צריך שתהא התפלה ונשיאת כפים שלה נמשכין עד הלילה ואפי׳ לרב גופיה צריך להתפלל אותה ביום ועוד כבר מוכח דאין נשיאות כפים בלילה וכן מצאתי כתוב בש״ר שב״ט דאין נשיאות כפים בלילה וכן מצאתי שכתב ר״י בפרק בתרא דתענית מהיקשא דלשרתו ולברך בשמו וכו׳ עד הילכך אין להתפלל נעילה ולא לעלות לדוכן אלא ביום מהני טעמי דפרישית וכו׳ עד ונראה דודאי לא הנהיגו אבותינו כך אלא מחמת שהחזנים מושכים עד תחלה סבורים שכדין עושין ע״כ ליקוטי מדברי מורי רבינו שכתב בשילהי יומא כתוס׳ ועוד האריך הרבה. ע״ש ול״נ דאין לדקדק ראיה ליה לרב דהתפלת נעילה בלילה מדאמר תפלת נעילה פוטרת של ערבית

אותה בזמנה. *(א) ואם התפלל תפלת שחרית בשעת הדחק אחר שעלה [ו] עמוד השחר יצא: *ויש (ב) לו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת [ז] בערב שבת קודם שתשקע החמה. וכן יתפלל ערבית של מוצאי שבת בשבת לפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקין בזמנה. ובלבד שיקרא ק״ש [ח] בזמנה אחר צאת הכוכבים: **ח** (ג) כל מי שעבר עליו זמן תפלה ולא התפלל במזיד אין לו תקנה ואינו משלם. [ט] בשוגג או שהיה אנוס או טרוד משלם אותה תפלה בזמן תפלה הסמוכה לה. ומקדים תפלה שבזמנה ואחריה מתפלל את התשלומין: **ט** כיצד טעה ולא התפלל שחרית ועבר חצי היום יתפלל מנחה שתים. ראשונה תפלת מנחה והשנייה תשלומי שחרית. [י] טעה ולא התפלל מנחה עד ששקעה החמה יתפלל ערבית שתים. ראשונה ערבית ושנייה תשלומי מנחה. טעה ולא התפלל ערבית עד שעלה עמוד השחר מתפלל שחרית שתים. ראשונה שחרית והשניה תשלומי

כסף משנה

(דף ל׳.) אבוה דשמואל ולוי כי הוו בעו מקדמי למיזל לאורחא הוו מקדמי ומצלי. ומפרש רבינו מקדימים לעיקר מצותה שהוא עם הנץ החמה והיו הם מקדימים מעלות השחר וכ״כ התוספות בשם ר״ח:

ויש לו להתפלל תפלת ערבית וכו׳. כלומר ככל אפשר לו לעשות כן והיינו אם לא יתפלל מנחה מפלג המנחה ולמעלה וכמו שכתבתי לעיל בפרק זה, ולאו דוקא של שבת בערב שבת או של מוצאי שבת בשבת דה״ה בכל יום אלא שרבינו העתיק לשון הגמרא דגרסינן בתפלת השחר (דף כ״ז ע״ב) אמר ר״ח בר אבין רב צלי של שבת בע״ש ורבי יאשיה צלי של מ״ש בשבת:

וכתב ה״ר מנוח ודוקא מפני הדחק או לצורך שעה והיינו שסמכה הרב להאי דלעיל דמיירי בשעת הדחק עכ״ל. וסובר רבינו שהטעם שאף ע״פ שהוא יום מתפלל תפלת ערבית לפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקין בזמנה. ומ״ש הראב״ד ז״ל אין ראוי לעשות כן אלא לצורך שעה והלא צריך לסמוך גאולה לתפלה עכ״ל. אין כאן השגה שרבינו בהאי פירקא לא נחית אלא לפרושי באיזה זמן מתפלל אדם תפלה, שערב ויוצא בה ולא נחית לפרושי דיני סמיכת גאולה לתפלה:

ח כל מי שעבר עליו וכו׳. ברייתא בפרק תפלת השחר (דף כ״ו.) מעוות לא יוכל לתקן זה שביטל תפלת ערבית או תפלת שחרית וסובר רבינו דהיינו דוקא כשביטל במזיד:

ט כיצד טעה ולא התפלל שחרית וכו׳. שם מימרא דר׳ יצחק אמר רבי יוחנן. ומ״ש ועבר חצי היום לאו דוקא דה״ק ועבר חצי היום וחצי שעה יותר דככר הגיע זמן המנחה דאילו בחצי היום כיון דעדיין לא הגיע זמן המנחה היכי קאמר ראשונה תפלת המנחה אלא ודאי כדאמרן:

טעה ולא התפלל מנחה עד ששקעה וכו׳. שם בעיא דאיפשטא:

טעה ולא התפלל ערבית וכו׳. שם מימרא דר׳ יצחק א״ר יוחנן:

טעה

השגת הראב״ד

* ויש לו להתפלל וכו׳. כתב הראב״ד ז״ל אין ראוי לעשות כן אלא לצורך שעה והלא צריך לסמוך גאולה לתפלה:

א טור סי׳ פ״ט סמ״ג שם: ב סמ״ג עשין כ״ט טור א״ח סי׳ רל״ו: ג טור א״ח סי׳ ק״ח סמ״ג עשין י״א:

משנה למלך

ט כיצד טעה ולא התפלל שחרית ועבר חצי היום יתפלל מנחה שתים ראשונה תפלת מנחה והשניה תשלומי שחרית. ברייתא בפרק תפלת השחר (דף כ״ג.) מעוות לא יוכל לתקון זה שביטל ק״ש של ערבית וק״ש של שחרית או תפלה של ערבית או תפלה של שחרית ומוקי לה ר׳ יוחנן כשביטל במזיד. ויראה דדוקא קאמר רבינו דכיון דעבר חצי היום אין לו להשלימה אלא עם תפלת המנחה וכמו שכתב הראב״ד דדוקא עם התפלה האחרת הואיל ושעת תפלה היא וזה פשוט ודוק. (א״ה ראיתי למרן בכ״י ס״ס כ״ח שכתב וז״ל כתב כלבו טעה בק״ש של שחרית י״א שאין לו תשלומין בערבית ולא של ערבית בשחרית ור׳ חיים כתב דק״ש שוה לענין תפלה ע״כ. ותמיה לי שהרי לימוד ערוך הוא בידינו מעוות לא יוכל לתקון זה שביטל ק״ש כדבר האמור:

לחם משנה

באורחא הוו מקדמי ומצלי וסובר רבינו דהיינו אחר שעלה עמוד השחר ודלא כרש״י ז״ל והיינו בשעת הדחק: ויש לו להתפלל וכו׳. שם (דף כז) רב צלי של שבת בערב שבת: **וכן** יתפלל ערבית של מוצאי שבת בשבת לפי שתפלת ערבית רשות וכו׳. (שם) ומה שהוצרך רבינו ז״ל לתת טעם לפי שתפלת ערבית רשות אע״ג דבגמרא [שם כ״ז:] לא משמע דהוי טעמא אלא משום דקיימא לן כר׳ יהודה דעד פלג המנחה הוי זמן תפלת המנחה ומשם ואילך הוי זמן תפלת ערבית שכן אמרו שם אמר רב חסדא ניחזי אנן וכו׳ שמע מינה הלכה כרבי יהודה וכו׳ מ״מ הוקשה לו לרבינו ז״ל דאע״ג דקי״ל כר׳ יהודה דאמר דזמן תפלת המנחה הוי עד פלג המנחה מ״מ היה להם לקבוע זמן בערבית מעת צאת הכוכבים כמו שאמרו בתפלת שחרית לכך אמר הטעם מפני שתפלת ערבית רשות. וא״ת הא שמואל אית ליה שם דתפלת ערבית חובה דכן אמרו שם אלא מאי אין לה קבע כמ״ד תפלת ערבית רשות האמר רב יהודה אמר שמואל תפלת ערבית ר״ג אומר חובה ואפ״ה ס״ל דמותר להתפלל של מוצאי שבת בשבת שכן אמרו שם ת״ש דאמר רב יהודה אמר שמואל מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת. וי״ל דרבינו גרים לגירסת הרי״ף ז״ל דגרים אביי אמר הלכה כדברי האומר חובה ורבא אמר הלכה כדברי האומר רשות ואינו מחלוקת רב ושמואל כגירסת התוס׳ אלא מחלוקת אביי ורבא ופסק כרבא. ומה שהביאו שם למימרא דרב יהודה אמר שמואל הוא שהזכיר מחלוקת ר״ג ור׳ יהושע. וא״ת אי טעמא הוי משום דתפלת ערבית רשות איך אמרו שם אדרבה מדרב הונא ורבנן לא הוו מצלי עד אורתא ש״מ אין הלכה כר׳ יהודה ומנא ליה דילמא אע״ג דס״ל כר׳ יהודה מ״מ לא הוו מצלו עד אורתא משום דס״ל דתפלת ערבית חובה. ועוד קשה כשאמר שם רב איקלע לבי גניבא וצלי וכו׳ ש״מ תלת וכו׳ לימא ש״מ ארבע והוא תפלת ערבית רשות דהא טעמא דצלי דשבת בע״ש נמי משום הכי. וי״ל דרבינו לא צריך להאי דתפלת ערבית רשות לומר דהאי דצלי של שבת בע״ש דהא ודאי היא מצוה משום קבלת שבת ואפי׳ דס״ל דתפלת ערבית חובה שפיר מצלי ליה אי אית ליה כר׳ יהודה אלא מה שהוצרך לטעם זה הוא למ״ד דמצלי של מוצאי שבת בשבת דזה ודאי נראה כעושה מקודש חול ולא הוה לן למעבד הכי לכך אמר לפי שתפלת ערבית רשות וכו׳:

ח כל מי שעבר עליו וכו׳. כ״ם פרק תפלת השחר (דף כ״ו) ברייתא מעוות לא יוכל לתקון ואוקמה בשביטל במזיד: **ט** טעה ולא התפלל וכו׳. גם זה שם:

טעה

מגדל עוז

ויש לו להתפלל כו׳ עד אין מדקדקין בזמנה. פרק תפלת השחר (שם): וכתב הראב״ד ז״ל אין ראוי לעשות כן אלא לצורך שעה: ואני אומר כי ביאור טוב הוא וכלול בלשון ר״מ ז״ל שכתב ויש לו כלומר יש לו מתוך הדחק ולשון הגמרא דרב צלי כו׳ הכי נמי משמע וככר כתבנו כמה פעמים כי ר״מ ז״ל משנה כתורה חבר בקצרה ולא בא לפרש ולחדד ולחדש רק מקצר ועולה לשון דומה ללשון: ובלבד שיקרא כו׳ עד תשלומי ערבית. פרק תפלת השחר (דף כ״ז):

הגהות מיימוניות

ערבית שהרי גם תפלת ערבית סבירא ליה שזמנה ביום מפלג המנחה ואילך כדאיתא בפרק תפלת השחר דרב צלי של שבת בערב שבת ומדקדק טינה דס״ל כר׳ יהודה דאמר מפלג המנחה חשיב לילה לענין תפלה. ע״ש. ולכל היותר נוכל לדקדק לרב מהכא דזמן תפלת נעילה מפלג המנחה ואילך והיינו כדאיתא בירושלמי שתמשך עד שקיעת החמה כדפי׳ ודלא כמקצת גדולי אשכנז שכתבו שאין תפלת נעילה אלא בלילה מהא דרב. והנה גם רבותינו הפייטנים שיסדו הקרובץ של נעילה טרם יבא שמש היום יפנה חשמש יבא ויפנה כי פנה היום ולא כי עבר וכהנה רבות והאומר כן בלילה בשכבר עבר היום לא חש לקימחיה ומיחזי כי חוכא ואטלולא לומר דברים שאינם כן לפני השכינה וכן מצאתי שוב בס״ע של רבינו שמחה ככל דברי מורי ורבינו וז״ל שמעינן מהתם דזמן נעילת שערי היכל מכי חזינא שימשא בריש דיקלי וקיימא לן כרב ור׳ יוחנן הלכה כר׳ יוחנן ועוד דמתניתין מסייעא ליה ולא ידעינן אמאי סמכינן דמצלינן נעילה בלילה וכהנים נושאים כפיהם עכ״ל: [ו] אבוה דשמואל ולוי כי הוי נפקי באורחא הוו מקדמי ומצלי וכי מטא זמן ק״ש קרו וכן פר״ח ובה״ג פסק כרשב״י דאמר בין כך ובין כך קורא ק״ש ומתפלל: [ז] רב צלי של שבת בע״ש וכן רבי יאשיה וכן ר׳ ישמעאל בר׳ יוסי ור׳ אלעזר בר׳ יוסי ע״ש. ובתוס׳ ר״י שלא היו עושים בחנם אלא כשהיה להן טירדא של מצוה לעת ערב אז היו מקדימין להתפלל מבעוד יום ואם כן אינו כל כך ראיה לדברי רבינו תם ע״ש בתוס׳: [ח] וכן פר״י אלפס וכן כתב ר״ח בשם רבותינו הגאונים וכן משמע מתוך דברי רש״י בריש מכילתא שאין אדם יוצא ידי ק״ש של ערבית אלא אחר יציאת הכוכבים וכן משמע מתניתין דפ״ק דאתיא כחכמים דברייתא וכן תניא בירושלמי להדיא הקורא קודם יציאת הכוכבים לא יצא ידי חובתו וכן כתב הרב רבי אלעזר ב״ר יב״ק ששמע על ריב״א שהיה קורא ק״ש עם הצבור כשמתפללין ביום ומתפלל עמהן תפלת ערבית לפי שאין תפלתו של אדם נשמעת אלא עם הצבור וביציאת הכוכבים היה חוזר וקורא ק״ש בברכותיה על מטתו. אבל ה״ר אלעזר גופיה כתב וז״ל אבל עיקר המצוה להתפלל ק״ש עם ברכותיה ולסמוך גאולה לתפלה לאחר יציאת הכוכבים עכ״ל. אמנם כתב ר״ת שמפלג המנחה ואילך השיב לילה בין לתפלה בין לקריאת שמע דקיימא לן כר׳ יהודה דאמר פרק תפלת השחר (דף כ״ו) דמפלג המנחה חשיב לילה כדאמרינן בגמרא דרב וכמה תנאים ואמוראים דצלו של שבת בערב שבת ואומר קידוש על הכוס ומבדיל בשבת כדאיתא התם וה״ה לק״ש שהרי קיימא לן כרבי יוחנן דאמר ק״ש ואחר כך תפלה ותניא כוותיה ודלא כריב״ל דאמר תפלות באמצע תקנום וכמתניתין דריש מכילתין איתא כרבי אליעזר אי נמי כמאן דאמר עני וכהן חד שיעורא ולית הלכתא הכי ולא כירושלמי שהבאתי לעיל אלא כרבי יהודה הכא דקאי רבי כאיר דפרק קמא כוותיה דיהיב שיעורא משעת טבילת הכהנים ורבי יהודה לא פליג עליה אלא משום דבין השמשות דידיה ג׳ חלקי מיל וכו׳ ע״ש. וכן כתבו התוס׳ וראבי״ה ורבינו שמחה. אמנם בהא כל אפי שוין שהקורא ק״ש או מתפלל ערבית קודם פלג המנחה כשעוד היום גדול שיש יותר עד הלילה משעה ורביע שלא יצא ידי חובתו לא בק״ש ולא בתפלה והרוצה לעשות כדברי ר״ת צריך שיתפלל מנחה קודם פלג המנחה וערבית וק״ש יכול להתפלל ולקרות מיד אחר פלג המנחה. וכן כתב ראבי״ה שצריך לדקדק בכל יכולתו והרוצה לעשות כדברי הגאונים יכול להתפלל מנחה עד הערב דהיינו שקיעת החמה שהוא יציאת הכוכבים אבל קריאת שמע וערבית לא יתפלל ויקרא עד אחר יציאת הכוכבים אבל להתפלל שתיהן מנחה וערבית בין פלג המנחה ליציאת הכוכבים לא יתכן כלל דהוה ליה שתי חומרי דסתרי אהדדי שהרי לענין מנחה עושהו יום כדברי הגאונים דפסקי כרבנן דפרק תפלת השחר ולענין ערבית לילה כר״ת דפסק כרבי יהודה ואע״פ שכתבו התוספות דשמא בתפלה הקילו והעושה כרבינו תם לא יצא ידי חובת ק״ש לדברי הגאונים אבל העושה כדבריהם גם לר״ת יצא ידי חובתו שגם הוא מודה מאן דעבד כרבנן עבד כדאיתא התם ומ״מ מנהגנו כר״ת ושעמו. וכתב ראבי״ה אדרבה המחמיר על עצמו לעשות כדברי הגאונים תיחזי כיוהרא כיון שאין מנהגנו כן אם לא שהוא פרוש ומדקדק גם בשאר מצות אז יכול לעשות עכ״ל ע״כ: [ט] מעוות לא יוכל לתקון זה שביטל ק״ש וכו׳ (ברכות כ״ו.) עיין שם ע״כ: [י] אבל מוסף לא תזכיר וכן כתבו התוספות דאם שכח ולא התפלל מוסף אינו חוזר ומתפלל כיון שעבר זמן הסיפא דתפלת מוסף לא שייכה בלל אלא בזמנה עיין שם ירושלמי ריש תפלת השחר ע״כ

תשלומי ערבית: י *טעה ולא התפלל לא תפלה זו ולא תפלה הסמוכה לה אינו משלם אלא אחרונה בלבד. כיצד טעה ולא התפלל לא שחרית ולא מנחה מתפלל ערבית שתים ראשונה ערבית והאחרונה תשלומי מנחה. אבל שחרית אין לה תשלומין שכבר עבר זמנה [ל] וכן בשאר תפלות: יא היו לפניו שתי תפלות של מנחה ושל מוספין מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוספין. [ל] ויש מי שמורה שאין עושין בציבור כן [מ] כדי שלא יטעו:

פרק רביעי

א חמשה דברים מעכבין את התפלה אע"פ שהגיע זמנה. טהרת ידים. וכיסוי הערוה. וטהרת מקום תפלה. ודברים החופזים אותו. וכוונת הלב: ב אטהרת ידים כיצד רוחץ ידיו במים עד הפרק ואחר כך יתפלל. היה מהלך בדרך והגיע זמן תפלה ולא היה לו מים אם היה בינו ובין המים ארבעה מילין שהם שמונת אלפים אמה הולך עד מקום המים [א] ורוחץ ואחר כך יתפלל. היה בינו ובין המים יותר על כן מקנח ידיו בצרור [ב] או בעפר או בקורה ומתפלל: ג במה דברים אמורים לפניו אבל אם היה מקום המים לאחוריו אין מחייבין אותו לחזור לאחוריו אלא עד מיל ב. אבל אם עבר מן המים יותר אינו חייב לחזור אלא מקנח ידיו ומתפלל. במה דברים אמורים שאינו מטהר לתפלה אלא ידיו בלבד בשאר תפלות חוץ מתפלת שחרית *אבל שחרית רוחץ פניו ידיו ורגליו ואחר כך יתפלל. ואם היה רחוק מן המים מקנח ידיו בלבד ואחר כך יתפלל: ד גכל הטמאין [ג] רוחצין ידיהן בלבד כטהורין ומתפללים אע"פ שאפשר להם לטבול ולעלות מטומאתן אין הטבילה מעכבת. וכבר בארנו שעזרא תיקן שלא יקרא בעל קרי [ד] בלבד בדברי

תורה

השגת הראב"ד

*) טעה ולא התפלל לא תפלה זו וכו': כתב הראב"ד ראיתי בדעתו שאינו משלם טעות אלא בסמוך לו ולפיכך אמר שחרית אין לה תשלומין שכבר עבר זמנה ודעת יחידית היא זו מפני שראה הענין בסמוכין משחרית למנחה וממנחה לערבית ומערבית לשחרית ואני אין לי להורות כה לא איסור ולא היתר ואם רצה להשלים ישלים. אבל אני אומר אם נזכר בסמוכה לה ולא השלים טעותו ורוצה להשלים במופלגות אינו משלים מפני שהוא כיטול במזיד. עוד נראה לי שכל אלו התשלומים שאמרו אינם אלא עם התפלה האחרת שבאה בזמנה הואיל ושעת תפלה היא:

השגת הראב"ד

*) אבל שחרית רוחץ פניו ידיו ורגליו כו': כתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי רגליו למה עכ"ל:

כסף משנה

י טעה ולא התפלל לא תפלה זו וכו': וכתב הראב"ד ראיתי בדעתו וכו' הואיל ושעת תפלה היא עכ"ל. וה"ר יונה ז"ל כתב שדעת חכמי פרובינצא כדעת רבינו והוא נכון בעיניו. וכתב עוד ה"ר יונה שי"מ כדברי הראב"ד ז"ל שאפילו לא התפלל תפלות הרבה לעולם יש תשלומין ואין דעתו ז"ל נוחה בזה אלא הנכון כדברי רבינו. מיהו אם ירצה להתפלל אותם בתורת נדבה ויחדש בהם דבר הרשות בידו ונכון לעשות כן:

יא היו לפניו שתי תפלות כו'. ברייתא פרק תפלת השחר (דף כ"ז.) פלוגתא דת"ק ורבי יהודה ופסק רבי יוחנן כת"ק, והכריח ה"ר יונה דמנחה הנזכרת כאן היינו מנחה גדולה וכבר הוקשה לפוסקים ז"ל מה שהיו נוהגים ביה"כ שאחר שהגיע זמן המנחה היו מתפללים מוסף קודם. וכתבו ה"ר יונה והרא"ש ז"ל דהא דהיו לפניו שתי תפלות היינו דוקא שרוצה להתפלל מיד שתיהן כגון שרוצה ליכנס לסעודה גדולה וא"א לו ליכנס עד שיתפלל הילכך תפלת המנחה שהיא תדירה וגם עיקר זמנה אז קודמת אבל אם אינו צריך עתה להתפלל תפלת המנחה יכול להקדים תפלת המוספים. ומ"ש רבינו ויש מי שמורה וכו' הוא להנצל מקושיא זו של יה"כ דכיון דבצבור הוא אין עושין כן כדי שלא יטעו ויבא היזה יחיד מהם ביום אחר קודם שהגיע זמן המנחה להתפלל תפלת המנחה ואח"כ תפלת המוספין. והנכון לקצר בפיוטים בתפלת השחר ולכוין להתחיל להתפלל תפלת המוספין קודם שיגיע זמן תפלת מנחה גדולה וכן אנו נוהגים:

פ"ד ב טהרת הידים כיצד וכו'. פרק היה קורא (ברכות דף ט"ו.) א"ל רבינא לרבא חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר מי שאין לו מים לרחוץ מקנח ידיו בעפר או בצרור ובקסמית א"ל שפיר קאמר מי כתיב ארחץ במים בנקיון כתיב כל מידי דמנקי דהא לייט רב חסדא אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא וה"מ לק"ש אבל לתפלה מהדר ועד כמה עד פרסה וה"מ לקמיה אבל לאחוריו אפילו מיל אינו חוזר מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר כך היא גירסת רבינו וז"ש אין מחייבין אותו לחזור לאחוריו אלא עד מיל כלומר עד ולא עד בכלל. אבל אם עבר מן המים יותר. כלומר יותר מפחות ממיל אינו חייב לחזור: ומה שכתב שרוחץ עד הפרק. [עי' במשנה פ"ב דידים]. וכתב רבינו פ"ו מהלכות ברכות שמברך ענט"י וכתב ה"ר מנוח וכן לק"ש ונראה מדברי רבינו שבכל התפי' צריך ליטול ידיו אעפ"י שאינו יודע להם שום לכלוך כשם שהוא צריך ליטול ידיו לאכול פת ודלא כהר"ן פ' ע"פ:

ג במה דברים אמורים שאינו מטהר וכו'. אבל שחרית וכו': כתב הראב"ד לא ידעתי רגליו למה עכ"ל. ונראה מדברי מ"ע דאשתמיטתיה למרן הראב"ד הא דתניא בפרק במה טומנין במס' שבת (דף נ:) רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום שנאמר כל פעל ה' למענהו דהיינו לתפלת שחרית. ולי נראה דלא אישתמטתיה האי ברייתא להראב"ד ז"ל אלא שהוא ז"ל מפרש דלא לענין תפלה איתניא האי ברייתא אלא לענין אם מותר לרחוץ פניו ורגליו כדי ליפות את עצמו וכדפירש"י:

ד כל הטמאין וכו'. כבר נתבאר זה בסוף הלכות ק"ש:

וכ"ד

לחם משנה

טעה ולא התפלל לא תפלה זו וכו'. כן דעת רבינו ז"ל וכן דעת התוספות ז"ל דאין תשלומין אלא בתפלה הסמוכה לה. והא דכתב רבינו ז"ל טעה ולא התפלל לא תפלה זו ולא תפלה הסמוכה לה ולא נקט טעה ולא התפלל תפלה זו והתפלל הסמוכה לה ובתפלות נזכר י"ל דנקט הכי להשמועינן רבותא דאע"ג דטעה בשתיהן וא"כ לא הוה לן למידייניה כטעה אלא כמזיד ולא יתפלל אפילו כמוכה לה קמ"ל דסמוכה לה מיהא ישלם:

יא היו לפניו שתי תפלות וכו'. שם (דף כז): ויש מי שמורה שאין עושין וכו'. הטעם דיאמרו דכיון דזמן מוסף עד שבע שעות ועדיין לא עבר הזמן אמאי אנו מתפללים מנחה קודם אלא ודאי שיש להתפלל מנחה קודם מוסף וא"כ יטעו באחר הימים להתפלל מנחה קודם מוסף אפילו קודם שש שעות ומחצה:

פ"ד א חמשה דברים מעכבין את התפלה אף על פי שהגיע זמנה כו'. פרק היה קורא (דף ט"ו.) והני מילי לקריאת שמע אבל לתפלה מהדר ועד כמה עד פרסה והני מילי לקמיה אבל לאחריו אפילו מיל וכו'. ונראה מיל חוזר יותר ממיל אינו חוזר:

ד כל הטמאים וכו'. מבואר בסוגיא פרק מי שמתו (דף כ"ב:) ונתבארו הדברים יפה בב"י בטור א"ח:

וכן

מגדל עוז

טעה ולא התפלל לא תפלה וכו': כתב הראב"ד ראיתי בדעתו וכו'. הואיל ושעת תפלה היא עכ"ל: ואני אומר טעה ולא התפלל וכו' עד וכן שאר תפלות הככמת גדולים ודבריו נכוחים מדאסיקנא עבר זמנו בטל קרבנו ועוד דקיימא לן תפלות כנגד תמידים תקנום וכן פסק רשב"ם ובס"ה וכד"ן: היו לפניו שתי תפלות כו' עד סוף הפרק. פרק כל התדיר (דף נ"א):

פ"ד חמשה דברים כו' עד הפרק ואח"כ יתפלל. פרק היה קורא (דף ט"ו): היה מהלך בדרך והגיע כו' עד או בקורה ומתפלל. פרק אלו עוברין (דף מ"ו) ופרק העור והרוטב (דף קכ"ב) סוף גמרא מהניתין דואלו שעורותיהן כבשרן אמרה ר' אבהו בשם ר"ל ופירשה ר' יוסי בר חנינא: בד"א לפניו כו' עד הון מתפלת שחרית. פרק היה קורא (דף ט"ו): אבל שחרית רוחץ פניו ידיו ורגליו כו' עד ומתפלל. פרק במה טומנין: כתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי רגליו למה עכ"ל: ואני תלמידו מצאתי אותו שנוי בברייתא בשמעתא בתרייתא דפרק במה טומנין דאסיקנא סברי לה כי הא דתניא רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונהו משום שנאמר כל פעל ה' למענהו עד כאן וקי"ל הכי וכד"ן: כל הטמאים רוחצין כו' עד ואם אינו יכול יפסיק. פ' מי שמתו (דף כ"ב):

הגהות מימוניות

[ל] וכן פסקו התוספות בשם רשב"ם וכן ס"ה ומשום רבינו שמחה כתב שאם טעה ולא התפלל אחת מן התפלות ונזכר אפילו אחר עשרה ימים מסתבר שמשליכה דכיון שאין בו משום עבר יומו מה לי למחר ומה לי לאחר עשרה ימים ע"כ: [ל] כרבנן לגבי רבי יהודה והכי פסק רבי יוחנן התם עיין שם וכן מוכח בירושלמי דאפילו אם יש שהות ביום כדי להתפלל שתיהם ע"כ: [מ] וכן מצאתי בשם הר"י אמנם מורי רבינו נזהר ומזהיר שלא להאריך בתפלת יוצר ביוה"כ עד שעת המנחה ונשאתי ונתתי לפניו כאשר מצאתי בשם ר"י ולא הודה לי שוב מצאתי בתשובת סובים מן הראשונים כדברי מורי רבינו ע"כ: [א] בפרק אלו עוברין ובהעור והרוטב וכן פירש בערוך הא דאמר להתפלה ארבעה מילין כבעמוד אבל רש"י פירש ארבעה מילין צריך לילך כדי שיתפלל בבית הכנסת וכן נראה לר"י כפירש"י ולא כפירוש הערוך שפירש משום נטילה דאי בעידן צלותא האמר פ"ב דברכות לייט אביי אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא ואי שלא בזמן תפלה מאי איריא ארבעה מילין אפי' טובא נמי. ויש ספרים שכתב ההיא דלתפלה ארבעה מילין נמי בפרק ב' דברכות ונראה לרבינו ששיבוש הוא ואין יכול להיות כי אם באלו עוברין ובהעור והרוטב וכן משמע בערוך וכן בפירש"י דברכות: [ב] ולראבי"ה נראה דקינוח צרור היינו בשלא הסיח דעתו אך נתלכלכו ידיו בטים והני מילי בק"ש אבל בתפלה בעי לאהדורי ואין דעת התוספות כן כדפי' ע"כ: [ג] והנשים נהגו סילסול בעצמן ופרישות בעת נדתן שאין נכנסות לבית הכנסת ואף כשמתפללות אין עומדות בפני הבירוהיהן וכן ראיתי בדברי הגאונים בענין לשון ברייתא ואינה בתוספתא שלנו וכשר המנהג כדאמר אבעל קרי שמעתי שמקילין בה ושמעתי שמחמירין בה וכל המחמיר בה מאריכין ימיו ושנותיו וכבנה נלבד אשאר עכ"ל ראבי"ה: [ד] וכן כתב רב האי גאון כיון דבגמרא ליכא הא מילתא נקוט מנהג כל ישראל שכל בעלי קריין אע"פ שאין להם מים אין מתפללין עד שירחצו. ופירש רבינו חננאל גמי נשים נדות וזבות ויולדות מברכות ומתפללות וכדרבינא דאמר נדה קוצה לה חלה וכן להוציא אחרים ידי חובתן מברכין אבל להתפלל כולי עלמא נהגו להחמיר בהשעה קבין ליתן עליהם וכדתנן היה עומד בתפלה וכו' ואפילו ר"י בן בתירא לא אמר שפטור אלא לדברי תורה אבל להתפלל לא ובדברי תורה קיימא לן האידנא כר' יהודה בן בתירא ואני כל כה שנראה לי כתבתי והמדמיר יאריך ימים ושנים עכ"ל ראבי"ה ורב אלפס כתב גם הוא דברי רב האי רל אבל טבילת כתב שאין צריכין וכהא דתנן בפרק ט' שבחי יב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע צריכין טבילה וכו' הא יב שלא ראה קרי ונדה שלא פלטה שכבת זרע אין צריכין טבילה לדברי הכל ע"כ:

תורה עד שיטבול. ובית דין שעמדו אחר כן התקינו אף לתפלה שלא יתפלל בעל קרי בלבד עד שיטבול. ולא מפני טומאה וטהרה נגעו בה אלא כדי שלא יהיו תלמידי חכמים מצויים אצל נשותיהן כתרנגולים. ומפני זה תקנו טבילה לבעל קרי לבדו והוציאוהו מכלל הטמאין: **ה** לפיכך היו אומרין בזמן תקנה זו שאפילו זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע ומשמשת שראתה דם נדה צריכין טבילה לקריאת שמע וכן לתפלה מפני הקרי אף על פי שהם טמאין. וכן הדין נותן שאין טבילה זו מפני טהרה אלא מפני הגזירה שלא יהיו מצויין אצל נשותיהן תמיד. [ה] וכבר בטלה גם תקנה זו של תפלה לפי שלא פשטה בכל ישראל ולא היה כח בציבור לעמוד בה: **ו** מנהג פשוט בשנער ובספרד שאין בעל קרי מתפלל עד שרוחץ כל בשרו במים משום הכון לקראת אלהיך ישראל. במה דברים אמורים בבריא או בחולה שבעל אבל חולה שראה קרי לאונסו פטור מן הרחיצה ואין בזה מנהג. וכן זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע אין בהן מנהג אלא מקנחין עצמן ורוחצין ידיהן ומתפללין: **ז** [א]כיסוי הערוה כיצד אף על פי שכסה ערותו כדרך שמכסין לקריאת שמע לא יתפלל עד שיכסה את לבו. ואם לא כסה לבו או שנאנס ואין לו במה יכסה הואיל וכסה ערותו והתפלל יצא. ולכתחלה לא יעשה: **ח** [ב]טהרת מקום התפלה כיצד לא יתפלל במקום המטונפת ולא במרחץ ולא בבית הכסא ולא באשפה ולא במקום שאינו בחזקת טהרה עד שיבדקנו. כללו של דבר כל מקום שאין קורין בו קריאת שמע אין מתפללין בו. וכשם שמרחיקין מצואה וממי רגלים וריח רע ומן המת ומראיית הערוה לקריאת שמע כך מרחיקין לתפלה: **ט** [ג]המתפלל ומצא צואה במקומו הואיל וחטא מפני שלא בדק עד שלא התפלל חוזר ומתפלל [ו] במקום טהור. היה עומד בתפלה ומצא צואה כנגדו אם יכול להלך לפניו כדי שיזרקנה לאחריו ארבע אמות יהלך ואם לאו יסלקנה לצדדין. ואם אינו יכול יפסיק. [ד]גדולי החכמים לא היו מתפללים בבית שיש בו שכר [ז] ולא בבית שיש בו מורייס בעת עפושו מפני שריחו רע אף על פי שהמקום טהור: **י** [ה]דברים החופזים אותו כיצד אם היה צריך לנקביו לא יתפלל. וכל הצריך לנקביו והתפלל תפלתו [ח] תועבה וחוזר ומתפלל אחר שיעשה צרכיו. ואם יכול להעמיד עצמו כדי פרסה תפלתו תפלה. ואף על פי כן לכתחלה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו יפה יפה ויבדוק

א טור סי׳ צ״א סמ״ג עשין י״ח: **ב** טור סי׳ צ׳ סמ״ג שם: **ג** סמ״ג עשין י״ט טור שם: **ד** טור סי׳ צ״ח סמ״ג שם: **ה** טור סי׳ צ״ב סמ״ג שם:

כסף משנה

ובית דין שעמדו אח״כ וכו׳. תמיה לי מילתא כיון דעזרא גזר לד״ת אף תפלה בכלל ומה צורך לב״ד שאחריו לגזור לתפלה ועוד היכא איתא גזירה זו דב״ד שאחריהם. ואפשר דה״ק בית דין שאחריהם בטלו תקנת עזרא לד״ת והעמידוה לתפלה בלבד וכן כתב הרי״ף בסברא אחת בפרק מי שמתו. אבל אין לשון רבינו נוחה לזה שכתב וב״ד שעמדו אח״כ התקינו אף לתפלה. ואפשר דעזרא לא גזר אלא לד״ת אבל לא לתפלה משום דרחמי היא ואולי לא ימצא מים ונמצא נמנע מלהתפלל. אלא שאיני יודע היכן מצינו גזירה זו דבית דין שאחריהם: ולא מפני טומאה וטהרה נגעו בה אלא כדי שלא יהיו ת״ח מצויים אצל נשותיהן כתרנגולים וכו׳ לפיכך היו אומרים בזמן תקנה זו שאפילו זב שראה קרי וכו׳. משנה בפרק מי שמתו (ברכות דף כ״ו.):

ה וכבר בטלה גם תקנה זו וכו׳. שם (דף כ״ב) כי אתא זעירי אמר בטלוה לטבילותא ועל פי מה שכתבתי בסוף הלכות ק״ש:

ו מנהג פשוט הוא בד״א בבריא או בחולה שבעל וכו׳. מה שחילק בין בריא לחולה נראה שסמכו בזה על מאי דאסיקנא בפרק מי שמתו (כ״ב ע״ב) אמר רבא הלכתא בריא המרגיל וחולה המרגיל מ׳ סאה ובריא לאונסו ט׳ קבין אבל חולה לאונסו פטור מכלום. ופירש״י דמרגיל היינו שממשיך הקרי עליו כלומר שמשמש מטתו ע״כ. וכיון דקי״ל בטלוה לטבילותא וס״ל לבני שנער וספרד דלא בטלוה אלא לד״ת אבל לתפלה נהי דבטלוה לטבילה רחיצה בט׳ קבין מיהא בעי כמ״ש הרי״ף בפרק מי שמתו בשם רבינו האי אם כן בריא בין מרגיל בין שאינו מרגיל וחולה המרגיל צריכין רחיצה בט׳ קבין אחר התקנה כטבילה קודם התקנה וחולה לאונסו פטור מכלום שבזמן התקנה נמי היה פטור: וכן זב שראה קרי וכו׳. וכ״כ רבינו בפירוש המשנה שלא נהגו לטבול עליו:

ז כיסוי הערוה וכו׳. ברייתא פרק מי שמתו (דף כ״ד. כ״ה:) היתה טלית של בגד ושל עור ושל שק חגורה לו על מתניו קורא ק״ש ולתפלה עד שיכסה את לבו וסובר רבינו דהיינו לכתחלה אבל בדיעבד יצא:

ח טהרת מקום התפלה כיצד לא יתפלל וכו׳. כבר נתבאר בהלכות ק״ש איסור ק״ש בכל המקומות הללו וה״ה לתפלה:

ט המתפלל ומצא צואה וכו׳. מימרא דרבא פרק מי שמתו (דף כ״ב:) ופשט התוס׳ בשם ר״י דדוקא במקום שהיה יכול להסתפק ולתלות שיש שם צואה וכן כתב ה״ר יונה והרא״ש ז״ל:

היה עומד בתפלה ומצא וכו׳. ברייתא שם היה עומד בתפלה וראה צואה כנגדו מהלך לפניו עד שיזרקנה לאחריו ארבע אמות והתניא לצדדין לא קשיא הא דאפשר הא דלא אפשר. ופירש ה״ר יונה הא דאפשר פי׳ אם מתפלל כנגד המזרח וראה צואה כנגדו ויכול ללכת כנגד המזרח מהלך לפניו כדי שיזרקנה לאחריו אבל אם א״א לו ללכת כנגד המזרח כגון שמתיירא שיפסיקוהו עוברי דרכים או שמא יראה צואה אחרת וכנגד המערב אינו רוצה לחזור פניו ילך כנגד הצדדין עד שיתרחק ממנה ד׳ אמות. ופירש״י והתניא לצדדין אין צריך להלך עד שתהא לאחוריו. דאפשר לילך לפניו ילך לפניו עד שתהא לאחוריו לא אפשר כגון שיש נהר לפניו מסלק לצדדין:

גדולי החכמים וכו׳. עירובין פרק הדר (דף ס״ה.) שמואל לא מצלי בביתא דאית ביה שיכרא ר״פ לא מצלי בביתא דאית ביה הרסנא:

י דברים החופזים אותו וכו׳. פרק מי שמתו ברכות [כ״ג.] ת״ר היה צריך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה אמר רב זביד ואי תימא רב יהודה לא שנו אלא שאינו יכול לשהות עצמו אבל אם יכול לשהות עצמו תפלתו תפלה זו היא גירסת רבינו ודלא כהרי״ף דגרים מותר ועד כמה אמר רב ששת עד פרסה ומדתניא בסיפא תפלתו תפלה לומר שילא י״ח ממילא דכי תני תפלתו תועבה היינו שצריך לחזור ולהתפלל: ואף על פי כן לכתחלה לא יתפלל וכו׳. שם תניא אידך הנצרך לנקביו אל יתפלל משום הכון לקראת אלהיך ישראל וכתיב שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים: וכתב ה״ר מנוח ריחו הוא רוק עב שאין יכול לצאת אלא ע״י כח. ניעו הוא רוק המוכן לצאת שכבר נע ממקומו. וכן כתבו התוספות בריש ב״ק (דף ג׳:) ד״ה ריחו וניעו:

פי

לחם משנה

ה וכבן זב שראה קרי וכו׳. משמשת וראתה דם לא הזכיר כאן רבינו ז״ל וקצת קשה דהוה ליה לאשמועינן טפי במשמשת וראתה דם דמעיקרא בת טבילה היא כדאמרו בגמרא וכל שכן בשאר ואי אית ביה מנהג היה לו להזכירה למעלה בד״א בבריא או משמשת וראתה דם נדה. וכ״ל דכיון דהם שוים לרבנן זב שראה דם ונדה שפלטה וכו׳ נקט תרתי מינייהו וה״ה לאחריתי דאין בה מנהג: וכן זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע אין בהן מנהג אלא מקנחין עצמן ורוחצין ידיהן ומתפללין וכו׳. נראה דהאי דקאמר אין בהם מנהג וכו׳ ר״ל שלא נהגו בכך אבל ודאי אי נהגו לא הוי מנהג בטל דהא מן הדין לרבנן דקי״ל כוותייהו מעיקרא הוה צריך וכיון דאתמור אחר התקנה לא הוי מנהג בטל:

ו אבל בחולה שראה קרי וכו׳. שנראה׳ דאפי׳ נהגו לרחוץ הוי מנהג בטל ומפני כך כתב רבינו ז״ל אבל חולה שראה קרי לאונסו פטור מן הרחיצה ואין בזה מנהג וכו׳ שהיה די לומר אבל חולה שראה קרי לאונסו אין בזה מנהג כמ״ש גבי זב ונדה וכו׳ אין בזה מנהג אלא קאמר פטור מן הרחיצה להודיע לנו שכיון שהוא פטור מן הדין אפי׳ קודם התקנה אין בזה מנהג ואע״פ שנהגו הוא מנהג בטל:

ז כיסוי הערוה כיצד וכו׳. פרק מי שמתו (דף כ״ד: כ״ה.) איתא היתה טלית של בגד של עור ושל שק חגורה על מתניו מותר לקרות קריאת שמע אבל לתפלה עד שיכסה את לבו וכו׳ ומשמע ליה לרבינו דה״ק אבל לתפלה אינו מותר לכתחלה כמו בק״ש עד שיכסה את לבו אבל בדיעבד יצא דלא מחמרינן כולי האי בתפלה:

ח טהרת מקום התפלה וכו׳. הוציא זה רבינו ז״ל ממה שאמרו פרק מי שמתו (דף כ״ו.) על ענין הרחקה מן הצואה א״ר הונא לא שנו וכו׳ שם וכן לתפלה:

ט המתפלל ומצא צואה וכו׳: שם פרק מי שמתו (דף כ״ב:) היה מתפלל ומצא צואה במקומו וכו׳ אמר רבא וכו׳ ואמרו שם אלא אמר רבא הואיל וחטא אע״פ שהתפלל תפלתו תועבה. וכתבו התוס׳ (שם ד״ה והא) פר״י ודוקא במקום שהי׳ יכול להסתפק ולתלות שיש שם צואה ע״כ וכן דעת רבינו ז״ל שכתב הואיל וחטא מפני שלא בדק וכו׳: גדולי החכמים וכו׳. פרק הדר (עירובין דף סה):

י דברים החופזים אותו וכו׳. בפ׳ מי שמתו (דף כ״ג) ברייתא הנצרך לנקביו אל יתפלל

מגדל עוז

גדולי החכמים כו׳ עד טהור. פרק הדר בעירובין (דף ס״ה): דברים החופזים אותו כו׳ עד חוזר לראש. הכל פרק מי שמתו (דף כ״ג):

הגהות מיימוניות

[ה] בטלוה לטבילותא וכן כתב ר״י אלפס בשם איכא מ״ד ואיכא מ״ד ה״מ לדברי תורה אבל לתפלה צריך טבילה עד כאן: [ו] כרבא דפסיק כן ודלא כרב דאמר תפלתו תפלה וטעמא משום זבח רשעים תועבה ופר״י דהיינו דוקא במקום שהיה לו להעלות על דעתו שיש שם צואה אבל במקום שלא היה לו להעלות על דעתו ולהסתפק בכך לא מתקרי זבח רשעים ותפלתו תפלה ואין צריך לחזור: [ז] שמואל לא הוי מצלי בביתא דאית בה שיכרא רב פפא לא הוה מצלי בביתא דאית בה הרסנא: [ח] כתב רבינו שמחה דה״ה שאסור להוציא אפילו שאר דברי תורה מפיו כל זמן שהוא חשוקץ מחמת שיתוי נקביו ע״כ:

ויבדוק נקביו ויסיר כיחו וניעו וכל הדבר הטורדו ואחר כך יתפלל: **יא** [א]מי שגיהק ופיהק [ס] ונתעטש בתפלתו אם לרצונו הרי זה מגונה. ואם בדק גופו קודם שיתפלל ובא לאונסו אין בכך כלום. נזדמן לו רוק בתפלתו מבליעו בטליתו או בבגדו. ואם היה מצטער בכך זורקו בידו לאחוריו כדי שלא יצטער בתפלה ונמצא טרוד. יצא ממנו רוח מלמטה כשהוא עומד בתפלה שלא לדעתו שוהה עד שתכלה הרוח וחוזר לתפלתו: **יב** [ב]בקש להוציא רוח מלמטה ונצטער הרבה ואינו יכול להעמיד עצמו מהלך לאחריו ארבע אמות וממתין עד שתכלה הרוח. ואומר רבון כל העולמים יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלמתנו חרפה וכלמה בחיינו תולעה ורמה במיתתנו וחוזר למקומו ומתפלל: **יג** [ג]היה עומד בתפלה ונטפו מי רגליו על ברכיו ממתין עד שיכלו המים וחוזר למקום שפסק. [י] ואם שהה כדי לגמור את התפלה חוזר לראש: **יד** [ד]וכן המשתין מים שוהה כדי הילוך ד׳ אמות ואחר כך יתפלל. ומשהתפלל שוהה אחר תפלתו כדי הילוך ארבע אמות ואחר כך משתין כדי שיפסוק דברי התפלה מפיו: **טו** [ה]כוונת הלב כיצד כל תפלה שאינה בכוונה [כ] אינה תפלה. ואם התפלל בלא כוונה חוזר ומתפלל בכוונה. מצא דעתו משובשת ולבו טרוד אסור לו להתפלל עד שתתיישב דעתו. לפיכך הבא מן הדרך והוא עיף או מיצר אסור לו להתפלל עד שתתיישב דעתו. אמרו חכמים ישהה שלשה ימים עד שינוח ותתקרר דעתו ואח״כ יתפלל: **טז** כיצד היא הכוונה שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה. לפיכך צריך לישב מעט קודם התפלה כדי לכוין את לבו ואחר כך יתפלל בנחת ובתחנונים ולא יעשה תפלתו כמי שהיה נושא משאוי ומשליכו והולך לו. לפיכך צריך לישב מעט אחר התפלה ואחר

כסף משנה

יא מי שגיהק ופיהק וכו׳. פרק מי שמתו (כ״ד.) א״ר חנינא אני ראיתי את רבי שגיהק ופיהק ונתעטש מיתיבי המגהק ומפהק בתפלתו הרי זה מגסי הרוח ל״ק כאן לאונסו כאן לרצונו:

וכתב ה״ר מנוח גיהק גו הקיא כלומר שהקיא ופשט גופו למעלה פיהק פה הקיא שפותח פיו הרבה. ורש״י פי׳ פיהוק הוא הרוח היוצא דרך הפה בקול כמנהג הזוללים: **נזדמן** לו רוק וכו׳. שם ע״ב אמר רב יהודה היה עומד בתפלה ונזדמן לו רוק מבליעו בטליתו ואמרינן בתר הכי דרבינא נזדמן לו רוק ופתקיה לאחוריה משום דאנינא דעתיה: וכתב ה״ר מנוח דרבינו מפרש פתקיה זריקה ביד כמו פתקיה א׳ פרסי אבל לא בפיו משום קלות ראש. ומשמע בירושלמי דדוקא מחמת האונס הוא דמותר ומשמע בירושלמי אם טיילו בו אסור פירוש דמטייל מדעתו שלא באונס: **יצא** ממנו רוח וכו׳ עד ורמה במיתתנו. ברייתא שם וסובר רבינו דמשמעה חוזר למקומו הראשון ולא ישאר במקומו האחרון ואפשר שזאת היתה כוונת בה״ג שכתב חוזר לתפלתו ומתפלל:

יג היה עומד בתפלה וכו׳ עד שיכלו המים. ברייתא (שם כ״ב ב׳) ואפליגו התם אמוראי להיכן חוזר וכתב הרי״ף ז״ל בשם רבינו האי גאון ז״ל דהלכה כמ״ד למקום שפסק ואם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש:

יד וכן המשתין וכו׳. הני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק במגילה פרק בני העיר (כ״ו ב׳). ומ״ש רבינו כדי שיפסוק דברי התפלה מפיו הוא פירוש מה שאמרו שם כל ד׳ אמות תפלתו סדורה בפיו ורחושי מרחשן שפוותיה:

טו כוונת הלב כיצד וכו׳. ואם התפלל כו׳. ס״פ תפלת השחר (דף ל׳:) א״ר יוחנן אני ראיתי את רבי ינאי דצלי והדר צלי כלומר ולמה לי שתי תפלות אלא אחת של שחרית ואחת של מוספין ולאפוקי ממ״ד התם אין תפלת המוספין אלא בצבור א״ל ר׳ ירמיה לרבי זירא ודילמא מעיקרא לא כוין דעתיה והשתא כוין דעתיה ומדאמר ליה הכי למד רבינו שאם התפלל בלא כוונה חוזר ומתפלל בכוונה וכ״כ הרא״ש ז״ל:

לפיכך הבא מן הדרך וכו׳. עירובין פ׳ הדר (דף ס״ה.) א״ר אלעזר הבא בדרך אל יתפלל ג׳ ימים ומפרש רבינו דהיינו בא מן הדרך ואפשר שכך היתה גירסתו בגמרא וגם בדבריו ז״ל נכלל שהבא בדרך לא יתפלל מדנקט או מיצר וס״ל דטעמא מפני שהוא עיף או מיצר אבל אם דעתו מכוונת יתפלל ולמדנו כן מדאמרינן התם אבוה דשמואל כי אתי באורחא לא מצלי תלתא יומי ואם היתה דכל אדם אסורים מאי רבותא דאבוה דשמואל אלא ודאי דאבוה דשמואל היה מזיק לו הדרך ולהכי לא מצלי עד תלתא יומי אבל אם לא היה מצטער היה צריך להתפלל מיד:

מצא דעתו וכו׳. פרק הדר (שם) אמר רב חייא בר אשי אמר רב כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל:

טז לפיכך צריך לישב מעט וכו׳. כלומר אע״ג דא״א לשהות שעה אחת כחסידים הראשונים מ״מ צריך לישב מעט: ואחר כך יתפלל בנחת ובתחנונים וכו׳. משנה פרק תפלת השחר (כ״ח:) רבי אליעזר אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים ובגמרא (דף כ״ט ב׳) מאי קבע א״ר יעקב בר אידי אמר רבי אושעיא כל שתפלתו דומה עליו כמשאוי ורבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים. ורבינו כתב דתרווייהו בעי שתהיה בנחת ובתחנונים ושלא תראה עליו כמשאוי דע״כ לא פליגי ר׳ אושעיא ורבנן אלא בפירוש

[א] סמ״ג עשין י״ט טור א״ח סי׳ צ״ב צ״ז: [ב] טור סי׳ ק״ג סמ״ג עשין י״ט: [ג] טור סי׳ ע״ח סמ״ג שם: [ד] טור סי׳ צ״ח סמ״ג שם: [ה] טור סי׳ צ״ח סמ״ג שם:

לחם משנה

יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה ואמרו שם לא שנו אלא כשאין יכול לשהות בעצמו אבל אם יכול לשהות בעצמו תפלתו תפלה, ומשמע ליה לרבינו ז״ל מדקאמר תפלתו תפלה משמע לכתחלה אין מתפלל:

יא מי שגיהק ופיהק ונתעטש בתפלתו אם לרצונו הרי זה מגונה וכו׳. האי עיטוש שכתב רבינו ז״ל נראה שהוא עיטוש מלמעלה דלהאי קרי עיטוש מדכתב בתר הכי יצא ממנו רוח מלמטה משמע דלא קרי עיטוש מלמטה ונראה ודאי דלא גרים רבינו בגמרא בפרק מי שמתו (דף כד:) מגהק ומפהק לא קשיא כאן לאונסו וכו׳ מתעטש אמתעטש נמי לא קשיא כאן מלמעלה כאן מלמטה כגירסת רש״י ז״ל שכתב ה״ג אלא עיטוש אעיטוש וכו׳ משום דמשמע ליה דעיטוש לעולם לא הוי אלא לאונסו אבל גירסת רבינו ז״ל היא בשלמא מגהק ומפהק ומתעטש לא קשיא כאן לאונסו כאן לרצונו אלא רק חדא קשיא ולפי זה אידי ואידי בעיטוש מלמעלה ולהכי חילק בעיטוש בין לאונסו בין לרצונו דאם היה גורס כגי׳ רש״י ז״ל אין חילוק במתעטש בין אונסו לרצונו וכו׳ וכי תימא כל עיטוש הוי לאונסו מ״מ קרי לרצונו כיון שלא בדק עצמו קודם ולזה כתב רבינו ז״ל ואם בדק גופו קודם שיתפלל וכו׳ אבל רש״י ז״ל לא קרי לרצונו מפני שלא בדק ולאונסו מפני הבדיקה דמשמע ליה דבגיהוק ופיהוק ועיטוש לא שייך בדיקה קודם אלא קרי לרצונו מפני שיוכל באותה העת לסובלו ושלא לעשותו ולאונסו שאינו יכול לסובלו. ולכל הפירושים קשה מאי דאמרו בגמ׳ אלא רק חדא קשיא דלפירוש רש״י ז״ל גם ברק איכא לחלק בין לרצונו ולאונסו שכשיכול לסבול הרקיקה מקרי לרצונו ואם אינו יכול לסבול מקרי לאונסו כמו שכתב הטור ז״ל בא״ח בסי׳ פ״ז ואסור לו לרוק אם אפשר ואם אי אפשר לו שלא לרוק וכו׳ משמע דיש לחלק ברקיקה בין אפשר דהיינו לרצונו ללא אפשר דהיינו לאונסו וגם לפי׳ רבינו ז״ל קשה דגם ברקיקה יש לחלק בין לאונסו ולרצונו שהיה לו לבדוק עצמו קודם ולהסיר כל דבר הטורדו שהוא הרקיקה בפיו והיה לו לרוק. מיהו לפי׳ רבינו י״ל דברקיקה אינו מועיל בדיקה ודאי דאפילו אם יסיר קודם תפלה מיד הוא בא לו רקיקה אחרת אע״פ שמ״מ יש לחלק לענין הרוק שהיתה בפיו קודם שהתחיל להתפלל דאז נקרא לרצונו מאחר שלא הסירו ולענין הרוק שבא לו אח״כ נקרא לאונסו מ״מ כיון דאינו מועיל בדיקה לענין הרוק הבא כמו בגיהוק ופיהוק ועיטוש להכי לא שני ליה הגמ׳ כדשני ליה התם אבל לפי׳ רש״י ז״ל למ״ש הטור קשה וצ״ע. וענין ממשמש בבגדו שהזכירו שם לא הזכיר רבינו ולא ידעתיו: **יצא** ממנו רוח. שם ר׳ אבא משתמיט מיניה דרב יהודה וכו׳ אמר איזיל ואשמע אשכחיה לתנא וכו׳ היכא דאמרי היה עומד וכו׳:

יג היה עומד בתפלה וכו׳. בברייתא שם (דף כ״ב ב׳) והטעם שפסק כאן בתפלה ששהה כדי לגמור את כולה חוזר ובק״ש פסק אינו חוזר הלך אחר שיטת רבו הרי״ף ז״ל ועיין בב״י סי׳ ס״ה:

יד וכן המשתין וכו׳. במגילה פ׳ בני העיר (דף כו:):

טו כוונת הלב כיצד. בס״פ תפלת השחר (דף ל׳:) משמע הכי דאמר שם ודילמא מעיקרא לא כוין דעתיה ולבסוף כוין דעתיה כלומר ומש״ה חזר והתפלל. וענין השוגה משמע בסוף פ׳ אין עומדין (דף ל״ד:) דלעיכובא לא בעי שכן אמרו שם ואם יכול לכוין וכו׳ יכוין באחת מהם ולא ידעתי למה לא הזכירו רבינו ז״ל:

מצא דעתו וכו׳ לפיכך הבא מן הדרך וכו׳. כל זה נתבאר בעירובין פרק הדר (דף ס״ה:)

טז לפיכך צריך לישב מעט וכו׳. שם בפ׳ תפלת השחר משנה (דף כ״ח:) ר׳ אליעזר אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים כו׳ ופירשו בגמ׳ (דף כ״ט:) מאי קבע א״ר יעקב בר אידי א״ר אושעיא כל שדומה עליו כמשוי ורבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים ופסק רבינו ז״ל כתרווייהו וזהו שאומר ואח״כ יתפלל בנחת ובתחנונים דהיינו כרבנן ולא יעשה תפלתו כמשוי דהיינו כר׳ אושעיא. ועוד אמרו שם רבה ורב יוסף

הגהות מימוניות

[ס] אמר ר׳ חנינא אני ראיתי את רבי שגיהק ופיהק והתעטש בתפלתו ורק וממשמש בבגדו אבל לא היה מתעטף. פרש״י להעביר כינה שעוקצתו ולא נתעטף תרי מילי נינהו ורבינו חננאל פירש דחדא מילתא היא שתיקן בגדו שלא יפול מעל ראשו אבל אם היה נופל מעל ראשו לא היה מתעטף שהיה חושבו הפסק ע״כ: [י] רב חסדא ורב המנונא חד אומר חוזר לראש וחד אומר למקום שפסק דכ״ע אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש וכן פר״ת ורוב רבותינו דבשל סופרים הלך אחר המיקל וכשחוזר להתפלל צ״יך להרחיק מן המי רגלים ארבע אמות ואותן המים וניצוצות שעל ברכיו ורגליו שא״א לקנחם צריך לכסות בבגדים אשר לא נתזו המים עליהם כדמשמע בפרק אמר להם הממונה ובתוספתא ע״כ: [כ] כתבו התוס׳ דבבל והני שמעתתא אין אנו נזהרין בזמן הזה דבלא״ה אין אנו מכוונים כל כך בתפלה מיהו בשכור שתפלתו תועבה צריך ליזהר כדלקמן בעמוד ע״ב:

מגדל עוז

וכן המשתין מים וכו׳ עד מפיו. פרק בני העיר (דף כ״ו): כוונת הלב כיצד וכו׳ עד בכוונה. פרק אין עומדים (דף ל״א): מצא דעתו משובשת עד ואח״כ יתפלל. פרק תפלת השחר ובעירובין פרק הדר (דף ס״ה): כיצד היא הכוונה וכו׳ עד ובתחנונים. פרק אין עומדין (דף ל״א): ולא יעשה וכו׳ עד והולך לו. פרק תפלת השחר: לפיכך צריך לישב כו׳ עד משכרותו. פרק אין עומדין (דף ל״ב):

כפירוש עושה תפלתו קבע דא"ר אבל כולהו מודו דלכתחלה מרווייהו בעינן:
חסידים הראשונים וכו'. ברייתא פרק אין עומדין (דף ל"ב:):
יז שכור אל יתפלל וכו'. פרק הדר מימרא דרבה בר הונא (עירובין ס"ד.):
איזהו שכור וכו'. מימרא [שם ס"ד.] ומ"ש דברביעית מיקרי שתוי הכי משמע התם [ע"ב] בההוא פירקא:
יח וכן אין עומדין וכו' עד הלכות פסוקות. ברייתות ריש פרק אין עומדין (דף ל"א.):
יט תפלות הפרקים וכו'. בסוף ר"ה (דף ל"ה.) א"ר אלעזר לעולם יסדר אדם תפלתו ואח"כ יתפלל ומפרש התם בגמרא דהיינו דוקא תפלה שהיא משלשים יום לשלשים יום וסובר רבינו דהיינו ביום שלשים ליום שהתפלל בו:
כתב הטור אחר שהביא דברי רבינו וא"א ז"ל כתב של פרקים הוא משלשים יום ואילך ולפי זה ר"ה אין צריך. ולי נראה שמ"ש שהרא"ש חולק עם רבינו אינו מוכרח דהא איכא לפרושי דמשלשים יום ואילך דקאמר היינו כשחוזר להתפלל ביום תשלום שלשים וזהו מר"ח לר"ח:
וכתב ה"ר מנוח ודוקא כשקורא ע"פ אבל בשכתובה לפניו לא ול"ע עכ"ל. ונראה דאפילו בשכתובה לפניו צריך להסדיר כדי שתהא שגורה בפיו בזריזות:
היה מהלך במקום סכנה וכו'. פרק תפלת השחר (כ"ט ב'). ת"ר המהלך במקום גדודי חיות ולסטים מתפלל תפלה קצרה ואפליגו התם תנאי אי זו היא תפלה קצרה ואמר רב הונא הלכה כאחרים שאומרים שהיא צרכי עמך מרובים ודעתם קצרה כלומר ואינם יודעים לפרש צורכיהם. והטוב בעיניך עשה פי' ה"ר מנוח לא תתן לנו הטוב בעינינו שאולי לא יהיה תכליתו טוב אלא הטוב בעיניך שהוא הטוב הגמור:
ומתפלל אותה בדרך וכו'. שם (דף ל"ה) מאי איכא בין הביננו לתפלה קצרה הביננו בעי לצלויי אלא קמייתא ואלא בתרייתא וכי מטי לביתיה לא בעי למיהדר לצלויי. תפלה קצרה לא בעי לצלויי לא תלא קמייתא ולא תלת בתרייתא וכי מטי לביתיה בעי למיהדר לצלויי. והלכתא הביננו מעומד תפלה קצרה בין מעומד בין מהלך. וכתב רבינו ואם יכול לעמוד עומד מדאמרינן התם רב חסדא ורב ששת הוו אזלי באורחא קם רב חסדא וקא מצלי וקם נמי רב ששת ואמר מהיות טוב אל תקרא רע והאי צלותא תפלה קצרה היא דאילו הביננו לאו מהיות טוב נפקא דמדינא צריך לעמוד:
פ"ה ב היה יושב בספינה וכו' (ע' בלחם משנה):
חולה מתפלל וכו'. כתב ה"ר מנוח והוא שיכול לכוין שאם לא כן טוב שלא יתפלל וכ"כ הריא"ג. והוסיף עוד דזקן שאינו יכול לעמוד יושב במקומו ומתפלל ושמעתי מרבותינו שאם יכול לעמוד במקום הכריעות שיהיה כורע מעומד יעמוד עכ"ל:
היה רוכב על הבהמה וכו'. ברייתא פרק תפלת השחר [שם כ"ח] פלוגתא דרבי ות"ק ואמר רבה בב"ח ואי תימא ריב"ל הלכה כרבי דאמר בין יש לו מי שיאחוז חמורו בין אין לו ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו היה

ואחר כך יפטר. חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת קודם תפלה ושעה אחת לאחר תפלה ומאריכין בתפלה שעה: **יז** [א]שכור אל יתפלל מפני שאין לו כוונה ואם התפלל תפלתו תועבה לפיכך חוזר ומתפלל כשיתרוקן * משכרותו. שתוי אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תפלה. אי זה שכור זה שאינו יכול לדבר לפני המלך. שתוי יכול לדבר בפני המלך ואינו משתבש. אף על פי כן הואיל ושתה רביעית יין לא יתפלל עד שיסיר יינו מעליו: **יח** [ב]וכן אין עומדין להתפלל לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך מריבה ולא מתוך כעס אלא מתוך דברי תורה. ולא מתוך דין והלכה אף על פי שהם דברי תורה כדי שלא יהא לבו טרוד בהלכה. אלא מתוך דברי תורה שאין בה עיון כגון הלכות פסוקות: **יט** [ג]תפלות הפרקים כגון תפלת מוסף ראש חדש ותפלת מועדות צריך להסדיר תפלתו ואחר כך עומד ומתפלל כדי שלא יכשל בה. היה מהלך במקום סכנה כגון מקום גדודי חיות ולסטים והגיע זמן תפלה מתפלל ברכה אחת. וזו היא. צרכי עמך [ז] ישראל מרובים ודעתם קצרה יהי רצון מלפניך יי' אלהינו שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה והטוב בעיניך עשה ברוך אתה יי' שומע תפלה. ומתפלל אותה בדרך כשהוא מהלך ואם יכול לעמוד עומד וכשהוא מגיע לישוב ותתקרר דעתו חוזר ומתפלל תפלה כתקנתה תשעה עשר ברכות:

פרק חמישי

א שמונה דברים צריך המתפלל להזהר בהן ולעשותן. ואם היה דחוק או נאנס או שעבר ולא עשה אותן אין מעכבין. ואלו הן. עמידה. ונוכח המקדש. ותקון הגוף. ותקון המלבושים. ותקון המקום. והשויית הקול. והכריעה. והשתחויה: **ב** [ד]עמידה כיצד אין מתפלל אלא מעומד. [א] היה יושב בספינה או בעגלה אם יכול לעמוד יעמוד. ואם לאו ישב במקומו ויתפלל. חולה מתפלל אפילו שוכב על צדו והוא שיכול לכוין [ב] את דעתו. וכן הצמא והרעב הרי הן בכלל חולים אם יש בו יכולת לכוין את דעתו יתפלל ואם לאו אל יתפלל עד שיאכל וישתה. היה רוכב על הבהמה אף על פי שיש לו מי שיאחז [ג] בהמתו לא ירד אלא ישב במקומו ויתפלל כדי שתהא דעתו מיושבת עליו

א סמ"ג לאוין י"ט טור א"ח סי' צ"ט: ב טור סי' צ"ג סמ"ג שם: ג סמ"ג עשין י"ט טור א"ח סי' ק"י: ד טור סי' צ"ד סמ"ג שם:

לחם משנה

יוסף דאמרי תרווייהו כל שאינו יכול לחדש וכו' ולא פסק רבינו הכי משום דאמרו שם א"ר זירא אנא יכילנא לחדושי בה מילתא ומסתפינא דילמא מטרידנא:
חסידים הראשונים וכו' ריש פ' אין עומדין (דף ל"ב:) ולדידן צריך לשהות מעט כמ"ש רבינו ז"ל דכיון שהם היו שוהים שעה אחת די לנו שנלמוד מהם לזמן מועט:
יז שכור אל יתפלל וכו'. זה מבואר בעירובין פרק הדר (דף ס"ד.). ומ"ש אע"פ כן הואיל ושתה רביעית יין וכו'. שם אמר רב יהודה אמר שמואל שתה רביעית יין אל יורה והוזכרה בתוספתא גירסא אחרת שהיא אל יתפלל ונראה שזו גירסתו של רבינו ז"ל:
יח וכן אין עומדין וכו'. משנה ריש פרק אין עומדין ושם ברייתא (דף ל"א:) אין עומדין לא מתוך דין ולא מתוך הלכה אלא מתוך הלכה פסוקה:
יט תפלות הפרקים כגון תפלת מוסף ראש חדש וכו'. מ"ש רבינו שצריך להסדיר תפלתו יצא לו ממ"ש בראש השנה בסוף מכילתין (דף ל"ה:) שאני רב יהודה כיון דמתלתין יומין לתלתין יומין מצלי כפרקים דמי. ועיין בב"י סא"ח סימן ק"י:
היה מהלך במקום סכנה וכו'. בפ' תפלת השחר (דף כ"ט:) תנו רבנן המהלך במקום גדודי חיות ולסטים מתפלל תפלה קצרה וכו': ומתפלל אותה וכו'. שם (דף ל') מאי איכא בין הביננו לתפלה קצרה:
פ"ה א שמנה דברים וכו' ואם היה רחוק וכו'. לכאורה משמע דכל הני דלמעלה הוו לעיכובא והשתא בא למנות שמנה דהוו לכתחלה וקשה דהרי ניהוק ופיהוק ועיטוש שהזכיר למעלה לא הוו לעיכובא אלא הרי זה מגונה קאמר וא"כ לא היה לו למנותם למעלה אלא בכלל שמנה אלו. וי"ל דניהוק ופיהוק משום בדיקת הגוף הוא ובדיקת הגוף עיקרו לעיכובא וכגון אם היה צריך לנקביו דתפלתו תועבה לכך מנה ניהוק ופיהוק גבי הני דשאר בדיקת הגוף אף על גב דאינו לעיכובא:
ב היה יושב בספינה וכו' מסוגיא דפ' תפלת השחר (דף ל':) דהשכים לישב בקרון ובספינה דאמר שם מר סבר תפלה מעומד עדיף משמע כדברי רבינו ז"ל דאין צריך ליישב: היה רוכב על החמור וכו'. במשנה שם (דף כ"ח:) היה רוכב ע"ג בהמה ירד ויתפלל ואם אינו יכול לירד יחזיר את פניו ואם אינו יכול להחזיר את פניו יכוין לבו כנגד בית קדשי הקדשים היה מהלך בספינה או באסדא יכוין לבו כנגד בית קדשי הקדשים ע"כ. ושם בברייתא (דף ל'.) תנו רבנן היה רוכב על החמור והגיע זמן תפלה וכו' רבי אומר בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל עד כאן: היה

מגדל עוז

שתוי אל יתפלל וכו' עד יינו מעליו. פרק הדר (דף ס"ד): וכן אין עומדין ומ' עד כגון הלכות פסוקות. אין עומדין שם (דף ל"א): תפלות הפרקים ומ' עד כדי שלא יכשל בה. סוף ר"ה: היה מהלך עד סוף הפרק. פרק תפלת השחר (דף כ"ט):
פ"ה שמנה דברים עד והשתחויה. כל אחד נפרטה לפנינו ושם נדבר בהו בעזרת האל: עמידה כיצד וכו' עד שיאכל וישתה. פ' ואלו נאמרין (דף ל"ח) וכירושלמי דברכות: היה רוכב על וכו' עד כנגד השכינה ויתפלל. פרק תפלת השחר (דף כ"ח):

הגהות מיימוניות

* [לשון הטור צריך להתפלל אפילו אם עבר זמן התפלה דחשיב כשוגג א"ח סימן צ"ט]: [ז] אמר רב הונא הלכה כאחרים ודלא כדר' אליעזר ודלא כר' יוסי דאמרי בע"א ע"ש ע"כ: [א] הנה ר' יהודה פסק בתוספות דקיי"ל כרב ששת דאמר ומתפלל תפלת הדרך אפילו מהלך דאיהו לא עבד כרב חסדא אלא בלאו הכי היה לו לעמוד להמתין כדאמר לשמעיה מהיות טוב אל תקרי רע וה"ר יוסף פסק כרב חסדא וכן בה"ג וז"ל כד נפיק ומסגי עד פרסא ליצלי כדקאי מיקם ואומר י"ר כו' וכן פסק בס"ה וכן ראיתי מורי רבינו עושה ע"כ: [ב] רש"י היה נוהג שלא להתפלל בשעת חולי אלא ק"ש בלבד קרא ע"כ: [ג] תפלת השחר אמר רב ואיתימא ריב"ל הלכה כרבי ודלא כתנא קמא דברייתא דאמר יש לו אוחז חמורו ירד וכן פסקו התוספות ודלא כפירוש ה"ר יוסף שפירש דרבי איירי במקום סכנה ונראה לרבי אב"ה דלא שנא ביחיד ולא שנא בעשרה ע"כ:

עליו: **ג** אנכח המקדש כיצד היה עומד בחוצה לארץ מחזיר פניו נכח ארץ ישראל ומתפלל. היה עומד בארץ מכוין את פניו כנגד ירושלים. היה עומד בירושלים מכוין פניו כנגד המקדש. היה עומד במקדש מכוין פניו כנגד בית קדש הקדשים. סומא ומי שלא יכול לכוין את הרוחות* והמהלך בספינה יכוין את לבו כנגד השכינה ויתפלל: **ד** בתקון הגוף כיצד כשהוא עומד בתפלה צריך לכוין את רגליו זו [ד] בצד זו ונותן עיניו למטה כאילו הוא מביט [ה] לארץ. ויהיה לבו פנוי למעלה כאילו הוא עומד בשמים ומניח ידיו על לבו כפותין הימנית על השמאלית ועומד כעבד לפני רבו באימה [ו] ביראה ופחד ולא יניח ידיו [ז] על חלציו: **ה** גתקון המלבושים כיצד מתקן מלבושיו [ח] תחלה ומציין עצמו ומהדר שנאמר השתחוו לייי׳ בהדרת קדש. ולא יעמוד בתפלה באפונדתו ולא בראש גגולה ולא ברגלים מגולות אם דרך אנשי המקום שלא יעמדו בפני הגדולים אלא [ט] בבתי הרגלים. ובכל מקום דלא יאחוז תפילין בידו וספר תורה בזרועו ויתפלל מפני שלבו טרוד בהן. ולא יאחוז כלים ומעות בידו. אבל מתפלל הוא ולולב בידו בימות החג מפני שהוא מצות היום. היה משוי על ראשו והגיע זמן תפלה אם היה פחות מארבעה קבין מפשילו לאחוריו ומתפלל בו. היה ארבעה קבין מניחו על גבי קרקע ואחר כך יתפלל. דרך כל החכמים ותלמידיהם שלא יתפללו אלא כשהן עטופים: **ו** יתקון המקום כיצד יעמוד במקום נמוך ויחזיר פניו לכותל

א טור שם סמ״ג שם: ב טור סי׳ צ״ה סמ״ג שם: ג טור סי׳ צ״א כמ״ג עשין י״ט: ד טור סי׳ צ״ז סמ״ג שם: ה טור סי׳ צ״ז סמ״ג שם: ו טור סי׳ צ׳ כמ״ג שם:

כסף משנה

ג היה עומד בח״ל וכו׳ עד ויתפלל. ברייתא שם אלא שבגירסאות שלנו כתוב היה עומד בח״ל יכוין לבו כנגד ארץ ישראל ומפרש רבינו דיכוין לבו היינו פניו דאי לא היינו דין הסומא ומי שאינו יכול לכוין הרוחות. ובפסקי הרא״ש ז״ל אין כתוב לבו אלא יכוין כנגד א״י והיא הגירסא הנכונה: **ודע** שה״ר יונה ז״ל מפרש דהי תני יכוין כנגד א״י לא כנגד א״י בלבד אלא כנגד א״י וירושלים וכנגד בית המקדש וכנגד בית קדשי הקדשים וכשהוא בירושלים א״צ לכוין כנגד ירושלים שהרי עומד בתוכה אלא כנגד בהמ״ק וכנגד בית קדשי הקדשים: **ד תיקון** הגוף כיצד וכו׳ צריך לכוין את רגליו וכו׳. פ״ק דברכות (דף י׳:) א״ר יוסי בר חנינא משום ראב״י המתפלל צריך שיכוין את רגליו שנאמר ורגליהם רגל ישרה. ופירש״י ורגליהם רגל ישרה נראין כרגל אחת וכיון שהאדם עומד לפני קונו צריך שיכוין רגליו ויסמכם בענין שידמו אחת כמו מלאכי השרת: **ונותן** עיניו למטה וכו׳. ביבמות פרק מצות חליצה (דף ק״ה ב׳) א״ר ישמעאל ברבי יוסי בשם אביו המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה: **ומניח** ידיו כפותין וכו׳. פ״ק דשבת (דף י׳) רבא שרי גלימיה ופכר ידיה ומצלי אמר כעבדא קמי מאריה אמר רב אשי חזינא לרב כהנא כי איכא צערא בעלמא שרי גלימיה ופכר ידיה ומצלי אמר כעבדא קמי מאריה וכי איכא שלמא בעלמא לביש ומתכסי ומתעטף אמר הכון לקראת אלהיך ישראל. ופכר ידיה היינו שחובק ידיו ומסתמא היא הימנית על השמאלית ולא היה מפליג רב כהנא בין צערא לשלמא אלא ללבוש ומכסי אבל לעולם פכר ידיה. ומ״ש ולא יניח ידיו על חלציו כך היא גירסת הרי״ף ופי׳ הערוך חלציו לדו: **ה תקון** המלבושים. נלמד ממאי דהוה עביד רב כהנא כמו שכתבתי בסמוך. אמרינן נמי התם רבה בר רב הונא רמי זוזמקי ומצלי כלומר היה נותן אנפלאות זמוזים ברגליו אמר הכון לקראת אלהיך ישראל ומדרמי פוזמקי אלמא שאין להתפלל ברגלים מגולות. וכתב רבינו אם אין דרך אנשי המקום וכו׳ כלומר לאפוקי כל בני הערב שעומדים לפני הגדולים ברגלים מגולות שאותם יכולים להתפלל בין ברגלים מגולות בין במכוסות וה״ה למקומות שרוב העולם מכסים רגליהם ואין מקפידים בשעומדין לפני הגדולים אם עומדין ברגלים מגולות או מכוסות דלענין תפלה נמי אין קפידא. ולשון רבינו מוכיח שאין קפידא לתפלה אלא במקום שמקפידים שלא לעמוד לפני גדולים ברגלים מגולות וכתבו בהגהות דאמרינן בחגיגה (דף י״ג:) לאו אורח ארעא לגלויי כרעיה קמי מאריה: ומ״ש ולא יעמוד בתפלה באפונדתו ולא בראש מגולה: **ובכל** מקום לא יאחוז וכו׳. פרק מי שמתו ברכות (דף כ״ג ב׳) ת״ר לא יאחוז אדם תפילין בידו וס״ת בזרועו ויתפלל אמר שמואל סכין ומעות וקערה וככר הרי אלו כיוצא בהן ובסוף לולב הגזול (סוכה מ״א:) א״ל מר בר אמימר לרב אשי אבא מצלי ולולב בידו ואותביה מהא דתניא לא יאחוז אדם תפילין וכו׳ ושני התם לאו מצוה הוא וטריד הכא מצוה הוא ולא טריד כלומר אינו עושה מצוה בתפיסתם בידו ולא טריד וזהו דעת רש״י ז״ל ונראה שהוא ג״כ דעת הר״ן ז״ל דדוקא בהני אסרינן משום דטריד שמא יפול הסכין ויזיק ושמא תפול הקערה ותשבר או יפסדו האוכלין שבתוכה והככר שמא יפול ויטנף והמעות שמא יתפזרו אבל דברים שאין בהם הפסד מותר לתופסן בידו ולולב נמי אי לאו חביבותא דמצוה איכא למימר דטריד דילמא יפול ויפסל: וכתב ה״ר יונה ז״ל די״מ דשום דבר אין לו לתפוס בידו והני דנקט לאו דוקא אלא לאורחא דמילתא בעלמא נקטינהו: **היה** משוי על ראשו וכו׳. ברייתא במציעא פרק המקבל (דף ק״ה:) בלשון הזה: **דרך** כל החכמים וכו׳. הכי משמע פ״ק דשבת (דף י׳): **ו יעמוד** במקום נמוך. פ״ק דברכות (דף י׳ ע״ב) א״ר יוסי בר חנינא משום ראב״י אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך שנאמר ממעמקים קראתיך ה׳: **ויחזיר** פניו לכותל. דאמרינן בפ״ק דברכות (שם) מנין שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין הקיר שנאמר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר:

וצריך

לחם משנה

ג היה עומד וכו׳ שם בברייתא ועוד שם בברייתא היה עומד בבית קדשי הקדשים יכוין את לבו כנגד הפרוכת ולא הוזכר זה בדברי רבינו ז״ל ולא ידעתי למה ואולי לא היה בגירסתו ז״ל בגמ׳: **סומא** ומי שאינו יכול וכו׳. שם בברייתא: **המהלך** בספינה. במשנה שהזכרתי (כ״ח.). ואע״פ שבמשנה אמרו יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים כתב רבינו כנגד השכינה משום דהוא ז״ל מפרש בפירוש המשנה שמה שאמר כנגד בית קדשי הקדשים רוצה לומר שהיה לו כוונה בתפלתו ויראה לו כאילו עומד לפני בית קדש הקדשים. ואם כן היינו מה שאמר יכוין את לבו כנגד השכינה: **ד תקון** הגוף וכו׳ צריך לכוון רגליו זו בצד זו. בפרקא קמא דברכות (דף י׳): **ה תקון** המלבושים וכו׳. בפרק יציאות השבת (דף י׳) אמרו רבא שרי גלימיה ופכר ידיה אמר כעבדא קמי מריה אמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא כי איכא צערא בעלמא שרי גלימיה ופכר ידיה ומצלי וכו׳ כי איכא שלמא לביש ומתכסי ומתעטף ומצלי ע״כ. ולכך פסק רבינו ז״ל בדאיכא שלמא דיתקן מלבושיו. וגם פסק שחובק את ידיו משום דמה שאמר כי איכא שלמא לביש וכו׳ ר״ל וגם פכר ידיה כלומר שחובק את ידיו. ואף על פי שבגמ׳ לא הזכירו גבי שלמא סובר רבינו דודאי הוי הכי משום מורא שמים: **ומציין** עצמו ומהדר משום שנאמר השתחוו לה׳ בהדרת קדש וכו׳. אע״ג דבפ״ק דשבת (דף י׳:) לא הביאו אלא קרא דהכון לקראת אלהיך ישראל רבינו הביא פסוק דהשתחוו לייי׳ בהדרת קדש משום דבברכות ר״פ אין עומדין (דף ל׳ ע״ב) אמרו על מתני׳ מנא הני מילי וא״ר יהושע בן לוי מהכא השתחוו לייי׳ בהדרת קדש אל תקרי בהדרת אלא בחרדת וכו׳ והקשו ממאי דילמא לעולם הדר ממש כי הא דרב יהודה הוה מציין נפשיה והדר מצלי אלא אמר רב נחמן וכו׳ ומשום דאמריך הכי בגמרא הביא רבינו ז״ל דרשה זו שהיא *פשוטה בפסוק: **ובבל** מקום לא יאחוז תפלין בידו וס״ת בזרועו וכו׳. בפרק מי שמתו (דף כ״ג ע״ב) אמרו ת״ר לא יאחוז אדם תפילין בידו וס״ת בזרועו ויתפלל ולא ישתין בהם מים ולא יישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי אמר שמואל סכין ומעות וקערה וככר הרי אלו כיוצא בהן ע״כ. ופירש״י ז״ל הרי אלו כיוצא בהן לענין תפלה שדואג עליהם שלא תפול הסכין ותזיקנו והקערה תשפך והמעות יאבדו והככר תטנף ע״כ. ובפרק לולב הגזול (דף מ״א ע״ב) הקשו על רב אשי שהיה מתפלל בלולב מהאי ברייתא מהא דאמר שמואל ותירצו התם לאו מצוה ניניהו וטריד והיא מצוה היא ולא טריד עד כאן. ומשמע מדברי רש״י ז״ל דדוקא נקט סכין וכו׳ משום דבהני ד׳ איכא טירדא כדכתב הוא ז״ל אבל שאר הכלים לא ומה שהקשו בגמרא על הסיא דלולב הוא משום דבלולב נמי איכא טירדא שמא יפול מידו ויסבר תיומתו. ואין נראה כן מדברי רבינו שכתב סתם ולא יאחוז כלים וכו׳ משמע דבכל מין כלים איירי ולדבריו קשה למה נקט שמואל הני ד׳ לימא כל הכלים סתם ואולי דדעת רבינו דבכל כלים שהם עליהם שלא ישברו הן דומיא דמעות שירא שמא יאבדו ולכך כתב כלים ומעות כלומר כלים דומיא דמעות ומ״מ היה לו לבאר: **היה** משוי על ראשו וכו׳. במציעא פ׳ המקבל (דף ק״ה ע״ב) אמרי דבי רבי ינאי לתפלה ולתפילין ד׳ קבין וכו׳: **ו תקון** המקום כיצד וכו׳. פ״ק דברכות (דף י׳ ע״ב) אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך וכו׳. תניא נמי הכי לא יעמוד אדם לא על גבי כסא וכו׳

* אין התירוץ הזה מספיק דפסוק דהשתחו נאמר בלשון דהייה וקרא דהכון בלשו פשיטות ולא היה דוחה הפשיטות מקמי הדחייה. והנראה לי בזה הוא דקרא דהשתחוו משמע הדור בדוקא וקרא דהכון אך משום ענוה וכן פירש״י שרי גלימיה וכו׳ שלא יראה כמשוב:

הגהות מיימוניות

*[כתב הטור אם היה הולך ברגליו מתפלל דרך הלוכו אף אם אין פניו כנגד ירושלים כי אם יעמוד ויתפלל יקשה בעיניו איחור דרכו ויטרד לבו ולא יוכל לכוין ויש מחמירין לעמוד אבות ע״כ]: [ד] פרק אין דורשין שנא׳ ורגליהם רגל ישרה ע״כ: [ה] בפרק מצות חליצה נותן עיניו למטה ולבו למעלה ע״כ: [ו] פ״ק דשבת רבה שרי גלימיה ופכר ידיה מצלי אמר כעבדא קמי מ״יה: [ז] ולא יהא נשען ונסמך לשום דבר ק״ו ממתרגם כדמפרש עמן פ״ב ע״כ: [ח] ואפילו אם היה לבוש מכנסים דחשתא אין לבו רואה את הערוה מ״מ אסור ויתגור חגור משום הכון הר״פ ע״כ: [ט] וכן אסור לילך לבית הכנסת בלא מנעלים דאמרינן בחגיגה לאו אורח ארעא לגלויי כרעיה קמיה רביה ע״כ:

מגדל עוז

תקון הגוף כיצד וכו׳ עד חלציו. פ״ק דברכות (דף י׳): תקון המלבושים כיצד עד יעמוד. פ״ק דשבת: ובכל מקום וכו׳ עד כלים ומעות בידו. פרק מי שמתו: אבל מתפלל וכו׳ עד מצות היום. סוף פרק לולב הגזול (דף מ״א): היה משוי וכו׳ עד קרקע ומתפלל. במציעא פרק המקבל (דף ק״ה): דרך כל החכמים וכו׳ עד עטופים. פרק קמא דשבת (דף י׳): תקון המקום כיצד וכו׳ עד לבית הכנסת. פ״ק דברכות (דף י׳):

לכותל. וצריך לפתוח חלונות או פתחים כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן שנאמר וכוין פתיחן ליה בעיליתיה וגו'. [י] וקובע מקום לתפלתו תמיד. ואין מתפלל בחורבה ולא [כ] אחורי בית הכנסת אלא אם כן החזיר פניו לבית הכנסת. ואסור לישב בצד [א]העומד בתפלה [ל] או לעבור לפניו עד שירחיק ממנו ארבע אמות :

ז לא * [ב]יעמוד במקום גבוה שלשה טפחים או יותר ויתפלל. ולא על גבי מטה ולא על גבי ספסל ולא על גבי כסא. [מ] היה בנין גבוה אם יש בו ארבע אמות על ארבע אמות שהוא שיעור הבית הרי הוא כעליה ומותר להתפלל בו. וכן אם היה מוקף מחיצות מכל רוחותיו אע"פ שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות מותר להתפלל בו מפני שאין גבהו ניכר שהרי חלק רשות לעצמו : ח [ג]האומנין שהיו עושין מלאכה בראש האילן או בראש הנדבך או בראש הכותל והגיע זמן תפלה יורדין למטה ומתפללין וחוזרין למלאכתן. ואם היו בראש הזית או בראש התאנה מתפללין במקומן מפני שטרחן מרובה. ומה הן מתפללין אם היו עושין בסעודתן בלבד מתפללין שלש תפלות של תשעה עשר ברכות. היו עושין בשכרן מתפללין הבינינו ובין כך ובין כך אין יורדין לפני התיבה ואין נושאין את כפיהן : ט [ד]השווית הקול כיצד לא יגביה קולו בתפלתו ולא יתפלל בלבו אלא מחתך הדברים בשפתיו ומשמיע לאזניו [נ] בלחש. ולא ישמיע קולו אלא אם כן היה חולה או שאינו יכול לכוין את לבו עד שישמיע קולו הרי זה מותר

השגת הראב"ד

*) לא יעמוד במקום גבוה כו' עד שהרי חלק רשות לעצמו : כתב הראב"ד ז"ל. א"א ובכלל זה אם יכול לירד למטה ולהתפלל ירד למטה ויתפלל :

א טור סי' ק"ב וע"ש : ב טור א"ח סי' צ"א סמ"ג שם : ג טור א"ח סי' צ' : ד טור סי' ק"א סמ"ג עשין י"ט :

כסף משנה

וצריך לפתוח חלונות וכו'. מימרא דר' חייא בר אבא פרק אין עומדין (דף ל"א.) : וכתב ה"ר מנוח בגמרא לא אשכחן אלא בבית שיש בו חלונות אבל כיון דמייתי ליה מכוין פתיחן ליה משמע שצריך להיות כנגד ירושלים : וכתב רבינו בתשובת שבתי כנסיות ומקומות המיוחדים לתפלת הצבור אין להצריך בהם חלונות ומ"מ אל יתפלל אלא בבית שיש בו חלונות היינו ביחיד המתפלל בביתו כמו שהיה עושה דניאל :

וקובע מקום לתפלתו תמיד. פ"ק דברכות (דף ו' ב') א"ר חלבו אמר רב הונא הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם יהיה בעזרו : וכתב הרא"ש ז"ל דלא בעי למימר שיהא רגיל להתפלל בבה"כ אחת אבל אם מתפלל באחד משני מקומות שפיר דמי דאמרינן בירושלמי פ' תפלת השחר צריך לייחד לו מקום בבה"כ וכ"כ ההגהות. וה"ר יונה ז"ל כתב דלא איתמר הכי במקומות ב"ה דכיון דכולה מקום תפלה אין להקפיד אם יושב פעמים בזוית זו ופעמים בזוית זו אלא ר"ל שקובע מקום לתפלתו בביתו שלפעמים אינו יכול ללכת לבה"כ ומתפלל בביתו מייחד מקום לכך וכתב דהכי משמע בירושלמי :

ואין מתפלל בחורבה. נראה דהייטו שאמרינן בריש ברכות (דף ג'.) דא"ל אליהו לר"י שנכנס לחורבה להתפלל היה לך להתפלל בדרך ואמרינן דש"מ אין נכנסין לחורבה ואע"ג דמשמע התם דאין נכנסין לחורבה אפילו שלא בשעת תפלה מ"מ כיון דלגבי תפלה אמרה אליהו כתבה רבינו לענין תפלה :

ולא אחורי בית הכנסת וכו'. שם (ו' ע"ב) אמר רב הונא כל המתפלל אחורי ב"ה נקרא רשע שנאמר סביב רשעים יתהלכון אמר אביי לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבה"כ אבל מהדר אפי' לבה"כ לית לן בה ופירש"י כל פתחי בה"כ היו במזרח והכי תניא בתוספתא דמגלה מעין מקדש ומשכן פניהם למערב ואחוריהם למזרח והמתפלל אחורי בה"כ ואינו מחזיר פניו לבית הכנסת נראה ככופר במי שהצבור מתפללין לפניו, כלומר ואחורי בית הכנסת קורא הצד שאין שם פתחים והתוס' פירשו בהיפך שאחורי ב"ה היינו הצד שהפתחים פתוחים בו וה"ר יונה כתב ליישב מה שקשה לכל אחד מהפירושים :

ואסור לישב וכו'. בפרק אין עומדין (דף ל"א ב') אמר ריב"ל אסור לישב בתוך ד' אמות של תפלה. וכתב ה"ר יונה בשם הגאונים דה"מ כשאינו קורא ק"ש או פסוקים אחרים אבל אם קורא שום דבר אין צריך כלום וכ"כ ההגהות : או לעבור וכו'. בפרק תפלת השחר (דף כ"ז.) אריב"ל אסור לעבור כנגד המתפללים. וכתב ה"ר יונה ודוקא כנגד פניהם אבל בצדדים לא חיישינן להעברה בעלמא והוא דעת רבינו. ואמרינן תו התם איני והא ר' אמי ורבי אסי חלוף ומשני חוץ לד' אמות הוא דחלפי :

ז לא יעמוד במקום גבוה וכו'. ברייתא פ"ק דברכות (דף י ב') המתפלל לא יעמוד ע"ג כסא או על גבי ספסל ולא ע"ג מקום גבוה שאין גבהות לפני המקום. ומ"ש דהיינו בגבוה שלשה טפחים הטעם משום דכל פחות משלשה כארעא סמיכתא היא. ומ"ש היה בנין גבוה וכן אם היה מוקף מחיצות וכו' מילתא דסברא היא. והראב"ד כתב א"א ובכלל זה אם יכול לירד למטה ולהתפלל ירד למטה ויתפלל עכ"ל. נראה מדבריו שגם הוא ז"ל סובר שאין זה בכלל מקום גבוה וא"כ אפילו יכול לירד אינו צריך לירד :

ח האומנין שהיו עושים מלאכה וכו'. פרק היה קורא (בברכות י"ו.) ת"ר האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה ושאר כל האילנות יורדין למטה ומתפללין. וכתב הרי"ף ז"ל ירושלמי למה לי בראש הזית ובראש התאנה רבי אבא ורבי סימון תרויהון אמרין מפני שטרחתן מרובה. ופירש ה"ר יונה ז"ל שענפיהם מרובין יותר משאר אילנות ויש טורח בעלייתן וירידתן יותר מבשאר אילנות ויתבטלו ממלאכת בעה"ב : ומה הן מתפללין וכו'. שם ת"ר הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעה"ב קורין ק"ש ומברכין לפניה ולאחריה ומתפללין י"ח אבל אין יורדין לפני התיבה ואין נושאים כפיהם והתניא מעין י"ח ל"ק כאן בעושין בשכרן כאן בעושין בסעודתן :

ט השויית הקול כיצד וכו'. פרק אין עומדין (דף ל"א.) אמר רב המנונא כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מהני קראי דחנה רק שפתיה נעות מכאן למתפלל שצריך שיחתוך בשפתיו וקולה לא ישמע מכאן שאסו' להגביה קולו בתפלתו. ובפרק ואלו נאמרין סוטה (ל"ב ב') מפני מה תקנו תפלה בלחש כדי שלא לבייש עוברי עבירה כלומר שמתודים בתפלתן על עבירות שבידם. ובסוף מי שמתו ברכות (כ"ד:) תניא המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה אמר רב הונא לא שנו אלא שיכול לכוין לבו בלחש אבל אם אינו יכול לכוין לבו בלחש מותר וה"מ ביחיד אבל בצבור אתי למיטרד צבורא. וזהו שאמר אא"כ היה חולה וכו' :

כריעה

לחם משנה

וכו'. ועוד אמרו שם (דף ה' ע"ב) א"ר יהושע בן לוי מנין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר שנאמר ויסב חזקיהו וכו'. וכתבו התוספות אבל מלתא דקביעא כגון ארון ותיבה אין זה הפסק עד כאן. ולא נתבאר דין זה בדברי רבינו ז"ל ואולי רמז לזה באומרו יחזיר פניו לכותל כלומר שלא יהא דבר חוצץ בינו לכותל :

וצריך לפתוח חלונות וכו'. ר"פ אין עומדין (דף ל"א): אמרו לעול' אל יתפלל אדם אלא בבית שיש לו חלונות וכו' : ואין מתפלל בחורבה. ריש פ"ק (דף ג':) אמרו כן ושם נראה מן הברייתא דאפילו כניסה בחורבה אסור מפני שלשה דברים וא"כ קשה בדברי רבינו ז"ל למה כתב תפלה דמשמע תפלה דוקא ונראה לומר דלרבותא נקטיה דאע"פ שהוא בדרך וירא שמא יפסיקוהו עוברי דרכים כההיא עובדא דר' יוסי והוי אמינא דיכנס בחורבה קמ"ל דלא יכנס : ואסור לישב וכו'. בפ' אין עומדין (דף ל"א ע"ב) אני האשה הנצבת עמכה בזה מכאן שאסור לישב בד' אמות של תפלה וכתב רבינו ז"ל דהוא בין מלפניו בין *לאחוריו בין מן הצדדים וכן כתבו התוספות :

ז לא יעמוד במקום גבוה וכו'. כבר נתבאר :

ח האומנין וכו'. מבואר בברייתא בברכות פ' היה קורא (דף י"ו) :

ט השווית הקול וכו'. בפרק אין עומדין (דף ל"א) אמרו וקולה לא ישמע מכאן שאסור להגביה קולו וכו' : אלא א"כ היה חולה וכו'. בפ' מי שמתו (ד' כ"ד ע"ב) המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה אמר רב הונא לא שנו אלא שיכול לכוין את לבו וכו' :

*) נראה שהיה בגרסתו בצד העומד בתפלה או לאחוריו וכו'. ואין כן גירסתנו :

כריעה

מגדל עוז

ואסור לישב כו' עד ד"א. פרק אין עומדין (דף ל"א) ופרק תפלת השחר (דף כ"ז) : לא יעמוד במקום גבוה כו' עד שהרי חלק רשות לעצמו. פ"ק דברכות (דף י'): כתב הראב"ד ז"ל ובכלל זה אם יכול לירד למטה וכו' ויתפלל : ואני אומר דברי ר"מ ז"ל מפורשים פ"ק דברכות ואפי' ברוכב פסקנו כו' וגם נהגו בכל הקהלות להתפלל ש"ץ בבימה ובמגדל וכן הורה ר"מ ז"ל מקולי בס"ה ומה שכתב הראב"ד ז"ל בזה איני יודע מאין לו ומה מקום יש לו כי בודאי יכול הוא לירד משם אם אינו חולה וגם ר"מ ז"ל לשון מותר כתב בכולן אבל אם רצה לירד לא אסרו אדם ולחייבו לא מצינו בתלמוד ובמפרשים ז"ל הצריכו לכך חוץ ממנו והאומנין שבראש הנדבך או בראש האילן בלבד הצריכו לירד פרק היה קורא (דף ט"ז) והאילן דוקא שאין טרחו מרובה ועל כן אין תפיסה על רמז"ל ואם ר"ל למה לא פירש כבר כתבתי כמה פעמים כי משנה תורה חבר בקצרה ולא בא לבאר באריכות כד"ן : האומנין קורין כו' עד כפיהם. פרק היה קורא (דף ט"ז) : השווית הקול כו' עד בלחש. פרק אין עומדין (דף ל"א) : ולא ישמיע כו' עד מן הכריעה. פ' מי שמתו (דף כ"ד) :

הגהות מיימוניות

[י] פ"ק אמר רבי חלבו אמר רב הונא כל הקובע מקום להתפלל בו עד ואברהם מנלן דכתיב וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם ואפילו באותו בית הכנסת לא ישנה מקום תפלתו פעם בזוית זו ופעם בזוית זו תוספות ע"כ : [כ] א"ר חלבו אמר רב הונא כל המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע וכו' פירש"י שכל פתחי בתי כנסיות שלהן היו במזרח כדתנן בתוספתא דמגילה ואחוריו למערב והמתפלל אחורי בהכ"נ זהו שהופך אחוריו לכותל מערבי ששם הצבור מתפללין ופניו למערב כמו הצבור ור"י פירש שהוא במזרח בית הכנסת שהוא אחורי העם ועתה אם הופך עצמו שלא כנגד בית הכנסת עומד כדו בר כיון שאין מתפלל לרוח שהציבור מתפללין שם ולפירוש רש"י הא דאמר דכי מהדר אפיה לבי כנישתא לית לן בה אע"פ שאין הופך פניו לרוח שהצבור הופכים שם כיון שהוא והם הופכים פניהם כלפי הארון ולפירוש ר"י אפי' יהפוך אחוריו לבית הכנסת אם עומד בכה"נ כדי שיתפלל לרוח שהצבור מתפללים שם לית לן בה עיין בתוס' פרק עושין פסין. הג"ה ובשם רב האי מצאתי דדוקא כשעומד פניו מכוונת כנגד בית הכנסת וכנגד ארץ ישראל יתפלל ושפיר דמי. עוד מצאתי אחורי חוץ משמע אפי' לצדדין וכן נראה כמו אחורי הגדר דסוף מכילתא וכן אחר כתלנו ע"כ : [ל] כתב רבינו שמחה שמצא בשם רב תאי גאון וכן נמצא בתשובות הגאונים בשם רב נטרונאי גאון ה"מ כשיושב בטל אבל אם עוסק בתפלה או שאר דברי שיר ושבח מותר ואין צריך להרחיק כלום וכן פסקו רבותינו : [מ] פ"ק אבא בנימין אומר מנין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין הכותל שנאמר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ופירשו התוס' דטילתא קביעותא כגון ארון ותיבה לא הוי הפסק ע"כ : [נ] וכן עיקר ודלא כיש אומרים שיש בהן אפילו לכתחילה אין לו להשמיע תפלתו לאזניו ובירושלמי גרסינן בתריא תניא המתפלל ולא השמיע לאזניו יצא לא נצרכת לרבי יוסי בר עיין שם בתוספות ע כ :

מותר. ובלבד שלא יהא בציבור כדי שלא תטרף דעתן מקולו: י אכריעה כיצד המתפלל כורע חמש כריעות בכל תפלה ותפלה. בברכה ראשונה בתחלה ובסוף. ובהודיה בתחלה ובסוף. בוכשגומר התפלה כורע ופוסע שלש פסיעות לאחוריו. וכשהוא כורע נותן שלום משמאל [ס] עצמו ואחר כך מימין עצמו ואח"כ מגביה ראשו מן הכריעה. וכשהוא כורע בארבע הכריעות כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם. במה דברים אמורים בהדיוט [ע] אבל כהן גדול כורע בתחילת כל ברכה ובסוף כל ברכה. והמלך כיון ששחה בראשונה אינו מגביה ראשו עד שגומר כל תפלתו: יא ולמה נותן שלום לשמאלו תחלה מפני ששמאלו הוא ימין שכנגד פניו כלומר כשהוא עומד לפני המלך נותן שלום לימין המלך ואחר כך לשמאל המלך וקבעו שיפטר מן התפלה כמו שנפטרין מלפני המלך: יב גכל הכריעות האלו צריך שיכרע בהן עד שיתפקקו כל חליות [פ] שבשדרה ויעשה עצמו כקשת. ואם שחה מעט וציער עצמו [צ] ונראה ככורע בכל כחו אינו חושש: יג דהשתחויה כיצד אחר שמגביה ראשו מכריעה חמישית ישב לארץ ונופל על פניו ארצה ומתחנן בכל התחנונים שירצה. כריעה האמורה בכל מקום על ברכים. קידה על אפים. השתחויה זה פישוט ידים ורגלים עד שנמצא מוטל על פניו ארצה: יד הכשהוא עושה נפילת פנים אחר תפלה יש מי שהוא עושה קידה ויש מי שהוא עושה השתחויה ואסור לעשות השתחויה על האבנים אלא במקדש כמו שבארנו בהל' עבודת כוכבים *ואין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא א"כ הוא יודע [ק] בעצמו שהוא צדיק כיהושע אבל מטה פניו [ר] מעט ואינו כובש אותן בקרקע. ומותר לאדם להתפלל במקום זה וליפול על פניו במקום אחר: טו מנהג פשוט בכל ישראל שאין נפילת אפים בשבתות ובמועדים ולא בראש השנה ולא [ש] בראשי חדשים ובחנוכה ובפורים ולא במנחה של ערבי שבתות וימים טובים ולא בערבית שבכל יום. ויש יחידים שנופלים על פניהם בערבית. וביוה"כ

א טור סי' קי"ג סמ"ג עשין י"ט: ב טור סי' קי"ג: ג טור סי' קי"ג: ד טור סי' קל"א: ה טור שם:

כסף משנה

י כריעה כיצד וכו'. פרק אין עומדין (דף ל"ד.) ת"ר אלו ברכות שאדם שוחה בהם באבות תחלה וסוף בהודאה תחלה וסוף. ומ"ש וכשגומר כורע וכו' נראה שלמד כן מדאמרינן בפרק הוציאו לו יומא (נ"ג:) אמר ר' חייא בריה דרב הונא חזינא לאביי ורבא דפסעי ג' פסיעות בכריעה אחת משמע שצריך לכרוע בסוף התפלה: ומ"ש ונותן שלום וכו'. ג"ז שם ומשום שכינה אמרו שנותן שלום לימין ואחר כך לשמאל ועוד יתבאר זה בסמוך: וכשהוא כורע וכו'. מימרא דרבה בר חיננא סבא משמיה דרב (דרבא) ספ"ק דברכות (דף י"ב.) ופירש"י כשהוא כורע באבות ובהודאה: בד"א בהדיוט וכו'. פרק אין עומדין (דף ל"ד.) א"ר שמעון בן פזי א"ריב"ל משום בר קפרא הדיוט כמו שאמרנו כלומר בברייתא שכתבתי בסמוך. כהן גדול בסוף כל ברכה וברכה והמלך תחלת כל ברכה וברכה וסוף כל ברכה וברכה. א"ר"י בר נחמני לדידי מיפרשא לי מיניה דריב"ל הדיוט כמו שאמרנו כ"ג תחלת כל ברכה וברכה והמלך כיון שכרע שוב אינו זוקף ופסק רבינו כר"י בר נחמני משום דאמר לדידי מיפרשא לי אלמא דק שפיר בשמעתיה. ונראה שהיה בגירסת רבינו בכ"ג תחלת כל ברכה וברכה וסוף כל ברכה וברכה או בתחילת כל ברכה וברכה דאמר ר"י בר נחמני אסוף כל ברכה וברכה דקאמר ר"ש בן פזי סמיך דלאוסופי עליה אתא ובעינן דליכרע בתחלת כל ברכה וברכה ובסוף כל ברכה וברכה:

יא ולמה נותן שלום וכו'. פרק הוציאו לו (יומא נ"ג:) רבא חזייה לאביי דיהיב שלמא לימינא ברישא א"ל מי סברת לימין דידך לשמאל דידך קא אמינא דהוי ימינו של הקב"ה:

יב כל הכריעות האלו וכו'. בפרק תפלת השחר ברכות (כ"ח ב') א"ר תנחום אמר ריב"ל המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה ר' חנינא אומר כיון שנענע ראשו שוב אינו צריך אמר רבא והוא דמצער נפשיה:

יג השתחויה כיצד וכו': כריעה האמורה בכל מקום וכו' עד על פניו ארצה. ברייתא פרק אין עומדין (דף ל"ד ב'):

יד ואסור לעשות השתחויה וכו'. כבר ביארתיו בפרק ששי מהלכות עבודת כוכבים: ואין אדם חשוב וכו'. מימרא דרבי אלעזר פרק הקורא את המגילה עומד (מגילה כ"ב:) וסוף פ"ק דתענית (דף י"ד): כתב הראב"ד א"א בירושלמי ובלבד יחיד על הצבור ואית דגרסי ובלבד יחיד בצבור עכ"ל. והטעם דכשמרבה תחנה על הצבור בצבור ואין נענה הויא ליה כיסופא. ומכיון שכתב רבינו אא"כ נענה כיהושע ממילא משמע דהיינו על הצבור ובציבור. ומ"ש אבל מטה פניו וכו' הוא מדאמרינן התם (מגילה כב) א"ר חייא ברי' דר"ה חזינא לאביי ורבא דכי נפלי אאנפייהו מצלי אצלויי כלומר מטין על צדיהן שלא יראו כנופלים ע"פ לפי שאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו וכן פירש"י וכן נראה מדברי הרי"ף. ואע"פ שבהל' עבודת כוכבים פ"ו כתבתי דרבינו מפרש דהא דאביי ורבא מצלי אצלויי היה כדי שלא ישתחוו על הרצפה י"ל שהוא ז"ל סובר דכיון דמייתי בגמרא להא דאביי ורבא מצלי אצלויי בתר הא דאמר ר' אלעזר אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו ובתר הא דתניא השתחויה זו פישוט ידים ורגלים אית לן למימר דאתרוויהו קאי וה"ק אביי ורבא כי הוו מצלי על הצבור ובצבור לא היו נופלים על פניהם לפי שאנשים חשובים היו וכדר' אלעזר אלא הוו מצלי אצלויי וכי הוה רצפה קמייהו אע"פ שלא היו מתפללין על הצבור נמי הוו מצלי אצלויי כי היכי דלא ישתחוו על הרצפה א"כ אף ע"ג דהא דאביי ורבא אצלו אצלויי כדי שלא ישתחוו על הרצפה היו עושין כן מכל מקום משמע דכל כה"ג לא הוי בכלל מה

השגת הראב"ד

*) ואין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן יודע בעצמו שהוא צדיק כיהושע: א"א בירושלמי ובלבד יחיד על הציבור ואית דגרסי ובלבד יחיד בציבור עכ"ל:

לחם משנה

י כריעה כיצד וכו'. שם פ' אין עומדין (דף ל"ד.) ת"ר אלו ברכות שאדם שוחה בהם באבות תחילה וסוף וכו' אמר רבי יצחק בר נחמני לדידי מיפרשא לי מיניה דריב"ל הדיוט כמו שאמרנו כהן גדול תחלת כל ברכה וברכה המלך כיון שכרע שוב אינו זוקף ואם כן קשה על רבינו ז"ל איך כתב דבכהן גדול תחלת כל ברכה וברכה וסוף כל ברכה וברכה הא לא קאמרי בגמרא אלא תחלת כל ברכה וברכה. ואולי שהוא מפרש דמאי דקאמר תחלת כל ברכה וברכה מוסיף על הראשון דאמר שכהן גדול כורע בסוף כל ברכה ובא זה להוסיף אף תחלת כל ברכה דאין סברא לאפוקי במחלוקת כולי האי ולומר דהאי קאמר סוף ולא תחלה והאי תחלה ולא סוף:

יא ולמה נותן שלום וכו'. יומא פ' הוציאו לו (דף נ"ג ע"ב):

יג השתחויה כיצד וכו'. מגילה פרק הקורא את המגילה עומד ויושב (דף כ"ב ע"ב) נתבאר:

יד אבל מטה פניו וכו'. שם דאביי ורבא מצלי אצלויי ושם בהלכות עבודת כוכבים ביארתי פירוש רבינו האי וכוונת רבינו ז"ל: ומותר לאדם להתפלל וכו'. הוציא זה רבינו ז"ל ממה שאמרו שם בגמרא דרצפה הוה קמיה דרב והקשו שם וליזיל לגבי

הנהות מיימוניות

[ס] וברגל שמאל יפסיע תחילה לאחוריו דאמרינן במדרש שוחר טוב בפסוק כל עצמותי תאמרנה אמר דוד וכו' עד רגל שמאל קודם לשלש פסיעות אחר התפלה: [ע] פר"י הא דאמרינן באין עומדין אם בא לשחות בסוף כל ברכה מלמדים אותו שלא לשחות היינו דוקא בסוף הברכה אבל באמצע הברכה מותר לשחות כדמשמע מרבי עקיבא שעשה כריעות והשתחואות הרבה כדאיתא התם לכך נהגו העם בר"ה ויום הכפורים כשאומרים זכרנו ובכן תן פחדך ששוחין וכשמגיעים לסוף הברכה זוקפים ע"כ. וכן באבי"ה כתב אך ביומי דרחמי נהגו דרוב התפלה בכפיפה כגון תעניות וימים הנוראים עכ"ל: [פ] רב ששת כי כרע כחיזרא פירש בערוך בשם רב האי גאון זצ"ל חיזרא הוא אחד ממיני קוצים שמצוי בבבל וקורין אותו איחזר וכריעה זו לא שיכרע באמצע מתניו וראשו זקוף ועומד בברייתו אפילו בשחותו מחציו אלא צריך שיכוף ראשו כדי שיהא כאגמון ראשו כפוף ואשר אמר עד שיתפקקו כל חליות שבשדרה גם על העיקר הזה הוא שיכוף ויהיה צוארו מעוקם שיתפקקו החליות ע"כ: [צ] ורבי חנינא אומר כיון שנענע ראשו שוב אינו צריך ואמר רבא (הונא) והוא דמצער נפשיה ומיתחזי כמאן דכרע פר"י כגון זקן או חולה ע"כ: [ק] בירושלמי פ"ה דתענית מסיים בה ובלבד יחיד על הציבור פירש רבינו יואל תלוי כגון שאין הקהל נופלים בתחנונים אלא הוא ונראה בנו ראבי"ה על עדת ציבור דומיא דעי ע"כ: [ר] חזינן להו לאביי ורבא דמצלי אצלויי וכן פר"י אמנם רב האי פירש דמצלי יצלויי שלא יהא נראה כמשתחוה למה שלפניו ע"ש בתוספות ולעיל ספ"ד מהלכות ע"ג ע"כ: [ש] וכן מנהגנו במנחה של ערבית חנוכה ופורים וערבית ר"ח ובשחרית של ערב יו"ט ויום הכפורים וכן באסרו חג שחרית ומנחה וכן ימים שבין יום הכפורים לחג לפי שאז נשלמה מלאכת בנין בית שני וכן בי"ד וט"ו שבאדר ראשון בשנת העיבור וכן משמע קצת בפרק קמא דמגילה וכן מראש חדש ניסן עד הפסח לפי שאז הקריבו הנשיאים חנוכת המזבח ועשאום י"ט כל אחד ביום הקריבו כדאיתא בפרק בתרא דמסכת סופרים ויש מקומות שנהגו שלא לומר תחינה גם לאחר הפסח עד שיעבור כל חדש ניסן וכן איתא התם במסכת סופרים אמנם במגילת תענית לא משמע אלא עד סוף מועדא וע"ש ובמנחות פרק רבי ישמעאל וכן נהגו שלא לומר תחינה בשלשה ימים שלפני שבועות וכן הנהיג רבי יהודה חלוי על שם היו נכונים לשלש ימים וכן נמצא בתשובת רבינו שמחה שברוקה אכן יש מקומות שנהגו שלא לומר תחינה מראש חדש סיון עד העצרת. וכן מנהג בכל מלכותנו שאין נפילת אפים בתפלת יוצר שביום המילה וכן ביום הנישואין במקום שהחתן מתפלל שם. וכל תפלת מנחה שאין בה נפילת אפים כנגדו בשבת אין אומרים צדקתך אם אירע ביום ההוא:

מגדל עוז

וכשהוא כורע וכו' עד בשם. פ"ק דברכות (דף י"ב): במה דברים אמורים בהדיוט כו' עד תפלתו. פרק אין עומדין (דף ל"ד): ולמה נותן שלום כו' עד מן המלך. פרק הוציאו לו (דף נ"ג): כל הכריעות האלו כו' עד התחנונים שירצה. סוף פרק תפלת השחר (דף כ"ח): כריעה כו' עד ארצה. פרק אין עומדין (דף ל"ד) ופרק הקורא את המגלה עומד ויושב (דף כ"ב): כשהוא עושה נפילת אפים כו' עד בהלכות ע"ז. פרק הקורא (שם): ואין אדם חשוב רשאי כו' עד כיהושע. פרק אין עומדין (דף ל"ד): כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי ובלבד יחיד על הצבור ואית דגרסי ובלבד יחיד בציבור עכ"ל: ואני אומר אמת הוא כי זה הירושלמי אמור בברכות פרק אין עומדין (דף ל"ד) אבל רמז"ל סמך על לשון הבבלי האמור בשם רבי אליעזר והדין עמו כי לשון הירושלמי כלול בו מעשה יהושע בציבור ועל הציבור היה וכבר כתבתי זה כי הוא מחבר לשון הגמרא בקצרה כד"ן: אבל מטה הוא פניו מעט עד סוף הפרק. פרק אין עומדין (שם):

מה שאמרו אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו :

פ"ו א אסור לו לאדם וכו'. פ"ק דברכות (דף ח' ב') אריב"ל אסור לו לאדם שיעבור אחורי בה"כ בשעה שהצבור מתפללים אמר אביי לא אמרן אלא דליכא פיתחא אחרינא אבל איכא פיתחא אחרינא לית לן בה ולא אמרן אלא דליכא בי כנישתא אחרינא אבל איכא בי כנישתא אחרינא לית לן בה ולא אמרן אלא דלא מנח תפילין אבל מנח תפילין לית לן בה. זו היא גירסת הרי"ף ז"ל והיא גירסת רבינו :

ב המתפלל עם הצבור וכו'. למד כן מדתניא פרק אין עומדין (דף ל"א.) כך היה מנהגו של רבי עקיבא כשהיה מתפלל עם הצבור מקצר ועולה מפני טורח צבור. ומ"ש ואם בא לומר אחר תפלתו וכו' מפורש שם בברייתא אחר התפלה אפילו כסדר וידוי של יה"כ אומר איתמר נמי אמר רב חייא בר אשי אמר רב אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר אחר תפלתו אפילו כסדר יה"כ אומר וכן אריב"ל בפ"ק דע"ז (דף ח'.) :

וכן אם רצה להוסיף וכו'. פ"ק דע"ז (שם) אמר רב יהודה אמר שמואל שואל אדם צרכיו בש"ת אמר רב חייא בר אשי אמר רב אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם יש לו חולה בתוך ביתו אומר בברכת חולים ואם צריך לפרנסה אומר בברכת השנים. ומ"ש אבל לא ישאל וכו' מימרא דרב יהודה בפרק אין עומדין (ברכות ל"ד.) :

ד ואסור לו לאדם שיטעום כלום וכו'. פ"ק דברכות (דף י':) א"ר יוסי בר חנינא משום ראב"י מאי דכתיב לא תאכלו על הדם לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם א"ר יצחק אמר ר' יוחנן משום ראב"י כל האוכל ושותה קודם שיתפלל עליו הכתוב אומר ואותי השלכת אחרי גויך אל תיקרי גויך אלא גאיך לאחר שאכל ושתה זה ונתגאה קיבל עליו עול מלכות שמים. וכתב הרא"ש בשם אבי העזרי דמים לית בהו גאוה ומותר לשתותן בבקר קודם תפלה : **או שיעשה מלאכה.** בפרק היה קורא (דף י"ד.) אסור לעשות חפציו קודם שיתפלל גם זה שם (דף ה' ב') תניא אבא בנימין אומר כל ימי הייתי מצטער על שני דברים על תפלתי שתהא סמוכה למטתי ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום. ומפרש רבינו על תפלתי שתהא סמוכה לקומי מהמטה כלומר שלא אעשה מלאכה בינתים ודלא כרש"י דאפילו לקרות לא היה

ובזה"כ [ח] **בלבד נופלים על פניהם בכל תפלה ותפלה מפני שהוא יום תחנה ובקשה ותענית :**

פרק ששי

א אסור [א]לו לאדם לעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהציבור מתפללין אלא אם כן היה נושא משאוי. או שהיה לבית הכנסת שני פתחים בשני רוחות שהרואה אומר שמא ילך ויכנס מפתח האחר. וכן אם היה בעיר שני בתי כנסיות יאמר הרואה שמא ילך לבית הכנסת הרגיל בו. ואם יש לו תפילין בראשו מותר לו לעבור ואע"פ שאין שם אחד מכל אלו שהתפילין מוכיחין עליו שהוא רודף אחר מצות ואינו ממבטלי תפלה: **ב** המתפלל עם הציבור לא יאריך את תפלתו יותר מדאי אבל בינו לבין עצמו הרשות בידו. ואם בא לומר אחר תפלתו אפילו [ט] כסדר וידוי יום הכפורים אומר. וכן אם רצה להוסיף בכל ברכה וברכה מן האמצעיות מעין הברכה מוסיף: **ג** [ב]כיצד היה לו חולה מבקש עליו רחמים בברכת חולים כפי צחות לשונו. היה צריך לפרנסה מוסיף תחנה ובקשה בברכת השנים. ועל דרך זה בכל אחת מהן. ואם רצה לשאול כל צרכיו [ב] בשומע תפלה שואל. אבל לא ישאול לא בשלש ראשונות [ג] ולא בשלש אחרונות: **ד** [ג]אסור לו לאדם שיטעום [ד] כלום או שיעשה מלאכה מאחר שיעלה עמוד השחר עד שיתפלל תפלת שחרית. וכן לא ישכים לפתח חבירו לשאול בשלומו קודם שיתפלל תפלת [ה] שחרית. ולא יצא בדרך קודם שיתפלל. אבל טועם ועושה מלאכה קודם שיתפלל מוסף וקודם מנחה. אבל אינו סועד [ו] סמוך למנחה :

כיון

א טור א"ח סי' נ"ו : ב טור א"ח סי' ק"ס סמ"ג עשין י"ט : ג טור א"ח סי' מ"ט סמ"ג עשין שם :

רוצה אחר שיעלה עמוד השחר עד שיתפלל : **וכן לא ישכים וכו'.** פרק היה קורא (דף י"ד.) אמר רב הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה. מתיב רב ששת בפרקים שואל מפני הכבוד תרגמה ר' אבא במשכים לפתחו כלומר הא דאסר רב במשכים לפתחו דוקא :

ולא יצא לדרך וכו'. שם מימרא דרב אידי בר אבין : וכתב ה"ר מנוח ומ"ה הרוצה לצאת לדרך בשחרית טוב להתפלל בביתו ואע"פ שעדיין לא הגיע זמן תפלה כדי שיתפלל בכוונה ובעמידה משיתפלל בדרך במרוצה והוא שעלה עמוד השחר ולאו דוקא שחרית אלא אפילו אי זו תפלה שתהיה כיון שהגיע זמנה אין לו לצאת עד שיתפלל אותה עכ"ל : **אבל טועם וכו'.** בפרק תפלת השחר (דף כ"ח ע"ב) אסיקנא דלית הלכתא כרב הונא דאמר אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המוספים ולא כריב"ל דאמר כיון שהגיע זמן המנחה אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה. ונראה שדעת רבינו דדווקא טעימה הוא דשרינן אבל סעודה אפילו של עראי אסורה כמו שכתב בסמוך: וכ"ל דאכילת פירות כבילה הוי טעימה אבל יותר מכבילה או כזית מפת אכילת עראי מיקרי ואסור :

ה אבל אינו סועד וכו'. משנה פ"ק דשבת (דף ט' ב') לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל ולא יכנס למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול ולא לדין ואם התחילו אין מפסיקין ובגמרא איכא תרי לישני בפירושא דמתניתין ודעת רבינו כדעת הרי"ף ז"ל שפוסק כלישנא בתרא דהאי לא ישב אפילו להסתפר בתספורת דידן ולא תימא דוקא בתספורת בן אלעשא שהיה מספר כתספורת של כ"ג שהיא קשה וכדאמרינן התם בלישנא קמא. ואמאי לא ישב להסתפר תספורת דידן גזירה שמא ישבר הזוג של מספרים ויהא צריך לחזר אחר זוג אחר. ולא למרחץ אפילו להזיע בעלמא לכתחלה אמאי לא - שמא יתעלף. ולא לבורסקי לעיוני בעלמא לכתחלה אמאי לא דילמא חזי פסידא ומטריד פירש"י שמא יראה שנתקלקלו העורות וילטער ויהא טרוד בלערו ולא יתפלל. ומדברי רבינו נראה שהטעם שמא יראה שנתקלקלו העורות ויתעסק בתיקונם. ולא לאכול בסעודה קטנה לכתחלה אמאי לא דילמא אתי לאמשוכי. ולא לדין בגמר דין לכתחלה אמאי לא דילמא חזי טעמא וסתר דינא ואסיקנא התם בגמרא דהאי

לחם משנה

לגבי צבורא וכו' וליפול על אפיו משמע דיכול אדם להתפלל במקום זה וליפול על פניו במקום אחר שהרי התפלל רב במקום שבה הרצפה והיה יכול ללכת במקום אחר וליפול על פניו :

פ"ו א אסור לו לאדם לעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין וכו'. פרק הרואה (דף ס"א) אמרו אחורי עבודת כוכבים ולא אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין ולא אמרן אלא דלא דרי מידי וכו' ולא אמרן אלא דליכא פתחא אחרינא וכו' ולא אמרן אלא דלא רכיב חמרא וכו'. ונראה דבגירסת רבינו ז"ל לא היה ולא אמרן אלא דלא רכיב חמרא וכו' ולכך לא הזכירו ובפ"ק דברכות (דף ח' ע"ב) הביאו זה ואמרו לא אמרן אלא דלא דרי טונא ולא רהיט וכו' ורבינו ז"ל לא היה לו בגרסתו גם כן לא רהיט וכו' ולכך לא הזכירו :

ב המתפלל עם הצבור לא יאריך בתפלתו וכו'. פ' אין עומדין (דף ל"א) כך היה מנהגו של ר' עקיבא כשהיה מתפלל וכו' : **ואם בא לומר אחר וכו'.** שם איתמר נמי אמר רב חייא בר אבי אמר רב אף על פי שאמרו וכו' יכול לומר וכו' : **וכן אם רצה להוסיף וכו'.** פרקא קמא דע"ז (דף ח') :

ד אסור לו לאדם שיטעום כלום או שיעשה מלאכה מאחר שיעלה עמוד השחר עד שיתפלל וכו'. כל זה מבואר בפ"ק דברכות (דף י' ע"ב) : **אבל אינו סועד סמוך למנחה וכו'.** בפ"ק דשבת (דף ט' ע"ב) על מתני' דלא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה וכו' ואוקמוה בגמרא סמוך למנחה גדולה ופסק רבינו כרב אחא בר יעקב ואע"ג דהך סוגיא איתמרא אליבא דריב"ל ולית הלכתא כותיה במ"ש כיון שהגיע זמן וכו' כבר כתבו התוספות כיון דמסיק סתם גמרא הכי משמע דבהך דאם התחיל וכו' קיימא לן כותיה ודוקא בהא דאמר אסור לטעום לא קי"ל כותיה וא"כ ודאי דסמוך למנחה קטנה אפילו אם התחילו מפסיקין וכן דעתו של רבינו ז"ל אע"פ שלא נתבאר יפה בדבריו :

מי

מגדל עוז

פ"ו אסור לו לאדם לעבור כו' עד ממבטלי תפלה. פ' הרואה (דף ס"א) : **המתפלל עם הצבור** כו' עד אומר. פרק אין עומדין (דף ל"ד) : וכן אם רצה להוסיף כו' עד שואל. פ"ק דע"ז (דף ח') : אבל לא ישאל כו' עד אחרונות. פרק היה קורא ופ"ק דע"ז שם (דף י') : **אסור לו** לאדם שיטעום כלום כו' עד שחרית. פ"ק דברכות (דף י') : וכן לא ישכים כו' עד מנחה. פ' היה קורא (דף י"ד) : אבל אינו סועד כו' עד גדולה. פרק קמא דשבת (דף ט':) :

הגהות מיימוניות

[ח] מנהג אבותינו ומנהגנו אין נפילת אפים ביום כיפור כלל ע"כ : [א] אין עומדין תנא אמר רבי יהודה כן היה מנהגו של ר' עקיבא ע"כ : [ב] בפ"ק דע"ז אמר רבי יהושע בן לוי אע"פ שאמר שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר בסוף כל ברכה כר ע"כ : [ג] פירוש רבינו תם וה"ג ורבינו חננאל ורב האי דוקא צרכי יחיד אבל צרכי רבים שואלים כגון שבת וכבוד היום שרבים צריכין שכן מצינו בהודאה ועבודה ושים שלום ויעלה ויבא שכולם צרכי רבים הם ועוד דמשמע בפרק קמא דע"ג דלא קאי אלא אצרכי יחיד כגון אם היה לו חולה בתוך ביתו ומטעם זה אנו אומרים קרובץ בג' ראשונות וכן הסכימו רב יוסף טוב עלם ורבינו אליהו הזקן ועלתה בידם דמותר ומצוה מן המובחר וכן תקליר יסד קרובץ והוא היתה מקרית ספר ובימיו היו מקדשין על פי הראייה והיה תנא ואולי היתה ר' אלעזר ב"ש כדמשמע בפסיקתא ואפילו אם אינו ראב"ש תנא היה כדפרישית ועליו יש לסמוך כפי' רבינו תם וכן דעת רבינו המחבר וכל רבותינו שהנהיגו ותתירו לומר זכרנו ומי כמוך ודלא כה"ג שכתב אהא דלא ישאול אדם צרכיו בשלש ראשונות מכאן איתא מרבנן דנהיגו דלא למימר זכרנו בריש שתא וכו' עיין לעיל בסוף פרק ב' וכו' אמנם על הקרובץ שבג' הראשונות כתב רבינו חננאל דלאו שפיר עביד ועוד הביא רבינו שמחה ראיה מהא דפרק בתרא דר"ה סדר ברכות אומר אבות וגבורות וקדושת השם וכולל מלכיות עמהם וכתב אבל לא ידענו מה שאנו מפסיקים בין גבורות לקדושת השם על מה אנו סומכים ואותם האוסרים לומר זכרנו סבירא להו דצרכי יחיד הוא ע"כ : [ד] פ"ק נראה לי דוקא מידי דמשכר מדדריש ואותי השלכת אחרי גוך כו' ובמים לא שייך גיאות וכן משמע פרק הדר אבי"ה : [ה] ר"י פירש דשרי ללמוד קודם תפלת השחר דאמרינן פרק קמא רב הוה מקדים וקא משי ידיה ובריך ומתני פירקין וקרי קריאת שמע כי מטא זמן קריאת שמע ודלא כרש"י שפירש כל ימי נזהרתי שלא לעשות מלאכה ולעסוק בתורה כשעמדתי ממטתי וכו' ודעת רבינו והמחבר נמי כן כר"י דשרי כדלקמן פרק שביעי ע"כ : [ו] לית הלכתא לא כרב הונא ולא כריב"ל ע"כ :

ה [א] כיון שהגיע זמן מנחה גדולה לא יכנס למרחץ אפילו להזיע עד שיתפלל שמא יתעלף ויבטל מן התפלה. ולא [ז] לאכול אפילו אכילת עראי שמא ימשך באכילה. ולא לדון אפילו בגמר דין שמא יסתר הדין וימשך ויבטל מן התפלה. וכן לא ישב לפני הספר לספור אפילו תספורת הדיוט עד שיתפלל שמא ישבר הזוג. ולא ליכנס לבורסקי סמוך למנחה עד שיתפלל שמא יראה הפסד במלאכתו ויתעסק בה ויתעכב מן התפלה. ואם התהיל באחת מאלו לא יפסיק [ח] אלא גומר ואח"כ מתפלל תפלת מנחה: ו מאימתי התחלת תספורת משיניח מעפורת של ספרין על ברכיו. ומאימתי התחלת מרחץ משיפשוט הבגד הסמוך לבשרו. ומאימתי התחלת הבורסקי משיקשור בגד בין כתפיו כמו שהאומנין עושין. ומאימתי התחלת אכילה. לבני ארץ ישראל משיטול ידיו ולבני בבל משיתיר חגורו. ומאימתי התחלת הדין משיתעטפו הדיינים וישבו. ואם היו יושבין משיתחילו בעלי דינין לטעון: ז [ב] אע"פ שתפלת ערבית רשות לא יבא אדם [ט] ממלאכתו ויאמר אוכל מעט ואישן קמעא ואחר כך אתפלל שמא תאנוס אותו שינה ונמצא ישן כל הלילה אלא מתפלל ערבית ואח"כ אוכל ושותה או ישן. ומותר להסתפר וליכנס למרחץ סמוך לשחרית מפני שלא גזרו אלא סמוך למנחה שהוא דבר המצוי שרוב העם נכנסין שם ביום אבל בשחר דבר שאינו מצוי לא גזרו בו: ח [ג] מי שהיה עוסק בתלמוד תורה והגיע זמן התפלה פוסק ומתפלל. ואם היתה תורתו אומנותו ואינו עושה מלאכה כלל והיה עוסק בתורה בשעת תפלתו אינו פוסק שמצות תלמוד תורה גדולה ממצות תפלה. וכל העוסק בצרכי רבים כעוסק בדברי תורה: ט [ד] אין המתפלל מפסיק תפלתו אלא מפני סכנת נפשות בלבד. ואפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו. אבל פוסק הוא למלך עובד כוכבים שמא יהרגנו. היה עומד בתפלה וראה מלך עובדי כוכבים או אנס בא כנגדו יקצר ואם אינו יכול יפסיק. וכן אם ראה נחשים ועקרבים באים כנגדו אם הגיעו אליו והיה דרכן באותן המקומות שהן ממיתין פוסק [י] ובורח. ואם לא היה דרכן להמית אינו פוסק: י [ה] נשים ועבדים וקטנים חייבים בתפלה. וכל איש שפטור מקריאת שמע פטור מן התפלה. וכל המלוין את המת אף על פי שאין למטה צורך בהן פטורין מן התפלה:

פרק שביעי

א כשתקנו חכמים דברי תפלות אלו תקנו ברכות אחרות לברך אותן בכל יום אלו הן כשיכנס אדם למטתו [ו] לישן בלילה מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם המפיל חבלי שינה על עיני והמשקיע

א טור סי' רל"ב סמ"ג עשין שם : ב טור א"ח סי' רל"ה : ג טור סי' ק"ו ועיין סי' פ"ט : ד עיין בטור סי' כ"ז : ה טור סי' ק"ד סמ"ג עשין י"ט : ו טור סי' ק"ו סמ"ג שם : ז טור א"ח סי' רל"ט סמ"ג עשין כ"ז :

כסף משנה

דהאי סמוך למנחה היינו סמוך למנחה גדולה : ויש לדקדק בדברי רבינו שכתב כיון שהגיע זמן מנחה גדולה דמשמע שאינו אסור עד שיגיע זמן המנחה וקודם לכן נסמוך כתב אינו סועד סמוך למנחה. וי"ל דלסמוך למנחה קרי כיון שהגיע זמן המנחה : ואם התחיל וכו'. היינו דוקא כשיש שהות ביום אבל אם אין שהות ביום יפסיק ולשון רבינו דייק הכי שכתב ואחר כך מתפלל תפלת המנחה משמע דוקא כשאח"כ יתפלל דהיינו בדאיכא שהות אבל אי ליכא שהות יפסיק וכן נתבאר בפרק לולב הגזול דאפילו במצוה דרבנן אי ליכא שהות ביום מפסיק וכמו שכתבתי בפ"ב מה' ק"ש :

ו מאימתי התחלת תספורת וכו'. עד משיתיר חגורו. לשון הגמרא שם כלשון הזה. ופירוש מעפורת סודר :

ומאימתי התחלת הדין וכו'. ג"ז שם מאימתי התחלת הדין ר' יונה ור' ירמיה חד אמר משיתעטפו הדיינים וחד אמר משיתחילו בעלי דינין ול"פ הא דעסיקי ואתו בדינא והא דלא עסיקי ואתו בדינא :

ז אף ע"פ שתפלת ערבית וכו'. ברייתא בריש ברכות (דף ד'.) :

ומותר להסתפר וכו'. מילתא דסברא היא והכי משמע מדלא נקט במתניתין לא ישב לפני הספר אלא בסמוך למנחה :

ח מי שהיה עוסק בת"ת וכו'. משנה פ"ק דשבת (דף ט':) מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה ואוקמה בעוסק בתורה (שם י"א.) אמר ר' יוחנן לא שנו אלא כגון רשב"י וחביריו שתורתן אומנותן אבל כגון אנו מפסיקין לק"ש ולתפלה והתניא כשם שאין מפסיקין לתפלה כך אין מפסיקין לק"ש כי תניא ההיא בעיבור השנה. וסבר רבינו דטעם עיבור השנה הוא לפי שהוא צרכי רבים. ומה שכתב רבינו וכל העוסק בצרכי רבים כעוסק בתורה פירושו הרי זה כמו שתורתו אומנתו ועוסק בתורה שהרי כתב בפ"ב מהלכות ק"ש היה עוסק בצרכי רבים לא יפסיק אלא יגמור עסקיהם ואחר כך יקרא אם נשאר עת לקרות וק"ש חמירא מתפלה לענין הפסקה וכיון דלענין ק"ש אינו מפסיק כ"ש שאינו מפסיק לתפלה. וכבר כתבתי שם שהוא ירושלמי בר"פ אין עומדין :

אין המתפלל וכו'. משנה פרק אין עומדין ברכות (דף כ"ט:) אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ובגמרא שם (ל"ב ב') אמר רב יוסף ל"ש אלא מלכי ישראל אבל מלכי עכו"ם פוסק מיתיבי ראה אנס בא כנגדו ראה קרון בא כנגדו לא יפסיק אלא מקצר ועולה ל"ק הא דאפשר לקצר הא דלא אפשר כלומר שאם רואה שיכול למהר ולסיים תפלתו קודם שיגיעו אליו יקצר דהיינו שיאמר פתיחת הברכות וחתימתן ואם לאו פוסק : וכתבו ההגהות שאם פסק אינו צריך לחזור לראש אלא חוזר לתחלת הברכה שטעה בה ואם היה בג' ראשונות חוזר לראש בג' אחרונות חוזר לעבודה. וכתב ה"ר יונה שאם יכול להתרחק לצד ויתגלגל בזה מלדבר יעשה כן :

וכן אם ראה נחשים וכו'. משנה שם (כ"ט:) אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק ובגמרא (דף ל"ג.) אמר רב ששת לא שנו אלא נחש אבל עקרב פוסק. ירושלמי מ"ט דמהייא בתר דמהייא ולכך חילק רבינו בין מקומות שדרכן להמית למקומות שאין דרכן להמית. ומ"ש אם הגיעו אליו דלא תימא כיון שראה אותם אפילו מרחוק פוסק לכך כתב שאינו פוסק אא"כ הגיעו אליו כלומר קרוב לו :

י נשים ועבדים וכו'. משנה פרק מי שמתו (דף כ'.) : וכל איש שפטור וכו'. רוב הפטורים מק"ש נאמר בהם שפטורים גם מן התפלה ואף באותן שלא נתפרש פטורים מק"ו דק"ש דאורייתא פטורים תפלה דרבנן לא כ"ש :

וכל המלוים את המת וכו'. משנה ר"פ מי שמתו (י"ז ב') תנן נושאי המטה וחילופיהן וכו' ואלו ואלו פטורים מן התפלה ופירש רבינו שם ואם לא יהיה מן המזומנים לשאת המטה ולא מן העוזרים אבל בא ללוות בלבד הוא חייב בק"ש והכל פטורים מן התפלה והטעם מפני טרדות הלב עכ"ל :

פ"ז א כשיכנס אדם למטתו וכו'. פרק הרואה ברכות (דף ס':) הנכנס לישן על מטתו אומר שמע ישראל עד והיה

לחם משנה

ח מי שהיה עוסק וכו'. פ"ק דשבת (דף י"א) מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפלה ופירשו בגמרא כגון ר' שמעון בן יוחאי וחביריו : וכל העוסק וכו'. ככר נתבאר למעלה בהלכות ק"ש פ"ב :

ט היה עומד בתפלה וכו'. משנה ריש פרק אין עומדין (דף כ"ט ע"ב) אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ובגמרא שם (ל"ב:) אמר רב יוסף לא שנו אלא למלכי ישראל אבל למלכי עכו"ם פוסק וכו' : וכן אם ראה וכו'. שם במשנה אפילו נחש כרוך על עקבו ובגמרא *) ראה אותם מרתיעין ובאים כנגדו פוסק. ורבינו כתב והי' דרכן באותן המקומות ופשוט הוא :

י נשים ועבדים וכו'. ריש פרק מי שמתו (דף י"ז:) :

פ"ז א כשתקנו וכו'. בפרק הרואה (דף ס':) אמרו הנכנס לישן על מטתו אומר משמע

*) לא יש בנוסחתנו ראה אותם כו' ובאים כנגדו פוסק אבל הוא בירושלמי וכן הביאו שם התוספות בד"ה אבל עקרב :

הגהות מיימוניות

[ז] פרק קמא דשבת כרב אחא בר יעקב ודלא כלישנא קמא עיין שם וכן פסק רבינו משולם וכן ר"י אלפס אבל ר"ת פסק כלישנא קמא דלא אסר אלא משהגיע מנחה קטנה אז אסור אפילו סעודה קטנה אבל משעת מנחה גדולה אין איסור אלא סעודה גדולה כגון בחברותא בסעודת נישואין וברית מילה וכיוצא בהם וכן איתא בתשובת הגאונים אבל סעודת קטנה מותר אפילו להתחיל עד שעת מנחה קטנה וגם בתפלת השחר פסק דלית הלכתא כריב"ל כו' כדלעיל בסמוך עיין בספר התרומה וכן כתב בעל הספר המצות ורבינו שמחה ורבינו אבי"ה אמנם מורי ורבינו נהג בעצמו כרבינו המחבר ורבינו משולם ולעולם אינו מתחיל לאכול בשבת וי"ט משעבר חצי היום אם אינו מתפלל מנחה קודם כאשר כתבתי לקמן בסוף הלכות שבת ע"כ : [ח] ואע"פ שהתחיל באיסור ואע"פ שספר התרומה פסק כלישנא קמא דפי' מנחה קטנה כדלעיל מודה הוא שאם הגיע זמן מנחה קטנה יש להפסיק אם התחיל אחרי כן אבל אם התחיל קודם לכן אין צריך להפסיק כל זמן שיש שהות ביום לתפלל מנחה ע"כ : [ט] וכן כתבו התוספות כשהגיע זמן ק"ש דלילה שאין לאכול סעודה עד שיקרא ק"ש ויתפלל ע"כ : [י] בירושלמי פסק שאם היה מרתיע נחש ובא כנגדו פוסק לפי שהוא בא בכעס ומתכוין להזיקו ואם פסק לא מצינו שיצטרך לחזור לראש אבל לתחילת ברכה חוזר ואם היה עומד בג' ראשונות חוזר לראש ובשלשה אחרונות חוזר לעבודה וכו' כדלקמן תוספות ע"כ :

מגדל עוז

לא יכנס למרחץ כו' עד העוסק בדברי תורה. פ"ק דשבת (דף ט') ובירושלמי דברכות (דף ו') גרסינן אמר רבי ירמיה כל העוסק בצרכי ציבור כעוסק בדברי תורה והסכימו בו הכל : אין המתפלל מפסיק כו' עד יפסיק. פרק אין עומדין (דף ל"ב) : וכן אם ראה נחשים כו' עד אינו פוסק. פרק אין עומדין (שם) ובירושלמי : נשים ועבדים וקטנים כו' עד סוף הפרק. פרק מי שמתו (דף כ"א) ופרק היה קורא (דף י"ז): פ"ז כשתקנו חכמים כו' עד לעולם כולו. פרק ט' דברכות (דף ס') :

אם שמוע ואומר ברוך המפיל חבלי שינה על עיני וכו'. ופירש"י ותהא מטתי שלימה שלא יהא פיסול ורשע בזרעי . ומ"ש ואפילו אשתו ישנה עמו נתבאר בסוף פרק ג' מהלכות ק"ש. והגירסא הנכונה בדברי רבינו סמוך לואפילו אשתו ישנה עמו ואם אנסתו שינה קורא פסוק ראשון או פסוקי רחמים . ובמקצת ספרים יש תוספת דברים וטעות סופרים הם . ומ"ש פסוקי דרחמים הוא מדאמרינן בפ"ק (דף ד': ה'.) אמר רב נחמן בר יצחק אם ת"ח הוא אינו צריך אביי אמר אף ת"ח בעי למימר חד פסוקא דרחמי כגון בידך אפקיד רוחי וכו'. וגרסינן בפ"ב דשבועות (דף ט"ו:) דריב"ל מסדר יושב בסתר עליון עד כי אתה ה' מחסי וה' מה רבו צרי עד לה' הישועה וגו' :

ג בשעה שייקץ בסוף שנתו. כלומר דאע"ג דאמרינן בגמרא (ברכות דף ס':) כי מתער לימא אלהי נשמה וכו' אין הכוונה כל זמן שייקץ באי זו שעה שתהיה אלא דוקא בסוף שנתו . ומ"ש רבינו מכאן עד המכין מצעדי גבר כך הם מסודרות בפרק הרואה (שם) בלשון הזה :

וכתב ה"ר יונה ז"ל שנראה מלשון רבינו שמברך אותם על מטתו כסדר שהם כתובים בגמרא וזה תימה שמאחר שאין ידיו נקיות היאך יברך ומה שסידרו אותם בגמרא כך מפני שהם היו קדושים ורוחצים ידיהם בענין שהיו יכולים לומר הברכות בנקיות אבל אנו שאין אנו יכולים ליזהר ולשבת בנקיון כ"כ אין נכון לאומרם עד לאחר נטילה . והא דאמרינן כל הברכות מברך אותם עובר

לעשייתן היינו ברכת המצות שאומר בהם וצונו צריך לברך תחלה להקב"ה על מה שלוה וקרבנו לעבודתו אבל ברכות של הודאה ושל שבח כגון אלו יכול לברך אח"כ . ובברכת אשר יצר כתבו ההגהות שיש אומרים שכשנכנס להטיל מים אין מברך אשר יצר כיון שא"צ ליטול אא"כ שפשף אך ר"י היה רגיל לברך אשר יצר אף לקטנים וכן נהגו :

ו ומברך אדם בכל יום וכו'. כתב הרי"ף ז"ל בסוף ברכות גרסינן בפרק התכלת (מנחות דף מ"ג ב') תניא חייב אדם לברך בכל יום ג' ברכות שלא עשני גוי ובור ואשה . רב אחא בר יעקב שמעיה לבריה דקא בריך שלא עשני בור א"ל כולי האי אלא היכי איבריך שלא עשני עבד היינו אשה היינו עבד עבד זיל טפי :

ז וכל ברכה מהם שלא נתחייב בה וכו'. התוס' [בברכות דף ס':] ד"ה כי שמע כתבו דאפילו לא שמע קול תרנגולא מברך הנותן לשכוי דאין ברכה זו אלא על הבחנת האור שהתרנגול מבחין והוא נהנה מן האורה אבל בשאר ברכות אינו מברך אלא א"כ נהנה כגון אם שכב על מטתו לא יברך מלביש ערומים וכן כל כיוצא בזה וכ"כ הרא"ש דכל ברכות שהם להנאתו כגון מלביש ערומים עוטר ישראל ושעשה לי כל צרכי אם אין נהנה מהם כגון ששכב על מטתו בלתי ערום אינו מברך אותם. וההגהות כתבו בשם התוס' שאם הוא במדבר שאין שם תרנגול לא לו ולא לאחרים או אם הוא חרש לא יברך הנותן לשכוי

והמשקיע שינת תרדמה והמאיר לאישון בת עין. יהי רצון מלפניך יי' אלהי שתצילני מיצר רע ומפגע רע ואל יבהלוני חלומות רעים ולא הרהורים רעים ותהא מטתי שלימה לפניך ותעמידני ממנה לחיים ולשלום והאירה עיני פן אישן המות ברוך אתה יי' המאיר לעולם כולו בכבודו : **ב** [א]וקורא פרשה [א] ראשונה מקריאת שמע [ב] ויישן ואפילו אשתו ישנה עמו (קורא פסוק ראשון או פסוקי רחמים ואחר כך יישן) ואם אנסתו [ג] שינה קורא אפילו פסוק ראשון או פסוקי רחמים [ד] ואחר כך יישן : **ג** [ב]בשעה שייקץ בסוף שנתו מברך והוא על מטתו כך. אלהי נשמה שנתת בי טהורה אתה בראתה ואתה יצרתה ואתה נפחתה בי ואתה משמרה בקרבי ואתה עתיד ליטלה ממני ואתה עתיד להחזירה בי לעתיד לבא כל זמן שהנשמה תלויה בקרבי מודה אני לפניך יי' אלהי רבון כל המעשים ברוך אתה יי' המחזיר נשמות לפגרים מתים : **ד** כששומע קול התרנגולים מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם הנותן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה. כשלובש בגדיו מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם מלביש ערומים. כשמניח סדינו על ראשו מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם עוטר ישראל בתפארה. כשמעביר ידיו על עיניו מברך פוקח עורים. כשישב על מטתו מברך מתיר אסורים. כשמוריד רגליו מן המטה ומניחם על גבי קרקע מברך רוקע הארץ על המים. כשעומד מברך זוקף כפופים. כשנוטל ידיו מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים. כשרוחץ פניו מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם המעביר חבלי שינה מעיני ותנומה מעפעפי יהי רצון מלפניך יי' אלהי ואלהי אבותי שתרגילני לדבר מצוה ואל תרגילני לדבר עבירה ועון ותשלט בי יצר טוב ואל ישלוט בי יצר רע ותחזקני במצותיך ותן חלקי בתורתך ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ותגמלני חסדים טובים ברוך אתה יי' גומל חסדים טובים : **ה** [ג]וכל זמן שיכנס לבית הכסא אומר קודם שיכנס התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון עזרוני עזרוני שמרוני שמרוני המתינו לי עד שאכנס ואצא שזה דרכן של בני אדם. ואחר שיצא מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם [ד]אשר [ה] יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאם יסתם אחד מהם או [ה]אם יפתח אחד מהם אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת ברוך אתה יי' רופא כל בשר ומפליא לעשות : **ו** כשחוגר חגורו מברך אוזר ישראל בגבורה. כשלובש נעליו מברך שעשית לי כל צרכי. כשמהלך לצאת לדרך מברך המכין מצעדי גבר. ומברך אדם בכל יום ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם שלא עשני גוי. ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם שלא עשני אשה. ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם שלא עשני [ו] עבד : **ז** [ו]שמנה עשר ברכות אלו אין להם סדר אלא מברך כל אחת מהן על דבר שהברכה בשבילו בשעתו. כיצד הרי שחגר חגורו והוא על מטתו מברך אוזר ישראל בגבורה. [ז] שמע קול התרנגול מברך הנותן לשכוי בינה. וכל ברכה מהן שלא

א טור שם סמ"ג עשין י"ח : ב טור א"ח סי' מ"ו סמ"ג עשין כ"ז : ג טור א"ח סי' ג' סמ"ג עשין שם : ד טור א"ח סי' ו' : ה נדה דף ל' : ו טא"ח סי' מ"ו וע"ש :

לחם משנה

משמע ישראל עד והיה אם שמוע ואומר ברוך המפיל וכו' :

ב וקורא פרשה ראשונה מק"ש ויישן ואפילו אשתו עמו ואם אנסתו שינה קורא פסוק ראשון או אפילו פסוקי רחמים ואחר כך יישן כך היא הגרסא הנכונה בספרי רבינו ז"ל . ויצא לו מ"ש שקורא פסוקי רחמים ממ"ש בפ"ב דשבועות (דף ט"ו) ריב"ל אמר להו להני קראי וגני וסובר רבינו ז"ל שרצה לומר שכשלא היה יכול לומר קריאת שמע שאנסתו שינה היה אומר להני קראי :

ג בשעה שיקץ וכו'. כל אלו הברכות האמורות בספר רבינו ז"ל הן מבוארות בפרק הרואה (דף ס':) ולא חש רבינו ז"ל להביאם על הסדר האמור בגמרא מפני שהוא סובר שכל ברכה צריך לאומרה בשעה שעושה אותה וכמו שכתב לקמן מברך כל אחת מהן על דבר שהברכה בשבילו בשעתו . ומי שנוהג לאומרם בבית הכנסת צריך לאומרם על הסדר האמור בגמרא :

ו ומברך אדם בכל יום וכו'. מנחות פ' התכלת (דף מ"ג:) תניא היה ר' מאיר אומר חייב אדם לברך שלש ברכות בכל יום ואלו הן שלא עשאני גוי שלא עשאני אשה שלא עשאני בור ואסיקו התם אלא מאי מברך שלא עשאני עבד היינו אשה [היינו עבד] ותירצו זיל טפי ופירש"י (שם מ"ד.) זיל מזולזל העבד יותר מן האשה. ל"א זיל טפי כלומר הוסיף וברך כדי להשלים ע"כ. ורבינו כתב הסדר בראשונה שלא עשאני גוי ואחר כך אשה ואח"כ כך עבד והרי משמע בגמרא שבמקום שלא עשאני בור אמר שלא עשאני עבד ושלא עשאני בור הוי בברייתא אחר אשה. אבל ראיתי בב"י שכתב שבתחלה מברך עבד ואחר כך אשה מפני שהעבד מזולזל יותר כדאמרו בגמרא וא"כ מתחילין מן היותר פחות קודם ותהלה קאמר עכו"ם שהוא פחות מכולם ואח"כ עבד שהוא מזולזל כפי ואח"כ אשה וכן בדין שמתחלה יברך שלא עשאני עכו"ם ואח"כ יברך עבד שאפילו עבד שהוא טוב ממנו לא עשאו . ורבינו ז"ל נראה שלא הקפיד בזה ואולי שהוא מפרש כפירוש אחר

מגדל עוז

וקורא פרשה ראשונה כו' עד כל צרכי . הכל פרק הרואה (דף ס') :

הגהות מיימוניות

[א] בלא ברכה וכן פסקו התוספות בשם רבינו תם דאין עיקר מצות ק"ש אלא מפני המזיקין כדאיתא בגמרא ואם ת"ח הוא אין צריך ודלא כפירוש רש"י שפירש דזה עיקר ק"ש עיין בתוספות בשיטה קמייתא בברכות ועיין למעלה בהגהה בפ"ג ע"כ : [ב] בפ"ק אמר ריב"ל אע"פ שקרא ק"ש בבית הכנסת פירוש אפי' בעונתה מצוה לקרותה על מטתו וכו' ע"ש ע"כ : [ג] ירושלמי ר' זעירא היה קורא את שמע והוזר וקורא כמה פעמים עד שהיה משתקע בשינה ומכאן משמע שק"ש יהיה אחרון לקריאה סמוך לשינה כך הוכיח רבינו ניסים גאון ע"כ : [ד] פרק ג' דשבועות דריב"ל היה אומר שיר של פגעים ומזמור מה רבו צרי וארוממך כי דליתני ואח"כ היה ישן ע"כ . ודלא כמאן דסבר דהוי ברכה סמוכה לאשר יצר ולכך אינה פותחת בברוך וכן הסכים הטור או"ח סימן ו' מדקאמר בפרק הרואה כי מתער משנתיה לימא אלהי נשמה וכי משי ידיה לימא ענט"י : [ה] אבל אם נכנס רק להשתין מים יש מרבותינו שלא היו מברכים אפילו אשר יצר כיון שא"צ ליטול אא"כ שפשף כדלקמן בפרק ז' מהלכות ברכות אמנם ר"י היה רגיל לברך אשר יצר אף אחר קטנים וכן כתב מורי רבינו בתשובה ע"כ : [ו] מדברי הטור או"ח סימן ו' נראה דאפילו להטיל מים מברך אשר יצר וע"ש אבל שלא עשני בור לא הזכיר וכן פסק ר"ש בשם רב נטרונאי גאון שאין לומר ודלא כדגרס בספרים בפרק התכלת ר"י אומר ג' ברכות חייב אדם לברך בכל יום שלא עשני גוי שלא עשני אשה ושלא עשני בור ע"כ : [ז] אמנם התוספות כתבו אהא דשמע קול תרנגול ואפילו כי לא שמע נמי מברך שאין הברכה אלא על הנאת האורה שתרנגול מבחין והוא נהנה מן האורה ולא אמר כי שמע אלא לאפוקי לן במדבר דליכא תרנגול לא לאחרים ולא לו א"נ לאפוקי חרש וכן סומא לא יברך פוקח עורים כיון שהדבר חסר בגופו ולשון התלמוד להדיא כרבינו המחבר ע"כ :

כסף משנה

[רבי] ואם הוא סומא לא יברך פוקח עורים כיון שהדבר חסר בגופו :
ח ביה״כ ובתשעה באב שאין כו׳ : כתב הראב״ד ומי הוא שלא ירחץ ידיו מפני הנקיות או מפני השיבתא ואם יש כלים ספוחים מקנח בהם פניו ועיניו ואם יש לפלוף בעיניו רוחצם כדרכו במים ומברך כדרכו כשאר הימים עכ״ל. ואני אומר רואה אני שאין הראב״ד משיג בזה כמנהגו אלא כמסתפק לפי שאין דבריו מוכרחים במה שכתב מי הוא שלא ירחץ ידיו מפני הנקיות שכבר כתב הרא״ש דבשתם ידים יכול לברך. ומ״ש או מפני השיבתא אין לו טעם דשיבתא פירש״י שהוא רוח רעה השורה על הפת שלוקח בידים שלא נטל שחרית ואם לא יגע בפת אינו צריך ליטול. ושמא ר״ל על רוח רעה השורה על הידים שמחמתה הוא סכנה ליגע בפת ובחוטם ובעינים. ומ״ש ואם יש לו כלים ספוחים מקנח בהם ידיו ורגליו ועיניו איני יודע מאי נפקא ליה מהא וכי על כלים ספוחים יברך הא ודאי אינו מברך על כך. ומכאן קשה גם למה שכתב ומי הוא שלא ירחץ וכו׳ שאם מפני הנקיות יעשה כלים ספוחים ויקנח בהם ידיו ורגליו ולא יצטרך לרחוץ. גם מ״ש ואם יש לו לפלוף בעיניו אבל למי שאין לו לפלוף בעיניו מאי איכא למימר. ולכן נראה שלא בא הראב״ד להשיג על רבינו אלא על מה שכתב ביה״כ ובתשעה באב שאין שם רחיצה והלא יש בהם רחיצה אם מפני הנקיות או מפני השיבתא או בכלים ספוחים או אם יש לפלוף בעיניו. וטעם רבינו לומר שאין בהם לרוב בני אדם רחיצה שתהא טעונה ברכה :
והר״ן כתב בפרק בתרא דיומא שאין נראה לו דברי רבינו אלא בין בתשעה באב בין ביה״כ נוטל כדרכו ידיו דכל רחיצה דמצוה מותרת ונטילת ידים דתפלה מצוה היא וכיון דלהקביל פני רבו עובר במים כ״ש להקביל פני שכינה ומה שהיו עושין מטפחת נגובה לא לנקות הידים אלא להעבירה על פניו ולהלטן בה ולהעביר מעיניו לפלוף וחבלי שינה. ורבינו סובר דאינו רוחץ וכמבואר בדבריו פ״ג דהלכות שביתת עשור והיא דהולך להקביל פני רבו לא מכרעת דשאני התם דא״א להקביל פניו אם לא יעבור במים כיון שהוא מעבר הנהר אבל הכא אפשר להקביל פני שכינה בשיקנח ידיו בכל מידי דמנקי :
ט נהגו העם וכו׳ אין ראוי לעשות כן וכו׳. כלומר שתי טעיות עושין אחד שמברכין אותם אחר זמן עשייתם ועוד שמברכין אותם בין נתחייבו בין לא נתחייבו ואין ראוי לעשות כן לברך אותם אחר זמן עשייתן וכן אין לברך ברכה אא״כ נתחייב בה :
י המשכים לקרות בתורה וכו׳. בספ״ק דברכות (דף י״א ב׳) איפליגו אמוראי אם צריך ברכה למשנה ולגמרא ולמדרש וכתב הרי״ף בשם רבינו האי דהלכתא כרב דאמר אפילו למדרש נמי צריך לברך : ומברך ג׳ ברכות ואלו הן וכו׳. שם נחלקו מה מברך ומסקנא אמר רב פפא נימרינהו לכולהו והם שלש ברכות אלו שכתב רבינו. ומ״ש ואח״כ קורא מעט מד״ת הוא כדי שלא להפסיק בין הברכה ובין הדבר שמברך עליו :
יב ושבחו חכמים וכו׳. שבת פרק כל כתבי (דף קי״ח ב׳) א״ר יוסי יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום ופריש בגמרא דהיינו פסוקי דזמרה ומפרש רבינו דהיינו מתהלה לדוד עד סוף הספר : ותקנו ברכה וכו׳. כתב הרי״ף ז״ל פרק אין עומדין ותקנו רבנן למימר ברכה מקמייהו וברכה מבתרייהו ומאי ניהו ברוך שאמר

שלא נתחייב בה אינו מברך אותה : **ח** כיצד לן בכסותו אינו מברך כשעומד מלביש ערומים. הלך יחף אינו מברך שעשית לי כל צרכי. [א]ביום הכפורים ובתשעה באב שאין שם רחיצה [ח] אינו מברך נטילת ידים ולא המעביר חבלי שינה. אם לא נכנס לבית הכסא אינו מברך אשר יצר את האדם. וכן שאר ברכות אלו : **ט** נהגו העם ברוב ערינו לברך ברכות אלו זו אחר זו בבית הכנסת בין נתחייבו בהן בין לא נתחייבו בהן וטעות הוא ואין ראוי לעשות כן ולא יברך ברכה אלא אם כן נתחייב בה : **י** [ב]המשכים [ט] לקרוא בתורה קודם שיקרא קריאת שמע בין קרא בתורה [י] שבכתב בין קרא בתורה שבעל פה נוטל ידיו תחלה ומברך שלש ברכות ואח״כ קורא [כ] ואלו הן אשר קדשנו במצותיו וצונו על דברי תורה. [ל] והערב נא יי׳ אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך כל בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך יודעי שמך ועוסקי תורתך ברוך אתה יי׳ המלמד תורה לעמו ישראל. ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ברוך אתה יי׳ [מ] נותן התורה : **יא** בכל יום חייב אדם לברך שלש ברכות אלו ואחר כך קורא מעט מדברי תורה. ונהגו העם לקרוא ברכת כהנים. [ג]ויש מקומות שקורין צו את בני ישראל ויש מקומות שקורין שתיהן וקורין פרקים או הלכות מן המשנה ומן הברייתות : **יב** [ד]ושבחו חכמים למי שקורא [נ] זמירות מספר תהלים בכל יום ויום מתהלה לדוד עד סוף [ס] הספר. וכבר נהגו לקרות פסוקים לפניהם ולאחריהם ותקנו ברכה לפני הזמירות והיא ברוך שאמר וברכה לאחריהם [ע] והוא ישתבח. ואחר כך מברך על קריאת שמע וקורא קריאת שמע : **יג** יש מקומות שנהגו בהן לקרות בכל יום אחר שמברכין ישתבח שירת הים ואחר כך מברכין על שמע. ויש מקומות שקורין שירת האזינו. ויש יחידים שקורין שתי השירות הכל

א עיין בטא״ח סי׳ תרי״ג : ב סמ״ג עשין י״ט טא״ח סי׳ מ״ז : ג טא״ח סי׳ מ״ז : ד טא״ח סי׳ מ״ו ונ״א :

לחם משנה

אמר על רש״י ז״ל ואם כן כיון דעבד ואשה שוים נקט אשה מתלה כמו שאמרי׳ בברייתא :
י המשכים לקרא בתורה וכו׳. והערב נא ה׳ אלקינו וכו׳. אשר בחר בנו מכל העמים וכו׳. רבינו אומר והערב *) בלא *)(נדפס במ״ע אבל בכ״מ נדפס עם וי״ו ואולי תקנו הלשון משום שמצאו בהגהות שכתבו בשם התוספות שיש לקרות והערב בוי״ו והכל בג כה אחת היא:) וי״ו והם שלש ברכות ודלא כר״ת שכתב שהכל ברכה אחת וגרסי׳ והערב בוי״ו והם ב׳ ברכות, ורבינו לא היה גורס בגמרא ומסיים וכו׳ אלא גורס הכי ור״י אמר הכי ובגירסת ההלכות הוה מסיים משמע דהכל ברכה אחת : חייב

מגדל עוז

ביום הכפורים ותשעה באב שאין שם רחיצה כו׳ עד נתחייב בה. פרק הרואה (דף ס׳) : כתב הראב״ד ז״ל ומי הוא שלא ירחוץ ידיו וכו׳ (עי׳ בכ״מ) ומברך לדרכו כשאר ימים עכ״ל : ואומר אני זו מחלוקת ישנה היא פרק הרואה בברכות אם כדברי רמז״ל או כמו שנהגו רוב המקומות שכתב שהוא מנהג בטעות והרבה גאונים ורובי רבותינו בעלי התוס׳ ז״ל שבחו המנהג שנהגו ומהם ז״ל הודו לרמז״ל בתשעה באב ויום הכפורים שאין שם רחיצה כלל מדאמרינן פרק בתרא דיומא שאסור להושיט אצבעו קטנה במים וכן הסכים מורינו ה״ר פרץ הזקן ז״ל וגזר בנטילת ידים שמא יגע בפניו והעמידו היא דאמרינן התם ובמסכת תענית שהיה מנהגו של ר׳ יהודה ב״ר אלעאי במפה שרויה במים לנקיות ולהקר ואף לדברינו שנהגו בנטילת ידים בשחר ובשעת יציאה מבית הכסא והסכמנו עם האומר שזה דומה לדאמרינן סוף יומא היו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש והיא דרבי יהודה ב״ר אלעאי מוקמינן לה להקר בלבד מ״מ אוסרין אנו ברחילת הפנים אם יש שם לפלוף ואפי׳ לכלוך די במפה שרויה וקרוב אני לומר כי משום שיבתא אין חוששין ביום הכפורים כיון שאין בו שטן והוא בטל גם כל סיעתו בטלים ומה שאמר לרחוץ אפה ידה אחת במים ליתן פת לתינוק משום בת מלך היא ולמי שהוא אוכל שכל תינוק נכנס בו יצר הרע מבטן אמו מדכתיב לפתח חטאת רובץ ולא נכנס בו יצר הטוב עד שיתחייב במצות כדאיתא פרק חלק אבל לא למי שבא לכלל מצות ולא למי שמתענה ויש לי סוד בדבר והוא רמוז לעולם ומבורר ודברי ר״מ ז״ל נתבררו בזה ויש לו רבים גדולים ובעלי מעשים כד״ן : המשכים לקרות כו׳ עד כפי המנהג. פ״ק דברכות (דף י״א י״ב) :

הגהות מיימוניות

[ח] תהיא פלינא על כל רבותינו כמבואר במקומו בהלכות י״כ ע״ש ע״כ : [ט] אבל אם קרא ק״ש כבר נפטר באהבה רבה כדאיתא התם וכן פסקו התוספות ואפילו שהה הרבה בין ק״ש לתורה ועסק בעסקים אחרים ביניהם דלא קי״ל בירושלמי דאמר והוא ששנה על אתר (פירוש לאלתר) א״נ אפילו לדברי הירושלמי לא קאמר הירושלמי אלא לנפטר באהבה רבה אבל לדידן שאנו מברכים הג׳ ברכות ג״כ מודה דלא בעינן ששנה על אתר וכן כתב רבינו שמחה. ועוד כתב ששינה ומרחץ ובה״כ מפסיקין וצריך לברך אחר כל אחת מהן ג׳ ברכות הללו לפי שהן היסח הדעת. השינה שא״א ללמוד כשהוא ישן ומרחץ ובית הכסא שאסורין אפילו בהרהור ד״ת. אמנם מורי רבינו כתב בתשובה שאינו רגיל לברך אלא פעם ראשונה כשהוא לומד או כשהוא קורא בבה״כ ואינו חוזר ומברך באותו יום אלא לאחר הפסק של שינת קבע מפני שאינו מסיח דעתו מללמוד אפילו בהפסק אכילה ובית הכסא ע״כ ובה״כ ומרחץ דין אחד להן ע״כ : [י] כר״י ודלא כר״ה דאמר לתלמוד א״צ לברך ודלא כר׳ אלעזר דאמר למשנה א״צ לברך וכן אמדרש כתב באבי״ה דמברך : [כ] וכתב ר״י בתשובה להה״ר אשר מלוניל שמצא בפסקי ה״ר שמעון תלמידו של רש״י שרש״י כשהיה משכים לקרות בתורה היה מברך וכשהיה בא לבית הכנסת ואומר ברכות חוזר ומברך ושמהו לקוראין בתורה שמברכים אע״פ שבירכו כבר ול״נ לר״י דלא דמי להא דהתם ברכות נתקנו לכך לקורא בתורה ואפילו אם בירך מיד לעסוק בתורה ולא הפסיק כלום כמו שנתקנה ברכת אשר בחר בנביאים להפטרה וקי״ל ע״כ : [ל] התוספות כתבו שיש לקרות והערב בוי״ו והכל ברכה אחת היא : [מ] אבל רש״י פירש שם שחותם המלמד תורה לעמו ישראל אבל החותם בא״י למדני חוקיך טעות הוא בידו שאין זו ברכה אלא בקשה שאמר דוד ע״כ : [נ] פרק כל כתבי א״ר יוסי יהא חלקי עם גומרי הלל בכל יום איני והא אמר מר כו׳ עד כי קאמינא בפסוקי דזמרה וכתב בערוך בערך תפלת דהכי אמר רב משה גאון מאן דעאל לבי כנישתא ואשכח דגמרו ציבורא פסוקי דזמרה אומר ברוך שאמר וחותם ומהולל בתשבחות ואומר תהלה לדוד וכו׳ ומדלג ואומר הללויה הללו אל בקדשו כו׳ וחותם בישתבח וממהר ומתפלל עם הצבור אבל לומר פסוקי דזמרה אחר תפלה לא דקודם נתקנו ע״כ. ובתשובה מצאתי שרש״י היה אומר כל פסוקי דזמרה עד והלל לה׳ וכו׳ עד והוא רחום הסמוך לו ואז מדלג והוא רחום זה עד והוא רחום דתהלה לפי שאינה אלא ליקוטי פסוקים מה שבינתים וגומר מתהלה ואילך עד סוף דהיינו גמירת הלל דקאמר תלמודא כבעמוד וכן פי׳ ראבי״ה בשם רבותינו דהיינו אמירת הלל כבעמוד עכ״ל. (ועיין בטור א״ח סי׳ נ״ב) : [ס] וכן כתב ר״י אלפס דהיינו פסוקי דזמרה דקאמרי׳ ע״כ : [ע] וברוך שאמר וישתבח הוי כמו ברכה הסמוכה לחבירתה ובדברי גאון כתוב אסור לאישתעויי בין ברוך שאמר עד שחותם בישתבח מספר אבי״ה וגרסי׳ בירושלמי הכיספר בין ישתבח ליוצר אור עבירה היא בידו וחוזר עליה ממערכי המלחמה ולכך נהגו לומר ישתבח מעומד כמו יוצר שהרי אסור להפסיק בנתיים אך נהגו להפסיק וכן רש״י אסר להפסיק וכן באלפס כתב הלכתא דלא מיבעי׳ ליה לאשתעויי מגי פתיח בברוך שאמר עד מסיים ליה י״ח י״ב :

שאמר וישתבח שהלכך מיבעי לי לאיניש דלא לאשתהויי מכי מתחיל בברוך שאמר עד דמסיים י"ח עכ"ל :

יד חייב אדם לברך וכו'. כתב הרי"ף בסוף ברכות גרסינן בפרק התכלת מנחות (דף מ"ג ב'.) תניא היה ר"מ אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום א"ר חייא בר אויא בשבתות וי"ט דלא נפישי ברכות ממלו להו באספרמקי ומגדי פירוש במיני בשמים ומגדים. ובירושלמי סוף ברכות תני בשם ר"מ אין לך אדם מישראל שאינו עושה מאה מצות בכל יום קורא שמע ומברך לפניה ולאחריה אוכל פתו ומברך לפניה ולאחריה ומתפלל ג"פ י"ח וחוזר ועושה שאר מצות ומברך עליהם :

יז ומדלג קדושה מן הברכה הראשונה. כתב מורינו ה"ר יצחק אבוהב ז"ל שבנו של רבינו העיד על אביו ז"ל שכתב בכתב ידו בתשובה שהיחיד יכול לאומרה אלמא הדר ביה ממ"ש כאן וכ"כ בא"ח וכ"כ רבינו ירוחם וכ"כ הרשב"א בתשובה שרבינו חזר בו וכתב שיחיד יכול לאומרה :

וכתבו הפוסקים ז"ל דאף ע"ג דאין דבר שבקדושה פחות מעשרה היינו דוקא כגון קדושה שבתפלה שאנו אומרים נקדישך כמו המלאכים אבל בקדושת יוצר אין אנו מקדישין אלא אנו מספרים איך מקדישין המלאכים :

יח ובתפלת הערב וכו' וסומך גאולה לתפלה. בריש ברכות (דף ד':) אמרו דברייתא אחת מסייעא ליה לרבי יוחנן דאמר איזהו בן עולם הבא זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית כלומר אפילו בתפלת ערבית נמי בעי למסמך גאולה לתפלה ואמרינן התם הא בעי למימר השכיבנו ומשני כיון דתקינו לומר השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא :

פ"ח א תפלת הצבור נשמעת וכו'. פ"ק דברכות (דף ז': ח'.) אמרינן שרב נחמן לא היה יכול לבא לבית הכנסת להתפלל וא"ל ר' יצחק דלימא לשליח צבור בעידנא דמצלי צבור ליתי ולודעיה למר א"ל מאי כולי האי א"ל דאר"י משום רשב"י מאי דכתיב ואני תפלתי לך ה' עת רצון אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללים ואמוראי טובא סוברים כן ומייתו לה מקראי אחריני. ותניא [שם ח'.] ר' נתן אומר מנין שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים שנאמר הן אל כביר לא ימאס. ומכאן למדנו שאפילו שאין האדם הולך לבית הכנסת יש לו לשער שיתפלל בשעה שמתפללין הקהל וזהו שאמר רבינו ולא יתפלל יחיד וכו'*. ומה שכתב לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הצבור בפרק תפלת השחר (דף ל'.) לעולם לשתתף איניש בהדי צבורא ואף ע"ג דהתם לענין שיאמר תפלת הדרך בלשון רבים איתמר הא נמי איכא למשמע מינה :

ולעולם

*[נלי ספק היה לו למהר"ק נוסחא אחרת ברבינו מאשר הוא בספרינו :]

הכל לפי המנהג : **יד** [א]חייב אדם לברך מאה ברכות בין היום והלילה ומה הן מאה ברכות אלו כ"ג ברכות שמנינו בפרק זה. ושבע ברכות של קריאת שמע של שחרית וערבית לפניה ולאחריה. וכשמתעטף בציצית מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית. וכשלובש תפילין מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין. ושלש תפלות שבכל תפלה מהן שמנה עשרה ברכות הרי שמונים ושש ברכות. וכשהוא אוכל שתי סעודות של יום והלילה מברך ארבע עשרה ברכות. שבע בכל סעודה. אחת כשיטול ידיו תחלה. ועל המזון אחת בתחלה ושלש בסוף ועל היין לפניו ולאחריו הרי שבע ברכות הרי מאה ברכות בין הכל : **טו** בזמן הזה שתקנו ברכת האפיקורוסין בתפלה והוסיפו הטוב והמטיב בברכת המזון נמצאו חמש ברכות יתירות. בשבתות וימים טובים שהתפלה שבע ברכות. וכן אם לא נתחייב בשאר הימים בכל הברכות האלו כגון שלא ישן כל הלילה ולא התיר חגורו ולא נכנס לבית הכסא וכיוצא באלו צריך להשלים [פ] מאה ברכות מן הפירות : **טז** כיצד אוכל מעט ירק ומברך לפניו ולאחריו וחוזר ואוכל מעט מפרי זה ומברך לפניו ולאחריו ומונה כל הברכות עד שמשלים מאה בכל יום : **יז** סדר תפלות כך הוא. בשחר משכים אדם ומברך ברכות אלו. וקורא הזמירות ומברך לפניהם ולאחריהם. וקורא אחר כך שמע ומברך לפניה ולאחריה [ב]ומדלג קדושה [צ] מן הברכה ראשונה שלפניה שאין היחיד אומר קדושה. וכשהוא חותם גאל ישראל מיד יעמוד כדי שיסמוך גאולה לתפלה ומתפלל מעומד כמו שאמרנו. וכשישלים ישב ויפול על פניו ומתחנן ומגביה ראשו ומתחנן מעט והוא יושב בדברי תחנונים. ואחר כך יקרא תהלה [ק] לדוד (*מיושב) ויתחנן כפי כחו ויפטר למעשיו : **יח** ובתפלת המנחה מתחיל לקרוא תהלה לדוד מיושב ואחר כך עומד ומתפלל תפלת המנחה וכשמשלים נופל על פניו ומתחנן ומגביה ראשו ויתחנן כפי כחו ויפטר למעשיו. ובתפלת הערב קורא ק"ש ומברך לפניה ולאחריה וסומך גאולה [ר] לתפלה ומתפלל מעומד וכשישלים ישב מעט ויפטר. והמתחנן אחר תפלת ערבית הרי זה משובח. ואע"פ שמברך השכיבנו אחר גאל ישראל אינה הפסק בין גאולה לתפלה והרי שתיהן [ש] כברכה אחת ארוכה :

פרק שמיני

א תפלת [ג]הציבור נשמעת תמיד ואפילו היו בהן חוטאים אין הקדוש ברוך הוא מואס בתפלתן של רבים. לפיכך צריך

א טור א"ח סי' מ"ו סמ"ג עשין כ"ז י"ט : ב עיין בטור א"ח סי' נ"ט : ג טור א"ח סי' נ' סמ"ג עשין י"ט : *פ"א אינו

לחם משנה

יד חייב אדם לברך מאה ברכות וכו'. בפ' התכלת (מנחות דף מ"ג ע"א) תניא היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך וכו' :

טו בזמן הזה שתקנו ברכת האפיקורוסין בתפלה והוסיפו הטוב והמטיב בברכת המזון וכו'. ומה שלא כתב רבינו ז"ל שם ברכות שהרי יש ברכת יראו עינינו הטעם הוא שאין הכל אומרים אותה אלא מקצת העם וכמו שכתב הוא בסדר התפלה : צריך להשלים מאה ברכות מן הפירות וכו'. (שם) בשבתא וביומא טבא טרח וממלי להו באספרמקי ומגדי. ומ"ש רבינו כיצד אוכל מעט ירק מברך לפניו ולאחריו וחוזר ואוכל מעט מפרי זה וכו' קצת קשה דמשמע דה"ק שיאכל תחלה מעט מן הפרי ויברך ברכה אחרונה ואח"כ מאותו הפרי עצמו יאכל מעט וזה נראה דאסור משום דאסור לגרום בברכות, אלא נראה דרבינו ודאי לא קאמר אלא שאם אכל ירק ולא היה בדעתו לאכול יותר בעת ההיא כשיעבור אותו העת צריך שיחזור ויאכל מאותו פרי כדי להשלים והשתא לא הוי גורם בברכות שכשאכל בתחלה ובירך לבסוף לא היה בדעתו לאכול יותר :

יח ובתפלת הערב וכו'. פסק כרבי יוחנן דאמר בברכות (דף ד' ע"ב) איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית ע"כ. וא"כ מה שהשיגו למעלה הראב"ד ז"ל בפ"ג גבי מ"ש ויש לו לאדם להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת וכו' שאין ראוי לעשות כן אלא לצורך שעה מפני שצריך סמיכות גאולה לתפלה. אי אפשר לתרץ כמו שתירצתי למעלה דרבינו סובר דלא בעינן סמיכות גאולה לתפלה בערבית דהא בהדיא קאמר לה הכא. אלא כ"ל שמתפלל ערבית וק"ש עם ברכותיה קודם שתשקע החמה כדי לסמוך גאולה לתפלה ואח"כ יקרא ק"ש בלא ברכות אחר צאת הכוכבים דברכות אינם מעכבות. וכי תימא אי קורא ברכות של ק"ש ביום שעדיין לא הוי זמן ק"ש אם כן הוו הני ברכות לבטלה. וי"ל דאין אנו מברכים על ק"ש ואם כן הברכות הוו מילתא באנפי נפשייהו וכדכתב הרשב"א ז"ל והובא בב"י בדיני תפלת ערבית. ואם כן ודאי שיכול לקרות ק"ש עם ברכותיה מבעוד יום :

פ"ח א תפלת הצבור נשמעת תמיד וכו'. בפ"ק דברכות (דף ח') מניין שאין הקב"ה מואס

מגדל עוז

וחייב אדם לברך מאה ברכות כו' עד למעשיו. הכל במסכת מנחות פרק התכלת (דף מ"ג) : ובתפלת המנחה מתחיל כו' עד סוף הפרק. פ"ק דברכות (דף ד) :

פ"ח תפלת הציבור כו' עד תפלת הציבור. פ"ק דברכות (דף ז') :

הגהות מיימוניות

[פ] רב חייא בריה דרב איויא ממלו להו באספרמקי ומגדי פי' בשמים ופירות. וכתב ראב"ם הברכות שמברכין הקוראין בתורה כל אחד ב' ברכות וה' של מפטיר עולים לחשבון לשומעיהם לפיכך נכון לקוראים בתורה לומר הברכות בקול רם וגם בלאו האי טעמא ראוי הוא כדי שיענו העם אחריהם דלמי הוא אומר ברכו את ה' המבורך כשאומר בלחש וק"ל. ועוד דאסור לעונה דהיינו החזן להגביה קולו יותר מן המברך : [צ] אבל בשם רש"י מצאתי שיחיד אומרה שאינו אלא כסודר וכן כתב ראבי"ה דתניא במסכת סופרים קדושה ביוצר אור ושבסדר קדושה אפילו יחיד אומר מפני שהוא כסודר וכן הורה מורי רש"י. ויש שאין רוצין לומר ולא לדלגה ואומרים עינים ואומרים בירא(ה) קדוש וברוך לאל ברוך וכו'. פ"ק דברכות תניא א"ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה וכו' עד ולא עוד אלא בזמן שנכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונים יהא שמיה רבא מברך לעלם הקב"ה מנענע ראשו כו' יש שקורין ברייתא זו כשאין מתפללין בעשרה בשביל שיש בה אמן יהא שמיה רבא. ומתניתין דנ' שאכלו שיש בה ברכו. ובברייתא דריש פרק גיד הנשה חביבין ישראל וכו' שיש בה קדושה. אי נמי קורין בשנת מות המלך עוזיהו. ומיהו במסכת סופרים תניא קדושה שביוצר אור ושבסדר קדושה אפילו יחיד אומרה כדפרישית לעיל אבל נעריצך ונקדישך אין אומרים בפחות מעשרה אבי"ה : [ק] פ"ק אמר רבי אלעזר בר אבינא כל האומר תהלה לדוד בכל יום שלשה פעמים מובטח לו שהוא בן העולם הבא : [ר] א"ר יוחנן איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית ע"ב : [ש] וכן כתב' התוספות גם על י"ח פסוקים ויראו עינינו דכיון דתקנו חכמים י"ח פסוקים כנגד י"ח ברכות ותקנו יראו עינינו מפני הסכנה שימתינו זה את זה בבית הכנסת ולא ישאר אדם יחידי שם הוה ליה כגאולה אריכתא כדאמרינן ביי' שפתי תפתח כדפרישתי לעיל פ"ב ע"ב :

צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור. ולא יתפלל [א] ביחיד כל זמן שיכול להתפלל עם הציבור. ולעולם ישכים אדם ויעריב לבית הכנסת שאין תפלתו נשמעת בכל עת אלא בבית הכנסת. וכל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו מתפלל בו עם הציבור נקרא שכן רע: **ב** [א]ומצוה לרוץ [ב] לבית הכנסת שנאמר ונדעה נרדפה לדעת את יי'. וכשיצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה אלא ילך מעט מעט. וכשיכנס בבית הכנסת יכנס שיעור שני פתחים [ג] ואחר כך יתפלל לקיים מה שנאמר לשמור מזוזות פתחי: **ג** [ב]בית המדרש גדול מבית הכנסת. וחכמים גדולים אף על פי שהיו להם בעירם בתי כנסיות הרבה לא היו מתפללין אלא במקום שהיו עוסקין שם [ד] בתורה והוא שיתפלל שם תפלת הציבור: **ד** וכיצד היא תפלת הציבור יהיה אחד מתפלל בקול רם והכל שומעים. [ג]ואין עושין כן בפחות מעשרה גדולים [ה] ובני חורין. ושליח ציבור אחד מהם. ואפילו היו מקצתן שכבר התפללו ויצאו ידי חובתן משלימין להם לעשרה והוא שיהיו רוב [ו] העשרה שלא התפללו. וכן אין אומרים קדושה ולא קוראין בתורה ומברכין לפניה ולאחריה ולא מפטירין בנביאים אלא בעשרה: **ה** *וכן [ד]לא יהיה אחד מברך ברכת שמע והכל שומעים ועונין אחריו אמן אלא בעשרה. וזה הוא הנקרא פורס [ז] על שמע. ואין

השגת הראב"ד

*) וכן לא יהיה אחד מברך ברכת כו': כתב הראב"ד ז"ל אינו אומר אלא יוצר בשביל קדושה שבה וזהו פורס כמו בפרוס הפסח מאי פרוס פלגא פלגא דהלכות הפסח וכן פורס על שמע והיא אחת מהשתים שלפניה עכ"ל:

א טור א"ח סי' צ' סמ"ג עשין י"ט: ב סמ"ג עשין י"ט טור א"ח סי' צ' וע"ש: ג טור א"ח סי' נ"ה: ד טור א"ח סי' ס"ט:

כסף משנה

ולעולם ישכים אדם וכו'. בריש ברכות (דף ו'.) אבא בנימין אומר אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבה"כ כלומר שאפילו כשאין הצבור מתפללין יתפלל בבית הכנסת לפי שהוא מיוחד לתפלת צבור. וכתב רבינו אין תפלתו נשמעת בכל עת כלומר שכבר אפשר שתשמע תפלתו חוץ לבה"כ אבל בכל עת אינה נשמעת אלא בבה"כ: וכל מי שיש לו בה"כ וכו'. שם (דף ח') מימרא דר"ל:

ב ומצוה לרוץ לבה"כ וכו'. שם (דף ו' ב') א"ר חלבו א"ר הונא היוצא מבה"כ אל יפסיע פסיעה גסה. אמר אביי ולא אמרן אלא בדנפיק אבל בדעייל מצוה למרהט שנאמר ונדעה נרדפה לדעת את ה': וכשיכנס בבה"כ וכו'. שם (דף ח') מימרא דרב חסדא ופירש"י שיעור של שני פתחים רוחב יכנס לפנים שלא ישב סמוך לפתח דנראה עליו כמשוי עכוב בה"כ ויהא מזומן סמוך לפתח לצאת: וכתב ה"ר יונה ז"ל דאם יש לו מקום מיוחד אצל הפתח אין בכך כלום שהדבר ידוע שאינו יושב שם אלא דרך קביעות. וי"מ שישהה שיעור שני פתחים:

ג בית המדרש גדול וכו'. מפורש שם ואמרינן נמי התם רבי אמי ורבי אסי אע"ג דהוו להו י"ג בי כנישתא בטבריא לא הוו מצלו אלא ביני עמודי היכא דגרסי. ורבני צרפת מפרשים דטפי עדיף להתפלל בבית המדרש ביחיד מבבה"כ בעשרה וכתב הרמ"ך שכ"כ רבינו וכתב שנראים דבריו מההיא דפרק תפלת השחר [דף ל:] דמייתי הויא דר' אמי ורבי אסי לסיוע שתפלת המוספין ישנה בין בחבר עיר בין שלא בחבר עיר ואין כן דעת רבינו. וא"ת א"כ מאי רבותא דבה"כ כתב ה"ר יונה ז"ל דהיינו רבותא דאע"ג דבבה"כ איכא אינשי טובא וברוב עם הדרת מלך מ"מ עדיף טפי להתפלל בבית המדרש בעשרה. ולי נראה דהיינו רבותא דכי היכי דבה"כ קודם להתפלל בו בעשרה לשאר מקומות בית המדרש נמי קודם להתפלל בו בעשרה לבה"כ: וכתב ה"ר יונה ז"ל דאפילו לדעת רבינו דבעי עשרה בבית המדרש ה"מ למי שדרכו ללכת מביתו ללמוד במקום אחר שכיון שדרכו להתבטל מלמודו בשעה שהולך ללמוד יש לו להתפלל בעשרה אבל מי שלומד בביתו כל היום במקום קבוע ותורתו אומנתו אין לו ללכת לבה"כ אם לא ימצא עשרה לפי שמתבטל מלימודו בשעת הליכה וטוב לו שיתפלל יחידי משיתבטל כלל. אבל הרא"ש כתב טוב להתפלל עם הצבור כי זמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד וגם אין תורתנו כ"כ אומנותנו ובהרבה שעות ביום אנו מתבטלים נבטל תורתנו בשעת תפלה ונשלים אותה בשעות אחרות ונצא י"ח בתורה ובתפלה וגם אם אין ת"ח מתפלל עם הצבור ילמדו אחריו ק"ו ממנו ולא יחושו על התפלה כלל ונמצאו בתי כנסיות בטלות כי לא ידונו אותו לכף זכות שאינו בא בשביל לימודו עכ"ל:

ד וכיצד היא תפלת הצבור. זה פירוש אין עוברין לפני התיבה בפחות מעשרה השנוי בפרק הקורא את המגילה עומד (דף כ"ג:). ומ"ש שצריך שיהיו גדולים משום דסובר רבינו דכי איפסקא הלכתא כרב נחמן דאמר קטן היודע למי מברכים מזמנין עליו דדוקא בברכת זימון הוא ודלא כאומרים שמשלימים עשרה עם קטן אחד. ומ"ש ובני חורין מדאמרינן בפרק השולח [ל"ח:] שר"א (שר"ג) נכנס לבה"כ ולא מצא עשרה ושיחרר עבדו להשלים לעשרה. ומ"ש ואפילו ש"צ אחד מהם: ואפילו היו מקצתם וכו'. הר"ן ז"ל כתב בפרק הקורא את המגילה עומד דגרס נן במסכת סופרים וה"א קדיש וברכו בפחות מעשרה רבותינו שבמערב אומרים אותו בשבעה ונותנין טעם לדבריהם בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה' כמנין התיבות וי"א בששה שברכו שמי הוא ע"כ. ומפרש רבינו בדברי תנא בתרא דהני שבעה וששה היינו שלא שמעו קדיש וברכו ולא"ק בעינן כולהו עשרה שלא שמעו דאילו שבעה בין כולם יחלוק עם משנתנו ופסק רבינו כי"א משום דבכל דוכתא אשכחן דרובו ככולו: וכן א"א קדושה וכו'. [מגילה כ"ג]:

ה וכן לא יהיה אחד מברך ברכת שמע וכו'. [מגילה שם]: כתב הראב"ד אינו אומר אלא יוצר וכו' והיא אחת מהשתים שלפניה עכ"ל. נראה שהראב"ד היה מפרש דברי רבינו שעל שתי ברכות של קריאת שמע קאמר והוא ז"ל מפרש שעל ברכת יוצר לבדה אמרו פורס על שמע. והכי אומר שגם רבינו כך מפרש ודיקא נמי שכתב ברכת שמע לשון יחיד. ודין זה משנה פרק הקורא את המגילה עומד (מגילה כ"ג ב') אין פורסין על שמע ואין

לחם משנה

מואס בתפלתן של רבים שנאמר הן אל כביר לא ימאס: שאין תפלתו נשמעת וכו'. שם (דף ו'.) אבא בנימין אומר אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר לשמוע אל הרנה ואל התפלה. וסובר רבינו שאע"פ שמתפלל ביחיד צריך שיכנס בבית הכנסת. והוסיף רבינו בכל עת משום דאין סברא שאם אדם מתפלל בביתו בכונה שלא תהיה נשמעת תפלתו לכך אמר בכל עת כלומר אע"פ שתהיה נשמעת בעת רצון כלומר בשעה שהצבור מתפללין מכל מקום כשיתפלל ביחיד בלא צבור לא ישמע תפלתו אלא כשיהיה בבית הכנסת: וכל מי שיש לו בית הכנסת וכו'. שם (דף ח') אמר ריש לקיש כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע:

ב ומצוה לרוץ לבהכ"נ וכו'. שם (דף ו' ע"ב) אמר רבי חלבו א"ר הונא היוצא מבהכ"נ אל יפסיע פסיעה גסה אמר אביי לא אמרן אלא למיפק אבל למיעל מצוה למירהט שנאמר ונדעה נרדפה לדעת את ה':

ג בית המדרש גדול וכו'. שם (דף ח'.) רבי אמי ורבי אסי אע"פ דהוו להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא [הוו] מצלו אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי ע"כ. ומפרש רבינו ז"ל שהיה תפלתם בצבור. ויש מפרשים שפירשו דאפילו ביחיד נמי הוו מצלו:

ד וכיצד היא תפלת הצבור וכו'. פרק הקורא את המגילה עומד ויושב (דף כ"ג ע"ב) משנה אין פורסין את שמע ואין עוברין לפני התיבה וכו': בפחות מעשרה וכו' ואפי' היו מקצתן שכבר התפללו וכו'. במס' סופרים רבותינו שבמערב אמרו בשבעה ונותנין טעם וכו' וי"א אפי' בששה ופסק רבינו כי"א: ולא קוראין בתורה וכו'. פרק הקורא את המגילה עומד שם:

ה וכן לא יהא אחד מברך וכו'. משנה שם אין פורסין על שמע וכו' ומפרש רבינו ז"ל דפורסין לשון פריסה והגעה ור"ל הברכות שהן מסדרין לפני ק"ש וקאמר שלא יהא

הגהות מיימוניות

[א] ר"י נשאל על אחד שהדיר את חבירו מליכנס לביתו על דעת רבים ובית הכנסת בביתו אם יכול להתיר את נדרו לילך לבית הכנסת להתפלל אפ"י שאין מנין בעיר אפילו עם הנודר והשיב נ"ל כי דבר מצוה הוא ולא מיבעיא היכא דאיתא מנין לפרקים אלא אפילו לא היה מנין לפרקים מצוה הוא שישתפנו לתפלה ובית אלהים יהלכו ברגש כיון שכבר קבעו שם מקום לתפילתן ומתוך כך קובעים עצמן יותר לתפלה ומכוונים את לבן לאביהן שבשמים וקובעין יותר מקום לתפלתן מתוך שמתפללים במקום המיוחד להם להתפלל ויכול להתיר את נדרו כדי לילך לבית הכנסת להתפלל עם חבירו ותפלתו של אדם נשמעת בבית הכנסת יצחק בר שמואל זלה"ה ע"כ: [ב] בפרק שלשה שאכלו אמר ריב"ל לעולם יקדים אדם לב"ה כדי שימנה עם י' ראשונים כו' עד שאפילו ק' באים אחריו נוטל שכר כולם: [ג] כתבו התוספות דוקא שלא ימהר להתפלל כשנכנס מיד אבל אם ישב סמוך לפתח שפיר דמי וי"מ שיעורא ב' פתחים ממש וכ"נ דעת רבינו המחבר וכן ראבי"ה וכתב דה"מ בבתי כנסיות שלהן שהיו בשדה ופתחיהם סמוכים לדריכת הרבים ולא איפ"ש לכוין אבל בתי כנסיות שלנו אין לחוש שהרי יש בנין אחר לפניהם ע"כ: [ד] ר' אמי ורבי אסי אע"ג דהוו להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא הוו מצלו אלא ביני עמודי היכא דגרסי ע"כ: [ה] יש טועים שכיש מהן ט' גדולים לוקחין קטן ו' חומשי תורה בידו ומתפללין עמו במקום גדול וסומכין אהא דאמר בפרק ר' אליעזר קטן וספר תורה מצטרפין וכן בירושלמי תני קטן וספר תורה עושה סניפין וטעות הוא בידם דההוא דירושלמי מסיק התם אמר רבי יודן כיני מתניתין קטן לספר תורה פירוש לעלות למנין הקוראין בתורה וההיא דפרק רבי אליעזר לא נאמר אלא לענין עיבור השנה אבל לא לענין תפלה וברכת המזון כדלקמן בה' ברכות ע"כ: [ו] וכן אומר רבי יהודה בשם ר"ת שאין מתפלל תפלה אחרת אלא א"כ יש ו' שלא התפללו וכן יש במסכת סופרים ואסמכתא לדבריהם יש ששה תיבות במקרא בפרוע פרעות בישראל וגו' לבד השם שאינו מן המנין ואומר רבי טוביה שרבים נוהגים להתפלל בשביל יחיד וראיה מאבל וחתן וכן במחזור ויטרי ובשאלתות דרב אחאי ע"כ מדברי הר"פ בס"ה הקצר ע"כ: [ז] הוא יברך את הזבח מתרגמינן יפרוס על נכסתא מ"סוד ר' יהודה בן ברזילי ע"כ:

מגדל עוז

וכיצד היא תפלת וכו' עד אלא בעשרה. פרק הקורא את המגלה עומד ויושב: וכן לא יהא אחד מברך ברכת כו' עד וזו שנקרא פורס על שמע. פרק מי שמתו (דף כ"א) ופ"ק הקורא את המגלה עומד ויושב (דף כ"ג): כתב הראב"ד ז"ל אינו אומר אלא יוצר אור וכו' והיא אחת מהשתים שלפניה עכ"ל: ואני אומר אין כאן תפיסה לפי לשון הרמז"ל שכתב כאן ברכת שמע לשון יחיד דאיכא למימר היינו ברכה ראשונה דק"ש ולא כתב ברכות לשון רבים שיובן על שתיהן ורש"י ורבותינו בעלי שיטתנו ז"ל פירשו כן לשון פרוסה אבל האמת ויל"ב כי דעת רמז"ל על שתיהן. וביאר דעתו בפירוש המשנה בפרק עומד ויושב דמגלה ואמר שהוא לשון פריסת מפה הנופל על שתי הברכות שלפני ק"ש וגדולים עמדו בשיטתו ומצאו סמך לפירושו בתרגום יונתן בן עוזיאל כי הוא יברך את הזבח ומתרגמינן הרי הוא יפרוס על נכסתא למדנו שהוא לשון ברכה ועוד אמרו דאי ס"ד דליתא אלא ברכה ראשונה מאי כבוד הוא ליה למפטיר לברוכי עד דבעי תלמודא למימר פרק עומד ויושב דאיהו קא פריס על שמע וגם לי נראה מן הירושלמי דפרק עומד ויושב כן שהוא מצריך ששה שלא שמעו ושלא קראו כדי לפרוס ופחות מכאן אין פורסין והא ודאי אותן ששה בכל הברכות חייבים והאחרים שכבר יצאו הם עונים אמן וכן מצאתי בנימוקי' ה"ר יונה הקדוש מטוליטולא ז"ל שכתב כל זמן שאין אדם יכול יחיד אינו יכול לענות אמן ואע"פ שנהגו כרש"י ז"ל על פי רבותינו ואפילו באחד שלא יצא פורסין מ"מ דברי רמז"ל נכונים הם וכד"ן:

ואין עוברין לפני התיבה ואין נושאין את כפיהם ואין קורין בתורה ואין מפטירין בנביא פחות מעשרה ופירש"י אין פורסין על שמע כגון שהיו כאן עשרה בני אדם שהתפללו כל אחד בפני עצמו ביחיד הרי אחד מהם עומד ומתפלל בקדיש וברכו ומתחיל ביוצר ולפי זה לשון פורסין הוא מלשון התחלה או מלשון הגעה והטעם דאין פורסין על שמע בפחות מעשרה משום דבר שבקדושה שבהם. ולפי מ"ש בפרק זה שחזר בו רבינו ממ"ש דקדושה דיוצר בעי עשרה נאמר שדעת רבינו לפרש שאין הטעם מפני הקדושה אלא מפני שהם צריכין לומר קדיש וברכו וכיון ששליח ציבור אומר ברכו על כל פנים צריך לברך שום ברכה שאם לא כן היו נראין ככופרים ח"ו שאומר להם לברך ואינם הפלים ולכן אומרים ברכות של ק"ש. אי נמי שהטעם מפני שאותם שלא שמעו ברכות ק"ש ואין יודעים לאומרם כדי שיפטרו בעניית אמן היו חוזרין אותם אח"כ ולפיכך אמרו שצריך עשרה שאין עניית אמן מועיל לפטור לשומעים אלא כשאומרים הברכה בעשרה ופורסין רוצה לומר מברכין מלשון כי הוא יברך הזבח ת"י ארי הוא יפרוס על נכסתא ופירוש זה כתבו ה"ר יונה ז"ל בשם רבינו מאיר ז"ל. אבל קשה לן על פירוש זה מאי טעמא כי ליכא עשרה לא אמרינן סופר מברך וצור יוצא כי היכי דאמרינן בברכת המזון וצריך לומר דשאני ברכת הנהנין. ומ"ש והכהנים מן המנין דהא אמרינן דעיר שכולה כהנים פורשים כפיהם ומברכין לאחיהם שבשדות אלמא הם לבדם מנין כ"ש שהם מן המנין. ומ"ש שכל עשרה מישראל הם נקראים עדה עד בתוך בני ישראל אמרו בגמרא (ברכות דף כ"א ב') אהא מתני' מה"מ א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן דאמר קרא ונקדשתי בתוך בני ישראל כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה מאי משמע דתני רבי חייא אתיא תוך תוך כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתיב התם הבדלו מתוך העדה ואתיא עדה עדה כתיב התם עד מתי לעדה הרעה הזאת מה להלן עשרה אף כאן עשרה. ובפ"ק דסנהדרין (דף ב'.) תנן דעדה היינו עשרה שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו יהושע וכלב: וכתב הר"ן ז"ל דהאי טעמא סגי לאין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה משום קדושה דאית בהו ואין נושאין כפיהן מדכתיב כה תברכו את בני ישראל ובני ישראל עשרה משמע מונקדשתי בתוך בני ישראל ומיהו הני מילי כולהו אסמכתא נינהו דסדר תפלה דרבנן ואין קורין בתורה ואין מפטירין בנביא דתקנתא דרבנן היא ולא תקנו אלא בצבור. וכתב רבינו ולא קוראין בתורה ומברכין לפניה ולאחריה דאילו בלא ברכה פשיטא דמותר לקרות ואין מפטירין בנביא נמי היינו בברכה:

* וכל אלו הדברים וכו'. ירושלמי כתבו הרי"ף ז"ל בפרק הנזכר אין פורסין על שמע וכו' בפחות מעשרה התחילו בעשרה והלכו להם מקצתם גומר ועל היוצאים הוא אומר ועוזבי ה' יכלו וז"ש רבינו אע"פ שאין רשאין. ומספקא לי מילתא אי הני מילי לדידהו שהעולין לקרות לא היו מברכין אלא הראשון והאחרון וכיון שהתחיל האחד ובירך אף ע"פ שלא נשארו עשרה אינו מפסיק מלקרות עם כולם משום דכולהו כחד גברא דמו אבל לדידן דכל אחד מברך תחלה וסוף נימא דדוקא אותו הקורא כיון שבירך תחלה ישלים לקרות ויברך בסוף ולא יעלה עוד אחר לקרות או נימא כל שלא עלו כל העולים לא נגמרה המצוה וכיון שהתחיל אחד לעלות ובירך אע"פ שלא נשארו עשרה צריכין כולם לעלות ולזה האחרון דעתי נוטה:

ז חצר קטנה שנפרצה וכו'. כל דינין אלו עד מותר לקרות ק"ש בגדולה מימרא דרבא ורבי זירא ורבה בר חנין בעירובין (דף צ"ג:) פרק כל גגות וטעמן של דברים דשליח ציבור או יחיד בתר ציבור גרירי וכיון שהם בקטנה והקטנה נמשכת אחר הגדולה הרי אלו מצטרפין אבל כששליח ציבור או היחיד בגדולה אין לומר דציבור דיתבי בקטנה ליגריר בתרייהו דרובא בתר חד לא משכו:

וכתבו התוספות דה"ה לה' בגדולה וה' בקטנה דאין מצטרפין אלא דאיידי דנקט רישא ט' בגדולה נקט נמי סיפא ט' בקטנה מ"מ למדנו דלא אמרינן דקטנה מיגררא בתר גדולה אלא כשהרוב בגדולה הא לאו הכי לא וטעמא לפי שהקטנה לגבי דידה הרי נפרצה במילואה לגדולה והיא והגדולה חשובות כבית אחד ולגבי הגדולה לא נפרצה במילואה לפי שיש בגדולה פסים מכאן ומכאן כלומר שמה שהגדולה עודפת על הקטנה מצד זה ומצד זה קרוי פסים ולכן הרי היא כמופלגת מן הקטנה וכי איכא רוב בגדולה מהני לשנאמר כיון דקטנה נפרצה במילואה לגדולה הרי שתיהן כבית אחד. ולענין צואה כיון שהקטנה נפרצה במילואה ולגבי דידה הרי היא והגדולה כבית אחד אם צואה בגדולה אנו רואים אותה כאילו היא בקטנה וכיון דבגדולה איכא פסים ולגבי דידה לא חשיבא נפרצה במילואה אם צואה בקטנה לא חשבינן לה כאילו היא בגדולה. ומכל מקום יש לדקדק אם צואה בקטנה היאך מותר לקרות קריאת שמע בגדולה דע"כ כשאינה מכוסה עסקינן וכשהוא לפניו או כשאינו מרוחק ממנה ארבע אמות אם הוא לאחריו דאם לא כן מאי איריא שהוא בגדולה וצואה בקטנה תיפוק ליה דאפילו צואה עמו בבית ואם כן בשלמא כשהיא לאחריו בתוך ארבע אמותיו ניחא אלא כשהיא לפניו היכי שרי ולא מפליג הגמרא בין אם היא לפניו או לאחריו ומכאן משמע כדברי הרא"ש ז"ל שכתב בפרק מי שמתו דאם צואה לפני הפתח מותר לקרות בבית אפילו רואה אותה אפילו בתוך ארבע אמות אם אין הריח מגיע אליו דרשות אחרת היא והו"ל כצואה בעששית דשרי. ומ"ש אם לא היה שם ריח רע אזדא לטעמיה שכתב פ"ג מהלכות ק"ש:

ט שליח ציבור מוציא את הרבים י"ח. משנה בסוף ר"ה (דף לד. לה:) כשם ששליח ציבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב ר"ג אומר שליח ציבור מוציא את הרבים י"ח ותניא בגמרא אמר להם רבן גמליאל לחכמים לדבריכם למה שליח ציבור יורד א"ל כדי להוציא את שאינו בקי ומפרש רבינו דהיינו דוקא כשהוא שומע ועונה אמן אחר כל ברכה א"ר יוחנן הלכה כרבן גמליאל בברכות של ר"ה ויוה"כ מ"ט משום דאוושי בהו ברכות ופירש רש"י שהרי הן תשע ברכות ארוכות ומטעות ואין הכל בקיאין בהם עכ"ל. ולא משכחת תשע ברכות ביה"כ אלא ביוה"כ של יובל:

ודע דאסיקנא בגמרא דלא פטר רבן גמליאל אלא עם שבשדות דאניסי במלאכה. וכתב הרי"ף ועם שבשדות דאניסי ולא מצי למיתי לבי כנישתא בראש השנה ויום הכפורים

*ואין אומרים קדיש אלא בעשרה. ואין הכהנים נושאים ידיהם אלא בעשרה והכהנים מן המנין. שכל עשרה מישראל הם הנקראים עדה שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת וגו' והיו עשרה שהרי יצאו יהושע וכלב: ו וכל דבר קדושה לא יהא אלא בתוך העדה מישראל שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל. וכל אלו הדברים אם התחילו בהם בעשרה והלכו מקצתם אע"פ שאין רשאין [ח] יגמרו השאר: ז יוצריך להיות כולם במקום אחד ושליח ציבור [ט] עמהם במקום אחד. חצר קטנה שנפרצה במלואה לחצר גדולה והיו תשעה בגדולה ויחיד בקטנה מצטרפין. תשעה בקטנה ויחיד בגדולה אין מצטרפין. ציבור בגדולה *ושליח ציבור בקטנה יוצאין ידי חובתן. ציבור בקטנה ושליח ציבור בגדולה אין יוצאין ידי חובתן שהרי הוא מופלג מהם ואינו עמהם במקום אחד מפני שיש בגדולה פסין מכאן ומכאן הרי היא כמו מופלגת מן הקטנה ואין הקטנה מופלגת מן הגדולה אלא הרי היא כקרן זוית שלה: ח וכן אם היתה צואה בגדולה אסור להתפלל ולקרות ק"ש בקטנה. היתה צואה בקטנה מותר להתפלל ולקרות ק"ש בגדולה אם לא היה שם ריח רע מפני שהיא מופלגת ממנה: ט ישליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן. כיצד בשעה שהוא מתפלל והם שומעין ועונין אמן אחר כל ברכה וברכה הרי הן כמתפללין

ג טור א"ח סי' נ"ה : ד טור שם סמ"ג עשין י"ח : א טור א"ח סי' קכ"ד סמ"ג עשין י"ט :

לחם משנה

יהא א' מברך והשאר עונין אמן בפחות מעשרה אף על פי שבשאר ברכות אין הדין כן כבר נתן הר"ן ז"ל טעם לדבר. והראב"ד בהשגות ז"ל מפרש מלשון פרוסה כלומר הברכה אחת מברכות ק"ש מפני שיש בה קדושת האופנים וכו' אבל שאר הברכות ודאי שיכול לברך אחד והשאר יענו אמן והוא פירוש רש"י ז"ל: ואין אומרין קדיש וכו'. שם אמרו כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה: ואין הכהנים וכו'. שם במשנה:

ו וכל דבר שבקדושה וכו'. שם אתיא תוך תוך וכו' (עיין בכ"מ): וכל אלו הדברים וכו'. ירושלמי דמגילה פרק עומד ויושב:

ז חצר קטנה וכו'. כל זה נתבאר בעירובין פרק כל הגגות (דף צ"ג):

ט שליח צבור מוציא את הרבים ידי חובתן וכו'. סוף ראש השנה (דף ל"ד ע"ב) מחלוקת ר"ג ורבנן דר"ג סבר כשם שמוציא את הבקי כך מוציא את שאינו בקי ורבנן סברי דאינו מוציא אלא את שאינו בקי ואיפסקא שם בגמרא הלכתא כרבן גמליאל בראש השנה וביום הכפורים משום דאוושי ברכות וכרבנן בשאר ימות השנה. עוד אמרו שם (דף ל"ה.) אמר רב אחא בר עוירא אמר רבי שמעון חסידא פוטר היה ר"ג אפי' עם שבשדות ולא מיבעיא הני דקיימי הכא והקשו אדרבא הני אניסי והני לא אניסי ותירצו אלא כי אתא רבין אמר לא פטר ר"ג אלא עם שבשדות מאי טעמא משום דאניסי במלאכה אבל בעיר לא. משמע מדברי התוספות (שם ל"ד:) דלפירוש רש"י פוטר עם שבשדות אעפ"י שאינם בבית הכנסת אבל בעיר אי איתנהו בבית הכנסת פוטרן אע"פי שהם בקיאין ואם לאו אינו פוטרן והם מפרשים דלא פטר ר"ג אלא עם שבשדות דאניסי ואינם יכולים להסדיר תפלתם אבל בעיר אפי' שהם בבה"כ לא פוטרן ר"ג מפני שהם יכולים להסדיר תפלתם והשתא אי רבינו מפרש כפירוש התוספות קשה דאיך כתב סתם דפוטר שליח צבור בראש השנה ויום הכפורים הא לא פטר אלא עם שבשדות דוקא אבל עם שבעיר לא. ואי מפרש כפירוש רש"י ז"ל קשה נמי היה לו לפרש דעם שבשדות

מגדל עוז

ואין אומרים קדיש אלא בעשרה וכו' עד והכהנים הם מן המנין וכו' עד בתוך בני ישראל. פרק מי שמתו (דף כ"א) ופרק עומד ויושב (דף כ"ג). ובפרק אלו נאמרין (דף לח) במסכת סוטה נמי משמע לי כן דהא כי כולהו כהנים נמי אסקינן בירושלמי דברכות שפורסים כפיהם ולמי מברכין לאחיהם שבשדות אלמא הם לבדם מנין כל שכן שהם מן המנין כד"ן: וכל אלו הדברים וכו' עד במקום אחד. בירושלמי דמגילה פרק עומד ויושב: חצר קטנה שנפרצה וכו' עד מופלגת ממנה. פרק כל גגות (דף צ"ג): שליח ציבור וכו' עד הרשות בידו. סוף ר"ה (דף ל"ד ל"ה):

הגהות מיימוניות

[ח] בירושלמי מסיק עלה ועל כולם הוא אומר ועוזבי ה' יכלו וכו'. פסק רבינו נסים נכתב בתקנות הכתובות על ספר נזיקין ע"כ: [ט] כתב מורי רבינו בתשובות דאפילו אם התחיל אחד מן העשרה להתפלל כבר ביחיד ואין יכול לענות עמהן ואין כאן ט' שיכולין לענות כיון שהוא בבה"כ עמהן מן האגף ולפנים מצטרף עמהם ונקדשתי בתוך בני ישראל קרינן ביה דאכל בי עשרה שכינתא שריא ולא גרע מקטן המוטל בעריסה דמצטרף לריב"ל ואפילו מאן דפליג עליה היינו משום דלא ידע למי מברכין ולאו בר מצוה הוא כדלקמן בהג"ה שבפ"ת מהלכות ברכות אמנם טוב והגון להמתין לו עד שיגמור תפלתו כדי שיזכה גם הוא ויענה עמהן ואפילו יש שם עשרה בלא הוא טוב להמתינו אם יש שם שהות ביום להתפלל ע"כ: * [כתב [illegible] שם העומדים תוך הפתח מן המשקוף ולפנים כלפנים מטנו ולחוץ כלחוץ ואם היו מקצתם בפנים ומקצתם בחוץ וש"ץ תוך הפתח היה אומר א"א ז"ל שהוא מצרפן:]

כסף משנה

הכפורים שליח ציבור נמי מוציאן ידי חובתן אבל דעיר אין שליח ציבור מוציאן ידי חובתן עד דאתו לבי כנישתא ושמעי משליח ציבור מתחלה ועד סוף. ויש לתמוה על רבינו למה השמיט חילוק זה. ונראה לי שרבינו מפרש דהא דאמריקן דלא פטר ר"ג אלא עם שבשדות לאו אתפלות דראש השנה ויום הכפורים איתמר אלא אתפלות שאר השנה הוא דאיתמר דיקא נמי דקתני דאניסי במלאכה ומאחר דבתפלות שאר השנה לא קיימא לן כוותיה אלא כחכמים דלא מפלגי בין עם שבשדות לעם שבעיר כדין עשה שלא חילק בכך:

יא אין ממנין ש"צ אלא גדול שבציבור. [עיין בלחם משנה]:

ומשתדלין להיות ש"צ וכו'. הכי תניא בפ"ב דתענית (דף ט"ז.) לגבי תענית ציבור ולמד משם רבינו לכל יום:

וכל מי שלא נתמלא זקנו וכו'. הכי תניא בספ"ק דחולין (דף כ"ד:) נתמלא זקנו ראוי ליעשות שליח ציבור לירד לפני התיבה: וכתב הר"ן ז"ל דדוקא שליח ציבור קבוע הוא דבעינן נתמלא זקנו אבל דרך עראי כשאין שם אלא הוא כל שהוא גדול יורד כדתנן בפרק הקורא את המגילה עומד (מגילה דף כ"ד.) וכך השיב רב נטרונאי ז"ל וכ"כ הרא"ש. ומדברי רבינו נראה שמיישב ההיא דמגילה לפרוס על שמע דקטן דוקא לא יפרוס וכיון שבא לכלל מלוי פורס ומיהו אינו נעשה שליח ציבור לירד לפני התיבה עד שיתמלא זקנו. ויותר נראה לומר דבכלל פורס על שמע הוי נמי עובר לפני התיבה אבל לא יהיה שליח ציבור קבוע עד שיתמלא זקנו וכדברי המפרשים ז"ל:

אבל פורס הוא על שמע וכו'. משנה בפרק הקורא את המגילה עומד [שם כ"ד:] קטן קורא בתורה ומתרגם אבל אינו פורס על שמע ואינו עובר לפני התיבה. ופשיטא שכל שלא הביא שתי שערות אחר שלש עשרה עדיין קטן הוא. וכתב רבינו פורס על שמע וה"ה דעובר לפני התיבה:

יב וכן העלג וכו'. ברייתא פרק הקורא את המגילה עומד (שם כ"ד ב'.) אין מורידין לפני התיבה לא אנשי חיפה ולא אנשי בית שאן מפני שקורין לאלפי"ן עייני"ן ולעייני"ן אלפי"ן ולמד מכאן רבינו שה"ה לכל מי שאינו יכול להוציא האותיות כתיקונן:

והרב ממנה וכו'. כן כתב בארחות חיים בשם רב שרירא וטעמו שאע"פ שכתב למעלה שאין ממנין שליח ציבור אלא גדול שבציבור בחכמתו ובמעשיו מ"מ הרב ממנה אחד מתלמידיו להתפלל לפניו בציבור אע"פ שאין בו כל התנאים האמורים:

הסומא פורס על שמע וכו'. משנה פרק הקורא את המגילה עומד (שם כ"ד.) פוחח פורס על שמע ומתרגם אבל אינו קורא בתורה ואינו עובר לפני התיבה סומא פורס את שמע ומתרגם. ופירש הרי"ף דפוחח היינו כתיפיו מגולות. ומ"ש אע"פ שהוא פורס על שמע אינו נעשה שליח ציבור להתפלל עד שיהיה עטוף. בפרק י"ג ממסכת סופרים:

פ"ט א סדר תפלת הציבור כך הוא וכו'. עד שמברך גאל ישראל אמן כך כתוב בקצת ספרים וט"ס הוא וכמו שכתבתי בפ"א מהלכות ברכות:

ויעמוד

כמתפללין. במה דברים אמורים כשאינו יודע להתפלל אבל היודע אינו יוצא ידי חובתו אלא בתפלת עצמו: **י** במה דברים אמורים בשאר ימות השנה חוץ מראש השנה ויוה"כ של [א]שנת היובל. אבל בשני ימים אלו שליח ציבור מוציא את היודע כשם שמוציא מי שאינו יודע מפני שהם ברכות [י] ארוכות ואין רוב היודעים אותן יכולין לכוון דעתן כשליח ציבור. לפיכך אם רצה היודע לסמוך בשני ימים אלו על תפלת ש"ץ להוציאו ידי חובתו הרשות בידו: **יא** [ב]אין ממנין שליח ציבור אלא גדול שבציבור בחכמתו [כ] ובמעשיו. ואם היה זקן הרי זה משובח ביותר. ומשתדלין להיות שליח ציבור אדם שקולו ערב ורגיל לקרות. ומי שלא נתמלא זקנו אע"פ שהוא חכם גדול לא יהא ש"ץ מפני כבוד ציבור. אבל פורס הוא על שמע משיביא שתי שערות אחר שלש עשרה שנים: **יב** [ג]וכן העלג כגון מי שקורא לאל"ף עי"ן או לעי"ן אל"ף וכל מי שאינו יכול להוציא את האותיות כתיקונן אין ממנין אותו שליח ציבור. והרב ממנה אחד מתלמידיו להתפלל לפניו בציבור. [ד]הסומא [ל] פורס [מ] על שמע ונעשה שליח ציבור. * אבל מי שכתפיו [נ] מגולות אע"פ שהוא פורס על שמע אינו נעשה שליח ציבור לתפלה עד שיהיה עטוף:

פרק תשיעי

א סדר תפלות הציבור כך הוא. בשחר כל העם יושבים [א] ושליח ציבור יורד לפני התיבה [ה]ועומד באמצע העם ומתחיל ואומר קדיש וכל העם עונים אמן יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא בכל כחן. ועונין אמן בסוף קדיש. ואחר כך אומר ברכו את יי' המבורך והם עונים ברוך יי' המבורך לעולם ועד. ומתחיל ופורס על שמע בקול רם והם עונים [ב] אמן אחר כל ברכה וברכה. והיודע לברך ולקרות עמו קורא עד שמברך גאל ישראל: **ב** והכל עומדין מיד ומתפללים בלחש. ומי שאינו יודע להתפלל עומד ושותק עד שיתפלל שליח ציבור בלחש עם שאר העם. וכל מי שיגמור תפלתו

א טור סי' קכ"ד סמ"ג עשין מ"ב : ב טא"ח סי' נ"ג : ג טור שם : ד טא"ח סי' נ"ג כתב ובלבד שלא יקרא בפורס : ה טור א"ח נ"ג נ"ד כ"ס סמ"ג עשין י"ט :

לחם משנה

שבשדות הם פטורים אפילו שאינם בבית הכנסת ואיך לא הזכיר כלל מזה, וצ"ע:

יא אין ממנין שליח צבור וכו'. במשנה פרק עומד ויושב (דף כ"ד.) ואם היה קטן אביו או רבו עוברין וכו' קטן קורא בתורה ומתרגם אבל אינו פורס על שמע והקשו התוס' על מה שאמרו קטן אינו עובר לפני התיבה מאי איריא קטן אפי' גדול נמי אינו עובר אלא אם כן נתמלא זקנו כדתניא בספ"ק דחולין [דף כ"ב:] ותירצו דהתם מיירי להיות שליח צבור קבוע אבל באקראי בעלמא יכול להיות משיביא ב' שערות. ונראה שהיא דעתו של רבינו ז"ל שכתב אין ממנין וכו' ואם היה זקן וכו' ומי שלא נתמלא וכו' כלומר להיות שליח צבור קבוע אבל דרך עראי יכול להיות ושפיר דמי משהביא שתי שערות דהכי משמע דדוקא קטן שלא הביא אבל קטן שהביא עובר לפני התיבה. ואם תאמר מאי האי שכתב רבינו אבל פורס הוא על שמע וכו' דמאי קאמר פורס הא אפי' יורד לפני התיבה נמי יכול בדרך אקראי. וי"ל דאין הכי נמי ומאי דקאמר אבל פורס וכו' אפילו בדרך קבע קאמר דלא בעינן נתמלא זקנו להיות שליח צבור קבוע אלא להיות יורד לפני התיבה אבל להיות פורס על שמע ודאי דמשהביא שתי שערות יכול לפרוס אפילו בדרך קבע דדיוקא דמתניתין דקאמר קטן אינו פורס הכי משמע הא גדול פורס משהביא שתי שערות:

יב וכן העלג וכו'. שם אין מורידין לפני התיבה לא אנשי בית שאן ולא אנשי בית חיפה: והרב ממנה אחד מתלמידיו כו'. כן יש לדקדק מן המשנה (מגילה כ"ד:) שאמרה היה קטן אביו או רבו פורסין על ידו משמע הא אם היה גדול הוא עובר לפני התיבה אף על פי שרבו ואביו עוברין לפניו: הסומא וכו'. שם במשנה: אבל מי שכתפיו מגולות אע"פי שהוא פורס על שמע וכו'. זהו פירוש לפוחח:

פ"ט א סדר תפלת הצבור וכו'. ועונין אמן בסוף קדיש. לקמן כתב רבינו ז"ל בסדר הקדיש דעונים ה' פעמים אמן א' ביתברך וא' בבריך הוא וכו' ואם כן קשה למה כתב כאן ועונים בסוף הקדיש ולא הזכיר שאר העניות. והטור ז"ל כתב וז"ל כתוב בסידור רב עמרם ז"ל ואומר יתברך אמן ישתבח ויתפאר וכו' ולא נהגו כן עתה לומר אמן אחר יתברך ולא אחר שמיה דקודשא ב"ה וזה מסכים עם מ"ש כאן רבינו ז"ל וכל העם עונים אמן בסוף הקדיש ולא הזכיר עניית אחר ישתבח ואחר קודשא ב"ה אלא מ"ש בסדר התפלות הוא הפך מזה ואולי סמך כאן על מ"ש שם ולכך לא ביאר כל כך, וצ"ע: (עד שמברך גאל ישראל אמן וכו'. הרב ב"י כתב

מגדל עוז

אין ממנין שליח ציבור וכו' עד שלש עשרה שנה. פרק הקורא את המגילה עומד ויושב (דף כ"ד) ופרקא קמא דחולין (דף כ"ד): וכן העלג כמו מי שקורא וכו' עד סוף הפרק. פרק עומד ויושב:

פ"ט סדר תפלות הציבור עד במקום שעומד בו בתפלה. מקובץ ממקומות התלמוד שכל דבר ודבר מפורש לפנינו וגם מסדור רב עמרם ותשובת הגאונים ז"ל:

הגהות מיימוניות

[י] וכן פירש רש"י הא דאמר תלמודא דאוושי בברכות אבל התוספות פירשו מתוך שאין רגילות משמיעין קולם ואין אומרים אותם בלחש ומטעה אחד את חבירו והיינו מלשון האי ריאה דאוושא דפרק אלו טרפות אוושי עליה כולי עלמא דפרק נערה בכתובות וכן פרק שלשה שאכלו ובהשוכר את הפועלים אוושא בני קני וכו' רש"י וכרבינו המחבר אשכחן דכוותא בריש מסכת נדרים אלא משום דאוושו מפרש ההוא דפתח ברישא ובערוך פי' כפירוש התוספות לישן הברת קול ובפרק מי שהוציאוהו משמע נמי כפרש"י דקאמר התם אוושי דיורין וכו' בגמרא דהיו שנים מקצת אמותיו ע"כ: [כ] יש מי שמנעו גר מלהיות שליח ציבור מדתנן במסכת בכורים הגר מביא ואינו יכול לומר אשר נשבע לאבותינו וכו' וכשהוא מתפלל בינו לבין עצמו אומר אלהי אבות ישראל וכשהוא בב"ה אומר אלהי אבותיכם ורבינו יואל הלוי הת"ר דגרסינן בירושלמי בסוף גמרא דהא מתניתין תניא ר' יהודה אומר גר עצמו מביא וקורא מה טעם כי אב המון גוים נתתיך לשעבר היית אב לארם מכאן ואילך אתה אב לכל הגוים ריב"ל אומר הלכה כר' יהודה אתא עובדא קמיה רבי אבהו והורה כר' יהודה והואיל והאמוראים פוסקים כר' יהודה ולא כמתניתין מעשה רב וכן נראה לר"י כההיא דירושלמי ורבינו תם אומר דמשבשתא היא דהיכי מצי קרי גר פרשת בכורים דהיינו ארמי אובד אבי וירד מצרימה וגו' דהיינו יעקב ומכח ההיא משנה דמסכת בכורים לא היה מניח רבינו תם לברך ברכת זימון לגר שאין יכול לומר שהנחלת לאבותינו ארץ טובה ורחבה ועיין בתוספות פרק המוכר את הספינה בגמרא הקונה שני אילנות בתוך שדה של חבירו ע"כ: [ל] כרבנן לגבי רבי יהודה דאמר כל שלא ראה מאורות מימיו לא יפרוס על שמע ומכאן רצה לדקדק ריב"ק לברכת בורא מאורי האש ול"נ לרבינו אבי"ה עיין בפרק ט' מהלכות שבת: [מ] לברך ברכת יוצר אור כן פרש"י: *) [מגילה דף כ"ד] תנן פוחח פורס על שמע אבל אינו עובר וכו' ורש"י פירש ערום ויחף מתרגמינן ערטלאי ופוחח והתוספות כתבו כדברי רבינו: [נ] מפח וכן פירש בערוך ע"כ: [א] אין עומדין ת"ר העובר לפני התיבה צריך לסרב עד פעם ראשונה מסרב שנייה מהבהב שלישית פושט רגליו ויורד ת"ר ג' מיעוטן יפה ורובן קשה שאור ומלח וסרבנות ע"כ: [ב] וכן כתב בערך אמן ור"י פירש בפרק החליל בשם רב כהן צדק גאון שחייב צבור לשתוק ולשמוע כל ברכה וברכה מפי החזן ואחר כך עונה אמן לאחר שתכלה ברכה מפי המברך ע"כ:

ב **ויעמוד** במקום שהגיע אליו וכו'. יומא פ' הוציאו לו (דף נ"ג ב') אמר רבי אלכסנדרי אריב"ל המתפלל צריך שיפסיע שלש פסיעות לאחוריו ואחר כך יתן שלום. ויש נוסחאות שכתוב בהם אמר ליה רב מרדכי כיון שפסע שלש פסיעות לאחוריו התם איבעי ליה למיקם. והרי"ף ז"ל כתב בסוף פרק אין עומדין ומשמיה דרב מרדכי איתמר כיון שפסע שלש פסיעות התם איבעי ליה למיקם:

ג **ואחר** שיפסיע שליח ציבור וכו'. נראה מלשונו שבמקום שכלו השלש פסיעות שם עומד ומתחיל ולא נהגו כן:

ד **וכיון** שהגיע שליח ציבור לקדושה וכו'. סוף פרק אין עומדין כתב הרי"ף דמיבעי ליה למיקם התם עד דפתח שליח ציבור וכד פתח שליח ציבור הדר לדוכתיה ואיכא מ"ד עד דמטי שליח ציבור לקדושה וזה דעת רבינו. והענין הוא שעד אותה שעה אין לו לחזור למקום שהתפלל לפי שהרי נפטר ואם חוזר מיד נראה כאילו לא נפטר וכשמגיע שליח ציבור לקדושה רצה חוזר רצה עומד במקומו: כל העם שוחין. ירושלמי כתבו הרי"ף ריש פרק אין עומדין הכל שוחין עם שליח ציבור בהודאה: **ולא ישחו יותר מדאי.** כתב הטור על דברי רבינו ואינו משמע כן בירושלמי דאיתא התם מעשה באחד ששחה יותר מדאי והעבירו רבי יוחנן משמע דקאי דוקא אשליח ציבור דלא שייך העברה אלא בשליח ציבור עכ"ל. ואין משם ראיה לבטל דברי רבינו דאיכא למימר דבין ציבור בין שליח ציבור קאמר דלא לשחו ולישנא דנקט לא ישחו לשון רבים הכי משמע ומעשה שאירע בשליח ציבור והעבירו ר"י אבל אה"נ שאם היה רואה אחד מהציבור שהיה שוחה יותר מדאי שהיה גוער בו. ורבינו נמי כשכתב ולא ישחו יותר מדאי בין לשליח ציבור בין לשאר הציבור קאמר. ולא כתב רבינו שאם היה שליח ציבור מעבירין אותו משום דאיתא התם על הא דהעבירו ר"י אמר רבי חייא בר אבא לא הוה מעביר אלא גער ולא הוצרך רבינו לכתוב שגוערין ב דממילא משמע. וטעמא דלא ישחו יותר מדאי נראה שהוא מפני שכבר התפללו ואינם שוחחין אלא כדי שלא יראו ככופרים ולזה די שישחו ראשם מעט ומי ששוחה יותר מדאי מיחזי כיוהרא: **ואומרים** מודים אנחנו לך וכו'. נוסח זה בגמרא דסוטה פרק אלו נאמרים (דף מ':) ופירושו מודים אנחנו לך על שהחייתנו וכו'. ומודים אנו לך על שאנו מודים לך כלומר על שזכיתנו להודות לך: וכל האומר מודים מודים וכו'. משנה פרק אין עומדין (ברכות ל"ג ב') ופרק הקורא את המגילה עומד [מגילה כ"ה:] וטעמא דמילתא משום דמיחזי כשתי רשויות:

ז **מי** שאמר בתחנונים וכו'. משנה פרק הקורא עומד [כ"ה.] ופרק אין עומדין [ל"ג:] האומר על קן ציפור יגיעו רחמיך משתקין אותו ובגמרא (ברכות ל"ג:) בשם רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא חד אמר מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית וחד אמר מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים ואינן אלא גזירות ההוא דנחית קמיה דרבה אמר אתה חסת על קן צפור רחם עלינו אמר רבה כמה ידע האי מרבנן לרצויי למאריה אמר ליה אביי והא משתקין אותו תנן ורבה לחדודי לאביי הוא דבעי: וכן לא ירבה בכנויים וכו'. ג"ז שם ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא אמר האל הגדול הגבור והנורא האדיר והחזק והאמיץ אמר ליה סיימתינהו [לכולהו] שבחי דמרך השתא הני תלתא אי לאו דכתבינהו משה באורייתא ואתו כנסת הגדולה ותקנינהו אנן לא אמרינן להו ואת אמרת כולי האי. והני תלתא היינו הגדול הגבור והנורא. וזהו שאמר רבינו אלא אומר מה שאמר משה רבינו ע"ה:

בלילי

תפלתו [א]עם הציבור יפסיע שלש פסיעות לאחוריו ויעמוד במקום שהגיע אליו בעת שיפסיע: ג ואחר שיפסיע שליח ציבור שלש פסיעות לאחוריו ויעמוד מתחיל ומתפלל בקול רם מתחילת הברכות להוציא את מי שלא התפלל. והכל עומדים ושומעים ועונין אמן אחר כל ברכה וברכה. בין אלו שלא יצאו ידי חובתן * בין אלו שכבר יצאו ידי חובתן: ד ואומר קדושה בברכה שלישית. וכיון שהגיע שליח ציבור לקדושה יש רשות לכל אחד ואחד לחזור במקום שעמד בו בתפלה. [ב]וכשיגיע שליח ציבור למודים וכורע כל העם שוחין [ג] מעט ולא ישחו יותר מדאי. ואומרים מודים אנחנו לך יי' אלהינו ואלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחייתנו וקיימתנו כן תחיינו ותחננו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חוקיך ולעבדך באמת ולעשות רצונך בלבב שלם על שאנו מודים לך. * וכל האומר מודים מודים משתקין אותו: ה [ג]ואחר שישלים כל התפלה ישב ויפול על פניו ויטה מעט הוא וכל הציבור ויתחנן והוא נופל. וישב ויגביה ראשו הוא ושאר העם ומתחנן מעט בקול רם מיושב. ואחר כך יעמוד שליח ציבור לבדו ואומר קדיש פעם שנייה והם עונים כדרך שעונין בתחלה. ואומר והוא רחום וכו' תהלה וכו'. הוא עומד והם יושבים והם קוראים עמו. ואחר כך אומר ובא לציון גואל וכו' ואני זאת וכו' ואתה קדוש וקרא זה אל זה ואמר קדוש וגומר הקדושה והם עונין קדוש קדוש שלש פעמים [ד]וחוזר וקורא הקדושה תרגום ואומר ותשאני רוח וכו' וקורא אותו תרגום ואומר יי' ימלוך לעולם ועד וקוראהו תרגום כדי להבין העם: ו ואלו הפסוקים שלפני הקדושה ושל אחריה עם תרגומן הם הנקראין סדר קדושה. ואחר כך מתחנן בדברי תחנונים ובפסוקי רחמים ואומר קדיש וכל העם עונין כדרכן ונפטרין: ז מי שאמר בתחנונים מי שריחם על קן ציפור שלא ליקח האם על הבנים או שלא לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד ירחם עלינו וכיוצא בענין זה משתקין אותו. מפני שמצות אלו גזרת הכתוב הן ואינן רחמים. שאילו היו מפני רחמים לא היה מתיר לנו שחיטה כל עיקר. [ו]וכן לא ירבה בכנוים של שם ויאמר האל הגדול הגבור והנורא והחזק והאמיץ והעיזוז. שאין כח באדם להגיע בסוף שבחיו. אלא אומר מה שאמר משה רבינו עליו השלום: ח [ז]במנחה אומר שליח ציבור אשרי יושבי ביתך וכו' תהלה לדוד וכו' קורא הוא והעם מיושב ועומד שליח ציבור ואומר קדיש והם עומדים אחריו ועונין כדרכן ומתפללין כולם בלחש. ואחר כך חוזר שליח ציבור ומתפלל בקול רם כדרך שעשה בשחרית עד שישלים כל התפלה. ונופלים על פניהם ומתחנן [ח]מגביה ראשו הוא והם. ומתחנן מעט מיושב כדרך שעשה בשחרית ועומד ואומר קדיש וכל העם עונין כדרכן ונפטרין למעשיהם: ט בערב כל העם יושבין והוא עומד ואומר [ו]והוא רחום כו' ברכו את יי' המבורך וכו' והם עונין ברוך יי' המבורך לעולם ועד. ומתחיל לפרוס על שמע ואומר קדיש ואחר כך הכל עומדים ומתפללין בלחש. וכשמשלימין אומר קדיש והם נפטרין. ואינו חוזר להתפלל בקול רם ערבית לפי שאין תפלת ערבית חובה לפיכך לא יברך ברכות לבטלה שאין כאן אדם שנתחייב בהם כדי להוציאו ידי חובתו:

בלילי

א טור א"ח סי' קכ"ג: ב טור א"ח סי' קכ"ז כמ"ג עשין י"ט: ג טור א"ח סי' קל"א ועיין ש"ע קל"ב וע"ש אם יחיד יכול לאומרם: ד טור סי' קל"ב וע"ש אם יחיד יכול לאומרם: ה טור א"ח סי' קי"ג וע"ש: ו טור א"ח סי' קל"ד: ז טור א"ח סי' רל"ז וע"ש טעם וכוונת רחום:

לחם משנה

כתב דקך אמן הוא טעות ע"ש במקומו):

ד **ואומרים** מודים וכו'. בפרק אלו נאמרין (סוטה דף מ) בזמן ששליח צבור אומר מודים מה הם אומרים אמר רב מודים וכו':

ז **מי** שאמר בתחנונים וכו'. בפ' הקורא את המגילה עומד ויושב (דף כ"ה.) ובפ' אין עומדין (דף ל"ג:) האומר על קן צפור יגיעו רחמיך וכו' (עיין בכסף משנה) וחד אמר מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזירות. ופסק רבינו כותיה דמסתבר טפי: וכן לא ירבה וכו'. שם ההוא דנחית קמיה דר' חנינא:

ולמה

מגדל עוז

וכשיגיע שליח ציבור למודים וכו' עד שאנו מודים לך. פרק ואלו נאמרין (דף מ'): וכל האומר מודים מודים משתקין אותו. פרק עומד ויושב (דף כ"ה) ופרק אין עומדין (דף ל"ג): **ואחר** שישלים כל התפלה וכו' עד וכיוצא בענין זה משתקין אותו. הכל פרק עומד ויושב ובתשובות הגאונים ז"ל: מפני שמצות אלו וכו' עד להוציאו ידי חובתו. פרק אין עומדין (דף ל"ה) ופרק הקורא את המגילה למפרע ופרק הקורא עומד ויושב (דף כ"ה) ומקצתו מסדור רב עמרם ומתשובות הגאונים ז"ל:

הגהות מיימוניות

*) [כתב שם בשם רב שרירא ורב האי שצריך לכוין לכל מה שאומר ש"ץ מראש עד סוף כאדם שמתפלל לעצמו ואין מפסיקין ולא משיחין ופוסעין ג' פסיעות לאחוריהם: [ג] דגרסינן בירושלמי הכל שוחין עם ש"ץ בהודאה רבי זירא אומר ובלבד במודים ומעשה באדם אחד ששחה יותר מדאי והעבירו רבי יוחנן ר' חייא בר אבא אמר לא אעבר אלא גער ע"ב [ז"ל הטור סי' קכ"ז כתב הרמב"ם ולא ישחו יותר מדאי ואינו משמע כן בירושלמי דאיתא התם מעשה באדם אחד ששחה יותר מדאי והעבירו רבי יוחנן משמע דקאי דוקא אש"צ דלא שייך העברה אלא בש"ץ]: *) [כתב הטור בירושלמי חותם בה בא"י אל ההודאות וכן היה נוהג א"א ז"ל]: *) [כתב הטור שם ונוהגין עתה לומר יענך ה' שיש בו מענין רשועה]:

י בלילי *שבתות [ד] חוזר ש"ץ אחר שמתפלל בלחש עם הציבור ומתפלל בקול רם. אבל אינו מתפלל שבע אלא ברכה אחת מעין שבע. וכן הוא אומר ברוך אתה יי' אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא אל עליון קונה ברחמיו שמים וארץ. מגן אבות בדברו מחיה מתים במאמרו האל הקדוש שאין כמוהו המניח לעמו בשבת קדשו כי בם רצה להניח להם לפניו נעבוד ביראה ופחד ונודה לשמו בכל יום תמיד מעין הברכות אל ההודאות אדון השלום מקדש השבת ומברך השביעי ומניח בקדושה לעם מדושני עונג זכר למעשה בראשית. אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו וכו' ברוך אתה יי' מקדש השבת. ואומר קדיש ונפטרין כל העם: **יא** ולמה תקנו חכמים זה מפני שרוב העם באין להתפלל ערבית בלילי שבתות ויהיה שם מי שנתאחר לבא ולא השלים תפלתו וישאר לבדו [ה] בבה"כ ויבא לידי סכנה. לפיכך חוזר שליח ציבור ומתפלל כדי שיתעכבו כל העם עד שישלים המתאחר *ויצא עמהם: **יב** לפיכך יום טוב שחל להיות בשבת [ו] או יוה"כ או ראש חדש אין שליח ציבור היורד ערבית לפני התיבה מזכיר ענין היום בברכה זו אבל חותם בה מקדש השבת בלבד לפי שלא נתחייב היום בברכה זו: **יג** בשבתות וימים טובים כשגומר שליח ציבור תפלת שחרית בקול רם אומר קדיש ואח"כ תהלה לדוד וכו' ואומר קדיש. ומתפללין מוסף בלחש ואח"כ מתפלל מוסף בקול רם כדרך שעשה בשחרית. ואומר קדיש אחר תפלת מוסף והעם נפטרין. ואין אומרין קדושה ותחנונים אחר תפלת שחרית כשאר הימים אלא אומר אותה קודם תפלת המנחה. **יד** כיצד קורא תהלה לדוד ואומר סדר היום ודברי תחנונים ואומר קדיש ומתפללין מנחה וחוזר ומשמיע תפלת מנחה בקול רם ואומר קדיש: **יד** בראשי חדשים ובחולו של מועד אומר סדר קדושה קודם תפלת מוסף. במוצאי שבת אומר סדר היום גם אחר תפלת הערב ואומרים קדיש ואח"כ מבדיל:

פרק עשירי

א מי שהתפלל ולא כיון את לבו יחזור ויתפלל בכוונה. [א] ואם כיון את לבו בברכה ראשונה שוב אינו צריך. מי שטעה באחת משלש ברכות הראשונות חוזר לראש. ואם טעה באחת משלש ברכות אחרונות יחזור לעבודה. ואם טעה באחת מן האמצעיות [ב] חוזר לתחלת ברכה שטעה בה ומשלים תפלתו על הסדר. וכן ש"צ שטעה כשהוא מתפלל בקול רם על דרך זו הוא חוזר

א טור א"ח סי' רכ"ח סמ"ג עשין י"ט : ב טור א"ח סי' רפ"ו : ג טור א"ח סי' רנ"ב : ד טור א"ח סי' רנ"ב ותכ"ג : ה טור סי' ק"א סמ"ג עשין י"ט : ו טור סי' קלו סמ"ג שם :

כסף משנה

י בלילי שבתות וכו' עד לפי שלא נתחייב היום בתפלה זו. פרק במה מדליקין (שבת כ"ד ב') אמרינן דהלכה כריב"ל דאמר יום הכפורים שחל להיות בשבת המתפלל תפלת נעילה צריך להזכיר של שבת בשבת קשיא הלכתא אהלכתא דהא קיימא לן כרבא דאמר יום טוב שחל להיות בשבת שליח צבור היורד לפני התיבה ערבית אינו צריך להזכיר של יום טוב שאלמלא שבת אין שליח ציבור יורד ביום טוב הכי השתא התם בדין הוא דאפילו בשבת נמי לא צריך ורבנן הוא דתקון משום סכנה אבל הכא יום הוא שנתחייב בארבע תפלות. ופירש"י משום סכנת מזיקים שלא היו בתי כנסיות שלהם בישוב וכל שאר לילי החול היו עוסקין במלאכתן וכשגמר מלאכתו מתפלל ערבית בביתו ולא היו באים בבה"כ אבל לילי שבת באים בבית הכנסת והוו שיש שאין ממהרין לבא ושוהים לאחר תפלה לכך האריכו תפלת הצבור:

פ"י א מי שהתפלל ולא כיון את לבו וכו'. כבר כתבתי בפ"ב דילפינן הכי מדאמרינן בס"פ תפלת השחר (ברכות ל' ב') דרבי ינאי צלי והדר צלי ואמרו דילמא מעיקרא לא כוין דעתיה והשתא כוין דעתיה: ומ"ש ואם כיון את לבו בברכה ראשונה וכו'. ברייתא ס"פ אין עומדין (דף ל"ד ב') המתפלל צריך שיכוין את לבו בכולן ואם אינו יכול לכוין בכולן יכוין את לבו באחת אמר רב ספרא באבות: מי שטעה וכו'. שם (דף ל"ד.) אמר רב הונא טעה בשלש ראשונות חוזר לראש באמצעיות חוזר לאתה חונן באחרונות חוזר לעבודה ורב אסי אמר אמצעיות אין להם סדר. הרי שניהם מודים דג' ראשונות כיון דענין אחד הם שהוא מסדר שבחו של מקום קודם תפלה כברכה אחת הן וכן ג' אחרונות הם ענין אחד שהם כמי שמקבל פרס מרבו ומשבחו והולך לו כברכה אחת הן ופסקו כל הפוסקים הלכה כרב אסי דפשטא דמתני' מסייעא ליה דתקן מהיכן מתחיל מתחילת הברכה שטעה בה. ובפירוש אין להם סדר י"מ דהיינו שאם שכח ברכה אחת או טעה בה ונזכר אחר שעבר מקומה אומרה במקום שזוכרה ודיו. ודעת רבינו כדעת הרי"ף ז"ל שכתב דאין להם סדר היינו דלא דמו לג' ראשונות וג' אחרונות שאם טעה באחת מן האמצעיות אינו חוזר לאתה חונן אלא לברכה שטעה בה וגומר משם ואילך וכן דעת הרא"ש ז"ל. וכתב עוד הרא"ש שאם שכח ש"ץ ענינו בין גואל לרופא שוב אינו אומרה שאם היה אומרה היה צריך לומר אח"כ כל הברכות כסדר והויא ברכה לבטלה:

וכן שליח ציבור שטעה וכו'. ברכות (ל':) תניא טעה ולא הזכיר ר"ח שחרית אין מחזירין אותו מפני שיש תפלת המוספים לפניו א"ר יוחנן ובצבור שנו ופירש בה"ג וכן הרי"ף ז"ל דהיינו בש"ץ ומשום פירחא דציבורא אבל יחיד הדר, משמע דדוקא בהא הוא דאין מחזירין אותו הא אם טעה בכל שאר מקומות מחזירין אותו כיחיד ועוד יתבאר דין זה בפ"ז בע"ה:

אבל

לחם משנה

יא ולמה תקנו וכו'. בפרק במה מדליקין (דף כ"ד:) אמרו דטעמא משום סכנת מזיקין *ומפרש רבינו ז"ל מפני שרוב העם הם באים להתפלל ערבית וכו' ומשמע דאפי' ליושבים בעיר קאמר. אבל ראיתי למפרשים אחרים שפירשו דטעמא משום עם שבשדות שהם מאחרים לבא בבית הכנסת בלילי שבתות. ולדידהו נראה לכאורה דבשבת אחר יום טוב אין אומרים אותה דליכא עם שבשדות אלא שהריב"ש כתב בתשובה שאף לפי דבריהם אומר אותה:

(* בגמרא שלנו לא נמצא אלא משום סכנה ורש"י הוא דפירש סכנת מזיקין אלא דנראה' דכך היה גרסתו):

יב לפיכך יום טוב וכו' לפי שלא נתחייב היום. ואע"ג דהלכה כרבי יהושע בן לוי דאמר [שם] יום הוא שנתחייב בד' תפלות ומזכירין חנוכה במוספין ור"ח בנביא מכל מקום שאני הכא דבדין הוא דבשבת נמי לא צריך אלא דרבנן הוא דתקון כדאיתא בגמרא [שם]. ואם תאמר איך כתב רבינו לפי שלא נתחייב וכו' הא לא הוי טעמא אלא משום דבדין הוא דשבת נמי לא צריך. וי"ל דהא והא איתא דאם היה מחוייב היום בתפלה זו אע"פ דהוי משום סכנה היו מזכירין ואם היה מן הדין שהיו אומרים זאת הברכה ולא מטעם סכנה אפילו שלא נתחייב היום בה היו מזכירין אותה אלא שרבינו ז"ל קיצר ולא כתב אלא הצד הראשון:

פ"י א ואם כיון את לבו בברכה ראשונה. פרק אין עומדין (דף ל"ב:) המתפלל צריך שיכוין את לבו בכולן ואם אינו יכול לכוין בכולן יכוין את לבו באחת ופירשו [בברכת] אבות:

ואם טעה באחת וכו'. שם [ברכות] (דף ל"ד.) אמר רב הונא טעה בשלש ראשונות חוזר לראש באמצעיות חוזר לאתה חונן באחרונות חוזר לעבודה ורב אסי אמר אמצעיות אין להם סדר ע"כ. ופירשו התוספות אין להם סדר היינו שיתחיל במקום שדלג

הגהות מיימוניות

[ד] בפרק כל כתבי גרסינן אמר רב ואיתימא ר' יהושע בן לוי אפילו יחיד המתפלל בע"ש צ"ל ויכולו אמר רב המנונא כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית וכו' אמר רב חסדא אמר מ' עוקבא כל המתפלל בע"ש ואומר ויכולו שני מלאכים המלוים לו לאדם מניחים ידיהם על ראשו ואומרים וסר עונך וחטאתך תכופר. במדרש שוחר טוב ג' פעמים חייב אדם לומר ויכולו אחד בתפלה ואחד לאחר התפלה ואחד על הכוס כנגד ג' אשר שבפרשת ויכולו ורבותינו הגאונים כתבו מה שהקהל אומרים אותו יחד אחר התפלה היינו גזירה משום יו"ט שחל להיות בשבת שאומרים אתה בחרתנו בתפלה ואין אומרים ויכולו ע"כ: [ה] לפיכך יחיד אין אומר ברכה אחת מעין שבע שאם היה לו לומר א"כ לא הועילו חכמים בתקנתם כלום וכן מצאתי שוב בספר המצות שכתב ר' יהודה בשם ר"י שיחיד האומרת עושה ברכה לבטלה וכ"כ ראבי"ה וכן שמעתיה בשם ה"ר יצחק הלבן ולא כאשר מצאתי כתוב בשם רבינו חננאל שצ"ל ע"כ: * [כתב הסמ"ג ז"ל כתוב בסדר רב עמרם הכי אמר רב מישה גאון יחיד שטעה בע"ש ולא אמר אתה קדשת כיון ששמע מש"צ ברכה מעין שבע יצא ורב נטרונאי גאון אמר אפילו לא התפלל כלל עכ"ל ותפור השיג עליהם א"ח סימן רס"ח: [ו] הלכה כרבא עיין שם ע"כ: [א] רב ספרא משום ר' אמי באבות דלא כרב חסדא דאמר בהודאה ע"כ: * [כתב הטור נראה אפי' כיון בכולן ולא כיון באבות צריך לחזור ולהתפלל]: [ב] כרב אסי דאמר אמצעית אין להן סדר ודלא כרב הונא דאמר חוזר לאתה חונן וכן פר"י חדא דקאי רב ששת בשיטתיה דרב אסי ועוד דפרכינן ממתניתין לרב הונא ודחק לשנויי אליביה ועוד דרב הונא תלמיד לגבי רב אסי ועוד דבשל סופרים הלך אחר המיקל וכן פי' ר"ח וכן רש"י וה"ג ור"י אלפס אמנם רש"י כתב שאם דלג ברכה ואח"כ נזכר אומר אותה שלא במקומה הואיל ואין להן סדר ול"נ לר"י דאמרינן בפרק תפלת השחר שמעון הפקולי הסדיר י"ח ברכות על הסדר לפני ר"ג ביבנה ועוד דתנן הקורא את המגלה למפרע לא יצא ותנן בהלל וכן בק"ש וכן בתפלה ע"כ כתב ר"י בשם רשב"ם כרבינו המחבר ועוד הביא ראיה מתוס' דמכילתין ע"ש בתוספות וכן פר"י אלפס ע"כ:

מגדל עוז

בלילי שבתות חוזר שליח ציבור וכו' עד בתפלה זו. פרק במה מדליקין (דף כ"ד) ומקצתו מתשובת הגאונים וסדור רב עמרם גאון ז"ל: בשבתות וימים טובים כו'. עד סוף הפרק בתשובות הגאונים וסדור רב עמרם גאון ז"ל:

פ"י מי שהתפלל וכו' עד על הסדר. פרק אין עומדין להתפלל (דף ל"ד): וכן שליח ציבור וכו' עד שסיים חוזר. פרק תפלת השחר (דף כ"ט):

חוזר: **ב** אאבל אם טעה ש"ץ [ג] כשהוא מתפלל בלחש אני אומר שאינו חוזר ומתפלל פעם שנייה מפני טורח ציבור אלא סומך על התפלה שמתפלל בקול רם. והוא שלא טעה בשלש ראשונות שאם טעה בהם לעולם חוזר כמו שהיחיד חוזר: **ג** שליח ציבור בשטעה ונבהל ולא ידע מהיכן יתחיל ושהה שעה יעמוד אחר תחתיו. ואם טעה בברכת האפיקורסין אין ממתינין לו אלא מיד יעמוד אחר תחתיו שמא אפיקורסות נזרקה בו. והוא שלא התחיל בה אבל אם התחיל בה ממתינין לו שעה. ולא יהא השני סרבן באותה שעה: **ד** ומהיכן הוא מתחיל מתחילת ברכה שטעה בה ראשון. אם טעה באחת מן האמצעיות. אבל אם טעה באחת מן השלש ראשונות מתחיל השני מן הראש. ואם טעה באחת מן האחרונות יתחיל השני מן העבודה: **ה** האומר איני יורד לפני התיבה מפני שבגדי צבועים *אף בלבנים לא יעבור באותה תפלה. אמר איני עובר מפני שיש ברגלי סנדל אף יחף לא יעבור: **ו** ימי שנסתפק לו אם התפלל אם לא התפלל אינו חוזר ומתפלל אלא אם כן מתפלל תפלה זו על דעת שהיא

השגת הראב"ד

*) אף בלבנים לא יעבור: א"א אנו אומרים מפני חשש מינות ולא באותה תפלה ולא בתפלה אחרת:

ו שם ושם: ז שם: א טור א"ח סי' ק"א סמ"ג שם:

כסף משנה

ב אבל אם טעה ש"צ כשהוא מתפלל בלחש אני אומר שאינו חוזר ומתפלל וכו' והוא שלא טעה בג' ראשונות שאם טעה בהם לעולם חוזר כך היא נוסחת ספרים דידן. והטור גורס בדברי רבינו אלא סומך על התפלה שמתפלל בקול רם ואם טעה באותה שיתפלל בקול רם חוזר לעולם כמו היחיד. וכך נוסחת כתיבת יד של ספרי רבינו ואין באותה נוסחא חילוק בין ג' ראשונות לשאר ברכות:

ג שליח ציבור שטעה וכו'. משנה שם (דף ל"ד.) העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה שעה. מהיכן הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה. ובפרק תפלת השחר (דף כ"ח: כ"ט.) דשמואל הקטן שכח ברכת האפיקורסים והשקיף בה שתים ושלש שעות ולא העלוהו אמאי לא העלוהו והאמר רב יהודה אמר רב טעה בכל הברכות כולן אין מעלין אותו בברכת האפיקורסים מעלין אותו שמא אפיקורוס הוא כלומר ואימו רוצה לקלל את עצמו שאני שמואל הקטן דאתחיל בה דא"ר יהודה אמר רב ואי תימא ריב"ל לא שנו אלא שלא התחיל בה אבל התחיל בה גומרה וכיון דאסיקנא דמשום דאתחיל בה הניחוהו להשקיף בה שתים ושלש שעות הוא הדין נמי לטעה בשאר ברכות אף ע"ג דלא התחיל דהא בשאר ברכות ל"ש לן בין התחיל ללא התחיל וסובר רבינו דשתים ושלש שעות לאו דוקא דבשעה אחת סגי ומתניתין דיעבור אחר תחתיו היינו אחר שהשקיף ולא ידע מהיכן יתחיל ודרב יהודה אמר רב טעה בכל הברכות אין מעלין אותו כלומר עד שישקיף שעה אבל אם השקיף ולא נזכר פשיטא שיעלוהו כדתנן יעמוד אחר תחתיו. ומ"ש אבל אם טעה בא' מג' ראשונות וכו'. כבר כתבתי בו בסמוך:

ה האומר איני יורד לפני התיבה וכו'. משנה פרק הקורא עומד (מגילה כ"ד ב') האומ' איני עובר לפני התיבה בצבועים אף בלבנים לא יעבור בסנדל איני עובר אף יחף לא יעבור ובגמרא חיישינן שמא אפיקורסות נזרקה בו ופירש"י האפיקורסים עובדי כוכבים ומזלות מקפידין בכך. וסובר רבינו לא יעבור היינו באותה תפלה דוקא: וכתב הריב"ש בתשובה סימן רכ"ד הענין הוא כי היה דרך האפיקורסים בימים ההם להקפיד שלא יתפלל בבגדים צבועים אלא בלבנים וכן שלא לנעול סנדל בשעת התפלה ולכן חוששין לזה המקפיד באחד מאלה שמא הוא מהם ולזה אף אנו לא נניחהו לעבור לפני התיבה כמה שהוא רוצה או אפשר שאף אם לא היה דרך האפיקורסין להקפיד מ"מ כיון שזה מקפיד במה שאין ישראל מקפידין חוששין שמא איזה רוח אפיקורסות נזרקה בו ובעבורו מקפיד במה שאינו ראוי להקפיד. ומ"ש אחרי שאין זה אלא חשש בעלמא דעת הרב ז"ל דאין חוששין לו לעולם ודי לו לחוש לו לשעתו אבל לא שנחזיקהו באפיקורוס לעולם ובתפלה אחרת שלא ראינוהו שהקפיד עכ"ל. והראב"ד כתב א"א אנו אומרים מפני חשש אפיקורסות ולא באותה תפלה ולא בתפלה אחרת עכ"ל. ואין דבריו מוכרחין:

ו מי שנסתפק לו וכו'. פ' מי שמתו (ברכות כ"א.) א"ר אלעזר ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל ור' יוחנן אמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו וכתב הרי"ף דהלכה כר"י ודוקא אדעתא דרשות אבל אדעתא דחובה אסור והיינו דאמר רב יהודה אמר שמואל היה עומד בתפלה ונזכר שכבר התפלל פוסק דר"י ושמואל לא פליגי דלא אמר שמואל אלא בגלי אדעתא דחובה שאם בא לגומרה נמצא כמו שמקריב שני תמידין בשחרית שהוא עובר משום לא תוסיף ולפיכך פוסק ואפילו באמצע ברכה: ומ"ש רבינו ואם היתה תפלת ערבית וכו'. כתב הראב"ד אין כאן נחת רוח עכ"ל נראה שטעמו שאף על פי שתפלת ערבית היתה רשות עכשיו כבר קבעוה חובה כדאמרינן בפ"א. ואין זה דבר מוכרח ויש מקום לדברי רבינו מאחר שמתחלתה היתה רשות:

מי

לחם משנה

בדלג הברכה ומשם ואילך יאמר הכל על הסדר וכן הוא דעת רבינו ז"ל ופסק כרב אסי:

ב והוא שלא טעה בשלש ראשונות וכו'. איני יודע מאין לו זה דאם כוונתו לחלק בין ראשונות לשאר התפלה גם באחרונות היה לו לחלק ולומר דבג' ראשונות ואחרונות אם טעה חוזר ואם נפשך לומר משום דבראשונות איכא ברכת אבות לא היה לו לומר בשלש ראשונות אלא בברכה ראשונה לבד שהיא יותר מעולה שהרי הצריכו בה כוונה:

ג שליח צבור שטעה ונבהל וכו'. בפ' תפלת השחר (דף כח:) תנו רבנן שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות וכו' עמד שמואל הקטן ותקנה לשנה האחרת שכחה והשקיף בה שתים ושלש שעות ולא העלוהו והקשו בגמרא אמאי לא העלוהו והאמר רב יהודה אמר רב טעה בכל הברכות אין מעלין אותו בברכת המינין מעלין אותו חיישינן שמא מין הוא ואמרו במסקנא שאני שמואל הקטן שהתחיל בה דאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא וכו'. וקשה על דברי רבינו ז"ל מנין למד דבשאר הברכות כשזה שהם שעה יעמוד אחר תחתיו ובברכת המינין מיד וכשהתחיל ממתינין לו שעה אחת הא איתא בגמרא דבברכת המינין שהתחיל בה המתינו לו ג' שעות וכדאמרו שם השקיף בה שלש שעות ואפי' בשאר ברכות דילמא דממתינין לו שלש שעות כמו שהמתינו לשמואל בברכת המינין דכל כך הוי שאר ברכות כשלא התחיל כמו ברכת המינין כשהתחיל בה. וי"ל דמשמע ליה לרבינו דלעולם אין המתנה אלא שעה אחת משום שאמרו במתני' בפ' אין עומדין העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה שעה מדקאמר באותה שעה משמע דשיעורו אינו אלא שעה והא דהמתינו לשמואל ג' שעות משום דהוא תקן הברכה ודאוי לחלוק לו כבוד זה להמתין לו כל כך:

ד ומהיכן הוא מתחיל וכו'. שם במשנה פרק אין עומדין (דף ל"ד:)

ה האומר איני יורד וכו'. פ' הקורא עומד (דף כ"ד:) משנה האומר איני עובר לפני התיבה בצבועין אף בלבנים לא יעבור בסנדל איני עובר אף יחף לא יעבור ובגמ' מאי טעמא חיישינן שמא מינות נזרקה בו ע"כ. ופירש"י ז"ל עובדי כוכבים מקפידין בכך. ודעת רבינו שאינו יורד דוקא באותה תפלה אבל בשאר תפלות עובר והטעם כמ"ש הריב"ש ז"ל בס' רכ"ד דמאחר דאין זה אלא חשש בעלמא די לנו לחוש לו לשעתו באותה תפלה דהא והוי כמקדש רשע ע"מ שהוא צדיק דמקודשת שמא נתהרהר:

ו מי שנסתפק לו אם התפלל וכו'. פרק מי שמתו (דף כ"א.) ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל ורבי יוחנן אמר ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו. ואמר רב יהודה אמר שמואל היה עומד בתפלה ונזכר שהתפלל פוסק ואפי' באמצע ברכה. עוד שם התפלל ונכנס בבית הכנסת ומצא צבור מתפללים אם יכול לחדש בה דבר יחזור ויתפלל ואם לאו אל יחזור ויתפלל וצריכא דאי אשמועינן קמייתא [ה"א] הני מילי יחיד ויחיד או צבור וצבור אבל יחיד לגבי צבור כמאן דלא צלי דמי קמ"ל ואי אשמועינן הכא [ה"א הני מילי] משום דלא אתחיל אבל התם דאתחיל בה אימא לא צריכא. ורבו בזה הפירושים כמ"ש בב"י טור א"ח סימן ק"ז. ודעת ההלכות כתב רבינו יונה ז"ל שהם מפרשים דהא דנקט שמואל צבור היינו דוקא צבור משום שהוא בצבור צריך חידוש לפי שהוא מתפלל עמהם ונראה שהוא חובה לכך צריך חידוש אבל יחיד אין צריך חידוש ולפי זה ודאי לא פליג ר' יוחנן ושמואל כלל דמאי דא"ר יוחנן הלואי שיתפלל הוא ביחיד ולכך א"צ חידוש ומאי דקאמר שמואל פוסק באמצע ברכה היינו משום דהתפלל אדעתא דחובה ומאי דאמר דצריך חידוש היינו בצבור דוקא כך נראים הדברים לכאורה וא"כ אני תמיה על רבינו יונה ז"ל שכתב שם והרי"ף ז"ל ס"ל כמי שנחלקו ר' יוחנן ושמואל ומפרש מילתיה דר' יוחנן בלי חידוש דאיך כתב שנחלקו הא לפי פירושו שכתב למעלה דהרי"ף סובר דמאי דנקט צבור הוי דוקא צבור לא פליגי כלל כדפרישית וצ"ע. והרב"י ז"ל הקשה בסי' ק"ז על פירוש רבינו יונה ז"ל בדברי הרי"ף ז"ל ופי' הוא דבריו באופן שהם מסכימים לדעת רבינו ז"ל דמאי דקאמר הלואי שיתפלל וכו' איירי בהידוש אבל בלא חידוש בין יחיד בין צבור לא יתפלל ומאי דנקט שמואל צבור לרבותא דאפי' יחיד לגבי צבור לא אמרינן כמאן דלא צלי דמי. והשתא דברי רבינו ז"ל והרי"ף ז"ל הם מוסכמים וכן הסכים לענין הדין עמהם ר"י דמימרא דרב יהודה הוא משום שהתחיל אדעתא דחובה ואפי' בחידוש לא מהני כיון שהתחיל אדעתא דחובה אבל כשהתחיל אדעתא דנדבה בחידוש סגי כמימרא דרב יהודה דמצא צבור וכו' אלא שר"י הוסיף דספק התפלל ספק לא התפלל אפילו בלא חידוש סגי וזה לא הוזכר בדברי הרי"ף והרמב"ם ז"ל ורבינו האי ז"ל נמי לפי זה מפרש ממש כדברי הרי"ף והרמב"ם ז"ל והוא גם כן לא הזכיר בדבריו דין זה דספק התפלל ספק לא התפלל דסגי בלא חידוש דמאי דכתב רבינו יונה ז"ל ודוקא כשיודע וכו' לא כתב שרבינו האי מפרש כן אלא סברא דרבו שכן כתב אומר מורי הרב וכו' וכן הרא"ש ז"ל שכתב דין זה שדוקא כשיודע ודאי שהתפלל אבל ספק לא בעי חידוש מסברא דנפשיה קאמר ליה אבל בדברי רבינו האי לא הוזכר כלל ולכך כתב הטור ז"ל שדברי ר"י ורבינו האי הם שני פירושים מפני שהם חולקים בענין ספק התפלל וכו' ולכך כתב ג"כ ולרבינו האי ז"ל אין להתפלל נדבה בלא חידוש כלומר דלדברי בשום אופן אין להתפלל נדבה בלא הידוש מה שאין כן לשאר הדעות דאפילו לדעת ר"י יכול להתפלל בלא חידוש בספק התפלל. ומ"ש הטור ז"ל וכ"כ הרב רבינו יונה ז"ל שאין לו להתפלל אלא ע"י חידוש או בספק אם התפלל וכו' כלומר שהוא מסכים עם פי' רבינו האי ז"ל במה שרבינו יונה מפרש כן הא דרבי יוחנן בשחידש ודלא כהרי"ף ז"ל אבל במ"ש או בספק התפלל או לא בהא לא הסכים עמו רבינו האי דהוא לא הזכיר כלל בדבריו ספק התפלל ספק לא התפלל ועם זה נתבאר דברי הטור ז"ל. נמצא לפי העולה מדברי כולם מר"י ורבינו האי והרי"ף ז"ל לפי מה שפירש הרב"י ז"ל דבריו דג'

מגדל עוז

שליח ציבור וכו' עד תחתיו. פרק אין עומדין (דף ל"ד): **ואם טעה בברכת המינין וכו'** עד באותה שעה. פרק תפלת השחר (דף כ"ט): **ומהיכן הוא מתחיל וכו'** עד מן העבודה. פרק אין עומדין (דף ל"ד): **האומר איני יורד וכו'** עד תפלת נדבה יתפלל. פרק הקורא עומד ויושב (דף כ"ד):

הגהות מיימוניות

[ג] אמנם בירושלמי משמע דשליח צבור שטעה אין מחזירין אותו מפני טורח ציבור דגרסינן פרק אין עומדין רבי אחא ורבי יהודה בן פזי הוו יתבין בחדא כנישתא עבר חד קומא תיבתא ושגר חדא ברכת אתו ושאלו לרבי סימון בשם ריב"ל ש"צ ששגר שתים ושלש ברכות אין מחזירין אותו וכו' ובספר המצות כתב כבעמוד כדלקמן בהלכה י"ב ע"כ:

שהיא נדבה. [ד] שאם רצה יחיד להתפלל כל היום תפלת נדבה יתפלל. *מי שהיה עומד בתפלה ונזכר שכבר התפלל פוסק ואפילו באמצע ברכה. ואם היתה תפלת ערבית אינו פוסק שלא התפלל אותה מתחילה אלא על דעת שאינה חובה: ז אמי שטעה והתפלל של חול בשבת לא יצא. ואם נזכר והוא בתוך התפלה גומר ברכה שהתחיל בה וחוזר ומתפלל של שבת. במה דברים אמורים בערבית או בשחרית או במנחה. אבל במוסף פוסק אפילו באמצע הברכה. וכן אם השלים תפלה של חול על דעת שהוא מוסף חוזר ומתפלל מוסף. אחד שבת ואחד יום טוב ואחד ראש חדש: ח מי שטעה בימות הגשמים ולא אמר מוריד הגשם חוזר לראש [ה] ואם הזכיר הטל [ו] אינו חוזר. ואם טעה בימות החמה ואמר מוריד הגשם חוזר לראש. ואם לא הזכיר טל אין מחזירין אותו שאין הטל נעצר [ז] ואין צריך בקשה: ט מי ששכח שאלה בברכת השנים אם נזכר קודם

השגת הראב"ד

*) מי שהיה עומד בתפלה וכו': כתב הראב"ד ז"ל אין כאן נחת רוח עכ"ל:

א טור א"ח סי' רמ"ס סמ"ג עשין י"ט:

כסף משנה

ז מי שטעה והתפלל של חול וכו'. פרק מי שמתו [שם] אמר רב נחמן כי הוינן בי רבה בר אבוה איבעיא לן הני בני רב דטעו ומחלו בתפלה חול בשבת מהו שיגמרו א"ל גומר כל אותה ברכה ומפרש התם טעמא דבדין הוא דבעי לצלויי י"ח ומשום כבוד שבת לא אטרחוהו רבנן וסובר רבינו דכיון דבמוסף לא היה בדין לצלויי י"ח דהא בר"ח וחולו של מועד לא מצלינן י"ח פוסק ואפילו באמצע ברכה: ודע שבנוסחאות שלנו כתוב מי שטעה והתפלל של חול בשבת לא יצא וי"א שאי אפשר גרוס כן שאם כן למה כתב רבינו וכן אם השלים תפלה של חול ע"ד שהוא מוסף וכו' דמילתא דפשיטא היא דהא אפילו בערבית שחרית ומנחה חוזר אלא הגירסא הנכונה היא כמו שנמצא בקצת נוסחאות מי שטעה והתפלל של חול בשבת יצא וטעמא מדאמרינן בדין הוא דבעי לצלויי י"ח אלא משום כבוד שבת לא אטרחוהו היכא דעבר וצלי יצא. ושיבוש הוא בידם דהא אמרינן (שבת דף כ"ד.) ימים שיש בהם קרבן מוסף כגון ר"ח וחה"מ ערבית שחרית ומנחה מתפלל י"ח ואומר מעין המאורע בעבודה ואם לא אמר מחזירין אותו ומי גרע שבת מר"ח וחה"מ אלא ודאי לא יצא אא"כ הזכיר של שבת. ומ"ש וכן אם השלים תפלה של חול על דעת שהוא מוסף וכו' משום י"ט ור"ח קתני לה דאפילו בי"ט ור"ח אם לא הזכירה במוסף חוזר. ומיהו אפשר לקיים גירסת יצא אם הזכיר של שבת ורבותא אשמועינן [באמצע"י] שלא אמר תפלה הסדורה לשבת יצא:

ח מי שטעה בימות הגשמים וכו'. ירושלמי כתבו הרי"ף ז"ל פ"ק דתענית [ג':] רבי בשם רבי חנינא היה עומד בגשם והזכיר של טל אין מחזירין. בטל והזכיר של גשם מחזירין אותו, והתניא אם לא שאל בברכת השנים או שלא אמר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין ההוא דלא אידכר לא טל ולא מטר. ואבטל והזכיר של גשם אמרינן התם דהיינו טעמא דמחזירין אותו משום דמלכי ומקל כלומר מקלל שהגשמים בימות החמה סימן קללה הם וכתב הר"ן ז"ל שקרוב הדבר שבימות החמה כל שהזכיר גשם אף על פי שהזכיר ג"כ טל מחזירין אותו. ובגמרא דידן (שם דף ג'.) תנא בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר מ"ט א"ר חנינא לפי שאין נעצרים וכתב רש"י והא דאומר בתפלה משיב הרוח לאו משום חיוב אלא תק גשם הוא מזכיר דטל ורוחות מועילות לארץ עכ"ל. וא"ת כיון דטל לא מיעצר מ"ט בימות הגשמים כשהזכיר טל ולא מטר אין מחזירין אותו הו"ל כאילו לא הזכיר לא גשם ולא טל ויחזור. וי"ל דכיון דבימות הגשמים צריכה הארץ למים וזה הזכיר טל הרי הזכיר גבורתו של הקדוש ברוך הוא שמשפיע מים לארץ ואף על פי שאותם מים אינם נעצרים מכל מקום גבורה היא אבל כשלא הזכיר לא טל ולא מטר מאחר שהעולם צריך למים וזה שלא הזכיר גבורתו של הקדוש ברוך הוא כלל מהדרינן ליה. ואפשר לומר עוד דאמרינן בגמרא דטל דברכה נעצר ואם כן כי מדכר טל בימות הגשמים כיון דבכלל טל הוי טל של ברכה אמרינן דהרי הוא כאילו הזכיר גשם אבל כשלא הזכיר טל בימות החמה כיון דרוב טל אינו אותו של ברכה ואותו הרוב אינו נעצר לא מהדרינן ליה: מי ששכח שאלה בברכת השנים וכו'. (ברכות כ"ט.) א"ר תנחום א"ר אסי טעה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה מיתיבי טעה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים מחזירין אותו לא קשיא הא דאידכר

לחם משנה

[ו] ב' דינים בדבר. הא' תפלת נדבה ובהא ודאי בין יחיד בין צבור בחידוש יכול להתפלל. הב' כשהתחיל להתפלל אדעתא דחובה דבהא אפי' בחידוש לא מהני משום דהתחיל אדעתא דחובה. ור"י ז"ל הוסיף דין שלישי שבספק התפלל אפילו בלא חידוש מהני. ואם תאמר לדברי כולם כיון דהא דשמואל דפוסק באמצע הברכה הוא אפילו שיחדש בה דבר משום שהתחיל אדעתא דחובה למה הוצרכו בגמרא לתת צריכותא בין הני תרי מימרי דשמואל הא תרי דיני הוו, האחד בשהתחיל להתפלל אדעתא דחובה אפילו בחידוש לא מהני וזהו פירוש המימרא הא'. והב' דבחידוש סגי בתפלת נדבה וא"כ למה לי צריכותא וי"ל דהוצרך לתת הצריכותא משום דהוה ליה לשמואל למימר הנהו תרי מימרי ביחיד ולאשמועינן בהדא מימרא דבשהתחיל אדעתא דחובה לא מהני בחידוש ובמימרא שניה דבחידוש סגי כשהתחיל אדעתא דנדבה אבל אמאי נקט חד ביחיד וחד ביחיד לגבי צבור לכך הוצרך בגמרא לומר דס"ד דיחיד לגבי צבור כמאן דלא צלי דמי ולא תיבעי חידוש ולהכי נקט יחיד לגבי צבור. ומ"מ קשה מאי דאמר ואי אשמועינן הא משום דלא התחיל אבל התם שהתחיל דלמה ליה למימר הא לימא אבל התם סגי בחידוש קמ"ל דאפילו בחידוש לא מהני. עוד כתב גם רבינו יונה ז"ל דהא דאינו חוזר ומתפלל בספק התפלל וכו' אינו רוצה לומר שאסור לחזור ולהתפלל דמה טעם יש שאם ירצה אדם להתפלל דרך רשות שלא יתפלל אלא רוצה לומר אינו חובה עליו לחזור ולהתפלל דיקא נמי מדא"ר יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו ובודאי דברי ר' יוחנן לא אמרו לחובה שלא אמר שיתפלל אדם כל היום כולו ולחובה אלא לרשות ומדחזינן דרבי יוחנן מיירי ברשות שמעינן דר' אלעזר נמי ברשות מיירי ע"כ. ויש לדקדק דאדרבא לכאורה נראה בהיפך דמאי דקאמר אינו חוזר ר"ל שאסור לחזור ולהתפלל מדקאמר רבי יוחנן הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו דמשמע דהיינו רשות ואי ר' אלעזר דאמר אינו חוזר רוצה לומר רשות א"כ ממקום שבא להוכיח יש להוכיח היפך אלא שי"ל דאיכא בינייהו דלר' אלעזר לא חייבוהו חכמים להתפלל כלל אלא ברשותו הוא אבל לרבי יוחנן חייבוהו שיתפלל דרך נדבה אם כבר התפלל והכי קאמר הלואי שיתפלל וכו' וא"כ כיון שיכול להתפלל דרך רשות לכך אמרו לו חכמים שיחזור ויתפלל ויהיה דרך נדבה וא"כ רבי אלעזר נמי מאי דקאמר אינו חוזר רוצה לומר לא הצריכו לו הכמים לחזור ולהתפלל דרך נדבה אלא הרשות בידו כן נראה לפרש דברי רבינו יונה:

ז מי שטעה והתפלל של חול בשבת לא יצא וכו'. פרק מי שמתו (שם) הקשו על הא דר' יהודה שאמר פוסק באמצע ברכה איני והאמר רב נחמן כי הוינן בי רבה בר אבוה בעו מיניה הני בני רב דטעו ומדכרי דחול בשבת מהו שיגמרו ואמר לן גומרין כל אותה ברכה. ותירצו התם גברא בר חיובא הוא ורבנן הוא דלא אטרחוהו משום כבוד שבת אבל הכא הא צלי ליה. ומכאן למד רבינו ז"ל דבמוסף דליכא האי טעמא דודאי חובה לומר מוסף ודאי שפוסק באמצע הברכה וכבר חלקו על רבינו ז"ל בטור א"ח במקומו סימן ק"ז:

ח מי שטעה בימות הגשמים וכו'. בפ"ק דתענית (ד' ג') אמר ר' חנינא הילכך בימות החמה אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו אמר מוריד הגשם מחזירין אותו בימות הגשמים לא אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו. ובירושלמי כתבו התוספות שאמרו שם שאם הזכיר בימות הגשמים של במקום גשם אין מחזירין אותו. ונתבארו דברי רבינו ז"ל. ויש לדקדק למה לא הזכיר שמשיב הרוח צריך לאומרו לכתחילה ואם לא אמרו אין מחזירין אותו דהכי משמע בגמרא דקאמר לא אמר משיב הרוח אין מחזירין אותו משמע דלכתחלה צריך לאומרו וי"ל דכיון שהזכיר משיב הרוח בסדר התפלות אין צורך לומר כאן דצריך לאומרו לכתחלה וגם דאם לא אמר אין מחזירין אותו דממילא הוא דאין מחזירין דחזרה ודאי היה לו לבאר. ומה שהזכיר שאם לא אמר מוריד הטל שאין מחזירין מפני שלעיל כתב שאם לא הזכיר לא טל ולא גשם מחזירין אותו לכך הזכיר כאן דכשלא הזכיר טל בימות החמה דאין מחזירין אותו:

ט מי ששכח שאלה בברכת השנים וכו' טעה ולא הזכיר וכו'. כל זה בפרק תפלת השחר (ד' כ"ט:) דאיכא דאמרי דתרתי בעינן לא עקר ורגיל אבל אם אינו רגיל

מגדל עוז

מי שהיה עומד בתפלה וכו' עד שלא התפלל אותה מתחילה אלא על דעת שאינה חובה. פרק מי שמתו (דף כ"א): כתב הראב"ד ז"ל אין כאן נחת רוח עכ"ל: ואני אומר נחת רוח גדול יש בטעם זה לפי דעת ר"י אלפס ז"ל והמפרשים שהביא בהלכות ושיטתן שפסקו כר' יוחנן ולא כשמואל פרק מי שמתו גמרא דמתניתין דבעל קרי מהרהר בלבו. ואע"פ שרבותינו בעלי התוספות ז"ל אוקמוה לתרווייהו ופירשו מאי דאמר ר' יוחנן ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו בספק התפלל ודאמר שמואל היה עומד בתפלה ונזכר שהתפלל פוסק אפילו באמצע ברכה בודאי התפלל מ"מ לשיטת ר"מ ז"ל שהם מעמידין מימרא דר' יוחנן דוקא בתפלת נדבה יפה פירש ר"מ ז"ל והרוח נוחה בו כי תפלת ערבית רשות הוא ואפילו בתחילת תפלתו אדעתא דרשות נחית וכי נמי מסיים אדעתא דרשות שפיר דמי אבל בשאר תפלות מקלא חובה ומקלא רשות לא הוי ולא אשכחן דכותיה בקרבנות וכן כתב ה"ר יונה ז"ל מטוליטולא וכד"ן: מי שטעה והתפלל של חול כו' עד ואחד ר"ח. פרק מי שמתו (דף כ"א) והולך לפי שיטתו בהלכות ר"י אלפס ז"ל כמו שכתבתי: מי שטעה בימות הגשמים וכו' עד שיתפלל שנים. פ"ק דתענית (דף ג'). ופרק תפלת השחר (דף כ"ט):

הגהות מיימוניות

[ד] פ"ג כר' יוחנן דאמר ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו ודלא כר' אלעזר דאמר אינו חוזר ומתפלל וכן פסקו השאלתות ובהלכות גדולות כתבו ספק התפלל ספק לא התפלל חוזר ומתפלל וכן פסקו התוספות וספר המצות כרבי יוחנן ודלא כרבינו חננאל שפסק כרבי אלעזר. ומ"מ פר"ח דיחיד יכול להתפלל תפלת נדבה שקודם תפלת המנחה דלא אמר ר' אלעזר שלא לחזור ולהתפלל אלא בצבור שלא יעבור משום בל תוסיף שהרי תפלות כנגד תמידין תקנום אבל יחיד אין שייך לומר בו כן שהרי יכול להקריב נדבות ואין מקריבין תמידין נדבות. ואומר ר"י דלא אמר ר' יוחנן אלא בספק התפלל ודלא כשאלתות שכתב דאפילו לכתחילה אמר ר' יוחנן כדמשמע פרק מקום שנהגו דאמרינן תשעה באב אינו כתענית ציבור לענין תפלת נעילה והאמר ר' יוחנן ולואי וכו' התם חובה הכא רשות וההיא ראיה לדברי רבינו המחבר שלא אמר ר' יוחנן אלא להתפלל תפילת רשות ונדבה כבעמוד וכן פסק ר"י אלפס ככל אשר בעמוד ע"כ: [ה] גרסינן בירושלמי דפ"ק דתענית התפלל ואינו יודע אם הזכיר מוריד הגשם ר' יוחנן אמר כל שלשים יום בחזקת שלא למוד לאומרו ומסתמא לא הזכיר וצריך לחזור וכתב רבינו יהודא דה"ה לכל שאר דברים שצריך לחזור בעבורם וספק בידו אם הזכיר אם לא צריך לחזור כיון שהוא בחזקת שלא למוד. והורה מורי רבינו שהרוצה להיות מיד בחזקת למוד שלא יצטרך לחזור ולהתפלל על הספק יאמר כל ברכת אתה גבור עד מכלכל חיים כל כך פעמים כאשר יאמרוה כל שלשים יום וכן ברכת השנים ומיד דזקתי למוד כק"ו כדאמרינן בב"ק ובחזקת הבתים גבי שור המועד ריחק נגיחותיו חייב קירב נגיחותיו לא כ"ש וה"ה בנדון זה ע"כ: * [ועיין בטור סימן קי"ד דה"ר פרץ פליג עליה והרא"ש ס"ל כוותיה]: [ו] ואין להזכיר בשומע תפלה וכן פסקו השאלתות וכן ר"י אלפס. וגרסינן בפרק שני טעה ולא הזכיר גבורות גשמים מחזירין אותו שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה ודלא כירושלמי דמשמע דגם גבורות גשמים [מזכיר] בשומע תפלה אם טעה וראבי"ה פסק שאם נזכר עד שלא התחיל אתה קדוש אין צריך כלל לחזור אלא אומר משיב הרוח ומוריד הגשם בלא חתימה וכן יאמר אתה קדוש וכן בשאלה וביעלה ויבא כדאמרינן פרק ג' שאכ"ו גבי טעה ולא הזכיר של ראש חדש ומסיק לא ידענא אי חתים וכו' וכיון דספיקא לא חתמינן מספיקא עד כאן: [ז] פרק קמא דתענית בטל וברוחות לא חייבו חכמים וכו' עד כאן:

קודם שומע א) תפלה שואל את הגשמים בשומע תפלה. ואם אחר [ח] שבירך שומע תפלה חוזר לברכת השנים. [ט] ואם לא נזכר עד שהשלים כל תפלתו חוזר לראש ומתפלל שנייה: י ב) טעה ולא הזכיר יעלה ויבא אם נזכר קודם שישלים תפלתו חוזר לעבודה ומזכיר. ואם נזכר אחר שהשלים תפלתו חוזר לראש. [י] ואם היה רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו ונזכר אחר שהשלים תפלתו קודם שיעקור [כ] רגליו חוזר לעבודה: יא ג) במה דברים אמורים בחולו של מועד או בשחרית ובמנחה של ראשי חדשים. אבל ערבית של ראש חדש אם לא הזכיר אינו חוזר: יב ד) כל מקום שהיחיד חוזר ומתפלל ש״ץ [ל] חוזר ומתפלל אם טעה כמותו בעת שמתפלל בקול רם. חוץ משחרית של ראש חדש שאם שכח ש״ץ ולא הזכיר יעלה ויבא עד שהשלים [מ] תפלתו אין מחזירין אותו מפני טורח ציבור. שהרי תפלת המוספין לפניו שהוא מזכיר בה ראש חדש: יג *עשרה ה) ימים שמראש השנה עד יום הכפורים טעה וחתם בהם בברכה שלישית האל הקדוש [נ] חוזר לראש. טעה וחתם בעשתי עשרה מלך אוהב צדקה ומשפט חוזר לתחלת הברכה וחותם בה המלך המשפט ומתפלל והולך על הסדר. ואם לא נזכר אלא עד שהשלים כל תפלתו חוזר לראש. אחד יחיד ואחד שליח ציבור: יד ו) טעה ולא הזכיר הבדלה

השגת הראב״ד

*) עשרה ימים וכו׳: כתב הראב״ד ז״ל יש מי שאומר שאינו חוזר לראש ומ״ש בגמרא לא יצא לומר שלא יצא ידי הובת ברכה כתקנה ומצאנו בענין ק״ש שאמרו הקורא עם אנשי משמר ועם אנשי מעמד לא יצא מפני שאנשי משמר מקדימין והדבר ידוע שהיו קורין אחר עמוד השחר ובשעת הדחק אדם יוצא בה ומאי לא יצא דקאמרינן אלא שלא יצא כתקנה וגם זה כמו זה עכ״ל:

א טוא״ח סי׳ קי״ז סמ״ג עשין י״ט: ב טור סי׳ קי״ד תכ״ב סמ״ג עשין י״ט: ג שם: ד טור א״ח סי׳ תכ״ב סמ״ג עשין י״ט: ה טור סי׳ קי״ח וע״ש תקפ״ב סמ״ג עשין י״ט: ו טור סי׳ רנ״ד סמ״ג עשין שם:

כסף משנה

דאידכר מקמי שומע תפלה הא דאידכר בתר שומע תפלה. וכתב הרי״ף ז״ל פ״ק דתענית דכי אידכר בתר שומע תפלה חוזר לראש כלומר לברכת השנים וכן כתבו בה״ג והראב״ד ז״ל וזה דעת רבינו ולזה הסכים הרא״ש ז״ל. אבל רבינו האי גאון כתב דחוזר לשומע תפלה וככי אמרינן בירושלמי. ודעת רבינו דירושלמי פליג אגמרא דידן דאמרינן בפרק אין עומדין (דף ל״ג.) שאם טעה ולא הבדיל בתפלה מבדיל על הכוס ואם טעה על הכוס חוזר ומתפלל ולא סגי כשיזכיר ויבדיל על הכוס ה״נ כיון שטעה ולא הזכיר בשומע תפלה יש לו לחזור לראש. ומ״ש לא נזכר עד שהשלים וכו׳. פשוט הוא מדאמרינן אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה משמע דאי לא הוה אפשר לאומרה בשומע תפלה הוה צריך לחזור אפילו אם סיים תפלתו: כתב הרמ״ך חוזר ומתפלל שנית דוקא ביחיד אבל בציבור אינו חוזר שהרי שומעה מש״צ וכן נראה מההלכה דקאמר אידי ואידי ביחיד ולא מוקי ליה בשום פנים בציבור וכן פירשו רבוותא עכ״ל. ואין לתמוה על רבינו שלא כתבו שאין דרכו לכתוב אלא דרכי הגמרא:

י טעה ולא הזכיר יעלה ויבא כו׳. שם (דף כ״ט ב׳) א״ר תנחום א״ר אסי אמר ריב״ל טעה ולא הזכיר ר״ח בעבודה ונזכר בהודאה חוזר לעבודה בשים שלום חוזר לעבודה ואם סיים חוזר לראש אמר רב פפא בריה דרב אחא בר אדא הא דאמרת אם סיים חוזר לראש לא אמרן אלא שעקר רגליו אבל לא עקר רגליו חוזר לעבודה אמר רב נחמן בר יצחק הא דאמרינן עקר רגליו חוזר לראש לא אמרן אלא בשאינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אבל רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לעבודה א״ד א״ר נחמן בר יצחק הא דאמרי׳ אם לא עקר רגליו חוזר לעבודה לא אמרן אלא שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אבל אינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לראש ופירש״י תחנונים כגון אלהי נצור לשוני מרע. אבל אינו רגיל הויא סיום תפלתו כעקירה אפילו לא עקר. ופסקו הרי״ף והרא״ש ז״ל כלישנא בתרא דתרתי בעינן לא עקר רגליו וגם רגיל לומר תחנונים הא לאו הכי חוזר וזה דעת רבינו:

יא במה דברים אמורים בחולו של מועד וכו׳. בס״פ תפלת השחר (דף ל׳:) אמר רב ענן אמר רב טעה ולא הזכיר של ר״ח בערבית אין מחזירין אותו לפי שאין ב״ד מקדשין את החדש בלילה. ומפרש שם בגמרא דל״ש לן בין חדש מלא לחסר דלעולם אין מחזירין בערבית:

יב כל מקום שהיחיד חוזר וכו׳. (שם) תניא טעה ולא הזכיר של ר״ה בשחרית אין מחזירין אותו מפני שתפילת המוספין לפניו א״ר יוחנן ובצבור שנו כלומר בש״ל משום טירחא דציבורא אבל יחיד הדר. גירסא זו היא של הרי״ף ושל הרא״ש והיא גירסת רבינו ודלא כגירסת גמרות שבידינו שהיא מוטעת ומפרש רבינו דהיינו דוקא היכא דהשלים תפלתו וצריך לחזור לראש דאיכא טירחא דציבורא אבל כשנזכר קודם שהשלים תפלתו דאינו צריך לחזור אלא לעבודה ליכא טורח ציבור בהזרת האי פורתא: וכתב הרא״ש ז״ל דדוקא בשחרית ומוסף שרגילין להתפלל כאחד הוא דסמכינן מתפלה לתפלה אבל לא מתפלת המוסף לתפלת המנחה ומדאשכחן שייחדו תפלת ר״ה שחרית שאינו חוזר ש״ל משמע דבשאר תפלות דינו כמו היחיד:

יג עשרה ימים וכו׳. סוף פ״ק דברכות (דף י״ב ב׳) אמר רבי חנינא סבא משמיה דרב כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט חוץ מעשרת ימים שבין ר״ה ויה״כ שמתפלל המלך הקדוש המלך המשפט ור׳ אלעזר אמר אפילו אמר האל הקדוש יצא מאי הוי עלה אמר רב יוסף האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט ורבה אמר המלך הקדוש והמלך המשפט והלכתא כרבה. ופירש רש״י ז״ל המלך המשפט כמו מלך המשפט כמו נושאי הארון הברית כמו ארון הברית. וכתב הרי״ף ומדאסיקנא הכי ש״מ ליתא לדר׳ אלעזר דאמר יצא אלא לא יצא וכיון שלא יצא צריך לחזור וכ״כ הרא״ש ז״ל: כתב הראב״ד יש מי שאומר שאינו חוזר לראש וכו׳ וגם זה כמו זה עכ״ל. ואני אומר שאין לנו לדחוק להוציא לשון לא יצא מפשוטו ולחלוק על הרי״ף ורבינו והרא״ש:

יד טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת משלים תפלתו וא״צ לחזור. כך היא הנוסחא האמיתית וכן מצאתי בספר מדוייק. וספרים שבידינו כתוב בהם יש מי שמורה שאם נזכר קודם שומע תפלה מבדיל בשומע תפלה ואם נזכר אחר שומע תפלה משלים תפלתו וא״צ לחזור וכך היה גורס הטור בדברי רבינו. וט״ס הוא דהכי איתא (ברכות דף כ״ט:) א״ר תנחום א״ר אסי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים כו׳ והבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס וכן תניא נמי התם וכתב בה״ג ז״ל וכיון שהדבר תלוי בכוס היכא

לחם משנה

רגיל אע״פ שלא עקר חוזר לראש. וק״ק דלמה לא כתב דין זה גבי שאלת השנים דאם לא עקר ורגיל דאינו חוזר לראש. וי״ל דהוא הדין הוא דכיון שאמרו גבי ר״ח ודאי דה״ה גבי שאלת השנים והכי דייק לישניה שכתב גבי שאלת השנים שהשלים כל תפלתו ואמר כל כלומר דאם רגיל לומר תחנונים והשלים אפילו התחנונים אבל אם לא השלים בתחנונים אינו חוזר לראש:

יא אבל ערבית של ר״ח אם לא הזכיר אינו חוזר. (שם דף ל׳:) טעה ולא הזכיר של ר״ח ערבית אין מחזירין אותו לפי שאין ב״ד מקדשין את החדש [בלילה] אלא ביום אמר (רב) אמימר מסתברא מילתיה דרב בחדש מלא אבל בחדש חסר מחזירין אותו א״ל רב אשי לאמימר מכדי רב טעמא קאמר מה לי חסר מה לי מלא ע״כ. וכתבו התוספות יש מפרשים דוקא בלילה הראשונה כלומר שמ״ש בגמרא לא שנא מלא ור״ח שני ימים או חסר ור״ח יום אחד היינו בלילה הראשונה לבד שבלילה הראשונה של ר״ח אפי׳ כשראש חדש יום אחד אין מחזירין אותו אבל בלילה שנייה כשר״ח שני ימים כבר החדש מקודש ומחזירין אותו. וזו היא הסברא שהביא הב״י ז״ל במקומו ותמה עליו שהוא היפך מפשט דברי הגמרא ואפשר דפשט הגמרא מיושב כדפירשנו:

יב כל מקום וכו׳. חוץ משחרית של ראש חדש. (שם) טעה ולא הזכיר בשחרית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במוספין ע״כ זו היא גירסת רבינו ז״ל. ובגירסת הגמרא כתוב ג״כ בערבית אין מחזירין במוספין אין מחזירין אותו וכו׳ ורבינו אינו גורס אלא כמ״ש:

יג עשרה ימים וכו׳. ספ״ק דברכות (דף י״ב:) כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש וכו׳. חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט ור״א אומר אפילו אמר האל הקדוש יצא ודקדק רבינו ז״ל דלרב לא יצא אפי׳ בדיעבד. אבל הראב״ד ז״ל בהשגות סובר דאפילו לרב יצא בדיעבד ומ״ש ר״א יצא י״ח בברכה כתקנה מכלל דלרב לא יצא ידי חובת ברכה כתקנה:

יד טעה ולא הזכיר וכו׳. בפ׳ תפלת השחר (דף כ״ט:) ברייתא הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס. ומשמע לי שמי שהורה דיכול לאומרה בשומע תפלה [מפרש] דמה שכתב בברייתא מפני שיכול לאומרה על הכוס ולא קאמר

מגדל עז

טעה ולא הזכיר יעלה ויבא עד ר״ח. פרק כ״מ (דף כ״ד) ופרק תפלת השחר (דף כ״ט): עשרה ימים וכו׳ עד ואחד ציבור. ס״פ קמא דברכות (בסוף דף י״ב). כתב הראב״ד ז״ל יש מי שאומר שאינו חוזר לראש וכו׳ וגם זה כמו זה עכ״ל. ואני אומר אין כאן תפיסה כי הוא הלך בשיטת רבותיו ז״ל וכ״כ ר״י ז״ל בהלכות ברכות ספ״ק דברכות וכן הסכים ר״י הזקן בעל התוס׳ ז״ל ועמודי גרסת אחריו עד הר״ם ז״ל מקוצי בס״ה והפריזו על מדותן להחזיר אפילו בזכרנו ומי כמוך במקומות שנהגו לאומרן בעשרת ימי תשובה דה״ל כמשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות שלא יצא וגם צריך לחזור על פי הירושלמי דפ״ק דתרומות ואף ע״פ שהיה בזמנם חולק כמו שכתב הראב״ד ז״ל לא חשו הם לדבריו. ומה שכתב הראב״ד ז״ל ראיה מלשון אנשי משמר יש לי לומר שאינו דומה דהתם ליכא מאן דפליג לומר יצא דנימא מאן דאמר לא יצא כלל ולגמרי קאמר אבל הכא איכא ר׳ אלעזר דאמר דאי עבד יצא ואי ס״ד דרב לא יצא כתקנה קאמר אבל דאי עבד יצא היינו רב היינו ר׳ אלעזר ומאי בינייהו וכיון דפסיק תלמודא דלא כוותיה דר׳ אלעזר אלמא מחזירין כדברי ר״י אלפס ז״ל וכל העומדים בשטתו כד״ן: טעה ולא הזכיר הבדלה כו׳ עד לחזור. פרק תפלת השחר (דף כ״ט):

הגהות מיימוניות

[ח] אלא אידי ואידי ביחיד וכו׳ וכתבו התוספות אבל בציבור אפילו אידכר בתר שומע תפלה אינו חוזר דהדר שומע לה משליח ציבור: [ט] אבל ה״ר יוסף פסק בשם רבינו חננאל שחוזר לשומע תפלה וכן בירושלמי ור״י נסתפק אם תלמוד שלנו חולק עליו ע״כ: [י] פסקו בה״ג ובשאלתות דכל היכא דטעה ולא הזכיר דבר שחייב לחזור פדי להזכיר יכוין דעתו לתפלתו של שליח צבור מתחלה ועד סוף ויוצא בו ידי חובתו ואע״פ שבקי הוא כדאמר רשב״ג בשילהי ר״ה כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי ע״ש בתוספות עד כאן: [כ] כלשון אחרון איבא דאמרי אמר רב נחמן בר רב יצחק ע״ש: [ל] וכן כתב בה״ה ולשונו כדברי הירושלמי דלעיל בהלכה ב׳ עד כאן: [מ] וכן מצאתי בתשובת רש״י דהא דאמר תלמודא אין מחזירין אותו היינו דוקא כשסיים תפלתו כי ההוא דקאי עלה ר׳ חייא צלי והדר צלי אבל אי ליכא טירחא דצבורא כגון שלא סיים תפלתו חוזר לעבודה ע״כ: [נ] כרב דסוף פ״ק ודלא כר׳ אלעזר דאמר יצא וכן פסק ר״י אלפס וכן עיקר ע״ש בתוספות וכן פסק בספר המצות ולשון העמוד וכן פסק מורי רבינו ודלא כרבינו אבי״ה שכתב דנ״ל דאין חוזר ולא פליגי רב ור׳ אלעזר אלא לכתחלה וכו׳ ואין צריך להאריך בדבריו וגם לא כיש מי שכתבו דלא פליגי רב ור׳ אלעזר אלא בהמלך המשפט אבל בהמלך הקדוש אין מחזירין. וזכרנו אם אנו מחזירין אם לאו תמצא לעיל בסוף פרק ב׳:

הבדלה [ס] בחונן הדעת משלים תפלתו ואינו צריך לחזור. וכן מי שלא הזכיר על הנסים [ע] בחנוכה ובפורים [א]עננו בתפלת תענית אינו חוזר ומתפלל. אחד יחיד ואחד שליח ציבור. ואם נזכר קודם שיעקור את רגליו אומר [פ] עננו כי אתה שומע תפלה פודה ומציל בכל עת צרה וצוקה יהיו לרצון אמרי פי וגו': **טו** [ב]שכח ולא התפלל מנחה בערב שבת יתפלל ערבית שתים של שבת. וכן ביום טוב. שכח ולא התפלל מנחה [צ] בשבת או ביום טוב מתפלל במוצאיהן ערבית שתים של חול. [ג]מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשנייה. ואם הבדיל בשתיהן או לא הבדיל באחת מהן יצא. אבל אם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשנייה חוזר ומתפלל תפלה שלישית מפני שהראשונה לא עלתה לו מפני שהקדימה לתפלת ערבית. וכל המתפלל שתי תפלות אפילו שחרית ומוסף לא יתפלל זו אחר זו אלא ישהה בין תפלה לתפלה כדי שתתחונן [ק] דעתו עליו: **טז** [ד]אסור לו למתפלל בציבור שיקדים תפלתו *לתפלת הציבור. הנכנס לבית הכנסת ומצא ציבור שמתפללין בלחש אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח ציבור לקדושה [ר] יתפלל. ואם לאו ימתין עד שיתחיל שליח ציבור להתפלל בקול רם ויתפלל עמו בלחש מלה במלה עד שיגיע שליח [ש] ציבור לקדושה ועונה קדושה עם הציבור ומתפלל שאר תפלה לעצמו. ואם התחיל להתפלל קודם שליח ציבור והגיע שליח ציבור לקדושה לא יפסיק [ת] ולא יענה קדושה עמהן. וכן לא יענה אמן יהא שמיה רבא מברך והוא באמצע התפלה ואין צריך לומר בשאר הברכות:

כל

א טור סי' קי"ט תקס"ה סמ"ג עשין שם: ב טור סי' ק"ח סמ"ג עשין שם: ג טור סי' רל"ד סמ"ג עשין שם: ד טור סי' צ' וק"ע ע"ש סמ"ג שם:

כסף משנה

היכא דאין לו כוס צריך לחזור ולהתפלל וה"ר יונה היה אומר אף אם לא הי"ל כוס מזומן בלילה אם יודע שימצא כוס למחר אין צריך לחזור ולהתפלל: וכן מי שלא הזכיר על הנסים וכו'. (שבת כ"ד.) תני רב אושעיא ימים שאין בהם קרבן מוסף כגון תעניות ומעמדות אומר מעין המאורע בש"ת ואם לא אמר אין מחזירין אותו. וכתב הרי"ף מהא שמעינן דמי שטעה ולא אמר עננו בתפלת תענית שאין מחזירין אותו ותו שמעינן דמי שטעה ולא הזכיר על הנסים בתפלה בחנוכה ופורים שאין מחזירין אותו שאין מחזירין אלא לימים שיש בהם קרבן מוסף. ותניא בתוספתא בהדיא כל יום שאין בו קרבן מוסף כגון תעניות ומעמדות וחנוכה ופורים ערבית שחרית ומנחה מתפלל ואומר מעין המאורע ואם לא אמר אין מחזירין אותו. ומדברי רבינו שכתב אינו חוזר ומתפלל משמע דדוקא בשנזכר אחר סיום תפלתו הוא דאינו חוזר להתפלל אבל אם נזכר קודם שסיים תפלתו חוזר לאותה ברכה שהיה לו להזכיר בה כדעת ר"ת ושלא כדברי ה"ר יונה והרא"ש שכתבו בפרק תפלת השחר דכיון שסיים אותה ברכה אף ע"פ שלא התחיל ברכה שאחריה אינו חוזר ואם חוזר הויא ברכה לבטלה: ומ"ש ואם נזכר קודם שיעקור את רגליו וכו'. כ"כ הרי"ף בפ"ק דתענית:

טו שכח ולא התפלל מנחה וכו' עד ואינו מבדיל בשנייה. ברייתא (ברכות כ"ו) כלשון רבינו. ומ"ש ואם הבדיל בשתיהן או לא הבדיל באחת מהן יצא. הוא לשון הרי"ף שם. ומ"ש אבל אם לא הבדיל וכו'. הוא סיום הברייתא הנזכרת:

וכל המתפלל כו'. שם (דף ל'.) כמה ישהה בין תפלה לתפלה רב הונא ורב חסדא חד אמר כדי שתתחונן דעתו עליו וחד אמר כדי שתתחולל דעתו עליו. ופירש"י שתתחונן שתהא דעתו מיושבת לערוך דבריו בלשון תחנה. שתתחולל לשון חילוי והיא היא אלא בלישנא בעלמא פליגי. ולפי שהיה עסוק רבינו בדין טעה ולא התפלל הוה ס"ד דהא דבעי שהייה דוקא לטעה ולא התפלל אבל לתפלת שחרית ותפלת המוספין לא ליבעי שהייה דתרווייהו כחדא תפלה דמו לכך כתב אפילו שחרית ומוסף:

טז אסור לו למתפלל וכו'. שם (דף כ"ח ב') א"ר יוחנן אסור לו לאדם שיקדים תפלתו לתפלת הציבור א"ר אבא בציבור שנו:

הנכנס לבית הכנסת וכו'. פרק מי שמתו (דף כ"א ב') אמר רב הונא הנכנס לבה"כ ומצא ציבור שמתפללין אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"צ למודים יתפלל ואם לאו לא יתפלל וריב"ל אמר אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"צ לקדושה יתפלל ואם לאו לא יתפלל במאי קא מיפלגי רב הונא סבר יחיד אומר קדושה כלומר ולפיכך אינו חושש אם יגיע ש"צ לקדושה בעודו מתפלל וריב"ל סבר אין יחיד אומר קדושה וכן אמר רב אדא בר אהבה ודכ"ע מיהא מיפסק לא פסיק איבעיא להו מהו להפסיק ליהא שמו הגדול מבורך. כי אתא רב דימי ורב יהודה ור' שמעון תלמידי רבי יוחנן אמרו לכל אין מפסיקין חוץ מן יהא שמו הגדול מבורך ולית הלכתא כוותיה ע"כ בגמרא. ואין ספק דהלכה כריב"ל דאין דבר שבקדושה פחות מעשרה וכמ"ש בפ"ח. ונחלקו הפוסקים אם היה עומד בתפלה ושמע קדיש או קדושה אם שותק ויכוין לבו די"א דשרי למיעבד ולא הוי הפסק וי"א דכיון דשומע כעונה הוי הפסק וכתב ה"ר יונה שאין לו כח להכריע ודעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ובלבד שיכוין לבו לשמים. והתוספות כתבו דנהגו העולם לשתוק ולשמוע וגדול המנהג עכ"ל: ומ"ש ואם לאו ימתין וכו'. כ"כ שם הרי"ף בשם רבינו האי גאון ז"ל:

וכתב ה"ר יונה ז"ל ועני קדושתא בהדי צבורא לא תימא דוקא לענות מותר אלא כל התיבות של קדושה יאמר עם החזן תיבה בתיבה וכ"כ התוס' וכשיגיע ש"צ לקדושה יאמר עמו נקדש וכל הקדושה מפני שיכול לענות עם הציבור דאין זה קרוי יחיד: ובתוב במרדכי ופסק ר"י ולא יתחיל להתפלל אלא א"כ שיודע שיכול לגמור עד שלא יגיע ש"צ לקדיש דלא גרע מקדושה דלקדושה לכ"ע לא מפסיק ולקדיש איכא מ"ד דמפסיק. ומ"ש רבינו וכן לא יענה אמן יהא שמיה רבא וכו'. כבר נתבאר, אך מ"ש ואין צ"ל בשאר ברכות הכוונה בו הנ"ל בשלש ראשונות ושלש אחרונות דלא יפסיק דכברכה אחת חשיבי. ועוד יש לפרש דכיון דבאמצע תפלה אפילו בין ברכה לברכה באמצעיות לא יפסיק כ"ש דלא יפסיק באמצע שום ברכה משאר ברכות מברכת הנהנין או ברכת המצות:

וכופין

לחם משנה

קאמר שיכול לאומרה בשומע תפלה היינו טעמא לומר דאפילו שלא אמרו בשומע תפלה אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס:

ואם נזכר קודם שעקר רגליו וכו' אומר עננו וכו'. פי' בלא חתימה כמו שכתבו ההגהות דאם היה אומרו בחתימה היה לו לאומרה כסדר ש"צ קודם רפאנו ויחיד קודם רצה:

טו שכח ולא התפלל מנחה וכו'. בפ' תפלת השחר (דף כ"ו:) ת"ר טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת מתפלל בליל שבת שתים וכו' ורמינהו טעה ולא הזכיר גבורות כו' הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס ואף על גב דאסיקנא בקשיא פסק רבינו ז"ל כן מפני דלא אסיקנא בתיובתא וכן פסקו הפוסקים ז"ל:

וכל המתפלל שתי תפלות אפי' שחרית ומוסף. (שם דף ל':) כמה ישהה בין תפלה לתפלה רב הונא ורב חסדא חד אמר כדי שתתחונן וכו' וחד אמר כדי שתתחולל וכו' וכתב רבינו ז"ל אפילו שחרית ומוסף כלומר לא מיבעיא כשטעה ולא התפלל שחרית וצריך לומר מנחה שתים דצריך לשהות בין זו לזו אלא אפילו שחרית ומוסף דהוה אמינא כיון דכולה ענין תפלה דשחרית היא לא בעינן שהייה קמ"ל דצריך שהייה כדי שתתחולל דעתו עליו וכו':

טז הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין בלחש אם יכול להתחיל ולגמור וכו'. פ' מי שמתו (דף כ"א:) וס"ל דריב"ל דאמר אם יכול להתחיל ולגמור עד שיגיע וכו' פליג ארב הונא דלא קפיד קודם שיגיע שליח צבור למודים ולכך לא הזכיר דין שצריך להשלים קודם הגעת שליח צבור למודים:

ואין צריך לומר בשאר הברכות וכו'. כלומר שלא יפסיק לעניית אמן לשאר ברכה מן הברכות:

כל

הגהות מיימוניות

[ס] וכן כתב ר"י אלפס דתניא טעה ולא הזכיר כו' עד הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס: [ע] וכן פסק ר"י אלפס ואמר ר"י דבכל אלו כיון שסיים אותה ברכה אע"פ שלא פתח בברכה של אחרי כן אינו חוזר ואם היה חוזר היתה ברכה לבטלה. ורבינו אלחנן רוצה לומר דלאותה ברכה מיהא חוזר ור"י דחה ראייתו מיהו אמר ר"י ש-אה ר"ת שחוזר אחר מודים בדבר שאם לא אמרו אין מחזירין אותו ובס"ה כתב כלשון העמוד ורבינו אחא פסק כרבינו אלחנן ע"כ: [פ] וכן פסקו כל רבותינו שאם היה חוזר הויא ברכה לבטלה הואיל ואין לחן סדר כדלעיל. וש"צ שדלג ולא אמר עננו אומר במקום שנזכר כפרש"י כדלעיל ואני ראיתי מורי רבינו שהודה וצוה לש"צ שדלג עננו לאומרו בשומע תפלה ולחתום ברוך אתה ה' העונה בעת צרה ושומע תפלה וה"ר פרץ מצרפת אומר ששמע מרבינו יחיאל שיכול לחתום בברכה כיון שנסתייטו בבר סדר הברכות אבל ר"י אלפס כתב כבעמוד וכן בספר המצות ע"כ: * [וכן הטור או"ח סימן ת"ק ס"ה]: [צ] אמר ר"י שאם שכח ולא הזכיר יעלה ויבא במנחה לא יתפלל במוצאי ראש חדש שתים כיון שלא ירויח תפלת ראש חודש ולא דמי להא דטעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל במוצאי שבת שתים של חול וק"ל. וה"ה אם התפלל במנחה י"ח של חול ולא הזכיר של שבת שאינו חוזר ומתפלל למוצאי שבת כיון שהתפלל י"ח של חול ע"כ: [ק] בירושלמי מפרש כדי הלוך ד' אמות ע"כ: * [ענין ב' שנכנסו להתפלל וקידם א' מהם והתפלל ויצא ברכות דף ז' סמ"ג עשין י"ט טור א"ח סימן פ':] [ר] כריב"ל ודלא כרב הונא דאמר למודים ע"כ: [ש] וכן כתב רבי יואל בשם רב האי גאון ע"כ: [ת] כי אתא רב דימי אמר וכולהו תלמידי דר' יוחנן לכל אין מפסיקין חוץ מיהא שמיה הגדול וכו' ועד לית הלכתא כוותיה ואפילו לשתוק לא יעשה וכן פסק רבינו תם ור"י ודלא כה"ג ור"ח וראבי"ה ורש"י שכתבו דיש לשתוק ולשמוע ולכוין המאחר דקיימא לן דשומע כעונה אי שתיק חשיב הפסק. ולאחר שסיים עושה שלום נראה לראבי"ה כי יכול לענות עיין בתוספתא פרק לולב הגזול:

מגדל עוז

וכן מי שלא הזכיר כו' עד אמרי פי. פרק במה מדליקין (דף כ"ח): שכח ולא התפלל וכו' עד לתפלת הציבור. פרק תפלת השחר (דף כ"ו כ"ז): הנכנס לבית הכנסת כו' עד סוף הפרק. פ' מי שמתו (דף כ"א כ"ב):

פרק יא א וכופין בני העיר וכו'. תוספתא כתבה הרי"ף פ"ק דבתרא: **ב** כשבונין בית הכנסת וכו'. [תוספתא מגילה פ"ג]: ומגביהין בית הכנסת וכו'. פ"ק דשבת (דף י"א.) מימרא דרבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: ואין פותחין פתחי הכנסת וכו'. תוספתא כתבה הרי"ף פרק הקורא עומד: ובונין בו היכל וכו'. בתוספתא דמגילה פרק ג': **ג** ומעמידין בימה וכו' וכשמעמידין התיבה וכו' עד וכלפי התיבה. תוספתא כתבה הרי"ף פרק הקורא עומד כיצד זקנים יושבים פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי הקודש וכשמניחין התיבה פניה כלפי העם ואחוריה כלפי הקודש. ודברי רבינו במקום הזה צריכין יישוב שהוא מזכיר כאן שני מיני תיבות האחת קראה בימה והיא שעולה עליה הקורא או הדורש, ועוד תיבה שנית שיש בה ס"ת ומשמע מלשונו שתיהן מעמידין באמצע הבית ויש לחקור היאך מעמידין זו כנגד זו או באי זה אופן. ועוד שהתיבה השניה שיש בה ס"ת אם כוונתו לומר שהוא הארון שבו הספרים לעולם א"א שהוא כתב בסמוך שבהיכל הם וההיכל בנוי בכותל הבית כמבואר בלשונו והתיבה השניה הזאת כתב שמעמידין אותה באמצע הבית. ואם הכונה בתיבה השניה התיבה שמעמידין עליה הס"ת בשעת קריאת התורה הרי בבימה היו קורין בתורה כמו שכתב כדי שיעלה עליה הקורא בתורה וקשה שמנהג כל ישראל להיות פני הקורא בתורה כלפי הקדש והרי תוספתא זו צווחת ונזעקת עליה דליהוו אחוריהם אל הקודש ופניהם אל העם והר"ן ז"ל היה גורס וכשמעמידין התיבה פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי הקדש ואזקנים דמדבר לעיל קאי וה"ק כשמוציאין את התיבה ומניחין אותה ברחוב פניהם של זקנים שהיו יושבים שם כלפי העם ואחוריהם כלפי הקודש ואין כן גירסת רבינו ולא פירושו כמבואר בדבריו. ולכך נ"ל שתיבה הוא בימת עץ קטנה שעליה מעמידין הס"ת בעת קריאת התורה וקאמר שמניחין אותה באמצע הבימה ודייק נמי דגבי בימה כתב רבינו ומעמידין בימה באמצע הבית וגבי תיבה כתב מעמידין אותה באמצע כלומר באמצע הבימה ופני התיבה לא לגבי הקורא קאמר אלא פני התיבה קרוי הצד שבו קורין בתורה שהכתב מיושר ואחורי התיבה קורא הצד שכנגדו שהכתב מהופך והשתא הוי מנהג כל ישראל בקריאת התורה על הדין ועל האמת פניה של תיבה כלפי העם ואחוריה כלפי הקודש ואל תשיבני מהבימות שבונים בימים האלו בקצת מקומות בסוף בה"כ ולא באמצע וכן התיבות שעליהם מניחים התורה שהם בסוף הבימות לא באמצע כי העמדה באמצע אינו מהחיוב אך הכל לפי המקום והזמן שבאותם הזמנים שהיו בתי כנסיות גדולים עד מאד היו צריכים להעמיד הבימה באמצע כדי להשמיע לכל העם אבל בזמנים הללו שבעונותינו בתי כנסיות שלנו הם קטנים וכל העם שומעין יותר נוי הוא להיות לצד אחד מלהיות באמצע ואף ע"פ שעכשיו אין מעמידין הס"ת באמצע הבימה אפשר שנהגו כן לכבוד הזקנים וכבר כתבתי שלא הקפידה הברייתא על כך אלא הכל כפי המקומות, אך כשהתיבה אחוריה כלפי הקודש ופניה כלפי העם הביא הפסוק לראיה ותקהל העדה אל פתח אהל מועד כלומר ומשם היה משה מדבר עמהם ומסתכל כנגדם ונמצא פניו כלפי העם ואחוריו כלפי הקודש אלמא צריך לחלוק כבוד לעם וכבוד העם הוא שיהא פני התיבה כלפי העם כנ"ל. ומ"ש עד שיהיו פני כל העם וכו' למדה ממה שאמרו בתוספתא שכתבתי שהזקנים פניהם כלפי העם וא"כ אין ראוי שיהיו אחורי העם לזקנים כיון שהזקנים הופכים פניהם לעם מפני כבודם: **ה** בתי כנסיות וכו' ומכבדין אותם ומרביצין אותן. ברייתא פרק בני העיר (מגילה כ"ח): **ו** בתי כנסיות ובתי מדרשות וכו' עד מפני הגשמים. ברייתא שם כלשון הזה. ואין נאותין פירש"י אין מתקשטין בתוכו ואין מטיילין שאם היה לאדם קולר רוח לא ילך לבית הכנסת להרחיב לבו ולטייל שאין נכנסין שם אלא

פרק אחד עשר

א כל (א) מקום שיש בו עשרה [א] מישראל צריך להכין לו בית שיכנסו בו לתפלה בכל עת תפלה ומקום זה נקרא בה"כ. וכופין בני העיר [ב] זה את זה לבנות להם בה"כ ולקנות להם ספר תורה נביאים וכתובים:

ב (ב) כשבונין בית הכנסת אין בונין אותה אלא [ג] בגבהה של עיר שנאמר בראש הומיות תקרא. ומגביהין אותה עד שתהא גבוהה מכל חצרות העיר שנאמר ולרומם את בית אלהינו. (ג) ואין פותחין פתחי הכנסת אלא [ד] במזרח שנאמר והחונים לפני המשכן קדמה. ובונין בו היכל שמניחין בו ספר תורה. ובונין היכל זה ברוח שמתפללין כנגדו באותה העיר. כדי שיהיו פניהם אל מול ההיכל כשיעמדו לתפלה:

ג (ד) ומעמידין בימה באמצע הבית כדי שיעלה עליה הקורא בתורה או מי אשר אומר לעם דברי כבושין כדי שישמעו כולם. וכשמעמידין התיבה שיש בה ספר תורה מעמידין אותה באמצע ואחורי התיבה כלפי ההיכל ופניה כלפי העם:

ד כיצד העם יושבין בבתי כנסיות. הזקנים יושבין ופניהן כלפי העם ואחוריהם כלפי ההיכל. וכל העם יושבין שורה לפני שורה ופני השורה לאחורי השורה שלפניה עד שיהיו פני כל העם כלפי הקודש וכלפי הזקנים וכלפי התיבה. ובעת ששליח ציבור עומד לתפלה עומד בארץ לפני התיבה ופניו לפני הקדש כשאר העם:

ה (ה) בתי כנסיות ובתי מדרשות נוהגין בהן כבוד ומכבדים אותן ומרביצין אותן. ונוהגין כל ישראל בספרד ובמערב בשנער ובארץ הצבי להדליק עששיות בבתי כנסיות ולהציע בקרקען מחצלאות כדי לישב עליהם. ובערי אדום יושבין בה על הכסאות:

ו (ו) בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהן קלות ראש כגון שחוק והיתול ושיחה

א טור סי' ק"נ סמ"ג עשין שם: ב טור וסמ"ג שם: ג שם: ד טור וסמ"ג שם: ה טור סי' קנ"א סמ"ג עשין שם: ו טור וסמ"ג שם:

לחם משנה

פי"א א כל מקום שיש עשרה וכו'. תוספתא כתובה בהלכות פרקא קמא דבבא בתרא:

ב כשבונין וכו'. בתוספת' דמגילה פרק ג': ומגביהין אותה. בפ"ק דשבת (דף י"א): ואין פותחין וכו'. תוספתא הובאה בהלכות פ"ק דמגילה ואמרו שם שכן טלינו בהיכל שפתחו למזרח שנאמר והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה: ומעמידין בימה וכו'. עיין בב"י ז"ל בא"ח סי' ק"ג ותלה מ"ש כאן הר"י ן' חביב: בתי כנסיות וכו'. פרק בני העיר (דף כ"ח:) וחכמים

מגדל עוז

פי"א כל מקום שיש בו עשרה כו' עד הנקרא בית הכנסת. לשון זה הקדמה היא שסידר לחבר עליו הדברים הבאים: וכופין בני העיר זה את זה כו' עד נביאים וכתובים. בתוספתא והביאו ר"י אלפס ז"ל בהלכות בפ"ק דבבא בתרא: **כשבונין** בית הכנסת כו' עד בית אלהינו. פרק יציאות השבת (דף י"א) ובתוספתא דמגלה (פ"ב): **ואין פותחים פתחי** כו' עד קדמה. בתוספתא והביאה ר"י אלפס ז"ל פרק עומד ויושב: **ובונין בו היכל כו' עד בתפלה**. בתוספתא דמגלה פרק ג': ומעמידין בימה כו' עד כשאר העם. פרק סדר תעניות (דף ט"ז) ובתוספתא פרק עומד ויושב: **בתי כנסיות** כו' עד ומרביצין אותן. פרק בני העיר (דף כ"ח): ונהגו כל ישראל כו' עד על הכסאות. כותב כן לפי שמנהג ישראל תורה היא: **בתי כנסיות כו' עד אחרי יושבי ביתך. הכל** פרק בני העיר (דף כ"ח):

הגהות מיימוניות

[א] בתוספתא **דבבא בתרא** ומכאן פסק מורי רבינו ה"ה עיר שאין בה אלא עשרה ואחד מהן רוצה לצאת משם בימים הנוראים שכופין אותו לישאר או להשכיר אחר במקומו דכיון דהמנהג בכל תפוצות הגולה שאפילו מי שאין להם מנין שלם שוכרים אחד או שנים או יוצאים למקום אחר שיש שם מנין הוי דומיא דבית הכנסת וספר תורה ושאר דברים שכופין בני העיר זה את זה כבעמוד ודמיא ממש לתא דתניא התם מי שהיה בלן לרבים או ספר לרבים ונחתום לרבים ואין שם אחר אלא הוא והגיע שעת הרגל ומבקש לילך לביתו יכולין לעכב על ידו עד שיעמיד אחר תחתיו אבל אם יש שם אחר בלא הוא אין יכולים לכופו שישאר או שישכור אחר במקומו ולא חיישינן לשמא יצטרך אחד לנקביו או יארע לו אונס אחר ויצטרכו להמתין עד שיעבור אונסו דאם כן אין לדבר סוף כדאמרינן בפ"ק דיומא ואין ללמוד מהא דאמרינן בפ"ק דסוטה ובעשרה יוחסין גבי יחוד דדרך דבעינן ג' שמא יצטרך אחד לנקביו דבעריות דוקא החמירו דהא בתוספתא גבי בלן וספר לא מחייבין לישאר או להעמיד אחר תחתיו אלא כשאין שם אחר אלא הוא אבל יש שם אחר לא דלא חיישינן להא ועוד דאפילו אם נצרך אחד מהן לנקביו ואינו יכול להעמיד עצמו רשאי לצאת ואין ש"צ צריך לשתוק עד שיחזור כדלעיל בהלכה ו' שבפרק ח' ואם ילך עוד אחד מן הקהל אלו ב' היוצאים ישכירו אחר במקומן בשותפות ושניהם יתנו בשוה אפילו אחד עני ואחד עשיר העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט כיון דכל אחד חייב להשלים המנין עני כמו עשיר ושכר החזן על היוצאים כמו על הנשארים לכאי דפרישית ע"כ: ועוד כתב בתשובה ההיא שכל מה שמוציאין להשכיר חזן או אנשים למלאות מנין גובין לפי שבח ממון שהרי על עסקי ממון הוא כדי שלא יצטרכו לצאת מבתיהם ולהניחם ריקם ולהניח ממונם וחובותיהם. שוב כתב בתשובה אחת דגובין אף לפי שבח נפשות וגם לפי שבח הממון חצי השכירות ע"כ: [ב] על אשר שאלת אם יש קטטה בין הקהל ואינם יכולים להשוות דעתם לברור ראשים בהסכמת כולם זה אומר בכה וזה אומר בכה ומחמת חלוק לבם בטל התמיד ומדת הדין לוקה ואין אמת ושלום בעיר ולא בכל המלכות הנגררים אחריהם איך יעשו נראה בעיני שיש להושיב כל בעלי בתים שנותנים מסים ויקבלו עליהם ברכה שכל אחד יאמר דעתו לשם שמים ולתקנת העיר וילכו אחר הרוב הן לברור ראשים הן להעמיד חזנים הן לתקן כיס של צדקה הן למנות גבאים הן לבנות הן לסתור בבית הכנסת להוסיף ולגרוע ולקנות בית התנים לבנות ולסתור בו ולקנות בית האופים ולבנות ולסתור בו סוף דבר כל דבר צורך הקהל יעשה על פיהם ככל אשר יאמרו ואם ימאנו המיעוט ויעמדו מנגד לשמור לעשות ככל הכתוב יש כח ביד הרוב או ביד שימנו הרוב עליהם לראשים להכריחם ולכופם בין בדיני ישראל בין בדיני האומות עד שיאמרו רוצים אנחנו ואם יצטרכו להוציא ממון על ככה הם המיעוט יתנו חלקם באותו ממון והמסרב מלומר דעתו על פי הברכה בטלה דעתו וילכו אחר רוב מקבלי הברכה. סוף דבר כופין בני העיר זה את זה לכל צרכי העיר שהם צריכים הרבה כי ההיא דתניא בתוספתא דבבא בתרא כופין בני העיר זה את זה לבנות להן בית הכנסת ולקנות להן ספר תורה נביאים וכתובים וכופין בני מבוי זה את זה לעשות להם לחי וקורה למבוי וכו' אף על פי שאין זה צורך גדול כל כך אפילו הכי כופין כ"ש שאר ענינים הצריכים להן יותר והיה זה שלום העני מאיר ב"ר ברוך זכרונו לה"ה ע"כ: [ג] פרק קמא דשבת אמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב כל עיר שגגותיה גבוהים מבית הכנסת סופה חריבה ופירש רבינו תם דוקא בגין גגותיהן שהיו שוין ומשתמשין בהן ויש בזיון שמשתמשין למעלה מבית הכנסת אבל גגותינו שאין עשויין להשתמש בהן דומין לקשקושי ואברורי שמתיר הספר. ואעפ"כ היה מעשה בטירו"יש באחד מקרוביו שהגביה ביתו וצוה לה ביה גם בית הכנסת ועשו בנין אחד מצד אחד לבד בקרן אחד גבוה ולא חש להחמיר עליו יותר וכן הורה מורה רבינו בנורנב"ערג: [ד] בתוספות דברכות כתב ה"ר משה מפרדס בהר"ר מאיר דהטעם כדי שיהיו משתחוים מן הפתח נגד הארון שהיה במערב וכן הדין למתפללין למזרח לעשות הפתח במערב וכן צפון ודרום ע"כ וכענין זה פירש"י בפ"ק דברכות אהא דאמר רבי חלבו המתפלל אחורי ב"ה עיין למעלה בפ"ה בהלכה ו':

כסף משנה

אלא או להתפלל או לקרות בתורה : **וחכמים** ותלמידיהם וכו'. שם אמאי דתני ואין נאותין בהן אמר רבא חכמים ותלמידיהם מותרים דאמר ריב"ל מאי בי רבנן ביתא דרבנן כלומר בית המדרש היו קוראין בי רבנן וכיון דבבית המדרש שרי כל שכן בבית הכנסת. ובתר הכי אמרינן דרבינא ורב אדא בר מתנא הוו קיימי ושיילי שאלתא מרבא אתא זילחא דמיטרא עיילו לבי כנישתא אמרי האי דעיילינן לבי כנישתא לאו משום מיטרא אלא משום דשמעתא בעי צילותא ופירש"י לאו משום מיטרא שינן עלינו מפני הגשמים שאם לא הייגו עוסקים בשמעתא שצריכה דעת צלולה ומיושבת לא הייגו נכנסין והרי רבא הוא דקאמר חכמים ותלמידיהם מותרין והיכי קאמר הכא דאי לאו משום דשמעתא בעיא צלותא לא הוו עיילי אלא ודאי כי קאמר דמותרים היינו בשעת הדחק ואז מותרים אפילו לאכול ולשתות בהם אבל שלא בשעת הדחק אפילו חכמים ותלמידיהם אסורים וכעובדא דזילחא דמיטרא דאי לאו שמעתא לא הוו עיילי שלא היה שם דוחק שילכו עד ביתם בגשמים שהרבה בני אדם הולכים בשוק בעת הגשמים אבל אם היה מקום דחוק להתלמידים ואין להם מקום לאכול ולשתות ולישן מותר, כן נראה לי :

ז ואין מחשבין בהם חשבונות וכו'. שם אמר רב אסי בתי כנסיות של בבל על תנאי עשויים כלומר על מנת שישתמשו בהם ואף ע"פ כן אין נוהגים בהם קלות ראש ומאי ניהו חשבונות, ומפרש רבינו דהיינו דוקא חשבון של רשות ודבר פשוט הוא : **ואין** מספידין בהם וכו'. ברייתא שם :

ח היה לבית הכנסת או לבית המדרש וכו'. משנה שם (דף כ"ח.) ואין עושין אותו קפנדריא ובגמרא מאי קפנדריא כשמה כמאן דאמר אדמקיפנא אדרי איעול בהא. ופירש"י במוד שמקיף שורות של בתים הללו אכנס דרך הבית הזה ואקצר דרכי. ואמרינן תו התם (דף כ"ט.) אמר ר' אבהו אם היה שביל מעיקרו מותר אמר רנב"י הנכנס לבית הכנסת שלא על מנת לעשותו קפנדריא מותר לעשותו קפנדריא ולא ידעתי למה השמיט רבינו כל זה דהא התם ליכא מאן דפליג עלייהו. ואפשר שאף על פי שמותר אין ראוי לעשות כן מדאמר רבי אלעזר בן שמוע מגילה (דף כ"ז:) מימי לא עשיתי קפנדריא לבית הכנסת ומשמע דהיינו בהני גווני דשרי דאי לאו הכי מאי רבותיה וכ"כ בפסקי התוספות, ואף ע"פ כן כתב רבינו דין מי שנכנס להתפלל וכו' משום דהתם מייתינן לה בגמרא מקרא דהכי הוו עבדי בבית המקדש דכתיב ובבא העם וכו' וגירסת רבינו כגירסת הרי"ף דגרים מותר לעשותו קפנדריא ולא גרסינן מלוה :

י מי שנכנס להתפלל וכו'. שם (דף כ"ט.) מימרא דרבי חלבו אמר רב הונא, ול"ע למה איחר רבינו דין זה ולא כתבו אצל היה לבית הכנסת או לבית המדרש שני פתחים וכו' : **ומותר** לאדם ליכנס וכו'. (ברכות ס"ג.) אמר רבה בה"כ כביתו מה ביתו קפנדריא קפדי אינשי מנעל ורקיקה לא קפדי אינשי אף בה"כ קפנדריא אסור מנעל ורקיקה שרי. ורקיקה חמורה מכל הני **שכתב**

אהבה. הלכות תפלה פי"א

ושיחה בטלה. ואין [ה] אוכלין בהן ואין שותין בהן ואין ניאותין בהן ואין מטיילין בהן ואין נכנסין בהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. וחכמים ותלמידיהם מותרין לאכול [ו] ולשתות בהן מדוחק : **ז** ואין מחשבין בהן חשבונות אלא אם כן היו חשבונות של מצוה כגון קופה של צדקה ופדיון שבויים וכיוצא בהן. ואין מספידין בהן אלא הספד של רבים כגון שיהיה שם הספד גדולי חכמי אותה העיר שכל העם מתקבצין ובאין בגללן : **ח** [א]היה לבית הכנסת או לבית המדרש שני פתחין לא יעשנו קפנדריא כדי שיכנס בפתח זה ויצא בפתח שכנגדו לקרב הדרך. שאסור ליכנס בהן אלא לדבר מצוה : **ט** מי שצריך ליכנס לבית הכנסת לקרות תינוק או חבירו יכנס ויקרא מעט או יאמר שמועה ואח"כ יקרא חבירו כדי שלא יכנס בשביל חפציו בלבד. ואם אינו יודע יאמר לתינוק מן התינוקות קרא לי הפסוק שאתה קורא בו. או ישהה מעט בבית הכנסת ואח"כ יצא. שהישיבה שם מעסקי המצות היא שנאמר אשרי יושבי ביתך וגו' : **י** מי שנכנס להתפלל או לקרות *מותר לו לצאת בפתח שכנגדו כדי לקרב את הדרך. ומותר לאדם ליכנס לבית הכנסת במקלו במנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו. ואם היה צריך לרוק ירוק [ב]בבית הכנסת : **יא** בתי כנסיות ובתי מדרשות שחרבו בקדושתן הן עומדות שנאמר והשימותי את מקדשיכם אף על פי שהן שוממין בקדושתן הן עומדין. וכשם שנוהגין בהן כבוד ביישובן כך נוהגין בהן בחורבנם חוץ מכיבוד וריבוץ שאין מכבדין אותן ואין מרביצין אותן. עלו בהן עשבים תולשין אותם ומניחין אותן במקומן כדי שיראו אותן העם ותעור רוחם ויבנום : **יב** [ג]אין סותרין בית הכנסת כדי לבנות אחר במקומו או במקום אחר. אבל בונין אחר ואח"כ סותרין זה. שמא יארע להם אונס ולא יבנו. אפילו כותל אחד ממנו בונה החדש בצד הישן ואחר כך סותר הישן : **יג** במה דברים אמורים שלא חרבו יסודותיו או שלא נטו כתליו ליפול. אבל אם חרבו יסודותיו או שנטו כתליו ליפול סותרין אותו מיד ומתחילין לבנות במהרה ביום ובלילה שמא תדחק השעה

א כלל שם : ב כתב שם הטור וכלבד שישפשפנו ברגליו : ג טור סי' קנ"ב :

כסף משנה

רבינו דהא תנן לא יכנס אדם להר הבית במקלו ולא במנעלו ולא באפונדתו ולא באבק שעל רגליו ולא יעשנו קפנדריא ורקיקה מק"ו וכיון דרקיקה שרי בבה"כ כ"ש כל הני : כתב ה"ר מנוח הסיה דירושלמי דאסור לרוק בבה"כ לא פליג אגמרא דידן דהתם בשעת תפלה דוקא :

יא בתי כנסיות וכו'. לשון המשנה בפרק בני העיר (מגילה כ"ח): ומ"ש חוץ מכיבוד וריבוץ ברייתא שם ומכבדין אותן ומרבצין אותן אמר רבי יהודה אימתי בישובן אבל בחורבנן מניחים אותם ועולים בהם עשבים מפני עגמת נפש : **עלו** בהם עשבים וכו'. משנה שם עלו בהם עשבים לא יתלוש מפני עגמת נפש ובגמרא (דף כ"ט) והתניא אינו תולש ואוכל אבל תולש ומניח כי תנן מתניתין כמי תולש ומאכיל תנן ומפרש רבינו מפני עגמת נפש כדי שיהיה להם עגמת נפש ותעור רוחם ויבנום :

יב אין סותרים בה"כ וכו'. שם (דף כ"ו) אמר רב חסדא לא לסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי ואיתא נמי בריש בתרא (דף ג'.) ואמרינן עלה התם אמר רבי משום פשיעותא כלומר דילמא מתרמי אונס ופשעו ולא בנו אחריתי איכא דאמרי משום צלויי כלומר שאין להם בית להתפלל בו כל זמן הבנין מאי בינייהו איכא בינייהו דאיכא בי כנישתא אחריתי. ופוסק רבינו דטעמא משום פשיעותא וכן כתב הרי"ף ז"ל וטעמם ז"ל מדאמרינן התם בסמוך א"ל רבינא לרב אשי גבי זוזי ומתתי מאי א"ל דילמא מתרמי להו פדיון שבויים ויהבי להו ואפילו קנויים הלבנים איכא למיחש דילמא מתרמי להו פדיון שבויים זבני יהבי להו והאי בעיא בטעמא דפשיעותא שייכא, וכן במגילה (דף כ"ו) גרסינן רמי בר אבא הוה קא בני בי כנישתא הוה הויא בי כנישתא עתיקא הוה בעי למיסתריה ולאיתויי לבני וכשורי מינה ועיולי להתם יתיב וקא מיבעיא ליה הא דאמר רב חסדא לא לסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי התם משום פשיעותא כה"ג מאי אתא לקמיה דרב פפא ואסר ליה לקמיה דרב הונא ואסר ליה והא ודאי מוכח דהו"ל בי כנישתא אחריתי לצלויי דאי לאו הכי ליחוש לא"ד משום צלויי ואיהו לא הוה מיבעיא ליה אלא משום פשיעותא ואפילו הכי אסרו ליה אלמא ש"מ דטעמא הוי משום פשיעותא. והא דאמרינן בריש בתרא (דף ג') מרימר ומר זוטרא סתרי ובנו בי קייטא בסיתוא ובי סיתוא בקייטא איכהו ס"ל כמאן דאמר משום צלויי ולא קיי"ל כוותייהו כיון דכל הני רבנן בתראי סברי דטעמא משום פשיעותא. ואמרינן בריש בתרא אמימרא דרב חסדא ולא אמרן אלא דלא חזא ביה תיוהא כלומר שנוטה ליפול אבל חזא ביה תיוהא סתר ובני כי הא דרב אשי חזא ביה תיוהא בבי כנישתא דמתא מחסיא סתריה ועייליה לפורייה התם ולא אפקה עד דתקין ליה שפכי כלומר שהכניס שם מטתו כדי שלא יתעצל בבניינו שהחמה והגשמים מצערים אותו ולא הוציאה משם עד שהשלים כל בניינו אפילו

תיקון המרזבים, וזהו שכתב ומתחילין לבנות מהרה ביום ובלילה. ומה שכתב אפילו כותל אחד

לחם משנה

ו וחכמים ותלמידיהם וכו'. עיין בב"י בסי' ק"נ בא"ח : **היה לבית הכנסת וכו'**. משנה פרק בני העיר (דף כח) :

מי שצריך ליכנס לבית הכנסת לקרות תינוק או חבירו יכנס **ויקרא מעט וכו'**. בפ' בני העיר (דף כ"ח:) אמרו אי אצטריך ליה לאינש למיקרי גברא מבי כנשתא מאי ומפני אי צורבא מרבנן הוא לימא הלכתא וכו'. וסובר רבינו ז"ל שבתחילה יקרא הפסוק או השמועה ואח"כ יקרא חבירו, והטעם שאם יקרא חבירו קודם ואח"כ יקרא הפסוק נראה דעיקר הכניסה היה לקרות **חבירו** והקריאה של פסוק היה טפל לכך כתב דקריאת הפסוק קודם וטעם נכון הוא :

יא בתי כנסיות וכו'. וכשם שנוהגים בהם כבוד וכו'. שם פ' בני העיר (דף כ"ח) מבואר כל זה בברייתא דתנו רבנן אין נוהגים וכו' :

יב אין סותרין וכו'. בפ' בני העיר (דף כ"ו) ובריש פ' השותפין (דף ג':) : מותר

הגהות מיימוניות

[ה] בירושלמי דמגלה ובירושלמי דפסחים גרסינן **בתי כנסיות** צריכין בדיקה **מפני** שאוכלין בהם בעבוראות פירוש כשנקבצו שם לעבר שנים כתב **ריצב"א** דלצורך בית הכנסת מותר לישן מכ"ש ומכאן התירו לישן בב"ה בליל יום הכפורים כדי לשמור ועוד ראיה מהא דרב אשי פרק קמא דבבא בתרא. עיין בהגה"ה שלפניך ובהלכות יום הכפורים ע"כ : [ו] רבינא ורב אדא הוו קא שיילי שמעתא מרבא אתא זילחא דמיטרא ועיילו לבי כנישתא כר לאו משום מיטרא כו' מכאן כתבי התוספות דלענין זה לא אמר דבתי כנסיות של בבל על תנאי הן עשויין אלא כי אם לעניין שאם חרבו עושין בהם כל מה שירצו חוץ מקלות ראש ו-לא כפירוש הקונטרס שפירש דעל תנאי הן עשויין ומותר לאכול ולישן בהן ו-יכנס בהם בחמה מפני החמה כו' והא דפרק קמא דבבא בתרא דרב אשי עאל לפורייה לבי כנישתא דמתא מחסיא לאו לבית ה נסת ממש אלא סמוך לבית הכנסת מקום שהאורחים רגילים לישן כדאיתא בערבי פסחים. ולריצב"א נראה דלצורך בית הכנסת שרי לישן ולאכול **אפילו** בב"הכ ממש **שרי אפילו** לצורך מצוה אחרת שרי כדאמרינן בירושלמי דמגילה ודפסחים הלא היא כתובה סמוך בעמוד ע"כ : *[הטור כתב **שם מצוה** למי שנכנס בפתח **זה לצאת** בפתח **אחר** וע"ש בהגה"ה] :

מגדל עוז

מי שנכנס לקרות כו' עד בבית הכנסת. פרק הרואה (דף ס"ג) : **בתי** כנסיות כו' עד סותר את הישן. פרק בני העיר (דף כ"ח) : במה דברים אמורים בשלא חרבו כו' עד ויפשר

השעה וישאר חרב : יד [א]מותר לעשות בית הכנסת בית המדרש. אבל [ז] בית המדרש אסור לעשותו בית הכנסת שקדושת בית המדרש יתירה על קדושת בית הכנסת ומעלין בקדש ולא מורידין. וכן בני העיר שמכרו בית הכנסת יש להן ליקח בדמיו תיבה. מכרו תיבה יש להן ליקח בדמיה מטפחות או תיק לספר תורה. מכרו מטפחות או תיק לוקחים בדמיו חומשים. מכרו חומשין לוקחין בדמיו ספר תורה. אבל אם מכרו ספר תורה אין לוקחין בדמיו אלא ספר תורה אחר שאין שם קדושה למעלה מקדושת ספר תורה. וכן במותריה : טו [ב]וכן אם גבו העם מעות לבנות בית המדרש או לבית הכנסת או לקנות תיבה או מטפחות ותיק או ספר תורה ורצו לשנות כל מה שגבו. אין משנין אותן אלא מקדושה קלה לקדושה חמורה ממנה. אבל אם עשו מה שגבו לעשות והותירו משנין המותר לכל מה שירצו. וכל כלי בית הכנסת כבית הכנסת. פרוכת שעל הארון שמניחים בו הספרים כמטפחות הספרים. ואם התנו עליהם הרי הן כפי התנאי : טז במה דברים אמורים שמותר למכור בית הכנסת בבית הכנסת של כפרים שלא עשו אותו אלא על דעת בני הכפר לבדם שיהיה להם להתפלל בו שאם רצו כולם למוכרו מותרין. אבל בית הכנסת של כרכין הואיל ועל דעת כל אנשי העולם נעשה שיבוא ויתפלל בו כל הבא אל המדינה נעשה של כל ישראל ואין מוכרין אותו* לעולם : יז [ג]בני הכפר שרצו למכור בית הכנסת שלהן או לבנות בדמיו בית הכנסת אחר או לקנות בדמיו תיבה או ספר תורה צריכין להתנות על הלוקח שלא לעשות אותו לא מרחץ ולא בורסקי. והוא המקום שמעבדין בו את העורות. ולא בית הטבילה ולא בית המים. ואם התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר בשעת מכירה שיהא הלוקח מותר לעשות בו כל אלו מותר : יח וכן אם התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר [ד]על מותר הדמים שיהיו חולין הרי הן חולין. וכשלוקחין הדמים ובונין מהן בית הכנסת אחר או שיקנו מהם תיבה או מטפחות ותיק או חומשין

א טור סי' קנ"ג : ב שם : ג טור שם : ד עיין בטור שם סי' קנ"ג בדין זה :

כסף משנה

אחד ממנו בונה החדש וכו' :

יד מותר לעשות בית הכנסת בית המדרש וכו'. מגילה (כ"ו כ"ז) מימרא דרב פפא משמיה דרבא : וכן בני העיר שמכרו בית הכנסת וכו'. שם (ר"פ דף כ"ה כ"ו) בני העיר שמכרו רחובה של עיר לוקחים בדמיו בית הכנסת בה"כ לוקחים תיבה תיבה לוקחים מטפחות מטפחות לוקחים ספרים ספרים לוקחים תורה אבל אם מכרו ספר תורה לא יקחו ספרים ספרים לא יקחו מטפחות מטפחות לא יקחו תיבה תיבה לא יקחו בית הכנסת בית הכנסת לא יקחו את הרחוב וכן במותריהן. ובגמרא אמרו דהא דתנן דרחובה של עיר יש בה קדושה מפני שהשמתענין על הגשמים מוציאים התיבה לרחובה של עיר להתפלל יחידאה היא אבל חכמים אומרים שוק דערלאי הוא אין בה קדושה וכמבואר בסוף פרק זה וסובר דרישא דמתניתין דוקא דכל מידי דאפשר לעלוייה מעלינן ואין לוקחין בדמיו דבר השוה לו אבל אם עברו ומכרו תורה כיון דא"א לעלוייה יקחו בדמיו ספר תורה אחר אבל לא יורידוהו לקנות בו ספרים ואיידי דנקט אם מכרו תורה לא יקחו ספרים בגרוע נקט הכי בכולהו ואין הכי נמי דבשוין נמי אסור וכדמשמע רישא דמתניתין :

טו וכן אם גבו העם מעות. גם זה שם (כ"ז.) אפיסקא דוכן במותריהן אמר רבא לא שנו אלא שמכרו והותירו אבל גבו והותירו מותר. ופירש"י אבל גבו מעות מן הציבור לצורך ספר תורה וקנאוהו ונותר בידם מן הדמים מותר להורידן שהרי עדיין לא באו לשום קדושה המורה : כתב הרמ"ך תימה אמאי אין משנין הדמים הא הוו כשווי לאריג דליכא למאן דאסר ואפילו בלבנים אמרינן בתחילת הפרק דלית בהו שום קדושה כל שכן שגבו מעות והיא דגבו והותירו יש לנו לפרש בע"א או שנאמר דלאו הילכתא היא וצ"ע עכ"ל : וכל כלי בה"כ וכו'. בירושלמי דמגילה אמרינן הבימה שעומד עליה האוחז ספר תורה והלוחין שכותבים עליהם להתלמד אין בהם משום קדושת ארון אבל יש להם קדושת בית הכנסת. ובירושלמי כתבו הר"ן פרק בני העיר כל כלי בה"כ כבה"כ : פרוכת שעל הארון וכו'. פרק בני העיר (דף כ"ו ב') אמר רבא מריש הוה אמינא האי פריסא תשמיש דתשמיש הוא כיון דחזינא דעייפי ליה ומנחי ספר תורה עלויה אי נמי פרסי ליה אסיפרא אמינא תשמיש קדושה הוא. ופירש הר"ן ז"ל דהיינו יריעה שפורסין על התיבה דאמרינן בסוטה (דף ל"ט:) אסור להפשיט התיבה בציבור וגרסינן בירושלמי כליא דעל ארונא כארונא עכ"ל ורבינו אפשר שהוא מפרש כן וקורא ארון לתיבה שמניחין עליה ס"ת בשעת קריאה וטעה רבא שהיה סובר שהוא תשמיש שהיו מניחין על הפרוכת הזאת מטפחת הספר תורה ועל המטפחת מניחין הספר תורה ובתר הכי חזא שהרבה פעמים מניחין ספר תורה על הפרוכת הזה בלא פריסת מטפחת. אי נמי שרבינו מפרש דהיינו פרוכת שלפני ההיכל וקורא להיכל ארון שבו מניחין הספרים כלומר בתוכו והוה סבר רבא שההיכל תשמיש הספר תורה והפרוכת תשמיש ההיכל וכיון דחזא דעייפי ליה ומנחי ספר תורה עליה כלומר הרבה פעמים בקביעות אמר תשמיש ממש

הוא : ואם התנו וכו'. ירושלמי כתבו הר"ן פרק בני העיר רבי ירמיה אזל לגולבא ממתון יהבין מקושא גו ארוגא אתא שאיל לר"מ אמר ליה אני אומר לכך התנו עליו מתחלה :

טז במה דברים אמורים שמותר למכור בית הכנסת. (מגילה כ"ו.) אמתניתין דבני העיר שמכרו בה"כ אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן לא שנו אלא בה"כ של כפרים אבל של כרכים כיון דמעלמא אתו לא מצו מזבני ליה דהו"ל דרבים כלומר אין בני העיר לבדם בעלים אלא כל ישראל בעלים שלו ואין רשות לבני העיר למכור שלא מדעת בעלים. ודעת רבינו כדעת הרא"ש ז"ל שאפילו בידוע שבני הכרך בנו אותו ולא סייע להם אדם מחוץ לעיר בהוצאת בניינו אפילו הכי כיון דמעלמא אתו לה בני העיר הקדישוהו לדעת כל העולם, ואף ע"פ שהתוספות והר"ן הזכירו ג"כ פירוש אחר פירוש זה נראה לרבינו עיקר :

יז בני הכפר וכו'. משנה שם (דף כ"ז:) ופסק כחכמים. ובית המים היינו בית הכביסה, וטעמא דבכל הני איכא זלזול לבית הכנסת : ואם התנו שבעה טובי העיר וכו'. שם (דף כ"ז.) אמר רבא לא שנו אלא שלא מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו למשתי ביה שיכרא ולמשטח ביה פירי ש"ד, כך היא גירסת רבינו ולפי גירסא זו טובי העיר במעמד אנשי העיר יכולין לתת רשות ללוקח להשתמש בבית הכנסת בדברים שלא היה רשאי לעשות מן הסתם וממילא דה"ה שיכולים להתנות לעשות מרחץ ובורסקי וטבילה ובית המים : וכתב הראב"ד אין זה מחוור שיוכלו להתנות על ד' דברים אלו ואם אמרו שיכולים להתנות עליה לזורעה והוא תל הרב לא אמרי לחלל הבית שהיה לתפלה להיות בורסקי וכיוצא בו עכ"ל. נראה שהוא ז"ל אינו גורס ולמשטח ביה פירי אלא ולמשתי ביה שיכרא ש"ד ומפרש ז"ל דהיינו לשתות בדמיו שיכרא ש"ד אבל לענין לאשתמש בבית לא איירי הכא כלל. ומ"ש והוא היה תל וכו' הוא לפי שסבור שרבינו לא למד דין זה אלא מדאמרינן התם [כ"ו:] רבינא הוה ליה ההוא תלא דבי כנישתא בארעיה אתא לקמיה דרב אשי א"ל זבנה משבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר וזבנה וזרעה ולכך כתב דשאני התם שהיה תל הרב אבל לא אמרו לחלל הבית וכו'. וכבר כתבתי גירסת רבינו והיאך למד משם דין זה ועוד אוכיח ואכריע דעתו בסמוך. ודע שמ"ש רבינו לעיל ואם התנו עליהם הרי הן כפי התנאי אינו דומה לתנאי הנזכר כאן שהתנאי ההוא אינו להוציאו לחולין אלא להשתמש בו תשמיש גרוע מהתשמיש המיוחד לו וכמבואר בירושלמי שכתבתי שם :

יח וכן אם התנו שבעה טובי העיר וכו'. שם (דף כ"ז.) אהא דתנן בני העיר שמכרו רחובה של עיר וכו' לא יקחו בדמיו בה"כ וכו' וכן במותריהן אמר רבא לא שנו אלא שמכרו והותירו אבל גבו והותירו מותר איתיביה במה דברים אמורים שלא התנו אבל התנו אפי' לדכסוסיא מותר פירוש דכסוסיא פרשא דמתא ה"ד אילימא שמכרו והותירו כי התנו מאי הוי אלא שגבו והותירו טעמא דהתנו הא לא התנו לא לעולם שמכרו והותירו וה"ק בד"א שלא התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל התנו שבעה טובי העיר במעמד

לחם משנה

יד מותר לעשות כו'. בפ' בני העיר (דף כ"ז) : [וכן בני העיר וכו'. משנה ריש פ' בני העיר (דף כ"ו)] : וכן בני העיר שמכרו בית הכנסת וכו'. הקשה הרב מוהרי"ק ז"ל בסימן קנ"ג דבפרק ח' מהלכות מתנות עניים כתב רבינו ז"ל אנשי העיר שגבו מעות לבנין בית הכנסת לא ימכרום לדבר מצוה אלא לפדיון שבויים דהא משמע כאן דמוכרין בית הכנסת לקנות תיבה. ונראה לי לתרץ דהתם איירי כשאין להם ב"ה אחר אז ודאי אין מוכרים אלא לפדיון שבויים אבל הכא איירי כשיש להם בית הכנסת אחר :

טו פרוכת שעל הארון וכו'. בפ' בני העיר (דף כ"ו:) אמרו אמר רבא מריש הוי אמינא האי פריסא תשמיש דתשמיש הוא כיון דחזינא דעייפי ליה ומנחי ספרא וכו' ונראה שרבינו מפרש כפירוש התוספות ז"ל שפורסים אותה סביב הארון וצ"ל דכורסיא לאו היינו תיבה שאמרו פרק בני העיר [כ"ה.] וכן מה שהזכיר רבינו ז"ל יש להם ליקח בדמיהן דהא כורסיא אמרו שם כיון דחזינא דמותבי עלויה ספר תורה הוי תשמיש ובהא דפרוכת נמי אמרו שם דהוא תשמיש כיון דחזו דעייפי ומנחי עליה ספר תורה ואם כן למה כתב רבינו ז"ל שהוא כמטפחות הספרים דמשמע דמוכרין תיבה ליקח מטפחות והא שוין הם כדמשמע בגמרא אלא יש לפרש דכורסיא היינו כסא שמניחים בו הס"ת ולאו היינו תיבה דתיבה קילא מיניה ואותו הכסא כיון שמניחין בו הס"ת הוי כפרוכת לפני הארון וכן פירש ביורה דעה הלכות ספר תורה על מה שאמר רבינו ז"ל לקמן :

(היום ה' לאדר שנת השל"ה הגיע לידי פירוש הרב הגדול מוהרי"ק ז"ל על רבינו ז"ל ולאיתי שיש בו הרבה דברים אשר עיינתי והקשיתי בהלכות שכתבתי עד עתה ומכאן והלאה לא אכתוב אלא הדבר המחודש אשר לי) :

אחר

מגדל עוז

יד פרק קמא דבבא בתרא (דף ג') : מותר לעשות בית הכנסת כו' עד סוף הפרק . פרק בני העיר :

הגהות מיימוניות

[ז] אמר רבא בר אחא בריה דרבא כוותיה דרב פפא מסתברא דא"ריב"ל וד"א כרב פפא בריה דרבינא דמתני איפכא עיין שם ע"כ : * [כתב הטור בית שבנאה סתם ואח"כ הוקדש לבה"כ דינו כבה"כ ומיהו אינו קדוש אלא עד שישתמש בו אפילו בנאוהו תחלה לשם בה"כ ע"כ] :

חומשין או ספר תורה השאר יהא חולין כמו שהתנו ויעשו בהן מה שירצו: **יט** וכן אם קבלו עליהן כל אנשי העיר או רובם אדם אחד. כל מה שעשה עשוי והוא מוכר ונותן לבדו כפי מה שיראה ויתנה כפי מה שיראה: **כ** כשם שמותר להם למכור בית הכנסת כך נותנין אותו במתנה. שאילו לא היה להם לציבור הנייה במתנה זו לא נתנוהו. אבל לא משכירין אותו ולא ממשכנין אותו. [א]וכן כשסותרין בתי כנסיות לבנותן מותרין למכור ולהחליף ולתת במתנה הלבנים והעצים והעפר שלהן. אבל להלוותן אסור שאין הקדושה עולה מהן אלא בדמים או בהנייה שהיא כדמים: **כא** [ב]רחובה של עיר אע"פ שהעם מתפללין בו בתעניות ובמעמדות מפני שהקיבוץ רב ואין בתי כנסיות מכילין אותן אין בו קדושה מפני שהוא עראי ולא נקבע לתפלה. וכן בתים וחצרות שהעם מתקבצין בהם לתפלה אין בהם קדושה מפני שלא קבעו אותם לתפלה בלבד אלא עראי מתפללים בהן כאדם שמתפלל בתוך ביתו:

פרק שנים עשר

א משה [א]רבינו תיקן להם לישראל שיהו קורין בתורה ברבים בשבת ובשני ובחמישי בשחרית כדי שלא ישהו שלשה ימים בלא שמיעת תורה. ועזרא תיקן שיהו קורין כן במנחה בכל שבת משום יושבי קרנות. וגם הוא תיקן שיהו קורין בשני ובחמישי שלשה בני אדם ולא יקראו פחות מעשרה פסוקים: **ב** ואלו הן הימים שקורין בהם בתורה בציבור. בשבתות ובמועדים ובראשי חדשים ובתעניות ובחנוכה ובפורים ובשני וחמישי שבכל שבוע ושבוע. ואין מפטירין בנביאים אלא בשבתות וימים טובים ותשעה באב בלבד: **ג** [ג]אין קורין בתורה בציבור בפחות מעשרה אנשים גדולים בני חורין. ואין קורין פחות * מעשרה פסוקים. וידבר עולה מן המנין. ולא יהיו הקורין [ד]פחות משלשה אנשים. ואין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים. ואין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקים. ולא יקרא הקורא פחות משלשה פסוקים: **ד** שלשה שקראו עשרה פסוקים שנים קוראין שלשה שלשה ואחד ארבעה. ובין שהיה הקורא ארבעה ראשון או אחרון או אמצעי הרי זה משובח: **ה** [ה]כל אחד ואחד מן הקורין פותח [א] ספר תורה ומביט למקום שהוא קורא בו. ואח"כ אומר [ו]ברכו [ב] את יי' המבורך [ג] וכל העם עונין ברוך יי' המבורך לעולם ועד. וחוזר ומברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ברוך אתה יי' נותן התורה. וכל העם עונין אמן. ואחר כך קורא עד שישלים לקרות וגולל הספר ומברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר נתן לנו תורתו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו ברוך אתה יי' נותן התורה: **ו** [ז]אין הקורא בתורה רשאי לקרות בתורה עד שיכלה אמן מפי הציבור

כסף משנה

במעמד אנשי העיר אפילו לדכסוסיא מותר. וכתב רבינו וכן כלומר לא היתה תנאי מהני לחלל הבית לפי שחל קדושת הבית על הדמים אבל הדמים לא יצאו לחולין אפילו פרוטה מהם דעל כל פרוטה ופרוטה חלה קדושת הבית הכנסת קמ"ל דהוא הדין אם התנו על מותר הדמים וכו' ומשמע דדוקא למותר מהני תנאי אבל לכל הדמים לא דאם כן על מה נתחללה קדושת הבית. ורש"י והרא"ש חולקים וסוברים דלכל הדמים נמי מהני תנאי וכן דעת התוספות. ומכאן הכרע למ"ש רבינו לעיל בסמוך שהרי רבא הוא האומר אבל מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו למשתי ביה שכרא ש"ד ואם כדברי הראב"ד דהיינו להוציא דמים לחולין היכי הדר קאמר דלמכרו והותירו מהני תנאי שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר דמשמע דוקא למותר הוא דמהני אבל לא לכל הדמים. ועוד מה שכתב דכי אמר רבא הכיא דלמשתי ביה שיכרא ש"ד ליכא מאן דפליג עליה וכי קאמר דמהני תנאי למותריהן אותביה אביי. ועוד שלדברי הראב"ד אין ענין להכיא דרבינא הו"ל הלא דבי כניסתא בההוא מימרא דרבא אבל לדברי רבינו שייכין אהדדי:

יט וכן אם קבלו עליהם וכו'. שם (דף כ"ו.) גבי הא דמפלגינן בין בה"כ של כרכים לשל כפרים אמר רב אשי והאי בה"כ דמתא מחסיא אף ע"ג דמעלמא קאתו לה כיון דאדעתא דידי קא אתו אי בעינא מזבינא לזבונה כלומר אף ע"פ שכל ישראל בעלי הבה"כ הזה כיון שהבונים אותו כשהקדישוהו לכל העולם אדעתא דידי הקדישוהו גם הנהו דאתו מעלמא בדעתא דידי תלו. ונראה מדברי רבינו שמפרש מזבינא לזבונה אפילו בלא הסכמת בני העיר אבל הר"ן פירש דמזבינא לזבונה בהדי ציבורא קאמר ולאפוקי מדפרשינן דליבורא לא מצו מזבני לה: ויש לדקדק בלשון רבינו שהיה לו לכתוב דין זה לעיל גבי בה"כ של כרכים וממה שכתבו כאן נראה דבבית הכנסת של כפרים מיירי. וכתב כן מדאמרינן בירושלמי שלשה מבה"כ כבה"כ במה אנן קיימין אי בשקבלו אפילו אחד. והיא דאמר רב אשי לא חש רבינו לכותבה מפני שהוא נלמד מדין זה:

כ כשם שמותר וכו'. שם (דף כ"ו:) פלוגתא דרב אחא ורבינא והא קי"ל דהלכתא כמאן דמיקל וכן פסק הרי"ף ז"ל: אבל לא משכירין אותו וכו' עד או בהנייה שהיא כדמים. הכל מימרא דרבא שם. רחובה של עיר וכו'. כבר נתבאר בפרק זה:

פי"ב א משה רבינו ע"ה תקן להם לישראל וכו'. בב"ק פ' מרובה (דף פ"ב) עשרה תקנות שתיקן עזרא שקורין בשבת וקורין בשני ובחמישי ופריך בגמרא שקורין* (במנחה בשבת) עזרא תיקן והא מעיקרא הוה מיתקנא דתניא וילכו שלשת ימים ולא מצאו מים אין מים אלא תורה כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה נלאו עמדו נביאים שביניהם ותקנו להם שיהיו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת וקורין בשני ומפסיקין ג' וד' וקורין בה' ומפסיקין ערב שבת כדי שלא ישהו ג' ימים בלא תורה ומשני מעיקרא חד גברא תלתא פסוקי א"נ תלתא גברי תלתא פסוקי אתא הוא תיקן תלתא גברי ועשרה פסוקים

וכלפי מה שאמרו עמדו נביאים שביניהם ותקנו כתב רבינו מרע"ה שהוא היה הנביא הגדול וכל נביאים שבדור בית דינו הוא ועוד שלא עשו דבר אלא בהסכמתו וא"כ אליו ראוי ליחס הענין. ועוד דגרסינן בירושלמי וכתב הרי"ף פרק הקורא עומד ויושב משה תיקן לישראל שיהו קורין בתורה בשבתות ובי"ט ובראש חודש ובחש"מ. ומה שכתוב בקצת ספרי רבינו בשחרית אשבת נמי קאי כלומר בשבת בשחרית דוקא תיקן משה אבל לא במנחה דתקנת עזרא היא. ומה שכתב רבינו דקריאת שבת במנחה היא משום יושבי קרנות כך אמרו שם בגמרא ופרש"י יושבי קרנות יושבי חנויות כל ימות החול עוסקים בסחורה ואין קורין בשני ובחמישי תקון בגינייהו קריאה יתירה:

ב ואלו הן הימים וכו'. (מגילה ל' ל"א.) תנן מה קורא בכל יום מאלו:

ואין מפטירין בנביאים וכו'. משנה שם (דף כ"א.) דאין מפטירין אלא בשבת וי"ט ויום הכפורים ולא חשש רבינו לכתוב יום הכפורים דבכלל יום טוב הוא. ומה שכתב שמפטירין בתשעה באב. מפורש (שם ל"א:) בט"ב מפטירין אסוף אסיפם:

ג אין קורין בתורה וכו'. משנה שם (כ"ג:) אין פורסין על שמע ואין קורין בתורה בפחות מעשרה. ומ"ש גדולים ובני חורין כבר נתבאר בפרק ח' דלכל דבר שבקדושה אין בכלל העשרה עבדים וקטנים והוא הדין לקריאת התורה כיון שצריך עשרה כמו דבר שבקדושה:

ואין קורין פחות וכו'. שם (כ"א:) תני רב שימי. ומ"ש ולא יהיו הקורין וכו'. שם במשנה ובפ' מרובה ב"ק (דף פ"ב) דבשני וחמישי ובשבת במנחה אין קורין פחות מג' אנשים ובשאר הימים שקורין בהם בתורה קורין יותר משלשה כמו שיתבאר:

ואין מתחילין וכו'. ואין משיירין וכו'. (מגילה דף כ"ב.) מימרא דר' תנחום אריב"ל:

ולא יקרא הקורא וכו'. משנה שם (כ"ג: כ"ד.) הקורא בתורה לא יפחות מג' פסוקים:

ד שלשה שקראו וכו' עד הרי זה משובח. מימרא דרבא (שם כ"א:) והכוונה לומר דלכ"א מהקורין שקרא ארבעה איכא למימר דשפיר עבד:

ה כל אחד ואחד מן הקורין וכו'. שם (ד' ל"ב.) ת"ר פותח ורואה גולל ומברך וחוזר ופותח וקורא דברי ר"מ רבי יהודה אומר פותח ורואה ומברך וקורא. פי' שפותח ורואה אותו פסוק שיש לו להתחיל ולקרות וגולל ס"ת ומברך ברכת התורה לפני קריאתה וחוזר ופותח וקורא דר"מ. ואמרינן בגמרא דטעמא דר"מ כדי שלא יאמרו ברכות כתובות בתורה ואיפסיקא בגמרא הלכה כר' יהודה ואף על פי כן כתב רבינו שבסוף גולל ואחר כך מברך משום דס"ל ז"ל דע"כ לא פליג רבי יהודה אלא בתחלה דצריך למטרח לגלול והדר לפתוח ולקרות אבל בסוף דאין שם טורח יותר גולל ואחר כך מברך דמהיות טוב אל תקרי רע כנ"ל. אחר כך מצאתי שבמסכת סופרים פי"ג כתוב כדברי רבינו והוא מהטעם שכתבתי:

ו אין הקורא בתורה כו'. מימרא דרב חסדא בסוגיא פרק אלו נאמרים (דף ל':):

קרא

א טור וסמ"ג שם : ב טור סי' קנ"ד : ג טור סי' קל"ד סמ"ג עשין שם : ד טור סי' קל"ז קמ"ג סמ"ג עשין י"ט : ה טור קל"ט קל"ח סמ"ג עשין שם : ו טור סי' קל"ח : ז טור א"ח סי' קל"ט :

*נ"ל בשני ובחמישי.

הגהות מיימוניות

* [לשון סמ"ג לבד בפורים שקורין ט' מן ויבא עמלק עד סוף סדרא כדאיתא בירושלמי שניא היא שהיא סדרו של יום]: [א] כר' יהודה בפרק בני העיר ודלא כר"מ דאמר פותח ורואה גולל מברך כו' וכן פסק ר' זירא אמר רב מתנא אמר שמואל הלכה פותח כו' עכ"ל: [ב] כר' ישמעאל ודלא כר' עקיבא דלא אומר המבורך עיין בפרק ג' שאכלו ע"כ: [ג] וראוי לומר ברכו את השם ושאר ברכות אלו בקול רם שישמעו העם ויענו אחריו כאשר בארתי לעיל בפ"ז בתנ"ה שבהלכה ט"ז ע"ש: [ג'] כתב שם הטור וה"ר יהודה אלברצלוני כתב בשם רבינו סעדיה גאון אע"פ שאומר המבורך ואינו מוציא עצמו מן הכלל צריך להחזיר עצמו לכלל לגמרי ולומר ברוך ה' המבורך וכו' ע"ש]:

מגדל עוז

פי"ב משה כו' עד בכל שבוע ושבוע. בבבלי בבבא קמא פרק מרובה (דף פ"ב) ופ"י דמסכת סופרים ובירושלמי נמי איתא והביאה ר"י אלפס ז"ל בהלכות מגלה בפ' עומד ויושב: ומנין הימים. פ"י דמסכת סופרים: ואין מפטירין כו' עד הרי זה משובח. פרק עומד ויושב (דף כא): כל אחד ואחד כו' עד לעולם ועד. פרק בני העיר (דף ל"ב) ופרק הניזקין (דף כ"ט): וחוזר ומברך כו' עד נותן התורה. פרק עומד ויושב (דף כ"ג): ואין הקורא כו' עד מפי הציבור. פרק אלו נאמרים (דף ל"ט):

הציבור. ^א קרא וטעה אפילו בדקדוק [ד] אות אחת מחזירין אותו עד שיקראנה בדקדוק. ולא יקראו שנים בתורה אלא האחד לבדו. ^ב קרא ונשתתק יעמוד אחר תחתיו ויתחיל ממקום שהתחיל הראשון שנשתתק ומברך בסוף: ז ^ג אין הקורא רשאי לקרות עד שיאמר לו גדול שבציבור לקרות. ואפילו חזן הכנסת או ראש הכנסת אינו קורא מעצמו עד שיאמרו לו הציבור או גדול שבהם לקרות. וצריך אחד לעמוד עמו בשעת קריאה כדרך חזן העומד עם [ס] הקוראין: ח ^ד הקורא יש לו לדלג ממקום למקום בענין אחד כגון אחרי מות ואך בעשור שבפרשת אמור אל הכהנים. והוא שלא יקרא על פה שאסור לקרות שלא מן הכתב אפילו תיבה אחת. ולא ישהה בדילוג אלא כדי שישלים התורגמן תרגום הפסוק: ט ^ה כיון שהתחיל הקורא לקרות בתורה אסור [ו] לספר אפילו בדבר הלכה אלא הכל שומעין ושותקין ומשימין לבם למה שהוא קורא שנאמר ואזני כל העם אל ספר התורה. ואסור לצאת מן הכנסת בשעה שהקורא קורא. ומותר לצאת בין איש לאיש. ומי שהוא עוסק בתורה תמיד ותורתו אומנותו מותר לו לעסוק [ז] בתלמוד תורה בשעה שהקורא קורא בתורה: י ^ו מימות עזרא נהגו שיהא שם תורגמן מתרגם לעם מה שהקורא קורא בתורה כדי שיבינו ענין הדברים. והקורא קורא פסוק אחד בלבד ושותק עד שיתרגם אותו [ח] התורגמן וחוזר וקורא פסוק שני. ואין הקורא רשאי לקרות למתורגמן יותר מפסוק אחד: יא ^ז אין הקורא רשאי להגביה קולו יותר מן המתרגם. והמתרגם לא יגביה קולו יותר מן הקורא. ואין המתרגם רשאי לתרגם עד שיכלה הפסוק מפי הקורא. ואין הקורא רשאי לקרות פסוק אחר עד שיכלה התרגום מפי התורגמן. ואין התורגמן נשען [ט] לא לעמוד ולא לקורה אלא עומד באימה וביראה. ולא יתרגם מתוך הכתב אלא על פה. ואין הקורא רשאי לסייע

א טור סי' קמ"ב וע"ש: ב טור סי' ק"מ: ג טור סי' קל"ט: ד טור סי' קמ"ד סמ"ג עשין שם: ה טור סי' קמ"ו סמ"ג עשין כ"ה: ו טור א"ח סי' קמ"ה: ז טור שם:

כסף משנה

קרא וטעה בדקדוק וכו'. כתבו הגהות בשם הרמ"ך דילפינן הכי מדאמרינן בירושלמי מנין לתרגום דכתיב ויקרא בספר בתורת האלהים וגו' מפורש זה תרגום וא"ר יונה אף על גב דאתמר אין התרגום מעכב טעה מחזירין אותו וכל שכן לדקדוק דילפינן נמי מהאי קרא עכ"ל. ול"נ ראיה מדאמרינן בירושלמי דמגילה אין מדקדקין בטעותיה כגון בין יהודיים ליהודיים משמע דבספר תורה מדקדקין: וה"ר מנות כתב מדאמר פרק חלק (סנהדרין דף צ"ט) כל האומר כל התורה מן השמים חוץ מדקדוק אחד הרי זה בכלל כי דבר ה' בזה דכיון שבדקדוק אחד יש לו שרש גדול צריך שלא יניח הנד ולא יניד הנח ולא ירפה החזק ולא יחזיק הרפה עכ"ל. ובירושלמי פרק הקורא עומד טעה בין תיבה לתיבה מחזירין אותו אפילו טעה בין אש לואש: **ולא יקראו שנים בתורה וכו'.** משנה ריש פרק הקורא את המגילה עומד ויושב (מגילה דף כ"א.) קראה אחד קראוה שנים יצאו ובגמרא תנא משא"כ בתורה כלומר שאין קורין שנים. וכתבו הרא"ש והר"ן ואף על גב דהאידנא קרו תרי דלעולם קרי ש"צ בהדי ההוא דקרי איכא למימר דתקון הכי שלא לבייש את מי שאינו בקי בדקדוק הקריאה. ובס' הזוהר כתוב דאסור למקרי בר נש חד בלחודוי ולכן נראה שהעולה לא יקרא עם הש"ץ אלא בנחת שלא ישמיע לאזניו:

קרא ונשתתק וכו'. ירושלמי פ' אין עומדין כתבו הרי"ף פרק בני העיר היה קורא בתורה ונשתתק זה שעומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון וא"ת ממקום שפסק הראשון הראשונים נתברכו לפניהם ולא לאחריהם והאחרונים נתברכו לאחריהם ולא לפניהם וכתיב תורת ה' תמימה שתהא כולה תמימה ומפרש רבינו זה שעומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון ולא יברך לפניו שא"ת יתחיל ממקום שפסק ולא יברך לפניו א"כ נראה שקריאתו של ראשון לעצמה וקריאה זו לעצמה ונמצא שהראשונים נתברכו וכו' ואפילו אם נאמר שיתחיל זה האחרון ממקום שפסק הראשון ויברך לפניו ולאחריו מכל מקום הרי הראשונים נתברכו לפניהם ולא לאחריהם אבל השתא שזה מתחיל ממקום שהתחיל הראשון הרי אנו מצרפים קריאתם כאלו היא אחת וברכתו של ראשון תעלה לכל הפסוקים וכן ברכת האחרון שמברך בסוף תעלה לכולם כנ"ל לדעת רבינו:

ז **אין הקורא רשאי וכו'.** תוספתא כתבה הרי"ף פרק עומד ויושב ראש הכנסת או חזן הכנסת לא יקרא עד שיאמרו לו אחרים קרא שאין אדם מבזה לו. ומפרש רבינו דה"ק אפילו אלו לא יקראו עד שיאמרו להם שיקראו כלא יראו כנוטלים חלק לעצמם בשביל גדולתם דשאר בני אדם אין קורין עד שיקראו אותם ואלו קורין בלי שיאמרו להם קראו: וצריך אחד לעמוד עמו וכו'. ירושלמי כתבו הרי"ף ז"ל פרק הקורא עומד רבי שמואל בר יצחק עאל לבי כנישתא חזא חזנא קאים ומתרגם ולא קאי בר נש תחותוי א"ל כשם שנתנה תורה ע"י סרסור כדכתיב אנכי עומד בין ה' וביניכם להגיד לכם את דבר ה' וגו':

ח **הקורא יש לו לדלג וכו'.** (מגילה כ"ד.) תנן מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה ועד כמה הוא מדלג עד כדי שלא יפסוק התורגמן כלומר שלא ידלג ממקום שהוא קורא אלא כדי שיוכל לגלול הספר ולקרות במקום הדילוג קודם שיגמור התורגמן המקרא שדילג זה משום שאין כבוד ציבור לעמוד בשתיקה ורמינהו קורא אחרי מות ואך בעשור והא קא מדלג אמר אביי לא קשיא כאן בענין אחד כאן בשני ענינים כלומר כששתי הפרשיות מענין אחד כגון אחרי מות ואך בעשור דתרוייהו מיירי בענין יום הכפורים מדלגין בכדי שלא יפסוק התורגמן ומתניתין דקתני אין מדלגין בתורה דמשמע כלל לא ידלג בתורה אפילו בכדי שלא יפסוק התורגמן מיירי שמדלג מענין לענין כגון מפרשת נגעים לפ' זבים: ומ"ש והוא שלא יקרא על פה. בגיטין פרק הניזקין (דף ס') אמרינן דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה. ואי קשיא לך הא דתנן ביומא (דף ס"ט) פרק בא לו כ"ג לקרות ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה. כבר אמרו שם בגמרא דה"ט שלא קריאה על פה דלגוללו א"א מפני כבוד ציבור ולקרות באחר א"א משום פגמו של ראשון דכי קרי חד בתרי ספרי איכא פגמו של ראשון:

ט **כיון שהתחיל הקורא וכו'.** בסוטה פרק ואלו נאמרים (דף ל"ט) אמר רבא בר רב הונא כיון שנפתח ס"ת אסור לספר אפי' בדבר הלכה שנאמר ובפתחו עמדו כל העם ואין עמידה אלא שתיקה שנאמר עמדו לא ענו עוד. רבי זירא אמר רב חסדא מהכא ואזני כל העם אל ספר התורה. וכתב רבינו קרא דרבי זירא דאידך קרא לא מוכח כולי האי דאיכא לפרושי כשפתחוהו להראותו לציבור עמדו על רגליהם: ואסור לצאת מבית הכנסת וכו'. פרק קמא דברכות (דף ח') אמר רבי חייא בר אבי משמיה דעולא. מאי דכתיב ועוזבי ה' יכלו זה המניח ס"ת כשהוא פתוח ויוצא: ומותר לצאת בין איש לאיש. שם ר' אבהו נפיק בין גברא לגברא: כתב ה"ר יונה ז"ל דלספר אפילו בין גברא לגברא ואף על פי שסוגרין הספר בינתים אסור כדאמרינן כיון שנפתח ס"ת אסור לספר: מי שהוא עוסק בתורה וכו'. שם רב ששת מהדר אפיה וגריס וכתב הרי"ף ז"ל ואמור רבנן דוקא רב ששת שתורתו אומנתו. ונראה לי דהאי תורתו אומנתו לא בעי למימר כגון רבי שמעון בן יוחאי וחביריו דהא לא אשכחן דליהוי רב ששת תורתו אומנתו טפי משאר אמוראי וכולהו אמוראי לא היתה תורתם אומנתם כרבי שמעון בן יוחאי וחביריו דהא בפרק קמא דשבת (דף י"א) א"ר יוחנן ל"ש דאין מפסיקין מתלמוד תורה לתפלה אלא כגון רבי שמעון בן יוחאי וחביריו שתורתם אומנותם אבל כגון אנו מפסיקין:

י **מימות עזרא נהגו וכו'.** בפרק קמא דמגילה (דף ג') ובירושלמי מנין לתרגום שנאמר ויקראו בספר זה מקרא מפורש זה תרגום והאי קרא בעזרא איתיה: ואין הקורא רשאי וכו'. משנה (שם כ"ג ב') לא יקרא לתורגמן יותר מפסוק אחד:

יא **אין הקורא רשאי להגביה וכו'.** (ברכות מ"ה) אר"ש בן פזי מנין שאין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא שנאמר משה ידבר והאלהים יעננו בקול שאין ת"ל בקול ומה ת"ל בקול בקולו של משה ומהתם ליכא ראיה אלא שהקורא לא יגביה קולו יותר מן המתרגם אלא דמשמע ליה לגמרא דקורא ומתרגם שוים הם וכי היכי דאשכחן דקורא לא יגביה קולו מן המתרגם ה"ה נמי דמתרגם לא יגביה קולו מן הקורא: ואין המתרגם רשאי וכו' עד מפי התורגמן. מימרא דרב חסדא בסוטה פרק ואלו נאמרים: ואין התורגמן נשען וכו'. ירושלמי כתבו הר"ן פרק עומד ויושב. וכתבו ההגהות בשם הרמ"ך דכ"ש שהקורא אסור ליסמך בשעת קריאת התורה: ולא יתרגם מתוך הכתב וכו'. גם זה ירושלמי כתבו הרי"ף ז"ל פרק הקורא עומד: ואין הקורא רשאי לסייע וכו'. ירושלמי כתבו הרי"ף שם אמר עולא מפני מה אמרו הקורא בתורה לא יסייע לתורגמן כדי שלא יאמרו תרגום

מגדל עוז

קרא וטעה כו' עד בדקדוק. בירושלמי דברכות וכן משמע פ"י דמסכת סופרים, ותמיה אני איך לא הביאו בהלכות: ולא יקראו שנים בתורה כו' עד לבדו. פרק עומד ויושב (דף כ"א): קרא ונשתתק כו' עד ומברך בסוף. ירושלמי פ' אין עומדין: אין הקורא כו' עד לקרות. פרק הניזקין (דף ס'): ואפילו חזן הכנסת כו' עד שקוראין. בירושלמי והביאה ר"י אלפס ז"ל בהלכות פ' עומד ויושב: הקורא יש לו לדלג כו' עד תרגום הפסוק. פרק עומד ויושב (דף כ"ד): כיון שהתחיל כו' עד אל ספר התורה. פרק ואלו נאמרים (דף ל"ט): ואסור לצאת מן בה"כ כו' עד ענין הדברים. פ"ק דברכות (דף ח'): והקורא קורא כו' עד מפסוק אחד. בפרק עומד ויושב (דף כ"ג): אין הקורא רשאי כו' עד מן הקורא. פרק שלשה שאכלו (דף מ"ה): ואין המתרגם רשאי עד מפי התורגמן. פרק שלשה שאכלו: ואין המתרגם נשען כו' עד בתורה. בירושלמי:

הגהות מיימוניות

[ד] כן שמעתי מפי מורי רבינו שאמר בישיבה ומשמו אמנם שום ראיה לא אמר לנו ונוכל לומר ראייתו מדגרס בירושלמי מנין לתרגום ר' זעירא בשם ר' חננאל ויקראו בספר בתורת האלהים וגו' ויקראו בספר זה מקרא מפורש זה תרגום ושום שכל אלו הטעמים ויבינו אלו המסורות וכו. וקא בעי והתרגום מעכב וכו' עד אמר ר' יונה אע"ג דתימא אין התרגום מעכב טעה מחזירים אותו ע"כ. וה"ה וכ"ש לדקדוק דילפינן נמי מהאי קרא ומורי רבינו הסכים על ידי לראיה: [ס] בירושלמי כשם שניתנה ע"י סרסור דכתיב אנכי עומד בין ה' וביניכם כך אנו חייבים לנהוג בה ע"ש: [ו] כתבו התוס' דלשון הספר דאמר אסור לספר משמע דהיינו בקול רם אבל בלחש שרי מדרב ששת וכו' ולא נראה מדברי הגאונים דפירשו בהגהה דבסמוך ע"כ: [ז] כרב ששת דמהדר אפיה וגריס וכו' פ"ק דברכות וכתב רבינו אלפס דאפילו הכי אם אין שם עשרה המבינים לקריאת התורה חוץ ממנו אסור. עוד כתב רבינו חננאל ורבינו אלפס דקיימא לן כרבה דפ"ק אלו נאמרים לפי שאין לנו מי שתורתו אומנותו כרב ששת, ובאור זרוע כתב שמותר לאדם לקרות הפרשה בשעת קריאת שליח ציבור את ספר תורה הואיל ובאותו ענין קא עסיק וכן ר"י בה"ר משה ע"כ. אמנם אני ראיתי את מורי רבינו שלעולם כשחזר את הפרשה בעת ההיא שתק בזמן ששליח ציבור קורא ואזניו אל ספר התורה עד בין גברא לגברא וכן מצאתי שכתבו תלמידיו מפיו שאסור לחזור את הפרשה או ללמוד שום דבר בשעה שקוראים הפרשה דאין לנו מי שתורתו אומנותו כרב ששת: [ח] בירושלמי ויליף לה מויקראו בס"ת אלהים מפורש וגרסינן במסכת סופרים פרק י"ח ומן הדין לתרגם לטף ולנשים ולתינוקות כל סדר וסדר ובנביא של שבת לאחר קריאת התורה וזהו שאמרו בשבת מקדימים לבא כדי לקרות ק"ש כותיקין ומאחרים לצאת כדי שישמעו פירושו של סדר אבל ביום טוב מאחרין לבא שהם צריכין לתקן מאכלו של יום טוב וממהרין לצאת שאין מן הדין לפרש להם דאמרינן רב לא אוקי אמורא עליה מיומא טבא לחבריה ע"כ: [ט] בירושלמי דפרק הקורא את המגילה עומד ר' שמואל בר רב יצחק עאל לבי כנישתא חמא דבר נש קאים ומתרגם סמיך לעמודא א"ל אסור לך כשם שניתנה תורה באימה כך צריך לנהוג בה אימה וכ"ש הקורא עצמו ועיין בתוס' פ"ב דנחים:

לסייע לתורגמן שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה. והקטן מתרגם על ידי גדול ואין כבוד לגדול שיתרגם על ידי קטן. ולא יהיו המתרגמין שנים כאחד אלא אחד קורא ואחד מתרגם: **יב** ולא כל המקראות מתרגמינן בצבור. מעשה ראובן וברכת כהנים ומעשה העגל מן ויאמר משה אל אהרן עד וירא משה את העם וגו' ועוד פסוק אחד ויגף ה' את העם כולם נקראין ולא מתרגמין. ובמעשה אמנון במקום שנאמר אמנון בן דוד נקרא ולא מתרגם: **יג** [א]המפטיר בנביא צריך לקרות בתורה תחלה אפילו שלשה פסוקים. חוזר וקורא מה שקרא לפניו. ולא יפטיר בנביא עד שיגלול ספר תורה. ולא יפחות מעשרים ואחד פסוקים. ואם שלם הענין בפחות מאלו אינו צריך להוסיף. [ב]ואם קרא [י] עשרה פסוקים ותרגמן המתרגם דיו ואפילו לא שלם הענין. ובנביא אחד קורא ואפילו שנים מתרגמין. ומדלג מענין לענין אחר. ואינו מדלג מנביא לנביא אלא בנביאים של שנים עשר בלבד. ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחלתו. וכל המדלג לא ישהה בדילוג אלא כדי שישלים המתרגם תרגומו: **יד** הקורא בנביא יש לו לקרות לתורגמן שלשה פסוקים והמתרגם מתרגם שלשתן זה אחר זה. ואם היו שלשה הפסוקים שלש פרשיות לא יקרא לתורגמן אלא אחד אחד בלבד:

טו * המפטיר בנביא מברך לפניו ברכה אחת. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר בחר בנביאים וכו'. ומברך לאחריו ארבע ברכות. ברכה ראשונה חותם בה האל הנאמן בכל דבריו. שנייה חותם בה בונה ירושלים. שלישית חותם בה מגן דוד. רביעית חותם בה ענין קדושת היום כמו שחותם בתפלה. [כ] וכן אם יחל ראש חדש להיות בשבת המפטיר בנביא מזכיר ראש חדש בברכה

השגת הראב"ד

*) המפטיר בנביא כו' עד שנייה חותם בונה ירושלים כו' עד בתפלה: כתב הראב"ד ז"ל אנו אומרים משמח ציון בבניה עכ"ל:

א טור סי' קמ"ז: ב טור סי' רפ"ה סמ"ג עשין י"ט: א טור א"ח סי' קפ"ד סמ"ג עשין י"ט:

כסף משנה

תרגום כתוב בתורה: **והקטן מתרגם וכו'**. תוספתא כתבה הרי"ף שם ופי' הר"ן ז"ל דהאי אינו כבוד לצבור קאי שאינו כבוד להם שהקטן יקרא והגדול יתרגם ופשט הלשון לא משמע הכי אלא אגדול קאי שאינו כבוד לו לתרגם על ידי קטן: **ולא יהיו המתרגמין וכו'**. רים פרק עומד ויושב (מגילה כ"א ב') ת"ר בתורה אחד קורא ואחד מתרגם ובלבד שלא יהא אחד קורא ושנים מתרגמין:

יב ולא כל המקראות וכו'. משנה שם (כ"ה) מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם מעשה תמר נקרא ומתרגם מעשה העגל הראשון נקרא ומתרגם האחרון נקרא ולא מתרגם ברכת כהנים ומעשה דוד ואמנון נקראין ולא מתרגמין ופירש"י מעשה דוד ואמנון נקראין בהפטרה עכ"ל. ונראה שלא היה להם באותו זמן הפטרות קבועות כמו היום אלא כל אחד היה מפטיר ענין שנראה לו שהוא מתייחס לפרשה וגם בזמננו זה יש חילוק מנהגים בהפטרות. ובגמרא מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם ומעשה ברבי חנינא בן גמליאל שהלך לכבול והיה קורא חזן הכנסת ויהי בשכן ישראל וא"ל למתורגמן הפסק אל תתרגם אלא אחרון ושבחוהו חכמים. ופירש"י אל תתרגם אלא אחרון ויהיו בני יעקב שנים עשר והפסוק הזה נפסק בהפסק פרשה לכך קורהו אחרון כאילו הוא פסוק לעצמו. ותו בגמרא מעשה עגל השני נקרא ולא מתרגם איזהו עגל השני מן ויאמר משה עד וירא משה, ובהרי"ף והרא"ש כתוב ועוד פסוק אחד ויגוף ה' את העם. וכ"ל שהוא תוספת הרי"ף שפירש דטעמא דלא מתרגם משום כבודו של אהרן וא"כ בפסוק ויגוף שכתוב על העגל אשר עשה אהרן ה"ה דלא מתרגם והגמרא לא השש אלא לכתוב הפרשה וה"ה בהאי קרא כיון דטעמא משום כבודו של אהרן. ותו בגמרא ברכת כהנים נקרא ולא מתרגם משום יפא ופירש"י שלא יאמרו שהקדוש ברוך הוא נושא פנים. מעשה דוד ואמנון נקראין ולא מתרגמין והא אמרת מעש' אמנון ותמר נקרא ומתרגם לא קשיא הא דכתיב אמנון בן דוד הא דכתיב אמנון סתמא כך היא גירסת רבינו. ומ"מ ק"ל דמעשה דוד ואמנון דתנן במתניתין משמע דמעשה דוד היינו מעשה בת שבע ואיך לא הזכירו רבינו. ואפשר שהוא מפרש מעשה דוד ואמנון מעשה אמנון שנזכר בו דוד נקרא ולא מתרגם אבל מעשה דוד בבת שבע לא נזכר כאן:

יג המפטיר בנביא וכו'. שם (דף כ"ג.) אמר עולא מפני מה המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה מפני כבוד התורה: ומה שאמר חוזר וקורא וכו'. כתב הטור נוהגים בשבת וביום טוב וביום הכפורים שיכולים להוסיף בשבת השמיני מפטיר וביום טוב השמי וביום הכפורים השביעי ואתי שפיר בין למאן דאמר עולה ובין למאן דאמר אינו עולה שאם עולה והוסיפו עליהם אין להוש שהרי יכולים להוסיף ואם אינו עולה הרי כבר קרא ז' לפניו: **ולא יפטיר בנביא וכו'**. סוטה פרק ואלו נאמרים (דף ל"ט ב') אמר רבי תנחום אריב"ל המפטיר אינו מפטיר עד שיגלל ספר תורה. וכתבו הרי"ף ז"ל פרק הקורא עומד: **ולא יפחות וכו'**. ברייתא (מגילה כ"ג.): ומ"ש ואם הפסיק הענין וכו'. שם מתקיף לה רבא והא עולותיכם ספו דלא הויין עשרים וחד שאני התם דסליק ענינא והיכא דלא סליק עניינא לא והא אמר שמואל בר אבא זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דר' יוחנן וכי הוה קרי עשרה פסוקים אמר לן איפסקו מקום שיש תורגמן שאני. ופי' הר"ן ז"ל משום דבהדי תורגמן היו עשרים ופסוק אחרון שחוזר וכופל עברית הרי כ"א: **ובנביא אחד קורא וכו'**. שם (כ"א ב') ת"ר בתורה אחד קורא ואחד מתרגם ובלבד שלא יהא אחד קורא ושנים מתרגמין ובנביא אחד קורא ושנים מתרגמין ובלבד שלא יהו שנים קוראין ושנים מתרגמין ומכאן שצריך למחות באנשים המסייעין המפטיר אלא כולם צריך שישמעו מה שהמפטיר קורא: ומדלג מענין לענין. משנה (שם כ"ד.) מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה ועד כמה הוא מדלג עד כדי שלא יפסוק התורגמן. ופירש"י שלא יפסוק התורגמן שלא ידלג ממקום שהוא קורא אלא כדי שיוכל לגלול את הספר ולקרות במקום הדילוג קודם שיגמור התורגמן תרגום המקרא שדילג זה משום שאין כבוד לציבור לעמוד בשתיקה. ובגמרא תניא אין מדלגין מנביא לנביא ובנביאים של שנים עשר מדלג ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחלתו. ואיתא להאי ברייתא נמי ביומא פרק בא לו דף ס"ט וכתבו שם התוס' אין לפרש מסוף שנים עשר לתחלתו דאם כן אפילו מתחלתו לסופו נמי לא דהיינו בכדי שיפסוק התורגמן אלא מסוף הספר לצד תחלתו כלל לא. והמדקדק בלשון רש"י ימצא שכיון לזה. וי"ל דהיינו דוקא בנביא של י"ב לנביא של י"ב אבל בנביא עצמו אפילו מסוף הנביא לתחלתו נמי דלא גרע משאר נביאים. על מה שכתב רבינו וכל המדלג לא ישהה בדילוג אלא כדי שישלים המתרגם תרגומו. כתב הראב"ד א"א אין זה מלשון הגמרא שלזה הענין צריך היה לומר עד כמה הוא מדלג עד כדי שיפסוק התורגמן והמשנה אמרה עד שלא יפסוק התורגמן עד כאן לשונו. ולרבינו י"ל דדא ודא אחת היא שהכוונה לומר שלא ישהה בדילוג עד אחר שהפסיק התורגמן:

יד הקורא בנביא וכו'. משנה שם מגילה (כ"ג: כ"ד.) הקורא בתורה לא יפחות מג' פסוקים ולא יקרא לתורגמן יותר מפסוק אחד ובנביא שלשה אם היו שלשתן ג' פרשיות קורא אחד אחד ובגמרא אם היו שלשתן שלש פרשיות כגון כי כה אמר ה' חנם נמכרתם. כי כה אמר ה' מצרים ירד עמי בראשונה. ועתה מה לי פה. וכתב הר"ן ז"ל דלאו דוקא ג' פרשיות דהוא הדין לשלשה ענינים חלוקים:

טו המפטיר בנביא מברך לפניו ברכה אחת. במס' סופרים ובפסחים (ק"ד ב') גבי כל הברכות פותח בהם בברוך כתבו גם התוספות דלפני ההפטרה ברכה אחת. וק"ל על מנהגנו שאנו מברכים שתים וכן כתבם רבינו ז"ל בנוסח התפלות ואם אמרנו שבתיקון כהדא קשיא צריך טעם למה נשתנית ברכה זו מכל ברכות שבעולם ואפילו אם נאמר שהם שתי ברכות מ"מ אין בשניה מלכות וא"ת מפני שהיא סמוכה לחבירתה א"כ לא הוה ליה לפתוח בברוך. וי"ל דכולה הדא ברכה היא שבתחלה מברך אשר בחר בנביאים טובים כלומר לאפוקי נביאי השקר ומשום דאיכא מילי טובא בנביאים טובים דהוו סיפור דברים ומיחזי דלית בהו קדושה משום הכי קאמר ורצה בדבריהם הנאמרים באמת כלומר כל דבריהם מרצון ודעת גבוה נכתבו והם דברי אמת לא כספר דברי הימים של מלכים שיש בהם שינויים הרבה. ואח"כ רצו לחלוק כבוד לתורה ולמשה רבן של נביאים והזכירום הבוחר בתורה ובמשה עבדו, ולפי שלא ירצה שמזכירין אותם אחר הנביאים פתחו בה בברוך לא לומר שהיא ברכה בפני עצמה שא"כ היו חותמין בה בברוך ולא פותחים כיון שהיא סמוכה לחבירתה ומפני שהזכיר התורה ומשה חזר להזכיר נביאי האמת והלדק להזכיר מלמעלה למטה. א"כ דבריפא פתח בשבח דברי הנביאים בחלק הספוריי מהם לומר שאפילו באותו חלק יש לנו לשבח לאשר בחר בהם וכשבא להזכיר החלק הנבואיי הקדים התורה ומשה שממש נובע החלק הזה ודקדק לומר בחלק הזה נביאי האמת והלדק לאפוקי נביאי השקר והלדק לומר שדברי הנבואה שמתנבאים הם דברים מלודקים ומזוקקים שבעתים. א"נ לנביאים שהם בעלי לדק ואינם מתגאים בנבואתם לעות אדם בריבו והוא דוגמת מאי דפתח בנביאים טובים ומכל מקום אינה אלא ברכה אחת כדפירש"י. ולענין החלק הספוריי נקט אשר בחר לשון עבר אבל בתורה וחלק הנבואיי נקט הבוחר לשון הוה כאילו בכל יום ויום הוא בוחר בהם ונותן לישראל וכמו שאחז"ל על פסוק אשר אנכי מצוך היום בכל יום יהיו בעיניך כחדשים: **שניה חותם בה בונה ירושלים וכו'**. כתב הראב"ד אנו אומרים משמח ציון בבניה עכ"ל. במסכת סופרים כתוב כדברי הראב"ד וכן אנו נוהגים: **וכן אם חל ר"ח וכו'**. בפ' במה מדליקין שבת (דף כ"ד:) אמר רב גידל אמר רב **ר"ח שחל להיות בשבת המפטיר בנביא אינו צריך להזכיר**

לחם משנה

פי"ב יב ועוד פסוק אחד. כבר כתב בזה מוהרי"ק ז"ל:

הגהות מיימוניות

[י] ודלא כירושלמי דאמר כשיש תורגמן סגי בג'. אמנם רבינו שמואל כתב מההיא דירושלמי ישרה דנקט הכא לאו דוקא אלא אפילו ג' כבירושלמי: [כ] וכן ביה"כ במנחה כדפרישית בהלכות יה"כ ע"כ:

מגדל עוז

והקטן כו' עד הקטן. בתוספתא והביאו ר"י אלפס ז"ל בהלכות פרק עומד ויושב: **ולא יהיו** המתרגמין כו' עד מתרגם. פרק עומד ויושב (דף כ"ד): **ולא כל** המקראות מתרגמין כו' עד מה שקרא לפניו. פרק עומד ויושב: **ולא יפטיר** בנביא עד שיגלול ספר תורה. פרק ואלו נאמרים (דף ל"ד): **ולא יפחתו** מעשרים ואחד פסוקים וכו' עד שנים מתרגמים. פרק עומד ויושב (דף כ"ה): ומדלג מענין לענין כו' עד תרגומו. פרק ואלו נאמרים (דף מ"א): **הקורא** בנביא כו' עד אחד. פרק עומד ויושב: המפטיר בנביא כו' עד שניה חותם בה בונה ירושלים כו' עד בתפלה. פרק י"ג דמסכת סופרים. כתב הראב"ד ז"ל אנו אומרים משמח ציון בבניה עכ"ל. **ואני אומר** שאלו הן כתובות נמצאות פרק י"ג דמסכת סופרים וגורס מנחם ציון בבניה למדנו מזה כי הנוסחאות חלוקות לכן אין בזה קפידה והשגה ומניחין המקומות על מנהגן כד"ן: **וכן אם חל ש' עד בשבת**. פרק כ"ע (דף כ"ד):

[ל] בברכה זו כמו שמזכיר בתפלה: **טז** אכמה הן הקוראין. בשבת בשחרית [מ] קוראין שבעה. וביוה"כ ששה. ובימים טובים חמשה. אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהם. בראשי חדשים ובחולו של מועד קורין ארבעה. בשבת וביום הכפורים במנחה ובשני ובחמישי של כל השנה ובחנוכה ובפורים בשחרית ובימי התענית בשחרית ובמנחה קורין שלשה אין פוחתין ממנין זה ואין מוסיפין [נ] עליהן: **יז** [ס] אשה לא תקרא בציבור מפני כבוד הציבור. [ע] קטן היודע לקרות ויודע למי מברכין עולה ממנין הקוראים. וכן מפטיר [פ] עולה מהמנין שהרי הוא קורא בתורה. ואם הפסיק שליח ציבור [צ] בקדיש בין משלים ובין המפטיר אינו עולה מן המנין. * ציבור שלא היה בהם יודע לקרות באלא אחד עולה וקורא ויורד וחוזר וקורא שנייה ושלישית עד שיגמור מנין הקוראים של אותו היום: **יח** בכל קריאה וקריאה מאלו כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל. ומנהג פשוט הוא היום שאפילו כהן עם הארץ קודם לקרות לפני חכם גדול ישראל. וכל מי שהוא [ק] גדול מחברו בחכמה קודם לקרות. והאחרון שגולל ספר תורה נוטל שכר כנגד הכל. לפיכך עולה ומשלים אפילו גדול שבציבור: **יט** גאין שם כהן עולה ישראל. ולא יעלה אחריו [ר] לוי כלל. אין שם לוי כהן שקרא ראשון חוזר וקורא הוא עצמו פעם שנייה במקום לוי. דאבל לא יקרא אחריו כהן אחר שמא יאמרו הראשון פסול ולפיכך עולה כהן אחר. וכן לא יקרא לוי [ש] אחר לוי שמא יאמרו אחד משניהם פסול: **כ** כיצד סדר הקריאה בתורה. אחר התפלה

א טור סי' רמ"ב: ב טור א"ח סי' ק"מ סמ"ג עשין י"ט: ג טור סי' קל"ח סמ"ג עשין י"ט: ד עיין בטור שם:

כסף משנה

להזכיר בו ר"ח שאלמלא שבת אין נביא בר"ח ואסיקנא דלית הלכתא ככל הנך שמעתתא דאמר התם מדאריב"ל יה"כ שחל להיות בשבת המתפלל תפלת נעילה צריך להזכיר של שבת יום הוא שנתחייב בחמש תפלות, כלומר וסובר רבינו דהא דרב גידל בכלל דכי היכי דאמרינן יום הוא שנתחייב בחמש תפלות הכא נמי יום הוא שנתחייב בהפטרה וכן דעת רש"י והרי"ף. וכתבו הר"ן והרא"ש ז"ל שנהגו שלא להזכיר של ר"ח בהפטרה וכ"כ הר"ן בשם ה"ר יונה דאפילו לדעת רש"י והרי"ף אינו חותם בראש חדש כלל אלא אומר מעין המאורע וחותם בשל שבת דלא יפה כח ר"ח בהפטרה דליתא אלא בשביל שבת יותר משאר תפלות הקבועות בראש חדש וכך הם דברי רבינו שכתב מזכיר ראש הדש בברכה זו כמו שמזכיר בתפלה דמשמע דוקא הזכרה כמו בתפלה דהיינו הזכרה בלא חתימה:

טז כמה הם הקוראין וכו'. משנה (מגילה דף כ"א.) ביום טוב ה' ביום הכפורים ו' בשבת ז' אין פוחתין מהם אבל מוסיפין עליהן: וכתב הר"ן ז"ל שיש מפרשים דהכי דאין פוחתין קאי אכולהו אבל מוסיפין עליהן לא קאי אלא אשבת בלחוד אבל לא אשארא שלא להשוותן לשבת. אבל מדברי רש"י נראה דאכולהו הנך יומי קאי דכיון שאסורים במלאכה מוסיפין עליהן וליכא למיחש משום ביטול מלאכה. וזה דעת רבינו דאפכינהו וכתב שבת והדר כל הני ואכולהו כתב דמוסיפין עליהן: בראשי חדשים ובחולו של מועד וכו'. גם זה משנה שם בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין שלשה אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהם. ודאי דלא עדיף מנחת יום הכפורים ממנחת שבת. ותנן תו התם בראשי חדשים ובחולו של מועד קורין ארבעה אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהם ואין מפטירין בנביא זה הכלל כל שיש בו מוסף ואינו יו"ט קורין ארבעה וממילא נפקא כל הני ימים שאין בהם מוסף שאין קורין אלא שלשה. ומה שכתב שקורין בתעניות בשחרית ובמנחה. בפרק קמא דתענית (דף י"ב ב') משמע דלא קרינן אלא במנחה וצ"ע:

יז אשה לא תקרא וכו'. (מגילה כ"ב) תנו רבנן הכל עולין למנין שבעה ואפילו קטן ואפילו אשה אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד הצבור. וכתב רבינו שקטן צריך שידע לקרות דאם לא כן אין קורין אותו לקרות בתורה ולדברי הרא"ש ז"ל וכתב גם כן שצריך שידע למי מברכין וכתבו ההגהות דהכי איתא בירושלמי: וכן מפטיר עולה וכו'. שם פלוגתא דאמוראי ופסקו הרי"ף והר"ן כמאן דאמר עולה. ומ"ש ואם הפסיק וכו'. תשובת רב נטרונאי כתבה הרי"ף ז"ל שם: ציבור שלא היה בהם וכו'. תוספתא כתבה הרי"ף שם בני בית הכנסת שאין להם מי שיקרא אלא אחד עומד וקורא ויושב ועומד וקורא ויושב אפילו שבע פעמים. וכתב הר"ן ז"ל פי' שאין שם יודע לקרות אלא הוא ומיהו יש שם עשרה דאי לא אין קורין בתורה פחות מעשרה והא דקאמר בכל זימנא ויושב היינו

לדידהו שלא היו מברכין בתורה אלא ראשון לפניה ואחרון לאחריה הילכך אם לא היה חוזר ויושב במקומו בכל פעם לא יהא ניכר שיהא אלא כקורא אחד אבל בתר דתקון שיהא כל אחד מברך לפניה ולאחריה א"צ ליישב דהא איכא היכרא. וקשיא לי דכיון שרבינו לא הזכיר המנהג הראשון למה לו לכתוב דין זה לכך אני אומר שאפילו לאחר שתקנו סובר רבינו שצריך לישב ולעמוד כדי לעשות היכרא כאלו הם ז' עולים שכך דרכם לקום ממקומם לעלות:

יח בבל קריאה וכו'. משנה בגיטין פרק הניזקין (דף נ"ט.): וכל מי שהוא גדול. שם (דף ס'.) בעיא לר"י נפחא אחר כהן ולוי מי קורא א"ל ת"ח הממונים פרנסים על הציבור ואחריהם ת"ח הראויים למנותם פרנסים על הציבור ואחריהם בני תלמידי חכמים שאבותיהם ממונים פרנסים על הציבור ואחריהם ראשי עם וכל אדם: והאחרון שגולל ספר תורה וכו'. מימרא דריב"ל סוף פרק בני העיר מגילה (דף ל"ב.): ומה שכתב לפיכך עולה ומשלים וכו'. כלומר אע"ג דבבבא שקודם זו אמר שגדול בחכמה קודם, להיות משלים עולה אפילו גדול שבציבור:

יט אין שם כהן וכו'. בפרק הניזקין גיטין (נ"ט.) אמר אביי נקטינן אם אין שם כהן נתפרדה החבילה. ומפרש רבינו כפי' הראשון של רש"י דהיינו נפסק הקשר ואיבד הלוי את כבודו בשביל חבילתו שנפרדת ואינו קורא כלל: אין שם לוי וכו' עד אחד משניהם פסול. שם אמר אביי נקטינן אם אין שם לוי כהן קורא ופירש"י במקום לוי. איני והאמר ר' יוחנן כהן אחר כהן לא יקרא משום פגמו של ראשון לוי אחר לוי לא יקרא משום פגם שניהם כלומר דלא ידעי אינשי פגמא בהי מינייהו ואמרי ראשון אינו לוי לפיכך חזר וקרא אי נמי שני אינו לוי אלא ישראל ומשני כי קאמרינן באותו כהן כלומר אותו כהן עצמו יחזור ויקרא במקום לוי. והדר שקיל ופליג תלמודא מה שכתב לוי אחר לוי דאיכא פגם שניהם דאמרי הד מינייהו לאו לוי הוא כהן אחר כהן נמי אמרי הד מינייהו לא כהן היה כגון דמוחזק לן באבוה דהאי שני דכהן הוא כלומר וליכא למימר לוי הוא הילכך לראשון הוא דאיכא פגמא ופרכינן דכוותא גבי לוי דמוחזק לן באבוה דהאי שני דלוי הוא ומאי פגמא איכא אלא ע"כ היינו פגמא דאמרינן אבוה ממזרת או נתינה נסיב ופסליה לזרעיה מקדושת לויה ובמקום ישראל קרא הכא נמי כהן שני אתי למימר גרושה או חלוצה נסיב ואחליה לזרעיה ומשני הואיל ובלוי קרא ליכא פגמא דאי סלקא דעתך חלל הוא סוף סוף לוי מי קא הוי שיקרא במקום לוי הלכך ע"כ כיון דאבוה כהן אין זה חלל ואין כאן פגם אלא לראשון. ואמרינן נמי התם דכך הששה ליתא אלא משום נכנסין ויוצאים שאין רואים אם ישלימו למנין הקוראין וכן אין רואים אם קרא זה במקום שקרא זה:

כ כיצד סדר הקריאה וכו' אין קורין בחומשין וכו'. פרק הניזקין גיטין (דף ס'.) רבה ורב

מגדל עוז

כמה הן הקוראין כו' עד מפני כבוד הציבור. פרק עומד ויושב (דף כ"א): קטן היודע כו' עד ממנין הקוראים. פרק עומד ויושב: וכן המפטיר עולה כו' עד אינו עולה. פרק עומד ויושב ושם הביא ר"י אלפס ז"ל תשובת רב נטרונאי גאון ז"ל משמא דרבנן סבוראי והסכימו כולן כדברי ר"מ ז"ל: צבור שלא היה בהם יודע כו' עד של אותו היום. בתוספתא והביאו ר"י בהלכות פרק עומד ויושב: בכל קריאה כו' עד מישראל. פרק הניזקין (דף ס'): וכל מי שהוא גדול כו' עד משניהם פסול. פרק הניזקין (דף ס') ופרק עומד ויושב (דף כ"א): כיצד סדר הקריאה כו' עד נסטרין. מקצתו במס' סופרים ומקצתו מסדר רב עמרם ותשובות ומקצתו מנהג ומנהג ישראל תורה היא:

הגהות מיימוניות

[ל] בפרק ב"מ גרסינן ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כריב"ל כו' עד יום הוא שנתחייב בה' תפלות ובכלל הני שמעתתא הא דרב גידל אמר רב דאמר ר"ח שחל להיות בשבת המפטיר בנביא בשבת אין מזכיר של ר"ח שאלמלא שבת אין נביא בר"ח וכן פירש רבינו חננאל ור"י אלפס וכן פירש"י. אבל התוספות פסקו בשם ר"ת דלא קאי אדרב גידל דהא תלמודא גופיה מתרץ לה דלא דמי לתפלה ואדרבא כרב גידל קי"ל וכן עמא דבר וכן ספר התרומה: [מ] במס' סופרים בפי"א יש שאם טעה חזן וסבור שקרא ז' ולא קרא אלא ו' חוזר וקורא ז' ושמיני מפטיר ואם קרא ודלג על פסוק אחד ולא קראו אם היה במנחה בשבת או בשני ובחמישי וקרא עשרה פסוקים בלא פסוק המדולג אינו חוזר ואם לאו חוזר אבל בשבת אפילו דילג פסוק אחד חוזר וקורא אפילו אחר שהפטיר בנביא והתפלל מוסף מפסיק מיד וקורא שאין מעמידין תפלת מוספין פעם שנייה ע"כ. ובסוף מסכת סופרים אפילו דילג פסוק אחד ולא קראו והחזיר את התורה ואמר קדיש חוזר ופוסק ומברך וקורא הוא ושנים אחרים ע"כ: * [וכתב הר"ט ז"ל שאם סיים הש"ץ הפרשה עם הששי ואמר קדיש שאין צריך לקרות עוד אחד אלא קורא עם המפטיר מה שקרא עם הששי ויאמר קדיש והרא"ש אומר שא"צ קדיש]: [נ] ריב"א התיר להוסיף על שלשה כשיש חתונה ביום ה' אם צריכים לכך כגון שיש ג' חתנים ב' ישראל ואחד כהן דהא חומת הוי כמו מועד כדמוכח פ"ק דכתובות ע"כ: [ס] אין לקרות [עבדים] כנענים בתורה אם לא לשביעי כדאמרינן לשביעי הכל משלימין וכו'. ואם אמו מישראל מותר דאמרינן כותי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר מורי רבינו עד כאן: [ע] בירושלמי דג' שאכלו תניא קטן ופ"ת עושין אותן סניפין כו' עד א"ר יודן כיני מתניתא קטן לספר תורה פירוש לעלות למניין הקורין בשבת אימתי עושין אותו סניפין רבי אבינא אמר איתפלגון ר"ה ורב יהודה תרוויהו בשם שמואל חד אמר כדי שיהא יודע טיב ברכה וחרנא אמר שיהא יודע למי מברכין וכן פסק בס"ה וכתב לשון רבינו המחבר וכ"כ מורי רבינו בשם רבינו שמחה דלאו דוקא למניין ד' דח"ה לג' בס"ע: [פ] רב ייםר ורב הונא ב"ר אבא חד אמר עולה כר וכן פסק ר"ת ויתר הגאונים מדאפרינן בפרק בני העיר ר"ח אדר שחל להיות בואתה תצוה קרי שיתא מואתה תצוה עד ועשית וחד חוזר וקורא כר' והיינו מפטיר וכן אנו עושים במנחה של תענית צבור ובשחרית תשעה באב שהשלישי מפטיר ומה שבשבת ויה"כ ויו"ט קורא ז' וה' לבד מן המפטיר אין בכך כלום שהרי מוסיפין עליהן ודלא כרבינו חננאל שכתב הדעת נוטה שאינו עולה, וראייה מירושלמי דגרסינן רבי חלבו ורבי מתנא שמואל בר שילת בשם רב ז' חוץ מן המפטיר וכן בה"ג ובסדר רב עמרם כרבינו חננאל ע"כ: [צ] וכן נמצא לרב נטרונאי דאמר משמא דרבנן סבוראי דהיכא דקרו שיתא ואפסיקו בקדיש וחד איפטר דאינו עולה למניין ז' אבל היכא דלא אפסיקו בקדיש מקמי הפטרה עולה למניין ז' וטעמא דמסתבר הוא ע"כ מס"ע: * [לשון חטור שם כתב א"א דזו התוספתא נשנית לפי המנהג הראשון שהיה אחד מברך לפניה והאחרון לאחריה לכך צריך לישב בכל פעם להכיר שהם ז' אבל האידנא שצריך לברך בכל פעם ופעם ברכה ראשונה ואחרונה כמו כהן שקרא במקום לוי א"צ לישב]: [ק] דגרסינן בפרק הניזקין שלחו ליה בני גלילא לר' חלבו אחריהן מי קוראין לא הוה בידיה אתא ושייל לר' יצחק נפחא א"ל אחריהן קוראין תלמידי חכמים הממונים פרנסים על הציבור ואחריהן ת"ח הראויים למנותם פרנסים על הציבור ואחריהן בני ת"ח שאבותיהם ממונים פרנסים על הציבור ואחריהן ראשי כנסיות וכל אדם ובפ"ב דכתובות בחזקת שהוא לוי או בחזקת שהוא גדול: [ר] וכ"פ רב עמרם ור"ח ור' יעקב ברבי יקר ור"י ברבי יהודה ורבינו שמחה ודלא כר' יצחק הלוי שפירש שיכול הישראל לקרוא לפני לוי וכן היה נראה לרש"י כרבו הלוי דאטו אם בה"כ כולו מלא לוים לא יקראו בתורה וכן הורה הגאון ר' שמואל ב"ר דוד הלוי. והנה מורי רבינו כתב בתשובה כרבינו המחבר ושעמו וכתב דאם אין ישראל שם מוטב שיקראו קטנים ישראלים או נשים ואל יקרא לוי ועיר שכולה כהנים ואין בה אפילו ישראל אחד נ"ל דכהן יקרא פעמים ושוב יקראו נשים וכו' עד היכא דלא איפשר ידחה כבוד צבור פירוש שאמרו חכמים אשה לא תקרא מפני כבוד צבור וכו' עד ועיר שכולה כהנים ואין בה נשים ועבדים וקטנים לא יקראו בתורה כלל ע"כ. אמנם בעל פה אמר לי שאם רצה לקרות הלוי במקום כהן ולומר אין כאן כהן עמוד פלוני הלוי במקום כהן הרשות בידו: [ש] ואם קורא החזן כהן או לוי ואינו שם לא יקרא לאחר בשם משום פגמו של ראשון אלא אחר יעמוד מעצמו, רבינו ע"כ:

ורב יוסף דאמרי תרווייהו אין קורין בחומשין בבית הכנסת מפני כבוד הציבור. וכתב הר"ן ז"ל שכותבין להם חמשה חומשין כל אחד לעצמו וכל ספריהם היו כמגילה כספר תורה שלנו ודוקא מפני כבוד הציבור הא מדינא קורין בהם ואע"ג דאמרינן התם ספר תורה שחסר יריעה אחת אין קורין בו הא פריקו לה התם בגמרא דלא דמי דהתם מיחסר במילתיה. ומיהו בחומשין שלנו מדינא אין קוראין בהם שהרי אין עשויין כתיקון חכמים שאינן נגללים ולא נתפרין בגידין:

כג ואין גוללין ספר תורה בצבור וכו'. ביומא פרק בא לו (דף ע'.) מימרא דרב ששת: לפיכך אם יצטרכו וכו'. שם אמר רבי יצחק נפחא ראש חדש טבת שחל להיות בשבת מוציאין שלשה ספרי תורות וקוראין באחד בעניינו של יום ואחד בשל ראש חדש ואחד בשל חנוכה: ולא יקרא איש אחד בשתי תורות וכו'. גם זה שם אהא דתנן דכהן גדול קורא אחרי מות ואך בעשור וגולל ספר תורה ומניחו בחיקו ובעשור שבחומש הפקודים קורא ע"פ מקשה בגמרא ניתי ספר תורה אחרינא ונקרי אמר רב הונא בר יהודה משום פגמו של ראשון ומי חיישינן לפגמא והאמר רבי יצחק נפחא ראש חדש טבת שחל להיות בשבת מביאין ג' תורות וקורין באחד בעניינו של יום ואחד בשל ראש חדש ואחד בשל חנוכה תלתא גברא בתלתא ספרי ליכא פגמא חד גברא בתרי ספרי איכא פגמא. ויש מדקדקין מלשון רבינו שכתב לא יקרא איש אחד ענין אחד בשתי תורות דשני ענינים מותר לקרות איש אחד בב' תורות וטעות הוא בידם שאם כדבריהם ה"ל לשנויי שאני התם דתלתא עניני נינהו ומדלא שני הכי אלא שני חד גברא איכא פגמא משמע בהדיא דחד גברא בתרי ספרי אף על גב דהוו תרי עניני דומיא דההיא דר"ח טבת איכא פגמא, ומה שכתב רבינו ענין אחד היינו משום דבשני ענינים אין קורין בתורה בספר אחד וכמו שכתב בתחלת הפרק הקורא יש לו לדלג ממקום למקום בענין אחד כגון אחרי מות ואך בעשור והשתא קאמר דאפילו בענין אחד דבספר אחד שרי לקרות חד גברא בתרי ספרי לא יקרא משום פגמו של ראשון:

כד הגולל ס"ת וכו'. פרק בני העיר (מגילה דף ל"ב) מימרא דר' שפטיה א"ר יוחנן. ופירש"י הגולל ס"ת מעמיד לעמוד ומה שהוא ...

התפלה. כל יום שיש בו תפלת מוסף אחר שיגמור שליח צבור תפלת שחרית אומר קדיש ומוציא ספר תורה וקורא לאחד אחד מן הציבור ועולין וקורין בתורה. וכשגומרין מחזיר ספר תורה למקומה ואומר קדיש ומתפללין תפלת מוסף. וימים שיש בהן מפטיר ומוסף נהגו לומר קדיש קודם שיעלה המפטיר. ויש מקומות שנהגו לומר קדיש אחר המפטיר: **כא** ובמנחה של שבת ושל יום הכפורים [מ] אחר שיגמור שליח ציבור תהלה לדוד וסדר היום אומר קדיש ומוציא ספר תורה ועולין וקורין בו ומחזירו ואומר קדיש ומתפללין מנחה. וכן בתענית קוראין במנחה ואחר כך אומר קדיש ומתפללין תפלת מנחה. אבל ביום טוב לא נהגו לקרות במנחה: **כב** ויום שאין בו מוסף כשגומר תפלת שחרית אומר קדיש ומוציא ספר תורה וקוראין בו ומחזירו ואומר קדיש ואחר כך אומר תהלה לדוד וסדר היום כדרך שאומרים בכל יום ואומר קדיש וכל העם נפטרין: **כג** * אין קוראין בחומשין [א] בבתי כנסיות משום כבוד ציבור. ואין גוללין ספר תורה בציבור מפני טורח הציבור שלא יטריח עליהם להיותן עומדין עד שיגלול ספר תורה. לפיכך אם יצטרכו לקרות שני ענינים מוציאין שני ספרי תורה. ולא יקרא איש אחד ענין אחד בשתי תורות שמא יאמרו ספר ראשון פגום היה ולפיכך קורא בשני: **כד** [י]כל הגולל ספר תורה גוללו מבחוץ וכשהוא מהדקו מהדקו מבפנים. וצריך להעמידו על התפר כדי שלא יקרע. [י]מקום שמוציאין ספר תורה אחר שקוראין בו ומוליכין אותו לבית אחר להצניעו אין הצבור רשאין לצאת עד שיצא ספר תורה וילוו [ב] אותו והם אחריו עד המקום שמצניעין אותו בו:

יחיד וס"ת מונח לו בין ברכיו גולל מבחוץ שעמוד שהוא תולה לו גוללו ויגול מצד חוץ לצד פנים שאם יאחוז עמוד הפנימי ויגול לצד החוץ יתפשט החיצון ויפול לארץ וכשהוא מהדקו כשגמר מלגלול ובא להדקו יאחוז בפנימי ויהדק על החיצון כדי שלא יכסה הכתיבה בזרועותיו שמצוה להראות את העם כשמהדקים:

והתוספות כתבו בשם ר"ת דקאי אקשר דמטפחות דכשקושר המטפחת סביב הס"ת יהא הקשר מבפנים כלפי הכתב שאם יהיו מאחוריו כשיפתח הס"ת יהיה צריך להפכו על הכתב להתיר הקשר ואין זה דרך כבוד. והר"ן כתב גוללו מבחוץ למי שאוחז אותו קאמר שתהא הכתיבה כלפי הגולל ולא כלפי מי שאוחז ספר תורה וכשהוא מהדקו שמי שאוחז ספר תורה מהדק אותו אחר שיגלול כדי שיעמוד הככך מהודק צריך שתהא הכתיבה כלפי המהדק ולא כלפי הגולל כללו של דבר הכתיבה ראוי שתעמוד כלפי אותו שעוסק בספר תורה מפני כבוד התורה. ואחרים פירשו שהיו נוהגים שהיה ספר תורה נתון בתיק ומ"ה קאמר שאם רצה לגוללו מצד זה לצד זה שגוללו מבחוץ כלומר שמוציאו מן התיק ואין גוללו מבפנים שמא יקרע וכשהוא מהדקו כלומר שמהדק הככך אחר שגלל נותן הספר בתיק ואחר כך מהדקו שם ואינו רשאי להדקו מבחוץ שאין זה כבודו: וצריך להעמידו על התפר וכו'. גם זה מימרא דרבי שפטיה אמר רבי יוחנן ופירש"י מפני שמתהדק יפה כשהתפירה בין שני העמודים. והרי"ף כתב דטעמא שאם יקרע יקרע על התפר: מקום שמוציאין ספר תורה וכו'. בסוטה פרק ואלו נאמרים (דף ל"ט ב') מימרא דר' תנחום אריב"ל:

פי"ג א עניני ההפטרות כתב רבינו בסוף ספר זה אצל נוסח התפלות והברכות:

ב עזרא תיקן להם לישראל וכו' עד קודם ר"ה. בברייתא פרק בני העיר (מגילה דף ל"ב ב'): ויש מי שמשלים התורה וכו'. בפרק בני העיר [כ"ט:] אמרינן דבני מערבא מסקי לאורייתא בתלת שנין:

ג מקום שמפסיקין וכו'. גם זה שם (דף ל"א:) בברייתא פלוגתא דרבי מאיר ורבי יהודה ופסק כרבי יהודה:

וכראשי

פרק שלשה עשר

א **המנהג** הפשוט בכל ישראל שמשלימין את התורה בשנה אחת. מתחילין בשבת שאחר חג הסוכות וקורין בסדר בראשית. בשניה אלה תולדות. בשלישית ויאמר יי' אל אברם. וקוראין והולכין על הסדר הזה עד שגומרין את התורה בחג הסוכות. ויש מי שמשלים את התורה בשלש שנים ואינו מנהג פשוט: **ב** עזרא תיקן להם לישראל שיהו קורין קללות שבספר [י]ויקרא קודם עצרת ושבמשנה תורה קודם ראש השנה. והמנהג [א] הפשוט שיהו קוראין במדבר סיני קודם עצרת. ואתחנן אחר תשעה באב. אתם נצבים קודם ראש השנה. צו את אהרן קודם הפסח בשנה פשוטה. לפיכך יש שבתות שקורין שחרית שני סדרין כגון אשה כי תזריע וזאת תהיה תורת המצורע. אם בחקותי עם בהר סיני וכיוצא בהן כדי שישלימו בשנה ויקראו אותן הסדרים בעונתן: **ג** [ד]מקום שמפסיקין בשבת בשחרית שם קוראין במנחה ובשני ובחמישי ולשבת הבאה. כיצד שבת ראשונה קורין בשחרית בסדר בראשית במנחה קורין אלה תולדות נח עשרה פסוקים או יותר. וכן בשני ובחמישי

א טור סי' קמ"ז סמ"ג עשין י"ט : ב טור סי' קמ"ח : ג טא"ח סי' תכ"ח סמ"ג עשין י"ט : ד טא"ח סי' רנ"ב סמ"ג שם :

לחם משנה

כג ולא יקרא איש אחד. כבר כתב מוהרי"ק ז"ל בענין אחד, ר"ל דאפילו ענין אחד שבספר אחד קוראין ומותר לדלג אבל בב' ספרים לא:

כד אחר שקוראין בו ומוליכין וכו'. קשה דבפ' ואלו נאמרין סוטה (דף ל"ט ע"ב) אמרו שם א"ר תנחום אריב"ל אין הציבור רשאין לצאת עד שינטל ס"ת ויניח במקומו ושמואל אמר עד שיצא ול"פ הא דאיכא פתחא אחרינא הא דליכא פתחא אחרינא אמר רבא בר אהינא אסברה לי אחרי ה' אלהיכם תלכו וכו' וכיון דלא פליגי היה לו לרבינו לפרש דהיכא דאיכא פתחא אחרינא אע"ג דלא יצא הס"ת כיון שיכול לצאת שפיר דמי לצאת בפתח האחר, וע"ק שכתב וילוו אותו והם אחריו מאין לו

הגהות מימוניות

[מ] אמנם אנו נוהגים ביה"כ שלא לומר סדר הקדושה עד אחר תפלת המנחה כדי להפסיק בינה ובין תפלת נעילה. עיין בהלכות יום הכפורים: [א] וכן פסק רבינו תם וכל הגאונים ודלא כגאוני נרבונא שכתבו בתשובה דבזמן הזה קוראים בהם משום דבלאו הכי ספרי תורה שלנו אין עשויין כהלכותיהן ואין זה: * [טור סימן קמ"ג קמ"ד ופירש שם ז"ל פירוש אם כתוב חומש לבדו אפילו בגלילה כס"ת אין קורין בו עד שיהו כל ה' חומשין ביחד וכן פירש"י בגמרא הניזקין (דף ס')] : [ב] וכן נוהגין שהגולל הולך אחר הס"ת ועומד לפני הארון עד שתחזור ס"ת למקומה ע"כ : [א] בסדר רב עמרם כתב סימן פקי"ד ופס"ח מנ"ה ועצ"ר צו"ם יצל"י קו"ם ותק"ע הא לך פירושו פקי"ד תרגומו של צו ואחר כך פסח מנ"ה מניין שבמדבר סיני ואחר כך עצרת צו"ם תענית ט' באב ואחר כך צל"י שהוא ואתחנן קו"ם שהוא נצבים ואחר כך תק"ע בראש השנה. ופירש רב נסים גאון הטעם מה שמחלקין וילך מאתם נצבים כשיש ב' שבתות בין ראש השנה לסוכות לבר מי"ט אף ע"פ שהיא פרשה קטנה ומחברין מטות

מגדל עוז

אין קורין בחומשין כו' עד כבוד הציבור. פרק הניזקין (דף ס'): ואין גוללין כו' עד בשני. ביומא פרק בא לו (דף ע') והביאו ר"י אלפס ז"ל בהלכות פרק עומד ויושב: כל הגולל כו' עד שלא יקרע. פרק בני העיר (דף ל"ב): מקום שמוציאין כו' עד סוף הפרק. פרק ואלו נאמרים (דף ל"ד) והביאה ר"י אלפס ז"ל פרק עומד ויושב:

פי"ג המנהג הפשוט כו' עד קוראין כל השנה. פרק בני העיר ובמסכת סופרים:

ובחמישי. וכן לשבת הבאה בשחרית מתחילין מאלה תולדות נח וקורא עד סוף הסדר. ועל דרך זו קורין כל השנה. ומפטירין בכל שבת ושבת בנביא מעין שקרא בתורה: ד [א]ובראשי החדשים. הראשון קורא שלשה פסוקים מפרשת צו. והשני חוזר וקורא פסוק ג' שקרא הראשון ושני פסוקים שאחריו כדי שישייר בפרשה שלשה פסוקים. והשלישי קורא שלשה פסוקים ששייר השני עם וביום השבת. והרביעי קורא ובראשי חדשיכם. [ב]ואם חל ראש חדש להיות בשבת מוציאין שני ספרים בשחרית. באחד קורין בו סדר אותה שבת ובשני קורא בו המשלים ובראשי חדשיכם. והמפטיר קורא ענין ראש חדש. ומפטירין והיה מדי חדש בחדשו. וראש חדש אב שחל להיות בשבת מפטירין [ב] חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי. ור"ח שחל להיות באחד בשבת מפטירין בשבת שלפניו ויאמר לו יהונתן מחר חדש: ה [ג]כל העולה לקרות בתורה פותח בדבר טוב ומסיים בדבר טוב. אבל פרשת האזינו קורא הראשון עד זכור ימות עולם. והשני מתחיל מזכור ימות עולם עד ירכיבהו. והשלישי מירכיבהו עד וירא יי' וינאץ. והרביעי מן וירא יי' וינאץ עד [ג] לו חכמו. והחמישי מן לו חכמו עד כי אשא אל שמים ידי. והששי מכי אשא אל שמים ידי עד סוף השירה. ולמה פוסקין בה בענינות אלו מפני שהן תוכחה כדי שיחזרו העם בתשובה: ו * [ד]שמונה פסוקים שבסוף התורה מותר לקרות אותם בבית הכנסת בפחות מעשרה. אע"פ שהכל תורה [ד] היא ומשה מפי הגבורה אמרם הואיל ומשמען שהם אחר מיתת משה הרי נשתנו ולפיכך מותר ליחיד לקרות אותן: ז [ה]הקללות שבתורת כהנים אין מפסיקין בהן אלא אחד קורא אותן מתחיל בפסוק שלפניהם ומסיים בפסוק של אחריהם. וקללות שבמשנה תורה אם רצה לפסוק בהן פוסק וכבר נהגו העם שלא לפסוק בהן

השגת הראב"ד

*) שמנה פסוקים שבסוף התורה כו' עד מותר ליחיד לקרותן: כתב הראב"ד ז"ל לא שמענו דבר זה מעולם ומה שאמרו יחיד קורא אותן לומר שאינו מפסיק בהן והכי איתא בירושלמי במגלה. ובמקומות הללו נהגו שהעולים לקרות בתורה הוא לבדו קורא ואין החזן קורא עמו, ומה שכתב הוא ענין זרות הוא מאד והצבור היכן הלכו עכ"ל:

כסף משנה

ד ובראשי חדשים הראשון הוא קורא וכו'. בפרק הקורא עומד (דף כ"א: כ"ב.) בעי צו את בני ישראל דהויא שמונה פסוקים היכי עביד ליקרו תלתא תלתא פשו לאו תרי ואין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקים ליקרו ארבעה ארבעה וביום השבת דהוי תרי ובראשי חדשיכם חמשה היכי עביד ליקרו תרי מהא וחד מהא אין מתחילין בפרשה פחות מג' פסוקים ליקרו תרי מהא ותלתא מהך אין משיירין בפרשה פחות מג' פסוקין ופסקינן רב אמר דולג ושמואל אמר פוסק שלח ליה רבה בריה דרבא לרב יוסף הלכתא מאי שלח ליה דולג ואמצעי דולג. וכתב הרי"ף פירוש דולג חוזר השני וקורא פסוק השלישי שקרא הראשון ומוסיף שנים אחרים נמצא שקרא שלשה ונשארו שלשה קורא אותן השלישי. והקשה הרמב"ן ז"ל דסוף סוף איכא למיחש לנכנסין שרואה אותו מתחיל בפסוק שלישי של פרשה יאמר הראשון לא קרא אלא שני פסוקים ואי לא חיישינן לנכנסין בדלא אפשר למה דולג יקראו השנים בפרשת צו והג' יקרא וביום השבת ופסוק אחד מובראשי חדשיכם דמאי איכא דאין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים והא ההיא אינה אלא משום הנכנסין והא אמרת דהיכא דלא אפשר לא חיישינן לנכנסין. ותירץ הרשב"א ז"ל דכשאמצעי דולג ליכא למיחש אלא לחד נכנסין דהיינו אותם שיכנסו בתחילת קריאת השני ואילו היו קורין בלא דילוג איכא למיחש לתרי גווני נכנסין חד לנכנסין בשעה שהוא מתחיל לקרות ובראשי חדשיכם שהוא סבור שמשם התחיל לקרות ואיכא למיחש נמי לנכנסין בתחלת קריאת הד' דכי חזו ליה מתחיל בפסוק שני סברי דקמא לא קרא אלא פסוק אחד הילכך דולג עדיף. והר"ן האריך ביישוב קושיא זו ואין כאן מקום להאריך: ואם חל ר"ח להיות בשבת וכו'. מגילה (כ"ט ב') אמר ר' יצחק נפחא ר"ח טבת שחל להיות בשבת מוציאין שלש תורות אחד קורין בו ענינו של יום ואחד בשל ר"ח ואחד בשל חנוכה. ממילא משמע דכי הוה ר"ח דעלמא שחל להיות בשבת מוציאין שני ס"ת אחד קורין בו ענינו של יום ואחד של ר"ח. ומ"ש ומפטירין והיה מדי חדש בחדשו עד מחר חדש כך אמרו שם ל"א: וממ"ש רבינו ובשני קורא בו המשלים ובראשי חדשיכם ומפטיר קורא ענין ר"ח נראה שסובר רבינו שבספר ראשון קורין ששה ובשני קורא המשלים והמפטיר וקשה על זה ממ"ש רבינו להלן בפרק זה ועל דרך זו בכל יום ויום מימים טובים וכן ביה"כ ובשבעת ימי הפסח מוציאין ב' ספרים בשחרית הראשון קורין בו אלו העניינות שאמרנו והשני קורא בו קרבן אותו היום האמור בחומש הפקודים והקורא ענין הקרבן הוא מפטיר בנביא שנראה שאין קורא בשני כי אם המפטיר בלבד. וי"ל שלא בא רבינו שם אלא לומר שהקורא ענין הקרבן הוא מפטיר בנביא ולא הקורא בספר ראשון אבל אם קורא המשלים בשני זה לא ביאר שם וכאן למדנו שאם רצו לקרות בספר שני קצת מהעולים הרשות בידם. ומכל מקום קשה שכתב כאן שהמשלים הוא זולת המפטיר אלמא אין המפטיר עולה מן המנין ובפרק שקודם זה כתב שעולה מן המנין וצריך לומר דהכא איירי בשהפסיק בקדיש בין המשלים והמפטיר:

ה אבל פרשת האזינו וכו'. פרקא בתרא דראש השנה (דף ל"א.) וכתבו הרי"ף פרק הקורא עומד. ומ"ש ולמה פוסקים הוא לשון רבינו ונכון הוא:

ו שמונה פסוקים וכו'. (מנחות דף ל'.) אמר רבי יהושע בר אבא א"ר גידל אמר רב שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותם בבית הכנסת. ופירש"י אדם אחד קורא אותם ואין מפסיק ביניהם כדי לעמוד אחר ולקרות. ורבינו מפרש דהיינו אפילו אין שם עשרה קורא אותם כדין קורא בצבור בברכה תחלה וסוף: וכתב הראב"ד לא שמענו דבר זה מעולם וכו' והצבור היכן הלכו עכ"ל. מ"מ לא שמענו וכו' אינו קושיא. ומ"ש ובמקומות הללו נהגו וכו' כלומר שבקריאת התורה נהגו שהחזן קורא ולא העולה ובשמנה פסוקים הללו נהגו שהעולה קורא לבדו. ונראה שטעמו מפני שהם מפרשים דהיינו דאמר רב גידל יחיד קורא אותם בבית הכנסת כלומר לבדו וגם זה הפירוש יתכן. ומ"ש שהוא ענין זרות י"ל דמשכחת לה שהיו עשרה בבית הכנסת ויצא אחד מהם או שלא היו בבית הכנסת אלא ט':

ז קללות שבתורת כהנים וכו'. משנה מגילה (דף ל"א) אין מפסיקין בקללות אלא אחד קורא את כולן בגמרא תנא כשהוא מתחיל מתחיל מפסוק שלפניהם וכשהוא מסיים מסיים בפסוק שלאחריהם אמר אביי לא שנו אלא בקללות שבתורת כהנים אבל קללות שבמשנה תורה פוסק מאי טעמא הללו בלשון רבים אמורות ומשה מפי הגבורה אמרן והללו בלשון יחיד אמורות ומשה מפי עצמו אמרן. וכתב ה"ר מנוח לאו דוקא פסוק אחד לפניהם דהא אין מתחילין בפרשת פחות משלשה פסוקים. וכתב עוד דבירושלמי סוף פרק בני העיר גרסינן כמנהגנו לקרות הקללות בגמגום אבל של משנה תורה אין צריך לגמגם:

מפסיקין

א טא"ח סי' תכ"ג סמ"ג שם : ב טא"ח סי' תכ"ה סמ"ג עשין י"ט : ג טור א"ח סי' תכ"ח : ד טור א"ח שם והש"ע בשיטת הראב"ד ע"ש : ה טור וסמ"ג שם :

לחם משנה

לו זה דלא אמרו בגמרא אלא עד שילא לבד, ונראה דהוקשה לרבינו ז"ל דלדברי בר אהינא משמע דצריך ללוותו איך שני שימתין עד שילא לבד הא מ"מ צריך ללוותו עכ"פ לכך פירש דבר אהינא פליג אהנהו דלעיל דהוא סבר דצריך ללוותו וא"כ עכ"פ צריך להמתין ללוותו ולא שאני לן בין איכא פתחא אחרינא בין דליכא דבתר לויה תלוי הדבר. והשתא פסק רבינו ז"ל כרבנא דאמר משום בר אהינא דהוא בתראה:

מין

מגדל עוז

ומפטירים בכל שבת כו' עד ובראשי חדשיכם. פרק עומד ויושב: ואם חל ר"ח כו' עד במשובה. פרקבני העיר (דף ל"א): שמנה פסוקים בסוף התורה כו' עד מותר ליחיד לקרותן. פרק הקומץ רבה (דף ל'): כתב הראב"ד ז"ל לא שמענו דבר זה מעולם וכו' והציבור היכן הלכו עכ"ל: ואני אומר אם הוא לא שמע רבותינו בעלי התוס' פירשו כן פרק הקומץ רבה על מימרא דר' יהושע בר אבא אמר רב גידל אמר רב שאמרה שם ור"י אלפס ז"ל הביאה פרק עומד ויושב. ומה שהראב"ד ז"ל כתב על פי הירושלמי רש"י ז"ל פירשו בלשון שני, ומה שנהגו באותן המקומות לשון ראשון של פירש"י ז"ל הוא ומלשון ר"י אלפס ז"ל שהוסיף בלשונו בציבור כך נראה דעתו לפרש ולא נראה בעיני רבותינו בעלי התוספות ז"ל ומעתה אין זר אתנו בבית. ומה שתמה הראב"ד ז"ל הציבור היכן הלכו למה לא תמה כן על הירושלמי שהביא ר"י אלפס ז"ל פרק עומד ויושב דגרסינן אין פורסים על שמע פחות מעשרה התחילו בעשרה והלכו להם מקצתן גומרין אין קורין בתורה פחות מעשרה התחילו בעשרה והלכו להן מקצתן גומרין אין קורין בנביא פחות מעשרה התחילו בעשרה והלכו להן מקצתן גומרים ועל כולם הוא אומר ועוזבי ה' יכלו ע"כ. ועל זה היה לו לתמוה יותר שהתחילו לקרות בעשרה והלכו הציבור היכן הלכו. ואם בזה הירושלמי אין תימה דאיפשר שהלכו לצורכן המותר להן כי צבור קטן של עשרה היו או יותר מעט ויצאו בין גברא לגברא כדר' אבהו וכן משמע לשון התחילו בעשרה דבציבור קטן עסקינן כ"ש בדברי ר"מ ז"ל אין לתמוה דיש לומר כי בציבור דעשרה עסקינן ודינא דר' יהושע בר אבא ושמעתין הכא לאשמועינן והדינעמו כד"ן: קללות שבת"כ עד קורים בענין הנוכה. הכל פרק בני העיר (דף ל"א) :

הגהות מיימוניות

מטות ומסעי שהן גדולות יותר, היינו משום דבעינן שתכלה שנה וקללותיה שיש קללות באתם נצבים ואין אנו רוצים שיכנסו תוכחות שנה שעברה בשנה הבאה. ואין נראה לר"י דהא בפרק המוכר את הספינה משמע דלא קרי קללות אלא דאם בחוקותי וזו דוהית כי תבא דקאמר משה בירכם בשמונת וקללם בכ"ב מוהיה אם לא תשמעו עד ואין קונה משמע דמשם ואילך לא חשיבי קללות אלא נראה לר"י דלהכי אנו קוראין לעולם אתם נצבים קודם ראש השנה כדי להפסיק בפרשה בין קללות שנה שעברה דוהיה כי תבא לשנה הבאה לכך נמי לעולם אנו קוראים במדבר לפני עצרת כדי להפסיק בה בין קללות דאם בחוקותי לעצרת שהיא ראש השנה לפירות האילן שנידונין על הפירות וחכי איתא בפרק בני העיר דקורין קללות שבתורת כהנים לפני עצרת ע"כ: [ב] וכן איתא פרק בני העיר וכן צוה רבינו אפרים וכן רבי יצחק ב"ר יהודה יצא מבית הכנסת בכעס שלא שמעו לו לעשות כן בגרמיזא וכתב רבינו שמחה אבל מה נעשה המנהג עוקר את ההלכה ומפטיר דש"ח כסדרן וכן כתב בספר המצות שראש חדש אב שחל להיות בשבת שנהגו להפטיר שמעו דבר ה' אמנם אנו נוהגים להפטיר השמים כסאי ע"כ: [ג] פרק הקורא את המגילה עומד וכן פירש ר"י אלפס הא דאיתא פרק בתרא דר"ה הזי"ו לך אבל אין מנהגנו כבעמוד ואלפס אלא כפירש"י שפי' האזינו זכור ירכיבהו וירא לולי כי ידין וכן כתב בספרי ודלא כמסכת סופרים שכתב וישמן ודלא כר"ת והערוך שכתבו וירא לו כי ידין ע"כ: [ד] פרק קמא דבבא בתרא והקומץ רבה כרבי שמעון ע"ש ודלא כר' יהודה ורבי נחמיה דאמרו יהושע כתבן ש"כ כאן:

ח מפסיקין למועדות וכו'. משנה שם (דף כ"ט.) לכל מפסיקין לראש חדש לחנוכה ולפורים ולתעניות וליה"כ : ומשה תיקן להם לישראל שיהו קוראים בכל מועד ענייני. ג"ז שם (ל' ל"א.) דתנן מה קורא בכל מועד והדר קאמר שנאמר וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל מצותו שיהו קורין כל אחד ואחד בזמנו והא ודאי אסמכתא היא דקריאת התורה גופא תקנתא היא כמו שנתבאר בפ' י"ב. ומ"ש שואלין ודורשין וכו' ברייתא פרק קמא דמגילה [דף ד'] : בפסח קורין וכו'. משנה פרק בני העיר [דף ל':] בפסח קורין בפרשת מועדות שבתורת כהנים ופרש"י דהיינו שור או כשב. ובגמרא [ל"א.] ת"ר בפסח קורין בפרשת מועדות ומפטירין בפסח גלגל. והאידנא דאיכא תרי יומי יומא קמא בפסח גלגל ולמחר בפסח יאשיהו. יום טוב האחרון של פסח קורין ויהי בשלח ומפטירין וידבר דוד ולמחר כל הבכור ומפטירין עוד היום. אמר אביי והאידנא נהוג עלמא למיקרי משך תורא קדש בכספא פסל במדברא שלח בוכרא :

ט בעצרת שבעה שבועות וכו'. באותה ברייתא (שם ל"א.) בעצרת שבעה שבועות ומפטירין בחבקוק אחרים אומרים בחודש השלישי ומפטירין במרכבה והאידנא דאיכא תרי יומי עבדינן כתרווייהו ואיפכא כלומר דביומא קמא בחדש השלישי ומפטירין במרכבה ולמחר שבעה שבועות ומפטירין בחבקוק :

י בר"ה קורין וכו'. גם זה שם בראש השנה בחדש השביעי ומפטירין הבן יקיר לי אפרים וי"א וה' פקד את שרה ומפטירין בחנה והאידנא דאיכא תרי יומי יומא קמא כי"א ולמחר והאלהים נסה ומפטירין הבן יקיר לי :

יא ביום הכפורים בשחרית וכו' עד ומפטיר ביונה. שם באותה ברייתא :

יב בסוכות בשני ימים טובים וכו'. ג"ז שם יום טוב הראשון של חג קורין בפ' מועדות שבת"כ ומפטירין הנה יום בא לה' והאידנא דאיכא תרי יומי למחר מיקרא הכי מי קרינא אפטורי מאי מפטירין ויקהלו אל המלך שלמה. ויום טוב האחרון קורין כל הבכור ומפטירין ויהי ככלות שלמה למחר קורין וזאת הברכה ומפטירין ויעמוד שלמה [ויש אומרים ויהי אחרי מות משה]. וכתב הרא"ש ז"ל והכי איתא בירושלמי והכי נהגינן עכ"ל :

ובשאר ימות החג וכו'. בפרק בתרא דסוכה (דף נ"ה) אתקין אמימר בנהרדעא ודלגי דלוגי ופי' רבינו בזה כתבו הרי"ף גם גאון פרק בני העיר. ויש בקצת נוסחאות רבינו שיבוש והנוסחא הנכונה כך היא קורא הכהן ביום השני ולוי קורא וביום השלישי וישראל קורא וביום השלישי והרביעי חוזר וקורא ביום השני וביום השלישי. וכתב הר"ן ומיהו בי"ט אע"ג דספק ראשון ספק שני הוא כיון שעושין אותו י"ט לא מזלזלינן ביה לספוקי ומשום הכי לא קרינן אלא קרבן יום ראשון בלבד דהיינו [ובחמשה עשר יום] :

יד וכן ביוה"כ וכו'. לפי שלמעלה לא הזכיר שיקראו בקרבנות ביוה"כ ובימי הפסח אמר דלאו דוקא בחול המועד דפסח הוא דקרינן בקרבן היום אלא ה"ה לשאר ימים טובים ונקט יוה"כ ופסח לדוגמא בעלמא. ושבעת ימי הפסח היינו בא"י אבל בח"ל תמניא הוו : ומ"ש שמוציאין שני ספרים. כבר כתבתי דנפקא ליה מדא"ר יצחק נפחא (מגילה דף כ"ט:) ר"ח שחל להיות בשבת מוציאין שלשה ספרי תורות אחד קורין בו עניינו של יום ואחד קורין בו של ר"ח ואחד של חנוכה אלמא בכל יום שיש בו קרבן קורין בקרבן היום מוסף על סדר היום. אבל מ"ש והקורא ענין הקרבן הוא המפטיר בנביא הוא לפי שעניינו של יום קודם כדמפורש במימרא דר"י נפחא והא ודאי המפטיר קורא בספר אחרון דאין לומר שיחזרו להביא ספר ראשון לקרות בו המפטיר. ובמרדכי כתב דאמרי' בירושלמי ומפטיר קורא במוספין :

טו ובכל יום שמוציאין וכו'. כוונת רבינו נראה שאם הוציאם בבת אחת כמנהגנו היום אין צריך קדיש אלא אחר אחרון ואם הוציאם זה אחר זה צריך לומר קדיש אחר הראשון ואחר האחרון אבל לא אחר האמצעי. אבל כבר אמרנו שהמנהג הפשוט לומר קדיש אחר המשלים לעולם ואח"כ עולה המפטיר בנביא וקורא בתורה אפילו ביום שאין מוציאין אלא ספר אחד וכ"ש ביום שמוציאין שני ספרי תורות ושלמו לקרות בספר ראשון ואין המפטיר עתיד לקרות בו שאומר קדיש כפי המנהג אפי' הוציא השני ספרי תורות בבת אחת זהו פירוש דברי רבינו. ואנו נוהגים ביום שמוציאין שלשה ספרי תורות שאין אומרים קדיש עד אחר הספר השני וכן אחר ספר השלישי וכמו שכתב ה"ר דוד אבודרהם :

טז שבת שחל להיות בחה"מ וכו' עד ביום בא גוג. מימרא דרב הונא אמר רב בפרק בני העיר (דף ל"א.) :

יז בחנוכה ביום ראשון וכו'. משנה שם (דף ל'.) בחנוכה בנשיאים ומפרש רבינו סדר קריאתם מה קורין בכל יום ופשוט הוא :

ומפטירין

בהן אלא אחד קורא אותן : **ח** מפסיקין למועדות וליום הכפורים וקוראין בענין המועד לא בסדר שבת. ומשה תיקן להם לישראל שיהו קוראין בכל מועד עינינו. ושואלין ודורשין בענינו של יום בכל מועד ומועד. [א]ומה הן קורין. בפסח בפרשת מועדות שבתורת כהנים. וכבר נהגו העם לקרות ביום ראשון [ה] משכו וקחו לכם ומפטירין בפסח גלגל. וביום טוב שני שור או כשב ומפטירין בפסח יאשיהו. בשלישי קדש לי כל בכור. ברביעי אם כסף תלוה. בחמישי פסל לך. בששי ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו. ביום טוב אחרון ויהי בשלח עד סוף השירה עד כי אני ה' רופאך ומפטירין וידבר דוד. ובשמיני [ו] כל הבכור ומפטירין עוד היום : **ט** [ב]בעצרת קורין בשבעה שבועות. ומנהג פשוט שקורים ביום טוב הראשון בחדש השלישי ומפטירין במרכבה. ובשני קורין בפרשת מועדות כל הבכור ומפטירין בחבקוק : **י** [ג]בראש השנה קורין בחדש השביעי באחד לחדש. ומנהג פשוט שקורין ביום ראשון ויי' פקד את שרה ומפטירין ויהי איש אחד מן הרמתים. ובשני קורין והאלהים נסה את אברהם ומפטירין הבן יקיר לי אפרים : **יא** [ד]ביום הכפורים בשחרית קורין אחרי מות ומפטירין כה אמר רם ונשא. במנחה קורין בעריות שבאחרי מות כדי שיזכור ויכלם כל מי שנכשל באחת מהן ויחזור בתשובה. והשלישי קורא בתורה ומפטיר ביונה : **יב** בסוכות בשני [ה]ימים טובים הראשונים קורין בפרשת המועדות שהיא שור או כשב או עז וגו' ומפטירין ביום ראשון הנה יום בא ליי'. וביום שני ויקהלו אל המלך שלמה. וביום טוב אחרון קורין [ז] כל הבכור ומפטירין ויהי ככלות שלמה. ולמחר קורין וזאת הברכה ומפטירין ויעמוד שלמה. ויש מי שמפטירין ויהי [ח] אחרי מות משה. ובשאר ימות החג קורין בקרבנות החג : **יג** [ו]כיצד בכל יום ויום מחולו של מועד קורא שתי פרשיות. ביום השלישי שהוא חולו של מועד קורא הכהן וביום השני. ולוי קורא וביום השלישי. וישראל קורא ביום השלישי. והרביעי [ט] חוזר וקורא ביום השני וביום השלישי. וכן ביום הרביעי שהוא שני של חולו של מועד קורין וביום השלישי וביום הרביעי. ועל דרך זו בכל יום [י] ויום : **יד** בכל יום ויום מימים טובים וכן ביום הכפורים ובשבעת ימי הפסח מוציאין שני ספרים בשחרית. הראשון קורא בו אלו הענינות שאמרנו. והשני קורא בו קרבן [כ] אותו היום האמור בחומש הפקודים בתורה. והקורא ענין הקרבן הוא מפטיר בנביא : **טו** ובכל יום שמוציאין שני ספרים או שלשה אם הוציאו זה אחר זה כשמחזיר את הראשון אומר קדיש ומוציא השני. וכשמחזיר את האחרון אומר קדיש. וכבר אמרנו שהמנהג הפשוט לומר קדיש אחר שקורא המשלים לעולם ואח"כ מפטירין בנביא : **טז** [ז]שבת שחלה להיות בחולו של מועד בין בפסח בין בסוכות קורין באותה שבת ראה אתה אומר אלי ומפטירין בפסח *העצמות היבשות. ואם חלה בתוך החג ביום בא גוג : **יז** [ח]בחנוכה ביום ראשון קורין מברכת כהנים עד סוף קרבן המקריב ביום [ל] הראשון. וביום שני קורין קרבן נשיא שהקריב בשני. וכן עד יום השמיני. [מ] ביום שמיני קורין עד סוף הקרבנות עד סוף [נ] הסדר

ומפטירין

א טור א"ח סי' ת"כ תפ"ח סמ"ג שם : ב טור סי' תכ"ד כמ"ג שם : ג טור סי' תר"א תרפ"ד סמ"ג שם : ד טור סי' תרכ"א תרכ"ב סמ"ג שם : ה טור סי' תרכ"ע סמ"ג שם : ו טור א"ח סי' תרס"ג סמ"ג עשין י"ט : ז טור א"ח סי' ת"ל סמ"ג עשין שם : ח טור סי' תרפ"ד סמ"ג שם :

הגהות מיימוניות

[ה] משך תורא וזה הסדר אינו משתנה לעולם אלא כשחל להיות פסח ביום ה' אז קורין פסל לך ביום ראשון של חול המועד שהוא שבת ויום אב"ג קורין קדש בכספא במדברא עד כאן : [ו] ואם חל להיות בשבת מתחילין עשר תעשר כדי להספיק לשבעה הקורין וכן בשני של עצרת ובשמיני חג עצרת עד כאן : [ז] וכן עמא דבר להתחיל כל הבכור אלא אם כן אירע בשבת שאז מתחילין בעשר תעשר ודלא כאשר כתב בתשובה מ"ר שאפילו כשאירע בחול מתחיל בעשר תעשר כדי להשביע לעם נתינת מעשרות וחילוק מתנות לפי ששעת הבציר והאסיף הוא וכן משמע בסיפרי דקאמר קורא מצות הוקים ובכור וכן נוהגין בצרפת ובכל ארץ כנען וכתב מורי רבינו זצ"ל שאין יודע על מה אנו סומכין עד כאן : [ח] מה שמפטירין בשמחת תורה ויהי אחרי ובמגילה אמר דמפטירין ויהי ככלות משום דגאונים תקנו כן שהוא מעין הפרשה שקראו פרשת משה ורשאים הגאונים לשנות כדאשכחן גבי תשעה באב דאמר והאידנא נהוג דמפטירין באסוף אסיפם וקוראין כי תוליד אף על גב דכולהו תנאי אמרי בענין אחר . מורי : [ט] מפני שהוא כתוספת ובא לכבוד היום קורא עיקר הפרשה שהוא ספיקי היום , פירוש רבינו שלמה עד כאן : [י] וכן פירש"י בפרק החליל שכך היה מנהג כל רבותינו וכן עמא דבר אבל התוספות פסקו לשם כי כל הארבעה אין קורין כי אם בספיקי היום כיצד יום א' של חול המועד קורא כהן וביום השני ולוי ביום השלישי ישראל ביום השני ישראל אחרון ביום השלישי וכן כל החג קורין ב' ישראל מה שקראו כהן ולוי ועתה לא יצטרכו לשנות בשביעי אך קורין ביום הששי וביום השביעי כסדר שאר הימים ע"כ וכן נוהגין במגנצ"א . לפי מנהגנו קורין ביום החמישי, הששי השביעי ישראל אחרון קורא ששי שביעי : [כ] כתבו התוספות שדבר זה לא מצינו לא במשנה ולא בברייתא ולא במימרא וכו' עד אלא כך קבלה בידינו ובסדר רב עמרם ישנו וצריך עיון אם הוא במסכת סופרים וקצת יש לו סמך כדאמרינן לקמן כבר תקנתי להם סדר הקרבנות שכל זמן שקוראים בהם מעלה אני וכו' : *[כתב הטור בשם רב האי ששמע מפי חכמים כי תחיית המתים עתיד להיות בניסן ונצחון גוג ומגוג בתשרי ולכך מפטירין כך] : [ל] כהן עד הקרבן ולוי וישראל הקרבן ושאר כל הימים כהן ולוי בקרבן היום וישראל בקרבן של יום מחר וכן בשמיני כהן ולוי בקרבן היום וישראל עד סוף עד כאן : [מ] לית דחש להא דאמרי במסכת סופרים פ"ב שבשבת קורין ויהי ביום כלות משה עד כן עשה את המנורה וכן ביום השמיני : [נ] וכן כתב רב עמרם וכו מנהגנו ודלא כיש מי שכתבו כדאיתא במסכת סופרים,

פ"ב

ומפטירין בשבת כו' עד שלמה. כלשון הברייתא והגמרא שם (דף ל"א.) : והקורא בענין חנוכה וכו'. מדאמרינן התם [כ':] במימרא דר"י נפחא שכתבתי בפרק זה דבספר אחרון קורין של חנוכה ומשמע לרבינו שהקורא אחרון בספר הוא מפטיר וכמו שכתבתי לעיל בסמוך : בפורים ויבא עמלק. משנה שם (דף ל':) :

יח בתשעה באב קורין כו'. (שם ל"א:) אמר אביי האידנא נהוג עלמא למיקרי כי תוליד בנים ומפטירין אסף אסיפם. ומ"ש ובמנחה קורין וכו' בשאר ימי התעניות וכו' קורא ויחל משה. במ"ש פט"ו : יבתעניות שגוזרין וכו'. משנה פרק בני העיר (דף ל'. ל"א) בתעניות ברכות וקללות :

יט נהגו העם וכו'. כתוב במרדכי פרק בני העיר שנהגו ע"פ פסיקתא לאפטורי תלתא דפורענותא ושבע דנחמתא ותרתי דתיובתא והם נו"ע אר"ק שד"ש ע"כ והיינו כשיש שתי שבתות בין ר"ה (*לי"ה) [לסוכות] אבל ברוב השנים שאין שם אלא שבת אחת מפטיר שובה. ורבינו סתם דבריו ע"פ רוב השנים שאין שם אלא שבת אחת :

כ ראש חדש אדר וכו'. משנה פרק בני העיר (שם דף כ"ט.) ראש חדש אדר שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים חל להיות בתוך השבת מקדימין לשעבר ומפסיקין לשבת האחרת כלומר מקדימין לקרות פרשת שקלים בשבת שקודם ר"ח ומפסיקין מלקרות פרשה נוספת בשבת שאחר זו בשניה זכור בשלישית פרה אדומה ברביעית החדש הזה לכם. וכתב הר"ן דהאי בשניה זכור קאי בין אחל ראש חדש אדר להיות בשבת ובין אחל להיות בתוך השבת, ומיהו האי כגווניה והאי כגווניה דכשחל להיות בשבת האי שניה היינו שניה ממש ואי חל להיות בתוך השבת האי שניה שניה להפסקה שהשבת הבאה אחר הפסקה קורין בה זכור. ובגמרא (דף ל'.) איתמר ר"ח אדר שחל להיות ערב שבת רב אמר מקדימין וקורין בשבת שעברה ושמואל אמר מאחרין וכתב הרי"ף וקיימא לן כרב. תנו רבנן ר"ח אדר שחל להיות בשבת קורין כי תשא ומפטירין ביהוידע ואי זו היא שבת ראשונה כל שחל ר"ח אדר להיות בתוכה ואפילו בערב שבת. בשניה זכור ומפטירין פקדתי ואי זו היא שבת שניה כל שחל פורים להיות בתוכה ואפילו בע"ש. בשלישית פרה אדומה ומפטיר וזרקתי ואי זו היא שבת שלישית כל הסמוכה לפורים מאחריה . וכתב הרי"ף מסכתת לה כשחל ר"ח ניסן להיות באמצע השבת. אבל אם חל ר"ח ניסן להיות בשבת הויא שלישית הסמוכה לר"ח ניסן ולכך סתם רבינו וכתב ואי זו היא שבת שלישית כל שסמוכה לרביעית. ומסיים בברייתא ברביעית החדש הזה וכו' וכמ"ש רבינו :

כא אבל בין שלישית וכו'. ירושלמי מימרא דרבי לוי כתבו הרי"ף פ' בני העיר :

כב כל פרשה וכו'. בפרק בני העיר (דף כ"ט.) וסוף משנה שכתבתי בסמוך תנן בחמישית חוזרין לכסדרן ובגמרא (שם ל':) לסדר מאי רבי אמי אמר לסדר פרשיות כלומר שבאותן ארבע שבתות אין קורין בסדר היום כלל ובחמישית חוזרין לקרות סדר היום ורבי ירמיה אמר לסדר הפטרות כלומר דבאותן ארבע שבתות גופייהו קרי סדר היום אלא שקורין ארבע פרשיות אלו עמהם אבל הפטרות ודאי מענין אותן פרשיות הן ולא מענין סדר היום ובחמישית חוזרין להפטיר מענין היום וכתב הרי"ף וקיימא לן כר' ירמיה : חל ר"ח אדר וכו' עד חוזר וקורא בספר שני וכו' עד ועשית כיור נחושת. הכל מימרא דאביי שם (דף ל'.) ובבבא ראשונה אע"ג דאיכא מאן דפליג עליה כתב הרי"ף דקיימא לן כאביי ובבבא שניה תניא כוותיה בגמרא וטעם דינין אלו שכדי שידעו שמלות היום בפרשת שקלים כופלין אותה. וכתב הר"ן ז"ל ולדידן השתא לא מתרמי בואתה תצוה ולא בכי תשא אבל לדידהו הוה מתרמי :

כג ר"ח אדר שחל וכו' עד והרביעי קורא בענין חנוכה. הכל מימרות דר"י נפחא פרק בני העיר (דף כ"ט:). אך מ"ש וכן ר"ח ניסן נלמד ממאי דאמר ר' יצחק נפחא בראש חדש טבת שחל להיות בשבת :

כה אף ע"פ שאדם שומע וכו'. פ"ק דברכות (דף ח'.) אמר רב הונא בריה דרב יהודה אמר רבי אמי אמר רבי מנחם לעולם ישלים אדם פרשיותיו שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו עטרות ודיבון. ומפרש רבינו דהכי קאמר אפילו עטרות ודיבון שאין בו תרגום קורא שלש פעמים וכן פירש"י . ואמרינן בגמרא שלא יקדים ושלא יאחר ולכן כתב רבינו בכל שבוע ושבוע. ומלשון רבינו נראה דכל השבוע מיקרי עם הציבור אע"ג דלא מיקרי קמי שבתא אלא מרביעי ואילך. וכתב הרא"ש במדרש יש שצוה רבי לבניו אל תאכלו לחם בשבת עד שתגמרו את כל הפרשה ומיהו אם לא השלים קודם משלים לאחר אכילה. ומ"ש רבינו עד שישלים פרשיותיו וכו'. אראה דבריו קאי וה"ק באופן שנמצא

ומפטירין בשבת של חנוכה בנרות [ס] זכריה. ואם היו שתי שבתות בחנוכה מפטירין בשבת ראשונה בנרות זכריה. ובשנייה בנרות שלמה. והקורא בענין חנוכה הוא שמפטיר בנביא. בפורים קורין בשחרית ויבא עמלק: **יח** יבתשעה באב קורין בשחרית כי תוליד בנים ומפטירין אסף אסיפם נאם יי'. ובמנחה קורין ויחל משה כשאר ימי התעניות. ובשאר התעניות שאנו מתענין על מה שאירע לאבותינו קורין בשחרית ומנחה. הראשון קורא [ע] ויחל משה ארבע פסוקים. וקורא השני והשלישי מפסל לך עד אשר אני עושה עמך. ובתעניות שגוזרין אותן הצבור מפני הצרות כגון בצורת ודבר וכיוצא בהן קורין ברכות וקללות כדי שישובו העם ויכנע לבבם כשישמעו אותם: **יט** ינהגו העם להיות מפטירין קודם תשעה באב בשלש שבתות בדברי תוכחות. שבת ראשונה מפטירין [פ] בדברי ירמיהו. שנייה חזון ישעיהו. שלישית איכה היתה לזונה. וכן שבת שאחר תשעה באב מפטירין נחמו נחמו עמי. ומנהג פשוט בעירנו להיות מפטירין בנחמות ישעיהו מאחר תשעה באב עד ראש השנה. ושבת שבין ראש השנה ויום הכפורים מפטירין שובה ישראל: **כ** יראש חדש אדר שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים ומפטירין ביהוידע הכהן. וכן אם חל ראש חדש אדר להיות בתוך השבת ואפילו בערב שבת מקדימין וקורין בשבת שלפניו בפרשת שקלים. בשנייה קורין זכור ומפטירין פקדתי את אשר עשה עמלק. אי זו היא שבת שנייה כל שחל פורים להיות בתוכה ואפי' בערב שבת. בשלישית קורין פרה אדומה ומפטירין וזרקתי עליכם. ואי זו היא שבת שלישית הסמוכה לרביעית. ברביעית קורין החדש הזה ומפטירין בראשון באחד לחדש. ואי זו היא רביעית כל שחל ראש חדש ניסן להיות בתוכה ואפילו בערב שבת: **כא** נמצאת אומר שפעמים תהיה הפסקה בין שבת ראשונה ושנייה או בין שנייה ושלישית. ופעמים יהיו שתי הפסקות [צ] בין ראשונה לשנייה ובין שנייה ושלישית. אבל בין שלישית לרביעית אין מפסיקין: **כב** כל פרשה מארבע פרשיות האלו אחד קורא אותה בספר שני אחר שקורין סדר אותה שבת בספר שהוציאו ראשון. חל ראש חדש אדר להיות בשבת והיה סדר אותה שבת בואתה תצוה [ק] קורין ששה מואתה תצוה עד ועשית כיור נחשת והשביעי חוזר וקורא מכי תשא עד ועשית כיור. ואם היה סדר אותה שבת כי תשא עצמו קורין ששה מכי תשא עד ויקהל והשביעי חוזר וקורא בספר שני מכי תשא עד ועשית כיור נחשת: **כג** יראש חדש אדר שחל להיות בשבת מוציאין שלשה ספרים. הראשון קורא בו סדר היום. והשני קורא בו ענין ראש חדש. והשלישי קורין בו כי תשא. וכן ראש חדש ניסן שחל להיות בשבת מוציאין שלשה ספרים. קורין סדר היום בראשון. וענין ראש חדש בשני. והחדש הזה בשלישי: **כד** ראש חדש טבת שחל להיות בשבת מוציאין שלשה ספרים. הראשון קורא בו סדר היום. והשני קורא בו ענין ראש חדש. והשלישי קורא בו ענין חנוכה. חל להיות באמצע [ר] השבת שלשה קורין בענין ראש חדש והרביעי קורא בענין חנוכה: **כה** יאע"פ שאדם שומע כל התורה כולה בכל שבת בצבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע סדר של אותה שבת [ש] שנים מקרא ואחד תרגום. ופסוק שאין בו תרגום קוראהו שלש פעמים עד שישלים פרשיותיו עם הצבור: בשחרית

א טור סי' תקנ"ט סמ"ג שם : ב טור סי' תכ"ח סמ"ג עשין שם : ג שכל טור שם סי' תכ"ה סמ"ג שם : ד טור וסמ"ג שם : ה טור סי' רפ"ב סמ"ג שם :

מגדל עוז

אע"פ שאדם שומע כו' עד סוף הפרק . פ"ק דברכות (דף ח') וכירושלמי :

הגהות מיימוניות

פ"ב עד כן עשה את המנורה ע"כ : [ס] ודלא כמסכת סופרים דאית בה דמפטירין ותשלם כל המלאכה : [ע] כתב מורי רבינו זצ"ל שאינו יודע על מה אנו סומכין שאין נוהגין כדברי התלמוד לקרות בברכות וקללות אבל דעת רבינו המחבר דההיא לא איירי אלא בתעניות שגוזרים הצבור כבעמוד עד כאן : [פ] אבל אנו נוהגים להפטיר דברי שמעו חזון סימן דש"ח וכן איתא בפסיקתא עד כאן : [צ] סימן הפסקות זט"ו ב"ו ר"ד ובי"ו כשאירע ראש חדש אדר ביום ו' או יש שתי הפסקות אחת ב' בחדש ואחת י"ו בחדש ע"כ : [ק] כאן שנה רבינו דבר שאין צריך לנו ודוק בעיגול דרב נחשון ותשכח שלעולם לא אירע לנו כך ע"כ : [ר] כרבי יצחק נפחא ודלא כר' אבדימי דמן חיפה וכן פוסק הספר ע"ש : [ש] פ"ק דברכות וכן פרי"י שכל השבוע הוי עם הצבור וזמן השלמה מכיון שהתחילו לקרות הפרשה בשבת מנחה ולא דמי להא דאמר בעלמא מד' ואילך קמי שבתא כו' וק"ל . ולפיכך כתב הריא"ז שתלמדי תינוקות וכיוצא בהן אין צריכין לחזור ולקרות בשבת שהרי השלימו בשעה הראויה להשלמה , וזמן השלמה קודם אכילה כדאיתא במדרש שזה אחד משלשה דברים שצוה רבי את בניו להשלים קודם אכילה אבל בדיעבד אם לא השלים קודם אכילה בשבת יכול להשלים עד ד' בשבת . כן מצאתי בשם מורי רבינו זצ"ל . וכתב בעל ס"ת שדן לפני רבותיו שהפירוש מצוה יותר מן התרגום והודו לו וי"מ ה"ה ללעז ולא נראה לר"י וכן אמר רב עמרם שהשיב רב נטרונאי גאון דוקא תרגום זכה שניתן בסיני כדמשמע פ"ק דמגילה ופרק אין בין המודר . וכתב רבינו שמחה אע"פ שעיקר מצות כל פרשה בכל שבת עם הציבור אם לא עשה כן ישלים כולם בשמיני עצרת שבו גומרים הציבור ובלבד שלא יאחר ולא יקדים מן הציבור יותר א' וראייתו מרב ביבי

פרק ארבעה עשר

א בשחרית אבמוסף ובנעילה הכהנים נושאים את כפיהם. אבל [א] במנחה אין נשיאת כפים. מפני שבמנחה כבר סעדו כל העם ושמא שתו הכהנים יין ושכור אסור בנשיאת כפים. ואפילו ביום תענית אין נושאין כפיהן במנחה גזרה מנחת תענית מפני מנחת כל יום : **ב** במה דברים אמורים בתעניות שמתפללין בו מנחה ונעילה כגון [ב] צום כפור ותענית צבור. אבל תענית שאין בו נעילה כגון תשעה באב ושבעה עשר בתמוז. הואיל ותפלת מנחה שלהם סמוך לשקיעת החמה הרי נראית כנעילה ואינה מתחלפת במנחה של כל יום. ולפיכך יש בה נשיאת כפים. וכהן שעבר ועלה לדוכן במנחה של יום הכפורים הואיל והדבר ידוע שאין שם שכרות הרי זה נושא כפיו ואין מורידין אותו מפני החשד שלא יאמרו פסול היה לפיכך הורידוהו : **ג** כיצד בהיא נשיאת כפים בגבולין בעת שיגיע שליח צבור לעבודה כשיאמר רצה כל הכהנים העומדים בבית הכנסת נעקרין ממקומן והולכין ועולין לדוכן ועומדים שם פניהם להיכל ואחוריהם כלפי העם ואצבעותיהם כפופות לתוך כפיהם עד שישלים שליח ציבור ההודאה * ומחזירין פניהם כלפי העם ופושטין אצבעותיהן ומגביהין [ג] ידיהם כנגד כתפיהם ומתחילין יברכך. ושליח ציבור מקרא אותם מלה מלה והם עונין שנאמר אמור להם עד שיאמר. כשמשלימין פסוק ראשון כל העם עונין אמן. וחוזר שליח ציבור ומקרא אותן פסוק שני מלה מלה והם עונים עד שמשלימין פסוק שני וכל העם עונין אמן. וכן בפסוק שלישי : **ד** כשישלימו הכהנים ג' פסוקים מתחיל ש״צ ברכה אחרונה של תפלה שהיא שים שלום והכהנים מחזירין פניהם כלפי הקדש וקופצין אצבעותיהן ועומדין שם בדוכן עד שיגמור הברכה וחוזרין למקומן : **ה** אין המקרא רשאי (*להקרות לכהנים) עד שיכלה אמן מפי הציבור. ואין הכהנים רשאין להתחיל בברכה עד שיכלה הדיבור מפי המקרא. ואין הציבור עונין אמן עד שתכלה הברכה מפי הכהנים. ואין הכהנים מתחילין בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הציבור. ואין שליח ציבור רשאי לענות אמן אחר הכהנים כשאר העם שמא תטרף דעתו ולא ידע איזו ברכה מקרא אותן. אם פסוק שני או פסוק שלישי: **ו** אין הכהנים רשאין להחזיר פניהם מן הציבור עד שיתחיל שליח ציבור שים שלום. ואין הכהנים רשאין ליעקר ממקומן עד שיגמור שליח ציבור שים שלום. ואין רשאין לכוף קשרי אצבעותיהם עד שיחזירו פניהם מן הציבור. ומתקנות *[עזרא] שלא יעלו הכהנים לדוכן בסנדליהן אלא עומדין [ד] יחפין : **ז** כשיהיו הכהנים מברכין את העם לא יביטו בעם ולא יסיחו דעתן אלא

יהיו

*ס״א לקרות כהנים　　א טור א״ח סי' קכ״ט סמ״ג עשין כ' : ב טור סי' קכ״ח סמ״ג עשין כ' :　　*[נ״ע ריב״ז]

כסף משנה

שמלא משלים פרשיותיו עם הציבור :

פי״ד א בשחרית וכו' עד ולפי כך יש בה נשיאת כפים. פרק בתרא דתענית (דף כ״ו:) אפלוגו תנאי באיזו תפלות שיש בהם נשיאת כפים ואמר רב נחמן הלכה כרבי יוסי דאמר שחרית מוסף ונעילה יש בהם נשיאת כפים מנחה אין בה נשיאת כפים ומפרש התם טעמא דלא פרסי כהני ידייהו כל יומא במנחה משום שכרות וגזרינן תעניות אטו שאר ימים אבל נעילה דליתא בכל יומא לא גזרו בה רבנן. ואמרינן תו התם והאידנא מ״ט פרסי כהני ידייהו במנחתא דתעניתא כיון דסמוך לתפלת נעילה קא פרסי כתפלת נעילה דמיא : **וכהן שעבר ועלה לדוכן וכו'** :

ג כשיאמר רצה וכו'. סוטה (דף ל״ח:) אריב״ל כל כהן שאינו עולה בעבודה שוב אינו עולה והא רבי אמי ור' אסי סלקי מיעקר הוו עקרי כרעייהו מימטא לא מטו להתם. ופירש״י מיעקר הוי עקרי רגלייהו ממקומן בעבודה אבל רחוק היה מקומן מן הדוכן ולא מטו עד דגמר ברכת העבודה. ומ״ש פניהם להיכל וכו' וכן מ״ש אצבעותיהם כפופות. ומחזירין פניהם וכו'. ברייתא שם (דף ל״ח.) שצריכין לברך פנים כנגד פנים : **ומגביהין ידיהם וכו'**. משנה שם : **ומתחילין יברכך**. לא ידעתי מנ״ל לרבינו שהם מתחילין יברכך. ואפשר שלמד כן ממה שאמרו [שם ל״ט.] אין הכהנים מתחילין בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הציבור וכמו שאבאר בסמוך :

ה אין המקרא רשאי להקרות לכהנים וכו'. כפי גירסא זו שלפני הא׳ אין המקרא רשאי להקרות היינו ברא״ש פסוק שני או שלישי וא״א לפרש אין המקרא רשאי להקרות יברכך עד שיכלה אמן מפי הציבור שעונין אמן אחר הברכה שמברכין הכהנים אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וכו' שהרי לדעת רבינו אינו מקרא אלא כהנים אומרים אותו מעצמם ואם כן אין דברים אלו על הסדר דהא אין המקרא רשאי וכו' היינו ברא״ש פסוק שני או שלישי, ומ״ש אח״כ ואין הכהנים רשאים וכו' היינו ברא״ש פסוק ראשון שהם מתחילין יברכך דאילו בשאר תיבות שבברכת כהנים לא שייך למימר הכי שהרי אינם קורין עד שש״צ מקרא אותם. ולכך יותר ישר בעיני לגרוס אין המקרא רשאי לקרות כהנים וכך היא הגירסא בפרק ואלו נאמרים (דף ל״ט:) אמר רבי זירא אמר רב חסדא אין הקורא רשאי לקרות כהנים וכו' עד ואין הכהנים מתחילין בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הציבור. וביאור ענין זה לדעת רב יואין הקורא כלומר ש״צ שקורא כהנים כדי שיחזירו פניהם לברך אינו רשאי לקרותם כהנים עד שיכלה אמן של ברכת הודאה מפי הציבור ואין הכהנים רשאין להתחיל בברכת אק״ב של אהרן וכו' עד שיכלה דבור כהנים מפי המקרא ואין הציבור עונין אמן אחר ברכת אק״ב של אהרן וכו' עד שתכלה ברכה מפי הכהנים ואין הכהנים מתחילין בברכה אחרת דהיינו יברכך עד שיכלה מפי הציבור אמן אחר אק״ב של אהרן וכו' : **ואין ש״ץ וכו'**. משנה בברכות (דף ל״ד.) וכתב רבינו דלא ידע אי זו ברכה מקרא אותם אם פסוק שני או שלישי כלומר דבפסוק ראשון ליכא לספוקי שהרי אינו מקרא יברכך אלא הכהנים אומרים אותו מעצמם. ויש לספק אם לפירוש זה רשאי לענות אמן אחר אק״ב של אהרן או נימא דלא פלוג רבנן :

ו אין הכהנים רשאים כו' עד שיגמור ש״צ שים שלום. מימרא דרבי זירא אמר רב חסדא בפרק אלו נאמרים (סוטה דף ל״ט:) : **ואינן רשאים לכוף וכו'**. שם מימרא דרב חסדא: **ומתקנות עזרא שלא יעלו הכהנים וכו'**. ברייתא (שם דף מ'.) ופרק בתרא דר״ה (דף ל״א.). ומ״מ פ״ש יש בדברי רבינו דהא אמרינן בהני דוכתי דתקנת ריב״ז היא וגם במרובה (ב״ק דף פ״ב.) בעשר תקנות שהתקין עזרא ליתא להא אלא כך צריך לגרוס ומתקנת רבי יוחנן בן זכאי שלא יעלו הכהנים וכו':

ז כשהיו הכהנים מברכים את העם וכו'. בפ״ב דחגיגה (דף ט״ז) דרש רבי יהודה בר נחמני המסתכל בכהנים בזמן שבית המקדש קיים כשהיו עומדין על דוכנן ומברכין את ישראל בשם המפורש עיניו כהות וכתבו התוספות דאפילו בגבולין מיתסר משום היסח הדעת והכי איתא בירושלמי בפ״ג דמגילה אמר רבי יוסי הדא אמרה שאסור להסתכל בכהנים בשעה שהם מברכין את העם אמר רבי חגי כלום אמרו אלא משום היסח הדעת אנא מסתכל ולא מסתנא דעתאי עכ״ל. וכיון דמשום היסח הדעת הוא א״כ גם הכהנים המברכים צריך שלא יסיחו דעתם וכל שכן הוא :

היס

לחם משנה

פי״ד אין המקרא רשאי להקרות לכהנים וכו' עיין בשאלות מהר״ר אליה מזרחי ז״ל שאלה כ' :

אין

הגהות מיימוניות

בר אביי דסבר לאשלומינהו לכולהו פרשתא דכולא ש״א במעלי יומא דכפורי אלא שמיחת בו חייא בר רב מדיפתי כדי שלא יבטל מסעודת ערב יום הכפורים כדאיתא התם ופר״ח שגורם להני פרשיות דכלה פירוש ד' פרשיות של אלול שלא היה לו פנאי להשלימם מפני טרדת כלה פי' דרשה בהלכות מועד אין נ״ל לרבינו שמחה אמנם בתוספות דברכות מצאתי שפי' זה נראה יותר וכן בערוך פירש כן בערך כל ונראה שהעושים כדברי רבינו שמחה שצריכין לתור שנים מקרא ואחד תרגום. כתב ר״ג שמצא בספרו של ראב״ן לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור נ״ל דביחיד הדר בכרך שאין לו י' לקרות בתורה איירי דצריך לכוין השעה שהציבור קורין בב״ה ויקרא גם הוא ביחיד ב' מקרא כנגד ב' שקורים בב״ה ואחד תרגום כנגד המתרגם דאם כמו שפירשו רבותינו דבקריאת הפרשה בבקר איירי כאשר אנו רגילים ליכא לעולם יקרא פרשה. עם הציבור למה לי, ועוד שנים מקרא ואחד תרגום למה הלא ישמע בבית הכנסת ויצא ידי חובתו ואע״פ כן מנהגנו מנהג גמור ויפה דדילמא לא יכוין דעתי בבית הכנסת לכל הפרשה ויצא בקריאתו שקרא כבר ע״כ. ותימה מהא דאיתא במדרש ג' דברים צוה רבי את בניו וכו' ומסתמא רבי בכל ענין צוה ולא על דעת רק כשיהיו ביחיד בלא י' ועוד מהא דרב ביבי בר אביי דסבר לאשלומינהו לכולהו במעלי יומי דכפורי ומסתמא בציבור הוה וכ״ש לפר״ח שפירש לכל פרשה דכלה פי' ד' פרשיות של אלול כפני טרדת הדרשה וא״כ היו שם רבים ואפילו הכי לא נפטר מלהשלים פרשיות ע״כ : [א] פרק בתרא דתענית הלכה כר' יוסי ודלא כר״מ דאמר גם במנחה יש נ״כ ודלא כרבי יהודה דאמר גם נעילה אין בו נ״כ ע״ש : [ב] לשון ספר המצות ועוד נכתב בשר״ש וכן ראיתי בשאלות דר״א דהאידנא דנהיגי ברחמי ביום הכפורים ממנחה ועד נעילה כתפלת נעילה דמיא ולא מיחלפא בשאר מנחות ופרסי ידייהו עכ״ל אמנם לא נהגו ע״כ : * [האידנא שש״צ צריך לומר אלהינו גם כשהכהנים נושאים כפיהם נכון לומר. טור סימן קכ״ח] : [ג] ויש להגביה ידו הימנית קצת למעלה מן השמאלית כדכתיב וישא אהרן את ידיו ידו כתיב וכן ויהי ידו אמונה וכן ראוי גם על פי הקבלה : * [כתב הטור ע״פ המדרש מציץ מן החרכים ששכינה למעלה מראשיהן ומציץ מבין הרכי אצבעותיהן ומכוונין לעשות ה' אוירים בין ב' אצבעות אויר א' ובין אצבע לגודל ובין גודל לגודל לקיים מציץ מן החרכים] : [ד] בפרק בתרא דר״ה אמרינן שהיא מתקנות ריב״ז ופרק אלו נאמרים מפרש טעמא משום כבוד ציבור ורב אשי מפרש טעמא שמא תפסוק לו רצועת במנדלו ואזיל ליתפרייה ויאמרו בן גרושה [illegible] וכתב ראבי״ה דל״ר אשי שרי בבר ש״קים ,

מגדל עוז

פי״ד בשחרית במוסף כו' עד יש בה נשיאת כפים. פרק בשלשה פרקים (תענית דף כ״ו) : וכהן שעבר ועלה לדוכן כו' עד ולפיכך הורידוהו כיצד היא נשיאת כפים כו' עד בברכה אחרת עד שישלים שליח ציבור ההודייה . פרק ואלו נאמרים (סוטה דף ל״ח) : ואין מחזירין פניהם עד שיכלה אמן מפי הציבור . בתוספתא דפרק עומד ויושב : ואין ש״ץ רשאי לענות כו' עד שני או שלישי . פרק אין עומדין (דף ל״ד) : אין הכהנים רשאין להחזיר כו' עד מן הציבור . פרק ואלו נאמרים (דף ל״ט) : ומתקנות עזרא [ריב״ז] כו' עד כמי שעומד בתפלה . פרק י״ט של ר״ה ופ' ואלו נאמרים (דף ל״ח) :

כסף משנה

ח היה הכהן וכו'. עד ואומר להם כהנים. מימרא דאביי פרק ואלו נאמרים (סוטה דף ל"ח) :

ט ומגביהין ידיהם למעלה וכו' עד מן הציץ. משנה שם : ואין העם עונין וכו'. משנה (שם ל"ז) במדינה אומר אותם שלש ברכות ובמקדש ברכה אחת ומפרש בגמרא (דף מ' ב') דהיינו לפי שאין עונין אמן במקדש ואין צריך כאן שום הפסק ובפרק סדר תעניות כיצד (תענית ט"ז ב') תניא אין עונין אמן במקדש ואלא מהו אומר ברוך ה' אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם :

י ואומר את השם ככתבו וכו'. פרק ואלו נאמרים (סוטה ל"ז ל"ח) במקדש אומר השם ככתבו ובמדינה בכנויו : ומשמת שמעון הצדיק וכו' : ולא היו חכמים וכו'. ברייתא פרק בתרא דקידושין (דף ע"א) :

יא אין ברכת כהנים וכו' עד כמו שאמרנו. משנה וברייתות פרק ואלו נאמרים (סוטה דף ל"ח) דיליף כל הני דרשות מכה תברכו בג"ש דקראי אחריני :

יב אין הכהנים רשאים וכו' עד לא תוסיפו על הדבר. ברייתא בר"ה פרק ראוהו ב"ד (דף כ"ח) : בשעה שכל כהן עולה וכו'. פרק ואלו נאמרים (סוטה ל"ט) א"ר אלעזר בן שמוע מימי לא נשאתי כפי בלא ברכה מאי מברך א"ר זירא אמר רב חסדא אק"ב של אהרן וכו' כי עקר כרעיה מאי אמר ר' ירמיה וכו' וכי מהדר אפיה מציבורא מאי אמר אדבריה רב חסדא לרב עוקבא ודרש רבש"ע עשינו מה שגזרת עלינו וכו' :

יג כשמחזירין הכהנים וכו'. נלמד ממה שיבא בסמוך : וכן כל פינות וכו'. הכי אמרינן בפ"ב דסוטה (דף מ"ז:) ופרק קמא דיומא ובזבחים (דף ס"ג) :

במקדש מברכין ברכת כהנים וכו'. במסכת תמיד פרק ז' תנן שאחר הקטרת תמיד של שחר היו עומדין על מעלות האולם ומברכין ברכת כהנים ולא נזכר שם שהיו מברכין אלא פעם זו : בכל מקום משתדלין וכו'. ירושלמי פרק אין עומדין וכתבוהו התוס' פרק א"נ (סוטה דף ל"ח.) אמר רב חסדא צריך שיהא החזן ישראל והיינו להשתדל אחריו אבל לא לעיכובא דהא תנן (ברכות ל"ד) ואם אין שם כהן אלא החזן לא ישא כפיו אלמא יכול להיות החזן כהן :

הלשון

יהיו עיניהם כנגד הארץ כעומד בתפלה. ואין אדם רשאי להסתכל בפני הכהנים בשעה שהן מברכין את העם כדי [ס] שלא יסיחו דעתם. אלא כל העם מתכוונין לשמוע הברכה ומכוונים פניהם כנגד פני הכהנים ואינם מביטים בפניהם: **ח** אם היה הכהן המברך אחד מתחיל לברך מעצמו. ושליח ציבור מקרא אותו * מלה מלה כמו שאמרנו. היו [ו] שנים או יותר אינן מתחילין לברך עד שיקרא להם שליח ציבור ואומר להם [ז] כהנים והם עונין ואומרים יברכך. והוא מקרא אותן מלה מלה על הסדר שאמרנו: **ט** כיצד ברכת כהנים במקדש. הכהנים עולין לדוכן אחר שישלימו הכהנים עבודת תמיד של שחר. ומגביהין ידיהם למעלה על גבי ראשיהן ואצבעותיהן פשוטות. חוץ מכהן גדול שאין מגביה ידיו למעלה מן הציץ. ואחד מקרא אותן מלה מלה כדרך שעושין בגבולין עד שישלימו שלשה הפסוקים. ואין העם עונין אחר כל פסוק אלא עושין אותה במקדש ברכה אחת. וכשישלימו כל העם עונים ברוך יי' אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם: **י** ואומר את השם ככתבו והוא השם הנהגה מיו"ד ה"א וא"ו ה"א. וזה הוא השם המפורש האמור בכל מקום. ובמדינה אומרים אותו בכינויו והוא באל"ף דל"ת. שאין מזכירין את השם ככתבו אלא במקדש בלבד. אומשמת שמעון הצדיק פסקו הכהנים מלברך בשם המפורש אפילו במקדש כדי שלא ילמוד אותו אדם שאינו חשוב ושאינו הגון. ולא היו חכמים הראשונים מלמדין שם זה לתלמידיהם ובניהם ההגונים אלא פעם אחת לשבע שנים. כל זה גדולה לשמו הנכבד והנורא: **יא** אין ברכת כהנים נאמרת בכל מקום אלא בלשון הקדש שנאמר כה תברכו את בני ישראל. כך למדו מפי השמועה ממשה רבינו ע"ה כה תברכו בעמידה. כה תברכו בנשיאת כפים. כה תברכו בלשון הקדש. כה תברכו פנים כנגד פנים. כה תברכו בקול רם. כה תברכו בשם המפורש. והוא שיהיה במקדש כמו שאמרנו: **יב** באין הכהנים רשאין בכל מקום להוסיף ברכה על שלשת הפסוקים כגון יי' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים וכיוצא בה לא בקול רם ולא בלחש שנאמר לא תוסיפו על הדבר. בשעה שכל כהן עולה לדוכן כשהוא [ח] עוקר רגליו לעלות אומר יהי רצון מלפניך יי' אלהינו שתהיה ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל ברכה שלמה ואל יהי בה מכשול ועון מעתה ועד עולם. וקודם שיחזיר פניו לברך את העם מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה. ואחר כך מחזיר פניו לציבור ומתחיל לברכם. וכשמחזיר פניו מן הציבור אחר שמשלים [ט] אומר עשינו מה שגזרת עלינו עשה עמנו מה שהבטחתנו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל: **יג** גכשמחזירין הכהנים את פניהם לציבור לברכם וכשמחזירין פניהם מן הציבור אחר שמברכין לא יחזירו אלא על דרך ימין בכל מקום. וכן כל פינות שיהיה אדם פונה לא יהיו אלא על דרך ימין: **יד** במקדש מברכין ברכת כהנים פעם אחת ביום אחר תמיד של שחר. באין ועומדין על מעלות האולם ומברכין כדרך שאמרנו. אבל במדינה מברכין אותה אחר כל תפלה חוץ ממנחה כמו שאמרנו. בכל מקום משתדלין שיהיה המקרא אותן

ישראל

א יומא דף ל"ט : ב טור א"ח סי' קכ"ט סמ"ג עשין כ' : ג שם :

משנה למלך

פי"ד ט כיצד ברכת כהנים במקדש וכו'. פלוגתא דר' יהודה ורבנן במתניתין פרק ואלו נאמרים (דף ל"ח) ופסק כחכמים ודע דרש"י ז"ל בפרשת שמיני כתב וזה לשונו ויברכם ברכת כהנים יברכך יאר ישא. והרמב"ן פירש שהברכה הזאת אינה ברכת כהנים רק היא כברכת שלמה שנאמר בו ויפרוש כפיו השמים ושם נאמר ויעמוד ויברך את כל קהל ישראל. והקשה עליו הרא"ם מדאמרינן בפרק ואלו נאמרים אמר ריב"ל כל כהן שאינו עולה לעבודה שוב אינו עולה שנאמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת והעולה מה להלן בעבודה אף כאן בעבודה, ובפ"ב דמגילה (י"ח.) אמרו מה ראו לומר ברכת כהנים לאחר הודאה שנאמר וישא אהרן את ידיו ויברכם אלמא ברכה זו ברכת כהנים היא דאי סלקא דעתך ברכה אחרת היא היכי ילפי מינה לברכת כהנים ע"כ. ויש לדקדק דאמאי לא הקשה ממתניתין (סוטה ל"ח.) דתנן רבי יהודה אומר אף כהן גדול מגביה ידיו למעלה מן הציץ שנאמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם אלמא ברכה זו ברכת כהנים היא דאי סלקא דעתך ברכה אחרת היא היכי ילפי מינה לברכת כהנים. וי"ל דממתניתין ליכא תברא להרמב"ן משום דטעמא דתנא קמא דקאמר דכהן גדול אינו מגביה ידיו למעלה מן הציץ היינו משום דהשם כתוב על הציץ ואינו דרך כבוד להגביה ידיו למעלה מן השם ועל זה בא רבי יהודה לומר דאין זה הקפדה שהרי מצינו שאהרן הגביה ידיו למעלה מן הציץ ואף דהתם לא היה ברכת כהנים הרי למדנו שאין הקפדה בנשיאות כפיו למעלה מן השם ומשום הכי לא קשיא ליה ממתניתין. אך תמהני על הרא"ם איך לא השגיח במאי דאיתא התם כה תברכו בנשיאות כפים אתה אומר בנשיאות כפים או אינו אלא שלא בנשיאות כפים נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם מה להלן בנשיאות כפים אף כאן בנשיאות כפים קשיא ליה לר' יונתן אי מה להלן כהן גדול ור"ח ועבודת צבור אף כאן

כהן

לחם משנה

יא אין ברכת כהנים נאמרת וכו' כך למדו מפי השמועה וכו'. אע"ג דברייתא מפיק לכל הני דרשות מקראי אחריני הסמכינהו רבי' ז"ל אקרא דכה תברכו משום דכל הני הוו ציווי לכהנים איך יעשו בענין הברכה ודייקי שפיר מקרא דכה תברכו אבל ודאי שהם מקראי אחריני נפקי ולהכי כתב רבינו ז"ל מפי השמועה וכו' :

מי

מגדל עוז

ואין אדם רשאי להסתכל עד ואין מביטים בפניהם. פרק אין דורשין (דף ט"ז) : **אם היה הכהן** המברך כו' עד אלא במקדש בלבד. פרק ואלו נאמרים (שם) : **ומשמת** שמעון הצדיק כו' עד שאינו הגון. סוף סוטה (דף מ"ט) : **ולא** היו חכמים כו' עד הנכבד והנורא. פרק י' יוחסין (דף ע"א) : **אין** ברכת כהנים כו' עד כמו שאמרנו. פרק ואלו נאמרים (דף ל"ח) : **אין** הכהנים רשאין כו' עד ולא תוסיפו. פרק ראוהו ב"ד (דף כ"ח) : **בשעה** שהכהן עולה וכו' עד בכל מקום. פרק ואלו נאמרים : **וכן** כל פינות כו' עד ימין. פרק היה מביא במסכת סוטה ובזבחים פרק איזהו מקומן (דף ס') : **במקדש** מברכין ברכת כהנים כו' עד כמו שאמרנו במסכת תמיד. פרק אמר להם הממונה (דף ל"ב) ופרק החליל ובתענית פרק בשלשה פרקים (דף ל') : **ובכל** מקום משתדלין כו' עד סוף הפרק. בסוטה פרק ואלו נאמרים ופרק מי שמתו (דף כ"ו) :

הגהות מיימוניות

[ס] **ולא יאמר הפסוקים** המפורשים באלו נאמרים דאר"ח ב"א האומרן בגבולין אינו **אלא** טועה והנה מורי רבינו רגיל לומר בשעה שאומרין וישמרך ויחנך וש"ש רבש"ע אני שלך וחלומותי שלך כו' כדאיתא פרק הרואה ע"כ : * [לשון הסמ"ג ונ"ל כי מן הדין א"צ להקרות ליחיד שהרי מה שש"ץ מקרא מאמר להם נפקא לן ועמא דבר להקרות אף ליחיד] : [ו] אמר אביי נקטינן לשנים קורא כהנים : [ז] ר"ת היה קורא תגר על המנהג הזה שש"ץ קורא כהנים וכתב אי איישר חילי אבטלינה וטעמא דנ"ל הפסקה בתפלה וש"ץ אסור להפסיק בתפלתו אם לא מפני סכנת נפשות והא דאמר אביי נקטינן לשנים קורא כהנים פי' חזן הכנסת שהוא שמש ואינו ש"ץ ותדע שמתחלת אומר עד שיכלה הדבור מן הקורא ולבסוף אומר עד שיתחיל ש"ץ בש"ש הרי דקורא וש"צ שנים וכן משמע בסוף פ"ק דסנהדרין דחזן הוא שמש העוסק בצרכי בה"כ ורואה היכן קוראין, אמנם בערוך פי' חזן ש"ץ וכתב מורי רבינו כדי שלא לשנות המנהג שיש לש"צ לומר בלחש אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו וכו' עד שמגיע לכהנים ואומר בקול רם כהנים ומסיים עם קדושך כאמור בלחש ושוב מקרא אותם בקול רם יברכך וכן הוא רגיל לעשות ותימה הוא שהרי הוא בעצמו כתב שלא נתקן לומר אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו וכו' אלא בשעה שהיו ראויים לנשיאת כפים ואין שם נ"כ כדלקמן בפט"ו בהלכה י' במגדל אינזינגשהיים והודה מורי רבינו לדברי ואמר לי שחזר בו מן המנהג ההוא וכן כתב הר"פ שכתב רבינו טעם שאין לאומרו אבל ר"י כתב בתוספות ברכות דעכשיו שהחזן רגיל לאומרו התמיד בשחרית ומוסף הילכך נכון לאומרו גם כשהכהנים עולים וצ"ע בתוספות ברכות וסוטה ע"כ הר"פ : [ח] וכן פירש בה"ג כי עקר כרעיה למיתת וכן רש"י וס"ה וכן טור רבינו : [ט] כתב רש"י דמאריכים בה עד שתכלה ברכה מפי שליח צבור וכן נוהגין וכשאין יכול להאריך בה עד סוף מוסיף אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שלום ושמך שלום יהי רצון מלפניך שתשים עלינו ועל כל עמך ברכת וחיים ושלום ומכוין לגמור עם החזן :

פט"ו א הלשון כיצד וכו'. (מגילה דף כ"ד ב') אמר רב חיפני ובשני כלומר אנשי חיפא ובית שאן שקורין לעייני"ן אלפי"ן ולאלפי"ן עייני"ן לא ישא את כפיו. וסובר רבינו שה"ה לכבדי פה וכבדי לשון וקורין לשבולת סבולת:

ב המומין כיצד וכו'. משנה שם כהן שיש בידיו מומין לא ישא את כפיו ובגמרא תנא מומין שאמרנו בפניו ידיו ורגליו אריב"ל ידיו בהקניות לא ישא את כפיו תנא ידיו בוהקניות לא ישא את כפיו עקומות עקושות לא ישא את כפיו. ופירש"י בהקניות לינטי"ש בלע"ז. עקומות כפופות. עקושות לצדדין. ומספקא לי מילתא בזמן הזה שנוהגים לכסות פניהם וידיהם בטלית בעת נשיאת כפים כיון דליכא למיחש להעם המסתכלים בו אם נאמר דמומין שבפניו וידיו לא מעכבי או נימא דלא פלוג רבנן בין מגולים למכוסים דבכל גווני מעכבי: **מי שהיה רירו וכו'.** שם אמר רב הונא זבלגן לא ישא את כפיו ומפרש רבינו דהיינו רירו יורד על זקנו: **וכן הסומא וכו'.** מימרא דרבי יוחנן וברייתא שם: **ואם היה דש בעירו וכו'.** ברייתות שם: **וכן מי שהיו וכו'.** משנה שם כהן שיש בידיו מומין לא ישא את כפיו רבי יהודה אומר אף מי שהיו ידיו צבועות איסטיס ופואה לא ישא את כפיו מפני שהעם מסתכלין בו. ובגמרא תנא אם רוב אנשי העיר מלאכתן בכך מותר ומשמע דת"ק לא פליג ארבי יהודה אלא דת"ק אמר מומין ור"י אמר ידיו צבועות ועוד דבגמרא אמרו על סברתו תנא אם רוב אנשי העיר וכו' אלמא כוותיה קיימא לן:

ג כהן שהרג את הנפש וכו'. פרק אין עומדין (ברכות ל"ב): **וכהן שעבד עכו"ם וכו'.** בסוף מנחות (דף ק"ט) תנן הכהנים ששמשו בבית חוניו לא ישמשו במקדש ואין צריך לומר דבר אחר שנאמר אך לא יעלו כהני הבמות על מזבח ה' בירושלים. ופירש רש"י ואין צריך לומר דבר אחר אם שמשו לעכו"ם לא ישמשו עוד בירושלים. וכתבו התוספות שבספר הזהיר הביא ראיה מכאן שכהן שהמיר לא ישא את כפיו וזהו דעת רבינו וכיון שכן אפילו שב בתשובה לא מהני דקרא דאך לא יעלו כהני הבמות וגו' כששבו בתשובה נמי איירי וכן מתני' דכהנים ששמשו בבית חוניו אפילו שבו בתשובה משמע. ויש חולקים ואומרים שאם שב בתשובה נושא את כפיו. ומ"ש בין באונס ל"ע מנ"ל הא דכהני הבמות וכהנים ששמשו בבית חוניו לא משמע שהיו אנוסים. ומ"ש וכן כהן שהמיר לעכו"ם כלומר ולא עבדה דאי עבדה מאי איריא המיר אפילו לא המיר נמי ולישניה דייק הכי

[ו] ישראל שנאמר אמור להם מכלל שאין המקרא מהם:

פרק חמשה עשר

א ששה [א]דברים מונעין נשיאת כפים. הלשון. והמומין. והעבירה. והשנים. והיין. וטומאת הידים. הלשון כיצד העלגים שאין מוציאין את האותיות כתיקונן כגון שקורין לאלפי"ן עייני"ן ולעייני"ן אלפי"ן או לשבולת סבולת וכיוצא בהן אין נושאים את כפיהן. וכך כבדי פה וכבדי לשון שאין דבריהם נכרים לכל אין נושאין את כפיהן: **ב** המומין כיצד כהן שיש מומין [ב]בפניו או בידיו או ברגליו כגון שהיו אצבעותיו עקומות או עקושות או שהיו ידיו בוהקניות לא ישא את כפיו לפי שהעם מסתכלין בו. מי שהיה רירו יורד על זקנו בשעה שהוא מדבר וכן הסומא באחת מעיניו לא ישא את כפיו. ואם היה דש בעירו והכל היו רגילים בזה הסומא באחת מעיניו או בזה שרירו זב מותר לפי שאין מסתכלין בו. וכן מי שהיו ידיו צבועות אסטים ופואה לא ישא את כפיו. ואם רוב אנשי העיר מלאכתן בכך מותר לפי שאין מסתכלין בו: **ג** העבירה כיצד כהן שהרג [א] את הנפש אע"פ שעשה תשובה לא ישא את כפיו שנאמר ידיכם דמים מלאו וכתיב ובפרשכם כפיכם וגו'. וכהן שעבד כוכבים בין באונס בין בשגגה אף על פי שעשה תשובה אינו נושא את כפיו לעולם שנאמר אך לא יעלו כהני הבמות וגו'. וברכה כעבודה היא שנאמר [ב] לשרתו ולברך בשמו. וכן כהן שהמיר לעכו"ם [ג] אע"פ שחזר בו אינו נושא את כפיו לעולם. ושאר העבירות

א טור א"ח סי' קכ"ח כמ"ג עשין כ': ב ע"ש בטור בזה:

לחם משנה

פט"ו ב מי שהיה רירו יורד על זקנו בשעה שהוא מדבר וכו' ואם היה דש בעירו והכל היו רגילים וכו'. מדכתב רבינו ז"ל בזה הסומא באחת מעיניו או בזה שרירו זב משמע דלא מהני הך דדש בעירו אלא בהני אבל לא בהאצבעותיו עקומות ועקושות וכו' וטעמו שלא הוזכר בגמרא אלא גבי הך דסומא מאחת מעיניו ומי שהיה רירו זב וטעמא משם דהך דידיו בהקניות הוי שינוי טפי ואע"ג דדש בעירו מסתכלין בו: **ג כהן שעבד עכו"ם בין באונס בין בשגגה וכו'.** בסוף מנחות (דף ק"ט) אמרו שנג בזריקה ר"נ אמר קרבנו ריח ניחוח ורב ששת אמר אין קרבנו ריח ניחוח. עוד שם הזיד בשחיטה ר"נ אמר קרבנו ריח ניחוח ורב ששת אמר אין קרבנו ריח ניחוח. עוד שם השתחוה לעכו"ם ר"נ אמר קרבנו ריח ניחוח וכו' רב ששת וכו' הודה לעכו"ם ר"נ אמר וכו' רב ששת אמר וכו' וצריכא דאי אשמועינן הך קמייתא וכו' ומשמע מדברי רבינו ז"ל דסתם כהן שעבד עכו"ם אפי' בשגגה משמע דבהודה והשתחוה הוי אפי' שגג בהן ועל דא קאמר רב ששת אין קרבנו ריח ניחוח ולהכי כתב דכשעבד עכו"ם בשוגג דלא ישא את כפיו וכן כתב בפירוש בהלכות ביאת מקדש פ"ט. ותימה כיון דבשחיטה דוקא הזיד ולא שגג ובכל השאר הוי אפילו שוגג א"כ למה ליה בגמרא למעבד צריכותא ולומר ואי אשמועינן שחיטה משום דעבד עבודה אהת אבל השתחוה וכו' לימא דשחיטה דוקא הזיד אבל בהשתחויה אשמועינן רב ששת דאפי' בשוגג אין קרבנו ריח ניחוח. ועוד דכיון דבגמרא הוה משמע לן דהוה אסרינן טפי בשחיטה מבהשתחואה א"כ היכי קאמר הרב דלפי האמת השתחואה חמירא משחיטה דלימא דלפי האמת הם שוין ולא נאמר סברת הפיכות. וע"ק כיון דבשחיטה בשוגג לא נאסר למה סתם כך רבינו ז"ל כהן שעבד עכו"ם דמשמע אפי' בשחיטה דהא שחיטה אחת מהעבודות היא והיה לו לפרש דבשחיטה בשוגג לא נאסר. מיהו לזה י"ל דכיון דכתב רבינו ז"ל דאיתקש ברכה לעבודה סמך על מ"ש שם בהלכות עבודה מיהא לקושיא קמאי צ"ע. וא"ת אפי' לפירוש רש"י ז"ל למה הוצרכו בגמרא לעשות צריכותא מזריקה להשתחויה הא איצטריכו למפלג בהשתחוה לאשמועינן ר"נ דאפילו הזיד אינו אוסר דלא שמעינן מקמייתא דקמייתא לא קאמר אלא שוגג בזריקה אבל הזיד אסור. וי"ל דאין ס"ל דהוה מצי לשנויי הכי אלא דבעי לאשכח צריכותא אליבא דרב ששת אבל מה שהקשיתי לדעת רבינו ז"ל צ"ע דאליבא דרב ששת ג"כ הוי צריכותא: **וכן כהן שהמיר וכו'** משמע אע"פ שלא עבד דהיינו כהודה לעבודת כוכבים דאסור כדכתיבנא:

משנה למלך

כהן גדול ור"ח ועבודת צבור ר' נתן אומר אינו צריך הרי הוא אומר הוא ובניו כל הימים מה הוא בנשיאות כפים אף בניו בנשיאות כפים ואיתקש ברכה לשירות ע"כ. והנה מפשטא דברייתא דקתני נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן כו' משמע דסבירא ליה דקרא דוישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם לאו בברכת כהנים מיירי אלא דעביד ג"ש כה תברכו מויברכם וכי היכי דברכה דהתם היתה בנשיאות כפים הכי נמי ברכה דהכא בנשיאות כפים דומיא דמאי דתניא לעיל כה תברכו בלשון הקדש אתה אומר בלשון הקדש או אינו אלא בכל לשון נאמר כאן כו' דאי לא תימא הכי לא נאמר כאן אלא הול"ל תלמוד לומר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. וכן כתב רש"י בהדיא דמכח ג"ש הוא דיליף נשיאות כפים. ורבי נתן נמי הכי סבירא ליה דקרא דוישא אהרן לאו בברכת כהנים מיירי אלא משום דפרכא ליה ג"ש מייתי לה מהיקשא דהוא ובניו כל הימים דכי היכי דהוא היתה ברכתו בנשיאות כפים הכי נמי ברכת בניו דהיינו ברכת כהנים תהיה בנשיאות כפים. ואם כן מאי דקאמר ריב"ל כל כהן שאינו עולה לעבודה שוב אינו עולה אפשר דסבירא ליה כת"ק דברייתא דיליף נשיאות כפים מג"ש ואיהו נמי יליף מג"ש זו דכי היכי דויברכם היתה בעבודה ה"נ כה תברכו בעבודה או כר' נתן דיליף בהיקשא. וכן נמי הא דפ"ב דמגילה (י"ח.) דמה ראו לומר ברכת כהנים לאחר הודאה הוי נמי מכח ג"ש או היקשא אלא שקצרו במובן. ומיהו לרש"י דס"ל דקרא דויברכם בברכת כהנים קא מיירי אפשר לתרץ ולומר דלעולם דת"ק דברייתא ס"ל דקרא דויברכם בנשיאות כפים מיירי ומאי דאצטריך לג"ש הוה משום קושיית דמה להלן כהן גדול ור"ח ועבודת צבור ומש"ה מייתי לה מג"ש משום דס"ל דג"ש זו מופנה היא ואין משיבין עליה. ור' יונתן ס"ל דאינה מופנה ומשום הכי סקשה דמה להלן שכן כהן גדול ור"ח. א"נ אפשר לומר דלעולם אי לאו ג"ש ה"א דקרא דויברכם לאו בברכת כהנים מיירי אלא ברכה דעלמא כעין ברכת שלמה אבל עכשיו דאית לן ג"ש כי היכי דילפינן מינה נשיאות כפים ה"נ ילפינן דקרא דויברכם בברכת כהנים מיירי. ור' יונתן נמי אפשר דמודה דמג"ש זו ילפינן דקרא דויברכם בברכת כהנים מיירי אלא דסבירא ליה דלא ילפינן מינה נשיאות כפים משום דאיכא למיפרך מה להלן שכן כהן גדול כו'. ואף דנימא דלא סבירא ליה לרבי יונתן ג"ש זו מ"מ מהיקשא דקא יליף איהו נשיאות כפים איכא למימר נמי דקרא דויברכם בברכת כהנים מיירי דמה בניו ברכת כהנים אף הוא ברכת כהנים דאין היקש למחצה. ומכל מקום כל זה הוא לתרץ בעד רש"י אבל לדעת הרמב"ן אתו דברי הברייתא כפשטן דסבירא ליה דקרא דויברכם לאו בברכת כהנים מיירי:

הפנים

הגהות מיימוניות

[ו] בירושלמי דאין עומדים והניזקין אמר רב חסדא וצריך שיהא החזן ישראל וכן מורי רבינו הורה כשהחזן כהן שיעמוד אחר אצלו ויקרא כהנים ויקרא אותן והחזן שותק ועומד עד התחלת שים שלום וכן נוהג בעצמו להקרות כשהחזן כהן: [א] בפרק אין עומדין אמר רבי יוחנן כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו וכתב ראבי"ה דההיא במפורסם להרוג ומפורסם שמועד לכך וכן כתב רבינו שמחה דלא איירי אלא בעומד במרדו וראייתו מדגרסינן בירושלמי דהניזקין שמא תאמר איש פלוני כהן מגלה עריות ושופך דמים והוא מברכני וכו' וכל דבריהם השיב לי מורי רבינו כששאלתיו אבל בעל ס"ה כתב כרבינו המחבר. וכהן שמל את התינוק ומת מצאתי כתוב בתשובת רבינו שמשון דנושא את כפיו דאפילו אם תמצי לומר דההוא דאין עומדין בשוגג שאני הכא דמכוין לשם מצוה ועוד מי יימר דכלו לו חדשיו ועוד שמא הרוח בלבלתו אחר המילה עכ"ל: [ב] בספר המצות [illegible] דאין זה ראיה דלא הוקשו כי אם לעמידה אמנם מורי רבינו כתב בשם רבינו יהודה שאין נ"כ בלילה מהאי היקשא כדלעיל בהג"ה שבפרק ג' בהלכה ד': [ג] אבל רבינו גרשום כתב בתש[ובה] [illegible] שעשה תשובה נושא כפיו וכן נראה לבעל ספר המצות וכן מצאתי תשובת רבינו שמשון שהשיב דלא מיבעיא לרב נחמן דאמר בפרק בתרא דמנחות הזיד בשחיטה והשתחוה לעבודת כ[וכבים] [illegible] ושב קרבנו לריח ניחוח אלא אפילו למאן דאמר אין קרבנו לריח ניחוח ה"מ קרבן דבמקדש אבל נ"כ דבגבולין לא כדכתיב אך לא יעלו כהני הבמות על מזבח ה' בירושלים עכ"ל וכן פסק רבינו שמחה וכן אמר לי רבינו בשם רש"י אמנם ראבי"ה כתב בשם תשובת הגאונים כרבינו המחבר מהא דתנן בסוף מסכת מנחות הכהנים ששמשו בבית חוניו וכו'. וכן כתב בשאלתות פרשת קרח כהן שהמיר לעכו"ם לא ישא כפיו דלא גרע מהורג נפש אמנם רבינו שמחה כתב דהיינו בשלא עשה תשובה עד כאן לשונו:

מגדל עוז

פט"ו ששה דברים מונעים נשיאת כפים כו' עד שאין מסתכלין בו. פרק עומד ויושב (דף כ"ד): העבירה כיצד כהן שהרג וכו' עד ובפרשכם כפיכם. פרק אין עומדין (דף ל"ג): וכהן שעבד עבודת כוכבים כו' עד ושאר העבירות אין מונעים. סוף מסכת מנחות (דף ק"ט) מבואר: ענין העבודה והיקש הברכה. במסכת סוטה פרק ואלו נאמרים (דף ל"ט): ובכהן שהמיר ועשה תשובה חלק רבינו גרשום מאור הגולה ז"ל בתשובה ואמר דע"כ לא נחלקו סוף מנחות אלא בעבודה ובמקדש אבל בדוכן ועשה תשובה לא נחלקו ולכך היה מכשיר בו:

הכי דגבי עבד עכו"ם שהיה מעשה כתב אע"פ שעשה תשובה וגבי המרה כתב אף ע"פ שחזר בו, ומ"מ צ"ע מנ"ל:

ד כהן נער וכו'. סוף פרק קמא דחולין (דף כ"ד ב') תנו רבנן נתמלא זקנו ראוי לישא את כפיו: וכתבו התוספות דאע"ג דאמרינן בפרק לולב הגזול (סוכה דף מ"ב) דקטן היודע לפרוש כפיו מחלקין לו תרומה בבית הגרנות התם היינו שהוא פורש עם הגדולים כדי לגבס הקול אבל בפני עצמו כל שלא נתמלא זקנו אינו נושא את כפיו: והיין כיצד. ריש פרק בתרא דתענית (דף כ"ו ב') אמרינן דלכולי עלמא שיכור אסור בנשיאת כפים. ומ"ש דברביעית להוד אסור לישא את כפיו. כבר ביאר שהטעם משום דאיתקש ברכה לעבודה דכתיב לשרתו ולברך בשמו מה עבודה ברביעית אף נשיאת כפים ברביעית. ומ"ש שתה רביעית יין בשתי פעמים או שנתן לתוכו מעט מים מותר. הוא מדאסיקנא בפ"ג דכריתו' (דף (פ"ה)[י"ג]:) דהלכה כרבי אליעזר דאמר אם הפסיק בו או שנתן לתוכו מים כל שהוא פטור אם נכנס למקדש וכיון דביאת מקדש פטור בנשיאת כפים מותר דהא דאיתקש ברכה לעבודה אסמכתא בעלמא היא ודיינו שנאסור לישא את כפיו היכא שאם נכנס למקדש חייב: ומ"ש ואם שתה יותר מרביעית אע"פ שהוא מזוג ואע"פ ששתאו בכמה פעמים לא ישא את כפיו. הוא מדאסיקנא התם דהא דאם נתן לתוכו מים כל שהוא פטור דוקא ברביעית אבל אם שתה יותר מרביעית אעפ"י שנתן לתוכו מים חייב ומשמע לרבינו דה"ה למאי דאמרינן אם הפסיק בו דדוקא ברביעית אבל ביותר מרביעית חייב: וכמה היא רביעית וכו'. בפרק ע"פ (פסחים ק"ט):

ה טומאת הידים כיצד כהן שלא נטל ידיו וכו'. מימרא דריב"ל פרק אלו נאמרים (סוטה דף ל"ט) ופירש"י שלא נטל ידיו לפני עלותו לדוכן כלומר ואע"פ שנטל שחרית וכן הסכימו התוספות. ואין נראה כן מדברי רבינו שכתב טומאת הידים ואי כשנטל ידיו שחרית עסיק טהרת הידים מיבעי ליה שהרי אינם טמאות אלא שצריך להוסיף טהרה על טהרתן ועוד דאם איתא הו"ל לכתוב אעפ"י שאין ידיו מלוכלכות ואינו יודע להם שום טומאה לא ישא עד שיטול כמו שכתב בפ"י מהלכות ברכות גבי נטילת ידים לאכילה וכ"כ בא"ח וז"ל כתב ה"ר אברהם בן הרמב"ם הלכה למעשה לפני אבא מארי ז"ל וזולתו מחורי התורה שכל כהן העומד בתפלה יגש לברכת כהנים וסומך על נט"י לק"ש ולתפלה עכ"ל: והחלל אינו נושא את כפיו לפי שאינו בכיהונו. פשוט בטעמו:

ו כהן שלא היה לו וכו'. דאמרינן בירושלמי דהניזקין שמא תאמר איש פלוני כהן מגלה עריות ושופך דמים הוא ת"ל ואני אברכם ומפרש רבינו דהיינו שאינו מדקדק במצות או שהעם מרננים אחריו אבל לא נודע דאילו הרג בודאי הא אמר ר' יוחנן כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו:

ח עם שהם אחורי הכהנים. פרק אלו נאמרים (סוטה ל"ח:) תנא אבא בריה דרב מנימין בר חייא עם שאחורי הכהנים אינם בכלל הברכה: והעומדים מצדיהן וכו'. שם (ל"ה ל"ט) איבעיא להו לצדדים מאי ת"ש להזות לפניו והזה לאחריו והזה לפניו הזאתו פסולה כלומר דכוונה בעינן, לפניו והזה על הצדדים שבפניו הזאתו כשרה כלומר לצדדים שיש ממנו ולהלן ולא לצדדים שיש ממנו ולאחור וה"נ שלאחר הכהנים אע"פ שאינו אחריהם ממש כלאחריו דמי כלומר העם שאחורי הכהנים ואין מכוונין כנגד אחוריהם אלא מטוכין לצדדים אינן בכלל ברכה. ורבינו סתם ולא חילק משום דמשמע ליה דכל כה"ג פשיטא דבכלל עם שאחורי הכהנים ניהו ולא איצטריך למעטינהו: ואם היתה מחיצה וכו'. מימרא דריב"ל פרק אלו נאמרים (שם ל"ח). ומ"ש הואיל ופניהם מול פני הכהנים לא למעט עם שכנגד לצדדים שלפניהם דהנהו כלפניהם דמו אלא לומר דלא תימא הואיל ומחיצה אינה מפסקת עם שאחורי כהנים שאין ביניהם מחיצה הו"ל למיהוי בכלל ברכה לכך כתב ופניהם מול פני הכהנים: נשיאת

העבירות אין מונעין: ד השנים כיצד כהן נער לא ישא את כפיו עד [ז] שיתמלא זקנו. אוהיין כיצד מי ששתה רביעית יין בבת אחת אינו נושא את כפיו עד שיסיר את יינו מעליו לפי שהוקשה ברכה לעבודה. שתה רביעית יין בשתי פעמים או שנתן לתוכו מעט מים מותר. ואם שתה יותר מרביעית אף על פי שהיה מזוג אף על פי ששתאו בכמה פעמים לא ישא את כפיו עד שיסיר את יינו מעליו. וכמה היא רביעית אצבעים על אצבעים ברום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע בגודל. וזה האצבע שמושחין בו בכל התורה כולה הוא הגודל והוא הנקרא בהן יד: ה בטומאת הידים כיצד. כהן שלא נטל את ידיו לא ישא את כפיו אלא נוטל את ידיו עד הפרק כדרך שמקדשין לעבודה ואחר כך מברך שנאמר שאו ידיכם קדש וברכו את יי'. והחלל אינו נושא את כפיו לפי שאינו בכיהונו: ו כהן שלא היה לו דבר מכל אלו הדברים המונעין נשיאת כפים אף ע"פ שאינו חכם ואינו מדקדק [ס] במצות או שהיו הבריות מרננים אחריו או שלא היה משאו ומתנו בצדק הרי זה נושא את כפיו גואין מונעין אותו. לפי שזו מצות עשה על כל כהן וכהן שראוי לנשיאת כפים ואין אומרים לאדם רשע הוסף רשע והמנע מן המצות: ז ואל תתמה ותאמר ומה תועיל ברכת הדיוט זה. שאין קבול הברכה תלוי בכהנים אלא בהקדוש ברוך הוא שנאמר ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם. הכהנים עושים מצותן שנצטוו בה והקב"ה ברחמיו מברך את ישראל כחפצו: ח עם שהם אחורי הכהנים אינם בכלל הברכה. והעומדים מצדיהן הרי הם בכלל הברכה. ואם היתה מחיצה בין הכהנים ובין המתברכים אפילו היא חומה של ברזל הואיל ופניהם מול פני הכהנים

טור וכמ"ג שם : ב טור וכמ"ג שם : ג שכל שם :

לחם משנה

ד השנים כיצד כהן נער לא ישא את כפיו עד שיתמלא זקנו. נראה דהוציא זה רבינו ז"ל ממה שאמרו בפרקא קמא דחולין (דף כ"ד ע"ב) נתמלא זקנו וכו' ראוי לישא את כפיו ובתו' הקשו מההיא דקטן היודע לישא את כפיו ותירצו דיש חילוק בין כשהוא עם גדולים להיכא שהוא לבדו דכשהוא לבדו צריך מילוי זקן ובדברי רבינו ז"ל לא הוזכר חילוק זה. ונראה דרבינו לא מחלק הכי אלא שלעולם צריך מילוי זקן ומ"ש קטן היודע לישא את כפיו ר"ל שכיון שהגיע לכלל דעת שיודע לעשות כך חולקין לו תרומה אבל לא דישא את כפיו קודם מילוי זקן, וא"ת מ"מ תיקשי ממתניתין דפרק הקורא עומד ויושב דאמר שם דקטן אינו נושא את כפיו דמשמע דאם הביא ב' שערות נושא דהכי קא דייק רבינו ז"ל גבי פריסת קריאת שמע בפ' שמיני אבל פורס הוא על שמע מטיביא ב' שערות ונראה ודאי דדייק ליה מהא מתני', וי"ל דגבי פריסת קריאת שמע דלא אשכח רבינו ז"ל גילוי במקום אחר בהיפך דייק הכי אבל גבי נשיאות כפים דמשכחת במקום אחר דבעינן נתמלא זקנו כדאמר פ"ק דחולין לא דייקינן הכי ומאי דנקט קטן משום אחרינא נקטיה אבל גבי נשיאת כפים אפי' גדול אינו נושא את כפיו כל זמן שלא נתמלא הזקן. והשתא יש לומר דגבי שליח צבור אפילו שלא יהיה בדרך קבע בעינן מילוי זקן ולא כמו שחילקו התוספות דכיון דאשכחן גבי שליח צבור דצריך מילוי זקן לא דייקינן ממתני' להכי ומה שכתב משהביא שתי שערות הוא לענין פריסת קריאת שמע לבדה: והיין כיצד מי ששתה רביעית יין בבת אחת אינו נושא את כפיו עד שיסיר את יינו מעליו וכו'. בפ"ג דכריתות (דף (פ"ה)[י"ג]:) תנו רבנן יין ושכר אל תשת יכול אפילו כל שהוא אפילו מגתו ת"ל ושכר אין אסור אלא כדי לשכר וכמה כדי לשכר כדי רביעית יין בן מ' יום א"כ מה ת"ל יין לומר לך מה יין מוזהרין עליו כל שהוא ומוזהרין עליו מגתו ר' יהודה אומר יין אין לי אלא יין שאר משכרין מנין תלמוד לומר ושכר א"כ מה ת"ל יין על היין במיתה ועל שאר משקין באזהרה ר' אליעזר אומר יין אל תשת ושכר [אל תשת] אל תשתהו (אלא) כדרך שכרותו הא אם הפסיק או נתן לתוכו מים כל שהוא פטור וכו' ע"כ ואמרו שם דהלכה כרבי אליעזר ולכך פסק רבינו הכי כאן גבי נשיאת כפים דאיתקש ברכה לעבודה. עוד שם כמאן אזלא הא דתניא אכל דבילה קעילית ושתה דבש או חלב ונכנס למקדש ושימש לוקה כמאן כרבי יהודה. ומכאן תימה על דברי רבינו ז"ל דהוא פסק כאן כרבי אליעזר ובפ' א' מהלכות ביאת מקדש פסק כרבי יהודה דאמר ואם נכנס ועבד והוא שיכור משאר משקין המשכרין אפילו מן החלב או מן הדבילה הרי זה לוקה ועבודתו כשרה והיינו כר' יהודה דהכי אוקמה בגמרא כדכתיבנא. ועוד קשה דשם פסק כרבי אליעזר עצמו שכתב או שתה רביעית והפסיק בה או מזגה במים או שתה יין מגיתו תוך מ' יום וכו' וע"ק דפסק גם כן כרבנן דאמר יין בן מ' יום. ונראה לפרש דהוא סבר דרבי אליעזר מוסיף אכל הני דלעיל וטעמא דבגמרא אמרו ורבי אליעזר סבר כל מידי דמשכר וא"כ רבי אליעזר מוסיף אתנא קמא ורבי יהודה ומה שאמרו בגמרא כמאן כר' יהודה לאו למימרא דלא אתיא כרבי אליעזר אלא כלומר דלא כרבנן ומה שהזכיר ר' יהודה הוא משום דר' יהודה אמר בפירוש זאת הסברא והוא הדין דרבי אליעזר מודה בה כדכתיבנא: שהוקשה ברכה לעבודה. ואם תאמר הא בפ' בשלשה פרקים (דף כ"ו:) לא אמרו אלא למה נסמכה פרשת כהן מברך לפרשת נזיר לומר לך מה נזיר וכו' ונראה דמסמיכות הפרשיות מפקי לה, וי"ל דסובר רבינו ז"ל כדמשני שם דבגמרא אמר קרא לשרתו ולברך בשמו כולה דרשה מפקינן מיניה וסמיכות הפרשה לא אתי אלא לבעל מום כדאמר שם וא"ת כיון דמקשינן לנזיר לענין דבעל מום משום דהוי לקולא כדאמרו שם דכיון דהוי דבר דרבנן מקשינן לקולא א"כ כהן מומר נמי אקיש לנזיר לקולא ואמאי אקיש לעבודה אדרבה אית לך לאקושי לנזיר ולומר מה נזיר אפילו שהמיר וחזר אף כהן נמי. וי"ל דסברא הוי לאקושי ליה למשרם להא מילתא משום דלא גרע מכהן שהרג את הנפש שאמרו שלא ישא את כפיו אעפ"י שעשה תשובה כדנפקא מקרא דופרשכם כפיכם וא"כ נראה דה"נ דלא גרע הא:

הגהות מיימוניות

[ז] חיינו דווקא ביחיד אבל עם אחרים יכול לישא כפיו משהוא בן י"ג שנים ויום אחד כדמשמע בפ"ב דמגילה ובפרק לולב הגזול. ספר המצות: [ס] וכן כהן שלא התפלל עדיין ומצא ציבור מתפללין נושא את כפיו ואין התפלה מעכבת יכי כתב בערוך בשם הגאון וכן ראבי"ה:

מגדל עוז

השנים כיצד עד זקנו. פ"ק דחולין (דף כ"ד) ופרק עומד ויושב: והיין כיצד כו' עד שהוקשה ברכה לעבודה. פרק בשלשה פרקים והיקש פרק אלו נאמרים: שתה רביעית כו' עד בהן יד. פרק בשלשה פרקים: ושיעור אצבעים על אצבעים. בפסחים פ' בתרא (דף ק"ט): טומאת ידים כיצד כו' עד וברכו את ה'. פרק ואלו נאמרים (דף ל"ט) ובהלכות ר"י אלפסי פרק עומד ויושב: והחלל אינו נושא כו' עד בכיהונו. פרק עשרה יוחסין (דף ס"ט) וכמה מקומות בתלמוד ופרק בתרא דמכות: כהן שלא היה בו כו' עד בכלל הברכה. פרק ואלו נאמרים:

כסף משנה

ט נשיאת כפים בעשרה. משנה פרק הקורא עומד (מגילה כ״ג:) אין נושאין כפיהם בפחות מעשרה: ומ״ש וכהנים מן המנין: בה״כ שכולה כהנים וכו׳. פרק אלו נאמרים (סוטה ל״ח:) אמר רב אידי אמר רבי שמלאי בה״כ שכולה כהנים כולן עולים לדוכן למי מברכין אמר רבי זירא לאחיהם שבשדות והתני רב שימי בה״כ שכולה כהנים מקצתן עולין לדוכן ומקצתן עונין אמן ל״ק הא דאשתיור בי עשרה הא דלא אשתיור בי עשרה. ופירש״י אשתיור בי עשרה מקצתן עולין לדוכן ועשרה הנשארין עונין אמן לא אשתיור בי עשרה לא חשיב ברכה לחודייהו והילכך כולם עולים ומברכין לאחיהם שבשדות. ולפיכך צ״ל שמ״ש רבינו ואם נשארו שם עשרה כהנים וכו׳ דה״ה אם יש שם יותר מעשרה כהנים עשרה מהם אינן עולין לדוכן והשאר עולין ואלו העשרה עונין אחריהם אמן ואף ע״ג דברכת כהנים בעשרה וכהנים מן המנין שאני התם דישראל ה׳ העונים אמן אבל הכא דכולם הם כהנים ואין ביני׳ ישראל לא חשיבי לברכת כהנים לענות אמן אא״כ העונים הם עשרה. ומה

שהחליף רבינו וכתב שבצפון ושבדרום ומי עונה אחריהם הנשים והטף. ירושלמי פ׳ אין עומדין: י צבור שלא היה בהם כהן וכו׳ עד ראשי. משנה פרק אין עומדין (ברכות ל״ד): ואם אין להם כהן וכו׳ עד שים שלום: ומ״ש ואין העם עונין אמן כלומר אחר כל פסוק ופסוק שאין עונין אמן אלא כשהכהנים מברכים כנ״ל וכן כתב בכלבו, וי״מ דה״פ ואין עונין אמן אחר ושמו את שמי ולא נהירא:

הכהנים הרי הם בכלל הברכה: **ט** נשיאת כפים בעשרה וכהנים מן המנין. אבית הכנסת שכולן כהנים כולם נושאים את כפיהם. ולמי הם מברכים לאחיהם שבצפון ולאחיהם שבדרום. ומי עונה אחריהם אמן הנשים והטף. ואם נשארו שם עשרה כהנים יותר על אלו שעלו לדוכן העשרה עונין אמן והשאר מברכין: **י** ציבור שלא היה בהן כהן אלא שליח ציבור לבדו לא ישא את כפיו. ואם היתה הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו [ו] רשאי. ואם אין להם כהן כלל כשיגיע שליח ציבור לשים שלום אומר אלהינו [ז] ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת בתורה הכתובה על ידי משה עבדך האמורה מפי אהרן ובניו כהנים עם קדושך כאמור יברכך יי׳ וישמרך יאר יי׳ פניו אליך ויחנך ישא יי׳ פניו אליך וישם לך שלום ושמו [ח] את שמי על בני ישראל ואני אברכם. ואין העם עונין אמן ומתחיל ואומר שים שלום: **יא** כהן שנשא את כפיו בבית הכנסת והלך לבית הכנסת אחר ומצא ציבור שמתפללין ולא הגיעו לברכת כהנים נושא ידיו להן ומברכן. ואפילו כמה פעמים ביום. כהן שלא עקר רגליו ממקומו לעלות לדוכן בשעה שאמר שליח ציבור רצה שוב אינו עולה באותה תפלה. אבל אם עקר רגליו לעלות אע״פ שלא הגיע לדוכן אלא אחר עבודה הרי זה עולה ומברך: **יב** כל כהן שאינו עולה לדוכן [ט] אע״פ שבטל מצות עשה אחת הרי זה כעובר על שלש עשה שנאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם ושמו את שמי. וכל כהן שאינו מברך אינו מתברך וכל כהן המברך מתברך שנא׳ ואברכה מברכיך:

א גיטין דף מ״ז:

רחם משנה

יא כהן שנשא כפיו וכו׳. כך פשוט בר״ה פרק ראוהו ב״ד (דף כ״ח): כהן שלא עקר רגליו וכו׳. פרק אלו נאמרים מימרא דריב״ל (סוטה ל״ח:): אבל אם עקר רגליו וכו׳. שם תני רבי אושעיא: **יב** כל כהן שאינו עולה לדוכן וכו׳. שם אריב״ל כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלש עשה וסובר רבינו דלאו דוקא עובר אלא הרי זה כעובר משום דליכא לשון גווי אלא כה תברכו: כל כהן שאין מברך וכו׳ וכל כהן המברך וכו׳. שם מימרא דריב״ל:

סליק הלכות תפלה

סליקו הלכות תפלה בסיעתא דשמיא

הגהות מיימוניות

[ו] כדי שלא תתבטל נשיאת כפים אבל יש שם כהן אחר שישא את כפיו לא ישא ש״צ את כפיו ואפילו אם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו וכן כתב מורי רבינו. ויש ליזהר שלא יאמר לו אדם עלה וגם את הנותן מים לכהנים יזהירו שלא יאמר לו טול ידך לעלות. ושליח ציבור העולה צריך לעקור רגליו פורתא בעבודה כדלקמן בהלכה י״א. וכתב מורי רבינו שצריך ליזהר שלא יעמוד אחר תחתיו להקרות ולומר שים שלום אלא מי שכיון לבו לכל התפלה עם ש״צ ולא שח בשעה שהיה ש״צ מתפלל: [ז] אבל אין שייך כלל לי״ח ברכות שתקנו ק״כ זקנים וכן כתב בסדר רב עמרם תחילת כל י״ח ברכות וסופם וכתב מודים עד הטוב שמך ולך נאה להודות שים שלום עד המברך את עמו ישראל בשלום וכן כתב מורי וכן משמע להדיא בריש פרק ב׳ דמגילה דקאמר מה ראו לומר שים שלום אחר ברכת כהנים משמע שהברכה מתחיל בשים שלום דאי לאו הכי למה שואל על אריכות דברים ואמצעית ברכה זו יותר משאר ברכות ועיין שם ולקמן בנוסח י״ח ברכות: [ח] וכן כתב בעל הרוקח שי״ל פסוק זה כלומר עשה עמנו כמו שהבטחתנו באותן ברכות וכן מורי רבינו רגיל ודלא כרש״י שכתב שאין לאומרו ע״כ: [ט] אמנם אם לא אמר לו אדם עלה אינו עובר בעשה כדאמרינן בירושלמי ר׳ שמעון בן פזי כד הות חייש הוה קאי אחורי עמודי ר׳ אלעזר נפיק לברא פירוש כדי שלא יאמרו להם לעלות אבל אם עלה פעם אחת ביום טוב אינו עובר בעשה אפילו אם אמרו לו עלה כדמשמע בפרק ראוהו בית דין דקאמר הכי אי בעי מברך אי בעי לא מברך פירוש אחר שעלה כבר פעם אחת עיין שם בתוספות:

מגדל עוז

נשיאת כפים בעשרה כו׳ עד והשאר מברכין. פרק ואלו נאמרים ובמסכת סופרים: צבור שלא היה שם כהן וכו׳ עד ראשי. פרק אין עומדין: ואם אין להם כהן כו׳ עד שים שלום וכו׳. במסכת סופרים: כהן שנשא כפיו כו׳ עד ואברכם. פרק ראוהו בית דין (דף כ״ח): כהן שלא עקר כו׳ עד סוף הפרק. פרק ואלו נאמרים (דף ל״ח):

הלכות תפילין

ומזוזה וספר תורה

יש בכללן חמש מצות עשה וזהו פרטן.

א) להיות תפילין על הראש: ב) לקשרם על היד: ג) לקבוע מזוזה בפתחי השערים: ד) לכתוב כל איש ספר תורה לעצמו: ה) לכתוב המלך ספר שני לעצמו כדי שיהיו לו שני ספרי תורה:

וביאור כל מצות אלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

כסף משנה

פ״א א ארבע פרשיות אלו וכו׳. במכילתא ובהקומץ רבה (מנחות דף ל״ד ב׳). ומ״ש והיה כי יביאך שבספר ואלה שמות איצטריך למכתב הכי משום דאיכא והיה כי יביאך במשנה תורה פרשה ואתחנן: ואפילו קוצו של אות אחת וכו׳. במנחות פרק הקומץ בתרא (דף כ״ח) תנן שתי פרשיות שבמזוזה מעכבות זו את זו ואפילו כתב אחד מעכבן. ד׳ פרשיות שבתפילין מעכבות זו את זו ואפילו כתב אחד מעכבן. ובגמרא (דף ל״ד) מעכבות זו את זו פשיטא אמר רב יהודה לא נצרכה אלא לקוצו של יו״ד: וכתב הרא״ש ז״ל בהלכות ס״ת קוצו של יו״ד פירש״י זהו רגל ימין כפוף למטה וק״ל דפשיטא דמעכבא דזהו עיקר גוף האות ופירש ר״ת שהוא לצד שמאל שכפוף למטה כדאמרינן התם (דף כ״ט) מפני מה ראשה של יו״ד כפוף למטה דלצד ימין קרוי רגלו ואמרינן נמי בפסיקתא דיו״ד יש לו נקודה אחת למטה ונקודה אחת למעלה וגם אמרו שם מפני מה יו״ד כפוף ולפי זה יש ליו״ד חג למעלה וגם כפוף למטה, ואפשר דקוצו של יו״ד היינו חג למעלה ויו״ד כפוף היינו רגל ימיני: וכן

א **ארבע** אפרשיות אלו. שהן קדש לי. והיה כי יביאך יי׳ שבספר ואלה שמות. ושמע. והיה אם שמוע. הן שנכתבות בפני עצמן ומחפין אותן בעור ונקראין תפילין ומניחין אותן על הראש וקושרין אותן על היד. ואפילו קוצו של אות אחת מארבע פרשיות אלו מעכב את

א טור א״ח סי׳ ל״ב סמ״ג עשין כ״ב:

מגדל עוז

פ״א ארבע פרשיות אלו כו׳ עד נכתבות שלמות. פרק הקומץ רבה (דף ל״ט) ובמסכת סופרים:

את כולן מן התורה עד שיהיו נכתבות שלימות כתיקונן: ב וכן שתי פרשיות שבמזוזה שהן שמע והיה אם שמוע אפי' אות אחת משתי הפרשיות אם חסר קוצו מעכב מן התורה עד שיהיו שתיהן נכתבות שלימות. וכן ספר תורה שחיסר אפילו אות אחת פסול: ג עשרה דברים יש בתפילין כולן הלכה למשה מסיני וכולן מעכבין. לפיכך אם שינה באחת מהן הרי התפילין פסולות. שנים הן בכתיבתן ושמנה בחפויין וקשירת רצועותיהן. ואלו הן השנים שבכתיבתן. שכותבין אותן [א] בדיו ושיהיו נכתבין על הקלף: ד כיצד מעשה הדיו. [ב] מקבצין העשן של שמנים או של זפת ושל שעוה וכיוצא בהן וגובלין אותן בשרף האילן ובמעט דבש ולותתין אותו הרבה ודכין אותו עד שיעשה רקיקין ומיבשין אותו ומצניעין אותו. ובשעת כתיבה שורהו במי עפצים וכיוצא בו וכותב בו. שאם תמחקנו יהיה נמחק. וזהו [ג] הדיו שמצוה מן המובחר לכתוב בו ספרים תפילין ומזוזות. ואם כתב שלשתן במי עפצא וקנקנתום שהוא עומד ואינו נמחק כשרים: ה אם כן מה מיעטה ההלכה שנאמר למשה מסיני שיהיו כתובים בדיו. למעט שאר מיני צבעונין כגון האדום והירוק וכיוצא בהן. שאם כתב בספרים או בתפילין או במזוזות אפילו אות אחת בשאר מיני צבעונין או בזהב הרי אלו פסולין: ו שלש עורות הן גויל וקלף ודוכסוסטוס. כיצד לוקחין עור בהמה או חיה ומעבירין השער ממנו תחלה. ואחר כך מולחין אותו במלח. ואח"כ מעבדין אותו בקמח. ואחר כך בעפצא וכיוצא בו מדברים שמכווצין את העור ומחזקין אותו. וזה הוא הנקרא גויל: ז ואם לקחו העור אחר שהעבירו שערו וחילקו אותו בעביו לשנים כמו שהעבדנין עושין עד שיהיו שני עורות. אחד דק הוא שממול השיער ואחד עבה והוא שממול הבשר ועבדו אותו במלח ואח"כ בקמח ואחר כך בעפצא וכיוצא בו. זה החלק שממול השיער נקרא קלף וזה שממול הבשר נקרא דוכסוסטוס: ח הלכה למשה מסיני שיהיו כותבין ספר תורה על הגויל וכותבין במקום השיער. ושיהיו כותבין התפילין על הקלף וכותבין במקום הבשר. ושיהיו כותבין המזוזה על דוכסוסטוס וכותבין במקום השיער. וכל הכותב על הקלף במקום שיער או שכתב בגויל ובדוכסוסטוס במקום בשר פסול: ט אף על פי שכך היא הלכה למשה מסיני אם כתב ספר תורה על הקלף כשר. ולא

כסף משנה

ב וכן ס"ת שחיסר אפילו אות אחת וכו'. דעת רבינו דכיון דבתפילין ומזוזה אות אחת מעכב וכמו שנתבאר בסמוך ה"ה לס"ת דהא תנן בפ"ק דמגילה (דף ח' ב') אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבים בכל לשון ותפילין ומזוזות אין נכתבים אלא אשורית ועוד דאמרינן בהקומץ רבה (מנחות כ"ט ב') ס"ת שיש שלש טעויות בכל דף יתקן ד' יגנז ומדקאמר יתקן אלמא דקודם שתיקן אפילו בטעות אחד מיפסל כתפילין ומזוזות. והר"ן דחה ראיות אלו בפרק שני דמגילה ומ"מ זה דעת רבינו כמבואר בדבריו פ' י' מה' אלו. עוד ראיה לדברי רבינו מדאמרינן פ"ק דב"ב אפשר ס"ת חסר אות אחת וכתיב לקוח את ספר תורה הזה אלמא דכי חסר אות אחת אינו נקרא ספר התורה ועוד דאמרינן דאפילו אות אחת אסור לכתוב שלא מן הכתב כלומר שמא יחסר אות או ייתר אות אלמא אפילו חסרון אות אחת פוסל. והא דגרסינן בהניזקין (גיטין דף ס') אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן ס"ת שחסר יריעה אחת אין קורין בו דמשמע הא חסר פסוק אחד קורין בו י"ל דל"ק דאפשר לומר דר' יונתן בא ללמדנו שאין דין ס"ת כדין המגילה שאם השמיט בה הסופר אפילו כמה יריעות וקראן הקורא ע"פ יצא אבל בס"ת אפילו חסר יריעה אין קורין בו ומדאגמרן דהסרון פוסל בס"ת לענין קריאתו לא שנא לן בין חסרון מועט למרובה וממילא דאפילו חסר אות פסול כנ"ל לדעת רבינו:

ג עשרה דברים וכו'. מתבארות והולכות בסמוך: שכותבין אותן בדיו וכו'. ברייתא בשבת פרק הבונה (דף ק"ג) כתב שלא בדיו יגנזו. ומ"ש שהוא הל"מ. ירושלמי פ"ק דמגילה כתבו הרי"ף סוף הלכות ס"ת:

ד ומיבשין אותו וכו'. הכי משמע בפ"ב דנדה (דף כ') דדיו שלהם יבש היה מדאמרינן התם רבי אמי פלי קורטא דדיותא ובדיק בה ופירש רש"י ז"ל מבקע חתיכת דיו יבש ובודק בו מראית דם שחור: וזהו הדיו שמצוה וכו': ואם כתב שלשתן וכו'. כ"כ הרא"ש דאע"ג דבפרק שני דגיטין (דף י"ט) משמע דמי עפצא לאו היינו דיו כשמערבין בו קומוס שקורין גומ"א בלעז נקרא דיו:

ה אם כן מה מיעטה ההלכה וכו' עד פסולים. קשה דתניא בהבונה (שבת ק"ג) כתב האזכרות בזהב יגנזו משמע דוקא אזכרות אבל כתב אותיות אחרות בזהב כשר. וי"ל דה"ה לאותיות אחרות שכתבן בזהב פסול שהרי לא כתבן בדיו ואזכרות דנקט משום דסד"א שלרוב מעלתן ראויות ליכתב בזהב קמ"ל והכי משמע מדתניא במסכת סופרים פ"ק אין כותבין בזהב:

ו שלש עורות הן וכו'. יש גירסאות מחולפות בלשון רבינו יש גורסין זה החלק שממול השיער נקרא קלף וזה שממול הבשר נקרא דוכסוסטוס ופירוש זה כתב בעל הערוך בשם רבינו האי ז"ל ויש גורסין בלשון רבינו בהפך זה החלק שממול השיער נקרא דוכסוסטוס וזה שממול הבשר נקרא קלף. וכתב הר"ן ז"ל בשבת פרק המוציא שזה דעת רבינו והוא גם כן דעת הרמב"ן ז"ל וזו היא נוסחת רבינו מאין ספק כמבואר בתשובתו לחכמי לוניל שאכתוב בפ"ג בע"ה וכך היא גירסת ה"ר מנוח, ואפשר שאח"כ חזר בו וכתב כמו שכתוב בספרים שלנו שהוא כדעת רוב הפוסקים. ודע שדעת רבינו דאע"ג דמשמע בגמרא דכל דלא עפיץ עור מיקרי ולא גויל ולא קלף ואינו כשר לספר תורה ולא לתפילין ומזוזות לאו דוקא עפיץ דעיבוד סיד שלנו כעיבוד עפצים וכמ"ש התוס' בשם ר"ת וז"ש ואח"כ בעפצא וכיוצא בו מדברים שמכווצים את העור ומחזקים אותו:

ח הלכה למשה מסיני שיהיו כותבין וכו'. ברייתא בשבת פרק המוציא יין (דף ע"ט ב') ובפרק הקומץ (מנחות ל"ב) הלכה למשה מסיני תפילין על הקלף מזוזה על הדוכסוסטוס קלף במקום בשר דוכסוסטוס במקום שיער ועוד התם תנא דבי מנשה כתבה על הנייר ועל המטלית פסולה על הקלף ועל הגויל ועל הדוכסוסטוס כשרה ואוקמוה בס"ת ועוד תניא שינה בזה ובזה פסולה ופירשו בגמרא לחדא אוקימתא שינה בזה ובזה היינו שכתב על הקלף במקום שיער או על הדוכסוסטוס במקום בשר. והרא"ש בהלכות ס"ת פסקה להההיא דתנא דבי מנשה. וכתב הר"ן ז"ל בפרק המוציא יין דמצוה מן המובחר ספר תורה בגויל מדאמרינן בגיטין (דף כ"ד:) גוילים שבו לא עבדתים לשמן והיינו נמי דאמרינן בפ"ק דב"ב (דף י"ד:) גבי ס"ת שעשה משה דאקשינן בתרי פוסקי היכי יתיב משום דמשמע לן דשל גויל היה דאי של קלף מאי קשיא ליה הרי יכול לגררן ולהעמידן על גלדן אלא ודאי מצוה מן המובחר בגויל וכן כתב ר"ה. ומ"מ בדיעבד כשר אף על הקלף ועל הדוכסוסטוס אלא שהרמב"ס כתב דעל הדוכסוסטוס פסול ולא נהירא עכ"ל. ומ"ש דבגויל במקום שיער דוקא. פ"ק דמ"ס וירושלמי פ"ק דמגילה צריך לכתוב על הגויל במקום שיער ואם שינה פסול:

ט אף ע"פ שכך הוא הלכה למ"מ וכו'. בפ"ק דב"ב (דף י"ד) שאלו את רבי ס"ת בכמה אמר בגויל ששה טפחים בקלף איני יודע ומדלא מדכר דוכסוסטוס אלמא דוכסוסטוס כלל לא ואע"ג דבפרק המוציא (שבת ע"ט) תנא דבי מנשה כתבה על הקלף ועל הגויל ועל דוכסוסטוס כשרה ואוקמוה בס"ת רבי לא ס"ל הכי וכוותיה קיימא לן דהוא עדיף מתנא דבי מנשה ועוד דבירושלמי פ"ק דמגילה ובמ"ס פ"ק קתני גבי ספר תורה

א טור שם סמ"ג עשין כ"ח: ב טור י"ד סי' רע"א סמ"ג עשין שם: ג טור י"ב סי' רע"א א"ח סי' ל"ב סמ"ג עשין כ"ב כ"ח:

מגדל עוז

וכן ספר תורה שחיסר אות אחת פסול. רוב רבותינו בעלי התוספות ז"ל הסכימו כן סוף פרק הקומץ רבה מדאמרינן התם ובפרק קמא דבבא בתרא אפשר ספר תורה חסר אות אחת וכתיב לקוח את ספר התורה הזה אלמא דכי חסר אות אחת אינו נקרא ספר תורה והסכימו שלא לברך עליו וכן נהגו בכל ספרד וקטלוניא שאם נמצא בו טעות אפילו בסוף הפרשה מחזירין אותו ומביאים אחר במקומו וקוראין וגם מברכין כבתחלה וכן הסכים הר"ם הלוי מטוליטולא וכל חכמי ספרד ז"ל וגם הראב"ד ז"ל והרמב"ן ז"ל ומורי הרשב"א ז"ל וכד"ן: עשרה דברים וכו' עד הקלף. פרק הקומץ רבה וכל אחד יתבאר דינו לפנינו: כיצד מעשה הדיו כו' עד שיעשה רקיקין. קבלה שיתם בידו: ומייבשין אותו כו' עד נמחק. פרק שני דנדה (דף כ') פלי קורטא דדיותא: וזו היא הדיו כו' עד כשרים כו'. פרק הקומץ רבה (דף ל"ד) ופרק הבונה דמסכת שבת (דף ק"ג): אם כן מה מיעטה כו' עד כיוצא בהן. פרק ראשון ופרק שני דגיטין (דף י"ט) ופרק הבונה שם ופרק הקומץ רבה שם: שאם כתב בספרים כו' עד פסולין. פרק קמא דמסכת סופרים: שלש עורות כו' עד ודוכסוסטוס. פרק המוציא (דף ע"ט): כיצד לוקחין כו' עד נקרא קלף. בתשובת רבינו האי גאון ז"ל: הלכה למשה מסיני כו' עד במקום הבשר. פרק המוציא (דף ע"ט) ובפרק הקומץ רבה (דף ל"ב) ובירושלמי דפ"ק דמגילה: ושיהו כותבין המזוזה כו' עד אלא למצוה. פרק הקומץ רבה שם:

הגהות מיימוניות

[א] בפרק הבונה נכתב שלא בדיו יגנז ומוקי לה בהקומץ רבה בספר תורה ובפ' קמא · שלה תנן אין בין ספרים לתפילין ומזוזות כו' ע"כ: [ב] בפרק קמא דעירובין מסקינן תניא ר' יהודה אומר משום רבי מאיר לכל מטילים קנקנתום חוץ מפרשת סוטה שבמקדש ואומר רבינו תם דאפילו למאן דאסר לתת קנקנתום לתוך הדיו אידרמונ"ט מותר דקנקנתום אין זה אירדמונ"ט אלא ודרי"אול ואידרמונ"ט נקרא שיחור וכן איתא בפרק שני דגיטין דב' מינין הן דתנן כתבו בקנקנתים כו' ובגמרא מוסיף שיחור עד כאן: [ג] מי עפצים לא מיקרי דיו ואין כותבין בו דתנן בפרק כל הגט בכל כותבין בדיו ומוסיף רבי חייא כתבו במי עפצין כשר אלמא מי עפצין לאו היינו דיו ועוד דסוף פרק כל היד אמר רבי אמי פלי קורטא דדיותא וזה אין שייך אלא בדיו יבש וקשה כשלנו אבל דיו של עפצים לעולם הוא לח והא דאמרינן בבמה מדליקין כל השרפים יפים לדיו היינו לחלוחית כמו ירק מר יש לו שרף בפרק כל שעה וכן שירפה מצוי בפרק כל היד וזה שייך בדיו שלנו ששורין קליפת עץ בושם או של עץ אחר במים ע"י האש ומבשלין אותו עד שהמים קולטין לחלוחית העצים ואחר כך נקרשים המים ומתייבשים ונעשים דיו ולא כאותם המפרשי' שרף זהו גומא דא"כ היה לו לומר קומים דתנן בכל כותבין בקומוס ובקנקנתום ע"כ מספר התרומה וכן כתב בספר המצות אמנם התוספות כתבו בפרק במה מדליקין דלסברת ר"ת אפילו דיו צרפתי אינו דיו אף על פי שהוא יבש שהרי אין מטילין בו שמן אלא מעשנים אותו בשמן אם כן אין זה דיו שהיה בימי חכמים אבל העיקר נראה שבכל ענין שיעשה אדם דיו ובלבד שיהא מתקיים וניכר על הקלף דיו הוא וכותבין בו ספרים תפילין ומזוזות עד כאן לשון התוספות. והנה מצאתי כתוב לרבינו שמחה דדיו. עפצים נמי איקרי דיו ועוד כתב וז"ל ואני סבור כל צבע שחור המתקיים על הקלף נקרא דיו כי לא מצינו הלכה למשה מסיני שלא יהא כשר אלא דיו קרוש ודיו עפצים דאמרינן בירושלמי דפרק שני דגיטין הני בי מדינתא ערומין מנין מו' עד שפוך עליהם דיו שאין בו עפץ ש"מ דיש דיו נמי בלא עפצים עד כאן לשונו ותני ככל דברי רבינו המחבר:

ולא נאמר גויל אלא [ד] למעט אדוכסוסטוס שאם כתב עליו הספר פסול. וכן אם כתב את המזוזה על הקלף או על הגויל כשר לא אמרו על דוכסוסטוס אלא למצוה: י באין כותבין ספרים תפילין ומזוזות על גבי עור בהמה [ה] טמאה ועוף וחיה הטמאים. אבל כותבין על גבי עור בהמה וחיה ועוף טהורים ואפילו נבלות וטריפות שלהן. ואין כותבין על גבי עור הדג הטהור מפני הזוהמא שאין הזוהמא פוסקת בעיבודה: יא גגויל של ספר תורה וקלף של תפילין או של ספר תורה צריך לעבד אותן* לשמן ואם עבדן שלא לשמן [ו] פסולין. לפיכך אם עבדן הכותי פסולין אף על פי שאמרנו לו לכותי לעבד עור זה לשם הספר או לשם התפילין פסולין. שהכותי על דעת עצמו הוא עושה לא על דעת השוכר אותו. לפיכך כל דבר שצריך מעשה לשמו אם עשהו הכותי פסול. ומזוזה [ז] אינה צריכה העבדה לשמה: יב הלכה למשה מסיני שאין כותבין ספר תורה ולא מזוזה אלא [ח] בשרטוט. אבל* תפילין אינן צריכין [ט] שרטוט לפי שהן מחופין. ומותר לכתוב תפילין ומזוזה שלא מן הכתב שהכל גורסין פרשיות אלו. אבל ספר תורה אסור לכתוב אפילו אות אחת שלא מן הכתב: יג דספר תורה תפילין ומזוזות שכתבן אפיקורוס

א עיין בטור י"ד סי' רע"א ובסמ"ג עשין כ"ח: ב טור שם סמ"ג עשין שם: ג שם ושם: ד טור א"ח סי' ל"ט י"ד סי' רפ"א:

כסף משנה

מתורה כותבין על הקלף במקום בשר ועל הגויל במקום שיער ומדלא מדכרי דוכסוסטוס אלמא כרבי ס"ל: וכן אם כתב את המזוזה על הקלף וכו'. ברייתא פרק המוציא יין לכתוב מזוזה על הקלף פסולה אמר רשב"א רבי מאיר היה כותבה על הקלף מפני שמשתמרת וסובר רבינו דכרבי מאיר קיימא לן וכן פסקו הפוסקים וטעמא משום דעבד בה עובדא ועוד דהא רשב"א קאי כוותיה ועוד דבגמרא מייתינן לה לסיועי לסתם תלמודא דאמרה דמזוזה נכתבת על הקלף אלמא הכי הלכתא ועוד דרב נמי אמר התם הכי וליכא מאן דפליג עליה. וקשה דאם כן כי תניא [illegible] מזוזה על הדוכסוסטוס ניתני על הדוכסוסטוס ועל הקלף אלא ודאי משמע דלמצוה דוכסוסטוס בעינן וכן כתב הרי"ף בהלכות מזוזה. וכתב הר"ן בפרק המוציא [illegible]"ג דליסנא דהיה כותבה לכתחלה משמע דה"ק היה כותבה על הקלף כשלא היה מזדמן לו דוכסוסטוס א"נ שבמקום הצריך שימור כגון שעומדת במקום התורפה וכו' היה כותבה על הקלף מפני שמשתמרת יפה מן הדוכסוסטוס עכ"ל. ומ"ש רבינו או על גויל וכו' דכיון דהא דאמרינן מזוזה על הדוכסוסטוס היינו למצוה אם איתא דעל הגויל פסולה ניתני מזוזה על הדוכסוסטוס ועל הקלף למעוטי גויל דטפי עדיף לאשמועינן שיובא מלאשמועינן מצוה א"ו על הגויל כשר ולא אמר דוכסוסטוס אלא למצוה כנ"ל. והר"ן כתב בפרק המוציא ראיה אחרת:

אין כותבין ספרים וכו' עד שלהן. ברייתא במסכת שבת פרק שמונה שרצים (דף ק"ח): ומ"ש שכותבין ע"ג עור של עוף טהור מימרא דר"ה שם, וכל הני אע"ג דגבי תפילין מיתנו חדא מינייהו נקט וה"ה לאינך דהא תנן אין כותבין ספרים לתפילין ומזוזות וכו' ואית לן לקיומי האי כללא כל היכא דלא אשכחן מהלכו חז"ל ביניהם שבאותו דבר שחילקו נחלק ביניהם לא בדבר אחר: ואין כותבין ע"ג עור הדג וכו'. (שם) בעא מר בריה דרבינא מר"כ ב"י מהו לכתוב תפילין ע"ג עור של דג טהור א"ל אם יבא אליהו ויאמר אי פסיק זוהמא מיניה אי לא פסקא:

יא גויל של ספר תורה כו'. בגיטין פרק הניזקין (דף נ"ד ב') אמרינן דההוא דאמר ספר תורה שכתבתי גוילין שבו לא עבדתים לשמן נאמן ואמרינן התם דמפסלי בהכי: ומ"ש כל דבר שצריך מעשה לשמו אם עשהו הכותי פסול. הוא מדאמרינן בפ"ב דגיטין (דף כ"ג) דכותי אדעתא דנפשיה קא עביד: ומזוזה אינה צריכה וכו'. כבר נשאל רבינו על זה מחכמי לוני"ל והשיב וז"ל ילמדנו רבינו מפני מה עור של מזוזה אינו צריך עיבוד לשמה אע"פ שבס"ת ותפילין צריך עיבוד לשמן ונפסלין אם לא נעבד לשמן ואי משום דקרי ליה למזוזה קדושה קלה הא ג"כ קורא לתפילין קדושה קלה: תשובה לא מפני זה אלא מפני שלא נשמע במזוזה עיבוד לשמה [illegible] דאיתמר איתמר היכא דלא איתמר לא איתמר. וא"ת מ"ט ס"ת ותפילין צריכין עיבוד לשמן לפי שעצמו של ס"ת ועצמן של תפילין הם המצוה לפיכך הוצרכו לעשות להם חשיבות יתירה והוצרכו לעבדן לשמן לפי שיותר בעיבודן למען יעמדו ימים רבים ועצמה של מזוזה אינה המצוה ולא תחשב מצוה אלא מפני שהבית חייב ואם אין בית אין מזוזה אבל ס"ת ותפילין חובה הגוף התדירה עכ"ל. ומ"ש מפני שלא נשמע וכו' על מ"ש בסוף ועצמה של מזוזה אינה המצוה הוא סותר דאילו מפני שלא נשמע לחוד לא מכרע מידי דהא תנן אין בין ספרים לתפילין ומזוזות וכו', וגם הטענה שטען שעצמה של מזוזה אינה המצוה היא תמוה בעיני דמנין לנו לומר כן כל זמן שלא מצינו בדברי רז"ל חילוק ביניהם:

יב הלכה למ"מ שאין כותבין וכו'. ירושלמי פ"ק דמגילה כתבו הרי"ף סוף הלכות ס"ת הלכה למ"מ שיהיו כותבין בעורות בדיו מסורגל פירוש משורטט. ואסיקנא בפ"ב דמגילה והלכתא מזוזה צריכה שרטוט תפילין אין צריכין שרטוט, וכיון דסתמא אמרינן בירושלמי כותבין מסורגל אכולהו הוה למימר דקאי אלא דמיעטו בגמרא דידן תפילין בהדיא אבל ס"ת דלא אימעוט בעי שרטוט ופירש רבינו למה אין התפילין צריכין שרטוט לפי שהם מחופין אבל המזוזה אינה מחופה כל כך שבנקל יכול להסירה ממקומה. והר"ן כתב בפ"ב דמגילה דטעמא משום דמזוזה נבדקת אחת בשבוע וכו':

ומותר לכתוב תפילין ומזוזות וכו'. ברייתא פ"ב דמגילה: אבל ס"ת. שם מימרא דרבה בר בר חנה א"ר יוחנן והטעם שמא יטעה בחסרות ויתרות: וכתב ה"ר מנוח ודוקא לכתחלה אבל אם עבר וכתב שלא מן הכתב לא פסל. ול"ע אם אותם פרשיות שבתפילין יכול לכתוב בס"ת שלא מן הכתב כיון דגריסן עכ"ל:

יג ספר תורה תפילין ומזוזות וכו'. בגיטין פ' השולח (דף מ"ה) א"ר נ' נקטינן ס"ת שכתבו אפיקורוס ישרף כתבו כותי יגנז ואמרינן בתר הכי ס"ת שכתבו כותי תני חדא ישרף ותני חדא יגנז ותניא אידך קורין בו ואוקימנא להא דתני יגנז' כי הא תנא דתנא רב המנונא בריה דרבא מפשרוניא ס"ת שכתבו אפיקורוס ומוסר ביד אנס כותי

הגהות מיימוניות

[ד] החיא פליגא על כל רבותינו שפסקו ס"ת שכתב על הדוכסוסטוס כשר ולא נאמר גויל אלא למצוה וכן איתא בפרק המוציא כדבריהם דגרסינן תני דבי מנשה כתבה על הגויל ועל המטלית פסולה על הקלף ועל הגויל ועל הדוכסוסטוס כשרה כתבה מאי עד כי תניא החיא בס"ת אומר רבינו תם דשלנו יש לו דין קלף ויש לו לכתוב לצד הבשר שהרי גוררין ומתקנין אותו לצד הבשר ונשארה קלפה לצד השיער ואם תמצי לומר יש לו דין דוכסוסטוס מפני שגוררין ומתקנין אותו לצד השיער ונשאר קליפה לצד הבשר אם כן איך כתבינן תפילין על קלף שלנו הלא אין דינן אלא על הקלף ואם שינה פסול. וכתב רבינו שמחה דיש רוצים להכשיר קלפים שלנו לכתוב עליהם באי זה צד שהוא חפץ משתי הצדדין כיון שנתקן כרבינו תם. ויש אומרים שיש לו דין דוכסוסטוס לכתוב עליו במקום שיער דלא גרע מגויל וכו' עד פוק חזי מאי עמא דבר ונשיליה לספרא עכ"ל: [ה] בפרק ה' שרצים ויליף לה מלמען תהיה תורת ה' בפיך מן המותר בפיך: * [לשון הטור ה"ר ברוך נסתפק אם צריך שיוציא בשפתיו שמעבדו לשמה או סגי במחשבה שמחשב כך בלבו וכתב א"א ז"ל טוב שיוציא בשפתיו]: [ו] וכן פירש רבינו חננאל דאיתא בפרק הניזקין ההוא דאמר ספר תורה שכתבתי גוילין שלו לא עבדתים לשמן ופסליה רבי אבהו וגם רבא דאמר בפרק נגמר הדין הזמנה לאו מילתא היא דסבר כרבן שמעון בן גמליאל פירוש הזמנה שעושין אחרי כן בתיקון הקלף והעור ולחותכו לאו מילתא היא כיון שהעיבוד לא היה לשמן דלא כרש"י דלא בעי עיבוד לשמן וכן פירש רש"י בפרק התכלת אהא דספרים ומזוזות אין צריכין בדיקה ונקחין מכל אדם פירוש מפני שאין צריכין עיבוד לשמן אבל תפילין פירוש שצריכין עיבוד לשמן לפיכך אין נקחין אלא מן המומחה כדאיתא התם דמוקי לה כתנא קמא דאמר עיבוד אינו כלום ולאביי כרבן שמעון בן גמליאל. ואם כותי מעבדו וישראל עומד על גביו ומסייעו ואמר לשם קדושה מסייע יש בו ממש דכותי אדעתא דישראל עביד ובענין זה התירו הגאונים ואע"ג דגבי כתיבת גט אמרינן כותי אדעתא דנפשיה קא עביד הכא ישראל נתנו תחלה בעיבוד לשם קדושה מניחה לכותי להוציא ולתקנה ואינו צריך עוד לעמוד על גביו ולסייעו וכששמנן בנקביו במרצע כעין אותיות אע"פ שהרבה נקל לכותי לזייף כי יכול לחתות נקובים על שאינם נקובים וינקב במרצע דרך נקבים שעשה הישראל אף על פי כן אין חוששין לזיוף כי ירא הכותי פן יבין הישראל בטביעת עין שיש לו בסימניו או מפני שאלו הנקבים נעשו מחדש יותר משלו כן השיב ר"י: [ז] הא לך לשון ספר התרומה אשר כתב על זה ושמעתי משם הרב רבי משה מיימון דמזוזה אינה צריכה עיבוד לשמה ולא איתמר אלא גבי ספר תורה ותפילין ואומר הטעם דמזוזה אינה לחובת גופו כי אם לשומרו מן המזיקין ואין לסמוך על דבר זה בלא ראיה שהרי המזוזה חמורה להצריך שרטוט מה שאין כן בתפילין ולא עלה טעם זה על לבו של ר' משה כאשר תמצא לקמן בפרק ה' בהלכה ד' איך כותב על אותם שמחשבין שמזוזה היא לצורך שמירה והנאת העולם הזה שהם בכלל מי שאין לו חלק לעולם הבא. ובספר המצות כתב שנראה לו ראייתו מהא דפ"ק דמגילה דאמרינן מגילה צריכה שרטוט כאמיתה של תורה פירוש מזוזה שיש בה אמיתות מלכות שמים ומדאמר ר' יוחנן הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים יצא משמע דאין צריכה עיבוד לשמה וה"ה למזוזה שהוקשה לה ע"כ. והא ליתא דאדרבא רבינו משה מפרש אמתה של תורה פירוש ס"ת כבסמוך בהגה"ה שבהלכה י"ב ורא"מ כתב דמזוזה צריכה עיבוד לשמה דכי היכי דילפינן כתיבה מס"ת לפוסלה בעיבוד כאגרת ה"נ גמרינן לפוסלה בעיבוד שאין לשמה וכשהרציתי הדברים לפני מורי רבינו ל"נ לו דברי רא"מ דאם כן גם נמי ליבעי עיבוד לשמה ונראה לו ראיית רבינו המחבר מדגרסינן פרק הקומץ רבה אמזוזה יכול יכתבנה על האבנים וכו' הרי שאין צריכין עיבוד לשמה. והנה אמר לי שגם דעת רש"י כן שפירש פרק המוצא תפילין אהא דתניא ספרים ומזוזה נקחין שלא מן המומחה וכן בפרק התכלת והתוספות חולקים וע"ש: [ח] דגרסינן בשילהי פ"ק דמגילה דברי שלום ואמת מלמד שצריכה שרטוט כאמתה של תורה פירוש כתורה עצמה כאשר תמצא בהלכות מגילה וכן פירש"י. אבל ר"ת פירש דאמתה של תורה היינו מזוזה וכן פירש בערוך בערך אמת דאשכחן שצריכה שרטוט בפרק הקומץ ובפ"ב דמגילה אבל ס"ת לא אשכחן להדיא שצריכה שרטוט והאי דקרי למזוזה אמתה של תורה משום דיש בה פרשה ראשונה עיקר אמתת מלכות שמים. אמנם ר"י פירש כרבינו המחבר ורש"י והביא ראיה מירושלמי דמגילה דגרסינן נאמר כאן דברי שלום ואמת ונאמר להלן אמת קנה ואל תמכור מה להלן צריכה שרטוט אף מגילה כן מה להלן צריכה נתינה כו' וזה הפסוק אמת קנה לכ"ע על ס"ת נאמר בפ"ק דברכות אמת זו תורה דכתיב אמת קנה ואל תמכור וכן פסק רבינו שמחה דאמתה של תורה היינו ס"ת וכן רא"ם וכן ר"י אלפס: * [כתב הטור ואין צריך לשרטט בכל שיטה ושיטה משמע דשיטה אחת צריך לשרטט והסמ"ג כתב צריך לשרטט התפילין ד' שרטוטים סביב הגליון ואתי כר"ת כבהג"ה לפניך]: [ט] בפ"ב דמגילה והלכתא מזוזה צריכה שרטוט תפילין אין צריכין שרטוט אידי ואידי נכתבות שלא מן הכתב מ"ט מיגרס גריסן. גם שם אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן אסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב ופסקו רבותי דאפילו אם אחד קורא לו לא יכתוב אות אחת בס"ת אלא שיקרא בעצמו דאמ' בפ"ק דב"ב הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב. והא דתפילין אין צריכין שרטוט היינו דוקא בין שיטה לשיטה אבל למעלה צריך לכוין לכתוב בשוה [illegible] ואם אין יכול לכוין [illegible] מותר לשרטט [illegible] ואומר ר"י הא דאיתא במסכת סופרים מסרגלים בקנים לאו למעוטי סכין אלא למעוטי עופרת ישאר מיני צבע:

מגדל עוז

אין כותבין ספרים כו' עד הטמאים. פרק במה מדליקין (דף כ"ח) ופרק שמונה שרצים (דף ק"ח): אבל כותבין כו' עד בעיבוד. פרק שמונה שרצים: גויל של ספר תורה עד צריכה עיבוד לשמה. פרק הניזקין (דף נ"ד) ופרק נגמר הדין (דף מ"ח): ומכבר שאלו חכמי לוניל למה"ר ז"ל ולמדנו רבינו מה עור של מזוזה וכו' (עיין לשון השאלה והתשובה בכ"מ) אבל ספר תורה ותפילין יותר בהם הקדושה עכ"ל: ואני אומר כי תשובתו זאת בעיקר הדין נכונה אבל בטעם אינו נ"ל ויש לי בו דברים כגון: הלכה למשה מסיני כו' עד מהופין. פרק קמא דמגילה ופרק הקורא למפרע במסכת מגילה (דף י"ז) ובירושלמי: מותר לכתוב תפילין כו' עד שלא מן הכתב. פרק הקומץ רבה (דף ל"ג) ופרק הקורא למפרע (דף י"ח)

כותי ועבד אשה וקטן וישראל מומר פסולין שנאמר וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה וכיון דר"ל סבר כתבו כותי יגנז כהאי ברייתא קי"ל, ואע"ג דתני אפיקורוס בהדייהו ובכתבו אפיקורוס אר"נ דישרף איכא למימר דאע"ג דלא קי"ל כברייתא באפיקורוס באידך קי"ל כוותה, א"נ דברייתא נמי סברה דכתבו אפיקורוס ישרף אלא משום דבאידך לא מצו למנקט ישרף לא נקט נמי באפיקורוס. ופירש"י אפיקורוס אדוק בעבודת כוכבים כגון כהניהם ישרף דודאי לשם עכו"ם כתבו כו' עבד ואשה אינן בקשירה דמ"ע שהזמן גרמא היא כותים גירי אריות הם כלומר ולא ברצון נפשם מומר ומוסר ביד אנס הרי פרקו מעליהם עול עכ"ל. ונראה דישראל מומר היינו מומר לכל התורה דאילו מומר לדבר אחד מאי איריא מוסר ביד אנס אפילו מומר לעבירה שאינה חמורה כ"כ פסול א"ו כדאמרן: נמצאו ביד אפיקורוס. (שם) מימרא דר"נ: נמצאו ביד כותי וכו'. (שם דף מ"ה) במשנה אין לוקחים ספרים תפילין ומזוזות מן הכותים יותר על דמיהם מפני תיקון העולם כלומר שלא להרגילן לגונבם ולגוזלן למכור ביוקר. ובגמרא א"ל רב בודיא לרב אשי יתר על דמיהן הוא דאין לוקחים הא בכדי דמיהם לוקחים ש"מ ס"ת שנמצא ביד כותי קורין בו דילמא לגנוז כלומר הא דדייקינן מתני' הא בכדי דמיהם לוקחים לגנוז קאמר ואין מניחין אותו בידו שמא כשר הוא וגוזין אותו מספיקא. ובתר הכי אמרינן נמצא ביד כותי אמרי לה יגנז ואמרי לה קורין בו ופסק רבינו דקורין בו כלישנא בתרא ועוד דפשטא דדיוקא דמתניתין הכי מוכחא דלקרות בו פודין אותו ואע"ג דדחי רב אשי אדיחוייא לא סמכינן אלא כשרים הם: יד ס"ת תפילין ומזוזות וכו' עד הרי אלו פסולין. כבר נתבאר למעלה: טו הכותב ס"ת וכו'. בהניזקין (גיטין נ"ד ב') אמרינן דההוא דאמר ס"ת שכתבתי אזכרות שבו לא כתבתים לשמן ופסל רבי אמי הס"ת ומוכח התם דאפילו באזכרה אחת שכתבה שלא לשמה מיפסל: לפיכך הכותב וכו'. במ"ס ובירושלמי פרק אין עומדין, וטעם תיבת לפיכך כיון שאם כתב אזכרה אחת שלא לשמה נפסלו אפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו כדי שלא יסיח דעתו מהכוונה ויפסל ס"ת. וכתב רבינו אפילו מלך ישראל לומר שאם הוא מלך עכו"ם ישיבנו כדי שלא יהרגנו. ומ"ש הכותב את השם וכו' עד מאות שלפניו. בתוספתא ובמ"ס וכתבו הרי"ף בהלכות ס"ת והטעם שצריך להתחיל מאות שלפניו היינו משום שמא יהא רוב דיו על הקולמוס ויפול כשיכתוב השם ויצטרך למוחקו או שמא נדבק שער בראש הקולמוס ויפסיד הכתב: טז שכח לכתוב השם וכו'. בהקומץ (מנחות ל') פלוגתא דתנאי וקאמר ר"ש שזורי כל השם תולין מקצתו אין תולין אמר רבין בר חיננא אמר עולא א"ר חנינא הלכה כר"ש שזורי וממילא משמע דדוקא בשם הוא דאין תולין הא בשאר תיבות תולין: בד"א בס"ת אבל בתפילין וכו'. בירושלמי פ"ק דמגילה והטעם משום דהוי שלא כסדרן. ואמרינן במכילתא כתבן שלא כסדרן יגנזו ואין מחלק בין פרשיות בין תיבות לאותיות: מותר לכתוב וכו'. בפרק הקומץ הטועה בשם גורר את מה שכתב ותולה מה שגרר וכותב השם על מקום הגרר דברי ר' יהודה כלומר אם לא כתב שם בן ד' שהיה לו לכתוב גורר בתער שיהיה יפה מקום הגרר אבל לא ימחקנו בעוד שהכתב לח שלא יהיה נאה ר' יצחק אומר אף מוחק וכותב רבה בר בר חנה א"ר יצחק בר שמואל בר מרתא הלכה מוחק וכותב וכיון דאסיקנא דמותר לכתוב השם על המחק מכ"ש שכותבין אותו על הגרד ואפילו בתפילין ומזוזות ובלבד שיהיו כתובים כסדרן: יז כותבי ספרים וכו' עד בגד. ברייתא פרק בתרא דעירובין (דף צ"ח) ופ' הקומץ רבה בלשון הזה, ופי' הענין שהוא רוצה להבין שלא יפול אבק על האותיות ואמרו שלא יהפוך היריעה על פניה שנמצא הכתב תחתון לפי שהוא מנהג בזיון אלא פורס עליה בגד ואז לא יפול אבק על האותיות, וכתב רבינו תיקון אחר שיכפלנה: יח ספר תורה תפילין ומזוזה וכו' עד אין שכר לו כלל. בגיטין פרק הניזקין (דף נ"ד:) ההוא דאתא לקמיה דרבי אמי א"ל

אפיקורוס ישרפו. כתבן כותי או ישראל מומר או מוסר ביד אנס או עבד או אשה או קטן הרי אלו פסולין ויגנזו שנאמר וקשרתם וכתבתם כל שמוזהר על הקשירה ומאמין בה הוא שכותב. נמצאו ביד אפיקורוס ואינו יודע מי כתבן יגנזו. נמצאו ביד כותי כשרים. ואין לוקחין ספרים תפילין ומזוזות מן הכותים [ו] ביותר על דמיהם שלא להרגיל אותן לגונבן ולגוזלן: יד [א]ספר תורה תפילין ומזוזות שכתבן על גבי עור בהמה חיה ועוף הטמאין או על גבי עורות [כ] שאינם מעובדין או שכתב ספר תורה ותפילין על עור שלא עבדן לשמן הרי אלו פסולין: טו הכותב ספר תורה או תפילין או מזוזה ובשעת כתיבה לא היתה לו כוונה וכתב אזכרה [ל] מן האזכרות שבהן שלא לשמן פסולין. לפיכך הכותב את השם אפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו. היה כותב שנים או שלשה שמות הרי זה מפסיק ביניהם ומשיב: טז הטובל את הקולמוס לכתוב את השם לא יתחיל מאות השם אבל מתחיל הוא מאות שלפניו. [ב]שכח לכתוב את השם כולו תולה אותו בין השטות. אבל [מ] מקצת השם בשטה ומקצתו תלוי פסול. ובשאר התיבות אם שכח כותב מקצת התיבה בשטה ומקצתה למעלה. במה דברים אמורים בספר תורה אבל במזוזה ותפילין [נ] אין תולין בהן אפילו אות אחת. אלא אם שכח אפילו אות אחת גונז מה שכתב וכותב אחרת. [ג]ומותר לכתוב את השם על מקום [ס] הגרד ועל מקום המחק בכולן: יז [ד]כותבי ספרים תפילין ומזוזות אסור להם להפך היריעה על פניה אלא פורש עליה בגד או כופלה: יח [ה]ספר תורה תפילין ומזוזה שאמר הסופר אחר שיצאו מתחת ידו לא כתבתי האזכרות שבהן לשמן אינו נאמן לפסלן אבל נאמן הוא להפסיד כל שכרו. ולמה אינו נאמן לפסלן שמא לא נתכוון אלא להפסיד על

א טור א"ח סי' ל"ב י"ד סי' רע"א סמ"ג עשין כ"ב כ"ה: ב טור י"ד סי' רע"ו סמ"ג עשין כ"ה: ג כם וסם: ד טור י"ד סי' רע"ז סמ"ג עשין כ"ה: ה טור י"ד סי' רפ"א סמ"ג עשין כב:

משנה למלך

פ"א יג כתבן כותי או ישראל מומר או מכור או עבד אשה או קטן הרי אלו פסולין. כתב מרן הכ"י י"ד סימן רפ"א וז"ל כתב המרדכי בסוף הלכות קטנות תניא במ"ס כו' ותו פכל התם ס"ת שכתבו גר כו' דגר דקתני במ"ס היינו גר תושב שאוכל נבלות ותמהני דאי בגר תושב ת"ל מהיא דפרק השולח שהביא מרן בסמוך דכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה ומה"ט פסלינן אשה לס"ת ופשיטא דלא עדיף גר תושב מאשה ועבד וצ"ע:

טז שכח לכתוב את השם תולה אותו בין השיטות מ'. ז"ל מרן הכ"י סימן רפ"ו צריך שיהיו כל אותיות השם בתוך הדף ולא יצא מהם כלל חוץ לדף יע"ש. ויש להסתפק במה שנטש לשם מאחריו דקי"ל לענין איסור מחיקה דאסור למחוק אם גם לדין זה הוי דינא הכי שצריך שלא יצא שום אות חוץ לדף. והרב ב"ש כתב בתשובה בפשיטות בלתי שום ראיה דאין לחלק בין מחיקה לדין זה ועיין מ"ב סי' ז' ודוק. (א"ה חפשתי בתשובת הרב ב"ש ולא מצאתי ובתשובת הב"ח סי' ק"ג ראיתי שמחלק בין מחיקה לתלייה יע"ש):

הגהות מיימוניות

[י] פרק השולח בסוף שמעתין תני רבנן מעלין בדמיהם עד כדי טרפעיק מאי טרפעיק אמר רב ששת איסתירא פירש רש"י סלע מדינה שמינית בסלע צורי כלומר דבר מועט יכולין להוסיף יותר מכדי דמיהן דלא סוכח מילתא: [כ] דגרסינן פ"ב דמגילה כתבה על הדיפתרא פסולה דיפתרא מפרש בפרק המוציא ובגיטין דקמיח ומליח ולא עפיץ וטעמא דפסלינן למגילה משום דנקרא ספר ומהאי טעמא נמי פסול פרשת סוטה שכתבה על הדיפתרא פרק היה מביא וכל שכן ספר תורה שנקרא בכמה מקומות ספר. ופר"ח בשם הגאון דבעינן לספר תורה קלפים עבודים מעפצים, אמנם רבינו תם פסק דתקון קלפים שלנו ששורין העורות בסיד ומים טוב הוא כעיבוד עפצים שלהן שהרי גם בימי התנאים מצינו שהיו כותבין ספר תורה על הקלפים שאינם מעופצים רק ע"י עיבוד אחר טוב דאמרינן בהקומץ רבה קרע הבא בשתים יתפור בשלש לא יתפור וכו' עד הא דעפיצן הא דלא עפיצן. ספר התרומה. ורבינו המחבר פירשו בע"א כדלקמן בספ"ט: [ל] וצריך שיאמר בפירוש בהתחלתו לכתוב לשם תורת ישראל והאזכרות לשם קדושה דשמא לא סגי במחשבה. ספר התרומה ע"כ (וסה"מ עשין כ"ב): [מ] כתב רביני שמחה הכותב יהודה ולא נתן בו ד' יהלנו למעלה היה לו לכתוב את השם וכתב יהודה עושה מד' ה' ומוחק ה' אחרון: [נ] בירושלמי דמגילה מפרש טעמא משום דלא הוי כסדרן דאמרינן במכילתין כתבן שלא כסדרן יגנזו ואין מחלק בין בפרשיות בין בתיבות בין באותיות: [ס] תניא המועה בשם גורד מה שכתב והולה את שגרד וכותב שם על הגרד דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר אף תולין את השם רבי יצחק אומר אף מוחק וכותב פירוש לא מיבעיא לגרוד כשיתייבש ולכתוב השם על מקום הגרד כרבי יהודה דשרי אלא אף מוחק בעודו לח וכותב השם על מקומו אבל לרבי יהודה אסור לכותבו על מקום המחק אלא דוקא על מקום הגרד שהוא נאה יותר וכבוד השם וכן כתב ר' שמחה דמסתבר כפסק דרב חננאל אמר רב הלכה תולין את השם כרבי יוסי דגיטוקו עם ר' שמעון שזורי קאי כוותיה בכל השם רבי שמעון שזורי אומר כל השם כולו תולין ומקצתו אין תולין ורשב"א אומר משום ר' מאיר אין כותבין את השם לא על הגרד ולא על המחק ואין תולין אותו אלא מסלק כל היריעה וגונזה איתמר רב חננאל אמר רב תולין את השם רבה בר בר חנה אמר רב יצחק אמר שמואל הלכה מוחק וכותב עולא אמר ר' חנינא הלכה כר' שמעון שזורי ולא עוד אלא כל מקום ששנה ר' שמעון שזורי הלכה כמותו. והנה רבינו תם פסק כר' שמעון שזורי כדפסק עולא אמר רבי חנינא ואף על גב דהא דפסק כמותו כל מקום ששנה לא קאי כדמשמע בשילהי בהמת המקשה דאין הלכה כמותו אלא במסוכן ובתרומת מעשר של דמאי בהא הלכה כן כדפסק גם רב חננאל אמר רב ודוקא תולין אבל אין כותבין השם לא על הגרד ולא על המחק ומשמע דלא גרסינן כדברי רבי יוסי אף וא"כ אין לכתוב את השם לא על הגרד ולא על המחק אבל תולין אותו ול"נ לר"י דא"כ קשה דרב אדרב דגרסינן בירושלמי פ"ק דמגילה ר' זירא בשם רבי חננאל בשם רב חלפת מוחק את החול וכותב את השם ותולה את החול ורבי זעירא בשם רבי חננאל בשם רב כגון אני ה' אלהיכם מותר ומבעיא ליה מפני שהם ג' תיבות או מפני שיש בהן חול ונפקא מינה לאל אלהים ה' וכו' הרי מתיר למחוק ואוסר לתלות אא"כ יש ג' תיבות על כן נראה לר"י דההיא דירושלמי מצוה מן המובחר וההיא דהקומץ בדיעבד וא"כ גרסינן בדברי ר' יוסי אף הילכך אם טעה ודלג את השם מצוה מן המובחר לגרוד החול ולכתוב את השם על מקום הגרד ותולה את החול שגרד אבל לא יתלה את השם לכתחלה אא"כ יש שלש תיבות ולכל הפחות אחת מהן חול אבל בדיעבד שפיר דמי אפילו אם תלה את השם לבדו ע"כ בספר התרומה וכן פסק בספר המצות. ודעת רבינו המחבר נראה כר"ת בהא דפסק כר"ש שזורי ומצוה מן המובחר לתלות אבל בגורד ולמחוק פליגי והרא"ם פסק כר' יהודה ושאין לתלותו. עוד פסק בספר התרומה דכל הדינים האלו בין בחומש בין בנביאים בין בכתובים דהא אל אלהים ה' דמספקא ליה בירושלמי אם מותר לתלותו הוא ביהושע ובתהלים: [והרא"ש ז"ל כתב כדברי רבינו ע"ש בטור סימן רע"ו]:

מגדל עוז

ספר תורה כו' עד הרי אלו פסולין כו'. פרק השולח (דף מ"ה) ופרק התכלת (דף מ"ב): המותר ספר תורה כו' עד מאותו שלפניו. פרק שני דגיטין (דף כ') ופרק הניזקין (דף נ"ד) ופרק שלישי דמסכת סופרים: שכח לכתוב את השם כו' עד המחק בכולן. פרק הקומץ רבה (דף ל) ובעירובין פרק בתרא (דף צ"ח:): ספר תורה תפילין עד אין לו שכר. בגיטין. פרק הניזקין (דף נ"ד):

א"ל ס"ת שכתבתי לפלוני אזכרות שבו לא כתבתים לשמן אמר ליה ספר תורה ביד מי אמר ליה ביד לוקח אמר ליה נאמן אתה להפסיד שכרך ואי אתה נאמן להפסיד ספר תורה אמר ליה רבי ירמיה נהי דאפסיד שכר אזכרות שכר דס"ת כוליה מי הפסיד אמר ליה אין שכל ספר תורה שאין אזכרות שבו כתובות לשמן אינו שוה כלום. הסוא דאתא לקמיה דרבי אבהו א"ל ס"ת שכתבתי לפלוני גוילין שבו לא עיבדתים לשמן א"ל ס"ת ביד מי א"ל ביד לוקח א"ל מתוך שאתה נאמן להפסיד שכרך אתה נאמן להפסיד ספר תורה ומאי שנא מדרבי אמי התם איכא למימר שעי בדרבי ירמיה הכא כיון דמפסיד כולא אגריה ואתא ואמר אימור קושטא קאמר. ופרש"י התם איכא למימר דמשקר ונתכוון להקניט וסבור שלא יפסיד אלא שכר אזכרות כרבי ירמיה אבל הכא גבי קלפים דידע הוא שיפסיד כל שכרו ואתי ואמר אימור קושטא קאמר:

יט אין כותבין תפילין וכו'. משנה סוף פ"ק דמגילה (דף ח':) אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבין בכל לשון ותפילין ומזוזות אינן נכתבין אלא אשורית רשב"ג אומר אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית. ובגמרא (דף ט':) א"ר אבהו א"ר יוחנן הלכה כרשב"ג. ומ"ש רבינו וכבר נשקע יונית וכו' כלומר אותו לשון יוני שהיו מדברים בו בימי חכמי משנה כבר נשתקע וכו': שכל אות שאין העור וכו'. בפרק הקומץ (מנחות כ"ט) א"ר יהודה אמר רב כל אות שאין גויל מקיפה מד' רוחותיה פסולה ושינה רבינו לשון גויל לעור כדי שיכלול דין זה גם לתפילין ומזוזה: וכל אות שאין התינוק וכו'. בהקומץ רבה שם (כ"ט ב') רמי בר דיקולי דהוא אמוה דרמי בר תמרי אופסיק ליה כרעא דוי"ו דויזרא אתא לקמיה דר' זירא א"ל זיל אייתי ינוקא לא חכים ולא טיפש אי קרי ליה ויהרג כשר ואי לאו פסול: ומה שכתב לפיכך צריך ליזהר וכו'. נלמד מעובדא זו ועוד דבשבת (דף ק"ג ב') פרק הבונה נמי תניא שלא יעשה יודי"ן ווי"ן ווי"ן יודי"ן ביתי"ן כפי"ן כפי"ן

על הלוקח או על זה ששכרו ודומה שאינו מפסיד באמירה זו אלא שכר האזכרות. לפיכך אם אמר ספר תורה זה או תפילין אלו עורות שלהן אונם מעובדות לשמן מתוך שנאמן להפסיד שכרו נאמן לפסלן. שהרי הכל יודעים שאם אין העורות מעובדים לשמן אין שכר לו כלל: יט אין כותבין תפילין ומזוזה אלא בכתב אשורית. והתירו בספרים לכתוב אף ביוני בלבד. וכבר נשקע יוני מן העולם ונשתבש ואבד לפיכך אין כותבין היום [ע] שלשתן אלא אשורית. וצריך להזהר אבכתיבתן כדי שלא תדבק אות באות שכל אות שאין העור מקיף לה מארבע רוחותיה [פ] פסול. וכל אות שאין התינוק שאינו לא חכם ולא סכל יכול לקרותה פסול. לפיכך צריך להזהר [צ] בצורת האותיות שלא תדמה בהיו"ד לוא"ו

א טור א"ח סי' רע"ו סמ"ג עשין שם : ב טור א"ח סי' ל"ו סמ"ג עשין כ"ב :

הגהות מיימוניות

[ע] כרשב"ג ודלא כת"ק דשרי בכל לשון. ומכאן אסר רבינו יואל הלוי להעתיק לגר ספר חומש מספר של כומרים ובשביל שהגר לא ידע לשון הקדש אלא לשון כומרים רצה להעתיק להיות לו לפירוש ועוד ראיה מפרק כל כתבי איתמר היה כתוב תרגום ובכל לשון רב הונא אמר אין מצילין רב חסדא אמר מצילין וכו' עד מעשה באבא חלפתא שהלך אצל ר"ג ובידו ספר איוב תרגום וכו' עד וצוה עליו וגנזוהו אלמא שאר לשונות אפילו כתובים מכתבי הקודש אסור לקרות ומה שאנו קוראים בתרגום חומש ובנביאים שאני תרגום שאמרו יונתן ואונקלוס כדאיתא במגילה ודוקא כשהם כתובים כתב אשורית או יונית ורש"י כתב בריש כל כתבי אם אמרו יונתן ואונקלוס לא כתבו ועוד נראה לרבינו יואל ראיה מדאמר פ"ב דסנהדרין והניח להדיוטות כתב עברי ולשון ארמי והוא תרגום ואנן כמו הדיוטות. והא דאמרינן פ"ק דגיטין כותבין עליו אונו אפילו בשבת פירוש בכתב עמים דאינו אלא משום שבות דגזרו על שלהם אטו על שלנו: [פ] אמנם אם נדבקו יחד מותר לתקן ולא הוי חק תוכות: [צ] וצריך לדקדק בעשיית גוף האותיות. א באלפא ביתא דרבי עקיבא מפני מה יו"ד של אלף זקוף למעלה מצדו מפני שמעיד בו וצופה להקב"ה שהוא אמת משמע שעשוי קצת כמין יו"ד וגם צריך שלא יהא נמשך ושפל למטה אלא זקוף כלפי מעלה. וכתב ראב"ם שצריכה להיות מעט עקומה לצד ימין מדתניא בפרק הבונה שלא יעשה אלפי"ן עייני"ן פירוש שלא יעשה ממש עקומה לצד ימין כעין לצד שמאל מכלל שדומה קצת עומק לצד אל"ף ימין לעומק עי"ן לצד שמאל ע"כ הרי צורתה יהיה כזה (א) * : ב אומר בירושלמי דחגיגה ובבראשית רבה למה מתחלת התורה בבי"ת מה בי"ת יש לה ב' עוקצין אחת למעלה ואחת מאחוריו אומר לבי"ת מי בראך ומראה להם בעוקצו של מעלה זה שלמעלה בראני ומה שמו ומראה להם בעוקצו של אחריו והוא אומר ה' שמו. פירוש לפי שהבי"ת סמוכה בסדר לאל"ף והוא אחד לפיכך צריכה שיהא לה תג קטן למעלה בצד שמאל וכן תהית צורתה (ב) : ג אמרינן בפרק הבונה שלא יעשה גימל"ן צדי"ן פירוש לפי שיש שני רגלים לגימ"ל למטה ואם היתה הפוכה דומה לצדי פשוטה לכך קאמר שלא יעשנה שתהא צד"י אם היתה הפוכה כגון לעשות ראש עליון דק והתחתון עב דאז נדאה צד"י אם היתה הפוכה. אי נמי דאמרינן שרגל שמאל של ג' ימשך ביותר ולא למושכו למטה עד שיהו ב' ראשיה שוין למטה כב' ראשי צד"י למעלה וכן תהיה צורתה (ג) : ד אמרינן בפרק הבונה פשטה כרעיה דדל"ת לגבי גימ"ל משמע שצריך כזה (ד) : ה אמרינן בהקומץ רבה מאי טעמא אית ליה תגא לה"א פירש ר"ת דטיירי בעוקץ שמאחריה שלא תהא עגולה מאחוריה דומיא דתגא דדל"ת דסוטה ועירובין פרק קמא. אמנם מדקאמר התם אם חוזר בו אני קושר לו כתר כמותי נראה כפירש"י שפירש שיש לה תג מלמעלה בצד שמאל דהיינו לצד פתח התשובה כדאיתא בהבונה וכן משמע בירושלמי דפרק ב' דחגיגה דאמר ה"א יש לה נקודה למעלה וכן מדאמרינן גבי קו"ף כדלקמן וצריך שלא יגע רגל שמאל של ה' לגגה כדאמרינן בהבונה מאי טעמא תלי כרעיה דה"א וכן פרק בתרא דגיטין צריך למכתב למהך דלא לישתמע חוכא נמצא צורתה כזה (ה) : ח בפרק הקומץ רבה חזינן להו לספרי דוקני דחטרי ליה לגגית דחי"ת כלומר חי ברומו של עולם ופירש רש"י מקל מתרגמינן חוטרא פירוש שעושין לו מקל למעלה לצד שמאל ורבינו תם פירש דחטריה לשון חטרת גמל שיש גובה לח' באמצע מדאמרינן לגגה דח' ולא קאמר תגיה דח' דדבר שהיא למעלה בסוף האות נקרא תגא ומה שלמעלה באמצע האות נקרא גגה כדאמרינן בפרק הכונה כגון שנטלו לגגה דח' ועשאה שני זיינין והרי היין צריכא זיון אלמא במהיקת אמצעית הח' נעשית שני זיינין ותגין שלהן וגבי ד' קאמר נטלה לתגה דד' ושוויה לר' דהיינו חודה שלאחריה וכן בסוטה ובעירובין פרק קמא וכן גורס ר"ת בהבונה גבי ח' לגגו וגבי ד' לתגו וגבי ה' לתגו. ובאלפא ביתא דרבי עקיבא נמי אמר מ"ט ח' אינו קשור כתר מפני שבעלי חטא יש להן גנאי ובשת ואם הוא בסוף האות אם כן יש לה כתר. ויש שעושים שניהם להוציא מן הספק והא דקאמר ח' אינו קשור כתר היינו שאין מחוייב לעשות אי נמי כיון שנראה בתחלת רגל שמאלי כמו שרגילים סופרים לעשות אין נראה כתר ולצד ימין קאמר כיפני מה אין ח' קשור כתר כי שם אין רגילות לסופרים לעשות וגם משם יש לדקדק שאין לה עוקץ לצד ימין. ובערוך משמע כפירוש רבינו תם שכתב זוקפין מעט לגגו של חי"ת כמקל שמראה אותו חוטר שחי הוא ברומו של עולם עכ"ל. והנה רבינו תם בעצמו במגילה אשר כתב קיים גם דברי רש"י כדלעיל : ט אמרינן פרק הבונה שלא יעשה טיתי"ן פיפי"ן מכאן אומר רבינו תם שצריך לכפול מעט ראש ימין לתוך הללה כמין פ"א קצת ולכך קאמר שלא יכפול כל כך עד שתהא נראה כמו פ' כזה * : ובפרק הבונה אמר נתכוון לכתוב אות אחת ועלה בידו שתים פירש רבינו חננאל נתכוון לכתוב ס' ולא הדביק ירוכו החיצון שמאלי וכתב נ"ז שהם שתים. ובאלפא ביתא דר' עקיבא מפני מה ט' טמון ידו וזקוף ראשו יקושר כתר שכל הנותן פרוטה לעני יתן בסתר משמע דטמין ידו היינו הכפל של תוך חללו וצורתו כזה (ט) : י אמרינן בפרק הקומץ מאי טעמא ראשו של י' כפוף מעט ותנן נמי אפילו כתב אחד מעכב פשיטא לא נצריכה למדרב יהודה אמר רב דאמר קוצו של יו"ד מעכב פירש"י דזהו רגל ימין שכפוף למטה וקשה דפשיטא שזהו גוף האות ועוד דראשו כפוף משמע לצד שמאל שזה של צד ימין נקרא רגל לפיכך פירש רבינו תם שראש שמאל של יו"ד כפוף מעט. וכן משמע בפסיקתא דאמר מפני מה יו"ד נקודה אחת למטה רמז לרשעים שיורדים לגיהנם ונקודה אחת למעלה רמז שעתידין לעלות ויו"ד כפוף רמז לבאי עולם שיהיו כפופים וכו' אלמא דיש לה תג למטה לצד שמאל וכן למעלה ויכול להיות שקוצו של יו"ד דפרק הקומץ היינו אותו שלמעלה ויו"ד כפוף היינו רגל ימנית דאילו של שמאל קרי ליה נקודה למטה וצורתו כזה (י) : כ כפופה צריך שתהא עגולה למעלה שלא תדמה לבי"ת וכ"ף פשוטה צריך שתהא עגולה למעלה ככ"ף כפופה. וכתב ראב"ם שכל הכפופים בכפולות צריכות להיות עגולות למטה שאם תפשטה תהיה פשוטה כלומר פשוטה שנכפפה וארכה כשיעור כפילות של כ"ף כפופה שאין חילוק בין זו לזו אלא שזו כפולה וזו פשוטה וצורתו כזה (ך) : ם סתומה צריכה להיות סתומה מכל צדדין מדאמרינן מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין וגם צריך להיות למעלה עגולה מאחריה כמו מ"ם פתוחה שאין בין זו לזו אלא שזו פתוחה וזו סתומה וצורתה כזה (ם)*: ן פשוטה תהיה ארוכה כשיעור כפיפת הכפופה כדלעיל בכ"ף : ס צריכה שתהיה סתומה מכל צד כדלעיל במ"ם וצריך להיות עגולה מכל צד שלא תדמה למ"ם סתומה וצורתה כזה (ס) : ף צריכה להיות עגולה כמו שרגילין לעשות הפ"א ואורכה כנגד הכפיפה כדלעיל. וגם צד"י הפשוטה תהיה ארוכה כנגד כפיפת הכפופה : ק אמרינן בפרק הבונה מאי טעמא מהדר תגיה דק' לגבי רי"ש משמע שצריכה תג למעלה כנגד הר' דאי על פיתחא קאי שהוא הפוך כנגד הר' א"כ הוה ליה למימר מאי טעמא מהדר אפיה דקו"ף לגבי רי"ש כדאמרי' גבי גימ"ל לדל"ת ועוד תג משמע מקל זקוף למעלה ועוד מדקאמר אני קושר לו כתר כמותי משמע זיין זקוף ואינו מיירי בעיקר האות. ואמרינן בפרק הקומץ מאי טעמא תלי כרעיה דקו"ף פירוש שאין רגל הארוך שלה נוגע לה למעלה וצורתה כזה (ק) וכן קיבל הרי"ח שתי"ו יש להיות דבוקה רגל לגגה שלא הזכירו חכמים להיות תלוי אלא ה' וק'. הנה מורי רבינו פסל לי תפילין שהיו של אבא מורי זלה"ה רק בשביל שלא היו מקצת יודי"ן שעל האלפי"ן ומקצת יודי"ן שבשי"נין ומקצת רגלי התוי"ן נוגעין לגוף האות ובשאר כל הדברים היו נאים ומתוקנים ביותר כתיבת ותיקון הה"ר יוסף נקדון ז"ל וכתב לי דלא גרע מקוצו של יו"ד דאמרינן בפרק הקומץ דמעכב ובעינן כתיבה תמה שלימה ולא פסוקה ושבורה כדאמרינן וכתבתם כתיבה תמה. ותדע שעל מקצתם שאינם תמות ואינם מחוברות תמהו חכמים והוצרכו לדורשם וליתן טעם לדבר כדלעיל. ושוב אמר שיכולים לתקן רק כשנעשו תחילה שתינוק דלא חכים ולא טיפש מכירם אז יכולין לתקן שאר תיקוניהם כיוצא באלו ואפילו אחרי שנכתבו כל הפרשיות ולא מפסלי ולא מיקרי שלא כסדרן. לשון התרומה. כתב בשמושא רבא ורב אלפס הביאו אמר רבא כל אלפא ביתא תגין אתה מוצא בתפילין אלו הן ח"ץ וס"י ש"י למ"עת זהו פרשת קדש בפ"ר הר"ם א"ך דק"ת כ"ה זהו פרשת והיה כי יביאך שעטנ"ז ג"ץ דשמע והיה אם שמוע וזהו פירושו ח"ץ של המץ ח' ד' תגין ץ' ה' תגין וס"י דהיבוסי ג' ג' תגי ש' דאשר ה' תגי י' דלי ג' תגי למ"ע דלמען ד' תגי ת' דתורת ג' תני ב' דיביאך ג' תגי פ"ר דפטר ג' ג' תגי הר"ם דהזכרים ג' ג' תגי א"ך דישאלך ד' ד' תגי ד' דידך ה' ה' תגי ק' דהקשה ח' דלשלחנו כ"ה דידכה ג' ג' תגי ש"ע דשמע ט"ט לטוטפת ג' דנפשך ו' דמוזות ג' דגנך ץ' דהארץ ג' ג' תגי. אמר רבא כל תפילין דלא בדיקי בהני אתוותא פסילי עכ"ל. מיהו בתלמוד שלנו לא מצינו כל זה וכו' עד והני זיונין המפורשים היינו תגין גדולים אבל תגין קטנים כל מקום שאלו אותיות שעטנ"ז ג"ץ צריכות זיונים קטנים כדאיתא פרק הקומץ עכ"ל ספר התרומה. אמנם בספר המצות לא הזכיר מכל זה כלום אך כתב כרבינו המחבר ולשונו ומשמו וראב"ם כתב בע"א ענין התגין ואין לי להאריך עיין בספרו סימן שצ"ד. פרק הקומץ גרסינן אמר רבא שעטנ"ז ג"ץ כל אחת מאלה ז' אותיות צריכה ג' ג' זיונים פירוש בראש שמאלי וכן צריך לעשות בכל ספר תורה באלו האותיות. והנה רבינו גרשום זיינו בספר קדשים שכתב וכן רש"י בפירושו בכתב ידו כאדם שאוחז זיין ומניפו לימין ולשמאל ולפניו. ויש שאין עושין רק תג אחת גדול באמצע ומימין ומשמאל יש תגים קטנים מן האות עצמו. והא דאמר בשמושא רבא שעטנ"ז ג"ץ דשמע והית אם שמוע בתפילין צריכים ג' ג' זיונין כדלעיל התם מיירי בתגים גדולים שהם כעין מקלות וגם מיירי בכל ג' ראשי השי"ן וכן בב' ראשי עמ"צ ע"כ ספר התרומה. וכתב רבינו תם בספר הישר שעטנ"ז ג"ץ כמו שפירש רבינו זקינו ואם לא זיין פסול דלא גרע מקוצו של יו"ד מצאתי בס"ע. אמנם רבינו המחבר לא הזכיר מזה כלום ומתוך דבריו משמע שדעתו כדעת רא"מ אשר כתב וז"ל אמר רבא וכו' עד פירוש זיונין שלא יעשה ראשו ענול אלא משוך שיהא לכל ראש האות שלשה פינים וראיתי בבני אדם שעושים תגין שלמעלה כזה *וטעות הוא בידם שלא בא רבא אלא ללמדנו גוף האותיות היאך נמסרו למשה מסיני עכ"ל. ושוב ראיתי כי רבינו המחבר רוצה לומר דלא אמר רבא אלא אמזוזה דאמתניתין דשתי פרשיות שבמזוזה קאי ושם פירש שצריך זיונים כאשר זיינם רבינו גרשום ורש"י כאשר תמצא לקמן בפרק ה' ע"ש : מנין שיטין של ראש ע"פ הקבלה ד' שיטין בכל פרשה ובשל יד ז' בכל פרשה. ואלו הן ראשי שיטין של יד. פרשה ראשונה וידבר א', את יום ב', יוצאים ג', לתת ד', חג ה', ההוא ו', תורת ז': פרשה שנייה. והיה א', רחם ב', בשה ג', לאמר ד', כי הקשה ה', בהמת ו', לאות ז': פרשה שלישית. שמע א', את ב', והיו ג', לבבך ד', ובלכתך ה', ידך ו', ומזוזות ז' : פרשה רביעית. והיה א', ובכל נפשכם ב', ואכלת ג', ה' ד', אשר ה', בין ו', ביתך ז' : ואלו הן ראשי שיטים של ראש ד' בכל פרשה. פרשה ראשונה. וידבר א', מזה ב', הזאת ג', זה ד': פרשה שנייה. והיה א', ובכל פטר ב', ה' ממצרים ג', כל פטר ד': פרשה שלישית. שמע א', נפשך ב', לבניך ג', על ד': פרשה רביעית. והיה א', עשב ב', לא תתן ג', את בניכם ד'. כל זה כתוב בספר התרומה מפי הקבלה אע"פ שאם שינה אין בזה עיכובא מדאמרינן פרק הקומץ מי שיש לו ב' תפילין של ראש ואין לו תפילין של יד נוטל עור אחד וטולה על אחד מהן ומניחן לשם תפילין של יד משמע שאין ביניהם חילוק ע"כ: וראב"ם כתב שקבל שבשל ראש פרשה ראשונה יש בה ז' שורות ואלו הן ראשיה וידבר א', אל העם ב', היום ג', נשבע ד', וביום ה', והגדת ו', למען ז' : פרשה שנייה יש בה ה' שורות ואלו הן. והיה א', לה' ב', יד ג', כן ד', ממצרים ה' : פרשה שלישית ה' וחצי : ואלו הן. והיה א', ואספת ב', וחרה

מגדל עוז

אין כותבין תפלין כו' עד ונשתבש ואבד. פ"ק דמגילה: לפיכך אין כותבין כו' עד כל הקורא בכן. פרק הקומץ רבה (דף כ"ט) ובגמ' פרק הבונה (דף קג),

*) אין בכח דפוס אותיות כאלה שציין הרב ז"ל, והסופר יבין מעצמו וקבלה שקיבל מרבו הסופר. המגיה,

כפי"ן ביתי"ן: עור שהיה נקוב וכו'. בשבת פ' שמנה שרצים (דף קח) אמרי במערבא כל נקב שהדיו עוברת עליו אינו נקב וממילא שאם אינה עוברת נקב הוי ואסור לכתוב על גבי הנקב: לפיכך מותר לכתוב וכו'. שם מימרא דרב הונא: ניקב העור וכו'. בפרק הקומץ (מנחות כט) אמר אפיאן בר נדבך משמיה דרב ניקב תוך הה"א כשר ירכו פסול ופירשו לה התם דניקב ירכו נשתייר בו מלא אות קטנה כשר ואם לאו פסול. ומה שכתב והוא שלא תדמה לאות אחרת נלמד מעובדא דלמי בר תמרי שכתבתי בסמוך:

פ"ב א כיצד כותבין וכו' עד על קלף אחד. ברייתות בפרק הקומץ (מנחות ל"ד ב') ובמכילתא וכתבם הרי"ף בהלכות תפילין. ומה שכתב וגוללו כמין ספר תורה מסופו לתחלתו. כן כתבו הרא"ש והמרדכי וספר התרומה. וכתבו דטעמא משום דילפינן ממזוזה דאמרי' בהקומץ שם (ל"א ב') כורכה מאחד כלפי שמע:

ב וצריך ליזהר בפרשיות. כן כתב המרדכי ואורחות חיים וכ"כ הרא"ש ז"ל בסדר תיקון תפילין.

ג וצריך ליזהר במלא וחסר וכו'. עד אין לו תקנה. במכילתא סוף פרשת בא אל פרעה: ח וצריך ליזהר בתגין וכו'.

י הלוקח תפילין ממי שאינו מומחה וכו'. פרק בתרא דעירובין (דף צ"ז) אמר רב חסדא אמר רב הלוקח תפילין ממי שאינו מומחה בודק שתים של יד ואחד של ראש או ג' של ראש ואחד של יד ואמרו שם בגמרא דחזקה דמהד גברא זבין ובעינן דיתמחי בשל יד ובשל ראש ואסיקנא התם דה"מ בכריכות אבל בצבתים בודק אפילו ארבע והתם נמי. ופירש"י בצבתים דכך הלוקח ליקח צבת מאיש אחד וצבת מאיש אחר ולפיכך אף על פי שבדק צבת אחד צריך לבדוק גם שאר צבתים. ויסוב דברי רבינו כך הם הלוקח תפילין ממי שאינו מומחה צריך לבדקן והא כיצד אם לקח ממנו מאה קציצות כלומר והם בכרך אחד או בצבת אחד בודק מהם ג' וכו' ואם לקח צבתים צבתים כלומר שהם כרוכין אגודות אגודות צריך לבדוק בכל צבת שתים של ראש ואחד של יד או שתים של יד ואחד של ראש:

יא הכותב תפילין, וכו' עד סוף הפרק. בירושלמי פרק בתרא דעירובין:

פיהו

[ק] לוא"ו ולא וא"ו ליו"ד ולא כ"ף לבי"ת ולא בי"ת לכ"ף ולא דל"ת לרי"ש ולא רי"ש לדל"ת וכן כל כיוצא בזה עד שירוץ כל הקורא בהן: כ [א]עור שהיה נקוב לא יכתוב על גבי הנקב. וכל נקב שהדיו עוברת עליו אינו נקב ומותר לכתוב עליו. לפיכך מותר לכתוב על גבי עור העוף שנתעבד. ניקב העור אחר שנכתב אם ניקב בתוך [ל] האות כגון תוך ה"א או תוך מ"ם וכן בשאר אותיות כשר. ניקב בירך של אות עד שנפסקה. אם נשתייר ממנה מלא אות קטנה כשר והוא שלא תדמה לאות אחרת. ואם לא נשתייר ממנה מלא אות קטנה פסולה:

פרק שני

א כיצד [א]כותבין את התפילין של ראש. [א] כותבין ארבע פרשיות על ארבע קלפין וגוללין כל אחד ואחד לבדו ומניחין אותן בארבע בתים שהן מחוברין בעור [ב] אחד. ושל יד כותבין אותן הארבע פרשיות בארבע דפין על קלף אחד וגוללו כמין ספר תורה מסופו לתחלתו ומניחו בבית אחד: ב וצריך להזהר בפרשיות שאם עשה הסתומה פתוחה או הפתוחה סתומה פסלן. ושלשת הפרשיות הראשונות כולן פתוחות ופרשה אחרונה שהיא והיה אם שמוע סתומה: ג וצריך להזהר במלא וחסר עד שיהיו ארבעתן כתובות כמו שהן כתובות בספר תורה הבדוק. שאם כתב החסר מלא פסול עד שימחק היתר. ואם כתב המלא חסר פסול ואין לו תקנה. ואלו הן החסרות והמלאות שיש בארבע פרשיות אלו: ד [ד]פרשה ראשונה קדש לי כל בכור מלא. זכור מלא. בחזק חסר. [הוציא מלא. יצאים חסר וא"ו.] יביאך מלא, והאמרי חסר, והיבוסי מלא לאבתיך חסר וא"ו. העבדה חסר. מצת חסר. השביעי מלא. מצות מלא. שאר חסר. גבלך חסר. בעבור מלא. לאות מלא. ולזכרון מלא. עיניך מלא. תורת מלא. הוצאך חסר יו"ד. החקה חסר. למועדה מלא: ה פרשה שנייה והיה כי יבאך חסר יו"ד. ולאבתיך חסר וא"ו. חמר חסר. בכור מלא. בחזק חסר. הוציאנו מלא. ויהרג חסר. בכור מלא. מבכר חסר. ועד בכור מלא. זבח חסר וא"ו. וכל בכור מלא. לאות מלא. ידכה כתוב בה"א. ולטוטפת חסר וא"ו תנינא. עיניך מלא. בחזק חסר. הוציאנו מלא: ו פרשה שלישית. שמע עי"ן של שמע גדולה. דל"ת של אחד גדולה. מאדך חסר. לבניך מלא. בביתך בלא יו"ד שנייה. ובקומך מלא. לאות מלא. ידך חסר. לטטפת חסר שני וא"וין. עיניך מלא. מזזות חסר וא"ו ראשונה. ביתך בלא יו"ד שנייה. ובשעריך מלא: ז פרשה רביעית והיה אם שמע חסר. מצותי בוא"ו אחת. יורה מלא. ומלקוש מלא. ותירשך חסר וא"ו. והשתחויתם מלא. יבולה מלא. הטבה חסר. נתן חסר. אתם חסר. לאות מלא. לטוטפת חסר וא"ו שנייה. עיניכם מלא. אתם חסר. בביתך בלא יו"ד שנייה. ובקומך מלא. מזוזות מלא. ביתך בלא יו"ד שנייה. ובשעריך מלא. לאבתיכם חסר וא"ו: ח וצריך להזהר בתגין של אותיות והן כמו זיינין זקופות שיש להן תג כמו שהן כתובין בספר תורה. ואלו הן [ג] האותיות המתויגות שבארבע פרשיות אלו: ט פרשה ראשונה יש בה אות אחת בלבד והיא מ"ם סתומה של מימים עליה שלש זיינין. פרשה שנייה יש לה חמש אותיות וכל אחת מהן ה"א ועל כל ה"א מחמשתן ארבע זייני"ן. והן ה"א של ונתנה. וה"א ראשונה וה"א אחרונה של הקשה. וה"א של ויהרג. וה"א של ידכה. פרשה שלישית יש בה חמש אותיות ואלו הן קו"ף של ובקומך יש עליה שלש זייני"ן. וקו"ף של וקשרתם יש עליה שלש זייני"ן. וטי"ת טי"ת פ"א של לטטפת על כל אות משלשתן ארבע זייני"ן. פרשה רביעית יש בה חמש אותיות. פ"א של ואספת יש עליה שלש זייני"ן. ותי"ו של ואספת יש עליה זיי"ן אחת. וטי"ת טי"ת פ"א של לטוטפת על כל אחת משלשתן ארבע זייני"ן. כל האותיות המתויגות שש עשרה. ואם לא עשה התגין או הוסיף וגרע בהן לא פסל: י [י]הלוקח תפילין ממי שאינו מומחה צריך [ד] לבדקן. לקח ממנו מאה קציצות בודק מהן שלש קציצות. או שתים של ראש ואחת של יד או שתים של יד ואחת של ראש. אם מצאם כשרים הוחזק זה האיש והרי כולן כשרים ואין השאר צריך בדיקה. ואם לקחם צבתים צבתים כולן צריכות בדיקה שחזקת הצבתים מאנשים הרבה לקוחים: יא הכותב תפילין בכתב ידו או שלקחן מן המומחה או משאר אדם ובדקן והחזירן לעורן

ב טור א"ח סי' ל"ב י"ד סי' רע"ס סמ"ג עשין כ"ה: ג טור א"ח סי' ל"ב סימן י"ג עשין כ"ב: א טור שם סי' ל"ו סמ"ג שם: ב טור שם סי' ל"ט סמ"ג עשין שם:

מגדל עוז

עור שהיה נקוב כו' עד שנתעבד. פרק שמונה שרצים (דף ק"ח) ובמסכת סופרים: ניקב העור כו' עד סוף הפרק. פרק הקומץ רבה (דף כט): פ"ב כיצד כותבין תפילין כו' עד והיה אם שמוע סתומה. פרק הקומץ רבה (דף ל"ד): וצריך להזהר במלא וחסר כו' עד אין לו תקנה. במסכת סופרים: ואלו הן החסרות וכו' עד לאבתיכם חסר וא"ו. מן הספר המוגה שסמך עליו: וצריך להזהר כו' עד וגרע מהם לא פסל. בשימושא רבה: הלוקח תפילין כו' עד לקוחין. פרק בתרא דעירובין (דף נ"ז): הכותב תפילין עד סוף הפרק. ירושלמי עירובין שם:

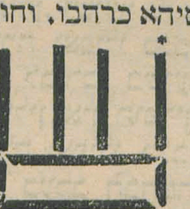
הגהות מיימוניות

וחרה ג', את ד', בביתך ה', לאבותינו ו'.: פרשה רביעית ג' וחצי שמע א', והיה ב', בביתך ג', וכתבתם ד'.: ובתפילין של יד כתב שיש להיות ו' שורות וכו' ע"ש. ובספר המצות לא הזכיר מכל זה כלום ונהגו הסופרים כדברי ספר התרומה: [ק] גם אין תקנה לתקנה אחר שכתב לפניה דאחרי שאין שמה עתה עליה אם יתקנו אחרי כן זהו יוקר כתיבה והוי שלא כסדרן וכן אם נפלה טיפת דיו באות אחת ונתקלקלה עד שאין שמה עליה אין תיקון מועיל לה אחרי כן וכן מ' פתוחה שנגע העוקץ שמאלי עד שהיא סתומה לא יתקן אחרי כן דכל זה וכיוצא בו חשוב תיקון והוי שלא כסדרן ע"כ: [ל] בפרק הקומץ מוכח דאפילו אם הנקב ממלא כל החלל אבל בירושלמי דמגילה מצריך גויל מבפנים סביב האות: [א] וצריך לכתוב בימינו ספר תורה תפילין ומזוזה כדאמר סוף הקומץ מה קשירה בימין אף כתיבה בימין ואפילו אם בדיעבד כתב בשמאל פסולה דאין דרך כתיבה בשמאל כדאיתא פרק הבונה. ושולט בשתי ידיו יכתוב בימין ואיטר כותב בשמאל שהיא ימינו שלו. ס' תרומה: [וכן בטור סימן ל"ב:] [ב] ואם כתבן בד' עורות יצא כדמוכח התם דאמרינן היו לו שני תפילין של ראש וכו' עד טולה עליהם עור אחד ומניח לשם תפילין של יד. ס' התרומה ע"כ: [ג] ובכל דבריו אלה שבעמוד זה כתב בס"ה ולשונו ודלא כספר התרומה אשר כתב משימושא רבה ומאלפס בכה"ג ודלא כאשר מצא בקבלה הרי"ח שכתב וז"ל כתרי אותיות תפילין ונתנ"ה לך אשר יהיו לך הז'כרים ויהי' הק'שה פרעה ויה'רג וה'יה לאות על יד'כה וה"ו לטו'טפת שבשמע ואס'ת לט"ספת שבוהיה אם שמוע על האר"ץ ובקומך שבשמע ונתתי מטר ארצכם אלה התגין הלכה למשה מסיני ע"כ מס"ע: [ד] ולכתחלה אינן נקחין אלא מן המומחה כדאיתא פרק התכלת ושעמא דגזירה פן יהיה עליו טורח לסתור התפירה ולבודקן ולחזור ולתופרן ושמא יניחם בלא בדיקה ע"כ

לעורן לעולם אינו צריך לבדקם פעם אחרת ואפי' לאחר כמה שנים. כל זמן שהיפויין שלם הרי הן בחזקתן. ואין חוששין להן שמא נמחקה אות מתוכן או שניקבה. הלל הזקן היה אומר אלו משל אבי אימא:

פרק שלישי

א שמונה [א]הלכות יש במעשה התפילין כולן הלכה למשה מסיני ולפיכך כולן מעכבות ואם שינה באחת מהן פסל. ואלו הם. שיהיו מרובעות. וכן תפירתן ברבוע. ואלכסונן ברבוע עד שיהיה להן ארבע זויות שוות. ושיהיה בעור של ראש צורת שי"ן מימין ומשמאל. ושיכרוך הפרשיות במטלית. ושיכרוך אותן בשיער מעל המטלית. ואחר כך מכניסן בבתיהן. ושיהיו תופרין אותן בגידין. ושעושין להן מעבורת מעור החפוי שתכנס בה הרצועה עד שתהא עוברת והולכת בתוך תובר שלה. ושיהיו הרצועות שחורות. ושיהיה הקשר שלהן קשר ידוע כצורת דל"ת: ב [ב]כיצד עושים תפילין של ראש לוקחין עץ מרובע ארכו כרחבו וכגבהו. ואם היה גבהו יותר על רחבו או פחות ממנו אין בכך כלום. ואין מקפידין אלא על ארכו שיהא כרחבו. וחופרין בו שלשה חריצין כדי שיעשה לו ארבע ראשים כגון זה*. ולוקחין עור ומרטיבין אותו במים ומשימין בו את העץ ומכניסין את העור בין כל חריץ וחריץ ומכמשים אותו והוא רטוב מכאן ומכאן עד שעושין בו דמות שי"ן שיש לה שלשה

זהו הוא הדפוס של תפילין

ראשין מימין [א] המניח תפילין ודמות שי"ן שיש לה ארבעה ראשים משמאל המניח: ג ומניחין את העור על העץ עד שייבש. ואחר כך חולין העור מעל גבי האימום של עץ ונמצא העור שיש בו ארבעה בתים פנויין. ומכניסין פרשה בכל בית ובית. ומחזירין מקצת העור מלמטה ותופרין אותו מארבע פנותיו. ומניחין מן העור שלמטה מקום שתכנס בו הרצועה כמו [ב] תובר והוא הנקרא מעבורת: ד וכיצד עושין תפילין של יד לוקחין עץ מרובע ארכו כרחבו ויהיה גבהו כאצבע או יתר על זה מעט או פחות מעט ומחפין אותו בעור רטוב ומניחין את העור על האימום עד שייבש וחולץ את העור ומניח את ארבע הפרשיות במקום העץ ומחזיר מקצת העור מלמטה ותופרו מארבע פנותיו. ומניחין מן העור תובר מקום הרצועות: ה *כיצד סדור הפרשיות בתפלה של ראש מכנים פרשה אחרונה שהיא [ג]והיה אם [ג] שמוע בבית ראשון שהוא על ימין המניח. ושמע סמוכה לה. והיה כי יביאך בבית שלישי סמוכה לשמע. וקדש לי בבית רביעי שהוא לשמאל המניח תפילין כדי שיהא הקורא שלפניו כנגד פני המניח קורא על הסדר הזה

א טור סי' ל"ב סמ"ג עשין כ"ב: ב פא"ח סי' ל"ד סמ"ג עשין כ"ב:

כסף משנה

פ"ג א שיהיו מרובעות וכו'. בפרק הקומץ (מנחות ל"ה) ובפרק הקורא עומד (מגילה כ"ד ב') תנא תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני אמר רב פפא בתופרן ובאלכסונן כלומר שלא יפסידו בתפירתם את ריבועם במשיכת חוט התפירה ובאלכסונן נמי שיהא ריבוען מכוון אורכן כרוחבן כדי שיהא להם אותו אלכסון שאמז"ל כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא: ושיהיה בעור של ראש וכו'. פרק במה מדליקין (שבת כ"ח ב') אמר אביי שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני ומפרש רבינו דהיינו שי"ן מימין ושי"ן משמאל ובשימושא רבה נורה דשי"ן דימינא תלת רישי ודשמאלא ארבעה רישי ואי אפיך לית לן בה: ושיכרוך הפרשיות במטלית. ירושלמי פ"ק דמגילה כתבו הרי"ף סוף הלכות ס"ת הלכה למשה מסיני שטולין במטלית ומפרש רבינו דהיינו שיכרוך הפרשיות במטלית: ושיכרוך אותה בשיער. שם בירושלמי ובבבלי פ' שמונה שרצים (שבת דף ק"ח) הל"מ שהתפילין נכרכות בשיער ונתפרות בגידין: ושעושין להם מעבורת וכו'. בהקומץ רבה (מנחות ל"ה) אמר אביי האי מעברתא דתפילין הל"מ וכתב הערוך פירוש מעברתא דתפילין הוא תיתורא וכן גפרים נקראים מעברתא ונקראים תיתורא ובתפילין הוא מקום שמכניסין בו הרצועה ונקרא מעברתא דתפילי עד כאן לשונו. וכתב הרא"ש ז"ל ולא בעי למימר דתרוייהו חדא מילתא היא דהא בגמרא חשיבי כב' כלומר דגרסינן הכי אמר רב חננאל אמר רב האי תיתורא דתפילי הל"מ אמר אביי האי מעברתא דתפילי ושי"ן של תפילין הל"מ אלא משום דמחברי אהדדי חשיב להו כחדא ודעת רבינו דתרוייהו חדא כפשט לשון בעל הערוך ואף ע"ג דכבר א"ר חננאל דהל"מ הוה איידי דבעי אביי למימר דשי"ן של תפילין הל"מ אמר נמי דהאי מעברתא הל"מ לומר כי היכי דהאי מעברתא הל"מ כדא"ר חננאל א"ר ה"נ שי"ן הל"מ היא ואיצטריך למימר הכי דלא תימא רב חננאל ואביי פליגי דלרב חננאל שמיע ליה דתיתורא דוקא הל"מ ולא שי"ן ואביי שמיע ליה דשי"ן דוקא הלכה למ"מ ולא תיתורא להכי הדר אביי ואדכר מעברתא לומר דלא פליג אדרב חננאל. ומלשון רבינו נראה שהבתים והתיתורא של עור אחד הם וכ"כ הרא"ש ז"ל דמשמע כן מפירש"י והעולם לא נהגו כן לפי שעור הבתים דק ועור התיתורא צריך שיהיה עב וחזק מפני שהרצועה שם תמיד ולכן כופלים עור לשנים ועושין נקב מרובע בכפל העליון ומכניסין בו הבתים והכפל התחתון מכסה פי הבתים ונמצאת מעברתא מהעור העב החזק: ושיהיו הרצועות שחורות. בפרק הקומץ (שם) אמר רב יצחק רצועות שחורות הל"מ ואמר בגמרא דהיינו מבחוץ אבל מבפנים מאי זה גוון שירצה ובלבד שלא יהיו אדומות: ושיהיה הקשר וכו'. (שם) אמר רב יהודה בר רב שמואל משמיה דרב קשר של תפילין הל"מ. ומפרש רבינו דהיינו שיעשה קשר כעין דל"ת: ב כיצד עושין וכו' עד מקום הרצועות. פשוט הוא וקצתו בשימושא רבה ופירוש מלת תובר כתב בעל הערוך שתוברות הם לולאות כגון בית כניסת המיין ששופים למכנסיים: ה כיצד סידור הפרשיות וכו'. פרק הקומץ רבה (מנחות ל"ד ב') ת"ר כיצד סדרן קדש והיה כי יביאך מימין שמע והיה אם שמוע משמאל והתניא איפכא אמר אביי ל"ק כאן לימין הקורא וכאן לימין המניח כ"כ הרי"ף בהלכות תפילין. וגירסת רבינו והקורא קורא כסדרן וכתב הרא"ש ז"ל שהיא גירסת ר"ת ומפרש רבינו והקורא קורא כסדרן כלומר כסדר שכתובין בתורה מוקדם מוקדם מאוחר מאוחר הלכך הא דקתני קדש והיה כי יביאך [מימין] שמע והיה אם שמוע [משמאל היינו ימין משמאל הקורא] וכן דעת רש"י ז"ל. וכתב הרא"ש ז"ל דהכי משמע במכילתא בפ' והיה כי יביאך דתני בד' מקומות הזכיר הכתוב פרשת תפילין קדש והיה כי יביאך שמע והיה שמוע מכאן אמרו מצות תפילין ד' פרשיות והסדר תני כותבן כסדרן ואם כתבן שלא כסדרן יגנזו ומשמע כסדר שמנאן ברישא אך ר"ת ור"ח ורבינו האי ורב שרירא ז"ל חולקים על רבינו ומפרשים הסוגיא בענין אחר: וכתב הראב"ד על דברי רבינו א"א רבינו האי אינו אומר כן וכו'. ולפיכך תפס הגאון דרך פשיטות הגמ' ושם ההויות באמצע עכ"ל: וכבר נשאל רביו על זה מחכמי לוניל וזה לשון השאלה: יורנו

השגת הראב"ד

*) כיצד סדור הפרשיות כו' עד אם סחליף סדור זה פסולות: כתב הראב"ד ז"ל רבינו האי ז"ל אינו אומר כן אלא הויות באמצע קדש מימין המניח והיה כי יביאך סמוך לו שמע משמאלו והיה אם שמוע סמוך לו באמצע והוא כהיפך לקורא שכנגדו והקורא קורא כסדרן על שמע והיה אם שמע נאמר שהוא כסדר הקורא בתורה מימין לשמאל והמחבר הזה גם הברייתא השנוייה בגמרא מימין הקורא והברייתא שהביאו קשיא ואמרו והא תניא איפכא שם אותה לימין המניח והוא תימה שהגמרא היתה סדר המניח שעושה המצוה ופירשה סדר הקורא שאין לנו לורך בקריאתו ועוד כי שמע והיה אם שמע לפי פשוטה מן הראש הוא מתחיל ולא מן האמצע ולדברי זה המחבר לעולם שמע מן האמצע ולפיכך תפס הגאון ז"ל דרך פשיטות הגמרא ושם הויות באמצע עכ"ל:

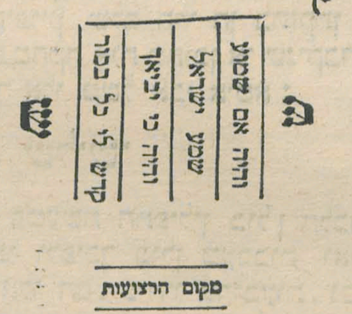
הגהות מיימוניות

[א] בשימושא רבה וכן פסק בספר התרומה דימינא ושמאלא פירוש ימין ימין המניח ושמאל שמאל המניח ועיין שם: [ועיין בטור סימן ל"ב]: [ב] וכן פירש רש"י אמנם נהגו ליקח עור אחד ועושין בו כמין ארובה ומכנים שם הבתים וראש השני כופל למטה לעשות תיתורא ומעברתא. ויש מפרשים מעברתא קרוי עור שנותנים על בית של זרוע מצד זה לצד זה אמנם בערוך פירש מעברתא כבעמוד ע"כ: [ג] וכן פירש"י וכן איתא בשימושא רבה וכן במכילתא פרשת בא וכן פסק רבינו שמחה והוא הסדר שכתובות בתורה כנגד הקורא שפניו כנגד המניח קדש והיה כי יביאך שמע ישראל והיה אם שמוע אבל רב שרירא ורב האי בנו ור"י אלפס ורבינו תם ורא"מ פירשו שמניחין כסדר הזה קדש והיה כי והיה אם שמוע שמע וסימניך הויות סמוכות. עוד סימן אחר שינין שבראשי פרשיות סמוכות לשינין שבעורות שי"ן דשמע מכאן ושי"ן דקדש מכאן מ"מ אפילו לדבריהם צריך לכותבן כסדר שכתובין בתורה ובתפילין של יד שכותב בחתיכה אחת מניח עמוד ג' חלק לכתוב בו והיה אם שמוע אחר שיכתוב שמע בעמוד ד'. ויען כי של אלו פסולות לדברי אלו ושל אלו פסולות לדברי אלו החרד וירא משום ברכה לבטלה יהיה לו ב' זוגות אחד כדברי אלו ואחד כדברי אלו ויניח שתיה בברכה אחת הא אמרינן בפרק המוצא תפילין מקום יש בראש להניח ב' תפילין וכן ביד ואם אין ידוע לכוין המקום יניח כדברי האחד ויברך ויסלקם לאלתר ויניח השניה על סמך ברכה ראשונה ואפילו

מגדל עוז

פ"ג שמונה הלכות כו' עד פסול. פרק במה מדליקין (דף כ"ח): ואלו הן שיהיו מרובעות כו' עד ומשמאל. פרק הקומץ רבה (דף ל"ה) ופרק עומד וויזבך (דף כ"ד) ופרק במה מדליקין (שם דף כ"ח): ושיכרוך הפרשיות כו' עד ארבעה ראשים כגון זה. פרק הקומץ רבה שם ופרק במה מדליקין ובשימושא רבה שם: ולוקחין עור ומרטיבין כו' עד תובר מקום הרצועות. פרק הקומץ רבה (דף ל"ה) ובשימושא רבה: כיצד סדור הפרשיות כו' עד אם החליף סדור זה. פרק הקומץ רבה (דף ל"ד): כתב הראב"ד ז"ל רבינו האי גאון ז"ל אינו אומר כן וכו' ולפיכך תפס הגאון ז"ל דרך פשיטות הגמרא ושם ההויות באמצע עכ"ל: ואני אומר הרב המחבר הזה הוא מפרש כאשר קיבל מרבותיו ר"י בן גיאת ור"י אלפס ורבינו יהוסף הלוי בן מיגאש ורש"י והעומדים בשיטתו ז"ל כך קיבלו ופירשו פרק הקומץ רבה. ואם אמת כי רבינו תם ז"ל ורבים עמדו בשיטת רבינו האי גאון ז"ל ורבו המחלוקות עד שהסכימו רבותינו בעל התוס' ז"ל לצאת ידי שניהם כי מקום יש בראש להניח שתי תפילין וכן בזרוע עד שקבלנו ביהוד שמן השמים הוכיחו ואמרו כפלוגתא בארעא כך פלוגתא ברקיעא וספרים אחרים שלא נתנו לבוא בכתב ובמבטא כבר שלחו הקדמונים שמצאו בקבר יחזקאל הנביא ע"ה תפילין כגוון אותם מראותיו ובדקום ומצאום כסדרן כמו שכתב רמז"ל וכן נסגו ברוב המלכות. ומה שתמה הראב"ד ז"ל ש...

י)

**)

והיה אם שמע	שמע ישראל	והיה כי יבאך	קדש לי כל בכור

הזה כגון זה *. ואם החליף סדור זה פסולות: ו תפלה של יד כותבם בארבעה דפין בעור אחד ארוך כספר תורה על סדורן בתורה כגון זה. ** אם כתבן על ארבע עורו' והכניסן בבית אחד יצא ואינו צריך לדבקם: ז אכשהוא גולל הפרשיות בין של ראש בין של יד גולל אותן מסופן לתחלתן עד שתמצא [ד] כשתפתח הפרשה תקרא כל פרשה ופרשה מתחלתה עד סופה: ח וכשמכניסין את הפרשיות בבתים שלהם * כורכין אותן במטלית ועל המטלית שיער ואחר כך מכניסין אותן בבתיהן. ושיער זה צריך להיות שיער בהמה או של חיה טהורה ואפילו מנבילות וטריפות שלהן. וכבר נהגו כל העם לבורכן בשיער זנב העגלים: ט כשתופרין את התפילין אין תופרין אלא בגידין של בהמה או של חיה טהורה ואפילו מנבילות וטריפות שלהן. לוקחין הגידין שיש בעקב הבהמה או החיה טהורים והם לבנים. ואם הם קשים מרככין אותן באבנים וכיוצא בהן עד שיעשו כפשתן וטווין אותן ושוזרין אותן ובהן תופרין התפילין ויריעות ספר תורה: י כשתופרין התפילין תופרין אותן ברבוע. והלכה רווחת שיהיו בכל צד שלש תפירות עד שיהיו הכל שתים עשרה [ה] תפירות בין של יד בין של ראש. ואם עשה התפירות עשר או [ו] ארבע עשרה עושה. וכל התפירות יהיה החוט שלהן סובב משתי רוחות: יא וצריך שיגיע החריץ של תפילין של ראש עד מקום [ז] התפר. ואם היה החריץ ניכר כדי שיהיו ארבעה ראשין נראין לכל ואע״פ שאין החריץ מגיע למקום התפר כשרות. ואם אין חריץ ניכר פסולות. וצריך להעביר בתוך כל חריץ וחריץ על גבי העור חוט או משיחה

א טור שם פי׳ ל״ב סמ״ג עשין שם:

כסף משנה

יורנו רבינו מה שכתב בפ״ג כיצד סדור הפרשיות בתפלה של ראש מכניס פרשה אחרונה שיא והיא אם שמוע בבית לאחון שהוא על ימין המניח וכו׳ ונחנו תלמידיך קבלנו מרבותינו שקבלו מהגאונים ורבינו האי ברא״ש דבעינן הויות באמצע וכן פירשו בסנהדרין הא דאמר רב יהודה אמר רב כל בית החיצון שאינו רואה את האויר פסול כגון קדש ושמע. וגם כן קבלנו מהם כי הקלף נקרא אותו צד שהשיער דבוק בו בעודו חי ודוכסוסטוס אותו צד שהיה דבוק בבשר וכמדומה לנו שנמצא בספרו הפך זה על כן משכנו ידינו מהם עד שיבא דבריך יורנו כדת מה לעשות:

תשובה זה שעלה בדעתכם בסדור הפרשיות וקלף שהוא החלק שהשיער דבוק בו כך היה דעתי מקודם ככם ותפילין שהיו לי במערב כך היו וכך כתב אותו שכתב חיבור בתפילין שמו רבי משה בר מיימון מקורטובא ואותו חיבור הוא שהטעני והטעה כל אנשי מערב מלפני וגם ה״ר יצחק זכרונו לברכה כוותיה ס״ל בתשובה וגם חכם אחד יש שמו רבי יעקב קלעי ככה עשה והרבה גאונים הלכו על דבר זה וכל אנשי מזרח וכל אנשי ארץ הצבי הקדמונים הולכים על דבר זה ואמרו כי החכמים הנאמנים פתחו התפילין של רבינו האי והיא כתובה על הסדר שכתבתי בחבורי ורבי משה דרעי כשבא מן המערב לארץ ישראל היתה תפלה שלו כמו אנשי מקומכם וכשהראוהו דברי הגאונים הקדמונים והראיות שלהם השליך תפליו ועשה על הסדר. והראיה ברורה בדבר זה מה שאמרו בהקומץ רבה והקורא קורא כסדרן כלומר כדי שיהא הקורא קורא קריאת הפרשיו׳ כסדר התור׳ ונוסח זה לא היה בספרים שלנו אבל הנה מצאתי בנוסחאות הישנות וכך היה כתוב בהם בכלן ומעשה רב שבני ארץ ישראל כולם זהירים במצוה זו וכסדר התורה כתבו אים מפי אים ולדברי הכל תפלה של יד סדר פרשיותיה על סדר התורה ודין הוא שתהא כתיבת שתיהן שוה שהרי לדברי רבי יוסי טולה עור על של ראש ומניחה על ידו ש״מ סדר אחד לשתיהן. וכן לענין קלף ודוכסוסטוס טעות גדולה כל האומר כמו שעלה על דעתכם שהדבר ידוע שאנו מצריכין להיות הכתיבה תמה נאה ביותר ובפירוש אמרו חכמים שהכותב על דוכסוסטוס יכתוב במקום שיער והכתיבה שעל הקלף תהיה במקום בשר ואם תאמרו כמו שאמרו מקצת הגאונים שהקלף הוא אותו חלק העבה מן העור שעל הבשר שקורין אותו הערביים ר״ק ועושים אותו בסיד ולו שני פנים האחד חלק ביותר שהוא הנאה לכתוב עליו והאחד שבו אדמומית מעוטה ואינו חלק והכתיבה בו אינו נאה אלא מפוזרת ומדובללת והוא מקום השיער והדוכסוסטוס הוא החלק הדק מן העור שקורין אותו בלשון ערבי קשט ויש לו שני פנים האחד נאה לכתיבה והוא מקום השיער והפנים האחרים דבוקים בחלק העבה אינם ראויים לכתיבה כלל אלא הדיו נבלע בהם וכל האותיות יהיו מטושטשות, נמצא לדבריכם ולדברי אותם שאמרו ככה תהיה הכתיבה בקלף ובדוכסוסטוס במקום ריעות ופחיתות שאין הכתיבה מעולה בהם. והראיה השנית שהכרעתי בה דברי האומר כדברי שכתבתי בחבורי זו היא כי הדבר ידוע שספר תורה מקודש יותר מן התפילין והתפילין מקודשים יותר מן המזוזה וכך היא ההל״מ שיהא עור כל אחד מהם חזק ובריא כדי לעמוד ולהתקיים כפי קדושתו ס״ת הוא עור שלם ותפילין על הקלף שהוא חצי העור העבה ומזוזה על הדוכסוסטוס על החצי האחר הדק נמצא כל אחד מהם לפי מעלתו בקדושה מעלת עורו הקיימת וכתיבת כל אחד במקום הנאה לכתיבה כדי שתהיה כתיבתן תמה עכ״ל. ומ״ש בתשובתו וכן כתב אותו שכתב חבור בתפילין שמו רמב״ם מקורטבא הוא חכם אחד בן עירו של רבינו ושמו כשמו וחיבר חבור בתפילין לבד שאילו רבינו לא בתפילין לבד חיבר או טעות הוא שנפל בתשובה זו מ״מ אנו למדים ממנה הצריך לנו לענין שיטת רבינו וכבר פשט המנהג בכל המקום אשר שמענו שמעם כדברי רבינו ורש״י ז״ל בסדר הפרשיות: ואם החליף וכו׳. בהקומץ מימרא דרב חננאל אמר רב (ד׳ ל״ד ב:)

ו תפלה של יד וכו׳. שם ת״ר כיצד כותבין תפלה של יד כותבה על עור אחד ומניחה בבית אחד בעור ואם כתבן על ד׳ עורות והניחן בבית אחד יצא וצריך לדבק דברי ר׳ יהודה רבי יוסי אומר אינו צריך ואסיקנא התם דהדר ביה ר״י:

ז כשהוא גולל הפרשיות וכו׳. כבר נתבאר:

ח וכשמכניסין את הפרשיות וכו׳. כבר נתבאר בראש הפרק. ועל מ״ש רבינו כורכין אותן במטלית ועל המטלית שיער כתב סמ״ג דבר זה להיפך בירושלמי דמגילה הל״מ שיהו כותבין בעורות וכורכין בשיער וטולין במטלית וכן הוא בשימושא רבה. ויש לומר לדעת רבינו דכיון דמוטב לכרוך השיער על המטלית מלכרוך השיער על הפרשה וא״כ לטלות במטלית דאז לא יהיה המטלית מיושב כמו שהוא כשכורך השיער מעל למטלית יש לנו לומר דירושלמי ושימושא רבה לא אתו למימר אלא שצריך שיהיה שם כריכת שיער וטליית מטלית אבל לא לענין שיהיה קפידא על הסדר וכ״כ סמ״ק וא״ח והגהות מיימון דאין קפידא על הסדר: ומ״ש ושיער זה צריך להיות וכו׳. ברייתא פ״ח שרצים (שבת ק״ח): וכבר נהגו וכו׳ בשל עגל. כתוב בשימושא רבה כדי שיזכור עון העגל ולא יחטא. ומ״ש בשיער זנב לפי שהוא ארוך ונאות לקשירה יותר משיער שעל גופו:

ט כשתופרים את התפילין וכו׳ עד שלהם. ברייתא פרק שמנה שרצים:

י כשתופרים התפילין וכו׳. כבר נתבאר בראש הפרק. ומ״ש והלכה רווחת וכו׳ עד או י״ד עושה. בשימושא רבה: וכל התפירות וכו׳. כ״כ הרא״ש ונראה שטעמם מפני שהם מפרשים כן מ״ש בשימושא רבה על מספר התפירות בר מדעייל ונפיק:

יא וצריך שיגיע החרין וכו׳ ואם אין חרין ניכר פסולות. ברייתא בפרק הקומץ (מנחות ל״ד ב׳) וכתבה הרי״ף בהלכות תפילין ושוין שנותן משיחה וחוט בין כל אחד ואחד ואם אין חריצן ניכר פסולות: ומ״ש שצריך שיגיע החרין עד מקום התפר. (שם דף ל״ה) אמר אביי צריך שיגיע חרין למקום התפר רב דימי אמר כיון דמינכר תו לא צריך. ופרש״י וצריך שיגיע

מגדל עוז

המניח עיקר מן הרואה י״ל אדרבה ה:ואה עיקר כי המניח מראה לו האות שבו והוא קורא ומפיירא כדכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך ואמר ר׳ אליעזר הגדול אלו תפילין שבראש אלמא בראייה תליא מילתא. ומה שאמר עוד כי מן הראש הוא ראוי להתחיל ולא מן האמצע י״ל אדרבה אמצע עיקר וראיה על הנגלה והנסתר מציון מכלל יופי אלהים הופיע ואחז״ל שממנו נשתכלל העולם והוא אמצעות העולם. ואם מפני גוף האדם רצה לומר הלא נחלקו ביומא גבי מפקחין עליו את הגל וכן בסוטה פרק עגלה ערופה אם באפיו נשמת חיים שהוא בראש או בטבורו שהוא אמצעיתא. ואי משום קריאת הפרשיות והלא תורה מגורפת ניתנה. ואני תמיה על מעלת רבינו ז״ל שהיה מקובל בכתרות אים מפי אים איך לא נכריע בסברא דברים שהם כבשונו של עולם ובפיותי מהסף להאריך בזה מצאתי לחכמי לוני״ל ז״ל ששאלו בזה מר״מ ז״ל והשיב להם בחייו וקראתי לשונו והעתקתי לשונו: שאלה יורינו רבינו מה שכתב בפ״ג וכו׳ (עיין בכ״מ לשון השאלה והתשובה) כדי שתהיה כתיבה תמה עכ״ל השאלה והתשובה: ואתה ראה גם ראה ושכן תורף הדברים כפרטן והעניינים כפשוטן ותעמוד על עמקן וסדרן והיודע סוד אמרם שהקב״ה מניח תפילין ישכיל שיש לכל הדיעות שרש וענף ואלו ואלו דברי אלהים חיים הם למוצאיהם וישכיל דברי על דרך האמת כממשל משל הנמשל וכבר העיר עלינו רוח ממרום ומצאנו מדרש נסתר ונעלם והוצרכנו לשנות מה שהורגלנו ותפסנו והחזקנו כסדרן וכן נהגו רבותינו האחרונים נ״ע בלשוני משום שהרשב״א והריב״ש שפי הרב החסיד ר״י בן הראב״ד ז״ל ועל פי רבינו הגדול הרמב״ן ז״ל והר״ן: תפלה של יד מהצין וכו׳ ויד יתר על השעורים שאינו כשרה. פרק הקומץ רבה (דף ל״ה) ובשימושא רבה:

הגהות מיימוניות

ואפילו אם הפסיק בברכה ראשונה של יד לשל שנייה כגאונים שפסקו כן לקמן בפרק ד׳ אע״פ כן טוב יותר לעשות כן מלהיות לגמרי בלא תפילין. והא לך לשון הספר אשר נחלקו בו הגאונים האלה. גרסי׳ פרק הקומץ רבה כיצד סדרן קדש והיה כי יביאך מימין שמע והיה אם שמוע משמאל והתניא איפכא אמר אביי לא קשיא כאן מימין הקורא כאן מימין המניח ומדקדק רבינו תם דבריו מדלא קאמר והיה אם שמוע משמאל אלא שמע משמאל והיה אם שמוע משמאל ש״מ דשמע לצד חיצון וקדש לצד חיצון השני. וכתב בספר המצות וז״ל ומ״מ נהגו בארץ אדום ובארץ ישמעאל כרבינו משה וכרש״י וגם שלחו כתב מארץ ישראל שנפלה בימה שעל קבר יחזקאל ומצאו שם תפילין ישנים מאד כסידור רש״י עכ״ל: [ד] הכי איתא בירושלמי דפרק קמא דמגילה וכן כתב בספר המצות: * [בטור שם לדעת הרא״ש אם לא כרכן בקלף או מטלית לא נפסלו וע״ש:]: [ה] בשימושא רבה כנגד י״ב שבטים: [ו] כשתסיר שבט מלכות וכהונה שהם יהודה ולוי יהיו י׳ וכשתוסיף מנשה ואפרים יהיו י״ד: [ז] וכן פירש״י הא דאמר פרק הקומץ צריך שיגיע חריץ למקום התפר דקאי על חריצי הבתים. וכן משמע בברייתא גבי בתים דתניא אם אין חריצן ניכר פסולות וכן פירש בערוך. ורבותינו פירשו פירוש אחר דקאי על קמטי השי״ן מבחוץ עי׳ בסה״ת וס״ע:

משיחה להבדיל בין בית לבית. ומנהג פשוט להעביר גיד מגידי התפירה בכל חריץ וחריץ משלשתן : **יב** אוכיצד עושין הרצועות לוקחין רצועה של עור רחבה כאורך השעורה ואם היתה רחבה מזו השיעור כשרה. [ח] ואורך רצועה של ראש כדי שתקיף את הראש ויקשור ממנה הקשר ותמתח שתי הרצועות מכאן ומכאן עד שיגיעו לטבור או למעלה ממנו מעט. ואורך רצועה של יד כדי שתקיף את הזרוע ויקשור ממנה הקשר ותמתח רצועה אחת על אצבע אמצעית ויכרוך ממנה על אצבעו שלש כריכות ויקשור. ואם היו הרצועות ארוכות יתר על שיעורים האלו כשרות: **יג** בומכנים רצועה של ראש בתובר שלה. ומקיף במדת ראשו וקושר קשר מרובע כמין דל"ת. וקשר זה צריך כל תלמיד חכם ללמדו ואי אפשר להודיע צורתו בכתב אלא בראיית העין. וכן בשל יד קושר קשר כמין [ט] יו"ד. ותהיה הרצועה של יד עולה ויורדת בתוך הקשר כדי שירחיב ויקצר בעת שירצה לקשור על ידו: **יד** גהרצועות של תפילין בין של ראש בין של יד פניהם החיצונים שחורים וזו הלכה למשה מסיני. אבל אחורי הרצועות הואיל ומבפנים הן אם היו ירוקות או לבנות כשרות. אדומות לא יעשה שמא תהפך הרצועה וגנאי הוא לו. ולא יהיה אחורי הרצועה לעולם אלא כעין הקציצה אם ירוקה ירוקין ואם לבנה לבנים. ונוי [י] הוא לתפילין שיהיו כולן שחורות הקציצה והרצועה כולה: **טו** דהעור שמחפין בו התפילין ושעושין ממנו הרצועות הוא עור של בהמה או חיה או עוף הטהורים ואפילו נבלות וטרפות שלהן. ואם עשה מעור טמאים או שחפה תפילין בזהב פסולות. ועור הרצועה צריך עיבוד לשמה. אבל בעור [כ] שמחפין בו אינו צריך עיבוד כלל אפי' עשהו מצה כשר. ומקומות הרבה נהגו לעשות אותן בעור מצה: **טז** אין עושין התפילין אלא [ל] ישראל שעשייתן ככתיבתן מפני השי"ן שעושין בעור כמו שאמרנו. לפיכך אם חיפן הכותי או תפרן פסולות והוא הדין לכל הפסול לכתבן שלא יעשה אותן : **יז** התפלה של ראש אין עושין אותה של יד ושל יד עושין אותה של ראש לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה. וכן רצועה של תפלה של ראש אין עושין אותה לתפלה של יד. במה דברים אמורים כשלבשן. אבל תפילין של ראש שלא לבשן אדם מעולם אם רצה להחזירן ליד מותר. וכיצד עושין טולה עליה עור עד שתעשה אחת וקושרה על ידו: **יח** ותפילין שנפסקו התפירות שלהן אם היו שתי התפירות זו בצד זו או שנפסקו שלש תפירות אפילו זו שלא כנגד זו הרי אלו פסולות. במה דברים אמורים בישנות אבל בחדשות כל זמן שפני טבלן קיימות

שיגיע חריץ שבין בית לבית עד מקום התפר למטה כלומר עד בית מושבו דהיינו תיתורא. והרא"ש כתב שי"מ שחריץ של שי"ן דהיינו חודה של שי"ן למטה יגיע עד איחוי התפר וכפי' זה נראה, ונהגו כשני הפירושים להגיע חריץ השי"ן וחריץ הבדלת הבתים עד התפירה לחומרא כאביי ודלא כרב דימי עכ"ל: ומ"ש רבינו שאם לא היה החריץ מגיע למקום התפר כשר והוא שיהיה ניכר החריץ. טעמו מדתני' בהקומץ (שם ל"ד) ואם אין חריצן ניכר פסולות משמע דכל שהוא ניכר כשר בכל גווני ואם כן כי אמר אביי צריך שיגיע חריץ למקום התפר למצוה אמר כן ולא לעכב ואע"פ שהמרדכי נסתפק בזה רבינו פשיטא ליה:

יב רחבה כאורך השעורה. כ"כ הרי"ף ז"ל: ואורך רצועה של ראש כדי שתקיף את הראש וכו'. בסוף פרק הקומץ (שם ל"ה ב') וכמה שיעורייהו אמר ר"ל עד אצבע צרידא רב כהנא מחוי כפוף רב אשי מחוי פשוט רבה קטיר להו ופשיט שדי להו רב אחא בר יעקב קטר ליה ומתלית ליה. ונראה שרבינו מפרש אצבע צרידא אצבע אמצעי וברצועה של יד מיירי וקטר ליה ומתלית ליה היינו קשר באמצע צרידא ומתלית פירוש קושר סביב אצבעו ג"פ ורבה קטיר להו ופשיט שדי להו קאי ארצועה של ראש וקטר להו היינו שהיה מקיף הראש וקושר הקשר ושאר הרצועות פשיט שדי כלומר היה פושטן ומשליכן שיהיו תלויות לפניו. ומ"ש רבינו עד שיגיעו עד הטבור נראה שכך היתה קבלה בידו. והטור כתב שיגיעו של ימין עד הטבור ושל שמאל עד החזה וי"א של צד ימין עד המילה ושל שמאל עד הטבור:

יג וקשר זה צריך כל תלמיד חכם וכו'. פ"ק דחולין (דף ט') מימרא:

יד הרצועה של תפילין וכו'. בפרק הקומץ (מנחות דף ל"ה) אמר רבי יצחק רצועות שחורות הל"מ ואוקימנא לה מבחוץ אבל מבפנים מאיזה צבע שירצה חוץ מאדום משום גנאי ודבר אחר מאי גנאי ודבר אחר מבפנים איכא זימנין דמתהפכא. והא דאמרי' משום גנאי יש מפרשים שמא יאמרו שמיפה עצמו לאלוא חן בעיני הזונות ודבר אחר כהני עכו"ם שעושין סימנין מבגד אדום. ורש"י ז"ל פירש גנאי שמא יאמרו מדם שטיפיו נצבעו ודבר אחר שמא יאמרו אשתו נדה בעל ונצבעו בדם. ורבינו כתב טעם דגנאי לבד ולא חשש לכתוב עוד או שמא לא היה בגירסתו. ומ"ש ולא יהיה אחורי הרצועה וכו':

טו העור שמחפין בו וכו'. פרק נגמר הדין (סנהדרין מ"ח ב') ת"ר ליפן זהב או שטלה עליהם עור בהמה טמאה פסולות עור בהמה טהורה כשרות ואף על פי שלא עבדן לשמה רשב"ג אומר אף עור בהמה טהורה פסולות עד שיעבדנו לשמה ופסק כת"ק. ומ"ש עור מצה. פי' דלא מליח ולא קמיח ולא עפיץ: ומ"ש ועור הרצועה צריך עיבוד לשמה:

טז אין עושין התפילין אלא ישראל וכו':

יז תפלה של ראש וכו'. בפרק הקומץ (מנחות ל"ד ב') א"ר יוסי מודה לי רבי יהודה שאם אין לו תפילין של יד ויש לו שתים של ראש שטולה עור על אחד מהם כלומר דכשטולה עור אחד עליה נראה כבית אחת. והא שלא ר' הניחא משום ר' יוחנן תפלת ראש אין עושין אותה של יד ושל יד עושין אותה של ראש לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה לא קשיא הא בעתיקתא הא בחדתא בחדתא כלומר שלא הניחן אדם לעולם ונ"ל דשל יד שעשאה של ראש בשעשה לה ארבעה בתים והכנים כל פרשה בבית אחד דאי לאו הכי פסולה דהא אם אין חריצן ניכר פסולה. ומ"ש וכן רצועה של תפלה של ראש וכו'. נלמד מהדין הנזכר בסמוך:

יח תפילין שנפסקו וכו'. שם (דף ל"ה) אמר רב הונא תפילין כל זמן שפני טבלן קיימות כשרה ורב חסדא אמר נפסקו שתים כשרה שלש פסולה אמר רבא הא דאמר שתים כשרה לא אמרן אלא זו שלא כנגד זו אבל זו כנגד זו פסולה וזו כנגד זו נמי לא אמרן אלא בעתיקתא אבל בחדתא לית לן בה. א"ל אביי לרב יוסף ה"ד עתיקתא וה"ד חדתא א"ל כל היכא דכי מתלית בשלהא והדר הליס חדתא ואידך עתיקתא. ופירש רבינו ברור הוא וי"מ בענין אחר וז"ל הר"י הסכנדרי ז"ל בביאור א"ח יש מפרשים הא מימרא דרב הונא בכל זמן שטבלה קיימת פי' התיתורא שהיא קיימת בתפירותיה כולם כשרה ורב חסדא אמר אפילו נפסקו שתי תפירות עדיין כשרה שאין נפסלת אלא בפסיקת ג' תפירות אמר רבא הא דאמר רב חסדא דבפסיקת שתי תפירות לא מפסלה היינו דוקא כשנפסקו זה שלא כנגד זה שכל תפירה מי"ד תפירות יש לה פנים ואחור שאם נפסקת התפירה שמצד פנים תהא התפירה שכנגדה מאחור קיימת וכן אם נפסקה מצד חוץ תהא אותה שכנגדה מצד פנים קיימת אבל אם נפסקה מבפנים ומאחור שנמצאות שנעשו שתים זו כנגד זו מופסקות פסולה ולא אמרן בנפסקו שתים זו כנגד זו שפסולה אלא בחדתא שע"י שהם חדשות ועדיין לא נתיישב העור העליון על התחתון אלא על ידי חיבור התפירה שלמעלה ולמטה הילכך כשניתקו שתי התפירות זו כנגד זו אחד מלמעלה ואחד מלמטה שלא נשתייר לתיתורא במה שתתיישב פסולה ודוקא כשהיא חדשה אבל כשהיא ישנה ומתיישבת במקומה אחר חתיכת התפירות כשרה אפי' נפסקו שתי תפירות זו כנגד זו ונתן סימן לחדשות כל היכא דמתלי השלחא פירוש כל זמן שאוחזן בעור התיתורא ומתלי השלחא עורו מתפשט ונבדל מדביקותו העליון והתחתון וכשמניחו חוזר ומתיישב במקומו נקראים חדשים ופסולות אבל אם אוחז עור התיתורא ומושכו ואינו בא אחריו אלא עומד במקומו ואין נבדל העליון מהתחתון כשרות אפילו נפסקו שתים זו כנגד זו שכגון זה נקראים עתיקתא. עוד יש סימן אחר כל היכא דמתלי במיתוגא פירוש כשמושך ברצועה התלויה בה ואתיא עור התיתורא אבתרה כלומר שנבדל עור התחתון מהעליון ע"י משיכתו נקראים חדתא ופסולות זו

א טור שם סי' ל"ג סמ"ג עשין שם : ב טור א"ח סי' ל"ב סמ"ג עשין כ"ב : ג טור שם סי' ל"ג סמ"ג עשין שם : ד טור סי' ל"ב סמ"ג עשין שם : ה טור סי' מ"ב סמ"ג עשין שם : ו טור סי' ל"ג ועיין שם סמ"ג עשין שם :

הגהות מיימוניות

[ח] וכתב ר"י אלפס דימינא עד טבורא ודשמאלא עד חדיא ובזרוע עד אצבע צרדא ובלבד שיהו משולשות פירוש בג' כריכות כבעמוד. תרומה ומצות. וכתב רא"מ ופירוש שניחם ב' טפחים חוץ לקשר שאחורי ראשו חוץ לקשר שבזרועו עכ"ל : [ט] וכן פר"י ודלא כי"מ שהרצועה עוברת מעט כמין יו"ד ובפרק ב"מ משמע בפירוש שאין שום תורה ברצועה ע"ש ע"כ : [י] אבל בספר התרומה כתב דשמא גם עור בתים צריך להיות שחור וכן ספר המצות ע"כ : [כ] אבל בספר התרומה פסק דגם עור הבתים צריך עיבוד לשמן מדתניא ציפן זהב פסילות ובעור הבתים כתוב שי"ן והוי גוף הקדושה ימותר לעשות עור הבתים מקלף מעובד לשמן ואע"פ שהוא דק מיקרי שפיר עור דלא גרע מעוף טהור דחשיב עור וכותבים עליו תפילין וע"ד דתניא יכתבם על ד' עורות ואם כתבן על עור אחד יצא אלמא דקלף איקרי עור. ואע"ג דלענין הוצאת שבת חלוקים עור וקלף בשיעוריהן אין קפידא בכך ויש אומרים שטוב והגון לעשות מקלף שליל מפני שלא נעבדה בו (עבירת) תשמיש וגם טוב ונוח לעשות בו קמט הבתים והשיני"ן עד כאן. וכן ספר המצות : [ל] ונ"ל תשחרת הרצועות יש להסתפק אם יכול כותי להשחיר כמו שאר תיקון חשר או שפא כיון דהלכה למשה מסיני הוא שיהיו שחורות צריך תשחרה לשבת ואסור בכותי מידי דהות אטויה וצביעה דתכלת לציצית דבעינן לשמה כשמואל בפרק התכלת והמטמיר תבא עליו ברכה, ספר התרומה •

מגדל עוז

ומכנים רצועה של ראש כו' עד כמין דל"ת. פרק ב"מ (דף כ"ח) : וקשר זה צריך כו' עד לקשור על ידו. פרק הקומץ רבה (דף ל"ה) ופ"ק דחולין (דף ט') : הרצועות של תפילין כו' עד מסיני. פרק ב"מ (דף כ"ח) ופרק המוציא (דף ע"ח) ופרק הקומץ רבה (דף ל"ה) : אבל אחורי כו' עד והרצועה כולה. פרק הקומץ רבה (שם) : העור שמחפין כו' עד פסולין. בהשוחט רבה ופרק התכלת (דף מ"ב) : ועור הרצועה כו' עד שלא יעשה אותן. פרק עומד ויושב (דף כ"ד) : תפלה של ראש כו' עד לקדושה קלה. פרק הקומץ רבה (דף ל"ד) : וכן רצועה של תפילין של ראש אין עושין אותה לתפלה של יד. פרק הקומץ רבה (שם) דקי"ל וכן ברצועותיהן : בד"א כשלבשן כו' עד יתר עליו פרק הקומץ רבה (דף ל"ד) שם :

זו כנגד זו ואם אין נפסק התיתורא העליון מן התחתון ע"י מסיכה כזו אלא עומד ומתיישב במקומו ואינו כותן נקראים ישנות. זהו פי' סוגיא זו על דעת הרמב"ם ז"ל אמנם רש"י והרא"ש מפרשים בעור חפוי הבתים עכ"ל. ודבריו מיוסדים על גי' רש"י ז"ל שהיא וזה כנגד זה נמי לא אמרן אלא בחדתא אבל בעתיקתא לית לן בה אבל גירסת הרי"ף היא כמ"ש לא אמרן אלא בעתיקתא אבל בחדתא לית לן בה והיא גירסת רבינו:

יט רצועה שנפסקה וכו'. שם (ל"ה.) אביי הוה קאי קמיה דרב יוסף איפסיקא ליה רצועה דתפילין אמר ליה מהו למקטריה אמר ליה וקשרתם שתהא קשירה תמה אמר ליה רב אחא בריה דרב יוסף לרב אשי מהו למתפריה ועיולי תפירה לגו אמר ליה פוק חזי מאי עמא דבר. ופירש"י דפשט ליה לאיסורא וכן דעת רבינו. וכתב הרא"ש ז"ל ומיירי ברצועה המקפת את הראש ואת הזרוע דהתם בעינן קשירה תמה:

ושיורי הרצועה וכו'. (ג"ז שם) א"ר פפא גרדומי רצועה כשרים ולא היא כלומר ואינן כשרים עד דליהוי בהו שיעורא: **ולעולם יזהר** וכו'. שם אמר רב נחמן בר יצחק ונוייהן לבר ומוכח התם דקאי ארצועות שהן חלקות מצד אחד וצבועות שחורות והוא נוייהן:

פ"ד א היכן מניחין תפילין וכו'. בסוף פרק הקומץ (מנחות ל"ז) בין עיניך זה קדקד היכא אמרי דבי רבי ינאי מקום שמוחו של תינוק רופס. פי' מכה: ומ"ש וצריך לכוין וכו' ויהי' הקשר בגובה העורף וכו'. שם (דף ל"ה) א"ר יעקב אמר רב יהודה קשר של תפילין צריך שיהא למעלה ועוד שם צריך שיהא הקשר כלפי פנים ופי' רש"י למעלה בגובה הראש ולא למטה בצואר. כלפי פנים מאחורי עורף ולא בצדי הראש, ומזה נלמוד שצריך לכוין אותה באמצע דכיון שהקשר הוא ממול עורף ממילא הקציצה היא בין העינים ובלאו הכי צריך לעשות כן כדי לקיים קרא דכתיב והיו לטוטפות בין עיניך: ומ"ש ושל יד קושר אותה על שמאלו. שם (דף ל"ו ל"ז) ידך זו שמאל ומייתי לה מדכתיב אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ור' נתן יליף לה מקרא אחרינא: ומ"ש על הקיבורת. ג"ז שם (דף ל"ז) על ידך זו קיבורת וכתבו התוספות והרא"ש קיבורת לשון קיבוץ בשר כמו קיבורא דאהיני. וכתבו התו' והרא"ש ז"ל דהיינו גובה הבשר שבזרוע שהוא בין הכתף והקובד"ו וכן דעת רבינו וכן הסכימו כל הפוסקים וכן המנהג פשוט:

ג המניח תפלה של יד וכו'. משנה פרק הקורא את המגילה עומד (דף כ"ד:) העושה תפלתו עגולה סכנה ואין בה מצוה נתנה על מצחו או על פס ידו הרי זה

קיימות כשרות. ואלו הן החדשות כל שאוחזין מקצת העור שנקרע תפרו ותולין בו התפילין והוא חזק ואינו נכרת הרי אלו חדשות. ואם אין ראוי לתלות בו אלא הוא נפסק הרי אלו ישנות: **יט** [א]רצועה שנפסקה [מ] אין קושרין אותה ואין תופרין אותה אלא מוציאה וגונזה ועושין אחרת. ושיורי הרצועה פסולין עד שיהא ארכה ורחבה כשיעור או יתר עליו. [ב]ולעולם יזהר להיות פני הרצועה למעלה בעת שקושר אותן על ידו ועל ראשו:

פרק רביעי

א היכן [ג]מניחין תפילין של ראש מניחין אותן על הקדקד שהוא סוף השיער שכנגד הפנים והוא המקום שמוחו של תינוק רופס בו. וצריך לכוין אותם באמצע כדי שיהיו בין העינים. ויהיה הקשר בגובה העורף [א] שהוא סוף הגולגולת: **ב** ושל יד קושר אותה על שמאלו * על הקיבורת והוא הבשר התופח שבמרפק שבין פרק הכתף ובין פרק הזרוע שנמצא כשהוא מדבק מרפקו לצלעיו תהיה תפלה כנגד לבו ונמצא מקיים והיו הדברים האלה על לבבך: **ג** המניח תפלה של יד על פס ידו או של ראש על מצחו הרי זה דרך צדוקים. העושה תפלתו עגולה כאגוז אין בה מצוה כלל. איטר מניח תפילין בימינו שהוא שמאל שלו. * ואם היה שולט בשתי ידיו מניח אותה בשמאלו שהוא שמאל כל אדם. ומקום קשירת התפילין ומקום הנחתן מפי השמועה למדום: **ד** תפלה של ראש אינה מעכבת של יד ושל יד אינה מעכבת של ראש מפני שהן שתי מצות זו לעצמה וזו [ד]לעצמה. וכיצד מברכין על של ראש מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפילין. ועל של יד מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין: **ה** במה דברים אמורים כשהניח אחת מהן אבל [ה]אם הניח שתיהן * מברך ברכה [ב] אחת והיא להניח תפילין. וקושר של יד ואחר כך מניח של ראש. וכשהוא חולץ

דרך הצדוקים. ובגמרא לימא תנינא להא דתנו רבנן תפילין מרובעות הל"מ אמר רב פפא דעבידא כי אמגוזא. ואמתניתין פירש"י סכנה שלא תכנס בראשו. נתנה על מצחו של ראש ושל יד על פס ידו הרי זה דרך הצדוקים שמניחין מדרש חכמים והולכים אחר המשמע. ורבינו לא חשש לכתוב סכנה כיון דלענין דינא לא נפקא לן מידי דמאחר דאין מצוה כלל כי לא הוי בה סכנה לא ליעביד הכי:

איטר מניח וכו'. בסוף פרק הקומץ (מנחות ל"ז) תנו רבנן איטר מניח תפילין בימינו שהוא שמאלו והתניא מניח בשמאלו שהוא שמאל כל אדם אמר אביי כי תניא ההיא בשולט בשתי ידיו:

ד תפלה של ראש וכו'. משנה פרק התכלת (מנחות ל"ח) ובגמרא (מ"ד) אמר רב חסדא לא שנו אלא שיש לו אבל אם אין לו מעכבת אמרו ליה אמרת אמר להו לא אלא מאן דלית ליה תרי מצות חד מצוה נמי לא ליעביד. ודבר פשוט הוא דנקטינן הכי דבין יש לו בין אין לו אינה מעכבת ואע"פ שבפירוש המשנה לרבינו כתוב דבאין לו מעכבת טעות סופר הוא ובנוסחא הערבית ליתא: **וכיצד** מברכין וכו'. בס"פ הקומץ (שם ל"ו) אמר רבה בר חייא בר רב הונא אמר רב חסדא שח בין תפלה לתפלה חוזר ומברך שח אין לא שח לא והא א"ר חייא משמיה דרבי יוחנן על תפלה של יד להניח תפילין ועל של ראש על מצות תפילין אביי ורבא דאמרי תרוייהו לא שח מברך אחת שח מברך שתים ופירש"י לא שח מברך אחת על של יד שח מברך אחת על של יד וחוזר ומברך על של ראש על מצות והרי בירך שתים וכן דעת הרי"ף וזה דעת רבינו. ויש חולקים ומפרשים לא שח מברך אחת על של ראש על מצות תפילין שח מברך שתים על של ראש שצריך לחזור ולברך להניח ונהגו כדברי רבינו:

ה וקושר של יד וכו'. שם הנא כשמניח מניח של יד ואח"כ מניח של ראש וכשהוא חולץ חולץ של ראש ואח"כ של יד בשלמא בהנחה של יד קודם דכתיב וקשרתם לאות על ידך והדר ולטוטפות בין עיניך אלא בחליצה מנ"ל אמר רבה בר המנונא אסברא לי והיו לטוטפות בין עיניך כל זמן שבין עיניך יהיו שתים:

ו מי שבירך להניח וכו'. בסוטה פרק משוח מלחמה (דף מ"ד:) שח בין תפלה לתפלה עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה ואף על גב דפליגי עליה היינו לענין החזרה אבל כ"ע מודה דעבירה היא בידו. וכתב הרא"ש דמפסיק לענות קדיש וקדושה. ומ"ש רבינו צריך לברך וכו'. כבר נתבאר בסמוך:

חולץ של ראש ואחר כך חולץ של יד: **ו** מי שבירך להניח תפילין וקשר תפילין של יד אסור לו לספר ואפילו להשיב שלום לרבו עד שיניח של ראש. ואם שח הרי זו עבירה וצריך לברך [ג] ברכה שנייה על מצות תפילין ואחר

א עור שם סי' ל"ג סמ"ג עשין שם: ב טור שם סי' כ"ז: ג טור שם סמ"ג עשין שם: ד טור סי' כ"ו סמ"ג עשין כ"ב: ה טור סי' כ"ה כ"ו:

משנה למלך

פ"ד ה אבל אם הניח שתיהן מברך ברכה אחת והיא להניח תפילין. ז"ל הרא"ם בתשובה כלל ג' סי' ג' בתפילין אם די בברכה אחת או צריך שתי ברכות בהא איכא פלוגתא דרבוותא מימות הגאונים ואני מברך שני ברכות כו. וזה סותר למה שכתב בסי' ב' כי ברכת תפילין של יד שייכא גם על תפילין של ראש וכאן הצריך שני ברכות וצ"ע:

תפילין

מגדל עוז

ולעולם יזהר כו'. עד סוף הפרק. פרק בתרא דעירובין (דף ל"ז):

פ"ד היכן מניחין כו' עד רופס בו. פרק הקומץ רבה (דף ל"ז): **וצריך לכוין כו'** עד סוף הגלגולת. פרק בתרא דעירובין: **ושל יד כו'** עד על לבבך. פרק הקומץ רבה שם ובערכין (דף י"ט) פרק האומר משקלי עלי: **המניח תפילין של יד כו'** עד דרך צדוקים. פרק עומד ויושב (דף כ"ד): **העושה תפלתו** עגולה כאגוז סכנה ואין בה מצוה כלל. פרק עומד ויושב ופרק הקומץ רבה (דף ל"ה): **איטר מניח כו'** עד למדום. פרק הקומץ רבה (דף ל"ח.): **תפלה של ראש כו'** עד וזו לעצמה. פרק התכלת ובמכילתא: **וכיצד מברכין** עד להניח. פרק הקומץ רבה (דף ל"ו) ופרק התכלת (דף מ"ב): **בד"א** כשהניח כו' עד מניח של ראש. פרק הקומץ רבה שם:

הגהות מיימוניות

[מ] וכן פירש"י בפרק הקומץ בהא דאביי יתיב קמיה דרב יוסף איפסיק ליה רצועה א"ל מהו למקטרי' א"ל וקשרתם קשירה תמה א"ל רב אחא בריה דרב יוסף לרב אשי מהו למיתפרה ועיילא לתפריה לגו א"ל פוק חזי מה עמא דבר פירש"י להחמיר כרבינו המחבר וכן פסק בספר התרומה דאין להקל בלא ראיה ודלא כר"ת דפירש להקל וכן בשימושא רבה כתב היכא דפסיק רצועה לא שרי לכרוכי עד דמיחלף או לחייטיה או לקטריה או להדקה שנאמר וקשרתם קשירה תמה ע"כ וההיא דגרסינן בירושלמי פ"ק דמגילה הלכה י"א ר' זעירא איפסיק ליה גידא דרצועתא שאל לרב הונא ולרב קטינא ושרון ליה איפסיק זמן תניינות ושרון ליה דלא מן אולפן פירוש שלא מן הדין אלמא דשרי לתופרם כתב בסה"ת דשמא גרס גידא דתפילין ומיירי בתפירה מרובעת שלמטה בתיתורא ע"כ. אמנם בס"ה כתב שקבלה בידו שברצועה שנתפרה בגידין וכן מוכח לשון רצועה ופסק כר"ת דשרי וכן כתב ראב"ם וז"ל פוק חזי מה עמא דבר פי' היתר נתנו בו. פירוש תפירה לגו לתוך המעברתא שאינה נראה ע"כ: [א] כדי שיהו ישראל למעלה ע"כ: * [ולשון הטור לא יהא דבר חוצץ בינייהם לבשרו כך משמע פ"ב דזבחים (דף י"ט)]: [לשון הטור סי' כ"ז דוקא כשעושה כל מלאכתו בשמאלו אבל אם הוא כותב בימינו אע"ג ששאר מלאכתו בשמאל דינו כשאר כל אדם]: * [וכתב מברך על של יד כשהיא לבדה א' ועל של ראש שהיא לבדה ב' עכ"ל וכ"כ הסמ"ג שם]: [ב] וכן פירש ר"י אלפס וכן פרש"י דאמרינן בפ"ק הקומץ רבה לא שח מברך אחת שח מברך שתים פי' דקאי אשל יד ושל ראש כבעמוד וכן נראה לרבינו שמחה וכן פירש בערוך בערך שח וכן איתא בירושלמי כדבריהם אבל ר"ת פי' וכן ה"ג וכן רב עמרם דהקומץ רבה קאי רק אתפילין של ראש וה"פ לא שח מברך אחת על של ראש דהיינו על מצות תפילין אבל להניח אין צריך דדי לו במה שבירך על של יד כיון שלא שח ולא הפסיק בינייהם אבל שח מברך ב' על של ראש שצריך לחזור ולברך להניח דלא סגי ליה במה שאמרה על של יד כיון ששח בינייהם וכן איתא בילמדנו בפירוש וכן פסק ר"י בברכות פרק הרואה וכן פי' ראב"ם וכן סה"ת והמצות וכן כתב מורי רבינו בתשובה מדקאמר סתמא דתלמודא על של ראש על מצות תפילין משמע דאיירי סתמא בלא עבירה בדלא סח: [ג] בפרק לולב וערבה אמר מר זוטרא חזינא ליה לרב פפא דכל אימת דמנח תפילין מברך ובסה"ת והמצות משמע דפסק פרבנן דבי רב אשי דכל אימת דממשמשי מברכי כדאיתא התם:* [וכ"כ הטור אפילו נשמטו ממקומם וממשמש בהם להחזירם צריך לברך]:

ואחר כך מניח של ראש: **ז** תפילין כל זמן שמניחן מברך עליהן ואפילו חולץ ולובש כמה פעמים ביום. וכל המצות כולן מברך עליהם קודם לעשייתן. לפיכך צריך לברך על התפלה [ד] של יד אחר הנחה על הקיבורת קודם [ה] קשירתן. שקשירתן זו היא עשייתן: **ח** [א] כשחולץ אדם תפיליו להצניען בכלי לא יניח של [ו] יד מלמטה ושל ראש מלמעלה מפני שבשעה שהוא רוצה ללובשן יפגע בשל ראש תחלה ונמצא שמניחה ומוציא של יד לפי שאין לובשין של ראש קודם של יד. ואסור לאדם להניח מצוה ולעבור ממנה למצוה אחרת אלא מצוה שתבוא לידו של אדם בתחלה בה הוא מתעסק. לפיכך צריך להניח של יד למעלה כדי שיפגע בה תחלה וילבש על הסדר: **ט** [ב] כלי שהכינו להניח בו תפילין והניחם בו נתקדש ואסור להשתמש בו בדברי חול. הכינו ולא הניח בו או שהניח בו עראי ולא הכינו לא נתקדש והרי הוא חול כמו שהיה. [ג] ואסור לתלות את התפילין בין ברצועה בין בתפלה עצמה אבל תולה הוא את [ז] הכיס שהתפילין מונחין בו: **י** [ד] זמן הנחת התפילין ביום ולא [ח] בלילה שנאמר מימים ימימה. חוקה זו היא מצות תפילין. [ה] וכן שבתות [ט] וימים טובים אינן זמן תפילין שנאמר והיה לאות ושבתות וימים טובים הן עצמן [י] אות. ומאימתי זמן הנחתן משיראה את חבירו ברחוק ארבע אמות ויכירהו עד שתשקע החמה: **יא** מי שהניח תפילין קודם שתשקע החמה וחשכה עליו אפילו הן עליו כל הלילה *מותר. ואין מורין דבר זה לרבים אלא מלמדין את הכל שלא יניחו תפילין עליהן בלילה אלא יחלצו אותן משתשקע החמה. וכל המניח תפילין לכתחלה אחר שתשקע החמה עובר בלאו שנאמר ושמרת את החקה הזאת וגו' מימים ימימה:

היה

א טור א"ח סי' כ"ח סמ"ג עשין שם ועיין שם: ב טור שם סי' מ"ב סמ"ג שם: ג טור שם סי' מ': ד טור שם סי' ל' סמ"ג שם: ה טור סי' ל':

כסף משנה

ז תפילין כל זמן שמניחן וכו'. ברייתא פרק לולב וערבה (סוכה דף מ"ו) תפילין כל זמן שמניחן מברך עליהם דברי רבי וחכ"א אינו מברך אלא שחרית בלבד ואסיקנא דהלכתא כרבי ואמרי' בגמרא רבנן דבי רב אשי כל אימת דממשמשי בהו מברכי וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בהלכות תפילין. ורבינו שהשמיטו נראה שהטעם מפני שהוא ז"ל מפרש כפירוש ר"י שכתב הרא"ש דלא מברך אלא כשנשמטו ממקומם וממשמש בהם להחזירם למקומם וזה לא היה צריך לכתוב דכיון שנשמטו ממקומם כשמחזירם למקום הנחה גמורה היא ובכלל כל זמן שמניחם מברך עליהם הוא. ואם נפשך לומר שהוא מפרש כפירוש רש"י והתוספות דכל אימת דממשמשי בהו אפילו לא נשמטו מברכי עלייהו צריך לומר שהוא ז"ל מפרש שהיו מברכים לשמור חוקיו כמו שכתבו התוספות ומאחר דקי"ל דבשעת סילוק תפילין אין מברכין לשמור חוקיו גם כשממשמש אין מברכין ומפני כך השמיטו: **וכל המצות כולן וכו'.** פ"ק דפסחים (דף ז':) מימרא דשמואל והביאה הרי"ף בהלכות תפילין: **ומ"ש לפיכך צריך לברך על התפלה של יד אחר הנחה וכו'.** בפרק הקומץ (מנחות ל"ה:) מאימתי מברך עליהם משעת הנחה עד שעת קשירה. ויש לדקדק בדברי רבינו היכי קאמר דמשום דכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן לפיכך צריך לברך אחר הנחה דאדרבא אם יברך קודם הנחה הוי טפי מברך קודם לעשייתן. וי"ל דבעינן שיברך קודם עשייתן בסמוך וכדמשמע לישנא דעובר וקשירתן זו היא עשייתן ואם יברך קודם הנחתן לא הוי עובר לעשייתן. ועי"ל שמ"ש לפיכך צריך לברך אקודם קשירתן קאי ולא אאחר הנחה ולא אתא לאשמועינן אלא דלא נימא הנחתן זו היא עשייתן וצריך לברך קודם הנחה דליתא אלא קשירתן זו היא עשייתן ולפיכך יכול לברך קודם קשירתן אע"פ שהוא אחר הנחתן. ומ"ש צריך לברך ה"ק קודם קשירתן הוא דצריך לברך כדי שלא יהא אחר עשייתן אבל אם רצה לברך קודם הנחתן הרשות בידו דהא דת"ר מאימתי מברך עליהם משעת הנחתן לאו למימרא דקודם לכן לא יברך אלא לומר שאף משעת הנחתן יברך דשפיר חשיב עובר לעשייתן, ואפשר שזה היה דעת רבינו ירוחם שכתב ומברך עליהם קודם הנחה דהיינו עובר לעשייתן, אבל מדברי הרא"ש והר"ן בפרק לולב הגזול נראה כמו שכתבתי בתחלה דאיהו מברך קודם הנחה:

ח כשחולץ אדם תפיליו וכו'. פרק אמר להם הממונה (יומא ל"ג) אמר ר"ל אין מעבירין על המצות אמר רבה עבורי דרעא אטוטפתא אסור. ומפרש רבינו כמו שפי' התוספות בשם רבינו האי דאיירי בשעה שחולץ תפילין ומניחן בתיק שלא יעביר אותם של יד ויתנם בכיס תחלה ואח"כ של ראש למעלה דא"כ כשיבא להניחן יפגע בשל ראש תחלה ויצטרך להעביר על המצות כי יצטרך להניח של יד קודם של ראש הילכך צריך להניח בתיק של ראש תחלה ועליהם של יד: **ט כלי שהכינו וכו' עד כמו שהיה.** מימרא דרב חסדא פרק מי שמתו (ברכות כ"ג:) ופרק נגמר הדין (סנהדרין מ"ח): **ואסור לתלות וכו'.** פרק מי שמתו (ברכות כ"ד) א"ר חנינא אני ראיתי את רבי שתלה תפיליו מיתיבי התולה תפילין יתלו לו חייו ל"ק הא ברצועה הא בקציצה ואי בעית אימא ל"ש רצועה ל"ש קציצה אסור וכי תלה רבי בכיסתא תלה. ופסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל כלישנא בתרא ולחומרא וכן דעת רבינו: **זמן הנחת תפילין וכו'.** בעירובין פרק בתרא (דף צ"ה צ"ו) ובסוף פרק הקומץ (מנחות ל"ו) עד מתי מניחן עד שתשקע החמה ר' יעקב אומר עד שתכלה רגל מן השוק וחכ"א עד זמן שינה ומודים חכמים שאם חלצן ליכנס לבית הכסא ושקעה חמה שוב אין מניחן. תניא ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה ימים ולא לילות מימים ולא כל ימים פרט לשבתות וימים טובים דברי ר"י הגלילי ר"ע אומר לא נאמר חוקה זאת אלא לענין פסח בלבד דקא סבר לילה זמן תפילין אבל שבתות וי"ט לאו זמן תפילין ונפקא ליה מוהיה לאות על ידך יצאו שבתות וי"ט שהן עצמן אות. וכיון דחזינא דתנאי דברייתא קמייתא כולהו ס"ל לילה לאו זמן תפילין הכי קי"ל דאין הלכה כר"ע מחבירו. מיהו פלוגתייהו בהנחה לכתחלה דלר' עקיבא מניחין לכתחלה ולהנך רבנן אין מניחין לכתחלה כדתניא בהדיא ומודים חכמים שאם חלצן וכו' כלומר אפי' לא חלצן אלא ליכנס לבית הכסא שהוא חולץ ע"מ לחזור ולהניחן כיון ששקעה חמה אח"כ שוב אין מניחן, וז"ש רבינו זמן הנחת תפילין כלומר זמן הנחתן בתחלה ביום ולא בלילה ודין אם הניחן ואחר כך שקעה חמה אם זקוק לחלצן אם לא יתבאר בסמוך ומייתי רבינו לשבתות וי"ט מוהיה לאות דהוא קרא דר"ע משום דאע"ג דפסקינן דלא כוותיה היינו דוקא במאי דאמר לילה זמן תפילין הוא משום דכל הנך רבנן פליגי עליה אבל בשבתות וי"ט כ"ע מודו ליה לענין דינא אלא דר"י הגלילי מייתי לה מחד קרא ור"ע מייתי לה מחד קרא והלכה כר"ע מחבירו. ונחלקו הפוסקים בחולו של מועד שיש מהם אומרים דבכלל י"ט הם ואין מניחין בהם תפילין וי"א שמניחין וכן נראה מדברי רבינו שכתב בפרק ז' משביתת י"ט כותב אדם תפילין לעצמו. ומנהג העולם היה להניחן עד שבימי רבנן בתראי מצאו בספר הזוהר לשיר השירים שמי שמניח תפילין בחול המועד כמי שקוצץ בנטיעות ונמנעו מלהניחם עוד בחול המועד:

ומאימתי זמן הנחתן. כלומר שיכול להניחן משיראה את חבירו וכו'. דגרסינן בפרק קמא דברכות (דף ט':) גבי הא דתנן מאימתי קורין את שמע בשחרית אחרים אומרים משיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירנו אמר אביי לתפילין כאחרים לק"ש כותיקין כלומר שאותו זמן שקבעו אחרים לק"ש הוא לתפילין שמאותו זמן ואילך הוא זמן הנחתן. ורש"י גורס לתפלה כאחרים ועל"ז מפרש כן שכך כתב לתפלה להניח תפילין שמצות הנחתן קודם ק"ש עכ"ל. נראה שטעמו שאם תפלה זו פירושו כמשמעו קשה היה לו להקדים ולומר לק"ש כותיקין לתפלה כאחרים. והא דאמרינן משיראה את חבירו וכו' אמרו בירושלמי במה אנן קיימי' אי ברגיל אפי' ברחוק שפי חכים ליה ואי בשאינו רגיל אפילו קרוב לגביה לא חכים ביה תפתר ברגיל ואינו רגיל כהדין אכסניה דאתי לקילין:

יא מי שהניח תפילין וכו'. בסוף פרק הקומץ (מנחות ל"ו:) אמר רבינא הוה יתיבנא קמיה דרב אשי וחשך ולא סליק תפילי אמרי ליה לשמרן קא בעי מר א"ל אין וחזיתיה לדעתיה דלא לשמרן קא הוה בעי אלא קסבר הלכה ואין מורים כן ומאחר שרבינו פוסק כמ"ד לילה לאו זמן תפילין הוא הוצרך לפרש דהיינו דוקא לענין שלא יניחם לכתחלה אבל אם כבר הם בראשו אינו חייב לחלצן כי היכי דלא תקשה הלכתא אעובדא דרב אשי. ומ"ש אלא מלמדין את הכל שלא יניחו עליהן תפיליהן בלילה אין הכוונה שלא יניחום בקום עשה שזה מן הדין הוא שאסור ולא מטעם אין מורים כן לבד אלא הכוונה שלא יניחום עליהם בשב ואל תעשה: **וכל המניח תפילין וכו'.** שם א"ר אלעזר המניח תפילין משתשקע החמה עובר בעשה קסבר השמר דעשה עשה השמר דלאו לאו

הגהות מיימוניות

[ד] בספר התרומה והמצות כתב גם בתפילין של ראש שמברך משעת הנחה עד שעת הידוק בראש: [ה] פירוש הידוק שמהדקן על זרועו כדמוכח לעיל פרק ג' בהלכה י"ג וכן פר"ת הא דפרק הקומץ אביי ורבא דאמרי תרווייהו משעת הנחה עד שעת הידוק והרבה מצינו בתלמוד לשון קשירה שפירושו הידוק וכן מוכח פרק המוצא תפילין ודלא כר' אליהו שהיה אומר שצריך לקשור קשר חדש בכל שעה שמניחן ע"ש בספר התרומות ובתוספות בפרק המוצא תפילין ובפרק קמא דחולין: [ו] פרק אמר להם הממונה אמר רבא ש"מ מדר"ל עבורי דרעא אטוטפתא אסור: [ז] ר' היה תולה תפליו כו' כדאיתא התם בכיסתא תלי להו: [ח] פ"ק דברכות אמר רב הונא הלכתא לתפילין כאחרים ע"ש ומפרש הירושלמי משיראה את חברו כהדין דאזיל לאכסניא ואתי לקיצין פי' ליום: [ט] כתב רבינו יהודה שר"י היה אוסר להניח תפילין בחול המועד שהרי יש בהן אות בפסח מצות בסוכות סוכה ולולב אמנם רבינו שמשון כתב שיש להניחם בחול המועד וכן רבינו ברוך בספר התרומה וכן רבינו שמחה דגרסינן בירושלמי דפרק ואלו מגלחין חד בר נש אבד תפיליו במועד פי' בחול המועד אתא לגביה ר' חננאל ושלחיה לגביה ר' אבא בר נתן אמר ליה זיל הב ליה תפילך וזיל כתוב לך אוחרנין דתנן כותב אדם תפילין לעצמו אתא לקמיה דרב א"ל רב זיל כתוב ליה מתניתין פליגא עליה דרב דתנן כותב אדם תפילין ומזוזות לעצמו הא לאחרים לא פתר לה בכותב להניח פי' להניח עד לאחר המועד אבל להניח במועד אפילו לאחרים יכול לכותבם וכן הנהיגו כל רבותינו להניח תפילין בחול המועד: [והטור כתב יש מסתפקין בו ומניחין בלא ברכה וא"א היה מניחן ומברך עליהן]: [י] בפרק כיצד מברכין ובפרק בא סימן אמר דבני מערבא בתר דמסלקי תפילייהו מברכין ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמור חוקיו. ומשמע התם דבכל המצות היו עושין כן דלא אשכחן תלמודא התם למעוטי אלא ריחני וטעמייהו גבי תפילין משום דסבירא להו דושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה בחוקת תפילין הכתוב מדבר וימים ולא לילות אבל אנן לא קיימא לן הכי דקרא בחוקת פסח מדבר דמסקינן פרק הקומץ רבה דלילה זמן תפילין דאמר רב אשי הלכה ואין מורין כן פי' גזירה שמא יישן ויפיח בהן ואפילו אם חולצן ערב שבת סמוך לחשיכה לא יברך שהרי גם שבתות וימים טובים לא נתמעטו מושמרת את החוקה אלא מוהיו לך לאות יצאו אלו שהן בעצמם אות כר"ע דהתם ולא כר' יוסי הגלילי ע"כ: * [ולשון הטו' סימן כ"ט וראיתי כתוב על שם רב האי גאון תרשות בידו אם ירצה לברך ואני תמיה דודאי כיון שאינו חייב לברך אם יברך הוי ברכה לבטלה]:

מגדל עוז

תפילין כל זמן כו' עד כמה פעמים ביום. פרק לולב וערבה (דף מ"ו): **וכל המצות כולן כו' עד זהו עשייתן.** פרק קמא דפסחים (דף ז') ופרק הקומץ רבה (דף ל"ה): **כשחולץ אדם כו' עד וילבש על הסדר.** ביומא פרק אמר להם הממונה (דף ל"ג): **כלי שהכינו כו' עד מונחין בו.** פרק מי שמתו (דף כ"ג): **זמן הנחת כו' עד הן עצמן אות.** פרק בתרא דעירובין (דף צ"ו) ופרק הקומץ רבה (דף ל"ו): **ומאימתי זמן הנחתן כו' עד שתשקע החמה.** פ"ק דברכות (דף ט'): **מי שהניח תפילין קודם כו' עד משתשקע החמה.** פרק הקומץ רבה (שם): **וכל המניח תפילין כו' עד ימימה.** [illegible] תפילין סוף גמרא (עירובין דף צ"ו צ"ז):

יב [א]היה בא בדרך ותפילין בראשו ושקעה עליו החמה וקדש היום מניח ידו עליהן עד שהוא מגיע לביתו והולץ. היה יושב בבית המדרש ותפילין בראשו וקדש עליו היום מניח ידו עליהן עד שמגיע לביתו וחולץ. ואם יש בית סמוך לחומה שמשתמרין בו מניחן שם. ואם לא חלץ תפיליו משתשקע החמה מפני שלא היה לו מקום לשמרן ונמצאו עליו כדי לשמרן מותר: יג [ב]כל הפטור מקריאת שמע פטור מתפילין. קטן שיודע לשמור תפיליו אביו לוקח לו תפילין כדי לחנכו במצות. חולי מעים וכל מי שלא יכול לשמור את נקביו אלא בצער פטור מן התפילין. וכל הטמאים כולן חייבין בתפילין כטהורים. מצטער ומי שאין דעתו מיושבת ונכונה עליו פטור מן התפילין שהמניח תפילין אסור לו להסיח דעתו מהן. כהנים בשעת העבודה והלוים בשעה שאומרים השיר על הדוכן וישראל בשעה שעומדים במקדש פטורין מן התפלה ומן התפילין: יד [ג]חייב אדם למשמש בתפיליו כל זמן שהם עליו שלא יסיח דעתו מהם אפילו רגע אחד. שקדושתן גדולה מקדושת הציץ שהציץ אין בו אלא שם אחד ואלו יש בהם אחד ועשרים שם של יו״ד ה״א בשל ראש וכמותן בשל יד: טו תפילין צריכין [ד]גוף נקי שיזהר שלא תצא ממנו רוח מלמטה כל זמן שהם עליו. לפיכך אסור לישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי אלא אם הניח עליהן סודר ולא היתה עמו אשה ישן בהם שינת עראי. וכיצד הוא עושה מניח ראשו בין ברכיו

א טור סי׳ ל״א: ב טור שם סי׳ ל״ז ל״ח: ג טור שם סי׳ כ״ס סמ״ג עשין שם: ד טור סי׳ ל״ז מ״ד סמ״ג עשין שם:

כסף משנה

דלאו לאו ר׳ יוחנן אמר עובר בלאו וגמר דעשה נמי לאו הוא ופסק כר׳ יוחנן:

יב היה בא בדרך וכו׳. ספ״ק דיו״ט (דף ט״ו) אמר אביי תפילין הואיל ואתו לידן נימא בהו מילתא היה בא בדרך ותפילין בראשו ושקעה עליו חמה מניח ידו עליהם עד שמגיע לביתו היה יושב בבית המדרש ותפילין בראשו וקדש עליו היום מניח ידו עליהם עד שמגיע לביתו. ופירש״י היה בא בדרך בע״ש מניח ידו עליהם שלא יראום וחכמים התירו לו להכניס לעיר דרך מלבוש דהויא העברה כלאחר יד משום בזיון. ובית המדרש בשדה היה ואינו משתמר. וכפי גירסת ספרים שלנו בדברי רבינו שהיה ושקעה עליו חמה וקדש היום אם כן הוא מפרש כדברי רש״י. וא״ת אמאי שני אביי בלישניה ונקט גבי בא בדרך ושקעה וגבי יושב בבה״מ וקדש היום וראיתי כתוב בשם הרמב״ן בספר המלחמות דאורחא דמילתא נקט שהבא בדרך מסתכל בשקיעה והיושב בבית המדרש לשקיעה ולקידוש היום. אבל ק״ל על דברי רבינו שאם כן ה״ל לסמוך דינין אלו למה שאמר וכן שבתות וימ״ט אינן זמן תפילין. ואם הגירסא בדברי רבינו ושקעה עליו החמה לבד בלא וקדש היום וכן היא בהר״ר מנוח אפשר לומר דבבא קמא מיירי בחול ולפי שכתב דלילה לאו זמן תפילין הוא להניחן בשב ואל תעשה אלא שיחלצו אותם סמך ענין לו היה בא בדרך ושקעה שיכול להניחן עליו בלי שיחלצם ולא הצריכוהו לסלקן ולאוחזן בידו דאפשר שמפני הדרך אינו מזדמן לו לחלצן או מפני טרדתו יפלו ממנו וכיון שכתב היה בא בדרך ושקעה עליו חמה סמך לו היה יושב בבית המדרש וקדש עליו היום. ומ״ש ואם יש בית סמוך לחומה וכו׳. מפורש שם בברייתא: ואם לא חלץ תפילין וכו׳. שם (מנחות ל״ו.) א״ר אלעזר אם לשומרן מותר. ומשמע לרבינו דלא שרי כדי לשומרן אלא שלא לחלצם אבל להניחם לכתחלה לא וכדמשמע מעובדא דרב אשי. ויש לתמוה על רבינו שכתב לעיל בסמוך מי שהניח תפילין קודם שתשקע החמה והשכה עליו אפילו הן עליו כל הלילה מותר היאך כתב כאן ואם לא חלץ תפיליו משתשקע עליו מפני שלא היה לו מקום לשמרן ונמצאו עליו כדי לשמרן מותר דמשמע איריא לשמרן אפילו שלא לשמרן נמי. ואפשר דמשום דלעיל כתב דהא דשרי שלא לסלקן הוי הלכה ואין מורים כן כתב כאן דהיינו דוקא כשאינו מתכוין לשמרן אבל אם היה הוא מתכוין לשמרן מותר ומורים כן, וזהו שכתב גבי לשמרן מותר סתם ולא כתב שאין מורים כן וכן משמע פשטא דעובדא דרב אשי דאמר ליה רבינא לשמרן בעי מר וא״ל אין:

יג כל הפטור וכו׳. משנה פרק מי שמתו (ברכות י״ז:) נשים ועבדים וקטנים פטורים מק״ש ומן התפילין. ושנינו עוד שם מי שמתו מוטל לפניו פטור מק״ש ומן התפילין ותניא נמי התם (שם י״ח) המשמר את המת פטור מק״ש ומן התפלה ומן התפילין. והתן כבר כתב רבינו בפרק ד׳ מהלכות קריאת שמע שהוא פטור מכל המצות: קטן שיודע לשמור תפיליו וכו׳. ברייתא סוף פרק לולב הגזול (סוכה מ״ב): חולי מעים וכו׳. פרק כל הבשר (חולין דף ק״י) אמר רב יהודה חולי מעים פטורים מן התפילין ומשם למד רבינו למי שאינו יכול לשמור נקביו אלא בצער: וכל הטמאים וכו׳. בפ׳ שני דסוכה (דף כ״ה) מתמהינן לימא קסבר ר׳ יוסי בעל קרי אסור להניח תפילין ואוקי אביי משום הכי הא דר׳ יוסי בגוונא אחרינא הרי בהדיא דטמאים חייבים בתפילין: מצטער ומי שאין דעתו מיושבת וכו׳: כתב ה״ר מנוח אע״ג דבשאר מצות אמרינן מצטער איבעי ליה ליתובי דעתיה הכא שאני משום היסח הדעת. וכתב עוד מדאמרי׳ במדרש שהיה חושש בראשו לא היה מניח תפילין של ראש משמע דמצטער פטור מהתפילין עכ״ל. ואע״פ שיש להשיב על ראיה זו דשאני התם שהצער היה בא לו מצד הנחת התפילין אילו היה מניחן מ״מ קצת סמך הוא: כהנים בשעת העבודה וכו׳. פרק שני דזבחים (דף י״ט) ופירש״י דטעמא משום דהעוסק במצוה פטור מן המצוה:

יד חייב אדם למשמש וכו׳. בפרק הקומץ (מנחות ל״ו:) אמר רבה בר רב הונא חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה ושעה ק״ו מציץ ומה ציץ שאין כתוב בו אלא אזכרה אחת אמרה תורה על מצחו תמיד שלא יסיח דעתו ממנו תפילין שיש בהן כמה אזכרות לא כ״ש:

טו תפילין צריכין גוף נקי. פ׳ במה טומנין (שבת מ״ט) א״ר ינאי תפילין צריכין גוף נקי מ״ט אביי אמר שלא יפיח בהם רבא אמר שלא יישן בהם כלומר דלאביי אע״פ שאין זהיר בשינה מניחן כיון דזהיר שלא יפיח דשינה גופה אינה אלא גזירה שמא יפיח. ויש לתמוה על רבינו למה כתב טעם אביי דהא קי״ל כרבא לגבי אביי ואפשר שטעמו משום דתניא דיישן בהם כדבסמוך, ועוד משום דבפרק ר״א דמילה (שם ק״ל) גרסינן א״ר ינאי תפילין צריכין גוף נקי מ״ט שלא יפיח בהן רבא אמר שלא יישן בהן. וכיון דסתם תלמודא נקט דשלא יפיח בהם הכי קי״ל ולא הוצרכו למנותה בהדי יע״ל קג״ם משום דלא אפסיקא הלכתא בהדיא כאביי. ועוד דכיון דתניא כוותיה לא הוה דומיא דהנך:

לפיכך אסור לישן בהם וכו׳. בפ״ב דסוכה (דף כ״ו) תניא אין ישנים שינת עראי חוץ לסוכה מ״ט אמר רב אשי גזירה שמא ירדם אלא הא דתניא ישן אדם שינת עראי בתפילין אבל לא שינת קבע ליחוש שמא ירדם אלא אמר רבה בב״ח א״ר יוחנן במניח ראשו בין ברכיו עסקינן רבא אמר אין קבע לשינה ופירש״י ואין בה חילוק בין קבע לעראי לענין סוכה שאין אדם קובע עצמו לשינה שפעמים שאינו אלא מנמנם מעט ודיו בכך הילכך זו היא שינתו וגבי תפילין דטעמא משום שלא יפיח בהם ולא משום איסור שינה בהאי פורתא לא אתי לידי הפחה. ובתר הכי אמרינן תני חדא ישן אדם בתפילין שינת עראי אבל לא שינת קבע ותניא אידך בין קבע בין עראי ותניא אידך לא קבע ולא עראי ל״ק הא דנקט להו בידיה הא דמנחי ברישיה הא דפרים סודרא עלייהו ומפרש רבינו כי מנחי ברישיה לא קבע ולא עראי משום דחיישינן דילמא לא מדכר דתפילין עליה ואתי להפיח כי פרים סודרא עלייהו ודאי מדכר דתפילין עליה ולא אתי להפיח כי נקיט להו בידיה אפילו קבע נמי שרי כיון שאינם בראשו אפילו יפיח לית לן בה ולשמא יפלו מידו לא חיישינן שהרי כרוכין הם בידו ולא דמי להא דתניא לא יאחוז אדם תפילין בידו ויתפלל ולא יישן בהם שינת קבע ולא שינת עראי דההיא אחיזה בעלמא בלא כריכה: ובהגהות מיימוניות כתוב בשם הרמ״ך שלדעת רבינו הא דת״ר לא יאחוז אדם תפילין בידו וכו׳ ולא יישן בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי צריך לדחוק ולפרש דלא יישן לא קאי אלא יאחוז דרישא אלא מילתא באפי נפשה היא. ואין צורך לידחק בכך אלא ההיא ברייתא כשאינם כרוכים בידו היא אבל אם כרוכין בידו שרי וכדפרישית: והראב״ד השיג אינו כן אלא כל זמן שהם בידו לא יישן בהם כלל שמא יפלו מידו והכי איתא בגמרא בפירוש עכ״ל. ואני אומר דלשמא יפלו ליכא למיחש דמ״ה דייק רבינו שכתב היו תפיליו כרוכים בידו לומר דדוקא בכרוכין בידו הוא דשרי משום דליכא למיחש שמא יפלו כיון שהם כרוכין אבל אם לא היו כרוכים אלא שהיה תופס אותם בידו בלא כריכה דאיכא למיחש שמא יפלו מידו פשיטא דאסור. ומ״ש הראב״ד והכי איתא בגמרא בפירוש כבר ישבתי הגמרא לדעת רבינו: ומ״ש רבינו ולא היתה עמו אשה. הוא מדתני׳ התם הנכנס לישן ביום רצה חולץ רצה מניח בלילה חולץ ואינו מניח דברי ר׳ נתן ור׳ יוסי אומר הילדים לעולם חולצים ואין מניחין מפני שרגילין בטומאה ואוקמה אביי בילדים ונשותיהן עמהן שמא יבאו לידי הרגל עבירה כלומר שמא יבאו לשמש. ופסק רבינו כרבי יוסי דנמוקו עמו ולכן לא חילק בדין השינה בין יום ללילה. וס״ל לרבינו דילדים לאו דוקא דכל היכא דאשתו עמו אסור אלא דאורחא דמילתא נקט דסתם בחורים נשותיהם עמהם. ודע דגבי הנך תלת מתנייתא שכתבתי אמרינן וכמה עראי תני רמי בר יחזקאל כדי הילוך מאה אמה ותניא כוותיה ואפ״ה לא הזכירו רבינו דס״ל ז״ל דלא פליג אר׳ יוחנן אלא ה״ק עד כמה שיעור אדם ישן במניח ראשו בין ברכיו עד מאה אמה שכך שיערו חכמים שמניח ראשו בין ברכיו אינו יכול לישן יותר דמיד הוא ניעור ורבא נמי דאמר אין קבע לשינה לא לאפלוגי אדר׳ יוחנן אתי אלא לפרושי טעמא דאין ישנין לסוכה אפילו שינת עראי וכדפרישית אבל אה״נ דמודה לר״י דבתפילין צריך להניח ראשו בין ברכיו ואפילו אי נימא דרמי בר יחזקאל פליג אדרבי יוחנן מ״מ כיון דמשמע דרבא ס״ל כרבי יוחנן הוו להו תרי לגבי חד ועוד דר׳ יוחנן ורמי בר יחזקאל כר״י נקטינן דלא עדיף רמי מרב ושמואל דבותיו דהלכתא כר״י לגבייהו, ועוד דרבא

משנה למלך

טו תפילין צריכין גוף נקי כו׳. ז״ל מרן הב״י ס״ס מ״ד. כתב העיטור הא דאמרינן שלא יפיח בהם דוקא כשהם בראשו אבל כשהם בנרתיקן לא קאמר ופשוט הוא ע״כ. ועיין במ״ש רש״י רפ״ז דיומא (דף ס״ט.) עלה דהכיא דאמרינן ש״מ תפילין מן הצד שפיר דמי. ועיין במ״ש המפרש בפ״ק דתמיד ודו״ק:

נמס

מגדל עוז

היה בא בדרך כו׳ עד לשמרן מותר. פרק קמא דביצה (דף ט״ו) ופרק הקומץ רבה (דף ל״ו): כל הפטור מק״ש פטור מן התפילין. פרק מי שמתו (דף י״ח) ופרק קמא דקידושין: קטן היודע כו׳ עד במצות. נ״ב קמא דערכין (דף ב׳) וסוף פרק לולב הגזול (דף מ״ב): חולי מעיין כו׳ עד פטורין מן התפילין. כל הבשר (דף ק״י) ופ״ב דזבחים (דף י״ט): חייב אדם למשמש כו׳ עד בשל יד. פרק הקומץ רבה (דף ל״ו): תפילין צריכין גוף נקי כו׳ עד שהן עליו. פרק במה טומנין (דף מ״ט) ופרק רבי אליעזר דמילה (דף ק״ל): לפיכך אסור לישן כו׳ עד שינת עראי. פרק מי שמתו (דף כ״ד): כיצד הוא עושה כו׳ עד וישן. בסוכה פרק הישן (דף כ״ה):

דנה בתרלה הוא והא אוקמה דכר' יוחנן ס"ל והגהות מיימוניות כתבו שינת עראי בפרק הישן פירוש כמה שינת עראי כדי שיהלך אדם מאה אמה, ואין לומר כן לדעת רבינו דא"כ לא הוה שתיק מיניה אלא כמו שכתבתי עיקר:

טז ואינו אוכל בהם וכו'. בפרק מי שמתו (ברכות כ"ג) א"ר יצחק הנכנס לסעודת קבע חולץ תפיליו ונכנס ופליגא דרבי חייא בר אבא דא"ר חייא בר אבא מניחן על שולחנו וכן הדור לו ועד אימת א"ר נחמן בר יצחק עד שעת ברכה ופסק רבינו כר' חייא בר אבא:

יז היה לבוש תפילין וכו'. ברייתא פרק מי שמתו (דף כ"ג) ודע דגרסינן בגמרא הנכנס לבה"כ חולץ תפיליו ברחוק ד' אמות ונכנס אמר רב ששת לא שנו אלא בה"כ קבוע אבל ב"ה עראי חולץ ונפנה לאלתר וכשהוא מניחן מרחיק ד' אמות מפני שעשאו בה"כ קבוע והשמיטה רבינו וגם הרי"ף והרא"ש השמיטוה וצריך טעם למה: וכיצד יעשה וכו'. שם א"ר מייאשא בר בריה דריב"ל הלכה גוללן כמין ס"ת ואוחזן בימינו כנגד לבו אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן ובלבד שלא תהא רצועה יוצאה מתחת ידו טפח: ומ"ש כשיצא וכו'. מפורש בברייתא שם ובדברי האמוראים:

יח במה דברים אמורים בבה"כ וכו'. ברייתא (שם כ"ג:) דברים שהתרתי לך כאן אסרתי לך כאן כלומר דברים שהתרתי לך בבה"כ קבוע אסרתי לך בבית הכסא עראי ואסיקנא דה"ק בית הכסא קבוע דליכא ניצוצות שרי בית הכסא עראי דאיכא ניצוצות אסור. ופירש רש"י דכיון דאיכא ניצוצות וצריך לפשפשן בידו שלא יראה ככרות שפכה א"א לאחוז תפילין בידו: כתב הראב"ד נראה בגמרא כו' והכי כתב רב אחא עכ"ל. כלומר ולאפוקי מרבינו דלא מפליג בין בה"כ קבוע לבה"כ עראי אלא כשהן בידו אבל כשהן בראשו בין בזה ובין בזה אסור דמדמיבעי' להו מהו שיכנס אדם לבה"כ קבוע להשתין מים וכמו שאכתוב בסמוך משמע אבל בבה"כ עראי פשיטא דשרי, ועוד דבגמרא יהבי טעמא בה"כ קבוע דליכא ניצוצות שרי משמע דלא אסרינן בעראי אלא כשהם בידו אבל כשהם בראשו שרי אפילו בעראי דאע"ג דאית ביה ניצוצות ויפשפש בידו לא איכפת לן דלא חיישינן שמא יגע בהם ורבינו סבור בהפך שלא חלקו בגמרא בין בה"כ קבוע לבה"כ עראי אלא כשהן בידו אבל כשהן בראשו בין בה"כ קבוע בין בה"כ עראי אסור. ותו דאיתא התם בגמרא (שם עמוד א') איבעיא להו מהו שיכנס אדם בתפילין לבה"כ קבוע להשתין מים רבינא שרי רב אדא בר מתנא אסר אתו שיילוה לרבא אמר דחיישינן שמא יפיח בהם ואע"ג דבעיא לא הוה אלא בבה"כ קבוע איכא למימר דלישנא בתרא דיהיב טעמא לאיסור משום שמא יפיח בהם אפילו בבית הכסא עראי איכא למיחש להכי: ואין מי רגלים כלים וכו'. פרק כילד מברכין (שם דף מ') אמר רבה בר שמואל משום ר' חייא אין מי רגלים כלים אלא בישיבה אמר רב כהנא ובעפר תיחוח אפילו בעמידה ואי ליכא עפר תיחוח יעמוד במקום גבוה וישתין למקום מדרון: היה לבוש בתפילין כו'. פרק מי שמתו א"ר יעקב בר אחא א"ר זירא לא שנו כלומר דאוחזן בידו ונכנס אלא שיש שהות ביום כדי ללובשן אבל אין שהות ביום כדי ללובשן עושה להם כיס טפח ומניחן אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן ביום גוללן כמין ס"ת ומניחן בידו כנגד לבו ובלילה עושה להם כיס טפח ומניחן אמר אביי לא שנו אלא שהניחן בכלי שהוא כליין אבל הניחן בכלי שאינו כליין אפילו פחות מטפח: ומ"ש ואפילו להשתין מים בבה"כ קבוע. כלומר דאע"ג דשרינן ליכנס לבה"כ קבוע להשתין כשהן בידו דוקא כשיש

ברכיו והוא יושב וישן: **טז** [א]היו [ג] תפיליו כרוכין בידו מותר לישן בהם אפילו שינת קבע. ואינו אוכל בהם אלא אכילת עראי. אבל אם [ב]נכנס לסעודת קבע חולצן ומניחן על שלחנו עד שיטול ידיו ואחר כך יניחם ויברך על מזונו והוא לבוש בהן: **יז** היה לבוש תפילין והוצרך לבית [ד] הכסא לא יניח התפילין בחורין הסמוכין לרשות הרבים ויכנס שמא יטלום עוברי דרכים. [ג]כיצד יעשה אפילו הוצרך להשתין מים חולץ תפיליו ברחוק ארבע אמות וגוללן [ה] בבגדו [ו] כמין ספר תורה ואוחזן בימינו כנגד לבו. ויזהר כדי שלא תהא רצועה יוצאת מתחת ידו טפח. ונכנס ועושה צרכיו וכשיצא מרחיק ארבע אמות מבית הכסא ולובשן: **יח** * במה דברים אמורים [ד]בבית הכסא הקבוע שאין ניצוצות ניתזות עליו. אבל בית הכסא עראי לא יכנס בהן כשהם גלולים אלא חולץ אותן ונותנן לחבירו לשמרן. ואין מי רגלים כלין אפילו בבית הכסא קבוע אלא בישיבה. [ה]ואם היה עפר תחוח אפי' בעמידה. היה במקום קשה יעמוד במקום מדרון כדי שלא ינתזו ניצוצות עליו: **יט** [ו]היה לבוש בתפילין והוצרך לבית הכסא לעת ערב ולא נשאר מן היום כדי ללבשן אחר שיצא לא יכנס בהם גלולים בבגדו ואפילו [ז] להשתין מים בבית הכסא קבוע. אלא כיצד יעשה חולצן ומניחן בכליין אם היה בו טפח או בכלי שאינו כליין אע"פ

השגת הראב"ד

*) במה דברים אמורים בבה"כ הקבוע כו': כתב הראב"ד ז"ל נראה בגמרא דבית הכסא עראי משתין בהן ותפילין בראשו אבל לא יטלם בידו משום קינוח הניצוצות והכי כתב רב אחא ז"ל עכ"ל:

א טור א"ח סי' מ"ד סמ"ג עשין כ"ב : ב טור שם סי' מ"ג : ג טור שם סי' מ"ג סמ"ג עשין שם : ד שם ושם : ה טור א"ח סי' ג' : ו טור סי' מ"ג סמ"ג עשין שם :

הגהות מיימוניות

[ג] בפ"ק הישן תני חדא ישן אדם בתפילין שינת עראי אבל לא שינת קבע ותניא אידך בין שינת עראי בין שינת קבע ותניא אידך לא שינת קבע ולא שינת עראי לא קשיא הא דנקיט להו בידיה הא דמנחיה ארישיה הא דפריס סודרא עילוייהו ופירש רבינו המחבר היכא דנקיט להו בידיה מותר לישן אפילו קבע. אבל רש"י פירש להפך וזה לשונו דנקיט להו בידיה לא קבע ולא עראי שמא יפלו מידו דמנחי ברישיה עראי מותר קבע אסור שמא יפיח דפריס סודרא עלייהו הניחם אצל מראשותיו בין קבע בין עראי דלא ניתנה תורה למלאכי השרת עד כאן לשונו. אכן ברייתא דפרק לולב נראה כרש"י דתניא לא יאחוז תפילין בידו וס"ת בזרועו ויתפלל ולא ישתין מים ולא יישן בהם שינת עראי ולא שינת קבע ופירש"י כדאוקימנא בפרק הישן הא דנקיט להו בידיה לא קבע ולא עראי ולפירוש רבינו המחבר יש לפרש בדוחק הא דקתני ולא יישן בהם מילתא באפי נפשה היא ולא קאי אלא יאחוז אלא כשהוא לבוש בהן ולהכי קתני בהן דאי ארישא דלא יאחוז לא היה לו לומר בהן אלא ולא ישן לא שינת עראי כו' כמו גבי השתנה דלא קתני בהן אלא ולא ישתין מיהו קשה מס"ת דלא מציט לפרש בה אלא אלא יאחוז ודוחק לומר דקאי אתפילין לחודייהו ולא אספר תורה וקצת קשה לדבריו שהרי אם מונחים אצל מראשותיו על זה אין שייך לומר ישן אדם בתפילין. ודברי ספר המצות לא הבנתי שכתב דפרים סודרא עלייהו כרבינו המחבר ידנקיט להו בידיה כרש"י וא"כ היאך יעמיד הא דשרי בין קבע בין עראי דא"א כלל לאוקמה דמנחיה ארישיה דאפילו מכוסים בסודר לא התיר אלא שינת עראי כרבינו המחבר. והנה מצאתי שכתב רבינו שמחה כרש"י והקשה לדבריו כאשר כתבתי ע"כ : [ג] כתב בשאלתות דר"א ואם נצרך לבית הכסא ותפילין עמו לא יתנם לאדם להופסם לו דאמר רבה בר בר חנה כי הוה אזלינן בתריה דר' יוחנן כי הוה אזיל לבית הכסא והוה נקיט ספרא דאגדתא יהיב לן ותפילין לא יהיב לן ע"כ : [מ] אמר רב מייאשא בר בריה דריב"ל הלכה גוללן פי' בבגד : [ג] אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן ובלבד שלא תהא וכו' ומכאן משמע קצת שהן בידו בלא בגד, ספר המצות : [ס] חיישינן שמא יפנה בהן וכתב רבינו יהודה מקום שאינו קבוע לפנות שם מותר להשתין בהם מים כשהם מונחין בראשו שאין לגזור שם שמא יפנה בהן וכן נראה דעת רבינו המחבר אבל כשאוחזן בידו חיישינן שמא ישפשף בהם ניצוצות אם יפלו מים על רגליו או יגע באמה ועלה תנן לא ישתין בהם בבית הכסא עראי ע"כ :

מגדל עוז

היו תפיליו כרוכין בידו מותר ליישן בהן אפילו שינת קבע. פרק מי שמתו (דף כ"ד) : כתב הראב"ד ז"ל אינו כן וכו' (עיין בכ"מ) והכי איתא בגמרא בפירוש (עכ"ל) : ואני אומר שזה שלשון לא נמצא בגמרות שלנו אלא ה"ג לה בפרק הישן גמרא מתני' דאוכלין אכילת עראי חוץ לסוכה ושקלינן וטרינן עד דאמרינן תני חדא ישן אדם בתפיליו שינת עראי אבל לא שינת קבע ותניא אידך לא שינת קבע ולא שינת עראי ותניא אידך בין קבע בין עראי ופרקינן לה לא קשיא הא דנקיט להו בידיה הא דמנחים להו ארישים הא דכריך סודרא עלייהו וכמה שינת עראי תני רמי בר יחזקאל כדי הילוך מאה אמה ותניא כוותיה. ובאמת כי רש"י ז"ל פירש כן כפירוש הראב"ד אבל בגמרא לא נמצא ור"י אלפס ז"ל השמיט כל זאת הסוגיא מכאן ומהלכות תפילין ואיני יודע למה. אמנם רואה אני פנים לפירוש ר"מ ז"ל כי כל זמן שהן כדרכן מונחין עליו עומדים בקדושתן ולזה אמרו שלא ישן בהם לא קבע ולא עראי אא"כ הניח עליהן סודר ואם הניח עליהן סודר הרי חלק כבוד לקדושתן ובטל מקצת קדושת הנחתן ובזה אמרו עראי אבל לא קבע ואם חלצן וכרכן והן בידו הרי סילק דעתו מהם ובזה אמרו בין קבע בין עראי ולגמרי לא חיישינן. ומה שפירש עראי שמניח ראשו בין ברכיו יש לו טעם גדול שהרי תחלת ההלכה אסקה הכי רבה בר בר חנה א"ר יוחנן במניח ראשו בין ברכיו עסקינן גם הניח ברייתא דאי רמי בר יחזקאל דפריש שינת עראי מאה אמה והדין עמו לפי דעתי משום דאיכא למיבעי' האי גברא דניים מאה אמה מנא ידע כמה ניים הא אסיקנא כרבא דאמר אין קבע לשינה ואם במסר שינתו לאחרים הא פרכא רב משרשיא ערכן ערבא בעי ולכך סמך על מסקנת רבי יוחנן כי המניח ראשו בין ברכיו הוא עראי בודאי ובלי ספק. ועוד סברא היא זה הפירוש שיותר קדושה ושמירה צריכין כשהן מונחין על ראשו מכשהן כרוכין ותפוסים בידו וראיה ג"כ יש לי דאסיקנא פרק מי שמתו באם הולך לבית הכסא ותפילין מונחין עליו אוחזן בידו ובבגדו ונכנס ואילו היו מונחין לו על ראשו אינו נכנס ומעתה הגע עצמך אם עראי דמניח ראשו בין ברכיו התרנו אפילו במונחין עליו כדרכן כי כרוכים ומונחין לו בידו מאי רבותייהו אם לא נתיר אפילו קבע. עוד יש בה היקש סברא אחרת דלא גרוע כרוכין ומונחין בידו מכשהם מונחין תחת מראשותיו או בסודר אלא במדרגה אחת ובנו דלא לוסיף עלה אלא א"כ אשתו עמו דשרינן פרק מי שמתו דאסיקנא רב ששת בריה דרב אידי מנח להו אמרשיפא ופריס סודרא עילוייהו אמר רב נחמיה בריה דרב יוסף הוה קאימנא קמיה דרבא ואמר לי אייתי לי תפילי והיה מניחן בין כר לכסת שלא כנגד ראשו והוה ידענא דהשתא יתמא יום טבילה הואי ולאגמורינן הלכה למעשה הוא דבעי ושמא על זה סמך ר"י אלפס ז"ל בהשמיטו את הסוגיא כי היא מספיקו ברייתא דלא יישן בהן לא קבע ולא עראי שהביא והוא מובן כשהן מונחין עליו וגם הביא האי דפריס סודרא להתיר קבע ואפילו אשתו עמו כעובדא דאבא ומינה דכי לא פריס סודרא עראי אין קבע לא וכפירוש עראי סמך על פירוש הגמרא שהוא מוכרח להעמיד דברי רבי יוחנן כמו שבררתי ובזה עלו דברי ר"מ ז"ל כהוגן וכד"ן : ואינו אוכל בהן אכילת עראי וכו' עד ולובשן. פרק מי שמתו (דף כ"ג) : בד"א בבית הכסא הקבוע כו' עד אבל בבית הכסא עראי לא יכנס כשהוא גוללן אלא חולצן ונותנן לחבירו לשמרן. כתב הראב"ד ז"ל נראה בגמרא וכו' והכי כתב רב אחא ז"ל עכ"ל : ואני אומר אלו ואלו דברי אלהים חיים ויש להם על מה שיסמכו כי מה שנראה להראב"ד ז"ל משום דאמרינן פרק מי שמתו אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן כי הוה אזלינן בתריה דר' יוחנן כו' כי הוה נקיט תפילי לא יהיב לן אמר כיון דשרינהו רבנן לא אטרחינן ושמא מפרש הא דנקיט כמו מנח תפילי ובעראי. ור"מ ז"ל לא יסמוך על זה מכמה טעמי חדא דאסיקנא אמר רב מייאשא בר בריה דרבי יהושע בן לוי משום ר' יהושע בן לוי הלכה גוללן כמין ספר תורה ואוחזן בימינו כנגד לבו א"ר יוסף בר מניומי אמר רב נחמן ובלבד שלא תהא רצועה יוצאת מתחת ידו טפח והיינו בבית הכסא קבוע ומשום הכי נוטלן בימינו דוקא דשמאלו בעי לקנוחי בה והיינו כברייתא חדא סתם וכדר' עקיבא באידך ברייתא ובבית הכסא עראי תניא להדיא בתר דאיפשיטא בעיין דהשתנה לאיסור הנכנס לבית הכסא חולץ תפיליו ברחוק ארבע אמות ונכנס וכשיוצא מרחיק ארבע אמות ומניחן אמר רב אחא בר חייא אמר רב ששת לא שנו אלא בית הכסא קבוע אבל בה"כ עראי חולץ תפיליו לאלתר וכשיוצא מרחיק ד"א ומניחן מפני שעשאו בית הכסא קבוע אלמא בית הכסא עראי חולץ ודרבי יונתן בכיסתא הוו מנחי לגירסת ר"י אלפס ז"ל והוא נקיט כיסתא בידיה וה"נ אסיקנא בסוף שמעתין במים קטנים דברים שהתרתי לך כאן בבית הכסא קבוע משום דליכא ניצוצות אסרתי לך כאן בבית הכסא עראי משום דאיכא ניצוצות ואע"פ שזה הוא קל וחומר פריקנא דמיתי לה בתורת טעמא ולא תיתי לה בתורת קל וחומר דא"כ הו"ל קל וחומר שאין עליו תשובה אלמא מים קטנים אסור לו לבא בהן לבית הכסא עראי משום ניצוצות אלא חולצן כמו שהוכחנו וכדברי ר"מ ז"ל וכן פירשה ר"י אלפס ז"ל בהלכות פרק מי שמתו להדיא. ומה שנראה להראב"ד ז"ל מן הגמרא לא ראיתי אני ולא ידעתי לסוף דעתו ורש"י ז"ל יש לו גירסא אחרת ותירוץ אחר באותי כותב בסמוך בע"ה כד"ן : ואין מי רגלים כלין כו' עד ניצוצות עליו. פרק מי שמתו (דף כ"ג) : היה לבוש בתפילין כו' עד אוחזן בפלי בידו ונכנס. פרק מי שמתו :

אף על פי שאין בו טפח ואוחז הכלי בידו ונכנס. וכן אם הוצרך בלילה מניחן בכלי ואוחז הכלי בידו ונכנס: **כ** [א] שכח ונכנס לבית הכסא והוא לבוש תפילין מניח ידו עליהן עד שיגמור עמוד ראשון ויוצא וחולץ. אחר כך נכנס ועושה צרכיו. שאם יפסיק בעמוד ראשון בין בגדולים בין בקטנים יבוא לידי חלאים שיש בהן סכנה גדולה: **כא** [ב] שכח ושמש מטתו בתפילין הרי זה לא יאחז לא ברצועה ולא בקציצה עד שיטול ידיו וישלם מפני שהידים עסקניות: **כב** [ג] הנכנס לבית המרחץ מקום שבני אדם עומדין לבושין מותר להניח תפילין. ומקום שבני אדם עומדין שם מקצתן ערומים ומקצתן לבושין אינו חולץ תפיליו ואינו מניח שם תפילין לכתחלה. ומקום שבני אדם עומדים ערומים חולץ תפיליו ואין צריך לומר שאינו מניח: **כג** [ד] לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו. ואפילו בתוך ארבע אמות של מת או בתוך ארבע אמות של קבר צריך לחלוץ תפיליו עד שירחיק ארבע אמות. ולא ילבש אדם תפילין עד שיכסה ערותו וילבש בגדיו. * הנושא [ה] המשאוי על ראשו חולץ תפיליו של ראש עד שיסיר המשאוי מעליו ואפילו מטפחת אסור להניח על הראש שיש בו תפילין. אבל צונף הוא מצנפתו על תפיליו: **כד** [ו] בית שיש בו תפילין או [ע] ספר תורה אסור לשמש בו מטתו עד שיוציאם או יניחם בכלי ויניח הכלי בכלי אחר שאינו כליין. אבל אם היה הכלי השני מזומן להם אפי' עשרה כלים ככלי אחד הן חשובין. ואם הניחן כלי בתוך כלי מותר להניחן תחת מראשותיו בין כר לכסת שלא כנגד ראשו כדי לשמרן ואפי' אשתו עמו במטה: **כה** [ז] קדושת תפילין קדושתן גדולה היא שכל זמן שהתפילין בראשו של אדם ועל זרועו הוא עניו וירא שמים ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטלה ואינו מהרהר מחשבות רעות אלא מפנה לבו בדברי האמת והצדק. לפיכך צריך אדם להשתדל להיותן עליו [פ] כל היום שמצותן כך היא. אמרו עליו על רב תלמידו של רבינו הקדוש שכל ימיו לא ראוהו שהלך ארבע אמות בלא תורה או בלא ציצית או

א טור סי' מ"ג סמ"ג עשין כ"ב : ב טור סי' מ' סמ"ג עשין שם : ג טור סי' מ"ה סמ"ג שם : ד שם : ה טור סי' מ"א סמ"ג שם : ו טור סי' מ' סמ"ג שם : ז טור סימן ל"ז :

כסף משנה

שיש שהות ביום. ועל מ"ש רבינו אם הולך בלילה. כתב הראב"ד לא ידעתי למה בלילה ואולי לשמירת עצמו כדא"ר יוחנן (שם כ"ג) ביום שראוי ללובשן הואיל ושרו רבנן ליכטרן ומיהו ראשי אין זה נכון שר' יוחנן ביום אמר שראוי ללובשן אבל בלילה יכניס אותם לשמירה כבת רב חסדא דמנחא ידה אריפא דרבא כי היכי דלא בעית על"ל. ביאור דבריו שהוא תמה למה בלילה יכניס עמו לבה"כ כיון שאינו עתיד להכניסם כשיצא מבה"כ שאם תאמר לשמירת עצמו כההיא דרבי יוחנן לא דמי דהתם שאני שראוי ללובשן וצריך שיהיו מזומנים לו מיד כשיצא ואגב זה ליכטרוהו אבל בלילה שאינו ראוי ללובשן נמצא שאינו מכניסן אלא לשמרו בלבד ואין זה נכון שישתמש מהתפילין כמו שהיה משתמש רבא מבת רב חסדא בלי שום תכלית אחר. וא"ת למה משיג על רבינו הא רבינו לא מפי עצמו אמרה דגמרא ערוכה היא כמו שכתבתי בסמוך. וי"ל משום דאיכא לפרושי דלא לענין נכנס לבה"כ איתמרא אלא לענין אחר וכדפירש רש"י בלילה כשהוא הולך בביתו ע"מ להצניען עד הבקר עושה להם כיס טפח דחללו טפח דחשיב הכלי אהל להפסיק בינם לקרקע עכ"ל. ורבינו שפירשה לענין נכנס לבה"כ קשיא עליה. וי"ל דרבינו שמע ליה לפרשה לענין נכנס לבה"כ דומיא דרישא דקאמר ביום גוללן כמין ס"ת דהיא לכ"ע לענין נכנס לבה"כ. ולא משום שמירה כדקא ס"ד דהראב"ד אלא כגון שאין לו מקום להצניען שם כגון שהוא בדרך ואפילו את"ל שנכנס עמהם לשמירת עצמו שמאחר שכשהם בתוך כלי מותר ליכנס בהם לבה"כ אף ע"פ שאין זמן הנחת תפילין בלילה כי מתכוין שישמרוהו מאי הוי:

כ שכח ונכנס לבה"כ וכו'. שם (ברכות דף כ"ה) מימרא דרב הונא:

כא שכח ושמש מטתו וכו'. ברייתא פרק הישן (סוכה דף כ"ו) כלשון רבינו. וכתב רש"י ז"ל שהידים עסקניות ושמא נגעו במקום הטנופת:

כב הנכנס לבית המרחץ וכו'. ברייתא קרובה ללשון רבינו פ"ק דשבת (דף י'). וענין המקומות הללו שמרחצאות שלהם היו ג' חדרים פנימי להזיע ולהשתטף אמצעי שיוצא לתוכו מן המרחץ ולובש חלוקו ויוצא לחיצון וגומר לבישתו ונח שם מיגיעת המרחץ:

כג ולא יהלך אדם וכו'. ברייתא ריש פ' מי שמתו (ברכות י"ח) לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו ואמרינן התם דתוך ד' אמות אסור חוץ לד' אמות שרי: ולא ילבש אדם תפילין עד שיכסה וכו': הנושא משאוי וכו'. מציעא פרק המקבל (דף ק"ה:) תניא הנושא משאוי על ראשו ותפילין בראשו אם תפיליו רוצצות אסור ואם לאו מותר באי זה משאוי אמרו במשאוי של ד' קבין ובתר הכי תניא משום ר' שילא אמרו אפילו מטפחת שלהם כלומר אפילו מטפחת שמניחין בה תפילין שהיא קלה אסור להניח על הראש ש"ש בה תפילין וכמה אמר אביי רבעא דפומבדיתא ופסק רבינו כר' שילא דמפרש אביי למילתיה. וסובר רבינו דהא דאסור אפילו מטפחת היינו מידי דהוי דרך משאוי ואינו דרך מלבוש אבל דבר שדרכו ללבוש בראשו כל היום כגון מצנפת וכובע וכיוצא בו מותר. והא דאמרינן בירושלמי דרבי יוחנן לא הוה מניח תפילין אלא מפסחא לפסחא והוה הדיק רישיה מפסחא עד עצרתא היינו לומר שאע"פ שהיה מכסה ראשו על התפילין עכ"ז היה מזיק לו הקור לפי שגובה התפילין מפסיק בין הכובע והראש והרוח נכנס בינתים ומזיק לו:

כד בית שיש בו תפילין וכו'. ברייתא ס"פ מי שמתו (ברכות כ"ה:) בית שיש בו ס"ת או תפילין אסור לשמש בו את המטה עד שיוציאם או שיניחם כלי בתוך כלי אמר אביי לא שנו אלא בכלי שאינו כליין אבל בכלי שהוא כליין אפילו עשרה מאני כחד מאנא דמו. ופרש"י אפילו עשרה מאני וכולן כליין כחד דמו: ואם הניחן כלי בתוך כלי וכו'. שם (דף כ"ג) בעא מיניה רב יוסף בריה דרב נהוניא מרב יהודה מהו שיניח אדם תפילין תחת מראשותיו א"ל הכי אמר שמואל מותר ואפילו אשתו עמו ואותביה התם לשמואל ואסיקנא בתיובתא ובתר הכי אמר רבא אע"ג דאיתותב שמואל הלכה כוותיה מ"ט כל לנטורינהו שפי עדיף והיכא מנח להו א"ר ירמיה בין כר לכסת שלא כנגד ראשו ואמרינן נמי התם אמר רב המנונא בריה דרב יוסף זימנא חדא הוי קאימנא קמיה דרבא ואמר לי זיל אייתי לי תפילין ואשכחתינהו בין כר לכסת שלא כנגד ראשו והוה ידענא דיום טבילה הוה כלומר שטבלה אשתו דה"ל ליל תשמיש ולאגמורן הלכה למעשה הוא דבעי. וסובר רבינו דהא דשרינן באשתו עמו דוקא כשהניחן כלי בתוך כלי ודבר פשוט הוא דאטו הנחה בין כר לכסת נימא דעדיף מהנחת כלי בתוך כלי:

וכתב ה"ר יונה דכנגד ראשו אסור בכל ענין אפילו כלי בתוך כלי ואפילו אין אשתו עמו ושלא כנגד ראשו אם אשתו עמו צריך כלי בתוך כלי ואם אין אשתו עמו אפילו בכלי אחד סגי. אבל הרמב"ם לא חילק בין אשתו עמו לאין אשתו עמו ובכל ענין אמר שצריך כלי בתוך כלי לחומרא עכ"ל. ול"נ דאפשר דמשום דבאשתו עמו עסיק רבינו משום הכי נקט אם הניחן כלי בתוך כלי אבל אה"נ דלרבינו נמי כשאין אשתו עמו לא בעינן כלי בתוך כלי. וכתב ה"ר יונה דכלי בתוך כלי היינו כלי אחד והכר כלי שני. ומדברי רבינו נראה שהכר אינו חשוב כלי שהרי כתב ואם הניחן כלי בתוך כלי מותר להניחם תחת מראשותיו בין כר לכסת הרי שצריך כלי בתוך כלי קודם שיניחם בין כר לכסת: **כה** קדושת תפילין וכו': אמרו עליו על רב וכו'. [מגילה כ"ח. איתא ר' זירא] :

אמרו

משנה למלך

כד בית שיש בו תפילין או ס"ת אסור לשמש בו מטתו עד שיוציאם או יניחם בכלי ויניח הכלי בכלי אחר שאינו כליין. ברייתא סוף פרק מי שמתו. ועל מ"ש רבינו ואם הניחן כלי בתוך כלי מותר להניחן תחת מראשותיו כתב ה"ר יונה דכנגד ראשו אסור בכל ענין אפילו כלי בתוך כלי ואפילו אין אשתו עמו כו' אבל הרמב"ם לא חילק בין אשתו עמו לאין אשתו עמו כו'. ומרן ז"ל כתב דאפשר דמשום דבאשתו עמו עסיק רבינו ז"ל משום הכי נקט אם הניחן כלי בתוך כלי אבל אה"נ דלרבינו ז"ל נמי כשאין אשתו עמו לא בעינן כלי בתוך כלי. ולשון רבינו אינו סובל פירוש זה שהרי סיים וכתב ואפילו אשתו עמו מכלל דעד השתא קאי אפילו אין אשתו עמו ועכ"ז הצריך כלי בתוך כלי וזה מורה כפי' ה"ר יונה ודוק:

הגהות מיימוניות

* [לשון הטור הנושא משוי של ד' קבין בראשו אם נדחקות מפני המשוי אסור ואם לאו מותר] : [ע] אבל בספר התרומה והמצות כתב כריב"ל דבספר תורה לא סגי בכלי בתוך כלי אלא במחיצה עשרה ע"כ : [פ] היה קורא אמר עולא ועיין שם בעיטור בשם רב עמרם וששאלתם ממנהג דרבנן כך ראינו גאונים ואבות בית דין ואלופים הראשונים וכל חכמי הישיבה וכך מנהג שאין חולצים עד כימי השמים על הארץ של ערבית ע"כ :

מגדל עוז

כתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי למה בלילה וכו' (עיין בכ"מ) עד כי היכי דלא בעית עכ"ל : ואני אומר דברי ר"מ ז"ל תלמוד ערוך הוא דגרסינן אמר רב יעקב בר אחא אמר רבי [illegible] ביום גוללן כמין ספר תורה ואוחזן בימינו כנגד לבו בלילה עושה לו כיס טפח ומניחן דהא לילה לאו זמן תפילין הוא אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן לא שנו אלא שיש שהות ביום כדי ללובשן אבל אין שהות ביום כדי ללובשן עושה לו כיס טפח ומניחן זה הפריז על מדותיו ופירש דאפילו ביום כלומר שהוא יכ' בשעת תלייה הואיל ואין שהות ביום אחר שילא כדי ללובשן עושה להן כיס טפח להצניען עד מחרתו כמנהג העולם וכדר' יוחנן דהוה נקיט כיסתא בידיה ולא בעי לאטרוחי לרבה בר בר חנה בשמירתן עד שילא וכדגרסים ר"י אלפס ז"ל. ומעתה אין צריך לדחוק כדברי הראב"ד ז"ל בטעם ר"מ ז"ל ולא בטעם שלילה שהיא תלמוד ערוך דהא כמה זימני נגה בבי מדרשא עד דמעלי שמשא וגם כל היומים עד שיתפללו שם או ילמדו שם אם לא נהגו על דבר או במקרה שיקרה וזהו מפורש בכמה מקומות בתלמוד ופשוט שלא היו נפטרין בערב מבית המדרש עד לאחר הלילה ואזלין תלמידייהו בתרייהו כמו ביום ויותר ונשי דרבנן נמי בהכי זכיין בנטורי גברייהו ואמרו בפרק הדר אין רנה של תורה אלא בלילה וכמה ענינים כאשר עלו דברי ר"מ ז"ל נכונים וכד"ן. ורש"י ז"ל פירש ביום ליכנס לבית הכסא לא הצריכו לתקן להם כיס אלא גוללן כמין ספר תורה ובלילה כשהוא הולך בביתו להצניען עד הבקר עושה להן כיס טפח וכדר' יוחנן פירוש הואיל ושריגהו רבנן לאוחזן בידו משום שמירתן נטרן ישמרוני אכניסם עמי וישמרוני מן המזיקים : **שכח ונכנס** כו' עד גדולה. פרק מי שמתו (דף כ"ה) : **שכח ושמש** עד עסקניות הן. פרק הישן (דף כ"ו) : הנכנס למרחץ כו' עד שאינו מניח. פרקא קמא דשבת (דף יו"ד) : **לא יהלך** אדם כו' עד בגדיו. ריש פרק מי שמתו (דף י"ח) : **הנושא** משאוי כו' עד מעליו. פרק המקבל במציעא (דף ק"ה) : **ואפילו** מטפחת כו' עד על תפיליו. במציעא פרק המקבל שם (דף ק"ה) : **בית** שיש בו תפילין כו' עד במטה. פרק מי שמתו (דף כ"ה) : **קדושת** תפילין כו' עד כך היא. פרק במה מדליקין (ופרק במה טומנין (דף מ"ט)) : **אמרו עליו** כו' עד ציצית. **מגילה** פרק בני העיר (דף כ"ח) :

אמרו חכמים כל הקורא ק"ש וכו'. מימרא דעולא בפ"ב דברכות (דף י"ד:) : וכל שאינו מניח וכו' עד סוף הפרק. בפרק התכלת (דף מד) ופירש"י בשמונה עשה ארבע פרשיות יש ובכל חדא קיימי תרי עשה וקשרתם לאות והיו לטוטפות : ה' עליהם. אותם שנושאים עליהם שם ה' בתפילין יחיו :

או בלא תפילין: **כו** אע"פ שמצותן ללבשן כל היום בשעת תפלה יותר מן הכל. אמרו חכמים כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו. וכל שאינו * מניח תפילין עובר בשמונה עשה שהרי בארבע פרשיות צוה על תפילין של ראש ועל תפילין של יד. וכל הרגיל בתפילין מאריך ימים שנאמר ה' עליהם יחיו :

פרק חמישי

א כיצד אכותבין את המזוזה. כותבין שתי פרשיות שמע והיה אם שמוע על דף אחד ביריעה אחת ועושה לה ריוח מלמטה וריוח מלמעלה כמו [א] חצי צפורן. ואם * כתבה בשנים או בשלשה דפין כשירה. ובלבד שלא יעשנה * כזנב או כמו עגול או כקובה ואם עשה כאחת מאלה פסולה. כתבה שלא על הסדר כגון שהקדים פרשה לפרשה פסולה. כתבה בשני עורות אע"פ שתפרן פסולה. בספר תורה שבלה ותפילין שבלו אין עושין מהן מזוזה. ולא מן הגליונים של ספר תורה אין כותבין עליו מזוזה לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה: **ב** גומצוה לעשות ריוח שבין פרשת שמע לוהיה אם שמוע פרשה סתומה ואם עשה אותה פתוחה כשירה. לפי שאינה סמוכה לה מן התורה. וצריך להזהר בתגין שבה. ואלו הן [ב] התגין שעושין במזוזה : **ג** פרשה ראשונה יש בה שבע אותיות על כל אות מהן שלשה זייני"ן. ואלו הן. שי"ן עיי"ן של שמע ונו"ן דנפשך ותרי זייני"ן של מזוזות ותרי טיתי"ן של טטפת. ופרשה שנייה יש בה שש אותיות על כל אות מהן שלשה זייני"ן. ואלו הן גימ"ל של דגנך ותרי זייני"ן של מזוזות ותרי טיתי"ן של טוטפת וצדי"ק של הארץ. ואם לא עשה תגין או שהוסיף בהן או גרע מהן לא פסל. ואם כתבה שלא בשירטוט או שלא דקדק במלא וחסר או שהוסיף מבפנים אפילו אות אחת הרי זו פסולה: **ד** דמנהג פשוט שכותבים על המזוזה מבחוץ כנגד הריוח שבין פרשה [ג] לפרשה שדי ואין בזה הפסד לפי שהוא מבחוץ. אבל אלו שכותבין מבפנים שמות המלאכים או שמות קדושים או פסוק או חותמות הרי הן בכלל מי שאין להם חלק לעולם הבא. שאלו הטפשים לא די להם שבטלו המצוה אלא שעשו מצוה גדולה שהיא יחוד השם של הקב"ה ואהבתו ועבודתו כאילו הוא [ד] קמיע של הניית עצמן כמו שעלה על לבם הסכל שזהו דבר המהנה בהבלי העולם: **ה** [ה] ומצוה לכתוב על הארץ בשיטה אחרונה בין בראש בין (*באמצע) השיטה. הונהגו כל הסופרים לכתוב אותה בשתים ועשרים שיטות ועל הארץ בראש שיטה אחרונה. ואלו הן האותיות שבראש כל שיטה ושיטה על הסדר, שמע, ה', הדברים, לבניך, ובשכבך, בין, והיה, מצוה, בכל, יורה, עשב, פן, והשתחויתם, השמים, ואבדתם, ושמתם, אתם, אתם, בדרך, ובשעריך, אשר, על הארץ: **ו** כשכופלין אותה גוללין אותה מסוף השיטה לתחלתה עד שתמצא כשיפתח

פ"ה א כיצד כותבין וכו'. ריש הקומץ (מנחות כ"ח) תנן שתי פרשיות שבמזוזה מעכבות זו את זו, ופירש"י שתי פרשיות היינו שמע והיה אם שמוע : ועושה לה ריוח וכו'. שם (ל"א ל"ב) ר"מ היה עושה לה ריוח מלמעלה וריוח מלמטה וכמה הוא ריוח אמר רב מנשיא בר יעקב ואמרי לה אמר שמואל בר יעקב כמלא אטבא דספרי כלומר עץ סדוק שיש לסופרים הנושך בפי הקונדריסין שלא יכפלו בעודו כותב. וכתב הרא"ש שפירשו הגאונים דהיינו כחצי צפורן : ואם כתבה בשנים וכו'. שם (ל"א:) אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מזוזה שעשאה שתים ושלש ואחת כשרה ובלבד שלא יעשנה כקובה וכזנב. ומפרש הה"ק בין כשעשאה שתים ושלש דפין כשרה כאילו לא עשאה אלא דף אחת, ובלבד שלא יעשנה כקובה שיכתוב בשיטה ראשונה והיה ובשניה הדברים האלה ובשלישית אשר אנכי מצוך שהרי היא רחבה מלמטה וקצרה מלמעלה כקובה. וכן לא יעשנה כזנב שיכתוב בשיטה עליונה שלש או ארבע תיבות ובשניה שתים ובשלישית אחת שהרי היא מקצרת ויורדת כזנב. ומ"ש או כעיגול נראה שכך היה גורס רבינו : כתבה שלא על הסדר וכו'. משום דאמרינן במכילתא כתבן שלא כסדרן וכו' וכבר נתבאר בפ"א דאפילו אות אחת שכתב שלא כסדר פסולה : כתבה בשני עורות וכו'. בהקומץ שם (דף ל"ג) אמר רב יהודה אמר שמואל עשאה בשני דפין פסולה ומפרש רבינו דהיינו בשני עורות ואפילו תפרן דאילו בעור אחד הא אמר רבי יוחנן כשרה וכמו שנתבאר בסמוך. ודע דגרסינן שם בפרק הנזכר אמר רב יהודה אמר שמואל כתבה על שני דפין פסולה מיתיבי כתבה על שני דפין והניחה בשני סיפין פסולה הא בסף אחד כשרה ראויה לשני דפין קאמר. ופירש"י ראויה לשני דפין שהניח גויל חלק בין דף לדף וראויה לחלק חציה כאן וחציה כאן. והתוספות פירשו דראויה לשני סיפין היינו שכתבה בשני עורות וכן דעת רבינו : ספר תורה שבלה וכו'. ברייתא פרק הקומץ (שם ל"ב): ומ"ש ולא מן הגליונין וכו' : ב ומצוה לעשות וכו'. בהקומץ שם (ל"ב) א"ר חלבו חזינא לרב הונא דכריך לה מאחד כלפי שמע ועושה פרשיותיה סתומות ואותבינן עליה מדאמר רשב"א ר"מ היה עושה פרשיותיה פתוחות אמרתי לו מה טעם אמר לי שאין סמוכה לה מן התורה ואמר רב נחמן בר יצחק מצוה למעבדינהו סתומות ואי עבדינהו פתוחות ש"ד ומאי פתוחות דקאמר רשב"א אפילו פתוחות : וצריך להזהר בתגין וכו'. שם (כ"ט:) אמר רבא שבע אותיות צריכות ג' ג' זיונין ואלו הן שעטנ"ז ג"ץ. וסובר רבינו דלאו לעיכובא איתמר : ג ואם כתבה שלא בשירטוט. שם (ל"ב:) והלכתא מזוזה צריכה שירטוט : ומ"ש או שלא דקדק במלא וחסר. שם אמר רב יהודה אמר שמואל כתבה אגרת פסולה, ופירש"י שלא דקדק בחסרות ויתירות אלא כאגרת בעלמא : אך מה שאמר או שהוסיף מבפנים : ד מנהג פשוט שכותבין על המזוזה מבחוץ כנגד הריוח שבין פרשה לפרשה שדי כו'. ובספר הזוהר פרשת ואתחנן שצריך לכתוב שדי מבחוץ כנגד היבת והיה שבפנים : ועל מה שאמר רבינו אבל אלו שכותבים מבפנים שמות המלאכים וכו'. כתב הרמ"ך דבמסכת ע"ז משמע מהא דאמר אונקלוס לגונדא דרומאי כי הקדוש ברוך הוא נוטה המזוזה לשמור ישראל מבחוץ. ויש לדחוק דאונקלוס הוא דאמר להו לאהדורינהו לישראל עכ"ל. ואין זו טענה דהא בפרק הקומץ (דף ל"ג:) גבי מזוזה צריך להניחה בטפח הסמוך לר"ה אמר רב הונא מ"ט כי היכי דתנטריה לכך נ"ל דאין הכי נמי שהמזוזה שומרת הבית כשהיא כתובה כתקנה לא המלאכים הכתובים בה מבפנים וגם אין הכוונה בעשייתה לשמור הבית אלא צריך שיכוין לקיים מצות הקדוש ברוך הוא וממילא נמשך שתשמור הבית : ומצוה לכתוב על הארץ וכו'. בפרק הקומץ (דף ל"א ב') אמר רב חסדא ועל הארץ בשיטה אחרונה א"ד בסוף שיטה וא"ד בתחלת שיטה. ומה שכתוב בספרי רבינו בין באמצע שיטה נראה שהוא ט"ס וצ"ל בין בסוף שיטה ואפשר שהיה רבינו גורס בגמרא באמצע שיטה במקום בסוף שיטה. וכתב הרי"ף ז"ל וכבר עבדו להו ספריא תקנתא ברישי שיטי כי היכי דתיהוי על הארץ בריש שיטה אחרונה ומאי נינהו שמע וכו' עד אשר על הארץ : כשכופלים אותה וכו'. שם אמר רבי חלבו חזינא לרב הונא דכריך לה מאחד כלפי שמע

א טור י"ד סימן רפ"ח סמ"ג עשין כ"ג : ב טור י"ד סימן ר"ל : ג טור סימן רפ"ח סמ"ג שם : ד טור שם : ה טור י"ד סי' רפ"ח סמ"ג עשין כ"ג :

מגדל עוז

אע"פ שמצותן כו' עד שקרא בעצמו. פרק היה קורא (דף ט"ו) : וכל שאינו כו' עד עליהם יחיו. פרק התכלת (דף מ"ד) :

כיצד כותבין את המזוזה כו' עד הרי זו פסולה. פרק הקומץ רבה (דף ל"ב) : מנהג פשוט כו' עד בהבלי העולם. בתשובת הגאונים : ומצוה לכתוב כו' עד באמצע השיטה. פרק הקומץ רבה (דף ל"א) : ונהגו כל הסופרים כו' עד על הארץ. סדור הלכות המתבר : כשכופלים אותה כו' עד ומכניס בה המזוזה. פרק הקומץ רבה (דף ל"ב) :

הגהות מיימוניות

[לשון הטור וכל מי שאינו מניחן הוא בכלל פושעי ישראל בגופן וכן איתא בר"ה דף י"ח] : [א] היינו שיעור כמלא אטבא דספרי דאמר ר"מ היה מניח למעלה ולמטה כמלא אטבא דספרי פירוש מורי דודי. ובספר התרומה כתב שאין צריך להניח בתחלתה כדי לגול היקף מדנהגו שיהא שדי נראה מבחוץ ושדי כתוב כנגד ריוח שבין פרשה לפרשה ואם היה גליון בתחלתה כדי לגול היקף היה שדי מכוסה ע"כ. אמנם אם נעשה נקב בגליון אשר הגיה כדי לגול היקף כנגד שדי אז יהא ניכר ונראה בטוב וספר המצות כתב שמא צריך כדי לגול היקף מדכרכינן לה מאחד כלפי שמע עכ"ל : [וכתב הטור ובתחלתה כדי לגול אותה אחר שתכרוך ובסופה אין צריך להניח כלל] : * [שם בטור ורש"י פסל אפי' אם כתבה בעור א' בב' דפין ול"נ ומ"מ טוב לכותבה בדף א'] : * פי' כזנב רחב למעלה וצר למטה כזה ▽ כקובה פי' כאהל צר למעלה ורחב למטה כזה △ כעגול ברור הוא] : [ב] אמר רבא שעטנ"ז ג"ץ תני ז' אותיות צריכות ג' ג' זיונין עיין למעלה בהג"ה גדולה בפרק שני המתחלת באלפא ביתא ע"כ : [ג] וכן כותבין כנגד ה' אלהינו ה' אחד שם המתחלף מתן בא"ב שהוא במוכס"ז כוז"ו ונהגו להפך האותיות להיפך מכתיבת המזוזה כדי שיגיע כל אות כנגד אות שהוא מתחלף בו ע"כ : [ד] וכן כתב בספר המצות משמו וכן הגיד לי הר"ר משה בן הר"ר יהושע שמורינו הר"ר אביגדור כהן צ"ל הנהיג בכל ארץ אושטרייך שלא לכתוב במזוזה לא חותם ולא מלאך רק שתי הפרשיות כאשר הם כתובות לא לתוסיף אפילו אות אחת ודלא כרא"מ אשר כתב צורת המזוזה וחותמות ושמות מלאכים אמנם כתב שאין בהן לא עיכוב ולא מצוה אך תוספת שמירה וכן בס"ע של רבינו שניחה כתב ג' פסוקים תחת המזוזה ה' ישמרך וכו' : [ה] כתבו התוספות מדקאמר תלמודא פרשיות סתומות בלשון רבים מכאן שגם אחרונה טוב לעשותה סתומה ולכתוב על הארץ בסוף שיטה אחרונה וכן כתב הר"ר משה מקוצי שהוא נוהג כן אמנם נהגו לכותבו בתחילת השיטה וגירסת הספר לא מוכח כלום שתהא סתומה דגרסינן אמר רב חסדא על הארץ בשיטה אחרונה איכא דאמרי בסוף שיטה ואיכא דאמרי בתחילת שיטה ו

שמע : ואחר שגוללה מניחה בשפופרת וכו' :

ז ומברך תחלה וכו'. כן כתב הרי"ף ז"ל. ומ"ש ואינו מברך בשעת כתיבתה וכו' מדאמרינן בפרק התכלת (שם מ"ב) כל מצוה שאין עשייה גמר מצותה אינו מברך אלא בשעת גמר מצותה :

ח תלאה במקל וכו'. בהקומץ (שם ל"ב) מימרא דרב יהודה אמר שמואל וברייתא : הניחה אחורי הדלת וכו'. ברייתא שם: חפר במזוזת הפתח וכו'. גם זה שם (ל"ג) אמר רב יהודה אמר שמואל עשאה כמין נגר פסולה איני והא כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר מזוזתא דבי רבי כמין נגר עשויה לא קשיא הא דעבידא כסיכתא והא דעבידא כאיסתוירא . ומפרש רבינו כרש"י דעבידא כסיכתא פסולה דהיינו כיתד שקובעין בחור : העמיק לה וכו'. גם זה שם (ל"ג) דרש רב יוסף בר אבא משמיה דרבא העמיק לה טפח פסולה כלומר והו"ל תעשה ולא מן העשוי : חתך קנה וכו'. גם זה שם ברייתא ומימרא דרב אחא בריה דרבא כלומר משום דהוה ליה תעשה ולא מן העשוי :

ט מזוזת היחיד וכו'. ברייתא פ"ק דיומא (דף י"א). ובשבוע פירש הרא"ש ז"ל בשמיטה. ופירש"י פעמים ביובל כל דבר שהוא של רבים אין להטריח עליו הרבה שאם תטריח יהא כל אחד אומר יעשו חבירי :

י הכל חייבים וכו'. משנה פרק מי שמתו (ברכות י"ז:) נשים ועבדים וקטנים פטורין מק"ש ומן התפילין וחייבים בתפלה ובמזוזה כלומר מפני שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא ונשים חייבות כדתנן פ"ק דקידושין וע"כ בקטנים שהגיעו לחינוך עסקינן דהא קתני וחייבין במזוזה והיובא לאו לקטנים רמי אלא על מי שמוטל עליו לחנכם וז"ש ומחנכין את הקטנים : השוכר בית בח"ל וכו' עד מיד. ברייתא בפרק התכלת (מנחות מ"ד) :

כשיפתח הקורא לקרות יקרא מראש השיטה לסופה. ואחר שגוללה מניחה [א]בשפופרת של קנה או של עץ או של כל דבר ומחבר אותה אל מזוזת הפתח במסמר או חופר במזוזת הפתח ומכנים בה המזוזה : ז וקודם שיקבענה במזוזת הפתח מברך תחלה. ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לקבוע מזוזה. ואינו מברך [ב]בשעת כתיבתה שקביעתה זו היא המצוה : ח תלאה במקל פסולה שאין זו קבועה. הניחה אחרי הדלת לא עשה כלום. חפר במזוזת הפתח והכנים המזוזה כמו נגר והיא [ו] כבריח הקרשים בטבעות פסולה. העמיק לה טפח פסולה. חתך קנה והכנים בו מזוזה ואחר כך חיבר הקנה אל קנים אחרים והעמיד מן הכל מזוזת הפתח פסולה מפני שקדמה קביעת המזוזה לעשיית מזוזת הפתח: ט [ג]מזוזת היחיד נבדקת פעמים בשבוע. ומזוזת רבים פעמים ביובל. שמא נקרעה ממנה אות אחת או נמחקה מפני שהיא קבועה בכתלים מרקבת : י הכל חייבין במזוזה אפילו נשים ועבדים. ומחנכים את הקטנים לעשות מזוזה לבתיהם. [ד]השוכר בית בחוצה לארץ והדר בפונדק בארץ ישראל פטור מן המזוזה ל' יום. אבל השוכר בית בארץ ישראל חייב במזוזה מיד :

יא המשכיר בית להבירו וכו' עד סוף הפרק. ברייתא במציעא פרק השואל (דף ק"ב.) : ומ"ש ולקבוע אותה וכו'. (שם ק"א:) בעא מיניה מרב ששת מקום מזוזה על מי כלומר הפירת מקום המזוזה על מי על השוכר או על המשכיר ופשט דעל השוכר :

פ"ו א עשרה תנאים וכו' מתבארים והולכים :

ב בית שאין בו ארבע אמות וכו'. ברייתא בריש סוכה (דף ח') ומפרש רבינו דהיינו שאין בו כדי לרבע ארבע על ארבע אבל אם יש בו כדי לרבע חייב. והרא"ש חולק על זה וכתב בהלכות מזוזה דד' על ד' אמות מרובעות בעינן דבענין אחר לא חזי לדירה :

ג אכסדרה והוא המקום וכו'. בפרק הקומץ (מנחות ל"ג) אמר רבה בר רב שילא אמר רב חסדא אכסדרה פטורה מן המזוזה ואף ע"פ שיש לה פצימין מ"ט לחזוקי תקרה עבידי כלומר ואפילו יש לה דלתות וכל שאר התנאים : וכן התקרה וכו'. נראה שטעמו מדאמרינן בהקומץ אמר אביי הזינא להו לאספלידא דבי מר דאית להו פצימין ולית להו מזוזה קסבר חיזוק לתקרה הוא דעבידי. ומפרש רבינו דאספלידא היינו תקרה שאין לה כתלים אלא עומדת על עמודים מכאן ומכאן :

בית

יא [ה]המשכיר בית לחבירו על השוכר להביא מזוזה ולקבוע אותה אפילו היה נותן שכר על קביעתה. מפני שהמזוזה חובת הדר היא ואינה חובת הבית. וכשהוא יוצא לא יטלנה בידו ויצא. ואם היה הבית [ז] של כותי הרי זה נוטלה כשיצא :

פרק ששי

א עשרה * תנאין יש בבית ואחר כך יתחייב הדר בו לעשות לו מזוזה. ואם חסר תנאי אחד מהן [ו]פטור מן המזוזה ואלו הן. שיהיה בו ארבע אמות על ארבע אמות או יתר. ושתהיינה לו שתי מזוזות. ויהיה לו משקוף. ותהיה לו תקרה. [ז]ויהיו לו דלתות. ויהיה השער גבוה עשרה טפחים או יותר. ויהיה הבית חול. ויהיה עשוי לדירת אדם. ועשוי לדירת כבוד. ועשוי לדירת קבע: ב בית שאין לו ארבע אמות על ארבע אמות פטור מן המזוזה.* ואם יש בו כדי לרבע ארבע אמות על ארבע אמות בשוה אע"פ שהוא עגול או בעל חמש זויות ואין צריך לומר שאם היה ארכו יתר על רחבו הואיל ויש בו לרבע ארבע אמות על ארבע אמות חייב במזוזה : ג [ח]אכסדרה והוא המקום שיש לו שלשה כתלים ותקרה אף על פי שיש לה שני פצימין ברוח רביעית פטורה מן המזוזה: מפני שהפצימין להעמיד התקרה הם עשויים ולא משום מזוזות נעשו. וכן התקרה שאין לה כתלים אלא עומדת על עמודים

השגת הראב"ד

*) עשרה תנאים כו' עד ויהיו לו דלתות : כתב הראב"ד ז"ל שיהיו לו דלתות לא נאמר אלא משום היכר ליר ובשער שבין שני בתים שיש לשניהם יציאה מכאן ומכאן ואין ניכרת ביאתה לשער האמצעי אלא בהיכר ליר שבו ולפיכך אמר לו קבע דשי כרישא עכ"ל :

א טור י"ד סי' רפ"ט סמ"ג עשין שם : ב עיין בתוס' פרק התכלת (דף מ"ב) : ג טור סי' רל"א סמ"ג שם : ד טור סי' רפ"ה סמ"ג עשין שם : ה טור שם סי' רל"א : ו טור סי' רפ"ח סמ"ג שם : ז הרא"ש ז"ל פסק כהראב"ד ז"ל ע"ש בטור : ח טור י"ד סי' רפ"ס סמ"ג עשין כ"ג :

מגדל עוז

וקודם שיקבענה כו' עד זו היא המצוה. בהלכות ר"י אלפס ז"ל : תלאה במקל כו' עד מזוזת הפתח. פרק הקומץ רבה (דף ל"ב) : מזוזת היחיד כו' עד מרקבת. פרקא קמא דיומא (דף י"א) : הכל חייבין במזוזה כו' עד לבתיהם. פרק מי שמתו (דף י"ז) ופרק קמא דקידושין (דף ל"ב) : השוכר בית בחוצה לארץ כו' עד מיד. פ"ק דעבודה זרה (דף כ"א) ובמנחות פרק התכלת (דף מ"ד) : המשכיר בית לחבירו כו' עד סוף הפרק. פרק קמא דע"ז (דף כ"א) ופרק השואל דמציעא (דף ק"ב) : עשרה תנאים כו' עד ויהיו לו דלתות. פרק הקומץ רבה (דף ל"ג) : כתב הראב"ד ז"ל שיהיו לו דלתות לא נאמר וכו' קבע דשי כרישא עכ"ל. זא"ה היא מהשאלו"ת ששל"חו לפנ"יו חכ"מי לונ"יל : ואני אומר היכר ליר בפני עצמו וקביעת דלתות בפני עצמן והכי מוכחת סוגיין דפרק הקומץ רבה דגרסינן ואמר רב יהודה במזוזה הלך אחר היכר ליר מאי היכר ליר אמר רב יהודה אמר שמואל אבקאתא היכי דמי כגון פיתחא דבין תרי בתים בין בי גברי לבי נשי ע"כ בהיכר ליר. ובתר הכי גרסינן ריש גלותא בנה ביתא אמר ליה לרב נחמן קבע לי מזוזתא אמר ליה תלי דשי ברישא עד כאן בדלתות. ואי סלקא דעתך דהאי עובדא דרב נחמן משום היכר ליר אמר ליה לריש גלותא אמאי אמר ליה תלי דשי ברישא הוה ליה למימר עביד ליר ברישא אלא שמע מינה דליר מיעבד הוה עביד אלא דשי הוא דהכתי לא תליא והיינו דאתא לאשמועינן דדלתות מעכבות ועוד כי אמר ריש גלותא בנה ביתא דמשמע שמתחת בנין הבית הוצרך למזוזה אמאי לא קאמר פתח פיתחא בין בי גברי לבי נשי או בנה ביתא והוה בה פתחא בין בי גברי לבי נשי אלא שמע מינה דלא משום ליר דבין גברי לנשי הוה אלא דלתות דבנין הבית הם גורמין ומעכבין. ומטעם זה הצריך ר"מ ז"ל דלתות עם הקבלה שהיתה בידו והדין עמו ועוד דהא בעינן וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך אלמא מזוזה ושער תחלה ואחר כך וכתבתם כד"ן. ורש"י ז"ל פירש טעם אחר דילפינן מגילית דבעינן תעשה ולא מן העשוי ואי הוה קבע מזוזה והדר קבע דשי הוה ליה מן העשוי וכי מעיינת בה שפיר היינו טעמא דידיה גופיה אלא דאייתי לה מן הכד ודברי רש"י ז"ל קבלה ואולי גם על זה סמך ר"מ ז"ל. ואחרי שכתבתי זה באה לידי תשובת עצמו שהשיב במיין לחכמי לוניל ז"ל על לשון ההשגה הזאת בעצמה ושמחתי כאשר היה לבבי עם לבבו והעתקתי תשובתו בלשונו למען ירוץ הקורא בו. וז"ל תשובה מה שאמרתם משום ליר וכו' (עיין בכ"מ לשון התשובה) לא מזוזה דעלמא עד כאן לשון תשובתו אות באות מלה במלה ואתה המעיין התבונן בדברים לשמן ותראה איך יצאו הדברים מפי אומרן ואיך הוצעו כהלכתן : ויהיה גובה השער עשר טפחים או יתר כו' עד ועשוי לדירת קבע : פרק קמא דיומא (דף י' י"א) : בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות פטור מן המזוזה. פרק קמא דסוכה (דף ח') : ואם יש בו כדי לרבע ארבע אמות על ארבע אמות כו' עד חייב במזוזה : אכסדרה וכו' המקום כו' עד את המזוזה. פרק הקומץ רבה (דף ל"ג) :

הגהות מיימוניות

[ו] וכן פירש"י הא דאמר רב עשאה כמין נגר פסולה ואדרבא יש לקובעה מעומד וכן נראה לרא"מ וכן פסק רבינו שמחה שאז יראה שמע שלה את הפתח כדאיתא התם ודלא כפירוש רבינו תם שפי' כמין נגר מעומד ושיש לקובעה מושכב וכן כתב בספר המצות שנהגו כפירוש רש"י וכן פי' בערוך נגר שמשימים אחורי הדלת ברוחב וכו' וכתב ר"מ נגר שמשימים אחורי הדלת באיסקופה תימה לי דבפרק השואל גבי הא דתנא המשכיר בית לחבירו משכיר חייב בדלת ובמנעול ובנגר פירש"י נגר היינו שתוחבין בחור שבאיסקופה והיינו דלא כפירושו דהכא : [ז] אבל הני בתים ששוכרים ישראל מכותי פסק ר"י דפטורין ממזוזה דכתיב ביתך ולא בית אחרים כדאמרינן גבי טלית שאולה כל שלשים יום פטורה מציצית דכתיב כסותך ולא כסות אחרים ואף לאחר שלשים יום אינו חייב אלא מדרבנן שלא יאמרו שלו הוא אבל בית כותי לא אתי למיטעי דקלא אית ליה והא דאמרינן מזוזה חובת הדר היא היינו לפטור ישראל כששכרו שוכרו ממנו אבל לחייב ישראל כשדר בבית כותי לא. אך קשה אמאי לא דרשינן ביתך ולא בית אחרים ויפטר כששוכר ישראל מישראל כמו דדרשינן כסותך ולא כסות אחרים ואם תתרץ דחשבינן ליה ביתו דשכירות קניא כמו כן שאלה קניא ע"כ מצאתי. ודעת רבינו המחבר דחייב אפילו בבית כותי כל זמן שהוא בתוכה כדמוכח לשון העמוד : [ח] הקומץ רבה פתחי שימאי פטורין מן המזוזה מאי פתחי שומאי פליגי בה רב רחומי ורבה חד אמר דלית ליה מזוזה וחד אמר דלית להו שקפי וכתב רא"מ דלחומרא עבדינן ואיזה מהם שיהיה חייב במזוזה. אבל בספר המצות כתב כרבינו המחבר : * [כתב הטור בענין זה כתב הרמב"ם יש בו לרבע ד' על ד' וכו' וא"א ז"ל כתב שאינו חייב אלא א"כ הוא מרובע ד' על ד' :

עמודים מכאן ומכאן אע"פ שהיא כתבנית בית פטורה לפי שאין לה מזוזות. שאלו העמודים להעמיד התקרה הן עשויין: ד [א]בית שיש לו מזוזה מכאן ומכאן וכיפה כמין קשת על שתי המזוזות במקום המשקוף. אם יש בגובה המזוזות עשרה טפחים או יותר חייב במזוזה. ואם אין בהן עשרה טפחים פטורין מפני שאין לו [ג] משקוף: ה [ב]בית שאין לו תקרה פטור מן המזוזה. היה מקצתו מקורה ומקצתו אינו מקורה יראה לי שאם היה הקירוי כנגד הפתח שהוא חייב במזוזה ומעמידין הדלתות ואחר כך קובעין את המזוזה: ו הר הבית הלשכות [ג]והעזרות ובתי כנסיות ובתי מדרשות שאין בהן בית דירה פטורין לפי שהן קדש. בית הכנסת של כפרים שהאורחין דרין בו חייב במזוזה. וכן בית הכנסת של כרכין אם היה בו בית דירה חייב. כל השערים שהיו במקדש לא היה להם מזוזות חוץ משער נקנור ושלפנים ממנו. ושל לשכת פרהדרין מפני שהלשכה הזאת היתה בית דירה לכהן גדול בשבעת ימי ההפרשה: ז בית התבן בית הבקר בית העצים בית אוצרות פטורין מן המזוזה שנאמר ביתך ביתך המיוחד לך פרט לאלו וכיוצא בהן. לפיכך רפת הבקר שהנשים יושבות בה [ד]ומתקשטות בה חייבות במזוזה שהרי יש בה יחוד לדירת אדם. בית שער אכסדרה ומרפסת והגינה והדיר פטורין מן המזוזה * מפני שאינם עשויין לדירה. אם היו בתים החייבין במזוזה פתוחין למקומות אלו חייבין במזוזה: ח לפיכך אחד שערי חצרות ואחד שערי מבואות ואחד שערי מדינות ועיירות הכל חייבים במזוזה שהרי הבתים החייבין במזוזה פתוחין לתוכן. אפילו עשרה בתים זה פתוח לזה וזה פתוח לזה הואיל והפנימי חייב במזוזה כולן

א טור שם סי' רפ"ו : ב טור שם רפ"ס : ג שם : ד עיין בטור שם :

השגת הראב"ד

*) מפני שאינן עשויין לדירה: כתב הראב"ד ז"ל תמיה אני על שער הגינה שפטר שאם יש בו בית הרי הוא חייב ואם אין שם בית הרי הוא פטור מה צורך לומר והלא אף בית שאינו מקורה אמר שהוא פטור. ואולי אע"פ שיש בה שומירה לגנה אמר שהיא פטורה לפי שאינה קבועה כדי שיתחייב לא בית שער שלה ולא שער הגינה עכ"ל:

כסף משנה

ד בית שיש לו מזוזה וכו'. ברייתא פ"ק דעירובין (דף י"א:) ואיתא נמי פ"ק דיומא (דף י"א) כיפה רבי מאיר מחייב וחכמים פוטרים ושוים שאם יש ברגליה עשרה שהיא חייבת. ומ"ש רבינו מפני שאין לה משקוף צ"ע שאם הכיפה חשיב משקוף אפילו אין גובה המזוזות עשרה טפחים ליתכשר ואם אין הכיפה חשיב משקוף כי הוו המזוזות גבוהות עשרה טפחים מאי הוי אטו גובה המזוזות משוי לכיפה משקוף:

ה בית שאין לו תקרה וכו'. בפרק הקומץ (מנחות ל"ג) אמר רבא פתחי שימאי פטורין מן המזוזה פליגי בה רב רחומאי ורב יוסף חד אמר דלית להו תקרה וחד אמר דלית להו שיקפי ומשמע לרבינו דלא פליגי אלא בפירושא דשימאי מאי ניהו אבל לענין דינא כ"ע מודו דבין לית להו תקרה בין לית להו שיקפי פטורים. ובפ"ק דיומא (דף י"א ב') תני רב שמואל בר יהודה קמיה דרבא שנה שערים פטורים מן המזוזה וחד מינייהו שער שאינו מקורה: היה מקצתו מקורה וכו'. מילתא דסברא הוא: וכתב ה"ר מנוח אם הקירוי אצל הפתח חייב נראה לי דיש במקורה ד' על ד' ופשוט הוא:

ומעמידין הדלתות וכו'. שם (מנחות ל"ג) ריש גלותא בנה ביתא א"ל לרב נחמן קבע לי מזוזתא א"ל תלי דשי ברישא: ועל מ"ש רבינו בראש הפרק ויהיו לו דלתות. כתב הראב"ד ז"ל שיהיה לה דלתות לא נאמר וכו'. קבע דשי ברישא עכ"ל:

וחכמי לוניל שאלו מרבינו והשיב להם וז"ל השאלה והתשובה. מסופק לנו במה שאמר ושיהיו לה דלתות לפי מה שקבלנו הא דאמרינן בפרק הקומץ בההוא דאמר ליה תלי דשי ברישא לא נאמר אלא משום היכר ציר ובשער שבין שני בתים שיש לשניהם יציאה מכאן ומכאן ואין ניכרת ביאתה לשער האמצעי אלא בהיכר ציר שבו: תשובה זה שאמרתם משום היכר ציר מי תלה הא בהא וכי דרשיתו סמוכים בגמרא הלא תדעו שעיקר המצוה לא תלה אותה אלא בשער שנאמר על מזוזות ביתך ובשעריך וכי בשני מקומות מניחין על המזוזה ועל השער הלא כך אמר על מזוזות ביתך ועל מזוזות כל שעריך וכך אמרו חז"ל אחד שערי בתים ואחד שערי מדינות ולא אמרו אחד פתחי בתים שכל פתח שאין לו דלתות פתח מיקרי שער לא מיקרי וכן מוכח בריש עירובין ולא נסתפק זה לשום חכם בעולם שאין החיוב תלוי אלא בשער כפשטיה דקרא וריש גלותא שאמר לרב נחמן לקבוע לו מזוזה על פתח שלא היה לו דלתות לאו למימרא שהיה סבור שחיוב המזוזה על הפתח בלבד אלא כיון שהעמיד המזוזה אמר לרב נחמן להעמיד המזוזה על הפתח ואחר כך יעמיד הדלתות ומדברי רב נחמן תלמוד ענין זה שהרי א"ל תלי דשי ברישא ולא א"ל תלי דשי כלומר אע"פ שהכתיבה על המזוזה היא מונחת אין מניחין אותה עד שתעמוד הדלת שאין החיוב אלא במזוזת השער כמו שביארנו ולא במזוזה בעלמא עכ"ל. ומ"ש וכי דרשיתו סמוכים וכו' הוא לפי שקודם האי עובדא דר"נ בסמוך אמר במזוזה הלך אחר היכר ציר:

ו הר הבית הלשכות והעזרות. ברייתא פ"ק דיומא (דף י"א י"ב) יכול שאני מרבה הר הבית הלשכות והעזרות ת"ל בית מה בית שהוא חול אף כל שהוא חול יצאו אלו שהן קדש: ובתי כנסיות וכו'. ברייתא שם בה"כ שיש בה בית דירה לחזן הכנסת חייב במזוזה ושאין בה בית דירה ר"מ מחייב וחכמים פוטרים. ודין בית המדרש שוה לדין בה"כ. ומ"ש רבינו שבה"כ של כפרים סתמו יש בו בית דירה ושל כרכים סתמו אין בו בית דירה. הרי"ף בהלכות מזוזה כתב כן: כל השערים וכו'. גם זה ברייתא שם אלא שבספרנו גירסא אחרת והיא כל השערים שהיו שם לא היו להם מזוזה חוץ משער נקנור שלפנים ממנו לשכת פלהדרין. ואפילו לפי גירסת רבינו כיון שכל השערים האלו היו פתוחים ללשכת פלהדרין היו מחוייבים במזוזה. ונתבאר בגמרא דאיכא חייבת במזוזה אלא שבעת ימי הפרשה שכ"ג דר שם אבל בשאר ימות השנה פטורה:

ז בית התבן וכו'. ברייתא שם ביתך בית המיוחד לך פרט לבית התבן ולבית הבקר ולבית העצים ולבית האוצרות שפטורים מן המזוזה ויש מחייבים ופסק כה"ק:

לפיכך רפת בקר וכו'. גם זה שם תני רב כהנא קמיה דרב יהודה בית התבן וכו' פטורים מן המזוזה מפני שהנשים נאותות בהם ומאי נאותות רוחצות א"ל רב יהודה טעמא דרוחצות הא סתמא חייבים והתניא רפת בקר פטורה מן המזוזה אלא מאי נאותות מתקשטות וה"ק אע"פ שהנשים מתקשטות פטורים א"ל רב כהנא ונשים מתקשטות בהן פטורים והתניא רפת בקר פטורה מן המזוזה ושהנשים מתקשטות בה חייבת במזוזה אלא מאי אית לך למימר מתקשטות תנאי היא לדידי נמי סתמא תנאי היא ובעא רב יהודה לאוקמי דסתמא לכ"ע פטור ואיתותב מדתניא רפת חייב במזוזה ולא מפליג בין נשים מתקשטות לאין נשים מתקשטות אלא סתמא תנאי היא בענין שהנשים מתקשטות וכיון דלרב כהנא לכ"ע מיחייב ולרב יהודה נמי לחד תנא חייב הכי נקטינן ובסתמא נראה מהרי"ף שפסק שחייב שכתב ובית שהנשים רוחצות הא סתמא חייבין [וכ"כ הרא"ש וסיים בה] ולא כהרמב"ם שכתב דוקא שהנשים מתקשטות בהם עכ"ל. ודעת רבינו דכיון דפלוגתא דתנאי היא ולא נזכר שם החולקים לדעת הלכה כדברי מי ואשכחן דפליגי אמוראי במילתא כרב יהודה קיימא לן דכיון דרב כהנא תני קמיה משמע דתלמידו היה ואין הלכה כתלמיד במקום הרב. ולהרי"ף והרא"ש איכא למימר דס"ל דלאו דתלמיד הוה דתלמיד דרב הוה וחכם גדול היה כדמוכח בסוף בבא קמא אלא דהכי הוה עובדא דתנא קמיה דרב יהודה: בית שער וכו'. ג"ז ברייתא (שם) יכול שאני מרבה אפילו בית שער אכסדרה ומרפסת ת"ל בית מה בית מיוחד לדירה יצאו אלו שאין מיוחדין לדירה. ופירש"י בית שער בית קטן שעושין לפני פתחי עליות הרבה וכולן עולין דרך שם. אכסדרה פרוזדור שלפני בתים עכ"ל. וכתב כן מפני שאכסדרה מאי איריא משום דאינה עשויה לדירה תיפוק ליה משום דאין לה מזוזות כדאמרינן פרק הקומץ (מנחות ל"ג ב') ונתבאר בפרק זה ולכך כתב דהיינו פרוזדור שלפני הבתים. וכתב הרי"ף בהלכות מזוזה ואי קשיא לך הא דתניא בית שער אכסדרה ומרפסת חייבות במזוזה התם כשבתים פתוחות לתוכן וזה דעת רבינו. וא"כ צריכים אנו לפרש לדעת רבינו דבית שער היינו בית שער דגינה או דבית העצים וכו' וכן מרפסת מקום מקורה ופתוחות לתוכו גנות או בתי תבן וכו' וכן אכסדרה זו פתוחים לתוכה גנות או בתי תבן וכו' כעין מרפסת אלא שהמרפסת זה עגול ואכסדרה כעין מרובע ואכסדרה זו היא כמו אכסדרה דבי רב כלומר שיש לה ארבע דפנות אלא שאין מגיעות לסכך או כאכסדרה רומיתא שיש לה ארבע דפנות אלא שהיא עשויה חלונות חלונות. וכתב הרי"ף בהלכות מזוזה ששתי אכסדראות הללו חייבות במזוזה והשתא טעמא דאכסדרה זו פטורה לפי שאין פתוחין לתוכה בתי דירה ואין דרין בה שאילו היו דרין בה או היו פתוחין לתוכה בתי דירה חייבת: ומ"ש והגינה והדיר: כתב הראב"ד תמה אני על שער הגינה שפטר וכו'. לא בית שער שלה ולא שער הגינה עכ"ל. ואני אומר דתמיה מעיקרא ליתא דרבינו לא בא להשמיענו שהגינה פטורה אלא משום סיפא נקטה שאם היה בית פתוח לה חייב:

ח לפיכך אחד וכו'. גם זה ברייתא שם (יומא דף י"א) אחד שערי בתים ואחד שערי חצרות ואחד שערי מדינות ואחד שערי עיירות חייבין במזוזה ופירש"י שערי

הגהות מיימוניות

[ג] כחכמים לגבי רבי מאיר ע"כ:

מגדל עוז

חר הבית מ' עד לדירת אדם. פרק קמא דיומא (דף י"א י"ב): בית שער אכסדרה ומרפסת והגינה והדיר פטורין מן המזוזה מפני שאינן עשויים לדירה. פרק הקומץ רבה (דף ל"ג):

כתב הראב"ד ז"ל תמיה אני על שער הגינה שפטר וכו' ולא שער הגינה עכ"ל. ואני אומר הלכה זו פרק הקומץ רבה מדייקא שפיר דגרסינן תנו רבנן בית שער הפתוח לגינה ולקיטונית רבי יוסי אומר נידון כקיטונית וחכמים אומרים נידון כאויר רב ושמואל דאמרי תרוייהו מגינה לבית דכ"ע לא פליגי דחייב מאי טעמא ביאה דבית הוא כי פליגי מבית לגינה מר סבר גינה עיקר ומר סבר קיטונית עיקר רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו מבית לגינה כולי עלמא לא פליגי דפטור מאי טעמא פתחא דגינה הוא כי פליגי מגינה לבית מר סבר ביאה דבית הוא ומר סבר כולה אדעתא דגינה הוא דעבידא אביי ורבא עבדי כרבה ורב יוסף ורב אשי עביד כרב ושמואל להומרא עכ"ל הגמרא. ופקח עיניך וראה דלכולהו תנאי ואמוראי כי הויא פתחא דגינה בלחוד פטורה כדברי ר"מ ז"ל שנבוכים ומובכים ונראים לעין וכן פירש רש"י ז"ל. ומה שהקשה הראב"ד ז"ל איני משיב עליו ברצוני כי ידעתי קוטנו עבה ממתני והיה יכול לתרצה לכמה פנים אם ירצה וגם אני לא באתי בזה החיבור לתרץ מה שיקשה הוא או אחרים על הגמרא אלא מה שיקשה על ר"מ ז"ל אבל מה אעשה באני אשתוק מדרך הענוה ואולי יחשדני הרואה לדעת אחרת שאיני חושש לדבריו חלילה לי וחס ליה לזרעיה דאבא ורחמנא ליצלן מהאי דעתא על כן נראה לי לתרץ דסד"א גינה לטיול עבידא והיינו דירתו וליחייב קמ"ל וכן דיר סד"א למילתיה חשיבא וכדירה דמיא קמ"ל ולא דמיא לבית מקורה דההיא אורחא לקרוייה וכיון שלא קרהו לא נעשית עדיין מחשבתו לגמרי אבל דיר וגינה נגמרה מחשבתו למילתייהו כד"ן: אם היו הבתים החייבין כו' עד עשויין לדירת קבע. פרק הקומץ רבה (דף ל"ג) ופרק קמא דיומא (דף י"א):

כולן חייבין. ומפני זה אמרו שער הפתוח מן הגינה לחצר חייב במזוזה: ט בית הכסא ובית המרחץ ובית הטבילה ובית הבורסקי וכיוצא בהם פטורין מן המזוזה לפי שאינן עשויין לדירת כבוד. סוכת [ג] חג בחג ובית שבספינה פטורין מן המזוזה לפי שאינן עשויין לדירת קבע. * שתי סוכות של יוצרים זו לפנים מזו החיצונה פטורה מן המזוזה לפי שאינה קבועה. החנויות שבשוקים פטורין מפני שאינן קבועים לדירה: י בית שיש לו פתחים הרבה אע"פ שאינו רגיל לצאת ולבא אלא באחת מהן חייב לעשות מזוזה בכל פתח [ד] ופתח. *פתח קטן שבין בית לעליה חייב במזוזה. חדר שבבית אפילו חדר בחדר חייב לעשות מזוזה על שער החדר הפנימי ועל שער החדר החיצון ועל שער הבית שכולן עשויין לדירה וקבועין: יא פתח שבין בית המדרש או בין בית הכנסת וביתו אם רגיל לצאת ולבוא באותו הפתח חייב במזוזה. פתח שבין שני בתים הולכין אחר הציר של דלת מקום שהציר נראה עמו שם קובעים את המזוזה: יב * והיכן קובעים את המזוזה בתוך חלל של פתח בטפח הסמוך לחוץ בתחלת שליש העליון של גובה השער. ואם קבעה למעלה מזה כשרה. והוא שירחיקנה מן המשקוף טפח וצריך לקובעה על * ימין הנכנס לבית ואם קבעה משמאל פסולה. ובית של שותפין חייב במזוזה

השגת הראב"ד

*) שתי סוכות של יוצרים כו' עד לפי שאין לה קבע:
כתב הראב"ד ז"ל אף הפנימית אין לה קבע:

❀ הכל בטור שם:

כסף משנה

שערי מדינות יש מדינה מוקפת הריס ויערים בכמה פרסאות ואין יוצאין ממנה אלא דרך שערים כגון ארץ הגר עכ"ל. ופירש כן משום דמדינה היינו הפרכיא כדמשמע בסוף כתובות: ומ"ש אפילו עשרה בתים זה פתוח לזה וכו'. נלמד ממה שנתבאר בסמוך ובפרק הקומץ (מנחות ל"ג ב') אמר רבה בי ארזיקי חייב במזוזה מאי בי ארזיקי בית שער הפתוח לחצר ובתים הפתוחים לבית שער. ופירש"י בית שער הפתוח לחצר וכו' בעי שתי מזוזות אחד בפתח שמבית שער לבתים ואחד בפתח שמן החצר לבית שער: ומפני זה אמרו וכו'. בהקומץ (שם) ת"ר בית שער הפתוח לגינה ולקיטונית כלומר לחדר ר' יוסי אומר נידון כקיטונית וחכ"א נידון כבית שער רב ושמואל דאמרי תרווייהו מגינה לבית כ"ע לא פליגי דחייב מ"ט ביאה דבית היא כי פליגי מבית לגינה מ"ס קיטונית עיקר ומר סבר גינה עיקר רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו מבית לגינה כ"ע לא פליגי דפטור מ"ט פתחא דגינה הוא כי פליגי מגינה לבית מר סבר ביאה דבית הוא ומר סבר כולה אדעתא דגינה עבידא אביי ורבא עבדי כרבה ורב יוסף ורב אשי עביד כרב ושמואל לחומרא והלכתא כרב ושמואל לחומרא. ופירש"י נידון כקיטונית וצריך מזוזה. נידון כבית שער באויר ואין צריך מזוזה. מגינה לבית באותו פתח שבין הגינה לבית שער לכ"ע חייב דביאת בית שער הוי אותו שער שבו נכנסין מן הקיטונית שהבאים מהגינה דרך בית שער נכנסין בו לקיטונית כ"ע לא פליגי דחייב. כי פליגי מבית לגינה פתח החיצון שיוצאין מבית לגינה שהיוצאין מן הבית דרך בית שער נכנסין בו לגינה. מר סבר עיקר בית שער לשם כניסת קיטונית נעשה והוי כשאר בית שער דעלמא שחייבין כל פתחיו במזוזה. ומר סבר עיקר בית שער לגינה נעשה לצאת מקיטונית לגינה הילכך נידון כאויר ולא כבית שער. מר סבר הפתח לשם קיטונית עבידא וחייב במזוזה ומר סבר לשם גינה עבידא ופטור. ל"א ועיקר מגינה לבית אם כשהוא פותח פתח מגינה לבית דהיכר ציר הוי בבית דכ"ע לא פליגי דחייב. קיטונית עיקר וחייב ואע"ג דציר סובב בגינה דכי אמרינן הלך אחר היכר הציר ה"מ בפתח דבין תרי בתי דתרווייהו עיקר וכו' ס"ל כרבי יוסי ואליבא דשמואל עכ"ל:

ט בית הכסא וכו'. ברייתא פ"ק דיומא (דף י"א) ומסיים בה התם אף על פי שהנשים מתקשטות בהם פטורים משום דנפיש זוהמיה ולכן סתם רבינו ולא חילק ונתן טעם לפי שעיקרו אינו עשוי לדירה כבית והיינו דנפיש זוהמיה: סוכת חג בחג. ברייתא שם (דף י') פלוגתא דר' יהודה ורבנן ופסק כרבנן ומפרש בגמרא דבשאר כל ימות השנה כ"ע לא פליגי דפטורה כי פליגי בשבעת ימי החג וטעמא דרבנן משום דסוכה דירת עראי בעינן ולא מיחייב במזוזה כלומר דדומיא דבית בעינן וסוכה בשבעת ימים שהוא יושב בה הויא דירת עראי: אף מה שכתב ובית שבספינה: שתי סוכות וכו'. פ"ק דסוכה (דף ח' ב') א"ר לוי שתי סוכות של יוצרים זו לפנים מזו הפנימית אינה סוכה וחייבת במזוזה החיצונה סוכה ופטורה מן המזוזה ואמאי ניהוי חיצונה כבית שער דפנימית ותתחייב במזוזה משום דלא קביעא. ופירש"י לא זו ולא זו דבר קבוע ואין הפנימית חשובה להיות לה בית שער. וזה דעת הראב"ד שכתב א"א אף הפנימית אין לה קבע כלומר ומלשון רבינו נראה דמשום דלא קבועה לא קאי אלא אחיצונה ומשיג עליו דאם החיצונה היה ראוי לחייבה מצד עצמה אלא משום דלא קביעא גם הפנימית לא קביעא ותפטר אבל כשאנו אומרים שהיה ראוי לחייבה משום בית שער דפנימית אלא לפי ששתיהן אינן קבועות לא שייך האי קושיא דנהי דמיעוט קביעותן מהני דלא ליהוי לה בית שער מ"מ לא מהני לפטור הפנימית שהוא דר בה בקביעות. וטעם רבינו דכיון דאמרו בגמרא משום דלא קבועה משמע ליה דלא קאי אלא אחיצונה וה"ק פנימית כיון דנעשית לשם דירת קבע חייבת אבל חיצונה שלא נעשית לשם דירת קבע אין לחייבה אפילו מטעם בית שער דהו"ל כסוכה שהיא בית שער לבית דלא מיחייבא כנ"ל:

י בית שיש לו פתחים הרבה וכו'. מימרא דרב פפא בפרק הקומץ (מנחות ל"ד): פתח קטן וכו'. שם איתמר לול הפתוח מן הבית לעלייה אמר רב הונא אם יש לו פתח אחד חייב במזוזה אחת אם יש לו שני פתחים חייב בשתי מזוזות ביאור זה שדרך העולם כשעושין ארובה באמצע עלייה עולין לה מן הבית במעלות ועושין פתח אחד למטה כדי שלא ירדו מן העלייה לבית כי אם ברשות ועושין בעלייה ארבע מחילות ועושים בו פתח כדי שלא יעלו מהבית לעלייה אלא ברשות ופעמים שאין עושין אלא אחד ואלו נועלין מכאן ואלו נועלין מכאן: חדר שבבית וכו'. כבר כתב דין זה לעיל. וא"י למה נשנה כאן: יא פתח שבין בית המדרש וכו'. בפרק הקומץ (ל"ג) ההוא פתחא דנפיק ביה רבי לבי מדרשא לא הוה עביד ביה מזוזתא והא ההוא פתחא דהוה עייל ביה רב הונא לבי מדרשא ועביד ליה מזוזה התם רגיל הוה דאמר רב יהודה אמר רב במזוזה הלך אחר הרגיל כלומר להתחייב במזוזה בפתח שבין ביתו לבית המדרש הלך אחר הרגיל שאם הוא רגיל לצאת ולבא תמיד דרך אותו פתח חייב במזוזה ואם אינו רגיל לצאת ולבא בקביעות אלא פעם במקרה פטור, כנ"ל לדעת רבינו. ובנ"י פירוש דפתחא דרבי לא היה עשוי אלא לו לבדו והיינו שאינו רגיל ופתחא דרב הונא היה עשוי לכל הנכנסין לבה"כ או רובם והיינו רגיל וכן פירש"י ז"ל ולישנא משמע טפי כמו שפירשנו לדעת רבינו: פתח שבין שני בתים וכו'. שם אמר רב יהודה אמר שמואל הלך אחר היכר ציר ה"ד היכר ציר כגון פתחא דבין תרי בתי בין גברי לנשי כלומר שחילק ביתו חציו לצורך האנשים הבאים אל הבית וחציו לצורך אשתו לצניעות ויש פתח ביניהם וכל פתח פתוח לרשות הרבים ובעינן מזוזה דרך ימין לביאה והכא לא ידעינן הי חשוב דרך ביאה אי מהאי גיסא אי מהאי גיסא וקאמר דהלך אחר היכר ציר כלומר אחר תור שהדלת סובב בו אותו לד שהחור בו חשוב בית ודרך ימין שנכנסין בו נותנין מזוזה: יב והיכן קובעין וכו'. (שם ל"ב ב') אמר רב יהודה אמר שמואל מצוה להניחה בתוך חלל הפתח פירוש ולא מבחוץ: ומ"ש בטפח הסמוך לחוץ. ג"ז שם (ל"ג ב') אמר רבא מצוה להניחה בטפח הסמוך לר"ה מ"ט רבנן אמרי כי היכי דתפגע ביה מצוה תחלה ורב הונא מסורא אמר כי היכי דנינטריה פירוש שאם יש בחלל הפתח שלשה או ארבעה טפחים קודם שיגיע לדלת מצוה להניחה בטפח הסמוך לר"ה כי היכי דניפגע במצוה קודם שיכנס רגלו לחלל הפתח. כי היכי דנינטריה שישמור הבית מן המזיקין ומ"ה כל מאי דיכלינן להוציא המזוזה לר"ה מוציא: בתחלת שליש העליון וכו'. (שם ל"ג) א"ר זירא אמר רב מתנא אמר שמואל מצוה להניחה בתחלת שליש העליון. ומ"ש ובלבד שלא ירחיקנה מן המשקוף טפח. טעמו מדאמרינן על הא דר' זירא אמר שמואל ורב הונא אמר מגביה מן הקרקע טפח ומרחיק מן הקורה טפח וכל הפתח כולו כשר למזוזה. מיתיבי מגביה מן הקרקע טפח ומרחיק מן הקורה טפח וכל הפתח כולו כשר למזוזה דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר וקשרתם וכתבתם מה קשירה בגובה אף כתיבה בגובה בשלמא רב הונא הוא דאמר כרבי יהודה אלא שמואל דאמר כמאן לא כרבי יהודה ולא כרבי יוסי לעולם כרבי יוסי ומאי תחלת שליש העליון דקאמר להרחקה. ומשמע לרבינו דלא פליגי רבי יוסי ורבי יהודה אלא בלמטה משליש העליון אבל למעלה ד"ה צריך להרחיקה מן הקורה טפח והכי משמע מדאמר רבי יוסי מה קשירה בגובה אף כתיבה בגובה וכי היכי דקשירה דהויא בגובה הזרוע אינו בסוף גובהו אלא מרוחק מסוף גבהו קצת ה"נ כתיבה דילפינן מינה דהויא בגובה אינה בסוף הגובה אלא מרוחקת ממנו מעט דהיינו טפח כנ"ל לדעת רבינו. והרא"ש חולק ואומר שיכול לתתו בגובהו של פתח עד המשקוף: כתב הראב"ד הגע עצמך שהוא שער גבוה מניחה כנגד כתפיו ודיו עכ"ל. וזה שכתב הראב"ד הוא ירושלמי בסוף מגילה. ורבינו סובר דמכיון שלא הוזכר כן בגמרא דידן משמע דלא ס"ל הכי: וצריך לקובעה מימין וכו'. מימרא דרבא פ"ק דיומא (דף י"ב ב'): ובית של שותפין וכו'. ברייתא (שם י"א) וק"ל למה איחר רבינו דין זה עד כאן דלעיל הו"ל לכותבו. וי"ל דמשום דבגמרא בהדי הדדי איתמר דאמאי דתניא בית האשה ובית השותפין חייב פרכינן פשיטא מהו דתימא ביתה ביתך ולא ביתם קמ"ל ואלא ביתך למה לי כדרבא דאמר רבא

מגדל עוז

שתי סוכות של יוצרים כו' עד לפי שאין לה קבע. פ"ק דסוכה (דף ח'): כתב הראב"ד ז"ל אף הפנימית אין לה קבע עכ"ל: ואני אומר זה שכתב ר"מ ז"ל תלמוד ערוך פ"ק דסוכה ואנו רגילין לפרש כי הפנימית עיקר קבע דירת היוצר שם לאכול ולשתות ולישן שם אבל החיצונה אינה אלא למכור כתנויות שבשוקים בכמוך שפטורות, ואם מפני שהיא סוכה אמר הראב"ד ז"ל תמה אני והלא ברים מסכת סוכה נחלקו אי סוכה דירת עראי בעינן או קבע דאלמא יש קבע לסוכה ובמינה קא אמרינן כד"ן: החנויות שבשוקים כו' עד לדירה בית שיש לו פתחים כו' עד קובעין את המזוזה. פרק הקומץ רבה (דף ל"ד): והיכן קובעים את המזוזה כו' עד חייב במזוזה. פרק הקומץ רבה (דף ל"ד): כתב הראב"ד ז"ל הגע עצמך שהיה שער גבוה מניחה כנגד כתיפיו ודיו עכ"ל: ואני אומר כי ר"מ ז"ל לא פסק כן לפי שבבבלי לא חילק וגם ר"י אלפס ז"ל לא הביאו בהלכותיו מוכח שאין הלכה כמותו דהא בבבלי סתמא קתני ובריש עירובין נמי כי מיירי בגובה הפתחים לא רמיזא וכד"ן:

הגהות מיימוניות

[ג] כחכמים ודלא כר' יהודה דמחייב בסוכת החג בחג פ"ק דיומא וע"ש: [ד] הקומץ רבה אמר רב פפא האי אינדרונא דאית ליה ד' פתחין חייב בד' מזוזות אע"פ שרגיל בחד מהן: * [טור שם סימן רפ"ט וכתב מב' שלישים ולמעלה הכל הוא מקומה עד המשקוף וכן כתב הרא"ש ע"ש]: * [כתב רבינו שמחה פצים שבאמצע הפתח וב' דלתות שוקפין עליו אחד מימין ואחד משמאל ופתח אחד פתוח בכל פעם ליכנס ולצאת ולפעמים כשיש להכניס שם חבילות גדולות מפרק העץ ופותח ב' הדלתות יתן המזוזה באותן פצים דרך ימין לאותו הרגיל להיות פתוח אע"ג דכשמפרק ומחזיר מתקנן עם המזוזה ולא הוי תעשה ולא מן העשוי כמו חתך והניח ולבסוף העמיד שהרי מתחלת קביעות הפצים היה קבוע ועומד דרך קביעותו וכן מוכח הגמרא דאמר בהתכלת גבי טלית שנקרע הכנף מן הציצית חוץ לג' תפירות וכו' ומסיק ושוין שלא יביא אמה על אמה ממקום אחר תכלת ותולה בה אלמא כל היכא דמתחלה בכשרות שוב אינו נקרא תעשה ולא מן העשוי. הי"ג]:

במזוזה: **יג** חייב [ס] אדם להזהר במזוזה מפני שהיא חובת הכל תמיד. וכל זמן שיכנס ויצא יפגע ביחוד השם שמו של הקדוש ב״ה ויזכור אהבתו ויעור משנתו ושגיותיו בהבלי הזמן. וידע שאין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם ומיד הוא חוזר לדעתו והולך בדרכי מישרים. אמרו חכמים הראשונים כל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו מוחזק הוא שלא יחטא שהרי יש לו מזכירין רבים והן הם המלאכים שמצילין אותו מלחטוא שנאמר חונה מלאך יי׳ סביב ליראיו ויחלצם. בריך רחמנא דסייען:

פרק שביעי

א מצות [א]עשה * על כל איש ואיש מישראל לכתוב ספר תורה לעצמו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה. כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות. ואע״פ שהניחו לו אבותיו ספר תורה מצוה לכתוב משלו. ואם כתבו בידו הרי הוא כאילו קבלה מהר סיני. ואם אינו יודע לכתוב אחרים כותבין לו. וכל [א] המגיה ספר תורה ואפילו אות אחת הרי הוא כאילו כתבו כולו: **ב** [ב]והמלך מצוה עליו לכתוב ספר תורה אחד לעצמו לשם המלך יתר על ספר שיהיה לו כשהוא הדיוט שנאמר והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו וגו׳. ומגיהין אותו מספר העזרה ע״פ בית דין הגדול. זה שהיה לו כשהוא הדיוט מניחו בבית גנזיו. וזה שכתב או שנכתב לו אחר שמלך יהיה עמו תמיד. ואם יצא למלחמה ספר תורה עמו. נכנס והוא עמו. יושב בדין והוא עמו. מיסב והוא כנגדו שנאמר והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו: **ג** לא היה לו ספר תורה קודם שימלוך צריך לכתוב לו אחר שמלך שני ספרי תורה. אחד מניחו בבית גנזיו. והשני יהיה עמו תמיד לא יסור מעמו אלא בלילה בלבד וכשיכנס לבית המרחץ או לבית הכסא או לישן על מטתו: **ד** [ג]ספר תורה שכתבו בלא שרטוט או שכתבו מקצתו על הגויל ומקצתו על הקלף פסול אלא או כולו על הגויל או כולו על הקלף. וכיצד כותבין ספר תורה. כותב כתיבה מתוקנת נאה ביותר. יניח בין כל תיבה ותיבה כמלא אות קטנה ובין אות לאות כמלוא חוט השערה ובין כל שיטה ושיטה כמלוא שיטה. ואורך כל שיטה [ד]שיטה שלשים אותיות כדי לכתוב למשפחותיכם למשפחותיכם [ג] תלתא זימני. וזה הוא רוחב כל דף ודף. ולא תהא שיטה קצרה מזה כדי שלא יהא הדף כאיגרת. ולא אורכה יותר על זה כדי שלא יהו עיניו משוטטות בכתב: **ה** [ה]לא ימעט הכתב מפני הריוח שבין פרשה לפרשה. נזדמנה לו תיבה בת חמש אותיות לא יכתוב שתים בתוך הדף ושלש חוץ לדף אלא כותב שלש בתוך הדף ושתים [ג] חוץ לדף. לא נשאר מן השיטה כדי לכתוב שלש אותיות מניח המקום פנוי ומתחיל מתחילת השיטה: **ו** נזדמנה לו תיבה בת שתי אותיות לא יזרקנה בין הדפין אלא יחזיר לתחלת [ד] השיטה. נזדמנה לו בתוך השיטה תיבה בת עשר אותיות או פחות או יתר ולא נשאר מן השיטה כדי לכתוב את כולה בתוך הדף * אם יכול לכתוב חציה בתוך הדף וחציה חוץ לדף כותב ואם לאו מניח המקום פנוי ומתחיל מתחלת [ה] השיטה: **ז** ומניח בין כל חומש וחומש ארבע שיטין פנויות בלא כתיבה לא פחות ולא יתר. ויתחיל החומש מתחלת שיטה חמישית. וכשיגמור את התורה צריך שיגמור באמצע שיטה שבסוף הדף. ואם נשאר מן הדף שיטין הרבה מקצר ועולה ומתחיל מתחלת השיטה שבסוף הדף ולא יגמור את השיטה. [ו]ומתכוין עד שיהיה לעיני כל ישראל באמצע שיטה שבסוף הדף: **ח** ויזהר באותיות הגדולות ובאותיות הקטנות ובאותיות הנקודות ואותיות המשונות כגון הפא״ן הלפופות והאותיות העקומות כמו שהעתיקו הסופרים איש מפי איש. ויזהר בתגין ובמניינן יש אות שיש עליה תג אחד ויש אות שיש עליה שבעה. וכל התגין כצורת זייני״ן הן דקין כחוט השערה

רצה דרך ביאתך וכי עקר איניש כרעיה דימינא עקר ברישא. והשמיט רבינו כאן דין בית הפאה לפי שסמך על מ״ש בספ״ד דנשים חייבות במזוזה: אמרו חכמים וכו׳. [מנחות מ״ג.]:

פ״ז א מצות עשה על כל איש וכו׳. פ״ב דסנהדרין (דף כ״א ב׳) אמר רבא אע״פ שהניחו לו אבותיו ס״ת לאדם מצוה לכתוב משלו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה: ואם כתבו בידו וכו׳ עד כולו. מימרא דריב״ל בפרק הקומץ (מנחות דף ל׳) וכתבה הרי״ף בהלכות ס״ת:

ב והמלך מצוה עליו וכו׳. פ״ב דסנהדרין (דף כ״א ב׳) משנה וכותב ספר תורה לשמו יוצא למלחמה והיא עמו יושב בדין והיא עמו מיסב והיא כנגדו שנאמר והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו. ובגמרא תנא וכתב לו את משנה התורה כותב לשמו שתי תורות כלומר אחת מדין הדיוט ואחת מדין מלך. אחת שהיא יוצאה ונכנסת עמו ואחת שמונחת בבית גנזיו אותה שיוצאה ונכנסת עמו עושה אותה כמין קמיע ותולה בזרועו אינו נכנס בה לבית המרחץ ולא לבית הכסא. ומשמע בגמרא שאפי׳ הניחו לו אבותיו או היו לו מאה ספרים בעת שישב על כסא המלכות מצוה לכתוב ס״ת יותר לשמו וכן נראה מלשון רבינו כאן ובפ״ג מהלכות מלכים. ומ״מ צ״ע למה לא כתב רבינו שאותה שיוצאה ונכנסת עמו עושה כמין קמיע ותולה בזרועו כדאיתא בברייתא שכתבתי. גם מה שכתב ומגיהין אותו מספר העזרה צריך עיון מנא ליה:

ד ספר תורה שכתבו וכו׳. בפ״ק דמגילה (דף י״ז:) אמר רבי יוסי מגילה צריכה שירטוט כאמיתה של תורה. ופירש״י כס״ת עצמו, וכן בירושלמי פ״ק דמגילה כתבו הרי״ף בסוף הלכות ספר תורה הל״מ שיהיו כותבין בדיו מסורגל כלומר מסורטט וכן במדרש: ומ״ש או שכתבו וכו׳. בירושלמי פרק קמא דמגילה לא יהא כותב חציו של קלף וחציו של עור: וכיצד כותבין ס״ת וכו׳. בפר״א דמילה (שבת דף קל״ג) התנאה לפניו במצות ס״ת נאה בדיו נאה בקולמוס נאה בלבלר אומן: יניח בין כל תיבה ותיבה וכו׳. עד יחזור לתחלת השיטה. ברייתא בהקומץ (מנחות דף ל׳.): ומ״ש לא נשאר מן השיטה כדי לכתוב ג׳ אותיות וכו׳ עד מתחלת שיטה. הוא סברא: ומ״ש לא ימעט מכתב מפני הריוח שבין פרשה לפרשה. עניינו שאם נזדמנה לו שיטה אחת שיש לו לסיים בה פרשה ראשונה ולהתחיל בה פרשה אחרת ויש ריוח מועט בינתים אם לא יכתוב כתיבה דקה אפ״ה לא יעשה כן אלא יזרז עצמו שלא יצטרך לבא לידי כך: ומ״ש נזדמנה לו תיבה אחת בת שתי אותיות וכו׳. כלומר אף ע״פ שרשאי לכתוב ב׳ אותיות חוץ לדף מתיבה בת ה׳ אותיות אבל תיבה שלימה אינו רשאי:

ו נזדמנה לו בתוך השיטה וכו׳. זה כתב רבינו מסברא. והטור כתב שהרא״ש ז״ל חולק ואומר דדוקא בבת ה׳ אותיות שרי בשרובה בתוך הדף כיון שאין חוץ לדף אלא שתי אותיות אבל בת ז׳ או בת ט׳ אף על גב דרוב בתוך הדף כגון ד׳ מז׳ וה׳ מט׳ אין לכתוב ג׳ או ד׳ חוץ לדף:

ז ומניח בין כל חומש וכו׳. ברייתא בפ״ק דבתרא: וכשיגמור את התורה וכו׳. הרי״ף בפרק הקומץ הכותב ס״ת לא יגמור באמצע הדף אלא מקצר ועולה עד סוף הדף איני והא ר״י אמר בר אבא אמר רב גידל אמר רב לעיני כל ישראל באמצע שיטה איתמר. ואסיקנא והלכתא באמצע שיטה דוקא: ויזהר באותיות הגדולות וכו׳:

אבל

א טור י״ד סי׳ ע״ר סמ״ג עשין כ״ד: **ב** סמ״ג עשין כ״ס: **ג** טור י״ד סי׳ רע״א סמ״ג עשין כ״ח: **ד** טור י״ד סי׳ רע״ב סמ״ג עשין שם: **ה** טור סי׳ רע״ג: **ו** טור שם סי׳ רע״ג:

הגהות מיימוניות

[ס] יש אומרים כי יש בירושלמי עיר שיש בה חזירים פטורים מן המזוזה ואריב״א כי ישתקע הדבר ולא יאמר כי בדק בכולו ולא מצאו ואפילו אם ישנו בשום מדרש היינו דוקא בפתח הבית אבל בחדרים ועליות חייבין ואפילו בפתח הבית במקום שתחלת שליש עליון השערים למעלה מעשרה יכול להניח אמנם היה נוהג לכסות כולה בפתח וכתב ה״ר משה מקוצי שגם בחדרים במקום שהתינוקות מצויין הוא מכסה הנקב במעט שעוה ע״כ: [כתב הרא״ש דהאידנא מ״ע לכתוב חומשין משנה וגמרא עם פירושיהן להגות בהן הוא ובניו וגם שלא למוכרם אפילו יש לו הרבה אם לא ללמוד תורה ולישא אשה ע״כ]: [א] פי׳ ר״י שטיירי באדם הלוקח ס״ת מוטעה שעתה היה באיסור ביד המוכר: [ב] פי׳ רבינו חננאל בשם הגאון דהיינו שיעור טפח ומשם ר״ת דוקא מכתיבה דקה בעינן ג׳ למשפחותיכם אבל מכתיבה גסה הכל לפי הנוי שהרי ג׳ למשפחותיכם מכתיבה גסה היה יותר מטפח. ודעת רבינו נראה שר״ל לעולם בג׳ למשפחותיכם מאותה כתיבה: [ג] אבל בשם ר״ת שאין לכתוב אפילו אות אחת ממנו חוץ לשיטה וכן לא יכתוב השם בסוף הדף שלא יהא כתוב אחרי כן עד כאן: [ד] (ע״כ בספר) בפרק הקומץ ופסק זה דיקדק מהא דלעיל נזדמנה לו תיבת בת ה׳ אותיות כו׳: * [כתב הרא״ש דוקא בבת ה׳ אותיות שרי בשרובה בתוך הדף אבל בת ז׳ או ט׳ אע״ג דרוב בתוך הדף כגון ד׳ מז׳ וה׳ מט׳ אין לכתוב לכתחילה דלא כהרמב״ם מתיר ע״כ, ועיין בטור י״ד סי׳ רע״ג:] [ה] אבל למשוך האותיות ולעשותן גדולות עד סוף השיטה אסור שאין לשנות אות אחת מחבירו ולא לגדלו ולא להקטינו זולתי המקובלים לבעלי המסורות להיות גדולות או קטנות:

מגדל עוז

חייב אדם להזהר כו׳ עד בדרכי מישרים. פרק הקומץ רבה (דף מ״ג): אמרו חכמים הראשונים כו׳ עד סוף הפרק. פרק התכלת (דף מ״ג) ופרק ב״מ (דף ל״ב):

מצות עשה כו׳ עד לכתוב משלו. פרק כהן גדול (דף כ״א): אם כתבו בידו כו׳ עד כתבו כולו. פרק הקומץ רבה. (דף לד): והמלך מצוה כו׳ עד על מטתו. פרק כהן גדול (דף כ״א): ספר תורה שכתבו עד הגויל. בירושלמי פרק קמא דמגילה (דף ט״ז): וכיצד כותבין כו׳ עד שבסוף הדף. פרק הקומץ רבה (דף לד) ופ״ב דמס׳ סופרים ופרק ר׳ אליעזר דמילה: ויזהר באותיות גדולות כו׳ עד כשר. בספר תגין:

יא אבל אם כתב המלא חסר וכו' פסול. מלא או חסר יתבאר בסמוך. ומ"ש או שכתב מלה שהיא קרי וכו'. פשוט הוא: או שכתב פרשה פתוחה וכו'. ברייתא פרק הבונה (שבת דף ק"ג:) פתוחה לא יעשנה סתומה סתומה לא יעשנה פתוחה. כתבה כשירה או שכתב את השירה כיוצא בה הרי אלו יגנזו:

יב ספר תורה שאינו מוגה כו'. מימרא דר' אמי פ"ב דכתובות (י"ט): ספר תורה שיש בו ג' טעיות וכו'. בהקומץ (מנחות דף כ"ט:) תניא ס"ת שיש בו ג' טעיות בכל דף ודף יתקן ד' יגנז ואם יש בו דף שלימה מצלת על כל הספר אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב והוא דכתוב רוב הספר שפיר א"ל אביי לרב יוסף אי אית בההוא דף ג' טעיות מהו א"ל הואיל ואתייהיב לתקוני מתקנינן וה"מ בחסרות אבל ביתרות לית לן בה. והפליא רבינו לעשות במ"ש ואם היה רוב הספר מוגה וכו' ונשאר אפילו דף אחד מאותו השאר המשובש בלא ד' טעיות כלומר ואף על פי שיש בו ג' טעיות יתקן מאחר שאין בו ד' טעיות וכדפשיט רב יוסף לאביי. ויש מקשין במאי עסקינן אם רוב הספר כתוב שפיר הדף שלימה למה אם בלא אותו דף יש רוב דכתוב שפיר מה צורך לדף ואם אין רוב בלא הדף הרי הוא בכלל מה שאמר והוא דכתוב רוב הספר שפיר. וי"ל דה"ק דתרי תנאי בעינן חד דרוב הספר כלומר רוב אותיות הספר כתוב שפיר ומשום דככר אפשר שרוב אותיות הספר כתיבי שפיר ולא יחסר שום דף שלא יהיו בה ד' טעיות או יותר לזה התנה תנאי שני שנשאר דף אחד בלא ד' טעיות וטעמא דמילתא דכיון דאית ביה דף אחד שאין בו טעיות המעכבות מלתקן ואפי' היו כן בכל דף ודף וגם רובא דספר כתוב שפיר נראה שיש כשרות לספר זה אף בערך הדפין שהרי יש בו דף אחד שאילו היה כן בכל דפי הספר היה אפשר לתקנם אבל כי לית ליה אפילו דף אחד בלא ד' טעיות אע"פ שרוב האותיות כתובות שפיר נראה שאין בו שום כשרות וכ"ש כשרוב אותיות הספר כתובות בטעיות דרובו ככולו ואע"פ שיש בו דף אחד בלא ארבע טעיות אינה מצלת:

יד מותר לכתוב התורה וכו'. בהניזקין (גיטין דף ס') רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו אין קורין בחומשין מפני כבוד הציבור. ופירש"י יש שכותבין להם חמשה חומשים כל חומש שלם לעצמו ואם איתא דאסור לכתבו הל"ל דאסור לכותבו וכ"ש דאין קורין בו. ועוד דגרסינן התם בסמוך רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו האי ספר אפטרתא אסור למיקרי בשבתא מ"ט לא ניתן ליכתב כלומר שאין כותבין אלא ספר שלם לעצמו ואם איתא דחומשים אסור לכתוב הכי הל"ל אין קורין בחומשין מ"ט לא ניתן ליכתב ועוד דאדבעו אמוראי ואפליגו נמי תנאי אי כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה ליבעו וליפלגו באין כותבין חומשין אלא ודאי דמותר: ומ"ש שאין בו קדושת ס"ת. הוא מדאמרינן דאין קורין בו בציבור: אבל לא יכתוב מגילה וכו'. שם בעא מיניה אביי מרבה מהו לכתוב מגילה לתינוק להתלמד בה ופירש"י מגילה פרשה לבדה של תורה או שתים א"ל אין כותבין ואסיקנא דפלוגתא דתנאי היא דתניא אין כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה אם דעתו להשלים עליה מותר. ר' יהודה אומר בבראשית עד דור המבול בת"כ עד ביו' השמיני כלומר שהוא גמר צווי הקרבנות וכיון דרבה כת"ק ס"ל הכי נקטינן. ועוד דבספ"ג דיומא (דף ל"ז) אהא דתנן היא עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה פריך ש"מ כותבין מגילה לתינוק ושני ריש לקיש דאין כותבין והיא בסירוגין כתבו לה. ומ"ש הרי"ף ז"ל כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה וכן הלכה ע"כ היינו בשדעתו להשלים עליה דוקא וה"ק ככר אפשר לכתוב מגילה לתינוק והיינו בשדעתו להשלים עליה: כתב מגילה וכו'. שם ובסוף פ"ג דיומא הא דתנן דהילני המלכה עשתה טבלא של זהב שפ' סוטה כתובה עליה אוקימנא לה בסירוגין דהיינו שכותב שלש תיבות ומדלג וכותב שיטה השנייה שלש תיבות וכ"כ בהדיא בתשובת רבינו שכתב רבינו ירוחם בנתיב שני:

טו מותר לדבק וכו'. פ"ק דבתרא (דף י"ג י"ד) ת"ר מדביק אדם תורה נביאים וכתובים דר"מ ר' יהודה אומר תורה בפני עצמה נביאים בפני עצמן כתובים בפני עצמן והכ"א כל אחד ואחד בפני עצמו כלומר כל ספר של נביאים צריך להיות כרך לעצמו ולא קי"ל כחכמים מדאמרינן התם מעשה בביתוס בן זונין שהיו לו ח' נביאים מדובקים כאחד ע"פ ראב"ע

השערה: **ט** [א]כל הדברים האלו לא נאמרו אלא למצוה מן [ו] המובחר. ואם שינה בתיקון זה או שלא * דקדק בתנין וכתב כל האותיות כתיקונן או שקרב את השיטין או הרחיקן או [ז] האריכן או קצרן הואיל ולא הדביקן אות באות ולא חיסר ולא הותיר ולא הפסיד צורת אות אחת ולא שינה בפתוחות וסתומות הרי זה ספר כשר: **י** [ב]יש דברים אחרים שלא נאמרו בגמרא ונהגו בהם הסופרים וקבלה הוא בידם איש מפי איש. והן שיהיו מנין השיטין שבכל דף ודף לא פחות * משמנה [ח] וארבעים ולא יותר על ששים. ושיהיה הריוח שבין פרשה לפרשה כמו תשע אותיות אשר אשר אשר. ושיהיה בראש השיטין למעלה משירת הים [ט] הבאים. ביבשה. השם. מת. במצרים. חמש שיטין. ולמטה מן השירה חמש שיטין תחלת כל שיטה מהן כך. ותקח. אחריה. סוס. ויצאו. ויבאו. ויהיה בראשי השיטין למעלה משירת האזינו. ואעידה. אחרי. הדרך. באחרית. להכעיסו. קהל. שש שיטין. ולמטה ממנה חמש שיטין ויבא. לדבר. אשר. הזאת. אשר: **יא** וכל הדברים האלו למצוה מן המובחר ואם שינה לא פסל. [ג]אבל אם כתב המלא חסר או החסר מלא. או שכתב מלה שהיא קרי וכתב בקריאתה כגון שכתב ישכבנה במקום ישגלנה ובטחורים במקום ובעפולים וכיוצא בהן. או שכתב פרשה פתוחה סתומה או סתומה פתוחה. או שכתב השירה כשאר הכתב. או שכתב פרשה אחת כשירה הרי זה פסול ואין בו קדושת ספר תורה כלל אלא כחומש מן החומשין שמלמדין בה התינוקות: **יב** [ד]ספר תורה שאינו [י] מוגה אסור לשהותו יותר על שלשים יום אלא יתקן או יגנז. ספר תורה שיש בו שלש טעיות בכל דף ודף יתקן ואם היו ארבע יגנז. ואם היה רוב הספר מוגה והשאר יש בו ארבע טעיות בכל דף ונשאר אפילו דף אחד מאותו השאר המשובש בלא ארבע טעיות הרי זה יתקן: **יג** במה דברים אמורים שכתב המלא חסר שנמצא תולה האותיות ששכח ביני השיטות. אבל אם כתב החסר מלא אפילו יש בכל דף ודף כמה טעיות הרי זה מתקן מפני שהוא גורד ואינו תולה: **יד** [ה]מותר לכתוב התורה כל חומש וחומש בפני עצמו ואין בהן קדושת ספר תורה. אבל לא יכתוב מגילה בפני עצמה שיהיה בה פרשיות. ואין כותבין * מגילה לתינוק להתלמד בה. ואם דעתו להשלים עליה חומש מותר. כתב מגילה שלש שלש תיבות בשיטה אחת מותר: **טו** מותר לדבק [כ] תורה נביאים וכתובים בכרך אחד. ומניח בכל חומש וחומש [ל] ארבע שיטין. ובין כל נביא

א טור וסמ"ג שם: ב טור שם סימן רע"ס: ג טור סי' רע"ס וסמ"ג שם: ד טור שם סי' רע"ט: ה טור שם סי' רפ"ב סמ"ג עשין שם:

הגהות מיימוניות

[ו] וכן פסקו כל רבותינו עד כאן: * [כתב הטור דבשעטנ"ז ג"ץ אם לא עשה הזיונין הוא פסול כיון דאמר רבא ז' אותיות צריכין ג' ומעכבין וע"ש יו"ד סי' רע"ד:] [ז] מה שנהגו סופרים בורים להתחיל כל עמוד בוי"ו וקורין לו וו"י העמודים נראה שאיסור גמור יש בדבר שהרי עושים העמודים יש מהן רחב ויש מהן קצר ופעמים יש אותיות גדולות אשר לא כדת שמסודרה בספר העתקה המתוקן לכך עמודים רחבים ביש מקומות וכותבין עליו רחב וביש מקומות קצרים וכותב עליו קצר ופעמים אותיות משונות וארוכות הרבה כדי שיגיע וי"ו לראש כל עמוד אשר סדרו לו ובפרק הקומץ רבה גרסי להדיא לא ימעט הכתב מפני הריוח וכו' כדלעיל בהלכה ה'. והנה כתבתי דברי אלה למורי רבינו והסכים על ידי וז"ל אשר השיבני ששאלת על ספר תורה בווי העמודים ולא נכון בעיני כמו שכתבת ואינם לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים אך סופר אחד היה ר' ליאונטין ממילהוז"ן שהראה אומנתו ואילו היה לי לכתוב ספר תורה הייתי נזהר שלא היה שום עמוד מתחיל בוי"ו חוץ מואעידה בם עכ"ל: * [ה"ר יהודה ברצלוני כתב מ"ב וסי' ח' ב"ם סיני בקדש]: [ח] אכן במסכת סופרים יש מ"ח שיטין כנגד המסעות שנאמר ויכתב משה את מוצאיהם למסעיהם או ס' כנגד רבבות ישראל שנאמר כתב לך את הדברים האלה או ע"ב כנגד הזקנים שנאמר אספה לי שבעים איש עד והמה בכתובים או צ"ח כנגד קללות שבמשנה תורה שנאמר אם לא תשמעו לעשות וגו' עד הכתובים בספר הזה ע"כ: [ט] וכל זה מצאתי בספרים הטובים מאשור אשר יצא להם שם במעלותם שכותביהם קצרו והלכו ודחקו עצמם לעשות ראשי עמודים אלו וראשי שיטות אלו ככתוב בעמוד. אמנם מה שנהגו הסופרים להוסיף על אלו ולעשות בי"ה שמו בראש הדפין והן ב' דבראשית י' יודוך אחיך ה' הבאים כבעמוד ש' שמר לך ויש עושים ש' שופטים ושוטרים מ' מה טובו אוהליך ר' דואעידה כבעמוד והתרתי וחפשתי אחר הדבר בספרי הגאונים ובקשתיו ולא מצאתיו בדברי הגאון ולפי פרשיות פתוחות וסתומות שבספר זה א"א לעשות כן וכל ס"ת העשוי כן פסול שהרי פרשה דיהודה אתה יודוך פתוחה וא"כ א"א להיות יודוך דבראש הדף אלא א"כ שלא היה כתוב בשיטה תחתונה אלא ב' תיבות שהם יהודה אתה שהם ח' אותיות ולא יתכן לעשות כן וכן ש' דשופטים א"א לעשות בראש שיטה שהרי פרשה סתומה היא ע"כ: [י] כתב ראבי"ה דאף בנביאים וכתובים מיירי והזהיר אף בתלמוד תבא עליו ברכה: * [דלא כהרי"ף שהתיר לכתוב מגילה לתינוק להתלמד בה וכתב הטור בשם הרא"ש ואפשר שהרי"ף ראה להקל משום דלא אפשר לכל עני לכתוב תורה שלימה לבנו ע"ש סי' רפ"ב:] [כ] כר"מ לגבי ר' יהודה דאמר תורה בפני עצמה כן פי' ריצב"א דהא רבי קאי כוותיה דר"מ. ונראה דלדידן אפילו לר' יהודה שרי כיון דלא היו בגליון ולא דמי כולי האי חדא מילתא תוספות: [ל] גרסינן התם בברייתא ומסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה ופירשו התוספות ואין צריך להניח אותן שיטין ומיהו אר"י דבין חומש לחומש של תורה צריך להניח אפילו למעלה מידי דהוה אפרשה פתוחה שאם סיים למטה צריך להניח למעלה שיטה אחת אבל ריב"א אמר דאין צריך לכך דהאי ומסיים למטה וכו' אנביאים דוקא קאי אבל בין חומש לחומש א"א לעשות כן ואפילו יניח ד' שיטין כדאמר בירושלמי פ"ק דמגילה וצריך שיהא גומר באמצע ומתחיל באמצעיתו ובנביאים גומר בסופו ומתחיל בראשו. ונראה הטעם שאין לו לסיים בסוף הדף אפילו הניח ד' שיטין שלא יבא לחתוך יריעה הלכה. ומה שפירש נמי ובנביאים מסיים למטה ואין צריך להניח ד' שיטין אין נראה דלכאורה בתנחה דשיטין מיירי וכל עיקר חידושו אינו אלא שמותר לסיים למטה דאין לאסור מטעם חתיכה שהרי מותר לחתוך. ריצב"א ע"כ:

מגדל עוז

אבל הדברים כו' עד התינוקות. פ"ט דמס' סופרים: ספר תורה וכו' עד או יגנז. פ"ב דכתובות (דף י"ט): ספר תורה שיש בו כו' עד ואינו תולה. פרק הקומץ רבה (דף כ"ט): מותר לכתוב וכו' עד בשיטה אחת מותר. פרק הניזקין (דף ס'): מותר לדבק כו' עד ודברי הימים. פ"ק דבבא בתרא (דף י"ג י"ד):

ראב"ע ומעשה רב ועוד דרבי פליג עלייהו כמו שאכתוב בסמוך . ועוד דסתם ברייתא דלקמן שאכתוב בסמוך דלא כחכמים ופסק כר"מ משום דרבי קאי כוותיה דאמר מעשה והביאו לפניו תנ"ך מדובקים כאחד והכשירוס ומעשה רב . ועוד דתניא סתמא התם הרוצה לדבק תנ"ך כאחד מדבק. ומ"ש ומניח וכו' ברייתא שם בין חומש לחומש של תורה ד' שיטין וכן בין כל נביא ונביא ובנביא של י"ב ג' שיטין כך היא גירסת ספרינו אבל גירסת רבינו ובין כל נביא ונביא ג' שיטין וכן בנביא של י"ב וכך היא גירסת הטור. ומ"ש שאם בא לחתוך חותך הוא שם בסוף ברייתא זו ומסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה שאם בא לחתוך חותך :

וסידורן של נביאים וכו'. עד ודברי הימים ברייתא שם בגמרא שאף על פי שהושע קדים לכל נביאים אחרונים לא רצו חכמים לכותבו במקומו משום דאיידי דזוטר מירכס וכיון שכתבוהו בהדי נבואתיה דחגי זכריה ומלאכי דהוו סוף נביאים חשיב ליה בהדייהו וכן ישעיה אע"פ שקדם ליחזקאל כיון דמלכים סיפיה חורבנא וירמיה כוליה חורבנא ויחזקאל רישיה חורבנא וסיפיה נחמתא וישעיה כוליה נחמתא סמכינן חורבנא לחורבנא ונחמתא לנחמתא :

טז כל כתבי הקודש וכו'. נלמד ממ"ש בסמוך ומותר לכתוב וכו'. ואיתא בפ"ק דגיטין (דף ו' ב') א"ר יצחק שתים כותבין בלא שירטוט שלש אין כותבין במתניתא תנא שלש כותבין ארבע אין כותבין ופסק רבינו כדתנא במתניתא ובתוספות כתבו שבה"ג פוסק כרב יצחק ואף על גב דפליג אמתני' דיודע היה דאינה עיקר. ודע שרבינו כתב בפ"ד מהלכות יבום שאסור לכתוב שלש תיבות בלא שירטוט ושאלו זה מהמגיד רבינו יהושע מבני בניו של רבינו והשיב שכמו שכתב רבינו בהלכות תפילין נקטין דדוכתא עדיפא. וכתבו התוספות בשם הירושלמי דאפילו אגרת שלום אסור לכתוב בה פסוק בלא שירטוט וסתם אגרת שלום בנייר הם כתובות וכן נראה שהוא דעת רבינו שכתב

אפילו כתבן על הנייר . וא"ת היכי אמרינן בתפילין לא בעו שירטוט וכמ"ש רבינו פ"א מהלכות אלו והא מטעם דאסור לכתוב ד' תיבות בלא שירטוט צריך לשרטט וי"ל דהתם ה"ק דמטעם קדושת תפילין אינו צריך לשרטט ואילו רצה שלא לכתוב יותר מג' תיבות בכל שיטה כשאי הוא משא"כ בס"ת אבל אה"נ שאם כותב יותר מג' תיבות בשיטה אחת צריך לשרטט דלא גרע מאגרת שלום דבעי לשרטט כדמשמע בירושלמי. ור"ת תירץ בע"א. וכתב הר"ן בשם הרמב"ן ז"ל דכי אמרינן דצריך שירטוט היינו בכתיבה אשורית אבל שאר כתיבות אין צריכות שירטוט ועל זה סמכו שלא לשרטט באגרות :

כרך זה שיש בו תורה וכו' :

פ"ח א פרשה פתוחה וכו' עד פרשה סתומה תחלתה מאמצע שיטה לעולם. בביאורי לטור יורה דעה כתבתי באורך מהיכן הוציא רבינו דברים אלו הרוצה לעמוד עליו יעיין שם :

ג ספר שאינו מוגה וכו' אבל אם טעה בריוח הפרשיות וכתב פתוחה סתומה וכו'. פרק הבונה ברייתא (ק"ג ב') פרשה פתוחה לא יעשנה סתומה סתומה לא יעשנה פתוחה כתבה כשירה או שכתב השירה כיוצא בה הרי אלו יגנזו ומשמע דאף אפתוחה שעשאה סתומה או סתומה שעשאה פתוחה קאי וכן מפורש במסכת סופרים ומדקתני יגנז משמע דלית ליה תקנתא א"נ משום דתיקונס רחוק כי היה צריך למחוק הרבה לפניו ולאחריו ושמא יזדמן לו שם וגם היה צריך למעט הכתב בשביל ריוח שבין פרשה לפרשה מש"ה קאמר דאין לו תקנה וכן כתב הריב"ש בתשובה ליתן טעם לדברי רבינו וכתב שהרשב"ש הקשה על דברי רבינו ותמה עליו למה לא יתקן דאע"ג דקתני יגנז אין הכוונה שאין לו תקנה אלא יגנז עד שיתקן. וכתב הריב"ש להעמיד דברי רבינו לפי שנראים נכונים בסוגיית הגמרא וכתב דאף לדעת רבינו אם עבר ותיקנו שהוא כשר :

ספר

נביא ונביא [א]שלש שיטין . ובין כל נביא ונביא משנים עשר שלש שיטין שאם בא לחתוך חותך . וסידורן של נביאים כך הוא . [ב]יהושע. שופטים. שמואל. מלכים. ירמיה. יחזקאל. ישעיה. תרי עשר. וסדר הכתובים. רות. ותהלים. ואיוב. ומשלי. וקהלת. ושיר השירים. וקינות. ודניאל. ומגילה. ודברי הימים: **טז** [ג]כל כתבי הקודש אין כותבין אותן אלא בשירטוט אפילו כתבן על הנייר ומותר לכתוב שלש תיבות בלא [מ] שירטוט. * יותר על זה [נ] אסור. כרך זה שיש בו תורה נביאים וכתובים אין קדושתו כקדושת ספר תורה אלא כחומש מן החומשים. דין היתר כדין החסר :

פרק שמיני

א פרשה פתוחה יש לה שתי צורות. אם גמר באמצע השיטה מניח שאר השיטה פנוי [א] ומתחיל הפרשה שהיא פתוחה מתחלת השיטה השנייה. במה דברים אמורים שנשאר מן השיטה ריוח כשעור תשע אותיות. אבל אם לא נשאר אלא מעט או אם גמר בסוף השיטה מניח שיטה שנייה בלא כתב * ומתחיל הפרשה הפתוחה מתחלת שיטה השלישית: **ב** פרשה סתומה יש לה שלש צורות. אם גמר באמצע השיטה מניח ריוח כשיעור ומתחיל לכתוב בסוף השיטה תיבה אחת מתחלת הפרשה שהיא סתומה עד שימצא הריוח באמצע. ואם לא נשאר מן השיטה כדי להניח הריוח כשיעור ולכתוב בסוף השיטה תיבה אחת יניח הכל פנוי ויניח מעט ריוח מראש שיטה שנייה ויתחיל לכתוב הפרשה הסתומה מאמצע שיטה שנייה. ואם גמר בסוף השיטה מניח מתחלת שיטה שנייה כשיעור הריוח ומתחיל לכתוב הסתומה מאמצע השיטה. נמצאת אומר שפרשה פתוחה תחלתה בתחלת השיטה לעולם ופרשה סתומה תחלתה מאמצע השיטה לעולם: **ג** ספר שאינו מוגה במלא וחסר אפשר לתקנו ולהגיהו כמו שבארנו. אבל אם טעה בריוח הפרשיות וכתב פתוחה סתומה או סתומה פתוחה או שהפסיק והניח פנוי במקום שאין בו פרשה או שכתב כדרכו ולא הפסיק בריוח במקום הפרשה או ששינה צורת השירות הרי זה פסול ואין לו תקנה* אלא לסלק את כל הדף שטעה בו: **ד** ולפי שראיתי שיבוש גדול בכל הספרים שראיתי בדברים אלו. וכן בעלי המסורת שכותבין ומחברין להודיע הפתוחות והסתומות נחלקים בדברים אלו במחלוקת הספרים שסומכין עליהם. ראיתי לכתוב הנה כל פרשיות התורה הסתומות והפתוחות וצורת השירות כדי לתקן עליהם כל הספרים ולהגיה מהם. וספר שסמכנו עליו בדברים אלו הוא הספר הידוע במצרים שהוא כולל ארבעה ועשרים ספרים שהיה בירושלים מכמה שנים להגיה ממנו הספרים ועליו היו הכל סומכין לפי שהגיהו בן אשר ודקדק בו שנים הרבה והגיהו פעמים רבות כמו שהעתיקו ועליו סמכתי בספר התורה שכתבתי כהלכתו :

יהי

א טור י"ד סי' ר"פ סמ"ג עשין כ"ס : ב טור שם סי' רפ"ג : ג טור סי' רפ"ג סמ"ג שם :

הגהות מיימוניות

[מ] לשון רבינו שמחה ומה שנהגו היתר לכתוב כתבי הדיוטות בלא שרטוט משום דכתיבה דקה שאנו כותבים שטרי הדיוטות אינו חשוב כתב דאפילו אם האות חסר זיון לא חשיב כתב לענין חיוב שבת החמור כל שכן הכא דקא פריק פרק הבונה לא קשיא הא דקבעי זיוני הא דלא קבעי זיוני וכדאמר נמי בהקומץ רבה ואפילו כתב אחד מעכב פשיטא אמר רב יהודה אמר רב לא נצרכה אלא לקוצו של יו"ד הא נמי פשיטא אלמא דמילתא דפשיטא דאפילו קוצו של יו"ד מעכב דלא חשיב כתיבה אבל כתב גמור אסור לכתוב יותר מג' תיבות בלא שרטוט עכ"ל. וכן כתב רבינו ברוך וכתב שקיבל מרבו הכהן דדוקא כשמביא פסוק לראיה כי התם בגיטין אבל אדם הכותב לחבירו לשון וכתב פסוק בלשונו אין צריך לשרטט כלל וכן מצאתי בתוס' גיטין. אמנם בירושלמי פרק בני העיר גרס רבי מנא שלח לרבי ראשיתך מצער מאד ישגא אחריתך עכ"ל : * [כתב הרא"ש ז"ל הילכך אני אומר הא דאמרינן אין כותבין בלא שרטוט דוקא בשיטה עליונה אבל מכאן ואילך השיטה עליונה ה"א כמו שרטוט. לשון הטור כתב הרמב"ן דוקא כתיבה אשורית בעי שרטוט אבל כתיבה שכותבין בה כתבים ופירושים לא וא"א כתב לא ראיתי לרבותי נוהגין כן :] [נ] פ"ק דגיטין במתני' תניא שלש כותבין ארבע אין כותבין וכן פירש"י בפרק מצות חליצה דקיימא לן הכי אבל בה"ג פסק כר' יצחק דאמר התם שתים כותבין שלש אין כותנין וכן ספר התרומה והמצות וכן משמע בסוף מצות חליצה דאמר אביי האי מאן דכתב גט חליצה לכתוב וכו' עד ואקרינוהי לדידיה עד לקחתה ולא כתב לא חפצתי לקחתה משום דאסור לכתוב שלש תיבות בלא שירטוט כדמוכח בתר הכי דאמר מר זוטרא שרטט וכתב כולא פרשתא ורבינו שמחה כתב כרבינו המחבר וכתב עוד דכתיבה דקה שלנו דהיינו משי"ט אין חוששין בו כיון שאינו כתיבה גמורה, ולשונו ראה בהג"ה האחרת למעלה. שוב ראיתי כי ס"ס יש כאן בעמוד שהרי רבינו המחבר פסק ג"כ כרבי יצחק בסוף פ"ד מהל' יבום וחליצה : [א] וכ"כ ר"ת שנמצא בסדור קדמוני בפתוחה כבעמוד אבל בסתומה אינו מצריך חלק באמצע כי אם לכתוב שם בן שתי אותיות ואם גמר בסוף השיטה לא פירש ובמס' סופרים שנינו איזה היא פרשה פתוחה כל שהניח בראש השיטה שלש אותיות סתומה כל שהניח באמצע השיטה שלש אותיות גמר כל הפרשה בסוף הדף ישייר שיטה אחת מלמעלה ואם שייר מלמטה כדי לכתוב שם בן שלש אותיות מתחיל למעלה וכתב ר"ת כי הברייתא עיקר במה שהיא חולקת ופרשה פתוחה תחילתה דוקא בראש השיטה ואם שייר כשיעור ט' אותיות בסוף שיטה ובתחילת שיטה יצא ידי שניהם. וסדורה מצא ר"ת בסידור קדמוני שכל שכתוב השיטה עד חציה או שלישיתה ומניח שאר השיטה פנוי ומתחיל לכת' שיטה שתחתיה כנגד הנחה של זאת זו היא סדורה עיין בסמ"ה והתרומה . (עיין במסקנת הרא"ש ז"ל בפתוחה וסתומה שיש חילוק רב) * [טור שם סימן רע"ה ד"ל וכתב א"א בתשבה דודאי מועיל לו תיקון כיון שמועיל תיקון בשאר חסרות ויתרות כ"ש בתיקון הפרשיות אלא שאיני יודע איך יתקן עתה הפתוחות והסתומות כי היה צריך למחוק הרבה וכו' ע"ש] :

מגדל עוז

כל כתבי כו' עד הנייר וכו' ומותר לכתוב שלש וכו' עד סוף הפרק. פ"ק דגיטין (דף ו') :
פ"ח פרשה פתוחה כו' עד לעולם. סוף מס' סופרים : ספר שאינו מוגה וחסר כו' עד שטעה בו . פ"ק דמס' סופרים : ולפי שראיתי מ' עד הכל על מלות ששים ותשע . הכל מפסקתו . שסמך על ספר משה בן אשר ויפה כיון לפי דעתי וכד"ן :

ספר בראשית

יהי רקיע. יקוו המים. יהי מאורות. ישרצו המים. תוצא הארץ. ויכלו. אלה תולדות השמים. כולן פתוחות. והן שבע פרשיות. אל האשה אמר. ולאדם אמר. שתיהן סתומות. ויאמר יי' אלהים פתוחה. והאדם ידע. זה ספר. ויחי שת. ויחי אנוש. ויחי קינן. ויחי מהללאל. ויחי ירד. ויחי חנוך. ויחי מתושלח. ויחי למך. ויחי נח. אחת עשרה פרשיות אלו כולן סתומות. וירא יי'. אלה תולדת נח. שתיהן פתוחות. ויאמר אלהים לנח. וידבר אלהים אל נח. ויאמר אלהים אל נח שלשתן סתומות. ויהיו בני נח. ואלה תולדת בני נח. שתיהן פתוחות. וכנען ילד. ולשם ילד. שתיהן סתומות. ויהי כל הארץ שפה אחת. אלה תולדת שם. שתיהן פתוחות. וארפכשד חי. ושלח חי. ויחי עבר. ויחי פלג. ויחי רעו. ויחי שרוג. ויחי נחור. ויחי תרח כולן סתומות השמונה פרשיות. ויאמר יי' אל אברם. ויהי רעב. ויהי בימי אמרפל. שלשתן פתוחות. אחר הדברים. ושרי אשת אברם. ויהי אברם. ויאמר אלהים [ב] אל אברהם ארבעתן סתומות. וירא אליו פתוחה. ויסע משם. ויי' פקד את שרה. שתיהן סתומות. ויהי בעת ההוא. ויהי אחר. ויהי אחרי הדברים. ויהיו חיי שרה ארבעתן פתוחות. ואברהם זקן סתומה. ויסף אברהם. ואלה תלדת ישמעאל. ואלה תולדת יצחק. ויהי רעב. ארבעתן פתוחות. ויהי עשו. ויהי כי זקן יצחק. [ג] ויצא יעקב. שלשתן סתומות. וישלח יעקב פתוחה. ויבא יעקב. ותצא דינה. שתיהן סתומות. ויאמר אלהים. וירא אלהים. ויהיו בני יעקב. ואלה תלדות [ד] עשו. ארבעתן פתוחות. אלה בני שעיר סתומה. ואלה המלכים. וישב יעקב. ויהי בעת. שלשתן פתוחות. ויוסף הורד מצרימה סתומה. ויהי [ה] אחר הדברים. ויהי מקץ. שתיהן פתוחות. ויגש אליו. ואלה שמות. ואת יהודה. שלשתן סתומות. ויהי אחרי הדברים. ויקרא יעקב. שמעון ולוי. יהודה. זבולן. יששכר. כולן פתוחות. והן שש. דן. גד. מאשר. נפתלי. בן פרת יוסף. חמשתן סתומות. בנימין פתוחה. מנין הפתוחות שלש וארבעים. והסתומות שמונה וארבעים הכל תשעים ואחת:

ספר ואלה שמות

ויקם מלך חדש. וילך איש. ויהי בימים הרבים שלשתן פתוחות. ומשה היה רעה סתומה. וילך משה. ויאמר יי' אל אהרן שתיהן פתוחות. וידבר אלהים אל משה סתומה. וידבר יי' אל משה. וידבר יי' אל משה ואל אהרן שתיהן פתוחות. אלה ראשי בית אבתם. וידבר יי' אל משה שתיהן סתומות. ויאמר יי' אל משה ראה נתתיך. ויאמר יי' אל משה ואל אהרן שתיהן פתוחות. ויאמר יי' אל משה כבד לב פרעה. ויאמר יי' אל משה אמר אל אהרן. שתיהן סתומות. ויאמר יי' אל משה בא פתוחה. (ויאמר ה' אל משה אמר אל אהרן נטה את ידך). ויאמר ה' אל משה אמר אל אהרן נטה את מטך. ויאמר יי' אל משה השכם בבקר (*שלשתן) סתומות. ויאמר יי' אל משה בא אל פרעה. ויאמר יי' אל משה ואל אהרן שתיהן פתוחות. ויאמר יי' אל משה השכם סתומה. ויאמר יי' אל משה. ויאמר יי' אל משה בא אל פרעה שתיהן פתוחות. ויאמר יי' אל משה נטה ידך סתומה. ויאמר יי' אל משה של ויהי חשך. ויאמר של עוד נגע אחד. שתיהן פתוחות. ויאמר משה. ויאמר יי' אל משה. ויאמר יי' אל משה ואל אהרן. שלשתן סתומות. ויקרא משה פתוחה. ויהי בחצי הלילה סתומה. ויסעו בני ישראל. ויאמר יי' אל משה ואהרן. שתיהן פתוחות. ויהי בעצם סתומה. וידבר יי' כו' קדש לי. והיה כי יבאך שתיהן פתוחות. ויהי בשלח סתומה. וידבר יי' וכו' וישבו ויחנו. ויאמר יי' אל משה מה תצעק. ויאמר יי' נטה את ידך. אז ישיר משה. ותקח מרים. חמשתן פתוחות. ויסע משה. ויבאו אילמה. ויאמר יי' אל משה הנני ממטיר שלשתן סתומות. וידבר יי' אל משה פתוחה. ויאמר יי' אל משה סתומה. ויסעו כל עדת. ויבא עמלק. ויאמר יי' אל משה כתב. וישמע יתרו. בחדש השלישי. חמשתן פתוחות. וידבר אלהים את כל הדברים. אנכי. לא תשא. שלשתן סתומות. זכור פתוחה. כבד. לא תרצח. לא תנאף. לא תגנב. לא תענה. לא תחמד. [לא תחמד]. כולן סתומות והן (*שש). וכל העם פתוחה. ויאמר יי' אל משה סתומה. ואלה המשפטים פתוחה. וכי ימכר. מכה איש. וכי יזד. ומכה אביו. וגנב איש ומכרו. ומקלל אביו. וכי יריבן אנשים. וכי יכה איש. וכי ינצו אנשים. וכי יכה איש כולן סתומות והן עשר. וכי יגח שור פתוחה. וכי יפתח. וכי יגף. כי יגנב איש. כי יבער איש. כי תצא אש. כי יתן. כי יתן איש. כולם סתומות. והן שבע. וכי ישאל פתוחה. וכי יפתה. מכשפה. זבח לאלהים. שלשתן סתומות. אם כסף פתוחה. אלהים לא תקלל. לא תשא. כי תפגע. כי תראה. לא תטה. חמשתן סתומות. הנה אנכי פתוחה. לא תהיה משכלה סתומה. ואל משה אמר פתוחה. ויאמר יי' סתומה. וידבר יי' פתוחה. ועשו ארון סתומה. ועשית שלחן. ועשית מנרת. שתיהן פתוחות. ואת המשכן סתומה. ועשית את הקרשים פתוחה. ועשית פרכת. ועשית את המזבח. ועשית את חצר המשכן. ואתה תצוה. ואתה הקרב. חמשתן סתומות. ועשו את האפד פתוחה. ועשית משבצת. ועשית חשן. ועשית את מעיל. ועשית ציץ. וזה הדבר. וזה אשר תעשה. כולן סתומות והן שש. ועשית מזבח. וידבר דכי תשא. וידבר דועשית כיור. וידבר דבשמים ארבעתן פתוחות. ויאמר דקח לך סמים. וידבר דראה קראתי. שתיהן סתומות. ויאמר יי' פתוחה. ויתן אל משה סתומה. וידבר דלך רד. ויפן וירד שתיהן פתוחות. וידבר דלך עלה מזה סתומה. ויאמר משה. ויאמר יי' אל משה. ויאמר יי' אל משה פסל. ויאמר יי' אל משה כתב.

ארבעתן

* ס"א שתיהן וכן: * נ"ל שבע:

כסף משנה

ד ספר בראשית יהי רקיע יקוו המים וכו' כולן פתוחות. מדשתק רבינו מלהזכיר פרשיות שבראשי חמשה ספרים שבתורה משמע שאותן הפרשיות אין לכללן לא בפתוחות ולא בסתומות לפי שהן תחלת ספר, וכן נמצא בספר קרית ספר לה"ר מנחם לבית מאיר: כתוב בספרי רבינו אחר הדברים. ושרי אשת אברם. ויהי אברם. ויאמר אלהים אל אברהם ארבעתן סתומות וכתב על זה בהגהות מיימוניות ויאמר אלהים אל אברהם שנים יש. ובדקתי בספרי אספמיא המדוייקים ומצאתי פרשה זו בויאמר אלהים אל אברהם אבל שרה אשתך שהוא השני עכ"ל. ודברי ההגהות הנזכר הם טעות דוקא והאמת כי בשני אין כתוב אל אברהם גם אינו פרשה כלל: כתוב עוד בספרי רבינו ויאמר אלהים וירא אלהים ויהיו בני יעקב ואלה תולדות עשו ארבעתן פתוחות. וכתבו ההגהות מיימוניות על זה גם זה בדקתי בספר אספמיא אי זה ואלה תולדות עשו הוא ומצאתי שהוא הראשון ואלה תולדות עשו הוא אדום עכ"ל. ופשוט הוא כי ואלה תולדות עשו השני אינו פרשה כלל: כתוב בספרי רבינו בספר ואלה שמות ויאמר ה' אמר אל אהרן נטה את ידך. ויאמר ה' אל משה אמור אל אהרן נטה את מטך. ויאמר ה' אל משה השכם בבקר שלשתן סתומות. ומצאתי בספר מוגה שהעבירו הקולמוס על ויאמר ה' אל משה נטה את ידך ובמקום שלשתן סתומות כתב שתיהן סתומות. ונ"ל שהגה"ה מוטעת היא ונוסחא ספרינו

הגהות מיימוניות

[ב] שנים יש מהן ובדקתי בספרי אספמי"א המעולים המדוייקים שבמלכות אשר קבעתי לעשות אחריהם העתק מדויק בחסרות ויתרות לספר תורה ומצאתי פרשה בויאמר אלהים אל אברהם שרה אשתך שהוא השני. (א"ת הג"מ נתכוונו שלא נטעה על ויאמר וכו' דואתה את בריתי תשמור הקודם בפרשה היא סתומה וע"כ כתבו דשנייה היא סתומה והיינו ויאמר דשרי אשתך לא תקרא שמה שרי ובכ"מ העתיק אבל שרה וע"כ כתב שט"ס הוא ולפנינו ליתא תיבת אבל ולק"ם): [ג] מה שכתבים מקצת נקדני שתי פרשיות בתורה דלית פיסקא ברישייהו ויצא ויחי לא כיינו כי בתחילת ויצא יש פרשה כאשר כתב בעמוד וכן איתא בבראשית רבה בויחי יעקב מפני מה פרשה זו סתומה מכל פרשיות שבתורה מפני שנסתמו עיניהם מכובד שיעבוד הגלות וכו' והרבה טעמים דורש על זה וכן איתא במדרש תנחומא וכן כתב רש"י ואילו בויצא לא הזכירו מזה כלום וכן בדקתי בספרי אספמיא אשר יצא להם שם במעלותם ומצאתי גם כן שיש להיות פרשה בכאן ואין לפקפק בהם: [ד] בדקתי בספרים האספמיים אי זה מן השנים ואלה תולדות עשו הוא ומצאתי [...]א הראשון ואלה תולדות עשו הוא אדום: [ה] זאת מצאתי ויהי אחר הדברים ואלה [...]

ארבעתן פתוחות. ויקהל משה סתומה. ויאמר משה. ויאמר משה אל בני ישראל שתיהן פתוחות. ויעשו כל חכם לב סתומה. ויעש יריעת פתוחה. ויעש את הקרשים סתומה. ויעש בצלאל. ויעש את השלחן. ויעש את המנרה. ויעש את מזבח הקטרת ארבעתן פתוחות. ויעש את מזבח העלה. ויעש את הכיור. ויעש את החצר. אלה פקודי. כל הזהב. חמשתן סתומות. ויעש את האפד פתוחה. ויעשו את אבני סתומה. ויעש את החשן. ויעש את מעיל שתיהן פתוחות. ויעשו את הכתנת שש. ויעשו את ציץ. ותכל שלשתן סתומות. ויביאו את המשכן. וידבר דביום החדש. שתיהן פתוחות. ויהי בחדש הראשון. ויקח. ויתן את השלחן. וישם את המנרה. וישם את מזבח. וישם את מסך. וישם את הכיר ויקם את החצר. כולן סתומות והן שמנה. ויכס הענן פתוחה. מנין הפתוחות תשע וששים. ומנין הסתומות חמש ותשעים. הכל מאה וששים וארבע פרשיות:

ספר ויקרא

ואם מן הצאן סתומה. ואם מן העוף פתוחה. ונפש כי תקריב. וכי תקרב. ואם מנחה על המחבת. ואם מנחת מרחשת. ואם תקריב. חמשתן סתומות. ואם זבח. ואם מן הצאן. ואם עז. וידבר. ואם כל עדת. אשר נשיא. ואם נפש. ואם כבש. ונפש כי תחטא. כולן פתוחות והן תשע. ואם לא תשיג. וידבר יי' שתיהן סתומות. ואם נפש. וידבר דנפש. וידבר כו' שלשתן פתוחות. וזאת תורת סתומה. וידבר דזה קרבן. וידבר [ו] דדבר אל אהרן. וזאת תורת האשם. וזאת תורת זבח. וידבר דדבר אל בני ישראל המקריב. וידבר דקח את אהרן כולן פתוחות והן שש. ויהי ביום השמיני סתומה. וידבר יי' אל אהרן. וידבר משה. וידבר יי' אל משה. שלשתן פתוחות. וזה לכם. וכי ימות שתיהן סתומות. וידבר דאשה כי תזריע. וידבר דאדם כי יהיה. נגע צרעת. ובשר ארבעתן פתוחות. או בשר סתומה. ואיש או אשה פתוחה. ואיש או אשה כי יהיה בעור בשרם. ואיש כי ימרט ראשו. והבגד שלשתן סתומות. וידבר [ז] דזאת תהיה פתוחה. ואם דל סתומה. וידבר דכי תבאו. וידבר דדברו אל בני ישראל שתיהן פתוחות. ואיש כי תצא סתומה. ואשה כי תהיה פתוחה. ואשה כי יזוב סתומה. וידבר דאחרי מות. וידבר דדבר אל אהרן. וידבר דדבר אל בני ישראל שלשתן פתוחות. איש איש. ערות אביך. ערות אשת אביך. ערות אחותך. ערות בת בנך. ערות בת אשת. ערות אחות אביך. ערות אחות אמך. ערות אחי אביך. ערות כלתך. ערות אשת אחיך. ערות אשה ובתה. כולן סתומות והן שתים עשרה. וידבר דדבר אל כל עדת. וכי תבאו אל. שתיהן פתוחות. וכי יגור סתומה. וידבר דאשר יתן מזרעו. ויאמר ה' אל משה אמר אל הכהנים שתיהן פתוחות. והכהן הגדול. וידבר דדבר אל אהרן. שתיהן סתומות. וידבר דוינזרו. וידבר דדבר אל אהרן ואל בניו שתיהן פתוחות. וידבר דשור או כשב או עז סתומה. וידבר דדבר אל בני ישראל. אלה מועדי ה'. וידבר דכי תבאו אל הארץ. שלשתן פתוחות. וספרתם לכם סתומה. וידבר דבחדש השביעי פתוחה. וידבר דאך בעשור סתומה. וידבר דבחמשה עשר יום. וידבר דצו את בני ישראל. ולקחת סלת. שלשתן פתוחות. ויצא בן אשה סתומה. וידבר דהוצא את המקלל. וידבר דבהר סיני שתיהן פתוחות. וספרת לך: כי ימוך אחיך. ואיש כי ימכר. וכי ימוך אחיך. [ח] וכי ימוך. וכי תשיג יד. כולן סתומות. והם שש. אם בחקתי. ואם לא תשמעו לי שתיהן פתוחות. ואם בזאת סתומה וידבר דאיש כי יפלא פתוחה. ואם בהמה סתומה. מנין הפתוחות שתים וחמשים. והסתומות שש וארבעים. הכל תשעים ושמנה:

ספר במדבר סיני

בני ראובן סתומה. לבני שמעון: לבני גד: לבני יהודה. לבני יששכר. לבני זבולן. לבני יוסף. לבני מנשה. לבני בנימן. לבני דן. לבני אשר. בני נפתלי. אלה הפקדים. וידבר דאך את מטה לוי. וידבר דאיש על דגלו. כולן פתוחות והן ארבע עשרה. דגל מחנה ראובן. ונסע אהל. דגל מחנה אפרים. דגל מחנה דן. ארבעתן סתומות. אלה פקודי. ואלה תולדת. וידבר דהקרב. וידבר דואני. וידבר דפקד. חמשתן פתוחות. ולקהת. ויאמר דפקד. שתיהן סתומות. וידבר דקח. וידבר דנשא. וידבר דאל תכריתו. וידבר דנשא. ארבעתן פתוחות. בני מררי. ופקודי בני גרשון. שתיהן סתומות. וידבר דצו. וידבר דאיש או אשה כי יעשו. וידבר דאיש כי תשטה. וידבר דאיש או אשה כי יפלא. וידבר דדבר אל אהרן. חמשתן פתוחות. יברכך. יאר. ישא. ושמו. ויהי ביום כלות משה. ויהי המקריב. כולן סתומות. והן שש. ביום השני. ביום השלישי. ביום הרביעי. ביום החמישי. ביום הששי. ביום השביעי. ביום השמיני. ביום התשיעי. ביום העשירי. ביום עשתי עשר יום. ביום שנים עשר יום. זאת חנכת. וידבר דבהעלתך. וידבר דקח את הלוים. כולן פתוחות. והן ארבע עשרה. וידבר דזאת אשר ללוים סתומה. וידבר דויעשו. וידבר דכי יהיה טמא. שתיהן פתחות. וביום הקים סתומה. וידבר דעשה לך. ויהי בשנה השנית. שתיהן פתוחות. ויאמר משה לחבב. ויהי בנסע. שתיהן סתומות. ויהי העם כמתאננים. ויאמר דאספה לי. ויאמר דהיד יי' תקצר. ותדבר מרים. ארבעתם פתוחות. ויאמר יי' פתאם. סתומה. ויאמר דואביה. וידבר דשלח לך. ויאמר דעד אנה ינאצני. וידבר דעד מתי. וידבר דכי תבאו. וידבר דבבאכם פתוחות. והן שש. וכי תשגו. ואם נפש אחת. שתיהן סתומות. ויהיו בני ישראל במדבר פתוחה. ויאמר דמות יומת סתומה. ויאמר דועשו להם. ויקח קרח. שתיהן פתוחות. וידבר דהבדלו. וידבר דהעלו. וידבר דאמר אל אלעזר. שלשתן סתומות. וילנו פתוחה. וידבר דהרמו סתומה. וידבר דוקח מאתם. ויאמר דהשב. ויאמרו בני ישראל. שלשתן פתוחות. ויאמר יי' אל אהרן סתומה. וידבר יי' אל אהרן פתוחה. וללבני לוי סתומה. וידבר דואל הלוים. וידבר דזאת חקת. ויבאו בני ישראל. וידבר דקח את המטה. ארבעתן פתוחות. ויאמר דיען לא האמנתם. וישלח משה. שתיהן סתומות. ויסעו מקדש פתוחה. וישמע הכנעני

* עי' הגה"ה בסוף הלכך

כסף משנה

ספרינו נכונה דוק ותשכח כי כן מצאתי בדפוס איטא"ר*: בספר ויקרא. כתוב בספרי רבינו וידבר דזה קרבן. וידבר דדבר אל אהרן. וזאת תורת האשם. וזאת תורת זבח (וידבר דדבר אל בני ישראל) וידבר אל בני ישראל המקריב. וידבר דקח את אהרן כולן פתוחות והן שבע. והחמישית היא וידבר דכל חלב וכן נמצא בקצת ספרי רבינו בפירוש וכן נמצא בהגהות מיימוניות וטעות הוא כי וידבר דכל חלב אינו פרשה לכך צריך להעביר הקולמוס על וידבר דדבר אל בני ישראל. וכן להעביר הקולמוס על

הגהות מיימוניות

[ו] כ' יש מהן ובדקתי ודרשתי בכל הספרים הטובים אשר מצאתי ומצאתי שתיהם פתוחות וסבורני שטעות סופר יש כאן ואע"פ שהחשבון מכוון מכל צד שמא גם הוא נכתב לפי הטעות וכן מצאתי שוב בתיקון ספר תורה אשר עשה הה"ר יוסף נקדן המומחה והעתיקו מן המיימוני ז"ל דבר כל חלב פ' דבר המקריב פ' ובסכום החשבון סוף החומש הוסיף פ' אחת. אמנם גם ס' אחת הוסיף ולא דקדקתי אחריות ע"כ: [ז] (ס"א ואיש איש במקום וזאת, ובספרי יש שתיהן ע"כ): [ח] ס"א כתב בכלל אלו השש וכי תמכרו ממכר ודלג כנגדה וכי ימוך ונמצא ובכל הספרים מצאתי שתיהם ושמא הוא ס' אשר הוסיף ונקרן בכלל הפתוחות מרלעיל ע"כ

הכנעני סתומה. ויסעו מהר ההר פתוחה. אז ישיר סתומה. וישלח ישראל פתוחה. וירא בלק סתומה. וישב ישראל. וידבר דפינחס. וידבר דצרור. ויאמר יי'. ארבעתן פתוחות. בני שמעון. בני גד. בני יהודה. בני יששכר. בני זבולן. בני יוסף. אלה בני אפרים. בני בנימן. אלה בני דן. בני אשר. בני נפתלי. כולן סתומות. והן אחת עשרה. וידבר יי' פתוחה. ואלה פקודי הלוי. ותקרבנה. שתיהן סתומות. ויאמר דכן בנות צלפחד. ויאמר דעלה. שתיהן פתוחות. וידבר משה סתומה. וידבר דצו. וביום השבת. ובראשי חדשיכם. שלשתן פתוחות. ובחדש הראשון. וביום הבכורים. שתיהן סתומות. ובחדש השביעי פתוחה. ובעשור. ובחמשה עשר. וביום השני. וביום השלישי. וביום הרביעי. וביום החמישי. וביום הששי. וביום השביעי. ביום השמיני. כולן סתומות והן תשע. וידבר משה. וידבר יי'. שתיהן פתוחות. ויצאו משה ואלעזר. ויאמר אלעזר. ויאמר דשא. שלשתן סתומות. ומקנה רב פתוחה. ויאמרו אם מצאנו. ויגשו אליו. שתיהן סתומות. ויאמר אליהם משה. אלה מסעי. שתיהן פתוחות. וישמע הכנעני. וידבר דבערבת. שתיהן סתומות. וידבר דצו את בני ישראל. וידבר דאלה שמות האנשים. וידבר דבערבת מואב. וידבר דדבר אל בני ישראל. ויקרבו ראשי. חמשתן פתוחות. מנין הפתוחות שתים ותשעים. והסתומות ששים ושש. הכל מאה וחמשים ושמונה:

ספר אלה הדברים

ויאמר יי' אלי. ונפן ונעבר. וידבר יי'. ויאמר יי' אלי ראה. ואתחנן. חמשתן סתומות. ועתה ישראל. כי תוליד בנים. אז יבדיל. ויקרא משה. ארבעתן פתוחות. אנכי. לא תשא. שמור. כבד. לא תרצח. ולא תנאף. ולא תגנב. ולא תענה. ולא תחמד. ולא תתאוה. את הדברים. כולן סתומות והן אחת עשרה. שמע ישראל פתוחה. והיה כי יביאך. לא תנסו. כי ישאלך בנך. כי יביאך. ארבעתן סתומות. והיה עקב פתוחה. כי תאמר סתומה. כל המצוה. והיה אם שכח תשכח. שמע ישראל. בעת ההוא. ועתה ישראל. חמשתן פתוחות. כי הארץ. והיה אם שמע. כי אם שמר תשמרון. ראה אנכי. והיה כי יביאך. כי ירחיב. כי יכרית. כולן סתומות והן שבע. כי יקום פתוחה. כי יסיתך. כי תשמע. בנים אתם. לא תאכל. את זה תאכלו. כל צפור טהרה. כולן סתומות. והן שש. עשר תעשר פתוחה. מקצה שלש שנים. מקץ שבע שנים. כי יהיה בך אביון. כי ימכר לך. ארבעתן סתומות. כל הבכור. שמור את חדש. שתיהן פתוחות. שבעה שבעת סתומה. חג הסכת פתוחה. שפטים ושטרים. לא תטע לך. לא תזבח. כי ימצא בקרבך. ארבעתן סתומות. כי יפלא פתוחה. כי תבא. לא יהיה לכהנים. וזה יהיה. וכי יבא הלוי. כי אתה בא. כי יכרית. כולם סתומות. והן שש. וכי יהיה איש פתוחה. לא תסיג. לא יקום עד. כי תצא למלחמה. כי תקרב אל עיר. כי תצור אל עיר. חמשתן סתומות. כי ימצא חלל פתוחה. כי תצא למלחמה. כי תהיין לאיש. כי יהיה לאיש. וכי יהיה באיש. לא תראה את שור. לא תראה את חמור. לא יהיה כלי גבר. כולן סתומות. והן שבע. כי יקרא פתוחה. כי תבנה. לא תחרש. גדלים. כי יקח איש אשה. ואם אמת היה. כי ימצא איש. כי יהיה נערה בתולה. ואם בשדה ימצא. כי ימצא. לא יקח איש. לא יבא פצוע. לא יבא ממזר. לא יבא עמוני. לא תתעב אדמי. כי תצא מחנה. לא תסגיר. לא תהיה קדשה. לא תשיך. כי תדר נדר. כי תבא בכרם. כי תבא בקמת. כי יקח איש אשה. כי יקח איש אשה חדשה. כי ימצא. השמר בנגע הצרעת. כי תשה ברעך. לא תעשק שכיר עני. לא יומתו אבות. לא תטה. כי תקצר. כי תחבט. כי יהיה ריב. כי ישבו אחים. כי ינצו אנשים. לא יהיה לך בכיסך כולן סתומות. והן חמש ושלשים. זכור את אשר עשה. והיה כי תבוא. שתיהן פתוחות. כי תכלה לעשר. היום הזה שתיהן סתומות. ויצו משה וזקני ישראל פתוחה. וידבר משה. ויצו משה את העם. ארור האיש ארור מקלה. ארור מסיג. ארור משגה. ארור מטה. ארור שכב עם כל בהמה. ארור שכב עם אחתו. ארור שכב עם חתנתו. ארור מכה. ארור לקח שחד. ארור אשר לא יקים. כולן סתומות. והן שלש עשרה. והיה אם שמוע. והיה אם לא תשמע שתיהן פתוחות. אלה דברי הברית סתומה. ויקרא משה. אתם נצבים. שתיהן פתוחות. והיה כי יבאו. כי המצוה. ראה נתתי שלשתן סתומות. וילך משה פתוחה. ויקרא משה סתומה. ויאמר יי אל משה הן. האזינו השמים. ויבא משה. וידבר יי' אל משה בעצם. וזאת הברכה. חמשתן פתוחות. וזאת ליהודה סתומה. וללוי פתוחה. לבנימן. וליוסף. ולזבולן. ולגד. ולדן. ולאשר. ויעל משה. כולן סתומות והן שבע. מנין הפתוחות של ספר זה שלשים וארבע. והסתומות מאה ועשרים וארבע. הכל מאה וחמשים ושמונה. מנין הפתוחות של כל התורה מאתים ותשעים. ומנין הסתומות שלש מאות ושבעים ותשע. הכל שש מאות וששים ותשע: צורת שירת האזינו כל שיטה ושיטה יש באמצע ריוח אחד כצורת הפרשה הסתומה. ונמצא כל שיטה חלוקה לשתים. וכותבין אותה בשבעים שיטות ואלו הן התיבות שבראש כל שיטה ושיטה. האזינו. יערף. כשעירם. כי. הצור. אל. שחת. [ס] הלי'. הלוא. זכר. שאל. בהנחל. יצב. כי. ימצאהו. יסבבנהו. כנשר. יפרש. יי'. ירכבהו. וינקהו. חמאת. בני. ודם. שמנת. וינבל. בתועבת. אלהים. לא. ותשכח. מכעס. אראה. בנים. כעסוני. בגוי. ותיקד. ותלהט. חצי. וקטב. עם. ומחדרים. יונק. אשביתה. פן. ולא. ואין. יבינו. ושנים. ויי'. ואיבינו. ומשדמת. אשכלת. וראש. חתום. לעת. וחש. ועל. ואפס. צור. ישתו. יהי. ואין. מחצתי. כי. אם. אשיב. אשכיר. מדם. הרנינו. ונקם. כל אלו התיבות שבראש. ואלו הן התיבות שבראש כל חצי שיטה אחרונה שהן באמצע הדף. ותשמע. תזל. וכרביבים. הבו. כי. צדיק. דור. עם. הוא. בינו. זקניך. בהפרידו. למספר. יעקב. ובתהו. יצרנהו. על. ישאהו. ואין. ויאכל. ושמן. עם. ויישמן. ויטש. יקנאהו. יזבחו

כסף משנה

על והן שבע ולכתוב במקומו והן שש. וכן מצאתי בספר רבינו מוגה:

בפרשת והיה כי תבא כתוב בספרי רבינו ויצו משה וזקני ישראל פתוחה וידבר משה שאחריו מוגה אותה בסתומות ובספר מוגה מצאתי שהיא פתוחה. ארור שוכב עם אשת אביו כתוב בספרי רבינו שהיא פרשה סתומה ובדפוס פורטוגאל אין שם פרשה כלל וא"כ צריך להעביר עליה הקולמוס ובמקום מה שכתוב כי הן י"ד צריך לכתוב והן י"ג וכן מצאתי בספר רבינו מוגה:

צורת שירת האזינו כל שיטה ושיטה יש באמצע ריוח אחד כצורת הפרשה הסתומה. כתב הריב"ש בתשובה נראה שגם על שיעור הריוח אמר כן אלא שבשירת הים בשיטה שיש בה שני אריחים מניח שיעור הריוח בין שניהם וכ"כ ז"ל בשירת הים. ושאר השיטות אחת מניחין באמצע ריוח אחת ואחת מניחין הריוח בשני מקומות ומדקאמר מניחין הריוח משמע שיש שיעור לו אלא שבאותה שיטה חולק אותו לשני אריחים. וכתב אם ריוח השיר כשיעור פרשה למה אמרו שאם כתבה כשירה פסולה תיקשי לי משום שעשה פרשה במקום שאין בו פרשה דודאי נראה שפוסל דלא גרע מפתוחה שעשאה סתומה או סתומה שעשאה פתוחה. הא לא קשיא דה"א דאף ע"ג דבאויר אחד כשיעור פרשה פוסל בצורת השירה עדיף טפי דאין זה פרשה אלא כסדר השירה נכתב ומשום הכי איצטריך למימר דעשאה כשירה פסולה עכ"ל. ומ"ש וכותבין אותה בע"ן שיטות ואלו הן התיבות שבראש כל שיטה:

מגדל עוז

צורת שירת האזינו וכו'. פרק שנים עשר דמסכת סופרים:

הגהות מיימוניות

[ס] בירושלמי דפ"ק דמגילה רב אושעיא בריה דרב חננאל אמר צריך לכתוב ה' למפרע מארכובותיו של למ"ד הליי תגמלו, מס"ע. ובמסכת סופרים פרק ח' תניא ה' דהליי צריך

יזבחו. חדשים. צור. וירא. ויאמר. כי. הם. ואני. כי. ותאכל. אספה. מזי. ושן. מחוץ. גם. אמרתי. לולי. פן. כי. לו. איכה. אם. כי. כי. ענבמו. חמת. הלא. לי. כי. כי. כי. ואמר. אשר. יקומו. ראו. אני. ואין. ואמרתי. ותאחז. ולמשנאי. וחרבי. מראש. כי. וכפר: שירת הים כותבין אותה בשלשים שיטות. שיטה ראשונה כדרכה ושאר השיטות אחת מניחין באמצעה ריוח אחד ואחת מניחין הריוח בשני מקומות באמצעה עד שתמצא השיטה חלוקה לשלש ונמצא ריוח כנגד הכתב וכתב כנגד הריוח:

וזו היא צורתה *)

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת ליי׳ ויאמרו
לאמר אשירה ליי׳ כי גאה גאה סוס
ורכבו רמה בים עזי וזמרת יה ויהי לי
לישועה זה אלי ואנוהו אלהי
אבי וארממנהו יי׳ איש מלחמה יי׳
שמו מרכבת פרעה וחילו ירה בים ומבחר
שלשיו טבעו בים סוף תהמת יכסימו ירדו במצולת כמו
אבן ימינך יי׳ נאדרי בכח ימינך
יי׳ תרעץ אויב וברוב גאונך תהרס
קמיך תשלח חרנך יאכלמו כקש וברוח
אפיך נערמו מים נצבו כמו נד
נזלים קפאו תהמת בלב ים אמר
אויב ארדף אשיג אחלק שלל תמלאמו
נפשי אריק חרבי תורישמו ידי נשפת
ברוחך כסמו ים צללו כעופרת במים
אדירים מי כמכה באלים יי׳ מי
כמכה נאדר בקדש נורא תהלת עשה
פלא נטית ימינך תבלעמו ארץ נחית
בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה
קדשך שמעו עמים ירגזון חיל
אחז ישבי פלשת אז נבהלו אלופי
אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמגו
כל ישבי כנען תפל עליהם אימתה
ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן עד
יעבר עמך יי׳ עד יעבר עם זו
קנית תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון
לשבתך פעלת יי׳ מקדש אדני כוננו
ידיך יי׳ ימלך לעלם ועד כי
בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב יי׳ עלהם את מי
הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים

כל התורה כולה בין בשירות בין בשאר הכתב יתכוין שתהיה אות סמוכה לחברתה ביותר ולא תדבק בה ולא תתרחק ממנה כדי שלא תתראה התיבה כשתי תיבות אלא יהיה בין אות לאות כחוט השערה. ואם הרחיק אות מאות כדי שתראה התיבה כשתי תיבות לתינוק שאינו רגיל הרי זה פסול עד שיתקן:

פרק תשיעי

א אין [א]עושין ספר תורה לא ארכו יותר על היקפו ולא * היקפו יתר על ארכו. וכמה הוא אורכו בגויל ששה טפחים שהם ארבע ועשרים אצבעות ברוחב הגודל של יד. ובקלף או פחות או יותר והוא שיהא ארכו כהיקפו. וכן אם עשה בגויל פחות מששה טפחים ומיעט את הכתב או יתר על ששה והרחיב בכתב עד שיהיה ארכו כהיקפו הרי זה במצוה: **ב** [ב]שיעור הגליון מלמטה ארבע אצבעות ולמעלה שלש אצבעות ובין דף לדף שתי אצבעות לפיכך צריך שיניח בתחלת כל יריעה ובסופה רוחב אצבע אחת וכדי תפירה. שנמצא כשיתפור היריעה יהיה בין כל דף ודף בכל הספר כולו שתי אצבעות ויניח מן העור בתחלת הספר ובסופו כדי לגלול על העמוד. וכל השיעורין האלו למצוה ואם חסר או הותיר לא פסל: **ג** כיצד יתכוין אדם עד שיעשה הספר שיהיה ארכו כהיקפו. מתחיל ומרבע העורות בשוה ועושה רוחב כל עור מהן ששה טפחים קצב אחד לכל אחד. ואחר כך נולל העורות בשוה ועושה מהן כרך אחד מהודק יפה יפה ומוסיף בעורות ומהדק עד שיעשה היקף הכרך ששה טפחים שהוא רוחב העור ומודד בחוט של שני שיקיפו על הכרך: **ד** ואחר כך יעשה קנה שוה יהיה ארכה ארבעים או חמשים אצבעות ויחלק אצבע מהן בקנה לשנים ולשלשה ולארבעה חלקים כדי שידע בו שיעור הצי אצבע ורביע אצבע וכיוצא בזה החלק. וימדוד כל עור בקנה זו עד שידע כמה אצבעות יש בכל עור עד שידע כמה אצבעות בארך כל הכרך: **ה** ואחר כך לוקח עורות אחרות שנים או שלשה לבדוק בהן שיעור הכתב וכותב בהן דף אחד. ודבר ידוע שאורך הדף שבע עשרה אצבעות. לפי שהוא מניח גליון למעלה שלש ולמטה ארבע אבל רוחב הדף הוא לפי הכתב אם דקה אם עבה. וכן מנין השיטות שבדף יבאו לפי הכתב לפי שבין שיטה ושיטה כמלא שיטה: **ו** ואחר שכתב הדף שבודק בו לפי מה שירצה ימוד רוחב הדף באצבעות הקנה ויוסיף על רוחב הדף שתי אצבעות שבין דף ודף ויחשוב כמה דפין יבאו בכרך שגלל מאותו הכתב שבדק בו וידע חשבון הדפין ויראה כמה נכתב בדף זה שבדק בו מן התורה כלה ומשער לפי הספר שהוא

א טור י"ד סי' רע"ג סמ"ג עשין שם: ב טור שם סי' רע"ג:

כסף משנה

שיטה ושיטה האזינו יערוף וכו' במ"ס פי"ב:

שירת הים כותבין אותה בשלשים שיטות. (מ"ס פ' י"ב) ויש חילוף בראשי שיטין שכתב שם למה שכתב רבינו:*

כל התורה וכו' ולא תדבק בה. בהקומץ (מנחות כ"ט ול"ד) אמר רב יהודה אמר רב כל אות שאין הגויל מקיף לה מארבע רוחותיה פסולה ואע"ג דלענין תפילין ומזוזה איתמר כ"ש לס"ת שהוא חמור מהם וכבר האריך הרשב"א בתשובה בזה. ומ"ש ולא תתרחק עד בין אות לאות כמלא חוט השערה נתבאר בפ"ז: ומ"ש ואם הרחיק וכו'. נלמד מדאמרינן בהקומץ שם (כ"ט ב') גבי וא"ו דויהרג אייתו תינוק דלא חכים ולא טיפש:

פ"ט א אין עושין ס"ת וכו'. פ"ק דב"ב (דף י"ו) ת"ר אין עושין ס"ת לא ארכו יתר על היקפו ולא היקפו יותר על ארכו שאלו את רבי שיעור ספר תורה בכמה א"ל בגויל בששה בקלף איני יודע. ופירש"י לא ארכו יתר על היקפו צריך לצמצם הכתב לפי עובי הקלפים ולכשיגמור יהא חוט המקיף את עביו כמדת אורכו וכן הן דברי רבינו: ומ"ש וכן אם עשה בגויל וכו' טעמו משום דמשמע ליה ז"ל דרבי בכתב בינוני שיער להם והכל לפי עובי הכתב ודקותו: שיעור הגליון וכו' עד שתי אצבעות. ברייתא בפרק הקומץ (מנחות דף ל') ויניח מן העור וכו'. ברייתא (בפ"ק דב"ב דף י"ו) תחלת הספר וסופו כדי לגול ואוקמה רב אשי דהיינו כדי לגול עמוד ובס"ת עסקינן: ומ"ש וכל השיעורין האלו למצוה נלמד מדאמרינן בגמרא שם דרב הונא כתב שבעים ספרי תורה ולא אתרמי ליה חדא ארכו כהיקפו. ואין לנו לומר דכלהו הוו פסולים. ועוד מדקתני אין

*) עיין הגה"ה בסוף הכרך:

הגהות מיימוניות

להיות פשוט מכל ה' שהוא תיבה עצמה: *[לשון הטור וכתב א"א ז"ל והעמוד שעושין לה בסופה הוא בכלל זה ואם אין שיעור לעובי העמוד אם כן בקל יכול לכוין שיהא בהיקפו ו' כי יעשה עובי העמוד כפי הצורך]:

מגדל עוז

שירת הים כו' עד בתוך הים. פרק עשירי דמסכת סופרים: כל התורה כו' עד סוף הפרק. פרק הקומץ רבה (דף ל"א):

אין עושין ס"ת כו' עד כמצוה. פרק קמא דב"ב (דף י"ו): שיעור הגליון עד שתי אצבעות. פרק הקומץ רבה: ויניח מן העור כו' עד לא פסל. פרק קמא דב"ב (שם): כיצד יתכוין אדם כו' עד יטעה בחשבון. כל זה ניסה מעולם פלפולו עם מקצת ממך שמצא במסכת סופרים:

ג"ל הרב ר' מנחם די לונזאנו בספרו אור תורה. אל תשית לבך לצורה שבספרי הרמב"ם הנדפסים כי משובשת היא ואינה הצורה שכתב הרמב"ם ז"ל בספרו אך המדפיס בדאם מנם, ע"כ. ואנחנו בדפוס זה כדפסנו כפי הראוי ע"פ צורת האור תורה וכל התיקונים הטובים, המגיהים.

שהוא כותב ממנו ומחשב אם עלתה לו כל התורה לפי מנין הדפין מזה הכתב שכותב בו בכרך מוטב. ואם הוציא החשבון שהדפין יותר מן התורה ירחיב בכתב עד שיתמעט מנין הדפין ויבדוק בדף אחר. ואם הוציא החשבון שהתורה יתר מן הדפין ימעט הכתב עד שירבה במנין הדפין ויבדוק בדף אחר דף עד שיבא החשבון אחד. מאחר שידע רוחב הדף ושיעור הכתב מתחיל באותו הכרך: **ז** ומחלק כל עור ועור דפין דפין בשירטוט כפי רוחב הדף שבדק בו ועלה בחשבון. וכשישאר בעור שלש אצבעות או ארבע יותר על הדף האחרונה שביריעה יניח ממנו רוחב אצבע וכדי תפירה ויקוץ השאר ואל יחוש שבאחרונה יתוסף עורות אחרות על הכרך שגלל כנגד כל התוספות שקוצץ מכל עור ועור ואינו צריך לחשב דבר זה שהכתב מושכו לפי מנין הדפין: **ח** וכן הרוצה לעשות רוחב הספר יותר מששה או פחות מששה על הדרך הזה הוא מחשב ויצא ארכו כהיקפו בלא פחות ולא יותר והוא שלא יטעה בחשבון: **ט** רוחב הגודל האמור בכל השיעורין האלו ובשאר שיעורי תורה כולה הוא אצבע הבינוני. וכבר דקדקנו בשיעורו ומצאנוהו רחב שבע שעורות בינוניות זו בצד זו בדוחק והן כאורך שתי שעורות בריוח. וכל טפח האמור בכל מקום הוא ארבע אצבעות מזו. וכל אמה ששה טפחים: **י** ספר תורה שכתבתי אני רוחב כל דף ודף מדפיו ארבע אצבעות. ושירת הים ושירת [א] האזינו רוחב כל דף משתיהן שש אצבעות. ומנין השיטין שבכל דף ודף אחת וחמשים. ומנין הדפין של כל הספר מאתים ושש ועשרים דף. ואורך כל הספר אלף ושלש מאות וששים ושש אצבעות [ב] בקירוב: **יא** אלו [ג] השש אצבעות היתרות בחשבון לגליון שבתחלת הספר וסופו. והעורות שכתבנו בהם עורות אילים. ובזמן שתרצה לכתוב על פי המדות [ד] האלו או קרוב להם מעט הן חסר דף אחד או שנים או שלשה או יתר דף או שנים או שלש לא תיגע ולא תהא צריך לחשבון אלא מיד יבא לך ארכו כהיקפו: **יב** [א]אין עושין ביריעה פחות משלשה דפין ולא יתר על שמנה דפין. נזדמנה לו יריעה בת תשעה דפין חולק אותה ארבעה לכאן וחמשה לכאן. במה דברים אמורים בתחלת הספר או באמצע אבל בסוף הספר אפילו פסוק אחד בדף אחד עושים אותו דף לבדו ותופרין אותו עם שאר היריעות: **יג** [ה] וכשתופרין [ב]היריעות אין תופרין אותן אלא בגידים של בהמה או חיה טהורה ואפילו מנבילות וטריפות שלהם כדרך שתופרין את התפילין. ודבר זה הלכה למשה מסיני. לפיכך אם תפרן שלא בגידין או בגידי בהמה טמאה פסול עד שיתירה ויחזור ויתפור כהלכה: **יד** כשתופרין כל היריעות אין תופרין כל היריעה כולה מתחלתה ועד סופה אלא מניח מעט מלמעלה ומעט מלמטה בלא [ו] תפירה כדי שלא תקרע היריעה באמצעה כשיגלול אותה. ועושה לו שני עמודים של עץ אחד בתחלתו ואחד בסופו. [ז] ותופר העור ששייר בתחלתו ובסוף על העמודים בגידים כדי שיהא נגלל עליהם. וירחיק בין העמודים והכתב שבדף: **טו** [ג]ספר תורה שנקרעה בו יריעה בתוך שתי שיטות יתפור * בתוך שלש לא יתפור. במה דברים אמורים בישן שאין עפצו ניכר אבל אם ניכר הגויל שהוא עפוץ תופר ואפילו קרע הבא בתוך שלש. וכן בין כל דף ודף ובין תיבה לתיבה יתפור. וכל [ח] הקרעים אין תופרין אותן אלא בגידין שתופרין בהן היריעות זו לזו. ובכל הקרעים יזהר שלא תחסר אות אחת או תשתנה צורתה:

א טור י"ד סי' רע"ב סמ"ג עשין שם: ב טור סי' רע"ח סמ"ג שם: ג טור סי' ר"פ סמ"ג עשין שם:

נמצאת

כסף משנה

אין עושים ס"ת ארכו יותר על היקפו כו' ולא קתני ואם עשה פסול וכיון שכן הוא הדין לכל אלו השיעורין דלא הוי אלא למצוה:

יב אין עושין ביריעה וכו' עד עושין אותו דף אחד לבדו. ברייתא בפרק הקומץ (מנחות ל'). ומ"ש תופרים אותה עם שאר היריעות. כך כתב הרי"ף בהלכות ספר תורה ופשוט הוא:

יג וכשתופרים היריעות וכו'. בפ"ב דמכות ס"ת שתפרו בפשתן ר' יהודה ור"מ חד אמר כשר וחד אמר פסול ואמרינן טעמא דמאן דאמר פסול דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך ואיתקש כל התורה לתפילין מה תפילין הלכה למשה מסיני לתופרן בגידין אף ס"ת כן. ובהדיא אמרו בפ"ב דמגילה (דף יט) דהלכה כמאן דפסל דגרסינן התם א"ר חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב מגלה נקראת ספר שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה וסובר רבינו דכיון דס"ת איתקש לתפילין לענין לתופרה בגידין ה"ה דבעי גידי בהמה טהורה כתפילין. ובהדיא תניא ברפ"ק מסכת סופרים אין כותבין ספרים לא על עורות בהמה טמאה ולא על עורות חיה טמאה ולא תופרן בגידן:

יד כשתופרים כל היריעות וכו'. בפ"ב דמגלה (שם ע"ב) א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן שיור התפר הלכה למשה מסיני ומחו לה אמוחא לא אמרו אלא כדי שלא יקרע: ועושה לו שני עמודים וכו'. ברייתא פ"ק דב"ב (דף י"ד) ועושה לו עמוד אילך ואילך: ומ"ש ותופר העור וכו':

טו ספר תורה שנקרעה וכו'. בהקומץ (מנחות ל"א ב') אמר רב זעירי אמר רב חננאל קרע הבא בתוך שלש לא יתפור ה"מ בעתיקתא אבל בחדתתא יתפור ולא חדתתא חדתתא ממש אלא הא דעפילא הא דלא עפילא וה"מ בגידין בעי רב יהודה בר אדא בין דף לדף בין תיבה לתיבה מאי תיקו. ומפרש רבינו הא דעפילא הא דלא עפילא שעדיין עפוצו ניכר הא שהוא ישן עד שאין עפוצו ניכר והכריחו לפרש כן כדי לקיים מ"ש בתחלה הא בעתיקתא הא בחדתתא ומדבעי רב יהודה בין דף לדף ובין תיבה לתיבה מהו משמע דלרב חננאל בקרע העובר בין האותיות מיירי ואפ"ה בתוך שתים או בתוך שלש אי עפילן מהניא להו תפירה. ומפרש רבינו בעיא דרב יהודה קרע העובר בין האותיות הא אמרת דיתפור כלומר ולא יקרא בו עד שיתפור אם לא היה עובר אלא בין דף לדף או בין תיבה לתיבה יכול לקרות בו בלא תפירה או לא ואסיקנא בתיקו ולחומרא. וז"ש רבינו וכן כלומר אפילו בין דף לדף ובין תיבה לתיבה יתפור כלומר צריך תפירה. ועי"ל שהיה מפרש בעיא זו כפשטא דמיבעיא ליה אי מהני ביה תפירה או לא ופסק לקולא משום דמידי דרבנן הוא: ומ"ש ובכל הקרעים יזהר וכו'. מילתא דפשיטא היא: כתב הריב"ש בתשובה דאע"ג דלישנא דגמרא הוה אפשר לפרושי דבחדתתא לית לן בה כלל ואפילו ביותר משלש יתפור אין סברא לומר כן אלא כמו שיש חילוק בעתיקתא בין שנים לשלשה כך יש חילוק בין שלשה לארבעה בחדתתא וכן נראה מלשון הרמב"ם שכתב אפילו קרע הבא בתוך ג' ומינה הא ביותר מג' לא. וכן נראה מלשון רש"י ז"ל שפירש במאי דבעי בגמרא בין דף לדף והטעם מפני שהתפירה גדולה אין זה הדר ונתנו חכמים שיעור לחדש שניכר עפוצו ג' שיטין וליישן ב' שיטין לפי שהקריעה בישן מגונה יותר שנראה שהוא מחמת ריקבון עכ"ל:

נמצאת

מגדל עוז

רוחב הגודל כו' עד טפחים. כשימושא רבה ובהלכות: **ס"ת שכתבתי אני וכו' עד יבא לך ארכו כהיקפו.** זה מעשה ידיו ויועיל להדריך כל הרוצה לכתוב בעורות אילים וכיוצא בהן כדרך שעשה הוא ז"ל: ואני אומר כי הס"ת שכתבתי אני רוחב הדפים ברוחו מלא כל דף כמלא ארבע אצבעות של היד מהוכרות זו עם ו מדודות בקשר האמצעי שהן פחות מעט מארבע בגודל ומנין השיטין שבכל דף ודף מ"ח ושיעור הגליון של מעלה ושל בין הדפין כמלא אצבע ואמה הסמוכין זה לזה והגליון של מטה אצבע ואמה וקמיצה סמוכות זו לזו והעורות גדיי עזים טובים דקים עבודים בעבודת הגדולים כהלכה ואורך כל גויל ר"ל גובה הס"ת י"ז אצבעות בגודל וסימנך טוב בגימטריא שם טוב וזה יועיל למי שירצה לכתוב כתיבה דקה ועורות דקים לאורכו כהיקפו יפה בתכלית היופי: **אין עושים ביריעה כו' עד שאר היריעות.** פרק הקומץ רבה (דף ל'): **וכשתופרין היריעות כו' עד ויתפור כהלכה.** בירושלמי דפרק קמא דמגילה (דף ע"א): **כשתופרין כל היריעות כו' עד כשיגלול.** פרק הקורא למפרע (דף י"ט): **ועושה לו שני עמודים כו'** עד והכתב שבדף. פ"ק דבבא בתרא (דף י"ד): **ספר תורה שנקרעה כו' עד סוף הפרק.** פרק הקומץ רבה (דף ל"א): בגיטין בסוף פרק הניזקין כתוב דאין קורין בחומשין מפני כבוד הציבור וכתב רבינו משולם דהיכא דאין להם ס"ת מותר לקרות בחומש וליכא למיחש לכבוד ציבור אחרי שאין להם ס"ת אך ר"ת אומר דאסור ומה שאומר הגמרא משום כבוד ציבור דמשמע דאיכא למיחש לכבוד ציבור בא לאו הכי מותר זהו דוקא בחומשים שלהם שהיו עשוים עם גלילה ועם גליון רק שהיו כל חומש לעצמו וכפירש"י התם אבל חומשים שלנו אסור לקרות בהם מכמה טעמים שאין כהוכים בגליון ועוד דבעינן שני עמודין לכאן ולכאן וגם אין נתפרים בגידים וגם שהקלף שלנו אינו מעובד לשם ס"ת ואפילו היה מדוקדק בשפוחות ובסתומות וכל שכן שאינו מדוקדק:

הגהות מיימוניות

[א] נמנום קא חזינא הכא שהרי כתבנו לעיל שירת האזינו כותבים ע' שיטות לבד מו' שיטות שלפניה וה' שיטות שלאחריה כדלעיל וא"כ היתה מגונת קרוב לשני עמודים והיה צריך להרחיב שני עמודין בשבילם ולא נותר בחשבון כדי לגול העמוד כי אם ארבע אצבעות ואולי השש טעות סופר הוא ודוק ותשכח: [ב] לבד מן התפירה אשר לא הזכיר לא ידעתי למה כי צורך היה לידע: [ג] לא מצאתי יתירים בחשבון אלא ארבע כבהג"ה דלעיל ע"כ: [ד] הנה אני עשיתי בספר תורה שכתבתי בכל המדות הא"ל ולא איתרמי לי וראיתי כי של גויל היה שהוא עב אבל בקלף שלנו א"א לכוין אם לא על פי המדות והחשבונות דלעיל ועדיין אולי: [ה] פ"ק דמס' סופרים תני אין דובקין בדבק ולא כותבים ע"ג מטלית ולא תופרין במקום דכתב אמר ר"ש משום ר' מאיר דובקין בדבק וכותבין על גבי המטלית אבל אין תופרין במקום הכתב מבפנים אלא מבחוץ: [ו] בפ"ב דמגילה שיורי התפירה הלכה למשה מסיני: [ז] בספר פסקים של ר"ת היה כתוב והתפירה תהיה מבחוץ ולא מבפנים וכן פסק בספר התרומה בין בתפירת הקרעים בין בתפירת היריעות זו לזו ואע"ג דלשון הברייתא במסכת סופרי משמע דלא קאי אלא אתפירת הקרעים ולא אתפירת היריעות דגרסינן אין תופרין במקום הכתב מבפנים אלא מבחוץ ולא קאמר מצד הכתב ע"ש ובספר המצות: * [לשון הטור שאל א"א ז"ל להר"ם אי שרי לתלות עליו מטלית בחוץ ולדבקו בדבק ודעת א"א ז"ל היה נוטה להתיר והר"ם מרוטנבורק אסר ואם נקרע בין שיטה לשיטה או בין דף לדף שלא כנגד הכתב עד שאילו נקרע כנגד הכתב היה נכנס תוך ג' שיטין מיבעיא אם יכול לתפור אם לאו ולא איפשיטא וכתב הרמב"ם שיתפור ונראה כיון דלא איפשיטא עבדינן לחומרא עכ"ל סי' ר"פ]: [ח] במסכת סופרים פ"ג ספר תורה שנקרע טולה עליו מטלית מבחוץ:

פ"י א נמצאת למד שעשרים דברים הם שבכל אחד מהם פוסל ספר תורה וכו'. נתבארו בפרקים הקודמים וכו': ומ"ש ואם נעשה בו אחד מהם הרי הוא כחומש וכו' ואין קורין בו ברבים. נמצאת תשובה לרבינו שכתב בה שמברכין על ספר תורה פסול ושכך נהגו בפני גאוני עולם. והרשב"א תמה על דבריו בתשובה וכתב שנ"ל שבילדותו כתב כן וחזר בו בזקנותו וכתב בחיבורו לפסול ולפי זה יקשה מ"ש שכן נהגו לפני גאוני עולם דאם כן משוין להנך גאונים טועים. ואפשר לומר דהתם בדלא אפשר להו ומ"ש כאן שאין קורין בו בצבור הוא בדאפשר להו ומאחר שכן היכא שנמצא טעות בספר תורה מוציאין ספר תורה אחר ומתחילין ממקום שנמצא הטעות ומשלימין ז' על אותם שקראו במוטעה דכיון שהוא בדיעבד הוה ליה כמו לא אפשר להו והכי משמע שהרי מן הדין קורין לכתחלה בחומשין אם לא היה מפני כבוד הצבור ואף על גב דהאי חסר במילתיה בדיעבד מיהא יצא. ולישנא דרבינו הכי דייק שלא כתב ואם קראו בו בצבור לא יצאו ידי חובת קריאה אלא אין קורין בו ברבים דמשמע לכתחלה הוא דאין קורין בו אבל בדיעבד עלתה להם קריאה. ואם נמצא הטעות באמצע קריאת הקורא גומר קריאתו בספר הכשר ומברך לאחריה ואינו מברך לפניה כי ברכה שבירך לפניה בספר תורה הפסול וכן קריאה שקראו בו עלתה להם בדיעבד וכן הנהיג מורי הרב הגדול מה"ר יעקב בירב זלה"ה וכן אנו נוהגים אחריו:

ב ספר תורה כשר נוהגין בו קדושה יתירה וכו'. פשוט הוא ובפ"ד דאבות א"ר יוסי כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות וכו': אסור לאדם למכור ס"ת וכו'. פרק בני העיר (מגילה דף כ"ז) ת"ר לא ימכור אדם ספר תורה אף ע"פ שאינו צריך לו כלומר שיש לו אחר. יתר על כן אמר רשב"ג אפילו אין לו מה יאכל ומכר ספר תורה או בתו אינו רואה סימן ברכה לעולם: ומ"ש אפילו ישן וכו'. שם בעיא דלא אפשיטא ומשום חומר קדושת ס"ת פסקה לחומרא: וכתב ה"ר מנוח דטעמא משום פשיטותא הילכך אם היה החדש כתוב והוא בבית הסופר ואינו מחוסר אלא נתינת דמים מוכרים עכ"ל: ומ"ש לעולם אין מוכרים ספר תורה וכו'. שם אמר ר' יוחנן משום ר' מאיר אין מוכרים ספר תורה אלא ללמוד תורה ולישא אשה ומפרש רבינו דהיינו באין לו דבר אחר למכור: כתבו הגהות שהרמ"ך תמה על רבינו שכתב אסור למכור ספר תורה אפילו אין לו מה שיאכל שהרי בירושלמי סוף בכורים גרסינן שאלו את רשב"ג מהו שימכור ספר תורה וכו' עד רבי פנחס ור' יוחנן בשם רשב"ג אמרי מוכר אדם ספר תורה לישא אשה וללמוד תורה וכל שכן מפני חייו. וכן נראה דגם גמרא דידן שרי דאמרינן פרק בני העיר אמר רשב"ג אפילו אין לו מה יאכל ומכר ספר תורה או בתו אינו רואה סימן ברכה לעולם משמע דומיא דבתו דליכא איסורא עכ"ל. ואני אומר שאין אלו ראיות דירושלמי הכי איתא ר' ינאי בשם ר' חייא בר ווא שאלו את רשב"ג מהו שימכור אדם ספר תורה לישא אשה אמר לון אין ללמוד תורה א"ל אין מפני חייו ולא אגיבון. רבי יונה בשם רבי חייא בר ווא שאלו את רבן שמעון בן גמליאל מהו שימכור אדם ס"ת לישא אמר לון אין ללמוד תורה אמר לון אין מפני חייו לא שאלו ולא אגיבון על דעתיה דרבי יוסי אין שאלון ליה ולמה לא אגיבון כי אתא ר' חניה ר' פנחס ר' יוחנן בשם רבי שמעון בן גמליאל מוכר הוא אדם לישא אשה וללמוד תורה וכל שכן מפני חייו ע"כ. והשתא כיון דלרבי ינאי שאלון מפני חייו ולא אגיבון כלומר לא השיבם משמע דסבירא ליה שאסור למכור מפני חייו ולר' יונה דלא שאלון משמע דס"ל דלא עדיף להו כדי חייו כמו לישא אשה ולת"ת ואפשר דמשום דפשיטא להו לאיסורא במפני חייו לא שאלון ואף על גב דרבי יוחנן אמר כל שכן מפני חייו הוה פלוגתא דאמוראי ומשום חומר קדושת ס"ת נקטה לחומרא. ומ"ש מדקתני ספר תורה דומיא דבתו דליכא איסורא איכא למידק מידי איריא הא כדאיתא והא כדאיתא. ומכל מקום יש לתמוה היאך אפשר שלא התירו למכור ספר תורה מפני חייו והלא פיקוח נפש דוחה כל מצות שבתורה יש לומר דאה"נ שאם יהיה פיקוח נפש ממש כגון שאחזו בולמוס פשיטא דמותר למכור ספר תורה כדי להחיותו והכא במאי עסקינן בשמזונותיו מצומצמים ביותר אבל לא הגיעו לגדר שיהיה בו פיקוח נפש:

ג ספר תורה שבלה או שנפסל נותנין וכו'. פרק בני העיר מגילה (דף כ"ו) מימרא דרבא ורב אחא בר יעקב: מטפחות ספרים שבלו עושין וכו'. גם זה שם מימרא דמר זוטרא משמיה דרב ששת:

ד תיק שהוכן וכו'. ברייתא שם תשמישי קדושה נגנזין ומני בהדייהו תיק ספר תורה. וגרסינן בתר הכי אמר רבא מריש הוה אמינא כורסיא תשמיש דתשמיש הוא כיון דחזינן דמותבן ספרא עליה אמינא תשמיש קדושה הוא. ומפרש רבינו דתשמיש דתשמיש היינו שהספר בתוך התיק והתיק על הכורסיא כיון דחזא שפעמים הרבה מוציאין הספר תורה מהתיק ומותבי ליה אכורסיא אמר ודאי תשמיש קדושה הוא וכן אמר רבא דפריסא תשמישי קדושה ניגהו. וכתב בתיק ובכסא שהוכן לספר תורה והונח בו או עליו משום דאי הוכן ולא הונח או הונח ולא הוכן אינו קדוש וכמ"ש בפ"ד מהלכות אלו. ומ"ש וכן המטפחות נראה דהיינו פריסא שכתבתי בסמוך:

אבל

פרק עשירי

א נמצאת למד שעשרים דברים הן שבכל אחד מהן פוסל ספר תורה. ואם נעשה בו אחד מהן הרי הוא כחומש מן החומשין שמלמדין בהן התינוקות ואין בו קדושת ספר תורה ואין קורין בו ברבים, ואלו הן:

(א) אם נכתב על עור בהמה טמאה.

(ב) שנכתב על עור בהמה טהורה שאינו מעובד.

(ג) שהיה מעובד * שלא לשם ספר תורה.

(ד) שנכתב שלא במקום כתיבה על הגויל במקום בשר ועל הקלף במקום שיער.

(ה) שנכתב מקצתו על הגויל ומקצתו על הקלף.

(ו) שנכתב [א] על דוכסוסטוס.

(ז) שנכתב בלא שירטוט.

(ח) שנכתב בלא שחור העומד.

(ט) שנכתב בשאר לשונות.

(י) שכתבו אפיקורוס או כיוצא בו משאר פסולין.

(יא) שכתב האזכרות בלא כוונה.

(יב) שחסר אפילו אות אחת.

(יג) שהוסיף אפילו אות אחת.

(יד) שנגעה אות באות.

(טו) שנפסדה צורת אות אחת עד שלא תקרא כל עיקר או תדמה לאות אחרת. בין בעיקר הכתיבה בין בנקב בין בקרע בין בטשטוש.

(טז) שהרחיק או [ב] שהקריב בין אות לאות עד שתראה התיבה כשתי תיבות או שתי תיבות כתיבה אחת.

(יז) ששינה צורת הפרשיות.

(יח) ששינה צורת השירות.

(יט) שכתב בשאר הכתב כשירה.

(כ) שתפר היריעות בלא גידי טהורה. ושאר הדברים למצוה לא לעכב:

ב [א]ס"ת כשר נוהגין בו קדושה יתירה וכבוד גדול. ואסור לאדם למכור ספר תורה אפילו אין [ג] לו מה יאכל. ואפילו היו לו ספרים רבים. ואפילו יש ליקח בו חדש. [ב]לעולם אין מוכרין ספר תורה אלא לשני [ד] דברים. שילמוד תורה בדמיו או שישא אשה בדמיו. והוא שלא יהיה לו דבר אחר למכור:

ג [ג]ספר תורה שבלה או שנפסל נותנין אותו בכלי חרש וקוברין אותו אצל תלמידי חכמים וזו היא גניזתו. מטפחות ספרים שבלו עושין אותן תכריכין למת מצוה וזו היא גניזתן: **ד** [ד]תיק שהוכן לספר תורה והונח בו וכן המטפחות והארון והמגדל שמניחין בו ספר תורה אף על פי שהספר בתוך התיק וכן הכסא שהוכן להניח עליו ספר תורה והונח עליו ספר תורה הכל תשמישי קדושה הן ואסור

א טור י"ד סי' רע"ד סמ"ג עשין שם : ב טור סי' ע"ר סמ"ג עשין כ"ה : ג טור סי' רפ"ג : ד שם :

משנה למלך

פ"י ב ואסור לאדם למכור ס"ת וכו'. בפרק בני העיר אמר רשב"ג אפילו אין לו מה יאכל ומכר ספר תורה או בתו אינו רואה סימן ברכה וכתב מרן הב"י יו"ד סימן ע"ר ומשמע דיין דאינו רואה סימן ברכה אסור למוכרו. והא דכתב מרן בא"ח סי' תקס"ח דהא דקאמר אינו רואה סימן ברכה משמע דליכא איסורא (א"ה עיין פר"ח א"ח סי' הנ"ה בדיני מנהגי איסור סי"ח) שאני הכא דכיון דהלוקח הסיפר לא היה. אלא כדי שיהנה מאלו המעות א"כ כיון דקאמר דאינו רואה סימן ברכה פשיטא דאסור. ואם היה טעות בס"ת כתב מור"ם סימן רפ"ב סי"ח דמותר למוכרו והוא מדברי הריב"ש שהביא מרן בא"ח סימן קנ"ג. אך אני מסתפק לדעת הרא"ש דאפילו חומשים אסור למכור כמ"ש הטיו"ד סי' ע"ר וכי גרע ספר תורה שיש בו טעיות מהחומשים ועיין בגו"ר א"ח כלל ב' סי' ל"א :

ואם

מגדל עוז

נמצאת אתה למד כו' עד ולא לעכב. כל דבר ודבר מפורש בפני עצמו והוא כללן למען ירוץ הקורא בו ולכך מנאן: ספר תורה נוהגין כו' עד כשיסכרו נגנזין. פרק בני העיר (דף כ"ו) ומשמעות מקצת הדברים פרק מי שמתו (דף י"ט) ופרק נגמר הדין (דף מ"ח) :

הגהות מיימוניות

* [עיין בטור יו"ד סימן רע"א בתחילת לשון תשובה לגאון וכו' עד עת לעשות לה'] : [א] ההיא פלוגתא דאיתא לעיל פ"א : [ב] בפ"ב דמסכת סופרים עירב האותיות או שהפסיק באמצע השם אל יקרא בו. ובפ"ג ספר שפסקו או שנקרעו ראשי פסוקים לא יקרא בו גלעו או שעירב בו את האות לא יקרא בו : [ג] לא ידעתי מניין לו זה דבירושלמי דסוף מסכת בכורים ר' יונה בשם ר' חייא בר ווא שאלון את רשב"ג מהו שימכור אדם ספר תורה וכו' עד ר' פנחס ורבי יוחנן בשם רשב"ג מוכר אדם ספר תורה לישא אשה וללמוד תורה וכל שכן מפני חייו וכן נראה דתלמודא דידן נמי שרי אם אין לו מה יאכל דגרס התם פ' בני העיר תנו רבנן לא ימכור אדם ספר תורה אע"ג שאין צריך לו יתר על כן אמר רשב"ג אפילו אין לו מה יאכל ומכר ס"ת או בתו אינו רואה סימן ברכה לעולם משמע דומיא דבתו דליכא איסורא באין לו מה יאכל אבל יש לו מה יאכל איסורא נמי איכא : [ד] כתבו בתוס' והא דלא קתני נמי פדיון שבוים שהיא מצוה רבה כדאמר פ"ק דב"ב משום דמילתא דפשיטא היא ולא איצטריך למיתנא :

ואסור לזרקן אלא כשיבלו או כשישברו נגנזין. * אבל הבימות שעומד עליהן שליח ציבור ואוחז הספר. והלוחות שכותבין בהן לתינוק להתלמד אין בהן קדושה. וכן * רמוני כסף וזהב וכיוצא בהן שעושין לספר תורה לנוי תשמישי קדושה הן ואסור להוציאן לחול אלא אם כן מכר אותן לקנות בדמיהן ספר תורה או חומש:

ה [א]ומותר להניח ספר תורה על גבי ספר תורה ואין צריך לומר על גבי חומשים. ומניחין החומשין על גבי נביאים וכתובים. אבל אין מניחין נביאים וכתובים על גבי חומשים ולא חומשים על גבי ספר תורה. וכל כתבי הקדש אפילו הלכות ואגדות אסור לזרקן. הקמיעין שיש בהם ענינים של כתבי הקודש אין נכנסין בהן לבית הכסא אלא אם כן היו מחופות עור:

ו לא יאחז אדם ספר תורה בזרועו ויכנס בו לבית המרחץ או לבית הכסא או לבית הקברות אף על פי שהוא כרוך במטפחות ונתון בתוך התיק שלו. ולא יקרא בו עד שירחיק ארבע אמות מן המת (או מבית המרחץ) או מבית הכסא. *ולא יאחז את ספר תורה כשהוא ערום. [ס] ואסור לישב על מטה שספר תורה [ו] עליה:

ז [ב]בית שיש בו ספר תורה אסור לשמש מטתו בו עד שיוציאנו או עד שיניחנו [ז] בכלי ויתן הכלי בכלי. אחר שאינו מזומן לו. אבל אם היה מזומן לו אפילו עשרה כלים זה בתוך זה ככלי אחד הם. או עד שיעשה לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים אם לא היה לו בית אחר. אבל אם יש לו בית אחר אסור לשמש עד שיוציאנו:

ח כל הטמאין ואפילו נדות ואפילו כותי מותר לאחוז ספר תורה ולקרות בו. שאין דברי תורה מקבלין טומאה. והוא שלא יהיו ידיו מטונפות או מלוכלכות בטיט אלא ירחצו ידיהם ואח"כ יגעו בו:

ט כל הרואה ספר תורה כשהוא מהלך חייב לעמוד [ג]מפניו. ויהיו הכל עומדים עד שיעמוד זה שהוא מהלך בו כשיגיענו למקומו או עד שיתכסה מעיניהם ואח"כ יהיו מותרין לישב:

י מצוה לייחד לספר תורה מקום ולכבדו ולהדרו יותר מדאי [ח]. דברים שבלוחות הברית הן הן שבכל ספר וספר. לא ירוק אדם כנגד ספר תורה ולא יגלה ערותו כנגדו ולא יפשיט רגליו כנגדו ולא יניחנו על ראשו כמשאוי ולא יחזיר אחוריו לספר תורה אלא אם כן היה גבוה ממנו עשרה

א שם : ב שם : ג שם :

השגת הראב"ד

אבל *הבימות שעומד עליהם שליח ציבור ואוחז הספר והלוחות שכותבין בהן לתינוק להתלמד אין בהן משום קדושה: כתב הראב"ד ז"ל אין דעתי נוחה מזה הפירוש. ושמעתי הלוחות שהמפטיר והמתרגם עומדין עליהם בשעת שימוש. ומה שאמרו שאין בהם קדושה כלומר שאין בהם קדושת תשמיש ספר תורה אבל יש להן קדושת בית הכנסת והכי איתא בירושלמי עכ"ל:

השגת הראב"ד

*) ולא יאחז כו' עד עליה: כתב הראב"ד ז"ל ואם היה מקום גבוה טפח וס"ת מונח עליו מותר והכי איתא בירושלמי עכ"ל:

כסף משנה

אבל הבימות וכו'. שם (דף ל"ב) בסוף הפ' אמר רבי זירא אמר רבי מתנא אמר שמואל הלוחות והבימות אין בהם קדושה: וכתב הראב"ד אין דעתי נוחה מזה וכו'. והכי איתא בירושלמי עכ"ל. וגם הר"ן כתב שאמר בירושלמי שאין בהם משום קדושת ספר תורה אבל משום קדושת בה"כ יש בהן ואין מכאן השגה על רבינו שהוא ז"ל העתיק המימרא ולשונה וכל מה שתפרש במימרא תוכל לפרש בלשונו: **וכן רמוני כסף וכו'.** כתב טור יו"ד סי' רפ"ב על לשון זה של רבינו ומיהו בפ' בני העיר (מגילה דף כ"ו) קאמר על כל הנך דקתני בהם שאסור לשנותן לקדושה קלה אמר רבא לא שנו אלא שלא מכרוהו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל מכרוהו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו למשתי ביה שיכרא. וכתב א"א ז"ל הילכך יחיד שמכר ספר תורה שלו מותר להשתמש בדמיו דדמי לשבעה טובי העיר ולפי זה התפוחים יכולים בעליהם למוכרם והלוקח יכול לעשות כל מה שירצה עכ"ל. ואני אומר שאין זה סותר דברי רבינו דדינו של רבינו איתיה גם לדברי הרא"ש בבה"כ של כפרים ולא מכרוהו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר דכל כי האי גוונא אין מורידין אותן מקדושתן ומיהו בס"ת דיחיד משמע דפליג רבינו על הרא"ש וסבר דאסור למכרו ואם עבר ומכרו משמע דצריך לקנות ס"ת אחר:

ה ומותר להניח וכו' עד ע"ג ס"ת. ברייתא פרק בני העיר (דכ"ז): **וכל כתבי הקדש וכו' אסור לזרקן.** בפרק בתרא דעירובין (דף צ"ח) אמר רב אחא אין מזריקין כתבי הקדש. וכתב ה"ר מנוח כלומר כשיתנם לחבירו לא יתן לו בזריקה: **ומ"ש והקמיעין וכו'.** בפ' במה אשה (שבת דף ס"א ס"ב): ועל מ"ש רבינו אא"כ היו מחופות עור. כתב ה"ר מנוח אבל תפילין אפילו שהן מחופין עור אסור ליכנס בהם לבית הכסא מפני השי"ן ושאר אותיות העשויות בעור:

ו לא יאחז אדם ס"ת וכו'. מ"ש שלא יכנס בו לבית הכסא או לבית המרחץ פשוט הוא והכי אמרינן בפרק שני דסנהדרין (דף כ"א ב') גבי מלך שאין ספר תורה זז ממנו אלא כשהוא נכנס לבה"כ או לבית המרחץ: ומ"ש ולא יקרא בו עד שירחיק ד' אמות מהמת וכו'. פרק מי שמתו (ברכות י"ח) תניא לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וס"ת בזרועו וקורא ואם עשה כן עובר משום לועג לרש ואמרו שם בגמרא דהיינו תוך ד' אמות דוקא אבל חוץ לד' אמות שרי ואף ע"ג דפשטא דברייתא משמע דלא אסרה לילך לבית הקברות וס"ת בזרועו אלא בקורא בו נראה שרבינו מפרש דתרתי קתני לא יהלך בבית הקברות וס"ת בזרועו או קורא ובכל חד מהני איכא משום לועג לרש דאחיזת ס"ת בזרועו אף ע"פ שאינו קורא בו מצוה היא ואית בה משום לועג לרש. ומ"ש שירחיק מבית הכסא ד' אמות טעמא דמסתבר הוא אבל מ"ש שירחיק מבית המרחץ ד' אמות איני יודע לו טעם. ובטור י"ד סימן רפ"ב העתיק דברי רבינו ולא נזכר שם מרחץ לענין הרחקת ד' אמות והיא הגירסא הנכונה: **ולא יאחז ס"ת וכו'.** ס"פ בני העיר (מגילה דף ל"ב) א"ר פרנך אמר רבי יוחנן כל האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום בלא אותה מצוה: **ואסור ליסב על המטה וכו'.** פרק ואלו מגלחין (מ"ק דף כ"ה) ובפרק הקומץ (מנחות ל"ב) אמר רב תחליפא אנא חזיתיה לרב הונא דבעא למיתב אפורייא' והוה מנח ס"ת עלה וכף כדא אארעא ואותיב ס"ת עילוה אלמא קסבר אסור ליסב על המטה שס"ת מונח עליה ואף ע"ג דבהקומץ פליג ר' יוחנן פסק רבינו כרב הונא משום דאיתא במ"ק דעבד ר' אליעזר כוותיה. וכתבו התו' דמדלא אותיבו לס"ת בגבוה ממנו נראה שאפילו הס"ת מונח בגבוה ממנו לא שרי: כתב הראב"ד ואם היה מקום גבוה טפח וס"ת מונח עליו מותר והכי איתא בירושלמי עכ"ל. ורבינו סובר כמו שכתבתי בסמוך בשם התוספות שדייקו מהאי עובדא:

ז בית שיש בו ס"ת וכו'. ברייתא סוף פרק מי שמתו (ברכות כ"ה) בית שיש בו ס"ת או תפילין אסור לשמש בו עד שיוציאם או עד שיניחם כלי בתוך כלי אמר אביי דהיינו דוקא בכלי שאינו כליין וכמבואר בפ"ד. וגרסי' בתר הכי (שם כ"ו) אריב"ל ספר תורה צריך לעשות לו מחיצה עשרה טפחים מר זוטרא איקלע לבי רב אשי חזייה לדוכתיה דמר בר רב אשי דמנח ביה ספר תורה ועביד ליה מחיצה עשרה א"ל כמאן כריב"ל אימור דאמר ריב"ל דלית ליה ביתא אחרינא מר הא אית ליה ביתא אחרינא א"ל לאו אדעתאי פי' לא נתתי אל לבי. ומשמע לרבינו דכל דלית ליה ביתא אחרינא שרי להניחו כלי בתוך כלי וכדמשמע פשטא דברייתא דקתני בית שיש בו ספר תורה וכו' או שיניחם כלי בתוך כלי. וצ"ל לפי זה דאם אין לו בית אחר אם אפשר לו לעשות לו מחיצה גבוה י' טפחים עדיף מהנחת כלי בתוך כלי וזהו שחידש ריב"ל ואמר ס"ת צריך לעשות לו מחיצה גבוה עשרה טפחים כלומר אע"ג דבתפילין אע"פ שיכול להוציאם או לעשות להם מחיצה גבוה עשרה טפחים מותר ע"י הנחת כלי בתוך כלי בס"ת אינו כן דאם אפשר לו לעשות מחיצה גבוה י' טפחים אינו מותר ע"י הנחת כלי בתוך כלי והכי דייק לישנא דריב"ל דאמר ס"ת צריך לעשות לו מחיצה גבוה י' טפחים דמשמע שבא לחלק דין ס"ת מדין תפילין ואע"פ שאין דבר זה מפורש יפה בדברי רבינו ע"כ צריך לפרש כן: **כל הטמאים ואפילו נדות וכו':**

ט כל הרואה ספר תורה וכו'. פ"ק דקידושין (דף ל"ג ב') איבעיא להו מהו לעמוד מפני ס"ת ר' חלקיה ורבי סימון ור' אלעזר אמרי ק"ו מפני לומדיה עומדים מפניה לא כ"ש. ודין הכנסה איתא בההוא פירקא וכתבו רבינו פ"ו מהל' ת"ת שאינו יושב עד שישב במקומו או יתכסה מעיניו. וכתב רבינו שהוא הדין בס"ת דנפיק מטעם רבו הוא דחייב לעמוד דהא ממרע"ה גמרינן. וכתב רבינו עד שיעמוד זה שהוא מהלך בו כשיגיענו למקומו כלומר דאי עומד לפום דינו כמהלך מאחר שאינו עומד דרך קבע: **י מצוה לייחד לספר תור' מקום וכו':**

היה

מגדל עוז

אבל הבימות שעומד עליהם שליח ציבור ואוחז הספר והלוחות שכותבים בהן לתינוק להתלמד אין בהן משום קדושה. ירושלמי דמגילה: כתב הראב"ד ז"ל אין דעתי נוחה מזה הפירוש וכו' והכי איתא בירושלמי עכ"ל: ואני אומר לשון הירושלמי במגילה הוא והכי גרסינן ליה בימה ולווחין אין בהן משום קדושת ס"ת ויש בהן משום קדושת בית הכנסת ע"כ ורבותינו בעלי התוס' כן השמיענו פירושו כפירוש ר"מ ז"ל גם הר"מ מקוצי ז"ל כן פירש ואם לב הראב"ד ז"ל כלב הארי ולא ימות אלא בפירוש נכרי והוא הלרי רפואה לחכו והוא מטעימו מה נעשה לעמקו ונמוקו עמו ומה שאישר פירוש הירושלמי נכון הוא ולדעתי כי כל מה ששנינו בתשמישי ס"ת אין בהם משום קדושה נפרש כן וזה עולה לכולן וכן דרך הירושלמי בכמה מקומות שמפרש סתומות שבבבלי כאשר הבבלי מפרש רוב סתומות הירושלמי ור"מ ז"ל שלא פירשו נגרר אחר לשון הבבלי בכ"מ או שמא לא היה בגירסתו כד"ן: רמוני כסף כו' עד או חומש ומותר להניח ספר כו' עד ס"ת. פרק בני העיר (דף כ"ז): וכל כתבי הקודש כו' עד מחופות עור. פ"ג דמסכת סופרים: לא יאחוז אדם כו' עד או מבית הכסא. פרק מי שמתו (דף כ"ח): ולא יאחוז בו כו' עד עליה: כתב הראב"ד ז"ל ואם היה מקום גבוה טפח וס"ת מונח עליו מותר והכי איתא בירושלמי עכ"ל: ואני אומר כי זאת ההלכה נאמרה פרקא קמא דשבת (דף י"ז) ופרק בני העיר (דף ל"ב) ופרק אלו מגלחין (דף כה) ובהקומץ רבה וזה הטפח לא נזכר שם ובשבת ובכמה מקומות הסיקנא עד שלבה כת עת סמיכתא ואם הירושלמי סוכירו איננה הלכה גם ר"י אלפס ז"ל לא כתבו בהלכות מכלל דלא ס"ל ולא לתלמידו אחריו אך נהגנו בהוהו הטפה לשאר הספרים להניתן בגדינו שלא נסיה בשוה וכד"ן: בית שיש בו ספר תורה וכו' עד יגעו בו. פרק מי שמתו (דף כ"ו): כל הרואה ספר תורה וכו' עד מותרין לישב. פ"ק דקידושין (דף ל"ג): מצוה לייחד לס"ת וכו' עד גבוה עשרה טפחים:

הגהות מיימוניות

*) [כתב הרא"ש יחיד שמכר ס"ת שלו מותר להשתמש בדמיו דדמי למכרוהו ז' טובי העיר ולפי זה התפוחים יכולין בעליהן למוכרן ע"ש בטור סימן רפ"ב]: [ס] שילהי מגילה ופ"ק דשבת האוחז ס"ת ערום נקבר ערום ע"כ: [ו] הקומץ רבה כרב הונא דהוא בתראה ודלא כרבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן דאמר מותר ע"ש ופ' אלו מגלחין כי נח נפשיה דרב הונא סבור לאיתבי ספר תורה אפורייה וכו' ע"כ: [ז] מי שמתו וכתבו התוס' דדוקא בספר תורה ולא בשאר ספרים אבל בחומש שלנו צ"ע אם צריך להחמיר ומסתברא דאין צריך ע"כ: בספר התרומה והמצות פסק כריב"ל שאין די לספר תורה בכלי בתוך כלי אלא צריך להוציא או לעשות לו מחיצה ע"כ: [וכן פסק הרא"ש ז"ל טור סי' רפ"ב]: [ח] תשובת מורי רבינו וזה לשונו וששאלתם למה אין משכיבין ספר תורה בארון כמו לוחות יפה שאלת ור"ת כתב בתשובות שכן היה יותר טוב בטעם זה ועוד כתב אלו נזכרתי כשעשיתי ארון הרחבתיו עד כאן.

עשרה טפחים: **יא** היה מהלך ממקום למקום וספר תורה עמו לא יניח ספר תורה בתוך [ט] השק ויניחנו על גבי החמור וירכב עליו. ואם היה מתפחד מן הגנבים מותר. ואם אין שם פחד מניחו בחיקו כנגד לבו והוא רוכב על הבהמה והולך. כל מי שיושב לפני ספר תורה ישב בכובד ראש באימה [י] ופחד. שהוא העד הנאמן לכל באי עולם שנאמר והיה שם בך לעד. ויכבדהו כפי כחו. אמרו חכמים הראשונים כל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות וכל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות:

יא היה מהלך ממקום למקום וכו' עד והולך. ר"פ מי שמתו (ברכות די"ח): כל מי שיושב וכו'. אמרו חכמים הראשונים כל המכבד וכו'. במסכת אבות:

הגהות מיימוניות

[ט] מי שמתו וכתבו התוס' אבל אם משלשלו לאחוריו על החמור שפיר דמי וכן בספר התרומות ואפילו אם נפשך לאסור בס"ת בנביאים וכתובים שפיר דמי מדנקט ס"ת וכו' ע"ש ע"כ: [י] תניא במסכת סופרים ולא יתן אדם ספר תורה על גבי ארכובותיו ושני אציליו עליה והתוספות הביאו סוף פרק המפלת:

מגדל עוז

היה מהלך ממקום וכו' עד רוכב על הבהמה והולך. פרק מי שמתו (דף י"ט): כל מי שיושב לפני ס"ת וכו' עד כפי כחו. פרק הקומץ רבה (דף ל"ב) ופ"ג דמסכת סופרים: אמרו חכמים הראשונים וכו' עד מכובד על הבריות. משנה היא במס' אבות:

נגמרו הלכות ספר תורה ברחמי שמיא:

הלכות ציצית

מצות עשה אחת. והיא לעשות [א] ציצית על כנפי הכסות. וביאור מצוה זו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א ענף [א]שעושין על כנף הבגד ממין הבגד הוא הנקרא ציצית מפני שהוא דומה לציצית של ראש. שנאמר ויקחני בציצית ראשי. וזה הענף הוא הנקרא לבן מפני שאין אני מצווין לצובעו. ואין לחוטי הענף מנין מן התורה: **ב** ולוקחין חוט צמר שנצבע כעין הרקיע וכורכין אותו על הענף וחוט זה הוא הנקרא תכלת. ואין למנין הכריכות שכורך חוט זה שיעור מן התורה: **ג** [ב]נמצאו במצוה זו שני צווים. שיעשה על הכנף ענף יוצא ממנה. ושיכרוך על הענף חוט תכלת שנאמר ועשו להם ציצית ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת: **ד** והתכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת. כיצד הרי שאין לו תכלת עושה לבן לבדו. [ג]וכן אם עשה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו כשר: **ה** אע"פ שאין אחד מהן מעכב את חבירו אינן שתי מצות אלא מצות עשה אחת. אמרו חכמים הראשונים והיה לכם לציצית מלמד ששניהם מצוה אחת. [ג]וארבע ציציות מעכבות זו את זו שארבעתן מצוה אחת. והלובש טלית שיש בה לבן או תכלת או שניהם כאחד הרי קיים מצות עשה אחת: **ו** [ד]כיצד [ב] עושין את הציצית. מתחיל מזוית של טלית שהיא סוף הארוג ומרחיק ממנה לא יותר על שלש אצבעות למעלה ולא פחות מקשר גודל ומכנים שם [ג] ארבעה חוטין וכופלן באמצע. נמצאו שמונה חוטים משולשין [ד] תלויין מן הקרן. ואורך החוטים השמונה אין פחות מארבע אצבעות. ואם היו יותר על כן אפילו אמה או שתים כשרין. וכל האצבעות בגודל. ויהיה

כסף משנה

פ"א א ענף שעושין על כנף הבגד ממין הבגד הוא הנקרא ציצית וכו'. בפרק התכלת (מנחות מ"ב) ת"ר אין ציצית אלא ענף וכן הוא אומר ויקחני בציצית ראשי: **ואין** לחוטי הענף מנין מן התורה. אף על פי שכתב אחר כך כיצד עושין את הציצית וכו' ומכניס שם ד' חוטין וכופלן באמצע הרי שים להם שיעור, י"ל דהכי פירושו בתורה לא נתפרש מנין חוטי הענף אבל מדברי סופרים יש להם מנין ד' חוטין וכופלין באמצע כדאמרינן בפרק התכלת רב אחא בר יעקב רמי ד' ועייף להו ור' ירמיה דהוה רמי תמניא פליג ארב אחא וסבר שמנין החוטין מד"ס ח' שהם י"ו וכשמוסיף על המנין שקבעו חכמים עבר בבל תוסיף למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה והיינו דאמרינן בפרק הנחנקין (סנהדרין פ"ח) והא איכא ציצית דעיקרו מד"ת ופירושו מד"ס ויש בו להוסיף ואם הוסיף גורע וקי"ל כרב אחא בר יעקב דרב פפא אסיק התם (מנחות מ"א) הלכתא ארבעה. ומ"מ יש לתמוה דאמרינן בפרק קמא דיבמות (דף ה' ב') גדילים למה לי ש"מ לאפנויי ומקשה האי לשיעורא הוא דאתא גדיל שנים גדילים ארבעה והכי אמרינן בפרק התכלת (מנחות ל"ט) משמע דמן התורה יש מנין לחוטי הענף וצ"ע:

ב ולוקחין חוט צמר שנצבע כעין הרקיע וחוט זה הוא הנקרא תכלת. בפ' התכלת אמרינן תכלת דומה לרקיע: **ואין** למנין הכריכות שכורך חוט זה שיעור מן התורה:

ד והתכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת. משנה פרק התכלת (שם דף ל"ח) ובגמרא התינח לבן דאינו מעכב את התכלת תכלת דאינו מעכב את הלבן מאי היא ואסיקנא לא נצרכה אלא לגרדומין דאי איגרדם תכלת וקאי לבן ואי איגרדם לבן וקאי תכלת לית לן בה דאמרי בני ר' חייא גרדומי תכלת כשרים. ומשמע לי שרבינו אינו מפרש כפירוש רש"י אלא הכי מפרש לה התינח לבן דאינו מעכב את התכלת שאם עשה חוטי לבן אע"פ שלא כרך עליהם תכלת יצא אלא תכלת דאינו מעכב את הלבן מאי היא דמשמע שאם לא הטיל אלא חוט תכלת בלבד יצא ואי אפשר לומר כן דהא קרא כתיב ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת משמע דאין מקום לפתיל תכלת אלא א"כ יהיה ציצית דהיינו לבן ואסיקנא לא נצרכה אלא לגרדומין דכיון דמעיקרא היו לבן ותכלת כי איגרדום כיון שמעירי כשרות אתא כשירה, ובסוף פרק זה יתבאר עוד:

ה אף ע"פ שאין האחד מעכב את חבירו אינם שתי מצות אלא מ"ע אחת: **וארבע** ציציות מעכבות זו את זו שארבעתן מצוה אחת. משנה סוף פרק הקומץ (מנחות כ"ח): והלובש טלית שיש בה לבן או תכלת וכו':

ו כיצד עושין את הציצית מתחיל מזוית של טלית שהוא סוף הארוג ומרחיק ממנה לא יותר על שלש אצבעות למעלה ולא פחות מקשר גודל ומכנים שם ד' חוטין וכופלן באמצע נמצאו ח' חוטין משולשין תלויין מן הקרן ואורך החוטין הח' אין פחות מארבע אצבעות ואם היו יותר על כן אפי' אמה או שתים כשרים. בפרק התכלת (שם מ"א) אמר רב פפא הלכתא ארבע בתוך ג' משולשת ופירש"י ד' חוטין נותן בחור הטלית וכופלו לשמנה משולשת תלויה הענף מן הגדיל ארבע אצבעות ארבע חוטין נותן בתוך ג' אצבעות שלא ירחיק מן השפה יותר משלש אצבעות. ואמרינן תו בגמרא למימרא דאית להו שיעורא ורמינהו ציצית אין לה שיעור למעלה אבל יש לה שיעור למטה. ופירש"י אין לה שיעור למעלה כמה דבעי ליהוי ארוך. ואמרינן תו בגמרא דף מ"ב א"ר יעקב א"ר יוחנן וצריך שירחיק כמלא קשר גודל. ופירש"י צריך שיגביהנה מן השפה מלא קשר גדול שיעור הציפורן עד פרק ראשון: ומ"ש מתחיל מזוית של טלית שהוא סוף הארוג. היינו לומר שצריך להטיל הציצית סמוך לזוית ששם הוא כנף הבגד: ומ"ש וכל האצבעות בגודל. כ"כ עוד רבינו בפ"ט מהלכות תפילין

הגהות מיימוניות

[א] עיקר הלכות ציצית ודובן פרק התכלת עד כאן: [ב] כתב רא"ם וצריך לתת הציצית באורך הטלית ולא ברחבו דבעינן שתהא נוטפת על הכנף פי' תלוי על הקרן ואי הוי ברחבו לא הוי נוטף שהרי כלפי הרקיע הוא תלוי וכן הנהיג מורי רבינו שי' לדקדק בטליתות שיהו הציצית נוטפות על הכנפות, בשעה שאדם מעוטף בו יש כנף שהוא תולה בו באורך הטלית ויש בו ברחבו הכל לפי שמתעטפים בו יהנה שוב חזר בו ואמר דהכל נקרא נוטף על הכנף ולא אימעוט אלא שלא יהא קשור הציצית באלכסון על קרן הזוית. ור"י פי' שתהא נוטפת תולה ומכסה על הקרן כלומר שיגביה למעלה מן השפה כדי שתהא תולה ונוגעת התלויה בקרן: [ג] כב"ש כדפסק התם ולא כב"ה דאמר ג': [ד] כדאמר התם משולשת ד' אבל רש"י דקאי אפתיל ענף שיהא ד' מן הגדיל ואילך. והתוס' פי' דקאי אגדיל וכן משמע בסיפרי דמייתי לה אקרא דגדילים תעשה לך ולא בפרשת הציצית וזה רא ה למה שנהגו לעשות אורך כל הציצית י"ב אצבעות שליש גדיל שהוא ד' אצבעות ושני שלישי ענף כדאיתא התם ע"כ:

מגדל עוז

פ"א ענף שעושים וכו' עד ראשי. פרק התכלת (דף מ"א): וזה הענף וכו' עד מן התורה. פ"ק דיבמות (דף ד') ופרק התכלת (דף מ"א מ"ב): ולוקחין חוטי צמר וכו' עד מצות עשה אחת. פרק התכלת (דף ל"ח) ובספרי כדכתבינן בסמוך: אמרו חכמים הראשונים והיה לכם וכו' עד מקשר גודל. הכל בפרק התכלת (דף מ"ב) ולשון סיפרי יכול שהן שתי מצות מצות התכלת ומצות לבן תלמוד לומר והיה לכם לציצית מצוה אחת היא ולא שתי מצות: ומכנים שם וכו' עד תלוין מן הקרן. בפרק התכלת (דף ל"ח) ובספרי פרשה כי תצא ופרשה שלח: ואורך החוטין וכו' עד כשרות. פרק התכלת: וכל האצבעות בגודל. בבכורות פרק על אלו מומין ובמנחות פרק התכלת:

תפילין ובפי"ז מהלכות שבת וכתב המרדכי בשם רבו שצריך לשער במקום רוחב הגודל : ימ"ש ויהיה אחד משמנה החוטין חוט תכלת והז' לבנים. כתב הראב"ד א"א טעות הוא זה אלא השנים של תכלת והששה לבנים עכ"ל. וכדבריו כתבו התוספות וטעמו של רבינו מדכתיב פתיל תכלת פתיל חד משמע וכ"כ בתשובה לחכמי לוניל והכי משמע בספרי :

ז ומ"ש ולוקח חוט אחד מן הלבן וכורך בו כריכה אחת וכו'. בפרק התכלת (שם ל"ט) אמר רב תכלת שכרך רובה כשרה ואפילו לא כרך אלא חוליא אחת כשרה ונויי תכלת שליש גדיל ושני שלישי ענף וכמה שיעור חוליא כדי שיכרוך וישנה וישלש תנא הפוחת לא יפחות מז' והמוסיף לא יוסיף על י"ג תנא כשהוא מתחיל מתחיל בלבן הכנף מין כנף וכשהוא מסיים מסיים בלבן מעלין בקודש ולא מורידין. ופירש"י תכלת זהו שם כל הציצית. שכרך רובה שעשה שני שלישי גדיל ושליש ענף כשרה. ונוי תכלת עיקר מצוה ציצית שליש גדיל ושני שלישי ענף כשהוא מתחיל לכרוך מתחיל בלבן שמניח שני חוטין ארוכים לעשות מהם גדיל ומתחיל לכרוך בלבן ובאמצע כורך של תכלת וחוזר ומסיים בלבן. מין כנף תחלה ואחר כך פתיל תכלת וכיון דאקדמיה קרא למין כנף ש"מ חשוב הוא לפיכך אי מסיים בתכלת הוה ליה מוריד סוף ציצית מתחלתה עכ"ל: והראב"ד כתב על דברי רבינו אמר אברהם זה הסדר וכו' בתכלת ולבן עכ"ל. וחכמי לוניל שאלו מרבינו שאלה זו והשיב להם יש לטוות חוט אחד מקצתו תכלת ומקצתו לבן ויש לו להכניס כל חוט וחוט בפני עצמו וכופלו וחוזרו עד שיהיה ז' חוטין לבן ואחד תכלת שנאמר פתיל תכלת פתיל אחד ולא שנים ולפי שהמצוה של תכלת שיהיה הפתיל כולו תכלת לא נעשה מהלבן אלא כריכה אחת בלבד סמוכה לכנף ושאר החוליא עם החוליות כולן בתכלת חוץ מכריכה אחרונה שהיא בלבן הואיל והתחיל בו וכ"כ הגאון ר' שמעון בן חפני בספר שחיבר בציצית בלשון ערבי עכ"ל: ומ"ש וצריך לפרדו עד שיהיה כציצית שיער הראש. בפ' התכלת (מנחות מ"ב) אמר אביי וצריך לפרודה כצוציתא דארמאי :

ט העושה לבן בלא תכלת לוקח אחד מח' חוטין וכו' ואם רצה לכרוך בלא מנין חוליות עושה. הטעם משום דמשמע ליה דלא הקפידו בכך למצוה מן המובחר אלא בתכלת אבל כי ליכא אלא לבן לא: ומ"ש ויש מי שאינו מדקדק בדבר זה בלבן. משום דמשמע ליה דדבר זה לא אמרו אלא בתכלת ודייק ליפנא דקתני (שם ל"ט) ונויי תכלת שליש גדיל וב' שלישי ענף דמשמע דבזמן דאיכא תכלת דוקא הוא שמדקדק בכך. ומי שמדקדק בכך סובר דתכלת דנקט לאו דוקא אלא עיקר מצוה נקט והוא הדין להיכא דליכא תכלת דלבן במקום תכלת קאי : ומ"ש ואם כרך הלבן על רוב החוטין או שלא כרך אלא חוליא אחת כשרה. היינו לומר דלענין זה לא שאני לן בין תכלת ללבן דאפילו בתכלת אם כרך על רוב הציצית כשרה כמו שכתב לעיל ואפילו בלבן צריך שיכרוך חוליא אחת לפחות דמשמע דגדיל וענף בעינן לעכובא שאם כרכה כולה עד שלא נשאר בה ענף וכן אם הניחה כולה ענף ולא כרך בה אפילו חוליא אחת פסולה

* ויהיה אחד משמנה [א]החוטים חוט תכלת והשבעה לבנים :

ז * ולוקח חוט אחד מן הלבן וכורך בו כריכה אחת על שאר החוטין בצד הבגד ומניחו. ולוקח חוט התכלת וכורך בו שתי כריכות בצד כריכה של לבן וקושר. ואלו השלש כריכות הם הנקראין חוליא. ומרחיק מעט ועושה חוליא שניה בחוט של תכלת לבדו. ומרחיק מעט ועושה חוליא שלישית וכן עד חוליא אחרונה שהוא כורך בה שתי כריכות של תכלת. וכריכה אחרונה של לבן. מפני שהתחיל בלבן מסיים בו שמעלין בקודש ולא מורידין. ולמה יתחיל בלבן כדי שיהא סמוך לכנף מינה. ועל דרך זה הוא עושה בארבע הכנפות:

ח כמה חוליות הוא עושה בכל כנף. לא פחות [ה] משבע ולא יותר משלש [ו] עשרה. וזו היא מצוה מן המובחר. ואם לא כרך עליה אלא חוליא אחת כשרה. ואם כרך התכלת על רוב הציצית כשרה. ונוי התכלת שיהיו כל החוליות בשליש החוטין המשולשלין ושני שלישיהן ענף. וצריך לפרדו עד שיהיה כציצית שיער הראש :

ט העושה לבן בלא תכלת לוקח אחד משמונה החוטין וכורך אותו על שאר החוטין עד שלישן ומניח שני שלישיתן ענף. וכריכה זו אם רצה לכרוך אותה חוליות חוליות כעין שכורך בתכלת הרשות בידו וזה הוא מנהגנו. ואם רצה לכרוך [ז] בלא מנין חוליות עושה. כללו של דבר יתכוין להיות הכרוך שליש והענף שני שלישים. ויש מי שאינו מדקדק בדבר זה בלבן. ואם כרך הלבן על רוב החוטין או שלא כרך אלא חוליא אחת כשרה :

י * אחד [ב]חוטי לבן ואחד חוטי תכלת אם רצה לעשות [ח] שזורין עושה אפילו

א טור וסמ"ג שם : **ב** טור א"ח סי' י"א סמ"ג עשין כ"ו :

השגת הראב"ד

*) ויהיה אחד משמונה החוטין חוט תכלת והשבעה לבנים: כתב הראב"ד ז"ל טעות הוא זה אלא השנים של תכלת והששה לבנים עכ"ל :

*) ולוקח חוט אחד מן הלבן וכו' עד בארבע הכנפות : כתב הראב"ד ז"ל זה הסדר אין לו שרש ולא ענף ולמה יותר בתכלת מבלבן שהוא מין כנף וממנו מתחיל ובו מסיים ובכריכותיו הוא ממעט אין זה כי אם שגיון גדול. והגאון רב נטרונאי ז"ל סידר אותו יפה סידור נאה מאד על דרך שאמרה ההלכה. וכמה שיעור חוליא כדי שיכרוך וישנה וישלש אתכלת קאי. ותנא דתנא הפוחת לא יפחות משבעה על הכריכות קאי שהן שלש מן התכלת וארבע מן הלבן מפני שמתחיל בלבן ומסיים בלבן. קושר תחלה סמוך לכנף קשר אחד בחוט לבן ובחוט של תכלת והוא שנקרא קשר העליון ואחר כך כורך שני חוטין אחד של לבן ואחד של תכלת עד שש כריכות והשביעית לבן לבדו וזהו שבע שאמרנו וכן חוליא אחת ואלו הכריכות כולן על ששה החוטין המשולשלים והמשולשלים בכנף ובענין זה עושה ה' קשרים ובין כל קשר וקשר חוליא של שבע כריכות כאשר אמרנו. ונהגו לעשות חוליא אחת בשני קשרים סמוך לכנף ושאר חוליות בסוף הגדיל עם שלשה קשרים ובאמצע כורך בלא דקדוק בין מכונס בין מפוזר בתכלת ולבן עכ"ל :

השגת הראב"ד

*) אחד חוטי לבן כו' עד אלא חוט אחד כו' : כתב הראב"ד ז"ל זה טעות אלא צריך להיות שזורין דיליף בספרי תכלת תכלת ממשכן מה להלן שזורין אף כאן שזורין. ובעירובין נמי אמרינן המוצא תכלת בשוק לשונות פסולה וחוטין כשרה ואוקימנא בשזורין ומופסקין כעין שצריך לציצית :

דגדיל וענף בעינן דאם לא כן מאי איריא כרך רובה אפילו כרך כולה נמי וכן מאי איריא אם לא כרך בה אלא חוליא אחת אפילו לא כרך שום חוליא נמי אלא ודאי כדאמרן. ובפרק התכלת (שם ל"ט ב') אפליגו אמוראי במילתא דרבה בר בר חנה סבר כתיב גדיל וכתיב פתיל או גדיל או פתיל ורב סבר לעולם פתיל בעינן והוא גדילים למניינא אתא גדיל ב' גדילים ד' עשה גדיל ופותלהו מתוכו :

וכתב בנמוקי יוסף בשם רש"י ופותלהו מתוכו כלומר שיהא הענף אחר הגדיל ולא שיעשה הגדיל בסוף החוטין. והתוספות כתבו דבספרי דריש ועשו להם ציצית שומע אני יעשה כולם גדילים ת"ל ציצית הא כיצד כדי פתהא גדיל מן הענף וציצית מן הגדיל והא ברייתא קשיא לרבה בר בר חנה וכ"כ המרדכי בשם רש"י גבי כיון דאיפטרא ליה פילתי איפטרא ליה כוליה דכדברי רב עיקר. ונל' מה דאמרינן ורב לעולם פתיל בעינן כתב ר"י דה"פ לעולם פתיל נמי בעינן והעלה דבעינן פתיל וגדיל ובחד לא מתכשר והכי עבדינן השתא והכי תני בספרי פ' שלח לך ע"כ: וכתב בנמוקי יוסף הא דאמר דאפילו לא כרך בה אלא חוליא אחת כשרה דהיינו דוקא כשעשה קשר אחר החוליא כדינו דחוליא בלא קשר אינו מתקיים ואין כאן גדיל עד כאן לשונו :

י אחד חוטי לבן ואחד חוטי תכלת אם רצה לעשות שזורים עושה : כתב הראב"ד א"א זה טעות וכו' כעין שצריך לציצית עכ"ל. וחכמי לוניל הקשו לרבינו מהיא דספרי והשיב להם זה שלמד שזורין ממשכן ר"ש היא דסתם ספרי ר"ש ולפי שלא מצאתי שום אדם שיאמר דבר זה לא כתבתי כמותו שאם כן יהיו שזורין ששה כמשכן כן נ"ל ואין לי סמך אחר בדבר זה עכ"ל. וק"ל על דבריו הרי ההיא דפירקא בתרא דעירובין (דף צ"ז) דלא מצית למימר בה שהיא דחויה משום דר"ש היא כדאמרת בההיא דספרי דהא רב יהודה שהוא אמורא קאמר לה ואפילו את"ל דאליבא דר"ש קאמר ורבנן פליגי עליה מכל מקום כיון דר"י קאמר לה סתם משמע דהכי ס"ל וה"ל למפסק כוותיה כיון דלא הזכיר שום אמורא דפליג עליה. וי"ל שרבינו מפרש דהא דאוקימנא בשזורין לאו למימרא דא"א לציצית בלא שזורין אלא הכי קאמר כיון דלאריגה אין דרך לעשותן שזורין כלל הכי ודאי לאו לאריגה ניכהו אלא לציציות שלפעמים עושין אותן שזורין. ומכל מקום יש לתמוה על רבינו דכיון דלא אשכחן מאן דפליג על ההיא דספרי למה דחאה מהלכה מפני שהוקשה לו אם כן יהיו שזורין ששה כמשכן שהרי גם לפי דבריו ז"ל שסובר שאינן אלא דברי רבי שמעון יקשה כן וצריך ליישב דמשום דר"ש מפיק לאוקמינהו אשנים ואם כן כי מוקמינן לה ככ"ע נמי מייתב כך : **ועוד** ק"ל על דבריו מי הגיד לו ז"ל דההיא ברייתא דספרי דילפא שזורין ממשכן. ונראה שמפני שראה חולשות הללו בדבריו כתב ואין לי סמך אחר בדבר זה. ובעל מגדל עוז כתב שרבינו סובר דההיא דספרי לא לעכב נאמרה נראה שמפרש שמ"ש רבינו בתשובה זה שלמד שזורין ממשכן רבי שמעון היא היינו לומר שאילו היה לעכב לא לשתמיט גמרא בשום דוכתא למימר הכי ואין זה במשמעות דברי רבינו

מגדל עוז

ויהיה אחד משמנה החוטין חוט תכלת והשבעה לבנים. פרק התכלת : כתב הראב"ד ז"ל טעות הוא זה אלא השניים הכלת והששה לבנים עכ"ל : ואני אומר כי הכותב לא טעה ואדרבא נודע בשערים כי הוא נעים אמרים ואנחנו לא ידענו לסוף דעתו וקבלתו וכבר תמהו מזה הלשון קדמונינו ורבותינו חכמי לוני"ל ז"ל ושלחו אליו והשיב להם תשובה נכונה שאני מעתיקה בסמוך אות באות בע"ה : **ולוקח** חוט אחד מן הלבן וכו' עד בארבע כנפות. פרק התכלת (דף מ"ב) : כתב הראב"ד ז"ל זה הסדר וכו' בתכלת ולבן עכ"ל : ואני אומר מה שזכרתי בסמוך כי כבר הוקשה כל זה על רבותינו חכמי לוניל ז"ל ושאלו ממנו עם קושיא אחרת שלפנינו בסמוך והשיב להם כהוגן והעתקתי אותה למען ירוץ קורא בו : **שאלה** יורנו מורנו ורבינו למה בתכלת יותר מבלבן שהוא מין כנף וממנו מתחיל ובו מסיים ובכריכותיו איך ימעט. אחד חוטי לבן ואחד חוטי תכלת אם רצה לעשות שזורים עושה והלא ממשכן יליף תכלת תכלת בספרי מה להלן שזורין אף כאן שזורין : **תשובה** יש לטוות חוט אחד וכו' (עיין בכ"מ לשון התשובה). וזה שלמד שזורין ממשכן רבי שמעון היא שהם ספרי רבי שמעון היא ולפי שלא מצאתי שום אדם שיאמר דבר זה לא כתבתי כמותו שאם כן יהיו שזורין ששה כמשכן כך נראה לי ואין לי סמך בדבר זה עכ"ל אות באות בתשובותיו, והודו לו כל הרואים וכן לדעתי כי כן מורין הפסוקים בפשטן וההלכות בפרטן ויש להן לדבריו שרש וענף והקב"ה עושה להן כנף והיודע טוב טעם ודעת סוד התורה נאמנה שהיתה כתובה אש שחורה על גבי לבנה כהגדה וסודה ביסודה תוכו והוך תוכו ופותלהו מתוכו יבין כוד נכתר בזאת ההסכמה על דרך החכמה שלא הוא כמוס עמדי מיום ומיומים אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים על דרך ששמים כסאי והארץ הדום רגלי וכד"ן : בספרי : כתב הראב"ד ז"ל זה טעות וכו' כעין שצריך לציצית **ואני אומר אינו** טעות והדרבא הדין עמו והדיא דספרי לא לעכב נאמרה ודעירובין פירקא בתרא לאו משום השזירה קאמר שמוכחת עליה שהיא לצורך הציצית אלא משום שמופסקין לפי מדרך הוא מסוף תעבה ולא מן העבוי כד"ן. וכבר העתקתי בסמוך שאלת חכמי לוני"ל ז"ל על זה ותשובתו אליהם אות באות : כמה חוליות הוא עושה כו' עד חוליא אחת כשרה. הכל פרק התכלת (דף ל"ט) : אחד חוטי לבן כו' עד אלא חוט אחד כו'.

הגהות מיימוניות

[ה] כנגד ז' רקיעים : [ו] כנגד ז' רקיעים וששה אוירים ע"כ : [ז] וכן פרי' שאנו שאין לנו תכלת אין צריך לעשות חוליא אלא כורך וחוזר וכורך עד שיהא בין קשרים וכריכות גודל וכן נוהגים כל רבותינו והטעם מפני שהחוליות הם כנגד הרקיעים והאויר"ם שביניהם והיינו דוקא כשיש תכלת הדומה לרקיע ולבן ביניהם כנגד האוירים ע"כ : [ח] בספרי תניא פתיל תכלת טווי ושזור כעין פתילה שזורה אין לי אלא תכלת לבן מנין אמרה תורה תן תכלת תן לבן מה תכלת טווי ושזור אף לבן כן ע"כ :

אפי' היה החוט כפול משמנה חוטין ושזור עד שנעשה פתיל אחד אינו נחשב אלא חוט אחד: **יא** חוטי הציצית בין לבן בין תכלת צריכין טויה לשם ציצית. ואין עושין אותן לא מן הצמר הנאחז בקוצים כשהצאן רובצין ביניהם. ולא מן הנימין הנתלשין מן הבהמה. ולא משיורי שתי שהאורג משייר בסוף הבגד. אלא מן הגזה של צמר או מן הפשתן. ואין עושין אותן מצמר הגזול ולא משל עיר הנדחת ולא משל קדשים ואם עשה פסול. [א]המשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית. אבל המשתחוה לפשתן הנטוע הרי זה כשר שהרי נשתנה: **יב** [ב]ציצית שעשה [ט] אותו כותי פסול שנאמר דבר אל בני ישראל ועשו להם ציצית. אבל אם עשה אותה ישראל בלא כוונה כשרה. וציצית שנעשה מן העשוי מקודם פסול: **יג** [ג]כיצד הביא כנף שיש בה ציצית ותפרה על הבגד אפילו יש באותה הכנף אמה על אמה פסול שנאמר ועשו להם ציצית לא מן העשוי שהרי זה דומה למי שנעשית מאליה. [י] ומותר להתיר ציצית מבגד זה ולתלותם בבגד אחר בין לבן בין תכלת: **יד** תלה החוטין בין שתי כנפים מזו לזו וקשר כנף זו כהלכתה וכנף זו כהלכתה ואח"כ חתכן באמצע ונפרדו זה מזה פסול. [כ] שהרי בעת שקשרן היו פסולין לפי ששתי הכנפים מעורות זו בזו בחוטין שביניהן ובשעה שפסקן נעשו שתי ציציות נמצא עושה מן העשוי: **טו** * [ד]המטיל ציצית על הציצית * אם נתכוון לבטל את הראשונות מתיר הראשונה או חותכה וכשרה. ואם

השגת הראב"ד

*) הטיל ציצית כו' עד פסולה היתה: כתב הראב"ד ז"ל עיינתי בדבריו ולא מצאתי בגמרא כן שהרי אמרו הטיל למוטלת כשירה. ופירש רבא הטעם בבל תוסיף קאי מעשה לא הוי הילכך הכא חתך את הראשונות והניח השניה מעשה קרינן ביה ורב פפא שהקשה עליו ממאי דהאי גברא לאוסופי אתי דילמא לבטולי אתי ובל תוסיף ליכא מעשה איכא לאו למימרא דהאי מיפסלו חדא מינייהו אלא למיפטר גברא מבל תוסיף היכא דאתא לבטולי קמייתא והטיל למוטלת כשירה כתמא הוא דאיתמר. והא דמסיק בסנהדרין בענין זקן ממרא דאי איכא ארבעה חוטין ואייתי הוא חמישי אי קשר העליון דאורייתא גרוע ועומד הוא אלמא משום תוספת מיפסלא מצוה התם משום תגלה דהיינו החוט היתר שתוכו בין החוטין העיקרים וקשר שהרי למאן דאמר קשר העליון לאו דאורייתא אמרינן האי לאודויי קאי והאי לאודויי קאי וליכא גרוע והכא נמי אם היה שם קשירה כתקנה והטיל בה אחרת וקשרה כמו כן האי לאודויי קיימי והאי לאודויי קיימי וכשרה בין שנתכוון להוסיף בין שנתכוון לבטל וכן עיקר דהאי לאודויי קיימי והאי לאודויי כו' עכ"ל:

א טור סמ"ג שם: ב טור סי' י"ד סמ"ג שם: ג טור סי' ט"ו סמ"ג עשין י"ט: ד טור סי' יו"ד סמ"ג עשין כ"ו:

כסף משנה

רפיו דאם כן למה הוצרך לומר רבי שמעון היא כיון דסבירא ליה דלא לעכב נאמרה אפילו אי אתיא כב"ע ניחא שהרי כתב רבינו אם רצה לעשותן שזורין עושה דהיינו לומר שאינו מעכב הילכך ליתא להא דמ"ע. ומנהג כל ישראל לעשותן שזורין: וכתב הר"ן בספ"ק דיו"ט שאם נתפרקו משזירתן לית לן בה דה"ל כגרדומי ציצית דכשרים ומיהו משמע דבעינן שישתייר בשזור כדי עניבה כדאמרינן בפרק התכלת (מנחות ל"ט) גבי גרדומין. ובנמוקי יוסף כתוב שנראין דברי ר"ת שכל שזורין בתחלה יפה אף על פי שנתפרדה שזירתן ונעשו י"ו דה"ל כגרדומי ציצית וכשרים וכן פסק בעל הלכות עכ"ל. וכן כתב העיטור ולא הצריך שישתייר בשזור כדי עניבה כמו שהצריך הר"ן. ואפשר שגם הם לא הכשירו אלא ע"י שיור ולא הוצרכו לפרש דמכיון שכתבו דה"ל כגרדומי ממילא משמע: ומ"ש רבינו אפילו היה החוט כפול משמנה חוטין ושזור עד שנעשה פתיל אחד אינו נחשב אלא חוט אחד:

יא חוטי הציצית בין לבן בין תכלת צריכין טוויה לשם ציצית. בפרק התכלת (שם מ"ב ב') וכריש סוכה (דף י"א) אמר רב יהודה אמר רב עשאה מן הקוצים ומן הנימין ומן הגרדין פסולה מן הסיסין כשרה כי אמריתה קמיה דשמואל אמר מן הסיסין פסולה בעינן טוויה לשמה. ופירש"י ז"ל פקעיות כדוריות של חוט ופסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל הלכה כשמואל וכתב המרדכי שצריך להוציא בפיו בתחלת הטוויה שהוא עושה כן לשם ציצית או יאמר לאשה טוי לי לציציות ותו לא צריך. וכתוב בנמוקי יוסף כותי וכותית לאו בני לשמה נינהו והו דעת רבינו בעיבוד לשמה אע"פ שהרא"ש חולק: ומ"ש רבינו ואין עושין אותן לא מן הצמר הנאחז בקוצים וכו'. נראה שזה פי' מה שכתבתי בסמוך עשאה מן הקוצים פסולה. ומה שאמר ולא מן הנימין הנתלשין מן הבהמה. הוא פי' מה שכתבתי בסמוך מן הנימין פסולה. ומה שאמר ולא משיורי שתי וכו'. הוא פי' מה שכתבתי בסמוך מן הגרדין. ונראה דטעמא דכל הני משום ביזוי מצוה: ואין עושין אותה מצמר הגזול. בפ"ק דסוכה (דף ט') ממעט גזול מדכתיב ועשו להם משלהם וכתב נמוקי יוסף דלא מיפסיל אלא בשגזל חוטין ממש אבל אם גזל צמר ועשאם חוטין כשרה דקנייה ביאוש ושינוי הגוף אבל לכתחלה אסור משום שהוא גזל בעולה. ורבינו שכתב מצמר הגזול פסול נראה דמיירי קודם יאוש א"נ אפילו אחר יאוש לא קני משום דהוי שינוי החוזר לברייתו: ומ"ש רבינו ולא משל עיר הנדחת. טעמא לאו משום דאיסור הנאה הוא דהא מצות לאו ליהנות ניתנו אלא טעמא משום דכיון דלשריפה קאי כתותי מיכתת שיעוריה וציצית יש לו שיעור למשה: ומ"ש ולא משל קדשים:

המשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית. בפרק כל הצלמים (ע"ז דף מ"ו) בעיא דלא איפשיטא ולחומרא. ומ"ש אבל המשתחוה לפשתן הנטוע ה"ז כשר שהרי נשתנה. נלמד ממה שאמרו בפרק הנזכר שם (מ"ו ב') המשתחוה לקמה קמחה מהו למנחות:

יב ציצית שעשה אותו כותי פסול וכו'. בפרק התכלת (מנחות מ"ב) אמר רב יהודה אמר רב מנין לציצית בכותים שהוא פסולה שנאמר דבר אל בני ישראל ועשו להם ציצית בני ישראל ולא הכותים. ומה שכתב אבל אם עשה אותה ישראל בלא כוונה כשרה. לא בטויית החוטין קאמר דהא בעינן שתהא לשמה כדבסמוך אלא בנתינת החוטין בכנף ועשיית הקשרים והחוליות דוקא קאמר שאם עשה ישראל שלא בכוונה כשר מדלא מצרכינן לשמה אלא בטוייה ועוד דאמר בפרק התכלת אמר רב יהודה אמר רב ציצית שעשאה כותי פסולה ואם איתא מאי איריא כותי אפילו עשאה ישראל שלא לשמה נמי אלא ודאי לא ממעיט אלא כותי אבל עשאה ישראל שלא בכוונה כשר· וציצית שנעשה מן העשוי מקודם פסול כיצד הביא כנף שיש בה ציצית ותפרה על הבגד וכו'. ברייתא שם (דף מ"א) טלית שנקרעה חוץ לשלש וכו' ושוין שלא יביא אפילו אמה על אמה ממקום אחר ובה תכלת ותולה בה. ופירש"י ממקום אחר מטלית אחרת ויש בה תכלת ותולה בה משום דעל כנפי בגדיהם בעינן וכנף זה לא היה מבגד זה בשעת עשייה. ורבינו מפרש שהטעם מפני שדומה למי שנעשית מאליה:

יג ומ"ש ומותר להתיר ציצית מבגד זה ולתלותם בבגד אחר וכו'. בפרק התכלת (שם) ובפרק במה מדליקין (שבת כ"ב) רב אמר אין מתירין מבגד לבגד ושמואל אמר מתירין אמר אביי כל מילי דמר עביד כרב בר מתלת דעביד כשמואל וחד מינייהו הא דמתירין מבגד לבגד:

יד תלה החוטין בין שתי הכנפים מזו לזו וכו'. בפ"ק דסוכה (דף י"א) אמרי' דרב מכשר בתלאן ולא פסק ראשי חוטין שלהם ושמואל ולוי פוסלים ואקשינן עליה דרב מדתניא תלאן ואח"כ פסק ראשי חוטין שלהן פסולה וסליק בקשיא: ויש לדקדק בדברי רבינו דמשמע לכאורה שהוא מפרש דדוקא בתלה החוטין בין שתי כנפים הוא דפסלינן בתלאן ואח"כ פסק ראשי חוטין שלהן אבל בחוטין שאינן תלויין אלא בכנף אחת אף ע"פ שכרך וקשר ואחר כך פסק ראשי החוטין כשרה דאם לא כן לשמועינן דאפילו בתלאן בכנף אחת פסולה. אבל קשה דכיון דטעמא משום תעשה ולא מן העשוי בתלאן בכנף אחת נמי יש לפסול לכן נראה לי דגם בתלאן בכנף אחת פסל ומ"ש תלה חוטין בין שתי כנפים הטעם מפני שהוא ז"ל מפרש שמה שאמרו בגמרא תלאן ולא פסק ראשי חוטין שלהן בתלה החוט בין שתי כנפים ואפילו הכי מכשיר רב משום דקסבר פסיקתן זו היא עשייתן והא תני שמואל הטיל לשתי הקרנות בבת אחת וכו'. ורבינו דרכו לכתוב הדין כמו שהוא שנוי בגמרא ולכך כתב דין תלה החוטין בין שתי כנפים כמו שהוא שנוי בגמרא לפי פירושו ומיניה נשמע להיכא דלא תלה אלא בכנף אחת כיון דהוי מן העשוי:

טו הטיל ציצית על הציצית אם נתכוון לבטל את הראשונות וכו'. בפרק התכלת מנחות (דף מ') אמאי דאמר רבא הטיל לבעלת שלש והשלימה לד' פסולה משום תעשה ולא מן העשוי פריך ומי אמרינן תעשה ולא מן העשוי והא אמר רבי זירא הטיל למוטלת כשרה אמר רבא השתא בבל תוסיף קאי מעשה לא הוי מתקיף לה רב פפא ממאי דגברא לאוסופי קא מכוין דילמא לבטולי קא מכוין ובל תוסיף ליכא מעשה איכא. ופירש"י הטיל למוטלת שהיה לה ארבע ציציות והטיל לה ד' אחרות כשרה בהני בתראי ואע"ג דהדר פסקינהו לקמאי [illegible] הכא דשלא לצורך עבדינהו בשעת עשייה ומכשרא בהו. אמר רבא לעולם שלא לצורך מן העשוי קרינן ביה והכא להכי מכשרא בבתראי דקאי בבל תוסיף כי עבדינהו ולא הוי מעשה דכיון דעובר על דברי תורה לא מיקרי מעשה הילכך כי פסיק לקמאי היא הויא עשייתן דבתראי אבל שלא לצורך בבעלת שלש שאינו עובר עליהם הוי מעשה לאקרויי ציצית העשויים בפסול ואיכא כשגמרה תעשה ולא מן העשוי: וכתב הראב"ד על דברי רבינו א"א עיינתי בדבריו וכו' דהאי לאודויי קיימא והאי לאודויי וכו' עכ"ל. ורבינו נראה שהוא מפרש דהא דאמר רבא השתא בבל תוסיף קאי מעשה לא הוי היינו לומר דהטלת ציציות בתראי כיון דקאי עלייהו בבל תוסיף שפיר חשיב מעשה ולא קרינן ביה מן העשוי ולא דמי להטיל לבעלת ג' דחשיב מן העשוי משום דלא עבר בה משום בל תוסיף וליכא

הגהות מיימוניות

[ט] מכאן פסק ר"י ורבינו יהודה שנשים יכולות לעשות ציצית מדאינו ממעט אלא עכו"ם וכן הורה רבינו יהודה לאשתו לעשות ציצית אבל בשם מורי שי' מצאתי דאין להם לעשות ציצית משום דכתיב בני ישראל ועשו אבל שאר תיקוני הטלית וטויית החוטים יכולות לעשות. בתוס' גיטין מצאתי וכן כתב רבינו תם דכל מצוה שאין אשה חייבת כגון לולב וציצית אינה יכולה לאגד הלולב ולתקן הציצית וראיה מהא דפרק השולח כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה. וכן היה מעשה במרוי"ש באשה שהיתה רגילה לתקן ציציות להגדילם בטליתות ופסלם רבינו תם מההיא דפרק השולח כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה. והא דס"פ עד כמה ושילהי אין מעמידין מעשה באשה אחת שנשאת לחבר והיתה קושרת לו תפילין על ידו לא היתה קושרת אלא מסייע לו לקשור א"נ לא נאסר באשה אלא תקון הדבר כגון כתיבה ותיקון הציצית ואגידת הלולב אבל קשירה לאו תיקון המצוה ומציא למיעבד ע"כ בתוס' גיטין ונראה דהוא הדין טויית חוטי הציצית. מורי רבינו זצ"ל, וכן נראה ראיה מקרשליתא דדביתהו דר' חנינא בן דוסא דפרק הספינה: [י] בפרק במה מדליקין ובפרק כירה אמר אביי כל מילי דמר עביד כרב בר מתלת דעביד כשמואל מתירין מבגד לבגד וכו': [כ] בפ"ק דסוכה כשמואל ולוי ודלא כרב שאמרו דהרי"ז בקשיא ע"ש. אבל אם תלאן ופסק ואח"כ קשר כשר כדמשמע התם עד כאן: * [לשון הטור היו לה ד' ציציות בד' כנפות ועשה לה עוד אחרות התתך הראשונות כשרה בתשובות והרמב"ם כתב הטיל ציצית וכו' אם נתכוון להוסיף אע"פ שחתך אחת משתיהן פסולה וא"א ז"ל לא חילק, עפ"ל ח"י י"א:

מגדל עוז

חוטי הציצית כו' עד או מן הפשתן. פרק התכלת (דף מ"ב) וכסוכה פ"ק (דף י"א): ואין עושין מצמר הגזול כו' עד פסול סוכה (פ"ק דף ט): המשתחוה לבהמה כו' עד נשתנה. פרק כל הצלמים (דף מ"ו): ציצית שעשה כותי כו' עד כשרה. פרק התכלת (דף מ"ב): וציצית הנעשים מן העשוי מקודם פסול. פ"ק דסוכה (דף י"א): כיצד הביא כנף כו' עד מאליה. פרק התכלת (דף מ"א): ומותר להתיר כו' עד תכלת. פרק במה מדליקין (דף כ"ב) ופרק התכלת: תלה החוטין כו' עד העשוי. פרק קמא דסוכה (דף י"א): הטיל ציצית כו' עד פסולה היתה. פרק התכלת (דף מ"א): כתב הראב"ד ז"ל עיינתי בדבריו ולא מצאתי בגמרא וסו' דהאי לאודויי קיימא והאי לאודויי כו' עכ"ל: ואני אומר כמנא הוא כדבריו שפיר דהא באתקפתא דרב פפא סדרא קושיין לדוכתין וכן פירש"י ז"ל להא במעתא פרק התכלת

ואם נתכוון להוסיף אף על פי שחתך אחת משתיהן הרי זו פסולה. שהרי כשהוסיף פסל את הכל וכשהתיר או חתך התוספת נמצא השאר נעשה מן העשוי שעשייתו הראשונה פסולה היתה: **טז** וכן המטיל לבעלת שלש ואח"כ השלימה לארבע והטיל לרביעית כולה פסולה שנאמר תעשה ולא מן העשוי: **יז** אין [נ] כופלין את הטלית לשנים ומטילין ציצית על ד' כנפיה כשהיא * כפולה אלא אם כן תפרה כולה ואפילו מרוח אחת: **יח** נפסק [מ] הכנף שיש בה ציצית חוץ לשלש אצבעות תופרה במקומה. בתוך שלש לא יתפור. נתמעטה זוית של בגד שבין חוטי הציצית ובין סוף הארוג אפילו לא נשאר מן הארוג אלא כל שהוא א כשר. וכן אם נתמעטו [ס] חוטי הציצית אפילו לא נשתייר מהם אלא

א טור סי' י"א :

כסף משנה

וליסנא בתמיה הוא השתא בבל תוסיף עבר בהטלת ציציות בתראי והיכי אפשר לומר דלא הוי מעשה ורב פפא פליג עליה ואמר ממאי דהא דמכשרינן בהטיל למוטלת במתכוין לאוסופי היא דילמא איפכא הוא דכי מכוין לאוסופי הוא כיון דעבר בבל תוסיף ליכא תקנה משום דכיון דנפסלו הראשונים מעשה בכשרות ושתי הציציות פסולים ואין להם כשהטיל השניים וכשחתך השניים הו"ל קמאי מן העשוי בפיסול וכל שכן אם חתך הראשונים שפסולים השניים שהרי תחלת עשייתן היתה בפיסול וכי מכשרינן בהטיל למוטלת כשנתכוון לבטל הראשונות דוקא הוא דמכשרינן דכיון דלא נתכוון להוסיף מעשה איכא כלומר מעשה העשוי בכשרות איכא בהטלת ציציות בתראי שמאחר שנתכוון לבטל הראשונות הוי מעשה חשוב כיון שיש בטלית זו ארבע כנפות הילכך לא דמי לבעלת שלש. ולפי זה רב פפא גם כן בא לחלק בין הטיל לבעלת שלש להטיל למוטלת ונקטינן כוותיה:

יז אין כופלין את הטלית לשנים וכו'. שם (דף מ"א) ת"ר טלית כפולה חייבת בציצית ור"ש פוטר ושוין שאם כפלה ותפרה שחייבת תפרה פשיטא לא צריכא דנקט בסיכי. ופירש"י טלית כפולה שהיתה ארוכה כשנים וכפלה. ור"ש פוטר שאם הפשט נמצאת ציציות באמצעיתה. שאם תפרה חייבת שלא תפשט. דנקט בסיכי תפירה רחבה בשטי"ך בלעז. ורבינו פוסק כר"ש וטעמו מדאיתא בגמרא רבה בר הונא איקלע לבי רבה בר רב נחמן חזייה דהוה מיכסי טלית כפולה ורמי ליה חוטי עלויה כפילא איפשיטא ואתא חוטי וקם ליה להדי רישיה א"ל לאו היינו כנף דכתב רחמנא באורייתא אתא שדייה איכסי גלימא אחריתא אמר ליה מי סברת חובת גברא הוא חובת טלית היא זיל רמי לה. ופירש"י אפשיט הטלית היו הציציות באמצעיתה שהיתה רחבה כפלים בקומתו והיתה כפולה והכפל מוטל על ראשו ושני הראשים של טלית למטה מאחוריו ושני ציציות היו בקרנות האחד ושנים בשני ראשי הכפל מקום שארכו כלה וכשנתפשט היה כולו חבוי בה ונמצאו שתי ציציות של כפל באמצע הטלית כנגד ראשו של רבה לאו היינו כנף דהא באמצעיתה עומדים עכ"ל. ומשמע לרבינו דכי א"ל לאו היינו כנף דכתב רחמנא באורייתא היינו לומר דאפילו קודם שתפשט נמי כיון שעשויה להתפשט לאו היינו כנף דכתב רחמנא באורייתא דאם לא כן הו"ל לא תפשוט אותה אלא התעטף בה כשהיא כפולה. והא דלא אמר ליה מעיקרא כי חזייה דמיכסי טלית כפולה לאו היינו כנף דכתיב באורייתא מפני שרצה להמתין עד שיפשיטנה ויראה דקאי כנף להדי רישיה וכן משמע מדסיים בגמרא בהאי עובדא איכסי גלימא אחריתא ואם איתא אמאי איצטריך לאכסויי גלימא אחריתא הו"ל לכפול את זו ולאכסויי בה וגם רבה בר רב הונא אמאי א"ל זיל רמי לה לא הו"ל אלא כפלה הילכך משמע ודאי דס"ל דהלכה כר"ש. ואפשר שגם דעת הרי"ף והרא"ש כן וסמכו על מה שכתבו דרבה בר רב הונא ורבא בר רב נחמן דמשמע מיניה דהלכה כר"ש. ומ"ש רבינו דבתפרה מרוח אחת סגי להטיל ציציות על כנפיה כמו שהיא כפולה. נראה שלמד כן מדפרכינן אמאי דתניא ושוים שאם כפלה ותפרה שחייבת פשיטא ושני לא צריכא דנקטה בסיכי וסובר רבינו דנקטה בסיכי היינו שתפרה מרוח אחת. א"כ כיון דטעמא דאין מטילין בה ציציות כשהיא כפולה הוא משום דמפשיט וקאי הוטא להדי רישיה כל שתפרה מרוח אחת דליכא למיחש להכי שפיר דמי להטיל בה כשהיא כפולה וממילא דה"ה לנקטה בסיכי דהיינו תפירה רחבה כדפירש"י דתפרה סתם קאמר ואפילו תפירה רחבה במשמע. והא דפטר ר"ש היינו מלהטיל בכנפים הכפולים אבל בארבע כנפיה הפשוטים צריך להטיל דאטו משום דכפלה איפטרא לה והכי דייק לישנא דרבינו שכתב אין כופלים את הטלית לשנים ומטילין ציצית על ארבע כנפיה כשהיא כפולה משמע דוקא על ארבע כנפיה כשהיא **כפולה** אין מטילין אבל על ארבע כנפיה הפשוטין מטילין:

יח נפסק הכנף וכו'. בפרק התכלת (שם) אמר רב יהודה טלית שנקרעה חוץ לשלש יתפור תוך שלש לא יתפור. ופירש"י חוץ לשלש למעלה משלש אצבעות משפת הכנף יתפור ולא חיישינן דילמא פייס מידי מחוט התפירה ויניחנו ויוסיף עליו שבעה חוטין לשם ציצית ואיכא משום תעשה ולא מן העשוי דהא חוץ לשלש לא חזי לתלות ציצית. בתוך שלש דראוי להניח שם ציצית לא יתפור דחיישינן להכי כדפרישנא. וכתב הרא"ש ולפי זה נראה דטלית של צמר שנקרעה תוך שלש מותר לתפור האידנא דאין דרך לתפור בחוטי צמר אלא בחוטי קנבוס ואינם ראויים לציצית. ור"ע פירש חוץ לשלש יתפור כיון דאית ביה שלש על שלש אית ביה תורת בגד תוך שלש לית ביה תורת בגד וכמאן דליתיה דמי ואע"ג דתפריה כמאן דפסיק דמי ולא רמינן ביה ציצית ואי עביד ביה ציצית לא פסל לטלית עכ"ל. ומשמע דלר"ע כל שנקרע תוך שלש דמיפסיל אפילו תפרו ל"מ דאין להכשיר ציצית שהיה תלוי בו באותה שעה דהא אית ביה משום תעשה ולא מן העשוי בפיסול אלא אפילו הטיל ציצית אחר שתפרו פסול מפני שהתיכה זו כיון שנפסקה אע"פ שתפרה תו לא חשיבא מבגד זה וכן כתב הרא"ש ז"ל ורבינו ירוחם. אבל ממ"ש נמוקי יוסף בשם ר"ע משמע דלא נפסל אלא ציצית שהיו בו בעת שתפרו מפני שבשעה שנקרע תוך שלש בטלו הציצית מיד שלא נשתייר בו שיעור כנף וכשחוזר ותופרו הו"ל תעשה ולא מן העשוי אבל ציצית שהטיל בו אחר שתפרו כשר ולזה נוטים דברי רבינו שכתב נפסק הכנף שיש בה ציצית משמע דדוקא לפסול ציצית שיש בו בשעת קריעה קאמר: נתמעטה זוית של בגד וכו'. שם (דף מ"ב) רב סמא ורבינא הוו יתבי קמיה דרב אשי חזייה רב סמא לגלימיה דרבינא דסתר ובצר ממלא קשר גודל אמר ליה לא סבר לה מר להא דרבי יעקב דאמר צריך שירחיק כמלא קשר גודל אמר ליה בשעת עשייה איתמר: וכן אם נתמעטו חוטי הציצית וכו'. בראש פרק התכלת (דף ל"ח) תנן התכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת ובגמרא לימא מתניתין דלא כרבי דתניא וראיתם אותו מלמד שמעכבים זה את זה דברי רבי וחכמים אומרים אין מעכבים ואסיקנא לא נצרכה אלא לגרדומין דאי איגרדם תכלת וקאי לבן או איגרדם לבן וקאי תכלת לית לן בה דאמרי בני רבי חייא גרדומי תכלת כשרים וכמה שיעור גרדומים כדי לענבם. ובתר הכי (דף ל"ט) אמר רבה בר רב אדא אם נפסק החוט מעיקרו פסולה. והנה רבינו כתב בתחלת פרק זה התכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת כיצד הרי שאין לו תכלת עושה לבן לבדו וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר תכלת לבדו כשר: ויש לתמוה עליו ממ"ש וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן משמע שאם נפסקו כל חוטי הלבן לגמרי ולא נשתייר מהם כלום מאחר שנשאר התכלת כשר וא"כ היאך כתב כאן שאם נפסק החוט מעיקרו אפילו חוט אחד פסולה ועוד דמשמע דפסק כרבי דאליביה אמרינן דאי איגרדם לבן וקאי תכלת כשר ומשמע דרבנן לא סברי הכי ואמאי פסק כרבי ולא כחכמים ועוד דבגמרא אמרינן דר"י בן נורי פליג עליה ורביה הוא וקיימא לן הלכה כרבי מחבירו ולא מרבו ועוד דכיון דפסק כרבי דאיגרדם לבן וקאי תכלת כשר הוה ליה למיפסק נמי דתכלת ולבן מעכבין זה את זה כדסבר רבי ועוד אמאי נקט דתכלת אינו מעכב את הלבן שאם אין לו תכלת עושה לבן לבדו ובלבן אינו מעכב את התכלת נקט נפסק הלבן ונתמעט. ועוד יש לדקדק דמלשון רבינו משמע דמכשר איגרדם כוליה לבן אפילו לא נשתייר ממנו כלום והיאך אפשר לומר כן כיון דבגמרא לא הכשירו אלא בנשתייר כדי עניבה: ויש לומר שרבינו פסק כרבנן וכפשטא דמתני' דקתני התכלת אינו מעכב את הלבן וכו' שאם אין לו אלא מין אחד עושה אותו וכתב שאם אין לו תכלת עושה לבן לבדו וממילא משמע דלבן אינו מעכב את התכלת וכ"ש הוא שהרי עיקר המצוה בתכלת ובאיגרדם לבן וקאי תכלת או איגרדם תכלת וקאי לבן פסק דכשר משום דסבירא ליה דאע"ג דלאוקומי מתני' אליבא דרבי איתמר לכולי עלמא דינא הכי הוי ובאוקימתא דמתני' הוא דמשוינן פלוגתא בינייהו דלרבנן אתיא מתני' כפשטה שאם אין לו לבן עושה תכלת ואם אין לו תכלת עושה לבן אבל לרבי דלא מצי לפרושי הכי משום דסבירא ליה שמעכבין זה את זה צריך לפרש דמתני' באיגרדם תכלת וכו' מיירי. ולענין שיעור הגרדומים משמע שסובר רבינו דאפילו לא נשאר אלא מין אחד והמין השני נפסק כולו לגמרי כשר דלישנא דגמרא דקאמר איגרדם לבן וקאי תכלת משמע ליה דאיגרדם לבן לגמרי ולא נשתייר ממנו כלום והא דבעינן שיעור גרדומין לאו אבני רבי חייא קאי אלא היכא דאיגרדום כולהו ציציות בין דתכלת בין דלבן דאז הוא דבעינן שישתייר כדי עניבה אבל היכא דלא איגרדם אלא מין אחד אפילו לא נשתייר ממנו כלום כשר. נמצא לפי זה דהיכא שנפסקו חוטין של מין אחד לגמרי כיון שנשאר המין השני שלהן כשר והיינו הך דבני רבי חייא וזהו מ"ש רבינו וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו כשר ורבותא אשמועינן שאע"פ שאינו אלא חוט אחד כשר וכל שכן שאם נפסק התכלת ונשתייר.

משנה למלך

טו ואם נתכוון להוסיף אע"פ שחתך אחת מהן ה"ז פסולה. (א"ה עיין מה שכתב בהלכות ממרים) :

מגדל עוז

תכלת וגם רבותינו בעלי התוספות ז"ל האריכו בפירושה וכן הסכימו רזכן. וגם בסנהדרין פרק הנחנקין גבי זקן ממרא כל סוגיין הכי אזלא להדיא דכל המוסיף גורע ואע"פ שיש מסכימים עם הראב"ד ז"ל שאין המצוה גופה נפסלת בעבור חיוב המוסיף יש להם פנים אחרים וטענות כתובות חקוקות אצלינו בתוספות אבל לא מטעמו ואף אלו מועטים הם אבל רובם הסכימו כר"מ ז"ל כשיטתא דתלמודא דכל המוסיף גורע ומיפסלא ודכולי עלמא בעי כוונה להוסיף וכדאיתא בעירובין פרק בתרא. ור"י השיב בתשובה דעת אחרת בחילוק שאם נעשית המצוה כהלכתה ואח"כ הוסיף עליה בכוונה המוסיף עובר אבל המצוה לא מיפסלא אבל אם כהלכה כיון ועשאה בתוספת איהו מיעבר עבר ומצוה גופה מיפסלא ויש לו על מה שיסמוך כמו שרשום פרק הנחנקין בשיטת התוספות. ובכל מקום ומקום שמזכיר ר"מ ז"ל כל מצוה ומצוה שאם הוסיף בה פסלה הסכמתי עמו חוץ מהתוספת ההדס שלא ירדנו לסוף דעתו אנחנו ורבותינו ורבותם אבל אח"כ נתחדשה לי סברא שאיפשר שהוא מפרש הטעם בהדס שהוא מכוין לנאותו ואיסור מוסיף ליכא אלא אם כיון להוסיף כדאמר בתלמודא בכל הני דוכתי לנדיה ור"מ ז"ל ביארו פרק תשיעי דממרים וגם כי מקודם שאלתי את פי מורי הרשב"א ז"ל על זה ואמר לי ששאל גם הוא לרבו המובהק ה"ר יונה הקדוש ז"ל ואמר לו שכבר שאלו ולא ידע טעמו רק זה דכל לנאותו כשר ולא נתיישב דעתו [illegible] בו. עתה כאיתי שהוא עיקר הדבר ודעתנו בו אמת ויציב ומי שירצה לעמוד על עיקר הדברים יעיין בהלכות הסוכה ושמעתו יבין כד"ן: וכן המטיל לבעלת כו' עד סוף הפרק. פרק התכלת (דף מא) :

הגהות מיימוניות

[נ] תניא טלית כפולה חייבת בציצית ורבי שמעון פוטר וכן ק"ל דאמרינן התם רבה בר הונא איקלע לבי רבא בר רב נחמן חזייה דהוה מיכסי בטלית כפולה א"ל לאו היינו כנף דכתיב באורייתא שדייא מיניה ושוין שאם כפלה ותפרה שחייבת עד כאן: * [שם בטור על זה ומלשון א"א ז"ל נראה שחייבת אע"פ שלא תפרה] : [מ] אמר רבה אמר רב יהודה טלית שנקרעה חוץ לשלש יתפור תוך שלש לא יתפור שמא יניח חוט מן התפירה לשם ויצרף אותו עם שאר חוטין לעשות ציצית ופסול הוא משום תעשה ולא מן העשוי תניא נמי הכי וכר' מרבי מאיר מייתי ראיה ואע"ג דרבנן פליגי עליה משום דהלכה כרבי מאיר בגזרותיו. ויש ליזהר אותן שתופרין פסקי מעיל בכנפות הטלית שלא תהא שום תפירה שתופרין ומחברין אותה בה לטלית למטה מג' ולמעלה ממלא קשר גודל א"א התפירה התחתונה ושבצדדין תהיה בסוף הטלית פחות ממלא קשר גודל ותפירה העליונה ושבצדה השנית יהיה מרוחקים מסוף הטלית יותר מג' וכן דנתי לפני מורי קרובי ה"ר יהודה זצ"ל והנהיגו עכ"ל מורי רבינו מאיר בחידושיו : [ס] וככל דבריו אלה פי' ריצב"א כריש גמרא דפרק התכלת תא דאמר גרדומי תכלת כשרים ולא בעינן שיהא בפתיל כדי לעונבן דמאחר שנשאר בגדיל כדי לעונבם כשר ע"כ. עוד כתב בס"ה ששמע בשם רבינו תם דעכשיו אם נפסקו ג' חוטין מציצית שלנו אפילו נשאר כדי לעונבן פסול דלא כשרינן גרדומי אלא כשנשאר אחד מן המונין שלם דבר חשוב כדאמרינן התם איגרדם תכלת וקאי לבן אבל עכשיו שאין לנו תכלת אין נשאר דבר חשוב אלא אם כן נשארו חצי החוטין שלימין וכן דעת ס"י :

אלא * כדי עניבה כשר. ואם [א]נפסק החוט מעיקרו אפילו חוט אחד פסולה:

פרק שני

א תכלת [ב]האמורה בתורה בכל מקום היא הצמר הצבוע כפתוך שבכחול. וזו היא דמות הרקיע הנראית לעין השמש בטהרו של רקיע. והתכלת האמורה בציצית צריך שתהיה צביעתה צביעה ידועה שעומדת ביופיה ולא תשתנה וכל שלא נצבע באותה צביעה פסול לציצית אע"פ שהוא כעין הרקיע. כגון שצבעו באסטים או בשחור או בשאר המשחירין הרי זה פסול לציצית. רחל בת עז צמרה פסול לציצית: **ב כיצד** צובעין תכלת של ציצית. לוקחין הצמר ושורין אותו בסיד ואחר כך מכבסין אותו עד שיהיה נקי ומרתיחים אותו באהלא וכיוצא בו כדרך שהצבעין עושין כדי שיקלוט את העין. ואחר כך מביאין דם חלזון והוא דג שדומה עינו לעין התכלת ודמו שחור כדיו ובים המלח הוא מצוי. ונותנין את הדם ליורה ונותנין עמו סממנין כמו הקמוניא וכיוצא בהן כדרך שהצבעין עושין ומרתיחין איתו ונותנין בו הצמר עד שיעשה כעין רקיע וזו היא התכלת של ציצית: **ג** התכלת של ציצית צריכה צביעה לשמה ואם צבעה שלא לשמה פסולה. והיורה שיש בה הצבע אם צבע בה מעט צמר לבדקו אם הוא יפה אם לאו נפסלה היורה כולה. אלא כיצד יעשה לוקח הצבע מן היורה בכלי קטן ומניח בו צמר שבודק בו ושורף את שבדק שהרי נצבע לבדיקה. ושופך הצבע שבכלי שבדק בו שהרי טעמו ופסלו. וצובע התכלת בשאר הצבע שלא נפגם: **ד** התכלת אינה נלקחת אלא מן המומחה חוששין שמא נצבעה שלא לשמה. אע"פ שנלקחה מן המומחה אם נבדקה ונודעה שנצבעה באחד משאר צבעונין המשחירים שאינן עומדין פסולה: **ה** כיצד [א] בודקין אותה עד שיודע אם נצבעה כהלכתה אם לאו. לוקחין תבן וריר של שבלול ומי רגלים שנתחמצו

א טור סי' י"ב : ב סמ"ג עשין כ"ו :

כסף משנה

נשתייר הלבן דכשר. והיכא שנפסקו כל החוטין אם נשתייר בהם כדי עניבה כשר והיינו דאמרינן וכמה שיעור גרדומין כדי לענבן וזהו מ"ש רבינו וכן אם נתמעטו חוטי הציצית אפילו לא נשתייר מהם אלא כדי עניבה כשר. והיכא שנפסקו חוטין של מין אחד ומהמין השני נפסק חוט אחד מעיקרו פסול דעד כאן לא מכשרינן בנפסק מין אחד אלא כשהמין השני נשאר שלם אבל כשנפסק מהמין השני חוט אחד מעיקרו פסול וכן אם עשאן כולם ממין אחד אם נפסק חוט אחד מעיקרו, וזהו מה שאמר רבינו ואם נפסק החוט מעיקרו אפילו חוט אחד פסולה: ואפשר לומר על פי שיטה זו דבני רבי חייא כי אמרי גרדומי תכלת כשרים בשנשתייר בהם כדי עניבה דוקא מכשרי דכי בעינן וכמה שיעור גרדומין ומהדרינן כדי לענבן אבני רבי חייא קאי כדמשמע מפשטא דשמעתא ובנפסקו כל החוטין מיירי דאז בעינן כדי עניבה דלכל החוטין קורין תכלת וכמו שכתב הרא"ש ורבא דאמר לא נצרכה אלא לגרדומין דאי איגרדם תכלת וקאי לבן או איגרדם לבן וקאי תכלת לית לן בה דאמרי בני ר' חייא גרדומי תכלת כשרים ה"ק אי איגרדם תכלת לגמרי וקאי לבן או איגרדם לבן לגמרי וקאי תכלת לית לן בה ומייתי ראיה מבני רבי חייא דאמרי גרדומי תכלת כשרים ואע"ג דאינהו בעו שישתייר בהם כדי עניבה שאני התם שנפסקו כל החוטין אבל הכא שמין אחד לא נפסק ממנו כלל אע"פ שהמין השני נפסק לגמרי כשר דלא מייתי ראיה רבא מבני ר' חייא אלא דלא בעינן סופו כתחלתו ולפי זה מ"ש וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו כשר היינו מאי דאמר רבא לא נצרכה אלא לגרדומין דאי איגרדם לבן וקאי תכלת או איגרדם תכלת וקאי לבן כשר. ומ"ש וכן אם נתמעטו חוטי הציצית אפילו לא נשתייר מהם אלא כדי עניבה כשר הוא מאי דאמרי בני ר' חייא גרדומי תכלת כשרים: ויש לפרש בע"א שרבינו מפרש דהא דקאמר רבא אי איגרדם לבן וקאי תכלת או איגרדם תכלת וקאי לבן כשר היינו בשנשאר מהם כדי עניבה דוקא וכבני ר' חייא דאילו איגרדם לגמרי פסול הוא וכדאמר רבה בר רב אדא אם נפסק החוט מעיקרו פסול. ולפי זה אין בדברי רבינו אלא שני דינין האחד היכא דאיגרדם אחד מהמינים ונשאר ממנו כדי עניבה וזהו מ"ש וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף אלא שבראש הפרק כתב הדין דרך כלל ובסוף הפרק פירשו דהיינו דוקא בנשתייר כדי עניבה וזהו מ"ש וכן אם נתמעטו חוטי הציצית אפילו לא נשתייר בהם כדי עניבה כשר והיינו בשלא נפסק אלא המין האחד והמין השני קיים וסמך על מה שבתחלת הפרק לא הכשיר אלא בנפסק מין אחד ומין שני נשאר שלם. הדין השני הוא מ"ש ואם נפסק החוט מעיקרו פסולה והיינו דרבה בר רב אדא. ולפי דרך זה דעת רבינו כדעת רבינו תם:

ויש לפרש בע"א דשלשה דינין הם, האחד כשנפסק מין אחד לבד אפילו נשתייר פחות מכדי עניבה כשר שמאחר שהמין השני קיים כולו בכל שהוא שישתייר ממין זה סגי וזהו שכתב וכן אם עושה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו כשר ודייק לכתוב ונפסק הלבן ונתמעט ולא כתב ונפסק מעיקרו וה"ק נפסק הלבן ונתמעט משיעור כדי עניבה ומכל מקום קצתו נשתייר. ומ"ש עד הכנף היינו עד ולא עד בכלל כלומר שבמקום שתלוי בכנף נשאר כל שהוא והיינו דאמר רבא לא נצרכה אלא לגרדומין דאי איגרדם לבן וקאי תכלת או איגרדם תכלת וקאי לבן כשר וגרדומין היינו שנשתייר קצת דאי לא נשתייר כלום נפסק מעיקרו מיקרי ואם נשתייר כדי עניבה מאי איריא קאי לבן או קאי תכלת אפילו איגרדום תרווייהו נמי כשר וכדאמרי בני ר' חייא גרדומי תכלת כשרים כשנשתייר בהם כדי עניבה כדאמרינן בגמרא ותכלת דאמרי בני ר' חייא היינו כל החוטין דלכולהו קרי תכלת ולא מייתי רבא ראיה מדבני ר' חייא אלא דלא בעינן סופו כתחלתו וכיון דבנפסקו כל החוטין מכשרי בנשתייר בהם כדי עניבה בנפסק מין אחד לבד יש להכשיר בנשתייר פחות מכדי עניבה. הדין השני אם נפסקו כל החוטין וזהו שכתב וכן אם נתמעטו חוטי הציציות אפילו לא נשתייר מהם אלא כדי עניבה כשר והיינו דבני ר' חייא וכמו שכתבתי בסמוך. הדין השלישי מ"ש ואם נפסק החוט מעיקרו אפילו חוט אחד פסולה: ודע דגרסינן בגמרא אהא דאמרינן וכמה שיעור גרדומין כדי לענבן איבעיא להו כדי לענבן כולהו בהדדי או דילמא כל חד וחד לחודיה תיקו והרי"ף ורבינו השמיטו דין זה משמע דסברי דאזלינן בה לקולא וטעמא משום דס"ל דשיעור זה אינו אלא מדרבנן דאילו מדאורייתא בכל דהו סגי. וגרסינן תו בגמרא בעי רב אשי אלימי ולא מיענבי ואי הוו קטיני מיענבי מאי א"ל רב אחא כ"ש דמינכר תלותייהו. ופירש"י אלימי עבים. דאי הוו קטיני דקים. הוו מענבי שארוכי' הם כל כך אבל מפני עביים הוו קטני' לענוב. כ"ש דכשרים דהואיל ואילו הוו דקים כ"כ כשרים דהא ארוכין הן כדי עניבה כ"ש כשהם עבי' דמינכרא תלותן טפי עכ"ל. והרי"ף והרמב"ם השמיטוהו וטעמא משום דכיון דאתא במכ"ש מילתא דפשיטא היא ואע"ג דמעיקרא הוה מיבעיא ליה לרב אשי בתר דשמע דאתיא במכ"ש קבלה וכיון דלפום קושטא לכולי עלמא אתיא במכ"ש לא חשו לכתבו:

פ"ב א תכלת האמורה בתורה וכו' וזו היא דמות הרקיע וכו'. כתב כן משום דתניא בפרק התכלת (מנחות מ"ג) מה נשתנה תכלת מכל הצבעונין מפני שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע לכסא הכבוד שנאמר ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטוהר וכתיב אבן ספיר דמות כסא: והתכלת האמורה בציצית צריך שתהא צביעתה צביעה ידועה שעומדת ביפיה ולא תשתנה וכו'. מתבאר בפרק התכלת (שם מ"ב:): רחל בת עז וכו'. בפ"ב דבכורות (דף י"ז) אמרינן שהכל מודים שצמרה פסול לתכלת ואמרינן נמי שהכל מודים שאין לוקין על צמרו משום כלאים וא"כ לא הוצרך למר כלל ואינו פוסל' בציצית אלא במינו דוקא:

ב כיצד צובעין תכלת של ציצית לוקחין הצמר ושורין אותו בסיד ואח"כ מכבסין אותו עד שיהיה נקי ומרתיחין אותו באהלא וכיוצא בו וכו'. נראה שזה כתב רבינו מדעתו שזה דרך הצבעין: ומ"ש ואח"כ מביאין דם חלזון והוא דג שדומה לעין התכלת. בפרק התכלת (מנחות דף מ"ד.) ת"ר חלזון זה גופו דומה לים ובריתו דומה לדג ועולה אחת לע' שנה ובדמו צובעין תכלת לפיכך דמיו יקרים. ופירש"י גופו מראה גופו: ומ"ש ודמו שחור כדיו. ומ"ש וביס המלח הוא מצוי: ומ"ש ונותנין את הדם ליורה ונותנין עמו סממנין כמו הקמוניא וכיוצא בהם כדרך שהצבעין עושים. שם (דף מ"ב:) א"ל אביי לרב שמואל בר יהודה האי תכלתא היכי צבעיתו לה א"ל מייתינן דם חלזון וסממנים ורמינן להו ביורה:

ג התכלת של ציצית צריכה צביעה לשמה ואם צבעה שלא לשמה פסולה והיורה שיש בה הצבע אם צבע בה מעט צמר לבדקו אם הוא יפה אם לאו נפסלה היורה אלא כיצד יעשה לוקח הצבע מן היורה בכלי קטן וכו' עד שהרי טעמו ופסלו. שם:

ד התכלת אינה נלקחת אלא מן המומחה וכו'. ברייתא שם: אף ע"פ שנלקחה מן המומחה וכו'. נראה שלמד כן מדאמרינן שם בגמרא (דף מ"ג) מר משמי אייתי תכלתא ובדקוה בדרב יצחק בר יהודה ואפריד חזותה בדרב אדא ואשתני למעליותא סבור למפסלה אמר להו רב אחאי שמועתא אהדדי איתמר היכא דבדקנא בדרב יצחק בר יהודה אי איפרד חזותה בדקינן לה בדרב אדא אשתני למעליותא כשרה לגריעותא פסולה. ופירש"י מר משמי חכם. ממשכי שם מקום. הרי בהדיא שאע"פ שהיה חכם אע"פ כן כשבדקוה אי לאו דא"ל רב אחאי שמועתא אהדדי איתמר הוו פסלי לה. וא"ת ולמה בדקוה והא תניא דאינה נקחת אלא מן המומחה משמע דמן המומחה נקחת ואינה צריכה בדיקה. וי"ל דאין ה"נ שאינה צריכה בדיקה אלא שכך אירע מעשה שבדקוה וכך הם דברי רבינו שכתב אם נבדקה:

ה כיצד בודקין אותה עד שיודע אם נצבעה כהלכתה אם לאו לוקחין תבן וריר של שבלול וכו'. (שם מ"ב מ"ג) רב יצחק בר יהודה בדיק ליה מייתי מגבייא גילא ומיא דשבלילתא ומי רגלים בן מ' יום ותרי לה בגווייהו מאורתא עד לצפרא אי איפריד חזותה פסולה

משנה למלך

פ"ב א תכלת האמורה בתורה כו'. (א"ה עיין מה שכתב הרב המחבר ז"ל בפרק ח' מהלכות כלי המקדש דין י"ג):

הגהות מיימוניות

* [רש"י פי' דבעינן כדי עניבה מהענף ור"י פי' אפילו נחתך כל הענף ונשתייר מן הגדיל כדי עניבה כשר. ובנפסקו כל החוטים כתב הטור דבעינן כדי עניבת כולם יחד דהיינו יותר מכדי עניבת כל אחד בלבד ע"כ]: [א] מייתי מגביא גילי ומיא דשבלוליתא אבל רש"י פי' מגביא גילי בלשון צרפ"ת אלום, מים דשבלוליתא מים היוצאים מן התילתן שקורין פנגר"י ע"כ:

מגדל עוז

פ"ב תכלת האמורה בתורה בכ"מ הוא הצמר הצבוע. פ"ק דיבמות (דף ד): כפתוך שבכחול כו' עד פסול לציצית. פרק התכלת (דף מ"ב): ורחל בת עז צמרה פסול לציצית. פרקא קמא דבכורות (דף י"ז): כיצד צובעין תכלת כו' עד קודם האפייה כשרה. הכל פרק התכלת (דף מ"ב):

שנתחמצו ארבעים יום ושורין התכלת בכולן מעת לעת אם עמדה בעינה ולא כהתה כשרה. ואם כהתה לוקחין בצק של שעורין שמעפשין אותו למוריים ונותנין את זו התכלת שנשתנית בתוכו ואופה הבצק בתנור ומוציאים התכלת מן הפת ורואין אותה אם כהתה ממה שהיתה פסולה. ואם הוסיף עינה והושחרה יותר ממה שהיתה קודם האפייה כשרה: ו חצר שמוכרין בה תכלת והיו מוחזקין בכשרות לוקחין ממנה סתם ואין צריך בדיקה והרי היא בחזקתה עד שתחשד. המפקיד תכלת אצל הכותי הרי זה פסולה שמא החליפה. ואם היתה בכלי והיה חתום בשני חותמות חותם בתוך חותם כשרה. בחותם אחד פסולה: ז * המוצא תכלת בשוק אפילו מצא חוטין פסוקין פסולה. שזורין כשרה. * אהלוקח טלית מצוייצת מן השוק מישראל הרי היא בחזקתה מן הכותי התגר כשרה מן ההדיוט פסולה: ח ** טלית שהיא כולה אדומה או ירוקה או משאר צבעונין עושה חוטי לבן שלה כעין צבעה אם ירוקה ירוקין אם אדומה באדומין. היתה כולה תכלת עושה לבן שלה משאר צבעונין חוץ מן השחור מפני שהוא נראה כתכלת. וכורך על הכל חוט אחד תכלת כדרך שעושין בשאר ציציות שאינן צבועין: ט קשה עונש מי שאינו מניח לבן יותר מעונש שלא הניח תכלת לפי

א סמ"ג עשין כ"ו טור א"ח סי' כ': ב טור סי' ט' וע"ש:

השגת הראב"ד

*) המוצא תכלת בשוק אפילו מצא חוטין פסוקין משוזרין פסולה: כתב הראב"ד ז"ל אם תדקדק יפה בגירסא של עירובין תמצא באמת דהכי מסקנא דשזורין מופסקין כשרה דכולי האי לא טרחי. והא דתנן במוצא תפילין ישנות מכניסן זוג זוג אבל לא חדשות כרבי יהודה לאו משום דחיישינן שמא קמיעים הם דכולי האי לא טרחי לעשות קמיע כעין תפילין אלא מאי מן חדשות שאין מקושרות ומשום דלא אפשר למקטרינהו בשבתא ואפי' בעניבה דר' יהודה לטעמיה דאמר עניבה קשירה היא עכ"ל:

**) טלית שהיא כולה אדומה כו' עד שאינן צבועין: כתב הראב"ד ז"ל ראיתי מי שהקשה עליו ועל זאת הברייתא שהקפידה על הצבע שיהא הציצית מצבע הטלית כדי שיהא ממין הכנף והוקשה עליו מה שאמר רבא ברים התכלת מידי ציבעא גרים להיותו מין כנף. ולאו קושיא היא דהתם לענין אקדומי תכלת ללבן קא פריך דאין ראוי שיקדים תכלת ללבן בשביל הצבע אע"פ שהטלית כולו תכלת אלא ודאי מצוה להקדים לבן לתכלת אע"פ שהיא מינה והתורה אמרה על ציצית הכנף פתיל תכלת לעולם התכלת יבא על ציצית הכנף כלומר שיהא התכלת אחרון בו ומ"מ צריך שיהא בו ממין צבע הטלית כדי שיהיה בו ממין הכנף עכ"ל:

פסולה לא איפריך חזותה כשרה רב אדא מייתי המירא הרכשא דשערי ואפי לה בגויה אי אישתני למעליותא כשרה לגריעותא פסולה ואסיקנא דשמועתא אהדדי איתמר כמו שכתבתי בסמוך. ורבינו כתב בלק במקום חמירא אפשר שכך היתה נוסחתו:

ו חצר שמוכרין בה תכלת וכו'. בפ"ב דע"ז (דל"ט): המפקיד תכלת אצל הכותי וכו'. (שם) אמר רב דתכלת אסור בחותם אחד:

ז המוצא תכלת בשוק אפילו מצא חוטין פסוקין ושזורין פסולין. בפ' בתרא דעירובין (דף צ"ו) א"ר אלעזר המוצא תכלת בשוק לשונות פסולין חוטין כשרים מ"ט לשונות דאמרי אדעתא דגלימא צבעינהו חוטין נמי אדעתא דגלימא טרנהו פירוש טואם בשזורין שזורין נמי נימא אדעתא דשיפתא דגלימא טייפינהו במופסקין דכולי האי ודאי לא טרחי איכא אמר רבא וכי אדם טורח לעשות קמיע כמין תפילין דתנן בד"א בישנות אבל בחדשות פטור אלא אמר רבא טרח ולא טרח תנאי היא דתניא המוצא תפילין מכניסן זוג אחד הדשות ואחד ישנות דברי רבי מאיר ר' יהודה אוסר בחדשות ומתיר בישנות אלמא מר סבר טרח אינים ומר סבר לא טרח אינים והשתא דתני אבוה דשמואל בר רב יצחק אלו הן ישנות כל שיש בהם רצועות ומקושרות חדשות שיש בהם רצועות ולא מקושרו' דכ"ע לא טרח אינים ופירש"י בשזורים שאין דרך לארגם. דשיפתא דגלימא שכן דרך להסך שזורין בשפתו שקורין אורי"ל. במופסקין דכולי האי לא טרח לחזור ולקצרן ולהסך אותן. וכי אדם טורח לעשות קמיע כמין תפילין ואפילו הכי חיישינן לה במתניתין דקתני חדשות פטור דילמא קמיע ניהו ולא מחללינן שבת עלווייהו. אחד חדשות שאין אדם טורח. והשתא דתני אבוה דשמואל דהאי חדשות שיש בהם רצועות ואינן מקושרות כעין קשר של תפילין אלמא טעמא משום קשר דקשירה אב מלאכה. דכולי עלמא לא טרח דטעמא דחדשות לאו משום ספק קמיע הוא עכ"ל. נמצא לפי זה דקם ליה הלכתא כר' אלעזר דמכשיר בחוטין שזורין ומופסקין. ויש לתמוה על רבינו שכתב אפילו מצא חוטין פסוקין ושזורין פסולה וכבר השיגו הראב"ד. וחכמי לוני"ל שאלו שאלה זו מרבינו ז"ל והשיב להם ודאי אמת כדבריכם ובעיקר העתקתי לנוסחא שלי טעיתי וכך הם הדברים וכזה תקנו הנוסחא אפילו מצא חוטין פסוקין פסולה ואם שזורין כשרה עכ"ל: הלוקח טלית מצויצת מן השוק וכו'. ברייתא פ' התכלת (מנחות מ"ג) ופרש"י מן הכותי אם תגר הוא כשרה דלא מרע נפשיה וזבין לה מישראל וכשרה:

ח טלית שהוא כולה אדומה או ירוקה וכו'. שם (מ"א:) ת"ר טלית שכולה תכלת כל מיני צבעונין פוטרין בה חוץ מקלא אילן מיתיבי טלית אין פוטר בה אלא מינה טלית שכולה תכלת מביא תכלת ודבר אחר ותולה בה וקלא אילן לא יביא ואם הביא כשר ל"ק כאן בטלית בת ד' חוטין כאן בטלית בת ח' חוטין. ופירש"י כל מיני צבעים פוטרים בה לשם לבן דכיון דמין כנף ליכא לקיומיה ביה אין לך לחזר אחר לבן אלא שיהיו בה שני מינין חוץ מקלא אילן דדמי לתכלת וזמנין דמזבין לה לאינים אהרינא וסבר דכל חוטיה תכלת וכי מצריך לטלית אחריתא שקיל תרי חוטי מהכא ונותן שם עם הלבן ותחת אלו יתן לבן ונמצאת אחת מהן נפסלה בקלא אילן לשום תכלת ושדי קלא אילן עם לבן בציצית ונמצאת כלאים בלא מצוה. טלית אין פוטר בה לשם לבן אלא מינה אם אדומה היא יטול בה שני חוטין אדומים ושני חוטין תכלת וכן שאר גוונים. מביא תכלת שני חוטין לשם תכלת ודבר אחר לשם לבן ואע"ג דהאי תכלת הוי מין כנף ואפ"ה שני מינין בעינן דאזלינן בתר רוב טליתות. ואם הביא כשר אלמא קלא אילן נמי פוטר בה. בטלית בת ד' חוטין ב' תכלת ושנים קלא אילן כשר. בטלית בת ח' חוטין ד' תכלת והטיל בה ד' קלא אילן לקיים מצות ב' מינים פסולין הואיל ולבר קלא אילן איכא חוטין כל צורכה דחיישינן דילמא מצריך לטלית אחריתא ושקיל הנך תכלת מהכא ותלי לה התם וליכא הכא אלא קלא אילן א"כ שקיל הנך דקלא אילן ותלי בה. ל"א ועיקר חוץ מקלא אילן דהא תשני מראות שבה קפדינן ואלו מראיהן שוין. מיתיבי וכו' אם הביא כשר. טלית בת ח' חוטין

* שזורין כשרה כן הוגה עפ"י תשובתו עיין בכ"מ:

ד' של תכלת ומין אחר וביקש להטיל בה עוד ד' אחרים לא יטילו קלא אילן שמא ימכרנו לאיש אחר ויהא סבור שהם תכלת ויתירם מכאן ויתן בטלית אחר במקום תכלת עם לבן ואם הביא כשר דהא נפטר בד' חוטין של תכלת ודבר אחר עד כאן לשונו. ויש לתמוה על רבינו שכתב היתה כולה תכלת עושה לבן שלה משאר לצבעונין חוץ מן השחור ובגמ' לא אמרו אלא חוץ מקלא אילן והוא לצבע תכלת בשאר צבעים שלא בדם חלזון. ועוד יש לתמוה למה לא חילק בין טלית בת ד' חוטין לבת ח' חוטין כמו שחילקו בגמרא. ויש לומר לראשונה הוה אפשר לומר שרבינו מפרש דקלא אילן שם כולל בין לצבע תכלת שלא בדם חלזון בין לשחור ונקט רבינו לאסור שחור וכ"ש לצבע תכלת שלא בדם חלזון ומפרש דטעמא דלא יטיל בה קלא אילן במקום לבן משום דבעינן שני מינין והכא מיחזי כאילו אין שם אלא מין אחד והשתא אע"פ שנאמר שרבינו מפרש נ"כ כדעת שאר המפרשים דקלא אילן אינו נכלל שחור י"ל דמשמע ליה מסברא דכיון דטעמא דלא יטיל בה קלא אילן ללבן הוא משום דמיחזי כאילו אין שם אלא מין אחד ההוא טעמא שייך בשחור וממילא משמע ורבינו נקט שחור וכ"ש לקלא אילן. ולשנית י"ל דכיון דלכתחלה בכל גווני לא יטיל לא חש רבינו לפרושי דין עבר והטיל לבת ח' פסולה משום דלא שכיח: כתב הראב"ד ראיתי מי שהקשה עליו וכו' כדי שיהא בו ממין הכנף עכ"ל. והתוספות הקשו קושיא זו שכתב הראב"ד ותירצו דשמא משום זה אלי ואנוהו: כתב הטור וז"ל כתב הרמב"ם שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית אם הוא אדום יעשה הציצית אדום ואם הוא ירוק יעשה הציצית ירוק וכן פירש"י ור"י פירש שאין צריך עכ"ל. וכתב מהר"י ן' חביב ז"ל על דבריו וז"ל כשנדקדק בלשון הרמב"ם לא נמצא מ"ש הרב בשמו כי כשנעריך סוף המאמר אל תחלתו יראה לי שעיקר כוונת הרמב"ם להזהיר בטלית שכולה תכלת שלא יהיו כולם מצבע תכלת או מצבע שחור הדומה לתכלת רק שיהא הלבן שלה לבן כמות שהוא או צבוע ירוק או אדום, אמנם בטלית אדומה או ירוקה עושה לבן שבה אם ירצה מאותו צבע עצמו ואם לא צבעו כלל אלא שהניחו לבן כמות שהיה הלא טוב כי לא כיון הרמב"ם באומרו עושה לבן שבה כעין צבעה אלא לומר שרשאי לעשותה כעין צבעה מה שאין רשאי לעשות כן בטלית שכולה תכלת אלא מן ההכרח צריך שיהיו בציצית ב' גוונים האחד פתיל תכלת והשני חוט לבן כמות שהן או צבועים ירוקים או אדומים והרי הרמב"ם כתב בתחלת פרק ראשון לשון זה ענף שעושין על הכנף ממין הבגד הוא הנקרא ציצית וכו' וזה הענף הוא הנקרא לבן מפני שאין אנו מצווין לצובעו ואם כוונת הרמב"ם כמו שהבין ממנו בעל הספר שצריך מן ההכרח לצבוע הציציות מצבע הטלית איך הניח הרמב"ם יסוד שאין אנו מצווין לצובעו. ולא נעלם ממני מה שיש לדחות ולתקן זה ועם כל זה כוונתי לומר שאין אנו מוכרחים להבין בדברי הרמב"ם דין זה שיהיה מוכרח לעשות הציציות מצבע הטלית ועכ"פ לא דקדק הרב בעל הספר בהעתקת כוונת הרמב"ם באומרו בשמו שהם שצריך לעשות הציצי' מצבע הטלית שה"ל לפרש זולת כשיהיה צבע הטלית תכלת כי בודאי יש מקום לטעות בזה למי שלא יעיין דין זה בספר הרמב"ם. ועתה שאין לנו תכלת העושה טלית תכלת יעשה כל הציציות לבן ולמה לא יעשה כן כשיהיה הטלית ירוק או אדום שיהו כל הציצית לבן ובזה נסכים עם סברת רבים מהפוסקים שאמרו שאין להוש שיהו הציצית מצבע הטלית עכ"ל. ולא ידעתי מי דחקו לפרש כן בדברי רבינו בהיות דבריו מבוארים שכיון למ"ש הטור בשמו שאילו היתה כוונתו כמו שפי' בו הרב הנז' ה"ל להקדים היתה כולה תכלת עושה לבן שלה משאר צבעונים למ"ש טלית שהיא כולה אדומה או ירוקה וכו' עושין חוטי לבן שלה כעין צבעה. ומ"ש בראש הפרק שזה נקרא הענף לבן מפני שאין אנו מצווים לצובעו הדבר ברור שאין אנו מצווים לצובעו תכלת קאמר וכל שאר צבעים מקרי בשם לבן וכבר הרגיש הרב עצמו בזה ומפני כך כתב ולא נעלם ממני מה שיש לדחות ולתקן וכיון שכן יש לתמוה למה משכן נפשו לחלוק על פירוש הטור בדברי רבינו:

ט קשה עונש מי שאינו מניח לבן וכו'. בפרק התכלת (דף מ"ג):

כסות

מגדל עוז

חצר שמוכרין בה תכלת כו' עד בחותם אחד פסולה. פרק אין מעמידין (דף ל"ט): המוצא תכלת בשוק אפי' מצא חוטין פסוקין משוזרין פסולה. פרק המוצא תפילין: כתב הראב"ד ז"ל אם תדקדק יפה וכו' דר' יהודה לטעמיה דאמר עניבה קשירה היא עכ"ל: ואני אומר בא וראה כמה מעלת רמ"ז"ל גדולה וענותו ולדקתו שהרי שאלו ממנו על זה רבותינו חכמי לוני"ל ז"ל וכתבו לו לפי ענוות דעתנו אין לנטות ימין ושמאל דהכי הוא מסקנא דשמעתא דשזורין מופסקין כשרה דכולי האי לא טרחו והא דתנן המוצא תפילין ישנות מכניסן זוג זוג אבל לא חדשות כרבי יהודה לאו משום דחיישינן שמא קמיעות הן דכולי האי לא טרח לעשות קמיע כעין תפילין אלא מה הן חדשות שאין מקושרות ומשום דלא אפשר למקטרינהו בשבתא ואפילו בעניבה דרבי יהודה לטעמיה דאמר עניבה קשירה היא ויאר לנו עינינו: תשובה ודאי אמת כדבריכם ובעיקר העתקתי לנוסחא שלי טעיתי וכן הם הדברים וכזה תקנו הנוסחא אפילו מצא חוטין פסוקים פסולין שזורין כשרה עכ"ל בתשובותיו אות באות תיבה בתיבה. וראה דרכיו וחכם שלא נתחכם לומר ט"ס הוא אלא אמר בפירוש טעיתי כי הוא אומר הדבר בפירוש כבור הוא אתו ואשרי יולדתו ואינו טועה ולא שוגה ומשגה. גם נראה לי שחכמי לוני"ל העתיקו סתם לשון ההשגות לדעת מה ישיב וכשהשיב לא נמצא הראב"ד ז"ל או כבר נעתק הספר במקומות שלא הגיעה התשובה: הלוקח טלית מצויצת כו' עד פסולה. פרק התכלת (דף מ"ג): טלית שהיא כולן אדומה כו' עד שאינן צבועין. פרק התכלת (דף מ"א): כתב הראב"ד ז"ל ראיתי מי שהקשה על זאת הברייתא וכו' כדי שיהיה בו ממין הכנף עכ"ל: ואני אומר שאני לא קבלתי להשיב בזה התבור על מי שהקשה על הגמרא כי ב"ה יש לנו שיטות רבות מרבותינו בעלי תוספות ומסכתותיו לתקן הכל וכ"ש זה שהראב"ד מתרץ זה רק קבלתי לחפש ולחזור על זכות הרמז"ל בכל המקשה עליו ווסר מה שהקדמתי וכתבתי כמה פעמים כי לכך קרא שמו משנה תורה שקיצר הארוך ולא שתידם דבר מה שמפרשם כד"ן: קשה עונש כו' עד סוף הפרק. פרק התכלת (דף מ"ג):

לפי שהלבן מצוי לכל והתכלת אינו מצויה בכל מקום ולא בכל זמן מפני הצבע שאמרנו:

פרק שלישי

א * **כסות** [א]שחייב אדם לעשות בה ציצית מן התורה היא כסות שיש לה ארבע כנפים או יותר על ארבע. ותהיה מדתה כדי שיתכסה בה ראשו ורובו של קטן המתהלך לבדו בשוק ואינו צריך אחר לשומרו ולילך עמו. ותהיה הכסות של צמר או של פשתן בלבד: **ב** * אבל [א] טלית של שאר מינין כגון בגדי משי ובגדי צמר נפן ובגדי צמר גמלים וצמר ארנבים ונוצה של עזים וכיוצא בהן אין חייבין במצות ציצית אלא מדברי חכמים כדי להזהר במצות ציצית. והוא שתהיה מרובעת או יותר על ארבע ויהיה שיעורה כשיעור שאמרנו. שכל הבגדים האמורים בתורה סתם אינם אלא צמר ופשתים בלבד: **ג** [ב]על ארבע כנפות כסותך בעלת ארבע ולא [ב] בעלת שלש. אם כן בעלת ארבע ולא בעלת חמש. תלמוד לומר אשר תכסה בה אפילו בעלת חמש או יותר על זה. ולמה אני מחייב בעלת חמש ופוטר בעלת שלש ושתיהן אינן בעלי ארבע כנפות מפני שיש בכלל החמש ארבע. לפיכך כשהוא עושה ציצית לבעלת חמש או שש אינו עושה אלא לארבע כנפים המרוחקות זו מזו מאותן החמש או השש בלבד. שנאמר על ארבע כנפות כסותך: **ד** [ג]כסות של בגד [ג] וכנפיה של עור חייבת. היא של עור וכנפיה של בגד פטורה שאין הולכין אלא אחר עיקר הכסות. כסות של שני שותפין חייבת שנאמר על כנפי בגדיהם לא נאמר כסותך [ד]אלא למעט שאולה שהטלית [ד] השאולה פטורה מן הציצית שלשים יום מכאן ואילך חייבת: **ה** כסות של צמר [ה]עושין לבן שלה חוטי צמר. וכסות

א סמ"ג שם טור א"ח סי' ט"ז : ב טור א"ח סי' יו"ד סמ"ג עשין כ"ו : ג שם : ד טור סי' י"ד סמ"ג עשין כ"ו : ה עיין בטור סי' ט' :

השגת הראב"ד

*) כסות שחייב אדם כו' עד ולילך עמו: כתב הראב"ד ז"ל יפה אמר שלא בכל קטן משערין אלא בזה שיכול לילך לבדו בשוק שסתמו אמרו והגדול יוצא בו עראי אלמא דלא בכל קטן משערין עכ"ל:

*) אבל טלית של שאר מינים כו' עד במצות ציצית: כתב הראב"ד ז"ל כמדומה אני שזה הוא כלך ולא ממוור עכ"ל:

כסף משנה

פ"ג א כסות שחייב אדם לעשות בה ציצית מן התורה היא כסות שיש לה ד' כנפים או יותר על ד'. יתבאר לקמן: ומ"ש ותהיה מדתה כדי שיתכסה בה ראשו ורובו של קטן המתהלך לבדו בשוק וכו'. ברייתא בפרק התכלת (מנחות מ' מ"א) טלית שהקטן מתכסה בו ראשו ורובו והגדול יוצא בו דרך עראי חייב בציצית אין הקטן מתכסה בו ראשו ורובו אע"פ שהגדול יוצא בה עראי פטור: וכתב הראב"ד על דברי רבינו יפה אמר וכו' אלמא דלא בכל קטן אמרו עכ"ל: והטור כתב כל שקטן בן ט' שנים יכול לכסות בו ראשו ורובו. ונראה שאינו כדעת רבינו דהא פחות מבן ט' נמי מתהלך לבדו בשוק. ואפשר שהטור מפרש דה"ק רבינו קטן המתהלך בשוק עם טליתו ואינו צריך אחר לשומרו שלא יאבד הטלית וכדמשמע מדברי סמ"ג וסובר הטור שכל שהוא פחות מבן ט' צריך לשומרו שלא יאבד הטלית. ומתוך דברי רבינו שהשמיט גדול יוצא בו דרך עראי נלמוד שמה שאמרו בברייתא והגדול יוצא בה אינו תנאי לטלית להתחייב בציצית כי הכל תלוי באם קטן מתכסה בו ראשו ורובו דאז מיקרי כסות ואם לאו לא מיקרי כסות ומשום דקטן לאו בר חיובא הוא תלו הדבר בגדול ואמרו שהטעם שיתחייב הגדול בכסות כזה מפני שדרך הגדול לצאת בטלית כזה עראי והדר קתני סיפא שאם אין הקטן מתכסה בה ראשו ורובו אע"פ שלפעמים על צד הדחק גדול יוצא בה עראי לא מיקרי כסות ופטור: ותהיה הכסות של צמר או של פשתן בלבד אבל טלית של שאר מינין וכו'. פלוגתא דאמוראי בפ' התכלת (שם ל"ט:) ופסק רבינו כרב נחמן דאמר הכי וכ"פ הרי"ף ואמרינן בירושלמי שאין קרוי צמר סתם אלא של אילים ורחלים בלבד. ומ"ש שכל הבגדים האמורים בתורה סתם וכו'. שם ורב נחמן כדתנא דבי רבי ישמעאל דתנא דבי ר' ישמעאל הואיל ונאמרו בגדים בתורה סתם ופרט לך הכתוב באחד מהם צמר ופשתים אף כל צמר ופשתים: כתב הראב"ד אבל טלית של שאר מינין כגון בגדי משי וכו' א"א כמדומה לי שזהו כלך ולא מחוור עכ"ל. נ"ל דתרתי קאמר חדא אשמעינן דמשי שכתב רבינו היינו כלך השנוי במשנה ועוד שרבינו כתב שאילו המינים אינם חייבים אלא מד"ס והראב"ד סובר כדברי התוספות והרא"ש שסוברים דהלכה כרבא דרמי כתיב הכנף מין כנף וכתיב צמר ופשתים הא כיצד צמר ופשתים פוטרים בין במינן בין שלא במינן שאר מינין במינן פוטרים שלא במינן אין פוטרים דמשמע להו דס"ל לרבא דשאר מינין מיחייבי מדאורייתא אלא שאין פוטרין אלא במינן:

ג על ארבע כנפות כסותך בעלת ד' וכו'. ברייתא בפרק התכלת (שם מ"ג:) וכן פסקו הרי"ף והרא"ש וסמ"ג והא דתניא בספרי על כנפי בגדיהם אף בעלי ג' ובעלי ה' ובעלי ו' ובעלי ז' ובעלי ח' כבר כתב הרא"ש דהכי פי' אי לא כתיב אלא על כנפי בגדיהם ה"א דכל כנפים שיש לבגד אמרה תורה לעשות ציצית הן מעט הן הרבה ת"ל על ארבע כנפות ונתמעטו מעט והרבה בעלת ג' פסול אף אם הטיל בעלת ד' בעינן וליכא, ונתמעטה בת ה' ויותר שאין להטיל בכל הכנפים אלא בד' מהם עכ"ל. וכן משמע בסוף פ' הקומץ (שם ל"ז:) דאינו מטיל אלא בד'. ומ"ש רבינו המרוחקות זו מזו. נראה דמסברא אמר כן:

ד כסות של בגד וכנפיה של עור וכו'. מימרא דרבא פרק התכלת (שם מ' ב') ואע"ג דרב אחאי פליג עליה פסקו הפוסקים כרבא. ופירש"י כנפיה של עור שנחתכו קרניה ותלה בהם עור. וכתב מהרי"ק בשם ה"ר מנוח דטעמא משום דכתיב אשר תכסה בה ואין אדם מתכסה אלא בעיקר הבגד ומ"ה אזלינן בתריה בין לפטור בין לחיוב. ובההיא של עור כתב מהרי"ק דפשיטא דלא מיקרי הכי אא"כ רובו של עור: כסות של שני שותפין חייבת וכו'. בר"פ ראשית הגז (חולין קל"ו) אמרינן ציצית אע"ג דכתב רחמנא כסותך דידך אין דשותפות לא כתב רחמנא על כנפי בגדיהם והלא כסותך למה לי לכדרב יהודה דאמר טלית שאולה פטורה מן הציצית כל שלשים יום:

ה כסות של צמר עושין לבן שלה חוטי צמר וכו' מפני שהצמר והפשתן פוטרין בין במינן בין שלא במינן ושאר מינים במינן פוטרין וכו'. בפרק התכלת (מנחות ל"ט:) אמר שמואל משמיה דלוי חוטי צמר פוטרין בשל פשתן. ופירש"י אותן שני חוטין של לבן אם של צמר הם פוטרין בסדין של פשתן עם התכלת ואע"ג דליכא השתא מין כנף דהוי של צמר. ובתר הכי איבעיא להו של פשתן מהו שיפטרו בשל צמר לצמר בשל פשתים הוא דפטר דכיון דתכלת פטר לבן נמי פטר אבל פשתים בצמר לא או דילמא כיון דכתיב לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו גדילים תעשה לך ל"ש צמר בפשתים ל"ש פשתים בצמר ת"ש דאמר רחבה אמר רב יהודה חוטי צמר פוטרים בשל פשתן ושל פשתן פוטרים בשל צמר חוטי צמר ופשתים פוטרים בכ"מ חוץ מן השיראין ופליגא דרב נחמן דאמר השיראין פטורים מן הציצית איתיביה רבא לר"נ השיראין והכלך והסירקון כולם חייבין בציצית ומשני מדרבנן ה"נ מסתברא דקתני סיפא הן במינן פוטרים שלא במינן אין פוטרים אי אמרת בשלמא מדרבנן היינו דמפטרו במינן אלא א"א דאורייתא צמר ופשתים הוא דפטר אי משום הא ל"ק כדרבא דרבא רמי כתיב הכנף מין כנף וכתיב צמר ופשתים הא כילד צמר ופשתים פוטרים בין במינן בין שלא במינן שאר מינין במינן פוטרים שלא במינן אין פוטרים. ומפני שרבינו פסק בתחלת פרק זה כר"נ דאינן חייבין בציצית מן התורה אלא טלית של צמר או פשתים אבל טלית של שאר מינין אינה חייבת בציצית אלא מדרבנן כשבא לכתוב כאן דצמר ופשתים פוטרים בין במינן בין שלא במינן ושאר מינין פוטרים במינן ושלא במינן אין פוטרים לא הביא דרשא דרבא דכיון דס"ל דטלית דשאר

הגהות מיימוניות

[א] כרב נחמן דאמר חשירים פטורים מן הציצית ומפרש להא דתניא השירים הכלך והסירקון חייבין בציצית היינו דוקא מדרבנן אבל מורי רבינו שיחיה אמר לי דלא קי"ל הכי אלא כרב יהודה ורבא דמחייבים אלו המינין מן התורה וכן ספר התרומה וכן ס"ה וכן ספר יראים וז"ל כתב רבינו שמחה וז"ל צא ולמד מאיזה מין יעשה טלית שיתחייב בציצית ק"ל כרב נחמן כו' וסבירא לן כתנא דבי רבי ישמעאל דתנא דבי רבי ישמעאל הואיל ונאמר בתורה בגדים סתם ופרט לך הכתוב באחד [illegible]

בעלת ה' והתניא דרב ששת מפרש להפך האי מאן דבצרית לגלימיה פירוש שעשה טליתו כך כדי להטיל בה ציצית לא עבד ולא כלום ופטורה היא מ"ט שויה בעלת ה'. וכתב ויש פירושים אחרים אך זה עיקר ורבינו שכחה פסק וכתב בעלת ג' ד"ה פטורה בעלת ה' בפ"ב דזבחים מייתי תרתי ברייתא דפליגי חדא פוטר וחדא מחייב ואמר רב אדא בר אהבה טלית בעלת ה' [illegible]

מגדל עוז

פ"ג כסות שחייב אדם כו' עד ולילך עמו. פרק התכלת (דף מ"א) ופרק הקומץ רבה (דף ל"ז): כתב הראב"ד ז"ל יפה אמר וכו' אלמא לא בכל קטן משערין. ואני אומר [illegible]: ותהיה הכסות של צמר או של פשתים כו' אבל טלית של שאר מינים כו' עד במצות ציצית. פרק התכלת (דף ל"ט): כתב הראב"ד ז"ל כמדומה לי שזה הוא כלך ולא ממוור עכ"ל: ואני אומר [illegible] פטור עכ"ל:

[illegible] אלא מדברי סופרים כו' עד אחר עיקר הכסות. פרק התכלת (דף מ'): כסות של שותפים כו' ומכאן ואילך חייבת. במסכת חולין בפרק ראשית הגז (דף קל"ו): כסות של צמר כו' עד שלא במינן אין פוטרין. פרק במה מדליקין (דף כ"ז) ופרק התכלת (דף ל"ט) וס"פ דיבמות (דף ד)

וכסות של פשתן עושין לבן שלה [ה] חוטי פשתן ממינה. ושאר בגדים עושין לבן של כל מין ומין ממינו כגון חוטי משי לכסות משי וחוטי נוצה לכסות נוצה. ואם רצה לעשות לבן לכל שאר מינים מצמר או מפשתים עושה. מפני שהצמר והפשתן פוטרין בין [ו] במינן בין שלא במינן ושאר מינין במינן פוטרין שלא במינן אין פוטרין: ו ומה הוא לעשות חוטי צמר בכסות של פשתן או חוטי פשתן בכסות של צמר. אע"פ שהוא לבן לבדו בלא תכלת. בדין הוא שיהא מותר שהשעטנז מותר לענין ציצית. שהרי התכלת צמר הוא ומטילין אותה לפשתן. ומפני מה אין עושין כן. מפני שאפשר לעשות הלבן שלה ממינה. וכל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם יכול אתה לקיים את שתיהן הרי מוטב. ואם לאו יבא עשה וידחה את לא תעשה. וכאן אפשר לקיים את שתיהן: ז כסות של פשתן אין מטילין בה תכלת אלא עושין הלבן בלבד של חוטי פשתן. לא מפני שהציצית נדחית מפני השעטנז אלא גזירה מדבריהם שמא יתכסה בה בלילה שאינה זמן חיוב ציצית ונמצא עובר על לא תעשה בעת שאין שם מצות עשה. שחובת הציצית [ז] ביום ולא בלילה שנאמר [א] וראיתם אותו בשעת ראייה. וסומא חייב בציצית אע"פ שאינו רואה אחרים רואין אותו: ח מותר לאדם ללבוש ציצית בלילה בין בחול בין בשבת ואע"פ שאינו זמנה [ח] ובלבד שלא יברך

א טור סי' י"ז י"ח סמ"ג עשין שם :

כסף משנה

דשאר מינין לא מיחייבי אלא מדרבנן לא אתי מקרא אלא תקנת חכמים כך היא וכדאמרינן אא"ב מדרבנן היינו דמיפסלו במינן :

ו ומ"ש ומהו לעשות חוטי צמר בכסות של פשתן וכו' וכ"מ שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם אתה יכול לקיים את שתיהם מוטב וכו'. גם זה שם אהא דאמרינן דסדין בציצית פטור ויהבינן טעמא גזירה משום קלא אילן. ופירש"י צבע שדומה לתכלת ואי שרית תכלת בסדין אתו למירמי צמר צבוע בקלא אילן והוי כלאים שלא במקום מצוה ופריך בגמ' ולא יהא אלא לבן. ופי' רש"י וקא פריך מאי איכפת לן אי רמי קלא אילן לא יהא האי קלא אילן אלא לבן בעלמא כלומר צמר לבן הא אמרן לעיל אין לו תכלת מטיל לבן ומשני כיון דאפשר במינו לא כדר"ל דאמר כ"מ שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם אתה יכול לקיים את שניהם מוטב ואם לא יבא עשה וידחה את לא תעשה. ולכאורה נראה מדברי רבינו שסובר שאע"פ שמטיל תכלת אינו מטיל לבן של צמר לפשתים ולא של פשתים לצמר כיון דאפשר במינו וא"כ לא קי"ל כשמואל דאמר חוטי צמר פוטרין בשל פשתן ולא כפשיטותא דבעיא דפשטינן לה מדאמר רחבה חוטי צמר פוטרין בשל פשתן ושל פשתן פוטרין בשל צמר אלא כדר"ל דאמר כ"מ שאתה מוצא עשה ול"ת וכו' וסובר דבזמן דאיכא תכלת נמי איירי ר"ל מדאורייתא קאמר שאע"פ שהתירה כלאים בציצית לא התירה אלא היכא דא"א בענין אחר דהיינו תכלת בפשתים דא"א לקיים בו מצות תכלת אלא ע"י שידחה לאו דכלאים אבל לבן שבו כיון דאפשר להטיל בו ממינו לא דחי ל"ת דכלאים ואע"פ שכבר יש כלאים בטלית זו שהרי הטיל בה תכלת אין אומרים כבר נדחה כלאים בטלית זו ויהיה מותר להטיל גם הלבן מכלאים דכל מאי שאפשר למעוטי באיסורא ממעטינן אבל קשה דא"כ היאך כתב ואם רצה לעשות לבן של שאר מינין מצמר או פשתים עושה דכיון דבזמן דאיכא תכלת מיירי אם עשה לבן של שאר מינין מפשתים כשמטיל בו תכלת נמצא שהוא כלאים במקום שהיה אפשר לקיים שניהם שהרי היה אפשר לו לעשות חוטי לבן של צמר או ממינו דהשתא כשיטיל בו חוטי תכלת לית ביה איסור כלאים ועוד שמאחר שהוא סובר שטלית של שאר מינין פטורה מציצית מן התורה היאך מתיר לעשות לבן שלהם של פשתן שהרי כשיטיל בהם תכלת נמצא שהוא כלאים שלא במקום מצוה. לכך נ"ל דכשמטיל לבן לבדו מיירי ובהכי הוא דקאמר דכסות של צמר עושה לבן שלה של פשתן ושל שאר מינין עושה ממינו או מפשתן וא"כ כתב דלהטיל חוטי צמר בכסות של פשתן או חוטי פשתן בכסות של צמר במקום דליכא תכלת אסור דהוי כלאים שלא במקום מצוה כיון שיכול לקיים שניהם כשיטיל בו ממינו אבל טלית של פשתן שהטיל בה תכלת מותר לעשות לבן שלה של צמר כיון דבלאו חוטי לבן נמי אין אנו מקיימים שניהם שהרי יש בה תכלת שהיא צמר ואין להקפות שלא יטיל בה תכלת כיון שאפשר לקיים בה מצות ציצית בלבן של פשתן שמאחר שהתורה אמרה להטיל תכלת בציצית ולא מיקיים מצות תכלת בטלית זו אלא ע"י כלאים הוי כא"א לקיים את שתיהן דאתי עשה ודחי את ל"ת. וא"ת אמאי שרינן תכלת בטלית של פשתן שהרי אפשר לקיים שתיהם שלא ילבש אלא טלית של צמר כבר תירצו התוס' בפרק א"נ (כתובות מ') שאין זה חשוב אפשר. ול"נ דקושיא מעיקרא ליתא דכיון דדרשי' סמוכין למישרי כלאים בציצית אי אמרת דאין מטילין חוטי תכלת בטלית של פשתן א"כ כלאים דשרא רחמנא היכי משכחת לה. ומיהו חוטי לבן של פשתן בשל צמר אע"פ שמטיל בו תכלת נראה דכיון דלא הוצרך לדחות לאו דכלאים מפני התכלת גם מפני הלבן לא ידחה שהרי אפשר לקיים שניהם ושלא כדעת ר"ת דאי הוי ס"ל לרבינו הכי לא הוה פסיק מיניה :

ז כסות של פשתן אין מטילין בה תכלת וכו'. שם מנחות (דף מ') ת"ר סדין בציצית ב"ש פוטרים וב"ה מחייבין והלכה כב"ה א"כ למה אסרוה אמר רבא שמא יקרע סדינו בתוך שלשה ויתפרנו ורחמנא אמר תעשה ולא מן העשוי ר"ז אמר גזירה משום כסות לילה. וכתבו התוספות משום כסות לילה פירש ר"ת דכן עיקר כדאיתא בפרק ב"מ (שבת כ"ה:) ואינהו סבור משום כסות לילה. ובפרק ב"מ כתבו התוספות שרש"י כתב בתשובה שלא גזרו אלא על התכלת אבל במינו חייב וכן דעת רבינו והרי"ף ז"ל : ומ"ש שמצות הציצית ביום ולא בלילה וכו' וסומא חייב בציצית וכו'. גם זה בפרק התכלת (מנחות מ"ג) ת"ר הכל חייבים בציצית כהנים לוים וישראלים גרים נשים ועבדים ר"ש פוטר בנשים מפני שמ"ע שהז"ג הוא וכל מ"ע שהז"ג נשים פטורות מ"ט דר"ש דתניא וראיתם אותו פרט לכסות לילה אתה אומר פרט לכסות לילה או אינו אלא פרט לכסות סומא כשהוא אומר אשר תכסה בה הרי כסות סומא אמור הא מה אני מקיים וראיתם אותו פרט לכסות לילה ומה ראית לרבות כסות סומא ולהוציא כסות לילה מרבה אני כסות סומא שישנה בראייה אצל אחרים ומוציא אני כסות לילה שאינה בראייה. וכתב הרי"ף דהלכה כר"ש וכ"כ הרא"ש בשם ר"ת והביא ראיה מכמה דוכתי ואע"ג דאשר תכסה בה אילטריך להייב טלית בעלת חמש כנפים הא אמרינן בגמרא דלר"ש מאשר נפקא ופירש"י אשר רבויא הוא ואייתר תכסה בה לרבות כסות סומא : ונראה מדברי רבינו שאפילו בכסות המיוחד ליום יש בו משום כלאים אם לובשו בלילה שהרי כתב גזירה שמא יתכסה בה בלילה משמע דאכסות יום קאי שאם לא כן הל"ל גזירה משום כסות לילה כלישנא דגמרא. ועוד שכתב א"כ מותר לאדם ללבוש ציצית בלילה בין בחול בין בשבת ואע"פ שאינו זמנה ובלבד שלא יברך ומאימתי יברך על הציצית בשחר וכו' הרי שסתם וכתב שאינו מברך על הציצית בלילה ומברך עליו בשחר ולא חילק בין כסות המיוחד ליום לכסות המיוחד ללילה :

ח ונראה לי שמ"ש רבינו מותר ללבוש ציצית בלילה. כשאין בו כלאים הוא דאצטריך לאשמעינן

משנה למלך

ו שהשעטנז מותר לענין ציצית שהרי התכלת צמר הוא ומטילין אותה לפשתן. בפ"ק דיבמות (דף ד':) תנא דבי רבי ישמעאל כל בגדים צמר ופשתים הם ואמר רחמנא עביד להו תכלה ותכלת עמרא הוא וממאי דתכלת עמרא מדשש כיתנא תכל' עמרא הוא. וכתבו התוס' בד"ה ואמר רחמנא וז"ל אבל קשה אכתי נימא דאמר רחמנא לעביד להו תכלת בלא קשירה דלא הוי כלאים דתוכף תכיפה אחת אינו חיבור. ובמנחות דקדק דקשר העליון דאורייתא מדשרי רחמנא כלאים בציצית ושמעתי בשם ר"י קלגון דע"כ אמר רחמנא ליעבד להו תכלת בענין דליהוי כלאים דאי דוקא בלא כלאים א"כ לשתוק קרא מיחדיו ומדאמר רחמנא עביד להו תכלת ידעינן דתוכף תכיפה אחת אינו חיבור אלא ודאי בענין דהוי כלאים אמר רחמנא לעביד תכלת ולא שמעינן להו מהכא מידי אי תוכף תכיפה אחד הוי חיבור או לא להכי אילטריך יחדיו ע"כ. והרואה יראה דתירוץ זה צריך ביאור דכיון דעיקר קושייתם לא הוי אלא משום דכתב רחמנא יחדיו דמשמע דתוכף תכיפה אחת אינו חיבור ועל כן הקשו דאי לאו דכתב רחמנא צמר ופשתים הו"א דכלאים בציצית אסר רחמנא והא דקאמר רחמנא עביד להו תכלת היינו בלא קשירה דלא הוי כלאים אבל אי לא כתב רחמנא יחדיו פשיטא דהו"א דתוכף תכיפה אחת הוי חיבור ומדקאמר רחמנא עביד להו תכלת משמע דכלאים בציצית שרי רחמנא א"כ איך ת"ך ר"י קלגון דאם דוקא בלא כלאים לישתוק קרא מיחדיו ומדאמר רחמנא עביד להו תכלת ידעינן דתוכף תכיפה אחת אינו חיבור. והלא אי לא כתב רחמנא יחדיו הו"א דתוכף תכיפה אחת הוי חיבור ומדכתב רחמנא עביד להו תכלת משמע דכלאים בציצית שרי רחמנא. וכ"ל דכוונת התוס' היא לומר דע"כ הא דאמר רחמנא עביד להו תכלה הוי בענין דהוי כלאים דאם [לא] כן לישתוק קרא מיחדיו ולכתוב צמר ופשתים ובגדיהם ואנא אמינא אי אמרת בשלמא דתוכף תכיפה אחת אינו חיבור משום הכי אילטריך קרא למימר צמר ופשתים למישרי כלאים בציצית דאי לא כתב רחמנא צמר ופשתים הו"א דכלאים בציצית אסור והא דקאמר רחמנא עביד להו תכלת הוי בלא קשירה דלא הוי כלאים. אלא אי אמרת דתוכף תכיפה אחת הוי חיבור למה ליה למימר צמר ופשתים למישרי כלאים בציצית הא מדקאמר רחמנא עביד להו תכלת ש"מ דכלאים הותר לגבי ציצית. ומעתה קושיית הגמרא היא בזה האופן שהמקשה זה ראה דאית כאן תלת קראי צמר ופשתים ויחדיו ובגדיהם והאי קרא דבגדיהם סובל שני פירושים דאפשר דהא דקאמר רחמנא עביד להו תכלת הוי בענין דהוי כלאים ואפשר שיהיה בענין דלא הוי כלאים. והמקשה הקשה לו דע"כ סבירא לך דהאי דקאמר רחמנא עביד להו תכלת אי אפשר לפרשו אלא בענין דהוי כלאים ומש"ה אילטריך קרא למימר יחדיו לאשמועינן דלא הוי כלאים אלא בקשירה. דאי סבירא לך דהאי דקאמר רחמנא עביד להו תכלת אפשר לפרשו בענין דלא הוי כלאים א"כ לשתוק קרא מיחדיו ונימא צמר ופשתים ובגדיהם ומינה שמעינן דתוכף תכיפה אחת לא הוי חיבור כמ"ש למעלה. וכיון דסבירא לך דהאי דקאמר רחמנא עביד להו תכלת אי אפשר לפרשו אלא בענין דהוי כלאים א"כ למאי אילטריך קרא למימר צמר ופשתים למישרי כלאים בציצית הא מדכתב רחמנא בגדיהם וקאמר עביד להו תכלת שמעינן מינה דכלאים הותר לגבי ציצית דהא אי אפשר לפרשו בענין אחר :

מגדל עוז

ומהו לעשות כו' עד בלא תכלת : בדין הוא שיהא מותר שהשעטנז כו' עד את שתיהן. ריש יבמות (דף ד') ופרק התכלת (דף ל"ט) : כסות של פשתן כו' עד בשעת ראייה. פרק במה מדליקין (דף כ"ז) ופ"ד דמסכת עדיות ופרק התכלת : וסומא חייב עד רואין אותו. פרק במה מדליקין ופרק התכלת שם : מותר לאדם ללבוש ציצית בלילה בין בחול בין בשבת ואע"פ שאינו זמנה ובלבד שלא יברך. פרק במה מדליקין (דף כ"ה) :

הגהות מיימוניות

[ה] אבל ר"ת אוסר סדין בציצית אע"פ שהוא מיוחד לכסות יום גזירה שמא יקרע ויתפרנו ורחמנא אמר תעשה ולא מן העשוי. ועיין בתוספות לשון הערוך בערך סדין בתשובת הגאונים ושפירשתם בציצית דעבדי תקנתא לאחותי חוטי דכיתנא במעילא דכיתנא ח"ו מעולם לא התירו כך ולא תעשו כן והא דרבא דאמר צמר ופשתים פוטרין בין במינן בין שלא במינן ליתא מן קושיא דמלאכא אשכחיה לרב קטינא דמיכסי סדינא ואי ס"ד איפשר למירמי חוטי דכיתנא כלאכא אמאי לא א"ל רמי הילכך לא אפשר. אבל בשם רש"י מצאתי דבסדינין של פשתן עושין ציציות של פשתן ויש חולקים בדבר ואין ממש בדבר שאף בתשובת הגאון מצאתי כן ע"כ : [ו] הנה מורי רבינו שיחיה אמר לי הא דאמרינן צמר ופשתים פוטרים בין במינן בין שלא במינן היינו דוקא יחדיו ולפיכך נהגו לעשות לטליתות של משי ציצית של משי אבל על הצביעה אין להקפיד אפילו אם אין דומה לכנף כדאיתא בס"פ התכלת מידי ציבעא גרים ורש"י שפירש אין פוטרים במין הצבע לא דק עיין בס"ה : [ז] וכשיטה זו פר"י ודלא כרש"י שפירש כסות לילה שמיוחד ללילה שהוא פטור אף ביום אבל כסות יום חייב אף בלילה וכן רא"ם וכן פירש ריצב"א וכו' וז"ל ואחר שפירשנו כסות לילה כסות יום בלילה אבל כסות לילה ביום חייב יש לחוש לסדינים שיש להן ד' כנפות ומתכסין בהן בבקר לכן חייבין בציצית ושמעתי שרבינו אליהו מפרי"ש היה עושה להן ציצית ע"כ ועיין בטור י"ח דעת הרא"ש : [ח] בס"ה כתב ששמע שהורה ריצב"א כרש"י והביא ראיה מירושלמי דקידושין ולפיכך הורה לברך על הציצית בליל יוה"כ שהרי מיוחד ליום ולילה ע"כ. וכתב עוד דאדם המשכים קודם היום ונתעטף בציצית אין צריך להסיר טליתו כשיאור היום כדי לברך כשיתעטף שנית אלא ממשמש בציצית ומברך בדהנגא תיח משכים לצאת לדרך ומתירא שמא יאבדו תפיליו מניחם וכשיגיע זמנו ממשמש בהן ומברך. ורבינו שמחה פירש נ"ל כרש"י :

יברך. ומאימתי יברך על הציצית בשחר. משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה. וכיצד "מברך עליה. ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית. * וכל זמן שמתעטף בה ביום מברך עליה קודם שיתעטף. ואינו מברך על הציצית בשעת עשייתה מפני שסוף המצוה הוא שיתעטף בה:

ט יומותר להכנס בציצית לבית הכסא ולבית המרחץ. נפסקו לו חוטי לבן או תכלת זורקו באשפה מפני שהיא מצוה שאין בגופה קדושה. ואסור למכור טלית מצוייצת לכותי עד שיתיר ציציותיה. לא מפני שיש בגופה קדושה אלא שמא יתעטף בה ויתלוה עמו ישראל וידמה שהוא ישראל ויהרגנו. * [ט] נשים ועבדים וקטנים [י] פטורין מן הציצית מן התורה. ומדברי סופרים שכל קטן שיודע [כ] להתעטף חייב בציצית כדי לחנכו במצות. ונשים ועבדי' שרצו להתעטף בציצית מתעטפים בלא ברכה. [ל] וכן שאר מצות עשה שהנשים פטורות מהן אם רצו לעשות אותן בלא [מ] ברכה אין ממחין בידן. טומטום ואנדרוגינוס חייבין בכולן מספק לפיכך אין מברכין אלא עושין בלא ברכה:

י גהיאך חיוב מצות הציצית. כל אדם שחייב לעשות מצוה זו אם יתכסה בכסות הראוי לציצית יטיל לה ציצית ואח"כ יתכסה בה. ואם נתכסה בה בלא ציצית הרי ביטל מצות עשה. אבל בגדים הראויים לציצית כל זמן שלא יתכסה בהן אדם אלא מקופלים ומונחים פטורין מן הציצית שאינה [נ] חובת הטלית אלא חובת האיש שיש לו טלית: יא אע"פ שאין אדם מחוייב

לקנות

א טור סי' י"ט סמ"ג עשין כ"ב : ב טור סי' כ"א סמ"ג עשין שם : ג טור סי' כ"ד סמ"ג עשין כ"ו :

השגת הראב"ד

*) נשים ועבדים שרצו להתעטף בציצית מתעטפין בלא ברכה : כתב הראב"ד ז"ל דוקא בציצית שאין בה כלאים ויש שחולק ואומר אף בברכה ואומר שגם הברכה רשות ומביא סעד לדבריו מפ"ק דקידושין מדרב יוסף דאמר מריש הוה אמינא מאן דאמר לי הלכה כר' יהודה דאמר סומא פטור מן המצות עבידנא יומא טבא לרבנן דלא מיפקדנא ועבידנא ואם איתא דמאן דלא מיחייב לא חזי לברוכי א"כ איסורא קא עביד דאיהו בברכה קא עביד להו דאי בלא ברכה מאי יומא טבא איכא עכ"ל :

כסף משנה

לאשמועינן דאע"ג דלילה לאו זמן ציצית מותר ללבוש בו ציצית ולא עבר משום בל תוסיף והו אשמועינן דבשבת מותר לצאת בטלית מצוייצת אפילו בלילה דלאו זמן ציצית הוא משום דציציות אינה משאוי אלא מנויי הבגד ותכשיטיו וכמ"ש בפי"ט מהלכות שבת. ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתב בביאורו לא"ח וז"ל כתב הרמב"ם מותר ללבוש ציצית בלילה פירוש אפילו שיהיה בו כלאים בזמן שהיא תכלת דכיון דהותר בזה הטלית כלאים שהיא מיוחדת ללבישה כל זמן שהוא רוצה ללובשה הותר עכ"ל. ותמהני עליו שהרי כתב רבינו כסות של פשתן אין מטילין בה תכלת גזירה שמא יתכסה בה בלילה וכו' ואפילו בכסות המיוחדת ליום איירי כמו שאכתוב בסמוך וא"כ הרי בהדיא דטלית שיש בה כלאים אסור להתכסות בה בלילה בין אם היא כסות המיוחדת ליום בין אם היא כסות המיוחדת ללילה ועוד שהרי כתב דכסות של פשתן אין מטילין בה תכלת גזירה שמא יתכסה בה בלילה ומשמע דמהאי טעמא גופיה אין עושין לטלית של צמר חוטי לבן של פשתן וכ"ש הוא דהא אפשר לקיים בו מצות תכלת בלא כלאים וכיון דביום אסרו כלאים בציצית משום גזירה שמא יתכסה בה בלילה היאך אפשר לומר שמתיר ללבוש בלילה טלית שיש כלאים בציציותיה אלא ודאי כדפרישית עיקר: ומאימתי מברך על הציצית בשחר וכו'. נראה שלמד כן ממה שנתנו שיעור זה להתחלת זמן ק"ש שחרית בפ"ק דברכות (דף ט':): ומברך להתעטף בציצית. בתוספתא דברכות פרק בתרא: וכל זמן שמתעטף בה ביום מברך עליה. הכי אמרינן בפרק התכלת (מנחות דף מ"ג) כרבי דאמר תפילין כל זמן שמניחן מברך עליהן. ומ"ש קודם שיתעטף. הוא שנתבאר בסוף הלכות ברכות כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן. ומ"ש ואינו מברך על הציצית בשעת עשייתה מפני שסוף המצוה הוא שיתעטף בה. בפרק התכלת (שם מ"ב:) אמרינן דלמ"ד חובת גברא הוא אינו מברך עליה בשעת עשייתה משום דאין עשייתה גמר מצותה:

ט ומותר להכנס בציצית לבית הכסא ולבית המרחץ. כ"כ נימוקי יוסף בשם גאון והביא הוא ז"ל ראיה לדבר מדאמר בפרק התכלת (שם מ"ג) דר"י הוה מברך כל צפרא להתעטף בציצית משום דקסבר כל זמן שמניחה מברך עליה והא דלא הוה מברך אלא בצפרא משום דלא הוה שרי לגלימיה מיניה כוליה יומא ש"מ שמותר לעשות צרכיו בטלית מצויצת דאל"כ היה צריך לסלקו כשהיה עושה צרכיו ונמצא שהיה מברך עליו כמה פעמים ביום:

נפסקו לו חוטי לבן או תכלת זורקו לאשפה וכו'. בפרק בני העיר (מגילה כ"ו:) ת"ר תשמישי מצוה נזרקים אלו הן תשמישי מצוה סוכה לולב שופר ציצית. ופירש הר"ן דדוקא כשעבר מצותן וכ"כ בעיטור וכן הם דברי רבינו דלא שרי לזורקן לאשפה אלא דוקא בנפסקו ואפילו להשתמש בהם אוסר בשאלתות שכתב אסור לבני ישראל למעבד צורכייהו במידי דעביד למיפק ביה ידי חובת מצוה כגון חוטין הקבועין בטלית למיסר בהו מדעם א"כ הוסענא להורוהי ביה ואתרוג דמצוה למיכליה דילפינן מדם דאמר קרא במה שמכסה שלא יהיו מצות בזויות עליו דדוקא תשמישי מצוה בתר דאתעבדו בהו מצוה נזרקים ע"כ. ובהדיא אמר בפרק במה מדליקין (שבת כ"ב) דטעמא דאסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה כדי שלא יהיו מצות בזויות עליו כמו גבי דם ואיבעיא להו מהו להסתפק מנויי סוכה כל שבעה ואמר רב יוסף אבוהון דכולהו דם: ואסור למכור טלית מצויצת לעכו"ם וכו'. בפרק התכלת מנחות (דף מ"ג): נשים ועבדים וקטנים פטורים וכו'. כבר נתבאר בפרק זה שהיא מצות עשה שהזמן גרמא ונשים ועבדים פטורים. ומ"ש שכל קטן שיודע להתעטף וכו'. ברייתא סוף פרק לולב הגזול (סוכה מ"ב): ומ"ש ונשים ועבדים שרצו להתעטף מתעטפים בלא ברכה וכן שאר מצות עשה שהנשים פטורות מהן וכו'. כתב ההגהות שרש"י היה אוסר להם לברך וכדעת רבינו ודלא כר"ת שכתב שיכולים לברך: כתב הראב"ד ונשים ועבדים וכו' א"א דוקא שאין בה כלאים וכו' מאי יומא טבא איכא עכ"ל. ויש לדחות סעד זה דאי הלכה כר' יהודה לא יעביד להו בברכה והוה ס"ד דטפי עדיף מי שאינו מצווה ועושה בלא ברכה ממי שמצווה ועושה בברכה. ומ"ש בתחלה דדוקא בציצית שאין בה כלאים. פשוט הוא ולא הוצרך רבינו לכותבו:

טומטום ואנדרוגינוס חייבין בכולן מספק וכו'. פשוט הוא:

י היאך חיוב מצות הציצית וכו' אבל בגדים הראויים לציצית כל זמן שלא יתכסה בהם אדם וכו'. בפרק התכלת (מנחות מ"ב) רב נחמן אשכחיה לרב אדא בר אהבה רמי חוטי וקא מברך לעשות ציצית אמר ליה מאי ציצי שמעתא הכי אמר רב ציצית אין צריך ברכה. ופירש"י ציצי לגלג דאין צריך ברכה בשעת עשייה, ואמרינן בתר הכי דרב חסדא רמי דרב אדרב ומי אמר רב ציצית אין צריך ברכה והא אמר רב וכו' ואסיקנא דבהא קמיפלגי רב נחמן ורב חסדא אליבא דרב דרב חסדא סבר ציצית חובת טלית הוא הילכך עשייתה הוא גמר מצותה ורב נחמן סבר חובת גברא היא ועטיפתה זו היא מצותה וכתבו הרי"ף והרא"ש והלכה כרב נחמן דאמר חובת גברא הוא דהא אנן לא מברכינן לעשות ציצית הילכך הא דאמר שמואל כלי קופסא חייבים בציצית ליתא. והכי כתב בעל הלכות ואיכא מ"ד הלכה כשמואל דאמר חובת טלית היא ואנן כתבינן מאי דסבירא לן ע"כ: גרסינן בגמרא (שם דף מ"א) מודה שמואל בזקן שעשאה לתכריכין שפטורה מ"ט אשר תכסה בה אמר רחמנא והאי לאו לאיכסויי עבידא: וכתוב בנימוקי יוסף ואע"פ שלובש אותה לפעמים בחייו כיון שאין עיקר עשייתן לאיכסויי מחיים הוה ליה ככסות לילה שפטורה אפילו ביום עכ"ל ואפילו לרבינו שמחייב ציצית לכל כסות שלובש ביום ואע"פ שהוא מיוחד ללילה שאני הכא דכתיב כסותך משמע דוקא כסות המיוחדת לאדם חי יצא זו שאינה מיוחדת לכסות אדם חי דהוה ליה כאילו אינה כסות כלל ופטור:

יא אף ע"פ שאין אדם מחוייב לקנות לו טלית ולהתעטף וכו'. בפרק התכלת מלאכא אשכחיה לרב קטינא אמר ליה סדינא בקייטא סרבלא בסיתוא ציצית מה תהא עליה אמר ליה ענשיתו אעשה א"ל בזמן דאיכא ריתחא ענשינן:

לעולם

הגהות מיימוניות

* [עיין בטור סימן ח' בענין אם פשט טליתו ליכנס לבה"כ ודעתו ללובשו מיד אם מברך ב' פעמים או לאו : [ט] כר"ש דפטר בנשים וכן פסקו התוספות מדדחיק ר"י פ"ב דזבחים לאוקמי תנאי כולהו כר"ש דממעט כסות לילה ומרבה כסות סומא ועוד ראיה מפרק במה מדליקין ומפ"ק דקידושין ומפ"ב דברכות וע"ש בתוספות ותוס' סוכה פ"ק ע"כ : [י] בפ"ק דקידושין כל מ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות ועבד ילפינן לה לה מאשה : [כ] ירושלמי לא סוף דבר להתעטף אלא יודע להשליך שני כנפות לאחוריו ושנים לפניו כשורה בשעת ק"ש ע"כ : [ל] דאמרינן בפרק המוצא תפילין אשתו של יונה היתה עולה לרגל ולא מיחו בה חכמים מיכל בת שאול היתה מנחת תפילין ולא מיחו בה חכמים ודלא כדאמרינן בירושלמי דברכות בש"ר אבהו אשתו של יונה הושבה ומיכל מיחו בה חכמים. ושוב מצאתי בשם גדול דכל היכא דאיכא למיחש לחולין בעזרה ובהנחת תפילין משום ערוה משום דשער באשה ערוה וגם תקיעת שופר בר"ה דאיכא שבות למ"ד בכל כה"ג מחינא בה אבל היכא דליכא נדנוד עבירה כגון סוכה ולולב וכיוצא בו אע"ג דפטור מן התורה מדרבנן לא מחינן בה מלמעבד : [מ] וכן רש"י היה אוסר להן לברך. אבל רבינו תם פסק שנשים יכולות לברך על כל מצות עשה שהזמן גרמא ומביא ראיה מפרק קמא דקידושין אמר רב יוסף מאן דאמר לי דסומא פטור מן המצות עבידנא להו יומא טבא לרבנן ומסתמא אם לא היה לו לברך על (הפירות ועל) המצות לא היה עושה י"ט ותימה גדול הוא דהיאך תאמר אקב"ו בדבר שאין חייבות מדאורייתא ולא מדרבנן ע"כ ס"ה יש בתוס' בפרק בתרא דר"ה דאין ראיה מסומא שחייב לכל הפחות מדרבנן כדאמרינן בע"פ סומא פטור מלומר הגדה ופריך והא רב ששת ורב יוסף דהוי אמרי כל חד בביתיה ומשני קסברי מצה בזמן הזה מדרבנן פירוש ולפיכך היו יכולים להוציא אחרים ידי חובה שגם הם חייבין במצה מדרבנן ואתי דרבנן ואפיק דרבנן הילכך סומא יכול לברך מידי דהוה אנר חנוכה ושאר מצות שמדרבנן שאנו מברכין עליהם אבל נשים שאין חייבות במ"ע שהז"ג לא מדאורייתא ולא מדרבנן כדמשמע פרק מי שמתו דקאמר נשים חייבות בקידוש היום דבל"ט מדרבנן ופריך עלה א"כ כל מ"ע שהז"ג ליחייבו נשים מדרבנן וכן פ"ק דסוכה גבי הלני המלכה ופרק הישן גבי כלתו של שמאי היאך יכולות לומר וצונו עוד והאריכו הרבה ע"ש. והשר מקוצי כתב ג"כ כדברי ר"ת שנשים יכולות לברך אלולב ואתפילין וכיוצא בהן וכ"כ רבינו שמחה גבי תקיעת שופר שהאשה תתוקעת לעצמה יש לה לברך ואין מוחין בידן ע"כ : [נ] וכ"כ רש"י בתשובה וכן פסק ר"ת וכן נראה לרבינו ודלא כראב"ן דכתב חובת טלית הוא :

מגדל עוז

ומאימתי יברך על הציצית כו' עד שיתעטף בה. פרק התכלת (דף מג) : ומותר להכנס עד שאין בגופה קדושה. פרק בני העיר (כ"ו) : ואסור למכור כו' עד ויהרגנו. פרק התכלת (דף מ"ג) : נשים ועבדים כו' עד לחנכו במצות. ריש מסכת ערכין (דף ג) ופרק התכלת (דף לב) ופרק במה מדליקין וסוף פרק לולב הגזול (דף מ"ב) : ונשים ועבדים שרצו להתעטף בציצית מתעטפין בלא ברכה. פרק במה מדליקין ופרק המוצא תפילין : כתב הראב"ד ז"ל דוקא בציצית שאין בה כלאים וכו' דאיהו בברכה קא עביד להו כו' עכ"ל : ואני אומר החולק הוא נודע בשערים רבינו תם ז"ל וסיעתו עמו אמנם רש"י ז"ל ורבים העומדים בשיטתו כר"מ ז"ל. ומה שאמר הראב"ד ז"ל סעד לדברי ר"ת ז"ל דאם כן איסורא קא עביד דאיהו בברכה עביד להו עכ"ל . אנו לא קבלנו זה הטעם מרבותינו בעלי התוס' ז"ל לדעת ר"ת ז"ל אלא ואי סלקא דעתך בלא ברכה אמאי קא הדי כולי האי למיעבד בלא ברכה מי מעכב עליו ומי אכר לו ומן החולקים עליו בתוס' אמרו שאין זו ראיה דאלמלא לא אמרו ליה הלכה היה בזה משום בל תוסיף כי הפטור מן המצוה וקובע על עצמו חובה עובר משום בל תוסיף . וגם על מה שכתב הראב"ד ז"ל יש לי להקשות על מי שאמרו דהא קיי"ל דברכות אינן מעכבות וא"כ מאן פשט לן דבברכה הוה עביד דאיכא איסורא קודם שפשטה הלכה וכל הכוונה אצלינו אינה אלא כדי שיהא מצווה ועושה ועוד מקשים היאך יאמר וקדשנו וצונו והוא אינו בכלל אלו ע"כ נכונו לרבינו דברי ר"מ והעומדים בשיטתו ז"ל לעשות מעשה ואף כי אלו ואלו דברי אלהים חיים הן וכד"ן : וכן שאר מצות כו' עד בידם. פרק התכלת (דף מ"ג) ופרק בתרא דעירובין (דף צ"ו) : טומטום ואנדרוגינוס כו' עד בלא ברכה. בפרק במה מדליקין (דף כ"ז) מוכח כן והנה ביררתי הדבר יפה פרק שלישי מהלכות מילה בסייעתא דשמיא : היאך חיוב מצות הציצית כו' עד שיש לו טלית. פרק התכלת (דף ל"ט) : ואע"פ שאין אדם כו' עד ביותר. פרק במה מדליקין (דף מ') :

לקנות לו [ס] טלית ולהתעטף בה כדי שיעשה בה ציצית אין ראוי לאדם חסיד שיפטור עצמו ממצוה זו. אלא לעולם ישתדל להיות עטוף בכסות המחוייבת [ע] בציצית כדי שיקיים מצוה זו. ובשעת התפלה צריך להזהר ביותר [פ]. גנאי גדול הוא לתלמידי חכמים שיתפללו והם אינם עטופים: יב לעולם יהא אדם זהיר במצות ציצית שהרי הכתוב שקלה ותלה בה כל המצות כולן שנאמר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות יי':

ומ"ש ובשעת התפלה צריך להזהר ביותר גנאי גדול הוא לת"ח שיתפללו והם אינן עטופים: יב לעולם יהא אדם זהיר במצות ציצית שהרי הכתוב שקלה ותלה בה כל המצות שנאמר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'. [בפרק תכלת דף מ"ג]:

מגדל עוז

ובשעת התפלה. ר"פ אין עומדין בעובדי דחסידי ומשום הכון ופ"ק דשבת (דף י'): גנאי הוא לתלמיד חכם שיתפלל והוא אינו עטוף. פרק התכלת: לעולם יהא אדם זהיר במצות ציצית כו' עד וראיתם אותו עד סוף הפרק. בנדרים פרק ד' (דף כ"ב):

ופרק כל שעה: [פ] במדרש שוחר טוב כל עצמותי האמרנה אמר דוד לפני הקב"ה אני אשבחך בכל איברי ומקיים בהם מצות עד בחזה אני כשים הציצית כנגד הלב כל זמן שאני קורא ק"ש שנאמר והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך. על יד שמאלית בה אני קושר תפלין של יד ובה אני אוחז ציצית בזמן ק"ש הרי שהמצוה לאחוז הציצית ביד השמאלית כנגד לבו בזמן ק"ש ע"כ:

הגהות מיימוניות

[ס] וההיא עובדא דמלאכא אשכחיה לרב קטינא כו' משמע שבית דין של מעלה מענישים כדא"ל בעידן ריתחא ענשינא, פר"י דהיינו דוקא בימיהם שהיו רגילים במלבושים ארבע כנפות אף בלא מצוה ולפיכך היו ראויין ליענש אבל אין אנו רגילין בכך אא"כ ילבש אדם למצוה: [ע] ודין ציצית לתכריכין של מתים תמצא שם בתוספות ופרק מי שמתו ופ' המוכר את הספינה

סליק הלכות ציצית

הלכות ברכות

מצות עשה אחת. והיא לברך את השם הגדול והקדוש אחר אכילה. וביאור מצוה זו בפרקים אלו

פרק ראשון

א מצות [א] עשה מן התורה לברך אחר אכילת מזון שנאמר ואכלת ושבעת וברכת את יי' אלהיך. ואינו חייב מן התורה אלא אם כן שבע שנאמר ואכלת ושבעת וברכת. ומדברי סופרים אכל אפילו כזית מברך אחריו: **ב** ומדברי סופרים לברך על כל מאכל תחלה ואח"כ יהנה ממנו. ואפילו נתכוין לאכול או לשתות [ב] כל שהוא מברך ואח"כ יהנה. וכן אם הריח ריח טוב מברך ואח"כ יהנה ממנו. וכל הנהנה בלא ברכה מעל. וכן מדברי סופרים לברך אחר כל מה שיאכל וכל מה שישתה. והוא שישתה רביעית והוא שיאכל כזית. * ומטעמת אינה צריכה ברכה לא לפניה ולא לאחריה עד רביעית: **ג** וכשם שמברכין על ההנייה כך מברכין על כל מצוה ומצוה ואח"כ יעשה אותה. וברכות רבות תקנו חכמים דרך שבח והודיה ודרך בקשה כדי לזכור את הבורא תמיד אע"פ שלא נהנה ולא עשה מצוה: **ד** נמצאו כל הברכות כולן שלשה מינים. ברכות הנייה. וברכות מצות. וברכות הודאה שהן דרך שבח והודיה ובקשה כדי לזכור את הבורא תמיד וליראה ממנו: **ה**, ונוסח כל הברכות עזרא ובית דינו תקנום. ואין ראוי לשנותם ולא להוסיף על אחת מהם ולא לגרוע ממנה. [ג] וכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות אינו אלא טועה

א טור א"ח סי' קפ"ד סמ"ג עשין כ"ז: ב טור סי' ר"י סמ"ג עשין כ"ז: ג טור סי' קנ"ב:

כסף משנה

פ"א א מצות עשה מן התורה וכו'. כתב רבינו בסה"מ לשון התוספתא ברכת המזון מן התורה שנאמר ואכלת ושבעת: ואינו חייב מן התורה וכו'. פרק מי שמתו (ברכות דף כ':) דרש רב עוירא אמר הקב"ה וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וברכת והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה. ופסק רבינו כהתם מתני' ואכתוב עוד בזה בסמוך:

ב ומדברי סופרים לברך על כל מאכל וכו'. ר"פ כיצד מברכין (שם דף ל"ה) אמרו דילפינן לה מק"ו ומה כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש, וכתבו התוספות דלאו ק"ו הוא אלא ברכה דלפניו הויא דרבנן ואכתוב בזה בפ"ג. ומ"ש ואפילו נתכוין לאכול או לשתות כל שהוא מברך ואח"כ יהנה. כן כתב רש"י והתוס' בפרק הישן והרשב"א והרא"ש בפרק כיצד מברכין משום דאסור ליהנות מהעה"ז בלא ברכה: ומ"ש וכן אם הריח וכו'. בפרק כיצד מברכין (ברכות מ"ג). ומ"ש וכל הנהנה וכו'. ברייתא ר"פ כיצד מברכין (שם ל"ה): וכן מד"ס לברך אחר כל מה שיאכל וכו'. בריש פרק כיצד מברכין אמרינן דילפינן ברכה לאחריו בכל הדברים משבעת המינין. ופירש"י דכתיב חטה ושעורה וכו' וכתיב בתריה ואכלת ושבעת וברכת ודחי התם בגמרא ראיה זו ואסיקנא אלא סברא הוא אסור לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה. ואיכא למידק שרבינו כתב מ"ע מן התורה לברך אחר אכילת מזון וכל הדברים בכלל מזון חוץ מן המים ומן המלח כדתנן בר"פ בכל מערבין וא"כ היכי קאמר בתר הכי דמד"ס לברך אחר כל מה שיאכל. וי"ל דכיון דקרא דואכלת ושבעת וברכת כתיב בתר קרא דארץ חטה ושעורה וכו' אית לן למימר דלא חייבה תורה לברך אלא על שבעת המינין הכתובים באותו פסוק וכמ"ש סמ"ג בשם ה"ג, ולפי זה מ"ש רבינו דמן התורה לברך אחר אכילת מזון אהני שבעת מינים קאמר וצ"ל דזייני טפי מדברים אחרים. ומיהו קשה דא"כ הו"ל לרבינו לומר שנאמר ארץ חטה ושעורה וכו' ואכלת ושבעת וברכת. ולכן נ"ל דרבינו דייק לישנא דתוספתא (ברכות מ"ח:) דקתני ברכת מזון מן התורה שנאמר ואכלת ושבעת ומשמע ליה דלהתמשת מיני דגן דוקא קאמר מדנקט ושבעת ואין לך דבר שמשביע אלא ה' מיני דגן: ומ"ש והוא שישתה רביעית והוא שיאכל כזית. בפרק כיצד מברכין (שם ל"ח ל"ט) א"ר חייא בר אבא אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח ובירך עליו תחלה וסוף א"ל ר' ירמיה לר' זירא ר"י היכי בריך על זית מליח כיון דשקליה לגרעינתא בצר ליה שיעורא א"ל מי סברת כזית גדול בעינן כזית בינוני בעינן והא איכא. ופירש"י בצר ליה שיעורא וגבי ברכת פירות הארץ אכילה כתיבא ואכילה בכזית. וכתב הרי"ף ש"מ דכל היכא דאיכא כזית בעי ברכה תחלה וסוף אבל היכא דליכא כזית תחילה בעי ברכה שאסור ליהנות מן העולם הזה כלום בלא ברכה ולבסוף לא בעי ברכה עכ"ל. וכ"כ התוס' והרא"ש. ובפרק שלשה שאכלו (ברכות מ"ה) תנן עד כמה מזמנין עד כזית ר' יהודה אומר עד כביצה. ובגמרא (שם מ"ט:) למימרא דר"מ חשיב ליה כזית ור"י כביצה והא איפכא שמעינן להו א"ר יוחנן מוחלפת השיטה אביי אמר לעולם לא תיפוך הכא בקראי פליגי וכו' התם בסברא פליגי. וכתבו התוספות וקי"ל בכזית דלפי מה שמחליף ר' יוחנן קאמר ר' יהודה בכזית ור"מ ור"י הלכה כרבי יהודה וגם לאביי דלא מחליף ור"מ אית ליה בכזית נראה דהלכה הכא כר"מ ובכזית דהא קס ליה ר' יוחנן בשיטתו לעיל (דף מ"ח) דאינו מוציא את הרבים עד שיאכל כזית וכן לעיל גבי אכל זית מליח וכן פסק בה"ג ור"ח ושאלתות עכ"ל. וכן כתבו עוד בפ' הישן ובירושלמי אמרו שאם הוא בריה כגון פרידה של ענב או של רמון אע"פ שאין בו כזית מברך עליו תחלה וסוף ומאחר שלא הזכירוהו הרי"ף ורבינו משמע דס"ל דפליג אגמרא דידן אעפ"י שהתוספות וה"ר יונה מיישבים בענין דלא פליג: ומטעמת א"צ ברכה וכו'. ברייתא פרק היה קורא (ברכות דף י"ד) מטעמת אינה טעונה ברכה והשרוי בתענית טועם ואין בכך כלום ר' אמי ור' אסי טעמו עד שיעור רביעית וכיון דתענית וברכה שוין ממילא דרביעית בעי ברכה וכן כי אמרו דלא בעי ברכה ל"ש לפניו מלאחריו. וכתב ר"ח דהיינו כגון שחוזר ופולטו וכן כתב הרי"ף בפ"ק דתעניות. וכתב הרא"ש שם דטפי מרביעית אע"פ שפולטו חשובה הנאה לענין תענית אבל לא לענין ברכה דהא בעינן שיהנה בתוך מעיו וכן נראה שהוא דעת רבינו דגבי תענית כתב בפרק ראשון מהלכות תענית והוא שלא יבלע אלא טועם ופולט ולגבי ברכה כאן סתם דבריו נראה שאפילו בולע נמי אינה צריכה ברכה ואפשר לתת סמך לדבר דטעמא משום דכתיב ואכלת וברכת שיהא לו כוונת אכילה משמע ורביעית אע"פ שהיא מטעמת כוונת אכילה יש לה וכן פירש ה"ר מנוח. ואף ע"ג דהאי קרא לענין ברכה אחרונה מיירי מ"מ יש לסמוך למקרא זה ברכה ראשונה:

ג וכשם שמברכין וכו'. עוד יתבארו מיני ברכות אלו בפרקים הבאים בס"ד:

ה ונוסח כל הברכות וכו'. נתבאר בהלכות קריאת שמע פ"א: וכל המשנה וכו'. פרק כיצד מברכין (שם מ':) ראה פת נאה ואמר כמה נאה פת זו ברוך המקום שבראה ראה תאנה נאה ואמר כמה נאה תאנה זו ברוך המקום שבראה יצא דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא י"ח. וק"ל למה שינה רבינו הלשון וכתב אינו אלא טועה וכן יש לדקדק למה כתב ואין ראוי לשנותם וכו' ונ"ל דתרי גווני שינוי הן האחד

מגדל עוז

פ"א מצות עשה מן התורה כו' עד מברך אחריו. פרק מי שמתו (דף כ"א) ולשון התוספתא ברכת המזון מן התורה עד שנאמר ואכלת ושבעת וברכת ע"כ: ומדברי סופרים לברך עד שיאכל כזית. פרק כיצד מברכין (דף ל"ה): ומטעמת כו' עד רביעית. פרק היה קורא (דף י"ד): וכשם שמברכים כו' עד יעשה אותה. פרק קמא דפסחים (דף ז'): וברכות רבות כו' עד וליראה ממנו. פרק הרואה (דף נ"ו): ונוסח כל הברכות כו' עד בלשון חול יצא. פרק כיצד מברכין (דף מ"ב מ"ג):

הגהות מיימוניות

* [לשון הטור ומיהו מטעמת א"צ לברך עד רביעית לכאורה משמע אפילו טועם ובולע וכן כתב הרמב"ם ז"ל מטעמת אינה צריכה ברכה אבל ר"ח פירש דוקא בטועם ופולט אבל אם הוא בולע אפי' בכל שהוא צריך לברך ע"כ. וכן כתב הסמ"ג:

טועה. וכל ברכה שאין בה הזכרת השם [א] ומלכות [א]אינה ברכה אלא אם כן היתה סמוכה לחבירתה: ו וכל [ב]הברכות כולן נאמרין בכל לשון והוא שיאמר כעין שתקנו חכמים. ואם שינה את המטבע [ב] הואיל והזכיר אזכרה ומלכות וענין הברכה אפילו בלשון חול יצא: ז כל הברכות כולן צריך שישמיע לאזנו מה שהוא אומר ואם לא השמיע לאזנו [ג] יצא בין שהוציא בשפתיו בין שבירך בלבו: ח כל הברכות כולן לא יפסיק בין הברכה ובין הדבר שמברכין עליו בדברים אחרים ואם הפסיק צריך לחזור ולברך שנייה. ואם הפסיק בדברים שהן מענין דברים שמברכין עליו [ג]אינו צריך לברך שנייה. כיצד כגון שבירך על הפת וקודם שיאכל אמר הביאו מלח הביאו תבשיל תנו לפלוני לאכול תנו מאכל לבהמה וכיוצא באלו אינו צריך לברך שנית. וכן כל כיוצא בזה: ט כל הברכות כולם מותר לטמא לברך אותן. בין שהיה טמא טומאה שהוא יכול לעלות ממנה בו ביום. בין טומאה שאינו יכול לעלות ממנה בו ביום. ואסור למברך לברך כשהוא ערום עד שיכסה ערותו. במה דברים אמורים [ד]באיש אבל באשה יושבת ופניה טוחות בקרקע ומברכת: י [ה]כל הברכות כולן אף ע"פ שבירך ויצא ידי חובתו מותר לו לברך לאחרים שלא יצאו ידי חובתן כדי להוציאן. חוץ מברכת ההנייה שאין בה מצוה שאינו מברך לאחרים אלא אם כן נהנה עמהן. אבל ברכת ההנייה שיש בה מצוה כגון אכילת מצה בלילי הפסחים וקידוש היום הרי זה מברך לאחרים ואוכלין ושותים אף על פי שאינו אוכל עמהן: יא כל השומע ברכה מן הברכות מתחלתה ועד סופה ונתכוון לצאת בה ידי חובתו יצא ואע"פ שלא ענה אמן. [ו]וכל העונה אמן אחר המברך הרי זה כמברך והוא שיהיה המברך חייב באותה ברכה. היה המברך חייב מדברי סופרים והעונה חייב מן התורה לא יצא ידי חובתו עד שיענה או עד שישמע ממי שהוא חייב בה מן התורה כמוהו

א טור סי' רי"ד כמ"ג עשין כ"ז: ב טור סי' קפ"ה סמ"ג עשין כ"ז: ג טור סי' קס"ז סמ"ג עשין שם: ד טור סי' ר"ז כמ"ג עשין שם: ה טור סי' קפ"ו כמ"ג עשין כ"ז: ו טור סי' קנ"ח:

כסף משנה

האחד שהוא אומר נוסח הברכה שתקנו חכמים אלא שהוא מוסיף בה או גורע ממנה או שהוא אומר כעין נוסח שתקנו חכמים אבל הוא אומר אותה במלות אחרות ומ"מ הם רומזות לנוסח שתקנו הז"ל וכיון שכוונת דבריו עולה למה שתקנו חז"ל אין כאן טעות אבל אין ראוי לעשות כן. השינוי השני הוא שמשנה כוונת הברכה כגון ברוך המקום שברא שהיא ברכה כוללת והז"ל תיקנו לברך על כל דבר בפרטות המוציא לחם מן הארץ בפה"ע וכיוצא ועל זה כתב שאינו אלא טועה כלומר וכיון דטועה הוא לא יצא ידי חובתו וכדרבי יוסי. ועי"ל דפלוגתא דר"מ ור' יהודה לאו משום שברא היא אלא מפני שלא הזכיר שם ומלכות שאילו היה מזכיר שם ומלכות ואומר בא"י אמ"ה שברא לכ"ע יצא י"ח ומ"מ אע"פ שמזכיר שם ומלכות ואומר ענין הברכות בשינוי טועה הוא דמה בלע לשנות ועכ"ז יוצא י"ח. ולפי זה מ"ש וכל המשנה וכו' אינו אלא טועה אדלעיל קאי שכתב ואין ראוי לשנותה וזה עיקר דאילו לפירושא קמא איקשי מי גרע מבריך רחמנא מאריה דהאי פיתא: וכל ברכה שאין בה וכו'. שם אמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה ור' יוחנן אמר כל ברכה שאין בה מלכות כלומר עם הזכרת השם אינה ברכה ואע"ג דאמר התם אביי דמסתברא כוותיה דרב פסק רבינו כר"י כדקי"ל בכל דוכתי וכן פסק הרי"ף, והרא"ש כתב שר"י היה מסופק הלכה כדברי מי ואמר שאם דילג מלכות שמים למי שפוסק כר"י צריך לחזור ולברך, וכתבו התוספות שלדעת זו אפילו דילג היכל העולם צריך לחזור ולברך דמלך לבד אינה מלכות ולמאן דמספקא ליה דילמא הוי ברכה לבטלה. וא"ת ברכה אחת מעין ז' אין בה מלכות וי"ל דהאל הקדוש שאין כמוהו השוב מלכות וי"א דאלהי אברהם הויא כמו מלכות לפי שעדיין לא המליכוהו עליהם העולם עד שבא הוא והודיע מלכותו בעולם כ"כ התוספות ובהכי ניחא לי ברכת אלהי נשמה שאין בה מלכות וגם אינה סמוכה לאשר יצר דהא מעיקרא לבדה התקינוה כדאיתא פרק הרואה [ס':] כי מהער מצניתיה לימא אלהי נשמה וכו' אלא ודאי כיון דקאמר אלהי חשיב כמו מלכות. ומה שכתב רבינו אלא אם כן היתה סמוכה לחבירתה הוא ממה שיתבאר פרק י"א שברכה סמוכה לחבירתה אינה פותחת בברוך וממילא אין בה מלכות דמלכות סמוך להזכרה ראשונה איתקן וכיון שברכה זו סמוכה לחבירתה בהזכרה ראשונה ה"ה במלכות ובהדיא אמרינן בפרק שלשה שאכלו ברכת הארץ מ"ט לית בה מלכות משום דסמוכה לחבירתה אלמא דסמוכה לחבירתה מהני אפילו למלכות:

ו וכל הברכות כולן וכו'. גם זה שם (מ':) מנימין רעיא כרך ריפתא ואמר בריך רחמנא מלכיה דהאי פיתא אמר רבא יצא ידי ברכה ראשונה מאי קמ"ל אע"ג דאמרה בלשון חול הניחא ואלו נאמרים בכל לשון פרשת סוטה וברכת המזון אילטריך סד"א ה"מ היכא דאמרה בלשון חול כי היכי דתקינו רבנן בלשון הקדש אבל לא אמרה בלשון חול כי היכי דתקינו רבנן בלשון הקדש כלומר אלא בנוסח אחר כי הא דמנימין אימא לא יצא קמ"ל, וזהו שחזר רבינו וכפל אפילו בלשון חול יצא לומר דאע"ג דאיכא תרתי שאין הברכה כתקנת חכמים והיא בלשון חול אפילו הכי יצא: על מ"ש רבינו ואם שינה את המטבע יצא וכו' כתב הרמ"ך תימה דבהלכות ק"ש כתב לא יצא וכו' וצ"ע עכ"ל. ויש לתמוה על תמיהתו דבריש הלכות ק"ש מיירי שינה שהחם בברוך או פתח במקום שהתקינו שלא לחתום או שלא לפתוח או שינה ולא חתם או לא פתח בברוך במקום שהתקינו לחתום או לפתוח והכא מיירי שינה בנוסח הברכה ולא אמר אותו לשון ממש אלא שאמר ענין הברכה בנוסח אחר ולא שינה לא בפתיחה ולא בחתימה וזה מבואר בדברי רבינו:

ז כל הברכות וכו'. פרק היה קורא (דף ט"ו) תנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא ר' יוסי אומר לא יצא ובגמרא אמר רב יוסף מחלוקת בק"ש דכתיב שמע ישראל אבל בשאר מצות ד"ה יצא ופירש"י בכל המצות בכל הברכות ותניא נמי התם לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם בירך יצא. ופירש"י בלבו שלא השמיע לאזניו ומלשון רבינו שכתב בין שהוציא בשפתיו בין שבירך בלב משמע דאע"פ שלא הוציא בשפתיו יצא:

ח כל הברכות כולן לא יפסיק וכו'. פרק כיצד מברכין אמר רב טול ברוך אינו צריך לברך הבא מלח הבא לפתן צריך לברך ור' יוחנן אמר אפילו הבא מלח הבא לפתן א"צ לברך גביל לתורי צריך לברך ורב ששת אמר אפילו גביל לתורי נמי א"צ לברך דאמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו. ופסק רבינו בהבא מלח כר"י דהלכה כוותיה לגבי רב ועוד דרב ששת קאי כוותיה ובגביל לתורי פסק כרב ששת דבתרא הוא וכן פסק הרי"ף והרא"ש ז"ל:

ט כל הברכות וכו' מותר לטמא וכו'. בסוף פרק מי שמתו (שם כ"ו) תנן זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע צריכין טבילה ור"י פוטר. כתב ה"ר יונה דמתניתין מקמי דבטלוה לטבילותא אבל השתא דבטלוה לד"ה אינם צריכין טבילה כלל וכ"כ רבינו בפירוש המשנה: ואסור למברך וכו'. ברייתא פרק מי שמתו (שם כ"ד) האשה יושבת וקוצה לה חלה ערומה מפני שיכולה לכסות פניה בקרקע אבל לא האיש ותרגמא רב נחמן בר יצחק כגון שהיו פניה טוחות בקרקע כלומר פניה של מטה. ופירש"י טוחות דבוקות ומכוסות בקרקע ומותרת לפי שכשפניה של מטה טוחות גם מהעגבות אינו נראה דבר אבל לא האיש מפני שהבילים והגיד בולטים ונראים:

י כל הברכות וכו' עד אע"פ שאינו אוכל ושותה עמהם. סוף פרק ראוהו בית דין (ר"ה דף כ"ט) תני אהבה בריה דר' זירא כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם והיין שאם לא יצא מוציא ואם יצא אינו מוציא בעי רחבה ברכת הלחם של מצה וברכת היין של קידוש היום מהו ופשטינן דכיון דאכילת מצה וקידוש א"א בלא הנאה והנאה א"א בלא ברכה נמצאת המצוה תלויה בברכת הנאה ומפיק כלומר ואפילו אינו אוכל ושותה עמהם דאילו אוכל ושותה פשיטא דמפיק ומאי קא מיבעיא להו:

יא כל השומע ברכה וכו'. סוף פרק אלו דברים (ברכות נ"א:) תנן עונין אמן אחר ישראל המברך ואין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה ובגמרא (דף נ"ג:) למימרא דישראל אע"ג דלא שמע כולה ברכה עונה וכי לא שמע היכי נפיק אמר חייא בר רב כשלא אכל עמהם ובפרק לולב הגזול (סוכה ל"ח) אסיקנא דשומע כעונה א"כ כיון ששמע הברכה מתחלה ועד סוף יוצא י"ח ובראש פרק שלשה שאכלו (ברכות מ"ה:) אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן שנים שאכלו כאחד אחד יוצא בברכת חבירו מאי קמ"ל תנינא שמע ולא ענה יצא. ואע"פ שדברי רבינו שמצריך שישמע כל הברכה מתחלה ועד סופה אמורים אבל יוצא בשמיעה לבד בלא עניית אמן ה"ה דאפילו עונה אמן אינו יוצא אלא אם שמע כל הברכה מתחלתה ועד סופה שהרי מאי דמשמע בגמרא שאינו יוצא אלא בשמיעת כל הברכה בעונה אמן היא: וכל העונה אמן וכו'. בס"פ אלו דברים (שם נ"ג:) ר' יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך ואיכא תנא דפליג עליה התם דתניא אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע אלא שממהרין למברך יותר מן העונה אמן ופירש"י שממהרים לברך ליתן שכר. ופסק רבינו דלא כרבי יוסי מדאמרינן התם דא"ל רב להייא בריה וכן א"ל רב הונא לרבה בריה חטוף ובריך כלומר לפי שיותר טוב המברך מעונה אמן ולא אשכחן אמוראי דס"ל כר"י אלמא לית הלכתא כוותיה. וא"ת ע"כ בנתכוון לצאת עסקינן וא"כ מאי קמ"ל בעונה אמן הא אפילו לא ענה אמן אשמועינן רבינו דיצא. וי"ל דכשנתכוון ולא ענה אמן יצא ולא כמברך אבל כי ענה אמן יצא כמברך, א"נ דאתא לאשמועינן דאע"ג דענה אמן צריך שיהא המברך חייב באותה ברכה: והוא שיהיה המברך וכו'. משנה בסוף פרק ראוהו בית דין (ר"ה דף כ"ט) כל שאינו חייב בדבר אינו מוציא את הרבים י"ח: היה המברך חייב וכו'. למד כן מדבעיא לן פרק מי שמתו (ברכות דף כ') נשים בברכת המזון דאורייתא או דרבנן למאי נפקא מינה לאפוקי אחרים י"ח אי אמרת דאורייתא אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא ואי אמרת דרבנן הוי שאינו מחוייב בדבר וכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים י"ח הא בהדיא שהמחוייב מד"ס אינו מוציא את המחוייב מן התורה. ומ"ש לא יצא י"ח עד שיענה קשה דהא בעונה עסקינן וכדפתח היה המברך וכו' והעונה חייב מן התורה. וי"ל דעד אסיפא גריר דקאמר עד שישמע מפי מי שהוא חייב בו מן התורה כמוהו והכי קאמר בין שרוצה לצאת על ידי עניית אמן בין שרוצה לצאת ע"י שמיעה בלבד צריך שיהיה המברך חייב בה מן התורה כמוהו:

הגהות מיימוניות

[א] כרבי יוחנן וכן פסקו התוספות ומורי בשם רב האי ואם דילג מלכות יחזור ויברך ודלא כאביי דאמר כוותיה דרב מסתברא: [ב] כתב מורי נ"ע דקיימא לן כרבי מאיר דאם אמר על הפת ברוך שברא את יצא וכן פוסק בירושלמי וצ"ע אם פוסק כרבי מאיר אפילו לא הזכיר פת ואם אמר נ"ז בתחלה יצא ידי ברכות המוציא ואם אמר כן אחר אכילה יצא ידי חובת ברכת הזן: [ג] פ"ב מחלוקת בק"ש אבל בשאר מצות דברי הכל יצא:

מגדל עוז

כל הברכות כולן צריך שישמיע כו' עד בלבו. פרק היה קורא (דף ט"ו ע"ז): כל הברכות כולן לא יפסיק כו' עד כל כיוצא בזה. פרק כיצד מברכין (דף מ"ח): כל הברכות כולן מותר לטמא כו' עד בו ביום. פרק מי שמתו (דף כ"ב) ופרק כיצד מברכין: ואסור למברך כו' עד בקרקע ומברכת. פרק רביעי דמסכת חלה ופרק מי שמתו: כל הברכות כולן אע"פ כו' עד ושותה עמהן. פרק ערבי פסחים (דף ק"ה) וסוף פרק ראוהו בית דין (דף כ"ט): כל השומע ברכה כו' עד מן התורה כמוהו. פרק אלו דברים דברכות (דף נ"ג) ופרק לולב הגזול (דף ל"ח):

כמוהו: **יב** * רבים [א]שנתועדו לאכול פת או לשתות יין ובירך אחד מהן וענו כולם אמן הרי אלו מותרין לאכול ולשתות. אבל אם לא נתכוונו לאכול כאחד אלא זה בא מעצמו וזה בא מעצמו אע"פ שהן אוכלין מככר אחד כל אחד ואחד מברך לעצמו. במה דברים אמורים בפת ויין בלבד אבל שאר אוכלים ומשקין אינן צריכין הסיבה אלא אם בירך אחד מהן וענו כולן אמן הרי אלו אוכלים ושותין. ואף ע"פ שלא נתכוונו להסב כאחד: **יג** [ב]כל השומע אחד מישראל מברך ברכה מכל הברכות כולן אע"פ שלא שמע הברכה כולה מתחלתה ועד * סופה ואע"פ שאינו חייב באותה ברכה חייב לענות אמן. ואם היה המברך (* עכו"ם או) אפיקורוס או כותי או תינוק המתלמד

א טור סי' קע"ד סמ"ג עשין שם: ב טור סי' רט"ו סמ"ג עשין שם:

השגת הראב"ד

*) רבים שנתועדו כו' עד להסב כאחד: כתב הראב"ד ז"ל תמיה אני למה הניח איכא דאמרי דמשמע לר' יוחנן פת ויין מהניא לה הסיבה אבל שאר מילי לא מהניא להו הסיבה וכל חד מברך לנפשיה והוא חומרא עכ"ל:

יב רבים שנתועדו וכו'. משנה פרק כיצד מברכין (שם דף מ"ב) היו יושבים לאכול כל אחד ואחד מברך לעצמו הסבו אחד מברך לכולן ופירש"י היו יושבים בלא הסיבה מסות שמנהגם היה לאכול ולשתות בהסיבה כל א' מברך לעצמו דאין קבע סעודה בלא הסיבה ואמרינן בגמרא דכי אמרו ניזיל וניכול נהמא בדוך פלן הרי הוא כאילו הסבו ואחד מברך לכולן וז"ש רבינו רבים שנתועדו. וגרסינן תו בגמרא (דף מ"ג) אמר רב לא שנו אלא פת דבעי הסיבה אבל יין לא בעי הסיבה ור' יוחנן אמר אפילו יין נמי בעי הסיבה א"ד אמר רב לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסיבה אבל יין לא מהניא ליה הסיבה ור"י אמר אפילו יין נמי מהני ביה הסיבה, ופסק הרי"ף והרמב"ן ז"ל כלישנא קמא דר"י וכתב הרא"ש ז"ל דהיינו טעמא דכיון דברכות דרבנן הלך אחר המיקל ולישנא קמא מיקל הוא דבשאר דברים בלא הסיבה נמי אחד מברך לכולן. ובזה מתיישבים דברי רבינו ונסתלקה מעליו השגת הראב"ד שכתב תמיה אני למה הניח איכא דאמרי וכו' והוא חומרא עכ"ל. ומצאתי תשובה אחת שהשיב רבינו על זה לחכמי לוניל וז"ל השאלה יורנו מורנו ורבינו למה הניח איכא דאמרי דמשמע לר' יוחנן פת ויין הוא דמהניא להו הסיבה אבל שאר דברים לא מהניא וכל חד וחד מברך לנפשיה ולא הוי חובא: תשובה הדבר ידוע כי הפת חשוב מן הכל וכן היין חשוב מכל המשקין ומכל הפירות ולפי חשיבות הדבר שמברכין עליו אנו מברכין לכל אחד ואחד בפני עצמו ולפי זה הפירוש שעלה על דעתכם בהנהו תרי לישני נמצאו שאר הפירות והמשקין חשובים מהפת והיין שהרי הפת והיין אחד מברך לכולן אם נתוועדו או הסבו ובשאר הפירות אפילו שנתוועדו או הסבו לא יברך אחד לכולן אלא כל אחד יברך לעצמו הפך גדול יליבא בארעא וגיורא בשמי שמיא ולאו הכין הוא פירוש הני תרי לישני אלא התרי לישני חד טעמא אית להו ואין לשם חילוק בענין אלא בשינוי המימרא בלבד ויש מקומות בגמרא כזה שמקפיד על נוסח המימרא היאך היתה אע"פ שאין ביניהם הפרש בענין וזהו הפירוש א"ר לא שנו אלא פת דבעיא הסיבה פירוש ואח"כ יברך אחד לכולן אבל לא הסבו לא אבל שאר דברים לא בעו הסיבה אלא אחד מברך לכולן אע"פ שלא הסבו ור' יוחנן אמר אפילו יין נמי בעי הסיבה איכא דאמרי אמר רב לא שנו אלא פת דמהניא ליה שיהא אחד מברך לכולן הא לא הסבו כל אחד מברך לעצמו ודין זה בפת בלבד אבל שאר דברים אין בהם דין זה כדי שנאמר מהניא להו הסיבה אלא בלא הסיבה נמי כן הוא ור"י אמר אפילו יין נמי כל אחד מברך לעצמו ואם הסבו אחד מברך דמהניא ביה הסיבה עכ"ל: **ואיני יודע** לייישב הסוגיא כפי פירוש רבינו בהני תרי לישני דאיתא בתר הכי מיתיבי באו להם יין כל אחד מברך לעצמו עלו והסבו בא להם יין אע"פ שכל אחד בירך לעצמו אחד מברך לכולן כלומר דאין ברכה ראשונה פוטרתו כיון שאינו במקום סעודה להיאך לישנא דאמר רב לא שנו אלא פת דבעיא הסיבה אבל יין לא בעי הסיבה קשיא רישא שאני אורחים דדעתייהו למיקם ולהך לישנא דאמר רב לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסיבה קשיא סיפא שאני התם דמגו דקא מהניא הסיב' לפת מהניא ליין עכ"ל הגמרא. והשתא בשלמא אם פירוש דברי רב בלישנא בתרא לא שנו אלא פת דמהניא לה הסיבה אבל יין וכל שאר הדברים לא מהניא להו הסיבה דאע"פ שהסבו כל אחד ואחד מברך לעצמו היינו דפריך ליה מסיפא דברייתא דקתני בא להם יין אחד מברך לכולן אבל אם פירוש דברי רב ללישנא בתרא כמ"ש רבינו בתשובה דה"פ לא שנו אלא פת דמהני ליה הסיבה שיהא אחד מברך לכולן הא לא הסבו כל אחד מברך לעצמו ודין זה בפת בלבד אבל שאר הדברים אין בהם דין זה כדי שנאמר מהניא להו הסיבה אלא בלא הסיבה נמי כן הוא מאי פריך לרב מסיפא אדרבא סיפא אתיא ליה שפיר דקתני אחד מברך לכולן ורישא הוא דקשיא ליה דקתני כל אחד מברך לעצמו כלומר אבל אחד לכולן לא. ועוד דלפי דברי רבינו בתשוב' שאין חילוק בין שתי הלשונות לענין הדין לא שייך למימר להיאך לישנא קשיא רישא ולהאיך לישנא קשיא סיפא כיון דתרווייהו חד דינא קאמרי אי קשיא רישא לתרווייהו קשיא ואי קשיא סיפא לתרווייהו קשיא. ונ"ל שהיתה לרבינו גירסא אחרת בגמ'. אח"כ מצאתי כתוב שהרמ"ה השיג עליו השגה זו והשיב עליו עוד על מ"ש דלפי חשיבות הדבר שמברכים אנו מצריכים ברכה לכל אחד ואחד בפני עצמו אדרבא לפי חשיבות הדבר שמברכין עליו ברכתו חשובה להוציא בה את הרבים י"ח. ואלולי תשובה זו דברי רבינו פה מיושבים כמ"ש לעיל שפסק כלישנא קמא לקולא במידי דרבנן. וכיוצא בזה מצאתי להרמ"ך שכתב וז"ל אע"פ שפסק כלישנא קמא נראים דבריו מההיא דפרגיות (ברכות ל"ח) שנתן בר קפרא רשות לאחד מהן לברך ומההיא דכותבות (שם ל"ו) שנתן ר"ג רשות לר"ע לברך ומההיא דאמרינן אחד מברך לכולן משום ברוב עם הדרת מלך נמצא דלכל דבר שיש בו רוב עם טפי עדיף כשמברך אחד בעבור כולם וכן דעת רב אלפס והאי דפרק כל הבשר דבריך כל חד לנפשיה מפרשינן ליה דוקא בשנים עכ"ל:

יג כל השומע אחד מישראל וכו'. משנה סוף פרק אלו דברים (שם נ"א:) עונין אמן אחר ישראל המברך ואין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה משמע דבישראל אע"פ

לחם משנה

פ"א יב רבים שנתועדו לאכול וכו'. על התשובה של הרמב"ם ז"ל כבר ידוע הספק שספק ב"י ז"ל. ועוד יש לי להקשות דלמה ליה לרבינו לדחוקי נפשיה בהאי לימא דודאי כל שאר הדברים הם פחותין מהיין ומהפת ולכולהו לישני לא בעי הסיבה אלא בלא הסיבה נמי אחד מברך לכולן דלישנא קמא קאמר אבל יין לא בעי הסיבה דר"ל וכ"ש שאר הדברים ואפילו רבי יוחנן לא פליג אלא ביין אבל בשאר הדברים מודה ולישנא בתרא נמי לא קאמר דצריך הסיבה אלא בפת ולהכי לא מוקי מתניתין אלא בפת כדקאמר לא שנו אלא בפת דמהניא הסיבה ולא מוקי מתני' בשאר הדברים משמע דבשאר דברים אין צריך הסיבה כלל ואתא ר' יוחנן ופליג ביין ואמר דמועיל בו הסיבה ובשאר הדברים לא פליג אלא דאינו צריך. ולפי זה אתי רבינו ז"ל ככולהו לישני ודברי הגמרא מהניא הסיבה ולא מהניא הוו, זה נראה לע"ד בהאי שקלא וטריא כפשטן. ועוד קשה לחכמי לוני"ל דהקשו על רבינו ז"ל דפסק כלישנא קמא משמע דס"ל כדכתב הרא"ש ז"ל דלעולם שאר הדברים הם פחותים מן הפת אבל בהא פליגי תרי לישני ללישנא קמא מידי דחשוב בעי הסיבה מידי דלא חשוב לא בעי הסיבה אלא לעולם אחד מברך לכולן דהחשיבות הוא לברך כל אחד ואחד לעצמו וכסברת רבינו ז"ל ולהכי שאר הדברים לא בעו הסיבה אלא לעולם אחד מברך לכולן ורבי יוחנן נמי לא פליג אלא ביין אבל בשאר הדברים מודה וללישנא בתרא הוי איפכא דמידי דחשוב מהניא הסיבה אבל מידי דלא חשוב לא מהניא ביה הסיבה אלא לעולם אחד מברך לכולן דהחשיבות הוא לברך אחד לכולן דברוב עם הדרת מלך וכסברת הרמ"ך ז"ל שהזכיר הב"י ולהכי שאר הדברים שהם פחותים כל אחד מברך לעצמו. כך נראה מחכמי לוני"ל בדברי הגמרא וכן פירש הרא"ש ז"ל ולהכי הקשו על רבינו ז"ל דלמה הניח לישנא בתרא ופסק כלישנא קמא והשתא איכא לאתמוהי מנא להו הא בדברי הגמרא כדי להקשות על דברי רבינו ז"ל לימא דכולהו לישני סברי דהחשיבות הוא כל אחד מברך לעצמו וכדברי רבינו ז"ל ויפורשו הלשונות כדכתיבנא שפיר ולכולהו שאר דברים לא צריכים הסיבה ולא יהיה כאן השגה על רבינו ז"ל דלכאורה נראה הפירוש שכתבתי הוא מרווח יותר מהפירוש שהם פירשו בגמרא. ונראה לתרץ דרבינו סבר דכי היכי דהפת והיין הם חשובים מכל שאר הדברים כן הפת ג"כ חשוב מן היין וכדדייק לישנא שהתחיל בתשובה, הדבר ידוע כי הפת חשובה מהכל וכן היין חשוב מכל שאר המשקים ומכל הפירות דבפת קאמר מן הכל כלומר בין באוכלין בין במשקים וביין הזכיר שהוא חשוב מן המשקים והפירות לבד וא"כ כי היכי דלא אמרי' שאר דברים חשובים מן הפת והיין משום יליבא בארעא וגיורא בשמי שמיא מהך טעמא גופיה לא נימא דהיין חשוב מהפת וא"כ אם יפורשו הלשונות כמו שפירשתי ע"כ ללישנא בתרא יהיה היין חשוב מהפת דבפת מהניא הסיבה וביין לא מהני הסיבה לכך פירש רבינו ז"ל מה שפי'רש דלפי פירושו ניחא וחכמי לוני"ל ג"כ הוכרחו לפרש מה שפירשו מהך טעמא כדי שלא נאמר דהיין חשוב מהפת ולכך פירשו דפליגי לישני בהכי מידי דלא חשוב בעי הסיבה מידי דחשוב לא בעי הסיבה והחשיבות הוא לברך כל אחד לעצמו או אחד מברך לכולן כדכתיבנא. והשתא אתי שפיר דלכולהו לישני שאר דברים פחותים מן היין והיין פחות מהפת. ורבינו ז"ל לא נראה לו לפרש כן משום דס"ל דאין להעלות על הדעת ללישנא בתרא דהחשיבות הוא לברך אחד לכולן אלא לעולם לכולהו לישני החשיבות לברך כל אחד לעצמו ולפיכך פירש מה שפירש. אך ליישב פירושו כפי הגירסא אשר בגמרא לא ידעתי ליישב הסוגיא אם לא שנאמר שגירסא אחרת היתה לו שם:

יג כל השומע אחד מישראל וכו'. לכאורה משמע דהכי קאמר לא מיבעיא אם חייב וצריך לצאת דיענה אמן אלא דאפילו שאינו חייב יענה וקשה דבחייב וצריך לצאת אינו יוצא בעניית אמן אם לא שמע כל הברכה מתחלתה ועד סופה אפילו שיענה אמן כדמשמע בגמרא וכדכתב רבינו לעיל ורבינו קאי היכא דלא שמע כל הברכה מתחלתה ועד סופה שכן כתב אע"ג שלא שמע וכו' ואע"פ שאינו חייב וכו'. וי"ל דהך אע"פ הוי כמו אע"ג שאין לו לא מיבעיא וה"ק אע"ג שאינו חייב ואין צריך לצאת ואם כן לא היה לו לענות אפילו הכי יענה: **ואעפ"י שאינו חייב באותה ברכה חייב לענות אמן.** רבינו סובר שמ"ש במתניתין בפרק אלו דברים (דף נ"א:) ועונים אמן אחר ישראל המברך דהוי חיובא לענות אמן אבל הטור בסימן רט"ו כתב דלא הוי חיובא אלא רשות אם רצה לענות עונה מה שאין כן בעכו"ם המברך שאינו רשאי לענות. וא"ת לדברי רבינו ז"ל מה הקשו בגמרא (דף נ"ג:) למימרא דישראל אע"ג דלא שמע כל הברכה עונה וכי לא שמע היכי נפיק מאין ראה המקשה דמתניתין קאמרה דיוצא דלא קאמרה אלא דחייב לענות אעפ"י שאינו יוצא בשלמא לדברי הטור ז"ל יש לומר דהמקשה היה סבור דעונים דמתניתין חיובא הוא ולכך קאמר דודאי ליכא חיובא בעניית אמן כשאינו רוצה לצאת וכסברת הטור ז"ל ולכך על כרחין משמע ליה מתניתין ברוצה לצאת ולכך קאמר עונים דהוי חיובא לצאת תירץ לו המתרץ דמתניתין לאו חיובא הוא אלא רשות ואיירי בשלא אכל עמהן והוא הדין כשאכל עמהן ואינו רוצה לצאת דהיינו הך אבל לרבינו ז"ל מסיכא תיסק אדעתי' דמקשה דמתניתין קאמר דנפיק. וי"ל דגם לדעת רבינו ז"ל י"ל דהוא סבור כהמקשה כסברת הטור ז"ל דודאי בשאינו רוצה לצאת ליכא חיובא ולכך ודאי דמיירי ברוצה לצאת וחידש לו המתרץ דאפילו בשאינו רוצה לצאת איכא חיובא וזהו שאמר כשלא אכל עמהן והוא הדין כשאכל ואינו רוצה לצאת והוא נכון לדעת רבינו ז"ל: **ואם היה המברך** (עכו"ס או) אפיקורוס או כותי או תינוק המתלמד

מגדל עוז

רבים שנתוועדו כו' עד להסב כאחד. פרק כיצד מברכין (דף מ"ב): **כתב הראב"ד ז"ל תמיה אני למה הניח איכא דאמרי וכו' והוא חומרא עכ"ל: ואני אומר** כבר שאלו חכמי לוני"ל ז"ל זאת השאלה אות באות והשיב להם: **תשובת הדבר ידוע כי הפת חשובה מן הכל וכו'** (עיין בכ"מ לשון התשובה) ואם הסבו אחד מברך לכולן דמהניא ביה הסיבה ע"כ לשון התשובה אות באות. ודברים נכונים הם ואין מקום לפקפק עליהן, ותמיה אני איך לא נמחקה קושיא זו מן ההשגות אח"כ אלא שאני אומר באולי נעתקה במקומות אשר לא ראו תשובה זאת הנכונה ואף מקודם שראיתיה והשגנוה הפירוש הראשון הייתי אני מסכן מה שאמרו רבותינו בעלי התוספות ז"ל דבכ"מ שאנו מוצאים שתי לשונות בתלמוד הראשון עיקר והשני טפל לו כדברי רבינו הגדול ז"ל שדבריו דברי קבלה וכן הסכים ר"ת ז"ל אבל בזה נתיישב לבי יותר לפי שהיא שיטה מוסכמת גם עם רבותינו ורבותי חכמי הזמן נ"ע: **כל השומע עד אמן.** פרק אלו דברים (דף נ"א):

הגהות מיימוניות

*) **טור סימן רט"ו קאמר שאם אכל ונתחייב בברכה צריך לשמוע כל הברכה ואם שמע כל הברכה מפי כותי הרי זה עונה ועכו"ם עונין אחריו אפילו לא שמע כל הברכה וע"ש טעמא ע"כ:**

המתלמד או שהיה גדול ושינה ממטבע הברכה אין עונין אחריהן אמן: יד [א]כל העונה אמן לא יענה לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן קצרה ולא ארוכה אלא אמן בינונית. ולא יגביה קולו יותר מן המברך. וכל [ד] מי שלא שמע את הברכה שהוא חייב בה לא יענה [ה] אמן בכלל העונים: טו [ב]כל המברך ברכה שאינה צריכה הרי זה נושא שם שמים לשוא והרי הוא כנשבע לשוא ואסור לענות אחריו אמן. [ג]התינוקות מלמדין אותן הברכות כתיקונן ואף על פי שהן מברכין לבטלה בשעת לימוד הרי זה מותר ואין עונין אחריהן אמן. והעונה אחריהן אמן לא יצא ידי חובתו: טז [ד]כל העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה מגונה. והעונה אחר ברכה שהיא סוף ברכות אחרונות הרי זה [ו] משובח. כגון אחר בונה [ז] ירושלים בברכת המזון ואחר ברכה אחרונה של קריאת שמע [ח] של ערבית. וכן בסוף כל ברכה שהיא סוף ברכות אחרונות עונה בה אמן אחר עצמו: יז [ה]ולמה יענה אמן אחר בונה ירושלים והרי אחריה ברכת הטוב והמטיב. מפני שברכה זו בימי חכמי משנה תקנוה וכאלו היא תוספת. אבל סוף עיקר
הברכות

א טור סי' קכ"ד סמ"ג עשין שם : ב טור שם סי' כ"ט : ג טור סי' רט"ו : ד שם : ה טור סי' קפ"ת סמ"ג עשין שם :

כסף משנה

אע"פ שלא שמע כל הברכה עונה אחריו אמן והיינו בשאינו חייב בה דאילו חייב בה צריך שישמע כל הברכה כמו שנתבאר כאן ובגמרא וכתבתיו בפרק זה. וכתב הרא"ש ז"ל שאמרו בירושלמי עכו"ם שבירך עונין אחריו אמן לפי שאין דרך עכו"ם לכוין לעבודתו כשמזכיר את השם כלום אלא לבורא עולם הוא מכוין. וגם רבינו יונה ז"ל כתב דאיתא בירושלמי א"ר ברכיה אני עונה אמן אחר כל המברכין משום ברוך תהיה מכל העמים. ובפרק אלו דברים בעי שמואל מרב מהו לענות אמן אחר תינוקות של בית רבן א"ל אחר הכל עונין אמן חוץ מהתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד הם עשוין. ויש לתמוה על רבינו שכתב דאין עונין אמן אחר עכו"ם ואפשר לדחוק ולומר דלדידן קתני אם היה עכו"ם או אפיקורוס או כותי לא יענה אם לא שמע כל הברכה אבל כששמע כל הברכה עונה אמן ובתינוק המתלמד אע"פ ששמע כל הברכה לא יענה. ויותר נראה לומר דס"ל לרבינו דכיון דבמתני' לענין עניית אמן הזכירו כותי ולא עכו"ם משמע דדוקא אחר כותי הוא דעונה כי שמע כל הברכה אבל אחר עכו"ם אפילו שמע כל הברכה לא יענה ואע"ג דבירושלמי אמרו דאחר עכו"ם נמי עונה כיון דבגמרא דידן לא הוזכר ופשטא דמתני' מוכח דאין עונין הכי נקטינן. והא דמפלגינן בין כותי לעכו"ם היינו בימי חכמי המשנה אבל אחר כן כשעשאום כעכו"ם גמורים לכל דבריהם כדאיתא פ"ק דחולין אין חילוק בין כותי לעכו"ם ואחר שום אחד מהם אין עונין אמן אפילו שמע כל הברכה מראש ועד סוף והיינו דרבינו בהדא מחתא מחתינהו לעכו"ם וכותי ותינוק. והטור בא"ח סימן רט"ו העתיק לשון רבינו והשמיט עכו"ם מלשון רבינו ואם כך היתה נוסחתו בספרי רבינו היא גירסא נכונה. ורבינו דקדק בלשונו שכתב או תינוק המתלמד כלומר דהא דאין עונין אמן אחר התינוק היינו דוקא בשעה שהוא מתלמד אבל כשאומר לפטור עצמו עונין אחריו לרמוז למה שאמרו בגמרא וה"מ בדלא עידן מפטרייהו אבל בעידן מפטרייהו עונין: ומ"ש או שהיה גדול ושינה וכו':

יד כל העונה אמן וכו'. בפ' שלשה שאכלו (ברכות דף מ"ז) ת"ר אין עונין לא אמן חטופה ולא אמן קטופה ולא אמן יתומה. ופירש"י חטופה שקורא את האל"ף בחטף ולא בפת"ח והוא נ"ל אֲמֵן ואומר אָמֵן. קטופה שמחסר קריאת הנו"ן שאינו מוציאה בפה שתהא נכרת. יתומה שלא שמע הברכה אלא ששמע שעונין אמן. ורבינו יונה כתב חטופה הוא שחוטף המלה ואומר במהירות. קטופה הוא שאינו מזכיר כל האותיות וי"ג קצרה ויהיה ההפרש שבין קצרה לקטופה שהקטופה ר"ל שאינו מזכיר הנו"ן וקצרה שאין מזכיר הא"ף. ורבינו אפשר שגורס ולא קצרה ואפילו אם לא גרים לה הכא למד שלא תהיה קצרה מדאמרינן שם כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו. ומ"ש ולא ארוכה מימרא דרבה בב"ח שם שאני אומר כל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה : ולא יגביה קולו וכו'. (שם מ"ה) בריש פירקא מימרא דרב חנן בר אבא : ובל מי שלא שמע וכו'. כבר כתבתי שכך פי' רש"י לאמן יתומה וכן פירש בירושלמי וכתב רבינו דהיינו דוקא בברכה שנתחייב בה אבל אם לא נתחייב בה יכול לענות אמן יתומה וראיה מדאמרינן בהליל (סוכה דף נ"א:) שבאלכסנדריא של מצרים היו מניפין בסודרין כשהגיע עת לענות אמן אלמא לא שמעי וקא ענו אלא היינו טעמא לפי שכבר התפללו כל אחד ואחד ולא היו מחוייבין בברכות שמברך ש"ץ היו יכולים לענות אמן אע"פ שלא שמעו הברכה וכן דעת ה"ר יונה ז"ל ורש"י חירן בע"א :

טו כל המברך וכו'. בפרק אין עומדין (ברכות ל"ג:) : התינוקות מלמדים אותם וכו'. ס"פ אלו דברים (שם נ"ג:) בעא מיניה שמואל מרב מהו לענות אמן אחר התינוקות של בית רבן אמר ליה אחר הכל עונין אמן חוץ מתינוקות של בית רבן הואיל ולהתלמד הם עשוין. משמע מהכא שמלמדין אותן הברכות בהזכרת השם כתיקונן בלא שום שינוי דאל"כ אפילו אחר גדול נמי אין עונין. ומ"ש והעונה אמן וכו' היינו אפילו שלא בשעת לימודם אלא שמברכין לפטור עצמן העונה אחריהם אמן לא יצא י"ח לפי שכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אחרים י"ח כדתנן בסוף ראוהו ב"ד (ר"ה כט) :

טז כל העונה אמן וכו'. ר"פ שלשה שאכלו (ברכות מ"ה:) תני חדא העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח ותניא אידך ה"ז מגונה ל"ק הא דעני אמן אחר כל ברכה וברכה והא דעני אמן בבונה ירושלים והטעם דאמירת אמן מורה שכבר גמר ברכותיו ואין לו לומר יותר וכשעונה אחר כל ברכה וברכה ה"ז מגונה שמראה בכל פעם שמסיים ואח"כ חוזר ומברך. וכתב רש"י שאחר סיום כל ברכות עונה אמן ואפילו אחר גאל ישראל דשחרית וערבית ולא הוי הפסקה בין גאולה לתפלה כיון שצריך לאומרו : וכתב ה"ר יונה ז"ל שהגאונים ז"ל כתבו עוד שאחר אכילת פירות צריך לברך ומ"ש בתוספתא אחר המצות ואחר הפירות ועונה בסוף אמן ה"ז דרך בורות לא אמרו אלא בברכה שלפניו שאם מברך על עשיית המצות יענה אמן קודם העשייה נראה כמפסיק וכן בברכת הנהנין אבל בברכה אחרונה סוף ברכה נקראת וצריך לענות אמן. ואין כן דעת רבינו אלא שאין לענות אמן אחר ברכותיו אלא בשני תנאים. האחד שיהיו הברכות ההם שעונה אחר אחרונה שבהם אמן בסוף הענין לא בתחלתו וזהו שמעטו בתוספתא ברכת המצות שרובן יש בהם ברכה בתחילה ולא בסוף. והתנאי השני שיהיו שתי ברכות או יותר סמוכות ואז יענה אמן אחר הברכה שהיא סוף כל הברכות ההם אבל אם היתה ברכה אחת לבד אע"פ שהיא אחרונה לא יענה אחריה אמן וזהו שמיעטו בתוספתא ברכת הפירות וסתמא קתני ל"ש ברכה שבתחלה ול"ש ברכה שבס"פ ולמדנו כן רבינו במ"ש והעונה אחר ברכה שהיא סוף ברכות אחרונות שבאומרו סוף ברכות משמע שצריך שיהיו שתי ברכות או יותר ובאומרו אחרונות למדנו דדוקא בברכות אחרונות שייך עניית אמן אבל לא בברכות ראשונות ובאומרו ואחר ברכה אחרונה של ק"ש של ערבית נתכוון לומר דדוקא של ערבית שהוא מברך אחריה שתי ברכות אבל אחר ברכה אחרונה של ק"ש של שחרית שאין שם אלא ברכה אחת אינו עונה אחריה אמן וכ"כ ה"ר יונה שזה דעת רבינו שלא לענות אמן אחר גאל ישראל דשחרית. ומ"ש בספרי רבינו פ"ט מה' תפלה סדר תפלות הציבור כך הוא וכו' עד שמברך גאל ישראל אמן י"ל דהתם לא שיענה אמן אחר ברכותיו אלא שימהר לגמור גאל ישראל קודם שליח ציבור ויענה אחר שליח ציבור. ויותר נראה לומר שאמן הכתוב שם ט"ס הוא וצריך למוחקו ובגירסת ה"ר מנוח ליתיה וכן מצאתי בספר מדוייק :

יז ומ"ש רבינו ולמה לא יענה אמן אחר אהבת עולם וכו'. בא ליתן טעם לתנאי הראשון שאין עונין אמן בסוף ברכות שהם ראשונות :

ומ"ש

משנה למלך

פ"א טו כל המברך ברכה שאינה צריכה כו'. בפרק אין עומדין ומוכח מדברי הריב"ש סי' ת"ת דלאו דוקא במזכיר שם בן ד' דה"ה נמי אלהינו אסור לאומרו יע"ש :

לחם משנה

המתלמד או שהיה גדול ושינה ממטבע הברכה אין עונין אחריהן אמן. אע"ג דבמשנה אמר דבכותי אם שמע כל הברכה מתחלתה ועד סופה יענה ס"ל לרבינו ז"ל דהיינו דוקא קודם שגזרו על הכותים וכדכתב בפירוש המשנה אבל השתא הוו כעכו"ם ובעכו"ם ס"ל דלא יענה אמן אחריו ולא כירושלמי ועיקר הנוסחא בדברי רבינו ז"ל עכו"ם או מין או כותי דאי הנוסחא כותי ולא עכו"ם כנוסחת בעל הטורים דמשמע דבעכו"ם מודה דיענה אמן כירושלמי א"כ כותי למה לא כתב שאם שמע כל הברכה מתחלתה ועד סופה שיענה דאפילו דדיינין ליה כעכו"ם יענה אלא ודאי עכו"ם לא יענה דלא כירושלמי והשתא הכותי כעכו"ם ולא יענה אפילו שמע כל הברכה וכן נראה מדברי רבינו ז"ל בפירוש המשנה, ע"כ לא הבינותי מה שכתב מוהרי"ק ז"ל בספרו דאם הנוסחא בדברי רבינו ז"ל כדברי בעל הטורים שלא הוזכר עכו"ם היא נכונה לא ידעתי ליישבו כדכתיבנא : יד ובל מי שלא שמע את הברכה שהוא חייב בה לא יענה אמן בכלל העונים. משמע דמה שהולך לומר שהוא חייב הוא כדי לתרץ ההיא קופיא מאלכסנדריא של מצרים וכדחילק רבינו נסים ז"ל דהיינו בברכה שהוא חייב בה וצריך לצאת ולכך כיון דצריך לצאת לא יענה אמן דהיינו יוצא באותה העניה . וקשה דבמאי עסקינן אי דלא שמע הברכה כלל אפילו מי שאינו צריך לצאת לא יענה דהא למעלה אפילו במי שאין חייב הצריך שישמע הברכה שכן כתב אע"פ שלא שמע וכו' משמע דסופה מיהא בעי למשמע, מיהו לזה י"ל דמ"ש רבינו למעלה הוא לחובה דוקא אבל למצוה אפילו שלא ישמע סופה מצוה . אבל קשה מה השמיענו כאן הא למעלה השמיענו יותר דאפילו ששמע הברכה בסופה אם לא שמעה כולה לא יצא ידי חובתו וכל שכן היכא דלא שמעה כלל . ואי איירי רבינו ז"ל במי שלא שמעה כולה אלא סופה ולהכי קאמר דדוקא מי שחייב ורוצה לצאת לא יענה אבל מי שאינו רוצה לצאת יענה מכל מקום קשה דכבר אמר רבינו ז"ל הדין זה למעלה. וי"ל דרבינו איירי במי שלא שמע הברכה כולה אלא סופה ובא להשמיענו דאפילו יהיו רבים העונים וכודאי שהם אינן עונין אמן יתומה ואם כן הוה אמינא דיכול לענות עמהן קמ"ל דלא יענה אמן בכלל העונים ודלא כרבינו האי שכתב הרב ב"י בא"ח סימן קכ"ד שמי ששמע רבים מישראל שעונים אמן וחזקתן שאין עונים אמן אלא א"כ שמעו הברכה כתיקנה אין חוששין לאמן יתומה :

כל

הגהות מיימוניות

[ד] וכן כתב בערוך ערך אמן בשם רב נסים זצ"ל דלא קאי אלא על מי שהוא חייב באותה ברכה ובענייתו אמן יצא ידי חובתו כגון ברכת התפלה דבר שש"ץ מוציא רבים ידי חובתן אבל ברכות שאין חייב בהן אינו עונה אמן אלא למצוה כגון בקריאת ס"ת עונה אמן אע"פ שלא שמע הברכה ובהכי איירי ההיא דפרק החליל דאמר כיון שהגיע לענות אמן הלה מניף בסודרים ועונין אמן אע"פ שלא שמעו הברכה וכן משמע בירושלמי דסוכה דאמר בימה של עץ באמצע בה"כ וחזן הכנסת עומד עליה ואחד לקרות בתורה ועל כל ברכה וברכה היה הממונה מניף בסודרים והן עונין אמן. וברכות ירושלמי פרק אלו דברים איזו היא אמן יתומה רב הונא אמר הן אהן דחייב למברכא ולא ידע מה הוא ענה ואפילו בברכות דתפלה וכיוצא בהן שהן חובה. ועוד פ"א פירשו התוספות דכשיודע איזו ברכה סיים עונה אמן אע"פ שלא שמע והכי איירי ההיא דפרק החליל שהרי יודעים היו סדר הברכות ויודעים על איזה ברכה עונין ע"כ: * [ועיין בטור א"ח סימן קכ"ד בדין זה] : [ה] אין עונין אמן יתומה : [ו] כן מחלק בירושלמי דפרק אין עומדין ע"כ : [ז] וכתבו התוספות ומורי רבינו שיחיה וכ"כ בה"ג וכן פר"ח וכן פרש"י דלאו דוקא אחר בונה ירושלים דה"ה כל ברכה שהוא סיום ברכות ופ"ק חזי מאי עביד דבר דלא נהגו לענות אמן אלא אחר בונה ירושלים דברכת המזון שמפורש בתלמוד ודלא כאשר כתב רב נחשון שעונה אמן אחר ברכות עצמו בשחרית בהבוחר בעמו ישראל באהבה ובערבית באוהב עמו ישראל : [ח] כתב ה"ר משה בה"ר מאיר כהן וז"ל מה שאומר בילמדנו שיש בק"ש תיבות כמנין איברים ולא משכחת להו עד דאמר אל מלך נאמן אומר ה"ר משה דאין לאומרו אלא עונין בו אמן קאי במקום כן ודוקא בעונה אחר ש"צ שלא בירך בעצמו אבל בעצמו לא וכן נוהגים בספרד ע"כ : [והטור האריך בזה בא"ח סימן ס"א] :

מגדל עוז

כל העונה אמן כו' עד בכלל העונין. פרק שלשה שאכלו (דף מ"ז) : כל המברך כו' עד אמן. פרק אין עומדין (דף ל"ג) : התינוקות כו' עד חובתו. בברכות סוף פרק אלו דברים : כל העונה אמן כו' עד שבירך עליו. פרק שלשה שאכלו :

הברכות של ברכת המזון היא בונה [ט] ירושלים. ולמה לא יענה אמן אחר אהבת עולם מפני שהיא סוף ברכות ראשונות של קריאת שמע וכן כל כיוצא בה מברכות שמברכין אותן תחלה לדבר כגון ברכות שמברכין לפני קריאת מגילה והדלקת נר חנוכה. למען לא יפסיק באמן בין ברכה ובין הדבר שבירך עליו : יח * ולמה אלא יענה אמן אחר ברכת הפירות וכיוצא בה. מפני שהיא ברכה אחת ואין עונין אמן אלא אחר * ברכה אחרונה שקדמה אותה ברכה אחרת או ברכות כגון ברכות המלך וברכות כהן גדול וכיוצא בהן להודיע שכבר השלים כל ברכותיו ולפיכך עונה אמן : יט * כל בהאוכל דבר האסור בין בזדון בין בשגגה אינו מברך עליו לא בתחלה ולא בסוף. כיצד הרי שאכל טבל של דבריהם או שאכל מעשר ראשון שלא נטלו תרומותיו או מעשר שני והקדש שלא נפדו כהלכתן אינו מברך. ואין צריך לומר אם אכל

השגת הראב"ד

* ולמה לא יענה אמן אחר ברכת הפירות כו' עד ולפיכך עונה אמן : כתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי מהו זה וכבר אמרו הטעם לברכת המצות ומה בין ברכת הפירות לברכת המצות ואם אמר על ברכה אחרונה של שבעת המינים גם זה הבל כי בודאי על אותה ברכה עונין אמן אחריה ואין חוששין לדבריו עכ"ל :

* כל האוכל דבר האסור כו' עד לא בתחלה ולא בסוף עד סוף הפרק : כתב הראב"ד ז"ל טעה בזה טעות גדולה שלא אמרו שאין מברכין אלא שאין מזמנין עליהם לומר שאין להם חשיבות קביעות הואיל ואוכלין דבר האסור והוא כעין אכילת פירות שאין להם קבע לזימון אבל ברכה תחלה וסוף למה לא יברכו הואיל ונהגו עכ"ל :

א טור סי' רע"ו כמ"ג עשין שם : ב טור סי' קצ"ו סמ"ג עשין כ"ז. והרא"ש כתב כהראב"ד :

כסף משנה

יח ומ"ש ולמה לא יענה אמן אחר ברכת הפירות וכו'. בא ליתן טעם לתנאי השני שהוא שאין עונין אמן אחר ברכה אחת אף ע"פ שהיא אחרונה וברכות המלך וברכות כ"ג מפורשות במשנה פרק ואלו נאמרים (סוטה דף מ' מ"א) וברכות כ"ג שנויות עוד ביומא פרק בא לו (דף ס"ח) שאחר קריאת התורה היה מברך שמונה ברכות ובסופן עונה אמן : וכתב הראב"ד לא ידעתי מהו זה וכו' ואין חוששים לדבריו עכ"ל. ביאור דבריו כי הוא ז"ל נסתפק במ"ש רבינו ולמה לא יענה אמן אחר ברכת הפירות אם אמר כן על ברכה ראשונה או על ברכה אחרונה ולכך אמר אם אמר על ברכה ראשונה טעמא בכלל ברכת המצות דהיינו כדי שלא יפסיק באמן בין הברכה ובין הדבר שבירך עליו ומה צורך לטעם אחר ואם בא ליתן טעם למה לא יענה אמן אחר ברכה אחרונה של שבעת המינין כלומר דאילו בשאר המינין ברכה אחרונה היא בורא נפשות רבות ולפום גמרא דידן איננה חותמת בברוך ס"ל להראב"ד דאינו עונה אמן אחריה ולכך אמר שאם כוונת רבינו ליתן טעם למה לא יענה אמן אחר ברכה אחרונה של ברכת הפירות של שבעת המינים גם זה הבל כו' ואין חוששין לדברין כלומר אלא ברכה אחרונה מצטרפת לראשונה והו"ל שתים ועונה אמן אחריהם כדעת הגאונים ז"ל. ואין זו השגה לרבינו שהרי הוא מפרש פי' יפה בתוספתא כמו שכתבתי ונתן טעם לשבח לדברין כמבואר בלשונו :

יט כל האוכל דבר האסור וכו' : כתב הראב"ד טעה בזה טעות גדולה וכו' למה לא יברכו הואיל ונהנו עכ"ל. טעמו מדתנן (ברכות מ"ה) שלשה שאכלו כאחד חייבין לזמן אכל טבל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו אין מזמנים עליהם ומשמע ליה ז"ל דלא אמרו אלא שאין מזמנין עליהם אבל ברוכי מברכי. וכתב הרא"ש שנראה לו כדברי הראב"ד ז"ל מדתניא בפ"ק דסנהדרין (דף ו':) ובפרק הגוזל (ב"ק צ"ד) ראב"י אומר הרי שגזל סאה חיטין טחנה לשה ואפאה והפרים ממנה חלה כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ ועל זה נאמר ובוצע ברך נאץ ה' אלמא שחייב לברך אלא שברכתו הוא ניאוץ עכ"ל. ואיני יודע למה דחה דברי רבינו בכך דהא תניא בפרק כל שעה ובפ"ק דחלה ירושלמי תני מצה גזולה אסור לברך עליה א"ר הושעיא ע"ש ובוצע ברך נאץ ה' הדא דאמרה בתחלה אבל בסוף דמים הוא חייב לו ר"י אומר אין עבירה מצוה א"ר אילא אלה המצות אם עשייתן כמצותן הרי הם מצות ואם לאו אינן מצות, ואין לדחות ולומר דאדרבה משם ראיה דטעמא דמצת מצוה היא הא לאו הכי שפיר מברך עליה, דהא איכא למימ' דברכת המזון נמי מצוה היא דכתיב ואכלת ושבעת וברכת והא דנקט מצה להודיעך כחו דר' הושעיא דאע"ג דאיכא נמי מצות מצה מברך בסוף והיינו דגזל סאה חיטים נמי כדברי רבינו דייקא לפום נוסחא דידן שכתוב בהן כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ דמשמע דמתמה כיצד אפשר שיברך והלא אם היה מברך אינו אלא מנאץ הילכך לא יברך וגם לפי נוסחת הרא"ש י"ל דה"ק אם בא לברך אין זה מברך אלא מנאץ הילכך לא יברך ועוד דבהדיא תניא בתוספתא דמסכת דמאי פ"ב לא יושיט ישראל אבר מן החי לבני נח ולא כוס יין לנזיר שאין מאכילין לאדם דבר שהוא אסור לו ועל כולן אין מברכין עליהן ואין מזמנין עליהן ואין עונין אחריהן אמן וגם מדברי רש"י בפי' משנה קמייתא דפ' שלש' שאכלו משמע דס"ל דאין מברכין על דבר איסור וכן נראה שהוא דעת ה"ר יונה וגם הרשב"א סובר כן והביא ראיה מדתניא בפרק במה מדליקין (שבת כ"ג) הדמאי מברכין עליו ומזמנין עליו אלמא דמאי הוא דמברכין עליו הא טבל אין מברכין עליו ודוחק הוא לומר דמברכין כדי נסבא ואגב גררא דמזמנין ע"כ. וסובר רבינו שמה שאמרו אסור לברך עליה לאו דוקא אלא לומר שאינו צריך לברך עליה וכתב רבינו דאינו מברך לא בתחלה ולא בסוף משום דההוא טעמא דאבל בסוף דמים הוא חייב לו לא שייך אלא בגזל ולא בשאר איסורין ומעתה מתניתין דהכן פ' שלשה שאכלו אכל טבל ומעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו אין מזמנין עליהן

לחם משנה

יט כל האוכל דבר איסור וכו'. רבינו סובר מה שאמרו במתניתין בר"פ שלשה שאכלו (דף מ"ה) דאין מזמנין ר"ל דאין מברכים עליהם. ונראה דהכריחו לזה הקושיא שהקשו התוספות שם מההיא דערכין דאע"ג דכהן אכיל תרומה וישראל חולין מצטרפין דאע"ג דאין ישראל יכול לאכול תרומה מדכהן יכול לאכול בישראל חולין א"כ ה"ה נמי באוכל טבל אע"ג דאין אחרים יכולים לאכול משלו הוא אוכל משלהם ולפי דעת רבינו ז"ל דסובר דבטבל אין מברכין מתורץ הקושיא דשאני הכא בטבל דאין ראוי לברכה וא"כ איך יצטרף בזימון שאומרים נברך שאכלנו וכו' הא הוא אין ראוי לברכה ולהכי סובר רבינו ז"ל דבכל דבר של איסור אין מברכין ומהך טעמא כתב לקמן בפרק השיעי דבמים של ערוה אין מברכין עליהם דאזיל לטעמיה וא"ת לדעתו הו"ל למתניתין לאשמעינן דאין מברכין וכל שכן דאין מזמנין תירץ הרב"י ז"ל דאיידי דנקט רישא מזמנין להודיענו דאפילו זימון וכ"ש ברכה נקט סיפא אין מזמנין. אבל קשה לי על זה דא"כ אמאי לא הודיענו רבינו ז"ל לקמן בפ"ה גבי דין הזימון הנהו דמזמנין עליהן כיון דהוי חידוש טפי גבי זימון ולמה לא כתבם אלא לענין ברכה דאיכא לאטעויי ולומר דבזימון אין מזמנין. והראב"ד ז"ל בהשגות סובר דדוקא נקט מתניתין זימון דאין מזמנין אבל ברכה מברכין וטעמא דאין מזמנין משום דהוי כאכילת פירות והרא"ש ז"ל הסכים לסברתו ואף על פי שהוא סבר דאפילו באכילת פירות מזמנין כשהשנים אכלו דגן והאחד פירות כדכתב הטור ז"ל בסימן קצ"ז מכל מקום גרוע הוא אכילת איסור מאכילת פירות לדעתו וחיזק סברת הראב"ד ז"ל מההוא דאמר בפרק הגוזל (ב"ק דף צ"ו) הרי שגזל חיטים טחנה ואפאה והפרים ממנה חלה אין זה מברך אלא מנאץ משמע דמברך אלא דברכתו הוי ניאוץ. ולי"נ לתרץ לדעת רבינו ז"ל דשאני התם דקנאה בשינוי דטחנה ואפאה ולכך מברך אלא שאמר נקרא ניאוץ אבל בשאין שם שינוי אסור לברך. וראיה לזה ממ"ש הרב המגיד בפרק ו' מהלכות חמץ ומצה דהיכא דגזל חיטים או קמח ועשאו פת דיוצא ידי חובתו בפסח שקנאו בשינוי ואי אמרת דלענין ברכה אפילו שקנאו בשינוי סובר רבינו ז"ל דאסור א"כ היכי קאמר דלענין מצה יוצא הא שם השוה רבינו ז"ל הברכה והמצה שכן כתב שם זה הכלל כל שמברכין עליו וכו' משמע דברכה ומצה שוים אלא ודאי דהיכא דקנאו בשינוי סובר רבינו ז"ל שחייב לברך וא"כ אתי שפיר ההיא דגזל דאיירי בשינוי. וא"ת ההיא סברת ר' אליעזר היא דסבר דשינוי אינו קונה כדאמרו שם י"ל דהא דחי רבא לאביי התם דאמר דילמא דסבר שינוי קונה ושאני התם משום דהוי מצוה הבאה בעבירה וכוותיה קיימא לן. אבל מכל מקום קשה בעיני דרבא אמרו שם בדרך דילמא וליכא למפסק כוותיה וראיה לדבר דבשאר דילמא דקאמר שם רבא לא פסק כן רבינו ז"ל בהלכות גזילה כמבואר שם לכך נראה ודאי דרבי אליעזר סבר דשינוי אינו קונה וא"כ הדרא קושיא לדוכתא לדעת רבינו דהא קאמר התם דמברך אלא דהוא ניאוץ והוא כבר דבשינוי אינו קונה ומניה נשמע לדידן דקי"ל דשינוי קונה היכא דליכא שינוי לא. ע"כ צריך לתרץ כתירוץ הרב ב"י בא"ח סימן קצ"ו ע"ש : לא בתחלה ולא בסוף וכו'. וא"ת למה כתב רבינו ז"ל בהלכות חמץ פרק ששי זה הכלל כל שמברכים עליו ברכת המזון וכו' כל שמברכין עליו סתם דהא איהו סבר כאן דאינו מברך כלל. י"ל דנקט ברכת המזון דהוי מדאורייתא לדמותו למצוה דהוא חייב מן התורה :

הפועלים

מגדל עוז

ולמה לא יענה אמן אחר ברכת הפירות כו' עד ולפיכך עונה אמן. פ' שלשה שאכלו (דף מ"ז) : כתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי מהו זה וכו' ואין חוששין לדבריו עכ"ל : ואני אומר בא וראה וזכור מה שהקדמתי לך בחיבור זה בהתחלה כוללת ותבחין כמה מועלת לשקול דבריו במאזני צדק ואבני צדק ואיפת צדק והין צדק ותתבונן כי מה שכתב ר"מ ז"ל לא מדעתו כתבו אלא תלמוד ערוך הוא בתוספתא דמגלה דאין עונין אמן אחר ברכת עצמו בברכת פירות ובברכת מצות מפני שני דברים. אחד דאין עונין אמן אלא אחר ברכה חשובה שקדמו לה ברכות אחרות להודיע שסיים כל ברכותיו. ועוד אפילו קדמה לה כגון ברכה אחרונה שלפני קריאת מגילה ונר חנוכה לא יענה אמן מפני שזה היה חשוב הפסק בין הברכה ובין דבר שמברכין עליו ולא דמי לבונה ירושלים שכבר סיים כל אכילתו ואין כאן עוד חשש הפסק. וכתב הר"מ מקוצי ז"ל ופירוש ר"מ ז"ל מפורש ביותר מעתה ואין צריך לדחוק דברים בשבעת המינין ועל כן נשמע ממנו שאמר כהלכה ועל שבל פיו העולם עומד מעודו עד היום הזה כד"ן : כל האוכל דבר האסור כו' עד לא בתחלה ולא בסוף עד סוף הפרק. פ' שלשה שאכלו (דף מ"ה) : כתב הראב"ד ז"ל טעה בזה טעות גדולה וכו' למה לא יברכו הואיל ונהגו עכ"ל : ואני אומר כי רש"י ז"ל פירש כן בפירוש המשנה דר"פ שלשה שאכלו כדברי ר"מ ז"ל וכתב הטעם משום דהויא ברכה הבאה בעבירה וגם רבותינו בעלי התוספות ז"ל הסכימו כן משום דלא חשיבא אכילה ויש לי ראיה לשתי הלשונות, ללשון התוספות מדתנן פרק שבועות תניין שבועה שלא אוכל ואכל אוכלין שאינן ראויין לאכילה ושתה משקין שאינן ראויין לשתיה פטור שבועה שלא אוכל ואכל נבילות טריפות שקצים ורמשים חייב ור"ש פוטר וק"ל כר' שמעון אלמא לא שמה אכילה ומהך בבי דלקמן לא תיקשי לן דהא בגמרא דמעתין מקשה מינייא ונתכך לה, וללשון רש"י ז"ל יש לי ראיה מדתנן פ"ק דסנהדרין ר"א בן יעקב אומר הרי שגזל סאה חיטין טחנה לשה ואפאה והפרים ממנה חלה כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ ועל זה נאמר ובוצע ברך נאץ ה' ומייתי לה בהדיא ריש פרק הגוזל קמא ואסיקנא טעמא לענין ברכה משום דהויא לה ברכה הבאה בעבירה ואע"ג דאמר לה תלמודא בלשון דילמא דוקא הוא כדאמרינן טובא בתלמודא וכ"נ רבותינו בעלי התוספות ז"ל בפ"ק דסנהדרין וג"כ מצאתי שמביאים הירושלמי שמוכיח והפרים ממנה חלה והאכיל את בניו אלמא לענין ברכת האכילה נאמרה ובזה עמדו דברי ר"מ ז"ל על עמדם. ומסברא נמי יש לי לתמוה על הסכמת הראב"ד ז"ל שמחלק בין זימון לברכה אי אכילה הויא לברך עליה בתחלה ובסוף אמאי לא הויא אכילה לזימון ואי לזימון לא הויא לענין ברכות נמי לא הויא וכיון דסתם מתניתין לענין זימון איצ' ידוק מינה לענין שאר ברכות כדעת ר"מ ז"ל וכד"ן :

הגהות מיימוניות

[ט] אביי עני לה בקול רם כי היכי דלישמעו פועלים דהטוב והמטיב לאו דאורייתא ויעמדו למלאכה רב אשי עני ליה בלחישה כי היכי דלא ליזלזלו בהו בהטוב ומטיב וכן נוהג מורי שיהיה כרב אשי, וכן ראוי לנו לעשות דטעמא דאביי אין שייך לדידן דאדעתא דהכי שוכר השוכר פועלים שמתפללים ומברכים וקורין כשאר כל אדם ועוד דרב אשי הוא בתראה וכן פסק בה"ג ע"כ : * [ראה מה שכתב הטור סימן רט"ז כתב רב יהודאי ורב האי שאחר ברכת אכילת פירות וכיוצא בהן דבר שצריך לברך אחר אכילתו צריך (לברך) [לענות] אמן אחר ברכתו האחרונה כיון שהוא סוף הענין צריך לענות כמו אחר בונה ירושלים. והרמ"ה כתב שאין לענות אמן אלא כשאומר ב' ברכות או יותר זו אחר זו אבל ברכה אחת אין לענות אמן אחרית אפילו בסוף וא"א הרא"ש ז"ל היה נוהג כהרמב"ם ז"ל] :

אכל נבלות וטרפות או שתה יין נסך וכיוצא בו : **ב** אבל אם אכל דמאי אע"פ שאינו ראוי אלא לעניים או מעשר ראשון שנטלה תרומתו אע"פ שלא ניטל ממנו חשבון תרומה גדולה והוא שהקדימו בשבלין או מעשר שני והקדש שנפדו אע"פ שלא נתן את החומש. הרי זה מברך תחלה וסוף וכן כל כיוצא בהן :

פרק שני

א **סדר** [א]ברכת המזון כך היא. ראשונה ברכת הזן. שנייה ברכת הארץ. שלישית בונה ירושלים. רביעית הטוב והמטיב. ברכה ראשונה משה רבינו תקנה. שנייה תיקן יהושע. שלישית תיקן דוד ושלמה בנו. רביעית חכמי משנה תקנוה : **ב** הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית ואכלו פתן אין מברכין לפניה. ומברכין לאחר סעודתן * שתי ברכות בלבד כדי שלא יבטלו מלאכת בעל הבית. ברכה ראשונה כתיקונה שנייה פותח בברכת הארץ וכולל בה בונה ירושלים וחותם בברכת הארץ. ואם היו עושין בסעודתן בלבד או שהיה בעל הבית מיסב עמהן מברכין ד' ברכות כתיקונן כשאר כל אדם : **ג** ברכת הארץ צריך לומר הודייה בתחלתה ובסופה וחותם בה על הארץ ועל המזון. וכל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ לא יצא ידי חובתו. וצריך להזכיר בה ברית ותורה ולהקדים ברית לתורה. שהברית הזאת שאומרים בברכת הארץ היא ברית מילה שנכרתו עליה שלש עשרה בריתות והתורה כולה נכרתו עליה שלש בריתות שנאמר אלה דברי הברית וגו' מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב אתם נצבים וגו' לעברך בברית וגו' : **ד** [ב]ברכה שלישית פותח בה רחם יי' אלהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך. או נחמנו יי' אלהינו

א טור א"ח סי' קפ"ז סמ"ג עשין שם : ב טור סי' קפ"ח סמ"ג עשין שם :

כסף משנה

עליהן לאו דוקא זימון דה"ה אין מברכין עליהן אלא איידי דתנא רישא אכל דמאי ומעשר ראשון שנטלה תרומתו ומע"ש והקדש שנפדו מזמנין עליהם דאשמועי' דלא מיבעיא דמברכין עליהן אלא מזמנין נמי הכא נמי סיפא אין מזמנין אבל ה"ה דאין מברכין עליהן : ומ"ש רבינו בין בשגגה היינו לברכה שבסוף דאילו לשבתחילה לא שייך למימר בשגגה אינו מברך שהרי אינו יודע שהוא של איסור. ואמרו בגמרא טבל פשיטא לא צריכא בטבל דרבנן ה"ד בעציץ שאינו נקוב. מעשר ראשון שלא נטלה תרומתו פשיטא לא צריכא שהקדימו בכרי כלומר שאחר שנתמרח ונעשה כרי קדם לוי ונטל מעשר ראשון קודם שנטל כהן תרומה גדולה נמצאת תרומה גדולה של כהן בתוך המעשר הזה וסד"א שיהא דינו כאילו הקדימו בשבלים שיתבאר בסמוך קמ"ל. מעשר שני והקדש פשיטא לא צריכא שנפדו שלא כהלכתן מעשר שני שפדאו שלא בכסף צורה ואכן בעינן כסף צורה דכתיב וצרת הכסף הקדש שחללו ע"ג קרקע ואכן בעינן ונתן הכסף וקם לו ואשמועי' מתניתין דבכל הני אין מזמנין. ובהנך דקתני דמזמנים עליהם אמרינן דטעמא דדמאי משום דאי בעי מפקר נכסיה והוי עני וחזי ליה דתנן מאכילים את העניים דמאי ומעשר ראשון שנטלה תרומתו היינו כגון שבעודו בשבלים קדם לוי ונטל מעשר ראשון קודם שנטל כהן תרומה גדולה נמצאת תרומה גדולה בתוך המעשר הזה ואשמועינן מתני' שכיון שהקדימו בשבלים דאכתי לא אידגן פטור מתרומה גדולה וכיון שיפרים תרומת מעשר מזמנין עליו ומ"ש והקדש שנפדו כגון שנתן את הקרן ולא נתן את החומש. ומ"ש רבינו או שאכל מעשר ראשון שלא נטלו תרומותיו היינו אפילו ניטלה אחת מהן הואיל ולא ניטלה חבירתה אין מזמנין עליו :

פ"ב **א** סדר ברכת המזון וכו' עד והמטיב. ברייתא פרק שלשה שאכלו (ברכות מ"ח ב'): ברכה ראשונה וכו'. (שם) אמר רב נחמן משה תיקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם המן. יהושע תיקן להם ברכה הארץ כיון שנכנסו לארץ. דוד ושלמה תיקנו בונה ירושלים דוד תיקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ושלמה תיקן על הבית הגדול והקדוש. הטוב והמטיב ביבנה תקנוה ביום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה. וכתב הרמב"ן ז"ל בהשגות שאין מטבע לברכת המזון מן התורה אבל נצטוינו מן התורה לברך אחר אכילתנו כל אחד כפי דעתו כענין ברכת בנימין רעיא בריך רחמנא מאריה דהאי פתא ובאו הנביאים ותיקנו לנו נוסח מתוקן הלשון ואת המליצה ושינו בו אנחנו עוד בגלות ומלכות בית דוד משיחך במהרה תחזירנה למקומה ותבנה ירושלים כי הענין תיקון שלמה ובית דינו והלשון כפי הזמנים יאמר וכיוצא בזה כתבו הרא"ם והרשב"א ז"ל בפרק שלשה שאכלו :

ב הפועלים שהיו עושין וכו'. ברייתא פ' היה קורא (ברכות דף ט"ז) ופירש"י אין

מברכין לפניה לפי שאינה מן התורה. וכתבו התוספות וחותם בברכת הארץ אף על גב דמדאורייתא הם יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה הואיל ומרודים במלאכת בעל הבית, ואין צורך לזה שאין מנין הברכות שאחר המזון מן התורה כנראה מדברי הרמב"ן ז"ל שכתבתי בסמוך גם רבינו כתב בספר המצות שלו והמצוה י"ט שצונו לברכו אחר האכילה ולא הזכיר מנין הברכות ולדעתם ז"ל הנך קראי דמייתי בגמרא ללמד על כל ברכה וברכה אסמכתא בעלמא נינהו. וכתב רש"י ז"ל כולל ג' ברכות כאחת שברכת הארץ ובנין ירושלים דומות. וכתב ה"ר מנוח וכולל בבונה ירושלים שאומר שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה וירושלים עירך שתבנה אותה במהרה בימינו ואם רצו לברך ד' ברכות ב"ה יכול לעכב מפני ביטול מלאכתו וש"מ שאסור לברך בשעת עשיית מלאכה והכי איתא בירושלמי א"ר מונא זאת אומרת שאסור לעשות מלאכה (עד) בשעה שיברך עכ"ל. והגהות מיימון כתבו בפ"א גבי הא דאמרי' אביי עני ליה בקול רם כי היכי דלישמעו פועלים דהאי טעמא לא שייך לדידן כי אדעתא דהכי משכירים פועלים שיהיו קורין ומתפללים כשאר כל אדם :

ג ברכת הארץ וכו'. פרק שלשה שאכלו (ברכות מ"ט) ר' אבא אומר צריך שיאמר בה הודאה תחלה וסוף ופירש רש"י בתחלה וסוף נודך ה' אלהינו ועל כולם ה' אלהינו אנו מודים לך: ומ"ש וחותם בה וכו'. בפרק שלשה שאכלו מקשה למ"ד דאין חותמים בשתים מדמברכינן על הארץ ועל המזון ומפני דכולה חדא חתימה היא דה"ק ארץ דעבדא מזון : וכל שלא אמר וכו'. (שם מ"ח ב') תניא ר' אליעזר אומר כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא י"ח נחום הזקן אומר צריך שיזכיר בה ברית ר' יוסי אומר צריך שיזכיר בה תורה פלימו אומר צריך שיקדים ברית לתורה שזו ניתנה בשלש בריתות וזו ניתנה בי"ג בריתות. ופרש"י בי"ג בריתות בפרשת מילה שניתנה לאברהם הם כתובים : וכתב ה"ר יונה ז"ל דמאי דבעי למימרא ארץ טובה ורחבה לפי שארץ ישראל נשתבחה בזה הלשון והא דבעי להזכיר ברית משום שבזכותו ירשו הארץ וכן בזכות התורה כדכתיב למען תחיון ובאתם וירשתם וכתיב ויתן להם ארצות גוים וגו' בעבור ישמרו חקיו :

ד ברכה שלישית וכו'. שם (מ"ט) אמר רב ששת פתח ברחם על ישראל חותם במושיע ישראל פתח ברחם על ירושלים חותם בבונה ירושלים ורב נחמן אמר אפילו פתח ברחם על ישראל חותם בבונה ירושלים כלומר דרחמי ישראל היינו בנין ירושלים ושפיר הוי חתימה מעין פתיחה ופסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל כרב נחמן : ומה שכתב רבינו או נחמנו וכו'. הוא ממה שאמרו שם (מ"ח ב) בברייתא בשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה וכתב הרי"ף מתחיל בנחמה שאומר נחמנו יכו' וחותם

לחם משנה

פ"ב **ב** הפועלים שהיו עושים מלאכה וכו'. בפרק היה קורא (דף ט"ז) הקשו בתוס' דלמה עוקרים בונה ירושלים שהיא מן התורה כיון דכולהו נפקא לן בגמרא מקראי ותירצו דיש כח ביד חכמים לעקור דבר תורה כלומר ומש"ה אמרו דכולל בונה ירושלים דרצו לעקור עם מעט כלומר שאומרים כל הברכות אע"פ שבונה ירושלים נאמרה בכללות לית לן בה אבל שלא יאמר אותה כלל לא רצו לומר כן שזו היתה עקירה בלי מעט, ומה שכללו יותר בונה ירושלים מהאחרות משום דדמיא לברכת הארץ כדכתב רש"י ז"ל. והרב בית יוסף תירץ דאין צורך לזה דאין מנין הברכות שאחר המזון מן התורה ומאי דנפקא להו בגמ' מקראי היא אסמכתא בעלמא וכתב שכן משמע מדברי רבינו ז"ל במנין המצות שכתב המצוה י"ט לברכו אחר אכילה ולא הזכיר מנין הברכות. וקשה לי על דבריו דאם כן בברכת הזן להודיה די כיון דכל השאר הוו מדרבנן והוו כברכת המוציא דאין אומרים אותה שהיא מדרבנן. ועוד קשה כשנעלם ולא ידע אם בירך ברכת המזון שחוזר ומברך כדכתב רבינו ז"ל בסוף פרק זה למה חוזר ומברך הכל לא היה לו לברך אלא ברכת הזן להודיה דהיא מדאורייתא, ואולי יש לתרץ לדעתו ז"ל דכיון דיש להם אסמכתא בקרא רצו להחמיר בהם קצת. אבל נ"ל כדברי התוספות דודאי כל הברכות הם מן התורה אבל המטבע שלהם לא הוי מן התורה ומה שלא הזכיר רבינו ז"ל במנין המצות מנין הברכות הוא מפני שאין דעתו למנות אלא מצות ובין שתהיה ברכה אחת או ארבע ברכות מצוה אחת היא ואתו משה ויהושע דוד ושלמה ותקנוה בנוסח זה ולהכי בברכת המזון הוזר ומברך דהכל הוו מן התורה. ומ"מ ברכת הטוב והמטיב נראה לי לכאורה דאינו חוזר ומברך כיון שהיא מדרבנן אבל צ"ע :

ג וכל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ לא יצא ידי חובתו. קשה למה בארץ חמדה ובמלכות בית דוד משיחך כתב רבינו ז"ל כל מי שלא אמר לא יצא ידי חובתו ובברית ותורה לא אמר כן אלא צריך להזכיר ברית ותורה לבד והא בגמרא (דף מ"ט) בכולהו אמר ואם לא הזכירן לא יצא י"ח ואע"ג דרב אמר שם לא אמר ברית ותורה ומלכות יצא לית הלכתא כוותיה כדמשמע שם. עוד שם בברייתא והפוחת לא יפחות מאחת כלומר גבי הודאה תחלה וסוף דלא יפחות מאחת או תחלה או סוף וכל הפוחת מאחת הרי זה מגונה ולא הזכירו רבינו ז"ל ולא ידעתי למה : והתורה כולה נכרתו עליה שלש בריתות שנאמר וכו'. ואם תאמר למה במילה נכרתו י"ג בריתות מפני שבפרשת מילה הוזכרו י"ג בריתות והלא כמה פעמים בתורה כתיב ברית ושמרתם את הברית הזאת וגו' ורבים כמוהו. וי"ל דבשלש פעמים נתנה התורה כדכתב רש"י ז"ל באהל מועד ובהר גריזים ובערבות מואב ובכל מקום שנתנה לא הוזכר אלא ברית אחת אבל המילה כשנתנה הוזכרה בה שלש עשרה בריתות אבל כל שאר הבריתות שהוזכרו בתורה אין קפידא כיון שלא הוזכרו בשעת נתינת התורה די"ל דמה שקרא התורה אח"כ ברית אינו שכורת ברית עתה מחדש אלא קורא ברית מה שכרת אתם כשנתן אותה אבל המילה בשעת נתינתה היו י"ג וזהו שאמר זו נתנה בשלש בריתות וזו נתנה בי"ג בריתות :

ד או נחמנו ה' אלהינו וכו'. מה שאמרו בברייתא בפרק שלשה שאכלו (דף מ"ח:) בשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה לא כפירוש רש"י ז"ל מפרש לה רבינו ז"ל ולא כסברת

הגהות מיימוניות

*) [טור סי' קצ"א ושם כתב מברכין לפניה ולאחריה ב' ברכות וכן האשר"י ס"פ היה קורא ע"ש] :

מגדל עוז

פ"ב סדר ברכת המזון וכו' עד תקנוה. פ' שלשה שאכלו (דף מ"ח): הפועלים שהיו עושין כו' עד כשאר כל אדם. פרק היה קורא (דף ט"ז:) ברכת הארץ כו' עד ברכה שלישית. פ' שלשה שאכלו שם :

וחותם מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים. ואע"ג דאמרינן בגמרא שאין חותמין מושיע ישראל ובונה ירושלים לפי שאין חותמין בשתים ל"ק שאילו היה אומר מנחם עמו ישראל ובונה ירושלים ה"ל חותם בשתים אבל כיון שאומר מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים דבר אחד הוא שינחמנו על ידי הבנין: וכתב הרא"ש יש מתפלים כן וה"ר יונה היה אומר שגם זה חשוב לשתים כמו שמצינו בהביננו ושמחו צדיקים בבנין עירך שהוא מעין שתי ברכות על הצדיקים ולירושלים אבל החותם מנחם ציון בבנין ירושלים לא הוי כחותם בשתים דירושלים וציון חדא הוא. ולי נראה דלא קשיא מהיא דהביננו לומר דחשיבא כשתים שאע"פ שאפשר שירמוז לשתי ברכות מ"מ פשטא דמילתא לא הויא אלא כעין ברכה אחת. ומ"ש וכל מי שלא אמר מלכות בית דוד וכו'. ג"ז שם בברייתא כתבתיה בסמוך ר' אליעזר אומר כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו:

ה בשבתות וי"ט וכו'. ברייתא שם ובשבת מתחיל בנחמה ואומר קדושת היום באמצע ופירש הרי"ף ז"ל כמ"ש בסמוך. ומ"ש שאומר רצה והחליצנו וכו' וכן מ"ש שבי"ט אומר יעלה ויבא. וכן בר"ח ובחה"מ וכו'. פרק במה מדליקין (שבת כ"ד) איבעיא להו מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא אינו מזכיר ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא סבר לאדכורי בבונה ירושלים א"ל כתפלה מה תפלה בהודאה אף ברכת המזון בהודאה איבעיא להו מהו להזכיר של ר"ח בבהמ"ז את"ל חנוכה דרבנן לא צריך ר"ח דאורייתא צריך או דילמא כיון דלא אסור בעשיית מלאכה לא מדכרינן רב אמר מזכיר ור' חנינא אמר אינו מזכיר אמר רבי זירא נקוט דרב בידך דתני ר' אושעיא ימים שיש בהם קרבן מוסף כגון ר"ח וחוה"מ יש בהם הזכרה בברכת המזון וימים שאין בהם קרבן מוסף כגון שני וחמישי של תעניות ושל מעמדות אין בהם הזכרה בברכת המזון כלומר בערבית של ליל כניסת התעניות וכ"ש בליל יציאתו שכבר עבר היום. ואף ע"ג דאמרינן דחנוכה אינו מזכיר ועוד שאמר את"ל חנוכה דרבנן אינו מזכיר כתב רבינו שמזכיר מדאשכחן הנך אמוראי שהיו מזכירין ולא היו חולקים אלא באי זה מקום יזכיר וחנוכה ופורים דינן שוה ועדיף נמי פורים שהוא מכתבי הקדש. והרא"ש ז"ל כתב ותימה הוא שלא הביא הגמרא ברייתא דתני ר' אושעיא לפשוט דאין מזכיר חנוכה בבהמ"ז כמו בתעניות כיון שאין בהם קרבן מוסף הילכך נ"ל דס"ל לבעל הגמרא מאחר שפירש התנא כגון מעמדות ותעניות מכלל דחנוכה ופורים אף ע"פ שאין בהם קרבן מוסף צריך להזכיר משום פרסומי ניסא: וכתבו התוספות דעל הנסים מזכיר בהודאה משום דעל הנסים הודאה היא ולא תפלה ויעלה ויבא בבונה ירושלים משום דיעלה ויבא תפלה היא תיקנוה בבונה ירושלים שהיא תפלה ובי"ח תקנוה בעבודה שהיא תפלה להשיב ישראל לירושלים:

וי"ט או ר"ח וכו' וכן ר"ח טבת וכו'. [פשוט הוא וזה דמזכיר רצה תחלה משום דתדיר קודם]:

ז ברכה רביעית וכו'. בפ' שלשה שאכלו (ברכות מ"ט) אמר רבה בר בר חנה הטוב והמטיב צריכה מלכות ואסיקנא דהיינו לומר שצריכה ג' מלכיות חדא שפותח בא"י אמ"ה ועוד תרתי אבינו מלכנו וכו' המלך הטוב והמטיב כלומר שמן הדין היה שלא להזכיר בה מלכות כלל כיון דסמוכה לברכה ראשונה כדאמרן בכל ברכה הסמוכה לחברתה אלא שלפי שהזכיר בבונה ירושלים מלכות בית דוד צריך גם כן להזכיר מלכות שמים ולא תקנוה בברכה עצמה שלא להשוות מלכותא דארעא עם מלכותא דרקיעא אלא תקנוה בהטוב והמטיב וכיון שתקנו בה מלכות דבונה ירושלים תקנו גם כן מלכות כנגד ברכת הארץ: וכתב ה"ר יונה ז"ל שהטעם שאף על פי שהוא מטבע ארוך אין חותמין בה בברוך לפי שכל השמות האלו שמות התאר הם שאנו אומרים שהוא מלך ומטיב וגומל וכל מה שאומר אל הבורא משמות התאר ענין אחד הוא ואף על פי שאומר הוא יגמלנו הוא ענין אחד שגם זה תאר הוא שאנו אומרים שהוא גומל עלינו בכל יום. עוד נוכל לתרץ שמתחלה כשתקנו הטוב והמטיב לא תקנו בה כל זה הנוסח אלא הטוב והמטיב בלבד ואח"כ הוסיפו בה כל אלו הדברים. ומפני שבשעת התקנה לא היה מטבע ארוך לפיכך לא תקנו בה חתימה ומ"ש ג' גמולות אחר התוספת היה עכ"ל. ותירוץ זה כתבו התוספות והרא"ש אבל הרשב"א נתן טעם אחר שלא רצו לחתום בה ולעשותה מעין ברכות של תורה שלמעלה ממנה: וכשמברך האורח וכו'. שם (ברכות מ"ו) מימרא דר' יוחנן משום רשב"י ואמרינן בגמרא ור"י מוסיף בה דברים ויצלח מאד בכל נכסיו ויהיו נכסיו מוצלחים וכו' וזהו שכתב רבינו ויש לו רשות להוסיף וכו' כלומר שהכל לפי מה שירצו להוסיף ולהאריך ופשוט הוא:

ח וכשמברכין בבית האבל וכו'. שם רב זוטרא איקלע בי רב אשי איתרע ביה מילתא פתח ובריך הטוב והמטיב אל אמת וכו' ומסיים בה בגמרא גודר פרצות בישראל הוא יגדור הפרצה הזאת בישראל. וסובר רבינו

אלהינו בירושלים עירך וחותם בה בונה ירושלים או מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים. ולפיכך נקראת ברכה זו נחמה. וכל מי שלא אמר מלכות בית דוד בברכה זו לא יצא ידי חובתו מפני שהיא ענין הברכה שאין נחמה גמורה אלא בחזרת מלכות בית דוד*: ה בשבתות וביָמים טובים מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום באמצע. כיצד מתחיל נחמנו יי' אלהינו בציון עירך או [א] רחם יי' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ומסיים מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים או בונה ירושלים. ואומר באמצע בשבת אלהינו ואלהי אבותינו רצה והחליצנו יי' אלהינו במצותיך ובמצות יום השביעי הגדול והקדוש הזה כי יום זה גדול וקדוש הוא מלפניך נשבות בו ונגוח בו באהבה כמצות רצונך ברצונך הנח לנו יי' אלהינו ואל תהא עלינו צרה ורעה ויגון ואנחה ביום מנוחתנו. [ב] ובימים טובים אומר יעלה ויבא. וכן בראשי חדשים ובחולו של מועד מוסיף באמצע ברכה שלישית יעלה ויבא: ו בחנוכה ובפורים מוסיף באמצע ברכת הארץ על הנסים כדרך שמוסיף בתפלה. ויום טוב או ראש חדש שחל להיות בשבת מזכיר רצה והחליצנו תחילה ואח"כ יעלה ויבא. וכן ראש חדש טבת שחל להיות בשבת מזכיר על הנסים בברכת הארץ ורצה והחליצנו ויעלה ויבא בנחמה: ז ברכה רביעית צריך להזכיר בה * שלש מלכיות. וכשמברך האורח אצל בעל הבית אמוסיף בה ברכה לבעל הבית. כיצד אומר יהי רצון שלא יבוש בעל הבית בעולם הזה ולא יכלם לעולם הבא וכו'. ויש לו רשות להוסיף בברכת בעל הבית ולהאריך בה: ח בוכשמברכין בבית האבל אומר בברכה רביעית [ג] המלך החי הטוב והמטיב אל אמת דיין

א טור סי' ר"א : ב טור סי' קפ"ט כמ"ג שם :

לחם משנה

כסברת הרי"ף ז"ל שהביא הטור בסימן קפ"ח אלא פירוש שלישי אני רואה בדבריו. דרש"י ז"ל מפרש דמאי דקאמר מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה אין הענין שמזכיר לשון נחמה אלא כוונת הברייתא לומר דאין צריך להזכיר בתחלה וסוף של שבת אלא באמצע אבל מתחיל בענין נחמה שהוא ענין הברכה רחם ה' וכו' ומסיים בענין נחמה שהוא בונה ירושלים, ואין נראה כן דעת רבינו ז"ל שהוא מפרש דנחמה דקאמר רוצה לומר לשון נחמה משמע דמתחיל נחם ומסיים מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים. והרי"ף ז"ל מפרש דדוקא בשבת מזכיר לשון נחמה בתחלה וסוף ואין כן דעת רבינו ז"ל שהוא אינו מצריך לשנות משבת לחול אלא שהוא מפרש כפירש"י ז"ל והוא רצה לדייק לשון נחמה וקאמר דכוונת הברייתא לומר שאין צריך להזכיר של שבת בתחלה וסוף כדפרש"י ומ"ש מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה להודיענו דאם רצה לומר נחם בתחלה ומנחם עמו בין בתחלה בין לבסוף הרשות בידו אבל אין סברא לחלק בכך בין חול לשבת. וכי תימא אמאי לא מפרש מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה דוקא ולא בענין אחר י"ל דמשום דבברייתא אחרת אמר מהו חותם בבנין ירושלים משמע דבונה ירושלים לחוד סגי ואין הסברא לומר דהברייתות פליגי אלא בכל צד שירצה יעשה וברייתא אחת נקט לשון נחמה והאחרת לשון בונה ירושלים והא והא איתא:

ה מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים. הקשה רבינו אפרים ז"ל דהוה ליה חתימה בשתים ואין חותמין בשתים. ותירץ הרא"ש בפסקיו דאם היה אומר מנחם עמו ובונה ירושלים הוי חותם בשתים אבל מנחם עמו בבנין ירושלים חדא היא שינחם עמו על ידי בנין ירושלים. ואם תאמר במגילה דחותם האל הנפרע להם מכל צריהם האל המושיע הא הוי חתימה בשתים. ותירץ מהררי"ק ז"ל בא"ח סימן תרצ"ב בשם אורחות חיים דהני שתים שייכי אהדדי ואין תשועה שלמה אלא בשתיהן אחת שנפרע לנו מאויבינו והאחרת גדולה מזו שהושיענו מידם ולא נפקד ממנו איש ע"כ. ואם תאמר אם כן למה ליה לומר כאן מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים אפילו שיאמר מנחם עמו ובונה ירושלים [לא] הוי חתימה בשתים דאין הישועה אלא בשתיהן כי היכי דאמרינן התם. ויש לומר דשאני התם דשניהם בענין ישועת ישראל אלא שהם שני דברים אחת שנפרע מצריהם ואחת שלא נפקד מהם איש אבל הכא חד בישועת ישראל וחד בבנין ירושלים והוו תרי מילי אי לאו דקאמר בבנין ירושלים דהוי חדא מילתא כדקאמר הרא"ש ז"ל:

ו בחנוכה ופורים מוסיף באמצע ברכת הארץ על הנסים. ואם תאמר הא בפרק במה מדליקין (דף כ"ד) לא אמרו אלא אם בא להזכיר מזכיר משמע דהרשות בידו ואיך כתב רבינו חובא. י"ל דבירושלמי אמרו דבשלא הזכיר על הנסים דחובא חוזר וכמו שכתב ההגהות [מיימוני לקמן]. ורבינו לענין חוזר לא רצה לפסוק כירושלמי כיון דלגמ' דידן הוי רשות ההזכרה אם כן החזרה הוי ברכה לבטלה ולא שבקינן גמרא דידן ועבדינן כירושלמי אבל לענין חיוב ההזכרה פסק כירושלמי משום דאפילו לגמרא דידן אין כאן איסור דהכי קאמר דהוי רשות ואם כן ראוי להחמיר כירושלמי והוא טעם נכון:

ח בבית האבל אומר בברכה רביעית וכו'. בפרק שלשה שאכלו (דף מ"ו:) אמר רב נחמן בר יצחק תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי עוקרין אותה בבית האבל כדתניא

מגדל עוז

בחנוכה ופורים כו' עד ויעלה ויבא בנחמה. בפרק במה מדליקין (דף כ"ד) ובירושלמי פרק תפלת השחר וכן משמע בזבחים פרק כל התדיר ובמגילה פרק בני העיר: ברכה רביעית כו' עד הרחמן כו'. פרק שלשה שאכלו (דף מ"ט):

הגהות מיימוניות

*) [לשון הטור ואין להזכיר בה שם מלכות אחרת לכן אין לומר אבינו מלכנו רוענו וכן בשבת אין לומר מלכותך אלא מלכות בית דוד עבדך: [א] וכן כתב בתשובת ר"י ברבי יהודה וכן פירש רש"י ב' לשונות וכן פר"י וכן פ' ראבי"ה וס"ה שאין נחמה גדולה מזו ומה שאומר בספר מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה לאשמעינן שחותם בשבת כבחול בנחמת ירושלים ולא מקדש השבת עד כאן: [ועיין בטור א"ח סימן קפ"ח בדין זה וטור סימן קפ"ז]: [ב] וחולה שיש בו סכנה שאוכל ביום הכפורים אומר מעין המאורע בברכת המזון ודבר פשוט הוא דבהיתרא קאכיל ואדרבא מצוה קעביד דהוי לדידיה יום הכיפורים כשאר יום טוב ושלים מאיר ברבי ברוך זלה"ה עד כאן: * [טור סימן קפ"ט ז"ל לכך צריך להזכיר בה ג' מלכיות וג' גמולות וג' הטבות עיין שם:] [ג] ואין מברכין ברכת אבלים אלא בעשרה פ"ק דכתובות ועיין בהלכות שמחות ע"כ: [מדברי הכמ"ג נראה דאין צריך עשרה וכן בטור סימן קפ"ט:]

דיין אמת * שופט בצדק שליט בעולמו לעשות בו כרצונו שאנחנו עמו ועבדיו ובכל אנחנו חייבין להודות לו ולברכו. ומבקש רחמים על האבל לנחמו כפי מה שירצה וגומר הרחמן כו': ט בבית חתנים מברכין ברכת א*חתנים אחר ארבע ברכות אלו בכל סעודה וסעודה שאוכלים שם. ואין מברכין ברכה זו לא עבדים ולא קטנים. עד כמה מברכין ברכה זו אם היה אלמון שנשא אלמנה מברכין אותה ביום ראשון בלבד. ואם בחור שנשא אלמנה או אלמון שנשא בתולה מברכין אותה [ד] כל שבעת ימי המשתה: י ברכה זו שמוסיפין בבית חתנים היא ברכה אחרונה משבע ברכות של נישואין. במה דברים אמורים כשהיו האוכלין הם שעמדו בברכת נישואין ושמעו הברכות אבל אם היו האוכלין אחרים שלא [ה] שמעו * ברכת נישואין בשעת נישואין מברכין בשבילם אחר ברכת מזון שבע ברכות כדרך שמברכין בשעת נישואין. והוא שיהיו עשרה והתנים מן המנין: יא בואלו הן שבע ברכות. ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם יוצר האדם. ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם שהכל ברא לכבודו. ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר יצר את האדם בצלמו בצלם דמות תבניתו והתקין לו ממנו בנין עדי עד ברוך אתה יי' יוצר האדם. שוש תשיש ותגל עקרה בקיבוץ בניה לתוכה בשמחה ברוך יי' משמח ציון בבניה. שמח תשמח רעים ואהובים כשמחך יצירך בגן עדן מקדם ברוך אתה יי' משמח חתן וכלה. ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה גילה ורנה דיצה וחדוה אהבה אחוה שלום וריעות מהרה יי' אלהינו ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול מצהלות חתנים [מחופתם] ונערים מנגינתם ברוך אתה יי' משמח חתן עם הכלה: יב * שכח ולא גהזכיר בשבת או ביום טוב קדושת היום. אם נזכר קודם שיתחיל בברכה רביעית בשבת אומר ברוך יי' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל לאות ולברית קדש ברוך

השגת הראב"ד

*) שכח ולא הזכיר בשבת או בי"ט כו' עד אינו חוזר: כתב הראב"ד ז"ל טעה בזה דלא גריעא ברכה רביעית ממי שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו שאם טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה אע"פ שסיים שים שלום חוזר לעבודה ואינו חוזר לראש הלכך הכא נמי פוסק וחוזר לתחלת בונה ירושלים עכ"ל:

א טור אה"ע סי' ס"ב סמ"ג עשין שם: ב טור אה"ע סי' ס"ב סמ"ג עשין כ"ז: ג טור א"ח סי' קפ"ח סמ"ג עשין שם:

כסף משנה

דיין דהא ליתנא אינו מענין הברכה אלא בקשת רחמים על האבל והכל לפי מה שירצה לבקש רחמים עליו הכל כפי צחות לשונו. ודע דבגמרא גרסינן שופט בצדק לוקח נפשות במשפט ורבינו לא כתב לוקח נפשות במשפט לפי שהרי"ף לא כתבו ובה"ג כתב דלא אמרינן ליה משום דכיון דאמרינן בפרק במה בהמה (שבת נ"ה ב') יש מיתה בלא חטא היאך נאמר לוקח נפשות בצדק. וה"ר יונה והרא"ש ז"ל כתבו שאין למוחקו דאע"פ דיש מיתה בלא חטא כל דרכיו משפט:

ט בבית חתנים וכו'. פ"ק דכתובות (דף ז' ה') ת"ר מברכין ברכת חתנים בבית חתנים בעשרה כל ז' אמר רב יהודה והוא שבאו פנים חדשות רב אשי איקלע לבי רב כהנא יומא קמא בריך כולהו כלומר כל ז' ברכות מכאן ואילך אי איכא פנים חדשות בריך כולהו ואי לא אפושי שמחה בעלמא הוא מברך שהשמחה במעונו ואשר ברא: ומ"ש עד כמה מברכין ברכה זו וכו'. מימרות דרב הונא שם (דף ז') ותניא נמי מברכין לבתולה שבעה ולאלמנה יום אחד ואוקמוה בגמרא דהכי קאמר ליכא בתולה דבצרה מז' וליכא אלמנה דבצרה מיום א' כלומר דאלמנה שנשאת לבחור ואלמון שנשא בתולה מברכין ז'. ומפרש רבינו דכל הנך מברכין היינו בשעת סעודה. ופנים חדשות היינו בני אדם שלא עמדו שם בברכת הנישואין ולא שמעו הברכות ולפיכך מברכין בשבילם בסעודה ראשונה ז' ברכות אבל אם עמדו שם בשעת נישואין ושמעו ז' ברכות אין מברכין ז' ברכות ואפי' בסעודה ראשונה. והרמ"ך כתב לפי סוגיית ההלכה ברכות חתנים בסעודה נתקנו וכיון שכן אין נכון שיפטור ברכות נשואין ברכות סעודה. ומנהגנו לברך ברכת חתנים בתוך הסעודה אע"פ שהיה כל הקהל בשעת נישואין ושמעו ברכת חתנים עכ"ל. וכ"כ הרא"ש ההא דאמרינן רב אשי איקלע לבי רב כהנא יומא קמא בריך כולהו י"מ סעוד' קמייתא ומיהו אם לא אכל עד הלילה מברכין דלא גרע מפנים חדשות כיון דאכתי לא אכלו בני החופה עכ"ל וכ"כ הטור וכן פשט המנהג: ומ"ש והתנים מן המנין. שם (דף ח') מימרא דר' יצחק אמר ר' יוחנן אך מ"מ ואין מברכין ברכה זו לא עבדים ולא קטנים [נראה פשוט דהא אפילו לצרופי לא מצרפינן עבד וקטן בדבר הצריך עשרה כדאיתא ברכות (מ"ז). כ"ש שהם לא יברכו]:

יא ואלו הם ז' ברכות כו'. כך הם סדורות בגמרא שם (ז' ח') ורש"י והר"ן ז"ל האריכו בפירושן ולא ראיתי לכותבן שלא להאריך:

יב שכח ולא הזכיר וכו'. פרק שלשה שאכלו (ברכות מ"ט) יתיב רבי זירא אחורי דרב גידל ויתיב רב גידל קמיה דרב הונא ויתיב וקאמר טעה ולא הזכיר של שבת אומר ברוך שנתן שבתות וכו' טעה ולא הזכיר של י"ט אומר ברוך שנתן י"ט וכו' טעה ולא הזכיר של ר"ח אומר ברוך שנתן ר"ח לעמי ישראל לזכרון ולא ידענא אי אמר בה שמחה אי לא אמר בה שמחה אי חתים בה אי לא חתים בה וסובר רבינו דכיון דמספקא ליה לא מדכרינן בה שמחה ולא חתמינן בה. וזה דעת הרי"ף. ונראה מדברי רבינו דבאינך חותם בהם בשם ומלכות וכן דעת רוב המפרשים. וכן משמע מדמספקא ליה בר"ח אלמא דבאינך פשיטא ליה דחתים. ובתר הכי אמר רב מנשיא בר תחליפא לא שנו אלא שלא פתח בהטוב והמטיב אבל פתח בהטוב והמטיב חוזר לראש אמר רב אידי בר אבין אמר רב עמרם אמר רב נחמן אמר שמואל טעה ולא הזכיר של ר"ח בתפלה מחזירין אותו בברכת המזון אין מחזירין אותו ומפרש רבינו חוזר לראש לתחלת ברכת המזון: וכתב הראב"ד טעה בזה וכו' וחוזר לתחלת בונה ירושלים עכ"ל. ורש"י כתב כרבינו דחוזר לתחלת ברכת המזון כדאמרינן עקר רגליו חוזר לראש התם הוא דאיכא עקירת רגלים אבל הכא סיום ברכה הוא עקירת הרגלים עכ"ל, ומ"ש אבל הכא סיום ברכה וכו' כלומר דהתחלת הטוב והמטיב היינו גמר ברכת המזון כמו שעקירת רגלים הוא גמר תפלה והטעם דברכת הטוב והמטיב אינה עיקר ברכת המזון דהא ביבנה תקנוה. וכתב הרא"ש ז"ל

לחם משנה

כדתניא מה הם אומרים בבית האבל ברוך הטוב והמטיב ר' עקיבא אומר דיין האמת הטוב והמטיב אין דיין האמת לא אלא אימא אף הטוב והמטיב כך היא גירסת ספרינו ולפי זה פסק רבינו ז"ל כתנא קמא וגירסת הטור כפי הנראה מסי' קפ"ט הוא בהיפך וה"ג דיין האמת אין הטוב והמטיב לא אלא אימא אף דיין האמת. ואם תאמר לפי גירסא זו ממאן מייתי ראיה רב נחמן אי מרבנן הא אמר הטוב והמטיב דוקא ואין כאן עקירה ואי מרבי עקיבא הא איהו אמר תרוייהו הטוב והמטיב ודיין האמת ולא מיקרי עקירה אלא כשאומרים דיין האמת לבד ואין אומר הטוב והמטיב. וי"ל דמכל מקום מיקרי עקירה כיון שאין אומרים הטוב והמטיב לבדו וההוספה מיקרי עקירה. אי נמי יש לפרש דרב נחמן דמייתי ראיה סבר כרבי עקיבא דיין האמת דוקא קאמר והוי עקירה, ובגמרא דחי וקאמר דיין האמת אין הטוב והמטיב לא אלא אף דיין האמת ולא הוי עקירה וליתא לראיה דרב נחמן:

יא משמח עמו ישראל ובונה ירושלים. כך כתוב בספרי הדפוס והוא קשה דהא אין חותמין בשתים דהרי הרא"ש ז"ל כתב דאם היה אומר מנחם עמו ישראל ובונה ירושלים דהוה משמע דחתימה בשתים, וכבר עלה בדעתי לקיים זה ולומר דרבינו ז"ל גרים כגירסת בה"ג דמאהא רש"י ז"ל בפרק שלשה שאכלו כשהקשו התם ממקדש ישראל והזמנים. ותירצו חוץ [מזו] דבה"ג גרים שם ומאי שנא הני תרתי קדושי נינהו ומודה רבי דחתמינן בהו כלומר דמודה רבי דחותמין בשתים היכא דהוו תרי ענייני ולכך הכא דהוו תרי ענייני חד שמחת חתן וכלה דאיירי בה ענין הברכה דקאמר שמח תשמח וכו' ועלה קאמר משמח עמו ישראל והב' ענין בנין ירושלים דעלה קאמר ובונה ירושלים הוו הרי ענייני וחותמין בהן אבל אין דעתי נוחה בזה. ועל כל פנים נראה לי שטעות נפל בספרים וצריך לומר משמח חתן וכלה וכך היא כתובה בגמרא וכן הביאה רבינו בהלכות אישות במקומו:

יב שכח ולא הזכיר וכו'. מדברי רבינו ז"ל נראה דצריך בהך ברכה שם ומלכות הע"פ שהוא לא הזכיר בה אלא שם ודאי דמסתמא מלכות נמי בעי דשם בלא מלכות לא

מגדל עוז

ברכת חתנים כו' עד והתנים מן המנין כו'. פרק קמא דכתובות (דף ז' ח'): שכח ולא הזכיר בשבת ויום טוב כו' עד אינו חוזר. פרק שלשה שאכלו (דף מ"ט) ופרק עומד ויושב (דף כ"ג) ופרק במה מדליקין (דף כ"ד): כתב הראב"ד ז"ל טעה בזה וכו' וחוזר לתחלת בונה ירושלים עכ"ל: ואני אומר תמיה אני על פה קדוש מדבר בלשון כזה נגד גדול ורב ורם מכולא וממולא מכל חכמות ולו כמה מעלות לא יספרו ולא ידוכרו המדות המודות והוא המיר עיני גולה כגדולים

הגהות מיימוניות

* [בה"ג והרי"ף כתבו שאין לומר ולוקח נפשות במשפט משום דאיתא בפ"ב דשבת יש מיתה בלא חטא והרא"ש כתב שאין למוחקו וכן עמא דבר:] [ד] וגם מברך שהשמחה במעונו כדאיתא התם אבל אחר ז' ימי המשתה לא נהגו כלל לברך בזמן הזה שערבה כל שמחה וכן כתב בס"ה ועיין לקמן בפ"ה: [ה] אומר ר"י דשבת חשיב פנים חדשות דאמר במדרש מזמור שיר ליום השבת אמר הקב"ה פנים חדשות באו לכאן אמרו שירה ועוד אומר ר"י דדוקא פנים חדשות אורחים שהחתן מתכבד בהן אבל שאר בני אדם לא. ומפרש ר"ת שמברכין יום ולילה בשביל פנים חדשות אע"פ שלא באו אחרים רק אותם שבאו מאתמול מברכין דיום ולילו עמו מברכין בשביל פנים חדשות ורבני נרבונא פירשו אי איכא פנים חדשות כלומר אם הפנים חדשות שבאו לחופה עודם שם שלא הלך אחד מהן מברך כולהו ואפילו כל הז' ימים ובלבד שלא הלך אדם מאותן שבאו לכבוד החופה אבל הלכו לא עכ"ל התוס'. והנה רבינו משולם לא היה מצריך ב' כוסות לברכת המזון וז' הברכות ולא דמי להא דאמרינן בפרק ע"פ קדוש וברכת המזון תרי מילי נינהו דהתם זה קודם סעודה וזה לאחר הסעודה. אבל ר"ת מצריך ב' כוסות דמברכין בהמ"ז בכוס אחד וכשמגיע לברכת בפה"ג יניח כוס זה ונוטל כוס אחר ואומר על זה ז' ברכות ואח"כ חוזר ונוטל כוס ראשון שאמר עליו ברכת המזון ומברך עליו בפה"ג ועיין בהלכות אישות פט"ג. ודוקא בבית חתנים מברכין ברכת חתנים ושהשמחה במעונו דהיינו עיקר מקום ישיבת חתן וכלה אבל אם הלכו לבית אחר אפילו חתן וכלתו עמו אין אומרים שם דאמרינן בפרק הישן אין שמחה אלא בחופה דהיינו עיקר מקום ישיבתו ולא מקום העשוי לאקראי בעלמא וגם במקום שברכו ברכת נשואין אינו תלוי דלפעמים עושין זה ברחוב העיר לפי רוב העם בשם תגביר. וריצב"א הורה לברך ברכת נשואין בבתים הפתוחים לבית שכילת חתנים שם ע"י צירוף שמש אע"פ שאין ב' החבורות יכולות לשמוע את המברך ס"ה ע"כ: * [לשון התוס' א"ת פי' ס"ב ומברכין אותה כל ז' אחר אכילה והוא שיהא שם פנים חדשות שלא אכלו בחופה אפילו היו בשעת ברכה ואינו נקרא פנים חדשות אא"כ מרבים בשבילם ע"כ:]

ברוך אתה יי' מקדש השבת. [ו] ביום טוב אומר ברוך אשר נתן * ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה ברוך אתה יי' מקדש ישראל והזמנים. ומתחיל בברכה רביעית וגומר. ואם נזכר אחר שהתחיל בברכה רביעית פוסק וחוזר לראש שהוא ברכת הזן: יג בראשי חדשים שכח ולא אמר יעלה ויבא אם נזכר קודם שיתחיל ברכה רביעית אומר ברוך אשר נתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון ואינו [ז] חותם בה ומתחיל בברכה רביעית וגומר. ואם נזכר אחר שהתחיל בברכה רביעית גומר אותה ואינו חוזר. וכן בחולו של מועד [ח] ובחנוכה ובפורים שכח ולא הזכיר הענין בברכת המזון אינו חוזר: יד מי שאכל ושכח ולא בירך אם נזכר קודם שיתעכל המאכל שבמעיו חוזר ומברך [ט] נתעכל המזון שבמעיו אינו חוזר ומברך. וכן אם נעלם ממנו ולא ידע אם בירך או לא בירך חוזר ומברך והוא שלא נתעכל המזון שבמעיו:

פרק שלישי

א חמשה מינין הן החיטין והשעורין והכוסמין ושבולת שועל ושיפון. הכוסמין ממין החיטין ושבולת שועל ושיפון ממין השעורים. וחמשה מינין האלו כשהן שבלים נקראים תבואה בכל מקום. ואחר שדשין וזורין אותן נקראין דגן. וכשטוחנין אותן

א טור שם סי' קפ"ד סמ"ג עשין ס"ז:

כסף משנה

ז"ל דלא מסתבר ליה דעת הראב"ד דמאי התם דמלא ברכות אחרונות הטובות כברכה אחת וכל שלא סיים תחנונים חוזר לרצה וכן ברכת המזון הטובות כולן כברכה אחת וצריך לחזור לרצה ומדכתב רבינו חוזר לרצה שהוא ברכת הזן ולא כתב חוזר לרצה ברכת המזון יש לדקדק שאינם צריכין לחזור ולזמן וכמו שכתב הטור. ומ"ש וכן בחה"מ כלומר שדין חה"מ שוה לדין ר"ח דשניהם ימים שיש בהם קרבן מוסף ואינן י"ט: ומ"ש ובחנוכה ובפורים שכח ולא הזכיר הענין בברכת המזון אינו חוזר. כלומר אפילו נזכר קודם שיתחיל ברכה שלישית אינו אומר שום דבר. והטעם שהרי אמרו בגמרא שבת (כ"ד) גבי חנוכה אינו מזכיר בברכת המזון ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה ואע"פ שאנו מזכירין הבו דלא לוסיף עלה:

יד מי שאכל ושכח וכו'. משנה בברכות פ"ח אלו דברים עד אימתי הוא מברך עד כדי שיתעכל מזון שבמעיו (שם נ"ג:) וכמה שיעור עיכול א"ר יוחנן כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה: וכתב ה"ר יונה ז"ל שמשעה שמתחיל להיות רעב אע"פ שלא גמר להתעכל כמו שנתעכל לגמרי דיינינן ליה. וכתב הרא"ש וכן לענין שתיית יין ואכילת פירות אם אינו צמא או רעב ותאב לאותם פירות יברך עכ"ל. ותימה לי מילתא אם אכל פירות ונתעכלו שהוא רעב אע"פ שאינו מתאוה לאותן פירות למה לא יברך: וכן אם נעלם ממנו וכו' חוזר ומברך. משום דברכת המזון דאורייתא ואתא רבינו למימר שאף על פי כן אם נתעכל כל המזון שבמעיו אינו חוזר ומברך:

פ"ג א חמשה מינין הן וכו'. משנה פרק כל שעה (פסחים ל"ה) אלו דברים שאדם יוצא בהם ידי חובתו בפסח בחטים ובשעורין וכוסמין ושבולת שועל ושיפון ובגמרא תנא כוסמין מין חיטין שבולת שועל ושיפון מין שעורים: ומ"ש והמשה מינין האלו וכו'. הוא מדתנן (נדרים נ"ה) פרק הנודר מן הירק הנודר מן התבואה אסור בפול המצרי יבש דברי ר"מ וחכמים אומרים אינו אסור אלא בה' מינין בלבד [משנתנו לא כך היא שנויה וצ"ע]: ומ"ש ואחר שדשין וכו'. בפרק כל שעה (פסחים ל"ה:) ובפ' שלשה שאכלו (ברכות מ"ז) אמרינן מ"ש כשהקדימו בשבלים לכשהקדימו בכרי ואמרו האי אידגן והאי לא אידגן כלומר דכי הקדימו בכרי אידגן. ובסוף משנה דנדרים שכתבתי בסמוך (דף נ"ה) תנן ר"מ אומר הנודר מן הדגן אינו אסור אלא בה' מינין אבל הנודר מן התבואה אסור בכל ומותר בפירות האילן ובירק

משנה למלך

פ"ב יד מי שאכל ושכח ולא בירך וכו'. משנה ס"פ אלו דברים. וכתב הרא"ש וכן לענין שתיית יין ואכילת פירות אם אינו צמא או רעב ותאב לאותם פירות יברך. ומ"ש על זה מרן ז"ל והתימה לי מילתא אם אכל פירות ונתעכלו שהוא רעב אע"פ שאינו מתאוה לאותם פירות למה לא יברך ע"כ. דברים אלו אינם מובנים ודברי הרא"ש נמוקם עמם דמשום שהיה לאכילה ולאי אפשר לייחב דברי מרן אי אם בט"ס ודו"ק. (*א"ה וז"ל למה יברך וכונת מרן דהבין בדברי הרא"ש דאו או קתני דאם אינו תאב אע"ג דרעב וכן אם רעב אע"ג דתאב יברך ולהא תמיהא ליה דהיכא דרעב מאי איפכת לן אם אינו תאב. אבל איכא לפרושי דה"ק אם אינו רעב וגם אינו תאב יברך לאפוקי תאב אע"ג דאינו רעב או איפכא דלא יברך וק"ל. ודע דמכאן הביא ראיה הריב"ש סימן פ"ב דיש לברך ברכת אירוסין אחר הקידושין אם לא בירך קודם כיון דאם ארוכה עליה ועיין מ"ש הרב המחבר סוף פ"ג מהלכות אישות):

לחם משנה

לא מהני מידי. והטור כתב בשם הראב"ד ז"ל דאין לומר בהם שם ומלכות לפי שאינה ברכה קבועה ודומה לברכת המזון שאע"פ שהיא מן התורה אין בה לא שם ולא מלכות. ויש להרך לדעת רבינו ז"ל דמאי הכא דהך הזכרה היא באה תמורה להזכרה שאנו מזכירין בתוך הברכה. וכבר כתב הרשב"א הביאו שם הב"י דאע"פ שלא היה בהזכרה שם דהיינו משום דכל בהוא מזכיר בברכה הסמוכה הרי הן נכללות בברכה שיש בה מלכות בפתיחתה והתימתה וכיון שכן הרי הוא כאילו היה באותה הזכרה שם ומלכות כיון שהיא בתוך ברכה שיש בה שם ומלכות וכיון דהזכרה זו באה תמורתה צריך שגם בזו יזכיר שם ומלכות: יג אם נזכר קודם שיתחיל ברכה רביעית בשבת וכו'. קשה דבגמרא הבוו תפלה לאכילה בשבתות וימים טובים וא"כ למה בתפלה כששכח ולא הזכיר קודם שעקר רגליו חוזר לרצה וכאן אם לא התחיל בברכת הטוב והמטיב אין צריך לחזור אלא יזכירנו בברכה בפני עצמה גם בתפלה היה להם לעשות כן. וי"ל דשאני התם כיון דכבר סיימו כל הברכות צריך להזור אבל הכא בעדיין יש לו ברכה הטוב והמטיב שצריך לאומרה לא מיקרי סיים כל כך כמו התם וכי תימא היכי עדיפא ברכת הטוב והמטיב מרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו שצריך להזור לרצה הא הראב"ד ז"ל לא כתב בהשגות אלא דלא גריעא ברכה רביעית ממני שרגיל אבל שתהא עדיפא לא. וי"ל דודאי עדיפא ואם הראב"ד ז"ל כתב כן [הוא] מפני שכבר התהיל הברכה אבל קודם התחלה עדיפא. אי נמי אמר כן לכל הפחות כלומר אפילו שתחלוק עלי דלא חשיבא לפחות לא גריעא: וכן בחולו של מועד וכו'. היכא שטעה ולא הזכיר בברכה בחול המועד לא ראיתי בגמרא ובמפרשים שיזכירו בברכה בפני עצמה קודם הטוב והמטיב כמו ביום טוב ושבת ור"ח הודם ולא ידעתי מאי שנא חול המועד מר"ח הודם ואולי דהוא הדין לחול המועד דהדין כן וצריך עיון: ובחנוכה ופורים שכח ולא הזכיר בברכת המזון אינו חוזר. ואם תאמר הא תינח ברכת המזון דלאו חיובא הוא משום דאי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל כדאמרו בגמרא אבל בתפלה דהוי חיובא למה כתב רבינו למעלה בהלכות תפלה פרק י"ד דאין מחזירין אותו הא משמע בגמרא דהיכא דהוי חיובא מחזירין אותו. וי"ל דהיינו ברצה חדש ושבת דהוי דאורייתא אז מחזירין אותו בתפלה דהוי חיובא אבל בחנוכה דהוי דרבנן לא:

יד נתעכל המזון וכו'. בגמרא (דף נ"ג:) פליגי כמה שיעור עיכול ואמר רבי יוחנן כל זמן שאינו רעב וכותיה קי"ל ולא הוצרך רבינו ז"ל לבארו דממילא משתמע: וכן אם נעלם ממנו ולא ידע אם בירך או לא בירך חוזר ומברך וכו'. בסימן קפ"ד ובסימן ר"ט כתב מוהרר"י קארו ז"ל דרבינו כתב דין זה כאן בברכת המזון משום דהוי מן התורה דוקא אבל כל שאר הברכות שנסתפקו אם בירך או לא אינו חוזר ומברך. וצ"ע לייתב הסוגיא דריש כילד מברכין (דף ל"ה) דמשמע התם דז' המינים הוי דאורייתא שכן אמר עם הלא דיליף מז' המינים מה לז' המינים וכו' ואע"ג דאמר שם במסקנא אלא סברא הוא וכו' דמשמע דמהא לא הדר ביה דודאי שבעת המינים הוי מדאורייתא דליכא שום טעמא למיהדר מהא. ואפשר דאיכא טעמא כדכתב הרב"י בסימן ר"ט דודאי אם הוא מן התורה הוא לן למימר דבעינן ג' ברכות ממש ולא ברכה מעין שלש ולכך סבור ודאי דכשאמר בגמרא אלא משבעת המינים רוצה לומר אפילו דתאמר דשבעת המינים הוי מדאורייתא אבל לפי האמת אינו כן. מכל מקום קשה לי דלמאן דאמר נטע רבעי משמע התם בגמרא דקיימא הך הלול לכל דבר נטיעה דטעון ברכה ואע"ג דבגמרא אמרו אלא סברא הוא משמע דמהא לא הדר ואם כן קשה על רבינו ז"ל שפסק בהלכות מעשר שני ונטע רבעי כמ"ד נטע רבעי איך כתב דכל הברכות הוו מדרבנן הא בכל ברכה דנטיעה משמע דהוי מן התורה וצ"ע:

פ"ג א חמשה מינין הם וכו'. בפסחים פרק כל שעה (דף ל"ה) אמרו כוסמין מין חיטים שבולת שועל ושיפון מין שעורין. והקשו בתוספות מהיא שאמר במסכת חלה דהשעורין מצטרפין עם הכל חוץ מן החיטין א"כ כיון דמצטרפין עם הכוסמין משמע דכוסמין מין שעורים הם ותירצו דמ"ש בגמרא מין חיטים ר"ל אף מין חיטים וכ"ש מין

מגדל עוז

כגדולים כקטנים, לאמו נתן מימיו נאמנים ומפיו אנו חיים. והלא דבריו הרואים פרק שלשה שאכלו בשמעתין דטעה ולא הזכיר שקיל וטרי עד דמסיק מעשה דגידל בר מניומי הוה יתיב קמיה דרב נחמן טעה רב נחמן הדר לרישא אמר ליה מאי טעמא עבד מר הכי אמר ליה דהכי אמר רבי שילא אמר רב טעה הוזר לרצה ואוקימנא בשפתה בהטוב והמטיב והשתא הא הזי דלבון רב נחמן אמר ביה תלמודא הדר לרישא ובשום אותו להוזר לרצה שאמר רבי שילא ולשון זה לא מצאנוהו בכל התלמוד על ראש הברכה שטעה בה אלא ודאי הדר לרישא דברכת הזן כדברי ר"מ ז"ל וכן פירש"י ז"ל כי בתחלת ברכת הטוב כעקירת רגלים דתפלה דמיא שהוזר לרצה וכן נמי הוזר לרצה כל הברכה שהיא ברכת הזן והדין נגו שכבר אמרו הטוב והמטיב ביבנה תקנוה ולכן עונה אמן אחר בונה ירושלים להודיע כי שם סוף ג' את הברכה ודמדמי לה לרגיל לומר תהנונים תימה הוא בזה לא שמענו בברכת המזון ואף בתפלה שהי לשונות הן ומה ראה על ככה ואם כן דבריו דברי סברא הם ואף כי הוא כדי בכל עניניו לא נניח דברי קבלה ותלמוד ערוך ופירוש מוסכם מימי הגאונים ורבינו יצחק בן גיאת ורבינו יצחק אלפס תלמידו ורבינו יוסף הלוי מיגאש תלמידו ור"מ תלמידו ומוסכם לנו עם פירוש רש"י ורבותינו בעלי התוס' ובעל הלכות גדולות והר"מ מקוצי ז"ל ורבותינו ז"ל בעבור סברא הדשה ועל כן נראו דברי ר"מ ז"ל וכד"ן: מי שאכל ושכח כו' עד סוף הפרק. פרק אלו דברים:

פ"ג חמשה מינין הן כו' עד בלא לווי. בפסחים פרק כל שעה (דף לה):

הגהות מיימוניות

[ו] ואם שבת וי"ט כולל שניהם ואומר בא"י אמ"ה אשר נתן שבתות לעמו ישראל לאות ולברית וי"ט לששון ולשמחה בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים ס"ה וראבי"ה. וכן שבת ור"ח אך שאין חותם בשל ר"ח כדלקמן בסמוך: * [כתב הטור בשם הראב"ד צ"ל לששון ולשמחה את יום חג פלוני וכתב עוד בשמו שאין לומר בהן שם ומלכות לפי שאינה ברכה קבועה וה"ר ישעיה והרי"י כתבו שצריכה שם ומלכות וכן הסכים הטור ועיין בספר המצות. ובענין אם התחיל בברכה ד' הסכים הרא"ש ז"ל כהרמב"ם שחוזר לראש ברכת המזון ע"כ:] [ז] וכן פירש ראבי"ה כיון דמספקא לן בגברא דידן ודלא כה"ג שפסקו לחתום בא"י מקדש ישראל ור"ח כתלמוד ירושלמי: [ח] בפרק במה מדליקין איבעיא להו מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון ופשיט דאין צריך ואם בא להזכיר מזכיר דרשות הוא וכן פסק בס"ה כדתניא בתוספ' אבל ראבי"ה פסק כיון דנהוג עלבא להזכיר וגם בירך על דעת להזכיר שוייה עליה כחובה וכיוצא בזה פסקו בה"ג גבי תפלת ערבית אע"פ שהיא רשות כיון שהתחיל להתפלל שוייה עליה כחובה ואם טעה ולא הזכיר של ר"ח חוזר וכו' ועוד ראיה מדגרסינן בירושלמי פ' שלשה שאכלו טעה ולא הזכיר של ר"ח בברכת המזון אין מחזירין אותו בד"א בר"ח אבל בשבתות וי"ט בחנוכה ופורים שאי אפשר לו בלא אכילה חוזר ומזכיר כו' ע"כ ראבי"ה. ולא קי"ל כה"ג בהא דטעה ולא הזכיר של ר"ח ערבית כדמפרש בהלכות תפלה עד כאן: [ט] וכמה שיעור עיכול דבי יוחנן אמר כ"ז שאינו רעב וכוותיה קי"ל לגבי ריש לקיש ואומר ר"י דה"ה לענין שתיית יין ואכילת פירות שנוהג דין זה:

אותן ולשין את קמחן ואופין אותן נקראין פת. והפת הנעשה מאחד מהן היא הנקראת פת בכל מקום בלא לווי:

ב [א]האוכל פת חייב לברך לפניה ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם המוציא לחם מן הארץ. ולאחריה ארבע ברכות. אכל דגן שלוק כמו שהוא מברך לפניו בורא פרי האדמה. ולאחריו בורא נפשות רבות [א]. אכל קמח מברך [ב] לפניו שהכל ולאחריו בורא נפשות רבות:

ג קמח של אחד מחמשת המינין ששלקוהו וערבו במים או בשאר משקים אם היה עבה כדי שיהיה ראוי לאכילה וללועסו מברך עליו בתחלה בורא [ג] מיני מזונות ולבסוף על המחיה ועל הכלכלה. ואם היה רך כדי שיהיה ראוי לשתייה מברך עליו בתחלה שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות:

ד קמח של אחד מחמשת המינין שבשלו בקדרה בין לבדו בין שעירבו עם דברים אחרים כגון לביבות וכיוצא בהן. וכן הדגן שחלקו או כתשו ובשלו בקדרה כגון הריפות וגרש הכרמל וכיוצא בהן וכל זה הוא הנקרא מעשה קדרה. וכן כל תבשיל שערב בו מחמשת המינין בין קמח בין פת. בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות:

ה במה דברים אמורים כשהיה המין הזה חשוב אצלו ולא היה טפלה. אבל אם היה אחד מחמשת המינין שעירב טפלה אינו מברך אלא על העיקר ופוטר את הטפלה. וזה כלל בברכות כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה בין שהיתה הטפלה מעורבת עם העיקר בין שלא היתה מעורבת:

ו כיצד היא הטפלה המעורבת כגון לפת או כרוב שבשלו ועירב בו קמח של אחד מחמשת המינין כדי לדבקו אינו מברך עליו בורא מיני מזונות שהלפת הוא העיקר וקמחו טפלה [ד]. שכל דבר שמערבין אותו לדבק או כדי ליתן ריח או כדי לצבוע את התבשיל הרי זו טפלה. אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובות הרי הוא עיקר. [ב]לפיכך [ה] מיני דבש שמבשלין אותן ונותנין בהן חלב חטה כדי לדבק ועושין מהן מיני מתיקה אינו מברך עליו בורא מיני מזונות מפני שהדבש הוא העיקר:

ז כיצד היא הטפלה שאינה מעורבת. הרי שצריך לאכול דג מליח ואכל הפת עמו כדי שלא יזיק המלח גרונו ולשונו הרי זה מברך על המליח ופוטר את הפת מפני שהפת טפלה לו וכן כל כיוצא בזה:

ח [ג]הפת שפתת אותה פתים ובשלה בקדרה

א טור סי׳ ר״ח סמ״ג עשין שם : ב טור סי׳ רי״ב סמ״ג עשין שם : ג טור סי׳ קפ״ח וע״ש סמ״ג עשין שם :

כסף משנה

ובירק ומשמע דרבנן מודו ליה בנודר מן הדגן ולא פליגי עליה אלא בנודר מן התבואה וכהדיא תנן בפ״ק דחלה וחכמים אומרים הנודר מן הדגן אינו אסור אלא בחמשת המינים והפת הנעשה מהם וכו׳:

ב האוכל פת וכו׳. כך פשוט פרק כיצד מברכין (ברכות ל״ה ל״ח) שעל הפת הוא אומר המוציא ובגמרא איפליגו אי אומר מוציא או המוציא ואסיקנא והלכתא המוציא: אבל דגן שלוק. ברייתא שם (דף ל״ז) הכוסס את החטה מברך עליה בפה״א ומפרש רבינו דהיינו אפי׳ כשלם כיון שהם שלימים שלא הוסרה קליפתן ולא חלקו אותו וז״ש אבל דגן שלוק כלומר דלא מיקרי מבושל כיון שלא הוסרה קליפתו ולא חולק ואמר כמו שהוא כלומר כמו שמביאין אותו מהגורן וכ״כ ה״ר יונה. וכיון שמברכין בפה״א מברכין לאחריו בנ״ר. ואע״ג דקתני הכוסס את האורז מברך בפה״א ומשמע דהיינו דוקא אכלו חי שאני התם שדרכו לבשלו שלם ומ״מ צריך עיון למה לא כתב רבינו דין כוסס את האורז: אבל קמח וכו׳. (שם ל״ו) קימחא דחיטי רב יהודה אמר בפה״א ורב נחמן אמר שהכל נ״ב. וכתב הרי״ף דפסקו רבוותא כר״נ דלא רגילי אנפי לספויי קימחא. וגרסינן תו בגמרא א״ר זירא אמר רב מתנא אמר שמואל אקרא חייא וקימחא דשערי מברך שהכל ולכן פסק רבינו וכתב אבל קמח דמשמע קמח מאיזה קמח מה׳ מינין מברך לפניו שהכל נ״ב וכו׳:

ג קמח של אחד מחמשת המינין וכו׳. ג״ז שם (דף ל״ח) שתיתא רב אמר שהכל ושמואל אמר במ״מ אמר רב חסדא ולא פליגי הא בעבה הא ברכה:

ד קמח של אחד מחמשת המינין בישלו וכו׳. ג״ז שם (ל״ו) חבין קדירה וכן דייסא רב יהודה אמר שהכל רב כהנא אמר במ״מ בדייסא גרידא כ״ע לא פליגי דבמ״מ כי פליגי בדייסא כעין חבין קדרה רב יהודה אמר שהכל דובשא עיקר רב כהנא אמר במ״מ סמידא עיקר אמר רב יוסף כוותיה דרב כהנא מסתברא דרב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שיש בו מחמשת המינין מברך עליהן במ״מ. וכתב הרי״ף וכן הלכתא. ומ״ש וכן הדגן וכו׳. ברייתא (שם דף ל״ז) אלו הן מעשה קדרה חילקא טרגים סלת זריז וערסן ופירש״י במ״ק מפרש להו חילקי חיטי דמתברי באסיתא חד לתרי טרגים חד לתלת זריז חד לארבע ערסן חד לחמש: וכן כל תבשיל וכו׳ אם עירב בו קמח. מתבאר מתוך מימרא דרב כהנא שכתבתי בסמוך ומשמע שהוא הדין לעירב בו את הפת:

ה וזה כלל בברכות וכו׳. משנה שם (דף מ״ד): ומ״ש כיצד היא הטפלה המעורבת עם העיקר וכו׳. שם (דף ל״ט) אמר רב אשי כי הוינא בי רב כהנא אמר לן תבשילא דסילקא דלא מפשו קימחא בפה״א דליפתא דמפשו קימחא עפי במ״מ והדר אמר אידי ואידי בפה״א והאי דשדו ביה קימחא לדבוקי בעלמא עבדי: ומ״ש אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובות הרי הוא עיקר. הוא מדאמרינן בפ׳ משילין (לח:) מידי דעביד לטעמא לא בטיל: ומ״ש לפיכך מיני דבש וכו׳. נראה מדברי רבינו שאם לא היו נותנין החלב חיטה כדי לדבק אלא כדי לאכול החלב היטב בדבש היה מברך במ״מ ולפי זה ה״ה לכל הדברים המרוקחים בדבש שמרקחים אותם כדי לאכלם בדבש שמברכין על הדבר המרוקח שהוא עיקר והדבש טפלה וכדברי החולקים על הטור בסימן ר״ד. ואיכא למידק שהרי כתב דאם עירב כדי ליתן טעם בתערובות הרי הוא עיקר והדבש כיון שהוא בא ליתן טעם בתערובות הוי עיקר ועליו יש לברך. ואפשר שכיון שהדברים המתרקחים הם נתנים לתוך הדבש אינם מתבטלים לגבי דידיה כל שלא באו לדבק לבד וכיולא בהם דס״ד דבש תשמיש לדבר המרוקח ודמי לפירות שלקום במים שהם נכשרים לאכילה על ידי המים ומברכין עליהם ברכתן הראויה להם ולא ברכת המים ה״נ דכוותה:

ז כיצד היא הטפלה שאינה מעורבת וכו׳. משנה (שם דף מ״ד) הביאו לפניו מליח בתחלה ופת עמו מברך על המליח ופוטר את הפת מפני שהפת טפילה לו:

ח הפת שפתת אותה וכו׳. לשון זה הוקשה לרוב חכמי זמננו דמשמע דקשיא רבינו דידיה אדידיה שבתחלה כתב דבחד לטיבותא דליהוי בהו דהיינו יש בהם כזית אע״פ שנשתנה צורתה או לא נשתנה צורתה אע״פ שאין בהם כזית מברך המוציא והדר קתני דבחדא לריעותא דליהוי בהו דהיינו אין בהם כזית אע״פ שלא נשתנה צורתה או שנשתנה צורתה אע״פ שיש בהם כזית מברך במ״מ. והרב מהררי״י ן׳ שושן כתב וז״ל בישל פתיתין או לשן במרק אם הם כזית אפילו נשתנה צורת הפת המוציא, אם הם פחות מכזית וצורת פת בהם גם בזה יברך המוציא, אם אין בהם כזית ונשתנה צורת הפת יברך במ״מ, אם אין בהם כזית אבל עברה צורת הפת שזהו איבוד יותר מנשתנה הנזכר מברך במ״מ. ואמר רבינו בחלוקה הרביעית בבישול לפי שלישה במרק ישנה ולא יעביר ולכן שינה דרכו שאמר תחלה בישול ולישה במרק עכ״ל הריב״ש וגם כי הוא מתיישב קצת בלשון רבינו לא

לחם משנה

מין שעורים. אבל רבינו ז״ל אי אפשר שהוא מפרש כן שאם כן היה לו לפרש ונראה שמתרץ הקושיא כך דכוסמין הם קצת מין שעורים ולכך מצטרפין עם השעורין אבל הם יותר מין חיטים ולכך קאמר כוסמין מין חיטים:

ב אבל דגן שלוק כמו שהוא וכו׳. נראה מדברי רבינו ז״ל דאע״ג דבגמרא (ברכות ל״ז) אמרו הכוסס את החטה סובר הוא ז״ל דהוא הדין לשעורה דמברך בורא פרי האדמה ודלא כדברי הכלבו ז״ל שכתב בשם רבינו הביאו הב״י ז״ל סי׳ ר״ח דמברך שהכל לפי שהוא מאכל קשה ואין דרך לאוכלו ודלא כה״ר דוד אבודרהם ז״ל שכתב שאינו מברך כל עיקר לפי שהוא מאכל בהמה. וא״ת כשהקשו בגמרא בכיצד מברכין (דף ל״ו) למ״ד קמחא דחיטי מברך שהכל מהיא דאמר קמחא דשערי מברך שהכל משמע הא דחיטי מברך בורא פרי האדמה דאל״כ לאשמעינן אפילו דחיטי ומאי קושיא לדעת רבינו ז״ל אימא דאיצטריך לאשמועינן דדוקא קמחא דשערי שהכל הא שערי ממש בורא פרי האדמה ודלא כדברי הכלבו, בשלמא לכלבו אתי שפיר דכיון דאפילו שערי שהכל למה נקט קמחא אלא למעוטי קמחא דחיטי אבל לפירוש רבינו ז״ל קשה וכן לה״ר דוד אבודרהם אימא דנקט קמחא לומר הא שערי אינו מברך כל עיקר וי״ל דעדיף מינה משני דאשמועינן חידושא בקמחא דשערי ממש ולא דאתא לדיוקא:

ג ואם היה רך וכו׳. בגמרא (דף ל״ח) אמרו שאע״פ שהוא מכוין לרפואה ורבינו לא חש להזכירו מפני שסמך על הסתם:

ז הרי שצריך לאכול. כלומר שאכל פירות מתוקים שהם גינוסר כדאמר בגמרא (דף מ״ד) וצריך עתה לאכול מליח להסיר המתיקות:

ח הפת שפתת אותה פיתין וכו׳. כבר נודע הקושיא אשר בלשון זה אל הרב מוהררי״ק ז״ל

הגהות מיימוניות

[א] כרב נחמן וכן פסקו ה״ג ור״ח וראבי״ה ועיין בהג״ה : [ב] לשון מורי רבינו שמחה קימחא דחיטי פי׳ תקמח רב יהודה אמר רב בפה״א ולאחר כך פסק ר״י בנ״ר וכן הכוסס את החטה מברך לאחריו בנ״ר שלא מצינו בשום מקום שתקנו בברכה מעין שלש אלא על העץ ועל פרי העץ ועל המחיה ועל הכלכלה אבל על האדמה ועל פרי האדמה לא קאמר כך כתב בח״ג אבל ר״י נסתפק מדקא כייל כל שהוא מין דגן ולא עשאו פת וכו׳ עד וחכמים אומרים ברכה אחת מעין ג׳ משמע אפילו אכלו חי דומיא דז׳ מינין דמדכר בהדיא אבל במחזור של ר״ת היה כתיב על האדמה ועל פרי האדמה בכוסס את החטה אבל מבחוץ הגיהו מכתיבה אחרת בנ״ר. וכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא בברכה אחרונה אין יכול לאכול קליות או חיטין שליקן שלא נתמעכו יפה אלא בתוך הסעודה שבברכת המזון פוטר אותה מברכה אחרונה וכן יש בירושלמי ר׳ ירמיה לא אכל סולת מימיו לפי שנסתפק בברכה אחרונה ומה שלא אכל אותה בתוך הסעודה דילמא ס״ל כרב ששת כדלקמן דאמר הביאו לפניו תאנים וענבים בתוך הסעודה מברך לפניהם ולאחריהם והא נמי להנך דמי מיהו לדידן כל דבר שבתוך הסעודה קודם ברכת המזון פוטרו מברכה שלבסוף. מיהו אם אדם נסתפק בברכה מה היא או שהכל נהיה בדברו או בע״א כו׳ עד אבל בברכה אחרת אם הוא מסתפק בה לא יאכל כ״א על השלחן כדפרישית עכ״ל: [ג] וצ״ע על אותם גיל״ש דהוי כמין טרוקנין דהוו כמין נובלא בעלמא דאמרינן דמברכין עלייהו במ״מ ואפילו לבר זוטרא דקבע סעודתיה עלייהו ומברך עלייהו המוציא וג׳ ברכות היינו טעמא לפי שאין רך כ״כ בעיסה גיל״ש ואין לאכול אותן אלא בתוך הסעודה וכן היה עושה ר״י וכן שמעתי שמה״ר יהיאל מפרי״ש לא היה רגיל לאכול אפילו פרמ״ש ורמוזלי״ש אלא בתוך הסעודה שלא היה ברור לו אם יש להן תוריתא דנהמא עכ״ל מורי רבינו זצ״ל. אבל צינטיי״ש ואובליא״ש כתב בתשובה בשם ר״ת דשרי לברך עלייהו המוציא הואיל ובלילתן קשה מהחילתן וכן חייבין בחלה ע״כ: [ד] וכן פסקו רבותינו בשם ר״ח ע״כ ; [ה] ואגוזים מטוגנים בדבש כתב במחזור ויטר״י ב״פ העץ דאישתני לעלויא ודלא כדברי האומר שהכל משום דדובשא עיקר אלא אדרבה אגוז עיקר ע״כ מורי רבינו נ״ע ;

מגדל עוז

האוכל פת חייב כו׳ עד ולבסוף בנ״ר. הכל פרק כיצד מברכין (דף ל״ז):

[ז] בקדרה או לשה במרק. אם יש בפתיתין כזית או שניכר שהן פת ולא נשתנה צורתה מברך עליה בתחלה המוציא. ואם אין בהן כזית או * שעברה צורת הפת בבישול מברך עליה בתחלה בורא מיני מזונות: [ט] עיסה שנאפת בקרקע כמו שהערביים שוכני המדברות אופים הואיל ואין עליה צורת פת מברך עליה בתחלה בורא מיני מזונות. * ואם קבע מזונו עליה מברך המוציא. וכן עיסה שלשה בדבש או בשמן או בחלב או שעירב בה מיני תבלין ואפאה והיא הנקראת פת הבאה בכסנין [ז] אע"פ שהוא פת מברך עליה בורא מיני מזונות.

ואם

לא מצאתי לו בגמרא על מה שיסמוך. וה"ר יהושע מבני בניו של רבינו כתב אומרו בסוף או שעברה צורת הפת פירושו אם עברה צורת הפת ועם זה יסכים למה שאמר בתחלה וה"ק אם אין בפרורין כזית אם עברה צורת הפת מברך במ"מ, ומצינו בכתוב או במקום אם או נודע כי שור נגח הוא או נודע אליו חטאתו וזה מסכים להלכה דגרסינן (שם ל"ז ב') אמר רב יוסף האי חבילא אי אית ביה כזית מברך המוציא ואי לא במ"מ רב ששת אמר אפילו פרוסות שאין בהם כזית אמר רבא והוא דאיכא עלייהו תוריתא דנהמא עכ"ל: ומצאתי שכתב הרב המובהק מהרר"י פאסי ז"ל שגדולי ספרד היו אומרים שטעות הוא שנפל בספרים בסוף לשונו והכי הל"ל ואם אין בהם כזית ועברה צורת הפת בבישול, ומ"מ הנראה לו ז"ל ליישב הלשון הוא שיש לחלק בין שינוי להעברה ששינוי יהא שינוי מה אבל העברה העברת כל הצורה מכל וכל הוא, וזהו נראה שדקדק בלשונו ברישא כתב אם יש בפתיתין כזית או שניכר שהם פת ולא נשתנה צורתה שר"ל שאם יש בפתיתין כזית אע"פ שיש שינוי מה או שאין בהם כזית אלא שאין בהם שינוי כלל וניכר שהם פת ולזה כפל לשונו שניכר שהם פת ולא נשתנה צורתה ר"ל שניכר היטב ולא נשתנה כלל מברך המוציא אבל אם אין בהם כזית אע"פ שלא עברה מכל וכל אלא שנשתנה או אע"פ שיש בהם כזית אם עברה מכל וכל בבישול ר"ל שבהלוקת הבישול שייך העברה שבלישה במרק לא שייך כי אם שינוי אמנם בבישול שייך שינוי לבד כשהבישול חלש אמנם כשהוא חזק שייך העברת הצורה מכל וכל ואז אפילו שיהיה בפתיתין כזית מברך במ"מ ולא המוציא ונמצא לפי דרך זה שהשוה הרמב"ם בישול למרק בלד והילק ביניהם מצד השוה בשינוי המשותף ביניהם והלקם בהעברה הנמצאת בבישול ולא בלישה במרק ובזה המיצוע יש מקום להרמב"ם להמלט מכל מה שהקשו עליו התוספות ושאר המפרשים ר"ל ממה שהקשו על רש"י ז"ל שבניהם רש"י והרמב"ם דבר אחד להם והחילוק הזה אפשר שגם רש"י יפרש אותו עכ"ל. והעיד ז"ל שלשון זה נשאל בפומבי רבתי של חכמים ושל סופרים ובכללם הנשר הגדול מהרר"י אברבנאל ז"ל בהיותו לומד בישיבת הרב הגדול מהרר"י אבוהב ז"ל ושהרב מהרר"י פאסי ז"ל הגיד לפניהם יישוב זה ויכשר בעיניהם מכל אשר הוגד שם והוא הוא דרך מהר"ר יהודה ן' שושן ז"ל וגם זה דעת מורי הרב הגדול מהר"י בי רב ז"ל שכתב וז"ל בתוספות הקשו דמשמע בירושלמי דפרוסות קיימות הם בכזית וכו' והרבה ליישב אלו הסוגיות שבגמרא דידן והירושלמי ועשה ג' חלוקות האחד אם יש בפתיתין כזית אע"פ שיהיה בו אי זה שינוי מברך המוציא ואם ניכר שהוא פת ואין בו שינוי כלל אע"פ שהיה פחות מכזית המוציא אבל אם יש בו אי זה שינוי ואין בהם כזית או אפילו יהיה בהם כזית אם עברה מהם צורת הפת לגמרי מברך במ"מ דדוקא בשיש בו קצת שינוי אם יש בפתיתין כזית מברך המוציא אבל אם עברה צורתם לגמרי אפילו יהיה בו כזית מברך במ"מ עכ"ל: ולי נראה לומר דהכי פירושו הפת שפתת אותה פיתין ובשלה או לשה והתחיל לפרש למאי דסליק מיניה דהיינו אם לשה וכתב שבחדא לטיבותא דליהוי ביה דהיינו שיהא בפתיתין כזית אע"פ שנשתנה צורת הפת או שניכר שהן פת אע"פ שאין בהם כזית מברך המוציא והדר מפרש מאי דפתח ביה דהיינו אם בישלה וכתב דבחדא לריעותא דליהוי בה דהיינו אין בו כזית אע"פ שניכר שהוא פת או שעברה צורת הפת בבישול אע"פ שיש בו כזית מברך במ"מ. ולמד רבינו בזה דלשה במרק ממ"ש בסמוך (ברכות ל"ז) אמר רב יוסף האי חבילא וכו' וכרב האי ורב נתן בעל הערוך שפירשו דהבין היינו שלש הפירורין במרק בלי בישול ואמר רב ששת אפי' פירורין שאין בהם כזית מברך המוציא ופירש רבא דבריו דהיינו בדאיכא עליה תוריתא דנהמא ופסק הרי"ף והלכתא כרב ששת ורבא הרי שאע"פ שאין בהם כזית כיון דאיכא עליה תוריתא דנהמא מברך המוציא ובאית בהו כזית לא פליג רב ששת ארב יוסף דמברך עליהם המוציא אע"ג דלית עלייהו תוריתא דנהמא דהא לאוסופי אדרב יוסף אתא ולא לגרועי ותוריתא דנהמא דקאמר רבא לא קאי אלא אאין בפירורין כזית. ובהא שנייה למדה רבינו מדתניא התם (שם ל"ז) הכוסס את החטה מברך עלי' בפה"א טחנה אפאה ובישלה בזמן שהפרוסות קיימות מברך המוציא ושלש ברכות ואם אין הפרוסות קיימות מברך במ"מ וברכה אחת מעין שלש. וכתב רבינו יונה דמפרש בירושלמי דפרוסות קיימות היינו שיש בהם כזית ואין הפרוסות קיימות היינו אין בהם כזית וסובר רבינו דאף ע"ג דיש בהם כזית בעינן נמי דליהוי בהו תוריתא דנהמא לברך עליהם המוציא דלא עדיפי משהן מבושלות אע"ג דאית בהו כזית מכפהם עשויות הבין ואינם מבושלות אע"ג דלית בהו כזית וכיון דהתם בעינן תוריתא דנהמא ה"נ בעינן תוריתא דנהמא בהדי כזית כנ"ל: עיסה שנאפת וכו'. שם (דף ל"ח) א"ל אביי לרב יוסף האי כובא דארעא מאי מברכין עלויה א"ל מי סברת נהמא היא גובלא בעלמא הוא ומברכין עליה בורא מ"מ מר זוטרא קבע סעודתיה עלויה ובריך עליה המוציא וג' ברכות ומפרש רבינו דכובא דארעא היינו עיסה שנאפת בקרקע: וכן עיסה שלשה וכו'. שם (דף מ"ב) רב יהודה הוה עסיק לבריה בי רב יהודה בר חביבא אייתי לקמייהו פת הבאה בכסנין כי אתא שמעינהו דקא מברכי המוציא א"ל מאי ציצי דקא שמענא דילמא המוציא קא מברכיתו א"ל אין דתניא ר' מונא אומר משום ר' יהודה פת הבאה בכסנין מברך עליה המוציא ואמר שמואל הלכה כר' מונא א"ל אין הלכה איתמר ואסיקנא דאי קבע סעודתיה עילויה מברך המוציא ומפרש שם בגמרא שאע"פ שזה לא קבע סעודתיה עליו כיון שאכל שיעור שאחרים קובעים אכילתן בכך טעון ברכת המזון. ומפרש רבינו דפת הבאה בכסנין היינו עיסה שלשה בדבש וכו' או שעירב מיני תבלין וכו'. והיה נראה לומר דהיינו דוקא בשלא נתן מים אלא מעט אבל אם נתן מים הרבה אע"פ שנתן ג"כ שאר משקין כיון דמיעוטא ניכהו בטלים הם לגבי מים ויש לאותה עיסה דין פת גמור לכל דבר והכי דייק לישניה שכתב שלשה בדבש דאם לא כן הל"ל עיסה שנתן לתוכה דבש וכו' אלא דמדכתב או שעירב בה מיני תבלין איכא למידק איפכא דהא הערובת תבלין דבר מועט הוא ואפ"ה מוציאו מתורת לחם לענין המוציא והדע דהא עיסה שנילושה במי פירות תנן דחייבת בחלה ואפ"ה אינו מברך עליה המוציא כל שלא קבע עליה הילכך ע"כ דלאו במידי דמיקרי לחם תליא מילתא אלא לא קבעו חכמים לברך המוציא ושלש ברכות אפי' בכזית אלא בלחם שדרך בני אדם לקבוע עליו דהיינו עיסה שנילושה במים לבד בלי שום תערובות אבל כל שיש בה שום תערובות ממי פירות או מתבלין כיון שאין דרך בני אדם לקבוע סעודתן עליו לא חייבוהו לברך המוציא ושלש ברכות אא"כ אכל

שיעור

לחם משנה

ז"ל בא"ח סי' קכ"ח והתירוץ שתירץ עליו מוהרר"י פאסי ז"ל והוא הקשה עליו דאין לדברים האלו שרש בגמרא ונראה דשרשו הוא שהוקשה לרבינו ז"ל ההיא ברייתא (דף ל"ז) דכוסס את החטה כו' טחנה אפאה ובשלה בזמן שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליה המוציא וכו' אם אין הפרוסות קיימות וכו' דהיכי סתם דכשאין הפרוסות קיימות כלומר שאין בו כזית מברך בורא מיני מזונות היה לו לבעל הברייתא לחלק ולומר דהיכא דאיכא תוריתא דנהמא מברך המוציא אע"ג דליכא כזית וכמו שהוקשה לה"ר יונה ז"ל קושיא זו ורבינו תירץ כפי דרך מוהרר"י פאסו זלה"ה דברייתא אליבא דרב ששת פירושה הכי בזמן שהפרוסות קיימות כלומר דלא עברה צורת הפת לגמרי אז מברך המוציא בין דאיכא כזית בין דליכא כזית אבל בזמן שאין הפרוסות קיימות כלומר דעברה צורת הפת לגמרי בין דאיכא כזית בין דליכא כזית אין מברכין משום דעברה צורתו ולהכי לא חלק בעל הברייתא בין דאיכא כזית בין דליכא כזית ומכאן יצא לו לרבינו ז"ל דהיכא דעברה צורתו לגמרי מברך בורא מיני מזונות אפילו דאיכא כזית כדי ליישב הברייתא דאי הוה כפי מאי דמשמע מפשט הגמרא דהיכא דאיכא כזית אפילו דנשתנה מברך המוציא א"א ליישב הברייתא ולומר דבזמן שהפרוסות קיימות ר"ל דלא נשתנו דא"כ תיקשי היכא דאין הפרוסות קיימות דנשתנו אמאי אמר דרך סתם דאינו מברך המוציא היה לו לומר דהיכא דאיכא כזית מברך. ולפ"ז מה שאמר בירושלמי בזמן שהפרוסות קיימות שר"ל דאיכא כזית היינו אליבא דרב יוסף ולא אליבא דרב ששת. ודרך זה של הרב מוהרר"י פאסי ז"ל מתחוור דלדעת מוהרלי"ק ז"ל קשה הדא היכי פתח בבישול ולישה ואינו מפרש אלא לישה להודא דא"כ לא הוה ליה למפתח אלא בלישה להודא. ועוד מנין לו לרבינו ז"ל דבזמן שהפרוסות קיימות דברייתא איירי דאיכא תוריתא דנהמא אדרבא מדברייתא לא חלקה משמע דבכל ענין מברך המוציא. ואני בעניי נ"ל לומר דרך אחר ולחלק בין היכא דהשינוי מחמת בישול להיכא דהשינוי הוא מחמת עצמו כלומר שהפת מפני יושנו נשתנה מצורתו לא שהגיע למדרגת פת שעפשה דודאי אז אין מברכין עליו אלא שהכל כמבואר לקמן בפ"ח אלא נשתנה צורתו מחמת יושנו דאז ודאי מברכים עליו המוציא היכא דאיכא ביה כזית דכיון דהוא פת בפני עצמו אינו יוצא לעולם מתורת פת וכמו שכתב רבינו יונה ז"ל גבי פת שאינו מהודר אבל כשנשתנה מחמת בישול כיון שהבישול היה כ"כ שהגיע לשנות צורת הפת הוה ליה כמו תבשיל ומברך עליו בורא מיני מזונות. ומפני כן כתב רבינו ז"ל למעלה או שניכר צורת הפת ולא נשתנה צורתו ולא כתב לא נשתנה מחמת בישול אלא לא נשתנה לבד לומר דדוקא משום דלא נשתנה הא אם נשתנה אי איכא כזית דוקא מברכים משום דלא בא השינוי מחמת הבישול ולמטה כתב ואם אין בהם כזית כלומר ונשתנה מחמת עצמו או שעברה צורת הפת בבישול אפילו דאיכא כזית אין מברכים המוציא משום דעברה צורתו בבישול ודייק רבינו שכתב למטה בבישול וכל לשונו הוא מדוקדק אלא דהוי דוחק לומר דהיכי תיסק אדעתין דמשום יושנו דלא נברך עליו ועדיין עומד בטעמו שלא נתעפש. ואפשר דיצא לו לרבינו ז"ל חילוקו זה לתרץ הברייתא שהבאתי מן הפרוסות קיימות וכו' וכמו שהקשיתי ובכי הא אתי שפיר דהתם ברייתא איירי בבישול ולכך קאמר בזמן שהפרוסות קיימות שלא נשתנו צורתם מחמת הבישול בין דאיכא כזית בין דליכא כזית מברך המוציא בזמן שהפרוסות קיימות כלומר שנשתנו מחמת הבישול אז אפילו דאיכא כזית מברכים עליה במ"מ ומאי דאמר והוא דאיכא תוריתא דנהמא דמשמע דהיכא דליכא תוריתא דנהמא דאיכא כזית מברכין איירי בנשתנה הפת מחמת עצמו כנלע"ד:

[ט] עיסה שנאפת בקרקע וכו'. בפרק כיצד מברכין (דף ל"ח) אמרו מר זוטרא קבע סעודתיה עלויה ובריך המוציא [וג' ברכות] אמר מר בר רב אשי ואדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח והב"י סי' קס"ח אומר אליבא דבעל הטורים ז"ל דרב אשי פליג אדלעיל וסבר דכיון דהוי לחם לענין פסח הוא הדין לענין המוציא ובכל גווני מברכין עליו אע"ג דלא קבע סעודה עליה אבל רבינו ז"ל אין דעתו כן דהוא פסק שם דיוצא ידי חובתו בפסח והכא פסק דוקא היכא דקבע אבל היכא דלא קבע לא. וא"ת א"כ דאין ללמוד דין המוציא מדין פסח מה הקשה שם (דף ל"ז:) אביי לרב יוסף גבי חבילא אלא מעתה לתנא דבי ר' ישמעאל וכו' וכ"ת ה"נ והתניא לקט מכולן כזית וכו' ואם מצה היא אדם יוצא ידי חובתו בפסח מ"ש דמקשי ליה דמדהוי לחם לענין פסח מברכין המוציא ומאי קושיא נימא דאע"ג דלענין פסח הוי לחם לענין המוציא בתר קביעותא אזלינן דומיא דטרוקנין ולא תיקשי לרב יוסף מידי דקאמר דאין מברכין בכזית דהיינו היכא דלא קבע סעודתיה עלוייהו. וי"ל דבשלמא בטרוקנין אע"ג דהוי לחם לענין מצה מ"מ כיון דאין דרך בני אדם לאוכלו כך בעו קביעותא לענין המוציא אבל הכא דודאי דרך בני אדם לאכול כך שיהיו

מסורדין

הגהות מיימוניות

[ו] וכן פסקו התוספות ודלא כה"ג שפסקו דפת שבישלה בכלי ראשון לא מברך עליה המוציא ע"כ (תמור שם צריך לאכול שיעור שאחרים רגילין לקבוע עליו ואם אכל שיעור שאחרים אין קובעין עליו אע"פ שהוא קובע עליו אינו מברך המוציא וג' ברכות ע"כ): [ז] בערך פירש בשם רב האיי גאון שהוא פת שעושין אותה כעבין יבשים בין מתובלת בין אינה מתובלת

ואם קבע סעודתו עליה מברך המוציא: **י** [א]אורז [ח] שבישלו או שעשה ממנו פת בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף בורא נפשות ובלבד שלא יהא מעורב עם דבר אחר אלא אורז לבדו. אבל פת דוחן או פת של שאר מיני קטנית בתחלה מברך שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות: **יא** כל שמברכין עליו בתחלה המוציא מברכין לאחריו בסוף ברכת המזון כסדרה ארבע ברכות. וכל שמברכין עליו בתחלה בורא מיני מזונות מברכין בסוף לאחריו ברכה אחת מעין שלש חוץ מן האורז: **יב** [ט] במה דברים [ב]אמורים שאכל מכזית ולמעלה אבל אכל [י] פחות מכזית בין מן הפת בין משאר אוכלין. והשותה פחות מרביעית בין מן [כ] היין בין משאר משקין. מברך בתחלה ברכה הראויה לאותו המין ולבסוף אינו מברך כלל: **יג** וזו היא ברכה אחת מעין שלש. ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם על המחיה ועל הכלכלה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית ושהנחלת את אבותינו רחם יי' אלהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך והעלנו לתוכה ושמחנו בבניינה ונברכך עליה בקדושה ובטהרה ברוך אתה יי' על הארץ ועל המחיה. ובשבתות וימים טובים אומר בברכה זו בכללה מעין קדושת [ל] היום כדרך שמזכיר בברכת המזון:

פרק רביעי

א כל [ג]המברך ברכת המזון או ברכה אחת מעין שלש צריך לברך אותה [מ] במקום שאכל. אבל כשהוא מהלך יושב במקום * שפסק ויברך. אבל כשהוא עומד [נ] יושב במקומו ויברך. שכח לברך ברכת המזון

א טור סי' ר"ח סמ"ג עשין שם: ב טור סי' ר"י סמ"ג עשין שם: ג טור סי' קפ"ד סמ"ג עשין נ"ס:

כסף משנה

מיעוט שדרך בני אדם לקבוע עליו והוא שיהיה טעם התערובות ניכר בעיסה דומיא דעירב בה מיני תבלין שטעמם ניכר בעיסה וזה נראה עיקר:

י **אורז** שבישלו וכו'. ג"ז שם (דף ל"ז) תנהו לאורז אפאו ובישלו אע"פ שהפרוסות קיימות מברך בתחלה במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש והתניא לבסוף ולא כלום ואסיקנא תני בהדי קמייתא ולבסוף אינו מברך עליו ולא כלום וכתב הרי"ף וקי"ל דכל ולבסוף ולא כלום מברך בנ"ר עכ"ל: וכתב עוד הרי"ף וה"מ כדאיתיה לאורז בעיניה אבל ע"י תערובות לא דקי"ל בהא כרב ושמואל (שם ל"ז) דאמרי תרוייהו כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו במ"מ דליכא מאן דפליג עלייהו וכתב עליו הרא"ש ז"ל דהיינו כשהרוב מין אחר דבכה"ג בחמשת המינין אפילו רובו ממין אחר מברך עליו במ"ת: ומ"ש רבינו אבל פת דוחן וכו'. כ"כ הרי"ף ז"ל וטעמו לפי שדרך הגמרא להזכיר אורז ודוחן בהדי הדדי ובהאי ברייתא לא הזכיר דוחן אלמא דדוקא אאורז מברך במ"מ אבל לא אדוחן ואע"ג דתניא התם (שם דף ל"ז) הביאו לפניו פת אורז ופת דוחן מברך עליו תחלה וסוף כמעשה קדרה דמשמע דפת אורז שוה לפת דוחן י"ל דברייתא לאו לענין נוסח ברכות איתניא אלא לענין שצריך לברך תחלה וסוף כשם שמעשה קדרה צריך לברך תחלה וסוף ומיהו הא כדאיתא והא כדאיתא דאורז בתחלה במ"מ כמפורש באידך ברייתא ודוחן שהכ"ב. וה"ר יונה כתב דהיינו טעמא משום דא"ר יוחנן בן נורי אורז מין דגן הוא ואע"ג דלא קי"ל כוותיה מ"מ כיון דאשכחן דאיכא מאן דס"ל דאורז מין דגן הוא ולא ס"ל הכי בדוחן אלמא דאין דינם שוה ודוקא באורז מברך במ"מ אבל לא בדוחן עכ"ל. ומ"מ למדנו מדאותבה בגמרא לרב ושמואל דאמרי כל שהוא מחמשת המינין מברך במ"מ דמשמע הא אורז אין מברך עליו במ"מ מהך ברייתא דהביאו לפניו פת אורז ופת דוחן למדנו שדין פת אורז ודין האורז המבושל שוה ומינה דפת קטנית וקטנית מבושלים דינם שוה וכמ"ש רבינו. ודע שדעת ה"ר יונה והרא"ש ז"ל לומר דאורז ודוחן דינם שוה ומברך על שניהם במ"מ ובנ"ר. והוסיף עוד רבינו יונה ז"ל שה"ה לשאר הדברים שאנו רואים דמיזן זיין כגון פניז"ו בלעז שמברך עליהם במ"מ ובורא נפשות:

יא כל שמברכין וכו' עד חוץ מן האורז. מתבאר בפרק כילד מברכין ממשמעות הסוגיות. והרא"ש ז"ל כתב פרק הנזכר ירושלמי כל שאומר אחריו שלש ברכות אומר לפניו המוציא כל שאין אומרים אחריו שלש ברכות א"א לפניו המוציא. ולרבינו שכתב חוץ מן האורז י"ל דסבר דפליג אגמרא דידן ונתן טעם לדבריו דאין למדין מן הכללות:

יב במה ד"א בשאכל מכזית ולמעלה וכו'. נתבאר בראש הלכות אלו. והא דאמרינן בפחות מכשיעור מברך לפניו ולא לאחריו אע"ג דברים כילד מברכין (שם דף ל"ה) ילפינן ברכה לפניו מק"ו מברכה דאחריו וא"כ כיון שאינו מברך לבסוף לא הו"ל לברך בתחלה כבר כתבתי בראש הלכות אלו דלאו ק"ו גמור הוא אלא מדרבנן הוא שצריך לברך לפניו כדי שלא יהנה מן העולם הזה בלא ברכה כ"כ התוספות והרא"ש ז"ל. ואכתי קשיא לי מה ראו חכמים להחמיר בברכה שלפניו שהיא מדרבנן יותר מברכה אחרונה שהיא מדאורייתא. וכ"ל שלכך אמרו דבתחלה יברך אפילו על כל שהוא שמא ימלך ויאכל כשיעור ונמצא שהיה צריך ברכה לפניו ואין בידו לתקן אבל לאחריו אוקמוה אדינא שאם אכל כשיעור יברך ואם לאו לא יברך. ומ"ש רבינו דשיעורא דשקין ברביעית טעמו מדאשכחן בעלמא לענין אכילת איסורין דחייב בשתיית משקין אסורין ברביעית דומיא דאוכלין בכזית:

יג וזו היא ברכה אחת מעין שלש וכו'. מימרא דרב דימי בסוף פרק כילד מברכין (שם דף מ"ד): ומ"ש ובשבתות וכו'. כתב רבינו יונה בפרק הנזכר דהכי איתא בירושלמי וכ"כ ה"ר מנוח וכתב שרבינו משולם לא היה מזכירו וכתב ה"ר מנוח דאפשר דדוקא בימי רבותינו שהיו קובעין על היין אבל אנו שאין אנו קובעין לא מדכרינן ואין זה כדאי לבטל דברי הירושלמי:

פ"ד א כל המברך וכו'. מתבאר מתוך מה שאכתוב בסמוך. ודעת רבינו כדעת רשב"ם בפרק ערבי פסחים (פסחים ק"א:) דברכה מעין ג' טעונה ברכה במקומו והביאו שם בתוספות ראיות לדבריו אבל הרי"ף כתב דדוקא מיני דגן טעונין ברכה במקומם וכן דעת הרא"ש ז"ל: אבל כשהוא מהלך וכו'. ברכות (דף נ"א:) ס"פ שלשה שאכלו א"ר אבהו ואמרי לה במתניתא תנא האוכל ומהלך מברך מעומד וכשהוא אוכל מעומד מברך מיושב וכשהוא מיסב והאוכל יושב ומברך והלכתא בכולהו יושב ומברך: שכח לברך וכו'. משנה סוף פרק אלו דברים מי שאכל ושכח ולא בירך ב"ש אומרים יחזור למקומו ויברך וב"ה אומרים יברך במקום שנזכר עד אימתי הוא מברך עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו וכבר כתבתי סוף פ"ב כמה שיעור עיכול ובגמרא (שם נ"ג:) אמר רב זביד מחלוקת בשכח אבל במזיד

לחם משנה

מפורין אע"ג דלית בהו כזית ואף אם הוא לחם לענין המוציא הכא לא בעי קביעותא: **י** פת דוחן וכו'. ואע"ג דבגמרא (דף ל"ז) אמרו דמברך כמעשה קדרה תירלו כמעשה קדרה ולא כמעשה קדרה אמרינן הא מאוס דלא איתותב שמואל אלא גבי אורז בלבד כדכתבו התוספות:

יא חוץ מן האורז. אבל פת הבאה בכסנין מברך לבסוף ברכת המזון ומ"ש בפרק כילד מברכין (דף מ"א:) שאין לך דבר שטעון ברכה לפניו ואין טעון לאחריו אלא פת הבאה בכסנין איירי כשהביאו בתוך הסעודה כדכתבו התוספות:

יג על הארץ ועל המחיה. וא"ת אמאי לא אמר על המחיה ועל הארץ כדפתח מחיה תחלה. וי"ל דה"ק על הארץ דמפקא מחיה כדאמרו בגמרא כי היכי דלא ליהוי חותם בשתים ולכך הזכיר ארץ תחלה: והמשנה

משנה למלך

פ"ג יב והשותה פחות מרביעית וכו'. שמעתי באומרים לי שעל שתיית הקאו"י מברכין לאחריו ואע"פ שיש מתחלת השתיה עד סוף השתיה יותר מכדי שתיית רביעית או יותר מכדי אכילת פרס למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה שאני הכא משום דדרך שתייתו בכך ומצטרף אף שיש יותר מכשיעור מתחלת שתיה ראשונה ע"ס שתיה אחרונה. ולי נראה דהילוק זה ליתיה וראיה ממ"ש רבינו ז"ל בכפ"ה מהלכות שאר אבות הטומאה וז"ל אשה שהיא ראשון לטומאה ומניקה את בנה הרי הבן טהור ולא גזרו עליו טומאה שאפילו תאמר שינק רביעית אפשר שיש מתחלה ועד סוף יותר מכדי אכילת פרס שהרי אינו יונק בבת אחת והרי גבי יניקה שדרך שתייתו בכך ואפ"ה אמרו שאם יש מתחלת ועד סוף יותר מכדי אכילת פרס אינו מצטרף וזה פשוט. (א"ה עיין בספר ביורי כנה"ג ובני חייא סי' ר"ד והרמ"ז מהר"ם ן' חביב בחידושיו לפרק יום הכפורים (דף י"ב:) האריך בזה ומסיק כדברי הרב המחבר שלא לברך יע"ש):

פ"ז

הגהות מיימוניות

מתובלת וכוססין אותה בבית המשתה ושלא בבית המשתה. ובשם ר"ח פירש שהוא כמו כיסין מלאין צוקר ואגוזין ושקדין כמין כעבין ולועסין אותו בבתי משתאות וראיה לדברי הגאון יבש היה נקודים מתרגמינן יבש הוה כיסנין: [ח] אורז ודוחן בתחלה מברך עליה ב"פ האדמה והיכא דבשלו מברך במ"מ ולבסוף קאמר תלמודא לא כלום פירש"י ולא כלום שאינו צריך לברך עליה מעין שלש אלא בר"נ לאפוקי מת"ג שכתב שאורז ודוחן מברך עליהן בתחלה שהכל עכ"ל מורי ורבינו שיהיה מן התוספות וכן ס"ה וכן פסקו בה"ג וכן ר"י אלפס ורבינו שב"ט דרב ושמואל דאמרו אין מברכין עליהן במ"מ איתותבו וראבי"ה כתב דלא איתותבו ול"נ תרי זימני תיובתא דשבוש הוה כשתדקדק בכל המסכתא תמצא שכל הטעון לפניו במ"מ טעון לאחריו ברכה אחת מעין שלש וכל שמברך לפניו שהכל נ"ב מברך לבסוף בר"נ ואורז מברכין לפניו שהכל נ"ב ולאחריו ב"נ ופר"י ע"כ: [ט] פ' שלשה שאכלו כר"מ ודלא כר' יהודה דאמר כביצה וכן פר"י מהא דכיצד מברכין א"ר חייא בר אבא אני ראיתי את רבי יוחנן שאכל כזית מליח ובירך עליו תחילה וסוף וכן בפירקין לעולם אין מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן עיין בתוספות פרק הישן וכן פר"ח וה"ג ושאלתות בפרשת והיה עקב: [י] אבל אכל בריה שלימה פירש בירושלמי אפילו אכל פרידה של ענב ושל רמון כיון שהוא בריה שלימה אע"פ שהוא פחות מכזית מברך לאחריו ברכה מעין שלש והתוספות נסתפקו אם תלמוד שלנו חולק על הירושלמי מההיא דכיצד מברכין אני ראיתי את רבי יוחנן שאכל זית מליח כו' או שמא לא פליג והרוצה להוציא עצמו מידי ספיקא לא יאכל כי אם כזית אפילו בדבר שהוא בריה שלימה וע"ש בתוספות בפרק הישן: [כ] וכן פי' ר"י אלפסי וע"ש בתוספות בפרק שלשה שאכלו וכ"כ רבינו יהודה וכן מורי רבינו שי' וז"ל ועל היין ושאר משקין מסופקים התוס' אם מברכין לאחריו אפילו בכזית א"נ דוקא בכביצה דדילמא מודה ר"מ לרבי יהודה בשתייה מדדריש לה מושבעת זו שתייה ושביעה היינו בכביצה כדדריש רבי יהודה אכילה שיש בה שביעה ואי זו זו כביצה או שמא יש חילוק בין שביעה דאכילה לשביעה דשתייה וטוב ליזהר לשתות או שיעור זוטא או שיעור רבה כדי לצאת ידי ספיקות האלו ע"כ: [ל] וכן פסק מורי משמו וכן משמע בירושלמי ובתשובת כתב מורי זצ"ל דבחנוכה ופורים לא צריך וקי"ל ע"כ: [מ] וכן פירש רשב"ם וכן פסק רבינו שמחה דכל שהוא מז' המינין טעון ברכה במקומו וכן פירש"י אמנם ר"י פירש דאין טעון ברכה אלא פת שצריך לברך אחריו ברכת המזון וכן פר"י אלפס וכן מצאתי בשם רב עמרם גאון עד כאן: * [טור סימן קפ"ג בשם הרא"ש ז"ל הא דאמרינן אבל כשהוא מהלך צריך לישב ולברך כשהוא הולך בביתו אבל בדרך אין צריך לישב לפי שאין דעתו מיושבת עליו אם יאחר דרכו עד כאן]: [נ] בפרק שלשה שאכלו אמר רב אשי הלכתא בכלהו יושב ומברך עד כאן:

מגדל עוז

כל שמברכים עליו כו' עד אינו מברך כלל. פרק שלשה שאכלו: וזו היא ברכה אחת כו' עד סוף הפרק. פרק כילד מברכין (דף מ"ד):

פ"ד כל המברך וכו' עד שפסק ויברך. פרק אלו דברים (דף נ"ג): אבל כשהוא עומד יושב במקומו ויברך. סוף פ' שלשה שאכלו (דף מ"ט): שכח לברך ברכת המזון וכו' עד יצא ידי חובתו. פ' אלו דברים:

המזון ונזכר קודם שיתעכל המזון שבמעיו מברך במקום שנזכר. ואם היה מזיד חוזר למקומו ומברך. ואם בירך במקום שנזכר יצא ידי חובתו. וכן אם בירך כשהוא עומד או כשהוא מהלך יצא ידי חובתו. [ג] ולכתחלה לא יברך ברכת המזון ולא ברכה שמעין שלש אלא כשהוא יושב ובמקום שאכל: **ב** אמי שנסתפק לו אם בירך המוציא או לא בירך המוציא אינו חוזר ומברך מפני שאינו מן התורה. שכח לברך המוציא אם נזכר עד שלא גמר סעודתו חוזר ומברך ואם נזכר לאחר [ד] שגמר אינו חוזר ומברך:

ג * היה אוכל בבית זה ופסק סעודתו והלך לבית אחר. או שהיה אוכל וקראהו חבירו לדבר עמו ויצא לו לפתח ביתו וחזר הואיל ושינה [ה] מקומו צריך לברך למפרע על מה שאכל וחוזר ומברך בתחלה המוציא ואחר כך יגמור סעודתו: **ד** בחברים שהיו יושבים לאכול ויצאו לקראת חתן או לקראת כלה אם הניחו שם זקן או חולה חוזרין למקומן וגומרין סעודתן ואינן צריכין לברך שנייה ואם לא הניחו שם אדם כשהן יוצאין צריכין ברכה למפרע וכשהן חוזרין צריכין ברכה לכתחלה: **ה** וכן אם היו מסובין בשתיה או לאכול פירות שכל המשנה מקומו הרי פסק אכילתו ולפיכך מברך למפרע על מה גשאכל וחוזר ומברך שנייה לכתחלה על מה שהוא צריך לאכול. והמשנה מקומו מפינה לפינה בבית אחד אינו צריך לחזור

השגת הראב"ד

* היה אוכל בבית זה כו' עד יגמור סעודתו: כתב הראב"ד ז"ל הפליג בזה דכל לפתח ביתו לאו עקירה היא וכל שכן אם רואה מקומו שאינה עקירה כלל עכ"ל:

א טור סי' קפ"ז: ב טור א"ח סי' קע'ח סמ"ג עשין כ"ז: ג עיין בטור סי' קע"ח קע"ט:

כסף משנה

במזיד ד"ה יחזור למקומו ויברך: ומ"ש ואם בירך וכו'. פשוט הוא דקנסא הוא דקנסוה במזיד לחזור למקומו שאכל אבל בדיעבד יצא: ומ"ש וכן אם בירך כשהוא עומד וכו': **ב מי** שנסתפק לו אם בירך וכו' אינו חוזר ומברך מפני שאינה מן התורה. כך הוא הגירסא הנכונה לאפוקי מהטור שכתב בסימן קס"ז בשם רבינו שחוזר ומברך ונחלק עליו. ולענין ברכת המזון הוא שכתב רבינו בסוף פ"ב שחוזר ומברך לפי שהיא מן התורה: **שכח** לברך המוציא וכו'. בפ"ג שאכלו (שם דף נ"א) בעו מיניה מרב חסדא מי שאכל ושכח ולא בירך מהו שיחזור ויברך א"ל מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר כדי שיהא ריחו נודף אמר רבינא הילכך אפילו גמר סעודתו יחזור ויברך ודחי ליה דכיון דאידחי אידחי. והאי בעיא ע"כ בברכת המוציא היא דאלו בברכת המזון משנה שלימה היא בפרק אלו דברים: **ג היה** אוכל בבית זה וכו'. ברייתא ריש ערבי פסחים (פסחים ק"א:) שינוי מקום צריך לברך ודעת רבינו דמיתניא בין בדברים הטעונים ברכה במקומם בין בדברים שאין טעונין ברכה במקומם וכמו שאבאר בסמוך: **ומ"ש** או שהיה אוכל וכו'. תוספתא דברכות כתבוה התוספות בפרק הנזכר ב"ה שהיה מיסב ואוכל קראו חבירו לדבר עמו אין צריך לברך למפרע הפליג צריך ברכה למפרע וכשהוא חוזר צריך ברכה לכתחילה. וצ"ל שרבינו מפרש דהא דתניא שאם הפליג צריך לברך למפרע היינו לומר שאם פירש והרחיק ממקום סעודתו צריך לברך למפרע אבל אם לא הפליג כלומר שלא הרחיק הרבה ממקום סעודתו אלא מפינה לפינה אינו צריך לברך וזהו שכתב או שהיה אוכל וקראו חבירו לדבר עמו ויצא לו לפתח ביתו וחזר הואיל ושינה מקומו צריך לברך למפרע וכו' כלומ' דמאחר שיצא מפתח ביתו ה"ל כהפליג דהיינו שינה מקומו וצריך לברך אבל אם דבר עמו בתוך הבית אע"פ ששינה מקומו מפינה לפינה אינו צריך לברך וכדקתני רישא דברייתא קראו חבירו לדבר עמו אין צריך לברך למפרע:

וכתב הראב"ד הפליג בזה וכו' שאינה עקירה כלל עכ"ל. ואין כאן מקום לתמוה דכיון שיצא מביתו הוי שינוי מקום וצריך לברך:

ויש לדקדק למה כתב רבינו היה אוכל בבית זה ופסק סעודתו והלך לבית אחר או שהיה אוכל וקראו חבירו וכו' הרי בכלל בבא דחברים שהיו יושבים [הוא. וי"ל דמבבא דחברים שהיו יושבין] לא שמעינן אלא כשהם יוצאין בלא ברכה ואח"כ חזרו לא משתמע מינה אם צריכין לברך למפרע כשיחזרו למקומם אם לאו ולכן כתב שאם היה אוכל בבית זה והלך לבית אחר ופסק סעודתו או שהיה אוכל וקראו חבירו וכו' וחזר הואיל ושינה מקומו צריך לברך למפרע, ואעפ"י שכתב בבא זו הוצרך לכתוב בבא דחברים שהיו יושבים לאכול ויצאו לקראת חתן וכו' להשמיענו שאם הניחו שם זקן או חולה א"צ לברך לא כשהם יוצאים ולא כשהם חוזרים. ואין לדקדק אמאי נקט רבינו ברישא לישנא דהיה אוכל בבית זה דמשמע דמיירי בבעל הבית ובבא דסיפא נקט לישנא דחברים שהיו יושבים לאכול דהכיא דחברים שהיו יושבים לאכול הכי הוי לישנא דברייתא בפרק ע"פ והכיא דהיה אוכל בבית זה וכו' הוי לישנא דברייתא דיומא דמיתניא בלשון יחיד דיבר עם חבירו והפליג וכן לישנא דתוספתא דברכות נמי הוי בלשון יחיד ורבינו כתב בלשון השנוי בברייתות או קרוב לו ולענין דינא לא שאני לן בין יחיד לרבים דבין רבים אם רוצה לשנות מקומו מברך כשהוא יוצא למפרע וכשהוא חוזר מברך לכתחילה ואם לא בירך כשיצא צריך לברך כשיחזור ואם הניחו שם זקן או חולה בין שהיו יוצאים רבים בין שהוא יחיד א"צ לחזור ולברך. ואפשר עוד דרישא נקט לשון יחיד כי היכי דלא ליצטרך לפלוגי בין הניח שם מקצת חברים ללא הניח. וגם נראה דאין לדקדק בזקן או חולה דנקט דלישנא דברייתא נקט ולפי האמת בהניחו שם מקצת החברים סגי אפילו אינן לא זקן ולא חולה והיינו דבברייתא שאכתוב בסמוך מפליג ר' יהודה בין הניחו שם מקצת חברים ללא הניחו ולא אדכר זקן או חולה הילכך ע"כ לומר דברייתא דקתני הניחו שם זקן או חולה לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט אם כולם בחורים ובריאים אין דרך ליעקר כולם לקראת חתן וכלה ולישאר קצתם אבל אין ה"נ שאע"פ שכולם בחורים ובריאים אם נעקרו קצתם ונשארו קצתם אינם טעונים ברכה לא כשהם יוצאין ולא כשהן חוזרין דכיון דנשארו קצתם שם לא נעקר קביעותם:

ד חברים שהיו יושבים וכו'. שם (פסחים ק"א:) יתיב רב חסדא וקאמר משמיה דנפשיה הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך לא אמרן אלא בדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומן אבל דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם אין צריך לברך מאי טעמא לקיבעא קמא הדר ורב ששת אמר אחד זה ואחד זה צריך לברך. מיתיבי חברים שהיו מסובים ועקרו רגליהם לצאת לקראת חתן או לקראת כלה כשהם יוצאים אין טעונין ברכה למפרע וכשהן חוזרין אין טעונין ברכה לכתחילה בד"א בזמן שהניחו שם זקן או חולה אבל אם לא הניחו שם זקן או חולה כשהם יוצאים טעונין ברכה למפרע וכשהן חוזרים טעונין ברכה לכתחילה קשיא לרב חסדא אמר רב נחמן בר יצחק מאן תנא עקירות רבי יהודה דתניא חברים שהיו מסובין ועקרו רגליהם לילך לבית הכנסת או לבית המדרש כשהן יוצאים אין טעונין ברכה למפרע וכשהם חוזרים אין טעונין ברכה לכתחילה אמר ר' יהודה בד"א בזמן שהניחו שם מקצת חברים אבל אם לא הניחו שם מקצת חברים כשהן יוצאין טעונין ברכה למפרע וכשהן חוזרין טעונין ברכה לכתחילה. וכתב הרי"ף וקאמרי רבוותא הלכתא כרב ששת דת"כ והא"נ דשני רב נחמן לא סמכינן אשינויא. וכתב עליו הרא"ש ז"ל ולא ידענא למה כתב הרי"ף לא סמכינן אשינויא דרב נחמן אין שינויא בגמרא מבורר יותר מזה דכיון דמלא ברייתא דעקירות רבי יהודה ופליג את"ק וא"כ ברייתא קמייתא דפריך מינה לרב חסדא יהודאה היא ואמאי פסיק כיהודאה עכ"ל. ואני אומר דכיון דאשכחן בפרק זה בורר (סנהדרין כ"ד כ"ה) דאיפלגו ריב"ל ור' יוחנן דלריב"ל כל מקום שאמר ר' יהודה בד"א אינו אלא לפרש דברי חכמים ור' יוחנן קאמר שהוא להלוק וכתבו התוספות והר"ן פרק בני העיר דריב"ל ור"י הלכה כריב"ל וכיון שכן לפום קושטא ליכא פלוגתא בין ר' יהודה ות"ק וקשיא לרב חסדא אלא דשני רב נחמן דאפשר לרב חסדא למימר דס"ל דבמה ד"א לחלוק והוא דאמר כת"ק והיא ברייתא כרבי יהודה ומכיון דקי"ל דבמה ד"א לפרש ממילא קם לה הלכה כרב ששת ושינויא דרב נחמן לא סמכינן עלה. ודע שבגמרות שלנו גרסינן תניא כוותיה דרב חסדא חברים שהיו מסובין לשתות יין ועקרו רגליהם וחזרו אין צריכים לברך וכתב הרא"ש ועוד דת"כ דרב חסדא, וי"ס שכתוב בהם ת"כ דרבי יוחנן וכן כתוב במגילת סתרים דרבינו נסים גאון ולא נהירא לי גירסא זו עכ"ל הרא"ש. וצ"ל דאפילו אי גרסינן ת"כ דרב חסדא ל"ק להרי"ף דאיכא למימר מדלא אותבוה מינה לרב ששת אלמא דלא קשיא ליה מההיא ברייתא דיהודאה היא ורב ששת כת"ק א"כ דהוה קים ליה לגמרא דלא מיתניא בי רבי חייא ורבי אושעיא ולפיכך לא היתה כדאי להותובי מינה. כך נ"ל לדעת הרי"ף ורבינו ז"ל כהרי"ף ס"ל, וז"ש וכן אם היו מסובין לשתייה או לאכול פירות כלומר דאין חילוק בין מידי דסעודה ליין ופירות בכולהו שינוי מקום צריך לברך. אבל נשאר לדקדק בלשון רבינו דוכן משמע דלהשמועינן הידושא אתא ואיפכא הוא דהא בפירות אפילו רב חסדא מודה דצריך לחזור ולברך ובמידי דסעודה

לחם משנה

פרק ד ה והמשנה מקומו מפינה לפינה בבית אחד. בפרק ערבי פסחים (דף ק"א:) אמרו לא שנו אלא מבית לבית אבל ממקום למקום לא ופירש רבינו ז"ל ממקום למקום בבית אחד והוצרך לפרש כן משום דהוקשה לו כדהקשה הר"ן ז"ל מ"ש דגבי קידוש אמר דמפינה לפינה הוא מקדש כדאמר להו רב ענן וכו' והכא מפינה לפינה לא. והר"ן ז"ל חילק בין קידוש לברכה ורבינו ז"ל משוה אותם ופירש הכא ממקום למקום בבית אחד והתם מחדר לחדר בדירה אחת וכדכתב הרב המגיד בפרק כ"ט מהלכות שבת אבל

מגדל עוז

וכן אם בירך וכו' עד שאכל. פרק ערבי פסחים (דף ק"א): מי שנסתפק לו וכו' עד אינו חוזר ומברך. פרק שלשה שאכלו: היה אוכל בבית זה וכו' עד יגמור סעודתו. פרק הרואה ופרק ערבי פסחים: כתב הראב"ד ז"ל הפליג בזה וכו' שאינו עקירה כלל עכ"ל: ואני אומר מה הפלגה יש בזה והא בשמעתין קמייתא דפרק שלשה שאכלו דגרסינן א"ר דימי בר יוסף אמר רב שלשה שאכלו ויצא אחד מהם לשוק קוראין לו ומזמנים עליו אמר אביי והוא דקרו ליה ועני ופירש"י ז"ל בפסוק הוא אומר ועונה ברוך הוא עכ"ל. אלמא אם אינו כמוך אומר ועונה הפלגה היא שהרי אין מזמנין עליו ואם כלשון הראב"ד ז"ל לפרש כי בשוק דוקא הוא הפסק הדברים ביצא לשוק והוה לשם לעולם היאך עונה בשוק אלא ודאי ר"ל כדברי רמז"ל ורש"י ז"ל. ולדעתי זכורני בזה נראין ראיתי שנויה בירושלמי ופסק לשון זו הפיסקא היא בפרק הרואה ופרק ערבי פסחים. ומה שהזכיר הראב"ד ז"ל מהרואה את מקומו לא שמענוהו אלא לגבי גוזלות ואין הנדון דומה לראיה ולא ידענו מאין לו כד"ן: דברים שהיו מסובין וכו' עד לחזור ולברך. פרק ערבי פסחים (דף ק"א) ופרק הרואה (דף נ"ז):

הגהות מיימוניות

[ג] כב"ה ודלא כב"ש דאמרי אפילו בשבת יחזור למקומו אמנם ר"י פירש דקי"ל בהא כב"ש וכן רב עמרם עד כאן: [ד] בפרק שלשה שאכלו אם לאחר שגמר אינו חוזר ומברך וכן פר"י דלא קי"ל כרבינא דאמר אפילו גמר יברך עד כאן: [ס] כרב ששת דאמר בפרק ע"פ אחד זה ואחד זה צריך לברך ודלא כרב חסדא דאמר דוקא דברים שאינם טעונים ברכה במקומם אבל דברים הטעונים אין צריך לברך דלקביעותא קמא קא הדר וכן שנינו בתוספתא דיבר עם חבירו והפליג צריך לברך למפרע וכשהוא חוזר מברך בתחילה ע"ש ובאכילת פת מיירי. אמנם רשב"ם וכל רבותינו מצרפת פסקו כרב חסדא ע"ש בתוספות פרק כיסוי הדם ובס"ה ור"ח פסק גם הוא כרב ששת כיון דסלקא לדרב חסדא בקשיא אע"ג דמוקי לה כרבי יהודה. אלא שינויא דחיקא הוא ולא סמכינן עליה להקל אלא עבדינן כרב ששת להחמיר וכן רבי יוחנן איתותב ונדחו דבריו וקי"ל כל שינוי מקום צריך לברך וכן הלכה ועוד גרס תניא חברים וכו' ולא מדכר לא רב חסדא ולא רבי יוחנן והכי נמי סבירא לרבינו יואל וכן פר"י בשם רבותיו:

לחזור ולברך. אבל * במזרחה של תאנה ובא לאכול במערבה צריך לחזור ולברך: ו אבירך על הפת פטר את הפרפרת שאוכלין בהן הפת ממיני התבשיל ופירות וכיוצא בהן אבל אם בירך על הפרפרת לא פטר את הפת. בירך על מעשה קדירה פטר את התבשיל בירך על התבשיל לא פטר את מעשה קדירה: ז * בגמר בלבו מלאכול או מלשתות ואח"כ נמלך לאכול או לשתות אף ע"פ שלא שינה מקומו חוזר ומברך. ואם לא גמר בלבו אלא דעתו לחזור לאכול ולשתות אפילו פסק כל היום כולו אינו

א טור סי' קע"ו וע"ש סמ"ג עשין שם: ב טור סי' קע"ט וע"ש כהראב"ד:

השגת הראב"ד

* במזרחה של תאנה ובא לאכול במערבה צריך לחזור ולברך: כתב הראב"ד ז"ל והוא שלא היה דעתו מתחלה לכך עכ"ל:

השגת הראב"ד

* גמר בלבו מלאכול או מלשתות כו' עד לברך שנית: כתב הראב"ד ז"ל לא אמרו לענין אכילה אלא לענין שתיה בלבד. אבל לענין אכילה לא הויא הפסקה אלא במים אחרונים או בשינה או בנמנום עכ"ל:

כסף משנה

סעודה דהיינו דברים הטפלים ברכה לאחריהם במקומם הוא דפליג. ויש לומר דאכילה דלעיל הייתי מפרש מידי דאין טעונין ברכה לאחריהם במקומם ואתא לאשמועינן דה"ה לשתיית יין ואכילת פירות שבעת המינין שהם טעונין ברכה לאחריהם במקומן כמ"ש ברא"ש פרק זה דצריך לחזור ולברך ולא אמרינן לקבעיה קמא הדר: ומ"ש והמשנה מקומו וכו'. שם (פסחים ק"א:) יתיב רב חסדא וקאמר משמיה דרב הונא הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך לא אמרן אלא מבית לבית אבל ממקום למקום לא ותניא כוותיה:

ה אבל במזרחה וכו'. ירושלמי סוף פרק כיצד מברכין: וכתב הראב"ד והוא שלא היה דעתו מתחילה לכך עכ"ל. כוונת הראב"ד ז"ל לפרש הירושלמי דהיינו כשבעת שבירך בתחלה היה דעתו לגמור סעודתו במזרחה של תאנה ואח"כ נמלך לגמור סעודתו במערבה ולא שנמלך לאכול יותר ממה שהיה בדעתו לאכול כדברי ה"ר בעל מ"ע ז"ל אבל אם כשבירך בתחילה היה בדעתו לגמור סעודתו במערבה לית לן לאחשובי לגמרי כמבית לבית וא"צ לחזור ולברך ורבינו העתיק לשון הירושלמי כמנהגו ואע"ג דמזוית לזוית לא הוי שינוי מקום שאני התם שכותלי הבתים מקיפים לשתי הזויות הילכך חשיב כמקום אחד משא"כ באכל במזרחה של תאנה ובא למערבה שהתאנה כמקום שאין בה מחיצות הוא ולפי זה במקום שאין בו מחיצות אפילו שינוי מקום כל דהו הוי שינוי דתאנה דנקט אורחא דמילתא נקט ולאו דוקא נקט. ומיהו אפשר דבמקום שאין בו מחיצות כל שרואה מקומו הראשון לא הוי שינוי מקום ומזרח תאנה ומערבה שאני דכיון דתאנה מפסקת ה"ל שני מקומות וזה נראה יותר:

ו בירך על הפת וכו'. משנה פרק כיצד מברכין (ברכות דף מ"ב) בירך על הפת פטר את הפרפרת על הפרפרת לא פטר את הפת ב"ש אומרים אף לא מעשה קדרה ובגמרא איבעיא להו ב"ש ארישא פליגי דקאמר ת"ק בירך על הפת פטר את הפרפרת וכ"ש מעשה קדרה כלומר דהיינו לאכול למזון ממש ואתו ב"ש למימר ל"מ פרפרת דלא פטר להו פת אלא אפילו מעשה קדרה נמי לא פטר או דילמא אסיפא פליגי דקתני בירך על הפרפרת לא פטר את הפת פת הוא דלא פטר אבל מ"ק פטרא ואתו ב"ש למימר אפילו מ"ק נמי לא פטר תיקו. ולפי זה נראה לפסוק דבירך על הפת פטר את הפרפרת וכ"ש מעשה קדרה בירך על הפרפרת לא פטר את הפת אבל מעשה קדרה פטר. ורבינו שפסק בירך על התבשיל לא פטר מ"ק טעמו דכיון דאסיקנא בתיקו הא איפשר דב"ש ארישא הוא דפליגי וכלישנא קמא וסיפא דנקט פת לאו דוקא דהוא הדין דלא פטר מ"ק אלא איידי דתנא רישא פת תנא סיפא נמי פת אבל בירך על מ"ק פטר את הפרפרת דהא משמע דמ"ק עדיף מפרפרת. ויש לתמוה דכיון דספק ברכות להקל ה"ל למתפס מתניתין כפשטא דבירך על הפרפרת לא פטר את הפת פת הוא דלא פטר הא מ"ק פטר. וי"ל דכיון דבגמרא בעי אליבא דב"ש היינו כדי למשמע מינה פירושא דת"ק וה"פ ארישא קאי וא"כ אמרינן דפת דנקט בסיפא לאו דוקא דהוא הדין למ"ק אלא איידי דרישא נקט פת או אסיפא קאי ופת דנקט בסיפא דוקא הוא. אלא דאכתי קשה דהוה ליה למפסק להקל וזה נראה שהוא דרך הרשב"א ז"ל שכתב דהו"ל ספק בברכות דרבנן ולהקל. לכן נראה לי דכיון דבעי גמרא אליבא דב"ש משמע דס"ל לגמרא דהלכה כב"ש וכי אמרינן דקאי ב"ש אסיפא סברי דפרפרת לא פטר אפילו מ"ק פסק רבינו כן. ומיהו אכתי קשיא דא"כ למה פסק בירך על הפת פטר את הפרפרת הא אי קיימי ב"ש ארישא פת לא פטר אפילו מ"ק. וי"ל דבהא לא ה"מ למפסק הכי משום דקי"ל כר' חייא דאמר בפרק כיצד מברכין (שם מ"א:) פת פוטרת כל מיני מאכל.

ואח"כ מצאתי בתשובה לרבינו יהושע מבני בניו של הרמב"ם ז"ל שכתב שמאלוהו שהיה חילוף הנוסחאות בדבר והשיב הנכון בירך על התבשיל פטר מ"ק ולכן תגיהו הנוסחאות כך עכ"ל: ויש לדקדק מה ענין דינין אלו כאן גבי שינוי מקום צריך לברך, לעיל בפרק ג' הוא מקומם גבי מברך על העיקר ופוטר את הטפלה. וי"ל דהתם שאני שאינו חפץ באכילת פת כלל מחמת עצמו אלא להעביר היזק הדג מליח אבל הכא חפץ הוא באכילת כל אחד מהם מחמת עצמו הילכך אינו ענין לשם. ומה שכתבו כאן גבי שינוי מקום צריך לברך לומר לך לפעמים אפילו בלא שינוי מקום צריך לברך שאם בירך על הפרפרת צריך לברך על הפת ואם בירך על התבשיל צריך לברך על מעשה קדירה: וא"ת במאי עסקינן אי בשברכותיהם שוות אמאי אין פוטרים זה את זה ואי בשאין ברכותיהן שוות היכי אפשר לומר במקצתם דפוטרים זה את זה ועוד שהרב ז"ל כתב דפרפרת היינו תבשיל ופירות וכיון דאין ברכתן וברכת הפת שוה פשיטא דאין פוטרות את הפת דהיאך הוה אפשר לומר דברכת בפה"א או שהעץ יפטור ברכת הפת וכן היאך אפשר דברכת מ"ק שהיא במ"מ יפטור ברכת תבשיל ופירות או איפכא וי"ל דכיון דתנן על הכל אם אמר שהכל נ"ב יצא וה"נ אפשר לומר שאם בירך על הפת בורא פרי האדמה יצא דהא פרי האדמה הוא ואפשר דאפילו בירך בורא פרי העץ יצא וכמ"ד עץ שאכל ממנו אדם הראשון חטה היה. וכן י"ל דברכת במ"מ פוטר ברכת תבשיל ופירות מיהו ה"מ כשבירך על הדבר עצמו ברכה שאינה מיוחדת לו כגון שבירך על הפת עצמו שהכל נ"ב יצא אבל אם בירך על הפרפרת שהנ"ב לא פטר את הפת וע"פ זה תקים בשאר ברכות על הדרך שכתבתי. ועי"ל שאע"ב שאין ברכותיהן שוות אפשר שיפטרו זה את זה כמו שמצינו בפת שהוא פוטר כל מיני מאכל אע"פ שאילו היה מברך על השאר מיני מאכל ברכת הפת לא היו נפטרים בכך הכי אמרינן בברכת מעשה קדרה לגבי פרפרת או פרפרת לגבי מ"ק: כתב הרמ"ך בירך על מ"ק פטר את התבשיל וכו'. לא הבנתי למה פסק בהפך ממה שמפורש בהלכה כי לדעת ת"ק פרפרת דהיינו התבשיל כמו שפירש הוא פטר מ"ק אבל מ"ק לא חזינן שיפטור פרפרת ואם פסק כב"ש אין מעשה קדרה פוטר פרפרת ולא פרפרת מעשה קדרה. ועוד תימה שהוא פירש פרפרת תבשיל ופירות ואם כדבריו כן הוא הא אין ברכותיהן שוות עם מ"ק ופרפרת שהוא פת הבאה בכסנין עכ"ל. וכבר ישבתי דעת רבינו:

ז גמר בלבו וכו'. זהו נמלך שאמרו שקובע ברכה לעצמו כלומר לפניו דוקא והכי דייק לשון רבינו שכתב חוזר ומברך ולא כתב מברך למפרע, ובפרק ע"פ (פסחים ק"ג:) אמרינן דאמימר בריך אכל כסא וכסא משום דאמר נמלך אנא, ובפרק כל הבשר (חולין ק"ז:) א"ר זירא א"ר השמש מברך על כל כוס וכוס לפי שבכל כוס הוא נמלך ואינו מברך על כל פרוסה ופרוסה ור' יוחנן אמר מברך על כל פרוסה ופרוסה ואמר רב פפא דלא פליגי הא דאיכא אדם חשוב הא דליכא אדם חשוב ופירש"י אי איכא אדם חשוב בבעוד השמש שיתנו לו לחם כל הצורך למדנו מכאן שאין חילוק בין אכילה לשתיה כל שהוא נמלך בעי ברכה לפניו: ובתב הראב"ד ז"ל לא אמרו לענין אכילה וכו' בנמנום עכ"ל. דעתו ז"ל דלא אמרינן טעמא דנמלך אלא בשתיה אבל לא באכילה ויש ראיה לדבריו מדאמרינן בפ' כיצד מברכין (ברכות מ"ב:) דאמר ליה רב הונא בר נתן לרב פפא לא ס"ל מר גמר אסור מלאכול א"ל סילק איתמר כלומר מותר לאכול עד שיסלקו האוכל מעל השלחן ואמרינן תו בגמרא דרבי זירא ורבה איקלעו לבי ר"ג לבתר דסליקו תכא מקמייהו שדרו להו דיסתנא מבי ר"ג רבה אכל רבי זירא לא אכל א"ל רבי זירא לרבה לא ס"ל מר סילק אסור לאכול

לחם משנה

אבל מפנה לפנה בבית אחת קידוש וברכה שוים:

ו בירך על הפת פטר את הפרפרת וכו'. משנה בפרק כיצד מברכין (דף מ"ב) בירך על הפת פטר את הפרפרת על הפרפרת לא פטר את הפת בית שמאי אומרים אף לא מעשה קדרה ובגמרא איבעיא להו בית שמאי ארישא פליגי או אסיפא ואסיקנא בתיקו. ולכאורה נראה דרבינו פסק כבית שמאי דאמר דפרפרת לא פטר את הפת ולא מעשה קדרה ועל זה קשה חדא דלא הוה ליה למפסק כבית שמאי אלא כסתם מתניתין ותו דבפירוש המשנה כתב בהדיא רבינו ז"ל דאין הלכה כבית שמאי, ונראה דפסק כתנא קמא [דלא] סבירא ליה דבית שמאי ארישא פליגי אבל בסיפא לא פליגי כלל דכולי עלמא לא פטר פרפרת מעשה קדרה ומה שהזכיר את הפת הוא הדין נמי מעשה קדרה אלא נקטיה אגב רישא וא"כ אליבא דכ"ע לא פטר פרפרת מעשה קדירה. ואם תאמר כיון דאסיק בתיקו ספק ברכות להקל ודילמא בית שמאי פליגי אסיפא ורבנן סברי דפרפרת פטר מעשה קדרה והלכה כוותייהו ואין לברך על מעשה קדרה אחר שבירך על הפרפרת. וי"ל דהוי כעין ספק ספקא דספק אי ארישא פליג וכ"ע מודו דלא פטר פרפרת מעשה קדירה או אסיפא. ואם תמצא לומר אסיפא הא היכא ב"ש דסבירא להו דלא פטר ודילמא הלכה כוותייהו אע"ג דעל הסתם לית לן למפסק כוותייהו אהני לן הא לחלק בין ספק ברכות להקל דאמרי' בעלמא להך דהכא ואמרינן דהכא דמי לספק ספקא: שאוכלים בהן הפת. לאו דוקא צריך שיאכל פת עמהם דאפילו לא אכל פת עמהם כיון שהם דברים הבאים בתוך הסעודה פטורים מברכה כדכתב לקמן אלא מה שכתב שאוכלין בהם פת כלומר שרגילים לאכול פת עמהם וכתב זה להודיענו ענין פרפרת מהו:

ז גמר בלבו מלאכול או מלשתות וכו'. לכאורה נראה דקשה על רבינו ז"ל מאי דאמרינן בפרק כיצד (דף מ"ב) ולית הילכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר וכו דמשמע

מגדל עוז

במזרחה של תאנה ובא לאכול במערבה צריך לחזור ולברך. בירושלמי: כתב הראב"ד ז"ל והוא שלא היה דעתו מתחלה לכך עכ"ל: ואני אומר בירושלמי דפרק תפלת השחר מיתניא ולא הילך זה החילוק ואם קבלה נקבל ואם לדין וסברא יש לו תשובה שאם לא היה דעתו מתחלה לכך אם כן נמלך הוא ואם כן למה לי ממזרחה למערבה אפילו ממזרח למזרח וממערב למערב נמי כל נמלך צריך לחזור ולברך כדבעינן למימר קמן כד"ן: בירך על הפת כו' עד מעשה קדירה. פרק כיצד מברכין (דף מ"א מ"ב): גמר בלבו מלאכול או מלשתות ואח"כ נמלך לאכול או לשתות אע"פ שלא שינה מקומו חוזר ומברך כו' עד לברך שנית. פרק כיצד מברכין שם: כתב הראב"ד ז"ל לא אמרו וכו' או בנמנום עכ"ל: ואני אומר כי הראב"ד ז"ל סמך אההיא דר"פ ערבי פסחים גבי עובדא דרב ברונא דאסיקנא כיון דאמריתו הב ונבריך איתסר לכו למישתי בלא ברכה וסובר רבינו ז"ל דוקא שתיה ולא אכילה והגהתו לא כן קבלנו מפי רבותינו בעלי התוספות ז"ל אלא אכילה ושתיה אחת היא לגבי היסח הדעת וכן כתב הרב רבי אליעזר ממי"ן ז"ל בשיטתו ומשוי להו כהדדי מסוגיין דפרק שלשה שאכלו במעשה דשמעון בן שטח עם ינאי המלך ויש לי ראיה מפרק כיצד מברכין דגרסינן רבה ורבי זירא איקלעו לבי ריש גלותא בתר דסליקו תכא מקמייהו שדרו להו דיסתנא מבי ריש גלותא רבה אכל רבי זירא לא אכל אמר ליה לא סבר ליה מר סילק אסור מלאכול אמר ליה אנן אתכא דריש גלותא סמכינן אלמא אכילה נמי בגמר דהיסח הדעת תליא וכן הסכים ר"י הזקן בעל התוספות ז"ל ואמר כי בזמן הזה בעל הבית הוא חשוב אצלינו כמו ריש גלותא אצלם ועליו אנו סומכין וכיון שאמר בעל הבית הב ונבריך אסור לאכול בלא ברכה וכל רבותינו בעלי התוספות ז"ל הבאים אחריו כן הסכימו וגם רבינו חננאל והרב רבינו משה מקוצי ז"ל. אמנם ר"י אלפס ז"ל הסכים כדברי הראב"ד ז"ל מדאסיקנא סוף שמעתין ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב חייא בר אשי אמר רב שלש תכיפות הן תיכף לסמיכה שחיטה תיכף לגאולה תפלה תיכף לנטילת ידים ברכה ומהדר לה אפילו אסילק ואגמר דלא הוי היסח עד דאיכא נטילת מים אחרונים. ורבינו יהודה ז"ל עמד בשיטת רבותינו בעלי התוס' ז"ל וקיבל בירושלמי דקא מסיק לה לאשמועינן דאין סיכת שמן מעכב בידים ועל זאת נאמרה מילתא דרב

גבי

לאכול א"ל אנן אתכא דר"ג סמכינן כלומר ואין סילוקנו סילוק דאדעתא דידיה סמכינן אמר רב הרגיל בשמן שמן מעכבו. ואסיקנא ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב חייא בר אשי אמר רב תיכף לנט"י ברכה ופירש"י אין קיום הסעודה תלוי לא בגמר ולא בסילוק אלא במים אחרונים שכל זמן שלא נטל מים אחרונים מותר לאכול ומשנטל אסור וכ"כ הרי"ף וא"כ הא בהדיא דלהפסק אכילה בעינן מים אחרונים והא דאמר רבי יוחנן דמברך על כל פרוסה ופרוסה י"ל שמם שאני שאין לו קביעות אבל מי שיושב לאכול אע"פ שגמר בלבו מלאכול אינו צריך לחזור ולברך. ומ"ש או שינה וכו'. נראה שלמד כן ממתני' דסוף פסחים (דף ק"כ) ישנו מקצתם יאכלו כולם לא יאכלו רבי יוסי אומר נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו. וליישב זה י"ל דרבינו לא גריס ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא ה"ג ולית הלכתא אלא כי הא דאמר רב חייא וכו' וקאי אמאי דאמר רב אשי הרגיל בשמן שמן מעכבו כלומר מלומר ברכה ואסיקנא דאין שמן מעכבו אלא נט"י היא שמעכבת כדאמר רב חייא תיכף לנטילת ידים ברכה וכיון דאהא דאמרינן סילק איתמר אמרינן אנן אתכא דר"ג סמכינן שמעינן שאין הדבר תלוי בגמר סעודתו או אפילו בסילק השלחן מלפניו אלא הכל תלוי בגמר הדעת שאם גמר בלבו שלא לאכול אסור כלומר עד שיברך לפניו וכל שלא גמר בדעתו שלא לאכול אוכל והולך כנ"ל. ויש הכרח לגירסא זו דאילו לרש"י והרי"ף היכי אסיקנא עד שיטול ידיו אוכל והולך הא אפילו לא נטל ידיו כיון שאמרו הב לן ונבריך איתסר להו למשתי כדאמרינן בפרק ע"פ ולא אשכחן דרש"י והרי"ף ליפלגו בין אכילה לשתייה:

ח היו שותים וכו'. בפרק ע"פ (דף ק"ג) רב ברונא ורב חננאל תלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא קאי עלייהו רב ייבא סבא אמרו ליה הב לן ונבריך לסוף אמרו ליה הב לן ונשתי אמרו ליה הכי אמר רב כיון דאמריתו הב לן ונבריך איתסר לכו למישתי מ"ט דאסחיתו לדעתייכו. וגרסינן תו התם (שם דף ק"ד) רב חנניא בר שלמיא ותלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא וקאי עלוייהו רב המנונא סבא אמרו ליה זיל חזי אי קדיש יומא אמר להו לא צריכיתו שבתא קבעה נפשה דאמר רב כשם שהשבת קובעת למעשר כך קובעת לקידוש סבור מינה כי היכי דקבעה לקידוש כך קובעת להבדלה אמר להו רב עמרם הכי אמר רב לקידוש קובעת ולא להבדלה עכ"ל הגמרא: וכתב הראב"ד ז"ל ערבובי דברים יש כאן וכו' ואסור למישתי בלא ברכה עכ"ל. דעתו ז"ל דכי אמרינן שבת קובעת לקידוש היינו בלא שיאמרו בואו ונקדש וממילא דכי אמרינן אינה קובעת להבדלה היינו בשלא אמרו בואו ונבדיל אבל אם אמרו בואו ונבדיל ס"ל להראב"ד דהוי היסח הדעת מסתייה כמו הב לן ונבריך. ודעת רבינו דכי אמרי' שבת קובעת לקידוש היינו כשאמרו בואו ונקדש וממילא דכי אמרינן אינה קובעת להבדלה היינו אפילו אמרו בואו ונבדיל. וא"ת והיאך אפשר לפרש כן והא אסיקנא ברים ע"פ פורס מפה ומקדש וכתבו רבינו פכ"ט מהלכות שבת וא"כ אפילו לא אמר בואו ונקדש נאסר לשתות י"ל דהתם כשהמשיך כבר והכא אכתי לא המשיך ואמר להו דשבת קובעת עצמה לקידוש דמאין שאמרו הב ונקדש איתסר להו למישתי אע"ג דאכתי לא קדש היום כשם שקובעת עצמה למעשר מספק חשכה וכן מבואר בדברי הרי"ף והר"ן ז"ל דהא דאמרינן כשם ששבת קובעת למעשר כך קובעת לקידוש בספק חשכה היא והא דסבור דלהבדלה קובעת היינו למימרא שאסור לשתות עוד כיון שאמרו הב לן ונבדיל אבל לא לענין שיבדיל מבע"י דומיא דקידוש. והא דנאסר להם לשתות פירש"י בפרק כיסוי הדם דהיינו עד שיברכו וכן פסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל אבל דעת רבינו שאסור להם לשתות אפילו בברכה ואם רוצים לשתות אע"פ שאינן רשאים צריכין ברכה. ונ"ל דרבינו שכתב נאסר לשתות לאו דוקא אלא לשון הגמרא הוא שהעתיק וה"ה דאסור לאכול ולרבותא נקט לשתות דלא מיבעיא לאכול שהוא קבע דאסור אלא אפילו לשתות שאינו כ"כ קבע וגימא דמלטרף לסעודה דממילתא דעראי לא אסח דעתיה קמ"ל, ואע"פ שלעיל בסמוך גבי גמר בלבו מלאכול או מלשתות וא"כ נמלך כתב חוזר ומברך דמשמע שרשאי הוא לאכול או לשתות ובלבד שיברך כי אמרו הב לן ונבריך חמיר טפי דהוי כאילו כבר התחילו לברך: ודע שבפרק ע"פ (שם ק"ג:) אמרינן דרב אשי אמר דלית הלכתא כתלמידי דרב דאמר כיון דאמריתו הב לן ונבריך וכו' ואע"ג דרב אשי בתרא הוא פסקו הרי"ף והפוסקים כתלמידי דרב משום דרבים פליגי עליה ומר זוטרא דבתרא הוא ס"ל נמי התם כתלמידי דרב הילכך הכי נקטינן וכן דעת רבינו:

ט היו מסובין וכו'. ברייתא ריש ע"פ (שם דף ק"א) ופרק הרואה (ברכות נ"ט:) שינוי יין אין צריך לברך ואמר רב יוסף בר אבא אמר רב אע"פ שאמרו שינוי יין א"צ לברך אבל מברך הטוב והמטיב ואוקימנא לה בפרק הרואה בדאיתא בני חבורה בהדיה ומשום הכי מברך הטוב והמטיב שאילו היה לבדו לא היה מברך הטוב והמטיב משום דהטוב והמטיב היינו הטוב לי והמטיב לאחריני ולכן כתב רבינו דין זה גבי היו מסובין שהוא לשון רבים כלומר דאילו יחיד אינו מברך הטוב והמטיב. ורבינו מפרש דשינוי יין היינו

אינו צריך לברך שנית: **ח** * היו א שותין ואמרו בואו ונברך ברכת המזון, או בואו ונקדש קידוש היום נאסר עליהם לשתות עד שיברכו או יקדשו. ואם רצו לחזור ולשתות קודם שיברכו או יקדשו אף ע"פ שאינם רשאים צריכים לחזור ולברך תחלה בורא פרי הגפן ואח"כ ישתו. אבל אם אמרו בואו ונבדיל אין צריכין לחזור ולברך: **ט** [ו] היו מסובין לשתות יין ובא להן מין יין אחר כגון שהיו שותין אדום והביאו שחור או ישן והביאו חדש אינן צריכין לברך ברכת היין פעם שנייה אבל מברכין ב ברוך אתה יי' אלהינו

א טור וסמ"ג שם: ב טור סי' קע"ה סמ"ג עשין כ"ז:

השגת הראב"ד

* היו שותין וכו' עד אבל אם אמרו בואו ונבדיל אינן צריכין לחזור ולברך: כתב הראב"ד ז"ל עירבובי דברים יש כאן שהפסקת הקידוש אף ע"פ שלא אמרו בואו ונקדש כיון שקדש היום חייב להפסיק מה שאין כן בהבדלה שאע"פ שחשיכה אינו מפסיק מ"מ אם אמר בואו ונבדיל הא סליק נפשיה משתיה ואסור למישתי בלא ברכה:

לחם משנה

דמשמע דאפילו גמר לאכול אינו חוזר ומברך אלא אם כן נטל ידיו דוקא והא לאו קושיא היא כלל דרבינו ז"ל מפרש דמאי דאמר גמר לאכול אסור לאכול רוצה לומר דהוי כמו הב לן ונבריך דאמרינן אסור לשתות אפילו שיברך ברכה לפניו אלא אם כן בירך ברכת המזון תחילה הכי נמי גמר אעפ"י שיברך ברכה לפניו אסור לאכול אלא אם כן בירך ברכת המזון תחילה וכמו שכתב רבינו ז"ל גבי הב לן ונבריך שאסור לאכול עד שיברך בה"מ ואתי ליה שפיר לרבינו ז"ל דרבי זירא לא אכל ואמאי לא אכל לבריך ברכה לפניו כדהקשו התוספות ז"ל אלא ודאי דאפילו בברכה שלפניו אסור עד שיברך ברכת המזון תחילה ודייק לפי זה ליסנא דאסור לאכול דלשון אסור משמע אפילו שיברך לפניו כמו שאמר גבי הב לן ונבריך אסור למשתי דרוצה לומר אפילו שיברך לפניו. ויש הכרח לפירוש רבינו ז"ל מההיא דהשמש מברך על כל פרוסה ופרוסה (חולין דף ק"ז:) דדמי לכך דהכא וכמו שדמו אותם התוספות ז"ל בפרק כיסוי הדם (דף פ"ז בד"ה משתא) ומשמע דבגמר מותר לאכול בברכה שלפניו לפי המסקנא דאמרי ולית הלכתא דאם לא כן השמש אמאי מותר לאכול כל פרוסה כיון דהוי נמלך מבלי ברכה לפניו אלא ודאי דאפילו לפי המסקנא מותר לאכול אפילו שגמר בברכה שלפניו. ומ"ש ולית הלכתא רוצה לומר דמאי דאמרו אסור לאכול כלומר דצריך לברך ברכת המזון תחלה כמו הב לן ונבריך ועל דא קאמר דלית הלכתא דלא הוי דין זה היכא דנטל ידיו דוקא או היכא דאמר הב לן ונבריך, זה נראה לי פשוט ונכון לדעת רבינו ז"ל. והראב"ד ז"ל מפרש כפירוש רש"י ז"ל ולכך הוצרך לחלק בין שתיה לאכילה. והרב הגדול מוהרי"ק ז"ל תירץ לדעת רבינו ז"ל בטור א"ח סימן קע"ט עד שהוצרך לשנות הגירסא ולהפוך פירוש הסוגיא:

ח היו שותין ואמרו כו'. אע"ג דאפילו אם אמר הקידוש אין לברך בורא פרי הגפן כדכתב הרב המגיד בפרק כ"ט מהלכות שבת בשם הירושלמי מפני שפטר אותו היין שבתוך הסעודה גם אם שתה קודם הקידוש צריך לברך בורא פרי הגפן דבשלמא כשקדש פטר נפשיה בברכה שבירך על היין קודם אבל הכא לא פטר שהרי הסיח דעתו מלשתות קודם הקידוש אלא שעדיין קשה לי למה פטר היין שבתוך הסעודה לקידוש הא יין שבתוך הסעודה הוי לשתות והקידוש [לא] הוי לשתות וכי היכי דיין שבתוך המזון לא פטר של אחר המזון מהך טעמא כדכתב רבינו ז"ל לקמן הכי נמי לא היה לו לפטור היין שבתוך הסעודה לקידוש דבודאי הקידוש לא הוי לשתות. וי"ל כיון דבא בתוך הסעודה מיקרי לשתות ועיין בב"י סימן רע"א: **בואו ונבדיל.** עיין בב"י סימן רצ"ט:

ט או ישן והביאו חדש. דין זה ירושלמי. ומ"ש שם אח"כ רבי היה מברך על כל חבית וחבית שהיה פותח נראה שיבאר רבינו ממינים שונים:

דבלים

הגהות מיימוניות

[ו] משמע אפילו היין השני גרוע מן הראשון מברך הטוב והמטיב וכן פר"ת מהא דירושלמי דפרק כיצד מברכין על כל חבית וחבית שהיה פותח היה מברך שעל רבוי יינות הוא מברך וכן ס"ה ודלא כה"ג ורשב"ם שפירשו שאין מברך אלא כשהיין השני משובח מן הראשון ע"ש בתוספות פרק הרואה. וגרסינן בירושלמי בסוף כיצד מברכין רבי אבא בר רב הונא אמר יין ישן ויין חדש **צריך** לברך ב"פ הגפן שינוי יין אין צריך לברך בפ"ה אלא הטוב והמטיב מכאן כתב ראבי"ה נ"ל היכא דאיכא יין חדש ויין ישן איבעיא ליה למיהדר ולברך בפ"ה ולא הטוב והמטיב שמה שאמרו חכמים שינוי יין **אין צריך** לברך כגון ששניהם חדשים או שניהם ישנים ע"כ:

מגדל עוז

גבי מים אחרונים אמנם תרדמה ונמנום לא ראינו ולא שמענו להם בענין אכילה אלא לענין מנה בלבד. ותו בין לפירוש רש"י ובעלי שיטה זו איתסר לכו למשתי בלא ברכה כלומר בלא ברכת המזון **ולפירוש** רשב"ם ורבותינו בעלי התוספות ור"מ ז"ל נפרש כאן בלא ברכה כלומר ברכה ראשונה שהיא ברכת הנהנין ובההיא דפסחים ברכת המזון ובסמוך בריננא לה בס"ד. ולדעתי לשון ר"מ ז"ל נח וכולל הרבה בקצרה שכתב גמר בלבו וגמר הלב הוא היסח הדעת אמיתי יותר מגומר שר"ל גמר סעודתו ויותר מסילוק שרוצה לומר סילק השולחן שלפניו ויותר ממשיחת השמן לידים אפילו למי שרגיל בו והוא כמו נטילה אחרונה לנוהגים בה שהוא תכף לברכה וכמו הב ונבריך דבעל הבית וריש גלותא וכן לשון דחוזר ומברך שכתב בכאן משמע ברכה ראשונה של הנהנין כבעלי שיטתן של רבותינו ז"ל וכד"ן: היו שותין וכו' אינם צריכין לחזור ולברך. פרק ערבי פסחים (דף ק"ו): כתב הראב"ד ז"ל עירבובי דברים יש כאן וכו' ואסור למישתי בלא ברכה: **ואני** אומר הלכות קבועות ופסוקות שנה ומנה כאן והנני מבאר אותן אחת לאחת בס"ד: מה שאמר תחלה אם היו כו' עד יקדשו זהו כמעשה דרב ברונא פרק כיסוי הדם וריש ערבי פסחים ומשום היסח הדעת כמו שכתבתי בסמוך וכדמסיק לה התם במכילתין. ומה שאמר ואם רצו לחזור ולשתות כו' עד ואחר כך ישתו זהו כדאמרינן בההוא עובדא הדר אמרו ליה הב לן ונישתי אמר להו רב ייבא סבא כיון דאמריתו הב ונבריך איתסר לכו למישתי ופירשו לה רבוואתא קמאי ז"ל משום דהויא הפסקה וכדאסיקנא פרק כיסוי הדם משום דמסתייא וברוכי כהדדי לא איפשר ומיהו אי בעי למישתי בתר דבריך ברכת המזון או מקמי דבריך אע"ג דלאו שפיר עביד צריך לברך עליה בתחלה ברכת הנהנין וכן הביא דבריהם ר"י אלפס ז"ל פרק ערבי פסחים גמרא מתניתין דלא יפחתו לו מארבע כוסות של יין. ומה שאמר שאם אמרו בואו ונבדיל אינן צריכין לחזור ולברך זהו מעובדא דלקמן סוף ההיא שמעתא דגרסינן רב חנניא בר שלמיא ותלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא והוה קאי עילוייהו רב המנונא סבא אמרו ליה זיל חזי אי קדיש יומא נפסוק ונקבעיה לשבתא אמר להו לא צריכיתו שבתא היא דקבעה אנפשה הכי אמר רב כשם שהשבת קובעת למעשר כך קובעת לקידוש סבור מינה כשם שקובעת לקידוש כך קובעת להבדלה אמר להו רב עמרם הכי אמר רב להבדלה אינה קובעת והני מילי דקבעי וקאכלי והאו מעיקרא אבל אתחולי לא מתחלינן ע"כ. למדנו דהיכא דקבעו מעיקרא כגון אלו שאמרנו כי השבת קובעת בכניסתה מפני שהשבת חשוב וגם קובע למעשר מתוך חשיבותו וגמרינן מינה דכי אמור לקדושי קידוש שבת כמו לברוכי הוא והשיבה ספקה והיסח הדעת ואסור למישתי אבל ביציאת שבת דהיינו הבדלה לא חשיב למיהוי היסח הדעת והפסקה דליתסר למישתי דהא דבר של חול הוא ומילתא דחול לא חשיבא ולא מידי ואע"ג דפירושא דהדא סוגיא בענינים אחרים פירשו למדנו ממנה זה בלא ספק וגם אתה תראה בעיניך אם תדקדק בפירושיה וסוגיותיה. ומה שכתב הראב"ד ז"ל אע"פ שלא אמרו כו' כבר כתבו ר"מ ז"ל פרק כ"ט מהלכות שבת. **ומה שחלק עליו בהבדלה** יש לו פנים בהלכה אמנם דברי ר"מ ז"ל אין בהם עירבוב אלא כל טוב כמו שכתבתי שם בראיות בס"ד וכד"ן ואף כי אלו **ואלו** דברי אלהים חיים הם: **היו מסובין** כו' עד **לחזור ולברך**. פרק הרואה (דף נ"ט) וריש **ערבי פסחים** (דף ק"ח):

אלהינו מלך העולם הטוב והמטיב: [ג] אין מברכין על אוכל מן כל האוכלין ולא על משקה מן כל המשקין עד [א]שיבא לפניו ואם בירך ואח"כ הביאו לפניו צריך לחזור ולברך. נטל אוכל ובירך עליו [ז] ונפל מידו ונשרף או שטפו נהר נוטל אחר וחוזר ומברך עליו אף על פי שהוא * מאותו המין וצריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד [ח] על ברכה ראשונה כדי שלא להוציא * שם שמים לבטלה. עומד אדם על אמת המים ומברך ושותה אע"פ שהמים שהיו לפניו בשעת הברכה אינם המים ששתה מפני שלכך נתכוון תחלה:

יא [ט] דברים הבאים בתוך [ב]הסעודה והן מחמת הסעודה אינן צריכין ברכה לפניהם ולא לאחריהם אלא ברכת המוציא שבתחלה וברכת המזון שבסוף פוטרת הכל שהכל טפלה לסעודה. ודברים [י] שאינן מחמת הסעודה שבאו בתוך הסעודה טעונין ברכה לפניהם ולא לאחריהם. ודברים הבאים לאחר הסעודה בין מחמת הסעודה בין שלא מחמת הסעודה טעונין [כ] ברכה לפניהן ולאחריהם: **יב** [ג]בשבתות ובימים טובים ובסעודת הקזת הדם ובשעה שיצא מן המרחץ וכיוצא בהן שאדם קובע סעודתו על [ל] היין. אם בירך על היין שלפני המזון פטר את היין ששתה לאחר המזון קודם שיברך ברכת המזון. אבל בשאר הימים צריך לחזור ולברך בתחלה על היין של אחר המזון. בא להן יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו * שאין בית הבליעה פנוי שיענו

ג טור סי' ר"ו סמ"ג עשין שם: א טור סי' קע"ז סמ"ג עשין כ"ז: ב טור סי' קע"ד סמ"ג עשין שם:

כסף משנה

שאינו שינוי מין אבל כשמניהם ממין אחד אינו מברך הטוב והמטיב. ואמרינן בירושלמי סוף פרק כיצד מברכין יין חדש וישן צריך לברך. ומשמע לרבינו דלאו דוקא חדש תחלה ואח"כ ישן שאין הדבר תלוי אלא כשיהיו שני מינים. וכתבו הגהות אבל מדברי רש"י משמע דוקא כשהשני משובח מהראשון וכן פירש רשב"ם. וכתבו התוספות שכן כתב בעל ה"ג וכן משמע בירושלמי דלפי שהישן טוב מן החדש צריך לברך מיהו עובדא דבתר הכי פליג דקאמר על כל חבית וחבית מברך הטוב והמטיב משמע בכל ענין אפילו מטבא לבישא, ומיהו יש לדחות שהיה מברך לפי שלא היה מכירו אבל אם ידוע שהשני גרוע לא. ונראה דאפילו השני גרוע מברך דעל רבוי יינות מברך ובלבד שלא יהא האחרון גרוע יותר מדאי שאין יכולים לשתותו אלא מדוחק וכן דעת ר"ת: אין מברכין וכו'. נראה דהיינו מדאמרינן בירושלמי פרק כיצד מברכין אהן דנסיב עגולא והוא לא אתיא בידיה צריך לברוכי עליה זמן תניינות כלומר והוא מי שתופס עגולא וכבר בירך עליו קודם שבא לידו צריך הוא עכשיו לחזור ולברך: נטל אוכל וכו' עד מפני שלכך נתכוון מתחלה. ירושלמי פרק כיצד מברכין וכתבוהו ה"ר יונה והרא"ש והטור וכתבו דהא דקאמר שצריך לומר בשכמל"ו י"א לאחר שאמר אלהינו מלך העולם אבל אם לא אמר אלא בא"י בלבד יסיים ויאמר למדני חוקיך כדי שיהא כקורא פסוק ולא יהא מזכיר ש"ש לבטלה:

יא דברים הבאים וכו' עד טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם. פרק כיצד מברכין (ברכות מ"א:) אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם ושלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה טעונין ברכה לפניהם ואין טעונין ברכה לאחריהם לאחר הסעודה טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם. ופירש"י דברים הבאי' מחמת הסעודה ללפת בהם את הפת בין מזון בין פירות כיון שהביאוהו ללפתן אינו מברך לא לפניו ולא לאחריו. שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה כגון דייסא וכן כרוב ותרדין שלא הביאו אותם מתחלה ללפת בהן את הפת ואוכל אותם בפני עצמן מברך לפניהם שאינן מצטרפין עם הפת ואינו מברך לאחריהם שמצטרפין עם מה שאכל וברכת המזון פוטרת את הכל. דברים הרגילים לבא לאחר הסעודה כגון פירות אפילו הביאן בתוך הסעודה שלא מחמת ליפתן טעונין ברכה בין לפניהם דלאו טפלה נינהו ובין לאחריהם דאין ברכת המזון פוטרתן דלאו מזוני נינהו. והתוספות פירשו דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה כלומר דברים הרגילים לאוכלן עם הפת כגון בשר ודגים וכל מיני קדרה והביאן בתוך הסעודה אין טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם אפילו אכלן בתוך הסעודה בפני עצמן בלא פת דכיון דמשום פת הן באין הפת פוטרתן אבל דברים שאין דרכן לבא בתוך הסעודה כגון תמרים ורמונים ושאר כל פירות שאין רגילים ללפת בהן את הפת טעונין ברכה לפניהם דכיון דלאו משום ליפתן אתו אין הפת פוטרתן, לאחר סעודה גרסינן ותו לא ול"ג דברים הבאים בסיפא וה"פ אם הביאו דברים שהזכרנו אחר הסעודה פירוש לאחר שמשכו ידיהם מן הפת שוב אין הפת פוטרתן והוי כמו שאכלן בלא שום סעודה ובין דברים הרגילים לבא מחמת הסעודה ובין דברים שאין רגילים לבא מחמת הסעודה טעונין ברכה לפניהם ולאחריהם דאכל דברים דלעיל קאי ועכשיו אין לנו דין זה דאין אנו מושכין ידינו מן הפת עד לאחר ברכת המזון עכ"ל. ורבינו נראה לכאורה דכרש"י סבירא ליה שכתב בסיפא דברים הבאים. ויש לדחות שכבר אפשר דכתוספות ס"ל ודברים הבאים דקתני היינו כל דברים הבאים ולכן אני אומר שאין בדברי רבינו הכרע:

יב בשבתות ובימים טובים וכו'. משנה שם (ברכות מ"ב) בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון ובגמרא אמר רבה בר מרי אריב"ל לא שנו אלא בשבתות ובימים טובים ובשעה שאדם יוצא מבית המרחץ ובשעת הקזת הדם הואיל ואדם קובע סעודתו על היין אבל בשאר ימות השנה ברך על היין שלפני המזון לא פטר את היין שלאחר המזון כך היא גירסת הרי"ף והיא גירסת רבינו יונה והרא"ש לא היה כתוב בספרו אלא ל"ש אלא בשבתות וי"ט אבל בשאר ימות השנה וכו' וכתבו שע"פ הגאונים הוגה במקצת ספרים שעת הקזה ושעה שיוצא מבית המרחץ משום דבנדרים משמע שאז גם כן היו קובעים סעודתן על היין: בא להם יין וכו'. משנה שם בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו ובגמרא (שם מ"ג) יהבינן טעמא לפי שאין בית הבליעה פנוי פירוש אין לב המסובין אלא לבלוע. ובירושלמי אמרינן דטעמא שמא יקדים קנה לושט ויסתכן: ומ"ש

לחם משנה

יא דברים הבאים וכו'. דברי רבינו ז"ל נראין כפירוש התוספות ז"ל (דף מ"א: ד"ה הלכתא):

יב שאדם קובע סעודתו על היין. בפרק כיצד מברכין (דף מ"ב:) ומשמע מהתם דאינו חייב לקבוע הסעודה על היין אלא רגילות קאמר שהיו רגילין בכך דהא אביי אמר שם דביו"ט היה מברך על כל כוס וכוס משום דלא היה רגיל לקבוע סעודתו על היין ועל זה קשה לי על מ"ש ה"ה על מ"ש רבינו ז"ל בפרק ל' מהלכות שבת שצריך לקבוע סעודה על היין בשבתות וימים טובים שנלמד מהכא דהא הכא לא אמרו אלא רגילות לקבוע: אם בירך על היין שלפני המזון פטר וכו'. עוד אמרו במשנה בירך על הפרפרת שלפני

הגהות מיימוניות

[ז] ירושלמי אהן דנסיב תורמוסא ומברך עליה והוא דנפיל מיניה מברך לפניה זמן תניינות כו' ובשם רבינו תם מצאתי שאם בירך על הכוס ונשפך והביאו לו כוס אחר די לו בברכה ראשונה כדאשכחן ברב אשי דאגיד בקידושא רבה ונחין ההוא סבא ושתי מה היא מה לי אחר אבל לכתחלה הוא עדיף: * [הטור הוסיף שם ביאור ואמר ואע"פ שהיה מאותו המין לפניו יותר כשבירך על הראשון]: [ח] וכן איתא בירושלמי על כל המברך ברכה לבטלה: * [כתוב שם אם אמר בא"י לבד ולא אמר אלהינו כשנפל מידו יסיים למדני חוקיך ונראה כקורא פסוק ואין כאן מוציא ש"ש לבטלה ע"כ]: [ט] פירש"י דברים שמלפתים בהן את הפת ולא נהירא לר"י חדא דמתני' היא כל שהוא עיקר ועמו טפילה כו' ועוד מדפריך עלה [illegible]ן נמי ניפטריה פת אלמא בלא טפילה איירי דאי איין ששרה בו פתו פריך ניפטריה פת מאי קושיא ליה היכא אמרינן דלא פטריה פת כה"ג. ונראה לר"י דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה כגון בשר ודגים וירק וכל דבר מליח שרגילים לאכול עם הפת בתוך הסעודה אע"פ שאכלו בלא פת וכן פירש בערוך ערך דבר ודלא כרש"י שפירש שטעונין ברכה לפניהם וכן דייסא וורמזיל"ש כיון שבעיקר סעודה רגילין להיות וכן כל המשקין שבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה חשיבי ואין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם חוץ מן היין הואיל וגורם ברכה לעצמו טעון ברכה לפניו כדתנן במתני' אבל לא לאחריו כדמוכח בע"פ בעובדא דתלמידי דרב דאמר בריך אכסא קמא ואכסא דברכתא אלמא לא בריך בתרי כסי שבתוך הסעודה על הגפן ועל פרי הגפן דאי בריך א"כ הוי הפסק בלא ברכת המזון. ועל המים שבתוך הסעודה כתב במחזורים שיש לברך, והטעם פירש ריב"ן דדוקא פת פוטרת כל מיני דזייני חוץ מן היין אבל מים דלא זייני לא כדתנן הנודר מן המזון מותר במים ומלח להכי לא פטר. והר"ר יוסף פירש דשאר משקין לא חשיבי באין מחמת הסעודה חוץ מן היין דגריר ומתאוה אדם לאכול על ידו ולהכי פריך יין נמי ניפטריה פת ופירש דעל כל משקה יש לברך באמצע הסעודה. אבל רבינו תם ור"י לא היו נוהגין לברך על שום משקה חוץ מן היין וכן נוהגין בצרפת ומי שמברך על המים יש לו לברך על כל פעם ופעם דחשיב נמלך ע"כ וכן כתב בסדר רב עמרם שצריך לברך על כל פעם ופעם וכתב מדאמר למעוטי היכא דהנקתיה אומצא הא לאו הכי מברך ונה"ג כתב דלא צריך לברך אלא חדא זימנא קמייתא וכתב רבינו שמחה וכן עמא דבר כה"ג. הנה מורי רבינו שיהי' רגיל כשאין לו יין כדי לברך עליו ולפטור שאר משקין אז הוא מברך על המים קודם ברכת המוציא ונטילת ידים על דעת לשתות עד אחר המזון. ולחמניות שהן דקות שקורין גיל"ש בלעז נראה דלא פטרה להו פת מברכה שלפניה דלא חשיבי מחמת הסעודה מפי מפת הבאה בכסנין בתוך הסעודה שטעונין ברכה לפניהם ולא לאחריהם. ויש להסתפק אם אדם אוכל בתחלת הסעודה פת ופירות והן עיקר סעודתו אם יברך עליהם אם לאו כי סברא הוא שלא יברך עליהם כדאמרי' בירושלמי רב הונא אכל תמרים עם פתא אמר ליה חייא בר אשי פליג את על רבך שבקן לבתר מזונך ואת מברך תחלה וסוף אמר ליה אינון עיקר מגיסתי פי' עיקר אכילתי והיכא דבאמצע סעודה אוכל פירות עם הפת איכא למיתלי כיון דאין דרך ללפת בהן את הפת טעונין ברכה לפניהם והא דאמר ליה שבקן לבתר מזונתא ולא לאמצע מזונות משום דלבסוף קאמר ליה וצ"ע. ויירא שמים האוכל פירות בסעודה יאכל מהן קצת בלא פת תחלה ומברך עליהן ואח"כ יאכלם בין בפת בין בלא פת ע"כ: [י] פירש ר"י כגון פירות שאין רגילין ללפת בהן הפת ואין באין להשביע אלא לעכל המאכל ע"כ: [כ] פירוש לאחר שמשכו ידיהם בן הפת קודם ברכת המזון ודין זה אינו נוהג בזמן הזה כי אין אנו מושכין ידינו מן הפת עד ברכת המזון והוי הכל תוך הסעודה עד שיברכו ברכת המזון ע"כ: [ל] לשון מורי שי' אבל בזמן הזה אין רגילין לקבוע עצמן לשתות בקבע אחר אכילה קודם ברכת המזון ואחר שמשכו ידיהם מן האכילה צריכין לחזור ולברך כמו בשאר ימות השנה לדידהו, ואותן בני אדם שמבדילים על השלחן פסק רבינו יוסף ז"ל שאין צריכין לחזור ולברך בורא פרי הגפן בתוך הסעודה אע"ג דהבדלה יכולה להיות שלא במקום סעודה כיון דהשתא מיהא במקום סעודה הבדיל אין צריך לחזור ולברך דהא תנן בירך על היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון היכא דדעתו לשתות וה"ה הכא כיון דדעתו לשתות תוך הסעודה. ועוד דע"כ לא קא מיבעיא פרק כיצד מברכין אלא שבירך על היין שבתוך המזון אם פטר שלאחר המזון דזה לשרות וזה לשתות דלא אתי לשרות ומפיק דלשתות אבל איפכא פשיטא דפטר דלשתות דעדיף פטר דלשרות ועוד דבפרק ע"פ משמע דרבי יוחנן [סבר] יש קידוש שלא במקום סעודה ואפ"ה אית ליה אף ידי יין יצאו שיצא ביין קידוש ידי ברכת בורא פרי הגפן ואע"ג דר' יוחנן איתותב ה"מ בשינוי מקום אבל באותו מקום עצמו פשיטא דיצא וה"ה להבדלה כדפרישית וכ"ש דביין קידוש דיצא לדידן דקי"ל אין קידוש אלא במקום סעודה ע"כ: [כתב הטור בשם הראב"ד דבמקומות שהיין מצוי אין חילוק בין שבת וי"ט לחול שלעולם דעתו גם על שלאחר המזון ע"כ וע"ש]: * [וכן הסכים הטור דלא כרש"י דפירש טעמא משום שאין לב המסובין אל המברך אלא לבלוע ובעינן דעת שומע ומשמיע דהא אע"פ שאוכלין יכולין לכוין לשמוע ויוצאין בשמיעה אלא טעמא דירושלמי שאין יכולין לענות אמן ואפילו אם שומע כעונה חיישינן שמא יענה אמן ואיכא סכנה ע"כ]:

מגדל עוז

נטל אוכל ובירך כו' עד נתכוון לכתחלה. בירושלמי דפרק כיצד מברכין: דברים הבאים בתוך הסעודה כו' עד סוף הפרק. פרק כיצד מברכין (דף מ"א):

שיענו אמן ואינו פוטר את היין שלאחר המזון :

פרק חמישי

א נשים [א]ועבדים חייבין בברכת המזון. וספק יש בדבר אם הן חייבין מן התורה לפי שאין קבוע לה זמן או אינם חייבין מן התורה. לפיכך אין מוציאין את הגדולים ידי חובתן. אבל הקטנים חייבין בברכת המזון מדברי סופרים כדי לחנכן במצות : ב [ב]שלשה שאכלו פת כאחד חייבין לברך ברכת הזימון קודם ברכת המזון. ואי זו היא ברכת הזימון אם היו האוכלים משלשה עד עשרה מברך אחד מהם ואומר נברך שאכלנו משלו והכל עונין ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו. והוא חוזר ומברך [א] ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו : ג ואחר כך אומר ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם הזן את העולם כולו בטובו עד שגומר ארבע ברכות והן עונין אמן אחר כל ברכה וברכה : ד היו האוכלין מעשרה ולמעלה מזמנין בשם. כיצד המברך אומר נברך לאלהינו שאכלנו משלו. והן עונין ברוך אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו. והוא חוזר ואומר ברוך אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו. ומתחיל ברכת המזון : ה [ג]הסועד [ב] בבית חתנים משיתחילו להתעסק בצרכי סעודת נישואין ולהכינה עד שלשים יום אחר הנישואין מברך נברך שהשמחה [ג] במעונו שאכלנו משלו. והם עונים ברוך שהשמחה במעונו שאכלנו משלו וכו'. ואם היו עשרה מברך נברך לאלהינו שהשמחה במעונו שאכלנו משלו. והם עונין ברוך אלהינו שהשמחה וכו'. וכן סעודה שעושין אותה אחר הנישואין מחמת הנישואין עד שנים עשר חדש מברך שהשמחה במעונו : ו הכל [ד]חייבין בברכת הזימון כדרך שחייבין בברכת המזון. אפילו כהנים שאכלו קדשי הקדשים בעזרה. וכן כהנים וישראלים שאכלו כאחד ואכלו [ד] הכהנים תרומה וישראל חולין חייבין בזימון כחיובן בברכת המזון : ז נשים [ה]ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן אבל מזמנין לעצמן. ולא תהא חבורה של נשים ועבדים

כסף משנה

ומ"ש ואינו פוטר וכו'. שם (מ"ב:) בעיא ואפלינו אמוראי בפשיטותא ופסק הרי"ף כמ"ד דאינו פוטר והרא"ש כתב רב אמר פוטר רב כהנא אמר אינו פוטר רב נחמן אמר פוטר רב ששת אמר אינו פוטר רב הונא ורב יהודה וכולהו תלמידי דרב אמרי אינו פוטר וכן הלכה אע"ג דקי"ל הלכה כרב באיסורי מסתמא כיון שכל תלמידיו נחלקו עליו שמעו מרב שחזר בו וקי"ל רב נחמן ורב ששת הלכה כרב ששת באיסורי עכ"ל. והטעם שאינו פוטר משום דיין שבתוך המזון הוא לשרות המאכל ושלאחר המזון הוא לשתות ולשתות עדיף ואין יין דלשרות פוטרתו, וכל לאחר הסעודה או לאחר גמר הסעודה או לאחר המזון המוזכר בפרק זה עניינו אחר שגמרו סעודתן ועדיין לא ברכו ברכת המזון דאילו אחר ברכת המזון אין לך דבר שאינו צריך ברכה לפניו ולאחריו שהרי אינו מצטרף עם המזון שלפניו וכן כתב הרי"ף ופשוט הוא :

פ"ה א נשים ועבדים וקטנים וכו'. משנה פרק מי שמתו (ברכות כ':):
ומ"ש וספק יש וכו'. גם זה שם בעיא ולא אפשיטא. ומ"ש אבל הקטנים וכו'. הוא מדין חינוך המוזכר בסוף לולב הגזול וכוונת לשון רבינו כך היא בנשים מספקא לן אם היא מדאורייתא או דרבנן אבל הקטנים ודאי היא דרבנן ופירש"י דאורייתא דכתיב ואכלת ושבעת וה"ל מ"ע שאין הזמן גרמא או דרבנן דכתיב על הארץ הטובה אשר נתן לך והיא לא נתנה לנקבות להתחלק ואי משום בנות צלפחד חלק אביהם הוא דנטלו שהיה מיוצאי מצרים :

ב שלשה שאכלו וכו'. משנה ר"פ שלשה שאכלו (שם דף מ"ה) : ואיזו היא ברכת הזימון וכו'. ג"ז משנה שם (מ"ט:) כיצד מזמנין בשלשה אומר נברך בשלשה והוא אומר ברכו ובגמרא אמר שמואל לעולם אל יוציא אדם עצמו מן הכלל והא דתנן בשלשה והוא אומר ברכו ה"ק אף ברכו ומ"מ נברך עדיף: ומ"ש והוא חוזר ומברך. שם (מ"ו:) להיכן הוא חוזר רב זביד משמיה דאביי אמר חוזר לראש ורבנן אמרי למקום שפסק והלכתא למקום שפסק ופירשו התוספות דקאי אהא דאמרינן המברך אומר נברך שאכלנו משלו והמסובין עונין ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו להיכן הוא חוזר המברך לאחר שעונו המסובין חוזר לראש שהמברך חוזר ואומר נברך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ורבנן אמרי למקום שפסק שאומר ברוך שאכלנו משלו וכן הלכתא וזה דעת רבינו. ומה שכתב והן עונין אמן. לאו למימרא שהם שמעו כל הברכות מתחלה ועד סוף ולא ענו אמן שלא יצאו אלא לומר שמצוה עליהם לענות אמן כדי שיטלו שכר כמברך וכמ"ש בפ"א מהלכות אלו :

ד היו האוכלין וכו'. ג"ז משנה שם (מ"ט:) בעשרה אומר נברך לאלהינו אחד עשרה ואחד עשרה רבוא בק' הוא אומר נברך לה' אלהינו באלף אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל ברבוא אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל אלהי צבאות יושב הכרובים, ובגמרא הא גופא קשיא אמרת אחד עשרה ואחד עשרה רבוא אלמא כי הדדי נינהו והדר קתני במאה אומר באלף אומר ברבוא אומר אמר רב יוסף לא קשיא הא רבי יוסי הגלילי הא ר"ע אמר רבא הלכה כר' עקיבא דאמר אחד עשרה ואחד עשרה רבוא :

ה הסועד בבית חתנים וכו'. פ"ק דכתובות (דף ח') רב אשי איקלע לבי רב כהנא יומא קמא בריך כולהו מכאן ואילך אי איכא פנים חדשות בריך כולהו ואי לא אפושי שמחה בעלמא הוא מברך שהשמחה במעונו ואמר ברא מז' ועד תלתין בין אמר להו כלומר לקרואים מחמת הלולא קראתי אתכם בין לא אמר להו מחמת הלולא מברך שהשמחה במעונו מכאן ואילך א"ל מחמת הלולא מברך שהשמחה וכו' ואי לא לא וכי אמר להו מחמת הלולא עד אימת אמר רב פפי משמיה דרבא עד י"ב ירחי שתא ומעיקרא מאימת כלומר מעיקרא מאימת התחלת שמחת החופה מכי רמו שערי באסינתא כלומר משהתחילו לשרות שעורים בעריבת מים להטיל שכר לצורכי חופה, ורמו שערי באסינתא לאו דוקא דה"ה ענין אחר מצרכי סעודת החופה וז"ש רבינו משיתחילו להתעסק בצרכי סעודת נישואין :

ו הכל חייבין בברכת הזימון וכו'. בריש ערכין (דף ג':) תניא הכל חייבין בזימון כהנים לוים וישראלים ופריך פשיטא לא צריכא דאכלי קדשים סד"א ואכלו אותם אשר כופר בהם אמר רחמנא והא כפרה הוא קמ"ל ואכלת ושבעת אמר רחמנא והא איתנהו הכל מצטרפין לזימון כהנים לוים וישראלים פשיטא לא צריכא דאכלי כהנים תרומה או קדשים וזר אכיל חולין סד"א הואיל ואי בעי זר למיכל בהדי כהן לא מצי אכיל לא ליצטרף קמ"ל דכיון דכהן מצי אכיל בהדי זר מצטרף :

ז נשים ועבדים וכו'. משנה (ברכות דף מ"ה) נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן. ומ"ש אבל מזמנין לעצמן וכו'. ברייתא שם בראש הפרק נשים מזמנות לעצמן ועבדים מזמנים לעצמן נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין ומפרש בגמרא טעמא משום פריצותא דעבדים בנשים או בקטנים והטעם שלא הזכיר הברייתא וקטנים מזמנין

א טור סימן קפ"ו סמ"ג עשין כ"ד : ב טור סי' קצ"ב סמ"ג עשין שם : ג טור א"ח סי' ס"ב סמ"ג עשין שם : ד טור א"ח סי' קצ"ע סמ"ג עשין שם : ה טור א"ח סי' קצ"ע סמ"ג עשין כ"ז :

לחם משנה

שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון ולא הזכירו רבינו ז"ל דסמך במ"ש בדין היין : פ"ה ד נברך לאלהינו. מ"ש כאן רבינו ז"ל לאלהינו בלמ"ד משום דהיכא דמזכיר שם לא איכפת לן שיאמר למ"ד דמוכחא מילתא דעל קודשא בריך הוא קאמר ולא מצינו למימר דאמר לבעל הבית דכן אמר בגמרא גבי למי שעשה ניסים וכו' וכן גבי בעשרה דמוכחא מילתא. משמע דהיכא דמוכחא מילתא לא איכפת לן לומר למ"ד והדרבא טפי עדיפא לדמויי לברכה דלמי שעשה ניסים. אמנם פליג על מה שכתב הרב בית יוסף בסימן קצ"ב על מה שכתב הטור ז"ל דאין לומר נברך לאלהינו דהוא מטעם שאין לומר למי שאכלנו. ולעניות דעתי נראה כדכתיבנא דשאני היכא דמזכיר שם דיכול לומר למ"ד וכן הוא בעצמו כתב למטה. ונראה לי דמהאי טעמא מצי למימר למי שאכלנו כשהם עשרה :

מגדל עוז

פ"ה נשים ועבדים כו'. עד לחנכן במצות. פרק מי שמתו (דף כ"א) : שלשה שאכלו פת כו' עד א"ר כל ברכה וברכה. פרק שלשה שאכלו (דף מ"ה) : היו האוכלין מעשרה ולמעלה כו' עד בברכת המזון. פרק שלשה שאכלו ופרק עומד ויושב (דף כ"ג) : הסועד בבית חתנים כו' עד שהשמחה במעונו. פרק קמא דכתובות (דף ח') : הכל חייבין בברכת הזימון כו' עד בברכת המזון. ריש מסכת ערכין : נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם כו' עד יש להם ליחלק. הכל פ' שלשה שאכלו (דף מ"ה) :

הגהות מיימוניות

[א] וכן ר"י אלפס וה"ג וה"ר יוסף ועיין לקמן פ' ז' בהלכה ו' בהגה"ה : [ב] פרק קמא דכתובות ובפרק הישן אין שמחה אלא בחופה מכאן משמע שאם יצא חתן מחופתו אפי' בלתו עמו והולכין לאכול בבית אחר אין מברכין שהשמחה במעונו ולא ברכת חתנים. אבל אין ראיה מההיא דפ"ק דכתובות דאמרינן מברכין ברכת חתנים בבית חתנים דדילמא אמר הכי לאפוקי ממ"ד אף בבית אירוסין מברכין אותה. וצריך לדקדק מאי חופה ואין לפרש דהיינו מקום שברכו תחלה ברכת נישואין דלפעמים מברכין אפילו ברחוב העיר כשיש רוב עם מליכנס לבית אלא מקום עיקר ישיבת חתן קרוי חופה ולא מקום העשוי לאקראי בעלמא ושם מברכין ברכת חתנים כל ז' ע"כ תוספות. והנה מורי רבינו זצ"ל היה מנהיג לברך שהשמחה במעונו וברכת חתנים דהיינו אשר ברא בליל מוצאי שבת יום א' של אחר הנישואין כשעושין משתה אצל החתן והכלה אע"פ שאין אוכלין במקום שאכלו בסעודת הנישואין אלא בבית החתן והכלה וכן עשה מעשה בעצמו וכן הורה לי וציוה לעשות כשסעדתי אצלו בסעודת הלילה ע"כ : [ג] ובזמן הזה ערבה כל שמחה ואין מברכין אחר ימי המשתה כלל ס"ה. ובסעודת אירוסין פסק רבינו שמואל בר חפני שאפילו אם בירכו ברכת אירוסין אין מברכין שהשמחה במעונו וכן דעתו של רבינו שב"ט ושאני רב פפא דהוי טריחא ליה מפרש רש"י כבר הכין לנישואין והך דרבינא נמי הכל היה מוכן לנישואין הילכך לא פרכינן עלה ותו דאי פשיטא לן לברך משעת אירוסין לא היה שואל התלמוד מעיקרא מאימת וכן רבינו שמריה ורבינו אפרים בר יצחק וכן נראה לראבי"ה ודלא כריב"ק משפיר"א דאמר דלא גרע משבוע הבן דהיו מברכין אי לאו משום צערא דינוקא ועובדא דר"פ ורבינא בשעת שידוכין היה ולא אירוסין ממש ופי' דלא הדרי בהו מאירוסין ותו מדאמרינן בפ' אלו עוברין הרי שהיה הולך למול את הבן ולאכול סעודת אירוסין אלמא דמקשי להו, ויש לדחות דשבוע הבן כתיב ביה שש אנכי על אמרתך הילכך אי לאי משום צערא דינוקא מברכין והך נמי דמקיש להו לענין מציה מקיש להו ע"כ מאביאסף וכן דעת רבינו המחבר כדבריהם : [ד] כיון דכהן מצי אכיל בהדי זר שפיר דמי ומכאן כתב מורי רבינו שיחי' בשם רבינו שמואל אם ב' בני אדם בחבורת זימון אחד נזהר מפת של עכו"ם ואחד אינו נזהר ואוכל פת עכו"ם כיון שאותו שאין נזהר יכול לאכול עם הנזהר מצטרף לזימון ע"כ עוד כתב דמשמע דאם ב' בני אדם מודרים הנאה זה מזה לא מצטרפין לזימון וכן כהן וזר שאוכלים כאחד כהן אוכל חלה וזר אוכל פת של עכו"ם והכהן נזהר מפת של עכו"ם לא מצטרפין ע"כ :

ועבדים וקטנים מפני הפריצות. אבל נשים מזמנות [ה] לעצמן או עבדים לעצמן ובלבד שלא יזמנו בשם. אנדרוגינוס מזמן למינו ואינו מזמן לא לנשים ולא לאנשים מפני שהוא ספק. והטומטום אינו מזמן כלל. [ו] קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו ואע״פ שהוא כבן שבע או כבן שמונה. ומצטרף בין למנין שלשה בין למנין עשרה לזמן עליו. והעכו״ם אין מזמנין עליו:

ח אין מזמנין אלא על מי שאכל כזית פת ולמעלה. שבעה שאכלו פת ושלשה אכלו עמהן ירק או ציר וכיוצא בהן מצטרפין לזמן בשם. והוא שיהיה המברך [א]מאוכלי הפת. אבל ששה שאכלו פת וארבעה ירק אין מצטרפין עד שיהיו אוכלי הפת רוב הניכר. במה דברים אמורים בעשרה. [ז] אבל בשלשה צריך שיאכלו כל אחד ואחד מהן כזית פת ואח״כ מזמנין:

ט שנים שאכלו וגמרו מלאכול ובא שלישי ואכל. אם יכולין לאכול עמו כל שהוא ואפילו [ח] משאר אוכלין מצטרף עמהן. [ט] וחכם גדול [ב]שבמסובין הוא שמברך לכולן אע״פ שלא בא אלא באחרונה:

י שלשה שאכלו כאחד אינן רשאין ליחלק. וכן ארבעה וכן חמשה. וששה יש להם ליחלק עד עשרה. מעשרה ולמעלה אינם רשאים ליחלק עד עשרים. שכל זמן שיחלקו ותהיה ברכת הזימון לכל חלק וחלק כזימון הכל יש להם ליחלק:

יא * שלשה בני אדם שבאו משלש חבורות של שלשה שלשה אינן [ג]רשאין ליחלק. ואם כבר זימן כל אחד ואחד מהן בחבורה שלו רשאין ליחלק. ואינן חייבין בזימון שכבר

השגת הראב״ד

*) שלשה בני אדם כו׳ עד שכבר זימנו עליהם: כתב הראב״ד ז״ל לא זימן ממש אלא אפילו זימנו עליו בני חבורה על כרחו פרח זימון מינייהו ואפילו אכלו שלשתן אחר מכאן לפי שאלו כשלשה לא נועדו יחד תחלה עכ״ל:

א טור סי׳ קנ״ו: ב טור א״ח סי׳ ר״א כמ״ג עשין כ״ז: ג טור סי׳ קנ״ג:

כסף משנה

מזמנין לעצמן לפי שהקטנים אינן חייבים בשום מצוה אלא על אביהן מוטל לחנכן וכיון שחברת קטנים אינם מצווים בזימון. ומ״ש ובלבד שלא יזמנו בשם מדאמרינן כל דבר שבקדושה לא יהא בפחות מעשרה גדולים ובני חורין כמו שנתבאר בפ״ח מהלכות תפלה: אנדרוגינוס מזמן למינו וכו׳. כר׳ יוסי דאמר בס״פ הערל (יבמות דף פ׳) בריה בפני עצמו הוא וכיון שכן אינו מצטרף לא עם אנשים ולא עם נשים כיון שהוא גרוע מהם: והטומטום אינו מזמן כלל. כלומר דטומטום לפעמים הוא נקרע ונמצא זכר ולפעמים נקרע ונמצא נקבה ואם המברכים אנשים אינו מצטרף עמהם שמא הוא אשה ואם הם נשים גם כן לא יצטרף עמהם דשמא ימצא זכר ואם הם טומטומים לא יצטרף עמהם דשמא יקרעו הם וימצאו זכרים והוא ימצא נקבה או איפכא: קטן היודע למי מברכין וכו׳. פרק שלשה שאכלו (ברכות מ״ז מ״ח) שקלינן וטרינן טובא בדין צירוף דקטן ואסיקנא ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו. וכתב הרי״ף דכיון דקרי ליה קטן אפילו בן עשר ובן תשע כשהוא יודע למי מברכין מזמנין עליו וזה דעת רבינו ומדאמר סתם מזמנין עליו משמע דבכל ענין מצטרף בין לשלשה בין לעשרה: והעכו״ם אין מזמנין עליו. משנה שם (דף מ״ה):

ח אין מזמנין אלא על מי שאכל וכו׳. משנה שם דמי שאכל פחות מכזית אין מזמנין עליו. ומ״ש שבעה שאכלו פת וכו׳. שם (דף מ״ח) אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר נילאי משמיה דרב ט׳ שאכלו דגן ואחד אכל ירק מצטרפין אמר רבי זירא בעאי מיניה מרב ח׳ מהו ז׳ מהו אמר לי ל״ש ששה ודאי לא מיבעיא לי א״ל רבי ירמיה שפיר עבדת דלא מיבעיא לך התם טעמא מאי משום דאיכא רובא הכא נמי איכא רובא ואיהו סבר בעינן רובא דמינכר ור׳ זירא שהיה קובל ומתחרט על שלא שאל הששה סבר דילמא רובא דמינכר שפיר בעינן דליכול דגן ואי בעאי מיניה ששה לא התיר וכיון דלרבי זירא מספקא ליה הכי פסקינן וכן פסק הרי״ף. וכתב עוד הרי״ף והני מילי דקאמרי רבנן דוקא לאצטרופי לבי עשרה אבל לבי תלתא אינו מצטרף עד שיאכל כזית דגן. ונ״ל (?) תו בגמרא אמר רב חנא בר יהודה משמיה דרבא אפילו לא טבל עמהם אלא בציר ולא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת מצטרף ולהוציא את הרבים י״ח אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן. ויש לדקדק בלשון רבינו למה כתב בתחלה אין מזמנין אלא על מי שיאכל כזית פת ולמעלה מאחר שכתב בסוף אבל בג׳ צריך שיאכלו וכו׳, וי״ל דה״פ בתחלה כתב דאין מזמנין אלא על מי שאכל כזית פת וא״כ ביאר דלזמן בעשרה אפשר לזמן אפילו על שלשה שלא אכלו פת ולא נאמר דאין מזמנין אלא על מי שאכל כזית פת אלא בזימון של שלשה:

ט שנים שאכלו וכו׳. שם (דף מ״ז) רב ושמואל הוו יתבי בסעודה אתא רב שימי בר חייא הוה מסרהב ואכיל כלומר ממהר לאכול כדי להצטרף לזימון ויזמנו עליו א״ל רב מאי דעתיך לאצטרופי בהדן אנן אכלינן לן א״ל שמואל אילו אייתי לי ארדיליא וגוזליא לאבא מי לא אכלינן. ופרש״י שמואל חביבין עליו ארדיליא בקינוח סעודה והם כמהין ופטריות ולרב היו חביבין גוזלות ושמואל היה קורא לרב אבא כדי לכבדו. ומשמע דכן הלכה דהא רב נמי לא פליג וא״כ כל היכא דאי מייתו להו מידי מצו למיכל מיניה מצטרף בהדייהו. ומ״מ כתבו התוספות שאם אמר הב לן ונבריך שהסיחו דעתם מלאכול אין השלישי מצטרף עמהם: וחכם גדול וכו׳. גם זה שם והלכתא גדול מברך ואף על גב דאתא לבסוף. וכתבו התוספות שהגדול יכול ליתן רשות לקטן כדא״ל רבי לרב משי ידך:

י שלשה שאכלו וכו׳. משנה שם (דף נ׳) שלשה שאכלו כאחד אינן רשאים ליחלק וכן ארבעה וכן חמשה ששה נחלקים עד עשרה ועשרה אינן נחלקין עד שיהיו עשרים:

יא שלשה בני אדם וכו׳. שם אמר רב הונא ג׳ בני אדם שבאו מג׳ חבורות אינן רשאין ליחלק אמר רב חסדא והוא שבאו משלש חבורות של שלשה בני אדם אמר רבא ולא אמרן אלא דלא אקדימו הנך ואזמון עלייהו בדוכתייהו אבל אזמון עלייהו בדוכתייהו פרח זימון מינייהו: וכתב הראב״ד ז״ל לא זימן ממש וכו׳ לא נועדו יחד תחלה עכ״ל. כלומר שמלשון רבינו שכתב וזימן משמע שמפרש לא אמרן שאינן רשאין ליחלק אלא בשלא זימנו עם בני חבורתם דלא פקע זימון מינייהו אבל אם כבר זימנו בחבורתם פקע זימון מינייהו ואינן מזמנין ומקשה הראב״ד דהא ודאי פשיטא ולמה לרבא להשמועינן אלא הכי פירושו כשרצה כל אחד מאלו לצאת וזימנו עליו ע״כ שהוא לא

היה

לחם משנה

ז והעכו״ם. אמרו בגמרא (דף מ״ז:) שאפילו מל ולא טבל ולא הוצרך רבינו להזכירו שהרי כתב שם בדין הגרים דהוי כעכו״ם כל היכא דלא טבל: כזית פת. בגמרא (דף מ״ח) אמרו כזית דגן וסובר רבינו ז״ל דדוקא פת דאיכא ביה ברכה דאורייתא אבל מעשה קדרה דליכא אלא ברכה מעין שלש דהוי מדרבנן לא מצטרף ולהרא״ש מצטרף דס״ל דהוי דאורייתא:

יא שלשה בני אדם שבאו משלש חבורות וכו׳ רשאין לחלק וכו׳. קשה דהיה לו לומר דמצוה לחלק ולא מצו למעבד זימון ומדקאמר רשאי ואין חייבין משמע דהרשות בידם ואולי סובר רבינו ז״ל דלא אמרו (דף נ׳:) פרח זימון מינייהו אלא לומר דאינן חייבים אבל מכל מקום אם ירצו לזמן יכולים לזמן. ודעת הראב״ד ז״ל בהשגות נראה לי שהוא כפירוש רבינו יהודה שאומר שאפילו שלא זימן הוא אלא האחרים זימנו ולא

הגהות מיימוניות

[ה] אמנם יוצאות בברכת המזון שלנו אע״פ שאין מבינות מידי דהוה אבור דיוצא בברכתו של סופר וכן הלועז ששמע אשורית במגילה אמנם הראיות איכא למדחי עיין בהלכות ברכות של מורי רבינו שי׳ ע״כ: [ו] בפ׳ שלשה שאכלו לית הילכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דא״ר נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו וכן פר״י אלפס בשם הגאון דהוא רב האי ובעל הערוך בערך פרח וכל ה״ג ור״ח פסקו כי הא דאמר רבי יוחנן קטן פורח מזמנים עליו פירוש כשהתחיל להביא ב׳ שערות וצמחו לו אבל לא כדי לכוף ראשן לעיקרן כגון בשנת י״ג וכן פסק רבינו שמחה וכן בשאלתות דרב נטרונאי גאון ורב שלום ורבינו שב״ט ורבינו תם כתב דאפילו קטן המוטל בעריסה מצטרף לי׳ כרבי יהושע בן לוי והא דאמרינן לית הילכתא ככל הני שמעתתא לא קאי אריב״ל דאפסקיה למילתיה במילי אחריתי וכתב הא דר״ח פליג אדרב האי דאמר קטן מולה למנין י׳ לא מכח הלכה אלא שכל דבריו תופס לחומרא שלא להוציא שם שמים לבטלה ודוקא בזימון פליגי אבל בסניף לא פליג אריב״ל דקי״ל כוותיה וליכא מאן דפליג. ומה שכתב בה״ג דקטן פורח ויודע למי מברכין מצטרף לי׳ נראה בעיניו דאו או קאמר או פורח או יודע ואני מוסיף על דבריהם אפילו קטן המוטל בעריסה ואכל בי עשרה שכינתא שריא דכי גמירי קדושה מונקדשתם לא שנא גדולים ולא שנא קטנים ובלבד שיהיו ט׳ גדולים דבטפי מחד לא אמרינן גבי עבד וכו׳ ע״כ דברי רבינו תם. ולזימון של שלשה כתב רבינו תם שמנהג העולם כי הא דירושלמי דאמר רבי יוסי כמה זימני אכלי עם חלפתא אבא ועם רבי אבינא בר קיסי רביבי ולא זימנו עלי עד שהבאתי ב׳ שערות אמנם הלכה למעשה פר״י דלא ככל אלו הגאונים זצ״ל אלא שאין קטן מצטרף אפילו לזימון לג׳ וכ״ש לי׳ דחמיר ליה י׳ מג׳ כדלקמן הלכה י״ב עד שיביא ב׳ שערות וכן פסק רבינו יהודה וס״ה וכן נוהג מורי שי׳ כדפירש׳ לעיל מעובדא דירושלמי ולא כעובדא דאביי ורבא הוו יתבי קמיה דרבה כו׳ דהתם לאו לזמני עלייהו אלא להודיע בינתם היתירה ועיין בפרק ח׳ מהלכות תפלה. וכן ראבי״ה כתב דהואיל ונחלקו בו גאוני עולם ראוי וטוב להחמיר אך בשעת הדחק נעשה כההוא דתניא אין מדקדקין בקטן ואע״פ שאין בענין הזה פתרון עכ״ל: [ז] אבל התוספות פסקו ה״ה ב׳ שאכלו דגן ואחד ירק דמזמנין דאמרינן בירושלמי תני שנים פת ואחד ירק מזמנין לרשב״ג וכן כתב רבינו יהודה וכן ראבי״ה אמנם ר״י אלפס פסק כרבינו המחבר וכן רא״ם וכן בעל ס״ה וז״ל, ואני אומר כי הירושלמי מסייע לאלפסי וכן תני כרשב״ג דמזמנין מכלל שרבנן חלוקין עליו עכ״ל וכן נוהג מורי רבינו שי׳ שאין מזמנין אלא מי שאכל פת כזית אמנם בהלכות ברכות שלו משמע דאית ליה אפילו בשתייה מצטרף כדברי התוס׳ ולשונו נפרש לקמן מכאן נראה דסבירא ליה כדברי התוס׳ דאם שנים אכלו דגן ואחד ירק מזמנין כדלעיל ומ״מ נוכל לומר דסבירא ליה במה שהוא נוהג כאלפסי והמחבר ומה שהזכיר אכילה ושתייה ר״ל למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה יען כי לא רצה לפסוק כחד מינייהו וז״ל מורי שנים שאכלו מצוה הוא שיחזור אחר זימון ואי אתא עלייהו גברא מצוה שיתנו לו לשתות או לאכול כדי שיצטרפו לזימון וכן משמע בריש פרק כל הבשר וכן לענין י׳ מצוה לחזור אחריהם כדאמרינן פ׳ שלשה שאכלו רבינא ורב חמא בר בוזי איקלע לבי ריש גלותא קם רב חמא וקא מהדר אבי מאה א״ל רבינא לא צריכת האמר רבה הלכה כרבי עקיבא דאמר אין חילוק בין ק׳ לי׳ ומ״מ שמעינן מהתם דמצוה לחזור אדר׳ י׳ עכ״ל מורי שי׳. שוב מצאתי כתוב משמו שהיה נזהר כשהיה אוכל הוא ואחר עמו שלא היה נותן לאדם הבא אליהם לשתות אם לא שהיה יכול להזקיקו ליטול ידיו ולאכול עמהם כזית דגן או שהיה מוצא אחר שהיה אוכל עמהם כזית דגן לאפוקי נפשיה מפלוגתא ואם אירע שנתן לאדם לשתות ולא רצה לאכול עמו כזית דגן וגם לא מצא אחר אז היה סומך על דברי התוס׳ והוה מזמן על השותה: [ח] כדאמר ליה שמואל לרב אי׳ מייתי לי ארזילייא או גוזלייא לאבא מי לא אכיל וכו׳ ודוקא דלא אמר הב לן ונבריך וגם לא נטלו מים אחרונים: [ט] מיהו אי בעי יתן גדול רשות לאחרים כדאשכחן שרבי ורבי חייא ורב הוו יתבי בסעודתא עד א״ל רבי חייא לרב בר פחתי עיין בברכת מזונא קאמר לך:

מגדל עוז

שלשה בני אדם כו׳ עד שכבר זימנו עליהם. פרק שלשה שאכלו (דף נ׳): כתב הראב״ד ז״ל לא זימן כו׳ לא נועדו יחד תחלה עכ״ל: ואני אומר דבריו נכונים ונכוחים הם ואני איני מבין מה בא לחדש כי זה תלמוד ערוך הוא פרק שלשה שאכלו כל דבר ודבר בפני עצמו ור״מ ז״ל נזהר בלשונו כאן ושאר החילוקים כתב לפנינו דבר דבור על אופניו ואם רצה לומר כי ר״מ ז״ל היה לו לפרש כן כבר כתבתי לך פעמים ושלש כי ר״מ ז״ל חיבר הדברים כסדרן וקצרן מתוך התלמוד ולכך קראו משנה תורה שלא רצה לשנות הסדר כד״ן:

שכבר זימנו עליהן. שלשה שישבו לאכול פת אע"פ שכל אחד ואחד אוכל משלו אינן [ו] רשאין ליחלק: **יב** אשתי חבורות שהיו אוכלין בבית אחד. בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו מצטרפין לזימון אחד. ואם לאו אלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמן. ואם יש שמש אחד ביניהם שהוא הולך ומשמש מחבורה זו לחבורה זו מצטרפין לזימון אחד. * אע"פ שאין מקצת אלו רואין את אלו. והוא שישמעו שתיהן כל דברי המברך בביאור: **יג** שלשה בשאכלו ויצא אחד מהן לשוק קוראין לו כדי שיכוין לשמוע מה שהן אומרים ומזמנין עליו והוא בשוק ויוצא ידי חובתו. ולכשיחזור לביתו יחזור ויברך ברכת המזון לעצמו [ז] אבל עשרה שאכלו ויצא אחד מהן לשוק אין מזמנין עליו עד שיחזור למקומו וישב עמהן: **יד** שלשה שאכלו כאחד וקדם אחד מהן ובירך לעצמו [ז] מזמנין עליו ויוצאו השנים ידי חובת זימון והוא לא יצא בזימון זה שאין זימון למפרע: **טו** גשנים שאכלו כאחד כל אחד ואחד מברך לעצמו. ואם היה אחד מהן יודע ואחד אינו יודע זה שיודע מברך בקול רם והשני עונה אמן אחר כל ברכה וברכה ויוצא ידי חובתו. * ובן מברך לאביו. ועבד מברך לרבו. ואשה מברכת לבעלה. ויוצאין ידי חובתן. אבל אמרו חכמים תבא מארה למי שאשתו ובניו מברכין לו: **טז** דבמה דברים אמורים שיצאו ידי חובתן בזמן שאכלו ולא שבעו שהן חייבים לברך מדברי סופרים ולפיכך מוציאין אותן קטן או עבד או אשה מידי חובתן. אבל אם אכל ושבע שהוא חייב בברכת המזון מן התורה. בין אשה בין קטן או עבד אין מוציאין אותן שכל החייב

השגת הראב"ד

*) ובן מברך לאביו כו' עד אלא התייב באותו דבר מן התורה כמותו: כתב הראב"ד ז"ל אין הדברים כתקנן ואין מסכימין להלכה דקי"ל אכילה כזית וכבילה דאורייתא היא שהרי מוציאין אחרים שאכלו כדי שבען ולא נאמרו דברים הללו אלא לרב עוירא דאמר כזית דגן מדקדוק שדקדקו ישראל על עצמן עד כזית וכביצה הוא וברייתא דקתני בן מברך לאביו וכן אשה ועבד במקרין אותו ועונה אחריהם מה שהן אומרים ואיתא בירושלמי עכ"ל:

א טור א"ח סי' קצ"ד סמ"ג עשין כ"ז: ב טור סי' קצ"ד סמ"ג עשין כ"ז: ג טור סי' קצ"ג: ד טור סי' קפ"ו סמ"ג עשין כ"ז:

כסף משנה

היה רוצה להפסיק שהיה רוצה לאכול עוד ונצטרפו שלשה אלו יחד סד"א אף על פי שזימנו עליהם בני חבורתם כיון שחזרו לאכול יחד צריכין לחזור ולזמן קמ"ל דכיון דאכילה זו היא גמר סעודה ראשונה ואלו הג' לא נועדו יחד מתחלה אינם צריכין לחזור ולזמן. ודעת רבינו נראה שהוא כפירוש הראב"ד ומ"ש וזימן ענייני שנצטרף עמהם לזימון שרצו לפסוק אבל הוא לא היה דעתו לפסוק וע"כ אית לן לפרש דג' אלו גמרו סעודתן יחד וכדברי הראב"ד ז"ל שאם לא כן היאך שייך למימר בהו אינן רשאים ליחלק הא ודאי אין זימון אלא במקום ברכה וכיון שכ"א צריך לחזור למקום שאכל ולברך היכי שייך למימר בהו אינן רשאין ליחלק ואין לומר דהכא במאי עסקינן כשהחבורות רואות זו את זו ואם כן ה"ל כולהו כחבורה אחת ופשיטא דאי לא אזמון עלייהו שאין רשאים ליחלק כנ"ל: שלשה שישבו וכו'. שם מימרא דר' אבא אמר שמואל:

יב שתי חבורות שהיו אוכלין וכו'. משנה שם. ומ"ש ואם יש שמש וכו' שם תנא אם יש שמש ביניהם שמש מצרפן. וכתב רבינו והוא שישמעו וכו' וכן כתבו התו' וכ"ל שלמדו כן מדאמרי' בההיא פירקא (דף נ') אמר רבא כי אכלינן ריפתא בי ריש גלותא מברכין תלת תלת וליברכו עשרה שמע ר"ג ואיקפד וניפקו בברכתא דר"ג איידי דאוושי כ"ע לא שמעי כלומר שהיו שם מסובין רבים ולא היה קול מברך נשמע בביאור. וכתב רבינו דין זה כשהם שתי חבורות דאז הוא אורחא דמילתא שאין קול המברך נשמע אבל ה"ה לחבורה אחת כל היכא שאין קול המברך נשמע אין מצטרפין וכ"ל שאם קול מברך נשמע בברכת זימון אף כי לא נשמע בברכת המזון מצטרפין. ומ"ש רבינו והוא שישמעו שתיהן כל דברי המברך נ"ל דאברכת זימון קאי דברי המברך דאלו ברכת המזון אם רצה כל א' לברך לעצמו פ"ד: **יג** שלשה שאכלו ויצא אחד מהן וכו'. שם (מ"ה:) אמר רב דימי בר יוסף אמר רב שלשה שאכלו כאחד ויצא אחד מהם לשוק קוראין לו ומזמנין עליו אמר אביי והוא דקרי ליה ועני אמר מר זוטרא ולא אמרן אלא בג' אבל בעשרה עד דניתי ומסיק בגמרא דכיון דבעי לאדכורי ש"ש בציר מעשרה לאו אורח ארעא. וא"ת לדעת רבינו דגבי אוכל ירק אם מצטרף מחמרינן טפי בג' מבעשרה אמאי הכא מחמרינן בעשרה טפי מבשלשה י"ל הכא שאני דכיון דבעי לאדכורי ש"ש צריך שישב עמהם דליהוו בעשרה אבל לענין הצטרפות בג' שהם מועטים בעינן דכולם יאכלו דגן אבל בעשרה כיון דרובא דמיכלך אכלו דגן הוה ליה כאילו כולם אכלו:

יד שלשה שאכלו כאחד וקדם אחד מהם וכו'. גם זה שם (דף נ') מימרא דרבה תוספאה:

טו שנים שאכלו כאחד וכו'. ברייתא שם (מ"ה:) שנים שאכלו כאחד מצוה ליחלק בד"א כששניהם סופרים אבל אחד סופר ואחד בור סופר מברך ובור יוצא. וכתב רבינו והשני עונה אמן משום דכשעונה אמן חשוב כמברך עצמו ושומע ואינו עונה לא חשוב כמברך עצמו כמ"ש בפ"א מה' אלו: ובן מברך לאביו וכו' עד מברכין לו.

ברייתא פרק לולב הגזול (סוכה דף ל"ח) וטעמא דאמרו תבא לו מארה משום דכיון דאשתו ובניו מברכין לו מפני שלא למד הוא. ובפ' מי שמתו (ברכות כ') אוקימנא לה כגון שלא אכל אביו אלא שיעורא דרבנן הילכך אתי דרבנן ומפיק [דרבנן]: וכתב הראב"ד אין הדברים כתקנן וכו' ואיתא בירושלמי עכ"ל. טעמו שהוא ז"ל סובר דלא קיימא לן כההיא אוקימתא דמי שמתו משום דההיא אוקימתא הוא לרב עוירא אבל לדידן דקיימא לן דכזית וכביצה דאורייתא כי תניא בן מברך לאביו ל"ש לן בין אכל כזית לאכל כדי שבעו והכיא ראיה דקיימא לן כזית וכביצה דאורייתא שהרי מוציאין את הרבים י"ח כלומר מדאמרי' בפ' שלשה שאכלו (ברכות מ"ה) ולהוציא את הרבים י"ח עד שיאכל כזית דגן ומשמע ליה שאם אכל כזית דגן מוציא את הרבים אפילו שבעו דהא סתמא קתני להוציא את הרבים וא"כ מאי שכתב רבינו דבעינן שלא יאכל ספי מכזית ליתא ומשום דקשיא ליה א"כ ברייתא דקתני בן מברך לאביו היכי מיתוקמא הא אפי' לא אכל אלא כזית מיחייב מדאורייתא והיכי אתי בן דמיחייב מדרבנן ומפיק אב דמיחייב מדאורייתא לכך כתב וברייתא דקתני וכו' כלומר לא מיתוקמא כשהוא יוצא בברכתם אלא הן מקרין אותו והוא עונה אחריהם ויוצא בברכת עצמו דומיא דמתני' דהתם לגבי הלל דאשה עבד וקטן מקרין אותו והוא עונה אחריהם מה שהם אומרים ואיתניא עלה הך ברייתא: ודעת רבינו דקי"ל כאוקימתא דפרק מי שמתו וכרב עוירא דהא לא אשכחן מאן דפליג עליה וכ"כ בה"ג הלכות אלו דמן התורה אינו חייב לברך אלא א"כ אכל כדי שבעו והיא דאמרי בפ' שלשה שאכלו ולהוציא את הרבים ידי חובתם עד שיאכל כזית דגן ה"פ להוציא את הרבים אינו מוציא בשאר אוכלים אפילו מי שאכל שיעורא דרבנן אא"כ אכל כזית דגן דהא מני' לאפוקי למי שאכל שיעורא דרבנן והוא דבן מברך וכו' לאו כגוונא דמתניתין מיתנייא אלא כשהן מברכין והוא עונה אחריהם אמן וכן דעת רש"י והתוספות והר"ן ז"ל ומתוך דברי נתבארה תשוב' רבינו להכמי לוניל שאלו"י יורנו מורנו והלא הלכה רווחת היא בלהוציא את הרבים י"ח אין מוציא עד שיאכל כזית דגן והיכו דאורייתא מוציא ינאי וחבריו שאכלו כדי שבען ולגרמיה הוא דעבד שמעון בן שטח שהוציא באחד מן הז' [מינים] עכ"ל: תשובה תימה גדול יש בדבריכם והלא דבר זה בפירוש הוא בפ' מי שמתו א"ל רבינא לרבא נשים חייבות בברכת המזון דאורייתא או דרבנן וכו' וזה אין בו ספק והך דאמר עד שיאכל כזית לאפוקי מי שאכל שאר אוכלין וזה ענין אחר הוא אם זה שאכל כזית דגן מוציא מי שאכל כל שובעו או אם אינו מוציא אלא מי שנתחייב מדרבנן כמו שנתבאר בפרק מי שמתו אותן הדברים ברורים ובנויים על עקרי הברכות עכ"ל: **ביאור** דבריו תימה גדול יש בדבריכם כלומר איך אתם מכחישין דברי דגן ואשה ועבד לא מפקי אלא למי שאכל שיעורא דרבנן והלא דבר זה בפירוש הוא בפרק מי שמתו וכו' כלומר ואין להיות דבר מפורש בלא מחלוקת מפני דבר אחר שיכול להתפרש בלא מחלוקת כי זה שאמר להוציא אחרים עד שיאכל כזית דגן שהבאתם ראיה

לחם משנה

יג וגם היה שם, ובהכי מתורץ הקושיא דפשיטא שהקשה רבינו יהודה בדברי הרא"ש ז"ל כמו שהוזכר. ומה שאמר הראב"ד ז"ל ואפילו אכלו שלשתן וכו' מסברא אמר ליה ולא מכח הקושיא דפשיטא דאמר הרא"ש ז"ל דלדידיה מיתרצא הך קושיא בלאו הכי כיון דהוא מפרש כפירוש רבינו יהודה:

יג קוראין לו כדי שיכוין. מה שאמרו בגמרא (דף מ"ה:) קוראין לו מפרש רבינו ז"ל קוראין לו ואומרים לו כדי שיכוין לבו לשמוע דצריך כוונת שמיעה שיהא סמוך כדי שיענה ברוך שאכלנו וכו':

טז במה דברים אמורים שיצאו ידי חובתן וכו'. דעת רבינו ז"ל כמו שהשיב לחכמי לוניל שאף על פי שאמרו בגמרא (דף מ"ח) עד שיאכל כזית דגן דמשמע הוא אם אכל כזית דגן מוציא והיה מוציא רבי שמעון בן שטח לינאי אע"פ שינאי אכל כל שבעו דהא בגמרא לא אמרו לגרמיה הוא דעבד אלא משום שלא אכל כזית מ"מ סובר הוא ז"ל דמ"ש בגמרא כזית דגן לאו בדוקא נקט כזית דהכונה למעט שאר אוכלין והכי קאמר דגן ולא שאר אוכלין ומשום הכי קאמר לגרמיה הוא דעבד שלא אכל דגן ופטר להם בשתיית יין מפני שהוא מן השבעה מינין אבל הדברים האמורים בפרק מי שמתו לא איירו בהכי כללי וכמו שכתב באותו תשובה והם דברים ברורים. וחכמי לוני"ל סבירא להו דהסיא דפרק מי שמתו הוי אליבא דרב עוירא כדכתב הראב"ד ז"ל דלית הלכתא כוותיה אבל לדידן

מגדל עוז

שלשה שישבו כו' עד שאין זימון למפרע. הכל פרק שלשה שאכלו: שנים שאכלו כו' עד יצא ידי חובתו. פרק שלשה שאכלו (דף מ"ה): ובן מברך לאביו כו' עד בד"א שיצאו ידי חובתן כו' עד אלא החייב באותו דבר מן התורה כמותו. פרק מי שמתו (דף כ') ופרק לולב הגזול (דף ל"ח): כתב הראב"ד ז"ל אין הדברים כתקנן וכו' ואיתא בירושלמי עכ"ל: ואני אומר מה מקום לתפיסה זאת והלא הכל תלמוד ערוך הוא פיסקא ראשונה דפרק שלשה שאכלו ופרק כל הבשר ופיסקא שנייה דבן מברך לאביו פרק מי שמתו וגם בפרק לולב הגזול דגרסינן בה באמת אמרו וכל באמת הלכה היא והירושלמי כפירוש הבבלי אנו מפרשים אותו ומילוק דברו שהקשה עליו מדמוציאין וכאמר מדרב עוירא קבלה היא בידינו והלכה רווחת היא בתלמודנו פרק מי שמתו ודברי הכל הוא שהם החמירו על עצמם עד כזית ועד כביצה פלוגתא דר"מ ורבי יהודה והכל מודים בדרב עוירא שאין השיעורים הללו אלא מדברי סופרים כד"ן: והחכמים לוני"ל הרב ר' יונתן הכהן הגדול וחביריו ז"ל שאלו דבר זה מרמז"ל בסגנון יפה והשיב להם על נכון כשיו ה"ל כשאלה יורנו רבינו והלא הלכה וכו' (עיין לשון השאלה והתשובה בכ"מ) שאותן הדברים ברורים ובנויים על עיקרי הברכות ע"כ. ועל זה אני קורא שפתים ישק משיב דברים נכוחים:

הגהות מיימוניות

[ו] ואע"פ שלא ישבו כאחת כן משמע בירושלמי: * כתב הרא"ש בני החופה שלא היו מספיקין לאכול בבית אחד עם החתן ואכלו בב' בתים אפילו אינן פתוחין למקום שהחתן אוכל ואפילו אין שמש מצרפן כיון שתחילו כל בני החופה יחד כולן חשיבין כאחד לברך ב"ה ע"כ: [כ] דהא פסק תלמודא הילכתא כמר זוטרא דאמר הכי וכ"נ למורי רבינו ודלא כתוס' שכתבו דה"ה לי' שיצא אחד מהן לשוק שקורין לו ומזמנים עליו: [ג] וכן פרי"א אבל אם ב' ברכו לעצמן בטלו הזימון מהאי טעמא:

החייב בדבר מן התורה אין מוציאין אותן מידי חובתן אלא החייב באותו דבר מן התורה כמותו: יז *הנכנס אצל אחרים ומצאן מברכין בברכת הזימון. אם מצא המברך אומר נברך הוא עונה ברוך הוא [ע] ומבורך. ואם מצא האוכלים עונין ברוך שאכלנו משלו הוא עונה אחריהן אמן:

פרק ששי

א כל *האוכל הפת שמברכין עליו המוציא צריך נטילת [א] ידים תחלה וסוף. ואע"פ שהיא פת חולין ואע"פ שאין ידיו מלוכלכות ואינו יודע להן טומאה לא יאכל עד שיטול שתי ידיו. וכן כל דבר שטיבולו במשקין צריך נטילת ידים תחילה: ב כל הנוטל ידיו בין לאכילה בין לקריאת שמע בין [ב] לתפלה מברך תחלה אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים. שזו מצות חכמים שנצטוינו מן התורה לשמוע מהן שנאמר על פי התורה אשר יורוך. * ומים *אחרונים אין [ג] מברכין עליהן שאינם אלא מפני הסכנה. ולפיכך חייב אדם להזהר בהן ביותר: ג *נטילת ידים בין תבשיל

א טור סי' קנ"ח: ב טור א"ח סי' קנ"ח סמ"ג עשין כ"ז: ג טור סי' קפ"א סמ"ג עשין כ"ז: ד טור א"ח סי' קע"ו:

השגת הראב"ד

*) ומים אחרונים אין מברכין עליהן כו' עד ביותר: כתב הראב"ד ז"ל אני שמעתי בשימושי הגאונים הקדמונים שכתבו על המים האחרונים ברכה על רחיצת ידים ותיי ראוי דברים נכונים הם שהרי חכמים דרשו את שתיהן מפסוק אחד והתקדשתם והייתם קדושים וכן אמרו ידים שהן מזוהמות פסולות לברכה ובאמת ובברור אם אכל דבר שיש בו זוהמא צריך לברך על רחיצתן ואם אכל דברים יבשים אין טעון ברכה שאינן אלא משום רפואה וכן הכרתי בחיבורי ועיקר עכ"ל:

כסף משנה

ראיה ממנו לאו למימרא דבכזית דגן מלי מפיק למי שאכל כל שובעו אלא לאפוקי שאר אוכלין איתמר דהכי איתא בפרק שלשה שאכלו ינאי מלכא ומלכתא כריכו ריפתא אתא שמעון בן שטח יהבו ליה כסא לברוכי אמר היכי אבריך ברוך שאכל ינאי וחביריו משלו שתייה להווא כסא יהבו ליה כסא אחרינא ובריך אמר ר' יוחנן שמעון בן שטח לגרמיה הוא דעבד דלעולם אינו מוציא את הרבים י"ח עד שיאכל כזית דגן ופירש"י לגרמיה הוא דעבד אין אדם מודה לו עכ"ל. והדבר ברור דהתם מפני שלא אכל דגן ובא להוציא אחרים בשתיית כוס יין הוא שאמרו לגרמיה הוא דעבד ולא נחת הש"ס ללמדנו כמה שיעור הדבר שצריך שיאכל כדי להוציא את הרבים י"ח. ומה שהזכירו כזית היינו לומר שמי שאכל כזית דגן אפשר שיוציא אחרים י"ח אם לא אכלו כדי שבען אבל מי שלא אכל דגן אע"פ שאכל שאר אוכלין א"א להוציא אחרים אע"פ שהם לא אכלו כדי שבעם וח"ש וזה ענין אחר הוא כלומר ואינו מענין ההוא דפרק מי שמתו דאילו לענין השיעור שצריך שיאכל כדי שיוכל להוציא אחרים י"ח אם באכילתו כזית מוציא מי שאכל כדי שובעו או אם אינו מוציא אלא מי שלא נתחייב אלא מדרבנן זה לא נתבאר אלא בפרק מי שמתו שאמרו שאינו חייב בכזית אלא מדרבנן. ומה שאמר אותם הדברים ברורים ובנויים על עקרי הברכו' כלומר אם תקשה לדברי למה הזכירו כזית ה"ל לסתום ולומר להוציא את הרבים י"ח עד שיאכל דגן אשיבך שאותם דברים ברורים שהם בנויים על עיקרי הברכות שנתבארו בפרק מי שמתו ולפיכך לא חשש ליזהר מלהזכיר כזית: ודע שכתבו רש"י והתוספות בפרק שלשה שאכלו שדעת בה"ג כדעת רבינו ודחו דבריו משום דהא ינאי וחבריו אכלו כדי שבען ואפקינהו שמעון בן שטח ואע"ג דלגרמיה הוא דעבד טעמא משום דלא אכל כזית הא אכל כזית ה"כ עכ"ל. ובמה שכתב רבינו בתשובה זו נתיישבה דחייה זו: ויש לדקדק בלשון רבינו שכתב בתחלה שנים שאכלו כל אחד וכו' ואם היה אחד מהם יודע וכו' ויוצא י"ח משמע דבכל גוונא יוצא י"ח דאפילו מי שלא אכל כדי שובעו מוציא את מי שאכל כדי שובעו מדסתים לה סתומי ואח"כ כתב בד"א שיצאו י"ח וכו' ולפיכך מוציאין אותן קטן או עבד או אשה י"ח אבל אם אכל ושבע שהוא חייב בברכת המזון מן התורה בין אשה בין קטן אין מוציאין אותם דמשמע שלא כתב חילוק בין אכל כדי שובעו ללא אכל כדי שובעו אלא בעבד אשה וקטן אבל בישראל גדול אפילו לא אכל כדי שובעו מוציא אחרים י"ח שאכלו כדי שבען דאל"כ למה לו להזכיר עבד אשה וקטן בחילוק בין אכלו כדי שבען ללא אכלו כדי שבען אלא כזית ויש לתמוה דמ"ש הא מהא. ואין לומר דמה שאמר תחלה שהם יוצא י"ח הוא משום דענה אמן אחר כל ברכה וה"ל כמברך עצמו והלכך אפילו אכל כדי שובעו יוצא בברכתו של זה שלא אכל כדי שבעו מאחר שענה אמן אבל היא דבן מברך לאביו וכו' בשלא ענה אמן דא"כ לפלוג וליתני בדידה וע"ק דלערבינהו וליתנינהו, והיה אפשר לומר שדעתו כדעת רש"י והתוספות והרא"ש שאפילו לא אכל כדי שבעו מוציא מי שאכל כדי שבעו משום דמן הדין היה שאפילו לא אכל כלל יפטור אחרים שאכלו דכל ישראל ערבים זה לזה אלא שחכמים הצריכוהו שלא יברך ברכת הנהנין אלא א"כ נהנה אבל קטן ועבד ואשה אינם בכלל ערבות ולפיכך אינן מוציאין אלא למי שחיובו דרבנן. ומ"ש אין מוציאין אותו מי"ח אלא החייב באותו דבר מן התורה כמותו איש גדול אע"פ שלא אכל חייב בדבר כמותו מיקרי מטעמא דאמרן אלא שמדבריו בתשובה שכתבתי בסמוך לא משמע הכי אלא דאפילו איש גדול אינו מוציא אחרים שאכלו כדי שבען אלא א"כ אכל גם הוא כדי שבעו הילכך עכ"ל דלא שאני ליה בין עבד קטן ואשה לאיש גדול ונקטה בהני וה"ה לגדול וסמך אכלל דקי"ל כל שחייב בדבר מן התורה אין מוציא אותו מי"ח אלא החייב בדבר כמותו ונקט הכי דמשום דמלתא פסיקתא היא דלעולם אין מוציאין אלא למי שלא אכל כדי שבעו אפילו אכלו הם כדי שבען:

יז הנכנס אצל אחרים וכו'. ראש פרק שלשה שאכלו (ברכות מ"ה) בא ומלאן כשהם מברכין מהו אומר אחריהם רב זביד אמר ברוך ומבורך רב פפא אמר עונה אמן ולא פליגי אשכחינהו דקאמרי נברך אומר ברוך ומבורך. אשכחינהו דקאמרו ברוך עונה אמן:

פ"ו א כל האוכל וכו'. משנה פ' אין דורשין (חגיגה י"ח) נוטלין ידים לחולין ולמעשר. ובגמרא חולין ומעשר מי בעו נ"י ורמינהי התרומה והבכורים טעונין נטילת ידים משא"כ במעשר וכ"ש בחולין ואסיקנא לא קשיא כאן באכילה דנהמא כאן באכילה דפירי. וסובר רבינו דכיון דהזכירו נהמא דוקא לפת שמברכין עליו המוציא הוא דבעינן נטילת ידים אבל כל מיני דגן שמברכין עליהם במ"מ אין צריך נטילת ידים אם אין טיבולן במשקה. ומה שכתב שצריך נטילת ידים גם כן בסוף. פשוט בפרק כל הבשר (חולין דף ק"ה): אף על פי שאין ידיו וכו'. פ"ק דשבת (דף י"ג ב') מייתי מתניתין דתנן בסוף זבים אלו פוסלין את התרומה האוכל אוכל ראשון וכו' והידים ופירש"י והידים סתמן קודם נטילתן וכן מבואר במשנה פ"ז דטהרות: וכן כל דבר שטיבולו במשקה וכו'. פרק ע"פ (פסחים קט"ו) מימרא דרבי אלעזר אמר ר' אושעיא ופי' שטיבולו במשקה עניינו שהוא בלול בא' מז' משקין שהם המים והיין והחלב ושמן זית ודבש דבורים וטל ודם ופירש"י אע"ג דקי"ל הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח כיון דאיכא משקין וקי"ל כל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה ה"ל הנך משקין כמו נהמא וצריך ליטול כמו בנהמא. והתוספות כתבו דהך נטילה לאו משום קדושה ונקיות כמו בנהמא אלא משום שלא יטמא משקין להיות תחלה ויהא אסור לשתותן ולפסול גופו כדמשמע בפ"ב דחולין:

ב כל הנוטל ידיו וכו'. בפרק כל הבשר (חולין דף ק"ו) אמר רב אידי בר אבין אמר ר' יצחק נטילת ידים לחולין מפני סרך תרומה ועוד משום מצוה מאי מצוה אמר אביי מצוה לשמוע דברי חכמים רבא אמר מצוה לשמוע דברי ר' אלעזר בן ערך דכתיב וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים אמר ר' אלעזר בן ערך מכאן סמכו חכמים לנטילת ידים מן התורה אמר ליה רבא לרב נחמן מאי משמע דכתיב וידיו לא שטף הא טבילה בעי ה"ק ואחר שלא שטף טמא. ופירש"י מפני סרך תרומה שירגילו אוכלי תרומה ליטול ידיו הונהגה בחולין. מצוה לשמוע דברי חכמים שתקנוה רבא אמר דאורייתא היא מצוה כר' אלעזר בן ערך עכ"ל. ואע"ג דכל היכא דפליגי אביי ורבא נקטינן כרבא מ"מ כתב רבינו שזו מצות חכמים וכו' משום דס"ל ז"ל כמו שכתבו התוספות מצוה לשמוע דברי ר' אלעזר בן ערך פי' דאסמיך ליה קרא דלאו דרשה גמורה היא וגם רש"י כתב דאסמכתא בעלמא היא וא"כ בין לאביי בין לרבא טעמא משום דמצוה לשמוע דברי חכמים: ומה שאמר בין לק"ש בין לתפלה: ומים אחרונים אין מברכין עליהם. כך כתב ה"ר יונה בפרק אלו דברים בשם רבני צרפת ורב עמרם גאון: כתב הראב"ד אני שמעתי וכו' וכן הכרתי בחבורי ועיקר עכ"ל: והנה התוספות בפרק כל הבשר כתבו שבה"ג סובר שאינן טעונין ברכה דברי ה"ג הם ודברי קבלה ורב עמרם כתב שאין מברכין עליהם לא בלשון נטילה ולא בלשון רחיצה ולא בלשון שטיפה ונתן סימן לדבר בשמחה כר"ש. ומה שכתב שאינן אלא מפני הסכנה היינו שמא יסמא עיניו כמ"ש בסמוך. ומה שכתב ולפיכך צריך להזהר כדאמרינן חמירא סכנתא מאיסורא: ג נטילת ידים וכו'. ברייתא פרק כל הבשר שם

לחם משנה

לדידן קי"ל כזית או כביצה הוי דאורייתא דברייתא דפרק שלשה שאכלו (דף מ"ט:) דפליגי רבי מאיר ורבי יהודה לא הוי אסמכתא כדכתבו התוספות ובהכי מיתרצא הסיא דשמעון בן שטח:

פ"ו ב ומים אחרונים אין מברכין עליהן. הראב"ד ז"ל בהשגות עשה פשרה ואמר כשיאכל תבשיל ודבר שהוא מזהם את הידים יברך מפני שהידים מזוהמות פסולות לברכה וכדנפקא לן מקרא דוהייתם קדושים אבל כשיאכל דבר יבש כגון פת שאז אין

הגהות מיימוניות

[ע] שמו תמיד לעולם ועד ואי הוו בי עשרה ואשכחיה דקאמר נברך אלהינו שאכלנו משלו אומר ברוך הוא אלהינו ומבורך שמו וכו' וכן כתב מורי רבינו וצ"ל בשם ה"ג: [א] עיקר נטילת ידים בש"ה פרק כל הבשר: [ב] וכן פסק בס"ה כלשון העמוד וכן פסק מורי רבינו שיחיה בתשובה וכתב דוקא לתפלה אבל לדברי תורה סגי באשר יצר: [ג] וכן פירש ראבי"ה ודלא כר"י בן מלכי צדק וכן פסקו התוספות אע"ג דילפינן להו בסוף אלו דברים מקרא דוהייתם קדושים אינו אלא אסמכתא בעלמא דומיא דשמן דילפינן נמי מהתם ואפ"ה הרגיל בשמן דוקא שמן מעכב כדאיתא פרק כיצד מברכין ואומר ר"י הא דאמרינן הכא ידים מזוהמות פסולות לברכה היינו דוקא בימיהם שהיו רגילים במלח סדומית שמסמא את העינים כדאיתא בסוף פרק קמא דעירובין ופרק כל הצלמים אבל אנו אין אנו צריכין מים אחרונים מי שאין ידיו מזוהמות שיהא צריך ליטול קודם ברכת המזון. מיהו אדם איסטנים ורגיל ליטול אחר סעודתו צריך ליטול קודם ברכת המזון כדאמרינן פרק כיצד מברכין אנן דרגילינן במשחא משהא מעכב לן אבל בלאו כה"ג אין צריך ליטול אע"ג דילפינן מקרא דומיא דשמן כדפירש' ע"כ:

מגדל עוז

הנכנס אצל אחרים כו' עד סוף הפרק. פרק שלשה שאכלו (דף מ"ה):

פ"ו כל האוכל הפת כו' עד תחלה וסוף. בחגיגה פרק אין דורשין (דף י"ח): אע"פ שהיא פת חולין כו' עד שיטול שתי ידיו. בחולין פרק כל הבשר (דף ק"ו). וס"ק דשבת (דף י"ד): וכן כל דבר שטיבולו כו' עד יורוך. פרק ערבי פסחים (דף קט"ו) בגמרא פסקא דשני תבשילין והואיל וסיא מצוה באסמכתא דוהתקדשתם סוף אלו דברים דמסכת ברכות (דף נ"ו) צריך לברך ועל זה סמך ר"מ ז"ל בזה הפסק וכ"כ מורי הרשב"א ז"ל בבית הקודשה בתורת הבית: מים אחרונים אין מברכין עליהן כו' עד ביותר. פרק כל הבשר (דף ק"ו): כתב הראב"ד ז"ל אני שמעתי וכו' וכן הכרתי בחיבורי ועיקר עכ"ל: ואני אומר כי רבותינו בעלי התוספות ז"ל והר"מ מקוצי הסכימו שלא לברך כלום כר"מ ז"ל והרב רבי יונה ז"ל כן הסכים והפריז על מדותיו והיה אומר בסימניו בשמחה כר"ש כלומר כל מי שבירך עליהם נטילה או רחיצה או שטיפה ואני כמכתי הדבר מן המקרא דכתיב שאו ידיכם קדש וברכו את ה' כלומר כשתשאו ידיכם קדש שזו היא רחיצה באותה שעה תברכו דהיינו נטילה ראשונה דאמריק ... סרקא קמא דסוטה שנושאן אבל באחרונה משפילן כדבעינן למימר קמן כד"ן: נטילת ידים בין תבשיל לתבשיל כו' עד בין בכוף. פרק כל הבשר (דף ק"ב):

כסף משנה

(שם ק"ה ע"א וע"ב) ואמרינן התם בגמרא דה"מ בין תבשיל של בשר לתבשיל של בשר או בין תבשיל של גבינה לתבשיל של גבינה אבל בין תבשיל של בשר לשל גבינה חובה נינהו. וכתב סמ"ג ובנטילה שעושין בין גבינה לבשר אין טעונין ברכה שאין זה אכילה אלא כעין ניקור חלב ומליחת בשר: **וכל הנוטל ידיו וכו'.** (שם ק"ו) אמר רבי אלעזר אמר רבי הושעיא לא אמרו מ"י לפירות אלא משום נקיות סבור מינה חובה הוא דליכא הא מצוה איכא אמר ליה רבא לא חובה ולא מצוה אלא רשות ופליגא דרב נחמן דאמר רב נחמן הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח. ופסק רבינו כרב נחמן דבתרא הוא ואע"ג דרבא אמר רשות לאו אליבא דנפשיה אמרה אלא לפרושי מילתיה דרבי אלעזר ולענין דינא אפשר דכרב נחמן ס"ל. ועוד דאוקמינן בפרק אין דורשין (חגיגה י"ח ב') הא דתנן התרומה והבכורים טעונין נטילת ידים מה שאין כן במעשר וכ"ש בחולין באכילה דפירות דאמר רב נחמן הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח אלמא דכוותיה קי"ל:

כל פת שהמלח בו צריך נטילת ידים באחרונה: כתב הראב"ד עשה זה וכו' קלקל עלינו את הלשון עכ"ל. ואני אומר שאם נוסח' ספרנו אמיתי' קשה מנ"ל לרבינו דפת שהמלח בו טעון מים אחרונים ועוד קשה למה לא הזכיר דין כל מלחא המוזכר בפרק כל הבשר (חולין ק"ה) ובסוף פ"ק דעירובין (דף י"ז) א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי כל מלחא מאי א"ל לא מיבעיא ופירש"י כל מלחא מדד מלח כמו וימודו בעומר וכלו בעומרא מאי צריך ליטול אחריו או לא ועוד מה היתה השגת הראב"ד שכתב עשה זה כנגד כו' כייל מיכל והשיג עליו קלקל עלינו את הלשון שאין דין שכתב רבינו דומה לכייל מיכל כלל אלא אם נאמר שעלה על דעתו של הראב"ד שרבינו היה מפרש כייל מיכל מלשון אכילה כלומר אכל פת שהמלח בו וזה דוחק וזר ואם בהנו לשבש הספרים ולגרוס כל את המלח צריך נטילת ידים באחרונה וכמו שנזכר בפרק כל הבשר ובסוף פ"ק דעירובין וכן מצאתי בספר מוגה שכתוב בו כל את המלח קשה א"כ מה היתה כוונת הראב"ד כשהשיגו. ואפשר לומר שמשיגו שה"ל לכתוב מדד את המלח ולא כל את המלח שהוא לשון בלתי מובן לכל וזו אינה השגה דלישנא דגמרא נקט וגם לישנא דקרא הוא וכל בשליש: **ומ"ש או מלח שטבעו וכו'.** משום דאיכא למימר בא"י הוא דמשתכח מלח סדומית שסדום קרובה להם אבל בשאר ארצות לא חיישינן ובעלי הגמרא שהיו בבבל משמע דהוו חיישי להכי לכך כתב או מלח שטבעו כמלח סדומית: **ובמחנה פטורים וכו'.** משנה ספ"ק דעירובין ארבעה דברים פטרו במחנה מביאין עצים מכל מקום ופטורין מרחיצת ידים ומדמאי ומלערב ובגמרא אמר אביי לא שנו אלא מים ראשונים אבל אחרונים חובה:

ד עד היכן היא נטילת ידים וכו'. ברייתא פרק כל הבשר (חולין ק"ו) ת"ר נטילת ידים לחולין עד לפרק לקידוש ידים ורגלים במקדש עד לפרק אמר רב עד כאן לחולין עד כאן לתרומה ושמואל אמר ע"כ בין לחולין בין לתרומה לחומרא ורב ששת אמר ע"כ בין לחולין בין לתרומה לקולא ואמר בר הדיא דרבי אמי ור' מיישא בר בריה דריב"ל כשמואל ס"ל ופירש"י לחולין עד הפרק השני שבאמצע האצבעות לתרומה עד הפרק השלישי שהוא בגב היד לקידוש ידים ורגלים מן הכיור עד הפרק העליון שהוא חבור היד והזרוע ע"כ לחולין מראה פיה בידו כמו שפי'. ולפי זה עד סוף האצבעות סגי לחולין לדעת שמואל שמחמיר יותר מכולם. אבל הרי"ף גורס בברייתא לחולין עד לפקק וכתב ואסיקנא פד לפרק בין לחולין בין לתרומה ופי' רבינו יונה דבהכי פליגי אמוראי שרב גורס עד לפקק ומ"ה קאמר דלחולין עד הקשרים שבסוף האצבעות שבולטים כשאדם כופף באצבעותיו ולתרומה ולקידוש ידים עד הפרק דהיינו סוף היד ורב ששת מיקל יותר דלתרומה נמי סגי עד הקשרים שבסוף האצבעות כמו לחולין ושמואל גרים בכולהו לפרק ומ"ה קאמר דל"ש בין לחולין בין לתרומה בכולהו עד סוף היד והא דלא ערבינהו בברייתא משום דחדא חדא שמעינהו וגרסינהו, ורבינו כתב סתם עד הפרק ואין בדבריו הכרע אלא שיש לנו לומר דמסתמא כשיטת הרי"ף רביה אמרה דסבר עד הפרק היינו סוף היד מקום חיבורה עם הזרוע: **וכמה שיעור המים וכו'.** הכי משמע בריש מסכת ידים ובפרק כל הבשר (שם דף ק"ז) א"ל ר"ם לאמימר קפידיתו אשיעור' כלומר שיהא במים רביעית א"ל אין: **וכל שהוצץ בטבילה וכו'.** ברייתא פרק כל הבשר (שם ק"ו) וכבר ביאר רבינו דברים החוצצים בטבילה פ"ב הלכות מקואות עיין עליו: **וכל העולה למדת מקוה וכו'.** בפי"א מהלכות מקואות כתב שדברים העולים למדת מקוה הם השלג והברד והכפור והגליד והמלח וטיט הנרוק וכתב עוד שם שאפילו הביא שלג בתחלה והניחו בשוקת וריסקו שם הרי זה מקוה שלם וכשר וכל זה שנוי בפ"ז דמקואות. וכתב רבינו עוד שם כלי שהיה בו רביעית מים כשרים לנטילת ידים ונתן לתוכו מעט מים פסולים לנטילת ידים הרי אלו כשרים נטל מן הכלי כשיעור שנתן ונשארה רביעית בלבד כשהיתה הרי זו פסולה מפני שהמים הפסולים השלימו שיעור הרביעית וטעמו מדגרסי' בפ"ב דזבחים (דף כ"ב) אמר ר"ל כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור למי רביעית אינו משלים למעוטי מאי אמר רב פפא למעוטי נתן סאה ונטל סאה:

ה כל הצריך נטילת ידים וכו'. ומדאמרינן בפרק כל הבשר (חולין דף ק"ו) בחמי טבריא במקומם כ"ע לא פליגי וכמ"ש בסמוך אלמא טבילה מהניא בהו וכן בפ"ק דידים תנן דמים שנפסלו משתיית הכלב בקרקעות כשרים והיינו ודאי מדין טבילה ובפרק אין דורשין (חגיגה י"ח) תנן נוטלין לידים לחולין לתרומה ולקדש מטבילין וכיון דמדין טבילה אתי עלה פשיטא דבעינן דליהוי בהו שיעור מקוה וזהו שאמר רבינו ואם הטבילן במים שאין בהם שיעור מקוה ובפ"ק דמקואות הביא רבינו תוספתא דתני כל מקום שאדם טובל ידים וכלים טובלין אין אדם טובל אין ידים וכלים טובלין: כתב סמ"ג המטביל ידיו אין צריך שטיפה שתי פעמים ולא ניגוב ולא להגביה ידיו כדתניא בפרק שני דידים וכתב מהרי"ן חביב ז"ל שלזה נתכוון רבינו במ"ש כל הצריך נטילת ידים והטבילם אינו צריך דבר אחר: ודע דהא דמצריך רבינו שיעור היינו במים שאינם נובעים שאינן מטהרים אלא באשבורן ולכך לא הזכיר כאן אלא מקוה אבל מי מעין אפילו כל שהוא מטבילין בהם גוף שכולו עולה בהם לדעת רבינו בפרק ט' מהלכות מקואות וכ"ש שמטבילין בהם את הידים כל שיש במים כדי לכסותם. ומ"ש רבינו שאין המים שאובין וכו': כתב הראב"ד ז"ל זה אינו מחוור וכו' אם יש בהם ארבעים סאה בקרקע עכ"ל. דין זה שכתב הראב"ד בבעלי קריין הוא במשנה רפ"ה דמקואות ומכל מקום אין משם הכרח לומר דה"ה לנטילת ידים כיון דבשאר שמאין אין טובלין בהם. **והא דפסל רבינו מים שאובין שבקרקע להטביל בהם**

תבשיל לתבשיל רשות רצה נוטל רצה אינו נוטל. ופירות של חולין אינן צריכין נטילת ידים בין בתחלה בין בסוף. וכל הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח. * כל פת שהמלח בו צריך נטילת ידים באחרונה שמא יש בו מלח סדומית או מלח שטבעו כמלח סדומית ויעביר ידיו על עיניו ויסמא. מפני זה חייבין ליטול ידים בסוף כל סעודה מפני המלח. ובמחנה פטורים מנטילת ידים בתחלה מפני שהן טרודים במלחמה. וחייבין באחרונה מפני הסכנה:

ד עד היכן היא נטילת ידים עד [ד] הפרק. וכמה שיעור המים רביעית לכל שתי [ה] ידים. וכל שחוצצים בטבילה חוצץ בנטילת ידים. וכל העולה למדת מקוה עולה לשיעור רביעית:

ה * כל [א] הצריך נטילת ידים והטביל ידיו במי מקוה אינו צריך דבר אחר. ואם הטבילן במים שאין בהם שיעור מקוה או במים שאובין שבקרקע

א טור א"ח סי' קנ"ט סמ"ג עשין כ"ז:

השגת הראב"ד

*) כל פת עד מפני הסכנה: כתב הראב"ד ז"ל עשה זה כנגד מה שאמר בגמרא כייל מיכל מאי ואמר ליה לא כ"ש והוי ראשי קלקל עלינו את הלשון עכ"ל:

השגת הראב"ד

*) כל הצריך נטילת ידים כו': כתב הראב"ד ז"ל זה אינו מחוור שהרי בעלי קריין טובלין בהן אע"פ שהן שאובין אם יש בהן ארבעים סאה בקרקע עכ"ל:

לחם משנה

אין איסור מחמת הזיהום כלל אלא הכא נקיות משום מלח סדומית וזהו שאמר כלומר משום רפואה דמלח סדומית שהיא סכנה:

ג כל פת שהמלח בו צריך נטילת ידים באחרונה. זו היא הגירסא במקצת ספרי רבינו ז"ל וראיתי ספרים אחרים שכתוב בהן כל המלח צריך נטילת ידים וכו' וכך היה גורס בדבריו בעל מגדל עוז ובספר אהל יוסף נמצא גירסא אחרת אכל המלח צריך נטילת ידים ונראה שכך היה גורס בדבריו הראב"ד ז"ל ומפני כך כתב בהשגות ואמר עשה זה כנגד מה שאמרו בגמרא כייל מיכל מאי והוי ראשי קלקל עלינו את הלשון כלומר שפירש לשון כייל מיכל לשון אכילה ואין פירושו כך אלא לשון מדידה. ובודאי שאין לגירסא זו בדברי רבינו ז"ל עיקר ועיקר הגירסא כל המלח צריך וכו' או מלח שטבעו וכו' כלומר אע"פ שבזמן הזה אין לנו לחוש למלח סדומית מכל מקום נחוש למלח שטבעו כסדומית:

ד וכל העולה למדת מקוה עולה לשיעור רביעית וכו'. פרק שני דזבחים (דף כ"ב) אר"ל כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור [למי] רביעית אינו משלים ואמרו בגמרא למעוטי נתן סאה ונטל סאה. וכתב רבינו ז"ל דין נטל סאה בפרק י"א מהלכות מקואות וכאן כתב סתם כל המשלים למי מקוה משלים למי רביעית מפני שלא מיעטו בגמרא אלא היכא דנתן סאה ונטל סאה וכבר כתבה בפרק ששה עשר מהלכות מקואות ובכל השאר שוים ולזה סתם כאן משום שסמך על מה שכתב שם בפרק י"א מהלכות מקוואות גבי נתן סאה ונטל סאה. או אפשר כל הדברים שוים לענין נט"י לחולין והיא דנתן סאה וכו' לענין תרומה איתמר דאינו משלים נתן סאה ונטל סאה אבל לענין חולין משלים ומפני כן כתב רבינו ז"ל בפרק י"א מהלכות מקוואות דאיירי לענין תרומה:

ה כל הצריך נטילת ידים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בהשגות זה אינו מחוור שהרי בעלי קריין טובלין בהם אע"פ שהם שאובים וכו' ביאור דבריו דכיון דהך טבילת ידים הוי מדרבנן לא עדיף מטבילה שתיקנו לבעל קרי לדברי תורה שהיא מדרבנן ולא בעינן מ' סאה כדאמרו בגמרא פרק מי שמתו (דף כ"ב:) דפליגי שם בברייתא רבי יהודה ורבנן רבי יהודה אומר מ' סאה מכל מקום ופליגי שם בגמרא חד אמר דלא אמר רבי יהודה

מגדל עוז

וכל הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח. פרק כל הבשר ופרק אין דורשין (דף י"ח) וכמה מקומות בתלמוד היא הלכה רווחת: כל את המלח כו' עד או מלח שטבעו כטבע מלח סדומית כו' עד מפני הסכנה. פרק כל הבשר שם וסוף מבוי (דף י"ז) וריש ידים: כתב הראב"ד ז"ל עשה זה וכו' קלקל עלינו את הלשון עכ"ל: ואני אומר אדרבא מתוקן היא והוכחה כפרדית שלנו פרק כל הבשר וס"ג גם מפני שמלח סדומית יש שמסמא את העינים ואני מפרשה כך על דעתו מפני שמלח רע וקשה בטבעה כל כך עד שנקראת סדומית יש במקומות שמכה את העינים ואינה סדומית ממש אלא שנקראת כן בכנויה על שם חזקה ורוע טבעה ולקח זה הלשון לשני ענינים האחד שהוא לשון מקרא מבורר וכל בשליש עפר הארץ והשני לרמוז מקום מוצאו בהלכה פרק כל הבשר וענין המחנה סוף פירקא קמא דעירובין כמנהגו בכמה מקומות וזה ממעלת החבור כמו שהקדמתי כד"ן: עד היכן נטילת ידים עד הפרק. פרק כל הבשר וריש ידים ובערכין פרק האומר משקלי עלי: וכמה שיעור המים כו' עד בנטילת ידים. פרק כל הבשר (דף ק"ו): וכל העולה למדת מקוה עולה לשיעור רביעית. פרק שני דזבחים במעשה דמי כיור: כל הצריך נטילת ידים כו' עד שאין המים השאובין מטהרין את הידים אלא בנטילה: כתב הראב"ד ז"ל אינו מחוור וכו' בהן ארבעים סאה בקרקע עכ"ל: ואני אומר לא ידעתי מאין לו זה החילוק בבעלי קריין יותר משאר הטמאים כי המקוה וכל דיניו שוה בכולם וכן כתב ר"מ ז"ל ריש הלכות מקואות והראב"ד ז"ל השיגו כוס כלום גם הלכה רווחת היא ומשנה שלימה ריש מסכת כלים שנינו אותה אבות הטומאות השרץ ושכבת הזרע וכתבה ר"מ ז"ל ריש פרק חמישי מהלכות שאר אבות הטומאות ואם רוצה לומר [illegible]

הגהות מיימוניות

[ד] פרק שלישי היינו פרקי האצבעות כשמואל דפסיק רבי אמי ורבי מיישא בריה דריב"ל כוותיה ודלא כרב ששת דתני לקולא ע"ש בתוספות ובספר התרומה ובס"ה: [ה] התניא פליג דקי"ל כדתנן טי רביעית לאחד ואף לשנים הואיל ואתו משירי טהרה אמנם אם נטל ידיו רק בשטיפה אחת צריך רביעית לכל שתי ידים כדלקמן בהלכה י"ז:

שבקרקע לא עשה כלום שאין המים שאובין מטהרין את הידים אלא [ו] בנטילה: ו כל א הנוטל ידיו צריך להזהר בארבעה דברים. במים עצמן שלא יהיו פסולין לנטילת ידים. ובשיעור שיהיה בהן רביעית לכל שתי ידים. ובכלי שיהיו המים שנוטלין בהן בכלי. ובנוטל שיהיו המים באין מכח נותן: ז ארבעה ב דברים פוסלין את המים. שינוי מראה. וגלוי. ועשיית מלאכה בהן. והפסד שמונע את הבהמה מלשתות מהן. כיצד מים שנשתנו מראיתן בין בכלים בין בקרקעות בין מחמת דבר שנפל לתוכן בין מחמת מקומן הרי אלו פסולין. וכן אם נתגלו גלוי האוסר אותן משתייה נפסלו לנטילת ידים: ח כל מים שנעשה בהן מלאכה נעשו שופכין ופסולין לנטילת ידים. כיצד מים שאובין שהדיח בהן כלים או ששרה בהם פתו וכיוצא בזה בין בכלים בין בקרקעות פסולין לנטילת ידים. הדיח בהן כלים מודחין או חדשים לא פסלן. מים שהנחתום מטבל בהן את הכעכים פסולין. ושהוא חופן מהן בשעת לישה כשרים. שהמים שבחפניו הן שנעשו בהן מלאכה. אבל המים שחפן מהם הרי הן בכשרותן: ט וכל מים שנפסלו משתיית כלב. כגון שהיו מרים או מלוחים או עכורין או ריח רע עד שלא ישתה מהן הכלב. בכלים פסולין לנטילת ידים [ז] ובקרקעות כשרים ג להטביל. חמי טבריא במקומן מטבילין בהם את הידים אבל אם נטל מהן בכלי או שהפליג מהן אמה למקום אחר אין נוטלין מהן לא ראשונים ולא אחרונים מפני שאינן ראויין לשתיית בהמה

א טור וסמ״ג שם: ב טור א״ח סי׳ ק״ס: ג עיין בטור סי׳ ק״ס:

כסף משנה

בהם את הידים א״מ כפלא המטיכוס אבל אם המטיכוס ס״ד דהא אפילו לטבול בהם כל הגוף יש מחכמי המערב מורים להכשיר וכמ״ש רבינו בהלכות מקואות פ״ד ואף על פי שכתב שלא ראה מי שעשה מעשה בזה היינו להטביל בהם טבילת כל הגוף אבל להטביל ידים בהם לכולי עלמא כשר:

ו כל הנוטל וכו׳. כל זה יתבאר בסמוך: וכתב רבינו יונה בפרק אלו דברים שאף על פי שהוא מטביל ידיו יברך על נטילת ידים כיון שטבולו זה מכח חיוב נטילה נעשה אותה אבל להטביל לא יברך שאין טבילה בכלל נטילה ועל הטבילה לא נצטוה מעיקר חיובו. וכתב הרשב״א שכן עיקר ושכך מלא בתשובת הגאונים:

ז מים שנשתנו וכו׳. פ״ק דמסכת ידים נפל לתוך ידיו קומוס וקנקנתוס ונשתנו מראיהן פסולין וסובר רבינו דהוא הדין אם נשתנו מחמת מקומן דמאי שנא: וכן אם נתגלו וכו׳. פרק שני דע״ז (דף ל״ה) תנו רבנן מים שנתגלו לא ישפכם לר״ה וכו׳ ולא ירחץ בהם פניו ידיו ורגליו אחרים אומרים מקום שיש סירטא אסור מקום שאין סירטא מותר. ופסק רבינו כת״ק וס״ל ז״ל דכיון דלא ירחץ בהם ממילא פסולין לנטילת ידים ואפילו אם רחץ לא עלתה לו נטילה. ומיהו גלוי האוסר אותן נתבאר בדברי רבינו בהלכות רוצח ושמירת נפש וכתב הטור על דברי רבינו ואיפשר דהאידנא שאין חוששין לגלוי כשרים אף לנטילה ודברים נכונים הם:

ח כל מים שנעשה בהם מלאכה נעשו שופכין וכו׳. פ״ק דידים עשה בהם מלאכה או שרה בהם פתו פסולים. ומפרש רבינו דל״ש בכלים ול״ש בקרקעות נפסלו לפי שסתם מכלל השופכים מדלא מפליג בין כלים לקרקעות כדמפליג בנפסלו משתיית הכלב וכמ״ש בסמוך והיינו במים שאינן נובעים אבל במים נובעים או במי מקוה נראה מדברי רבינו דלא נפסלו בכך מדכתב מים שאובין שהדיח בהם כלים וכו׳ משמע דדוקא בשאובים הוא דפסל: הדיח בהם וכו׳. משנה שם פ״ק דידים כלשון רבינו: מים שהנחתום וכו׳. ג״ז שם פ״ק דידים מים שהנחתום מטביל בהם את הגלוסקים פסול שהוא מדיח ידיו בהם כשרים ומפרש רבינו שהוא מדיח ידיו שהוא חופן מהם. ומשמע מדברי רבינו בפירוש המשנה דהיינו כשלא נשתנו המים אבל אם נשתנו פסולים כמו שקדם ופשוט הוא:

ט וכל מים שנפסלו וכו׳. ג״ז שם המים שנפסלו משתיית הבהמה בכלים פסולים ובקרקעות כשרים וכתב הרי״ף פרק אלו דברים י״א מים מלוחים שאין כלב יכול ללוק מהם ויש אומרים מים עכורים שקרובים להיות כטיט הנרוק וכתב הרא״ש בפרק כל הבשר דפירושא קמא עיקר אבל מדברי רבינו נראה שסובר דפירוש בתרא עיקר: חמי טבריא במקומן וכו׳. בפ׳ כל הבשר (חולין דף ק״ו) חמי טבריא חזקיה אמר אין נוטלים מהם לידים ור״י אומר כל גופו טובל בהם ידיו לא כל שכן אמר רב פפא במקומן כ״ע לא פליגי דשרי למישקל מינייהו במנא כ״ע לא פליגי דאסור כי פליגי דפסקינהו בבת בירתא כלומר חריץ קטן והמים פונים שם ואין שם שיעור מקוה אבל מחוברים למקוה חזקיה סבר גזרינן בת בירתא אטו מנא ור״י סבר לא גזרינן וכתב הרי״ף פרק אלו דברים והלכתא כחזקיה דרביה דר״י הוא. ודע דבגמרא אמרינן כתנאי מים שנפסלו משתיית בהמה בכלים פסולים בקרקעות כשרים רשב״א אומר אף בקרקע טובל בהם כל גופו אבל לא פניו ידיו ורגליו השתא כל גופו טובל בהם ידיו ורגליו לא כל שכן אלא לאו דפסקינהו בבת בירתא דמר סבר גזרינן בת בירתא אטו מנא ומ״ס לא גזרינן ומאחר דקיימא לן כחזקיה דגזרינן בבת בירתא כרשב״א נמי קיימא לן דפסקינהו בבת בירתא פסולים לנטילת ידים ואם כן קשה למה לא כתב רבינו כן בפירוש גבי מים שנפסלו משתיית הכלב. ואפשר לומר דכיון דסתם לן תנא דידים כת״ק הוה ליה סתם במתניתין ומחלוקת בברייתא וכסתם מתניתין קיימא לן. ואם תאמר אם כן נימא דהלכתא כר״י דקאי כת״ק דסתם לן תנא כוותיה וי״ל אף על גב דבגמרא אמרינן כתנאי לאו למימרא דלגמרי הוי כתנאי דהא אפשר לדחות ולומר דחזקיה דאמר אפילו כת״ק דע״כ לא גזר חזקיה אלא בחמי טבריא שאין פיסולן ניכר שהרי זכים הם ואין טעמם רע ופיסולם הוי מפני שמתחלת ברייתן לא היו ראויים לשתיה מחמת חומם ואף על פי שעכשיו נתקררו עודם עומדים בפסולם ולכך אתי למימר דל״ש בת בירתא מכלי אבל בשאר מימות שנפסלו משתיית הכלב שפיסולם ניכר אם בטעמם אם במראיהם לא גזרינן והא דלא קאמר הגמרא הכי משום דלא משכח תשובה לר״י דליתי כרשב״א שתק ומוקי לה כתנאי אבל לענין פסק הלכה כיון דאפשר לאוקמא לחזקיה כת״ק כוותיה נקטינן: ומה שכתב רבינו דפסולים למים אחרונים מפני שאינן ראויים לשתיה לכאורה היה נראה שאין הכוונה המים שנוטל אחר אכילה דמהי תיתי אלא הכוונה מים שניים הבאים לטהר את המים הראשונים וה״ה לכל מים הפסולים שפוסלים בין בראשונים בין בשניים וכך כתב רבינו בפ״ה מהלכות מקואות אבל קשה למה לא כתב כן בתחילת הזכירו פסול המים ועוד דבהדיא כתב בהקדמת מסכת ידים במשנה דלחולין אינו צריך מים שניים ולא כתב בהלכות אלו אלא דיני אוכל פת חולין ובהלכות מקואות כתב דיני אוכל תרומה וכן נראה מדבריו שם ואם

לחם משנה

יהודה כן אלא בקרקע אבל לא בכלים ומכל מקום אתי לרבויי מים שאובים וחד אמר דהאי דקאמר רבי יהודה הוי אפילו בכלים ונראה שהראב״ד פסק כמ״ד דמכל מקום אתי לרבויי מים שאובים ומפני כך כתב אם יש בהם מים ארבעים סאה בקרקע כלומר ולא בכלים זאת נראה כוונתו ז״ל. ומכל מקום קשה מה שהשיג על רבינו ז״ל כיון דרבנן פליגי על זה דר״י סתם ומשמע דסברי דלא שני במים שאובים ושפי עדיף לפסוק כרבנן. ואולי רצה לפסוק כוותיה מדאמוראי פי׳ בגמרא דברי רבי יהודה ושקלו וטרו אליביה ומ״מ אין זו השגה על דברי רבינו ז״ל:

ט וכל מים וכו׳ או עכורים. נראה שמפרש כפירוש בתרא דהרי״ף ז״ל דהיינו טיט הנירוק וא״ת אמאי בקרקעות כשרים הא אמרו בפרק שני דזבחים דאי אין פרה שותה ושותה מהן אפילו במקוה פסולים. וי״ל דהיינו דוקא למקוה לטבילת טומאה אבל לענין טבילת ידים הקלו כמו שכתב רש״י ז״ל חולין (דף ק״ז) גבי אי בזיע דוולא בכוכם משקה דאע״ג דלענין חיבור מקואות בעינן כשפופרת הנוד הכא הקלו: חמי טבריא במקומן וכו׳. הוא לענין הראשונים בלבד כדי לחלק מחמי טבריא לחמי האור דאע״ג דחמי האור כשרים לראשונים חמי טבריא פסולים מפני שהם מרים ואינן ראויים לשתיה אבל אין לפוסלם לחמי טבריא לאחרונים בשביל כך אלא טעם האחרונים הוא משום שהם חמין והחמין שהיד סולדת בהן הם פסולים לאחרונים כמו שמבואר בפרק כל הבשר (דף ק״ו ק״ז) וכתבו רבינו ז״ל לקמן בפרק זה וחמי טבריא ודאי שהיד סולדת בהן שהרי המבשל בהם בשבת הוא חייב מכת מרדות שעובר על איסור דרבנן כמו שנתבאר בהלכות שבת זה נראה לי ברור בדברי רבינו ז״ל, ועם זה נסתלקה הקושיא והתימה שתמה הרב הגדול מהרדי״ק ז״ל בא״ח בסימן קפ״א דמאין לו לרבינו ז״ל לפסול מים אחרונים מפני שאין ראויים לשתיית בהמה דודאי אין דעתו של רבינו ז״ל לפוסלם בשביל כך דא״כ לא היה כותב פיסול זה גבי חמי טבריא בדוקא היה לו לכתוב כן גבי וכל מים שנפסלו משתיית הכלב וכו׳ אלא ודאי טעמו כמו שכתבתי. ופירוש דבריו כך חמי טבריא כשהן במקומן אז מטבילין בהן לשם ראשונים אע״פ שלמים אחרונים לא מהני כלל אבל אם נטל וכו׳ אז לא ראשונים ולא אחרונים אין נוטלין וטעם הראשונים מפני שאין ראויים לשתיית בהמה וכו׳. ומה מאד תמהתי על מה שתירץ הוא ז״ל דלמים שניים קרי אחרונים דבחולין אין צריך שניים כלל לדעת רבינו ואם כוונתו לומר כשבא לחלק הרביעית לשנים וליתן מעט מעט שאותם המים שנוטל בפעם שניה אין נוטלין אכתי קשה למה כתב רבינו ז״ל דין זה גבי

הגהות מיימוניות

[ו] דלא כה״ג שכתבו שמותר להטביל ידיו בתוך הכלי ע״כ: [ז] וכן פר״י וכן תנן במסכת ידים והא דמשמע פרק כל הזבחים שקיבל דפסול כשאין הפרה שותה ושותה מהן היינו כשהן עבין מחמת טיט וע״ש בספר התרומה:

מגדל עוז

דיוסף בן חוני פירקא קמא בתמורה בשאובה שהמטיכוס. כבר השבתי בזה בארוך בראיות ברורות בשמש שאין המים שאובין מטהרין וכן כתב מורי הרשב״א ז״ל בשער השלישי דבית הקודשה ואפילו לדעתו אם כן מה לי בעלי קריין מה לי שאר הטמאים ומה שכתב הר״ע ז״ל בפיסקא זו ברור ומחוור הוא פרק כל הבשר דגרסינן תמן אמר רבא האי אריתא דדלאי אין נוטלין ממנה לידים ואין מטבילין בה את הידים אין נוטלין ממנה לידים דלא אתו מכח גברא ואין מטבילין בה את הידים דהוו להו מים שאובין ע״כ אלמא שאין המים שאובין מטהרין את הידים אלא בנטילה כדברי ר״מ ז״ל וזו אינה צריכה לפנים ועוד אסיקנא בההיא שמעתא גופא אתקין רבי יעקב מנהר פקוד נטלא בת רביעתא אלמא בעינן כלי ועוד דהא ברים ההיא שמעתא גרסינן חמי טבריא חזקיה אמר אין נוטלין מהם לידים ורבי יוחנן אמר כל גופו טובל בהן אבל לא ידיו ואקשינן אדרבי יוחנן השתא כל גופו טובל בהם ידיו לא כל שכן ופריק רב פפא במקומן דכ״ע לא פליגי דשפיר דמי מישקל מינייהו במנא כ״ע לא פליגי דאסור כי פליגי דפסיק מינייהו בבת בירתא מר סבר גזרינן בת בירתא אטו מנא ומר סבר לא גזרינן אלמא לרבי יוחנן אע״פ שכל גופו טובל בהן אין נוטלין ממנו לידים. עוד יש לי ראיה פ״ב דזבחים בשמעתין דמי כיור דמסיק מי מערה אצטריכא ליה שלא תאמר כל גופו טובל בהן ידיו לא כ״ש אלמא איכא מי מערה שטובל בהן כל גופו ולא ידיו וא״כ אפילו לדעת הראב״ד ז״ל אין הנדון דומה לראיה ולכך נתבררו דברי ר״מ ז״ל ונתלבנו וכד״ן: כל הנוטל ידיו ס׳ עד מלבתות אותן. זהו כלל שלקח הוא ז״ל לכלול הענין ואחר כך פורט אותו: כיצד מים שנשתנו כו׳ עד לא פסלן. ריש מסכת ידים (דף ע״ד) ובחולין פרק כל הבשר (דף ק״ה): ועניין המים שמגולים. פרק אין מעמידין (דף ל״ה): מים ראשונים מטביל בהן כו׳ עד בכשרותן. פירקא קמא דמסכת ידים: כל מים שנפסלו כו׳ עד להטביל. פירקא קמא דמסכת ידים ופרק כל הבשר (דף ק״ה ק״ו) חמי טבריא במקומן כו׳ עד לשתיית בהמה. פרק כל הבשר:

בהמה: **י** יש לנוטל ליתן על ידיו מעט [ח] מעט עד שיתן כשיעור. ואם נתן הרביעית כולה בשטיפה אחת כשר. נוטלין ארבעה או חמשה זה בצד זה או יד זה על גבי זה בשטיפה אחת. ובלבד שירפו ידיהן כדי שיבא ביניהן המים. ויהיה באותה השטיפה כדי רביעית לכל אחד ואחד: **יא** אין נוטלין מים לידים לא בדפנות [ט] הכלים ולא בשולי המחץ ולא בחרסים ולא במגופת החבית. ואם תיקן המגופה לנטילה נוטלין ממנה לידים. וכן החמת שתיקנה נוטלין ממנה לידים. אבל שק וקופה שנתקנו אין נוטלין מהן לידים. ולא איתן לחבירו בחפניו שאין חפניו כלי. וכלים שנשברו שבירה המטהרת אותן מידי טומאה אין נותנין בהם לידים מפני שהן [י] שברי כלים

א טור א"ח סי' ק"ס סמ"ג עשין כ"ז:

כסף משנה

אם כן צריך לומר דמים אחרונים שכתב כאן היינו מים שאחר הסעודה. אבל קשה היאך אשכחן פסול במים שאחר הסעודה ואפשר דלעולם אמים שניים דראשונים קרי אחרונים ואף על גב דלחולין אינו צריך מים שניים מכל מקום צריך להטיל רביעית מים על ידיו ואם הטיל חצי רביעית ממים כשרים לא יטיל חצי רביעית אחרון ממים פסולים ומינו בלשון המשנה דקרי לשניים אחרון דתנן בפרק שני דמסכת ידים שאין המים האחרונים מטהרים אלא המים שעל גב היד:

י יש לנוטל וכו'. משנה פרק שני דידים נטל ידו אחת משטיפה אחת טהורה שתי ידיו משטיפה אחת רבי מאיר מטמא עד שיטול מרביעית כלומר שאינן טהורות אבל צריך עוד שיטול מים שניים לטהר את אלו ושיהיה במים השניים האם רביעית סובר רבינו דהיינו לרבי מאיר אבל רבנן פליגי עליה וסברי דנטל שתי ידיו משטיפה אחת טהור והלכה כוותייהו וכן כתב בפירוש המשנה ועוד דהיא מתניתין בתרומה מיתניא דאילו לחולין א"צ מים שניים לדעת רבינו כמו שאבאר בסמוך:

נוטלין ארבעה וכו'. משנה שם (פ"ב דידים) נוטלים ארבעה וחמשה זה בצד זה או זה על גב זה ובלבד שירפו שיבאו בהם המים. ומה שכתב ויהיה באותה השטיפה וכו' מדאמרינן בפרק כל הבשר (חולין דף ק"ז) אמר ליה רב ששת לאמימר קפדיתו ר"נא אחזותא ואשיעורא אמר ליה אמנא ואזהותא קפדינן אשיעורא לא קפדינן דתניא מרביעית נוטלין לידים לאחד ואפילו לשנים ול"א היא שאני התם דאתו משיירי טהרה. וכתב רבינו בפירוש המשנה בריש מסכת ידים ד"פ דהיינו דוקא במים שניים אבל במים ראשונים לא יהיו פחות מרביעית לכל אחד וסבת מה שהקלנו במים שניים והיותם ראויים בפחות מרביעית לפי שהרי כבר נטהרו במים ראשונים והוא אומרם בסבת זה שאני התם דאתו משיירי טהרה ואין אנו צריכין אלא מה שימשח כל היד בלבד הרי בהדיא שצריך רביעית לכל אחד ואחד. ומדברי רבינו שלא הזכיר בהלכות אלו מים שניים נראה שסובר דלפת חולין אין צריך מים שניים שכיון שנטל ידיו מרביעית אפילו בשטיפה אחת טהורות וכן נראה עוד מדבריו בפרק י"א מהלכות מקואות ומהקדמת פירושו למסכת ידים:

יא אין נוטלין מים וכו'. משנה פרק קמא דידים אין נותנין מים לידים לא בדפנות הכלים ולא בשולי המחץ ולא במגופת החבית ומשנה זו שנויה גם כן בפרק חמישי דפרה וכתב שם רבינו וכבר ביארנו בפרק שני מכלים שמחץ ר"ל הכלי השוקע מאליו בתוכו קערורית והוא אשר נקרא שולי המחץ. ובפרק שני דכלים שנינו חבית דפונה בשולי המחץ וכתב רבינו מחץ הוא כלי גדול מחרס ולו קנה דומה לו כדמיון בית יד והוא שולי מחץ ושוליים הם הקנוות וזאת החבית היא קטנה הקוקה בקנה האחד של מחץ להכנים היד בו בעת הגבהת המחץ ולזה לא תטמא לפי שלא נעשה לקבלה עכ"ל. וכפי זה נראה שאפילו מקבל רביעית אין נוטלין בו לידים לפי שלא נעשה לקבלה וסמ"ג כתב דטעמייהו לפי שאין מחזיקין רביעית אלא אם כן סומכים אותם בשום דבר שאין יושבין אלא מסומכין וכן כתבו הגהות בשם הרמ"ך ובסמוך אכתוב שזה מחלוקת רש"י והתוספות: ומה שכתב רבינו ולא בחרסים: ואם תיקן המגופה וכו'. פרק כל הבשר (חולין דף ק"ז) אמר רבא מגופת חבית שתיקנה נוטלים ממנה לידים המת וכפישה שתיקנן נוטלים מהם לידים שק וקופה אע"פ שמקבלים אין נוטלים מהם לידים, ופירש"י מגופת חבית שתיקנה הקקה לקבל רביעית אף על גב דמעיקרא לאו לאשתמושי בגווה עבידא ואין חללה עשוי לתוכו. והתוספות כתבו נראה דבלא חקיקה היא רביעית אלא שמשופעת ואינה יושבת אלא מסומכת ואין בית קיבול שלה חשוב כיון שאם באת להושיבה בלא סמיכה היו המים נשפכים ולא היה נשאר בה רביעית ותיקנה היינו שמרחיבה מלמטה עד שיושבת שלא מסומכת. ובשק וקופה פירש"י אין מלאכתן למים דרובן אין מקבלין מים עכ"ל. וחמת וכפישה הם מיני נודות של עור ותיקון דידהו אפשר דהיינו שיתפור אותן בענין שלא יהיו נקובין כלל. ומספר מלות גדול משמע שעשה להם בית מושב:

ולא יתן לחבירו וכו'. משנה פרק קמא דידים ולא יתן לחבירו בחפניו מפני שאין נותנין לידים אלא בכלים וכתב שם רבינו לא יתן לחבירו בחפניו שלא ימלא ידיו וישפוך על ידי חבירו אשר רוצה לטהר ידיו: וכלים שנשברו וכו'. פרק כל הבשר אמר רבא כלי שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים ואם כן כי תנן ולא בדפנות הכלים היינו אע"פ שעדיין מקבל טומאה ואפילו הכי אין נוטלין בהם דאי לאו הכי רבא מתניתין אתא לאשמועינן. ויש לדקדק על דברי רבינו אמאי לא נקט כלישנא דרבא דאמר כלי שניקב בכונס משקה. ונראה לי שהטעם מפני ששיעור זה הוא לכלי המיוחד למשקין אבל אם הוא מיוחד לאוכלים אינו עולה מטומאתו עד שניקב במוציא זית ואם הוא גיסטרא שהוא כלי העשוי לקבל המשקי' הדולפים אע"פ שלא ניקב אלא במוציא משקה טהור כדאיתא בסוף פרק המצניע (שבת צ"ה ב') וכמו שכתב רבינו (בפרק י"ט מהלכות כלים) ורבא אורחא דמילתא נקט דבכלי המיוחד למשקין רגילים ליטול לידים ורבינו רצה לכלול דין כל הכלים בדבור אחד ולכן כתב סתם שאם נשברו שבירה המטהרת אותם מידי טומאתם כל אחד כפי דינו אין נותנים בהם לידים וסמך על מה שכתב בהלכות כלים דין כל כלי וכלי באיזה נקב עולה מטומאתו כנ"ל: **ואפשר** עוד שדעתו לומר דכונס משקה דנקט רבא אורחא דמילתא נקט שדרך ליטול לידים בכלי חרס ומינה נילף שאם בא ליטול בכלי שטף נקוב שיעור הנקב כשיעור ליטהר מידי טומאה ומפני כך סתם וכתב דבנשבר שבירה המטהרתו מידי טומאה תליא מילתא כל כלי וכלי כדינו. וכתב סמ"ג שאם ניקב נקב קטן פחות מכונס משקה ומחזיק רביעית למטה מן הנקב ובאים המים דרך הנקב על ידיו טהורות אפס הנוטל מן המים העוברים חוץ לנקב ונופלים דרך שפת הכלי פסולות כיון שבאו על הנקב דמן הנקב ואילך אין תורת כלי עליו אלא למטה מן הנקב יש תורת כלי עליו כיון שלא ניקב בכונס משקה עד כאן לשונו. ומשמע מדבריו שאם ניקב בכונס משקה אפילו שנוטל דרך הנקב לא נטהרו ידיו דאין תורת כלי עליו כלל אפילו מן הנקב ולמטה. אבל הרא"ש כתב בפרק כל הבשר וכלי שניקב ומחזיק רביעית למטה מן הנקב מותר ליטול דרך הנקב אבל לא דרך פיו דלמעלה מן הנקב לא חשיב כלל וכן כתב בספר התרומה ומשמע דבכל נקב אמרו אפילו הוא יותר מכונס משקה. ובתרומת הדשן נסתפק בדברי רבינו אם הם דוקא בניקב בכונס משקה בשוליו שאינו מחזיק רביעית למטה מן הנקב אבל אם מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה כשר או אי אפילו בכה"ג נמי פסול. ונראה דמאי דמספקא לתרומת הדשן פשיטא ליה לטור דלדעת רבינו אינו נפסל בניקב בכונס משקה אלא אם כן אינו מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה אבל אם מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה כשר וליסנא דרבינו הכי דייק שכתב כלי שנשבר ולא כתב כלי שניקב דכיון דאינו מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה הרי הוא כאילו נשבר דמטעם זה הוא עולה מטומאתו בכך. וכן מצאתי להרשב"א שכתב בתורת הבית וזה לשונו כלי שניקב נקב גדול עד שהוא מכניס משקים כשאדם מושיבו על המים הרי זה פסול במה דברים אמורים בזמן שניקב בשולי הכלי עד שאינו מקבל רביעית מן הנקב ולמטה אבל אם מקבל רביעית מן הנקב ולמטה כשר במה דברים אמורים בכלי שאין שבירה זו מעלה אותו מטומאתו אבל כלי שניקב או נשבר שבר המעלה אותו מטומאתו פסול לפי שאין זה כלי אלא שבר כלי עכ"ל. נראה דמשכחת לה כלי העולה מטומאתו בניקב פחות מכונס משקה כגון שהוא גיסטרא וכדאמרינן בסוף פרק המצניע שהוא עולה מטומאתו בניקב במוציא משקה וכתבו רבינו בפרק י"ט מהלכות כלים ומדברי רבינו גם נראה שהוא סובר כדברי הרשב"א דבסתם כלים דניקבו בכונס משקה

לחם משנה

גבי אמי סבירא בדוקא בכל הדינים שייכים במים הראשונים הי"ל דאותם שייכי במים שניים כשנותן שתי פעמים על ידיו מרביעית אחת גבי חולין והיה לו לכתוב כמו שכתב גבי תרומה בפרק י"א מהלכות מקואות שכל הדינים הנוהגים במים הראשונים הם במים שניים ונתן כלל לכל הדינים אלא ודאי עיקרן של דברים כמו שכתבתי:

י נוטלין ארבעה או חמשה וכו'. ממה שכתב רבינו בפירוש המשנה בריש מסכת ידים נראה שהוא סובר דמה שאמרו במשנה נוטלין לאחד אף לשנים וכו' היינו במים שניים דוקא מפני שכבר נטהרו הידים מאמת הראשונים. ונראה מדבריו שם שהוא מפרש מה שאמרו בגמרא בפרק כל הבשר (דף ק"ז) שאני התם דקא אתו משיירי טהרה שאין פירושו כפירוש רש"י ז"ל אלא הפירוש כפי דעתו הוא דאתו משארית מים אחרים שנטהרו הידים בהם כלומר שכבר נטהרו הידים במים הראשונים. כך נראה מדבריו שם וכאן אזיל לטעמיה שכתב שיהיה באותה שטיפה כדי רביעית לכל אחד ואחד. וקשה לפירושו חדא דשם במשנה כדפליג בסיפא בין ראשונים לשניים שאמרו שם מוסיפין על השניים ואין מוסיפין על הראשונים אמאי לא מפליג ברישא דהיינו דוקא בשניים אבל לא בראשונים ומדפליג בסיפא ולא ברישא משמע דרישא בכל גוונא הוי בין לראשונים בין לשניים. **ועוד** קשה דבפרק שני דגיטין (דף ט"ו:) איבעיא לן ידים טהורות לחצאין או אין טהורות לחצאין ואמרו שם אילימא דקא משו בי תרי מרביעית והתנן מרביעית נוטלין לידים לאחד אפילו לשנים וכו' והשתא לדעת רבינו ז"ל מאי מקשה דלימא מתניתין במים שניים דוקא כמו שאנו אומרים לפי האמת והיינו דאיבעיא ליה למקשה אי מתניתין בשניים דוקא אבל בראשונים לא או דילמא אפילו לראשונים דמתניתין סתמא מיתניא וכדסבירא לי' מ"ד אשיעורא לא קפדינן בפרק כל הבשר. ונראה לתרץ לזה לדעת רבינו ז"ל דודאי הך סוגיא דגיטין משמע ליה דמתניתין סתמא מיתניא ולכך פריך מהיא מתניתין אבל כיון דבפרק כל הבשר אמרו דדוקא במים שניים דוקא פסקינן כסוגיא דפרק כל הבשר דהוי מקום סוגיא במקומה ועוד דהוי מסקנא דגמרא דקאמר התם ולא היא שאני התם וכו':

יא וכלים שנשברו וכו'. מה שלא הזכיר רבינו ז"ל כונס משקה כתב הרב מוהרי"ק ז"ל בסי' קנ"ט מפני שסובר דרבא אורחא דמילתא נקט וכו' והוא הדין לשאר הכלים כל אחד ואחד לפי שיעורו. וקשה דדין זה ג"כ הוזכר בסוף פרק המצניע (דף צ"ה) גבי קידוש מי חטאת וכתבו רבינו בפרק ו' מהלכות פרה אדומה ושם כתב כלי חרס שניקב בכונס משקה אין ממלאים וכו' ולמה לא פי' שם כל כלי וכלי כפי שיעור טהרתו כמו שפירש כאן

מגדל עוז

יש לנוטל ליתן כו' עד לכל אחד ואחד. פרק שני דמסכת ידים: **אין נותנים לידים כו'** עד נותנים בם לידים. פירקא קמא דמסכת ידים ופרק כל הבשר (דף ק"ז): **אבל שק וקופה כו'** עד שאין חפניו כלי. פירקא קמא דתוספתא דמסכת ידים ופרק כל הבשר: **כלים שנשברו כו'** עד שברי כלים. פרק כל הבשר:

הגהות מיימוניות

[ח] וצריך להדיחן תחילה שלא יהא עליהן ליכלוך ודבר חוצץ ועדיין ישפוך עליהן פעמיים ראשונה לטהרם שנייה לטהרת המים שנטמאו וצריך שאם נטל אחת ראשונה לחבירתה שלא תגענה זו לזו עד שיטהר שתיהן שהרי הטמאה מטמאה לחבירתה מחמת משקין שעליה וכן אם נגע לו אחר שלא נטל ידיו בידיו בעודם במים מוכשרות צריך לחזור וליטול שהרי טמאום לו על ידי המים שעליהם: [ט] מכאן פסקו שצריך שיכול הכלי לעמוד שלא מסומך אבל אם מחזיק רביעית אע"פ שלא מסומך יכול להיות שכשר לנטילה מן המים שיכול ליכנס בהן כשיושבין בלא סמיכה ע"כ: [י] אבל אם ניקב נקב קטן עד שיצאו המים דרך הנקב או מותר ליטול דרך הנקב אבל המים העוברים את הנקב ויוצאים דרך שפת הכלי פסולות שמן הנקב ולמעלה אין תורת כלי עליו ע"כ:

משקה מעלה אותן מטומאתם דוקא כשאין מחזיקין רביעית מן הנקב ולמטה אבל אם הם מחזיקין רביעית עדיין שם כלי עליהן שאפילו שבר כלי אם הוא מחזיק רביעית כתב שהוא טמא בפרק שני ובפרק שלישי דמסכת כלים ואע"פ שכתב בפרק זה אין נוטלין לידים בדפנות הכלים ולא בשולי המחץ ולא בחרסים ולא במגופת החבית לאו משום שבר כלי פסל להו אלא מפני שאינן מקבלין שלא מסומכין דומיא דמגופת חבית דנקט בהדייהו. ואע"פ שכתב ואם תיקן המגופה לנטילה נוטלים ממנה לידים הוא הדין דמהני תיקון לאידך אלא לישנא דרבא נקט דאמגופה אמרה בפרק כל הבשר דאם תיקנה נוטלין ממנה לידים ורבא חדא מנייהו נקט והוא הדין לאידך אי נמי לרבותא נקט מגופה אע"פ שאין הללה עשוי לקבלה מהניא בה תיקון וכל שכן לדפנות כלים ודומיהם :

יב בכל הכלים נוטלים לידים ואפילו בכלי גללים וכלי אדמה וכו'. משנה פרק קמא דמסכת ידים בכל הכלים נוטלין לידים אפילו בכלי גללים בכלי אבנים בכלי אדמה כלומר אע"פ שכלי גללים אינן מקבלין טומאה וכן כלי אדמה והם כלי חרס שלא הוסקו בכבשן וגם הם אין מקבלין טומאה נוטלין מהן לידים : ומה שכתב והוא שיהיו שלמים כבר נתבאר והוצרך לכתוב כאן רבינו זה משום דלא תימא כי חיישינן לשבירה דכלי היינו בכלים המקבלים טומאה דכיון דמעיקרא מקבלי והשתא לא מקבלי בטלו מתורת כלי אבל כלי גללים וכלי אדמה כיון דמעיקרא נמי לא מקבלי טומאה השתא נמי כי ניקבו לא בטל מהם תורת כלי קמ"ל דלא מפלגינן כיון דגמרא לא מפליג בינייהו : כלי שאינו מחזיק רביעית או אין בו רביעית וכו'. בפרק כל הבשר (חולין דף ק"ז) אמר רבא כלי שאין בו רביעית אין נוטלין ממנו לידים איני והא אמר רבא כלי שאין מחזיק רביעית אינן נוטלין ממנו לידים הא מחזיק אע"ג דלית ביה לא קשיא הא לחד הא לתרי דתניא מי רביעית נוטלין לידים לאחד ואף לשנים שמעינן מהא דלחד תרתי בעינן שיחזיק רביעית ושיהיה בו רביעית :

יג הכל כשרים וכו'. סוף פרק קמא דמסכת ידים הכל כשרים ליתן לידים אפילו חש"ו מניח חבית בין ברכיו ונוטל ומטה החבית על צדה ונוטל והקוף נוטל לידים ר' יוסי פוסל בשנים אלו. ופירש רבינו הקוף בלשון ערב קד"ר אמר ר' יוסי שהוא פסול כששפך המים על היד וכן אינו רואי אלא שיטה הכלי וישפכו המים ממנו על הידים ויהיה האדם עצמו אשר הטה אותם עד שישפכו המים על ידו ואין הלכה כר' יוסי : וכתב הראב"ד והלא אמרו בגמרא דחולין וכו' אבל הקוף ולא כלום עכ"ל : וי"ל שדעת רבינו לומר דהא ודאי כת"ק קי"ל ומ"ש בגמרא דבעינן דליתו מכח גברא לאו למעוטי כי אתו מכח קוף אלא למעוטי כי אתו מנפשייהו בלא כח שום בעלי חיים ואפשר דקוף לאו דוקא אלא ה"ה לכל ב"ח אלא דאורחא דמילתא נקט ואפילו תימא קוף דוקא לא אתא למעוטי אלא כי אתו מנפשייהו בלא כח אדם ובלא כח הקוף. וטעמא דר"י דפסל במטה חבית על צדה משום דבעינן כח אדם וליכא שהרי כשהוא מטה את החבית ומניחה כך מוטה על צדה המים יוצאים מאליהם ות"ק מכשיר משום דכיון שהאדם הטה את החבית אפילו הלך ויצא לו אח"כ והחבית שופכת מים כל היום כולו מחמת הטייתו כח גברא הוא ולא דמו לשוקת דהתם כיון ששפך הדלי בשוקת כבר פסק כח אדם וכך הם דברי רבינו שממון בפרק קמא ועוד דכיון דאיכא כח כלי לא דמי לדין השוקת שכתב רבינו בסמוך דהתם ליכא כלי כמ"ש. ויש הוכחה למה שכתבתי דכח אדם לאו דוקא שכתב רבינו לעיל בפרק זה כל הנוטל ידיו צריך ליזהר בד' דברים וכו' שיהיו המים באים מכח נותן וכן לקמן בסמוך בדין השוקת כתב שהרי אין כאן נותן על ידיו הרי שלא הקפיד על כח אדם אלא על כח נותן יהיה אדם או זולתו ואע"פ שבסוף דבריו בדין השוקת כתב עד שנמצאו המים ששטפו על ידיו מכח נתינת אדם נמשך אחר לשון הגמרא וכבר גילה דעתו דכח אדם לאו דוקא . ועוד דכשהזכיר כח אדם היינו כשהיו ידיו קרובות לשפיכת הדלי דהתם קושטא דמילתא היא שבאו עליו מכח אדם אבל ברישא דלא עלתה לו נטילה נזהר מלכתוב שהרי אין כאן כח אדם דהוה משמע דכח אדם דוקא בעינן וכתב שהרי אין כאן נותן על ידיו והא דנקט השוקת שדולה אדם רבותא קאמר אפילו שאדם הוא הדולה לא עלתה לו נטילה וכבר ביאר הטעם מפני שאין כאן נותן על ידיו הא אילו הוה נותן אע"פ שאינו אדם עלתה לו נטילה ובסוף הלכות מקואות כתב גם כן שאין נוטלים לידים אלא מכח נותן וכן פעמים ושלש באותו פרק הזכיר כח נותן ולא הזכיר כח אדם . וכתב ה"ר יונה בפרק אלו דברים שכן דעת רב יהודאי גאון דהלכה כת"ק וכן פסק הרשב"א בפרק כל הבשר ובת"ה :

יד השוקת שדולה וכו'. בפרק כל הבשר (חולין ק"ז) אמר רב פפא האי אריתא דדלאי אין נוטלין ממנו לידים דלא אתו מכח גברא ואי מקרב לגבי דולא דקא אתו מכח גברא נוטלין ממנו לידים ואי בזיע דולא בכונס משקה מילף לייפי ומטביל בה את הידים. ופירש"י האי אריתא ליגור ששופכין לו מים מן היאור בדלי והוא מוליך מים לשדות אין נוטלין ממנו לידים לתת ידיו לתוכו ויקלחו המים לתוכן דלא מכח גברא אתו שכבר עבר כח השופך ואין כאן לא נטילה ולא טבילה נטילה דלאו מכח גברא קא אתו טבילה נמי בליגור ליתא שאין כאן שיעור מקוה ואי מקרב לגבי דולא כשהדולא שופך זה נותן ידיו סמוך למקום שפיכה והמים מקלחים מכח השפיכה לתוך ידיו ש"ד ואי בזיע דולא בכונס משקה והשופך שופך דרך פיו לליגור והנקב מקלח מאחוריו ליאור מילף לייף הליגור עם היאור ע"י כלי ומטבילין בליגור את הידים דלאו טבילה חמורה היא ודיה בחיבור זה . והרי"ף כתב מימרא זו פרק אלו דברים והוא גורס ואי בזיע דולא בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים דלאו כלי הוא וכתב עליו הרא"ש ולפי זה נ"כ אין מטבילין בו דלא חשיב חיבור בהכי כי היכי דלא חשיב חיבור לענין טבילת כל הגוף ונראה שכך היתה גירסת רבינו ולא הוצרך לכתוב שאם ניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים לפי שסמך על מ"ש כלים שנשברו שבירה המטהרת אותם וכו' :

טו מים שנסתפק לו וכו'. משנה פרק שני דמסכת ידים ספק עשה בהן מלאכה ספק לא עשה בהן מלאכה ספק יש בהן כשיעור ספק אין בהן כשיעור ספק טמאים ספק טהורים ספיקן טהור מפני שאמרו ספק הידים ליטמא ולטמא ולטהר טהור : ומ"ש רבינו ספק נטל ידיו וכו'. כן פי' הוא ז"ל על משנה י"א דפ"ד דמסכת טהרות. ואפשר שסובר שזהו מ"ש בפרק במה אשה (שבת ס"ב :) אבל משא ולא משא לית לן בה

כלים : **יב** בכל הכלים נוטלים לידים ואפילו כלי גללים וכלי אדמה והוא שיהיו שלמים. כלי שאינו מחזיק רביעית או אין בו רביעית אין נותנין ממנה לידים : **יג** * הכל כשרין ליתן לידים אפילו חרש שוטה וקטן . אם אין שם אחר מניח הכלי בין ברכיו וצק על ידיו. או יטה החבית על ידיו ויטול או נוטל ידו אחת וצק בזו על זו וחוזר וצק בראשונה על השנייה . והקוף נוטל לידים : **יד** השוקת שדולה אדם בידו או בגלגל ונותן לתוכה והמים נמשכין ממנה באמה והולכין ומשקין הירקות או הבהמה והניח ידיו בשוקת ועברו המים ושטפו על ידיו לא עלתה [ג] לו נטילה. שהרי אין כאן נותן על ידיו. ואם היו ידיו קרובות לשפיכת הדלי עד שנמצאו המים ששטפו על ידיו מכח נתינת האדם עלתה לו נטילה : **טו** * מים אשנסתפק לו אם נעשה מהן מלאכה או לא נעשה. אם יש בהן כשיעור או שאין בהן. אם הן טהורין או טמאין ספק נטל ידיו ספק לא

א טור א"ח סי' ק"ס סמ"ג עשין כ"ז :

השגת הראב"ד

*) הכל כשרים ליתן לידים כו' עד והקוף נוטל לידים : כתב הראב"ד ז"ל והלא אמרינן בגמרא דחולין דבעינן דניתו מכח גברא והוא עצמו כתב כן למטה אע"פ שהוא שנוי כן במסכת ידים לתנא קמא בעלי הגמרא לא הסכימו כן ואולי ידעו כי תנא קמא דר' יוסי דפליג עליה יחידאה הוא ולאו הלכתא היא ומהיכא תיתי שהקוף יהיה עליו תורת אדם וחרש ושוטה וקטן יש להם מעשה אבל הקוף ולא כלום עכ"ל :

השגת הראב"ד

*) מים שנסתפק לו כו' עד שכל ספק שבטהרת ידים טהור : כתב הראב"ד ז"ל ועם כל זה אם יש לו מים לרחוץ אמרינן לו קום רחוץ והוציא עצמך מן הספק עכ"ל :

לחם משנה

כאן אלא שהזכיר כונס משקה בדוקא דמשמע דשיעור אחד לכל הכלים :

יב כלי שאינו מחזיק רביעית. מימרא דרבא בפרק כל הבשר (דף ק"ז) ומשמע דהא מחזיק רביעית [אע"ג דאין בו] נוטלין לידים. ובגמרא הקשו מהך מימרא דרבא אמימרא אחרת דקאמר כלי שאין בו רביעית אין נוטלין ממנו לידים . ותירצו שם הא לאחד הא לשנים . ונראה דהיינו דוקא לשנים לדעת רבינו ז"ל דאז נוטלין לידים לשניים מרביעית אחת אבל בראשונים אין נוטלין אלא ברביעית שלם כמ"ש. או אפשר דמימרא דרבא אפילו בראשונים וכדאסיקו בגמרא ולא היא וכו' דהו הא ולא הוי הך דינא אלא דוקא בשניים : **טו** ספק נטל ידיו וכו'. כתב מוהררי"ק ז"ל בסימן ק"ס דילא לו לרבינו כן מהא דאמרו

משנה למלך

טו ספק נטל ידיו ספק לא נטל ידיו ספיקו טהור כו'. (א"ה עיין מ"ש הרב המחבר ז"ל ריש פ"ד מהלכות בכורות ופי"ד מהלכות שאר אבות הטומאות ע"ש) :

מגדל עוז

בכל הכלים כו' עד שלמים. פירקא קמא דמסכת ידים : כל שאינו מחזיק כו' עד לידים. פרק כל הבשר : הכל כשרים ליתן לידים כו' עד והקוף נוטל לידים . פירקא קמא דידים ובתוספתא : כתב הראב"ד ז"ל והלא אמרינן בגמרא דחולין וכו' אבל הקוף ולא כלום עכ"ל : ואני אומר אמת הוא כי דין הקוף שנוי סוף פרק קמא דמסכת ידים וכן שנינו מטה חבית על צדה ונוטל והקוף נותן לידים ר' יוסי פוסל בשנים אלו ופסק ר"מ ז"ל כתנא קמא דר' יוסי וכתב הר"מ ז"ל מקולי דטעמא משום דסתמא דתלמודא כוותיה פרק שני דזבחים בשמעתין דמי כיור שכבאתי למעלה וה"נ לה איבעיא להו מהו לקדש ידיו ורגליו בכיור ממנו אמר רחמנא ולא בתוכו או דילמא אפילו בתוכו אלמא דעד כאן לא מספקא ליה אלא משום דכתיב ממנו הא לאו הכי פשיטא ליה דשרי והיינו כת"ק דרבי יוסי ולכך הסכים כדבריו וגם מורי הרשב"א ז"ל כך הסכים בתורת הבית שלו ולא דמיא ליה לאריתא דדלאי דפרק כל הבשר דהתם לא מכווני לנטילה כלל אלא להשקות בהמות או שדות בלבד. ומה שתמה הראב"ד ז"ל לומר שיהיה מעשה הקוף כלום וגריע ליה מחרש שוטה וקטן אדרבא איפכא מסתברא דאנן סהדי שהוא מדמה כל מה שהוא רואה ועושה כן מה שאין כן בחש"ו שאין להם דעת לדמות וללמוד לעשות כרמיזה כמוהו ויש לי להביא ראיה על זה מדאמרינן פרק הגוזל עצים גמרא מתניתין דנתן למר לצבע בשמעתין דשבח סמנין על גבי הצמר דאסיק רבינא דהוא בתרא הכא במאי עסקינן כגון דאמר דחד וסמנין דחד ואתא קוף וצבעיה אלמא דמעשה קוף מילתא הוא. ועוד יש לי ראיה פשוטה דעדיפא עובדים דקוף מדחרש ש"ו דגרסינן סוף מסכת מעילה גמרא מתניתין דשלח ביד חרש ש"ו אם עשו שליחותו בעל הבית מעל ומקשינן והא לאו בני שליחות נינהו ופריק רבי יוחנן כאותה ששנינו נתנו על גבי הקוף והוליכו על גבי הפיל והוליכו הרי עירוב אלמא עבדא שליחותיה הכא נמי עבדא שליחותיה עד כאן ומדעביד חש"ו כקוף ופיל מכלל דעדיף כוותיה. ועוד דבמנחות שילהי פרק שתי הלחם אסיק מר זוטרא ואיתימא רב אשי אפילו תימא בשלא קדם וסילקו וכל דבר שנעשה שלא כמצותו נעשה כמי שסדרו הקוף והכיא ודאי מעשה הוי אלא שאינו כמצותו וקיימא לן הכי. ועוד דפרק בכל מערבין גמרא מתניתין דנתנו לעירובו ביד חש"ו אינו עירוב אמרינן ואם אמר לאחר לקבלו ממנו הרי זה עירוב ואקשינן דילמא לא ממטי ליה ומהדרינן כדאמר רב חסדא אמר רב בעומד ורואהו הכא נמי בעומד ורואהו כו' עד היכא איתמר דרב חסדא אהא דתניא נתנו לפיל נתנו לקוף והוליכו אין זה עירוב ואם אמר לאחר לקבלו הימנו הרי זה עירוב ואקשינן עלה ודילמא לא ממטי ליה ומהדרינן אמר רב חסדא אמר רב בעומד ורואהו אלמא דינם שוה ומעשיהם מעשה וכל שכן בנטילת ידים שהוא עצמו רואהו ומקבל ממנו ולדעתיה קא עביד וזה פשוט ומ"מ קשיין ברייתות אהדדי לגבי עירוב וכבר הקשה אותם ותירצם רבינו אפרים הגרפתי ז"ל בתוס' ופריקו לה בתלתא פירוקי שפירי כמו שהוא חקוק בשיטת פרק בכל מערבין ואם רצית להעמיק תעיין שם כי כאן אינו מקומו אלא שהבאתיה לראיה לר"מ ז"ל וכד"ן : השוקת שדולה ממנו כו' עד עלתה לו נטילה . פרק כל הבשר (דף ק"ו ק"ז) : מים שנסתפק לו וכו' עד שכל ספק שבטהרת ידים טהור. פ"ב דידים : כתב הראב"ד ז"ל ועם כל זה אם יש לו מים לרחוץ אומרים לו קום ורחוץ והוציא עצמך מן הספק עכ"ל; ולגי

הגהות מיימוניות

[ג] אמר רבא האי אריתא דדלאי אין מטבילין בה את הידים :

לא נטל ידיו ספיקו טהור שכל ספק שבטהרת ידים טהור: טז * מים [א] הראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה עד שלא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים. ואחרונים צריך שישפיל ידיו למטה כדי שיצא כל כח המלח מעל ידיו. [ב] מים ראשונים ניטלים בין על גבי כלי בין על גבי קרקע. ואחרונים אינן ניטלין אלא על גבי כלי. מים ראשונים ניטלין בין בחמי [ל] האור בין בצונן. ואחרונים אינן ניטלין בחמין. והוא שיהיו חמים שהיד סולדת בהן מפני שאין מעבירין את הזוהמא שאינו יכול לשפשף בהן. אבל היו פושרין נוטלין מהן באחרונה: יז נוטל [ג] אדם [מ] ידיו שחרית ומתנה עליהן כל היום ואינו צריך ליטול את ידיו לכל אכילה ואכילה [נ] והוא שלא יסיח דעתו מהן. אבל אם הסיח דעתו מהן צריך ליטול ידיו בכל עת שצריך נטילה: יח * לט [ד] אדם את ידיו [ס] במפה ואוכל בהן פת או דבר שטיבולו במשקה אע"פ

השגת הראב"ד

*) מים הראשונים צריך שיגביה ידיו כו' עד כדי שילא כל כח המלח מעל ידיו: כתב הראב"ד ז"ל והוא יותר טוב שלא תעבור הזוהמא על מקום שלא הגיע תחלה עכ"ל:

השגת הראב"ד

*) לט אדם את ידיו וכו': כתב הראב"ד ז"ל והלא אמרו לא התירו מפה אלא לאוכלי תרומה בלבד עכ"ל:

א טור א"ח סי' קס"ב : ב טוא"ח סי' קפ"א סמ"ג עשין כ"ז : ג טור א"ח סי' קס"ד סמ"ג עשין כ"ז : ד טור סי' קס"ג ופסק לחומרא ע"ש :

כסף משנה

בה אע"פ שרש"י מפרש שם בענין אחר ואע"ג דאסיקנא התם דלאו מילתא היא לאו משום דדינא הכי אלא כדי שלא יבא לידי עניות וכדמשמע מדמוכח לה מדאמר רב פפא אנא משאי מלא חפנאי מיא וכו' וה"ה לשאר ספקות דתנן דטהור דכי היכי דלא ליתי לידי עניות שיהא צריך לחזור וליטול : כתב הראב"ד אם יש לו מים וכו' והוציא עצמך מן הספק עכ"ל. וי"ל שאם היה כן לא הוו שתקי רבנן מלהזכיר כן ואע"ג דאמרינן בפרק לענין ספק טומאה דאמרינן ליה הרי מקוה לפניך קום טבול שאני ידים שאין להם עיקר בדאורייתא: טז מים הראשונים צריך שיגביה ידיו וכו'. פרק קמא דסוטה (דף ד') אמר רב מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה תנא הנוטל ידיו צריך שיגביה ידיו למעלה שמא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים ודברי רבינו הללו מתבארים במה ששנינו ריש פ' מסכת ידים וכתבו פרק י"א מהלכות מקואות הידים מתטמאות ומתטהרות עד הפרק כילד נטל את הראשונים עד הפרק ונטל המים השניים חוץ לפרק וחזרו מחוץ הפרק לידיו ידיו טהורות שהמים השניים טהורים נטל את הראשונים והשניים חוץ לפרק וחזרו לידו נטמאת ידו שהמים הראשונים שחוץ לפרק טמאין מחמת ידיו ואין המים השניים מטהרין מים שחוץ לפרק ולפי שחזרו המים שחוץ לפרק לידיו טמאות עכ"ל. ונראה מכאן שאם נטל ידיו בשטיפה אחת אינו צריך להגביה ידיו שהרי אין שם מים שמאים שיחזרו ויטמאו את הידים וגם חוץ ליד לא נטמאו דהא טומאתן אינה אלא עד הפרק כנ"ל ומצאתי סעד לזה שכתב סמ"ג וראיתי בתוספתא שהמטביל ידיו אין צריך להגביה ידיו ולא לנגב ידיו עכ"ל. ובודאי טעמא לפי שאין שם מים טמאות וכמו שכתבתי: ועל מ"ש רבינו ומים אחרונים צריך שישפיל ידיו: כתב הראב"ד והוא יותר טוב שלא תעבור הזוהמא על מקום שלא הגיע תחלה עכ"ל. כלומר עוד טעם אחר יש שראוי להשפיל ידיו שאם יגביהם אולי תעבור הזוהמא בכל היד במקום שהיה נקי שהוא לא אכל אלא בראשי אצבעותיו זה נראה לי ברור בכוונתו ובעל מ"ע הפליג דעתו לדעת אחרת ואין דעתי נוחה בכך: מים ראשונים וכו'. ברייתא פרק כל הבשר (חולין דף ק"ה) ראשונים נוטלין בין בכלי בין ע"ג קרקע אחרונים אין נוטלין אלא על גבי כלי ואמרי לה אין נוטלין על גבי קרקע היכא בינייהו קינסא. ופירש"י קינסא קיסמי עץ וקסמים למ"ד כלי הכא לאו כלי הוא למ"ד אין נוטלין על גבי קרקע ש"ד. ונראה שרבינו פוסק לחומרא ולא ידעתי למה כיון דמידי דרבנן הוא ואפשר דטעמא משום דלישנא קמא לישנא דגמרא ואידך בלשון אמרי לה. א"נ י"ל דמשום דמילתא דסכנתא היא נקט לחומרא דמפרש התם דטעמא דאין נוטלין על גבי קרקע הוי משום רוח רעה : מים ראשונים נוטלין וכו'. ג"ז ברייתא שם מים ראשונים ניטלין בין בחמין בין בצונן אחרונים אין ניטלין אלא בצונן מפני שהחמין מפעפעין את הידים ואין מעבירין את הזוהמא מים ראשונים ניטלין בין בחמין בין בצונן אמר רב יצחק בר יוסף אמר ר' ינאי לא שנו אלא שאין היד סולדת בהם אבל היד סולדת בהם אין נוטלין בהם ואיכא דמתני לה אסיפא אחרונים אין ניטלין אלא בצונן אבל בחמין לא אמר רב יצחק בר יוסף אמר ר' ינאי לא שנו אלא שהיד סולדת בהם אבל אין היד סולדת בהן ניטלין מכלל דראשונים אע"פ שהיד סולדת בהם מותר ופסק רבינו כלישנא בתרא. וכתב רבינו בחמי האור לאפוקי חמי טבריא כמ"ש בסמוך וצריך דקדוק בלשון רבינו למה כתב אבל אם היו פושרין וכו' שממה שכתב והוא שיהיו חמין וכו' שמעינן לה ואפשר דלהתיר ליטול בהם לכתחלה איצטריכא ליה דלא תיסק אדעתין דלכתחלה לא יטול בפושרים כדי שלא יבא ליטול בחמין: יז נוטל אדם ידיו וכו'. ג"ז שם (ק"ו ק"ז) אמר רב נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום כולו א"ל רבינא לבני פקתא דערבות כגון אתון דלא נפישי לכו מיא משו ידייכו לפרא ואתנו עלווייהו לכולי יומא איכא דאמרי בשעת הדחק אין שלא בשעת הדחק לא ופליגא דרב ואיכא דאמרי אפילו שלא בשעת הדחק נמי והיינו דרב. ופסק רבינו כלישנא דקאמר דאפילו שלא בשעת הדחק שהרי סתם דבריו ולא חילק בין שעת הדחק לשלא בשעת הדחק וכ"פ ה"ר יונה וכתב לא מפני שהוא לשון אחרון שאינו נקרא לשון אחרון אלא כשהלשון הראשון מביא הגמרא בסתם והלשון אחרון בלשון איכא דאמרי אבל היכא ששניהם מביא אותם בלשון איכא דאמרי לא נקרא לשון אחרון אלא הטעם הוא מפני שהנטילה מדרבנן ובשל סופרים הלך אחר המיקל. ול"נ עוד טעם אחר שכל מה שאנו יכולים למעט במחלוקת יש לנו למעט ולהכי נקטינן כלישנא דקאמר אפילו שלא בשעת הדחק והיינו דרב ולא תיקשי להאי לישנא ממאי דאמר רבינא לבני פקתא דערבות אתון דלא נפישי לכו מיא וכו' דמשמע טעמא דלא נפישי להו מיא אבל שלא בשעת הדחק לא דאיכא למימר דה"ק אתון דלא נפישי לכו מיא אתם צריכין להתנות דאילו הוה שכיח לכו מיא לא הייתם צריכין ליכנס בטורח זה. ומ"ש רבינו והוא שלא יסיח וכו' פשוט הוא ממתניתין דפרק שני דמסכת טהרות וכ"כ רש"י ומתנה עליהם לאכילה ובלבד שיזהר מלטנפם ומלטמאם: יח לט אדם וכו'. ג"ז (שם ק"ז) איבעיא להו מהו לאכול במפה מי חיישינן דילמא נגע או לא ת"ש דשמואל אשכחיה לרב דקא אכיל במפה א"ל עבדין כדין א"ל דעתי קשה עלי כלומר אסטניס אני שאע"פ שנטלתי ידי אי אפשי לאכול בידי ואמריך בתר הכי אמר רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל התירו מפה לאוכלי תרומה ולא התירו מפה לאוכלי טהרות. ופי' רש"י התירו מפה לאוכלי תרומה דכהנים זריזים הם ולא נגעי ולא

לחם משנה

דאמרו בפרק במה אשה (דף פ"ב :) לא אמרן אלא דלא משא ידיה כלל אבל משא ולא משא לית לן בה ולאו מילתא היא דאמר רבא וכו' וקשה דאם הוא מפרש משא ולא משא ברוצה לומר שאינו יודע אם נטל או לא נטל איך דוחה אותו בגמרא מהא דאמר רב חסדא אנא משאי מלא חופנאי מיא וכו' בשלמא לפירש"י ז"ל דפירש דלא נטל מים כל הצורך אתי שפיר דדחי ליה מדרב חסדא אבל לפי' זה דהוא ספק נטל או לא נטל רב חסדא לא אמר הפך זה אלא כשהוא נוטל צריך שיטול בשפע אבל כשנסתפק לו אם נטל אין בכך כלום. ואולי דעתו לומר דדחי ליה מדרב חסדא דכי היכי דרב חסדא היה נוטל יותר מן הדין שהוא רביעית והיו נותנין לו טובה הרבה כן כל אדם אף ע"פ שמן הדין אין לו ליטול ראוי לו ליטול כדי שיתנו לו טובה הרבה דכל מאן דעביד לפנים משורת הדין בנס"י משלמים לו ואין זה מספיק. אלא נראה דנפקא ליה לרבינו הא ממאי דהזכירו במסכת ידים כמה ספקות בידים לטהר וסובר רבינו ז"ל דה"ה בהך ספיקא: ואחרונים צריך שישפיל ידיו למטה כדי שילא כל כח המלח וכו'. הראב"ד ז"ל בהשגות נתן טעם אחר ואמר שאם יגביה ידיו יפלו המים של הזוהמא היכא שלא הגיע תחלה והוא טעם נכון: יח לט אדם ידיו (ר"ל כורך את ידיו) במפה וכו'. בסימן קס"ג ביאר הרב ב"י טעמו וטעם ההשגות. וא"ת מאי שנא הכא דלא חיים לשמא יגע גבי חולין וגבי אוכל במגריפה צריך שיטול הא התם אינו נוגע וי"ל דמ"מ קרוב ליגע יותר וכן באוכל מחמת מאכיל

מגדל עוז

ואני אומר אינה זאת השגה שהרי לא נשנה במקומה פ"ב דידים ולא בתוספתא ור"מ ז"ל לא בא עתה אלא לחבר משנה תורה מן התלמוד הערוך ולקצר האורך כמו שכתבתי הרבה פעמים והרוצה להחמיר תבוא עליו ברכה כד"ן : מים ראשונים צריך שיגביה ידיו וכו' עד כדי שילא כל כח המלח מעל ידיו. פירקא קמא דסוטה (דף ד') : כתב הראב"ד ז"ל והוא יותר טוב שלא תעבור הזוהמא על מקום שלא הגיע תחלה עכ"ל : ואני אומר פירקא קמא דסוטה פירש"י ז"ל מים אחרונים שלאחר הסעודה שחייבו חכמים מפני מלח סדומית יש שמסמא את העינים וצריך להשפיל ידיו למטה כדי שתרד הזוהמא של תבשיל שבידיו שהרי להעביר הזוהמא הם עכ"ל, ולמדנו מתוכו שאין זוהמת המלח עוברת אלא בהשפילן דאילו מגביהן אנו רואין בעין שהזוהמא מתעכבת בין פילולי האצבעות לעיקרן משא"כ בהשפילן שנעשים מדרון מחמת שיפוען וכלין לגמרי והולכין וכח המלח היא הזוהמא. ובכך נכונו דברי ר"מ ז"ל כי לדברי הראב"ד ז"ל קשיא לי מי איכא מאן דחייש להעברת הזוהמא שבשעת רחילה שבאה להעבירה ולנקותה כד"ן : מים ראשונים ניטלים כו' עד בכל עת שצריך נטילה. פרק כל הבשר : לט אדם עד אע"פ שלא נטל ידיו : כתב הראב"ד ז"ל והלא אמרו לא התירו מפה אלא לאוכלי תרומה בלבד עכ"ל : ואני אומר דהכיא אתיא לאפוקי אוכלי טהרות בלבד דגרס לה להדיא פרק כל הבשר ואיסתמיטתיה הא דאמר רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל התירו מפה לאוכלי תרומה ולא התירו מפה לאוכלי טהרות ורב אמי ורב אסי כהני אוכלי תרומה הוו וכן פירש רש"י ז"ל שאוכלים חוליהן בטהרה אינן נמודין להזהר ככהנים שהם זריזין. והנה כי מה שכתב ר"מ ז"ל אינו אלא לחולין גרידי ודין אוכלי טהרות תכרו במקומו כי תבית אליו לבך פ"ח דהלכות שאר אבות הטומאות וביארו בלשון לא ויפה ולא השיגו שם הראב"ד ז"ל. ואם רצה אדם לומר דחולין גרידי תמירי מתרומה אני אומר לו אתמהא ויניבא בארעא וגיורא בשמי שמיא והלא חולין משום כרך תרומה גזרו בהן כמו שכתוב במעהין דפרק כל הבשר והדרבא יש לי להקל בהם מדגרסינן בתוספתא דמסכת טהרות כל שהוא מטמא במשא אין נוטלין ממנו לידים דברי ר"מ ור' יהודה חולק עליו ומכשיר והלכה כר' יהודה ואפילו ר"מ לא פליג אלא בתרומה וטהרות אבל בחולין גרידי שרי דאי לא תימא הכי היכי נוטלין מעכו"ם ומנדה ולא נזהרים בכן מימי אבותינו אלא ודאי חולין גרידי קילי וכ"כ הר"מ מקוצי ז"ל. שוב מצאתי למורי הרשב"א ז"ל שפסקים כדברי בשער הראשון של בית הקדושה בתורת הבית אשר לו ובזה נשאר דברי ר"מ ז"ל שריך יתיב כד"ן :

הגהות מיימוניות

[ל] כר' יוחנן דהא מייתי עובדא כוותיה ולא כחזקיה דאמר אין נוטלין מהן וכן פסק ראבי"ה וכן ס"ה כיון דכל בני גליל עושין כן כדאיתא התם : [מ] ל"א יש שם דדוקא בשעת הדחק ואפילו להאי לישנא הולכי דרכים כשעת הדחק היא ואם אחר שהתנה נזדמנו לו מים לא יברך ס"ה : [והרא"ש מתיר אפילו שלא ע"י הדחק] : [נ] תשובת מורי רבינו וששאלת הנפנה ורוצה לסעוד כיצד מברך אם צריך לחזור וליטול ידיו שנית או אם נטילה אחת עולה לכאן ולכאן שמעתי שבזה נחלקו הגאונים אמנם נ"ל דנטילה אחת עולה לכאן ולכאן אם מובטח לו שנטל נטילה הגונה לסעודה דאע"ג דאמרינן תיכף לנטילה ברכת המוציא אשר יצר לא הוי הפסק כיון דלטהרת ידים כמו כן בא דלא גרע מגביל לתורא דלא חוי הפסק וכן מצאתי שנראה לרש"י ודלא כרבינו יעקב בר יקר שאמר לו צריך לחזור וליטול : [ס] וכן כתב בערוך בערך גבל אכן בס"ה כתב דאסור שמא יגע וכן פסק ראבי"ה דאמר שמואל התירו מפה לאוכלי תרומה פירוש לכהנים שזריזים הם ולא אתו ליגע ולא התירו מפה לאוכלי טהרות. ובספר טהרה בפרק ח' מהלכות שאר טומאות כתב רבינו המחבר וז"ל לט אדם ידיו במפה ואוכל תרומה בלא נטילת ידים ואין חוששין שמא יגע אבל לא יעשה כן לחולין שנעשו על טהרת הקדש או טהרת תרומה גזירה שמא יגע לפי שאין מקפיד עליהן עכ"ל הרי שלא התירו מפה לאוכלי חולין שנעשו על טהרת הקדש או טהרת תרומה אבל בחולין גרידי שרי וכן פירש"י וז"ל התירו מפה לאוכלי תרומה דכהנים זריזים הם ולא נגעי ולא התירום לאוכלי חולין בטהרה לפי שאינן למודים לשמרם בטהרה ככהנים :

אע"פ שלא נטל ידיו. המאכיל לאחרים אינו צריך נטילת ידים. והאוכל צריך נטילת ידים אע"פ שאחר נותן לתוך פיו ואינו נוגע במאכל. והוא הדין לאוכל במגריפה שצריך נטילת ידים: **יט** אסור להאכיל מי שלא נטל ידיו ואף על פי שהוא נותן לתוך פיו. [א]ואסור לזלזל בנטילת ידים. וצוויים הרבה צוו חכמים והזהירו על הדבר. אפילו אין לו מים אלא כדי שתייה נוטל [ב]ידיו במקצתן ואחר כך אוכל ושותה מקצתן: **כ** צריך אדם לנגב את ידיו ואחר כך יאכל וכל האוכל בלא ניגוב ידים כאוכל לחם טמא. וכל הנוטל ידיו באחרונה מנגב ואח"כ מברך ותכף לנטילת ידים ברכת המזון לא יפסיק ביניהם [ט] בדבר אחר אפילו לשתות מים אחר שנוטל ידיו באחרונה אסור עד שיברך ברכת המזון:

פרק שביעי

א מנהגות רבות נהגו חכמי ישראל בסעודה וכולן דרך ארץ. ואלו [א]הן כשנכנסין לסעודה הגדול שבכולן נוטל את ידיו תחלה. ואח"כ נכנסין ויושבין מסובין. וגדול מיסב בראש ושני לו למטה הימנו. היו שלשה מטות גדול מיסב בראש ושני לו למעלה הימנו ושלישי לו למטה הימנו: **ב** בעל הבית מברך המוציא ומשלים הברכה ואח"כ בוצע. והאורח מברך ברכת המזון כדי שיברך לבעל הבית. ואם היו כולן בעלי הבית הגדול שבהן בוצע והוא מברך ברכת המזון: **ג** אין הבוצע רשאי לבצוע [א] עד שיביאו מלח או לפתן לפני כל אחד ואחד אלא אם כן נתכוונו לאכול פת הרבה. ואינו בוצע לא פרוסה קטנה מפני שהוא נראה כצר עין ולא פרוסה גדולה יותר מכביצה מפני שנראה כרעבתן. [ג] ובשבת יש לו לבצוע פרוסה גדולה. ואינו

א טור א"ח סי' קנ"ח: ב טור א"ח סי' קס"ז סמ"ג עשין כ"ז: ג טור א"ח סי' קס"ז סמ"ג עשין כ"ז:

כסף משנה

ולא התירו לאוכלי חוליהן בטהרה לפי שאין למודין להשמר כמו כהנים: וכתב ה"ר יונה ונראה דכ"ש לשאר בני אדם שאין אוכלים חוליהם בטהרה ואינן נזהרים כל כך שאין להם לאכול פת וכל דבר שטיבולו במשקה ע"י מפה דגזרינן דילמא נגעי וזאת היתה דעת הראב"ד שכתב והלא לא התירו מפה אלא לאוכלי תרומה בלבד עכ"ל. אבל דעת רבינו דתרומה וחולין שנעשו בטהרה דינם שוה ברוב הדברים ומן הדין היה לגזור בשניהם דילמא נגעי אלא משום דכהנים זריזים הם לא גזרו בתרומה ומ"מ שאר חולין שאינן נאכלים בטהרה לא חמירי כולי האי למגזר בהו ותדע דאל"כ הל"ל התירו מפה לאוכלי תרומה ולא התירו מפה לאוכלי חולין ומדנקט טהרות משמע דלאוכלי טהרות דוקא הוא דלא התירו והא דשמואל אשכחיה לרב וכו' וא"ל עבדין כדין חולין בטהרה הוא דהוה אכיל ומשום הכי א"ל עבדין כדין שרב אוכל חולין בטהרה כדאיתא בירושלמי פרק קמא דשבת ר' חייא מפקיד לרב אי את יכיל למיכל כולי שתא בטהרה אכול ומשום דחולין בטהרה הוה אכיל א"ל שמואל עבדין כדין ואהדר איהו דעתי קלרה עלי אבל אם לא היה אוכל חולין בטהרה לא הוה אמר ליה שמואל עבדין כדין ולא הוה צריך איהו לההדורי דעתי קלרה עלי:
המאכיל לאחרים אינו צריך נטילת ידים וכו'. (שם ק"ו ב') מסקנא דגמרא והלכתא אוכל מחמת מאכיל צריך נטילת ידים מאכיל עצמו אינו צריך נטילת ידים: ומ"ש וה"ה לאוכל במגריפה וכו'. פשוט הוא וכ"כ ה"ר יונה ז"ל בפרק אלו דברים:
יט אסור להאכיל מי שלא נטל ידיו ואע"פ שהוא נותן לתוך פיו וכו'. ברייתא שם והמשמש שלא נטל ידיו אסור ליתן פרוסה לתוך פיו וסובר רבינו דלרבותא נקט לתוך פיו אע"ג שאינו נוגע וכ"ש שאסור ליתן בידו: ואסור לזלזל וכו'. בפ"ה דעדיות את מי נידו את אלעזר בן חנוך שפקפק בנטילת ידים: אפילו אין לו מים וכו'. למד כן ממעשה דר"ע בבית האסורים בפרק עושין פסין (עירובין כ"א). ומכאן אני אומר שמ"ש רבינו בסמוך לם אדם את ידיו וכו' היינו מי שא"א לו למצוא יותר אבל כל שאפשר לו למצוא מים ואפילו אין לו אלא כדי שתייה לא יאכל בלא נטילה: וכל האוכל וכו'. פרק קמא דסוטה (דף ד') מימרא: ותכף לנטילת ידים וכו'. פרק כילד מברכין (ברכות מ"ב) מימרא דר' חייא בר אשי אמר רב תיכף לנטילת ידים ברכה ופירש"י לנטילת ידים דמים אחרונים ברכת המזון ולא יאכל כלום עד שיברך על מזונו עכ"ל. ומשמע מדברי רבינו ורש"י דלהפסיק בדבור בין מים אחרונים לברכה מותר והטעם שלא פי' תכף לנטילת ידים ברכה שלא יפסיק ביניהם אפילו בדבור משום דלקמן אמרינן אין מסיחין על כוס של ברכה כלומר משמזגו את הכוס אסור לדבר ואם איתא אף קודם שמזג את הכוס אסור דתכף לנטילת ידים ברכה אלא ודאי לא איתמר תכף לנטילת ידים ברכה אלא לענין שלא יאכל וישתה עד שיברך. ונראה שאם אמרו הבו וניטול ידינו מותר לאכול ולשתות ובתנאי שיחזור ויברך בתחלה דלא גרע מגמר בלבו מלאכול שצריך לחזור ולברך כמבואר בדברי רבינו פ"ד מהלכות אלו:
פ"ז א מנהגות רבות וכו'. בפרק שלשה שאכלו (ברכות מ"ו) אמר ליה ריש גלותא לרב ששת אע"ג דרבנן קשישי אתון פרסאי בצורכי סעודה בקיאי מייכו בזמן שהם שתי מטות גדול מיסב בראש ושני לו למעלה הימנו ובזמן שהם שלש גדול מיסב באמצע שני לו למעלה הימנו שלישי לו למטה הימנו. אמר ליה וכי בעי לאשתעויי מהדרין תרוצי ויתיב ומשתעי בהדיה אמר ליה שאני פרסאי דמחוי להו במחוג. ופירש"י ז"ל בזמן שהם שתי מטות רגילים היו לאכול בהסיבה על צדו השמאלית מוטה ורגליו לארץ איש איש על מטה אחת בזמן שהם שנים גדול מיסב בראש כלומר מיסב תחילה על מטתו ושני לו למעלה הימנו מטת השני לצד מראשותיו של גדול ובזמן שהם שלשה גדול מיסב באמצע שני לו למעלה הימנו שלישי לו למטה ממנו לצד מרגלותיו א"ל רב ששת לריש גלותא וכי בעי לאשתעויי מהדרין תרוצי ויתיב ואם רצה הגדול לדבר עם שני לו צריך הוא לזקוף עצמו ממסיבתו לישב זקוף דכל זמן שהוא מוטה אינו יכול לדבר עמו לפי שהשני לו אחורי ראשו של גדול הוא ופני הגדול מסובין לצד אחר וטוב לו שישב שני לו למטה ממנו וישמע דבריו כשהוא מוטה. במחוג מראים בידיהם ובאצבעותיהם ברמיזה. מים ראשונים מהיכן מתחילין א"ל מן הגדול כלומר רב ששת א"ל לר"ג מהיכן מתחילין פרסיים מים ראשונים אמר ליה מן הגדול. ישב הגדול וישמור ידיו עד שנוטלים כולם אמר ליה לאלתר מייתו תכא קמיה. ופירש רש"י לאלתר מייתו תכא קמיה שלחן שלו מביאים מיד לפניו ואוכל ולפני כל אחד ואחד היו מביאין שלחן קטן. אמר רב ששת אנא מתניתא ידענא דתניא כילד סדר הסיבה בזמן שהם שתי מטות גדול מיסב בראש שני לו למטה ממנו בזמן שהם שלש מטות גדול מיסב בראש שני לו למעלה הימנו שלישי לו למטה הימנו מים ראשונים מתחילין מן הגדול ופירש"י מתחילים מן הגדול ולאלתר מעיילי תכא קמיה עכ"ל. ויש לתמוה על רבינו שכתב סתם שהגדול נוטל ידיו תחלה ולא חילק בין היכא דמייתו תכא קמיה לאלתר להיכא דלא מייתו תכא קמיה לאלתר. ואפשר לומר שסובר רבינו דמאחר דהדר רב ששת למתניתין מים ראשונים מתחילים מן הגדול היינו לומר דלעולם מתחילים מן הגדול ואפילו לא מייתו תכא לאלתר קמיה ואע"ג דאיהו אקשי לר"ג ישב גדול וישמור עד שנוטלים כולם מבדק הוה בדיק לר"ג אבל לפום קושטא כי ישמור ידיו עד שנוטלים כולם לית לן בה והיינו דמתניתין קתני סתם מתחילין מן הגדול ולא מפלגא. ואמאי דתניא שני לו למטה הימנו פירש"י שאם הוצרך גדול לספר עמו לא יהא צריך לזקוף ובזמן שהן שלשה שני לו למעלה ואם בא לספר מספר עם השלישי ואם בא לספר עם השני לו טוב הוא שיזקוף ואל ישפיל את השני לו לפני קטן ממנו שיהא הוא למטה וקטן ממנו למעלה ממנו. ופסק רבינו כרב ששת:
ב בעל הבית וכו'. ג"ז שם (דף מ"ו) רבי זירא חלש וכי אתפח עבד ר' אבהו סעודתא לכולהו רבנן כי מטא למשרא א"ל לר' זירא לשרי לן מר א"ל לא סבר לה מר להא דר' יוחנן דאמר ב"ה בוצע שרא להו כי מטא לברוכי א"ל נבריך לן מר א"ל לא סבר לה מר להא דרב הונא דמן בבל דאמר בוצע מברך. ואיהו כמאן ס"ל כי הא דא"ר יוחנן משום רשב"י בעל הבית בוצע ואורח מברך בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה ואורח מברך כדי שיברך לבע"ה. ומ"ש רבינו ואם היו כולם בע"ה וכו' נ"ל שכתב כן ליישב הני תרי לישני דאר"י משום רשב"י כשיש שם אורח ואידך לישנא דבוצע מברך כשכולן בעלי בית ומסתמא גדול שבהם הוא שבוצע והתוספות גם כן כתבו ליישבם. ומ"ש ומשלים הברכה היינו מדאסיקנא בפרק כילד מברכין (שם ל"ט:) והלכתא כרבה דאמר מברך ואח"כ בוצע ופירש"י גומר כל הברכה ואח"כ מפרים הפרוסה דכליא ברכה אפת שלם:
ג אין הבוצע וכו'. פרק כילד מברכין (שם מ') אמר רבא בר שמואל א"ר חייא אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או ליפתן לפני כל אחד ואחד רבה בר שמואל

לחם משנה

מאכיל קרוב ליגע יותר אבל כיון שידיו מעוטפות במפה הוא דבר קשה שיסיר המפה מידיו ויגע:
יט אפילו אין לו מים אלא כדי שתייה וכו'. יצא לו לרבינו ז"ל זה מההוא מעשה דר"ע (עירובין דף כ"א:) שספך לו השומר מקצתן של המים ולא רצה לאכול עד שהביאו לו מים ליטול ידיו. וא"ת מ"מ איך נלמוד שכשהוא במקום אחד ואין לו מים אלא כדי שתייה שיטול מקצת וישתה מקצת דילמא שאני התם שהיה יכול להביא לו מים. וי"ל דמ"מ היה סכנת דרכו דאם היה פוגע בו השומר היה אומר לו לחזור בית האסורין הוא צריך כיון שהוא חוזר להביא לו מים יותר אחר שספכן ומ"מ אפילו שהיה סכנה לא השש ר"ע ג"כ נמי נלמוד שמי שאין לו אלא כדי שתייה שיטול מעט וישתה מעט:
פ"ז א וגדול מיסב בראש וכו'. וא"ת למה לא ישב גדול בראש ואחריו השני ואחריו השלישי ואם יצטרך לדבר עם השני אל יגביה ראשו. וי"ל דכבוד לו לגדול לעמוד באמצע:

הגהות מיימוניות

[ט] וכן פירשו בתוספות וכ"כ רבינו שמחה שקאי אמים אחרונים וברכת המזון אמנם בירושלמי משמע דקאי אמים ראשונים וברכת המוציא דקאמר כל מי שתוכף ברכה לנטילת ידים אין השטן מקטרג באותה סעודת ואי קאי אנטילה אחרונה וברכת המזון לכבר עברה הסעודה מאי דהוה הוה ע"כ: [א] כתב מורי רבינו שי' ואם פת נקייה לא צריך ואם הפת מתובל או מלוח כעין לחם שלנו לא צריך כדאמר רבא לית דין צריך בשש וכפר"ח עכ"ל וכן מצאתי בערוך ע"כ: [ג] בפרק כיצד מברכין ובפרק כל כתבי ר' זירא בצע אכולה שירותא אמר ליה רבינא לרב אשי והא מיחזי כרעבתנותא אמר ליה כיון דכל יומא לא עביד הפי והאידנא קעביד לא מיחזי כרעבתנותא:

מגדל עוז

המאכיל לאחרים כו' עד שהוא נותן לתוך פיו. פרק כל הכשר (דף ק"ז): **ואסור** לזלזל בנט"י כו'. פ"ק דברכות ופ"ק דסוטה (דף ד'): **וצוויים** רבים צוו וכו' עד ואחר כך שותה מקצתן. פרק עושין פסים (דף כ"א) במעשה דר"ע בבית האסורים: **צריך** אדם לנגב כו' עד לחם טמא. פ"ק דסוטה (דף ד'): **והנוטל** ידיו באחרונה מנגב ואח"כ מברך. כן משמע פרק אלו דברים דברכות (דף נ"ג נ"ד) ובמה מקומות: **ותכף** לנט"י כו' עד סוף הפרק. פרק כילד מברכין (דף מ"א) ובירושלמי:
פרק ז מנהגות רבות כו' עד למטה ממנו. פרק שלשה שאכלו (דף מ"ה): **בעל הבית מברך המוציא** כו' עד פרוסה גדולה. פרק כילד מברכין (דף מ"ג):

במה

ואינו בוצע אלא ממקום [ג] שנתבשל יפה: **ד** מצוה [א]מן המובחר לבצוע ככר שלימה. [ד] אם היתה שם שלימה של שעורים ופרוסה של חטים מניח שלימה בתוך פרוסה ובוצע משתיהן כדי שיבצע מחטים ומשלימה. בשבתות ובימים טובים חייב לבצוע על שתי ככרות נוטל שתיהן בידו [ה] ובוצע אחת מהן: **ה** הבוצע נותן [ו] פרוסה לפני כל אחד ואחד. והאחר נוטל בידו. ואין הבוצע נותן ביד האוכל אלא אם כן היה אבל. והבוצע הוא פושט ידיו תחלה ואוכל. [ב]ואין [ז] המסובין רשאין לטעום עד שיטעום המברך. ואין הבוצע רשאי לטעום עד שיכלה אמן מפי רוב המסובין. ואם רצה הבוצע לחלוק כבוד לרבו או למי שהוא גדול ממנו בחכמה ויניחנו לפשוט ידו קודם לו הרשות בידו: **ו** שנים [ג]ממתינין זה לזה בקערה שלשה אין ממתינין. גמרו מהן שנים השלישי מפסיק עמהן. [ד]גמר אחד מהן השנים [ח] אין מפסיקין לו אלא אוכלין והולכין עד שגומרין. [ה]אין משיחין בסעודה כדי שלא יבא לידי סכנה. ומפני זה אם בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד [ט] מברך לעצמו. שאם בירך אחד ועונה העונה אמן בשעת הבליעה יבא לידי סכנה. ואין מסתכלין בפני האוכל ולא למנתו שלא לביישו: **ז** השמש ישעומד לפני המסובין אינו אוכל עמהן. ודרך רחמנות הוא ליתן לתוך פיו

א טור סי׳ קס״ח סמ״ג עשין כ״ז : ב טור סי׳ קס״ז סמ״ג עשין כ״ז : ג טור סי׳ ק״ע : ד טור א״ח סי׳ ר׳ וע״ש : ה טור סי׳ ק״ע וקע״ד : ו טור סי׳ קפ״ט :

שמואל איקלע לבי ריש גלותא אפיקו ליה ריפתא ובצע להדיא אמרו ליה הדר ביה מר משמעתיה אמר ליה דין צריך בשם. ונראה שמפרש רבינו כמו שפירש הערוך שבשם שם הליפתן כי היאכל תפל מבלי מלח תרגומו כמה דלא מתאכיל בשם מדלית מלחא ואמר אין פת זה צריך ליפתן וכיון דאין דעתי לאכול עמו ליפתן איני צריך להמתין עד שיביאו ליפתן : **ואינו בוצע וכו׳.** נראה דהיינו מדאמרינן בפ״ג שאכלו (שם דף מ״ו) בעה״ב בוצע כדי שיבצע בעין יפה. ומ״ש ולא פרוסה גדולה הוא מדאמרינן פרק כיצד מברכין (שם ל״ט:) ובפרק כל כתבי (שבת קי״ז) ר׳ זירא הוה בצע אכולה שירותא כלומר בשבת היה בוצע פרוסה גדולה שהיה די לו לכל הסעודה א״ל רבינא לרב אשי והא מתחזי כרעבתנותא א״ל כיון דכל יומא לא עביד הכי והאידנא קא עביד לא מתחזי כרעבתנותא. ושנינו במסכת דרך ארץ זוטא פ״ד לא יאחוז פרוסה כולה בידו בפעם אחת והעושה כן ה״ז רעבתן : **ואינו בוצע אלא** ממקום שנתבשל יפה וכו׳. פרק חלק (סנהדרין ק״ב) :

ד מצוה מן המובחר וכו׳. פרק כיצד מברכין (ברכות ל״ט) איתמר הביאו לפניהם פתיתין ושלמים אמר רב הונא מברך על הפתיתים ופוטר את השלמים ור׳ יוחנן אמר שלימה מצוה מן המובחר אבל פרוסה של חיטין ושלימה מן השעורים ד״ה מברך על הפרוסה של חיטין ופוטר את השלימה של שעורים ואסיקנא דירא שמים יצא ידי שניהם מניח שלימה בתוך הפרוסה ובוצע ופסק רבינו כר׳ יוחנן לגבי רב הונא דהא הלכה כר״י לגבי רב וכ״ש לגבי רב הונא תלמידו וכן פסקו התוספות. ומפרש רבינו ובוצע משתיהן ומדכתב מצוה מן המובחר לבצוע ככר שלימה משמע דבאיכא פתיתין איירי ומדלא חילק בין פתיתין גדולים לקטנים משמע בהדיא דאפילו בפתיתין גדולים ושלמים קטנים מצוה מן המובחר בשלמים וכדברי המפרשים שכתבו דרב הונא ור״י בפתיתין גדולים ושלמים קטנים פליגי והלכה כר״י : **בשבתות ובי״ט וכו׳.** שם ובפרק כל כתבי (שבת קי״ז:) אמר רבי אבא ובשבת חייב לבצוע על שתי ככרות מ״ט לחם משנה כתיב אמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא דנקיט תרתי ובצע חדא אמר לקטו משנה כתיב כלומר דמשמע אחיזה אבל בליעה לא כתיב משנה וכיון דטעמא משום לקטו לחם משנה ודאי דה״ה לימים טובים דהא מן לא היה יורד בימים טובים כן כתב הרי״ף בפרק ע״פ :

ה הבוצע נותן פרוסה וכו׳ אלא א״כ היה אבל. באיכה רבתי : וכתב ה״ר מנוח בשם הגאונים דבשבת פורס כדרכו שאין אבילות בשבת : **והבוצע** הוא פושט ידיו וכו׳. ברייתא פ׳ שלשה שאכלו (ברכות מ״ז) הבוצע הוא פושט ידו תחלה ואם בא לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו הרשות בידו : **ואין** המסובין רשאים לטעום וכו׳. שם מימרא דרב יהודה בריה דרב שילת משמיה דרב : **ואין** הבוצע וכו׳. שם מימרא דרבה בר בר חנה אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונין רב חסדא אמר מפי רוב העונין כך הגירסא בספרים אך הרי״ף ז״ל גורס אין הבוצע רשאי לטעום עד שיכלה אמן מפי רוב המסובין וכו׳ והיא גירסת רבינו ודא ודא אחת היא : **ואם** רצה הבוצע וכו׳. שם בברייתא כתבתיה בסמוך ואם תאמר כיון דקתני רבינו שאין המסובין רשאים לטעום וכו׳ מה צורך לכתוב שהבוצע פושט ידו תחילה שכיון שאין יכולין לטעום עד שיטעום הוא פשיטא שהוא פושט ידו תחלה לטבל בליפתן. וי״ל דה״ק שאחר שטעמו כל המסובין ברכת המוציא אחר כך כשיתחילו לאכול הבוצע פושט ידו ומכניס ידו בקערה תחילה וכן כתבו בתוס׳ ופירשו עוד דה״ק אין המסובין רשאים לטעום היינו להקדים ולבלוע מן הפת שבצע המברך אבל אחר שנתן לכל אחד חלקו אין קפידא ועדיין צ״ע למה איחר רבינו דין זה דאם רצה הבוצע ולא סמכו להבוצע פושט ידו תחילה. לכך נ״ל שמה שאמרו בברייתא הבוצע פושט ידו תחלה הוא מ״ש רב יהודה משמיה דרב אין המסובין רשאים לטעום ופירוש דברי רבינו הבוצע הוא פושט ידו קודם המסובין ואין המסובין רשאים לטעום קודם לו והדא קתני וכיון שהזכיר שהמסובין תלויים בבוצע כתב ג״כ שהבוצע תלוי במסובין שיכלה אמן מפיהם ואח״כ חזר והשלים דין הראשון שהבוצע פושט ידיו וכתב ואם רצה הבוצע וכו׳ :

ו שנים ממתינים זה לזה וכו׳. ברייתא שם ופירש רבינו יהונתן ז״ל שנים ממתינין זה לזה כששותה האחד אבל אם הם שלשה אין ממתינין לו דתרי עדיפי : **גמרו** מהם וכו׳. שם (מ״ה ב׳) בראש הפרק מימרא דרבא ור׳ זירא שלשה שאכלו אחד מפסיק לשנים ואין שנים מפסיקין לאחד ואמרינן התם דרב פפא דפסק לאבא מרי בריה לפנים משורת הדין הוא דעבד ופירש רש״י אחד מפסיק לשנים אם גמרו השנים סעודתן ורוצים השנים לזמן דרך ארץ הוא שהיחיד יהא מפסיק סעודתו עד שיזמנו עליו וימתין עד ברכת הזן וחוזר וגומר סעודתו אבל שנים אין עליהם להפסיק בשביל היחיד וימתין עד שיגמרו ואפשר שזה דעת רבינו. ואפשר שרבינו ז״ל מפרש לענין אם היו שלשה אוכלים בקערה אחת ופסק אחד מהם מלאכול אין השנים מפסיקין אלא אוכלים והולכים אבל אם פסקו השנים מלאכול אינו דרך ארץ שיהא האחד אוכל והולך אלא יפסיק והא דרב פפא פסק לאבא מרי בריה היינו שהיו שלשה אוכלים וכיון שפסק אבא מרי מלאכול משך רב פפא את ידו אע״פ שלא היה חייב עשה כן לפנים משורת הדין כדי להשיבו : **אין** משיחין בסעודה וכו׳. משנה פרק כיצד מברכין (שם מ״ב) בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך ובגמרא (דף מ״ג) שאלו את בן זומא מפני מה אמרו בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו אמר להם הואיל ואין בית הבליעה פנוי ומפרש רבינו דכיון דאין בית הבליעה פנוי אם יענה אמן אולי יקדים קנה לושט ויחנק : **ואין** מסתכלין בפני האוכל ולא במנתו וכו׳ :

ז והשמש שעומד לפני המסובים וכו׳. בפרק אע״פ (כתובות דף ס״א) אבוה בר איהי ומנימין בר איהי חד ספי מכל מינא ומינא וחד ספי מחד מינא מר משתעי אליהו בהדיה ומר לא משתעי אליהו בהדיה. ופירש״י חד ספי מאכיל את השמש מכל מין ומין וחד ספי ליה ממין אחד בהתחלת הסעודה לשובע ומשאר המינין משהו עד שיגמור סעודתו עכ״ל. וממילא משמע שאין השמש אוכל עם המסובים :

ואם

הגהות מיימוניות

[ג] בס״ה כתב שיש לבצוע מצד התחתון של פת ששם נתבשל תחלה בהדבקו בתנור חם וכן נוהגין בצרפת אבל באשכנ״ז נוהגין לבצוע מצד העליון ששם מתבשל תחלה והנה מורי רבינו שיחיה חותך התך אחד מב׳ הצדדין ובוצע לצאת ידי כולם : [ד] ואפילו אם השלימה קטנה והפתיתים גדולים כר״י ודוקא ששניהם של מין אחד ואפילו אם השלימה הדראה והפתיתים פת נקייה כיון שהוא מין אחד אבל אם ב׳ מינין הן כגון חטין ושעורין אפילו פרוסה של חטים קודמת לשלימה של שעורים אבל מצוה מן המובחר כבעטוד ואם שניהם שלימות וממין אחד מצוה מן הגדולה. ירושלמי פת טמאה ופת טהורה מברך על הטהורה פת נקייה טמאה ופת קיבר טהורה מברך על איזה שירצה מהן והשר מקוצי צוה להסיר פת לבן של עכו״ם מעל השלחן עד לאחר ברכת המוציא ובירך על טהורה של קיבר : [ה] אמר רב אשי חזינא לרב כהנא דנקיט תרתי ובצע חדא : [ו] כתב מורי רבינו שיחיה מן התוס׳ דיש לחתוך מלחם מעט ולהניח מחובר בלחם עד שיבצע ולא כאותן שחותכין אחר הברכה דהוי הפסק טובא בין ברכה לבציעה ועוד אמר מורי שי׳ דאין לחתוך הככר אלא שאם היה אוחז בקטן היה גדול עולה עמו אבל אם חתך כ״כ עד כדי שאם היה אוחז בקטן אין הגדול עולה עמו אז הוי כפרוסה כדמשמע בפרק העור והרוטב דתנן האבר והבשר המדולדלין בבהמה כו׳ עד נשחטו הוכשרו בדמיה ומוקי אביי בגמרא פלוגתייהו באוחז בקטן ואין גדול עולה עמו דר״ש אומר אין כמותו ולפיכך לא הוכשרו וכו׳ וכן ר׳ יוחנן מוקי פלוגתייהו באוחז בקטן ואין גדול עולה עמו ור״מ ור׳ שמעון הלכה כר״ש אמנם רבינו ברוך כתב דאין לחוש לכך כיון דסוף סוף יש לחתוך ולבצוע לית לן בה וקרינן ביה ככר שלם : [ז] בירושלמי משמע הא דאמר אין המסובין רשאים לטעום עד שיטעום המברך דוקא כגון שהיו כולם זקוקים לככר אחד אבל אם היה כל אחד ככרו בידו אוכלין אע״פ שלא אכל המברך ואם כל אחד כוסו בידו שותין אע״פ שלא שתה המברך וכן משמע בע״פ דההוא סבא דנחין ושתי קודם רב אשי שבירך ומשמע נמי מהתם שאין צריך לשפוך מכוס של ברכה לכוס של כל אחד ומיהו היכא שהכוסות כולן פגומין אז טוב לשפוך מכוס של ברכה לכוס של כל אחד כדי שישתו גם הם מכוס שאינו פגום אע״פ שאין שתייתן מעכב כיון ששתה המברך ע״כ : [ח] פירוש אין חייבין להפסיק וכ״ש האחד מפסיק באכילה עד היכן ברכת הזימון דיש לו להפסיק רב נחמן אמר עד נברך פירוש עד ועד בכלל כלומר עד שיגמרו נברך ורב ששת אמר עד הזן פירוש עד שיגמרו ברכת הזן ואז היחיד אוכל לפניו והם גומרים ברכת המזון ובמסקנא מיבעיא לן להיכן חוזר פירוש היחיד לאחר שגמר סעודתו ופסק הילכתא למקום שפסק וקיימא לן כרב ששת דמפסיק עד סוף ברכת הזן ולאחר שגמר סעודתו יתחיל בברכת הארץ דהיינו במקום שפסק ואין צריך לזמן שכבר יצא ידי זימון תחילה עמהם וכן פר״י ופירושו טוב וישר מאד. אבל רש״י פירש עד היכן ברכת הזימון שצריכים להיות שלש ושתים לא יאמרוה א״כ משמע מתוך פירושו שיחיד אין לו לומר ברכת הזן ופירושו דחוק והכי כתוב בתוספות והאלפסי פירש עד היכן ברכת הזימון כענין פר״י אך שינה קצת מפי השמועה ובגירסא אבל להיכן הוא חוזר פירש בעניין אחר אותו שמברך נברך שאכלנו והן משיבים ברוך הוא שאכלנו משלו להיכן הוא חוזר רב זביד משמיה דאביי אומר חוזר לראש ואומר נברך שאכלנו משלו פעם אחרת ורבנן אמרי למקום שפסק שאומר ברוך הוא שאכלנו משלו ובטובו חיינו וכן פסק בה״ג ור״י אלפס ורבינו המחבר כדלעיל בפ״ה בהלכה ב׳ : [ט] כתוב במחזורים שאם אמר סברי מורי והם מניחים לאכול ושומעים למברך כולן יוצאים בברכת המברך ואין נראה למורי רבינו וז״ל כיון דתקנו חכמים דכל אחד מברך לעצמו אין לשנות ואעפ״כ נהגו כמו שכתבו במחזורים עכ״ל מורי רבינו שי׳. וברכת הטוב והמטיב י״מ דלדברי הכל אחד מברך לכולן לפי שמשמעותו הטוב לעצמו והמטיב לאחריני שהן שותין ממנו ורבינו יחיאל היה אומר דלא שייך לומר בו אין בית הבליעה פנוי דהטוב והמטיב שייך אפילו שלא בפני המטיבים לו כדאמרינן אמרו לו אשתך ילדה זכר אומר בא״י אמ״ה הטוב והמטיב :

מגדל עוז

ואינו בוצע אלא ממקום שנתבשל יפה. פרק חלק (דף ק״ב) ובירושלמי דברכות : מצוה מן המובחר וכו׳ עד נוטל שתיהן בידו. פרק כיצד מברכין (דף ל״ט) : ואינו נותן ביד האוכל אלא א״כ היה אבל. [illegible] : הבוצע הוא פושט ידיו תחלה ואוכל. [illegible] ובירושלמי : שנים ממתינין כו׳ עד סכנה. פרק שלשה שאכלו שם : ומפני זה כו׳ עד סכנה. פרק כיצד מברכין (דף מ״ג) : ואין מסתכלים בפני האוכל וכו׳ עד אבילס. בס׳ דרך ארץ ופרק ערבי פסחים [illegible] :

ואם נתנו לו יין וכו'. פרק כל הבשר (חולין ק"ז ב') אמר ר' זירא אמר רב לא יתן אדם פרוסה לתוך פיו של שמש אלא א"כ יודע בו שנטל ידיו והשמש מברך על כל כוס וכוס ואינו מברך על כל פרוסה ופרוסה ורבי יוחנן אמר מברך על כל פרוסה ופרוסה אמר רב פפא בשלמא דרב ור' יוחנן לא קשיא הא דאיכא אדם חשוב הא דליכא אדם חשוב כלומר דאי איכא אדם חשוב בסעודה בטוח השמש שיתנו לו מכל תבשיל ותבשיל עם פת לאכול אבל יין אולי לא יתנו לו וכל פעם שנותנין לו הוה לי' נמלך. ותימה שרבינו לא חילק בין איכא אדם חשוב לליכא אדם חשוב ואפילו תימא דהא דקאמר דלא פליגי רב ור' יוחנן לא קאמר ליה אלא בדרך בשלמא אבל לפי האמת מפלג פליגי מכל מקום כיון דקי"מא לן דהלכה כר' יוחנן לגבי רב היה לו לפסוק דמברך על כל פרוסה. ואפשר לפי שכבר כתב בסמוך שדרך רחמנות הוא ליתן לתוך פיו מכל תבשיל ותבשיל א"כ מסתמא בטוח השמש שיתנו לו מכל תבשיל ותבשיל ולכך אינו צריך לברך דלאו נמלך הוא ודוחק. ואפשר שמכיון שכתב דמברך על כל כוס וכוס מסתמא משמע דהוא הדין ממילא דמברך על כל פרוסה ופרוסה מאחר דלא סיים בה דאינו מברך על כל פרוסה ופרוסה:

ח יצא אחד מן המסובין וכו'. פרק אמר להם הממונה (יומא דף ל') ת"ר הלכה בסעודה אדם יוצא להשתין מים נוטל ידו אחת ונכנס דיבר עם חבירו והפליג נוטל שתי ידיו ונכנס וכשהוא נוטל לא יטול מבחוץ ונכנס מפני חשד אלא נכנס ויושב במקומו ונוטל שתי ידיו ומחזיר הטפיח על האורחים אמר רב חסדא לא שנו אלא לשתות אבל לאכול נוטל מבחוץ ונכנס דמידע ידעי דאניגא דעתיה. פירש"י נוטל ידו אחת אותה ששפשף בה ניצוצות. נוטל שתי ידיו דכיון שהפליג שעה אחת או שתים הסיח דעתו מסעודתו ולא נזהר לשמור ידיו והן עסקניות. ומחזיר הטפיח על האורחים פך שיוצקים ממנו מים על הידים מחזירו על האורחים המסובים והשמש מחזיר עליהם ואומר יש בכם הצריך ליטול ואין זאת אלא להודיע שנטל זה שנכנס שתי ידיו. לא אמרן אלא לשתות פירש"י וצריך ליטול שמא יתן פרוסה לתוך פיו. מידע ידעי דאניגא דעתיה ולא חשדי ליה. ורבינו נראה שהיה גורס ומחזיר פניו לאורחים וה"פ נכנס ויושב במקומו ונוטל שתי ידיו וכשהוא נוטל מחזיר אחוריו לאורחים כדי ליטול שאין דרך ארץ לרחוץ על השלחן ואחר כך מחזיר פניו לאורחים ודרך ארץ זה שלא ירחוץ על השלחן השמיענו במשנה ומחזיר פניו לאורחים. ורבינו יהונתן כתב בסוף פרק אלו דברים וכשהוא נוטל לא יטול מבחוץ שמא יחשדו אותו שלא נטל ידיו אלא נוטל ידיו לפניהם ואין די לו בזה שמא אחד מן החבורה עסק באכילה ולא ראה חזרתו וראה יציאתו וכשיתן אל לבו יחשדנו ולכיכך צריך כשירחוץ שיחזיר פניו לאורחים:

ט אין מניחין בשר חי וכו'. בפרק שלשה שאכלו (ברכות נ' ב') ת"ר ארבעה דברים נאמרו בפת אין מניחין בשר חי על הפת ואין מעבירין כוס מלא על הפת ואין מזרקין את הפת ואין סומכין את הקערה בפת. כלומר אין מניחין בשר חי על הפת משום דממאיס ואין מעבירין כוס מלא על הפת שמא ישפך מהיין על הפת וימאס ואין סומכין את הקערה בפת שמא ישפך המרק על הפת וימאס ואותביה התם ברייתות אהדדי דבחדא תניא כשם שאין מזרקים את הפת כך אין מזרקים את האוכלים ובאידך תניא אע"פ שאין מזרקין את הפת אבל מזרקין את האוכלים ותירצו לא קשיא הא במידי דממאיס הא במידי דלא ממאיס. ופירש"י מידי דממאיס שמתמעך בזריקתו כגון תאנים שבישלו כל צורכם ותותים:

ומותר למשוך את היין וכו'. גם זה שם ת"ר ממשיכין יין בצינורות לפני חתן וכלה וזורקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה אבל לא בימות הגשמים. ופירש"י ממשיכין יין משום סימן טוב ואין כאן משום בזיון והפסד לפי שמקבלין אותו בראש פי הצינור בכלי בימות החמה שאין טיט בדרכים. ודע דמסיים בברייתא אבל לא גלוסקאות לא בימות החמה ולא בימות הגשמים כלומר שאף בימות החמה הם נמאסין בזריקתן והשמיטה רבינו משום דתילתא דפשיטא הוא: ואין נוטלין ידיהם וכו'. שם בסוף פרק שלשה שאכלו. ומה שכתב וכן אין מפסידין וכו':

י אסור לאורחים וכו'. ברייתא פרק גיד הנשה (חולין דף צ"ד) אין האורחים רשאים ליתן ממה שלפניהם לבנו ולבתו של בעל הבית אלא אם נטלו רשות מבעל הבית ומעשה באחד שזימן שלשה אורחים בשני בצורות ולא היה לו להניח לפניהם אלא כשלש ביצים בא בנו של בעל הבית נטל אחד מהן חלקו ונתנו לו וכן שני וכן שלישי בא אביו של תינוק מצאו שעוקץ אחד בפיו ושתים בידו חבטו בקרקע ומת כיון שראתה אמו עלתה לגג ונפלה ומתה אף הוא עלה לגג ונפל ומת. וביאור דברי רבינו שאולי אין לו אלא מה שהביא לפניהם ובחשבם שיש לו להביא עוד יתנו מה שלפניהם לבנו של בעל הבית ונמצא בעל הבית מתבייש: **לא ישלח אדם לחבירו וכו'.** גם זה ברייתא שם לא ישגר אדם לחבירו חבית של יין ושמן צף על פיה ומעשה באחד ששיגר לחבירו חבית של יין ושמן צף על פיה והלך וזימן עליה אורחים ונכנסו מצאה שהיא של יין והנק את עצמו. ופירש"י ושמן צף על פיה כסבור שהכל שמן ומזמן עליו אורחים ובטוח שיש לו שמן הרבה לצורכן והנק את עצמו: שלא היה לו מה להאכילם ובוש מהם:

יא גמרו מלאכול וכו'. משנה בברכות (דף נ"א) פרק אלו דברים ב"ש אומרים מכבדים את הבית ואחר כך נוטלין לידים וב"ה אומרים נוטלין לידים ואח"כ מכבדין את הבית ובגמרא (דף נ"ב) מאי טעמא משום פירורין וב"ה אומרים אם שמש ת"ח הוא נוטל פירורין שיש בהם כזית ומניח פירורין שאין בהם כזית מסייע ליה לרבי יוחנן דאמר רבי יוחנן פירורין שאין בהם כזית מותר לאבדן ביד אמר רבי יוסי בר חנינא אמר רב הונא בכולי פירקין הלכה כב"ה בר מהא דהלכה כב"ש ורבי אושעיא מתני איפכא ובהא נמי הלכה כב"ה ופירש"י מתני איפכא מפיך בהאי סיפא דב"ש לב"ה ודב"ה לב"ש וקבע בהא נמי הלכה כב"ה: וכתב ה"ר מנוח בדוכתא אחריתא אמרינן נשורי בביתא עניותא בביתא. ופירוש נשורי פירורין שאין בהם כזית:

יב הביאו לפניהם מים וכו'. פרק כיצד מברכין (ברכות מ"ב) תנן והוא כלומר המברך ברכת המזון מברך על המוגמר ובגמרא (דף מ"ג) מכלל דאיכא עדיף מיניה ואמאי הואיל ונטל ידיו תחלה באחרונה מסייע ליה לרב דאמר רב חייא בר אשי אמר רב הנוטל ידיו תחלה באחרונה הוא מזומן לברכה וכבר קדם לרבינו בראש הפרק שאם כולם בעלי בית גדול שבהם מברך וסובר רבינו שמה שאמרו שהנוטל ידיו תחלה באחרונה הוא מזומן לברכה היינו מטעם שגדול מברך ואין ראוי לגדול שישב וידיו מזוהמות עד שיטלו וכדאמרינן בפרק שלשה שאכלו (שם מ"ו ב') שאמר רב ששת לריש גלותא יתיב וידיו מזוהמות עד שנוטלין כולן בתמיהא וכיון דמדינא גדול מברך אפילו כשנתן רשות לקטן ממנו לברך המברך נוטל ידיו תחלה דבמקום גדול קאי וכדאיתא פרק שלשה שאכלו רב ורבי חייא הוו יתבי בסעודתא קמיה דר' אמר ליה רבי לרב קום משי ידך חזייה דקא מרתת אמר ליה [ר"ח] בר פחתי עיין בברכת מזונא קאמר לך ומשמע דרב משא

פיו מכל תבשיל ותבשיל כדי ליישב דעתו. ואם נתנו לו יין מברך על כל כוס וכוס שנותנין לו. מפני שאין שתייתו תלויה ברצונו אלא ברצונם: **ח** [א]יצא אחד מן המסובין להשתין מים נוטל [י] ידו אחת ונכנס. דיבר עם חבירו והפליג נוטל שתי ידיו ונכנס. אם היו מסובין * לשתייה נכנס ויושב במקומו ונוטל ידיו ואח"כ מחזיר פניו לאורחין. ולמה נוטל במקומו שמא יאמרו לא נטל ידיו מפני שאין שם אכילה: **ט** [ב]אין מניחין בשר חי על הפת. ואין מעבירין כוס מלא על הפת. ואין [כ] סומכין את הקערה בפת. ואין זורקין את הפת. ולא את החתיכות ולא את האוכלין שאין להן קליפין. כגון תותים וענבים ותאנים מפני שהן נמאסין. ומותר למשוך את היין בצינורות בבתי חתנים וזורקין לפניהם [ל] קליות ואגוזים בימות החמה אבל לא בימות הגשמים מפני שנמאסין. ואין נוטלין ידיהן ביין בין חי בין מזוג. וכן אין מפסידין שאר אוכלין ומשקין דרך בזוי ובעיטה: **י** [ג]אסור לאורחים ליטול כלום ממה שלפניהם וליתן ביד בנו או בתו של בעל הבית שמא יתבייש בעל הסעודה שהרי אין לו אלא מה שהביא לפניהם ונמצאו הקטנים נוטלים אותם והולכים. לא ישלח אדם לחבירו חבית יין ושמן צף על פיה שמא ישלח לו אדם חבית שכולה יין וידמה שהוא שמן ושמן הוא שעל פניה בלבד ויזמן אורחים ויתבייש. וכן כל כיוצא בדברים אלו המביאים לידי בושה לבעל הסעודה אסורין: **יא** [ד]גמרו [מ] מלאכול מסלקין את השולחן ומכבדין את המקום שאכלו בו ואח"כ נוטלין את ידיהם. שמא יישירו שם פירורין שיש בהן כזית שאסור להלך בהן ולרחוץ עליהן. אבל פירורין שאין בהן כזית מותר לאבדן ביד: **יב** * [ה]הביאו להם מים לנטילה כל שמברך ברכת המזון

השגת הראב"ד

*) הביאו להם מים לנטילה כו' עד בסוף זה אחר זה:

א טור סי' ק"ע: ב טור סי' קע"א ופסק כשמואל: ג טור סי' ק"ע: ד טור סי' ק"פ: ה טור א"ח סי' קפ"א סמ"ג עשין כ"ז:

משנה למלך

יא גמרו מלאכול מסלקין את השלחן כו'. כתב מהרי"ו ז"ל בחדושיו שיש להסיר פת שלם מן השלחן כשמברכין ברהמ"ז והרב באר שבע בחידושיו לפרק חלק דחס דברים אלו דליכא אלא להביא פת שלם אבל להניח לא והדרבא ראוי הוא להניח פת שלם וכ"כ בספר הזוהר פרשת תרומה יע"ש:

יב הביאו להם מים לנטילה כו'. בר"פ שלשה שאכלו אמרינן מים אחרונים בזמן שהן ה' מתחילין מן הגדול. וכתב מרן הב"י סימן קפ"א בשם הרשב"א דבשיעור זה ליכא הפסק בין נטילה לברכה וס"מ דהא דאמרינן תכף לנטילה ברכה לאו דוקא תכף ממש אלא כדי שיעור זה. ועיין במ"מ מרן סי' קפ"א בשם התוס' בשיעור תכיפה ודוק:

הגהות מיימוניות

[י] פירוש אותה ששפשף בה כדאמר בפ"ג דיומא דמצוה לשפשף וכו' אבל אם לא שיפשף נראה דאין צריך ליטול כלל הילכך אפילו אם שיפשף וצריך ליטול לא יברך מידי דהוה אידיו מלוכלכות בטיט יצואה שאין צריך לברך כשנוטל וכן מורי רבינו לא היה מברך אפילו אשר יצר אמנם ר"י היה רגיל לברך אשר יצר ע"כ: * [וכן בגמרא אמר רב נחמן לא שנו אלא לשתות אבל לאכול נוטל אפילו בחוץ מידע ידעי דאנינא דעתיה ולא אכיל בלא נטילה ע"כ]: [כ] ודלא כשמואל דאמר עושה אדם כל צרכיו בפת וכן פר"ח. אמנם התוספות פסקו כשמואל ומ"מ בכל אלה שמואל מודו, חוץ מסמיכת קערה ואי מימאס בהכי אפילו שמואל מודה דאסור ויש שנוהגים לאכול דייסא או חביצא שהוא מאכל עב בפת כיון שאוכלין הפת אחר כך אבל במסכת סופרים אוסר דהניא אין נוהגין בזיון באוכלין כו' עד רשב"ג אומר כו' אין אוכלין באוכלין אלא א"כ אוכלן בבת אחת ושמא ההיא דלא כשמואל: [ל] תוס' וכשזורקין חטין בבית חתנים צריך ליזהר שלא יזרקם אלא במקום נקי והנה מורי רבינו שי' היה מצוה לכבדם משם שלא ידרכו עליהם: [מ] כתב מורי רבינו שיחיה דהיינו דוקא בימיהם שהיה לכל אחד שלחן לפניו ומסירין מלפני הכל ולא מפני המברך אבל עתה שכולן סמוכים לשלחן אחד אין נראה לסלק המפה והלחם עד אחר ברכת המזון:

מגדל עוז

אין מניחין בשר חי כו' עד אסורין. פרק שלשה שאכלו (דף נ'): **גמרו מלאכול וכו' עד לאבדן ביד.** ברכות פרק אלו דברים (דף נ"ב): **הביאו להם מים לנטילה וכו' עד בסוף זה אחר זה.** פרק כיצד מברכין (דף מג) ופרק שלשה שאכלו (דף מו):

המזון הוא נוטל ידיו תחלה. כדי שלא ישב הגדול וידיו מזוהמות עד שיטול אחר. ושאר הסועדין נוטלין ידן בסוף זה אחר זה. ואין מכבדין בדבר זה שאין מכבדין בידים מזוהמות ולא בגשרים ולא בדרכים אלא בפתח הראוי למזוזה ובשעת כניסה: יג * אגמרו ליטול ידיהן ונגבו ידיהן וברכו ברכת המזון והביאו את המוגמר. מי שבירך ברכת המזון הוא מברך על המוגמר וכולן עונין אמן: יד * אם היה שם יין מביאין כוס מחזיק רביעית או יתר על רביעית. ומביאין בשמים בואוחז את היין בימינו ואת הבשמים בשמאלו ומברך ברכת המזון. ואחר כך מברך על היין. ואח"כ מברך על הבשמים. [ן] אם היו הבשמים שמן ערב וכיוצא בו טחו בראש השמש. ואם היה השמש תלמיד חכם טחו בכותל כדי שלא יצא מבושם לשוק: טו גאף ע"פ שאין ברכת המזון צריכה [ס] יין. אם בירך על היין כמנהג שאמרנו צריך שידיח כוס של ברכה מבפנים [ע] ולשטוף [פ] אותו מבחוץ. וימלאנו יין חי. וכיון שהגיע לברכת הארץ [צ] נותן לתוכו מעט [ק] מים כדי שיהא ערב לשתיה. ואין משיחין על כוס

א טור סי' קע"ד סמ"ג עשין שם: ב טור סי' רי"ב: ג טור סי' קפ"ג סמ"ג עשין כ"ז:

השגת הראב"ד

*) גמרו ליטול ידיהן כו' עד וכולן עונין אמן: כתב הראב"ד ז"ל אע"פ שלא בירך ברכת המזון אם לאחר סעודה בא הגדול מברך ואע"פ שנתן הגדול רשות לאחר לברך ברכת המזון כבר עברה רשותו וחזרה הברכה לגדול שלא אמרו דהוא אומר על המוגמר אע"ג דאיכא דעדיף מיניה אלא על המוגמר הבא בתוך הסעודה כדאיתא בירושלמי עכ"ל:

*) אם היה שם יין מביאין כוס מחזיק רביעית וכו': כתב הראב"ד ז"ל אני תמיה אם על כוס של ברכה הוא אומר בגמרא למה יאחוז הכוס בשמאלו ומה צורך שיהיה טרוד לשמור בידו הכוס עד שיגמור הברכה. ואנו אין מפרשים אלא על היין של רשות כמו שהכוס של רשות מ"מ מקדים את החביב לו או את החשוב לו ואמרו שהיין הוא החשוב עכ"ל:

כסף משנה

משה ידיה קודם רבי מפני שהיה המברך: וכתב הראב"ד איני יודע מהו זה וכו' בין תבין עכ"ל. כלומר דבפרק שלשה שאכלו אמר רב ששת הכא מתניתא ידענא כיצד סדר הסיבה וכו' מים אחרונים בזמן שהם חמשה מתחילין מן הגדול ובזמן שהם מאה מתחילין מן הקטן עד שמגיעים אצל חמשה וחוזרין ומתחילין מן הגדול ולמקום שמים אחרונים חוזרים לשם ברכה חוזרת. ופירש"י בזמן שהם מאה לאו דוקא דהוא הדין עשרה ולכל יותר מחמשה שגנאי הוא שיסלקו השלחן מלפני הגדול כשיטול ידיו וימתין שם יושב ובטל עד שיטלו כולם לפיכך כשהם יותר מחמשה מתחילין מן הקטן היושב בסוף ואין מסלקין השלחן מלפני הגדול עד שיגיעו המים לחמשה שאצלו וחוזרים ומתחילין מן הגדול ונוטלין שולחן אלכיו. למקום שמים אחרונים חוזרים כשמגיעים לחמשה אם נטל הגדול הוא מברך ואם נוח ליטול קודם לו הוא מברך הנוטל ידיו באחרונה תחלה אותו שנוטל בתחלת החמשה אחרונים קורא תחלה באחרונה וזה דעת הראב"ד וסובר לפסוק כהא מתניתא והוא משיג על רבינו למה לא כתב הא דמתחילין מן הקטן עד שהוא מגיע אצל חמשה וכו'. וי"ל לדעת רבינו דהיא מתניתא איהניא בימיהם כיון שנטל זה ידיו מיד מסלקין השולחן מלפניו כדפירש"י אבל השתא שאין מסלקין השולחן מלפני אותו שנטל ידיו אפילו הם מאה גדול נוטל ידיו תחלה כדי שלא ישב וידיו מזוהמות:

ואין מכבדין בדבר זה וכו'. (שם דף מ"ו) תנו רבנן אין מכבדין לא בדרכים ולא בגשרים ולא בידים מזוהמות. ומ"ש אלא בפתח הראוי למזוזה. (שם מ"ז) מימרא דרבי יוחנן: ומ"ש ובשעת כניסה. [בדא"ז] אין מכבדין ביציאה:

יג מי שבירך ברכת המזון וכו'. משנה פרק כיצד מברכין (דף מ"ד) היו יושבין לאכול כל אחד ואחד מברך לעצמו היסבו אחד מברך לכולם בא להם יין בתוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו לאחר המזון אחד מברך לכולן והוא אומר על המוגמר אע"פ שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר הסעודה כלומר לאחר ברכת המזון שאינו מצורכי סעודה אפילו הכי כיון שמברך ברכת המזון מברך גם את זו:

כתב הראב"ד אע"פ שלא בירך וכו' כדאיתא בירושלמי עכ"ל. כלומר דס"ל ז"ל דמיירי שהביאוהו באמצע הסעודה וכבר נתן הגדול רשות לברך והוא מברך על המוגמר ואע"פ שאין מביאין אותו כלומר שאין דרך להביאו אלא לאחר הסעודה ואז היה אחד מברך וכבר עברה מעלתו של זה עכשיו שהביאוהו בתוך הסעודה אותו שנתנו לו רשות לברך ועדיין לא עברה מעלתו מברך על המוגמר. ופשט הירושלמי מסייע להראב"ד דמשמע דמיירי שבא בתוך הסעודה וכמו שפירש ה"ר יונה ז"ל אך רבינו אינו פוסק כירושלמי משום דפשטא דמתניתין ודגמרא דידן משמע דבבא לאחר הסעודה עסקינן ועוד שאין דרך לתת רשות [illegible] קודם גמר סעודה ולכך לא קי"ל כירושלמי ועוד שהירושלמי יש לפרשו דלא קאי אמתני' דמתני' פשיטא דבמוגמר דלאחר הסעודה מיירי אלא לפי שהזכירו במשנה מוגמר שאחד מברך לכולן ולא חילק בין בא בתוך הסעודה לבא אחר הסעודה דהכי ה"ל למיתני הביאו להם מוגמר בתוך הסעודה כל אחד וא' מברך לעצמו לאחר הסעודה אחד מברך לכלן ומדלא תני הכי אלמא דאפילו בא בתוך הסעודה אחד מברך לכולן ומפני שמוגמר כולן מריחין וכיון שכולם נהנין ביחד אחד מברך ופוטר את האחרים בשמיעתן בלא עניית אמן אבל ביין כיון שאין כולם נהנין כל אחד ואחד מברך לעצמו ולכן סובר רבינו דמתניתין כפשטא בלאחר הסעודה:

כתב הראב"ד ז"ל איני יודע מהו זה שהרי הגדול נותן רשות לקטן ממנו לברך והטעם כדי שיעיין בברכת המזון בעוד שהאחרים נוטלין ידיהם וכשהם מאה די לו בחמשה לעיין ולא יותר כדי שיהא סמוך לנטילת ידים ברכה ונטילת ידים שבינתים אינה הפסק בין תבין עכ"ל:

יד אם היה שם יין וכו'. (שם דף מ"ג:) ת"ר הביאו לפניהם שמן ויין בית שמאי אומרים אוחז את השמן בימינו ואת היין בשמאלו ומברך על השמן וחוזר ומברך על היין ובית הלל אומרים אוחז את היין בימינו ואת השמן בשמאלו מברך על היין ואח"כ מברך על השמן וטחו בראש השמש ואם שמש תלמיד חכם הוא טחו בכותל מפני שגנאי הוא לת"ח לצאת לשוק כשהוא מבושם ורבינו מפרש שזהו כוס של ברכה הוא והראב"ד מפרש כרש"י שכתב שזהו יין שלאחר המזון ואין זה כוס של ברכה ולכך כתב אני תמיה וכו' ואמרו שהיין הוא החשוב עכ"ל. ואע"פ שרש"י פירש כדברי הראב"ד אין דבריהם מוכרחים. ומ"ש ומה צורך שיהיה טרוד וכו' אינו טענה דאין טירדא לאחוז דבר של ריח טוב המשמח את הלב. וכתב רבינו אם היה שם יין משום דסבירא ליה דברכת המזון אינה טעונה כוס כמו שיתבאר בסמוך. ופירש"י שמן בימינו לפי שעליו מברך תחלה מברך על השמן בורא שמן ערב. וטחו בראש השמש כדי שלא יצא בידיו מבושמות לשוק שגנאי הוא לת"ח:

טו אף על פי שאין ברכת המזון טעונה כוס וכו'. בסוף פרק שלשה שאכלו (שם דף נ"א) תנא עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה אמר רבי יוחנן ואנו אין לנו אלא ארבעה בלבד הדחה שטיפה חי ומלא וכתב הרי"ף חי עד ברכת הארץ ובברכת הארץ נותן לתוכו מים ומ"ש רבינו שאין ברהמ"ז טעונה כוס בפרק ע"פ (פסחים קי"ז:) תנן מזגו לו כוס שלישי אומר עליו ברכת המזון ובגמ' ש"מ ברהמ"ז טעונה כוס אמר ליה רב אסי ארבעה כסי תקינו רבנן דרך חירות הואיל ואיכא כל חד וחד נעביד ביה מצוה וכתבו הרי"ף וכתב עליו הר"ן וכיון שהביא זה הרי"ף בהלכותיו נראה שהוא פוסק דברהמ"ז אינה טעונה כוס: אין משיחין וכו'. סוף פרק שלשה שאכלו (ברכות דף נ"א:) אמר רב אסי אין משיחין על כוס של ברכה. ומפרש רבינו שלא ידברו בעוד שמברך ברכת המזון

מגדל עוז

כתב הראב"ד ז"ל איני יודע מהו זה וכו' בין תבין עכ"ל: ואני אומר מלילה טובה ופלה תשובה יש למשכיל כי שתי הכנות יש באלו הדיעות והתלמוד סובל את שתיהן ואלו ואלו דברי אלהים חיים כי ר"מ ז"ל סמך על שתי הסוגיות השנויות להדיא פרק כיצד מברכין ופ' שלשה שאכלו דבפרק כיצד מברכין גמרא מתניתין דהוא אומר על המוגמר שייל תלמודא מכלל דאיכא דעדיף מיניה ומהדר ליה מסייע לרב דאמר רב חייא בר אשי אמר רב הנוטל ידיו באחרונה תחלה הוא מזומן לברכה ומייתי עלה עובדא רב ורבי חייא הוו יתבי בסעודתא קמיה דרבי אמר ליה רבי לרב קום משי ידך חזייה דקא מירתת אמר ליה ר' חייא בר פחתי עיין בברכת מזונא קאמר לך למדנו כי המברך נקרא גדול כגון רב הואיל ונבחר לברכה ואע"ג דאיכא דעדיף מיניה כגון רבי ואינו מן הראוי שיעמוד זה הגדול המברך בידים מזוהמות עד שירחצו שאר בני הסעודה והוא עצמו מברך על המוגמר כסתם מתני' וכמו שכתב ר"מ ז"ל כאן ובסמוך ובפ' שלשה שאכלו נמי גרסינן מים אחרונים מהיכן מתחילים אמר ליה מן הקטן ומתמה וגדול יושב וישמור ידיו עד שנוטלין כולן ומהדרינן ליה שאני פרסאי דלא מסלקי תכא מקמיה עד דמטו מיא לגביה אמר ליה רב ששת אנא מתניתא ידענא דתניא כיצד סדר הסיבה וכו' עד מסייע ליה לרב דאמר רב חייא בר אשי אמר רב הנוטל ידיו וכו' עד רב ורבי חייא כו' עד עיין בברכת מזונא קאמר לך ע"כ ומדקא מתמה תלמודא וכי גדול יושב כו' מכלל דפשיטא ליה לתלמודא דגדול נוטל תחלה ומברך וליכא גופיה דאמר מתחילין מן הקטן הוה קשיא ליה טפי ומ"ה קא מתמה עליה טפי ואיהו נמי הכי קא מודה דאמר ליה שאני פרסאי מכלל דכ"ע כסתמא דתלמודא ורב ששת במתני' כוותיה דרב שייכא ליה כסתמא דפרק כיצד מברכין והתם לא נחית למנייתא בין מאה לעשרה לחמשה ולכך לא סמך עליה ר"מ ז"ל אלא שנסתייע בה ממקום אחר כדפיר' וגם ר"י אלפס ז"ל השמיטה לגמרי אלא שכתב בקצרה שהגדול מברך. והראב"ד ז"ל סמך על זאת הברייתא דרב ששת כולה ומפרש אותה אנא מתניתא ידענא דמסייע לך ויש לו על מה שיסמוך להשמאיל ולהימין בין תבין אך דעתי כדעת ר"מ ז"ל נוטה: ואין מכבדין בדבר זה כו' עד ובשעת כניסה. פרק שלשה שאכלו (דף מ"ו): גמרו ליטול ידיהן כו' עד וכולן עונין אמן. פרק כיצד מברכין (דף מ"ד מ"ס): כתב הראב"ד ז"ל אע"פ שלא בירך ברכת המזון כו' כדאיתא בירושלמי עכ"ל: ואני אומר זה הסברה אין אני רואה אותו והדבר הוא דפרק כיצד מברכין שהשיג הראב"ד ז"ל לפרשה בתוך הסעודה רואה אני שהוא מביא עליו מעשה דרב ורבי חייא דאמר ליה רבי לרב קום משי ידך כמו שהעתקתי בסמוך לאחר סעודה היה והירושלמי אינו מוכרח פירושו לכך דגרסינן בהאי פיסקא דהוא אומר על המוגמר מה בין מוגמר בין יין מוגמר כולן מריחין יין אחד שהוא טועם על כרחין דהכי מפריכא לה מאי שנא מוגמר ששנינו שהגדול מברך ומ"ש יין ששנינו לאחר המזון אחד מברך לכולן דמשמע אי זה מהם שירצה לשתות או שהקדים שר המשקים להשקותו ומהדר מוגמר כולן מריחין ומן הדין היה להם לברך כל אחד ואחד אלא ליתן רשות לגדול להוציאן בברכתו כמו שניתן לו רשות לברך על המזון להוציא את כולן אבל יין אין יכול לברך אלא הטועם. אמנם אם יש לו לירושלמי פי' אחר איני יודע וגדולה מכולן אני רואה מפורש במשנה אע"פ שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר הסעודה ע"כ העמדתי דברי ר"מ ז"ל וכד"ן: אם היה שם יין מביאין כוס מחזיק רביעית כו' עד ואחר כך מברך על הבושם. פרק כיצד מברכין (דף מ"ג): כתב הראב"ד ז"ל אני תמיה כו' ואמרו שהיין הוא החשוב עכ"ל: ואני אומר כי זו מחלוקת ישנה שם ופירש"י ז"ל משמע דריש בכוס של ברכה ובשמים עמו וסיפא ביין של אחר המזון והשמן עמו ויש מפלפלים אותה בכוס של הבדלה והכל הקוק בנמוקי ברכות פרק כיצד מברכין: אם היו הבשמים כו' עד מבושם לשוק. פרק כיצד מברכין: אע"פ שאין ברכת המזון [צריכה] יין כו' עד ערב לשתיה. פרק אלו דברים: ואין משיחין כו' עד סוף הפרק. סוף פרק שלשה שאכלו:

הגהות מיימוניות

[נ] כב"ה וכן פסק ר"י אלפס ודלא כב"ש דאמרי מברך על השמן תחילה וע"ש בתוספות: [ס] אמנם פרק אלו דברים בברכות ובפרק ע"פ משמע דברכת המזון טעונה כוס וכן היה נוהג רבינו מאיר אבל ר"י כתב דכולהו איכא לדחויי דבזימון מיירי וכן פירש ה"ר אלחנן אבל בזימון סבירא להו דטעונה כוס ע"ש בתוס' אמנם בס"ה כתב כרבינו המחבר ואין מברכין ברכת המזון אשיכרא בפרק ע"פ אין אומר הבא כוס של ברכת לברך אלא על היין פיריש ברכת המזון וברוב הספרים גרס ולא אמרן אלא דלא קבע סעודתיה אשיכרא אבל קבע סעודתיה עילויה לית לן בה וכן בה"ג ור"ת אבל רשב"ם כתב דלא גרסינן ליה וכתב בעל ס"ה ולא נודע למה מחקו וכן כתבו התוס' דמברכין עליו ברכת המזון מכל שכן מהבדלה דלכ"ע טעון כוס ואפ"ה מבדילין בשכר כשהוא חמר מדינה כדאמר מר ברכת המזון דלא פשיטא כ"כ דטעון כוס לב"ש ואין למוחקו כי אין ראיה בשום מקום לפסול שכר מכוס של ברכת המזון עכ"ל. וכן כתב ראבי"ה וז"ל רוב רבוותא גורסים אותו וכן נ"ל שהקביעות מחשבו לברך עליו ואין נקרא קביעות אלא שרגילין תמיד בכך כגון מקומות שאין מצוי יין וכה"ג גרסינן בפ' כיצד מברכין אמר ליה אביי לרב יוסף האי כובא היכי מברכין עליה עד קבע סעודתיה עלוה' ס"ה המוציא ושלש ברכות ובריש פירקין גרס אין אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרב וכו' ומדקאמר רב נחמן כל שאחרים קובעים ש"מ דלא תלו בו הקביעות אלא ברגילות בני אדם אדרים וכן לגבי שכר לברך ברכת המזון עכ"ל: [ע] אומר ר"י דדוקא כגון שאין הכוס יפה שיש בו שיורי כוסות אבל אם הוא יפה שפיר דמי בלאו הכי דלא בעינן אלא שיהא כוס של ברכה יפה וכן כתב בס"ה ע"כ: [פ] בפרק שלשה שאכלו עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה ופר' אמר ר' יוחנן אנו אין לנו אלא ארבעה: [צ] בירושלמי אמר ר' יוסי בר חנינא מודים חכמים לר' אליעזר דכוס של ברכה אין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים: [ק] וכן פרש"י ליתנו בכוס של ברכה חי מחוי כבוד הברכה אי נמי מוציאו אדם מן החבית לשם הברכה. ור"ת פירש חי מזיג ולא מזיג כדאמרינן בב בן

כסף משנה

המזון ורפ"י כתב אין משיחין משאחזו עד שיברך :

פ"ח א כל פירות האילן וכו'. ר"פ כיצד מברכין על הפירות (ברכות דף ל"ה) על פירות האילן הוא אומר בורא פרי העץ חוץ מן היין שעל היין הוא אומר בפה"ג ועל פירות הארץ הוא אומר בורא פרי האדמה חוץ מן הפת שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ. ורבינו לא כתב חוץ מן הפת לפי שכבר נתבארו דיני הפת בפ"ג ופ"ד מהלכות אלו ומסיים באותה משנה ועל הירקות אומר בפה"א רבי יהודה אומר בורא מיני דשאים על דבר שאין גידולו מן הארץ אומר שהכל ובסוף ההוא פירקא (שם דף מ"ד) אמר רבה בר מרי אמר ריב"ל כל שהוא משבעת המינים בתחלה מברך עליו ב"פ העץ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש ותנן תו התם השותה מים לצמאו אומר שהכל נהיה בדברו רבי טרפון אומר בנ"ר ואיפסקא דלית הלכתא כרבי טרפון אמר ר' יצחק בר אבדימי משום רבי על הביצה ועל מיני קיפר כלומר מיני בשר מברך שהכל ולבסוף בנ"ר אבל ירקא לא ורבי יצחק אמר אפילו ירקא אבל מיא לא ורב פפא אמר אפילו מיא אמר רב אשי אנא זימנא דכי מדכרנא עבידנא ככולהו. ופסק רבינו כרב פפא ורב אשי דבתראי ניהו וכן כתבו התוס' וכתבו דהכי נהוגים כרב אשי דמברכינן בתר מיא ובתר ירקא בנ"ר. ואמאי דתנן השותה מים לצמאו אמרי' בגמרא (שם דף מה) לאפוקי מאי אמר רב אידי בר אבין לאפוקי מאן דחנקתיה אומצא וז"ש והשותה מים שלא לרוות צמאו אינו טעון ברכ':

ב הסוחט פירות וכו'. דין יין מפורש במשנה שכתבתי בסמוך. ודין השמן שם (דף ל"ה) אמר רב יהודה אמר שמואל שמן זית מברכין עליו בפה"ע היכי דמי אילימא דקא שתי ליה משתא אזוקי מזיק ליה אלא דקא שתי על ידי אניגרון כלומר מי סלקות והב"ע בחושש בגרונו כלומר שצריך לתת לתוך האניגרון שמן דהוה ליה שמן עיקר ואניגרון טפל. ודין שאר פירות אפילו הם סחיטת אחד המינין שאינו מברך עליהם אלא שהכל באותו פרק (שם דף ל"ח) דדובשא דתמרי מברכין עליו שהכל מאי טעמא זיעה בעלמא הוא וכמאן כי האי תנא דתנן דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ סתוניות ושאר מי פירות של תרומה רבי אליעזר מחייב קרן וחומש ורבי יהושע פוטר כלומר והלכה כרבי יהושע לגבי רבי אליעזר ושייני טעמא דפטר משום דזיעה בעלמא הוא ואין שם תרומה חל עליו: ומ"ש שאם שתה השמן לבדו שמברך שהכל. תימה דכיון דאזוקי מזיק אין לברך עליו וכן פירש"י וכן כתב הרי"ף אי שתי ליה משתא אזוקי מזיק ליה ולא מברך עליה וכבר תמה עליו הטור בסימן ר"כ. ורבינו מפרש שלא אמרו אי דשתי ליה אזוקי מזיק אלא לאפוקי מה שאמרו שיברך עליו בורא פרי העץ אבל כיון דאע"ג דאזוקי מזיק נהנה הוא מברך [שהכל] :

ג פירות או ירקות וכו'. גם זה שם (דף ל"ח) ועל הירקות אומר בפה"א קתני ירקות דומיא דפת מה פת שנשתנה על ידי האור אף ירקות שנשתנו על ידי האור אמר רבנאי משמיה דאביי זאת אומרת שלקות מברכין עליהם בפה"א דרש רב חסדא משום רב שלקות מברך עליהם בפה"א ועולא משמיה דרבי יוחנן אמר שהכל נהיה בדברו. ואני אומר כל שתחלתו בפה"א שלקו שנ"ב וכל שתחלתו שהנ"ב שלקו בפה"א. ופירש"י ואני אומר ליישב דבריהם שאינן חולקין כל ירק הנאכל חי שתחלתו בפה"א שלקו אפקיה ממילתיה לגריעותא ומברך שהכל ולקמן מוקי לה בתומי וכרתי. ופסקו התוספות והרא"ש ז"ל כרב חסדא וכן דעת רבינו ודלא כהרי"ף שפסק דאפילו תומי וכרתי ששלקן מברך עליהם בפה"א :

ד ירקות שדרכן להשלק וכו'. גם זה שם (דף ל"ט) אמר רב פפא פשיטא לי מיא דסילקא כסילקא ומיא דליפתא כליפתא ומיא דכולהו שלקי כשלקי בעי רב פפא מיא דשיבתא מאי למתוקי טעמא עבידא או דילמא לעבורי זוהמא עבדי לה ופשיטנא דלמתוקי טעמא עביד ומברכין עליהן בורא פה"א. וכתב הרא"ש ז"ל ולא דמי למי פירות דאינו מברך אלא שהכל לפי שמשקה אין לו טעם הפרי ואפשר שאם בישל הפרי ונכנס טעם הפרי במים מברך בורא פרי העץ. ואפשר שמ"ש רבינו והוא ששלקן וכו' הוא למעט כששולקין אותו ירק לעבורי זוהמא : דבש תמרים וכו'. גם זה שם (ברכות דף ל"ח) מימרא דמר בר רב אשי. ומ"ש אבל תמרים וכו' גם זה שם והלכתא תמרי ועבדינהו טרימא מברך עלייהו בורא פרי העץ מאי טעמא במילתייהו קיימי כדמעיקרא. וטרימא מפרש רבינו דהיינו שמיעכן ביד וכו' וזהו הנקרא בלשון ערב עסיא"ה :

ה הקנים המתוקים וכו'. נראה לי שרבינו חולק על הגאונים בשתיהן וה"ק ואני אומר שאין זה פרי וכיון שכן המוצץ קנים האלו אינו מברך אלא שהכל ואפילו אם היינו מודים שהוא פרי והמוצץ אותם הקנים מברך בורא פרי העץ לפחות בסוקאר היוצא מהן לא יברך אלא שהכל לפי שלא יהיה דבש אלו הקנים וכו', והטור כתב בסימן ר"ב ואפשר להשיב על דבריו שאינו דומה לדבש תמרים שהתמרים הם פרי ונטעי להו אדעתא לאוכלם הילכך כשנשתנו נשתנית ברכתן מידי דהוה אכל הפירות שמברכין על משקין היוצאים מהן שהכל חוץ מהיין והשמן אבל אלו הקנים

כוס של ברכת המזון אלא הכל שותקים עד שתכלה [י] ברכת המזון וברכת היין וישתו :

פרק שמיני

א כל יפירות האילן מברכין עליהן בתחלה בורא פרי העץ ולבסוף בורא [א] נפשות רבות חוץ מחמשת המינין הכתובין בתורה. והם ענבים ורמונים ותאנים וזיתים ותמרים שהוא מברך עליהן בסוף ברכה אחת מעין שלש. ועל פירות הארץ והירקות מברכין עליהן בתחלה בורא [ב] פרי האדמה ולבסוף בורא נפשות רבות. בדברים שאין גידולן מן הארץ כגון בשר וגבינה ודגים וביצים ומים וחלב ודבש וכיוצא בהן בתחלה מברך שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות. והשותה [ג] מים שלא לרוות צמאו אינו טעון ברכה לא לפניו ולא לאחריו : **ב** הסוחט פירות והוציא מהן משקין מברך עליהן בתחלה שהכל ולבסוף בורא ינפשות. חוץ מן הענבים והזיתים שעל היין הוא מברך בורא [ד] פרי הגפן ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. ועל השמן בתחלה הוא מברך בורא פרי העץ. במה דברים אמורים שהיה חושש בגרונו ושתה מן השמן עם מי השלקות וכיוצא בהן שהרי נהנה בשתייתו. אבל אם שתה [ה] השמן לבדו או שלא היה חושש בגרונו מברך עליו שהכל. שהרי לא נהנה בטעם השמן : **ג** יפירות או ירקות שדרכן להאכל חיים אם בשלן או שלקן מברך עליהן בתחלה שהכל ולבסוף בורא נפשות. [ו] וירקות שדרכן להאכל שלוקין כגון כרוב ולפת אם אכלן חיין מברך עליהן בתחלה שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות. ואם בשלן או שלקן מברך עליהן בורא פרי האדמה ולבסוף בורא נפשות רבות. [ז] דברים שדרכן להאכל חיין ומבושלין אכלן בין חיין בין מבושלין מברך עליהן בתחלה ברכה הראויה להן. אם היו פירות עץ מברך בורא פרי העץ ואם היו פירות האדמה או ירקות מברך בורא פרי האדמה : **ד** יירקות שדרכן להשלק שלקן מברך על מי שלק שלהן בורא פרי האדמה. *והוא ששלקן לשתות מימיהן שמימי השלקות כשלקות במקום שדרכן לשתותן. דבש תמרים ימברכין עליו תחלה [ח] שהכל. אבל תמרים שמעכן ביד והוציא גרעינין שלהן ועשאן כמו עיסה מברך עליהן תחלה בורא פרי העץ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש: **ה** הקנים יהמתוקים שסוחטין אותן ומבשלין מימיהן עד שיקפא וידמה למלח. כל הגאונים אומרים שמברכין עליו בורא פרי האדמה. ומקצתם אמרו [ט] בורא פרי העץ. וכן אמרו שהמוצץ אותם קנים מברך בורא פרי האדמה. ואני אומר שאין זה פרי ואין מברכין עליו אלא שהכל. שלא יהיה דבש אלו

א טור א"ח סי' ר"ב סמ"ג עשין כ"ז : ב טור סי' ר"ד סמ"ג שם : ג טור סי' ר"ב : ד טור סי' ר"ח סמ"ג עשין כ"ז : ה טור א"ח סי' ר"ס סמ"ג עשין כ"ז : ו טור סי' ר"ב סמ"ג שם : ז סמ"ג עשין כ"ז :

לחם משנה

פ"ח ב במה דברים אמורים שהיה חושש בגרונו וכו'. וסובר רבינו ז"ל דמה שאמרו בגמרא (ברכות דף ל"ו) הכא במאי עסקינן בחושש בגרונו קאי על אירולא דלעיל דקאמר דקא שתי ליה על ידי אניגרון ולכך תרתי בעינן חושש בגרונו ושתי ליה ע"י אניגרון והכריחו לומר כן מדלא קאמרו בגמרא אלא בחושש בגרונו משמע דלא הדא מסיכויא

מגדל עוז

פ"ח כל פירות האילן כו' עד בורא נפשות רבות. הכל פרק כיצד מברכין (דף ל"ו): וירקות שדרכן להאכל כו' עד ברכה הראויה להן כו' עד בורא פרי האדמה. פרק כיצד מברכין (דף ל"ח) ונגדה פרק בא סימן: ירקות שדרכן להשלק כו' עד מברך עליהם שהכל תחלה. הכל פרק כיצד מברכי (דף ל"ט):

הגהות מיימוניות

בן סורר ומו"ה והיא דהמוציא, י"ל כשמתחיל לברך אין מוזגו לגמרי ולאחר הברכה מוזגו לגמרי וי"מ דכי הני עשרה דברים איירי בכוס עצמו והי פירוש שלם שלא יהא הכוס שבור וכן נראה להה"ר אלחנן ובערוך בערך עשר כתב כפל דברי רבינו המחבר וכן ר"י אלפס וראבי"ה ודלא כאשר כתב ר"ת שצריך להיות חי בברכת הארץ וכשהוא בא לברך בורא פרי הגפן נותן לתוכו מים עכ"ל ועיין בתוס' פ' המוכר פירות ובפ' שלשה שאכלו ובפרק ע"פ ע"כ : [ב] פרש"י שלא יסיח המברך משנתו לו לברך וכן פירש בערוך וה"ה שהמסובין אין להן להסיח אלא צריכין לשתוק ולשמוע ולכוין עד שתכלה הברכה ושנא אם סחו אפילו בדיעבד לא יצאו וצריכין לחזור ולברך ע"כ : [א] וכן על גרעינין מדחייבי בערלה ע"ש בתוס' ע"כ : [ב] כת"ק ודלא כרבי יהודה דאמר בורא מיני דשאים ע"כ : [ג] פירוש כגון לרפואה וכן כתב רבינו יהודה מפרי"ש וכן כתב בס"ת ודלא כאשר כתב בסדר רב עמרם בשם רב פלטוי גאון שברכה ראשונה דוקא אין צריך אבל ברכה אחרונה מברך ומורי כתב ורפיא בידיה ע"כ : [ד] ואין חילוק בין חי למבושל שהרי המבושל משתנה לעילויא וכן פר"י וכן שמע מר"ת וראיה ממסכת תרומות פ"ב דתנן אין מבשלין יין של תרומה מפני שממעיטו ור' יהודה מתיר מפני שמשביחו וכן פסק ראבי"ה ודלא כשערי רבינו שמחה שכתב לברך עליו שהכל נהית ובירושלמי איתא כדבריו ועיין בתוס' פרק המוכר פירות יבריש בכל מערבין משמע נמי דאישתני לעילויא ע"ש בהא דאמרינן התם בחמרא דמבשלא פי' שהוא חש"ב לפיכך שיעורו קטן רק כדי לאכול בו ולא ביין חי ששיעורו בשלש רביעיות ע"כ : [ה] אבל מורי כתב שאין מברך עליו דאזוקי מזיק ליה לשון מורי. וכן כל דבר דאית ליה הנאה מיניה ואע"ג שלרפואה קעביד ליה בעי ברוכי ע"כ : [ו] וכן שומין וכן כבשין ששלקן בלא בשר ובכל הדברים האלו אפילו אם זה האיש שינה מדרך שאר בני אדם בטלה דעתו אצל כל אדם ואין מברך אלא כפי דרכו של זה כדמפרש בעמוד : [ז] אבל מורי רבינו זצ"ל כתב דקטניות ולפתות בכלל דברים שדרכן ליאכל חיין ומבושלין : *[כתב הרא"ש דוקא שבשלם בלא בשר אבל בשלם עם הבשר כעב הבשר שבמרק חשוב עיקר ומברך עליו שהכל ע"ב] : [ח] וכן פסק ר"י אלפס ודלא כה"ג שפירש ב"פ העץ : [ט] וכן פסק מורי רבינו שיחיי בשם ה"ג וכשספרתי לפניו דברי רבינו המחבר אמר דלא דמי דהאי אישתני לעילויא אמנם בעל ס"ה רואה דברי רבינו הסתבר ע"כ :

אלו הקנים שנשתנה על ידי אור *גדול מדבש תמרים שלא נשתנה על ידי האור ומברכין עליו שהכל: ו [י] הקור והוא ראש הדקל שהוא כמו עץ לבן מברך עליו בתחלה שהכל. קפרס של צלף מברך עליו בורא פרי האדמה מפני [כ] שאינו פרי. והאביונות של צלף הן הפרי שהן כצורות תמרים דקים קטנים מברך עליהן בורא פרי העץ: ז אהפלפלין [ל] והזנגביל בזמן שהן רטובין מברך עליהן בורא פרי האדמה. אבל יבשין [מ] אין טוענין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם מפני שהן תבלין ואינו אוכל. וכן אוכלין שאין ראויין לאכילה ומשקין שאינן ראויין לשתייה אינן טוענין ברכה לא לפניהן ולא לאחריהן: ח בהפת שעיפשה והיין שהקרים ותבשיל שעברה צורתו והנובלות שהן פגין והשכר והחומץ והגובאי והמלח והכמהין והפטריות על כולן מברך תחלה שהכל. וכל המברכין לפניו שהכל לאחרונה מברך [נ] בורא נפשות. וכל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו: ט שמרים שנתן עליהם שלשה והוציא מהן ארבעה מברך עליהן בורא פרי הגפן שזה יין מזוג הוא. הוציא פחות מארבעה אע"פ שיש בהם טעם יין מברך עליהן שהכל תחלה: י בירך געל פירות [ס] האילן בורא פרי האדמה יצא. ועל פירות האדמה בורא פרי העץ לא יצא. ועל כולם אם בירך [ע] שהכל יצא. ואפי' על הפת ועל היין: יא דלקח כוס של שכר בידו והתחיל הברכה על מנת לומר שהכל וטעה ואמר בורא פרי הגפן אין מחזירין אותו. וכן אם היו לפניו פירות הארץ והתחיל הברכה על מנת לומר בורא פרי האדמה וטעה ואמר בורא פרי העץ אין מחזירין אותו. וכן אם היה לפניו תבשיל של דגן

א טור סי' ר"נ: ב טור סי' ר"ד סמ"ג עשין כ"ז: ג טור סי' ר"ו סמ"ג שם: ד טור סי' ר"ט וע"ש סמ"ג עשין כ"ז:

כסף משנה

הקנים שאינן ראויים לאכילה ועיקר גמיעתן על דעת הדבש ודאי זה פריין ומברכין עליו ב"פ העץ עד כאן לשונו. ואני אומר שאילו היו קנים הללו נמצאים בארצות של הטור לא היה טוען כן שבמקום שנמצאים מוכרים מהם לאלפים ולרבבות למצוץ אותם והרי המים היוצאים מהם כשאר מי פירות:

ו הקור והוא ראש הדקל וכו'. פרק כיצד מברכין (שם דף ל"ו) קורא רב יהודה אומר בורא פרי האדמה ושמואל אמר שהכל ואסיקנא דהלכתא כשמואל ומפרש התם טעמיה משום דלא נטעי איניש דיקלא אדעתא דקורא: קפרס של צלף וכו'. הוא אילן הנקרא בערבי אלקפר ואביונות הוא הפרי ואסיקנא והלכתא כמר בר רב אשי דזריק את האביונות ואכיל את הקפריסין ומדלגבי ערלה לאו פרי הוא לגבי ברכות נמי לאו פרי הוא ולא מברכין עלויה ב"פ העץ אלא בורא פרי האדמה וכן פסקו הרי"ף והרשב"א:

ז הפלפלין והזנגביל וכו'. גם זה שם פלפלת רב ששת אמר שהכל ורבא אמר ולא כלום ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא כס פלפלי ביומא דכפורי פטור כס זנגבילא ביומא דכפורי פטור והא אמר רבא האי הימלתא דאתא מבי הנדואה שריא ומברכין עליה בפה"א לא קשיא הא ברטיבתא הא ביבשתא ופסק רבינו כרבא דבתרא הוא: וכתב הרמ"ך תימה כיון דפלפלין מיקרי עץ וחייב בערלה למה אין מברכין ברטובין ב"פ העץ עכ"ל וי"ל שאע"פ שהוא עץ מאחר דלא נטעי ליה איניש לאכלן כמות שהן ראוי לשנות ברכתו קצת ואח"כ מצאתי להרשב"א שכ"כ בתשובה:

ח הפת שעיפשה וכו' עד על כולן מברך תחלה שהכל. הכל שנוי בפרק כיצד מברכין (שם דף מ') במשנה ובברייתא: ור"ל המברכין לפניו שהכל וכו'. כבר כתבתי בראש פרק זה מהיכא נפקא. ומ"ש וכל הטעון ברכה וכו' משנה בנדה פרק בא (סי' נ"א):

ט שמרים שנתן עליהם מים וכו'. ברייתא ומימרא דרבה פרק המוכר פירות (בתרא דף צ"ו):

י בירך על פירות האילן וכו'. משנה פרק כיצד מברכין (ברכות דף מ') בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא ועל פירות האדמה בורא פרי העץ לא יצא ובגמרא מאן תנא דעיקר אילנא ארעא היא אמר רב נחמן בר יצחק רבי יהודה היא דתנן יבש המעיין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא רבי יהודה אומר מביא וקורא וכתבו התוספות והרא"ש דהלכה כרבי יהודה כיון דסתם לן תנא כוותיה אבל רבינו סובר דלא אמרו בגמרא דרבי יהודה היא אלא ללמדנו דמתניתין יחידאה היא ולא קיימא לן כוותיה. זה כתבתי לפי נוסחתנו בדברי רבינו אבל מצאתי נוסחא שכתוב בה בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא והיא נכונה דאתיא כסתם מתניתין. ואין לדחות גירסא זו ממה שמצינו לרבינו בפרק ד' מהלכות בכורים שפסק יבש המעיין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא והיינו דלא כרבי יהודה דאיכא למימר דאע"ג דאמרינן דמתניתין רבי יהודה היא אינו מוכרח דהא בירושלמי איכא מאן דאמר הכי ואיכא מאן דאמר דמתניתין דברי הכל היא ומאחר דאיכא מאן דאמר הכי נקטינן כסתם מתניתין דהכא וכתנא קמא דבכורים: ומה שאמר ועל כולן אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא. משנה שם ובגמרא (שם:) ועל כולן אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא איתמר רב הונא אמר חוץ מן הפת ומן היין ורבי יוחנן אמר אפילו פת ויין ופסק רבינו כרבי יוחנן משום דהלכה כוותיה לגבי רב וכל שכן לגבי רב הונא שהיה תלמידו של רב:

יא לקח כוס של שכר בידו והזכיר הברכה על מנת וכו'. כבר נתבאר בארוכה פרק ח' מהלכות קריאת שמע:

כל

לחם משנה

משינויא קמא ועוד דקאמר בגמרא קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה כלומר לבד הרפואה יאי קא שתי לבדו אין לו הנאה אלא רפואה לבדה אלא אדרבא אזוקי מזיק ליה אלא ודאי דקא שתי על ידי אניגרון:

יא לקח כוס של שכר בידו. דברי רבינו ז"ל נראין לכאורה תמוהים דבסוף פרק קמא דברכות (דף י"ב) אמר פשיטא היכא דקא נקיט כסא דחמרא בידיה וקא סבר דשכרא הוא וכו' אלא היכא דנקיט כסא דשכרא בידיה וקא סבר דחמרא הוא פתח ובריך אדעתא וכו' מאי בתר עיקר ברכה אזלינן או בתר חתימה אזלינן והך בעיא לא איפשיטא בגמרא. ונראה ודאי דדעת רבינו לפרש כפירוש רש"י ז"ל שר"ל התחלת הברכה אמר על מנת לומר בורא פרי הגפן וכיון שהגיע למלך העולם אמר שהכל וא"כ למה פסק רבינו ז"ל דבתר עיקר ברכה אזלינן כיון דבעיין לא איפשיטא ואם דעתו לפסוק לקולא כדעת האלפסי ז"ל היה לו לומר דבתר החתימה נמי אזלינן לקולא כשפתח אדעתא דחמרא וסיים בשכרא דיצא ולמה פסק לקולא בצד זה יותר מזה. ועוד קשה דאיך פסק דבתר עיקר אזלינן הא אמרו שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא ואמאי לא יצא כיון דעיקר הברכה נתכוון לברכה הראויה וכי תימא לדידך נמי תיקשי איך שאלו בגמרא אי בתר עיקר אזלינן או לא הא בברייתא אמרו בשחרית פתח וכו' לא יצא, זה אינו כלום דמה שאלו בגמרא אינו אלא דבתר עיקר אזלינן כלומר שצריך שהחתימה ושעיקר שהיה לשם ברכה הראויה וי"ל בתר עיקר ברכה נמי אזלינן אבל אינו רוצה לומר עיקר להודא ועוד שזה הוא קצת דוחק דמ"ש אחר כך או בתר החתימה אינו ר"ל כן אלא פירושו בתר החתימה אזלינן להודא ולא בתר עיקר ברכה ולא ראי זה כראי זה מ"מ פירוש זה נראה מוכרח אבל לדברי רבינו ז"ל שאינו מפרש כן קשה. ועוד יש להקשות דאיך כתב כאן רבינו ז"ל דאזלינן בתר עיקר הברכה הא בהלכות קריאת שמע פרק ראשון כתב רבינו ז"ל שכל הברכות הולכות אחר החיתום. ועוד קשה לחכמי לוניל שכתבו לרבינו ז"ל שעל דכך זה הולך הרי"ף ז"ל דאינו כן אלא הרי"ף ז"ל הולך לקולא כדכתיבנא. ונראה לומר דרבינו ז"ל מפרש בגמרא בתר עיקר אזלינן להודא כלומר דאם העיקר הוא טוב יצא ואם לאו לא יצא והוכרח לפרש כן דומיא דבתר חתימה דבתר הכי כדכתיבנא ומפני שהוקשה לו דהיכי אזלינן בתר עיקר הא אמרו בברייתא שחרית פתח ביוצר וכו' לא יצא הוצרך לחלק דשאני התם דהסיום הוא שקר שהרי הוא ביום ואומר מעריב ערבים אבל הכא בשכר אע"פ שאין זו היא הברכה הראויה לו שהרי הברכה הראויה לו היא שהכל והוא אומר בורא פרי הגפן מ"מ אין זה שקר שהשכר זה יוצא מן הגפן הוא דבהך איירי כדכתב רבינו ז"ל בתשובה דאין סברא שיטעה האדם בשכר שעורים וכן בפירות האדמה שאמר בורא פרי העץ אע"פ שאין זו הברכה הראויה לו אין זו שקר שהרי פירות האדמה פרי עץ מיקרו דהא אמרינן בפרק כיצד מברכין (דף מ') דלרבי יהודה חטה מין אילן הוא ואיצטריך מתניתין לומר דבירך על פרי הארץ בורא פרי העץ לא יצא משום דס"ד אמינא כיון דמין אילן הוא לבריך עליה בורא פרי העץ קמ"ל וכו' היכא דשקלא ליה לפרי איתא לגווזא [והדר מפיק מברכינן בורא פרי העץ] אבל היכא דלא שקלא ליה לפרי וכו' ואם כן הרי ודאי יש מקום לומר דפרי העץ מיקרי אע"ג דמן הדין לא יצא וכן בחלוקה האחרת בתבשיל של דגן שאמר המוציא לחם מן הארץ אין זה שקר שהרי דגן לחם מיקרי וא"כ כל הני אף ע"פ שמן הדין כך לא הוי שקר אבל מעריב ערבים דהוי שקר דהוא ביום ואומר שהוא חשך או איפכא לא יצא. ומה שהוצרך רבינו ז"ל לומר אלו השלש חלוקות הוא משום דהוי זו אף זו דבפרי הגפן גבי שכר ודאי דאינו מוציא שקר אבל בפירות האדמה כשאומר בורא פרי העץ אימא דהוי שקר ולא יצא קמ"ל ומ"מ בפרי האדמה ואמר בורא פרי הגפן לא הוי כל כך שקר אבל על דגן שאמר המוציא לחם והוא תבשיל הוה אמינא דהוי שקר ולא יצא קמ"ל דאינו שקר ולכך יצא בכל הני מה שאין כן במעריב ערבים ונאמר דרבינו פסק בהך בעיא לקולא כדברי הרי"ף ז"ל ובודאי דאזלינן כאן לקולא בתר חתימה או בתר עיקר ורבינו

מגדל עוז

בירך על פירות כו' עד על היין. פרק כיצד מברכין (דף מ') ופ"ק דברכות: לקח כוס של שכר בידו כו' עד אע"פ שטעה בסופה יצא ואין מחזירין אותו. סוף פרק קמא דברכות (דף י"ב):

הגהות מיימוניות

* [כתב הטור על לשון זה ואפשר להשיג על דבריו שאינו דומה לדבש התמרים שהם פרי ונטעי להו אדעתא לאוכלם הילכך כשנשתנו נשתנית ברכתו מידי דהוה אכל הפירות שמברכין על משקין היוצאים מהן שהכל חוץ מהיין והשמן אבל אלו הקנים שאינם ראוין לאכילה ועיקר גמיעתן על דעת הדבש ודאי זה פריין ומברכין בורא פרי העץ עכ"ל: [י] אע"ג דקלסיה שמואל לרב יהודה הילכתא כוותיה דשמואל וכתבו התוספות מסקנא דמילתא כל מידי דלא נטעי אינשי אדעתא למיכל כשהן דקין כגון קורא דדיקלא ולולבי גפנים ושקדים הרכים שאוכלים קליפתן החיצונים ונאכלין גם הגרעינין עמהם מברכין עליהן שהכל אבל צנון וכיוצא בו דנטעי אינשי אדעתא למיכל כשהוא רך אע"פ שסופו להקשות מברך ב"פ האדמה. ואותם שקדים הרכים כשהן קטנים מברך בורא פרי העץ גדולים לא כלום: [כ] כתבו התוספות ומורי שי' וכן על הבוסר שהוא פחות מפול הלבן שגם הוא אינו עיקר פרי כדאמר הוא בוסר היא גירוע היא פול הלבן ע"כ: [ל] פי' אינגב"ר היינו הומלתא לפירוש הערוך: [מ] כרבא ודלא כרב אשי דאמר מברכין עליהן שהכל וכן פסקו התוספות ומורי שיחיה וה"ה לג'לגלן וג'ירופלא וכרכום וכל מיני בשמים יבשים שאין דרכן לאוכלן בלא תערובות אבל על אגוז מושק"ט מברכין עליו ב"פ העץ ועל קנה שקורין קנ'ילה בורא פרי האדמה בשמים שחוקים גם כן ב"פ האדמה ועל לטוורי"א דהיינו הומלתא לפר"ש ב"פ האדמה ע"כ: [נ] בא"י אמ"ה בנ"ר וחסרונן על כל מה שברא כו' ברוך אתה יי' חי העולמים כן איתא בירושלמי שחותם בה בברוך: [ס] כסתם מתניתין ואע"ג דשמואל מוקי לה כרבי יהודה וכן כתבו התוספות בשם ה"ר יוסף· [ע] כפי זה יברך בכל דבר שהוא מסופק עליו וכן כתבו התוספות ומורי בשם ר"ת וה"ר יוסף ואפילו לכתחילה ואע"ג דתנן דוקא דיעבד הא נמי כיון דמספקא ביה כדיעבד דמי:

דגן [פ] ופתח על מנת לומר בורא מיני מזונות וטעה ואמר המוציא יצא. מפני שבשעה שהזכיר את השם והמלכות שהן עיקר הברכה לא נתכוון אלא לברכה הראויה לאותו המין. והואיל ולא היה בעיקר הברכה טעות *אע"פ שטעה בסופה יצא ואין מחזירין אותו: **יב** כל אהברכות האלו אם נסתפק לו בהם אם בירך או לא בירך אינו חוזר ומברך לא בתחלה ולא בסוף. מפני שהן [צ] מדברי סופרים.

* [ק] שכח בוהכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה. אם היו משקין בולען ומברך עליהן בסוף. ואם היו פירות שאם זרקן ימאסו כגון תותים וענבים מסלקן לצד אחד ומברך ואחר כך בולען. ואם אינן נמאסין כגון פולים ואפונים פולטן מפיו עד שיברך ופיו פנוי ואחר כך אוכל:

יג היו לפניו מינין הרבה אם היו ברכותיהן שוות מברך על אחת מהם ופוטר את השאר. ואם אין ברכותיהם גשוות מברך על כל אחת מהן ברכה הראויה לו. ואי זה מהם שירצה להקדים מקדים. ואם אינו רוצה בזה יותר מזה אם יש ביניהם [ר] אחד משבעת המינים עליו הוא מברך תחלה. וכל הקודם בפסוק קודם בברכה. והשבעה הן האמורים בפסוק זה ארץ חטה ושעורה [ש] וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש. ודבש זה הוא דבש תמרים. והתמרים קודמין

א כמ"ג שם : ב טור סי' קע"ב כמ"ג שם : ג טור סי' ר"א כמ"ג שם :

השגת הראב"ד

*) אע"פ שטעה בסופה יצא ואין מחזירין אותו : כתב הראב"ד כל מה שכתב באלו הענינים הכל הבל שאין הולכין אלא אחר הפירוש שהוציא בפיו עכ"ל :

*) שכח והכניס אוכלין כו' עד ומברך עליהן : כתב הראב"ד ז"ל והוא שבדעתו לאכול יותר דאם לא כן הוה ליה גמר עוד ונראה לי שאם יש לפניו משקין יותר שאינו בולע מה שבפיו אלא פולט ומה חסרון יש במלא פיו משקין אם יאבדו ולא יהנה מהם בלא ברכה אבל כשאין לו יותר והוא דחוק לאותם שבפיו התירו לבלען ולא יאבדו ותאבד גם כן הברכה שהרי גמר שאם יפלוט אותם. ג"כ תאבד שאין לו יותר עכ"ל :

כסף משנה

יב כל הברכות האלו אם נסתפק לו בהם אם בירך או לא וכו'. כבר כתב רבינו פ"ד שברכה שאינה מן התורה אינו חוזר ומברך מספק ודייק רבינו לכתוב כל ברכות האלו דמשמע דוקא אלו האמורים בפרק זה שהן מדרבנן אינו חוזר ומברך לא בתחלה ולא בסוף אבל ברכה שלאחר המזון שהיא מדאורייתא חוזר ומברך וכמו שכתב בסוף פרק ב'. ומשמע שהוא סובר שאפילו ברכה מעין ג' אינה מן התורה ואפילו על המחיה ולפיכך כתב בסוף פ"ב דין נעלם ממנו ולא ידע אם בירך לאחר המזון חוזר ומברך קודם שכתב ברכת חמשת מיני דגן שבפ"ג: שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה וכו'. (שם) אמר רב יהודה שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה מסלקן לצד אחד ומברך תני חדא בולען ותני חדא פולטן ותני חדא מסלקן לא קשיא הא דתניא בולען במשקין והא דתניא פולטן במידי דלא ממאיס והא דתניא מסלקן במידי דממאיס במידי דלא ממאיס נמי לסלקינהו לצד אחד ולבריך תירגמא רב יצחק משמיה דרבי יוחנן משום שנאמר ימלא פי תהלתך. ופירש"י בולען בלא ברכה. פולטן ומברך וחוזר ואוכלן. משקין בולען שאי אפשר לסלקן לאחד מלוגמיו ולברך ולא לפולטן שמפסידן. והרא"ש כתב פירש ר"ח במשקין בולען ואינו מברך עליהן משום דאידחו להו מתורת משקין דאינם ראויים לשתות הילכך אין להקפיד אפילו יכול לברך ע"י הדחק ולא משמע הכי דמשמע בולען ופולטן ומסלקן הכל בענין אחד שיברך עליהם ובמידי דלא ממאיס הצריכו רבנן לפלוט ולברך ובמידי דממאיס התירו לו לסלקו לצד אחד ולברך ובמשקין שאי אפשר בסילוק לצד אחד התירו לו לבלוע ולא דמי לאכל ושכח ולא בירך עד שגמר סעודתו שאינו מברך שאי הכא שנזכר שלא בירך בעוד המשקין בפיו ודומה קצת עובר לעשייתו מה שנזכר קודם לבליעה אלא שלא היה יכול לברך עכ"ל. ורבינו שכתב משקין בולען ומברך עליהם בסוף אפשר לפרש דבריו שסובר שאינו מברך ברכה ראשונה וכדברי רבינו הננאל ולפיכך כתב שמברך עליהם בסוף שמברך עליהם ברכה אחרונה בלבד. ויותר נראה לומר דמברך ברכה ראשונה בסוף קאמר דאם לא כן הכי הוי ליה למימר ואינו מברך אלא ברכה אחרונה בלבד ועוד דאי ברכה אחרונה קאמר מאי קמשמע לן פשיטא. וכן נראה מדברי הראב"ד שכתב עליו ומברך עליהם בסוף והוא שבדעתו לאכול יותר דאם לא כן הו"ל גמר עכ"ל. ומשמע שהוא מפרש שרבינו סובר שמברך ברכה ראשונה לבסוף כדברי הרא"ש והוא סובר שאם אין דעתו לשתות יותר הוה ליה גמר והא קי"ל דכל שגמר אינו חוזר ומברך למפרע. ונראה שמאחר שאפשר לפרש דברי רבינו שהם כדברי רבינו הננאל טפי עדיף לפרשם כן וכ"ש ה"ר מנוח שהוא דעת רבינו :

יג היו לפניו מינין הרבה אם היו ברכותיהן שוות וכו'. בפרק כיצד מברכין (שם דף מ' :) תנן היו לפניו מינין הרבה רבי יהודה אומר אם יש ביניהן ממין שבעה מברך עליו וחכמים אומרים מברך על אי זה מהם שירצה ובגמרא (דף מ"א) אמר עולא מחלוקת כשברכותיהן שוות פירוש כגון אתרוג וזית דרבי יהודה סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף אבל כשאין ברכותיהן שוות פירוש כגון לפון וזית דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה. ונראה שרבינו מפרש דלא אפליגו רבי יהודה וחכמים אלא כשאחד מהמינין חביב לו יותר מחבירו דרבנן סברי חביב עדיף ורבי יהודה סבר מין שבעה עדיף אבל אם אין אחד מהמינין חביב לו יותר מחבירו לדברי הכל מקדים מין שבעה והוא סובר דהא דאמר עולא אבל אין ברכותיהן שוות דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה לא בא להשמיענו דין הקדמה כלל אלא שאין האחד פוטר את חבירו וכמו שפירש הרא"ש לדעת בה"ג ופוסק רבינו הלכה כחכמים, והשתא מה שכתב היו לפניו מינין הרבה אם היו ברכותיהן שוות מברך על אחד מהן ופוטר את השאר ואם אין ברכותיהן שוות מברך על כל אחד מהן ברכה הראויה לו לא לענין הקדמה קאמר אלא לומר דבברכותיהן שוות יברך על אחד ויפטור את חבירו ולא ירבה בברכות שלא לצורך וכשאין ברכותיהן שוות אין האחד פוטר את חבירו יכדעולא · ומה שכתב ואי זה מהם שירצה להקדים מקדים היינו לומר שאם היה מין אחד חביב לו מחבירו בין שברכותיהן שוות בין שאינן שוות בין שיש ביניהן ממין ז' בין שאין ביניהן מקדים החביב כרבנן דאמרי חביב עדיף. ומה שכתב ואם אינו רוצה בזה יותר מבזה אם יש ביניהן ממין שבעת המינין עליו הוא מברך תחלה אתי ככ"ע דבין ברכותיהן שוות בין שאינן שוות כיון שאין מין אחד מהן חביב יותר מחבירו אם יש ביניהם ממין שבעה מודו רבנן שהוא קודם. וממה שכתב אי זה שירצה

לחם משנה

ורבינו מאחר שכתב גבי קריאת שמע שכל הברכות הולכות אחר החתימה סמך כאן דודאי גם כאן הולך אחר החתימה ויצא שהרי כתב שם כל הברכות וכו' אבל בא להדש לנו כאן הידוש אחר דהכא אזלינן נמי בתר עיקר הברכה לקולא משום דאינו מוציא שקר מפיו מה שאין כן במעריב ערבים וכיוצא בו דהתם לא אזלינן בתר העיקר לקולא כדכתיבנא. וכן הוא דעת הרב אלפסי ז"ל שכתב דאזלינן לקולא ומפני כן סתם וכתב דבעיין לקולא ואף ע"פ שאינו מבואר כל כך בדבריו דאפשר שרוצה לומר דאזלינן בתר החתימה לקולא מ"מ פשט דבריו משמע או בתר פתיחה או בתר חתימה לקולא. וכל מה שכתבתי הבינו חכמי לוניל בדברי רבינו ז"ל אבל הוקשה בעיניהם שכתב רבינו שכר סתם דמשמע דהוי שכר של שעורים וזה ודאי מוציא שקר מפיו ודמי למעריב ערבים ולכך הפסו עליו והוא הסי' להם כדכתיבנא וכתבו דעל זה הדרך הולך הרב אלפסי ז"ל כלומר דפוסט לקולא כדכתיבנא ומפני שלא כתבו בפירוש אמרו ועל זה הדרך והבינו בפירוש דברי הרב אלפסי שאמר פתח בדשכרא וכו' כפירוש רבינו ז"ל ורש"י ז"ל שר"ל אדעתא דשכרא זה נראה לי יסוד נכון לדברי רבינו ז"ל וחכמי לוניל ז"ל :

יג היו לפניו מינין הרבה וכו'. אע"פ שנאמר שרבינו ז"ל מפרש כפירש"י ז"ל שאמר אבל באין ברכותיהן שוות וכו' מברך על זה וכו' כלומר שמברך על החביב אתי שפיר דמה שאמר כאן רבינו ז"ל היו לפניו מינין הרבה וכו' אין זה פירוש דברי מי שאמר בגמרא דף

הגהות מיימוניות

[פ] וכן פסק ר"י אלפס השתא דלא אפשר בענין אחר אזלינן לקולא אמנם התוספות פסקו דצריך לחזור ולברך פעם אחרת וצריך עיון שם וכן ר"ח כתב כסתברא דלא יצא : [צ] וכן נראה לבעל ס"ה ולא כמשמע מתוך ה"ג שברכה אחת מעין שלש מן התורה דקאי וברכת אף על התאנים ורמונים הנכתבים במקרא דאם כן יברכו עליהם שלשה ברכות ממש אלא ודאי לא קאי אלא על הלחם ע"כ : [והטור הסכים כה"ג :] [ק] כתבו התוספות דכל מקום שיש לפטור עצמו בברכה אחת דאין לברך כדי שיהא זקוק לברכה אחרת כדמוכח בפרק בא לו ופרק אלו נאמרין דתנן ונוטל ספר תורה וקורא באחרי מות וכו' ופריך בגמרא ונייתי ס"ת ונקרי ביה ומשני ר"ל משום ברכה שאינה צריכה ע"ש ע"כ : [ר] וכן פירש"י וכן ה"ר שמעון בשם רב האי גאון וכן ראבי"ה כרבנן לגבי ר' יהודה דאמר מיני ז' עדיף ואפילו אם האחד חביב אבל התוספות ומורי שי' פסקו דקיימא לן כרבי יהודה דכל אמוראי דלקמן סבירא להו כותיה וכן פסקו בה"ג וס"ה משמם וכן רבינו שמחה וכתב בה"ג כל מקום שיביאו לפניו פרי העץ ופרי האדמה פרי העץ קודם שהכל ופרי האדמה פרי האדמה קודם ע"כ : [ש] היה לפניו תבשיל שיש בה קמח כוסמין או שיפון ושבולת שועל וגפן או תאנה ורמון נ"ל כיון דמברך על התבשיל במ"מ דברכתו קודמת ואע"ג דהני ממין ז' וכוסמין ושבולת שועל לאו ממין ז' כיון דחשיבי דעבדי מינייהו פת ומברך עליהם המוציא וברכת המזון דברכתן קודמת אע"ג דלא עבדינהו פת עכ"ל מורי רבינו שיחי' :

מגדל עוז

כתב הראב"ד כל מה שכתב באלו הענינים הכל הבל שאין הולכין אלא אחר הפירוש שהוציא בפיו עד כאן לשונו : ואני אומר אדרבא רוח אחרת עמו וימלא אחרי האמת ודקדק יפה גפסוק שהולכין אחר עיקר הברכה שהיא הזכרת השם ומלכות מדמקשה תלמודא בהדין שמעתא סוף פרק קמא דברכות הניחא למ"ד דכל ברכה שאין בה אזכרת השם אינה ברכה שפיר אלא למ"ד כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה מאי איכא למימר כלומר שאין בה מלכות גם כן דבעינן תרתי אלמא מדמקשי תלמודא הכי בפשיטותא מכלל דקיימא לן דעיקר הברכה המלכות והאזכרה וזה דעת נכון ומיושבת מאד : ותמיה אני על הראב"ד ז"ל שהוא פוסק ללכת אחר הפירוש שהוציא בפיו דאם כן היינו חיתום ברכה והא קמן דתלמודא לא פשיט ליה והוא ז"ל מגליה דמיפשטא . איברא במה דפשיטא ליה לתלמודא לית דינא ולית דיינא אלא בשינוי הגירסא ובמאי דבעי תלמודא היכא דנקיט כסא דשכרא וקסבר דחמרא הוא פתח בדחמרא וסיים בדשכרא מאי כתב רב אלפס ז"ל כיון דלא איפשיטא לקולא עבדינן ואין מחזירין אותו ורבותינו בעלי התוספות ז"ל פסקו לחומרא ומחזירין אותו מ"מ היינו מכפיקא אבל לפסוק אחר חיתום לעולם אין לו ראיה בעיני ולר"ס ז"ל יש לו ראיה לכן סעמדתי דבריו וכד"ן : עוד ראיתי חכמי לוני"ל ז"ל שהסכימו כדבריו אלא שבאו לשאול ממנו מגד אחר בסגנון זה : שאלה יורנו רבינו ואם שכר של שעורים הוא היאך יצא ומרנא ורבנא ר"י אלפס ז"ל הולך על זה הדרך ותחרנו לא יכולנו להוציא היבשה ולא יכולנו שהרי פירות השכר אינן יוצאין מן הגפן ודמי לפתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור דלא יצא הראנו אתה רבינו את האור כי טוב :

תשובה יראה לי שאין הדברים אמורים אלא בשכר היוצא מן הגפן כמו בנזיר מיין ושכר יזיר ובאותן שכר של ענבים שאין אדם רואה בכוס אם שכר אם יין וכשיבוא אדם לטעום ויפתח על מנת שהוא שכר וסיים בפה"ג אבל בשכר של שעורים וכיוצא בו לא איירי רבנן בדבר זה כלל וכי יש מי שיאמר לקח תמרה ובירך על דעת לברך בפ"ה העץ וסיים המוציא לחם מן הארץ יצא אטו בשופטני עסקינן מה מקום לשגגה זו אלא בשכר היוצא מן הגפן כן הדברים אמורים עכ"ל. וכמה האמת מורה דרכו ודרכו ופריו מתוק להכי : כל הברכות האלו כו' עד שהן מדברי סופרים. פרק שלשה שאכלו : שכח והכניס אוכלין כו' עד מברך עליהן. בס"פ שלשה שאכלו : כתב הראב"ד ז"ל והוא שבדעתו לאכול יותר דאם לא כן הוה ליה גמר עכ"ל : ואני אומר אם קבלה נקבל ואם לסברא יש להשיב שהרי זה דומה לטבילה בשמעתין בתרייתא דפרק שלשה שאכלו דקי"ל מברך לאחר טבילה ואע"ג דגמר דאכתי גברא לא חזי וגם כן הסכימו רבותינו בעלי התוספות עכ"ל עד סילוק ויגגב מפני שאין ידיו נקיות וה"כ בענין ימלא פי תהלתך וליכא ולא דמי למי שגמר שכתב הראב"ד ז"ל דהתם היינו שבכה ולא בירך המוציא ולא נזכר עד שגמר אבל הכא נזכר עד שלא בלע הילכך לא שנא גמר ול"ש לא גמר וכן מוכחא סוגיין כולה ופירוקי דתלתא מתנייתא דבעינן לאוקינהו בענין אחד בין דבעי לאכול טפי ובין דלא בעי אבל לאפלוגי בינייהו במאי דלא מפליג תלמודא לא חזי לן כד"ן : אם היו פיהם וכו' עד ואח"כ אכל. פרק שלשה שאכלו : היו לפניו מינים הרבה כו' עד והענבים שלישי לארץ. פרק כיצד מברכין (דף מ"א) :

קודמין לענבים. שהתמרים שני לארץ והענבים שלישי לארץ: **יד** ברכה [א]אחת שהיא מעין שלש של חמשת המינין של פירות ושל יין היא של מיני הדגן. אלא שעל הפירות הוא אומר על העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה וכו'. ועל היין הוא אומר על הגפן ועל פרי הגפן. וחותם [ת] בשתיהן על הארץ ועל הפירות. ואם היה בארץ ישראל חותם על הארץ ועל [א] פירותיה. ויש מי * שמוסיף בברכה שמעין שלש קודם חתימה כי אל טוב ומטיב אתה שהוא מעין ברכה רביעית. ויש מי שאמר שלא תיקנו ברכה רביעית אלא בברכת המזון בלבד: **טו** שתה יין ואכל תמרים ואכל תבשיל של חמשת מיני דגן מברך באחרונה. ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם על המחיה ועל הכלכלה ועל הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה וכו' וחותם ברוך אתה יי' על הארץ ועל [ג] המחיה ועל הפירות: **טז** אבל אם אכל בשר ושתה יין מברך בסוף על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו. אכל תאנים או ענבים ותפוחים ואגסים וכיוצא בהן מברך בסוף ברכה אחת מעין שלש והיא כוללת הכל מפני שכולן פירות העץ וכן כל כיוצא בזה:

פרק תשיעי

א כשם [ב]שאסור לאדם ליהנות במאכל או במשקה קודם ברכה. כך אסור לו ליהנות בריח טוב קודם ברכה. וכיצד מברך על ריח טוב. אם היה זה שיש להריח עץ או מין [ה] עץ מברך בורא עצי בשמים. ואם היה עשב או מין עשב מברך בורא עשבי בשמים. ואם לא היה מן העץ ולא מן האדמה כגון המור שהוא מן החיה מברך בורא מיני בשמים. ואם היה פרי הראוי לאכילה כגון אתרוג או תפוח מברך שנתן ריח טוב בפירות. ועל הכל אם אמר בורא מיני בשמים יצא: **ב** אין מברכין על המוגמר עד שתעלה תמרתו. וכיצד מברכין עליו. אם היה זה הנשרף שנתן ריח * מעץ מברכין בורא עצי בשמים. ואם היה עשב עשבי בשמים. ואם היה ממין חיה וכיוצא בה מברך עליו בורא מיני בשמים: **ג** שמן של אפרסמון וכיוצא בו מברך עליו בורא שמן ערב. אבל שמן זית שבבשו או שטחנו עד שחזר ריחו נודף מברך עליו בורא עצי בשמים. שמן שבשמו כעין שמן המשחה מברך עליו

א טור א"ח סי' ר"ח סמ"ג עשין כ"ז: ב טור א"ח סי' רע"ז סמ"ג עשין כ"ז:

כסף משנה

שירצה להקדים מקדים במקום מקדים את החביב תחלה נראה שאינו מפרש כפירוש ה"ר יונה והרא"ש דחביב היינו אותו שחביב עליו ברוב הפעמים אלא סובר דחביב היינו אותו שהוא חפץ בו עתה יותר וזהו שכתב אי זה שירצה להקדים כלומר אותו המין שהוא רוצה בו עכשיו יותר מחבירו ולכן הוא רוצה להקדימו דסתמא דמילתא מילתא דחביב עליה דאיניש מקדים ליה הילכך כיון שהוא חביב עכשיו עליו יותר מקדים אותו: כתב הרמ"ך וכל הקודם בפסוק קודם לברכה תימה למה פסק כרבי יהודה דיחיד הוא והיא דכל המוקדם בפסוק קודם לברכה בשניהם חביבים מפרשים לה רבותי עכ"ל, ובמה שכתבתי נסתלקה תמיהתו:

יד ברכה אחת שהיא מעין שלש וכו'. בסוף פ' כיצד מברכין (ברכות דף מ"ד) א"ל אביי לרב דימי מאי ניהו ברכה אחת מעין שלש א"ל אפירי דעץ על העץ ועל פרי העץ וכו' דה' המינין על המחיה וכו' וחותם על הארץ ועל המחיה אפירי במאי חתים רב חסדא אמר על הארץ ועל הפירות ורבי יוחנן אמר על הארץ ועל פירותיה ולא פליגי הא לן הא להו כלומר רב חסדא שהיה מבבל אמר על הפירות ורבי יוחנן שהיה מא"י אמר על פירותיה: וכתב רבינו יונה שאין לומר על תנובת השדה אלא בה' מינין בלבד דבהו שייך לשון תנובה שנאמר ויאכל תנובות שדי אבל בנוסחת הרי"ף ורבינו איתיה. ולאיית ה"ר יונה אינה מכרעת דאיכא למימר דפרי ויין תנובות שדי נמי הם. וכתב עוד ה"ר יונה ואע"פ שיש בה מעין ברכה רביעית לא אמרו מעין ד' לפי שלא הזכירו אלא ג' של תורה: ועל מ"ש רבינו שעל היין הוא חותם על הארץ ועל הפירות. כתב הראב"ד אנו חותמים על הארץ ועל פרי הגפן עכ"ל וה"ר יונה והרא"ש כתבו כהראב"ד וסמ"ג בשם ר"י כתב כדברי רבינו. וטעם מחלוקת זה משום דבגמרא אמרינן דחתים אפירי על הארץ ועל הפירות וברכת היין לא נזכרה שם, רבינו סבר דבכלל ברכת הפירות היא ומפני כך לא הזכירוה ואע"פ שבפתיחת ברכה אחרונה מתחיל על הגפן ועל פרי הגפן מכל מקום בחתימת הברכה משמע ליה דכמו חתימת ברכת הפירות היא, והראב"ד סבר דלא הוצרכו להזכירה משום דמברכה ראשונה שמעינן שלעולם על היין אינו מזכיר בשם כולל אלא בשם פרטי הילכך ממילא משמע שבברכה אחרונה גם בחתימתה מזכיר שם פרטי:

פ"ט א כשם שאסור ליהנות וכו'. פרק כיצד מברכין (דף מ"ג) אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב מנין שמברכין על הריח שנאמר כל הנשמה תהלל יה אי זהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו הוי אומר זה הריח: וכיצד מברך וכו'. כך מתבאר מתוך מה שחילקו שם בגמרא באם הוא מין עץ או מין עשב: ומ"ש ואם לא היה מן העץ וכו'. ג"ז מימרא דרב חסדא שעל המוס"ק מברכין עליו בורא מיני בשמים: ואם היה פרי וכו'. ג"ז שם מימרא דמר זוטרא: ומ"ש ועל הכל וכו'. זה פשוט שבורא מיני בשמים היא ברכה כוללת בבשמים כמו שהכל בכל מיני מזון:

ב אין מברכין על המוגמר וכו'. (שם) א"ר זירא אמר רבה בר ירמיה אימתי מברכין על הריח משתעלה תמרתו. כלומר ואע"פ שעדיין לא הריח: וכיצד מברכין עליו. פרק כיצד מברכין (שם) א"ר חייא בריה דאבא בר נחמני אמר רב חסדא אמר רב כל המוגמרות מברכים עליהם בורא עצי בשמים חוץ ממושק שמן חיה הוא שמברכין עליו בורא מיני בשמים מיתיבי אין מברכין בורא עצי בשמים אלא על אפרסמון של בית רבי ושל בית קיסר ועל ההדס שבכל מקום תיובתא. ופירש"י מברכין עליהם בורא עצי בשמים ואף ע"פ שנשרף ואינו בעין אלא שהתימור עולה. מיתיבי אין מברכין עצי בשמים אלא על אפרסמון שהעץ עצמו בא לפנינו. של בית רבי ושל קיסר נקט משום שאינו מצוי אלא בבית מלכים ובעלי גדולה. ועל ההדס שבכל מקום והוא הדין לכל הדומים להם שהעץ עצמו מריח בלא שריפה אלא דהדס שכיח ודברו חכמים בהוה בכ"מ. והרי"ף והרא"ש כתבו להאי מימרא דרב חסדא וי"ל שלא היו גורסין תיובתא אלא תנא הדס וכל דדמי ליה וכן היה גורס רבינו וכמו שכתבו התוספות שגורס בה"ג כלומר כל דדמי שעיקרו להריח לאפוקי תפוחים והבושים שאין עיקרם להריח אלא לאכול. והא פשיטא שמה שאמרו שעל כל המוגמרות מברכין בורא עצי בשמים אינו אלא כשהוא מין עץ וממילא נשמע שאם הוא מין עשב מברך בורא עשבי בשמים:

ג שמן של אפרסמון וכו'. (שם) מימרא דרבי יוחנן: אבל שמן זית וכו'. (שם) אמר רב אדא בר אהבה האי כשרתא מברכין עילויה בורא עצי בשמים אבל משחא כבישא לא ורב כהנא אמר אפילו משחא כבישא אבל משחא טחינא לא נהרדעי אמרי אפילו משחא טחינא ופסק הרי"ף כנהרדעי וכתבו התוספות בשם ר"ח דמשחא כבישא היינו שכובשין שומשמין וורד ועצי בשמים זמן מרובה וקולטין השומשמין הריח של בשמים וטוחנין אותו ויש בו ריח בשמים ומשחא טחינא קרוב לטחינתו נותנים עליהם עצי בשמים ואינו קולט כל כך הריח. וכשרתא כתב בעל הערוך עיקרו שמן ומערבין בו כמה מינין מעצי בשמים שמכשרין אותו מעשה רוקח מפוטם ורבינו שכתב שמן שבשמו וכו' דהיינו כשרתא נראה שהיה גורס בגמרא האי כשרתא מברך עליה בתרא וגם ה"ר מנוח כתב שאפשר שגירסת רבינו היתה כן והכי מסתבר לפי שיש בו ריח מהרבה מיני בשמים. ומה שפירש ר"ח במשחא כבישא נראה שלדעת רבינו אין מברכין עליו שהרי כתב בסוף הפרק שהמריח בבגדים מוגמרים אינו מברך

לחם משנה

(דף מ"א) מחלוקת בשברכותיהן שוות וכו'. דפירוש אותן הדברים הם כפירוש רש"י ז"ל ורבינו פסק כחכמים ולכך כתב דלעולם מברך על החביב. אבל זה הדין דהאחד פוטר טעמא דנפשיה הוא: מפני שכולן פירות העץ כלומר וכי קאמר על העץ ועל פרי העץ שפיר קאמר אבל אם קאמר על הגפן ועל פרי הגפן והוא אכל הפוחים לאו שפיר קאמר דאין זה פרי הגפן. ומ"מ מגישא דלישניה דרבינו ז"ל איכא למידק איפכא דמדכתב אבל אם אכל בשר ושתה יין משמע בתפוח דנפטר בברכת היין כדכתבו ההגהות דאי לא לאשמועינן רבותא דאכי תפוחים ושתה יין דהוי רבותא טפי כדכתב הרא"ש ז"ל:

טז אבל אם אכל בשר ושתה יין וכו'. כתב הרב בית יוסף בסימן ר"ח דיש לדקדק ורבינו סובר כהרא"ש ז"ל דאיכא דאכל תפוחים ושתה יין אע"פ שכולם פרי העץ הם מכ"מ מברך על כל אחד בפני עצמו וטעמו משום דרבינו כתב כאן בסוף דבריו שכיחו

מגדל עוז

ברכה אחת שהיא מעין שלש כו' עד חותם בשתיהן על הארץ ועל הפירות. פ' כיצד מברכין (דף מ"ד): כתב הראב"ד ז"ל אנו חותמין על היין על הארץ ועל פרי הגפן עכ"ל: ואני אומר זאת החתימה לא ראינוה בגירסת כפרדי ולרפת ולא שמענוה מרבותינו נ"ע ועיקרה. פרק כיצד מברכין: ואם היה בארץ ישראל כו' עד סוף הפרק. פרק כיצד מברכין:

פ"ט כשם שאסור לאדם כו' עד קודם ברכה. פרק כיצד מברכין (דף מ"ג) ובירושלמי ובמסכת נדה פרק בא סימן: וכיצד מברכין על ריח טוב כו' עד וכיוצא בה בורא עצי בשמים. פרק כיצד מברכין (דף מ"ד):

הגהות מיימוניות

[ת] וכן כתב ר"י שלא לחלק וכן ר"ח ודלא כמחזורין שכתוב בהן דחותמין אחר היין על הגפן ועל פרי הגפן ע"כ: [א] בפרק כיצד מברכין אמר רב עמרם ולא פליגי הא לן והא להו: * [כתב הטור ומיהו ישנו בכל הנוסחאות וקורין אותה מעין שלש אע"פ שנתקנה מעין ארבע שאין קורין אותה אלא ע"ש השלש שהם דאורייתא יע"ש:] [ב] וכן פר"ת ואין כאן חתימה בשתים לפי שהארץ מוציאה המחיה והפירות: פ"ט [ה] כתב מורי רבינו אגוז מושק"ט כיון דפרי הגן הוא מברכין על ריחו כעל של אתרוג והבושין: * [כתב הר"מ דעל ריח קנה וקנמון וכיוצא בהם מברך בורא עצי בשמים והרא"ש כתב ברוך שנתן ריח טוב בפירות כיון שעיקרו לאכילה הוי כאתרוג:]

עליו בורא מיני בשמים. הביאו לפניו שמן והדס מברך על ההדס ופוטר את השמן מפני שברכה אחת לשתיהן והוא עצי בשמים: **ד** היו לפניו בושם שהוא עץ ובושם שהוא עשב אין ברכה אחת מהן פוטרת את חבירו. אלא מברך על זה לעצמו ועל זה לעצמו. [א]הביאו לפניו יין ושמן אוחז יין בימינו ושמן בשמאלו ומברך על היין ושותהו וחוזר ומברך על השמן ומריח בו וטחו בראש השמש. ואם היה השמש תלמיד חכם טחו בכותל: **ה** דבר שהוא ספק אם מן העץ אם מן האדמה מברך עליו [ב]בורא מיני בשמים. בושם שעירבו הרוכל ממינין הרבה מברך עליו בורא מיני בשמים. נכנס לחנותו של בושם שיש בה מינין הרבה מברך עליו בורא מיני בשמים. [ג]אם ישב שם כל היום כולו אינו מברך אלא אחת. נכנס ויצא נכנס ויצא מברך על כל [ג] פעם ופעם: **ו** [ג] השושנה וחלפי המים מברכין עליהן בורא עצי בשמים. נרגים של גינה בורא עצי [ד]בשמים ושל שדה בורא עשבי בשמים. הורד ומי הורד והלבונה והמסטכי וכיוצא בהן בורא עצי בשמים: **ז** [ה]שלשה מיני ריח טוב אין מברכין עליהן ואלו הן. ריח טוב שאסור להריח בו. וריח טוב שעשוי להעביר ריח רע. וריח טוב שלא נעשה [ד] להריח בעצמו של ריח זה: **ח** כיצד בשמים של עכו"ם ובשמים של ערוה מן העריות אין מברכין עליהן לפי שאסור להריח בהן. בשמים של מתים ובשמים של בית הכסא ושמן העשוי להעביר את הזוהמא אין מברכין עליהן לפי שנעשו להעביר ריח רע. מוגמר שמגמרין בו את הכלים ואת הבגדים אין מברכין עליהן לפי שלא נעשה להריח [ס] בעצמו של מוגמר. וכן המריח בבגדים שהן מוגמרים אינו מברך לפי שאין שם עיקר בושם אלא ריח בלא עיקר: **ט** בשמים של מסיבה של עכו"ם אין מברכין עליהם שסתם מסיבת עכו"ם לעכו"ם. היה מהלך חוץ לכרך והריח ריח טוב. אם רוב העיר עכו"ם אינו מברך. ואם רוב ישראל מברך. נתערב ריח שמברכין עליו בריח שאין מברכין עליו הולכין אחרי הרוב:

פרק עשירי

א ברכות אחרות ודברים אחרים הרבה שאין בהן פתיחה ולא חתימה תיקנו חכמים דרך שבח והודיה להקב"ה. כמו ברכות התפלה שכבר כתבנום

א טור א"ח סי' ר"כ : ב טור סי' רי"ז : ג טור סי' רע"ז : ד טור סי' רי"ז : ה טור שם :

כסף משנה

מברך לפי שאין שם עיקר הבושם אלא ריח בלא עיקר ולכן נראה שרבינו מפרש דמשחא כבישא ומשחא שחיקא היינו שהשמן זית לבדו בלא שום בושם כובשין או טוחנין אותו עד שריחו נודף: הביאו לפניו שמן וכו'. שם (מ"ג:) ת"ר הביאו לפניו שמן והדס ב"ש אומרים מברך על השמן ופוטר את ההדס וב"ה אומרים מברך על ההדס ופוטר את השמן כך היא גירסת הרי"ף אמר ר"ג אני אכריע שמן זכינו לריחו וזכינו לסיכתו הדס לריחו זכינו לסיכתו לא זכינו אמר רבי יוחנן הלכה כדברי המכריע רב פפא איקלע לבי רב הונא בריה דרב איקא אייתו לקמייהו שמן והדס שקל רב פפא בריך אהדס ברישא והדר בריך אשמן אמר ליה לא ס"ל מר הלכה כדברי המכריע אמר ליה הכי אמר רבא הלכה כב"ה ולא היא לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד כך כתוב בנוסחאות. ופסק הרי"ף כב"ה. וכתבו התוספות דמשמע שלא היה בספרו ולא היא וצ"ל שאע"פ שישנו בספרו לא רצה לפסוק כר"ג משום דלא מכריע הוא אלא נותן טעם לדברי ב"ש ומ"ש ולא היא לא נתכוונו לומר שאין הלכה כב"ה אלא שרבא לא אמר כן. ומה שכתב רבינו מפני שברכה אחת לשתיהן אינו טעם למה מברך על ההדס אבל הוא טעם למה פוטר את השמן:

ד היו לפניו בושם שהוא עץ וכו'. זה פשוט: וכתב הטור וז"ל יראה שאם היו לפניו עצי בשמים ועשבי בשמים ומיני בשמים ובירך מיני בשמים פטר הכל שהכל מיני בשמים אבל כשעצי בשמים ועשבי בשמים לפניו אז צריך לברך על כל אחד וכן יראה דעת הרמב"ם שכתב היו לפניו בושם שהוא עץ ובושם שהוא עשב מברך על כל אחד ואחד לבד ולא הזכיר מיני בשמים עמהם אבל ר"ע כתב היו לפניו שלשה מינים עצי בשמים ועשבי בשמים ומיני בשמים מברך על כל אחד בפני עצמו עכ"ל. ואני אומר שדברי ר"ע אינן אלא לכתחילה דאילו בדיעבד על כולם אם אמר בורא מיני בשמים יצא. והשתא י"ל שרבינו ור"ע לא פליגי דלא נקט רבינו בדוקא עץ ועשב דה"ה אם היה עמהם דבר שאינו לא עץ ולא עשב דלכתחילה מברך על כל אחד ואחד ברכה הראויה לו וכדברי ר"ע: הביאו לפניו יין ושמן וכו'. כבר נתבאר זה סוף פ"ז מהלכות אלו ושנאו רבינו כאן לפי שהוא עסוק בדיני הריח:

ה דבר שהוא ספק וכו'. כן כתבו התוספות בפרק כיצד מברכין (ברכות מ"ג) בשם הר"מ מקוצי: בושם שעירבו הרוכל וכו'. פשוט הוא: נכנס לחנותו של בושם. ברייתא בברכות פרק אלו דברים (דף נ"ג) ואיתא נמי בירושלמי פרק הרואה היה יושב בחנותו של בושם כל היום אינו מברך אלא אחת אבל אם היה נכנס ויוצא מברך על כל פעם ופעם:

ו השושנה וחלפי המים מברכים וכו'. שושנה אינו ורד שהרי כתב בסמוך הורד וא"כ צ"ע מהו שושנה, ובפרק כיצד מברכין (שם מ"ג:) א"ר חננאל אמר רב הני חלפי דימא מברכין עליה בע"ב ופירש"י שהוא שבולת נרד וקורין לו איספי"ג. ורבינו יונה כתב שהוא רוזמרי"ן: נרגים של גנה וכו' שם מימרא דרב משרשיא ופירש"י דהיינו חבצלת השרון. ורבינו יונה כתב פי' שהוא ליריא"ו בלעז ויש בכל אחד ואחד עלים לבנים:

הורד ומי הורד והלבונה וכו'. כתב רבינו יונה שאע"פ שאין מי הורד באים מעץ הורד אלא מאפרי הנראה בתוכו מברכין עליו בע"ב כיון שנברא מדבר הנברא בתוכו וכן כתב הרא"ש זכרונו לברכה: וכתב ה"ר יונה שהראב"ד חלוק בדבר דס"ל דעל מי הורד והלבונה והמצטכי אינו מברך אלא במ"ב:

ז שלשה מיני ריח טוב וכו'. בברכות ס"פ אלו דברים (דף נ"ג:) תנן אין מברכים לא על הנר ולא על הבשמים של כותים ולא על הנר ולא על הבשמים של מתים ולא על הנר ועל הבשמים של עכו"ם ובגמרא (דף נ"ג) מ"ט בשמים לעבורי ריחא עבידי כלומר להעביר סרחון המת הם עשוין ולא להריח. אמר רב הונא בשמים של בית הכסא ושמן העשוי להעביר את הזוהמא אין מברכין עליו ואמרינן התם דמוגמר לאו לריח עבידא כלומר אין עושין המוגמר להריח בו ואינו עשוי אלא לגמר בו את הכלים. ואמרינן תו התם אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן המהלך בע"ש בטבריה ובמו"ש בצפורי והריח ריח אינו מברך מפני שחזקתו אינו עשוי אלא לגמר בו את הכלים ומכ"ש שאין מברכין על ריח הבגדים עצמן:

ח כתב הטור על מ"ש רבינו שהמריח בכלים מוגמרים אינו מברך לא הבנתי דבריו כיון שהוא חושב אותו עשוי להריח שכן משמע דבריו שהרי לא פטר מלברך עליו אלא מפני שאין בו עיקר וכן הוא אמת שנעשה להריח כדי שיתבשמו הכלים וא"כ למה אין מברכין עליו, ואפשר שרוצה לדמותה לריח רע דלא חשבינן ליה ריח לענין הרחקת תפלה כשאין לו עיקר ואינו דומה דבהנאה תליא מילתא והרי נהנה וראוי לברך עליו וגם בתפלה צריך להרחיק עד מקום שכלה הריח עכ"ל. וכיוצא בזה כתב הרמ"ך על דברי רבינו. ויש לתמוה על הטור שכתב גבי כשרתא ומשחא כבישא שאם סיננו השמן ואין בו כלום מהבשמים י"א שאין מברכין עליו כלל שאין עריבות זו ממנו אלא שקולט אותו מדבר אחר הוי כריח שאין לו עיקר ואין מברכין עליו כיון שאינו מגופו של שמן וזו היא סברת רבינו ממש ולא כתב שם שאינו מבין דבריו וטעם סברא זו נראה משום דכיון דריח אינו צורך הגוף כ"כ כיון שאין לו עיקר אע"פ שנהנה אינו מברך עליו: ומ"ש או של ערוה מן העריות. כתב הרשב"א בתשובה שלא ידע לו מקום ואולי של ערוה ממש ומפני שעשויין להעביר את הזוהמא א"נ שהם עשויים לעבירה להטיל אדם יצה"ר עכ"ל. וה"ר דוד אבודרהם כתב בשמים של ערוה היינו כגון קופה של בשמים תלויה בצוארה או שאוחזת בידה או בפיה ואסור להריח באותם הבשמים שמא יבא לידי הרגל נשיקה או קירוב בשר עכ"ל:

ט בשמים של מסיבת עכו"ם וכו'. נלמד ממה שבא בסמוך: היה מהלך חוץ לכרך וכו'. ברייתא בברכות פרק אלו דברים (דף נ"ג): נתערב ריח שמברכין עליו וכו':

פ"י א ברכות אחרות וכו'. ביאור לשון רבינו כך הוא ברכות אחרות מלבד ברכות ההנאה שכתבנו תיקנו חכמים וכן תיקנו דברים אחרים שאין בהם לא פתיחה ולא חתימה כמו שתיקנו בכניסתו לעיר או למרחץ או להקיז דם וביציאתו מהם דברים שאין בהם לא פתיחה ולא חתימה והברכות האלו והדברים

לחם משנה

פ"ט ד הביאו לפניו שמן ויין וכו'. ברייתא היא בפרק כיצד מברכין (דף מ"ג:) הביאו לפניהם שמן ויין וכו'. וקשה דמכאן נראה דמפרש רבינו שלא בזמן הסעודה וכדפירש הראב"ד ז"ל בהשגות לעיל סוף פ"ז ושם נראה שרבינו מפרשה על היין של ברכה וא"כ קשה מנין לו מה שכתב שם כיון שהוא מפרש כאן על יין של רשות ומאין למד שמביאין זה בתוך הסעודה וכו'. ואולי דהוא מפרש לענין של ברכה כדכתב לעיל ומ"מ כתבה כאן דלמד לענין יין של רשות דה"א כיון דהוי יין של רשות יברך על השמן תחלה קא משמע לן:

במתני' לא סיפה הכרעה לפי שלא בא כי אם לתת טעם לדברי ב"ש. (א"ס עיין מ"ש הרב המחבר בפ"א מהלכות בית הבחירה דין ח' באורך):

משנה למלך

פ"ט ג הביאו לפניו שמן והדס מברך על ההדס וכו'. פלוגתא דב"ש וב"ה בפרק כיצד מברכין ופסק כב"ה וכן פסק הרי"ף. ובגמרא אמרינן אמר ר"ג אני אכריע שמן זכינו לריחו וזכינו לסיכתו וכו' א"ר יוחנן הלכה כדברי המכריע. וכתב מרן שלא רצה לפסוק כר"ג משום דלאו מכריע הוא אלא נותן טעם לדברי ב"ש. ואני תמיה דלא היה צריך לטעם זה דאפילו את"ל דר"ג היה מכריע גמור מ"מ לא היה הלכה כמותו משום דכלל זה לא נאמר כי אם במשנה ולא בברייתא. הן אמת שקושיא זו היא על הרא"ש ג"כ דבפרק כיצד מברכין כתב כדברי מרן דהכרעת ר"ג לאו הכרעה היא אלא שנתן טעם לדברי ב"ש. והרא"ש עצמו בפ"ק דקידושין עלה דשן ועיין כתב בפירוש דכלל זה דהלכה כדברי המכריע לא נאמר בברייתא. ואולי דקושטא דמילתא נקטו דאף אם היתה הכרעה זו דר"ג

מגדל עוז

שלשה מיני ריח טוב כו' עד סוף הפרק. פרק אלו דברים (דף נ"ג נ"ג):
פ"י ברכות אחרות כו' עד למה נאירע עתה. פרק הרואה:

הגהות מיימוניות

[ג] כתב מורי רבינו שיחית נ"ל דמיירי שאין דעתו לחזור מיד אבל דעתו לחזור מיד לא אסח דעתיה: [נ] אבל מורי שיחיה כתב דעל שושנים מברך עשבי בשמים: [ד] וכן בתוספות פרק אלו דברים: [ס] וה"ה אתרוג וכיוצא בו שאוכלו ותעלה ריח שאין מברכין על הריח כיון שלא לקחו לאריחה תוספות. וכן אתרוג של מצוה כתב רבינו שמחה דלאו לריח עבידא ואין מברכין עליו אבל ראבי"ה כתב שמברכין עליו חמריח בו וכ"כ מורי הר"ף מתשובת ע"כ:

כתבנום. ואלו הן *הבונה * בית חדש והקונה כלים חדשים בין יש לו כיוצא בהן בין אין לו [א] מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה: ב וכן *הרואה את חבירו לאחר שלשים יום מברך [ב] שהחיינו. ואם ראהו לאחר שנים עשר חדש מברך ברוך אתה יי' מחיה המתים. הרואה פרי המתחדש משנה לשנה בתחלת ראייתו [ג] מברך שהחיינו: ג שמע *שמועה טובה מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם הטוב והמטיב. שמע שמועה רעה מברך ברוך דיין האמת. וחייב אדם לברך על הרעה בטוב נפש כדרך שמברך על הטובה בשמחה שנאמר ואהבת את יי' אלהיך וגו' ובכל מאדך. ובכלל אהבה היתירה שנצטוינו בה שאפילו בעת שייצר לו יודה וישבח בשמחה: ד הגיעה אליו טובה או ששמע שמועה טובה אע"פ שהדברים מראין שטובה זו תגרום לו רעה מברך הטוב והמטיב. וכן אם נגעה אליו רעה או שמע שמועה רעה אע"פ שהדברים מראים שרעה זו גורמת לו טובה מברך דיין האמת. שאין מברכין על העתיד להיות אלא על מה שאירע עתה: ה ירדו *גשמים רבים. אם יש לו * שדה מברך שהחיינו. ואם היתה שלו ושל אחרים מברך הטוב והמטיב. ואם אין לו שדה מברך מודים אנחנו לך יי' אלהינו על כל טפה וטפה שהורדת לנו ואילו פינו מלא כו' עד הן הם יודו וישבחו ויברכו את שמך מלכנו ברוך אתה יי' אל רוב ההודאות והתשבחות: ו מאימתי מברכין על הגשמים משירבה המים על הארץ ויעלו אבעבועות מן המטר על פני המים וילכו האבעבועות [ד] זה לקראת זה: ז אמרו לו מת אביו וירשהו. אם יש עמו אחין מברך *בתחלה דיין האמת ואחר כך הטוב והמטיב. ואם אין עמו אחים מברך שהחיינו. קצרו של דבר כל טובה שהיא לו ולאחרים מברך הטוב והמטיב. וטובה שהיא לו לבדו מברך שהחיינו: ח ארבעה * יצריכין להודות. [ה] חולה שנתרפא. וחבוש שיצא מבית האסורים. ויורדי הים כשעלו. והולכי דרכים כשיגיעו לישוב. וצריכין להודות בפני עשרה ושנים מהם חכמים שנאמר וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו. וכיצד מודה וכיצד מברך. עומד ביניהן ומברך

א טור א"ח סי' רכ"ג סמ"ג עשין כ"ז: ב טור סי' רכ"ה: ג טור סי' רכ"ב סמ"ג עשין כ"ז: ד טור סי' רכ"א סמ"ג שם: ה טור סי' רכ"ג: ו טור סי' רי"ט סמ"ג עשין כ"ז:

כסף משנה

והדברים האלו אע"פ שאינו נהנה בשעה שהוא מברך כדי שילמדך לברך תיקנו אותם חכמים דרך שבח והודאה להקב"ה כמו ברכות התפלה שאע"פ שאינו נהנה באותה שעה צריך להתפלל וזה כאילו אמר שהברכות והדברים האלו הן נכנסות תחת סוג התפלה לא תחת סוג ברכות ההנאה: ואלו הן הבונה בית חדש וכו'. משנה פרק הרואה (ברכות נ"ד) בנה בית חדש וקנה כלים חדשים אומר ברוך שהחיינו ואפליגו בה אמוראי בגמרא (דף נ"ט ס') וכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל וקי"ל כר' יוחנן וכלישנא בתרא דאמר בין קנה כיוצא בהן בין לא קנה כיוצא בהם בין שיש לו כיוצא בהם בין שאין לו כיוצא בהן צריך לברך. ומדברי רבינו שכתב בין שיש לו כיוצא בהן בין אין לו כיוצא בהם ולא כתב בין קנה כיוצא בהן בין לא קנה כיוצא בהם נראה שהוא פוסק כלישנא קמא דר' יוחנן וכבר תמה עליו הרמ"ך. וטעמא דמילתא נ"ל לדעת רבינו שהוא משום דבגמרא אותביה לר' יוחנן ללישנא בתרא ואע"ג דשני שינויא דחיקא הוא דקא משני כחא דהיתרא עדיף ליה כלומר שאין צריך לברך לישנא דהיתרא לא שייך שפיר באין צריך לברך ולישנא קמא דלא איתותב עדיף טפי כנ"ל:

ב וכן הרואה את חבירו וכו' עד מחיה המתים. שם (נ"ח:) מימרא דריב"ל. וכתבו התוספות אומר שהחיינו או"י דוקא חבירו החביב עליו אבל בענין אחר לא: הרואה פרי וכו'. בסוף פרק בכל מערבין (עירובין מ':) אמר רב יהודה אנא אקרא חדתא אמינא זמן. ופירש"י כשאני רואה דלעת חדש משנה לשנה אמינא זמן ואמרינן התם בגמרא דהאי זמן רשות הוא ולא חובה: ג שמע שמועה טובה וכו' עד דיין האמת. משנה פרק הרואה (ברכות נ"ד): חייב אדם לברך וכו'. ג"ז משנה שם: ד הגיעה אליו טובה וכו'. ג"ז משנה שם מברך על הרעה מעין הטובה ועל הטובה מעין הרעה ובגמרא (דף ס') על הרעה מעין הטובה ה"ד כגון דשקל בדקא בארעיה אע"ג דטבא הוא לדידיה דמסקא ארעא שרטון ושבחא השתא מיהא רעה היא ועל הטובה מעין הרעה ה"ד כגון דאשכח מציאה אע"ג דרעה היא לדידיה דאי שמע בי מלכא שקיל לה מיניה השתא מיהא טובה היא. ופרש"י דמסקא ארעא שרטון מחמת המים וה"ל לזבל השתא מיהא רעה היא שמתבלת תבואה ומברך דיין האמת: ה ירדו גשמים רבים וכו'. גם זה שם (נ"ד) משנה על הגשמים ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב ובגמרא (דף נ"ט:) ועל הגשמים הטוב והמטיב מברך והאמר רבי אבהו ואמרי לה במתניתא תנא מאימתי מברכין על הגשמים משיצא חתן לקראת כלה מאי מברכין אמר רב יהודה מודים אנו לך על כל טפה וטפה שהורדת לנו ור' יוחנן מסיים בה הכי ואילו פינו מלא שירה כים וכו' עד תשתחוה בא"י רוב ההודאות רוב ההודאות ולא כל ההודאות אמר רבא אימא האל ההודאות אמר רב פפא הילכך נימרינהו לתרווייהו רוב ההודאות ואל ההודאות ולא קשיא ל"ק הא דאתא פורתא הא דאתא טובא ואי בעית אימא הא והא דאתא טובא ולא קשיא הא דאית ליה ארעא הא דלית ליה ארעא כלומר דכי לית ליה ארעא מברך מודים אנו לך וכו' ופסק רבינו כתירוצא בתרא ואקשינן אית ליה הטוב והמטיב מברך והתנן בנה בית חדש וקנה כלים חדשים מברך שהחיינו שלו ושל אחרים אומר הטוב והמטיב ל"ק הא דאית ליה שותפות הא דלית ליה שותפות והתניא קצרו של דבר על שלו אומר ברוך שהחיינו על שלו ושל חבירו מברך הטוב והמטיב: וכתב הרי"ף כלומר הא דתנן על הגשמים מברך שהחיינו בדלית ליה שותף בארעיה אבל אי אית ליה שותף בארעיה מברך הטוב והמטיב כי הא דתניא שלו ושל אחרים אומר הטוב והמטיב והיינו בדאית ליה ארעא אבל אי לית ליה ארעא אינו מברך לא הטוב והמטיב ולא שהחיינו אלא כדאמר ר' אבהו מודים אנו לך וכו' וזה דעת רבינו. אבל הרא"ש כתב ולא נהירא מה שכתב שצריך שיהיה לו עמו שותף בקרקע דהא כיון שיש לו קרקע כל שכניו משותפין עמו הילכך נראה כגירסת הספרי' אידי ואידי דאית ליה לדידיה ול"ק הא דאית להו לאחריני בהדי' הא דלית להו לאחריני בהדיה פירוש בית חדש וכלים חדשים דלית להו לאחריני בהדיה שותפות מברך שהחיינו אבל גשמים דאית אחריני בהדיה שטובת גשמים היא לכל בעלי שדות מברך הטוב והמטיב והיכא דלית ליה ארעא מברך מודים וכו' עכ"ל:

ו פי' משילא חתן לקראת כלה הוא מ"ש משירבו המים על הארץ ויעלו אבעבועות וכו': וכתב הר"ן פ"ק דתעניות בשם הרמב"ן דרבי יוחנן הוה מסיים רוב ההודאות ומשמע ליה לשון רבוי כדכתיב ברוב עם הדרת מלך וברוב גאונך ואקשינן דהא משמע נמי רוב ההודאות ולא כולם כדכתיב ורצוי לרוב אחיו ולפום הכי תירץ רבא אימא אל ההודאות ואתא רב פפא ואמר אל ההודאות ורוב ההודאות דכיון דאמר אל ההודאות הרי פירש שאין רוב זה אלא לשון סגיאות ורבוי ומפני שכל טפה וטפה צריכה שבח והודאה צריך בחתימה לשון רבוי מעין פתיחה. ובמקצת הנוסחאות כתב ברוך רוב ההודאות והוא לשון הספרים כולם שאמרו ברוך רוב ההודאות ולדברי הכל צריך תיקון לומר כן ברוך אל רוב ההודאות או מלך רוב ההודאות ואל ההודאות ושמא עשו רוב זה תואר כמו רב וכן מרוב אונים ואמיץ כח הוא תואר על משקל ועוז פניו ישונא מעוז לתוס דרך ה' וכן רבים עד כאן לשונו: ז אמרו לו מת אביו וכו'. ברייתא שם (ברכות נ"ט) מת אביו והוא יורשו בתחלה אומר ברוך דיין האמת ולבסוף הוא אומר הטוב והמטיב ואוקמה בגמרא בדאיכא אחי דקא ירתי בהדיה אבל אי ליכא אחי בהדיה מברך שהחיינו: ומ"ש קצרו של דבר וכו' כבר כתבתיו בסמוך:

ח ארבעה צריכין להודות וכו'. שם בריש פירקא (נ"ד:) אמר רב יהודה ארבעה צריכין להודות יורדי הים הולכי מדברות ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא מאי מברך אמר רב יהודה ברוך הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב אביי אמר וצריך לאודויי קמי עשרה דכתיב וירוממוהו בקהל עם מר זוטרא אמר ותרין מינייהו רבנן שנאמר ובמושב זקנים יהללוהו מתקיף ליה רב אשי ואימר כולהו רבנן מי כתיב בקהל זקנים בקהל עם כתיב ואימר בי עשרה שאר עמא ותרי רבנן קשיא. ואע"ג דאסיקנא בקשיא פסקו הפוסקים כמר זוטרא דמילתא דרבנן היא ולקולא. וכתב רבינו וכיצד מודה וכיצד מברך וגראה שהוא לשון מיותר וי"ל שכיצד מודה עניינו בפני כמה אנשים מודה ואם יהיה עומד או יושב וכיצד מברך עניינו מה יהיה נוסח הברכה: ומ"ש עומד ביניהם צ"ע מנא ליה ומה שכתב היא גירסת רבינו והרי"ף והרא"ש ודלא ככתוב בגמרות שלנו מאי מברך הגומל חסדים טובות:

הרואה

הגהות מיימוניות

* [כתב הרא"ש שבשעת קנין יש לו לברך אע"פ שעדיין לא נשתמש בהן שאין הברכה אלא על שמחת הלב שהוא שמח בשעת קנייתן עכ"ל. ובסמ"ק אם קנה לו ולביתו מברך גם הטוב והמטיב ע"כ]: [א] וכן פר"י ואפילו קנה וחזר וקנה כר"י לגבי רב הונא וע"ש. ואומר ר"י דדוקא בגדים וכלים חשובים דומיא דבית חדש אבל בדבר קטן שאין חשוב כ"כ כגון מנעלים ואנפליאות וחלוק של פשתן וכיוצא בהן לא היה נראה לברך שהחיינו. ירושלמי א"ר חייא לא סוף דברים חדשים אלא אפילו שחקים כאילו הם חדשים וכתב רבינו יהודה דדוקא שחקים שהן חשובים קצת כעין חדשים: [וכתב הרא"ש בענין זה יראה לי שהכל לפי מה שהוא אדם יש עני ששמח בחלוק יותר מעשיר בכלים חשובים עכ"ל]: [ב] אומר ר"י דדוקא חבירו החביב ושמח בראותו ע"כ: [ג] וכן פירש"י בסוף בכל מערבין גבי הא דאמר אנא אקרא חדתא קאמינא כ"כ ב"ה. אמנם התוספות כתבו שמברך כשאוכלו ובמנחות כתב רבינו שמשון בשם רב שרירא גאון שאין מברכין שהחיינו אלא בדבר הבא מזמן לזמן וכ"כ בס"ה ולשונו אמנם בתוספות ברכות מצאתי דאפילו שהחיינו אין מברכין כה"ג אלא אקרא חדתי וכן על כל פרי חדש כשאוכלו כדאיתא פרק בכל מערבין ע"כ: * [לשון הטור אם אין לו שותף בשדהו מברך שהחיינו כך כתב הרי"ף והרמב"ם ז"ל וא"א ז"ל לא כתב כן אלא אם יש לו שדה אפילו אין בו שותף מברך הטיב והמטיב אין לו שדה אומר מודים אנחנו לך ע"כ]: [ד] משיצא חתן לקראת כלה וכן פירש בערוך וכן ס"ה אבל רש"י פירש כשתפול הטפה יהיו גשמים קופצים ובולטים למעלה עוד פירש בערוך פ"א שהשוקים נמלאו מים ושופכין משוק זה לשוק זה ופוגעין זה לזה: * [וסי' וכל החיים יודוך סלה חולה יסורין ים מדבר]: [ה] פירש רבינו יוסף דדוקא חולה שנפל למשכב אבל חש בראשו או במעיו ולא נפל למשכב אין צריך לברך אמנם בערוך בערך ארבעה פירוש בשם רב האי גאון שאפילו חושש בראשו או בגרונו נהגו לברך אחר שקראי בתורה ע"כ:

מגדל עוז

[illegible] ז"אויה רו' עד זר לקראת זה. פ' הרואה (דף נ"ט) ופ"ק דתענית (דף ו'): אמרו לו מת אביו כו' עד כאן נבנה את הבריות. פרק הרואה (דף נ"ט):

ומברך. ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב. וכל השומעין אומרים שגמלך טוב הוא יגמלך סלה: ט הרואה מקום שנעשו נסים לישראל כגון ים סוף ומעברות הירדן אומר ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. וכן כל מקום שנעשו בו נסים לרבים. אבל מקום שנעשה בו נס ליחיד אותו היחיד ובנו ובן * בנו מברך ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם שעשה לי נס במקום הזה או שעשה נס לאבותי במקום הזה. הרואה גוב אריות וכבשן האש שהושלך בו חנניה מישאל ועזריה. מברך ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם שעשה נס לצדיקים במקום הזה. [א]הרואה מקום שעובדין בו עכו״ם מברך ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם שנתן ארך אפים לעוברי רצונו. מקום שנעקרה ממנו עכו״ם אם בארץ ישראל הוא [ו] מברך שעקר עכו״ם מארצנו. ואם [ז] בחוץ לארץ הוא מברך שעקר עכו״ם ממקום הזה. ואומר בשתיהן כשם שעקרת ממקום זה כך תעקר מכל מקומות ותשיב לב עובדיהם לעבדך: י הרואה בתי ישראל ביישובן מברך ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם מציב גבול [ח] אלמנה. בחרבנן אומר ברוך דיין האמת. הרואה קברי ישראל מברך ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם אשר יצר אתכם בדין ודן אתכם בדין וכלכל אתכם בדין והמית אתכם בדין והוא עתיד להקים אתכם בדין לחיי העולם הבא ברוך אתה יי׳ מחיה המתים: יא הרואה ת״ר אלף אדם כאחד. אם עכו״ם הם אומר בושה אמכם מאד חפרה יולדתכם הנה אחרית גוים מדבר ציה וערבה. ואם ישראל הם ובארץ ישראל אומר ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם חכם הרזים. הרואה מחכמי אומות העולם אומר ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם שנתן מחכמתו לבשר ודם. חכמי ישראל מברך שנתן מחכמתו ליראיו. מלכי ישראל אומר שנתן מכבודו ומגבורתו ליראיו. מלכי אומות העולם מברך שנתן מכבודו לבשר ודם: יב הרואה [ב]את הכושי ואת המשונין בצורת פניהן או באיבריהם מברך ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם משנה את הבריות. הרואה סומא או קיטע ומוכה שחין ובוהקנין וכיוצא בהן מברך ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם * דיין האמת. ואם נולדו כן ממעי אמן מברך משנה את הבריות. הרואה את הפיל ואת הקוף ואת הקיפוף אומר ברוך משנה את הבריות: יג הרואה בריות נאות ומתוקנות ביותר ואילנות טובות מברך שככה לו בעולמו. [ג]היוצא לשדות [ט] או לגנות ביומי ניסן וראה אילנות פורחות וניצנים עולים מברך ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ונאות כדי ליהנות בהן בני אדם: יד * על [ד]הרוחות שנשבו בזעף [י] ועל הברקים ועל הרעמים ועל קול ההברה שתשמע בארץ כמו ריחיים גדולים ועל האור שבאויר שיראו כאלו הם כוכבים נופלים ורצים ממקום למקום

השגת הראב״ד

*) על הרוחות שנשבו עד ואם רצה מברך עושה בראשית: כתב הראב״ד ז״ל בגמרא יש מברך תרתי עכ״ל:

א טור סי׳ רכ״ד סמ״ג עשין שם: ב טור סי׳ רכ״ה: ג טור סי׳ רכ״ו: ד טור סי׳ רכ״ז:

כסף משנה

ט הרואה מקום שנעשו בו נסים וכו׳. ברכות בריש פרק הרואה (דף נ״ד) מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה ואסיקנא בגמרא דאניסא דרבים כ״ע צריכי לברוכי אניסא דיחיד הוא וגבריה ובר בריה צריכי לברוכי וכ״ע לא צריכי לברוכי כך גרים הרי״ף והיא גירסת רבינו. וכתב רבינו יונה הוא מברך שעשה לי נס ובריה ובר בריה מברכין שעשה נס לאבותי. וכתב עוד שכל נס שאינו לכל ישראל או לרובן נקרא של יחיד ואין מברך עליו אלא הם ובניהם ובני בניהם לבד. ודע דאיתא בגמרא דמר בריה דרבינא אתרחיש ליה ניסא בפקתא דערבות ותו אתרחיש ליה ניסא דאישתזיב בריסתקא דמחוזא מגמלא פריצא כי מטא לערבות אמר ברוך שעשה לי נס בערבות ובגמל כי מטא לריסתקא דמחוזא אמר ברוך שעשה לי נס בגמל ובערבות. ולמד מכאן הרא״ש שיחיד שנעשו לו נסים בהגיעו אל אחד מהמקומות שנעשה לו נס יכלול כל שאר הנסים עם זה ורבינו לא כתב כן משום דמשמע ליה שאינו מן החיוב אלא להזכיר נס הנעשה לו במקום ההוא לבד ומר בריה דרבינא לפנים משורת הדין הוא דעבד וגם הרי״ף ז״ל לא כתב ההוא עובדא דמר בריה דרבינא: ומה שכתב רבינו כגון ים סוף ומעברות הירדן. שם בברייתא הרואה מעברות הים מקום שעברו ישראל ים סוף ומעברות הירדן בימי יהושע ומני טובא התם בברייתא ורבינו נקט הני תרי לדוגמא: הרואה גוב האריות. שם (נ״ז ב׳) דרשא דרב המנונא: הרואה מקום שעובדים וכו׳. שם בדרשא דרב המנונא ראה מרקולים אומר ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו וסובר רבינו דה״ה לכל עכו״ם ובירושלמי נעקרה ממקום אחד ונקבעה במקום אחר מקום שניתנה בו אומר ברוך שנתן ארך אפים ובכל עכו״ם מיירי: מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים ומזלות וכו׳. שם ת״ר הרואה מקום שנעקרה ממנו עכו״ם אומר ברוך שעקר עבודת כוכבים ומזלות מארצנו וכשם שנעקרה ממקום זה וכו׳ ובחוצה לארץ א״צ לומר והשב לב עובדיהם לעבדך מפני שרובם גוים. רשב״א אומר אף בחוצה לארץ צריך לומר כן מפני שעתידים להתגייר שנאמר כי אז אהפוך על עמים וכו׳: כתב הטור אורח חיים וז״ל כתב הרמב״ם ואומר בשתיהם כשם שעקרת אותה מהמקום הזה כך תעקור אותה מכל המקומות והשב לב עובדיהם לעבדך ואיני יודע למה פוסק כדברי יחיד דרשב״א הוא דאמר הכי אבל לתנא קמא אין צריך לומר כן אלא בארץ ישראל שרובם ישראל אבל לא בח״ל עד כאן לשונו. ואין דבריו מכוונים דהא לדברי הכל צריך לומר כשם שעקרת וכו׳ ולא הוי דברי יחיד אלא מה שאומר בשתיהן והשב לב עובדיהם לעבדך. ולענין מה שתמה למה פסק כיחיד יש לומר דמשום דמסתבר טעמיה. ועוד דת״ק לא קאמר אלא שאינו צריך לומר כן אבל אם רצה אומר ואין בכך כלום ורשב״א מצריך שיאמר כן ואם לא יאמר עביד דלא כרשב״א הילכך למימר עדיף דלא פליג אשום תנא. ועוד דמשמע בירושלמי דר׳ יוחנן סבר כרשב״א דדרש כל זמן שאדם חי יש לו תקוה:

י הרואה בתי ישראל וכו׳ עד דיין האמת. ברייתא שם (נ״ח ב׳) ופשטא דברייתא משמע דבבתי גדולי ועשירי ישראל קאמר מדאייתינן בגמרא בסמוך עובדא דעולא ורב חסדא דמטו אפיתחא דבי רב חנא בר חנילאי דהוה חריב. אבל מצאתי בהרי״ף הרואה בתי כנסיות ישראל וכתב ה״ר מנוח דוקא בא״י: הרואה קברי ישראל וכו׳. שם ברייתא וסיומא דמר בריה דרבינא בגמרא דאמר דנ״ל ויודע מספר כולכם והוא עתיד להחיותכם. וכך היא גירסת הרי״ף והרא״ש ז״ל ורבינו נראה שגירסא אחרת היתה לו:

יא הרואה ת״ר אלף וכו׳. שם (נ״ח) אמר רב המנונא הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים אוכלוסי עכו״ם אומר בוש׳ אמכם וכו׳ תנא אין אוכלוסא פחותה מששים רבוא: ומה שכתב רבינו ובארץ ישראל כתב ה״ר מנוח שלמד כן מדאיתא הגמרא בן זומא ראה אוכלוסא בהר הבית אמר ברוך חכם הרזים משמע דוקא בא״י עד כאן ולא נהירא דאם כן נימא דוקא בהר הבית אלא ודאי אין משם ראיה כלל דמעשה שהיה כך היה והוא הדין בח״ל. ואפשר שטעם רבינו מדאמר עולא אין אוכלוסא בבבל כלומר שאע״פ שיראה ששים רבוא אין להם דין אוכלוסא לברך עליהם. וקשה מדאיתא בגמרא בפרק הנז׳ דרב חנינא בריה דרב איקא בריך אדרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע ברוך חכם הרזים משום דהוו חשיבי עליה כששים רבוא אע״ג דבבבל הוו, ואפשר דסבר רבינו דההיא פליגא אדעולא ופסק כעולא דמיקל בברכות הוא: הרואה מחכמי וכו׳ עד מכבודו לב״ו. ברייתא שם [אלא שבגמרא שלפנינו איתא הגירסא אצל חכמי ישראל ברוך שחלק מחכמתו ליראיו ואצל מלכי ישראל ברוך שחלק מכבודו ליראיו]:

יב הרואה את הכושי וכו׳ עד דיין האמת. ברייתא שם ואותביה מינה לריב״ל דאמר הרואה את הבוהקנין אומר משנה הבריות ופרקין ל״ק הא ממעי אמו הא בתר דאתיליד ובוהקנין עניינו לינטיל״יושו כעדשים:

הרואה את הפיל וכו׳ עד בעולמו. ברייתא שם וקפוף פירש״י עוף שקורין וולטו״ר ויש לו לסתות ולחיים כאדם:

יג היוצא בשדות וכו׳. פרק כיצד מברכין ברכות (מ״ג ב׳):

יד על הרוחות וכו׳. משנה שם (ברכות נ״ד) על הזיקין ועל הזועות ועל הברקים ועל הרוחות אומר ברוך שכחו מלא עולם על ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות ועל המדברות אומר ברוך עושה מעשה בראשית רבי יהודה אומר הרואה את הים הגדול אומר ברוך

מגדל עוז

הרואה בריות טובות כו׳ עד שככה לו בעולמו. פרק הרואה ופרק לפני אידיהן (דף כ׳): היוצא לשדות כו׳ עד ליהנות בהן אדם. פ׳ הרואה: על הרוחות שנשבו כו׳ עד אם רצה מברך עושה בראשית פ׳. הרואה: כתב הראב״ד ז״ל בגמרא יש מברך תרתי עכ״ל: ואני אומר בדקתי בכל הנוסחאות של ספרד ולרפת וה״ג אי בעי מברך עושה בראשית וכן כתב ר״י אלפס ז״ל וגירסת הראב״ד אינה אצלינו ולא ראינו ולא שמענו:

הגהות מיימוניות

* [כן גורס הרי״ף אניסא דיחיד איהו ובריה ובר בריה וכן גורס רב האי וי״מ לפי גרסתן דלאו דוקא בן בנו אלא ה״ה כל יוצאי יריכו מברכין שעשה נס לאבותינו וכו׳]: [ו] פרי׳ מה שאין אנו רגילין לברך ברכה זו לפי שאנו שרויין ביניהם ורואין בכל יום עכו״ם שנעקרו ואין כאן משלשים לשלשים כאשר פירש לקמן בהלכה ט״ו ע״כ: [ז] כרשב״א דאמר אף בח״ל צ״ל כך ולא כת״ק וכן ס״ה ולשונו ע״כ: [ח] כל אלו הברכות אין צריך לברך אלא משלשים לשלשים יום כמפורש לקמן בהלכה ט״ו ע״כ: * [כתב הטור בשם ראב״ד דיקא על מי שמצטער עליו דומיא דבריות נאות שיש הנאה לרואה אבל על עובד עכו״ם אינו מברך וכו׳ ע״ש]: [ט] פרק כיצד מברכין וכתב מורי רבינו שיחיה דדוקא פעם ראשונה כשרואה וכתב רבינו יוסף שאם לא יראה עד כי כבר גדלו פירות האילנות נראה שצריך לברך כו׳ ע״כ: [י] בירושלמי כששורדין פעם אחת כל היום במופסקין מברך על כל פעם ופעם. פר״י דשרודים קרי שלא נתפזרו העבים בינתים מופסקים שנתפזרו. ועוד מסיק התם היה יושב בבית הכסא אם יכול לצאת ולברך

ברוך שעשה את הים הגדול אימתי בזמן שרואה אותו לפרקים וזיקים מפרש רבינו אור שבאויר כאילו הם כוכבים וכו' וזועות היינו קול ההברה וכו' ובגמרא על ההרים וכו' אטו כל הני דאמרן עד השתא לאו מעשה בראשית נינהו והא כתיב ברקים למטר עשה אמר אביי כרוך ותני כלומר לכולהו בחד בבא ועל כולם שתי ברכות הללו רבא אמר התם מברך תרתי שכחו מלא עולם ומעשה בראשית הכא עושה מעשה בראשית איכא שכחו מלא עולם ליכא. ופירש"י על ההרים לא מצי לברוכי מלא עולם שאינן במקום אחד אלא כל אחד ואחד במקומו : וכתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל מברך תרתי כלומר הי מינייהו דבעי מצי אמר וכך הם דברי רבינו ולאפוקי מהראב"ד שכתב בגמרא יש מברך תרתי עכ"ל שהוא סובר דתרתי צריך לברך. ופסק רבינו כר' יהודה ותמה עליו. הרמ"ך וי"ל שטעם רבינו מדאמרינן בגמרא לפרקים עד כמה אמר רמי בר אבא אמר ר' יצחק עד ל' יום וכיון שאלו יהשיבו אליביה אלמא הלכתא כוותיה. ועוד י"ל שלא לחלוק בא אלא לפרש כאילו אמר אימתי הוא אומר על הימים מעשה בראשית כשאינו ים הגדול אבל על הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול וכן כתב הרא"ש בתשובה וכתב דים הגדול הוא ים אוקינוס והוא הים שעוברים לארץ ישראל ולמצרים. וכתב רבינו גם בהרים וכו' דדוקא משלשים לשלשים יום בעי ברוכי דומיא דים הגדול והכי משמע בירושלמי אבל בזיקין וזועות וכו' אמרי' התם שאם הם מופסקים מברך על כל פעם ופעם :

טז הרואה את הקשת וכו'. שם (דף נ"ט) מאי מברך ברוך זוכר הברית במתניתא תנא נאמן בבריתו וקיים במאמרו אמר רב פפא הילכך נימרינהו לתרווייהו ברוך זוכר הברית ונאמן בבריתו וקיים במאמרו : הרואה לבנה בחדושה וכו'. נוסח הברכה בסנהדרין פרק היו בודקין (דף מ"ב) מימרא דרב יהודה :

יז ומ"ש וצריך לברך ברכה זו מעומד. שם מימרא דאביי : ומ"ש שכל המברך על החדש בזמנו וכו'. שם מימרא דרב אחא בר חנינא : אם לא בירך עליה וכו'. שם (מ"א) אמר ר' יוחנן עד מתי מברכין על החדש עד שתתמלא פגימתה וכמה א"ר יעקב בר אידי א"ר יהודה עד ז' נהרדעי אמרי עד י"ו ופסק רבינו כנהרדעי דרבים נינהו וכן פסק הרא"ש כלומר דבתר הכי לא שייך לומר מחדש החדשים שהרי כבר נושנת היא : וכתב ה"ר מנוח עד ט"ז ולא ט"ז בכלל שהרי אחר שעברו ט"ו יום נתמלא פגימתה והולכת הלוך ומחסר דהא קי"ל אין חדשה של לבנה פחות מכ"ט יום וחצי ותשצ"ג חלקים :

יח הרואה את החמה וכו'. פרק הרואה (ברכות נ"ט ב') ת"ר הרואה חמה בתקופתה לבנה בגבורתה וכוכבים במסילותם ומזלות כסדרן אומר ברוך עושה מעשה בראשית ואימתי הוי אמר אביי כל כ"ח שנין והדר מחזור ונפלה תקופת ניסן בשבתאי באורתא דתלתא נגהי ארבעא ע"כ בגמרא ושאר הברייתא פירשה רבינו ע"ד זו דלבנה בגבורתה היינו כשתחזור הלבנה לתחלת מזל טלה וכו' וכוכבים במסילותם היינו וכן כשיחזרו כל כוכב וכו' ומזלות כסדרן היינו וכן בכל עת שיראה מזל טלה עולה וכו' :

יט הרואה בתי עכו"ם וכו'. ברייתא שם (נ"ח ב') ומשמע לי מדברי רבינו שהוא מפרש בתי עכו"ם בתי גדולי עכו"ם ועשיריהם דאי בתי עבודת כוכבים קאמר ברכה הוא דבעי ברוכי כמ"ש רבינו לעיל הרואה מקום שעובדים בו עכו"ם וכו' ואפשר לפרש ולומר לדעת רבינו שהוא מפרש בתי תפלה העכו"ם בלא עכו"ם :

ראה קברי עכו"ם וכו'. ברייתא שם :

כא הנכנס וכו' עד רופא חולים. ברייתות ומימרי דאמוראי שם (דף ס') :

כב ההולך למוד גורנו וכו'. פרק קמא דתעניות ופרק המפקיד (מציעא מ"ב). וכתב הריטב"א פי' ברכה שלימה בשם ומלכות ודעת הרמב"ן שלא היתה ברכה זו אלא בהולך להפריש תרומה ומעשרות שהבטיח הקדוש ברוך הוא בברכתו עליהם שנאמר והביאו את המעשר וגו' והריקותי לכם ברכה עד בלי די ועל כן תקנו בו ברכה זו לומר שהבטחתו של הקב"ה קיימת ואין זו ברכה לבטלה עכ"ל : וכל הצועק לשעבר וכו'. משנה סוף פרק הרואה (ברכות נ"ד) :

כג כד הנכנס לבית המדרש וכו' עד לבאר שחת. משנה וברייתא פרק תפלת השחר (שם כ"ח ב') :

כה הנכנס לכרך וכו' עד סוף הפרק. משנה וברייתא פרק הרואה (שם נ"ד) :

כל

למקום או כמו כוכבים שיש להם [ל] זנב על כל אחד מאלו מברך ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם. ואם רצה מברך עושה בראשית : **טו** על ההרים ועל הגבעות על הימים ועל המדברות ועל הנהרות אם ראה אחת מהן [מ] משלשים יום לשלשים יום מברך עושה בראשית. הרואה את הים הגדול משלשים יום לשלשים יום או יותר מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם שעשה את הים הגדול : **טז** הרואה קשת בענן מברך [נ] ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם זוכר הברית ונאמן [נ] בבריתו וקיים במאמרו. [ס] הרואה לבנה בחדושה מברך ברוך אתה יי' אלהינו מלך העולם אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשות רצון קוניהם פועלי אמת ופעולתם צדק וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידין להתחדש כמותה ולפאר ליוצרם על כבוד מלכותו ועל כל מה שברא ברוך אתה יי' מחדש החדשים : **יז** וצריך לברך ברכה זו מעומד. שכל המברך על החדש בזמנו כאילו הקביל פני השכינה. אם לא בירך עליה בליל הראשון מברך עליה עד ששה עשר יום בחדש עד שתמלא פגימתה : **יח** הרואה את [ע] החמה ביום תקופת ניסן של תחלת המחזור של שמונה ועשרים שנה שהתקופה בתחלת ליל רביעי כשרואה אותה ביום רביעי בבקר מברך ברוך עושה בראשית. וכן כשתחזור הלבנה לתחלת מזל טלה בתחלת החדש ולא תהיה נוטה לא לצפון ולא לדרום. וכן כשיחזור כל כוכב וכוכב מחמשת הכוכבים הנשארים לתחלת מזל טלה ולא יהיה נוטה לא לצפון ולא לדרום. וכן בכל עת שיראה מזל טלה עולה מקצה המזרח על כל אחד מאלו מברך עושה בראשית : **יט** הרואה בתי עכו"ם בישובן אומר בית גאים יסח יי'. בחורבנן אומר אל נקמות יי' אל נקמות הופיע. ראה קברי עכו"ם אומר בושה אמכם מאד וגו' : **כ** הנכנס למרחץ אומר יהי רצון מלפניך יי' אלהי שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום ותצילני מזה ומכיוצא בזה לעתיד לבא. וכשיצא מן המרחץ אומר מודה אני לפניך יי' אלהי שהצלתני מן האור וכו' : **כא** הנכנס להקיז דם אומר יהי רצון מלפניך יי' אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה כי רופא חנם אתה. וכשיצא אומר ברוך אתה יי' רופא חולים : **כב** ההולך למוד גורנו אומר יהי רצון מלפניך יי' אלהי שתשלח ברכה במעשה ידי. התחיל למוד אומר ברוך השולח ברכה בכרי זה. מדד ואחר כך ביקש רחמים הרי זו תפלת שוא. וכל הצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא : **כג** הנכנס לבית המדרש אומר יהי רצון מלפניך יי' אלהי שלא אכשל בדבר הלכה שלא אומר על טהור טמא ועל טמא טהור ולא על מותר אסור ולא על אסור מותר ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חבירי ואל יכשלו חבירי ואשמח בהם : **כד** וביציאתו מבית המדרש אומר מודה אני לפניך יי' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות שאני משכים והם משכימים אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים אני עמל והם עמלין אני עמל לדברי תורה ומקבל שכר והם עמלין ואין מקבלין שכר אני רץ והם רצים אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת : **כה** הנכנס לכרך אומר יהי רצון מלפניך יי' אלהי שתכניסני לכרך זה לשלום. ואם נכנס בשלום אומר מודה אני לפניך יי' אלהי שהכנסתני לשלום. וכשיבקש לצאת אומר יהי רצון מלפניך יי' אלהי שתוציאני מכרך זה לשלום. ואם יצא בשלום אומר מודה אני לפניך יי' אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום וכשם שהוצאתני לשלום כך תוליכני לשלום ותצעידני לשלום ותסמכני לשלום ותצילני מכף אויב

א טור סי' רכ"ח : ב טור סי' רכ"ט סמ"ג עשין כ"ז : ג טור סי' תכ"ו : ד טור סי' רכ"ד סמ"ג עשין כ"ז : ה טור סי' ק"י סמ"ג עשין כ"ז : ו טור סי' ר"ל : ז סמ"ג עשין כ"ז :

מגדל עוז

על ההרים כו' עד וקיים במאמרו. פ' הרואה (דף נ"ט) : הרואה לבנה בחידושה כו' עד שתתמלא פגימתה. פרק הרואה ובסנהדרין פרק היו בודקין (דף מ"ב) : הרואה את החמה כו' עד הרי זו תפלת שוא. פרק הרואה : הנכנס לבית המדרש כו' עד סוף הפרק. פרק תפלת השחר (דף כ"ח) :

הגהות מיימוניות

ולברך בתוך כדי דבור יצא ואם לאו לא יצא בעי רבי ירמיה היה יושב במגדול ערום מהו שיעשה כמו מלבוש ויוציא ראשו חוץ לחלון ויברך ואומר ר"י דמספקא ליה אם לבו רואה את הערוה מותר או אסור ע"כ : [ל] כן פירש רב האי גאון דשבים מלשון שבט כדכתיב דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל וכן בערוך משמו בערך כוכב : [מ] וכן פר"י שאין צריך לברך על כל אלה אלא אם כן ראה אותם אחר שלשים יום וראיה מהרואה את חבירו וכו' וכן הרואה את הים הגדול דאמרינן בזמן שהוא רואה אותו לפרקים ומפרש בגמרא דהיינו אחת לשלשים יום וכן בירושלמי שמעון קמטריא שאל לרבי חייא בר אבא כגון אנא שאני חמר ואנא סליק לירושלים בכל שלשים יום מהו אקרע א"ל תוך שלשים יום אי אתה קורע : [נ] וכן פותח בכולן בברוך בשם ומלכות כאשר כתב רבינו המחבר ע"כ : [נ] ר"י פירש שצ"ל נאמן בבריתו וקיים במאמרו וזוכר הברית ובערוך כתב בא"י אמ"ה זוכר הברית. נאמן בבריתו וקיים בשבועתו ור"י אלפס כתב כבעמוד ע"כ : [ס] סנהדרין פרק היו בודקין ואומר במסכת סופרים שמצוה לברך על הירח במוצאי שבת שהוא מבושם ובכלים נאים וכן נהג מורי רבינו שיחיה כשהוא מקדים לברך בחול כדי שלא יעבור זמן הברכה שהוא י"ו בחדש אז לבש סרבל מכובד אשר לו. עוד שם במסכת סופרים ומרקד שלשה רקידות ואומר היא סימן טוב וכו' עד ונותן שלום לחבירו שלש פעמים ע"כ : [ע] פרק הרואה ת"ר הרואה חמה בתקופתה ולבנה בגבורתה וכוכבים ומזלות כסדרן אומר ברוך עושה כו' וכן פי' בערוך וכתב עוד פ"א חמה בתקופתה כוכבים ומזלות כסדרן בימות הגשמים שהיו שלשה ימים מעוננים ולא נראת חמה וכוכבים באותו העת שיתראו צריך לברך וזולתי זו העת לא ע"כ :

אויב * ואורב בדרך: כן כללו של דבר לעולם יצעק אדם על העתיד לבא ויבקש רחמים ויתן הודיה על מה שעבר ויודה וישבח כפי כחו. וכל המרבה להודות את יי׳ ולשבחו תמיד הרי זה משובח:

פרק אחד עשר

א כל* הברכות כולן פותח בהם בברוך וחותם בהם בברוך חוץ מברכה אחרונה של קריאת שמע וברכה הסמוכה לחבירתה וברכת הפירות והדומה לה וברכת עשיית המצות. ומאלו הברכות שאמרנו שהן דרך שבח והודיה יש מהן פותח בברוך ואינו חותם בברוך. ויש מהן שהוא חותם בברוך ואינו פותח בברוך. אלא מעט מברכת המצות כגון ברכת ספר תורה ורואה קברי ישראל מאלו שהן דרך שבח והודייה. אבל שאר ברכות המצות כולן פותח בהן בברוך ואינו חותם: ב יש מצות עשה שאדם חייב להשתדל ולרדיף עד שיעשה אותה כגון תפילין וסוכה ולולב ושופר ואלו הן הנקראין חובה. לפי שאדם חייב על כל פנים לעשות. ויש מצוה שאינה חובה אלא דומין לרשות כגון מזוזה ומעקה שאין אדם חייב לשכון בבית החייב מזוזה כדי שיעשה מזוזה אלא אם רצה לשכון כל ימיו באהל או בספינה ישב. וכן אינו חייב לבנות בית כדי לעשות מעקה; וכל מצות עשה שבין אדם למקום בין מצוה שאינה חובה בין מצוה שהיא חובה מברך עליה קודם לעשייתה: ג וכן כל המצות שהן מדברי סופרים בין מצוה שהיא חובה מדבריהם כגון מקרא מגילה והדלקת נר בשבת והדלקת נר חנוכה. בין מצות שאינן חובה כגון עירוב ונטילת ידים מברך על הכל קודם לעשייתן אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות. והיכן צונו בתורה. שכתוב בה אשר יאמרו לך תעשה. נמצא ענין הדברים והצען כך הוא אשר קדשנו במצותיו שציוה בהן לשמוע מאלו שצונו להדליק נר של חנוכה או לקרות את המגילה וכן שאר כל המצות שמדברי סופרים: ד ולמה אין מברכין על נטילת ידים באחרונה. מפני שלא חייבו בדבר זה אלא מפני הסכנה ודברים שהם משום סכנה אין מברכין עליהם. הא למה זה דומה למי שסינן את המים ואחר כך שתה בלילה מפני סכנת עלוקה שאינו מברך וצונו לסנן את המים וכן כל כיוצא בזה: ה העושה מצוה ולא בירך. אם מצוה שעדיין עשייתה קיימת מברך אחר עשייה ואם דבר שעבר הוא אינו מברך. כיצד הרי שנתעטף בציצית או שלבש תפילין או שישב בסוכה ולא בירך תחלה חוזר ומברך אחר שנתעטף אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית. וכן מברך אחר שלבש להניח תפילין. ואחר שישב לישב בסוכה וכן כל כיוצא באלו: ו אבל אם שחט בלא ברכה אינו חוזר אחר שחיטה ומברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על השחיטה. וכן אם כסה הדם בלא ברכה או הפריש תרומה ומעשרות או שטבל ולא בירך אינו חוזר ומברך אחר עשייה וכן כל כיוצא בזה: ז אין לך מצוה שמברכין אחר עשייתה אלא [א] טבילת הגר בלבד שאינו יכול לומר אשר קדשנו במצותיו וצונו שעדיין לא נתקדש ולא נצטוה עד שיטבול. לפיכך אחר שיטבול מברך על הטבילה מפני שהיה דחוי מעיקרו ולא היה ראוי לברך: ח כל מצוה שעשייתה היא גמר חיובה מברך בשעת עשייה. וכל מצוה שיש אחר עשייתה צווי אחר אינו מברך אלא בשעה שעושה הצווי האחרון. כיצד העושה סוכה או לולב או שופר או ציצית או תפילין או מזוזה אינו מברך בשעת עשייה אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות סוכה או לולב או לכתוב תפילין מפני שיש אחר עשייתו צווי אחר. ואימתי מברך בשעה שישב בסוכה או כשינענע הלולב או כשישמע קול השופר או כשיתעטף בציצית ובשעת לבישת תפילין ובשעת קביעת מזוזה. אבל אם
עשה

השגת הראב״ד

*) כל הברכות כו׳ עד כגון ברכת ס״ת: כתב הראב״ד ז״ל ומה הסרה לו זו המדה ולא מצא ממנה אלא מעט והנה קידוש והבדלה שהן שבח והודאה ופותח וחותם בברוך אלא שאין הדבר תלוי אלא במטבע ארוך לפי מה שיש בה להאריך האריכוה והתמוה עכ״ל:

כסף משנה

פי״א א כל הברכות כולן וכו׳. מצאתי נוסחא ישנה שכתוב בה אלא מעט מברכת המצות כגון ברכת ספר תורה ורואה קברי ישראל מאלו שהם דרך שבח והודאה עד כאן וכן כתוב בדפוס ויניציאה. וביאור הלשון כל הברכות כולן פותח בהן בברוך וחותם בברוך חוץ מברכה אחרונה של ק״ש וברכה הסמוכה לחבירתה ואע״פי ששתי מינין אלו ענין אחד להם מנאם כשתים משום דברכה הסמוכה לחבירתה היינו סמוכה לה ממש וה״ה לברכה אחרונה של הלל אלא שרבינו חדא מינייהו נקט וברכת הפירות והדומה לה וברכת עשיית המצות ואלו שאמרנו שאין פותחות וחותמות יש מהם פותח ואינו חותם וכו׳ והכלל הזה צודק בכל אלו הברכות אלא במעט מברכת המצות כגון ברכת ספר תורה שפותח וחותם ומהברכות שהם דרך שבח והודאה רואה קברי ישראל, וה״ה לקידוש והבדלה אלא חדא מינייהו נקט אבל שאר המצות כולן חוץ מברכת ספר תורה הכלל הזה צודק בהם שפותח ואינו חותם: כתב הראב״ד ומה הסרה לו המדה וכו׳ האריכוה והתמוה עכ״ל. ומה שהוקשה לו והנה קידוש והבדלה כבר ישבתי דחדא מינייהו נקט. ומה שכתב אלא שאין הדבר תלוי אלא במטבע ארוך אינה טענה על רבינו שלא בא רבינו ליתן טעם לדבר אלא להודיענו כללי הדברים:

ב וכל מצות עשה שבין אדם למקום וכו׳. פ״ק דפסחים (דף ז׳ ע״א וב׳) אמר רב יהודה אמר שמואל כל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן כלומר קודם עשייתן ודקדק רבינו לכתוב שבין אדם למקום לומר דבמצות שבין אדם לחבירו כגון עשיית צדקה וכדומה אין מברכין עליהן:

ג והיכן צונו בתורה וכו׳. בפרק במה מדליקין (שבת דף כ״ג) מאי מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה והיכן צונו רב אויא אמר מלא תסור רב נחמיה אמר שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך. וכתב רבינו טעמו של רב אויא שהוא נראה יותר ועוד דאמרינן בברכות פרק מי שמתו (דף י״ט:) כל מילתא דרבנן אסמכוה אלאו דלא תסור אלמא כרב אויא קיימא לן. וכתב רבינו אשר יאמרו לך תעשה שהוא בלשון עשה וכתוב בפסוק עצמו:

ד ולמה אין מברכין וכו׳. כן כתב רבינו יונה בסוף פרק אלו דברים בשם ר״ע שאין מברכין עליהם כלל:

ז אין לך מצוה שמברכין אחר עשייתה אלא טבילת הגר בלבד וכו׳. פ״ק דפסחים (דף ז׳:) גבי הא דאמר רב יהודה אמר שמואל כל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן כו׳ עד חוץ מן הטבילה מאי טעמא דאכתי גברא לא חזי. וכתב הרי״ף ומפרשי לה רבנן דבטבילת גר בלבד אמרינן אבל שאר חייבי טבילות מברכין ואחר כך טובלין:

ומה שכתב מפני שהיה דחוי מעיקרו. כלומר דאילו הוה ראוי מעיקרו והדר נדחה אינו חוזר ונראה דהכי אמרינן בסוף פרק שלשה שאכלו (ברכות דף נ״א) בעו מיניה מרב חסדא מי שאכל ושכח ולא בירך מהו שיחזור ויברך א״ל מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר כדי שיהא ריחו נודף אמר רבינא הילכך אפילו גמר סעודתו יחזור ויברך דתניא טבל ועלה בעלייתו הוא אומר אקב״ו על הטבילה ולא היא התם מעיקרא גברא לא חזי הכא מעיקרא גברא חזי והואיל ואידחי אידחי:

ח כל מצוה שעשייתה וכו׳. בפרק התכלת (מנחות מ״ב):

כל

א טור א״ח סי׳ ק״י: ב סמ״ג עשין כ״ז: ג טור סי׳ קפ״א סמ״ג שם: ד טור י״ד סי׳ רס״ח סמ״ג שם: ה טור סי׳ תרמ״א סמ״ג עשין כ״ז:

הגהות מיימוניות

*) [הטור הביאה בסימן ק״י וחתם בה בא״י שומע תפלה וכתב צריך לאומרה בלשון רבים ומע״מד ואין לאומרה אלא אם כן יש לו להלך פרסה ואם שכח לאומרה אומר אותה כל עד שהוא בדרך ובלבד שלא הגיע תוך פרסה הסמוכה לעיר והסמ״ג הביאה עשין סימן י״ט כן ובעשין פ״ז כתב כלשון המחבר ממש]: [א] וכן פר״ח בשם הגאון וכן ר״י אלפס וכן הרוקח וכן מצאתי בשם ר״ת שאמר בשם רב האי גאון וצוה ר״ת להודיע לנשים לפרסם הדבר שיברכו על הטבילה קודם הטבילה אבל בה״ג כתב כל חייבי טבילות ברישא טובלין והדר מברכין וכן פירש״י דמשום ההיא טבילה תיקנו בכל הטבילות ברכה לבסוף וכן נראה לר״י ואין נוערין בנשים המברכות לאחר טבילה וכן כתב בעל ס״ה ע״כ:

מגדל עוז

פרק יא כל הברכות כו׳ עד כגון ברכת ס״ת. פרק שלשה שאכלו ופרק ערבי פסחים (דף ק״ד ק״ה): כתב הראב״ד ז״ל ומה הסרה לו זו המדה וכו׳ האריכוה והתמוה עכ״ל: ואני אומר לא הבנתי דבריו והלא קידוש היום מן התורה והבדלה על הכוס מדברי סופרים כדאיתא פרק ערבי פסחים להדיא וכי היכי דקבעה שבתא אנפשה בכניסתה כשהיו מסובין קבעה ביציאתה להתחלה כדאסיקנא נמי התם וכתבו ר״מ ז״ל פרק עשרים ותשעה מהלכות שבת ומעתה איני רואה הפרש בין ברכת מצות ק״ש לברכת מצות קידוש והבדלה ולכן אין מקום להשגה זו כד״ן: ראה קברי ישראל כו׳ עד לעשות מעקה. דברי ר״מ ז״ל שחברם בשכלו הטוב למען ירוץ קורא בו: וכל מצות עשה שבין אדם למקום כו׳. עד וצונו לעשות. פ״ק דפסחים (דף ז׳): והיכן ציונו בתורה כו׳ עד שמדברי סופרים. פרק במה מדליקין: ולמה אין מברכין על נטילה באחרונה כו׳. עד וכן כל כיוצא בזה. פרק כל הבשר (דף ק״ז): עושה מצוה עד כיוצא באלו. הסכמת הראשונים ובה״ג כתב כן: אבל אם שחט בלא ברכה כו׳ עד וכן כל כיוצא בזה. פ״ס זה פרק הרואה בהסכמת הראשונים ובה״ג. פרק כיסוי הדם: אין לך מצוה כו׳ עד ראוי לברכה. פרק קמא דפסחים (דף ז׳): כל מצוה שעשייתה גמר כו׳. עד מברך לשמוע קול שופר. כל זה מוסכם ומפורש וכונו בסוגיא פרק במה מדליקין וכל דבר ודבר במקומו לפי הכלל הזה אבל יש כללים אחרים לפירש״י ז״ל כל אחד ואחד לפי קבלתו והסכמתו מפורשים בשיטתנו:

עשה מעקה מברך בשעת עשייה אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות מעקה. וכן כל כיוצא בזה: **ט** כל [א] מצוה [ב] שהיא מזמן לזמן כגון שופר וסוכה ולולב ומקרא מגילה ונר חנוכה. וכן כל מצוה ומצוה שהיא קניין לו כגון ציצית ותפילין ומזוזה ומעקה. וכן מצוה שאינה תדירה ואינה מצוייה בכל עת שהרי היא דומה למצוה שהיא מזמן לזמן. כגון מילת בנו ופדיון הבן מברך עליה בשעת [ג] עשייתה שהחיינו. ואם לא בירך על סוכה ולולב וכיוצא בהם שהחיינו בשעת עשייה מברך עליהן שהחיינו בשעה שיצא ידי חובתו בהן וכן כל כיוצא בהן: **י** אחד העושה מצוה לעצמו ואחד העושה אותה לאחרים מברך קודם עשייתה אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות. אבל אינו מברך שהחיינו אלא על מצוה שעושה אותה לעצמו. היו לפניו מצות הרבה אינו מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על המצות אלא מברך על כל [ד] אחת ואחת בפני עצמה: **יא** [ב] כל העושה מצוה בין שהיתה חובה עליו בין שאינה חובה עליו אם עשה [ה] אותה לעצמו מברך לעשות. עשה אותה לאחרים מברך על [ו] העשייה: **יב** כיצד לבש תפילין מברך להניח תפילין. נתעטף בציצית מברך להתעטף. ישב בסוכה מברך לישב בסוכה. וכן הוא מברך להדליק נר של שבת ולגמור את הלל. וכן אם קבע מזוזה לביתו מברך לקבוע מזוזה. עשה מעקה לגגו מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות מעקה. הפריש תרומה לעצמו מברך להפריש. מל את בנו מברך למול את הבן. שחט פסחו וחגיגתו מברך לשחוט: **יג** אבל אם קבע מזוזה לאחרים מברך על קביעת מזוזה. עשה להם מעקה מברך על עשיית מעקה. הפריש להם תרומה מברך על הפרשת תרומה. מל את בן חבירו מברך על המילה וכן כל כיוצא באלו: **יד** עשה המצוה לו ולאחרים כאחד אם היתה מצוה שאינה חובה מברך על העשייה. [ג] לפיכך הוא מברך על מצות עירוב. היתה חובה ונתכוון להוציא עצמו מידי חובה ולהוציא אחרים מברך לעשות. לפיכך הוא מברך לשמוע קול שופר: **טו** * נטל את הלולב מברך על נטילת לולב שכיון שהגביהו יצא ידי

[א] טור סי' תל"ב סמ"ג עשין כ"ז: [ב] סמ"ג עשין כ"ז: [ג] טור א"ח סי' של"ה סמ"ג עשין כ"ז:

כסף משנה

ט כל מצוה שהיא מזמן וכו'. לפי שראה רבינו קצת מצות שמברכין עליהן שהחיינו וקצתן שאין מברכין בא ליתן טעם בדבר דכל מידי דמזמן לזמן קא אתי או שאינו מצוי בכל עת דדמי למצוה הבאה מזמן לזמן וכן כל מצוה שהיא קנין לו בכל אלו מברך שהחיינו וסוכה ולולב מפורשים בברייתא בפ' לולב וערבה (סוכה מ"ו) שמברכין עליהם שהחיינו וציצית ותפילין בתוספתא דברכות פרק אחרון ומקרא מגילה מפורש ברים הקורא את המגילה עומד (מגילה כ"א) ונר חנוכה מפורש פרק במה מדליקין (שבת דף כ"ג) ומילה יתבאר פרק ג' מהלכות מילה אך שופר ומזוזה ומעקה יליף להו מהני:

י אחד העושה מצוה לעצמו וכו' אקב"ו לעשות. כלומר אינו מבחין עתה בין אם מברך בלמ"ד או בעל אלא כוונת רבינו שמברך על העשייה אבל אינו מברך שהחיינו אלא על מצות שעושה אותה לעצמו ולמד כן מדתניא בסוף פרק לולב וערבה (סוכה מ"ו) העושה לולב או סוכה לעצמו מברך שהחיינו משמע דדוקא בעושה לעצמו הוא דמברך שהחיינו אבל [ו] העושה אותה לאחרים: כתב הרמ"ך אבל אינו מברך שהחיינו אלא על המצוה שעושה נראה מדבריו שהמקדש בבית אחד להוציא הנשים אינו מברך שהחיינו. ומנהגנו לברך וכן ראוי לעשות דכיון דחובה היא לאשה לברך אותה ברכה מברך אות' בעבורה וחשבינן נמי שמברכת היא דשומע כעונה עכ"ל. ומ"ש וכן ראוי לעשות וכו' דבר פשוט הוא וגם רבינו יסבור כן: היו לפניו מצות הרבה וכו'. פרק לולב וערבה ת"ר היו לפניו מצות הרבה אומר אקב"ו על המצות ר' יהודה אומר מברך על כל אחת בפני עצמה אמר ר' זירא הלכה כר' יהודה ומפרש התם טעמא משום דכתיב ברוך ה' יום יום בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו:

יא כל העושה מצוה וכו'. רבינו בא לתת טעם למה קצת מצות אנו מברכין עליהן בעל וקצתן אנו מברכין עליהן בלמ"ד וכלל דבריו דלברך בלמ"ד בעינן שיעשה אותה לעצמו ושתהיה הברכה קודם עשיית המצוה אבל אם מברך אחר עשייתה כביעור החמץ שאחר שגמר בלבו לבטל נעשית המצוה וכן לולב מדאגבהיה נפק ביה כמוזכר פרק קמא דפסחים (דף ז') וכן אם סח בין תפילין של יד לשל ראש מברך על מצות תפילין מפני שכבר נעשית מצות תפילין של יד וכן על ספירת העומר מפני שכבר קרב העומר ואנו מונים ממנו ולא מונין לו תקנוה בעל וכן ברכת על דברי תורה לפי שבכל יום ובכל שעה אנו מצווים ללמוד וא"כ קודם שעה זו נצטוו ללמוד תקנוה בעל. וזה הכלל הוא בברכת מצות שהם חובה אבל בברכת של מצות שאינן חובה כנט"י ושחיטה דלא ליכול ולא יטול ידיו או לא ישחוט אינו מברך בלמ"ד להורות שאינה חובה והאי טעמא סגי נמי לעירוב דמצוה שאינה חובה דלא יערב ולא יוציא מביתו מאומה אלא לפי שמצא בו טעם אחר כתבו שעירוב לא שייך ביה עשאו לעצמו לבדו אלא לו ולאחרים וכן אינה חובה. ואפשר שכתב אותו טעם בעירוב לומר דמשום דכשעשה דברי הרשות לו ולאחרים אינו מברך אלא בעל לא רצו חכמים לשנות הברכה אפילו כשעושה אותם לעצמו כיון שאין מצות של חובה ואפילו שנטילה עושה אותה לעצמו לא רצו חכמים לחלק במצות שאין חובה בין קצתם לקצתם. אך קשה שכתב בתחלת דבריו בין שהיתה חובה עליו בין שאינה חובה עליו אם עשה אותה לעצמו מברך לעשות לכך י"ל דתלתא גווני ניהו חובה ואינה חובה ודבר הרשות ונט"י ושחיטה הם דברי הרשות שהרי אפשר לו שלא להכול בשר ולא דבר שיצטרך נטילת ידים אלא פירות או ירקות אבל עירוב אע"פ שאינו חובה מצוה עליו לעשות עירוב שמא ישכח ויוציא ולא תיקשי לרבינו מעל הטבילה דמילתא דרשות היא לא ליטבל ולא ליטהר ואע"ג דחייב אדם לטהר עצמו ברגל לאו חיוב גמור הוא א"כ דלא רצו חכמים לשנות הברכה שלש פעמים בשנה מבכל השנה, וטבילת גר דמצוה היא כבר נתבאר טעמא משום דמברך אותה אחר עשייתה. אך קשה ממקרא מגילה ואכילת מצה ומרור ובפר הפסח שהוא מברך עליהם בעל. ועל מה שכתב רבינו מל את בן חבירו מברך על המילה הקשה הר"ן דאליבא דמאן דאמר לבער איתמר הכי אבל למאן דאמר על ביעור אבי הבן נמי מברך על המילה וכתב הר"ן כן לפי שהוא ז"ל מפרש דכל הני מיתיב שאכתוב בסמוך הם למ"ד לבער וסייעתא למאן דאמר על ביעור ולשון הגמרא (פסחים דף ז' ע"א וב') אמר רב יהודה הבודק צריך שיברך מאי מברך רב פפי אמר לבער חמץ ורב פפא אמר על ביעור בלבער כ"ע לא פליגי דודאי להבא משמע כי פליגי בעל ביעור מר סבר מעיקרא משמע ומר סבר להבא משמע מיתיבי אקב"ו על המילה היכי נימא למול לא סגיא דלאו איהו מהיל אבי הבן מאי איכא למימר אין הכי נמי. מיתיבי אקב"ו על השחיטה התם נמי היכי נימא לשחוט לא סגיא דלאו איהו שחיט פסח וקדשים מאי איכא למימר אין ה"נ מיתיבי נטל לולב לצאת אומר על נטילת לולב שאני התם דמעידנא דאגבהיה נפיק ביה והלכתא על ביעור חמץ. ורבינו אפשר שמפרש דמאן דאמר לבער פירושו אף לבער דעל נמי להבא משמע ואין לשון בברכה שיורה על העבר ומאן דאמר על ביעור פירושו דוקא על ביעור דלשון על משמע שכבר נעשה המצוה והכא נמי משעה שגמר בלבו לבטל נעשית מצות הביעור קודם שיבדוק ואותביה למאן דאמר על ביעור מעל המילה דבשלמא למאן דאמר לבער כך לי לברך בלמ"ד כמו לברך בעל דעל נמי להבא משמע אלא למאן דאמר דעל מורה על העבר בשחיטה ומילה ולולב מאי עבר איכא דליברוך עלייהו בעל ומשני דבשחיטה ומילה הוי טעמא משום דלא סגיא דלאו איהו מהיל ושחיט בתמיה כלומר מילה אחר הוא המצווה בה דהיינו האב ושחיטה אינו מצווה עליה וכיון שזה אינו מצווה עליהן אלא שמוציא אחרים ידי חובתן תיקנו בעל לעשות היכרא בין שמוציא עצמו לשמוציא אחרים ופריך ממל את בנו ושוחט פסחו דהוה משמע ליה דמברכי נמי בעל ומשני דאה"נ דבלמ"ד מברכי ובלולב תירץ דהכא במאי עסקינן כשנטלו כבר דהוי עבר. ואסיקנא והלכתא על ביעור כלומר דשאני לן בין לבער לעל ביעור דלבער הוי להבא ועל ביעור לשעבר וכיון שכן למדנו דכל היכא דהוי לשעבר א"נ שעושה אותה לאחרים אע"פ שהיא להבא מברך עליה בעל וכשעושה אותה לעצמו והיא להבא מברך בלמ"ד ולכן המל את בנו מברך למול את הבן וכמו שכתב רבינו. א"נ דרבינו מפרש דמעיקרא הוה ס"ל לגמרא כרב פפא ולהכי אקשי לרב פפי ממילה שחיטה ולולב והוה בדעתיה נמי לאקשויי ליה מברכות טובא מלה מרור תורה ספירת העומר וזולתן אבל מכיון דתרין גמרא דבלולב מברכי בעל אף לרב פפי מטעמא דכיון דאגבהיה וכו' הא ודאי דמהך פירוקא שמעינן דבכולהו מילי דדמו ללולב דכיון דהשב או הגביה נעשית המצוה שפיר מברכים בעל אף לרב פפי ולהכי לא הדר אקשיה משום ברכה אחרת דכי פסק והלכתא על ביעור לא כרב פפא הוא אלא כ"ע ומיהו עיקר חדוש לרב פפי הוא מטעם דכיון דאגבהיה דלרב פפא [היכא] דלא הוי טעמא נמי ס"ל בעל. ויש ללמוד דס"ל כשיטה זו מדכתב בסוף פרק זה וכך הוא מברך על ביעור חמץ וכו' עד כמו שיתבאר במקומו:

טו כתב הראב"ד הנה לדבריו וכו' נפטר ממנו כל היום עכ"ל. דעת הראב"ד ז"ל

השגת הראב"ד

נטל את הלולב כו'. עד מברך על העשייה: כתב הראב"ד ז"ל הנה לדבריו אם שכח בעטיפת ציצית או בהנחת תפילין ולא בירך תחלה כשיזכור ויברך מברך על עטיפת ציצית ועל הנחת תפילין ואינו כן שהרי מצותו כל היום לפניו אבל נטילת לולב כיון שהגביהו נפטר ממנו כל היום וכן הוא מברך על ביעור חמץ בין שבדק לעצמו בין שבדק לאחרים שמשגמר בלבו נעשית מצות ביעור עכ"ל:

מגדל עוז

נטל את הלולב כו' עד מברך על העשייה. פרק ערבי פסחים (דף ק"ה) ופרק לולב הגזול (דף ל"ט): כתב הראב"ד ז"ל הנה לדבריו וכו' נעשית מצות ביעור עכ"ל: ואני אומר ולמה

הגהות מיימוניות

[ב] וכן בבדיקת חמץ נמצא בשערי רב שמואל בן חפני הכהן שיש לברך שהחיינו ואין אנו נוהגין כך ע"כ: [ג] לפיכך לא נהגו לברך על הלולב שהחיינו אלא ביו"ט ראשון בלבד ומה שמברכין על הסוכה שהחיינו גם בליל שני היינו בשביל יו"ט מידי דהוה אשאר ימים טובים של גליות. אבל במגנצא ובצרפת נוהגין לברך זמן אלולב גם ביו"ט שני דכל הברכות הנוהגות בראשון נוהגות בשני כי היכי דלא לזלזלו ביה כדאיתא פרק במה מדליקין וכ"כ ה"ר פרץ ב"ר אליהו שהיה אומר הרב ר' שמואל מאי'ב'א בשם ר"י דשמא הראשון חול ונמצא הנטילה שנטל בו אינה לא שעת נטילת מצוה ולא בשעת עשייה והרי נטילה ביום שני תחילת המצוה וכן עיקר עכ"ל: [ד] בפרק לולב וערבה ת"ר כו' רבי יהודה אומר מברך אחת בפני עצמו אמר רבי זירא אמר רבי חנינא בר פפא הלכה כרבי יהודה. בתוספתא דפרק הרואה י' שהיו עושין מצות כל אחד ואחד מברך לעצמו היה כולן עושין מצוה אחת אחד מברך לכולן יחיד שעושה עשר מצות מברך על כל אחת ואחת היה עושה מצוה אחת כל היום אינו מברך אלא אחת ה"ה מפסיק ועושה מברך על כל אחת ואחת ע"כ: [ה] מה שאין אנו מברכין על קידושי אשה אשר קדשנו במצותיו וצונו לקדש אשה אע"ג דמברכין אפילו אדרבנן משום דאין עשייתו גמר מצות כדאיתא בפרק תתכלת: [ו] ר"ת וריב"א חילקי חילוקים אחרים וכללות אחרות וק"ק על כל כללותיהם כדמפורש בתוספות פסחים פ"ק. אמנם בעל ס"ת תפש לו שיטת רבינו המחבר והנה גם להני כללי לא הבינותי מ"ש על מקרא מגילה ועל אכילת מרור דלא מברכים לקרית ולאכול כמו לקרות ההלל ולהדליק נר של חנוכה ושל שבת ע"כ:

ידי חובתו. אבל אם בירך קודם שיטול [ב]מברך ליטול לולב כמו לישב בסוכה. מכאן אתה למד שהמברך אחר שעשה מברך על העשייה. אבל נטילת ידים ושחיטה הואיל ובדברי הרשות הן אפילו שחט לעצמו מברך על השחיטה ועל כסוי הדם ועל נטילת ידים. * וכך הוא מברך על ביעור חמץ בין שבדק לעצמו בין שבדק לאחרים שמשעה שגמר בלבו לבטל נעשית מצות הביעור קודם שיבדוק כמו שיתבאר במקומו:

טז * כל דבר שהוא מנהג אף על פי שמנהג נביאים הוא כגון [ג]נטילת ערבה בשביעי של חג ואין צריך לומר מנהג חכמים כגון קריאת הלל בראשי חדשים ובחולו של מועד של פסח אין מברכין עליו. וכן כל דבר שיסתפק לך אם טעון ברכה אם לאו עושין אותו בלא ברכה. ולעולם יזהר אדם בברכה שאינה צריכה וירבה בברכות הצריכות. וכן דוד אמר בכל יום אברכך:

ג טור סי' תרכ"א סמ"ג שם : ב טור א"ח סי' תרס"ד סמ"ג עשין כ"ז :

השגת הראב"ד

*) וכך הוא מברך על ביעור חמץ כו': כתב הראב"ד ז"ל קשה לי על מקרא מגילה ואם יאמר כל מצוה שהיא מדבריהם אומר על שהיא כעין רשות קשיא לי נר חנוכה ואולי מפני שאין לה קצבה שמהדרין מוסיפין וכן המהדרין מן המהדרין יותר. א"נ מפני שזו הברכה הוקבעה על הנרות שבמקדש שהן של תורה לפיכך עשאוהו כשל תורה. ובין כך ובין כך קשיא לי על אכילת מצה ועל אכילת מרור. ועוד יש תימה איך לא הקשה אותם בגמרא למ"ד לבער ומסתברא דלאכול אמרינן בהני ורמיזן הכי בגמרא דאמר מברך ב"פ האדמה ולאכול מרור עכ"ל:

*) כל דבר שהוא כו': כתב הראב"ד ז"ל נ"ל שלא אמרו אלא על חולו של פסח בלבד אבל על של ר"ח בברכה תקנוהו כדי לפרסמו שהוא ר"ח. ואנו מנהגנו לברך בכולן ואין לנו ללמוד מערבה לפי שאין בה לא שבח ולא הודאה בנטילתה ומה צורך בברכה אבל קריאת ההלל בימים המקודשים וקרבן מוסף בהם אם תקנו בהן ההלל משום היכר לקדושתן יפה עשו וצריך ברכה עכ"ל:

כסף משנה

ד"ל דכשאמרו בגמרא דלולב משום דכיון דאגביה נפק ביה מברך על נטילת לולב דוקא בלולב אמרו שכיון שהגביהו נפטר ממנו כל היום ומשום הכי מברך עליו בעל אבל ציצית ותפילין שמצותן להניחן עליו כל היום אפילו אחר שלבש ונתעטף מברך בלמ"ד ודעת רבינו דלא שנא ואין בזה הכרע. ובמ"ע הפליג דעת הראב"ד לדברים אחרים: כתב הראב"ד וכך הוא מברך וכו'. א"א קשיא לי וכו' ולאכול מרור עכ"ל: וכתב בעל מ"ע ואני אומר הנני משיב על ראשון וכו' ואיני מבין דבריו שרבינו בתשובתו לחכמי לוניל לא הזכיר במקרא מגילה ונר חנוכה אלא שהם דרבנן. וזה דבר פשוט ומה צורך להביא ראיה מתשובתו ועוד שאפילו שהם מדרבנן חובה נינהו לקרות מגילה ולהדליק נר של חנוכה וכבר כתב רבינו שדבר שהוא חובה אפילו נתכוון להוציא גם לאחרים מברך בלמ"ד ועירוב שכתב רבינו שאינו חובה היינו משום שאילו היה ידוע לנו שלא היה שוכח והיה מוציא מביתו דבר לא היינו מצריכין אותו עירוב והיאך רצה בעל מ"ע להשוות מגילה ונר חנוכה לעירוב. וע"ק על בעל מ"ע שכתב שמצה ומרור מצותן בחבורה ולפיכך מברך בעל וקשה דהא ודאי חובה נינהו וכתב רבינו היתה חובה ונתכוון להוציא עצמו מידי חובה ולהוציא אחרים מברך לעשות: ויש שואלים היאך כתב רבינו בפ"ז מהלכות לולב מברך תחלה על נטילת לולב והרי כתב כאן שאם בירך קודם שיטול מברך ליטול לולב והתם כשלא נטלו עדיין עסקינן שכך כתב וכשהוא נוטלן לצאת בהם מברך תחלה על נטילת לולב הואיל וכולן וכו' וא"כ נוטל האגודה הזאת וכו'. וי"ל ששם אינו מקפיד על נוסח הברכה אלא כוונתו לומר שמברך על הלולב ואינו מברך על שאר המינין ולשונו מוכיח כך שכך כתב וכשהוא נוטלן לצאת בהן מברך תחלה על נטילת לולב הואיל וכולם סמוכים לו:

טז כל דבר שהוא מנהג אף ע"פ שמנהג וכו'. בפרק לולב וערבה (סוכה מ"ד) גרסינן אמר איבו הוה קאימנא קמיה דר' אליעזר ב"ר צדוק ואייתי ההוא גברא ערבה קמיה שקיל חביט ולא בריך קסבר מנהג נביאים ואמנהגא לא מברכינן וסובר רבינו דכל שכן לשאר מנהגים שאינן מנהג נביאים שאין מברכין עליהן ומשום הכי בר"ח אין מברכין על ההלל דהא מנהג הוא כדאמרינן בפרק בתרא דתענית (דף כ"ח:) דרב איקלע לבבל בר"ח חזנהו דהוו קרו הלילא סבר לאפסוקינהו כיון דחזנהו דמדלגי אמר ש"מ מנהג אבותיהם בידיהם. ודעת רבינו להשוות חולו של מועד של פסח לראש חדש והרמב"ן חילק ביניהם ואמר דבחולו של פסח כיון דאיקרו מועד מחייבינן למיקרי הלל בדילוג ולברך וגם הראב"ד מחלק ביניהם אבל ר"ת כתב דבר"ח נמי מברכין דהא איתא דלא מברכין מאי קאמר כיון דממעינהו דמדלגי אמר ש"מ מנהג אבותיהם בידיהם וכי לא היה לו להכיר אי משום מנהג קרו ליה לא הוו מברכי ואין לומר דלא בא בתחלת קריאת ההלל דאי הכי הוה למימר רב איקלע לבי כנישתא. והא דאמרינן בסוכה דאמנהג לא מברכין היינו דוקא במנהג דערבה דלא הוי אלא מנהג טלטול בעלמא. וצ"ל לדעת רבינו שלא בא בתחלת קריאת ההלל והא דלא אמר איקלע לבי כנישתא משום דהוה משמע שכבר היה זמן שהיה בבבל ולא נכנס לבית הכנסת ואין הדבר כן לכך אמר איקלע לבבל ונכנס לבית הכנסת מיד ומצאן קורין את ההלל ולא ידע אי ברכו עליו אי לאו ואפילו נאמר שהיה שם מתחלה ולא ברכו עליו מ"מ סבר לאפסוקינהו מפני שחשש שאם יקראוהו שלם יבאו לברך עליו לאחריו כיון שאין היכר בין הלל דר"ח ליום שגומרים בו את ההלל וכיון דחזנהו דמדלגי אמר ש"מ מנהג אבותיהם בידיהם כלומר הרי הם יודעים דמשום מנהג הוא דקרו והרי הם עושים לו היכר ולא אתו למטעי לברוכי עליה. ועוד הביא ר"ת ראיה לדבריו וכתבה רבינו נסים בפרק לולב וערבה ודחאה ודברי מגיד משנה בזה בפ"ג מהלכות מגילה: וכתב הראב"ד ז"ל שלא אמר אלא על חולו של פסח בלבד וכו' וצריך ברכה עכ"ל. דעתו ז"ל בראש חדש כר"ת ולכן מברכין עליו לפרסם שהוא ר"ח אבל בחולו של פסח דלא שייך האי טעמא אין מברכין עליו כיון שאינו מועד גמור: וכן כל דבר שיסתפק לך אם טעון ברכה אם לאו וכו'. כ"כ הרא"ש בפרק מי שמתו בשם השאלתות וטעמא דמסתבר הוא דהוי ספק עובר על לא תשא. ועל מה שכתב רבינו כל דבר שיסתפק לך אם טעון ברכה אם לאו עושים אותו בלא ברכה קשה שהרי כתב רבינו פרק ב' מהלכות ק"ש ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא חוזר וקורא ומברך לפניה ולאחריה והרי מספק הוא חוזר וקורא ולמה הוא חוז' ומברך. ויש לומר שכשהדבר עשייתו מחוייבת אעפ"י שהוא ספק כגון ספק קרא ק"ש כיון דקיימא לן ספיקא דאורייתא לחומרא ומחוייב הוא לקרות הילכך מברך לפניה ולאחריה כאילו ודאי לא קרא אבל כשמן הדין לא היה חייב לחזור ולעשות המצוה שהיא אלא שתקנת חכמים היא כגון דמאי שמן הדין אינו חייב לעשר משום דרוב עמי הארץ מעשרין הם אלא שחכמים החמירו לחייבו לעשר וכן י"ט שני לדידן דבקיאינן בקביעא דירחא אלא דשלחו מתם הזהרו במנהג אבותיכם כדאיתא בפרק קמא דיום טוב (דף ד:) וכיון דמדינא אין בהם איסור א"כ הם ספק דרבנן ולא בעי ברוכי, וכן על יום טוב שני לא הוה בעי לברוכי אם לא מפני שלא יזלזלו בו כדאיתא בפרק ב"מ (שבת כ"ג). ומה שיש לדקדק עוד בזה כתבתי בפ"ב מהלכות ק"ש בשם הרשב"א ז"ל:

מגדל עוז

דקדק דבריו להקשות עליו ולהשיגו והניח הדברים המפורשים לו בזה הפרק עצמו והנני מעתיקו לפניך וז"ל. העושה מצוה ולא בירך שעדיין עשייתה קיימת מברך אחר העשייה ואם דבר שעבר הוא אינו מברך כיצד מי שנתעטף בציצית או שלבש תפילין או שישב בסוכה ולא בירך תחלה חוזר ומברך אחר שנתעטף אקב"ו להתעטף בציצית וכן מברך אחר שלבש להניח תפילין ואחר שישב לישב בסוכה וכן כל כיוצא באלו עכ"ל. הנך רואה בעיניך שהוא ז"ל נשמר מעל ומעל דמעל ופסק כמו שערוך בהקומץ רבה במנחות ובכמה מקומות אי איכא שהוס ביום מברך ואם לא אינו מברך וכמו שכתב הראב"ד ז"ל דאישתמיטתיה דא או כאולי השמיטו הסופר מספרו וכולנו נקיים בס"ד כד"ן: אבל על נט"י ושחיטה כו' עד וכך הוא מברך על ביעור חמץ כו' עד כמו שיתבאר במקומו. פרק ערבי פסחים ופרק לולב הגזול: כתב הראב"ד ז"ל קשה לי וכו' ולאכול מרור עכ"ל: ואני אומר הנני משיב על ראשון אחת לאחת למצוא חשבון. מה שהקשה תחלה ממקרא מגילה ממנה פירש מפה והשליך חכה לנר חנוכה והעריך לתרץ תירוצים מן המהדרים או מן התיקונין אין לו צורך לאלו הדחוקים. כי ר"מ ז"ל כתב פ"ג דהלכות מגילה וחנוכה שהדלקת נר חנוכה ומקרא מגילה שתיהן מצות מדברי סופרים ועוד הוסיף לכתוב כן בתשובתו לחכמי לוני"ל וכלל עמהם מצות עירוב שהיא מצוה שאינה חובה כמו שאני עתיד להעתיק לשון תשובתו פ"ג דהלכות מגילה בע"ה. ומעתה מה שכתב כאן לפי כללו המקובל לו וז"ל עשה המצוה לו ולאחרים כאחד אם היה מצוה שאינה חובה מברך על העשייה עכ"ל. וידוע שמקרא מגילה עיקר תקנתה בעשרה בין שלא בזמנה בין בזמנה משום פרסומי ניסא ואפילו לדברי ר"מ ז"ל שפוסק פרק ראשון דס' מגילה וחנוכה בזמנה ביחיד מ"מ הוא כתב שם כי שלא בזמנה כגון בני הכפרים המקדימים בי' ואפילו בזמנה לכתחילה מצוה מן המובחר כאשר נתקנה דהיינו בי' וגם ידוע שאחד קורא להוציא עצמו ולאחרים ועל סדר זה היתה התקנה על מקרא מגילה ולא לקרות אבל נר חנוכה איש וביתו כמו ששנויה פרק ב"מ להדיא בברייתא נמצא אפילו בני בית מאה כולן כאיש אחד לעיקר התקנה ומעתה המברך לכולן כמברך לעצמו. ור"מ ז"ל כתב כאן בכללו כל העושה מצוה בין שהיתה עליו חובה בין שאינה עליו חובה אם עשאה לעצמו מברך לעשות עכ"ל. וכבר הוכחתי שנר חנוכה מצוה ועושה אותה לעצמו כעיקר התקנה איש וביתו ולכך תקנו ברכתה להדליק נר חנוכה ולא תקנו על והרי היא וברכתה כנר שבת. ומאז יתבאר מצה ומרור שעיקר מצוה מן המובחר לאכול הפסח על מצות ומרורים כדכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו ונאכל על השובע ובחבורה כדכתיב איש לפי אכלו תכוסו על השה וכ"כ ר"מ ז"ל פ"ח דה' קרבן פסח. וכבר כתבתי מלשונו שלהוציא אחרים מברך בעל ואע"פ שגם הוא מוציא עצמו לכך הם התקינו כן לגלויי טעמא ופרסומי מילתא שמצותה ברבים עד שתהיה הברכה כמברך עיקרה להוציא אחרים. ומה שהקשה הראב"ד ז"ל למה לא הקשה מהם בגמרא למ"ד לבער השתא ניחא שלא נתקנו על דרך שאר הברכות של עצמו ועוד דלבער לא קים לן וא"כ אמאי שקיל וטרי כולי האי על דעתיה והוא לא חייש ליה כולי האי. ומה שאמר שנרמז בגמרא היא באכילת מרור לתודיה שהיא מצוה ואינה חובה ולהוציא עצמו דמיבעי ליה לברוכי הכי ובזה מיושב הכל אבל לשנות מעל ללמ"ד לדעת ר"מ ז"ל א"א שכבר ביארם סוף הלכות חמץ ומצה וזה פשוט ומחוור אלא שצריך המעיין להתיישב בו כד"ן: כל דבר שהוא מנהג כו' עד סוף הפרק. פרק לולב וערבה: כתב הראב"ד ז"ל נ"ל שלא אמרו וכו' וצריך ברכה עכ"ל: ואני אומר תמהתי על לשון זה ואיני מבין אותו דהא במסכת תענית פרק בתרא סוף גמרא פסקא דמתניתין ובאחד בטבת לא היה בו מעמד גרסינן להדיא אמר רבא זאת אומרת הלל דראש חודש לאו דאורייתא ושקיל וטרי עד דמסיק רב איקלע לבבל חזנהו דהוו קרו הלל בראש חודש סבר לאפסוקינהו חזנהו דהוו קא מדלגי דלוגי אמר שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם ומסיימים בה תנא יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר מאח"כ בי"ח ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל לכתחלה אלמא הלל דר"ח מנהג הוא ודעת ר"מ ז"ל שלכתחלה אין מברכין עליו כמו שכתב כאן ותזר וביארו יותר פ"ג דהלכות מגילה וחנוכה ומקצת רבותינו בעלי התוספות הסכימו עמו מן הדין טעמא ומההיא דפרק לולב וערבה דאסיקנא ערבה מנהג נביאים הוא ומש"ה חביט ולא בריך כדמפרש טעמא בגמרא ואע"פ שאנחנו בספרד ובצרפת ואשכנז נוהגין לברך לקרוא ועל הלל גמור לגמור משום היכרא כדעת ר"ת ז"ל ויש לו טעמים אחרים נכבדים מפורשים בשטתנו פרק לולב וערבה מ"מ יש סמך וראיה וסברא לדעת ר"מ ז"ל וגם הסכמת גדולים ואחר שהיא מחלוקת ישנה תקוקה אצל בעלי התוס' אין לי להאריך בו בזה החבור כי אני לא באתי בו אלא לטעון בעבור הר"מ ז"ל ולפרצות מקום לפרוצה לטעמיה מאין מוצא ולאין מוצא כד"ן:

סליק הלכות ברכות

מצות עשה אחת. והיא למול הזכרים ביום שמיני. וביאור מצוה זו בפרקים אלו :

פרק ראשון

א מילה [א] ^א^מצות [א] עשה שחייבין עליה כרת שנאמר וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה. ומצוה על האב למול את בנו ועל הרב למול את עבדיו יליד בית ומקנת כסף. עבר האב או האדון ולא מל אותן ביטל מצות עשה ואינו חייב כרת שאין הכרת תלוי אלא בערל עצמו. ובית דין מצווים למול אותו הבן או העבד בזמנו ולא יניחו ערל בישראל ולא בעבדיהן : **ב** אין מלין בנו של אדם שלא מדעתו אלא אם כן עבר ונמנע למולו שבית דין מלין אותו בעל כרחו. נתעלם מבית דין ולא מלו אותו. כשיגדל הוא חייב למול את עצמו. וכל יום ויום שיעבור עליו משיגדל ולא ימול את עצמו הרי הוא מבטל מצות עשה. * אבל [ב]אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד : **ג** * אחד עבד שנולד ברשות ישראל ואחד עבד הנלקח מן הכותים חייב הרב למול אותן. אלא שיליד בית נימול לשמונה. ומקנת כסף נימול ביום שנלקח אפילו לקחו ביום שנולד נימול ביומו : **ד** יש מקנת כסף שנימול לשמונה ויש יליד בית שנימול ביום שנולד. [ג]כיצד לקח שפחה ולקח עוברה עמה וילדה הרי זה נימול לשמונה. ואף על פי שלקחה העובר בפני עצמו והרי העובר עצמו מקנת כסף הואיל וקנה אמו קודם שנולד נימול

א טור י"ד סי' ר"ס רס"א כמ"ג עשין כ"ח : ב טור י"ד סי' רס"א והסכים כהראב"ד ע"ש :
ג דיני עבד טור יו"ד סי' רס"ז כמ"ג עשין כ"ז :

השגת הראב"ד

*) אבל אינו חייב כרת עד שימות וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אין בזה תבלין וכי משום התראת ספק פוטרין אותו מן השמים וכל יום עומד באיסור כרת עכ"ל :

*אחד עבד שנולד ברשות ישראל כו'. עד הרי זה נימול לשמונה : כתב הראב"ד ז"ל לדעת רבי חמא מחלקים בין ילדה ואח"כ הטבילה להטבילה ואח"כ ילדה עכ"ל :

כסף משנה

פ"א א מצוה על האב למול את בנו ועל הרב למול את עבדיו וכו'. במנין המצות כתב רבינו סי' רע"ו למול את הבן שנאמר וביום השמיני ימול בשר ערלתו וצריך טעם למה לא מנה מצות הרב למול את עבדו : יבית דין מצווין וכו'. פ"ק דקידושין (דף כ"ט) האב חייב בבנו למולו מנ"ל דכתיב וימל אברהם את יצחק בנו והיכא דלא מהליה אבוה מיחייבי ב"ד למימהליה שנאמר ימול לכם כל זכר והיכא דלא מהלוהו ב"ד מיחייב איהו למימהל נפשיה דכתיב וערל זכר אשר לא ימול כו' ונכרתה :

ב ועל מ"ש רבינו ואינו חייב כרת עד שימות וכו'. כתב הראב"ד אין בזה תבלין וכו' באיסור כרת עכ"ל. ואני אומר שחיוב הכרת הזה הנזכר בדברי רבינו ובדברי הראב"ד הוא שימות בקיצור שנים שמוזכר במ"ק ודעת רבינו שאינו מתחייב כרת למות בקיצור שנים לפי שלא עבר עדיין על המצוה שהרי בידו למול עצמו עד שימות והוא ערל במזיד ואז יתחייב כרת לנפש כמבואר פ"ח מהלכות תשובה. א"נ דה"ק רבינו שאינו מת בקיצור שנים אך כשיגיע עתו למות ימות בקיצור ימים בעון הזה כמבואר במ"ק דאיכא כרת דיומי. ודעת הראב"ד שמיום שגדל ולא מל הוא חייב למות בקיצור שנים אלא שאם מל נפטר מהחיוב ההוא וזהו שכתב ובכל יום עומד באיסור כרת כלומר ראוי הוא בכל יום ליכרת ולמות בקיצור שנים כלומר דאף ע"ג דדמי לעושה דבר שאפשר שיבא לידי חיוב ועדיין לא בא לידי חיוב שאני זה שבכל יום הוא עובר בודאי על מצותו של מקום ואע"פ שאינו מתחייב כרת לגמרי מ"מ באיסור כרת הוא עומד בכל יום וראוי ליכרת. ומה שהזכיר התראת ספק לדוגמא בעלמא נקטה דהא התראה אין לה ענין אלא בדיני אדם ולא בדיני שמים והיינו לומר דאפילו למ"ד התראת ספק לא שמה התראה לא אמר כן אלא לפוטרו מדיני אדם אבל מ"מ חיוב שמים יש עליו מפני שעשה מעשה שיוכל להמשך ממנו חיוב מיתה וזה שמביא עצמו למקום שאפשר לו להתחייב כרת ועוד שהוא עובר בכל יום על מצות הבורא דין הוא שיתחייב בכל יום למות בקיצור שנים. ודעת רבינו דלא דמי דכי אמרינן דאיכא מאן דאמר דהתראת ספק שמה התראה היינו כשהוא עובר בקום עשה אבל כשהוא עובר בשב ואל תעשה כמו מילה לא שייך גביה למימר התראת ספק שמה התראה אלא כל שבידו לתקן עדיין לא עבר. ומה שכתב אין מלין בנו של אדם וכו'. פשטא דסוגיין הכי משמע דקאמר היכא דלא מהליה אבוה מיחייבי ב"ד למימהליה וסברא נמי הוא דמצוה המוטלת על איש אחד אין לאחר לעשותה שלא מדעתו. ומ"ש שב"ד מצווין למול העבדים הוא נלמד מדין הבן דלא מהליה אבוה ודקדק רבינו לכתוב גבי אב עבר וגבי ב"ד נתעלם משום דליכא למימר בב"ד עברו והם עיני העדה והיאך יעברו ולכך שינה וכתב גבי ב"ד נתעלם : כתב הרמ"ך אבל אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד צ"ע לאחר שימות מאי כרת שייך ביה והלא כרת הוא בחצי ימיו ובחייו נפרעים ממנו ואח"כ כתב במותו יהיה נדון אם לא יתודה ויקבל עליו שאם יתרפא ימול עצמו עכ"ל :

ג אחד עבד הנולד ברשות ישראל וכו'. פרק ר"א דמילה (שבת קל"ה) אמר רב אסי כל שאמו טמאה לידה נימול לשמונה כל שאין אמו טמאה לידה אינו נימול לשמונה איני והא איתמר יוצא דופן ומי שיש לו שתי ערלות רב הונא ורב חייא בר רב חד אמר מחללין עליו את השבת וחד אמר אין מחללין ע"כ לא פליגי אלא לחלל עליו את השבת אבל לשמיני ודאי מהלינן ליה הא בהא תליא כלומר שמי שנימול לשמונה דוחה שבת ומי שאינו נימול לשמונה אינו דוחה **כתנאי יש יליד בית שנימול לאחד ויש יליד בית שנימול לשמונה ויש** מקנת כסף שנימול לאחד ויש מקנת כסף שנימול לשמונה כיצד לקח שפחה ועוברה עמה זהו מקנת כסף שנימול לשמונה לקח שפחה וילדה עמה זהו מקנת כסף שנימול לאחד לקח שפחה ונתעברה אצלו וילדה זהו יליד בית הנימול לשמונה ר' חמא אמר ילדה ואחר כך הטבילה זהו יליד בית הנימול לאחד הטבילה ואחר כך ילדה זהו יליד בית שנימול לשמונה ות"ק לא שני ליה בין הטבילה ואחר כך ילדה בין ילדה ואחר כך הטבילה ואף על גב דאין אמו טמאה לידה נימול לשמונה אמר רבא בשלמא לר' חמא משכחת לה יליד בית נימול לאחד יליד בית נימול לשמונה כגון שילדה ואחר כך הטבילה הטבילה ואחר כך ילדה מקנת כסף שנימול לשמונה כגון שלקח שפחה וילדה מקנת כסף שנימול לאחד כגון שלקח זה שפחה וזה עובר אלא לת"ק בשלמא כולהו משכחת לה אלא יליד בית שנימול לאחד היכי משכחת לה אמר ר' ירמיה בלוקח שפחה לעוברה הניחא למאן דאמר קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי אלא למאן דאמר קנין פירות כקנין הגוף דמי מאי איכא למימר אמר רב משרשיא בלוקח שפחה על מנת שלא להטבילה. ולענין הלכה איכא מ"ד דלא קי"ל כרב אסי דכיון דאוקימנא כתנאי לא שבקינן ת"ק למינקט כר' חמא דיחידאה הוא ועוד דרבא ורב משרשיא ור' ירמיה שקלו וטרו אליבא דת"ק. אבל רבינו יונה פסק כרב אסי והרי"ף ז"ל לא הכריע בהלכות כדברי מי משמע דמספקא ליה מילתא הילכך מטילין אותו לחומרא דנימול לשמונה ואין מחללין עליו את השבת וכן דעת בעל הלכות ז"ל והרז"ה ז"ל וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות מילה ע"כ לשון הר"ן ז"ל. והראב"ד ז"ל כתב כן לדעת ר' חמא וכו' ואחר כך ילדה עכ"ל. ועל מה שכתב רבינו להלן כשם שמילת הבנים דוחה את השבת וכו' חוץ מיליד בית שלא טבלה אמו וכו' כתב א"א לא ידעתי מהו זה ההפרש ואולי מפני שהוא מסופק אם הלכה כר' חמא דמפליג בטבילה ולענין מדחי שבת אזלינן לחומרא ולא דחי וא"כ במקנת כסף שנימול לשמונה נמי איכא לספוקי עד כאן לשונו. דעתו ז"ל לומר דלר' חמא מקנת כסף דנימול לשמונה היינו שטבלה ואחר כך ילדה אבל ילדה ואחר כך טבלה נימול לאחד ואע"ג דלענין מילה בשמונה לא חילק רבינו בין טבלה ואח"כ ילדה לילדה ואח"כ טבלה אלא בכל גווני לקח שפחה ועוברה עמה וילדה הרי זה נימול לשמונה לענין חילול שבת ה"ל לחלק דילדה ואח"כ טבלה אינו דוחה שבת כמ"ש ביליד בית שטבלה אמו אחר שילדה. ובאמת שאם שיטת רבינו היתה כמו שסבר בו הר"ן ז"ל שספק זה עצום מאד אבל לדעתי רבינו פוסק כת"ק מהטעמים הנזכרים בדברי הר"ן. ועוד כתב הרא"ש ז"ל דמדמוקי לה כתנאי משמע דאין הלכה כרב אסי דהנך אמוראי לא שמיע להו הך ברייתא דאי הוה שמיע להו לא הוו אמרו מימרא מפי עצמן אלא מר הוה אמר הלכה כתנא ומר הוה אמר הלכה כאידך תנא וכיון דלא שמיע להו אפשר דאי הוה שמיע להו לא הוו פליגי אלא הוו אמרי כיון דפליגי רבנן עליה דר' חמא הלכה כרבים. ול"נ דטפי עדיף למימר דהני אמוראי ברייתא שמיע להו ופסקו כת"ק. ועתה נייתב דברי רבינו על דברי הגמרא. ואומר ראשונה כי להיות טעם יליד בית הנימול לאחד לפי שנראה כאילו הוא מקנת כסף לא קראו רבינו בשם יליד בית כאילו אין שם יליד בית אחר הראוי ליקרא יליד בית אלא לקח שפחה ונתעברה אצלו וילדה ולא חשש רבינו לכתוב דין זה רק הספיק לו באומרו אלא שיליד בית נימול לשמונה לפי ששם יליד בית מורה על לקח שפחה ונתעברה אצלו וילדה :

ד ואח"כ כתב יש מקנת כסף וכו'. ומקנת כסף הנימול לאותו יום כבר נזכר במ"ש ומקנת כסף נימול ביום שנלקח דהיינו לקח שפחה וילדה עמה המוזכר בגמ'

מגדל עוז

פ"א מצות עשה כו' עד למול את בנו. פרק קמא דקידושין (דף כ"ט) : ועל הרב למול כו' עד ולא מל אותן ביטל מצות עשה כו' עד שימות והוא ערל במזיד. פרק קמא דקידושין ופרק הערל (דף ע"ה) : כתב הראב"ד ז"ל אין בזה תבלין וכו' באיסור כרת עכ"ל : ואני אומר איני טועם התבלין שהוא רוצה ובפלפולים אני מרוצה שדקדק מפ"ק דקידושין ופרק הערל החיוב למעשה מפשיטות [illegible] בעלי התוספות ז"ל ומ"ש ר"מ ז"ל שאין מלין בנו של אדם שלא מדעתו כו' דקדק יפה מדקתני בקידושי' ספ"ק עבר האב ולא מל ב"ד מצווין למולו משמע דוקא כשעבר אבל קודם לא. ועוד מדאשכחן פ"ק דר"ה איצטריך קרא למיכתב ועשית אזהרה לב"ד שיעשוך מכלל דהיכא דלא איכתיב אין מעשים וכן בתלמוד אינו מפורש כמו מפרנסים או מטמאין או קוברין אותו בעל כרחו כד"ן : **אחד עבד** שנולד ברשות ישראל כו' עד הרי זה נימול לשמונה. פרק ר"א דמילה : כתב הראב"ד ז"ל לדעת ר' חמא וכו' ואח"כ ילדה [illegible]

הגהות מיימוניות

[א] עיקר הלכות מילה בשבת פרק רבי אליעזר אם לא הביא ע"כ :

נימול לשמנה: **ה** לקח שפחה לעובריה. או שלקח שפחה על מנת שלא להטבילה לשם עבדות. אף על פי שנולד ברשותו נימול ביום שנולד. שהרי הנולד הזה כאילו הוא מקנת כסף לבדו וכאילו היום קנהו. שאין אמו בכלל שפחות ישראל כדי שיהיה הבן יליד בית. ואם טבלה אמו אחר שילדה הרי זה נימול לשמנה: **ו** * לקח עבד [א]גדול מן העכו"ם ולא רצה העבד למול מגלגלין עמו כל שנים עשר חדש. יתר על כן אם אסור לקיימו כשהוא ערל. אלא חוזר ומוכרו לעכו"ם. ואם התנה עליו מתחלה והוא אצל רבו העכו"ם שלא ימול אותו מותר לקיימו והוא ערל. ובלבד שיקבל עליו שבע מצות שנצטוו בני נח ויהיה כגר תושב. אבל אם לא קיבל עליו שבע מצות יהרג מיד. ואין מקבלים גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג: **ז** [ב]גר שנכנס לקהל ישראל חייב מילה תחלה. ואם מל כשהיה עכו"ם [ג] צריך להטיף ממנו דם ברית [ג] ביום שנתגייר. וכן קטן שנולד כשהוא מהול צריך להטיף

א עיין בטור שם: ב טור י"ד סי' רס"ח סמ"ג עשין כ"ח:

השגת הראב"ד

*לקח עבד גדול מן העכו"ם כו' עד יהרג מיד: כתב הראב"ד ז"ל ימכר מיד אין לנו עתה להרוג איש עכ"ל:

כסף משנה

בגמרא. ואח"כ בא לבאר מקנת כסף הנימול לשמונה וכתב כיצד לקח שפחה ולקח עוברה עמה ואע"פ שלקח העובר בפני עצמו כלומר דלא תימא היינו כשקנה שפחה מעוברת סתם אבל כשקנה עובר תחלה בכך דינרים ואחר כך קנה האם בכך דינרים סד"א דהוה ליה כאילו קנאו אחר שנולד שנימול ליום אחד קמשמע לן רבינו שכיון שהוא במעי אמו דאיט נידון כמקנת כסף אלא נימול לשמונה. ולמד כן רבינו ממה שלא חילקו בברייתא אלא אמרו לקח שפחה מעוברת וילדה זהו מקנת כסף הנימול לשמונה לקח שפחה וולדה עמה וכו' ואם איתא לפלוג וליתני בדידה בד"א בשלא לקח העובר בפני עצמו אבל אם לקח העובר בפני עצמו נימול ליום אחד וכל שכן היכא דלקח שפחה וולדה עמה ומדלא תני הכי אלמא דכל שלא ילדה עדיין אפילו לקח העובר בפני עצמו נימול לשמונה:

ה ואח"כ כתב לקח שפחה לעובריה. והיינו אוקימתא דרבי ירמיה ביליד בית שנימול ליום אחד ופסק כמותו משום דאתי כמאן דאמר קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי ופלוגתא דר"י ור"ל היא ביש נוחלין (ב"ב קל"ו) ואמר רבה בריש החולץ (יבמות ל"ו) דר"י ור"ל הלכה כר"י בר מתלת שמעתתא דהלכה כר"ל וחד מינייהו הא שמעתתא דלר"ל קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי ול"ש לן בין טבלה ללא טבלה ומכאן אתה למד דכ"ש לקח זה שפחה וזה עוברה דאינו נימול אלא ליום אחד. אחר כך כתב או שלקח שפחה ע"מ שלא להטבילה וכו' והוא אוקימתא דרב משרשיא ביליד בית שנימול ליום אחד: ומ"ש ואם טבלה אמו אחר שילדה וכו'. לא קאי ארישא דנקה שפחה לעובריה דל"ש ילדה ואחר כך הטבילה או הטבילה ואח"כ ולדה נימול ליום אחד דהא לא הוי טעמא אלא משום דקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי אלא למאי דסליק מיניה דהיינו לקח שפחה ע"מ שלא להטבילה קאי ולמד כן רבינו מדאמרינן ות"ק לא שני ליה בין הטבילה ואח"כ ילדה בין ילדה ואח"כ הטבילה נימול לח' כיון שהיה יליד בית ולאוקימתא דרב משרשיא היינו טעמא דנימול ליום אחד לפי שלקחה על מנת שלא להטבילה כלומר ולא טבלה אבל אם טבלה כיון דיליד בית הוא נימול לח': ומ"ש רבינו להלן הוא מיליד בית שלא טבלה אמו עד שילדה שאע"פ שנימול לח' אינו דוחה את השבת הוא משום דמאי דאמרינן לת"ק דל"ש ליה בין ילדה ואח"כ הטבילה להטבילה ואח"כ ילדה הא ודאי פשיטא דמי למקנת כסף הנימול לשמונה כיון שהוא מוזכר בברייתא וכיון שהוא מילה בזמנה דוחה את השבת אבל מספקא ליה אי קאי נמי ליליד בית הנימול לאחד וכמו שפירש או דילמא לא קאי כיון שאין מיזכר בברייתא ולפיכך פסק להומרא א"נ שרבינו מפרש דאוקימתא דרב משרשיא דכיון שלקחה על מנת שלא להטבילה אע"פ שטבלה אחר שילדה כיון שלא טבלה קודם לידה מהני תנאיה דלקחה על מנת שלא להטבילה לשלא יהיה נימול לח' ורבי ירמיה דלא אוקמה הכי ס"ל דאפילו הכי מהני טבילה דאחר לידה ונימול לח' ומשום דמספקא ליה אי קי"ל כר"י או כרב משרשיא פסק להומרא בענין שבת ולענין מילה נימול לח' שהוא הזמן הקבוע לכל הנימולים כן נראה לי בדעת רבינו:

ו לקח עבד גדול מן העכו"ם וכו'. יבמות פרק החולץ (דף מ"ח:) אריב"ל הלוקח עבד מן העכו"ם ולא רצה למול מגלגל עמו עד י"ב חדש לא מל חוזר ומוכרו לעכו"ם מתקיף לה רבנן קמיה דרב פפא כמאן דלא כרבי עקיבא דאי רבי עקיבא הא אמר אין מקיימין עבדים שאין מלין א"ל רב פפא אפילו תימא ר"ע ה"מ היכא דלא פסקא למילתיה אבל היכא דפסקא למילתיה פסקא. ויש חילוק בין פירוש רש"י לפירוש התוספות בזה ואין בדברי רבינו הכרע: ואם התנה עליו וכו'. ג"ז שם שלח רבין משמיה דרבי אלעאי וכל רבותי אמרו לי משמו אי זהו עבד ערל שמותר לקיימו זה שלקחו רבו ע"מ שלא למולו מתקיף לה רבנן קמיה דרב פפא כמאן דלא כרבי עקיבא דאי רבי עקיבא הא אמר אין מקיימין א"ל רב פפא אפילו תימא ר"ע ה"מ היכא דלא אתני בהדיה אבל היכא דאתני אתני.

ומ"ש רבינו ובלבד שיקבל עליו שבע מצות היה נראה דקאי בין לכשמגלגל עמו י"ב חדש וחוזר ומוכרו לעכו"ם בין לכשהתנה עמו שלא ימול שכיון שזה ברשות ישראל שהרי עבד הוא חייב לכופו לקבל שבע מצות או יהרג כמ"ש רבינו פ"ז מהלכות מלכים ומלחמותיהם וכן צוה משה מפי הגבורה לכוף כל באי עולם לקבל מצות שנצטוו בני נח וכל מי שלא קיבל יהרג ולמד כן רבינו ממ"ש בפרק ד' מיתות רב הונא ורב יהודה וכולהו תלמידי דרב אמרי על שבע מצות בן נח נהרג אלא שמדבריו בפי"ד מהלכות איסורי ביאה נראה דלא קאי להיכא דהתנה עליו שלא ימול. ומ"ש הראב"ד ימכר מיד אין לנו עתה להרוג א"ש. יש לתמוה דאין כאן השגה על דברי רבינו שהוא ז"ל כתב דברי הגמרא ואם אין ידינו תקיפה בעונותינו לא מפני זה ה"ל להניח מלכתוב הדין, ואפשר שדעתו לומר דלא נימא דאפילו בזמן הזה שאין אנו יכולים להרגו מגלגל עמו י"ב חדש או אם התנה עליו מתחילה וכו' מותר לקיימו אפילו שלא יקבל עליו שבע מצות קמ"ל הראב"ד דכיון דאין אנו יכולים להורגו אם לא ירצה לקבל שבע מצות אסור לקיימו אפילו שעה אחת אלא ימכר מיד: ומ"ש ואין מקבלין גר תושב וכו'. סוף פרק המקדיש שדהו (ערכין כ"ט:):

ז גר שנכנס וכו'. בפרק החולץ (יבמות מ"ו:) אמר רבי יוחנן לעולם אינו גר עד שימול ויטבול. ומ"ש ואם מל כשהיה עכו"ם וכו'. גרסינן בפרק רבי אליעזר דמילה (שבת קל"ה) ערלתו ודאי דוחה שבת ולא נולד כשהוא מהול שבית שמאי אומרים צריך להטיף ממנו דם ברית ובית הילל אומרים אין צריך להטיף ממנו דם ברית אמר רבי שמעון בן אלעזר לא נחלקו בית שמאי וב"ה על נולד כשהוא מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית על מה נחלקו על גר שנתגייר כשהוא מהול שבית שמאי אומרים צריך להטיף ממנו דם ברית וב"ה אומרים אין צריך להטיף ממנו דם ברית איתמר רב אמר הלכה כתנא קמא ושמואל אמר הלכה כרבי שמעון בן אלעזר וכתב הרי"ף דאף ע"ג דפליגי רב ושמואל בהא מילתא קיימא לן כבתראי דאינון רבה ורב יוסף דאיתמר רבה אמר חיישינן שמא ערלה כבושה היא כלומר ואין מחללין ואמר רבה מנא אמינא לה דתניא רבי אלעזר הקפר אומר לא נחלקו ב"ש וב"ה על נולד כשהוא מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית על מה נחלקו לחלל עליו את השבת שב"ש אומרים מחללין וב"ה אומרים אין מחללין מכלל דת"ק סבר דברי הכל אין מחללין עליו את השבת ומדנקט רבה דהוא בתרא מהא מתניתא שמע מינה דהלכה היא ואע"ג דרב יוסף פליג הא קי"ל דהלכה כרבה לגבי רב יוסף הילכך כרבה ס"ל דאמר חיישינן שמא ערלה כבושה וצריך להטיף ממנו דם ברית בחול אבל לא בשבת דמספיקא לא מחללינן וכן הלכה: וכתב הר"ן ז"ל ואמר רבה מנא אמינא לה דלרשב"א ספק ערלה כבושה היא ואין מחללין פירוש דקים ליה לרבה דת"ק דרבי אלעזר הקפר היינו רשב"א והכי איתא בתוספתא ומ"ה דייק רבה אם איתא דלרשב"א צריך להטיף ממנו דם ברית ואפילו בשבת דודאי ערלה כבושה היא היכי א"ל רבי אלעזר הקפר לא נחלקו בחול שצריך להטיף אי אמר' ת"ק ואפילו בשבת ואמר ליה איהו בחול אלא ודאי ת"ק דהיינו רשב"א בחול אמר ולא בשבת ומ"ה א"ל רבי אלעזר הקפר אין ודאי מודינא לך דנולד כשהוא מהול צריך להטיף ממנו דם בחול אבל במאי דאמרת דבגר שנתגייר כשהוא מהול פליגנא עלך דגר שנתגייר כשהוא מהול לד"ה צריך להטיף ממנו דם ברית ולא נחלקו אלא לחלל את השבת בנולד כשהוא מהול. כך נראה שפירשו הגאונים הילכך נקטינן בנולד כשהוא מהול שאע"פ שצריך להטיף ממנו דם ברית בחול אין מחללין עליו את השבת דספק ערלה כבושה היא ולענין גר שנתגייר כשהוא מהול כתב הרי"ף בסמוך שצריך להטיף ממנו דם ברית וכן כתב הרב בה"ג ז"ל והרמב"ם פ"א מהלכות מילה ולפי הפירושים שכתבתי הם סומכים על רבי אלעזר הקפר דאע"ג דשמואל אמר הלכה כרבי שמעון בן אלעזר איכא למימר דלאו לאפוקי מדרבי אלעזר הקפר בגר שנתגייר כשהוא מהול קאמר אלא ממאי

הגהות מיימוניות

[ג] וכן השיב בתשובותיו רב האי וכן פר"י ור"ח ור"י אלפס וכן רבינו שמחה וכו' והיינו כשמואל דאמר הלכה כרשב"א דאמר לא נחלקו ב"ש וב"ה שצריך להטיף ממנו דם ברית ודלא כרב דאמר הלכה כת"ק דאמר ב"ה אומרים אין צריך להטיף ממנו דם ברית ואע"ג דקי"ל הילכתא כרב באיסורי הני כי פליגי אליבא דנפשייהו אבל הכא פליגי אליבא דתנאי וכן דקדק ר"י אלפס מדגמר רבה מהיא ברייתא ש"מ דסבירא ליה כן וכן הלכה והלכה כרבה לגבי רב יוסף וע"ש בגמרא וכן פסק בס"ה שאין לסור מדבריהם ודלא כה"ג שכתבו דגר שנתגייר כשהוא מהול אין צריך להטיף ממנו דם ברית כרבי יוסי דפרק החולץ וכן בר"פ הערל פליגי אם נימול דוקא ביום או אפילו בלילה משמע שכ"ע מודו שצריך להטיף ממנו דם ברית ובקטן שנולד כשהוא מהול כתב שאין צריך להטיף ממנו דם ברית ורא"ם כתב דבין קטן הנולד כשהוא מהול ובין גר שנתגייר כשהוא מהול אין צריך להטיף ממנו דם ברית דקיימא לן כרב דאמר הלכה כת"ק דאמר כו' עיין שם בספרו ובב"ר איתא להדיא כדברי רבינו המחבר וטעמו דבין קטן שנולד כשהוא מהול ובין גר שנתגייר כשהוא מהול דצריך להטיף ממנו דם ברית דגרסינן התם בפרשת ויהי אברם תני רבי שמעון בן אלעזר לא נחלקו ב"ש וב"ה על זה שנולד מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית מפני שהיא ערלה כבושה על מה נחלקו על מי שנתגייר כשהוא מהול שב"ש אומרים צריך להטיף ממנו דם ברית וב"ה אומרים אין צריך להטיף ממנו דם ברית רבי אליעזר בנו של ר' אלעזר הקפר אומר לא נחלקו ב"ש וב"ה לא על זה ולא על זה שצריך להטיף ממנו דם ברית על מה נחלקו על מי שנולד מהול שחל ח' שלו להיות בשבת שב"ש אומרים צריך להטיף ממנו דם ברית וב"ה אומרים אין צריך להטיף ממנו דם ברית רבי יצחק בר נחמני בשם רבי אומר הלכה כדברי התלמיד ע"כ ע"ש בתוספות פרק החולץ. הא לך תשובת רב האי גאון ור"י אלפס ורבינו שמחה בספר עיטור שנשאלת על שנולד כשהוא מהול צריך להטיף ממנו דם ברית ומשבכין עליו או לא כללי של דבר רבנן קמאי במתניתא הכימו צריך להטיף ממנו דם ברית ובמראית העין ולא בפרולא דלא למיתוס ליה ואין מבטלין על המילה אלא א"כ נראית לו ערלה כבושה ואם לאו אין מחללין עליו את השבת: [ג] וכן כתב בה"ג הטבילה לעיל וכן ר"ח ור"י אלפס ז"ל וצ"ע דקי"ל כב"ש ורבינו שמחה כתב דצריך להטיף ממנו דם ברית דהא ערלתו כתיב אבל בעכו"ם דלא גלי לא גלי וצ"ע ועיין בתוספות פרק החולץ ע"ש:

מגדל עוז

לקח עבד גדול מן העכו"ם ולא רצה למול כו' עד אבל אם לא קיבל עליו שבע מצות יהרג מיד. סוף פרק החולץ (דף מ"ח): כתב הראב"ד ז"ל ימכר מיד ואין לנו עתה להרוג איש עכ"ל: **ואני** אומר כי ר"מ ז"ל סידר כסדר התלמוד ערוך וקיצר הארוך ולכן קראהו משנה תורה כמו שכתבתי כמה פעמים וזה מסודר פרק ד' מיתות בהלכות בן נח ומצותיו והריגותיו וגם סדרן ר"מ ז"ל פ"ז מהלכות מלכים ומלחמותיהן ומצות עשה להחרים שבעה עממין וגם לא השיגו הראב"ד ז"ל ואם מפני שאין ידינו תקיפה וגם שארבע מיתות בטלו בעונותינו ואפילו מישראל מ"מ דין ארבע מיתות לא בטלו ואם מפני שאינו נוהג כבר כתבו ר"מ ז"ל בסמוך לזה סדף מיד ולא סבל הקולמוס באמצע וקרא לפניך העתקתי ותדע התנצלותו ולכן איני מוצא מקום להשגה זאת ושמא כיון לבאר ולא להשיג כן דעתי נוטה: **ואין** מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג. בערכין פרק המקדיש (דף כ"ט): גר שנכנס לקהל ישראל חייב מילה תחלה. פרק רבי אליעזר דמילה שם: ואם מל כשהיה עכו"ם צריך להטיף ממנו דם ברית ביום שנתגייר. זה מפורש בהלכות ר"י אלפס ובהלכות גדולות: וכן קטן שנולד כשהוא מהול כו' עד בשמיני. שתיכן ביבמות פרק הערל (דף ע"א):

להטיף ממנו דם [ד] ברית ביום השמיני. אאנדרוגינוס והוא הילוד שיש לו זכרות כזכר ונקבות כנקבה צריך למול אותו בשמיני. וכן יוצא דופן ומי שיש לו שתי ערלות מלין את שתיהן בשמיני: **ח** אין מלין לעולם אלא ביום אחר עלות השמש. בין ביום השמיני שהוא זמנה בין שלא [ה] בזמנה שהוא מתשיעי והלאה שנאמר ביום השמיני ביום ולא בלילה. מל משעלה עמוד השחר כשר. וכל היום כשר למילה. ואעפ"כ מצוה להקדים בתחלת היום שזריזין מקדימין למצות: **ט** מילה בבזמנה דוחה את השבת. ושלא בזמנה אינה דוחה לא את השבת ולא את יום טוב. ובין בזמנה ובין שלא בזמנה דוחה את הצרעת. כיצד שאם היתה בהרת בעור הערלה חותכה עם הערלה. אע"פ שקציצת נגע הצרעת בלא תעשה יבא עשה וידחה את לא תעשה:

י * כשם שמילת הבנים דוחה את השבת כך מילת העבדים שהן נימולים לשמנה דוחה את השבת אם חל שמיני שלהן בשבת. חוץ מיליד בית שלא טבלה אמו עד שילדה גשאע"פ שנימול לשמנה אינו דוחה את השבת: **יא** קטן [ו] שנולד כשהוא מהול. ומי שנולד בחדש השמיני לעבורו קודם שתגמר ברייתו שהוא כנפל מפני שאינו יחי. ויוצא דופן [ז] ואנדרוגינוס ומי שיש לו שתי ערלות אין דוחין את השבת אלא נימולין באחד

השגת הראב"ד

*כשם שמילת הבנים כו' עד אינו דוחה את שבת: כתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי מהו זה ההפרש ואולי מפני שהוא מסופק אם הלכה כרבי חמא דמפליג בטבילה ולענין מידחי שבת להומרא ולא דמי וא"כ במקנת כסף שנמול לשמונה נמי איכא לספוקי כי האי עכ"ל:

א טור י"ד סי' רס"ב סמ"ג עשין כ"ז: ב טור י"ד סי' רס"ו סמ"ג עשין כ"ח: ג טור י"ד סי' רס"ז סמ"ג עשין כ"ח: ד טור י"ד סי' רס"ו:

כסף משנה

מאי דקאמר ת"ק אליבא דב"ה דנולד כשהוא מהול אינו צריך להטיף ממנו דם ברית ואע"ג דרשב"א תרתי קאמר ואיהו פסק כתנא קמא אשכחן דכוותה דלא נקטינן אלא בחדא וכ"ת אמאי דחקינן נפשין בהכי ולא אמרינן דשמואל אכולה מילתא דרשב"א קאי ואמאי סמכינן טפי אדר"א הקפר מדרשב"א איכא למי דסוגיין בעלמא כר"א הקפר שייכא דתניא בפרק הערל (יבמות ע"ב:) אין לי נימול ביום אלא שנימול בזמנו לט' לי' לי"א וגר שנתגייר כשהוא מהול מנין אלמא צריך להטיף ממנו דם ברית ועוד דקי"ל בפרק החולץ (שם מ"ו:) כרבי יוסי דאמר לעולם אינו גר עד שימול ויטבול וזה הכלל משמע בין לערל בין לנולד כשהוא מהול בין לערבי מהול בין לגבעוני מהול ועוד דתניא התם הרי שבא ואמר מלתי ולא טבלתי מטבילין אותו ומה בכך דברי ר' יהודה רבי יוסי אומר אין מטבילין אותו משום דחיישי' דילמא ערבי מהול הוא וצריך להטיף ממנו דם ברית וכן פירש"י ואיפסקא הלכתא כר' יוסי וליכא למימר דרבי יוסי לנולד כשהוא מהול הוא דחיים דנולד כשהוא מהול מיעוטא הוא ורבי יוסי לא חיים למיעוטא ואף ע"פ שיש לדחות ראיות הללו קבלת הגאונים תכריע עכ"ל הר"ן ז"ל. והרא"ש כתב תמהני על הרי"ף שכתב דהלכה כרבה שהוא בתרא ובפ"ק דוכתי כתב דמאביי ואילך קי"ל כבתראי אבל קודם לכן קיימא לן כרב לגבי תלמיד ואילו נחלקו רבה ורב יוסף על רב יהודה היה הלכה כרב יהודה שהיה רבו של רבה ורב יוסף כל שכן שהלכה כרב רבו של רב יהודה כנגד רבה ורב יוסף עכ"ל. ואני אומר שחילוק אחר ראיתי בדבר דכשהתלמיד נחלק בחיי רבו אין הלכה כתלמיד במקום הרב משום דכבר ראה רבו דבריו ודהאם אבל כשנחלק התלמיד אחר מיתת רבו הלכה כבתראי וכיוצא בזה כתב מגיד משנה בפרק ב' מהלכות שבת ואם כן הכא נמי דאפליגו רבה ורב יוסף על רב אחרי מותו הלכה כוותייהו דבתראי נינהו ואע"ג דכבר נחלק שמואל עם רב והרי ראה רב דברי רבה ור"י ודהאם יש לומר דלאע"ג דשמואל כרבה ורב יוסף סבירא ליה מכל מקום אינו אומר הדין מטעמם דשמואל פסק כרבי שמעון בן אלעזר ורב כתנא קמא והדין עמו לפסוק כרבים אבל רבה ורב יוסף מייתו מתניתא דרבי אלעזר הקפר דמשמע מינה דבין לתנא קמא בין לרבי אלעזר הקפר צריך להטיף ודילמא אי הוה שמיע ליה לרב האי מתניתא כוותיה הוה נקיט כוותה ועוד דאפשר דכי אמרינן אין הלכה כתלמיד במקום הרב היינו כשלא נחלק אחר עמו אבל הכא דשמואל פליג עליה הוה ליה רב לגבי שמואל ורבה ורב יוסף יחיד לגבי רבים. ודע שמה שכתב הרי"ף והע"ג דפליג עליה רב יוסף לא כתב כן לענין נולד כשהוא מהול צריך להטיף ממנו דם ברית דבהא ליכא פלוגתא בין רבה ורב יוסף דלתרווייהו צריך להטיף אלא לענין חילול שבת קאמר דלרבה אין מחללין ולרב יוסף מחללין וקיימא לן כרבה דאין מחללין: אנדרוגינוס והוא הילוד וכו'. ברייתא שם (שבת קל"ה) ערלתו ודאי דוחה שבת ואין אנדרוגינוס דוחה שבת ואין מילה בח' תלויה בחילול שבת כמו שאוכיח בסמוך וכיון דלא הזכירו בברייתא חילוק בין אנדרוגינוס לשאר הנימולין אלא חילול שבת אלמא דלשאר דינין שוים הם וא"כ נימול לשמנה: וכן יוצא דופן וכו'. שם אמר רב אסי כל שאין אמו טמאה לידה אין נימול לח' איני והא איתמר יוצא דופן ומי שיש לו שתי ערלות רב הונא ורב חייא בר רב חד אמר מחללין עליו את השבת וחד אמר אין מחללין ע"כ לא פליגי אלא לחלל עליו את השבת אבל לא ודאי מהלינן ליה הא בהא תליא כתנאי יש יליד בית שנימול לח' וכו' כמ"ש לעיל בסמוך וכבר כתבתי דרבינו סובר דלא קיימא לן כרב אסי דאמר כל שאין אמו טמאה לידה אינו נימול לח' וממילא לא קיימא לן כוותיה במאי דאמר הא בהא תליא אלא דעד כאן לא פליגי אלא לחלל עליו את השבת אבל לשמונה מהלינן ליה וכתנא קמא דרבי חמא אבל לענין לחלל עליו את השבת כיון דאפליגו בה רב הונא ורב חייא בר רב ולא ידעינן הי מינייהו אסר והי מינייהו שרי נקטינן לחומרא ואין מחללין עליו את השבת ולכן כתב רבינו בפרק זה דיוצא דופן ומי שיש לו שתי ערלות אין מחללין עליו את השבת ופירוש יוצא דופן שאמו קשתה בלדתה וקרעו הדופן שלה והוציאוהו דרך שם ואין אמו טמאה לידה ומי שיש לו שתי ערלות פירש רש"י שיש לו שתי ערלות זה על זה ואמרי לה שני גידים ורבינו שכתב מלין את שתיהן בשמונה נוטה קצת לפירוש השני שהם שני גידים דאם לא כן הוה ליה למימר פורעין את שתיהן כו':

ח אין מלין לעולם וכו'. משנה פרק שני דמגילה (דף כ"ב). ומ"ש דבין בזמנה בין שלא בזמנה אינה אלא ביום. ברייתא בתורת כהנים ואיתא בפרק הערל (יבמות ע"ב:) ומשמע התם דרבי יוחנן ורבי אלעזר סברי כוותה ואע"ג דאיתא התם ברייתא אחריתא דת"ק ורבי אלעזר פליגי במילתא הא תנא קמא סבר כאידך ברייתא והלכתא כוותיה וכן פסקו הרי"ף והרא"ש בפרק רבי אליעזר דמילה: ומ"ש ואעפ"כ מצוה להקדים וכו'. בריש פסחים (דף ד') אמרינן וביום השמיני ימול בשר ערלתו מלמד שכל היום כשר למילה אלא שזריזין מקדימין למצות:

ט מילה בזמנה וכו'. פרק רבי אליעזר דמילה (שבת ק"ל) אפליגו רבי אליעזר ורבי עקיבא במכשירי מילה אי דחו שבת אי לאו ואמרינן בגמרא (דף קל"ב) ע"כ לא פליגי אלא במכשירין אבל מילה גופה ד"ה דוחה שבת מנ"ל אמר עולא הלכה ורבי יוחנן אמר אמר קרא ביום ביום אפילו בשבת. ומ"ש ושלא בזמנה אינה דוחה וכו' עד וידחה ל"ת. ברייתא שם מילה דוחה את הצרעת בין בזמנה בין שלא בזמנה יו"ט אינה דוחה אלא בזמנה בלבד ולמד רבינו מכ"ש שאינה דוחה את השבת שלא בזמנה:

י כשם שמילת הבנים וכו'. נראה שלמד כן מדאמרינן דמילה בזמנה דוחה שבת וכל נימול לשמנה מילה בזמנה היא ודוחה את השבת אלא היכא דאיתמר בהדיא דאין מחללין או היכא דנחלקו ולא ידעינן הלכה כדברי מי: ומ"ש חוץ מיליד בית שלא טבלה אמו וכו'. כבר נתבאר ברחש הפרק:

יא קטן שנולד כשהוא מהול וכו'. כבר כתבתי בפרק זה שדעת רבינו לפסוק כרבי אלעזר הקפר דאמר לא נחלקו בית שמאי וב"ה על נולד כשהוא מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית על מה נחלקו לחלל עליו את השבת שבית שמאי אומרים מחללין ובית הלל אומרים אין מחללין וידוע דהלכה כב"ה: ומ"ש ומי שנולד בחדש השמיני וכו'. יתבאר בסמוך בס"ד: ויוצא דופן ואנדרוגינוס ומי שיש לו שתי ערלות. כבר נתבאר בפרק זה איש איש במקומו ופרק רבי אליעזר דמילה (שם קל"ד קל"ה) פליגי רבנן ורבי יהודה באנדרוגינוס ופסק רבינו כתנא קמא:

משנה למלך

פ"א ט כיצד שאם היתה בהרת בראש הערלה כו'. (א"ה עיין בדברי הרב המחבר רפ"י מהלכות טומאת צרעת):

י כשם שמילת הבנים דוחה את השבת וכו'. וכתב הטוי"ד סימן רס"ו דישראל שהמיר ונשוי ישראלית מלין בנו בשבת. וז"ל מרן בב"י ול"נ דאפילו נשוי מומרת נמי מלין בשבת בן הנולד מהם שהרי הם חייבים בכל המצות וישראלית דנקט הטור אפשר דלאו לאפוקי מומרת אלא לאפוקי כותית ע"כ ופשט דברי הטור אינן מורין כן שהרי סיים דבריו וכתב ואין אנו מחזיקין אותו שיצא לתרבות רעה כיון שאמו ישראלית משמע דבמומר שנשא מומרת אין מלין את בניהם משום דאנו מחזיקין אותו שיצא לתרבות רעה וכ"כ הר"ב ע"ז והש"ך וכ"כ הטור א"ח כלל ב' סימן ל"א. ועיין עוד שם שכתב דמומר שנשא מומרת אין מלין בנו אפילו בחול ואין דבריו נראין בעיני:

מגדל עוז

אין מלין לעולם אלא ביום כו' עד מקדימין למצות. במגילה פרק הקורא למפרע (דף כ"ב) ובמסכת שבת פרק רבי אליעזר דמילה וביבמות פרק הערל: מילה בזמנה דוחה שבת וכו' עד את הצרעת. פרק רבי אליעזר דמילה (דף קל"ב): כיצד שאם היתה וכו' עד את לא תעשה. פרק רבי אליעזר דמילה ובתורת כהנים: כשם שמילת הבנים וכו' עד אינו דוחה את השבת. פרק רבי אליעזר דמילה: כתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי וכו' עד איכא לספוקי כי האי עכ"ל: ואני אומר כבר כתבתי שאינו מסופק בזה ואדרבא פוסק להדיא כת"ק אמנם ת"ק לא פירש הבריו כרבי חמא ומיהו כי דייקת שפיר בנימול לשמונה פרק רבי אליעזר דמילה כוותיה כבירא ליה כפשטא דתלמודא דגרסינן בהתמהא אלא לת"ק בשלמא כולהו משכחת לה אלא יליד בית נימול לאחד היכי משכחת לה אלמא כי היכי דמשכחת לה נימול לשמונה לרבי חמא הכי נמי משכחת לה לת"ק ויש להפריש הפרש בתלמוד בין ילדה ואח"כ הטבילה להטבילה ואחר כך ילדה לכולי עלמא ועוד דבברייתא דאוקימנא כתנאי גרס לה הכי להדיא אליבא דר"מ ובגירסת ספרדים ובשאלתות דר' אחאי משכחת וכן מנאתיה ריש פ"ב דמסכת נדרים שנויה סתם בלא פלוגתא כלל ומשמע דדרינן לכללא דילן מילה שמנה דוחה את השבת ושלא בזמנה אינה דוחה את השבת ולא משום חומרא לחוד אלא משום דינא וכן כתב ר"י אלפס ז"ל וכן הסכים הר"מ מקוצי ז"ל והסכמת רבותינו בעלי התוספות ז"ל וכד"נ: קטן שנולד כשהוא מהול כו' עד שאין דוחין את השבת מספק. פרק רבי אליעזר דמילה (דף קל"ה):

הגהות מיימוניות

[ד] התוספות כתבו דמשמע לן הילכתא כרב דפסק כת"ק דאמר קטן אין צריך להטיף ממנו דם ברית מדאמר רב אדא תיתי לי דעברי אדרב ודוקא קטן דגלי קרא אבל גר דלא גלי צריך להטיף ממנו דם ברית מסברא כן תירצו דברי ה"ג וע"ש ע"כ: [ה] בספרי אין לי אלא הנימול לח' שהוא נימול ביום מניין לט' לי' לי"א וכו' ת"ל וביום וכת"ק דברייתא דפרק הערל ודלא כרבי אלעזר ברבי שמעון דפליג עליה וכן השיב מורי רבינו שי' ואם מל בלילה בין קטן בין גר צריך להטיף ממנו דם ברית ביום כדאשכחן דבר שמצותו בלילה אם עשאו ביום אינו כשר כגון קצירת העומר ה"ה דבר דמצותו ביום אם עשה בלילה דאין כשר וכן מוכח לשון התלמוד: [ו] וכן פירש ר"ח שעל קטן שנולד מהול אין מחללין את השבת להטיף ממנו דם ברית וכן ר"י אלפס וכן רבינו שמחה ורוקח וכן הארכתי לעיל מבראשית רבה ע"כ: [ז] כת"ק ודלא כר"י דמתיר באנדרוגינוס אבל ר"ח כתב יש מי שאומר דאין הלכה כרבי יהודה אלא כרבנן ומדחזינן רב חסדא דדייק טעמא דר"י ש"מ דהילכתא כוותיה אמנם ה"ר אלפס פסק נ"ב כת"ק בשם גאון והכי מסתברא ליה דיחיד ורבים הלכה כרבים וכו' וכן בס"ה כתב כרבינו המחבר ע"כ:

באחד בשבת שהוא יום תשיעי שלהן: **יב** מי שנולד בין השמשות [ח] ספק ביום ספק בלילה מונין מן הלילה ונימול לתשיעי שהוא ספק שמיני. ואם נולד ערב שבת בין השמשות אינו דוחה את השבת אלא נימול באחד בשבת. שאין דוחין את השבת מספק: **יג** [א]מי שנולד בחדש השמיני. אם היה שלם בשערו ובצפרניו הרי זה ולד שלם ובן שבעה הוא אלא [ט] שנשתהה ומותר לטלטלו בשבת ואינו כאבן ומלין אותו בשבת. אבל אם נולד ושערו לקוי ואין צפרניו שלימין כברייתן הרי זה בן שמנה ודאי שלא היה ראוי להולד אלא בתשעה ויצא קודם שיגמר. ולפיכך הוא חשוב כאבן ואסור לטלטלו בשבת. ואעפ"כ אם שהה שלשים יום הרי הוא ולד של קיימא. והרי הוא כשאר הנולדין לכל דבר. שכל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל: **יד** מי שנולד בחדש השביעי לעבורו אם נולד שלם הרי זה ולד של קיימא ומלין אותו בשבת. ספק בן שבעה ספק בן שמנה מלין אותו בשבת על כל פנים. * אם בן שבעה הוא ושלם הוא בדין הוא שידחה שבת. ואם בן שמנה הוא הרי זה שמל כמחתך בשר הוא לפי שזה נפל אם הוא בן שמנה: **טו** הוציא העובר ראשו חוץ למעי אמו בין השמשות אע"פ שלא יצא כולו אלא בלילי שבת אין מלין אותו בשבת. וכל מי שאינו דוחה את השבת [י] אינו דוחה את יום טוב ראשון ודוחה את יום טוב שני. ובשני ימים טובים של ראש השנה אינו דוחה לא את הראשון ולא את השני. וכן מילה שלא בזמנה אינה דוחה את שני ימים

ה טור סם:

כסף משנה

מי שנולד בין השמשות וכו'. משנה פרק רבי אליעזר דמילה (שם קל"ז): ומי שנולד בחדש השמיני וכו'. ביבמות (דף פ') פרק הערל ובן שמונה מי קא חיי והתניא בן שמונה הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו כלומר ואם היה יכול להיות בן קיימא לא אסור לטלטלו הכא במאי עסקינן בשגמרו סימניו דתניא איזהו בן שמונה כל שלא כלו חדשיו רבי אומר סימנין מוכיחין עליו שערו וצפרניו שלא גמרו טעמא דלא גמרו הא גמרו אמרינן בר שבעה הוא ואשתהויי הוא דאשתהי ופוסק רבינו כרבי אי משום דאמרינן בגמרא דרשב"ג דאמר בפרק רבי אליעזר דמילה (שבת קל"ה:) כל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל כרבי ס"ל דהיינו טעמיה דרבן שמעון בן גמליאל דאף ע"ג שלא כלו לו חדשיו כיון ששהה שלשים יום אנו אומרים לשבעה נגמרה צורתו ואשתהי עד שמיני ומואל פסק הלכה כרבן שמעון בן גמליאל בפרק רבי אליעזר דמילה (שם קל"ו) וכיון דרבי ורשב"ג סברי דאפשר לבן שבעה לשהות עד חדש השמיני הכי קי"ל ולא כת"ק דרבי דאמר כל שלא כלו לו חדשיו כלומר דכיון שלא כלו לו חדשיו ודאי לאו בר קיימא הוא דאינו עשוי לשהות וכיון דלא קי"ל כת"ק דרבי ממילא נקטינן כרבי בגמרו סימנין וכרשב"ג בשהיי' שלשים יום דרשב"ג לא שני ליה בין גמרו ללא גמרו דבכל גווני מיירי דבין גמרו בין לא גמרו אי שהה שלשים יום אינו נפל וכי איפסקא הלכה כרשב"ג היינו לענין שאם שהה שלשים יום אינו נפל אבל לענין גמר סימנין נקטינן כרבי. ועוד יש לומר שסובר רבינו דרבן שמעון בן גמליאל בשהייה להודא בלא גמר סימנין מכשיר ומודה נמי לרבי בגמר סימנין דעדיפי משהייה להודא וכיון דקיימא לן כרשב"ג קיימא לן כרבי וא"כ כי גמרו סימנין אינו כאבן ומותר לטלטלו ולמולו וכי לא גמרו הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו וכיון דכנפל גמור חשבינן ליה וליכא לד מצוה כלל לא צריכן טלטול כדי למולו ואע"פ שכתב רבינו אבל אם נולד ושערו לקוי וכו' ולא הזכיר שאין מלין אותו סמך על מה שאמר למעלה ומי שנולד בחודש השמיני קודם שתגמר בריתו שהוא כנפל מפני שאינו חי אין דוחין את השבת ואם כן מה שאמר אין דוחין שבת לדידן קתני דטעמא דנולד בחדש השמיני היינו משום איסור טלטול דמשום חבורה ליכא דמחתך בשר בעלמא וכל היכא דמייתי התם טעמא דידהו משום המילה הוא שעושה חבורה בשבת: ומה שאמר ואעפ"כ אם שהה וכו'. היינו מימרא דרבן שמעון בן גמליאל שכתבתי: **יד** מי שנולד בחדש השביעי וכו'. למד רבינו כן מדתניא (יבמות פ':) אי זהו בן שמנה כל שלא כלו לו חדשיו רבי אומר סימנין מוכיחין עליו שערו וצפרניו שלא גמרו וסובר רבינו דבדברי רבי איכא קולא וחומרא קולא שאע"פ שנולד בחדש השמיני כיון שגמרו סימנין הרי הוא בן קיימא דבן שבעה הוא אלא דאשתהי. חומרא שאם נולד בשביעי ולא גמרו סימניו הרי הוא כנפל דבן שמנה הוא אלא שקדם להולד. ולא כתב רבינו ואם לא נולד שלם אינו ולד של קיימא ואין מלין אותו משום דמכלל הן אתה שומע לאו ובנולד בשמיני כתב אבל אם נולד ושערו לקוי וכו' לאשמועינן דאף על פי כן אם שהה שלשים יום הרי הוא ולד של קיימא: ספק בן שבעה ספק בן שמונה. בפרק רבי אליעזר דמילה (שבת קל"ה קל"ו) תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר כל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל הא לא שהה ספיקא הוי מימהל היכי מהלינן ליה אמר רב אדא בר אהבה מלין אותו ממה נפשך אי חי שפיר קא מהיל ואי לאו מחתך בשר בעלמא הוא ואלא הא דתניא ספק בן שבעה ספק בן שמיני אין מחללין עליו את השבת אמאי נמהליה ממה נפשך אמר מר בריה דרבינא מימהל הכי נמי מהלינן ליה לא נצרכה אלא למכשירי מילה ואליבא דרבי אליעזר דאמר מכשירי מילה דוחין את השבת. ורבינו סובר דרבן שמעון בן גמליאל כללא כייל בין לנולדים לשמונה ודאי בין לנולדים לספק בן שבעה ספק בן שמונה או ספק בן תשעה ספק בן שמונה דבין גמרו סימניהם בין לא גמרו כיון ששהה שלשים יום אינו נפל ופריך הא לא שהה ספיקא הוי האידנא דנהיגן למימהל הספיקות היכי מהלינן אמר רב אדא בר אהבה מלין אותו ממה נפשך וכיון דקיימא לן כרבי כמו שהוכחתי בסמוך אית לן למיתפס הא דרב אדא דוקא בגמרו וז"ש רבינו אם בן שבעה הוא ושלם הוא וכו'. ויש לדקדק בלשון רבינו שכתב ספק בן שמונה מלין אותו בשבת עכ"פ אם בן שבעה הוא ושלם הוא בדין הוא שידחה שבת דמשמע דמיירי בשגמרו שערו וצפרניו וכן הבין הסור דברי רבינו וקשה דאם כן היאך כתב ואם בן שמונה הוא הרי זה שמל כמחתך בשר הוא לפי שזה נפל והרי כתב לעיל שמי שנולד בחדש השמיני אם היה שלם בשערו ובצפרניו הרי זה ולד שלם וכו' ומאי גרע ספק בן שבעה ספק בן שמונה ממי שנולד בחדש השמיני. ויש לומר שביאור דבריו כך הם אם בן שבעה הוא כלומר שנולד בחדש השביעי או אפילו שנולד בחדש השמיני היה בן שבעה אלא שנשתהה עד שמיני הואיל ושלם הוא בשערו ובצפרניו בדין הוא שידחה שבת כמו שקדם בדין נולד בשמיני או נולד בשביעי ואם בן שמונה הוא כלומר שנולד בשמיני וגם לא היה ראוי להולד אלא בתשעה ויצא קודם שיגמר דאע"ג דאמרינן דבן שמונה שגמרו שערו וצפרניו מלין אותו בשבת לאו משום דברי לן דבן קיימא הוא אלא לפי שבן שבעה עשוי הוא לשהות ורוב הנולדים הם בני קיימא אמרינן דבן קיימא הוא שלכן דקדק רבינו בלשונו ובנולד בשמיני כתב הרי זה ולד שלם ובנולד בשביעי כתב הרי זה ולד של קיימא וא"כ אם זה בן שמונה הראוי להולד בתשעה הוא והרי הוא כאבן הרי זה שמל כמחתך בשר הוא כלומר וליכא איסורא דאורייתא ואע"ג דאיכא איסור טלטול בכה"ג דקרוב הדבר שעושה מצוה לא גזור רבנן ואע"פ שטענה זו של מה נפשך אם בן שבעה הוא וכו' שייכא בנולד בשמיני או בשביעי לא כתבה רבינו שם וכתבה כאן לפי שבגמרא לא הוזכר מ"כ זה אלא בענין הספיקות וכבר נודע דדרך רבינו להעתיק ענייני הגמרא כאשר הם במקומם ואף ע"ג דתנן בפרק רבי אליעזר דמילה (שם קל"ד:) ספק ואנדרוגינוס אין מחללין עליהן את השבת אתיא כרבי אליעזר למכשירי מילה דאמר דאין מחללין כדאוקימנא בברייתא (שם קל"ו) אי נמי ההוא ספק עניינו נולד בין השמשות ואע"ג דתני ליה בהדיא לקמן איכא למימר דתני והדר מפרש. ומדברי מ"מ בפ"א מהלכות יבום נראה שהוא מפרש דברי רבינו דהא דספק בן שבעה ספק בן שמונה בשלא גמרו שערו וצפרניו וקשה לי עליו דכיון דבין בנולד בשביעי בין בנולד בשמיני אם לא גמרו סימניו אין מלין אותו בשבת כשהוא ספק בן שבעה ספק בן שמונה ולא גמרו סימניו למה ימולו אותו מי עדיף ספק בן שבעה ספק בן שמונה מודאי בן שבעה. וי"ל לדעתו שהוא מפרש דברי רבינו דבנולד בחודש השביעי אפילו לא גמרו שערו וצפרניו אם אבריו שלמים הוי ולד קיימא ומ"ה שינה לשונו בנולד בשביעי וכתב אם נולד שלם ולא כתב אם גמרו שערו וצפרניו כמו שאמר בנולד בשמיני ובהכי אתי שפיר מ"ש ספק בן שבעה ושלם הוא כלומר שהוא שלם באבריו בדין הוא שידחה שבת ואם בן שמונה הוא כלומר וכיון שלא גמרו שערו וצפרניו הוי ה"ז כמחתך בשר. ואפשר שלמד כן מדתניא בפרק רבי אליעזר בן שבעה מחללין עליו את השבת ובן שמנה אין מחללין והויא ודאי בשלא גמרו שערו וצפרניו היא דאי גמרו ודאי מחללין אפילו בן שמנה הילכך ע"כ שלא גמרו שערו וצפרניו היא ואפילו הכי קתני בבן שבעה מחללין אלא שקשה לי מהיכן הוציא מה שכתב אם נולד שלם כלומר באבריו וכמו שפירשתי: **טו** הוציא העובר ראשו וכו'. בנדה פרק יוצא דופן (דף מ"ב:) ההוא גברא דאתי לקמיה דרבא ואמר ליה מהו למימהל בשבת ואמר ליה אימא לי איזי גופא דעובדא היכי הוה אמר ליה שמעיה ולד דנוין כלומר שנעק אפניא דמעלי שבתא כלומר בין השמשות ולא אתיליד עד שבתא אמר ליה הוציא ראשו חוץ לפרוזדור הוא כלומר שאילולא כן לא היה נועק דכל זמן שהוא במעי אמו פיו סתום הוי מילה שלא בזמנה וכל מילה שלא בזמנה אין מחללין עליה את השבת: וכל מי שאינו דוחה את השבת. משנה פרק רבי אליעזר דמילה (שבת קל"ז) נולד בין השמשות של ע"ש נימול לעשרה יו"ט אחר השבת נימול לי"א שני י"ט של ר"ה נימול לי"ב ומדקתני שני י"ט של ר"ה וכו' משמע דרישא אפילו היכא דעבדי י"ט שני של גליות נימול לי"א ומשמע לרבינו דהוא הדין לכל מי שאינו דוחה את השבת שהוא דוחה את י"ט שני של גליות. ומ"מ יש לדקדק בלשון רבינו שכתב וכן מילה שלא בזמנה וכו' ואדרבא ממנו אנו למדים לכל הנך ולמה כתבה בלשון וכן. ודע שהרא"ש בתשובה חלק על רבינו וכתב דמילה שלא בזמנה אינה דוחה

הגהות מיימוניות

[ח] ורי"ו השיב בתשובה אם כשהוציא הולד ראשו חוץ לפרוזדור נראה ג' כוכבים בינונים יש לסמוך עליהם שהוא לילה אפילו הוא לאחר שבת אבל אם שהו הכוכבים אחרי כן אם לפי השהייה נראה להן שהוא יום בהוצאת הראש אין להן אלא מה שעיניהם רואות ויהיה נימול לח' ואפילו בשבת ע"כ בס"ה וכ"כ מורי רבינו שיחיה בתשובה ואינו תלוי כלל בתפלה אם קבלו שבת מבעוד יום לא להקל ולא להחמיר אלא מן יציאת הכוכבים: [ט] וכן פר"י ר"פ הערל דאמר האי בר ז' הוא וכו': * [כתב הטור יו"ד סימן רס"ו וז"ל לשון הרמב"ם מלין אותו בשבת עכ"פ אם בן ז' הוא ושלם בדין הוא שידחה ואם בן ח' הוא כמחתך בשר בעלמא ויראה מדבריו שר"ל כשנגמרו שעריו וצפרניו ונראה דאפילו לא גמרו שעריו וצפרניו שרי ממה נפשך אבל בן ח' שלא גמרו וכו' ע"ש:] [י] אבל יו"ט שני של גליות דוחה וכן פסק בס"ה כדמוכח פ"ק רבי אליעזר אבל נפלים שנהגו להסיר ערלתן אפילו ביו"ט שני של גליות אינו דוחה דהא דאמרינן יו"ט שני לגבי מת כחול שויוה רבנן היינו דוקא מת שהיה בר קיימא שעובר המלינו בלאו ויש בשהייתו בזיון אבל נפלים דאין מצוה לקוברן כדמשמע בכמה מקומות בתלמוד שמפילין אותן לבור אין יו"ט נדחה על עסקי קבורתו ועוד דמה שנהגו להסיר ערלתו אין מנהג של תורה ואפילו אם תאמר דאינו אלא כמחתך בשר בעלמא מ"מ אסור לטלטלו כאבן ומה שנהגו להסיר בחול משום תקנת הפושעים דאמרינן בב"ר שהקב"ה מעביר את הערלה מן הקטנים שמתו ולא מלו ונותנו על פושעי ישראל וכו' וצ"ע:

מגדל עוז

מי שנולד בחדש השמיני וכו' עד קודם שיגמר. פרק הערל (דף פ'): ולפיכך הוא חשוב כאבן עד לטלטלו. פרק הערל ופרק רבי אליעזר דמילה: ואע"פ כן אם שהה שלשים יום וכו' עד אם הוא בן שמונה. פרק רבי אליעזר דמילה: הוציא העובר ראשו וכו' עד אין מלין אותו בשבת. במסכת נדה פרק יוצא דופן (דף מ"ב): וכל מי שאינו דוחה את השבת וכו' עד של ראש השנה. פרק רבי אליעזר דמילה:

ימים טובים של ראש השנה *: **טז** [א]חולה אין מלין אותו עד שיבריא. ומונין לו מעת שיבריא מחוליו שבעה ימים מעת לעת ואח"כ מלין אותו. במה דברים אמורים בשחלצתו חמה וכיוצא בחולי זה אבל אם כאבו [ב] לו עיניו בעת שיפתחו עיניו וירפאו מלין אותו מיד וכן כל כיוצא בזה: **יז** [ב]קטן שנמצא בשמיני שלו ירוק ביותר אין מלין אותו עד שיפול בו דם ויחזרו מראיו כמראה הקטנים הבריאים. וכן אם היה אדום ביותר כמי שצבעו אותו אין מלין אותו עד שיבלע בו דמו ויחזרו מראיו כשאר הקטנים מפני שזה חולי הוא. וצריך להזהר בדברים אלו הרבה: **יח** אשה שמלה בנה ראשון ומת מחמת מילה שהכשילה את כחו. וכן מלה את השני [ג] ומת מחמת מילה בין מבעלה הראשון בין מבעלה השני הרי זה לא ימול את השלישי בזמנו. אלא ממתינין לו עד שיגדיל ויתחזק כחו. אין מלין אלא ולד שאין בו שום חולי. שסכנת נפשות דוחה את הכל. ואפשר למול לאחר זמן ואי אפשר להחזיר נפש אחת מישראל לעולם:

פרק שני

א הכל [א]כשרין למול ואפילו ערל ועבד [ד] ואשה וקטן מלין במקום שאין שם איש. אבל עכו"ם לא ימול כלל ואם מל אינו צריך לחזור ולמול [ה] שנייה. ובכל מלין ואפילו בצור ובזכוכית ובכל דבר שכורת. ולא ימול בקרומית של קנה מפני הסכנה. ומצוה מן המובחר למול בברזל בין בסכין בין במספרים. ונהגו כל ישראל בסכין: **ב** [ב]כיצד מוהלין חותכין את כל העור המחפה את העטרה עד שתתגלה כל העטרה. ואח"כ פורעין את הקרום הרך שלמטה מן העור בצפורן ומחזירו לכאן ולכאן עד שיראה בשר העטרה. ואח"כ מוצץ את המילה עד שיצא הדם ממקומות רחוקים כדי שלא יבא לידי סכנה. וכל מי שאינו מוצץ מעבירין אותו. ואחר שמוצץ נותן עליה אספלנית או רטיה וכיוצא בהן: **ג** יש [ג]ציצין מעכבין את המילה ויש ציצין שאין מעכבין את המילה. כיצד אם נשאר מעור הערלה עור החופה רוב גבהה של עטרה הרי זה ערל כמות שהיה. וזה העור הוא ציץ המעכב. ואם לא נשאר ממנו אלא מעט שאינו חופה רוב גבהה של עטרה זהו ציץ שאינו מעכב: **ד** המל כל זמן שעוסק במילה חוזר בין על הציצין שמעכבין

א טור י"ד סי' רס"ב סמ"ג עשין כ"ח : ב טור י"ד סי' רס"ג : ג טור י"ד סימן רס"ד סמ"ג עשין כ"ח : א טור וסמ"ג שם :

כסף משנה

דוחה אפילו יו"ט שני של גליות וממתניתין דלא אשכחן נימול לי"ב אלא בשני י"ט של ר"ה אין ראיה דמתניתין נשנית בא"י עכ"ל :

טז חולה אין מלין אותו וכו'. משנה שם קטן החולה אין מלין אותו עד שיבריא ובגמרא אמר שמואל חלצתו חמה כלומר נשלף ממנו החולי ויצא מגופו נותנין לו כל שבעה להברותו איבעיא להו מי בעינן מעת לעת וכתב הרי"ף ואיפשטא דבעינן מעת לעת וכתב הר"ן ז"ל ולאו דאפשיטא הכא אלא ברים הערל (יבמות ע"א) הוא שאמרו כן ועל זה תמה הרב ז"ל והרא"ש כתב וכיון דספק נפשות הוא יהבינן ליה מעת לעת : ומ"ש רבינו אבל אם כאבו לו עיניו וכו'. הוא מדאמרינן בהערל מילת זכריו דאיתנהו בשעת אכילת פסח וליתנהו בשעת עשייה היכי משכחת לה ואוקימנא כגון שחלצתו חמה ונתרפא זה שבעה ימים ושלם מעת לעת בשעת אכילה ורב פפא אוקמא כגון דכאיב ליה עיניה לינוקא ואיתפח ביני וביני כלומר בין עשייה לאכילה ואי הוה בעינן שבעה מעת לעת בדכייבי ליה עיניה מאי קאמר כגון דכאיב וכו' אכתי לא מטא זמן חיוביה אלא ודאי אין צריך להמתין אלא מלין אותו מיד. וכתב הר"ן דה"ה בכל חולי שאינו חולי כל הגוף אלא חולי של אבר אחד שכיון שנתרפא אותו אבר מלין אותו מיד וכן כתב הטור :

יז קטן שנמצא בשמיני שלו וכו'. מימרא דאביי פרק רבי אליעזר דמילה (שבת קל"ד) :

יח אשה שמלה בנה ראשון ומת. בסוף הבא על יבמתו (יבמות ס"ד) מלה ראשון ומת שני ומת שלישי לא תמול דברי רבי רשב"ג אומר שלישי תמול רביעי לא תמול ונחלקו ג"כ בשאר דברים אי בתרי זימני הויא חזקה או בתלתא ואסיקנא נשואין ומלקות כרבי וסתות ושור המועד כרבן שמעון בן גמליאל וכתב הרי"ף ומסתברא דמילה כנשואין דבתרי זימני הויא חזקה דספק נפשות היא וספק נפשות להקל והיינו ודאי אפילו אין בו שום חולי משום דאיכא משפחה דרפי דמה ואי אית ביה שום חולי מאי איריא שלישי אפילו הוא ראשון נמי אלא ודאי כדאמרן. וממה שאמרו מלה ראשון ולא אמרו מל ראשון וכו' בלשון זכר למד רבינו דבין שהשלישי מבעלה ראשון אבי המתים בין מבעלה שני לא תמול : אין מלין אלא ולד וכו'. עד סוף הפרק הם דברי רבינו לתת טעם לדינים הנזכרים :

פ"ב א הכל כשרים למול וכו'. פרק התכלת (מנחות מ"ב) ופ"ב דע"ז (דף כ"ז) איתמר מנין למילה בעכו"ם שהיא פסולה דארו בר פפא אמר משמיה דרב ואתה את בריתי תשמור רבי יוחנן אמר המול ימול המל ימול מאי בינייהו איכא בינייהו אשה למ"ד ואתה את בריתי תשמור ליכא דאשה לאו בת מילה היא ולמ"ד המול ימול איכא דאיתתא כמאן דמהילא דמיא : וכתב הרי"ף בסוף פרק רבי אליעזר דמילה הילכך היכא דליכא גברא יהודאה דידע למימהל ואיכא איתתא יהודיתא דידעא למימהל ומהלא שפיר דמי דהלכה כרבי יוחנן דקי"ל רב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן ואסיקנא בפ"ב דע"ז דלכ"ע ערבי מהול פסול למול וישראל ערל כשר למול. וז"ש רבינו הכל כשרים למול ואפילו ערל כלומר ישראל ערל ועבד דמצות שהעבד חייב בהם אשה חייבת בהם וכיון דאשה כשרה ה"ה לעבד וקטן עדיף מעבד ואשה שהרי עתיד לבא לכלל מצות. ומ"ש במקום שאין שם איש הוא ממ"ש הרי"ף הילכך היכא דליכא גברא וכו' אלמא שצריך לחזור אחר איש : ומ"ש ואם מל אינו צריך לחזור ולמול שנייה. למד כן מדאמרינן בהתכלת (מנחות מ"ב) אמר רב ציצית אין צריך ברכה בשעת עשייה ורמי רב חסדא עליה מאידך דאמר רב דציצית בעכו"ם פסולה והאי מאי רומיא קסבר רב חסדא כל מצוה שכשירה בעכו"ם אין ישראל צריך לברך וכל מצוה שפסולה בעכו"ם בישראל צריך לברך וכללא הוא והרי מילה דכשרה בעכו"ם דתניא עיר שאין בה רופא ישראל ויש בה כותי וארמאי ימול ארמאי ואל ימול כותי דברי ר"מ רבי יהודה אומר כותי ולא ארמאי ובישראל צריך לברך מידי הוא טעמא אלא לרב רב מיפסיל פסיל דאיתמר מנין למילה בעכו"ם שפסולה דארו בר פפא משמיה דרב אמר וכו' ומדסתמא דגמרא פריך ממילה בעכו"ם דכשרה ומהדר מידי הוא טעמא אלא לרב משמע דכל איך לרבנן פליגי עליה וסברי כרבי יהודה וחכמים ורבי יוסי דסברי בפרק ב' דע"ז (דף כ"ו וכ"ז) דמילה בעכו"ם כשרה אי לאו משום שמא יעשנו כרות שפכה ורב ס"ל כרבי יהודה הנשיא דאמר התם דפסולה ואפשר דרבי יוחנן נמי ס"ל דמילה בעכו"ם כשרה וכי אמר המול ימול המל ימול לאו אמנין למילה בעכו"ם דפסולה קאי אלא ה"ק לרבי יוחנן פסולא ליכא אבל אסמכתא בעלמא היכא למימר דלכתחילה לא מדכתיב המול ימול דלרבי יוחנן לא מיפסיל מדאורייתא דאמרינן התם כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן אם היה רופא מומחה מותר וליכא למימר דתרי אמוראי נינהו ואליבא דרבי יוחנן דאם כן הו"ל לאסוקי הכי ואפשר דאפילו רב נמי סבר דכשרה ככולהו הנך תנאי אלא בטעמא דרבי יהודה הנשיא אפליגו רב ורב יוחנן דהד מפיק לה מהאי קרא דלרב כי תניא בברייתא מנין למילה בעכו"ם שפסולה שנאמר ואתה את בריתי תשמור מאלו התיבות עצמן מפיק לה ולר"י הו"ל כאומר וכו' ומפיק לה מהמול ימול דכתיב בפרשה וכי אמרינן בהתכלת מידי הוא טעמא אלא לרב דחייה בעלמא היא לומר דכי אמר רב מנין למילה בעכו"ם שפסולה אליבא דנפשיה קאמר ומיהו קושטא דמילתא לאו הכי הוא דאל"ת הכי לימא רב הלכה כרבי יהודה הנשיא אלא ודאי כדאמרן. ולפי זה קשה למה לא כתב רבינו שאם היה רופא מומחה מותר ואפשר דרבינו מספקא ליה אי רב ורבי יוחנן סבירא להו דמילה בעכו"ם פסולה וכיון דאיכא ס"ל הכי קיימא לן או אי סבירא להו דכשרה אלא בטעמא דרבי יהודה הנשיא פליגי וכדפרישית ולפיכך פסק דלכתחילה לא ימול ואם מל אינו צריך לחזור ולמול שנייה וזה נראה לי עיקר :

ובכל מלין וכו'. ולא ימול בקרומית וכו'. פרק קמא דחולין (דף י"ז:) אמר רב חסדא חמשה דברים נאמרו בקרומית של קנה אין שוחטין בה ואין מלין בה וכו' ופירש"י משום דכשדוקקין אותה קסמים ניתזים ממנה ואיכא סכנתא במילה שלא תנקוב הגיד ומשוי ליה כרות שפכה . ומה שאמר ומצוה מן המובחר וכו' :

ב כיצד מוהלין וכו'. [מבואר במשנה פרק ר"א דמילה (קל"ז:) מל ולא פרע כאילו לא מל] : וכל מי שאינו מוצץ וכו'. מימרא דרב פפא פרק רבי אליעזר דמילה (שבת קל"ג) :

ג יש ציצין מעכבין וכו'. משנה (שם קל"ז) אלו הן ציצין המעכבין בשר החופה רוב העטרה אינו אוכל בתרומה ואם היה בעל בשר מתקנו מפני מראית העין ובגמרא אמר רבי אבינא אמר רבי ירמיה בר אבא בשר החופה את רוב גובהה של עטרה ופירש"י לא תימא רוב העטרה דקתני מתניתין רוב היקפה אלא אפילו רוב גובהה במקום אחד :

ד המל כל זמן שעוסק במילה חוזר בין וכו'. ברייתא (שם קל"ג:) כלשון רבינו ופירש"י המל בשבת כל זמן שהוא עסוק בה שלא סילק ידיו אם ראה שנשתיירו בה ציצין בין שאינן מעכבין חוזר והותך דכולה חדא מילתא היא וכבר ניתנה

מגדל עוז

חולה אין מלין אותו וכו' עד וכן כל כיוצא בזה . ביבמות פרק הערל (דף ע"א) ובשבת פרק רבי אליעזר דמילה (דף קל"ז) : קטן שנמצא בשמיני שלו ירוק וכו' עד שיגדיל ויתחזק כחו . פרק רבי אליעזר דמילה (דף קל"ד) ופרק אלו טריפות (דף מ"ז) ופרק הבא על יבמתו (דף ס"ד) : אין מלין ולד שיש לו חולי וכו' עד סוף הפרק . פרק רבי אליעזר דמילה :

פ"ב הכל כשרין למול וכו' עד שנייה. במסכת ע"ז פרק אין מעמידין (דף כ"ז) ומביא אותה ר"י אלפס ז"ל פרק רבי אליעזר דמילה : ובכל מלין ט' עד ובכל דבר שכורת ולא ימול בקרומית של קנה מפני הסכנה . פרק קמא דמסכת חולין (דף י"ז) : ומצוה מן המובחר למול בברזל וכו' עד שיראה בשר העטרה : ואחר כך מוצץ את המילה וכו' עד וכיוצא בהן. פרק ר' אליעזר דמילה (דף קל"ג קל"ז) : יש ציצין מעכבין וכו' עד למול פעם שנייה. פרק רבי אליעזר דמילה שם ופ' הערל (דף ע"א):

הגהות מיימוניות

*) [כתב הטור על לשון זה ז"ל וא"א ז"ל כתב בתשובה דמילה שלא בזמנה אינה דוחה אפילו יו"ט שני של גליות ע"כ : [ב] ורבינו שמחה כתב וז"ל ולא איתברר לן אי דוקא נקט דכאיב ליה עיניה לא מהלינן ליה דשורייקי דעינא בליבא תלוי אבל כאב דשאר איברים מהלינן ליה או דילמא לא שנא ובס"ה כתב כרבינו המחבר אבל אם כאבו לו עיניו כו' וכיוצא בזה וכו' ע"כ : [ג] מעובדא דרבי נתן הבבלי אבל אם נראה בו חולי או שלא נפל בו דמו אפי' הראשון לא תמול עד שיבריא כמבוא לעיל וכן הורה מורי רבינו שיחיה בילד שלא נפל בו דם ודחה טלמולו ימים רבים עד שנפל בו דמו ואע"פ שלא מת לה בן לאשה הזאת מעולם ע"כ : [ד] כרבי יוהנן ודלא כרב דאסר כדאיתא פ"ק דע"ז וכן רא"מ וכן רבי שמחה וכן ס"ה ויש ס"ה כתוב בו שבוש דרבי יוחנן פוסל וליתא כדאיתא התם ע"כ : [ה] ע"ש פ"ב דע"ז ובס"ה כתב שיש להטיף ממנו דם ברית ע"כ :

אהבה. הלכות מילה פ"ב

שמעכבין בין על ציצין שאין מעכבין. פירש על * ציצין המעכבין חוזר. על ציצין שאינן מעכבין אינו חוזר. מל ולא פרע את המילה כאילו לא מל: **ה** קטן שבשרו רך ומדולדל ביותר או שהיה בעל בשר עד שיראה כאילו אינו מהול רואין אותו בעת שיתקשה אם נראה שהוא מהול אינו צריך כלום. וצריך לתקן את הבשר מכאן ומכאן מפני מראית העין. ואם בעת שיתקשה לא נראה מהול חוזרין וקוצצין את הבשר המדולדל מכאן ומכאן עד שתראה העטרה גלויה בעת קישוי. ודבר זה מדברי סופרים אבל מן התורה אע"פ שהוא נראה כערל הואיל ומל אינו צריך למול פעם שנייה: **ו** [א]עושין כל צרכי מילה בשבת. מלין ופורעין ומוצצין וחוזר על ציצין המעכבין אע"פ שפירש. ועל ציצין שאין מעכבין כל זמן שלא פירש. ונותן עליה אספלנית. אבל מכשירי מילה אינן דוחין את השבת. כיצד הרי שלא מצאו סכין אין עושין סכין בשבת ולא מביאין [ג] אותו ממקום למקום. ואפילו מבוי שאינו מעורב אין מביאין אותו מחצר לחצר. ואין עירוב מדבריהם נדחה מפני הבאת הסכין הואיל ואפשר להביאו מערב שבת: **ז** וכן אין שוחקין לה סממנין ואין מחמין לה חמין. ואין עושין לה אספלנית. ואין טורפין יין ושמן. ואם לא שחק כמון מערב שבת לועס בשניו ונותן. ואם לא טרף יין ושמן נותן זה לעצמו וזה לעצמו. זה [ד] הכלל כל שאפשר לעשותו מערב שבת אינו דוחה את השבת אבל אם שכח ולא הכינו המכשירין תדחה המילה לתשיעי: **ח** [ב]מלו את הקטן בשבת ואחר כך נשפכו [ה] החמין או נתפזרו הסממנין עושין לו הכל בשבת מפני שסכנה היא לו. * מקום שדרכן להרחיץ את הקטן מרחיצין אותו בשבת ביום המילה בין לפני המילה בין לאחר המילה או [ו] בשלישי של מילה שחל להיות בשבת. בין רחיצת כל גופו. בין רחיצת מילה. בין בחמין שהוחמו מערב שבת בין בחמין שהוחמו בשבת מפני שסכנה היא לו: שכחו

השגת הראב"ד

*מקום שדרכן להרחיץ את הקטן כו' עד מפני שסכנה היא לו: כתב הראב"ד ז"ל שחממן עכו"ם דבשלמא אחר המילה סכנה היא לו ואפילו ישראל מצי מחמם ליה אבל לפני המילה לא משכחת לה אלא שחממם עכו"ם ואין אומר לו שחממם מעצמו עכ"ל:

א טור י"ד סי' רס"ו סמ"ג עשין שם : ב טור י"ד שם :

כסף משנה

שמנה שבת לידחות אלא. פירוש שסילק ידיו על המעכבין חוזר שהרי היא כמילה עצמה ועל שאין מעכבין אינו חוזר דהוי כהתחלה בפני עצמה ועל אלו לא ניתן לחלל את השבת וכן משמע בגמרא דבשבת מיירי ועוד אכתוב בסמוך בס"ד: מל ולא פרע וכו'. משנה (שם קל"ז:) :

ה קטן שבשרו רך וכו'. משנה (שם) אלו הן הציצין המעכבין בשר החופה את רוב העטרה אינו אוכל בתרומה ואם היה בעל בשר מתקנו מפני מראית העין ובגמרא אמר שמואל קטן המסורבל בבשר רואין אותו כל זמן שמתקשה ונראה מהול אינו צריך למול ואם לאו צריך למול תניא רשב"ג אומר רואין אותו כל זמן שמתקשה ואינו נראה מהול צריך למול ואם לאו אינו צריך למול מאי בינייהו איכא בינייהו נראה ואינו נראה דלשמואל צריך ולרבן שמעון בן גמליאל לא צריך והרי"ף והרא"ש לא הכריעו בדבר זה כלום אבל מדברי רבינו נראה שפסק כדברי שמואל: ומ"ש ודבר זה מד"ס הוא. מדקתני (שם פ"א) מתקנו מפני מראית העין ובאינו נראה מהול בעת שמתקשה עסקינן וקאמר דמפני מראית העין דוקא הוא דמתקנו אבל לא מדין תורה והא דאינו מעכב מן התורה היינו בבעל בשר אבל כשאינו בעל בשר [illegible] קתני אינו אוכל בתרומה דמשמע מדאורייתא:

ו עושין כל צרכי מילה וכו'. משנה (שם קל"ג): וחוזר על ציצין וכו'. ברייתא כתבתיה בסמוך ואם רבינו היה מפרשה בשבת דוקא לא היה לו לכותבה לעיל ולשנותה כאן אבל משמע שהוא מפרשה בין בחול בין בשבת ולעיל קתני לה לענין חול ואינו חוזר פירוש אינו חייב לחזור והכא מפרש לה לענין שבת ואינו חוזר פירוש אינו רשאי לחזור. ואפשר דלענין שבת דוקא הוא מפרשה כפרש"י ולעיל דהוה עסיק בדין ציצין קתני לה והכא דקא עסיק בדיני שבת קתני לה והראשון נראה עיקר: אבל מכשירי מילה וכו'. שם ריש הפרק (דף ק"ל) רבי אליעזר אומר אם לא הביא כלי מערב שבת מביאו בשבת ועוד אמר רבי אליעזר כורתין עצים לעשות פחמין לעשות כלי ברזל כלל אמר רבי עקיבא כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת מילה שאי אפשר לעשותה מערב שבת דוחה את השבת וקיימא לן כרבי עקיבא. וגרסינן בגמרא אמר רבי אבא בר אדא פעם אחת שכחו ולא הביאו אזמל מערב שבת והביאוהו בשבת שלא כרצון רבי אליעזר ומחלקותו אלא כרצון רבי שמעון דתנן רבי שמעון אומר אחד גגות ואחד חצרות ואחד קרפיפות [רשות אחד הן] לכלים ששבתו בתוכן אבל לא לכלים ששבתו בתוך הבית ואע"ג דאיכא רבוותא דהוי סברי דלית הלכתא כרבי שמעון דשרי כבר סתר הרי"ף דבריהם והעלה דהלכה כרבי שמעון וכתב והא דאמר רבא (פסחים נ"ב) ערלה הזאה ואזמל העמידו דבריהם במקום כרת ואמרינן אזמל מאי היא דתניא כשם שאין מביאין אותו דרך רשות הרבים כן אין מביאין אותו דרך גגות חצרות וקרפיפות אתי שפיר ברבי שמעון שהאזמל היה בבית ורבינו סמך על מה שפסק כרבי שמעון בפרק שלישי מהלכות עירובין ולכן לא חש להאריך כאן: **ז** וכן אין שוחקין לה סממנין ואין מחמין וכו'. כל זה פשוט דהא כל הני היה אפשר לעשות מבעוד יום. ומה שאמר אם לא שחק מערב שבת לועס בשיניו ונותן אם לא טרף יין ושמן מערב שבת נותן זה לעצמו וזה לעצמו. משנה שם (שבת קל"ג): ומה שאמר זה הכלל וכו' כבר נתבאר בסמוך:

ח מלו את הקטן בשבת ואחר כך נשפכו החמין וכו'. כן כתב הרי"ף ס"פ רבי אליעזר דמילה: מקום שדרכן להרחין את הקטן מרחילין וכו'. משנה (שם קל"ד:) מרחילין את הקטן בין לפני המילה ובין לאחר המילה ומזלפין עליו ביד אבל לא בכלי רבי אלעזר בן עזריה אומר מרחילין את הקטן ביום שלישי למילה שחל להיות בשבת שנאמר ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים ובגמרא והא אמרת רישא מרחילין כלומר דמשמע כדרכו והדר תני דאפילו לזלף עליו בכלי אסור רב יהודה ורבה בר אבהו דאמרי תרווייהו כיצד קתני מרחילין את הקטן בין לפני המילה בין לאחר המילה כיצד מזלפין עליו ביד אבל לא בכלי אמר רבא והא מרחילין קתני אלא אמר רבא הכי קתני מרחילין את הקטן בין לפני המילה בין לאחר המילה ביום הראשון כדרכו וביום השלישי שחל להיות בשבת מזלפין עליו ביד אבל לא בכלי רבי אלעזר בן עזריה אומר מרחילין את הקטן ביום השלישי וכו' ותניא כוותיה דרבא ובתר הכי אמרינן דרבא גופא הדר להוקימתא קמא ובתר הכי אמרינן כי אתא רבין אמר רבי אבהו הלכה כרבי אלעזר בן עזריה בין בחמין שהוחמו בערב שבת בין בחמין שהוחמו בשבת בין הרחצת כל גופו בין הרחצת מילה מפני שסכנה היא לו ואי הוה קיימא לן כאוקימתא קמא לא הוה שרי לפני המילה אלא זילוף אבל לא לרחוץ דהא רבי אלעזר בן עזריה דקיימא לן כוותיה לא פליג את"ק אלא בלאחר המילה אבל לפני המילה כת"ק סבירא ליה דמזלפין ולא מרחילין אבל הרי"ף ורבינו כתבו דלפני המילה מרחילין נמי וכתב הר"ן ז"ל שאפשר שהטעם הוא דאע"ג דרבא חזר לאוקימתא קמא כיון דתניא כוותיה הכי נקטינן. וכ"ל לדעתו ז"ל לומר דאע"ג דרבא חזר לאוקימתא קמא משום דמתניתין קתני רבי אלעזר בן עזריה אומר מרחילין ולא קתני אף מרחילין הא מימרא דת"ק דקתני מרחילין כרבא דייק ואם כן מתניתין ליכא למשמע מינה והברייתא מגלה לנו כוונת המשנה וכיון דתניא כרבא הכי קי"ל. ולי נראה דלאוקימתא קמא נמי רבי אלעזר בן עזריה אומר אכל מאי דקאמר ת"ק פליג דבכולהו מרחילין נמי וכך מצאתי שפירש רבינו בפירוש המשנה ונקט ביום השלישי לרבותא דאפילו ביום השלישי מרחילין וכל שכן ביום המילה לפניה ולאחריה וכן משמע ג"כ מדברי הרי"ף שאכתוב בסמוך וכיון דקי"ל כרבי אלעזר בן עזריה שפיר פסקינן דבכולהו מרחילין. וא"ת אם כן לענין דינא ליכא פלוגתא בין אוקימתא קמא ובין אוקימתא דרבא ואם כן מאי האי דאמרינן בגמרא ההוא דאתא לקמיה דרבא אורי ליה כשמעתין וי"ל דאפשר דהא דרבין לא הוה שמיע להו והוו סברי דהלכה כת"ק כמו בשאר דוכתי ולפום הכי הוה פלוגתא לענין דינא בין אוקימתא קמא ובין אוקימתא דרבא. ובהא דכי אתא רבין כתב הרי"ף ואמרי רבוותא שהלכה כרבי אלעזר בן עזריה ביום השלישי וכ"ש ביום ראשון שמרחילין אותו כדרכו בין לפני המילה בין לאחר המילה בין בחמין שהוחמו בשבת בין בחמין שהוחמו מערב שבת: וכתב הר"ן ז"ל דכי קאמר בחמין שהוחמו בשבת לא קאי אלא לאחר המילה אבל לפני המילה ודאי לא. והרא"ש ז"ל כתב אע"פ שהרי"ף כוללן יחד אין דינם שוה דלאחר המילה מחממין ע"י ישראל והזריז הרי זה משובח משום דסכנה היא לו ולפני המילה אין מחממין אפילו ע"י עכו"ם אלא ה"ק אם החם אותן עכו"ם לצורך עצמו או אם עבר ישראל והחם אותם מרחילין את הקטן בהם וז"ש הראב"ד שחממן עכו"ם כלומר דלפני המילה לא שרי אלא כשחממן עכו"ם לצורך

הגהות מיימוניות

[א] [ואו במל בשבת שבזמן שמתעסק במילה חוזר על כולם אבל אם פירש ממנה אינו חוזר אלא על המעכבין אבל בחול חוזר על כולם אפילו פירש ולשון הברייתא מפורש בסמוך. וכן בטור ובעל העיטור הוסיף דאפילו בשבת חוזר כשפירש אפילו על ציצין שאין מעכבין ולא הסכימו עמו ע"ש בטור סימן רס"ו ע"כ]: [ג] וככל זה כתב בס"ה בלשונו ועוד כתב גירסא שם אמר רבי יצחק פעם אחת שכחו ולא הביאו איזמל מערב שבת והביאו בשבת כרבי שמעון דשרי דרך חצירות וקרפיפות לכלים ששבתו בתוכה ולא לכלים ששבתו בתוך הבית ומעשה רב ואמר בפרק כל גגות הלכה כרבי שמעון עכ"ל. וכן פר"י אלפס ולא כר"ח שפסק כרבנן דפליגי עליה דרבי שמעון ולא שנא להו בין דרך ר"ה בין דרך חצירות וקרפיפות הכל אסור וכן מעשה דירושלמי דגרסינן רב שמואל בר אבודימי הוה ליה עובדא למנזר רב שישא בריה אנשון מייתי איזמל למול שאל לרב הונא אמר להון ידחה עד למחר שאל לרבי יצחק בן אלעזר אמר לטישתי קונדיטון לא אנשיתון לאתויי איזמל אנשיתון ידחה למחר. ורבינו שמחה כתב דשמא רשות היחיד היה מפסיק וכעובדא דתלמודא דידן נראה ותו חזינן עובדא דרבי עבד כרבי שמעון אמר רבי. כשהיינו לומדים תורה אצל רבי שמעון היינו מעלין שמן ואלונטית וכו' בפרק כל גגות וצפוק חבית ובמנחות פרק רבי ישמעאל: [ד] כלל אמר רבי עקיבא כו' ובגמרא אמר רב יהודה הלכה כרבי עקיבא: [ה] ההיא דפרק הדר גבי ההיא ינוקא דאישתפוך חמימיה דשקיל ומרי והא לא ערבינן והא לא שתפינן עד דמסיק גימא לעכו"ם דמייתי ליה ההוא איירי שנשפכו קודם המילה דאין כאן סכנה אלא מצוה ומן משמע דמדמינן ליה להזאה שהיא מצוה לעשות פסח ע"כ: [ו] אמר רבי יוחנן הלכה כרבי אלעזר בן עזריה וכו':

מגדל עוז

עושין כל צרכי מילה וכו' עד זה לעצמו. פרק ר' אליעזר דמילה (דף ק"ל): **זה הכלל וכו'** עד תדחה המילה לתשיעי. פרק אלו דברים ובירושלמי והביא ר"י אלפס ז"ל בהלכות פרק רבי אליעזר דמילה: **מלו את הקטן בשבת כו'** עד שסכנה היא לו. בעירובין פרק הדר (דף ס"ו) וכן כתב בהלכות גדולות ור"י אלפס ז"ל פרק רבי אליעזר דמילה: **מקום שדרכן להרחיץ את הקטן וכו'** עד מפני שסכנה היא לו. פרק רבי אליעזר דמילה: כתב הראב"ד ז"ל שחממן עכו"ם עכ"ל: ואני אומר שכבר שאלו חכמי לוניל ז"ל שאלה זו בחייו והשיב להם: **שאלה** מקום שדרכן להרחיץ את הקטן וכו' עד בין בחמין שהוחמו מע"ש וכו' (עיין בכ"מ לשון הסו"ת) ולא יראה לי ספק בכאן כלל עכ"ל. ורואה אני דברי פי חכם חן וכן פסק ר"ת ז"ל ומה שהזכירו הם ע"י עכו"ם משום ההיא דפרק הדר הרי הוא ז"ל פירשו בסמוך בלשון כללו של דבר וכד"ן:

ט שכחו ולא הביאו סכין מערב שבת אומר לעכו״ם להביא סכין בשבת. [ז] ובלבד שלא יביא אותו דרך רשות הרבים. כללו של דבר כל דבר שעשייתו בשבת אסורה עלינו משום שבות מותר לנו לומר לעכו״ם לעשות אותן כדי לעשות מצות בזמנה. ודבר שעשייתו אסורה עלינו משום מלאכה אסור לנו לומר לעכו״ם לעשותו בשבת:

י מכשירי מילה אפילו בזמנה אינן דוחין את יום טוב הואיל ואפשר לעשותן מערב יום טוב. וקל וחומר הדברים אם לא דחו מכשירי מילה שבות שהוא מדבריהם היאך ידחו לא תעשה שבתורה. אבל שוחקין לה סמנין ביום טוב הואיל וראוי לקדרה. וטורפין לה יין ושמן:

פרק שלישי

א המל מברך [א] קודם שימול אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה. אם מל בן חבירו. ואם מל את בנו מברך וצונו [ב] למול את הבן. * ואבי [ג] הבן מברך * ברכה אחרת. ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו. מצוה על האב למול את בנו יותר על מצוה שמצווין ישראל שימולו כל ערל שביניהן. לפיכך אם אין שם אביו אין מברכין אחריה ברכה זו. ויש מי שהורה שיברכו אותה בית דין או אחד מן העם. ואין ראוי לעשות כן: ב ואם היו שם עומדין אומרים כשם שהכנסתו לברית כן תכניסהו לתורה ולחופה ולמעשים טובים: ג ואחר כך מברך אבי הבן או המל או אחד מן העומדין שם. ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם אשר קידש ידיד מבטן וחוק בשארו שם וצאצאיו חתם באות ברית קדש על כן בשכר זאת אל חי חלקנו צורנו צוה להציל ידידות שארנו משחת למען בריתו אשר שם בבשרנו. ברוך אתה יי׳ כורת הברית. ואבי הבן [ד] מברך שהחיינו:

השגת הראב״ד

*ואבי הבן מברך ברכה אחרת וכו׳ ואין ראוי לעשות כן: כתב הראב״ד ז״ל מסתברא כמ״ד ב״ד או מיוחד שבעם מברך. ונהגו אנלנו שהסנדקוס מברך:

א טור י״ד סי׳ רס״ו: ב טור י״ד סי׳ רס״ה כמ״ג עשין כ״ז: ג טור י״ד שם כמ״ג שם:

כסף משנה

לצורך עצמו. וחכמי לוני״ל שאלו לרבינו על זה וז״ל מקום שדרכן להרחיץ את הקטן וכו׳ עד בין בחמין שהוחמו מערב שבת בין בחמין שהוחמו בשבת מפני שסכנה היא לו משמע שאפילו ע״י ישראל אדרבא לא ימול ולא יסתכן כיון דמכשירי מילה אין דוחין את השבת. וכבר תפסו הרבנים המשיגים את הרי״ף שכתב בהלכות מרחיצין את הקטן כדרכו בין לפני המילה בין לאחר המילה בין בחמין שהוחמו בשבת וכו׳ וכמדומה לנו כך ה״ל לכתוב מרחיצין את הקטן כדרכו לפני המילה בחמין שהוחמו מערב שבת ולאחר המילה אם נשפכו חמין שלו מחמין לו אפילו בשבת מפני שסכנה היא לו והוא שנשפכו לאחר המילה אבל קודם המילה תדחה המילה ואין השבת נדחית שאין מכשירי מילה דוחין את השבת עכ״ל:

תשובה תמהתי לשאלה זו שהדברים בחיבורי מפורשים הרבה ולא יראה לי מקום לספק זו שתחלת אותה הלכה כך היא מלו את הקטן בשבת ואחר כך נשפכו החמין או נתפזרו הסמנין עושין לו בשבת מפני שסכנה היא לו מקום שדרכן להרחיץ את הקטן וכו׳ עד שלישי למילה שחל להיות בשבת וכו׳ עד מפני שסכנה היא לו. הרי הדברים ברורים שעל שלישי של מילה אמרנו שמרחיצין אותו בין בחמין שהוחמו מע״ש בין בחמין שמחממין לו בשבת מפני שסכנה היא לו ולא יראה לי בכאן ספק כלל עד כאן לשונו. ומתוך לשון השאלה גם מתוך תשובתו דאוקי הא בחמין שהוחמו בשבת בשלישי למילה דוקא ולא אמר דקאי נמי אלאחר המילה משמע דס״ל כדעת הרז״ה והרשב״א ז״ל שכתבו דכל היכא דאישתפוך חמימי דבתר מילה מקמי מילה תדחה מילה ואם תאמר סוף סוף הרי אפשר לו לומר דקאי נמי אלאחר המילה וכגון דאשתפוך חמימי בתר מילה יש לומר דכיון דלא אפשר ליה למימר דקאי לאחר המילה לגמרי בין דאשתפוך קמי מילה בין דאשתפוך בתר מילה לא קאמר. ועוד דאשתפוך בתר מילה כבר כתבו בסמוך מלו את הקטן בשבת ואח״כ נשפכו החמין וכו׳. ועדיין נשאר מקום עיון כיון שהחכמים העמידו דבריהם במקום כרת שאסרו להביא איזמל דרך מבוי שאינו מעורב הע״ג דאיסורא דרבנן הוא והיכי שרו לפני המילה רחיצת כל הגוף בחמין תירץ הר״ן דכיון דרחיצה בחמין שהוחמו מע״ש לא אסרוה אלא מפני הבלנין שהיו מחממין בשבת ואומרים מערב שבת הוחמו במקום מילה התירו דלא שייכא ביה הך גזירה כולי האי. ולי נראה דכיון דבמקום שדרכן לרחוץ כל הגוף לפני המילה הוא ואם לא ירחצו מסוכנים הם אם ימולו בכה״ג לא העמידו דבריהם משום דכל מילה הבאה בשבת היתה נדחית ולא היה מתקיים כלל דין הכתוב וביום השמיני ימול ואפילו בשבת. ואל תשיבני משופר ולולב דמילה שאני דאית בה כרת ולפיכך לא העמידו דבריהם כל כך. ועוד שהיא מצויה תמיד מה שאין כן בשופר ולולב ופסח שאינן אלא פעם אחת בכל שנה. על מה שאמר רבינו או בשלישי כתב הרמ״ך אמאי אמר בשלישי ובגמרא משמע שלישי וכל שכן ראשון ושני עד כאן לשונו. וכבר כתב בזה מגיד משנה פ״ב מהלכות שבת:

ט שכחו ולא הביאו סכין מערב שבת וכו׳. עירובין פרק הדר (דף ס״ז ס״ח) ההוא ינוקא דאשתפוך חמימיה אמר ליה רבא נייתי חמימי מגו ביתאי על ידי עכו״ם ואותיב אביי הזאה שבות ואמירה לעכו״ם שבות מה הזאה אינה דוחה שבת אף אמירה לעכו״ם שבות אינה דוחה את השבת ואמר ליה ולא שני לך בין שבות דאית ביה מעשה לשבות דלית ביה מעשה דהא מר לא אמר זיל אחים לי אלא זיל אייתי לי וכתב הרי״ף בס״פ רבי אליעזר דמילה דה״פ הא דאמרת אמירה לעכו״ם שבות וקא מדמית לה לשבות דהזאה דאסירא לא שני לך בשבות דאמירה בין שבות דאית ביה מלאכה לשבות דלית ביה מלאכה דהא מר לא אמר ליה זיל אחים לי דאית ביה מלאכה אלא אייתי לי מגו ביתאי קאמר ליה דטלטול בעלמא הוא דלית ביה מלאכה שמע מינה דכי אמרינן אמירה לעכו״ם שבות בדבר שהוא מלאכה אבל בדבר שאינו מלאכה כגון האי לא אמרינן ביה אמירה לעכו״ם שבות. והאי דאמרי שבות דלית ביה מעשה ולא אמרי שבות דלית ביה מלאכה משום דמעשה ומלאכה בהאי ענינא חדא מילתא היא דקאמו אינשי למלאכה מעשה כדאמרינן ובין יום השביעי לששת ימי המעשה דהיינו מלאכה עד כאן לשונות הרי״ף והרא״ש והוא דעת רבינו:

י מכשירי מילה אפילו בזמנה וכו׳. פרק רבי אליעזר דמילה (שבת קל״ג) רבא אמר אמר קרא הוא לבדו יעשה לכם הוא ולא מכשירין לבדו ולא מילה שלא בזמנה דאתיא מק״ו. ופירש״י מק״ו דגרעת כדאיתא לעיל בגמרא. ומכשירי מילה שהזכיר כאן רבינו הוא עשיית מכשירין על ידי מלאכה גמורה וז״ם וק״ו הדברים וכו׳. וכיון דעל ידי מלאכה אסור לעשות מכשירין הוא הדין באיסור שבות דלא פלוג רבנן וקל וחומר זה הוא מסברת רבינו ואפשר שהוא מפרש דמאי דאמרינן דאתיא מק״ו קאי למכשירין הנזכר למעלה והקל וחומר הוא זה שכתב רבינו. ומ״ש אבל שוחקין לה סמנין וכו׳. ברייתא שם קל״ד:

פ״ג א המל מברך קודם שימול וכו׳. ס״פ ר׳ אליעזר דמילה (שם קל״ז) ת״ר המל אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה אבי הבן אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו העומדים אומרים כשם שנכנס לברית וכו׳ והמברך אומר אשר קידש ידיד מבטן וכו׳. והחילוק שכתב רבינו בין מל את בנו למל את בן חבירו כבר ביארתיו בסוף הלכות ברכות. וממה שכתב רבינו המל מברך קודם שימול ולא כתב ואבי הבן מברך קודם שימול משמע דס״ל כר״ת דלאחר המילה הוא מברך להכניסו בבריתו של אברהם אבינו ואף ע״ג דכל הברכות מברך עליהם עובר לעשייתן שאני ברכה זו דאינה אלא שבח והודאה בעלמא. וממה שלא אמר המל מברך אשר קידש ידיד וכו׳ אלא המברך אומר דקדק רבינו דמאן דהוא יכול לברך. ופירוש ברכה זו ע״פ נוסח זה שכתב רבינו פירשה בתשובה וכתבה הכ״כ אבודרה״ם: ואבי הבן מברך שהחיינו:

הגהות מיימוניות

[ז] וכן פר״י אלפס וכן פר״ת ודלא כה״ג שכתבו היכא דמייתי איזמל במעלי שבתא ונאבד או איפגום שרי למימר לעכו״ם לתקנו או להביא איזמל אחר מההוא ינוקא דאישתפיך חמימיה עכ״ל וכתב רב אלפס דאדרבא מהאי עובדא ילפת איסורא דאסור למימר לעכו״ם לאתויי דרך ר״ה מדקאמר מי אמר ליה זיל אחים ליה מכלל דאסור למימר לעכו״ם כו׳ ע״ש בספרו ע״כ: [ח] כסדר הזה שנויות הברכות בברייתא וכן פסק ר״ת וכן עמא דבר ודלא כרש״י שכתב שיש לברך להכניסו קודם כהגה״ה דלקמן. וראב״ם כתב שנראה לו דברי רש״י ורבינו שמחה כתב כרבינו המחבר ור״ת כתב המנהגים וכתב שיש לברכו בעודו שעסוק במילה וחשיב שפיר עובר לעשייתו כדפירש׳ בהלכות לולב פרק ז׳. וראבי״ת כתב שיש מרבותינו חולקים ואומרים שלהכניסו לשעבר משמע ויש לאומרו לאחר פריעה אבל רא״ם כתב דמסירתו לבעל הברית הוי הכנסתו ורבינו שמחה מביא ראיה לדברי ר״ת דאמר התם העומדים שם אומרים כשם שנכנס לברית כו׳ ולא קאמר שתכניסהו לברית ע״כ: [ב] וכן איתא להדיא בפ״ק דפסחים דגרסינן ה״נ נימא למול לא סגיא דלאו איהו מהיל ופריך אבי הבן מאי איכא למימר אין הכי נמי אמנם רש״י פירש בסוף המסקנא דלא חלקו בברכות ואפילו אבי הבן מברך על המילה כיון דעל נמי להבא משמע וכן כתב רבינו שמחה וכן עמא דבר וכן רא״ם וכתב אפילו אבי הבן שמל אמר למול יצא דבעל כ״ע לא פליגי דלהבא משמע: [ג] וז״ל רא״ם אשר כתב בספר יראים תניא אבי הבן אומר בא״י אמ״ה אקב״ו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו ואע״ג דמתניתין אחר ברכת מילה פירש״י שיאמר קודם המילה וכל הברכות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן והא דלא תנא קדים לטיתני קודם המילה משום דלא פסיקא ליה שפעמים שאין אבי הבן לשם וברכה דפסיקא ליה קדים ור״ת פירש וכו׳ בה״ג דלעיל הרי למדנו שגם רש״י סובר שאין שם ברכה זו כשאין שם אבי הבן וכן רא״ם וכן דעת רבינו שמחה שכתב בספרו וז״ל אבל לא ידענו מה טיבה של ברכה זו להכניסו וכו׳ וכי לא סגי ליה בביאי ששלוחו המוהל מברך על המילה וכן מי ששחטו לו פסח צריך לברך אקב״ו לשחוט את הפסח ושמא כיון דמוהל בלא אבי הבן שייך במצות הולד כדאמר בפ״ק דקידושין וכו׳ עד הלכך תקנו לו ברכה אחרת לעצמו וכו׳ עד אם מלו אבי הבן ובירך להכניסו סגי ליה בהכי כיון דתקינו למוהל לברך על המילה לא ישנה מן המטבע ומברך שתים וכו׳ עכ״ל. הרי שגם היא סובר שלא נתקנה ברכה זו אלא לאבי הבן מפני תוספת מצוה המוטלת עליו יותר מעל שאר ישראל כאשר כתב רבינו המחבר ודבר זה דומה לכל מצות המוטלות על הצבור ושלוחם עושה בשבילם שדי בברכת השליח כמו על מקרא מגילה ולשמוע קול שופר וכיוצא בהן כאשר הביא רבינו שמחה מפסחים: * [כתב הרא״ש טוב לברך מיד אחר ברכת המילה קודם שיעשה פריעה וחשיב שפיר עובר לעשייתו ולהבא דמל ולא פרע כאילו לא מל ע״כ: [ד] אני אין מנהגנו בכך וי״מ הטעם משום דאית ליה צערא לינוקא כדמשמע פ״ק דכתובות ול״נ לרבינו שמחה דאין שייך לומר טעם זה אלא בהשמחה במעונו כדאיתא התם אבל שהחיינו אפילו מצטער מברך כדאשכחן פרק הרואה גבי מת אביך וירשתו. ופירש רבינו שמחה

מגדל עוז

שכחו ולא הביאו סכין כו׳ עד דרך רשות הרבים. בה״ג והביאו ר״י אלפס בשמעתין דפרק רבי אליעזר דמילה: כללו של דבר כו׳ עד אסור לומר לנכרי לעשותו בשבת. פרק הדר (דף ס״ז): מכשירי מילה כו׳ עד סוף הפרק. פרק רבי אליעזר דמילה (דף ק״ל): פ״ג המל מברך וכו׳ עד תכירו. פרק רבי אליעזר דמילה (דף קל״ז) וכן משמע פ״ק דפסחים (דף ז׳): אבל אם מל את בנו מברך למול את הבן. פרק קמא דפסחים: ואבי הבן מברך ברכה וכו׳ עד ואין ראוי לעשות כן. פרק ר״א דמילה: כתב הראב״ד ז״ל מסתברא כמ״ד ב״ד או מיוחד שבעם מברך ונהגו אנלנו שהסנדק מברך: ואני אומר דסברא והמנהג אינה השגה אבל מחלוקת ישנה היא וטוב להניח כל מקום ומקום על מנהגו כדאמרינן בעלמא והרא נסרא ופשטים מ״ן: ואם היו שם עומדין כו׳ עד לא שמפי. פרק רבי אליעזר דמילה (דף קל״ז):

ד ״המל את הגרים מברך. ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו למול את הגרים ולהטיף ממנו דם ברית שאלמלא דם הברית לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי: ה ״המל את עבדו מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו למול את העבדים ולהטיף מהן דם ברית שאלמלא דם ברית לא נתקיימו שמים וארץ. ואם מל עבד של אחרים מברך על מילת העבדים. והמל אדם גדול צריך לכסות ערותו עד שיברך ואח״כ מגלהו ומל אותו: ו גר שמל קודם שנתגייר וקטן שנולד כשהוא מהול כשמטיפין ממנו דם ברית אינן צריכין ברכה. *וכן אנדרוגינוס אין מברכין על מילתו מפני שהוא אינו זכר ודאי: ז עכו״ם שצריך לחתך ערלתו מפני מכה או מפני שחין שנולד בו היה אסור לישראל לחתוך לו אותה שהעכו״ם אין מעלים אותם מידי מיתה ולא מורידין אותן אליה. אע״פ שנעשית מצוה ברפואה זו שהרי לא נתכוון למצוה. לפיכך אם נתכוון העכו״ם למילה מותר לישראל למול אותו: ח מאוסה היא הערלה שנתגנו בה הגוים שנאמר כי כל הגוים ערלים. וגדולה היא המילה שלא נקרא אברהם אבינו שלם עד שמל שנאמר התהלך לפני והיה תמים ואתנה בריתי ביני וביניך וגו׳. וכל המפר בריתו של אברהם אבינו והניח ערלתו או משכה אע״פ שיש בו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא: ט בא וראה [ט] כמה חמורה מילה שלא נתלה

א טור וסמ״ג שם: ב טור י״ד סי׳ רס״ו.

השגת הראב״ד

*וכן אנדרוגינוס אין מברכין על מילתו מפני שאינו זכר ודאי: כתב הראב״ד ז״ל אם אנדרוגינוס ספק מברך עליו מפני שהוא ספק דאורייתא ועל ספק דאורייתא מברכין חוץ מן הדמאי מפני שרוב עמי הארץ מעשרין הן עכ״ל:

כסף משנה

ד המל את הגרים מברך וכו׳. סוף פרק ר״א דמילה. ונוסחת רבינו כנוסחת הרי״ף ז״ל והטעם שכללו הכל בברכה אחת וגם שתקנו הברכה בלמ״ד למול לפי שאינו גר עד שימול ויטבול ולכן תקנוה בלמ״ד דלהבא משמע וגם כן אינו כעושה מצוה לאחרים שברכת השבח היא על בריתן של ישראל ולפיכך לא תקנו ברכה למילה לחודה אלא כללו הכל בברכה אחת לפי שדם המילה בריתן של ישראל ועל דם הברית אנו מברכין. ומה שתקנו בה להטיף מהם דם ברית לפי שיש כמה גרים שמתגיירים כשהם נמולים ועיקר מילתן הטפת דם ברית הוא לפיכך תקנו לכולם כן:

ה המל את עבדו וכו׳. גם זה שם ומה שחילק בין עבדו לעבד אחרים אזדא לטעמיה שמחלק בין מל את בנו או את בן אחרים וכמו שנתבאר בסמוך. ואם תאמר כשם שמל את הגרים מברך בלמ״ד גם מל עבד אחרים לבריך בלמ״ד וים לומר דלא דמו דמילת גר המצוה מוטלת על כל איש מישראל וכולם שוים בדבר אלא שכל הקודם בו זכה ולכך מברך בלמ״ד אבל עבד האדון קודם למולו לכל אדם הלא שאם לא מלו האדון והוא רוצה למול את עצמו חייבין ישראל למולו דומיא דבן דאביו חייב למולו אלא שאם לא מלו חייבין בית דין למולו ולכן המל הרי הוא עושה מצוה המוטלת על אחרים ולפיכך מברך בעל: ומ״ש והמל אדם גדול וכו׳. לשון הרי״ף שם אלא שמסיים ובתר דמהיל לבריך למול וכו׳ וצריך עיון בדבריו דמשמע דשתי ברכות מברך ובנוסחתו ליכא אלא ברכה אחת וכ״כ הר״ן והרי״ף אין בנוסחתו אלא ברכה אחת:

ו גר שמל וכו׳. טעם קטן שנולד כשהוא מהול דכיון דמטעמא דצריך להטיף ממנו דם ברית משום דחיישינן שמא ערלה כבושה היא כמ״ש בפ״א מהלכות אלו אין מברכין על הספק וסובר רבינו דגר שנתגייר כשהוא מהול לא עדיף מקטן שנולד כשהוא מהול וכשם שאין מברכין על קטן שנולד מהול כך אין מברכין על גר שנתגייר כשהוא מהול. ועל מ״ש רבינו כאן שאין מברכין על הספק:

כתב הראב״ד א״א אם אנדרוגינוס ספק כו׳ מפני שרוב עמי הארץ מעשרים הם עכ״ל. וחכמי לוני״ל הוקשה להם כן על דברי רבינו ושאלו ממנו ז״ל והשיב להם וז״ל וכן אנדרוגינוס אין מברכין על מילתו מפני שאינו ודאי יורנו מורנו והלא ספק תורה הוא ועל ספק דרבנן הוא דלא מברכינן אבל על ספק דאורייתא מברכין חוץ מן הדמאי מפני שרוב עמי הארץ מעשרין הם כדאמרינן בפרק במה מדליקין (שבת דף כ״ג):

תשובה הדברים ידועים שכל ברכה שעל מצוה דרבנן היא בין שתהיה המצוה מדבריהם בין שתהיה מן התורה וחכמים הם שתיקנו את הברכה והם שאמרו שכל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא ולפיכך כל דבר שנסתפק לנו אם עשיית דבר זה מצוה שנצטוינו או לא נצטוינו בין שהיה הצווי על אותה עשייה מדבריהם בין שיהיה מן התורה עושין אותה בלא ברכה ומפני זה נפסקה הלכה בסוכה פרק לולב וערבה דשמיני ספק שביעי הכין והלכתא מיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן ומינה אתה למד לכל המצות שיסתפק לך אם אתה מצווה או אין אתה מצווה עושין אותה בלא ברכה כמו שביארנו בסוף הלכות ברכות וזהו העיקר שאנו סומכין עליו ואותם הדברים האמורים בפרק במה מדליקין (שבת כ״ג) בענין אחר הם אמורים וזהו פירושו שיילינן בגמרא על ברכת נר חנוכה היכן צונו והשיב רב אויא מלא תסור ורב נחמן משאל אביך ויגדך וכו׳ שמעינן מדברי שניהם שכל מצוה שהיא מדבריהם מברכין עליה אשר קדשנו במצותיו וצונו. והשיב רב עמרם על שניהם ממעשר דמאי שהוא מדבריהם ומפני זה מפריסין אותו בלא ברכה וסריק אביי ואמר דבר שעיקר תקנתו מצוה מדבריהם ולא תקנתו מפני הספק תקנו עליו ברכה כגון נר חנוכה ומקרא מגילה ועירוב ונט״י אבל דבר שעיקר תקנתו מן הספק כגון מעשר דמאי לא תקנו עליו ברכה. והקשינו על אביי לפום הדין פירוקא והרי יו״ט שני שעיקר תקנתו מפני הספק ותקנו עליו כל הברכות התלויות בו כמו יו״ט ראשון ופריק אביי ואמר הכי השתא התם כי היכי דלא ליזלזלו ביה ולהכי תקינו לו ברכי אבל שאר הדברים שעיקר תקנתם מפני הספק לא תקנו לו ברכה ולפיכך לא תקנו ברכה על מעשר של דמאי ובא רבא ופירק לו פירוק אחר ואמר אל תאמר שכל דבר שעיקר תקנתו מפני הספק לא תקנו לו חכמים ברכה שהרי י״ט מפני הספק תקנו לו ברכה ותדע למה לא תקנו ברכה על מעשר דמאי מפני שרוב ע״ה מעשרים הם נמצאו דברי כולם רב עמרם ואביי ורבא אין אלא נותן טעם שמפני כך תקנו חכמים ברכה לכך ולכך ולא תקנו ברכה לכך ולכך הילכך כל דבר שנמצא בפירוש לחכמים שמברכין עליו בין שהיה ודאי דבריהם כגון נר חנוכה ומקרא מגילה בין שהיה ספק מדבריהם כגון יו״ט שני מברכין עליו ודבר שלא תקנו לו חכמים ברכה בפירוש אין מברכין עליו וכל מצוה שעיקרה מן התורה ונסתפק לנו אם אנו חייבין בה לא תקנו לה חכמים ברכה אע״פ שנראית מן התורה כמו שנתבאר מדבריהם בסוכה בשמיני וה״ה בכוי לענין כיסוי הדם וה״ה לכל ספק מצוה עכ״ל. והרמ״ה השיג על תשובה זו על מ״ש שיו״ט אע״פ שספק דבריהם הוא מברך עליו וגבי סוכה קאמר שהיא ספק דאורייתא מפני שעיקר המצוה מן התורה והלא קדושת יום טוב גם היא ודאית מן התורה אלא שנסתפק לנו אם יום זה הוא יום טוב אם לאו כשם שנסתפק לנו בסוכה שהרי מצות סוכה מן התורה אלא שנסתפק לנו אם יום זה הוא שביעי וחייב בסוכה ומההיא דאמר רבא גבי מעשר דמאי רוב ע״ה מעשרין הם הא לאו הכי הוו מברכים שהרי המעשר עיקר מצותו מן התורה אלא שנסתפק לנו אם פירות הללו חייבים במעשר כשם שנסתפק לנו בסוכה וביו״ט ואפ״ה טעמא דרוב ע״ה מעשרין הם הא לאו הכי מברכין ולטעמיך מאי חזית דיליף מסוכה ניליף מי״ט דהא תרווייהו חד טעמא הוא וכתב לדידן נמי מ״מ סוכה בשמיני דלא תקינו לה רבנן ברכה משום דכי מתקנו רבנן ברכה אספק דאורייתא היכא דלא מבטלי ודאי דאורייתא אבל סוכה בשמיני כיון דשמיני הוי יו״ט אחרון ודאי דאורייתא היכי ליתקון ליה ברכה אסוכה לשווי שביעי שהוא חול ולבטל קדושת יו״ט אחרון שהיא ודאי מדאורייתא ועוד דכיון דמברכין בקידוש היום ובתפלה ובברכת המזון את יום השמיני חג עצרת היכי מצינן לתקוני ברכה אסוכה לשוייה שביעי כלום אפשר לברך שתי ברכות שסותרות זו את זו:

ז עכו״ם שצריך לחתוך וכו׳. פרק שני דע״ז (דף כ״ו:) ת״ר ישראל מל את העכו״ם לשום גר לאפוקי משום מורנא דלא. ופירש״י לשום מורנא תולעת שיש לו בערלתו דלא דאסור לרפאותו בחנם דהא אמרן לא מעלין ולא מורידין. ונראה שמפרש רבינו ישראל מל את העכו״ם לשום גר אע״פ שיש לו מורנא. וז״ש ולפיכך אם נתכוון העכו״ם למילה מותר וכו׳ כלומר אע״ג דאית ליה מורנא:

ח מאוסה היא הערלה וכו׳. משנה ספ״ג דנדרים (דף ל״א:): וכל המפר בריתו וכו׳. אבות פ״ג:

ט בא וראה וכו׳ עד סוף הפרק. ספ״ג דנדרים שם:

הגהות מיימוניות

שמחה הטעם משום דאיכא שותפין בהדיה האם שגם היא שמחה כדאיתא התם איכא אשתו בהדיה דניחא לה בדבר ותניא קצרו של דבר על שלו מברך שהחיינו ועל של חבירו מברך הטוב והמטיב ולא דמי לפדיון הבן שמברך שהחיינו דהתם ליכא שמחה אלא שמחת קיום המצוה ואיהי לא מפקדא לפדותו אבל הכא אע״פ דאיתי לא מפקדא למולו מ״מ שמחה היא בקיום הברית וראבי״ה כתב שהמל את בנו בעצמו מברך שהחיינו וכן עשה מעשה בעצמו וכן דן לפני אביו רבינו יואל הלוי וכל הישיבה והודו לו וטעמו דהשתא עושה המצוה המוטלת עליו העיקר וראיותיו הנה מבוארות בספרו בסימן רפ״ט וברוקח פירש הטעם שאין מברך שהחיינו לפי שעדיין לא יצא התינוק מתורת נפל כל זמן שלא שהה שלשים יום ע״כ: [ס] וזה שחומדין ומתאוין לאחוז התינוק בשעה שנימול על הברכים ולהיות בעל ברית יש לזה סמך לדבר במדרש שוחר טוב בפסוק כל עצמותי תאמרנה אמר דוד לפני הקב״ה אני משבחך בכל איברי ומקיים בהם מצות וכו׳ עד ברכי אני נעשה בהן סנדיקום לילדים בשעת מילה. ומה שנהגו להשים העיר והדם בחול איתא במדרש מי מנה עפר יעקב וכו׳ בפרקי ר״א ובס״י דנהגו ליקח חול משום שיש מחלוקת דבני א״י מוהלין במים משום דכתיב וארחצך במים ובני בבל מוהלין בעפר משום דכתיב גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו ועתה לוקחין חול לקיים דברי שניהם שהחול נקרא עפר ומים כדאיתא בחולין פ״ב [חולין כ״ז:] עופות מן הרקק נבראו פירוש עפר ומים. ומה שהורגלו להדליק נר בבה״כ ביום המילה משום דאמרינן בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות (דף ל״ב:) אור הנר בברור חיל משתה שם והא דנהוג לפרוס מפה על הפתח משום דאמרינן בפרק המוכר פירות [צ״ג:] מנהג גדול היה בירושלים מפה פרוסה על הפתח כל זמן שהמפה פרוסה אורחים נכנסין:

מגדל עוז

ואם מל עבד של אחרים מברך על׳ מילת העבדים. הכי משמע פ״ק דפסחים (דף ז׳) בשמעתין דעל ביעור: והמל אדם גדול עד ומל אותו. כך נראה בשמעתא בתרייתא דפרק מי שמתו (דף כ״ה) גבי ערום בעששית: גר שמל קודם שנתגייר כו׳ עד וכן אנדרוגינוס אין מברכין על מילתו מפני שאינו זכר ודאי. פרק במה מדליקין (דף כ״ג): כתב הראב״ד ז״ל אם אנדרוגינוס ספק וכו׳ מפני שרוב עמי הארץ מעשרין הן: ואני אומר ככר שאלוהו חכמי לוניל ז״ל בחייו והשיב להם והנני מעתיק כאשר יעדתי בהלכות ברכות: שאלה יורינו רבינו והלא ספק תורה הוא וכו׳ (עיין בכ״מ לשון התשו״ת) והוא הדין בכל ספק מצוה עכ״ל. וכן השיב רבינו האי ז״ל וכתבו הר״י אלפס בהלכה פרק רבי אליעזר דמילה והדברים עתיקים ודולה מים מבורות עמוקים ואינם צריכים חזוקים. כן דעתי נוטה: עכו״ם שצריך לחתוך ערלתו וכו׳ עד מותר לישראל למול אותו. פרק אין מעמידין (דף כ״ו): מאוסה היא ערלה וכו׳. בא וראה כמה היא חמורה מילה כו׳ עד סוף הפרק ואת בריתי אקים את יצחק. סוף פרק ארבעה נדרים (דף ל״ב) בשמעתין דכמה חביבה מילה לפני הקב״ה שלא נקרא אברהם אבינו שלם עד שמל שאמר התהלך לפני והיה תמים:

נתלה למשה רבינו עליה אפילו שעה אחת אף ע״פ שהיה בדרך. וכל מצות התורה נכרתו עליהן שלש בריתות. שנאמר אלה דברי הברית אשר צוה יי׳. מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב. ושם הוא אומר אתם נצבים היום כולכם לעברך בברית יי׳ אלהיך הרי שלש בריתות. ועל המילה נכרתו שלש עשרה בריתות עם אברהם אבינו. ואתנה בריתי ביני וביניך. אני הנה בריתי אתך. והקימתי את בריתי ביני וביניך. לברית עולם. ואתה את בריתי תשמור. זאת בריתי אשר תשמרו. והיה לאות ברית. והיתה בריתי בבשרכם. לברית עולם. את בריתי הפר. והקימתי את בריתי אתו. לברית עולם. ואת בריתי אקים את יצחק:

בריך רחמנא דסייען

סדר תפלות כל השנה

נהגו [*]העם לקרות בכל יום [א] בשחר אחר שקורין פרשת צו וברכת כהנים קורין משנה זו. אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה. * אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא. כיבוד אב ואם וגמילות חסדים ועיון תפלה וביקור חולים והשכמת בית המדרש והכנסת אורחים והבאת שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולם. * אמר רבי זירא בנות ישראל הן החמירו על עצמן שאפילו רואות טיפת דם כחרדל יושבות עליה שבעה נקיים. *תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא שנאמר הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות. *אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי יי׳ וכו׳. מזמור לדוד יי׳ מי יגור באהלך מי ישכון בהר קדשך הולך תמים ופועל צדק. לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו וישכם ויאמר. רבון העולמים לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים מה אנו מה חיינו מה חסדנו מה צדקתנו מה כחנו ומה גבורתנו מה נאמר לפניך יי׳ אלהינו הלא כל הגבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו וחכמים כבלי מדע ונבונים כבלי השכל כי כל מעשינו תהו ובהו וימי חיינו הבל לפניך כמו שכתוב בדברי קדשך ומותר האדם וגו׳. אבל אנחנו עמך בני בריתך בני אברהם אוהבך שנשבעת לו בהר המוריה זרע יצחק יחידך שנעקד על גבי מזבחך עדת יעקב בנך בכורך שמאהבתך שאהבת אותו ומשמחתך ששמחת בו קראת אותו ישראל וישורון. לפיכך אנו חייבין להודות לך ולשבחך ולפארך וליתן שבח והודאה לשמך וחייבין אנו לומר לפניך בכל יום ערב ובוקר שמע ישראל יי׳ אלהינו יי׳ אחד. אשרנו מה טוב חלקנו מה נעים גורלנו מה יפה ירושתנו. אשרנו שאנו משכימין ומעריבין בכל יום תמיד ערב ובוקר ואומרים שמע ישראל יי׳ אלהינו יי׳ אחד. אתה הוא קודם שנברא העולם אתה הוא אחר שנברא העולם אתה הוא בעולם הזה ואתה הוא לעולם הבא אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון קדש שמך הגדול והקדוש בעולמך ובישועתך תרום ותגביה קרננו ברוך המקדש שמו ברבים. אתה הוא יי׳ אלהינו בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ובשמי השמים העליונים. אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון ומבלעדיך אין אלהים קבץ קויך מארבע כנפות הארץ יכירו וידעו כל באי עולם כי אתה הוא האלהים לבדך לכל ממלכות הארץ אתה עשית את השמים ואת הארץ ומי בכל מעשה ידיך בעליונים או בתחתונים מי שיאמר לך מה תעשה. אבינו שבשמים עשה עמנו כמו שהבטחתנו על ידי חוזך בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם כי אתן אתכם לשם ולתהלה בכל עמי הארץ בשובי את שבותיכם לעיניכם אמר יי׳. ונאמר אתה הוא יי׳ לבדך אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את כולם וצבא השמים לך משתחוים. אתה הוא יי׳ האלהים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם. אתה הוא ושנותיך לא יתמו. יי׳ מלך יי׳ מלך יי׳ ימלוך לעולם ועד. יי׳ מלך כו׳ עד ברוך יי׳ לעולם אמן ואמן: ברכה ראשונה שמברכין לפני פסוקי הזמירות זהו נוסחה. ברוך שאמר והיה העולם ברוך הוא ברוך אומר ועושה ברוך גוזר ומקיים ברוך מרחם על הארץ ברוך מרחם על הבריות ברוך מעביר אפלה ומביא אורה ברוך משלם שכר טוב ליראיו ברוך שאין לפניך לא עולה לא שכחה ולא כזב ולא מרמה לא משוא פנים ולא מקח שחד ברוך אל חי לעד וקיים לנצח. ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם האל המהולל בפי עמו משובח ומפואר בלשון כל חסידיו ועבדיו ובשירי דוד עבדך משיחך נהללך יי׳ אלהינו בשבחות ובזמירות נודך ונשבחך ונפארך ונזכיר שמך מלכנו אלהינו יחיד חי העולמים משובח ומפואר עדי עד שמו ברוך אתה יי׳ מלך מהולל [ב] בתושבחות. וקורין פסוקין אלו יהי כבוד יי׳ לעולם ישמח יי׳ במעשיו כו׳ אשרי כו׳ עד סוף תילים. ואחר כך קורא פסוקים אלו ברוך יי׳ לעולם אמן ואמן. ימלוך יי׳ לעולם אמן ואמן. ויברך דויד את יי׳ לעיני כל הקהל ויאמר דויד ברוך אתה יי׳ אלהי ישראל וכו׳: ברכה אחרונה של אחר פסוקי הזמירות זהו נוסחה. ישתבח שמך לעד מלכנו האל המלך הגדול והקדוש בשמים ובארץ כי לך נאה יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו וכו׳. וקורא השירה עד סופה כמנהג המקום. בשבת נהגו כל העם להוסיף לפני ברכה זו נוסח זה. נשמת כל חי תברך את שמך יי׳ אלהינו ורוח כל בשר תפאר ותרומם זכרך מלכנו תמיד לדור ודור ומעולם ועד עולם אתה אל ומבלעדך אין אלהים ואין לנו מלך גואל ומושיע פודה ומציל בכל עת צרה וצוקה אלא אתה מפרנס ומרחם אלוה כל בריות אדון התולדות המהולל בתושבחות המנהג עולמו בחסד ובריותיו ברחמים רבים. אלהים אמת לא ינום ולא יישן המעורר ישנים והמקיץ נרדמים סומך נופלים ורופא חולים ומתיר אסורים ולך אנחנו מודים. ואילו פינו מלא שירה כים ולשונינו רנה כהמון גליו ושפתותינו שבח כמרחבי רקיע ועינינו מאירות כשמש וכירח וידינו פרושות כנשרי שמים ורגלינו קלות כאילות אין אנו מספיקין להודות לך יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו ולברך את שמך על אחת מאלף אלפי אלפים

ורי״ב

[*] סדר תפלות בטור א״ח מסי׳ מ״ב ואילך:

* [קידושין ל׳. עיין שבת קכ״ז.] * [ברכות ל״א מגילה כ״ב: נדה ס״ו.] * [מגילה כ״ח: חס ע״ג.] * [ברכות ס״ד.]

הגהות מיימוניות

[א] בסדר רב עמרם מברך ברכת התורה וקורא פרשת התמיד ושונה משנה איזהו מקומן והרש ד״ג מדות דרבי ישמעאל כך מצוי בתשובה ומנהג כל ישראל שבאספמיא וראיה דאמר רב ספרא בשום רבי יהושע בן חנינא לעולם ישלש אדם שנותיו וכו׳ ותקינו מדרש חלופי הלמוד ע״כ: [ב] ומ״ד מהולל ברוב התשבחות משתקינן ליה פרק קמא דתענית:

ורוב רובי רבבות פעמים הטובות נסים וגבורות שעשית עמנו ועם אבותינו. מלפנים ממצרים גאלתנו יי׳ אלהינו מבית עבדים פדיתנו. ברעב זנתנו ובשובע כלכלתנו. מחרב הצלתנו ומדבר מלטתנו ומחלאים רעים רבים דליתנו. ועד הנה עזרונו רחמיך יי׳ אלהינו ולא עזבונו חסדיך על כן איברים שפלגת בנו ורוח ונשמה שנפחת באפינו ולשון אשר שמת בפינו הן הם יודו ויברכו את שמך יי׳ אלהינו וכו׳ ישתבח וכו׳. וכן נהגו לקרות כל מזמור שיר ליום השבת קודם שיתחילו פסוקי הזמירות ביום השבת וביום הכפורים. ויש מקומות שנהגו לקרות הלל הגדול בשבתות קודם פסוקי הזמירות. ויש מקומות שנהגו לקרות שיר המעלות הכל כמנהגם: ברכה ראשונה שלפני קריאת שמע זו היא נוסחה. ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חשך כו׳ [ג] עד יוצר [ד] המאורות. ברכה שנייה אהבת עולם אהבתנו יי׳ אלהינו חמלה גדולה ויתירה חמלת עלינו אבינו מלכנו כו׳ עד בעמו ישראל באהבה: ברכה אחרונה שלאחר קריאת שמע זו היא נוסחה. [ה] אמת ויציב וכו׳ עד ברוך אתה יי׳ גאל ישראל. ובערבית ברכה ראשונה ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם אשר בדברו מעריב ערבים עד ברוך אתה יי׳ המעריב ערבים. ברכה שנייה אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת וכו׳ עד ברוך אתה יי׳ אוהב עמו ישראל. ברכה ראשונה שלאחר קריאת שמע של ערבית זו היא נוסחה. אמת ואמונה כל זאת קיים עלינו כו׳ עד ברוך אתה יי׳ גאל ישראל. ברכה אחרונה זו היא נוסחה השכיבנו יי׳ אלהינו לשלום וכו׳ עד ברוך שומר עמו ישראל לעד. ברוך יי׳ לעולם אמן ואמן כו׳ עד פדיתה אותי יי׳ אל אמת. יראו עינינו וישמח לבנו כו׳ עד יי׳ מלך יי׳ ימלך לעולם ועד. ונהגו מקצת העם לברך פסוקים באמצע ברכה וקוראין בנוסח זה וירא כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו יי׳ הוא האלהים יי׳ הוא האלהים. הושיענו אלהי ישענו וקבצנו והצילנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך. כי לא יטוש יי׳ את עמו בעבור שמו הגדול כי הואיל יי׳ לעשות אתכם לו לעם ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה ליי׳ המלוכה והיה יי׳ למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי׳ אחד ושמו אחד. אלהינו שבשמים יחד שמך הקרוי עלינו קיים את שמך ומלכותך עלינו תמיד. בידך נפשות החיים והמתים אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי יי׳ אל אמת. ואנחנו עמך וצאן מרעיתך נודה לך לעולם לדור ודור נספר תהלתך. יי׳ הצילה נפשי משפת שקר מלשון רמיה. ישראל נושע ביי׳ תשועת עולמים לא תבושו ולא תכלמו עד עולמי עד יהי יי׳ אלהינו עמנו כאשר היה עם אבותינו אל יעזבנו ואל יטשנו להטות לבבנו אליו ללכת בכל דרכיו לשמור מצותיו וחקיו ומשפטיו אשר צוה את אבותינו. כל הנשמה תהלל יה הללויה. ברוך יי׳ ביום ברוך יי׳ בלילה ברוך יי׳ בשכבנו ברוך יי׳ בקומנו תמיד נהללך סלה ונשיח בחוקיך ובאמונתך ברוך אתה יי׳ המולך בכבודו [ו] חי וקיים תמיד ימלוך עלינו וכו׳:

נוסח ברכות התפלה וסידורן

(א) ברוך אתה יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא וכו׳: (ב) אתה גבור לעולם אדני מחיה מתים אתה רב להושיע (מוריד הטל) (משיב הרוח ומוריד הגשם) מכלכל חיים בחסד מחיה מתים ברחמים רבים סומך נופלים וכו׳: (ג) אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל יום יהללוך סלה ברוך אתה יי׳ האל הקדוש: (ד) אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה וחננו מאתך דעה חכמה ובינה והשכל ברוך אתה יי׳ חונן הדעת: (ה) השיבנו אבינו לתורתך ודבקנו במצותיך וקרבנו מלכנו לעבודתך והחזירנו בתשובה שלימה לפניך ברוך אתה יי׳ הרוצה בתשובה: (ו) סלח לנו אבינו כי חטאנו מחול לנו מלכנו כי פשענו לך כי אל טוב וסלח אתה ברוך אתה יי׳ חנון המרבה לסלוח: (ז) ראה נא בענינו וריבה ריבנו ודון דיננו ומהר לגאלנו כי אל מלך גואל חזק אתה ברוך אתה יי׳ גואל ישראל: (ח) רפאנו יי׳ אלהינו ונרפא הושיענו ונושעה כי תהלתנו אתה והעלה רפואה שלימה לכל תחלואינו כי אל רופא ורחמן אתה ברוך אתה יי׳ רופא חולי עמו ישראל: (ט) ברכנו יי׳ אלהינו בכל מעשה ידינו וברך את שנותינו ותן (טל ומטר ל) ברכה על כל פני האדמה ושבע את העולם מברכותיך ורוה פני תבל ברוך אתה יי׳ מברך השנים: (י) תקע בשופר גדול לחירותנו ושא נס לקבץ את כל גליותינו מארבע כנפות כל הארץ לארצנו ברוך אתה יי׳ מקבץ נדחי עמו ישראל: (יא) השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחילה והסר ממנו יגון ואנחה ומלוך עלינו אתה לבדך בחסד וברחמים בצדק ובמשפט ברוך אתה יי׳ מלך אוהב צדקה ומשפט: (יב) למלשינים אל תהי תקוה וכל האפיקורוסין כולם כרגע יאבדו ומלכות זדון תעקר ותשבר במהרה בימינו ברוך אתה יי׳ שובר רשעים ומכניע זדים: (יג) על החסידים ועל הצדיקים ועל גרי הצדק ועל שארית עמך בית ישראל יהמו רחמיך יי׳ אלהינו ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת וכו׳: (יד) תשכון בתוך ירושלים עירך כאשר דברת ובנה אותה בנין עולם במהרה בימינו ברוך אתה יי׳ בונה ירושלים: (טו) את צמח דוד במהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך ברוך אתה יי׳ מצמיח קרן ישועה: (טז) שמע קולנו יי׳ אלהינו וחוס ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפלתינו מלכנו ריקם אל תשיבנו כי אתה שומע וכו׳: (יז) רצה יי׳ אלהינו בעמך ישראל ולתפלתם שעה והשב העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל ותפלתם וכו׳ ברוך אתה יי׳ המחזיר שכינתו לציון: (יח) מודים אנחנו לך שאתה הוא יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו צור חיינו ומגן ישענו אתה לדור ודור. נודה לך ונספר תהלתך על חיינו וכו׳: (יט) [ח] שים שלום טובה וברכה חן וחסד ורחמים עלינו ועל ישראל עמך וברכנו כולנו ממאור פניך נתת לנו יי׳ אלהינו תורה וחיים אהבה וכו׳. בימות החמה אומר בברכה שניה רב להושיע מוריד הטל מכלכל חיים בחסד וכו׳. ומברך ברכה תשיעית בנוסח זה ברכנו יי׳ אלהינו בכל מעשה ידינו וברך את שנתנו בטללי רצון ברכה ונדבה כשנים הטובות ברוך אתה יי׳ מברך השנים. בליל מוצאי שבת ובמוצאי יום הכפורים ובמוצאי ימים טובים מברך ברכה רביעית בנוסח זה. אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה אתה הבדלת בין קדש לחול בין אור לחשך בין ישראל לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה כשם שהבדלת בין קדש לחול כן פדנו והצילנו מכל מיני משחית ומכל מיני פורעניות המתרגשות לבא בעולם ושמרנו

הגהות מיימוניות

[ג] בירושלמי תניא עונין עם המברך רבי יהודה אומר אומר ש״ץ קק״ק וג״ל דהיינו מלשון ותען להם מרים וענו הלוים ואמרו דהיינו קול רם ומכאן נהגו לומר קדוש זה בקול רם אבי״ה ע״כ: [ד] אור חדש על ציון תכין כתב רש״י שאין לאומרו כן נמצא בתשובת הגאונים שהרי אין אנו מברכין על אור העתיד להיות אלא על אותו שאנו נהנים בו. עתה אמנם ראב״ן כתב דמנהג אבותינו [illegible] היא שיש לאומרו שהרי כבר נברא האור ונגנז עכ״ל: [ה] גרסינן בירושלמי צריך להזכיר יציאת מצרים באמת ויציב רבי אומר צריך להזכיר בה קריעת ים סוף ומכת בכורות ריב״ל אומר צריך להזכיר את כולן עכ״ל: [ו] וכן נוהג מורי רבינו שיחיה שא״א ימלוך אלא כבעמוד ואומר [illegible]ן לומר ימלוך שכבר תתחיל לחתום ברוך אתה ואין תחילה בחתימה ברכה וכן מצאתי שכתב רש״י בספר הפרדס ע״כ: [ח] אבל אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכת אין שייך כלל לי״ח ברכות וכ״כ בסדר רב עמרם וכ״כ מורי רבינו שיחיה וכן משמע בפ״ב דמגילה מה ראו לומר ברכת כהנים אחר הודאה כו׳ עד ומה ראו לומר שים שלום אחר הודאה דאי לא תימא הכי כאי בעי מה ראו לומר שים שלום כו׳ ופי׳ אין לסיים הברכה אשר התחיל אלא ע״כ ה״פ ומה ראו לעשות נשיאות כפים אחר הודאה מה ראו לומר נשיאות כפים אבל אלהינו ואלהי אבותינו נתקן בדורות אחרונים ולא נודע למאי תקניהו לאומרו בנשיאות כפים לפיכך ביוצר ומוסף שהוא ראוי לנשיאות כפים אומרים אותו אבל במנחה דליכא נשיאות כפים א״א אלא שלום רב וכן בערבית ובשבת במנחה אומר שים שלום שיש בו כי במאור פניך נתת לנו תורת חיים שכבר

ישמרנו מן הכל וחננו מאתך וכו׳. בראשי חדשים ובחולו של מועד מוסיף בברכת י״ז בערבית ושחרית ומנחה ומברך אותה בנוסח זה רצה יי׳ אלהינו וכו׳ עד עבודת ישראל עמך אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא וכר ותחזינה עינינו וכו׳. ובחולו של מועד אומר ביום מקרא קדש הזה ביום מועד חג המצות הזה או ביום מועד חג השבועות הזה או ביום מועד חג הסוכות הזה. ביום תענית מברך היחיד ברכת י״ו בנוסח זה שמע קולנו יי׳ אלהינו חום ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפלתנו מלפניך מלכנו ריקם אל תשיבנו עננו אבינו עננו ביום צום תעניתנו כי בצרה גדולה אנחנו אל תסתר פניך ממנו ואל תעלם אזנך משמוע בקשתנו והיה קרוב לשוענו טרם נקרא ואתה תענה נדבר יאתה תשמע כדבר שנאמר והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע כי אתה שומע תפלת כל פה ברוך אתה יי׳ שומע תפלה. ושליח צבור אומר נוסח זה ברכה בפני עצמה אחר ברכה שביעית אומר עננו וכו׳ עד כי אל עונה בעת צרה פודה ומציל בכל עת צרה וצוקה ברוך אתה יי׳ העונה בעת צרה. בתשעה באב מברך ברכת ארבע עשרה בנוסח זה רחם יי׳ עלינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך העיר האבלה החרבה השוממה הנתונה ביד זרים היושבת וראש לה חפוי כאשה עקרה שלא ילדה ויבלעוה לגיונות ויירשוה עובדי פסילים ויתנו נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ על כן ציון במרר תבכה וירושלים תתן קולה לבי לבי על חלליהם מעי מעי על הרוגיהם ראה יי׳ והביטה וראה שוממותיה ונחמנה כי באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה ככתוב ואני אהיה לה נאם יי׳ חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה ברוך אתה יי׳ בונה ירושלים. בפורים מברך ברכת שמנה עשרה בנוסח זה מודים אנחנו לך שאתה הוא יי׳ אלהינו על חיינו המסורים בידך על נשמותינו הפקודות לך על נסיך שבכל יום ויום ועל נפלאותיך שבכל עת כו׳ על הנסים ועל הגבורות ועל התשועות וכו׳. ועל כולם יי׳ אלהינו אנו מודים לך הטוב כי לא כלו וכו׳. בחנוכה מברך ברכה זו בנוסח זה מודים אנחנו לך כו׳ עד ועל נפלאותיך שבכל עת ערב ובוקר וצהרים על הנסים כו׳ עד ואחר כן באו בניך וכו׳. [ג] שליח צבור מברך לעולם ברכה שלישית בנוסח זה נקדישך ונמליכך ונשלש לך קדושה משולשת כדבר האמור על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש יי׳ צבאות מלא כל הארץ כבודו. כבודו וגדלו מלא עולם ומשרתיו שואלים איה מקום כבודו להעריצו לעומתם משבחים ואומרים ברוך כבוד יי׳ ממקומו. ממקומך מלכנו תופיע ותמלוך עלינו כי מחכים אנחנו לך מתי תמלוך בציון בחיינו ובימינו תשכון תתגדל ותתקדש בתוך ירושלים עירך לדור ודור לנצח נצחים ועינינו תראינה במלכות עוזך כדבר האמור בדברי קדשך על ידי דוד משיח צדקך ימלוך יי׳ לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה. לדור ודור נגיד גדלך ולנצח נצחים קדושתך נקדיש ושבחך אלהינו מפינו לא ימוש כי אל מלך גדול וקדוש אתה ברוך אתה יי׳ האל הקדוש. בעת ששליח ציבור אומר בברכה זו וקרא זה אל זה כל העם עונין קדוש קדוש וכו׳. וכשהוא אומר איה מקום כבודו כל העם עונין משבחים ואומרים ברוך כו׳. וכשהוא אומר בחיינו ובימינו כל העם עונין אמן. וכשהוא אומר על ידי דוד משיח צדקך כל העם אומרים ימלוך יי׳ לעולם. וכל אלו הדברים שעונין הצבור הוא קורא עמהן. ולא ינביה קולו בעת שהן עונין עמו. ואחד היחיד ואחד הש״ץ בעשרה ימים שמראש השנה עד יום הכפורים אומר בסוף ברכה זו כאמור ויגבה י״י צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה ברוך אתה י״י המלך הקדוש. שליח ציבור אומר קדיש לעולם קודם כל תפלה ואחר כל תפלה ואחר שאומר סדר היום בכל עת שיאמר סדר היום יתחנן מעט ויאמר קדיש. וכשישלים לקרות בתורה ובכל עת שיתחנן בדברי תחנונים כשיגמור תחנוניו יאמר קדיש:

נוסח הקדיש

יתגדל ויתקדש [א] שמיה רבא בעלמא דברא כרעותיה וימליך מלכותיה ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה ויפרוק עמיה בחייכון וביומיכון ובחייהון דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא יתברך וכו׳. בעת שיאמר שליח ציבור יתגדל ויתקדש שמיה רבא כל העם עונין אמן. ובעת שהוא אומר תחלה ואמרו אמן כל העם עונין אמן יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. ומצות חכמים הראשונים לענות אמן יהא שמיה רבא מברך בכל *כחו של אדם. וכשהוא אומר יתברך כל העם עונין אמן. וכשהוא אומר בריך הוא כל העם עונין אמן. וכשהוא אומר בסוף ואמרו אמן כל העם עונין אמן. וכסדר הזה עונין בכל קדיש וקדיש. קדיש בתרא כל קדיש שאומר שליח ציבור אחר שגומר התפלה שאינו אומר אחריו כלום אלא כל העם שומעין אותו ונפטרין נהגו העם להוסיף בסופו נוסחא זו תתקבל צלותהון ותתעבד בעותהון וצלותהון ובעותהון דכל בית ישראל קדם אבוהון דבשמיא יהא שלמא רבא וסייעתא ופורקנא משמיא עליכון ועלנא ועל קהלהון דישראל ואמרו אמן. עושה שלום במרומיו הוא ברחמיו יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל אמן. קדיש דרבנן כל עשרה מישראל או יתר שעוסקין בתלמוד תורה שעל פה ואפילו במדרשות או בהגדות כשהן מסיימין אומר אחד מהן קדיש בנוסח זה. יתגדל ויתקדש שמיה רבא דעתיד לחדתא עלמא ולאחייא מתייא ולמיפרק חייא ולמיבני קרתא דירושלם ולשכללא היכלא קדישא ולמיעקר פולחנא נוכראה מן ארעא ולאתבא פולחנא דשמיא לאתריה בזיויה ויחודיה וימליך מלכותיה וכו׳ עד ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן. על רבנן ועל תלמידיהון ועל תלמידי תלמידיהון דעסקין באורייתא די באתרא הדין ודי בכל אתר ואתר יהא להון ולכון חינא וחסדא ורחמי וסייעתא ורווחא מקדם אבוהון דבשמיא ואמרו אמן יהא שלמא וכו׳. וזהו הנקרא קדיש דרבנן. מנהגנו להתחנן בנפילת פנים בדברים ופסוקים אלו פעמים בכולן ופעמים במקצתן. לפיכך אני כורע ומשתחוה ומתחנן לפניך אדון העולם אלהי האלהים ואדוני האדונים כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים יי׳ שמעה יי׳ סלחה יי׳ הקשיבה ועשה אל תאחר מה נאמר לפניך השם מה נדבר ומה נצטדק חטאנו עוינו והרשענו ומרדנו וסרנו ממצותיך וממשפטיך לך יי׳ הצדקה ולנו בשת הפנים הושחרו פנינו מפני חטאתינו ונכפפה קומתנו מפני אשמותינו אין לנו פה להשיב ולא מצח להרים ראש אלהי בושתי ונכלמתי להרים אלהי פני אליך כי עוונותינו רבו עד למעלה ראש ואשמתנו גדלה עד לשמים אין בנו מעשים עשה עמנו צדקה למען שמך והושיענו כמו שהבטחתנו על ידי נביאך למען שמי אאריך אפי ותהלתי אחטם לך לבלתי הכריתך לא למענכם אני עושה בית ישראל

הגהות מיימוניות

קראו בתורה וכ״כ ראבי״ה שיש לומר אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה במנחת יום הכפורים ותימה דהא לית בה נשיאות כפים כדאמר פרק בתרא דתענית ושמא טעמא כיון דאם עבר ועלה אין מורידים אותו. אכן הר״ף מצרפת כתב ג״כ שאין לאומרו במנחה ובמנחת יום הכפורים ותענית ציבור אומר ברכנו בברכה לפי שהיו ראוים לכהנים לנשיאות כפים כדמשמע פ״ב דתענית ע״כ דברי מורי רבינו שיחיה. אמנם בסדר רב עמרם לא חלק בא״הה ברכה כלל אלא כתב שבכל שעה מתחיל בשים שלום כרבינו המחבר וכ״כ מורי רבינו שיחיה משמו עיין לעיל בהלכות נשיאות כפים ע״ש: [ג] וכן רבותינו מצרפת אומרים שאין לומר נשם שעשית להם נסים וגבורות וכו׳ לפי שאין תפלה בהודאה וכן נהג מורי רבינו ז״ל ודלא כמנהג הגורס כך ע״כ: [א] הכי אמר רב נחשון גאון כריעות שכורעים בקדיש כיון שאמר יתגדל ויתקדש מיד כורע בחייכון וביומיכון וב׳ זיי דכל בית ישראל כורע ויהא שמיה רבא מברך כורע יתברך כורע ויתהדר ויתעלה כורע עושה שלום במרומיו כורע כריעה של רשות היא והללו ארבע כריעות כנגד ארבע (כריעות) [שמות] שבפסוק זה כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים וגו׳ ויהא שמיה רבא מברך כנגד גדלו לה׳ אתי ונרוממה שמו יחדיו:

ישראל כי אם לשם קדשי אשר חללתם בגוים אשר באתם שם לא לנו יי׳ לא לנו כי לשמך תן כבוד על חסדך על אמתך למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם אנא יי׳ אל תפן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל חטאתו סלח נא לעון העם הזה כגודל חסדך וכאשר נשאתה לעם הזה ממצרים ועד הנה וסלחת לעוננו כי רב הוא. יי׳ שמעה יי׳ סלחה יי׳ הקשיבה ועשה ואל תאחר למענך אלהי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך: נהגו העם להתחנן אחר נפילת פנים כשמגביה פניו מן הקרקע בפסוקים אלו. ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו זכר רחמיך יי׳ וחסדיך כי מעולם המה אל תזכור לנו עונות ראשונים מהר יקדמונו רחמיך כי דלונו מאד. קומה עזרתה לנו ופדנו למען חסדך יהי חסדך יי׳ עלינו כאשר יחלנו לך אם עונות תשמר יה יי׳ מי יעמוד כי עמך הסליחה למען תורא יי׳ הושיעה המלך יעננו ביום קראנו כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך. וכן נהגו העם להתחנן אחר סדר היום בתחנונים אלו. יי׳ אלהי אברהם יצחק וישראל אבותינו שמרה זאת לעולם ליצר מחשבות לבב עמך והכן לבבם אליך והוא רחום יכפר עון וגו׳ כי אתה יי׳ טוב וסלח ורב חסד לכל קוראיך צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע ישוב ירחמנו יכבוש עוונותינו וגו׳ ברוך יי׳ יום יום יעמס לנו האל ישועתנו סלה יי׳ צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה יי׳ צבאות אשרי אדם בוטח בך. ברוך אדוננו ברוך בוראנו ברוך שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת על ידי משה רבינו וחיי עולם נטע בתוכנו הרחמן יפתח לבנו לתלמוד תורתו ויתן בלבנו אהבתו ויראתו ותורתו לעשות רצונו ולעובדו בלבב שלם ובנפש חפצה למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה כן יהי רצון ורחמים מלפניך יי׳ אלהינו שנחיה לשמור חקיך בעולם הזה ולימות המשיח כדי שנזכה ונירש טוב לחיי העולם הבא למען יזמרך כבוד ולא ידום יי׳ אלהי לעולם אודך. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי׳ צורי וגואלי: נהגו מקצת העם לקרוא בכל יום אחר תחנונים אלו שיר מזמור שהיו הלוים אומרים בבית המקדש באותו היום וקורין לדוד אליך יי׳ נפשי אשא כל המזמור. וקורין אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום וכו׳. אין כאלהינו אין כאדוננו אין כמלכנו אין כמושיענו מי כאלהינו מי כאדוננו מי כמלכנו מי כמושיענו נודה לאלהינו נודה לאדוננו נודה למלכנו נודה למושיענו אתה הוא אלהינו אתה הוא אדוננו אתה הוא מלכנו אתה הוא מושיענו אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת דורשיך יי׳ כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם יי׳ אלהינו לעולם ועד. כבר אמרנו בספר הזה שבימי השבתות וימים טובים מתפלל אדם בכל תפלה שבע ברכות שלש ראשונות ושלש אחרונות וברכה אחת אמצעית מעין היום. ובראש השנה וביום הכפורים של יובל מתפלל באמצע שלש ברכות ובתפלת מוסף בלבד. ונמצא מתפלל במוסף בשני ימים אלו תשע ברכות. ובמוסף ראש חדש ובמוסף חולו של מועד מתפלל שבע שלש ראשונות ושלש אחרונות וברכה אחת באמצע:

וזהו נוסח כל הברכות האמצעיות

ברכה אמצעית של לילי שבת אתה קדשת את יום השביעי לשמך תכלית מעשה שמים וארץ וברכתו מכל הימים וקדשתו מכל הזמנים כאמור ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו וגו׳. אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו וכו׳. ברכה אמצעית של יוצר ישמח משה במתנת חלקו כי עבד נאמן קראת לו כליל תפארת בראשו נתת בעמדו לפניך על הר סיני הוריד בידו שני לוחות אבנים וכתוב בהן שמירת שבת וכן כתוב בתורתך ושמרו בני ישראל כו׳. ישמחו במלכותך שומרי שבת קוראי עונג עם מקדשי שביעי. אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו כו׳ עד ברוך אתה יי׳ מקדש השבת. ברכה אמצעית של מוסף שבת. למשה צוית על הר סיני מצות שבת שמור וזכור ובו צויתנו יי׳ אלהינו להקריב לך קרבן מוסף כראוי יהי רצון מלפניך יי׳ אלהינו שתעלנו לארצנו וכו׳ ואת מוסף יום המנוח הזה נעשה ונקריב כו׳ עד על ידי משה עבדך ולא נתתו מלכנו לגויי הארצות ולא הנחלתו מלכנו לעובדי אלילים גם במנוחתו לא ישכנו ערלים לבית ישראל נתתו זרע ישורון אשר בם בחרת חמדת ימים אותו קראת אלהינו ואלהי אבותינו רצה נא במנוחתנו כו׳ עד ברוך אתה יי׳ מקדש השבת. ברכה אמצעית של מנחת שבת אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ עטרת תהלה ועטרת ישועה לעמך נתת אברהם יגל יצחק ירנן יעקב ובניו ינוחו בו מנוחה שלימה שאתה רוצה בה יכירו בניך וידעו כי מאתך היא מנוחתם תנחילנו אבינו ואל תהי צרה ויגון ביום מנוחתנו אלהינו ואלהי אבותינו וכו׳. ברכה אמצעית של מוסף ר״ח. ראשי חדשים לעמך נתת זמן כפרה לכל תולדותם להיותם מקריבים לפניך זבחי רצון ושעירי חטאת לכפר בעדם זכרון לכולם יהיו תשועת נפשם מיד שונא מזבח חדש בציון תכין ועולת ראש חדש נעלה עליו שירי דוד נשמע בעירך האמורים לפני מזבחך אהבת עולם תביא להם וברית אבות לבנים תזכור אלהינו ואלהי אבותינו מפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו יהי רצון מלפניך יי׳ אלהינו שתעלנו לארצנו ואת מוסף יום ראש החדש הזה כו׳ עד על ידי משה עבדך יהי רצון מלפניך יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו שתחדש עלינו את ראש החדש הזה לטובה ולברכה לחן ולחסד ולרחמים לחיים ולשלום ויהי ראש החדש הזה קץ וסוף לכל חטאתינו וצרותינו תחלה וראש לפדות נפשנו כי בעמך ישראל מכל האומות בחרת וראשי חדשים להם נתת ברוך אתה יי׳ מקדש ישראל וראשי חדשים. ברכה אמצעית ממוסף ראש חדש שחל להיות בשבת. אתה יצרת עולמך מקדם כלית מלאכתך ביום השביעי בחרת בנו מכל העמים ורצית בנו מכל הלשונות וקדשתנו במצותיך וקרבתנו מלכנו לעבודתך ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת ותתן לנו יי׳ אלהינו שבתות למנוחה ויום ראש חדש הזה לכפר בעדנו שחטאנו לפניך ומפני חטאינו וכו׳ עד ומוספים כהלכתן ואת מוספי יום המנוח הזה ויום ראש החדש הזה נעשה ונקריב את קרבנות חובותינו תמידין כסדרן כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך יהי רצון מלפניך יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו שתחדש וכו׳ עד לפדות נפשנו רצה נא במנוחתנו וקדשנו במצותיך כו׳ עד וינוחו בם כל ישראל אוהבי שמך ברוך אתה יי׳ מקדש השבת וישראל וראשי חדשים. ברכה אמצעית של יום טוב של פסח ערבית שחרית ומנחה. אתה בחרתנו מכל העמים אהבת אותנו ורצית בנו מכל הלשונות וקדשתנו במצותיך וקרבתנו מלכנו לעבודתך ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת ותתן לנו יי׳ אלהינו מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את יום טוב מקרא קדש הזה את יום חג המצות הזה זמן חירותנו באהבה זכר ליציאת מצרים אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא כו׳ והשיאנו יי׳ אלהינו את ברכת מועדיך לחיים ולשלום כאשר אמרת ורצית לברכנו כן תברכנו סלה ותן חלקנו בתורתך ושמח נפשנו בישועתך וכו׳ ברוך אתה יי׳ מקדש ישראל והזמנים. ברכה אמצעית

אמצעית ממוסף הפסח. אתה בחרתנו מכל העמים כו׳ עד זכר ליציאת מצרים ומפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו ואין אנו יכולין לעלות להראות ולהשתחוות לפניך בבית בחירתך בנוה הדרך בבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו מפני היד שנשתלחה במקדשך יהי רצון מלפניך יי׳ אלהינו שתשוב ותרחם עליו ועלינו ברחמיך הרבים ותקבץ פזורינו מבין הגוים ונפוצותינו כנס מירכתי ארץ והביאנו לציון עירך ברנה ולירושלים בית מקדשך בשמחת עולם ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן ואת מוסף יום טוב מקרא קדש הזה יום חג המצות הזה נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מלך רחמן רחם עלינו וכו׳ והשיאנו וכו׳ ברוך אתה יי׳ מקדש ישראל והזמנים. ובנוסח הזה הוא מתפלל בחג שבועות ובחג הסוכות בלא חסרון ובלא יתר. אלא שבחג השבועות הוא אומר את יום טוב מקרא קדש הזה את יום חג השבועות הזה זמן מתן תורתנו באהבה זכר ליציאת מצרים. ובמוסף הוא אומר ואת מוסף יום טוב מקרא קדש הזה יום חג השבועות הזה. וכן בסוכות הוא אומר את יום טוב מקרא קדש הזה יום חג הסוכות הזה זמן שמחתנו באהבה וכו׳. ובשמיני עצרת אומר את יום טוב מקרא קדש הזה את יום חג שמיני עצרת הזה זמן שמחתנו כו׳. וכן במוסף אומר ואת מוסף יום טוב מקרא קדש הזה יום חג שמיני כו׳. ואם חל יום טוב להיות בשבת אומר אתה בחרתנו כו׳ עד ותתן לנו יי׳ אלהינו שבתות למנוחה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את יום המנוח הזה ואת יום טוב מקרא קדש הזה את יום פלוני כו׳. וכן במוסף אומר ואת מוספי יום המנוח הזה כו׳. ועל דרך זו הוא מזכיר השבת בראש השנה וביום הכפורים אם חלו להיות בשבת בין בשאר תפלות בין במוסף וחותם בכל התפלות של שלש רגלים מקדש השבת וישראל והזמנים. ובראש [א] השנה חותם מלך על כל הארץ מקדש השבת וישראל ויום הזכרון. וביום הכפורים מלך על כל הארץ מקדש השבת וישראל ויום הכפורים. ראש השנה. נהגו רוב העם מראש השנה ועד יום הכפורים להוסיף בכל תפלה בעשרת הימים בברכה ראשונה מוסיפים זכרנו לחיים כו׳ ברוך אתה יי׳ מגן אברהם. ומוסיפין בברכה שנייה מי כמוך אב הרחמים זוכר יצוריו ברחמים ברוך אתה יי׳ מחיה המתים. ומוסיפין בברכת י״ח זכור רחמיך וכו׳. ובברכה אחרונה מוסיפין ובספר חיים וכו׳. ובתפלת נעילה של יום הצום אומר בברכה זכרנו לחיים חתמנו וכל אלו התוספות מנהג מקומות. ויש מקומות שנהגו שלא יוסיפו דבר. מנהג פשוט שמברכין ברכה שלישית בנוסח זה בשני ימים של ראש השנה בכל תפלה ותפלה מארבע התפלות וכן נהגו מקצת לברך אותה באותו הנוסח בכל תפלה ותפלה מחמש תפלות של יום הכפורים וזהו נוסחה. אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל יום יהללוך סלה. ובכן תן פחדך יי׳ אלהינו על כל מעשיך ואימתך על כל מה שבראת וייראוך כל המעשים וישתחוו לפניך כל הברואים ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם כו׳. ובכן תן כבוד לעמך תהלה ליראיך ותקוה טובה לדורשיך ופתחון פה למיחלים לך שמחה לארצך ששון לעירך וצמיחת קרן לדוד עבדך ועריכת נר לבן ישי משיחך במהרה בימינו. ואז צדיקים יראו וישמחו וישרים יעלוזו וחסידים כו׳ ככתוב בדברי קדשך ימלוך יי׳ לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה וכתוב ויגבה יי׳ וגו׳ ברוך אתה יי׳ המלך הקדוש. ברכה אמצעית של ראש השנה ערבית שחרית ומנחה. אתה בחרתנו מכל העמים כו׳. ותתן לנו יי׳ אלהינו את יום טוב מקרא קדש הזה זכרון תרועה באהבה זכר ליציאת מצרים. אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא כו׳. [ב] אלהינו ואלהי אבותינו מלוך על כל העולם כולו בכבודך והנשא על כל הארץ ביקרך והופע בהדר גאון עוזך על כל יושבי תבל ארצך וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו ויאמר כל אשר רוח ונשמה באפו יי׳ וכו׳ קדשנו כו׳. ברוך אתה יי׳ מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון. ברכה ראשונה משלש ברכות אמצעיות של מוסף ראש השנה. אתה בחרתנו ומפני חטאינו כו׳ ואת מוספי כו׳ כמו שכתוב. עלינו [ג] לשבח לאדון הכל לתת גדולה ליוצר בראשית שלא עשנו כגויי הארצות וכו׳. אוחילה לאל אחלה פניו אשאלה ממנו מענה לשון אשר בקהל עם אשירה עוזו אביעה רננות בעד מפעליו כו׳. ברוך אתה יי׳ למדני חוקיך. על כן נקוה לך יי׳ אלהינו לראות מהרה בתפארת עוזך וכו׳. אלהינו ואלהי אבותינו מלוך כו׳ ברוך אתה יי׳ מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון. היום הרת עולם היום יעמיד במשפט כל יצורי עולם אם כבנים אם כעבדים אם כבנים רחמנו כרחם אב על בנים אם כעבדים עינינו לך תלויות וכו׳. ברכה שנייה אתה זוכר מעשה עולם ופוקד כל יצורי קדם כו׳ כי זוכר הנשכחות אתה הוא מעולם ואין שכחה לפני כסא כבודך ועקדת יצחק לזרעו תזכור וכו׳. היום הרת עולם היום יעמיד במשפט כל יצורי עולם אם כבנים אם כעבדים אם כבנים רחמנו כרחם אב על בנים כו׳. ברכה שלישית אתה נגלית בענן כבודך על עם קדשך לדבר עמם מן השמים השמעתם קולך כו׳ כי אתה שומע כו׳ ברוך אתה יי׳ שומע תרועה. היום

הרת

הגהות

[א] כשחל ר״ה ביום שני או ביום שלישי מקדימין שבוע אחד להשכים. פתיחת יום ראשון ה׳ אלהי הצבאות. אנשי אמנה ואין אומרים פתיחה יותר אך בין כסה לעשור אומרים פתיחה בכל יום. ורגילין בכל יום ראשון לומר במוצאי יום מנוחה ה׳ סליחות בכל יום לכל הפחות. בערב ר״ה משכימין הרבה לומר י״ג סליחות לכל הפחות עם הפזמון ה׳ אלהי הצבאות. אדון כתקח. אומץ יוסף. אדון בפקדך. אך במתח דין. אנוש רימה. אשפוך שיחי. אדון דין אם ידוקדק. אך בך. איה כל נפלאותיך. שוממתי ברוב יגוני. אלהים אין בלתך. אוילי המתעה. אורך ואמתך. אלהים אל דמי. את הקול. עזרת אמונים. שופט כל הארץ. חטאנו. אלה אזכרה. זכור ברית. וידוי דרב סעדיה גאון. ובכן. ואין אומרים תחנה ולמנצח. וביום ר״ה אומרים והחיות ישוררו ואבינו מלכנו בשני הימים כשחלים בחול. בצום גדליה פתיחה ה׳ אלהי הצבאות. את ה׳ בהמצאו. ושאר המתוקן לעשרת ימי תשובה ובכל יום פתיחה ועזרת ותחנון. יום שלפני ערב יוה״כ ה׳ שמרי לתחנון. עיוה״כ אומר סדר ערב ר״ה בלא אשפוך שיחי. עזרה. אהבת עוז. פזמון ירצה צום עמך. זכור ברית. וידוי. מתחילין אנא הבט ומתודין פעם אחת ואומרים משיח צדקך. אל רחום שמך עד סוף וקדיש. ואין אומרים לא תחנון ולא תחנה לא בסליחות ולא בתפלה ולא למנצח אבל אבינו מלכנו אומרים במנחה. עיוה״כ באים לב״ה ומתפללים מנחה ומתוודים עד אלהי עד שלא נוצרתי והחזן אינו אומר וידוי ולא תחנה ולא אבינו מלכנו ואומר קדיש ולוקין ואוכלים סעודה מפסקת. בליל יום כפור קודם שיעמוד החזן מתירים חרם לעבריינים להתפלל עמהם ומתעטף החזן ואומר כל נדרי שלש פעמים והקהל בלחש עמו וכשמסיים פעם ג׳ אומר ונסלח לכל עדת בני ישראל ואין אומר ככתוב בתורתך ואחר כך אומר שהחיינו ואומר ברכו ואחר תפלת ערבית אם הוא שבת אומר ויכולו ומסיים מגן אבות בדברו מקדש השבת ואינו מזכיר יום הכפורים ואח״כ אומר יעלה תחנוננו שועתנו רינוננו קולנו צעקתנו פדיוננו עתירתנו סליחותנו נאקתנו כו׳ אליך ואז יתחיל פסוקי דרחמי כסדר הכתוב לפניו פתיחה ה׳ אלהי הצבאות שבע פעמים י״ג מדות ומתחיל סלח נא אשמות. תומת צורים. דרכך אלהינו. הרי ד׳. ובאותך אדרוש יפסיק שלש פעמים הרי שבעה פעמים י״ג מדות ומתחיל ודוד עבדך וידוי על חטא אבינו מלכנו אם היה בחול קדיש ויוצאים מב״ה. שחרית מתחיל ביוצר תפותח לנו ואומר והחיות תקרוב״ץ כסדר והרהיטים וכשמגיע באל מלך חנון

מיימוניות

ורחום אתה אומר סלח לנו אבינו אם ירצה אומר כי על רחמיך הרבים ואומר סליחות י״ג פעמים י״ג מדות ומתחיל אפס מזית. אנא השם. אנא הוא. אמנם אלהי עולם. אדון בפקדך. אך במתח דין. אנוש רימה. אשפוך שיחי. אדון דין אם ידוקדק. אל באפך. אורך ואמתך. אלהים אין בלתך. אורח צדקה. עזרת אמונים. פזמון שופט כל הארץ. אם אשמינו. וידוי על חטא. א״מ פרי״ש וקורין ששה באחרי מות עד ויעש כאשר צוה ה׳ את משה ולמפטיר ובעשור לחדש ומפטיר ואמר סולו. למוסף אומר שושן עמק וכל הסדר ומפני חטאינו ועלינו לשבח. אוחילה אמיץ כ״ח סליחות איך אשא ראש. אבל אנחנו. אמנם אנחנו. אני הוא השואל. אכפרה פני מלך רב. ארח דין אם ידוקדק. עקידה. אמונת אומן. אז אהבת עוז. פזמון ה׳ שמעה. חטאנו. גדול עוני. ואין אומרים אבינו מלכנו וקורין כמעשה ארץ מצרים עד סוף סדרה ומפטיר ביונה ואומר על התורה כמו ביוצר ומתפלל תפלת המנחה כמו ליוצר וכל הסדר עד אל מלך חנון ורחום אתה ומתחיל כי על רחמיך הרבים. סליחות אדון כתקח מועד. אל ימעט. אלהים אל דמי. ושאר סליחות ממטבע רבינו מאיר. עקידה. אמונת אומן. פזמון רועת ישראל. חטאנו. אלה אזכרה. ורבינו מאיר הנהיג שלא לומר א״מ עד נעילה כדי שלא לאחר המנחה להתפלל נעילה ביום שהכהנים עולים לדוכן ביום ואחר כך א״מ ומושכו עד הלילה וכן אנו נוהגין במנחה. ולאחר סיום תפלת המנחה אומר קדיש ופותח באשרי ואומר ובא לציון ואומר קדיש ומתפלל תפלת נעילה ובמקום כתבנו אומר חתמנו אבל במקום זוכר לא יאמר חותם רק במקום כתיבה ויאמר אתה נותן יד לפושעים ובמקום סליחות יאמר פזמונים ואומר שמע ישראל והכהנים עולים לדוכן ומסיים תפלתו ותוקע תקיעה אחת ואומר והוא רחום ותפלת ערבית כמו שאומר בחול ואם מוצאי שבת הוא אומר ויתן לך ומבדיל על הכוס ומברך על האור ששבת בנר דולקת וכן נהגו בנורנבער״ק ובמנחה אומר אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה אע״פ שאין בו דוכן ע״כ: [ב] ואין אומרים והשיאנו וכ״כ רבי אלעזר הלוי וראב״ן וכן עמא דבר ודלא כרב עמרם גאון ורב יצחק ב״ר יהודה ורבי אלעזר הגדול ורבי משה ב״ר משולם שהיו רגילין לומר והשיאנו בר״ח וביוה״כ וכן איתא בתשובת רבינו שר שלום גאון דמנהג בשתי ישיבות לומר מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון בין בתפלה בין בקידוש היום: [ג] קבלה בשם הר״א מוורמיש״א כשיאמר הקהל הוא אלהינו יאמר החזן אלו הפסוקים אתה הראית לדעת כי ה׳ הוא האלהים אין עוד מלבדו וידעת היום והשבות אל

הרת עולם כו׳ ככתוב למעלה. ברכה אמצעית של צום יום הכפורים בערבית ושחרית ומנחה ונעילה אתה בחרתנו כו׳. ותתן לנו יי׳ אלהינו את יום הכפורים הזה ואת יום מקרא קדש הזה למחילה וכו׳. אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבוא יגיע יראה וירצה ישמע ויפקד ויזכר לפניך זכרוננו זכרון אבותינו זכרון ירושלים עירך וזכרון משיח בן דוד וכו׳. אלהינו ואלהי אבותינו מחול לעונותינו וכו׳. אלהינו ואלהי אבותינו מלוך כו׳. קדשנו כו׳. ודברך אמת וקיים כו׳ ברוך אתה יי׳ מלך על כל הארץ מלך מוחל וסולח וכו׳. ברכה אמצעית של מוסף אתה בחרתנו ומפני חטאינו ואת מוספי יום מקרא קדש הזה נעשה ונקריב לפניך כמצות רצונך כו׳. אלהינו ואלהי אבותינו מחול לעונותינו ביום צום הכפורים הזה מחה והעבר פשעינו כו׳ עד ומבלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח וכו׳. אלהינו ואלהי אבותינו מלוך על כל העולם כולו בכבודך והנשא על כל הארץ ביקרך והופע בהדר גאון עוזך וכו׳. עד ומלכותו בכל משלה קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך ושבענו מטובך ושמחנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת ודברך כו׳. עד ברוך אתה יי׳ מקדש ישראל ויום הכפורים. נהגו העם בכל תפלות המוספין כשהוא אומר כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מזכיר קרבנות אותו היום כמו שהם כתובים בתורה וקורא אותם הפסוקים [ד] ואם לא הזכיר כיון שאמר כמו שכתבת עלינו בתורתך [ס] שוב אינו צריך:

נוסח הוידוי

אלהינו ואלהי אבותינו תבא לפניך תפלתנו ואל תתעלם מתחנתנו שאין אנו עזי פנים וקשי עורף שנאמר לפניך צדיקים אנחנו ולא חטאנו אבל אנחנו ואבותינו אשמנו בגדנו גזלנו דברנו דופי העוינו והרשענו זדנו חמסנו כו׳. עד כי אמת עשית ואנחנו הרשענו. מה נאמר לפניך יי׳ אלהינו יושב מרום ומה נספר לפניך שוכן שחקים הלא הנסתרות והנגלות אתה יודע. אתה יודע רזי עולם ותעלומות סתרי כל חי אתה חופש כל חדרי בטן ובוחן כליות ולב אין כל דבר נעלם ממך ואין נסתר מנגד עיניך. ובכן יהי רצון מלפניך יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו שתמחול לנו על כל חטאתינו ותכפר לנו על כל עונותינו ותסלח לנו על כל פשעינו. על חטא שחטאנו לפניך באונס וע״ח ש״ל בבלי דעת. ע״ח ש״ל בגלוי וע״ח ש״ל בדעת ובמרמה. ע״ח ש״ל בהרהור הלב וע״ח ש״ל בוידוי פה. ע״ח ש״ל בזדון וע״ח ש״ל בחוזק יד. ע״ח ש״ל בטומאת שפתים וע״ח ש״ל ביצר הרע. ע״ח ש״ל ביודעים וע״ח ש״ל בלא יודעים. ע״ח ש״ל בכחש ובכזב וע״ח ש״ל בלשון הרע. ע״ח ש״ל במראית העין וע״ח ש״ל בנשך ובמרבית. ע״ח ש״ל בשיח שפתותינו וע״ח ש״ל בעינים רמות. ע״ח ש״ל בפתחון פה וע״ח ש״ל בצעדי רגלים. ע״ח ש״ל בקפיצת יד וע״ח שח״ל ברצון ובדעת. ע״ח שח״ל בשגגה וע״ח שח״ל בתמהון לבב. על חטאים שאנו חייבין עליהם חטאת. ע״ח שח״ע עולה. (ע״ח שח״ע קרבן). ע״ח שח״ע אשם ודאי. ע״ח שח״ע אשם תלוי. ע״ח שח״ע קרבן עולה ויורד. ע״ח שח״ע עשה. ע״ח שח״ע לא תעשה* שנתקו לעשה. ע״ח שח״ע מיתה בידי שמים. ע״ח שח״ע כרת. ע״ח שח״ע מלקות. ע״ח שח״ע ארבע מיתות בית דין סקילה שריפה הרג וחנק. על הגלוים לנו ועל שאינן גלוים לנו הגלוים לנו כבר אמרנום לפניך יי׳ אלהינו ושאינם גלוים לנו כל חטאינו אתה יודע כל הנסתרות ככתוב הנסתרות ליי׳ אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם וכו׳. כי אתה סולחן לישראל מן העולם ומוחלן לשבטי ישורון ומבלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח. [א] אלהי עד שלא נוצרתי איני כדאי ועכשיו שנוצרתי כאלו לא נוצרתי עפר אני בחיי קל וחומר במיתתי הרי אני לפניך יי׳ אלהי ככלי מלא בושה וכלימה יהי רצון מלפניך שלא אחטא עוד ומה שחטאתי מחה ברחמיך הרבים אבל לא על ידי יסורין. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי׳ צורי וגואלי. כסדר הזה מתודה בערבית שחרית ומוסף ומנחה בין יחיד בין שליח ציבור. אלא שהיחיד אומר וידוי זה אחר תפלתו אחר שגומר שים שלום קודם שיפסיע שלש פסיעות ושליח ציבור אומרו בתוך ברכה אמצעית קודם שיאמר אלהינו ואלהי אבותינו מחול לעונותינו מתודה וידוי כסדר הזה ואחר כך אומר מחול לעונותינו ביום צום הכפורים: בנעילה מתודה כסדר הזה. מה נאמר לפניך יושב מרום כו׳ כי עונותינו רבו מלמנות כו׳ מה אנו מה חיינו מה חסדנו מה צדקנו מה מעשינו מה נאמר לפניך יי׳ אלהינו הלא כל הגבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו וחכמים כבלי מדע ונבונים כבלי השכל כי כל מעשינו תהו וימי חיינו הבל לפניך ככתוב ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל. אבל אתה הבדלת אנוש מראש ותכירהו לעמוד לפניך כי מי יאמר לך מה תעשה ואם יצדק מה יתן לך ותתן לנו יי׳ אלהינו את יום הכפורים הזה קץ מחילה לכל חטאתינו למען נחדל מעושק ידינו ונשוב לעשות חוקי רצונך בלב שלם כדבר שנאמר דרשו יי׳ בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל יי׳ וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח ואתה אלוה סליחות טוב ומטיב חנון ורחום ארך אפים ורב חסד מרבה להטיב רוצה בתשובתן של רשעים ואין אתה חפץ במיתתן ככתוב חי אני נאם יי׳ אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל. השיבנו וקבלנו ומחול לנו וסלח כגודל חסדך. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי׳ כו׳. עושה שלום וכו׳:

נוסח ברכת המזון

ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם הזן את העולם כולו בטובו בחן ובחסד וברחמים ומפרנס לכל כאמור פותח

*[נב״י ע״ח שח״ע לא תעשה]

הגהות מיימוניות

אל לבבך כי ה׳ הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ואין עוד. שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד. הן לה׳ אלהיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה. כי ה׳ אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד. כי שם ה׳ אקרא הבו גודל לאלהינו. יהי שם ה׳ מבורך מעתה ועד עולם ע״כ: [ד] וכן הגיה ר״ת במחזור שלו אבל להזכיר במוסף של ר״ח ובראשי חדשיכם אין צריך וכו׳ כתב בערוך בערך חדש איזהו חג שהחדש מתכסה בו שאין אומרים ובראשי חדשיכם לא בתפלה ולא בזולתה. מורי פירש כגון בברכות וקרבנות שאומר אחריו. ציין בתוספתא בשילהי מפילתין כפרק בכל מערבין וכן הורו כל גאוני לותי״ר וכן ר״י אלפס וכן רב עמרם גאון ורב האי. ור״ת כתב בספר חפץ שאין להזכיר של ר״ח וכן איתא בירושלמי בריש שבועות חד בר נש עבר קומי תיביתא בריש שתא לא אדכר דריש ירחא וקלסוניה וסיים בספר חפץ כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט. ואיתא נמי בירושלמי כיון שאמר בס״פ בשופרות וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם כמו (שעושים בשבת ור״ח) [שהזכיר בה ר״ח] וז״ל רשב״ם אשר כתב על לשון האלפס אני שמואל מוסיף כי רבו מחלוקות על זאת באשכנז ורבינו שלמה זקיני וקצת מרבותיו אומרים ה״מ כשאומר מוספי יום הזכרון הזה ולא הזכיר פסוקי המוספין כדקי״ל דמשאמר ככתוב בתורתך שוב אינו צריך אבל אם בא להזכיר המקראות צריך להזכיר גם פסוקי של ר״ח וכ״נ ע״כ: [ס] בירושלמי שלח להו רב יסא אע״פ ששלחנו לכם סדר המועדות פירוש בתפלות אל תשנו מנהג אבותיכם נוחי נפש ע״כ: [א] הר״י לא התם בא״י האל הסולחן וכן מצאתי בפסקי הגאונים וראיה הא דאמרינן בע״מא ביום הכפורים מתפלל שבע ומתודה ואם איתא הויין ח׳ ועוד הרי ש״צ אינו אומר והיאך אומר יחיד הא אין יחיד קובע ברכה לעצמו וכ״ש שאפילו האומר ביום הכפורים במנחה של ערב יום הכפורים כשמתודה אינו אומר דעדיין אינו יום סליחה וכן הנהיג מורי רבינו זצ״ל ודלא ככתוב בת ספות ריב״א שפסק שצריך לחתום מדאמר פרק בתרא דיומא אם בא לחתום חותם. מנהג קדמונים ככל אשר כתב רבינו המחבר רק הלשון הוא משונה קצת הנה והנה. ואתה נותן לא הזכיר וגם כתב בה״ג דלא גמיר אתה יודע אתה נותן אומר בצלותיה אתה מבין. כתב רב עמרם והנהיג בשתי ישיבות לאומרו ערבית ושחרית ומנחה וכן נוהגין בקולוני״א אבל במגנצ״א אין אומרים אותו אלא בערבית וסדר עבודת היום אין נוהגין לומר אלא במוסף וכן כתב בה״ג בשם רב עמרם וראבי״ה ורב אברינ״ק וכל קדמונינו: ויעבר כתוב בתשובת הגאונים מנהג של ישיבה בשחרית אומר שבעה ויעבר. ובמוסף ובמנחה ו׳. בנעילה שלשה. מיהו אנן לא נהגינן הכי וקבלתי אני שבתפלת יוצר יש לומר שלשה עשרה ו׳ עבור כנגד י״ג מדות אבי״ה. כתב רב עמרם שאחר תפלת מוסף פותח באשרי כדי להפסיק בין תפלת מוסף לתפלת המנחה ואין אנו נוהגין כן אלא בין תפלת מנחה לתפלת נעילה אני אומר אותו כדלקמן במקומו בהלכ׳ת יום הכפורים ע״ב:

מגדל עוז

כיון שאמר וכתובתך עד שוב אינו צריך. סוף מסכת ר״ס:

פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון ומכין מזון לכל בריותיו אשר ברא ברוך אתה יי׳ הזן את הכל. נודה לך יי׳ אלהינו ונברכך מלכנו כי הנחלת את אבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורה על שהוצאתנו מארץ מצרים ופדיתנו מבית עבדים על תורתך שלמדתנו על חוקי רצונך שהודעתנו על כולם יי׳ אלהינו אנו מודים לך ומברכים את שמך כאמור ואכלת ושבעת וברכת את יי׳ אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך ברוך אתה יי׳ על הארץ ועל המזון. רחם יי׳ אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו ומלכות דוד משיחך תחזיר למקומה בימינו ובנה ירושלים בקרוב כאשר דברת ברוך אתה יי׳ בונה ברחמיו את ירושלים. ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם האל אבינו מלכנו אדירנו בוראנו גואלנו קדושנו קדוש יעקב המלך הטוב והמטיב שבכל יום ויום גומלנו חן והסד ורחמים וכל טוב. הרחמן ישתבח לדור דורים. הרחמן יתפאר לנצח נצחים. הרחמן יזכנו לימות המשיח ולבנין בית המקדש ולחיי העולם הבא. מגדול ישועות מלכו וגו׳ כפירים רשו ורעבו וגו׳ הודו ליי׳ כי טוב כי לעולם חסדו:

המפטיר בנביא מברך לפניה. ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם אשר בחר בנביאים טובים ורצה בדבריהם הנאמרים באמת. ברוך אתה יי׳ הבוחר בתורה ובמשה עבדו ובישראל עמו ובנביאי האמת והצדק. ומברך לאחריה ברוך אתה יי׳ אלהינו מלך העולם צור כל העולמים צדיק בכל הדורות האל הנאמן האומר ועושה מדבר ומקיים אשר כל דבריו אמת וצדק נאמן אתה הוא יי׳ אלהינו ונאמנים דבריך ודבר אחד מדבריך אחור לא ישוב ריקם כי אל נאמן אתה ברוך אתה יי׳ האל הנאמן בכל דבריו. רחם על ציון כי היא בית חיינו ולעגומת נפש *(תושיע) מהרה בימינו ותבנה מהרה ברוך אתה יי׳ בונה ירושלים. את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך ברוך אתה יי׳ מגן דוד. על התורה ועל העבודה ועל הנביאים ועל יום המנוח הזה שנתת לנו יי׳ אלהינו לקדושה לכבוד ולתפארת על הכל אנו מברכין שמך ברוך אתה יי׳ מקדש השבת. וביום טוב הוא אומר ועל יום טוב מקרא קדש הזה שנתת לנו לששון ולשמחה ברוך אתה יי׳ מקדש ישראל והזמנים. ואם היה שבת ויום טוב כולל שניהם וחותם מקדש השבת וישראל והזמנים. כנוסח שהוא חותם בתפלה בברכה אמצעית באותו היום כך הוא חותם בברכה אחרונה זו. (העניינות שנהגו רוב העם לקרות מן הנביאים בכל שבת ושבת ומפטירין בהן ואלו הן.) בראשית. הן עבדי אתמך בו עד אלה הדברים עשיתים ולא עזבתים בישעיה. תולדות נח. רני עקרה לא ילדה עד הטו אזנכם ולכו אלי בישעיה. לך לך. ואל מי תדמיוני ואשוה עד כי אני יי׳ אענם אלהי ישראל בישעיה. וירא אליו. ואשה אחת מנשי בני הנביאים עד ותשא את בנה ותצא במלכים. ויהיו חיי שרה. תחלת הספר עד יחי אדוני המלך לעולם במלכים. תולדות יצחק. משא דבר יי׳ אל ישראל ביד מלאכי עד וערבה ליי׳ מנחת וגו׳ בתרי עשר. ויצא יעקב. ועמי תלואים למשובתי עד ובנביא העלה בתרי עשר. וישלח יעקב חזון עובדיה עד סוף ספרו בתרי עשר. וישב יעקב. על שלשה פשעי ישראל עד אריה שאג מי לא יירא בתרי עשר. ויהי מקץ ויקץ שלמה והנה חלום עד ויהי המלך שלמה מלך במלכים. ויגש אליו. ואתה בן אדם קח לך עץ אחד עד וידעו הגוים כי אני יי׳ ביחזקאל. ויחי יעקב. ויקרבו ימי דוד למות עד ושלמה ישב על כסא דוד אביו במלכים. ואלה שמות. בן אדם הודע את ירושלים עד ויצא לך שם ביחזקאל. וארא. *(ולא יהיה עוד לבית) ישראל עד ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל ביחזקאל. בא אל פרעה. משא מצרים עד אשר ברכו ה׳ צבאות בישעיה. ויהי בשלח. שירת דבורה מן ויכנע אלהים עד ותשקוט הארץ ארבעים שנה בשופטים. וישמע יתרו בשנת מות המלך עוזיהו עד למרבה המשרה בישעיה. ואלה המשפטים. הדבר אשר היה אל ירמיהו עד לא יכרת איש ליונדב בן רכב בירמיה: ויקחו לי. ויי׳ נתן חכמה לשלמה עד ושכנתי בתוך בני ישראל במלכים. ואתה תצוה. הגד את בני ישראל את הבית עד ורציתי אתכם ביחזקאל. כי תשא. ודבר יי׳ היתה אל אליהו עד וירכב אחאב וילך במלכים. ויקהל. וישלח המלך שלמה ויקח את חירם מצר עד ותתם מלאכת במלכים. ואלה פקודי. ויעש חירם עד והפתות לדלתות הבית. ויקרא. עם זו יצרתי לי עד כה אמר יי׳ מלך ישראל בישעיה. צו את אהרן. עולותיכם ספו על זבחיכם עד באלה חפצתי נאם יי׳ בירמיהו. ויהי ביום השמיני. ויוסף עוד דוד את כל בחור בישראל עד כל אשר בלבבך במלכים. אשה כי תזריע ואיש בא מבעל שלישה עד וילך אתו כברת ארץ במלכים. זאת תהיה. וארבעה אנשים *(ומדלג) עד ולא השליכם מעל פניו במלכים. אחרי מות. התשפוט התשפוט *עד ונחלת בך לעיני הגוים ביחזקאל. קדושים תהיו. באו אנשים מזקני ישראל עד צבי היא לכל הארצות ביחזקאל. אמר אל הכהנים. והכהנים הלוים בני צדוק עד כל נבלה וטרפה ביחזקאל. בהר סיני. יי׳ עזי ומעזי עד רפאני יי׳ וארפא בירמיה. אם בחקותי. הנבא על רועי ישראל עד והצלתים מיד העובדים בהם ביחזקאל. במדבר סיני. והיה מספר בני ישראל עד וארשתיך לי באמונה בתרי עשר. נשא. ויהי איש אחד מצרעה עד ויגדל הנער ויברכהו יי׳ בשופטים. בהעלותך. רני ושמחי בת ציון עד ידי זרובבל יסדו הבית בתרי עשר. שלח לך. וישלח יהושע בן נון עד וגם נמוגו כל יושבי וגו׳ ביהושע. ויקח קרח. ויאמר שמואל אל העם עד כי לא יטוש יי׳ את עמו בשמואל. זאת חקת התורה. ויפתח הגלעדי עד מימים ימימה בשופטים. וירא בלק. והיה שארית יעקב עד והצנע לכת עם אלהיך בתרי עשר. פנחס. ויד יי היתה אל אליהו עד ויקם וילך אחרי אליהו במלכים. ראשי המטות. ויתן משה למטה בני ראובן עד מחלק את הארץ ביהושע. אלה מסעי. אלו הנחלות עד ויתנו בני ישראל ללוים ביהושע. אלה הדברים. אשר דבר יי׳ אל ישראל עד והייתם לי לעם בירמיה. ואתחנן. ואתפלל אל יי׳ אחרי תת את ספר המקנה עד שדות בכסף יקנו בירמיה. והיה עקב. הלוך וקראת באזני ירושלים עד והתברכו בו כל גוים ובו יתהללו בירמיה. ראה אנכי. הנה ימים באים נאם יי׳ והקימותי עד אם יסתר איש במסתרים בירמיה. שופטים. ויהי כאשר זקן שמואל עד ויאמר שמואל אל אנשי ישראל לכו בשמואל. כי תצא. ויאספו פלשתים את מחניהם עד ויי׳ יהיה עמך בשמואל. והיה כי תבא. אז יבנה יהושע מזבח עד ולא היה כיום ההוא ביהושע. אתם נצבים. ויאסף יהושע את כל שבטי ישראל עד כרמים וזיתים אשר לא נטעתם ביהושע. האזינו. ולקחתי אני מצמרת הארז עד והשיבו וחיו ביחזקאל. וזאת הברכה. ויהי אחרי מות משה עבד יי׳ ומדלג עד ויהי יי׳ את יהושע ביהושע. כל שבת שקורין בה שתי פרשיות מפטירין בה מענין פרשה אהרונה וזו המנהג ברוב המקומות. וכן נהגו רוב העם להיות מפטירין בנחמות ישעיהו מאחר תשעה באב עד ראש השנה. בשבת שאחר תשעה באב נחמו נחמו עמי. בשניה ותאמר ציון. בשלישית עניה סערה. ברביעית אנכי אנכי הוא מנחמכם. בחמישית קומי אורי. בששית רני עקרה. בשביעית שוש אשיש ביי׳:

*[ס״א תנקום נקם] *[ס״א אינו] *[ס״א ומדלג] *[נס״מ בקבצי את בית]

נגמר ספר שני ומנין פרקיו ששה וארבעים

הלכות ק״ש. הלכות תפלה וברכת כהנים. הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה. הלכות ציצית. הלכות ברכות. הלכות מילה.

ספר שני והוא ספר אהבה

הלכות קריאת שמע

פ"א יבאר שפעמים בכל יום קורא ק"ש. וכמה פרשיות היא. וטעם למה קורא פרשת ציצית. ודין קריאתה. ואם מברך וכמה מברך ונוסח הברכות. ומי תיקן אותם. ואם רשאי להוסיף או לגרוע. מי שלא אמר אמת ויציב שחרית. הקדים ברכה ראשונה לשניה או פתח בזה וסיים בזה. זמן קריאתה בבקר ובערב:

פ"ב יבאר דין כוונת ק"ש עד היכן. הקורא והוא מהלך או פניו טוחות בקרקע. העוסק במלאכה או האומנין אם יבטלו. העוסק בתורה ובצרכי ציבור אם פוסק. מי שירד לטבול אם יקרא במקומו. שלא יקרא ק"ש ערום. צריך להשמיע לאזנו. ואם קורא אותה בכל לשון. צריך לדקדק באותיותיה וכיצד ידקדק. הקורא למפרע או המקדים פרשה לפרשה. קראה סירוגין או מתנמנם וספק קרא או לא קרא. קרא וטעה אם יחזור. למי מותר לתת שלום בין הפרקים. ומה הן בין הפרקים:

פ"ג יבאר אם הגיע זמן ק"ש ולא מצא מים. המקומות שאין קורין בהם. ואם היה מרחץ ובית הכסא חדש. דברים של קדש אם מותר לאמרם בלשון חול או איפכא. אם נזדמן לו להפריש מדבר האסור בבית הכסא. כנגד צואה של מי אסור לקרות קריאת שמע. כמה יהיה יבישה או יתרחק ממנה ויהיה מותר. אם היה דבר מפסיק או כפה עליה כלי. כמה מים צריך למי רגלים של פעם אחת. טיפת צואה על בשרו או במקומה או היו ידיו מטונפות. צואה עוברת ופי חזיר והקורא שהגיע למקום המטונפת. שקורא בבית או באשפה ונסתפק אם יש שם צואה. כנגד אי זו ערוה אסור לקרות. היה ישן בטליתו ערום או שנים ישנים בטלית אחת. הישן עם אשתו ובניו קטנים ועד אימתי הם קטנים:

פ"ד שנשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש ומי שלבו טרוד. הנושא בתולה עד אימת פטור וכן הנושא בעולה. מי שמת לו מת וכל העוסקים בו אם הם פטורים. כל הטמאין אם חייבין לקרות ק"ש וברכותיה. ותקנת עזרא ובית דינו לבעל קרי שלא עמדה:

הלכות תפלה וברכת כהנים

פ"א יבאר שאין מנין התפלות וזמנן מן התורה. ושהאשה חייבת בהם. וכמה תפלות הם וכנגד מה תקנום. ואם פוחתים מהם ואם בא להוסיף מה יחדש. הציבור אם יתפללו תפלת נדבה או היחיד שתי מוספין:

פ"ב יבאר מי תיקן ברכת האפיקורסים ולמה תקנוה. ויציא תפלת הביננו ומי יאמר אותה ומתי היא נאמרת. ויסדר תפלת שבתות וימים טובים ור"ה ויום הכפורים וי"ה של שנת היובל ור"ח וחה"מ וי"ט שחל להיות בשבת ובמ"ש וחנוכה ופורים. אם מזכירין על הנסים בחנוכה בשבת. ויחיד שהתענה שמזכיר עננו בשומע תפלה וש"צ בין גואל לרופא. וסדר ט' באב ומאימתי שואלין את הגשמים. וסדר תפלת עשרת ימי תשובה:

פ"ג מאימתי זמן תפלה ומנחה גדולה וקטנה. ועד אימת זמן תפלת המוספין ותפלת ערבית ואם היא חובה. המתפלל קודם זמן התפלה או של שבת בערב שבת. מי שהיו לפניו שתי תפלות מנחה ומוסף אי זו קודמת. מי שעבר זמן התפלה ולא התפלל:

פ"ד חמשה דברים המעכבין את התפלה אע"פ שהגיע זמנה. מנהג פשוט בכל המקומות שאין בעל קרי מתפלל עד שירחץ. תפלות הפרקים שצריך להזכירם קודם שיתפלל. המהלך במקום סכנה מה יתפלל:

פ"ה יבאר ששמונה דברים צריך המתפלל ליזהר בהם. וטעם למה נותן שלום לצד שמאל תחלה. באי זה מקום יעשה השתחויה וכיצד היא השתחויה או כריעה. נפילת אפים ומי עושה אותה ובאיזה זמן:

פ"ו העובר אחורי בית הכנסת והמתפלל עם הצבור אם יאריך. הרוצה להוסיף אחר תפלתו ואנה שואל צרכיו. אם אסור לטעום ולעשות שום דבר קודם תפלת השחר או של מוסף. משהגיע מנחה גדולה אסור ליכנס למרחץ או לאכול. אם התחילו אין מפסיקין. מאימתי היא התחלתן. אסור לטעום כלום קודם תפלת ערבית. העוסק בצרכי רבים והעוסק בתלמוד תורה אם פוסק להתפלל. והמתפלל למי פוסק. נשים ועבדים והמלוין את המת אם פטורין:

פ"ז יבאר הברכות שחייב אדם לברך בכל יום. שביה"כ ובט"ב אינו מברך על נטילת ידים. המשכים לקרות אם חייב לברך. בשבת שצריך להשלים המאה ברכות וסדר היום:

פ"ח יבאר שצריך אדם לשתף עצמו עם הצבור. מי שיש לו בה"כ בעירו ואם מצוה לרוץ לבה"כ. ודין היוצא וכמה שיעור יכנס. ובית המדרש גדול מבית הכנסת. וכיצד היא תפלת הצבור. ואם אומר דבר שבקדושה בפחות מעשרה. אם צריך שיהיו כולם במקום אחד. ולמי מוציא ש"צ ידי חובתו. בר"ה וביה"כ אם מוציא גם מי שאינו יודע. את מי ממנין שליח צבור והסומא אם פורס על שמע:

פ"ט יבאר סדר תפלת הצבור בין בחול בין בשבת. האומר על קן צפור יגיעו רחמיך. למה תיקנו חזרת תפלת מעין שבע בשבת. י"ט או ר"ח שחל להיות בשבת במה חותם:

פ"י יבאר מי שהתפלל ולא כיון אם יחזור להתפלל. יחיד שטעה בג' ראשונות או אחרונות או שליח ציבור בקול רם. ש"צ שטעה ואינו יודע היכן או טעה בברכת האפיקורסים. האומר איני יורד לפני התיבה או נסתפק אם התפלל. המתפלל ונזכר שכבר התפלל או התפלל של חול בשבת. מי שהשלים תפלת חול על דעת שהוא מוסף. מי שלא הזכיר גשם ושאל בימות הגשמים ושאלה בברכת השנים. מי שלא הזכיר ר"ח או החותם האל הקדוש בעשרת ימי תשובה. מי שלא הזכיר הבדלה בחונן הדעת. או ששכח על הנסים ועננו. מי שלא התפלל מנחה בע"ש או בשבת. המתפלל שתי תפלות זו אחר זו:

פי"א יבאר המקדים תפלתו לצבור והנכנס ומצא הצבור שמתפללין. ודין שכל מקום שיש עשרה צריך שיכינו בה"כ. ובאי זה מקום מהעיר בונין אותו. וסדור בנינו. ובתי כנסיות ובתי מדרשות נוהגים בהם כבוד. התלמידים אם יאכלו בהם ואם מספידים בהם. שלא יעשנו קפנדריא. ואם יכנס במקלו ובמנעלו. ודין בה"כ חרב. ואם סותרין אחד לבנות אחר או לעשותו בית המדרש. דמי בה"כ מה יקנו מהם. ומה בין בה"כ של כרכים לשל כפרים. אם נותנין אותו במתנה. ורחובה של עיר אם יש בה קדושה:

פי"ב יבאר שמשה רבינו ע"ה תקן שיקראו בתורה ברבים ב' וה'. ושעזרא הוסיף במנחה בשבת. ושיקראו שלשה בני אדם. אין קורין בתורה בפחות מעשרה ולא פחות מעשרה פסוקים. הברכות שיאמר הקורא ומתי רשאי לקרות ואם קרא וטעה. אם יש לקורא לדלג ממקום למקום בענין. אם יקרא ע"פ. אם אסור לספר ולצאת מבה"כ כשהקורא קורא. שמימות עזרא נהגו שיהיה שם תורגמן וכל דיניו. המפטיר בנביא אם עולה למנין שבעה. ומה יברך. ואשה שלא תקרא בצבור. שכהן קורא ראשון ואם קודם לת"ח. ואם אין שם כהן. אם קוראין בחומשין בבה"כ. ואם גולל ס"ת בצבור. ודין הולכת ספר תורה לבית אחר אחר שקוראים בו:

פי"ג יבאר שמנהג פשוט להשלים התורה בשנה אחת. וסדר הקריאה בר"ח ואם חל בשבת. ומה מפטירין בר"ח אב שחל להיות בשבת. העולה לקרות פותח בדבר טוב. והפסקות פרשת האזינו. ושמונה פסוקים שבסוף התורה. וקללות שבת"כ וקללות שבמשנה תורה. מפסיקין למועדות וליה"כ ובאי זה ענין יקראו וכמה. לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור. הפסקות זפ"ו כ"ז ד"ד וכי"ו:

פי"ד יבאר בכמה תפלות יש נשיאת כפים. וכיצד היא ובאי זה מקום מהתפלה. וסדר עלייתם לדוכן וברכתם וכל עניינם. וכל פינות שיהיה אדם פונה יהיו לימין. והפרש שבין מקדש למדינה בנשיאת כפים:

פט"ו יבאר הדברים שמונעין נשיאת כפים. מי שאין בו אחד מכל הדברים המעכבים ואינו מדקדק במצות. נשיאות כפים אם צריך עשרה. ובה"כ שכולם כהנים או אין להם כהן כלל. ודין כהן שנשא את ידיו פעם אחת אם יחזור וישא. כהן שלא עקר רגליו לעלות כשהגיע ש"צ לרצה. או מי שלא עלה כלל:

הלכות תפילין ומזוזה

פ"א יבאר בתפילין ומזוזה וס"ת אם קוצו של יו"ד מעכב. עשרה דברים יש בתפילין הלכה למשה מסיני שמעכבין. וההפרש שבין תפילין ומזוזה וס"ת בעור. אין כותבין שלשתן בעור טמאה ולא על עור דג. מי הוא הראוי לכותבם ואם יכתבם שלא מן הכתב. וכל דיני כתיבתם ושרטוטם ועבודם ודבוקם. ואזכרותיהם וכל מלאכתם:

פ"ב יבאר הפרש כתיבת פרשיות של ראש לשל יד. ודין סתומות ופתוחות ומלא וחסר. והתגין וכמה אותיות מתויגות יש. והלוקח תפילין ממי שאינו מומחה. הכותב תפילין לעצמו או שלקחן מן המומחה:

פ"ג יבאר שמונה דברים הלכה למשה מסיני במעשה תפילין שמעכבין. וציור תפילה של ראש. וסדור הפרשיות אי זו לימין ואי זו לשמאל. כתיבת תפילין של יד בעור אחד. ואם כתבה בד' עורות. כיצד גוללין הפרשיות. ואם צריך עור כיסוי התפילה עיבוד לשמו. וכיצד תופרין אותם. וכיצד עושים הרצועות ורצועה שנפסקה:

פ"ד יבאר מקום הנחת תפילין. ואם מעכבין זה את זה. וכיצד מברכין עליהם. והמספר בין תפילה לתפילה. כל הברכות מברך עליהם עובר לעשייתן. והחולץ תפיליו להצניען. כלי שהכינו לתפילין וזמן הנחת תפילין. אם לילה זמן תפילין היא. ואם היה יושב בבה"כ וקדש עליו היום ותפילין בראשו. מי הוא החייב בתפילין. ואם חייב למשמשן. ואם צריך גוף נקי. ואם יישן בהם. היה לבוש תפילין והוצרך לבהכ"ס כיצד יעשה. הנכנס לביהכ"ס והוא לבוש תפילין או המשמש מטתו בתפיליו. ודין בית המרחץ וההולך בבית הקברות ותפילין בראשו. בית שיש בו ס"ת או תפילין אם אסור לשמש בו את המטה. וגדולת קדושת תפילין והקורא ק"ש בלא תפילין:

הלכות מזוזה

פ"ה יבאר כיצד כותבין את המזוזה. ואם כתבה שלא כסדר. ודין תפילין וס"ת שבלו אם עושין מהם מזוזה. ריוח שבין הפרשיות והתגים וכל דיני כתיבתה וגלילתה וקביעותה. הכל חייבין בה ומזוזת יחיד או רבים מתי נבדקת. השוכר בית בחוצה לארץ ואם היא חובת הדר או חובת בעה"ב:

פ"ו יבאר עשרה תנאים שיש בבית לשיתחייב במזוזה. בית שיש לו פתחים הרבה. ופתח שבין בה"כ וביתו. פתח שבין שני בתים היכן קובעין המזוזה. בית של שותפין. וכמה גדול מצות מזוזה:

הלכות ס"ת

פ"ז יבאר שמצוה על כל איש מישראל לכתוב ס"ת לעצמו. ושהמלך חייב בשנים. וספר תורה שכתבו בלי שרטוט. וכל דיני כתיבת ספר תורה וכל הדברים הפוסלין בו. ספר תורה שאינו מוגה או שיש בו שלש טעיות בכל דף. הכותב כל התורה חומש חומש בפני עצמו. אם כותבין מגילה לתינוקות להתלמד בה. ואם מותר לדבק תנ"ך בכרך אחד. כתבי הקדש אם כותבין אותם בלי שרטוט. וסדר הנביאים איך היא:

פ"ח יבאר דיני סתומות ופתוחות וכמה הם בכל התורה. וצורת השירות.

פ"ט יבאר מדת ספר תורה. ושיעור הגליון וכמה דפין עושה ביריעה. וספר תורה שנקרע וכל דיניו:

פ"י יבאר כ"ד דברים שספר תורה פסול בכל אחד מהם. קדושת ספר תורה ובאי זה דבר מותר למוכרו. תיק שהוכן לספר תורה או מטפחות או רמונים העשויים לנוי ספר תורה. אם מניחין ספר תורה על אחר. והקמיעין אם נכנסין בהם לבהכ"ס. תיק שיש בו ס"ת אם יכנס בו למרחץ או לבית הקברות. בית שיש בו ספר תורה אסור לשמש בו ואם עשה מחיצה עשרה. כל הטמאין מותרין לאחוז ס"ת. והרואה ס"ת כשהוא מהלך. ושמצוה לייחד מקום לס"ת, והמוליכו ממקום למקום. והיושב לפניו:

הלכות ציצית

פ"א יבאר מהו ציצית ואם יש לחוטין מנין מן התורה. התכלת אם מעכב את הלבן או איפכא. ואם הם מצוה אחת. וכיצד עושים את הציצית ואם עשאו בלא תכלת. ממה עושין אותם ואם צריך עיבוד לשמה ושזורים. ציצית שעשאו עכו"ם או הנעשה מן העשוי. או תלה החוטין בין שתי כנפים. ודין המשתחוה לבהמה. הטיל ציצית על ציצית או היתה בת שלש והשלימה לארבע. אם קוטלין הטלית לשנים ואם נפסק הכנף שיש בה ציצית:

ציצית אם נתמעטו חוטי הציצית או נתמעטה זוית של בגד :

פ"ב יבאר מהו צבע תכלת וכיצד צובעין אותו. ואם צריך צביעה לשמה. נצבעה באחד מאלו לצבעונין המשחירין. וכיצד בודקין אותה. הגר המוחזקה בכשרות. והמפקיד תכלת אצל עכו"ם. המוצא תכלת בשוק והלוקח טלית מצויצת מן העכו"ם. טלית שהיא כולה אדומה או היתה כולה תכלת :

פ"ג יבאר הכסות שחייב אדם לעשות בה ציצית מן התורה. וכמה כנפות יהיו לה ותהיה חייבת בציצית. כסות של בגד וכנפיה של עור או איפכא. כסות של שני שותפין. ואם עושה הציצית שלא ממין הטלית. כסות של פשתן אם מטילין בה תכלת וסומא אם חייב בציצית. אם מותר ללבוש ציצית בלילה בלא ברכה. ואם מברך עליהם בשעת עטייה. אם מותר ליכנס בציצית לבהכ"ס. ואסור למכור טלית מצויצת לעכו"ם. מי הוא החייב במצות ציצית ואם היא חובת גברא :

הלכות ברכות

פ"א יבאר שמצות עשה לברך אחר אכילת מזון. ומדברי סופרים חייב לברך על כל דבר שיהנה ממנו תחלה וסוף. ודין על כל מצוה עובר לעשייתה. וברכות רבות תקנו דרך שבח והודאה ומי תקנם. המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות. וברכה שאין בה שם ומלכות. כל הברכות נאמרין בכל לשון. ואם צריך להשמיע לאזניו. אם יפסיק בין הברכה לדבר שמברך עליו. ואם מותר לטמא לברכם. אם יברך ערום ואם יצא ידי חובתו אם יוציא אחרים. השומע הברכה אע"פ שלא ענה אמן והעונה אמן אחר המברך. שנים שנתוועדו לאכול ולשתות ובירך אחד מהם. והשומע מקצת הברכה. היאך יענה אמן ומתי והמברך ברכה שאינה צריכה. העונה אמן אחר ברכותיו ולמה יענה אמן בבונה ירושלים. האוכל דבר האסור אם מברך עליו :

פ"ב יבאר סדר ברכת המזון ומי תקנה. פועלים שהיו עושין אצל בעה"ב. ומה שמוסיפין בשבתות וי"ט ובבית האבל. ונוסח ברכת חתנים ומי מברכה ועד אימת. מי ששכח ולא הזכיר מעין היום בכל אלו הימים. מי שאכל ושכח ולא בירך בה"מ :

פ"ג יבאר כמה מיני דגן יש. והאוכל פת או דגן שלוק מה יברך לפניו ולאחריו. קמח של אחד מחמשת המינים שלוק או מבושל. כל שהוא עיקר ועמו טפלה מעורבת וכיצד היא מעורבת. פת שפתח אותה פיתים ועיסה שנאפית בקרקע. פת הבאה בכסנין. ודין אורז שבשלו או עשה ממנו פת. אם אכל פחות מכזית או שתה פחות מרביעית אם יברך לאחריו. ונוסח מעין שלש :

פ"ד יבאר שצריך לברך ברכת המזון במקום שאכל. ואם מברך כשהוא מהלך. מי שנסתפק או שכח לברך על המזון וכן המוציא. מי שהיה אוכל בבית זה והלך לבית אחר וגמר סעודתו. חברים שהיו אוכלים ויצאו לקראת חתן וכלה. בירך על הפת אם פטר את הפרפרת. ומי שגמר בלבו לאכול ונמלך. ודין שנים שאמרו הב לן ונבריך. ועל אי זה יין מברכין הטוב והמטיב. המברך על דבר מן הדברים ואינו לפניו או שנפל מידו ליס. שעומד על אמת המים שמברך. ודברים הבאים בתוך הסעודה. מי שבירך על היין שלפני המזון אם פוטר היין שלאחריו :

פ"ה יבאר החייב בבה"מ מדאורייתא ומדרבנן. שלשה שאכלו כאחד שמברכין ברכת הזימון ומה היא. הסועד בבית חתנים וסעודה שעושין אחר הנישואין בתוך י"ב חודש. הכל חייבין בזימון ועל מי מזמנין. שבעה שאכלו פת ושלשה ירק אם מצטרפין. שנים שגמרו מלאכול ובא שלישי אם מצטרף עמהם. עד כמה ראשים ליחלק. ושתי חבורות שאוכלין בבית אחד. שלשה שאכלו ויצא אחד מהן לשוק או שקדם אחד מהם ובירך. שנים שאכלו אם מוציא האחד את חבירו ובן לאביו ואשה לבעלה. הנכנס אצל אחרים ומצאן מברכים :

פ"ו יבאר שכל האוכל פת או דבר שטיבולו במשקה צריך נטילה. למה תיקנו מים אחרונים. ובמתנה אם פטורים ממים ראשונים. עד היכן היא נטילת ידים. וכמה מים צריך ואם יש דבר חוצץ. דברים שצריך הנוטל ליזהר בהם. ומה בין מים ראשונים לאחרונים. אם נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהן לכל היום. לא אדם את ידיו במפה ואוכל. ודין האוכל מחמת מאכיל. אם צריך לנגב ידיו קודם שיאכל בראשונה ובאחרונה. היכף לנטילת ידים בה"מ :

פ"ז יבאר דרך ארץ שנהגו חכמי ישראל בסעודה. אם הבוצע יתן פרוסה ביד האוכל. ואם הוא אבל. אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או תבשיל. בשבת וי"ט בוצע על שתי ככרות. ואם רשאים לטעום עד שיטעום הוא. אין משיחין בסעודה והשמש אם אוכל בפניהם. וכל דיני הסעודה מדינא דגמרא ומדרך ארץ. פירורין שאין בהם כזית :

פ"ח יבאר על פירות האילן מה יברך תחלה וסוף. ועל פירות הארץ ודברים שאין גידולן מן הארץ. והסוחט פירות. פירות או ירקות שדרכן לאוכלן חיין או איפכא. דבש תמרים או התמרים עצמם וקנים המתוקים. וכל ברכות הנהנין :

פ"ט יבאר שאסור ליהנות מריח טוב בלא ברכה. ומה יברך וכל ברכות הריח. ומתי יברך עליהם. ועל כולם אם אמר בורא מיני בשמים יצא :

פ"י יבאר הברכות שתקנו חכמים בפתיחה בלא חתימה ושלא בפתיחה וחתימה. וכל הברכות התלויות בראייה ומה יברך על כל אחת :

פי"א יבאר שיש קצת ברכות גמורות שיש להם פתיחה ולא חתימה. ועל כל המצות מברך עובר לעשייתן. וטעם שמברכין וצונו על מצות סופרים. וטעם למה אין מברכין במים אחרונים. והעושה מצוה ולא בירך. ברכת טבילת הגר שהיא אחר עשייה. מצות שאין עשייתן גמר חיובן. ומצות שמברך בשעת עשייתם. היו לפניו מצות הרבה אם מברך ברכה אחת לכולן. ודברים שמברכין עליהם בלמ"ד או בעל. וכל דבר שהוא מנהג אם מברכין עליו :

הלכות מילה

פ"א יבאר שחובה על האב למול את בנו והרב את עבדו. אם מלין בנו של אדם שלא מדעתו. ואם הוא חייב למול את עצמו. יליד בית ומקנת כסף לקח עבד גדול ולא רצה לימול. אם מקבלין גר תושב שלא בזמן היובל. וגר שנכנס לקהל עדת ישראל. עובד כו"ם שמל בגיותו. וקטן שנולד כשהוא מהול. אנדרוגינוס וי"א דופן ומי שיש לו שתי ערלות אם דוחין שבת. אם מלין בלילה ומילה דוחה שבת וגרעת עבדים ומי שנולד מהול והנולד בחדש שמיני אם דוחים שבת. מי שנולד בין השמשות וכל מי שדוחה שבת ומי אינו דוחה. ודין חולה ומי שמתו אחיו מחמת מילה :

פ"ב יבאר מי הם הכשרין למול ובאיזו דבר מלין. וכיצד מוהלין. ציצין המעכבין את המילה. או מל ולא פרע. מי שאינו נראה מהול. ומכשירי מילה אם דוחים שבת וי"ט :

פ"ג יבאר הברכה שיאמר המוהל ומה יאמר אביו אח"כ. מצוה על האב למול את בנו. ונוסח הברכה שיאמר אחר כך המוהל. המל את הגר או את העבד והמל אדם גדול. עכו"ם שמל עד שלא נתגייר ועכו"ם שצריך לחתוך מילתו מחמת מכה. וכמה גדול מצות מילה ועונש המבטלה. אח"כ יבאר סדר תפלות כל השנה ונוסח ברכות התפלה. ונוסח הקדיש. ונוסח ברכות אמצעיות. ונוסח הוידוי. ונוסח ברכת כהנים והפטרות שמפטירין כל השנה :

ספר קובץ על יד החזקה

הלכות קריאת שמע

פרק א הלכה א פעמים בכל כו'. בגמרא דף כ"א פליגי אי ק"ש מן התורה או מדרבנן ובמס' סוטה דף ל"ב ע"ב בתוספות ד"ה ורבי האריכו הלכה כמאן ובש"ע סימן ס"ז הכריע הלכה דק"ש מן התורה שכן הוא משמעות רבינו פה והרי"ף והרא"ש דהכי משמע מהיפת הסוגיא בהרבה מקומות. ורבינו יונה בפירקין כתב אפילו למ"ד ק"ש דרבנן עכ"פ מחוייב לקרות איזה דבר מן התורה וחייב לקרותה דוקא בזמן שכיבה וקימה ולפ"ז נדחים כל הראיות. ועיין בפו"ת שאג"ר סימן א' שכ' דע"כ מוכח דקיי"ל כמ"ד ק"ש מה"ת מהא דתנן פ"ק דשבת מ"ב מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה ומוקי לה בגמרא שם דף י"א בחברים העוסקים בתורה וק' מ"ש ק"ש מתפלה והא שם בעוסקים בתורה מיירי ואזדא לה סברת ר"י וא"כ הא ק"ש ג"כ דרבנן כמו תפלה ע"ש שדחק לישב אע"ג דק"ש דרבנן מ"מ כיון דקבלת מלכות שמים היא מפסיקין ע"ש וכבר כתבתי בחיבורי שלום ירושלי' דנעלם ממנו לפי שעתו סוגיית הירושלמי בשבת דפתר לה למ"ד ק"ש דרבנן בתרין פתרי אמר ר' בא ק"ש זמנה קבוע תפלה אין זמנה קבוע ועוד ק"ש מגו דאינון לבתר פירוש דבר מועט הוא מש"ה מפסיקין עיין שם בפי' הרע"ב שם שהארכתי. ולענ"ד נראה דמשמע בירושלמי ר"פ דקיי"ל כמ"ד ק"ש מן התורה דגרסינן שם דף א' תני הקורא קודם לכן פי' קודם נ"ה לא יצא ומק' שם וקודם לכן לאו כפק הוא פירוש דהא עכ"פ הוא בה"ם ואמאי לא יצא וקאמר זאת אומרת ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא הרי להדיא דסתמא דתלמודא בירושלמי הוכיח מברייתא דספק קרא ק"ש חוזר וקורא והיינו משום דק"ש מה"ת :

ודע אף דסתמא דתלמודא סובר כמ"ד ק"ש מן התורה מ"מ מוכרח ליישב למ"ד ספק קרא ק"ש אינו חוזר וקורא הך ברייתא והרא"ש כתב שם בתוספותיו דמוקי לה כר"י דאמר בה"ם כהרף עין ולדידיה ודאי דלא יצא דהא קרא ביום. והנה פי' זה נכון למ"ד דבה"ם דר"י הוא כה"ע קודם נ"ה אבל למ"ד בירושלמי שבכל הא היל נפסק הוא אי השתא הוא בה"ם דר"י או לא א"כ עדיין למ"ד ק"ש דרבנן יצא בקרא קודם לכן וע"כ מ"ד ספק קרא אינו חוזר וקורא לא ס"ל הכי ור"מ דבבלי ג"כ ס"ל כהך מ"ד דהא אמרינן ברפ"ק דף ב' ע"ב דר"מ השיב לר"י מי סברת אנא בה"ם דידך קאמינא אנא בה"ם דר"י קאמינא ואי ס"ד דמספקי' בכל שיעורא דר"נ אי השתא הוא בה"ם דר"י אכתי קשיא והלא כהנים מבע"י הם טובלים :

ובזה אפשר לומר דהא דאקשיה ר"י לר"מ ולא אסיק אדעתא אולי כר"י ס"ל אלא דהיה סבר דר"י ספוקי מספקא ליה אימתי הוא בה"ם דידי' ולפי מה דממשמע בירושלמי דוקא בה"ם דר"נ מספקא ליה דהויא הלי מיל ובזה אפשר ליישב לשון רש"י שם מ"ש בה"ם דר"י חצי מיל ועיין שם בהגהת הגאון רא"ו ודו"ק :

ולענ"ד נראה דמ"ד דס"ל ספק קרא ק"ש אינו חוזר וקורא ס"ל דאינו קורא בברכות משום דספק דרבנן להקל וא"כ אינו רשאי לברך משום חששא דל"ת את שם כו' מסא"כ הפרשיות ודאי דצריך לקרותן דהוי ספק דרבנן באיקבע חיובא ודמי לספק איסור דרבנן באיקבע איסורא דכתב הש"כ ביו"ד סימן ק"י דאזלינן לחומרא גם מדרבנן ומקורו מדברי התוספות במס' פסחים דף ט' ע"א לחד תירוצא וע"ש. והך ברייתא דקתני לה הקורא קודם לנ"ה לא יצא מוקי לה דלא יצא וחייב לקרות מיהת הפרשיות של ק"ש אבל בלא ברכות דאין הברכות מעכבות ומ"ד ספק קרא ק"ש חוזר וקורא פירוש אפילו בברכות משום דס"ל ק"ש מה"ת וחייב לברך ג"כ וכמ"ש הרמב"ם בפ"ב מה' ק"ש. ואפילו את"ל דמ"ד אינו חוזר וקירא קאי אפילו על הפרשיות י"ל משום דאיכא למימר הכא דחיובא ודאי רמי עליו מ"מ ספק זה דקרא ג"כ מיתסב כודאי דחזקה עשה כרגילתו דרגיל הוא בכל יום לקרות ק"ש שחרית וערבית ודמי קצת למ"ש הט"ז בי"ד סי' ס"ט באשה ששכחה אם עשתה הדחה ע"ש. וכ"ז שייך בספק אם קרא או לא אזי אמרינן מסתמא עשה כרגילתו אבל בקרא קודם לנ"ה בבה"ם דספיקא דממילא הוא ואיתחזק חיובא אין ספק מוציא מידי ודאי וחייב לקרות מספיקא בלא ברכות דאינן מעכבות :
שוב ראיתי למופת דורנו הרב הגאון בספר צ"ח דקפיא ליה עליה דמ"ד ספק קרא ק"ש

קריאת שמע אינו חוזר וקורא הא אין ספק קריאה מוציא מידי ודאי חיובו והביא שם דברי הש"ך בכללי ס"ס כלל כ' והאריך בקושיות והביא ראיה מפאת קושיא זו לחלק בין הפרקים באיסורי דרבנן אי יש לו עיקר מן התורה אז ספיקו לחומרא בחזקת איסור אי עיקרו דרבנן אז ספיקו להקל גם בחזקת איסור. ולענ"ד אין מכאן ראיה כלל וכמ"ש. ואין להביא ראיה מהא דמקשה תלמודא ביצה דף ג' ע"ב אלא א"א משום גזירה ספיקא דרבנן הוא ולהקל ומאי קושיא דילמא מיירי הא דספיקא באיתחזק איסורא וביותר לפי שיטת המרדכי דסובר דהא דמחמרינן בספיקא דרבנן בדשיל"מ הוא דוקא באיתחזק איסורא וע"כ ביצה שנולדה מיקרי איתחזק איסורא ע"ש מילתא בטעמא דמוקמינן לאם בחזקת שלא הולידה עדיין והבאתי דבריו בריש ביצה בחיבורי ש"י וא"כ ל"ל לשנויי משום דשיל"מ הא בכה"ג לפי סברת הש"ך בכל איסורא הגם דבר שאין לו מתירין נ"כ מחמרינן בספיקא היכא דיש לו חזקת איסור א"ו דז"א אלא ביש לו עיקר מה"ת אבל בדבר שאין לו עיקר מן התורה לא מחמרינן גם היכא דאיכא חזקת איסור ובדשיל"מ מחמרינן אפילו היכא דעיקרו דרבנן וא"כ יש ראיה לדברי הצל"ח. דז"א די"ל דמשום דנתערבה באלף כולן אסורות מוקמא לה בטעמא דדשיל"מ ובאמת מדברי המרדכי משמע דלא כהש"כ ואין כאן מקומו להאריך בפרט הזה. ועוד נראה להביא ראיה דק"ש מן התורה מהא דאוקי בירושלמי מתניתין דפרק ג' בעל קרי מהרהר בלבו דקאי על הברכות אבל ק"ש עצמה קורא בדיבור משמע דק"ש מן התורה דע"כ לא כתב הצל"ח בחי' להתיר אפילו למ"ד ק"ש משום קבלת מלכות שמים כ"א להרהר אבל לא בדיבור ממש ועיין מ"ש לקמן בפ"ד. א"ו נראה דק"ש מן התורה וכמ"ש הרמב"ם, קצת משמע שם ברמב"ם דכל ג' פרשיות הם מן התורה ובפר"ח ריש הלכות ק"ש האריך בזה וא"כ כיון דק"ש מן התורה מש"ה הביא הטור סימן רל"ה הך ברייתא דירושלמי הקורא בה"ש לא יצא ומ"ש הטור שם בשם רב פלטוי ומביא ג"כ בש"ג הקורא ק"ש קודם לצ"ה אם נתכוין לכך לא יצא י"ח ואם לא נתכוין וטעה וכו' לע"ק למה לא פירש בירושלמי גם לשון הברייתא הכי בקורא במתכוין ואף דכתב כן לדידן דקיימ"ל דעבד כמר כו' דילמא גם הברייתא הכי ס"ל ועיין בתוס' ר"פ תפלת השחר:

וכיון דקיימ"ל ק"ש מן התורה א"כ בספק אם קרא חוזר וקורא עם ברכותיה כמ"ש הרמב"ם וכתב הפר"ח בהלכות ק"ש דיש לדקדק בזה ממ"ש הרמב"ם בהלכות מילה פ"ג קטן שנולד כשהוא מהול וכן אדרוגינוס אין מברכין עליהם וכ"כ עוד בפ"ו מהלכות סוכה טומטום ואנדרוגינוס אין מברכין ליֵשב בסוכה מפני שאין מברכין מספק אלמא אפילו במידי דעיקרו מדאורייתא כיון דברכות דרבנן אינו מברך וא"כ קשה טובא איך כתב כאן בק"ש דחוזר וקורא הברכות ג"כ וכתב החילוק האמתי בזה כמ"ש בכנה"ג שלא כתב הרמב"ם ז"ל גבי סוכה ומילה אלא מפני שנולד הספק בגוף המצוה אי מיחייב או לא כגון כוי וטומטום ואדרוגינוס שנולד הספק בעיקר החיוב אבל היכא דאיכא חיוב ברור כמו הכא גבי ק"ש וכן בספק נטל לולב וכיוצא דאתיליד ספיקא בתר דאיכא חיובא חייב לברך ברכה הראויה לכל דבר עכת"ד וסיים שם הם הזקן וקבל האמת שהחילוק מוכרח לדעת הרמב"ם ואין לנטות ממנו ימין ושמאל ע"כ:

ובזה יש ג"כ מקום לחלק מה שכתב בס' בני חייא במה שחידש לנו מרגניתא תותי' הרב הלבוש בא"ח סי' טו"ב היכא דיש ספק ספיקא חייב לברך ואין כאן השפה דלא שפה כגון אנדרוגינוס לברך על ציצית דהוה ספק א' אולי הוא זכר ואת"ל שהוא נקבה דלמא הלכה כר"ת דנשים ג"כ מברכות על מ"ע ובס' ל"ח חלק עליו כיון דיש כאן ספק ל"ת מה לי ספק ספיקא מה לי חד ספיקא וכתב הוא דמשמע מדברי הת"ה כשיטת הלבוש דהרי כתב מי שמסופק אם ספר לילה אחת או לא רשאי לספור בברכה דיש ספק ספיקא חדא דילמא ספר ועוד אולי הלכה כאותן שיטות דכל לילה מצוה בפ"ע הוא ע"ש וא"כ הרי דגבי ספק ספיקא מברכין ולפי דברי הס"ח אין הנדון דומה דשם גברא בר חיובא הוא וכיון דאיכא ספק ספיקא מברך משא"כ בנדון הלבוש דהספק הוא בעיקר המצוה ובאמת עיקר מחלוקת זה אי בס"ס רשאי לברך אפילו בדבר דרבנן יש לתלות בפלוגתא אי ספק ספיקא מותר מטעם רוב או לא ואין כאן מקומו להאריך ולא באתי אלא לעורר לב המעיין ועיין עוד בס' בני חייא, בא"ח סימן ר"ז:

הלכה ג שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כו'. כן הוא במתניתין אמר ראב"ע ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות כו' כתב בחי' רשב"א בשם הראב"ד דגם רבנן מודים דצריך לקרות יציאת מצרים בלילה אלא דאין החיוב כ"א מדרבנן וראב"ע סובר דמה"ת מזכירין גם בלילה ולזה אמר עד שדרשה בן זומא מקרא דהוא מן התורה והביא ראיה לדבריו ע"ש. והוא ז"ל תמה עליו דאיך יפרנס לדבריו מה דאמר ראב"ע לא זכיתי שתאמר מאי נ"מ היה לו בזה כיון דעכ"פ הא מזכירין יציאת מצרים בלילה אי הוי מדרבנן או מן התורה. ונראה לענ"ד ע"פ מה דאמרינן בר"פ תפ"ה בפלוגתא דר"י ורבנן תפלת המנחה עד הערב ור"י אומר עד פלג וקיימ"ל דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ופשטא דמילתא משמע דספק הלכה היא ועפ"ז נתקשה הרב בשו"ת שא"ר סימן טו"ב על הרמב"ם שפסק זמן הקרבת תמיד בכל יום וכן בהלכות ק"פ דבדיעבד כשר עד צ"ה אמאי הא ספיקא הוא ובשל תורה להחמיר ע"ש. ובאמת י"ל דלק"מ דהרי כתבו התוספות דף כ"ז ד"ה ת"ש כו' ובהאי דפלג המנחה נמי משום דעבד כמר כו' משמע דגם תנא דמתניתין הכי ס"ל ולכאורה קשה טובא א"כ למה תני רבי לפלוגתא דר"י ורבנן במס' ברכות לענין תפלה ולמה לא הביא פלוגתא זו במס' מגילה פ"ב גבי האי דתנן דבר שמצותו כל היום כו' הו"ל להביא פלוגתא דר"י ורבנן א"ו דקים ליה לתנא דקיי"ל יחיד ורבים הלכה כרבים ורבנן ועד צ"ה יום הוא לכל מילי וכל מצות של תורה שזמנם ביום אם עבר ולא עשה כל היום זמנו עד צ"ה וכן דבר שמצותו בלילה צריך להיות דוקא בלילה ממש ולא הביא רבי מחלוקת זה אלא לענין תפלה דהוא מדרבנן דאף לשיטת הסוברים דתפלה מן התורה הוא בפ"א ביום מיהו סגי באיזה זמן שיהיה ובדרבנן קיימ"ל דעבד כמר עבד ודעכ"ע וא"כ שפיר עולה פסקי הרמב"ם:

העולה מזה לענין הלכה בדבר דרבנן יוכל לסמוך על ר"י דאחר פלג המנחה כבר הוא לילה אבל בדבר שהוא מן התורה צ"ל בלילה ממש וכרבנן דעד צ"הכ יום הוא וא"כ פיל"מ לרבנן דאינו מחוייב כ"א מדרבנן אם כן רשאי לקרות לאחר פלג כדרך שמתפללין ערבית אבל כיון דדרש בן זומא דהוי מן התורה אם כן אינו רשאי לקרותו כ"א בלילה ממש והמתפלל ערבית מבע"י צריך לקרות יציאת מצרים בלילה ושפיר אמר ראב"ע ומדייק בלשונו ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות פירוש בלילה ממש אחר צ"ה ושפיר מיושב פירוש הראב"ד ולישנא דמתניתין דייקא כוותיה:

שוב מצאתי ברבינו יונה בר"פ שכתב כדברי לחלק בדבר דאורייתא שצריך להיות אחר צ"ה דוקא ובדבר דרבנן יוכל לסמוך על ר"י לאחר פלג המנחה אלא שכתב שם דיש מפרשים כיון דלא נפיק אלא מדרשא דכל שפיר רשאי לקרותו אחר פלג וצ"ע עליו דהא מנ"ל ואף אם דעתו כן מ"מ הראב"ד חולק בזה וסובר אע"ג דמדרשא נפקא הוי כשל תורה ממש והדברים ברורים:

הלכה ד הקורא ק"ש כו' אומר בלחש כו'. אע"ג דאמרינן בגמרא פסחים אר"א תפקינו שיהו אומרים בקול רם מפני תרעומות המינין מ"מ עכשיו בזמנינו ליכא חששא דמינין כלל. ועיין בטור או"ח סימן א' במ"ש לומר עשרת הדברות בכל יום ובתשובות שור:

הלכה ז כל המשנה ממטבע כו'. וכן הוא בהלכות ברכות פ"א הלכה ה' ובגמרא ברכות דף מ' ע"ב ת"ר כתנאי ראה פת ואמר כ"כ פת זו ב"ה שבראה יצא ר"י אומר כו' דברי ר"מ ר"י אומר כל המשנה ממטבע שט"ח בברכות ל"י י"ח א"פ רבינו פסק כר"י ולא כר"מ. ונראה דהא דאמרינן שם בנימין רעיא בריך רפתא ואמר בריך מריה דהאי פתא ואמר רב יצא היינו אליבא דר"מ אבל לר"י לא עדיף בריך מריה דהאי פתא מהא דאמר כמה נאה פת זו ברוך המקום שבראה דלא יצא אליבא דר' יהודה וכן הא דאמרינן פרק הרואה דף נ"ד ע"ב דא"ל בריך רחמנא דיהבך ניהלן ולא יהבך לעפרא ואמר להו ר"י דפטרתון יתי מלאודויי ר"י הוא תלמידיה דרב וכרב ס"ל הלכה כר"מ אבל לדידן דקיי"ל כר' יוסי באמת לא יצא ידי ברכת גומל באמירת בריך רחמנא כו' וכן לא יצא באם אומר על הפת כמה נאה פת זו וכו' וכן באמת לא העתיק רבינו להלכה הך דאמר כמה נאה פת זו והך דבריך רחמנא דיהבך ניהלן ובשו"ע או"ח סימן קס"ז שהעתיקו להך כמה נאה פת זו כו' ובסימן רי"ט דבריך רחמנא דיהבך ניהלן הם לא העתיקו הך דכל המשנה ממטבע שט"ח ובזה סרה קושי' הרמ"ך שהביא הכ"מ מעל רבינו וצ"ע שלא העירו בזה מפרשי הטור והרמב"ם, והא דמקשה בגמרא מאי קמ"ל עיין בס' צל"ח שם:

הלכה ח הקדים כו'. עיין בכ"מ ועיין בחי' רשב"א במתניתין בשחר מברך שתים לפניה וכו' דסובר דברכת אהבה רבה ואהבת עולם לא מיקרו ברכה הסמוכה והא דקרי לי' ברכה י"ל לפי מ"ש הב"ח בשם מהר"י פאלק דדבר זה שכל ברכה שאין בה שם ומלכות לא נאמרה כ"א בברכת פירות וברכת המצות אבל לא בברכת השבח והוכיח הדבר דהא בי"ח ברכות לא נזכר מלכות והכ"מ סובר כמ"ש התוספות דף מ' דאלהי אברהם היינו מלכות וכל ברכות שלאחריה מיקרו ברכות סמוכות וא"צ מלכות ודו"ק ועיין בתשובת רשב"א שנשאל ג"כ קושיית הכ"מ:

הלכה ט אי זהו זמן ק"ש כו' עד חצי הלילה כו'. מתני' ריש ברכות וחכמים אומרים עד חצות כו'. עיין רבינו יונה די"מ דרבנן עבדו הרחקה אם לא קרא שוב לא יקרא עוד דיש כח ביד חכמים לעקור מ"ע מן התורה בשב ואת"ה וי"מ דלא עבדו רבנן הרחקה כ"א לכתחילה ולפ"ז ר"ג דאמר עד עלות השחר סובר דלא עשו הרחקה כלל אפילו לכתחילה אבל לפי פירוש הא' א"כ י"ל דר"ג לא פליג כ"א משום דשמיע ליה לת"ק דסובר דעשו הרחקה גם בדיעבד והוא חולק בזה וסובר דבדיעבד זמנה עד שיעלה עמוד השחר אבל מודה ר"ג דלכתחילה לא יקרא אחר חצות משום הרחקה. ובזה פי' הב"ח הא דאמר בגמרא דף ח' ע"ב אמר ר"י א"ש הלכה כר"ג פי' דהרחקה אינו כ"א לכתחילה וזה הוא שיטת הרמב"ם דפסק ע"ח אע"ג דבגמרא אמר הלכה כר"ג והב"י דחק עצמו ליישב בסימן רל"ה ומביאו בתוי"ט. ועיין בגמרא בהא דאמר ור"ג מי קאמר ע"ח לפירוש הב"ח לע"ק:

והנה היה נראה ביישוב דברי הרמב"ם דסובר כפירוש הב' דחכמים ור"ג פליגי אי עבדי הרחקה כלל ולמ"ד ק"ש דרבנן מסתבר טעמיה דר"ג ולמ"ד ק"ש מן התורה סורת הדין נותן למיעבד הרחקה לד"ת ומסתבר טעמייהו דרבנן וא"כ ר"י א"ש דאמר הלכה כר"ג אזיל לשיטתיה לפי מה דגרס הרי"ף והרא"ש ברכות דף כ"א ע"א אמר ר"י א"ש ספק קרא ק"ש כו' אינו חוזר וקורא משום דס"ל ק"ש מדרבנן משום הכי פסק כר"ג והרמב"ם דס"ל להלכה דק"ש מן התורה כמ"ש לעיל וא"כ מש"ה שבק דברי ר"י א"ש ופסק כחכמים דלמ"ד ק"ש מן התורה מסתבר כרבנן. אבל העיקר נראה לי כמ"ש הב"ח והחזיק בשיטת הי"מ דרבנן עבדו חיזוק אפילו בדיעבד דהכי משמע פשטא דברייתא דף ד' חכמים עשו סייג לדבריהם דמלת לדבריהם למ"ד ק"ש מן התורה קשה ולפ"ד י"ת ניחא דעשו סייג להרחקה דידהו אפילו לבטל המצוה:

הלכה יא עד סוף שלש שעות כו'. עיין בש"ג י"א עד ולא עד בכלל ואע"ג דמשמע בירושלמי עד סוף שלש שעות ס"ל להי"א דבדאורייתא אמרינן להומרא כדמשמע במס' נדה דף נ"ח ע"ב והנך הא קיימ"ל כמ"ד ק"ש מן התורה ודעת הרמב"ם וכל הפוסקים דלפי מה שכתב הכ"מ בהלכה י"ג דזמן ק"ש מן התורה זמנה כל היום וזמן דשלש שעות אינו אלא מדרבנן א"כ שפיר י"ל דעד ועד בכלל:

הלכה יג ומברך לפניה ולאחריה כל היום כו' וי"א עד חצות. ומסקנת השו"ע או"ח סימן נ"ח כרבינו הא עד ד' שעות ודעת רבינו שכל היום זמנה מפני שסובר כמו שכתב הכ"מ דק"ש זמנה כל היום מן התורה כמו דדרשינן בשכבך כל זמן שבני אדם שוכבים כן ה"נ דרשינן ובקומך כ"ז שבני אדם עומדים והא דקשה ע"ז מהא דאמר בגמרא דף י"א א"כ נימא קרא בבוקר ובערב ומאי קושיא הא בוקר ודאי דלא הוי כל היום ע"ש, נלענ"ד דאדרבה משם ראייה לדברי הכ"מ דלכאורה קשה למה לא משני הגמרא הך קושיא על ב"ה אלא נראה דב"ש לטעמייהו דס"ל כר"א עד אשמורה ראשונה דר"א מתלמידי דב"ש וכמו שכתבו התוס' בפרק תפילין בשם הירושלמי וא"כ דרשי בשכבך כל זמן שבני אדם הולכים לשכב א"כ גם ובקומך הכי משמע שפיר קאמר נימא קרא בבקר כו' וב"ה כחכמים ס"ל דדרשי כ"ז שבני אדם שוכבים וא"כ באמת מה"ט לא מצי למכתב בקר כקושיית מ"א. ועי' בת"כ דלאו דוקא קאמר לכתוב בקר וערב אלא יום ולילה. ועי' ר"פ תמיד נשחט:

והוי יודע דענין השעות האלו האריכו האחרונים אי חשבינן להו שעות זמניות ורובם הסכימו כן כמ"ש הרע"ב והרמב"ם בפי' המשנה ריש ברכות דחשבינן לשעות זמניות וכ"ה עיקר לדינא ועיין בספר עטרת ראש הרחיב ביאור ובספר לחם שמים ראיתי שכתב וז"ל ואספר עד שעה שמכה אז המקשקש בזמניו פ' רשאי עדיין לקרות

שמעית

הברכות ולא הפסיד הברכות אליבא דכ"ע. ונראה לתלות דבר זה במחלוקת הלבוש והמע"מ שהבאתי דבריהם בהלכה א' אי אמרינן במקום ס"ס ספק ברכה להחמיר שיברך ה"נ איכא ספק ספיקא דהשבינן לשעות זמניות או לא ואפילו את"ל דחשבינן לזמניות דילמא קיימ"ל כשיטת הסוברים עד חצות לא הפסיד הברכות וא"כ לפי מאי דמסיק בספר בני חייא לברך במקום שיש ספק ספיקא א"כ כל אדם רשאי לסמוך על זה שלא להפסיד הברכות :

פרק ב הלכה א הקורא כו' בפסוק ראשון כו' והשאר כו'. עיין בכ"מ מה שהקשה על רבינו הא אפילו למאי דהוי ס"ד למ"ד א"צ כוונה קורא להגיה לא יצא וכ"ש לדידן ע"ש מ"ש והיא הנותנת וקצת דוחק. ולי נראה דרבינו הכי מפרש גם להס"ד בשאר אפילו קורא להגיה נ"כ יצא דהנה דעת רבינו בהא דתני בברייתא שמע ישראל וגו' צריך כוונת הלב דברי ר"מ הך צריך פירושו דלא יצא אפילו בדיעבד ואין כן דעת הרשב"א בחידושו אלא פירושו דצריך היינו לכתחילה ורבינו דחק ליה לפרש דלא כהרשב"א משום דלשון הברייתא משמע הכי כיון דדריש להו מקראי. והנה הרשב"א הקשה בחידושיו מאי קשיא לתלמודא ש"מ מצות צ"כ דילמא מיירי מתני' בפסוק ראשון ולכ"ע צריך כוונה ושי' בדוחק ע"ש והר"ס ז"ל היה מפרש דס"ד דתלמודא כיון דלא ידע מהברייתא דר"מ ורבנן הגם דמצד הסברא פסוק ראשון ודאי דצריך כוונת הלב דהיא עיקר קבלת מלכות שמים אבל היה ס"ל דבדיעבד יצא וכמו דס"ל להרשב"א לפי האמת ומעתה שפיר קא קשיא ליה הא במתני' קתני אם כיון לבו יצא דמשמע מינה אם לא כיון לבו א"י אפילו בדיעבד ושפיר קאמר ש"מ מצות צ"כ דהא"כ אלא דבשאר מצות א"צ כוונה א"כ די לנו לומר בק"ש דלכתחילה בעי' מיהא כוונה אבל לא לעכב בדיעבד והגמרא משני דמש"ה קתני במתניתין לשון יצא דאיירי בקורא להגיה מש"כ אם קורא בתורה כדרכו באמת יצא בדיעבד וכ"ז בפסוק ראשון ובשאר אפילו להגיה יוצא בדיעבד דמזה לא איירי מתניתין אבל להמסקנא דידעו מברייתא דסובר הר"מ דשמע דליכא משמע אפילו בדיעבד כמ"ש וא"כ שפיר פירש רבינו דבפסוק ראשון אפילו בקורא בתורה כדרכו נ"כ לא יצא בדיעבד אבל בשאר אפילו קורא להגיה יצא כמו להס"ד וזה הפירוש נראה לי ברור בס"ד :

הלכה ב בין רוכבין כו'. הכ"מ לא הראה לנו מקומו ונראה דלמד רבינו מהא דתניא בתוספתא והובא בגמרא ברכות דף ל' א"ר היה רוכב על גבי החמור והגיע זמן תפלה כו' רבי אומר ב"כ וב"כ יושב במקומו ויתפלל ואם בתפלה מקילין כ"ש בק"ש :

שם בד"ה ואסור לקרות ק"ש כו'. סובר רבינו דמלת פרקדן סובל ב' פירושים על פניו ועל גבו וכן פירש בחידושי הרשב"א ורש"י שפירש שוכב על גבו ופניו למעלה עיין בסנהדרין דף ע"ה ע"א מהפך על לבו הופכו על מתניו שירש"י שהשוכב על פרקדן מגונה יותר א"כ דברי רש"י סותרין אהדדי ושני משה חילק בין אפרקיד ובין פרקדן ועיין בשו"ת שבות יעקב חלק שני והאמת דגם רש"י כדעת רבינו ס"ל דמלת פרקדן סובל ב' פירושים אלא דסובר רש"י דאיסור קריאת שמע אינו אלא בשוכב על גבו :

הלכה ג והשאר קורא והוא מהלך. לכאורה שפת יתר הוא גם בתוספות דף י"ג ע"ב ד"ה על לבבך וכו' סיימו וכשיגיע לואהבת ילך לדרכו. ונראה דקמ"ל דל"ת הגם דמצד הדין א"צ לעמוד רק בפסוק ראשון מכל מקום לכתחילה הו"א דיעמוד עכ"פ עד על לבבך כמו שכתב הרא"ש משום שלא יהיה נראה כקורא עראי קמ"ל דליתא אלא דרשאי לילך לדרכו כנ"ל דלא כב"ח באו"ח סימן ס"ג שלמד ממה שסיים הרמב"ם והשאר דבא ללמדנו דמכאן ואילך אינו רשאי לעמוד דנראה כעושה כב"ש ולא נהירא :

הלכה ד עיין בתוספות דף ס"ז ע"א ד"ה הא שחולק על הרמב"ם :

הלכה ו בשפת הראב"ד ורמיזא נמי במס' ברכות. היינו הא דתנן במתניתין דף ט"ז האומנין קורין בראש האילן כו' ופי' כשהן עסוקים במלאכתן והגיע זמן קריאת שמע קורין מיד כמו שפירש"י משמע אפילו בים שהות מפסיקין :

הלכה ח עיין בכ"מ פ"ש בשם הר"ר מנוח כו' לא שיקרא בלבו. פירוש דאם קרא בלבו לבד ולא הוציא בשפתיו הוי הרהור בעלמא ואנן קיימ"ל בדאורייתא הרהור לאו כד"ד כמו שכתב הרז"ה בסוגיא דהרהור כד"ד לדחות מי שרוצה לדמות פלוגתא דהרהור כד"ד לפלוגתא דר' יוסי ור"י אם לא השמיע לאזנו ע"ש, ובזה מתורץ דבירושלמי בפ"ב מקשה על הא דאמרינן הלכה כדברי שניהם להקל אמאי נ"ל הלכה דהא סתם לן תנא להקל מביאו בחידושי רשב"א ונראה דתלמודא דידן לא חש לקושיא זו דסד"א כיון דאנן קיי"ל הרהור לאו כד"ד א"כ אם לא השמיע לאזניו לא יצא קמ"ל כחילוקו של הרז"ה. כתב בכנה"ג או"ח סימן ס"ב וז"ל השומע ק"ש ולא קרא יצא י"מ הרא"ש א"ח סימן ע"א ובסימן מ"ב כתב בשם הר"ש אלשקר ז"ל שלא יצא ועיין בהשגת הראב"ד על בעל המאור בפ' הי' קורא הובא בס' תמים דעים סימן ר"ס וריא"ז כתב שאפילו הרהר בלבו יצא ע"כ :

הלכה יא הקורא כו' בסדר הפסוקים. המעיין ברש"י דף י"ג ע"א ד"ה מדברים כו' פירש ולא למפרע כגון ובשעריך ביתך מזוזת דהיינו תיבות למפרע אבל פסוקים לית לן בה. ונראה דע"כ לא כתב רש"י זאת אלא אליבא דרבי דדרש והיו בהווייתן יהיו ולמפרע נפקא ליה מן ה' דהדברים ודי לנו לאוקמי קרא על התיבות שיקרא התיבות כסדרן מיהא אבל רבנן דדרשי והיו שלא יקרא למפרע דמשמע והיו הדברים הכתובים בפרשה לקרותן כסדרן מודה רש"י לדינא דגם הפסוקים לא יקרא למפרע כדעת הרמב"ם וע"כ מוכח לומר כן דלמה נטר רש"י לפרש מלת למפרע אליבא דרבי ולא פירש מקודם בהא דאמרו רבנן והיו שלא יקרא למפרע א"ו כמ"ש :

שם קרא כו' משתקין אותו. ועיין בכ"מ מ"ש מה שאומרים בסליחות ב"פ שמע ישראל יש ללמדם שלא יאמרו וכן כתב בש"ע סימן ס"ב סעיף י"א וכתב המג"א אות פ' והב"ח כתב כיון שכל הקהל אומרים אותו ליכא קפידא ואשתמיטתי' גמרא פ"ד דסוכה שהיו אומרים אנו ליה וליה עינינו ופריך בגמרא והאמרינן האומר שמע שמע משתקין אותו והתם כולם היו אומרים אע"כ כו' ע"ש. ולי נראה דיפה כיון הב"ח דכתב זאת לשיטת הרי"ף והרמב"ם דבקרא הפסוקים לא הוי אלא מגונה ועיקר סברת מגונה היינו שנראה כמתלוצץ ויפה עולה סברת הב"ח דבצבור לא שייך מתלוצץ אבל מודה הב"ח באומר מלה מלה וכפלה דמשתקין היינו דהוי איסורא א"כ אין לחלק בין ציבור ליחיד וגם דמקשה הגמרא מן מלה מלה דמשתקין מקשה שפיר :

פרק ג הלכה ה מה שהקשה בכ"מ אמאי לא הזכיר רבינו שאסור לומר שלום בבית המרחץ עיין בספר לחם יהודה דטעם רבינו דלא קיימ"ל כהך כוני' דשבת מדאיתא בסוטה דף י"ד שמש שמו של הקב"ה ופריך א"מ לא ימחה אלא מעין שמו משמע דזה תליא בזה כל שהוא שמו לא ימחה וכיון דאשכחן בפ"ד דשבועות דלא מני שלום בהני שמות שאינם נמחקים משמע דס"ל דשלום אינו אלא כינוי ולא ס"ל לרבינו מה שכתוב בתוס' סוטה דתני ושייר ועיין פר"ח או"ח סימן פ"ה דהר"מ ס"ל דפירוש הברייתא שלום שיינו דוקא בשם אבל שלום לחודא לית לן בה ועיין ברכי יוסף סימן פ"ד מש"כ בזה ונע"ג :

הלכה ז עד שאם זרקה תשפך. עיין כ"מ וכתב הר"ן בפירא בגיון אלפסי דהסברא היא כרש"י אלא דקשה אמאי פסק הרמב"ם לקולא ע"ש. ואפשר דס"ל דפלוגתא אינו אלא בדרבנן דמדאורייתא כ"ע מודים כיון שקרמו פניה לא אסרה תורה ורואיה לדבר דלא צריכין דב' אמוראי אליבא דרב דהא דאמר ר"י משמיה דרב צואה כיון שקרמו פניה שריא מדאורייתא והא דאמר רבה בר"ה משמיה דאפילו כחרס אסור היינו מדרבנן ועפי"ז י"ל היטב פלוגתא דר"י ואביי וכיון דמדרבנן שפיר פסק הר"מ להקל :

הלכה ח כמה ירחק כו' ד' אמות כו'. ומוכח בירושלמי פ"ד דעירובין הלכה א' דאמרינן שם מי שיש לו ד' אמות כשהוא נפנה נפנה מן הצד וכשהוא מתפלל מתפלל לוכסון שיהיה רחוק מן הצואה ד' אמות שבלוכסון הם ה' אמות וג' חומשין ולענין שבת נותנים לו ד"א הן ואלכסונן ש"מ שא"צ להרחיק ד"א ואלכסונן אלא ד"א ואפילו בלוכסון סגי ד' אמות ועיין שם בק"ע ד"ה מתפלל :

הלכה י נתן רביעית מים כו'. עיין בכ"מ ועיין בשו"ת ה"ל סימן ק"ב דסובר דאם מי רגלים הוא פחות מרביעית סגי ברוב מים לבטל :

הלכה יב ריח רע כו' מרחיק ד"א. בגמרא דף כ"ה ע"א פליגי ר"ה ור"ח ונראה דכ"ע מודים דמן התורה א"צ להרחיק כ"א ד' אמות ממקום הצואה דנפקא מוהיה מחניך קדוש כמ"ש בחידושי רשב"א וד"א של אדם מיקרי מחנהו אבל ד"א ממקום שכלה הריח אינו אלא הרחקה מדרבנן. ולפי"ז א"ל דגבי מי רגלים כ"ע מודים דא"צ להרחיק אלא ד"א ממקום מי רגלים גם עם הריח כיון דלא אסרה תורה אלא כנגד העמוד ובזה א"ל דדעת הש"ע כן שכתב בסימן ע"ח דאם נפלו מי רגלים בארץ צריך להרחיק ד' אמות ולא הזכיר ממקום שכלה הריח כמו בסימן ע"ט גבי צואה ודוחק לומר דמן הסתם אין במי רגלים סרחון יותר מד"א. ולדברינו יש לומר דגבי מר"ג מודה ר"ח. וכתב הסמ"ג דהלכה כר"ה הואיל ותניא כוותיה והקשה הא"ר בסימן פ"ט אמאי צריך לטעם זה הא בלא"ה הלכה כמחמיר כמו שפסק הוא גופי' בדין צואה על בשרו והוא נמי פלוגתא דר"ה ור"ח ולפמ"ש ל"ד דהתם בדאורייתא פליגי אזלינן לחומרא והכא בדרבנן פליגי דמה"ת כ"ע מודים וה"כ ה"א דאזלינן לקולא וצריכין לטעמא דת"כ וזה הוא טעם רבינו דפסק כר"ה וק"ל :

הלכה יד היה קורא לא יניח ידו ע"פ כו'. בגמרא איכא תרי לישני ורבינו פסק כל"ב ונ"ע אם הולך במבואות ואם לא יקרא ק"ש יעבור הזמן אם מותר לסמוך על האי מ"ד להניח ידו על פיו ויקרא ואע"ג דקיימ"ל מי שברי לו שאינו יכול לעמוד על עצמו מלהפיח עד שיגמור ק"ש מוטב שיעבור זמן ק"ש כמבואר בש"ע סימן פ' והוא מתשובת הרא"ש ש"ה דהגוף אינו נקי מפא"כ הכא דהגוף נקי וגם נראה דבהולך לא מקרי ד"א מחנהו דה"ע דמ"ד דמניח ידו על פיו. והיה נראה לה"ר דמותר בכה"ג להניח ידו ע"פ מהא דאמרינן בגמרא דף כ"ד ע"ב אמר רבי מיישא בר בריה דריב"ל כו' וגי' הרא"ש ובה"ג משמיה דריב"ל ואם כן קשה הא ריב"ל סותר עצמו והא לעיל מיניה אמר ריב"ל מניח ידו על פיו וקורא קריאת שמע ולפ"ז יש לומר דהא דאמר מניח ידו ע"פ איירי בכה"ג אבל אם עדיין לא עבר זמן קריאת שמע בזה איתי ראיה מקראי דצריך להפסיק וצ"ע לדינא :

הלכה יח ואם היה ישן עם אשתו. עיין בכ"מ שהיה לו גי' התוספות וגי' רש"י מדחה התוספות חדא דאשתו לא מיקרי ב"ב ועוד כו'. ואפשר להליץ בעד רש"י דודאי מש"כ התוספות דלא מצינו אשתו מיקרי ב"ב צ"ע דמוכח במתניתין פ"ב דמעשרות מ"א דאשתו בכלל ב"ב ומצאתי שכבר הרגיש בה הפ"ח בלקוטיו וגם לפי מה דנראה שם מפירוש רש"י ד"ה ואם היה ישן במטה דהי' לפני רש"י הגי' בני ביתו ולא גרס בניו וכן העתיק בתוספות שם א"כ יש לומר דרש"י גם כן ס"ל דברייתא אחרת היא ובריית' ראשונה דתני גם כן בניו א"כ שפיר י"ל דב"ב לאו היינו אשתו דאל"כ למה פרט בניו אלא המה ודאי בכללא דב"ב אלא ש"מ דלאגלויי אתי דב"ב דקתני הכא היינו אחרים אבל בברייתא שניי' דלא תני בניו כ"א בני ביתו ודאי גם אשתו בכלל בני ביתו ודו"ק :

פרק ד הלכה א לפיכך חתן כו'. עיין בר"מ פ"ו מהלכות סוכה הלכה ד' ובהמ"מ שם שכתב דיש מ"ם והוא שיהיה בענין שאם ישבו בסוכה יתבטל קצת מאותו מצוה ול"נ כן מדברי הגאונים ולא מדברי רבינו אלא בכל גווני פטורים כל זמן שעוסקים במצוה ודלא כמו שכתב הרמ"א באו"ח סימן ל"ח סעיף ח' וע"ש במג"א אות ט'. ונראה לענ"ד ראיה לדברי הרמב"ם דבגמרא ברכות דף י"א ע"א מקשה הגמרא מי לא עסקינן דקאזיל לדבר מצוה ומקשים המשכילים א"כ ל"ל קרא דהא מסברא ידעינן דהכי אינטריך קרא לפטורא ש"מ דסברא חיצונה הוא לחיובי ועי' בחידושי רשב"א שם. ולפי שיטת הרמב"ם י"ל דודאי הסברא חיצונה דאם אפשר לקיים שניהם דחייב ואם א"א אלא דצריך לטרוח סברא חיצונה דפטור א"כ קאמר שפיר הגמרא בלכתך בדרך ממעט עוסק במצוה גם באפשר לקיים שניהם דא"צ לטרוח דבא"א לקיים שניהם מסברא ידעינן דפטורים לפי"ז מקשה שפיר מנ"ל דאסור להורות נגד הסברא לקולא דילמא אתי להורות נגד הסברא לחומרא דהיינו גם בצריך לטרוח דמסברא ה"א דפטורים קמ"ל קרא דחייב ומשני לכתוב רחמנא בשבת ובלכת כו' אע"כ דהקרא לפטורא וע"כ גם לאין צריך לטרוח וכדעת הרמב"ם ז"ל :

הלכה ג פטור מקריאת שמע כו'. הנה לדעת רש"י הך פטור אם רוצה קורא ואין כן דעת התוספות אלא דאינו רשאי להחמיר והרא"ש הקשה על רש"י מהא דאמרינן בגמרא הכא חוץ לד' אמות אסור. וראיתי למופת הדור בספר ביאור מרדכי שכתב דרש"י מודה בק"ש דמשום כוונה הוא דאסר רשב"ג לחתן להחמיר ע"ש משום דמיחזי כיוהרא גם באונן אסור להחמיר ולפ"ז הא דקאמר חוץ לד' אמות אסוק קאי על קריאת שמע והליבא דרשב"ג ע"ש. ונ"ל לדבריו דרש"י פסק כרשב"ג דלא כהרי"ף והרמב"ם אלא כדעת הרא"ש. וגם לענ"ד לולא דבריו הקדושים י"ל דגבי אונן מודה רשב"ג דלא מחזינן ליה שהוא עושה לשם יוהרא אלא להצדיק מעשיו :

וליישב קושיית הרא"ש על רש"י נראה לי דהנה הא דתנן ומן התפילין מקשה בירושלמי הא אפילו ביום ב' אסור להניח תפילין אלא בגין דתני דא תני דא כ"ה הגי' נפסקו בירושלמי (ובחידושי רשב"א ירא' שהיה לו גירסא אחרת) וכ"ל פירושו דהירושלמי בטעמיה אזיל דא"ל פירוש המתניתין דאינו רשאי דדרים מקראי למען תזכור את יום וכו' א"כ מש"ה תני תפילין בהדייהו להורות דכאן הוי דומיא דתפילין דמה בתפילין אינו רשאי להחמיר אף דכאן כן והא דלא תני בהדיא אינו רשאי משום סיפא דנושאי המטה דלא שייך רק לשון פטור ולשיטת רש"י ע"כ צ"ל הא כדאיתא והא כדאיתא דתפילין הוא לאיסורא א"כ מיושב קושיית הרא"ש הא דקאמר הגמרא חוץ לד' אמות אסור קאי על תפילין וגם בלא"ה לפי גי' דידן גרסינן חוץ לד' אמות פטור ובלתי ספק כן היה גי' רש"י ומה דדחיק ליה לרש"י לפרש דלא כהירושלמי יש לומר דמשמע ליה לרש"י דגמרא דידן חולק בזה מדמקשה שם בגמרא מוטל לפניו אין כו' ורמינהו כו' ולפי מאי דס"ד מקשה דוקא מוטל לפניו קשה מ"ש מוטל לפניו מאין מ"ל ולפירש"י ניחא דמוטל לפניו א"א להסיר טרדותו משא"כ כשאין מוטל לפניו וע"ש בגל"ח ודו"ק:

הלכה ח לא פשטה תקנה זו בכל ישראל כו'. עי' בכ"מ דלא בטלו לתקנה מש"ה חסידים ואנשי מעשה אסר להם כה נוהגין שלא שלסול בעצמם וטובלים טבילת קרי ועיין בד"מ סימן פ"ח וכבר אמרו אשרי הנזהר בו ודרשי רשומות רמזו בקרא יראת ה' טהורה היינו כשהיא בטהרה עומדת לעד ולא ינתק קשר היראה. והנה ראיתי להעתיק פה מה שמצאתי בכ"י מגאון אחד מיוחד הרב מו"ה מהר"ס ה"ב שנדרש מאנשי מעשה הנוהגין בטבילת קרי אם נמצא עליו דברים החוצצים וכן אם צריך לעיין קודם טבילה מדברים החוצצים ופלפל בחכמה והסכימה דעתו הרמה הואיל ואינו אלא מנהגא א"צ להקפיד ע"ז ואינו חוצץ דמעוט המקפיד אינו אלא מדרבנן ומביא ראיה לאיסור מהא דאמרינן יבמות דף מ"ה ע"ב ההוא דהוו קרו ליה בר ארמאה וקאמר ריב"ל מי לא טבל לקריו והנה בטבילת גרים אמרינן שם דף מ"ז דחוצץ כל דבר החוצץ בנדה א"כ מה קאמר מי לא טבל לקריו הא לקרי אינו משגיח בדברים החוצצים ובטבילת גר לא מהני א"ו דגם לטבילת קרי מעכב כל דבר החוצץ בנדה שוב הביא שם מה שהקשה לו חכם אחד ע"ז דהכתי קשה הא ריב"ל גופא אמר בגמרא מאי שיבן של בעלי שהרין דדי בט' קבין א"כ איך אמר שם מי לא טבל לקריו הא לקרי לא צריך טבילה כלל. ולענ"ד דזה טעמא דהר"מ והרי"ף ז"ל דפירשו שם מי לא טבל לקריו כו' היינו כיון דחזינן דמקיימי מצות א"כ ודאי דטבלו כמשפט לשם גירות עיין ברמב"ם פי"ג מהלכ' א"ב ובטור יו"ד סימן רס"ח וב"י שם ומפאת קושיא זו היתה הוכחה לפירושם. ואפשר דגם דעת התוספות כן דלא הקשו שם רק אגדה דבזה לא מסתבר סברת הרמב"ם:

אכן המעיין בירושלמי ס"פ האומר הביאו בעל מ"ע פי"ג מה' א"ב יראה דכך היה מנהגן לטבול כל גר מקריו הואיל ומזוהם היה בזנות כדגרסינן שם אתיא דריב"ל כב"ק אין גר עד שיטבול לקריו מ"מ העלה שם להלן כיון דאינו אלא מנהגא א"צ לחוש לדברים החוצצים. וצ"ע בהא דאמרינן ר"ה דף י"ז חייב אדם לטהר את עצמו ברגל ופסקו הרמב"ם בסוף הלכות טומאת אוכלין דחיוב גמור הוא אלא שאין לוקה ועיין מל"מ הביא שיטת הפוסקים דמה"ת הוא. הגם דכתב הר"מ הטעם משום דעולין לרגל והלכתא למפיחא עכ"פ אנו עושין זכר וטובלין עצמינו יש לדון דצריך לדקדק מדברים החוצצים הגם דאמרינן בטבילת קרי דא"צ לדקדק ומהא דאמרינן ברכות דף כ"ב ע"ב דר"ח טבל במעלי יומא דפסחא להוציא רבים י"ח ולא טבל נפשיה מטהרת רגל משמע קצת דאינו אלא מצד מנהגא ולא מדינא א"כ דין אחד להם טבילת קרי וטבילת ערב הרגל דא"צ לדקדק על עניני חצילה לפי הסכמת הגאון הנ"ל וכן הסכים ג"כ הגאון מ"ו להלכה ועיין במס' יומא דף ל' ע"ב א"ל אביי לר"י לר"י דאמר סרך טבילה היא חוצץ או אינו חוצץ א"ל כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון וע"ש בתוספות ד"ה חוצץ משמע קצת דגם בטבילת קרי צריך לדקדק מדברים החוצצים וצ"ע:

הלכות תפלה

פרק א

הלכה ב ואח"כ נותן שבח והודיה כו'. עיין בלח"מ ועיין בפ"מ בפתיחה הלכות תפלה הביא בשם הילקוט מלכים א' סימן ח' משה רבינו בפרשת וזאת הברכה פתח בשבחו של מקום ויהי בישורון מלך כו' ואח"כ ביקש צרכיו של ישראל יחי ראובן כו' וסיים בשבחו של מקום אין כאל ישורון עיין שם וא"ש דברי הרמב"ם:

פרק ב

הלכה ד עיין בכ"מ ובקשתי לו חבר ולא מצאתי ע"כ. עיין בחידושי רשב"א בנדה דף ח':

הלכה ז עיין בחיבורי שלום ירושלים ר"ה דף י' ע"א ד"ה ובלבד שגם דעת הרמב"ן כהרמב"ם דדוקא בתפלת מוסף אמרינן ט' ברכות ולא כדעת הרז"ה שדעתו דבכל התפלות דר"ה מתפללין תשע:

הלכה טז שואלין א"הג ביום שמים. אבי העזרי פסק בשם הירושלמי דמעל"ע מניק להו וכתב הפ"ח בסימן קי"ז אע"פי שלא נהגו, יש מי שלמד מדבריו שאם לא שאל ביום שמים ואם נמנה מעל"ע אין השמים נשלמין בעת שהוא מתפלל אין מחזירין אותו עיין שם:

פרק ג

הלכה ד ויש לו כו' עד שתשקע החמה. סובר רבינו כשיטת רבי' יונה דהא דתנן עד הערב אינו ר"ל עד נ"ה אלא עד שקיעת החמה משום דהכי אמרינן בזבחים מנין לדם שנפסל בשקיעת החמה דמשם ואילך אינו זמן זריקת דם תמיד ותפלת המנחה הוא כנגד התמיד ועיקר התמיד הוא זריקת דם אבל רש"י פירש עד הערב עד נ"ה וליטנא דמתניתין דייקא כוותי' דרבינו מדלא קתני כל היום עיין בתוספות ד"ה תפלת כו' והגאון מ"ו בס' ז"י הקשה מסוגי' דירושלמי פ"ק דשבת הלכה ב' דמוקי למתניתין שם לחד תירוצא דתני בה עד חשיכה כרבנן דאמרו תפלת המנחה עד הערב וא"כ מוכח דלא כרבי' יונה. והיה נראה דהך סוגי' דירושלמי אתי כמ"ד נגד אבות תקנום ולא אסמכוה כלל אקרבנות ושפיר קאמר דזמנה עד חשיכה ומודה ר"י והוא לא כתב כן כ"א לדידן דקיימ"ל נגד תמידים תקנום ושפיר קאמר ר"י מדלא קתני במתניתין עד חשיכה משמע דאין זמנה כ"א עד שקיעה דומיא דדם התמיד. ובזה מיושב קושי' הכ"מ על רבינו לעיל בפרק א' הלכה ה' מפני מה פסק הר"מ כריב"ל דהר"מ לטעמיה אזיל דא"ל כשיטת ר"י משום דבמתניתין לא קתני עד שתחשך וע"כ דמשמע סתמא דמתני' סובר כת"ד נגד תמידים תקנום. ואין להקשות לדעת רבינו הא דאמרינן בדף כ"ז ע"א מדרב מצלי של שבת כו' ש"מ כר"י ס"ל וקשה דלמא היה מתפלל אחר השקיעה והוא אחר פלג ולעולם כרבנן ס"ל, ולק"מ חדא דהלשון מבע"י משמע קודם שקיעה ועוד דודאי ר"ח דאסהיד ידע ודקדק באיזה זמן היה וכן משמע מדאמר שם מדר"ה ורבנן לא הוי מצלו כו' ועוד לפמ"ש י"ל דהם היו סוברים כמ"ד נגד אבות ולדידיה מודה רבינו כמ"ש ובשו"ת שאגת אריה סי' י"ז הוכיח מפאת קושי' זו שיטת רש"י ולי נראה כמ"ש:

הלכה ה עי' כ"מ מ"ש בשם הרמ"ך כו' ויש לתמוה כו'. אפשר דרמ"ך היה מפרש שהיה לו הגי' במתניתין כמ"ש לפנינו ר"י אומר עד ז"ש ועלה קאמר ר"י נקרא פושע המאחר עד הגעת שעת מנחה כיון שזמן מועט הוא ובקל יכול לעבור הזמן אבל רבנן דס"ל דזמן מוסף כל היום לא מצינו דנקרא פושע המאחר לאחר ז'. ורבינו שפוסק כרבנן דכל היום ילא יפה תמה עליו והר"מ הי' ס"ל לדוחק דר"י יפסוק כאן כר' יהודה ולא כת"ק א"כ שלא היה גורם כלל במתניתין דברי ר' יהודה וע"כ רבי יוחנן על רבנן קאי ואעפ"כ נקרא פושע הקורא לאחר ז':

הלכה ז עי' בהשגת הראב"ד והלא צריך לסמוך גאולה לתפלה. כוונתו כמ"ש התוס' ריש ברכות ד"ה מאימתי מ"ש וע"ק דא"כ פסקינן כריב"ל וכו' ואנן קיימ"ל כר"י דאמר לקמן הסומך גאולה של ערבית כו' פי' דהיו קוראים ק"ש בברכותי' בלילה וא"כ לא הוי סמיכת גאולה לתפלה והר"מ דעתו שיקרא ק"ש בלבד ע"ש ברבינו יונה:

הלכה יא היה לפניו וכו' מתפלל של מנחה כו'. וכן פסק בש"ע או"ח סימן רפ"ו ס"ד וכתב המ"א אות ג' וכ"ל דהם הוא סמוך לערב ואין שהות להתפלל שתיהם יתפלל מוסף דמנחה יש לו תשלומין בערבית וכן הסכים בא"ר ובשו"ת שא"ר סימן ת"י כתב כן מסברא דנפשיה ובגל"ח כתב על דברי המ"א הגם שדבריו דברי טעם מ"מ נעלם ממנו דברי הירושלמי בפרק ת"ה וז"ל הוון בעי מימר כשאין ביום כדי להתפלל שתיהן אבל יש ביום להתפלל שתיהם תפלת המוספין קודמת ר"ז בשם ר"י אפילו יש ביום כדי להתפלל שתיהם תפלת המנחה קודמת והתניא הקדים תפלת המנחה לתפלה המוספין יצא לשעבר הא בתחלה לא פתר לה בשלא הגיע זמן תפלה כהדא דריב"ל מפקיד לתלמידיו הוה לכון אריכטון (פירוש שצריכין לכנוס לסעודה גדולה) ומטא יומא לבית שעין עד דלא תסקון לאריסטון תהוון מצלין מנחה עד דלא תסקון הרי מוכח בדבריו דאפילו כשאין שהות ביום להתפלל שתיהם ג"כ של מנחה קודמת:

ונראה דהנה שם בהא דתני מתפלל של מנחה פירש"י שלא יקרא פושע גם עליה וצ"ע הא בברייתא שם מפורש הטעם משום תדיר שוב ראיתי בספ' עטרת ראש וכתב דלא היה בגי' רש"י טעם מפורש משום תדיר מש"ה פירש"י טעם דנפשיה אבל סתר לה להאי תי' דהא מוכח במס' זבחים דף נ"א דטעם זה דתדיר הוא עיקר ע"ש שהניח בתימה דברי רש"י. והיותר תמוה דגם המרדכי כתב כדברי רש"י מטעם שלא יקרא פושע גם עליה וכתב שם מיהו אם איחר אחר שש שעות ומחלה בזה אומר ירושלמי דאם יש שהות להתפלל שתיהן תפלת מוספין קודמת ובתלמודא דידן בשמעתין לא משמע הכי עכ"ל וצ"ע דהא לפי הטעם דרש"י והמרדכי היינו דוקא שכבר עבר ז' שעות דאז מיקרי פושע אבל קודם שבע שעות לא שייך טעם דרש"י והמרדכי מסיק לפום גמרא דידן משמע אפילו בכה"ג מתפלל מנחה קודם וקשה אמאי וע"כ משום תדיר דדוחק לומר דס"ל דמיד שהגיע זמן מנחה נקרא פושע דלא מצינו מי שסובר כן ועי' בש"ע סימן רפ"ו דאחר ז' שעות נקרא פושע ולא קודם. והנה נראה דזה היה כוונת ר"י במה דאשמעי' הלכה מתפלל אדם של מנחה ואח"כ של מוספין ועיין בפא"ר משום דהגי' הוא בברייתא כמ"ש הרא"ש דלא נזכר טעם דתדיר וה"א דהטעם הוא כמ"ש רש"י וא"כ אחר שש שעות ומחלה סד"א דמוספין קודמין קמ"ל ר"י דמדתני בברייתא סתמא משמע אפילו אחר ו' שעות מיד כשהגיע זמן מנחה ותדיר קודם וז"ש הלכה בכל ענין מתפלל של מנחה ואח"כ מוסף ובזה שפיר פירש"י דרלה ליישב הקושיא על ר"י מאי קמ"ל לזה כתב רש"י פירוש זה היינו משום דעכ"פ יש מקום לטעות בפי' זה ולא קשה ג"כ למה לא דחי הגמרא שם בזבחים דליכא למיפשט תדיר ומקודש משום דהטעם הוא כרש"י משום דלקושטא דמלתא לא הוי רלה הגמרא לאוקים הברייתא בטעם זה דסתמא קתני כדא"ל לר"י אלא דברי המרדכי צ"ע:

ועפי"ז היה אפשר לפרש הא דאמר הכא כשאין שהות ביום כו' אבל יש שהות ה"פ הוון בעי מימר כשאין ביום היינו אחר שבע שעות דאז עיקר זמן מוסף כבר עבר ונקרא פושע אז צריך למקדים למנחה כדי שלא יקרא פושע גם עליה אבל יש ביום עדיין שהות להתפלל שתיהן כדינו היינו אחר ו' שעות ומחלה דאז לא שייך טעם זה יתפלל מוסף קודם שוב אמר ר"ז בשם ר"י גם אם יש שהות רק שהגיע כבר זמן מנחה מתפלל מנחה קודם והוא מטעם תדיר ולפי פירוש זה דברי הירושלמי ובבלי עולין בקנה אחד ואין כאן מחלוקת ודברי המ"א קיימים ואין כאן סתירה מסוגיא דהכא ודברי המרדכי שכתב דבבלי וירושלמי חולקים לא הבינותי ועיין ברא"ש וב"י שג"כ מביאים ירושלמי בסוגיין וג"כ משמע דלא רלו לפרש מסקנת הירושלמי הכי ואפשר משום דדחיק להו ליטנא דאם יש ביום משמע דעל סוף יום קאמר וכן השיב לי הרב הגאון מ"ו זצ"ל ואין מזה הכרח דא"ל על עיקר חיובא קאמר וצ"ע לדינא. ועיין ברא"ש מוכח דהיה לו גי' אחרת בירושלמי וכמו שהביאו התוספות ישנים ביומא כמו שביאר לנו הרב פ"מ והאמת אתו:

פרק ד

הלכה ג אבל שחרית רוחץ פניו ידיו ורגליו. עיין בשו"ת ושב הכהן סי' א' דטעמו דהרמב"ם משום דתפילת שחרית דומיא דכהן. ולא נהירא דעיקר הטעם כמ"ש בחידושי רשב"א הביאו ב"י בסימן ד' משום דנעשה כבריה חדשה וצריכים אנו להתקדש לעבודתו יתברך ולא בעינן דוקא דומי' דכהן דהא גבי כהן בעינן ג"כ ידו הימנית על רגלו הימנית ומה"ע נראה דאף אם רוחץ קודם אור היום שוב א"צ ליטול ידיו כשיאיר היום כמבואר ברמב"ם פ"ה מה' ביאת מקדש הלכה ט' דכהן שקידש ידיו ורגליו לתרומת הדשן שהוא קודם אור היום א"צ ליטול אחר שיאור היום ועיין בש"ע אבל משום רוח רעה יש ספק וא"צ לברך:

הלכה יג היה עומד בתפלה. בעל חולי האבן שאינו יכול לעצב עצמו ומטפטף תמיד יתפלל קריאת שמע ותפלה ובשעת הפסת מים יפסוק ושוב שיתקן לו בגד לאיברו מהר"ם לובלין סימן נ"ח שביאו בכנה"ג בא"ח סימן ע"ח בהגהות הטור:

כדי

פרק ה הלכה ב כדי שתהא דעתו מיושבת. פירש"י בגמרא שקשה עליו עיכוב הדרך משמע אם בלא"ה צריך להמתין על חביריו צריך לירד וכן כתב נ"י ורבינו יונה פירש שבעליה וירידה תתבלבל מחשבתו משמע דבכל ענין א"צ לירד ואפשר דלא ולא חדא הוא ודו"ק:

הלכה ג כנגד בית קה"ק. ירושלמי פ' תפ"ה לאיזה בית ק"ק ר"ח רבה אמר כנגד ק"ק למעלה ור"ש ב"ח אמר כנגד ק"ק למטה אמר ר"פ ולא פליגי בית ק"ק למטה מכוון כנגד בית ק"ק למעלה ומש"ה תנן במתניתין המתפלל צריך שיכוון את לבו למקום כ"ה הגי' ברי"ף ורא"ש והיינו למקום ק"ק שלמעלה:

הלכה ח מפני שטרחן מרובה. וכ"ה בירושלמי כמ"ש הכ"מ ורש"י פירש מתפללין בראש הזית כו' שענפיהן מרובין ויכולין לעמוד שם שלא בדוחק ואין שם פחד ליפול וצ"ע למה פירש נגד הירושלמי ואפשר דדחיק ליה דלטעם הירושלמי דמשום טורח בלבד שריין ליה וכי לא משכחינן גם בשאר אילנות לפעמים שיש טירחא בעליה וירידה אע"כ דבזית ובתאנה משום דלא ירא ותרתי טעמי בעי וקי"ל:

הלכה י בברכה ראשונה בתחלה ובסוף כו'. עיין בתוס' ברכות דף י"ב ע"ב ד"ה כרע כו' ובר"ה וי"כ כו' שאנו שוחין בתפלה כל שעה צריך ליזהר כו' דאמרינן לקמן כו' עיין במהרש"א פי' דבריהם ופירושו דחוק מ"ש בס"ד. ול"נ דפשטן של דברי התוספות הכי משמע גם לפי פירוש מהרש"א שא"צ ליזהר כ"א בברכה המחויבת ובשאר רשאי להתפלל בשחי' וכמ"ש הטור א"ח סימן תקפ"ב דדוקא המדקדקים נהגו לעמוד בסוף כל הברכות ולא כל האדם וכתב הפמ"ג משום דאין איסור אלא כמו שאמרו חז"ל בתחלה ובסוף אבל לא כשהוא מתפלל בתחלה עד סוף בכריעה זה הוא שיעור דברי התוספות בתר שכתבו רק שיכרע בברוך ושיגביה מיד משמע דאח"כ רשאי להתפלל כולו בכריעה ולזה כתבו דאמרינן לקמן דאם בא לשחות תחלה וסוף דוקא אסור אבל לא במתפלל כולו בכריעה וא"צ לעמוד ולכרוע מצד הדין רק באבות תחלה וסוף ובהודאה תחלה וסוף כנ"ל:

הלכה יב שיתפקקו כל חליות כו'. עיין תוספות ב"ק דף ט"ז ע"ב ד"ה והוא דלא כרע במודים:

פרק ו הלכה א שני פתחים. עיין ב"י בא"ח סי' תרע"א שכתב דשאני בנ"ח יש חסרון כיס משא"כ בבהכ"נ והמג"א אות י"ב הקשה עליו דאטו בבהכ"נ מי לית בי' חסרון כיס כו'. ומצאתי בגליון הרב הגאון המפורסם מו"ה ברוך פרענקל זצ"ל וז"ל כשאסיק הרואה אדעתי' שיש להולך חסרון כיס בלא"ה אין לו מקום השם על האיסור ובמקום פסידא פטור מלילך לבהכ"נ ודפח"ח:

הלכה ד או שיעשה מלאכה כו'. הא ת"ת משמע דשרי ולא כרש"י דאפילו לקרות לא היה רוצה ועיין בכ"מ ומה דדחיק ליה להר"מ אף שקושי' התוס' ד"ה אלא כו' יש לדחות כמ"ש המהרש"ל ומהרש"א דחק ליישב קושי' מהרש"ל מ"מ דחק ליה לרבינו קושיית מהרש"א במ"ש אבל קשה לי במה שה"ר מפ"ב דהא תלמודא מש"ל בעובדא דרב אי איירי בהגיע זמן קריאת שמע או לא וכוונת דבריו דמה להו לתוספות לומר כי מטא זמן ק"ש הקושי' על רש"י אינו קושי' חמורה כ"כ אמאי לא מקשו בפשיטות הא לקמן מסופק אי מיירי גם במטא זמן אעפ"כ למד קודם ק"ש ורש"י סובר דיש חילוק בת"ת דיחיד לת"ת דרבים:

פרק ז הלכה י המשכים כו' אשר קדשנו כו' אשר בחר בנו כו'. כתב הלבוש א"ח סימן מ"ז אשר קדשנו נחשבת לברכה אחרונה של אתמול והב' אשר בחר בנו נחשבת לברכה ראשונה מה שילמוד היום. וז"ל האגור גרסינן במס' ברכות דף י"א אמר ר"י א"ש השכים לשנות עד שלא קרא ק"ש חייב לברך משקרא ק"ש א"צ לברך שכבר נפטר באהבה רבה לפי דעת ר"ת ואם השכים לשנות קודם שעלה עמוד השחר א"צ לברך שכבר נפטר באהבה רבה של אתמול משחרית לשחרית. ויחיד הוא בדבר זה וכל הפוסקים אומרים שיש לברך וכן התוספות בעצמו וכן נהגו לברך כשמשכים אפילו קודם היום והר"ר יצחק א"ז כתב בשם רש"י שאסור ללמוד בעצמו תורה קודם שיתפלל אבל לאחרים מותר ור"ת כתב איפכא ע"כ:

הנה מ"ש על ר"ת דיחיד הוא בדבר הזה יש לספק לשיטת ר"ת אע"פ שא"צ מ"מ יכול לברך אם ירצה לפטור הלימוד לאחר שיעלה עמוד השחר והדבר צריך תלמוד כך כתב הרב בצל"ח. ולי צ"ע דע"כ מוכח לשיטת ר"ת דאם ירצה יכול לברך דאל"כ איך יפרנס לר"ת סוגי' דתלמודא דרב משא ידיה ומברך ברכת התורה ומוקי לה בסוגי' דף י"ד בדלא מטא זמן ק"ש וא"כ קשה למה בירך הלא כבר יצא בברכה של אתמול ומוכח דיכול לברך גם לשיטת ר"ת ועיין בפר"ח סימן מ"ז אלא דקשה לי דקאמר שם בגמ' דאף למשנה צריך לברך למה לא קאמר דקמ"ל דרשאי לברך קודם ע"ה לשיטת ר"ת א"כ דצריך לברך בכל ענין לאפוקי משיטת ר"ת וצע"ג:

ומ"ש אבל לאחרים מותר. כבר כתבתי לעיל פ"ו דבעי ליישב קושי' התוספות על רש"י. ומ"ש ר"ת כתב איפכא כוונתו אם לומד עם אחרים ימשך הזמן ע"י פלפול התלמידים משא"כ כשלומד בעצמו ורגיל להתפלל ודאי יעשה כרגילותו ולא ישכח מלהתפלל אבל לפי סברא זו לא ידעתי ליישב קושי' התוספות ועיין בטור א"ח סימן פ"ט:

עוד כתב שם האגור בשם רש"י דמברך דוקא לפניה ולא לאחריה פי' דל"ת דאם מפסיק מלמודו יברך לאחריו כמו בברכה בקריאת התורה קמ"ל דא"צ דלא נתקנה ברכה לאחריה על לימוד התורה וכמ"ש ב"י סימן מ"ז בשם הרשב"א דלא תקנו ברכה לאחריה על המצות ועיין שם עוד טעם וזה דלא כהלבוש עיין בהגהות לבוש:

פרק ח הלכה ז והלכו מקצתן. כתב הפ"ח בא"ח סימן קמ"ג דמלשון זה משמע דבעינן שישתיירו רובן וגם לפי מסקנת הכ"מ לא יקראו אלא שבעה גברי עם המפטיר וכן כתב במג"א שם:

פרק ט הלכה ז מי שפירס על ק"צ כו'. עיין בתוי"ט שהביא בשם הרמב"ם בס' המורה שדחה הך דינא מהלכה לדידן דדרשינן טעמיה דקרא ובחיבורו חזר בו. ונראה לי דע"כ מוכח דלכ"ע איתא הך דינא דאל"כ איך שייך לומר דמשתקין אותו אם יש לו תנא דסבר כוותיה כדמקשה הגמ' חולין דף ע"ו הגם דלאו שפיר עביד דנחית נפשיה לפלוגתא כדאמרינן בברכות דף כ' פשיטא אוכמא בהדי פלוגתא למה לך מ"מ לא שייך לשתקו א"ו כמ"ש התוי"ט והך דינא אליבא דכ"ע וצ"ע על הש"ע שהשמיט דין דמשתקו וכן בגמ' נמי מוכח כן דהך דינא אליבא דכ"ע דהא מקשה אביי ורבא והא משתקין אותו תנן ומאי קושיא דלמא רבה פסיק כמ"ד דדרשינן טעמא דקראי ואפשר דקושי' אביי כאן דתנא דמתניתין ס"ל דמשתקין אותו עכ"פ אי[ן] העושה נגד המתניתין דהא עכ"פ נחית נפשיה לפלוגתא. ובזה אפשר לפרש מה דקא[מר] ורבה לחדודי לאביי הוא דבעי ומאי חידוד שייך בזה דידע למתני' ולדברינו [...] ודע דאמרינן בגמ' דף ל"ד ע"א האומר יברכוך טובים כו' ויש שם חלופי [...] ובמס' מגילה תנן לה גבי הנך דלעיל ופירש"י שם הטעם דיברכוך טובים ולא רעים וצריכים אנו לצרף רעים והתוספות פי' שם דיברכוך טובים משמע שהשפעת להם טובה ומיחזי ח"ו כב' רשויות וכן גרסינן בירושלמי מגילה האומר טובים ח"ו שתי רשויות וצ"ע שם תמה על רש"י למה הניח דבר המפורש בי[רושלמי] ול"נ משום דבירושלמי הגי' במתניתין ה"ז דרך מינות ורש"י מפרש לפי גי' דידן דרכי טעות משמע טעותא ולא מינות מש"ה פירש"י טעם אחר אבל צ"ע דרש"[י] נקט שם ליפגא דמינות. והנה לא ראיתי לרבינו פה שהביא להא דתנן האומר טובים וצריך טעם למה השמיטו רבינו:

פרק י הלכה א חוזר לתחילת ברכה שטעה בה. רבינו פסק כשיטת התוספו[ת] אבל הרז"ה מיישב פירש"י מקושיית הרי"ף מהא דשמעון הפקולי הסדיר תפלת י"ח לפני ר"ג על הסדר ומסיים וכדאי רבינו הוא ורש"י לסמוך על[יו] דקשה קושיית התוס' בד"ה אמצעיות כו' ותניא וכן בהלל וכן בק"ש כו' ראיה זו י[ש] [...] דהא בק"ש גופא אם הקדים פרשה לפרשה אינו חוזר כמו שפסק הרמב"ם פ"ב [...] ועיין ברבי' יונה ומ"ש שם דמש"ה הביא הרי"ף ראייה אחרת מהא דאמרינן גבי מגילה השמיט קורא פסוק אחד צריך לחזור מאותו פסוק ואמרינן התם וכן בתפלה וכן בק"ש משמ[ע] אפילו בדיעבד וגם ראייה זו יש לדחות דאדרבה מדהזכיר גם ק"ש ובק"ש כ"ע מודים דל[א] [...] לחזור אלא מרים אותה פרשה ושוב א"צ ואינו דומה למגילה דכולה מגיל' חדא פרשה היא וצ"[ע] אמאי פסק בש"ע סי' קכ"ו דלא כדעת רש"י ורבי' האי והרז"ה ואמאי לא חשו לספק ברכה:

הלכה ט מי ששכח כו' חוזר לבה"ש כו'. וכתב הכ"מ דר' האי גאון כ' דחוזר בש[...] דהכי אמרינן בירושלמי ודעת רבינו דירושלמי פליג אגמרא דידן כו' וז"ל הכ[...] פ' ת"ה סי' י"ד וה"ה הא אמרינן לקמן פ' א"ע בעו מיניה ר"ח מר"ש טעה בזו ובזו מהו וא[...] חוזר לראש פי' שתקנו הבדלה בתפלה ועל הכוס כשטעה בתפלה אמורה על הכוס וא"צ לה[...] להתפלל ואי טעה על השנים חוזר ומתפלל ה"נ כיון שטעה ולא הזכיר בשומע תפלה [...] לו לחזור לראש לברכת השנים ושמא יש לחלק דש"ה די"ח ברכות כולן כתפלה אחת הן [...] אטרחוהו רבנן לחזור לראש כמו גבי הבדלה שנתקנה על התפלה ועל הכוס הרי ענייני [...] עכ"ל ועפי"ז תבין דברי הכ"מ וטעם הרמב"ם וטעם רבינו האי גאון:

הלכה יא אבל ערבית כו' אינו חוזר. והא דקתני בברייתא שבת דף כ"ד ימים ש[...] בהם קרבן מוסף כגון ר"ח כו' ערבית שחרית ומנחה כו' אם לא אמר מחזי[רין] אותו צריך לומר דלא קאי ערבית על ר"ח אלא אאידך ולשיטת הסוברים דוקא בליל רא[...] אין מחזירין אבל לא בליל שני כמ"ש התוס' בלא"ה א"ש ועיין במרדכי במסכת שב[ת] ואפשר עוד לומר דלמ"ד תפלת אבות תקנום ויעקב תיקן תפלת ערבית והוכיחו התוספ[ות] בברכות דף כ"ו ע"ב ד"ה יעקב שהתפלל ערבית ביום וא"כ אז הוא זמן קידוש החודש וא[...] אין חילוק בין ערבית לשחרית ואכן הא קיימ"ל כנגד איברים ופדרים שקרבים בלילה [...] אין זמן קידוש החדש מש"ה אין מחזירין בערבית וברייתא דשבת מצי אתיא כברייתא דתפל[ות] אבות תקנום:

הלכה יד טעה כו' וא"צ לחזור. בגמרא ברכות דף ל"ג טעה בזו ובזו חוזר ומתפ[לל] ורבינו השמיט דין זה עיין ב"י או"ח סימן רצ"ד שתמה עליו וגרסינן בירושלמי ברכות פ"ה הלכה ב' ר"י בשם שמואל אמרה בכוס אומרה בתפלה פי' הפ"מ אע"ג דהבדי[ל] בכוס צריך לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלה והיינו ע"פ מה דאמרינן טעה בזו ובזו ופיר[ש] הרא"ש ור' יונה דטעה בזו דלא הבדיל בתפלה וטעה נמי בזו פי' שטעם מידי קודם שהבדיל על הכוס והרמב"ם סובר דלדידן דקיי"ל טעם מבדיל ליתא לדין דטעה בזו ובזו ולכן השמיטו ובש"ע דפסק להך דינא דטעה בזו ובזו אע"ג דקיי"ל טעם מבדיל הוא כמו שכתב רבי' יונה דעכ"פ קנסינן ליה מפני שאכל קודם הבדלה צריך לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלה ובחידושי רשב"א כ' גם אם עשה מלאכה קודם שהבדיל בכוס ג"כ טעם מיקרי ולא הזכירוהו הפוסקים משמע דלא ס"ל ובזה יכולים לסמוך על הרמב"ם:

הלכה טו חוזר ומתפלל תפלה שלישית כו'. כתב הרא"ש בשם רבינו האי דאע"ג דקאמר בגמרא קשיא כיון דלא קאמר תיובתא לא נידחת מהלכה דטעמא דמסתבר הוא דכיון דאבדיל בשניה גלי דעתיה שזו היא לחובת שעתא ולכך ראשונה לא עלתה לו ומטעם שהקדים התשלומין לחובת שעתיה ואי לא אבדיל בשתיהן עלתה לו ע"כ. ונראה דהתלמודא דמק' למימרא כמאן דלא צלי כו' היינו דאינו קאי על מי שלא התפלל מנחה בשבת אלא הכי קאמר דע"כ מוכח דמהדרינן ליה אם שכח במ"ש להבדיל בתפלה דאל"כ אמאי לא נחשבה לראשונה לשל חול דלא היה ס"ל להמקשה כיון דאבדיל בשניה גלי דעתיה דז[ו] היא לחובת שעתיה אבל כיון דבגמרא אמר קשיא ולא תיובתא ס"ל להאלפסי ורבינו כמ"ש הרא"ש ובזה סרה קושיית מהרש"א בתוס' ד"ה טעה ע"ש ודו"ק:

פרק יא הלכה א וכופין בני העיר כו'. עיין ברמב"ם פ"ו מהלכות שכנים הלכה א':

הלכה י במנעלו כו'. ועיין שו"ת מהר"ש בן רשב"ץ סי' רפ"ה שהאריך בזה ועי' ברכי יוסף א"ח סי' קנ"א אות ה' מ"ש בענין רקיקה ומנעלים:

הלכה יב שמא יארע להם אונס. והר"ן בפ"ק דב"ב כתב דגם למ"ד משום פשיעותא דמתרשל לבנותה ובימים שבינתים לא יהיה להם מקום קבוע להתפלל אבל ודאי כל שיש להם בהכ"נ אחר קבוע לכ"ע שרי דהא ליכא משום ללויי ולא משום פשיעותא דאילו לפשיעותא שלא יבנה לעולם ליכא מאן דחייש לזה עכ"ל. ובט"ז א"ח סי' קנ"ב רצונו להשוות גם שיטת הרי"ף והרמב"ם וכל הפוסקים לדעת הר"ן וצ"ע דבריו ועיין בשו"ת שמש צדקה סימן א' באריכות:

הלכה טז נעשה של כל ישראל כו'. בבה"כ של כרכים יש שלשה טעמים. אחד דמסתמא נתנו אחרים לסיוע לבנינה ולפי"ז אם ידוע לנו שנעשה ממעות בני העיר לבד אין חילוק בין כרכים לכפרים. וטעם השני אף אם ידוע לנו שלא נתנו רק בני העיר הקדישוהו לדעת כל העולם ובתוספות מגילה דף כ"ו ד"ה כיון משמע דה"ט הואיל ורבים מתפללים בה המירא קדושתה וכן כתב הפמ"ג בט"ז סי' קנ"ג אות ו' ולהנך שני טעמים אחרונים גם אם ידוע לנו שלא סייעו בבנינה אפ"ה אסור למכור. ונראה דיש נ"מ בין הנך תרי טעמים דאי אמרינן הטעם הוא דמסתמא הקדשוה לדעת כל העולם הסברא נות[נת]

דמתחלה

ומתחלה כשבנאו שהב"כ שלהם מיד מקומה להכיל אנשים הבאים ממקומות אחרים אבל התיבה והמטפחות והספרים שאין מהצורך להרבות בשביל אחרים הבאים ולא נעשו כלל בשבילם י"ל דמותר למכור גם בשל כרכים אבל אי אמרינן כדעת התוס' ועיקר הטעם כיון דנעשה לצורך רבים יש בה קדושה המורה א"כ כל דבר שיש בה על הכל הלא קדושה תמורה והא דאמר רבא מס' מגילה דף כ"ו אמר רבא ל"ש אלא שלא מכרו שבעה ט"ה במא"ה שיטת הרא"ש והטור דרבא לא קאי אלא בכפר אבל בכרכים לא מהני ז' ט"ה ומדברי רש"י שם שלא כתב כן משמע דס"ל לרש"י דרבא קאי גם על הכרכים וכן התוס' ג"כ מפרשי הכי דרבא קאי גם אכרכים דהכי מוכח מדבריהם במסכת ב"ב דף כ"ג ע"א נהא דאמר שם בגמרא רבים מחלי כתבו התוס' ד"ה אחולי כו' בזט"ה והתם בשל כרכים הוא דלכ"ע יש חלק בדרך אעפ"כ הביאו התוס' ראיה מהך דמגילה ש"מ דמפרשי לדרבא גם אכרכים וע"ש בחי' ת"ח במה שכתב לגירסת הרי"ף דס"ל דפירוש דרבא לא קאי כ"א אכפרים אבל שיטת התוס' ברור דגם אכרכים קאי רבא ואע"ג דהתוס' כתבו דבכרכים קדושתא המירא מ"מ ס"ל להתוס' דזט"ה כ"ע לייתו להו וכל מה שיעשו ט"ה מרוצה הוא לכל העולם. והנה מדעת רבינו פה מבואר שדעתו כשיטת הרא"ש והטור דרבא לא קאי כ"א אכפרים מ"מ נראה לענ"ד מדקדוק לשון רבינו דהבל' ט"ו כתב וכל כלי בה"כ כבה"כ וכאן לא כתב אלא אבל בה"כ של כרכים משמע דס"ל דדוקא בה"כ של כרכים בזה לא יוכלו למכרו אפילו זט"ה במא"ה אבל בכלי בה"כ אין להם דין בה"כ לזה וכמ"ש בטעם השני אמנם הר"ן ר"פ בני העיר אהר שכתב ושל כרכים ה"ע דלא מלו מזבני לה מפני שהן בונין אותה על דעת כה"ע והרי הן כמקדישים אותה לכל סייס שם ומסתברא דה"ה נמי בכל מה שהם במשכתנו כגון תיבה ומטפחת וספרים דכולן גרירי בתר בה"כ וכמו דאיהו אדעתא דכ"ע הנך נמי אדעתא דכ"ע ס"ל להר"ן כשיטת התוס' דקדושתא המירא מ"מ יש לדון מדברי הר"ן מפני מה דייק בלשונו כל מה ששנה במשכתנו כגון תיבה ומו"ם ולמה לא כתב כמ"ש הר"ן גופא במתני' שם כל כלי בה"כ כבה"כ ולמה פרט הנך דוקא אלא דס"ל להר"ן אף דאמרינן דכל כלי בה"כ דין בה"כ יש להם אינו אלא למכור שלא כפ"ה ושלא להורידן מקדושתן אבל בה"כ של כרכים דרבים לא מהלי לזט"ה למכור חלקם בזה ס"ל להר"ן דלא קפדי רבים ולא איכפת להו לבאים ממקומות אחרים אלא מה שצריכים תדיר וה"א בלעדן כגון תיבה ומטו"ם אבל באידך כלים לא איכפת להו רשאים זט"ה למוכרם אפילו בשל כרכים וזה הוא דלא כמ"ש המ"א בסי' קנ"ג אות פ"ו שהעתיק דברי הר"ן בשם הירושלמי דאין למוכרם כלל בשל כרכים ולענ"ד נראה כמ"ש. ומה"ם כ"ל דרשות ביד הגבאי בידיעת זט"ה לעשות מהפמוטות גדולות אשר נראה להם שיש קצת סכנה שלא יזוקו בהם ב"א לעשות מהם פמוטות קטנות שלפי שיטת המג"א הנ"ל יש מקום לאסור מגד סתמא דאין רשאי למוכרן ובלא"ה נמי פשוט הדבר להתיר מהך דמנורה המבואר ביו"ד סי' רנ"ט דמנורה לא הוי אלא תשמישי מצוה ע"ש בש"ך ובמ"א סי' זה סעיף כ"ז והדבר מפורש במהרי"ק ואתי עלה מטעם אחר כיון דהמנורות תלוים ביד הגבאי להעמיד נרות ולשכור מי שידליק א"כ הכל תלוי בדעת הגבאי ורשאי לעשות הגבאי בזה מה שירצה ואין חילוק בזה בין כפרים לכרכים וגוף דין זה דקדושת בה"כ אינו אלא מדרבנן כדמוכח מדברי הר"ן בפ' בה"ע ומדרבנן להקל שמעינן ולא להחמיר והיינו טעמא מ"ם בתשובת משאת בנימין דבה"כ שבזמנינו כולם דין בה"כ דכפרים יש להם ואין לנו דין בה"כ של רבים משום דכל קדושת בה"כ מדרבנן הוא וסמכינן בזמנינו דזט"ה יש להם כח למכור אפילו בשל רבים והמ"א דחה דבריו ולענ"ד דבריו כנים וברורים :

פרק יב הלכה ג ולא יקרא הקורא פחות מג"פ. ש"ן שקרא לכהן במנחה שבת שלשה פסוקים וללוי שנים ולישראל שלשה והחזירו ס"ת למקומה יוציא ס"ת פעם אחרת ויקרא עם הלוי עוד שלשה פסוקים ממקום שפסק כך כתב בס' ברכי יוסף א"ח סי' קל"ז ע"ש :

הלכה ח והוא שלא יקרא ע"פ כו'. כתב רבינו דין זה פה בקריאת התורה משמע דדעתו להוציא רבים י"ח א"א לקרות בע"פ ועי' בטור א"ח סי' מ"ט ובב"ח שם :

הלכה יא אין הקורא. עי' בכ"מ שכתב ומהתוס' ליכא ראיה. ולע"ג הלא התוספות שם מתרצי קושיא זו בשם הלאפסי שוב מצאתי שהפמ"ג א"ח סימן קמ"ה במ"א אות א' הרגיש בזה ע"ש :

הלכה יז קטן כו' עולה ממנין הקרואים. משמע מדברי רבינו אפילו למנין שלשה ובש"ע א"ח סי' רפ"ב ס"ג הכל עולה למנין שבעה כתב המ"א אות ה' אבל לא למנין שלשה ועי' בשו"ת פנים מאירות ח"ב סי' כ"ד דבדיעבד אם קרא חזן לקטן שהיה בן י"א שנה שלישי ולא הרגישו בזה עד שעלה ובירך יש לסמוך על שיטת הר"מ דעולה למנין ג' ג"כ :

הלכה יט אין שם לוי כהן שקרא ראשון חוזר וקורא כו'. עי' שו"ת מקור ברוך סי' א' הגם דיודע הכהן מתחלה שאין לוי בבה"כ וגם לא יבוא לוי לבה"כ בשעת הקריאה אעפ"כ צריך לברך שנית אי משום דתקינו רבנן ברכה לכל אחד לא חלקו אי משום תורת ה' תמימה וסיים מ"מ נ"ל טוב שיאמר הכהן אחר ברכה שנית ברוך שם כבוד מל"ו :

פרק יג הלכה ד וכר"ח הראשון קורא כו' והשני חוזר וקורא פסוק ג' כו'. ועיין בכ"מ הלכתא מאי רב אמר דולג כו' אמרינן בגמרא מ"ד דולג מ"ס ל"א פוסק קסבר כל פסוקי דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ועי' בשו"ת יכין ובועז ח"ב להרב מהרשב"ם סי' ב' שכתב שם היכא שיש זקף קטן שהוא מפסקי טעמים הללמ"מ ויכול להתחיל אחר זה אפילו באמצע הפסוק משמע דס"ל דהא דאמרינן כ"פ דלא פ"מ כו' אין הכוונה על הפסוק כולו אלא היכא דליכא פיסוק טעמים. ויש להביא דמות ראייה לדבריו בהא דאמרינן במס' קידושין דף ל' ע"א כי אתא ר"א ב"א אמר במערבא פסקי ליה להאי קרא לתלתא פסוקי ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן וגו' והיכי עבדי הכי ולדבריו א"ש משום דיש ביה פסקי טעמים ואנן לא בקיאינן בזה כי היכי דלא בקיאינן בחסירות ויתירות אלא מדקיי"ל הכא כרב דאמר דולג משום כ"פ דלא פ"מ משמע קלת דלא כדבריו ועיין בס' שה"ג על א"ח סי' כ"א :

הלכה ו שמונה פסוקים כו'. עי' ראב"ד והמרדכי פי' יחיד קורא אותן היינו גדול הדור ועי' בהגהת רמ"א א"ח סי' תרס"ט ובשו"ת ח"ל סי' י"ג הקשה עליו א"כ מה זה דאמר בגמרא לימא כר"י וכי בשביל שיהושע כתבם יהיה חשוב ביותר והגאון מ"ו זצ"ל כתב דהיא הנותנת שלא לזלזלו בה כדאמרינן במעשה פרה דכל מעשיה בכלי גללים כו' שלא לזלזלו בה עכ"ל. ואפשר נמי לפרש יחיד ק"א פי' אפילו בזמן המשנה שלא היה מברך אלא הראשון והאחרון על הני ח"פ יחיד צריך לברך בפ"ע ולא יכלו הראשונים לצאת בברכה אחרונה של הני שמונה פסוקים שנשתנו ודו"ק :

פרק יד הלכה ג כילד היא נ"כ כו' כשיאמר רצה, וז"ל הש"ע א"ח סי' קכ"ח ס"ח אם לא עקר רגליו ברצה שוב לא יעלה פי' בכל הברכה כ"ז שלא סיים הש"ץ הטוב שמך כו' יכול לעלות ולאו דוקא בעינן שיעקור רגליו בהתחלת הש"ץ רצה והכי משמע בש"ס ופוסקים וכן מסיק הפר"ח אלא שלא הבין כן מלשון הטור וש"ע והלק עליהם ומסיק להלכה כ"ז שלא סיים ש"ץ הברכה יכול לעלות ובס' ברכי יוסף תמה על הפר"ח דגם הטור והש"ע כוונתם כן הוא. ומ"ש רצה הכוונה ברכת רצה ואין בזה חולק דאם לא עקרו הכהנים רגליהם עדיין יש להם זמן כל עוד שלא סיים הש"ץ הטוב שמך כו' יכולים לעקור רגליהם ולעלות בלי שום פקפוק :

פרק טו הלכה ג וכהן שעבד עכו"ם בין באונס בין בשוגג. הה"ל בסי' י"ג דמתפלא על הכ"מ דאונס בע"ז הוא מק"ו דשוגג דע"ז הוא א' מג"ד דיהרג ואל יעבור ע"ש והכ"מ סובר דכיון דאינו מבטל אלא עשה ונקדשתי ול"ת ולא תחללו א"כ הוי כמו שאר עבירות. ודע דבדינון בעלמא אין לפוסלו וראיה מהא דאמרינן בירושלמי פרק הניזקין הלכה ט' שלא תאמר איש פלוני מג"ע ושופך דמים ומיירי בדינון בעלמא כמו שכתב הפ"מ שם ודלא כמ"ש בק"ע מביאו הפמ"ג א"ח סי' קכ"ח דבשפיכת דמים אם עלה לא ירד אף שהרג במזיד אהך דירושלמי ואין ראיה משם ועי' הלכה ז' :

הלכה י נזור כו'. עי' בהגה"מ ובחוי"ע במתני' בס' להם שמים כ' לפרש משנתנו בדבר חדש נגד כל הפוסקים דה"פ המתני' אם אין שם כהן אלא הוא א"כ אין קוראין עליו כדקיי"ל לא' אין קוראין ואינו עובר בג' עשה ומש"ה לא יעלה שמא ירד אבל יש שם כהנים דצריך לקרותם והוא בכללם וכשאינו עולה עובר בג' עשה תו לא פטרינן ליה מגד שמא יטרד . ולפי דברי הגה"מ והמרדכי ס' פ"ג דמגילה משמע דאם לא אמר לכהן בפ"ע עלה או שאמר לו לרחוץ ידיו אכתי אינו עובר וא"כ קשה למה לא תני במתני' רבותא יתירה אפילו בזיש כהנים אחרים לא יעלה ולא יקרא עליו א"ו דזה פשיטא דאם יש כהנים אחרים אין אומרים לו בפ"ע עלה ושוב אינו עובר ועיקר חידושו באין שם כהן אלא הוא ומוכח דלא כפירוש הל"ש וכן משמע בירושלמי סוטה שחד מ"ד סובר שם שאפילו לא קורא כהנים וא"כ מוכח דע"י קריאת כהנים אינו עובר על שלשה עשה אם לא יעלה כ"א בתומרו לו בפ"ע עלה או שיתן לו מים ליטול ידיו . ויש לדחות דאפשר דכוונת הירושלמי דגם לאחד קורא כהנים פירוש אם ירצה דלפי פירוש זה מיושב דלא פליגי בבלי וירושלמי דבבלי מיירי דאינו מחוייב לקרות לאחד ומודה אם ירצה רשאי לקרות כהנים גם לא' ועיין ב"ה סימן קכ"ח ובב"י ומ"ש בא"ר שם אות כ"ד בפירוש הגמרא דלא' אין קורא כהן כ"א כהנים ודוחק ופ"ם יש בדבריו מ"ש פירש"י דלא נזכר ברש"י שלפנינו הך פירוש :

הלכות תפילין

פרק א הלכה ה או בזהב כו'. עי' כ"מ ובב"י סי' ל"ב כתב דמש"ה נקט אזכרות דיגנזו משא"כ בשאר אותיות יש לתקנם ועיין בברכי יוסף יו"ד סי' רע"ו אות י"א שהאריך :

הלכה ט מי' כ"מ מ"ש ליישב דברי רבינו דאין כותבין ס"ת על דוכסוסטוס. ועיין בס' זרע יעקב להגאון מ"ו זלה"ה בשבת דף ע"ע שמיישב דברי רבינו על נכון :

הלכה יא שהכותי על דעת עצמו הוא עושה כו'. ירלאה מדברי רבינו פה דהך סברא דאדעתיה דנפשיה הוא ודאי ולא ספק ועיין ב"י. אה"ע סי' קכ"ג דאם כתב עכו"ם וישראל עע"ג למאן דל"ק בכתיבה אבני כריתות ופסולו רק משום שלא לשמה הו"ל רק פסול ולא בטל לגמרי משום דהא דעכו"ם אדעתיה דנפשיה אינו ודאי אלא ספק ואיכא נמי לספוקי שמא עשהו לשמה והרב הגאון מהר"ם בנעט זלה"ה בביאורו על ס' המרדכי בהל' קטנות דף ב' ע"ב ד"ה והנה תמה על הב"י דדבריו סותרים למה שה"ר דלא בעינן לשמה בעשיית הציצית מדאיצטריך ב"י ולמאי הא איצטריך ב"י לפסול ודאי ע"ש שהאריך בדברי טעם . ואפשר לומר דע"כ לא קאמר הב"י דהוי ספק אלא גבי גט דלא בעינן לשמו ולשמה למצוה כ"א לשם הבעל ולשם האשה וזה הוא שפיר ספק דלמא כיון לשם שניהם אבל בציצית ושאר מצות דבעינן לשמן לשם מצוה וזה לא שייך גבי עכו"ם אפילו בישראל עע"ג ודו"ק :

שם ומזוזה א"צ העבדת לשמה. עיין כ"מ שלא מצא ראיה לדברי רבינו. ועי' בירושלמי פ"ג דיומא הלכה ו' בפ"ק ד"ה עור שעיבדה שכתב דראיית הרמב"ם מבוארת בברייתא דירושלמי דפסק כת"ק וע"ש בשלום ירושלים . ועי' עוד בתוספות מס' מנחות דף מ"ב ע"ב ד"ה ואין נקהין שכתבו ראיה לשיטת רבינו :

הלכה יג ס"ת כו' ישרפו כו'. עי' מ"ש בזה בפ"ו מס' יסודי התורה הלכה ח' :

הלכה טו היה כותב שנים ג' שמות כו'. ירושלמי פ' א"ע תני היה כותב שנים או שלשה שמות כגון אל אלהים ה' ה"ז גומר אחד מהם ומשיב שלום ע"כ וכתב בס' ברכי יוסף יו"ד סי' רע"ו ראיתי בס' שערי ישועה שנשאל על סופר שכתב שם אלהים בס"ת ולא אמר קודם שכותב שכתבו לשם קדושת השם אם נפסל הס"ת והשיב הרואה בב"י יראה שאין בזה פסול דכתב בשם הרב מהר"י אסכנדרי מצאתי בשם הירושלמי כו' היה כותב ב' או ג' שמות כו' נראה דלכל השמות שאינם נמחקים צריך כתיבה לשמה כשם הוי"ה ב"ה דא"א א"צ כמו שכתבו קצת סופרים אנה מצינו שלשה שמות הוי"ה סמוכים ואין משם ראיה כ"כ שהרי אפשר לפרש הירושלמי כמו שפירש הב"י כגון שהניח ביריעה שמות רבים שלא רצה לכותבם ומ"מ נכון הדבר לכתוב כל השמות שאינם נמחקים לשמן עכ"ל. הרי מבואר שדחה ראית מהר"י ולבסוף הסכים שנכון לכותבם וכודאי דאין לפסול ס"ת ע"ז דהוי חומרא דאתי לידי קולא לגנוז כמה אזכרות שנכתבו באותו היריעה ומ"ש בש"ע ואם לא עשה כן פסול קאי דוקא על שם הוי"ה ע"כ ולפי הגירסא שלפנינו בירושלמי הרי מפורשים השמות מבואר דאף שאר שמות הקדושים שאינם נמחקים ג"כ בכלל וכתב הבר"י שם הא דקאמר בירושלמי כגון אל אלהים ה' אינו מהירושלמי רק הגהות שכתב חכם אחד בגליון והכניסוהו בפנים בגוף הירושלמי והכי מוכח ברי"ף ורא"ש ורמב"ם והטור וב"י . ומדברי רבינו פה שנקט אזכרה מן האזכרות וכל השמות קרוים אזכרה כמו שכתבו גדולי המחברים דמוכח כן בגמרא ברכות וכ"ה הני י"ח כנגד ח"י אזכרות שאמרה חנה בתפלתה וא"כ מבואר מדברי הרמב"ם שאם כתב א' מהשמות שאינם נמחקים שלא לשמן פסולים וצ"ע לדינא :

הלכה טז בד"א בס"ת כו' מפני שבס"ת לא בעינן כסדרן. וכתב בסוף הס' בית יהודה דף ק"י ראיתי דבר מחודש בגינת ורדים לא"ח כלל ב' סי' י"ב וי"ג שהוכיח

דבאוסיות

דבאותיות הוי"ה בעינן שיהיו כתובים כסדרן ודינם כתפילין ומה שנזכר בפוסקים ז"ל בתיקון שה"א שבשם אינו אלא על ה"א אחרונה אבל ה"א ראשונה אם נדבקה אין לה תיקון דאם יתקן נמצא השם כתוב שלא כסדרו ואנן בעינן בהווייתו יהיה כו' ע"ש. ולענ"ד צ"ע לדינא דמלשון מס' סופרים פ"ה הל' ד' הכותב את השם וטעה בה אות אחת יתלנה מלמעלה ר"ש שזורי אומר שם כולה תולין אות אחת ממנה אין תולין ע"כ. ומלשון זה שטה בה משמע באיזה אות שיהיה וקשה א"כ איך מתיר הת"ק לתלות הא תו הוי נכתב השם שלא כסדרן ואף אם נדחוק ולומר דמיירי דוקא בה"א אחרונה עדיין קשה מ"מ דת"ק דמתיר לתלות הא אפשר בקל לגרר אות אחת ולכתוב במקומה ה"א אחרונה ודוחק לומר דמיירי חקא בכה"ג שכתב עוד שם שאינו נמחק אחריו וגם דוחק לאוקמה דת"ק סבר כרשב"א דאין כותבין שם על מקום הגרר ועל מקום המחק אפילו אות אחת ממנה אלא ירא"ה דגם בשם הוי"ה ב"ה לא בעינן כסדרן ומפני שהס' ג"ז אינגו ת"י לעיין ברא[י]ותיו קצרתי :

שם בהגהת מל"מ כ' דלא מצא בב"ש. וכבר הרב כנה"ג הביא כן בשם הרב ב"ש ברא"ש הס' ובדפוס פ"פ הוא בסופו אחר באר מים חיים בר"י יו"ד סי' רע"ו אות כ"ג :

הלכה יח מתוך שנאמן להפסיד שכרו כו' ולכאורה קשה הא דאמרינן התם בגיטין כה"ג ביוה"כ יוכיח ופירש"י פר ושעיר כו'. הא הפר של כה"ג משלו הוא וא"כ אם אמר שהוא פיגול מחוייב להביא פר אחר ושפיר נאמן על שלו כדאמרינן גבי ס"ת שלא עיבד לשמן ומהר"מ ברבי כתב מפאת קושיא זו דלא כרש"י דראיה קאי משעיר ולא מפר ובאמת יש ליישב הקושיא דשפיר כתב רש"י פר ושעיר דהא הוכיחו התוס' במס' מגילה דף ט' ע"ב ד"ה אין בין כהן המשמש כו' אם ביום שאירע בו פסול לכהן המשמש ושימש זה תהתיו שהפר בא מן המשמש אע"פ שאינו משמש וכוונתם מכהן הקבוע אע"פ שאינו משמש היום וא"כ הוא שפיר י"ל דגם רש"י הכי ס"ל ומקשה הגמרא שפיר כה"ג ביוה"כ יוכיח דפיגול מלינו בתורה סתם ובכל גווני איירי כמ"ש התוס' שם סד"ה דכי וא"כ הא משכחת לה בכה"ג ואז אין הפר שלו ואעפ"כ האמינהו תורה ושפיר כתב רש"י ודו"ק :

הלכה יט שכל אות שאין העור מקיף כו'. כתב בכנה"ג בשם הרד"ך בית אחד חדר כ"ב דוקא כשאין שם אלא צורת אות בלבד ובהתחסר ממנה כ"ש נפסלה צורתה דאין שם אות כלל מיירי אבל אם יש בה יותר מצורת אות עד שאם תגרור חלק מה ממנה תשאר האות בצורתה אם נדבקה בראשה וגו' באמצע פסולה אבל אם נדבקה בסופה כשירה ע"כ. ויובן דבריו ע"פ מ"ש הרשב"א מביאו ב"י בא"ח סי' ל"ב דלמעלה ומן הצד מה"ט יש לפוסלו לפי שעד שלא נעשה אות נפסלה צורתה אבל כשנדבקה מלמטה שכבר נגמר אות קודם הדיבוק כשר ועי' בהלכה כ' נקב בירך של אות ובב"י סי' ל"ב ובט"ז שם ולפ"ד הרד"ך י"ל קושיית הב"י ודו"ק :

פרק ב

הלכה א מהודרין בעור אחד. הוא לשון הברייתא מנחות דף ל"ד ע"ב ה"כ כותבן על ד' עורות ומניחן בד' בתים בעור א' ופירש"י בד' בתים בעור א' שמפשיטין עגל קטן ולוקחין חתיכת עור ומניחין אותו בדפוס לייבש ונוטלין את הדפוס ונעשה בתים מאליהן ולא נתבאר בברייתא זו דאם לקח שני עורות ותפרן ועשה מהם ד' בתים אם יש לפוסלם בדיעבד ובשו"ת הרמ"ע סי' ל"ח דף כ"ג ע"א וז"ל עוד שמעתי שיש כאן מתחכמים לעשות הבתים של ראש בד' עורות ואפשר שילא להם זה ממה ששנינו במסכת כלים פ' ה"י תפלה ד' כלים כו' ואין זה דקדוק נכון שהרי מפורש בברייתא מניחן בד' בתים בעור אחד ואין ספק שכך היא מצותה ואין זה לעכב אלא אפילו על ד' עורות כשרים ובלבד שיהיו תפורים ואם לא תפרן עד שישובו כעור אחד פסולים כי אין ללמוד יותר מזה מאותו משנה. והנה לפי מה שכתב הפ"ח או"ע סי' קכ"ח הוספאה נקרע כשר נתקרע פסול רשב"א אומר מדבק את הקרעים ופלוגתאם נבי גם וקיי"ל כת"ק דדיבוק אינו מועיל והתוס' במס' סוטה מדמה תפירה לדיבוק וא"כ לת"ק דלא מכשר בדיבוק גם תפירה לא מהני. ומעתה י"ל דלדידן דקיי"ל כת"ק דדיבוק לא מהני א"כ ה"ה תפירה לא מהני א"כ י"ל שפיר הא דבעינן כאן עור א' עור שלם ממש בעינן מתחלתה ולא מהני תפירה וממתני' שם אינו ראיה די"ל דאתיא כרשב"א ושפיר יש מקום לדברי הב"ח ולפסול התפילין שלא נעשה הד' בתים של ראש מעור אחד ויש עוד להאריך בזה :

הלכה ג עד שמוהק היהר כו'. אפילו באמצע תיבה איירי ולא קשה דאם יניח חלק תראה תיבה אחת כשתי תיבות שהרי במלאת וחסרות איירי ובמלאה וחסרות הם וא"ו יו"ד והם קטנות ודקות ואינם תופסים אלא מקום מועט ובכל שהוא שיעבה האות מלפניה או מלאחריה לא יראו כב' תיבות ואין בזה שינוי אות ולא שלא על הסדר הרדב"ז בתשו' ה"א סי' פ"ב כנה"ג סי' ל"ב :

פרק ג

הלכה ה כילד סדור הפרשיות כו'. ועיין כ"מ שהביא סדר ר"ת דשם ההויות באמצע וכולל רב האי עם שיטת ר"ת ולפי המבואר ברא"ש ד' חלק ר"ת עם רב האי בחדא ובחדא סבר כוותיה דהיינו דבעינן הויות בהדדי אבל במה שאמר ר"ת שמע בימין המניח קדש בשמאל המניח רב האי ס"ל בהיפך ועיין שו"ת הרמ"ע מפאנו סי' ק"ז מ"ש שם עוד בסדר התפילין של שימושא רבה :

הלכה ט אלא בגידין של בהמה או של חיה כו'. כתב ב"י סי' ל"ב מקום הדחק שאין גידים מצוים יש לסמוך על בה"ע להופרן בשליידרו"ש שעושין מן הקלף עד שיזדמנו להם גידין ובנב"י מה"ת א"ח סי' ב' פקפק ע"ז ע"ש :

פרק ד

הלכה א מניחין אותו כו' שהוא סוף השער כו'. עי' בט"ז סי' כ"ז אות י' דכל התפילין צ"ל מונחים במקום שיש קרחה דהיינו שיהיה קנה התחתון בעיקרי השער והבין הבית יעקב בסי' קל"א דמדברי הט"ז משמע דשני אם יהיה מקום הבתים בעיקרי השער והלק עליו דלא סגי בזה אלא צריך שיהיה התחלת התיתורא במקום עיקרי השער ואפשר גם הט"ז כיון לזה ועי' בא"ר :

הלכה י משילאה את חבירו כו'. עי' לקמן הלכות ציצית פ"ג הלכה ח' מ"ש בס"ד :

הלכה יא עובר בלאו כו'. עי' כ"מ דהר"מ פסק כר"י כו' וכתב המבי"ט בקרית ספר דהוי אסמכתא ועיין בתשובת הרמ"ע מפאנו סי' ק"ח ועיין בברכי יוסף א"ח סימן ל' מה שהאריך בכלל הזה על מ"ש הרמב"ם פ"ה מהל' בית הבחירה דשמירת המקדש אם בטלוהו עובר בל"ת ע"ש :

הלכה טו שלא תצא ממנו רוח כו' לפיכך כו' שינה ערא"י. עי' כ"מ מה שפי' לשיטת הר"מ סוגיית הגמרא בסוכה דלא כפירוש רש"י שם דפירש דמנחי ברישיה ערא"י מותר קבע אסור שמא יפיח משמע דבשינת קבע לא הייסינן להפחה ובמסכת ברכות דף כ"ב ע"ב פירש"י ד"ה לא יישן שמא יפיח וסתר פירושו בסוכה ובס' לשם זבח כתב לולא דמסתפינא הוה להגיה ברש"י במקום להפיח יפלו ואפשר דרש"י לא בא אלא ליישב אריכות לשון הברייתא דקתני לא שינת קבע ולא שינת עראי דהו"ל לומר בקצרה לא יישן בהם לזה פירש"י לא א"ז קתני ל"מ שינת קבע דבלאו ה"ט נ"כ אסור שמא יפיח וק"ל :

הלכה יז וגולגן בבגדו כו'. עי' כ"מ וע"ש ברש"י ד"ה הלכה שלא בבגדו ומוכח מדבריו דלית הלכתא כר"ע דאמר אוחזן בבגדו ודלא כמ"ש רבינו פה ונראה דרש"י הוכיח מדאמר בגמרא שם דברייתא מני ב"ש היא ולא אוקמי לה כר"ע משמע דל"ה כוותיה :

הלכה יט אע"פ שאין בו טפח כו'. ובגמרא מייתי ראיה מפכין קטנים כו' ופירשו התוס' שם ד"ה שהרי דמטעם אויר הוא ובח"ר כתב דרש"י כתב משום הפסק קרקע והניח בקו' לשיטת התוס' מהא דאמרינן במס' שבת דף ס"ב והרי תפילין דמתופה עור ותניא הנכנס לבה"כ חולץ תפיליו ברחוק ד"א ומשני התם משום שי"ן משמע הא בלא"ה אינו חולץ הגם דאינו טפח והוא כליין ואפשר לחלק דשם העור מחובר בתפירה והוי טמונים אבל בכים לא שייך טמונים דהא מלי נקיט להו מתוכו בלי שום מעשה וא"כ ע"כ מטעם אויר אתינן עליה ומש"ה צריך אוהל טפח כנ"ל :

שם וכן אם הולרך בלילה כו' ונכנס. עי' בכ"מ מ"ש בשם הרא"ד וגם רש"י פי' בגמרא דף כ"ג ע"א ד"ה ובלילה כשהוא חולצן בביתו וטעם הרמב"ם כמ"ש בשם ר' שמחה דמשמע בגמרא גבי רב דתלי תפיליו דדוקא בתלייה צריך כים אבל לא בלילה בביתו. אמנם בירושלמי פ"ב דברכות דף י' משמע דבלילה כיון דאינו זמן תפילין הוי כספרי דאגדתא משמע כפירש"י וקושיית ר"ש מייתב רש"י במתק לשונו במ"ש להפסיק בינו לקרקע נראה מדבריו אם יכול להניחן על שום דבר דלא הוי דרך בזיון מודה רש"י דא"צ כים רק אם אין לו מקום וצריך להניחן ע"ג קרקע סובר רש"י דאין רשאי להניחן בלא כים :

הלכות מזוזה

פרק ה

הלכה א כתב בב' עורות אע"פ שתפרן פסול. ועי' מגילה דף ח' ע"ב ד"ה לתופרן בגידים כתב רש"י הלל"מ תפילין ומזוזות לתפרן בגידין ירא"ה מדברי רש"י אם תפר ב' עורות כשר. ועיין מ"ש בס"ד בשלום ירושלים פ"ק דמגילה דף ה' ע"א באריכות :

הלכה ג או שהוסיף מבפנים כו' ה"ז פסולה. עיין לעיל פ"ב הל' ג' שאם כתב החסר מלא פסול עד שימחוק היתר וא"כ צ"ע על רבינו פה מ"ש מזוזה מתפילין ולפי מ"ש לעיל יש מקום ליישב ודו"ק :

הלכה ח העמיק לה טפח פסולה. עי' כ"מ שכתב כלומר והו"ל תעשה ולא מן העשוי ואין זה נכון אלא הטעם כמ"ש הלבוש יו"ד סי' רפ"ט ס"ד שאין זה על המזוזה אלא תוך המזוזה :

פרק ו

הלכה ד מפני שאין לו משקוף. עי' כ"מ והרואה בסוגיא דעירובין ירא"ה דמהך דכיפה פשטינן דאין לה"פ צריכה ליגע והיינו דהכא המשקוף הוא למעלה מכיפה דהיינו אותו הבנין העומד פשוט על פני כולה ולהכי כשיש ברגליה י' הו"ל הכיפה כמי שאינו והגם דהשתא אין רגליה נוגעות במשקוף להא לא חיישינן דהא א"צ ליגע משא"כ באינה גבוה י' וכ"ז מבואר בדברי הריטב"א שם וז"ל הרי"ף פ"ק דעירובין אלמא אע"פ שאין הקירוי שבשמי הכיפה מגיע לרגלים חייב במזוזה ועי' ברמב"ם פט"ז מהלכות שבת שיח יצחק פ"ק דיומא דף י"ד ע"ב. ועי' עוד שם מה שהאריך :

הלכה ו מפני כו' בז' ימי הפרשה. עי' כ"מ וצ"ע על הר"מ דלא ביאר אם זאת דדוקא בז' ימים חייב ובס' שיח יצחק כתב ושמא י"ל דס"ל דהא דאמר רבא בגמרא בשאר ימות השנה כ"ע ל"פ לפרושי פלוגתא דמתני' דסוכת חג בחג דהתם ע"כ בשאר ימים ל"פ דהא ע"כ לא מחייב ר"י אלא בחג כדקתני אבל לעולם דבמה דפליגי ת"ק ור"י גבי לשכה מצינו למימר דלרבנן כיון דדירת קבע הוא שאר ימים נמי מחייבים אטו ז' דהא מיהלפי בבית גמור ולר"י אף ז' לא מחייב משום דהוי דירה בע"כ עכ"ד. וקצת דוחק דמנ"ל להרמב"ם לחדש גזירה זאת מדעתו. ולענ"ד נראה דהר"מ היה מפרש הכי כמ"ש הרב הייגו משום דמשמע בירושלמי פ"ק דיומא הלכה ב' בהא דאמר שם ריב"ב בשם ריב"ל בכל יום כ"ג מתלבש בכליו ובא ומקריב תמיד של שחר כו' ובא ולן אלא פרהדרין ופי' הדבר דכיון דהיתה דירתו קבוע בלשכת פרהדרין בז' ימי הפרשה בכל עת שהיה לן שם ביום שעבד עבודה בא ולן באותו לשכה המיוחדת לו דהיינו לשכת פרהדרין ועי' שם בש"ק ד"ה בא ולן דקשיא ליה דאי בכולי שתא מאי בעי בלשכת פרהדרין. ואין זה קושיא דמסתמא היו שם כלים קבועים כדי צורכו והמקום נוח לו ללון שם בכל עת שירצה וכיון שכן הוא ודאי דמסברא יש לחייב הלכה הזאת בכל ימות השנה כיון שבז' ימי הפרישה דירתו קבוע וגם לפעמים בשאר ימות השנה ע"כ צ"ל דרבא לא קאי כ"א על ברייתא דסוכת החג כנ"ל נכון :

הלכה ט ובית שבספינה. עי' בכ"מ שלא כתב מקור דין זה וב"ח יו"ד סי' רפ"ו כתב שהוא תוספתא ועי' שיח יצחק פ"ק דיומא דף י"ד ע"ד ד"ה דתניא :

הלכה יב בית של שותפין חייב במזוזה. עי' כ"מ ותי' דחוק ולענ"ד נראה ע"פ מה דאמרי' בגמרא חולין דף קל"ה ע"ב מזוזה אע"ג דכתיב ביתך דידך אין שותפות נמי כ"ל למי"י ואלא ביתך למ"א לכדרבה כתבו התוס' שם ד"ה ביתך תימא אמאי לא אמר שותפות דעכו"ס ואפשר דסובר רבינו ליישב קושיית התוס' כיון דכתיב למי"י מרבינן גם לשותפות עכו"ס כיון דעכ"פ ישראל דר בבית וסברא זו נזכר בס' ברכי יוסף יו"ד סי' רפ"ו ע"ש באריכות וכיון שכן כ"ז אם יש לנו דרשה דרבה ביתך דרך ביאתך שפיר מחייבינן שותפות עכו"ס מכא"כ אילו לא היה דרשא דרך ביאתך ואתי ע"כ ביתך למעט שותפות עכו"ס מיהת וא"כ סידור דברי רבינו פה על נכון דמדכתב וצריך לקובעה על ימין הייגו מדרשא דרבה ואין לנו מיעוט על שותפות עכו"ס שוב כתב רבינו סתם בית של שותפין חייב במזוזה אפילו בשותפות עכו"ס דלא כדעת המרדכי שהביא הרמ"א בסימן רפ"ו ודו"ק :

הלכות ספר תורה

פרק ז

הלכה א מ"ע על כל איש ואיש מישראל כו'. משמע דנשים פטורות ממצוה זו וכן כתב בספר ברכי יוסף יו"ד סימן ר"ע שכ"כ הרמב"ם בספר המצות ומוכח ג"כ מדברי הסמ"ג עשין כ"ד ועיין בתשובת מהרשב"ם עי' שכ"ד ועיין בשו"ת שא"ר סי' שמספקק בזה משום דהוי מ"ע שלא הז"ג. וכתב בספר ת"ח ונראה דיחיד הכותב ס"ת לעצמו ונתנו לבה"כ לקרות בו בצבור ומקדישו לאו שפיר עביד דכיון

שמקדיש

שמקדישה הרי היא של הקדש ולאו שלו היא ושוב א"י בה י"א דלכם כתיב שלכם בעי' ול"ל דבכתיבה לחוד תלי' מילתא דכיון דכתב לעצמו ס"ת יצא י"ח אע"ג דמקדישה בתר הכי ז"א דיחיד שכתב ס"ת ואח"כ נאבדה פשיטא שצריך לכתוב לו ס"ת אחרת כדמשמע מדברי הרמב"ם בפ"ג מהלכות מלכים ולכך נראה דאין להקדיש ס"ת אלא א"כ כותב לעצמו אחרת ע"כ. ונראה דעכשיו שנוהגין כן היינו משום דלב ב"ד מתנה דאע"ג דאקדשינהו יקראו על שמם ומצוה שלהם היא ולא מסרום לצבור אלא לקרות בהם ושלא למכרם כלל אבל לעולם שם בעלים עליהם:

הלכה ב ומגיהין אותו מספר העזרה. עי' כ"מ פ"ג מהלכות מלכים ה"א ועיין שם בל"מ ועיין עוד בחידושי הר"ן מסכת סנהדרין ועי' מהרש"ל:

הלכה יד אין כותבין מגילה לתינוק. עיין כ"מ במ"ש הרי"ף ז"ל היינו כשדעתו להשלים ועיין ב"י יו"ד סימן רפ"ג והר"ן בחי' גיטין כתב הא דאסיקנא דאין כותבין כ"כ שרמב"ם ומ"מ נראה היכא דאיכא דוחקא שרי כדאסיקנא בספרא דאפטרתא ונראה שזה היה דעת הרי"ף עכ"ל ועיין ברכי יוסף שם:

הלכה טז מותר לכתוב שלש תיבות בלא שרטוט. עי' כ"מ בסתירת פסקי הרמב"ם. ונלענ"ד דאין כאן סתירה דדחיק לרבינו לומר דר"י פליג על הברייתא ולומר דמשבשתא היא הרי בגמרא לא הזכיר שום דבר מזה ועוד קשיא ליה לרבינו לפי שיטת התוספות דר"י פליג על הברייתא איך יפלגו במציאות אי יכול לכתוב שלש בלי שרטוט מיושר או לא והיה נראה לרבינו דהכא העניין כי מה שהתירו לכתוב ב"ת בלי שרטוט הוא מפני שכל ב"ת אינם נכרים אם הם דברי קדושה או דברי חול ולא מצינו פסוק בת ב"ת משא"כ ג"ת מצינו פסוקים וקפדינן לכותבן ביושר מש"ה ס"ל לרבינו דכ"ע ס"ל דגם ג"ת יכול אינם לכתוב ביושר בלי שרטוט משא"כ ד"ת א"א לכתוב ביושר בלי שרטוט וא"כ הוא אם מתחיל לכתוב ג"ת ס"ד אליבא דכ"ע דיוכל לכותבן ביושר משא"כ אם כבר כתב שום דבר מקודש כגון שכתב מקמי הכי איזה תיבות של חול ושוב כתב ג"ת מן הפסוקים א"כ מיד לא יוכל לכתוב ביושר בלי שרטוט אלא אם כתב שתי תיבות לא איכפת לן כמ"ש אבל ג"ת אסור לכתוב. ולפי"ז ר"י מיירי אם כבר כתב מקמי הכי שום דבר של חול מש"ה לא מתיר לכתוב כ"א ב"ת והברייתא מיירי במתחיל לכתוב ולא כתב מקודם שום דבר אז גם ג"ת מותר לכתוב וא"כ עולה פסקי הרמב"ם כהוגן דהכא מיירי בכותב בתחילה כמו שדרך הסופרים ושפיר מתיר אפילו ג"ת משא"כ התם בכותב גט יבמין או כתובות יבמין דצריך לכתוב מקמי הכי הרבה תיבות שוב אסור לכתוב הנך ג"ת בלי שרטוט וזה ברור ועיין בשו"ת הרשב"ש סימן תפ"ב גם הוא כתב לחלק בע"א:

ודע מדברי רבינו מוכח דלא ס"ל כשיטת הרא"ש שהביא הטור יו"ד סימן רפ"ד לפי פי' הט"ז דאם כתב כבר שורה ראשונה בלי שרטוט שוב אין איסור בדבר לכתוב שלא בשרטוט דעיקר האיסור אינה אלא בשיטה ראשונה. ונראה ברור לדעת הרא"ש לענ"ד דוקא כשאירע הדבר שכתב שיטה ראשונה ביושר אז שוב מותר לכתוב שלא בשרטוט אבל מסתמא חיישינן דילמא לא מתרמי שכתב ביושר ודו"ק ועיין במ"א סימן ל"ב:

פ"ח הלכה ג במקום שאין בו פרשה כו'. ועי' ב"ח שדייק מדברי הטור סי' רע"ה שחולק בזה על הרמב"ם שלא פסל אלא בסתומות שעשאם פתוחות או להיפך אבל לא בהפסיק במקום שאין בו פרשה ועיין בכנה"ג שם ואף שהאחרונים חלקו עליו מ"מ כ"ע מודים דיכול לתקן אם הפסר:

פ"י הלכה א דין י' שכתב כו'. עיין מ"ם בהלכות יסודי התורה פ"ו הלכה ה':

שם דין כ'. עוד יש דבר אחד שכתב רבינו בפ"א הלכה ע"ז אם כתב מקצת השם בשיטה ומקצתו תלויה פסול ועי' תשב"ץ ח"ג רע"ד שכתב בלי ספק ששכח הרמב"ם לכתבו פה ועיין ב"ח יו"ד סימן רע"ו ובש"ך שם אות ז':

הלכה ב ואסור לאדם למכור ס"ת. רבינו פה לא מחלק בין ס"ת של יחיד לס"ת של רבים ובכ"ע אסור למוכרו ואין כן דעת הרא"ש כמבואר בש"ע א"ח סימן קנ"ג ועיין במסכת ב"ב דף קנ"א ע"א בהא דבעי שם בגמרא ס"ת אי הוי בכלל נכסי וגי' שלפנינו כיון דלא מזדבנא כו' מוכח כדברי רבינו פה ולפי שיטת הרא"ש נ"ל דלא הוי כתוב בגירסתו הכי אלא ה"ג ס"ת מהו אי הוי בכלל נכסי או לא ואע"ג דיכול למוכרו כיון דאינו מלבוש מב"ל אי הוי בכלל נכסי וכ"כ מדברי הרשב"ם שם שהיה גורס כן ע"ש. ועיין בטור ח"מ ססי' רמ"ח וז"ל ואם אמר נכסי לפלוני קנה כל המטלטלין כו' אבל ס"ת מיבעיא ול"א לפיכך אם תפס אמ"מ והרמ"ה חילק בין ס"ת לשאר ספרים ובשס"פ כתב שהן בכלל ע"כ וכתב הדרישה שם דמה שכתב רבינו והרמ"ה חילק בלשון פלוגתא אע"ג דגם לדעת ראשונה כתב דנותן לו תפילין וה"ה לשאס"פ י"ל איפכא מדנקט תפילין שהם לו כמו מלבוש מ"מ ולא שאר ספרים כו' יראה מדברי הדרישה דגם לשיטת הרא"ש דוקא ס"ת הוא בכלל האבעיה אפי' לפי גירסת הרא"ש וכפי' הרשב"ם דמטעם מלבוש אתינן עליה י"ל דוקא בס"ת קא מיבעיא ליה משום דאינו אלא למצוה ולא מיחשב בכלל נכסי כיון דאינו מלבוש אבל שאס"פ אע"ג דגם הם אינם מלבוש מ"מ דמו שפיר לנכסים ויכול לעשות בהם מה שירצה להשאילן ולמשכנן משא"כ בס"ת אע"ג דמותר למוכרו מ"מ מקפידים ע"ז כדאמרינן בירושלמי ספ"ג דבכורים כל המקיים ס"ת בתוך ביתו עליו הכ' אומר הון ועושר בביתו וכו' וכן דרכן של ב"א למכור הכל מלבד הס"ת ומלבוש לא הוי ומש"ה מדוקדק לשון הגמרא במאי דקבעי ליה בס"ת דוקא ולא נקט שאס"פ דדוחק לומר משום רבותא דלהיתרא נקט להו א"ו דגם לשיטת הרא"ש חילוק פשוט יש בין ס"ת לשאס"פ אלא מפני שלא כתוב מפורש כן ברא"ש הך חילוקא והרמ"ה כתב כן בפי' מש"ה כתב הטור בשם הרמ"ה וכן משמע מדבריו מדלא כתב וא"ת לא חילק ומצאתי ראיה ברורה לזה דזה לשון הרי"ף איבעיא להו ס"ת מהו תיקו ופירש הנמוקי שם כמ"ש הרשב"ם וסיים כתב המחבר תיקו ודוקא בס"ת אבל בשאר כתבי קודש ה"ה בכלל נכסי ריטב"א. הרי דגם לפי גירס' רשב"ם והרא"ש והרי"ף מחלקים בין ס"ת לשס"פ והדברים מוכרחים ועפ"ז מיושב קושי' המ"א סי' קנ"ג אות כ"ב דעיקר קושייתו שם אינו בדרך ממ"נ מדכתב בש"ע בשס"פ דהוו בכלל נכסי ועיין במהלית השקל והיינו משום דהיה סבור דבשס"פ לאו כ"ע מודים לזה ולפמ"ש מיושב קושי' המ"א דבזה כולי עלמא מודו דשס"פ הוו בכלל נכסי כמו שכתבתי ודו"ק:

הלכה ד וכן רמוני כסף עיין בכ"מ מ"ש על דברי הטור, ועיין בזה באורך בשו"ת שמש צדקה סימן א':

הלכות ציצית

פרק א הלכה א ואין לחוטי הענף מנין מה"ת. עיין כ"מ מה שהניח בצ"ע ועי' בכ"מ ריש הלכות איסות ולדבריו שם י"ל דגם דעת הר"מ שהוא מה"ת אלא שאינו מפורש בתורה אלא מדרשא דגדילים שקבלנו מד"ס ועיין בספר ברכי יוסף א"ח סי' י"ג מה שהאריך בזה:

הלכה ד והתכלת כו'. לשון רבינו תמוה מאוד כאשר האריך בזה הכ"מ בס"פ ויותר מסתבר כפי פי' שכתב כאן דסובר רבינו דפ"כ לא נחלקו חכמים על רבי אלא במה דס"ל לרבי דאם אין לו תכלת לא יעשה לבן כלל בזה פליגי משום דעיקר מצוה בלבן אבל במה דס"ל לרבי באם אין לו לבן לא יעשה ציצית כולם של תכלת בזה לא פליגי עליה ולא מכשרו אלא באיגרדום כמו דרבי מכשר באיגרדום ובזה ארווח לנו פי' הסוגיא דלכאורה קשה מאי זה דמקשה התלמודא לימא מתני' דלא כרבי מאי איכפה לנו בזה ודוחק לומר משום דרבי סתמה למתני' מה"ט כ"ל מה דדחיק ליה להרז"ה במס' שבת פרק ב"מ מביאו הסמ"ג בפתיחה להלכות ציצית שכתב והוי יודע שדעתנו אינה נוטה שהתכלת אינן מעכבות את הלבן כו' ואע"ג דתניא והכ"א א"מ הא פריםנא בגמרא דיחידא' היא הלכך הדרי' לכללא דנקטינן הלכה כרבי כו' מדקא שהדרי' לפרושי למתניתין לאפוקי מתני' מפשטה ולאוקמה אליבא דרבי כו' וכ"כ מדברי הר"ם קירא"ה בה"ג שלא כתב משנה זו התכלת א"מ את הלבן בהלכות ציצית שלו. ע"ש והיינו משום דקשיא ליה כמ"ש אע"כ דסתמא דתלמודא היה סבר דהלכתא כרבי ומש"ה בעי הגמרא לידע אם יש פירוש אחר במתני' לאוקמה כהלכתא ולפי פי' הרמב"ם שפיר סרה קושייתו די"ל דודאי לא היה ס"ל לתלמודא דהלכתא כרבי בכל ענין אלא כמ"ש במה דמסתבר טעמא דרבי באם אין לו לבן הוא מסתבר דמעכב ואם נוקמי המתני' כפשטה מוכח פירוש המתני' דרבנן פליגי בכל ענין ולא מסתבר טעמייהו בזה מש"ה קא מהדר לפרושי למתני' בע"א באיגרדום וא"כ הלכתא במה דמסתבר טעמיה באם אין לו לבן ול"פ רבנן עליה כלל בזה אבל במה דס"ל באם אין לו תכלת אינו מחוייב מה"ת בלבן כלל בזה ודאי לית הלכתא כוותיה אלא כרבנן דאינו מעכב ודעת הרז"ה יחידאה היא ולית דחש לה ועיין שם ברמב"ן במלחמות ובזה סרה כל תלונות הרז"ה וזה ברור ודו"ק היטב:

הלכה ח אע"פ כו'. הכ"מ לא הראה מקורו ועיין בשו"ת הריב"ש סי' קל"ז וז"ל אעפ"י שמנה התכלת ולבן במצוה אחת אעפ"י שאין מעכבין זא"ז זה הוא מפני שמצא כן במכילתא מבואר בתכלת ולבן שהם מצוה אחת והטעם מפני שהם מעשה אחד לבישת התכלת והלבן יחד וראויה הוא שימנה אחת אעפ"י שאין מעכבין זא"ז אבל תפילין של יד ושל ראש הם שני מעשים וראוים שימנו שתי מצות כיון שאין מעכבין זא"ז ע"כ:

הלכה י אם רצה כו'. עיין הראב"ד ובכ"מ תמה פמ"ג גם לר"ם קשה שיהיה צריך שיהיה כמשכן כו' ונראה ליישב קושיית הכ"מ דבאמת היה קשה ליה לרבינו אם טעמא דר"ם משום דיליף תכלת ממשכן ודאי דקשיא טובא דליבעי חוטן כפול ו' ולא האי שתיק בספרי לגלות לנו היכן מצא ברמיזה דלא בעינן בציצית כפול ו' וכה"ג אשכחן במס' שבת דף כ"ח ע"א בהא דאמריך הא דתנן כל היוצא מן העץ אינו מיטמא טומאת אהלים אלא פשתן מנ"ל אמר ר"א גמר אהל אהל ממשכן כו' ומקשה הגמרא אי מה להלן שזורין והוסן כ"ש אף כאן שזורין והוטן כ"ש ת"ל א"א ריבה כו'. ובאמת ז"ל הספרי ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת טווי ושזור אין לי אלא תכלת טווי ושזר לבן מניין הרי אתה דן הואיל ואמרה התורה תן תכלת ותן לבן מה תכלת טווי ושזור אף לבן טווי ושזור ע"כ א"כ הרי לא נזכר שם טעם דילפינן תכלת ממשכן אלא נראה דה"ע דספרי דגבי תכלת פשיטא ליה דבעינן שזור משום דסובר הספרי דעיקר כלאים אינו אלא בשזור וא"כ אי ס"ד דלא בעינן בתכלת שזור א"כ לא הוי כלאים תכלת עם הבגד ולמאי הלכתא כ"ר להתיר כלאים בציצית וכמ"ש התום' במסכת מנחות דף ל"ט ע"א סד"ה קס"ע והנה דבר זה אי בעינן שזור כ"א לבדו עיין בגמרא מסכת נדה דף ס"א ומשמע בדעת הרמב"ם כפ גירס' שלפנינו בטור יו"ד סי' ש"א דבכ"ע הוי כלאים דאורייתא ודלא כמו שהבין הכ"מ שם ודבר זה תלוי במחלוקת האמוראים שם ולפי"ז אין ראיה דבעינן שזור לשיטת הרמב"ם ובזה י"ל דעל הספרי ל"ק משום דהספרי מני סובר דכלאים לא הוי כ"א בשזור כל א' לבדו מש"ה מוכח דבעינן שזורין ולא ילפינן ממשכן כלל אבל לדידן דקיימ"ל בכ"ע הוי כלאים אם אמרינן דבעינן שזורין א"כ ממשכן ילפינן ע"כ ליבעי חוטן כפול ששה ועיין מה שכתוב בס"ד בהלכות כלאים ודו"ק:

וז"ל הטור א"ח סימן י"א וצריך שיהיו שזורין וכתב הב"ח דבשוויה שלא לשמה כתב דפסולין ובשזורין לא כתב דפסולין אלא דצריך שיהיו שזורין נראה לפרש למאן דמצריך טווין ושזורין לשמן הוא מדסמיך קרא גדילים תעשה לך לקרא דלא תלבש שעטנז ופירושו שוע טווי ונוז ואמר גדילים תעשה לך מהם דהיינו שיעשה הציצית טווי ונוז שפירושו שזור ע"כ. ול"ע דבריו דמנ"ל דרשא זו והוא נגד הספרי הנ"ל ועיין בתה"ד סימן מ"ד כתב וז"ל הרוצה לעשות ציצית של משי יזהר שלא יקח התשמין כמו שהן טווין ושזורין מן החנות של עכו"ם דבעינן טווי ושזור ע"י ישראל לשמן אלא יקח לשון של משי מן החנות וע"י ישראל ימווה וישזור אבל בספר ברכי יוסף א"ח סימן ט' אות ב' כתב בציצית של משי צריך זריקתן לשמן ע"ש:

הלכה יא ולא משל עה"ג. עיין כ"מ דכתב דטעמא לאו משום איה"נ אלא משום דכתותי מ"ש דמצות ללה"נ. ולכאורה קשה דהא משמע היכא דאיכא הנאת הגוף בהדי מצוה לא אמרינן מצות ללה"נ כמ"ש הר"ן במסכת נדרים דף ט"ו ד"ה והא כו' ועי' בפ' שעה"מ בפ"ח מהלכות לולב במ"ש בשם הרב המאירי שאעפ"י שבשעת קיום המצוה איכא הנאה לגוף אין בכך כלום ובלבד שלא יהנה אחר עשיית המצוה כגון מודר הנאה ממעיין וה"נ אין לו הנאה אלא בשעת המצוה דכ"ז שהוא לבוש בטלית מקיים המצוה ולפימ' הכלבו שהביא הב"י א"ח סי' תקפ"ו דמשמע דלא מחלק בהכי כתב בשעה"מ שם דיש לחלק בע"א דוקא היכא דהנה גופו מהדבר עצמו שאסור בהנאה כגון המודר הנאה משופר וכה"ג כו' דכה"ג ל"א מצות ללה"נ היכא דאיכא הנאת הגוף משא"כ היכא דאין הנאה באה מגוף הדבר שאסור ע"ש וה"נ אין הנאה מהציצית כ"א בהותר עי"ז הבגד ללבוש ובכה"ג שפיר אמרינן מצות ללה"נ ועיין בתוס' פסחים דף כ"ג ע"א ד"ה מערבין משמע נ"כ כסברא זו ודו"ק:

שם ולא משל קדשים. הכ"מ לא גילה לנו טעם רבינו ונראה מטעם דכי היכי דמסליק גזול

גזול דשעיק משלהם כך הקדש אינו נקרא שלהם וכדאמרינן בעלמא דהקדש אינו שלו אבל גבי עיר הנדחת ע"כ צריך לטעמא דמכתת שיעוריה דאי משום איסור הנאה לבד עכ"פ שלהם מיקרי ועיין במסכת סוכה בסוגיא דאתרוג של ערלה :

הלכה יד שלא הוטין בין שתי כנפים כו'. עיין כ"מ שדחק מאוד ליישב דברי רבינו. ולעד"נ דמש"ה נקט רבינו בין שתי כנפים להורות לנו עוד דין אחר דאם פסקן מתחילה וא"כ קשרן אעפ"י שבשעת תלייתן בבגד לא היו בכנף אחד וכדאמרינן בגמרא מ"ד בעינן כנף בשעת פתיל ופירש"י כנף אחד ולא שנים קמ"ל דאין בזה שום פסול דדוקא אם קשרן מתחילה וא"כ פסקן פסול ונקט רבינו דין אחד לאשמעינן שני דינים משא"כ אי הוי נקט בכנף אחד היה צריך להאריך להשמיענו הך דינא כנ"ל ברור :

פרק ב הלכה א רחל בת עז צמרה פסול לציצית. עיין כ"מ ועיין בפ"י מהלכות כלאים ובפמ"ג בא"של אברהם סימן ט' אות א' :

הלכה ב דם חלזון והוא דג כו' וביה"מ כו'. בק"ע שבת כ"ט ע"ב ד"ה מה לביעה כתב דבמדבר לא היה להם חלזון שהוא נמצא בא"י בגבול זבולון ודם מת אינו טוב לצבע ולהביא מא"י חלזון חי א"א דא"י להיות כ"כ חוץ למים והיה להם תכלת ממצרים הנה יראה מדבריו ומדברי רבינו פה שהלזון הוא גדל במים אך אם הוא דג טהור או טמא לא נתפרש ועיין בערוך הנדפס מחדש מש"כ שם הגאון מהרש"ל :

הלכה ח היתה כולה תכלת כו'. עיין כ"מ מה שתמה למה לא חילק רבינו בין טלית בת ד' הוטין לבין ח"ח ומ"ש בישוב קושיא זו לע"ק. ולי נראה דהנה פליגי בזה פוסקים. שיטת רשב"א דאם הוסיף על מנין ההוטין בכל כנף יותר מד' כפולים פסול וכן פסק בש"ע סימן י"א סעיף י"ב ובתוספות ר"פ התכלת כתב דלא שייך בל תוסיף רק אם הוסיף על ד' ציצית אבל לא במנין ההוטין וכמו בערבי נחל דרשאי להוסיף ואין בזה משום בל תוסיף וכ"ה דעת בעל העיטור עיין בעט"ז סימן כ' דפלוגתתם תלויה בפירוש הגמרא סנהדרין דף פ"ט . ובכ"מ פ"א הלכה א' מביא פלוגתא דאמוראי רהב"י רמי ד' ועייף להו ור"י דהוי רמי תמניא פליג על ר"א וכשמוסיף על המנין עובר בב"ת למר כדאי"ל ולמר כדאי"ל וקיימ"ל הלכתא ארבעה דהא ר"פ אסיק התם הלכתא ארבעה א"כ סובר דעובר על בל תוסיף לכ"ע בהוסיף על מנין ההוטין ולשיטת העיטור צ"ל דפליגי אמוראי בזה ואנן קיי"ל כמ"ד ד' וא"כ סוגיית הגמרא דמחלק בין ארבע לשמנה צ"ל דסבר דאין כאן ב"ת דאנן קיי"ל כמ"ד בד' וגם במנין ההוטין שייך ב"ת ומש"ה לא מחלק רבינו בין ארבע לשמנה ודוק קצרתי :

פרק ג הלכה א ותהיה הכסות של צמר כו'. עיין כ"מ. ירושלמי פ"ב דכלאים מה צמר שאין לו שם לווי אף כל שאין לו שם לווי מניין שאין לו שם לווי אמר ריב"ל כדכתיב ומישע מלך מואב היה נוקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף צמר אילים אין לך קרוי צמר שלא אילים בלבד ורחלים דהיינו זכרים ונקבות עיין פמ"ג סימן ט' אות א' :

הלכה ג לפיכך כו' אינו עושה כו'. מלשון זה משמע דאין עיכוב בדבר ובספר אליהו זוטא כתב בשם הל"ח וז"ל למדים זה מקרא גופיה דכתיב על ארבע כנפות והמרוחקות זו מזו נופל עליהם שם כנפות ע"כ. משמע קצת דס"ל דיש עיכוב בדבר :

הלכה ד השאולה פטורה מן הציצית כו' מכא"ו חייבת. בתוס' חולין דף ק"ו כתבו בשם י"מ דלאחר שלשים יום כלאים אסור כיון דאינו מחוייב אלא מדרבנן משום מחזי כגנבא ולכך מחייבת וברכות כשלו ור"ת מתיר אפילו בכלאים וכ"כ התוס' במנחות דף מ' ע"ב תוס' ד"ה תכלת ורבינו פה אע"ג דסתם דבריו מ"מ מבואר דלא ס"ל כר"ת דלקמן בהלכה ז' כתב גזירה שמא יתכסה בה בלילה ולשיטת ר"ת ע"כ צ"ל דהגזירה היא שמא יתכסה בכסות המיוחד ללילה עיין כ"מ. ועוד מפורש יותר בפ"י מה' כלאים הלכה ל"ב שסובר דגבי כהנים לא אסרו כלאים כ"א בעידן עבודה וכתב שם כציצית, הרי מפורש ומבואר דגבי ציצית לא שרינן כלאים אלא בשעה שמקיים העשה ומה דדחיק ליה להר"מ היינו משום דהיה מפרש כפשטא נהי דאיסתרי בעידן עבודה שלא בש"ע מ"א ודלא כפירוש ר"ת דקאי על בגדים המיוחדים לעבודה אף שהתוס' והרא"ש בה"ק כתבו גם להאי פירוש יש לחלק וז"ל הרא"ש דהכא גדילים תעשה לך על לא תלבש שעטנז קאי וקאמר רחמנא דבכה"ג תלבש ומשמע דכל לבישה התירה התורה בין ביום ובין בלילה כמו אם לא היה כלאים אבל היתר לבישה בלא עבודה לא הותרה מעולם. מ"מ לא נראה לרבינו להלק בהכי דלפי"ז קשה מאי מקשה הגמרא במסכת יבמות דף ד' ע"ב ולתנא דבי ר"י טעמא דכ"ר צ"פ הא לא"ה כלאים בציצית ה"א דא"ר והכתיב ועשו כו' ותכלת עמרא הוא ומאי מקשה דילמא אי לא הוי כתיב הסמיכות ה"א דהוי דומיא לבג"כ דאינו מותר אלא בשעת חיובו וקושיא זו מצאתי אחר זמן רב בספר מהר"ש ברבי ומפאת קושיא זו הוכיח הרמב"ם דאין כאן מקום לחלק בין ציצית לב"כ :

ואין להקשות דגם לדברי רבינו קשה קושיא הנ"ל דע"כ לא ס"ל לרבינו דלא כר"ת אלא כ"א לפי המסקנא דאין לנו כ"א הסמיכות להתיר כלאים בציצית אזי מסתברא לומר סברת רבינו דלא משתרי כ"א בעידן דמקיימי מצוה משא"כ להס"ד דבשעת מצוה כבר ידעינן לתנא דבי ר"י מן יעשו והסמיכות מיותר הכתי קשה מאי מקשה התלמודא דילמא אתי הסמיכות לאורויי דבכל ענין אשתרי דאל"כ הסמיכות מיותר . אבל זה לק"מ לשיטת רבינו דלא ניחא ליה לתלמודא לעשות מחלוקת לענין היתרא דכלאים בציצית דלתנא דבי ר"י יהיה מותר בכל ענין ולרבנן אינו מותר כ"א בעידן המצוה אבל לשיטת התוספות והרא"ש דהם לא"ו בסמיכות מן אף לפי המסקנא דלא מיותר קושיא הנ"ל במק"ע :

ולהעיר אוזן התלמידים אמרתי לפרש דל"ק גם לשיטת ר"ת וסייעתו ובמה דפליג הר"מ ז"ל דלא ניחא ליה ליישב הקושיא בדרך זה. דלכאורה קשה טובא לשיטת ר"ת וסייעתו מנ"ל לפרש הסמיכות להתיר בכ"ע אפילו שלא בשעת עשיית המצוה דדי לנו לאוקים הסמיכות להתיר בשעת מצוה וכמו בכל דוכתין דעשה דוחה ל"ת. ונראה דהתוספות כתבו ביבמות דף ה' ע"ב ד"ה כולה וא"ת ולמה לן קרא למילף מכלאים בציצית נילף משריפת קדשים מדאיצטריך התם קרא דל"ד משום דיכול להמתין מכלל דבעלמא דחי ואומר ר"י דהתם א"ק של"ת דדחי משום דאפילו או"כ שרי ולמ"ד נו"כ א"ק ביו"ט ל"א הכא קרא ע"כ. ולכאורה קשה א"כ לדידן דקיימ"ל כמ"ד נו"כ א"ק א"כ תיקשי לדידן קושיית התוס' שם דף ו' ע"א וז"ל וא"ת אי בעלמא דחי א"כ קרא דכב"ל ל"ל ותירצו שם ג' תירוצים. א' דאיצטריך לכדרבא ולתנא דבי ר"י נמי איצטריך דלא נדרוש הכנף מין כנף. ועוד ס"ד דלא לדחי עשה דציצית לאו דכלאים שא"ש בנשים למ"ד נשים פטורות מציצית ע"כ. והנה ב' תירוצים הראשונים כבר שאל מהר"ש ברבי נחי' והאמת אתו דבשלמא הש"ס דקאמר ס"ד

הכנף כו' היינו דקאי שם דאכתי לא ידעינן דעשה דוחה ל"ת ודאי האי דרשינן כדרבא אבל השתא דידעינן ככר דעשה דוחה ל"ת בעלמא מהכ"ת לנו לדרוש הכנף מ"כ ע"ש ולא נשאר לנו אלא תירוץ הג' אבל למ"ד נו"כ א"ק ביו"ט ילפינן מדאיצטריך קרא גבי ש"ק ועשה דש"ק ג"כ אינו ש"ב שאינו נוהג בנשים דהוי מ"ע שהז"ג דשריפת נותר אפילו שלא בזמנו אינו אלא ביום כדאמרינן במסכת יבמות דף ע"ב וא"כ קשה דגם תירוץ זה ליתא וא"כ ל"ל קרא להתיר כלב"ל . ונראה דזה הוא דדחיק ליה להר"ת וסייעתו דהוה קשה לנו קושייתנו ל"ל קרא להתיר כלב"ל אלא להורות בא דבכ"ע מותר דהותר כלאים לגבי ציצית וכ"ז לפי המסקנא אבל לס"ד דגמרא שם ביבמות מנ"ל דעשה דוחה ל"ת ע"כ נ"ל דסוגיא הגמרא היה סובר שם כמ"ד נו"כ קרבין ביו"ט ולדידיה מודה ר"ת דאף אם גילה לנו התורה להתיר מוקמינן לה דוקא בשעת מצוה ושפיר מקשה התלמודא כמ"ש לדעת רבינו : אמנם באמת קושיית התוס' שם תמוה דמאי קושיא הא איצטריך כלב"ל לאשמעי' דקשר עליון דאורייתא דאינו יוצא י"ח מצות ציצית כ"א היכא דהוי כלאים דהיינו בב' תפירות וכמ"ש המהרש"א שם בשם בעל פ"י. ונראה דהתוספות שם סוברים דהא דק"ע מה"ת לא ילפינן מדאיצטריך להתיר כלב"ל אלא דילפינן מגדיל דלשון גדיל משמע מחובר בטוב וכמ"ש התוס' במסכת מנחות (דף ל"ט) ד"ה קשר א"נ כמ"ש רש"י שם דק"ע הל"מ וא"כ הוא שפיר מקשו התוס'. ומעתה י"ל דגם דעת ר"ת וסייעתו כן הוא דק"ע נפיק מהכך דרשות שכתבתי וא"כ שפיר קשיא ליה ל"ל קרא להתיר כלב"ל אע"כ דבא להתיר בכ"ע ורבינו סובר כפשטא דק"ע לא ידעינן כ"א מדאצטריך קרא להתיר כלאים בציצית ואין לנו יתור כלל ומסתברא דלא מוקמינן להתיר בכ"ע כ"א בעת מצוה כנ"ל :

ודע דלפ"ד א"כ לר"א דאי"ל במסכת שבת (דף כ"ד) יו"ט עשה ול"ת הוא ג"כ מודה ר"ת וסייעתו וככר האר כתי בזה בשלום ירושלים מסכת מגילה ואין עת האסף פה :

אבל אחר העיון י"ל קושיית מהרמ"ב בדרך נכון מאוד. דהנה הרשב"א ותוס' כתבו בהא דדרשינן סמיכות להתיר כלאים ע"כ להתיר בא דאי למיסר גדילים בשעטנז לשתוק קרא מיניה ומעתה לתנא דבי ר"י דגם בלא סמיכות יש משמעות שהתיר א"כ שוב לא יכולים לומר דסמיכות אתי להתיר בכ"ע דיקשה לתנא דבי ר"י דילמא אתי קרא לאסור ושלא לעשות כלל מכלאים כ"א צמר לצמר ופשתן לפשתן וא"ש קושיית הגמרא ותירוץ הגמרא ודו"ק . ולפי"ז מיושב מה דדחיק ליה לרש"י ותוס' במנחות דלא ס"ל כתירוץ הר"י קלאוזן ביבמות דהנה תירוץ התוס' תמוה ול"ב כמו שהאריך המל"מ ותוכן כוונתו דיש לנו ג' קראי ויחדיו מיותרים ע"ש. ולפ"ד עדיין הקושיא במק"ע דע"כ איצטריך יחדיו דאי לא הוי כתיב יחדיו וסברא הילוגה דלא בעי חיבור ש"ת א"כ ה"א דאתי קרא דצ"פ לאסור כלב"ל ולא שייך לומר לשתוק קרא מיניה ז"א דהא ס"ד לתנא דבי ר"י למדרש להיתרא מדרשא דבגדיהם ולזה איצטריך קרא דיחדיו ומש"ה מתרצים רש"י ותוס' הקושיא זו בע"א. ובזה י"ל פירש"י במנחות (דף מ') ובשבת הא דת"כ סדין בציצית ב"ש פוטרין ופירש"י דל"ד סמיכות למישרי כלב"ל והתוס' מקשו דהא במ"ת דרשי' לכ"ע סמוכין ומהר"ש לובלין במסכת שבת הקשה עוד מנ"ל לב"ש הא דקיימ"ל עשה דוחה ל"ת דהא ל"ד סמוכין ולא יכולין למילף מכלב"ל . אמנם לפי מ"ש ל"ק קושיית מהר"ש משום דב"ש לטעמייהו דסברי נו"כ א"ק ביו"ט וא"ל מש"ק כמ"ש התוס' ביבמות ומעתה סובר ב"ש דע"כ במ"ת ודאי דרשינן סמוכין אבל סמיכות דכלב"ל מנ"ל דאתי לאורויי להקל דידחה דלמא להיפך למילף מינה לאיסור וכ"ת לאיסורא ל"ל קרא ז"א דה"א הא דילפינן מש"ק וס"ל לב"ש לפי האמת דסמיכות אתי לאסור ולא למישרי כלל כלב"ל וזהו שכתב רש"י ב"ש ל"ד סמוכין למשרי כלב"ל כ"א לאסור ודו"ק היטב והבן כי זה ברור ונכון :

הלכה ז גזירה שמא יתכסה בה. עיין מ"ש בהלכה ד' ועיין בכ"מ שסתר פי' מהר"י אבוהב ובספר לב אריה במסכת חולין כתב דהרמב"ם ס"ל דבאמת כיון דאשתרי כלאים בכ"ע אשתרי רק דוקא אם הוא דרך לבישה כמו בג"כ ורש"י ג"כ סובר דלגמרי אשתרי בין ביום ובין בלילה רק דזה דוקא דרך לבישה אבל לא להציע תחתיו וכמ"ש המהר"ש א"כ שפיר כתב רבי' שמא יתכסה בה בלילה שאינו דרך לבישה וא"ש דברי מהרי"א : אמנם לפ"מ שבארתי לעיל שמפורש בדברי רבינו בהלכות כלאים פ"י אפי' בלבישה אינו מותר כ"א בעידן עבודה וכתב כמי בציצית מוכח להדיא שלא כדברי מהרי"א . וגם סברא זו גופא לחלק בין הצעה ללבישה לא ברירא כולי האי דכל הנאות התירה התורה ועיין שם בתוס' ודו"ק :

הלכה ח משיכיר בין תכלת שבה . עי' כ"מ וב"י בטור א"ח סימן ח"י כתב לא מצאתי כן בהדיא אלא שאפשר שלמד כן ממה שנתנו שיעור זה לזמן ק"ש וה"ר יונה שם גבי הא דאמר אביי לתפילין כאחרים כתב וז"ל וציצית שמצותו ביום אפשר שזמן התחלתו הוא ג"כ משיראה את חבירו ויכירנו או אפשר שזמנה משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה ובא"ח סי' כ"א כתב הטור מאימתי זמן ק"ש של שחרית משיראה חבירו רגיל עמו קצת מרחוק ד"א ויכירנו וכתב הב"י שם כמ"ש הרא"ש והרשב"א דתחילת זמן קריאה הוא משיכיר בין תכלת ללבן נראה דל"פ על מה שפסק הר"י כאחרים דאמרו משיראה את חבירו ברחוק ד"א ויכירנו שפניהם שיעור אחד הוא כדאמרינן בירושלמי אלא שמדברי הרשב"א גבי הא דאמר אביי לתפילין כאחרים נראה דלאו שיעור חד נינהו ע"כ גם הרמב"ן הביא דברי הירושלמי מפורש בהדיא מ"ד כדי שיהיה רחוק מחבירו ד"א כמ"ד בין תכלת ללבן והרשב"א שחולק על הירושלמי טעמו דהוכיח דע"כ פליג הבבלי על הירושלמי דהקשה שם בח"כ בהא דאמר אביי לתפילין כאחרים למה שבק ציצית ונקט תפילין וכתב לתרץ דאפשר זמן ציצית אינו משיראה את חבירו אלא משיכיר. ומפאת קושיא זו סובר דבבלי לא ס"ל כירושלמי והרמב"ן לא חש לקושיית הרשב"א די"ל דמש"ה נקט אביי תפילין דחובת גברא הוא לקנות תפילין וציצית לא הוי ח"ג דחייב לקנות מצד הדין אלא אם יש לו בגד של ארבע כנפות אסור ללובשו בלי ציצית . ועפ"י דברינו י"ל שיטת רש"י דפי' בהא דאמר בין תכלת שבה ללבן שבה שלא עלה שם הצבע והתוס' סתרו פי' דהא בלילה כמי מדעי ידיעי וגם הוא נגד סוגיא דמנחות והרשב"א הוסיף להקשות דמפורש בירושלמי כפירוש התוס' ועיין בתוספות מנחות די"ל דרש"י לא ניחא ליה בתירוץ הקושיא כמ"ש א"ו כמ"ש הרשב"א דסובר תלמודא דבבלי דשיעורים חלוקים הם דהיה קשה ליה לרש"י לומר דיפלגו בבלי עם הירושלמי אם שיעורא חדא היא אם לא דהא יכולים לעמוד על הדבר ונראה ליה לרש"י דפליגי בפי' המתני' דהירושלמי לטעמיה דפירש משיכיר כפירוש התוספות א"כ שפיר קאמר דא ודא חדא שיעורא הוא ותלמודא דבבלי סובר בפי' המתניתין כפי' רש"י וסובר רש"י אף דבלילה לא יוכל להכיר אבל עכ"פ יכולים להכיר קודם הזמן משיראה א"ה א"כ שפיר הוכרח רש"י לפרש בסוגיין פי' לא

מיהו אביי והתלמודא דמנחות סובר פי' המתני' כפירוש הירושלמי ומיושבים בזה כל הקושיות ודו"ק :

שם ויכול מברך להתעטף. רבינו פה לא חילק בין טלית קטן לטלית גדול ואנן נהגינן עפ"י הגהת רמ"א סימן ח' לברך על ט"ק על מצות ציצית ומה"ט כתב הגאון מ"ו אפילו אם לובש בבית ט"ק ויילך עליו ושוב כשמניח טלית גדול יכול לברך להתעטף כיון שנוסחת הברכות חלוקות ונכון הוא :

הלכה ט וכן שאר מ"ע כו'. עיין בהגה"מ מ"ש בשם גדול ומה"ט נראה דהא דאיתא בירושלמי בסוכה ר"פ הישן דטבי עבדו של ר"ג היה מניח תפילין ולא מיחו בידו היינו משום דלגבי עבד לא שייך השם הגדול משום שיער באשה ערוה ואפשר משום דאתי לאחלופי באשה ג"כ מוחין בידו. ועיין בק"ע שם ד"ה דתני במ"ש בשם הר"ן ומ"ש בחבורי ש"י :

הלכות ברכות

פרק א הלכה א אא"כ שבע. עיין לקמן פ"ה הלכה ט"ו בהשגת הראב"ד שם ובמה שכתוב שם בס"ד :

הלכה ט ופניה טוחות בקרקע. דברי רבינו צ"ע דהא ר"ה בברכות דף כ"ד אמר עגבות אין בהן משום ערוה ומייתי תלמודא סייעתא מהא דתנן אשה יושבת וקוצה חלתה ודחה רנב"י דאין משם ראיה כגון שהיה פניה כו' ואין סייעתא לר"ה אבל דינא דר"ה דין אמת ואין חולק בזה ולמה פסק רבינו פה דלא כר"ה וכן תמה המ"א בסי' ר"ו אות ה' ומסיק דהלכה כר"ה וה"ט שהשמיטו הרי"ף והרא"ש הך דפ"ט ע"ש, ולענ"ד ליישב דעת רבינו הנה הרע"ב בפי' המתניתין אשה יושבת פירש עגבות אין בה משום ערוה וכתב עוד ופניה טוחות בקרקע הדבר תמוה וכבר תמה ע"ז בספר א"ר א"ח סי' ע"ד ונראה דהיה קשה לו להרע"ב הא דאמר רנב"י תרגמה בפ"ט, ליפגא דתרגמה קשה דהכי הו"ל לומר הכא במ"ע וגם הא"ר הרגיש בזה ורצה לדייק מליפגא דתרגמה דמסיק להלכה דעגבות יש בהן משום ערוה וזה קצת דוחק דהא ר"ה אמר בפשיטות עגבות אין בה משום ערוה וכ"ה בירושלמי פ"ב דחלה הדא אמרה עגבות אין בהן משום ערוה אלא היה נראה לו משום דבסוגיא דירושלמי אמר נשמעינה מן הדא האשה יושבת וקוצה חלתה ערומה והדא אשה לאו בתוך הבית היא יושבת (פירוש למה לא תלבוש בגדיה) ותימר אין מטריחין פי' דמשני דלא רצו להטריחה ללבוש הבגדים והיה סובר רנב"י דודאי בזה אין מטריחין אותה ללבוש הבגדים אבל לעשות בענין זה שפניה טוחות דזה לאו טרחא הוא למה לא תעשה כן הגם דעגבות אין בהן משום ערוה מ"מ כל מה דאפשר לה לעשות בזהירות יתירא עדיף טפי וזה שאמר רנב"י תרגמה בפ"ט פי' הגם לדידך דסברת דעגבות אין בהן משום ערוה אעפ"כ צריכים ע"כ לאוקומי מתניתין בפ"ט וא"כ אין ראיה משם אבל הדין דין אמת דעגבות א"ב משום ערוה ואעפ"כ אין אנו מתירין לה לברך כ"א בפ"ט דבקל יכולה לעשות זהירות יתירא להזכיר את השם ודברי הרע"ב כנים וברורים וגם דברי רבינו א"ש ודו"ק :

הלכה י חוץ מברכת הנייה שאין בה מצוה. פי' שאין שם ברכה למצוה אלא ברכת הנייה ובא לאפוקי גם ברכת אכילת פת בשבת וכדמסיק בש"ע א"ח סימן קס"ז ס"כ וכמ"ש במ"א שם דהב"י הביא ראיה מדנקט ברכת המוציא של מצה ועי' בס' יוס תרועה שהקשה על הב"י דמ"ש מקידוש היום ובאמת לפי מה דאסברא שם המ"א והס"ז אזדא קושייתו וא"כ יש לפרש דברי רבינו פה במ"ש שאין בה מצוה הכונה בזה שאין בה מצות חובה על האדם כי אם מצוה שבא להנאתו משא"כ בקידוש היום שמצוה באה חובה וע"כ יכול להוציא אחרים אע"פ שאין כאן כ"א ברכה אחת :

הלכה יא עד שיענה או עד שישמע כו'. גרסי' בירושלמי בפ"ג דברכות תני אבל אמרו אשה מברכת לבעלה ועבד מברך לרבו וקטן לאביו לא כן אמר ר"א בשם ר"י ביר נהוראי כל שאמרו בקטן כדי לחנכו פי' א"כ הוי אינו מחוייב בדבר תפתר בעונה אחריהם אמן כהנא דתנינן תמן מי שהיה עבד אשה או קטן כו' א"כ משמע מהך דירושלמי דבעונה אמן יוצא אפילו שמע ברכה ממי שאינו מחוייב בדבר ובאמת ז"א אלא דה"פ הירושלמי בעונה שעונה אחריהם מלה במלה וכהא דתנן מי שהיה עבד אשה או קטן וכ"כ הט"א בריש מסכת מגילה דבעונה אחריו מלה במלה ודאי דיוצא ולא העתיק רבינו להך דינא משום דמלתא דפשיטא הוא וכ"מ בגמרא דף כ' בברכות דרבא דייק מהך ברייתא דבן מברך לאביו כו' והמאי לא מוקי לה כענין שאמרו בירושלמי אלא משום דמלתא דפשיטא היא. ואפשר דמ"ש רבינו עד שיענה הלשון קצת דחוק כמ"ש הכ"מ ולפי דברי הנ"ל י"ל דה"פ עד שיענה מלה במלה והוא דין הירושלמי והלשון מדוקדק :

הלכה יב א"נ הסבה. עיין כ"מ מה שהקשה על פי' רבינו ממה שהשיב לחכמי לוני"ל היפך מובנת הסוגיא. לענ"ד נראה לא די דאין קושיא מהסוגיא אלא דיש ראיה לפירוש של רבינו דלפירוש רבינו שאין חולק כלל בלשונות עכ"פ צריכים להבין מה מוסיף הלשון בשנותו את לשונו א"ו להורות בא ולא"ר דלא בעי הסיבה דאי בעי הסיבה לא הוה משכחת שיברך אחד לכולן דהסיבה לא מהני בהו לא מעלה ולא מוריד וללי"ק לא נזכר סברא זו דלא מהני אלא דלא בעינן ולפי"ז ה"פ תלמודא דלפירוש רבינו ודאי הא דמקשה לל"ק ג"כ קשה רישא וצ"ל שאני אורחים דדעתייהו למיעקר ובעו הסיבה והשתא מקשה תלמודא לל"ב מסיפיה דע"כ הסיבה מהני בהו גם באורחים דדעתייהו למיעקר א"כ הזינן דהסיבה יש לה מעלה ואמאי אמר דלא מהני הסיבה ולא תלי כלל בהסיבה ומשני דודאי ביין לחודא לא מהני הסיבה ומש"ה ע"כ דלאו בעי הסיבה אלא דפ"ה מיגו דמהניא לפת וסובר רבינו דגם ל"ק הכי ס"ל דבאורחים אם לא הסיבו כ"א ליין לא מהני וחייב לברך כ"א ואחד ומאי דשייך ל"ק פי' בל"ב אלא דלא יכול להקשות אל"ק בזה משום דלא מפורש הכי בדבריו אבל לפום קושטא דמילתא לא פליגי והשתא לפירוש רבינו מיושב קושיית התוספות במסכת חולין דף ק"ו ד"ה וש"מ דמאי מקשה תלמודא לל"ב מהברייתא למה לא הקשה ממתניתין ע"ש שתירצו קצת דחוק ולפי פי' רבינו ניחא דמשם לא יכול להקשות דהא שפיר אחד מברך לכולן ולא הקשה מהברייתא אלא על דבר שחידש דהסיבה לא מעלה ולא מורדת. כנ"ל ברור ואמת :

הלכה יג ואם היה המברך כו'. עיין תיו"ט פ"ח דברכות ועיין בשלוס ירושלים סוכה דף מ' ע"א מ"ש בשם ספר לחם שמים :

הלכה יט כל האוכל דבר האסור כו'. עיין בכ"מ מה שהביא בשם הרשב"א לאיה לפירוש הכ"מ ולפי פי' הרא"ש שם אין זו ראיה דקאי על ברכת המוציא לאוציא אחרים ובהסיבה ומשום קביעותא וגבי איסור לא שייך קביעות כמ"ש הראב"ד ולא זו אף זו קתני ל"מ דמברכין בדמאי ברכת המוציא להוציא רבים דמותר בדמאי אלא אפי' לזמן דכולל עצמו עמהם אפ"ה מותר בדמאי. ולכאורה קשה לדעת רבינו כיון שאכל ושבע ומחוייב מה"ת לברך למה הפקיעו רבנן ממנו הברכה כיון שהוא נהנה ועיין בהא"ז ב"ק דף צ"ד מ"ש בשם רב המאירי משמע דלכ"ע מחוייב לברך ברכת המזון. ואפשר דלא מיירי רבינו פה באכל ושבע כ"א באוכל כזית דאינו מחוייב אלא מדרבנן והם אמרו וה"א והראב"ד לטעמיה אזיל שכתב לקמן בפ"ה דכזית מה"ת חייב לברך בה"מ ואין לנו לפוטרו מחיוב תורה מברכה שלאחריה וא"כ גם ברכה שלפניה לא הפקיעו ממנו מק"ו כשהוא שבע מברך כו' ורבינו הא פסק דבעינן כדי שביעה מה"ת אבל מדסתם הרמב"ס משמע דס"ל אפילו חייב מה"ת הפקיעו רבנן הברכה ממנו וגדולה מזו מצינו בתוס' ברכות דף ט"ז ע"א ד"ה והותס ע"ש. ואין להאריך בזה כי כבר האריכו האחרונים בזה דאין לברך אפילו בסתם יינם ואין עונים אחריהם אמן, והתוספתא שהביא הכ"מ שם לא נזכר כ"א איסורא דאורייתא אבל איסורא דרבנן אין ראיה משם :

פרק ב הלכה ג וצריך להזכיר בו"ת כו'. ובגמרא גרסינן כל שלא אמר בו"ת לא יצא י"ח ורבינו לא כתב כ"א צריך נראה משום דהטור בסימן קפ"ז כתב שאהיו ר' יהיאל היה מסופק אי לעכובא קאמר או לא לכך כתב רבינו דדעתו בדיעבד א"צ לחזור ולברך אלא דתמיה לי טובא דגרסינן בירושלמי פ"א דברכות הלכה ז' ריב"ל אמר לא הזכיר ברית בארץ מחזירין אותו כו' בשם רב אם לא מזכיר ברית בארץ מחזירין אותו הרי להדיא מפורש דמחזירין אותו ומה הוא ספיקותו של ר"י וביותר קשה על רבינו ע"ש בב"י. ונראה ליישב דהרי גרסינן בגמרא משום דאמר ר"ה אמר רב לא אמר כו' יצא כ"ה הגירסא שלפנינו וקשה טובא דא"כ הוא דרב לא אמר כ"א דיצא בדיעבד אם לא אמר אבל לכתחילה מודה דצריך להזכיר וא"כ אכתי קשה אמאי לא אמר דהא גם רב ס"ל הכי אבל העיקר כגירס' הרשב"א רב לא הוי אמר כו' וא"ש דסבר היה כרב ומ"ט דרב כתב הרשב"א שלא יתקנו שני מטבעות. ומעתה י"ל אף דלא קיימ"ל כרב מ"מ מדדייק בברייתא לא יצא י"ה ולא אמר מחזירין אותו י"ל דבזה ודאי דמסתבר דא"צ לחזור כיון דרב לא אמר אותו לכתחילה ובודאי דאית ליה תנאי דסברי כוותיה ושפיר מסופק הר"י אי קיי"ל כוותיה דרב בדיעבד מיהת ורבינו לא היה מסופק כלל בזה דודאי לענין דיעבד סמכינן על רב ולא קיי"ל כהירושלמי דבלא"ה ל"ל לכל הגרסאות דאמוראי ניהו אליבא דרב :

הלכה יב שכח ולא הזכיר כו'. עיין כ"מ מ"ש וסובר רבינו כו'. עיין בזה בא"ר סימן קפ"ח שתמה על דברי הכ"מ ובספר ברכי יוסף שם כתב ישוב לדברי הכ"מ ומסיק כן להלכה יע"ש : **שם** חוזר לראש. בכל הני דמזכירין מעין המאורע אם אזלינן בתר התחלת הסעודה או בתר סופה כגון אם התחיל ביום ר"ח ונמשך סעודתו עד הלילה או בחנוכה ביום ה' ונמשך סעודתו עד הלילה ודומיהם עיין מ"א א"ח סימן רע"א דהוי ספיקא דדינא וגם הב"ח הוסיף להקשות דבסימן תרצ"ה כתב הב"י דהדבר במחלוקת וכבר האריך בזה בספר ברכי יוסף שם וסתירת הש"ע י"ל משום כבוד שבת יש לו להזכיר שבת ודו"ק. ולענין דינא אם באמצע סעודתו התפלל ערבית אזי לא יזכיר ודלא כדעת מ"א סימן תרצ"ה ובשבע ברכות דחתן שנמשכה סעודת ז' עד ליל ח' ודאי דאין לברך שבע ברכות. כן העלה הרב גינת ורדים כלל א' סוף סימן כ"ח יע"ש :

הלכה יד נתעכל המזון. וכתבו האחרונים שהוא שיעור ו' שעות והכל לפי ענין אכילה ועיין בברכי יוסף א"ח סימן ו' בברכת אשר יצר למי ששכח לאומרו אם יכול לברך עוד בשעה שנזכר אפילו לאחר ו' שעות ומסיק שם דספק ברכות להקל ע"ש :

פרק ג הלכה ב אבל דגן שלוק. בכ"מ הבין בדברי רבינו שכל הה' מינים אפי' בשעורים מברך בפה"א אפילו בהי ועיין בד"מ סימן ר"ח ובש"ע שם העתיק המחבר דברי הרמב"ס וכתב המ"א שם כל חמשת מינים והרב שכתב בהגהות רמ"א שם והא דמברך לפניו הו"ל לכתוב וי"א אלא כיון דהוא סובר ג"כ הכי בדעת רבינו דמודה בשעורים מש"ה לא כתב וי"א :

הלכה ח הפת שפתת. עיין כ"מ מ"ש בהבנת דברי רבינו פה ועיין בב"י סימן קס"ח דאם עברה צורתו לגמרי ע"י בישול אפילו ביש כזית לא מברכים המוציא וזה הנראה ג"כ בדעת בה"ג וז"ל פת לנומה בקערה דוקא דשדי רותחין עלה הו"ל כלי שני אבל רמי פת בכ"ר כיון דמבשל אע"ג דאי בעיניה נפקא ליה מתורת לחם ומברכים עלה במ"מ דקתני גבי מלה יוצאין ברקיק השרוי ובמבושל שלא נמוה דברי ר"מ ר"י אומר יוצאין ברקיק השרוי אבל לא במבושל אעפ"י שלא נמוה והלכה כר"י ע"כ. מוכח מדבריו דס"ל אעפ"י שיש בהם כזית בבישול נפק ליה מתורת פת דהא מדמה לה לפלוגתא דר"מ ור"י והתם בכזית בעיניה מיירי וקשה עליו דהא בגמרא טעמא דר"י משום דבעי טעם מלה וצ"ל דס"ל דלא קאמר התם דבעי טעם מלה אלא שלא לגרע עבור זה ברכת בפה"א אבל עכ"פ משנתבשלה ונפיק עיקר טעם שלו אין לו חשיבות לברך המוציא לדידן דקיימ"ל כר"י אבל קצת דחוק ולפי שיטת רבינו פה ניחא די"ל דבה"ג מוקי לפלוגתא דר"מ ור"י ג"כ בעברה צורתה לגמרי והא דלא פי' הבה"ג פת לנומה בקערה בענין שלא עברה צורתה לגמרי ס"ל לבה"ג כיון שנתבשל בכלי ראשון מסתמא ע"ל לגמרי ודעת הרמב"ם ובה"ג שוים וראוי לחוש לדבריהם. וראיתי בב"ח סימן קס"ח שמביא בשם המרדכי שהביא לתחילת דברי הבה"ג וכתב הב"ח שם ע"כ מיירי באין בפרוסות כזית ותימא גדולה עליו שהוא לא ראה בבה"ג גופיה שמוכח מסיום דבריו דגם בפרורים שיש בהן כזית מיירי ועוד הארכתי בזה ליישב כמה קושיות :

הלכה י אורז שבשלו כו'. גרסינן בירושלמי הכוסס את האורז מברך בורא מיני זרעונים כו' אפייה ובשליה אומר עליו במ"מ וא"צ לברך אחריו ר' ירמיה אמר בפה"א ר"ח בר ווא שנ"ב ר"ש חסידא אמר בורא מיני מעדנים אמר ר"י ב"א ולא פליגי מ"ד במ"מ בההוא דעבד בול (פי' שבולל ומעורב עד שאין ניכר עין הפרי והוי כמו דייסא) מ"ד בפה"א בההיא דבריר (פירוש זך וניכר כל גרעין בפ"ע) מ"ד שנ"ב בההוא דשליק (פי' מבושל הרבה ולא ניכר עין הפרי ובלילתו רכה ולא הוי כענין בול שאינו זיין לפיכך אינו מיני מזונות ולא בפה"א אלא שהכל) מ"ד בורא מיני מעדנים בההוא דטריף (פי' שאין בלילתו רכה לגמרי ולא עבה לגמרי אלא כמו דבר הטרוף בקערה). והנה מדברי הירושלמי למדנו הגם דאתותב רב ושמואל ומברכין בורא מיני מזונות אאורז אין הדבר אמור בסתם אלא לפי תבשילו כך ברכתו. ובשום אחד מהפוסקים לא ראיתי שמחלקים בזה ופירוש רבינו פה לא הזכיר מזה כלום ונראה דתלמודא דידן ליה ליה לבך דירושלמי וכ"ם דאל"פ

דאל"כ קשה מאי מקשה הגמרא לרב ושמואל דילמא הם לא מיעטו אלא בההיא דשליק דבכה"ג בחמשת מינים מברכין במ"מ ובאורז ודוחן לא אבל בפת מודה ובמ"ק ג"כ אם עשאו כעין בול במ"מ ודוחק לומר מדקאמר רב ושמואל כל שהוא מחמשת מינים משמע שבא למעט לגמרי אורז ודוחן א"ו דמחולק הבבלי בזה עם הירושלמי. ובב"י סי' ר"ח בהא דכתב הטור בשם הרא"ש דעל תבשיל של שאר מיני קטניות מברך שהכ"ב כתב תמהני אמאי לא יברך בפה"א ואפשר דכיון דנתבשלו עד שנתמעכו כיון דאין זה דרך אכילתן אין מברכין עליה בפה"א אלא שהכל ויש ראיה לדבריו מדברי הירושלמי שהבאתי ועיין ברבינו יונה מה שמחלק בין אורז ודוחן דבאורז גם כשהוא שלם מברכין במ"מ נ"ע מהירושלמי הנ"ל וגרסי' עוד שם בירושלמי עד כדון בתחילה בסוף מאי ר"י בשם ר"ש חסידא אשר ברא מיני מעדנים לעדן בהם נפש כל חי בא"י על הארץ ועל מעדנים ר' אבא ב"י בשם ר"י רובא רבי כשהוא אוכל בשר או ביצה היה אומר אשר ברא נפשות רבות להחיות בהם נפש כל חי בא"י חי העולמים כלפי בשר והביצה דנפשות הן דמביצה נתהוה אפרוח משמע דעל שלוק של אורז ושאר מינים מברך אחריו א"ב מיני מעדנים משום דכר"י ס"ל דבעי היכר ברכה לכל מין ומין וכי היכי דס"ל לר"י בברכה שלפניה כן ס"ל בברכה שלאחריה לדידן דלא פסקינן כר"י אין חילוק ולעולם מברכין אחריו בורא נפשות ועיין ברכות דף מ"ט בתוספות ד"ה נתן ב"ק כו' דמ"ש דמיירי בברכה ראשונה כו' ומביאים ראיה מהא דאמרינן אין מזמנים כו' ועיין בתוספות חולין דף ק"ז ויש לדחות ראייתו ורבים מתמיהים על דברי התוס' דמה צריכים להב"ר מתרהק דאיך ס"ד כלל לומר דמיירי בברכה אחרונה דהא בברכה אחרונה על שניהם מברך בורא נפשות ולפ"ד הירושלמי פה עולים דברי התוספות כהוגן די"ל דסבר כר"י ודוק היטב כי קצרתי :

הלכה יא כל שמברכין כו'. עיין כ"מ ודבריו מופלאים דלא נזכר בירושלמי ברכות ברכה אחת מעין שלש גבי אורז וצ"ע :

הלכה יב ולבסוף אינו מברך כלל. עיין בטור או"ח סימן ר"י וב"י שם ועיין בירושלמי מסכת סוכה דף ה' ע"א ומ"ש בהשמטת שלום ירושלים :

פרק ד

הלכה ו פטר את הפרפרת כו' ופירות. רבינו מפרש כמו שפירש"י ובתוס' שם ד"ה בירך על מ"ק א"כ מאי קמ"ל ולפ"ד הכ"מ מיושב קושית התוס' וסד"א דגם פת יפטור ופ"י הקשה כן על התוס' ולא זכר דברי הכ"מ ועיין בספר זרע יעקב שכתב שקושיית התוס' הוא דרך ממ"נ ע"ש. ולי נראה די"ל דמיירי לעולם בנתכוין וכמו דאיירי רישא בכה"ג דבירך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאח"ה בנתכוין ומה"ט נראה דהשמיטו רבינו הך רישא ועיין בגל"ח מ"ש ליישב דברי רבינו משום דאילהא דפשיטא היא ולא נקטו המתני' אלא לדיוקא ואפ"ה לא פטרו את הפת אפילו במתכוין משום חשיבות דפת ואף דקיימ"ל דגם על פת ויין יצא בברכה שהכל י"ל דדעת רש"י משום חשיבות דפת ויין כ"ע מודים דוקא אם מברך על פת ויין שהכל אבל לא במברך על ד"א גם אם היה מתכוין עליו והא דכתב התוס' שם בסה"ד דחשיב פרפרת מ"ק נראה לענ"ד דהא דבעי שם בגמרא ב"ש ארישא פליגי כו' ובחידושי רשב"א הרגיש מאי נפקא מיניה לדידן ונראה דפירושא דמתני' כ"מ דאי ב"ש ארישא קאי ע"כ צ"ל כפי' התוס' דאל"כ אמאי כ"ש מ"ק דילמא דוקא פרפרת אבל אי ב"ש אסיפא קאי א"כ נוכל לפרש כפירש"י וכ"מ לפרושי מתניתין ויש נפקותא לדינא כמבואר ובזה יש מקום ליישב דלא הביא הרי"ף והרא"ש הך איבעיא ודו"ק :

הלכה יב אם בירך על היין שלפני המזון כו'. גרסינן בירושלמי תמן אמרי אפילו בירך על היין שלפני המזון לא פטר את היין שלאחה"מ והא תנינן בירך כו' פטר את היין ר"ס וריב"ל בהדין דשתי קנדיסין והרגא אמר בהדין דשתא חמרא בתר בילני (פי' בהדין דשתי קנדיסין שבא להסעים המאכל ובתר בילני הוא עשב מר ששתה יין אחריו אבל יין של שתיה לא פטר הא דמתניתין) ובבלי חולק ע"ז מדקא מחלקי בין שבתות לחול אמוראי ניכהו אליבא דריב"ל ומיושב בזה מה דמקשין התלמידים בהא דאמרינן בגמרא לא סבר לן מר להא דריב"ל אמאי לא אקשי ליה ממתניתין אלא משום דמצי לדחויא כחילוק הירושלמי מש"ה אקשי ליה לא סבר מר להא דריב"ל דיודעים דהכי הלכתא :

פרק ה

הלכה א וספק יש בדבר. בירושלמי פ"ג הלכה ג' ובברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת וברכת כו' יראה דפשיטא ליה לתלמודא דירושלמי דנשים חייבות בבה"מ מה"ת. ואפשר דה"ט דהג"א פ"ק דמגילה שכתב בפשיטות דנשים בבה"מ דאורייתא משום דפשיטא ליה להירושלמי שבקינן ספיקא דבבלי ועיין מ"ש בכללים שלום ירושלים ס"ס מועד אלא דמ"ש בהג"א שם דאעפ"כ אינם מוציאות את האנשים לע"ג וכבר הרגיש בזה בשו"ת שער אפרים סי' י"א. ואפשר לומר דשיטת הג"א דס"ל דשלש ברכות מה"ת הן ודלא כשיטת הרמב"ן שהביא הכ"מ בפ"ב הלכה ב' וא"כ בברכת הארץ ודאי דמדרבנן בנשים כיון שלא נטלו חלק ולא כתב בהג"א דמחוייבין מה"ת כ"א בב' ברכות ולא הוי ספיקא כ"א בברכת הארץ ומש"ה אינן מוציאות את האנשים אפילו בהנך שתי ברכות משום דילמא אתי להוציאן גם בברכת הארץ. ובזה אפשר לכוין דלא פליג הבבלי עם הירושלמי ודו"ק. ועיין בשה"ג שכתב דלפי פירש"י הספק נ"כ הוא בכהנים אם הם חייבים מה"ת וכן בלוים דפירש"י א"כ לפי שיטת רש"י לפי הבנת הש"ג כהנים אין מוציאים בבה"מ וזה דבר תימא ועיין בכנה"ג א"ח סי' קפ"ה בהגהות הב"י שכתב בשו"ת הר"ש יונה השיג על שה"ג :

הלכה ו הכהנים תרומה. עיין כ"מ ועיין בתוס' במתניתין ד"ה אכל כו' מ"ש אבל אם שלחן מודרין הנאה זה מזה כו' וכוונת דבריהם כמ"ש התוס' בכ"ד והר"ן בנדרים דלא מיחשב התראת ס' דילמא אתי לתשאל בנדרו כיון דמחוסר מעשה וזה שכתב דהשתא מיהא לא איתשל כו' תל"ע על הב"י או"ח סימן קנ"ו שכתב ראיה לדברי התוס' דאל"כ אמאי לא אמר שם במסכת עירובין אע"ג דתרומה אסורה לישראל הא יכול לאיתשולי על נדרו ע"ש, דהא צריך לטעם זה אם התרומה ביד כהן דלא מצי לאיתשולי כדאמרינן נדרים דף נ"ס. וי"ל דהב"י לטעמיה אזיל שכתב בכ"מ בפ"ו מהלכות תרומות לחד תירוצא בשיטת רבינו דסובר כסברת הרא"ש בנדרים דהבעלים נשאלין לעולם אפילו אם כבר בא ליד כהן אלא דעדין צ"ע דלא דמי לתרומה דשאני נדרים דמצוה לאיתשולי עליה כדאמרינן התם ומ"ש התוספות במסכת ערכין דשאני תרומה שאין לה היתר לזר אפילו בשאלה כוונת דבריהם דלשם תרומה אין לה היתר כיון דאתשיל עליה לא מיקרי עלה שם תרומה ולזה סיימו שם בברכות הארכתי דלית להו סברא זו לפי האמת ודלא כהבנת הא"ר סי' קנ"ו בדברי התוספות הנ"ל ע"ש ועיין במ"א סימן קנ"ד אי ברכות מעכבות זא"ז :

הלכה ז [illegible]. עיין כ"מ ודבריו צ"ע ועיין בפ"ג מהלכות שופר ובהשגת הראב"ד

שם ומה שאכתוב שם בס"ד :

הלכה יב בבית אחד. עיין בתוספות שם ד"ה והשמש שכתב עפ"ד הירושלמי דל"ד
בית א' ולא נקט ב"א אלא לרבותא דאין מצטרפין. ולא משמע כן מדב
רבינו דהיה לו לבאר כיון דמפורש בירושלמי וכ"מ קצת בדברי רש"י שכתב כגון ירי
פרוסה ביניהם. ויש מחלקים בין ב"א לב' בתים דבב"א גם אם לא נכנסו מתחי
להצטרף יחד אעפ"כ השמש מצרפן אבל בב' בתים בעינן שיכנסו מתחילה אדעתא ד
עיין ב"י סימן קנ"ה ובמ"א שם אמנם מדברי התוספות לא משמע לחלק בהכי דאל
אמאי לא כתב הא דנקט המתניתין ב"א מילתא דפסיקא נקיט ורש"י מחלק בהכי :

הלכה טו עיין הראב"ד וכ"מ מה שהשיב רבינו לחכמי לוני"ל ורבינו פה תופס ש
טת הבה"ג ועיין בפירש"י ותוספות שם מה שהקשה מהך דינאי והביריו דלא
ושבעו ואף דלגרמיה הוא דעבד היינו משום דלא אכל כזית. ובאמת י"ל מ"ט דשמעון ב
דהיה ס"ל דכוס יין יוכל לזמן אלא משום דדריש לקרא ואכלת זו אכילה ושבעת זו ש
וקאמר רחמנא דבכ"ע אם אכל או שתה חייב לברך ומש"ה כיון דשתה הכוס היה ס
דיכול להוציא וכיון שכן הוא פי' הקרא א"כ סתם אכילה בכזית ובודאי דגם ש
הסוברים דבעינן כדי שביעה מה"ת כל טעמייהו אינו אלא משום דדרשינן ואכלת ושב
פי' אכילה שיש בה שביעה וא"כ שפיר קאמר תלמודא דשמעון ב"ש לגרמי' הוא דע
דהוא דריש קרא בע"א משא"כ לדידן דקיימ"ל דבעינן כזית דגן ודאי דאינו חייב מה
כ"א באכל כדי שביעה וכ"ה דעת הבה"ג. ובזה נל"ע על רש"י בפרק כ"מ דף מ"ב ע
ד"ה עדי כפנא כו' שפירוש שם מפת שלנו וכתב הבה"ג ולא בירך דבעי למשבע וכר
כדאורייתא ואכלת ושבעת משום דכזית וכבילה אסמכתא דרבנן עכ"ל. ופירוש דבריו ד
לחייב עצמו בחיוב תורה ורש"י ז"ל סתר דברי הבה"ג דא"כ הוי דלא כר"מ ודלא כ
וז"א כדמפורש בדבריו וצע"ג וע' עוד בתוס' פסחים דף ק"ג ע"ב ד"ה כיון דקשיא
כיון דיהבי ליה כסא לברוכי א"כ אסרו עלמן שוב מלאכול ואינו מצטרף עמהן ו
ב"ה או"ח סימן קפ"ו ובשיורי כנה"ג סימן ל"ז בהגהת בית יוסף ועיין עוד בפ
שלשה שאכלו דף מ"ט ע"ב בתוספות ד"ה ר"מ דמזכיר ג"כ כשיטת רבינו פה. ו
בכ"מ פ"א דמסיק דאינו חייב מה"ת לברך שום ברכה כ"א באוכל פת כדי שביעה אפי'
שבע המינים ג"כ אינו חייב לברך כ"א מדרבנן וכ"מ מדברי מהרי"ק שהביא הל"מ פ"ב
י"ד. ומה שהקשה שם דלמ"ד נטע רבעי משמע התם בגמרא דאייתר הך הלל דטעון בר
ורבינו ז"ל פוסק בהלכות מ"ש כמ"ד כ"ר והא בכל ברכה דנטיעה משמע דהוי מה
והניח בקושיא ע"ש ועיין ברא"ש ר"פ כיצד מברכין ובר"ף שם ויש ליישב קושייתו ודו"ק

פרק ו

הלכה ג הכ"י לפירות ה"ז מגסי הרוח. וכתב הלבוש א"ח סימן קנ"ח ד
משום דתרומת פירות אינו כ"א מדרבנן ואף בזיתים וענבים ע
חיובם מה"ת אינו אלא ביין ושמן היוצאין מהם. ה"ז דבר חדש ועיין מ"ש בשלום ירוש
פ"ב דחגיגה דף ז' :

הלכה ה כל כו'. עיין השגת הראב"ד ועיין מ"ש לעיל בפ"ד הלכה ח' מהלכות ק"

הלכה ז מים שנשתנו מראיהן. כתב הב"י בסי' ק"ס בשם הרא"ה דטעמא דומיא דקי
ידים ורגלים מן הכיור והתם מסתברא משום דכתיב מים יתירא ומהכא דייק
דמים בהוייתן בעינן שלא נשתנו ועיין ברכי יוסף שהקשה ע"ז מהא דאמרינן בזב
כ"ב אמר ר"י אמר ר"ל מי מקוה כשירין למי כיור וכ"פ רבינו בפ"ה מביאת מקדש
המימות כשירים לקידוש ובלבד שלא ישתנו מראיהן אלא יהיו כמים הכשירים לטבילה א
מי כיור ומי מקוה כהדדי נינהו ותנן פ"ז דמקואות הדיח בו סלי זיתים וענבים ו
מראיו כשר ותו תנן התם דאין מי צבע פוסלין את המקוה ושינוי מראה דפוסל במ
היינו אם נפל בו יין וכיוצא דנשתנו מחמת משקה אחר שנפל לתוכו כמ"ש רב
דמקואות וכיון דמי כיור כמי מקוה הרי משכחת במי כיור שינוי מראה ולא פס
בו מי צבע וכיוצא דוגמתו דכשר בטבילה ואיך פסק הרא"ה ותני במי כיור דכ
יתירא דבעיא מים כהוייתן שלא ישתנו לורחן דהרי זמנין דמשכחת במי כיור
לורחן ולא הוייתן וע"ש שכתב דהרא"ה חולק בזה עם הרמב"ם וסובר דמי כיור
ממקוה ובכל שינוי מפסלי והיליה דידיה מהא דאמרינן בסוטה דף ט"ו אמר
שנתאכמו פניו פסול מה מים שלא נשתנו כו' ע"ש. ולפ"ז יש כאן מחלוקת לשיטת הר
בנט"י שינוי מראה הכשירה במקוה ולשיטת רבינו אינו פוסל כ"א מה שפוסל במק
ע"ז הא רבינו פסק שינוי מחמת מקומן פסול והאמאי הא במקוה לא פסל שינ
מקומן אלא נ"ל דגם דעת רבינו מסכמת עם דעת הרא"ה וגם לא כתב אלא דין
ורבנן החמירו במי כיור כמו שכתב התוספות במסכת סוטה שם ובס"ד אכתוב ב
מהלכות ביאת מקדש :

הלכה ח או שסרה בהם פחו. אם ראובן סרה פחו במים של שמעון אתינן
אם אדם אוסר דבר שאינו שלו מפני שהוא ע"י כוונה כ"כ ברכי יוסף בשם
נחום בתשובה ואפשר דבדבר דרבנן יש לסמוך להקל :

שם חדשים לא פסלן. ואם יש בכלים עפרורית וקסמין אף שהן חדשים פס
אם בדק הכלים במים לראות אם שלמים הם או שבורין פסולים וגם מים
בכלים חדשים שרוצה להכנים בהם יין או שמן לקיום כדי שישאבו מים שאז לא
ושמן פסולים. שו"ת בית דוד סי' תק"ל הביאו ברכי יוסף שם :

הלכה י כדי רביעית לכ"א ואחד. עיין כ"מ דהא דתנן מי רביעית נותני ליד
אף לשנים מיירי דוקא במים שניים אבל מים ראשונים לכ"ע בעינן רביע
ואחד וקשה לפי שיטת רבינו הא דאמרינן במסכת נזיר דף ל"ח והאיכא הא
רביעית ומשני בפלוגתא לא קא מיירי ופירש"י שם דהא פליג ר"י בלבד שלא יפחו
דלשנים בעינן רביעית לכ"א ואחד וכוונתו דאי הוי תני נט"י הוי צריך להאריך
או לשנים. ולפ"ד רבינו עדיין קשה אמאי לא תני נטילה ראשונה לכ"ע בעינן רבי
ואחד ויש ליישב דרבינו מפרש הא דאמרינן שם בפלוגתא לא קמיירי קאי אפלוג
דר"י אם ידים טהורות להאין וכדאמרינן במסכת גיטין אלא דקמשי פלגא פלג
והוי צריך להאריך דלא בעי רביעית בפעם אחת ומש"ה לא תני לה ודו"ק ה

הלכה יג והקוף נוטל לידים. עיין השגת הראב"ד וכ"מ. ונראה דמודה רבינו גב
דפסול שחיטת קוף כמ"ש הרא"ש בפ"ב דחולין אבל נפלה סכין מידו ב
הוי כאילו מונחת על הקורה ולא קרינן ביה וזבחת כו' ובלא כוונת שום דבר א"א
וזבחת דהוי כמו ועשית וצריך לכוין לשום דבר מעשה ובע"א לא מקרי כח גבר
וכ"מ בלשון רבינו פ"ב מהלכות שחיטה הלכה י"ב שכתב וזבחת עד שיהיה זו

אפ"ש

דע"פ שאין מתכוין לשחיטה ובל"מ נתקשה בדבריו שם. ולפ"ד כוונתו עד שיהיה זובח אדם דהיינו שיהיה כוונת אדם בדבר הגורם זביחה מיהת וכמ"ש הרא"ש ובא למעט שחיטת קוף ובפ"ט סימן קנ"ט כתב לחלק בין דאורייתא לדרבנן ליישב דברי רמ"א ביו"ד סימן ב' וא"ל לזה וק"ל :

הלכה טו מים כו'. עיין כ"מ שכתב ואע"ג דאמרינן בפרק אין מעמידין דף ל"ז ע"ב כי אתא לקמיה דרבי ינאי אמר להו הא מיא בשיקעתא דנהרא זילו מבולו כנ"ל :

הלכה טז בין בחמי האור. עיין כ"מ שכתב דהר"ת פסק כל"ב ונראה דלטעמיה אזיל כמ"ש בהלכה ז' דס"ל דמי כיור דומין למי מקוה מה"ת משא"כ לשיטת הרא"ש דמי כיור בעינן מים שלא נשתנו כלל ובהוייתן יהיו מדכתיב מים יתירא וגט"י דמי למי כיור וא"כ מי כיור ודאי דפסולין אם הם חמי האור דנשתנו מהוייתן וא"כ גם לנט"י פסולים ול"ק ול"ב מחולקים בזה :

פרק ז הלכה ב ואם היו כולן בעה"ב. עיין כ"מ שכתב דרבינו בא ליישב הני תרי לישנא דאר"י כו' עיין מהרש"א שם בתוספות ד"ה לא כו' והבין כוונת הכ"מ דלפנינו לא נזכר תרי לישני דר"י והתוס' שכתבו ליישב בע"א הני ב' לישני כ"ל דדחק להו ליישב קושיית הרשב"א דאי ר"א כר"י ס"ל א"כ איך קאמר מעיקרא לגרי לן מר הא איהו נ"כ ס"ל דבעה"ב בולע ותירץ דר"א היה מהסיב לר"ז בעה"ב כיון שהסעודה נעשה בשבילו והתוס' לא ניחא להו בזה דהא עיקר הטעם כדי שיבלע בעין יפה וזה לא שייך בר"ז אף שהיה סעודה בשבילו מש"ה כתב דר"א מרוב שמחתו רלה לשמש אותן ולא לאכול עמהם כלל וא"כ הגדול בולע ור"ז היה מסרב לזה אלא שגם הוא יאכל עמהם ויהיה הוא מיסב עמהם ובעה"ב בולע כנ"ל. ולפי שיטת רבינו נ"ל דס"ל כסברת הרשב"א הנ"ל דמי שהסעודה נעשה בשבילו הוא הנקרא בעה"ב :

הלכה ד שלימה כו'. עיין בכ"מ ועיין בתוס' ד"ה כל היכא כו' דלמה יברך בגדול הואיל ואינו נקי וכתב הא"ר בסי' קס"ח דבאמת משמע בפסקי תוס' דאם הוא נקי לריך לצאת ידי שניהם כמו בפרוסה של חיטין ושלימה שעורין וכ"כ לדינא אלא שקיים לדברי התוס' נ"ע דהתוס' סתרי זא"ז דלעיל בד"ה אבל כו' כתב להדיא דר"י מחשיב שלמים גם כנגד גדול ונקי והניח בצ"ע. ולי נראה דדברי התוס' כנים וברורים דהא לפמ"ש התוס' לקמן ד"ה מניח דשניהם קאי אלחמים ע"כ נ"ל מה דאמר יוצא ידי שניהם וגם הא דקאמר שמחי שלום בין התלמידים היינו פלוגתא דר"י ורבנן גבי תורמין בצל קטן כו' וא"כ ע"כ לפ"מ דקאמר רנב"י לא ס"ל כתירוץ הגמרא דהכא היכא דאיכא כהן כ"ע ל"פ אלא דפליגי גם באיכא כהן ר"י סבר דהאי בצל עדיף הואיל וחשוב ורבנן סברי שלם עדיף וא"כ כיון דר"י ס"ל כרבנן דשלם עדיף ואם גבי כהן דכתיב בהרימכם את חלבו כמ"ש התוספות אעפ"כ סברי רבנן חשיבות דשלם עדיף ודאי גבי ברכה נ"כ הדין כן דשלם עדיף גם אם הפתיתין הם נקיים ושפיר כתב התוס' לעיל לדינא והתוס' הכא נ"כ שפיר כתבו לפי מה דדחו הגמרא דכ"ע סוברים חשיב עדיף בדאיכא כהן משום דחשיב עדיף דכתיב בהרימכם וגם גבי ברכה ילפינן מיניה במאי דהוי חשיבות אלא דגדול ליכא חשיבות גבי ברכה כמ"ש התוס' אבל נקי הוי חשיבות וא"כ כיון דלפי האמת מסקי' דירא שמים יוצא ידי שניהם ממילא גם כאן לריך להניח ב' הלחמים בב"א נקי ושלם כמ"ש בפסקי התוס' וכל דברי התוס' בקנה אחד עולה בלי שום סתירה. וע"פ דברינו י"ל דברי רבינו בפ"ח מהלכות תרומות במ"ש תורמין בצל קטן שלם ולא מחלק בין איכא כהן או ליכא משום דסובר דרנב"י סבר דפליגי ר"י ורבנן בכל גוונא כמו שכתב הרא"ש שמחי שלום בין התלמידים ופסק כרבנן דהלכה כרבים ודוקא גבי ברכה אמרינן יוצא ידי שניהם ודו"ק היטב :

פרק ח הלכה א ולא לאחריו. עיין בתוס' ד"ה דתנקתיה שהסכימו לשיטת רבינו ודלא כר"ע שפי' דוקא לפניו לא בעי ברוכי אבל לאחריו חייב והרא"ש הוכיח דעת רבינו דהכ כדברי ר"ע מאי הוצרך לאשמועי' לגמאו למעוטי הנקתיה שימא אנוס הוא אלא דעל ברכה אחרונה קאי עיין שם. ור"ע סבר דא"ל דס"ד דעכ"פ יברך בורא מיני רפואות כדאמרינן בירושלמי ע"ש קמ"ל דלא וכסברת התוס' דוקא היכא דא"ל הנאת גוף בהדי רפואה הא לא"ה לא בעי ברוכי ואין לה"ר מהא דתנן כל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו הא איכא הנקתו אומנא וי"ל דמין קתני כדמשני התם בנדה פרק בא סימן :

הלכה ב אבל אם שתה שמן לבדו כו' מברך. עיין כ"מ ועיין פ"י דתרומות הלכה ז' ומה שאכתוב שם בס"ד :

הלכה ג פירות כו'. עיין כ"מ ודלא כהרי"ף שפי' דאפי' תומי וכרתי כו' והיליה דהרי"ף מהירושלמי דמשמע שם דאם נאכל כמות שהוא חי ומברכין עליו בפה"א לא נשתנה ברכתו ע"י הבישול ואם בחי אינו נאכל אז הבישול מבטל הפרי ופנים חדשות בא לכאן :

הלכה ה ואני אומר כו'. עיין כ"מ שאילו היה הקנים נמצאים בארצות הטור כו', ובב"י סימן ר"ב קילס דברי הטור ודבריו נראין כסותרין עיין טו"ז שם ס"ק י"ג ונראה במוצץ הקנים שיברך בזה דברי הרמב"ם נכונים שיברך שהכל כיון שמוצצין אותם אבל על הסוק"ר שדעת רבינו שמברכין שהכל יפה השיג הטור דודאי כמעי אינשי נ"כ אדעתא דהכי לעשות מהם סוק"ר ויש מהם נוטעים למצוץ וגם לעשות מהם סוק"ר ובזה קילס הב"י דברי הטור ואעפ"כ בש"ע פסק בשניהם לברך שהכל דעל כולם אם אמר שהכל יצא :

הלכה ו קפרס של צלף. עיין כ"מ דגרסינן בגמרא מדגבי ערלה לאו פרי ניגהו כו'. עיין בתוספות מסכת ברכות ל"ו ע"ב ד"ה קליפי מכאן שיש לברך על הגרעינין בפה"ע והרשב"א חולק ע"ז דהא דחייב בערלה הוא מרבוי דאת פריו ובדברי רבינו לא נתבאר דין זה ובש"ע סי' ר"ב פסק כשיטת התוס' ובספר אבן העוזר מתמיה מאוד על התוס' שמסכים אחריהם דמבואר בסיפא הך מתניתין פ"ק דערלה דהגרעינין מותרין ברבעי ואי כדבריהם דהוי גרעין פרי אמאי מותרין הרי מבואר דלאו פרי הוא וסיים וכ"כ הטו"ז ומ"ך ביו"ד סי' רנ"ד החילוק שבין ערלה לרבעי דבערלה כתיב את ובאמת היא פליאה נשגבה ולאיתי שגם בצל"ח הרגיש ועיין שם תירוצו. ולענ"ד נראה לקיים שיטת התוספות וראיה לדבריהם מהך מתניתין נגד סברת הרשב"א דגרסי' בירושלמי ספ"ק דערלה הורה ר"ז בשלין פגי תמרה שיקברו (ופירש המפרש שם הפגין היינו פירות שלא נתבשלו עדיין כ"צ וכן פרי כדתנן במתניתין בטרף הפגין אסור מפני שהוא פרי ואין להם פדייה הרבעי דכתיב קודש ונמרי' קודש קודש ממעשר מ"ה פרי אתה פודה ואין אתה פודה את הפגין ונחילוק ביניהם הוא דברבעי כתיב כל פריו כו' משמע אפי' פגין ולענין פדייה גמרי' לא ממעשר מי ושם לא כתיב כל ואינו בפדיון רק פרי גמור ולא בוסר ופגין ולפיכך הורה ר"ז שאין להם תקנה) ר"י בעי עבר ופדיו שמא אין פדוי יתימר מעון קבורה. פי' המפרש ובעי ר"י והלא אם עבר ופדאה שמא אינו פדוי דהפגין אף שאינו פרי גמור מ"מ דומה לפרי גמור דאל"כ לא מרבינן להו מכל פריו וכיון שכן הא בריית' ע"כ לכתחלה אמרה שאינו בפדיון אבל בדיעבד נפדין הם כו' עיין שם. הנה הזיגן דגבי רבעי כתיב כל פריו ומרבינן מיניה הכל וקודש ממעשר מגרע ליה דאסור לכתחילה ואין להם תקנה אפילו בפדיון א"כ קשה על משנתנו דתנן ומותרין ברבעי אמאי מותרין וכ"ת דלא מקרי פרי הא כתיב כל פריו ומרבינן מיניה דבר הדומה לפרי ודוחק לחלק דמאת מרבינן אבל מכל לא מרבינן דמ"ש זה מזה, ומזה נראה דהתוספות פירשו המתניתין הא דתנן ומותרין ברבעי היינו ע"י פדיון וקמ"ל המתניתין דגרעיני פרי גמור הוא וכיון דפרי גמור הוא יש לו תקנה ע"י פדיון גם אם גמרינן קודש ממעשר והיינו משום דמקרי פירי בכ"מ גם לענין מעשר וא"כ אדרבה שפיר כתבו התוספות מכאן דגרעינין פירי הן והיינו מדקתני חייבין בערלה כ"ה גירס' התוספות ומוכח דפרי הוא דאי מריבוי דאת לא הוי אמר חייבין אלא אסורים ומסיפא דמתניתין דמותרין ברבעי ראיה לדבריהם. ולפ"ד משמע בתוספות דגרעינין לאו דוקא אלא גם בקליפיהן הדין כן וכמ"ש המג"א שם דעל קליפת מרנג"ן מברך בפה"ע דלא כטו"ז דדייק מדנקטו התוס' בדבריהם גרעינין ושבק הקליפין ש"מ בקליפין מברך בפה"א וליתא כמ"ש אלא נקטו גרעינין לרבותא וה"ה לקליפין. ומ"ש באבן העוזר עוד שם ראיה מהא דתנן פ"ב דעוקלין כל הגרעינין אין מלטרפין לט"א אין ראיה דודאי יש הרבה גרעינין שאינן ראויה לאכילה כלל ומ"ש ראיה מהא דתנן פ"ב דתרומות גרעיני תרומה מותרין לזרים ואוקמה ר"י בירושלמי בגרעינין הראוים לאכילה י"ל לענין תרומה דרבנן הקילו ועוד י"ל דהתורם אין דעתו על הגרעינין ועיין במתניתין עוקלין פ"ג מ"ז דאין לדמות ט"א לכ"מ ובעירובין דף כ"ח ע"ב ע"ש ומ"ש שם ראיה מדברי רבינו בפי' המתני' דעוקלין משמע קצת דרבינו אזיל בשיטת הרשב"א. ובש"ע יו"ד סימן רנ"ד שכתב הש"ע ופטורין ברבעי ומלשון זה משמע דהיה מפרש הירושלמי דלא כמ"ש ואעפ"כ פסק בש"ע כשיטת התוספות לע"ג ויש מקום ליישב ואין להאריך פה :

הלכה ח והנובלות שהן פגין. בספר ש"ל כתב דרבינו פי' כמ"ש הערוך בערך כמר וזהו פי' ב"כ דש"ס ועיין בט"ז סימן ר"ד מה שתמה על הב"י שלא העיר פה על רבינו מה שהעיר על הטור ועיין הלכות מעשר פי"ג הלכה א' :

הלכה י בפה"א יצא. עיין כ"מ מ"ש ביישוב דברי רבינו ועיין מ"ש בס"ד לפקפק על תירוצו בפ"ד מהלכות בכורים. ולענ"ד ליישב דעת רבינו די"ל דמודים רבנן דבדיעבד משום חששא דלא תשא את שם ה' כו' לפ"ד רבינו בפ"א הלכה ט"ו הוא איסור תורה גם רבנן מודים דיוצא והא דמוקי לה תלמודא כר"י י"ל דהיה סובר כמ"ד בברכות כ' דק"ו גמור גבי שבעת המינין דמה"ת חייב לברך לפניה כמו חטה ושעורה ושפיר מוקי לה דוקא כר"י והכן מסקינן לעיל בתיובתא דברכה לפניה אינו אלא מדרבנן ושפיר פסק רבינו כר"י ולענין ברכה אפשר גם רבנן מודים ואם תלקינן לה בזה כדאי ר"י לסמוך עליו שלא לברך שוב שנית :

הלכה יא לקח כוס של שכר. יש בזה הרבה שיטות בפוסקים ראשונים ואחרונים וכבר נתבאר בארוכה בספר עטרת ראש בקונטרס מיוחד מן דף כ"ו עד דף מ"ד ע"ש ותרוה נמאוכך עם כל זה לא מלאתי בדבריו שהעתיק לשון הבה"ג וז"ל אהר שהביא הך ברייתא שחרית פתח כו' סיים ש"מ הכל הולך אחר היתום ש"מ מוכח מדבריו או שהיה כתוב בגירסתו כן והא בעיא נפשט או דס"ל אע"ג דדחי לה הגמרא מ"מ פשטא דלישנא משמע הכי ועיין מ"ש בספר ביאור מרדכי ואפשר שזה דעת הרמ"א גבי ס"ע א"ח סי' תפ"ע ומיושב מה שהקשה הפר"ח שם דהא רמ"א פסק ס"ע מה"ת היה לו לפסוק לחומרא ולפמ"ש הנה נכון דפסק כשיטת הבה"ג דכל דבריו דברי קבלה :

הלכה יב כל הברכות האלו כו'. דייק רבינו כל ברכות אלו אבל ברכה שלאחר המזון היא מה"ת כו'. עיין ב"י סי' קפ"ז גבי ברכת המוציא ועיין עוד בספר ברכי יוסף מה שתמה על גירס' הטור רמב"ם דגבי ברכת המוציא חוזר ומברך מספק ואמאי הא מסיק הגמרא בפ"ק בתיובתא ממתני' דב"ק מברך לאחריו ואינו מברך לפניו ע"ש שהאריך. ובאמת יש מקום לומר דאם דעתו לאכול כדי שביעה אז יש מקום לומר דהוי מה"ת משום ק"ו אבל אם רוצה לאכול כזית הוא מדרבנן וב"ק אינו מברך לפניו ויאכל פחות מכדי שובעו אבל ברכה שלאחריו משכחת לה באכל כבר כדי שובעו ובחידושי הארכתי :

הלכה יג ואיזה מהם שירצה כו'. בשו"ת הלקט ח"ב מסיק הא דחביב קודם היינו היכא דאין קפידא לאכול זה קודם זה אבל אם הוא דרך אכילה ע"פ הרפואה או מתנהג להקדים זה לזה מקדים אפילו אינו חביב. ועי' בספר ש"ל ועיין בתוס' ד"ה מתיבי כו' במ"ש לכן לריך להנהיג כו' ודברי התוס' תמוהים מאוד וגם ע"פ הגהות מהרא"ו עדיין לא יתיישב קושיית המהרש"א במ"ש לפטור את התפוחים :

ולחומר המובא נלענ"ד לפרש הסוגיא לשיטת התוס' אבל באין ברכותיהן שוות אין קדימה אלא החביב קודם ואם הביא לו פה"א מברך עליו תחלה ושוב לא יברך בפה"ע דהוי כדיעבד ואם ירלה מברך בפה"ע קודם הגם אם דבר פה"א הוא מין שבע כמ"ש בה"ר וקושיית הגמרא מהא דתנא מברך על הלגון ופוטר משמע מדלא קתני על איזה שירלה דמחוייב לברך על הלגון לפטור הזית כמ"ש בה"ר ומשני דהתם איירי כשהלגון עיקר כו' וחסורי מחסרא כו' אבל אין הלגון עיקר אין חשיבות גם בחביב ורשאי לברך בפה"ע אע"ג דלריך תו לברך בפה"א אבל בזה מודה דאם כבר בירך בפה"א על הלגון אינו חוזר ומברך בפה"ע דיולא בדיעבד וא"כ מינה נשמע לדידן דקיימ"ל כר"י גם באין ברכותיהן שוות מין שבע קודם אם יש לפניו קליות ממין שבע ותפוחים לריך לברך תחילה על הקליות לפטור את התפוחים ועיין בה"ר ד"ה מיתיבי כו' וד"ה רי"א כו' וכן משמע דהא לפי דעת ר"י וכ"פ בש"ע סי' ר"ו אם היה דעתו בברכת בפה"א לפטור פרי העץ פוטר אפילו בשני מינים וקשה מאי מקשה תלמודא דלמא איירי בהיה דעתו על פרי העץ ולריך לומר כדפרישית ועיין בט"ז ובחידושי אנשי שם ואין להאריך ודו"ק :

פרק ט הלכה א בריח טוב קודם ברכה. משמע מדברי רבינו דלאחר שהריח שוב אינו מברך ודלא כמ"ש במהרי"ו פינטא שכתב דגבי ריח רשאי לברך גם מיד אחר שהריח ועיין בא"ר סי' רמ"ז שחולק עליו ועיין ב"ח שם :

הלכה ג מברך על ההדס כו'. דטעמא כיון דשמן זכינו לריחו ולסיכתו וא"כ אם משתמש בו לסיכה אינו מברך על הריח והוי ברכתו אינו תדירא והדס דלא זכינו לסיכתו וא"כ בכ"ע שמריח ריחו לריך לברך וברכת הריח בו נקרא תדיר נגד ברכת השמן ומש"ה לריכין לברך על ההדס תחילה ור"ג מגד טעם זה הכריע כב"ש כיון דב"ש ס"ל

כיון

כיון דזכיה גם לסיכתו זה היא השיבות ושפיר קאמר אני אפריע ודו"ק :

הלכה ט ואם רוב ישראל. עיין הה"מ פכ"ם מהלכות שבת הלכה כ"ה ועיין מש"ש בס"ד : שם הולכין אחר הרוב . ובספר מעשה רוקח כתב הקשה בבה"מ על דברי רבינו הא עכו"ם אין לה ביטול עולמית ועיין בטו"ז סימן רל"ח ס"ק ו' ובספר שושנים לדוד פ"ח דברכות :

פרק י הלכה א בין יש לו כיוצ"ה . עיין כ"מ דל"ק דלא איתותב עדיף שפי נראה דרבינו לטעמיה אזיל דסובר בפ"א הלכה ט"ו המברך ברכה שא"צ עובר בל"ת ומשמע מדבריו שם דהוי מה"ת וא"כ שפיר כתב הכ"מ ותירץ הגמרא כהא דסיפרא עדיף הוא דוחק והפוך הוא דהו"ל לאשמעינן החיוב לברך שהוא הידוש שלא עבר על ל"ת וכמו שהקשה הא"ר א"ח סי' כ"ב והב"ר שם לדברי הב"ח דחידש לנו דגבי ברכת שהחיינו גם על הסדר מברכין ע"ש וסברא של הב"ח ע"כ ליתא לשיטת רבינו דא"ך ס"ד דבברכת שהחיינו יברך על הספק ועובר על ל"ת משא"כ לשיטת החולקים על רבינו וסוברים דאין כאן חשש איסור תורה אם מברך ברכה שא"צ אז יש מקום לסברת הב"ח דגבי ברכת השמחה התירו חכמים לברך על הספק ולפי"ז שיטת התוס' והרא"ש שסוברים דהלכה כל"ב ס"ל סברת הב"ח וא"כ תירוץ הגמרא עולה יפה כהא דהיתרא עדיף וכמ"ש הא"ר ודו"ק ועיין עוד בחידושי רשב"א כתב טעם אחר לשיטת רבינו :

ומלשון רבינו פה שכתב הבונה בית חדש משמע קצת דאם נפל או נשרף הבית והזר ובנה אותו על מכונו אינו מברך אבל מצאתי בכ"י הרב המובהק חסידא ופרישא מוהר"ר ליפמאן ווייל ז"ל ששאל לאביו בעל קרבן נתנאל בשנת קי"ד שנשרפה רחוב היהודים בק"ק פראג ונשרף גם ביתו וזכה לבנותו כמקדם אם מחוייב לברך שהחיינו והורה שצריך לברך והביא ראיה מהא דתנן במסכת סוטה מ"ג ר"י אומר בונה בית על מכונו לא היה חוזר והר"מ בפי' המשנה שם פסק כת"ק דחוזר ושהחיינו תלויה בזה מי שחוזר מעורכי המלחמה עיין רשב"א בחידושיו עכ"ל. וא"כ רבינו פה דנקט בית חדש לאו דוקא דגם זה מקרי חדש :

הלכה ט נסים לישראל בא"י כו' . כ"ה דעת התוספות דבעי שם ומלכות כמ"ש בשם הירושלמי דלא כדעת הראב"ד דס"ל דברכות אלו לא בעי שם ומלכות ודמי לברכת זימון דלית בה שו"מ לפי שאינה קבועה והב"ר מהא דר"ה בגמרא דבריך על ר"י ב"ר דיהבך לן ומוכח דתלמודא דידן פליג על הירושלמי ועיין בחידושי רשב"א שמדחה ראיותיו וזה טעם רבינו שפסק להך דירושלמי . וגרסינן בירושלמי על הכס של שבטים תאי שיברך למ"ד כל שבט ושבט אקרי קהל מברך למ"ד כל השבטים מקרו קהל אינו מברך והטור בשם"י רי"ה מביאו להירושלמי הנ"ל ושייס ופלוגתא היא במסכת הוריות. נראה דרצה להורות לנו כיון דפלוגתא היא לענין ברכות אלו דרשות היא ודעת הראב"ד דלא בעי שו"מ כלל ודאי דיש לנו לומר דאין לברך בשו"מ על נס של שבט ועיין במג"א שם וב"ח ולי נראה עיקר כמ"ש :

הלכה יג ביומי ניסן . לאו דוקא אלא אורחא דמלתא נקט . בספר ברכי יוסף כתב דלפי חכמי האמת דוקא הוא :

הלכה טו מל' יום לל' יום . עיין בא"ר סימן רי"ח דמוכח מהירושלמי דלא בעי ל' יום שלמים ביניהם דגרסינן שם א' לל' יום וכתב לייסב בזה קושיא המהרש"א על תוספות במתניתין בפ' הרואה דהוכיחו הך דינא מירושלמי דוקא ל' יום היינו לפרקים ואמאי לא מוכח כן מהגמ' א"ו דבעי לאורויי לנו דבעי' ל' יום ביניהם ע"ש וכ"כ עוד בירושלמי שם מדגרסינן אם בתוך ל' אי אתה צריך לקרוע משמע ג"כ הכי והנה רבינו בפי' המשנה בהא דתנן רי"א הרואה את הים הגדול כתב ואין הלכה כר"י ובחבורו פה פסק כר"י ובהגהות מ"ס דפוס וויען כתב בשם גדול א' דר"י חולק את"ק וס"ל דלפרקים מברך ברכה חדשה אבל עושה מעשה בראשית מברך בכל עת שרואה ובזה ליח הלכתא כותי' ולדקו דברי רבינו שלא סתרו אהדדי ונראה ראיה לזה דלא הזכיר במשנה בזמן שרואהו לפרקים משמע דר"י הוא דקאמר לה הואיל וברכה השיבה היא אינו מברך כ"א לפרקים ובאמת רבנן ג"כ ס"ל וכל הברכות אינו אלא לפרקים וכ"מ מירושלמי שהבאתי לעיל ובזה מיושב קושי' המהרש"א משום דבגמ' יש מקום לטעות דדוקא לר"י קאמר הכי ומהירושלמי מוכח אכולא ברכות דמתניתין קאי ודו"ק היטב ועיין בכנה"ג סימן רכ"ח שהאריך מה הוא ים הגדול :

הלכה טז הרואה לבנה כו'. דעת מהריק"ם דסומא לא יברך אמנם מהרי"ל בתשובה סימן ע"ז משיק דסומא מברך וכן הסכים פר"ח וכן עיקר :

הלכה יז מעומד כו' . עי' א"ח סימן ח' ובס' ברכי יוסף שם :

שם אם לא בירך עליה בלילה א' . שיטת רבינו דגם בלילה א' רשאי לברך עיין פר"ח משום דפשטא דברייתא משמע כן ומש"ה לא חש להך דירושלמי ומס' סופרים דקאמר אין מברכין עד שיתבסם . ומ"ש רבינו עד כו' כתב הכ"מ בשם הר"ר מנוח ולא עד בכלל ובשיורי כנה"ג כתב ואני מצאתי בשיטת סנהדרין לא' מהגדולים דאפילו ט"ז בכלל ע"כ. ועיין א"ר ועיין ב"ח ובספרי האלפסי במס' ברכות יש ע"ס במ"ש עד שבעה עשר וצ"ל עד שבעה והוא דעת ר"י בגמ' ועיין ב"ח ובספר באר יעקב :

הלכה יח הרואה את החמה כו'. עיין בליקוטי מהרי"ל שבסוף דרשותיו עשה מעשה בזה מביאו בשיורי כנה"ג סימן רכ"ט אלא שכתב שם שי"מ כמ"ש בהגה"מ בשם הערוך פי' אחר ברואה חמה בתקופתה והוי קלא ס' ברכה. ובא"ר כתב דהך פירושא דהג"מ הוא ירושלמי ואנן בדידן דקמ"ל כתלמודא דבבלי וגם הערוך הביא הך ירושלמי ובשנת תקע"ג שהיה אז זמן קידוש חמה היה לי ויכוח בזה עם הרב הגאון מ"ו זלה"ה והשיב שמדברי הירושלמי אין ראיה שהוא חולק עם הבבלי אלא דשם קאי לפרש הא דתניא הרואה רקיע בטהרתה דהיינו אחר שלשה ימים כמו שכתב הערוך אבל ברואה חמה בתקופתה אין כאן מחלוקת. וראיתי שוב בירושלמי בפי' הגאון מוה' אלי' שגם הוא מפרש כן רק דהך דירושלמי בא לפרושי רקיע בטהרתו מאי היא ולית ביה שום ספק ברכה וצ"ע על הכה"ג . וה' יזכנו לקדש החמה פעמים רבות :

שם וכן כשתחזור הלבנה כו' . פירוש דברים אלו עיין בספר עטרת שלמה בפרק הרואה נרסינן בפרק הרואה דף נ"ט ע"ב אמרו לו ילדה אשתך זכר מברך הטוב והמטיב והשמיטו רבינו פה ובכה"ג א"ח סימן רכ"ג כתב ולא ידעתי למה אולי ס"ל כיש שכתבו שנהגו להקל בברכה זו ע"ש . ועיין עוד בשיורי כנסת הגדולה שם אפשר לומר דדעת רבינו דהברייתא מיירי אם כלו לו חדשיו בודאי ולא הוי ספק נפל כלל אבל בסתם אדם ונפרש דאין אנו בקיאים ומש"ה לא הוי שמחה בשעת שמועה ואינו מב"ך טוב גם

אח"כ וכמ"ש בהג"מ פ"ג מהלכות מילה בשם הרוקח טעם למנהגנו שאין אנו מברכין שהחיינו בשעת המילה לפי שעדיין לא יצא התינוק מתורת נפל כל זמן שלא שהה שלשים יום ע"כ ואע"ג דשיטת רבינו דמברכין שהחיינו בשעת המילה כמבואר בפרק י"א הלכה ט' ובפרק ג' מהלכות מילה היינו משום דסבירא ליה לרבינו דמברך שהחיינו עכ"פ על עשיית המצוה :

פרק יא הלכה ו אבל אם שחט כו'. הש"ך בי"ד סימן י"ט הביא דשיטת הג"ם חולק על רבינו אלא דבכ"מ מברך אחר המצוה מלבד ברכת הנהנין דאסור ליהנות כיון דעבר ואכל והגיע ברכה אחרונה הואיל ואידחי אידחי עכ"ל. והש"ך מב"ר לשיטת רבינו מלשון הגמ' שם מברכות נ"א ועיין פ"ח דחה ראייתו ובספ' כנפי יונה כתב כוונת הש"ך דלא הו"ל לגמ' לאורוכי לומר כ"א התם מעיקרא גברא לא"ח ומדסיים בגמ' הואיל ואידחי אידחי משמע דבכל דוכתין אידחי מברכה. ואפשר לדחות ראייה זו דהנה בסברת א"ז הא דמודה בברכת הנהנין לפי מה דמשמע מסיום לשונו במ"ש והגיע ברכה אחרונה טעמו כיון דעכ"פ יש כאן ברכה למה לו לברך עוד ברכה מה שכבר עבר אבל בשאר דברים שאין כאן ברכה אחרונה מסתבר דתיקנו חכמים לברך גם אחר המצוה כדי שלא תהיה מצוה בלא ברכה וכ"מ באם אכל פחות מכשיעור ונמר בדעתו שלא לאכול או שאין לו מה לאכול שוב מחוייב לברך ברכה ראשונה. ואפשר לומר נמי בכוונתו דבכ"ע קאמר הא"ז כיון שעבד איסורא שנהנה בלא ברכה שוב א"א לתקוני וזה שדייק תלמודא הואיל ואידחי אידחי דבכ"ע א"י לברך כיון דעבד איסורא ומ"ש הש"ך ראייה מפ"ק דפסחים עיין בנקה"כ ובספ' כנ"י שם הב"ר לשיטת רבינו מהא דקיי"ל א"ח סימן רכ"ז בשמע קול רעם תכ"ד דיצא וכ"ה בירושלמי ואם ברכת השבח לאחר כדי"ד לא יצא כ"ש בברכת המצות בלשון עתיד ועיין ט"ז שם וגם ראיה זו נדחה קצת לה. ולדינא נראה עיקר כדעת הא"ז דאף אם האמת כדברי הש"ך דמשמע מגמ' כשיטת רבינו מ"מ הא רבינו ס"ל דגם בברכת הנהנין מברך אח"כ. ובחידושי רשב"א שם הביא שיטת הראב"ד דפסק כרבינא מביאו הב"י בא"ח סימן קע"ב ובמג"א סימן קנ"ח ואף דבגמ' מדחי לדרבינא לא שבקי' פשיטותא דרבינא ואף דלא קיימ"ל כשיטת הראב"ד משום דהיי' הגמ' מ"מ בשאר מצות לא נדחים דברי רבינו וקיימ"ל כוותי' דרבינא בשאר מצות אליבא דכ"ע ובזה נדחים כל ראייתו דו"ק והשכח ואף אם יש לחוש לספק ברכה ולהקל כנגד שיטת רבינו עכ"פ תכד"ד כדאי הוא הרב פר"ח לסמוך עליו שהבין שגם רבינו מודה בכה"ג ובגר דלא תקנו חכמים שיברך תכד"ד משום דמסתמא שוהה בטבילה יותר מכ"ד ולא רצו להטריח אותו ועיין בפליתי והנראה לענ"ד כתבתי :

הלכה יב מל כו' מברך למול כו' . עיין כ"מ קושי' הר"ן על רבינו. ולענ"ד דעת רבינו הוא נכון והוא דהרי מסקי' בגמ' בלבער כ"ע לא פליגי דלהבא משמע והא דאנן קיי"ל דלומר על ע"כ צ"ל דהטעם משום דצריך להשמיענו חידוש בברכות כמ"ש הראשונים וכ"ז אי ליכא חידוש בהיפך אבל בברכת המצות שאפשר לעשות ע"י עצמו שמצוה בו יותר מבשלוחו אזי אם מברך בלמ"ד מורה ע"ז שמחוייב לעשות בעצמו וא"כ בכה"ג ודאי דקיימ"ל כמ"ד לבער ושפיר מהויב למול ולשחוט הפסח . ועיין בספר המכריע בסימן ס"א סיים שם אחר שהאריך בכמה חלוקים שכתבו ראשונים דליתא להני כללי ולא דקדקו חכמים בדבר שלפעמים כתבו על המעשה ולפעמים כתבו לעשות והבא לחלק ביניהם אינו יוצא מידי קושיא לעולם והוא נצרך להדחיק לעיילי פילא בקופא דמחטא וסוף דבר אינו מעלה עכ"ל . ועיין בתשו' מהרי"ל סימן י"ח והובא בספר יד דוד :

הלכות מילה

פרק א הלכה א ומצוה על האב למול כו' . כתב בספ' מהמ"ק א"ח סימן תמ"ד אות י"א וז"ל ולכאורה עלה ברוחי נהי דגם אם עבר יום ח' החיוב על האב למוהלו מ"מ אין בו חיוב דאורייתא דהא בקדושין כ"ט ילפינן דהאב חייב למול בנו מדכתיב וימל אברהם את יצחק בנו כאשר צוה אותו ה' והא אברהם מל יצחק ביום ח' נהי דהבן עובר כל יום כשיגדל מקרא דוכל ערל זכר אבל על האב אינו חיוב מה"ת אבל מלשון הרמ"א ביו"ד סימן רס"א ובד"מ שם בשם הכלבו משמע דהוי עשה דאורייתא על האב והב"ד וכ"מ מתוספות דקידושין דמה"ע הוי מ"ע שלה"ג דמן יום ח' ואילך אין לה זמן קבוע ע"ש . הרי דמסיק שם דהוי מה"ת מ"ע בכל זמן אפילו לאחר שעבר יום ח' אלא דלא הביא שם ראיה לזה מתלמודא ומנ"ל . אבל באמת מוכח כן בגמ' שבת דף קל"ב ע"ב בהא דאמר שם תינח גדול קטן בינוני מאי כו' ומשני דאתיא מבינייהו וקשה איך ילפינן מבינייהו דמה לקטן בזמנו שהוא מ"ע על האב והב"ד וגדול מ"ע על עצמו משא"כ בינוני אין כאן מ"ע כלל לעבור בכל יום שהוא העובר אע"כ דהחיוב על האב בכל עת עד שיגדיל וטעם הדבר כמ"ש רש"י שם דמצוה על האב מדכתיב המול לכם כל זכר . וכן מוכח נמי מהא דקיימ"ל מילת זכריו מעכבו מלאכול הפסח עיין יבמות דף ע"א . מ"מ נראה לענ"ד מ"ש הש"ך בח"מ סימן שפ"מ מה שערער שם על האנשים המוהלים המכבדים אחרים למול בניהם ולדעתי הם מבטלים מ"ע ע"ש ועיין בת"ש יו"ד סימן כ"ח אות י"ד שחולק עליו . ולענ"ד נראה להכריע דודאי ביום ח' דלמידין מדכתיב וימל כו' כאשר צוה אותו הדין עם הש"ך דהוי כמו מצות כסוי ודרשינן ושפך וכסהו מי ששפך הוא יכסה ומצוה על האב למולו בעצמו משא"כ מיום הח' והלאה אף שמצוה על האב היינו מדכתיב המול לכם כל זכר והרי הוא כשאר מצות דעלמא דיכול לעשות ע"י שליח אלא שמצוה בו יותר מבשלוחו אבל לא לומר שמבטל מצות עשה אם לא עשה בעצמו :

ועפ"י הכרעתנו יש ליישב קושיית הת"ש שם מה שהקשה אם כדברי הש"ך מאי מקשה הגמ' שבת קל"ג אי איכא אחר ליעבד אחר ש' הא מבטל מ"ע דהחיוב דוקא על האב . ולפ"ד י"ל דקושי' הגמ' שם על הא דיליף אביי בינוני מבינייהו ואמאי צריך ילפותא כלל הא דבר שא"מ הוא דאז אין החיוב על האב למולו בעצמו ויכול למולו ע"י אחר כדפיר"י שם דקו' הוא מקטן ביום ח' אלא דהקו' הוא מבינוני לאביי לשיטתי' ואפשר דדחק ליה לרש"י לפרושי כן דאי ס"ד על בינוני מאי קשיא לתלמודא דלמא אביי יליף מבינייהו אליבא דר"י :

הלכה ד יש מקנת כסף כו' . עיין כ"מ ועיין בס' מרכבת המשנה :

הלכה ט וידחה את ל"ת . צ"ע דהא בגמ' שבת קל"ב מסיק דצרעת הוא תנ"ת [illegible] בתוספות האי כו' וגם בהלכות טומאת צרעת פ"י לא הביא רבינו שם [illegible]

נפשר וכן בפי' המשניות דנגעים פ"ז משנה ה' ואין לומר דס"ל מדאמר ר"א שם כגון מילה בצרעת משמע דס"ל דלא הוי אלא ל"ת עדיין קשה על ר"א דבשר יתירא הוא וצ"ע. ועיין מ"ש בזה במס' עירובין בש"י דף י' ע"ד ליישב שיטת הרמב"ם ושיטת התה"ד דלא רשאי למול בשבת אע"ג דפסיק רישי' דניחא ליה הוא ועיין עוד מ"ש במוהל חדש אי רשאי למול בשבת בש"י ביצה דף כ"ו ד"ה בשאין בדוקין :

הלכה יא ויוצא דופן. רבינו מספקא ליה אי הלכתא כר"א מש"ה פסק דנימול לשמונה ואינו דוחה שבת ועיין בחידושי רשב"א בסוגי' וראיתי בס' יד דוד שכתב קושי' בשם מהרי"ם אלגאזי דביבמות ע"א דחיק לאשכוחי מילת זכריו דהוי בשעת אכילה ולא בשעת עשייה ופריק בגוונא דדחיקא טובא למה לא מוקי ביוצא דופן שנולד בין שעייה לאכילה דנימול מיד להך מ"ד אלא ש"מ דכולהו אמוראי דהתם ס"ל דאינו נימול אלא לח' ואין כאן ספק הלכה ע"ש. וכתב שם לתרץ דאפשר דהך מ"ד דנימול מיד אין הכוונה שחייב למולו מיד אלא שיכול למולו מיד אבל חיוב ליכא מלינו, נמצא לפי"ז כיון דאין חיוב אפילו להך מ"ד להכי לא מוקי הגמ' ביבמות ביו"ד כיון דאין חיוב למולו לא מעכב ע"ש שהב"ל לזה לדחות בקל. וגם גוף הדין שכתב דלא מעכב אם אינו חיוב למולו מיד לא מחוור דהרי אנן קיימ"ל אם לא טבל אמהותיו לשם עבדות מעכבות מלעשות הפסח והוא מהתוספ' בדברי רבינו פ"ה מהלכות פסח הל' ה' והרי גם שם ודאי דאינו מחוייב להטבילה מיד אלא הרי הוא כמילה לעבדים וכתיב ומלתה אותו אז יאכל בו וע"כ צ"ל כיון דיכול להטבילה טבילה מעכב א"כ ה"נ כיון דעכ"פ יכול למוהלו מעכב מלאכול הפסח. וקושיא זו י"ל לדעת רבינו וסייעתו די"ל דגם אמוראי דהתם היה מסופקים בהלכה אי צריך להמתין עד יום ח' שלא למולו תוך זמנו ומש"ה לא הוי מצי לאוקמי ביוצא דופן :

הלכה יג אלא בשתהא. עי' מ"ש בזה בש"י ר"ה דף ג' ע"א באריכות :

הלכה טז ודוחה את יו"ט שני. ואנן קיימ"ל כשיטת הרא"ש וסיעתו שאפילו יו"ט שני אינו דוחה ועיין בדג"מ א"ח סימן של"א דגם אם נולד בבה"ש אין למולו ביו"ט שני אף דהוי ס"ס ספק שמא היה לילה והיום זמנה הוא ואת"ל יום דלמא היום חול הוא אעפ"כ משום דהספק השני הוא דשיל"מ אין להקל ע"ש. וגם לפי שיטת רבינו בפ"ו מהלכות יו"ט הי"ד לדידן דבקיאין לא מיחשב לספיקא והוי ודאי דרבנן. ונראה דגם רבינו פה דמתיר ביו"ט שני היינו בזמן שהיו מקדשין עפ"י הראיה דהוי ספק וסמך עצמו כאן על מ"ש בהל' יו"ט :

פרק ב

הלכה א אבל אם יש בקיאין עומדין ע"ג מותר. הרז"ה בפרק א"מ הובא דבריו בכנה"ג והוא תמוה דהא רב ור"י ילפי מקראי ועיין בכ"מ ומיושב דברי הרז"ה ודו"ק :

הלכה ד מל ולא פרע כו'. כתב מהרי"א ממין הא דאמרינן מל ולא פרע כאילו לא מל ה"מ בקטן אבל בגדול א"צ לפרוע פסקי הר"ס ריקנאטי סימן תקנ"א כנה"ג יו"ד סימן רס"ד ועיין בתוי"ט במתניתין ובקול הרמ"ז ודו"ק ועיין בס' זרע יעקב להגאון מ"ו שבת דף ס' ע"א :

הלכה ח ואח"כ נשפכו החמין כו'. ועיין בכ"מ הביא מחלוקת הרז"ה והרמב"ן היכא דאשתפך חמימיה דבתר מילה מקמי מילה אם מדחה מילה דדעת הרז"ה והרשב"א דלא מלין כלל והרמב"ן דעתו להתיר דאין למצוה אלא שעתה ואין לדחות מילה מפני דחיית שבת שיבוא אחר כך ועיין בח"ר שהאריך ומסיק כהרז"ה מהא דאמרינן ב"ה אומרים לא ישחוט אלא א"כ היה לו עפר מוכן ושוין שאם שחט שיחפור בדקר ואמאי אין אנו מתירין משום שמחת י"ט בשעתה דאין כאן דחוי והא"כ יבוא מ"ע דכיסוי ולפי מ"ש הכ"מ שאני מילה דאית בה כרת א"כ יש לדחות ראיה זו. ונראה דהרמב"ן לא התיר כ"א בסתם ולדות אבל בס' בן ז' או בן ח' הגם דאנן קיימ"ל כרשב"א דף קל"ו דמולין אותו בממ"נ כמ"ש רבינו פ"ב הלכה י"ד מ"מ אם אשתפך חמימיה דבתר מילה אז אין מולין דלא שייך בזה סברת הרמב"ן אין למצוה אלא שעתה אלא דלפ"ז קשה הא דמקשה שם אלא הא דתניא ספק בן שבעה אין מחללין ואמאי כו' מש"כ ומשני לא נצרכה אלא למכשירי מילה ואמאי לא משני דגם לדידן מיתוקמא שפיר דאין מולין אותו כלל וכגון דאשתפך חמימיה דבתר מילה מקמי מילה ואפשר דא"כ דהיי מצי לשנויי הכי אלא דלא רצה להאריך. ובאמת נשמע מדר"א לרבנן וכמו דלר"א דמכשירין דוחין וגבי ספק לא ה"נ לדידן מדחי' ספק מילה משום חילול שבת שא"כ וזה הנראה בשיטת הרי"ף שהביא להא דתניא ספק בן שבעה אין מחללין עליו את השבת דנ"מ באשתפך חמימיה הגם שכתבו דדעת הרי"ף מסכמת עם שיטת הרז"ה מ"מ לענ"ד כמ"ש הגם שלא כתב רבינו סברת רשב"א היינו משום דסברא פשוטה היא ואצטריך להאי טעמא גם לסתם ולדות כיון דקיימ"ל כרשב"ג אע"ג דבדרבנן בעלמא היא משום מיעוט המצוי ועיין מרמ"ש בקונטרס עגונות דף כ"ו ועיין בר"ן שכתב דהרי"ף לא פסק כרשב"א וצ"ע והנלענ"ד כתבתי :

הלכה ט כללו של דבר. עיין בפרק ו' מהלכות שבת הלכה ט' ומ"ש שם בס"ד ועיין ב"י סי' ש"ז :

פרק ג

הלכה א מצוה על האב כו' לפיכך כו'. יראה מדברי רבינו פה מדקאמר ברכה לאב מהטעם מפני שיש לו מצוה יתירא יתר על מצות שמצוין כל ישראל ולא מחלקין בין אם מל ביום שמיני או אח"כ מוכח כמ"ש בפ"א הלכה א' :

הלכה ב ואם היו שם עומדין. משמע דא"צ עשרה מ"מ היכא דאפשר בעשרה עבדינן לה בעשרה כמבואר בש"ע סי' רס"ה. כתב בשכ"ג נוהגין לעמוד מפני הכוסא

התינוק לברית מילה משום שעוסק במצוה וכמו שאמרו בפ"ג דבכורים כל בעלי אומניות שבירושלים היו עומדים לפניהם, עיין כנה"ג :

הלכה ה והמל אדם גדול. אבל קטן א"צ לכסות ערותו כיון דלתקוני המילה קאתי לא קרי' ביה לא יראה בך ערות דבר שאין קדושה כקדושת המילה. ויש עוד טעם דערות קטן אינה נקרא ערוה ועיין מ"ש רבינו בפ"ג מה' ק"ש ודו"ק ועיין בכנה"ג יו"ד סימן רס"ה אות כ"א :

הלכה ו וכן אנדרוגינוס א"מ. עי' ב"ח סימן רס"ה שהאריך הרבה ועיין מה שכתבנו בס"ד בפ"ב מהלכות שופר הלכה ב' :

הלכה ט בא וראה כמה חמורה מילה כו'. ואמרינן בגמרא שבת דף ק"ל תניא רשב"ג אומר כל מצוה שקבלו עליהם בשמחה כגון מילה דכתיב שש אנכי על אמרתך כו' עדיין עושין אותה בשמחה. והטעם לזה נראה עפ"י מה שיש לדקדק במה שאמר לו השי"ת לאברהם אבינו ע"ה ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך אחריך לדורותם ומלת אתה דכתיב שנית הוא שפת יתר ונראה ליישב. ומקודם נבאר מקראי קודש ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות. ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור נסות וגו'. ויש להרגיש מה פחד עלה על לבם הלא ראו מעשה ה' וגבורתו והלא כבר שמעו שני דברות ויצאה נשמתן והחזירן הקב"ה ע"י טל כמבואר במס' שבת פרק ר"ע ומה תשובה השיב להם משה על תיראו אם באמת יראו לנפשם. אבל הכונה נראה עפ"י מ"ש בעל עקרים על קרא ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו דשורת הדין נותן שאם ח"ו אדם עובר עבירה שיהיה ענוש עונש נצחיי לעזוב המצוה שעבר על צווי של הקב"ה שהוא חי וקיים לנצח אבל השי"ת מתנהג עמנו במדת החסד ליתן השכר לפי ערך המצוה באין תכלית שכר הנצחיי והעונש לפי ערך המצווה שהוא בן אדם ובעל תכלית. והנה יש מקום לחלק בסברא עפ"י מ"ש הרי"ט גבי מורד במלכות העונש חמור אם שמע דבריו מפיו ולא אבה לשמוע כמו שאם שמע ע"י שליח ועבר עליהם. וא"כ העולה על הדעת שלכך אין העונש עונש נצחיי מפני שאנחנו לא שמענו התורה מפי הקב"ה בעצמו כ"א ע"י שליחו הנאמן משה רבינו ע"ה. וזה שעלה על דעתם מה שאמרו דבר אתה עמנו ונשמעה כי אם גם ח"ו יקרה לפעמים שעוברים על התורה יהיה עכ"פ העונש בתכלית ולא יהי' נצחיי ואל ידבר עמנו ה' פן ח"ו אם אנחנו עוברים על דבריו אשר יצא מפיו יהיה עונש נצחי. וז"ש פן נמות פירוש עונש הנצחיי ויפה עלה מוכך בלבבם והטיבו אשר דברו אלא דראה משה ע"ה דעתם וירד לעומק כונתם ושני דברות הראשונות אנכי ולא יהיה לך אשר כבר שמעו מפיו לפי דעתם יהיה בזה עונש הנצחיי אם ח"ו יעברו עליהם. ומשה איש האלהים הוא ידע בנפשו חסד השי"ת דגם מה שישמעו מפיו אם ח"ו יעברו ג"כ לא יענישם עונש הנצחיי ואין לך דבר שהוא עומד בפני התשובה וזה שהשיב להם משה אל תיראו כי אלו הדברות אשר כבר שמעתם מפי השי"ת גם ע"ז לא יענוש אתכם עונש הנצחיי כי לא בעבור זה בא רק לתקוע בלבבכם אהבתו ויראתו כל הימים ולהראות אתכם כי לו הכח והגבורה בכל האותות אשר ראינו. ועפ"י דבריו יש מקום לפרש מה שאמרו במדרש רבה פרשה ויחל משה שמשה רבינו ע"ה התנצל בעד ישראל על עשיית העגל ואמר לו צוית שאמר לשון יחיד אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך. ובאמת הדבר תמוה מאוד הא גם בני נח נצטוו על שני דברות אלה והוא אחד משבע מצות כמבואר במס' סנהדרין והרב הגאון מ"ו הביא ממדרש זה ראיה לשיטת הסוברים דב"נ אינם מצווים על השיתוף וגבי העגל עבדו בשיתוף כמ"ש בגמ' סנהדרין אלמלא וי"ו שבהעלוך לא נשתייר שריד ופליט. ולי נראה דאין כונת משה בזה שהשי"ת לו לבד צוה את הדברות האלה א"כ מה זה שהשי"ת צוה להם לפרוש שלשה ימים להיות נכונים ונראה אליהם בקולות וברקים ובערפלי טוהר. אלא דמשה היה ירא שהשי"ת יענשם על עבדם את העגל עונש הנצחיי מפני שישמעו אותן הדברות מפיו מכבודו ובעצמו וע"ז אמר להם משה רבש"ע הלא דברת אלי בלשון יחיד אף כי גם המה שמעו אבל מפני שדברת בלשון יחיד הראית להם שלא יענשו עונש הנצחיי רק עונש הראוי למי שיעבור על צוי הנאמר להם ע"י שליח. וז"ש דוד המלך ע"ה ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפני. פי' ראוים היה להם לעונשם עונש הנצחיי לולא משה בחירי עמד לפניו ואמרתי לו אנכי ה' אלהיך שיהיה נחשב לישראל כאילו שמעו מפי משה וזה גרם שלא לענוש עונש הנצחיי ובזה פירוש המדרש עולה כהוגן. ובזה כעס משה רבינו ע"ה על מחלוקת קרח שאמרו כי כל העדה כלם קדושים ומדוע תתנשאו ויפול משה על פניו ופירש"י חטא כזו שהיה סרחון רביעי והיינו כי כל העדה כולם קדושים ופירש"י כולם שמעו בהר סיני וא"כ ראוי להם עונש הנצחיי :

ועתה בענין מצות מילה שאמר השי"ת בעצמו ובכבודו לאברהם אבינו ע"ה פא"פ לקיים מצוה זו בלתי ספק שהיה זריז מאוד לשמור מצות ה' ולעשות אותו בשמחה ובטוב לבב משא"כ אנחנו אנו לא שמענו כ"א ע"י שליח פן ח"ו נתרשל בדבר המצוה זו שלא לעשותה בשמחה ובהשקט לבב ובנפש חפיצה. וז"ש השי"ת לאברהם אבינו ע"ה והבטיחו ואמר ואתה את בריתי תשמור אתה שמשמעת מפי בלתי ספק שתהי' זריז מאוד לעשות בשמחה אבל אני מבטיחך אתה וזרעך גם זרעך יהיה עושין הדבר בשמחה לדורות עולם ולהיות זהירים במצוה כמוך. וה' הטוב יחזק את לבבינו לשמור את כל מצותיו ואת כל חקותיו כל הימים :

ברוך רחמנא דסייען חלק ראשון ויהיה בעזרתי לחבר שאר החיבורים. ואל יצא מפי דבר אמת עד מאוד :

הלכות קריאת שמע

כל המשנה ממסבע וכו'. עיין השגת הרמ"ך. ועיין בהלכות ברכות פרק קמא בכ"מ בבבא המתחלת וכל הברכות וכו':

הלכות תפלה

פרק א הלכה ג והכל יהיו מתפללין נוכח המקדש. כתב הכ"מ שלמד כן מדאמרינן במסכתו של ר"א וכו'. ואיתא ברים אין עומדין יכול יתפלל אדם לכל רוח שירצה תלמוד לומר לקבל ירושלים:

הלכה ו כענין שנאמר ערב ובוקר וכו'. ברים אין עומדין:

פרק ה הלכה ה תיקון המלבושים וכו'. כתב הרב דנלמד ממאי דהוי עבד רב כהנא וכו'. איתא נמי ברים פרק אין עומדין:

פרק ט הלכה א ועומד באמצע העם וכו'. עיין למטה פרק י"א דין ג' וד':

פרק יב הלכה יא אין הקורא רשאי להגביה קולו. עיין בפרק ד' מהלכות תלמוד תורה דין ג':

הלכות תפילין

פרק א הלכה ב וכן ספר תורה שחסר אפילו אות אחת וכו'. עיין מה שהקשה מרן מההיא דהניזקין ומה שכתב לדעת רבינו וכן דעת הרשב"א בחידושיו דגיטין בפרק הניזקין. וגם תירץ ההיא דחסר יריעה אחת ע"ש:

הלכה ד וזהו שדיו שמלוה וכו'. בפרק במה מדליקין דף כ"ג ע"א:

עוד כתב הרב ואם כתב שלשמן במי עפלה וכו'. עיין בפירוש המשנה להרב בפרק ב' דסוטה:

הלכה ה א"כ מה מיעטה וכו'. כתב הכ"מ ואזכרות דנקט משום דסד"א שראויס לכתוב בזהב קמ"ל. וליתא דנקט אזכרות משום דבהנהו יגנזו אבל באותיות אחרות יתקן:

פרק ב הלכה ג שאם כתב החסר מלא פסול עד שימחק היתר. ויאריך האות שלפניה והאות שלאחריה כדי שלא יראו כשתי תיבות ושפיר דאריך:

פרק ד הלכה יא וכל המניח תפילין לכתחילה אחר ששקעה החמה עובר בלאו וכו'. ואע"פ שמדברי התוס' דעירובין דף צ"ו ע"א ד"ה השמר וכו' מוכח להדיא דלקי על לאו זה מ"מ דעת הרב ר"ל דהשמר דעשה לא מקרי לאו לענין מלקות וכך כתב רש"י בפירושו לתורה בפרשת ראה שכל השמר ל"ת הוא אלא שאין לוקה על השמר של עשה. ומה שכתב הרא"ם בפרשת כי תצא לדעת רש"י דהשמר דעשה עשה ר"ל שאין לוקין עליו אבל לעולם לא תעשה הוא. ליתא דבשום דוכתא לא מתפרש הכי אלא כפשוטא דהוי עשה ממש אלא דאנן לא קיי"ל הכי אלא כר' יוחנן דסבירא ליה דהשמר דעשה נמי לאו הוא וזה ברור ודוק. ויש לי תימא על הרב שהשמיט לאו זה ממנין המצות:

פרק ה הלכה א ספר תורה שבלה וכו'. ברייתא בפרק הקומץ ועי' מה שהקשו ע"ז מהירושלמי ורדב"ז תירץ דמשכחת לה כגון שבלה סמוך לפרשת שמע עד שאין רישומן ניכר וכותב שם פרשת והיה:

פרק ז הלכה ט כל הדברים האלו לא נאמרו אלא למצוה מן המובחר וכו'. לקמן ריש פרק עשירי כתב הרב שאם נראין שתי תיבות כתיבה אחת שהספר תורה פסול ואילו הכא לא משמע הכי שהרי לעיל כתב שיניח בין כל תיבה ותיבה כמלא אות קטנה וסיים בכאן דה"ל משום מצוה מן המובחר. ושמא י"ל שאף שלא הניח בין תיבה ותיבה כמלא אות קטנה אעפ"כ אינן נראין שתי תיבות כתיבה אחת. וזהו מה שנראה לי בזה ודוק:

הלכה יד מותר לכתוב התורה כל חומש וכו'. כן מצינו לר' חייא דאמר דהוה כתיב חמשה חומשי תורה לחמשה ינוקי כדאיתא בהפועלים. ויש לדחות דשאני התם דדעתו להשלים ועוד מרב יהודה שמתיר לכתוב ענין אחד שלם נשמע לת"ק בחומש ודו"ק:

ומה שכתב שאין בו קדושת ספר תורה. כתב הכ"מ דהוא מדאמרינן דאין קורין בו בציבור. ויש לדחות דהתם מפני כבוד הציבור הא דאין קורין מכלל שיש בו קדושת ספר תורה. ומיהו בר"פ בני העיר מוכח להדיא דחומש קיל מספר תורה אלמא אין בו קדושת ס"ת ודלא כהרשב"א בתשובה שכתב שחומש דינו כדין ס"ת לכל דבריו ע"ש. עוד כתב הרב כתב מגילה שלש שלש תיבות בשיטה אחת מותר ומדברי הרב בפירוש המשניות פרק ג' דסוטה משמע דדוקא שתי תיבות שרי. ונראה לי דהכא פסק כמתניתא דשלש תיבות כותבין בלא שירטוט ושם פסק כר' יצחק ודו"ק:

הלכה טז כל כתבי הקודש וכו'. כתב הכ"מ דרבינו פסק כדתניא במתניתא. ונראה לי סמך לדבריו ממה שכתב בדין י"ד ארבע תיבות בכל שיטה לא מקרי מגילה לפי פירוש בסוגיא דגיטין ודיומא. ומיהו משמע דהאי דהתם תליא בהך דהכא וכמו שכתבתי שם בגליון ע"ש ודו"ק:

פרק ט הלכה ט רוחב אגודל האמור וכו'. עיין סוף פרק י"ז מהלכות שבת:

פרק י הלכה ב ואסור לאדם למכור ספר תורה ולעולם אין מוכרין וכו'. כתב מרן כ"מ דמפרש רבינו דהיינו באין לו דבר אחר למכור ופירש"י ללמוד תורה להתפרנס בו כשלמד תורה. משמע מדבריו כדעת רבינו דאי אינו ללמוד תורה אף להתפרנס אסור למכור ספר תורה. ובאמת דהירושלמי הוי תיובתייהו דלא כהכ"מ. עוד כתב הכ"מ דכיון דלר' ינאי שאלון ולא השיבון משמע דסבירא ליה דאסור למכור מפני חייו ולר' יונה דלא שאלון סבירא ליה דלא עדיף כדי חייו כמו לישא אשה וס"ת. והכי משמע דפשיטא להו לאיסורא כמפני חייו לא שאלון ואין זה כלום דכיון דרשב"ג גופיה ס"ל דכ"ש מפני חייו ע"כ מ"ד שלא השיב לתלמידיו הוא לפי שהוא כ"ש וא"צ להשיב וכן מ"ד שלא שאלו הוא משום דיליף לה במכ"ש והכי איתא להדיא בירושלמי ע"ש. אבל לדעת הכ"מ אמאי לא השיבם דאסור וזה ברור ודוק:

הלכה ז בית שיש בו ס"ת אסור לשמש וכו'. כתב מרן הכ"מ דכ"ל דאם אין לו בית אחר אם אפשר לעשות מחילה עשרה טפחים עדיף מהנחת כלי. וליתא דכיון שהרב הקדים תיקון כלי בתוך כלי לתיקון מחילה עשרה מוכח להדיא דתרווייהו שוין ואיזה מהם שירצה יעשה. ולכן נ"ל שסבר הרב דפליג ריב"ל אברייתא משום דלא שמיע ליה וקי"ל כברייתא ודכוותא לעיל בפרק ז' דין ט"ו דפסק כמתניתא נגד ר' יצחק ושילכך אף לכתחילה סגי בכלי בתוך כלי וזה ברור לדעת הרב ודוק:

הלכות ציצית

פרק ב הלכה ח טלית שהיא כולה אדומה וכו' עושה חוטי לבן שלה כעין צבעה וכו' היתה כולה תכלת עושה לבן שלה משאר צבעונין חוץ מן השחור מפני שהוא נראה כתכלת. ומדלא ביאר הרב ז"ל שאם תלה פסול משמע דדוקא לכתחילה מיתסר אבל לא בדיעבד. ואע"ג דבגמרא מפלגינן בין טלית בת ארבע חוטין לטלית בת שמנה חוטין דבבת שמנה חוטין אפילו בדיעבד מיפסל איכא למימר דהיינו לתרוצי ולאוקמי ברייתא דאם הביא כשר אפילו לר' דס"ל דתכלת מעכבת את הלבן אך לדידן דקי"ל כרבנן דתכלת אינו מעכב את הלבן נקטינן האי ברייתא דאם הביא כשר כשפשטה דבכל גוונא מיירי ואידך ברייתא אתיא כרבי. ועוד יש לי דרך אחר וזה עיקר. ובזה נתיישב קושיית מרן ז"ל:

הלכות ברכות

פרק ד הלכה ח חבירים שהיו יושבים לאכול וכו'. כתב מרן בתוך לשונו וז"ל ומכיון דקי"ל במה ד"א לפרש ממילא קם לה הלכה כרב ששת יע"ש. וליתא דפרק חלון דף מ"ב מבואר דדמה לחלוק דאע"ג דקי"ל דריב"ל ור"י הלכה כריב"ל שאני התם דשמואל קאי בשיטת ר"י וא"כ יחיד ורבים הלכה כרבים וא"כ נ"פ ליישב סברת הרי"ף. ושמא י"ל כיון דבברייתא קתני קמייתא סתמא משמע דהיא אליבא דכ"ע וגילה פל זה במה דברים אמורים שמפרש דברי חכמים. ועיין ביבין שמועה כ"ו תל"ה דף קכ"א:

פרק ו הלכה ב ומים אחרונים אין מברכין עליהם. עיין בפרק י"א דין ד':

פרק ז הלכה ה ואם רצה הבוצע לחלוק וכו'. עיין מה שכתב מרן. ופי' דברי רבינו הבוצע הוא וכו' ועיין בש"ע א"ח סי' קס"ז סעיף י"ז:

פרק ח הלכה י בירך על פירות האילן בפה"א לא יצא. כך יש גירסא כמ"ש בכ"מ ואינו מחוור וכן יש לדקדק משמעתא דלגון וזית דהא דקאמר עולא כשאין ברכותיהן שוין ד"ה מברך על זה וחוזר ומברך על זה מותבינן עליה מדתניא היה לפניו לגון וזית מברך על הלגון ופוטר את הזית אלמא משמע ליה למקשן בפשיטות שאם בירך על פירות האילן בפה"א יצא וכן עיקר ודוק:

פרק י הלכה ח ארבעה צריכין להודות וכו'. כתב מרן ואע"ג דאסיקנא בקמא פסקו הפוסקים כמר זוטרא דמילתא דרבנן היא ולקולא. תי' דאע"ג דהיכא דליכא אלא עשרה הוי חומרא דצריך לברך מ"מ השתא מיהא קולא היא דסגי בעשרה ולא בעי לאטרוחי לבקש י"ד ג"ל:

הלכות מילה

פרק א הלכה א אין חייב כרת וכו'. הכי איתא בפרק הערל סוף דף פ' והא דמשמע פרק ג' דנדרים דויעקם המיתו קאי על משה ההוא לזרוזי בעלמא והה"נ שאף שלא היה מל את התינוק לא היה נהרג. א"נ שאני משה דרב גובריה והכי משמע מהתרגום אונקלוס שהיה נהרג ויש לדחות דצפורה טעתה ואמרה אתחייב חתנא קטול ולקושטא לא הוי אלא זירוז וכדשנינן מעיקרא:

פרק ב הלכה א במקום שאין שם איש. כתב מרן הוא ממ"ש הרי"ף הילכך היכא דליכא גברא אלמא שצריך לחזור אחר איש. הנה מדאקשינן בש"ס למ"ד אשה לא מדכתיב ותקח צפורה משמע דלמ"ד אשה כשירה למול ניחא אלמא דאין צריך לחזור אחר איש דאל"כ תקשה לתרווייהו. ונ"ל דמשום דאיכא לדדין לפסוק כרב דאין אשה כשירה למול וכמה שכתבו התוספות דף כ"ז משום דברייתא דר"י הנשיא קיימא כוותיה מש"ה סברי הני רבוותא דלכתחילה מיהא חיישינן לחזור אחר איש אבל אי ליכא גברא סמכינן אכללא דרב ור"י הלכה כר"י דאשה כשירה למול ודוק:

עוד כתב הרב ואם מל אינו צריך לחזור וכו'. עיין במרן מ"ש וליכא למימר דהני אמוראי ניהו ואליבא דר"י דא"כ הו"ל לאסוקי הכי. ולי לא קשיא מידי דר"י לא קאי אמילה אלא לרפאות עצמו מן הכותי דברופא מומחה מותר וזה ברור:

סליק ספר שני והוא ספר אהבה

משנה תורה

הוא

היד החזקה

להנשר הגדול רבינו משה בר מיימון זצ"ל

עם השגות הראב"ד זצ"ל, ופירוש הרב המגיד משנה, הכסף משנה להגאון מרן יוסף קארו זצ"ל מגדל עוז, הגהות מיימוניות [עם הוספות הרב הגאון מהר"ם פאדווה זצ"ל], גם תשובות מיימוניות ופירושי הרב רבינו עובדיה, והרב הגאון מהר"ל בן חביב על הלכות קדוש החדש, עם כל הצורות השייכות להם ולהלכות שבת וסוכה. גם הלחם משנה להגאון מו"ה אברהם די בוטן זצ"ל, ומשנה למלך להגאון מו"ה יהודא רוזאנים זצ"ל. כאשר היו בדפוסי יעסניץ, דיהרנפורט, וויען וברדיטשוב.

תלוה לו ספר הקובץ חדושים ומקורי הדינים מהרב הגאון ר' נחום טריביטש זצ"ל אבד"ק נ"ש כפי שנדפס בוויען

ועתה הוספנו חדשות אשר לא היו מעולם בכל ספרי הרמב"ם הנדפסים, יראו נבונים וישמחו:

א) פירוש המגיד משנה על הלכות שחיטה, אשר היה טמון בכתב יד ולא נדפס מעולם. יודפס על מקומו בפנים הספר.

ב) פירוש הרדב"ז על ספר קדושה, הפלאה, זרעים, שופטים, ממלא מקום המגיד משנה שלא נמצא בספרים האלה, כולו מכתב יד. יודפס גם כן על מקומו בפנים הספר.

ג) חדושים ומקורי הדינים מהרב הגאון בעל פרי חדש, נקראים בשם מים חיים.

ד) חדושים ומקורי הדינים מהרב הגאון בעל מחנה אפרים

ה) חדושים ומקורי הדינים מהרב הגאון ר' ישעיה פיק זצ"ל

ו) ביאורים על הרמב"ם הלכות בית הבחירה מהרב הגאון ר' יעקב עמדין זצ"ל.

ז) חדושים ומקורי דינים מגאונים מפורסמים בדור העבר. הכל מכתבי יד. יחד יהיו תמים, ובסוף כל חדוש ומקור דין, שם מולידו.

☜ פירוש המגיד משנה, והרדב"ז, והמה בכתיבת יד, הגיעו לידינו מיד הרה"ג המנוח מוהר"ר ווסמאן יעב"ץ זצ"ל, אשר קנה אותם בתוך מרבית כתבי יד מגאונים הראשונים, מאת רבני חכמי ספרד אשר בירושלים, ושילם להם בכסף מלא לצורך דבר מצוה גדולה שנצטרכו אז. והרשומים באותיות ג' ד' ה' יבואו בסוף כל ספר, והרשום באות ו' יבוא בסוף ספר עבודה, והרשום באות ז' מד' חלקי הרמב"ם.

נדפס בהגה"ה מדוייקת ובתיקון מרבית הטעיות שנשתרבבו בדפוסים הקודמים, כן בפנים הספר וכן בכל המפרשים מסביב.

ספר שלישי הוא ספר זמנים

(הלכות שבת, עירובין, ושביתת עשור)

ווארשא

תובא לביה"ד ע"י ח"ה ר' מרדכי קאלינבערג נ"י, ושותפיו

בשנת כי תורה מאתו תצא לפ"ק

МИШНА ТОРА, (РАМБАМЪ). Томъ III.

ВАРШАВА 1881.

Дозволено Цензурою.

С. Петербургъ, 12 Января 1881 года.

Варшава.—Въ Типографіи С. Оргельбранда Сыновей, Беднарская улица N. 20.

הקדמת מגיד משנה

אמר הכותב

כאשר עלה במחשבת רבינו לחלק משפטי התורה וחוקיה ומצותיה וכל עניניה בכלל ופרט, לספרים ולהלכות, ולפרקים, לא ראה לעשות התלוק הזה בלא סדר ישר. כי מן הראוי לכל אדם לסדר מאמריו בקדימה ואיחור כפי מה שיראה בעיניו. ואף גם זאת בהיותו מדבר במבחר המאמרים, והם דרכי הישרים, כי יש לו לעיין ולדקדק איזה דבר יקדים ואיזה דבר יאחר. ולזאת רבינו אשר היה באמת בוחר סדר מגין ספריו בסדר נכון כמו שיתבאר בביאור פתיחת החבור. ואחר כך סדר בכל ספר הלכותיו גם כן בסדר נאה מאד. והנני מגלה טעם סדרו בהן בספר זה וביתר הספרים אשר יגמור השם עלי לדבר בהם ולבאר עניניהם:

ספר שלישי והוא ספר זמנים

הלכות הספר הזה עשר וזהו פרטן

א הלכות שבת. וראוי הוא להיותן ראשונות להיות מלות השבת חמורה בלאוין בפרסום רב. ולהיותה חמורה מן השאר בהיות עונש העובר עליה סקילה. ולהיות השבת תדיר ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. ולהיות הבת מלותו חדוש העולם והיא פנה כוללת באמונת תורת משה רבינו ע"ה:

ב הלכות עירובין. והיא מסכת אחר הלכות שבת ועניניה מענין שבת, וזה מבואר:

ג הלכות שביתת עשור. וראוי היה להקדימן לשאר להיותו חמור מן השאר ומוזהר בהרבה דברים. ולהיותו יום כפרה ולקדוש ישראל מכובד. ולהיות איסור המלאכה בו בשוה עם איסור השבת ולא נתבארו בו פרטי המלאכות רק להשוותן בכלל עם השבת לפיכך היה ראוי לסמוך הלכותיו להלכות שבת:

ד הלכות שביתת יו"ט. והוא כולל לשלשת הרגלים ולר"ה לפי שהשביתה בהם שוה וראוי הוא להיות הדבר הכולל לכולם קודם הדבר הפרטי לאחד מהם:

ה הלכות חמץ ומצה. עתה בא רבינו לבאר בפרט המחוייב בכל יו"ט מלבד השביתה, והתחיל בביאור עניני חג הפסח. לפי שנזכר בתורה תחלה. ולהיות חדש ניסן אשר בו הפסח ראשון לחדשי השנה, ולהיות בענין החמץ עונש כרת. והחמור קודם לקל:

ו הלכות שופר וסוכה ולולב. וענינן בחדש השביעי. ולפי שכולם בחדש א' ואין פרטיהן מרובין והן מלות עשה כללן רבינו בהלכות אחדות ולא חלקן:

ז הלכות שקלים. ונתאחרו להיות השקלים בלתי נוהגין בכל זמן, ר"ל שאינן נוהגין עכשיו. ולהיות זמנן המיוחד להשמיע עליהן באחד לחדש אדר והוא חדש י"ב. ולהיות על קיום מלות השקלים קלין ומושל גובה אותם, וראוי לאחר ביאור הדבר אשר יש עליו מכריח לדברים המסורים אלינו לבד:

ח הלכות קדוש החדש. ונתאחרו אע"פ שענינו כולל לקביעות כל המועדות לפי שאינו נוהג בכל מקום. וגם להיות הדברים הקודמים מסורים לכל אדם וקדוש החדש מסור לב"ד מומחין בלבד. וראוי להקדים מה שענינו מלוה או אזהרה לכל העדה למה שהוא ליחידים מהם:

ט הלכות תענית. ונתאחרו להיות מה שנזכר מהם ממלות התורה התלוי במקרים ואין לו זמן קבוע רק עת חול המקרה, רלוני לומר שהמלוה שהוא לזעוק לעת צרה ואפשר שלא תבא ולא יתחייב אדם במלוה זו. וראוי להקדים ביאור מה שא"א מסמלט חיובו ויש לו זמן ידוע למה שאפשר שלא יתחייב אדם בו:

י הלכות מגילה וחנוכה. ונתאחרו להיות כל מה שנזכר בהם מדברי סופרים בלבד. ואינו נמשך אחרי מלוה אחת ממלות התורה. ונשלם ביאור סדר הלכות הספר הזה:

אמר הכותב

יותר שהיה רבינו חכם בדיני התורה ודבריו בהם לוף דבש אמרי נועם. עוד אזן וחקר ותקן בהפלגת סדורו בספריו ולמד דעת את העם בהיות כל דבר דבור על אופניו וכל ענין מיושב במקומו. לזאת כל בקי בספריו אשר יחפוץ לבוא חדריו כי מקדש מלך ובית ממלכה סתריו, יערב לו לדעת סדור רבינו במאמריו. על כן ראיתי לכתוב סדורו באלו ההלכות כי המה ארוכות ורבות התועלת ותמיד נלרכות, להקל אל הרולה למלוא דברי החפץ על הרשום בכתב אמת:

פרק ראשון כלל בו רבינו דברים כוללים כל המלאכות כדבר שאין מתכוין ומלאכה שאינה לריכה לגופה ודיני התחלפות הכוונות או שלא נשלמו ואם נשתתפו שנים בעשיית מלאכה ודיני המקלקלין והעושין מקלת מלאכה בזדון ומקלתה בשוגג:

פרק שני כלל בו מה שנדחית שבת מפניו כפקוח נפש והחולים ודיני החיה והמלחמות וכיולא באלו הדברים, ומי שאינו יודע מתי הוא שבת שגם זה הכרח הוא שידהה כמבואר שם:

פרק שלישי כלל בו רבינו הדברים הנעשים מערב שבת והמלאכה נגמרת בשבת:

פרק רביעי כלל בו דיני הסטמנה ואף הם מע"ש שלא הותר להטמין את החמין בשבת כמבואר שם ומה שהותר בדומה לזה בשבת מבואר שם:

פרק חמישי כלל בו דיני הדלקת הנר ואף הוא מע"ש וגם נתבארו דיני השמנים והפתילות ונמשך לזה מה שאסור לעשותו בע"ש גזירה שמא יסתפק מן השמן בשבת או שהוא מקרב כיבוי הנילולות ונמשך לזה מה שאסור לעשותו בשבת גזרה שמא יטה או יכבה או יבעיר, ונסתיים הפרק בהיום מנהג ערב שבת בתקיעות שהיו תוקעין להבדיל העם ממלאכה בכל ע"ש:

פרק ששי כלל בו דיני אמירה לנכרי לעשות מלאכה ואם עשה נכרי מעלמו מה דינה ונכלל לזה שותפות הנכרי ושכירותו ושאלתו בין בשבת בין בערב שבת והמלאכה נעשית בשבת ונמשך לזה ישראל שעשה מלאכה בשבת מה הוא או אחרים בהנאתה לפי שדומה לזה. ונמשך לזה שכירות ישראל בשבת לדברים המותרים מה דינו וכיולא בהם:

פרק שביעי כלל בו מנין אבות המלאכות והן ל"ט וכתבן על סדר המשנה וגם ביאר מהו אב ומהו תולדה והספרש שיש בין האבות והתולדות ולא נתבארו שם תולדות כל המלאכות אלא מקלתן לדמיון מה הן תולדות:

פרק שמיני התחיל בו לבאר שיעור אבות המלאכות ואיכותיהן ותולדותיהן והמחוייב בהן והפטור אבל אסור מפני שלא נעשה כדרכו או שחסר השיעור ונמשך לזה קלת ממה שמותר לעשותו שהיה באפשר לחוש לו מהיות לו קלת דמיון לאלו המלאכות ונתבארו בפרק זה עשר מלאכות הנמנות ראשונות פרק זה:

פרק תשיעי כלל בו עשר מלאכות הנמנות שניות פרק זה ודרך רבינו בהן כדרכו בראשונות:

פרק עשירי כלל בו ביאור שמונה מלאכות הנמנות שלישיות פרק זה:

פרק אחד עשר כלל בו ביאור ח' מלאכות הנמנות רביעיות פרק זה:

פרק שנים עשר כלל בו ביאור ג' מלאכות אחרונות ואחרונה מהן ההולאה מרשות לרשות ועניניה מרובים עד שהביא שלורך לייחד לה פרקים הרבה ונתבאר בפרק זה קלת מהותה ומהות תולדותיה:

פרק שלשה עשר לבאר איכות ההולאה ואיכות תולדותיה המחוייב בהם והפטור:

פרק ארבעה עשר לבאר מהות הרשויות אשר בהן תהיה ההולאה וההעתקה מרשות לרשות ולבאר גדריהן ונמשך לזה בהכרח קלת דינים לבאר איכות תולדותיה מתולדות ההולאה:

פרק חמשה עשר נתבארו בו גזירות של דבריהם בדיני ההולאה ותולדותיה ונמשך לזה ביאור מה שמותר שהיה באפשר לחוש לו מהיות לו קלת דמיון להם כמבואר שם:

פרק ששה עשר נתבארו גזירות של דבריהם בדיני מקלת הרשויות כגון הקרפפות שלא הוקפו לדירה והגנות והפרדסים ומה שנגדרו בהן מוסף על משפטי התורה ונמשך לזה ביאור גדרי המחילות וענינן:

פרק שבעה עשר נתבארו בו דינים של דבריהם בדיני מקלת הרשויות ופרטיהן הן המבואות והחלרות ומחילות הבורות וכיולא בהן ורוב כל מה שנזכר באלו הם מדבריהם:

פרק שמנה עשר נתבארו בו שיעורי הדברים המוצאים כמות כל אחד בפרט וכל השיעורין הן דבר תורה וכל מה שנזכר שם הוא בחיוב גמור דבר תורה:

פרק תשעה עשר לבאר הדברים שמותר לצאת בהן מפני שהן דרך מלבוש והדברים שאסרו חכמים מפני חשש ההולאה ותולדותיה ונמשך לזה ביאור מקלת דברים שהיולא בהם חייב דבר תורה:

פרק עשרים נתבארו בו דיני הבהמה ואיסור מלאכותיה ונמשך לזה מה שגזרו שלא למכור לנכרי בהמה העושה מלאכה. ורוב עניני הפרק בדיני הולאת המותר והאסור בהן ונסתיים הפרק בחיוב שביתת העבדים שהוקשו בכתוב לבהמות באמרו למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר:

פרק אחד ועשרים נתבארו בו שבותין של דבריהם שאסרום פן יבא לעשות מלאכה מן האבות או מתולדותיהן ונמשך לזה באור מה שמותר שהיה באפשר לחוש בו מפני שיש לו דמיון לדברים אלו. והתחיל רבינו בביאור הדברים שנאסרו מחמת הראשונה ואח"כ אותן הדברים שנאסרו מחמת השנים וכן על הסדר. ויש אבות מלאכות שאין שבותין בגללן. ונתבארו בפרק זה שבותי עשר מלאכות המבוארות פ"ח:

פרק שנים ועשרים נתבארו בו שבותי המלאכות של אחריהן ולפי שאין שבותין בכלל כל המלאכות כמו שהזכרתי נשלם הבאור בזה הפרק עד המלאכה השבע ועשרים. והמלאכות שיש להן שבותין הנזכרות בזה הן שמונה:

פרק שלשה ועשרים נתבארו בו שבותי יתר המלאכות אותן שיש להן שבותין והן ארבע וכולן על הסדר:

פרק ארבעה ועשרים נתבארו בו איסורין של דבריהם בדברים שאין בהם חשש מלאכה ומה שהותר מהם במקום מלוה או לרכי רבים. ונמשך לזה באור שאין ענשי ב"ד דוחין את השבת אע"פ שהם מלות. ונסתיים הפרק בהקדמת הודעת שבת איסור טלטול מקלת דברים בשבת מלד מהות הדברים לא מלד הרשויות שבהן הדברים מטולטלין:

פרק

פרק חמשה ועשרים נתבארו בו מקצת דיני טלטול ולא נשלמו בזה הפרק :

פרק ששה ועשרים נשלמו בו דיני הטלטול :

פרק שבעה ועשרים נתבארו בו דיני ההליכה חוץ לתחומין המוגבלין מהן דבר תורה ומהן של דבריהם ונזכרו בו שיעורי התחומין אבל לא איכות מדידתן :

פרק שמנה ועשרים נתבאר בו מה שאינו עולה בחשבון התחומין ואיכות המדידה סביב העיירות ובהרים ובגאיות . ונכלל בזה ביאור על אי זה מודד סומכין ואם נחלקו המודדין על מי נסמוך :

פרק תשעה ועשרים נתבאר בו עשה של זכור שהוא כולל זכירת הקידוש וההבדלה ונתבארו בו עניניהם במה שהוא מן התורה ושל דבריהם ובזה נסתיים הפרק :

פרק שלשים נתבארו בו חיובי כבוד השבת ועונגו מה הם והדברים המותרים מלעשותם מפני כבוד השבת ועונגו ונסתיימו ההלכות בהפלגת מעלת מצות השבת והיותה מצוה חמורה מאד ושכרה כפול ומכופל :

אמר הכותב

ראיתי לתת טעם לסדור רבינו בהלכות אלו ולבאר יושרו בהקדימו הכללי לפרטי והקודם בזמן או בסבה למתאחר ממנו והחמור לקל ומוזהר שלא לעשותו למורשה לעשותו וכמה דברים מטוב עיון רבינו . ואומר שכבר נתבאר בדבני׳ . שפרק ראשון מדבר בענינים כוללים כל המלאכות וראוי היה להיותו ראשון :

ואחריו פרק שני גם כן הוא כללי לכולן שאין מלאכה עומדת בפני פקוח נפש . וראוי היה להתאחר לראשון כי יש להקדים ידיעת המוזהר לידיעת המורשה, וזה דבר נגלה :

ואחריהם פרק שלישי גם כן הוא כללי לכל המלאכות והוא קודם בזמן ולזה הוקדמו שבותין אלו ליתר השבותין כמו שיתבאר . ונתאחר לראשונים להיותם כוללים עצמי המלאכות ועשייתן ביום השבת :

ואחריהם פרק רביעי ופרק חמישי . גם הם מענין פרק שלישי ר״ל ממעשה המוקדם בערב שבת ונמשך לזה באור מה שראוי להמשך אחריו כמבואר למעלה :

ואחריהם פרק ששי והוא דבר כללי לכל המלאכות ורוב ענינו אמירה לנכרי והוא קודם בזמן להיות האמירה אסורה אפילו מערב שבת . ונתאחר לקודמים להיות עיקר הפעל בפועל אחר רצוני לומר נכרי שאינו מוזהר על השבת . והנמשך בפרק זה כבר נזכר ענינו :

ואחריהם פרק שביעי נזכרו בו אבות המלאכות על סדר המשנה ממש ובו נתבארו הענינים הכוללים לכולן לבאר מה הוא אב ומהו תולדה והחלוק שביניהם כנזכר למעלה . ונתאחר לקודמים בהזכר בו פרטי המלאכות אחת לאחת וקדימתו למתאחרים מבוארת :

ואחריהם פרק שמיני התחיל רבינו לדבר בפרטים ולבאר מהות כל מלאכה ותולדותיה והנמשך ממנה וחלק כבוד למשנה בהיותו מבאר על סדרה :

ובאר בפרק זה עשר מלאכות הראשונות והענין הכולל להן הוא שהן באדמה וגבוליה והן החרישה והזריעה והקצירה העמור והדישה הזריה והברירה הטחינה והרקדה והלישה . וכשתעיין בהן המצא הקודמת במספר קודמת בזמן לחברותיה על הדרך הנהוג בפעולות בני אדם להם עד שראוי לומר שסדורן הכרחי או קרוב :

ואחריהם פרק תשיעי נתבארו בו עשר מלאכות אחרות והן האפיה והגזיזה והליבון והנפוץ והצביעה והטויה ועשיית הנירין והנסכת המסכה והאריגה והפציעה וזהו סדרן במשנה . ולא מצאתי בהם ענין נאות אלי לומר שיכללם ויבדילם מיתר המלאכות :

ואחריהם פרק עשירי ובו נתבארו עניני שמונה מלאכות ג״כ על סדר המשנה והן הקשירה וההתרה והתפירה והקריעה והבנין והסתירה והכאה בפטיש והצידה . וג״כ אין אלי באלו דבר ייחדם ויבדילם משאר מלאכות ואין לשאול טעם לסדורם אחר שכך הוא סדרן במשנה :

ואחרי זה פרק אחד עשר נתבארו בו עניני שמונה מלאכות והן השחיטה והפשטה והעבדה ומחיקת העור וחיתוכו והכתיבה והמחיקה והשרטוט ואלו דבר כולל ייחדם והוא היותן בבעלי חיים ובטפל להן רוצה לומר העור אע״פ שקצתם יעשו בדברים אחרים כגון הכתיבה שאפשר היותה בכל דבר המתקיים מ״מ עיקר ענינם הוא נמשך אחר העור על דרך הרוב :

ואחרי כן פרק שנים עשר נתבארו בו שלש מלאכות אחרונות והן ההבערה והכבוי וההוצאה . וכבר קדם לנו שלפי שעניני ההוצאה ופרטים בביאור מרובין נתיחדו לבאור פרטיה פרקים מרובים . וכן ג״כ במסכתא הרבה פרקים בבאורה וביאור תולדותיה :

ואחרי כן פרק שלשה עשר ופרק ארבעה עשר ופרק חמשה עשר . וענינן במה שהוא מן ההוצאה כמבואר למעלה וסדורן הוא מבואר ונגלה הטעם :

ואחריהם פרק ששה עשר נתבארו בו גזירות של דבריהם בדיני מקצת רשויות כגון הקרפפות . ואיחור פרק זה לקודמים מבואר . וקדימתו לשל אחריו הוא מפני שגזירות אלו הן ברשות שמן התורה הוא רשות היחיד וחכמים החמירו בו ועשו לו חומר הכרמלית והשאירו ענינו באומרו ההוצאה ממנו לרשות הרבים ומרשות הרבים אליו . ולפיכך ראוי להקדים באור גדריהם זכרונם לברכה במה שהוא רשות היחיד דבר תורה לבאור מה שהוא מקום פטור דבר תורה וענין כרמלית מדבריהם כמו שיתבאר :

והנמשך בפרק זה הוא להשלים באור גדרי המחיצות כנזכר למעלה :

ואחרי זה פרק שבעה עשר לבאר גדריהם במה שענינו מן התורה מקום פטור ומדבריהם כרמלית לפי דעת רבינו שהסובר שהמוקף מחיצות הוא כרמלית ונמשך לזה ביאור תיקון המבוי המפולש ורשות הרבים כיצד יתוקנו ויהיה דינן כרשות היחיד גמור . וענין שמות אלו שהזכרתי מבוארים בדברי רבינו :

ונשלם הפרק הזה בביאור מצות האמות והטפחים שהרי ידיעתם הכרחית למה שקדם ולמתאחר . ולא היה הביאור ההוא מובן אלא אחר דברי הפרקים שקדמו לו :

ואחרי כן פרק שמנה עשר וענינו שיעור הדברים המוצאין בכמותן כל דבר אי זה שיעורו להתחייב בהוצאתו חיוב גמור : ואיחורו לקודמים מבואר לפי שראוי להקדים ידיעת המקום אשר בו תנועת ההעתקה הזאת ומה שנמשך אחריו לביאור הדברים המועתקים , לפי שאין דבר מועתק אלא במקום ויש מקום בלתי דבר מועתק וזה דבר מבואר :

ובא אחריו פרק תשעה עשר . וענינו מבואר למעלה וטעם סדורו נגלה מענינו :

ואחרי כן פרק עשרים . שהוא בנושא אחד חוץ מן האדם והוא הבהמה . ורוב ענין הפרק בהוצאת הבהמה ונושא המשא . והנמשך לזה משביתת העבדים נתבאר טעם סדורו למעלה :

ואחריהם פרק אחד ועשרים ופרק שנים ועשרים ופרק שלשה ועשרים . וענינן מבואר למעלה וטעם סדורן מבוארת מענינן :

ואחרי כן פרק ארבעה ועשרים . וגם הוא מבואר הטעם שראוי היה להתאחר לקודמין מפני שאין בו חשש מלאכה כנזכר למעלה . וקדימתו לדיני הטלטול הסמוכין לו יש בזה שלש סבות :

האחת היות היתר לדברים אלו במקום מצוה כמבואר שם וראוי להקדימו :

השני היות הטלטול דבר משתנה לפי השתנות מיני הכלים וענינן ולפי כונת המטלטל שאינה ניכרת מתוך מעשיו אלא מתוך מחשבתו משא״כ בדברים אלו :

ועוד שעיקר הפרק הזה הוא בדבור שהוא דבר עצמי באדם לא יצטרך בו לזולת והטלטול היא פעולה בזולת בהכרח :

והמשך הפרק בסבות איסור הטלטול לפי שהן ממינו כמו שמבואר למעיין :

ואחרי כן פרק חמשה ועשרים ופרק ששה ועשרים . באיסורי הטלטול, ואיחורן לקודמין מבואר וקדימתן לאיסור התחומין הסמוכין להן הוא מפני שראוי לבאר תחלה מה שהוא מלאכה והנמשך אחריו מן השביתה והמנוחה ולאחר מה שאיסורו מתחלק בכמה פנים בדיני התחומין שהן משתנין מפני כמה דברים וכל שכן שאין בעיקרן אלא לאו בלבד והוא לדעת הגאונים ורבינו, והקודם נמשך אחר ביאור המלאכות שיש בהם מיתת ב״ד וכרת ויש להקדים החמור לקל :

ואחריהם פרק שבעה ועשרים ופרק שמנה ועשרים . בעניני התחומין, ואיחורן לקודמין כבר נתבארה סבתו . והקדמתו למתאחרים הוא שרצה רבינו להקדים ידיעת המוזהר לידיעת המצוה . לפי שעונש העובר על המוזהר יותר מעונש הנמנע מעשות המצוה להיות האחד עושה מעשה והאחר יושב ובטל . ולזה מצינו בהרבה לאוין עונשין חמורין בידי ב״ד ובידי שמים ולא נמצא במצות עשה כן לבד מפסח ומילה ובידי שמים :

ואחרי כן פרק תשעה ועשרים . במצות הקידוש וההבדלה שהן מן התורה וכמבואר שם . ונתבארה סבת התאחרו וקדם לשל אחריו להיות עיקר ענינו מן התורה :

ואחריו פרק שלשים בדבר המחוייב לעשות ולא נזכר בתורה ונמשך מה שהוא מענינו וזה שראוי לתשלום ההלכות :

אמר הכותב

מהפלגת רבינו בשמירת הסדר היה לשנות בקצת מקומות קצת דינין להיות לכל אחד מהן מבוא בענינים חלוקים כפי החלוקה הישרה שנחלק מאמריו ונסדרו . ולפיכך ראוי למעיין להתבונן בזה. וכבר ראיתי למי שהיה בקי בספריו שלא הרגיש בנמשך אחרי זה, רצוני לומר שבהיות לדין אחד מבוא בשני ענינים יבאר רבינו חלק אחד במקומו הראוי לו והחלק השני במקומו האחר ויעיין המעיין בדין ההוא וימצאהו במקום אחד מבלתי שלמות חלקיו ויתמה על זה. וכבר נמשך זה אצל הרב הגדול ר׳ שלמה בן אדרת ז״ל שכתב בספר עבודת הקודש בדין הפלגה בספינה דבר זה לשונו גם הרב רמב״ם ז״ל ראיתיו במבריח איסורו שכך כתב בפרק כ״ד מפליגין לים הגדול לדבר מצוה ופוסק עמו לשבות ואינו שובת כו׳, ע״כ. כתב היתר דבר מצוה ולא כתב איסור שלא במקום מצוה והניחו במשמע במכלל היתר במקום מצוה אסור שלא במקום מצוה, עכ״ל. ורבינו כתב דין זה על השלמות פרק שלשים. וביוצא בו יש הרבה ואני העירותי בצדק זה בחזקת ידי ברוב המקומות וידעתי השלים כלן כי כל דבריו נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת :

נחלתי עדותיך לעולם **ספר זמנים** כי ששון לבי המה

והוא
ספר שלישי

הלכותיו עשר. וזה סידורן:

הלכות שבת. הלכות עירובין. הלכות שביתת עשור. הלכות שביתת יום טוב. הלכות חמץ ומצה. הלכות שופר וסוכה ולולב. הלכות שקלים. הלכות קידוש החדש. הלכות תענית. הלכות מגלה וחנוכה:

הלכות שבת

יש בכללן חמש מצות. שתי מצות עשה. ושלש מצות לא תעשה. וזהו פרטן:

א) לשבות בשביעי. ב) שלא לעשות בו מלאכה. ג) שלא לענוש בשבת.
ד) שלא לצאת חוץ לגבול בשבת. ה) לקדש את יום השבת בזכירה:

וביאור מצות אלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א שביתה בשביעי ממלאכה [א]מצות עשה שנאמר וביום השביעי תשבות. וכל העושה בו מלאכה ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנאמר לא תעשה כל מלאכה. ומהו חייב על עשיית מלאכה. אם עשה ברצונו בזדון חייב כרת. ואם היו שם עדים והתראה נסקל. ואם עשה בשגגה חייב קרבן חטאת קבועה: ב כל מקום שנאמר בהלכות שבת שהעושה דבר זה חייב הרי זה חייב כרת. ואם היו שם עדים והתראה חייב סקילה. ואם היה שוגג חייב חטאת: ג וכל מקום שנאמר שהעושה דבר זה פטור הרי זה פטור מן הכרת ומן הסקילה ומן הקרבן אבל אסור לעשות אותו דבר בשבת ואיסורו מדברי סופרים והוא הרחקה מן המלאכה. והעושה אותו בזדון מכין אותו מכת מרדות. וכן כל מקום שנאמר אין עושין כך וכך או אסור לעשות כך וכך בשבת העושה אותו דבר בזדון מכין אותו מכת מרדות: ד וכל מקום שנאמר מותר לעשות כך וכך הרי זה מותר לכתחלה. וכן כל מקום שנאמר אינו חייב כלום או פטור מכלום אין מכין אותו כלל: ה דברים [ב]המותרים לעשותן בשבת ובשעת עשייתן אפשר שתעשה בגללן מלאכה ואפשר שלא תעשה. אם לא נתכוין לאותה מלאכה הרי זה מותר. כיצד גורר אדם [א] מטה וכסא וספסל וכיוצא בהן [ב] בשבת ובלבד שלא יתכוין לחפור חריץ בקרקע בשעת גרירתן. ולפיכך אם חפרו הקרקע אינו חושש בכך לפי שלא נתכוין. [ג]וכן מהלך [ג] אדם על גבי עשבים בשבת ובלבד שלא יתכוין לעקור אותן. לפיכך אם נעקרו אינו חושש. [ד]ורוחץ ידיו בעפר הפירות וכיוצא בו ובלבד
שלא

מגיד משנה

פרק א א שביתה בשביעי ממלאכה מצות עשה וכו' ומהו חייב וכו'. כל הלכי זאת השבת מבוארים במשנה בכ"מ ועקרן בשבת ובכריתות ובסנהדרין:
ב כל מקום שנאמר בה' שבת וכו'. זה מבואר סוף פ' הזורק (שבת דף ק"ו) מימרא דשמואל כל פטורי דשבת פטור אבל אסור בר מתלת ואיתא פ"ק (דף ג'). ובהאי תלת יכתוב בהן רבינו מותר לכתחלה. ומ"ש והעושה אותה בזדון מכין אותו מכת מרדות הוא מפני שעובר על לא תעשה של דבריהם בדבר שיש לו עיקר מן התורה והוא בן מרדות ויש לזה סמך בהרבה מקומות ומהם ריש פ' חולין (שבת דף קל"ח) לוקין מכת מרדות מדרבנן. ופ' כירה (שם מ':) גם כן מכת מרדות מדרבנן:
ד וכל מקום שנאמר אינו חייב כלום וכו'. זה כלל הרב לכונת לשונו והוא בענינים שאין לומר בהן מותר ורשאי וכמו שמבואר כל אחד במקומו:
ה דברים המותרין לעשותן בשבת ובשעת עשייתן וכו'. זה מחלוקת ר' שמעון ורבי יהודה ונפסקה הלכה בגמ' פ' המצניע (שם צ"ד) ובמקומות אחרים כר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר: כיצד גורר אדם מטה כסא וספסל וכו'. ברייתא פ' ב"מ (שבת דף כ"ט ב') וכר"ש והעולה מגרסת הספרים ורש"י ז"ל דבין גדולים בין קטנים מותר. וזהו שסתם רבינו ז"ל: ורוחץ ידיו בעפר הפירות וכו'. פ' במה טומנין (שם דף נ"ב) וכר"ש:
פרצה

כסף משנה

פרק א ד כל מקום שנאמר אינו חייב כלום או פטור מכלום וכו'. נראה מדברי רבינו שכשאומר אינו חייב אינו מותר לכתחלה אבל יש צד איסור בעשייתו אלא שאין מכין אותו:
ה כתב הרמ"ך כיצד גורר אדם וכו' נראה שהוא גורס אבל בגדולים ד"ה מותר ולכך לא מפליג ומתיר בכל ענין ולא נהירא דא"כ מאי מקשה מההיא דגורר אדם לימא דההיא כר"ש דמתיר בכל ענין שאין מתכוין אפי' בגדולים דדמי לפסיק רישיה ובספרים מדוייקים נמצא מחלוקת בקטנים אבל בגדולים ד"ס אסור דדמי לפסיק רישיה וצ"ע עכ"ל:
כל

א סמ"ג עשין ל ולאוין סה: ב טוא"ח סימן שלז סמ"ג לאוין סה: ג טור שם סימן שלו סמ"ג עשין סה: ד טוא"ח סימן שכו סמ"ג לאוין סה:

לחם משנה

ה ורוחץ ידיו בעפר הפירות וכו'. קשה דבפרק במה טומנין (דף נ') אוקמוה הא דתני שם גבי נתר והול אבל לא ימוף מערו בהם כר' יהודה דלר"ש דסבר

ה דברים שמותרים וכו'. פלוגתא דר' יהודה ור' שמעון ואיפסקא הלכה כר' שמעון דדבר שאינו מתכוין מותר כדאיתא בפרק כ"מ ובפ' המצניע. ואיכא לספוקי אי פלוגתייהו באיסור תורה דוקא אבל

משנה למלך

ג והעושה אותו בזדון מכין אותו מכת מרדות. (כתב ס"ס שהוא מפני שעבר על לא תעשה של דבריהם בדבר שיש לו עיקר מן התורה, ועיין בדברי הרב המחבר פי"ז מהלכות איסורי ביאה דין ו'. ומ"ש ס"ס בדבר שיש לו עיקר מן התורה נראה שדעתו כהסיא דכתב הר"ן הביא דבריו מרן הכ"מ פ"ו מה' ת"ת דין י"ד יע"ש):

הגהות מיימוניות

[א] ואין חילוק בין גדולים דלא אפשר לטלטלם ובין קטנים דאפשר לטלטלם וכן פסק בספר התרומה כדמוכח פרק במה מדליקין מההוא דמוכרי כסות דאמר ובלבד שלא יתכוין וכו' ואע"פ שאפשר לעשות כצנועים כו' ובלבד שלא יהא פסיק רישיה וגם בס"ה ודלא כרא"ם שפסק בגדולים שאסור ואפי' בעיליתא דשישא ע"כ: [ב] הלכה כרבי שמעון בדבר שאין מתכוין כדאמר פרק המצניע: [ג] בפרק המוצא תפילין אמר רמי בר חמא אמר רבי אסי אסור להלך על גבי עשבים בשבת משום שנאמר ואץ ברגלים חוטא תני חדא אסור להלך ע"ג עשבים בשבת ותניא אידך מותר ל"א קשיא כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים ואבע"א הא והא בימות הגשמים הא דטייס מסאני הא דלא טיים מסאני ואבע"א כו' הא דאית ליה עקוסא והא דלית ליה עקוסא השתא דקי"ל כר' שמעון כולהו שרי ע"כ:

מגדל עוז

שביתה בשביעי עד חטאת קבועה. פ"ק דמסכת שבת (דף ג' וד') ופ"ק דמסכת כריתות (דף ג') ובמסכת סנהדרין פ"ד מיתות (דף ס"ו). ומה שכתב שהיא מצות עשה מקרא מלא הוא וזיל קרי בי רב הוא: כל מקום עד חייב חטאת. פ"ק דשבת: וכל מקום עד אין מכין אותו כלל. פ"ק דשבת (דף ג') ופרק ר' אליעזר דאורג (דף ק"ו) והרבה מקומות: דברים המותרין עד אינו חושש. פ' כ"מ (ד' כ"ט) ופ"ק דכתובות (דף ו'): ורוחץ ידיו עד אינו חושש. פ' בתרא דמס' עירובין (דף ק'):

שלא יתכוין להשיר השער. לפיכך אם נשר אינו חושש. וכן פרצה דחוקה מותר להכנס בה בשבת אף על פי שמשיר צרורות. וכן כל דבר שאין מתכוין כגון זה הרי זה מותר: ו אבל עשה מעשה ונעשית בגללו מלאכה שודאי תעשה בשביל אותו מעשה אע"פ שלא נתכוין לה חייב. שהדבר ידוע שאי אפשר שלא תעשה אותה מלאכה. [א]כיצד הרי שצריך לראש עוף לצחק בו הקטן וחתך ראשו בשבת אע"פ שאין סוף מגמתו [ד] להריגת העוף בלבד חייב שהדבר ידוע שאי אפשר שיחתוך ראש החי ויחיה אלא המות בא בשבילו וכן כל כיוצא בזה:

ז *כל [ב]העושה מלאכה בשבת אף על פי שאינו צריך לגופה של מלאכה חייב [ה] עליה. כיצד הרי שכבה את הנר מפני שהוא צריך לשמן או לפתילה כדי שלא יאבד או כדי שלא ישרף או כדי שלא יבקע חרש של נר. מפני שהכיבוי מלאכה והרי נתכוין לכבות ואע"פ שאינו צריך לגוף הכבוי ולא כבה אלא מפני השמן או מפני החרש או מפני הפתילה הרי זה חייב. וכן המעביר את הקוץ ארבע אמות ברשות הרבים [ג]או המכבה את הגחלת כדי שלא יזוקו בהן רבים חייב ואע"פ שאינו צריך לגוף הכבוי או לגוף ההעברה אלא להרחיק

השגת הראב"ד

*כל העושה מלאכה בשבת. כתב הראב"ד ז"ל ר"ח ז"ל פסק כר"ש שהוא פוטר מדאמרינן פרק נוטל רבא כר"ש ס"ל דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה:

א טור סימן שלז: ב טור סימן ערה וע"ש סמג עשין שם: ג טור סימן שלד סמג עשין שם:

כסף משנה

ז כל העושה מלאכה וכו'. כתב הרמ"ך אע"פ שהרי"ף פסק כן לא נראה לר"ח ולכל רבותי מפני כמה סתומות דהוא כר"ש כגון לידת נחש ומפיס מורסא וההיא דכל המזיקים נהרגין וההיא דכחס על הנר דמוקי ליה הכא כר"ש דיקא מתניתין כותיה ותו מדאמרינן בפ' נוטל (שבת קמ"א:) רבא כר"ש ס"ל דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה והרי"ף גופיה הביא ההיא דר' יוחנן דאוקמא לר' יוסי כר"ש והוא הביא ג"כ הא דכל פטורי דשבת וכו' בר מהני תלת דפטור ומותר וההיא אזלא כר"ש עכ"ל ויתבאר בסמוך: מ"כ ההפרש שיש בין מלאכה שאינה צריכה לגופה ובין פסיק רישיה ולא ימות הוא דגבי פסיק רישיה אינו מכוון למלאכה כל עיקר אלא שהיא נעשית בהכרח. כגון שסגר פתח ביתו והיה שם צבי שהוא לא כיון לשמירת הצבי אלא שהמלאכה נעשית בהכרח. אבל מלאכה שאינה צריכה לגופה הוא מתכוין לגוף המלאכה אלא שאינו מכוין לתכליתה. מיסוד ה"ר אברהם החסיד בשם אביו ז"ל ע"כ: או המכבה את הגחלת וכו'. כתב הרמ"ך הל"ל בד"א בגחלת של עץ אבל בגחלת של מתכת מותר וזה מפורש בהדיא בגמ' ותמיהא לן נמי כיון שפסק הלכה כר' יהודה אמאי התיר לידת נחש ומפיס מורסא עכ"ל. ולענין מ"ש הל"ל בד"א בגחלת של עץ אין דבריו מכוונים שהרי לא בא רבינו פה לבאר חילוקי דיני המכבה עד שיצטרך לחלק בין גחלת של עץ לשל מתכת ואין לומר שמקשה לו שהל"ל המכבה גחלת של עץ דסתם גחלת של עץ משמע ומ"מ תמיהתו זאת היתה למיעוט

מגיד משנה

פרצה דחוקה וכו'. מימרא דשמואל פ"ק דכתובות (דף ו') ופ' אחרון דנדה (דף ס"ד) וכר"ש:

ו עשה מעשה ונעשית בגללו מלאכה וכו'. זה מבואר בכמה מקומות ומהם פ' הבונה (שבת ק"ג) מודה ר' שמעון בפסיק רישיה ולא ימות. ויש מי שכתב שאם לא היה נהנה מאותה מלאכה שנעשית בשביל אותו מעשה אע"פ שהמלאכה היא הכרחית להעשות בשבילו מותר לעשות המעשה וזה דעת בעל הערוך. ויש מי שכתב פטור אבל אסור:

ז כל העושה מלאכה בשבת אע"פ שלא צריך וכו'. דין זה מחלוקת ר' יהודה ור"ש בהרבה מקומות. ועיקרו פ' המצניע (שבת צ"ג ב) במשנה וסתם המשנה שם כר' יהודה דמחייב. ובהשגות א"א ר"ח ז"ל פסק כר"ש וכו' פטור עליה ע"כ. ומדברי ההלכות שכתבו פרק כירה נראה שפוסקים כר' יהודה וכשמואל דס"ל הכין. ויש לי סעד לסברא זו מפני שידוע דמאן דמחייב דבר שאין מתכוין כ"ש שיחייב מלאכה שאינה צריכה לגופה. ומאן דפטר דבר שאינו מתכוין אינו הכרח שיפטור מלאכה שאינה צריכה לגופה כדאיתא פרק כירה (שם מ"א:) ושתיהן מחלוקת ר"י ור"ש ונחלקו רב ושמואל בפסק ההלכה ורב סבר כר"י לחייב ואפילו באין מתכוין ושמואל כר"ש בדבר שאינו מתכוין אבל לא בשאינו צריך לגופה ואיך נקל אנחנו משניהם ומ"מ דעת אחרונים ז"ל כך הוא כר"ש עד שהרמב"ן ז"ל דחק לומר שאף כונת ההלכות היתה לפסוק כר"ש וזה דעת הרשב"א ז"ל והאריכו בזה. ופירשו מה שאמרו פרק אחרון (שבת דף קנ"ז) בכל השבת כלה הלכה כר"ש לבר ממוקצה וכו' שהוא כולל אפילו מלאכה שאינה צריכה לגופה ולא דיני מוקצה בלבד: כיצד הרי שכבה את הנר מפני שהוא צריך וכו'. פסק כסתם משנה דפרק במה מדליקין (שבת כ"ט:) וכר' יהודה ודלא כר' יוסי דס"ל התם כר' שמעון. וכבר כתבתי שדעת האחרונים לפסוק כר' שמעון ומיהו לדברי הכל איסורא איכא: וכן המעביר קוץ ד"א ברשות וכו'. זה נלמד ממימרא דרבינא דפ' כירה (שם מ"ג) ושם נראה דרבינא ס"ל כר"י במלאכה שאינה צריכה לגופה והוא מסקנא דגמ' שם: או המכבה את הגחלת וכו'. פי' של עץ ומימרא דשמואל הוא שם וכר' יהודה ולדברי הפוסקים כר"ש במקום שיש נזק לרבים כגון זה מותר לכתחלה וכ"כ הרמב"ן ז"ל:

כל

משנה למלך

אבל באיסור דרבנן מודה ר"י דשרי או דלמא דאפי' באיסורין דרבנן אסר ר"י. ומסוגיא דפ' כירה (דף מ"ז) דאמרינן כל היכא דכי קא מכוין איכא איסור תורה כי לא קא מכוין גזר ר"ש וכל היכא דכי קא מכוין ליכא איסור תורה כי לא קא מכוין לא גזר. כפי הנחה זו דר"ש אינו מתיר כי אם באיסורין דרבנן ע"כ לומר דר"י דפליג עליה אוסר אפי' באיסורין דרבנן ואע"ג דלפי האמת לא קיימא ההיא סוגיא אלא דר"ש מתיר אפי' באיסור תורה. ומ"מ מאי דהוה ס"ל דההיא דגורר אדם מטה וספסל דהוא איסור דרבנן משום דהוי תורת כלאחר יד הך סברא קיימא אף לפי המסקנא. ואע"ג דר"ש מתיר אפי' באיסור תורה מ"מ נקט פלוגתייהו באיסור דרבנן להודיעך דר"י אוסר אפי' באיסורין דרבנן. הכלל העולה דמסוגיא זו נראה דר"ש מתיר אפי' באיסור תורה ור"י אוסר אפי' באיסור דרבנן. אך מגירסת רש"י ביומא (דף ל"ד) דגריס ה"מ בכל התורה כולה אבל הכא צירוף דרבנן הוא מוכח בהדיא דס"ל דר"י לא אסר דבר שאינו מתכוין כי אם באיסור תורה אבל באיסור דרבנן אף ר"י מודה דשרי. והתוס' שם דחו דברי רש"י מכח סוגיא דפ' כירה שכתבנו. וראיתי להתוס' פ"ק דכתובות (דף ה') ד"ה אם שכתבו ומיהו הכא מותר לכתחלה משום דאיכא תרתי מקלקל בחבורה ודבר שאינו מתכוין. ונראה שכונתם היא משום דמקלקל לא אסור כי אם מדרבנן ומש"ה כל שאינו מכוין שרי אף לר"י. (א"ה נראה דבעל הגמ' עצמה לא קשיא ליה דאילו הכא אמרינן אפילו אם תמצא לומר דהלכה כר"י מקלקל הוא ושרי ורב גופיה דפסק כר"י סבר דהכא שרי כמבואר בסוגיא וזה הפך סוגיא דפ' כירה. דאיכא למימר דר"י אסר בכל גוונא ואנן ס"ל כותיה בחדא וגבי מקלקל לא ס"ל כותיה והכי מוכח מדאמרינן בברייתא לא יבעול בתחלה בשבת וחכמים מתירין ואמרינן מאן חכמים ר"ש דאלמא לר' יהודה ס"ל אסור אע"ג דהוי מקלקל. ואפשר היה להעמיס כן בדברי התוס' ומשום הכי לא הוקשה להם מסוגיא דפ' כירה ושם ביומא דשקלינן וטרינן אליבא דר"י גופיה קשיא להו שפיר. אלא דלא ניחא ליה להרב המחבר לפרש כן בדברי התוס' דא"כ מאי קשיא להו מההיא דגורר אדם ודוק): ותמהני איך לא הוקשה להם מאותה סוגיא דפ' כירה דמוכח מינה דאפי' באיסורין דרבנן אוסר ר"י וכמו שהקשו לרש"י מסוגיא זו ביומא כנזכר ולחלק ולומר דשאני מקלקל משאר איסורין דרבנן כגון תורת כלאחר יד או צירוף דרבנן דהני אף שאין איסורן כי אם מדרבנן אף שאינו מכוין אסור אבל מקלקל קיל וכל שאינו מכוין שרי לא מצאתי טעם לחילוק זה: וראיתי להתוס'

לחם משנה

דסבר דבר שאינו מתכוין מותר חופף אף ראשו וכיון דרבינו פסק כר"ש למה לא כתב שחופף ראשו בנתר אע"פ שמשיר שער. ועוד תימא דנזיר ושבת דמו בגמרא זה לזה ומ"ש נזיר חופף ומפספס הוי בנתר והוא דאי אינו אלא בידים לא מקשי גמרא מידי מנזיר דשאני התם דאינו אלא בידים אבל בנתר לעולם אסור ורבינו כתב בפ' ה' מה' נזירות נזיר חופף על שערו בידו וחוכך בצפורניו ולא הזכיר נתר משמע דנתר אסור. וע"ק דשם כתב לא יחוף באדמה והוא פי' בנזיר בפי' המשנה דהוי נתר ותימא הוא בגמרא מוכח דנתר מותר כדכתיבנא. ונראה לתרץ לכל זה דרבינו סובר דרבי ישמעאל דקאמר בפ' ג' מינין (נזיר דף מ"ב) בתר הא מתני' דחופף ומפספס לא יחוף באדמה מפני שמשרת (את השער) פליג את"ק דהיינו ר"ש קאמר חופף ומפספס אפי' באדמה דהיינו נתר משום דלא הוי פסיק רישיה ואתא ר' ישמעאל לומר דנהי דבדבר שאינו מתכוין מותר אבל לא יחוף בנתר מפני שהיא ודאי משרת והוי פסיק רישיה ופסק רבינו כר' ישמעאל כמ"ש בפי' המשנה והלכה כרבי ישמעאל וטעמא משום דבגמ' שקיל וטרי אליביה דאלו שם מפני שהיא משרת תנן וכו' משמע דהלכה כותיה. וא"כ אע"פ דדבר שאינו מתכוין מותר כר"ש בהא דנתר פסק דאסור דהוי פסיק רישיה כר' ישמעאל ולכך כתב בנזיר דחופף בידו דוקא ומה שלא הזכיר חפוף הראש בעפר הפירות היינו משום דמאי דהוה ס"ד מעיקרא חילוק בין ראש לידו הוא משום דהוה ס"ד דיד לא הוי פסיק רישיה כדכתבו התוס' דיד אינו ודאי משיר אבל הוא ז"ל שכתב בפ' כ"ה מהלכות אלו דביד ודאי משיר א"כ הוי ראש ויד שוין וברור הוא:

ז כל העושה מלאכה בשבת וכו'. כתב הרב המגיד ויש לי סעד לסברא זו וכו' כונת דבריו לתת טעם לדברי ההלכות ואמר דאליבא דרב דס"ל דבדבר שאינו מתכוין אסור כל שכן מלאכה שאינה צריכה לגופה ואפי' לשמואל דאמר דבר שאינו מתכוין מותר מ"מ במלאכה שאינה צריכה לגופה מודה דחייב לכך פסק במלאכה שאינה צריכה לגופה דלא כר"ש ודלא כרבא דס"ל כותיה בריש פ' נוטל (דף קמ"א:) גבי הוציא תינוק מת וכיס תלוי בצוארו דס"ל דאינו חייב משום תינוק וזה דעת רבינו ז"ל וא"ת א"כ איך פסק בפ' י"ח המוציא תינוק חי וכיס תלוי בצוארו דחייב משום הכיס דמשמע דאם הוא מת אינו חייב לא משום תינוק ולא משום כיס וכסברת רבא דאי לא לישמעינן רבותא דאפילו במת דחייב. וי"ל דבמת חייב משום תינוק כדין מה שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה וזה נתבאר כבר בדברי רבינו בהלכות אלו אבל בחי הודיענו רבינו דאע"פ דאינו חייב משום תינוק משום כיס מיהא חייב:

כל

מגדל עוז

פרצה דחוקה עד כיוצא בזה. פ"ק דכתובות (ד' ו') ופרק ר"א דאורג (ד' ק"ז) ופ' ח' שרצים (דף ק"ח) ופ' המוצא תפילין שם: כל העושה עד כיוצא בזה. כתב הראב"ד ז"ל ר"ח ז"ל פסק כר"ש וכו' פטור עליה: ואני אומר מחלוקת ישנה היא כי בסדר רב יהודה גאון ז"ל פסק ג"כ כר"ש אבל ר"מ ז"ל הלך בשיטת ר"י אלפס והעומדים בשיטתו והם סומכים כאן על עמוד של שיש כלל קיים ויתד שלא תמוט ר' יהודה ור"ש הלכה כר' יהודה וההיא דפרק נוטל ושאר קושיות שעליהם כל אחת מתורצת במקומה ובפרק ב"מ בשמעתין דהמכבה את הנר כו' כחס על הנר כו' נחלקו רש"י ורבותינו ז"ל בפי' הסוגיא ולפיהם נחלק הפסק וגם רבותינו בעלי התוספות נחלקו בפסק הזה ויש לי ראיה גדולה פ' כירה גמרא מתני' דמיחם שפינהו דאסיקנא לדשמואל במלאכה שאינה צריכה לגופה סבר לה כר' יהודה וכולהו דשמואל התם הלכות קבועות הן וכן פסק ר"י אלפס בהדיא ועוד דרבינא דהוא בתרא אסיק לאלתר עלה ואמר הילכך קוץ ברשות הרבים מוליכן פחות פחות מד"א ובכרמלית אפי' טובא וכן הלכה:

הגהות מיימוניות

[ד] בפרק אם לא הביא ובפ"ק דכתובות אביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות. בערוך פי' דפסיק רישיה אי לא ניחא ליה מותר אבל ר"י פי' בפרק האורג גבי מפיס מורסא דפסיק רישיה דלא ניחא ליה אסור וראיית הערוך תמצא לקמן בהגה"ה פ"ח. ע"כ: [ה] בפרק כירה מלאכה שאינה צריכה לגופה סבר לה כר' יהודה, ע"כ:

כל

להרחיק ההיזק הרי זה חייב וכן כל כיוצא בזה: **ח** כל המתכוין לעשות מלאכה ונעשה לו מלאכה אחרת שלא נתכוין לה פטור עליה לפי שלא נעשית מחשבתו. כיצד זרק אבן או חץ בחבירו או בבהמה כדי להורגן והלך ועקר אילן בהליכתו ולא הרג הרי זה פטור. הרי זה קל וחומר אם נתכוין לאיסור קל ונעשה איסור חמור. [א]כגון שנתכוין לזרוק בכרמלית ועברה האבן לרשות הרבים שהוא פטור וכן כל כיוצא בזה. נתכוין לעשות דבר המותר ועשה דבר אחר כגון שנתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר אינו חייב כלום וכן כל כיוצא בזה: **ט** נתכוין ללקוט תאנים שחורות וליקט לבנות או שנתכוין ללקוט תאנים ואחר כך ענבים ונהפך הדבר וליקט הענבים בתחלה ואחר כך תאנים פטור אף על פי שליקט כל מה שחשב הואיל ולא ליקט כסדר שחשב פטור שבלא כוונה עשה שלא אסרה תורה אלא מלאכת מחשבת: **י** *היו לפניו שתי נרות דולקות או כבויות אבל נתכוין לכבות זו וכבה את זו להדליק זו והדליק את זו חייב שהרי עשה מן המלאכה שחשב לעשותה. הא למה הוא דומה למי שנתכוין ללקוט תאנה זו וליקט תאנה אחרת. או למי שנתכוין להרוג

השגת הראב"ד

*היו לפניו שתי נרות וכו'. א"א המחבר הזה הביא הדברים כפשטן וכאשר עיינתי בגמרא במקומן בכריתות לא מצאתים שיתקיימו כן וכו': (ויתר דברי ההשגה עיין בכ"מ):

[א] טור סימן שמח סמג עשין סה:

מגיד משנה

ח כל המתכוין לעשות מלאכה וכו'. זה מבואר פ' ספק אכל חלב בכריתות (ד' [י"ט] נ"א) ומתבאר מדין נתכוין ללקוט שיתבאר בסמוך: ק"ו אם נתכוין לזרוק בכרמלית ועברה האבן ברה"ר שהוא פטור וכו'. זה פשוט ומתוך לשון רבינו יראה שכוונתו שהכרמלית קרובה אליו ורה"ר רחוקה ממנו וא"כ הוא אפי' ברה"ר כה"ג פטור כמו שהתבאר פ' י"ג שמי שנתכוון לזרוק ד' וזרק ח' פטור. ואפשר שהוצרך להשמיענו בכאן הוא כשחשב בשעת הזריקה שינוח החפץ בכל מקום שירצה דבכי הא חייב ברה"ר כמבואר שם וכאן מפני שלא נתכוון לזרוק אלא בכרמלית פטור ומ"מ עקר כוונתו היא שהזורק עומד ברה"י וכרמלית ורה"ר לפניו ונתכוון לזרוק מרה"י לכרמלית וזרק בר"ה וזה מוכרח: נתכוין לעשות דבר המותר וכו'. זה מחלוקת אביי ורבא פרק כלל גדול (שבת דף ע"ג) ובהרבה מקומות ופסק כרבא, ויש שפירשו נתכוון לחתוך תלוש זה וחתך מחובר זה ועיקר הפירוש הוא נתכוון לחתוך איזה דבר כסבור שהוא תלוש ונמצא שהוא מחובר ואפ"ה פטור ולזה הסכים רמב"ן:

ט נתכוין ללקוט תאנים שחורות וכו'. זה מבואר שם בכריתות (דף [י"ט] נ"א) במשנה ובגמרא וכר' יהושע. ופירוש דברים אלו הם לענין קרבן וכגון שהוא שוגג בשבת או במלאכה כמו שיתבאר:

י היו לפניו שתי נרות וכו'. זהו פשט הברייתא' (שם [כ'] נ"ב) והר"א ז"ל מפרשה בפנים אחרות בהשגות ואין לי להאריך ולכשיובנה ב"ה יבא מורה לדק: אבל

כסף משנה

למיעוט השגחתו בדברי רבינו שבפי"ב שהוא מקומו כתב חילוק שבין מכבה גחלת של עץ לשל מתכת, ומ"ש כיון שפסק כרבי יהודה אמאי התיר לידת גחש ומפיס מורסא כבר תירצה ה"ה בפירושו על בבא דהמפיס שחין בשבת:

ח כגון שנתכוין לזרוק בכרמלית וכו'. כתב הרמ"ך אם כדבריו כן הוא שלא נחה האבן במקום שהוא רוצה שתנוח אפילו נתכוין לזרוק לרה"ר ועברה האבן אמה אחת יותר פטור דהא לא איתעבידא מחשבתו והכי הוה ליה לפרש נתכוין לזרוק בכרמלית ונמצא אותו מקום רה"ר פטור אע"ג דאיתעבידא מחשבתו כיון דלא נתכוין לזריקה דאיסורא פטור עכ"ל וכבר נתיישב זה בדברי ה"ה:

י היו לפניו שתי נרות וכו'. כתב הראב"ד אמר אברהם המחבר הביא הדברים כפשטן וכאשר עיינתי בגמ' במקומן בכריתות לא מצאתים שיתקיימו כן דרב יהודה אותביה לשמואל מרא דשמעתא ממתני' דא"ר יהודה אפי' נתכוין ללקט תאנים וליקט ענבים וכו' ר"א מחייב חטאת ור' יהושע פוטר והא הכא דמתעסק הוא ור' יהושע לא קא פטר אלא ממינא למינא אבל בחד מינא ר' יהושע נמי מחייביה וא"ל שינגא שבוק מתניתין ותא אבתראי הב"ע שאבד מלקט מלבו אלמא בחד מינא מתעסק הוא ופטור וא"כ היינו נתכוין לכבות את זו וכבה את זו אלא ע"כ מתניתין בלהקדים היא שאם נתכוין לכבות את זו תחלה וכבה את זו או להדליק את זו תחלה והדליק את זו חייב דכיון דהדא מלאכה היא והדא מינא בהקדמת זו לזו לאו שינוי מחשבה היא אבל בכיבוי והדלקה אם שינה בהקדמה פטור וכן תאנים וענבים דא"ר יהודה ליקדם קאמר נתכוין ללקוט תאנים תחלה וליקט ענבים ר' יהושע פוטר אבל בחד מינא ליקדם חייב, ואני תמה איך חשב כזאת שאם חשב ללקוט תאנים ואחר כך ענבים ונהפך הדבר יהיה פטור וכשחשב להדליק את זו והדליק את זו יהיה חייב זה שעשה כל מלאכה מחשב לעשות פטור וזה שלא עשה כלום יהיה חייב זהו תמהון לבב (עכ"ל): אבל אם היה אחד דלוק ואחד כבה ונתכוין להדליק ראשונה ולכבות שניה אחריה ונהפך הדבר וכבה ראשונה

לחם משנה

ח כל המתכוין לעשות מלאכה וכו'. כונת רבינו לומר דכיון דכשנתכוין לדבר חמור ועשה דבר חמור אמרי' דפטור כ"ש כאן דנתכוין לדבר קל ועשה דבר חמור והקשה הרב המגיד דתיפוק ליה אפי' שיהיה הכל בר"ה ויהיה כונתו מתחלה לזרוק ד"א וזרק שמנה פטור משום דמלאכתו לא נעשה בשלימות ונעשה יותר ממחשבתו ואין הטעם משום שחשב לעשות מלאכה זאת ונעשה מלאכה אחרת, וזה הוקשה לו ז"ל מפני שהבין מתוך לשונו דרה"י וכרמלית ור"ה עומדים בשורה זה אחר זה כרמלית ור"ה ואין הכרמלית בכלל ר"ה דכן משמע הלשון שאמר האבן שעברה לר"ה דפטור ועברה משמע דעברה על הכרמלית והלכה לר"ה ותירץ הוא ז"ל דאפשר דכאן אמר בכ"מ שתרצה תנוח. ובענין זה נתבאר בפי"ג דר"ה חייב אבל כאן מפני שהוא כרמלית פטור. ויש לתמוה בתירוץ זה דאם כונתו דחשב דינוח אפי' בר"ה א"כ אמאי פטור. ואם כונתו דבכ"מ שתרצה תנוח בכרמלית ולא בר"ה א"כ הדרא קושיא לדוכתא אמאי חייב כה"ג אפי' בר"ה הרי נעשה יותר ממחשבתו. ונראה לומר דכונתו שם בדין זרק ארבע שלא ינוח בפחות מד' אבל אם ינוח משם והלאה אין חשש דבכ"מ שתרצה תנוח ומפני כן אמרו שם דכיון דמחשבתו הראשונה היתה שלא תנוח בפחות מד' הרי מחשבתו באיסור והפועל ג"כ באיסור וא"כ הוא חייב משום דהרי חשב דאם תרצה לנוח מכאן והלאה דאין בזה חשש אבל כאן בכרמלית שחשב שלא ינוח בפחות מכרמלית אבל אם ינוח לר"ה אין חשש כיון דמה שחשב מתחלה שלא ינוח פחות אין בזה איסור דאורייתא ומפני כן פטור דכל עיקר כונתו אינו אלא שלא יפחות ממהלך הכרמלית אבל אם הוא יותר אין עיקר כונתו לזה נהי דאם נח בר"ה אין לו חשש בזה אבל מ"מ עיקר כונתו בכרמלית היא ושלא יפחות מהכרמלית וזהו שכתב ולא נתכוין לזרוק אלא בכרמלית וכו'. עוד כתב ומ"מ עיקר כונתו וכו' כונתו דאע"פ שתירץ הקושיא מ"מ אינו מספיק לו תירוץ זה ולכן כתב דלא הוי רה"י וכרמלית ור"ה בשורה זה אחר זה כדהוה ס"ד מעיקרא אלא דרה"י באמצע וזה מכאן וזה מכאן גם שלשון רבינו שכתב ועברה אינו מבואר כן: הרי זה ק"ו וכו'. ולמה שהקשה הרב המגיד דא"כ אפי' בר"ה כה"ג פטור י"ל דאה"כ אלא רבינו לא כתב אלא הדבר שהוא בא בק"ו שהוא נתכוין לקל ונעשה חמור ולכך כתב זה אבל ההוא דהתם הוי נתכוין חמור ונעשה חמור אלא שנעשה יותר ממחשבתו ודבר זה לא אתי בק"ו אלא מה שי"ל לזה דמה שהוקשה לו לרבינו הוא דאין הטעם כאן משום שחשב לעשות מלאכה אחת ועשה אחרת דאפי' במלאכה אחת גופה כיון שעשה יותר ממחשבתו פטור כדכתיבנא: נתכוין לעשות דבר המותר וכו'. תימא דהא כלל רבינו בריש הפ' דכ"מ שאמרנו בשבת שפטור הוא פטור אבל אסור והוא מימרא דשמואל סוף פ' האורג (דף ק"ז) כל פטורי דשבת פטור אבל אסור וכו' ודין זה מחלוקת דאביי ורבא פ' כלל גדול (דף ע"ב:) דאמרי' התם נתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר פטור לחתוך את התלוש וחתך את המחובר רבא אמר פטור אביי אמר חייב רבא אמר פטור דהא לא נתכוין לחתיכה דאיסורא אביי אמר חייב דהא קא מכוין לחתיכה דעלמא ע"כ, וא"כ כיון דאמרו פטור ראוי להיות פטור אבל אסור כפי הכלל המסור בידינו דכל פטור פטור אבל אסור. מיהו לזה י"ל דאין כלל דברי שמואל אמורים אלא בדברים השנויים במשנה וכן כתבו התוספות בריש פרק קמא (דף ג') שתירץ ר"י בשם ר' אברהם בד"ה בר מהני תלת וכו' ע"ש. אבל מכל מקום ק"ל קשה דאפילו בנתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר דבהא כ"ע מודו דפטור דכיון דלא איתכוין לחתיכה אמרו שם בגמרא (דף ע"ג) ואלא לאביי שגג בלא מתכוין היכי דמי וכו' משא"כ בשבת דנתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר פטור אבל אסור אבל נתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר חייב וכו' נתבאר משם בגמרא דנתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר פטור אבל אסור ואף ע"פ שזה נאמר בגמרא בדברי אביי בהא רבא מודה דלא פליג אלא בחיוב דנתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר אם הוא חייב אבל בנתכוין להגביה כ"ע מודו דפטור ואין בזה מחלוקת דלכ"ע פטור אבל אסור א"כ כ"ש בנתכוין לחתוך את התלוש דאיתכוין לחתיכה דהוא פטור אבל אסור ורבינו מיקל ביותר ואמר דאפי' נתכוין לחתוך את התלוש אינו חייב כלום הפך הנראה מסוגיית הגמרא כדפרישית. ועוד דלפי דברי רבינו נתכוין שתים וזרק ארבע דאיכא מחלוקת אביי ורבא דרבא אמר פטור ואביי אמר חייב וכן בסבור שהוא רה"י ונמצא רה"ר דאמר רבא פטור הכל הוא פטור לגמרי דאל"כ היקשי דבגמרא עבדי צריכותא ואמרי אי אשמעינן נתכוין לחתוך את התלוש בההוא קאמר רבא דהא לא קא מכוין לחתיכה דאיסורא וכו' ואי הך פטור בזרק ארבע הוי פטור אבל אסור הא אצטריך רבא לאשמועי' דלא הוי כחתיכה דהתם מותר לגמרי והכא פטור אבל אסור אלא ודאי הך פטור הוי נמי מותר לגמרי וכן הך דכסבור שהוא רה"י ונמצא רה"ר דהוי פטור לגמרי מזה הטעם עצמו וזה דוחק דכל הני הוו שלא כדברי כל פטור שהם האמור בגמרא ומי הכריחו לרבינו בכל זה. וע"ק דבפ"ב מה' שגגות כתב נתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר בלא כונה פטור ממלאכה מחשבת וכו' ומדכתב פטור משמע פטור אבל אסור מיהו זה אינו כלום דהכלל דמסר לנו רבינו הוא בכ"מ דה' שבת שיאמר פטור הוא פטור אבל אסור אבל התם אפשר שיהא מותר לגמרי ומ"מ פטור הוא פטור מקרבן דבדידים קא עסיק באותן ההלכות ומה לנו להודיע אם מותר וקל להבין ומ"מ קשה מה שהקשינו:

י היו לפניו שתי נרות דולקות וכו'. דברי רבינו תמוהין דבפ' ספק אכל (כריתות דף [י"ט] נ"ב) הקשו לשמואל דאמר דמתעסק פטור מהא דנתכוין ללקוט תאנים ולקט

משנה למלך

לסתום' בפ"ג דבכורות דף כ"ד שכתבו בפירוש דעוקר דבר מגידולו כלאחר יד שרי באינו מכוין אף לר"י משום דאף במכוין לא אסיר כי אם מדרבנן וא"כ יש לתמוה דאיך לא הוקשה להם מאותה סוגיא דפ' כירה דמוכח מינה דיהורש כלאחר יד אסור לר"י אף שאינו מכוין וכעת הדבר צריך אלגי תלמוד: וד"ע דאף למאן דאית ליה דר"י דאוסר דבר שאינו מכוין שהוא דוקא באיסור תורה אבל באיסורין דרבנן אף ר"י מודה דשרי באינו מכוין לא כל איסורין דרבנן שוין לענין זה דדוקא באיסור

מגדל עוז

כל המתכוין עד כיוצא בזה. ריש פ' אלו נערות (דף ל"ה) מדייקא מלאים ממלאים דר' אבין: נתכוין עד פטור. פ' ספק אכל מסכת כריתות (דף [י"ט] נ"א):

כסף משנה

ראשונה ואח"כ הדליק שניה אחריה פטור. אמר אברהם זהו שהשגתי אני אבל כל מה שבפנים שבוש הוא עכ"ל:

טו טז כל מלאכה שהיחיד יכול לעשות אותה לבדה וכו' ואם אין היחיד יכול לעשותה לבדם עד שילפרפו כו' ושיעור אחד לשניהם. בפ' המצניע (שבת צ"ב:) תנא זה יכול וזה יכול ר"מ מחייב ור' יהודה ור"ש פוטרים זה אינו יכול וזה אינו יכול ר"י ור"מ מחייבים ור"ש פוטר זה יכול וזה אינו יכול ד"ה חייב, ובגמ' (דף צ"ג) זה יכול וזה אינו יכול ד"ה חייב הי מנייהו חייב אמר רב חסדא זה שיכול דאי זה שאינו יכול מאי קא עביד א"ל רב המנונא דקא מסייע בהדיה א"ל מסייע אין בו ממש ואמרינן בתר הכי אמר מר זה יכול וזה יכול חייב איבעיא להו בעינן שיעור לזה ושיעור לזה או דילמא שיעור אחד לכולם רב חסדא ורב המנונא חד אמר שיעור לזה ושיעור לזה וחד אמר שיעור אחד לכולם אמר רב נחמן בר יצחק אף אנן נמי תנינא גבי שנכנס לבית ונעל אחד בפניו חייב נעלו שנים פטורים לא יכול אחד לנעול ונעלו שנים חייבים ואמאי ליבעי שיעור צידה לזה ושיעור צידה לזה לאו משום דאמרי' שיעור א' לכולם ופירש רש"י שיעור צידה גבי לכל א' וא' וכתבו התוס' אמר מר זה יכול וזה יכול ר' מאיר מחייב איבעיא להו וכו' תימא לר"ת דאמאי בעי לה אליבא דר"מ ומאי למבעי בזה אינו יכול וזה אינו יכול אליבא דרבי יהודה דקיימא מתניתין כוותיה ונראה דגרסא זו טעות וגרסינן זה אינו יכול וזה אינו יכול עכ"ל וזו היא גירסת רבינו:

חפר

להרוג את זה והרג את זה שהרי נעשית מלאכה שחשב לעשותה: **יא אבל** אם נתכוין להדליק ראשונה ולכבות שניה אחריה ונהפך הדבר וכבה ראשונה ואחר כך הדליק שניה אחריה פטור. כבה זו והדליק זו בנשימה אחת חייב. שאע"פ שלא הקדים ההדלקה הרי זה לא איחר אותה אלא שתיהן כאחת ולפיכך חייב וכן כל כיוצא בזה וכל העושה מלאכה במתעסק ולא נתכוין לה פטור: **יב כל** המתכוין לעשות מלאכה ונעשית ביותר על כוונתו חייב בפחות מכוונתו פטור. [א]כיצד הרי שנתכוין להוציא משא לאחריו ובא לו לפניו חייב שהרי נתכוין לשמירה פחותה ונעשית שמירה מעולה. אבל אם נתכוין להוציא לפניו ובא לו לאחריו פטור שהרי נתכוין להוציא בשמירה מעולה והוציא בשמירה פחותה וכן כל כיוצא בזה: **יג היה** חגור בסינר והשליך המשא בין בשרו וחלוקו בין שבא זה המשא שדרכו להוציאו בדרך הזאת לפניו בין שבא לאחריו חייב שכן דרכו להיות חוזר: **יד כל** המתכוין לעשות מלאכה בשבת והתחיל בה ועשה כשיעור חייב. אף על פי שלא השלים כל המלאכה שנתכוין להשלימה. כיצד הרי שנתכוין לכתוב אגרת או שטר בשבת אין אומרים לא יתחייב זה עד שישלים חפצו ויכתוב כל השטר או כל האגרת אלא משיכתוב שתי אותיות חייב. וכן אם נתכוין לארוג בגד שלם משיארוג שני חוטין חייב ואף על פי שכוונתו להשלים הבגד הואיל ועשה כשיעור בכוונה חייב וכן כל כיוצא בזה: **טו כל** [ב]מלאכה שהיחיד יכול לעשות אותה לבדו ועשו אותה שנים בשותפות בין שעשה זה מקצתה וזה מקצתה

מגיד משנה

יא אבל אם נתכוין וכו'. באותה ברייתא שם: כבה זו והדליק זו וכו'. ברייתא (שם [ע"ב] צ"א): וכל העושה מלאכה במתעסק ולא נתכוין לה פטור. זה מימרא שם, (שבת צ"ב:) ובכמה מקומות:

יב כל המתכוין לעשות מלאכה ונעשית ביותר על כוונתו חייב פחות מכוונתו פטור. פ' המצניע מבואר. ובהשגות אמר אברהם אין לשונו יפה בזה אבל היה לו לומר המתכוין לעשות מלאכה מעולה ועשאה פחותה פטור אבל פחות מכוונתו אינו פטור שהרי אם כתב שם משמעון חייב והוא פחות מכוונתו אלא שלא קלקל מעשיו, עד כאן. ואני רואה בכאן חסן להשיג שדקדוק לשון רבינו באמרו ונעשית הוא שלא נעשית בדרך כוונתו אלא בשנוי. וכשהשנוי הוא יותר על הכונה חייב וכשהוא פחות פטור. ושם משמעון לא נשתנית מחשבתו כלל אלא שלא נגמרה ולא היה לו אפשר לכתוב שמעון אם לא יכתוב שם תחלה וכ"ש שכבר ביאר רבינו כל זה בביאור שהזכיר בדינים:

כיצד הרי שנתכוין להוציא וכו'. זה שם במשנה ומפורשת בגמרא:

יג היה חגור בסינר והשליך וכו'. זה מבואר במשנה (שם דף צ"ב:) באמת אמרו וכו' שכן ראוי להיות חוזר. ופירש"י ז"ל שאם נתן לו דבר להוציא ובא לו לצד אחר חייב שדרכו להיות חוזר סביבותיו ומתחלה ידע שסופו להתהפך ע"כ:

יד כל המתכוין לעשות מלאכה וכו'. זה מבואר בהרבה מקומות בשבת ומהם פ' המצניע בגמ' (שם צ"ב):

טו וכן כל מלאכה שהיחיד יכול לעשותה וכו'. מפורש במשנה וברייתא בהמצניע (שבת דף צ"ב צ"ג). ומ"ש כגון שעקר החפץ מרשות זה וכו'. מבואר במשנה בפ"ק:

ואם

[א] סמ"ג לאוין סה: [ב] טור סימן שטו סמ"ג לאוין סה:

משנה למלך

באיסור דרבנן דאין איסורין שלנו מן התורה בשום מקום אז הוא דאמרינן דכל שאינו מכוין שרי אף לר"י אבל באיסורין דרבנן דבמקום אחר איסור זה כדמותו אסור מן התורה אף שבמקום זה אינו אסור כי אם מדרבנן מכל מקום אף שאינו מכוין אסור לר"י משום דכל דתקון כעין דאורייתא תקון כ"כ התוס' פ"ג דבכורות דף כ"ד (א"ה וכ"כ הרשב"א בחדושיו למס' שבת פ' כירה דף מ"ז יע"ש): ודע דאף למ"ד דר"י דאוסר שהוא אף באיסורין דרבנן מ"מ היכא דאיכא מגוה שרי כיון דאיכא פרתי דהיינו דליכא איסור תורה וגם אינו מכוין כ"כ התוס' פ"ק דכתובות דף ה' ובפ"ג דבכורות דף כ"ד כתבו דיש לחלק בין במקום מצוה למקום שאין מצוה יע"ש (א"ה ועיין עוד בדברי ה"ה בפ"י מס' טומאת צרעת):

לחם משנה

ולקט ענבים ענבים ולקט תאנים שחורות ולקט לבנות דמשמע דבחד מינא כ"ע מודו דחייב ותירצו כגון שאבד מלקט מלבו ובמסקנא (דף [כ'] צ"ב) אמר רבא ליקדם איכא בינייהו והא תניא היו לפניו שתי נרות דולקות (ארוכות) ונתכוין לכבות זו וכבה את זו להדליק את זו והדליק את זו חייב להדליק ולכבות וכבה והדליק בנשימה אחת חייב ע"כ. משמע מכאן דלשמואל דקאמר מתעסק פטור אפי' בחד מינא פטור היכא דנתכוין ללקוט תאנה זו ולקט תאנה זו ומה שאמר במתני' נתכוין ללקוט תאנים ולקט ענבים היינו ליקדם כדקאמר שהיה בדעתו ללקוט שניהם ונהפך לו הדבר שבדעתו ללקוט תאנים תחלה ולקט ענבים תחלה וכו' דוקא דהוו שני מינים פטור אבל מין א' חייב אבל באינו ליקדם אלא נתכוין ללקוט תאנה זו ולקט אחרת פטור וזה פשוט ומוכרח בהך סוגיא וא"כ איך כתב רבינו דנתכוין לכבות את זו וכבה את זו להדליק זו כו' דחייב הא למה"ד למי שנתכוין ללקוט תאנה זו ולקט תאנה אחרת הא בין בדין ההדלקה ובין נתכוין ללקוט תאנה זו שהביא לדמיון משמע מן הסוגיא הנזכרת דפטור כדכתיבנא ואע"ג שלשון הברייתא קאמרה גבי נרות היו לפניו שתי נרות (ארוכות) ונתכוין לכבות את זו וכבה את זו וכו' חייב משמע פשט הדברים כדברי רבינו לפי גרסתו דגורם חייב הפך גירסת רש"י שגורס שם פטור וא"כ י"ל דכתב כן לפי גירסתו, זה אינו דע"כ אפי' לפי גירסתו מוכרחים אנו לומר דמה שאמרה הברייתא נתכוין לכבות וכו' היינו להקדים כמו במתניתין שהיה בדעתו לכבות זו אחר זו ונהפך לו הדבר דאל"כ תקשי לשמואל דאמר דמתעסק פטור ולדבריו הראב"ד ז"ל בהשגות והשיג על רבינו כן וצריך ליישב על כל פנים דעת רבינו: עוד ק' קצת הדמיון שהביא מנתכוין להרוג את זה והרג את זה חייב דמה דמיון הוא זה אפילו שמתעסק יהיה פטור שם ראוי להיות חייב כדאמרו שם בגמרא גבי מילת התינוקות הואיל ומקלקל בחבורה חייב מתעסק בחבורה חייב. מיהו לזה י"ל דרבינו פסק בפ' זה דמקלקל בחבורה פטור שכתב כל המקלקלין פטורין ואוקימנא בגמרא מתני' כמ"ד מקלקל בחבורה פטור ועוד דלא כתב כן רבינו לומר דכי היכי דהתם חייב הכא נמי חייב אלא דכי היכי דהתם נעשה מה שחשב ה"נ נעשה מה שחשב אבל לקושיא הא' צ"ע: ונ"ל לתרץ דרבינו הוקשה לו מה שהוקשה לתוס' בפ' כלל גדול (דף ע"ב:) על ההיא דנתכוין להתוך את התלוש וחתך את המחובר דרבא אמר פטור משום דלא איכוון לחתיכה דאיסורא ואביי אמר חייב משמע דלכ"ע מיהו היכא דנתכוין לחתיכה דאיסורא כגון לחתוך מחובר זה וחתך אחר פטור ותירצו הכא איירי כגון שנתכוין לחתוך איזה דבר כסבור שהוא תלוש ונמצא מחובר ורבינו לא רצה לתרץ כך דמשמע ליה דפליגי אביי ורבא על שמואל ופסק כוותיה ולדידהו ברייתא דהיו לפניו שתי נרות דולקות וכו' דקאמר שם חייב אין פירושה ליקדים כמו שהוא לשמואל אלא כפשטה היא דחייב דכיון דנתכוין לדבר איסור חייב וכן מתני' דנתכוין ללקוט ענבים ולקט תאנים וכו' כפשטה הוא ואע"ג דרבא הירך שם ליקדים אליבא דשמואל הירך ולית לה ס"ל דאיהו גופי' אקשי לעיל לרב נחמן על הא דשמואל מההוא דתינוקות וא"כ כולה סוגיא דבפ' ספק אכל דמתאמרא אליבא דשמואל לא נקטינן כוותיה. עוד הקשו שם התוס' מרבא גופיה דקאמר נתכוין לזרוק ארבע וזרק ח' פטור והא התם נתכוין לזריקה דאיסורא ופטור. וקושיא זו איתא לדעת רבינו דהוא פסק כאן דנתכוין ללקוט תאנה זו ולקט מזו חייב ובפי"ג כתב נתכוין לזרוק ד' וזרק ח' פטור ויש לתרץ לדעת רבינו דשאני היכא דנתכוין ללקוט מחובר זה ולקט זה אז חייב דפעולה הלקיטה היא אחת והרי נעשית אלא שהיא בנושאים מחולקים אבל נתכוין לזרוק ארבע וזרק ח' נעשית פעולה מחולקת דהוא היה רוצה לזרוק ד' והיתה הזריקה ח' היא מחלוקת לגמרי ולכך פטור והבן זה. וכ"ת כיון דרבינו אינו מפרש הברייתא דהקדימה דין זה של הקדימה מנין יצא לו דהיכא דנהפך הדבר פטור גבי תאנים שחורות ולבנות וי"ל מגופה דברייתא דאמר להדליק ולכבות וכבה והדליק בנשימה אחת חייב משמע הא בשתי נשימות פטור וה"ה לשחורות ולבנות דהוי כמו הדלקה וכבוי. ומה שאמר אבל אם נתכוין להדליק ראשונה וכו' פשוט הוא דלא איירי בגוונא דלעיל דהיינו שתי נרות דולקות או כבויות אלא כאן איירי בחד דלוק וחד כבוי ולא הוצרך רבינו לפרש ואע"פ דלשון אבל משמע דאיירי על חלוקה קמייתא. והראב"ד בהשגות איקן החלוקה זו שכתב נר א' דלוק ונר א' כבוי וכתב שמה שכתוב בפנים שיבוש, ונראה שטעמו משום מ"ש שנראה דאיירי בגוונא דחלוקה קמייתא ומ"מ אני לגירסת ספרינו שפיר דדבר ברור כמ"ש, כנ"ל לפרש לשון רבינו ודבריו אין בהם נפתל ועקש. איברא דהרב המגיד כתב ועיקר הפי' הוא נתכוין להתוך איזה דבר כסבור שהוא תלוש נראה דמשמע דס"ל דרבינו מפ' כפי' התוספות ולא ס"ל דפליגי אביי ורבא עליה דשמואל כדכתבתי. ומ"מ אני אומר דהדבר מוכרח כמ"ש אלא שהרב המגיד לא כתב אלא עיקר הפירוש הוא זה ואע"פ שאין דעת רבינו כן מ"מ לענין הדין יש לסמוך על זה אבל אין כונתו לומר שרבינו יסבור כן:

יא אבל אם נתכוין להדליק ראשונה וכו' פטור וכו'. כלומר היו לפניו שתי נרות אחת דלוקה ואחת כבויה וכוונתו לכבות את הדלוקה ולהדליק את הכבויה וכל אחת מהן יקרא ראשונה בערך הפעולה תתחיל ממנה ואם יתחיל מלאכת הכבוי מהדלקה אז תקרא היא ראשונה ואם תתחיל מלאכת הדלקה מהכבויה אז תקרא היא ראשונה:

יב אבל אם נתכוין להוציא לפניו ובא לו לאחריו פטור וכו'. ה"ה דלאחריו ובא לו לאחריו פטור כדקאמר רב אשי בפ' המצניע (דף צ"ב:) ורבינו לא חייש להביא דבכר אמר שם רב אשי דלא מבעיא קאמר והוא פשוט יותר:

ואם

מגדל עוז

כל המתכוין עד אחר שלאיו. פ' המצניע (דף צ"ב): כל המתכוין עד ב' אותיות חייב. פ' הבונה (דף ק"ג): וכן אם נתכוין עד כיוצא בזה. פ' האורג (דף ק"ה). כל' מלאכה עד כיוצא בזה פ' המצניע (דף צ"ב)

מקצתה כגון שעקר זה החפץ מרשות זו והניחו השני ברשות אחרת בין שעשו אותה שניהם כאחד מתחלה ועד סוף כגון שאחזו שניהם בקולמוס וכתבו או אחזו ככר והוציאוהו מרשות לרשות הרי אלו [ו] פטורין: **טז** ואם אין אחד מהן יכול לעשותה לבדו עד שיצטרפו כגון שנים שאחזו קורה והוציאוהו לרשות הרבים הואיל ואין כח באחד מהן לעשותה לבדו ועשו אותה בשותפות מתחלה ועד סוף שניהן חייבין ושיעור אחד לשניהן. היה כח באחד להוציא קורה זו לבדו והשני אינו יכול להוציאה לבדו ונשתתפו שניהם והוציאוה. זה הראשון שיכול חייב והשני מסייע הוא ומסייע אינו חייב כלום וכן כל כיוצא בזה: **יז** כל [א]המקלקלין פטורין. כיצד הרי שחבל [ז] בחבירו או בבהמה דרך השחתה וכן אם קרע בגדים או שרפן או שבר כלים דרך השחתה הרי זה פטור. חפר גומא ואינו צריך אלא לעפרה הרי זה מקלקל ופטור אע"פ שעשה מלאכה הואיל וכוונתו לקלקל פטור: **יח** כל המקלקל על מנת לתקן חייב. כיצד הרי שסתר כדי לבנות במקומו [ב]או שמחק כדי לכתוב במקום שמחק או שחפר גומא כדי לבנות בתוכה יסודות וכל כיוצא בזה חייב ושיעורן כשיעור המתקן: **יט** כל העושה מלאכה בשבת מקצתה בשוגג ומקצתה בזדון בין שהזיד ולבסוף שגג בין ששגג ולבסוף הזיד פטור עד שיעשה שיעור המלאכה כולה מתחלה ועד סוף בזדון ואחר כך יהיה חייב כרת. ואם יהיה בעדים והתראה חייב סקילה. או שיעשה שיעור מלאכה כולה בשגגה מתחלה ועד סוף ואחר כך יהיה חייב חטאת קבועה:

פרק שני

א דחויה [ג]היא שבת אצל סכנת נפשות כשאר כל המצות. לפיכך חולה שיש בו סכנה עושין לו כל צרכיו בשבת [א] על פי רופא אומן [ב] של אותו מקום. ספק שהוא צריך לחלל עליו את השבת ספק שאינו צריך. וכן אם אמר רופא לחלל עליו את השבת ורופא אחר אומר אינו צריך מחללין עליו את השבת שספק נפשות דוחה את השבת: **ב** אמדוהו [ד]ביום השבת שהוא צריך לכך וכן לשמנה ימים אין אומרים נמתין עד הערב כדי שלא להלל עליו שתי שבתות אלא מתחילין מהיום שהוא שבת ומחללין עליו אפילו מאה שבתות כל זמן שהוא צריך ויש בו סכנה או ספק סכנה מחללין. ומדליקין לו את הנר ומכבין מלפניו את הנר ושוחטין לו ואופין ומבשלין ומחמין לו חמין בין להשקותו בין לרחיצת גופו. כללו של דבר שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך להן: **ג** כשעושים דברים האלו אין עושין אותן לא ע"י נכרים ולא ע"י קטנים ולא ע"י עבדים ולא ע"י נשים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם. אלא על ידי [ג] גדולי ישראל והכמיהם. ואסור להתמהמה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה שנאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם

א טור שם סי' שמ סמ"ג לאוין שם: ב טור וסמג שם: ג טור סימן שכח שכט סמ"ג לאוין שם: ד טור סימן שכח סמ"ג לאוין שם:

מגיד משנה

טז ואם אין אחד מהם יכול לעשותה כו'. שם משנה (שם בהמצניע צ"ב:) ודלא כר"ש. ומ"ש ושיעור אחד לשניהם. הוא בגמ' (שם צ"ג:): **היה כח באחד** להוציא קורה זו לבדו וכו'. בגמרא (שם צ"ב:) בביאור:

יז כל המקלקלין פטורים כיצד הרי שחבל בחבירו וכו'. משנה פ' האורג (דף ק"ה) ופי' בשחבל וקרע שלא בחמתו הא בחמתו חייב לדעת רבינו כמו שיתבאר פ' שמיני ועשירי ואחד עשר ושנים עשר: **חפר גומא** ואינו צריך אלא לעפרה וכו'. מימרא פ' כלל גדול (שם ע"ג:) ומעם הקלקול הוא לר' יהודה כדאיתא התם. ואפי' לר' יהודה דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב ה"מ מתקן האי מקלקל הוא ע"כ. ומשאן שאם היתה הגומא במקום שאין בו קלקול אע"פ שאינו צריך לה חייב עליה לדעת רבינו ז"ל שפסק כר"י וזה פשוט:

יח כל המקלקלין על מנת לתקן וכו'. זה משנה בהאורג (שם ק"ה:) והמקלקל על מנת לתקן שיעורו כמתקן ע"כ:

יט כל העושה מלאכה בשבת וכו'. משנה בהזורק בשבת (דף ק"ב):

פ"ב א דחויה היא שבת אצל סכנת נפשות וכו'. במשנה פ' אחרון דיומא (דף פ"ג) כל ספק נפשות דוחה שבת: **ספק** שהוא צריך לחלל עליו את השבת ספק אינו צריך וכן אם אמר רופא וכו'. כבר יתבאר זה בגמ' שם. והיכא שהרופאים יותר משנים ונחלקו יתבאר פ"ב מהלכות שביתת עשור:

ב אמדוהו ביום השבת וכו'. מפורש בגמ' (שם פ"ד:) מימרא על המשנה: **מדליקין** וכו'. כל זה מבואר, ופרטי המלאכות שהזכיר הדלקת הנר פרק מפנין (שבת דף קכ"ח:) גבי חיה: **מכבין** הנר. פ' ב"מ (שם כ"ט:): **שוחטין** ואופין ומבשלין. פ"ק דחולין (דף ט"ו:): **ומחממין** לו חמין וכו'. ברייתא פ' אחרון דיומא (דף פ"ד:) מחממין לו חמין בין להשקותו בין להברותו:

ג כשעושין דברים וכו'. ברייתא שם וגיר' ההלכות והגאונים ואין עושין דברים הללו לא ע"י נכרים ולא ע"י קטנים אלא בגדולי ישראל ואין אומרים לעשות דברים הללו לא ע"י נשים ולא ע"י נכרים מפני שמצטרפין לדעת אחרת. ומה שכתב רבינו כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם נראה שהוא פירוש למה שאמרו מפני שמצטרפין לדעת אחרת ואע"פ שכלל רבינו עמהם קטנים ונכרים אין הטעם הזה אלא לנשים ועבדים:

ואסור להתמהמה וכו'. מבואר שם. ובירושלמי הזריז הרי זה משובח והשואל הרי זה שופך

כסף משנה

יז חפר גומא וכו'. כתב הרמ"ך הל"ל ה"מ בבית אבל בשדה חייב דהא פסק כר' יהודה דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עכ"ל. וי"ל שלא הוצרך רבינו לפרש כן דמתוך דבריו משמע וכמה שכתב הרב המגיד:

פרק ב א דחויה היא שבת וכו'. בפרק כיצד צולין (פסחים פ') איפליגו תנאי טומאה אם דחויה היא בציבור או הותרה ופירש"י דחויה אע"ג דאכשר רחמנא למיתי בטומאה לאו היתר גמור הוא אלא היכא דלא משתכחי טהורים וכיון דלאו היתר גמור הוא בעיא ציץ לרצויי. ומשמע בגמרא דהלכה כמ"ד דחויה היא וכן פסק רבינו בפ"ד מהל' ביאת המקדש ומשמע דכי היכי דאיפליגו בטומאה ה"נ איפליגו בשבת לגבי חולה אם היא דחויה או הותרה וקי"ל כמ"ד דחויה וכ"כ הרשב"א והר"ן שהשבת דחויה היא אצל חולה ולא הותרה:

ג כשעושים דברים האלו אין עושין אותם לא ע"י נכרים ולא ע"י קטנים וכו'. גירסת רבינו בברייתא עבדים במקום נכרים לדעת רבינו שפירש מפני שמצטרפים לדעת

לחם משנה

טז ואם אין א' מהן יכול לעשותה לבדו וכו'. פסק כר' יהודה דפ' המצניע (דף צ"ג) ודלא כר"ש דבגמרא אמרי' שם לר"מ תלתא מיעוטי כתיבי נפש תחטא אחת תחטא בעשותה תחטא חד למעוטי זה עוקר וזה מניח וחד למעוטי זה יכול וזה יכול [וחד למעוטי זה אינו יכול וזה אינו יכול ור"י חד למעוטי זה עוקר וזה מניח וחד למעוטי זה יכול וזה יכול] וחד למעוטי יחיד שעשאה בהוראת ב"ד ור"ש יחיד שעשאה בהוראת ב"ד חייב ע"כ. וק' דכיון דרבינו פסק כר"י ה"ל למפסק דיחיד שעשאה בהוראת ב"ד פטור והוא פסק בפי"ג מה' שגגות דיחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב שכתב שם וכן אם הורו ועשו מיעוט הקהל על פיהם ונודע השגגה הרי ב"ד פטורים ואלו המיעוט שעשו חייבים וכל אחד ואחד מביא חטאתו ע"כ. נראה דפסק דחייב כחכמים דפליגי עליה דר' יהודה בריש הוריות וא"כ איך פסק כאן כר' יהודה דהא אי לרבי יהודה הוה ס"ל חייב לא מיתוקם סברתיה כלל דאיכו מוקי חד למעוטי יחיד שעשאה בהוראת ב"ד. וצ"ל לתרץ זה עם קושיא אחרת דאיכא בפשטא דשמעתתא דמאי קאמר בגמרא איכא תלתא מיעוטי חד לעוקר ומניח וחד לזה יכול וזה יכול וחד ליחיד שעשאה בהוראת ב"ד לימא דלר' יהודה לא הוי אלא תרי מיעוטי חד לזה יכול וזה יכול וחד לזה עוקר וזה מניח וכדקאמר שם לר"מ דתרי מיעוטי הוו ונימא דר' יהודה אית ליה דיחיד שעשאה בהוראת ב"ד חייב. ולתרץ קושיא זו אומר דודאי אצטריכו בגמרא למימר הכי משום דברים הוריות (דף ב') אמרינן דר' יהודה אית ליה דיחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור דאמרו שם על מתני' אמר רב יהודה אמר שמואל זו דברי רבי יהודה אבל חכמים אומרים יחיד שעשאה בהוראת ב"ד חייב מאי רבי יהודה דתניא וכו' ולהכי איצריכו בגמרא לומר דלר' יהודה תלתא מיעוטי הוו אבל אי לא הוה משכח תלמודא דלר' יהודה אית ליה פטור הוה מצי למימר לדידיה דתרי מיעוטי הוו כדקאמר לר"מ. ורבינו ראה לפסוק כאן כר' יהודה בהא דזה אינו יכול וזה אינו יכול משום דר"מ מסייע ליה אבל בהא דיחיד שעשאה בהוראת ב"ד

הגהות מיימוניות

[ו] כר' יהודה ודלא כר"מ דמחייב אפי' זה יכול וזה יכול ודלא כר"ש דפטר אפי' זה אינו יכול וזה אינו יכול דכרבי יהודה סתמא דמתני': [ז] תני ר' אבהו קמיה דר"י כל המקלקלים פטורין חוץ מחובל ומבעיר א"ל פוק תני לברא חובל ומבעיר אינה משנה כו' אלא כסתם משנה דתנן כל המקלקלים פטורין ומוקי בגמרא ההיא דר' אבהו כר"ש ע"כ:

[א] בפ' השואל תני ר"ש ב"ג אומר תינוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת בפ' בתרא דיומא מוכחא מקראי ע"כ: [ב] והשיב ר"י שכל בני אדם השובים בקיאין במקצת וספק נפשית להקל: [ג] הנשאל הרי זה מגונה והשואל הרי זה שופך דמים:

מגדל עוז

כל המקלקלין עד הרי זה פטור. פרק ר' אליעזר דאורג (דף ק"ו): חפר גומא עד פטור. פרק כלל גדול (דף ע"ג): כל המקלקלין עד סוף הפרק. פ' ר"א דאורג (דף ק"ו):

פ"ב דחויה עד דוחה את השבת. שבת פ' ח' שרצים (דף ק"ט) ופ' בתרא דיומא (דף פ"ד) ופ' אין מעמידין (דף כ"ח) ובכמה מקומות בתלמוד הלכה מרווחת: אמדוהו ביום עד שהוא שבת. פ' מפנין (דף קכ"ט) ופרק בתרא דיומא (דף פ"ד): מחללין עד סכנה. פרק ב"מ (דף כ"ט ל'): ומחללין עד צריך לכך. פ' בתרא דיומא (דף פ"ד): כשעושין עד והכמיהם. פרק לפני אידיהן (דף י"ב) ופ' בתרא דיומא: ואסור עד בהם. פ' ב"מ (דף כ"ט):

בהם ולא שימות בהם. הא למדת שאין משפטי התורה נקמה בעולם אלא רחמים וחסד ושלום בעולם. ואלו האפיקורוסים שאומרים שזה חילול שבת ואסור עליהן הכתוב אומר גם אני נתתי לכם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם: **ד** החושש [א]בעיניו והוא שיהיה בשתיהם או באחת מהם ציר או שהיו דמעות שותתות מהן מרוב הכאב או שהיה דם שותת מהן או שהיה בהן קדחת וכיוצא בחלאים אלו הרי זה בכלל חולים שיש בהן סכנה ומחללין עליו את השבת ועושין לו כל צרכי רפואה: **ה** וכן אם יש מכה בחלל גופו מן השפה ולפנים בין בפיו בין במעיו בין בכבדו ומחולו או בשאר מקומות כל שיש בחללו הרי זה חולה שיש בו סכנה ואינו צריך אומד שחוליו כבד הוא לפיכך מחללין עליו את השבת מיד בלא אמידה. ומכה שהיא בגב [ד] היד וגב הרגל הרי היא כמכה של חלל ואינה צריכה אומד ומחללין עליה את השבת. והחום שמסמר את הבשר כמכה של חלל דמי ומחללין עליו את השבת וכן כל חולי שהרופאים אומרין שזה יש בו סכנה אע"פ שהוא בעור הבשר מבחוץ מחללין עליו את השבת על פיהם: **ו** הבולע נימא של מים מחמין לו חמין בשבת ועושין לו כל צרכי רפואה מפני שהיא סכנת נפשות. וכן מי שנשכו כלב שוטה או אחד מזוחלי העפר שממיתין אפילו היו ספק ממיתין ספק אין ממיתין עושין לו כל צרכי רפואה להצילו: **ז** חולה שאמדוהו רופאים להביא לו גרוגרת אחת ורצו עשרה בני אדם והביאו לו עשר גרוגרות בבת אחת כולן פטורין מכלום. ואפילו הביאו בזה אחר זה ואפילו הבריא בראשונה שהרי כולם ברשות הביאו: **ח** חולה [ב]שהיה צריך לשתי גרוגרות ולא מצאו אלא שתי גרוגרות בשני עוקצין ושלש גרוגרות בעוקץ אחד כורתין העוקץ שיש בו שלש אף על פי שאין צריכין אלא לשתים כדי שלא ירבו בבצירה אלא יכרתו עוקץ אחד ולא יכרתו שנים וכן כל כיוצא בזה: **ט** המבשל [ג]לחולה בשבת ואכל החולה והותיר אסור לבריא לאכול מן המותר גזרה שמא ירבה בשבילו. אבל השוחט לחולה בשבת מותר [ה] לבריא לאכול ממנו בשר חי שאין בדבר תוספת כדי שנגזור שמא ירבה בשבילו וכן כל כיוצא בזה: **י** חולה [ד]שאין בו סכנה עושין לו כל צרכיו על ידי נכרי. כיצד אומרין [ו] לנכרי לעשות לו והוא עושה לבשל לו ולאפות ולהביא רפואה מרשות

א טור א"ח סימן שכח סמ"ג לאוין סה : ב טור א"ח סי' שכח סמ"ג לאוין סה : ג טור סי' שיח סמ"ג לאוין סה : ד טור סי' שכח :

כסף משנה

לדעת אחרת היינו שלא תהא שבת קלה בעיניהם ה"ט שייך בנשים ועבדים ולא בנכרים וקטנים כמ"ש הר' המגיד משום דקטנים כשיגדלו ילמדו וידעו חומר שבת ואיסורו וטעמא דאין עושין ע"י נכרים וקטנים שמא יאמרו הרואים בקושי התירו פקוח נפש ואין מהירים אותו לכתחלה ע"י המחוייבים במצות דילמא יבא הדבר שכשלא ימצאו נכרי או קטנים לא ירצו לחלל שבת ע"י גדולי ישראל.

ודלא כהר"ן שכתב שהטעם שכתב רבינו שלא תהא שבת קלה בעיניהם קאי גם לקטנים דא"כ יקשה אמאי פליגינהו תנא דברייתא בתרתי ונקט קטנים בהדי נכרים ואיכא למידק בדברי רבינו שכתב שאין עושין דברים הללו אלא על ידי גדולי ישראל וחכמיהם דמשמע ע"י שאר ישראלים לא וקשה דהא לא מיעטה הברייתא אלא קטנים ונשים ועבדים דוקא לכך נ"ל דגדולי ישראל וחכמיהם דנקט רבינו גדולים למעט קטנים ישראל למעוטי נכרים וחכמיהם למעוטי נשים דדעתן קלה:

כתב הרמ"ך שזה הטעם שנתן בע"י נכרים שלא תהא שבת קלה בעיניהם וכי אין שבת קלה לנכרים ולדבריו חכם אחד יכול לצוות לנכרים שיעשה והטעם הברור בעבור שאינם זריזים ואתו לאפשע עכ"ל. ובמה שביארתי דברי רבינו אין מקום לתמיהתו:

ח חולה שהיה וכו'. כתב הר"ן בפ"ב דביצה דפשיטא לן דשתים בעוקץ אחד ושלש בעוקץ אחד שתים מייתינן שלש לא מייתינן דלרבויי בשיעורא אסור וכ"כ הרשב"א בפ"ק דחולין וכ"כ הרא"ש בתשובה:

י חולה שאין בו סכנה וכו'. כתב הטור כל צרכי חולה בדבר שאין בו סכנה הוא לא יעשה אבל אומר לנכרי ועושה כיון שאין בו סכנת הגוף אפי' יש בו סכנת אבר אין מחללין עליו באיסור דאורייתא אבל מחללין באיסור דרבנן אע"ג דעביד מעשה אבל בחולי

מגיד משנה

שופך דמים: ומ"ש שנאמר אשר יעשה וכו'. שם מימרא דשמואל ומסקנא דגמרא שם דמהתם ילפינן לה: הא למדת שאין וכו'. דברי רבינו ז"ל:

ד החושש בעיניו והוא וכו'. מימרא בע"ז פרק אין מעמידין (דף כ"ח:) ופרטי החליים שכתב שם בגמרא ואמרינן התם לאפוקי סוף אוכלא ופלוחי עינא דאין מחללין. וטעם החלול בחליים האחרים משום דשורייני דעינא בליבא תלו כדאיתא התם:

ה וכן מי שיש לו מכה בחלל וכו'. ומכה שהיא בגב היד וגב הרגל. הכל מבואר שם (דף כ"ח) מימרות פסוקות. ובהלכות הובאו פ' ח' שרצים ובחדושי הרשב"א ז"ל פי' מכה של חלל שנתקלקל אחד מן האברים הפנימים מחמת מכה שיש בו או מחמת בועה שנעשית בו אבל מיחושים אינן נקראין מכה ואין מחללין עליהם את השבת אלא א"כ הוא מיחוש שיש בו מכה. מורי הרב נר"ו. וכתב הרמב"ן ז"ל פי' מכה של חלל דקא אמרינן אינה צריכה אומד לומר שאפי' אין שם בקיאים והחולה נמי אינו אומר כלום עושים לו כל שרגילין לעשות לו ממאכלים ורפואות ומחללין שבת ואין נשאלין כלל. אבל כשיודעין ורגילים באותו חולי שהוא ממתין ואין צריך חלול ודאי אסור לעשות לו וכ"ש בחולה או ברופא אומרין אינו צריך דאין מחללין אע"פ שהיא מכה של חלל הא במכה שאינה של חלל נשאלים בבקי או בחולה ואין מחללין עד שיאמר אחד מהם צריך הוא לחלול זה או שנעשה אצל אחד מהם ספק נפשות עכ"ל: וכן כל חולי שהרופאים אומרין וכו'. זה פשוט ביומא (דף פ"ב) ובכמה מקומות:

ו הבולע נימא של מים מחממין לו וכו'. פרק קמא דע"ז (דף י"ב:) ופירש"י ז"ל נימא עלוקה: וכן מי שנשכו כלב שוטה או אחד מזוחלי וכו'. מפורש בגמ' פ' אחרון דיומא (דף פ"ד) שנשיכת הכלב השוטה ממיתה. ושאר זוחלין פ' כל כתבי (שבת דף קכ"א):

ז חולה שאמדוהו רופאים להביא לו גרוגרת אחת ורצו עשרה בני אדם. מימרא פ' ר' ישמעאל במנחות (דף ס"ד):

ח חולה שהיה צריך לשתי גרוגרות ולא מצאו אלא שתי גרוגרות בשני עוקצים ושלש גרוגרות וכו'. שם בעיא דאפשיטא:

ט המבשל לחולה בשבת ואכל החולה והותיר אסור לבריא לאכול מן וכו'. פסק הלכה בגמ' פ"ק דחולין (דף ט"ו:) ומ"מ הסכימו המפרשים ז"ל שלמוצאי שבת מותר לבריא לאלתר ואין צריך להמתין בכדי שיעשו ודברי רבינו ז"ל אינן אלא בשבת עצמו ופשוט הוא: אבל השוחט לחולה בשבת מותר לבריא לאכול ממנו בשר חי וכו'. גם זה שם פסק הלכה אמר רב דימי הלכתא השוחט לחולה בשבת מותר לבריא באומצא מ"מ כיון דא"ש לכזית בשר בלא שחיטה כי קא שחיט אדעתא דחולה קא שחיט: ובהשגות אמר אברהם והוא שיהיה לו חולה מבעוד יום ע"כ. באור דבריו דאי לאו הכי אסור משום מוקצה וכבר נזכר כן שם בגמ' למעלה מזה. ומ"מ עיקר הדבר דלדידן דקי"ל כר"ש אין מוקצה בשבת אלא מוקצה מחמת איסור שדחה בידים כגון נר שהדליקו באותה שבת אבל אם לא דחאו בידים כגון בכאן מותר ואע"פ שהבהמה היתה מוקצה מחמת איסור שחיטה לא דחאה הוא בידים וזה דעת הרב ר' יונה ז"ל וזהו שלא הזכיר רב דימי כן וכ"כ מן ההלכות שלא הביאו אלא מימרא דרב דימי בלבד. ודעת קצת המפרשים כדברי הר"א ז"ל:

י חולה שאין בו סכנה עושין לו כל צרכיו ע"י נכרי כיצד אומרין וכו'. מימרא פ' מפנין (שבת דף קכ"ט) ופירוש דוקא בדבר שיש בו ממנו חולי לכל גופו של אדם כגון חיה ל' יום וכגון לכחול העין בסוף האוכלא שהוא נופל למשכב או מצטער וחולה ממנו אבל חושש והוא מתחזק והולך כבריא אין מתירין לו אפילו שבות דדבריהם ואפילו ע"י נכרי ולא עוד אלא דברים שאין בהם מלאכה ולא כלום בעולם גזרו משום שחיקת סממנין ע"כ כתב הרשב"א ז"ל בשם הרמב"ן ז"ל ודברים ברורים הם יתבארו בדברי רבינו פ' כ"א: וכן

לחם משנה

ב"ד פסק דחייב כחכמים משום דאמרו שם בהוריות א דברי ר' יהודה אבל חכמים אומרים וכו' ומדקאמר לשון אבל משמע דהיינו כחכמים וכן דקדקו התוספות הרבה פעמים בגמרא ומפני כן פסק דחייב והשתא משנינן דתרי מיעוטי כתיבי חד לזה יכול וזה יכול וחד לעוקר ומניח והא דלא משני גמרא הכי הוא משום דמשכח לר' יהודה דאמר בהדיא פטור כדכתיבנא אבל לדידן דקי"ל דלא כרבי יהודה אלא כחכמים לא משנינן הכי:

פרק ב י חולה שאין בו סכנה וכו'. כתב ה"ה בשם הרמב"ן דדוקא בדבר שיש בו ממנו חולי לכל גופו של אדם כגון חיה ל' יום וכגון לכחול העין בסוף האוכלא וכו'. משמע מדבריו דאפי' באבר אחד היכא דכולל הגוף דנפל למשכב אז מותר שבות אבל אם אינו כולל כל הגוף ואין בו סכנה אפי' שבות ע"י נכרי אסור שכן נראה מלשונו שכתב אפי' שבות מדבריהם ואפי' ע"י נכרי ואם כונתו זאת קשה דהרי כתב ודברים ברורים הם ויתבארו בדברי רבינו בפ' כ"א משמע דרבינו סבירא ליה הכי ולמטה כתב בסברתו ז"ל אבל באבר אחד כיון שאין בו סכנה לא הותר לישראל אפי' שבות גמור וזה ודאי דאינו כולל הגוף דאי כולל כל הגוף אפי' שבות ע"י ישראל מותר כמ"ש כאן וכגון לכחול את העין וכו' אלא ודאי דאינו כולל וא"כ אמאי מותר כחול ע"י נכרי דאפי' שבות לא הותר לנכרי כמו שנתבאר כאן לכך יש לפרש דמאי דקאמר הכא דאפי' ע"י נכרי

מגדל עוז

הא למדת עד ושלום בעולם. פ' ב"מ (דף כ"ח) ובירושלמי: ואלו עד יחיו בהם. פרק ב"מ: החושש עד בלא אמירה. פרק אין מעמידין: ומכה שהיא בגב היד עד על פיהם. פרק אין מעמידין ופ' שמונה שרצים: הבולע עד נפשות. פ"ק דע"ז (דף י"ב): וכן מי עד להצילו. פרק בתרא דיומא (דף פ"ד): חולה עד כיוצא בזה. מסכת מנחות פ' ר' ישמעאל (דף ס"ד): המבשל עד כיוצא בזה. פ"ק דחולין (דף ט"ו) ופ' מרובה (דף ע"א) וכה' ר"י אלפס ריש פרק כירה: חולה עד ישראל. פ' מפנין וס"ב דביצה (דף כ"ב):

הגהות מיימוניות

[ד] פירוש ר"י כגון שלא בא מחמת ברזל אבל אם בא מחמת ברזל אפי' שלא ע"ג היד וגב הרגל מחללין עליו את השבת כדאמרינן לקמן בפירקין האי פרעתא מחללין עליו את השבת משום דהיינו ע"י חרב ולאו היינו ע"ג היד ועל גב הרגל: [ה] כתב בא"ז בשם רבינו שמריה זצ"ל דחולה שחלה ובקש לשלוח אחר אוהבו בשבת דשרי ליה לשכור רץ ולהתנות אפי' בשבת כדי שלא תטרף דעתו עליו כדאמרינן פ' מי שמתו א"ר לוי קונין משכיב מרע אפי' בשבת שלא תטרף דעתו עליו ע"כ וכ"כ מורי רבינו שי' ובתשובה משמיה: [ו] פ' מפנין

מרשות לרשות וכיוצא באלו. וכן כוחל [ז] עיניו מן הנכרי בשבת אע"פ שאין שם סכנה. ואם היו צריכים לדברים שאין בהן מלאכה עושין אותן אפילו ישראל. לפיכך מעלין אזנים בשבת ומעלין אנקלי ומחזירין את השבר וכל כיוצא בזה מותר: **יא** היולדת [א]כשכורעת לילד הרי היא בסכנת נפשות ומחללין עליה את השבת. קוראין לה חכמה ממקום למקום וחותכים את הטבור וקושרין אותו. ואם היתה צריכה לנר בשעה שהיא צועקת בחבליה מדליקין לה את הנר. ואפילו היתה סומא מפני שדעתה מתיישבת עליה בנר ואף על פי שאינה רואה. ואם היתה צריכה לשמן וכיוצא בו מביאין לה. וכל שאפשר לשנות משנין בשעת הבאה כגון שתביא לה חברתה כלי תלוי בשערה ואם אי אפשר מביאה כדרכה: **יב** אין [ב]מילדין את העובדת כוכבים ומזלות בשבת ואפי' בשכר ואין חוששין לאיבה ואע"פ שאין שם חילול. אבל מילדין את בת גר תושב מפני שאנו מצווין להחיותו

א טור סימן של סמ"ג לאוין סה: ב טור סימן שכט סמ"ג לאוין סה:

מגיד משנה

וכן כוחל עיניו מן הנכרי בשבת אע"פ שאין שם סכנה וכו'. פרק שני דביצה (דף כ"ב) מימרא דאמימר ומעשה שם: **ואם** היו דברים שאין בהם מלאכה עושין אותן אפילו ישראל וכו' לפיכך מעלין אזנים. פי' גידי האוזן פעמים שיורדין למטה ומתפרקים הלחיים וצריך להעלותן. ודעת רבינו שאין סכנה בדבר, והדין פרק אין מעמידין (ע"ז דף כ"ח:) ושם גבי לשונות איכא מ"ד ביד אבל לא בסם ואיכא מאן דאמר בסם אבל לא ביד. וכתב הרשב"א ז"ל נראה שדעת רבינו כלישנא קמא דאמר דוקא ביד ובפרק כ"א יתבאר. ורש"י ז"ל פירש פירוש אחר: ומעלין אונקלי. שם ואמרינן מאי אונקלי אסטומכא דליבא פי' אלמעידה עד כאן בהלכות: ומחזירין את השבר. פ' חבית (שבת קמ"ז קמ"ח) פסק הלכה בגמרא, וכבר נתבאר לך בדברי רבינו שכל שבות מותר בחולי שאין בו סכנה כיון שהוא חולי כולל כל הגוף בין שבות דאמירה לנכרי בין שבות הנעשה על ידי ישראל אבל באבר אחד כיון שאין בו סכנה לא הותר לישראל אפילו שבות גמור וזהו שלא התירו לכחול אלא מן הנכרי אף על פי שאין בכוחל אלא משום שבות כמבואר פ' כ"ג אבל מלאכה גמורה בישראל לא הותרה אפי' בסכנת אבר אחד אלא בסכנת נפשות. אבל הרמב"ן ז"ל חלוק בדין הראשון ואומר שלא התירו כל שבות בחולי שאין בו סכנה אלא דוקא שבות שיש בו שנוי ונעשה כלאחר יד אבל שבות הנעשה ע"י ישראל והוא נעשה כדרכו לא התירו והביא ראיה לזה ממה שאמרו פרק המילה (שם קל"ד) אין טורפין יין ושמן לחולה בשבת ר' שמעון ב"א אומר משום ר"מ טורפין והוא ז"ל פוסק כת"ק אבל אם יש בו סכנת בטול אותו אבר שנשבר מותר ע"כ דבריו. נראה מהם שהוא מפרש מעלין אזנים שיש בהם סכנה. וכן פירש"י ז"ל וכן דעתו באונקלי שאם לא כן יהיו אסורין בלא שנוי אע"פ שאינן אלא משום שבות או יפרש שיש בהן סכנת אבר. ומ"מ מדברי ההלכות נראה שאין הלכה כת"ק דאמר אין טורפים יין ושמן לחולה אלא כר"מ וזהו שלא הביאום בהלכות ולא הוצרכו לכתוב אהיתר דר"מ מפני שכבר נתבאר בכמה מקומות שהשבותין מותרין בחולי שאין בו סכנה ואף הסוגיא שבפ' המילה לכאורה ריהטא כר"מ ואף מדברי רבינו נראה כן ודעת הרשב"א ז"ל כדעת הרמב"ן ז"ל:

יא היולדת כשכורעת לילד הרי היא בסכנת נפשות וכו'. משנה פ' מפנין (שבת דף קכ"ח:) וחתיכת הטבור מחלוקת שם ופסק הלכה בגמרא (שם קכ"ט:) שהוא מותר. ואם היתה צריכה לנר וכו'. ברייתא שם ומפרש בגמרא אפי' סומא דאמרה אי איכא מידי חזיין חברותי ועבדין לי: **ואם** היתה צריכה לשמן וכיוצא בו מביאין לה וכו'. ברייתא שם: וכל שאפשר לשנות משנין וכו'. שם מבואר השנוי הזה ואמרו כמה דאפשר לשנויי משנינן. וכתב הרמב"ן ז"ל ושמעינן מינה דכל צרכי חולה אע"פ שיש בו חולי סכנה היכא דאפשר למעבד לה למלאכה בשנוי שלא יתחלל בה שבת משנין ואין מחללין והוא שלא יתאחר צרכו של חולה כלל בשנוי זה, ותנן נמי גבי מילה (שם דף קל"ג) ונותנים עליה אספלנית וכמון לא שחק מערב שבת לועס בשיניו ונותן לא טרף יין ושמן מתן זה בעצמו וכו'. וש"מ אע"פ שסכנה היא לו אין מחללין את השבת לעבור על דברי תורה אלא עושין המלאכות בשינוי בדבר שהוא משום שבות ובלבד שיעשה כל צרכו של חולה בזריזות עכ"ל. ומלשון רבינו ז"ל נראה שאין חולה שיש בו סכנה בכלל השנוי אלא החיה וזהו שכתב הרי היא בסכנת נפשות ולא הזכיר השינוי בחולי שיש בו סכנה וכתב למעלה כללו של דבר שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים וכו'. והטעם בזה נראה מפני שכאב היולדת והבליה הם כדבר טבעי לה ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה ולפיכך החמירו לשנות במקום שאפשר ולא החמירו בחולה. ודין המילה הוא לפי דעת רבינו מפני טענה אחרת מפני שהן מכשירין שהיה אפשר לעשותן מערב שבת כמו שהזכיר רבינו פרק שני מהלכות מילה:

יב אין מילדין וכו'. בפרק אין מעמידין (דף כ"ו) מבואר בגמרא. ואמרו שם הטעם שיכולה להשמט ולומר לה שיש בזה חלול ולדידן דנטרי שבתא מחללין עלייהו שבתא לדידכו לא:

אבל מילדין בת גר תושב וכו'. זה פשוט שהרי אנו מצווין להחיותו כדאיתא פרק אחרון דע"ז:

כסף משנה

בחולי שאין בו סכנת אבר נסתפק א"ה הרא"ש אם מותר לחלל עליו בשבות דאית ביה מעשה דשמא לא התירו אלא אמירה לנכרי אבל לא שבות דאית ביה מעשה אלא בסכנת אבר. אבל הרמב"ם כתב חולה שאין בו סכנה עושין לו כל צרכיו ע"י נכרי ואם היו צריכים לדברים שאין בהם מלאכה עושין אותם אפילו ע"י ישראל לפיכך מעלים אזנים ומעלים אנקלי בשבת וכל כיוצא בזה עכ"ל. ירא"ה מדברי הטור שרבינו פשט ספקו של הרא"ש לקולא שהרי התיר לעשות ע"י ישראל צרכים שאין בהם מלאכה אע"פ שכל רפואה אסורה משום שבות:

ואיכא למידק היכי מצי למימר דרבינו שרי שבות הנעשה ע"י ישראל שאם כן היאך כתב שכוחל עיניו מן הנכרי בשבת ומאי איריא מן הנכרי ואפילו מן הישראל הוה ליה למישרי כיון דכוחל לא מיתסר אלא מדרבנן כדאיתא בס"פ המצניע (שבת דף צ"ה). וה"ה כתב וז"ל כבר נתבאר בדברי רבינו שכל שבות מותר בחולי שאין בו סכנה כיון שהוא חולי כולל כל הגוף בין שבות דאמירה לנכרי בין שבות הנעשה ע"י ישראל אבל באבר אחד כיון שאין בו סכנה לא הותר לישראל אפילו שבות גמור וזהו שלא התירו לכחול אלא מן הנכרי אע"פ שאין בכוחל אלא משום שבות אבל מלאכה גמורה בישראל לא הותרה אפילו בסכנת אבר אחד אלא בסכנת נפשות עכ"ל. ומתוך דבריו נראה שנתיישב ספק זה דהא דשרינן שבות הנעשה ע"י ישראל אע"פ שאין בו סכנה היינו בחולי הכולל כל הגוף והא דלא שרינן למכחל אלא מנכרי אע"פ שיש בו סכנת אבר משום דאינו חולי הכולל כל הגוף ולפי זה צריך לומר דהעלאת אזנים ואנקלי והחזרת שבר הם חלאים כוללים כל הגוף שאל"כ לא היו מתירים לעשות ע"י ישראל ואין דבריו ברורים אצלי שהרי מ"ש רבינו שכוחל עיניו מן הנכרי דמשמע אבל לא מישראל וגם מ"ש ואם היו צריכים לדברים שאין בהם מלאכה עושין אותן אפילו על ידי ישראל אחולה שאין בו סכנה דקתני ברישא קאי ולא נרמז בלשונו חילוק בין סכנת אבר לחולי הכולל כל הגוף ולפיכך נ"ל דבכלל חולה שאין בו סכנה הוי בין חולי שהוא כולל כל הגוף בין שאינו כולל בין שיש בו סכנת אבר בין שאין בו ובכל גוונא לא התירו שבות הנעשה ע"י ישראל מיהו ה"מ בשבות שיש בו עיקר מלאכה שהוא נסמך לה כגון כוחל שהוא אסור מפני שהוא ככותב או לעשות שום רפואה בסם דאיכא למיגזר משום שחיקת סמנין אבל שבות שאין לו עיקר מלאכה שהוא נסמך עליה מותר אפילו ע"י ישראל ומטעם זה התירו להעלות אזנים ואנקלי ולהחזיר השבר שדברים אלו לא נאסרו מפני שאינן דומים למלאכה וגם ליכא למגזר בהו משום שחיקת סמנים שאין דברים הללו נעשים בסמנין וזהו שכתב כאן ואם היו צריכים לדברים שאין בהם מלאכה עושין אותן ע"י ישראל ובפכ"א כתב ומותר לכפות כוס על הטבור בשבת ולהעלות אזנים בין ביד בין בכלי ולהעלות אנקלי שכל אלו וכיוצא בהם אין עושין אותם בסמנין כדי לחוש לשחיקה ויש לו צער מהן עכ"ל. ומעתה לא נפשטה ספיקו של הרא"ש מדברי רבינו לקולא אלא לחומרא ולא עוד אלא דמאי דפשיטא להרא"ש והר"ן דביש בו סכנת אבר הותר שבות הנעשה על ידי ישראל לדעת רבינו כל שהוא דבר הדומה למלאכה או מידי דאיכא למגזר ביה משום שחיקת סמנין אסור ע"י ישראל ולא הותר על ידי ישראל אלא דבר שאינו דומה למלאכה ואינו נעשה ע"י סמנין:

יא היולדת כשכורעת לילד וכו'. וכל שאפשר לשנות משנין בשעת הבאה כגון שתביא לה חברתה כלי תלוי בשערה. ברייתא פרק מפנין (שבת קכ"ח:) אם היתה צריכה לשמן חברתה מביאה לה שמן בידה ואם אין סיפק ביד מביאה בשערה ואם אין סיפק בשערה מביאה בכלי ובגמרא מביאה בשערה ותיפוק ליה משום סחיטה רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו אין סחיטה בשער ר"א אמר אפילו תימא יש סחיטה בשער מביאה לה בכלי דרך שערה כמה דאפשר לשנויי משנינן. ופירש"י דרך שערה כורכת הכלי בראשה בשערה ופסק רבינו בפ"ט דאין סחיטה בשער. ונראה שטעמו מפני שהוא ז"ל סובר דר"א לאו לאפלוגי ארבה ורב יוסף אתא אלא לומר דאפי' אי הוה סחיטה בשער שפיר תני מביאה בשערה. וכתב רבינו כאן שתביא לה כלי התלוי בשערה משום דאע"ג דאין סחיטה בשער איסורא מיהא איכא וכמ"ש ה"ה בפ"ט וא"כ מוטב לעשות הולכה ע"י שינוי מבלי איסור אחר מלהוסיף עליו איסור אחר:

חיה

לחם משנה

נכרי היינו מלאכה גמורה אבל שבות ע"י נכרי מותר כיון דיש בו מיחוש באבר אחד אע"פ שאין בו סכנה. אי נמי י"ל דהכא איירי דיש לו מיחוש באבר אחד וכולל כל הגוף ומפרש אסור שבות ע"י ישראל ומאי דכתב רבינו למעלה וכגון לכחול את העין וכו' היינו דוקא ע"י נכרי דעל חלוקת חולה שאין בו סכנה מפרש כן דביאר רבינו ההיתר ע"י נכרי ואע"פ דהשוה אותו להיה כל שלשים דמשמע דאפי' שבות על ידי ישראל מותר דומיא דחיה לא אשוי ליה אלא לומר דע"י נכרי דוקא דמיא להיה לאפוקי בחושש והולך ומחזק ודוחק. ומ"מ יש תימה בדברי ה"ה במ"ש אבל מלאכה גמורה בישראל לא הותרה אפי' בסכנת אבר אחד דמשמע דשבות בישראל הותר ובע"ז פרק אין מעמידין (דף כ"ח:) אמרינן רב יהודה שרא למכחל עינא בשבתא וכו' נפק שמואל ודרש עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת מ"ט שורייני דעינא באובנתא דליבא תלו ע"כ. ופירש"י עין שמרדה שרוצה לצאת כאדם המורד ויוצא ע"כ. ומבואר דמאי דקאמר בגמרא שורייני דעינא וכו' הוא דכיון דשורייני דעינא תלו באובנתא דליבא הוה ליה סכנת נפשות ומהאי טעמא התיר רבינו למעלה לחלל עליו את השבת ולעשות עליו מלאכה גמורה ע"י ישראל ואם כדברי ה"ה דבסכנת אבר אחד שבות התירו אמאי קאמר בגמרא דמותר לכוחלה משום האי טעמא דשורייני וכו' בלאו האי טעמא נמי כיון דאיכא סכנת אבר דעין רוצה לצאת מותר ולכחול את העין שבות כמ"ש רבינו בפ' כ"ג. וי"ל דהך מותר לכוחלה היינו משחק ואתויי דרך רשות הרבים דומיא דמותר לכוחלה דאמר לעיל דפירש בגמרא דהוא משחק ואתויי וכו'. ויש לדקדק בדברי רבינו איך לא חילק לעיל כשכתב והחושש בעיניו וכו' בין תחילת אוכלא לסוף אוכלא כמו שחילק בגמרא שם בפרק אין מעמידין ויש לתרץ דהא דקאמר הכא וכן כוחל עיניו מן הנכרי היינו סוף אוכלא ופכוחי עינא:

חיה

מגדל עוז

לפיכך מעלין עד מותר. פ' חבית ופ' אין מעמידין (דף כ"ב): היולדת עד כדרכה. פרק מפנין (דף קכ"ח): אין מילדין עד השבת. פ' אין מעמידין (דף כ"ו):

הגהות מיימוניות

מפנין ופ"ב דע"ז א"ר המנונא חולה שאין בו סכנה אומרים לנכרי ועושה, ע"כ: [ז] פ"ב דע"ז אמימר שרא למכחל עינא מגוי בשבתא, ע"כ:

להחיותו ואין מחללין עליה את השבת: יג חיה משיתחיל הדם להיות שותת עד שתלד ואחר שתלד עד שלשה ימים מחללין עליה את השבת ועושין לה כל צרכיה. בין שאמרה צריכה אני בין שאמרה איני צריכה. ומשלשה עד שבעה אם אמרה איני צריכה אין מחללין עליה את השבת. ואם שתקה ואין צריך לומר אם אמרה צריכה אני שמחללין עליה את השבת. ומשבעה ועד שלשים יום הרי היא כחולה שאין בו סכנה ואפילו אמרה צריכה אני אין עושין לה מלאכה אלא על ידי נכרים: יד עושין מדורה לחיה ואפילו בימות החמה מפני שהצינה קשה לחיה הרבה במקומות הקרים. אבל אין עושין מדורה לחולה להתחמם בה. הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה אפילו בתקופת תמוז. ומרחיצין את הולד בשבת ביום שנולד אחר שחותכין את טיבורו אפילו בחמין שהוחמו בשבת. ומולחין אותו ומלפפין אותו מפני שסכנה היא לו אם לא יעשו לו כל אלו. וכן מרחיצים אותו לפני המילה ולאחר המילה וביום השלישי למילה בחמין שהוחמו בשבת מפני הסכנה: טו האשה [א]שישבה על המשבר ומתה מביאין סכין בשבת אפילו דרך רשות הרבים וקורעין את כריסה ומוציאין את הולד שמא ימצא חי שספק נפשות דוחה את השבת ואפילו לזה שאין חזקתו חי: טז מפקחין [ב]פיקוח נפש בשבת ואין צריך ליטול רשות מבית דין. והמקדים להציל הנפש הרי זה משובח. כיצד ראה תינוק שנפל לים פורש מצודה ומעלהו ואע"פ שהוא צד הדגים עמו. *שמע [ג]שטבע תינוק בים ופרש מצודה להעלותו והעלה דגים בלבד פטור מכלום. נתכוין להעלות דגים והעלה דגים ותינוק פטור אפילו לא שמע שטבע

השגת הראב"ד

*שמע עד הדגים פטור. כתב הראב"ד ז"ל הנך מילי פלוגתא דרבה ורבא ניהו במנחות. ורבא לקולא דאמר זיל בתר מעשיו והוא פסק כרבא אע"ג דתלמיד הוא לגביה דרבה עכ"ל:

א טור סימן שכט סמ"ג לאוין סה: ב טור שם סמ"ג עשין שם: ג טור שם סמ"ג לאוין סה:

כסף משנה

יג יד חיה משיתחיל הדם להיות שותת וכו' ומרחיצין את הולד וכו' אחר שחותכים את טבורו. במשנה פרק מפנין (שבת קכ"ח:) קושרים את הטבור רבי יוסי אומר אף חותכים וכתב הרי"ף אר"נ הלכה כר"י:

יד עושין מדורה לחיה וכו'. כתב ה"ה שהיה סבור לפרש דברי רבינו דאפי' בחולה שיש בו סכנה קאמר וכו' וכתב שהוא מבטל דעתו מפני דעת הראב"ד שהוא מפרש בשאין בו סכנה לפי שאם יש בו סכנה משמע דלכל צרכיו מחללין ואע"פ שאין במניעת הדבר שעושין לו סכנה. ואני אומר דמדברי רש"י משמע דכל שאין במניעת אותו דבר סכנה אין מחללין עליו את השבת ואפשר שרבינו סבור כן ומיירי בחולי שיש בו סכנה וכמו שהיה סבור הרב המגיד: בדקו

מגיד משנה

יג חיה משיתחיל דם וכו'. בגמרא פרק מפנין (שבת דף קכ"ט) יש מחלוקת אביי אמר משעה שתשב על המשבר ר"ה בריה דרב יהושע אמר משעה שהדם שותת ויורד וסבור רבינו שהוא השיעור הקודם ופוסק בספק נפשות להקל. וכן עיקר אע"פ שלא פסקו כן בהלכות: ואחר שתלד עד שלשה ימים וכו'. זמנים אלו מפורשים שם כנהרדעי, ומבואר בהלכות וכתב רב אחא דכל שלשה אפי' היא ורופאים אומרים לא צריכה מחללין דהיא בריותא לאו בריותא הוא ועבדינן לה מדורה ומחמין לה חמין וכל צרכי דעבדינן לחיה עבדינן. והרמב"ן ז"ל נחלק עליו ואמר שלא נאמרו דברים אלו אלא כשאין שם חכמה ובקי וצרכי החיה ידועים לכל אבל יש שם ואומרים לא צריכה אין מחללין והרבה שבחול אינן עושות מדורה וחמין בכל יום ע"כ דבריו:

יד עושין מדורה לחיה וכו'. מימרא שם ופי' ר"ן תוך שלשה או תוך שבעה בשלא אמרה איני צריכה ולמטה בסמוך יתבאר: אבל אין עושין מדורה לחולה להתחמם בה. בגמרא א"ר"י אמר שמואל עושין מדורה לחיה בשבת סבור מינה לחיה אין לחולה לא בימות הגשמים אין בימות החמה לא אתמר אמר ר' חייא בר אבין אמר שמואל הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה אפילו בתקופת תמוז עכ"ל הגמרא. וסובר רבינו דהא דאייתי שמואל דהקיז דם לא בא אלא לדחות מה שאמרו בימות החמה לא מפני שהחיה הרי היא כהקיז דם דודאי שפעת דם הרבה ומחמת כן הצנה קשה לה הרבה אבל מה שאמרו לחולה לא כדקאי קאי, ודעת הרמב"ן ז"ל שהביא זה לדחות דאפילו לחולה בימות החמה עושין דלא גרע מהקיז דם ונצטנן וכן מבואר בהלכות וכן פירש"י ז"ל. ובהשגות א"א ובפרק יום הכפורים (יומא פ"ד) תניא בהדיא מחמין חמין לחולה בשבת בין להשקותו בין להברותו וכו' ואפשר דבחולה שיש בו סכנה היא עכ"ל, ומדבריו נראה שסובר שדברי רבינו הם בחולה שאין בו סכנה ודחק באפשר דההיא דפרק יה"כ שיש בו סכנה הוא. ובודאי מוכרח הוא שם וסיפא דההיא ברייתא וספקו דוחה את השבת וכבר כתבה רבינו למעלה בראש הפרק בדין חולה שיש בו סכנה וכן יראה מדברי הר"א ז"ל דלחיה כל ל' עושין לה מדורה דכל ל' לענין מדורה [חולה] שיש בה סכנה [היא] ואני הייתי סבור לפרש דחיה דוקא תוך שבעה וכמו שכתבתי למעלה וחולה לדעת רבינו אפי' יש בחולי סכנה אין בצנה סכנה ואפשר בבגדים. ומחממין לו חמין מלתא אחריתא ואין דומה לעשיית מדורה אבל אני מבטל דעתי מפני דעתו לפי שאם הוא שיש בו סכנה הא משמע דלכל צרכיו מחללין ואע"פ שאין במניעת דבר שעושין לו סכנה: הקיז דם ונצטנן וכו'. מימרא כבר זכרתיה: מרחיצין את הולד בשבת ביום שנולד וכו'. מימרא סוף פרק מפנין (שבת קכ"ט): וכן מרחיצין אותו לפני המילה וכו' ולאחר המילה וביום השלישי ואפילו בחמין שהוחמו בשבת מפני הסכנה. פסק הלכה בגמרא פרק מילה (קל"ד:) ומבואר בהלכות כדברי רבינו ז"ל. וכן הסכימו האחרונים. ובהשגות א"א נ"ל שאין מחממין לו חמין אלא ע"י נכרי חוץ מאחר המילה ויום השלישי ובהדיא גרסינן בפסחים לא שנא בריא ול"ש חולה אין מחממין לו חמין להברותו למולו עכ"ל. ואני מוסיף שאפי' לומר לנכרי להחם לקודם המילה אין עושין וכי כתבו ז"ל לפי שמכשירי המילה אינן דוחין את השבת ואפי' ע"י נכרי במלאכה גמורה אלא מדהה המילה וכן דעת רבינו ז"ל בביאור פרק שני מהלכות מילה ושם כתב ואין מחממין לו חמין קודם המילה ואם מלו ונשפכו החמין מחממין לפי שלאחר מילה סכנה היא לו, וכאן אין כונתו וכונת ההלכות לומר להחם לו חמין ואפי' ע"י נכרי קודם המילה אלא להרחיצו בחמין שהוחמו בשבת כגון שחממן נכרי מאליו או עבר ישראל ואמר לו או עבר ישראל וחממן הוא בעצמו או הוחמו למי שיש בו סכנה בכל אלו מרחיצין אותו לפי שכל אלו מותרין אפי' לבריא דבר תורה ואין בהם אלא משום גזרה מרחצאות ובמקום מצוה לא העמידו גזרתם וכן כתבו ז"ל. ודעת רבינו מבואר כן בפרק שני מהלכות מילה ומ"מ לאחר מילה בו ביום אם נשפכו החמין וכן ביום השלישי מחממין לכתחלה מפני שסכנה היא לו. ונראה מדברי רבינו שביום שני אין מחממין ובאמת בגמרא לא הוזכר אלא יום שלישי ואחר מילה שר"ל בו ביום וכן דעת קצת מפרשים ז"ל אבל דעת קצת דלכל שכן יום שני ויום שלישי לרבותא נקטינהו וזה דעת הרשב"א ז"ל וכ"כ דעת הרב רמב"ן ז"ל:

טו האשה שישבה על המשבר ומתה מביאין סכין בשבת אפי' דרך רה"ר וכו'. מימרא בערכין (דף ז') סוף פרק הכל מעריכין:

טז מפקחין פיקוח נפש בשבת ואין צריך ליטול רשות מבית דין וכו'. כיצד ראה תינוק שנפל לים וכו'. ברייתא פרק בתרא דיומא (דף פ"ד:): שמע שטבע תינוק בים ופרש מצודה להעלותו והעלה דגים בלבד פטור וכו'. זהו פשוט במנחות (דף ס"ד): נתכוין להעלות דגים והעלה תינוק ודגים פטור אפי' לא שמע שטבע הואיל והעלה וכו'. פירוש

לחם משנה

יג חיה משיתחיל הדם להיות שותת וכו'. בגמרא פרק מפנין (דף קכ"ח:) אמרינן כל זמן שהקבר פתוח בין אמרה צריכה אני וכו' ואמרו בגמרא מאימתי פתיחת הקבר וכו' משעה שהדם שותת ויורד וכו' עד מתי פתיחת הקבר אמר אביי שלשה ימים. ומריהוט הלשון משמע דשלשה ימים דקאמר היינו משעת התחלת יציאת הדם ואיך כתב רבינו ג' ימים אחר שתלד. ויש לומר דרבינו יצא לו כן דאי אפשר לומר משעת יציאת הדם דאפשר דיתחיל הדם ושותת שני ימים כמו שכתב בהלכות איסורי ביאה ואם כן אין שיעור בדבר לכך פירש רבינו שהוא משעה שהתחיל הדם להיות שותת [ואחר שתלד ג' ימים כצ"ל] עוד שם בגמרא רבא אמר משמיה דרב יהודה שבעה ואמרי לה שלשים. וקשה בדברי רבינו דכיון דפסק דספק נפשות להקל אמאי לא פסק כמאן דאמר שלשים. וי"ל דסבירא ליה דלא פליגי וכמ"ש התוס' באביי ורבא ואמרי לה לא פליגי וכולהו כנהרדעי קיימי עוד שם אמרי נהרדעי היא שלשה וכו' שבעה אמרה צריכה אני מחללין עליה את השבת לא אמרה צריכה אני אין מחללין עליה את השבת ואם כן היא גירסת רבינו קשה דמשמע דלחלל את השבת בשבעה בעינן שתאמר היא צריכה אני אבל אם שתקה לא והוא ז"ל כתב דשתקה הוי כאומרת צריכה אני ונראה לומר דגירסתו היא כגירסת רא"ש בפסקיו דכתב דנהרדעי אמרי היא שלשה שבעה ושלשים שבעה אמרה אין צריכה אני אין מחללין עליה וכו' וכך היא גירסת רבינו ואם היות שאפשר ליישב בדוחק הרבה גירסתנו לפי דברי רבינו אין ראוי לפרש כן בדעת רבינו ז"ל:

יד וכן מרחיצין אותו לאחר מילה וכו'. כתב הראב"ד נראה לי שאין מחממין לו חמין אלא ע"י נכרי וכו' משמע מלשון זה דע"י נכרי מותר כלומר לומר לו שיחם וכן משמע שהבין ה' המגיד שכתב ואני מוסיף שאפי' לומר לנכרי וכו' וקשה דבפרק שני מהל' מילה כתב שם הראב"ד ז"ל בהשגה דמחממין נכרי לצורך עצמו ולא שיאמרו שיחם, והוא הפך זה עיין שם*:

טז שמע שטבע תינוק בים וכו' והעלה דגים בלבד פטור מכלום וכו'. זה לא נתבאר בגמרא אבל רבינו אמרו מסברא דנפשיה דכיון דהוא פרש מצודה להעלותו מצוה קא עביד ואפי' שהעלה דגים מה בכך ופטור מכלום:

(* מצאתי כתוב בגליון ספר אחד שמחממין ע"י נכרי דקאמר כאן ר"ל ע"י מים שהוחמו מנכרי. ולא נ"ל דא"כ מרחיצין במים שהוחמו מנכרי מיבעי ליה ועוד כיון שדעת הראב"ד בהשגתו

נגעל

מגדל עוז

חיה עד אלה. פ' מפנין (דף קכ"ט) ופ' במה אשה: וכן מרחיצין עד היא לו. פרק ר"א דמילה (דף קל"ד): האשה עד חזקתו חי. פ' קמא דמסכת ערכין (דף ז') גמרא מתני' דהאשה שיוצאת ליהרג: מפקחין עד עמו. פרק בתרא דיומא (דף פ"ד): שמע עד הדגים פטור. פרק ר' ישמעאל דמנחות (דף ס"ד): כתב הראב"ד ז"ל הנך מילי וכו' אע"ג דתלמיד הוא לגבי דרבה עכ"ל: ואני אומר ר"מ ז"ל כרבה פסק וכלשון אחרון דמנחות במעתין קמייתא דפ' ר' ישמעאל בלא שמע שלישנא קמא בשמע ולא פליגי תרווייהו ליפני בעיקר דינא כדאשכחן בתלמודא כיוצא בזה. וכתב ר"מ ז"ל בתשובה לחכמי לוניל שהעתקתי בס' אהבה והריני אכין לפניך הסוגיא למען תשכיל, דגרסינן התם א"ל רבינא לרב אשי נמצאת כראשונה כהושא בבני מעי מהו בתר מחשבתו אזלינן וגברא לאיסורא קא מיכוין או דילמא בתר מעשיו אזלינן א"ל לאו היינו דרבה ורבא דאתמר שמע שטבע תינוק בים ופרש מצודה להעלות דגים והעלה דגים ותינוק רבה אמר חייב רבא אמר פטור וע"כ לא קא פטר רבה אלא כיון דשמע אמרי' דעתיה נמי אתינוק אבל לא שמע לא ואיכא דאמרי לאו היינו פלוגתייהו דרבה ורבא דאתמר לא שמע שטבע תינוק בים ופרש מצודה להעלות דגים והעלה דגים

דגים

שטבע הואיל והעלה תינוק עם הדגים פטור: **יז** נפל תינוק לבור עוקר חוליא ומעלהו ואע"פ שהוא מתקן בה מדרגה בשעת עקירתו. ננעל דלת בפני תינוק שובר הדלת ומוציאו ואע"פ שהוא מפצל אותה כמין עצים שראויין למלאכה שמא יבעת התינוק וימות. נפלה דליקה ויש שם אדם שחוששין שמא ישרף מכבין אותה להצילו מן האש ואע"פ שהוא כובש דרך ומתקנה בשעת כיבוי. וכל הקודם להציל הרי זה משובח ואינו צריך ליטול רשות מבית דין בכל דבר שיש בו סכנה: **יח** מי *שנפלה עליו מפולת ספק הוא שם ספק אינו שם מפקחין עליו. מצאוהו חי אף על פי שנתרוצץ ואי אפשר שיבריא מפקחין עליו ומוציאין אותו לחיי אותה שעה: **יט** בדקו עד חוטמו ולא מצאו בו נשמה מניחין אותו שם שכבר מת. בדקו ומצאו עליונים מתים לא יאמרו כבר מתו תחתונים אלא מפקחין על הכל שאפשר במפולת שימות העליון ויהיה התחתון חי:

כ *היתה חצר שיש בה עובדי כוכבים ומזלות וישראלים אפילו ישראל אחד ואלף עובדי כוכבים ומזלות ונפלה עליהם מפולת מפקחין על הכל מפני ישראל. פירש אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו אותה חצר מפקחים עליו שמא זה שפירש היה

א סכל שם:

השגת הראב"ד

*היתה חצר עד נעקרו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל י"מ בהך מפקחין מפני שהוחזק שם ישראל אבל פירשו מהם ארבעה או חמשה ופירש אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו אין מפקחין שלא הוחזק שם ישראל, עכ"ל:

מגיד משנה

פירוש אם העלה דגים בלבד פשיטא דחייב אבל כיון שהעלה תינוק פטור. ומחלוקת הוא שם במנחות ריש פרק רבי ישמעאל דרבה ורבא. ובהשגות אמר אברהם הך מילי ובר"א ע"ג דתלמיד הוא לגביה דרבה ע"כ. וגירסת ספרינו הפך דרבה הוא דאזיל לקולא. ומכל מקום אפילו לגירסת הר"א ז"ל י"ל דהלכה כרבא משום דסוף בתרא ולא אמרו אין הלכה כתלמיד במקום הרב אלא כשנחלקו במשא ומתן של הלכה פנים בפנים כגון שנזכר בגמ' א"ל רבא לרבה אבל כשנחלקו שמיהם כשני חולקין דעלמא איכא למימר דהלכה כבתראה, וזה דעת הרשב"א ז"ל בסוף פרק חולין:

יז נפל תינוק לבור עוקר חוליא וכו'. ברייתא פרק יוה"כ ביומא (דף פ"ד:):

ננעל דלת וכו'. שם באותה ברייתא ובגמ' עביד צריכותא לכולהו: נפלה דליקה ויש שם אדם חושש וכו'. באותה ברייתא שם: וכל הקודם וכו'. באותה ברייתא:

יח מי שנפלה עליו וכו'. משנה שם (פ"ג) ומבואר בגמ' (דף פ"ה) דאפי' ספק ספקא כגון ספק יש אדם אם לאו ואם יש שם ספק ישראל ספק עובד כוכבים ומזלות ואם הוא ישראל ספק חי ספק מת מחללין. ורבינו ז"ל חשש להזכיר זה מפני שיזכיר בסמוך ואפי' תשעה עובדי כוכבים ומזלות ואחד ישראל מפקחין. וכן ממה שיזכיר מצאוהו חי מתבאר שאין ידוע להם אם הוא חי אם מת:

מצאוהו חי וכו'. שם במשנה ובגמרא:

יט בדקו עד חוטמו וכו'. פירוש וחוטמו בכלל וברייתא היא שם (פ"ה) ופסק כת"ק: בדקו ומצאו וכו'. שם בברייתא:

כ היתה חצר שיש וכו'. מימרא דר"י שם (פ"ד:) תשעה עובדי כוכבים ומזלות ואחד ישראל באותה חצר מפקחין וכו' וכתב רבינו פירש אחד מהן מחצר זו לחצר אחרת ונפלה עליו אותה חצר מפקחין עליו שמא זה שפירש הוא הישראל והנשארים עובדי כוכבים ומזלות ונעקרו כלם מחצר זו לחצר אחרת ובעת עקירתן פירש אחד מהם ונכנס לחצר אחרת ונפלה עליו ואין ידוע מי הוא אין מפקחין עליו שכיון שנעקרו כלן אין כאן ישראל קבוע ולא הטעם מהן כשהן מהלכים ה"ז בחזקת שפירש מן הרוב לפיכך אם היה הרוב ישראל ונעקרו כלן ופירש אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו החצר מפקחים עליו עכ"ל רבינו. ובגמרא שם אמר שמואל לא הלכו בפיקוח נפש אחר הרוב והקשו התם היכי דמי אי דאיכא תשעה עובדי כוכבים ומזלות ואחד ישראל פשיטא דה"ל קבוע וכל קבוע

כסף משנה

יט בדקו עד חוטמו ולא מצאו בו נשמה וכו'. כתב הרב המגיד שפסק רבינו כת"ק ואיפ' כן דלפי מסקנא דידן בגמ' פסק כי"א וטעמו משום דספק נפשות להקל:

כ היתה חצר שיש בה עובדי כוכבים ומזלות וכו'. שאלו חכמי לוניל וז"ל נראה מן הכתוב בספר בעיר שישראל ועובדי כוכבים ומזלות דרים בה מחצה על מחצה מפקחין אבל ברובה עובדי כוכבים ומזלות לא ומימינו לא שמענו חידוש גדול כזה כי כך קבלנו מהא דאמרינן בכתובות וביומא אין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב אפילו רובה עובדי כוכבים ומזלות מפקחין. והשיב תמה אני על דבר זה שקבלתם וכי יש באותו המקום ספק בעולם והלא דברים ברורים הם שם שכך הם דברי שמואל דסבר שאפי' רוב העיר עובדי כוכבי' ומזלות מפקחין אבל אנו אדברי ר"י סמכינן דאמר ט' עובדי כוכבים ומזלות וישראל אחד ביניהם באותה חצר מפקחין בחצר אחרת אין מפקחין ואוקימנא בשפירשו כולם שהרי לא נשאר שם קבוע ולפיכך אם פירש אחד מהם לחצר אחרת אין מפקחין דכל דפריש מרובא פריש וה"ה לזה שפירש מעיר שרובה עובדי כוכבים ומזלות שאין מפקחין עליו גם רב חלק על שמואל בדוקיא זו שדק מעיר שהיא מחצה על מחצה שאמרנו שתינוק שנמצא בה ישראל ואמר שזה להחיותו ולא ליחסו ולא איירי בפיקוח נפש כ"ל ואפי' תימא דרב לא שמענו לו מחלוקת בדבר זה שהוא הפיקוח על זה שפירש מעיר שרובה עובדי כוכבים ומזלות ולא מפני שלא דק כשמואל נאמר שחולק עליו מ"מ אפי' תימא הכי הוי ר"י חולק בפירוש על זה ואמר בתשעה עובדי כוכבים ומזלות ואחד ישראל באותה חצר מפקחין בחצר אחרת אין מפקחין והנה הלך בפיקוח נפש אחר הרוב במקום הזה והדבר ידוע שמואל ור"י הלכה כר"י עכ"ל, והשיג עליו הרמ"ה אטו מי פליגא דר"י אדשמואל ולא רמינן להו אהדדי בפ' יוה"כ ופרקינן ל"ק הא דפרוש כולהו הא דפרוש מקמייהו דהיכא דפרוש כולהו לחצר אחרת ונפלה מפולת שם על אחד מהם הולכים אחר הרוב ואין מפקחין דכיון דפרוש מחצר דהוי קביעי בה איעקר קביעותייהו ואין כאן קבוע כי היכי דניתא כמחצה על מחצה דמי וספק נפשות להקל אלא אזלינן בתר רובא ואי פרוש מקמייהו לחצר אחרת אכתי לא איעקר קביעותייהו וה"ל פלגא ופלגא והאי דפריש מפלגא פריש וספק נפשות להקל והיינו דאמר שמואל אין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב תדע דכי אמר שמואל בדפרוש מקמייהו מדאקשינן עליה והאמר מר מצא בה תינוק אם רוב עובדי כוכבים ומזלות וכו' ואסיקנא

נעקרו

לחם משנה

יז ננעל דלת בפני תינוק וכו'. ביומא בפ' יום הכפורים (דף פ"ד:) אמרו בגמרא אע"ג דקא מכוין למיתבר בשיפי ובשאר החלוקות לא הזכירו כונה. ותימה על רבינו איך לא הזכירם כמו שהזכירום בגמרא. ונראה דהוא ז"ל סבור דודאי אם עשה כן בכונה אסור ומפני כן בשאר החלוקות לא הזכיר בגמרא כונת מעשה ומה שאמר בגמרא אע"ג דקא מכוין למיתבר וכו' מפרש הוא ז"ל דאינו מכוין לכך ממש אלא דמעשיו מוכיחין דדעתו לעשות עצים למלאכה דהרי להוציא את התינוק היה די בשבירת הפתח ולא היה צריך לפצל את הפתח בפיצולים הרבה כמין עצים דקים לכך קודעוהו דאף על פי כן מותר אבל בפורש מצודה ועוקר חוליא לא שייך לומר בהם מעשיו מוכיחים דאין כאן הוכחת מעשיו שיוכיח בפורש המצודה אם נתכוין לדגים או בעוקר חוליא אם נתכוין לתקן דרגא ומפני כן לא הזכירו בהם בגמרא כונה דלא שייך בהם הוכחה במעשיו דהכא וזהו שכתב רבינו שהוא מפצל אותה וכו':

נפלה דליקה וכו'. בגמרא שם מכבין ומפסיקין (הדליקה) מפני הדליקה בשבת. והקשו מכבין ומפסיקין למה לי ותירצו דאפי' לחצר אחרת. ופירש רש"י דליקה בחצר זו ונפשות בחצרה אחרת והם חולים או קטנים ע"כ. ויש תימה על רבינו איך

שהראשונה לא היה כותב דבריו אלא בפירוש כדי שלא לגמגם בסברתו ועוד דא"כ לא ירד ה"ה לסוף דעתו במאי דכתב ואני מוסיף אלא מסורתא דהדא מינייהו משבשתא היא וכיון דמלינו בפירוש דה"ה כתב ואני מוסיף נקטינן דזו השניה היא האמיתית והראשונה (משובשת).

לא הזכיר אפי' בחצר אחרת כמו שאמרו בגמרא. ונראה שמ"ש שחוששין שמא ישרף כלומר אפי' שאינו בחצר זו ממש אלא אפילו בחצר אחרת חוששין שמא ישרף האדם אשר בחצר אחרת דהוא קטן או חולה אפ"ה מכבין:

יח מי שנפלה עליו מפולת וכו'. כתב ה"ה ומבואר בגמרא דאפי' ספק ספקא כגון ספק שיש אדם וכו' בגמרא אמרו לא מבעיא ספק הוא שם ספק אינו שם דאי איתיה חי הוא דמפקחין אלא אפי' ספק חי וכו'. ובאמת נראין דברי הגמרא לכאורה שכל ספק וספק בפני עצמו הוא וה"ק לא מבעיא ספק זה דא"ל דאי איתיה חי הוא אלא אפי' ספק חי ספק מת מפקחין וא"כ יש תימה בדברי ה"ה מי הכריע לומר דהאי תלת ספיקי הוו בחדא מלתא. ונראה לומר שהוכרח לומר כן דא"כ אין כאן לא מבעיא דאע"ג דבספק הוא שם ספק אינו שם אית ביה טיבותא חדא דאי איתיה חי בספק חי ספק מת איכא טיבותא אחריתי דע"כ הוא שם ע"כ הוכרח לומר דהם תלת ספיקי בחדא מלתא ורבינו הזכירם מפני שכתב מצאוהו חי משמע דהוא ספק חי ספק מת וכן הספק האחר ספק עובד כוכבים ומזלות ספק ישראל הוזכר בדברי רבינו:

כ היתה חצר שיש בה עובדי כוכבים ומזלות וכו'. וקאי על החלוקה הראשונה דעל הספקות האמורות איכא נ"כ הך ספקא אם שאין זה מוכרח בדבריו ז"ל אבל נ"ל כן מפני שהיו מוזכרים בדברי רבינו הספקות האמורים בגמרא:

מגדל עוז

דגים חייב להעלות דגים והעלה תינוק ודגים רבה אמר פטור ורבא אמר חייב רבה אמר פטור זיל בתר מעשיו רבא אמר חייב זיל בתר מחשבתו עכ"ל הגמרא, ועיניך הרואות שכל זמן שהעלה תינוק עם דגים בין שמע בין לא שמע פוטר רבה דהוא רביה דרבא וקי"ל כותיה חדא דהוא רביה ועוד דתלמודא כלישנא קמא דייק ממילתיה דרבה משמע ללא שמע ולא דייק ממילתיה דרבא מכלל דקים ליה כרבה דהוא רביה ופטר לעולם משום דהוי שוגג ואף ע"ג דדיוקא לא קאים היינו משום לישנא בתרא דאמר לה להדיא ובכולי תלמודא פסקינן כלישנא בתרא וכ"ש בהא דלא פליגי לישני לגמרי בעיקר דינא אלא אתא לישנא בתרא לאפוקי מדיוקא דלישנא קמא. כא ולהא אור ר"מ ז"ל שכתב כאן בסתם לפי שעיקר הלכה לא נאמרה לענין איסור שבת ובירדם ב"פ דהלכות שגגות על סדר התלמוד למען ילמד הקורא מקום מוצאו וידע בו וז"ל היו לפניו שתי נרות לכור אחת שמינה ואחת כחושה וכו' עד נמצאת הראשונה השמנה טרפה בבני מעים עד הרי זה פטור מחטאת וכן הפורש מצודה להעלות דגים מן הים בשגגה והעלה תינוק עם הדגים בין שמע שטבע תינוק בין שלא שמע הואיל ועלה התינוק הרי זה פטור מחטאת אע"פ שלא היתה כונתו אלא לצוד מפני שהיה שוגג וכן כל כיוצא בזה ע"כ לשונו. הנה ביאר ובירר שם עיקר ההלכה כמו שכתבתי גם הראב"ד ז"ל לא השיג עליו:

נפל תינוק עד התחתון. פרק בתרא דיומא (דף פ"ד): היתה חצר עד נעקרו עד ונפלה עליו מפקחין. פרק קמא דכתובות (דף ט"ו) ופרק בתרא דיומא: כתב הראב"ד ז"ל יש מפרשים וכו' שלא הוחזק שם ישראל ע"כ לשונו:

עוד שאלו ממנו חכמי לוניל וז"ל בספר זמנים ובהרבה מקומות נראה מן הכתוב בעיר שישראל ועובדי כוכבים ומזלות דרין בה וכו' (עיין לשון השאלה בכ"מ) אפילו רוב עובדי כוכבים ומזלות מפקחין והפכנו בשמועות לאמת דברי הספר והצור העלים ממנו על כן דבר אתה עמנו ונשמעה:

תשובה תימה גדול אני תמה על דבר זה שקבלתם וכי אנו לא קבלנו כך וכי יש באותו מקום שום ספק בעולם הרי הדברים ברורים הם שם אפי' לבר בי רב דחד יומא שכך הם דברי שמואל כו' (ע' בכ"מ לשון התשובה) והדבר ידוע שמואל ורבי יוחנן הלכה כר' יוחנן ע"כ: ועיקר אלו ההלכות סוף פ' קמא דכתובות ופרק בתרא דיומא ואגב גררא בהרבה מקומות:

היה ישראל והנשארים עובדי כוכבים ומזלות: **כא** נעקרו כולן מחצר זו לילך לחצר אחרת ובעת עקירתם פירש אחד מהן ונכנס לחצר אחרת ונפלה עליו מפולת ואין ידוע מי הוא אין מפקחין עליו. שכיון שנעקרו כולם אין כאן ישראל וכל הפורש מהן כשהן מהלכין הרי הוא בחזקת שפירש מן הרוב. לפיכך אם היה הרוב ישראל אע"פ שנעקרו כולם ופירש אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו מפולת מפקחין: **כב** *המהלך [א]במדבר ולא ידע מתי הוא יום שבת מונה מיום שטעה ששה ומקדש שביעי [ח] ומברך בו ברכות היום ומבדיל במוצאי שבת. ובכל יום ויום ואפילו ביום זה שהוא מקדש ומבדיל בו מותר לו לעשות כדי פרנסתו בלבד כדי שלא ימות. ואסור לו לעשות יותר על פרנסתו שכל [ס] יום ויום ספק שבת הוא

השגת הראב"ד

*המהלך עד באותו יום. כתב הראב"ד פי' יום אחד יתר על שביעיות אותו יום ניתר בכל מלאכה, עכ"ל:

א טור סימן שמד סמ"ג לאוין סה:

כסף משנה

ולאסיקנא כי איתמר דשמואל ארישא איתמר וכו' וא"מ דשמואל בדפרוש מקצתייהו קאמר דהא התם בדפרוש מקצתייהו עסיקינן דקתני מצא בה תינוק מושלך ולא אזלינן בתר רובא דאמר ולפיקוח נפש אינו כן. ותו תמיהא לן למאי דקאמר בתשובה דידיה דאוקימנא לר"י בשפירשו כולם שהרי לא נשאר שם קבוע ולפיכך אם פירש אחד מהם בחצר אחרת אין מפקחין דכל דפריש מרובא פריש מאי קסבר אי קסבר דכיון דפרוש כולהו ליכא קבוע ל"ל עד דפריש חד מנייהו לחצר שלישית אפי' נפלה מפולת על אחד מהם בחצר שניה נמי אין מפקחין דכיון דליכא קבוע זיל בתר רובא ואי קסבר דהדור לקביעייהו בחצר שניה אפי' אחד מהם נמי והא דקאמר עלה וה"ה לזה שפירש מעיר שרובה עובדי כוכבים ומזלות שאין מפקחין עליו מי דמי התם פרוש כולהו וליכא קבוע עכ"ל. והשיבוהו כגמרתך כן גמרתנו דלא פליגי שמואל ור"י. ונ"ל לדעת הרב שכתוב בספריו אלא כי איתמר דשמואל ארישא איתמר כלומר לעולם כי אמר שמואל אין הולכין בפיקוח נפש אחר רוב כלומר דאפי' רובא עובדי כוכבים ומזלות מפקחין ל"ש פרוש כולהו ל"ש פרוש מקצתייהו דאע"ג דבשאר איסורין שבתורה כגון תשע חנויות היכא דפרוש כולהו והאחד מוכר נבלה ובעת עקירת כולן פירשה אחת מהן ונפל אזלינן בתר רובא מפקחין. והיינו דאמרינן כי איתמר דשמואל ארישא אתמר אם רוב עובדי כוכבים ומזלות עובד כוכבים ומזלות אמר שמואל ולפקח עליו את הגל אינו כן דלא חשבינן ליה כעובד כוכבים ומזלות ומפקחין עליו את הגל ואע"פ שרובה עובדי כוכבים ומזלות ור"י פליג עליה ברובה עובדי כוכבים ומזלות ופרוש כולהו מחצר זו והלכו לחצר אחרת ובעת עקירתן פירש אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו מפולת דאין מפקחין לפי שלא נשאר שם קבוע ואמרינן כי פריש מרובא פריש שדין פיקוח נפש כדין שאר איסורים שבתורה כגון ט' חנויות דאי פרוש כולהו ולא נמצא שם קבוע דאזלינן בתר רובא והיינו דקאמר אלא כי איתמר דשמואל וגם במקצת ספרינו המדוקדקים נמצא שם כתוב אלא. והנה אראה לך כי לא הביאות כל דבריו כי אתה הקשית עליו מאי קסבר אי קסבר כיון דפרוש כולהו ליכא קבוע למה לי עד דפריש חד מנייהו לחצר שלישית אפי' נפלה מפולת בחצר שניה נמי אין מפקחים ואי קסבר דהדור לקביעייהו וכו' כי השבת כי הרב מפרש דפריש חד מינייהו לחצר שלישית ולא היא כי רבינו הרב לא הזכיר חצר שלישית בספרו כי אם חצר שניה כלומר שפירשו כל התשעה עובדי כוכבים ומזלות וישראל אחד שהיו עומדים בחצר אחרת לתשע חצרות או לעשר ובעת עקירתן כולן פירש אחד מהם לחצר אחרת היינו חצר שניה ונפלה עליו מפולת שם דאין מפקחין דאמרינן כי פריש מרובא פריש, עכ"ל:

כא כתב הרמ"ך נעקרו כולם וכו' וכי תימא אמאי לא פסק כשמואל דהא ליכא מאן דפליג עליה ור"י ס"ל כותיה ועוד תמיה מ"ש בסמוך לפיכך אם היה הרוב ישראל וכו' משמע הא מחצה על מחצה לא וזה דבר שא"א דודאי במחצה על מחצה מחללין ובגמ' בעי אפי' ברוב עובדי כוכבים ומזלות אם יש שם קבוע פשיטא דמחללין וכ"ש במחצה על מחצה עכ"ל, ומדברי ה"ה יתישב:

מגיד משנה

קבוע כמחצה על מחצה דמי ותירצו לא צריכא דפריש חד מינייהו לחצר אחרת מהו דתימא כל דפריש מרובא פריש קמ"ל דלא הלכו בפיקוח נפש אחר הרוב והקשו והאמר ר"י תשעה עובדי כוכבים ומזלות ואחד ישראל באותה חצר מפקחין בחצר אחרת אין מפקחין לא קשיא הא דפרוש כלהו הא דפרוש מקצתייהו. ועוד שם בגמרא אבל זה לבדו נכתב בהלכות. ונ"ל שדעת רבינו לפרש דפרוש כלהו ובעת פרישתן בעודן מהלכין נכנס אחד מהם לחצר אחרת בכה"ג אין מפקחין וזו היא דר"י לפי שבטל הקביעות הא דפרוש מקצתייהו ונשארו האחרים במקומן והוא מקצת שפירש נכנס לחצר אחרת בין שיהיה המקצת רוב כלם או אחד מהם מפקחין עליו וזו היא דשמואל. וא"ת אכתי קשיא דהרי זה כתשע חנויות מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבלה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאי זה מהן לקח שספקו אסור מדין קבוע. יש לי לומר דהתם אירע הספק בקבוע אבל כאן בעת פרישתו ספקו אם היה ישראל אם עובד כוכבים ומזלות לא היה צריך לנו בדבר ולא אירע הספק עד שנפלה עליו מפולת בחצר אחרת וה"ז דומה למה שאמרו גבי חנויות ובנמצא הלך אחר הרוב ומן הדין היה שלא לפקח והודיענו שמואל שמפקחין ואין הולכין אחר הרוב. זה נ"ל לדעת רבינו. ויש מי שפירש בהפך דפרוש כלהו ואחד מכלן בעת מהלכן נכנס לחצר אחרת מפקחין מפני שהוחזק ישראל בכאן ואין נ"ל פירש מן החצר וזו היא דשמואל. פירשו מקצתן כגון ד' או ה' ופירש אחד מאלו לחצר אחרת אין מפקחים שלא הוחזק באלו ישראל וזו היא דר"י. וזה דעת הרמב"ן ז"ל וכן דעת הראב"ד בהשגות וכתב הרמב"ן ז"ל שכונת רבינו היתה לפרש כך אלא שלא פסק כשמואל מסוגיא דשמעתא דהוינן עלה ומי אמר שמואל הכי וכו' והאריך לפרש הסוגיא ללמוד דלא כשמואל אלא הולכין בפקוח נפש אחר הרוב וכן פירש"י ז"ל וגירסתם לא צריכא דפרוש לחצר אחרת והרמב"ן ז"ל פסק כשמואל וכפי פירוש שכתבתי ואמר שכן דעת ההלכות לפסוק כשמואל ומה שכ"ל כתבתי ואחר כן מצאתי כדברי להרב ר' אהרן הלוי ז"ל בפירושו להלכות וזכיתי להסכים לדעתו והכרח הוא לפי גירסת ההלכות שאמרו ל"צ דפריש חד מנייהו כמ"ש למעלה ודבר ברור הוא וכן מצאתי בתשובה לרבינו שהוא מפרש הא דפרוש כלהו אהא דר' יוחנן וכמו שכתבתי אלא שכתב דפליג אדשמואל בעלמא דסבר ר"י דלא כותיה כמו שאכתוב פט"ו מהל' א"ב:

כב המהלך במדבר וכו'. מימרא פרק כלל גדול (שבת ס"ט:) ובחדושי הרמב"ן ז"ל פירשו רבותינו הצרפתים ז"ל שמותר לו לילך חוץ לתחום אפילו באותו יום שהוא מקדש לפי שתחומין מדבריהם ואפילו למ"ד תחומין דאורייתא כיון שהיא איסור

עובדי

לחם משנה

כא נעקרו כולם כו'. קשה טובא בדברי רבינו דבפ' ט"ו מאיסורי ביאה כתב האסופי שנמצא בעיר שיש בה עובדי כוכבים ומזלות בין שיהיו רוב עובדי כוכבים ומזלות או רוב ישראל הרי זה ספק לענין יוחסין קידש אשה צריכה גט מספק מי שהרגו אינו נהרג עליו ע"כ. משמע דאית ליה גבי מצא תינוק מושלך בשוק דאמרינן קבוע כמחצה על מחצה וכמו שאמר שם ה"ה וזה דבר תימה דא"כ אמאי ברוב עובדי כוכבים ומזלות אין מפקחין עליו דדוקא מחצה על מחצה מפקחין כדמשמע בגמרא וכמו שכתב כן וכן כתב דלא כשמואל ופסק כר' יוחנן דברוב עובדי כוכבים ומזלות אין מפקחין ואמאי קבוע הוא והתוספות בפרק קמא דכתובות (דף ט"ו) הוקשה להם קושיא זו בד"ה דילמא אזלא היכי לגבייהו ותירצו שם וכן גבי תינוק מושלך בעיר לא חשיב קבוע הואיל ולא נמצא בבית וכ"כ דעת הראב"ד ז"ל בהשגות שכתב שם בה' א"ב דאם היו רוב עובדי כוכבים ומזלות קרוב אני להכשיר וטעמו דלא משמע ליה קבוע כדכתבנו ונסתלק מעליו תרעומת הרב המגיד שנתרעם עליו שם אבל לרבינו שאינו סובר כן קשה טובא. וע"ק דהא דמצא תינוק מושלך למאי מדמינן ליה לדעת רבינו לפרוש כולהו או לפרוש מקצתייהו אי לפרוש כולהו מה הקשו ביומא (דף פ"ד:) לשמואל מדידיה אדידיה הא האי דקאמר שמואל מפקחין הוא היכא דפרוש מקצתייהו כדשני גמרא לעיל אבל היכא דפירשו כולהו לא והכא הוי פירשו כולהו ואי הוי פרוש מקצתייהו אם כן איך כתב רבינו בתשובה שחולק רבי יוחנן על שמואל הא רבי יוחנן לא איירי אלא היכא דפירשו כולהו והכא הוי פרוש מקצתייהו ואע"ג דרבינו גורס בגמרא אלא כי איתמר דשמואל ארישא איתמר וכמ"ש הרב בעל כסף משנה מ"מ לגמרא עצמה קשה ל"ל למימר דחולק אהדדי ממאי דקאמר מעיקרא לימא דרבי יוחנן אמר היכא דפרוש כולהו והכא הוי פרוש מקצתייהו כדקאמר מעיקרא ולא פליגי. מיהו לקושיא זו נ"ל לומר דהכא הוי פירשו כולהו ומ"מ פריך גמרא שפיר דשמואל דקאמר לפקח עליו את הגל ארוב ישראל קאי כדכתב רש"י משמע דבמחצה על מחצה אין מפקחין ואמאי מחצה על מחצה הוי כפרוש מקצתייהו דהוי קבוע ומטעם מחצה על מחצה אמרו דקאמר שמואל דמפקחין. מיהו רבינו כתב בתשובה הביאה הרב בעל כסף משנה דהא דקאמר רב להחיותו אבל ליחסו לא קאי אמחצה על מחצה וע"כ עלה קאי שמואל דקאמר לפקח עליו את הגל ואי הוי פרוש כולהו הדרא קושיא לדוכתא כדכתיבנא. ונ"ל לתרץ הכל ולומר דודאי הוי בפרוש מקצתייהו מדפריך גמרא כדכתיבנא ומפני כן כתב רבינו דהוי קבוע בה' איסורי ביאה וכשתירץ הגמרא אלא ארישא איתמר סובר דאע"ג דהוי קבוע מ"מ בקבוע גרוע כי הא לא ס"ל לר' יוחנן דמפקחין דא"כ אמאי נקט חצר לימא עיר אחת שהיו בה רוב עובדי כוכבים ומזלות ומיעוט ישראל ונפל מפולת על א' מהם מפקחין מדלא קאמר הכי משמע דבקבוע גרוע כי הא אין מפקחין ולהכי קאמר אלא דהדר ממאי דקאמר מעיקרא. ובפ"ק דכתובות (דף ט"ו) גרסי' בספרים דידן אלא. תדע דיש לחלק בין קבוע לקבוע דהא היכא דפרוש מקצתייהו כתב הרב המגיד דלא הוי קבוע גמור אלא הוי דומה לשל מצא ודוקא בפיקוח נפש קאמר שמואל דהקלו אע"ג דמ"מ בעי בפיקוח נפש קבוע משמע דיש לחלק בין קבוע לקבוע והבן תירוץ זה שאם תדקדק דברי רבינו בתשובה נראה דכיון לזה. ומ"מ קשיא לי על זה דכיון דלשמואל היכא דפרוש מקצתייהו לא הוי בעלמא קבוע אלא בפיקוח דוקא א"כ נימא דלרבי יוחנן דלפי האמת לא חשיב ליה קבוע גבי פיקוח נפש כ"ש בעלמא ומנין לו מה שכתב בפרק ט"ו מה' איסורי ביאה וצ"ע:

לפיכך אם היה רוב ישראל וכו'. קשה דמשמע מכאן דמחצה על מחצה אין מפקחין עליו את הגל, וע"ק דאין קשר ללשון זה שכתב רבינו לפיכך וכו' דבלאו הדין הקודם היכא דרובא ישראל אזלינן בתר רובא ולא בעינן טעמא דקבוע ואין ענין לדין זה עם הנזכר. מיהו אפשר לתרץ דפירוש דברי רבינו הוא דמאחר דאמרנו דבשנעקרו והיה אחד מהם ישראל קבוע אין לכך שום מציאות בנעקרו שיפקחו עליו את הגל אלא אם הוא רוב וה"ה כשהוא מחצה על מחצה ולא אתא למעוטי אלא פחות ממחצה ולא חשש לבאר כאן שסמך על מ"ש בפרק ט"ו מהל' איסורי ביאה. ומ"מ קשה קצת לשון אע"פ שנעקרו שכתב רבינו דלשון אע"פ משמע לא מיבעי היכא דלא נעקרו וכו' אלא אפי' היכא דנעקרו וכו' דהיכא דלא נעקרו היה ראוי לומר טפי דאין מפקחין משום דהוי מחצה

עובדי

מגדל עוז

ד. המהלך עד פרנסתו. פרק כלל גדול (דף ס"ט): כתב הראב"ד פירוש יום אחד יתר על שביעיות אותו יום ניתר בכל מלאכה, עכ"ל:

ואני אומר יפה פירש לפירוש של ר"מ ז"ל:

הגהות מיימוניות

[ת] כרב הונא ודלא כחייא בר רב דאמר איפכא משמר יום אחד ומונה ששה דהא אתותב ע"כ: [ע] יכול לילך כל מה שירצה רק ביום שהוא משמר דאי לאו הכי לעולם לא יגיע לישוב, אי נמי אפי' ביום שמשמר יכול להלך. בן מר"י:

הוא. ואם ידע שהוא שמיני ליציאתו או חמשה עשר ליציאתו וכיוצא בזה המנין הרי זה מותר לעשות מלאכה באותו היום שהרי הדבר ודאי שלא יצא בשיירא בשבת. ושאר הימים חוץ מיום זה עושה כדי פרנסה בלבד: **כג** עובדי כוכבים ומזלות [א]שצרו על עיירות ישראל אם באו על עסקי ממון אין מחללין עליהן את השבת ואין עושין עמהן מלחמה. ובעיר הסמוכה לספר אפי' לא באו אלא על עסקי תבן וקש יוצאין עליהן בכלי זיין ומחללין עליהן את השבת. ובכל מקום אם באו על עסקי נפשות או שערכו מלחמה או שצרו סתם יוצאין עליהן בכלי זיין ומחללין [י] עליהן את השבת. ומצוה על כל ישראל שיכולין לבוא ולצאת ולעזור לאחיהם שבמצור ולהצילם מיד העובדי כוכבים ומזלות בשבת. ואסור להן להתמהמה למוצאי שבת. וכשיצילו את אחיהן מותר להן לחזור בכלי זיין שלהן למקומם בשבת כדי שלא להכשילן לעתיד לבוא: **כד** וכן ספינה המטורפת בים או עיר שהקיפה כרקום או נהר מצוה לצאת בשבת להצילן בכל דבר שיכול להצילן. ואפילו יחיד הנרדף מפני העובדי כוכבים ומזלות או מפני נחש או דוב שהוא רודף אחריו להרגו מצוה להצילו. ואפילו בעשיית כמה מלאכות בשבת ואפילו לתקן כלי זיין להצילו מותר. וזועקים עליהן ומתחננים בשבת ומתריעין עליהן לעזור אותם. ואין מתחננים ולא זועקין על הדבר בשבת: **כה** צרין על עיירות העובדי כוכבים ומזלות שלשה ימים קודם לשבת. ועושין עמהן מלחמה בכל יום ויום ואפילו בשבת עד שכובשין אותה ואע"פ שהיא מלחמת הרשות. מפי השמועה למדו עד רדתה ואפילו בשבת *ואין צריך לומר במלחמת מצוה. ולא כבש יהושע יריחו אלא בשבת:

פרק שלישי

א מותר [ב]להתחיל מלאכה בערב שבת אע"פ שהיא נגמרת מאליה בשבת. שלא נאסר עלינו לעשות מלאכה אלא בעצמו של יום. אבל כשתעשה המלאכה מעצמה בשבת מותר לנו ליהנות במה שנעשה בשבת מאליו: **ב** כיצד [א] פותקין מים לגנה ערב שבת עם חשיכה והיא מתמלאת והולכת כל היום כולו. ומניחין מוגמר תחת הכלים והן מתגמרין והולכין כל השבת כולה. ומניחים קילור על גב העין ואספלנית על גבי המכה ומתרפאין והולכין כל השבת כולה. ושורין דיו וסמנין עם חשיכה והן שורין והולכין כל השבת כולה. ונותנין צמר ליורה ואונין של פשתן לתנור והם משתנין והולכין כל השבת כולה. ופורשים מצודות לחיה ולעופות ולדגים עם חשיכה והן ניצודין והולכין כל השבת כולה. וטוענין בקורות בית הבד ובעגולי הגת עם חשיכה

א טור סימן שכט סמ"ג לאוין שם: ב טור סימן רכב סמ"ג עשין שם:

מגיד משנה

איסור סקילה לא החמירו וזהו שלא אמרו דמיכר ליה בתחומין. ואין לומר שישמר הימים אינו הולך הון לתחום שא"כ לעולם יעמוד במדבר ויחלל שבתות וימות בארץ גזרה ע"כ: ואם היה יודע וכו' מימרא שם. ובהשגות א"א פירוש יום אחד וכו'. ופשוט הוא שזו כוונת הלשון ולא ניתן ליכתב:

כג עובדי כוכבים ומזלות שצרו על וכו'. ובעיר שסמוכה לספר. מימרא וברייתא היא בעירובין פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ה): ובכ"מ וכו'. שם: וכשיצילו את אחיהם וכו'. שם משנה וגמרא (מ"ד מ"ה): **כד וכן** ספינה המטורפת בים וכו'. תוספתא ומשנה וברייתא בתעניות (דף י"ט) פרק סדר תעניות האלו (האמור): וצועקין ומתחננים וכו'. מפשט שם ופסק כת"ק: ואין צועקין על הדבר וכו'. שם (דף י"ט וכ"ב:) כת"ק: **כה צרין** על עיירות וכו'. ברייתא פ"ק דשבת (דף יט:). ומ"ש אע"פ שהיא מלחמת הרשות, מפורש בספרי:

פ"ג א מותר להתחיל במלאכה מע"ש וכו' כיצד פותקין וכו'. ברייתא פ"ק (שבת י"ח) ופי' פותקין פותחין עושין נגר קטן משפת מעין לגנה, ל' רש"י ז"ל: **ב ומניחין** מוגמר תחת הכלים וכו'. באותה ברייתא שם, ופירש"י ז"ל לבונה ומיני בשמים נותנין על האש ומעשנין על הבגדים שיהא ריחן נודף ע"כ: ומניחין קילור וכו'. באותה ברייתא. ושורין דיו וסמנין וכו'. במשנה (שם י"ח:) מחלוקת ב"ש וב"ה ופסק כב"ה: ונותנין צמר ליורה וכו' ואונין של פשתן לתוך התנור וכו'. ג"ז במשנה וכב"ה. ובפ' זה יתבאר שאין נותנין הצמר אלא ליורה עקורה מעל גבי האש ופיה טוח בטיט כנזכר בגמ' (שם י"ח:). ופי' צמר ליורה לצבוע ואונין של פשתן אגודת של פשתן מנופץ ונותנין אותה בקדרה בתנור להתלבן, לשון רש"י ז"ל: ופורשים מצודות וכו'. במשנה וכב"ה: וטוענין בקורת בית הבד וכו'. משנה שם (דף י"ח). ויש מי שהקשה על דברי רבינו למה לא חלק בין מהוסרין דיכה למחוסרין

כסף משנה

כג עובדי כוכבים ומזלות שצרו וכו'. אע"פ שלא הזכר בגמרא דין צרו סתם כתב רבינו משום דספק נפשות להקל: **כד ואפילו** יחיד הנרדף וכו'. נראה דה"ק בין שהוא נרדף מפני עובדי כוכבים ומזלות רבים בין שהוא נרדף מפני יחיד שרודף אחריו להרגו מצוה להצילו: **כה צרין** על עיירות וכו'. בפ"ק דשבת (דף י"ט) ת"ר אין צרין על עיירות של עובדי כוכבים ומזלות פחות מג' ימים קודם השבת ואם התחילו אין מפסיקין וכן היה שמאי אומר עד רדתה אפי' בשבת. ובירושלמי שם אין מקיפין על עיר של עובדי כוכבים ומזלות פחות מג' ימים קודם לשבת הדא דתימר במלחמת הרשות אבל במלחמת חובה אפי' בשבת שכן מצינו שלא נכבשה יריחו אלא בשבת דכתיב כה תעשה ששת ימים וכתיב וביום השביעי תסובו וכו' וכתיב עד רדתה אפילו בשבת ואיתא נמי בפ"ב דמ"ק ירושלמי: לפיכך

לחם משנה

עובדי כוכבים ומזלות דהוי קבוע אלא שי"ל דהאי דקאמר אע"פ הוא בערך החלוקה הקודמת כלומר ל"מ היכא דלא נעקרו דאפי' ברוב עובדי כוכבים ומזלות מפקחין אלא אפי' נעקרו דברוב עובדי כוכבים ומזלות אין מפקחים ברוב ישראל מפקחין ובגמרא בהאי דתירצו הא דפרוש כולהו וכו' כתבו התוספות ונראה לפרש [דפרוש כולהו לחצר אחרת ויצאו גם משם ולא נשאר בשם (עד) [אלא] אחד וכו'] ויש לתמוה דאם כדבריהם דיצאו כלם מן החצר ולא נשאר בהם עוד אלא אחד ומפני כן לא איקרי קבוע אמאי לא אוקמה בגמרא בכי האי גוונא בחצר ראשון דיצאו כלם ולא נשאר אלא אחד ובהכי לא הוי קבוע וצ"ע. ולשון הרב המגיד שכתב בענין זה הכל מבואר וכו' וצ"ל שלדעת הרמב"ן ז"ל דכתב דרבינו לא פסק כשמואל דלא סבירא ליה האי חילוק שחילק הרב המגיד בין הך דפירש אחד מהם לחצר אחרת להא דט' חנויות דאי ס"ל ז"ל חילוק זה א"כ מאין יצא לו לרבינו דין זה דפירש אחד מהם לחצר אחרת לדעתו ז"ל דפסק דלא כשמואל ומפרש מילתיה דרבי יוחנן דאמר ט' עובדי כוכבים ומזלות ואחד ישראל מפקחין אפי' בדפרוש כולהו ונעקרו כולם לילך לחצר אחרת ואם הלך אחד מהם לחצר אחרת אז אין מפקחין אבל באותה חצר מפקחין דלא כשמואל משום דזה מוכרח מכח הסוגיא כמ"ש הוא ז"ל אף דין פירש אחד מהם לחצר אחרת לא הוזכר כאן, וא"כ מאין לו לרבינו דין זה היה לו לדמות זה לנמלא וכחילוק הרב המגיד אלא דעכ"פ אינו נוח לו להרמב"ן כלל חילוק זה אמאי שפיר דכתב רבינו בדין זה דין כל קבוע:

כג או שצרו סתם וכו'. קשה מאין הוציאו רבינו. וי"ל דק"ל דיוקא אדיוקא על עסקי ממון [אין יוצאין] אבל סתמא יוצאין אימא סיפא על עסקי נפשות אין אבל סתמא לא ותירץ נעשה סתמא כעל עסקי נפשות ומכאן הוציאו רבינו:

כד ומתריעין עליהם לעזור אותם וכו'. קך תרועה לא הוי בשופר כדכתב רבינו בפ"ב מה' תעניות והאי תרועה לא הוי אלא בפה:

כה ואין צ"ל במלחמת מצוה. כלומר דשם אפי' בשבת עצמו מתחילין וכדקאמר בירושלמי וכפ"ו מהל' מלכים שכתב צרין על עיירות בשבת היינו במלחמה מצוה דוקא ומה שאמר בסוף דבריו בין במלחמה מצוה בין רשות קאי אמאי דקאמר עד רדתה אפי' בשבת דאיירי אפי' ברשות אבל לעולם דברשות בעינן ג' ימים קודם וסמך על מה שאמר כאן. ועם זה נתיישב מה שאמר כאן עם מ"ש שם ולא נצטרך לומר דט"ס יש שם כמ"ש שם הרב הגדול בעל כ"מ:

פ"ג ב וטוענין בקורת בית הבד וכו'. פ"ק דשבת (דף י"ט) אמרו על מתני' דטוענין אלו ואלו שטוענים וכו' מאי שנא כולהו וכו' מאן תנא דכל מידי דלאתי ממילא וכו' ר' ישמעאל היא דתקן הפוס והבוסר וכו'. ויש לתמוה בדברי הרב המגיד במה שכתב ור' יוסי בר' חנינא כי קאמר מתני' כר' ישמעאל לאו למימרא דבמחוסרין וכו' דהיכי תיסק אדעתין לומר דר' יוסי בר' חנינא ס"ל דמאי דקאמר ר' ישמעאל הוא אפי' במחוסרין דיכה ומותר בידים והיכא אשכח תנא דסבר במידי דאתי ממילא במחוסרין דיכה שפיר דמי דהא הך מהוסרין דיכה דהכא הוא אפי' בידים מותר בשבת ואנן בעינן לאשכוחי תנא דסבר דממילא מותר כדברי ב"ש וכי תימא דמאי דמתרץ ר' יוסי בר' חנינא הוא דמאי דקאמר מתני' שטוענין בית הבד אפי' בידים בשבת. אין זה במשמע. דמתניתין כולה בערב שבת איירי ועוד דאין זה עולה על הדעת לומר דהטענת בית הבד מותר בשבת

מגדל עוז

עובדי כוכבים ומזלות שצרו עד את השבת. במסכת עירובין פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ה): ומצוה על כל ישראל וכו' וכשיצילו את אחיהם עד לעתיד לבא. פ' מי שהוציאוהו: וכן ספינה עד בשבת פרק סדר תעניות אלו (דף י"ט): צרין על עיירות עד סוף הפרק. פ' קמא דשבת (דף י"ט): **פ"ג מותר** להתחיל עד כל השבת. פ"ק דשבת (דף י"ז י"ח):

הגהות מיימוניות

[י] וכ"ש אנו שאנו שרויים עמהם שמותר: * [המור שם פי' יותר ז"ל אבל מלחמת מצוה מתחילין אפילו בשבת]:

[א] בכל זה פסק ר"י אלפס, ועיין בהג"ה גדולה, ע"כ:

למהוסרין שחיקה, דמחוסרים דיכה אסור כדאיתא בגמרא (דף י"ט:) לדעת ר"י. ואני אתרץ שניהו כמשנה ושוין (פי' ב"ש וב"ה) שטוענין בקורת בית הבד ובעגולי הגת. ואמרינן עלה בגמרא מאן תנא דכל מידי דאתי ממילא שפיר דמי א"ר יוסי בר' חנינא ר' ישמעאל היא דתניא השום והבוסר והמלילות שרסקן מבע"י ר' ישמעאל בר' יוסי אומר יגמור משתחשך ר"ע אומר לא יגמור רא"א ר' אלעזר בן שמוע היא דתנן אלות דבש שרסקן מע"ש ויצאו מעצמן אסורין ור"א מתיר. והקשו בגמ' ר"א מ"ט לא אמר כר' יוסי בר' חנינא ותירצו לאו אתמר עלה אמר רבה בר בר חנה אר"י במהוסרין דיכה כ"ע לא פליגי דאסור כי פליגי במחוסרין שחיקה והני נמי כמהוסרין דיכה דמו הורה ר' יוסי בר' חנינא כרבי ישמעאל. ע"כ בגמ'. ובהלכות הביאו א"ר יוסי בר' חנינא ר' ישמעאל היא וכו'. ואתמר עלה אמר רבה בר בר חנה עד כי פליגי במחוסרין שחיקה הורה ר' יוסי בר' חנינא כר' ישמעאל ע"כ בהלכות. והקשו על ההלכות איך הביאו דברי ר' יוחנן והם חולקים על ר' יוסי בר' חנינא לפי שמשנתנו הם מחוסרין דיכה ולדעת ר"י אין צ"ל לר"ע אלא אפי' לר' ישמעאל אסור והם פסקו כר' יוסי בר' חנינא שמעמיד מחלוקתם אפילו במחוסרין דיכה ומתני' כר' ישמעאל והלכתא כוותיה. אלו דבריהם ז"ל וזה דעת הרמב"ן ז"ל והרשב"א. ועם דבריהם יעלה לנו תירוץ למה שסתם רבינו בכאן את דבריו ולא חלק אבל עדיין יקשה לנו מ"ש פכ"א שחלק בדין שום ובוסר בין מחוסרים דיכה למחוסרין שחיקה וכר"י וכדעת ההלכות. וכן ראיתי בספר העתים. ואני אפרש ויהיו דבריהם קיימין. דע שדעת ההלכות ורבינו ז"ל הוא דיגמור דר' ישמעאל ר"ל יגמור ממש בשבת בידים גומר שחיקתן והלשון מורה כן שאמר יגמור משתחשך. ולא כדברי רש"י ז"ל. ואלו המפרשים שפרשו יגמור מאחר שרסקן ולברן בכובד יניחם בכלים ויצאו מעצמם וזה דוחק גדול אלא ודאי יגמור בידים. וכ"כ רבינו בבירור פ' כ"א ומשנתנו דטוענין היא ענין אחר שאין עושין בו דבר משתחשך ור' יוסי בר' חנינא כי קאמר מתניתין ר' ישמעאל היא לאו למימרא דבמהוסרין דיכה ס"ל דשרי ר' ישמעאל לדוך ולגמור בשבת דא"כ לא הוו גזרי רבנן במידי אלא ודאי מדאורייתא כל שרסקן מותר לגמור ואתו רבנן וגזרו כל שמחוסרין דיכה לכ"ע ובמחוסרין שחיקה נחלקו. א"כ דמדאורייתא נמי אסור כל שמחוסרין דיכה. וא"ת א"כ מאי קאמר ר' יוסי בר' חנינא ר' ישמעאל היא אחר שאין הענינים שוים יש לי לומר דהרי כן מחוסרין דיכה לטוענן ע"ש ולהתיר מה שיצא מהם כמחוסרין שחיקה לגמור משתחשך. וכי אקשו לר' אלעזר מ"ט לא אמר כר' יוסי בר' חנינא תירצו והודיעו דרבי יוסי בר' חנינא לאו מכ"ש מייתי לה אלא בדרך דמיון שמשוה מחוסרין דיכה לענין טעינה מבע"י למהוסר שחיקה לגמרן ומפני כך העמידה ר' אלעזר כר' אלעזר בן שמוע שהוא מדבר בדומה לזה ממש. ויש לי ראיה לזה הפירוש מה שאמרו הורה ר' יוסי כר' ישמעאל ואם איתא דר' ישמעאל היינו דין משנתנו ויגמור דקאמר ר"ל טעינה מבערב היה להם לומר הורה כמשנתנו. ועוד למה לן לאשמועינן פשיטא דהלכה כב"ש וב"ה. וא"ת להודיענו דאפילו במחוסרים דיכה שלא כדעת ר"י ליתא דודאי אפילו לר"י הלכה כסתם מתני'. וע"ק לפירוש המפרשים ז"ל לר"י היכי אפשר דת"ק ור' ישמעאל כלהו ס"ל דלא כב"ש וב"ה. וכ"ת דס"ל דלא אמר מעולם ב"ש וב"ה מאי דוחקין לאוקמיה הכי אלא ודאי יגמור דקאמר ר' ישמעאל ולא יגמור דת"ק יגמור ממש הוא. ואל יקשה עליך הדין הנזכר פכ"ב שהתלהו שום שרסקו דהתם או במחוסר דיכה הוא או איסור שחיקתו מפני תערובת הגריסין הוא ואחר שנתערב. זו שטה נכונה למדקדק מלשון רבינו ז"ל כתבתיה לזכות דעתו ודעת ההלכות והמקום ידינני לזכות: ומדליקין את הנר ואת המדורה וכו'. (שם דף כ') מבואר. בפ' זה יתבארו דין הנר והמדורה:

ג מניחין קדרה ע"ג האש. שם מבואר ועל הדרכים שיתבארו בסמוך: ויש בדבר זה דברים שהן אסורין וגזירה שמא יחתה בגחלים בשבת. שם בגמרא מפורש דאפילו ב"ה אית להו הך גזרה:

ד כיצד הבשיל שלא בשל כל צרכו וכו'. פי' אין בכל דברי רבינו שבפרק זה עסק להטמנה כלל ואין כונתו שתהיה הקדרה טמונה בגחלים קטומים וכמו שיתבאר פ"ד. אלא הדינין שכתב כאן הם הנזכרים בגמרא פ' כירה (שם ל"ו:) ושלא כפירש"י ז"ל שפירשם לענין הטמנה. ומוכרח הוא שם שאין כאן עסק להטמנה. ומדברי ר"ח ורבינו האי נראה שאפילו נגיעת הקדרה באש לא וכן אנו מנהגים והדינין האלו שהזכיר רבינו בכאן הם כדעת ההלכות וקצת הגאונים ז"ל שדין מנהגו דכירה הוא לשהות ודבריו מבוארים בהלכות ולפנינו אכתוב שטה אחרת: לפיכך אם גרף האש וכו' הרי זה מותר לשהות וכו'. פירוש אמרו בירושלמי הגורף עד שיגרוף כל צרכו. מן מה דהדא הגורף צריך לטאטא בידו הדא אמרה עד שיגרוף כל צרכו ע"כ. וכבר באר רבינו לפנינו שמ"מ שלא ישארו שם ניצוצות וכירה מתוך שהבלה מועט אינה ראויה להתחמם בניצוצות מעטים ומפני כך אין לחוש לחתוי. ודע שאפילו תבשיל שלא הגיע לשליש בשולו מבעוד יום מותר להשהותו ע"ג כירה גרופה או קטומה או באחד מדרכים אלו וכ"כ הרשב"א ז"ל וזה דעת רבינו ז"ל:

בד"א

כסף משנה

פ"ג ד לפיכך אם גרף וכו' שהרי הסיח דעתו וכו'. כתב הרמ"ך נ"ע היאך הסיח דעתו שהרי בדעתו לאכלה בלילה ומי לא עסקינן דאין לו תבשיל אחר כי אם זה וטעם הנכון משום דעביד כיון דגרף או קטם דלא אתי לחתויי וכן פירשו רבותי עכ"ל. וי"ל לדעת רבינו דקים להו לרבנן שכל שגרף הוא מסיח דעתו:

בד"א

רמב"ם

חשיכה והמשקין זבין והולכין כל השבת כולה. ומדליקין את הנר או את המדורה מבערב והיא דולקת והולכת כל השבת כולה: ג מניחין קדרה על גבי האש או בשר בתנור או על גבי נחלים והן מתבשלים והולכין כל השבת ואוכלין אותה בשבת. אויש בדבר זה דברים שהן אסורין גזירה שמא יחתה בגחלים בשבת: ד כיצד תבשיל [ג] שלא בשל כל צרכו וחמין שלא הוחמו כל צרכן או תבשיל שבשל כל צרכו וכל זמן שמצטמק הוא יפה לו אין משהין אותו על גבי האש בשבת אע"פ שהונח מבעוד יום גזרה שמא יחתה בגחלים כדי להשלים בשולו או כדי לצומקו. לפיכך אם גרף האש או שכסה אש הכירה באפר או בנעורת פשתן הדקה או שעממו הגחלים שהרי הן כמכוסות באפר או שהסיקוה בקש או בגבבא או בגללי בהמה דקה שהרי אין שם גחלים בוערות הרי זה מותר לשהות עליה. שהרי הסיח דעתו מזה התבשיל ואין גוזרין שמא יחתה באש:

בד"א

א טור סימן רכג סמ"ג לאוין סה:

לחם משנה

בשבת. ונראה לומר דמכל שכן קא דייק דהא אשכחן לר' ישמעאל דאמר דבמהוסרין דיכה אפי' בידים מותר כ"ש מידי דאתי ממילא דהוי מותר בשבת דהא אי עביד ליה בשבת אינו חייב חטאת אע"ג דלרבי ישמעאל מותר גמור הוי ולבית שמאי ובית הלל איסורא דרבנן מיהא הוי מ"מ למדנו מכ"ש דאינו חייב חטאת אי עביד ליה בשבת וכסברת ב"ש. עוד כתב הרב המגיד דא"כ לא הוו גזרי רבנן מידי וקשה דלמה שתירץ א"כ דמדאורייתא נמי אסור כל שמחוסרין דיכה א"כ לא גזרי רבנן מידי והוה לן לגזור מחוסרין שחיקה אטו מהוסרין דיכה. ועוד קשה למה שתירץ דמדאורייתא אסור דא"כ דאי עביד ליה בשבת בידים אסור א"כ איך אמרו בגמרא קורות בית הבד וכו' דאי עביד ליה בשבת לא מיחייב חטאת הא כיון דאמרת דאיכא היסורא דאורייתא במהוסרין דיכה היכא דעביד בידים א"כ הוי חייב חטאת. אלא שי"ל דאע"ג דאסור מדאורייתא אינו חייב חטאת דדומה לחצי שיעור מן התורה ואינו חייב כלום. ובכה"ג נוכל לתרץ קושיא הראשונה דכיון דאין בדבר חיוב חטאת מן התורה אלא איסור בעלמא לא קשיא לן אם כן לא הוו גזרי רבנן אבל מעיקרא דבמהוסרין שיהוק היה חייב חטאת מש"ה הוה קשה לן היכי לא גזרי רבנן מחוסרים שיהוק אטו מהוסרין דיכה. א"כ י"ל לקושיא הראשונה דמאי דקאמר א"כ הכי פירושו אף דאין זו קושיא לומר דלא הוו גזרו רבנן מ"מ י"ל דמהוסרין דיכה אסור מדאורייתא והשתא לא גזרו רבנן כלל והך א"כ סותר העיקר הראשון דאמר דאפי' לא הוו גזרי וכו' וכן מוכח שם בדברי התוספות בד"ה ר' ישמעאל אומר יגמור דמקשה למהרן דפליגי בהאי ואם תאמר היכי קאמר הגמרא והני נמי כמחוסרין דיכה דמי דלפי דברי הרב המגיד משמע דפי' והני מחוסרין דיכה דמתניתין דמחוסרין דיכה דבידים הוי דאין כאן מדרגות בין מחוסרין דיכה דממילא לאין מחוסרין דבידים א"כ כיון דלא שאני בין בידים לממילא והכל הוא מותר א"כ קשה דלא הוו גזרי רבנן במידי לפי תירוץ הראשון של הרב המגיד. וי"ל דמתני' דקאמר שטוענין וכו' ודאי דוקא ממילא אבל בידים אסור ובכי הא גזרי רבנן בידים דאסור ומאי דקאמר הני במחוסרין דיכה ה"ק הני דמתניתין כמחוסרין דיכה דמו וכיון דהוי מחוסרין דיכה דממילא ור' ישמעאל לא איירי אלא באין מחוסרין דיכה בידים דלא אשכחת לר' ישמעאל דאיירי במהוסרין דיכה ממילא דמותר והיכי מוקמת מתניתין כוותיה דאפשר לומר דבמהוסרין דיכה אע"ג דממילא אסור. ואין הכונה לומר והני במחוסרין דיכה דבידים כדהוה סליק אדעתיה ולקושיא שהקשה הרשב"א לדעת ההלכות יתורץ במה שכתב הרא"ש ז"ל דר' יוסי בר חנינא אית ליה דמתני' לא חשיב מחוסרין דיכה ע"כ. וזו היא דעת ההלכות ז"ל דמתני' לא חשיב מחוסרין דיכה ור' יוסי בר חנינא אית ליה דר' יוחנן דאמר דמחלוקת ר' ישמעאל ור' אלעזר באין מחוסרין ומש"ה הביאו דברי רבי יוחנן בהלכות והרשב"א והרמב"ן ז"ל שהקשו עליו נראה להם דאין לאוקמי מתניתין במחוסרין דיכה:

ד לפיכך אם גרף האש וכו' הרי זה מותר לשהות עליה שהרי הסיח דעתו מזה התבשיל ואין גוזרין שמא יחתה באש. כתב הרב המגיד ודע שאפי' תבשיל שלא הגיע לשליש בישולו [מבעוד יום מותר להשהותו] ע"ג כירה גרופה או קטומה וכתב שזה דעת הרשב"א ז"ל. וקשה דלמטה בלשון המתחיל וכן כל תבשיל וכו' כתב והרשב"א ז"ל כדעת אחרים כלומר דמאכל בן דרוסאי משהין אותו ע"ג כירה שהיא גרופה וקטומה. ונראה להגיה בדברי הרב המגיד ז"ל למטה והרא"ה ז"ל כדעת אחרים. או שנאמר שמה שכתב כאן וכ"כ הרשב"א ז"ל הוא נמשך למה שכתב וזה דעת רבינו כלומר כתב כן הרשב"א לסברת רבינו ז"ל:

הרי

מגדל עוז

מניחין קדרה עד מטמינה לכירה. הכל פ' כירה (דף ל"ח):

וכוותית סתם לן תנא בפ' כירה ע"ש ופטפוט שקורין טריפי"ד כמו כירה אפילו במצטמק ויפה לו כר"י דשרי וכן פסק ר"ח ודלא כה"ג ואלפסי ורבינו המחבר שפסקו כרב ושמואל וכרב נחמן שהן בתראה דאמר מצטמק ויפה לו אסור וכן סוגיא דתלמודא משמע כאותו דמפרש מאי מצטמק ויפה לו או מצטמק ורע לו וכן הרבה בספר ע"ש. וצריך ליתנה מבע"י שאם היתה צוננת היתה יכולה להתחמם קודם חשיכה והתנן לא יתן עד שיגרוף ומפרש לא יחזיר אפילו מע"ש אבל לסמוך קדרה אצל האש מותר אפילו סמוך לחשיכה ממש. ובחופה רגילים ליתן היורה מע"ש על הפטפוט והאש בוערת וטכסים בנסרים את היורה ועבדים נכרים מחממין אותה בשבת אם לא נתקררה כל כך שלא איתה ראויה לאכילה דוגמת טעם מאכל בן דרוסאי קודם שחממוה נכרים א"כ אין חוששין בחימום ושרי ואע"פ שמותר להשהות קדרה ע"ג כירה שיש בה גחלים בוערות מ"מ

אם

הגהות מיימוניות

[ג] פי' כמאכל בן דרוסאי אבל אם נתבשל כמאכל בן דרוסאי מותר דקי"ל כחנניא דאמר כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר לשהותו ע"ג כירה אע"פ שאינה גרופה ואינה קטומה

ה בד"א בכירה שהבלה מועט. אבל התנור אף על פי שגרף האש או כסה באפר או שהסיקוהו בקש או בגבבא אין משהין בתוכו ולא על גביו ולא סומכין לו תבשיל שלא בשל כל צרכו או שבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו. הואיל והבלו חם ביותר אינו מסיח דעתו וחוששים שמא יחתה בזו האש המעוטה אף על פי שהוא אש קש וגבבא או מכוסה: **ו** ולמה אסרו לשהות בתנור אף על פי שגרוף. מפני שהגורף אינו גורף אלא רוב האש ועצמה. ואי אפשר לגרוף כל האש עד שלא תשאר ניצוץ אחת. מפני שהבלו חם שמא יחתה כדי לבער הניצוצות הנשארות בתנור: **ז** הכופח הבלו רב מהבל הכירה ומעט מהבל התנור. לפיכך אם הסיקוהו בגפת או בעצים הרי הוא כתנור ואין משהין בתוכו ולא על גביו ולא סומכין לו תבשיל שלא בשל כל צרכו או מצטמק ויפה לו אף על פי שגרף או כסה באפר. ואם הסיקוהו בקש או בגבבא הרי הוא ככירה שהוסקה בקש וגבבא ומשהין עליו. ומותר לסמוך לכירה מבערב ואף על פי שאינה גרופה וקטומה. ואיזו היא כירה ואי זו כופח כירה מקום שפיתת שתי קדרות. כופח מקום שפיתת קדרה אחת: **ח** תבשיל חי שלא בשל כלל או שבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו מותר לשהותו על גבי האש בין בכירה וכופח בין בתנור. וכן כל תבשיל שבשל ולא בשל כל צרכו או בשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו אם [א]השליך לתוכו אבר חי סמוך לבין השמשות נעשה הכל כתבשיל חי ומותר לשהותו על האש אע"פ שלא גרף ולא כסה. מפני שכבר הסיח דעתו ממנו ואינו בא לחתות בגחלים: **ט** * כל תבשיל שאסור לשהותו אם עבר ושיהה אותו אסור לאוכלו עד מוצאי שבת וימתין בכדי שיעשו. [ב]ואם שכחו. אם תבשיל

א טור סימן רנג סמ"ג לאוין סה: ב טור סימן רנג:

מגיד משנה

ה בד"א בכירה שהבלה מועט וכו'. במשנה שם (דף ל"ה:) מפורשים דיני התנור ובגמרא וכדעת ההלכות:

ו ולמה אסרו לשהות וכו'. זו סברת רבינו וטעמו נכון:

ז הכופח הבלו רב מהבל הכירה וכו'. ג"ז מפורש שם במשנה ובגמ' וכדעת ההלכות: ומותר לסמוך לכירה מבערב ואע"פ שאינה גרופה. בעיא דאיפשיטא שם מכח ברייתא: ואי זו היא כירה ואי זו היא כופח וכו'. בגמ' שם:

ח תבשיל חי שלא בשל כלל או שבשל כל צרכו וכו'. זה מבואר פ"ק (שם י"ח) האי קדרה חייתא אי בשיל שפיר דמי בשיל ולא בשיל אסור ואי שדא ביה גרמא חייא שפיר דמי ע"כ. ופי' תבשיל חי או בשיל לגמרי מותר לשהותו. וכתב רבינו דוקא מצטמק ורע לו. והכרח הוא לפי שטת ההלכות ורבינו שפסקו כמ"ד בפ' כירה (שם ל"ז:) שאפילו לשהות אסור מצטמק ויפה לו אלא בגרוף או קטום בשיל ולא בשיל פי' שלא נתבשל כל צרכו אע"פ שמצטמק ורע לו אסור אא"כ גרף או קטם גזירה שמא יחתה להשלים בשולו ואי שדא ביה גרמא חייא שפיר דמי שנעשה הכל כחי שהסיח דעתו ממנו. זהו פירוש הסוגיא לדעת רבינו וההלכות ומוכרח הוא לפי שטתם: וכן תבשיל וכו'. כבר נתבאר זה ויש בכל מה שהזכרתי שטה אחרת לקצת הגאונים ז"ל והם פוסקים שכל שהגיע לשליש בשולו שהוא נקרא מאכל בן דרוסאי בגמרא לפי דעתם משהין אותו ע"ג כירה שאינה גרופה וקטומה ואפילו מצטמק ויפה לו. וכן תבשיל חי שלא התחיל להתבשל כלל מותר אבל התחיל להתבשל ולא הגיע לשליש בשולו אסור ואם השליך לתוכו אבר חי מותר וכן הדין בתנור וכנ"ל בכופח. והדינים האלו שהזכרנו מגריפה וקטימה וחלוקי התנור והכירה והכופח על תבשיל חי כולם הם בחזרה בשבת בדוקא ועל הדרך שנזכרו בדברי רבינו בשהייה וגם האחרונים ז"ל נחלקו בזה. ודעת הרמב"ן ז"ל כדעת ההלכות ורבינו. והרשב"א ז"ל כדעת אחרים:

ט כל תבשיל שאסור לשהותו וכו'. ואם שכחו אם תבשיל שלא בשל כל צרכו וכו'. ג"ז כדעת ההלכות והם גורסים בבעיא שניה עבר ושכח וקא מיבעיא להו כי קנסו אף על השוכח דוקא בשלא נתבשל כל צרכו אבל נתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו לא או דילמא לא שנא. ואתינן למפשטה מדאמרי' ר' יוסי הלך בצפורי מצא חמין שנשתהו ע"ג כירה ולא אסר להם ביצים מצומקות ואסר להם מאי לאו לאותה שבת אלמא מצטמק ויפה לו אסור. ודחינן לא לשבת אחרת שיזהרו שלא יעשו כן לשבת אחרת אע"פ שהיו שוכחין ולא איפשיטא ולקולא. ובהשגות

כסף משנה

ה בד"א בכירה שהבלה וכו'. אע"פ שהוא אש קש וכו'. כתב הרמ"ך נ"ע מאין הוציא זה דמתניתין לא אסר כן כי אם תנור שהסיקוהו בקש ובגבבא דאגב המימות התנור הקש והגבבא בוערות ואיכא למיגזר אבל אם גרף וקטם דעביד היכר אפילו בתנור וליכא חילוק בין תנור לכירה כי אם לסמוך היכא דלא גרף דבתנור אסור בכירה מותר ובקש ובגבבא לא צריך קטימה דלאלתר הויא קטימא עכ"ל. ודברי הפוסקים הם כדברי רבינו ופשטא דמתניתין הכי מוכח:

ז הכופח הבלו רב וכו'. כתב הרמ"ך נ"ע למה אוסר לסמוך היכא דגרף וקטם ואביי דאסר לסמוך בלא גרף איירי ותניא כותיה דאביי והוא מוקי למתני' בשלא גרף ובכה"ג קא אסר לסמוך דהוי סמיכת כופח ותנור כע"ג כירה עכ"ל. וגם בזה דברי הפוסקים כדברי רבינו:

ח וכל תבשיל שבישל ולא בישל כל צרכו וכו' ואם השליך לתוכו אבר חי וכו'. לכאורה נראה דדוקא במשליך לתוכו אבר חי שא"א להתבשל בלילה משום דמסיח דעתיה מיניה אבל בפירוש המשנה כתב רבינו ז"ל וכשתתבשל בשיל ולא בשיל ישימו בו בעת הטמנתו דבר חי כגון בשר או ירק ויהא מותר להשהותו ע"ג גחלים מפני שהוא מסיח דעתו עכ"ל. נר' מדבריו שאפי' נתן בה דבר שאפשר להתבשל מבעוד יום כמו ירק וכיוצא בו שרי דכיון שעשה מעשה המוכיח שמסיח דעתו ממנה מידכר ולא אתי לחתויי דומיא דשרי לשהות ע"ג כירה קטומה וסגי לה בקטימה כל דהו משום דכיון דעבד בה היכרא מידכר ליה ולא אתי לחתויי:

ט כל תבשיל שאסור להשהותו אם עבר ושיהה אותו וכו'. כתב הטור כל דבר שאסור לשהותו אם עבר ושיהה אותו או שכח ושיהה אותו במקום שלא היה לו להשהותו אסור לכל אפילו למי שלא שיהה אותו והרמב"ם חילק בשכח בין תבשיל שלא בישל כל צרכו ובין מצטמק ויפה לו כשלא בישל כל צרכו אסור עד מ"ש וכמצטמק ויפה

לחם משנה

ז הרי הוא ככירה שהוסקה בקש וכו' ומשהין עליו. וא"ת בפ' כירה (דף לח:) אמרו כופח שהסיקוהו בקש ובגבבא סומכין לו וכו' אבל משהין מנין לו לרבינו. וי"ל דרבינו סובר כן דמדקאמר מתני' הרי הוא ככירה משמע דדמי לכירה ממש וכי היכי דבכירה משהין כשהסיקוה בקש ובגבבא הכא נמי כן. ומה שאמר רבינו דבכופח אע"ג שגרף וכסה היכא שהסיקוהו בגפת ועצים לא מהני האי הוי משום דמפרש מהני' דבגפת ועצים הרי הוא כתנור דהוא אפי' בגרוף וקטום וכדברי רב אדא בר אהבה ואע"ג דאביי דקי"ל כוותיה מפרשה בשאינו גרוף וקטום הרי כתב הרא"ש ז"ל בפסקיו וז"ל ואע"ג דאביי אוקי מתניתין בשאינה גרופה וקטומה ולסמוך ותניא כותיה מ"מ בפירושא דמתני' הלכה כרב אדא בר אהבה וכו' ע"ש. בפ' יציאות השבת (דף י"ח) אמרו בסיפא דברייתא אבל אין נותנין חטין לתוך הריחים של מים אלא בכדי שיטחנו מבעוד יום. ויש תימה על רבינו איך לא הזכירו גם ברים פרק כירה (דף ל"ז) אמרו קטמה ונתלבתה סומכין לה ומקיימין עליה וכו' ורבינו לא הזכירו וצ"ע:

ח תבשיל חי שלא בשל כלל וכו'. פ"ק (דף י"ח:) אמרו האי קדרה חייתא וכו' אי בשיל שפיר דמי בשיל ולא בשיל אסור ע"כ. ונראה דדעת קצת הגאונים ז"ל דכל זה נאמר להחזיר ואי בשיל שרי להחזיר ואי בשיל ולא בשיל אסור להחזיר ולדידהו מאי איירי אפי' במאכל בן דרוסאי דאפי' הכי אסור להחזיר אבל אי איירי להשהות ע"כ צ"ל דלא הוי כמאכל בן דרוסאי וכמ"ש שם התוספות והוא דוחק אבל לדעתם ז"ל אתי שפיר דאיירי בכולל. ואין כן דעת רבינו ז"ל ומפני כן כתב הרב המגיד ופירש תבשיל חי מותר לשהותו וכו' כלומר שלא כדברי הגאונים ז"ל שפירשו מותר להחזירו ולדעתם ז"ל תבשיל חי מותר להחזירו וכן תבשיל שלא הגיע לבישולו וזהו שכתב הרב המגיד ז"ל למטה והדינים האלו שהזכרנו מגרופה וקטומה כו' כלם הם בחזרה בשבת ואע"פ שכתב שם דהרשב"א ז"ל מן הדעת הזה הרי למעלה כתב ודע שאפילו תבשיל שלא הגיע לשליש בישולו וכו' וסיים וכן כתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל והוא הפך זה. ולכך נראה ודאי דהך שכתב למטה והרשב"א ז"ל כדעת אחרים הוא טעות וצ"ל והרא"ה ז"ל וכבר כתבתי למעלה להכריח זה ממה שכתב בלשון המתחיל לפיכך אם גרף וכו'. מ"מ אין לשון הרב המגיד ז"ל מדוקדק במה שכתב וחילוקי התנור וכו' על תבשיל חי דתבשיל חי אין חילוק כדברי רבינו בענין השהייה דבכל גוונא מותר:

ט כל תבשיל שאסור לשהותו וכו'. בפרק כירה (דף ל"ח) גבי שכח קדירה על גבי כירה ובשלה בשבת מהו ופשטינן לה לאיסורא כרב נחמן בר יצחק וימתין למוצאי שבת בכדי שיעשו. עוד שם איבעיא להו עבר ושהה מאי וכו' ולא איפשיטא ולקולא. ורבינו גורס בעיא שניה עבר ושכח ופירש דבעיא ראשונה איירי בתבשיל שלא בישל כל צרכו ופשטינן לאיסורא ושניה איירי דמצטמק ויפה לו. וכ"כ דעת הראב"ד ז"ל לפרש הך בעיא שניה במצטמק ויפה לו אלא שהוא גורס בבעיא שניה עבר ושהה והטעם כמבואר בהשגות. ולפי דעת המפרשים ז"ל שפירשו שכשהגיע לשליש בישולו משהין אותו ואפי' מצטמק ויפה לו

הגהות מיימוניות

אם עשה הטמנה במה שרגילין לעשות א"כ גילה בדעתו שלא תתקרר ומקפיד בכך ואסור שהרי תנן אין טומנין בדבר המוסיף הבל אפי' ע"ג מלח וכו' ואפי' הקדרה מבושלת כל צרכה דהא בסתם קדרות שרגילין להטמין מיירי מתני' וקדירות בין השמשות רותחות הן ומבושלות כל צרכן ומה שנותנין הקדרות במקום שהוא חם מאד בשעה שטומנין אותה בגומא שחממוה חימם אין כאן איסור אע"ג דמוסיף הבל דלא אסרו להטמין בדבר המוסיף הבל שמא יטמין ברמץ אלא דבר הדומה לרמץ המיטלטל ואסור ליתן גחלים בוערות תחת הקדרות שמטמינים אע"פ שאין הגחלים סביביו כדאמרינן קופה שטמן בה אסור להניח הקופה ע"ג הזפת ואם נמצא למחר קצת גחלים בוערות עם הדשן שטמן בו הקדרה אין בכך כלום כיון שעיקר הטמנתו היה מדבר היתר להכי לא דמי למעשה דאנשי טבריא ולשכח קדרה על כירה דאסור דעיקר הדבר באיסור ע"כ מספר התרומה שיסד רבינו ברוך מפי ר"י וכן רבינו שמשון וכן רא"ם בשם ר"ת וכן ס"ה ודלא כאבי"ה שפסק דאין חילוק בין להשהותה ע"ג האש בין להטמין בתוכה ואידי ואידי שרו וכ"כ בשם רבינו יואל אביו ז"ל. ועוד כתב דההיא דתנן קופה שטמן בה אסור להניח אש תחתיה וכל כיוצא בה דאוסרין דלא כחנניא ואנן כחנניא קי"ל וכן רבינו יוסף פסק להתיר ופירש דלא אסרו להטמין אפי' בדבר המוסיף הבל אלא בשיל ולא בשיל אבל אי בשיל כמאכל' בן דרוסאי או קדירא חייתא שרי בכל ענין בין להשהות בין להטמין וכן בפ' במה טומנין איירי בבשיל ולא בשיל אבל כעין תבשילין שלנו שהן מבושלין שרו בכל ענין ול"נ לר"ת אלא כדפרישית דיש חילוק בין שהייה להטמנה, עכ"ל: * [לשון הטור הרמב"ם ז"ל חילק בשכח בין תבשיל שלא בישל כל צרכו ובין מצטמק ויפה לו וכו' ואיני יודע למה חילק בשניהם דהא בגמרא מייתי מעבר ושיהה לשכח, ע"כ]:

תבשיל שלא בשל כל צרכו הוא אסור עד מוצאי שבת. ואם תבשיל שבשל כל צרכו הוא *ומצטמק ויפה לו מותר לאכלו מיד בשבת: י [א]כל שמותר לשהותו על גבי האש כשנוטלים אותו בשבת [ג] אסור להחזירו למקומו. ואין מחזירין לעולם אלא על גבי כירה גרופה או מכוסה או בכירה וכופח שהוסקו בקש וגבבא. והוא שלא הניח הקדרה על גבי הקרקע אבל * משהניחה [ד] על גבי קרקע אין מחזירין אותה. ואפילו על גבי כירה גרופה או מכוסה. ואין מחזירין לתנור ולא לכופח שהוסקו בגפת או בעצים אף על פי שגרף או כסה מפני שהבלן חם ביותר. וכל שאין מחזירין עליו אין סומכין לו בשבת: יא אסור [ב]להכנים מגריפה לקדרה בשבת והיא על האש להוציא ממנה בשבת מפני [ה] שמגים בה וזה מצרכי הבישול הוא ונמצא כמבשל [ו] בשבת. ומותר להחזיר מכירה לכירה אפילו מכירה שהבלה מועט לכירה שהבלה מרובה אבל לא מכירה לטמינה ולא

השגת הראב"ד

*א"א בחיי ראשי סוגיא דגמ' לא מסתני הכי דהוא מפרש עבר ושהה מאי אסוכח ומצטמק ויפה לו וסבר בעיא ולא איפשיטא ולקולא ולא היא דפלוגתא דר"מ ור' יהודה היא וקי"ל בפירקין דבתר גזירתא אפילו לר"מ בשוכח נמי אסור וכי איבעיא להו בששהה בשוגג ומצטמק ויפה לו מאי א"ר יהודה דילמא בשוכח הוא דמחמיר אבל בשוגג ומצטמק ויפה לו לא מחמיר ולא קנים שוגג אטו מזיד ולא איפשיטא ולקולא:

א טור סימן רנג סמ"ג לאוין סה: ב טור סימן רנג:

כסף משנה

ויפה לו התיר ובעבר ושיהה אסור בשניהם ואיני יודע למה חילק ביניהם דהא בגמרא מייתי מעבר ושיהה לשכח עכ"ל. והרמ"ך כתב לא הבנתי פירושו כי הוא לא פסק לא כר"ס ולא כר"י ואם לא פי' מילתא דר"י בדיעבד תימה לן אמאי אסר דיעבד משום בעיא דעבר ושיהה הא קי"ל דכל תיקו דרבנן לקולא ודבריו ודברי הרי"ף בזה צ"ע. ולבאר זה אכתוב סוגיא דגמרא והכי איתא בעו מר' חייא בר אבא שכח קדרה ע"ג כירה ובשלה בשבת מהו ואסיקנא דלא יאכל משום דגזרו ביה רבנן ולדעת הרי"ף ורבינו אף בהגיע למאכל בן דרוסאי מיבעי ליה וכגון שלא נגמר בישולו לרוב בני אדם דאי נגמר בישולו ומצטמק ויפה לו היינו בעיא דבסמוך ואי מצטמק ורע לו מישרא שרי ותו איבעיא לן עבר ושיהה מאי ולא איפשיטא וכתב הרא"ש דהאי בעיא כגונא דבעיא קמייתא היא ומיבעיא ליה אף לאחר גזירה אי גזרינן דוקא לאותם ששיהו אבל לבני בית לא וסובר הטור דלחומרא נקטינן. ולפיכך כתב אסור לכל אפי' למי שלא שיהה אותו ומדברי הרי"ף נראה שהוא גורס עבר ושכח במקום עבר ושיהה והוא מפרש בעיא זו בשנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו דאע"ג דקנסו על השוכח דילמא ה"מ בשלא נתבשל כל צרכו אבל נתבשל כל צרכו אף על פי שהוא מצטמק ויפה לו לא קנסו ולא איפשיטא ולקולא וכן דעת רבינו. ולפי שלא עלה פירוש זה על דעת הטור הוקשה לו על רבינו למה חילק בין עבר לשכח דהא בגמרא מייתי מעבר ושיהה לשכח כלומר דאיבעיא קמייתא אמרינן בגמרא נפק ודרש המבשל בשבת בשוגג יאכל במזיד לא יאכל ולא שנא ואסיקנא דה"ק ול"ש בין מזיד לשוכח בכל גוונא אסור כי היכי דלא ליתי לאיערומי הרי שפושע בשכח ושיהה אסור כמו בעבר ושיהה דהוי מזיד וא"כ אין לחלק ביניהם. ואין זו קושיא לפי מאי דמפרשי הרי"ף ורבינו בעיא שניה בנצטמק ויפה לו דהא דלא מפלגינן בין עבר לשכח היינו דוקא בשלא נתבשל כל צרכו אבל בנתבשל כל צרכו אלא שנצטמק ויפה לו ע"כ מפלגינן בינייהו מדאיבעיא לן במצטמק ויפה לו עבר ושכח מאי אלמא דפשיטא ליה שאם עבר במזיד אסור דהא לא איבעיא לאו אלא בעבר ושכח ובעיין דעבר ושכח כיון דלא איפשיטא נקטינן לקולא ובזה נסתלקו תמיהת הטור והרמ"ך:

י כל שמותר להשהותו על גבי האש וכו'. והוא שלא הניח הקדרה על גבי קרקע וכו'. הרמ"ך תמה למה פסק כלישנא קמא ואף כלישנא קמא לא פסק דאפילו לא הניחם על גבי קרקע אסור אם אין דעתו להחזיר ע"כ, והדין בגמרא (שבת ל"ח:) איבעיא לן אם לא הניחה בקרקע אלא שתלאה במקל או שהניחה על גבי מטה או שפינהו ממיחם למיחם ועלו בתיקו. ומדברי רבינו שהשמיטה נראה שסובר דכיון דמידי דרבנן הוא נקטינן לקולא ואע"פ שפסק כמ"ד הניחה ע"ג קרקע אסור היינו משום דרובא דאמוראי ס"ל הכי. אך קשה שלא חילק בין דעתו להחזיר לאין דעתו להחזיר ובין ללישנא קמא בין ללישנא בתרא צריך לחלק ביניהם ואפשר שסובר דכיון דאמוראי קמאי לא חילקו בכך לא חיישינן ליה משמיה דאביי דמפליג בינייהו:

יא אסור להכנים מגריפה לקדרה בשבת והיא על האש וכו'. נ"ל שמ"ש רבינו והיא על האש לאו דוקא אלא כל שהעבירה מרותחת מעל האור היא על האש קרי לה וכן דעת הטור ורבינו ירוחם: כתב הרמ"ך אסור להכנים מגריפה וכו'. נ"ל לפרש בד"א בתבשיל שלא בישל כל צרכו אבל בישל כל צרכו מותר וכן המנהג. מ"מ צ"ע לפירושו שפירש והלא מגים ומקרב הבישול א"כ היאך מותר לסמוך קדירה היתא אפי' לא גרף לד"ה ואמאי לא גזרו

מגיד משנה

ובהשגות הקשה הר"א ז"ל אי בשוכחים מ"ש לשבת אחרת ואיך שייך איסור בשכחה והוא ז"ל פירשה בשוגג כסבור שהוא מותר וגורס עבר ושהה ובשוגג. ועפי קשה לפירושו לשון עבר לפרשו על השוגג כיון דל"ג שכח. והרמב"ן ז"ל מפרשה בשוגגין או בשוכחין והכל מותר במצטמק ויפה לו. ולפי השטה האחרת שכתבתי למעלה אין לכל זה מקום לפסק הדין שהרי אפילו לכתחלה אינו אסור לשהות אלא מה שלא הגיע לשליש בשולו והתם ודאי אם שכח או שגג ועבר והשהו אסור:

י כל שמותר לשהותו וכו'. ביאור דברי רבינו הוא שתבשיל חי שלא בשל כלל או בשל כל צרכו ומצטמק ורע לו או המליך לתוכו אבר חי שכל אלו משהין אותן ע"ג האש אע"פ שלא גרף ולא כסה כמו שנתבאר דוקא השהיה התירו אבל להחזיר כיון שאינו גרוף ואינו מכוסה לא וזה מוכרח בגמ' (דף ל"ו ל"ז) דלכל הלשונות אין מחזירין אלא בגרוף וקטום וכ"כ הרמב"ן ז"ל להחזיר בלא גרוף וקטום אסור לעולם אפילו מצטמק ורע לו וזה ברור ולפיכך כתב רבינו ואין מחזירין לעולם אלא ע"ג כירה גרופה וכו' ודברים פשוטים הם שם. ובהשגות א"א כמדומה לי שבוש הוא זה וצ"ל כל שאסור ע"כ. הבין הרב ז"ל דברי רבינו בדרך אחרת ואינו אלא כמ"ש. והתמה עוד בדבריו שתקן הדבר אפילו לפי דעתו במקולקל ומה צורך לכתוב שהאסור בשהייה אסור בחזרה והלא ק"ו הוא: והוא שלא הניח הקדרה וכו'. לפי הנראה בדברי רבינו ז"ל פסק מימרא (שם ל"ח:) כפשטה דאמר רב תדאי לא שנו אלא שעודן בידו אבל הניחן על גבי קרקע אסור ולא חלק בין דעתו להחזיר לאין דעתו להחזיר. אבל לכל הגאונים ראיתי שפסקו עוד כלישנא קמא דהתם דאיתמר בתר הכי להחמיר שאפי' עודן בידו אם אין דעתו להחזיר אסור ואין בדבריהם ז"ל הכרח אבל עליהם סמכו האחרונים ז"ל. ודע שאם לא הגיע לשליש בישולו לעולם אסור להחזיר שלא הותר לבשל לכתחלה בשבת בגרוף וקטום וכן כתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל ופשוט הוא: ואין מחזירין לא לתנור. פירוש דברי רבינו הם אפילו בתבשיל שבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו או המליך בתוכו אבר חי שמותר לשהותו בתנור ואסור להחזירו דאי במצטמק ויפה לו כבר נתבאר לדעתו שאסור אפילו לשהותו וכ"ש להחזירו וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל שאסרו להחזיר לתנור ולכופח שהסיקוהו בגפת ועצים אפילו בגרוף וקטום וזה דעת ההלכות: וכל שאין מחזירין עליו אין סומכין עליו בשבת. בזה נחלקו עליו קצת מפרשים ז"ל ואמרו בסמיכת כופח אע"פ שהסיקוהו בגפת ועצים מותר לסמוך לו כל שהוא גרוף וקטום ולא אסרו סמיכה בגרוף וקטום אלא בתנור בלבד וזה דעת הרשב"א ז"ל:

יא אסור להכנים מגרפה לקדרה והיא על האש. יתבאר פ"ט שהמגים חייב כמבשל וברייתא היא ביום טוב (דף ל"ד) פ' המביא כדי יין ושם אכתוב דעת קצת מפרשים ז"ל שלא אמרו אלא בהגסה ראשונה וכאן נראה שרבינו כתב זה ממה שאמרו סוף פ"ק (שבת י"ח ב') ודילמא מגים. וצ"ל שאין דברי רבינו אמורין במבושל כל צרכו דהתם ודאי אפילו מחזירין ע"ג האש ומבשלן פטור כמו שיתבאר פ"ט כיון שכן אין לגזור בהכנסת מגרפה אבל באינו מבושל ודאי יש לחוש לדעתו ז"ל שכתב פ"ט. ובהשגות א"א הפריז על מדותיו שאסור להוציא אפילו מן הקדרה במגרפה עכ"ל. ומה שנ"ל כתבתי והוא שכל שאין בהגסה ממש חיוב הכנסת המגרפה מותר וכל שיש בהגסה חיוב אסור להכניסה ובפ"ט אכתוב עוד בזה: ומותר להחזיר מכירה כו'. ירושלמי סוף פ' במה טומנין: לא

לחם משנה

א אין כאן מקום לבעיא שניה דהרי לכתחלה מותר לשהות ואם לא בישל כל צרכו הא שפינן לה לאיסור בבעיא ראשונה והם ז"ל פירשו בעיא שניה דקודם גזרה בעי להו כמ"ש התוס' ז"ל וכ"ז נתבאר בדברי הרב המגיד ז"ל:

י כל שמותר לשהות וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בהשגות שבוש הוא. ואילו דברי המגיד הם כדברי הראב"ד ז"ל דכונת רבינו הוא איירי אפילו בכל אופן אפילו שיהיה התנור גרוף וקטום. ואע"פ שהרב פירש דבריו ואמר ואין מחזירין לעולם אלא ע"ג וכו' מ"מ הוקשה לו דלא היה לו לכלול בהלכה לשונו כל שמותר וכו' וה"ל למימר חוץ מכירה שהכירה גרופה וקטומה:

והוא שלא הניח הקדרה ע"ג קרקע וכו'. בפרק כירה (דף ל"ח) אמרי בעי ר' ירמיה תלאן במקל מהו הניחן ע"ג מטה וכו' תיקו. ורבינו לא הזכירם ונראה דהוא ז"ל פוסק אותם לקולא כמו שפוסק הבעיא דשכח דלעיל ולא הוצרך לפרשה מפני שכבר כתב והוא שלא הניח הקדירה ע"ג קרקע משמע דבהנחה ע"ג קרקע תליא מלתא אבל מה שאמרו בגמרא מפני שמם אמרו ועודן בידו מותר דמשמע דכשאינן בידו אע"פ שלא הניחן ע"ג קרקע אסור ולא נקט הניחן ע"ג קרקע אלא למעוטי אינן בידו. או אפשר דעודן בידו לאו דוקא אלא כל שאינן על גבי קרקע עודן בידו קרי ליה ומפני כן נסתפק השואל בגמרא אבל רבינו שכתב והוא שלא הניחו וכו' אין לטעות בלשון כלל ולכן לא הוצרך לפרש:

יא אסור להכנים מגריפה וכו'. כתב הרב בעל מגיד משנה ויצא לו כן ממה שאמרו בגמרא (דף י"ח) וניחוש שמא מגים וכו'. ובאמת יש תימה בדברי רבינו דכיון דבגמרא מאי דגזרו ודילמא מגים אפילו בעקורה מעל האש אמאי הצריך רבינו שיהיה על האש דהא מקושיית הגמרא משמע דבמגים אפילו בעקירה חייב חטאת. והרב בעל מגיד משנה ז"ל כתב דכל היכא דבמגים חייב בהכנסת המגריפה אסור. ונראה דמה שאמרו

הגהות מיימוניות

[ג] וכן פסק בספר התרומה כלישנא דלא יחזיר תנן וכתב דאפילו בערב שבת אסור להחזיר אם אין שהות ביום שהיה יכול להתחמם קודם חשיכה אם היה צונן ומדקאמר עד שיגרוף ולא קאמר אלא א"כ גורף משמע שיש בידו לגרוף עדיין וכן מדקאמר בגמרא לדברי האומר מחזיר היינו אפי' בשבת משמע דעיקר פלוגתייהו בע"ש עכ"ל ע"כ: *[כתב הטור שם ואפי' לא הניחה ע"ג קרקע אלא שתלאה במקל או שהניחה ע"ג מטה או שפינהו ממיחם למיחם אסור ובמ"ש שמותר להחזיר כתב דוקא על שפתה או על כסוי שעל חללה אבל לתוך חללה אסור ואפי' לא היה בדעתו להחזירה אפי' לא הניחה ע"ג קרקע אסור ע"כ]: [ד] כר' תדאי ולא כלישנא בתראה דאמר אפי' ע"ג קרקע נמי מותר ע"ש. ובספר התרומה כתב ובשל מופרים הלך אחר המיקל וז"ל מורי רבינו שיחית אם כן כשצולין תפוחים בתנור או פשטיד"א שמשימין על התנור כדי שלא תתקרר ונטל אותו משם ועודו בידו מותר להחזירו ובלבד שיהא גרוף וקטום קודם ברכו, ע"כ: [ה] בפרק משילין אחד נותן את האור כו' ואחד מגים בקדירה כו', ע"כ: [ו] פליג אספר התרומה וז"ל וסתם קדירות שטומנין בין השמשות שמבושלת כל צרכן מותר לגלותן וליקח מן התבשיל משתחשך ולהזור ולכסותן גם להוסיף כסוי עליו כדתניא פרק במה טומנין נוטל הסדינין ומניח הגלופקרין כיון שהיה מכוסה כבר בין השמשות וכן תנן נתגלה מותר לכסות כיון שכבר כסהו מבע"י אבל נתגלה מבע"י אפילו ממילא אסור לכסותו דדמי לתחלת הטמנה:

ולא מטמינה לכירה: יב לא [א]ימלא אדם קדרה עססיות ותורמוסין או חבית של מים ויתן לתוך התנור ערב שבת עם חשיכה וישהה אותן. שאלו וכל כיוצא בהן אף על פי שלא בשלו כל עיקר כתבשיל שלא בשל כל צרכו הן מפני שאינן צריכים בישול הרבה ודעתו עליהן לאוכלן לאלתר. ולפיכך אסור לשהותן בתנור. ואם עבר ושהה אסורין עד מוצאי שבת וימתין בכדי שיעשו: יג תנור שנתן לתוכו בשר [ב]מבעוד יום ושהה אותו בשבת אם בשר גדי [ז] הוא וכיוצא בו מותר. שאם יחתה בגחלים יתחרך הבשר שאינו צריך אלא חמימות האש בלבד. ואם בשר עז או בשר שור הוא אסור שמא יחתה בגחלים לבשלו. ואם טח פי התנור בטיט מותר. שאם בא לפתוח התנור ולחתות תכנס הרוח ויתקשה הבשר ויפסד ויצטנן התנור ויפסיד הבשר: יד וכן כל דבר שהרוח מפסדת אותו אין גוזרין עליו שמא יגלהו ויחתה. ומפני זה נותנין אונין של פשתן לתוך התנור עם חשיכה שאם גלהו יפסדו: טו נתן גדי שלם לתוך התנור הרי הוא כבשר עז או כבשר שור ואסור לשהותו שמא יחתה בגחלים אלא א"כ טח התנור. ומותר לשלשל כבש הפסח לתנור עם חשיכה ואע"פ שאינו טח מפני שבני חבורה זריזים הן: טז אין [ג]צולין בשר [ח] ובצל וביצה על גבי האש [ט] אלא כדי שיצולו [י] מבעוד יום ויהיו ראויין לאכילה. ואם נשארו אחר כן על האש בשבת עד שיצולו הרבה מותר מפני שהן כמצטמק ורע לו שאם יחתה יחרוך אותן שעל גוף האש הם. [ד]ומפני זה מניחין מוגמר תחת הכלים עם חשיכה שאם יחתה בגחלים ישרף המוגמר ויעשן הכלים: יז הא למדת שכל דבר שאנו אוסרין בענין זה אינו אסור משום שהוא נעשה בשבת אלא גזירה שמא יחתה בגחלים. לפיכך אין נותנין צמר ליורה אלא א"כ היתה עקורה מעל האש שמא יחתה בגחלים. והוא שיהיה פיה טוח בטיט שמא יגיס בה משחשיכה: יח [ה]אין נותנין את הפת בתנור עם חשיכה ולא חררה על גבי הגחלים אלא [כ] כדי שיקרמו פניה שהם מודבקים בתנור או באש. ואם נשארו אחרי כן עד שיגמור אפייתן מותר שאם יחתה יפסיד אותן. ואם נתן סמוך לחשיכה וחשכה ועדין לא קרמו פניה. אם במזיד אסור לאכול מהן עד מוצאי שבת וימתין בכדי שיעשו. ואם בשוגג מותר לו לרדות ממנה מזון שלש סעודות של שבת. וכשהוא רודה לא ירדה

א טור סי' רנט וטעמים איפכא : ב טור סי' רנד סמ"ג לאוין סה : ג גם זה שם : ד טור סימן רנב סמ"ג לאוין סה : ה טור סימן רנד סמ"ג לאוין סה :

מגיד משנה

יב לא ימלא אדם קדרה עססיות ותורמוסין וכו'. ברייתא פ"ק לא תמלא אשה קדרה עססיות ותורמוסין ותניה לתוך התנור ע"ש עם חשיכה כיוצא בו לא ימלא נחתום חבית של מים ויניחנה לתוך התנור ע"ש עם חשיכה ואם עשו כן למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו ע"כ. ופירש רבינו שהטעם באלו מפני שהן קלי הבשול ודינן כדין תבשיל שלא בשל כל צרכו, ומכאן אתה למד דלאו דוקא תנור דה"ה כירה וכופה שאין משהין עליהם אלא על הגד שמשהין תבשיל שלא בשל כל צרכו. ואחרים פירשו שהטעם איסור בעססיות והתורמוסין מפני שהן צריכין בשול הרבה ואין היום והלילה די להם והוא רוצה לאוכלם במוצאי שבת ויש לחוש שמא יחתה בהם בשבת כדי שיהיו מוכנים לו למוצאי שבת מיד וזהו הטעם בנחתום שרוצה שיהיו חמין למוצאי שבת כדי ללוש בהן וזהו שהזכירו נחתום ע"כ דבריהם:

יג תנור שנתן לתוכו בשר מבעוד יום ושהה אותו בשבת וכו'. פירוש דין זה הוא אפילו כשהבשר חי ובגלי וכן כתבו ז"ל ואין לחוש לחתוי מפני הטעם שהזכיר רבינו שבחמימות התנור די להם. וחלוק מיני הבשר בגמ' (שבת יח ב') איכא דאמרי דגדיא בין שריק בין לא שריק שפיר דמי דברחא נמי ושריק שפיר דמי וברחא ולא שריק רב אשי שרי רב ירמיה מדיפתי אסר ופירוש שריק פי התנור טוח בטיט ובהלכות קא פסקי רבוותא כרב אשי ואיכא מאן דפסק כר' ירמיה ואף נמי כר' ירמיה ס"ל. ופירוש ברחא תיש, וכתב רבינו בשר עז או של שור לפי שכ"ש הוא:

יד ומפני זה נותנין אונין וכו'. משנה (שם י"ז ב') ב"ש אומרין אין נותנין אונין של פשתן בתוך התנור אלא כדי שיהבילו וב"ה מתירים וכבר נזכר דין זה בראש הפרק. והטעם שכתב כאן רבינו שאם גילהו יפסיד מבואר בגמ':

טו נתן גדי שלם לתוך התנור שם (כ' א') בגמ' משלשלים את הפסח לתנור עם חשיכה משום דבני חבורה זריזין הם והקשו הא לאו הכי לא והאמר מר גדיא בין שריק בין לא שריק שפיר דמי ותירצו התם מינתח הכא לא מינתח ע"כ. ונעתר לשלשל וכו' כבר הזכרתי זה בסמוך:

טז אין צולין בשר בצל וביצה וכו'. משנה כלשונה שם (י"ט ב') ופירוש דין זה הוא בכל בשר וכשהבשר עצמו מונח על גוף האש וכל שהוא ראוי לאכילה מפורש שם בגמ' כמאכל בן דרוסאי ומדברי רבינו פ"ט נראה שהוא חצי בשול אבל פירש"י ז"ל שליש בישול: ומפני זה מניחין מוגמר תחת וכו'. בגמרא (שם י"ח:) מוגמר וגפרית לא מחתי בהו ואי מחתי בהו סליק בהו קוטרא: לפיכך אין נותנין צמר וכו'. גם זה שם צמר ליורה ליגזר שמא יחתה ביורה עקורה. ודלמא מגיס ביורה עקורה וטוחה:

יח אין נותנים את הפת בתנור וכו'. משנה (שם י"ט:) כלשונו ואין נותנין פת בתנור עם חשיכה ולא חררה ע"ג גחלים אלא כדי שיקרמו פניה ר' אליעזר אומר כדי שיקרום התחתון שלה ובגמרא (דף כ') איבעיא להו תחתון דהאיך לגבי תנור או דלמא תחתון דהאיך לגבי אור ת"ש דתניא ר' אליעזר אומר כדי שיקרמו פנים המדובקים בתנור. ורבינו פסק כר' אליעזר אם מפני שסובר שהוא מפרש דברי ת"ק או מפני שאלו בגמרא מה היא כונתו נראה שהלכה כמותו: ואם נתן סמוך לחשיכה וכו' אם במזיד וכו'

כסף משנה

גזרו דילמא מגיס וצ"ע. ונראה לפרש והלא מגיס והוא צובע כדרך הצובעים שמניחים הבגדים לקלוט הצביעה וי"ל כיון קדרה היתה מסה דעתיה ולא מגיס, עכ"ל:

יב לא ימלא אדם קדרה עססיות וכו'. מה שפירש בו הרמ"ך כתבו ה"ה בשם אחרים:

טז אין צולין בשר וכו'. כתב הרמ"ך הוא הלך בדרך הירושלמי והניח הגמרא שלנו דבגמרא שלנו מקשה רבה לשהות הניחא ומייתי ליה מהא דאין צולין ולא משני ליה התם אם יחתה יחרוך אלמא מי שהתיר לצלות צלי התיר לשהות הקדרה והוא התיר צלי ואסר קדרה ובפ"ק דשבת (דף כ') נמי חזינן דאמר חמיא נמי הכי הנניה אומר וכו' אלמא דצלי ומבושל אחד הם מ"מ יש להביא סיוע לדבריו דרב גופיה דאסר התיר לשהות בצלי כמאכל בן דרוסאי דהכי א"ר אלעאי אמר רב כמה כדי שיצלה כמאכל בן דרוסאי וצ"ע נמי אמאי לא מוכיח פ' כירה דמתני' להחזיר תנן אבל לשהות משהין מהא דאין צולין כדמוכח רבא לקמן וכל זה סיוע לדבריו עכ"ל:

יח אין נותנין את הפת בתנור עם חשיכה וכו'. כתב ה"ה שרבינו פסק כר"א ואעפ"י שבפי' המשנה פסק דלא כר"א איכא למימר דהדר ביה. ולפי זה ט"ס יש בנסחאות שבספרי רבינו שכתוב בהם כדי שיקרמו פניה שאינם מודבקים בתנור וצריך להגיה המודבקים: כתב הרמ"ך תימה הוא זה דהא איהו גופיה פסק לעיל דכל תבשיל שלא בשל כל צרכו אם עבר ושיהה אסור לאוכלו ובלא בשיל כמאכל בן דרוסאי ולא גרף ולא קטם לדברי כל המפרשים אסור וכשהתירו חכמים לרדות מזון ג' סעודות לא התירו כי אם למי שלא עשה איסור בשהיה כגון שקרמו פני הפת קודם שחשכה אבל למי שעשה איסור מנ"ל לאכול אפי' ירדם אותו הנכרי מאליו עכ"ל:

במה

לחם משנה

שאמרו בגמרא ודילמא מגיס הוא משום צובע כמ"ש שם התוס' וכיון דטעמא משום צביעה אפילו בעקירה איכא הך טעמא אבל כשהטעם הוא משום בישול אז בעינן שיהא ע"ג האש. ומה שאמר הרב המגיד כאן משום דכי היכי דהתם בגמרא גזרו משום דאתי לידי הגסה הכא נמי כתב רבינו לא יכניס משום דאפשר דאתי לידי הגסה וזהו שכתב מפני שמגיס בה:

טז אין צולין בשר וכו'. בגמרא (דף י"ח:) אמרו לאישנא בתרא ולרב אשי דשרי והתנן אין צולין בשר ובצל וכו' כלומר דלר' ירמיה דאסר אוקמינן לה בברחא ולא שריק. וא"כ לכאורה יש לתמוה דכיון דאנן פסקינן לר' ירמיה הך דינא ליתא אלא בברחא ולא שריק אבל בכל השאר מותר ואיך כתב דין זה בכל בשר הנה דמשמע כונתו בין בשר גדיא בין בשר עזיא. ונראה דדעתו ז"ל דמתני' איירי בכל בשר ומפני שהוא בשרא אגומרי גזרו וכמו שתירצו בגמרא לדעת רב אשי ולמסקנא דגמרא הך תירוצא נמי סליק לר' ירמיה דאין סברא לומר דמתני' איירי בברחא ולא שריק אלא בכל בשר איירי וטעמא דבשרא אגומרי שאני:

יח אין נותנין את הפת בתנור עם חשיכה וכו'. בפ' יציאות השבת (דף כ') אמרו איבעיא להו וכו'. ומה שאמר רבינו או באש קאי לחררה דעל זה לא שאלו בגמרא אלא דוקא לגבי פת בתנור שאלו היכא למימר תחתון האיך דגבי תנור או האיך וכו' והוא פשוט:

ואם נתן סמוך לחשיכה וכו'. כתב ה"ה פשוט הוא ונלמד מן הברייתא וכו' גבי עססיות ותורמוסין וכו' וק"ו הוא. רוצה לומר דהתם במזיד אסור לערב בכדי שיעשו דהיא ראוי

מגדל עוז

תנור עד בכדי שיעשה. פ"ק דשבת (דף י"ט): ואם בשוגג מותר עד וכיוצא בזה. שם ופרק כל כתבי (דף קי"ז):

הגהות מיימוניות

[ז] בספר התרומה כתב דין עוף וטלה אבל נתחי העוף או בשר מותר להניח עם השפוד בתנור מכוסה שיש בו גחלים סמוך לחשיכה אע"פ שאינו כמאכל בן דרוסאי כרב אשי דשרי בשיל ולא בשיל אבל חוץ לתנור סמוך לגחלים צריך להיות כמאכל בן דרוסאי וכרבינו המחבר פסק ספר התרומה והמצות דגדיא אפילו לא שריק שרי ודברחא אי שריק דוקא והיינו כרב אשי ודלא כרבי ירמיה מדיפתי דאסר בהכי ולפי איכא דאמרי דפליג כ"א בברחא ולא שריק הוי פסק זה כר' ירמיה, ע"כ: [ח] אבל פירות חיות מותרות להטמין אפילו סמוך לחשיכה כיון דנאכלות כשהן חיין ולא דמו לאלו דאין ראויין לאוכלן חיין אמגם אסור משחשיכה להטמינם ולא להוסיף כיסוי עליהם אפילו על קדרה שאינה מבושלת כל צרכה אע"פ שהתבשיל כמאכל בן דרוסאי דתוספת כסוי בשבת הו"ל כמבשל בשבת וכ"ש שאסור ליתן תפוחים אצל האש לצליתן ולא המים אלא כדי להפיג צינתן ספר התרומה, ע"כ: [ט] בבישרא אגומרי, ע"כ: [י] כמאכל בן דרוסאי ע"ש בגמרא, ע"כ: [כ] ופשטי"ד או פלדו"ן נמי צריך לתת כדי שיקרמו פניה עליון ותחתון ויאפה טח שבתוכו כמאכל בן דרוסאי ובמנחות פרק התודה כתבו התוספות שהקרמת פניה היינו בשפורסין אותה אין חוטין נמשכין הימנה, ע"כ:

ירדה במרדה כדרך שהוא עושה בחול אלא בסכין וביוצא בה: **יט** [א]עושה אדם מדורה מכל דבר שירצה בין על גבי קרקע בין על גבי מנורה ומדליקה מבעוד יום ומשתמש לאורה או מתחמם כנגדה בשבת. וצריך שידליק רוב [ל] המדורה קודם חשיכה עד שתהא שלהבת עולה מאליה קודם השבת. ואם לא הדליק רובה אסור ליהנות בה בשבת גזירה שמא יחתה בה ויניד העצים כדי שתעלה השלהבת. ואם הדליק עץ יחידי צריך להדליק רוב [מ] עביו ורוב היקפו מבעוד יום: **כ** במה דברים אמורים בגבולין אבל במקדש מאחיזין את האור בעצים במדורת בית המוקד עם חשיכה ואין חוששין שמא יחתה בגחלים שהכהנים זריזין הן: **כא** היתה מדורה של קנים או של גרעינין [נ] אינו צריך להדליק הרוב אלא כיון שהתחיל בהן האש קודם השבת מותר להשתמש בה. מפני שהאש נתלית בהן במהרה ואינו צריך [ב]להחתות. לפיכך אם אגד הקנים או הניח הגרעינין בחותלות הרי הן כעצים וצריך שתעלה בהן שלהבת מאליה קודם השבת: **כב** מדורה של זפת או של גפרית או של רבב או של קירה או של קש או של נבבא אינו צריך להדליק רובה [ס] קודם השבת מפני שהאש מדלקת אותם במהרה:

פרק רביעי

א **יש** [א]דברים שאם טמן בהן התבשיל הוא מתחמם ומוסיפין בבישולו כעין האש. כגון הגפת וזבל ומלח וסיד וחול או זגין ומוכין ועשבים בזמן שלשתן לחים ואפילו מחמת עצמן. ודברים אלו נקראין דבר המוסיף הבל. ויש דברים שאם טמן בהן התבשיל ישאר בחמימותו בלבד ואינן מוסיפין לו בישול אלא מונעין אותו מלהצטנן. כגון זגין ומוכין ועשבים יבשין וכסות ופירות וכנפי יונה ונעורת הפשתן ונסורת חרשים ושלחין וגזי צמר. ודברים אלו נקראין דבר שאינו מוסיף הבל: **ב** מן הדין היה שטומנין בדבר המוסיף הבל מבעוד יום ויישאר התבשיל טמון בשבת. שהרי משהין על גבי האש בשבת. אבל אסרו חכמים להטמין בדבר המוסיף הבל מבעוד יום גזירה שמא תרתיח הקדרה בשבת ויצטרך

א טור סימן רנח סמ"ג שם: ב בטור ספק איסכא ע"ש: ג טור א"ח סימן רנז סמ"ג לאוין שם:

כסף משנה

כ **במה** דברים אמורים בגבולין אבל במקדש וכו'. במשנה (שבת דף כ') מסיים רבי יהודה אומר אף בחמין כל שהן. והטור ורבינו ירוחם משמע דסברי דרבי יהודה אינו חולק על ת"ק אלא לטעמיה קאמר ות"ק מודה לו אבל רבינו מאחר שהשמיטו משמע דסבר דלאפלוגי אתי והלכה כת"ק:

פ"ד א **יש** דברים שאם טמן בהם וכו'. כגון הגפת. בגמרא (שבת מ"ז:) איבעיא לן גפת של זיתים תנן אבל דשומשמין ש"ד או דילמא דשומשמין תנן וכ"ש דזיתים ת"ש דאמר רבי זירא קופה שטמן בה אסור להניחה על גפת של זיתים ש"מ של זיתים תנן לעולם אימא לך לענין הטמנה דשומשמין נמי אסור לענין אסוקי הבלא דזיתים מסקי הבלא דשומשמין לא מסקי הבלא, ובעיין לא איפשיטא וכיון דמידי דרבנן הוא ה"ל למינקט בה לקולא. ורבינו שסתם דבריו ולא חילק משמע דנקיט לה לחומרא ויש לתמוה עליו. ואפשר שטעמו משום דלא דחי לה בדרך דילמא אלא בלפולם אימא לך משמע דקושטא דמילתא הכי איתיה, אי נמי מפני שהוא קרוב לבא לידי איסור תורה החמירו בספיקו וכמו שכתב הר"ן בפ' כירה גבי הניח קדרה על גבי קרקע ועודה בידו ודעתו שלא להחזיר:

ומותר

מגיד משנה

וכו'. דין המזיד פשוט הוא ולמד מן הברייתא הנזכרת למעלה גבי עססיות ותורמוסין וק"ו הוא. ודין השוגג ברייתא פרק כל כתבי (שבת קי"ז:) שכח פת בתנור וקדש עליו היום מציל מהן מזון שלש סעודות ואומר לאחרים בואו והצילו לכם וכשהוא רודה לא ירדה במרדה אלא בסכין:

יט **עושה** אדם מדורה מכל דבר וכו'. ברייתא פרק במה מדליקין (שם כ"א) כל אלו שאמרו אין מדליקין בשבת אבל עושין מהן מדורה וכו': וצריך שידליק רוב המדורה וכו'. במשנה (שם י"ט כ') מאחיזין את האור במדורת בית המוקד ובגבולין כדי שתאחז האור ברובן ובגמרא תני רבי חייא כדי שתהא שלהבת עולה מאליה. ומה שכתב ואם לא הדליק וכו' הוא מכח הברייתא דעססיות וכ"ש זה שבכאן בעוד שיהנה יש להוש שמא יחתה: ואם הדליק עץ יחידי וכו'. מסקנא דגמרא:

כ בד"א בגבולין אבל במקדש וכו'. משנה כתובה למעלה ובגמרא כהנים זריזים הם:

כא **היתה** מדורה של קנים וכו'. שם (דף כ') אמר ר"ה קנים צריכין רוב אגדן אין צריכין רוב גרעינין צריכין רוב נתנן בחותלות אין צריכין רוב מתקיף לה רב חסדא אדרבא איפכא מסתברא אתמר נמי אמר רב כהנא אמר רב קנים שאגדן צריכות רוב ע"כ בגמרא לפי גרסת הגאונים וקצת ספרים ולפיכך פסק רבינו כרב חסדא. ופירוש חותלות סלים שעושין מלולבין:

כב **מדורת** זפת או גפרית וכו'. שם תני רב יוסף ארבע מדורות אין צריכות רוב של זפת ושל גפרית של רבב ושל קירה במתניתא תנא אף של קש ושל גבבא. ופי' רבב שומן:

פ"ד א **יש** דברים שאם טמן וכו'. פירוש דיני הטמנה אלו הם בכל תבשיל באי זה צד שיהיה וכן כתבו ז"ל וכן דעת רבינו ודינין אלו משנה פרק במה טומנין (שבת דף מ"ז:) אין טומנין לא בגפת ולא בזבל וכו' בין לחין בין יבשין לא בתבן ולא בזגין וכו' בזמן שהן לחין אבל טומנין בהן יבשין ע"כ. ובקצת ספרי רבינו לא נזכר תבן ובגמ' איבעיא להו לחין מחמת עצמן או דילמא מחמת דבר אחר וכו' ובהלכות וסליקא מחמת עצמן. ומלשון רבינו שכתב אפי' מחמת עצמן נראה שדעתו שיותר הם מחממין בשלחין מחמת ד"א וכל שכן שאסור ורש"י ז"ל פירש בהפך ופירש גפת פסולת של בית הבד, זגין פסולת של יקב, מוכין כל דבר רך כגון צמר גפן ותלישי צמר לשון רש"י ז"ל: ויש דברים שאם טמן בהם וכו'. משנה (שם דף מ"ח) טומנין בכסות ובפירות וכו' ובנסורת של חרשים רבי יהודה אוסר בדקה ומתיר בגסה טומנין בשלחין ומטלטלין אותן בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן. ופסק רבינו כסתם משנה דלא כר' יהודה ודין טלטול השלחין וגיזי צמר יתבאר פרק כ"ו:

ב **מן** הדין היה שטומנין בדבר המוסיף וכו'. מימרא סוף פרק במה מדליקין (שם ל"ד) כגרסת הגאונים ז"ל אמר רבא מפני מה אמרו אין טומנין בדבר המוסיף הבל ואפילו מבעוד יום גזירה שמא ירתיח א"ל אביי אי הכי בין השמשות נמי ליגזר אמר ליה סתם קדרות בין השמשות רותחות הן ואמר רבא מפני מה אמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל משחשיכה גזירה שמא יטמין ברמץ א"ל אביי ויטמין א"ל גזירה שמא יחתה בגחלים ע"כ גרסתם ז"ל. ופירש רבינו שידוע היה להם שבין השמשות טומנים בכל דבר וזו היא כוונת המשנה שאמרה ספק חשיכה ספק אינה חשיכה טומנין את החמין וכ"כ הרי"ף בתשובה בביאור כדברי הגאונים וכבר השיבו עליו כל האחרונים ז"ל שאין זה דבר מתקבל שמבעוד יום אסור

ובין

לחם משנה

דפוי התם להתיר כיון שהם חיים דומיא דתבשיל חי ולא יתבשלו מהרה דהרי כתב הרב המגיד לעיל בשם אחרים ז"ל שהם צריכים בישול הרבה:

פ"ד א **הגפת** וזבל וכו'. בגמרא (דף מ"ז) איבעיא לן גפת של זיתים [תנן אבל בשומשמין שפיר דמי] או דילמא של שומשמין [תנן וכל שכן דזיתים] ולא אפשיטא ורבינו דלא חלק משמע דס"ל דבכל גפת אסור. ותימה שהיה לו לפסוק לקולא כיון דהוא מדרבנן דמן התורה מותר להטמין בדבר המוסיף הבל אפי' בשבת כמו שכתב רבינו בפירוש המשנה דומיא דשכח על גבי כירה לעיל. ונראה דפוסק כן מפני דבגמרא אמר לעולם אימא לך הטמנה בשומשמין וכו' ואע"ג דאיתמר בדרך דחיה משום דאמרו לעולם וכו' משמע ליה לרבינו לפסוק כן ועוד דמהניחין סתמא קתני:

ואפילו מחמה עצמן. שם (דף מ"ט) איבעיא להו לחין מחמת עצמן או לחין מחמת דבר אחר, ופי' רבינו דלחין מחמת דבר אחר אית לן למיסר טפי מלחין מחמת עצמן, ויש תימה בדברי רבינו מאחר דהך בעיא לא איפשיטא איך פסק לחומרא במידי דרבנן הפך מנהגו והיה לו לפסוק לקולא כמו שפסק הרא"ש ז"ל. ונראה דמתניתין משמע ליה לחין בכל גוונא. וא"ת לדעת רבינו דכי אמר לו לחין מחמת עצמן אסור כל שכן מחמת דבר אחר איך רצו בגמרא לפשוט הך בעיא מדהזכירו במתניתין מוכין לחין מחמת עצמן היכי משכחת לה הא אפשר לאשכוחי להו מחמת דבר אחר ואסור מכ"ש. אבל לרש"י ז"ל דכי אמרינן דאית לן למיסר לחין מחמת עצמן ולא מחמת דבר אחר אתי שפיר. ונראה לומר דרצה לפשוט הבעיא משום דמתניתין דומיא קתני וכי היכי דמוכין דוקא מחמת דבר אחר דמחמת עצמן אי אפשר הכי נמי אחריני דוקא מחמת ד"א ולא מחמת עצמן:

ב **מן** הדין היה שטומנים וכו'. וא"ת כי יכסה אותן מאי הוי הא כתב רבינו לקמן דכשנתגלו מותר לכסותן. וי"ל היינו דוקא בדבר שאינו מוסיף ועוד שנתגלו מחמת עצמן אבל כשהוא בעצמו גילם אסור ועוד שהוא כדבר המוסיף הבל דגזרו חכמים מפני שלא יבא להרתיחה על האש כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה אסור:

וכן

מגדל עוז

עושה אדם עד סוף הפ'. פ"ק דשבת (דף כ'):

פ"ד יש דברים שאם טמן עד מוסיף. פ' במה טומנין (דף מ"ז): מן הדין עד רותחין פ' ב"מ (דף ל"ד):

הגהות מיימוניות

[ל] פ"ק כדקתני ר' חייא לסיועי לשמואל ודלא כרב דאמר רוב כל אחד ואחד ע"ש, ע"כ: [מ] אמר ר"פ הילכתא בעינן רוב עוביו ורוב היקפו כרב ושמואל: [נ] כרב הונא ודלא כרב חסדא דאמר איפכא ודלא כרב כהנא דאמר בגרעינין שנותנין בחותלות כרב חסדא. ע"כ: [ס] אומר ר"י בחנם נהגו הנשים להדליק הפתילות ולהזור ולכבותן כדי שתהיה מהובהבת ויאחוז בה האור. חדא דהילכתא כרבי עקיבא דאמר פתילת הבגד שקיפלה ולא הבהבה טהורה היא ומדליקין בה דרבי אליעזר דפליג עליה שמותי הוא ותו דאמר לקמן בפירקין גבי כחס על הנר הכא בפתילה שצריך להבהבה עסקינן אלמא דיכול להדליק בה אע"פ שאינה מהובהבת:

ויצטרך לגלותן עד שתנוח הרתיחה ויחזור ויכסה בשבת ונמצא טומן בדבר המוסיף הבל בשבת שהוא אסור. לפיכך מותר להטמין בדבר המוסיף הבל בין השמשות שסתם קדרות בין השמשות כבר רתחו ונחו מבעבוען וכיון שנחו שוב אינן רותחין: ג וכן מן הדין היה לטמון התבשיל בדבר שאינו מוסיף הבל בשבת עצמה. אבל אסרו חכמים דבר זה גזירה שמא יטמין ברמץ ויהיה בו ניצוצות של אש ונמצא חותה בגחלים. לפיכך [א] אסרו להטמין דבר חם בשבת ואפילו בדבר שאינו מוסיף הבל: ד ספק חשיכה ספק אינה חשיכה מותר לטמון את דבר חם. ומותר לטמון את דבר הצונן בשבת בדבר שאינו מוסיף כדי שלא יצטנן ביותר או כדי שתפוג צנתן. [א]חמין שטמנן מערב שבת ונתגלו [ב] בשבת מותר לכסותן. שהרי אינו מוסיף. * ומותר להחליף הכיסוי בשבת. כיצד נוטל כסות ומניח כנפי יונה או נוטל כנפי יונה ומניח הכסות: ה פינה התבשיל או המים החמין מכלי לכלי אחר מותר להטמין הכלי האחר בשבת בדבר שאינו מוסיף. כמו הדבר הצונן. שלא אסרו להטמין בשבת אלא דבר חם שהוא בכלי ראשון שנתבשל בו אבל אם פינהו מותר: ו מניחין [ב]מיחם ע"ג מיחם בשבת וקדרה על גבי קדרה וקדרה ע"ג מיחם ומיחם על גבי קדרה וטח פיהם בבצק לא בשביל שיוחמו אלא בשביל שיעמדו על חומם. שלא אסרו אלא להטמין בשבת אבל להניח כלי חם על גבי כלי חם כדי שיהיו עומדין בחמימותן מותר. אבל אין מניחין כלי שיש בו דבר צונן על גבי כלי חם בשבת שהרי מוליך בו חום בשבת. ואם הניחו מבערב מותר ואינו כטומן בדבר המוסיף:

פרק חמישי

א הדלקת [ג]נר בשבת אינה רשות אם רצה מדליק ואם רצה אינו מדליק. ולא מצוה שאינו חייב לרדוף אחריה עד שיעשנה כגון עירובי חצרות או נטילת ידים לאכילה אלא זה * חובה. ואחד אנשים ואחד נשים חייבין להיות בבתיהן נר דלוק בשבת. אפילו אין לו מה יאכל שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר שזה בכלל עונג שבת. וחייב לברך קודם הדלקה ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו [א] להדליק נר של שבת. כדרך שמברך על כל הדברים שהוא חייב בהם מדברי סופרים: ב מותר * [ד]להשתמש בנר של שבת. והוא שלא יהא הדבר צריך עיון הרבה

א טור סימן רנז סמ"ג לאוין סה: ב טור סימן רנח סמ"ג לאוין סה: ג טור סי' רסג סמ"ג עשין ל: ד טור סי' ערה סמ"ג לאוין סה:

מגיד משנה

בין השמשות מותר ועוד שהוא מפרש רותחות שכבר נחו מרתיחתן, לפיכך פירש הראב"ד ז"ל בהשגות גזירה שמא ירתיח, דכיון דאטמין בדבר המוסיף גלי אדעתיה דרותח קא בעי ליה לאורתא וזמנין דמפסיק רתיחתו מפני אורך זמנו ומרתיחו משתשיכה. והקשה אביי אי הכי בין השמשות נמי ליגזור בדבר שאינו מוסיף שכיון שהוא מלהטמין נראה שרותח רוצה אותו בלילה. אמר ליה סתם קדרות בין השמשות רותחות הן לאורתא ולא תפסק רתיחתן ע"כ, וגם זה פירוש דחוק. ועוד קשה לגרסא זו שיקרא רמץ דבר שאינו מוסיף, ולפיכך הם גורסין בראשונה בדבר שאינו מוסיף משחשיכה ובשניה בדבר המוסיף מבעוד יום וכן גרסת רש"י ז"ל. ופירש רמץ אפר המעורב בגחלת עכ"ל רש"י ז"ל:

ג וכן מן הדין היה וכו'. כבר הזכרתי זה:

ד ספק חשיכה ספק אינה חשיכה מותר לטמון את דבר חם. משנה (שם דף ל"ד) כתבתיה: ומותר לטמון את דבר הצונן וכו'. מימרא בפ' במה טומנין (שם נא) וברייתא ג"כ שם: חמין שטמנן מע"ש וכו'. משנה שם כסהו ונתגלה מותר לכסותו: ומותר להחליף הכסוי וכו'. ברייתא אע"פ שאמרו אין טומנין וכו' אם בא להוסיף מוסיף, כיצד הוא עושה רשב"ג אומר נוטל את הסדינין ומניח את הגלופקרין או נוטל את הגלופקרין ומניח את הסדינין. ומתוך דברי רבינו נראה שרשב"ג בא לפרש שלא התירו להוסיף אלא על ידי חלוף הכסוי בטוב ממנו. אבל להוסיף כסוי על כסוי אסור. ואחרים התירו ופירשו בדרך אחרת וכן כתבו להתיר הרמב"ן והרשב"א ז"ל:

ה פינה את התבשיל וכו'. באותה ברייתא שם. וכן היה רשב"ג אומר לא אסרו אלא באותו מיחם שהוחמו מע"ש אבל פינה ממיחם למיחם מותר:

ו מניחין מיחם על גבי מיחם וכו'. ברייתא כלשונה שם ואל תתוש לגרסת הספרים שגורסין אבל לא מיחם על גבי קדרה אלא הכל מותר וכן היא גרסת הגאונים ז"ל והתוספתא ופירוש מיחם של נחשת קדרה של חרס: אבל אין מניחין כלי שיש בו דבר צונן וכו'. שם (דף מ"ח) ההוא גברא דאנח כוזא דמיא אפומא דקומקומא נזהיה רבה אמר ליה ר' זירא מאי שנא ממיחם ע"ג מיחם אמר ליה התם אוקומי קא מוקים הכא אולודי קא מוליד ע"כ. ופירשו ז"ל שהקומקום היה חם כ"כ שהיה בו כדי לחמם הכוזא שהיה בו צונן ולא שיעור להפשיר בלבד שאם לא כן מותר היה אפילו נגד המדורה כמבואר פרק כ"ב. וכן מורה בכאן לשון רבינו: ואם הניחו מבערב וכו'. זה פשוט שאם היה זה כטומן בדבר המוסיף ודאי בשבת היה אסור אפילו בדבר חם כמו שנתבאר שאסור להטמין דבר חם בשבת אפילו באינו מוסיף וזה ברור:

פ"ה א הדלקת נר בשבת אינה רשות וכו'. מימרא פ' במה מדליקין (שבת כ"ה:) אמר רב יהודה הדלקת נר בשבת חובה והוא מפני כבוד השבת. ומה שכתב רבינו כגון נטילת ידים לאכילה רוצה לומר הנטילה מצוה שיכול להמנע ממנה שאינו מחוייב לאכול פת בכל יום או דבר שצריך נטילה אבל הדלקת הנר חובה ופשוט הוא: וחייב לברך קודם הדלקה וכו'. כך כתוב בסדר רב עמרם וכן הסכימו כל האחרונים ז"ל:

ב מותר להשתמש בנר של שבת וכו'. פירוש שאינו כנר של חנוכה שאינו יכול להשתמש לאורה אלא ראיי הוא וזה פשוט ונלמד ממימרא שיש שם (כ"א:) גבי נר חנוכה: אבל דבר שהוא צריך עיון גדול וכו'. זה יתבאר בארוכה לפנינו בפרק זה:

המדליק

כסף משנה

ד ומותר להחליף הכיסוי בשבת כיצד נוטל כסות ומניח כנפי יונה וכו'. כתב ה"ה שנראה מדברי רבינו שרשב"ג בא לפרש שלא התירו להוסיף אלא על ידי חלוף וכו'. ולי נראה שאין בדברי רבינו הכרע דהא אפשר שיותר היה ראוי לאסור להחליף הכיסוי בטוב ממנו ממה שראוי [לאסור] להוסיף כסוי על כסוי וכמו שמבואר בדברי הר"ן והטור וא"כ רבינו דנקט מותר להחליף הכיסוי בטוב ממנו לרבותא נקטיה ומינה נשמע דמותר להוסיף כסוי על כסוי:

המדליק

לחם משנה

ג וכן מן הדין היה לטמון התבשיל וכו' אבל גזרו חכמים. וא"ת א"כ איך אמרו בפרק במה טומנין (דף נ"א) וכן היה רשב"ג אומר לא אסרו אלא אותו מיחם אבל פינה ממיחם למיחם מותר השתא אקורי קא מקיר לה ארתוחי קא מרתח לה, דלדעתו ז"ל הטעם שאסרו להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל בשבת הוא משום גזירה שמא יטמין ברמץ ומאן דכר שמיה דרתיחה כאן, בשלמא לרש"י ז"ל דסבר דטעמא דאיסור הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל משום גזירה שמא ירתיח ניחא דרלה הגמרא נתת טעם דאין לומר כן משום דהשתא אקורי וכו' אבל לדידיה אין כאן מקום לטעם זה כלל. ונראה לומר דרבינו סובר דהטעם דגזרינן הוא משום דאחרי כן יחתה בגחלים כדי להרתיח. ומה שאמר רבינו ונמצא חותה בגחלים ר"ל שאחרי כן יחתה בגחלים להרתיח ומשום הכי אמרו בגמרא בדפינה ממיחם למיחם בשבת אע"ג דליכא למגזר שיטמין ברמץ אין הטעם בזה דהא לא יחתה אחרי כן להרתיח דהשתא אקורי מקיר וכו' אבל אין משמע כן מדברי רבינו בפירוש המשנה שם כתב דבשעה שמניע האפר הוא חותה בגחלים משמע דמוכרח לעשות כן בעת הנעת האפר. והשתי גזרות ביאר רבינו ז"ל שם בדרך אחרת, ע"ש:

ד ומותר לטמון את דבר הצונן וכו'. ואם תאמר אמאי לא גזרו הטמנת הצונן לדעת רבינו אטו שלא יטמין ברמץ וי"ל דודאי לא יטמין דכיון דיש בו גחלים הוא אינו רוצה שיחם דאין דעתו אלא שתפיג צינתו בלבד ואפילו שיטמון לא יחתה אחרי כן להרתיח דאין כונתו בכך:

משתשקע

מגדל עוז

וכן מן הדין עד דבר חם. פ' כירה: ומותר לטמון עד סוף הפרק. פ' במה טומנין (דף מ"ז מ"ח): פ"ה הדלקת עד מדברי סופרים. פרק במה מדליקין (דף כ"ה): מותר להשתמש עד שמא יטה. פ"ק דשבת (דף י"א):

הגהות מיימוניות

[א] מהר"ם היה מוחה להושיב החמין לאחר שהוציאום בשבת תוך כרים וכסתות, ע"כ: [ב] רבינו שמשון כתב בשם ר"י דאפילו נתגלה מבעוד יום מותר לכסותו משתחשך כדמשמע לשון נתגלה רק שלא יגלהו מבעוד יום לדעת שלא לכסותו עד שתחשך ע"כ. אמנם בספר התרומה לא התיר אלא כשנתגלה משחשיכה עיין לעיל פ"ג בהגה"ה שבהלכה י"א, וכן כתב בסה"ת מן הירושלמי דגרס נתגלה מבעוד יום מכסהו מבעוד יום משחשיכה מכסהו משחשיכה, ע"כ: * [ז"ל הטור וכן יכול לגלותו בשבת ולחזור ולכסותו בו או להוסיף עליו בשבת או אפילו ליטלו כלו וליתן אחר במקומו בין שהשני חם מן הראשון או קר ממנו ובלבד שנתבשלה הקדרה כל צרכה]:

* [שבת (דף כ"ג), אמר רב הונא הרגיל בנר הויין ליה בנים ת"ח, וכתב הטור ויש שמכוונין לעשות שתי פתילות אחת כנגד זכור ואחת כנגד שמור]:

[א] וכן ביום טוב נהגו להדליק נר וכן איתא בירושלמי פרק המביא כדי יין המדליק נר ביום טוב צריך לברך אשר קבמ"ו להדליק נר של יו"ט. ובפרק הרואה ירושלמי גרסינן להדליק נר לכבוד יו"ט ודכוותיה בשבת אומר לכבוד שבת. מצאתי בשם רבינו זצ"ל שמותר להדליק נר בבית ולאכול בחצר אם ירצה. ורבינו שמחה משפיר"א היה רגיל לעשות כן, עיין בפרק ערבי פסחים: * [שם בטור י"א שאין לברך עליו והטעם שאם היתה דלוקה א"צ לכבותה ולהדליקה או להדליק אחרת, ואינו טעם שהרי בכסוי הדם תנן כסהו הרוח

הרבה. אבל דבר שצריך לדקדק בראייתו אסור [ג] להבחינו לאור הנר גזירה שמא יטה: ג המדליק א צריך להדליק מבעוד יום קודם שקיעת החמה. ונשים מצוות על דבר זה יותר מן האנשים לפי שהן מצויות בבתים והן העסוקות במלאכת הבית. ואף על פי כן צריך האיש להזהירן ולבדוק אותן על כך ולומר להן ולאנשי ביתו ערב שבת קודם שתחשך הדליקו את הנר. ספק חשיכה ונכנס השבת ספק לא נכנס אין מדליקין: ד משתשקע החמה עד שיראו שלשה כוכבים בינונים [ג] הוא הזמן הנקרא בין השמשות בכל מקום. והוא ספק מן היום ספק מן הלילה ודנין בו להחמיר בכל מקום. ולפיכך אין מדליקין בו. והעושה מלאכה בין השמשות בערב שבת ובמוצאי שבת בשוגג חייב חטאת מכל מקום. וכוכבים אלו לא גדולים הנראים ביום ולא קטנים שאין נראין אלא בלילה אלא בינונים. ומשיראו שלשה כוכבים אלו הבינונים הרי זה לילה ודאי: ה פתילה ב שמדליקין בה לשבת אין עושין אותה מדבר שהאור מסכסכת בו כגון צמר [ד] ושער ומשי וצמר הארז [ה] ופשתן שלא נופץ וסיב של דקל ומיני העץ הרכים וכיוצא בהן. אלא מדבר שהאור נתלית בו. כגון פשתה [ו] נפוצה ובגדי שש וצמר גפן וכיוצא בהן. והמדליק צריך שידליק ברוב היוצא מן הפתילה: ו הכורך דבר שמדליקין בו על גבי דבר שאין מדליקין בו. אם להעבות [ז] הפתילה כדי להוסיף אורה אסור. ואם להקשות הפתילה כדי שתהא עומדת ולא תשתלשל למטה מותר: ז נותנין גרגיר של מלח וגרים של פול על פי הנר בערב שבת שיהיה דולק בליל שבת. וכל הפתילות שאין מדליקין בהן בשבת עושין מהן מדורה בין להתחמם כנגדה בין להשתמש לאורה בין על גבי מנורה בין על גבי קרקע. ולא אסרו [ח] אלא לעשותן

פתילה

א טור סימן רסא: ב טור סימן רסד סמ"ג לאוין סה:

כסף משנה

פ"ה ג המדליק צריך להדליק מבעוד יום וכו'. רבינו לא הזכיר פה דין תוספת מחול על הקדש וכתב ה"ה בפ"א מהלכות שביתת עשור דטעמא משום דלית ליה תוספת דבר תורה אלא לעינוי יוה"כ לבד דס"ל דהלכה כמאן דדריש קראי לדרשא אחרינא עכ"ל, ומשמע לי דדבר תורה שכתב לאו דוקא דמדרבנן נמי לית ליה תוספת דאל"כ הוה ליה להשמיטו:

ד משתשקע החמה וכו'. כתב הרמ"ך למה התחיל בדברי רבא וסיים בדברי רבי יוחנן אם רוצה לפסוק כרבא הל"ל משתשקע החמה עד שיכסיף התחתון והעליון ולא עוד דאם רוצה לפסוק כרבי יוחנן הל"ל משיראו שני כוכבים עד שיראו שלשה גם יש לתמוה על הרי"ף שהביא הכל ונראה שרבא ור' יוחנן חולקין וצ"ע וי"ל שרב יהודה אמר שמואל אמרה לתרוייהו ש"מ חד שיעורא הוא עכ"ל:

שמן

מגיד משנה

ג המדליק צריך שידליק וכו'. מימרא שם (ל"ה:) אתון דלא קים לכו בשיעורא דרבנן אדאיכא שמשא בריש דקלי אדליקו שרגא: ונשים מצוות על דבר זה. במשנה (שם ל"א:) על שלש עבירות נשים מתות וכו' ואחת מהן הדלקת הנר: אף ע"פ כן צריך האיש וכו'. משנה (שם ל"ד) שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה: ספק חשיכה כו'. משנה (שם) ספק חשיכה ספק אינה חשיכה אין מעשרין את הודאי ואין מטבילין את הכלים ואין מדליקין את הנר אבל מעשרין את הדמאי ומערבין וטומנין את החמין:

ד משתשקע החמה עד שיראו וכו'. ברייתא שם (ל"ד:) איזהו בין השמשות משתשקע החמה וכו' ועל ברייתא זו מחלוקת אמוראין בפירושה. ורבינו פסק כרבה וכן בהלכות ואמרו שם בתר הכי (ל"ה:) אר"י אמר שמואל כוכב אחד יום שנים בין השמשות שלשה ודאי לילה. ודע שר"ת והרמב"ן ז"ל פירשו שתי שקיעות הן הראשונה משתשקע החמה מעובי הרקיע ונסתלקה זריחתה מעל הארץ והיא מהלכת כל עובי הרקיע וזהו מהלך ד' מילין כמוזכר בפסחים (דף צ"ד), והשקיעה השנית האמורה כאן היא סוף השקיעה שכל זמן שהיא כנגד הלונה ועדין איננה מהלכת אחורי כפה פני מזרח מאדימין כנגד מקומה של חמה, וזהו שאמרו כאן משתשקע החמה משקעה כבר ושם בפסחים אמרו משקיעת החמה והביאו ראיות לזה שיום הוא משהחמה נעלמת ממנו עד סוף השקיעה הזאת ובתחלת השנית וכן הדברים נראין. וכתבו הם שהוא מהלך שלשת מילין ועוד ובזמן הזה הוא תוספת מחול על הקדש רצה להוסיף כולו מוסיף ולא נתבאר זה בדברי הראשונים ז"ל. אבל הרשב"א ז"ל הקשה על זה מן הירושלמי והניח הדבר בצ"ע: ודנין בו להחמיר וכו'. ברייתא שם (שבת ל"ד:): והעושה מלאכה וכו'. מימרא שם (ל"ה:) העושה מלאכה בשני בין השמשות חייב חטאת ממה נפשך. ופירש רש"י ז"ל כגון דעביד ליה כל בין השמשות דליכא לספוקי להאי בתחלתו ולהאי בסופו עכ"ל. וכ"ל פירוש לפירושו שלא בא אלא למעט אם עשה מלאכה בכניסת שבת בתחלת בין השמשות ובמוצאי שבת בבין השמשות אחר אותו זמן שעשאה בכניסה דבכי האי גוונא לא מיחייב חטאת בהכרח לפי שבין השמשות יש בו ספק שמא מקצתו מן היום ומקצתו מן הלילה כמוזכר שם ומבואר בדברי רבינו פרק שני מהלכות מחוסרי כפרה. אבל איחר בכניסה והקדים ביציאה או שעשאה בזמן אחד בין בכניסה בין ביציאה אע"פ שלא עשאה כל בין השמשות ודאי חייב חטאת בהכרח וזה מבואר כנ"ל: וכוכבים אלו לא כוכבים גדולים וכו'. מימרא שם כלשונה:

ה פתילה שמדליקין אותה לשבת וכו'. מימרא שם (כ"א) פתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בהן מה טעם מפני שהאור מסכסכת בהן. ואלו שהזכיר רבינו מהם מפורשין במשנה (שם כ':) בלשון אחר ונתבארו בגמ': והמדליק צריך שידליק וכו'. מימרא סוף פרק קמא כלשונה:

ו הכורך דבר שמדליקין וכו'. ברייתא שם (כ"א) כרך דבר שמדליקין בו על דבר שאין מדליקין בו אין מדליקין בו בד"א להדליק אבל להקפות מותר ופירש רבינו להדליק להעבות הפתילה כדי להוסיף אורה, וכן כתוב בהלכות זה הלשון. להקשות להקשות הפתילה. וכן פירש"י ז"ל כדי שתהא הפתילה נפה ולא תטבע בשמן ויזף הברזל מתרגמינן וקפא פרזלא עכ"ל:

ז נותנין גרגיר של מלח וכו'. תוספתא פ"ב: וכל הפתילות וכו'. ברייתא כבר הזכרתיה (פ"ג):

שמן

משנה למלך

פ"ה ו הכורך דבר שמדליקין בו וכו'. ברייתא פ"ק דשבת כרך דבר שמדליקין בו ע"ג דבר שאין מדליקין בו אין מדליקין בו בד"א להדליק אבל להקפות מותר. וכתב ה"ה וז"ל ופירש רבינו להדליק להעבות הפתילה כדי להוסיף אורה וכ"ה בהלכות זה הלשון להקשות להקשות הפתילה וכן פירש רש"י ז"ל כדי שתהא הפתילה נפה ולא תטבע בשמן וכו'. וז"ל הטור סימן רס"ד ואם כרך דבר שמדליקין בו על דבר שאין מדליקין בו אם כיון להדליק אסור להקפות שרי ופירש"י ז"ל שלא כרכו סביביו אלא נתן דבר פסול תחת הפתילה שתהא נפה שלא תטבע בשמן ורב אלפס פירש אפילו כרכו סביבה שרי וכן פירש הרא"ש ומטעם זה מותר לתת גמי בפתילה כדי שתהא זקופה ע"כ. וכתב מרן ס"י דהטור מפרש דברי רש"י כמו ה"ה ודלא כהרא"ש. ותמהני מגודלת חכמתו שהרי לפי דבריו אין חילוק בין רש"י והרי"ף אלא היכא שכיון להעבות הפתילה ולהרבות אורה דלרש"י אסור ולהרי"ף שרי אבל היכא שכיון להקשות הפתילה כדי שתהא עומדת שלא תשתלשל למטה אף רש"י יודה דשרי. ומדברי הטור שכתב פירש"י שלא כרך סביבו והרי"ף פירש אפילו כרך סביבו שרי משמע דס"ל דלרש"י כל היכא דכרך סביבו אסור אפילו שכיון להקשות הפתילה דאי לא תימא הכי אלא דאף לרש"י היכא

דכיון

לחם משנה

פ"ה ד משתשקע החמה וכו'. דברי ר"ח ז"ל שהביא ה"ה הוא מפני שהוא ז"ל סובר כסברת חכמי ישראל שגלגל קבוע ומזל חוזר. ר"ל שגלגל השמש לעולם הוא קבוע אבל המזל שהוא גוף השמש הולך ממזרח למערב ואחר כך בלילה ינקב הרקיע ועולה למעלה והוזר אחורי השמים אל מזרח וזו היתה סברת חכמי ישראל ומפני כן כתב שיש שתי שקיעות האחת כשינקב הרקיע ושיא מהלכת כל עובי הרקיע וזהו מהלך ג' מילין, והשקיעה האחרונה היא כשהלך השמש כל עובי הרקיע והוזר אחורי הכיפה זהו כונת דברי ר"ת ז"ל. אבל קשה שהרי כבר אמרו בגמרא (פסחים דף כ"ד) שבדבר זה נלחו חכמי יון לחכמי ישראל והיא סברא בדוקה וחכמי ישראל עצמן חזרו וקבעו דינים על סברת חכמי יון שאמרו בלינת המים בפסח שהמים בלילה מתחממים מפני שהשמש הולך למטה מהארץ ולכך לא ישאבו המים בלילה וא"כ איך קבע בסברא הזאת ר"ת ז"ל אחר שהיא נדחית וצ"ע. גם יש קצת תימה בדברי רבינו איך לא הזכיר כאן מה שאמרו בגמרא כוכב אחד יום ב' לילה אחר שכך הלכה כדמשמע מדברי ה"ה ז"ל:

ו הכורך דבר שמדליקין בו וכו'. כתב הרא"ש בריש פרק במה מדליקין פירש"י להקפות שמשים האגוז תחת הפתילה וכו' עד וי"ל דבכונה תליא מילתא כו'. ולדעת רבינו ז"ל אי אפשר לתרץ טעמא דכרך דבר שאין מדליקין על גבי דבר שמדליקין דדעתו ז"ל אינו משום גזירה אלא מפני שאינו דולק כמו שכתב למטה גבי שמנים ועוד אם כן דבתר כונה אזלינן איך הקשו בשבת פרק הבונה (דף ק"ג) במה שאמרו אם ליפות הקרקע כל שכן אטו כלהו לאו ליפות הקרקע נינהו ופירש"י הרי הקרקע מתיפה מאליו, ע"כ. והשתא לפי דברי רבינו נימא נ"כ התם דבתר כונה אזלינן דומיא דהכא וכיון שאין הכונה ליפות צריך כדי לבטל ביצה קלה דהרי לדעתו ז"ל אין הטעם כאן משום גזירה. ואפשר לדחות

מגדל עוז

המדליק עד ולא תשתלשל למטה מותר. פ' במה מדליקין: נותנין גרגיר וכו'. פ' במה אשה: וכל הפתילות עד וכל כיוצא בהן. הכל פרק ב"מ (דף כ"א):

הגהות מיימוניות

תרוה אינו חייב לכסותו ואפ"ה מברכין על הכסוי, ע"כ: [ב] אין פולין ואין קורין פ"ק ע"ב: [ג] בירושלמי פליג רבי יוסי בר בון ואמר ובלבד שיתחמו תלת כוכבים כמין חד כוכבא, ע"כ: [ד] תנא הוסיפו עליהם של צמר ושל שער, ע"כ: [ה] לכש שוכא דארזא עד בעמרנותא דאית ביה, ע"כ: [ו] וכן פסקו התוס' וכן קנבוס אר"ת שמדליקין בו דלא מיקרי יוצא מן העץ דאי שקלת לפירא לא הדר מפיק גוווא כדמשמע פרק כיצד מברכין עיין בספר התרומה והמצות ורא"ם פליג בקנבוס ו ש"י אוסר גם בצמר גפן וגם בקנבוס שפירש כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו כגון צמר גפן וקנבוס וכן נראה למורי רבינו וראיותיו מבוארות באורך בתשובה ובירושלמי גרס להעלות נר תמיד שיערו חכמים שאין מעלה שלהבת אלא פשתן נ"ל ראיה לרש"י, ע"כ: [ז] אמר רשב"ג של בית אבא היו כורכין פתילות ע"ג אגוז ומדליקין ומסיק דוקא להקפות אבל לא להדליק ע"ש, ע"כ: [ח] אבל בפתילה כמו שאנו עושין מותר בשעוה כדאמרינן התם שעוה איצטריכא ליה מהו דתימא אפילו לפתילה נמי לא קמ"ל ובן חלב וזפת מותר להדליק כה"ג בספר התרומה:

מגיד משנה

ח שמן שמדליקין בו וכו'. מימרא שם שמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן מה טעם מפני שאין נמשכין אחר הפתילה ואלו שהזכיר רבינו הם במשנה (שם כ':) כלשונו. ופירוש שמן קיק נחלקו בו בגמרא ויש מי שפי' שמן קיקיון ובגמ' אמרו על המשנה שהזכירה פיסול פתילות ושמנים בלא הפסק ע"כ פיסול פתילות מכאן והילך פיסול שמנים פשיטא שעוה איצטריכא ליה מהו דתימא לפתילה נמי לא קמ"ל. ופירשו בתשובת הגאונים ז"ל קמ"ל לפתילה מותרת שעוה להדליק בה אבל במקום שמן לא, ומתוך פירוש זה אסרו נרות ארוכים של שעוה שעושין פתילה של פשתן וכורכין עליה שעוה וזה בהסכמה מהם ז"ל וזה דעת רבינו. וכן כתוב בתשובה לרב אלפסי ז"ל שעוה איצטריכא ליה שאם עשה פתילות שעוה בנר ונתן עליה שמן והדליקה מותרת ולא גזרינן פיסול פתילות אטו פיסול שמנים ומה"ט נהגו כ"ע שלא להדליק נר של שעוה בשבת עכ"ל. וזה דעת רבינו. ומתוך כך לא הביא היתר שעוה לעשותה פתילה שכיון שלא נזכר פסולה בפתילות פשוט הוא שמותר, וכל שעומדת במקום שמן אסור. ויש תימה בדבר היאך תעשה פתילה משעוה ואפשר שהיו יודעין בה הם איזה אימון ועושין ממנה פתילה. ויש בזה ג"כ פירוש אחר לאחרונים ז"ל וקבלת הגאונים תכריע: ומפני מה אין מדליקין וכו'. מימרא (שם כ"א) כתבתיה בפ' זה ופרשה רבינו ז"ל שכיון שאין מאירין כראוי יש לחוש שמא יטה וזה פשוט ומבואר שם גבי נר חנוכה:

ט חלב שהתיכו וכו'. מימרא שם כלשונה ובלא שמן אסור והטעם שם לפי שגזרו חלב מהותך אטו שאינו מהותך וקרבי דגים שנמוחו אטו לא נמוחו וכי איכא שמן לא גזרו: אבל שמנים שאין מדליקין בהן וכו'. בעיא שם בעא מיניה אביי מרבה שמנים וכו' אמר ליה אין מדליקין אמר ליה מה טעם לפי שאין מדליקין וגרסא אחרת לפי שאינן נדלקין. פי' נמשכין כדברי רבינו ואף לגרסא אחרת ראיתי לגאון שפירש לפי שאין מדליקין בהן בפני עצמן וכשיכלה השמן שבתוכן שוב אין מדליקין לפי שאין נמשכין אחר הפתילה עכ"ל, וגם זה כדברי רבינו שכתב מפני שאין נמשכין:

י אין מדליקין בעטרן וכו'. במשנה (שם כ"ד:) ר' ישמעאל אומר אין מדליקין בעטרן מפני כבוד השבת וחכמים מתירין ובגמרא (דף כ"ה:) מ"ט אמר רבא מתוך שריחו רע גזירה שמא יניחנו ויצא א"ל אביי ויצא א"ל שאני אומר הדלקת נר בשבת חובה וכו' ומתוך כך פסק כר' ישמעאל וכ"כ דעת ההלכות: ולא בצרי מפני שריחו טוב וכו'. ברייתא (שם כ"ו) תניא רשב"א אומר אין מדליקין בצרי ואסיקנא חד מפני שהוא עף ועוד גזירה שמא יסתפק ממנו, ופירש"י ז"ל עף ונדבק בכותלי הבית ומדליק את הבית: ולא בנפט לבן אפילו בחול. ברייתא (שם כ"ו) אין מדליקין בנפט לבן בחול ואין צ"ל בשבת ואמרו בגמרא מפני שהוא עף:

יא מותר להדליק לכתחלה וכו'. משנה וברייתא (שם כ"ד: וכ"ו) אין לך אלא מה שאמרו חכמים אין מדליקין:

יב לא יתן אדם כלי מנוקב. משנה (שם כ"ט:) לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה ע"פ הנר בשביל שתהא מנטפת אפילו היא של חרס ור' יהודה מתיר אבל אם חברה היוצר מתחלה מותר מפני שהוא כלי אחד לא ימלא אדם קערה שמן ויתננה בצד הנר ויתן ראש הפתילה בתוכה כדי שתהא שואבת ור' יהודה מתיר. ובגמ' תנא אם חברה בסיד ובחרסית מותר. והא אנן יוצר תנן מאי יוצר כעין יוצר. וידוע שהלכה כת"ק. ומ"ש רבינו אפילו כבתה. משנה וברייתא פ' כירה (שם דף מ"ד) אכתבם פ' כ"ו:

יג אין נותנין כלי תחת הנר כו'. משנה פ' כירה (שם מ"ב:) אין נותנין כלי תחת הנר לקבל השמן ואם נתנו מבעוד יום מותר ונתבאר הטעם בגמ' מפני שמבטל כלי מהיכנו. ופירש"י ז"ל שהיה מוכן מתחלה לטלטלו ועכשיו עושהו מוקצה: ונותנין כלי תחת הנר וכו'. משנה שם (מ"ז:) נותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות ולא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה אמרו בגמ' ניצוצות אין בהם ממש: ואסור ליתן מים וכו'. משנה זכרתיה. ובגמרא מפרש דאפי' בע"ש אסור מפני שמקרב את כיבויו. ופירש"י ז"ל יזמן כבוי להדיא וה"ל מכבה ממש אי ה"ל בשבת, עכ"ל:

יד אין פולין לאור הנר וכו'. משנה פ"ק (שם י"א) לא יפלה את כליו ולא יקרא לאור הנר. וברייתא (שם י"ב) כלשון רבינו ואמר רבא אפילו גבוה שתי קומות אפי' עשרה בתים

כסף משנה

ח שמן שמדליקין בו לשבת צריך שיהא נמשך אחר הפתילה וכו'. כתב הרב המגיד שעוה איצטריכא ליה מהו דתימא לפתילה נמי לא קמ"ל ופירשו בתשובות הגאונים קמ"ל לפתילה מותרת שעוה להדליק אבל במקום שמן לא. ומתוך פירוש זה אסרו נרות ארוכים של שעוה וכו' וזה דעת רבינו עכ"ל. ואני איני רואה שום הכרע בדברי רבינו דאי משום שלא כתב דין זה דנרות של שעוה להיתרא מאחר שלא נזכר בהדיא בגמרא אין כאן הכרע שהרי אין דרכו לכתוב אלא מה שהוזכר בגמרא בהדיא:

כלים

הלכות שבת פרק ה

פתילה לנר בלבד: ח שמן [א]שמדליקין בו לשבת צריך שיהא נמשך אחר הפתילה אבל שמנין שאין נמשכין אחר הפתילה כגון זפת ושעוה ושמן קיק ואליה וחלב אין מדליקין בהן. ומפני מה אין מדליקין בפתילות שאין האור נתלית בהן ולא בשמנים שאין נמשכים אחר הפתילה גזירה שמא יהיה אור הנר אפל ויטה [ט] אותה בשעה שישתמש לאורה: ט חלב שהתיכו וקרבי דגים שנמוחו נותן לתוכן שמן כל שהו ומדליק. אבל שמנין שאין מדליקין בהן אפילו ערבן בשמנים שמדליקין בהן לא ידליק [ב]מפני שאין [י] נמשכין: י אין מדליקין בעטרן מפני שריחו רע שמא יניחנו ויצא וחובה עליו לישב [כ] לאור הנר. ולא בצרי מפני שריחו טוב שמא יקח ממנו מן הנר ועוד [ל] מפני שהוא עף. ולא בנפט לבן ואפילו בחול מפני שהוא עף ויבא לידי סכנה: יא מותר להדליק לכתחלה בשאר שמנים כגון שמן צנון ושומשמין ולפת וכל כיוצא בהן אין אסור אלא אלו שמנו חכמים בלבד: יב לא [ג]יתן אדם כלי מנוקב מלא שמן על פי הנר בשביל שיהא מנטף. ולא ימלא קערה שמן ויתננה בצד הנר ויתן ראש הפתילה לתוכה בשביל שתהא שואבת. גזירה שמא יקח מן השמן שבכלי שהרי לא נמאס בנר. ואסור ליהנות בשבת מן השמן שהודלק בו ואפילו כבתה הנר ואפילו נטף מן הנר מפני שהוא מוקצה מחמת איסור. ואם חיבר הכלי שיש בו השמן אל הנר בסיד ובחרסית וכיוצא בהן מותר: יג אין נותנין כלי תחת הנר לקבל בו שמן בשבת שהרי מבטל הכלי מהיכנו. ואם נתנו מבעוד יום מותר. [ד]ונותנין כלי תחת הנר בשבת לקבל בו ניצוצות מפני שאין בהן ממש והרי לא בטלו מלטלטלו. ואסור ליתן לתוכו [מ] מים ואפילו מערב שבת מפני שהוא מקרב [נ] כיבוי הניצוצות: יד אין [ה]פולין לאור הנר ולא קורין לאור הנר ואפילו גבוה שתי קומות ואפילו עשרה בתים זה על גב זה והנר בעליונה

לא

א שם: ב עי' בטור סי' רסד: ג טור סי' רסה סמ"ג שם: ד טור סימן רסה: ה טור סי' ערה סמ"ג לאוין סה:

לחם משנה

לדחות זה דהכא הוא דבר דרבנן ומפני כן הקלו ואזלינן בתר כונה. אבל ה"ה כתב וכן פירש"י משמע שרצה להסכים פירש"י עם פירוש רבינו ז"ל. לכך נראה דדברי רבינו הם כדברי רש"י דמה שכתב ואם להקשות הפתילה כלומר משימים האגוז תחת הפתילה כדי שתהא הפתילה זקופה ולא תטבע בשמן אבל לא משים אותה בתוכה ממש כדי שלא תטבע וכמ"ש הרי"ף ז"ל אם שלשון רבינו שכתב הכורך דבר שמדליקין וכו' וא"כ כתב אם להקשות משמע כדברי הרי"ף דקאי אכורך דבר שאין מדליקין בדבר שמדליקין וכו':
יב גזרה שמא יקח מן השמן וכו'. קשה דאמאי לא כתב רבינו דהטעם הוי משום מכבה דהא מסתפק מן השמן שבנר חייב משום מכבה כמ"ש בפי"ב וכן פירש"י ז"ל בגמרא. וי"ל דס"ל דאינו מכבה ממש כיון שאין השמן המותר בכלי [שדולק]:

לפיכך

משנה למלך

דכיון להקשות שרי ולא פליגי אלא בכיון להרבות אורה. לא הו"ל להטור לתלות מחלוקתם בככך או לא ככך אלא בכיון להקשות הפתילה או להרבות אורה. ומ"מ גם כן בסוף דבריו ומטעם זה מותר לתת גמי בפתילה כדי שתהא זקופה מוכח נמי שהבין בדברי רש"י דכל היכא שככך סביבו אף שכיון להקשות אסור ומשום הכי כתב דזה הדין נפיק מתוך פירוש הרי"ף ולא מדברי רש"י. ואם כדברי מרן אף רש"י מודה בדין זה דמותר לתת גמי כדי שתהא זקופה ול"ע:
ט חלב שהתיכו וכו'. בפ' ב"מ (דף כ"א) א"ר ברונא אמר רב חלב מהותך וקרבי דגים שנימוחו אדם נותן לתוכו שמן כל שהוא ומדליק. והא דתנן התם (דף כ"ד:) וחכמים מתירים בכל השמנים בשמן שומשמין בשמן אגוזים בשמן לנונות בשמן דגים, פירש"י שמן דגים מקרבי דגים שנימוחו. וכתב מרן הב"י סימן רס"ד וז"ל. ורש"י פירש בשמן דגים מקרבי דגים שנימוחו ודייק למיכתב מקרבי כלומר שמהקרבים שנימוחו מסננין אותו ומוציאין הצלול וזהו שמן צלול דשריא מתני' אבל כל שלא הוציאו הצלול היינו קרבי דגים דרב ברונא, ע"כ. ותמיהא לי מלתא טובא דפריך בגמ' (דף כ"ו) סומכוס היינו ת"ק ותירצו איכא בינייהו דרב ברונא ולא מסיימי ופירש"י איכא בינייהו דרב ברונא דאמר צריך לתת לתוכו שמן כל שהוא א"כ דאכשר חלב מהותך בתערובת שמן כל שהוא ואחד

מסכך

מגדל עוז

אין נותנין עד כיבוי הניצוצות. פ' כירה (דף מ"ב): אין פולין עד לפניו. פ"ק דשבת:

הגהות מיימוניות

[ט] לאו דוקא בנר שהדליקו לאכול בו אלא ה"ה בנר שהדליקו במרתף למשוך יין לאורה או בחדר שיש לו כל דין האמור בתלמוד ולא חלקו חכמים וכן כתבו כל רבותינו בצרפת וראיה מנר חנוכה שהרי על הפתח מבחוץ היתה וכל האמוראים האומרים מותר להשתמש לאורה אומרים ג"כ שאין מדליקין אותה בשבת אלא בשמנים שמדליקין בהן שמא יטה ה"ה לשאר נרות, ע"כ: [י] הני מימשכי בעינייהו והני לא מימשכי וכו' משמע דקי"ל הכי מדאותביה אביי לרבא מדרב ברונא אמר רב והשיב לו כך, אמנם רבותינו שבצרפת פסקו דלא קי"ל כן כיון דלא מסיימי דברי רב ברונא בין ת"ק לחכמים ודילמא חכמים אוסרים. ומורי הנהיג כדברי המחבר והיה נותן מעט שמן עם חלב שבכל נרות שבבית ובחדרים ובמרתפות ודלא כראבי"ה שכתב דאין צריך אלא בנר שאוכלין בו אבל כשיש נר אחד של היתר בזה התירו גם אביו רבינו ורבינו יואל שב"ט להדליק אצלו במקום ההוא נרות אחרות של חלב וכיוצא בו בלא תערובת, ע"כ: [כ] והנני כותב ממכתב המעתיק ששאל מפי מהר"ם על ריש פ' ב"מ אין מדליקין בעטרן ואמרינן בגמ' מתוך שריחו רע גזרינן שמא יניחנו שאני אומר הדלקת נר בשבת חובה לאכול אצל הנר א"כ היאך רגילים להניח הנר בבית ולאכול בחצר והשיבני שהנרות לעונג נצטוו ולא לצער ואם הוא נהנה בחצר יותר מפני האויר או מפני הזבובים פשיטא שמותר לאכול בחצר עיין לעיל בהג"ה המתחלת וכן ביו"ט, ע"כ: [ל] חדא ועוד קאמר, ע"כ: [מ] נר שע"ג הטבלא מנער הטבלא והיא נופלת ר"י אוקי לה דלית בה שמן דאי לאו הכי חייב משום מכבה ובירושלמי מוקי לה בנר שכבה דלא קתני בהך ברייתא ואם כבתה ואתא לאשמועינן היתר טלטול אליבא דר' יהודה דאוסר טלטול בנר שכבה אי נמי אפילו אליבא דר"ש ומיירי בנר גדול כגון קערה ועששית דאוסר בה ר"ש בפרק במה מדליקין או כשיש גחלת אלא שכבתה השלהבת ע"כ: [נ] ואע"ג דפסקינן גרם כיבוי שרי הכא הוי כמכבה בידים אבל אלו צלוחיות של בהכ"נ שנותנים שם מים להגביה השמן או כדי שלא ישבור הכלי מותר. ספר התרומה וכן פירש בערוך בערך ט'. וכן מנהג בבתי רבותינו ובכל ישיבות, ע"כ:

לא יקרא ולא יפלה לאורה בתחתונה שמא ישכח ויטה. * ואם היו שנים קורין בענין אחד מותרין לקרות לפני הנר שכל אחד מהן מזכיר חבירו אם שכח. אבל לא בשני ענינים שכל אחד מהן טרוד בענינו: **טו** התינוקות קורין לפני רבן לאור הנר מפני שהרב משמרן. אבל הוא לא יקרא מפני [ס] שאין אימתן עליו. ויש לו לראות בספר לאור הנר עד שיראה ראש הפרשה שהוא צריך להקרותן. ואחר כך נותן הספר בידן והם קוראין לפניו: **טז** כלים [א]הדומים *זה לזה ואינן ניכרין אלא בעיון הרבה אסור להקריבן לאור הנר ולהבחין ביניהן שמא ישכח ויטה. לפיכך שמש [ע] שאינו קבוע אסור לו לבדוק כוסות וקערות לאור הנר מפני שאינו [פ] מכירן. בין בנר של שמן זית בין בנר של נפט שאורו רב. אבל שמש קבוע מותר לו לבדוק לאור הנר כוסות וקערות מפני שאינו צריך עיון הרבה. ואם היה נר של שמן זית אין מורין לו לבדוק ואע"פ שהוא מותר גזירה שמא יסתפק ממנו: **יז** [ב]נר [צ] שאחורי הדלת אסור לפתוח הדלת ולנעול כדרכו מפני שהוא מכבהו אלא יזהר בשעה שפותח ובשעה

השגת הראב"ד

*כתב הראב"ד ז"ל בלבול גדול אני רואה בכאן לפי הגמרא, והמבין יעיין:

א טור סימן ערה סמ"ג לאוין סה: ב טור סימן רעז סמ"ג לאוין סה:

טז כלים הדומים זה לזה וכו'. לפיכך שמש שאינו קבוע אסור לו לבדוק כוסות וקערות לאור הנר וכו'. רבינו כתב דמשחא אסור משום שמא יסתפק ממנו ובדנפטא כתב שאורו רב כדברי הרי"ף והרא"ש ומשמע שהוא ז"ל מפרש דנפטא כיון שאורו רב לא חיישינן להטיה וגם לשמא יסתפק לא חיישינן משום דמאיס אבל בדמשחא אי לאו דאיכא למיחש שמא יסתפק משום הטיה לא הוה גזרינן דאף ע"ג דלא נפיש נהוריה כדנפטא מ"מ כיון דנפיש נהוריה טובא לא הוה גזרינן ואע"פ שהתירו להדליק בדמשחא ולא חששו שמא יסתפק ממנו הכא ע"י שהוא מתקרב לנר ביותר חיישינן טפי כנ"ל לדעת רבינו. ומ"מ יש לדקדק בדבריו ז"ל שא"א ליישבם ע"פ גירסת הרי"ף דכיון דלגירסתו אמרינן ואיבעית אימא הא והא בשמש שאינו קבוע ול"ק הא בדמשחא הא בדנפטא הרי מתיר בהדיא שמש שאינו קבוע בדנפטא והיאך יעלה על דעת רבינו לאסרו, וכן א"א ליישבם ע"פ גירסת רש"י לגמרי דא"כ היאך כתב בשמש קבוע בדמשחא אין מורין דהא בשאינו קבוע הוא דאמרינן בגמרא הכי ועוד דלהכשת"ל דגרים ואי בעית אימא הא והא בשמש קבוע כדגרים רש"י אי אפשר לומר שמפרש כפירוש רש"י דהא לרש"י שמש שאינו קבוע קיל משמש קבוע ולרבינו הוי איפכא לכך נ"ל שגירסת רבינו מרכבת משתי הגרסאות שהוא ז"ל גורס ולאבע"א הא והא בשמש קבוע כרש"י ובבפ"ה

בתים זה על זה: **ואם היו שנים קורין וכו'.** בגמרא חד הוא דלא ליקרי הא תרי שפיר דמי והא תניא לא אחד ולא שנים א"ר אלעזר לא קשיא כאן בענין אחד כאן בשני ענינים: **טו התינוקות** קורין וכו'. במשנה (שם י"א וי"ב) באמת אמרו החזן רואה מהיכן התינוקות קורין אבל הוא לא יקרא. ובגמרא אמר רבה בר שמואל אבל מסדר ראשי פרשיות וכולה פרשה לא ותינוקות של בית רבן אפילו כולה פרשה מסדרין מפני שאימת רבן עליהם ע"כ בהלכות. וכירש הרשב"א ז"ל אפילו אין רבן עליהם מסדרין דכל שעה אימתו עליהם והכריח כן מן הסוגיא לפי דעתו ז"ל ואין נראה כן דעת רבינו: **טז כלים** הדומין זה לזה ואין ניכרין אלא וכו'. בגמרא (דף י"ב) אמר שמואל אפילו להבחין בין בגדו לבגד אשתו אמר רבא לא אמרן אלא דבני מחוזא אבל דהקליתא מידע ידיע ודבני מחוזא לא אמרן אלא דזקנות אבל דילדות מידע ידיע ע"כ. ומפני שאין בכל הארצות מלבושים שוים כתב רבינו כלים הדומים וכו' ופשוט הוא: **לפיכך** שמש שאינו קבוע וכו'. גרסת רבינו שם (י"ב:) כך היא תני חדא שמש בודק כוסות וקערות לאור הנר ותניא אידך לא יבדוק לא קשיא כאן בשמש קבוע כאן בשמש שאינו קבוע איבעית אימא הא והא בשמש קבוע ולא קשיא הא בדמשחא הא בדנפטא איבעיא להו שמש קבוע בדמשחא מאי רב הונא אמר הלכה ואין מורין כן רבי ירמיה בר אבא אמר הלכה ומורין כן, ופירושו פשוט לפי גרסא זו דלכלהו ליסני שמש שאינו קבוע אינו בודק כלל ומאי דאיבעיא להו הוא אי קיי"ל כלישנא קמא ושמש קבוע יכול לבדוק אפילו בדמשחא או כלישנא בתרא ודוקא בדנפטא. ופסק רבינו כרב הונא מפני שהביאו שם מעשה המוכיח דרב אשי הכי סבירא ליה ויש בזה גרסאות אחרות ופירושים אחרים. וגם בהלכות יש חילוף זה בגרסא ובפסק הדין וגרסת רבינו ופירושו המחוורין שבכולן. ובהשגות א"א בלבול גדול אני רואה בכאן לפי הגמרא והמבין יעיין, ע"כ. ולא שת לבו להלוף הגרסאות:

יז נר שבאחורי הדלת אסור לפתוח הדלת וכו'. בגמרא פרק כל כתבי (שם ק"כ:) תנא נר שאחורי הדלת פותח ונועל כדרכו ואם כבתה כבתה. לייט עלה רב ואסיקנא דאפילו

משנה למלך

מסקנא תנאי סבר לדרב ברונא דחלב ניתר בתערובת אבל שמן דגים אפילו בעיניים ותד סבר שמן דגים ע"י תערובת אבל חלב כלל כלל לא. משמע דמאי דהצריך רב ברונא תערובת שמן בקרבי דגים פליגי ת"ק וסומכוס. ואם כדברי מרן ז"ל דשמן דגים לאו היינו קרבי דגים דרב ברונא לא פליגי בקרבי דגים דרב ברונא וליכא למימר דס"ל דיש חילוק בין שמן דגים דמתני' לשמן דגים דברייתא דשמן דגים דמתני' הוא שמהקרבים שנימוחו מסננין אותו ומוציאין הצלול ושמן דגים דברייתא הוא קרבי דגים דרב ברונא. דמאי דוחקים דרש"י לומר דשמן דגים הוא קרבי דגים. וא"כ תרווייהו לא סברי בכולם

לחם משנה

טז לפיכך שמש שאינו קבוע וכו'. כתב ה"ה ופסק רבינו כרב הונא מפני שהביאו שם (דף י"ב:) מעשה המוכיח דרב אשי הכי סבירא ליה ע"כ. ונראה שלפי פי' רבינו צריך לפרש דמה שאמרו בגמרא קם שמעיה קא בדיק לנהורא בשרגא ר"ל שמעיה דר' ירמיה קא בדיק לנהורא בשרגא מלבוש של ר' ירמיה עצמו דהוי שמש קבוע. ויש בכל זה גירסא אחרת ופירוש אחר לרש"י ז"ל ע"ש: **ואע"פ** שהוא מותר גזירה שמא יסתפק ממנו. זהו פירושו ואין מורין כן. ר"ל לדעתו ז"ל אין מורין לו לבדוק גזירה שמא יסתפק ממנו דאל"כ אין טעם למה אין מורין כן. עוד אמרו בגמרא דבמדורה אפילו עשרה בני אדם אסור. ורבינו ז"ל לא הזכירו ולא עוד אלא שכתב למעלה במדורה הוא מותר להשתמש לאורה דמשמע אפילו לקרות כנגדה עם היות שאפשר לומר דאין זה משום קריאה אלא משום אחר אבל משום קריאה שהוא טרוד בקריאתו ואתי להטות לא אבל הוא ז"ל סתם הדברים יותר מדאי וצ"ע. עוד חילקו שם בגמרא בנר בין אדם חשוב לשאינו חשוב והוא ז"ל לא הזכירו והוא תימה:

מגדל עוז

כלים הדומין עד ממנו. פ' ילאות (דף י"ב): כתב הראב"ד ז"ל בלבול גדול אני רואה בכאן לפי הגמרא והמבין יעיין:

ואני אומר לפי בינתי הבינותי והנה בינתי תענני לפרש כל דבר על אופנו להסיר הבלבול ולבאר לפני המעיין בעז"ה. כתב תחלה כלים הדומין זה לזה ואין ניכרין אלא בעיון הרבה אסור להקריבן לאור הנר ולהבחין שמא יטעה ויטה עכ"ל. וזה פשוט כדאסיקנא פ"ק דשבת בגמרא מתניתין דלא יפלה את כליו וש"מ תרווייהו שמא יטה וגרסינן לאלתר אמר רב יהודה אמר שמואל אפילו להבחין בין בגדו לבגד אשתו אמר רבה לא אמרן אלא בבני מחוזא אבל בבני הקליתא מידע ידיע ובבני מחוזא נמי לא אמרן אלא דזקנות אבל דילדות מידע ידיע, ע"כ. והן הלכות פסוקות דשמואל ורבא ועיניך הרואות שתולה הענין במידע ידיע כלומר שאין צריכין עיון הרבה וכן פירש ר"ת ורש"י ז"ל וגם רבותינו בעלי התוספות ז"ל כן הסכימו ומזה הטעם התירו בזמן הזה ובארצות האלה להבחין בין בגדי האיש לבגדי האשה שיש הפרש גדול ביניהן וניכרין בעיון הקל אבל בין בגדי אדם לחבירו ובין בגדי אשה לחברתה אסור לפי שדומים זה לזה וצריכים עיון הרבה. עוד כתב שמש שאינו קבוע אסור לו לבדוק כוסות וקערות מפני שאינו מכירן בין בנר של שמן בין בנר של נפט שאורו רב שמש קבוע מותר לו לבדוק לאור הנר כוסות וקערות מפני שאינו צריך עיון הרבה, עכ"ל. וזהו כדגרסינן גמרא מתניתין דלא יקרא לאור הנר תני חדא שמש בודק כוסות וקערות לאור הנר ותניא אידך לא יבדוק פירוש וקשיין אהדדי ופרקינן לא קשיא כאן בשמש קבוע כאן בשמש שאין קבוע כלומר שמש קבוע אינו צריך עיון הרבה מתרי טעמי חדא דהוא רגיל ועוד דלא מירתת דילמא מסלקי ליה בעילה כל דהו הואיל ומוחזק הוא להם ולכן מותר אבל שמש שאין קבוע אסור מן אלו הטעמים שכתב ומש"ה יהיב דעתיה למידק טפי ועתה לא חילק בין שמן לנפט אלא הכל שוה בדין שניהם. עוד כתב לחלק בדין אלל השמש קבוע וז"ל ואם היה נר של שמן זית אין מורין לו לבדוק אע"פ שהוא מותר גזירה שמא יסתפק ממנו עכ"ל. וזהו כדגרסינן בפירוקא בתרא איבעית אימא הא והא בשמש קבוע הא בדמשחא הא בדנפטא, כלומר שתי הברייתות נשנו בשמש קבוע ולא קשיא הא דקתני אסור בדמשחא דגזרינן דילמא אתי לאסתפוקי מיניה והאי דקתני מותר בדנפטא פי' זפת כי מאחר שהוא מסריח לא אתי לאסתפוקי מיניה איבעיא להו שמש קבוע בדמשחא מאי כלומר בתר משחא אזלינן ואסור משום גזירה דילמא אתי לאיסתפוקי או דילמא בתר שמש אזלינן וכיון שהוא קבוע מותר מאי כלומר מאי להורות לו לכתחלה והדרים ר"ס אמר הלכה ואין מורין כן רב ירמיה בר אבא בשם רב אחא הלכה ומורין כן וכיון דלא איפסקא הלכתא כהדיא להומרא עבדינן ואוסרין לשמש קבוע כמו בדמשחא וכן הורו כל המורים להומרא, תדע דמייתי עלה עובדא דהוא רב בכ"מ רב ירמיה בר אבא איקלע לבי רב אשי קם שמעיה וקא בדיק לנהורא דשרגא אמרה ליה דביתהו לרב אשי והא מר לא סביר הכי א"ל שבקיה כרביה ס"ל כלומר שמש קבוע לרב ירמיה ושמעינן לרביה דאמר מורין כן אבל אנן לא ס"ל הכי וקי"ל כרב אשי דבתרא הוא: אמנם מה שנראה לראב"ד ז"ל בלבול לפי הגמרא זהו לפי גירסת הגמרא שלו או גירסת ר"י אלפס ורש"י ובשיטת ר"ת ז"ל אבל הגירסא הזאת ספרדית היא ונכונה ועליה סמך ר"מ ז"ל:

נר שאחורי הדלת עד ואינו חושש. פרק כתבי הקודש (דף ק"כ):

תקיעה

הגהות מיימוניות

* [לשון הטור כתב ב"ה אבל מי שאינו יודע כלום או אשתו לא יספיק במה שיעיינו עליו ויש מתירין והכי מסתבר מפי דכיון שאינו טרוד בקריאה יותר יעיין עליו משאם היה טרוד בקריאתו ובמדורה אפילו עשרה בני אדם אין קורין ועוד כתב ומ"מ נראה שמותר לקרות במה מדליקין בב"ה לאור הנר שהרי הוא מזכיר איסור שבת ואיך ישכח, ע"כ]: [ס] אבל ביוה"כ מותר לקרות ליחיד לאור הנר דכל אדם הוי אז כאדם חשוב שאין דרכו להטות מפני שהוא יום סליחה וכפרה ואימת היום עליו ולא יבא להטות אבל בליל יו"ט שחל להיות בשבת ואומר פיוטין או ליל פסח שחל להיות בשבת אסור לקרות יחידי לאור הנר ואפילו בצבור ולא יועיל אם תעיין אשתו עמו אם אינה יודעת לקרות מיהו פירש ר"י אם היודע לקרות אמר לשאינו יודע תן דעתך שלא אטה שרי אבל אם הוא יודע קצת הפיוט או האגדה מבחוץ מותר לעיין ראשי דבריהם בספר ויגמור מבחוץ, ע"כ ספר התרומה. וכן ראיתי מורי רבינו שי' נזהר שלא לקרות בלילי שבת בספר בב"ת אא"כ היה היום גדול שהיה יכול לקרות בלא אור הנרות ואע"פ שהוא בצבור. ובספר התרומה כתב דאפילו חזן לא יאמר מעריבים ופיוטים ביו"ט שחל להיות בשבת אלא א"כ יקרא אחר עמו ול"נ דלא גרע מתינוקות שלפני רבן שהרי אימת ציבור עליו. ומ"מ לקרות במה מדליקין לאור הנר נראה דשרי שהרי נזכר ושונה דיני נר שבת ואיך ישכח ולקרות במדורה אמרי' בגמרא אפי' עשרה בני אדם אסור, ע"כ לשון הרמ"ך וסה"ת: [ע] אמנם בכל הספרים שלנו משמע להיפך דגרסינן איבעיא להו שמש שאין קבוע בדמשחא מאי והשתא לפירושו איכא תרתי לריעותא וכן פר"ש הא בשמש קבוע אסור מפני שאימת ביתו עליו וצריך לבדוק יפה וחיישינן להטייה אבל שמש שאין קבוע מותר וכן פסקו התוס' שהוא עיקר. וכן מצאתי לרא"ם ולפי רבינו המחבר וטעמו צריכין אנו להפך כל הגירסא ובסוף דבריו כתב רא"ם הילכך אנן לא ידעינן מה נקרא קבוע וכל שמשים אסורים והבודק לא הפסיד כ"כ ע"כ: [פ] וכן פסק בה"ג בשיטה זו וכן בס"ה כתב לשון רבינו המחבר בהלכה זו עד מפני שאינו מכיר ועיין בהג"ה לעיל. ע"כ: [צ] ירושלמי דבי רב תנא נר המונח על הדלת

ובשעה שנועל. ואסור לפתוח את הדלת כנגד [ק] המדורה בשבת כדי שתהא הרוח מנשבת בה ואע"פ שאין שם אלא רוח מצויה. ומניחין הנר של שבת על גבי אילן המחובר לקרקע ואינו חושש: **יח** אכל מדינות ועיירות של ישראל תוקעין בהן שש תקיעות בע"ש. ובמקום גבוה היו תוקעין כדי להשמיע כל אנשי המדינה וכל אנשי המגרש שלה: **יט** תקיעה ראשונה נמנעו העומדים בשדות מלחרוש ומלעדור ומלעשות מלאכה שבשדה. ואין הקרובין רשאין ליכנס לעיר עד שיבואו רחוקים ויכנסו כולם בבת אחת. ועדיין החנויות פתוחות והתריסין מונחין. התחיל לתקוע תקיעה שניה נסתלקו התריסין וננעלו החנויות. ועדיין החמין והקדרות מונחין על גבי כירה. התחיל לתקוע תקיעה שלישית סלק המסלק והטמין המטמין והדליקו את הנרות ושוהה כדי לצלות דג קטן או כדי להדביק פת בתנור ותוקע ומריע ותוקע [ר] ושובת: **כ** תקיעה ראשונה תוקע אותה במנחה. והשלישית קרוב לשקיעת החמה. וכן תוקעין במוצאי שבת אחר צאת הכוכבים להתיר העם למעשיהן: **כא** יוה"כ שחל להיות בע"ש לא היו תוקעין. חל להיות במוצאי שבת לא תוקעין ולא מבדילין. יו"ט שחל להיות בע"ש תוקעין ולא מבדילין. חל להיות לאחר השבת מבדילין ולא תוקעין:

אסור

א טור סימן רנ"ז סמ"ג שם:

מגיד משנה

דאפילו לר"ש דשרי דבר שאין מתכוין פסיק רישיה הוא ואסור, ופיר"ח ז"ל שהנר קבוע אחורי הדלת ובפתיחתו יכבנו: **ואסור** לפתוח הדלת וכו'. שם אמר שמואל פותח אדם דלת כנגד המדורה בשבת לייט עלה אביי, ואסיקנא דברוח מצויה פליגי אביי גזר אטו שאינה מצויה דאסור לכ"ע ושמואל לא גזר וקיי"ל כאביי וכ"פ בהלכות:

ומניחין הנר של שבת וכו'. מימרא הובאה פ' כירה (שם דף מ"ה) מניחין נר ע"ג דקל בשבת ואין מניחין נר ע"ג דקל ביו"ט, ופירוש בשבת שיניחנו בע"ש ויעמוד שם בשבת וטעמא דבשבת בדיל מן הנר ולא יבא להשתמש במחובר. ביו"ט אינו נבדל ממנו ואסור שמא יבא להשתמש במחובר. ודין יו"ט כתוב פ"ד מהלכות יו"ט:

יח כל מדינות ועיירות של ישראל וכו'. ברייתא פרק ב"מ (שם ל"ה:) שש תקיעות תוקעין ע"ש, ופירש"י אף התרועות במנין התקיעות תוקע ומריע ותוקע שבאחרונה: **ובמקום** גבוה היו תוקעין. שם מפורש מקום לנוע יש לו בראש גגו ששם מניח שופרו:

יט תקיעה ראשונה נמנעו העומדים וכו' עד ושובת. ברייתא כלשונה שם ופירש"י ז"ל מלעדור לחפור. ויכנסו כלן כאחד שלא יחשדו הנכנסין באחרונה לומר שנתעסקו במלאכה אחר ששמעו קול השופר שאין הכל מכירין מי רחוקין ומי קרובים. תריסין, הם דלתות החנויות ומסלקים אותן ומניחין ע"ג יתדות ומוכרין עליהן תבלין ושאר חפצים ולערב מחזירין אותן לפתחים. חמין, מים חמין למזוג בהן יין לשתות. סלק המסלק. קדרות העשויות להסתלק למאכל הלילה. והטמין המטמין את הראוי למחרת. כדי להדביק פת בתנור. ועדיין יש שהות כדי שיקרמו פניה שהיו ממהרין התקיעות כדי להוסיף מחול על הקדש, עכ"ל. ויש מי שהקשה והא ק"ל דרדיית הפת אסורה מדברי סופרים כמבואר פ' כ"ב וכאן נראה שכל שקרמו פניה מבעוד יום מותר לרדותה משתחשכה. וכן קשה לזה מה שנזכר בבאור פ"ג שבת המתחלת אין נותנין את הפת בתנור וכו'. ודחק הרמב"ן ז"ל שהוא מותר כל שקרמו פניה מבעוד יום לרדות מזון שלש סעודות ובסכין על הדרך הנזכר פ' שלישי בסוכה. ול"נ שהוא מותר לרדות בסכין כל מה שירצה ולא אסרו רדיית הפת אלא ברודה במרדה שהוא כדרכו והיא עצמה מדבריהם. אם היתה רדיית הפת אסורה מן התורה היה שנויה אסור מדברי סופרים. ועכשיו שהיא עצמה מדרבנן בשנוי מותר גמור. ומה ששאלו פ"ק ויתבאר פ"ט בשכח והדביק פת בשבת שהתירוהו לרדות קודם שיבא לידי איסור מלאכת שבת ומשמע הא לאו הכי לא התם דוקא במרדה שהוא כדרכו דקא מבעיא להו היכא דא"א בשנוי אם מותר כדרכו כדי שלא יבא לידי מלאכה גמורה ונתבאר שהוא מותר, כך נ"ל:

כ וכן תוקעין במוצאי שבת וכו'. זה דקדק רבינו מהמשנה שבפרקא קמא דחולין (דף כ"ו:) שהובאה פרק אלו קשרין (שבת קי"ד:) ואמרו יום טוב שחל להיות ע"ש תוקעין ולא מבדילין מוצ"ש מבדילין ולא תוקעין. והקשו שם ונתקע כי היכי דנדעו דשרי בשחיטה לאחר ותירצו שהתקיעה שבות ואין דוחין שבות להתיר. והוציא רבינו מזה שבמוצ"ש אחר תוקעין. ושמעתי שכן פסק ר"ז ז"ל. והאחרונים חלקו בזה ואמרו דרישא דההיא כ"מ שיש תקיעה אין הבדלה. וזהו שמעולם לא דברו מתקיעות מו"ש אבל בכאן היתה הקושיא מפני שראוי לתקוע כדי שידעו שהשחיטה נתרת ויתעסקו בשמחת יו"ט, אבל באחר מוצאי שבתות מה לנו אם יבדלו ממלאכה ע"כ דבריהם. וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל:

כא יוה"כ שחל להיות וכו'. שם יוה"כ שחל להיות בערב שבת לא תוקעין ובמוצאי שבת לא היו מבדילין. ויתבאר בהלכות קדוש החדש שבזמננו שאין מקדשין על פי הראיה אין יוה"כ חל לעולם לא בערב שבת ולא במוצאי שבת: **יום טוב** שחל להיות וכו'. משנה שם (חולין שם) כתבתיה:

אסור

כסף משנה

ובבעיא גורס כהרי"ף שמש קבוע בדמשחא מאי וה"ק הא והא בשמש קבוע ול"ק הא בדמשחא הא בדנפטא כלומר אבל שמש שאינו קבוע אפי' בדנפטא אסור ואיבעיא לן הא דאסרינן לשמש קבוע בדמשחא דוקא להורות כן אבל להלכה שרי ואין מוחין ביד העושה כן או דילמא אסור גם מדינא ומוחין ביד העושה כן. ועי"ל כמו שפירש ה"ה דקא מבעיא ליה אי הלכה כלישנא קמא דשרי לקבוע לבדוק בסתמא ואפילו בדמשחא משמע או הלכה כלישנא בתרא דאסור בדמשחא אפילו לקבוע:

ליקט

לחם משנה

יט תקיעה ראשונה נמנעו העומדים בשדות וכו'. כתב הרב המגיד ומה ששאלו בפ"ק ויתבאר פ"ט וכו' קשיא דמה הוקשה לו ז"ל דהא בשוגג אינו מותר לו לרדות אלא מזון שלש סעודות ולא יותר אפי' בשינוי כמבואר לעיל בדברי רבינו ומפני כן שאלו בגמרא (דף ג': וקי"ז:) בשכח והדביק בשבת אם מותר לרדות יותר מג' סעודות אפילו בשינוי כדי שלא יבא לאיסור סקילה או לא. ונראה לומר דמה שאסרו ביותר ממזון ג' סעודות שלא לרדות הוא משום קנס כדי שלא יבא לעשות במזיד ויאמר שוכח אני וא"כ לפ"ז מה ששאל רב ביבי הוא דמי אמרי' דקנסינן ליה ביותר משלש סעודות אפי' שאפשר דיבא לידי סקילה או לא וזה א"א דבגמרא לעיל אמרו ותבע"א לעולם לא תפשוט כאן בשוגג כאן במזיד כלומר לא תפשוט דרב ביבי להתיר דברייתא דאמר מותר להחזירה היא בשוגג טעמא דבשוגג מותר משום דטעמא דאסרו במזיד הוא משום קנס ובשוגג לא קנסו והברייתא דאמרה אסור הוא דהוציא במזיד קנסו רבנן אבל דרב ביבי א"א לפשוט ולומר דכיון דהוא בשוגג מותר לרדות שלא יבא לידי איסור סקילה דרדיית הפת שבות הוא דאין טעמא משום קנס וכן פי' רש"י ז"ל שם א"כ ודאי דהבעיא היא מטעם הדין ולא מטעם קנס. ועוד י"ל דכיון דטעמא הוא משום קנס דשכח והדביק בשבת לא היה לנו לקנוס דדוקא בשוגג דעם השיכה גזרו שלא יעשה הדבר במזיד ויאמר שוכח אני כיון דהוא דבר דרבנן שהוא קל דמן התורה כיון שנעשית ממילא שפיר דמי אבל כששכח בשבת לא יעשה הדבר במזיד ויאמר שוכח אני כיון דהאי איסור הוא חמור ויבא לידי סקילה וזה מבואר בדברי התוס' בפ' כל כתבי (דף קכ"ב) בד"ה ואם בשביל ישראל אסור וכו' שכתבו שם אע"ג דישראל המבשל בשבת וכו' ע"ש. אבל להרמב"ן ז"ל אין מכל זה קושיא כלל דהוא סבור דשוכח וקרמו פניה מבעוד יום הכל אסור מדין שבות יותר ממזון ג' סעודות ואין לדעתו ז"ל הטעם משום קנס דבקרמו פניה נמי אסור אלא משום דהוא שבות. ומ"ש הרב המגיד ויש מי שהקשה וכו' כונת הקושיא היא דכיון דבפכ"ב אמרו דמדביק פת בתנור מבעוד יום וכו' לא ירדה במרדה אלא בסכין משמע דהרדיה אסורה וכמ"ש לעיל בדבור המתחיל אין נותנין פת בתנור וכו' ולא ירדה במרדה וכו' אע"ג דכל זה איקרי השוכח מ"מ אין בזה כלום דאין לחלק בין לא קרמו פניה בענין רדיית המרדה אם לא שהיא אסורה מד"ס דכיון דטעם שלא קרמו הוא משום קנס לרדות בשינוי או במרדה אין זה קנס אלא ודאי שהטעם הוא מפני שהוא שבות וכו':

ליקט

משנה למלך

בכולה מלתא כרב ברונא לימא דשמן דגים דברייתא הוי כמו דמתני' ולא פליגי אלא בחלב מהותך כקושיא דלעיל (דף כ"ד) אלא ע"כ אית לן למימר דרש"י ס"ל דקרבי דגים ושמן דגים כולה חדא מלתא ומש"ה לא ס"ל לחד מינייהו בכולה מלתא כרב ברונא דאי מה שאסרו בחלב מהותך הוא אפילו על ידי תערובת הא לא ס"ל כרב ברונא שהתיר ע"י תערובת. ואי מה שאסרו חלב מהותך הוא בעיניה אבל ע"י תערובת שרי כרב ברונא א"כ כשהתירו שמן דגים הוא אפילו בעיניה והא לא אתי כרב ברונא דהוא לא התיר אלא ע"י תערובת, ודוק:

הגהות מיימוניות

הדלת פותח ונועל בשבת ובלבד שלא יתכוין לכבות ולהבעיר רב ושמואל פותרין לה בשוכח ומקללין למאן דעבד הכי יכרת ה' לאיש וגו' וצריך ליזהר שלא להניח נר חנוכה על הדלת מהאי טעמא. והא לך לשון מהר"ם אההיא ואין גוררין אותה שבת בזמן שיש עליה מעות יש לי להביא ראיה למה שראיתי בצרפת ממה"ר שמואל שלא היה לו מקום מאחרי הדלת להדליק נר של חנוכה והיה מדליק בדלת עצמה אחורי הדלת יש לי ראיה מזה להתיר דדוקא בזמן שהיא נשמטת אין גוררין אותה אבל אם אינה נשמטת גוררין אותה אע"פ שיש עליה מעות כיון שמחוברת לשידה ועל השידה אין מעות בטלה היא לגבי שידה כ"ש שהדלת בטלה לגבי הבית שהרי מחוברת היא לקרקע ואין לומר כשהוא פותח ונועל מטה השמן או השעוה אל הפתילה או ממנה ונמצא מכבה או מבעיר הלא לקמן בסוף פירקא לא אסרינן שמן שבנר בשעה שהוא דולק מהאי טעמא אלא משום דהוי בסיס לדבר האסור ובפ' כל כתבי נמי אמרינן נר שע"ג טבלא מנער הטבלא והיא נופלת ואם כבתה כבתה שמטה השמן לפניו או לאחריו ונמצא מכבה או מבעיר דלא שייך כה"ג מכבה או מבעיר ואפי' אי שייך דבר שאין מתכוין מותר דלא פסיק רישיה הוא עכ"ל: [ועיין בטור סימן רע"ז בהך דינא]: [ק] פרק כל כתבי אמר רב יהודה אמר שמואל פותח אדם דלת כנגד המדורה לייט עלה אביי ע"כ: [ר] כתבו התוס' אהא דאמרי' בפ' ב"מ ושוהה כדי לצלות דג קטן מכאן היה אומר ה"ר שמעון שאין חשוב הדלקת הנר בשבת לאסור במלאכה אחרית ואע"פ שמברך בה שאין חשוב שבת אלא א"כ התפלל תפלת ערבית וקידש השבת שהרי אחרי הדלקת נר היו צולין דגים ומדביקין פת ולא כדברי ההלכות גדולות שפסקו שאסור להדליק נר של חנוכה אחר נר של שבת אלא בתפלה תליא מילתא כדאיתא פרק תפלת השחר צלי של שבת בערב שבת ונכנס במרחץ וכו' ע"כ בתוס'. אמנם מהר"ם הנהיג להתנות קודם שידליק שלא לקבל השבת עד שיסיר הנר מידו שמדליק בו או עד תפלת ערבית דאל"כ שמא באיסור הוא מטלטלו אחר שבירך נר של שבת וכ"כ לבעל ס"ה והביא ראיה מדתניא בתוספתא דסוכה גמר מלקרות פי' מלתקוע אפילו מיחם בידו אין מטמינן אלא מניחן בארץ אפי' נר בידו אין מניחה ע"ג מנורה אלא מניחה בארץ. ורבינו שמחה כתב שצריך להקדים נר חנוכה לנר שבת ואם הדליק נר של שבת אסור להדליק אחריה וכן ראבי"ה כתב שאסור להדליק נר חנוכה אחר נר שבת. ומה ששוהה לצלות דג קטן זהו

מפני

מגדל עוז

כל מדינות עד ותוקע ושובת. פרק ב"מ (דף ל"ה): תוקעין במוצאי שבת עד להתיר את העם למעשיהם. כן משמע סוף פרק אלו קשרים דאסיקנא מהורתא כדרב יוסף: **יום הכפורים** עד סוף הפרק. פ' אלו קשרים וסוף פ"ק דתוספתא דחולין:

פרק ששי

א אסור [א]לומר לנכרי לעשות לנו [א] מלאכה בשבת אע"פ שאינו מצווה על השבת ואע"פ שאמר לו מקודם [ב] השבת ואע"פ שאינו צריך לאותה מלאכה אלא לאחר השבת. ודבר זה אסור מדברי סופרים כדי שלא תהיה שבת קלה בעיניהן ויבואו לעשות בעצמן: **ב** נכרי שעשה מלאכה מעצמו בשבת אם בשביל ישראל עשה [ג] אותה אסור ליהנות באותה מלאכה עד מוצאי שבת וימתין בכדי שתעשה. והוא שלא יהא הדבר בפרהסיא עד שידעו בו רבים שדבר זה בשביל פלוני הוא נעשה בשבת. ואם בשביל עצמו בלבד עשה מותר [ד] ליהנות בה בשבת: **ג** כיצד [ב]נכרי שהדליק את הנר משתמש לאורו ישראל ואם בשביל ישראל אסור. עשה נכרי כבש לירד בו מן הספינה ירד אחריו ישראל ואם בשביל ישראל אסור. [ג]מילא מים להשקות בהמתו משקה אחריו ישראל [ה] ואם בשביל ישראל אסור. ליקט עשבים להאכיל לבהמתו מניח ישראל בהמתו לאכול מהן. והוא שלא יהא אותו הנכרי מכיר לאותו ישראל שמא ירבה במלאכתו בשבילו ונמצא עושה בשביל ישראל. וכן [ו] כל דבר שאפשר להרבות

א טור סימן שכה סמ"ג לאוין סה : ב טור סימן רעו : ג טור סימן שכה :

כסף משנה

פ"ו ג ליקט עשבים להאכיל לבהמתו וכו'. רבינו והרי"ף והרא"ש לא כתבו אלא דברי רבא לבד וכתב ה"ה אפילו במכירו כל שלא בפניו שאין לחוש שמא ירבה בשבילו מותר וכאביי וכו'. נראה מדבריו ומדברי הר"ן שהם סוברים דרבא מודה לאביי דשלא בפניו ודאי שרי דליכא למיחש שמא ירבה בשבילו אלא שבא לומר דאפילו בפניו נמי שרי אם הוא מידי דליכא לאפושי ביה בשביל ישראל וכך הם דברי הרמ"ך ותמה על דברי רבינו והרי"ף וכתב עוד הרב המגיד שאפילו במכירו אינו אסור אלא א"כ הנכרי יודע שישראל צריך לאותו דבר ומשמע דאפילו בפניו נמי שרי וכן בדין לפי שיטתו דבעינן מכירו ובפניו ודאי שאם אינו יודע שישראל צריך לאותו דבר ליכא למיחש למידי. ולא נהירא דאם איתא דהרי"ף ורבינו הוו סברי הכי לא היו משמיטים דברי אביי אלא ודאי שהם מפרשים דרבא פליג על אביי ואסר אפילו שלא בפניו שמאחר שמכירו אפילו שלא בפניו איכא למיחש שמא ירבה בשבילו וכ"כ שהוא דעת התוספות: כתב הרמ"ך נכרי שעשה מלאכה וכו'. צריך לפרש מ"מ אסור לישראל אחר ואם מבשל בשוגג מותר לישראל אחר כ"ש זה ור"ת והראב"ד וכל הפוסקים אומרים דמותר לישראל אחר עכ"ל. ודברי הרמ"ך תמוהים שהרי דברי רבינו מבוארים במשנה וגמרא ומה שהוא פשוט אצלו דמבשל בשוגג מותר לישראל אחר איני יודע מנין לו ואפילו לפי דבריו לא דמו דבישראל ליכא למיגזר שפעם אחרת יבשל בשביל ישראל אחר משא"כ בנכרי, ונ"ל שכל דברי הרמ"ך אינם אלא לענין המתנה

מגיד משנה

פ"ו א אסור לומר לנכרי לעשות לו מלאכה וכו'. מבואר בכמה מקומות. ומ"ש ואע"פ שאמר לו מקודם השבת הוא מוסכם וראיה מדין האגרת שיתבאר בפרק זה. והמפרשים ז"ל הוכיחו כן ממקום אחר. ומה שכתב אע"פ שאינו צריך וכו'. גם זה פשוט ומוסכם ויתבאר מהדינים שיבואו בפרק זה:

ב נכרי שעשה מלאכה מעצמו וכו'. זה מבואר במשנה פרק כל כתבי (שבת דף קכב) כמו שיתבאר. ודע שבו ביום אסור לכל בכל דבר שיש במינו במחובר וכן מוכחת הסוגיא שבפ' אין צדין (ביצה כד:) אבל לערב נחלקו המפרשים ז"ל אם צריך לישראל אחר להמתין בכדי שיעשו ודבריהם וראיותיהם ארוכים ופשט מימרא שבפרק אין צדין שאומרת ולערב בכדי שיעשו מורה כדברי רבינו שאפילו אחר צריך להמתין בכדי שיעשו. ומ"ש והוא שלא יהא הדבר הזה מפורסם וכו', למד מדין הקבר שיתבאר בפרק זה:

ג כיצד נכרי שהדליק את הנר וכו'. משנה כלשונה פרק כל כתבי (שבת קכב): **עשה** נכרי כבש לירד בו וכו'. שם במשנה כלשונו: **מילא** מים להשקות בהמתו משקה אחריו ישראל ואם בשביל ישראל אסור, שם ואמרו קצת מפרשים ז"ל אפילו כשמילא בשביל ישראל אינו אסור אלא לבהמת ישראל שלא היה לה באפשר לירד אבל לשתות מהם ישראל מותר שלא הכנהו בדבר שאם רצה היה מטפס ויורד לבור מטפס ועולה ע"כ דבריהם ז"ל, ודין ליקט העשבים קשה להם שהרי הבהמה עצמה היתה יכולה לאכול מהם במחובר ודהקו לתרץ כגון שיש נהר מפסיק. ואין זה עיקר אלא ודאי אפילו לשתות מהם ישראל אסור וזה דעת רבינו: **ליקט עשבים** וכו'. ברייתא שם נכרי שליקט עשבים מאכיל אחריו ישראל ואם בשביל ישראל אסור. מלא מים וכו' בד"א כשאינו מכירו אבל מכירו אסור והקשו שם ממעשה דר"ג והזקנים שהיו באין בספינה ועשה נכרי כבש לירד בו וירד אחריו ר"ג וזקנים ואמרו והא ר"ג מכירו הוה והירץ אמר אביי שלא בפניו הוה רבא אמר אפילו תימא בפניו נר לאחד נר למאה והלכה כרבא. ובודאי אפילו במכירו כל שלא בפניו שאין לחוש שמא ירבה בשבילו הוא מותר וכאביי וכ"כ ז"ל וגם זה אפשר שהוא נכלל בדברי רבינו שכל שאין לחוש שמא יעשה בשביל ישראל מותר. ומכל מקום בהלכות לא הביאו הא דאביי ואפשר שדעתם ז"ל דרבא לא מודה לאביי אלא תולה הכל במכירו וחילק בין דבר שיש בו כדי להרבות לדבר שאין בו. ודע שמהדינין הנזכרים יש ללמוד שפת שאפה נכרי בשביל עצמו או בשביל נכרי אחר מותר לישראל אלא א"כ מכירו ויודע שצריך לו שיש לחוש שמא ירבה בשבילו. וכ"כ הרמב"ן ז"ל פירות שתלשן לצורך עצמו אסורין משום מוקצה ודברים התלושים שאפאן ובשלן מותרין והוא שראויין מתחלתן לכוס הא לאו הכי מוקצין הן ואסורין למי שיש לו מוקצה בכך ע"כ. וכ"כ הרשב"א ז"ל והוסיף לאסור אף הנולד כגון משקין הבאין ע"י סחיטת נכרי. ועשבים שהתירו לתת לבהמה אינו לתת לה בידים אלא לעמוד בפניה כדי שתלך שם ותאכל כדאיתא בגמרא. וכן יתבאר פרק כ"א שאסור להעמיד ממש בהמתו על המוקצה:

נר

לחם משנה

פ"ו ג ליקט עשבים להאכיל לבהמתו וכו'. כתב ה"ה וגם זה אפשר שהוא נכלל בדברי רבינו וכו', ובאמת אין לשונו משמע כן שכתב והוא שלא יהא אותו הנכרי מכיר לאותו ישראל והיה לו להשמיענו כל שאינו לפניו אפי' מכירו. עוד כתב ועשבים שהתירו לתת לבהמה אינו לתת לה בידים אלא לעמוד בפניה וכו' וא"ת בפ"ב בבבא המתחלת אבל השוחט וכו' כתב הוא ז"ל לדעת רבינו דאין מוקצה אלא מחמת איסור ודהאו בידים כמו הדליק נר דהוי דחאה בידים ומוקצה של עשבים אין כאן דחאה בידים כלל. וי"ל דהרי תירצו התוס' בגמרא שם דהך מוקצה דמחובר אפי' ר"ש מודה ע"ש בפ' כל כתבי (דף קכ"ב):

נר

מגדל עוז

פ"ו אסור עד בעצמן. פ' קמא דשבת (דף י"ט) ופ' כל כתבי הקדש (דף קכ"ב) ובמכילתין נפקא לן מקרא כמו שכתוב בריש הל' שביתת יו"ט: **נכרי שעשה עד כיוצא בזה.** פ' כל כתבי הקדש:

הגהות מיימוניות

מפני שהיו שם רב עם ולא היו יכולים כל כך למהר להדליק ולכך הממתין עד שידליקו כולם ואז היה תוקע ושובתין הכל על כרחם. אמנם ההיא דתוספתא נמי לאו ראיה היא דההיא איירי בגמר תקיעה אחרונה ששובת אחריה מיד ע"כ: (וכתב ה"ר שמואל בן ר"ב ועניית ברכו שלנו היא במקום תקיעה שלישית ולכן מי שלא התפלל תפלת מנחה וענה ברכו עם הקהל א"כ כבר עשהו קדש ושוב לא יעשנו חול ויתפלל ערבית שתים של שבת כמבואר לעיל בהל' תפלה ע"כ): [א] מה שמתירים ב"ה עם השמש היינו כשהנכרי עושה המלאכה מאליו וכן לא יאמר לעבדו בע"ש למחר תעשה האש או הלילה תדליק או תכבה הנר או אם תכבה אחת מן הנרות תדליקנה וכל כיוצא בזה אבל לאחר השבת מותר לומר לעבדו ולשפחתו מדוע לא עשית כך וכך בשבת ואע"פ שע"י כן יעשו כן לשבת הבאה ע"כ: [ב] אסור ליתן לנכרי מעות בע"ש שיקנה לו למחר ביום השוק כי יש שליחות לנכרי לחומרא ולא דמי לכל הני דשרו ב"ה עם השמש ולא דמי למסירת כתבים ביד נכרי דכולהו אדעתא דנפשיהו קעבדי ואם ירצה לא יעשה למחר ודמי לפוסק לשבות ואין שובת אבל הכא א"א אלא למחר ביום השוק ולא התירו לומר לעשות צרכיו אלא למי שהחשיך בדרך משום בהילת ממונו ויש למצא היתר לומר לנכרי קח לך מעות וקנה חפץ פלוני לעצמך ואם אצטרך אקחנו ממך ביותר כדתניא גבי חמץ ישראל ונכרי שהיו בספינה והיה לו חמץ אומר לנכרי עד שאתה לוקח במנה טול במאתים שמא אצטרך אחר הפסח ואקח ממך ובלבד שיתן לו במתנה גמורה ועל אותה ברייתא הייתי תמיה דפסקינן בפ"ק דקידושין בכולהו קנו ה"נ אמאי לא יתן לנכרי במתנה ע"מ להחזיר ושמא משום חומרא דפסח. ושלום, שמואל בן רבינו ברוך זצ"ל ע"כ: [ג] נכרי שהביא כתב לישראל מחוץ לתחום בשבת מותר לקבלו ולקרותו אפי' הישראל שהובא לו דליכא למגזר מידי כמבואר לקמן בהלכות יו"ט פ"ב בהלכה י' ולקמן פרק כ"ג הלכה י"ט, ע"כ: [ד] ועל הפת שאפאה נכרי אסר ר"ת והריב"ם דלא דמי למבשל בשבת בשוגג דהתם ראוי לכוס ויש פנים להיתר ופנים לאיסור, להיתר כמו מבשל בשבת בשוגג וכמו נכרי שהדליק את הנר שישתמש ישראל לאורו ומה"ט התיר רבינו יצחק ב"ר ברוך וה"ר שמואל מוורדו"ם ליקח בשבת פת ע"י הדחק ויש פנים לאיסור דלא דמי למבשל כדפרישית ועוד דהתם ליכא למגזר שמא יהיה הישראלי רשע לבשל במזיד אבל חיישינן שמא יקל בעיניו לומר לנכרי לאפות בשבת ואפי' לר"ש דשרי במוקצה בר מנר שהדליקו באותה שבת ופסקינן כותיה בשילהי מכילתין שמא הכא מודה דדחיה בידים כיון שנטחן ונרקד ונאפה בשבת והוי כגרוגרות וצימוקין דמודה בהו ר"ש כדאיתא פרק כירה וכן פר"ש בפ' אין צדין גבי נכרי שהביא דורון לישראל אם יש במינו במחובר אסור דבהא אפי' ר"ש מודה דהוי כגרוגרות וצימוקין, ספר התרומה. ולפי אותו טעם שפירש משום גזירה שמא יקל בעיניו לומר לנכרי לאפות א"כ נכרי שבישל או צלה בשר או דגים או ביצים לעצמו אסור לישראל ליהנות ממנו באותה שבת וספר התרומה וכן דעת רבינו המחבר בכל אלו לאיסור וכן כתבו התוס' בפ"ק דיו"ט והדבר פשוט לאיסור וכתב בספר א"ז אני ראיתי ראבי"ה שהיה מלקה בני אדם שאכלו פת שאפאה נכרי בשבת: [ה] כתב ר"ת דדוקא להשקות בהמתו אחריו בעינן שמילא הנכרי לצורכו אבל שפחה ועבד ששואבין מים מבור עמוק י' ורחב ד' ומביאין דרך רה"ר לבית ישראל מותר אם לא אמר לו הישראל להביא כיון שהישראל יכול לילך לירד לבור לשתות בעצמו כדאמר הני פסי ביראות אדם מטפס ויורד וכ"ש אם הביאם מנהר שנקל היה יכול להלך לשם לשתות וכ"פ רבינו אליהו ואפילו המהמיר שאינו סומך על היתר זה מותר לשתות אם הנכרי הביא בשביל ישראל אחר לפי שאין לנו רה"ר רק כרמלית וליכא אלא איסור דרבנן כמו פירות שבאו מחוץ לתחום בשביל ישראל זה מותרין לישראל אחר ספר התרומה. ואם נר אחר דולק בשבת והדליק נכרי עוד הרבה או אש דולקת והרבה עליה נכרי עוד מותר לישראל ליהנות ממנו כיון שמתחילה היה יכול ליהנות קצת וכן אם עשה נכרי אש בשביל תינוק או לעשות לתינוק מאכל או בשביל חולה שאין בו סכנה מותר לבריא ע"כ ס"ה: [ו] מותר לישראל להניח לעבדו ולשפחתו לעשות מלאכה שאינה שייכא לישראל בביתו של ישראל ולא עבר על למען ינוח עבדך ואמתך כ"א בעבד כנעני שישנו במצות כדאיתא פרק מחוסרי כפרה עבד ואמה עושין מלאכה לעצמן בשבת כישראל בחול דברי ר"ש ופסק הילכתא כמותו ספר התרומה. אמנם רבינו שמחה כתב לאיסור וז"ל על המדורות שמבערות הנכריות בבית אדוניהם בשבת לא התירו הכמים אלא שהוצת אש בע"ש ברובא ולענין מכבה שייך לומר נכרי אדעתיה דנפשיה קעביד אבל להבעיר מעצי ישראל צריך ליטול רשות מבעל העצים ואם ראה ישראל ושתק אדעתיה דישראל קעביד כיון שהעצים של ישראל כאומנים שעושים מלאכה בשביל ישראל שאסור אפילו בקיבולת ואין לחלק בין בחנם בין בשכר ואפי' בבית נכרי. גרסי' בירושלמי פ"ק הנותן כלים לכובס נכרי ובאו ומצאו עביד בהן בשבת ליכא ליה לא

להרבות [ז] בו לא יהנה בו בשבת אלא אם כן אינו מכירו: **ד** אבל דבר שאין בו להרבות ולמעט כגון נר וכבש הואיל ועשה בשביל עצמו נהנה אחריו ישראל בשבת ואף על פי שהוא מכירו. אנר הדלוק במסיבה בשבת. אם רוב ישראל אסור להשתמש לאורה שהמדליק על דעת הרוב מדליק. ואם רוב נכרים מותר להשתמש לאורה. מחצה למחצה אסור. בנפלה דליקה בשבת ובא נכרי לכבות אין אומרין לה כבה ואל תכבה [ח] מפני שאין שביתתו עלינו וכן כל כיוצא בזה: **ה** מת שעשו לו נכרים ארון וחפרו לו קבר בשבת או הביאו לו חלילין לספוד בהן. אם בצנעה ימתין בכדי [ט] שיעשו למוצאי שבת ויקבר בו. ואם היה הקבר בסרטיא גדולה והארון על גביו וכל העוברין והשבין אומרים שזה שהנכרים עושין עכשיו בשבת לפלוני הוא. הרי זה לא יקבר בו אותו ישראל עולמית. מפני שהוא בפרהסיא. ומותר לקבור בו ישראל אחר והוא שימתין בכדי שיעשה וכן כל כיוצא בזה: **ו** נכרי שהביא חלילין בשבת למת אף על פי שהביאן מצד החומה ימתין למוצאי שבת בכדי שיבוא ממקום קרוב ואחר כך יספדו בהן. שמא בלילה הביאום ממקום אחר עד החומה ובבקר נכנסו בהן. ואם ידע בודאי שממקום פלוני הביאום בשבת

א טור א"ח סימן רעו סמ"ג לאוין שם: ב טוא"ח סימן שלד סמ"ג לאוין שם:

מגיד משנה

ד נר הדלוק במסיבה וכו'. ברייתא שם. ויש מי שכתב שאם עשאו לצורך עצמו בידוע אפילו היו שם כמה ישראלים מותר דלעולם עיקר דעתו אינו אלא לעצמו וצ"ע:

נפלה דליקה בשבת וכו'. במשנה (דף קכ"א) נכרי שבא לכבות וכו', וכלשון רבינו. וממה שכתב וכן כל כיוצא בזה יראה שדעתו כדעת התוס' שהתירו בנכרי המלקט עשבים ומאכיל לבהמתו של ישראל שאין הישראל חייב למנעו. והביאו ראיה ממשנה זו, אבל במעריס אסור:

ה מת שעשו לו נכרים תכריכין וארון וכו'. פ' שואל במשנה (דף קנ"א). עשו לו ארון חפרו לו את הקבר יקבר בו ישראל ואם בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית. ובגמרא הקשו אמאי אסור לעולם לימא בכדי שיעשו אמר עולא בעומד בסרטיא. פי' שהוא מקום פרהסיא. והקשו הא תינח קבר ארון מאי איכא למימר. א"ר אבהו במוטל על קברו. והנה התבאר בכאן כל מה שהזכיר רבינו חוץ ממ"ש ומותר לקבור בו ישראל אחר והוא שימתין בכדי שיעשה שלמד מן התוספתא שאמרו עשו לו ארון וחפרו לו את הקבר לא יקבר בו אותו ישראל ולישראל אחר מותר ומפרש רבינו לאותו ישראל אסור לעולם ושנעשה בפרהסיא לישראל אחר מותר. ודוקא בכדי שיעשו וזה כפי שטתו שכתבתי למעלה. ואחרים פירשוה בשלא נעשה בפרהסיא ולאותו ישראל אסור לאלתר עד כדי שיעשו ולישראל אחר מותר למוצאי שבת לאלתר ואפילו בו ביום אם היה אפשר. ולדבריהם נכרי שהדליק את הנר בשבת בשביל ישראל מותר לישראל אחר להשתמש לאורו. ואין זה פשט השמועות. אבל אם צריך לערב ישראל אחר כדי שיעשו זה צריך הכרע. ובהשגות א"א לא הכל מודים לו שיהא ישראל אחר צריך להמתין בכדי שיעשו ולפי הטעם שהוא מפרש לפנים בהמתנה זו דומה שאין ישראל אחר צריך להמתין, ע"כ. ומ"ש רבינו בטעם המתנה זה מוסכם הוא מרוב המפרשים ז"ל ואעפ"כ צריך אפילו לישראל אחר להמתין שלא חלקו בדבר שנעשית בו מלאכה גמורה בשביל ישראל וכן דעת רש"י ז"ל וכ"כ הרמב"ן ז"ל בתורת האדם שלו:

ו נכרי שהביא חלילין בשבת וכו'. במשנה (שם דף קנ"א) נכרי שהביא חלילין לא יספוד בהן ישראל אא"כ באו ממקום קרוב ובגמרא מאי ממקום קרוב אמר רב מקום קרוב ממש ושמואל אמר חיישינן שמא חוץ לחומה לנו. ואמרינן התם דדייק מתניתין דמסכת מכשירין כותיה דשמואל וזה פי' רבינו ז"ל לא יספוד בהן ישראל לאלתר אא"כ באו ממקום קרוב. ושאלו בגמרא מאי ממקום קרוב כלומר מה היא כונת המשנה ופירש רב שכונתה לא יספוד בהן לאלתר אא"כ ראה אותן באין ממקום קרוב שא"א שלא יהא בשעת הספד שיעור שיבאו משם שאין ההספד ממש בשעה שחשיכה ואם באו ממקום קרוב מסתמא יש בו שיעור. וזה הוא שאמר ממש כלומר כונת המשנה כפשטה היא ובא שמואל וחלק עליו ואמר אין צ"ל באו בחצי היום אלא אפילו ראינום באים בבקר השכם אין אומרים לולא שבאו ממקום קרוב לא היו נכנסים בבקר אלא חוששין שמא באו בלילה וחוץ לחומה לנו:

כסף משנה

שמתנה בכדי שיעשו ועכ"ז קשה מה שהקשיתי עליו שיש לחלק בין מבשל בשוגג לנכרי שעשה מלאכה:

ד נפלה דליקה בשבת וכו'. כתב הרמ"ך למה הניח הא דא"ר אמי בדליקה התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד וה"ל לכתוב נמי דקטן שבא לכבות אין שומעין לו וצ"ע למה הניח הכל עכ"ל. ואני אומר שדבריו מורים על מיעוט השגחתו בדברי רבינו שהרי בפי"ב כתב הכל:

ה מת שעשו לו נכרים ארון וכו'. וכתב הראב"ד לא הכל מודים לו שיהא ישראל צריך להמתין וכו'. טעמו לומר שרבינו כתב דטעמא שצריך להמתין בכדי שיעשו שא"ת יהא מותר מיד שמא יאמר לנכרי לעשות לו וימצא הדבר מוכן מיד. וטוען הראב"ד דהכא כיון שאסור לאותו ישראל שנעשה בשבילו תו ליכא למיגזר מידי:

ו נכרי שהביא חלילין וכו'. כתב הרמ"ך כתב בכאן שני דברים האחד כדברי הרי"ף ואין רבותי מודים לו דכל ספק דרבנן לקולא וספק תחומין ספק דרבנן הוא, והאחר כתב שלא כדברי המפרשים ומפורש בהדיא בברייתא בגמרא דלא בעינן אלא בכדי שיבואו מחוץ לתחום אפי' יבאו מרחוק בעשר פרסאות והלשון מוכיח דקתני כדי שיבואו ממקום קרוב ולא קתני בכדי שיבאו משם וצ"ע עכ"ל:

הנותן

לחם משנה

ד נר הדלוק וכו'. כתב ה"ה ויש מי שכתב כו' ואחרי כן כתב שדין זה צ"ע וטעמו הוא מפני שדין זה אינו מוכרח בגמרא בהלכות שבת (דף קכ"ב) דאפשר דמעשה דר"ג וזקנים היו מחצה נכרים בספינה ומחצה ישראל ומפני כן כשעשה הנכרי הכבש ירדו בו הזקנים אבל אם היו כלם ישראלים לא. ומ"ש שם בגמרא התם כי מחממי אדעתא דרובא מחממי לאו למימרא דאם ידעינן שנכרי הדליק לעצמו דשרי דליכא למימר אדעתא דרובא אלא ר"ל שאפי' שידענו שהדליק בשביל עצמו אסור כיון שיש רוב ישראל אבל במחצה על מחצה מותר אם יש הוכחה שהדליק בשביל עצמו וכן מעשה דשמואל דהביאו שם בגמרא בההוא נכרי דאדליק שרגא וגו' היו מחצה על מחצה ישראל כמ"ש שם התוס' ועכ"ז אין הכרח לדין זה ומפני כן כתב הרב ז"ל וצ"ע:

שהמדליק על דעת הרוב מדליק. מכאן קשה לדברי הג"ה שכתב מותר לומר לנכרי או לשפחה מדוע לא עשית כן בשבת שעבר אע"פ שע"י כך יעשה לשבת הבאה דהא מכאן משמע דאפי' שיעשה הנכרי מעצמו כשהרוב ישראל אסור כ"ש כשהדליקה השפחה בבית שיש שם ישראל שאסור וצ"ע:

ו נכרי שהביא חלילין בשבת וכו'. ביאור דברי ה"ה ז"ל דהוא מפרש דעת רבינו כרב (פ' שואל דף קנ"א) דאמר מקום קרוב ממש ר"ל אא"כ ראה שאלו החלילין באו ממ"ק ר"ל מחוץ לתחום שהוא מ"ק ור"ל קרוב מפני שכשהחשיך אינן מספידין מיד דדרך להמתין מעט משחשיכה ואותו המעט של המתנה הוא שיעור כדי הבאת החלילין מחוץ לתחום ובערך זה נקרא מ"ק שיספיק אותו הזמן מועט להביאם משם. וז"ש ה"ה שא"א שלא יהיה בשעת הספד וכו' כלומר בשעה הראויה להספד א"א שלא יהיה מעט קודם שיעשו ההספד. ויש מקצת ספרי דפוס שכתוב א"א שיהיה בשעת הספד והוא טעות וצ"ל שלא יהיה. זו היא סברת ה"ה ולדידיה אתיא מתני' כפשטה שר"ל אא"כ ראו שבאו ממ"ק ודלא כשמואל שפי' אא"כ המתין בעת שחשכה כדי שיבואו ממ"ק אלא מתני' כפשטה היא וז"ש מקום קרוב ממש ושמואל סבר דהך מקום קרוב דמתני' אינו מ"ק כמ"ש רב שר"ל מ"ק מחוץ לתחום שיספיק אותו הזמן להביאם משם אלא המ"ק הוא העיר או הכפר היותר קרוב לעיר זו שמאותה העיר מביאים החלילין ואפי' שראינו אותו בא ממ"ק שאמר רב שיספיק בזמן המועט אשר בין משחשיך להספד כדי להביאם משם עכ"ז צריך להמתין כדי שיבאו מן הכפר או מן העיר הקרובה שממנו מביאין החלילין משום דאפשר דאע"פ שראינו עתה שמביא אותם מן המקום ההוא קודם לכן הביאם לשם בשבת זה עצמו ולא מבעיא כשראינו שהביאם משם בתחלת יום שבת דחיישינן דילמא הביאם עד שם משהאיר הבקר ועד עתה ואחרי כן הביאם בפנינו משם אלא אפי' שראינו שהביאם משם בהאיר הבקר והיה ראוי לומר שקודם השבת היו שם יש לחוש שמא ליל שבת הלך נכרי זה והביאם ממקום אחר הם באים עד הבקר ועתה בבקר הביאם משם בפנינו וז"ש ה"ה א"ת לולא שבאו ממ"ק באו כלומר לולא שבאו ממ"ק שאנו רואים אותו שהוא בא שהוא הנקרא מ"ק כדברי רב לא היה נכנס בבקר אלא חוששין וכו' וצריך להמתין כדי שיבאו ממ"ק כ"ל מהעיר או הכפר היותר קרוב אשר מהם מביאים החלילין ולפ"ז אין כמ"ק

מגדל עוז

מת שעשו עד שאמרנו. פ' שואל (דף קנ"א):

הגהות מיימוניות

לא יעביד אבל בשכיר בעסיקתיה עסיק פי' לא יוכל למחות לו אלמא בחנם צריך למחות ואפי' הנכרי עושה בביתו ומה לי שאר מלאכות מה לי מבעיר עצים וכל הני דכל כתבי דאמר דבשביל נכרי מותר כגון שהנכרי עשה מלאכה בשלו אבל בשל ישראל אפי' בבית נכרי אסור כ"ש בבית ישראל ואפי' הכל בשביל נכרי ואפי' משכיר מרחצאות לנכרי אמרי' בפ"ק דע"ז לא ישכיר אדם מרחצו לנכרי בשבת מפני שנקרא על שמו ונכרי עושה מלאכה בה בשבתות וי"ט אע"פ שעשה לצורך עצמו והעצים שלו ואין לך על שמו יותר מביתו של ישראל שדר בו, ועוד משמע בירושלמי דאין מטרידין לנכרי לצאת מביתו שיאמר צא מביתי ועשה צרכיך מכלל דנכרי העושה מלאכה בביתו של ישראל חייב לגרשו מביתו ויש ללמוד מקדמונים שהשפחות אינן רשאות לעשות מלאכה בבית ישראל עכ"ל רבינו שמחה זצ"ל: וזאת תשובת ה"ר י"ט וז"ל מנעורי הייתי משתומם על האוסרים להתחמם כנגד מדורת נכרי הנעשה בשביל ישראל בשבת כי ראיתי אבא מורי ורבינו משולם שהיו פרושים והיו מתחממים וכן גדולי עולם וטעמא כתב בעלמא הכל חולים אצל המילה וכן הכל חולים אצל הקור ואם אינם חולים ממש מ"מ מצטערין הם לכל הפחות בשבת ואמרינן בכתובות גונח יונק חלב בשבת ואע"ג דמפרק כלאחר יד הוא משום צער לא גזור בהו רבנן עכ"ל. ומכאן נראה לבתי חורף שהוחמו בשביל הקטנים שבבית או בשביל העבדים והשפחות שאינם רוצים לישב בקרה מותרים הגדולים ליכנס וליהנות ואפילו בשביל הגדולים התיר ה"ר י"ט בתשובה משום חולה שאין בו סכנה אומרים לנכרי ועושה והכל חולים אצל צינה. ומורי רבינו הר"ם אמר כי בצרפת היו נוהגים בבית רבינו ז"ל היתר ואמר שרבינו יעקב מאורליי"ש התיר אפילו לומר לתקן האש שת"ט אמנם במלכותנו נראה להם לאיסור והוא בעצמו נהג איסור בדבר והיה מתקן מסגרת לתנורו ובע"ש היה סוגרו מפני השפחה שלא תוכל לעשות דבר וכתב משום דברים המותרין ואחרים נהגו בו איסור שנהגו משום חומרא ופרישות שלא לישב בבתי חורף שהוחמו בשבת וזכורני כשהייתי אצל מורי במגדל ווישבור"ק שבע"ש עשינו מדורה להתחמם כנגדה בלילת וכשישבנו עד כמעט היתה כלה באו העבדים ועשאוה גדולה ואמרו בפירוש שעשאוה לנו לנתת רוח וישבו ואנחנו אצלם ושמחנו בדבר ע"כ: [ז] הכי איתא להדיא אבל מכירו אסור מפני שמרגילו אצלו לשבת הבאה עיין לקמן בהילכתא י"ד בהג"ה ע"כ: [ח] פי' א"צ לומר לו אל תכבה עיין לקמן בפרק י"ב בהילכתא ז' בהג"ה ע"כ: [ט] מכאן כתב מהר"ם דכ"ש שאסור לומר לנכרי לילך חוץ לתחום אחר קרובי המת שיבאו לקבורתו לכבודו ולהספידו, ע"כ:

בשבת ימתין בכדי שיבואו מאותו מקום [י] אחר השבת. והוא שלא יהא הדבר בסרטיא גדולה כמו שאמרנו: ז עיר [א] שישראל ונכרים דרין בתוכה והיתה בה מרחץ המרחצת בשבת. אם רוב נכרים מותר לרחוץ בה למוצאי שבת מיד. ואם רוב ישראל ימתין בכדי שיחמו חמין. שבשביל הרוב הוחמו. מחצה למחצה ימתין בכדי שיחמו חמין וכן כל כיוצא בזה: ח ישראל שאמר לנכרי לעשות לו מלאכה זו בשבת אע"פ שעבר ומכין אותו מכת מרדות מותר לו ליהנות באותה מלאכה לערב אחר שימתין בכדי שתעשה. ולא אסרו בכל מקום שימתין בכדי שיעשו אלא מפני דבר זה. שאם תאמר יהא מותר מיד שמא יאמר לנכרי לעשות לו וימצא הדבר מוכן מיד. וכיון שאסרו עד שימתין בכדי שיעשו לא יאמר לנכרי לעשות לו שהרי אינו משתכר כלום מפני שהוא מתעכב לערב בכדי שיעשה דבר זה שנעשה בשבת: ט דבר [ב] שאינו מלאכה ואין אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות מותר לישראל לומר לנכרי לעשותו בשבת. והוא שיהיה שם מקצת חולי או יהיה צריך לדבר צורך הרבה או מפני מצוה: י כיצד אומר ישראל לנכרי בשבת לעלות באילן או לשוט על פני המים כדי להביא לו שופר. [ג] או סכין למילה. או מביא לו מחצר לחצר שאין עירוב ביניהן מים חמין [כ] להרחיץ בהם קטן ומצטער וכן כל כיוצא בזה: יא הלוקח בית בארץ ישראל מן הנכרי מותר לו לומר לנכרי לכתוב לו שטר בשבת. שאמירה לנכרי בשבת אסורה מדבריהם ומשום

ישוב

א טוא"ח סימן שכו סמ"ג לאוין סה: ב טוא"ח סימן שכח סמ"ג לאוין סה: ג טור שם סימן שלא:

מגיד משנה

לס. ולפיכך כיון שאינו יודע צריך להמתין כדי שיבאו ממקום קרוב וקיי"ל כותיה דשמואל דדיקא מתניתין כותיה. ומ"ש רבינו ואם ידע וכו' כך דעת קצת המפרשים ז"ל שאפי' דבר המצוי במקום קרוב אם בא מרחוק צריך להמתין בכדי שיבא ממקום שבא. ויש מי שהקל בהמתנה שיעור תוך לתחום. ויש בסוגיא זו פירושים אחרים וזה כדעת הגאונים ז"ל:

ז עיר שישראל ונכרים דרין בה. משנה מכשירין הובאה שם כלשונו. ומ"ש מפני שכשהוחמו בשביל הרוב הוחמו מבואר בגמרא פ' כל כתבי (דף קכ"ב):

ח ישראל שאמר לנכרי לעשות לו מלאכה. זה נלמד מפני שלא מצינו בו איסור בגמרא ואין זה חמור כישראל העושה מלאכה במזיד שאסורה לו לעולם כמו שיתבאר בפרק זה ואולי במקום אחר מבואר היתר. ומ"מ מ"ש ימתין בכדי שיעשה פשוט דלא גרע מאם עשאו נכרי מאליו לצורך ישראל:

ט דבר שאין בו מלאכה ואין אסור לעשות כו'. זה מוסכם מן הגאונים ז"ל שדוחין שבות דשבות לגבי אמירה לנכרי במכשירי מילה אף ע"פ שאין דוחין את השבת. ולמדו כן ממש"ש פ' הדר (עירובין דף ס"ז) שמותר

לומר

לומר לנכרי להביא חמין לתינוק דרך מבוי שאינו מעורב וזה בהסכמה מהם ז"ל. ומכאן למד רבינו לכל המצות כולן. והנראה לי מלשון רבינו שהוא מפרש מעשה דפ' הדר שלא ביום מילה אלא קודם לה או אחריה הרבה. ואעפ"כ התירו משום צער התינוק שהחמין יפין לו ודברי הגאונים ז"ל בדין המילה כ"מ הוא. וי"מ והאומרים דמילה שאני דניתנה שבת לידחות אצלה אבל בשאר מצות אסור וכן סוברין שאינו מותר אלא במקום חולי גמור ודברי רבינו עיקר. ובהשגות א"א אם היה מקצת חולי הוא עצמו עושה שהרי גונח יונק חלב בשבת וכן אמרו הלכה מחזירין את השבר. וכן אמרו במקום הפסד כגון ליטול שמנו בו קשקשים ממעכן ברגלו, ע"כ. וכל אלו שכתב כבר נתבארו בדברי רבינו. ואמנם כונתו בכאן שאין כאן חולי כולל כל הגוף ולא סכנת אבר אלא קצת צער. וזהו שכתב מקצת חולי או מצטער, ועוד שזה מה שעושה בו הוא כדרכו. ודע שאין מדמין דבר לדבר בעניני השבותים ואין לך בה להתיר אלא מה שהתירו חכמים ולגבי מילה לא התירו שבות גמור ולגבי לוקח בית בא"י התירו וכן כתבו ז"ל:

יא הלוקח בית בארץ ישראל וכו'. מימרא פ' מרובה (ב"ק דף פ') כלשונה:

וכן

משנה למלך

ט דבר שאינו מלאכה וכו'. זה מוסכם מכל הגאונים כמ"ש ה"ה ז"ל. ודע דכתב המרדכי בפ"ק דשבת על אודות היהודים הקונים המכסים בשבת ושוכרים להם נכרי לקבל מכס בשבת נראה דבקבולת מותר דב"ה מתירים עם השמש ליתן עורות לעבדן אע"ג דמלאכה דאורייתא היא ואת"ל שיש לחלק בין הכא שאין הישראל קובע מלאכתו לנכרי לעשות רק בשבת ובנדון זה קובע לו ליטול המכס בשבת מ"מ נ"ל להביא ראיה להתיר מדתניא בפ' מי שהחשיך דמשום פסידא שרו ליה רבנן דאי לא שרו ליה אתי לאתויי ד' אמות ברה"ר ה"נ לא שנא וכ"ש להאי מידה דאי לא שרו ליה יפסיד כל הונו בדיהוי כל השוק, עכ"ל. ומרן הב"י סימן רמ"ד הקשה ע"ז דל"ל למהר"ם לאהדורי אפרק מי שהחשיך למיפרק מאי דקשיא ליה דבהך אין ישראל קובע מלאכתו בשבת ובנדון זה קובע לו ליטול מכס בשבת לימא דשאני הכא שאין בקבלת המכס איסור דאורייתא י"ל דהתם מקבלין המכס צריכין לכתוב והא איכא מלאכה דאורייתא ועי"ל דלא שני לן באמירה לנכרי שלא במקום מצוה בין מלאכה דאורייתא למלאכה דרבנן, ע"כ. ויש לתמוה דאיך עלה בדעתו של מרן ז"ל למימרא דאמירה לנכרי לא אסירה אלא במלאכה דאורייתא אבל במלאכה דרבנן שרי שהרי רבינו ז"ל הכא בפרקין לא התיר לומר לו לנכרי לעשות בשבת דבר שהוא אסור משום שבות אלא בדאיכא מקצת חולי או צורך מצוה. וכבר עמד ע"ז מהר"א ששון בתשובה סימן קנ"ו ותירץ דע"כ לא הצריך רבינו מקצת חולי או צורך מצוה אלא כשבשבת אומר לנכרי לעשותו אבל אם אומר לנכרי בימי החול לעשותו בשבת אז שאני לן בין מלאכה דאורייתא למלאכה דרבנן ובתירוץ שני שתירץ מרן חידש לנו חידוש גמור דאפילו דבר שאינו אסור לעשותו אלא משום שבות אסור לומר לנכרי לעשות ואפילו קודם השבת, עכ"ד. ולפי דעתי עדיין לא נתיישבו דברי מרן בזה דאף דמדברי רבינו ז"ל ליכא הוכחה לזה מ"מ מדברי שאר פוסקים משמע דאית להו דאפי' בדאיכא תרתי לטיבותא דהיינו קודם השבת ואיסור שבות אסור. דהרי הרא"ש ז"ל בפרק השוכר את הפועלים הביא בשם ר' סעדיה דאסור לומר לנכרי מע"ש הילך מעות וקנה לי כך וכך. וכן הר"ש בר ברוך והסמ"ג אסרו בפירוש אפילו בדאיכא תרתי לטיבותא. ומדברי הטור סימן ש"ז נמי משמע הכי שכתב אסור לו לשכור פועלים ולא לומר לנכרי לשכור לו פועלים ואסור לומר לו אפילו קודם השבת לעשותו בשבת, ע"כ. ובודאי דלא מיירי ששוכר פועלים שיבנו לו בשבת שהרי דינים אלו כבר ביאר אותם הטור בריש הלכות שבת. א"ו דלא מיירי אלא שהוא שוכר אותם שיבנו בחול ואפ"ה אסור ואע"פ ששכירות פועלים אינו אסור אלא משום שבות ואומר לו קודם השבת. באופן דהדרא קושיין לדוכתא דאיך עלה בדעתו של מרן ז"ל לחלק באמירה לנכרי דקודם השבת בין מלאכה דאורייתא למלאכה דרבנן: וב"ל דלא דמי נדון דמהר"ם לדברי רבינו משום דמה שאסר רבינו אפי' בשבות ואפילו קודם השבת הוי דוקא כשהמלאכה שעושה הנכרי בשבת אדעתא דישראל קא עביד ולא אדעתא דנפשיה ומש"ה אף שיאמר לו קודם השבת ואינו אסור אלא משום שבות אסור. וכן נמי דברי ר' סעדיה ור"ש בר ברוך והסמ"ג והטור בהכי קא מיירי שהנכרי עושה המלאכה בשבת אדעתא דישראל. אבל בנדון דמהר"ם שהיה הדבר בקבולת דודאי דנכרי אדעתא דנפשיה קא עביד ודמי להא דנותנין כלים לכובס ועורות לעבדן. ואפ"ה רצה מהר"ם לחלק בקבלנות בין כשהישראל קובע מלאכתו בשבת ובין כשאינו קובע מלאכתו בשבת. לזה הקשה מרן דאף דנימא דיש חילוק בקבלנות הוי דוקא במלאכה דאורייתא אבל במלאכה דרבנן ובקבלנות אף שיהיה קובע מלאכתו בשבת שרי. ולפי זה נמצא דתירוצו השני של מרן שכתב דאף בקבלנות אין הפרש בין מלאכה דאורייתא למלאכה דרבנן הוי חידוש גמור: עוד כתב מרן ז"ל על דברי מהר"מ הנזכר וז"ל ואין להקשות דהתם בפ' מי שהחשיך לא שרינן ליה משום פסידא אלא כי היכי דלא ליעביד איסורא רבה דהיינו הולכת ד"א ברה"ר דהוי איסורא דאורייתא אבל הכא דכי מקבל המכס ליכא אלא איסור דרבנן אמאי נישרי איסור אמירה לנכרי דהא ה"נ איכא למיחש לאיסורא דאורייתא דהיינו שמא יכתוב שכן דרך מקבלי המכס ע"כ. והקשה ע"ז מהרח"ש בסי' הנזכר דהתינח לפי תירוץ הראשון אבל לפי תירוץ ועי"ל דמשמע דלא אצטריך לתירוץ דכתיבה מאי מהני עכ"ד. ונראה דבין לפי התירוץ הראשון בין לפי התירוץ השני לעולם איכא ספיקא דשמא יכתוב אלא

דלעיל

לחם משנה

המ"ק שכתב קודם ה"ה כדברי שמואל דומה למ"ש לבסוף אלא האחד הוא מ"ק אליבא דרב והאחרון הוא כשמואל ובזה יתיישב דבריו אלו של ה"ה דלכאורה היה נראה דסותר מ"ש באחרונה צריך להמתין כדי שיבא ממקום קרוב למ"ש בראשונה ולא שבאו ממקום קרוב:

ט דבר שאינו מלאכה וכו'. נראה מכאן דבענין המילה לא התירו אלא שבות דשבות אבל שבות גמור לא התירו והא דכתב ה"ה ז"ל בפ"ב בבבא המתחלת וכן מרחיצין אותו לפני המילה דחמים חמין שעבר ישראל וחממן הכשירו קודם המילה מפני דאינו אלא משום גזירת מרחצאות דמשמע דאע"ג דהוי שבות התירו בענין מילה וא"כ ה"ה בעלית האילן דהוא משום גזירה שמא יעלה ויתלוש לא היה להם להעמיד גזירתם במקום שבות והיה ראוי שהישראל עצמו יתירו לו להעלות באילן להביא הסכין. וי"ל דהתם בחמין שהוחמו דומיא דשבות דהגזירה התם היא משום מרחצאות ומרחצאות עצמן היא גזירה כמבואר בדברי רבינו פכ"ב ע"ש כתב ה"ה שזה מה שעושה בו הוא כדרכו לכאורה נראה דפירוש דבריו כך אפי' כדבריך דפירוש דברי רבינו איירי בחולי כולל כל הגוף מ"מ יש כאן חלוק בין הכא לגונח דהתם על ידי שינוי והכא כדרכו. וקשה לזה דהא הוא ז"ל כתב לעיל בפ' שני בדבור המתחיל חולה שאין בו סכנה וכו' דהוי כולל כל הגוף אפי' ישראל עצמו עושה בלי שינוי לכך נראה דפי' דבריו כן אפי' שתאמר שגונח אינו כולל כל הגוף דומיא דמקצת חולי שכתב כאן רבינו יש חילוק דמה שהותר כשאינו כולל ע"י ישראל ובשינוי אבל ע"י נכרי הודיענו דאפי' בלא שינוי מותר. וצ"ל לדעת הראב"ד ז"ל דהמעשה דפ' הדר (דף ס"ז) הוא מפרשו כפירוש הגאונים דאיירי בחמין הצריכין למילה אבל אם יש בו חולי אפי' הוא עצמו עושה ובגמרא אמרו שם מי א"ל זיל אחים וכו' כלומר שהוא שבות גמור ולדעת הראב"ד ז"ל כל שיש בו חולי אפי' שבות גמור ע"י ישראל התירו א"כ ודאי דברי המעשה האמורים אחר המילה מטעם חולי ומצטער כדברי רבינו דבהכי מותר אפי' ע"י עצמו כמו שהשיג הוא עצמו על רבינו ז"ל אלא איירי במכשירי מילה וכדעת הגאונים ז"ל כתב ה"ה ז"ל ומתוך כך פירשו ז"ל אפשר דבשדה אפי' שדרכו ליטול באריסות לפי זה אסור להשכירו ע"ש משום דמיחזי כנוטל שכר שבת:

המשתתף

הגהות מיימוניות

[י] מתוך דברים אלה משמע שגם הוא סובר כרב שפסק גבי נכרי שהביא דורון לישראל בי"ט שצריך להמתין עד מוצאי י"ט בכדי שיעשו ויהא ראוי לעשות ועיין בפ"ב בהלכה י' ע"כ: [כ] וכן מצאתי בשם ר"ת וכן פר"י פ' הדר ודלא כה"ג דשרו אפילו מלאכה דאורייתא ע"י נכרי לצורך מילה אר"י דדוקא מילה דהיא גופה שבת התירו לומר לנכרי בדבר שאין בו איסור כ"א משום שבות אבל משום מצוה אחרת כגון להביא ספר דרך מבוי או כרמלית אסור לומר להביאו ע"ש בתוספות ובפסקים דעירובין של מהר"ם. ורא"ם מתיר לומר לנכרי להביא לבית יהודי מה שהובא בספינה בשבת. בקונטרס ה"ר קורבי"ל ומה שאנו אומרים לנכרי להוציא החמין מן הגחלים בשבת אין אומרים לו לא לכבות ולא להבעיר ואיהו איסורא קעביד:

מגדל עוז

עיר שישראל עד כיוצא בזה. פרק כל כתבי הקדש (דף קכ"ב) ופ' שואל ופ"ג דמסכת מכשירין: ישראל שאמר עד שנעשה בשבת. מסקנא עירובין פ' בכל מערבין והביאו ר"י אלפס ז"ל בהלכות יו"ט פ' אין צדין וביו"ט אמרו ק"ו בשבת כדתנן פרק משילין: דבר שאינו עד כיוצא בזה. מסכת עירובין פ' הדר (דף ס"ז ס"ח): הלוקח בית עד מהם. ב"ק פ' מרובה (דף פ') בשמעתין דתקנות וסוף פ"ק דגיטין (דף י'):

ישוב ארץ ישראל לא גזרו בדבר זה. וכן הלוקח בית מהם בסוריא שסוריא כארץ ישראל לדבר זה: **יב** פוסק [א]אדם עם הנכרי על המלאכה [ג] וקוצץ דמים והנכרי עושה לעצמו ואע"פ שהוא עושה בשבת מותר. *וכן השוכר את הנכרי לימים הרבה מותר אע"פ שהוא עושה בשבת. כיצד כגון ששכר הנכרי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו. הרי זה כותב ואורג בשבת ומותר כאלו קצץ עמו שיכתוב לו ספר או שיארוג לו בגד שהוא עושה בכל עת שירצה. והוא שלא יחשוב עמו יום יום: **יג** במה דברים אמורים [מ] בצנעה שאין מכירים הכל שזו המלאכה הנעשית בשבת של ישראל היא. אבל אם היתה ידועה ונגלויה ומפורסמת אסורה שהרואה את הנכרי עוסק אינו יודע שקצץ ואומר שפלוני שכר הנכרי לעשות לו מלאכה בשבת: **יד** לפיכך הפוסק עם הנכרי לבנות לו חצרו או כותלו או לקצור את שדהו או ששכרו שנה או שתים לבנות לו חצר או ליטע לו כרם. אם היתה המלאכה במדינה או בתוך [נ] התחום אסור לו להניחן לעשות בשבת מפני הרואים שאינם יודעים שפסק. ואם היתה המלאכה חוץ לתחום מותר שאין שם ישראל שיראה את הפועלין כשהן עושין בשבת: **טו** וכן [ב]מותר לאדם להשכיר כרמו או שדהו לנכרי אף על פי שהוא זורען ונוטען בשבת. שהרואה יודע ששכורין הן או באריסות נתן להן. ודבר ששם ישראל בעליו קרוי עליו ואין דרך רוב אנשי אותו המקום להשכירו או ליתנו באריסות אסור להשכירו [ס] לנכרי. מפני שהנכרי

השגת הראב"ד

*כתב הראב"ד ז"ל דבר זה לא נהיר ולא נהיר שאע"פ שאינו מדקדק עמו כשהוא בטל מ"מ אותה מלאכה מתהרפא ליה ואינו דומה לקבלנות, עכ"ל:

מגיד משנה

וכן כל הלוקח בית מהם בסוריא שסוריא כארץ ישראל לדבר זה. פ"ק דגיטין (דף ח':):

יב פוסק אדם עם הנכרי על המלאכה וכו'. זה מבואר במשנה פרקא קמא (שבת י"ז:) שאמרו שם ב"ש אומרים אין נותנין עורות לעבדן ולא כלים לכובס נכרי אלא כדי שיעשו מבעוד יום ובכולן ב"ה מתירין עם השמש. ואפילו ב"ש לא אסרו כשהוא עושה בשבת אלא כשאין שהות ביום לעשות ונראה ראי"ז אומר עשה בשבת וקי"ל כב"ה ובכמה מקומות דין זה פשוט. ומ"ש רבינו קצץ דמים בדוקא נלמד מדין האגרת שיתבאר בפרק זה, וכתב הרשב"א ז"ל ודוקא בביתו של נכרי אבל בביתו של ישראל אפי' בקבולת מטלטלין אסור. ירושלמי תני אומנין נכרים שהיו עושין עם ישראל בתוך ביתו אסור בתוך בתיהם מותר כד"א בקבולת אבל בשכירות אפי' בתוך בתיהם אסור. כד"א בתלוש אבל במחובר לקרקע אסור, ע"כ: וכן השוכר נכרי לימים הרבה וכו'. בהשגות א"א דבר זה לא נהיר ולא נהיר כו' ואין זה דומה לקבלנות, ע"כ. ונ"ל שיצא לרבינו מהברייתא הנזכרת בפרק מי שהפך במסכת מ"ק (דף י"ב) שאמרו בה היה שכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה שכיר שבוע מסייעין אותו וכו' ויתבאר פרק שמיני מהל' יו"ט. וסובר הרב ז"ל שהטעם לפי שהן כקבלנין ול"ע: **יג** בד"א בצנעה שאין הכל מכירין וכו'. מימרא פ' מי שהפך אמר שמואל מקבלי קבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר. ואסיקנא התם ה"מ בשבתות וי"ט והוא דליכא מתא דמקרבא להתם. ובע"ז ספ"ק (דף כ"א) לא ישכיר אדם מרחצו לנכרים מפני שנקראת על שמו ונכרי זה עושה מלאכה בו בשבתות ויו"ט אבל שדהו לנכרי מאי שרי דאמרי אריסותיה קא עביד מרחץ נמי אמרי אריסותא קא עביד אריסותא למרחץ לא עבדי אינשי. הא למדת שהכל תלוי ברואין וכן הסכימו ז"ל:

טו וכן מותר לאדם וכו' דבר ששם הישראל וכו'. ברייתא והוגיא פרקא קמא דע"ז זכרתיה למעלה. ויש מי שכתב שכיון שמותר להשכיר שדהו לנכרי לפי שהרואין תולין באריסות אף מותר לשכור הנכרי בקבולת לחפור לו שדהו או לנטוע לו כרמו ואפילו תוך התחום לפי שהרואין תולין באריסות. וכשאמר שמואל מקבלי קבולת בתוך התחום אסור לא אמר אלא בקבולת בנין. ודבר זה מחלוקת בין האחרונים ז"ל. ויש מי שאסר כדעת רבינו לפי שלא התירו אלא כשהאמת כן הוא כמו שיאמרו הרואים כלומר שהם יתלו בשכירות ואריסות וכן הוא הענין ואם יחקרו הדבר ימצאו הנכרי נוטל פירות ודבר הנראה הוא אבל כשאין הנכרי נוטל בפירות אלא שהישראל קוצץ עמו במלאכה אין מתירין על סמך שיתלו הרואים בדבר שאינו שיאמרו שכורה היא לנכרים וישראל נוטל פירותיה למחר וא"ת נתיר על סמך שיאמר קבולת היא זה אינו שאם היינו דנין שהרואין תולין אותו בקבולת אפילו לבנות את הבית היה מותר וזה ברור כנ"ל: ומ"ש רבינו דבר ששם הישראל וכו' ולא פרש מרחץ, לפי שאין דין זה תלוי במהות הדברים אלא לפי המקומות יש שדרכן להשכיר פורני ויש שאין דרכן וכן במרחץ אלא שדברו חכמים בהווה לפי מנהג ארצם. וכן כתבו ז"ל דעכשיו שנהגו במקומותינו להשכיר בין מרחץ בין פורני מותר:

מותר

א טוא"ח סימן רמד סמ"ג לאוין סה : ב טוא"ח סימן רמג סמ"ג לאוין סה :

משנה למלך

ולעיל שאנו באים לאסור מטעם קובע מלאכתו ולפי דברי מרן קובע מלאכתו לא שייך אלא במלאכה דאורייתא אי כתיבת המכס לא הוי ודאי שלעולם כותבין לא הוה אסור משום דכיון דאינו אלא ספק שמא יכתוב אין הישראל קובע מלאכתו שיכתוב ומש"ה הולרך מרן לתרץ דהתם מקבלי המכס לריכין לכתוב כלומר דהוי ודאי דלעולם כותבים ומש"ה אסור דהוי כקובע לו שיכתוב בשבת. ולפי תירוץ השני ס"ל דאף דנימא דאינו ודאי שיכתוב אלא ספק אפ"ה אסור מטעם דלא שאני לן וכו'. אבל הכא שאנו באים לאוסרו מטעם שלא יבא לאיסורא דאורייתא אף שלא יהיה ודאי שיכתוב אלא משום ספק ספיקא שרינן ליה: א"נ אפשר לתרץ בהנפא אחרינא והוא בהקדים קושיא אחת דחילוק זה שחילק מרן בין היכא דאיכא למיחש שיבא לאיסורא דאורייתא להיכא דליכא למיחש אלא לאיסורא דרבנן אינו מוסכם מכל הפוסקים והתוס' ובעה"ת ז"ל חולקים בזה כמבואר בטור סימן של"ד יע"ש. וא"כ מאי קשיא ליה למרן לימא דמהר"ם ס"ל כהתוס' ובעה"ת. אבל ע"כ נ"ל דכונת מרן ז"ל אינו אלא לומר שלא נוכל להכריח מכאן דס"ל למהר"ם כסברת התוס' ובעה"ת מדהשוה דין המכס לדין מי שהחשיך משום דהכי דמספקא לן לעיל אי ס"ל למהר"ם דקובע מלאכתו בשבת לא אסור אלא במלאכה דאורייתא ובמכס איכא למיחש לשמא יכתוב או דלמא דאף דליכא למיחש לשמא יכתוב אסור משום דלא שאני לן בין מלאכה דאורייתא למלאכה דרבנן. ה"נ היכא לספוקי דשמא ס"ל למהר"ם דאיכא חששא דשמא יכתוב ומש"ה ליכא הוכחה כלל והכי דייק לישנא דמרן שכתב ואין להקשות בלשון שלילה. אך קשיא לי בדברי מרן ז"ל במה שהקשה דלמה ליה לאהדורי אפרק מי שהחשיך דהן לו יהי שאין כאן איסור אמירה לנכרי כוף סוף אסור ליקח שכר שבת וכ"כ הטור סי' רמ"ג וז"ל אבל אם היה משכירו לימים אסור ליקח שכר שבת. וכודאי דמיירי אף שאינו אומר לנכרי לעשות בשבת דאי מיירי כשאומר לנכרי לעשות בשבת ת"ל דאסור משום אמירה לנכרי ונכרי נמי אדעתיה דישראל קא עביד ואפ"ה אסור ליקח שכר שבת אם לא בהבלעה. ומרן ז"ל ג"כ בהסכמה עלה דאהסיה דישראל ונכרי שקבלו מטבע הוקשה לו דהיכי התיר לשכירה ליום שבת דהא נוטל שכר שבת ותירץ דמשום פסידא שרו ליה. ה"נ בנדון דמהר"ם נימא דמש"ה הולרך לטעמא דפסידא כדי להתיר לו ליקח שכר שבת: ונראה דמרן נמי ס"ל דאי לאו טעמא דפסידא היה אסור ליקח שכר שבת אף דליכא איסור אמירה אלא דממשמעות דברי מהר"ם דקאמר בין הכך שאין הישראל קובע מלאכתו לנכרי לעשות רק בשבת ובנדון זה קובע מלאכתו וכו' משמע דכל עלמו לא הולרך לטעמא דפסידא אלא משום איסור אמירה לנכרי דאי משום שכר שבת נ"ל נמימר דהתם אין הישראל קובע מלאכתו לימא דשאני התם דאין הישראל נוטל שכר שבת. ומש"ה הוקשה לו דמטעם איסור אמירה לנכרי לא לריכנא לטעמא דפסידא. ומ"מ לריך להתיישב בדבר משום דחזינן דבנדון מהר"ם הוקשה לו דמכס דנכרי הוי מלתא דפרהסיא ולא הקשה מטעמא דנוטל שכר שבת משמע דהוה קס"ד דאף דטעמא דפסידא מהני לנוטל שכר שבת למלתא דפרהסיא לא מהני. ואילו בההיא הג"א שהביא מרן בב"י סי' רמ"ה לא הוקשה לו אלא מטעמא דנוטל שכר שבת ואלו מטעמא דפרהסיא לא הוקשה לו. משמע דס"ל דיותר ראוי להחמיר בנוטל שכר שבת ממלתא דפרהסיא. וכתב הטא"ח סי' ש"ה וכן מותר לומר לנכרי לחלוב בהמתו וכתב מרן שכ"כ המרדכי בפ' מי שהחשיך ועיין במרדכי כת"ב דמליעא סי' של"ח ובהגהות מרדכי דשבת סי' קס"ה:

מותר

הגהות מיימוניות

[ג] וכן פסקו התוס' פ"ק דע"ז כרבן שמעון בן גמליאל, ע"ש. ובספר התרומה כתב אבל בקבלנות לומר כך וכך מעות אתן לך ותחרוש לי שדה שלי או קצור אותו בכך וכך אסור אם עושה בו הנכרי מלאכה בשבת וכו' כדלעיל: [מ] ודוקא שהנכרי עושה אותו מעצמו בשבת אבל לומר לו לעשות בשבת אסור כדלעיל בר"פ. בקונ' ה"ר קורבי"ל מתיר היכא דישראל ממונה על המטבע ליתן כסף לנכרי לתקן לו מעות אפי' בשבת כיון שאין כאן שמיעת קול שהוא של ישראל ואין לחוש כיון דנכרי עביד בשכרו ע"כ: [נ] וכ"פ ר"י בפ"ק דמכילתין מירושלמי ומפ"ק דע"ז וכדמוכח בתוס' דהלכה כרשב"א דאסר כל קיבולת במחובר. לשון ירושלמי הני אומנין נכרים שהיו עושין עם ישראל בתוך ביתו אסור בתוך בתיהם מותר אמר רשב"א בד"א בקיבולת אבל בשכיר יום אסור בד"א בתלוש אבל במחובר לקרקע אסור בעיר אחרת בין כך ובין כך מותר בין בתלוש בין במחובר לקרקע בין בקיבולת בין בשכיר א"ר אילא בין בתלוש בין במחובר ובלבד בקיבולת ר"ש בן ביסנא בשם רבי אומר הלכה כרשב"א בשבת ואבל וע"ז ע"כ ירושלמי. ובתוספתא דע"ז מייתי לה וגרסינן לה רשב"ג ואע"פ שמתיר בשדה בפ"ק דע"ז גבי בית אוכר וגם זה ראיית ר"י ודלא כר"ת שהתיר להניח לנכרי לבנות בית ישראל דנכרי קבלנותו קעביד כרשב"ג בספ"ק דע"ז ודלא כרשב"א דלית ליה טעמא דנכרי אריסותיה קעביד וכו' ע"ש. ולתקן האבנים ולסתתן ולנסר הקורות והנסרים ג"כ כתב ר"י נראה דאסור אפילו רחוק מן החומה כיון דלצורך מחובר הוא דמחובר כה"ג פליגי רבנן ורשב"א ופסקינן כרשב"א דאילו לתקן הבנין אפי' רבנן מודו דאסור דהא ברשות ישראל הוא ואף תלוש דש"ו כגון כלים לכובס נכרי היינו דוקא כשמתקן בביתו אבל לא ברשות ישראל ע"כ. והנה ר"ת בעצמו אע"פ שהתיר בתשובה כדלעיל על עצמו היה מחמיר וכשבנה ביתו לא רצה שיבנו בה בשבת. עיין בסה"ת ולקמן ע"כ: [ס] כגון מרחץ דפ"ק דע"ז כרשב"ג ע"ש וכן ס"ה: ורבותנו נסתפקו בו. והרמב"ן הרי"ע לאיכא"א ועיין בטור סי' רמ"ג]:

מגדל עוז

פוסק עד בשבת. פרק לפני אידיהן (דף כ"א): כתב הראב"ד ז"ל דבר זה לא נהיר וכו' דומה לקבלנות, עכ"ל:

ואני אומר הרי אינו בא עמו לחשבון בכל יום והואיל וכן מה לנו אם מתערב הא אמרי ספ"ק דע"ז ואם התנו מתחלה מותר מאחר שלא באו לחשבון ואם באו להשבון אסור אלמא בחושבנא תליא מילתא ולא בהפרשה. וכן נמי משמע בירושלמי דספ"ק דמסכתא ע"ז ובסוף פ"ק דמסכתא שבת דגרסינן התם האומנין העושים מלאכה לישראל בביתו של ישראל אסור בבתיהם מותר אמר רשב"א בקבולת מותר בשכיר אסור פי' בשכיר יום בד"א בתלוש אבל במחובר בין כך ובין כך אסור ואם היתה עיר אחרת בין כך ובין כך מותר. ומאי בין כך ובין כך בין בתלוש בין במחובר ובלבד שיהיה על ידי קיבולת א"ר ש בן ביסנא הלכה כרשב"א בשבת ובאבל ובע"ז אלמא בבתיהם או בעיר אחרת מותר ואע"ג דקא מתערב ועוד דפ"ק דשבת קי"ל כב"ה דאמרי נותנים כלים לכובס נכרי ועורות לעבדן מע"ש ואע"פ שעושה הנכרי מלאכה בשבת ואין לחלק בין תלוש למחובר כדמשמע סוף פ"ק דמסכת ע"ז ועוד דאמרינן במ"ק פרק מי שהפך את זיתיו מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר אלמא להפרשה לא חיישינן. ומ"ש הראב"ד שאין זה דומה לקבלנות מ"מ הכיר הוא שהוא שכיר שנה או שתים שדינו כקבלן כדאמרינן להדיא במ"ק אבל האריסים והחכירים והקבלנין הרי אלו יעשו והכי מסיק לה תלמודא אלמא שוים הם וכן הסכים רבינו ברוך בעל התרומות ורוב רבותינו בעלי התוס' ז"ל. שוב מצאתי לרב ר' אהרן הלוי ז"ל שכתב כן בהלכות ע"ז שלו:

לפיכך הפוסק עד בעליו. ספ"ק דמסכת ע"ז (ד' כ"ב): מותר להשכיר עד והשאר חולקים. פ"ק דשבת (דף י"ט) וספ"ק דמסכת ע"ז (דף כ"א):

כסף משנה

כ הנותן אגרת לנכרי וכו'. מדברי רבינו נראה שהוא מפרש שהבי דואר הוא במקום שממנו שולחים האגרות ולא כדפירש"י, ונראה עוד מדבריו שמה שאמרו כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה היינו לומר שמאחר שאין אנו יודעים היכן הוא ביתו של הבי דואר צריך שיהיה שהות ביום כדי שילך לבית היותר רחוק והוא הבית הסמוך לחומה, וקשה על זה דא"כ ה"ל ב"ה לחומרא. ויש לדקדק בלישנא דברייתא דב"ש אמרי כדי שיגיע לביתו וב"ה אמרי כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה במאי עסקינן אי בשיודע שישראל היכן הוא בית הבי דואר או בשאינו יודע אי בשאינו יודע היכי אמרי ב"ש כדי שיגיע לביתו והא לא ידע היכן הוא ביתו והיאך ישער בו ואי בשיודע אמאי אמרי ב"ה כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה ליסגי בכדי שיגיע לביתו. ואפשר לומר דבשאינו יודע ביתו עסקינן וב"ש אסרי כל שאינו יודע ביתו משום דחיישי' שבעודו מבקש לידע ביתו יקדש היום ונמצא נכרי זה הולך בשליחותו של ישראל בשבת וב"ה סברי דאפי' אם אינו יודע ביתו שרי בכדי שיגיע לבית הסמוך לחומה
מהלך

זמנים. הלכות שבת פ"ו

שהנכרי עושה באותו המקום מלאכה בשבת והוא נקרא על שם הישראל בעליו: טז מותר [פ] [א]להשאיל כלים *ולהשכירן לנכרי ואע"פ שהוא עושה בהן מלאכה בשבת מפני שאין אנו מצווים על שביתת [פ] הכלים. אבל בהמתו ועבדו אסור מפני שאנו מצווין על שביתת בהמה ועבד: יז המשתתף [ב]עם הנכרי במלאכה או בסחורה או בחנות. אם התנו בתחלה שיהיה שכר השבת לנכרי לבדו אם מעט אם הרבה ושכר יום אחר כנגד יום השבת לישראל לבדו מותר. ואם לא התנו בתחלה. כשיבואו לחלוק נוטל הנכרי שכר השבתות כולן לבדו והשאר חולקין אותו. ואינו מוסיף לו כלום כנגד יום השבת אלא א"כ התנו בתחלה. וכן אם קבלו שדה בשותפות דין אחד הוא: יח ואם לא התנו ובאו לחלוק השכר [צ] ולא היה שכר שבת ידוע יראה לי שהנכרי נוטל לבדו שביעית השכר והשאר חולקין. הנותן מעות לנכרי להתעסק [ק] בהן. אף על פי שהנכרי נושא ונותן בשבת חולק עמו בשכר בשוה וכן הורו כל הגאונים: יט לא יתן אדם בערב שבת כלים לאומן נכרי לעשותן אף ע"פ שפסק עמו. אלא בכדי שיצא בהן מביתו קודם שחשיכה. וכן לא ימכור אדם חפציו לנכרי ולא ישאילנו ולא ילונו ולא ימשכננו ולא יתן לו במתנה אלא בכדי שיצא באותו חפץ מפתח ביתו קודם השבת. שכל [ר] זמן שהוא בביתו אין אדם יודע אימתי נתן לו וכשיצא הנכרי מביתו בשבת וחפץ ישראל בידו יראה כמי שהלוהו לנכרי או משכנו או פסק עמו או מכר לו בשבת: כ הנותן [ג]אגרת לנכרי להוליכה לעיר אחרת אם קצץ עמו שכר הולכה מותר. ואפילו נתנה לו ערב שבת עם חשיכה. והוא שיצא בה מפתח ביתו קודם השבת. ואם לא קצץ אם יש במדינה אדם קבוע [ש] שהוא מקבץ האגרות ושולח אותם לכל מדינה ומדינה עם שלוחיו מותר ליתן לנכרי האגרת. והוא שיהיה שהות ביום כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה קודם השבת. שמא זה שמקבל האגרות ושולחן ביתו סמוך לחומה הוא. ואם אין שם אדם קבוע לכך אלא הנכרי שנותנין לו האגרת הוא שמוליכה לעיר אחרת אסור לשלוח ביד נכרי האגרת לעולם אלא אם
נכרי

השגת הראב"ד

*א"א אין הכל מודים בשכירות הואיל ונהנה כאלו עושה מלאכה לישראל וכל יום ו' אסור שמא יכנס בו שבת, עכ"ל:

א טור סימן רמו וע"ש סמ"ג לאוין סה: ב טור סימן רמה סמ"ג שם: ג טור סי' רמז:

מגיד משנה

טז מותר להשאיל ולהשכיר כלים וכו'. מתוך דברי רבינו שהשוה שכירות לשאלה נראה שדעתו ז"ל שכשם ששאלה מותרת אפילו בע"ש כך השכירות מותר והוא שיצא מביתו קודם שחשיכה כמו שיתבאר לפנינו. ויש שהקשו מן הברייתא ששנינו שם לא ישכיר אדם כליו לנכרי בע"ש וברביעי ובחמישי מותר. כיוצא בו אין משלחין אגרות ביד נכרי בע"ש ובד' ובה' מותר אמרו עליו על יוסף החסיד שלא נמצא כתב ידו ביד נכרי לעולם. ומתוך כך פירשו ז"ל דבכלים שעושין בהם מלאכה שכירות חלוק משאלה דאסור להשכיר מע"ש לנכרי דמיחזי כנוטל שכר שבת ואפילו בהבלעה אסור להשכירן מע"ש. וזה דעת הר"א ז"ל בהשגות אבל בהלכות לא הביאו זאת הברייתא מדעתם שאינה הלכה דאתיא כבית שמאי דאית להו שביתת כלים ואע"פ ששנינו (שם י"ח:) ב"ש אומרים לא ימכור אדם חפצו לנכרי ולא ישאילנו ולא ילונו ולא יתן לו במתנה אלא אם כן יגיע לביתו ושם שנו שב"ה מתירין כדי שיצא מפתח ביתו אלמא אפילו ב"ש לא הצריכו אלא כדי שיגיע לביתו. יש לומר דזהו בשאלה והלואה ושאר הנזכרים באותה ברייתא אבל בשכירות שהישראל נהנה החמירו ב"ש כל יום ששי ומיהו בחמישי מותר לפי שאין אנו מוזהרין אלא על מלאכתנו שלא תעשה בכלינו וזה דעת ב"ש ואינה הלכה: ויש מי שהקשה אם כן היאך הביאו בגמרא סתם כהלכה פסוקה. ואני אומר יגיד עליו רעו כיוצא בו דאגרות האמור שם ששנינו שם בברייתא אחרת הולכת על זו כמו שיתבאר לפנינו. כך נראה לי דעת רבינו וההלכות ונכון הוא:

יז המשתתף עם הנכרי במלאכה וכו'. ברייתא בסוף פ' קמא דע"ז (דף כ"ב) ישראל ונכרי שקבלו שדה בשותפות לא יאמר ישראל לנכרי טול חלקך בשבת ואני חלקי בחול ואם התנו מתחלה מותר ואם באו לחשבון אסור, ע"כ. ורבינו ז"ל לא הזכיר באו לחשבון. נראה שהוא מפרש כפירש"י ז"ל שפירש דה"ק אם לא התנה מתחלה וגם לא אמר לו טול אתה חלקך בשבת ואני בחול אלא שעמד זה ונטל את חלקו מעצמו בשבת ולסוף באו לחשבון אסור דנכרי שלוחיה הוה. ואיבעיא להו התם סתמא מאי כלומר שנטלו סתם בלא תנאי ובלא חשבון ולא איפשטא. וכתבו ז"ל דלחומרא עבדינן ואסור. ומתוך כך סתם רבינו ואסור כשלא התנה ואמר שהנכרי נוטל שכר בשבתות:

כסף משנה

יח ואם לא התנו וכו'. סברת רבינו נכונה ופשוטה: הנותן מעות לנכרי וכו'. סברת הגאונים ז"ל בדין העסק נראית פשוטה שהרי אין המלאכה הזאת מוטלת על ישראל לעשותה שנאמר שהנכרי עושה שליחותו וכן אין העסק ניכר ממי הוא ולמה יאסר:

יט לא יתן אדם כלים וכו'. משנה (שבת י"ז:) ובכולן ב"ה מתירים עם השמש וכבר זכרתיה למעלה, ומ"ש רבינו קודם חשיכה ובמשנה עם השמש לפי שכבר ביאר שמשתשקע החמה עד שיראו ג' כוכבים הוא בין השמשות שהוא ספק חשיכה: וכן לא ימכור וכו' וכן לא ימשכננו וכו'. ברייתא (שם י"ח:) כבר זכרתיה למעלה גבי מותר להשאיל וכו':

כ הנותן אגרת לנכרי וכו'. שם ברייתא (דף י"ט). ת"ר אין משלחין אגרות ביד נכרי בע"ש אא"כ קוצץ לו דמים בש"א וכו' והויין בה ואמר רב ששת ה"ק ואם לא קוצץ ב"ה אומר כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה. והקשו והא אמרת רישא אין משלחין פירוש בלא קציצה. לא קשיא הא דקביע דואר במתא הא דלא קביע דואר במתא. ובהלכות שמעינן השתא דהיכא דקצץ כו' כדברי רבינו ז"ל, עוד שם דואר אדם ידוע כל כתב אליו יובל והוא מכיר ומשלח אגרות לכל מי שנשתלחו אליו, ע"כ. ומכאן אתה למד דברייתא דלעיל כיוצא בו אין משלחין אגרות איגה וכמ"ש למעלה. ואני הייתי סבור לפרשה בלא קצץ ובליכא דואר ואעפ"כ בחמישי מותר שלא אסרו אלא בע"ש וזהו שהזכירו בו בע"ש אלא שאין דעת רבינו וההלכות נראה כן:

משנה למלך

טז מותר להשאיל כלים כו'. מבואר בפ"ק דע"ז וכתב הסמ"ק ישראל שהשכיר שוורים לנכרי יש מתירים אם הנכרי קבל עליו אחריות וכו' ויש אוסרים. אעפ"כ כיון דאין הנכרי יכול למוכרם אם ירצה נקראת בשמת ישראל בכל מקום וישראל מצווה על שביתת בהמתו ע"כ. ומרן הב"י סי' רמ"ו כתב שדברי ריצב"א שהתיר אפי' כשאין רשות בידו להוציאם כדעת המתירים ע"כ. ואני תמה על זה משום דע"כ לא התיר ריצב"א אפי' כשאין רשות ביד הנכרי להוציאם אלא כשמכרם או כשהלוה אותם בהלואה גמורה דנמצא דהשורים הם של נכרי ומש"ה אף שמשכנם אח"כ ואין רשות ביד הנכרי להוציאם אפ"ה שרי משום דהשורים הם של נכרי. אבל בנדון הסמ"ק דהשורים הם של ישראל אף שקיבל עליו אחריות מיתה וגזלה וגנבה ויוקרא וזולא אפ"ה אסור משום דהשוורים הם של ישראל וא"כ ריצב"א ז"ל אסבר דס"ל כדעת האוסרים:

יז המשתתף עם הנכרי במלאכה או בסחורה וכו'. ברייתא ספ"ק דע"ז ישראל ונכרי שקבלו שדה בשותפות לא יאמר ישראל לנכרי טול חלקך בשבת ונסתפקו במי שקונה הגאבילה אם מותר ליקח גאבילה משביעת יו"ע אי מיחזי כנוטל שכר שבת. ומדברי הריב"ש סי' תנ"ה ות"ק מוכח דשרי דהא התם בליל י"ע שמעם ולידד הרבה לומר דאסורה משום שגע בדבר ש"מ דמותר ליקח גאבילה משביעת יו"ע:

לחם משנה

יז המשתתף עם הנכרי במלאכה וכו'. כתב הרב המגיד וכו' נראה שהוא מפרש כפרש"י ז"ל דה"ק דאם לא התנה מתחילה וגם לא אמר טול אתה חלקך בשבת וכו' קשה דמה לנו אם אמר לו אחר השתוף טול חלקך בשבת דאפי' אמרו כיון שהוא אחר השיתוף לא מהני ולא יזיק ג"כ דמה לנו אם אמרו אח"כ וי"ל דאם אמרו אח"כ פשיטא דאסור משום דודאי מזיק באומר לו אח"כ טול חלקך בשבת שגילה בדעתו שרוצה שיהיה הוא שלוחו ליטול חלקו בשבת כדי שהוא יטול חלקו בחול ומה שהודיענו אפי' שלא אמר לו כן ה"פ אח"כ שאין כאן גילוי דעת, וזה דוחק:

כ הנותן אגרת לנכרי להוליכה לעיר אחרת וכו'. עיין בפסקי מוהר"ר לוי ן' חביב ז"ל אשר שם הרב מוהר"י בי רב ז"ל חולק עמו בהבנת לשון זה וארכו הדברים ביניהם ואין צורך כאן להאריך:
ישראל

מגדל עוז

הנותן מעות עד הגאונים ז"ל. סוף מסכת ע"ז: לא יתן עד מקקין לו. פ"ק דשבת (דף י"ט):

הגהות מיימוניות

[ע] וכ"פ רבותינו מצרפת בשר"ח וההוא דרחיא פ"ק אסור משום השמעת קול כרבה ודלא כרב יוסף דאמר משום שביתת כלים ע"כ: [פ] ודוקא בחנם אבל בשכר לא ודוקא קודם השבת כדי שיצא מפתח ביתו אבל בשבת עצמו לא אפי' בחנם וביום ד' וה' מותר אפי' בשכר ודוקא שהשכירו לשבוע או להדש אבל לכמה ימים אסור שנוטל שכר שבת, כפר התרומה. ואפילו רחוק בשבת ויודע שעושה בו מלאכה בשבת עיין לקמן ע"כ: [צ] וכ"פ ס"ת וע"ש ובפ"ק דע"ז בעיא היא ולא איפשיטא ע"כ: [ובחלקו כתם פסק הרא"ש דאזלינן לקולא דספק דרבנן הוא בטור שם]: [ק] תניא בתוספתא דמשכיר אדם גומתו של מים לנכרי ומחליף עמו של שבת למוצאי שבת ואינו חושש. מכאן הורה רבי במקום שמבשלין המלח שישכיר היהודי מחבת שלו לנכרי והנכרי יתן לו מחבת שלו ביום אחר מקונט' ה"ר קורבי"ל: [ר] בב"ח ואליבא דר' יוסי ברבי יהודה דאמר לא בא ר"ע אלא לפרש דברי ב"ה ע"ש: [ש] הא דקביע דואר במתא הא דלא קביע ע"כ:

אם כן קצץ לו דמים: **כא** נכרי שהביא חפציו בשבת והכניסן לבית ישראל מותר. ואפילו אמר לו הניחן בזוית זו הרי זה מותר. ומזמנין את הנכרי בשבת ונותנין לפניו מזונות [ת] לאוכלן. ואם נטלן ויצא אין נזקקין לו מפני שאין שביתתו עלינו. וכן נותנין מזונות לפני הכלב בחצר ואם נטלן ויצא אין נזקקין לו: **כב** מי [א]שהיה בא בדרך וקדש עליו היום והיו עמו מעות נותן כיסו לנכרי להוליכו לו ולמוצאי שבת לוקחו ממנו. ואף על פי שלא נתן לו שכר על זה. ואף על פי שנתנו לו משחשיכה מותר מפני שאדם בהול על ממונו ואי אפשר שישליכנו. ואם לא תתיר לו דבר זה שאין איסורו אלא מדברי סופרים יבא להביאו בידו ועובר על מלאכה של תורה. במה דברים אמורים בכיסו [ב]אבל מציאה לא יתן לנכרי אלא מוליכה בפחות פחות מארבע אמות: **כג** ישראל שעשה [ג]מלאכה בשבת אם עבר ועשה בזדון אסור לו ליהנות באותה מלאכה לעולם. ושאר ישראל מותר להם ליהנות בה למוצאי שבת מיד שנאמר ושמרתם את השבת כי קדש היא היא קדש ואין מעשיה קדש. כיצד ישראל שבשל בשבת במזיד. למוצאי שבת יאכל לאחרים אבל לו לא יאכל עולמית. ואם בשל בשגגה למוצאי שבת יאכל בין הוא בין אחרים מיד וכן כל כיוצא בזה: **כד** *פירות [ד]שיצאו חוץ

השגת הראב"ד *פירות שיצאו. כתב

[א] טור סי' רסו סמ"ג לאוין סה: [ב] עיין בטור שם: [ג] טור סימן שיח וע"ש סמ"ג שם: [ד] טור סימן תה סמ"ג שם:

מגיד משנה

כא נכרי שהביא חפציו בשבת וכו'. דע שאמירה לנכרי במלאכת הנכרי מותרת גמורה ר"ל שמותר לישראל לומר לנכרי לעשות מלאכת הנכרי עצמו. וכ"כ המפרשים ז"ל ודקדקו כן במכילתא וכ"ש מ"ש רבינו. והנראה מלשונו הוא שחפצים אלו הוא מפקידן אצל ישראל ואין בזה שום איסור ואפי' יביאם לישראל ויהיו דברים האסורין בטלטול כיון שהם ביד הנכרי רשאי לומר לו לפנותן לאיזה מקום שירצה ואין כאן שבות דשבות כיון שהם ביד הנכרי: ומזמנין את הנכרי בשבת. מימרא כלשונה פרק שני דביצה (דף כ"א:): ונותנין לפניו מזונות וכו'. ברייתא פ"ק דשבת ת"ר נותנין מזונות לכלב בחצר ואם נטלן ויצא אין נזקקין לו כיוצא בו נותנין מזונות לפני נכרי בחצר אם נטלן ויצא אין נזקקין לו. ומ"ש רבינו לאכלן לפי שבמפרש להוציא אסור וכן אמרו בירושלמי אין נותנין מזונות לנכרי ע"מ לצאת וכן פירשו ז"ל. וכתבו ז"ל שההיתר כדי לאכלן הוא שאנו חושבים אותו כמזונותיו עלינו מפני דרכי שלום ואינו כחזיר שאסור כמבואר פרק כ"א:

כב מי שהיה בא בדרך וכו'. משנה פרק אחרון (שבת דף קנ"ג) מי שהחשיך לו בדרך נותן כיסו לנכרי ובגמרא מאי טעמא שרו ליה רבנן למיהב כיסיה לנכרי קים להו לרבנן דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו ואי לא שרית ליה אתי לאיתויי [ארבע אמות] ברשות הרבים. ובתוספות כתבו מכאן יש ללמוד למי שמתירא מן הלסטין או מן השלטון שהוא מותר לטלטל המעות כדי להחביאן דמשום הפסד התירו לו לטלטלן ונחלקו עליהם הרמב"ן והרשב"א ז"ל. ונתן טעם הרשב"א ז"ל לאיסור ואמר שבכאן לא התירו לו דבר קל משום הפסד ממונו אלא כדי שלא יעבור על דבר חמור. אבל במתירא מן הלסטים אין מתירין לו טלטול כדי שלא יבא לידי טלטול. ע"כ דבריו ז"ל: בד"א בכיסו אבל מציאה וכו'. מימרא שם. ומ"ש אבל יוליכנה יתבאר דעתו ודעת החולקין פ' כ'. ושם יחלק בין מציאה הבאה לידו למציאה שלא באה לידו:

כג ישראל שעשה מלאכה בזדון וכו'. ברייתא פרק מרובה (בבא קמא דף ע"א) ובפרקא קמא דחולין (דף ט"ו) ובכתובות (דף ל"ד) ובהרבה מקומות. המבשל בשבת וכו'. רבי יהודה אומר בשוגג יאכל למוצאי שבת במזיד לא יאכל עולמית. ויש בברייתא דעות אחרות. והכריעו המפרשים ז"ל שפירוש דברי ר"י כך הוא בשוגג יאכל למו"ש בין לו בין לאחרים ובו ביום אסור לכל. במזיד לא יאכל עולמית הוא אבל אחרים אוכלין. וכן כתוב בהלכות פרק כירה ושם נפסקה הלכה כר"י וכן כתבו הגאונים ז"ל. וכן הכריע הרמב"ן ז"ל. ומ"מ מ"ש רבינו מיד כלומר שא"צ להמתין בכדי שיעשו הוא נמשך אחר הטעם הנזכר למעלה ואין לחוש לו במה שנעשה על ידי ישראל בשוגג או במזיד. וי"א בזה ואומרין שהוא כדי שלא יהנה במעשה שבת. והרמב"ן ז"ל כדעת זה הוא סובר והצריכו בכאן אפילו בשוגג המתנה כדי שיעשו. וה"ר יונה ז"ל דעתו כדעת רבינו והרשב"א ז"ל לא הכריע בזה כלום:

כד פירות שיצאו חוץ לתחום וכו'. ברייתא הובאה פ' מי שהוציאוהו (עירובין מ"א מ"ב) ותירצו

כסף משנה

מהלך היותר קרוב לבית ישראל הנותן האגרת דכיון שזו אינה אלא השתא בעלמא תלינן להקל והוי האי שמא שכתב רבינו כמו ההיא דהייפינן שמא הן לחומה לנו לפירוש הרי"ף ורבינו. ואם נדקדק לשון רבינו שפתח בעיר וסיים במדינה דשם מדינה הוא מחוז שיש בו עיירות הרבה אפשר לפרש שאותו בי דואר יושב באחת מהעיירות שבמחוז ההוא וכל בני העיירות של אותו מחוז שולחים אגרותיהם לאותו בי דואר והוא משלחם למי שנשתלחו לו ואפי' שהם חוץ למחוז והשתא מיירי שאחד מבני עיר אחת מעיירות המחוז שולח אגרת לבי דואר שבעיר אחרת מאותו המחוז כדי שישלחנה למחוז אחר וב"ש אסרי לשלוח אגרת מעיר זו לבי דואר שבעיר אחרת אלא א"כ זה השליח יודע ביתו של הבי דואר (וב"ה מתירין אם) יש שהות ביום כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה שהבי דואר יושב בה דתלינן להקל שמא ביתו סמוך לחומה הוא. ודרך זה בפירוש רבינו כפתור ופרח: כתב הטור אם אין אדם ידוע בעיר לקבל הכתבים אין משלחין אותו בע"ש אא"כ קצץ ובד' ובה' מותר והרמב"ם כתב לא קצץ אסור לשלח לעולם עכ"ל. פי' אסור לשלח לעולם אפילו בד' ובה' שהרי לא חילק בין ע"ש לד' וה' וזה דעת הרי"ף ג"כ שגם השמיט ברייתא דשריא בד' ובה'. ולפי דעתם ז"ל צ"ל דהא דת"ר אין משלחין אגרות ביד נכרי בע"ש לאו דוקא ע"ש אלא כל שאין המלאכה נעשית קודם השבת קרי ליה ע"ש אפילו מיום ראשון. א"נ נקט ע"ש לאשמועינן דבשקצץ אפילו בע"ש מותר:

כב מי שהיה בא בדרך וקדש עליו היום. מדברי רבינו שכתב וקדש עליו היום נראה שסובר כמו שכתב הרא"ש דהא דתנן נותן כיסו לנכרי אף משחשך קאמר:

בד"א בכיסו אבל מציאה לא יתן לנכרי אלא מוליכה בפחות מארבע אמות. עיין בדברי רבינו ובדברי ה"ה בפרק עשרים. כתב הרשב"א בתשובה מה שהוקשה לכם בגמרא לא משמע הכי כבר השיב עליו הראב"ד כן אלא שהרמב"ן הגיה מעט ונתן טעם לדבריו שבכיסו מתוך שהוא בהול על ממונו נחפז ללכת ושמא יוליכנו ארבע אמות לפיכך לא התירו לו לכתחלה להוליכה פחות מארבע אמות ולאסור לגמרי לא רצו לפי שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו והתירו לו נכרי. אבל גבי מציאה אסרו לו נכרי לפי שאדם מעמיד עצמו עליה והתירו להוליכה פחות ארבע אמות דלא אוושא מילתא כולי האי ובדרך שהתירו במוצא תפילין להכניסן בשעת הגזרה בפחות פחות מארבע אמות. ואינו מחוור כלל דכיון שאמרו אבל מציאה לא אם איתא דהולכה פחות מד"א שרי הוו אמרי אבל מוליכה פחות מד"א עכ"ל: והרמ"ך כתב מי שהיה בא בדרך וכו' בד"א בכיסו וכו' תימה דבגמרא משמע דבכיסו אם אין עמו נכרי ולא חמור מוליכה פחות פחות מד' אמות אלא דבמוליכה איכא למיגזר יותר והוא התיר במציאה להוליכה ולא לתתה לנכרי ובהדיא חזינן בפרק המוצא תפילין דבמציאה לא התירו להוליכה כי אם בסכנה דקתני ובסכנה מוליכה פחות פחות מארבע אמות. ויש לתרץ דמשום בזיון דכתבי הקדש אדם בהול עליהם ככיסו ומש"ה התירו במציאה דכיון דאין אדם בהול עליה לא אתי למיעבד בתחלה ד"א וצ"ע. ועוד יש לתמוה כמי אמאי התיר להוליכה פחות פחות מד"א דעביד טלטול דהוי שבות שיש בו מעשה ובהזאה לא התירו שבות כזה ודחיק פסח ואסרו אמירה לנכרי דהוא שבות דאמירה דמוטב שיאמר לנכרי דלא עביד כ"א אמירה מלהוליכה דקא עביד טלטול ואיכא למיגזר שמא יוליכנה ארבע אמות ואיכא שני איסורים דרבנן וצ"ע, עכ"ל:

כד פירות שיצאו חוץ לתחום וכו'. כתב הרמ"ך תימה אמאי לא פסק כר"פ דהוא בתרא ורב אלפס פסק כוותיה וה"ל לשויי חילוק בין הוציאם הוא עצמו להוציאם אחר

לחם משנה

כג ישראל שעשה מלאכה בשבת כו'. כתב ה"ה ויש חולקים בזה ואומרים שהוא כדי שלא יהנה במעשה שבת וכו' והרמב"ן ז"ל כדעת זה. אע"ג שהוא ז"ל כתב בפ' זה בלשון המתחיל מה שעשו לו נכרים וכו' וכ"כ הרמב"ן ז"ל בתורת האדם שלו דמשמע משם דהולך הרמב"ן לתת טעם אמאי אסור לאחרים בכדי שיעשו מפני שלא חלקו בדבר וכפי מ"ש כאן בשמו דהטעם כדי שיעשו הוא מפני שלא יהנה במלאכת שבת לא היה צריך לטעם ההוא דהיה לו לומר דאסור לאחרים מפני שלא יהנה במלאכת שבת י"ל דאין שייך לומר שם טעם זה דהתם הבישול נעשה ע"י נכרי וכיון שהנכרי לא נצטוה על הבישול לא נעשה הדבר באיסור אבל כאן שנעשה הדבר ע"י ישראל נעשה הדבר באיסור מן התורה שייך לומר שלא יהנה במלאכת שבת. וא"ת אמאי לא אמרינן דאחרים לא יאכלו עולמית היכא דנעשה במזיד כיון שהוא אינו אוכל עולמית משום דאין לנו לחלק בינו לאחרים כמו שאין אנו מחלקין לעיל בענין שיעור כדי שיעשו. וי"ל דאין ראוי לומר שלאחרים יהיה אסור עולמית שהוא איסור חמור מטעם קל דבשלמא לומר דימתינו אחרים בכדי שיעשו אהני הך טעמא דלא חלקו אבל לאיסור חמור כי האי לא אהני, וכ"ת א"כ נימא כאן בכדי שיעשו ואמאי אמרו שהוא לא יאכל עולמית ולאחרים מותר מיד וי"ל דכיון דלפי' היינו אומרים סוף סוף היה מתבטל טעם דלא חלקו משום דישראל לא יאכל עולמית ואין אוכלין בכד"ש א"כ אין לנו לאסור לאחרים מהך טעמא דלא חלקו בכד"ש דסוף סוף נתבטל ואין אנו מקיימים אותו וא"כ ראוי להעמיד דבריו על הדין ולומר דלאחרים מותר מיד כדין. וא"ת אמאי לא קנסינן כאן שוגג דלא יעשנו במזיד ויאמר שוגג אני י"ל דלא אתי למיעבד במזיד כיון דהוא איסור סקילה וכמ"ש לעיל בשם התוס' בפ' כל כתבי:

כד פירות שיצאו חוץ לתחום וכו'. בפרק ה' מהלכות י"ט כתב רבינו פירות שיצאו חוץ לתחום

הגהות מיימוניות

[ת] דוקא מזונות דעביד לאוכלן בחצר אבל החפצים העשויים להוליכן עמו אסור וע"כ לא שרו ב"ה במתני' להשאיל חפציו לנכרי אלא מבעוד יום אבל בשבת ד"ה אסור ומזונות דוקא לאוכלן אבל לא ע"מ להוליך דהכי תניא בירושלמי אין נותנין מזונות לנכרי ע"מ לצאת וכו' וכתב בא"ז דהיכא דאיכא משום דרכי שלום כגון בנכרי אלם שמותר לתת לו או לשלוח לו ע"י אחר לדידן השתא דלית לן ר"ה דאורייתא ע"כ:

מגדל עוז

מי שהיה עד מד' אמות פרק מי שהחשיך (דף קנ"ג): ישראל שעושה עד כיוצא בזה. פ"ק דחולין (ד' ט"ו) ופרק מרובה ופרק ב' דתרומות והביא ר"י אלפס בהלכות פרק כירה (דף ע"א): פירות שיצאו עד מוצאי שבת. ריש פ' מי שהוציאוהו (דף מ"א): כתב הראב"ד ז"ל דדוקא וכו' וכבר אסקה ר"פ בעירובין עכ"ל: ואני אומר כי דברי הראב"ד ז"ל לפי שהלכה ריש פרק מי שהוציאוהו לר"פ פירות שיצאו מחוץ לתחום וחזרו אפילו במזיד לא הפסידו את מקומן מ"ט אנוסין נינהו, ופירש"י ז"ל דביו"ט קא מיירי.

ויפה פירש משום דלא אתעביד בהו מלאכה דאורייתא דאי בשבת ודאי אסורין אם הביאן דרך רה"ר ואפילו סעיבנן ד' אמות ברה"ר וכ"כ מורה הרשב"א ז"ל גרסי' עלה איתיביה רב יוסף בר שמעיה לר"פ רבי

אחר כמו שפירשו רבותי, עכ"ל. וכבר נתבאר טעם רבינו בדברי הרב המגיד:

פ"ז ב כל אלו המלאכות וכל שהוא מעניינם וכו'. כתב הרמ"ך תימה הוא אם כל אלו אבות אמאי חשיב ארבעים חסר אחת ה"ל לחשוב יותר מתמנים ועוד דאמרינן מלאכה דהוה במשכן חשיבא קרי לה אב דלא הוה במשכן קרי לה תולדה וחופר וחורץ ומבריך ומרכיב ובוצר ומוסק לא היו במשכן שלא היה צריך המשכן לחפור ולחרוץ וגם לא היו צריכים להבריך ולהרכיב וליטע אילנות ולא לגדור תמרים ולמסוק זיתים וה"פ כולם מלאכה אחת הם וכולן תולדה מזורע ולאשמועינן אתא דאינו חייב אלא אחת על שתי תולדות ועל אב ותולדה והיא דאמר זומר חייב משום נוטע לא מסייע ליה דמפרשינן ליה כמו שפירשום המפרשים וצ"ע, עכ"ל:

ריצד

[א] חוץ לתחום וחזרו. בשוגג יאכלו בשבת שהרי לא נעשה בגופן מעשה ולא נשתנו. במזיד לא יאכלו עד מוצאי שבת: **כה** השוכר את הפועל לשמור לו את הפרה ואת התינוק לא יתן לו שכרו של שבת. לפיכך אין אחריות שבת עליו. ואם היה השכיר שכיר שבת או שכיר שנה נותן לו שכרו משלם לפיכך אחריות שבת עליו. ולא יאמר לו תן לי שכרי של שבת אלא אומר לו תן לי שכרי של שנה או של עשרה ימים:

הראב"ד ז"ל דוקא שלא חזרו למקומן אבל חזרו למקומן אפילו במזיד יאכלו והכי אסקה רב פפא בעירובין, עכ"ל:

ותירצו בגמרא כך. פירות שיצאו חוץ לתחום בשוגג יאכלו במזיד לא יאכלו בד"א בשלא במקומן אבל במקומן אפילו במזיד יאכלו רבי אליעזר בן יעקב ורבי נחמיה אומרין לעולם אסורין עד שיחזרו למקומן שוגגין. ורבינו ז"ל פסק כמותן לפי שהן שנים לגבי ת"ק ועוד שמשנת ראב"י קב ונקי. ובהשגות א"א דוקא שלא חזרו וכו' רב פפא בעירובין, ע"כ. וביאור דבריו כך היא, גרסינן התם (שם מ"א ב) אמר רב פפא פירות שיצאו חוץ לתחום וחזרו אפילו במזיד לא הפסידו את מקומן מאי טעמא אנוסין נינהו איתיביה רב יוסף בריה דרב שמעיה לר"פ רבי נחמיה וראב"י אומרים לעולם אסורין עד שיחזרו למקומן שוגגין בשוגג אין במזיד לא. ותירצו תנאי היא דתניא פירות וכו'. ופירוש ור"פ ס"ל כת"ק וא"כ יש לנו לפסוק כת"ק אחר שר"פ סובר כמותו. ועוד אני מוסיף להקשות על דברי רבינו ז"ל שהוא בעצמו פסק כר"פ פרק ה' מה' יו"ט כביאור. וכ"ל בתירוץ כל זה שאין גרסת רבינו תנאי היא אלא ההיא בשבת היא. והטעם בזה לפי שדברי ר"פ בהכרח הם ביו"ט שאדם יכול להוליכן ברשות הרבים תוך התחום והמקשה היה סבור שדברי ר' נחמיה ור' אליעזר היה ביו"ט ואמרו לו דבשבת היא ולא נחלקו אלא לענין אכילה ולא לענין הגבלת התחומים ואין דברי ר"פ תלויין בהן. כן נ"ל לדברי רבינו ונכון הוא אילו היו הספרים מודים לו. והרשב"א ז"ל כתב בהפך מכולם והעמיד דבריהם דוקא ביו"ט אבל בשבת כיון שהעבירן ישראל ד"א ברה"ר או שהחזירן מרה"ר לרה"י לא יאכלו. וכבר ראיתי מדעת הר"א ז"ל בזה כדברי רבינו לפרשם בשבת וצ"ל לפי דבריהם שיצאו ע"י נכרי אי נמי אפילו ע"י ישראל החמירו בתחומין דדבריהם יותר מד"א דרה"ר דאורייתא לפי שדבריהם צריכין חיזוק וזה צ"ע. ומ"מ כוונת דבריהם על ידי ישראל היא ודאי כיון שחלקו בין שוגג למזיד:

כה השוכר את הפועל וכו'. ברייתא הובאה פ' הזהב (מציעא נ"ח) כלשונו עד אחריות שבת עליו. ובהלכות פרק השואל הובאה כולה:

פרק שביעי

א מלאכות [א]שחייבין עליהן סקילה וכרת במזיד או קרבן חטאת בשגגה. מהן אבות ומהן תולדות. ומנין כל אבות מלאכות ארבעים חסר אחת. ואלו הן. החרישה. והזריעה. והקצירה. והעימור. והדישה. והזריה. והברירה. והטחינה. וההרקדה. והלישה. והאפיה. והגזיזה. והלבון. והנפוץ. והצביעה. והטויה. ועשיית הנירין. והנסכת המסכה. והאריגה. והבציעה. והקשירה. וההתרה. והתפירה. והקריעה. והבנין. והסתירה. והכאה בפטיש. והצידה. והשחיטה. וההפשטה. וההעבדה. ומחיקת העור. וחתוכו. והכתיבה. והמחיקה. והשרטוט. וההבערה. והכיבוי. וההוצאה מרשות לרשות: **ב** כל אלו המלאכות וכל שהוא מענינם הם הנקראין אבות מלאכות. כיצד הוא ענינן. אחד החורש או החופר או העושה חריץ הרי זה אב מלאכה. שכל אחת ואחת מהן חפירה בקרקע וענין אחד הוא: **ג** וכן הזורע זרעים או הנוטע אילנות או המבריך אילנות או המרכיב או הזומר. כל אלו אב אחד הן מאבות מלאכות וענין אחד הוא. שכל אחת מהן לצמח דבר הוא מתכוין: **ד** וכן הקוצר תבואה או קטנית או הבוצר ענבים או הגודר תמרים או המוסק זיתים או האורה תאנים. כל אלו אב מלאכה אחת הן. שכל אחת מהן לעקור

א טור סי' שו סמ"ג שם: ב סמ"ג לאוין שם:

פ"ז א מלאכות שחייבין עליהן וכו'. זה מפורסם בגמ' ועיקרו פ' כלל גדול: ומנין כל אבות מלאכות וכו'. משנה שם (שבת ע"ג) וכולן מכרו שם בלשון האדם הפועל כאמרם הזורע החורש. ורבינו הזכיר שם הפעולה וכולן שם במשנה חוץ מן השרטוט ומכר שם במקומו המולח העור. והקשו (שם ע"ה:) היינו מולח היינו מעבד ואמר ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו אפיק חדא מנייהו ועייל שרטוט, ע"כ. וביאור מהות מלאכות אלו וענינם יתבאר בפרקים הבאים:

ב כיצד הוא ענינם החורש או החופר וכו'. בגמ' (שם ע"ג ב') תנא החורש והחופר והחורץ כולן מלאכה אחת הן:

ג וכן הזורע כו'. גם זה שם תנא הזורע והזומר והנוטע והמבריך והמרכיב כלן מלאכה אחת הן:

ד וכן הקוצר תבואה או קטנית וכו'. תנא הקוצר והבוצר והגודר והמוסק והאורה כלן מלאכה אחת הן. ודע שכוונת רבינו היא שכל מלאכה שהיא דומה לאב בדמיון גמור אלא שמחולקת ממנה באיכות הפעולה או באיכות הנפעל הרי זו אב כמותה אבל מלאכה הדומה לה במקצת זו היא הנקראת תולדה. והמשל בזה הקוצר והבוצר שהם בדמיון גמור

לחם משנה

לתחום וכו' ולא הזכיר שם אם הם מותרים באכילה ואם הם אסורים. ויש תימה איך לא הזכיר זה ואם הם מותרים באכילה וסובר שמה שאמרו בגמרא לא נאמר אלא לענין תחומין למה הוצרכו לדחוק בגמרא לתרץ לפי גירסת רבינו דהיא בשבת אפי' שיהיה ביו"ט ליתני התם לאכילה הכא לתחומין. ונראה שרבינו סמך שם על מ"ש כאן דכיון דבשבת מותרים כ"ש ביו"ט. ומ"ש ה"ה שדברי ר"פ הם בהכרח ביו"ט משום דאי בשבת ל"ל חוץ לתחום אפילו שיהיה תוך לתחום אינו יכול להוליכה כיון שעובר ברה"ר אלא ודאי דאיירי ביו"ט ולענין תחומין ודברי רבי נחמיה ורבי אלעזר איירי בשבת לדברי רבינו ולא יאכלו. וא"ת אמאי נקט חוץ לתחום אפי' בתוך התחום נמי אסור משום דהעבירן ד' אמות ברשות הרבים כבר תירץ ה"ה ז"ל דמשום דעבירה ברה"ר אינו אסור אבל משום תחומין אסור דעשו חכמים חיזוק לדבריהם יותר משל תורה:

פ"ז ד הקוצר תבואה וכו' כל אלו אב מלאכה אחת הן. כתב ה"ה ודע שכוונת רבינו היא שכל מלאכה שהיא דומה וכו' נראה דזומר דומה לזורע באיכות הפעולה

מגדל עוז

רבי נחמיה וראב"י אומרים לעולם אסורין עד שיחזרו למקומן שוגגין בשוגג אין במזיד לא ומהדרינן תנאי היא דתניא פירות שיצאו חוץ לתחום וחזרו בשוגג יאכלו במזיד לא יאכלו רבי נחמיה אומר במקומן יאכלו שלא במקומן לא יאכלו ושקלינן וטרינן לברורי מאי במקומם אילימא במזיד והא עלה קתני ר' נחמיה וראב"י אומר לעולם אסורין כו' עד דאסקה בחסורי מחסרא כו' לאוקומה כתנאי וכמזיד ותיקום דר"פ כת"ק ודחינן לא במזיד במקומן כ"ע לא פליגי דאסור והכא בשוגג שלא במקומן קא מיפלגי כו' דר"פ לימא כתנאי ומהדרינן והא מדקתני סיפא ר' נחמיה וראב"י אומר לעולם כו' שוגגין אין במזיד לא מכלל דת"ק סבר במזיד נמי שרי ש"מ אלמא תנאי היא במזיד וקאי ר"פ כת"ק ופירש"י ז"ל האי ברייתא בשבת ופירוש שלא במקומן חוץ לתחום ומקומן תוך התחום דומיא דלא הפסידו את מקומן דהיינו תחומן ול"ג בברייתא וחזרו דא"כ מאי קא מפליג בתר הכי בין מקומן לשלא במקומן אי קתני להדיא בברייתא חזרו, ובדרך הזה הלכו רבותינו בעלי התוס' ז"ל וסמך ר"י ז"ל על זאת המסקנא ופסק כת"ק להתיר שוגגין שלא במקומן ומזיד במקומן ואע"ג דמשנת ראב"י קב ונקי שאני הכא כיון דר"פ דהוא אמורא ובהדיא קאי כת"ק הלכתא כוותיה ולא דמי להכא בשביל ישראל שמותר לישראל אחר משום קנס דעבד כסו ישראל איסורא. ומורי הרשב"א ז"ל אמר עוד דשאני פירות נכרי דלא קנו שביתה אלא משום גזירת בעלים נכרים אטו בעלים ישראל ולפיכך הקלו בהן כשיצאו ממקומן להתירן אפי' שלא במקומן ובזה הסיגנון הוא מ"ש הראב"ד ז"ל כאן: ולדידי קשיא הדא שיטתא טפי הדא מהיקת הגירסא דגרסינן בכולהו נוסחי דוקי וחזרו ועוד דהא איתא דר"פ הוא דמהדר ליה לרב יוסף בר שמעיה ואסיק להאי מסקנא א"כ הל"ל להדיא אמר ליה רב פפא ועוד מאי קאמר תנאי היא הא לאו אורחא דתלמודא לפרוקי הכי מאחרי דשמעתא והכי הל"ל אנא דאמרי כת"ק דתניא ועוד אמאי שני תלמודא לישנא דברייתא דיצאו חוץ לתחום וקרי ליה שלא במקומן וקרי לתוך התחום מקומן. ועוד קשיא לי על תירוץ ר"י ז"ל דאמר דעבד ישראל איסורא בהני פירות דהא יצאו קתני דמשמע יצאו באונס דומיא דמתניתין דמי שהוציאוהו נכרים וכו' דעלה קא מייתי לה בגמרא ואם איתא דישראל עבד בהו איסורא המוציא פירות חוץ לתחום הל"ל ולפלוג בין סוגיא בשוגג לסוגיא במזיד דומיא דהמבשל בשבת ובתר הכי לפרוק בחזרו וכדבעי למימר. לכן נראה לי ודאי מדקתני יצאו היינו שלא מדעתן דפירות אין להם דעת וכן מפרש טעמא לבתר מאי טעמא אנוסין נינהו וחזרו גרסינן ושקיל וטרי אי חזרו שוגגין או מזידין וגם אם חזרו למקומן הראשון או אם חזרו לשלא במקומן הראשון ולא חזרו לקדמותן והרי הן כאדם שאין לו אלא ארבע אמות ואע"פ שהן בתוך התחום קרי ליה שלא במקומן הואיל ולא חזרו במקומן הראשון כמו שהיו קודם יציאתן ודמיא לי קצת להאי דפרק קמא דשבת דהושיט ידו מלאה פירות וכו' ומפלגינן בין אותה חצר לחצר אחרת ואמרי' טעמא משום דהיכא דאתעבידא מחשבתיה אסור ואי לא שרי וכן נמי במזיד קנסוה בשוגג לא קנסוה ותלמודא הוא דשקיל וטרי אליבא דר"פ אבל ר"פ לא חייש לאהדורי כלל ומסקנא נמי דשקלא וטריא הוא ושנויי דחיקי אינון ולא סמכינן עלייהו ולפיכך השמיט כל הסוגיא ר"י אלפס ז"ל להשמיענו שאינה הלכה וגם בעל המאור ז"ל לא השיגו למה השמיטה וכן הרמב"ן ז"ל נראה שהם מסכימים לדבריו ועל כן הסכים יפה ר"מ ז"ל שפסק כאן בהלכות שבת כסתם ברייתא ואליבא דראב"י כהלכתא דתלמודא משנת ראב"י קב ונקי ונתן טעם לדבר שלא נשתנו ולא עשה בהן מעשה ולהכי לא דמי להמבשל בשבת וכיוצא בו ופרק ה' דהלכות שביתת יום טוב פסק כר"פ להשמיענו שבי"ט אמרה וכפירש"י ז"ל. שוב מצאתי בחדושי מורי הרשב"א ז"ל לעירובין שכתב כן: השוכר את הפועל עד סוף הפרק. במציעא פרק הזהב (דף נ"ח): פ"ז מלאכות עד עתינם. פרק כלל גדול (דף ע"ג):

הגהות מיימוניות

[א] צ"ע פרק מי שהוציאוהו ובפסקי הר"ם, ועיין בפ"ח מהל' יו"ט:

לעקור דבר מגידוליו מתכוון. ועל דרך זו שאר האבות: ה התולדה היא המלאכה הדומה לאב מאלו האבות. כיצד המחתך את הירק מעט לבשלו הרי זה חייב שזו המלאכה תולדת טחינה. שהטוחן לוקח גוף אחד ומחלקו לגופים הרבה. וכל העושה דבר הדומה לזה הרי זה תולדת טוחן. וכן הלוקח לשון של מתכת ושף אותו כדי ליקח מעפרו כדרך שעושים צורפי הזהב הרי זה תולדת טחינה: ו וכן [א]הלוקח חלב ונתן בו קיבה כדי לחבצו הרי זה חייב משום תולדת בורר שהרי הפריש הקום מן החלב. ואם גבנו ועשהו גבינה חייב משום בונה. שכל המקבץ חלק אל חלק ודבק הכל עד שיעשו גוף אחד הרי זה דומה לבנין. וכן לכל מלאכה ומלאכה מאלו האבות יש להן תולדות על דרך זו שאמרנו. ומגוף המלאכה הנעשית בשבת תדע מעין אי זה אב היא ותולדות אי זה אב היא: ז אחד העושה אב מאבות מלאכות או תולדה מן התולדות במזיד חייב כרת. ואם באו עדים נסקל. בשוגג חייב חטאת קבועה. אם כן מה הפרש יש בין האבות והתולדות. אין ביניהן הפרש אלא לענין הקרבן בלבד. שהעושה בשוגג אם עשה אבות הרבה בהעלם אחד חייב חטאת אחת על כל אב ואב. ואם עשה אב ותולדותיו בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת: ח כיצד הרי שחרש וזרע וקצר בשבת בהעלם אחד חייב שלש חטאות. ואפילו עשה הארבעים חסר אחת בשגגה כגון ששכח שאלו המלאכות אסורות לעשות בשבת חייב על כל מלאכה ומלאכה חטאת אחת. [ב]אבל אם טחן וחתך הירק ושף לשון של מתכת בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת. שהרי לא עשה אלא אב אחד ותולדותיו. וכן כל כיוצא בזה: ט העושה מלאכות הרבה מעין מלאכה אחת בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת. כיצד הרי שזרע ונטע והבריך והרכיב וזמר בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת שכולן אב אחד הן. וכן כל כיוצא בזה:

פרק שמיני

א החורש כל שהוא חייב. המנכש בעיקרי האילנות והמקרסם עשבים או המזרד את השריגים כדי ליפות את הקרקע הרי זה תולדת חורש ומשיעשה כל שהוא חייב. וכן המשוה פני השדה כגון שהשפיל התל ורדדו [א] או מילא הגיא חייב משום חורש. ושיעורו כל שהוא. וכן כל המשוה גומות שיעורו כל שהוא: ב הזורע כל שהוא חייב. הזומר את האילן כדי שיצמח הרי זה מעין זורע. [ג]אבל המשקה צמחין ואילנות בשבת הרי זה תולדת זורע וחייב בכל שהוא. וכן השורה חיטין ושעורין וכיוצא בהן במים

א טור סימן שיט סמ"ג שם: ב סמ"ג לאוין סה: ג עיין בטור סימן שלו:

מגיד משנה

גמור אלא שחלוקין הפעלים וכן הזורע והנוטע וכן החורש והחופר שהם חלוקי איכות הפעולה אבל הם בדמיון גמור. עליהם אמרו כולם מלאכה אחת הם. שאם באנו לחלק בהן נחלק במיני הזרעים גם כן ובמיני הכלים אשר יעשה בהם וכיוצא בזה. אבל בשאין שם אלא קצת דמיון כגון המחתך את הירק שאינו דומה לטחינה רק בהעשות מגוף אחד גופים רבים אע"פ שהטחינה משנה הגוף הראשון לגמרי ואין המחתך כן זו הוא תולדה והיקש זה ניתן לכלן. זהו דעת רבינו. ויש מי שפירש כלן מלאכה אחת הן שהן תולדות לאב אחד ואע"פ שאין לנו בזה אלא שינוי השמות הפירוש הראשון נראה עיקר וזהו חידוש הברייתות:

ה התולדה היא המלאכה הדומה וכו'. כיצד המחתך ירק וט'. בגמ' (שבת ע"ד:) אמר רב פפא האי מאן דפרים סלקא חייב משום טוחן: וכן הלוקח לשון של מתכת כו'. וכן הלוקח חלב ונתן בו קיבה וכו'. פ' המצניע (שם צ"ה) מסקנא דגמ' מחבץ חייב משום בורר מגבן חייב משום בונה, ע"כ:

ז אחד העושה אב וכו'. זה פשוט בכמה מקומות בגמרא: אם כן מה הפרש יש וכו' כיצד הרי שחרש וזרע וכו'. בגמרא (שם ע"ז:) מנינא (פי' דהרבעים אבות מלאכות חסר אחת) למה לי ליתניינהו ולא למניינהו ואמר ר' יוחן שאם עשאן כולן בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת. ופירוש דברים אלו ביודע שהוא שבת ושגג במלאכות כמו שמבואר בהלכות שגגות פרק שביעי:

ח אבל אם טחן וחתך את הירק וכו'. זה מחלוקת ר' אליעזר ור"ע פ' אמרו לו בכריתות (דף (פ"ה) [ט"ז]) במשנה וקי"ל כר"ע דאמר אינו חייב אלא אחת ובגמרא פרק כלל גדול (שבת ע"ה:) גבי מתניתין לאפוקי מדר' אליעזר דמחייב אתולדה במקום אב וזה פשוט:

ט העושה מלאכות הרבה וכו'. משנה פ' כלל גדול (שם ס"ה) העושה מלאכות הרבה מעין מלאכה אחת אינו חייב אלא אחת:

פ"ח א החורש כל שהוא וכו'. משנה פ' הבונה (שם ק"ג) החורש כל שהוא המנכש והמקרסם והמזרד כל שהוא חייב ובגמ' ת"ר התולש עולשין והמזרד זרדין אם לאכילה כגרוגרת אם לבהמה כמלוא פי הגדי אם להסק כדי לבשל ביצה קלה אם ליפות את הקרקע כל שהוא. ומפני כך כתב רבינו כדי ליפות את הקרקע כל שהוא. ופירש"י ז"ל מקרסם קוצץ ענפים יבשים מן האילן מזרד זרדים לחים של שנה זו, עכ"ל: וכן המשוה פני השדה וכו'. פ' כלל גדול (שם ע"ג:) אמר רב ששת היתה לו גבשושית ונטלה בבית חייב משום בונה בשדה חייב משום חורש. אמר רבא היתה לו גומא וטממה בבית חייב משום בונה בשדה חייב משום חורש ע"כ. וכבר נתבאר שהחורש בכל שהוא: וכן כל המשוה גומות וכו'. זה בהרבה מקומות ומהם פ' המצניע (שם צ"ה):

ב הזורע כל שהוא חייב. שנינו פרק המצניע (שם צ"ב) המצניע לזרע והוציאו בשבת חייב עליו בכל שהוא מכאן שהזורע בכל שהוא ובפרק הבונה (שם ק"ג) החורש כ"ש למאי חזי לביזרא דקרא. פירוש לגרעין של דלעת וגם מכאן שהזריעה בכל שהוא ועוד שלא נזכר בה שיעור: הזומר את האילן וכו'. ברייתא (שם ע"ג:). הזכרתיה פרק ז'. וכבר ביארתי שם שבאור מעין זורע הוא שהוא אב כמוהו: אבל המשקה למחים וכו'. מימרא פ"ק דמ"ק איתמר המנכש והמשקה מים לזרעים בשבת משום מאי מתרינן ביה רבה אמר משום חורש ורב יוסף אמר משום זורע ופסק רבינו כר"י. ואמרו שם בטעמו מפני שכוונתו כוונת הזורע והיא להצמיח הפרי:

וכן השורה וכו'. מהסוגיא שבזבחים (דף לד:) פרק דם חטאת:

כסף משנה

ה כיצד המחתך ירק וכו'. כתב הרמ"ך ה"ל לפרש דוקא ירק שאינו נאכל חי אבל ירק הנאכל חי כגון שום וכיוצא בו מותר לחתכו כמו הפת כי היכי דלא תיקשי ליה יה"כ שמותר בקניבת ירק וצ"ע, עכ"ל:

פ"ח ב אבל המשקה למחים וכו'. כתב הרב המגיד מימרא פרק קמא דמ"ק אתמר המנכש וכו' (עיין במ"מ). ופסק רבינו כרב יוסף עכ"ל. ויש לתמוה שהרי במנכש פסק רבינו בסמוך כרבה דהוי תולדת חורש. ואפשר שרבינו מפרש דתרי גווני מנכש הוו והיא דמ"ק הוי משום זורע דהיינו שעוקר העשבים רעים והוא סבה שיצמחו ביותר העשבים הטובים והאי הוא דהוי תולדת זורע ומנכש דנקט רבינו הכא היינו שחופר בעיקרי האילנות האי הוא דהוי תולדת חורש. ומ"מ יש לתמוה למה השמיט רבינו מנכש דמ"ק: וכן השורה חטים כו' מהסוגיא שבפרק דם חטאת (זבחים צ"ד:):

גבשושית

לחם משנה

הפעולה שכוונת הזומר היא כדי שיצמח אע"פ שהם הפכים בפעולות. עוד כתב אע"פ שאין לנו בזה כלל אין לנו חילוק בין שנאמר שהוא אב ממנה או שהוא תולדה שאין חילוק בזה לענין התפלות מ"מ זה עיקר. וא"ש לפ"ז שהודיענו חידוש שהוא אב כמותה אבל אם הודיענו שהיא תולדה אין בזה חידוש:

פ"ח א המנכש בעיקרי האילנות וכו'. מ"ש (במסכת מ"ק דף ב':) המנכש והמשקה מים לזרעים וכו' רב יוסף אמר משום זורע ופסק רבינו כרב יוסף היינו מנכש כדי שיצמח אבל הך מנכש הוא ליפות את הקרקע. ומ"ש כדי ליפות את הקרקע אכולהו קאי. והמנכש ומזרד והמקרסם וא"ת אמאי לא הוי מנכש ליפות קרקע אב כמו חורש כיון שהם דומים באיכות הפעולה דומיא דזומר שהוא כמו זורע מפני שהוא מאיכות פעולהו. י"ל דאי אפשר לנמיחה מבלתי זימור אבל זה אע"פ שלא ייפה הקרקע כל כך אין בזה הפסד, ואינו מוכרח כל כך:

ב הזומר את האילן וכו' ה"ז מעין זורע. בגמרא פרק כלל גדול (דף ע"ג:) א"ר אמי זומר חייב משום נוטע והנוטע והמבריך והמרכיב חייב משום זורע והקשו משום זורע אין משום נוטע לא אימא אף משום זורע ע"כ. לפום ריהטא משמע דזומר חייב משום נוטע בלבד מדאמר בכל הני משום זורע ונוטע ובהך לא קאמר אלא משום נוטע וא"כ קשה איך כתב כאן ה"ז מעין זורע דמשמע דחייב משום זורע. ואפשר לומר דמ"ש מעין זורע ר"ל אבל אינו חייב אלא משום נוטע ומפני שנוטע חייב משום זורע אמר ה"ז מעין זורע. ועוד י"ל דלפי הירוץ הגמרא כי היכי דאמרינן בהך משום זורע ר"ל אף משום זורע גם משום סטע ר"ל אף משום נוטע תדע לך דזורע חייב משום נוטע ונוטע חייב משום זורע אם כן ראוי להיות דזומר חייב משום ארע:

הקוצר

הגהות מיימוניות

[א] אמר רב ששת היתה לו בשדה גבשושית ונטלה חייב משום חורש אמר רבא היתה לו גומא ומילאה חייב משום חורש, ע"כ:

מגדל עוז

וכן הלוקח עד שאמרנו. פ' המצניע (דף צ"ה): ומגוף המלאכות עד מביא חטאת קבועה. פרק כלל גדול (דף ס"ט) גמ' מתני' דסיודע עיקר שבת בפיסקא תנינא מוכחא סוגיין הכי: א"ב מה הפרש עד כיוצא בזה. ריש פ' הזורק (דף צ"ו) וריש כ"ק (דף ב'): העושה מלאכות עד סוף הפרק. פ' כלל גדול (דף ס"ט ע): פ"ח החורש עד זורע. ריש פרק הבונה (דף ק"ג): אבל המשקה עד זורע וחייב. ריש מועד קטן (ד' ב'):

הקוצר

[ב] במים הרי זה תולדת זורע וחייב [ג] בכל שהוא:
ג הקוצר כגרוגרת חייב. ותולש תולדת קוצר הוא. וכל העוקר דבר מגידולו חייב משום קוצר. לפיכך צרור שעלו בו עשבים וכשות שעלה בסנה ועשבים שצמחו על גב החבית. התולש מהן חייב שזה הוא מקום גידולן. אבל [ד] התולש מעציץ שאינו נקוב פטור מפני שאין זה מקום גידולו. ועציץ נקוב בכדי שרש קטן הרי הוא כארץ והתולש ממנו חייב: ד כל זרע שקצירתו מצמחת אותו ומגדלתו כגון אספסתא וסלקא. הקוצרו בשגגה חייב שתי חטאות. אחת מפני שהוא קוצר ואחת מפני שהוא נוטע. וכן הזומר והוא צריך לעצים ה ב משום קוצר ומשום נוטע. גבשושית של עפר שעלו בה עשבים הגביהה מעל הארץ והניחה על גבי יתדות חייב משום תולש. היתה על גבי יתדות והניחה על הארץ חייב משום זורע. [א]תאנים שיבשו באיביהן וכן אילן שיבשו פירותיו בו. התולש מהן בשבת חייב אף על פי שהן כעקורין לענין טומאה: ה התולש עולשין המזרד זרדין. אם לאכילה שיעורו כגרוגרת. ואם לבהמה שיעורו כמלוא פי גדי. ואם להסקה שיעורו כדי לבשל ביצה. המעמר אוכלין אם לאכילה שיעורו כגרוגרת. ואם עמר לבהמה שיעורו כמלוא פי גדי. ואם להסקה שיעורו כדי לבשל ביצה*. וביצה האמורה בכל מקום היא ביצה בינונית של תרנגולין. וכל מקום

א טור סימן שלו סמ"ג לאוין סה:

כסף משנה

ד גבשושית של עפר וכו'. כתב ה"ה על דברי רש"י נראה שלא היה גורס בההיא דצרור חייב חטאת אלא חייב בלבד עכ"ל. ול"נ שאפשר שגורס בההיא דצרור התולש ממנו חייב חטאת, ומה שפירש דחייב לאו דוקא אהיה ע"ג קרקע והניחה ע"ג יתדות פירשה דאם איתא דחייב חטאת לא הוו שרו משום קינוח כיון דפסיק רישיה הוא אבל התולש אע"ג דחייב חטאת לא קשיא לן אמאי שרו רבנן כיון שכשמקנח אינו מכוין לתלוש הא קי"ל דדבר שאין מתכוין מותר וכיון דלאו פסיק רישיה הוא שהרי אפשר לקנח בו ולא יתלשו העשבים שרי: כתב הרמ"ך וגרוגרת אחד משלשה בביצה לא דק בחשבון כי במסכת עירובין (דף פ"ב:) אמרינן די"ח גרוגרות הוו שתי סעודות לשיעור עירוב ושיעור עירוב הוו שתי ידות לככר משלשה לקב שהם ה' ביצים (ושליש) ועוד שהוא בעצמו פירש אכילת פרס שלש ביצים °(חסר שליש ביצה) נמצא שבביצה פחות קירא יותר מג' גרוגרות. ונראה כי חשבונו עשה ע"ד הקירוב, עכ"ל:
ואין

מגיד משנה

ג הקוצר כגרוגרת חייב וכו'. ברייתא פ' הבונה (שבת ק"ג) הזכרתיה בפרק זה שאמרו אם לאכילה כגרוגרת וקוצר שהמו לאכילה הוא. וכל העוקר דבר פרק שמנה שרצים (ק"ז:) מבואר בגמ': ולפיכך צרור וכו' פ' המוציא (שם פ"א:) אמר רשב"ל צרור שעלו בו עשבים מותר לקנח בו והתולש ממנו בשבת חייב חטאת. ובפ' שמנה שרצים (שם ק"ח) האי מאן דתליש כשותא מהיזמי והיגי חייב משום עוקר דבר מגדולו האי מאן דתליש פטרא מאוגא דחצבא חייב משום עוקר דבר מגדולו. מיתיבי התולש מעציץ נקוב חייב משאינו נקוב פטור התם לאו היינו רביתיה הכא היינו רביתיה: אבל התולש וכו'. משנה פ' המצניע הזכרתיה בסמוך. ומ"ש בכדי שרש קטן נלמד ממימרא דרבא האמורה (שם ע"ה) גבי חמש מדות בכלי חרס. ניקב בשרש קטן טהור מלהכשיר בו זרעים פירוש לפי שהוא כמחובר ואין הכשר במחובר וכן הדין לענין שבת וכן פירשו ז"ל:
ד כל זרע וכו'. פ' כלל גדול (שם ע"ג:) האי מאן דקטיל אספסתא בשבת חייב שתים אחת משום קוצר ואחת משום נוטע האי מאן דקניב סלקא חייב שתים וכו':
וכן הזומר וכו'. שם זומר וצריך לעצים חייב שתים אחת משום קוצר ואחת משום נוטע:
גבשושית של עפר וכו'. פ' המוציא (שבת פ"א:) פרפיסא היה מונח ע"ג קרקע והניחו ע"ג יתדות חייב משום תולש היה מונח ע"ג יתדות והניחו על גבי קרקע חייב משום נוטע ע"כ, ופי' רבינו פרפיסא גבשושית. ורש"י ז"ל כתב ול"נ דהאי חייב לאו דוקא אלא אסור משום דדמי לתולש דאי חייב משום תולש קאמר היכי שרו רבנן לצורך קינוח איסור כרת וסקילה, עכ"ל. ונראה שלא היה גורס בההיא דצרור חייב חטאת אלא חייב בלבד. ורבינו לא הזכיר היתר קנוח בצרור שעלו בו עשבים והוא מבואר שם במימרא דרשב"ל שהזכרתיה למעלה. ואפשר שדעת רבינו ז"ל היא שההיתר הוא כשהצרור מונח על גבי יתדות ונסמך על מה שהזכיר פרק ט' היה לפניו צרור וכו'. ואע"פ שלא נזכר שם צרור שעלו בו עשבים כיון שמונח על גבי יתדות אין איסור מחמת עשבים: תאנים שיבשו באיביהם וכו'. בשבור והרוטב (חולין קכ"ז) מימרא אתאנים שלמקו באיביהן מטמאות טומאת אוכלין במקומן והתולש מהן בשבת חייב חטאת, ע"כ. וגם האילן נזכר שם בסוגיא:
ה התולש עולשין וכו'. ברייתא פרק הבונה (שבת ק"ג) כתבתיה למעלה בפרק זה: המעמר אוכלין אם לאכילה שיעורו כגרוגרת וכו'. זה נלמד מדין המכבש והקוצר: וביצה האמורה בכל מקום וכו'. פרק המוציא (שם פ' ב') מי שמיע לך ביצה קלה מהו ביצת תרנגולת ואמאי קרו לה רבנן ביצה קלה שיערו חכמים אין לך קלה

לחם משנה

ג הקוצר כגרוגרת חייב ותולש תולדת קוצר הוא וכו'. נראה דהחילוק בין תולש לקוצר שקוצר בכלי ותולש ביד:
ד וכן הזומר והוא צריך לעצים וכו'. אבל א"צ לעצים פטור אע"ג דכל מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב כבר כתבו שם התוס' דאפי' ר"י מודה בהא ע"ש:
גבשושית של עפר וכו'. כתב ה"ה שלא היה גורס בההיא דצרור חייב חטאת אלא חייב בלבד. ובפרק המוציא (דף פ"א:) אמרו שם אמר רב הונא אסור לפנות בשדה ניר בשבת מ"ט אילימא וכו' ואלא משום עשבים והא אמר ריש לקיש צרור שעלו בו עשבים מותר לקנח בה והתולש ממנה בשבת חייב חטאת אלא (משום) דילמא נקט מעילאי ושדי בתתאי ע"כ. עוד שם אמר רב פפי ש"מ מדריש לקיש האי פרפיסא שרי לטלטולי מתקיף לה רב כהנא וכו' ע"כ. ונראה דדעת ה"ה ז"ל במ"ש דאינו גורס בההיא דלעיל חייב חטאת משום דא"כ איך אמר מותר לקנח בו וזה א"א דיש לחלק בין מותר לקנח משום דהוי דבר שאינו מתכוון. אבל הכא בעקירת הצרור מן הקרקע אם היה אסור מן התורה ודאי דהיה אסור לקנח דהוי פסיק רישיה. ונ"ל דכונת ה"ה ז"ל דאיהו ז"ל גריס בתלישת עשבים מן הצרור חייב חטאת ה"ה בתלישת הצרור מן הקרקע דשוים הם אבל מ"מ אין זה מוכרח דהתם אינו תלוש ממש והכי כתב רש"י ז"ל ולא אמרינן צרור זה העשבים שעליו וכו' אבל הכא תולש עשבים ממש מ"מ ה"ה ז"ל הקשה לו כפי דעתו ז"ל דסובר דתרווייהו שוים. עוד כתב ואפשר שדעת רבינו ז"ל הוא שההיתר הוא וכו' נראה דדעתו ז"ל הוא דרבינו מפרש הך מימרא דר"ל כשהונחה ע"ג יתידות ולא הוצרך להזכיר שצרור שעלה בו עשבים דאין כאן איסור כלל משום עשבים דודאי לא יתלשו ואין זה חידוש אבל אם היה מפרשה במונחת ע"ג קרקע היה לו להזכירה דהיא רבותא טפי להודיענו היתר עקירת הצרור מן הקרקע משום קינוח. ולדעתו ז"ל מ"ש בגמרא האי פרפיסא שרי לטלטולי אין המונח לטלטולי מעל הקרקע כמו שהוא לפי פירוש רש"י ז"ל שמפרש מימרא דריש לקיש אפי' במונחת על גבי קרקע אלא הוא ז"ל מפרש הך פרפיסא לפי שיטתו דאיירי על גבי יתידות דומיא דמימרא דר"ל דא"ל היכי נשמע מדברי ריש לקיש דאמר דבמונח על גבי יתידות מותר היתר עקירת הצרור מן הקרקע. ויש תימה בדברי הרב המגיד שאם בדעתו ז"ל שרבינו מפרש מימרא דר"ל במונחת על גבי יתידות מאי הקשו בגמרא בסוגיא שהזכרתי לרב הונא דאמר אסור לפנות בשדה ניר בשבת מדריש לקיש הא ר"ל לא איירי אלא במונח על גבי יתידות ומאי דקאמר רב הונא שלא יפנה בשדה ניר משום דניחוש שמא יקח מן הקרקע צרור והוי תלישה גמורה. וכ"ת לא חיישינן שיעשה איסור חמור זה אינו דהא לפי תירוץ הגמרא חיישינן שיעשה השואת גומות. ונראה לומר בדוחק שהוא ז"ל מפרש הסוגיא כן אמאי אמרת דאסור לפנות בשדה ניר משום דחיישת דילמא יתלוש צרור מן הקרקע הא אשכחן לריש לקיש דלענין קינוח לא חייש לתלישה דאי חייש לתלישה אמאי קאמר דמותר לקנח בצרור מונח על גבי יתידות ניחוש שמא יתלוש העשבים א"ו דס"ל לריש לקיש דלא חיישינן להא דהוא יהיה מוזהר דלא יתלוש הכא נמי יהיה מוזהר שלא יתלוש מן הקרקע לקנח אלא צרור תלוש או צרור שאין בו עשבים ותירצו דאע"ג דלא חיישינן לתלישה דהוא יזהר בכך מ"מ חיישינן לאשוויי גומות דזה דבר מצוי שיקח צרור אחד מכאן וישליכם למקום אחר וישוה גומות ולא אשכחן לריש לקיש דלא חייש אלא בענין תלישה דשוים הם גבי תלישת צרור לא ניחוש אבל לאשוויי גומות מיהא חיישינן:
ה וביצה האמורה בכל מקום וכו'. בפרק המוציא (דף פ':) אמרו מי שמיע לך ביצה קלה

מגדל עוז

הקוצר עד משום קוצר. מקצתו פ' כלל גדול (דף ס"ט) ומקצתו פרק המוצא תפילין (דף ק') גבי אסור להלך ע"ג עשבים גזירה שמא יתלוש וכן פ' לולב הגזול (דף ל"א) גבי אתרוג במחובר וכן פ' משילין (דף ל"ו) גבי אין עולין באילן וכו' שמא יתלוש: לפיכך צרור וכו'. פ' המוציא (שם דף ק"ז): וכשות שעלה עד מקום גידולו. פ' ח' שרצים (דף ק"ח:): אבל התולש עד ממנו חייב. סוף המצניע: כל זרע עד נוטע. פרק א' דמ"ק (דף ב'): גבשושית עד טומאה. פ' המוציא (דף פ"א): התולש עד ביצה. פרק הבונה (דף ק"ג) וביצה האמורה וכו' פ' בתרא דיומא: המעמר עד ואין עמור. פ' כלל גדול (דף ע"ג) וכן משמע בפרק המביא (דף ל"ג) גבי תנן שבתאר:

הגהות מיימוניות

[ב] וכ"כ ראב"ם וז"ל משקה מים לזרעים וכו' עד גם תולדה דרבנן. לא מצאתי מפורש בתלמוד ומזקנים נתבונן שיזהר אדם שלא להשליך זרעים בחצר במקום ירידת גשמים שסופן לצמוח ואם משליך לתרנגולת יזהר שלא ישליך אלא שיעור אכילת התרנגולים בו ביום או יומים ואם מקום דריכת רגלי בני אדם הוא שאין סופן לצמוח מותר ואין בו משום זורע עכ"ל בסי' רצ"ז: [ג] בריש מ"ק משקה מים לזרעים משום מאי מתרינן ביה רבה אומר משום חורש רב יוסף אומר משום זורע ומסיק אביי דחייבין משום שניהם. ומכאן כתבו הגאונים שצריך ליזהר שלא להטיל מים ע"ג עשבים בשבת ואע"ג דקי"ל כר"ש דדבר שאין מתכוין מותר הא אמר מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות והכא א"א שלא יגדלו הזורעים וכתב ראב"ם דגם להשתין עליהם אסור ולפי הערוך שפירש דפסיק רישיה דלא ניחא ליה מותר, מותר לאכול בגינת חבירו שאינו נהנה בגידול עשבים וכן משמע בפרק הבונה ת"ר התולש עולשין והמזרד זרדין אם לאוכלן כגרוגרת וכו' עד אם ליפות הקרקע כל שהוא ופריך אטו כולהו לאו ליפות קרקע ניגהו ומתרץ אביי דלא קא מיכוין ופריך והא אביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות ומשני לא צריכא דקא עביד בארעא דחבריה וק"ל. וכתב בס"ה דאין זו ראיה דנהי דחיוב חטאת ליכא איסורא מיהא איכא והרבה יש לחלק בענין זה בין תולש ומזרד לנדון זה. ול"נ ראיה לפי' הערוך מהא דפרק כלל גדול גבי פציעת חלזון דקאמר רבא אפי' תימא שפצעו חי מתעסק הוא אצל נטילת נשמה ופריך והא מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות שאני הכא כל כמה דאית ביה נשמה טפי ניחא ליה כי היכי דליצלי צבעיה וכאן אין לחוש אפי' בגינת עצמו שאינו מועיל לגדלן אדרבה שורפם וכן להשתין התיר רבינו ברוך בספר התרומה ודלא כראב"ם: [ד] פרק המצניע פירש"י של עץ אבל של חרס אפי' אינו נקוב כנקוב דמי דכעפר משוינן ליה. ור"ת אומר דבשל חרס איירי דבשל עץ אפי' נקוב כאינו נקוב ופטור וכן משמע בגמרא דבשל חרס איירי דאמר רבא עלה ה' מדות בכלי חרס משמע דמתני' נמי בהכי איירי וכן בפ"ב דגיטין כתבו על חרס דעציץ נקוב וליכא למימר דשוין הם דאמר בפ' כל המנחות לענין ביכורים כאן בספינה של חרס כאן בספינה של עץ ע"כ מספר יראים: * [כתב הסמ"ג כל כנוס דבר גדול

מקום שנאמר כדי לבשל ביצה הוא כדי לבשל כגרוגרת מביצה *וגרוגרת אחד משלשה בביצה. ואין עמור אלא בגדולי קרקע: ו המקבץ [א]דבילה ועשה ממנה עגולה או שנקב תאנים והכנים החבל בהן עד שנתקבצו גוף אחד. הרי זה תולדת מעמר וחייב וכן כל כיוצא בזה: ז הדש כגרוגרת חייב ואין דישה אלא בגדולי קרקע. והמפרק הרי היא תולדת [ס] הדש וחייב וכן כל כיוצא בזה. החולב את הבהמה חייב משום מפרק *וכן החובל [ב]בחי שיש לו עור חייב משום מפרק. והוא שיהיה צריך לדם שיצא מן החבורה. אבל אם נתכוון להזיק בלבד פטור מפני שהוא מקלקל. ואינו חייב עד שיהיה בדם או בחלב שהוציא כגרוגרת: ח במה דברים אמורים בחובל בבהמה וחיה ועוף וכיוצא בהם. אבל החובל בחבירו אף על פי שנתכוון להזיק חייב מפני נחת רוחו שהרי נתקררה דעתו ושככה חמתו והרי הוא כמתקן. ואף על פי שאינו צריך לדם שהוציא ממנו חייב: ט שמנה [ג]שרצים האמורים בתורה הן שיש להן עורות לענין שבת כמו חיה ובהמה ועוף. אבל שאר שקצים ורמשים אין להן עור. לפיכך החובל בהן פטור. ואחד החובל בבהמה חיה ועוף או בשמנה שרצים ועשה בהן

השגת הראב"ד

*וגרוגרת וכו'. א"א קרוב הוא ואינו מכוון:

השגת הראב"ד

*וכן החובל. כתב הראב"ד וכי המשקין שיעורן כגרוגרת והלא חלב כדי גמיעה ושאר המשקין שיעורן הלוקין, עכ"ל:

א טור סימן שמ סמ"ג שם: ב טור סי' שטז סמ"ג לאוין שם: ג טור וסמ"ג שם:

מגיד משנה

קלה לבשל יותר מבילת תרנגולת. ומאי שנא כל שיעורי דשבת כגרוגרת והכא כבילה. אמר ליה הכי אמר ר"ג כגרוגרת מבילה קלה, ע"כ: וגרוגרת אחד משלשה בבילה. זה למד רבינו ממה שהזכיר פ"א מהלכות עירובין שי"ח גרוגרות הן שש בילים ושם אבאר מאין יצא לו זה: ואין עמור אלא בגידולי וכו'. פרק כלל גדול (שם ע"ג): אמר רבה האי דכניף מלחא ממלחתא חייב משום מעמר אביי אמר אין עמור אלא בגידולי קרקע ופסק כאביי דהוא בהרא:

ו המקבץ דבלה ועשה ממנה עגול או שנקב תאנים וכו'. הדש כגרוגרת חייב וכו'. פרק המצניע (שם דף נ"ה) ת"ר החולב והמחבץ והמגבן כגרוגרת חייב וכו'. ואמרינן עלה חולב חייב משום מפרק. והמפרק הוא תולדת הדש. ומכאן ששעור הדש הוא כגרוגרת:

ז ואין דישה אלא בגדולי קרקע והמפרק הרי הוא וכו'. פרק כלל גדול (שם דף ע"ה) ת"ר הפוצע חלזון רבי יהודה אומר פציעה בכלל דישה אמרו לו אין פציעה בכלל דישה אמר רבא מאי טעמייהו דרבנן אין דישה אלא בגידולי קרקע: החולב את הבהמה וכו'. ברייתא פרק המצניע [דף נ"ה] ת"ר החולב והמחבץ והמגבן כגרוגרת והמכבד והמרבץ והרודה חלות דבש שגג בשבת חייב חטאת הזיד ביום טוב לוקה את הארבעים דברי ר' אליעזר וחכמים אומרים אחד זה ואחד זה אינן אלא משום שבות. ונחלקו הראשונים ז"ל בביאור ברייתא זו יש מהן מי שסובר שהכמים נחלקו על כולן שאינן אלא משום שבות. ויש מי שפירש שלא נחלקו אלא מהמכבד ואילך. וכן הכריע ר"ח ז"ל בראיות וכן כתב הרב אלפסי ז"ל בתשובה. וזה דעת רבינו. ולדבריהם אע"פ שאמרו שאין דישה אלא בגידולי קרקע בהמה נקראת גידולי קרקע ומבואר בקצת מקומות בגמרא מההיא דאמרינן שלהי פרק הפרה (ב"ק נ"ד:) גבי ונתת הכסף וגו' בבקר ובצאן מה הפרט מפורש פרי מפרי וגידולי קרקע וע"ש בתוס'. ולזה אפשר שכתב רבינו החולב את הבהמה חייב וכו': וכן החובל בחי וכו'. דין החבלה שיהיה בה חיוב מבואר במשנה (שבת דף ק"ז) כמו שיתבאר, אבל מה שכתב שהוא מפני שהוא מפרק והיא תולדה דדש הוא מסברתו ז"ל וכמו שכתבתי למעלה שאע"פ שאין דישה אלא בגידולי קרקע זהו דוקא למעט חלזון וכיוצא בו ר"ל דגים הגדלים בים שאינם נקראים גידולי קרקע אבל בהמה חיה ועוף קרויים הם גידולי קרקע. זה דעת רבינו ז"ל ונחלקו עליו. ורש"י פי' שהחיוב בחבלה הוא מפני שהוא צובע. ויש מי שפירש שה"א מפני נטילת נשמה שבאותו מקום. ולדברי שניהם אין צריך כגרוגרת אלא בפחות מכאן חייב: והוא שצריך לדם וכו'. פרק האורג (שם דף ק"ז) תני רבי אבהו קמי רבי יוחנן כל המקלקלין פטורין חוץ מחובל ומבעיר אמר ליה ר"י פוק תני לברא חובל ומבעיר אינה משנה ואת"ל משנה חובל בצריך לכלבו מבעיר בצריך לאפרו וזה מבואר: והוא שיהא בו"ש כו'. כיון שדעת רבינו שהחובל הוא משום מפרק ודאי שיעורו כגרוגרת וכמו שנזכר למעלה ששעור הדש כגרוגרת אבל כבר כתבתי דעות אחרים:

ח בד"א בחובל בבהמה וחיה וכיוצא בהן וכו'. פירוש דעת רבינו הוא להייב אף בחובל בבהמה של חברו דרך נקמה שאע"פ שאינו צריך לדם חייב מפני שנתקררה דעתו וכמו שיתבאר פרק י' גבי הקורע בחמתו ובפרק י"ב גבי המבעיר גדישו של חבירו. והדין הזה יצא לו מסוגיא שבפ' האורג (שם ק"ה ב') ששנינו שם הקורע בחמתו ועל מתו פטור וכל המקלקלין פטורין והקשו מברייתא דתניא הקורע בחמתו ובאבלו על מתו חייב ואע"פ שחלל שבת יצא ידי קריעה ודהקו בתירוץ מתו (וחמתו). ולבסוף תירצו גבי חמתו הא ר' יהודה הא ר"ש מתני' ר"ש דפטר מלאכה שאינה צריכה לגופה ברייתא ר' יהודה דמחייב. פירש"י ז"ל שזה התירוץ עולה אפילו לקושית מתו (וחמתו) והקשו אימר דשמעת ליה לר' יהודה במתקן במקלקל מי שמעת ליה ותירצו הא נמי מתקן הוא דקא עביד נחת רוח ליצרו ואקשינן וכה"ג מי שרי והא תניא ר"ש ב"א אומר הקורע כליו בחמתו כו' יהי בעיניך כעובד גלולים ותירצו לא צריכה דקא בעי למירמי אימתא אאינשי ביתיה. וממ"ש מתקן הוא דקא עביד נחת רוח ליצרו למד רבינו שכיון שהוא פוסק כר' יהודה במלאכה שאינה צריכה לגופה שהוא חייב עליה כל שהוא עושה הדבר דרך נקמה וכעס הרי זה נקרא מתקן אלא יצרו וחייב. ומ"ש וכה"ג מי שרי לא רצו להקשות על הדין שאמרו שהוא מתקן אלא יצרו אלא לומר ובחול נמי מי שרי כלומר שהיה להם לומר בברייתא ודבר זה אף בחול אסור וכמו שהזכירו בכיוצא בזה בברייתא פרק המצניע (שם צ"ד:) גבי נוטל פי הזוג ואזכירה פרק ט'. ועוד שבכאן שנו קורע בחמתו אבל קורע באבלו על מתו ונראה שכשם שבחול זה מותר כך מותר זה ולא היה להם לשנות סתם דבר שהוא אף בחול כעובד גלולים ותירצו שהברייתא מדברת בדבר שהוא מותר גמור בחול או שהלך ממנו מותר בחול וכגון דקא בעי למרמי אימתיה אאינשי ביתיה ולפיכך לא הזכירו איסור קלא הדבר בחול ולענין חיוב שבת כולן שוין. כנ"ל לדעת רבינו. אבל רש"י ז"ל והמפרשים האחרונים פירשו שהוא מקשה על התירוץ לומר דכיון דלא שרי לאו מתקן הוא ותירצו בברייתא דמחייב בגוונא דשרי הוא בדוקא וכגון דקא עביד למירמא אימתא אאינשי ביתיה. וזה דעת ההגהות וכ"כ שם א"א כמה נפלאים דבריו ומתמיהים אסוקותיו שהרי אפילו קריעת בגדיו אם לא להטיל אימה קראוהו עובד גלולים כ"ש חובל בחבירו ואפילו לנקמה, ע"כ:

ט שמנה שרצים האמורים בתורה וכו'. משנה (שם דף ק"ז) שמנה שרצים האמורים בתורה הצדן והחובל בהן חייב ושאר שקצים ורמשים החובל בהן פטור וכו' חיה ועוף שברשותו החובל בהן חייב: ואחד החובל בבהמה חיה ועוף או וכו'. בברייתא שם אי זו היא חבורה שאינה חוזרת נצרר הדם אע"פ שלא יצא. מדברי רבינו נראה שאמר

כסף משנה

ה ואין עמור אלא בגדולי קרקע. כתב הרמ"ך למה הניח רבא ופסק כאביי ורבא אמר האי דכניף מלחא חייב משום מעמר אע"ג דלא הוו גידולי קרקע ואע"ג דרבא גופיה אמר אין דישה אלא בגידולי קרקע אין לנו לפרשה כפשטה כי היכי דלא תקשי דרבא אדרבא ול"ע, עכ"ל. ואין בזה השגה כי ספר מוטעה נזדמן להרמ"ך שהיה כתוב בההיא דכניף מלחא רבא בא"ף ואינו אלא בה"א וכמ"ש הרב המגיד:

ו המקבץ דבילה וכו'. כתב הרמ"ך דוקא שקבלם ממקום שנפלו שם מן האילן אבל אם קבלם בבית לא כדאמרינן במס' יו"ט דמעמיד ערימה לא הוי גמר מלאכה, עכ"ל:

ז החולב את הבהמה וכו' וכן החובל בחי וכו'. כתב הרמ"ך לא הבנתי דבריו שהוא כתב בסמוך דמפרק תולדת דש הוא וכתב אין דישה אלא בגידולי קרקע ועוד דאי חולב הוי כחובל ושניהם תולדת מפרק אמאי איש חייב כל חובל שילא ממנו דם אפילו אין לו עור ואע"ג דחבורה חוזרת כמו בחולב אע"ג דחוזר ובירושלמי מפורש בהדיא המוליא דם חייב משום נטילת נשמה שבאותו מקום ולזה הפירוש איכא לאפלוגי בין חבורה חוזרת לאינה חוזרת משום דחוזרת ליכא נטילת נשמה וחבורת הלזון חוזרת מ"מ נ"ל לפירושו ההיא דמסכת חולין (דף מ"ו ב) דאמרינן ושאר שקלים ורמשים עד שילא מהם דם ול"ע, עכ"ל: ואינו חייב עד שיהיה בדם או בחלב שהוליא כגרוגרת: כתב הראב"ד א"א וכי המשקין וכו' שיעורן חלוקים עכ"ל. ואין זו השגה דהתם לענין הולאה מרשות לרשות ומה ענין זה לענין הולאת דם או חלב ממקום חבורה בחי והטעם ששיעורן כגרוגרת משום דהשיבי אוכל דהא חזו ללפת בהם את הפת:

ט שמנה שרלים וכו'. כתב הרמ"ך אם ילא מהם דם נראה מההיא דמסכת חולין שחייב בכל השרלים כדאמרינן ושאר שקלים ורמשים עד שילא מהם דם ול"ע עכ"ל. וכבר דיבר בזה הרב המגיד:

הבורר

לחם משנה

קלה וכו' משמע מדברי הגמרא דבכ"מ שנאמר לבשל בילה קלה היא בילת תרנגולת דמש"ה קרי לה קלה שקלה להתבשל אבל שבכ"מ שנאמר לבשל בילה סהם שיהיה בילת תרנגולת זו לא שמענו. ונראה לומר דכיון דגלי בבישול בילה קלה במקום אחד שהיא [בילת תרנגולת] הוא הדין דבישול בילה האמורה בכל מקום ילפינן מיניה:

ט ואחד החובל בבהמה חיה ועוף וכו'. כתב ה"ה ואף לדברי רש"י שפירש חיוב החבלה משום לובע לריכין אנו לומר כן. וטעמו דכיון דהטעם הוא משום דאיכא לביעת העור היכא דאינו עור מותר אפי' שילא דם אבל למאן דמפרש נטילת נשמה אין אנו לריכין לומר כן כמ"ש התוס' בפ' כלל גדול (דף ע"ה) כי היכי וכו' ע"ש. ומה שלא אמר

הגהות מיימוניות

קרקע נקרא מעמר וכו' עד הילכך יזהר אדם שלא לאסוף פירות ולקבצם יחד דהוי כמעמר וכו' ע"ש, ומוכח מדבריו דאפילו בפירות תלושים איכא למיחש ע"כ: [ס] בירושלמי דכלל גדול האי מאן דשחיק תומי חייב משום דש. פירש הר' משה מקוצי היינו ששחקן עם קליפתן שדומה לדש תבואה אבל לקלוף שומין או בצלים לאכול לאלתר שרי ע"כ:

מגדל עוז

המקבץ עד הדש. פ' המצניע (דף נ"ה): ענין המפרק פירש"י ז"ל סוף המצניע שלא כדברי מפרשי תולדה דקולר: החולב את הבהמה חייב מפני שהוא מפרק. סוף פ' המצניע: וכן החובל עד כגרוגרת. פ"ק דכתובות (דף ו') ופ' שמונה שרצים (דף ק"ז): כתב הראב"ד וכי המשקין וכו' עכ"ל: ואני אומר כי זה הוא דוקא כמוליא משקין מרשות לרשות וכדתנן ריש פירקין המוליא יין כדי מזיגת הכוס חלב כדי גמיעה אבל הכא בחובל עסקינן ומש"ה מוקמינן לה בצריך לדם פ"ק דכתובות לכתחלה בשבת כשמעתין דבועל וכדעת רבותינו בעלי התוס' ז"ל כדי שתהיה מלאכה הצריכה לגופה וכן בפ' שמונה שרצים ולכך דקדק כאן ר"מ ז"ל בלשונו דהוי כמפרק שהיא תולדה דדש ואין דש חייב בפחות מכגרוגרת. ומעתה איני רואה מקום לקושיא זו והדין עם ר"מ ז"ל כד"נ: בד"א בחובל עד ממנו חייב. פ' ר"א דאורג (דף ק"ז): שמנה שרצים עד יצא חייב. פ' שמונה שרצים (דף קמ"ג):

שאמר שקצים ורמשים אפי' הוציא מהן דם פטור אבל בפרק א"ט גבי ריאה שהאדימה אמרו בגמרא מי לא תניא ושאר שקצים ורמשים עד שיצא מהן דם. ופירש"י ז"ל ושאר שמפרשים שאינו חייב בחבלתן בצרירת הדם עד שיצא. אבל אם הוציא דם חייב. וכתב רש"י ז"ל הך מתני' לא ידענא היכא מיתניא. וכבר הקשו מזה לרבינו ז"ל ואפשר שהוא סבור דהאיא ברייתא אתיא דלא כהלכתא לפי ששנינו במשנה החובל בהם פטור סתם ולא חלקו בין יצא מהן דם ללא יצא. ואף לדברי רש"י ז"ל שפירש שחיוב החבלה משום צבע צריכין אנו לומר כן. ומכל מקום אין זה משמעות הסוגיא ודברי רבינו צ"ע:

בהן חבורה ויצא מהם דם או שנצרר הדם אע"פ שלא יצא חייב: י הסוחט [א]את הפירות להוציא מימיהן חייב משום מפרק. ואינו חייב עד שיהיה במשקין שסחט כגרוגרת. ואין חייבים מן התורה אלא על דריכת זיתים וענבים בלבד. ומותר [ו] לסחוט [ב]אשכול של ענבים לתוך האוכל. שמשקה הבא לאוכל אוכל הוא ונמצא כמפרק אוכל מאוכל. אבל אם סחט לכלי שאין בו אוכל הרי זה דורך וחייב. והחולב [ז] לתוך האוכל או היונק בפיו פטור ואינו חייב עד שיחלוב לתוך [ח] הכלי: יא הזורה או [ג]הבורר כגרוגרת חייב. והמחבץ הרי הוא תולדת בורר. וכן הבורר שמרים מתוך המשקין הרי זה תולדת בורר או תולדת מרקד וחייב. שהזורה והבורר והמרקד דומין ענייניהם זה לזה. ומפני מה מנו אותן בשלשה מפני שכל מלאכה שהיה במשכן מונין אותה בפני עצמה: יב הבורר אוכל מתוך פסולת או שהיו לפניו שני מיני אוכלין ובירר מין ממין אחר בנפה ובכברה חייב. בקנון או בתמחוי פטור. ואם בירר בידו לאכול לאלתר מותר: יג והבורר [ד]פסולת מתוך האוכל ואפילו בידו אחת חייב. והבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהן חייב מפני שהפסולת שלהן ממתקת אותן כשישלקו אותן* עמהם ונמצא כבורר פסולת מתוך אוכל וחייב. הבורר אוכל מתוך פסולת בידו להניחו אפילו לבו ביום נעשה כבורר לאוצר [ט] וחייב. היו לפניו שני מיני אוכלין מעורבין בורר אחד מאחר ומניח לאכול מיד. ואם בירר והניח לאחר זמן אפילו לבו ביום כגון שבירר בשחרית לאכול בין הערביים חייב: יד המשמר יין או שמן או מים וכן שאר המשקין במשמרת שלהן חייב. והוא שישמר כגרוגרת. * אבל [י] מסננין יין שאין בו שמרים או מים צלולין בסודרין ובכפיפה מצרית כדי שיהא צלול ביותר. ונותנין מים על גבי שמרים בשביל שיצולו. ונותנין ביצה טרופה למסננת של חרדל כדי

יב הבורר אוכל וכו' עד לאכול בין הערבים חייב. כתב הרמ"ך לדבריו איכא חילוק בין שבת ליו"ט דביו"ט מותר אפילו פסולת מתוך אוכל ובקנון ובתמחוי כב"ה וצ"ע מי דחקו להחמיר כ"כ בשבת יותר מיו"ט בפרק כלל גדול (שבת ע"ד) פריך קשיא דרב אסי אדרב אסי ומתרץ כאן בקנון ובתמחוי כאן בנפה וכברה ואפילו בקנון פטור אבל אסור, עכ"ל:
המרקד

י הסוחט את הפירות וכו'. פ' חבית משנה (שבת קמ"ג ע"ב) אין סוחטין את הפירות להוציא מהן משקין. ואמר רבא דבר תורה אינו חייב אלא על דריכת זיתים וענבים בלבד וכן תנא דבי מנשה. ושיעור כגרוגרת כבר נתבאר שהדש הוא בכגרוגרת: ומותר לסחוט אשכול של ענבים וכו'. (שם קמ"ד:) אמר רב יהודה אמר שמואל סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדרה אבל לא לתוך הקערה אמר רב חסדא מדברי רבינו נלמוד חולב אדם עז לתוך הקדרה אבל לא לתוך הקערה אלמא קסבר משקה הבא לאוכל כאוכל הוא. ובהלכות פירשו הקדרה יש בה אוכל והקערה אין בה אוכל ושם בהלכות פירשו מימרא דשמואל אפי' בשבת ודרב חסדא דוקא ביו"ט אבל בשבת אסור לחלוב אפי' לתוך קדרה ויש דעות אחרות לאסור הכל בשבת ויש מתירין הכל ודברי ההלכות עיקר: והחולב לתוך האוכל או היונק בפיו פטור ואינו חייב וכו'. כבר נתבאר זה שמה שהתיר רב חסדא לא התיר אלא ביו"ט וכדעת ההלכות. אבל יש תימה בדברי רבינו למה לא כתב ההיתר בהל' יו"ט וצ"ע. ומ"ש היונק בפיו פטור מפורש בפרק אע"פ בכתובות (דף ס') דיונק מפרק כלאחר יד הוא ואיסורו מדרבנן:

יא הזורה או הבורר כגרוגרת חייב והמחבץ וכו'. פרק המצניע (שבת צ"ה) מחבץ חייב משום בורר וכבר נזכרה למעלה ברייתא השנויה שהמחבץ כגרוגרת והזורה והבורר והמרקד שיעור אחד להם לפי שענין אחד הם וכמ"ש. ופירש"י ז"ל מחבץ עושה כלי כמין גומא ונותן הקום לתוכו ומי החלב שהן נסיובי נוטפין, עכ"ל: וכן הבורר את השמרים וכו'. פ' תולין (שם קל"ח) אמר רב כהנא שימר חייב חטאת ואמרינן משום מאי מחייבינן ביה רבה אמר משום בורר ר"ז אמר משום מרקד: ומפני מה מנו אותם וכו'. פרק כלל גדול (שם ע"ג ע"ד) היינו זורה היינו בורר היינו מרקד אביי ורבא דאמרי תרוייהו כל מלאכה דהואי במשכן אע"ג דאיכא דדמיא לה חשיב לה:

א טור סימן שכ סמ"ג שם: ב עי' שם בטור בדין סחיטת כוסר לתוך אוכל: ג טור סימן שיט סמ"ג לאוין סה: ד טור וסמ"ג שם:

יב הבורר אוכל מתוך פסולת וכו'. דברי רבינו ז"ל בדינין אלו הם כפירוש ר"ח ז"ל שפי' הסוגיא והברייתא שבפרק כלל גדול (שם ע"ד) דבבורר לאכול לאלתר ביד מותר אוכל מתוך פסולת בדוקא ובקנון ובתמחוי פטור אבל אסור בנפה ובכברה חייב חטאת ובורר לבו ביום אפילו ביד חייב חטאת ופסולת מתוך אוכל לעולם חייב וכן הסכים הרמב"ן ז"ל וכן נראה מן ההלכות שפסולת מתוך אוכל לעולם חייב ושני מיני אוכלין הרי הן כאוכל מתוך פסולת ולבאר זה מן הגמרא יאריכו הדברים:

יג והבורר תורמוסין וכו'. מימרא דחזקיה שם: **הבורר** אוכל מתוך פסולת וכו'. אוקימתא דאביי שם. ופירוש לאלתר כתב ר"ח ז"ל שיעור מה שמיסב על השלחן באותה סעודה בלבד ע"כ. ודע שלדבריו ודברי רבינו אוקימתא דאביי ופלוגתא דרב אסי ורב ירמיה כולן לאלתר הן: היו לפניו שני מיני אוכלין וכו'. שם וכפי מה שנתבאר:

יד משמר יין או שמן זית או מים וכן שאר משקין במשמרת שלהן חייב והוא שישמר כגרוגרת. כבר נתבאר זה: **אבל מסננין יין וכו'**. פ' תולין (שם קל"ט:) משנה נותנין מים ע"ג השמרים

לחם משנה

אמר רבינו טעם נטילת נשמה אע"פ שאמרו אותה שם בגמרא בפ' כלל גדול הוא משום דלא אמרוהו לענין חבורה בשבר וכו' אלא לענין מיתה בהחלש כמו בחלזון אבל חבורה אין לומר נטילת נשמה מאותו מקום כדעת המפרשים ז"ל דזה דוחק:

יג והבורר תורמוסין וכו'. פי' למ"ש בגמרא פ' כלל גדול (דף ע"ד) שאני תורמוסין דשלקי ליה שבעה זימני ואי לא שלקי ליה מיסרח וכפסולת מתוך אוכל דמי, כלומר כיון דאי שלקי הפסולת עמם היה נמוח וא"א להתבשל א"כ הפסולת עיקר והוי ליה כבורר פסולת מתוך אוכל:

יד המשמר יין או שמן או מים וכו'. יש לתמוה על רבינו איך כתב כאן דמים צלולין מסננין אותם בסודרין וכן בפכ"א כתב לפיכך אע"פ שמותר לסנן יין צלול וכו' או מים צלולין בסודרין וכו' הא אמר זעירי בגמרא דאפי' במשמרת מסננין. וכן יש לתמוה במ"ש כאן וכן יין מגתו כל זמן שהוא תוסס וכו' ונותן לתוך הסודרין דהא בגמרא (דף קל"ט:) אמרו דאפי' משמרת מסננין דהיינו ברייתא בטורד אדם חבית יינה ושמריה וכו' שהעמידו בגמרא בין הגיתות שם באותה ברייתא מפורש משמרת. ונראה שהוא ז"ל מפרש דכל משמרת דכאן בגמרא ל"ד משמרת אלא סודרין ולא הוצרך לפרש בגמרא דסמיך אמתני' וכן הברייתא סמיך אמתני'. ופי' כן משום דאי לא אמרת הכי קשה טובא בהא דמקשה גמרא לזעירי מדרשב"ג לימא ליה דלטעמיך קשה ברייתא אמתני' דבמתני' אמרו דוקא בסודרין אבל משמרת לא וברייתא אמרה משמרת. אלא ודאי דמשמרת הנזכר בברייתא היינו סודרין וסמך אמתני' וכן במשמרת שהזכיר זעירי. זה נראה בדעתו ז"ל אבל

מגדל עוז

הסוחט עד וחייב. פ' חבית: והחולב לתוכה עד לתוך הכלי. פ' חבית וביבמות פ' חרש: הזורה עד תולדת בורר, פ' המצניע (דף צ"ה): וכן הבורר עד וחייב. פ' ר"א דתולין (דף קל"ח): שהזורה עד הערביים חייב. פ' כלל גדול (דף ע"ד): המשמר עד שיצולו, פרק ר"א דתולין, וענין השיעור פרק כלל גדול: ונותנים ביצה וכו' עד שיצלול. פ' ר"א דתולין (דף קל"ט):

הגהות מיימוניות

[ו] גיגית מלאה ענבים בעוטים ויש הרבה יין צלול ושוהין שם שבוע או יותר מותר ליקח בשבת מן היין שבגיגית אע"פ שכל שעה המשקה יוצא מן הענבים השחוקים והדרוכים כיון שמע"ש היה שם הרבה יין צלול ואותו שיוצא בשבת מעט מעט מתערב ומתבטל כיון שכבר יצא ולבדו לא היה עליו שם יין לעולם שאם היה עליו שם יין כשיוצא בשבת קודם שיתבטל לא היה לו תקנה בביטול דדבר שיש לו מתירים אחר השבת אפילו באלף לא בטיל וכן הדין ביין הניתן ע"ג ענבים שלמים וקורין לו רפיי"ש מותר למשוך ממנו בשבת מטעם דפרישית. וכן ענבים שדרכן ליתן עליהם מים לעשות תמד מותר למשוך מהן בשבת ואפילו לא נתן עליהן מים עדיין כיון שמתמצה מעצמו כדאמרינן השום והבוסר שריסקן מע"ש וכו' כדלקמן בפרק כ"א: [ז] אמר מהר"ם דיכול לומר לנכרי להלוב פרה דצער בעלי חיים הוא כדאמרינן פרק אלו מציאות וכן לקמן גבי בהמה שנפלה למים וכו' וכן פרק מפנין וכן בפרק כי שהחשיך משמע דאי אמרת צער בעלי חיים דאורייתא הוא שרי לבטל כלי מהיכנו דהוי נמי שבות וזה צער לבהמה כדאמרינן גבי בן שמונה אמו שוחה עליו ומניקתו מפני הסכנה פי' צער הלב וא"כ אפי' מעשה גמור יכולין לעשות כ"ש אמירה לנכרי וכן מצאתי בדברי רב כהן צדק שמותר לומר לנכרי להלוב והחלב לעצמו. ומורי אומר שאפילו החלב מותר לישראל והגבינות שעושות השפחות בשבת אין לאסור מהא דפרק קמא דשבת דאפילו בע"ש אין נותנין כלים לנכרי וכו' דהתם אמירה לנכרי אבל אם הנכרי עושה מעצמו אין איסור ושוב מצאתי בתשובת רב כהן צדק כדבריו: [ח] אמר רב חסדא מדברי רבינו נלמד חולבת אשה עז לתוך קדירה אבל לא לתוך קערה וכו' והיינו דוקא ביו"ט ובעז העומדת לאכילה שיכול לשוחטה ביו"ט אבל בשבת אסור. כך פירש ר"י וספר התרומה בשם ר' יהודה וכ"נ דעת רבינו המחבר ולפיכך לא הזכירו בהלכות שבת: * [ז"ל הטור ולפ"ז תורמוס שלנו שאין דרכן בכך מותר לבררו מתוך הפסולת ע"כ]: [ט] הכי אמר אביי למתני' אמרוה קמיה דרבא אמר להו שפיר אמר נחמני ע"כ: * [כתב הטור והרמב"ם ז"ל לא התיר אפילו בכפיפה וסודר אלא יין שאין בו שמרים ומים צלולין אבל לסנן במשמרת אפילו צלולין או בכפיפה וסודר מים עכורים ויין שיש בו שמרים אסור ואין נראה כן מדברי א"א ז"ל אלא כדפרישית ע"כ ע"ש]: [י] מכאן הורה ר"י הלכה למעשה שמשקה של שקדים כתושים מע"ש שמותר לסנן דרך סדין או מטפחת דמשום בורר ליכא כיון שיכולים לשתותו בלא סינון ושמא יסחוט לא גזרו אלא במים שהבגד מתלבן ומתכבס בכך אבל כחיטת שאר משקין אינו אלא משום דש ואין רגילות לסחוט לצורך משקה הבלוע בבגד שזה הוא כעין דישה ע"כ: [וטוב ליזהר כשמסננין יין בסודר שלא [יעשהו] כגומא לקבל היין אלא ישפוך עליו. כ"כ הטור]:

שמרים בכלי שלא ומסננין את היין בסודרין ובכפיפה מצרית ונותנין ביצה במסננת של חרדל, ע"כ. ופירש הרשב"א ז"ל מסננין את היין יין עכור שאינו צלול שאם היה צלול אף במשמרת היה מותר כמו שיתבאר וגם אין בו שמרים כלל ע"כ דבריו ז"ל. וכתב רבינו בפירוש המשנה טבע הביצים שטורפין אותן ונותנין אותם בדברים העכורים ויזככו אותם ויבדילו הטבע מן הדק, עכ"ל. ובגמ' אמר זעירי נותן אדם יין צלול ומים צלולים לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש אבל עכורין לא מיתיבי רשב"ג אומר טורד אדם חבית ינה ושמריה ונותן לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש (ומסיק לפני התורחים ואינו חושש) תרגמה זעירי בין הגתות שם, ע"כ: חרדל שלשו מע"ש וכו'. פסק הלכה (שם דף מ') חרדל שלשו מערב שבת למחר ממחו בין ביד בין בכלי, ע"כ: וכן יין מגתו וכו'. כבר נתבאר זה:

כדי שיצלל. [א]חרדל שלשו מערב שבת. למחר ממחה ושותה בין ביד בין בכלי. וכן יין מגתו כל זמן שהוא תוסס טורף חבית בשמריה ונותן לתוך הסודרין. שעדיין לא נפרשו השמרים מן היין יפה וכל היין כגוף אחד הוא. וכן החרדל וכל כיוצא בו: **טו** הטוחן כגרוגרת חייב. וכל השוחק [ב]תבלין וסמנין במכתשת הרי זה טוחן וחייב. [ג]המחתך ירק תלוש הרי זה תולדת טוחן. וכן הנוסר עצים [כ] ליהנות בנסורת שלהן. או השף לשון של מתכת חייב משישוף כל שהוא. אבל המחתך עצים אינו חייב עד שידקדק מהן כדי לבשל כגרוגרת מביצה: **טז** המרקד כגרוגרת חייב *הלש כגרוגרת חייב [ד]המגבל את העפר הרי זה תולדת לש. וכמה שיעורו כדי לעשות פי כור של צורפי זהב. ואין גיבול באפר [ל] ולא בחול הגס ולא במורסן ולא בכיוצא בהן. [ה]והנותן זרע שומשמין או זרע פשתן וכיוצא בהן במים חייב משום לש. מפני שהן מתערבין ונתלין זה בזה:

השגת הראב"ד

*הלש כגרוגרת וכו'. כתב הראב"ד ז"ל כמדומה לי שטעה בזה. שהוא סובר שאם נתן בהם מים וגיבלן שאינו חייב משום לישה כמו שהוא חייב בזרע שומשמין וזרע פשתן. ואינו כן שלא אמרו אפר אינו בר גיבול אלא שאינו מחוסר גיבול ובנתינת מים לבד חייב, עכ"ל:

א טור סימן שכא סמ"ג לאוין סה: ב שם ושם: ג שם ושם: ד טור סי' שכד סמ"ג לאוין סה: ה טור סי' שם סמ"ג שם:

טו הטוחן כגרוגרת חייב וכו'. כל אלו השיעורין שהן במלאכת האוכלין נראה שהן שוין וכגרוגרת. ובפ' כלל גדול (שם ע':) קלר וטחן כגרוגרת וזה מבואר: וכל השוחק תבלין. זה מבואר בהרבה מקומות שחיקת סמנין. ובודאי שהוא משום טוחן: המחתך ירק תלוש וכו'. פרק כלל גדול (שם ע"ד:) מימרא מזכרה פרק שביעי: וכן הנוסר עצים וכו'. שם אמר רב פפא האי מאן דסלית סלתי חייב משום טוחן. וחלוקי השיעורין למד רבינו מחלוקיהן בהוצאה וכמו שיתבארו פי"ח שהוצאת האוכלין כגרוגרת והמתכות בכל שהוא והעצים כדי לבשל כגרוגרת מביצה קלה:

טז והמרקד כגרוגרת חייב וכו'. כבר הזכרתי זה: הלש כגרוגרת חייב וכו'. כבר הזכרתי שכל אלו הן כגרוגרת ואמרו פרק המוציא (שבת פ':) מאי שנא דכל שיעורי שבת בכגרוגרת: והמגבל את העפר הרי זה וכו'. מבואר פ"ק (שם דף י"ח) בברייתא וסוגיא שלדברי הכל חייב בגיבול עפר. והשיעור למד רבינו משיעור ההוצאה שהמוציא טיט כשיעור הזה חייב כמבואר פרק י"ח: ואין גיבול באפר וכו'. מהסוגיא שבפ' מי שהחשיך (שם קנ"ה:) נראה בביאור שאין חיוב גיבול דבר תורה במורסן שכך אמרו שם אמר אביי אמריתה קמיה דמר מתני' דנותנין מים למורסן אבל לא גובלין מני ואמר לי ר' יוסי בר' יהודה היא דתניא אחד נותן את הקמח ואחד נותן לתוכו מים האחרון חייב דברי רבי ר' יוסי בר' יהודה אומר אינו חייב עד שיגבל דילמא ע"כ לא קאמר ר' יוסי התם אלא בקמח דבר גיבול הוא אבל במורסן דלאו בר גיבול הוא אפילו ר' יוסי מודה פירוש דזהו גיבולו בנתינת מים ואסור. תניא בהדיא אין נותנין מים למורסן דברי רבי ור' יוסי בר' יהודה אומר נותנין ואידחי סברא דמ"ד דבמורסן דלאו בר גיבול הוא אפילו ר' יוסי מודה דנתינת מים אסור ואדרבה מותר. והטעם משום דאינו בר גיבול ולכך אפי' יגבול לא יהא בו חיוב אלא אסור מדבריהם ומתוך כך הותר נתינת מים ואם היה גיבולו דבר תורה היה אסור נתינת מים מדבריהם. והסברא הראשונה היתה דעת אביי בפרקא קמא ושם לא העלו בדהייתא. ולפי זה מה שנזכר בברייתא (דף י"ח) פ"ק גבי אפר אינו חייב עד שיגבל ר"ל שדבר הראוי לגיבול אבל באפר לדברי רבי יוסי בר' יהודה אינו חייב בשום לד והלכה כמותו ויעיד על זה מה שאמרו ביו"ט פרק המביא וקיימא שרי ופירושו בהלכה שהאפר אינו בר גיבול ולפיכך מותר לגבלו ביו"ט, ע"כ. וכהשגות א"א כמדומה אני וכו' ובנתינת מים לבדה חייב, ע"כ. וכדעתו דעת האחרונים ז"ל: והנותן זרע שומשמין וכו'. בזבחים פ' דם חטאת (דף צ"ד:) גבי שריית בגד במים בשבת אלא זרע פשתן מ"ט פירוש מ"מ חייב הסורה זרע פשתן במים ושקלו וטרו בהא ואסיקו משום דקא עביד לישה כמבואר שם:

טז המרקד וכו'. כתב הרמ"ך נ"ע דהא מתרץ בגמ' (שבת דף ע"ח) הא דמגבל וכו' שאין אדם טורח לעשות פיה כ"כ מעט אם לא יעשה לפי כור ולדברים אחרים ומש"ה אזלינן לשופכים ברביעית אבל אם הוא מגובל השוב שיעור פי כור וחייב המוציאו ואע"פ שעשה זה המגבל מלאכה חשובה כיון דאין דרך העולם לגבל ממנו בתר דשכיחא אזלינן ולקולא. וצ"ע, עכ"ל:

לחם משנה

אבל אין כן דעת הרשב"א ז"ל וכמו שהביא דבריו ה"ה ז"ל שהוא מפרש הך משמרת דהיא מדוייקת ולא חשש ה"ה לומר שאין כן דעת רבינו שהוא פשוט:

טו וכן הנוסר עצים ליהנות בנסורת שלהן וכו'. כלומר דלא יהא שלא ליהנות לא מעצים ולא מהנסורת דזה מקלקל הוא אלא שדעתו ליהנות מהנסורת או מהעצים שיהו מנוסרים דבהא ודאי חייב אע"פ שאין דעתו ליהנות מהנסורת עצמו לדעתו ז"ל שפסק שהמלאכה הצריכה לגופה חייב:

טז המגבל את העפר וכו'. בפ"ק (דף י"ח) אמרו אבל מתניתין דאין שורין דיו עם סממנין וכו'. מאן תנא נתינת מים לדיו זו היא שרייתן אמר רב יוסף רבי היא דתניא אחד נותן את הקמח ואחד נותן את המים האחרון חייב דברי רבי ר' יוסי אומר אינו חייב עד שיגבל א"ל אביי ודילמא עד כאן לא קאמר ר' יוסי אלא בקמחא דבר גיבול הוא אבל דיו דלאו בר גיבול הוא אימא ליחייב לא ס"ד דתניא אחד נותן את האפר וכו'. ומ"ש ה"ה כאן נראה דדעת אביי לומר דשרייתו זו היא גיבולו בין בדיו בין באפר בין במורסן בין בכל דבר דלאו בר גיבול דחייב על השרייה ומכח קושיא דבפ' מי שהחשיך (דף קנ"ה) אדחיה ליה הך סברא דאביי ואמרינן דבדבר דלאו בר גיבול בגיבול חייב מד"ס ובשרייה מותר וכ"פ רבינו א"כ יצא לנו מכאן לדעת רבינו דבדיו דלאו בר גיבול בגיבולו חייב ובשרייתו מותר גמור א"כ קשה דהוא עצמו כתב למעלה בריש פ"ג ושורין דיו וסממנין עם חשיכה דמשמע דבשבת אסור אפי' שרייה אלא שי"ל דהטעם דבדיו אסור בנתינת מים הוא משום טבע דל מהכא טעמא דלישה וכמ"ש רבינו עצמו בסוף פ' פ' השושה

הגהות מיימוניות

[כ] פרק כלל גדול האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן והאי מאן דסלית סילתי חייב משום טוחן ע"כ: [ל] וכן פיר"י אלפס וכן פירש"י דאמר רבינא בפ' המביא כדי יין קיטמא שרי אמנם התוס' פירשו דהתם רבינא קאי אההיא מתני' דאין גורפין תנור וכירים ואתא רבינא למימר דקיטמא פי' לקטום אפר ע"ג גחלים לוחשות כדי שלא תתחרך הפת שרי ולא הוי כמכבה ביו"ט אבל לגבל אסור דמוכיח בפ"ק דשבת ופ"ב דנתינת מים הוי גיבול וחייב. ועוד פירשו התוס' פי' אחר אהא דרבינא שמותר ליקח אפר ולהשליך בסידקי התנור למלאותו ולהשוות סידקי התנור בזה ואע"פ שהיה אפשר לעשותו מאתמול. עוד תירץ ר"י לפי פירש"י דהכא מיירי שנתן כבר המים מאתמול באפר ומותר כמו ב"ה ורבי דשרו התם נתינת מים לדיו ולאפר מבעוד יום. ונראה עיקר כפירש"י דהא בענין גיבול איירי כדאיתא התם וכן פי' רבינו חיים כפירש"י, עכ"ל:

מגדל עוז

וחרדל עד כיוצא בזה. פ' ר"א דמילה: הטוחן וכו'. פרק כלל גדול: וכל השוחק וכו'. פ"ק דשבת (דף י"ח) בכמעתין דמתוסרים שחיקה ופ' ר"א דמילה (ד' קל"ד) גבי מתני' דאם לא שחק וכ"ק דבילה דב"ש אומרים כל סנידוכין ובגמרא דילה: המחתך עד כל שהוא. פ' כלל גדול (דף ע"ד): הלש כגרוגרת עד סוף הפרק: כתב הראב"ד ז"ל כמדומה לי כו' ובנתינת מים לבד חייב עכ"ל: ואני אומר הנני מפרש כל דברי ר"מ ז"ל שתלה אחת לאחת למצוא השכון בדברי הראב"ד ז"ל: התלש כתב הלש כגרוגרת חייב. בפ' כלל גדול: המגבל את העפר הרי זה תולדת לש. גם זה בפרק כלל גדול: וכמה שיעורו כדי לעשות פי הכור של צורפי זהב גם זה בפרק המוציא: ואין גיבול באפר פ"ק דשבת: ולא במורסן ולא בכיוצא בהן סוף שבת: והנותן זרע שומשמין עד סוף הס', כמס' זבחים פ' דם חטאת (דף צ"ד) גמ' מתניתין דאחד הבגד. ואחר שגליתי מקומן אומר כי באמת כן דעתי לפרש כמו שביאר דעתו הראב"ד ז"ל שאין בהן משום לישה וכן פירש"י ור"י אלפס ז"ל והוא הנכון. כי לפי' הראב"ד יש לי להקשות עליו הדא שהוא נכנס בפירוש הזה לפי דעתי מהא דגרסינן פ"ק דשבת גמרא מתניתין דאין שורין דיו מאן תנא נתינת מים לדיו זו היא שרייתה וחייב מעתה אמר רב יוסף רבי היא דתניא אחד נותן לתוכו קמח ואחד נותן לתוכו מים האחרון חייב דברי רבי ר' יוסי בר' יהודה אומר אינו חייב עד שיגבל א"ל אביי ודילמא לא היא ע"כ לא קאמר רבי יוסי ברבי יהודה התם אלא קמח דבר גיבול אבל דיו דלאו בר גיבול הוא מנתינת מים ליחייב דמשמע דכל היכא דלאו בר גיבול הוא בכל מידי נמי ליחייב מנתינת מים בלבד, ונתחזק בזה הפירוש עוד מדמסדר תלמודא לא ס"ד דתניא אחד נותן את האפר ואחד נותן לתוכו מים האחרון חייב דברי רבי ר' יוסי בר"י אומר אינו חייב עד שיגבל כלומר ואפר לאו בר גיבול הוא דומיא דדיו וסמנים ומחייב בנתינת מים בלבד, ועוד מקשה תלמודא לדהוייה מאי אפר ואפר כלומר דהוא בר גיבול ומש"ה פטר ר"י בר"י עד שיגבל אבל בדיו ואפר וכיוצא בהן מודה לרבי דבנתינת מים בלחוד איתו נמי מיחייב ומתני' דברי הכל היא ואקשינן תו לאהדוריה והתניא אפר והתניא עפר כלומר ובתרווייהו פליגי ר"י בר"י וא"כ אין לחלק בדבריו בין מידי דהוי בר גיבול למידי דלאו בר גיבול ומתני' רבי היא ולא ר"י בר"י ומתמה תלמודא לפרוקי מידי גבי הדדי תניא לתרווייהו כי הדדי נינהו ומר קרי ליה אפר ומר קרי ליה עפר כלומר והדרא קושיין לדוכתה כדמעיקרא דעד כאן לא פליג ר"י בר"י עליה דרבי אלא בקמח או בעפר דבני גיבול נינהו אבל בדיו וסמנין ואפר בנתינת מים בלחוד מיחייב ודכוותה סוף מס' שבת גמרא מתניתין דמסלקטין לתרנגולין אלא דמסיק ליה לא ס"ד וזה תימה על גדולת הכמת רבינו שיסמוך על שנויי דחיקי וסוגיא דלאו כהלכתא אזלא אלא לפלפולא בעלמא ולאו דסמכה היא והניח מה שהוא התלמוד ערוך לפסוק הלכה כרבינא דהוא בתראה והלכה רווחת ואין חולק עליו דגרסינן במסכת בילה פרק המביא גמרא מתני' דאין גורפין תנור וכירים וכו' א"ל רבינא לרב אשי אמר לן רב אחא מהוגל דמר שרקין ליה תורא ביומא טבא א"ל אכן אריקתא דפרת סמכינן כלומר אין אנו גובלין בי"ט אלא שאין אותו בטיט שעל שפת נהר פרת שמגובל מכמה זמן ועליו אנו סומכין מבע"י שאם נלטרך ביו"ט לתנור וכירים וכיוצא בהן שנקח ממנו ולפיכך הוא מוכן ומותר ואמרי' אמר רבה והוא דלייריה מאתמול כלומר שעמד עליו ולייירו והזמינו בלבו והכינו לומר מכאן אני נוטל שאל"כ היה אסור משום מוקצה אמר רבינא וקטמא שרי כלומר שהאפר אין בו גיבול ולפיכך מותר לגבלו ביו"ט לטוח בו פי תנור ופירש ופסק כן ר"י אלפס ז"ל וכן נכון שסברי רב אשי ורבינא ורבה כולן שוין וגם רש"י ז"ל וזה פסק גמור ולכך השמיט ר"י אלפס ז"ל שאר הסוגיות תוך מזאת להשמיענו שאין הלכה זולת זה ולא שייך לפרושי ביה כפי' הראב"ד ז"ל ובאותן סוגיות של מסכת שבת כבר פירש"י ז"ל בהגנון טוב ואפי' הימא דהכי ספיר ספי זה הוא העיקר וערך תלמוד להורות כן הלכה למעשה ועליו יש לסמוך והאליה לו לר"מ ז"ל מטעות:

פרק תשיעי

א האופה כגרוגרת חייב. אחד האופה את הפת או *[א]המבשל את המאכל או את הסממנין או המחמם את המים הכל ענין אחד הוא. שיעור המחמם את המים כדי לרחוץ בהן אבר קטן. *ושיעור מבשל סממנין כדי שיהיו ראויין לדבר שמבשלין אותן לו: ב הנותן ביצה בצד המיחם בשביל שתתגלגל ונתגלגלה חייב. שהמבשל בתולדת האור כמבשל באור עצמה. וכן המדיח בחמין דג מליח הישן או קוליים האספנין והוא דג דק ורך ביותר הרי זה חייב. שהדחתן בחמין זה הוא גמר בשולן וכן כל ביוצא בהן: ג המפקיע את הביצה בבגד חם או בחול ובאבק דרכים שהן חמים מפני השמש אע"פ שנצלית פטור. שתולדות חמה אינם כתולדות האש. אבל גזרו עליהן מפני תולדות האור. וכן המבשל בחמי טבריה וכיוצא בהם פטור. המבשל על האור דבר שהיה מבושל כל [א] צרכו או דבר שאינו צריך בישול כלל פטור: ד *אחד נתן את האור ואחד נתן את העצים ואחד נתן את הקדרה ואחד נתן את המים ואחד נתן את הבשר ואחד נתן את התבלין ובא אחר והגיס כולם חייבים משום מבשל. שכל העושה דבר מצרכי הבישול הרי זה מבשל. אבל אם שפת אחד את הקדרה תחילה ובא אחר ונתן את המים ובא אחר

השגת הראב"ד

*ושיעור מבשל סממנים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל כדי לצבוע בהם בגד קטן פי סבכה, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*אחד נתן את האור וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בגמרא מוקי לה בקדרה חדשה ומשום לבון רעפים נגעו בה:

א טור סימן שי"ח סמ"ג לאוין סה:

כסף משנה

פ"ט א שיעור המחמם וכו'. כתב הרמ"ך לא ידעתי מאין הוציא וצ"ע, עכ"ל:

ג המבשל על האור דבר שהיה מבושל כל צרכו וכו' פטור. נראה מדברי רבינו שכל שלא נתבשל כל צרכו אע"פ שהגיע למאכל בן דרוסאי שייך ביה בישול ומיחייב. והרמ"ך כתב נראה מדבריו שאם אינו מבושל כל צרכו אע"פ שנתבשל כמאכל ב"ד חייב משום מבשל, וק"ל א"כ לדבריו היאך מותר לשהות ע"ג כירה גרופה וקטומה דבר הצריך לו לאכול בלילה מחום דילמא מגיס כדגזרינן בגמר ליורה דבעינן עקורה וטוחה אלא לאו ש"מ דכל דבר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי אם מבשלו יותר אין בו משום מבשל כדאמרינן כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין בשבת ותרנגולת דר' אבא מפרשי לה שלא כדברי הרי"ף, עכ"ל:

ד אחד נתן את האור ואחד נתן את העצים וכו': כתב מורי הרב הגדול כמה"ר יעקב בי רב הנזכר"ה בזה"ל צריך לעיין שני דברים א' באומרו שנים האחרונים בלבד חייבים

מגיד משנה

פ"ט א האופה כגרוגרת חייב אחד האופה את הפת וכו'. בגמ' (שבת ע"ד) שביק תנא דידן בישול סמנין דהוה במשכן וכו'. ושיעור כגרוגרת כבר הזכרתיו:

ב שיעור המחמם את המים וכו' הנותן ביצה בצד המיחם וכו'. במשנה בפרק כירה אין נותנין ביצה בצד המיחם בשביל שתתגלגל וכו' ובגמ' (שם ל"ח:) גלגל מאי אמר רב יוסף גלגל חייב חטאת: וכן המדיח בחמין וכו'. משנה פ' חבית (שם קמ"ה:) כל שלא בא בחמין מלפני השבת מדיחין אותו בחמין בשבת חוץ מן מליח ישן וקוליים האספנין שהדחתן זו היא גמר מלאכתן. ובגמ' הדיח חייב חטאת, ע"כ:

ג המפקיע את הביצה וכו'. פ' כירה (שם ל"ט:) במשנה ולא יפקיענה בסודרין ור' יוסי מתיר ולא יטמיננה בחול ובאבק דרכים בשביל שתצלה. ובגמ' אמר רב נחמן בחמה כ"ע לא פליגי דשרי בתולדת אור כ"ע ל"פ דאסיר כי פליגי בתולדת חמה מר סבר גזרינן תולדת חמה אטו תולדת אור ומר סבר לא גזרינן ופסק רבינו כת"ק והיתר החמה מבואר פרק כ"ב: וכן המבשל בחמי טבריא וכו. בגמרא אמר רבינא ש"מ המבשל בחמי טבריא בשבת חייב ואסיקנא מאי חייב נמי דקאמר מכת מרדות דרבנן: המבשל על האור דבר שהיה מבושל כל צרכו וכו'. פרק חבית (שם קמ"ה:) במשנה כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין בשבת ואמרו בגמ' כגון מאי אמר רב ספרא כגון תרנגולתא דר' אבא. ופי' כגון מאי הוא מבושל כל צרכו בביאה בחמין מלפני השבת כדי שיהא מותר לשורותו בחמין בשבת כגון תרנגולתא דר' אבא שהיתה מלוחה ביותר והיה די לה בביאה בחמין ומכאן שהמבשל דבר המבושל אפילו באור ממש פטור שאם היה בו משום בשול אפילו בחמי האור היה חייב. ודעת הרשב"א ז"ל וקצת מהמפרשים שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי שוב אין בו משום חיוב בשול דבר תורה ומ"מ באור ממש אסור וזה נלמד מדין חזרת מצטמק ורע לו כנזכר פ"ג ופשוט הוא. ומה שכתב וכן דבר שאינו צריך בישול פשוט הוא ונלמד ממה שנחלקו פרק כירה (שם מ"ב) שמן אם יש בו משום בשול אם לאו מכאן שדבר שאינו צריך בשול אין בו בשול לדברי הכל:

ד אחד נתן את האור וכו'. ברייתא במסכת ביצה פרק המביא (דף ל"ד) ובגמ' שופת את הקדרה מאי קא עביד. פירוש אחר שהיא ריקנית. ותירצו הכא בקדרה חדשה עסקינן ומשום ליבון רעפים נגעו בה, ע"כ. וחיוב ההגסה יש מי שכתב שאין חייב בה אלא בהגסה ראשונה שאינו מתבשל מהרה אלא בהגסה זו אבל מגיסים פעם אחת דבלא מגים מתבשל אף המגים פטור דמאי עבד ולזה נוטה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל ובודאי לדברי הכל כל שאין בבשולו חיוב אין חיוב בהגסתו ר"ל שאין חיוב בהגסת מבושל כל צרכו לדעת רבינו. ולא בהגסת מבושל כמאכל ב"ד לדעת אחרים ז"ל: אבל וכו' שם:

הגיה

לחם משנה

העושה עין הצבע ה"ז תולדת צובע וכו'. ומ"מ עדיין יש לתמוה בדברי ה"ה במ"ש שם פס מ"ש כאן דשם נראה שהוא מפרש הסוגיא כולה לענין לביעה וה"ק מאן תנא דנתינת מים בדיו חייב משום צובע ותירץ רבי היא דאשכחנא דאמר דנתינת מים בלישה חייב משום לש ה"ה כאן בנתינת מים בלביעה חייב משום צובע והקשה אביי אפי' ר' יוסי היא דע"כ לא קאמר ר' יוסי התם אלא בקמח שהוא בר גיבול ואי הכא הוא שייך גיבול ה"ה דאינו חייב בלביעה אלא בשלם משום דדעתיה אלישה אבל דיו דלאו בר גיבול ולא אתי כלל לידי חיוב לישה בנתינת מים לבד חייב משום צובע והקשו דהרי מצינו דר"י דאמר באפר עד שיגבל והשוה אפר לקמח א"כ אפי' במידי דלאו בר גיבול גיבולו איקרי גיבול וחייב עליה וא"כ נימא דעתיה אלישה ותירצו מאי אפר עפר כלומר ולעולם דאפר אינו חייב כלל משום לישה אבל דיו דלאו בר גיבול חייב משום צובע. ולפי זה א"ש סוגיא דמי שהחשיך דאביי דהוא סבר דבדבר דלאו בר גיבול אינו חייב ומה שחייב בדיו הוא משום צובע. זה נראה פשט הסוגיא לפמ"ש שם ה"ה ז"ל שלא הזכיר שם בדיו אלא צביעה. ויש לתמוה אמאי כתב כאן דסוגיא דמי שהחשיך אתיא דלא כאביי הוא לפי פשט זה שהוא עתיד לבאר בפ"ט אתי כאביי וע"ק שכתב כאן דאידהו להו דברי אביי ואי אידחו א"כ אפי' בדיו לר' יוסי אינו חייב בנתינת מים וא"כ איך כתב רבינו בפ' ט' דמין צבע חייב דהיינו כדברי אביי דסבר דאפי' ר"י מודה לכאורה וגראה דברים הפשיים. ונ"ל דאביי ודאי במאי דקאמר דדיו דלאו בר גיבול וכן מורסן וכן כל דבר דלאו בר גיבול שרייתו זו היא גיבולו וחייב אנתינת מים ובדיו חייב בנתינת מים לביעה וליסה דשרייתו זו היא גיבולו ודחו אותו בגמ' משום ברייתא דאפר דר"י מצריך שם גיבול והוא דהה ואמר מאי אפר עפר וה"ק ע"כ לא קאמר ר"י דצריך גיבול אלא בקמח דשייך בו גיבול ואי הוה בדיו שייך גיבול בנתינת מים לא היה חייב כלל אבל בההיא דאינו בר גיבול בנתינת מים נגמרה בו מלאכת הצביעה וחייב משום צביעה וה"ה משום לישה ולא השם ה"ה להזכיר בפ"ט לישה מפני שסמך על מ"ש כאן ובפ' מי שהחשיך דחו דברי אביי ולא דחו אותם אלא לענין לישה דלא אמרינן להתחייב בלישה שרייתו זו היא גיבולו אבל בענין צביעה לא אשכחוה פידהו דאפי' דאינו בר גיבול מ"מ אין החיוב משום הלישה אלא משום הצביעה ומפני כן נגמרו דברי אביי בענין הצביעה ופסק רבינו כמותו בזה. ומ"ש ה"ה כאן ולא הטלה בדהייתא ר"ל בענין שהוא רצה להשוות הלישה והצביעה ואמר דאפי' בלישה שרייתו זו היא גיבולו וחייב והא אידחי מכח הקושיא דמי שהחשיך אבל בענין צביעה אנו לא מצינו סוגיא מנגדת לאביי בהא. זו היא דעת רבינו ז"ל. וא"ת מ"מ ה"ל לה"ה להסכים דברי אביי עם הסוגיא של פרק מי שהחשיך ולפרש כפי' הראשון שפירשתי בהך סוגיא דפ"ק וי"ל דאין זה פשט הסוגיא דמדהשוה אביי אפר לדיו משמע דכי היכי דבדיו אמר שרייתו זו היא גיבולו וחייב ה"נ באפרו. עוד דהוא דוחק לומר דהך סוגיא דיליאות השבת אידחי לה בהחלט דהשתא לא דחי אלא בענין דיו דמתני' כר"י וכדברי אביי אבל מ"מ בענין האפר מסכים עמה. ודע שהראב"ד ז"ל יתרץ הסוגיות כמו שתירצו שם התוס' בפ' יציאות השבת ע"ש. ומ"ש ה"ה שבסוגיא שבפ' מי שהחשיך נראה בביאור שאין חיוב בגיבול דבר תורה במורסן וכו' הוא משום דכיון דהותר התם נתינת מים במורסן משמע דגיבולו מותר מן התורה דאי גיבולו אסור מן התורה ראוי היה לאסם לגזור בשרייתו דאל"כ לא הוו גזרי רבנן במידי וז"ש ומתוך כך הותר נתינת מים ואם היה גיבולו וכו':

פ"ט א ושיעור מבשל סממנין וכו'. כלומר הוא עושה סמנין אלו כדי לצבוע ירוק שיהיו ראוים למין צביעת ירוק. כלומר שלבשו שום דבר מירוק שהוא הצבע שהיה רוצה:

ד אחד נתן את האור וכו' כולם חייבים משום מבשל וכו' אבל אם שפת וכו'. תימה דלמאי חייב המגים והנותן עצים ונותן את האור אינו חייב דומיא דלעיל שחייב

מגדל עוז

פ"ט האופה עד אבר קטן. פ' כלל גדול (דף ע"ה) ופ' כירה (דף ל"ח): ושיעור מבשל סמנין וכו' פר"א דאורג (ד' ק"ד): כתב הראב"ד ז"ל כדי לצבוע בהן בגד קטן פי סבכה עכ"ל:

ואני אומר בשול סמנין מדרב אשי שמעינן לה דאמר פרק האורג סוף שמעתין קמייתא מה לי בישול פתילה מה לי בשול סמנין ולגבי מילה אתמרא וריהטא דמלתיה מוכחא דאמר מה לי לתקן מילה מה לי לתקן כלי וכן סבירא ר"מ ז"ל ומעתה המבשל סמנין לצורך מילה או לאחת מן החליים מה ענין לשעור בכדי לביעת פי סבכה והדין עמו אם בשל לצבוע בהן דבר אלא אם בשלן לשאר דברים מאי איכא למימר ואף אם לצביעה ככר כללו ר"מ ז"ל בלשונו שכתב שיהיו ראויין לדבר שמבשלין אותן לו וכולהו שיעורי מלאכות נמי הכי איתנהו בכולהו מתנייתא כל מידי ומידי למאי דחזי ליה על כן דברי ר"מ ז"ל נכונים: הנותן ביצה עד עצמה. פרק כירה (דף ל"ח): וכן המדיח וכו' עד כיוצא בזה. פרק כירה ופרק חבית (דף קמ"ה): המפקיע עד תולדות האור. פ' כירה (דף מ"א): וכן המבשל בחמי. פרק כל שעה: המבשל עד פטור. פרק חבית: אחד נתן עד משום מבשל: כתב הראב"ד ז"ל בגמרא מוקי לה בקדרה חדשה ומשום לבון רעפים נגעו בה: ואני אומר איני מבין מה בא לחדש הראב"ד ז"ל בלשון זה כי ההלכה פשוטה היא במסכת ביצה פ' המביא כדי יין (ד' ל"ד) גמרא מהניחין דאין שו"ין

הגהות מיימוניות

[א] דאין בישול אחר בישול דתנן בפרק חבית ואייתי לה פ' כירה כל שבא בחמין מלפני השבת מדיחין אותו בשבת וכו' פי' שבא בחמין בכלי ראשון ונתבשל כל צרכו וכתב ראב"ם אעפ"כ

אחר ונתן את הבשר ובא אחר ונתן את התבלין ובא אחר ונתן את האור ובא אחר ונתן עצים על האור ובא אחר והגים. שנים האחרונים בלבד חייבין משום מבשל: ה הניח בשר על גבי גחלים אם נצלה בו כגרוגרת אפי' בשנים ושלשה מקומות חייב. לא נצלה בו כגרוגרת אבל נתבשל כולו חצי בישול חייב. *נתבשל חצי בישול מצד אחד פטור. עד שיהפך בו ויתבשל חצי בישול משני צדדין. אשכח והדביק פת בתנור בשבת ונזכר מותר לו לרדותה קודם שתאפה ויבוא לידי מלאכה: ו המתיך אחד ממיני מתכות כל שהוא או המחמם את המתכות [ג] עד שתעשה גחלת הרי זה תולדת מבשל. וכן הממסס את הדונג או את החלב

השגת הראב"ד

*נתבשל חצי בשול וכו'. א"א חצי בשול הוא כמאכל בן דרוסאי, ע"כ:

א טור סימן רנד סמ"ג לאוין סה:

מגיד משנה

ה הניח בשר על גבי גחלים וכו'. פרק כל המנחות באות מצה (מנחות דף נ"ז) אמר ר' יוחנן הניח בשר על גבי גחלים הפך בו חייב לא הפך בו פטור ה"ד אילימא דאי לא הוה מהפך ביה לא בשיל פשיטא אלא דאי לא הוה מהפך ביה הוה בשיל אמאי לא מחייב לא צריכא דאי לא מהפך ביה בשיל מצד אחד כמב"ד ואי מהפך ביה בשיל משני צדדין כמב"ד וקמ"ל דכל מצד אחד כמב"ד ולא כלום הוא, ע"כ. ועוד שם אמר רבא ואם נצלה בו כגרוגרת במקום אחד חייב איכא דאמרי אמר רבא אפילו בב' וג' מקומות. ופסק רבינו כלשון אחרון. ופירשו כמאכל בן דרוסאי חצי בשול. אבל רש"י ז"ל פי' ליסטס היה והיה מבשל מאכלו שליש, עכ"ל: שכח והדביק וכו'. פ"ק דשבת (דף ג' ד') מימרא הדביק פת בתנור התירו לו לרדותה קודם שיבא לידי איסור סקילה ולמעלה מזה בסוגיא מפורש דלאו דוקא הדביק במזיד אלא אפילו בשוגג וכן פירשו ז"ל ולזה כתב רבינו שכח וכ"ש הדביק במזיד:

ו המתיך אחד מכל מיני מתכות וכו'. ירושלמי ופ"ק דיבמות (דף ו') מה לי בשול פתילה מה לי בשול סמנין וכו': וכן הממסס וכו'. שם (שבת ע"ד:) האי מאן דארתח כופרא חייב משום מבשל מהו דתימא כיון דהדר ואקים אימא לא קמ"ל:

וכן

כסף משנה

חייבים ולמה לא יהיה חייב גם מי שנתן את האור וא"ת מפני שלא עשה דבר אותו שנתן את האור שאם לא היה נותן האחר אח"כ את העצים האור היה נכבה והתבשיל לא היה מתבשל אימא רישא ותקשה מדידיה אדידיה אחד נתן את האור ואחד נתן את העצים וכו' כולם חייבים ואמאי נותן את האור לא עשה דבר. וע"ק דבגמרא מסקינן שהאחרון בלבד חייב וכלם פטורים דגרסינן התם במס' יו"ט פרק המביא (ביצה ל"ד) תנן התם אחד מביא את האור ואחד מביא את העצים ואחד שופת את הקדרה ואחד מביא את המים ואחד מגים כלם חייבים והתניא האחרון חייב וכלם פטורים ל"ק הא דאייתי אור מעיקרא הא דאייתי אור לבסוף. ופי' רש"י ז"ל אייתי אור מעיקרא כלהו עבדי מעשה אייתי אור לבסוף איהו הוא דעבד והנך לא עבדי מידי. א"כ תימה על הרב ז"ל איך פסק שנים האחרונים חייבין. וא"ת התם בגמרא נמי תקשה מ"ש האחרון בלבד חייב וכלם פטורים דהא אפי' שאמר דאייתי אור לבסוף ואפי' נותן העצים הקדים עצמו לנותן את האור באופן שסוף כל המלאכות היתה נתינת האור הרי מגים שע"כ הוא אחר נתינת האור והיה ראוי שיאמר שניהם האחרונים חייבים הא ל"ק דהא דאמרינן בגמ' האחרון חייב וכלם פטורים אינו אלא בערך הנותנים כי המגים פשיטא שהוא חייב שהוא אחר שהרתיח הקדרה וזו היא מלאכה בפני עצמה שבאה אחר כך דאינה סמוכה למלאכות האחרות א"כ לפי זה יפה דנו השתי ברייתות אי דאייתי אור מעיקרא כלם חייבין דהא כלהו עבוד מעשה אי דאייתי אור לבסוף אחר כל הנותנים הנותן האחרון חייב וכלם פטורים אבל על הרב קשה שכפי מה שסידרם הוא ז"ל נותן את האור ונותן העצים והמגים כלם חייבים ג' האחרונים הל"ל. וכדי ליישב לשון הרב ז"ל יש מי שמחליף הגירסא ומטעה הספר שאומר שלא זכר הרב ז"ל נתינת האור בחלוקה השנית וזאת הסברא דחויה היא מצד עצמה ובפרט שמצינו התוספתא שמביא אלו השני חלוקות שהביא הרב ז"ל כתוב בה שניהם האחרונים חייבים וז"ל התוספתא במסכת שבת פרק י"ב אחד נתן את האור ואחד נתן את העצים ואחד נתן את הקדרה ואחד נתן את המים ואחד נתן את הבשר ואחד נתן את התבלין ובא אחר והגים כלם חייבים, אחד נתן את הקדרה ואחד נתן את המים ואחד נתן את הבשר ואחד נתן את התבלין ואחד הביא את האור ואחד נתן את העצים ובא אחר והגים שנים האחרונים חייבים עכ"ל התוספתא. א"כ נראה שלשון הרב ז"ל אמת ואין בו טעות כלל וצריך הבנה וסיעתא דשמיא. ולהבין לשונו צריך לעורר בו שני דברים ובהם נבין כונת הרב ז"ל. אחת שבחלוקה הראשונה כתב אחד נתן ואחד נתן וכן כולם לבד בהגים שכתב ובא אחר והגים ובחלוקה השנית כתב ובא אחר ובא אחר וכן כולם וצריך לדעת למה שינה ועוד שבחלוקה הראשונה כתב ואחד נתן את העצים ובחלוקה השנית כתב ואחד נתן עצים על האור וצריך לדעת ג"כ למה שינה אבל האמת הוא שעינים ודק בלישניה כדי לסטיב קושיא שעליו וזה פירושו שבחלוקה הראשונה כלם באו ביחד ובכת אחת ומפני זה כלם חייבים ואפי' אותו שהביא האור לפי שהאור והעצים כלם נתנום בכת אחת וזהו שדייק בלשונו אחד נתן ואחד נתן כלומר וכלם נתנום ביחד לבד המגים שבא אח"כ בפני עצמו ולפיכך כתב ובא אחר והגים. אבל בחלוקה השנית כתב בא אחר בא אחר כמ"ש בחלוקה הראשונה במגים לפי שהיא מלאכה בפני עצמה כלומר שלא היו שם ביחד אלא שבא זא"ז ולפיכך נותן את האור אינו חייב שלא עשה דבר ולא היה התבשיל מתבשל והאור היה מתכבה לולא נותן העצים וז"ש הרב ז"ל בחלוקה השנית ובא אחר ונתן את העצים על האור שכיון בזה שהאור והעצים לא נתנום ביחד. אבל בחלוקה הראשונה שבאו כלם ביחד לא כתב על האור מפני שלא היתה קדימה ביניהם אלא שניהם ביחד העצים והאור א"כ נ"ק הרב ז"ל באומרו שנים האחרונים חייבים. וזו היא ג"כ כונת התוספתא שבחלוקה הראשונה כתב בכל המלאכות אחד נתן ואחד נתן וכן כלם וכן בחלוקה השנית חוץ מן האור שכתב בחלוקה השנית ואחד הביא את האור לפי שלא נשתתף עמהם לעשות מלאכתו אלא הוא לבדו נתן את האור ואח"כ בא אחר ונתן את העצים כי זה הוא שעשה המלאכה לא כתן את האור כמו שפירשתי, וזהו שדייק לשון התוספתא ואמר אחד נתן ואחד נתן וכו' גם בחלוקה השנית ולא כתב בא אחר בא אחר כמ"ש הרמב"ם ז"ל בחלוקה השנית כדי לגלות לנו כי אין חשש אפי' שבאו כלם יחד כי זהו מורה לשון אחד נתן ואחד נתן כמו שפירשתי לבד בנתינת האור שכתב ואחד הביא את האור כי זה ודאי צריך שיהיה בפני עצמו ולא שיצטרף עם שנותן את האור ולפיכך כשהגיע לנתינת האור כתב ואחד הביא את האור ועתה כל אחד ואחד על מקומו יבא בשלום הגמרא והתוספתא והרב עכ"ל. והנה מצאתי אני ספר מוגה שכתוב בו בדברי רבינו בבבא דסיפא ובא אחר ונתן את העצים ובא אחר ונתן את האור וגירסא זו ניחא שאין חיוב כ"א בשנים האחרונים בלבד דנתן עצים קודם שיתן חברו את האור אין שם רמז בישול כלל. ואין נראית בעיני נוסחא זו מפני שאינה מכוונת לא עם הגמרא ולא עם התוספתא:

ה הניח בשר על גבי גחלים וכו'. כתב הרמ"ך לא ידעתי מאין הוציא זה דמ"ש בישול מגלי וגם לא ידעתי מאי חצי בשול שהוא חייב כי נתבשל כמאכל ב"ד כולא בישול הוא לגבי שבת ואם לא נתבשל כמב"ד אמאי חייב לענין שבת וצ"ע עכ"ל. והנה ה"ה כתב מקום מוצאו:

צפורן

לחם משנה

שחייב נותן את האור וגם קשה בשופת את הקדרה אמאי אינם כולם חייבים דומיא דאור דחייב משום בישול אע"ג דעדיין לא בשל מפני שבא אחר הבישול ה"נ הנותן את הקדרה והמים והשאר יהיו חייבים כל אחד מפני שעתיד לבא הבישול. מיהו לזה יש לומר דפטור משום דעשה שלא כסדר ודי לן שיהיה חייב כל אחד ואחד אע"פ שכל אחד לא עשה פעולה בשלמות היכא שיהיו כסדר אבל אין לנו להחמיר ולומר דאפילו עשו שלא כסדר שהם חייבים מ"מ קושיא ראשונה צ"ע. ועיין בהגהות מהר"ם מפדוואה שעמד על זה וכן בפסקי מוהר"ר לוי ן' חביב. וע"ק בדברי רבינו בנותן את האור ונותן את העצים אמאי לא כתב שחייבים משום מבעיר ונראה דס"ה אלא מ"ש כאן הוא שכלם חייבים משום מלאכה אחת שהוא הבישול והראיה על זה שבבישול סמנין כתב רבינו בריש פ' שחייבים משום מבשל וכתב הרב המגיד שהוא הדין שמחייבים משום צובע, ועוד יש לומר דמשום מבעיר אינו חייב אלא בצריך לאפרו כמו שאמרו בגמרא וכאן אינו צריך לאפרו אלא לבישול וכבר לוקה על הבישול:

ה שכח והדביק פת בתנור בשבת וכו'. כתב הרב המגיד ולמעלה מזה בסוגיא מפורש דלאו דוקא הדביק במזיד וקשה מאין יצא לו כן מן הסוגיא. ומה שכתב רבינו שכח אע"פ שבגמרא לא מצינו שום מציאות חילוק לשוגג היינו משום דאמר שלא יבא לידי חיוב חטאת ומפני כן הקשו בגמרא (דף ד') אי דהדר ואידכר אינו חייב חטאת. אבל רבינו שכתב כדי שלא יבא לידי מלאכה אין קשה לו כלל:

בין

הנחות מיימוניות

אעפ"כ יש בישול אחר אפייה וצלייה דקי"ל כרבי יוסי דאמר יוצאין בפסח ברקיק השרוי אבל לא במבושל אע"פ שלא נימוח וכו' כדלקמן בהל' מצה ותניא פ' כל שעה צלאו ואח"כ בשלו חייב הילכך יזהר אדם שלא יתן פת אפוית אף בכלי שני במקום שהיד סולדת בהן שהרי יש דברים שהן רכין שאפי' בכלי שני מתבשל כדתנן האילפס והקדירה שהעבירן מרותחין מן האש לא יתן לתוכן תבלין ויש שאין מתבשלין אלא בכ"ר ויש שאין מתבשלין אפי' בכ"ר כדמשמע התם פ' כירה כגון המלח עיין ס"פ כירה ואין אנו בקיאין ברכין וקשין לידע איזה מתבשל בכ"ר או בכ"ש וגם מצלי יזהר אדם כמו כן וגם דבר מבושל כגון בשר או דגים לא יתן בהום סמוך לאש שאין היס"ב ואם עשה חוששני לו מחטאת דכשם שיש בישול אחר צלי כדפרישית כן יש צלי אחר בישול דהד סברא היא ועוד דאמר פ' החולץ אע"ג דחלטיה כיון דהדר אפייה לחם קרינן ביה ואדם יוצא בו י"ח בפסח ע"כ מדברי ראב"ם: [כ] פ' כלל גדול האי מאן דשרא סיכתא לאתונא וכו' האי מאן דארתח כופרא חייב משום מבשל:

מגדל עוז

מוליאין את האור ותלמוד ערוך הוא לתירון הברייתות דקתני בחדא אחד מביא את האור וכו' עד כולן חייבין ובחדא קתני האחרון חייב וכולן פטורין ומפרקינן להו לא קשיא הא דאייתי אור מעיקרא הא דאייתי אור לבסוף. ואם רצה להשום עליו מפני שכתב סתם ולא הפריש בין חדשים לישנים כריש לקיש הא ודאי לאו קושיא היא ושפיר עבד ר"מ ז"ל דר"ל לא אתא אלא לאשמועינן עובדא דשופת את הקדרה מאי מעשה קא עביד דהייל תלמודא בכולהו בשלמא כלהו קא עבדי מעשה אלא שופת את הקדרה מאי מעשה קא עביד ומהדר אמר רשב"ל הכא בקדרה חדשה עסקינן ומשום לבון רעפים נגעו בה ופירש"י ז"ל בקדרה חדשה ריקנית ומכוין להסמה ונגעו בה משום הך גזירה גופה שאסרו לבון רעפים ואסרו גם כזו וגרסינן בסמוך לזה תנור וכירים חדשים הרי הן ככל הכלים הניטלין בחצר אבל אין סכין אותן שמן ואין טשין אותן במטלית ואין מפיגין אותן בצונן כדי לחסמן ופי' רש"י ז"ל שמתקשין ע"י הצונן. ופי' דקתני תנור וכירים חדשים וכ"ש ישנים למדנו כי החדשים והישנים שוין הן כדברי ר"מ ז"ל. וגם לזה כיון ר"י אלפס ז"ל שהשמיט כל אותה סוגיא ודברי ר"ל חוץ מברייתא זאת האחרונה שהבאתי גילה דעתו כדעת מסדר התלמוד בסמיכת הברייתא הסיא לדברי ר"ל כדאמר כי דבריו של ר"ל הן בכלל זאת הברייתא והכל משום איסור בשול כדברי ר"מ ז"ל וגם בעל המאור לא השיג על ר"י אלפס בהשמטתו זאת מלמד שהסכים לדעתו. וכן מצאתי בירושלמי דגרים האי מאן דשחין חסף חייב משום מבשל פירוש דשחין שמחמם כלי חרס מלשון שחין וגם ר"ח ז"ל כן פירש וחייב משום מבשל מפני שמחזק את הכלי והדין עמו דהוה ליה כמאן דשדא סיכתא לאתונא דחייב משום מבשל ומיפרשא טעמיה דלברורי מנא קא מיכוין נמצאו דברי ר"מ ז"ל כדברי ר"י אלפס ובעל המאור ורש"י ורבותינו בעלי התוס' ור"ח והירושלמי והבבלי שוין: הניח בשר עד לצדדין. מסכת מנחות (דף נ"ז) פרק כל המנחות באות מצה. ריש פרק קמא דשבת: שכח עד מלאכה. המתיך עד מבשל. פרק כלל גדול (דף ע"ד): וכן הממסס עד מבשל. פרק כלל גדול:

החלב או את הזפת והכופר והגפרית וכיוצא בהם הרי זה תולדת מבשל וחייב . וכן המבשל כלי אדמה עד שיעשו חרס חייב משום מבשל . כללו של דבר בין שריפה גוף קשה באש או שהקשה גוף רך הרי זה חייב משום מבשל : ז הגוזז צמר או שער בין מן הבהמה בין מן החיה בין מן החי בין מן המת אפילו מן השלח שלהן חייב . כמה שיעורו כדי לטוות ממנו חוט שארכו כרוחב הסיט כפול . וכמה רוחב הסיט כדי למתוח מן בוהן של יד עד האצבע הראשונה כשיפתח ביניהן בכל כחו והוא קרוב לשני שלישי זרת . התולש כנף מן העוף הרי זה תולדת גוזז . הטווה את הצמר מן החי פטור שאין דרך גזיזה בכך ואין [ג] דרך נפוץ בכך ואין דרך טויה בכך : ח הנוטל [א]צפרניו או שערו או שפמו או זקנו הרי זה תולדת גוזז וחייב . והוא שיטול בכלי . אבל אם נטלן בידו בין לו בין לאחר [ד] פטור . וכן החותך יבלת מגופו בין ביד בין בכלי פטור בין לו בין לאחר . ומותר לחתוך יבלת במקדש ביד אבל לא בכלי . ואם היתה יבשה חותכה אף בכלי ועובד עבודה : ט הנוטל שערו בכלי כמה יטול ויהיה חייב שתי שערות . ואם ליקט לבנות מתוך שחורות אפילו אחת חייב . [ב]צפורן שפירשה רובה וציצין של עור שפירשו רובן אם פירשו [ה] כלפי מעלה ומצערות אותו מותר ליטול אותן בידו אבל לא בכלי . ואם נטלן בכלי פטור . ואם אינן מצערות אותו אפילו ביד אסור . ואם לא פירשו רובן אפילו מצערות אותו אסור לנטלן בידו ואם נטלן בכלי חייב : י המלבן את הצמר או את הפשתן או את השני וכן כל כיוצא בהן ממה שדרכן להתלבן חייב . וכמה שיעורו כדי לטוות ממנו חוט אחד אורכו כמלוא רוחב הסיט כפול שהוא אורך ארבעה טפחים : יא המכבס [ג]בגדים הרי הוא תולדת מלבן וחייב . והסוחט את הבגד עד שיוציא המים שבו הרי זה [ו] מכבס וחייב . [ד]שהסחיטה מצרכי כיבוס היא כמו שהגסה מצרכי הבשול . ואין סחיטה בשער

א טור סי' שמ סמ"ג שם : ב טור סי' שכח וע"ש סמ"ג לאוין סה : ג טור סימן שב סמ"ג לאוין סה : ד טור סימן שב :

כסף משנה

ט צפורן שפירשה רובה וכו'. משנה משובשת חדשנה לסה"ק בדברי רבינו ולפיכך תמה עליו ונוסחת ספרים דידן בספרי רבינו מכוונת :

יא המכבס בגדים הרי הוא תולדת וכו' והסוחט את הבגד עד שיוציא המים שבו וכו'. כתב ה"ה פירשו קצת המפרשים שהסחיטה בבגד יש בה שני פנים וכו'. אבל הרמב"ן כתב בספ"ח שרלים כך ראוי לומר בכל סוחט פירות תולדת מפרק וכו'. ואיני יורד לעומק דעת הרמב"ן במאי דמרכיב בגד אחרי ריכפי אצובע ואמלבן . ומ"מ במ"ש שכן דעת רבינו לענין דסוחט הוי משום מלבן פשוט הוא בדברי רבינו אבל מ"ש דביין נמי שייך כיבוס לכאורה משמע מדברי רבינו בהפך דבמים דוקא חייב אלא שבפכ"ב כתב הסוחט כסות חייב מפני שהוא מכבס לפיכך אסור לדחוק מטלית או מוך וכיוצא בהם בפי האשישה וכיוצא בהם לסתום שמא יבא

מגיד משנה

וכן המבשל כלי אדמה וכו'. שם הא מאן דשדא סיכתא חייב משום מבשל . ורלאיתי בספר העתים שיש גאונים פירשו שהוא מבשל כלי אדמה דקין . ורש"י ז"ל פירש יתד של עץ לח , וכבר הזכרתי למעלה יותר מבואר מזה גבי שופת קדרה : כללו של דבר וכו'. כבר נתבאר :

ז הגוזז את הצמר או שער וכו'. תוספתא הגוזז מן החיה מן הבהמה מן העופות אפילו מן השלה מלא הסיט כפול חייב ע"כ . וכמה רוחב הסיט פירוש פשוט . ופרק האורג (שבת ק"ה:) במשנה שיעור המלבן והמנפץ והצובע והטווה כמלא רוחב הסיט כפול והאורג ב' חוטין שיעורו כמלא הסיט . ובגמ' (שם ק"ו) רב יוסף מחוי כפוף ר' חייא בר אמי מחוי פשוט . ורבינו פי' מלא הסיט רוחב שבין גודל לאצבע , ופירוש כפוף שאינו פושט אצבעותיו ככל הצריך אלא כפוף ופירוש פשוט שהוא פושטן . ופסק כן רבינו שאין לחייב אלא בראיה ברורה . והזרת הוא ג' טפחים לפי שהאמה היא בת ו' טפחים ויש בה שתי זרתות במדת הזרת האמור בכתוב ולא המשוער ביד . שהמשוער ביד מלא הסיט יותר הוא משני שלישים במורגש ונמצא שרוחב הסיט כפול הוא ד' טפחים זה דעת רבינו . ורש"י ז"ל פירש סיט שהוא הפסק בין אצבע לאמה כמה שאדם יכול להרחיבן , ע"כ . ובגמרא פירש רב יוסף אחוי האי הסיט כפול דמתניתין כפול מהא בריוה קלר שבין אצבע לאמה משער שתי פעמים . מחוי פשוט שבין גודל לאצבע פעם אחת והוא כפול דמתני' שיש בזה כפלים כאותן שבין אמה לאצבע , עכ"ל : התולש כנף מן העוף ה"ז תולדת וכו' . פ' כלל גדול (שם ע"ד:) התולש את הכנף והקוטמו והמורטו חייב ג' חטאות אר"ש"ל תולש חייב משום גוזז קוטם חייב משום מחתך ממרט חייב משום ממחק , ע"כ : הטווה את הצמר מן החי פטור שאין דרך וכו'. שם אר"י הטוה צמר מעל גבי בהמה בשבת חייב ג' חטאות משום גוזז ומשום מנפץ ומשום טויה רב כהנא אמר אין דרך טויה בכך ואין דרך גזיזה בכך ואין דרך נפוץ בכך עכ"ל :

ח הנוטל צפרניו או שערו או שפמו או זקנו הרי זה וכו'. משנה פרק המצניע (דף צ"ד:) הנוטל צפרניו זו בזו או בשניו וכן שערו וכן זקנו וכן שפמו וכן הגודלת וכן הכוחלת וכן הפוקסת ר"א מחייב חטאת וחכמים אוסרים משום שבות ובגמ' מחלוקת ביד אבל בכלי ד"ה חייב : וכן החותך יבלת מגופו וכו'. הכלי שכתב רבינו הוא מתמיה אלמלי כי לפי הסוגיא שבסוף עירובין (דף ק"ג) נראה בביאור שהיבלת הלחה המתחכה בכלי הרי הוא כחותך צפרניו בכלי שהוא חייב וזה נ"ל כמוכרח שם ודברי רבינו צל"ע :

ומותר לחתך יבלת במקדש ביד אבל לא וכו'. במשנה שם חותכין יבלת במקדש אבל לא במדינה ואם בכלי כאן וכאן אסור . ובגמרא הקשו ממה ששנינו גבי קרבן פסח חתיכת יבלתו אינה דוחה את השבת . ותירצו חד אמר הא והא בלחה הא ביד הא בכלי וחד אמר הא והא ביד הא בלחה והא ביבשה . ואמלו למאן דאמר הא ביד הא בכלי מאי טעמא לא אמר הא בלחה והא ביבשה . והשיבו יבשה אפילו בכלי נמי שריא פרוכי מפרכא . ופסק רבינו כמאן דאמר הא והא בלחה הא ביד הא בכלי ויבשה אפילו בכלי שרי :

ט הנוטל שערו בכלי וכו'. פ' המצניע (שבת צ"ד:) הנוטל מלא פי הזוג בשבת חייב וכמה מלא פי הזוג שתים רבי אליעזר אומר אחת ומודים חכמים לר' אליעזר במלקט לבנות מתוך שחורות שאפילו אחת חייב ודבר זה אף בחול אסור משום לא ילבש גבר שמלת אשה : צפורן שפירשה רובה וכו'. (שם) תניא רשב"א אומר צפורן שפרשה רובה וציצין שפירשו רובן ביד מותר בכלי פטור אבל אסור לא פירשו רובן ביד פטור אבל אסור בכלי חייב חטאת . אמר ר' יהודה הלכה כרשב"א אמר ר' יוחנן והוא שפירשו כלפי מעלה ומצערות אותו :

י המלבן את הצמר וכו'. במשנה פרק האורג שעור המלבן כתבתיה בפרק זה :

יא המכבס בגדים הרי זה תולדת מלבן וחייב וכו'. זה מוזכר בהרבה מקומות . ופירש רבינו שהוא תולדת מלבן ופשוט הוא : והסוחט את הבגד וכו'. בהרבה מקומות דלמא אתי לידי סחיטה ופירשו קצת המפרשים ז"ל שהסחיטה בבגד יש בה שני פנים האחד כשהיא ממים שהבגד בסחיטה זו מתלבן וזו היא תולדת המלבן והשני כשהיא משאר משקין כגון יין ושמן שאין הבגד מתלבן בהן ואסורה מפני תולדת הדש לפי שהוא מפרק ומוציא המשקין המובלעין וזו אינה אסורה אלא כשהמשקין היוצאין אינן הולכין לאבוד . ולזה נראה שנוטה דעת הרשב"א ז"ל אבל הרמב"ן ז"ל כתב סוף פ' שמונה שרצים כך ראוי לומר בכל סוחט פירות תולדת מפרק בצריך למשקים ושיעורו כגרוגרת ואין דישה אלא בגידולי קרקע כלומר בפירות וכיוצא בהן . והסוחט בגד תולדת צובע כדרך מלבן והוא נמי בכל שמכבס בין במים בין ביין כדאמרינן התם לאכלה ולא למשרה ולא לכביסה והוא שמתכבס הבגד בכך מעט ושיעורו כמלא רוחב הסיט כפול בחוטין ובאורג ב' על ג' כשיעורן להוצאה וכענין הזה כתב הרב משה הספרדי ז"ל . ושנינו בתוספתא המכבס והסוחט מלאכה אחת ר' ישמעאל בנו של ר"י בן ברוקה אומר לבעים שבירושלים קבעו סחיטה מלאכה בפני עצמה עכ"ל וכן דעת רבינו וכמ"ש : ואין סחיטה בשער וכו'. פרק מפנין (שבת קכ"ח) רבה ור"י דאמרי תרוייהו אין סחיטה בשער ע"כ , ומיהו איסורא איכא :

המנפץ

לחם משנה

ו בין שריפה גוף קשה באש או שהקשה גוף הרך וכו'. קשה דבפ' כלל גדול (דף ע"ד) אמרו האי מאן דשדא סיכתא לאתונא חייב משום מבשל והקשו פשיטא ותירצו מהו דתימא לשרורי מנא קא מכוין קמ"ל דמירפא רפי והדר קמיט ע"כ . ופירש"י דמירפא רפי ע"י חום האור והמים שבתוכו ולאחר שילאו מימיו קמיט מתקשה וכי רפי ברישא הוי בישולו ע"כ . משמע דבסיכתא אי לאו דרפי בתחלה לא הוה חייב ואיך כתב שבכ"מ שהקשה גוף הרך שחייב וי"ל דהוא סובר דכל דבר לח שמתבשל אע"פ שמתקשה חייב משום בישול דומיא דאופה ומה שאמרו בסיכתא שהוא כלי אדמה לפי דעתו ז"ל הפירוש מהו דתימא שאינו עושה שום מלאכה שהרי הם חזקים שהם מתחזקים יותר קמ"ל שחייב על הבישול מפני שבתחלה האש מרפה אותם ונעשה לח ואח"כ מקשה אותם ומש"ה חייב אבל לעולם דבכל דבר לח חייב בקישויו :

י אורך ד"ט. דעתו לומר קרוב לד"ט שהרי למעלה כתב קרוב לשני שליש זרת :

יא והסוחט את הבגד וכו'. כתב ה"ה והסוחט בגד תולדת צובע כדרך מלבן וכו'. נ"ל שמ"ש תולדת צובע הוא מפני שהמלבן הוא כמין צובע אבל אינו אלא תולדת מלבן , ומה שהכריח מן התוספתא שאמרה המכבס והסוחט מלאכה אחת היא משום דהילך

מגדל עוז

הגוזז עד חייב . במס' בכורות פ' הלוקח את הבהמה (דף כ"ה) : וכמה עד כפול . פ' כלל גדול : וכמה רוחב עד זרת . בפרק המוציא פירשו כן רוב המפרשים ז"ל וכרים פ' בתרא דמסכת ערלה פירש כן ר"מ ז"ל ואמר שמצא פירושים רבים וזה נתכוון בעיניו : התולש כנף עד ואין דרך טויה בכך . פרק כלל גדול סבר רב כהנא הכי ואע"ג דס"ל תלמיד לגבי ר"י פסק כוותיה וכ"ש ר"מ ז"ל תדא דאשכחן בירושלמי כוותיה ועוד דבמתניתא דהנוטל צפרניו א כזו קיימי רבנן כוותיה : הנוטל עד פטור . פ' המצניע : וכן החותך עד לאחר . פרק הלוקח את הבהמה : מותר לחתוך עד ועובד . במסכת עירובין פרק שמונה תפילין (דף ק"ג) : הנוטל שערו עד חייב . פרק המצניע : המלבן את הצמר עד ד' טפחים . פרק ר"א דאורג (דף ק"ו) : המכבס עד צרכי בישול . מסכת זבחים פ' דם חטאת (דף צ"ד) : ואין סחיטה בשער . פ' מפנין :

הגהות מיימוניות

[ג] כדרב כהנא דהוא בתראה ודלא כר"י עיין פ' כלל גדול : [ד] כחכמים דאמרי משום שבות ודלא כר"א דאמר לעצמו חייב ע"כ בגמ' : [ה] תניא רשב"א אומר כו' ע"ש : [ו] בזבחים פרק דם חטאת אמר רבא זרק סודר לים חייב וכן במכילתין פ' נוטל תנן שיש עליו לשלשת וכו' עיין לקמן פרק כ"ב אבל סחיטת יין ושמן ושאר משקין פיר"י דהוי תולדה דדיש כדלקמן פרק כ"א ופ' כ"ב בהג"ה עיין בספר התרומה :

יב המנפץ את הצמר וכו'. משנה פ' האורג (שם ק"ה:) מוכר בפרק זה: והמנפץ את הגידים וכו'. ירושלמי: יג הצובע חוט שארכו וכו'. משנה פרק האורג מוכרח בפרק זה: ואין הצובע וכו'. זה נלמד מדין הכותב שאינו אלא בדבר המתקיים כמבואר פרק י"א ובמשנה פ' הבונה (שם ק"ב:) זה הכלל כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת חייב, ע"כ:

יד העושה עין וכו'. נראה שרבינו ז"ל מפרש מ"ש בפרק קמא (שם י"ח) מאן תנא נתינת מים לדיו זו היא שרייתו להתחייב משום צובע. ויש לפרש כל הסוגיא כדרך זו שמה שאינו בר גיבול נגמרה בו

בשער [ז] וה"ה לעור שאין חייבין על סחיטתו: יב המנפץ את ^א^הצמר או את הפשתן או את השני וכיוצא בהן חייב. וכמה שיעורו כדי לטוות ממנו חוט אחד ארכו ארבעה טפחים. והמנפץ את הגידים עד שיעשו כצמר כדי לטוות אותן הרי זה תולדת מנפץ וחייב: יג הצובע חוט שארכו ארבעה טפחים או דבר שאפשר לטוות ממנו חוט כזה חייב. ואין הצובע חייב עד שיהא צבע המתקיים. אבל צבע שאינו מתקיים כלל כגון שהעביר סרק או ששר על גבי ברזל או נחשת וצבעו פטור. שהרי אתה מעבירו לשעתו ואינו צובע כלום. וכל שאין מלאכתו מתקיימת בשבת פטור: יד העושה עין הצבע הרי זה תולדת צובע וחייב. כיצד כגון שנתן קנקנתום לתוך מי עפצא שנעשה הכל שחור. או שנתן איסטים לתוך מי כרכום שנעשה הכל ירוק וכן כל כיוצא בזה. וכמה שיעורו כדי לצבוע בו חוט שארכו ארבעה טפחים: טו הטווה אורך ארבעה טפחים מכל דבר הנטוה חייב. אחד הטווה את הצמר או את הפשתן או את הנוצה או את השער או את הגידין וכן כל כיוצא בהן. *העושה את הלבד הרי זה תולדת טווה וחייב. והוא שילבד דבר שאפשר לטוות ממנו חוט אורך ארבעה טפחים בעובי בינוני: טז העושה שני בתי נירין חייב. העושה נפה או כברה או סל או סבכה. או שסרג מטה בחבלים הרי זה תולדת עושה נירין ומשיעשה שני בתים באחד מכל אלו חייב. וכן כל העושה שני בתי נירין בדבר שעושין אותו בתים כגון אלו חייב: יז דרך האורגין שמותחין החוטין תחלה באורך היריעה וברחבה ושנים אוחזין זה מכאן וזה מכאן ואחד שובט בשבט על החוטין ומתקן אותן זה בצד זה עד שתעשה כולה שתי בלא ערב. ומתיחת החוטין כדרך האורגין היא הנסכת המסכת וזה המותח נקרא מיסך. וכשכופלין אותה ומתחיל להכניס השתי בערב נקרא אורג: יח המיסך חייב והוא מלאכה מאבות מלאכות. והשובט על החוטין עד שיפרקו ויתקנם הרי זה תולדת מיסך. וכמה שיעורו משיתקן רוחב שתי אצבעות. וכן האורג שני חוטין ברוחב שתי אצבעות חייב. בין שארגן בתחלה בין שהיה מקצת הבגד ארוג וארג על הארוג שיעורו שני חוטין. ואם ארג חוט אחד והשלים בו הבגד חייב. ארג בשפת היריעה שני חוטין ברוחב שלשה בתי נירין חייב. הא למה זה דומה לאורג צלצול קטן ברוחב שלשה בתי נירין: יט המדקדק את החוטין ומפרידן בעת האריגה הרי זה תולדת אורג. וכן הקולע את הנימין הרי זה תולדת אורג ושיעורו משיעשה קליעה באורך שתי אצבעות: כ *הבוצע שני חוטין חייב. ובוצע הוא המפריש את הארוג. בין שהוציא הערב מן השתי או שהעביר השתי מעל הערב הרי זה בוצע וחייב. והוא שלא יהא מקלקל אלא יתכוין לתקן כדרך שעושין אלו שמאחין את הבגדים הקלים ביותר שבוצעין ואחר כך מאחין וחוזרין ואורגין חוטין שבצעו עד שיעשו שני הבגדים או שני הקרעים אחד. והסותר את הקליעה לתקן הרי זה תולדת בוצע ושיעורו כשיעור הבוצע:

א סמ"ג לאוין סה:

מלאכת הצביעה. ומה שהוא בר גיבול דעתו על הלישה ואין בו צביעה וזה דוחק וצ"ע. ובהשגות א"א בשול סמנין דגמריך מיניה מבשל תיפוק לי משום צובע המים ואני לא הייתי סבור שיתחייב משום טבע עד שיצבע דבר שנגמרה בו מלאכת הצבע אבל צביעת מים שאינה צורך לא ושריית דיו וסמנין משום לש באו לה ולא משום צבע המים כמו שריית הכרשינין וכעין מים וקמח או מים ועפר, עכ"ל. ודברי רבינו נכונים בעיקר דינו. ואי משום מבשל סמנין שהקשה הראב"ד ז"ל תיפוק לי משום צובע אה"נ וחייב שתים אבל אגן ילפינן שהבשול מלאכה וחייבין עליה:

טו הטווה אורך וכו'. משנה פרק האורג (שם ק"ה:) מוכרח בפרק זה:

העושה את הלבד וכו'. ירושלמי:

טז העושה שני וכו'. משנה פרק האורג (דף ק"ה:) העושה שני בתי נירין בנירין ובקירום בנפה ובכברה בסל חייב. ופירש"י ז"ל שני בתי נירין שנתן שני חוטין של שתי בנירה אחת שקורין ליצ"א, עכ"ל:

יז דרך האורגים שמותחין וכו'. פרק כלל גדול (שם ע"ג וע"ה:) במשנה המיסך ובגמ' ר"י מוסיף את השובט והמדקדק אמרו לו שובט הרי הוא בכלל מיסך מדקדק הרי הוא בכלל אורג. ופירש רש"י ז"ל מיסך אורדי"ר בלעז. ובגמרא השובט מְשוה השתי בכרכר, מדקדק כשמותח חוט הערב ומכה בכרכר עליו במקומות מקומות ליישבן שלא יהא מתוח יותר מדאי שכשמתיחה מעכבתו מהתחבר יפה על האריגה, עכ"ל. וכל אלו שיעור אחד להם:

יח וכן האורג שני חוטין וכו'. משנה פרק האורג (שם ק"ה:) והאורג שני חוטין שיעורן כמלא הסיט. ופירש רבינו ז"ל שתי אצבעות מפני שלא אמרו כמלא רחב הסיט אלא כמלא הסיט ואין נראה כן מדברי רש"י ז"ל כמו שאכתוב למטה. ועוד שם במשנה והכ"א בין בתחלה בין בסוף שיעורו שני חוטין ע"כ: ואם ארג חוט אחד וכו'. ברייתא פרק הבונה (שם קד:) ארג חוט אחד והשלימו לבגד חייב והעמידה רב אשי אפילו כחכמים ולהשלים שאני: ארג בשפת היריעה וכו'. ברייתא פ' האורג (שם ק"ה) ובשפה שני חוטין וכו' כלשון רבינו. ופי' רש"י ז"ל יש שאורגים סביב [הבגד] השפה באורך הבגד כולו מין אחר של ערב* ורוחב ברוחב הבגד כשיעור ג' בתי נירין והאורג שני חוטין חייב הא למה זה דומה כלומר להכי מיחייב באריגה כי האי ולא אמרינן כמלא רוחב הסיט כדמשערינן במתני' באורג באמצע הבגד זה דומה לאורג צלצול קטן חגורה קצרה שאינו רחב יותר מג' בתי נירין, עכ"ל:

יט המדקדק את החוטין ומפרידן בעת האריגה ה"ז תולדת אורג. ברייתא פ' כלל גדול (שם ע"ה:) וזכרתיה למעלה: וכן הקולע וכו':

יצא לידי סחיטה ומדלא פירש דבאטישה מליאה מים דוקא מיירי אפשר לומר דבשאר משקים נמי חייב דסתם אטישה שאר משקין יש בה וא"כ צ"ל שמ"ש כאן עד שיוציא המים שבו לאו דוקא מים:

אבל

השגת הראב"ד

*העושה את הלבד וכו'. א"א איני מכיר טויה בעשית הלבדין לפי שהוא לוקח צמר מלובן ומנופץ ושוטחו על גבי בגד ונותן מוך על מוך עד שנעשה עבה ומטפיהו במים וכורכו עם הבגד ומהדקו עד שמתחבר ומתקשה ונעשה הלבד, ואם זה החבור קורא לו טויה איני יודע. ונראה יותר שהוא כמגבן שהוא תולדת בונה ושיעורו איני יודע ואולי ברוחב ובאורך כאותן קליעות שעושות בנות העניים על מלאיהם, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*הבולע וכו' עד הקרעים. כתב הראב"ד ז"ל זה הפירוש נוטה לקורע ע"מ לתפור וכבר הוא שנוי במשנה ואנו מקובלים בולע כמו פולע והוא לשון התוך שחותך ב' חוטין שאחר שהשלים אריגתו חותך את הארוג מן המשויר שבמסכת ואפילו לא חתך ממנו אלא שני חוטין חייב בתחילה זו, עכ"ל:

הקושר

כ הבוצע שני חוטין וכו'. במשנה פרק כלל גדול (שם ע"ג) והבולע שני חוטין. ופירש"י ז"ל מנתק לצורך וזה כדברי רבינו. ובהשגות א"א זה הפירוש נוטה וכו' חייב בתחילה זו

*נ"ל שתי:

לחם משנה

דחילק בין מים ליין ושמן וכו'. ומ"מ ה"ה וכן דעת רבינו הוא משום דלא חילק:

טז העושה שני בתי נירין חייב וכו'. נראים דברי רבינו שהבתים עושה וכן צריך לפרש פירוש בית שכתב שני חוטים בבית ניר וכו' כלומר שני בתי נירין שבכל בית ניר מהם הוא ראוי לתת שני חוטים אבל הוא לא עשה אלא הבתים. וכן נראה מדברי

הגהות מיימוניות

[ז] מפנין רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו אין סחיטה בשער:

מגדל עוז

וה"ה לעור וכו'. מס' זבחים פרק דם חטאת (דף נ"ד): במנפץ עד טפחים. פרק ר"א דאורג (דף ק"ז) וריש פרק בתרא דערלה: ואין הצובע עד כיוצא בזה. פרק ר"א דאורג משמע כן לגבי מעברת אשה סרק על פניה וס"ג איתא בירושלמי ובתוספתא: וכמה שיעורו עד כיוצא בהן. פרק ר"א ופרק בתרא דערלה: העושה את הלבד וכו' עד בינוני, העושה שני בתי נירין עד וברחבה. פ' ר"א דאורג ובפ' כלל גדול (דף ע"ד) אמר אביי הכי מאן דעביד חילתא חייב י"א חטאות ושלש מהם מיסך ועושה שני בתי נירין ואורג וכן משמע פ' י"ו דכלים ומייתי לה במ"ק פ' מי שהפך: ושנים אוחזין עד מיסך. פרק כלל גדול (דף ע"ד ע"ה) ובהרבה מקומות: וכמה שיעורו עד נירין. פרק ר"א דאורג (ד' ק"ה): המדקדק עד אורג. פ' כלל גדול: וכן הקולע עד שתי אצבעות. זה למד מדין אורג שהוא כמוהו ממש ומקובל היה בו וגם הר"ם מקולי ז"ל מדעת רבותינו בעלי התוס' הסכים כמוהו: הבוצע עד מקלקל וכו' עד הקרעים אחד. פ' כלל גדול: כתב הראב"ד ז"ל זה הפירוש נוטה וכו' חייב בתחילה זו עכ"ל: ואני אומר גם ר"מ ז"ל היה מקובל בגירסא ובפירוש הזה וכן גירסת ספרי ספרד והרב הלוי ובפירוש הסכים ר"מ מדעת רבותינו בעלי התוס' ולכך אין בזה תפיסה כלל ומה שחילק בין מקלקל ומתקן ידוע הוא בכמה מקומות בתלמוד והלכה רווחת היא כדי"ן: והסותר את הקליעה עד הבולע. פרק ר"א דאורג (דף ק"ה) גם בזה הדין עמו כי מאחר שעשה הקולע כאורג עשה הסותר את הקליעה כבולע וכפי פירושו וכן משמע פ' ר"א דאורג:

פרק עשירי

א הקושר [א]קשר של קיימא והוא מעשה אומן חייב. כגון קשר הגמלין וקשר הספנין וקשרי [א] רצועות מנעל וסנדל שקושרין הרצענין בשעת [ב] עשייתן וכן כל כיוצא בזה. אבל הקושר קשר של קיימא ואינו מעשה [ג] אומן פטור *. וקשר שאינו של קיימא ואינו מעשה אומן מותר לקושרו לכתחלה: ב כיצד נפסקה לו רצועה וקשרה נפסק החבל וקשרו או שקשר חבל בדלי או שקשר רסן בבהמה הרי זה פטור וכן כל כיוצא באלו הקשרים שהן מעשה הדיוט וכל אדם קושר אותן לקיימא. וכל קשר שאינו של קיימא אם קשרו קשר אומן הרי זה אסור: ג קושרת [ב]אשה מפתחי החלוק אף על פי שיש לו שני פתחים. וחוטי סבכה אע"פ שהוא רפוי בראשה ורצועות מנעל וסנדל [ד] שקושרין אותן על הרגל בשעת מלבוש ונודות יין ושמן אע"פ שיש לו שתי אזנים וקדרה של בשר אע"פ שיכולה להוציא הבשר ולא תתיר הקשר. וקושרין דלי במשיחה או באבנט וכיוצא בו אבל לא [ה] בחבל. [ג]וקושרין לפני הבהמה או ברגלה בשביל שלא תצא אף על פי שיש [ו] לה שני אסרות. וחבל שהיה קשור בפרה קושרו באבוס. היה קשור באבוס קושרו בפרה. אבל לא יביא חבל מתוך ביתו ויקשור בפרה ובאבוס. ואם היה חבל גרדי שמותר לטלטלו הרי זה מביא וקושר בפרה ובאבוס. מפני שכל אלו הקשרים מעשה הדיוט הן ואינן של קיימא אלא פעם קושר ופעם מתיר ולפיכך מותר לקשור אותן לכתחלה. חותלות של תמרים ושל גרוגרות מתיר ומפקיע וחותך ונוטל ואוכל: ד כל [ד]שראוי למאכל בהמה מותר

א טור סימן ש"ז סמ"ג לאוין סה: ב טור סימן שג סמ"ג שם: ג טור סי' שה סמ"ג שם: ד טור סימן שח סמ"ג לאוין סה:

כסף משנה

פ"י א אבל הקושר קשר של קיימא וכו'. כתב הרמ"ך נראה כי הוא הולך בשיטת הרי"ף ואין נראין דבריו ולא היו רגילין לפרש כן רבותי ונראין דבריהם דכיון שהמלאכה חזקה וקיימת ונעשית בלא שום שינוי מה לי עשאה אומן מה לי עשאה הדיוט ודברי ר"ש הם עיקר וצ"ע עכ"ל:

ג ואם היה חבל גרדי שמותר לטלטלו כו'. כתב הרמ"ך מה מועיל טלטול כיון דפסקינן כרבנן דגזרי חבל גרדי אטו חבל דעלמא והוא גופיה פסק הכי לעיל ועוד דטעם חבל גרדי שמתיר רבי יהודה משום דלא מבטל ליה והכי מוכחת בגמרא אבל חבל אחר אע"פ שמותר לטלטלו אסור לקשרו שמא יבטלנו וצ"ע עכ"ל:

ד כל שראוי למאכל בהמה וכו'. כתב הרמ"ך הל"ל אבל בחצר אסור דילמא מבטל ליה והוי קשר של קיימא והכי מפרש בגמ' וא"ת יטלטלנו דהא עושה מעין מלאכה שמא מיירי בחצר שאינה מעורבת ומגניז לה וזה הרב לא פירש לא כדברי ר"ש ולא כדברי רב שרירא ונראין דבריו מדבריהם עכ"ל: כתב

מגיד משנה

א, עכ"ל. ואני אומר שפירושו מכה ודומה למכה בפטיש שהוא גמר מלאכה וכבר שפי' במשנה. ומה שאמר שפירוש רבינו מטה לקורע על מנת לתפור י"ל שאין דומה קורע התופרין עלמן וחותך אחת לשנים לזה שאינו חותכן אלא מפריד האריג:

פ"י א הקושר קשר של קיימא וכו'. משנה (שבת קי"א:) ואלו קשרים שחייבין עליהם קשר הגמלין קשר הספנין ובגמרא ברייתות וביאורן בהלכות ומתבאר מהן מה שהזכיר רבינו ז"ל:

ג קושרת אשה וכו'. משנה קושרת אשה מפתחי חלוקה וחוטי סבכה ושל פסיקיא ורצועות מנעל וסנדל ונודות יין ושמן וקדרה של בשר. ובגמ' מפתחי חלוקה פשיטא לא צריכא דאית ליה תרתי דשי וכו' חוטי סבכה ושל פסיקיא פשיטא לא צריכא דרויח מהו דתימא שלופי משלפא ליה קמ"ל דאשה חסה על שערה ומישרא שריא ליה, ע"כ. ופירש"י ז"ל סבכה קופי"א בלעז ושל פסיקיא אזור רחב וחוטין תלויין בראשו לקשרו בהן ובגמ' קמ"ל דאשה חסה על שערה שמא תגלח בדוחק ויינתק שערה ודפסיקיא נמי איכא לבעויי כה"ג מהו דתימא מחתה לה דרך רגלה ויוצאה קמ"ל דלא עבדא הכי משום לניעותא. עכ"ל. וגבי רצועות מנעל וסנדל יש בגמ' הרבה נדדין מהן לחיוב ומהן לפטור ומהן להיתר והרבה פירושים נאמרו בהן. וביאור רבינו שהמותרים הם שקושרים אותם על הרגל בשעת מלבוש שאלו ודאי אינן מעשה אומן ולא של קיימא, ועוד בגמ' ונודות יין ושמן פשיטא לא צריכא דאית ליה תרתי אוני ופי' רש"י ז"ל אזנים שכופלין לתוכו ובאחד מהן יכול להוציא היין, עכ"ל. ומ"ש רבינו בקדרה של בשר ג"כ בגמ': וקושר דלי במשיחה וכו'. משנה שם (קי"ג) וקושרין דלי בפסיקיא אבל לא בחבל ופירש"י ז"ל קושרין דלי בפסיקיא על פי הבור דפסיקיא ודאי לא מבטל לה התם אבל לא בחבל דמבטל ליה התם והוי קשר של קיימא שהדלי תלוי וקשור שם תמיד עכ"ל. ונתבאר בגמרא שאפילו חבל דגרדי שאינו מבטלו אסור גזירה אטו חבל דעלמא ולזה סתם רבינו ז"ל. וכתב הרשב"א ז"ל כתבו בתוס' דלא מיירי בדליים שלנו שאין קבועים בבור אלא בדליים הקבועים אבל שלנו אפילו חבל דעלמא דלאו דגרדי אינו קשר של קיימא כיון שאינו עשוי לעמוד שם זמן מרובה, עכ"ל: וקושרין בפני בהמה וכו'. במשנה (שם קי"ג:) ראב"י אומר קושרין בפני בהמה בשביל שלא תצא. ובגמ' (דף קי"ג:) פשיטא לא צריכא דאית ליה תרתי איסרי מהו דתימא חדא מינייהו בטולי מבטל ליה קמ"ל: וחבל שהיה קשור וכו'. (שם קי"ג) אמר רב מביא אדם מתוך ביתו חבל וקושרו בפרה ובאבוס. איתיביה חבל שבאבוס קושרו בפרה ושבפרה קושרו באבוס ובלבד שלא יביא חבל מתוך ביתו ויקשרנו בפרה ובאבוס התם חבל דעלמא הכא חבל דגרדי ע"כ. ופירש"י ז"ל וקושרו בפרה ובאבוס ראשו אחד בפרה וראשו השני באבוס ולא חיישינן כשיתיר שמא לא יתיר אלא קשר שבראשה ויבטל החבל באבוס שהוא מוקצה לכך או יתיר שבאבוס ויבטל אותו שבפרה ונמצא של קיימא, עכ"ל. ומ"ש רבינו מפני שכל אלו הקשרים וכו' פשוט הוא לפי מה שנתבאר. ובהשגות א"א זה הטעם אינו מספיק וכי קשר הדלי מעשה אומן הוא וגם אינו של קיימא שהרי הוא חבל של גמי אלא הטעם שהוא חס עליה שלא תשבר בכח הפרה ובודאי לא יניח אותה יום שלם אבל בדלי יניח אותה יום או יומים ומש"ה גזרינן עכ"ל. ודברי תימה הם בעיני אם קשר שאינו של קיימא ואינו מעשה אומן אינו מותר אי זה קשר הוא מותר. ומ"ש שאינו של קיימא שהרי הוא חבל של גמי ג"כ מתמיה שאין קשר של קיימא תלוי באיכות החבל אלא במהות הקשר ולמה שקושרין אותו ולדבריו אין קשר של קיימא אלא בדבר חזק הרבה שיעמוד זמן זמנים. והטעם שכתב גם כן אינו שיש חבלים שגם הסוסים לא ישברום ואולי שאין לגרדי חבלים חזקים כ"כ ודברי רבינו פשוטים. אבל צ"ע במ"ש בחבל גרדי שמותר לטלטל ונראה מדבריו שאיסור שאר החבלים הוא משום טלטול ובגמרא גבי קושרין דלי נראה כדברי רש"י ז"ל שחלוק החבלים הוא מפני ביטול ועיקר:

חותלות של תמרים ושל גרוגרות מתיר ומפקיע וחותך ונוטל ואוכל. פ' חבית (שם קמ"ז) תני חדא חותלות של תמרים ושל גרוגרות מתיר ומפקיע וחותך ואוקימנא לה כרבנן ופירש"י ז"ל חותלות כלים של כפות תמרים ועשויין כמין סלים, מתיר את הכסוי הקשור בחבל. מפקיע סותר שלשלת החבל בכלי, עכ"ל:

ד כל שראוי למאכל בהמה וכו'. (שם קי"ב) רב ירמיה הוה קא אזיל בתריה דר' אבהו בכרמלית פסיק רצועה דסנדליה א"ל שקיל גמי לה דחזי למאכל בהמה וכריך עלויה ע"כ.
עוד

לחם משנה

מדברי הרב המגיד שהסכים פי' רש"י עם רבינו. ובמה שכתב רבינו בענין המובא הביא הרב המגיד פירושים על דברי רבינו. ולכאורה נראה שהם חלוקים וכן במסך הביא פי' רש"י שנקרא אורדי"ר ורבינו כתב שהוא מתיחת חוטים אם לא שנאמר שענין מתיחת החוטים נקרא בלשונם אורדי"ר. וכן הביא פירוש רש"י בענין המדקדק ורבינו פירש מדקדק בענין אחר וכל זה בא שלא בדקדוק שלא היה ראוי לכותבם אחר שנראה שהם חלוקים:

פ"י ב כיצד נפסקה לו רצועה וקשרה וכו' או שקשר רסן בבהמה ה"ז פטור וכו'. בריש פ' אלו קשרים (דף קי"א:) אמרינן מאי קשר הגמלין וקשר הספנין אילימא קיטרא דקטרי בזממא וקיטרא דקטרי באיסטרידא האי קשר שאינו של קיימא הוא וכו' ופירש"י ז"ל קיטרא דקטרי בזתמא זהו קשר הרצועה שקושרים בטבעת. ולכאורה נראה דהיינו רסן בהמה וא"כ קשה דרבינו כתב שהוא קשר של קיימא דאינו מעשה אומן ובגמרא אמרו קשר שאינו של קיימא הוא דמשמע שהוא מעשה אומן. וצ"ל דכל דבר דאינו מעשה אומן קשר שאינו של קיימא קרי ליה בגמרא א"כ דרסן אינו מעשה אומן אבל הוא קשר של קיימא כקיטרא דקטרי בזממא ושמא דלאו היינו רסן דהוזכר בדברי רבינו:

ג ואם היה חבל גרדי וכו'. קשה דבגמרא (דף קי"ג) אמרו בפירוש אילימא חבל בעלמא וכו' קשר של קיימא הוא אלא חבל דגרדי וכו' ושמא דטעמא דחבל גרדי אינו אלא משום שאינו קש"ק וכבר הוקשה זה בדברי ה"ה. וע"ק אמאי לא גזרו כאן חבל גרדי אטו חבל דעלמא כמו גבי דלי וכ"ת שאין כאן איסור אלא משום מוקצה לדעת רבינו הרי לעיל גבי דלי נמי אין האיסור אלא דרבנן שהרי כתב רבינו שמקשר חבל בדלי הוא פטור שר"ל אבל אסור מדרבנן וי"ל דשאני התם דהעיקר הוא הקשר מדאורייתא אבל הכא במוקצה עיקרו הוא מדרבנן ומפני כן לא גזרו. והרא"ש ז"ל כבר הירץ על זה בהשגות ואמר שחבל גרדי שאמרו הוא מפני שאינו חזק ויש לחלק בין דלי לפרה כמ"ש שם:

לפיכך

מגדל עוז

פ"י הקושר קשר עד קושרו בפרה. הכל פ' אלו קשרים (דף קי"א): אבל לא יביא עד לכתחלה. פ"ק דשבת: חותלות התמרים עד ונוטל ואוכל. פ' חבית (דף קמ"ו) מיתניה ואוקימנא כרבנן ופסקה ר"י אלפס בהלכות והשמיט שכנגדה להשמיענו שכן הלכה: כל שראוי וכו' עד עניבה. פ' אלו קשרים (דף קי"ב) ובתוספתא פ' י"ב:

הגהות מיימוניות

[א] הא דתניא חייב בדאושכפי פירוש שעושה קשר בראש הרצועה לפנים במנעל כדי שלא ישמט מן הנקב: [ב] רצועות מנעל וסנדל תנא חדא חייב חטאת ותניא אידך פטור אבל אסור ותניא אידך מותר לכתחילה וכו' ע"ש: [ג] הא דתניא פטור אבל אסור כדרבנן ופירש"י ת"ח הכורך רצועה סביב רגלו ואינה כרוכה בחוזק אך שיכול לשלוף נעלו בלא התרת הקשר ונמצא שהוא של קיימא. ור"י פי' שת"ח קושרין ומהדקין מנעליהם ושוכבין כל ליל החול במנעליהם ובלבושיהן ואין חולצים אלא מלילי שבת ללילי שבת. ולפי פירוש זה אבנט שאין לו בולקא אלא קושרים ראשיו ברצועות אסור לקושרו בשבת כיון שאין עומד להתיר אלא משבת לשבת וקושרו בעניבה וכיוצא בזה אוסר מהר"ם להתיר בשבת קשרים שקושרין הכובסין מכנסים וחלוק יחד: * [לשון הטור כל קשר העומד להתקיים לעולם חייבין חטאת על קשירתו והתרתו בין אם הוא של אומן או של הדיוט עכ"ל]: [ד] לפי שצריך להתירו בכל ערבית כדאמרינן הא דתנן מותר לכתחילה לבני מחוזא: [ה] כחכמים ודלא כר"י דשרי בחבל גרדי וע"ש: [ו] הלכה כראב"י:

מותר לקשור אותו בשבת. לפיכך אם נפסקה רצועת סנדלו בכרמלית [ז] נוטל גמי לח הראוי למאכל בהמה וכורך עליו וקושר הגמי. נשמטה לו רצועת מנעל וסנדל או שנשמט רוב הרגל מותר להחזיר הרצועות למקומן ובלבד שלא יקשור: **ה** העניבה [ח] מותרת לפי שאינה מתחלפת בקשירה. לפיכך החבל שנפסק מקבץ שני קצותיו וכורך עליו משיחה ועונב עניבה: **ו** מותר [א]לקשור קשר שאינו של קיימא לדבר מצוה. כגון שיקשור למדוד שיעור משיעורי התורה. נימת כנור שנפסק קושרין אותה במקדש אבל לא במדינה. ולא יקשור נימא לכתחלה אפילו במקדש: **ז** כל קשר שחייבין על קשורו כך חייבין על היתרו [ס] וכל קשר שהקושר אותו פטור כך המתיר אותו פטור. וכל קשר שמותר לקושרו כך מותר להתירו: **ח** הפותל חבלים מן ההוצין ומן החלף או מחוטי צמר או מחוטי פשתן או חוטי שער וכיוצא בהן הרי זה תולדת קושר וחייב. ושיעורו כדי שיעמוד החבל בפתילתו בלא קשירה שנמצאת מלאכתו מתקיימת. וכן המפריד את הפתיל הרי זה תולדת מתיר וחייב. והוא שלא יתכוין לקלקל בלבד ושיעורו כשיעור הפותל: **ט** התופר [ב]שתי תפירות חייב. והוא [י] שקשר ראשי החוט מכאן ומכאן כדי שתעמוד התפירה ולא תשמט. אבל אם תפר יתר על שתי תפירות אף על פי שלא קשר חייב שהרי מתקיימת התפירה. [ג]והמותח חוט של תפירה בשבת חייב מפני שהוא מצורכי התפירה: **י** הקורע כדי לתפור שתי תפירות חייב. אבל הקורע להפסידה פטור מפני שהוא מקלקל. הקורע בחמתו או על מת שהוא חייב לקרוע עליו חייב מפני שמיישב את דעתו בדבר זה וינוח יצרו והואיל וחמתו שוככת בדבר זה הרי הוא כמתקן וחייב. [ד]והפותח בית הצואר בשבת [כ] חייב: **יא** המדבק ניירות או עורות בקולן של סופרים וכיוצא בו הרי זה תולדת תופר וחייב. וכן המפרק ניירות דבוקין או עורות דבוקין ולא נתכוין לקלקל בלבד הרי זה תולדת קורע וחייב: **יב** הבונה כל שהוא חייב. המשוה פני הקרקע בבית כגון שהשפיל [ל] תל או מילא גומא או גיא הרי זה בונה וחייב. אחד נתן את האבן ואחד נתן את הטיט הנותן הטיט חייב. ובנדבך העליון אפילו העלה את האבן והניחה על גבי הטיט חייב. שהרי אין מניחין עליה טיט

א טור סימן שיח סמ"ג לאוין סה: ב סמ"ג לאוין סה: ג טור סימן שמ סמ"ג שם: ד טור סימן שיז סמ"ג שם:

מגיד משנה

[ד] שם אביי הוה קאי קמיה דרב יוסף בחצר איפסיק רצועה דסנדליה א"ל מאי אעביד ליה א"ל שבקיה ומאי שנא מדר' ירמיה התם לא מינטר הכא מינטר. ורבינו ז"ל לא כתב חילוק זה אלא הביא הדין הראשון כפשוטו. ואולי דעי"א כדעת קצת מפרשים שסוברים דהא דרב יוסף אתיא דלא כהלכתא שסובר שכלי שנשבר אינו ראוי לטלטלו אא"כ עושה מעין מלאכתו הראשונה וכר"י ואין הלכה כן כמו שיתבאר בפרק כ"ה: נשמטה לו רצועת מנעל וסנדל או שנשמט רוב הרגל מותר להחזיר הרצועות וכו'. תוספתא:

ה העניבה מותרת לפי שאינה מתחלפת בקשירה וכו'. ברייתא שם (קי"ג) חבל דלי שנפסק לא יהיה קושרו אלא עונבו ר' יהודה אומר כורך עליו גודא או פסיקיא ובלבד שלא יענבנו. והלכה כת"ק. ומעשה העניבה ידוע:

ו מותר לקשור קשר שאינו של קיימא וכו'. במשנה פרק מי שהחשיך (שם קנ"ז) מדבריהם למדנו שמודדין ופוקקין וקושרין בשבת ונתבאר בגמ' שהוא בדוקא לדבר מצוה. ופירש"י קושרין קשר שאינו של קיימא וכדעת רבינו ומוכרח הוא שלא יתירו אלא מה שהוא פטור אבל אסור: נימת כנור שנפסקה וכו'. משנה פרק המוצא תפילין (עירובין ק"ב ק"ג) קושרין נימא במקדש אבל לא במדינה ואם בתחלה כאן וכאן אסור. והקשו עליה מהא נימת כנור שנפסקה לא יהא קושרה אלא עונבה. ואמרו הרבה לשונות בתירוצה. ופסק רבינו כלישנא קמא דאמר הא רבי שמעון הא רבנן:

ז כל קשר שחייבין על קשורו כך חייבין על היתרו וכל קשר שהקושר אותו פטור וכו'. במשנה פרק אלו קשרים (שבת קי"א:) שם שהוא חייב על קשורן כך הוא חייב על היתרן, עכ"ל:

ח הפותל חבלים מן ההוצין וכו'. התופר שתי תפירות וכו'. משנה פרק כלל גדול (שם ע"ד:) התופר שתי תפירות ובגמרא והא לא קיימא אמר רבי יוחנן והוא שקשרן, ע"כ. ופירש רבינו לבלא הפירות אין צריך קשר לפי שהרי בלא קשר מתקיים. ופשוט הוא:

ט והמותח חוט של תפירה וכו'. מימרא שם (ע"ה). אמר רב המותח חוט של תפירה בשבת חייב חטאת. ופירש רש"י ז"ל בגד התפור ועומד והניח החוט ארוך ונתפרדו שתי החתיכות הבגד זו מזו במקצת וחוטי התפירות נמשכין ומותח את ראש החוט להדק ולחבר החתיכות זו היא תפירתו וחייב, עכ"ל. ורבינו פירש טעם אחר לפי שהמתיחה היא מצורך התפירה:

כסף משנה

ה העניבה מותרת כו'. כתב הרמ"ך אפילו קשר מותר כמתני' דאמרינן קושרין דלי בפסיקיא וכי קתני ובלבד שלא יענבנו אחבל קאי ולא אפסיקיא דהיינו משיחה ותימה אמאי פסק כרבנן דאמרי לא יהא קושרו אלא עונבו וצ"ע עכ"ל: הפותל חבלים וכו': וכן המפריד את הפתיל וכו': כתב הרמ"ך התופר שתי תפירות וכו' תימה למה לא כתב שיהא חייב שתים משום קושר ומשום תופר כדברי הירושלמי שזה בודאי עשה שתי מלאכות קושר ותופר עכ"ל:

י והפותח בית הצואר וכו'. כתב הריטב"א בפ"ק דמכות פירש"י פותח בית צואר ממש שעשה פתח חדש לחלוק בשבת חייב חטאת מפני שתיקן כלי, פירוש דהכי דלא מחייב משום קורע דקורע שלא ע"מ לתפור הוא מיחייב משום תקון כלי דהוי גמר מלאכה ותולדה דמכה בפטיש והקשו עליו וכו'. והנכון כמו שפי' ר"ח דלאו בפותח פתח חדש לגמרי אלא שכבר נפתח בחול אלא שסגרו ע"י הפירת חוט או בגד כדרך שעושים מכבסי בגדים או כמו שהיו הנשים רגילות לקשור בצרפת ופתח בשבת אותו חוט או בגד שהיה שם חייב חטאת משום גמר כלי עכ"ל:

יא יב המדבק ניירות וכו': וכן המפרק ניירות וכו': וכן העושה כלי אדמה וכו'. כתב הרמ"ך בספר יראים לא פירש כן והביא ראיה שאין בנין בכלים בשום ענין ויש לנו סיוע עוד לדבריו ההיא דפרק בכל מערבין (עירובין ל"ה) דמוקי לה במגדל של עץ וקסברי אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים עכ"ל. וכבר כתב בזה הרב המגיד:

מגיד משנה

י הקורע כדי וכו'. שם במשנה (שם ע"ג) והקורע על מנת לתפור שתי תפירות. ופרק האורג (שם ק"ה) כל המקלקלין פטורין: הקורע בחמתו וכו' ברייתא שם. וכבר בארתי הענין בארוכה פרק ח' וכתבתי שם דעת החולקים עליו:

והפותח בית הצואר וכו'. מימרא כלשונה פרק במה טומנין (שם מ"ח) ופירש"י ז"ל צואר של חלוק לכתחלה חייב חטאת דהשתא קא משוי ליה מנא, עכ"ל:

יא המדבק ניירות וכו': וכן המפרק ניירות וכו':

יב הבונה כל שהוא חייב וכו'. משנה פרק הבונה (שם ק"ב:) הבונה כל שהוא חייב: המשוה פני הקרקע וכו'. פרק כלל גדול (שם ע"ג:) מימרות כתבתים פרק ח': אחד נתן את וכו'. פרק הבונה (שם קב) אמר שמואל המגדד את האבן חייב משום מכה בפטיש מיתיבי אחד נותן את האבן ואחד נותן את הטיט הנותן את הטיט חייב

לחם משנה

ד לפיכך אם נפסקה רצועת סנדלו בכרמלית וכו'. ה"ה תמה על רבינו למה לא חילק בין חצר לכרמלית וכתב שהוא סובר שאין חילוק בהם והא דרב יוסף דלא כהלכתא אתיא. וקשה דא"כ אמאי הזכיר רבינו בכרמלית אדרבא מדהזכיר בכרמלית משמע דס"ל כרב יוסף דדוקא בכרמלית אבל לא בחצר ואולי שהזכיר כן מפני שאמר אח"כ לשון הגמרא שהמעשה אירע בכרמלית ודוחק. ומ"ש ה"ה ז"ל ואולי דעתו כדעת המפרשים דס"פ שלכאורה נראה שהוא מוכרח בגמרא הטעם שאפשר דמה שאמרו בגמרא התם לא מינטר וכו' הוא לומר דמש"ה הקשירה אסורה בחצר וחזר אביי והקשה לו והא מנא לא כלומר נהי דאסרת לקושרו מ"מ אמאי אסרת לטלטלו ולזה דחי ליה ואמר דמדקא מתרץ ר' יוחנן ש"מ הלכה כר"י ולפי פירוש זה לדידן דלית לן כר"י מ"מ אסור לקושרו בחצר משום דהתם לא מינטר הכא מינטר דלא הוצרך רב יוסף למימר דהלכה כרב יהודה אלא לאסור הטלטול אבל הקשירה אסורה בלאו הכי אסירא לכך כתב ה"ה שאין זה פי' הגמרא אלא טעם איסור הקשר הוא מפני הטלטול והא בהא תליא וכדברי הטלטול הוא הדין הקשירה ומפני כן כתב הדבר בלשון אולי:

ה וכורך עליה משיחה ועונב עניבה. אע"ג דבגמרא (דף כ"ג) לא אמרו רבנן אלא עניבה אבל תרתי בהדי הדדי את משיחה ועניבה אפשר דלא. י"ל דכיון דהתירו עניבה כריכת המשיחה אין איסור כלל. א"כ ברבינו ז"ל מפרש שמה שאמר ר' יהודה ובלבד שלא יענבנו קאי אמשיחה וכיון דר' יהודה ס"ל שכורך משיחה ובלבד שלא יענב אותה מכלל דרבנן סברי כריכת משיחה ועניבתה שרי דאם לא כן במאי פליגי:

יב אחד נתן את האבן וכו'. כתב הרב המגיד והרמב"ן ז"ל מפרש בזה וכו'. קשה לדידיה ז"ל איך אמרו בגמרא (דף ק"ב:) וליטעמיך הא פליגי רבנן עליה דר'

הגהות מיימוניות

[ז] כדאמר ליה רבי אבהו לר' ירמיה: [ח] כרבנן ודלא כר' יהודה וכן פיר"י ואע"ג דמשמע סתמא דתלמודא כר"י בפרק המוצא תפילין וכו' ע' בסה"ת: [ס] כמתני' כל שחייבים על קשורו חייבין על היתרו: [י] ופריך בגמרא והא לא קיימא אמר רבב"ח אר"י והוא שקשרו, מכאן פסק רא"ם שאין נקרא קשר של קיימא אלא קשר על קשר מדאין חייב בכאן משום קושר וכן כתב בס"ה אמנם יש קשרים שמתקיימין בקשר אחד כגון שקושר חבל בראשו ואין קושר שני ראשים ביחד וכן כל כיוצא בזה ע"כ: [כ] במה טומנין ופרק קמא דמכות פירש"י חייב משום מכה בפטיש: [ל] פרק כלל גדול היתה לו גבשושית ונטלה וכו' היתה לו גומא וטממה בעפר חייב משום בונה ע"ב:

מגדל עוז

מותר לקשור עד סיתרו. סוף שבת (דף קנ"ז): נימת כנור עד במקדש. פרק בתרא דמנחות: כל קשר עד להתירו. פרק אלו קשרים (דף קי"א): הפותל חבלים עד כשיעור הפותל. בירושלמי דפרק ואלו קשרים: התופר עד כמתקן וחייב. פ' ר"א דאורג (דף ק"ה): והפותח בית הצואר וכו'. פרק במה טומנין (דף מ"ח): הבונה כל שהוא. ריש פרק הבונה (דף ק"ב): המשוה פני קרקע עד וחייב. פ' כלל גדול (דף ע"ג): אחד נתן עד כלים פטור. פ' הבונה:

טיט אחר. אוהבונה על גבי כלים פטור: יג העושה אהל קבוע הרי זה בתולדת בונה וחייב. וכן העושה כלי אדמה כגון [מ] תנור וחבית קודם שישרפו הרי זה תולדת בונה וחייב. וכן המגבן את הגבינה הרי זה תולדת בונה. ואינו חייב עד שיגבן כגרוגרת. המכנים יד הקרדום בתוך העץ שלו הרי זה תולדת בונה וכן כל כיוצא בו. וכן התוקע עץ בעץ בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו עד שנתאחד הרי זה תולדת בונה וחייב: יד העושה נקב כל שהוא בלול של תרנגולים כדי שיכנס להן האורה חייב משום [נ] בונה. גהמחזיר דלת של בור ושל דות ושל יציע חייב משום בונה: טו הסותר כל שהוא חייב. והוא שיסתור על מנת לבנות. אבל אם סתר דרך השחתה פטור. הסותר אהל קבוע או שפרק עץ תקוע הרי זה תולדת סותר וחייב דוהוא שיתכוין לתקן: טז המכה בפטיש הכאה אחת חייב. וכל העושה דבר שהוא גמר מלאכה הרי זה תולדת מכה בפטיש [ס] וחייב. כיצד המנפח בכלי זכוכית והצר בכלי צורה אפילו מקצת הצורה והמגרד כל שהוא והעושה נקב כל שהוא בין בעץ בין במתכת בין בבנין בין בכלים הרי זה תולדת מכה בפטיש וחייב. וכל פתח שאינו עשוי להכנים ולהוציא אין חייבין על עשייתו: יז המפיס השחין בשבת כדי להרחיב פי המכה כדרך שהרופאין עושין שהן מתכוונין ברפואה להרחיב פי המכה הרי

א טור סימן שיד סמ"ג שם: ב טור סימן שטו סמ"ג שם: ג טור סי' שיג סמ"ג שם: ד טור סי' שטו: ה טור סי' שכח סמ"ג שם:

כסף משנה

יד העושה נקב כל שהוא כו'. כתב ה"ה שפסק כרב. ויש לתמוה שלקמן בסמוך כתב העושה נקב בין בעץ בין בבנין ה"ז תולדת מכה בפטיש ובר"פ כ"ג כתב העושה נקב שהוא עשוי להכנים האורה ולהוציא ההבל ה"ז חייב משום מכה בפטיש:

יז המפיס שחין וכו'. כתב הרמ"ך תימה מאי מכה בפטיש שייך בזה וכלא אין זה גמר מלאכה והוה ליה לפרש משום בונה כדפירש"י, עכ"ל:

המצדד

מגיד משנה

חייב ולטעמיך אימא סיפא ר' יוסי אומר אפילו העלה והניחה על גבי דימוס של אבנים חייב אלא ג' בניני הוו תתאה בעי לדודי ועפרא מליעה בעי נמי טינא עילאה בהנחה בעלמא, ע"כ. ורבינו ז"ל הזכיר שם הבנינים. וראיתי מי שהקשה עליו למה לא הזכיר התחתון ואינה קושיא שכבר הזכיר למטה בפרק זה המגדד את האבן ביסוד הבנין. וזו היא מימרא דשמואל בבנין התחתון וכן פירש"י ז"ל ומוכרח הוא. והרמב"ן ז"ל מפרש שזה הבנין שלישי אין חייבים בו בהנחה בלבד בלא צרור ועפר אלא לדעת ר' יוסי אבל לדעת חכמים דברייתא לא אלא הרי הוא כתחתון ודעת התוספות שכל אלו החלוקים מוסכמים בלא מחלוקת. וכן נראה מן ההוספתא וזה דעת רבינו: והבונה על גבי וכו'. בירושלמי אמרו היכן מצינו בנין במקדש שהיו נותנים קרשים על גבי אדנים והאלו הדא אמרה בנין על גבי כלים בנין ודהו אדנים בקרקע הן ומכאן למד רבינו זה:

יג העושה אהל וכו'. ברייתא פרק חולין (שם קל"ח) אהל קבוע לא יעשה ואם עשה חייב חטאת ופשוט הוא בהרבה מקומות שהוא משום בונה: וכן העושה וכו'. פ' כלל גדול (שם ע"ד:) אמר אביי האי מאן דעביד חביתא חייב ז' חטאות תנורא חייב ח' חטאות ואחד מהם הוא בונה. וכן פירשו הגאונים ז"ל וכן הוא בירושלמי. והענין שאע"פ שאמרו אין בנין בכלים זהו בכלים שנתפרקו להחזירן כמו שנתבאר פרק כ"ב. אבל העושה כלי מתחלתו אין לך בנין גדול מזה ואין נקרא זה בנין בכלים שהרי אינו כלי אלא עושה כלי. והשמועות מוכיחות כן כמ"ש הגאונים ז"ל ועיקר: וכן המגבן וכו'. ברייתא פרק המצניע (שם צ"ה) המגבן כגרוגרת ואמרו עליה מגבן חייב משום בונה. וכבר כתבתי פ"ח מה שנחלקו קצת הראשונים לומר שאינו אלא משום שבות: המכנים יד בקרדום וכו'. פ' הבונה (שם ק"ב:) עייל שופתא בקופינא דמרא רב אמר חייב משום בונה ושמואל אמר חייב משום מכה בפטיש ופסק רבינו כרב באיסורי: וכן התוקע וכו'. סוף פ' כירה (שם מ"ז) ברייתא גבי מלבנות המטה לא יתקע ואם תקע חייב חטאת:

יד העושה נקב כל שהוא וכו'. בהבונה (שם ק"ב:) העושה נקב בלול של תרנגולים רב אמר חייב משום בונה ושמואל אמר חייב משום מכה בפטיש והלכה כרב, ומפורש שם דעבדין ליה לאורה: והמחזיר דלת וכו'. בסוף עירובין (דף ק"ב:) דלת של בור ושל דות ושל יציע לא יחזיר ואם החזיר חייב חטאת:

טו הסותר כל שהוא חייב וכו'. משנה פ' כלל גדול (שבת ע"ג) גבי אבות מלאכות והוא בסותר ע"מ לבנות כדאיתא בפ' ב"מ (דף ל"א:) בגמרא. והפטור דרך השחתה מבואר פרק האורג (שם ק"ה) כבר הזכרתיו: הסותר אהל קבוע וכו'. זה פשוט וכבר אמרו משום סתירת אהלים נגעו בה. וכן פריקת העץ התקוע שכל מה שיש בו בנין יש בו סתירה:

טז המכה בפטיש הכאה וכו'. פרק כלל גדול (שם ע"ג) גבי אבות מלאכות. ובגמרא (דף ע"ה:) רבא ור"ז דאמרי תרווייהו כל מידי דאית ביה גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש. ופירש"י ז"ל מכה בפטיש הוי גמר מלאכה שכן האומן מכה בסדן בשעת גמר מלאכה. ואין זה עיקר אלא כמו שפירש ר"ח ז"ל שהאומן מכה בפטיש על הכלי להשוות עקמימותיו וכן על האבן שבבנין להשוותה לחברותיה והיינו גמר מלאכה וזה נכון: כיצד המנפח בכלי זכוכית וכו'. מימרא פרק כלל גדול הצר בכלי צורה והמנפח בכלי זכוכית חייב, ופירוש רבינו הצר צורה כולה או מקצתה בכלי צורה שהוא עומד לצורה והשיבותו לכך. ובברייתא בפרק הבונה (שם ק"ג:) והצר בכלי צורה כל שהוא והמגרד כ"ש והקודח כ"ש: וכל פתח וכו'. פרק הביה (שם קמ"ו) מימרא דבר תורה כל פתח שאינו עשוי להכנים ולהוציא אינו פתח ורבנן הוא דגזור משום לול של תרנגולין דעביד לעיולי אוירא ולאפוקי הבלא ע"כ. וגזרת חכמים מבוארת פרק כ"ב:

יז המפיס שחין בשבת כדי להרחיב פי המכה וכו'. ברייתא הובאה סוף האורג (שם ק"ו) אמר שמואל כל פטורי דשבת פטור אבל אסור בר מהני תלת דפטור ומותר הדא וכו' ואידך המפיס מורסא בשבת אם לעשות לה פה חייב אם להוציא ממנה ליחה פטור ואידך הצד נחש בשבת אם מתעסק בו שלא ישכנו פטור. וראיתי מי שהקשה על רבינו שפסק בשני אלו מותר כאן ובסוף פרק זה שהרי בפרק ח' שרצים שנינו הצדן לצורך חייב שלא לצורך פטור ובגמרא מאן תנא א"ר יהודה אמר רב ר"ש היא דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה. איכא דמתני לה אהא המפיס מורסא מאן תנא א"ר יהודה אמר רב ר"ש היא. איכא דמתני לה אהא הצד נחש וכו' מאן תנא אר"י אמר רב ר"ש היא ע"כ. ואחר שרבינו פסק בפרק ראשון כר"י במלאכה שאינה צריכה לגופה שחייב עליה למה לא חייב באלו כשם שחייב למטה בפרק זה בצד שלא לצורך

לחם משנה

דר' יוסי וכמו שהקשו התוס' בריש פרק הבונה. ונראה שהוא ז"ל מפרש דבגמרא הקשו לשמואל מדרבנן ואפילו מר' יוסי דלאי כר' יוסי אתי הא אמר ר' יוסי דבהנחה בעלמא סגי לגבי דימוס דלא מצינו דפליג ר' יוסי אדרבנן אלא גבי דימוס לבד אבל בשאר מודה דבעינן טיט ולזה אמרו וליטעמיך כלומר אפילו לדידן לפהות תרי אופני בנין איכא דהא ר"י הזכיר בדבריו הנחה על גבי דימוס ולא הזכיר הנחה סתם וא"כ כי היכי דלא אמרת ור' יוסי ורבנן פליגי בעילאי ובמליעי כ"ע מודו דבעינן טיט ובתתאי כולי עלמא מודו דבעינן לדוד כוותיה. זה נראה ליישב דעת הרמב"ן ז"ל:

יג וכן המגבן את הגבינה וכו'. כתב ה"ה וכבר כתבתי פ"ח מה שנחלקו קצת הראשונים וכו'. אלו המפרשים ז"ל נראה שמפרשים מאי דקאמר משום בונה שהוא דומה ענין לבונה אבל לא תולדה אלא שבות דומה למה שפירש"י ז"ל בסוף פרק המוציא (דף פ"א) גבי פרפיסא שאמרו שם בגמרא חייב משום תולדה ופירש"י ז"ל שם והך חייב לאו דוקא ע"ש, ומ"מ מ"ש לא ראיתי לו כן בפרק שמיני בשם המפרשים ז"ל *:

יד העושה נקב כל שהו וכו'. בגמרא (דף ק"ב:) איכא פלוגתא רב אמר משום בונה ושמואל אמר משום מכה בפטיש ופסק רבינו כרב, וקשה דלמטה נראה שפסק כשמואל שכתב והעושה נקב כל שהוא בין בעץ בין בבנין בין במתכת וכו' הרי זה תולדת מכה בפטיש וחייב דלרב הוי משום בונה כמבואר בגמרא כמ"ש גבי קודח בשלמא לרב מיחזי כחר הורתא וכו' אבל זה איירי בנקב העשוי להכנים ולהוציא דהל"כ ה"ז מותר מן התורה כמ"ש בסמוך ובפרק כ"ג וכן קשה שברים פרק כ"ג כתב בנקב לול של תרנגולים שהוא תולדת מכה בפטיש וחייב כוותיה דשמואל. ונראה שהוא ז"ל מפרש דמ"ב רב חייב משום בונה כלומר אפי' משום בונה וה"ה משום מכה בפטיש דהוי גמר מלאכה אלא שהוא מוסיף ואומר שחייב משום בונה דלדידיה אהי מתני' דקודח כל שהו כפשטה. וכן מצינו דומה לזה בפ' חולין (דף קל"ח) גבי מ"ש בגמרא משום מאי מחייבינן ביה רבה אמר משום בורר ר"ז אמר משום מרקד ושם פירש"י ז"ל דרבה דאמר משום בורר ה"ה משום מרקד אלא שר"ז פליג ארבה וכן רבינו בפ"ח נראה שפירש כן שכתב בפ"ח ה"ז תולדת בורר או תולדת מרקד ונראה שפסק כרבה כדפרישית שם: וא"ת אמאי לא כתב שם חייב שתים משום בורר ומרקד דומה למ"ש למעלה בזומר וצריך לעצים שחייב שתים. וי"ל דהוא סבור דבורר ומרקד דמו להדדי ואין ראוי שיהיה חייב שתים ולא הוי אלא לענין התראה וז"ש בגמרא משום מאי מתריקן ביה וכו'. ומ"מ כתם כאן רבינו הרבה בזה שהיה לו לכתוב חייב משום בונה ומשום מכה בפטיש אלא שהוא סמך על מ"ש לקמן והדברים סתומים:

*) (ואני אומר שבביאור כתבו בבבא שמתחלת הסולב את וכו'):

המצתת

מגדל עוז

העושה אהל קבוע וכו'. פרק ר"א דחולין (דף קל"ד): וכן העושה עד תולדת בונה. פרק כלל גדול (דף ע"ד) בשמעתין דמאן דעביד חביתא: המגבן עד כגרוגרת. פרק ר"א דמילה: המכנים יד עד כיוצא בו. פ' הבונה: וכן כל התוקע עד וחייב. פ' כל הכלים (דף קכ"ב) ובירושלמי: העושה נקב עד משום בונה. סוף פרק הבונה: המחזיר דלת עד משום בונה. סוף פ' כל הכלים (דף קכ"ג): הסותר עד לתקן. פ' כמה מדליקין (דף ל"א): המכה בפטיש וכו'. פ' הבונה (דף ק"ג): וכל העושה עד הצורה פרק כלל גדול (דף ע"ס): והמגרד וכו' עד וחייב. פרק חביה (דף ק"ז): וכל פתח עד עשייתו. פ' ח' שרצים: המפיס שחין עד מותר. פרק ר"א דאורג ופרק ג' דעדיות והרבה מקומות:

הגהות מיימוניות

[מ] ודלא כרש"י שפירש התם האי מאן דעביד חביתא חייב ז' חטאות תנורא ח' אבל משום בנין אינו חייב דאין בנין בכלים. ובדבונה נמי גרסי' האי מאן דעייל שופתא בקופינא דמרא רב אמר חייב משום בונה וכ"פ התוס' וכן ס"ה ודלא כרא"ב שכתב דלא אמר רב הכי לחייבו משום בונה דאין בנין בכלים ואין סתירה בכלים אלא רב אמר כן לאפוקי מדשמואל דאמר חייב משום מכה בפטיש שאין חיוב מכה בפטיש אלא בדבר שהוא גמר מלאכה לפיכך אמר בונה כלומר עדיין הכר מדה זו בנין ואין זה גמר מלאכה להתחייב משום מכה בפטיש ע"כ דבריו. ודברי התוס' על בנין בכלים תמצא לקמן בפרק כ"ג בה' ב': [נ] כרב לגבי שמואל דאומר משום מכה בפטיש ע"כ:

[ס] אביי ורבא דאמרי תרוייהו כל מידי דאית ביה גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש, ע"כ:

מגיד משנה

לצורך ושלשתן השוו בגמרא שהם כר"ש בדוקא. ונ"ל בתירוץ זה שרבינו ז"ל סבור שאין הלכה אלא כלישנא קמא שמנו הא דאר"י אמר רב על משנתנו דהצד שלא לצורך אבל איך אפילו לר"י אתיין ויעיד ע"ז דשמואל אמר בהנהו פטור ומותר ואיהו הוא דפסק כר"י וכמ"ש פרק ראשון והטעם שהפסת המורסא הוא גמר מלאכה כשהוא להרחיב פי המכה ושלא כדברי רש"י ז"ל שכתב משום בונה. וכשהוא להוציא ממנה ליחה אינה גמר מלאכה וא"א לבא בה חיוב מכה בפטיש שהוא גמר מלאכה בשום פנים וכן לידת הנחש שאינו לד דרכו אלא מתעסק בו וכמו שיתבאר למטה, א"נ דכיון דרבים נזוקין בו חשיב ליה כסכנת נפשות וכ"כ קצת המפרשים ז"ל בלשון הזה. ודעת רבינו הלוי ובעל ההלכות כדברי רבינו בהיתר שני אלו ועיקר. בספר הבתים ירא' לי שאין זה מלאכה שצריכה לגופה כי מלאכה שצריכה לגופה הוא עושה המלאכה בעצמה בכוונה אבל דברים אלו אין כונתו למלאכה שכל כונתו הוא להוציא לחה ולהנצל כו' וכ"כ דעת כר"ש שכתב רמשים המזיקים וכו' עכ"ל:

יח המסתת את האבן וכו'. כבר הזכרתי זה למעלה: המצדד את האבן וכו'. מימרא פרק הבונה (שם ק"ב:) כתבתיה למעלה: הלוקט יבולת וכו'. כלל גדול (ע"ה:) אמר ר"י האי מאן דשקיל אקופי מגלימיה חייב משום מכה בפטיש וה"מ דקפיד עליהו ע"כ: המנער טלית חדשה וכו'. פרק חבית (שם קמ"ז) אמר ר"ה המנער טליתו בשבת חייב ולא אמרן אלא בחדתי אבל בעתיקי לית לן בה ולא אמרן אלא באוכמי אבל בחיורי וסומקי לית לן בה והוא דקפיד עלייהו. עולא איקלע לפום בדיתא חזא רבנן דקא נפצי גלימייהו אמר להו קא מחללי רבנן שבתא אמר להו רב יהודה נפצו ליה באפיה אנן לא קפדינן ולא מידי ע"כ. ונ"ל לפרש לדברי רבינו מ"ש שם אביי הוה יתיב קמיה דרב יוסף אמר ליה הב לי כומתאי חזא דאיכא טלא עליה הוה קא מחסם למיתבה ניהליה אמר ליה נפוץ שדי אנן לא קפדינן מידי. שהענין היה בחשש אביי מפני הטל שהוא מלביש ע"ג הבגד השחור לבן. ובחידושי הרשב"א ז"ל פירש"י ז"ל משום האבק ומשום מלבן. ובתוספות הקשו שלא מצינו ליבון בכיוצא בזה. אבל ר"ח ז"ל פירש מנער מן הטל כההיא דרב יוסף דבסמוך ומשום מכבס ולמאן דקפיד הוי פסיק רישיה ולמאן דלא קפיד ליכא אלא דבר שאין מתכוין שאינו כבוס גמור עכ"ל. ולכל הפירושים חוץ מפירוש רבינו קשה סומקי אמאי לית לן בה. ובהשגות מפרשים כפר"ח ז"ל ודברי רבינו עיקר:

יט הצד דבר שדרכו מינו לצוד וכו'. בפרק האורג (שבת דף ק"ו) ר"י אומר הצד צפור למגדל וצבי לבית חייב וחכ"א צפור למגדל וצבי לגינה לחצר ולביברין רשב"ג אומר לא כל הביברין שוין זה הכלל כל מחוסר צידה פטור שאינו מחוסר צידה חייב אמר שמואל הלכה כרשב"ג. ושם אמר שמואל הצד ארי בשבת פטור עד שיכנסנו לגדורקי שלו ופירש"י ז"ל בית משמר העשוי לו כעין סהר:

כ כל מקום שאם ירוץ בו יגיע לחיה וכו'. שם בגמרא חלקו בין ביבר קטן לביבר גדול ואמרו היכי דמי ביבר קטן כל היכא דכי רהיט בתריה ומטי ליה בחד שחיא ביבר קטן ואידך ביבר גדול. א"נ כל היכא דנפלה טולא דכותלי אהדדי ביבר קטן ואידך ביבר גדול ע"כ. ופירשו המפרשים בחד שחיא כל שמגיע בריצה אחת ואינו צריך לישב בינתים, עכ"ל:

כא אחד שמנה שרצים האמורים בתורה וכו'. במשנה שם (ק"ז) שמנה שרצים האמורים בתורה הצדן והחובל בהן חייב ושאר שקצים ורמשים החובל בהן פטור וכבר הזכרתי למעלה שמ"ש שלא לצורך פטור הוא כר"ש ורבינו ז"ל סבור שאין הלכה כמותו וכמבואר למעלה: הצד את הישן ואת הסומא חייב. בהאורג (שם ק"ו:) ת"ר הצד צבי סומא

כסף משנה

יח המצדד את האבן וכו'. כתב הרמ"ך והוא שיניח באמה לתורות ועפר כמ' שמפרש בגמרא ותימה היאך הניח הוא מלפרש זה עכ"ל: הלוקט יבולת וכו'. נראה מדברי רבינו שהוא מפרש הא דאמריך והוא דקפיד עלייהו היינו לומר שלא יסירם בכוונה כדי ליפות אלא כמתעסק אבל כל שמסירם בכוונה אע"פ שלא היה נמנע מללובשו אם לא היה מסירה חייב: המנער טלית חדשה וכו'. נראה מדברי רבינו שהמנער חייב משום מכה בפטיש כמו יבולת שע"ג הבגדים אבל

[הלכות שבת פרק י]

הרי זה חייב משום מכה בפטיש שזו היא מלאכת הרופא. ואם הפיסה להוציא ממנה הליחה שבה הרי זה מותר: יח המסתת את [פ] האבן כל שהוא חייב משום מכה בפטיש. המצדד את האבן ביסוד הבנין ותקנה בידו והושיבה במקום הראוי לה חייב משום מכה בפטיש. אהלוקט יבולת שעל גבי בגדים בידו כגון אלו היבולות שבכלי צמר חייב [פ] משום מכה בפטיש. והוא שיקפיד עליהן. אבל אם הסירן דרך עסק הרי זה פטור. המנער טלית חדשה שחורה כדי לנאותה ולהסיר הצמר הלבן הנתלה בה כדרך שהאומנין עושין חייב חטאת. ואם אינו מקפיד מותר: יט הצד בדבר שדרך מינו לצוד אותו חייב. כגון חיה ועופות ודגים. והוא שיצוד אותן למקום שאינו מחוסר צידה. כיצד כגון שרדף אחרי צבי עד שהכניסו לבית [ג] או לגינה או לחצר ונעל בפניו. או שהפריח את העוף עד שהכניסו למגדל ונעל בפניו. או ששלה דגים מן הים בתוך ספל של מים הרי זה חייב. אבל אם הפריח צפור לבית ונעל בפניו. או שהבריח דג ועקרו מן הים לבריכה של מים. או שרדף אחר צבי עד שנכנס לטרקלין רחב ונעל בפניו הרי זה פטור. שאין זו צידה גמורה שאם יבא לקחתו צריך * לרדוף אחריו ולצוד אותו משם. לפיכך הצד ארי אינו חייב עד שיכניסנו לכיפה שלו שהוא נאסר בה: כ כל מקום שאם ירוץ בו יגיע לחיה בשחיה אחת. או שהיו הכתלים גקרובין זה לזה עד שיפול צל שניהם לאמצע כאחד הרי זה מקום קטן. ואם הבריח הצבי וכיוצא בו לתוכו חייב. ומקום שהוא גדול מזה המבריח חיה ועוף לתוכו פטור: כא *אחד שמנה דשרצים האמורין בתורה ואחד שאר שקצים ורמשים שיש למינן צידה הצד אחד מכולן בין לצורך בין שלא לצורך או לשחק בהן חייב הואיל ונתכוון לצוד וצד. שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה. הצד את ההישן ואת הסומא חייב: כב המשלח כלבים כדי שיצודו צבאים

השגת הראב"ד

*אחד שמנה שרצים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל כבר נכתבה דעת ר"מ ז"ל, עכ"ל:

א טור סימן שכ סמ"ג שם: ב טור סי' שטז סמ"ג לאוין שם: ג עי' בפוס' בגמרא: ד טור סי' שטז סמ"ג שם: ה טור וסמ"ג שם:

לחם משנה

יח המסתת את האבן וכו'. גם זה במחלוקת דרב ושמואל בפ' הבונה (ד' ק"ב:) ופסק דלא כרב אע"ג דהלכתא כרב באיסורי משום דר' יוחנן ס"ל הכא כוותיה דשמואל:

יט אבל אם הפריח צפור לבית ונעל לפניו וכו'. בפרק האורג (דף ק"ז:) אמרינן בגמרא דדוקא בצפור דרור אבל בשאר צפור לא ויש תימה על רבינו איך לא הזכירו:

כ או שהיו הכותלים קרובים וכו'. כלומר הכותלים ד' אמות וכל אחד מהם גבוה אמה או פחות עד שהצל מגיע עד אמה אם היה מגיע צל של שניהם כאחד לא היה מגיע אלא אמה מכאן ואמה מכאן ובשתי האמרות לא הוה צל אבל אם לא היה בין שניהם אלא שתי אמות אז יקרא שצל של שניהם מגיע לאמצע כאחד שהצל של כותל זה מגיע עם צל של כותל זה. וא"ת אין זה שיעור שלפעמים יהיה המרחק אשר ביניהם גדול וכל הכותלים יגיעו זה עם זה מפני שהכותלים גבוהות הרבה ד"מ שכותל זה יהיה גבוה עשר אמות וכן הכותל שני ואפי' יהיה המרחק שביניהם כ' אמות יגיעו צל הכותלים זה עם זה לזה כתבו התוס' בפרק האורג (בד"ה היכא דנפלי) ואמרו היה להם שיעור הכותלים שוה והיו יודעים שיעורם ע"כ. כלומר דעל אותו השיעור אמרו דנפלי טולא אהדדי. ואע"ם שא"א להגיע צל של שני הכותלים כאחד. (גם מ"ש בגמרא שלא

הגהות מיימוניות

[ע] כשמואל ודלא כרב דאמר משום בונה והכי אמרינן פרק כלל גדול שלשה דברים אמר רב אשי משמיה דריב"ל המסתת חייב משום מכה בפטיש וכו' וכן אמר ר' יוחנן הכי: [פ] האי מאן דשקיל אקופי מגלימיה כו': [ג] פרק האורג כחכמים ודלא כר' יהודה דאמר דוקא לבית חייב: * כתב הטור מטעם זה שאין איסור בנעילת תיבה שיש בתוכה זבובים כסה"ת שאסר שהרי אין הזבובים נצודין בתיבה שאם בא לפתוח לישלם הם בורחין ע"כ וע"ש]:

מגדל עוז

המסתת את האבן עד מכה בפטיש. פרק הבונה (דף ק"ט): הלוקט יבולת עד מכה בפטיש והוא שיקפיד עד פטור. פרק כלל גדול (דף ע"ה:): המנער טלית חדשה עד עליהן מותר. פרק חבית (דף קמ"ז): הצד דבר וכו' עד מים ועוף לתוכו פטור. פ' ר"א דאורג (דף ק"ו): אחד שמנה שרצים עד חייב עליה. פ' ח' שרצים: כתב הראב"ד ז"ל כבר נכתבה דעת ר"מ ז"ל עכ"ל: ואני אומר ומפרש קתימותיו כבר השיג בפ"א של אלו ההלכות על ענין זה וגם אני בירכתי שם את אשר היתה שמה סרות וסנני גם עתה חוזר ומוסיף ואומר כי ר"מ ז"ל פסק פ"ק דשבת בשמעתין דהזב יוצא בכים שלו הלכה כר"ש דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה ומסתייעא מלתיה מריש פ' דח' שרצים דאוקים שמואל דאמר סוף פ' האורג כל פטורי דשבת פטור אבל אסור בר מהני תלת דפטור ומותר כרבי שמעון דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה ופיר"ח ז"ל דאתא לאשמועינן הני תלת אע"ג דעביד בהו מעשה אבל איכא אחריני נמי דפטור ומותר דלא עביד בהו מעשה, פסק כן משום דבריש נוטל אמרי' דהלכה סבירא ליה כר"ש וכיון דהלכה בתראה הוא קי"ל כותיה וגם ר"ח ז"ל פסק כן וסייעיה למילתיה מדאמרינן פ"ק דשבת כל המזיקים הורגין אותן בשבת ובזאת השיטה עמד הראב"ד ז"ל שנתכנו דברי ר"ח ז"ל: אמנם בעל ה"ג פסק כר"י דאמר מלאכה שאצ"ל חייב וגם ר"י אלפס ז"ל השמיט כל הסוגיות דשייכי כר"ש להשמיענו שאין הלכה כמותו וגם ראיתי בעל המאור ז"ל שלא הקפיד על השמטות אלו מכלל דכוותיה ס"ל. ויש לי סמך וראיה לדבריהם מהא דקי"ל פרק מי שהוציאוהו כעולים תלמודא ר"י ור"ש הלכה כר"י ועוד דבמסכת זבחים ס"פ כל התדיר וכן פרק כירה גמרא מתני' דהמיחם שפנהו מסיק תלמודא לסדיה דשמואל כר"י ס"ל ולא תקשי לך מדמוקי ריש פרק ח' שרצים פטור ומותר דאמר שמואל אליבא דר"ש דהתם אליבא דר"ש קא מיירי אבל איהו גופיה כר"י ס"ל כמסקנא דילן ס"פ כל התדיר וכן פירשו רבותינו בעלי התוס' אע"פ שלא פסקו כשמואל כי היכי דלא תיקשי דידיה אדידיה ומסקנא למסקנא והסיא דריש פ' נוטל דמוקים לרבא כר"ש שניה דחיקא בעלמא הוא ולא סמכינן עליה לכך השמיטה ר"י אלפס ז"ל והסיא נמי דפ"ק דשבת דכל המזיקין נהרגין לאו משום דעדיף כת דר"ש אלא משום אנסי אחריני הדא דסכנתא שאני ועוד דסוגיין פרק ה' שרצים הכי משמע ובדומיא דנחש ועקרב מוקמינן לה דאינון מזיקין בודאי ובשיטה זאת עמד ר"מ ז"ל ונכונו דבריו וכד"ג ופסהמיר מע"כ: הצד את עד או קטן פטור. הכל פרק ר"א דאורג (דף ק"ו):

צבאים וארנבים וכיוצא בהן וברח הצבי מפני הכלב והיה הוא רודף אחר הצבי או שעמד בפניו והבהילו עד שהגיע הכלב ותפשו הרי זה תולדת הצד וחייב. וכן העושה כדרך הזו בעופות: **כג** צבי שנכנס לבית ונעל אחד בפניו חייב. נעלוהו שנים פטורין. אם אין אחד יכול לנעול ונעלוהו שנים חייבין. ישב אחד על הפתח ולא מלאהו וישב השני ומלאהו השני חייב. ישב הראשון ומלאהו ובא השני וישב בצדו אף על פי שעמד הראשון והלך לו הראשון חייב והשני לא עשה [ק] כלום ומותר לו לישב במקומו עד הערב ולוקח הצבי. למה זה דומה לנועל ביתו לשומרו ונמצא צבי שמור בתוכו שלא עשה כלום. נכנסה לו צפור תחת כנפיו יושב ומשמרה עד שתחשך ומותר: **כד** הצד צבי זקן או חיגר או חולה או קטן פטור. המפרק בהמה חיה ועוף מן המצודה פטור. הצד חיה ועוף [ר] שברשותו כגון אווזין ותרנגולין ויוני (*עלייה) פטור. הצד דבר שאין במינו צידה כגון חגבים הגזין צרעין ויתושין [ש] ופרעושין *וכיוצא באלו הרי זה פטור: **כה** רמשים המזיקין כגון נחשים ועקרבים וכיוצא בהן אע"פ שאינן ממיתין הואיל ונושכין מותר לצוד אותם בשבת*. והוא שיתכוין להנצל מנשיכתן. כיצד הוא עושה [ת] כופה כלי עליהן או מקיף עליהן או קושרן כדי שלא יזיקו:

פרק אחד עשר

א השוחט [1]חייב ולא שוחט בלבד אלא [א] כל הנוטל נשמה לאחד מכל מיני חיה ובהמה ועוף ודג ושרץ בין בשחיטה או בנחירה או בהכאה חייב. החונק את החי עד שימות הרי זה תולדת שוחט. לפיכך אם העלה דג מספל של מים [ב] והניחו

עד

*נ"ל הרדסיאות. הס"מ: א טור וסמ"ג שם: ב סמ"ג לאוין סה:

סומא וישן חייב חגר וחולה פטור. מאי שנא הני ומאי שנא הני. הני עבידי לרבויי והני לא עבידי לרבויי. ופירש"י ז"ל סומא וישן עבידי לרבויי לישמט כשמרגישין ידי אדם. ועוד שם והתניא חולה חייב א"ר ששת לא קשיא כאן בחולה מחמת אישתא כאן בחולה מחמת אובצנא. ופירש ר"ח ז"ל אובצנא כגון שהיו עייפים מחמת כלב או מחמת דבר אחר הרי זה חייב. וכן הן דברי רבינו במ"ש המשלח כלבים וכו'. אבל רש"י ז"ל פירש בהפך אובצנא עייפות שאינו יכול לזוז ממקומו נצוד ועומד הוא עכ"ל:

כג צבי שנכנס לבית וכו'. שם משנה כלשון רבינו: ישב אחד על הפתח וכו'. משנה כלשונה: ישב הראשון ומלאהו וכו'. שם ישב הראשון על הפתח ומלאהו ובא השני וישב אע"פ שעמד הראשון והלך לו חייב הראשון והשני פטור הא למה זה דומה לנועל ביתו לשומרו ונמצא צבי שמור בתוכו. ואמר שמואל בגמרא (דף ק"ז) דהאי פטור מותר הוא. וכתב הרמב"ן ז"ל שמדברי התוספתא נראה שפירוש המשנה כך הוא לנועל את ביתו לשומרו ולא נודע לו שהיה שם צבי כלל ונמצא שצבי היה שם והוא שמור בתוכו שמותר לו להעמיד הפתח נעול עד חשכה וכן אם ישב על הפתח ונמצא שצבי היה בבית מותר לו לישב מפני שקדמה צידה למחשבה ע"כ דבריו. והרשב"א ז"ל כתב שבירושלמי נראה שהתירו לנעול לכתחלה לשמור ביתו וצבי שבתוכו דכיון שהוא צריך לשמור ביתו אע"פ שע"י כך נצוד הצבי ממילא מותר ובלבד שלא יתכוין לשמור את הצבי בלבד עכ"ל. ואין להקל כל כך: נכנסה לו צפור כו'. שם מימרא כלשונה ופירש"י כנפיו כנפי כסותו: הצד צבי זקן וכו'. ברייתא (דף ק"ו:) כתבתיה למעלה: המפרק בהמה חיה ועוף וכו'. תוספתא פ' י"ג. ואני תמיה למה לא אמרו מותר ואולי מפני איסור טלטול אבל אם אינו מטלטל נראה שמותר לפתוח הבית בפני הצבי: הצד חיה ועוף וכו'. בשמנה שרצים חיה ועוף שברשותו הצדן פטור. ובמקצת ספרי רבינו יש כגון אווזין ותרנגולין ויוני עליה פטור ומ"ם הוא דיוני עליה אינם ברשותו כדאיתא בהדיא פרק אין צדין (ביצה כ"ד) הצד יוני שובך ויוני עליה שקננו בטפיחין ובבירה חייב. ופרק שלוח הקן (חולין קל"ח). וכן מבואר סוף פרק כ"א דיוני הרדסיאות הוא שהן ברשותו והן הגדלים בבתים כאווזין ותרנגולין. ואמרו בירושלמי לא אמרן אלא שברשותו הא אינן ברשותו חייב אמר רבי יוסי הדא אמרה שור שמרד הצדו בשבת חייב ע"כ. וכתבו הרשב"א ז"ל: הצד דבר שאין במינו נצוד וכו'. בהאורג (שבת ק"ז:) הצד חגבין הגזין צרעין ויתושין בשבת חייב דברי ר"מ והחכמים אומרים כל שבמינו נצוד חייב כל שאין במינו נצוד פטור. ופרעושים מבואר בברייתא בשמונה שרצים (שם ק"ז:) הצד פרעוש ר' יהושע פוטר והטעם שאין במינו נצוד. ופירוש פטור אבל אסור. ובחידושי הרשב"א ז"ל ובתוספות כתבו שאם מתירא שמא ישכנו וכ"ש אם נושך יכול להסירו דאינו אלא כמתעסק מידי דהוה אקוץ ברשות הרבים עכ"ל. ובפרק י"א אבאר מהו פרעוש:

כה רמשים המזיקין וכו'. מימרא דשמואל בהאורג (שם ק"ז) כתבתיה למעלה ואידך הצד נחש וכו' ואם לרפואה חייב וממאי דפטור ומותר דתנן כופין קערה על הנר בשביל שלא תאחוז בקורה ועל עקרב שלא תשוך עכ"ל:

פי"א א השוחט חייב ולא שוחט בלבד אלא כל הנוטל וכו'. בכלל גדול השוחט ובגמרא שוחט משום מאי חייב אמר שמואל משום נטילת נשמה: החונק את החי עד שימות וכו'. לפיכך אם העלה וכו'. בגמרא (שם ק"ז ע"ב) בשמונה שרצים אמר שמואל השולה דג מן הים כיון שיבש בו כסלע חייב אמר ר' יוסי בר אבין ובין סנפיריו

אבל מספקא לי אם הוא מפרש והא דקפיד עליה כמו שפירש בלוקט יבולת. ולענין עד אימתי נקראת הדשה לענין זה נראה מדברי רבינו דהיינו שלא נשתמשו בה כ"כ אלא עדיין היא בחידושה כמו בשעה שהאומנים מתקנים אותם:

חיה

לחם משנה

שלא) [שאילו] היה אפשר להגיע לו של שניהם כאחד היה מגיע זה עם זה שם:

כג ישב הראשון ומלאהו וכו'. כתב ה"ה וכתב הרמב"ן ז"ל שמדברי התוספתא נראה שפירוש המשנה כך הוא וכו' מפשט הלשון משמע דהרמב"ן ז"ל סבור דמי שבא לשמור את ביתו ולא נודע שהיה שם צבי ועמד על הפתח אע"פ שמפני כך נעשה הצידה מותר כיון שלא היה בכונה אבל אם היה בכונה היה אסור אפי' לשני שעמד שם וקשה דמתניתין במאי אוקימתה לדבריו ז"ל דאי שאין כונה לשני לשמור הצבי אלא לשמור פתחו ומפני כן אמרו שהוא פטור א"כ אפי' בראשון נמי אם אין לו כונה לצוד את הצבי אע"פ שהצבי נצוד מעצמו הרי הוא פטור שהרי קדמה צידה למחשבה כמו שכתב הוא ז"ל וא"כ הוה ליה לתנא לאשמועינן מילתא אפי' בראשון אם אין לו כונה ואי מתניתין בים לו כונה לשני זה א"א שהרי כתב הוא ז"ל שפירוש הא למה זה דומה וכו' שאמרו במשנה אינו אלא בשאין לו כונה וגם בדברי הרשב"א ז"ל קשה שנראה שהוא מפרש מתני' שים לו כונה לשמור ביתו בצבי שבתוכו ומפני כן התירו לשני דא"כ אפי' הראשון נמי כיון דאין לו כונה אע"פ שהוא מעצמו נצוד מותר כמ"ש הוא ז"ל אע"פ שעל ידי כך נצוד הצבי כו' ואפי' היה לומר שאיירי כולה מתניתין להרמב"ן בשאין כונה כלל ולהרשב"א ביש להם כונה לשמור את הבית וגם על הצבי ומ"מ הראשון חייב כיון שהוא צד בראשונה אע"פ שאין לו כונה כלל לדעת הרמב"ן ולא אל הבית לבד לדעת הרשב"א אבל השני פטור כיון שאינו אלא שומר ממה שצד הראשון ודומה לשומר שכבר ניצוד מאתמול כלומר שהיה צבי בבית נצוד מאתמול ומצא השומר פתח פתוח בשבת ועמד על הפתח כדי שלא יברח שזה מותר שאינו אלא שומר אבל צידה גמורה לדעתם ז"ל נראה דאסור ומפני כן חייבו במשנה השני. ומה שבא בדברי הרמב"ן שקדמה צידה למחשבה וכן בדברי הרשב"א שע"י כך ניצוד הצבי נאמר לשון צידה בשילוח אבל אין הכונה אלא על השמירה כמו שנראה מתחלת לשון הרמב"ן שכתב שצבי היה שמור בתוכו וכו' וכן הרשב"א שכתב לשמור ביתו וצבי שבתוכו ולכן לא דקדקו בהזכירם בסוף לשון צידה והכונה על השמירה אבל הצידה אסור. זה נראה בדעתם ז"ל:

פי"א א השוחט חייב ולא שוחט בלבד וכו' בין בשחיטה או בנחירה או בהכאה חייב וכו'. פרק כלל גדול (דף ע"ה) מחלוקת רב ושמואל רב אמר משום צובע ושמואל אמר משום נטילת נשמה ופירשו שם דברי רב דכוונתו אף משום צבע. ורבינו נראה שפסק כשמואל וכמו שמשמע מדברי ה"ה ודבר תימה הוא דהיס

מגדל עוז

המפרק עד עלייה פטור. פרק ח' שרצים: הצד דבר שאין במינו עד פטור. פרק ר"א דאורג (דף קכ"א): רמשים עד מנשיכתן. פ' ח' שרצים שם: כיצד הוא עושה עד סוף הפרק. ס"פ כל כתבי הקדש:

פי"א השוחט עד תולדת שוחט. פרק כלל גדול (דף ע"ה): לפיכך אם העלה עד לחיים. סשיע עד חייב. פרק ח' שרצים (דף ק"ז):

הגהות מיימוניות

[ק] אמר שמואל כל פטורי דשבת פטור אבל אסור בר מהני תלת דפטור ומותר צידת צבי וכו' פירש"י אע"ג דשמואל אמר להא אליבא דר"ש והוא גופיה סבר לה כר' יהודה כדאיתא בזבחים פרק כל התדיר אנן קי"ל כר"ש דרבא שהוא בתראה ס"ל כוותיה פרק נוטל ובפ' שואל ע"ש: [ר] בפ' ח' שרצים חיה ועוף שברשותו הצדן פטור וכל פטורי דשבת פטור אבל אסור. והא דתנן אבל צדין חיה ועוף היינו ביום טוב שצדן לכתחילה כדי לשוחטן ולאוכלן אבל הכא דבשבת לא וכגון דעבידי לרבויי כשרוצה לתופשן והן בבית גדול כ"ב שאם לא גדלו בין בני אדם היו צריכים מצודה אסור לתופשם ואף לדחותן במקום צר שנוחין ליתפש וכן קבלתי ממורי קרובי ז"ל הילכך צריכין ישראל ליזהר שלא לתפוס בשבת סוס שמרד ופרה מורדת שעשויין לרבויי אפי' בחצר אם החצר גדולה שאם לא גדלו בין בני אדם היו צריכים מצודה ובירושלמי אמר רבי יוסי הדא אמרה סוס שמרד בשבת וכו' אע"פ שיש לדחות ולומר דפטור ומותר ואיידי דבעי למיתנא בחובל בהן חייב תנא הצדן פטור כדאמרי' בבמה מדליקין המכבה את הנר בה"ג, אפ"ה ראוי להחמיר עכ"ל רבינו ברוך ממגינצ"א: [ש] בפ' ח' שרצים כר' יהושע אליבא דר' אליעזר וה"מ בשעה שמקפצת לכאן ולכאן אבל אם עוקצת מותר לכתחילה ליקחנה ולהשליכה דדבר שאין בו אלא איסור דרבנן במקום צער לא גזור כדאשכחן במפיס מורסא: * [לשון הטור אסור לצוד פרעוש ודוקא מעל הארץ או מעל בגדיו אבל אם הוא על בשרו ועוקצו מותר לצוד ואסור להרגו וכינה מותר להרגה וה"מ בלוקחה מעל בגדיו או מעל בשרו אבל המפלה בגדיו אסור להרוג גם כינה שמא יבוא להרוג פרעוש וע"ש מהו כינה ומהו פרעוש ע"כ]: [ת] בפרק כל כתבי כופין כלי על עקרב שלא תשוך: [א] בירושלמי דכלל גדול יש דכל הוצאת דם בשבת יש משום נטילת נשמה: [ב] הא דלא נקט מן הים לשון תלמוד נ"ל משום דמיחייב גם משום צד וכן רש"י פירש השולה דג שהוא נצוד ועומד מבעוד יום:

עד שמת חייב משום חונק. ולא עד שימות אלא כיון שיבש בו כסלע בין סנפיריו חייב שעוד אינו יכול לחיות. הושיט ידו למעי הבהמה ודלדל עובר שבמעיה חייב: ב רמשים [א]שהן פרין ורבין מזכר ונקבה או נהוין מן העפר כמו הפרעושין ההורג אותן חייב כהורג בהמה וחיה. אבל רמשים שהויתן מן הגללים ומן הפירות שהבאישו וכיוצא בהן כגון תולעים של בשר ותולעים שבתוך הקטניות ההורגן פטור: ג המפלה * כליו בשבת מולל את הכנים וזורקן. ומותר להרוג את [ג] הכנים בשבת מפני שהן מן הזיעה: ד חיה [ב]ורמש שהן נושכין וממיתין ודאי כגון זבוב שבמצרים וצרעה שבנינוה ועקרב שבחדייב ונחש שבא"י וכלב שוטה בכל מקום מותר להורגן בשבת כשיראו. ושאר כל המזיקין אם היו רצין אחריו מותר להרגן ואם היו יושבין במקומן או בורחין מלפניו אסור להורגן. ואם דורסן לפי תומו בשעת הילוכו והורגן מותר: ה המפשיט מן העור כדי לעשות קמיע חייב. וכן המעבד מן העור כדי לעשות קמיע חייב. ואחד המולח ואחד המעבד שהמליחה מין עיבוד הוא [ד] ואין עיבוד [ג]באוכלין. וכן המוחק מן העור כדי לעשות קמיע חייב. ואי זהו מוחק זה

המעביר

א טור סימן שטז סמ"ג שם: ב סמ"ג שם: ג טור סימן שכא:

מגיד משנה

מגודיו אמר רב אשי לא תימא יבש ממש אלא אפי' דעבד רירי. ונראה שאין רבינו גורס מן הים. ורש"י ז"ל פירש השולה דג שהיה כלוד ועומד מבעוד יום, ופשוט הוא שאין בכאן דין צידה כלל: הושיט ידו למעי בהמה וכו'. מימרא כלשונה. ופירש הרמב"ן ז"ל שהוא חייב משום נטילת נשמה ועל דרך זה פירש הסוגיא שעל מימרא זו וכן עיקר, וזהו דעת רבינו. ופירש"י ז"ל דלדל עקר שהפילתו על ידי דלדול זה עכ"ל:

ב רמשים שהן פרין ורבין מזכר ונקבה וכו'. מפורש בסוגיא שם במסקנא דרב יוסף ורב אשי סברי שדעת חכמים הוא שכל דבר שפרה ורבה חייבין עליו דומה לאילים מאדמים שהיו נשחטין במשכן וחייבין על הריגת פרעושין אע"פ שאין בהן גידין ועצמות. ופרעוש כתב הרמב"ן ז"ל יש שפירשו אותו המין השחור הנקרא בורגו"ת והוא הווה מן העפר בימות החמה ואע"פ שאינו פרה חייבין עליו כמי שהוא פרה ורבה מזכר ונקבה שכן ההורג עכבר שהשרץ מן העפר חייב ולא פטרו מאילים מאדמים אלא כגון כינה שהיא מן הזיעה וכן תולעים שבאשפות ובדברים המוסרחים וזה דעת הרמב"ם ז"ל. ולי משמע בעכבר שהשרץ מן העפר חייבים עליו ודאי מפני שמינו פרה ורבה הוא אלא שהוא כמינין הסריסין אבל מינין שאין בהן מפריה ורביה כלל כגון בורגו"ת פטור ולכתחלה נמי מותר בין לצוד בין להרוג דבכלל מאכולת הן, עכ"ל. וזה דעת הרשב"א ז"ל וכתב שהפרעוש מין רחש אחר הוא שפרה ורבה ולא הבורגו"ת עכ"ל:

ג המפלה כליו בשבת וכו'. ברייתא פ"ק (שם י"ב) המפלה כליו מולל וזורק ובלבד שלא יהרוג אבא שאול אומר וכו' אמר רב הונא הלכה מולל וזורק וזהו כבודו אפילו בחול רבה מקטע להו רבא שדי לקנא דמיא. וכתבו הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל שמעינן מינה דמשום כבודו בלחוד קאמר אבל אם בא להרוג ואפילו בשבת מותר וזה דעת רבינו ועוד שם תניא רשב"א אומר אין הורגין את המאכולת בשבת דברי ב"ש וב"ה מתירין, ע"כ:

ד חיה ורמש שמושכין וממיתין וכו'. דברי רבינו בכאן עד אסור להרגן הם כדברי ההלכות ממש בפרק כל כתבי וזה דעת הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל בעיקרי הדין אבל כתבו שהיתר אלו המנויין בשאין רצין דוקא הוא כר"ש שפטר מלאכה שא"צ אבל לר"י כיון שאין זה פקוח נפש גמור כיון שאין רצין אחריו וזה שלא כדברי רבינו שפסק כר"י ופסק כאן כן. ונראה שדעתו ז"ל שפקוח נפש הוא בהראותן בלבד: ואם דורסן לפי תומו וכו'. שם (שבת קכ"א:) נחש דורסו לפי תומו, עקרב דורסו לפי תומו, ופירשו הרמב"ן והרשב"א ז"ל דורסו ואפי' במתכוין אלא שהוא עושה לפי תומו שמראה עצמו כאילו אינו מתכוין וכל זה משום דקי"ל כר"ש במלאכה שא"צ ואע"פ שרבינו פסק כר"י, כפירוש הזה נראה מלשונו, ושלא כדברי רש"י ז"ל שכתב שא"ל ליזהר ממנו שלא ידרסנו אלא דורסו לפי תומו ונראה מדבריו שלא התירו אלא משום דבר שאין מתכוין וכר"ש ואין זה עיקר:

ה המפשיט מן העור לעשות קמיע חייב וכו'. משנה פ' המוציא (שם ע"ח:) עור כדי לעשות קמיע. ובגמרא (שם ע"ט) לעבדו בכמה לא שנא, והסוגיא מוכחת שהוא הדין בהפשטתו וכל המלאכות הנעשות בעור כך שיעורן כשם שהמלאכות הנעשות בצמר יש להם שיעור אחד. ומ"ש ואחד המולח שהמליחה מין עבוד. בכלל גדול (שם ע"ה:) היינו מולח היינו מעבד וכבר הזכרתיו פרק ז': ואין עבוד באוכלין וכו'. שם רבא אמר אין עיבוד באוכלין: וכן המוחק מן העור כדי לעשות קמיע חייב וכו'. (שם ע"ג) המוחקו ופירש"י ז"ל מגרד שערו. ומ"ש רבינו עד שיחליק, לפי שאמרו בגמרא ממרח רטיה חייב משום ממחק כמו שיתבאר וממרח הוא מחליק:

כסף משנה

פי"א ד חיה ורמש שהם נושכין וממיתין וכו'. בס"פ כל כתבי (דף קכ"א:) אמר ריב"ל כל המזיקים נהרגין בשבת מתיב רב יוסף חמשה נהרגים בשבת ואלו הם זבוב שבמצרים וכו' מני אילימא רבי יהודה הא אמר מלאכה שא"צ חייב עליה אלא לאו ר"ש והני הוא דשרו אחריני לא ותרגמה רב יוסף ברצו אחריו וד"ה, ופירש"י כל המזיקים ההורגים נהרגין בשבת וקס"ד ואפי' אין רצים אחריו ומשום דס"ל כר"ש דמלאכה שא"צ מדרבנן הוא דאסירא והכא לא גזור. נהרגים בשבת ואפילו אין רצים אחריו משום דס"ל דסתמן הורגין הם. הא אמר חייב עליה והיכי שרי במלאכה גמורה כשאין רצין אחריו דליכא פקוח נפש. ד"ה ואפילו לר"י והא דחמשה נהרגין כשאין רצין ור"ש עכ"ל. ואע"פ שהתוספות חולקים על פירוש זה דעת הרי"ף ורבינו כפירש"י וכתב ה"ה שזה דעת הרמב"ן והרשב"א בעיקר הדין אבל כתבו שהיתר אלו המנויים בשאין רצין דוקא הוא וכו' וזה שלא כדברי רבינו כלומר שרבינו יפרש דכי אמרינן ברצו אחריו וד"ה היינו לומר דכי שרי ריב"ל שאר מזיקין ברצו אחריו ולד"ה שרי והא דתניא חמשה נהרגים אפילו בלא רצו אחריו היא ור"י נמי שרי בהו לפי שהיזקן מצוי הוי פקוח נפש בהראותן בלבד. ונראה מדברי רבינו דהני חמשה לאו דוקא דהוא הדין לכל חיה ורמש שהם נושכים וממיתים ודאי ולפי זה כי אמרינן דשאר מזיקין אם רצו אחריו נהרגים בשאינם ודאי ממיתים וכיון שהם ספק ממיתים ברצים אחריו הוי ספק פקוח נפש ושרי דאל"כ לא הוה שרי לר"י דמחייב במלאכה שא"צ: ושאר כל המזיקין אם היו רצים אחריו מותר. כתב הרמ"ך אע"פ שהרי"ף פירש כדבריו אין נראין דקי"ל כר"י דמלאכה שא"צ חייב עליה למה נתיר מלאכה משום צערא דבשאר מזיקין אין בהם סכנה וזה דבר ידוע כי צרעה ופרעוש וכיוצא בהם אע"פ שמזיקים אין הורגים א"כ למה הותרה הריגתן וצ"ע עכ"ל. ויש לתמוה על הרמ"ך איך עלה על דעתו שרבינו מתיר להרוג פרעוש שאע"פ שהוא מצער אינו מזיק ועוד שרבינו בעצמו כתב בסמוך שההורג פרעוש כהורג בהמה וכפמ"ש לדעת רבינו אף צרעה נמי אסור להרוג אפילו רצה אחריו שלא התיר רבינו להרוג שאר כל המזיקין אם היו רצים אחריו אלא כשהם ספק ממיתים אבל אם ודאי אינם ממיתים כגון צרעה וכיוצא בה לא:

ה ואחד המולח ואחד המעבד. בפרק כלל גדול (שבת ע"ה:) מולח היינו מעבד:

המבעיר

לחם משנה

דהיה לו לפסוק כרב באיסורי וכמו שכתב הרב המגיד לעיל פרק עשירי גבי גול של תרנגולים אלא דאפשר שהוא ז"ל סובר דטעמיה דרב קלישא דהוא עצמו אמר בגמרא מילתא דאמרי אימא בה מילתא וכו' ואע"פ שנתן טעם מ"מ לכאורה נראה קצת דחוק ומפני כן לא פסק כמותו:

ב רמשים שהן פרים ורבים וכו'. נ"ל לפי דברי רבינו והרמב"ן ז"ל שמ"ש בגמרא (דף ק"ז:) והרי פרעוש דפרה ורבה רצונו לומר דהוי כמו פרה ורבה כיון דלאו מזיעת אדם כמו כנה והוכרחו לומר מכח הקושיא דעכבר והוא פשוט. ומ"ש רבינו תולעים של בשר וכו' שהם דומים לכנים דהוי אתי משום זיעה אע"פ שלענין הריגה מ"מ דמותר להרוג את הכנים בשבת ובתולעים כתב דהורגן פטור אבל אסור היינו משום דדי לנו לדמותם לענין שאינם חייבים חטאת בלבד מפני דאינם דומים זה לזה בשוה:

ד חיה ורמש שהם נושכין וממיתין ודאי וכו'. לדברי רבינו דסבור דאפילו ר' יהודה דאמר (דף קכ"א:) מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב מותר להורגם משום פקוח נפש דמה שלא תירצו בגמרא כשהקשו מני אילימא ר' יהודה וכו' משום דבלא רצו אחריו ודברי הכל דאתיא ככ"ע והוא פשוט: ואם דורסן לפי תומו וכו'. ואע"פ שרבינו פסק וכו' טעמו דדעת רבינו דהכא משום פיקוח נפש התירו דומה דלעיל:

הנוטל

משנה למלך

פי"א ה ואחד המעבד ואחד המולח וכו'. דברי רבינו מבוארים בגמרא בפרק כלל גדול. ודע דבפרק הקומץ רבה (דף כ"א) דריש בברייתא תקריב מלח ואפי' בשבת. וקשיא לי דלמאי אצטריך קרא והלא ליכא איסור תורה במליחת בשר דהא קי"ל דאין עיבוד באוכלין. ובהתוכחי בזה עם החכם השלם הדיין המצויין כמהר"ר יעקב אלפאנדארי כתב אלי וז"ל זאת אומרת שנפלה בידי שטה למסכת מנחות לראשונים לא נודע למי היא וכתוב בגוה דכרונא וז"ל. ויש להקשות איזו מלאכה כאן דאיצטריך קרא לומר דדחי שבת והלא מולח אינו אלא משום מעבד ואין עיבוד באוכלים. וי"ל דכיון דקרבן תמיד דמוסף שבת היה כליל ואינו נאכל לאו כעיבוד אוכלים דמי כיון שאינו נאכל א"כ תיקון קרבן הוא כמעבד דמי ע"כ: אמנם היה נראה לענ"ד דמשכחת לה בשתי דרכים האחד שנינו בת"כ ונתת אותה יכול אף הפסולה תהא טעונה הפשט ונתוח ת"ל אותה כשרה ולא פסולה ופסולה שעלתה ע"ג המזבח קרבה כמו שהיא ופירושם דכל שנפסלה בקדש כגון שלא לשמה וכיוצא אם עלתה לא תרד ועלה קאמר דאינה צריכה הפשט ועוד שנינו שם והקטיר אע"פ שפסול אע"פ שנותר אע"פ שפגול אע"פ שיוצא כו' עולה אע"פ שלא הפשיט כו' וא"כ זכינו לדין דצריכה מלח כדין כל קרבן דלא ממעטי ממלח וכיון שהיא בעורה הרי מעבד גמור. עוד דרך שני דאמרינן בפרק אלו דברים משמתן בשעירי הרגלים ומקשה חדא דשעירי הרגלים חי הם נאכלים צלי אין נאכלים כו' ושנינו בת"כ פ' צו חטאת ואשם וזבחי שלמי צבור מתנה לכהן רצו להפשיט מפשיטין רצו לאוכלם אוכלים אותם ואת עורותיהם. והרא"ה בספר בדק הבית עלה ס"ח כתב דמ"ש בגמרא וכן צלי הוא דגם מה שנאכל לכהנים צריך מליחה והוא בכלל על כל קרבנך וכתב דהיא דשעירי הרגלים הנאכלים חיים אבל צריכים מליחה א"כ זכינו לדין דאצטריך קרא למשרי מליחה אם רצו לאכלם בעורם עכ"ל: (א"ה ומה שעמד הרב המחבר על תירוץ הראשון אכתבנו בהלכות תמידין בס"ד כי שם ביתו יע"ש):

ובדליקה

הגהות מיימוניות

* [כתב הטור ודוקא בגדיו אבל במפלה ראשו מותר להרוג כינה ול"ג אטו הריגת פרעוש ע"כ]: [ג] כרבנן דאמרי מה אילים פרים ורבים ודלא כר"א דאמר מה אילים נטילת נשמה ואמר ההורג כינה בשבת כאילו הורג גמל וכן פסקו כל רבוותא ובפ"ק רשב"א אומר אין הורגין המאכולת בשבת דברי ב"ש וב"ה מתירים רבא מקטע להו. ודלא כה"ר יוסף מאורלייני"ש שהורה להיתר אפילו להרוג פרעוש בשבת מפני שנקרא גם הוא כינה וע"ש ופירש רבינו אבי"ה כדברי התוספות דביום מותר לפלות ולהורגן כדאמר להו רב נחמן לבנתיה קטלן כו': [ד] כרבא ודלא כרבה בר רב הונא דאמר יאי מאן דמלח בישרא חייב משום מעבד:

מגדל עוז

רמשים עד הזיעה. פ"ק דשבת ופרק ח' שרצים: חיה ורמש עד והורגן מותר. כל כתבי הקדש (דף קכ"א): המפשיט עד מוחק וחייב. פ' כלל גדול (דף ע"ה) ופרק המוציא (דף ע"ח):

המעביר שער או הצמר מעל העור אחר מיתה עד שיחליק פני העור: ו המפרק דוכסוסטוס מעל הקלף הרי זה תולדת מפשיט וחייב. *(המפרק מן העור כדי לעשות קמיע חייב). הדורס על העור ברגלו עד שיתקשה או המרככו בידו ומושכו ומשוה אותו כדרך שהרצענין עושין הרי זה תולדת מעבד וחייב. המורט נוצה מן האברה הרי זה תולדת מוחק וחייב. אוכן הממרח [ה] רטיה כל שהוא או שעוה או זפת וכיוצא בהן מדברים המתמרחין עד שיחליק פניהם חייב משום מוחק. וכן [ו] השף בידו על העור המתוח בין העמודים חייב משום מוחק: ז המחתך מן העור כדי לעשות קמיע חייב. והוא שיתכוין [ז] למדת אורכו ומדת רחבו ויחתוך בכונה שהיא מלאכה. אבל אם חתך דרך הפסד או בלא כונה למדתו אלא כמתעסק או כמשחק הרי זה פטור. הקוטם את הכנף הרי זה תולדת מחתך וחייב. וכן המגרד ראשי כלונסות של ארז חייב משום [ח] מחתך. וכן כל חתיכה שיחתוך חרש עץ מן העצים או חרש מתכת מן המתכות חייב משום מחתך. בהנוטל קיסם של עץ מלפניו וקטמו לחצוץ בו שיניו או לפתוח בו את הדלת חייב: ח כל דבר שהוא ראוי למאכל בהמה כגון תבן ועשבים לחים והוצין וכיוצא בהן מותר לקטום אותן בשבת מפני שאין בהן תקון כלים. ומותר לקטום עצי בשמים להריח בהן אף ע"פ שהן קשים ויבשין. ומפשח [ט] מהן כל מה שירצה בין שפשח עץ גדול בין שפשח עץ קטן: ט הכותב שתי אותיות חייב. גהמוחק כתב על מנת לכתוב במקום המחק שתי אותיות חייב. הכותב אות אחת גדולה כשתים [י] פטור. מחק אות אחת גדולה ויש במקומה כדי לכתוב שתים חייב. כתב אות אחת והשלים בה את הספר חייב. הכותב על מנת לקלקל העור חייב שאין חיובו על מקום הכתב אלא על הכתב. אבל המוחק על מנת לקלקל פטור. נפלה דיו על גבי ספר ומחק אותה. נפלה שעוה על גבי הפנקס ומחק אותה. אם יש במקומה כדי לכתוב שתי אותיות חייב: י הכותב אות כפולה פעמים והוא שם אחד כמו דד תת גג רר שש סס חח חייב. והכותב בכל כתב ובכל לשון חייב ואפילו משני סימניות: יא הכותב אות אחת

סמוך

*ס"א אינו :

א טור סימן שכח סמ"ג לאוין סה : ב טור סי' שכב תקיב סמ"ג שם : ג טור סימן שמ סמ"ג לאוין סה :

מגיד משנה

ו המפרק דוכסוסטוס מעל הקלף הרי וכו': והדורס על העור ברגלו וכו'. זה נראה מההיא דפ"ק דיו"ט גבי נותנין את העור לפני הדורסן משמע שהוא תולדה: המורט נוצה מן וכו'. ברייתא (שבת ע"ד:) הזכרתיה פ"ט התולש וכו': וכן הממרח רטיה וכו'. (שם ע"ה:) מימרא והממרח בשבת חייב משום ממחק:

וכן השף בידו על העור המתוח בין העמודים חייב וכו'. מימרא שם השף בין העמודים בשבת חייב משום ממחק. ובירושלמי פירשו השף העור ע"ג העמוד ולזה הסכים הרמב"ן ז"ל ועיקר:

ז המחתך מן העור כדי לעשות קמיע חייב וכו'. (שם ע"ט) וכבר הזכרתי שכל מלאכות העור שיעור אחד להן:

והקוטם את הכנף וכו'. ברייתא (שם ע"ד:) הזכרתיה פרק תשיעי התולש וכו' ופירש"י ז"ל התולש את הכנף נוצה גדולה מכנף עוף חי, והקוטמו לאחר שתלשו חותך ראשו שהוא דק ומניחו בכסת או בכר ולגד זנבו שהוא קשה הוא מורט שערו מכאן ומכאן ומשליך הקנה ונותן השער בכר וכסת, משום מחתך דקפיד עד מקום שהוא ראוי, עכ"ל: וכן המגרד וכו'. הנוסחא המדוקדקת בגמ' (שם ע"ה) המגרד ראשי כלונסות בשבת חייב משום מחתך ולא המגרר ברי"ש. וכן נ"ל מוכרח מדברי רבינו שכתב למעלה פ' עשירי והמגרר כ"ש חייב משום מכה בפטיש וכן עיקר שהרי המגרר במגרה קודח ונוקב הוא אבל כאן הוא מגרד וכן הביאהו בערוך ופירש"י ז"ל מגרד ראשי כלונסות פיהיו שוין וחדין: הנוטל קיסם של עץ מלפניו וכו'. פרק המביא ביו"ט (ביצה ל"ג א' וב') אמר רב יהודה אוכלי בהמה אין בהם משום תקון כלי איתיביה רב כהנא לרב יהודה מטלטלין עצי בשמים להריח בהן ולהניף בהן לחולה ומוללו ומריח בו ולא יקטמנו להריח בו ואם קטמו פטור אבל אסור לחצוץ בו שיניו לא יקטמנו ואם קטמו חייב חטאת א"ל השתא פטור אבל אסור קשיא לי חייב חטאת מבעיא אלא כי תניא ההיא בקשין וחסורי מחסרא וה"ק מוללו ומריח בו וקוטמו ומריח בו בד"א ברכין אבל בקשין לא יקטמנו ואם קטמו פטור אבל אסור לחצון בו שיניו לא יקטמנו ואם קטמו חייב חטאת תני הדא קוטמו ומריח בו ותניא אידך לא יקטמנו להריח בו א"ר זירא אמר רב חסדא לא קשיא הא בקשין הא ברכין מתקיף לה רב אחא בר יעקב בקשין אמאי לא מאי שנא מהא דהכן שובר אדם את החבית וכו' ועוד הא רבה ורבין דאמרי תרווייהו כי הוינן בי רב יהודה הוה מפשח ויהיב לן אלותא אלותא פי' מקלות גדולות ואע"ג דחזי לקתא דנרגי ונליני אע"פ שהיה קשה והיה ראוי לעשות ממנו בית יד לסכין ולקרדום ולפסיל ופרקין אלא לא קשיא פי' הני ברייתות אהדדי ותרווייהו בקשין הא ר"א הא רבנן דתניא ר"א אומר נוטל אדם קיסם מפלפניו לחצון בו שיניו וחכ"א לא יטול אלא מאבוס של בהמה ושוין שלא יקטמנו קטמו לחצון בו שיניו ולפתוח בו את הדלת בשבת בשוגג חייב חטאת במזיד ביו"ט סופג את הארבעים דברי ר"א וחכ"א אחד זה ואחד זה אינן אלא משום שבות ר"א דקאמר התם חייב חטאת הכא אמר פטור אבל אסור פירש ר"א דהחמיר בקוטמו לכלי חייב חטאת הכא בקוטמו להריח נו פטור אבל אסור רבנן דקאמרי התם פירוש בקוטם לכלי פטור

אבל

אבל אסור הכא פירוש בקוטם להריח מותר לכתחלה ע"כ שם. והנה כל הסוגיא הזאת מתמהת אלי על דברי רבינו שכתב חייב. ואי אפשר לפרש דכי אמרי רבנן גבי קטמו לחצון בו שיניו שהוא משום שבות דלא קיימי אלא אאבוס של בהמה שהוא רך אבל בקשין אפילו רבנן מודו וכדי להעמיד הברייתא הראשונה שפסקו ממנה לרב יהודה אפילו כרבנן ומחייבת חטאת לפי שאין זה משמע הסוגיא משום פנים דכיון דקי"ל כר"י שהיה מפשח להריח מקלות קשים נראה בביאור שאפילו בקוטם לכלי אין שם חיוב חטאת ומתיקרא כי מקשו לר"י מההיא ברייתא בדין הוא דהוה מצי לתרוצי ר"א היא והכרח הוא שהוא שלא כהלכה דקאמר ואם קטמו להריח פטור אבל אסור ורב יהודה הוה מפשח אלותא לכתחלה. אלא דקושטא דמלתא קאמר ליה דאפי' ר"א לא מחייב אלא בקשין, ומ"ש בברייתא שניה קטמו לחצון בו שיניו אקיסם שהוא קשה קא מהדר וכן פירש"י ז"ל וכ"כ הרשב"א ז"ל. ופירש"י ז"ל שהחכמים סוברים שאחד שבת ואחד יו"ט אינן אלא משום שבות דקטימה תיקון כלאחר יד ולאו תיקון מעליא הוא אא"כ מחתכו וממחקו בסכין, עכ"ל. ואם דברי רבינו הם בקוטם בסכין היה לו לבאר ותפשתי כל צדדי סוגיא זו ולא מצאתי דבר נאות ישען בו רבינו ז"ל. ובהלכות ג"כ נראה כדפירש"י ז"ל:

ח כל דבר שהוא ראוי למאכל וכו'. כבר נתבארה כל הבבא הזאת ביאור שלם למעלה:

ט הכותב שתי אותיות וכו'. בכלל גדול (שבת ע"ג) במשנה גבי אבות מלאכות והכותב שתי אותיות והמוחק ע"מ לכתוב שתי אותיות: הכותב אות אחת וכו'. ברייתא (שם ע"ה:) כלשון רבינו: כתב אות אחת והשלים בה את הספר חייב. בהבונה (שם ק"ד:) תנא כתב אות אחת והשלים בה את הספר חייב: הכותב על מנת לקלקל וכו'. תוספתא: נפלה דיו על גבי וכו'. גם זה שם בתוספתא:

י הכותב אות אחת כפולה וכו'. במשנה וסוגיא שם בגמרא (שם ק"ג:) וכר' יהודה. ונראה מדברי רבינו שאינו חייב אלא כשהן שם אחד ר"ל שיש להם כונה כגון אלו גג דד שכתב אבל אם דאאזרך וכיוצא בהן שאינן מלה אינו חייב וכן נראה מן הגמ': והכותב בכל כתב וכו'. משנה (שם ק"ג) הכותב שתי אותיות בין בימינו בין בשמאלו בין משם אחד בין משני שמות בין משני סימניות בכל לשון חייב. ופירש רבינו האי שני סימניות שאינן אותיות ידועות בכתב שהן נקראות סימנין בעלמא כגון נוני"ן הפוכים דכתיבי גבי ויהי בנסוע הארון כדמפורש פרק כל כתבי (שם קט"ו:). אבל רש"י ז"ל פירש האחת בדיו והשניה בסקרא ודחה הרשב"א ז"ל פירוש זה:

יא הכותב אות אחת סמוך וכו'. משנה (שם ק"ד:) כתב במשקין במי פירות באבק דרכים באבק סופרים ובכל דבר שאינו מתקיים פטור לאחר ידו ברגלו בפיו ובמרפקו כתב אות אחת סמוך לכתב וכתב ע"ג כתב נתכוין לכתוב חי"ת וכתב שני זייני"ן אחד בארץ ואחד בקורה כתב על שני כותלי הבית ע"ג שני דפי פנקס ואין נהגין זה עם זה פטור ע"כ. עוד שם למעלה כתב בדיו בסם בסקרא בקומוס ובקנקנתוס וכל דבר שהוא רושם על שני כותלי זויות על שני לוחי פנקס והן נהגין זה עם זה חייב ע"כ:

המתכוין

לחם משנה

ז הנוטל קיסם של עץ וכו'. כתב ה"ה וא"א לפרש דכי אמרי רבנן גבי קטמו לחצון בו שיניו וכו' קשה דא"כ דפלוגתא דר"א ורבנן הוא ברכים ור"א סבר חייב ורבנן סברי פטור אבל אסור איך א"ר יהודה אין בהם משום תיקון כלי דאפי' לדברי רבנן אסור וא"כ איך פסק רבינו דמותר לעשות כלי מרכים דלא כרבנן ודלא כר"א דאיך רצו להעמיד מתני' כרבנן דמתני' אמר רבי פטור אבל אסור ורבנן סברי מותר כרב יהודה ואם כרב יהודה סבור כן דלא כחכמים ודלא כר"א משום ברייתא כמו שהקשה ה"ה ז"ל. ומ"מ י"ל בדוחק דמברייתא דלעיל דפסקו ממנה לרב יהודה משמע הכי כפי מה שתירצוה בגמ' שלא הזכירו שם איסור עשיית כלי ברכים ופסק רב יהודה כמותה אבל זה דוחק:

י הכותב אות כפולה וכו' חייב. ר"ל שיהיה שם בענין אחד כמו דד שהוא יחיד מדדים שפירושו שדים, וכן תת מתתים וכו':

המחתך

מגדל עוז

וכן הממרח עד מחתך. ס"פ כלל גדול: הנוטל קיסם עד עץ קטן. במס' ביצה פרק המביא כדי יין (דף ל"ג): הכותב שתי וכו'. פרק הבונה (דף ק"ד): והמוחק וכו' עד שתים חייב. פרק כלל גדול (דף ע"ה): כתב אות אחת עד משום כותב. הכל פ' הבונה:

הגהות מיימוניות

[ה] פרק כלל גדול ג' דברים אמר רב אסי משמיה דריב"ל כו' בפירקין דלעיל בהל' י"ח: [ו] פרק חבית. אבל רש"י פי' השף בקרקע הבנין באכסדראות שנשענין עליו כדי שיהא חלק והתוס' בשם ר"ח כרבינו המחבר ופירש"י אין נראה להם ע"כ: [ז] אמר רב מנשה מאן דטליק סילתא כו' ואי קפיד אמשחתא חייב משום מחתך: [ח] ג' דברים אמר רב אסי משמיה דריב"ל בפרק דלעיל בה' י"ח ע"כ: [ט] רבין בר אבא ורבין בר אדא דאמרי תרווייהו כי הוינא בי רב יהודה אפשח ויהיב לן אלותא אע"ג דחזיא לקתא דנרגי וחציני בר ע"כ: [י] א"ר מנחם ב"ר יוסי זה חומר במוחק מבכותב ע"כ:

והמתכוין לכתוב חי"ת וכו'. כבר נתבאר במשנה: הכותב אות אחת בארץ וכו'. שם במשנה הכתובה למעלה: כתבן בשני כותלי זוית או בשני דפי פנקס והגין זה עם זה חייב. במשנה הכתובה למעלה:

יב לקח גויל וכיוצא בו וכו'. בגמרא א"ר אמי כתב אות אחת בטבריא ואות אחת בצפורי חייב כתיבה היא אלא שמחוסרת קריבה והקשו והא אנן תנן על שני כותלי הבית על שני דפי הפנקס ואין נהגין זה עם זה פטור ותירצו התם מחוסר מעשה דקריבה הכא לא מחוסר מעשה דקריבה. וצ"ל פירושו לדעת רבינו שאפי' כל האותיות הם באמצע המגלות

סמוך לכתב או כתב על גבי כתב והמתכוין לכתוב חי"ת וכתב שני זייני"ן וכן כיוצא בזה בשאר אותיות והכותב אות אחת בארץ ואות אחת בקורה שהרי אין נהגין זה עם זה. או שכתב שתי אותיות בשני דפי פנקס ואינן נהגין זה עם זה פטור. כתבן בשני כותלי זוית או בשני דפי פנקס והן נהגין זה עם זה חייב:

יב לקח גויל וכיוצא בו וכתב עליו אות אחת במדינה זו והלך באותו היום וכתב אות שניה במדינה אחרת במגילה אחרת [כ] חייב. שבזמן שמקרבן נהגין זה עם זה ואינן מחוסרין מעשה לקריבתן:

יג הכותב אות אחת אף על פי שקורים ממנה תיבה שלימה פטור. כיצד כגון שכתב מ [ל] והכל קורין אותה מעשר. או שכתבה במקום מנין שהרי היא כמו שכתב ארבעים הרי זה פטור. המגיה אות אחת ועשה אותה שתים כגון שחלק גג החי"ת ונעשה שני זייני"ן חייב. וכן כל כיוצא בזה:

יד הכותב *בשמאלו או לאחר ידו ברגלו בפיו ובמרפקו פטור. איטר שכתב בימינו שהיא לו כשמאל כל אדם פטור. ואם כתב בשמאלו חייב. והשולט בשתי ידיו בשוה וכתב בין בימינו בין בשמאלו חייב. קטן אוחז בקולמוס וגדול אוחז בידו וכותב חייב. גדול אוחז בקולמוס וקטן אוחז בידו וכותב פטור:

טו אין *הכותב חייב עד שיכתוב בדבר הרושם ועומד כגון דיו ושחור וסקרא וקומוס וקנקנתום וכיוצא בהם. ויכתוב על דבר שמתקיים הכתב עליו כגון עור וקלף ונייר ועץ וכיוצא בהם. אבל הכותב בדבר שאין רישומו עומד כגון משקין ומי פירות. או שכתב בדיו וכיוצא בו על עלי ירקות ועל כל דבר שאינו עומד פטור. אינו חייב עד שיכתוב בדבר העומד על דבר העומד. וכן אין המוחק חייב עד שימחוק כתב העומד מעל דבר העומד:

טז הכותב על בשרו חייב מפני שהוא עור אף על פי שחמימות בשרו מעברת הכתב לאחר זמן הרי זה דומה לכתב שנמחק. אבל המשרט על בשרו צורת כתב [מ] פטור. הקורע על העור כתבנית כתב חייב משום כותב. הרושם על העור כתבנית כתב פטור. המעביר דיו על גבי סקרא חייב שתים אחת משום כותב ואחת משום מוחק. העביר דיו על גבי דיו וסקרא על גבי סקרא או סקרא על גבי דיו פטור:

יז * רושם תולדת כותב הוא. כיצד הרושם רשמים וצורות בכותל ובששר וכיוצא בהן כדרך שהציירין רושמים הרי זה חייב משום כותב. וכן המוחק את הרשום לתקן הרי זה תולדת מוחק וחייב. המשרטט כדי לכתוב שתי אותיות תחת אותו שירטוט חייב. חרשי העצים שמעבירין חוט של סקרא על גבי הקורה כדי שינסור בשוה הרי זה תולדת משרטט. וכן הגבלים שעושים כן באבנים כדי שיפצל האבן בשוה. ואחד המשרטט בצבע או בלא צבע הרי זה חייב:

פרק שנים עשר

א המבעיר כל שהוא חייב. והוא שיהא צריך לאפר. אבל אם הבעיר דרך השחתה [א] פטור מפני שהוא מקלקל. והמבעיר גדישו של חבירו או השורף דירתו חייב

א סמ"ג לאוין סה: ב טור סימן שמ:

פי"ב א המבעיר כל שהוא חייב וכו'. כתב הרמ"ך כל זה לדעת ר"ש אבל לדעת ר"י הא איצטריך הבערה גבי בת כהן וכיון שכן הבערה הרי היא ככל המלאכות שאם מקלקל יותר (מהיזקן) [נ"ל מהנאתן] פטור ובודאי המבעיר קורה אחת משום האפר מקלקל ויש שמפרשים כפירושו ואין נראים דבריהם, עכ"ל:

המגבה

אתה יכול לקרבן בלא קלילה שהרי הגויל וכיוצא בו דבר הנכרך הוא ואתה יכול לקרב האותיות שיהיו נהגות. ואפשר שזהו פי' הירושלמי שאמרו בתירוץ קושיא זו תפתר בסיד דק פי' שהמגלות הם מסיד דק ואדם יכול לכרכן ולקרב האותיות שבאמצעיתם יפה. כך נ"ל לפי לשון רבינו אבל רש"י ז"ל פירש כגון אות אחת על שפת לוח זו בטבריא ואות אחת על שפת לוח זה בצפורי ואתה יכול לקרבן שלא במעשה עכ"ל. ולרבינו הלי בשם הראשונים יש ענין אחר בזה:

יג הכותב אות אחת וכו'. במשנה כתב אות אחת נוטריקון ר"י בן בתירא מחייב וחכמים פוטרים ע"כ: המגיה אות אחת כו'. בגמרא תני הגיה אות אחת חייב והקשו הבתא כתב אות אחת פטור הגיה אות אחת חייב ותירצו א"ר ששת הכ"ע כגון שנטלו לגגו של חי"ת ועשאו שני זייני"ן רבא אמר כגון שנטלו לתגו של ד ועשאו ר ע"כ והביא רבינו אוקימתא דרב ששת:

יד הכותב בשמאלו או וכו'. כולם מבוארים במשנה הכתובה למעלה הון משמאלו שמבואר בגמרא (שם ק"ג) שהקשו על המשנה שאמרה בין בימינו בין בשמאלו חייב כנזכר למעלה. בשלמא אימינו מיחייב אלא אשמאלו אמאי והא אין דרך כתיבה בכך ותירץ ר' ירמיה באטר שנו והקשו ותהוי שמאל דידיה כימין דכ"ע ואשמאל ליחייב אימין לא ליחייב אלא אמר אביי בשולט בשתי ידיו, ע"כ: אטר שכתב וכו'. כבר הזכרתי זה בסמוך: והשולט בשתי וכו'. גם זה נזכר בסמוך: קטן אוחז וכו'. תוספתא: גדול אוחז בקולמוס וכו'. ג"ז בתוספתא:

טו אין הכותב חייב עד וכו'. משנה שם (ק"ד:) כתובה למעלה. ומ"ש רבינו ויכתוב על דבר שמתקיים מפורש בתוספתא זה הכלל כתב דבר של קיימא בדבר שאינו ש"ק או דבר שאינו ש"ק בדבר שהוא ש"ק פטור עד שיכתוב דבר של קיימא בדבר שהוא ש"ק ע"כ. וכבר כתבתי פרק ט' משנה שם (ק"ב:) מוכחת שבכל מלאכת שבת בעינן דבר המתקיים:

טז הכותב על בשרו וכו'. משנה הכותב על בשרו חייב המסרט על בשרו ר"א מחייב ור' יהושע פוטר ע"כ. וידוע שר"א ור' יהושע הלכה כר"י: הקורע על העור וכו'. ירושלמי ותוספתא ובמקצת נוסחי התוספתא נמצא הפך מדברי רבינו שהקורע פטור והרושם חייב ועיקר הנוסחא הוא כדברי רבינו לחייב הקורע ולפטור הרושם וכדברי הירושלמי: המעביר דיו ע"ג סקרא וכו'. פ' המביא תניין (דף י"ט) בגיטין איתמר המעביר דיו ע"ג סקרא בשבת ר"י ור"ל דאמרי חייב שתים אחת משום כותב ואחת משום מוחק דיו ע"ג דיו וסקרא ע"ג סקרא פטור סקרא ע"ג דיו אמרי לה חייב מוחק הוא ואמרי לה פטור מקלקל הוא ע"כ. ופסק רבינו כלישנא בתרא שלא לחייבו. ופירוש דיו ע"ג דיו וסקרא ע"ג סקרא כתב ע"ג כתב הנזכר למעלה וכן מפורש בירושלמי ופשוט הוא:

יז רושם תולדת כותב וכו'. משנה בהבונה (שבת ק"ג) אמר ר' יוסי לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם שכן כותבין על קרשי המשכן לידע אי זהו בן זוגו. ופירש רבינו בפירוש המשנה שדעת ר"י היא שהרושם הוא אב בפני עצמו. וכתיבת שתי אותיות בלבד הוא משום רושם לפי שכך היו עושין במשכן. ואין הלכה כמותו אלא תולדת הכותב הוא והאריך בזה שם ורש"י ז"ל פירש פירוש אחר: המשרטט כדי לכתוב וכו'. בגמרא בכלל גדול (שם ע"ה:) הזכרתיו פרק ז'. והשיעור הוא שכל אלו הדברים הם מפני הכתיבה ושיעור אחד להם: חרשי העצים וכו'. וכן הגבלים וכו':

פי"ב א המבעיר כל שהוא חייב והוא שיהיה וכו'. בהאורג (שבת ק"ו) תני ר' אבהו קמי דר' יוחנן כל המקלקלין פטורין חוץ מחובל ומבעיר אמר ליה פוק תני לברא חובל ומבעיר אינה משנה ואם תמצא לומר משנה חובל בצריך לכלבו מבעיר בצריך לאפרו. והא אנן תנן וכולא סוגיא. ורבו הפירושין בסוגיא זו והעיקר שהדין שהזכיר רבינו בכאן אמת הוא שאע"פ שאין תועלת האפר כנגד קלקול הפנים חייב וזה נראה דעת הרמב"ן ז"ל. ובהשגות א"א ואם הבעיר תחת תבשילו חייב שתים ע"כ. ואפשר שכן הוא וכבר הזכיר רבינו פרק ט' שהנותן העצים תחת הקדרה חייב משום מבשל ומ"מ אין זה בכל שהו אא"כ יש בו שיעור כדי לבשל כגרוגרת מבילה קלה שכיון שמשום מבשל אנו מחייבין אותו א"א בפחות משיעור הבשיל: והמבעיר גדישו וכו'. כבר הזכרתי פרק ח' גבי חובל דעת רבינו וטעמו בזה ודעת החולקים עליו:

וכן

הגהות מיימוניות

[כ] א"ר אמי כתב אות אחת בטבריה ואות אחת בצפורי חייב כו' ע"כ: [ל] כתב אות אחת נוטריקון כו' כחכמים ודלא כריב"ב דמחייב ע"כ: [מ] כחכמים ודלא כר"א דמחייב חטאת: * [כתב הטור סי' שי"ז מותר לרשום בצפורן על הספר כמו שרושמין לסימן שאין זה דבר המתקיים עכ"ל]: [א] בפרק האורג תני רבי אבהו קמיה דר' יוחנן כל המקלקלין פטורין

מגדל עוז

המעביר דיו ע"ג סיקרא עד ע"ג דיו פטור. פ"ב דגיטין: רושם תולדת כותב הוא עד משום כותב. סוף פרק הבונה (דף ק"ד): וכן המוחק עד וחייב. פרק השואל (דף קמ"ח): המשרטט עד סוף הפ'. פ' כלל (דף ע"ה):

פי"ב המבעיר כל שהו עד מקלקל. פ' שמונה את הכד ופרק ר"א דאורג (דף ק"ו): כתב הראב"ד ז"ל אם הבעיר תחת תבשילו מ"מ חייב שתים עכ"ל: ואני אומר זה הדין ועיקרו פ' ר"א דאורג, ומה שחידש הראב"ד ז"ל שמעינן לה מאחד נתן את הלש כו' הכתוב פ"ט ופרק המביא כדי יין וגמי סברא הוא דמה לי צריך את האפר דאסיקנא סוף פרק המביא ומה לי צריך לקדרה אלא ר"מ ז"ל לא מיכר אלא הפשוטים בתלמוד ולכך קראו משנה תורה: והמבעיר גדישו עד ילכו הרע. זה הדין עיקרו בכ"ק (דף ל"ד) גבי מתני' דיש חייב על מעשה כו' ועיקר הטעם שנתן מפרק האורג:

חייב אע"פ שהוא משחית. מפני שכוונתו להנקם משונאו והרי נתקררה דעתו ושככה חמתו ונעשה כקורע על מתו או בחמתו שהוא חייב. ובחובל בחבירו בשעת מריבה שכל אלו מתקנים הן אצל יצרן הרע. וכן המדליק את הנר או את העצים בין להתחמם בין להאיר הרי זה חייב. *המחמם את הברזל כדי לצרפו במים הרי זה תולדת מבעיר וחייב: ב המכבה [א]כל שהוא חייב. *אחד המכבה את הנר ואחד המכבה את הגחלת של עץ. אבל המכבה גחלת של מתכת פטור. ואם נתכוין לצרף חייב. שכן לוטשי הברזל עושים מחמים את הברזל עד שיעשה גחלת ומכבין אותו במים כדי לחסמו. וזהו לצרף שהעושה אותו חייב והוא תולדת מכבה. *ומותר לכבות גחלת של מתכת ברשות הרבים כדי שלא יוזקו בה רבים. הנותן שמן לתוך הנר הדולק חייב משום מבעיר. [ב]והמסתפק מן השמן שבנר חייב משום מכבה:

דליקה

א טור סי' רעח סמ"ג לאוין סה: ב טור שם סמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*המחמם וכו'. כתב הראב"ד ולמה לא משום מבשל כמו סיכתא לאתוגא דמרפא רפי והדר קמיט, עכ"ל. א"א והמחמם את הברזל והמצרפו במים אינו מכבה אבל הוא מכה בפטיש שגומר את חסומו מ"מ חיוב אין בו דצירוף דרבנן הוא, עכ"ל:

*אחד המכבה וכו'. כתב הראב"ד ואם הוא מכבה למה אינו חייב אע"פ שאינו מתכוין ופסיק רישיה ולא ימות הוא ואפילו לא יהא צריך לצרופו והא איהו כר"י ס"ל, ועוד מה בין גחלת של מתכת לגחלת של עץ והלא בשתיהם לדבריו יש בהן משום מבעיר ומשום מכבה ובפרק מילה אמרינן ממתקין החרדל בגחלת של מתכת בי"ט אבל לא בגחלת של עץ ועוד דבמסכת יומא אמרינן צירוף דרבנן הוא ותיובתא ליכא וביו"כ שרי ליה בטבילת כ"ג משום מצוה ואפילו לר' יהודה דאמר דבר שאין מתכוין אסור, עכ"ל:

ב המכבה כו' ואם נתכוין לצרף חייב. כתב הרמ"ך תימה אם צירוף מן התורה היאך מותר לכבות גחלת של מתכת הא הוי פסיק רישיה ובגמרא לא אמרו כ"א אסור אבל

וכן המדליק וכו'. זה פשוט ומבואר פרק ספק אכל חלב (כריתות [כ'] כ"ב) שהמדליק את הנר חייב: המחמם את הברזל וכו'. ובהשגות א"א ולמה לא משום מבשל פי' דצירוף דרבנן הוא, עכ"ל. ומ"ש לחייבו משום מבשל אינו כ"ל שכל דבר שהוא עצמו נעשה אור ושורף אין ראוי לומר המבשל אלא מבעיר וכבר הזכירו גחלת של מתכת בלשון אש גמור וזה נראה ברור. אבל מ"ש שחיוב הצרוף הוא מפני מכה בפטיש זהו דעת רש"י ז"ל וזה תימה שאין עושין כן בגמר מלאכה ומכל מקום יש לדקדק במ"ש ז"ל שהצרוף הוא מדבריהם ומפשט הסוגיא שבפרק כירה (שבת מ"א) נראה שהצרוף הוא דבר תורה וכל שאינו מתכוין הוא מותר כר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר ואפילו למאן דסבר כר"י במלאכה שאינה צריכה לגופה וכמו שיתבאר פרק כ"ב גבי מיחם שפנה ממנה מים מפני שאפשר שלא הגיע לצרוף ואינו בהכרח גמור שיצרף אבל ביומא (דף ל"ד:) פ' אמר להם הממונה גבי טבילה שנינו ר' יהודה אומר עששיות של ברזל היו מחמין מעיוה"כ ומטילין לתוך צונן בשביל שתפוג צנתן והקשו והרי מצרף ותירץ רב ביבי בשלא הגיע לצרוף ואביי תירץ אפילו תימא שהגיע לצרוף דבר שאין מתכוין מותר והקשו ומי אמר אביי הכי והא אמר אביי הלכה כר' יהודה דאמר דבר שאין מתכוין אסור. ותירצו הני מילי בכל התורה כולה אבל הכא צרוף בעלמא דרבנן הוא ושבות היא ואין שבות במקדש, ע"כ. נראה מזו הסוגיא בבאור שהצרוף מדבריהם. ויש לדחותה ולומר שהיא לדעת אביי בלבד ואין הלכה כמותו אלא כרב ביבי דאמר דוקא שלא הגיע לצרוף. אבל הרמב"ן ז"ל דחה ואמר שאין בעששיות צרוף כמו בגחלת לפי שהן חמות הרבה ומפשירות המים ואין מצטרפות לגמרי אלא במים צוננין ולזה יראה לי דעת רבינו נוטה במ"ש פ"ב מהל' יוה"כ מלבנין עששיות של ברזל באש מבערב וכו'. עוד כתב הרמב"ן ז"ל ואי קשיא הא דאמרי' פר"א דמילה (שבת קל"ד) ממתיקין את החרדל בגחלת ואוקימנא בשל מתכת אלמא ליכא צרוף גמור במתכת איכא למימר שאני חרדל שהוא מצרף ואין צירוף אלא במים עכ"ל. עוד כתב שמדברי הגאונים ז"ל נראה שסוברים שהצירוף הוא מן התורה ודברי רבינו הם כדעת זו, ומ"ש שהיו מחממין מבערב יוה"כ ולא היו מחממין ביום הכפורים יש ללמוד שיש בחמום חיוב לפי שאין שבות במקדש אע"פ שיש לדחות זו היא שטת רבינו:

ב המכבה כל שהוא חייב אחד וכו'. רבינו הולך לשטתו שפסק כר"י בחיוב מלאכה שא"צ לגופה אפילו לר"ש המכבה כחס על הנר פטור ואינו חייב אלא כחס על הפתילה וצריך להבהבה שהוא עושה פחם כדאיתא בפרק במה מדליקין (שם כ"ט ב') בהדיא בגמרא וכבר כתבתי כן פרק ראשון: אבל המכבה גחלת וכו'. פ' כירה (מ"ב) אמר שמואל מכבין גחלת של מתכת ברה"ר בשביל שלא יוזקו בה רבים אבל לא גחלת של עץ. ואקשינן אי כר"ש אפי' של עץ נמי ותירצו דכר"י ס"ל בדין מלאכה שא"צ לגופה שחייב עליה. ומדברי רבינו שכתב שהכל תלוי בכונתו נראה שכל שאינו מתכוין אין ראוי לומר בו פסיק רישיה ולא ימות הוא ולחייב מפני שבשהוא מתכוין הוא עושה מלאכה וכשאינו מתכוין אין בו מלאכה כלל שהרי אינו רוצה לעשות ממנו כלי דומה לקטימת קיסם שהזכרנו פ"א שכל שאינו קוטמו להצון בו שניו אע"פ שראוי לכך בקטימתו פטור שכל שהוא מפני תקון כלי מי שאינו מתקנו פטור ואפי' לר"י המחייב בדבר שאין מתכוין. וקרובים לזה דברי הרמב"ן ז"ל והדבר מוכרח לומר כן לפי שטת רבינו: ומותר לכבות וכו'. כבר הזכרתי זה ולדברי הפוסקים כר"ש אפילו גחלת של עץ מותר. ויש בהשגות שטה אחרת בענינים אלו: הנותן שמן וכו'. ברייתא פרק שני דיו"ט (ביצה כ"ב) הנותן שמן לתוך הנר

לחם משנה

פ"ב א המחמם את הברזל וכו'. כתב ה"ה ומ"ש לחייבו משום מבשל וכו' משמע דסבור דכיון דנעשה אש ושורף אין לחייב משום מבשל. וקשה שהרי בפרק ס' חייב רבינו משום מבשל שכתב המחמם את המתכת עד שתעשה גחלת הרי זה מתולדת מבשל. לכן נראה דמ"ש ה"ה ז"ל דבדין הוא לחייבו משום מבעיר לבסוף שנעשה אש שכל מבשל משום הפועל הראשון דמרפא רפי חייב ודלא כהראב"ד ז"ל דסבור דלעולם אינו חייב אלא משום מבשל בלבד. עוד כתב ומפשט הסוגיא דבפרק כירה (דף מ"א) נראה וכו' וקשה דמאין נראה לו כן מפשט הסוגיא דהתם אפשר ליסבה דצרוף דהתם מדרבנן וזהו שהקשו והלא מצרף ותירצו דאתיא כר"ש דאמר דבר שאינו מתכוין מותר. וי"ל דמשמע לו כן משום דאלת"ה אמאי לא תירצו דאתיא אפי' כר"י וע"כ לא קאמר ר"י אלא בדבר שאיסורו מדאורייתא אבל דבר שאיסורו מדרבנן מודה לר"ש דאפשר במחלוקת בין ר"י ובין ר"ש לא מפסיקן אלא ודאי דאיסור הצרוף מדאורייתא, ואולי שזהו כונתו במ"ש וכל שאינו מתכוין הוא מותר לר"ש וכו' כלומר דזהו הוכחה דהצירוף הוא

מגדל עוז

וכן המדליק וכו'. פ"ק דשבת (דף כ') לגבי מדורה ופרק כל כתבי הקדש לגבי נכרי שהדליק. ופ' ר"א דמילה וכמה מקומות יובן זה: המחמם וכו' עד וחייב פ' כירה (דף מ"א): כתב הראב"ד ולמה לא משום מבשל כמו סיכתא לאתוגא דמרפא רפי והדר קמיט, עכ"ל: ואני אומר איני מבין דברי רבינו הראב"ד ז"ל כי לפי דעתי איסו תלים ואינו פתר שאני רואה שגן רפה ורטוב ויוצא ממנו מים בשעת התיבשו באש כדקאמר פרק כלל גדול דמרפא רפי מעיקרא והדר קמיט בגו אתוא אלא ברזל קשה הוא מתחלתו ועד סופו אלא ודאי דתולדה מבעיר הוא וחייב כדמשמע פרק כירה בשמעתין דמיחם שפינהו: עוד כתב הראב"ד ז"ל והמחמם את הברזל והמצרפו במים אינו מכבה אבל הוא מכה בפטיש שגומר את חסומו מ"מ חייב עכ"ל: ואני אומר אין מביאים ראיה מכבה למבעיר ואינה תובה שיהו שני הפכים בחיוב. וענין הצירוף שגומר חסומו כבר כתב למעלה שכל שהוא גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש וגם זה הצירוף מפורש פרק כ"ס בשמעתין דמיחם כדן: המכבה כל שהוא חייב. פרק כלל גדול (דף ע"ה) ופרק כירה: כתב הראב"ד ואם הוא מכבה וכו' דדבר שאין מתכוין אסור עכ"ל: ואני אומר להשיב כזה אי אפשי שאולי אכנס לפנים משורת הדין אבל כתבתי לכתוב דברי ר"מ ז"ל כל ענין וענין בפני עצמו וטעמו וממילא יסתלקו קושיות הראב"ד ז"ל. וז"ל ר"מ ז"ל: אחד המכבה את הנר. זה פשוט פרק ב"מ גבי המכבה את הנר מפני שהוא מתירא פטור הא לאו הכי חייב ואחד המכבה גחלת של עץ כדמשמע פ' כירה בשמעתין דמיחם שפינהו וטעמא משום גחלת של עץ דאיסורא דאורייתא הוא וחייב סקילה וכן פירש רש"י ז"ל אבל המכבה גחלת של מתכת פטור כדמשמע בההיא שמעתא גופא וטעמא משום דלא שייך כבוי מדאורייתא אלא בכיבוי פחמין בלבד שכן בעלי מלאכה של פחמין עושין כן אבל גחלת של מתכת לא מיחייב ומדרבנן הוא דאסור בלחוד וכך פירש"י ז"ל והיינו הא שהביא הראב"ד ז"ל ממסכת יומא פרק אמר להם הממונה דצירוף דרבנן כו' והיינו נמי טעמא דשרו ביוה"כ לכ"ג משום דקי"ל דאין שבות במקדש והם אמרו והם שרו אפילו לר' יהודה משום מצוה וכן פירשו ר"י הזקן ורבותינו בעלי התוס' ז"ל ומש"ה נמי ניחא סוגיין דפ' מילה גמרא מתני' דלא שחק שהביא הראב"ד ז"ל דגרס ת"ר אין מסננין את החרדל במסננת שלו ואין ממתקין בגחלים ואקשינן והא תניא ממתקין ופרקינן ל"ק כאן בגחלת של עץ וכאן בגחלת של מתכת כי בשל מתכת שהוא איסורא דרבנן התירו משום כבוד יו"ט דבהכי איירי הנך בריתות והם אמרו אבל בשל עץ דאיסור דאורייתא לא התירו: ולפיכך אין ממתקין ואם נתכוין לצרף חייב שכן לוטשי ברזל וכו' עד תולדת מכבה. זה מפורש בשמעתין דמיחם שפינהו כי הצירוף אסור וחייב עליו משום גמר מלאכה דהיינו מכה בפטיש וקרי ליה תולדה כי המלאכה היא העושה פחמין כמ"ש או מהבהב את הפתילה בלבד כדאסיקנא פרק ב"מ גמרא מתני' דהמכבה את הנר לפרוקי מילתיה דר"י שהיה פוטר בכלן חוץ מן הפתילה וכן הן לגבי שחייבין עליהן סקילה אבל שארא לא וכן פירש"י ז"ל שם וגם דקדק יפה בלשונו שאם חיוב הצירוף בנתכוין שאם לא נתכוין היה פטור וכדאסיקנא להדיא בההיא שמעתא ובזבחים פרק כל התדיר דבדבר שאין מתכוין סבור לה כר"ש דשרי ופסיק רישיה ולא ימות לא שייך בשל מתכת אלא בשל עץ דהא בשל מתכת דרבנן היא ולא מיחייב עלה סקילה וא"כ היכי שייך למימר ביה פסיק רישיה ולא ימות גם מלאכה לא שייך בה כלל דהיא תולדה בלחוד היא כדכתיבנא ולא הויא מלאכה לא שצריכה לגופה ולא שא"צ מאחר שאין מתכוין וגם היא של מתכת וכן פירש"י ז"ל ביומא פרק אמר להם הממונה בההיא שמעתא דעששיות דאמרי' התם לא נצרכא אלא לר"י ה"מ בכל התורה כלה כלומר בשאר איסורין שהן מן התורה כשהוא מתכוין ולא ודאי כשאינו מתכוין צריך נמי קרא להתיר אבל הכא צירוף במתכוין אינו אלא מדרבנן הלכך באין מתכוין מותר אפי' לר"י מפני המצוה וגם רבותינו בעלי התוס' פירשו קרוב לזה ומשום דאין שבות במקדש כמ"ש ואע"פ שאין פירוש ולשון הסוגיא במקצת זה עולה מדבריהם וגירסתם. הראיתי לך דעתי ודי ור"מ ז"ל נתן טעם אחר לחלק בין גחלת של עץ לשל מתכת שאני כותבו בסמוך בע"ה ולדברי כלם אין מקום להקשות על ר"מ ז"ל וכן הסכים ר"י אלפס ז"ל בהלכות ואף כי השיגו ר"ז ז"ל במקצת כבר הצילו הרמב"ן ז"ל בספר המלחמות אך בזה כלם מודים דמותר לכבות גחלת של מתכת ברה"ר כדי שלא יוזקו בה רבים. ואת היא מימרא דשמואל בשמעתין דמיחם שהתיר בשל מתכת ואסר בשל עץ מן הטעם שכתבתי בסמוך דדרבנן הקלו מפסד הנזק שמאום להרחיקו ומיניה ילפינן בגמרא להעביר קוץ פחות מד"א ברה"ר כדי שלא יוזקו בה רבים. ור"מ ז"ל פירש בו טעם יפה לחלק בין גחלת של עץ לשל מתכת כבוי גחלת של מתכת בזמן שהיא חמה היא שחורה והרואה אותה דומה שהיא צוננת לפי שאין בה אדמימות כגחלת נוחשת ונמצאו בני אדם נוזקין בו לפיכך מותר אבל גחלת של עץ אם תסור אדמימותה נכבת כבר ואם אדמימות בה כל הרואה אותה מתרחק ממנה ומכל פנים אין אדם נזוק בה כי השחורה כבר כבתה והאדומה מתרחקין ממנה לפיכך היה אוסר שמואל בגחלת של עץ ומדוקיא אמר רבינא קוץ ברה"ר כו' עכ"ל ר"מ ז"ל: ד הנותן שמן לתוך הנר עד חייב משום מכבה. תוספתא היא וכן פירש"י ז"ל גמ' מתני' דלא יקוב אדם שפופרת של ביצה:

הגהות מיימוניות

פטורין חוץ מחובל ומבעיר א"ל פוק תני לברא חובל ומבעיר אינה משנה ואת"ל משנה חובל וצריך לכלבו ומבעיר וצריך לאפרו: * [טור א"ח סי' של"ד וז"ל גחלת המונחת במקום שרבים מצויים מותר לכבותה בין של עץ בין של מתכת ע"כ]:

ג *דליקה שנפלה בשבת המכבה אותה מפני איבוד ממון חייב שאין איבוד ממון דוחה שבת אלא איבוד [א]נפשות. לפיכך יצאו בני אדם כדי שלא ימותו ויניחו האש תלהט ואפילו שורפת כל דירתו כולה: ד מותר לעשות מחיצה בכל הכלים בין מלאים בין ריקנים כדי שלא תעבור הדליקה. אפילו כלי חרש חדשים [ג] מלאים מים עושין מהן מחיצה אף על פי שודאי מתבקעין ומכבים. שגרם כיבוי מותר. וכופין קערה על גבי הנר בשביל שלא תאחז בקורה: ה תיבה שידה ומגדל שאחז בהן האור מביא עור גדי וכיוצא בו מדברים שאין האור מלהטת אותן ופורשו על הקצה שעדין לא נשרף כדי שלא תעבור שם האש: ו טלית [ב]שאחז בה האור פושטה ומתכסה בה ואם כבתה כבתה. וכן ספר תורה שאחז בו האור פושטו וקורא בו ואם כבה כבה. ונותן מים מן [ג] הצד שעדין לא נתלה בו האור ואם כבתה כבתה. [ג]שכח נר דלוק על גבי טבלא מנער את הטבלא והוא נופל ואם כבה [ד] ככה. אבל הניחו מבערב אף על פי שכבה אסור לטלטל:

נכרי

השגת הראב"ד

*דליקה שנפלה וכו'. א"א חיוב אין כאן כר"ש משום דאינו צריך לגופה שלו:

מגיד משנה

...חייב משום מבעיר והמספק ממנו חייב משום מכבה ע"כ. ונראה שחיוב הכבוי הוא כרבי יוסי בדוקא:

ג דליקה שנפלה בשבת וכו'. גם זה כר"י בדוקא דאי לר"ש פטור אבל אסור וכן מבואר בירושלמי פרק כל כתבי ופשוט הוא וס' כ"ג אכתוב שיש בזה כעין סיוע לפסוק כר"י. ומ"ש רבינו שאין אבוד ממון דוחה את השבת אלא אבוד נפשות, ר"ל שאם היה שם נפשות שא"א להצילן אלא על ידי כיבוי מכבין את הדליקה. ופשוט הוא שאין לך דבר עומד בפני פקוח נפש ומבואר פ' שני ופ' יו"ט שאמרו מהו לכבות את הדליקה ביו"ט היכא דאיכא סכנת נפשות לא תבעי לך דאפי' בשבת שרי כי תבעי לך היכא דאיכא אבוד ממון וכו' ע"כ:

ד מותר לעשות מחיצה וכו'. במשנה בכל כתבי (שבת ק"כ) ועושין מחיצה בכל הכלים בין מלאים בין ריקנים בשביל שלא תעבור הדליקה ר' יוסי אוסר בכלי חרס חדשים מלאים מים מפני שאינן יכולין לקבל את האור ומתבקעין מאליהן ומכבין את הדליקה ומוקי בגמרא דרבנן סברי גרם כיבוי מותר ור"י סבר גרם כבוי אסור וידוע שהלכה כרבנן: וכופין קערה ע"ג הנר וכו'. (שם ק"כ) במשנה כופין קערה על הנר שלא יאחוז האור בקורה ע"כ:

ה תיבה שידה ומגדל וגו'. במשנה (שם ק"ך) ר"ש בן ננס אומר פורסין עור של גדי ע"ג תיבה שידה ומגדל שאחז בהן האור מפני שהוא מחרך והלכה כמותו:

ו טלית שאחז וכו'. בגמרא א"ר יהודה טלית שאחז בה האור מצד אחד נותנין מים מצד אחר ואם כבתה כבתה מיתיבי טלית שאחז בה האור פושטה ומתכסה בה ואם כבתה כבתה וכן ס"ת שאחז בו האור פושטו וקורא בו ואם כבה כבה. פירוש ואילו נתינת מים לא שרו בברייתא ותירצו הוא דאמר כר"ש. והקשו אימר דאר"ש מפני שהוא גרם כיבוי מי אמר ותירצו אין מדקתני סיפא ר' יוסי אוסר וכו' מכלל דת"ק שרי ע"כ. והנה דברי רבינו מבוארים לפסוק כר"י וכר"ש ורבנן דסברי גרם כיבוי מותר אבל ... לא הביאו אלא הברייתא והשמיטו הא דר"י. ופסקו כר"ש ודלא כר' יוסי. ויש תימה כיון שכן למה לא כתבו הא דרב יהודה ותירצו הראב"ד והרמב"ן ז"ל דהא דרב יהודה הלכה לפי שהוא מדמה מחילת מים ממש למחילת כלים חדשים מלאים ואינו כן אלא אפי' רבנן ור"ש אוסרין מחילת מים ממש והביאו ראיה לזה ממה ששנינו פרק כירה (שם מ"ז:) נותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות ולא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה ואמרי' עלה בגמרא לימא תנן סתמא כר' יוסי דאמר גורם לכבוי אסור ודחו והסברא אימר בשבת בע"ש מי אמר וכ"ת הכי נמי בשבת והא תניא ולא יתן לתוכו מים אפי' בע"ש אלא א"ר אשי אפילו תימא רבנן שאני הכא מפני שמקרב את כיבויו ע"כ. ופירשו הם כיון שנותן מים להדיא אפי' רבנן אסרי ונמצאו רב יהודה ורב אשי חולקין וקי"ל כרב אשי דהוא בתרא זהו דעתן ז"ל. והרשב"א ז"ל פסק כרב יהודה ופסק כרב אשי ואמר חולקין לפי שפירוש מקרב את כבויו שא"ר אשי הוא שאם אתה מתירו לעשות כן בע"ש אתי למעבד אפי' בשבת ופעמים שעם נתינתו יפלו הניצוצות והוא משים הכלי ומכבה א"כ דהכא אין שום דבר מפסיק בין הניצוצות והמים אלא האויר והמים תחת הניצוצות ממש אבל בטלית אין המים תחת האש כדי לכבותו כשיפול אלא מן הצד ואין האש לתוך המים להדיא ע"כ דבריו והאחרון נראה עיקר. ורבינו ז"ל פסק כר"י וכתב פרק ה' דין לא יתן לתוכו מים כלל כדעת הרשב"א ז"ל: שכח נר וכו'. בכל כתבי (שם ק"כ:) נר שע"ג טבלא מנער את הטבלא והיא נופלת ואם כבתה כבתה אמרי דבי ר' ינאי לא שנו אלא בשוכח אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור ע"כ. ובסמוך לזו הביאו הא דנר שאחורי הדלת וכו' לייט עליה רב וכבר הבאתי פרק חמישי. וכבר הקשו המפרשים היאך התירו לנער הטבלא והלא הכרח הוא שיספק השמן והמחסר השמן חייב משום מכבה כמבואר למעלה ואע"פ שאינו מתכוין פסיק רישיה ולא ימות הוא. ויש מי שתירץ שכל שאינו נהנה מאותה מלאכה אפי' פסיק רישיה כל שאינו מתכוין מותר וכדעת בעל הערוך שהבאתי פ"א. ויש מי שתירץ הכא בנר של שעוה וכיוצא בו ושני תירוצים אלו בהשגות והאחרון עיקר. ועוד כתב בהשגות א"א בהא כבוד הרב יהא במקומו מונח דלא אתמר עלה רב אהא אלא אנר שאחורי הדלת פותח ונועל כדרכו ואם כבה כבה ע"כ. נראה שר"ל כבוד הרב אלפסי ז"ל ונזדמנה לו נוסחת הלכות שלא הביאו זאת דנר שע"ג טבלא או שדלאוה מהלכה אבל בנוסחי ההלכות שלנו מפורשת היא כלשון הגמרא:

נכרי

כסף משנה

...אבל לא אמרו חייב ובפרק אמר להם הממונה (יומא ל"ד.) מפורש בהדיא דצירוף דרבנן הוא, עכ"ל:

ו טלית שאחז בה האור כו'. כתב הרמ"ך רב אלפס לא הביא זה אע"ג דאתיא כת"ק ופסק כת"ק משום דהוי פסיק רישיה ותמיהא לאביי דקא לייט על כל פסיק רישיה כגון נר שאחורי הדלת וכגון ההיא דפותח דלת כנגד המדורה וכיון שכן אסור לעשות מחיצה בכלים שודאי מתבקעין דס"ל כלא יתן לתוכו מים מפני שהוא מכבה ניצוץ האש א"כ הרי הוא מכבה ממש לבסוף, ותימה למה התיר זה ונר שעל גבי טבלא אע"ג דהוי פסיק רישיה, עכ"ל:

הזורק

א טור סי' שלד וע"ש ובש"ע, דמסיק רמ"א בשם גדולי הפוסקים הראשונים והאחרונים ז"ל שבזמן הזה שאנו שרויין בין העמים שמותר לכבות דליקתם בשבת משום דיש בה סכנת נפשות וסוריז הרי זה משובח, וכן נוהגין: ב טור סי' רעו והעמידו כהמ"מ: ג סמ"ג שם:

לחם משנה

מדאורייתא מדלא אוקמוה אלא כר"ש כדפירשתי. אבל קשה לזה שביומא (דף ל"ד) בשיטין אביי ואמר אין שבות במקדש אמאי לא קאמר דאפי' שבות ליכא דר"י מודה בזה בצירוף. עוד כתב ואפילו למאן דסבר וכו' מפני שאפשר שלא הגיע לצירוף ואינו צירוף גמור וכו' משמע דכונתו לתת טעם למה לא הוי כפסיק רישיה דהוא אסור אפי' לר"ש וכתב שאינו בהכרח גמור שצירוף וכו' וקשה דהרי הוא עצמו כתב למטה בכיון המכבה את הגחלת דבענין צירוף כל שאינו מתכוין מותר וא"ל דהוי פסיק רישיה ואפילו ר"י מודה בזה מהטעם שכתב שם עם שיש מקום עיון להבין דבריו כמו שאנו עתידים לבאר בעז"ה ועוד קשה במ"ש דדעת רבינו כדעת הרמב"ן ומחלק בין ההיא דעששיות לכך דגחלת דהתם לרופו מדרבנן משום שהן מתחממות הרבה וכאן בגחלת צירופו דאורייתא דלפי פירושו שפירש בדברי רבינו דבצירוף דבר שאין מתכוין מותר אפילו לר"י אמאי לא תירצו גם בגמרא ביומא כההיא דעששיות דבצירוף כמו ההוא דבר שאינו מתכוין מותר לגמרי אליבא דכ"ע דאפילו ר"י מודה בזה כמ"ש הוא ז"ל ג"כ בההיא דפרק כירה שהקשו והלא מצרף קשה אמאי לא תירצו כן לפי סברתו דאמר דבענין צירוף כל שאינו מתכוין מותר לכ"ע והוה מצי לאוקומי אפי' כר"י. ולכל זה יש לתרץ ומיהו דכוונת חילוק שכתב ה"ה למטה בענין הגחלת כך הוא דבענין צירוף הגחלת אין אומר פסיק רישיה והטעם דמלאכת הצירוף איננה במשכן וכל מלאכות ממשכן ילפינן להו וכיון דאינה במשכן אנן ל"ל למילף לה בשום מקום. אבל רבינו כתב דיש ללמוד מפני שעושים לוטשי הברזל שכשכוונתם לעשות כלי תחלה מחממים הברזל ואח"כ מצרפין אותו כמים וכיון דהלוטשים שכוונתם לעשות כלי עושים כן הויא מלאכה ג"כ ואין לנו לומר שהיא מלאכה אלא מפני שעושה אותה הלוטש דמכוין לעשות את הכלי. א"כ כיון דהטעם במלאכה הזאת מפני הכוונה האחרונה שהיא לעשות הכלי, כשאין כונתו לכך אין ראוי שתקרא מלאכה ואינו חייב כיון שאינה מפורשת במשכן ונתבטל הטעם אשר בעבורו קראוה מלאכה שהיא בכוונה. וכל זה יובן דוקא בגחלת של מתכת שאין כאן תיקון כלל שאינו כלי ואין החיוב בא אלא מחמת הכונה אשר לו דאם אין לו כונה אין הצירוף מועיל בגחלת דמה לי שיהיה מצרף או לא אבל במיחם שנתנו לתוכו צונן שיש שם תיקון כלי בההיא שעתא שמתחזק הכלי אז ודאי ראוי להייבו אע"פ שאין לו כונה לצירוף כיון דנעשה צירוף המועיל לתיקון הכלי מאליו וז"ש ה"ה למטה שכל שהוא מפני תיקון כלי מי שאינו מתקנו פטור כלומר כיון דהוא גחלת ואין כאן תיקון כלי כלל פטור. ועם זה נסתלק קושיית הראב"ד ז"ל דהרי זה מלאכה שאין זה צריכה לה כיון דאינה מלאכה כלל. ואחר שביארנו זה נתיישבו כל הקושיות דהולרך ה"ה גבי מיחם לומר דלא הוי פסיק רישיה דמ"ש ואינו בהכרח גמור וכו' דאל"כ כיון דהוא כלי ומתקנו בצירופו חייב אע"פ שאינו מתכוין כמו שביארנו. ומזה הטעם לא תירצו בגמרא בפרק כירה דבהך צירוף דמיחם מודה ר"י דלא מודה ר' יסודה אלא בצירוף דגחלת כמ"ש ה"ה אבל לא בצירוף כי הך דיש כאן תיקון כלי וכן מפני כן לא תירצו בגמרא מההיא דעששיות דאפי' ר"י מודה דהתם בעששיות הם כלים אע"פ"י שרש"י פירש שם שהם התיכות של ברזל מ"מ כלים נמי במשמע. תדע לך שבפ' מי שהחשיך (דף קנ"ד:) הקשו לר"ה דאמר היתה בהמתו טעונה כלי זכוכית וכו' מביא כרים וכסתות ומניח וכו' ואמרו מיתיבי היתה בהמתו טעונה טבל ועששיות וכו' ותירצו התם בכולסה ופירש"י ז"ל התיכות רחבות של זכוכית [שאינם כלים] ע"כ. והוזכר בדברי ה"ה פרק כ"א משמע מהתם דהוה ס"ד דמקשה דעששיות שהם כלים דהכי משמע פשט עששיות והמתרץ תירץ לו בדכך הוקימתא ומפני שהם כלים לא מצי לתרץ דדבר שאינו מתכוין מותר דכיון דיש כאן תיקון כלי חייב מיד כדפרישית. עוד כתב ה"ה בסוף דבריו בלשון המכבה את הגחלת אינו דומה לקטימת קיסם שהזכרנו בפרק י"א וכו' וקשה דהתם הוי מותר לגמרי כמו שמבואר שם והכא פטור אבל אסור והיה ראוי להיות מותר דומיא דהתם כיון דהם שוים וי"ל דאסור משום

מגדל עוז

דליקה שנפלה עד שביתתו עלינו. הכל פרק כל כתבי הקדש (דף קי"ו):

הגהות מיימוניות

[ג] כרבנן ודלא כר' יוסי דאמר גרם כבוי אסור ואוסר בכלים חדשים וכן פסק ס"ת ע"ב: [ג] כרב יהודה אמר רב ומוקי לה כר"ש בן ננס ע"ש וכן ספר התרומה וכן יכול ליתן משקין סביב הגר שנפל על הטפה אך לא מים משום ליבן כדלקמן בפ"כ בהל' י"ח ע"כ: [ד] וכן פסקו רבותינו מצרפת ודלא בירושלמי דכירה דאמר שקרוב זה לידי חיוב חטאת עיין בס"ה כו' ע"ב:

ז נכרי שבא וכו'. משנה (שם קכ"א) נכרי שבא לכבות א"א לו כבה ואל תכבה מפני שאין שביתתו עלינו אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששביתתו עלינו. ובגמרא שמעת מינה קטן אוכל נבלות ב"ד מצווין להפרישו בתמיה. ותירצו א"ר יוחנן בקטן העושה על דעת אביו. ופירש"י ז"ל בקטן היודע להבחין שכבוי זה נוח לאביו ועושה בשבילו וסקשו ודכותה גבי נכרי דקא עביד לדעתיה דישראל מי שרי. ותירצו נכרי לדעתא דנפשיה עביד. ופירש רש"י ז"ל אפי' יודע שנוח לו לישראל להנאת עצמו נתכוין שיודע שלא יפסיד עכ"ל. והזכרתי פירש"י ז"ל לבאר מהו עושה על דעת אביו: ובדליקה התירו וכו'. מימרא שם כלשונה:

ח הוצאה מרשות וכו'. בכלל גדול (שם ע"ג) גבי אבות מלאכות המוציא מרשות לרשות ובהזורק (שם צ"ו:) מכדי זריקה תולדה דהוצאה היא הוצאה גופא היכא כתיבא א"ר יוחנן דאמר קרא ויצו משה ויעבירו קול במחנה וכו'. וכתב רבינו האי ז"ל דלא גרסי' היכא כתיבא וטעות הוא דמעיקרא לא אסתפק להו אלא מנלן דהויא מלאכה ומהדרינן משום דכתיב לא יעשו מלאכה ויכלא העם מהביא אלמא הבאה דהיינו הוצאה קרויה מלאכה וזה דעת רבינו. וכתב הרשב"א ז"ל והוא הנכון: וכן למדו מפי וכו'. שם בהזורק מסקנא דגמרא כל ד' אמות ברה"ר גמרא גמירי לה:

ט אין המוציא וכו'. שיעורי הדברים לענין הוצאה יתבארו פי"ח. ומ"ש רבינו שאינו חייב עד שיעקור ויניח מבואר במשנה ראשונה דשבת ובהרבה מקומות ויתבאר פי"ג. וכן דין המעביר מבואר בהרבה מקומות והוא תולדת המוציא:

י הזורק מרשות לרשות וכו'. כבר הזכרתי למעלה מכדי זריקה תולדה דהוצאה היא וכן ההושטה מרה"י לרה"י או בהפך אם עקר כל החפץ מרשות זו והניח ברשות אחרת דרך הושטה פשוט הוא שהוא חייב ומבואר בגמרא פ' המצניע (שם צ"א:) גבי היה מגרר ויוצא דלדעת ר' יוחנן שהלכה כמותו כמבואר בסמוך אינו חייב דרך גרירה שהוא דרך הושטה אלא בהעתקת כל החפץ מרשות לרשות: וכן הזורק וכו'. כל זה פשוט שהם תולדת הוצאה לפי שבמשנה לא נזכר אב מלאכה אחר הדומה להם: והזורק כלאחר יד פטור. מבואר פ' מי שהחשיך (שם קנ"ג:) דזריק ליה כלאחר יד. ופירש"י ז"ל שלא כדרך זריקה כגון מכתפיו ולאחוריו:

ז נכרי שבא לכבות אין [ס] אומרים לו [א]כבה ואל תכבה מפני שאין שביתתו עלינו. אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו. והוא שיהיה עושה על דעת אביו. אבל מדעת עצמו אין בית דין מצווין להפרישו [ו] ובדליקה התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד: ח הוצאה [ב]והכנסה מרשות לרשות מלאכה מאבות מלאכות היא. ואף על פי שדבר זה עם כל גופי תורה מפי משה מסיני נאמרו. הרי הוא אומר בתורה איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש ויכלא העם מהביא. הא למדת שההבאה מלאכה קורא אותה. וכן למדו מפי השמועה שהמעביר ברשות הרבים מתחלת ארבע לסוף ארבע הרי הוא כמוציא מרשות לרשות וחייב: ט אין [ג]המוציא מרשות לרשות חייב עד שיוציא כשיעור המועיל. מרשות היחיד לרשות הרבים או מרשות הרבים לרשות היחיד. ויעקור מרשות זו ויניח ברשות שניה. אבל אם עקר ולא הניח או הניח ולא עקר או שהוציא פחות מכשיעור פטור. וכן המעביר מתחלת ארבע לסוף ארבע ברשות הרבים אינו חייב עד שיעקור כשיעור מצד זה ויניחנו מצד אחרת: י הזורק מרשות לרשות או המושיט הרי זה תולדת מוציא וחייב. וכן הזורק או המושיט בידו מתחלת ארבע לסוף ארבע הרי זה תולדת מוציא וחייב. והזורק כלאחר יד פטור: יא המוציא מקצת החפץ מרשות משתי רשויות אלו לרשות שניה פטור. עד שיוציא את כל החפץ כולו מרשות זו לרשות זו. קופה שהיא מלאה חפצים אפילו מלאה חרדל והוציא רובה מרשות זו לרשות זו פטור עד שיוציא את כל הקופה וכן כל הדומה לזה [ז] שהכלי משים כל שיש בו כחפץ אחד: יב המוציא בין בימינו בין בשמאלו בין בתוך חיקו או שיצא במעות צרורין לו בסדינו חייב מפני שהוציא כדרך המוציאין. וכן המוציא על כתפו חייב אע"פ שהמשאוי למעלה מעשרה טפחים ברשות הרבים. שכן היה משא בני קהת במשכן למעלה מעשרה שנאמר בכתף ישאו. וכל המלאכות ממשכן לומדין אותן:

אבל

י הזורק מרשות לרשות או המושיט וכו'. כתב הרמ"ך ה"ל לכתוב דבדיוטא אחת חייב שכך היתה הוספת הלויים ותימה למה שאם כל מושיט והלא חכמים מודים בשתי גזוזטראות דזו כנגד זו חייב, עכ"ל. ואני אומר שזה מורה על מיעוט השגחתו בדברי רבינו שהרי רבינו כתב חלוק זה בספי"ג:

מותר

א טור סימן שלד: ב טור סימן שמו סמ"ג לאוין סה: ג טור סימן שמח סמ"ג סה:

יא המוציא מקצת חפץ כו'. מהמשנה שבפרק המצניע (שם צ"א:) ומוסכם בגמרא שם כמו שיתבאר בסמוך: קופה שהיא מלאה פירות כו'. משנה שם קופה שהיא מלאה פירות ונתנה על האסקופה החיצונה אע"פ שרוב פירות בחוץ פטור עד שיוציא את כל הקופה. ובגמ' אמר חזקיה לא שנו אלא בקופה מלאה קשואין ודלועין אבל מלאה חרדל חייב אלמא קסבר אגד כלי לא שמיה אגד ור' יוחנן אמר אפי' מלאה חרדל פטור אלמא קסבר אגד כלי שמיה אגד ואמרו שם דרבא ס"ל כר' יוחנן ואביי כחזקיה. ולפיכך פסק רבינו כר' יוחנן ורבא. ועד שיוציא את כל הקופה. פירש"י ז"ל אא"כ הוציא בראשונה את כל הקופה ע"כ. באור דבריו שאם אחר שהניח הקופה מקצתה ברשות זו ומקצתה ברשות זו עקרה וגמר להוציאה אינו חייב לפי שלא היתה בשעת עקירה שניה הוצאה בבת אחת שכבר היה מקצת הכלי ברה"ר:

יב המוציא בין בימינו בין בשמאלו וכו'. במשנה (שם צ"ב) המוציא בין בימינו בין בשמאלו חייב בתוך חיקו ועל כתפו חייב שכן משא בני קהת. ובגמרא א"ר אלעזר המוציא משאוי למעלה מעשרה טפחים חייב שכן משא בני קהת. ופירש"י ז"ל מעבירו בידו באויר ואינו מניחו על כתפו וגבוה מעשרה מן הארץ דאי במניח על כתפו מתני' היא ומאי הוה משמע לן ע"כ דבריו. ורבינו ז"ל פי' שדברי ר"א הם להשמיענו שמתני' איננה דוקא בשאין כתפו למעלה מעשרה. ולענין הדין דעתם שוה:

אבל

משנה למלך

פי"ב ז ובדליקה התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד: (א"ס עיין בדברי הרב המחבר בהלכות מלוה ולוה):

לחם משנה

משום הכיבוי שכן כתב רבינו המכבה את הגחלת ומשום שהוא מקלקל וכל המקלקלים פטורים אבל מחמת הצירוף אין כאן איסור כלל התם נמי אין שם איסור כלל דקיימו להריא:

ח הוצאה והכנסה מרשות לרשות מלאכה מאבות היא וכו' והרי הוא כמוציא מרשות לרשות וחייב וכו'. בריש פרק הזורק (דף צ"ו:) אמרו דהוצאה אב והכנסה תולדה ורבינו הזכירם כאחד דמשמע דכלם אב והוא תימה אלא שלא הם לבאר מפני שאין בזה חילוק לענין הדין שבין שיהיה אב כמו זומר בערך זורע או תולדה כמו מהבן בערך בורר אם עשה שניהם כאחד אינו חייב אלא אחת כמו שכתב רבינו בפרק שביעי ואין לנו בזה אלא חילוף השמות ומה שהוצרכו בגמרא לומר שהיא תולדה הוא לומר שאינו אב אחד כמפרר ולא כהאת שיהיה חייב שנים אלא תולדה דידה וה"ה אב מעין דידה דלא איכפת לן לענין הדין וא"צ לבאר. כתב ה"ה וכתב רבינו האי ז"ל דלא גרסינן היכא כתיבא וטעות הוא דמעיקרא לא אסתפק להו אלא מנלן וכו'. וקשה קצת דאמאי לא גרסינן היכא כתיבא ואמרינן דהכי קאמר היכא כתיבא שהיא אסורה מלאכה זו ואם תאמר דלא גרים כן דברור לנו כן הלכה למשה מסיני כפי האמת נמי דגרסינן מנלן מאי קמבעיא הל"מ הוא. וי"ל דכי אמרינן היכא כתיבא ר"ל נהי דהיא מלאכה אבל היכן איסורה וזה א"א דכל שאר המלאכות לא נתברר בתורה שהן אסורות אלא דילפי ממשכן והך מלאכה במשמע אבל כד אמרינן מנא לן ר"ל נהי דילפי ממשכן היינו דוקא המלאכות אבל זאת אין כאן מלאכה כלל דהיא גרועה כמו שכתבו התוס' לזה תירצו משום דבעינן ולא יעשו. או אפשר דרבינו האי מתק הגירסא ואמר מנלן משום דהוא גרים דכתיב לא יעשו כל מלאכה וכו' ואי הוה גרים היכא כתיבא זה אי אפשר דפירוש היכא כתיבא ר"ל מנין לנו שזאת המלאכה אסורה והא לא ילפינן לה מקרא דויכלא העם וכו' אבל אי גרסינן מנלן דהיא מלאכה אהי שפיר ולפי זה לפי גרסתנו דבגמרא דילפינן לה בגונא אחריתי מצינן למיגרס היכא כתיבא:

י הזורק מרשות לרשות כו'. כתב הרב המגיד ומבואר בגמרא פרק המצניע (דף צ"א) וכו' הוה מצי למילף ליה מהוצאה גופה דבעינן הוצאת כל הקופה כמבואר לקמן וכתב הושטה שהוא תולדה דידה להיות כמותה אלא מפני שמצא הדבר מפורש בגמרא הביא ראיה משם:

אבל

מגדל עוז

אבל קטן שבא כו' עד אינו מפסיד. ביבמות פ' חרש (דף קי"ד): הוצאה מרשות עד לרשות וחייב. ריש פ' הזורק (דף צו): אין המוציא עד מכשיעור פטור. פ"ק דשבת ופ' המוציא ופ' הזורק ופ' כלל גדול וכמה מקומות בתלמוד: המעביר מתחלת ד' עד כנגד אחר. פ' הזורק ובכמה מקומות: הזורק מרשות עד כלאחר יד פטור. ריש פרק הזורק: המוציא עד על ראשיהם. הכל פרק המצניע (דף צ"א צ"ב):

הגהות מיימוניות

[ס] פי' אין צריך למחות בידו ולומר אל תכבה כדמשמע התם מעובדא דיוסף בן סימאי ע"ש וכן מדתלי טעמא שאין שביתתו עליך אבל קטן הבא לכבות אין שומעים לו כו' אבל נכרי הבא לכבות נר בשביל ישראל והישראל אינו חפץ בכך מותר למחות בידו ובני אדם הנוהגין איסור ונמנעים מלמחות בעבדים ושפחות מה"ט לכבות טועים הם. ר"ת התיר בשבת שילך נכרי עם ישראל בנר הדלוק בידו למשוך יין ולהביא לחם דהא טלטול נר אינו אסור אלא משום מוקצה ואפילו ר"ש בההוא מוקצה מודה כדאמרינן סוף פרק כירה הנח לנר ושמן ופתילה הואיל ונעשו בסיס לדבר האסור פי' שהכלי והשמן טפל לפתילה לשלהבת בעודה בו וכיון דליכא איסור אלא משום מוקצה שרי מן הצד דכולהו מוקצה בעלמא הכי שרין וכיון דמן הצד שרי אי שקיל לנכרי לנר באיסורא דלא מן הצד לית לן בה כיון דאי בעי ישראל מטלטל בהיתר אי מטלטל לה נכרי באיסורא אין לחוש לכך אבל ודאי אסור שידליקנה נכרי לצורך ישראל שהרי דבר זה אין ישראל יכול לעשות בשום ענין וגם בדבר זה יש צד להיתר דהא אי בעי ישראל לאיתויי בלא נר ומ"מ אין להקל כ"כ בענין והמחמיר תע"ב ע"כ מצאתי. ושמעתי שכתב הר' שמואל מברנבור"ק שרבו רא"ם צוה לשפחה לילך עם בחורים לחלוץ מנעליהם בלילי שבת כדי שתקח הנר להאיר לעצמה והיו גם הם משתמשים לאורו ע"כ: [ו] ולמעוטי שאר איסור שבת כדאמר פ' המדיר ולאפוקי מה"ג דפירש דליכא חילוק בין דליקה לשאר איסורי שבת. ספר התרומה ע"כ: [ז] כר"י דקם רבא בשיטה כוותיה ודלא כחזקיה ואביי דאמרינן אגד כלי שמיה אגד ע"כ:

יג אבל המוציא לאחר ידו ברגלו בפיו ובמרפקו באזנו ובשערו ובכים שתפור בבגדו ופי הכים למטה בין בגד לבגד בפי בגדו במנעלו ובסנדלו פטור שלא הוציא כדרך המוציאין: **יד** המוציא משאוי על ראשו. אם היה משאוי כבד כגון שק מלא או תיבה ומגדל וכיוצא בהן שהוא משים על ראשו ותופש בידו חייב. שכן דרך המוציאין ונמצא כמוציא על כתפו או בידו. אבל אם לקח חפץ קל כגון שהניח בגד או ספר או סכין על ראשו והוציאו והוא אינו אוחז בידו הרי זה פטור שלא הוציא כדרך המוציאין. שאין דרך רוב העולם להוציא החפצין מונחין על ראשיהם. [א]*המעביר חפץ מתחלת ארבע לסוף ארבע ברשות הרבים אף על פי שהעבירו למעלה מראשו חייב: **טו** *מותר לאדם לטלטל ברשות הרבים בתוך ארבע אמות על ארבע אמות שהוא עומד בצדן. ויש לו לטלטל בכל המרובע הזה. [ב]ובאמה שלו מודדין. ואם היה ננס באיבריו נותנין לו ארבע אמות כבינוניות של כל אדם. ומפי הקבלה אמרו שזה שנאמר בתורה שבו איש תחתיו שלא יטלטל חוץ למרובע זה אלא במרובע זה שהוא כמדת אורך אדם כשיפשוט ידיו ורגליו בו בלבד יש לטלטל: **טז** היו שנים מקצת ארבע אמות של זה לתוך ארבע אמות של זה מביאין ואוכלין באמצע. ובלבד שלא יוציא זה מתוך שלו לתוך של חבירו. ואם היו שלשה והאמצעי מובלע בינתים. הוא מותר עמהן והן מותרין עמו ושנים החיצונים אסורים זה עם זה: **יז** לפיכך [ג]מותר לאדם לעקור חפץ מרשות הרבים וליתנו לחבירו שעמו בתוך ארבע אמות. וכן חבירו לחבירו האחר שבצדו אפילו הן מאה. ואף על פי שהחפץ הולך כמה מילין בשבת מותר. *מפני שכל אחד מהן לא טלטל אלא בתוך ארבע אמות שלו:

השגת הראב"ד

*המעביר הפץ וכו'. א"א אין זה הפירוש נכון למה שאמר דרך עליו. אלא כך פירושו האדם העומד במקומו ונוטל הפץ מצד ימינו ומניחו בצד שמאלו לסוף ד' אמות אע"פ שכשהגיע לנגד עצמו הרי הוא כמי שהניחו באמצע שהוא מקום פטור כיון שלא הניחו חייב ואם הניחו או עכבו בידו שם מעט פטור כמו שאמרו אדם עומד על האסקופה ונוטל מבעה"ב עכ"ל:

*מותר לאדם לטלטל וכו'. א"א והוא שיהא לשם מקום קביעות כגון ששבת שם או שיצא חוץ לתחום בין לאנסו בין לרצונו עכ"ל:

השגת הראב"ד

*מפני שכל אחד וכו'. א"א כל זה לא התירו אלא במקום הדחק ע"כ:

הואיל

א טור סימן שמט: ב טור סימן שמט סמ"ג לאוין סה: ג שם:

מגיד משנה

יג אבל המוציא לאחר ידו וכו'. במשנה לאחר ידו ברגלו בפיו במרפקו באזניו בשערו באפונדתו ופיה למטה בין פונדתו לחלוקו בשפת חלוקו במנעלו ובסנדלו פטור שלא הוציא כדרך המוציאין. ופירשו המפרשים בפיו שלא דרך אכילה הא בשעה שהוא אוכל ומתכוין להוציא כך חייב כדאיתא בהדיא סוף פרק הזורק (שם ק"ב) ומבואר פי"ג. ובמרפקו פירש"י ז"ל אצילי ידיו שקורין איסילי"ש:

יד המוציא משאוי על ראשו אם היה משאוי כבד וכו'. בגמרא (שם צ"ב) אמר רב משום ר' חייא המוציא משאוי על ראשו בשבת פטור. וא"ת אנשי הוצל עושין כן בטלה דעתם אצל כל אדם ע"כ. וראה רבינו לחלק בין משאוי כבד התפוס ביד שהוא דרך הוצאתו למשאוי קל שאינו תפוס ביד ואינו דרך הוצאתו אלא לבני הוצל ובאותו פטר ר"ח בדוקא. וכן פירש"י ז"ל אנשי הוצל היו נושאין כדי מים ויין על ראשם ואין אוחזים אותם בידם עכ"ל: המעביר הפץ מתחלת ד' לסוף וכו'. פ"ק (דף ח' ט') אמר רבא המעביר חפץ מתחלת ד' לסוף ד' בר"ה אע"פ שהעבירו דרך עליו חייב. והקשו ממנה לדין הנזכר פי"ד היה עומד במקום פטור ונטל החפץ מרה"י והניחו ברה"ר פטור. ותירצו התם נח הכא לא נח. ופירש"י ז"ל שהעבירו דרך עליו שהגביהו למעלה מעשרה דלא שליט ביה אוירא דר"ה והוי מקום פטור חייב כי הגביה ואע"ג דדרך מקום פטור אזל. ותירצו התם לא נח מקום פטור והוה ליה עקירה מרה"ר והנחה ברה"ר הכא נח במקום פטור ביד העומד שם עכ"ל. ופירושו כדברי רבינו. ובהשגות פירשו פירוש אחר והסכים אליו הרשב"א ז"ל. ולדברי הכל דינו של רבינו ז"ל אמת:

טו מותר לאדם לטלטל ברה"ר וכו'. דין הטלטול בפחות מד' אמות להיתר מבואר בהרבה מקומות. ובהשגות אמרו שלא התירו אלא במקום הדחק ואינו מחוור אלא בכל גוונא מותר. וכן דעת התוס' ולא אמרו מקום הדחק בדוקא אלא במעביר הרבה פחות פחות מארבע כמו שיתבאר בפ' כ' ולזה הסכים הרשב"א ז"ל ועיקר. ומ"ש רבינו שהוא עומד בצדן יצא לו ממה ששנינו פ' מי שהוציאוהו (עירובין מ"ה) מי שישן בדרך ולא ידע עד שחשכה יש לו אלפים אמה לכל רוח דברי ר"י בן נורי וחכ"א אין לו אלא ד"א ר' אליעזר אומר והוא באמצען ר' יהודה אומר לאי זה רוח שירצה ילך. ומודה ר' יהודה שאם ברר לו שאינו יכול לחזור בו ואמרו בגמ' דחכמים סבירא להו ד' לכל רוח שהן ח' על ח' ואמר רבא מחלוקת להלך אבל לטלטל דברי הכל ד"א ותו לא וקי"ל במהלך כר"י בן נורי כמבואר (דף מ"ח) הני ד"א היכא כתיבן כדתניא שבו איש תחתיו וכו'. וכתבו מקצת המפרשים ז"ל שלטלטל בשבת אחת קאמר שאסור לעקור מתחלת ח' ולהניח בסוף ח' אבל ודאי כיון ששמונה אלו מקומו הן מותר לו לטלטל בכל השמונה ובלבד שלא יטלטל בבת אחת יותר מד"א. ולזה הסכים הרשב"א ז"ל. ואפשר שזה דעת רבינו שלא כתב לרוח אחת בדוקא אבל ממ"ש פכ"ז בשבת מי שיצא חוץ לתחום נראה שרבינו סבור שאין מקומו של אדם אלא ד' אמות לרוח אחת כר' יהודה. וזה נתכוין בכאן שכתב והוא עומד בצדן ולא כתב לכל רוח וכן נראה דעת ההלכות שלא הזכירו ח' על ח' ושם אבאר פכ"ז: ובאמה שלו וכו'. מסקנא דגמ' (שם מ"ח) לעולם באמה דידיה יהבינן ליה דאי לא עוג מלך הבשן היכי יהיב ודקא קשיא לך מ"ט לא קתני לה גבי יש שאמרו הכל לפי מה שהוא אדם לא פסיק ליה משום דאיכא ננס באבריו ופירש"י ז"ל שגופו בינוני ואמתו קצרה ולא סגי ליה באמה דידיה ובעו למיתב ליה באמה של קדש ע"כ. והיא בת ששה טפחים וכ"כ הרשב"א ז"ל. ורבינו כתב בינונית של כל אדם והוא השיעור הנזכר:

טז היו שנים וכו'. פ' מי שהוציאוהו (שם מ"ה) כלשון רבינו ופירש הוא ז"ל בפי' המשנה זו המשנה כוללת לשבת ויו"ט והוא כי שהאדם בשבת מותר הטלטול בארבע אמות ובכאן מדבר כשאירע השיתוף לשני בני אדם ונשתמשו במקום המשותף וזה מבואר עכ"ל:

יז לפיכך מותר לאדם לעקור חפץ מרה"ר וכו'. משנה ריש פרק המוצא תפילין (שם צ"ה:) ר' יהודה אומר נותן אדם חבית לחבירו וחבירו לחבירו חוץ לתחום אמרו לו לא תהלך זו יותר מרגלי בעליה. והקשו בגמ' (צ"ז:) וכי לית ליה לר"י הא דתנן הבהמה והכלים כרגלי הבעלים. פי' שאפי' בי"ט אין מוליכין הבהמה והכלים חוץ לתחום בעליהם. ומסקנא דשמעתא רב אשי אמר הכא בחבית דהפקר ומים דהפקר עסקינן ומאן אמרו ליה ר' יוחנן בן נורי דאמר חפצי הפקר קונין שביתה ומאי לא תהלך זו יותר מרגלי בעלים לא יהלכו אלו יותר מכלים שיש להם בעלים ע"כ. ובהלכות לא הביאו סוגיא זו גם רבינו לא הזכיר כי אם המשנה כפשוטה. והכוונה להם בזה הוא שענין התחומין מתבאר במקומו ופשוט הוא דלא עדיף שבת להיתר מיו"ט ואם ביו"ט הכלי שיש להם בעלים לא ילך חוץ לתחום כל שכן בשבת וידוע שאין הלכה כריב"נ. וכן דעת הראב"ד והר"ז ז"ל. אבל הרמב"ן ז"ל כתב שאין הלכה כרבי יהודה משום דאושא מלתא ואפילו במוצא תפילין אסור כה"ג כל שכן בדבר הרשות ע"כ דבריו:

הואיל

כסף משנה

טו מותר לאדם לטלטל ברה"ר בתוך ד"א וכו' שלא יטלטל אלא במרובע זה שהוא במדת אורך אדם כשיפשוט ידיו ורגליו בו בלבד יש לו לטלטל. בפרק מי שהוציאוהו (עירובין מ"ה) גופו ג"א ואמה כדי לפשוט ידיו ורגליו דברי ר"מ ר' יהודה אומר גופו ג' אמות ואמה כדי שיטול חפץ מתחת מרגלותיו ומניח תחת מראשותיו מאי בינייהו ד' אמות מלומצמות. ופירש רש"י דלר"י הוו מלומצמות ולר"מ הוו מרווחות. ויש לתמוה על רבינו שסתם דבריו ולא פירש. ועוד יש לתמוה עליו שכתב שהוא כמדת אורך אדם כשיפשוט ידיו ורגליו והיינו כרבי מאיר ולמה פסק כר"מ לגבי ר"י. ואפשר שהוא ז"ל מפרש שכדי לפשוט ידיו ורגליו הוו ד' אמות מלומצמות וכמו שפירשו הרי"ף והרא"ש וס"ל דכיון דאסיקנא בריש עירובין (דף ג':) דבטפחים עצבות

לחם משנה

יג אבל המוציא לאחר ידו ברגלו בפיו ובמרפקו וכו'. כתב ה"ה ז"ל ופירשו המפרשים בפיו שלא כדרך אכילה וכו' ונתבאר זה בדברי רבינו בפ' שלאחר זה שכתב מפני שמחשבתו משימה פיו וכו'. וקשה דגם השאר דלאחר ידו ורגלו ומרפקו אמאי לא אמרו שם דאי חשב להוציא חייב דומיא דאכילה. וי"ל דשאני אכילה דדרך אכילה בכך וחשב להוציא. וכמ"ש שם התוס' ז"ל ועוד כמ"ש רש"י ז"ל שם ומחשבה להוצאה זו וכו' ע"ש:

יד המוציא משאוי על ראשו וכו' והוא אינו אוחז בידו. אין פירוש ואינו אוחז בידו דומה לתופש בידו שאמר קודם דהתם הוא תופש בידו למשאוי שהיה על ראשו אבל הכא כוונתו לומר המשאוי בראשו ואינו כדרך המוציאים שמוציאים אותו בידו ולא בראשו, אבל אין כוונה לומר שאינו תופס בידו להחפץ שהוא בראשו דא"כ הוא משמע דכשהוא תופש בידו למשאוי אפילו שהוא דבר קל והוא בראשו חייב דא"כ היה לו לרבינו לחלק הכל בדבר קל ועוד דכל שהוא בראשו שלא כדרך הוצאה הוא שכ"כ למטה שאין דרך רוב העולם להוציא חפצים וכו' אלא עיקר הדברים כמו שפירשתי וכ"נ מדברי רש"י ז"ל שם בגמ' הביאו ה"ה ז"ל אלא שבא בדבריו הלשון מוטעה והוא טעות דפוס:

יז לפיכך מותר לאדם לעקור חפץ מרה"ר וכו'. מותר מפני שכל אחד מהן לא טלטל אלא בתוך ד"א שלו וכו'. כתב ה"ה וידוע דאין הלכה כר"י בן נורי וכן דעת הראב"ד וכו'. וכ"נ מאחר שלא השיג הראב"ד ז"ל לרבינו כאן משמע דהוא סבור כמותו. אבל מה שהוא תימה שבפרק ה' מהלכות יו"ט כתב הראב"ד ז"ל עצמו שהלכה כריב"נ שקונין שביתה כמ"ש הרב המגיד בלשון המתחיל וחפצי הפקר ודבר תימה הוא זה, וצ"ע:

הואיל

מגדל עוז

המעביר חפץ עד מראשו חייב. במסכת עירובין פ' בתרא (דף נ"ח נ"ט): מותר אדם עד זה. מסכת עירובין פ' מי שהוציאוהו (דף נ"א): לפיכך מותר עד ד"א שלו. פ' המוצא תפילין (ו' נ"ט):

כסף משנה

עגבות משחקין לתומרא ממילא הוה ליה ארבע אמות מלומלמות ודלא כר' יהודה :
יט נמצא כאן ג' מדות וכו'. כתב הרמ"ך לא ידעתי מאין הוציא אלו הג' מדות דכיון דפירש כפשטה הא דאמרי' במס' עירובין (דף כ"א) המעביר ד' אמות ברה"ר אינו חייב עד שיעביר הן ואלכסונן א"כ מה חילוק יש בין ד' אמות לה' אמות אי ד' אמות מותר חמש מותר ואי ה' פטור ד' פטור ולפי הלכה כל פחות מד' אמות פטור אבל אסור דהכי מסקינן. גם מה שפירש דאינו חייב עד ה' אמות וג' חומשי אמה לא נהיר לן דכיון דחזינן מערי הלויים לא היה לנו לתת פאות כי אם כשהולך בפאות כמו בערי הלויים דלא יהבינן יותר מאלפים אמה כ"א באלכסון העיר אבל אם הולך כנגד העיר לא וכן המעביר מלפניו או מלאחוריו לא יהבינן אלכסון העיר דלא לישהמיט תנא וליתני המעביר ה' אמות וג' חומשי אמה. ותמיהא לן נמי לדבריו א"כ עמוד גבוה י' צריך שיהיה רחב ה' וג' חומשים דתרוייהו חזינן מזה יהיה לכם כזה יהיו כל שובתי שבת ואיהו גופיה כתב פי"ד דתל הגבוה י' ונרחבו ד' חייב עכ"ל :
במה

יח הואיל ויש לו לאדם לטלטל בכל המרובע שהוא ארבע אמות על ארבע אמות נמצא מטלטל באורך אלכסונו [ח] של מרובע זה חמש אמות ושלשה חומשי אמה. לפיכך אין המעביר או הזורק ברשות הרבים חייב עד שיעביר חוץ לחמש אמות ושלשה חומשי אמה. וכל מקום שאמרנו מתחלת ארבע לסוף ארבע או המעביר ארבע אמות חייב הוא מתחלת האלכסון של ארבע אמות עד סופו ^יואם העביר פחות מזה פטור : **יט** נמצא כאן שלש מדות. כיצד העוקר חפץ מרשות הרבים ממקום זה והניחו במקום אחר ברה"ר אם היה בין שני המקומות עד ארבע אמות *הרי זה מותר *היה ביניהן יתר מארבע אמות ועדיין הן בתוך חמש אמות ושלשה חומשי אמה פטור. היה ביניהן חמש אמות ושלשה חומשי אמה בשוה הרי זה חייב שהרי העביר החפץ חוץ לאלכסונו של מרובע:

השגת הראב"ד

*הרי זה מותר. א"א כל זה במקום הדחק, ע"כ :
*היה ביניהם יתר וכו'. א"א זה אינו מחוור במקום הדחק אמאי אסור, עכ"ל :

פרק שלשה עשר

א אין ^אהמוציא מרשות לרשות או המעביר ברשות הרבים חוץ לארבע אמות חייב עד שיעקור חפץ מעל גבי מקום שיש בו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים או יתר ויניח על גבי מקום שיש בו ארבעה על ארבעה טפחים : **ב** ידו של אדם חשובה לו כארבעה על ארבעה. לפיכך אם עקר החפץ מיד אדם העומד ברשות זו והניחו ביד אחר העומד ברשות שניה חייב. וכן אם היה עומד באחת משתי רשויות אלו ופשט ידו לרשות שניה ועקר החפץ ממנה או מיד אדם העומד בה והחזיר ידו אליו חייב. ואף על פי שלא הניח החפץ במקום שהוא עומד בו הואיל והוא בידו הרי הוא כמונח בארץ: **ג** ^בהיה אוכל ויוצא מרשות לרשות וחישב להוציא האוכל שבפיו מרשות לרשות חייב. מפני שמחשבתו משימה פיו מקום ארבעה אע"פ שלא הוציא כדרך המוציאין. ^גוכן מי שהיה עומד באחת משתי רשויות אלו והשתין מים או רקק ברשות שניה חייב שהרי עקר מרשות זו והניח ברשות שניה ומחשבתו עושה אותו כאילו עקר מעל גבי מקום ארבעה. ^דהיה עומד ברשות זו ופי אמה ברשות שניה והשתין בה פטור : **ד** היה עומד באחת משתי רשויות ופשט ידו לרשות שניה ונטל משם מים מעל גבי גומא מלאה מים והוציאן חייב. שהמים כולן כאילו הן מונחין על הארץ. אבל אם היה כלי צף על גבי מים ופירות בתוך הכלי ופשט ידו ולקח מן הפירות והוציא [א] פטור. שהרי לא נחו הפירות על גבי הארץ ונמצא שלא עקר מעל גבי מקום ארבעה. ואין צריך לומר אם היו הפירות צפין על פני המים והוציאם
שהוא

א עי' בטור סימן שמט : ב טור סימן שמח סמ"ג לאוין סה : ג טור סימן שנ סמג שם : ד סמ"ג לאוין סה :

מגיד משנה

יח הואיל ויש לו לאדם וכו'. לפיכך אין המעביר או הזורק וכו'. **פרק מי שהוציאוהו** (שם נה.) אמר ר' אחא בר יעקב המעביר ד' אמות ברה"ר אינו חייב עד שיעביר הן ואלכסונן. ומדברי רש"י ז"ל נראה כפירוש רבינו שלעולם אינו חייב עד שיעביר הן ואלכסונן. וכן כתב ר"ת ז"ל וכן הסכים הרשב"א ז"ל לפי שיש מן המפרשים שאומרים שכשהוא מעביר ד' אמות ביושר כנגד פניו בד' אמות בלבד חייב. וכן יש מי שאומר שלא אמרו הן ואלכסונן אלא במעביר באלכסון העולם אבל לרוחות העולם אפי' הן בלא אלכסון. ודעת רבינו ז"ל עיקר. והוא סובר דדוקא חיובא ליכא אבל איסורא איכא בד' אמות בלבד. והוכרח בזה ממה שאמרו אינו חייב ולא אמרו מותר דהוה ליה רבותא טפי ולשון אינו חייב מורה איסור וזהו שלא הזכירו כן על המשנה שהזכרתי למעלה. ועוד שאל"כ חכמים לא היו עושים כלל סייג לתורה. אלא ודאי בעיקר דבר תורה הן ואלכסונן ופחות מכאן מותר גמור וחכמים התירו ד' אמות בלבד בלא אלכסון כלל שאם היו מתירין הן ואלכסונן פחות משהו דילמא נגע באיסורא דאורייתא אלא העיקר כדברי רבינו ז"ל. ואע"פ שמדברי הרשב"א ז"ל נראה שהוא סבור שכל שהוא פחות מהן ואלכסון מותר גמור עיקר הדין כדברי רבינו ז"ל :
יט נמצאו כאן שלש מדות וכו'. כבר נתבארו מדברי מדות אלו. ובהשגות שיש אחרת בעניינים אלו והוא שהתיר ד' אמות אינו אלא במקום הדחק ובמקום הדחק מותר הן ואלכסון פחות משהו. ודעת רבינו ז"ל המחוור שבכולן :
פי"ג א אין המוציא מרשות לרשות וכו'. זה מבואר בהרבה מקומות ומהם פ"ק דשבת (דף ד') בדרך פשיטות הא בעינן עקירה והנחה מעל גבי מקום ארבעה. ובפי"ד אכתוב דעת מי שסובר דברה"י לא בעינן הנחה ע"ג מקום ארבעה :
ב ידו של אדם חשובה לו וכו'. בסוף אותה סוגיא (שם דף ה') אמר רבא ידו של אדם חשובה לו כארבעה על ארבעה וכן אמר ר' יוחנן וכו': וכן אם היה עומד באחת וכו'. משנה (שם דף ב) העני עומד בחוץ ובעל הבית בפנים פשט העני את ידו לפנים ונתן לתוך ידו של בעל הבית או נטל מתוכה והוציא העני חייב ובעה"ב פטור פשט בעה"ב את ידו לחוץ ונתן לתוך ידו של עני או שנטל מתוכה והכניס בעל הבית חייב והעני פטור ע"כ לשון המשנה. ובירושלמי מפרש שאין חיוב בבעה"ב אלא כשידו של עני תוך י' לר"ה ולזה נראה שהסכים הרשב"א ז"ל וי"ח:
ג היה אוכל ויוצא וכו'. סוף פרק הזורק (שם ק"ב) גבי אוכל והוציאו שחייב והקשו ואמאי והא אין דרך הוצאה בכך אלא כיון דקא מיכוין מחשבתו משויא ליה מקום:
וכן מי שהיה עומד וכו'. בעירובין פרק אחרון (דף צ"ח צ"ט) משנה לא יעמוד אדם ברשות היחיד וישתין ברה"ר ברה"ר וישתין ברה"י וכן לא ירוק ר' יהודה אומר אף מי שנתלש רוקו בפיו לא יהלך ארבע אמות עד שירוק ע"כ במשנה, ובגמרא השתין ורקק אמר רב יוסף חייב חטאת וכו' מחשבתו משויא ליה מקום. עוד שם בעי רבא הוא ברה"י ופי אמה ברה"ר מהו בתר עקירה אזלינן או בתר הוצאה אזלינן תיקו ונראה מדברי רבינו שאין דברי ר' יהודה הלכה: היה עומד ברשות זו וכו'. בעיא כבר הזכרתיה ומשום דסלקא בתיקו פסק רבינו פטור שאין לחייב על הספק :
ד היה עומד באחת וכו'. פ"ק דשבת (דף ה' א' וב') א"ר יוחנן הכניס ידו לחצר חברו והכניס וקבל מי גשמים והוציא חייב והקשו עליה ותירצו לא תימא קבל אלא קלט, פירוש שהוא עושה העקירה ואסקה רבא כגון שקלט מעל גבי גומא ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא מים ע"ג מים היינו הנחתן אגוז ע"ג מים לא היינו הנחתו. בעי רבא אגוז בכלי
לפיכך

לחם משנה

יח הואיל ויש לו לאדם וכו'. פי' שאינו חייב חטאת אבל איסור מיהא איכא כמו שביאר למטה היו ביניהם יותר מד"א ועדיין הן בתוך ה' אמות פטור. ומ"ש ה"ה והוא סובר דדוקא חיובא ליכא אבל איסורא איכא בד"א בלבד ר"ל שלא יהיה יותר מחמש אמות וג' חומשי אמה, וז"ש בלבד. אבל אם הוא ד"א בלא אלכסון מותר וז"ש למטה והכמים התירו ד"א בלבד בלא אלכסון כלל, וצריך לבאר בלא אלכסון מפני שנבין שאין בפירושו דפירש ד"א בלבד שהזכיר קודם :
פי"ג ג וכן מי שהיה עומד באחת משתי רשויות אלו וכו'. [לא] כתב כאן רבינו וחשב להוציא אע"ג דבגמרא אמרו כאן מחשבתו משויא ליה מקום כי היכי דאמרו גבי אוכל. והטעם שהוא ז"ל כתב גבי אוכל חייב משום דלא אמרינן מסתמא חשב לכך דאפשר דאין כוונתו להוציא אבל הכא שהוא משתין ודאי שחשב להוציא מרשות שלא רצה להשתין כאן ולכך לא כתב כאן חשב :

הגהות מיימוניות

[ח] וכן פר"ת הא דאמר בפרק מי שהוציאוהו המעביר ד' אמות חייב אין חייב עד שיעביר הן ואלכסונן דכתיב וזה יהיה לכם מגרשי הערים כזה יהיו כל שובתי שבת, ודלא כרבינו שמואל שפירש דבעי ד' על ד' ברה"ר ברבוע של עולם ואם זרק לאלכסונו של עולם אינו חייב עד שיזרוק ד' אמות ואלכסונן, ולשון רש"י נמי משמע כדברי ר"ת וכרבינו המחבר דגבי תעברה ליכא למיתב פאות אלא כה"ג שנותנין להם שיעור אלכסין דהא ליכא למימר בו רבוע ועיגול וע"ש בתוס' ובס"ה כתב לשון העמוד ע"כ :
[א] קאי בתיקו :

מגדל עוז

הואיל ויש וכו' עד סוף הפרק. פרק מי שהוציאוהו. וסדור דבריו במקלת אמנם צריך אתה לדעת כי פירוש האלכסון הזה הוא כפירש"י והראב"ד ור"ת ור"מ מקוצי ז"ל. אמנם רשב"א ז"ל פירש הסלכה בענין אחר וכבר הוא חקוק בשיטתו :
פי"ג אין. המוציא עד כדרך המוציאין. פ"ק דשבת (דף ב') : וכן מי עד מקום ד'. פרק בתרא דמס' עירובין (דף צ"ח צ"ט) : מי שהיה עומד עד פטור. פ' בתרא דמס' עירובין (דף צ"ט) ופ"ק דמס' שבת (דף ה') : היה עומד באחת עד ולא עקר פטור. פ"ק דמס' שבת, וסוף הדין מוזכר עוד פ' המצניע (דף צ"ב צ"ג):

שהוא פטור. וכן אם היה [ג] שמן צף על פני המים וקלט מן השמן והוציאו פטור: ה כבר אמרנו שאין המוציא מרשות לרשות חייב עד שיעקור ויניח. אבל אם עקר ולא הניח או הניח ולא עקר פטור. לפיכך מי שהיה עומד באחת משתי רשויות ופשט ידו לרשות שניה וחפץ בידו ונטלו אחר ממנו או שנתן אחר לידו חפץ והחזיר ידו אליו [ג] שניהם פטורים שזה עקר וזה הניח: ו במה בדברים אמורים כשהיתה ידו למעלה משלשה. אבל היתה ידו בתוך שלשה סמוך לארץ הרי זה כמי שהניח בארץ וחייב: ז היה עומד באחת משתי רשויות גאלו ופשט חבירו יד מרשות שניה ונטל חפץ מיד זה העומד ברשות זו והכניסו אצלו או שהוציא חפץ מאצלו והניח ביד-זה העומד. זה העומד לא עשה *כלום שהרי נתן בידו או נטל מידו וחבירו חייב שהרי עקר והניח: ח היה עומד באחת משתי רשויות אלו ונתן חבירו חפץ בידו או על [ד] גביו ויצא באותו החפץ לרשות שניה ועמד שם חייב. מפני שעקירת גופו בחפץ שעליו כעקירת חפץ מאותה רשות ועמידתו באותו החפץ כהנחת החפץ בקרקע שעמד בה. לפיכך אם יצא בחפץ שבידו או על גביו ולא עמד ברשות שניה אלא חזר ונכנס והוא בידו אפילו יצא ונכנס כל היום כולו עד שיצא היום פטור. לפי שעקר ולא הניח. ואפי' עמד לתקן המשאוי שעליו עדיין הוא פטור עד שיעמוד לנוח: ט וכן מי שהיתה חבילתו על כתפו [ה] ורץ בה אפילו כל היום אינו חייב עד שיעמוד. והוא שיהיה רץ בה. אבל אם הלך מעט מעט הרי זה כעוקר ומניח ואסור.

לפיכך

א טור סימן שמז סמ"ג לאוין סה: ב טור סימן שמח סמ"ג לאוין סה: ג טור סימן שמז:

מגיד משנה

בכלי וכלי צף על גבי מים מהו בתר אגוז אזלינן והא נייח או דלמא בתר כלי אזלינן והא לא נייח תיקו, ע"כ. וכבר הזכרתי למעלה שרבינו כותב פטור במה שנשאר בתיקו: וכן אם היה שמן וכו'. שם (ה':) שמן ע"ג מים מחלוקת ר"י בן נורי ורבנן וקי"ל כרבנן דסברי שאין השמן כמונח כשהוא ע"ג מים:

ה כבר אמרנו שאין וכו' לפיכך מי שהיה עומד וכו'. במשנה שם (דף ב') פשט העני את ידו לפנים ונטל בעל הבית מתוכה או שנתן לתוכה והוציא שניהם פטורים ע"כ:

ו בד"א כשהיתה ידו וכו'. פרק המצניע (שם צ"ב) ורמי דאביי אדאביי ורמי דרבה אדרבה דאיתמר המוציא פירות לרה"ר אביי אמר ביד חייב בכלי פטור ורבא אמר ביד פטור בכלי חייב ואמרינן איפוך. והקשו וביד חייב והא תנן פשט בעל הבית את ידו וכו' שניהם פטורין ותירצו התם למעלה מג' הנח למטה מג', ע"כ. ורבינו ז"ל מפרש איפוך דרבא אמר ביד חייב בכלי פטור ואביי אמר ביד פטור בכלי חייב ומשנהנו לרבא למעלה מג' היא וקי"ל כרבא וכן פירשו מקצת המפרשים ז"ל. ופירש"י ז"ל ביד חייב משילאו הפירות אע"פ שאגוד גופו ברה"י ולא אמרינן אגד גופו שמיה אגד. בכלי פטור כל זמן שיש בבית מקצת הכלי, עכ"ל. ויש מי שפירש איפוך דכלי בלבד הוא דמפרש אבל יד כדקאי קאי דאביי אמר בין ביד בין בכלי חייב ורבא אמר בין ביד בין בכלי פטור וקי"ל כרבא, ודעת רבינו הוא כדעת רבינו ועיקר:

ז היה עומד באחת משתי רשויות אלו וכו'. משנה (שם דף ב') הזכרתיה בראש הפרק. ומ"ש זה העומד לא עשה כלום כן הוא שהאמת שאין לומר בכאן פטור אבל אסור כיון שלא עשה שום דבר וכן מפורש בסוגיא הדבר פטורי איכא פטור אבל אסור אלא פטור ומותר כיון דלא עשה מעשה. וכתב הרשב"א ז"ל ויש מי שהורה שאסור לעשות כן משום ולפני עור לא תתן מכשול, עכ"ל:

ח היה עומד באחד משתי רשויות אלו וכו'. שם (דף ג') בעא מיניה רב מרבי הטעינו חבירו אוכלין ומשקין והוציאן לחוץ מהו עקירת גופו כעקירת חפץ דמי ומיחייב או לא א"ל חייב ותנ"ה: לפיכך אם יצא בחפץ שבידו וכו'. שם (דף ה') היה טעון אוכלין ומשקין ונכנס ויצא כל היום כולו אינו חייב עד שיעמוד אמר אביי והוא שעמד לפוש מדאמר מי המעביר ד"א ברה"ר ועמד תוך ד"א עמד לפוש פטור לכתף חייב חוץ לד"א עמד לפוש חייב לכתף פטור:

ט וכן מי שהיתה חבילתו על כתפו לפיכך וכו'. פרק מי שהחשיך (שם קנ"ג:) אמר רב אדא בר אהבה היתה חבילתו מונחת על כתפו רץ תחתיה עד שמגיע לביתו דוקא רץ אבל קלי קלי לא מ"ט כיון דלית ליה היכרא אתי למיעבד עקירה והנחה. ופירוש ומתוך כך אסור קלי קלי כלומר במהלך מעט מעט שלא ינוח אבל כל זמן שלא נח פטור הוא דמהלך לאו כעומד דמי. וזהו שכתב רבינו אבל אם הלך מעט מעט הרי זה כעוקר ומניח ואסור ולא כתב וחייב ופשוט הוא. והקשו בגמ' סוף סוף כי מטי לביתיה אי אפשר דלא קאי וקא מעייל מרה"ר לרה"י ותירצו דזריק ליה כלאחר יד ע"כ. ופירש"י ז"ל כלאחר יד שלא כדרך זריקה כגון מכתפו לאחריו עכ"ל. וכתב הרמב"ן ז"ל דה"ה מי שהחשיך לו בדרך וכיסו בידו שיכול לרוץ בו ולעשות כדרך שהוא עושה בחבילה:

כסף משנה

פי"ג ו במה דברים אמורים כשהיתה ידו למעלה מג' וכו'. כתב הרמ"ך תימה הוא זה שיהא חייב אם הוציא ידו מלאה פירות למטה מג' אע"ג דלא נחה דהא ק"ל דידו בתר גופו גרירא ולא גרעה ידו המדובקת בגופו מלכתא ומתנא דפטור אע"ג דנחה בארץ. ועוד דר' אבא (שבת דף ה') דמוקי למתני' בשלשל ידו למטה מג' וקבלה ולא מקשה ליה מידי אלא איכפל תנא לאשמועינן כל הני אלמא דאפי' למטה מג' אם לא הניחה ביד העני פטור דבעינן אפי' בתוך ג' סמוך לארץ שיעקור ויניח ותימה גדול מאין הוציא מ"ש כאן ול"ע עכ"ל. וכבר כתב ה"ה בזה: כתב עוד הרמ"ך נראה כי הוציא הא מהכיא דפרק המצניע (שם צ"ב) דתירץ התם למטה מג' ולא נהירא דלדעת אביי הוא דאמר הכי אבל לדעת רבא אפי' למטה מג' פטור דידו בתר גופיה גרירא וכ"כ הראב"ד ויש להביא לו סיוע מהא דאמר רבא תוך ג' הנחה על גבי משהו וכי אמר איפוך אכלי הוא דאמר איפוך דקשיא דאביי אדאביי אבל איד לא אמר איפוך והכי אמרי' דרבא אמר בין ביד בין בכלי פטור ואביי אמר בין ביד בין בכלי חייב והכי פירשו רבותי. והרז"ה הלך בשיטת רבינו משה עכ"ל:

ט וכן מי שהיתה חבילתו על כתפו וכו'. הרי זה כעוקר ומניח ואסור. כתב הרמ"ך מדרבנן אבל מן התורה אינו חייב עד שינוח

עקר

לחם משנה

ח לפיכך אם יצא בחפץ שבידו וכו'. בפ' יציאות השבת (דף ה':) אמר רבי אלעאי אמר רבי יוחנן היה טעון אוכלין ומשקין ונכנס ויצא כל היום כלו אינו חייב עד שיעמוד אמר אביי והוא שעמד לפוש וכו'. ופירש רבינו לפי הנראה דאע"ג דעקר לצאת כיון שלא הניח פטור דהוי עקירה בלא הנחה וכן נראה מדברי ה"ה שכתב על דברי רבינו המימרא הזאת של רבי אלעאי משמע שהוא סבור דרבינו מפרש הכי. וזה תימה דק"ל איך אמרו בגמרא אח"כ מאי קמ"ל שלא היתה עקירה משעה ראשונה לכך הא אמרה רבי יוחנן חדא זימנא דבעקירה ראשונה לא היתה כוונתו לצאת אלא הכוונה היא עקירת היתר כמו שפירש רש"י ז"ל שם והם כפירוש רבינו אין טעם רבי אלעאי כן דאפילו עקירה ראשונה באיסור וכונתו לצאת אין טעם הפטור אלא מפני שלא הניח ובזאת שלפירוש רש"י ז"ל ג"כ תפול קושיא זאת דאפילו נאמר כפירושו ז"ל דכדברי רבי אלעאי הם כשעקר ללכת מזוית לזוית היכי קאמר דטעמיה הוא מפני שלא היתה עקירה של איסור אין הטעם אלא מפני שלא הניח דהא אפי' שהיתה עקירה של איסור פטור דעקר ולא הניח פטור כשהם מתניתין דר"פ ואדרבה אם טעמא של רבי אלעאי הוא מפני שהיתה עקירה של היתר היה לו להשמיענו דאפי' הניח לבסוף הוא פטור כיון שהעקירה היתה בהיתר. אבל מ"מ לפירוש רבינו שמפרש דברי רבי אלעאי כן תפול קושיא עצמה בהחלט. וצ"ל דהם ז"ל מפרשים מלתיה דרבי אלעאי דאמר היה טעון אפילו הוא בעקירה לבסוף דסוף היום הניח והודיענו רבי אלעאי שאפי' שיצא ונכנס כיון דבעבר ללכת מזוית לזוית לא אמרינן דיוצא ונכנס הוא כמו עקירה בעצמה וחייב כיון שעקר הניח לבסוף אלא הוא פטור כיון דעקירה היתה בהיתר עד שיעמוד ואח"כ יעקור ולא יהיה חייב בהנחה דלבסוף דדברי ר' אלעאי בהנחה בסוף כמו שביארתי ועל זה הקשו בגמרא מאי קמ"ל שלא היתה עקירה ראשונה וכו' כלומר ודאי דפשט רבי אלעאי כך הוא שהניח לבסוף וטעמו מפני דהעקירה היתה של היתר דאי טעמו הוא משום דלא הניח מאי למימרא הא מתניתין היא ברים פרקין פשט העני וכו' עד סוף המשנה

א"ו טעמא משום דהעקירה היא של היתר וכו'. זו היא דעת רבינו ורש"י ז"ל ודעתם שוה ועל פי זה פסק רבינו דכשעקר עקירה של איסור ולא הניח לבסוף אפי' יצא ונכנס כל היום פטור כיון שלא הניח דיוצא ונכנס לא איקרי עמידה כדמשמע מדברי ר' אלעאי דאין כאן עקירה בתר עמידה לחיוב אבל אין זה פירוש המשנה. ומ"ש ה"ה שם היה טעון וכו' אין כונתו לומר דזהו פירושא אלא דיצא לו כן מההיא מימרא. והשתא א"ש דלא הזכיר רבינו מימרא של ר' אלעאי מפני שכבר הזכירה לקמן במ"ש עקר החפץ מזוית זו וכו' דבגמרא אמרו דהיינו הך אלא דמר אמר האי לישנא ומר אמר האי לישנא ומ"ה לא הזכיר אבל אם דבריו אלו שכתב הוי פירוש המימרא קשה דבגמרא אמרו דהיא היא ורבינו הזכירם תרווייהו ודקדק רבינו בלשונו שכתב אפילו יצא ונכנס כל היום כלומר עד שיצא היום ור' אלעאי לא הזכיר במימרא עד שיצא היום והטעם מפני שר' אלעאי איירי שהניח בסוף היום כמו שפירשתי אבל רבינו איירי שלא הניח כלל וז"ש עד שיצא היום כלומר שיצא יום שבת מבלי עשות שום הנחה כלל:

ט וכן מי שהיתה חבילתו על כתפו וכו'. קשה דאפי' שרץ בה מ"מ מחמת עקירה שעקר פטור אבל אסור כמ"ש הא עקר ולא הניח פטור ואיך כתב הוא שאם הלך מעט הרי זה כעוקר ומניח ואסור דמשמע דאל"ה אלא שרץ מותר וי"ל שהך שהיתה חבילתו על כתפו דקאמר היינו שהיתה על כתפו מע"ש דאין כאן עקירה כלל אבל במ"ש אח"כ בלפיכך משקדם עליו היום וכו' משמע דלעיל איירי אפילו בשבת ואולי י"ל דאה"נ דאסור מחמת העקירה אבל בהולך מעט מעט הוא אסור מחמת הנחה מלבד איסור העקירה ודוחק והראשון עיקר: אבל אם הלך מעט מעט הרי זה כעוקר ומניח ואסור. דע דלרבינו אין פירוש דברי הגמרא דאמרו אתי למיעבד עקירה והנחה כמ"ש רש"י ז"ל שהוא דגזרינן משום דלאו אדעתיה דילמא עביד הכי אלא פירושו כך מפני שדבר זה נראה כעוקר ומניח וכיון שאתה מתיר לו דבר זה יסבור שהותר לו עקירה והנחה ואתי למיעבד:

ואם

הגהות מיימוניות

[ג] כרבנן לגבי רבי יוחנן ב"נ: [ג] בעשותה העושה את כולה, הכי מפרש בגמרא טעמא ע"כ: * [כתב הטור אלא שאסור לעשותו שמכשיל את חבירו וגורם לו להוציא החפץ ע"כ]: [ד] בעי מיניה רב מרבי המטעינו חבירו אוכלין ומשקין כו' ע"ש: [ה] א"ר אבא א"ר אלעזר א"ר יוחנן היה טעון אוכלין ומשקין ונכנס ויצא כל היום כולו:

מגדל עוז

לפיכך מי וכו' עד בארץ וחייב. פ' המצניע: היה עומד באחת עד שיעמוד לנוח. פ"ק דמס' שבת (דף ג' ד'): וכן מי שהיתה חבילתו עד וזורקה. שם פרק במה:

לפיכך מי שקדש עליו היום וחבילתו על כתפו רץ בה עד שיגיע לביתו וזורקה שם כלאחר יד: **י** עקר החפץ מרשות הרבים והלך בו פחות מארבע אמות ועמד וחזר והלך פחות מארבע אמות ועמד אפילו כל היום כולו פטור. במה דברים אמורים בשעמד לנוח. אבל אם עמד לתקן משאו הרי זה כמהלך וכשיעמוד חוץ לארבע אמות חייב. והוא שיעמוד חוץ לארבע אמות לנוח. אבל אם יעמוד לתקן משאו עדיין הוא כמהלך ואינו חייב עד שיעמוד לנוח חוץ לארבע אמות: **יא** היה קנה או רומח וכיוצא בו [ו] מונח על הארץ והגביה הקצה האחד והיה הקצה השני מונח בארץ והשליכו לפניו וחזר והגביה הקצה השני שהיה מונח בארץ והשליכו לפניו על דרך זו עד שהעביר החפץ כמה מילין פטור. לפי שלא עקר החפץ כולו מעל גבי הארץ. ואם משך החפץ וגררו על הארץ מתחלת ארבע לסוף ארבע חייב שהמגלגל עוקר הוא: **יב** [ז] עקר החפץ מזוית זו להניחו בזוית אחרת שנמצאת זו העקירה עקירה המותרת ונמלך בדרך והוציאו לרשות שניה פטור. מפני שלא היתה עקירה ראשונה לכך ונמצאת כאן הנחה בלא עקירה. וכן העוקר חפץ והניחו על חבירו כשהוא מהלך ובעת שירצה חבירו לעמוד נטלו מעל גבי חבירו הרי זה פטור שהרי יש כאן עקירה בלא הנחה: **יג** הזורק [א]חפץ מרשות לרשות או מתחלת ארבע לסוף ארבע ברשות הרבים וקודם שינוח קלטו אחר בידו או קלטו כלב או נשרף פטור. מפני שאין זו הנחה שנתכוין לה. לפיכך אם נתכוין בשעת זריקה לכך חייב: **יד** הזורק חפץ מרשות לרשות והיה קשור בחבל ואגדו בידו. אם יכול למשוך החפץ אצלו פטור. שהרי אין כאן הנחה גמורה ונמצא כמי שעקר ולא הניח: **טו** הזורק ונחה בתוך ידו של חבירו. אם עמד חבירו במקומו וקבלה הזורק חייב שהרי עקר והניח. ואם נעקר חבירו ממקומו וקבלה פטור. זרק ורץ הזורק עצמו אחר החפץ וקבלו בידו ברשות אחרת או חוץ לארבע אמות פטור כאילו נעקר אחר וקבלו. שאין ההנחה גמורה עד שינוח החפץ במקום שהיה לו לנוח בו בשעת עקירה: **טז** הזורק [ב]מרשות היחיד לרשות היחיד ורשות הרבים באמצע אע"פ שעבר החפץ באויר רה"ר [ח] פטור. והוא שיעבור למעלה משלשה טפחים אבל אם עבר בפחות משלשה סמוך לארץ ונח על גבי משהו אע"פ שנעקר או נתגלגל ויצא החפץ מרה"י לרה"י אחרת הרי הוא כמי שנשאר עומד ברה"ר ולפיכך חייב. וכן הזורק מרה"ר לרה"ר ורה"י באמצע פטור. ואם עבר החפץ בפחות משלשה סמוך לארץ ונח על גבי משהו אף על פי שחזר ונתגלגל ויצא לרה"ר השניה הרי הוא כמי שנשאר עומד ברה"י ולפיכך חייב: **יז** המעביר ארבע אמות ברה"ר זו עם רה"ר השניה חייב מפני שארבע אמות בשתי רשויות הרבים מצטרפים

מפני

א סמ"ג לאוין סס: ב טור א"ח סימן שמח:

כסף משנה

סיומא לגמרי דהא אפי' עומד לפוש חשבינן כמהלך, ובגמרא מפרש בהדיא אבל קלי קלי לא מ"מ כיון דלית ליה היכרא אתי למעבד עקירה והנחה אבל לא אמר דהוי כעוקר ומניח עכ"ל. ואיני יודע מה מלמדנו שהדברים מבוארים בדברי רבינו:

שבת

מגיד משנה

י עקר חפץ מרשות הרבים והלך וכו'. ז היא מימרא (שם דף ה':) דאמר מר המעביר ארבע אמות וכו' שהזכרתי למעלה:

יא היה קנה או רומח וכו'. שם פ"ק (ח':) אמר רב יהודה האי זירזא דקני רמא וזקפיה לא מיחייב עד דעקר ליה, ופירוש רבינו בה פשוט וכן פירש רש"י ז"ל:

ואם משך החפץ וגררו מעל גבי הארץ וכו'. זה יצא לרבינו מהברייתא המוזכרת בהמצניע (צ"א:) במקומות רבים גבי הגונב כיס בשבת היה מגרר ויוצא מגרר ויוצא פטור שהרי איסור שבת ואיסור גניבה באין לו כאחד, ופירושה פטור מתשלומי גניבה הא אבדה לפי שהוא מתחייב משום שבת בהוצאתו דרך גרירה ואין אדם מת ומשלם כמבואר פ"ג מהל' גניבה ומכאן שהגרירה עקירה גמורה וכן כתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל וכתב הרמב"ן ז"ל והכי נמי מוכח בפסחים בפ' כיצד צולין (דף פ"ה:) בגוררין דעקירה והנחה היא, עכ"ל:

יב עקר חפץ מזוית זו להניחו וכו'. שם פ"ק (שבת ה':) א"ר יוחנן המפנה חפצים מזוית לזוית ונמלך עליהן והוציאן פטור שלא היתה עקירה משעה ראשונה לכך:

וכן העוקר חפץ וכו'. פרק מי שהחשיך (שם קנ"ג:) גבי מניח כיס על החמור תנא כשהיא מהלכת מניחו עליה וכשהיא עומדת נוטלו הימנה והקשו א"ה אפילו חבירו נמי אמר רב פפא כל שבגופו חייב חטאת בחבירו פטור אבל אסור כל שבחבירו פטור אבל אסור בבהמתו מותר לכתחלה, ע"כ:

יג הזורק חפץ מרשות לרשות וכו'. סוף הזורק (שם ק"ב) אמר רבא זרק בפי הכלבים או בפי הכלב חייב והא אנן תק קלטה אחר או קלטה כלב או שנשרף פטור התם לא קא מכוין הכא קא מכוין, ואמרו שם מ"ט מחשבתו משויא ליה מקום:

יד הזורק חפץ מרשות לרשות וכו'. מפורש בסוגיא שם לכתא ומתנא אגדו בידו הוא פי' ופטור וביאור זה כדברי רבינו:

טו הזורק ונחה בתוך ידו של חבירו כו'. פ"ק (שם דף ה') א"ר יוחנן זרק ונח בתוך ידו של חבירו חייב וא"ר"י עמד במקומו וקבל חייב. נעקר ממקומו וקבל פטור. בעי ר"י זרק ונעקר הוא ממקומו וקבלה מהו מאי קא מבעיא ליה אמר רב אדא שני כחות באדם אחד כשני בני אדם דמי ופטור או דלמא כאדם אחד דמי ומיחייב תיקו. ופירש"י ז"ל עמד המקבל במקומו וקבלו חייב הזורק. פטור הזורק דלא עביד הנחה. מאי קא מיבעיא ליה מאי זה טעם יפטר הא עבד עקירה והנחה. כשני בני אדם דמי ופטור דהוה ליה שנים שעשאוה דכיון שלא הניח את החפץ לילך עד מקום הלוכו ולנוח אלא רץ אחריה ועכבה הויא לה עקירה קמייתא בלא הנחה, עכ"ל. ורבינו ז"ל כותב פטור במקום תיקו וזה דרכו באלו הספקות ומוכרח הוא:

טז הזורק מרה"י לרה"י וכו'. משנה פרק הזורק (שם צ"ו) הזורק מרה"י לרה"י ורה"ר באמצע ר"ע מחייב וחכמים פוטרין ואמרו עלה במסקנא דגמ' (דף צ"ו) אמר רב חלקיה תוך שלשה דברי הכל חייב למעלה מי' ד"ה פטור משלשה ועד י' מחלוקת ותניא נמי הכי. ושם באותו פרק אמר רבא תוך שלשה לרבנן צריך הנחה על גבי משהו. ופירש"י ז"ל דרב חלקיה סובר בתוך שלשה אפילו בלא הנחה כלל הרי הוא כמונח ומחייב ופליגא דרבא ופסק ר"ח ז"ל כרב חלקיה משום דתניא כוותיה ולזה הסכים הרמב"ן ז"ל ויש פוסקים כרבא דהכי משמע סוגיין דהתם וזה דעת רבינו ז"ל: וכן הזורק מרשות הרבים וכו'. שם (צ"ו) תנו רבנן הזורק מרה"ר לרה"ר ורה"י באמצע רבי מחייב חכמים פטורים וקי"ל כחכמים. וכתב רבינו שאם עבר בפחות משלשה ונח על גבי משהו ד"ה חייב ופשוט הוא לפי שיטתו שפסק כרבא בזורק מרה"י לרה"י ור"ה באמצע, ולפי השיטה האחרת אפילו לא נח כל תוך שלשה חייב:

יז המעביר ארבע אמות ברה"ר וכו'. שם הזורק מרה"ר לרה"ר ורה"י באמצע ארבע אמות חייב פחות מארבע אמות פטור מאי קמ"ל הא קמ"ל רשויות מצטרפות וכו':

המושיט

לחם משנה

יא ואם משך החפץ וכו'. כתב ה"ה ופירושה פטור מתשלומי גניבה אם אבדה כלומר דאם הגניבה בעינא הדרא למרה אע"פ שהוא חייב מיתה אבל אבדה פטור מהכל דקם ליה בדרבה מיניה:

יב וכן העוקר חפץ והניחו על חבירו וכו'. קשה דהך פטור שכתב רבינו נראה דקאי למי שעקר החפץ והניחו ע"ג חבירו וא"כ אמאי קאמר שהניחו כשהוא מהלך ונטלו ממנו כשהוא מהלך אפי' שהניחו עומד ונטלו כשהוא עומד פטור דאין כאן איסור כלל ומבואר בדברי ה"ה פ"ב והוא פשוט וכדאמרו בגמרא והוצרכו לומר כן מפני שרצו לתקן למי שהחשיך לו בדרך ואם גורם לחבירו איסור אין ראוי שיתקן בכך אבל הוא ז"ל אין כוונתו לתקן למי שהחשיך אלא להוציא לנו הדין. וי"ל דנקט הכי לרבותא דלא מבעיא כשהניח ונטלו כשהוא עומד דאסור אלא אפי' דנטלו כשהוא מהלך דהו"א דמותר קמ"ל דאסור. אבל אין לפרש דהך פטור קאי אחבירו ומפני כן נקט מהלך ועומד דאל"כ חייב דעביד עקירה והנחה אבל השתא עביד עקירה דמסים עליו כשהוא מהלך והוא עוקר ואין כאן הנחה דנטלו כשהוא עומד ולמעלה שהצריכו עד שיעמוד לענין העקירה הוא מפני שהיתה החבילה על כתפו מע"ש אבל כאן הניחהו בשבת וכן כל שהצריך עמידה הוא דוקא כשהיה עליו מע"ש דזה ודאי אין לו שום מגד עצמו. ועוד דלא איקרי עקירה כלל ובהדיא כתב רבינו בפ"ב גבי חמור שמניחו כשהיא מהלכת ונוטלו כשהיא מהלכת שאין כאן לא עקירה ולא הנחה ע"ש ויתבאר לך ביטול פירוש זה:

יג הזורק חפץ מרשות לרשות וכו'. סוף פ' הזורק (דף ק"ב) פירש"י ז"ל קלטה אחר וכגון שנעקר ממקומו וקבל וזה דעת רבינו והוא מוכרח דהכי כתב למטה הזורק ונחה בתוך ידו של חבירו והתם חייב אפי' שלא נתכוין לזרוק בתוך ידו כמבואר בגמרא שם דאמרו דלא אחשבה לידיה וכו':

יד הזורק חפץ מרשות לרשות וכו'. אין להקשות דמטעם זה נ"כ אין כאן עקירה דכיון דנעקר מידו לענין עקירה איקרי עקירה:

טו הזורק מרה"י לרה"י וכו'. ואפילו בפחות מג' אי לא נח ע"ג משהו פטור. ומה

שלא

מגדל עוז

עקר החפץ עד עוקר הוא. פ"ק דשבת: עקר חפץ מזוית עד בלא הנחה. פ"ק דשבת (דף ס') ובפ' עושין פסין: הזורק חפץ עד שנתכוין לה. פ"ק דשבת ופ' הזורק (דף ק"ב): לפיכך אם מכוין וכו'. פרק המוצא תפילין (דף צ"ב): הזורק חפץ עד ולא הניח. פרק הזורק: הזורק ונחה עד בשעת עקירה. פ"ק דשבת: הזורק מרה"י עד שכנגדו פטור. בכל פ' הזורק:

הגהות מיימוניות

[ו] אמר רב יהודה האי זירזא דקני רמא וזקפיה לא מיחייב וכו' ע"ב: [ז] אמר רב חסדא אמר ר' אמי א"ר יוחנן המפנה חפצים מזוית לזוית ונמלך עליהם והוציאן פטור וכו' ע"ב: [ח] כחכמים ודלא כר"א ע"ב:

מפני שלא נח החפץ ברשות שביניהן: **יח** המושיט מרשות היחיד לרשות היחיד ורשות הרבים באמצע חייב. ואפילו הושיט למעלה מאויר רשות הרבים. שכן היתה עבודת הלוים במשכן מושיטין את הקרשים מעגלה לעגלה ורה"ר בין שתי העגלות וכל עגלה ועגלה רה"י הוא: **יט** במה דברים אמורים כשהיו שתי רה"י באורך רה"ר כמו שהעגלות מהלכות ברה"ר זו אחר זו. אבל אם היו שתי הרשויות בשני צדי רה"ר אף המושיט מרה"י זו לרשות היחיד שכנגדה פטור: **כ** שכח [א]ופשט ידו והיא מלאה פירות והוציאה מחצר זו להכניסה לחצר שבצדה ונזכר קודם שיכנים והרי ידו תלויה באויר רה"ר מותר להחזירה אליו לחצירו. אבל להכניסה לאותה החצר השניה אסור. כדי שלא יעשה מחשבתו שחשב בשעת שגגה. ואם הוציא ידו במזיד הרי זה אסור להחזירה אצלו אלא קנסו אותו שתהא ידו תלויה עד שתחשך: **כא** המתכוין לזרוק שמנה אמות ברה"ר ונח החפץ בסוף ארבע חייב שהרי נעשה כשיעור המלאכה ונעשית מחשבתו. שהדבר ידוע שאין זה החפץ מגיע לסוף שמונה עד שיעבור על כל מקום ומקום מכל השמנה. אבל אם נתכוין לזרוק ארבע ונח החפץ בסוף שמנה פטור. לפי שנח במקום שלא חשב שתעבור בו וכל שכן שתנוח. לפיכך אם חשב בעת זריקה שינוח החפץ בכל מקום שירצה חייב: **כב** זרק לתוך ארבע אמות ונתגלגל חוץ לארבע אמות פטור. זרק חוץ לארבע אמות ונתגלגל לתוך ארבע אמות אם נח על גבי משהו חוץ לארבע אמות ואחר כך נתגלגל ונכנס לתוך ארבע אמות חייב ואם לא נח כלל הרי זה פטור:

פרק ארבעה עשר

א **ארבע** רשויות [א]לשבת. רשות היחיד ורשות הרבים וכרמלית ומקום פטור. אי זו היא רה"ר מדברות ועיירות ושווקים ודרכים המפולשין להן. ובלבד שיהיה רוחב הדרך ט"ז אמה ולא יהיה עליו תקרה. ואי זו רה"י תל שגבוה עשרה טפחים

א טור שם סמ"ג לאוין שם: ב טור סימן שמה סמ"ג לאוין שם:

מגיד משנה

יח המושיט מרה"י לרה"י וכו'. משנה שם (נ"ו) שתי גזוזטראות זו כנגד זו ברה"ר המושיט והזורק מזו לזו פטור היו שתיהן בדיוטא אחת הזורק פטור והמושיט חייב שכן היתה עבודת הלוים שתי עגלות זו אחר זו ברשות הרבים מושיטין את הקרשים מזו לזו אבל לא זורקין, ע"כ. ופי' גזוזטראות הם רה"י. ופי' דיוטא אחת שהיו שתיהן בשוה בעליה אחת האחת נמשכת אחר חברתה ורשות הרבים ביניהן עכ"ל רבינו בפירוש המשנה ועוד האריך:

כ שכח ופשט ידו והיא מלאה פירות וכו'. סוגיא ובעיא פ"ק (שם דף ג' וד') והרבה אוקימתות נאמרו בגמ' שם ודעת רבינו בכל זה כדעת ההלכות ופי' בשהוציאה תוך י' נאמרו הדברים דאי למעלה מי' בכל גונא ודאי מותר להחזירה וכן נראה בגמ' בהדיא ונתבאר זה בדברי רבינו במ"ש באויר רה"ר ויתבאר לפנינו פ' י"ד שאין רה"ר תופסת למעלה מעשרה וזה ברור. ובמ"ש רבינו ואם הוציא במזיד הרי זה אסור כתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל דדוקא כשהוציאם מבע"י במזיד דאפילו משליך אותם בשבת אין בו חיוב מן התורה כיון שההוצאה נעשית מע"ש אבל הוציא במזיד משחשכה התירו לו להחזירו לאותה חצר שאם יקנסוהו להיות ידו תלויה שמא ישליך הפירות בארץ ויבא לידי חיוב גמור, ודקדקו כן מן הסוגיא:

כא המתכוין לזרוק שמנה אמות וכו'. בהזורק (שם צ"ז:) פשיטא נתכוין לזרוק ח' וכו' ויש שם גרסאות חלוקות וכן בפ' כיצד הרגל (ב"ק כ"ו:) ולפי גי' רש"י ז"ל אפילו נתכוין לזרוק שמנה וזרק ארבע אם לא חשב בעת הזריקה שינוח החפץ בכ"מ שירצה פטור. זה דעת רבינו האי גאון ז"ל וקצת הגאונים וגירסת הספרים ושטת הגמרא כדברי רבינו:

כב זרק לתוך ד"א וכו'. משנה שם (שבת דף ק') זרק לתוך ד"א ונתגלגל חוץ לד"א פטור חוץ לארבע אמות ונתגלגל תוך ארבע אמות חייב ובגמ' הקשו גבי חייב אמאי והא לא נח א"ר יוחנן והוא שנח ע"ג משהו. וכתב הרשב"א ז"ל הא דתני זרק תוך ארבע ונתגלגל חוץ לארבע מסתברא שהוא בזורק לתומו על דעת שתנוח באי זה מקום שירצה דאי לא אלא שנתכוין לזרוק בדוקא תוך ארבע פשיטא ומאי איריא נתגלגל ה"ל נתכוין לזרוק ב' וזרק ארבע פטור וכיון שכן רישא נמי כיון דבכה"ג הוא דוקא כשנח משהו תוך ארבע וחזר ונתגלגל הא לאו הכי אמאי פטור הא נח מכתו חוץ לארבע וכן פירשו בתוספות דדוקא בשנח תוך ארבע. ולפי זה ה"ה דהוה מצי לאקשויי ארישא אמאי והא לא נח ולוקמה בשנח על גבי משהו אלא שהוא נוח לו לחזר אחר פטור כנ"ל ע"כ דבריו. אבל הרב ברצלוני כתב פטור מ"מ שלא היתה מחשבתו חוץ לד' אמות ע"כ:

פי"ד א ארבע רשויות לשבת וכו'. ברייתא (שבת דף ו') כלשונו: אי זהו רה"ר המדברות והיערים והשווקים וכו'. מ"ש רבינו המדברות והיערים בכלל רה"ר הוא דבר מתמיה אלא שהרי פ"ק [ו'.] שנינו אי זהו רה"ר סרטיא ופלטיא גדולה ומבואות המפולשין זו היא רה"ר גמורה והקשו וליחשב נמי מדבר דהא תניא אי זהו רה"ר סרטיא וכו' והמדבר ותירץ אביי לא קשיא כאן בזמן שהיו ישראל שרויים במדבר כאן בזמן הזה. ופירש"י ז"ל בזמן הזה אינו מקום הלוך לרבים עכ"ל. ופירוש ברייתא דקתני בה המדבר הא קמ"ל דאי איכא רבים מצויין עכשיו במדבר תדיר נ"כ הוא בכלל רה"ר וא"כ רבינו ז"ל לא היה לו להזכיר מדברות ויערים בסתם ואין כן דעת רש"י ז"ל שפירש [ג:] כרמלית לשון יער וכרמל שאינו לא הלוך תדיר לרבים ולא תשמיש ליחיד עכ"ל. והרשב"א ז"ל כתב בכלל כרמלית מדברות והיערות ודברי רבינו צ"ע. ומ"ש רבינו ובלבד שיהא רחב הדרך ט"ז אמה מבואר בהזורק (שם דף צ"ט) דקי"ל ר"ה ט"ז אמה דגמרינן לה ממשכן והרשב"א ז"ל כתב מבואות הרחבים ט"ז אמה אע"פ שמקצתן מתקצרין ואין בו ט"ז אמה הרי זה רה"ר שא"א לרה"ר להתלקט במלקט. לפיכך מבואות המפולשין לרה"ר וארכן לאורך רה"ר אע"פ שאין ברחבן ט"ז אמה הרי הן רה"ר גמורים היה ארכן מפולש לרחב רה"ר אין זה רה"ר עכ"ל. וסברא זו שכשארכה לאורך רה"ר הרי הן כמוהו אע"פ שאין רחבן ט"ז אמה היא סברת התוס' ואינה מוכרחת בגמ'. ודע שיש מן הגאונים והאחרונים סוברין שאין רה"ר אלא במקום שבוקעין בו ששים רבוא כדגלי המדבר. ואין לזה רמז בגמ' ואינו עיקר וכ"כ הרמב"ן והרשב"א ז"ל. ומ"ש רבינו ולא יהיה עליו תקרה מימרא בהזורק (שם דף צ"ח): ואי זו היא רה"י וכו'. כל אלו החילוקים שכתב רבינו בביאור רה"י גמורה הם במקומות חלוקים בגמ' מהם בברייתא המוכרת בפ"ק (שם ו') ובעירובין יארך

כסף משנה

כ שכח ופשט ידו וכו'. כתב הרמ"ך ס"ל לכתוב דוקא למטה מעשרה אבל למעלה מעשרה לא קנסו והכי אזלא סוגיא דשמעתא דאין כרמלית (למטה) [למעלה] מעשרה ועוד דקאמר אידי ואידי בלמטה מעשרה עכ"ל:

פי"ד א אי זהו רשות הרבים וכו'. כתב הרב המגיד מ"ש רבינו המדברות והיערים בכלל ר"ה הוא דבר מתמיה וכו' ע"כ בזמן שהיו ישראל שרויים במדבר וכו'. כתב ה"ר אברהם בנו של רבינו ש"מ בזמן שישראל חונים במדבר והיו מחנותיהם סדורים בו היה לגבן כמו בקעה ושדה ומאי דדמי להו ובזמן הזה שאין ישראל דרים בו אלא כל מי שירצה הולך ועובר בתוכו הוא רה"ר וטעמא דמסתברא הוא, ולענין יערים לא דמי לים ובקעה שהים אין תשמישו נוח כיער והבקעה והאלמוניות וקרן זוית אע"פ שיש רשות לרבים להכנס לתוכן אין להם צורך בהם כיער שהכל צריכים לעצים ולהם דרך עליו כמדבר: ואי זהו רה"י וכו' וכן מקום שהוא מוקף ד' מחיצות וכו' אפי' יש בו כמה מילין אם הוקף לדירה וכו'. לאו למימרא שאם לא הוקף לדירה לא הוי רה"י כלל דהא גרסי' בפ"ק דשבת (דף ז') א"ר יוחנן קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה ואפי' כור ואפי' כורים הזורק לתוכו חייב וכתבו רבינו בפי"ו, אלא היינו לומר שכל שלא הוקף לדירה אם הוא יותר מבית סאתים אסור מדרבנן לטלטל בו אלא בד' ככרמלית אע"פ שהוא רה"י גמור לחייב הזורק לתוכו וכך הם דברי רבינו בפי"ו אבל פה מיירי ברה"י גמורה כלומר שמותר לטלטל בתוכה אפי' מדרבנן ולפיכך כתב שאם הוא רחב הרבה כלומר שהוא יותר מבית סאתים צריך שיהא מוקף לדירה כדי שיהא מותר לטלטל בכולו: ומ"ש

לחם משנה

שלא חילק רבינו דכל דלמטה מג' הוי כמונח וכל היכא דלא נח אז פטור מפני שהשמיעונו שלמעלה מג' אע"פ שנח על גבי משהו כלומר באויר כדברי רש"י או על עץ משהו אשר בקרקע אז פטור משום דבעינן הנחה על מקום ד' אבל פחות מג' אפילו שאינו על מקום ד' כלבוד דמי:

כ שכח ופשט ידו וכו'. רבינו פסק כאוקימתא בתרייתא דכאן לחצר זו כאן לחצר אחרת ומ"מ פסק במזיד דאסור משום דקנסו ליה כאוקימתא דאשונה ומה שחילקו בין לחצר זו לחצר אחרת ר"ל ואידי ואידי בשוגג:

כב זרק לתוך ד"א ונתגלגל חוץ לד"א פטור וכו'. כתב ה"ה וכתב הרשב"א ז"ל הא דקתני וכו' קשה דאמאי אינו מפרש הוא ז"ל דמ"ש בגמרא (דף צ"ז:) והא לא נח אפי' ארישא נמי קאי וכבר אמרו בתוס' דאין לומר דפריך ארישא משום דאמרו תנ"ה אבל הראיה היא לסיפא. ומ"מ קשה דנימא דפריך ארישא ותירץ אתרווייהו ומייתי תנ"ה אסיפא בלבד אלא שי"ל שרוצה לפרש אסיפא בלבד כיון דתנ"ה אינו אלא אסיפא בלבד. ומ"ש דלפי שנוח לו לחזר אחר פטור ר"ל דגדול קושית אמאי חייב ליהוי פטור דכח המחייב הוא גדול:

פי"ד א איזו היא רה"ר וכו'. כתב ה"ה והרשב"א ז"ל כתב וכו' לפיכך מבוי וכו'. ביאור לפיכך דכיון דמבוי שנתקלקל הוי כרה"ר הכי נמי כמבוי שנתקלקל דמי:

משנה למלך

פי"ד א ארבע רשויות לשבת רה"י ור"ה וכרמלית וכו'. (א"ס לענין עיר קדשנו ירושלים אם היא כרמלית או רה"ר עיין בדברי הרב המחבר פ"ב מהלכות ביאת מקדש דין יו"ט. ועיין מ"ש ה"ס פ"א מס' עירובין ד"ס וכן יע"ש):

אצטבא

מגדל עוז

שכח ופשט עד שתחשך. פ"ק דשבת: המתכוין נזרוק עד סוף הפרק. פ' הזורק: פי"ד איזהו עד סיהיד גמורה. עובי הכותלים עד כל שכן. פ' הזורק (דף ק'):

טפחים ורחב ארבעה טפחים על ארבעה טפחים או יתר על כן. וכן חריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה על ארבעה או יתר על כן. וכן מקום שהוא מוקף ארבע מחיצות גובהן עשרה וביניהן ארבעה על ארבעה או יתר על כן אפילו יש בו כמה מילין אם הוקף לדירה כגון מדינה המוקפת חומה שדלתותיה ננעלות בלילה ומבואות שיש להן שלשה כתלים ולחי ברוח רביעית. וכן חצר ודיר וסהר שהוקפו לדירה כולן רה"י גמורה הן: ב אפילו כלים כגון [א] ספינה או מגדל של עץ וכוורת וכיוצא בהן אם יש בהן ארבעה על ארבעה בגובה עשרה או יתר על זה הרי הן רה"י גמורה: ג עובי הכתלים של רה"י כרה"י. לאחרים עושה מחיצה לעצמו לא כל שכן. אויר רה"י כרה"י עד לרקיע. אבל אויר רשות הרבים אינו כר"ה אלא עד עשרה טפחים. ולמעלה מעשרה באויר רה"ר מקום פטור הוא: ד אי זו היא כרמלית תל שיש בו ארבעה על ארבעה או יתר על כן וגבהו משלשה ועד עשרה. שהכרמלית אינה תופשת אלא עד עשרה ואינה רחבה פחות מארבעה על ארבעה. וכן חריץ שיש בו ארבעה על ארבעה או יתר על כן ועמוק משלשה עד עשרה. וכן מקום שהוקף בארבע מחיצות גובהן משלשה ועד עשרה וביניהן ארבעה על ארבעה או יתר על כן. וכן קרן [ב] זוית הסמוכה לרה"ר והוא המקום שמוקף שלש מחיצות והרוח הרביעית רה"ר כגון מבוי שאין לו לחי או קורה ברוח רביעית וכן הימים והבקעה בין בימות החמה בין בימות הגשמים כל אלו כרמלית הן: ה אויר הכרמלית הרי הוא ככרמלית עד עשרה טפחים. ולמעלה מעשרה טפחים באויר הכרמלית הרי הוא מקום פטור. לפיכך מעל פני המים שבימים ושבנהרות עד עשרה טפחים כאויר כרמלית. ולמעלה מעשרה מקום פטור. אבל כל העומק המלאה מים הרי הוא כקרקע עבה: ו *בור שבכרמלית הרי הוא ככרמלית אפילו עמוק מאה אמה אם אין בו ארבעה. ארה"ר שהיתה עליה [ג] תקרה או שאין ברחבה ט"ז אמה הרי היא ככרמלית. [ד] אצטבא שבין העמודים העומדים ברה"ר הרי היא ככרמלית. וצדי רה"ר ככרמלית. אבל בין העמודים הואיל ורבים דורסין ביניהן הרי

א טור סימן שמה:

השגת הראב"ד

*בור שבכרמלית הרי וכו'. א"א ברייתא זו הטעתו דתניא פרק הזורק מן הים לסרטיא או מסרטיא לים פטור ר"ש אומר אם יש מקום עמוק עשרה ורחב ד' חייב. הוא סבר מדפליג את"ק מכלל דת"ק אכל כרמלית קאמר. ולא היא לא אמר ת"ק אלא בבור שבים דכוליה ים כרמלית הוא הואיל והמים צפים על פיו אבל בור שביבשה ועל שפתו כרמלית רה"י גמורה היא משמעתא דפרק בכל מערבין [illegible] בכור אפילו עמוק מאה אמה ע"ש. ולא עוד אלא אפילו סלע שבים גבוה ד' ורחב ד' אין מטלטלין מתוכו [illegible] לתוכה וכן ספינה שבים, ע"כ:

כסף משנה

ומ"ש כגון מדינה המוקפת חומה שדלתותיה נעולות בלילה. איכא למידק דבפרק בתרא דעירובין (דף ק"א) אמתניתין דלא יעמוד אדם ברה"י ויפתח ברה"ר פריך ורבנן אמר ר"מ רה"ר ומהדרו איכהו כרמלית דאמר רבה בב"ח ירושלים אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבים עליה משום רה"ר. ומשמע דהשתא דנעולות בלילה הוי כרמלית וי"ל דאה"נ דכי דלתותיה נעלות בלילה הויא רה"י גמורה אפילו להתיר לטלטל בכולה אם לא היו דרים בה רבים ולא קרי לה כרמלית אלא משום דכיון דדיירי בה רבים הויא לה חצר של רבים שלא עירבו שאסור לטלטל מתוכה לבתים ומבתים לתוכה כשם שאסור לטלטל מכרמלית לבתים ומבתים לכרמלית וכן פירש"י שם. ומשמע לי דהא דבעינן שיהו דלתותיה ננעלות בלילה דוקא בשיש לה שני פתחים זה כנגד זה שכשהיא מדינה זו מפולשת משער לשער שאם אין לה אלא פתח אחד מה צורך שינעלו בלילה בלאו הכי הויא רה"י כדין כל חצרות שבעולם דלא מצריכין שיהו דלתותיהם ננעלות בלילה וכן נראה מדברי רש"י בריש עירובין. ונראה דה"ה נמי אם יש לה כמה פתחים אלא שאינם מכוונים זה כנגד זה דכל שאינו מפולש משער לשער לאו רה"ר הוא והא פשיטא שלא הצריכו שינעל דלתותיה בלילה אלא כדי להוציאה מדין רה"ר כדאמרינן אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רה"ר וכיון דכשאינו מפולש משער לשער לא הוי רה"ר כשאין הפתחים מכוונים זה כנגד זה בלא נעילת דלתות בלילה הוי רה"י ומה"ט נ"ל עוד דלא מצריכין דלתותיה נעולות בלילה אלא כשאותו דרך שבתוך העיר המכוון משער לשער יש לו כל דיני רה"ר אבל אם חסר אחד מהם הוי רה"י גמור אע"פ שאין דלתותיה נעולות בלילה: כתב הרמ"ך ואיזה רה"י וכו' עד גמורה. תימה הוא כיון שיש לו ג' מחיצות רה"י גמורה היא בלא לחי והרי מפורש בהדיא אינו צריך אלא לחי הזורק לתוכו חייב עכ"ל: ומ"ש וכן חצר וכו'. נ"ל שהוצרך לכתבם לאשמועינן דסתמא מוקפים הם לדירה וכדפירש"י בפ"ב דעירובין (דף י"ח) אמאי דתנן ר' יהודה אומר עד בית סאתים וכו' אבל אם היה דיר או סהר או חצר או מוקצה אפילו בית חמשה כורין אפי' בית עשרה כורין מותר: ו בור שבכרמלית וכו'. כתב ה"ה ואף זה צ"ע מאין לו לרבינו שלא יהא דינו כמקום

מגיד משנה

יאלך לכתבם בפרט וכולם מוסכמים לענין טלטול שאינו נקרא רה"י להיות מותר גמור לטלטל בו אלא אלו שהזכיר וכיוצא בהן. ובענין חיוב ההוצאה מרה"ר להם יש מי שכתב שמבואות שיש להם שלש כתלים אפילו בלא לחי הזורק לתוכן מרה"ר חייב ואין כן דעת רבינו ויתבאר לפנינו:

ג עובי הכותלים של וכו'. בפ' הזורק (דף צ"ט) קל וחומר לאחרים עושה מחיצה לעצמו לא כל שכן: אויר רה"י כרה"י וכו'. פ"ק דשבת (דף ז') מכני שרה"י עולה עד לרקיע ואויר רה"ר שאינו תופס למעלה מעשרה אלא מקום פטור הוא שם מבואר:

ד אי זהו כרמלית וכו'. חלקי הכרמלית כולן מהן מבוארים (שם דף ו') בברייתא הנזכרת ובגמרא וכולן מוסכמים חוץ ממקום שהוקף בשלש מחיצות שדעת הרבה מהמפרשים ז"ל שדבר תורה הוא רה"י והזורק לתוכו חייב ופירשו קרן זוית הסמוכה לרה"ר בית הסמוך לרה"ר וקרן אחד נכנס לרה"ר וקרן אחד יוצא מפני שהקרן היוצא מעכב מלעבור שם אלא דרך אלכסון ע"כ. ופי"ז אבאר דעותיהם ז"ל. ופירוש בקעה שדות שאין תוקפין מחילה עשרה:

ה אויר כרמלית וכו'. (שם דף ז') ותופסת עד עשרה דעד עשרה הוא דהויא כרמלית טפי מי' לא הויא כרמלית. ופי' כרמלית כבר הזכרתי למעלה לשון רש"י ז"ל שכתב שהוא מלשון כרמל ויש שפירשו מלשון ארמלות פי' אלמנות שזהו כאשה אלמנה שאין לה בעל ואין לה שלמות גדרים. ובירושלמי תני ר' חייא כרמלית כרמל רך מל לא לח ולא יבש אלא בינוני והכא איכה לא כרה"י ולא כרה"ר: לפיכך מעל פני המים וכו'. מחלוקת אמוראים בהזורק (שם ק':) ופסק כרב חסדא ורבה בר רב הונא דסברי כרמלית משפת מיא משחינן ומיא ארעא סמיכתא היא וכן פסקו בהלכות משום דהוו להו תרי לגבי רב הונא דפליג עלייהו התם:

ו הבור שבכרמלית וכו'. בספרי רבינו הראשונים שבאו בארץ הזאת היה כתוב כך הבור שבכרמלית הרי הוא ככרמלית ואפי' עמוק מאה אמה ורחב ד' ונוסחא זו נזדמנה לו לר"א ז"ל ולפיכך השיג עליו דודאי עמוק י' ורחב ד' בכ"מ שיהיה רה"י גמור הוא והזורק מרה"ר לתוכו חייב. וכבר שאלו חכמי לוני"ל דבר זה מרבינו והשיב להם שעיקר נוסחאתו כך הבור שבכרמלית הרי הוא ככרמלית אפילו עמוק מאה אמה אם אין בו ד'. ואף זה צ"ע מאין לו לרבינו שלא יהא דינו כמקום פטור כדין חריץ שאין בו ד' על ד' ועמקו מג' ועד התהום שנזכר לפנינו שהוא מקום פטור וכי יהיה דינו חמור מאם היה ברה"ר וזו הקושיא הקשה עליו הרשב"א ז"ל וצ"ע: ר"ה שהיתה עליו תקרה וכו'. בהזורק (שם צ"ט) אמר רב המעביר ד' אמות ברה"ר מקורה פטור לפי שאינו דומה לדגלי מדבר ומדקאמר פטור משמע אבל אסור כדין הכרמלית וכן כשאין בו ט"ז אמה אי אפשר לדונו כרה"י שהרי אינו מוקף מחיצות ולא כמקום פטור שהרי יש ברחבו יותר מד' על ד' ויתבאר לפנינו שאין זה מקום פטור א"כ בהכרח דינו ככרמלית וזה פשוט. ובהשגות א"א נ"ל במקום *[שאין רשות] הרבים קבוע בו ודבריו סתומים ודברי רבינו פשוטין: אצטבא שבין העמודים וכו'. (שם דף ז') א"ר יוחנן בין העמודים כדון [illegible] העמודים לא ואע"ג דלא הזכירו ג"כ לידי ר"ה מ"מ היה להם להזכיר מה שבין העמודים כיון דניחא להזכיר האצטבא:

שכל

לחם משנה

י אצטבא שבין העמודים העומדים ברה"ר הרי היא ככרמלית. כתב ה"ה ועוד שבברייתא לא הזכירו בכלל הכרמלית אלא האסטווניות וכו' כלומר האסטווניות שהוא אצטבא הזכירו אבל מה שבין העמודים

מגדל עוז

אויר רה"י עד מקום פטור. הכל פרק קמא דשבת (דף ז'): אבל כל העומק וכו'. פ"ק הזורק: בור שבכרמלית הרי הוא ככרמלית ואפי' גבוה מאה אמה, עכ"ל רוב הספרים הנמצאים בינותינו ושאלו רבותינו חכמי לוניל מר"מ ז"ל בלשון זה היה לו לרבינו לפרש כי בבור שבים מיירי הואיל והמים צפין על גביו דקסבר משפת מיא משחינן ומיא ארעא סמיכתא היא ואם בכל כרמלית מיירי כגון בקעה היאך אפשר זה יורינו רבינו עכ"ל: והשיב להם לא אמרתי אלא בבור שהוא שלם מחילות שהרי ביניהם כרמלית כמו שביארנו שזו היא קרן הסמוכה לרה"ר וה"ה לבקעה כמו שאמרתם, אבל יראה לי מדבריהם שיש בספר שלהם חסרון דברים וזהו נוסח הספר בור שבכרמלית הרי הוא ככרמלית אפי' עמוק מאה אמה אם אין בו ד' וזה דעתי בדבר זה הואיל ולא חלק רשות לעצמו הרי הוא ככרמלית גם אותה משנה האמורה בעירובין נתנו בבור אפילו עמוק מאה אמה ה"ז עירוב ואוקמה בבור העומד בכרמלית ונתכוין לשבות למעלה אפשר להעמידה בבור שהיא רה"י ונתכוין לשבות ברה"ר ואפשר בבור שאין בו ד' וזה נתכוין לשבות בכרמלית ויראה לי שבבור שאין בו ד' על ד' היה משנה ולפיכך אשמעינן ואמר אפילו עמוק מאה אמה לא נחלק מן הכרמלית, אבל א"ת בשיש בו ד' על ד' מה לי עמוק מאה אמה מה לי עמוק י' טפחים רה"י גמורה היא ולא היה עולה על דעתנו שיועיל תוספת העומק כלום עד שיוצא זה מלבנו ויאמר אפי' מאה אמה, וכן פירש רבינו נסים ז"ל וסעמיד משנה א כשאין בו ד' על ד' עכ"ל תשובתו. וסוגיין דגבי אילן מוכחא הכי בין הוי דמה לי נפילה ומה לי לתתא וכו'ן: רה"ר עד ככרמלית. פרק הזורק (דף נ"ח): איצטבא עד רה"ר. פ"ק דשבת (דף ו' ז'):

הגהות מיימוניות

[א] כל גגות כרב לגבי שמואל דאמר אין מטלטלין בה אלא בד"א דמחיצות להבריח מים עשויות ע"כ: [ב] כי אתא רב דימי אמר ר"י לא נצרכה אלא לקרן זוית ע"כ: [ג] הזורק לפי [illegible]ין דומה לדגלי מדבר ע"כ: [ד] מאן דאמר איצטבא אבל בין העמודים כיון דזימנין דרסי בה רבים כר"ה דמי ע"ש ע"כ:

ידון ככרמלית מ"מ כיון דלא מסתגי להו בהדיא ככרמלית דמיא אמר רב יהודה אצטבא שלפני העמודים תדון ככרמלית אצטבא הוא דלא ניחא תשמישתיה אבל בין העמודים כרה"ר דמיא. ופסק רבינו כרב יהודה דהוא בתרא ועוד שבברייתא לא הזכירו בכלל הכרמלית אלא האסטווניות. אבל הרשב"א ז"ל פסק כר' יוחנן וכ"כ אצטבאות שברה"י שהתגרין יושבים בהם ולפניהם עמודים שהתגרין תולין בהם פרקמטיא העומדת לימכר אין האצטבאות ולא מה שבין העמודים נדונים משום רה"ר, עכ"ל. ולדי רה"ר הוא מחלוקת חכמים ור"א פ' כל גגות בעירובין (דף נ"ד) ופסק כחכמים. וכתב הרשב"א ז"ל אי זהו לדי רה"ר בית הסמוך לרה"ר וכותליו בולטין ונכנס ובנה והניח בין הכותלים קצת מקום פטור סמוך לרה"ר, עכ"ל:

הרי הן רה"ר: ז [א]אי זהו מקום פטור. מקום שיש בו פחות מארבעה על ארבעה וגובהו שלשה עד לרקיע שכל פחות משלשה הרי הוא כארץ. אפילו [ו] קוצים וברקנים או גללים ברה"ר גבהן שלשה ואין רחבן ארבעה על ארבעה הרי הן מקום פטור. וכן חריץ שאין בו ארבעה על ארבעה ועומקו משלשה עד התהום. וכן מקום המוקף שאין בו ארבעה על ארבעה אפילו היה ארכו אלף מיל ורוחבו ארבעה פחות שעורה וגובהו משלשה ולמעלה הרי זה מקום פטור. וכן אויר רשות הרבים או אויר כרמלית למעלה [ז] מעשרה הרי הוא מקום פטור: ח מקום שיש בגובהו תשעה טפחים מצומצמים לא פחות ולא יתר ברשות [ח] הרבים הרי הוא כרה"ר. ואין משגיחין על מדת ארכו ומדת רחבו בין רחב בין קצר מפני שרבים מכתפין עליו. אבל אם היה יתר על תשעה או פחות אם היה בו ארבעה על ארבעה או יתר הרי הוא כרמלית ואם אין בו ארבעה על ארבעה הרי הוא מקום פטור: ט גג [ב]הסמוך לרה"ר בתוך עשרה טפחים הואיל ורבים מכתפין עליו אסור לטלטל בגג עד שיעשה לו סולם קבוע להתירו. עמוד ברה"ר גבוה עשרה ורחב ארבעה הרי זה רה"י. *נעץ בגובהו יתד כל שהוא אפילו אינה גבוהה שלשה הואיל וראוי לתלות ביתד ולהשתמש בו הרי זה ממעטו ונעשה כרמלית. ואין מודדין לו אלא מן היתד ולמעלה. ואפילו מלאהו כולו יתידות הרי זה ממעט גובהו. שהרי תולין באותן היתידות ומשתמשים בהן: י חורי [ג]רה"י הרי הן כרה"י. [ס] אבל חורי

רשות

[א] טור שם סמ"ג לאוין סה: [ב] טור סי' שמה סמ"ג שם: [ג] טור סי' שמה סמ"ג שם:

מגיד משנה

ז אי זהו מקום פטור מקום שיש בו פחות מד' וכו'. מפורש שם (שבת ח') פחות מג' מדרס דרסי לה רבים. ודין קוצים וברקנים וגללים ג"כ מסקנא שם דפחות משלשה אינן חולקין רשות לעצמן. ודע שמקום פטור אינו אלא כשהוא ברה"ר או בכרמלית אבל אם הוא תוך רה"י כיון שרה"י מקיפו הרי הוא כמוהו שאויר רה"י עולה עד לרקיע כמו שנתבאר: וכן חריץ שאין בו ד' וכו'. לדעת רבינו שכתב למעלה בדין הבור שהוא בכרמלית שהוא בכרמלית אין דין זה אלא בחריץ שברה"ר בדוקא ואי אפשר לעשותו כרה"ר לחייב הזורק מרה"י לתוכו. אבל לדעת הרשב"א ז"ל הוא בין בכרמלית בין ברה"ר אבל ברה"י דברי הכל אינו חולק רשות וזה פשוט: וכן מקום המוקף ושאין בו ד' וכו'. זה יצא לרבינו ז"ל ממה שאמרו (שבת ח':) אסקופה מקום פטור וכגון דלית ביה ד' על ד' וכי הא דכי אתא רב דימי א"ר יוחנן מקום שאין בו ד' על ד' מותר לבני רה"י ולבני רה"ר לכתף עליו ובלבד שלא יחליפו. ופירש רבינו שאין ד' ברחב וד' באורך וכן מוכיח בסוגיא במ"ש באסקופת מבוי. ואין ספק שארכה יותר מד' אלא שאין רחבה ד' וכן נראה פ' חלון (עירובין ע"ז) גבי כותל שבין שתי חצרות. זהו פירוש רבינו וכן מוכיח בבירור בשמועה דזרק כוורת דפ"ק (שבת דף ח') שאינו ר"ל חשבורת ד' על ד' אלא שיש בו ממש רחב ד' על ד'. ודע שאם המקום עגול אם אפשר לרבע בו ד' על ד' הרי זה רה"י ואם לאו אע"פ שיש בו בחשבורת יותר מכן אינו רה"י כמבואר באותה שמועה וכן הדין בשאר התמונות כמשולשות וכיוצא בהן, וכל מקום שהזכיר רבינו עמוד רחב ד' אם הוא עגול ר"ל שיש באלכסונו המשה ושלשה חומשין כדי לרבע בו ד' על ד' ואם הוא מרובע כבר יש באלכסונו כן: וכן אויר רה"ר וכו'. מבואר (שם פ"ק):

ח מקום שיש בגבהו ט' טפחים וכו'. אמר עולא עמוד ט' ברה"ר ורבים מכתפין עליו וזרק ונח על גביו חייב מ"ט פחות מג' מדרס דרסי ליה רבים משלשה ועד ט' לא מדרס דרסי ליה ולא כתופי מכתפי עילויה השעה ודאי מכתפי עלויה. ופירש"י ז"ל וכיון דלריך לרבים הוא רה"ר הוא בין רחב בין קצר וזה דעת רבינו ומוכרח כן ממה שלא הזכיר שיעור הרוחב כלל. אבל הראב"ד ז"ל כתב בפירושיו דוקא ברחב ד' ודוקא שמכתפין עליו אבל בשאין מכתפין עליו ואע"ג דראוי לכתף עליו לא. וכתב הרשב"א ז"ל שראוי לחוש לדברי רבינו:

ט גג הסמוך לרה"ר וכו'. מימרא בכילד משתתפין (עירובין פ"ד). וכתב הרשב"א ז"ל גג הסמוך לר"ה בתוך י' ולמעלה מי' לחצר ורבים משתמשין בו ומורגלין להניח שם כלים קטנים כובעין וסודרין וכיוצא בזה הרי זה כרה"ר ואסור לבעל הגג להשתמש בו מחצרו עד שיעשה לו סולם קבוע מחצרו. עשה לו סולם קבוע הרי זה מיוחד לו וסלק את הרבים ממנו ומותר להכניס ולהוציא לחצר ולבית ומהם לו אי זהו סולם קבוע כל שקבעו שם בין לחול בין לשבת קבעו לשבת ולא לחול אין זה קבוע ומה בין זה לעמוד ברה"ר שאינו גבוה י' וגג זה גבוה מלד החצר י' למה הדבר דומה לבור ברה"ר עמוק ז' ומוליא ג' משלימתו לי' שהמוליא נדונת רה"י אע"פ שאינה גבוהה מרה"ר יותר מג' עכ"ל. ורבינו כתב איסור טלטול הוא בד"א: עמוד בר"ה וכו'. פ' חלון בעירובין (דף ע"ח) אמר רב הונא עמוד ברה"ר גבוה י' ורחב ד' ונעץ בו יתד כל שהוא מיעטו אמר רב אדא בר אהבה ובגבוה ג' אביי ורבא דאמרי תרוייהו אע"פ שאין גבוה ג' מ"ט לא משתמש ליה רב אשי אמר אפי' שגבוה ג' מ"ט אפשר דתלי ביה מידי אמר ליה רב אחא לרב אשי מלאו כולו ביתדות מהו א"ל לא שמיע לך הא דאר"י בור ותוליתה מצטרפין לעשרה אמאי והא לא משתמש ליה אלא מאי אית לך למימר דמנח ביה מידי ומשתמש ה"נ דמנח ביה מידי ומשתמש ע"כ. ואין דברי רבינו עולין לפי גירסא זו ונראה שהוא גורס במימרא דרב אשי אפי' אין גבוה ג' וזה פירוש השמועה נעץ בו בגבהו ובגבוה ג' כשגבוה היתד מן הקרקע ג' הוא שממעט לפי שהוא רשות בפ"ע שהוא מקום פטור אבל פחות מג' כיון שהוא ברה"ר אינו ממעט אע"ש שאין גבוה ג' ממעט לפי שאין נוח לו להשתמש בעמוד ואין חושבין לו אלא מן היתד ולמעלה. ורב אשי נתן טעם אחר שדין הוא שימעט היתד שהרי בני רה"ר משתמשין בו ותולין בו והרי הוא כאילו קרקע רה"ר מגעת עד שם. מילאו כולו ביתדות מהו לדידך דאמרת דטעמא משום תשמיש בני רה"ר היכא שמילא כולו יתדות אין נוח לתלות בו דבר א"כ שלא מעטו אלא עד שלש בדוקא ואמר לו שממעט לפי שמניח דף ביתדות ומשתמש בו. זהו פירושה לדעת רבינו בדוחק ולפי גירסת הספרים רב אשי חולק על כולם והלכה כמותו ופירושה בנעץ ברוחב היתד על גבו וזהו פסק הדין אם נעץ ברחב גבו יתדות בין יתד אחד בין הרבה בין גבוהין שלש בין אינן גבוהין אין ממעטין את רחבו שעדיין ראוי להשתמש בו אם יתד יחידי הוא לתלות בו אי זה דבר אם יתדות הרבה להניח דף עליהם ולהשתמש על גביו עכ"ל רשב"א ז"ל. וזה דעת הגאונים והאחרונים ז"ל:

י חורי רה"ל וכו'. פרק קמא דשבת (דף ז':) איתמר חורי רה"י כרה"י דמו חורי רה"ר אביי אמר כרה"ר דמו ורבא אמר לאו כרה"ר דמו ע"כ. וקיי"ל כרבא. ומ"ש רבינו כיצד

כסף משנה

כמקום פטור וכו' עד וזו הקושיא קשה עליו הרשב"א. ול"נ דיש להרץ שדעת רבינו דבכרמלית ליכא מקום פטור משום דמלא מין את מינו ונעור וכמ"ש הר"ן בפ"ק בשם קצת מפרשים:

ט נעץ בגבהו יתד כל שהו וכו' עד בהם. כתב הרמ"ך לא הבנתי פירושו וגירסתו לא מצאתי כן עכ"ל:

י חורי רה"ר וכו'. וכתב הרשב"א ומהו שיקרא חור רה"ר, טעות סופר הוא וצריך להגיה ומהו שיקרא חור רה"י:

אמת

השגת הראב"ד

*נעץ בגבהו יתידות וכו'. א"א לא כיון יפה לפרש השמועה כי השמועה בנעץ על ראש העמוד והוא מפרש מן הצד. ואין שמועתו עולה יפה לפי הגמ' שלנו וגם לשונו אין יפה לו שהוא אמר אפילו אינו גבוה שלשה טפחים ולדבריו מאי גבוה פרוכה מבעי ליה, ע"כ

לחם משנה

ז שבל פחות משלשה וכו'. כלומר לא מבעיא כל הני דבעינן גבוהים ג' אלא אפילו קוצים וברקנים דלא דרסי רבים עלייהו והוה ס"ד דאפי' פחות מג' הוי מקום פטור קמ"ל דבעינן ג'. וזה מוכרח בגמרא דאין לומר דהשמעינן דאפילו הני הוו מקום פטור דאדרבה כל הני ראוי להיות מקום פטור טפי מאחריני כמבואר שם: וכן מקום המוקף שאין בו ד' על ד' וכו'. כתב ה"ה וכן מוכיח בבירור בשמועה דזרק כוורת, כלומר שאין הכוונה חשבורת של ד' על ד' שהם ט"ז אמות מאמה אורך ומאה רוחב כשתעשה אותם לט"ז ואם לא יהיו מרוחב יש למוד אותם מן האורך שאם יהיו ד' על ד' מן האורך דהוי כמו ד' באורך על ד' מרוחב דא"כ אמאי אמרו בגמרא (דף ח') דאורך בת ו' טפחים בת ד' לבד סגי אלא ודאי בעינן שיהיה ד' על ד' מרובע באורך ורוחב והוא פשוט:

ט גג הסמוך לר"ה וכו'. וא"ת אם לא יהיה מע' מלומלים היה ראוי להיות כרמלית אם רחב ארבעה כמ"ש למעלה גבי עמוד וצ"ל דשאני גג דלעולם תוך עשרה ראוי לכתף עליו. א"כ דהאי תוך י' ר"ל ט' מצומצמים: עמוד ברה"ר גבוה י' ורחב ד' ה"ז רה"י. כתב ה"ה בסוף דבריו היכא שמילא כולו יתדות וכו' א"כ שלא מיעטו אלא עד שלשה בדוקא. פירוש דשאלו לרב אשי (עירובין דף ע"ח) דאמר דטעם המיעוט הוא מפני שבני רה"ר משתמשין בו היכא שמילא כל העמוד מלמטה עד ראשו אין כאן טעם זה דהרי א"א לבני רה"ר להשתמש ואין קושיא זו חשול בכל העמוד אלא אם נאמר דטעמא של רב אשי דאמר מפני שבני רה"ר כו' הוא אפי' לגבוה יותר מג' ולפי זה ודאי שמקשה לו דאין כאן כלל מיעוט בכל העמוד כיון דטעם המיעוט אינו אלא מפני טעמו של רב אשי אבל אם אין אלא למטה מג' אין קושיא זו אלא למטה מג' דלגבוה מג' אע"פ שא"א להשתמש ממעט מפני שהוי רשות בפני עצמו כמ"ש הרב קודם. ומתחלה היה סבור ה"ה קודם א"כ שטעמו של רב אשי הוא לכל העמוד ואח"כ אמר א"כ כלומר אע"ג דמאמר

מגדל עוז

אי זהו עד קבוע להתירו. פ"ק דשבת שם: עמוד כרשות עד ה"ז רה"ר. פ"ק דשבת ופרק הזורק: נעץ עד בהן. בעירובין פ' חלון (דף ע"ז) אמר רב הונא: חורי רה"י עד כמי שנה שם. סל פרק קמא דשבת (דף ז'):

הגהות מיימוניות

[ס] אמר רבא בר שילא אמר רב חסדא לבינה זקופה וכו': [ו] חייא בר רב אמר אפי' היזמי והיגי רב מנשיא אמר אפילו צואה ע"ש ע"ב: [ז] לא תיהוי במילי דשבת למעלה מי': [ח] אמר עולא עמוד ט' בר"ה ע"ש ע"ב: [ט] פ"ק הלכה כרבא לגבי אביי ע"ב:

רשות הרבים אינם כרה"ר אלא הרי הן כפי מדתן. כיצד חור בצד רה"ר אם יש בו ארבעה על ארבעה וגבוה עשרה הרי הוא רה"י. ואם אין גבוה עשרה הרי זה כרמלית. ואם אין בו ארבעה על ארבעה הרי זה מקום פטור. והוא שגבוה שלשה. שכל הפחות משלשה הרי הוא כארץ: **יא** רה"י ומקום פטור מותר לטלטל בכולן אפילו היה ארך כל אחת משתיהן כמה מילין מטלטל בכולה. אבל רה"ר והכרמלית אין מטלטלין בהן אלא בארבע אמות. ואם העביר או הושיט או זרק חוץ לארבע אמות ברה"ר חייב ובכרמלית פטור. שאיסור הכרמלית מדבריהם מפני שהיא דומה לרה"ר שמא תתחלף ברה"ר. לפיכך אם לא היה צריך לגוף ההוצאה כגון שהעביר קוץ בכרמלית כדי שלא יזוקו בו רבים הרי זה מותר. ואפילו העבירו כמה אמות וכן כל כיוצא בזה: **יב** כשם שמותר לטלטל בכל מקום פטור כך מותר להכניס ממנו לרשות היחיד או לרשות הרבים ואין צריך לומר לכרמלית. ומוציאין לו מרה"י ומרה"ר ואין צריך לומר מן הכרמלית: **יג** כשם שאסור לטלטל בכל הכרמלית כך אסור להוציא ממנה לרה"י או לרשות הרבים או להכניס לכרמלית מרה"י או מרה"ר. ואם הוציא או הכניס פטור: **יד** המוציא מרה"י לרה"י או מרה"ר לרה"ר וכרמלית באמצע פטור. וכן המושיט או הזורק מזו לזו וכרמלית באמצע פטור. המוציא חפץ מרה"ר לכרמלית והניחו שם וחזר ועקרו מכרמלית והכניסו לרה"י. או שהוציאו מרה"י לכרמלית והניחו שם וחזר ועקרו מכרמלית והוציאו לרה"ר הרי זה פטור: **טו** המוציא [י] מרשות היחיד לרה"ר ועבר על מקום פטור שהיה ביניהן בהליכתו חייב. שמהלך אינו כעומד. ואין צריך לומר בזורק שעבר החפץ במקום פטור. שאינו חשוב כמי שנח שם. [כ] היה עומד במקום פטור ונטל חפץ מרה"י או מאדם העומד שם והניחו ברה"ר או ביד אדם העומד שם פטור. וכן אם הכניס מרה"ר לרה"י ועמד במקום פטור. פטור: **טז** עמוד ברה"ר גבוה עשרה ורחב ארבעה ואין בעיקרו ארבעה ויש בגובה הקצר שלו שלשה הרי הוא רה"י ואם זרק מרה"ר ונח על גביו חייב. תל המתלקט גובה עשרה טפחים מתוך אורך ארבע אמות הרי הוא רה"י ואם זרק מרה"ר ונח על גביו חייב: **יז** נעץ קנה ברה"י אפילו גבוה מאה אמה וזרק מרה"ר ונח על גביו חייב. שרה"י עולה עד לרקיע. אילן שהוא עומד ברה"י ונופו נוטה לרה"ר וזרק ונח על נופו פטור. שאין הנוף הולך [ל] אחר העיקר: **יח** נעץ קנה ברה"ר ובראשו טרסקל וזרק ונח על גביו פטור שאין רשות הרבים אלא עד עשרה. הזורק ארבע אמות ברשות הרבים ונח החפץ בכותל. כגון שזרק חלב

או

מגיד משנה

כיצד חור בצד רה"ר וכו' פשוט ומבואר בהלכות. וכתב הרשב"א ז"ל ומהו שיקרא חור דה"י חור שבכותלים של רה"י ועוברים כלפי פנים עכ"ל. ותורי הכרמלית הרי הן נדונין לפי גבהן ורחבן כדין חורי רה"ר:

יא רשות היחיד ומקום פטור מותר לטלטל בהן וכו'. זה פשוט בהרבה מקומות ומבואר בברייתא פ"ק (שם ו'):

לפיכך אם לא היה צריך לגוף ההוצאה וכו'. מימרא שם פ' כירה (שם מ"ב) אמר רבינא הילכך קוץ ברה"ר מוליכו פחות פחות מד' אמות ובכרמלית אפילו טובא ע"כ. ופירוש דוקא כגון קוץ שיש בו היזק לרבים אבל דבר אחר אע"פ שאינו צריך לגוף ההוצאה אסור וכל שכן לדעת רבינו שפסק כרבי יהודה לחיוב במלאכה שאינה צריכה לגופה וכן נראה מפירש"י ז"ל:

יב כשם שמותר לטלטל וכו'. ברייתא שם פ"ק (דף ו') ומימרא אר"י מקום שאין בו ד' על ד' מותר לבני רה"י ולבני רה"ר לכתף עליו ובלבד שלא יחליפו ע"כ: **כשם** שאסור לטלטל וכו'. פ"ק (שם ו') בברייתא הנזכרת:

יג המוציא מרה"י לרה"ר וכו'. זה פשוט ויתבארו דינין אלו ממה שכתוב למטה. ופירוש שהוא פטור במוציא מרה"ר לרה"ר וכרמלית באמצע דוקא כשלא העבירו בין שתי רשויות הרבים ד' אמות הא לאו הכי חייב לפי שהן מצטרפות כל זמן שלא נח החפץ בכרמלית כמבואר פי"ג: **וכן** המושיט וכו'. כל זה פשוט לפי שהכרמלית דבר תורה הרי היא כמקום פטור ואין איסורה אלא מדבריהם:

טו המוציא מרה"י וכו'. פ"ק (שם ה' ו') ת"ר המוציא מחנות לפלטיא דרך סטיו חייב ובן עזאי פוטר ואמרי שם טעמא דרבנן משום דמהלך לאו כעומד דמי אבל עמד בסטיו פטור. ופי' חנות הוא רה"י ופלטיא רה"ר וסטיו הוא כרמלית כמו שנתבאר בדין האצטבאות למעלה. ורבינו ז"ל כתב מקום פטור לרבותא ולא מבעיא כרמלית ושם אמרו אחד המכניס ואחד המוציא ואחד המושיט ואחד הזורק חייב ומכלל דברים אלו דוקא מרה"י לרה"ר דרך כרמלית הא מרה"י לרה"י דרך כרמלית פטור. ודבר פשוט הוא לא ניתן ליכתב: **היה** עומד במקום פטור וכו'. במימרא (שם ח':) שהזכרתי למעלה ובלבד שלא יחליפו ולפיכך כתב רבינו פטור. אבל אסור:

טז עמוד בר"ה וכו'. עיקר הנוסחא האמתית בספרי רבינו כך היא. עמוד ברה"ר גבוה י' ורחב ד' ואין בעיקרו ד' ויש בגובה הקצר שלו ג' הרי הוא רה"י וכו' וברייתא היא בהזורק (שם ק"א) עמוד ברה"ר גבוה עשרה ורחב ארבעה ואין בעיקרו ארבעה ויש בקצר שלו שלשה וזרק ונח על גביו חייב. ופירש"י ז"ל ויש בקצר שלו שלשה גובה שלשה ואפי' שלשה קאמר וכל שכן פחות מכן דהוה ליה כלבוד. והרשב"א ז"ל כתב אמרו בתוס' שלא יתכן שא"כ ה"ל כנעץ קנה ברה"ר דפליגי רבנן עליה דר' יוסי משום דה"ל מחילה שהגדיים בוקעין בה. והם ז"ל פירשו דבעוטי קאמר כלומר אם בצד הקצר שלו יש לו ג' טפחים בעוטי פ"כ. ודברי רבינו הם כפירש"י ז"ל ויש לחלק בין זו להסיא דנעץ קנה. והרשב"א ז"ל הסכים לדעת התוס' בספרו דדוקא יש בעוטי הקצר ג' הא פחות מכן אינו כרה"י: **תל** המתלקט גובה י' טפחים מתוך אורך וכו'. בהזורק (שם דף ק') אמר רב תל המתלקט י' מתוך ד' וזרק ונח על גביו חייב, ופירש"י ז"ל כל שהוא מדרון ומתלקט והולך גבהו מעט מעט עד שמגיע לעשרה מתוך ד' אמות הרי הוא זקוף והוי רה"י במקום גבהו ודוקא נקט מתוך ד' אמות דאי מתוך חמש אמות הרי הוא כשאר רה"ר דניחא תשמישתיה להלוך עכ"ל:

יז נעץ קנה ברה"י וכו'. בפ"ק (שם דף ז':) אמר רב חסדא נעץ קנה ברה"י וזרק ונח על גביו אפי' גבוה מאה אמה חייב מפני שרה"י עולה עד לרקיע ואמרו עלה לימא רב חסדא דאמר כרבי וכו'. ואמר אביי ברה"י דכ"ע לא פליגי כדרב חסדא וכו' ומימרא א בהלכות. ויש שהקשו והא בעיק הנחה ע"ג מקום ד' כמבואר ריש פי"ג. ומדברי רש"י ז"ל וקצת הגאונים ז"ל נראה דברה"י אע"ג דבעינן עקירה מע"ג מקום ד' הנחה ע"ג כל שהוא הוי הנחה. וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל. ותמה על רבינו שלא ביאר זה ריש פי"ג: **אילן** שהוא עומד ברה"י וכו'. שם (דף ח':) תשלום מימרא דאביי שהזכרתי בסמוך הכא באילן העומד ברה"י ונופו נוטה לרה"ר וזרק ונח על נופו דרבי דמחייב סבר שדי נופו בתר עיקרו ורבנן פטרי דלא אמרינן שדי נופו בתר עיקרו והלכה כרבנן:

יח נעץ קנה ברה"ר וכו'. בהזורק (שם ק"א) תניא ר' יוסי בר' יהודה אומר נעץ קנה ברה"ר ובראשו טרסקל וזרק ונח על גביו חייב. ותני עלה וחכמים פוטרין. ופי' בין זרק מרה"ר לתוכו בין זרק מרה"י פטור. והטעם לפי שזה אפי' גבוה הקנה י' והטרסקל רחב ד' אינו כרה"י אלא אמרי' גוד אחית מחיצתא במחיצה שהגדיים בוקעין בה וכן מבואר שם. ועל מ"ש רבינו שאין רה"ר תופסת אלא עד י' כתוב בהשגות. א"א אפי' עד י' בזה פטור דרה"י לא הוי דלא אמרינן גוד אחית מחיצתא דהויא לה מחיצה שהגדיים בוקעין בה ורה"ר נמי לא הוי אלא כרמלית הוי דאין ראוי לכתף עליו ע"כ. ואני אומר שלא נתכוין רבינו לחלק בדין בין אם הטרסקל תוך י' או למעלה שא"כ היה לו לכתוב נעץ קנה גבוה יותר מעשרה. אלא נתינת טעם כתב למה אין דין קנה זה כשהוא ברה"ר כרה"ר כמו שהוא כרה"י בהיותו שם כנזכר למעלה ואמר שאין אויר רה"ר עולה עד לרקיע אלא עד י' וכיון שאין האויר תופס אלא עד י' בדין הוא שכל דבר גבוה יתר מג' יחלוק בו רשות בין תוך י' בין למעלה מעשרה. וכבר הזכיר רבינו דין זה בבאור הכרמלית ומקום פטור כנ"ל: **הזורק** ד"א ברה"ר. משנה (שם דף ק':) הזורק ד"א בכותל למעלה מעשרה טפחים כזורק באויר למטה מעשרה טפחים כזורק בארץ. והזורק בארץ ד"א חייב. ובגמרא

לא

לחם משנה

דתאמר דטעמו של רב אשי אינו אלא למטה מג' אבל יותר מג' מודה רב אשי דטעמא הוא מפני שהוא רשות בפני עצמו י"ל דמאי דאמרו בגמרא מלאו כולו לאו דוקא כל העמוד אלא כל המקום מלמטה עד ג' אבל ביותר משלשה ודאי מודה רב אשי דממעט מטעם דהוי רשות בפ"ע. עוד י"ל דה"ק א"כ אע"פ דהך מלאהו כולו קאי אכל העמוד כדקאמינא דמאי דקאמר בגמ' דלדברי רב אשי אינו ממעטו אלא מעשרה ועד שלשה מפני דהוי רשות בפ"ע ומעשרה ועד ג' ודאי ממעטו אבל משלשה ולמטה אינו ממעטו מפני דאין הטעם אלא מפני השמוש ואין כאן שמוש כלל ואין הפרדה אלא למטה מג' ולא לכל העמוד כדהוה קס"ד לפירוש ראשון. ופירוש זה עיקר בלשון דא"ם מיעטו שכתב ה"ה ומתיישב יותר:

יא לפיכך אם לא היה צריך לגוף ההוצאה וכו'. אע"ג דהוא פסק למעלה דמלאכה שאצ"ל חייב כמו מלאכה הצריכה מ"מ יש הפרש בין צריכה לשאינה צריכה להא מילתא:

יז אילן שהוא עומד ברה"י וכו' (אלא) אחר העיקר. הך אלא הוא ט"ס דרבינו פסק כרבנן דאמר שדי נופו בתר עיקרו לכך צריך להגיה שאין הנוף הולך אחר העיקר:

מגדל עוז

היה עומד עד במקום פטור. פ' יציאות (דף ו'): עמוד בר"ה עד גביו חייב. פ' הזורק (דף צ"ט): **תל** המתלקט עד גביו חייב. פרק הזורק (דף ק'): נעץ קנה עד עשרה. פ"ק דשבת (דף ז'): הזורק הפך עד פטור. פרק הזורק:

הגהות מיימוניות

[י] פ"ק המוציא מחנות לפלטיא דרך סטיו חייב ודלא כעמוד: [כ] פ"ק אמר שמואל עומד אדם על האסקופה נוטל מבעל הבית ונותן לו וכו' ובלבד שלא יטול מבעה"ב ויתן לעני ואם נטל ונתן שלשתן פטורין ומוקי לה תלמודא באיסקופת מקום פטור ע"ש: [ל] כרבנן לגבי רבי:

ובגמרא והא לא מה א"ר יוחנן בדבילה שמינה שנו ע"כ. ופי' ודוקא בדבילה שמינה שכיון שהוא תוך י' על פני הכותל חייב אבל אם נחה בחור שבר"ה כ"ש פטור שחורי רה"ר אינן כר"ה כמבואר למעלה: זרק למעלה מעשרה ונח בחור כל שהוא פטור וכו'. ברייתא שם זרק למעלה מעשרה והלכה ונחה בחור כל שהוא ר"מ מחייב וחכמים פוטרין ומפרש התם דטעמא דר"מ משום דס"ל חוקקין להשלים והרי חור זה כאילו רחב ד' ודינו כדין רה"י והזורק מרה"ר לתוכו חייב וחכמים לית להו חוקקין ולפיכך פטור:

יט זרק קנה או רומח וכו'. זה מבואר פ"ק (שם דף ח') בשמועה דזרק כוורת דאמר רבא אפי' אינה רחבה ו' פטור אי אפשר לקרומית של קניס שלא יעלו למעלה פי' ע"כ. ופירש"י ז"ל שהוא אויר מקום פטור וכיון דלא ניחא כולה ברה"ר לא הויא הנחה לאיחיובי עכ"ל. וזה מבואר: זרק כלי מרה"י לרה"ר וכו'. זו היא מימרא דזרק כוורת שהזכרתי ושם אמרו שאם לא היה גבוה עשרה בין כפאה על פיה בין זרקה ופיה למעלה חייב. ולפיכך סתם רבינו:

כ בור ט' ברה"ר וכו'. בהזורק (שם צ"ט:) בעי ר' יוחנן בור תשעה ועקר הימנה חוליא והשלימה לעשרה מהו עקירת חפץ ועשיית מחיצה בהדי הדדי קאתו ומיחייב או לא מיחייב ואת"ל כיון דלא הויא עשרה מעיקרא לא מיחייב בור י' ונתן לתוכה חוליא ומיעטה מהו הנחת חפץ וסלוק מחיצה בהדדי אינהו ומיחייב או לא מיחייב ולא איפשיטא. ופירש"י ז"ל עקר הימנה חוליא והניחה בר"ה: היה הבור עשרה וכו'. בעיא דלא איפשיטא הזכרתיה בסמוך. וכבר כתבתי שרבינו כותב פטור באלו הספקות וכ"ש בזו שאביי פוטר כמו שאזכיר בסמוך. ומפרש בגמ' דדוקא חוליא פטור משום דמבטל ליה התם אבל חפץ אחר דלא מבטל ליה התם ודאי חייב ובסמוך אבאר זה:

כא הזורק דף ונח ע"ג יתדות וכו'. שם בעי רבא זרק דף ונח ע"ג יתדות וחפץ על גביו מאי כיון דבהדי הדדי קא אתו כהנחת חפץ ועשיית מחיצה דמי או דילמא כיון דלא אפשר דלא מדליא פורתא והדר נייח כעשיית מחיצה והנחת חפץ דמי תיקו. וכתב הרשב"א ז"ל צריך לי תלמוד שהרי הוא מחיצה שהגדיים בוקעין בה ואינה מחיצה ע"כ. ובספרו העמידה בכותל המוקף לרשות היחיד ואין בקיעת גדיים מבטלא שהרי הוא כחורי רשות היחיד:

כב בור שהוא עמוק י' וכו'. (שם דף ק') אמר אביי בור ברה"ר עמוקה עשרה ורחבה שמונה וזרק לתוכה מחצלת חייב חלקה במחצלת פטור לאביי דפשיטא ליה דמחצלת מבטלא מחיצתא כ"ש חוליא (דמבטל לה) דמבטלא מחיצתא לר' יוחנן דמיבעי ליה חוליא מחצלת פשיטא דלא מבטלא מחיצתא ע"כ. ורבינו ז"ל פסק כאביי דהוא בתרא. וכתב הרשב"א ז"ל דדוקא דמבטל ליה המחצלת התם הא לאו הכי אפילו אביי מודה ורישא דקתני חייב ה"ה דאי מבטל ליה וממעטו מעשרה דפטור אלא דאורחא דמלתא נקט דאדם עשוי לעשות מחיצה במחצלת ואינו עשוי למעט הטומך במחצלת עכ"ד. ורבינו ז"ל לא חילק בין מבטל ליה ללא מבטל ליה וכתב המחוור שבגמרא כלשונו:

כג בור ברה"ר וכו'. שם אמר אביי בור ברה"ר עמוקה עשרה ורחבה ארבעה מלאה מים וזרק לתוכה חייב מלאה פירות וזרק לתוכה פטור מאי טעמא מיא לא מבטלי מחיצתא פירות מבטלי מחיצתא ע"כ. ויש מן הגאונים שכתבו שאין פירות מבטלין מחיצות אלא דוקא כשבטלן שם ואין דעתו לפנותו, ואין זה עיקר אלא בכל גונא מבטלין מחיצות כיון שהם היו שם קודם זריקה נמצא שכשזרק לא היו שם מחיצות ניכרות וזה דעת רבינו וכן העלה הרמב"ן. והרשב"א ז"ל כתב דדוקא בפירות של טבל שא"א לטלטלן בשבת וכן כתב בספרו. וחלוק המים והפירות נראה שה"ה בכל דבר שאדם מסתכל ורואה בתוכו דינו כמים והם הדברים הלחים הרבה והדברים היבשים דינן כפירות. והטעם בזה לפי שאין המחיצות ניכרות:

כד רקק מים שהוא עובר ברה"ר וכו'. משנה (שם ק':) וסוגיא דגמרא בשתי אוקימתות כדברי רבינו ז"ל והדברים פשוטים שם:

פט"ו א עומד אדם ברה"ר וכו'. משנה פ' המוצא תפילין (עירובין צ"ח:) ונמצא בקצת ספרי רבינו בסיום זאת ההלכה ובלבד שלא יוציא חוץ לד' אמות ואם הוציא פטור מפני שהוא ברשות אחרת ופטור. וזה אינו אמת שהרי מבואר שם בגמרא אליבא דרבא דאמר המעביר חפץ דרך עליו חייב שכבר פסק רבינו כמותו פי"ב שהוא חייב וכן כתב הר"א ז"ל בהשגות ופשוט הוא שם וא"א לפרש הסוגיא בדרך אחרת. ובקצת ספרי רבינו נמצא חייב מפני שהוא ברשות אחרת. וזה אמת אלא שאין משמע לשונו מכוון והיה לו לומר אע"פ שהוא ברשות אחרת: וכן עומד אדם ברה"י וכו'. במשנה (שם ק"א) מחלוקת רבי מאיר דס"ל שאין אדם עומד ברה"י ומטלטל ברשות הרבים וכן בהיפך ורבינו פסק כרבנן. ובגמרא (שם ק"א) דינין באיכות המנעול אם הוא עומד למעלה מעשרה ובמקומו אם הוא רחב ד' לענין ליטול מפתח מאי זה רשות אחרת שיהיה ולפתוח ולנעול בו על איזה דרך יותר ויאסר. ורבינו ז"ל לא הזכירם לפי שהכל מבואר בדבריו בחלוק הרשויות ועניינם זה עם זה וכל מבין יכול להבין מדבריו מה שנזכר שם: בהמה שהיתה בחוץ וראשה בפנים וכו'. פרק עושין פסין (שם כ':) מסקנא דגמרא. ופירש"י ז"ל אובסין שתוחב לה מספוא הרבה על כרחה עד שית הבליעה יותר מכדי אכילתה עד שנעשית כאבוס במעיה ואם אינו אוחז בגוארה אינו יכול לתחוב עכ"ל. וכן מבואר שם שהאבוס הוא באחיזת הבהמה:

לא

או בצק ונדבק בכותל. אם נדבק למעלה מעשרה טפחים כזורק באויר. שלמעלה מעשרה ברה"ר מקום פטור הוא. נדבק למטה מעשרה טפחים כזורק בארץ וחייב. זרק למעלה מעשרה ונח בחור כל שהוא פטור: **יט** זרק [א]קנה או רומח מרה"י ונתקע ברה"ר כשהוא עומד פטור. שהרי מקצתו במקום פטור. זרק כלי מרה"י לרה"ר והיה אותו [מ] כלי גדול ויש בו ארבעה על ארבעה בגובה עשרה פטור. מפני שכלי זה רה"י גמורה ונמצא כמוציא מרה"י לרה"י: **כ** בור תשעה ברה"ר ועקר חוליא מקרקעיתו והשלימו לעשרה. אע"פ שעקירת החפץ ועשיית המחיצה באין כאחת פטור. מפני שלא היתה המחיצה עשרה בתחלה. היה הבור עשרה והשליך בו חוליא ומעטו מעשרה פטור. שהרי הנחת החפץ וסילוק המחיצה באין כאחת: **כא** הזורק דף ונח על גבי יתדות ברה"ר ונעשה רה"י אפילו היה כלי על גבי הדף [נ] פטור. שהרי עשיית המחיצה עם נוחת הכלי באין כאחת: **כב** בור שהוא עמוק עשרה ורחב שמנה ברה"ר וזרק מחצלת ברה"ר וחילקה הבור ברוחבו לשנים פטור. שהרי עם הנחת הכלי בטלו המחיצות ונעשה כל מקום מהן פחות מארבעה על ארבעה: **כג** בור ברשות הרבים עמוק עשרה ורחב ארבעה. מילא מים וזרק לתוכו חפץ ונח על גבי המים חייב. שאין המים מבטלין המחיצות. היה מלא פירות וזרק לתוכו פטור. שהרי מיעטו הפירות את שיעורו: **כד** רקק מים שהוא עובר ברשות הרבים ורבים מהלכין בו. אם אין בעומקו עשרה טפחים הרי הוא כרה"ר. בין שהיה רחב אפילו ארבע אמות בין שלא היה ברוחבו ארבעה טפחים. שהרי רוב העם מדלגין עליו ואין מהלכין בתוכו. הואיל ואין בעומקו עשרה הרי הוא ר"ה. ואם יש בעומקו עשרה או יתר הרי הוא ככרמלית כשאר הימים. והוא שיש ברוחבו ארבעה טפחים או יתר על כן. שאין כרמלית פחותה מארבעה:

פרק חמשה עשר

א עומד [ב]אדם ברשות הרבים ומטלטל ברשות היחיד כולה. *ועומד ברה"י ומטלטל ברה"ר ובלבד שלא יוציא חוץ לארבעה אמות. ואם הוציא פטור מפני שהוא ברשות אחרת. [ג]וכן עומד אדם ברשות היחיד ופותח ברשות הרבים. ברשות הרבים ופותח ברשות היחיד. בהמה שהיתה רובה בחוץ וראשה בפנים אובסין אותה. ובגמל עד שיהא ראשו ורובו בפנים הואיל וצוארו ארוך:

השגת הראב"ד

*ועומד וכו'. עד פטור. א"א שבוש הוא זה ובגמרא מסייע מזה לרבא דאמר המעביר חפץ מתחלת ד' אמות לסוף ד' אמות אע"פ שהעבירו דרך עליו חייב. וכבר פירשתי למעלה דברי רבא שהם דומין למשנתנו זו, עכ"ל:

לא

א סמ"ג לאוין סה: ב טור סימן שנ סמ"ג שם: ג טור וסמ"ג שם:

הגהות מיימוניות

[מ] עיין בפ"ק בההיא דזורק כוורת ע"כ: [נ] קאי בתיקו ע"כ:

מגדל עוז

זרק קנה או רומח עד לרה"י. פ"ק דשבת (דף ז' ח'): בור תשעה עד סוף הפרק. הכל פרק הזורק (דף צ"ט):

פט"ו עומד אדם ברה"ר עד ברשות אחרת. פרק המוצא תפילין (דף צ"ח): כתב הראב"ד ז"ל שבוש הוא זה ובגמרא מסייע ליה לרבא וכו' שהן דומין למשנתנו זו עכ"ל: ואני אומר תמהני שפה קדוש של הראב"ד ז"ל יאמר דבר זה אא"כ היה ספרו משובש והנני כותב גירסת הספר למען תשכיל. פ' בתרא דעירובין תנן עומד אדם ברה"ר ומטלטל ברה"י ועומד ברה"י ומטלטל ברה"ר ובלבד שלא יוציא חוץ לד' אמות, ולפי הספרים שמהפכין הבבות ה"פ הא דקתני ובלבד שאדם עומד בבית או על הגג ושוהה ונוטל ברה"ר כאן ומניחו כאן ובלבד שלא יוציאנו מארבע אמות ממקום שהיה מונח בו ואשמעינן מתניתין דלא גזרינן שמא יכניסנו אצלו וכן פירש"י ז"ל ודייקינן לאתמוהי בגמ' הא הוציא חייב לימא מסייע ליה לרבא דאמר המעביר חפץ מתחלת ארבע לסוף ארבע והעבירו דרך עליו חייב ודחינן מי קתני חייב דילמא הא הוציא פטור אבל אסור היכא דאמרי הא הוציא פטור אבל אסור לימא תיהוי תיובתיה דרבא דאמר רבא המעביר חפץ וכו' ודחינן מי קתני פטור אבל אסור דילמא הא הוציא חייב חטאת ע"כ: הנה עיניך רואות כי ללשון ראשון בעיא קאמר לימא מסייע ליה ואפ"ה דחי לה ולא מסייע ליה וללשון שני בעי לאותובי ודחי ליה בלשון דילמא הילכך זיל הכא דחי ליה וזיל הכא דחי ליה ולא גמרינן מינה סיוע כלל, וא"כ איך פה קדוש יאמר מסייע מזה לרבא אם לא היה שום שבוש בספרו וגם ח"ו כי פה קדוש יאמר זה השבוש דאדרבה בכולי תלמודא קי"ל כאיכא דאמרי לדעת רוב הגאונים והמפרשים ז"ל ואיהו פסיק כלישנא בתרא מתרי טעמי חדא דלשון דילמא דחיה בעלמא הוא ועוד שא"כ לא היה מפרש בין עומד ברה"י ומטלטל ברה"ר ובין עומד ומטלטל ברה"ר עצמו, וגם ראיתי ר"י אלפס ז"ל משמיט כל הסוגיא הזאת להשמיענו שאין למדין ממנה אלא כלשון המשנה ופשוטה דקתני ובלבד דמשמע איסורא דוקא אבל חיובא ליכא ובכך עלו דברי ר"מ ז"ל, וכן פסק ר"י הזקן ור"מ מקוצי ז"ל וגם בעל סמ"ג לא הקפיד בהשמטתו זאת מכלל שהוא מסכים כדבריו כד"ן: וכן עומד עד שאברו ארוך. פ' בתרא דעירובין (דף צ"ח):

ב לא יעמוד אדם ברה"י וישתה ברה"ר. ברה"ר וישתה ברה"י. אלא א"כ הכנים ראשו ורובו למקום שהוא שותה. [א]במה דברים אמורים כשהיה שותה בכלים נאים שהוא צריך להן. גזירה שמא יוציאם. אבל אם היו כלים שאינן נאים שאינו צריך להן. או שהיה הבור בכרמלית אע"פ שהכלים נאים. מכנים ראשו בלבד [א] ושותה במקומו ואף על פי שלא הכניס ראשו ורובו: ג עומד [ב]אדם ברה"ר וקולט מן האויר מן המים המקלחין מן הצנור או מן הכותל ושותה. ובלבד שלא יגע בצנור או בכותל ויקלוט מעל גבן. ואם נגע אם היה מקום שנגע בו למעלה מעשרה בפחות משלשה סמוך לגג הרי זה אסור. שנמצא כעוקר מעל הגג שהוא רה"י. וכן אם היה בצנור ארבעה על ארבעה. בין שהיה הצנור בתוך עשרה בין שהיה למעלה מעשרה וקלט ממנו מים הרי זה אסור. ולמה אינו חייב מפני שלא נחו המים אלא הרי הן נזחלין והולכין: ד זיז [ג]שלפני החלון יוצא באויר של רה"ר. אם היה למעלה מעשרה טפחים מותר להשתמש עליו שאין רה"ר תופסת אלא עשרה טפחים. לפיכך מותר להשתמש בכל הכותל עד עשרה טפחים התחתונים: ה במה דברים אמורים כשהיה זיז אחד יוצא באויר. אבל אם היו יוצאים בכותל שני זיזין זה למטה מזה אע"פ ששניהם למעלה מעשרה. אם יש בזיז העליון

א עי' בטור סי' שנ: ב טור סי' שנא סמ"ג שם: ג טור סי' שנג סמ"ג שם:

מגיד משנה

ב לא יעמוד אדם ברה"י וכו' במה דברים אמורים כשהיה שותה בכלים נאים וכו'. בפרק המוצא תפילין (שם צ"ט) לא יעמוד אדם ברה"י וכו'. כלשון רבינו עד למקום שהוא שותה. ובגמרא הקשו ממה שאמרו חכמים דעומד אדם ברה"ר ומטלטל ברשות אחרת והכא בעינן ראשו ורובו לימא דמתניתין דהכא כרבי מאיר ותירץ רב יוסף בחפצין הצריכין לו ודברי הכל. איבעיא להו כרמלית מאי מי בעינן ראשו ורובו או לא ואמר אביי היא היא ואמר רבא היא גופא גזרה ואנן ניקום ונגזור גזרה לגזרה ע"כ. ורבינו ז"ל פירש בחפצים הצריכין לו חפצים נאים שהוא צריך להם. ונראה שלדבריו שאר טלטולין חוץ משתיה אפילו כלים נאים מותר לטלטלן וזהו שלמעלה בהיתר הטלטול לא חלק כלל לפי שלא גזרו שמא יוציאם אלא בכלים נאים ובשותה בהן שהוא מקרבן לפיו. אבל רש"י ז"ל פירש בחפצים הצריכין לו אפילו רבנן מודו דגזרינן בהו דמתוך שהוא צריך להם יכניסם אצלו הלכך משקין הללו צריכין לו וגזרינן עכ"ל. וכן כתב הרשב"א ז"ל וז"ל בקוצר עומד אדם ברה"ר ומטלטל ברה"י וכו' במה דברים אמורים בחפצים שאין צריכין לו להמשך במקום שהוא אבל בחפצים הצריכין לו אסור חוששין שמא ישכח וימשוך אצלו כיצד היה צריך למים אסור שמא ישכח וימשכם אצלו וישתה בין שהמים נתונין בכלים נאים בין בכלים שאינן נאים וכן כל כיוצא בזה באוכלין ובמלבושין לפי שהן חפצים הצריכים לו במקומו. היה צריך לטלטל בפנים מפתח זה מותר שאין צריך למפתח במקום שהוא עומד בו וכן כל כיוצא בזה הכניס ראשו ורובו למקום שהוא שותה מותר ע"כ. וכדבריהם נראה מן ההלכות שלא הביא אוקימתא דרב יוסף אלא המשניות כפשטן דמשמע דבכל שתיה יש לחוש. אבל לשון הגמרא מתחוור יותר לדעת רבינו שאם בכל שתיה אסור היה לו לרב יוסף לומר שאני מים דצריכין לו ומדקאמר בחפצים הצריכין לו משמע דלאו בכל גוני שתיה אסור. ולמעשה ראוי להחמיר כדעת רש"י והרשב"א ז"ל:

ג עומד אדם ברה"ר וכו'. (שם צ"ט:) משנה קולט אדם מן המזחילה למעלה מעשרה טפחים ומן הצינור ומכל מקום ושותה* כך היא הגרסא בהלכות. ובגמרא קולט אין אבל מצרף לא. מ"ט אמר ר"כ הכא במזחילה פחות משלשה סמוך לגג עסקינן דכל פחות משלשה סמוך לגג כגג דמי הכ"ה וכו'. תניא אידך לא יעמוד אדם ברה"ר ויגביה ידיו למעלה מעשרה בפחות משלשה סמוך לגג ויצרף אבל קולט הוא ושותה מן הצינור ומכל מקום ושותה תנא ואם יש בצינור ארבעה על ארבעה אסור מפני שמוציא מרשות לרשות, ע"כ. וזהו הפירוש לדעת רבינו. קולט תופס כלומר מקבל את המים היורדין מן האויר ושותה. ושתיה זו בכל גונא מותרת בין למטה מעשרה בין למעלה מעשרה ולא הזכיר במשנה למעלה אלא משום דאיכא למידק מינה מצרף לא ואינו אסור הצרוף אלא דוקא בלמעלה כמו שהזכיר. ומכל מקום בא לרבות הכותל. ושאלו בגמרא מ"ש אסור הצרוף שהרי זה המקום אחר שאין בצינור ובמזחילה רחב ארבעה מקום פטור הוא. ותירצו הכא במזחילה פחות משלשה וכו'. פירוש מכותל שאין בו אלא י"ג טפחים שכל שהמזחילה למעלה מעשרה היא תוך שלשה סמוך לגג ודינה כגג. אבל כשהמזחילה תוך עשרה אפילו היא תוך שלשה לגג אין דינה כגג. וכ"ל טעם הדבר לפי שרה"ר תופס עד עשרה ואין פחות משלשה לגג ממעט דין רה"ר שאין זה לבוד גמור ואם באנו לדונו כגג נמצא חומרו קולו לענין הזורק מרה"י אבל כל שהוא למעלה מעשרה והוא פחות משלשה נחמיר בו כגג. תנא ואם יש בצינור ד' על ד' בין שהוא למעלה מעשרה בין שהוא תוך עשרה בין רחוק בין סמוך לגג ה"ז אסור שדין הצינור כרשות בפני עצמו ונמצא מוציא מרשות לרשות. וביאר רבינו למה אינו חייב כשהצינור רחב ד' והוא למעלה מעשרה שהרי היא רה"י גמורה ותירץ לפי שהמים נזחלין כמ"ש. כנ"ל פירוש סוגיא זו נכון ויש שיטות אחרות ומדבריהם שכל תוך שלשה סמוך לגג אפילו תוך עשרה סמוך לרה"ר אסור לצרף. וכ"כ הרשב"א ז"ל בספרו:

*גירסתנו, מן הצינור מכל מקום שותה:

ד זיז שלפני החלון וכו'. משנה (שם צ"ח:) זיז שלפני החלון נותנין עליו ונוטלין ממנו בשבת. ובגמ' האי זיז דנפיק היכא אילימא דנפיק לרה"ר ליחוש דילמא נפיל ואתי לאיתויי אלא דנפיק לרשות היחיד פשיטא אמר אביי לעולם דנפיק לרה"ר מאי נותנין עליו כלים המשתברים תנ"ה זיז היוצא לרה"ר נותנין עליו קערות וכוסות וצלוחיות ומשתמש בכותל עד עשרה התחתונים אם יש שם זיז אחד למטה הימנו אינו משתמש אלא כנגד חלונו בלבד. וגרסת רבינו היכי דמי אי דאית ביה ד' אפילו כנגד חלון לא ישתמש אי דלית ביה ד' מאי איריא כנגד חלון אפילו בכותל כולו נמי. אביי אמר תחתון דאית ביה ד' ועליון דלית ביה ד' וחלונו משלימתו לד' כנגד חלון משתמש דחורי חלון הוא דהאי גיסא ודהאי גיסא אסור ע"כ. ופירוש הסוגיא לדעת רבינו, זיז הוא דף היוצא מכותל רה"י. והעמידו אביי בשיוצא על אויר רה"ר ולמעלה מעשרה בדוקא וכנו שאמרה הברייתא לפי שאויר רה"ר למעלה מעשרה מקום פטור ולפיכך מניחין עליו כלים שאם יפלו ישברו. ואין לחוש שמא יביאם לכשיפלו. ובאה הברייתא ואמרה אם יש שם זיז אחר. פי' ואפי' למעלה מעשרה דאי התחתון בתוך עשרה הוה ליה כרמלית אם רחב ד' אינו משתמש בעל העליון אלא כנגד חלון בלבד.

והקשו

לחם משנה

פט"ז ב לא יעמוד אדם ברה"י וכו'. פ' המוצא תפילין (דף צ"ט) על מתניתין דלא יעמוד אדם ברה"י וכו' הקשו בגמרא רישא רבנן וסיפא ר' מאיר ותירצו בחפצין שצריכין לו ודברי הכל ע"כ. ופירושה לפי דעת רבינו כפי הנראה מדברי ה"ה ז"ל דהכא בחפצין הצריכין בהם כלים נאים וברישא נמי איירי בכלים נאים והפ"ה מותר לטלטלן אלא דהחילוק הוא דהכא מקרבן לפיו משא"כ בשאר טלטולים דרישא. ותימה כיון דסוף סוף יש לחלק בין רישא לסיפא צ"ל דשאני בסיפא דמים מקרבן לפיו למה לי לאוקמה בכלים נאים אפילו שאינם כלים נאים מ"מ מצי לשנויי דאתי ככ"ע משום דשאני הכא דמקרבן לפיו מאחר דסוף סוף הוכרחנו לכך. וי"ל דהמקשה כשהקשה היה סבור דבין רישא בין סיפא איירי בכולל בין בכלים נאים בין בכלים שאינם נאים ורישא מתיר בכל אפילו בכלים נאים ובסיפא אוסר בכל אפילו בכלים שאינם נאים ומפני כן הקשה דאע"ג דיש חילוק בין רישא לסיפא דהכא מקרבן לפיו ורישא לא מ"מ ליהוי כלים נאים דרישא דומיא דכלים שאינם נאים וכיון דבסיפא אסור בשאינן נאים ברישא אמאי אינו אסור בנאים דדי לנו לעלות מדרגה אחת בין רישא לסיפא. ותירץ דסיפא איירי בכלים נאים ובכי הא דוקא אסור אבל בכלים שאינם נאים אפילו בסיפא מותר ורישא בכלים נאים אסור דהשתא אין אנו מעלים אלא מדרגה אחת בסיפא. והשתא אתי שפיר דלא הוזכר בדברי המחבר חילוק דמקרבן לפיו דכבר היה סליק אדעתיה דמקשה ולא הוצרך המחבר להזכירו:

ג עומד אדם ברה"ר וכו'. אע"ג דכל למעלה מעשרה תוך ג' כלבוד דמי מ"מ קליטה מן האויר הותרה אע"ג דחשוב כגג דמ"מ אין זה ממש כגג לגמרי מענין הקליטה ולא דמי כשיש בצינור ד' על ד' דאז אפי' קליטה אסורה משום דהתם הצינור רשות בפני עצמו ופשוט:

ד זיז שלפני החלון וכו'. יש תימה בדברי רבינו לפירוש ראשון של ה"ה ז"ל שפירש דאין טעמו של רבינו במ"ש שאין שתי רשויות משתמשים וכו' מטעם עירוב דאפילו לחד גברא אסור. והוא דבר תימה דאמאי אין אדם משתמש בשתי רשויות שלו וכן לפירוש שכתב ואפשר וכו' שנראה שכוונת רבינו מטעם עירוב קשה מאד דאמאי אין כל אחד משתמש בשלו דנהי דאסור כל אחד בשל חבירו מטעם דאין עירוב אבל כל אחד בשלו אמאי לא כיון שהם שני זיזין מחולקים ואין זה כנגד זה כמ"ש ה"ה ז"ל בדעת רבינו דאין לומר שאויר למטה עולה עד לרקיע ואוסר על האחד דהרי הם זה שלא כנגד זה וא"כ ראוי שיהיה כל אחד מותר להשתמש בזיז שלו דכל אחד מהם עולה אוירו עד לרקיע דאויר רה"י עולה עד לרקיע. אלא שי"ל בדוחק שאולי לא אמרו שאויר רה"י עולה עד לרקיע אלא כשהוא מוקף במחיצות אבל כאן שהם שתי רשויות במקום בלתי מוקפין מחיצות לא וכל זה מן התימה. ועוד קשה דבמזחילה למעלה מעשרה כשהיא למטה משלשה ואין בה ד' אמאי מותר אפילו לצרף הרי הם שתי רשויות דהמזחילה רשות אחד והגג רשות אחר. והנה למעלה מעשרה כרה"ר דאין משתמשין שתי רשויות ברשות אחד דודאי אפי' אין התחתון ד' אוסר על העליון. מיהו י"ל דהא דאמרינן דאין משתמשין בשתי רשויות היינו בזה למטה מזה ואפי' הם זה שלא כנגד זה אם היו כנגד היו למטה כל אחד מחבירו אבל במזחילה והיא בשפת הגג היא להלן מהגג ואינה למטה מהגג ואין אומרין כאן דאין משתמשין וכו' כיון דהרשות האחד הוא להלן מרשות חבירו כשהוא פחות משלשה אנו חושבין אותו רשות שלהלן כאילו נדבק לזה ונעשה רשות של גג יותר והכל רשות אחד. ודע שהרשב"א ז"ל גורס כגירסת רש"י ז"ל ויש חילוק הרבה בינו ובין דברי רבינו ז"ל. ומ"ש ה"ה ופירוש אפילו למעלה מעשרה וכו' אם רחב ד' וכו' אינו משתמש בעל העליון וכו' אפשר דה"ק ה"ל כרמלית והיינו דוקא אם רחב ד' דאם אינו רחב ארבעה הוי מקום פטור וא"כ תפש מלשון הברייתא שאמר אינו משתמש אלא כנגד חלונו והולך ומפרש דהך אינו משתמש הוא בעל העליון וז"ש אינו משתמש בעל העליון וכו' וא"כ כתב והקשו וכו'. או אפשר דה"ק ופירוש ואפילו למעלה מעשרה תדע לך דאי בתוך עשרה א"כ הוי כרמלית אם הוא רחב ופשיטא דאין משתמשין שתי רשויות שהם מחולקין כאלו שהאחד הוא כרמלית והאחר הוא רה"י כרשות אחד אלא ודאי מה שהוצרך להודיענו הוא שאפילו שהם שתי רה"י שהם דומים אין משתמשין זה בזה וז"ש דאי וכו' ודאי דאינו משתמש בעל העליון אלא כנגד חלונו והך אינו משתמש לפי זה מקושר עם מה שלמעלה. ובאמת שאין ראיה זו מוכרחת די"ל דאפילו שיהא התחתון בתוך עשרה

מגדל עוז

לא יעמוד אדם עד שהוא שותה. פ"ק דשבת (דף י"א) ופרק בתרא דעירובין (דף צ"ט): בר"א עד ויביאם. הכל פרק בתרא דעירובין:

הגהות מיימוניות

[א] כרבא דאומר היא גופה גזירה וכו' ודלא כאביי ע"ש ובפרק קמא דשבת דאמר היא היא, ע"כ:

העליון שלפני החלון רוחב ארבעה על ארבעה אסור להשתמש עליו. מפני שהוא רשות בפני עצמו והזיז שתחתיו רשות אחרת. ואסרו זה על זה. שאין שתי רשויות משתמשות ברשות אחת: ו אין בעליון ארבעה ואין בתחתון ארבעה. משתמש בשניהן וכן בכל הכותל עד עשרה טפחים התחתונים. היה בתחתון ארבעה ובעליון אין בו ארבעה אינו משתמש בעליון אלא כנגד חלונו בלבד. אבל בשאר הזיז שבשני צדדי החלון אסור להשתמש מפני זה שתחתיו שחלק רשות לעצמו: ז כל זיז היוצא על אויר רה"ר שמותר להשתמש עליו. כשהוא משתמש בו אין נותנין עליו ואין נוטלין ממנו אלא כלי חרס וזכוכית וכיוצא בהן שאם יפלו לרה"ר ישברו. אבל שאר כלים ואוכלין אסורים שמא יפלו לרה"ר ויביאם: ח שני *בתים בשני צדי רה"ר זרק מזו לזו למעלה מעשרה פטור. והוא שיהיו שניהם שלו או שיהיה ביניהם עירוב. ואפילו בגדים וכלי מתכות מותר לזרוק. ואם היה זה למעלה מזה ולא היה בשוה אסור לזרוק בגד וכיוצא בו שמא יפול ויביאנו. אבל כלי חרס וכיוצא בהן זורק: ט בור [ב]ברה"ר וחלון על גביו [ג] הבור וחולייתו מצטרפים לעשרה וממלאין ממנו בשבת. במה דברים אמורים כשהיה סמוך לכותל בתוך ארבעה טפחים שאין אדם יכול לעבור שם. אבל אם היה מופלג אין ממלאין ממנו אלא אם כן היתה חולייתו גבוהה עשרה שנמצא הדלי כשיצא מן החוליא יצא למקום פטור: י אשפה [ג]ברה"ר גבוהה עשרה טפחים וחלון על גבה שופכין לה מים בשבת. במה דברים אמורים באשפה של רבים שאין דרכה להפנות. אבל של יחיד אין שופכין עליה שמא תתפנה ונמצאו שופכין כדרכן ברה"ר: יא *אמת [ד]המים שהיא עוברת בחצר אם יש בגובהה עשרה טפחים וברחבה ארבעה או יותר על כן עד

א טור סימן שנג סמ"ג לאוין סה: ב טור סי' שנד סמ"ג שם: ג שם: ד טור סימן שנו סמ"ג לאוין דרבנן א':

מגיד משנה

והקשו היכי דמי אי דאית ביה ד' בעליון אפילו כנגד חלונו לא ישתמש לפי שהוא רשות בפני עצמו אפי' בלא צרוף חלון והתחתון ג"כ רשות אחרת ואסר עליו. ונראה מדברי רבינו שאפי' אין בתחתון ד' אוסר עליו. וכן נראה שאסור להשתמש בתחתון ממה שאמר ואסרו זה על זה אי דלית בהו ד' הרי אין לאחד מהם שום רשות אלא מקום פטור ולמה יאסרו זה על זה ישתמשו בשניהם. ותירץ אביי שהתחתון רחב ד' ויש לו רשות בפני עצמו ואוסר על העליון אלא שכיון שאין העליון רשות בפני עצמו מה שהוא כנגד החלון מותר שהוא כחורי הלונו. וכל היתרין אלו בכלים הנשברים כדברי אביי שלא מצא היתר למשכתנו אלא בכך. זה פירוש הסוגיא לפי גרסת רבינו. וכתב הרשב"א ז"ל אפילו היו כמה זיזין לאדם אחד משתמש בכל הכותל. ופירוש אם יש שם זיז אחר לאדם אחר ואפשר שאף רבינו לכך נתכוין. ויש גרסא אחרת לרש"י ז"ל ולשאר המפרשים שגורסין היכי דמי אי דלית ביה ד' אפילו כנגד חלון נמי לא ישתמש אי דאית ביה ד' מאי איריא כנגד חלון אפילו בכולי כותל נמי. ופסק הרשב"א ז"ל זה לשונו היה זיז אחר לאדם אחר תחתיו רחב ד' ואין העליון רחב ד' העליון אסור לפי שאויר התחתון עד לרקיע ועליון באוירו של תחתון למה הדבר דומה למוציא זיז על חצר חברו שאסור להשתמש בו בכלים ששבתו בתוך ביתו עד שיערבו. היו שניהם רחבים ד' זה משתמש בשלו וזה משתמש בשלו למה"ד לבית ועליה של שנים היה התחתון רחב ד' והעליון אינו רחב ד' אם הוא כנגד החלון ותוך שלשה לחלון החלון משלימו לד' והרי הוא כחורי רה"י ואם לא היה כנגד החלון אסור להשתמש עליו כמו שביארנו ע"כ. ולכשתדקדק בלשון רבינו ובלשונו תמצא שלדעת רבינו זיזין אלו אוסרין זה על זה אפילו אינן זה כנגד זה. ולדעת הרשב"א ז"ל דוקא בזה כנגד זה. ועוד חלוק אחר מבואר במה שאמרו נגד החלון ודעת רבינו נ"ל עיקר. עוד כתב הרשב"א ז"ל שכל שרחב ד' נותנין עליו אפילו כלים שאינן נשברים וגם זה שלא כדעת רבינו. עוד כתב ואם היה דף אחד לבדו יוצא על אויר כרמלית כל שהוא גבוה עשרה לעולם מותר בין רחב בין קצר ואפילו כלים שאינן משתברין שאין גוזרין בכרמלית. ובזה יודה רבינו ועיקר:

ח שני בתים בשני צדי רה"ר וכו'. בפרק כילד משתתפין (דף פ"ה:) שני גגין בשני צדי רה"ר אמר רב אסור לזרוק מזה על זה ושמואל אמר מותר ואמרו שם כגון דמידלי חד ומתתי חד זמנין דמגנדר ואתי לאיתויי ע"כ. וקי"ל כרב באיסורי דגזר דילמא מגנדר ואתי לאתויי כיון שאין הגגין שוין. ודוקא בכלים שאין נשברים הא בכלים המשתברין אין לחוש כדברי רבינו. וכן כתבו ז"ל. ומה שכתב רבינו והוא שיהיו שניהם שלו או עירבו פשוט הוא שאם לא כן אסור לטלטל מרשות היחיד של אדם אחד לרשות של אדם אחר כמו שיתבאר בהלכות עירובין וכן פירשו ז"ל. וכתב הרשב"א ז"ל ואם היתה כרמלית עוברת ביניהם כיון שהגגין שלו כל הצדדין מותרין:

ט בור ברשות הרבים וכו'. בהמוצא תפילין (שם צ"ט:) בור ברה"ר וחוליתו גבוהה עשרה טפחים חלון שעל גביו ממלאין ממנו בשבת ובגמרא במאי עסקינן אילימא בסמוכה למה לי חוליא עשרה א"ר חמא במופלגת מן הכותל ארבעה טעמא דיש בחוליתה עשרה אבל אין בחוליתה עשרה קא מטלטל מרה"י לרה"י דרך רה"ר ר' יוחנן אמר לעולם בסמוכה והא קמ"ל דבור וחוליתה מצטרפין לעשרה, ע"כ. ופירש"י ז"ל דר' יוחנן אמר לא כדס"ד דתהוי חוליא עשרה לבד מבור אלא הכא בבור ברה"ר וחוליתו סביביו סך הכל עשרה עד קרקעיתו הוי רה"י, ע"כ. ונתבארו דברי רבינו:

י אשפה ברה"ר וכו'. שם אשפה ברה"ר וכו' כלשון רבינו. ובגמ' הקשו ולא חיישינן שמא תנטל אשפה והא אמר רבא וכו'. ותירצו לא קשיא הא דרבים הא דיחיד. וזה מבואר. וכתב הרשב"א ז"ל ולמה אין חוששין שמא יתגלגל מה שמשליך לתוכה וילך ויפלנו באשפה כמו שחשש בשני גגין כנזכר למעלה לפי שאין מסילין לאשפה כלי אשר חפץ בו אלא מים או שברי כלים, עכ"ל:

יא אמת המים שהיא עוברת בחצר וכו'. דינין אלו עד כלומר שהיא למעלה מן המים הוציא רבינו מן המשנה שבכילד משתתפין (שם פ"ז) והברייתא והסוגיא שעליה (דף פ"ז) והמימרא

כסף משנה

פט"ו יא אמת המים שהיא עוברת בחצר וכו' אם נשאר מצד הפרצה פס מכאן ופס מכאן וכו'. בפ"ק דעירובין (דף י"ב) ת"ר לשון יש הנכנס לחצר אין ממלאין ממנו בשבת אא"כ יש לו מחיצה גבוה עשרה טפחים בד"א שפרצתו יותר מעשרה אבל עשרה א"נ כלום ובגמרא ומימלא הוא דלא מלינן הא טלטולי מטלטלינן והא נפרצה במילואה למקום האסור לה הב"ע דאית ביה גידודי. ודברי רבינו נוטים לדברי רשב"ם שכתבו התוספות שפירוש דאית ליה גידודי שלשון היה השפיל הקרקע ונשארו גידודים גבוהים

השגת הראב"ד

*אמת המים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל הפסין הללו תחת גידודי שאמרו בגמרא בענין לשון יש שנכנס לחצר. ואני רואה זה המחבר כולל ומערב ענין בענין סובר שהם ענין אחד והמה רחוקים ונפרדים, שלקח עתה לשון ים ואמת המים ועירבן וטרפן זה בזה ויש הפרש גדול ביניהם, שהוא אמר אם אין בגבהה עשרה וברחבה ארבעה טפחים אע"פ שיש בפרצתה יותר מעשר מותר למלאות ממנה כי הוא מדבר בשיש כותל על גביו מה שא"כ בלשון ים ואם היא עמוקה עשרה ורחבה ד' אע"פ שאין בפרצתה יותר מעשר אמות אסור למלאות ממנה מה שא"כ בלשון ים, והטעם מפני שהאמה נכנסה ויוצאה והולכת רשות לעצמה ואפי' כותב שעל גבה אינה מתירה למלאות לפי שהיא בעצמה נפרצה במלואה למקום האסור לה והכותל שע"ג אינו נחשב לה והלשון נכנס לחצר ואינו יוצא והוא כבור שבחצר ומחיצות החצר מתירות אותו וכיון שאין פרצתו יותר מעשר הכל מותר והאמה לא דקדקו בה על טלטול החצר עצמו בין פרצת י' ליתר על י' הכל מותר מפני שיש כותל על גבה שמתיר החצר והיא עצמה נעשית מחיצה בינה ובין החצר שהרי עמוקה עשרה ואין החצר נאסר מפני האמה. והלשון דקדקו בו על טלטול החצר עצמו שאם יש פרצתו יתר על עשר היאך הוא מותר והלא הפרצה אוסרתה והלשון עצמו אוסרה שהרי נפרצה לו במילואה ולפיכך העמידה בשיש לו גידודי והם קלא מחיצות על שפת הלשון שמשלימה לעומק עשרה נמצאת החצר מוקפת מד' רוחותיה ואינו אסור אלא למלאות מן הלשון. וזהו עיקר פירוש דאית ליה גידודי בין הלשון בין החצר. והלשון הוא לשון זכר והחצר הוא לשון נקבה והחכם יבין עכ"ל:

לחם משנה

עשרה הולך להודיענו דהעליון משתמש כנגד החלון דלא נימא דאפילו כנגד החלון לא ישתמש אחר שהם רשויות מחולקים ע"כ נראה דהך לשון דאי התחתון שכתב ה"ה אינו ראוי, אלא פירוש לדבריו שכתב ואפילו כלומר הטעם שאני כותב ואפילו דמשמע דהך חלוקה מחודשת יותר הוא משום דאי למטה מעשרה הוא פשוט יותר דהוי כרמלית והם שתי רשויות מחולקים ואינו משתמש שכתב אחרי כן הוא תפיסה בלשון הברייתא בפירוש הלשון ועיקר. ומ"ש ה"ה ולכשתדקדק וכו' אלא להודיענו חלוקים אחרים שיש מלבד חילוק הדינים שנפל מחמת חילוף הגירסאות בזה מבואר:

ט בור ברה"ר וחלון ע"ג הבור וכו'. נראה דבעינן שלא יהיה סמוך לכותל ד' טפחים דכיון דאדם יכול לעבור שם קרי רה"ר והרי מעביר מרה"י לרה"י דרך רה"ר ד' והוי כאילו הבור אין כאן והוא רה"ר רחב ע"ז אמה אבל כשאינו יכול לעבור אדם אז הוי כאילו הבור הוא סמוך ממש לכותל. וא"ת אמאי גבי אמת המים העוברת בין החצירות וחלונות פתוחות אליה כתב רבינו בד"א בשאינה מופלגת מן הכותל שלשה טפחים וכו' היה לו לשער שם בארבעה טפחים סמוך לכותל כמו ששיער בכאן. וי"ל דשאני התם דהריעותא היא מחמת האמה עצמה דכשהיא מופלגת מן הכותל ג' כיון שאינה בין

הגהות מיימוניות

[ג] מכאן משמע לבור שבין חצר לכרמלית או בין חצר לר"ה שא"צ שום תקון ואע"ג דבור שבין שתי חצרות צריך תקון כדלקמן בהל' עירובין פ"ג בהלכתא כ"ב הא לא בעי מידי דהשתא

מגדל עוז

שני בתים עד וכיוצא בהן זורק. פרק הזורק בשבת (דף צ"ח): בור בר"ה עד בר"ה. פ' בתרא דעירובין (דף צ"ט): אמת המים עד ומהו לטלטל וכו' עד לעשות סיכר. פרק כילד משתתפין (דף פ"ז): כתב הראב"ד ז"ל הפסין הללו וכו' והחכם יבין עכ"ל:

ואני אומר אני לא ייעדתי בחבור הזה להשיב על דברי הראב"ד ז"ל דא"כ הייתי צריך לכתוב שמעתין דחצר לריכס שני פסין עם לשון ים והעתקן פ"ק דעירובין גמ' מתני' דהכשר מבוי וכו' וגם מתני' דאמת המים שעוברת בחצר וכו' השנויה פרק כילד משתתפין ולהגיע לשון הגמרא ולפרש שתי ההלכות על עומקן ודקדוקן עד אשר יובן מי סביא לראב"ד ז"ל לדעה הוה ומי סביא לכשנגדו לחלוק עליו אלא שיארך עוד

גבוהים עשרה בשבת היה ואותם הגידודים מתירים לטלטל בחצר אבל למלאות מן הים לחצר אסור דמקום המים נפרץ במילואו לים:

יג ומ"ש רבינו צריך שיהיה טפח מן המחיצה יורד בתוך המים. כ"כ הרי"ף שצריך כדי שתחלק בין המים שברה"י למים שברה"ר כמחיצה של בור שצריכה להיות משוקעת בתוכו לחלק בין רשותו לרשות חבירו. והטעם משום דס"ל דהלכה כרב יהודה דאמר (עירובין פ"ו) גבי בור שבין שתי חצרות אין ממלאין ממנו מים בשבת אא"כ עשו לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים בין מלמטה בין מלמעלה ובה"א מלמעלה למטה מן המים למעלה למעלה מן המים. ומפרש בגמרא אהא דא"ר יהודה למעלה למעלה מן המים צריך שישקע במים ראשי קנים טפח: ומ"ש ואם היתה המחיצה כולה יורדת בתוך המים צריך שיהיה טפח ממנה יוצא למעלה מן המים. וטעמו מדאמרי' התם בגמרא אהא דאמר ר"י למטה למטה מן המים דצריך שיראו ראשי הקנים למעלה מן המים טפח, ומשמע ליה ז"ל דה"ה למחיצת אמת המים העוברת בחצר:

לא

עד עשר אמות אין ממלאין ממנה בשבת אלא אם כן עשו לה מחיצה גבוהה עשרה טפחים בכניסה וביציאה. ואם אין בגובהה עשרה או שאין ברחבה ארבעה ממלאין ממנה בלא מחיצה: **יב** היה ברחבה יתר מעשר אמות אף על פי שאין בגובהה עשרה אין ממלאין ממנה עד שיעשה לה מחיצה. שכל יתר על עשר פרצה היא ומפסדת המחיצות. ומהו לטלטל בכל החצר. אם נשאר מצד הפרצה פס מכאן ופס מכאן בכל שהוא או פס רוחב ארבעה טפחים מרוח אחת מותר לטלטל בכל החצר ואין אסור אלא למלאות מן האמה בלבד. אבל אם לא נשאר פס כלל אסור לטלטל בכל החצר שהרי נפרצה חצר לים שהוא כרמלית: **יג** והיאך מעמידין את המחיצה במים. אם היתה למעלה מן המים צריך [ג] שיהיה טפח מן המחיצה יורד בתוך המים. ואם היתה המחיצה כולה יורדת בתוך המים צריך שיהיה טפח ממנה יוצא למעלה מן המים. כדי שיהיו המים שבחצר מובדלין. אף על פי שאין המחיצה מגעת עד הקרקע הואיל ויש בה עשרה טפחים הרי זו מותרת. ולא התירו מחיצה תלויה אלא [ד] במים בלבד. שאיסור טלטול במים מדבריהם והקלו במחיצה שאינה אלא כדי לעשות היכר: **יד** *אמת המים העוברת בין החצרות וחלונות פתוחות אליה. אם אין בה כשיעור משלשלין דלי מן החלונות וממלאים ממנה בשבת.

במה

והמימרא דרב יהודה ומברייתא דלשון ים שנפ"ק (דף י"ב) ודימה לשון ים לאמת המים והשיגוהו בזה ודעת האחרונים כדעת ההשגות ואין דברים אלו מצויין כדי להאריך בהן. ודעת הרשב"א ז"ל בספרו תמצאנו:

כצוצרה

השגת הראב"ד

*אמת המים וכו' עד בתוך החצר. כתב הראב"ד כל זה שבוש והלכה למעשה אם אין בה ד' טפחים כשיעור ואין באגפיה כשיעור מטלטל וממלא ואם יש באגפיה כשיעור או שיש בה כשיעור לא ימלא אלא אם כן פסין יוצאין מן הכותלים מכאן ומכאן ולא יהיה ביניהם שלשה טפחים ויהיו הפסין גבוהין עשרה, עכ"ל:

לחם משנה

בין החצרות שהוא כרמלית הוי כרקק מים בכרמלית שהוא כרמלית אבל הכא אין הריעותא מחמת הבור דהבור רה"י הוא אלא מפני שמעביר דרך רה"ר וכיון שאין יכול אדם לעבור שם דין הוא דיהא מותר ודוק:

יב ומהו לטלטל בכל החצר וכו'. קשה דנראה מכאן דאפילו שהפרצה יתר על עשרה דפס מכאן ופס מכאן הוא מותר לטלטל בחצר או פס שני טפחים. וזה תימה שהרי כתב רבינו לקמן בפרק י"ו כל מחיצה שיש בה פרוץ כעומד אינה מחיצה אבל אם היה פרוץ וכו' ובלבד שלא יהיה הפרצה יתר על עשר וכו'. וכן לקמן בפרק י"ז כתב נפרץ הפרצה מצד כלפי ראשו אם נשאר עומד בראשו פס רחב ארבע וכו' והוא שלא תהיה הפרצה יתר על עשר וכו' נימא דשאני התם משום דנפרץ מכרמלית שהוא הים אבל הכי דאמרינן דלא מהני פס ד' טפחים ביותר מעשר איירי כשנפרץ לרה"ר. ואמרינן בגמרא פ"ק דעירובין (דף י"ב) אמר רב יהודה אמר שמואל חצר ניתרת בפס אחד וכו' לשון ים הנכנס לחצר הוה ואתא לקמיה דרב יהודה ולא אצרכיה אלא פס אחד וכו' משמע דהך איירי בשהפרצה בפחות מעשר דביותר מעשר מחיצה גמורה בעינן וא"כ יש תימה בדברי רבינו איך לא הזכיר פס משהו להתיר המים כשהפרצה בפחות מעשר:

יד אמת המים העוברת בין החצרות וכו'. בפרק כיצד משתתפין (דף פ"ז) משנה אמת המים שהיא עוברת בחצר וכו' בשבת. ובגמ' שם תניא אידך אמת המים וכו' במאי עסקינן אילימא באמת המים גופה וכו' ואלא באגפיה ולהחליף והא

כי

מגדל עוז

על המעיין ואני עתה באתי להציל ר"מ ז"ל כמו שייעדתי להראות מקום מוצאו. ואומר על ראשון ראשון כי ר"מ ז"ל ראה שתי השמועות הללו חולקות זו על זו ועשה ביניהן שלום ותירצן וחיברן ועשה מהן זה המאמר. והפסין באמת הם פירוש גידודי דשמעתא במסקנא דלשון ים פ"ק דעירובין ואע"פ שרבו בו הפירושים לרבותינו הקדמונים ז"ל הוא כיון יפה עם לבו שחייב אדם לומר בלשון רבו שכן פירש ר"י אלפס ז"ל בהלכות וגם בעל המאור ז"ל לא השיגו בזה ומורי הרשב"א ז"ל חזקו והעמידו על עמדו. ומה שסבר על לשון ים ואמת המים שהם ענין אחד אני רואה שהתלמוד בעצמו מראה באצבע שהם ענין אחד דגרסי' בעירובין בפ"ק (י"ב.) אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל חצר ניתרת בפס אחד א"ל אביי לרב יוסף ומי אמר שמואל הכי והאמר ליה שמואל לר' חנניא את לא תעביד עובדא אלא או כרוב דופן או כבני פסין א"ל אנא לא ידענא עובדא הוה בדורא דרעותא בלשון ים שנכנס לחצר הוה ואתא לקמיה דרב יהודה ולא אצרכיה אלא פס אחד א"ל לשון ים קאמרת קל הוא שהקלו חכמים במים וסדר ת"מ קשיא ופריק כי אתו רב כהנא ורב הונא בריה דר' יהושע מבי רב פירשוה מרוח אחת בארבעה משתי רוחות משהו לכאן ומשהו לכאן. ובתר הכי מייתי גופא דברייתא דת"ר לשון ים שנכנס לחצר אין ממלאין ממנה אא"כ עשה לו מחיצה גבוהה י' טפחים בד"א שפרצתו יתר מעשר אבל עשר אין צריך כלום ושקלי וטרו עלה מימלא הוא דלא ממלינן וכו' אלמא מדמקשין להו אהדדי מכלל דלשון של ים הוה אפי' לחצר ולחורבה אי לא משום טעמא דאין מחיצה תלויה מתרת במים וקל הוא שהקלו חכמים במים וכ"ש אמת המים השנויה בפרק כיצד משתתפין דהיא הוא כלשון של ים ולא מצינו שחילק התלמוד ביניהן תדע דגבי מתני' דאמת המים נמי גרסי' בגמרא ת"ר עשו לה בכניסה ולא עשו לה ביציאה ולא עשו לה בכניסה אין ממלאין ממנה בשבת אא"כ עשו לה מחיצה גבוהה י' טפחים בכניסה וביציאה ר' יהודה אומר כותל שעל גבה תדון משום מחיצה ומסיק תלמודא לדר' יהודה בשלא היתה עמוקה י' ורחבה ד' והא ודאי לדר' יהודה מחיצה תלויה היא וכן פירש"י ז"ל וטעמא משום דבמים הקילו כדאמרינן בלשון ים דפ"ק ופליג את"ק דהכא בין בברייתא בין במתני' וגם מלשון ר"י אלפס כן משמע ועשאו כבור השנוי במשנה שלפניה בין במחיצות בין במעשיהן למעלה מן המים או למטה מהן. וגם הר"ם הצרפתי ז"ל כן הסכים מתוך קושיא ורבותינו בעלי התוס' סורו כן וז"ל הקשה הר"ם ז"ל דהכא משמע דלשון הים נמי רה"י דקאמר בעשר אין צריך כלום ולקמן תניא אמת המים העוברת בחצר אין ממלאין ממנה בשבת מפני שהיא כרמלית ותירץ דהתם איירי בגבוהה י' ואינה בטלה לגבי חצר אבל הכא איירי באינה גבוהה י' ובטלה לגבי חצר עכ"ל. וזה התירוץ חשוב בעיני תדע דמוקמינן לה לכותל אליבא דר' יהודה כשאינה גבוהה י' ורחבה ד' מכלל דלת"ק בגבוהה י' ורחבה ד' עסקינן ולשון של ים כשיפך. ולמדנו ממנו שני דברים. א' שלשון ים ואמת המים דינם שוה והשני דבגבוהה י' תליא מילתא כמ"ש ר"מ ז"ל בשתיהן אות באות וכסברתו וערכו וכן הסכים מורי הרשב"א. ואף כי יש בזה למפרשים ז"ל תירוצין אחרים ושיטות אחרות אנחנו עמדנו בזאת השיטה כאשר עמדו רבותינו בעלי התוס' ור"י אלפס ז"ל וגם ראיתי בעל המאור ז"ל לא השיג עליו בדבר נראה שהסכים לדעתו וכן הסכים הר"ם מקוצי ז"ל וגם דעתו של הראב"ד עמוקה ויש לו פנים בהלכה:

הגהות מיימוניות

דהשתא אפי' קאי כוליה ברה"ר לא בעי כלום כבעמוד כל שכן כי קאי בחצירות. ואל תתמה דבדקאי בין שתי חצירות דאסור למלאות הימנו דהדלי הוא מאני דביתיה והכי משמע בפ' כל גגות דהלכה כר"ש דאמר אחד גגות ואחד חצירות ואחד קרפיפות רשות אחת הן לכלים ששבתו בתוכן וכר"י ושמואל שפסק כר"ש בין עירבו החצירות לעצמן בין לא ערבו אלו עם אלו בין לא עירבו כלל אפי' לעצמן דל"ג כלל דילמא אתי לאיתויי מזה לזה ולבסוף פריך מדר"י אדר"י ופריק מאי למטה למטה דבתים משמע מהתם כל ששבת בחצר כלים או מים שבבור מותרים מחצר לחצר בלא עירוב ובלא מחיצה אבל מאני דביתיה לא א"נ אין ממלאין כדי להכניסן לבית כדאוקימנא מאי למטה למטה דבתים אבל התם קי"ל כרב דאין אדם אוסר על חבירו דרך אויר ואפי' לשמואל אסקינן הכי אבי"ה ע"כ: [ג] כרב יהודה לגבי ר"ה דאמר למטה למטה ממים למעלה למעלה ממים וכ"פ ר"י אלפס ור"ח וכ"ד התוס' ודלא כרש"י שפירש דמסקנא דשמעתין דלא כרב יהודה ע"ש ע"כ: [ד] אלא קל הוא שהקילו חכמים במים פירש בקונטרס דלית ליה דרב יהודה אלא כרב הונא דברה"ר למעלה ממש קאמרי וע"ז סומכין העולם שיש להן בתי כסאות על המים אע"פ שאין המחיצות נוגעות על המים והא דאמר בפרקין אמתני' דגזוזטראות לא שנו אלא למלאות אבל לשפוך אסור הילכתא כא"ד אפי' לשפוך נמי שרי דבשל סופרים הלך אחר המיקל וכ"פ בעמוד בהילכתא ט"ו כא"ד. וכתבו התוס' ומיהו נראה דאין מועלת מחיצה העשויה לצניעות בית הכסא ולא לשם מים דאין הלכה כרב יהודה דאמר לא תהא מחיצה גדולה מן הכותל שביניהם. ואומר מהר"ם שאם הצואה נופלת על דף ומשם תהא נופלת לרה"ר למים אין לעשות שום תקון לא למטה במים ולא סביב הנקב ואף אם אין דף מתירו מטעם גדול כבוד הבריות דומיא דאבנים מקורזלות: וששאלת על בתי כסאות שלכם על המים והמים רגילין להתייבש ובאותה שעה בקעי בהם אם יש היכר מחיצה בין למעלה בין למטה בשעה שיש שם מים מותר דמחיצה תלויה מתרת במים כדאמרינן פ' כיצד משתתפין ובשעה שאין מים אסור דאין מחיצה תלויה מתרת בחרבה ואע"פ שיש שם צואה אסור ואין נראה לחושבם מקום פטור. ואע"ג דפ"ק דשבת חשבינן היזמי והיגי וצואת ברה"ר כרה"י אע"ג דלא גביהי ג' וא"כ היכא דאין רחבה ד' על ד' תעשה מקום פטור דאין כרמלית פחותה מד'. יש לחלק לדידן דרה"ר ככרמלית אתי ומצטרף בהדיה דקי"ל כרב דאמר בפ"ק דעירובין מצא מין את מינו וניעור ובית הכסא שבין שני בתים אם יש פתח קטן ביניהן שיכולים לערב מערבין ומותרין ואם לאו רשות שניהם שולטת בו ואסור כדאמרי' פרק כיצד משתתפין לזה בשלשול ולזה בשלשול ואפילו את"ל דצואה ברה"ר מקום פטור הכא ברשויות דרבנן לא אשכחן בשום מקום שיהא בו מקום פטור כדאמרי' פ"ק דשבת דאפילו קנה בן מאה אמה חשיב רשות היחיד, ושלום שמשון בר אברהם ז"ל ה"ה ע"כ:

אמת המים העוברת עד בתוך החצר. פ' משתתפין: כתב הראב"ד כל זה שבוש והלכה למעשה וכו' ויהיו הפסין גבוהים י' עכ"ל: ואני אומר הוא בוטח בהלכה פשוטה אשר בפ' כיצד משתתפין בהלכה הנזכרת גמרא מתניתין דאמת המים והביא לפניך כל הדעת דגרס התם תניא אידך אמת המים העוברת בין החלונות פחות משלשה משלשל דלי וממלא ג' אין משלשל דלי וממלא רשב"ג אומר פחות מארבעה וכו' ופליגן במאי עסקינן אילימא באמת המים גופה ואלא הא דכי אתא רב דימי א"ר י אין כרמלית פחותה מד' לימא כתנאי אמרה לשמעתא אלא באגפיה ולהחליף והא כי אתא רב דימי וכו' ושקלינא וטריא עד דאסיקנא זעירי מוקים לה באמת המים ודרב דימי תנאי היא והדר אקשינא ותהוי כי חורי כרמלית ומהדרינן אביי בר אבין ורב חנינא בר אבין דאמרי תרוייהו אין חורין לכרמלית רב אשי אומר אפילו תימא יש חורין לכרמלית ה"מ בסמוכה הכא במופלגת רבינא אמר כגון דעבד לה ניפקי אסומא ואודו רבנן לטעמייהו ורשב"ג לטעמיה ע"כ. ופירש"י ז"ל כי זעירי מוקי לה פלוגתא דרשב"ג כגון ברוחב אמת המים גופה ואמרי רבנן דבעלמא פיקריא כרמלית ורבנן סברי בארבעה ורב דימי דאמר אין כרמלית פחותה מד' תנאי היא ואקשינן על גופה דברייתא וקיהוי כי חורי כרמלית הא אמת אפי' לית בה שיעור כרמלית תיאסר

משום

במה דברים אמורים בשאינה מופלגת מן הכותל שלשה טפחים. אבל אם היתה מופלגת מן הכותל שלשה טפחים אין ממלאים ממנה אלא אם כן היו פסין יוצאין מן הכותלים מכאן ומכאן שנמצא האמה כאילו היא עוברת בתוך החצר: **טו** כצוצרה אשהיא למעלה מן הים וחלון בתוכה על גבי המים. אין ממלאים ממנה בשבת אלא א"כ עשו מחיצה גבוהה עשרה טפחים על גבי המים כנגד החלון שבכצוצרה. או תהיה המחיצה יורדת מן הכצוצרה כנגד המים ורואין אותה כאלו ירדה ונגעה עד המים. וכשם שממלאין מזו שעשו לה מחיצה כך שופכין ממנה על הים. שהרי על הכרמלית הן שופכין: **טז** חצר שהיא בפחותה מארבע אמות על ארבע אמות אין שופכין בתוכה מים בשבת מפני שהן יוצאין לרה"ר

א טור סי' שנה סמ"ג לאוין סה: ב טור סי' שנז סמ"ג שם:

מגיד משנה

טו כצוצרה שהיא למעלה מן המים וכו'. שם בכילד מעמידין (פ"ז:) כצוצרה שהיא למעלה מן הים אין ממלאין ממנה בשבת אא"כ עשו לה מחיצה עשרה בין מלמעלה בין מלמטה ע"כ. ופי' רבינו כצוצרה הוא המקום המקורה יוצא מן הכותל רה"י על מעיינות המים והנהרות כמו גג ונוקבין בו נקב וממלאין מאותו הנקב מן המעיין או מן הנהר, ואינו מותר למלאת עד שיעשה מחיצה מעל הנקב היורד למטה כמו שכתב ואז נאמר גוד אחית או תהיה המחיצה למעלה מן המים ואז נאמר גוד אסיק ונחשוב כאלו היה השאיבה כלה תוך המחיצה ע"כ: ומ"ש כך שופכין ממנה וכו'. בגמ' (דף פ"ח) שתי לשונות פסק כלישנא בתרא דאמר התם לא שנו אלא למלאת הוא דשרי אבל לשפוך אסור אלא אפילו לשפוך נמי שרי והטעם מפני שהוא כחו בכרמלית ולא גזרו בו וכמו שכתב רבינו:

טז חצר שהיא פחותה מארבע אמות וכו'. שם חצר שהיא פחותה מארבע אמות אין שופכין לתוכה מים אא"כ עשו לה עוקה מחזקת סאתים מן הנקב ולמטה בין מבפנים בין מבחוץ אלא שמבחוץ צריך קמור ומבפנים אין צריך קמור רבי אליעזר בן יעקב אומר ביב שהוא קמור ד' אמות ברה"ר שופכין לתוכו מים בשבת וחכ"א אפילו גג או חצר מאה אמה לא ישפוך על פי הביב. אבל שופך הוא לגג ומן יורדין לביב החצר והאכסדרא מצטרפין לד' אמות. ובגמ' אין שופכין לתוכה מ"ט אמר רבה לפי שאדם עשוי להסתפק סאתים מים בכל יום בד' אמות אדם רוצה לזלפן פחות מד' אמות

אמות שופכין אי איכא עוקה שרי ואי לא אסיר ור' זירא נתן טעם אחר. ואמרו מאי בינייהו אמר אביי צריך וקטין איכא בינייהו דלרבה בעי ד' על ד' אמות ולר' זירא אפילו צריך וקטין. והביאו ברייתא סיוע לרבה דתניא חצר שאין בה ד' אמות על ד' אמות אין שופכין לתוכה מים בשבת. והעמידה ר' זירא כרבנן דפליגי עליה דר"א בן יעקב אבל לר"א בן יעקב אפילו צריך וקטין אינה צריכה עוקה. עוד בגמ' וחכ"א אפילו גג וכו' תאנא בד"א בימות החמה אבל בימות הגשמים שופך ושונה ואינו נמנע מ"ט אדם רוצה שיבלעו מים במקומן פירוש אינו מקפיד. ואמרי התם מאי ליחוש ליה אי משום קלקול חצרו הא מקלקלה וקיימא אי משום דאמרת גזירה שמא יאמרו לימרו נמי פלוני מקלח מים בשבת התם צינורות מקלחין הם. אמר ר"נ בימות הגשמים עוקה מחזקת סאתים נותנין לה סאתים סאה נותנין לה סאה בימות החמה מחזקת סאתים נותנין לה סאתים סאה אין נותנין לה כל עיקר גזרה דלמא אתי למעבד סאתים א"ה בימות הגשמים נמי לגזור התם למאי ליחוש אי משום קלקול וכו' טו מקלחין הן אמר אביי הילכך אפילו כור ואפילו כוריים שרי, ע"כ. והנה רבינו פסק כרבנן דרבים נינהו ולפיכך כתב כלשון הברייתא חצר שהיא פחותה מד' אמות על ד' אמות להוציא צריך וקטין. ופי' צריך וקטין שאין שופכין לתוכה כגון שמנה על שתים שאע"פ שתשבורתן כתשבורת ד' על ד' אין שופכין בלא עוקה. ויש פי' אחר וזה עיקר. ופי' מבחוץ צריך לקמור שאם העוקה מבחוץ צריך לכסותה ולבנות עליה כיפה

לחם משנה

כי אתא רב דימי וכו' ותירצו דהתם רשויות דאורייתא הכא רשויות דרבנן והא רבי יוחנן ברשויות דרבנן נמי אמר וכו' ההיא זעירי אמרה ולזעירי קשיא הא זעירי מוקי לה באמת המים גופה ורב דימי תנאי היא וכו' עוד הקשו שם לזעירי ותיהוי כי חורי כרמלית ותירצו שם אמוראי אליבא דידיה ע"כ. שם בפ"ק (דף י"ב) ת"ר לשון ים הנכנס לחצר אין ממלאין ממנו בשבת אא"כ יש לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים בד"א שפרצתו ביותר מעשר אבל עשר אין צריך כלום והקשו מימלא הוא דלא ממלינן הא טלטולי מטלטלין והא נפרצה חצר במלואה למקום האסור לה ותירצו הב"ע דאית ביה ניחזי ע"כ, ורבינו דימה לשון ים לאמת המים והוא ז"ל מפרש מתניתין דכילד מעמידין אמת המים שהיא עוברת וכו' דאיירי באמת המים שים בגובהה עשרה וברחבה ארבעה שפרצתו עד עשר ומפני כן אמרו דצריך מחיצה גבוהה עשרה טפחים. וברייתא דפ"ק לשון ים וכו' מפרש הוא ז"ל שאין בגובהה עשרה ומפני כן אמרו לשון ים דאינו כאמת המים שים בגובהה עשרה וברחבה ד' והוי רשות לעצמה ומפני כן אמרו דכשפרצתו עד עשר אין צריך כלום אבל ביותר מעשר צריך מחיצה גבוהה עשרה טפחים והקשו דטלטול לכל החצר מאי מותר ביותר מעשר דהכי משמע דמימלא הוא דלא ממלינן וכו' ואמאי נפרצה חצר במלואה וכו' כלומר דברייתא סתמא איירי דמדסתים הנא וקאמר ביותר מעשר דאין ממלאין שהוא אפילו שלא נשאר פס מכאן ופס מכאן כלל אלא שנפרצה במלואה לגמרי ומאי הא נפרצה חצר במלואה למקום האסור לה ותירץ דאית בה גידודי כלומר דלאית ביה פס מכאן ופס מכאן ולא נפרצה לגמרי. זהו כוונתו ז"ל וא"ש מה שהקשו נפרצה חצר במלואה דהוא מדייק הך במלואה. ובענין אמת המים העוברת בין החצרות והלועות פתוחות וכו' נראה דפסק רבינו דלא כרב דימי דאמר באגפיה ולהחליף דא"כ היה לו לפרש ולהלק בין שלשה לפחות משלשה כדברי ת"ק. לכ"נ ודאי דפסק כזעירי דמוקי לה באמת המים גופה ופסק כרשב"ג דאמר פחות מארבעה משלשל דלי וכו', וז"ש אם אין בה כשיעור. וכבר ביאר רבינו דשיעור כרמלית הוא ארבעה ואם זו היא כוונת רבינו ראוי לומר בכוונתו ז"ל דאפילו ברשויות דרבנן אין מחליפין כיון דהוא פסק כזעירי דמוקי לה באמת המים גופה ומבואר בגמ' סברת זעירי דאפילו ברשויות דרבנן מחליפין וא"כ קשה שהרי ה"ה כתב בסוף פרק זה ומתוך דברים אלו אתה למד שלא אסרו להחליף וכו' ובסוף כתב וזה דעת רבינו. לכן נראה לומר דרבינו ז"ל סבור דזעירי דמוקי מתניתין באמת המים גופה דפשטה דמתניתין הכי משמע מדמקשה גמרא מעיקרא במאי עסקינן הילימא באמת המים וכו' ומ"מ אין כונתו לפסוק כזעירי לומר דאפילו ברשויות דרבנן אסור להחליף דזה א"א מכח ההיא דהזורק (דף ק':) במחלוקת דרב הונא ורב חסדא לענין ספינה כמ"ש ה"ה ז"ל בסוף פרק זה ומפני כן דחה רבינו דעת זעירי בהא מכח ההוא דהתם. ומ"מ עדיין ק"ק בדברי רבינו שכך בד"א בשאינה מופלגת מן הכותל וכו' שכתב לא הוזכר בגמרא ונראה דאמרו ז"ל מסברא דנפשיה וסברא נכונה היא דכל פחות משלשה כלבוד דמי וביותר משלשה בפסין בעי מפני הטעם שכתב הוא ז"ל שנמצא האמה כאילו היא כו':

טו כצוצרה שהוא למעלה וכו'. הא דלא נצטרך כאן שתהא המחיצה שקועה טפח במים או שתהא המחיצה תחת המים וטפח למעלה מן המים דומיא דלעיל יתורץ זה במ"ש התוס' בפ' כילד משתתפין על מתניתין דגזוזטרא וז"ל ולא רצה לפרש הכל תחת הגזוזטרא עד סוף הדבור (דף פ"ז:):

טז חצר שהיא פחותה מד' אמות על ד' אמות וכו'. קשה בדברי רבינו דמאחר דהוא כתב דביב בימות הגשמים דשופך ושונה ואינו נמנע מפני דהתם צינורות מקלחין הן וגם אדם רוצה שיבלעו במקומן האריך וקטין בימות הגשמים נמי אמאי

מגדל עוז

משום חורי כרמלית כי היכי דאמרי' במס' שבת חורי רה"ר כרה"ר דמו כגון כותל הסמוך לרה"ר ויש בו חור וזרק הפך ד' אמות ונח שם חייב דחשבינן ליה הנחה ברה"ר ה"נ הואיל ויש בה שיעור קודם שתקנום לעניך דשבתא נמי ליתסר דמכרמלית קא אתיא ופרקינן אין תורת חורין לכרמלית דלא אחמירו בה כולי האי. והדר רב אשי לפרוקי פירוקא אחרינא ואמר לעולם יש חורין מיהו ה"מ בסמוכה כגון חור שבכותל הסמוך לקרפף יותר מבית סאתים הכא במופלגת שאין בה כשיעור אלא למרחוק ורבינא פליג ואוקמי' אוקימתא אחריתי ואמר האי שיעורא דג' וד' דרבנן ורשב"ג לאו בשיעורא דאמה מיירי בתגפיה ולהחליף אלא דעבד לה נפקי כלומר מוצאות בכניסה וביציאה והתחיל שמחיצה סמוך לחור מתוך אוגניה מכאן ומכאן ולא חיבר המחיצות זו לזו ובאמצע האמה כדי שיהיו המים יוצאין דרך שם ואמרי רבנן דפחות מג' אמרינן לבוד ג' לא אמרינן לבוד ואבוד דפרצה היא ורשב"ג דאמר בפ"ק פחות מד' לבוד. ע"כ טופס פירש"י ז"ל. ולפ"ז עלה על דעת הראב"ד כי ר"מ פסק כרב אשי ורבינא משום דבתראי אינון ופליגי אדאביי בר אבין ורב חנינא בר אבין ונתנו לב לענין כי רוח אחרת עמו לומר כי רבא לאו לאפלוגי אדאביי ורב חנניה אלא להגדיל תורה קאמר ולאשמעינא לומר דיש חורין הא ל"ק דכאן בסמוכה כאן במופלגת, ותדע לך דהא לא קאמר יש חורין ואפילו תימא קאמר ואפילו נסתפק בה רב אשי אנן לא שבקינן מאי דפשיטא להו לאביי ורב חנינא ונקטינן מאי דאיסתפקא ליה לרב אשי ופסק הלכתא כוותייהו וכ"כ מורי הרשב"א משמו ומשם מורי הר"ר ז"ל ואף רשב"א ז"ל הסכים כך ולדעתי אילו כן היתה גירסתו והסכמתו מי תאיד בעיני כל מה שכתוב כך והלא כמה דברים וקושיות יש כאן דאפילו בר בי רב דחד יומא לא היה טועה בהם כ"ש עמוד הימיני הוה משמע דלרב אשי חורין מסופקין לכרמלית ולאביי ורב חנניה אין חורין לכרמלית משום דכרמלית דרבנן ולא החמירו בה הא לרה"ר דאורייתא יש חורין דאחמירו בה רבנן ועוד מתוך פירש"י ז"ל שהעתקתי והא ודאי לא אפשר דהא פסיקנא בפ"ק דשבת חורי רה"ר לאו כרה"ר דמו ור"מ ז"ל כן פסק למעלה פי"ד ומה שפירש"י ז"ל במשמעתא זאת לא בא לפסוק רק לפרש דרך אותה הלכה. ועוד כי לפי אותה גירסא נצטרך לפרש לדרב אשי הכי הני מילי דיש חורין אסורין בסמוכה לכותל והכא בברייתא מיירי במופלגת ולכך מותר לטלטל דהא אמרת אין חורין אסורין אלא בסמוכה וזה בהיפך ממש ממ"ש ר"מ ז"ל והסברא הפוכה כי כל מה שקרוב לכותל מותר יותר ובשלמא לפירש"י ז"ל שפירש בסמוכה האמה ליה ניחא אלא לפי הדעת הזה בסמוכה לכותל היה קשה אף למי שאין בו דעת, ועוד אם ר"מ ז"ל סמך על דברי רבינא ורב אשי בלבד בפסק שלו אין לא פרנים שהרב אלפס ז"ל השמיט כל זאת הברייתא וסוגייתה ואילו היתה הלכה מחודשת לא היה משמיטה ור"מ ז"ל רגיל בשיטתו וכי הוא רב רבו וחייב לומר כלשונו וחלילה לו ורחמנא ליצלן מהאי דעתא: לכן נ"ל כי הוא היה לו גירסא ספרדית דגרס הכי רב אשי אמר אפי' תימא יש חורין כאן בסמוכה כאן במופלגת וה"ם רב אשי אמר לעולם ברייתא כדמוקים לה זעירי באמת המים גופה ודרב דימי תנאי היא וכפירש"י ז"ל ומאי דקשיא לך ותהוי כחורי כרמלית ויאסר למלאות ממנה ואע"פ שאין בה ג' לא קשיא דודאי חורי רה"ר אע"פ שהוא מן התורה לאו כרה"ר דמו וכ"ש חורי כרמלית שהוא מדרבנן ולא החמור וכמו שפירש"י ז"ל, אלא אפי' תימא דס"ל לתנא יש חורין ודלא כהלכתא דאסיקנא פ' יציאות והיא חומרא גדולה ודבר שאינו מ"מ יש לי לתרץ כאן בסמוכה כאן במופלגת כלומר כשהאמה סמוכה לכותל בפחות מג' מותר כדקי"ל בכולי תלמודא פחות מג' כלבוד דמי וכדמוכח סוגיין דלעיל גמרא מתני' דבור וכמו שפירש"י ז"ל שם וכן לפנינו בסמוך גמרא מתני' בגזוזטרא דאמרי לסדיא על פיסקא דשני גזוזטראות אמר רב הונא לא שנו אלא בסמוכה אבל במופלגת עליונה מותרת למדנו כי הסמוכה לכותל תוך ג' טפחים ככותל דמי לדברי הכל ואין בה לא משום כרמלית ולא משום חורי כרמלית אפי' למאן דאית ליה חורין וכ"ש שפסקנו פ' יציאות אין חורין שמותר למלאת אם היא סמוכה ושלא כפירש"י ז"ל שפירש סמוכה ליה אבל היא מופלגת מן הכותל אסורה כמשמעות סוגיין דבור ופירש"י ז"ל שם וכלשון הברייתא דילן וכדברי רב הונא בגזוזטרא וככולי תלמודא שהיא הלכה רווחת פחות מג' כלבוד דמי ושלשה גמורין הוי מופלג כת"ק דברייתא ודלא כרשב"ג דקי"ל אין הלכה כזה כמותו ורב אשי על גופה דברייתא קאי לפרוקי ברייתא וגם כן חזר רבינא לתרץ גופה דברייתא ואמר נמי רבותא כי אפי' במופלגת שאמר רב אשי שהיה אסור למלאת יש לה תקנה להתיר כגון דעביד לה נפקי אפומא וכמו שפירש"י ז"ל ויש מי שפירש פסין ויש שגורסין גישושי וגם המפרשים ז"ל נחלקו בפירוש אך הכל הולך אל מקום אחד וכמו שנתן רב אשי תקנה לאיסור דזעירי נתן רבינא תקנה לאיסור רב אשי כי המחיצה מתקנת כל דבר כיוצא בזה בהלכה רווחת פ' הזורק ובכל התלמוד וע"ז סמך ר"י אלפס ז"ל והשמיט כל זאת הסוגיא כי הם דברים פשוטים לפי הפסק שהוסג והוא ז"ל אין דרכו לטרוח בהלכות על הדרך הזה ובדרך הזה פסק ר"מ ז"ל על פי פירוש נכון וגירסא נכונה ואע"פ שיש ספרים גורסים במקום כאן וכאן הכא והתם הכל יתפרש על דרך אחד ובירר לו דרך שמחברים כראוי לפרוש הכל וכלשון התלמוד לברר ולרמוז מקום מוצאו כד"ן:

כצוצרה שהיא למעלה מן הים עד במקומן. הכל פ' כילד משתתפין (דף פ"ז):

כ לא ימלא מן הספינה וכו'. כתב הרמ"ך תמיהא לן היאך סתם דבריו ובמסכת עירובין (דף פ"ז ב') מפרש בהדיא גזוזטרא שהיא למעלה מן המים אין ממלאין ממנה מים בשבת אלא א"כ עשו לה מחיצה עשרה, ומשום האי קושיא מפרש רבינו יעקב דהאי מימרא דרב הונא בעושה מקום ארבע מן הנקב שבאמצע הגזוזטרא קאמר אבל בגזוזטרא רחבה ארבע אמות שהם כ"ד טפחים ויפאר מכל צד עשרה טפחים עכ"ל:

כיפה כמ"ש רבינו . ובמחלוקת הביב כבר כתבתי שרבינו פסק כחכמים. ועל דין הביב לבד הזכירו בגמרא תנא בד"א בימות החמה אבל בימות הגשמים וכו' . ואמרו התם בימות הגשמים למאי ניחוש וכן פירשו קצת מפרשים שעל דין הביב בלבד היא ברייתא א' וכן מוכחת לכאורה מימרא דרב נחמן שדבר בעוקה בימות הגשמים. סאה נותנין לו סאה. פי' כל פחות מסאתים דינו כסאה שאין נותנין לתוכה אלא מלואה. ואמר אביי הלכך כיון דבימות הגשמים לא גזרינן אפילו כור ואפילו כורים נותנין לתוכה כל שמחזקת סאתים אבל אם מחזקת פחות ודאי אפילו בימות הגשמים אין נותנין לתוכה אלא מלואה דאי לא רב נחמן למה היה מחלק בין סאתים לפחות מסאתים ומשנתנו דקתני עוקה מחזקת סאתים בכל זמן היא. זהו פירוש הסוגיא לדעת רבינו. ויש בה שטות אחרות ופסק הלכה כר"א בן יעקב והוא דעת הרשב"א ז"ל. וכתב כל שיש בתשובותיה י"ן אמה אינה צריכה עוקה וכן בימות הגשמים אפילו קטנה אינה צריכה עוקה. ובימות החמה אם יש לה עוקה מחזקת סאתים נותן לתוכה אפילו כור ואפילו כורים. אינה מחזקת סאתים אין נותנין לתוכה כל עיקר. ובדין הביב כל שהוא קמור ד' אמות ברה"ר אפילו בימות החמה שופכין לתוכו וכר"א בן יעקב זהו דעתו ז"ל. ודברי רבינו נראין להחמיר: היה שופך על פי הביב וכו'. זה למד רבינו ממ"ש פ' הזורק (שבת ק':) גבי ספינה כחו בכרמלית לא גזרו רבנן. ודע שהוא הדין לחצר שאם היא סמוכה לכרמלית אפילו היא קטנה אינה צריכה עוקה אפילו בימות החמה ולזה הסכים הרשב"א ז"ל. וכן דעת רבינו שהזכיר רה"ר גבי חצר ופשוט הוא שכך דעתו ועיקר:

כ לא ימלא אדם מים מן הים וכו'. בהזורק אתמר ספינה רב הונא אמר מוציא ממנה זיז כל שהוא וממלא רב חסדא ורבה בר רב הונא אמרי מוציא ממנה זיז ד' וממלא רב הונא קסבר כרמלית מארעא משחינן ואוירא מקום פטור הוא ובדין הוא דזיז נמי לא ליבעי אלא כי היכי דתהוי ליה היכרא רב חסדא ורבה סברי כרמלית משפת מיא משחינן ומיא ארעא סמיכתא היא ואי לא עביד מקום ד' קא מטלטל מכרמלית לרה"י, ע"כ. והלכה כרב חסדא ורבה. וכתב רבינו אם הזיז למעלה מעשרה משפת המים אף רב חסדא ורבה מודים שבכל שהוא די שהרי מקום פטור הוא והרי שפת המים להם כמו קרקעית הים לרב הונא וכמבואר שם בגמרא. ומתוך דברים אלו אתה למד שלא אסרו להחליף דרך מקום פטור כמבואר פרק י"ד בשבא המתחלה היה עומד במקום פטור אלא מרה"י לרה"י שהם רשויות של תורה אבל מרה"י לכרמלית דרך מ"פ מותר לכתחלה כמבואר בסוגיא זו לדעת ר' הונא וכן הורו מגדולי המורים וזה דעת רבינו. אבל הרשב"א ז"ל הסכים לדעת אחרים שאפי' ברשות של דבריהם אסור להחליף ולפיכך אפילו הזיז למעלה מעשרה צריך שיהא בו ד' על ד'. ושאלו המפרשים ז"ל מקום ד' זה מהו מועיל שהרי אם הוא תוך עשר לשפת הים דינו ככרמלית והספינה רה"י. ופירש רבינו האי ז"ל שדרך הזיז הוא ממלא כלומר שזה הזיז חלול באמצעיתו ומשלשל כליו דרך שם וממלא וכיון שהוא מקום חשוב אמרינן כוף הגלדים וגוד אחית מחיצתא כאילו הן עד שפת המים והכל רה"י ואע"פ שבגזוזטרא שהיא על גבי המים צריך מחיצה עשרה בספינה הקילו מפני שאינו יכול לעשות שם מה שיעשה בביתו ע"כ דבריהם. ורבינו ז"ל כבר ביאר זה באמרו שהרי דרך מקום פטור ממלא נראה מזה שדרך הזיז נכנס הדלי

לרה"ר במהרה. לפיכך צריך לעשות גומא מחזקת סאתים בתוך החצר או ברה"ר בצד החצר כדי שיהיו המים נקבצים בתוכה. וצריך לבנות עליה כיפה מבחוץ כדי שלא תראה העוקה הזאת ברה"ר. והחצר והאכסדרה מצטרפין לארבע אמות. וכמה הוא המקום שמחזיק סאתים חצי אמה על חצי אמה ברום שלשה חומשי אמה: יז היתה העוקה פחותה מסאתים שופכין לה במלואה. היתה מחזקת סאתים שופכין לה אפילו ששים סאה של מים. ואף על פי שהמים יתגברו ויפוצו מעל הגומא לחוץ. בד"א בימות הגשמים שהחצרות מתקלקלות וסתם צנורות מקלחין ולא יבאו הרואים לומר שזה משתמש ברה"ר והמים יוצאים מכחו ברה"ר. אבל בימות החמה אם היתה מחזקת סאתים אין שופכין לה אלא סאתים. היתה פחותה מסאתים אין שופכין לה כל עיקר: יח ביב [א]ששופכין לו מים והן נזחלין והולכין תחת הקרקע ויוצאין לרה"ר. וכן צנור ששופכין על פיו מים והן נזחלין על הכותל ויורדין לרה"ר. אפילו היה אורך הכותל או אורך הדרך שתחת הארץ מאה אמה אסור לשפוך על פי הביב או על פי הצנור מפני שהמים יוצאין מכחו לרה"ר. אלא [ב]שופך חוץ לביב והן יורדין לביב: יט בד"א בימות החמה אבל בימות הגשמים שופך ושונה ואינו נמנע. שסתם צנורות מקלחין הן ואדם רוצה שיבלעו המים במקומן. היה שופך על פי הביב והמים יוצאין לכרמלית הרי זה מותר ואפילו בימות החמה שלא גזרו על כחו בכרמלית. לפיכך מותר לשפוך על כותלי הספינה והם יורדין לים:

כ לא [ג]*ימלא אדם מים מן הים והוא בתוך הספינה אלא אם כן עשה מקום ארבעה על ארבעה יוצא מן הספינה על הים. במה דברים אמורים כשהיה תוך עשרה אבל אם היה למעלה מעשרה מן הים מוציא זיז כל שהוא וממלא. שהרי דרך מקום פטור ממלא ואינו צריך לזיז זה אלא משום היכר: כא הקורא [ד]בספר בכרמלית ונתגלגל מקצת הספר לרה"ר ומקצתו בידו. אם נתגלגל *לחוץ לארבע אמות הופכו על הכתב ומניחו. גזירה שמא ישמט כולו מידו ויעבירנו ארבע אמות. נתגלגל לתוך ארבע אמות גוללו אצלו. וכן אם נתגלגל לרה"י גוללו אצלו. היה קורא ברה"י ונתגלגל לרה"ר אם נח בה הופכו על הכתב. ואם לא נח אלא היה תלוי באויר רה"ר ולא הגיע לארץ גוללו אצלו: כב המעביר קוץ כדי שלא יזוקו בו רבים. אם היה ברה"ר מוליכו פחות

פחות

השגת הראב"ד

*לא ימלא וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זהו כרב חסדא ורבה דאמרי מיא ארעא סמיכתא היא, עכ"ל:

א טור וסמ"ג שם: ב עי' בטור שם בדין זה וסמ"ג שם: ג טור סימן שנה וסמ"ג שם: ד טור סימן שנב סמ"ג לאוין סה:

ד' אמות גוללו אצלו חוץ לד' אמות הופכו על הכתב ואוקים אביי באסקופת כרמלית ורה"ר עוברת לפניה תוך ארבע אמות דאי נפל ומייתי ליה לא אתי לידי חיוב חטאת לא גזור רבנן. ועוד שם מתוך הסוגיא דדוקא כתבי הקדש אבל שאר דברים מכי נחו להו אסור אפי' תוך ד' אמות וכן כתב הרשב"א ז"ל. וכתב רבינו וכן אם נתגלגל לרה"י גוללו אצלו ודבר פשוט הוא שהרי אין לחוש בשום צד ברה"י לחיוב חטאת: היה קורא ברה"י וכו'. שם (צ"ז ב') היה קורא בראש הגג וכו' ואוקמוה (דף צ"ח) הכי, היה קורא בראש הגג ונתגלגל הספר מידו עד שלא הגיע לעשרה טפחים גוללו אצלו הגיע לעשרה טפחים הופכו על הכתב. בד"א בכותל משופע אבל בכותל שאינו משופע אפי' למטה משלשה גוללו אצלו שר' יהודה אומר אפי' אינו מסולק מן הארץ אלא מלא החוט גוללו אצלו מ"ט בעינן הנחה ע"ג משהו ע"כ. ופי' בכותל משופע לפי שנח בו:

כא הקורא בספר בכרמלית וכו'. משנה בהמוצא תפילין (עירובין צ"ז:) הקורא בספר על האסקופה נתגלגל הספר מידו גוללו אצלו ובגמ' (דף צ"ח) הביאו ברייתא זו דתניא תוך

כב המעביר קוץ כדי שלא יזוקו וכו'. מימרא דרבינא פ' כירה (שבת מ"ב) כתבתיה פי"ד:

וכן

לחם משנה

אמאי אין שופכין בהם סתם צינורות מקלחין ואדם רוצה שיבלעו המים במקומן דהרי יש כאן בליעה כמבואר שם בגמרא. ומדברי רבינו כפי שביאר ה"ה נראה דהאריך וקטין אפילו בימות הגשמים אסור וצריך להתיישב בזה וצ"ע. עוד כתב רבינו טעם בדבר מפני שהם יוצאים לרשות הרבים במהרה אין כונתו לתת טעם בפחות מארבע אמות ולא בארבע אמות דהם כן היה ראוי שיאמר מפני שאין אדם רוצה להחליף. אלא כונתו לתת טעם שהוא אסור מפני שיוצאים במהרה ולחלק בין פחות מארבע אמות לארבע אמות אז נחלק מפני טעם חילוף:

וצריך לבנות עליה כיפה מבחוץ וכו'. ק"ק דאיך תלה הטעם משום חשדא היה לו לתלות מפני שלא תהיה בר"ה ועיין בב"י. כתב ה"ה וכן מוכחת לכאורה מימרא דרב נחמן וכו', כונתו לומר דאביי דאמר (עירובין דף פ"ח:) הילכך אפילו כור ואפילו כורים לא פליג עליה דר"נ ומפני כן הכריח ואמר דאי אביי דקאמר אפילו כור ואפילו כורים בימות הגשמים היכא שמחזקת סאתים אבל אם אינה מחזקת סאתים בתוכה אלא במילואה א"ש וחילק ר"נ בין סאה לסאתים ובסאה נותנין לו מלואו ובסאתים נותנין לו אפילו כורים והא דנקט ר"נ בימות הגשמים מחזיק סאתים נותנים לו סאתים לאו דוקא סאתים דאפילו יותר נותן אלא משום דבעי למנקט בימות החמה נותנין לו סאתים נקט נמי הכא הכי אבל אי מאי דקאמר אביי אפילו בפחות מסאתים בימות הגשמים נותנין לו כורים לא היה לו לר"נ לחלק בין סאה לסאתים דבסאה אין לומר דנקט סאה דנותנין לו סאה אטו דנקט סאה גבי ימות החמה דכ"כ לא היה לו להאריך אלא הל"ל בימות הגשמים מחזיק סאתים נותנים לו אפילו כורים ובימות החמה וכו' אלא ודאי פירוש דברי אביי אינו אלא כשמחזיק סאתים בימות הגשמים:

סלע

מגדל עוז

היה שופך עד בכרמלית. פ' כלל משתחפין (דף ק'): לפיכך מותר לשפוך וכו'. פ' הזורק: לא ימלא וכו' עד היכר. פ' הזורק: כתב הראב"ד ז"ל והוי כר' יהודה ורבה דאמרי מיא ארעא סמיכתא היא עכ"ל: ואני אומר לא ידעתי מה בא לחדש אלא אם הקפיד על השמועה בלבד דאיכא דמספקי להו כי הסלכה סיא פ' הזורק גמ' מתני' דספינה ובספרים שלנו כתוב רב חסדא ורבה בר רב הונא ומשום דספיקי דגברי גרים: הקורא בספר בכרמלית עד גוללו אצלו. פ' המוצא תפילין (דף צ"ז): המעביר קוץ כדי שלא יזוקו עד מאה אמה. פרק כירה (דף מ"ב):

הגהות מיימוניות

* [הטור מתיר לגוללו אפי' חוץ לד' ע"ש]:

פחות מארבע אמות. ואם היה בכרמלית מוליכו כדרכו אפילו מאה אמה. [א]וכן מת שהסריח ונתבזה יתר מדאי ולא יכלו שכנים לעמוד מוציאין אותו מרה"י לכרמלית. [ב]היורד לרחוץ בים כשהוא עולה מנגב עצמו שמא יעביר מים שעליו ארבע אמות בכרמלית:

פרק ששה עשר

א מקום [ג]שלא הוקף לדירה אלא שיהיה תשמישו לאויר כגון גנות ופרדסים וכגון המקיף מקום מן הארץ לשומרו וכיוצא בהן. אם יש בגובה המחיצות עשרה טפחים או יתר הרי הוא כרה"י לחייב המוציא והזורק והמושיט ממנו לרה"ר או מרה"ר לתוכו. ואין מטלטלין בכולו אלא אם כן יש בו בית סאתים [א] או פחות. אבל אם היה בו יתר על בית סאתים אסור לטלטל בו אלא בארבע אמות ככרמלית: **ב** וכן עמוד שגבוה עשרה טפחים ורחב עד בית סאתים מטלטלין על כולו. היה רחב על בית סאתים אין מטלטלין בו אלא בארבע אמות. סלע שבים היה גבוה פחות מעשרה מטלטלין מתוכו לים ומן הים לתוכו שהכל כרמלית. היה גבוה עשרה אם היה רחבו מארבעה טפחים עד בית סאתים הואיל ומותר לטלטל בכולו אין מטלטלין לא מתוכו לים ולא מן הים לתוכו. היה יתר מבית סאתים אע"פ שהוא רה"י הואיל ואסור לטלטל בו אלא בארבע אמות ככרמלית הרי זה [ב] מותר לטלטל מתוכו לים ומן הים לתוכו שזה דבר שאינו מצוי הוא ולא גזרו בו: **ג** כמה [ד]היא בית סאה חמשים אמה על חמשים אמה. נמצא בית סאתים מקום שיש בתשבורתו חמשת אלפים אמה. וכל מקום שיש בו כמדה הזאת בין שהיה מרובע שהוא שבעים אמה ושירים על שבעים אמה ושירים בין שהיה עגול בין שאר הצורות הרי זה נקרא בית סאתים: **ד** מקום [ה]שלא הוקף לדירה שיש בו בית סאתים אם היה ארכו פי שנים כרחבו כדי שיהיה מאה על חמשים כחצר המשכן [ג] מותר לטלטל בכולו. אבל אם היה ארכו יתר על שנים כרחבו אפילו אמה אין מטלטלין בו אלא בארבע אמות. שלא עשו בית סאתים שתשמישו לאויר כשאר החצרות אלא מחצר המשכן: **ה** מקום שהוקף שלא לשם דירה אם פרץ בו פרצה יתר על עשר אמות בגובה עשרה טפחים ונדר בה לשם דירה עד עשרה מותר לטלטל בכולה. ואפילו [ד] פרץ אמה וגדרה לשם דירה ופרץ אמה וגדרה לשם דירה עד שהשלימה ליתר מעשר מותר לטלטל בכולה אף על פי שיש בו כמה מילין: **ו** מקום יתר מבית סאתים שהוקף לדירה אם נזרע רובו הרי הוא כגנה ואסור לטלטל בכולו. נזרע מיעוטו אם נזרע ממנו בית סאתים מותר לטלטל בכולו. ואם היה המקום הזרוע יתר מבית סאתים אסור לטלטל בכולו. [ה] נטע רובו הרי הוא כחצר

א טור סימן שמ"ה סמ"ג שם: ב טור סימן שכו סמ"ג שם: ג טור סימן שנח סמ"ג שם: ד טור שם: ה טור שם סמ"ג עשין דרבנן א:

מגיד משנה

וכן מת שהסריח ונתבזה וכו'. פ' המצניע (שם צ"ד ב') ההוא שכיבא דהוה בדרוקרת שרא להו רב הונא ור"נ בר יצחק לאפוקי לכרמלית וכו' ואמרו שם דלר"ש אסור לכרמלית מותר גדול כבוד הבריות שדוחה את ל"ת שבתורה. ופירש רבינו כבוד הבריות כבוד החיים שהסריח ומזיק להם בריחו וכן פירש הראב"ד ז"ל. ונחלקו המפרשים ז"ל אם צריך ככר או תינוק להוצאתו ואכתוב דבריהם פכ"ו: **היורד** לרחוץ בים כו'. פ' חולין (שם קמ"א) אמר רב יהודה מאן דסחי במיא ליגיב נפשיה ברישא והדר ליסליק דילמא אתי לאתויי ד"א בכרמלית אי הכי כי נחית נמי קא דחי כחו ארבע אמות בכרמלית ואמר כחו בכרמלית לא גזרו:

פט"ז א מקום שלא הוקף לדירה וכו'. דין המקום הזה שהוא כרה"י גמור דבר תורה הוא מבואר בהרבה מקומות ומהם פ"ק דשבת (דף ז') א"ר יוחנן קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה אפי' כור ואפי' כורים (מחזיק) הזורק לתוכו חייב מחיצה היא אלא שמחוסרת דיורין ע"כ. ודין הטלטול גם כן בהרבה מקומות ועיקרו במשנה (עירובין כ"ג) בעושין פסין וכר"ע ובגמרא שם:

ב וכן עמוד שגבוה י' וכו'. בהרבה מקומות מהם פ"ק דשבת (דף ט') גבי תל ופ' כל גגות (עירובין פ"ט): **סלע** שבים היה גבוה פחות מעשרה. פ' הדר (שם ס"ז:) ברייתא סלע שבים גבוה עשרה ורחב ד' אין מטלטלין מתוכו לים ולא מן הים לתוכו פחות מכאן מטלטלין עד כמה עד בית סאתים. ופירש רב אשי דה"ק דיותר מבית סאתים מטלטלין מתוכו לים מ"ט הם אמרו והם אמרו הם אמרו קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה אין מטלטלין בו אלא בארבע אמות והם אמרו אין מטלטלין מרה"י לכרמלית בית סאתים דשרי לטלטולי בכוליה לא שרו רבנן לטלטולי מתוכו לים ומהים לתוכו יותר מבית סאתים דאסור לטלטולי בכוליה שרו רבנן מ"ט דילמא אמרי רה"י הוא ואתי לטלטולי בכוליה. והקשו מאי שנא פירוש למאי אלימא שאי תקנתא לדהות האחרת מפניה ותירצו תוכו שכיח מתוכו לים ומים לתוכו לא שכיח עד כאן. ומדברי רבינו נראה שלא התירו אלא לים אבל אם היה קרפף יותר מבית סאתים סמוך לכרמלית שביבשה אסור לטלטל מתוכו לכרמלית וכן דעת הראב"ד. אבל בתוספות פירשו שה"ה לכרמלית שביבשה והתירו מכאן לגנה שפתוחה אצל כרמלית לטלטל מפתח מכרמלית לתוכה כיון שהיא יתירה מב"ס. וכתב הרשב"א ז"ל ולזה הדעת נוטה. וסלע פחות מארבעה אפילו היה ארכו אלף אמה כבר נתבאר פי"ד שהוא מקום פטור:

ג כמה בית סאה וכו'. פ' עושין פסין (שם כ"ג:) כמה הם סאתים כחצר המשכן ושם אמרו שהוא מאה על חמשים והתשבורת חמשת אלפים וכן הוא מספר הכאת מאה בחמשים. ופירוש שבעים אמה ושירים שבעים אמה וחמש שביעיות בקרוב. ומ"ש בין שהיה מרובע וכו' מבואר בגמרא בפסק הלכה:

ד מקום שלא הוקף לדירה שהיה בו בית סאתים וכו'. שם במשנה ובגמרא אם ארכה יותר משנים ברחבה אין מטלטלין לתוכה:

ה מקום שהוקף שלא לשם דירה וכו'. (שם כ"ד) אמר שמואל קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה פורץ בו פרצה יותר מעשר וגודרו ומעמידו על עשר ודיו. ופירש רבינו וגודרו לשם דירה. ורש"י ז"ל פירש שלא הוקף לדירה ואחר כך בנה אצלו דירה ואמר לקמן הוקף שלא לדירה ולבסוף פתח לו פתח לדירת ביתו לא מהני כיצד הוא עושה פורץ פרצה יותר מעשר דהוי כמי שאין שם מחיצות וגודר וסותם אותה פרצה ומעמידה על עשר והוי פתח ולבסוף הוקף לדירה שנפתחה לו עכ"ל. ורבינו כתב מימרא כפשטה ונראה מדבריו שהכל תלוי בכונת הגדרים אם נעשו על דעת דירה. ונראה שא"א שתועיל כוונתו אא"כ היה בדעתו לעשות ממנו בית ראוי לדור אבל אם היה דעתו לקרפף ואינו סמוך לבית דירה היאך יאמר רבינו שגדרתו לשם דירה יועיל והוא מכוין לדבר שא"א ודבריו צריך לי עיון. והרשב"א ז"ל כתב גבי קרפף אי זהו מוקף לדירה כל שפתח לתוכו פתח דירה ואח"כ הוקף ובמימרא זו כתב שטת רש"י ז"ל: **ואפילו** פרץ אמה וכו'. שם בעיא דאיפשיטא משמואל:

ו מקום יתר מבית סאתים שהוקף לדירה וכו'. (שם כ"ג כ"ד) קרפף יתר מבית סאתים שהוקף לדירה נזרע רובו הרי הוא כגנה ואסור נטע רובו הרי הוא כחצר ומותר. ואמרו שם לשונות והלשון האחרון כך הוא הא נזרע מיעוטו שרי אמר רב הונא בריה דרב יהושע לא אמרו אלא בית סאתים אבל יתר מבית סאתים אסור. ובנטע רובו הרי הוא כחצר העלו שם אע"פ שאינו נטוע שורות שורות הרי הוא כחצר ולפיכך סתם רבינו. ודע כשנזרע שאסור לטלטל בו אף במה שלא נזרע אסור לפי שנפרץ במלואו למקום האסור לו ולזה כתב רבינו אסור לטלטל בכולו:

נתמלא

לחם משנה

פט"ז ב סלע שבים וכו'. כתב ה"ה ומדברי רבינו נראה שלא התירו אלא לים וכו'. נ"ע מהיכן יצא לו כן מדברי רבינו ואפשר דמדכפל רבינו ואמר הרי זה מותר לטלטל מתוכו לים משמע לו כן דלא היה לו לומר אלא הרי זה מותר לטלטל דכבר אמר לעיל מתוכו לים אלא משמע דדוקא מתוכו לים מותר לטלטל:

נפרץ

הגהות מיימוניות

[א] וכן פסקו התוס' שדין אחד להם לבית סאתים ולפחות מבית סאתים וצ"ע ע"כ: [ב] מכאן התיר ר"ת בגינה אחת יתירה מבית סאתים שלא הוקפה לדירה לטלטל מתוכה לחוץ הואיל ואין רה"ר גמורה עוברת לפניה סרטיא ופלטיא אלא כרמלית והתיר להטמין המפתח בתוך הגינה אע"פ שעומד בחוץ ונותן לתוך הגינה או נוטל מתוכה לחוץ ואין לחלק בין גינה לסלע דהכא והכא לא שכיחא שהרי כל עיקר גזירה זו כדי שלא יבא לטלטל בכולו והאי טעמא שייך נמי הכא. ועוד ראיה מדתניא בפ"ק דשבת ד' רשויות לשבת אם היה אסור לטלטל משאר כרמלית לקרפף יתר מבית סאתים אשכחן להו חמשה ע"כ לשון מהר"ם, ע"כ: [ג] אמר שמואל הלכה כר' יוסי. ע"כ: [ד] וכ"כ מורי הר"ם ז"ל בפסקי עירובין דפשטיה להיתרא מההיא דסנדל דאמר פנים חדשות באו לכאן, ע"כ: [ה] ואע"פ שאין עשוים איצטבלאות וכ"פ התוס' מדעבד רב הונא בריה דרב יהושע עובדא הכי ואמר אנא כר"נ ס"ל ודלא כאביטי דאמר והוא שעשוי איצטבלא וכו' ע"כ:

מגדל עוז

וכן מת עד לכרמלית. פרק המצניע (דף צ"ד) גמ' מתני' דשמוניא אוכלין: היורד לרחוץ וכו' עד סוף הפרק. פרק ר"א דתולין (דף קמ"א): פט"ז מקום שלא וכו' עד ככרמלית. פ' עושין פסין (ד' כ"ו): וכן עמוד וכו' עד כד"א. פ"ק ופרק כל גגות: סלע שבים עד גזרו בו. פרק הדר עם הנכרי: מקום שלא הוקף לדירה עד כד"א. הכל פ' עושין פסין (דף כ"ג): מקום שהוקף וכו' עד אסור כשהיה. פרק עושין פסין: כתב הראב"ד ז"ל אינו תופס דרך הגמרא וכו': ואני אומר אם היה רבינו ז"ל מוכיח וכותב כגמרא שלנו בתפיסתו היה טוב יותר בעיני כי בגירסא שלו היה לפי שנראה כגירסת רש"י ז"ל סוף פ' עושין פסין שגורסין מייתרו או אין מייתרו בכל הסוגיא וגם מותקים מן הסוגיא כולם נפרצים חזר כנגדו וגם אין בגירסא ומנא אימרא דתני רב כהנא וכו' וכן פירש ג"כ רבינו הראב"ד ז"ל. אבל בגירסת ר"מ ז"ל כתוב הכל ובגירסת הקדמונים וגורס מתירו או אין מתירו ושיטתו היא הולכת בכל שיטת התלמוד בכ"מ ובפ' כל גגות גמרא מתניתין דהאר שנפרצה והלכה שלפניה בגיפופי ופי תקרה יורד ובותם בפלוגתא דרב ושמואל. ולדעתי גירסת הגאונים מקובלת

היא

כחצר ומותר לטלטל בכולו. נתמלא מים אפילו היו עמוקים הרבה אם היו ראויין לתשמיש הרי הן כנטעים ומותר לטלטל בכולו. ואם אינן ראויין לתשמיש אין מטלטלין בו אלא בארבע אמות:

ז *מקום אשהוקף שלא לשם דירה שיש בו בית שלש סאין וקירו בו בית סאה קירויו מתירו [ו] שפי תקרה יורד וסותם. נפרץ במלואו לחצר ונפרצה חצר כנגדו. חצר מותרת כשהיתה והקרפף אסור כשהיה. שאין אויר החצר מתירו:

ח היה יתר מבית סאתים ובא למעטו באילנות אינו מיעוט. [ז] בנה בו עמוד בצד הכותל גבוה עשרה ורחב שלשה או יתר הרי זה מיעוט. פחות משלשה אינו מיעוט שכל פחות משלשה כלבוד דמי.

וכן

א הכל טור שם סמ"ג שם:

כסף משנה

פט"ז ז מקום שהוקף וכו'. עד שפי תקרה יורד וסותם. כתב הרמ"ך ה"ל לפרש דעביד כארזלא דאי עביד כאכסדרה ד"ה מותר ובעביד כארזלא הלכה כדברי המיקל עכ"ל: נפרץ במלואו לחצר עד שאין אויר החצר מתירו. כתב הרמ"ך לא ידעתי ליישב דברי רבינו לפי הגרסא הכתובה בספרינו דאקשי בגמרא וכי אויר המותר אוסר ונפרצה החצר כנגדו אין כתוב בספרנו ורש"י ל"ג ליה ואם כדבריו כן הוא דבקרפף יותר מבית סאתים מאי מקשי בגמרא והא איכא מקום מחיצות וכו' וצ"ע מ"ך:

ח בנה בו עמוד בצד הכותל וכו'. עד פחות מג' אינו מיעוט. כתב הרמ"ך כל מ"ש

מגיד משנה

נתמלא מים אפילו היו עמוקים וכו'. (שם כ"ד א' וב') נתמלא מים הכי אמרינן משמיה דרבא מים כנטעים דמו אמר אמימר לא אמרן אלא דחזו להשמישתן אבל לא חזו להשמישתן אסור והעלו שם דכי חזו להשמישתן אפי' יש בעמקן יתר מבית סאתים מותר. וכתב הרשב"א ז"ל כשאמרו שכשאינן ראוים לתשמיש הרי הן כזרעים בשיש בעמקן עשרה טפחים אבל פחות מכאן הרי הן כטיט בחצר רקק הוא זה ורקק אינו חולק רשות לעצמו בשום מקום עד כאן:

ז מקום שהוקף שלא לשם דירה וכו'. (שם כ"ה ע"ב) קרפף בית שלש וקירו בו בית סאה רבה אמר אויר קירויו מתירו ר' זירא אמר אין אויר קירויו מתירו לימא בפלוגתא דרב ושמואל דאתמר אכסדרא בבקעה רב אמר מטלטלין בכולה אמרי' פי תקרה יורד וסותם ושמואל אמר אין מטלטלין אלא בד' לא אמרי' פי תקרה יורד וסותם ואמרו אי דעביד כאכסדרה הכי נמי פי' דכ"ע כרב הכא במאי עסקינן דעביד כי ארזלא. וכ"ל פירושו לדעת רבינו אי דעביד כאכסדרה שיש לה ג' מחיצות כמבואר פי"ז כ"ע מודו דפי תקרה יורד וסותם הב"ע דעביד כי ארזלא כמלונה שעושין שומרי גנות ופרדסין שנועצין ד' קונדסין ופחות מכל צדדיו דבכי הא אפילו רב מודה דבכרמלית דהיינו בקעה אין קירוי זה מתיר אבל בקרפף שדינו כרה"י דבר תורה נחלקו אם קירוי זה מתיר ופסק רבינו כדברי המיקל ולפיכך סתם רבינו. אבל הרשב"א ז"ל כתב דדוקא כשקירה ע"ג שתי מחיצות דבוקות זו לזו הא לאו הכי לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם, ודברי רבינו נראין לי עיקר: נפרץ במלואו לחצר וכו'. (שם כ"ה:) קרפף שנפרץ במלואו ונפרצה חצר כנגדו חצר מותרת וקרפף אסור זו היא גרסת רבינו. וכשכתב נפרץ במלואו בקרפף של יותר מבית סאתים הוא ולא בזה שדבר עתה שהוא מבית שלש ויש בו קירוי מבית סאה. ועיקר המימרא להודיענו שהחצר מותרת כשהיתה ואינה חשובה כנפרצת במלואה למקום האסור לה. והטעם לפי שזה דינו כרה"י גמור דבר תורה והחצר עומדת בפני עצמה. ובאמת שאין הסוגיא שם נוחה לפי זה. לפיכך כתב הרשב"א ז"ל קרפף בית סאתים שלא הוקף לדירה ונפרץ במלואו לחצר אם יש באויר רוחב המחיצה שנפרצה כדי ליתר הקרפף על בית סאתים חזר הקרפף ליאסר בטלטול אלא בד"א אע"פ שהקרפף והחצר לאדם אחד שאויר מקום המחיצה מצטרף עם הקרפף ומייתרו בד"א בשנפרץ הקרפף במלואו וכותליו נכנסין בתוך חלל החצר או שהיו כותלי החצר שבצד זה ושבצד זה יתירים על רוחב הקרפף ד' אמות ואם לאו אין זה נפרץ במלואו שכל שנראה מבחוץ אע"פ שוה מבפנים נדון משום לחי:

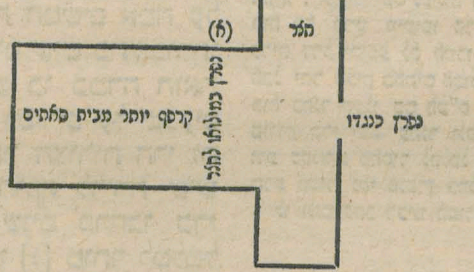
ח היה יותר מבית סאתים וכו'. מפורש בגמרא (שם כ"ה) מעטו באילנות אינו מיעוט. וכתב הרשב"א ז"ל שהטעם מפני שדרך לטעת אילנות בקרפפות לפיכך אפילו היו האילנות גבוהים עשרה ורחבים ד' שחולקים רשות לעצמם אין ממעטין. עוד כתב לפיכך יראה לי שהבורות שבגנה אפי' עמוקין עשרה ורחבין ד' תשמיש הגנה הם ואין ממעטין וכן בית כנוס המים להשקות הגן אינו ממעט ומן הטעם שאמרנו עכ"ל: בנה עמוד בצד הכותל וכו'. שם בנה בו עמוד גבוה עשרה ורחב ד' הוי מיעוט פחות מג' לא הוי מיעוט מג'

השגת הראב"ד

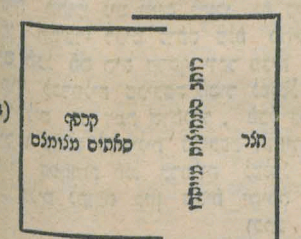
*מקום שהוקף וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אינו תופס דרך הגמרא אלא אפילו קרפף ובית סאתים שנפרץ במלואו להחצר הקרפף אסור מפני שאין אויר מחיצות מתירו והחצר מותרת כשהיתה, עכ"ל:

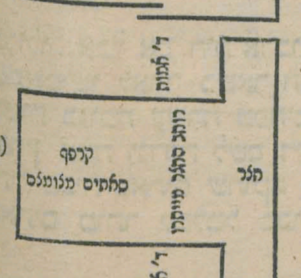
לחם משנה

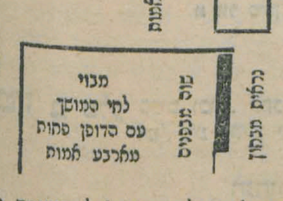
ז נפרץ במלואו לחצר ונפרצה חצר כנגדו וכו'. פירוש דברי רבינו שנפרץ הקרפף במלואו לחצר והחצר נפרץ במקום אחר כנגדו כזה (א):

וקצת נפרץ כנגדו להשמיענו שפרוץ מצד אחד לגמרי ומצד אחר כנגדו החצר מותר והקרפף אסור והוא ז"ל גורס במימרא דגמרא (דף כ"ח:) ונפרצה חצר כנגדו. וכתב ה"ה ז"ל ועיקר המימרא להודיענו וכו' נראה שהוא ז"ל סבור כדעת רבינו דהך מימרא איירי בקרפף יותר מבית סאתים והחידוש הוא לענין החצר וגורס בגמרא ונפרצה חצר כנגדו ואם שינוי הגירסא הוא כדברי רבי זירא דאמר ומודינא בקרפף וכו' ופירוש דבריו כשהקרפף יותר מבית סאתים זה ודאי אין מובן כלל לטעמו שאמר הואיל ואויר חצר מיותר וכן אין לומר בזה ומודינא לענין החצר דמעולם לא היה בענין זה מחלוקת כלל. לכך נראה באמת שאין שינוי הגירסא והפירוש אלא בדברי רב חסדא שהביאו שם ואמרו דאמר רב חסדא קרפף שנפרץ במלואו לחצר וכו' ומ"מ תימה גדול הוא זה דאם פירוש דברי רב חסדא כשהקרפף יותר מבית סאתים אין מובן כלל בגמרא דקאמר מ"ע דאית ליה גיפופי וכו' ואין כאן מקום לראית הגמרא כלל דאין הטעם משום ייתור אויר המחיצות דהרי יותר מבית סאתים הוא ואע"פ שה"ה כתב שאין הסוגיא נוחה לפי זה באמת שאין ראוי לומר על זה אינו נוחה דזה סאתים הוא. לכן נראה לומר דה"ה ז"ל סבור דדעת רבינו אין לו מובן כלל דפירש בדברי רב חסדא כפירוש דברי רש"י ז"ל שהוא בקרפף בית סאתים מצומצם וראית הגמרא כדברי רש"י ז"ל אבל מ"ש רבינו נפרץ במלואו וכו' איירי בקרפף יותר מבית סאתים ואין כונת רבינו להשמיענו אלא שהחצר מותר אבל הקרפף היה יותר מבית סאתים וז"ש והקרפף אסור כשהיה וזהו שכתב ה"ה וכשכתב נפרץ וכו'. ומפני שי"ל על דברי רבינו דלמה לא הודיענו חדוש גדול יותר שכשהקרפף בית סאתים מצומצם ונפרץ אויר מחיצות מייתר וזהו דין הגמרא והוא חידוש יותר. ולתרץ קושיא זו כתב ה"ה ועיקר המימרא להודיענו וכו' כלומר הוא סבור שאע"פ מדברי רב חסדא הם בקרפף בית סאתים מצומצם ויתור אויר מחיצות אוסר הקרפף והחצר מותר ומ"מ לא כתב רבינו דין זה מפני שהוא סבור שאין עיקר חידוש רב חסדא בדין זה אלא היתר החצר ואיסור הקרפף בייתור אויר מחיצות כתבו אגב היתר החצר לכך לא הוצרך רבינו להזכירו מ"מ כתב ע"ז דאין נראה באמת כן הסוגיא דהא שם הוצרך ר"ז להודיענו דין זה ונשאו ונתנו בדין זה. ופירש דברי ר"ח כדי שילמד דין זה א"כ ראוי לו להזכירו וזהו שכתב. ובאמת שאין הסוגיא נוחה לפירושו זה מ"מ יש חילוף בין רבינו ז"ל ורש"י ז"ל בענין הגירסא שרבינו גורס ונפרצה חצר כנגדו. עוד כתב ה"ה בתוך דבריו והטעם שזה דינו כרה"י וכו' והחצר עומדת בפ"ע כ"כ מפני שהוקשה לו דאיך התיר כאן החצר אע"פ שנפרצה למקום האיסור הרי לעיל במקום יתר מבית סאתים שהוקף וכו' כתב ואסור לטלטל בכולו כלומר ואפילו במה שלא נזרע מפני שנפרץ למקום האסור לו וכן כשהיה המקום הזרוע יותר מבית סאתים אסור לטלטל באחר מפני שנפרץ למקום האסור לו לזה כתב דשאני הכא שהחצר עומדת בפ"ע דהחצר הוא מקום אחד והקרפף מקום אחר ואינו במקום יתר מבית סאתים שנזרע רובו שאסור לטלטל בכל השאר מפני שהכל מקום אחד. עוד הביא ה"ה דברי הרשב"א ז"ל שכתב בד"א שנפרץ הקרפף במלואו וכותליו נכנסים בתוך חלל החצר וכו' פירוש הצורה כגון זה (ב). או שהיו כותלי החצר שבצד זה וכו' אסורה כגון זה (ג). דלא כיון שהיתור שבכותלי החצר הוא ד' אמות אינו נדון משום לחי דהכי אמרינן בפ"ק דעירובין (דף י') לחי המושך עם דפנו של מבוי פחות מד' אמות נדון משום לחי וכו' ארבע אמות נדון משום מבוי ואם כן כיון שהוא אין לו דין לחי אבל כשהוא פחות מארבע אמות הרי הוא כלחי נראה מבחוץ ושוה מבפנים שצורתו זה (ד). שכשעומד תוך המבוי אינו רואה כלום ונראה שהוא כותל המבוי אבל כשעומד מבחוץ רואה אותו ה"ל הוי רואה מבחוץ ושוה מפנים וז"ש ואם לאו כלומר שהוא פחות מד' אמות אין זה נפרץ וכו' והוא פשוט:

וכן

מגדל עוז

איש מפי איש ואין לזוז ממנה והלכה למעשה הקטנה: היה יתר מב"ס כו' עד אלא בד"א. הכל פרק עושין פסין:

הגהות מיימוניות

[ו] כר' זירא ודלא כרבא דאמר אויר קירויו מתירו. וכן פר"ח דקי"ל כר' זירא דמיקל בעירובין וכתב מהר"ם וז"ל מדבריו למדתי דס"ל הלכה כדברי המיקל בעירובין ואפילו בפלוגתא דאמוראי אפילו בפלוגתא דמחיצה כגון הכא, ע"כ: [ז] מג' ועד ד' רבה אמר הוי מיעוט רבא אמר לא הוי מיעוט הרחיק מן הכותל כו' מג' ועד ד' רבה אמר הועיל רבא אמר לא הועיל רב שימי בר אשי מתני לה לקולא פי' מג' ועד ד' נמי הועיל ולא פליג אלא בפחות מג'.

אוכן אם הרחיק מן הכותל שלשה ועשה מחיצה הרי זה מיעוט. פחות משלשה לא עשה כלום: **ט** טח את הכותל בטיט באע"פ שאינו יכול לעמוד בפני [ח] עצמו הרי זה מיעוט. הרחיק מן התל שלשה ועשה מחיצה הועיל. עשה מחיצה על שפת התל אינו מועיל שהעושה מחיצה על גבי מחיצה אינו מועיל. נבלעה מחיצה התחתונה והרי העליונה קיימת. הואיל ונעשית העליונה לשם דירה והרי אין שם נראה אלא היא הרי זה הועיל ומותר לטלטל בכולה: **י** [ס] רחבה גשאחורי בתים יתירה על בית סאתים אין מטלטלין בה אלא בארבע. ואפילו היה פתח הבית פתוח לתוכה. ואם פתח הפתח לשם ואחר כך הקיפה הרי זו כמוקפת לדירה ומותר לטלטל בכולה: **יא** רחבה הפתוחה למדינה מצד אחד ומצד אחר פתוחה לשביל המגיע לנהר. עושה לה לחי מצד המדינה ויהיה מותר לטלטל בכולה ומתוכה למדינה ומן המדינה לתוכה: **יב** [י] יחיד דששבת בבקעה ועשה מחיצה סביב לו אם יש בה עד בית סאתים מותר לטלטל בכולה. ואם היתה יתר על בית סאתים אינו מטלטל בה אלא בארבע אמות. וכן אם היו שנים. אבל שלשה ישראלים או יתר עליהן ששבתו בבקעה הרי הן שיירא ומותר להם לטלטל בכל צרכן אפילו כמה מילין. והוא שלא ישאר מן המחיצה שהקיפו בית סאתים פנוי בלא כלים. אבל אם נשאר בית סאתים פנוי בלא כלים ולא היו צריכים לו אסורים לטלטל בכל המחיצה אלא בארבע אמות ואין הקטן משלים לשיירא: **יג** שלשה שהקיפו כדי צרכן וקנו שביתה ואחר כך מת אחד מהן הרי הם מותרין לטלטל בכולה. קנו שנים שביתה ביתר מבית סאתים ואחר כך בא להם שלישי אסורין לטלטל אלא בארבע אמות כשהיו קודם שיבוא זה. שהשביתה [כ] היא הגורמת לא הדיורין: **יד** השלשה מקומות המוקפין שלא לשם דירה זה בצד זה ופתוחים זה לזה שנים החיצונים רחבים והאמצעי קצר שנמצאו לשנים החיצונים פסין מכאן ומכאן והיה יחיד בזה ויחיד בזה נעשו כשיירא ונותנין להם כל צרכן. היה האמצעי רחב ושנים החיצונים קצרים שנמצא האמצעי בפסין

א טור שם: ב בטור לא פסק כן וע"ש: ג טור סימן שנט: ד טור סימן שם סמ"ג עשין דרבנן א': ה שם:

מגיד משנה

מג' ועד ארבעה רבה אמר הוי מיעוט כיון דנפק מתורת לבוד רבא אמר לא הוי מיעוט כיון דליכא מקום ארבעה לא חשיב. ופסק רבינו כרבה דהוא מיקל ויש מי שפסק כרבא שפחות מארבעה אינו מיעוט ולזה הסכים הרשב"א ז"ל: וכן אם הרחיק מן הכותל וכו'. גרסת רבינו שם כך היא הרחיק מן הכותל ד' ועשה מחיצה הוי מיעוט פחות מג' אינו מיעוט משלשה ועד ארבעה רבה אמר מיעוט רבא אמר אינו מיעוט רבה בר שמואל מתני לה לקולא טחו בטיט ויכול לעמוד בפני עצמו הוי מיעוט אין יכול לעמוד בפני עצמו רבה אמר הוי מיעוט רבא אמר לא הוי מיעוט הרחיק מן התל ארבעה ועשה מחיצה הועיל פחות מג' או שעשה מחיצה על שפת התל רב הסדא ורב המנונא חד אמר מועיל וחד אמר אינו מועיל. בעי רבה בר רב חנן נבלעו מחיצות התחתונות ועליונות קיימות מהו ואיפשיט דמועיל. וזהו פירוש הסוגיא לדעתו ז"ל שכל מיעוט שהזכירו הוא בנתמעט הקרפף מיותר מבית סאתים ע"י הבנין והבנין הזה אפי' פחות מעשר אמות ושלא לשם דירה ופסק רבינו כלישנא קמא דכ"ע מודו דפחות מג' לאו כלום הוא דלא כרבה בר שמואל דס"ל דבפחות מג' פליגי וטעמא משום דקי"ל כלישנא קמא דגמרא וכן פסקו ז"ל. וטחו בטיט מילתא באפי נפשיה היא ופסק רבינו כרבה דאמר הוי מיעוט ולקולא בשל דבריהם. אח"כ אמרו הועיל ולא הועיל והוא בעושה מחיצות עשר אמות לשם דירה ושלא נתמעט הקרפף כלל ופסק כמ"ד דמחיצה ע"ג מחיצה אינו מועיל אח"כ נבלעה התחתונה וכבעיא דרבה בר חנן: ויש בכאן שאלה לדעת רבינו הוא אומר שאם מיעט במחיצה סמוכה לכותל תוך ג' לא עשה כלום וטעמא משום לבוד והיאך יאמר שכשטח את הכותל בטיט יהא מיעוט והלא כ"ש הוא שאין ראוי להיות מיעוט. ויש להשיב שכשהמחיצה תוך ג' לכותל כבר יכר שיש בשטח קרפף זה יותר מבית סאתים שהרי המחיצה הזו מוקפת שטח הקרפף מכל צד והיא בעצמה אינה ראויה למעט כל שהוא תוך ג' אבל כשטח הכותל בטיט אין טיחה זו מוקפת השטח והרי זה כאילו מעיקרו לא היה בו יותר מבית סאתים. כך נ"ל לדעת רבינו וגרסתו ויש גרסא אחרת שגורסין הועיל ולא הועיל בכל חוץ מגבי טחו בטיט שגורס רש"י ז"ל מיעוט ואינו מיעוט וכבר בארתי פירוש מלות אלו שהועיל ולא הועיל שהועיל הוא במקיף עשר לשם דירה ומיעוט הוא מיעוט השטח ופסקו כרבא דאמר פחות מד' אינו מועיל והגרסא יותר נכונה אלא שיש לפסוק כרבה ולקולא:

י רחבה שאחורי הבית כו'. (שם כ"ד) אמר רב כהנא רחבה שאחורי הבתים אין מטלטלין בה אלא בד' אמות א"ר נחמן אם פתח בה פתח מותר לטלטל בכולה ולא אמרן אלא שפתח ולבסוף הוקף אבל הוקף ולבסוף פתח לא ע"כ. ופירוש רבינו בה מבואר:

יא רחבה הפתוחה למדינה מצד אחד וכו'. מעשה (שם כ"ד:) הויא רחבה דהוה בפומבדיתא והוה חד גיסא פתיח למתא וחד גיסא פתיח לשביל של כרמים ושביל של כרמים סליק לגודא דנהרא ואמרו שם היכי ליעביד ולא מצאו שם תקנה אלא כדאמר רבא ליעביד לחי מהך גיסא דלהדי מתא מינו דמהני למתא מהני נמי לרחבה שלטולי במתא גופא שרי ברחבה גופא שרי מרחבה למתא וממתא לרחבה פליגי בה רב אחא ורבינא וקי"ל כדברי המיקל. ויש בזה לפי דעת המפרשים לדדין דבלאו הכי מועיל ורבינו ז"ל תפס המחוור שבגמרא ודינין אלו אין מצויין להאריך בהם ואין מהם בהלכות כלום:

יב יחיד שבת בבקעה וכו'. משנה ומתן הרבה יש בזה פ"ק (שם ט"ז י"ז) ומסקינן יחיד נותנין לו בית סאתים שנים נותנין להם בית סאתים שלשה עשו שיירא ונותנין להם כל צרכן ובלבד שלא יהיה ב"ש פנוי מכלים הוצרכו לחמש והקיפו לשבע אפילו בחמש אסורין. ומ"ש רבינו ואין הקטן משלים בשיירא בירושלמי כך איתא אין הנכרי משלים בשיירא קטן מהו שישלים בשיירא ע"כ. ורבינו פסק להחמיר בקטן וכ"ש בנכרי:

יג שלשה שהקיפו כדי צרכן כו'. שם (י"ז) איתמר שלשה ומת אחד מהם שנים ונתוספו עליהם רב הונא ור' יצחק חד אמר שבת גורמת וחד אמר דיורין גורמין ופסק רבינו כרב הונא דהתם מוכח דרב יהודה הכי ס"ל וכן פסקו ז"ל:

יד שלשה מקומות המוקפין וכו'. בכל גגות (עירובין צ"ג) אמר רב יהודה שלשה קרפפות זה בצד זה ושנים החיצונים מגופפים והאמצעי אינו מגופף ויחיד בזה ויחיד בזה ויחיד בזה נעשו שיירא ומתנין להם כל צרכן ודאי אמצעי מגופף ושנים החיצונים אינם מגופפין ויחיד בזה ויחיד בזה אין נותנין להם כל צרכן איבעיא להו שנים באמצעי ויחיד בזה ויחיד בזה שנים בזה ושנים בזה ויחיד באמצעי מהו תיקו. והלכתא בעיין לקולא ע"כ. וכתב הרשב"א ז"ל כשנותנין להם כל צרכן באי זה מקום שירצו ובלבד שלא יהא בית

כסף משנה

מ"ש כאן לא הלך בשיטת הגירסא הכתובה בספרינו דמועיל ואינו מועיל כתוב בספרינו וכן ראוי לפרש ופירושו וגרסתו לא הבנתי. גם מ"ש שאם בנה עמוד בצד הכותל בפחות מג' לא הוי מיעוט לא הבנתי דהא אפילו טח פניה בטיט ואינו יכול לעמוד בפניו אמרינן דהוי מיעוטא וצ"ע, עכ"ל:

וצורת

לחם משנה

ח וכן אם הרחיק מן הכותל ג' וכו'. כתב ה"ה ופסק רבינו כלישנא קמא וכו' אע"ג דהיה ראוי לפסוק כלישנא בתרא ועוד דהוא לקולא פסק כלישנא קמא משום דסתמא דגמרא קאמר לה וזהו שאמר דקים לן כלישנא קמא דגמרא, ר"ל דבגמרא קאמר לה וכ"כ הרא"ש ז"ל בפסקיו. ופסק רש"י ז"ל דלית הלכתא וכו' משום דלישנא קמא סתמא דגמרא קאמר שם:

ט הרחיק מן התל ג' וכו'. רבינו ז"ל גורס בגמרא (דף כ"ה) או שעשה מחיצה על שפת התל (ופירשו למטה לאותן הדברים על התל למטה מן התל) ופירוש על התל ר"ל הדרים על ראש התל וכתב רבינו שעושה מחיצה ע"ג מחיצה אינו מועיל כו'. אין הכוונה במחיצה ע"ג מחיצה כמו מחיצה תוך מחיצה דא"כ אפילו הרחיק מן התל שלשה אמאי הועיל הרי יש כאן שתי מחיצות אחת תוך האחרת אלא ר"ל שהיא מחיצה על גבי מחיצה ממש כשהיא על שפת התל כיון שהמחיצה אחרת של הקרפף היא למטה ממנה שזה במקום גבוה יותר שהוא סמוך לתל שהוא גבוה א"כ הוי מחיצה למעלה מן המחיצה איקרי מחיצה ע"ג מחיצה אבל כשהוא רחוק מן התל הוי כמחיצה תוך מחיצה ושרי וזה מוכרח ופשוט לדעת רבינו ולדעת רש"י ז"ל:

י רחבה שאחורי בתים וכו'. בעירובין (דף כ"ד) הקשו פשיטא ואמרו ל"צ דאית ביה בי דרי מהו דתימא אדעתא דבי דרי עבדיה קמ"ל. ותימה על רבינו איך לא הזכיר כלל מכל זה אבל סמך במה שסתם הדברים ויובן בדרך כלל אפי' דאיכא בי דרי לשם:

וכל

מגדל עוז

ואין הקטן משלים לשיירא. זה הוא בירושלמי וג"כ אומר שם שאין הנכרי משלים לשיירא אבל לא כתבו ר"מ ז"ל והדין עמו דהא פשיטא לן דלא שייך בעירוב ולאיתאמרה בתלמוד בכלי בכמה דוכתי וגם הוא כללו בהלכה בכמה מקומות כד"ן: שלשה שהקיפו עד הדיורין. פ"ק דעירובין (דף ע"ז): שלשה מקומות עד כל צרכן. פ' כל גגות:

הגהות מיימוניות

מג' והכא פסיק כרב שימי וכרבה לגבי רבא. א"נ נוכל לפרש כלישנא קמא שהוא סתמא דתלמודא ופסיק הילכתא כרבה מטעמא דכל המיקל בעירובין הלכה כמותו וכ"נ עיקר דעתו מדפסק ג"כ כרבה בההיא דטיט. אמנם מהר"ם פסק כלישנא קמא והילכתא כרבא דלא אמר הלכה כדברי המיקל בעירובין בפלוגתא דאמוראי ועוד דדילמא לא אמר הכי אלא בעירוב ולא במחיצות. ומ"מ שוב כתב במקום אחר בשם ר"ח דאפילו בהני אמר הלכה כדברי המיקל בעירובין אפילו בפלוגתא דאמוראי כדאיתא בהג"ה דלעיל וכן משמע בתוס' דס"ל הלכה כדברי המיקל בעירובין אפילו בפלוגתא דאמוראי שפסקו גבי ההוא פונדק דאתא נכרי בשבת פרק הדר הלכה כר"י אע"ג דשמואל ור"י הלכה כר"י הדא דשמואל פליג עליה, ועוד דהלכה כדברי המיקל בעירובין ואין נראה למורי שי': [ח] כרבה אבל מהר"ם פסק כרבא דאמר אין יכול לעמוד בפ"ע לא הוי מיעוט ועיין בהג"ה הגדולה, ע"כ: [ט] צ"ע בתוס' אם זריעה מבטלת היקף דירה בחצר ורחבה כמו בקרפף או לא, ע"כ: [י] ע"ש בתוס' גבי ההיא רחבה דהוה בפום נהרא, ע"כ: [כ] כרב הונא ודלא כרב יהודה דאמר דיורין גורמין וכ"פ ר"י, ע"כ:

בפסין משני רוחותיו הרי הוא מובדל משנים החיצונים. לפיכך אם שבת יחיד בזה ויחיד בזה אין נותנין להן כל צרכן אלא כל אחד ואחד יש לו בית סאתים במקומו. היה יחיד בזה ויחיד בזה ושנים באמצעי או שנים בזה ושנים בזה ואחד באמצעי נותנין להן כל צרכן: **טו** כל [א]מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה. *וכל מחיצה שאינה עשויה לנחת אינה מחיצה. וכל מחיצה שאינה עשויה אלא לצניעות בלבד אינה מחיצה. וכל מחיצה שאין בגובהה עשרה טפחים או יותר אינה מחיצה גמורה. גידוד חמשה ומחיצה חמשה מצטרפין: **טז** כל [ב]מחיצה שיש בה פרוץ מרובה על העומד אינה מחיצה. אבל אם היה פרוץ כעומד הרי זו מותרת. ובלבד שלא יהיה באותן הפרצות פרצה שהיא יתר על עשר אמות. אבל עשר אמות הרי היא כפתח. אם היה לפרצה זו צורת פתח אף על פי שיש בה יותר מעשר אינה מפסדת המחיצה. והוא שלא יהא הפרוץ מרובה על העומד: **יז** במה דברים אמורים בזמן שהפרצות משלשה טפחים ולמעלה. אבל אם היו הפרצות כל פרצה מהן פחותה משלשה הרי זו מותרת. ואף על פי שהפרוץ מרובה על העומד. שכל פחות משלשה הרי הוא כלבוד: **יח** כיצד הרי שהקיף בקנים ואין בין קנה לחבירו שלשה טפחים. או שהקיף בחבלים ואין בין חבל לחבירו שלשה טפחים. הרי זו מחיצה גמורה. אף על פי שהיא שתי בלא ערב או ערב בלא שתי. וצריך שיהיה גובה הקנה עשרה או שיהיה מן הארץ עד סוף עובי החבל העליון עשרה אם הקיף בחבלים. שאין מחיצה פחותה מעשרה. וכל השיעורין האלו הלכה למשה מסיני הן: **יט** [ג] צורת [ג]פתח האמורה בכל מקום היא אפילו קנה וכיוצא בו מכאן וקנה

השגת הראב"ד

*וכל מחיצה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל נ"א העשויה לנחת, עכ"ל:

א טור סימן שסב סמ"ג שם: ב טור שם: ג טור שם סמ"ג עשין דרבנן א':

בית סאתים פנוי מכלים כדאיתא פ"ק וכשהם יחידים מתנין בית סאתים לכל אחד במקומו כדברי רבינו ורבינו לא הזכיר בכאן ובלבד שלא יהא בית סאתים פנוי מכלים וגם בגמרא לא נזכר. ויש לחלק ולומר שאפילו בית סאתים פנוי בקרפפות שכבר היו מוקפין נותנין להם כל צרכן שלא אמרן אלא כשאין מוקפין. אבל בתוספתא מפורש כך בשיירא ששבתה בגנה מוקפת גדר גבוה עשרה וכיון שכן י"ל שרבינו סמך על הנזכר למעלה וקצר במובן:

טו כל מחיצה שאינה יכולה לעמוד וכו'. מימרא פרק הישן בסוכה (דף כ"ד:) כלשון רבינו: וכל מחיצה שאינה עשויה לנחת אינה מחיצה. כך נמצא ברוב ספרי רבינו ובהשגות א"א נוסחא אחרינא העשויה לנחת ע"כ. וגרסאות הן פרק עושין פסין (עירובין כ"ו). ופירוש שאינה עשויה לנחת שאינה עשויה להניח שם דבר או לנוח שם. ופירוש העשויה לנחת לנחת בה כלים ולא לדור בתוכה. ודע שכשאמרו אינה מחיצה ר"ל מענין מוקפת לדירה וביותר מבית סאתים וכך פירש הרשב"א ז"ל דודאי בפחות מבית סאתים מחיצה היא וכן נ"כ דבר תורה מחיצות גמורות הן. ואין נ"ל כן מלשון רבינו ולפיכך הוא גורס שאינה עשויה לנחת. ואע"פ שהמחיצות העשויות מאליהן כתל וסלע מועילות אלו העשויות בידי אדם ללא תועלת סופן ליבטל ואין כלום וכן הדין במחיצה העשויה לצניעות. זה נראה לי בדעתו ז"ל: וכל מחיצה שאינה עשויה אלא לצניעות וכו'. שם מימרא האי מחיצה דאדרכלין לא שמה מחיצה כיון דלצניעותא בעלמא עבידא לא הויא מחיצה. ופי' אדרכלין חוצבי אבנים שעושין בה מחיצה שאוכלין בראש הבנין לצניעות: וכל מחיצה שאינה גבוהה וכו'. זה בכמה מקומות. וכתב רבינו אינה מחיצה גמורה לפי שבפחות מכן הויא מחיצה וחולקת רשות כמבואר בדיני הכרמלית ומקום פטור: גידוד ה' וכו'. בכל גגות (צ"ג:) והלכתא גידוד חמשה ומחיצה חמשה מצטרפין. ופי' גידוד קרקע עולה גבוה מהסמוך לו:

טז כל מחיצה שיש בה פרוץ מרובה וכו'. פ"ק (שם ט"ו.) משנה שיירא שחנתה בבקעה הקיפוה כלים בהמה מטלטלין בתוכה ובלבד שיהא גדר גבוה עשרה טפחים ולא יהיו פרצות יתרות על הבנין כל פרצה שהיא כעשר אמות מותרת מפני שהיא כפתח יתר מכן אסור. ובגמרא (דף ט"ז:) הלכתא פרוץ כעומד מותר: **ואם** היה לפרצה זו צורת פתח וכו'. למד זה רבינו ז"ל מהמשנה הראשונה שאמרה אם יש לו צורת פתח אע"פ שרחב מעשר אמות אינו צריך למעט וכ"פ פי"ז. ומ"ש רבינו והוא שלא יהא פרוץ מרובה על העומד לפי שדעתו ז"ל שההוא יתר מעשר עם צה"פ כעשר בלא צה"פ מה עשר בלא צ"פ
פרון

מרובה על העומד לא אף יתר מעשר בצ"פ פרון מרובה על העומד לא. ואע"פ שנראה מסוגיא (דף י"א) שעל משנה זו דמאן דאית ליה כי האי מתני' אגר מרובה פתחים וחלונות נתרת בצ"פ וברייתא דקא אמרה בפתחים ובלבד שיהיה עומד מרובה על הפרון כייע בפתחים שאין עשויין כתקנן כדאיתא התם. רבינו ז"ל תפס לו פשט הברייתות ופשט מימרא דר"י דאמר לכלאים התירו ולא לשבת. וסובר דאפי' מאן דאית ליה מתני' אית ליה הכין ומבוי שאני דבקורה בעלמא סגי ליה ואינו סומך על דהיות הנזכרות שם. זהו דעתו ז"ל. ובפרצה עשר ויש לה צ"פ אפשר שהוא ז"ל יודה שאפי' פרוץ מרובה על העומד כשר הוא. וכן הסכים הוא ז"ל גבי סוכה פ"ד מהל' שופר וסוכה. ואולי שהוא מחלק בין סוכה לשבת בענין זה ומפרש הכיא ברייתא דסוכה כפשטה וכבר כתבתיה שם. אבל התוספ' והרשב"א ז"ל סבורים דכל שיש שם צ"פ עשוי כתקנו אפי' פרוץ מרובה על העומד בארבע מחיצות וכולן צ"פ הרי הן כעומדים. ודע שאף לדעת רבינו יש צ"פ מועילה אפי' בפרוץ מרובה על העומד כגון ברוח שלישית כמבואר פי"ז בדין הכשר המבוי המפולש. וכן לפעמים שפרוץ מרובה בלא צ"פ מועיל כגון בפסי בירות כמבואר פי"ז. ולא בא רבינו להזכיר בכאן אלא המחיצה שבעצמה בלא חברותיה היא מחיצה וזה פשוט וברור:

יז בד"א בזמן שהפרצות וכו'. זה פשוט ומתבאר מן המשנה (שם ט"ו:) שנזכר בסמוך:

יח כיצד הרי שהקיף בקנים ואין בין קנה לקנה וכו'. משנה שם מקיפין שלש חבלים זה למעלה מזה ובלבד שלא יהיו בין חבל לחבירו ג' טפחים שיעור חבלים ועביין יתר על טפח כדי שיהא הכל עשרה טפחים. מקיפין בקנים ובלבד שלא יהא בין קנה לחבירו ג' טפחים בשיירא דברי ר"י והכ"א לא דברו בשיירא אלא בהווה כל מחיצה שאינה של שתי וערב אינה מחיצה דברי ר' יוסי בר"י וחכ"א אחד משני דברים ופסק רבינו כחכמים בשני הדברים. ואמרו שם בגמרא חכמים היינו ת"ק. פירוש דאמר אחד משני דברים. ואיכא בינייהו יחיד ביישוב. ובהלכות דרבנן בתראי סברי יחיד ביישוב שרי לטלטולי בתוך מחיצה של שתי או ערב כדין המדבר והלכתא כותייהו ע"כ. פירוש לדעת רבינו והרב אלפסי ז"ל לענין בית סאתים ויחידים ושיירא כבר נתבאר למעלה:

יט צורת פתח האמור בכ"מ וכו'. פ"ק (שם י"א:) תנא צורת פתח שאמרו קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן. צריכין ליגע או אין צריכין ליגע. רב ששת אמר צריכין ליגע ר"כ אמר אין צריכין ליגע ופסקו בהלכות כר"כ. וכן הסכימו האחרונים ז"ל

לחם משנה

טו וכל מחיצה שאינה עשויה לנחת אינה מחיצה וכו'. פירוש לגירסת רבינו שאם עשויה לנחת בה כלים הוי מחיצה. ולדעתו ז"ל אינה מחיצה אלא שאינה עשויה לא לנחת בה כלים ולא לנוח אדם שם כלל וכיון דלא נעשה לשום דבר מפני כן לדעתו אינה מחיצה כלל ולא כדעת הרשב"א ז"ל שכתב שבפחות מבית סאתים הוי מחיצה ולכך לא כתב רבינו אינה מחיצה גמורה אלא כתב אינה מחיצה כלל ח"ש ה"ה ז"ל ואין נראה לי כך מלשון רבינו: וכל מחיצה שאין בגובהה עשרה טפחים או יותר אינה מחיצה גמורה. כתב ה"ה וכתב רבינו אינה מחיצה גמורה לפי שבפחות מכן הויא מחיצה וכו' וא"ת א"כ איך כתב. כל מחיצה שיש בה פרוץ מרובה על העומד אינה מחיצה היה לו לכתוב אינה מחיצה גמורה דהא מחיצה איקרי לענין הגר שמפרין ליס דפס מכאן ופס מכאן סגי כמבואר למעלה בפרק ט"ו. וי"ל דאיקרי מחיצה משום דיש לו שלש מחיצות אחרות אבל אם היו כל המחיצות בפס מכאן ופס מכאן לא מהני ואין לדעת רבינו לדבר כאן אלא במחיצות המועילות בפני עצמן וכמ"ש ה"ה למטה ולא בא רבינו להזכיר בכאן אלא המחיצה שבעצמה בלא חברותיה היא מחיצה וכן כשכתב אינה מחיצה ר"ל שבפני עצמה אינה מחיצה אבל כשכתב אם אין בגובהה עשרה שאינה מחיצה גמורה מפני שארבע מחיצות כאלה בדיני כרמלית חולקים רשות ואין צריך סיוע חברותיה:

טז אם היה לפרצה זו צורת פתח וכו'. כתב ה"ה דאע"פ שנראה מסוגיא שעל משנה זו דמאן דאית ליה כי האי מתניתין וכו'. בפ"ק דעירובין (דף י"א) אמרו דרב מתני והרחב מעשר ימעט (ואם יש לו צורת פתח צריך למעט) אמר רב יוסף מדברי רבינו נלמוד אגר שרובה פתחים וחלונות אינה ניתרת בצורת פתח מ"ט הואיל יותר מעשר וכו' ואמרו שם לימא מסייע ליה כלומר לרב דאמר צריך למעט דפנות הכנ שרובן פתחים וחלונות מותר ובלבד שיהיה עומד מרובה על הפרון. ופירש רש"י אלמא עומד מרובה על הפרון בעינן ואע"ג דאיכא צורת פתח בכולהו וסיעתא לרב ותירץ רב כהנא כי תניא ההיא בפתחי שימאי כלומר פתחים שאינם עשוים כתקנם אבל עשוים כתקנם בצורת פתח מתיר וליכא סיעתא לרב דאמר צריך למעט משמע מכאן דאן דאית לן

מגדל עוז

וכל מחיצה שאינה עשויה לנחת אינה מחיצה: כתב הראב"ד ז"ל העשויה לנחת עכ"ל: ואני אומר גם זה אולי היתה גרסא של רבינו ז"ל אבל גירסא בספרד ובצרפת פ"ק דעירובין ובהל' הרב אלפסי כגירסת ר"מ ז"ל: וכל מחיצה. פ"ק דעירובין (דף ט"ז) ובכמה מקומות בתלמוד: גידוד חמשה וכו'. פ' כל גגות (דף צ"ג): כל מחיצה שיש בה עד חיה ועוף. הכל פ"ק דעירובין (דף י"ז):

הגהות מיימוניות

[ג] הנה לא הזכיר מהא דאמר ר"ל משום רבי ינאי צה"פ שאמרו צריכה היכר ציר וכן ר"י אלפס דלגו בספרו ועל זה כתב מהר"ם וז"ל ותמה אני והא ליכא מאן דפליג עלה ודחקתי עצמי לפרש הסוגיא אליבא דידיה הא דגרסינן בתר הכי אשכחינהו רב אחא בריה דרב אויא לתלמידי דרב אשי אמר להו תני מר מידי בצה"פ פירש וכי הוא מצריך היכר ציר או לא אמרו ליה לא אמר ולא כלום כלומר לא הוסיף מאומה על צה"פ אלא קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן והביא ראיה שאין צריך היכר ציר מדלא מצריך בברייתא היכר ציר וכן יש לפרש לפי שיטתו דמשמע דלא בעי היכר ציר. מיהו אין הלשון משמע כן דא"כ הו"ל למימר תניא דמסייע לכו ועוד לשון לא אמר כלום לא משמע הכי ואדרבה נראה לפרש דהכי פירושו אמר מר מידי בצה"פ אמר בה שום חידוש אמרו ליה לא אמר שום חידוש אמר להו אני אומר לכם דבר חידוש תנא צה"פ שאמרו קנה מכאן וקנה מכאן ואין צריך קורה רחבה טפח ע"ג אלא קנה בעלמא עד וצריך נמי היכר ציר עכ"ל מהר"ם וכ"כ בס"ה. והביא הא דאמר ר"ל דמצריך היכר ציר. אמנם לי המעתיק אמר ה"ר יצחק בה"ר מאיר שראה בכי"א העירובין וקבלה בידם שנתקנו בימי רש"י ז"ל ולא היה בהן היכר ציר והקשה להן לבני העיר מהא דר"ל ואמרו לו בלשון הזה: פירוש סוגיא זו טועים האשכנזים ופירשו לו כפירוש מורי אליבא דרב אלפס ז"ל, עכ"ל:

וקנה מכאן וקנה על גביהן. גובה שני הלחיים עשרה טפחים או יתר והקנה וכיוצא בו שעל גביהן אף על פי שאינו נוגע בשני [מ] הלחיים אלא יש ביניהן כמה אמות הואיל וגובה הלחיים עשרה הרי זו צורת [נ] פתח. וצורת פתח שאמרו צריכה שתהא בריאה לקבל דלת אפילו דלת של קש: **כ** פתח שצורתו כיפה אם יש באורך רגלי הכיפה עשרה טפחים הרי זה צורת פתח. וצורת פתח שעשה אותה [ס] מן הצד אינה כלום שאין דרך הפתחים להיות בקרן זוית אלא באמצע: **כא** בכל עושין מחיצה בין בכלים בין באוכלים בין באדם אפילו בבהמה ושאר מיני חיה ועוף והוא שיהיו כפותים כדי שלא ינודו: **כב** מחיצה ״העומדת מאליה הרי זו כשרה. ומחיצה הנעשית בשבת הרי זו מחיצה. ואם נעשית בשגגה מותר לטלטל בה באותה שבת. והוא שתעשה שלא לדעת המטלטל. אבל אם נתכוין אדם לזו המחיצה שתעשה בשבת כדי לטלטל בה אע"פ שעשה אותה העושה בשגגה אסור לטלטל בה באותה שבת. וכן אם נעשית במזיד אף על פי שלא נתכוין זה לטלטל בה הרי זה אסור לטלטל בה: **כג** מותר לעשות מחיצה של בני אדם בשבת שיעמוד זה בצד זה ובלבד שלא ידעו אלו העומדין שבשביל לעשותן מחיצה העמידן. ולא יעמיד אותן אדם שהוא רוצה להשתמש במחיצה זו אלא יעמיד אותן אחר שלא לדעתו: **כד** אילן ״שהוא מיסך על הארץ אם אין נופו גבוה מן הארץ שלשה טפחים ממלא בין בדיו ועליו תבן וקש וכיוצא בהן וקושרן בארץ עד שיעמוד ברוח מצויה ולא יתנדנד ומטלטל תחת כולו. והוא שיהיו תחתיו עד בית סאתים. אבל אם היה יתר מבית סאתים אין מטלטלין תחתיו אלא בארבע אמות מפני שתחתיו מקום שלא הוקף לדירה הוא:

מבוי

א טור סימן שסג: ב שם:

מגיד משנה

ז"ל וכדעת רבינו. ומ"ש רבינו גובה השני לחיים עשרה כן מוכיח שם בברייתא דכיפה שאזכיר בסמוך: **וצורת** פתח שאמרו וכו'. שם א"ר חסדא צ"פ שאמרו צריכה שתהא בריאה כדי לעמוד בה דלת ואפילו דלת של קשין. אמר רשב"ל צ"פ צריכה היכר ציר והסוגיא שם לפי דעת ההלכות דוחה זו דצריכה היכר ציר אבל צריכה דלת של קשין ודברי רבינו וההלכות עיקר:

כ פתח שצורתו כיפה וכו'. שם נלמד ממחלוקת ר"מ וחכמים גבי מזוזה כדאיתא התם. ופסק כחכמים. וסבר רבינו דלא בעינן רחב ד' לענין צורת פתח ולענין מזוזה. ועד כאן לא הזכירו שם רחב ד' אלא משום ר"מ דאית ליה חוקקין להשלים ואינו סובר כן במה שאינו רחב ד' שאין לו שיעור אבל בשיש ברגליה עשרה ודאי אינה צריכה רחב ד' כך נ"ל. והרשב"א ז"ל לא כתב כן: **וצורת** פתח שעשאה מן הצד לא עשה ולא כלום. שם. ובהלכות פירש רבינו האי גאון ז"ל כגון שעשאה מצדה של כותל דהוי ליה פתחא בקרן זוית ופתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי ע"כ. וזה דעת רבינו שכתב שאין דרך הפתחים להיות בקרן זוית אלא באמצע. אבל הרשב"א ז"ל כתב שאין דברים אלו מחוורין אלא אפי' בראש הכותל צורת פתח גמור הוא. ופי' מן הצד קנה מכאן וקנה מכאן וקשר קנה באמצע ואינו פתח עד שיעמיד קנה על גביהן עכ"ד:

כא בכל עושין מחיצה וכו'. משנה (שם ט"ו) בכל עושין לחיים ואפי' בדבר שיש בו רוח חיים והרבה מקומות מתבאר זה. ומ"ש רבינו והוא שיהיו כפותין וכו' אבהמה ושאר מיני חיה ועוף קאי שהן כדין שלא לדעת ובעינן מחיצה יכולה לעמוד ועומדת ומהסוגיא שבפ' הישן (סוכה כ"ג) הוציא זה אע"פ שאינה מוכרחת. אבל באדם א"צ שיהי' כפות כמו שמוכח בסמוך: **מחיצה** העומדת מאליה וכו'. פ"ק דעירובין (דף ט"ז) מבואר בסוגיא כלשון רבינו ז"ל: **מחיצה** שנעשית בשבת וכו'. פרק עושין פסין (דף כ"ה) כל מחיצה שנעשית בשבת בין שוגג בין מזיד שמה מחיצה ואתמר עלה א"ר נחמן בר יצחק לא שנו אלא לזרוק אבל לטלטל אסור. ואמרו שם כי איתמר דר"נ אמזיד איתמר ובפרק מי שהוציאוהו (שם מ"ג מ"ד) אמרו נחמיה נפק חוץ לתחום אמר לו ר"נ לרב חסדא עשה לו מחיצה של בני אדם ויכנס. והביאו שם ברייתא דקתני נפל דופנה ביום טוב לא יעמיד בה אדם וכו' והקשו עליה מההיא דקתני עושה אדם את חבירו דופן. ותירצו אדם מאדם לא קשיא כאן לדעת כאן שלא לדעת והקשו והא רב חסדא לדעת הוה. ותירצו רב חסדא שלא מן המנין הוא ע"כ. וכמדומה לי שרבינו דימה דין שאר מחיצות בשוגג למחיצת אדם שכשם שמחיצת אדם אין בה איסור עשייה כך שאר המחיצות בשוגג ואעפ"כ אמרו במחיצת אדם שאם היה נעשית לדעת נחמיה אע"פ שהעומדים לא ידעו היה אסור לו ליכנס מדבריהם שלא היתה מחיצה. וכן הדין במחיצת שוגג שאם נעשית על דעת לטלטל בה אסורה. וידוע הוא שיש חלוק בכאן בין לדעת בין שלא לדעת בין לשוגג ומזיד, זהו נ"ל להעמיד דברי רבינו ז"ל. אבל הרשב"א ז"ל כתב שכל שנעשית בשגגה אפילו נתכוין העושה לטלטל בה הרי זה מותר לטלטל בה. וכתב שאינו יודע עיקר לדברי רבינו. ומ"ש נ"ל:

כג מותר לעשות מחיצה וכו'. כבר הזכרתי זה בסמוך ועוד מבואר שם בגמרא:

כד אילן שהוא מיסך על הארץ וכו'. בהמוצא תפילין (שם צ"ט ק') אילן שהוא מיסך על הארץ אם אין נופו גבוה מן הארץ ג' טפחים מטלטלין תחתיו ובגמרא אמר רב הונא בריה דרב יהושע אין מטלטלין בו יותר מבית סאתים משום דהויא דירה שתשמישה לאויר וכל דירה שתשמישה לאויר אין מטלטלין בה אלא בית סאתים, ע"כ: **וממלא בין בדיו** וכו'. מבואר בסוכה בהישן (דף כ"ד כ"ה) דעביד ליה בהוצא ודופנא:

מבוי

כסף משנה

יט וצורת פתח שאמרו צריכה שתהא בריאה לקבל דלת. כתבו הגהות הנה לא הזכיר המחבר הא דאמר ר"ל צורת פתח שאמרו צריכה היכר ציר וכן הרי"ף דלגו ועל כן כתב הר"מ וכו', ונראה ליה לפרש הא דגרסינן בגמרא אשכחיה רב אחא לתלמידוי דרב אשי אמר להו שפי מר מידי בצורת פתח פירוש וכי הוא מצריך היכר ציר או לא אמרו ליה ולא כלום כלומר לא תוסיף מאומה על צורת פתח אלא קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן ותו לא וכן הביא מן הברייתא שלא הזכירה היכר ציר וכתב הריב"ם אין צריך היכר ציר וכמו שפסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם וראוי לסמוך עליהם אע"פ שיש חולקים:

כ וצורת פתח שעשה אותו מן הצד וכו'. אע"פ שהרי"ף ורבינו לא פירשו מן הצד כפירוש רש"י מ"מ לענין דינא משמע דאף לדידהו אם היכר קנה העליון לשני הקנים מצידיהן לא מהני דלישנא דקנה על גביהן משמע על גביהן ולא מצידיהן:

כג מותר לעשות מחיצה של בני אדם וכו' ולא יעמיד אותם אדם שהוא רוצה להשתמש במחיצה זו. נראה שלמד כן מדאיתא בפרק מי שהוציאוהו (עירובין מ"ד:) הנהו בני גננא דאעילו מיא במחיצה של בני אדם נגדינהו שמואל אמר אם אמרו שלא מדעת יאמרו לדעת. ומפרש רבינו דהנהו דאעילו מיא הם העמידו מחיצת האנשים ומש"ה קרי לה לדעת:

האיך

לחם משנה

ין דלא כרב מוקמינן להך מתניתין כרב כהנא דאמר בפתחי שימאי אבל בפתחים העשויים כתקן ניתרת בצורת פתח ומפני זה הוקשה בעיני ה"ה ז"ל. וקשה דמאי קושיא היא א דמינה היא ילפינן דפרצה יתר מעשר ופרוץ מרובה על העומד ניתרת בצורת פתח ושלא כדברי רבינו, נימא דלעולם כדברי רבינו ומ"ש בגמרא דברייתא איירי בפתחי שימאי ולעולם מתנין במתניתין אינו צריך למעט משום דהם פתחים עשויים כתקן ומשום דרב יוסף ר"ל אליבא דרב דאמר שרובה פתחים אפילו פרוץ פחות מעשר צריך למעט דע"כ רב יוסף בפחות מעשר איירי כמ"ש התוס' דאי לא אפילו בעומד מרובה צריך למעט ולהכי אמר רב כהנא דבפחות מעשר בצורת פתח מתיר אבל יותר מעשר ופרוץ מרובה על העומד אינו מתיר אפילו בצורת פתח ובכי הא מודה מתניתין. ונראה דמשמע לו מתניתין דאמר א"צ למעט אפילו שיש לו יותר מעשר ופרוץ מרובה על העומד וכ"כ רבינו לקמן בפרק י"ז אבל אם היה לו צורת פתח אפילו היה גבוה מאה אמה או רחב מאה אמה וכו':

כ וצורת פתח שעשה אותה מן הצד וכו'. קשה לפי פירוש רבינו ז"ל דאם הוא בקרן זוית היכי קאמר בגמרא (דף י"א) במאי עסקינן אילימא מן הצד וכו' אלא על גבן וכו' דהיכי הוי לדעתו ז"ל על גבן הפך דעל הצד שפירשו קרן זוית בשלמא להרשב"א ניחא דמן הצד לא הוי על גבן אבל לרבינו אפילו שיהיה קנה על גביהן מ"מ כיון דהוי בקרן זוית מן הצד איקרי:

כג מותר לעשות מחיצה של בני אדם בשבת וכו'. פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ד) הביאו ברייתא דסוכה דאמרה נפל דופנה (בי"ט) לא יעמיד בה אדם בהמה וכלים והקשו עליה מההיא דקתני עושה אדם את חבירו דופן כדי שיאכל וכו' ותירצו אדם מאדם לא קשיא כאן לדעת כאן שלא לדעת והקשו והא דרבי נחמיה בריה דרב חנילאי לדעת הוה ותירצו שלא מדעת הוה והקשו רב חסדא מיהו לדעת הוה ותירצו רב חסדא שלא מן המנין הוה, ע"כ. וממ"ש ה"ה ואעפ"כ אמר במחיצת אדם שאם היה נעשית לדעת דר' נחמיה וכו' נראה שהוא סובר דפירוש הגמרא לדעת רבינו ז"ל כך הוא והא דר' נחמיה לדעת דר' נחמיה עצמו הוה וכיון שהוא היה צריך לאותן המחילות ליכנס תוך התחום היה ראוי שיעשה שלא לדעתו כיון שאתה אומרת דלדעת אסור וסוברת הגמרא דכיון שיהיה לדעת העומדים הם בין שיהיה לדעת הצריך לאותה מחילה בין לאחר הכל שוה ודין אחד הוא שהכל מיקרי לדעת ואסור. כ"נ דברי ה"ה ז"ל. והוכרח לפרש כן מפני שרבינו הצריך שני תנאים שלא ידעו אלו העומדים ועוד שלא יעמיד אותה אדם שהוא רוצה, וע"ז יש לתמוה דהרי הסוכה כשנפל דופנה ביו"ט א"צ אלא שיהיה שלא לדעת

הגהות מיימוניות

[מ] כרב נחמן לגבי רב ששת וכן מהר"ם דהא תניא כותיה וכן ס"ח ע"ב: [נ] וכ"כ מהר"ם וז"ל ונראה דאפי' יש ביניהם יותר מג' שריא מדאייתי ראיה מכיפה ועוד דפחות משלשה אפילו רב ששת היה מודה דכלבוד דמי: [ס] וי"מ מן הצד ולא ע"ג וכן פירש"י וכן מהר"ם שכתב בתשובה על לחי המרוחק למעלה יותר מטפח מן הקורה דאין שוה מה"ט ואע"ג שהקורה מונחת על השני כראוי צריך מוח ומוח שיהיו הלחיים תחת הקורה:

מגדל עוז

ומחיצה שנעשית עד לדעת המטלטל. פרק קמא דעירובין (דף ט"ז): **אבל אם נתכוין עד אחר שלא לדעתו.** פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ד): **אילן שהוא מיסך עד סוף הפרק.** פרק בתרא דעירובין (דף צ"ט) ובמס' סוכה פ' הישן (דף כ"ד):

פי"ז ג והיאך מתירין מבוי מפולש וכו'. פסק כרב דאמר פרק קמא דעירובין (דף ו':) הלכה כת"ק דאמר כיצד מערבין מבואות המפולשין לרה"ר עושה צורת פתח מכאן ולחי או קורה מכאן וכן פסק הרי"ף. וכתב הריב"ש בתשובה שמפולש לכרמלית הוי כמפולש לרה"ר:

ו מבוי מפולש שהיה כלה לאמצע רחבה וכו'. כתב ה"ה העולה מכלל ההלכות הוא כדעת רבינו. משמע שעל הלכות הרי"ף הוא אומר, ולא דק שהרי"ף לא כתב אלא מבוי שנפרץ במלואו לחצר ונפרץ החצר כנגדו לרה"ר החצר מותר ומבוי אסור ולא כתב שום חילוק בזה והוא עצמו כתב גבי נפרץ המבוי במילואו לחצר שההלכות לא הזכירו הסוגיא שלמעלה מזו וכו':

אין

פרק שבעה עשר

א מבוי שיש לו שלשה כתלים הוא הנקרא מבוי סתום. ומבוי שיש לו שני כתלים בלבד זה כנגד זה והעם נכנסין ברוח זו ויוצאין בשכנגדה הוא הנקרא מבוי המפולש: **ב** היאך [א]מתירין מבוי הסתום. עושה לו ברוח רביעית [א] לחי אחד או עושה עליו קורה ודיו. ותחשב אותה קורה או אותו לחי כאילו סתם רוח רביעית ויעשה רה"י ויהיה מותר לטלטל בכולו. שדין תורה בשלש מחיצות בלבד מותר לטלטל ומדברי סופרים היא הרוח הרביעית ולפיכך די לה בלחי או קורה: **ג** והיאך [ב]מתירין מבוי מפולש. עושה לו צורת פתח מכאן ולחי או קורה מכאן. ומבוי [ב] עקום תורתו כמפולש: **ד** *מבוי [ג]שהוא שוה מתוכו ומדרון לרשות הרבים או שוה לרה"ר ומדרון לתוכו אינו צריך לא לחי ולא קורה שהרי הוא מובדל מרה"ר: **ה** מבוי [ד]שצדו אחד כלה לים וצדו אחד כלה לאשפה של רבים אינו צריך כלום. שאשפה של רבים אינה עשויה להתפנות [ג] ואין חוששין שמא יעלה הים שרטון: **ו** *מבוי [ה]המפולש שהוא כלה לאמצע רחבה של רבים. אם לא היה מכוון כנגד פתח [ד] הרחבה הרי זה כסתום ואינו צריך מצד הרחבה [ה] כלום. אבל אם היה כלה לצדדי הרחבה אסור. ואם היתה של יחיד אף לאמצעה אסור. פעמים בונה

השגת הראב"ד

*מבוי שהוא שוה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל דוקא במדרון המתלקט עשרה מתוך ארבע שהוא כמחילה והכי איתא בתוספתא, עכ"ל:

*מבוי מפולש וכו'. כתב הראב"ד ז"ל מסתברא אם יש דיורין ברחבה ועירבו בני הרחבה או בני החצר עם בני המבוי שהכל מותר בין באמצע בין מן הצד דהלכה כרב ששת דאמר דעירוב משוי להו חד מינא ומחיצות דהכי מהני להתם, עכ"ל:

מצד

א טור סימן שסג סמ"ג עשין דרבנן א': ב טור סי' שסד סמ"ג שם: ג טור סי' שסג וע"ש: ד סמ"ג שם: ה טור סי' שסה:

פי"ז א מבוי שיש לו שלשה כתלים וכו'. דע שדעת רבינו היא שדין מבוי שלו שלשה מחיצות דבר תורה כדין כרמלית וכבר ידעת שדין הכרמלית ד"ת הוא כדין מקום פטור ושניהם דין אחד להם מן התורה שמטלטלין בהם אפילו באלף אמות ומכניסין מתוכן לרשות היחיד ומרה"י לתוכן וכן מרה"ר וחכמים גזרו בכל זה בכרמלית. וכל זה מבואר פי"ד ולא הוצרכתי לשנותו כאן אלא מפני שראיתי רבנים מקשים בספריהם מדברי רבינו לדבריו וזה לשון אחד מהם. הגה"ה, בפי"ד כתב דלא מקרי רה"י כי אם בג' מחיצות ולחי ברוח רביעית וכאן כתב דבג' מחיצות מותר לטלטל דין תורה וכתב נמי דאם עשה לחי או קורה ברוח רביעית מיקרי רה"י ולקמן כתב במבוי שהכשרו בקורה דהזורק לתוכו פטור דלא מיקרי רה"י וצ"ע גדול ליישב דבריו, עכ"ל. ודברי רבינו מבוארים שמ"ש בכאן שדין תורה בשלשה מחיצות מותר לטלטל הוא כדין כל כרמלית שבעולם כמו שנתבאר. וכן מ"ש ויעשה רה"י ויהיה מותר לטלטל בכולו כבר הזכיר שאינה כרה"י גמורה ולא שהזורק לתוכו יהיה חייב. והענין שהחכמים שגזרו בכרמלית בזה שיש לו לחי או קורה עשאוהו כרה"י לכל דבריו אבל ד"ת אינו כרה"י להתחייב עליו עד שיהיו לו ד' מחיצות או שיהיה הכשרו בלחי שהוא עומד במקום מחיצה כמו שנתבאר פי"ד ויתבאר למטה. ואני תמה איך נפל ספק בדברים פשוטים כאלו. ומ"מ לענין הדין אפשר שאין דברי רבינו מחוורין אלא כל שיש לו ג' מחיצות ד"ת הוא כרה"י גמורה בלא שום ד"א ולמטה אבאר דעתו ודעת החולקין עליו ז"ל. ומ"ש רבינו בהכשר המבוי הסתום פ"ק עירובין (י"א:) משנה ובהרבה מקומות:

ג והיאך מתירין מבוי המפולש וכו'. ממה ששתם רבינו את לשונו נראה שהוא סבור שאפילו מפולש לרה"ר מכאן ומכאן הכשרו בצורת פתח מכאן ולחי או קורה מכאן. וזה דעת ההלכות שם אבל י"א בזה והאומרים שאין הכשרו בכך אלא כשאחד מן הצדדין הוא מפולש לכרמלית אבל אם מפולש בשני צדדיו לרה"ר צריך דלת ראויה לנעול אע"פ שאינה ננעלת מכאן ולחי או קורה מכאן ולזה הסכים הרשב"א ז"ל. ולמעה בדין שני כותלים ברה"ר אבאר דעותיהם. ופי' מפולש לרה"ר מכאן ומכאן בשאינו רחב ט"ז אמות אבל רחב זהו רה"ר גמורה. וכבר כתבתי ריש פי"ד סברת מי שאומר שיש רה"ר גמורה בלא רוחב ט"ז כשאורך המבוי לאורך רה"ר: ומבוי עקום תורתו כמפולש. שם (דף ו') איתמר מבוי עקום רב אמר תורתו כמפולש ושמואל אמר תורתו כסתום וקי"ל כרב. ופירוש מבוי עקום עשוי כמין ג"ם כזה (עיין בסוף הספר ציור א). וכבר ידעת חלוק הסברות בדין המפולש. וכתב הרשב"א ז"ל א"צ לעקמומיתו כלום אלא בשני ראשיו ועוד כתב היה עקום ומפולש כמין חי"ת יראה לי שהוא כסתום ואינו צריך אלא לחי או קורה מכאן ומכאן ע"כ:

ד מבוי שהוא שוה מתוכו וכו'. ברייתא בהזורק (שבת דף ק') מבוי שהוא שוה לתוכו ונעשה מדרון לרשות הרבים או שוה לרשות הרבים ונעשה מדרון לתוכו אותו מבוי אינו צריך לא לחי ולא קורה ר' חנינא בן גמליאל אומר תל המתלקט עשרה מתוך ארבע וזרק ונח על גביו חייב, ע"כ. וכתב הרשב"א ז"ל רישא נמי שהוא בדין מבוי במתלקט עשרה טפחים מתוך ארבע אמות הוא ובהדיא קתני בתוספתא מבוי ששוה לרה"ר ועשוי מדרון לרה"ר אם יש בו גובה עשרה טפחים בתוך ד' אמות אינו צריך לחי וקורה ובכיוצא בזה שניה שם בשוה לרה"ר ועשוי מדרון לרה"י וא"כ הביאו דין התל דר' חנינא וזו היא הברייתא עצמה שהביאו כאן בגמרא אלא שדרך בעלי הגמרא לקצר בלשון הברייתות בהרבה מקומות ע"כ דבריו. וכן פסק בספרו דדוקא מתלקט עשרה מתוך ארבע אמות:

ה מבוי שצדו אחד כלה לים וצדו אחד כלה לאשפה וכו'. פ"ק דעירובין (דף ח'.) מעשה במבוי שצדו אחד כלה לאשפה וצדו השני כלה לים ובא מעשה לפני רבי ולא אמר בו לא איסור ולא היתר איסור לא אמר ביה דהא קיימין מחיצות היתר נמי לא אמר שמא תבטל האשפה ויעלה הים שרטון. ואמר שם וחכמים אוסרין. ואמרו דאשפה דיחיד הוא דאי דרבים לא חיישינן שמא תנטל. עוד שם מרימר פסק לה לשורא באיצי אמר לא חיישינן שמא יעלה הים שרטון. כך היא גירסת רבינו חננאל ז"ל וגרסת רבינו. ופירש שורא מבואות המפולשין שלה היו כלין מצד אחד לים ושם אין לחוש לפי שאין הים בת פלטול עם המבוי ואין לחוש שמא יעלה הים שרטון כלומר שיתרחק הים ממקומו וישאר אותו מקום רפש וטיט ויטלטלו מן המבוי לו. אבל לצד אחר היה צריך מחיצה והיה עושה אותה ברשתות והיו קלים להסירם בחול ולהניחם בערב שבת. זה נראה לי בפירוש השמועה לפי גירסתם. ולפי דבריהם כשאמרו וחכמים אוסרין לא אסרו אלא משום אשפה של יחיד שעשויה ליטל ולא משום חשש צדו של ים. אבל רש"י ז"ל והאחרונים גורסים בהא דמרימר חיישינן שמא יעלה הים שרטון. ופירשו דהוה פסיק לה לצד הים. ולזה הסכים הרשב"א ז"ל וכן פסק בספרו:

ו מבוי מפולש שהיה כלה לאמצע רחבה. שם (עירובין ז' ח') משא ומתן של הלכה הרבה והעולה מכלל ההלכות היא כדעת רבינו וטעם דברים אלו כשהוא כנגד פתח הרחבה הרי זה ככלה שם. ופתח הרחבה הוא לרה"ר או לכרמלית וכשהוא כלה לצדי הרחבה כגון זה (עיין בסוף הספר ציור ב). הרי הוא כמבוי עקום דקי"ל שתורתו כמפולש אבל כשהוא באמצע רחבה ואין פתח רחבה כנגדו אינו נראה עקום ותורתו כגון זה (עיין בסוף הספר ציור ג). וכיון שאין כותל המבוי נמשך בשוה עם כותל הרחבה אינו נראה כעקום ואם היתה

לחם משנה

לדעת העומדים אבל לדעת הצריך לאותה מחיצה לא איכפת לן כלל וזה ברור שם דאמרו עושה אדם את חבירו דופן וכו' דמשמע דהוא עצמו הצריך לאותה מחיצה יכול לעשותו דופן. וכן מבואר בדברי רבינו פ"ד מהל' סוכה שכתב שם בסוף הפרק עושה אדם את חבירו דופן וכו' ושם כתב והוא שיעשה אותו שלא לדעת זה שנעשה דופן ולא הצריך שם התנאי האחר שהצריך כאן שלא יעמיד אדם לדעתו וכו' משמע דאין צריך תנאי זה כלל וזה פשוט. וא"כ מה שהתירו בגמרא כאן לדעת כאן שלא לדעת ר"ל כאן לדעת מי שהעמיד שם ומפני כן אמרו גבי דופנה של סוכה לא יעמיד בה אדם וכו' ומ"ש עושה אדם את חבירו דופן וכו' הוא שלא לדעת מי שהועמד שם ואפילו שיהיה לדעת מי

מגדל עוז

פי"ז מבוי שיש לו שלשה כותלים עד הרי הוא כמפולש. פ"ק דעירובין (דף י"א) ופ' כל גגות (דף צ"ג): מבוי שהוא שוה מתוכו עד מרה"ר. פרק הזורק (דף ק'): כתב הראב"ד דוקא במדרון המתלקט עשרה מתוך ארבע שהוא כמחיצה והכי איתא בתוספתא עכ"ל, (הסופר השמיט): מבוי שצדו האחד כלה לים עד שרטון. פ"ק דעירובין (דף ח'): מבוי שהוא מפולש כו' עד של רחבה. פרק מבוי: כתב הראב"ד ז"ל מסתברא אם יש דיורים ברחבה וכו' ומחיצות דהכא מהני להתם עכ"ל: ואני אומר עיקר ההלכות אלו יצטרך למעיין להבין תוכן הסברות והענינים יתבונן שם ויגדיל תורה ויאדיר ואני לא באתי להבחין בחבור הזה בדעות הגדולים והחכמים והבאתי כמה טעמים רק להראות מראות הצובאים דעות ר"מ ז"ל והמקומות שהן קבועות:

הגהות מיימוניות

[א] כרב דאמר הלכה כתנא קמא ודלא כשמואל דאמר הלכה כחנניא דאמר משמיה דבית הלל עושה דלת מכאן ולחי וקורה מכאן וכ"כ בס"ה בשם ר"י אלפס וכן פסק מהר"ם בשם ר"ח: [ב] כרב לגבי שמואל דאמר תורתו כסתום ופי' ר"ש תורת היתר מבוי מפולש יש לו בעקמומיתו דהיינו שעושה לו צה"פ בעקמומיתו ולחי או קורה מכאן ומכאן לשני ראשין לשני צדי ר"ה ותימה לר"י דא"כ חמירא ליה טפי ממפולש דבמפולש סגי ליה בצ"ה אחד מצד זה ומצד אחר לחי או קורה ע"כ פיר"י דבין לרב ובין לשמואל לא עביד בעקמומיתיה ולא מידי. מיהו יש לדקדק בפיר"ש וכו' וראיה ממבוי העשויה כנגל וכו' והא דמחמיר בה טפי ממפולש משום דבעינן דחזו לצ"פ בני ראש זה ובני ראש זה וכי עביד ליה בעקמומיתיה חזו ליה מכאן ומכאן ואי בעי למיעבד צה"פ מכאן ומכאן בשני ראשיו סגי בעקמומית בלחי ואפילו לרב ע"כ בפסקי עירובין של מהר"ם ע"כ: [ג] כאמימר דאמר לא חיישינן שמא יעלה הים שרטון וכן גורס בערוך בערך אזל. אבל רא"ם פסק כר"נ דאמר הלכה כחכמים דאסרו ע"כ: [וכ"פ הטור סי' שס"ג וע"ש]: [ד] וכ"כ מהר"ם כרבה ודלא כרב יוסף דשרי אפי' זה כנגד זה באמצע רחבה ע"כ: [ה] ודוקא אם עירבו בני הרחבה עם בני המבוי ע"ש בתוס' ע"כ:

מצד אחד ונמצא כלה לצדה של רחבה: **ז** אין [א]המבוי ניתר בלחי או קורה עד שיהיו בתים וחצרות פתוחות לתוכו ויהיה ארכו מארבע אמות ולמעלה ויהיה ארכו יתר על רחבו. אבל מבוי שארכו כרחבו הרי הוא [ו] כחצר ואינו ניתר אלא בשני לחיים משני רוחותיו כל לחי במשהו. או בפס רחב ארבעה מרוח אחת: **ח** חצר שארכה יתר על רחבה הרי היא כמבוי וניתרת בלחי או קורה. ומבוי שאין בתים וחצירות פתוחות לתוכו כגון שלא היה בו אלא בית [ז] אחד או חצר אחת וכן מבוי שאין בארכו ארבע אמות אינו ניתר אלא בשני לחיים או בפס ארבעה ומשהו: **ט** מבוי [ב]שאין ברחבו שלשה [ח] טפחים אינו צריך לא לחי ולא קורה ומותר לטלטל בכולו. שכל פחות משלשה הרי הוא כלבוד. *מבוי שהכשירו בקורה אף על פי שמותר לטלטל בכולו כרה"י הזורק מתוכו לרה"ר או מרה"ר לתוכו פטור. שהקורה משום היכר היא עשויה. אבל אם הכשירו בלחי הזורק מתוכו לרשות הרבים או מרה"ר לתוכו חייב שהלחי הרי הוא כמחיצה ברוח רביעית: **י** שני [ג]כותלים ברשות הרבים והעם עוברים ביניהם. כיצד מכשיר ביניהם. עושה דלתות מכאן ודלתות

השגת הראב"ד

*מבוי שהכשירו בקורה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל הא מילתא קשיא לי טובא כיון שמותר לטלטל בכולו אלמא במבוי שיש לו שלשה מחיצות קאמר וקי"ל דג' מחיצות דאורייתא א"כ הכשירו בקורה אמאי פטור וכי באו חכמים להקל בשל תורה להטעינו קורה עכ"ל:

א טור סימן שסג סמ"ג שם: ב טור שם: ג טור סי' שסד סמ"ג עשין דרבנן א':

מגיד משנה

היתה רחבה של יחיד יש לחוש כמו שכתב רבינו. ויש בדין זה הרבה חלוקין למפרשים ז"ל בין יש דיורין ברחבה בין אין דיורין. ואם יש שם דיורין בין ערבו ללא ערבו ואין דברים אלו מצויים להאריך כמו שכתבתי כמה פעמים:

ז אין המבוי ניתר וכו'. פ"ק (שם דף ה') אמר רב נחמן נקטינן אי זה הוא מבוי שניתר בלחי או קורה כל שארכו יתר על רחבו ובתים וחצרות פתוחין לתוכו. ופירוש בתים וחצרות יתבאר בסמוך. עוד שם משך מבוי בכמה רב יוסף אומר בד' טפחים אביי אמר בד' אמות וק"ל כאביי כדאיתא בהלכות. וכתב הרשב"א ז"ל אי זה הוא ארכו של מבוי זהו כניסתו ומה שאינו דרך כניסתו קרוי רחבו ואע"פ שרחבו יתר מארכו עכ"ל: אבל שארכו וכו'. מבואר (שם י"ב) הרי הוא כחצר ושם מבואר הכשר החצר או בפס ד' מרוח אחת או בשני לחיין משהו לכאן ולכאן:

ח חצר שארכה יתר וכו'. (שם י"ב:) אי ארכה יתר על רחבה ה"ל מבוי ומבוי בלחי וקורה סגיא וכמה אפילו משהו. ופירוש חצר זה יש לה ג' דפנות כמבוי סתום. וכתב הרשב"א אי זהו שנדון משום חצר כל שאין דרך כניסתו יתר על רחב תוכו. ויש מגדולי המורים שאמרו שאינה נדונית משום חצר אלא כל שהיא מרובעת ואין ארכה יתר על רחבה ואין רחבה יתר על ארכה, עכ"ל. והראשון נראה מדברי רבינו וכן עיקר שכל שרחבה יתר על ארכה יש לה דין חצר: ומבוי שאין בתים וחצרות וכו'. נראה שרבינו ז"ל מפרש בתים וחצרות או חצרות ולפי דבריו ז"ל י"ל דשמואל דאמר בפ' הדר (שם ע"ד) אפילו בית אחד וחצר אחת או חצר קאמר ולא ק"ל כותיה. אבל צ"ע ממ"ש פ"ה מהל' עירובין ועוד שבפירוש מוכח בשבת (ק"ל קל"א) פ' ר"א דמילה שרב בתים וחצרות קא בעי כמו שנזכר שם בסוגיא שאכתוב פ"ה מהלכות עירובין. ולפיכך נ"ל שביאור לשונו שכתב כאן כך הוא כגון שלא היה בו אלא בית אחד אע"פ שיש בו כמה חצרות או שלא היה בו אלא חצר אחת אע"פ שיש בו כמה בתים ויהיה דעת רבינו שהבתים צריך שיהו פתוחין למבוי. אבל רש"י ז"ל פי' בתים וחצרות שני בתים לכל חצר ושתי חצרות לכל מבוי. ולזה הסכים הרשב"א ז"ל. עוד כתב כל פתח ופתח מאלו צריך שיהא ברחבו ד' טפחים או יותר וכן מוכיח פ"ק בסוגיא במשך מבוי גבי פלוגתא דאביי ורב יוסף. עוד כתב צריך שיהיו דיורין אוכלין בכל בית ובית מהם שמקום הפת גורם ולא מקום לינה היה הבית האחד לאב והבית השני לבן אע"פ שהבן מקבל פרס משלחן אביו ואוכל בביתו של עצמו הרי הן נדונין כשנים וכן הרב ותלמיד המקבל פרס משלחן רבו ע"כ דבריו. הוציאם מסוגיא דפ' הדר (עירובין ע"ב ע"ג) כפי דעתו ז"ל: וכן מבוי וכו'. מבואר פרק קמא כאביי כדאיתא לעיל:

ט מבוי שאין ברחבו וכו'. כבר בארתי שם (י"ב) וכמה א"ר אחילאי ואי תימא רב יחיאל עד ד'. פי' ובפחות מכן אינו צריך כלום. ואחר כן אמרו ואיבעית אימא דרב אחילאי גופא תנאי היא ולזה לא פסקה רבינו אלא בפחות מג' ומדין לבוד. אבל הרשב"א ז"ל פסק וכך כתב ויש מגדולי המורים שהורו שכל שאינו רחב ד' או שאין בפתחו ד' אין צריך כלום ולזה הדעת נוטה עכ"ל: מבוי שהכשירו בקורה וכו'. כבר בארתי בראש הפ' שדעת רבינו ז"ל הוא שדין תורה הוא שכל שיש בו שלש מחיצות הוא ככרמלית ואפי' מוכשר בקורה ובמוכשר בלחי דינו כדין רה"י גמורה דבר תורה ויצא לו ממה שאמרו (שם י"ב:) הכשירו בלחי הזורק לתוכו חייב. הכשירו בקורה הזורק לתוכו פטור. לחי משום מחיצה קורה משום היכר. ומפרש רבינו בג' מחיצות ולחי ואינו גורס בסוגיא (שם י"א:) דילמא קא סברי ב"ש ד' מחיצות דאורייתא וכו' מיחייב אלא אסור. וכך היא גרסת ר"ח ז"ל. ויש לרבינו פירוש לפי שטתו בגרסא א והסוגיא שבפרק כל גגות (שם צ"ד) דקאמר בחצר שנפרצה ברוח רביעית דאמרו ליה רבנן לר"א מי לא מודית היכא דטלטל מתוכה לרה"ר דפטור מפני שהיא ככרמלית ע"כ. ופשטו של לשון זה מורה כדברי רבינו ובאמת שיש לו לידחק בפירוש הסוגיא שבפ"ק ובעלי התוס' והרשב"א ז"ל סבורים דכל שיש לו ג' מחיצות רה"י גמורה דבר תורה ונדחקו בפי' סוגיא זו דכל גגות. ויש מחלקים בין פתוח לרה"ר לפתוח לכרמלית. והר"א ז"ל בהיות פשוט אצלו דג' מחיצות כרה"י גמורה דבר תורה. כתב בהשגות א"א הא מילתא קשיא לי טובא וכו' להטעינו בקורה עכ"ל. ומדבריו נראה שלא דקדק בדברי רבינו שהוא סבור שדבר תורה הוא ככרמלית. ועוד אני תמה לפי דעתו בדברי רבינו למה לא השיגו פי"ד:

י שני כותלים ברה"ר וכו'. שם (דף ו') ת"ר כיצד מערבין רה"ר וכו'. ושקלו וטרו בה אמר רב יהודה ה"ק כיצד מערבין מבואות המפולשין לרה"ר עושה צ"פ מכאן ולחי או קורה

כסף משנה

ז אין המבוי ניתר בלחי או קורה כו'. נראה שלדעת רבינו היינו טעמא משום דכל שיש בו פחות מכן אינו דומה אלא לחצר וכ"כ הרשב"א בתשובה שהטעם שאמרו אין מבוי ניתר בלחי או קורה אא"כ בתים וחצרות פתוחים לתוכו מפני שכל שהוא עשוי יותר לדירה ולתשמישי הצנע צריך יותר מחיצות גמורות ולפיכך החצרות שדרכן של בני אדם להשתמש בהם בתשמישי הצנע ולאכול בהם צריכות מחיצות יותר גמורות, וכן הדין במבואות שאין בתים וחצרות פתוחים לתוכן דיוריהם מועטים והם משתמשים בהם יותר שאינם בושים כ"כ לאכול ולהשתמש בהם ולפיכך הרי הם כחצר כי לפי ריבוי הדיורין מתמעט תשמיש המבוי ומחיצה כל דהו סגי:

ט מבוי שאין ברחבו ג' טפחים וכו'. נראה שאע"פ שבתוכו רחב כמה אם אין בפתחו שלשה טפחים אינו צריך כלום דחשיב כסתום: מבוי שהכשירו בקורה וכו'. כתב הרמ"ך זה תימה דבגמרא (עירובין י"א:) מסיק אליבא דב"ה דמשתים הוא דמיחייב לזרוק והוא אמר דאפילו בשלשה הזורק לתוכו פטור כיון דהכשירו בקורה ואי מוקים לה בשפתוחה לרה"ר דחשבינן לה ככרמלית אפילו יש לה ג' מחיצות כמ"ש בפי"ד א"כ יהא אסור לטלטל שלא באו חכמים להקל כשתקנו עירובין אלא להחמיר כדאמרינן (שם י"ב:) וכי כבר עושה אותה רה"י וצ"ע. וע"כ משוינן חילוק בין פתוח לרה"ר לפתוח לכרמלית דבפרק כל גגות (שם צ"ד) אמרינן בחצר שנפרצה לרה"ר דלרבנן המטלטל מתוכה לרה"ר פטור נמצא שאע"פ שיש לו ג' מחיצות נקרא כרמלית ובפ"ק אמרינן דלזרוק משתים הוא דמיחייב אלמא דרה"י הוא בשתי מחיצות ע"כ:

י שני כותלים ברה"ר והעם עוברים ביניהם וכו'. כתב הרשב"א בתשובת ר"ת פסק הלכה כשמואל (עירובין ו':) מדשקלו וטרו אמוראי אליביה אי צריך לנטול או לא וכן נראה כדבריו מדאמרינן לימא קסבר ר' נחמן דלטעמיה קאמר ולא לטעמיה דשמואל בלחוד והיא

לחם משנה

מי שעושה המחיצה מותר וזה מוכרח בפירוש הגמרא. והשתא קשה לדעתו ז"ל דאיך הקשו שם והא ר' נחמיה לדעת הוי אפילו שר' נחמיה עצמו היה יודע בדבר כיון שמי שהיו שם לא היו יודעים מאי איכפת לן דכן תירץ המתרץ גבי סוכה במה שאמר כאן לדעת כאן שלא לדעת שאפילו (שלא) יהיה לדעת הצריך לאותה המחיצה מותר כמ"ש וא"כ תימה על המקשה מאי הקשה על דברי המתרץ. לכך היה נראה לומר דמה שהצריך רבינו שלא יעמיד אדם שהוא רוצה להשתמש וכו' למד כן מעובדא דהנהו ביני גנגא דאעילו וכו' וכמו שכתב הרב מוהרי"ק בסימן ש"ב בטור אורח חיים ז"ל, והוא ז"ל מפרש דהנהו דאעילו מיא הם העמידו מחיצה אנשים ומש"ה קרי להו לדעת ע"כ. ואפשר שהרב המגיד ז"ל סבר כן כדעת רבינו ולפ"ז היה מפרש קושיית והא ר' נחמיה לדעת הוה כדברי רש"י ז"ל שרצה לומר לדעת העומדים שם. ומ"ש ה"ה ואעפ"כ אמרו שאם נעשית לדעת דר' נחמיה וכו' אינו רוצה לומר שבקושיית והא רבי נחמיה לדעת הוה אמרו כן אלא מעובדא דהנהו גנגא וכמו שפירשתי משמע הכי דאם היה נעשית לדעת ר' נחמיה היה אסור. זה נראה לי לפרש בדברי הרב המגיד ז"ל ומכל מקום דוחק גדול הוא לפרש לשונו כן, וצ"ע:

לא

הגהות מיימוניות

[ו] מרמסיק עליה ה"ל חצר אלמא דין חצר יש לו ע"כ: [ז] ולא כמו שפי' ר"ש בכאן בית לכל חצר אלא כמו שפירשה לעיל ולקמן בפ' הדר שני בתים לכל חצר והכי איתא בפ' ר"א דמילה: [ח] וזה לשון מהר"ם משום ר' ישמעאל אמר תלמיד אחד לפני ר"ע לא נחלקו ב"ש וב"ה על מבוי שהוא פחות מד"א פי' ברחבו שהוא ניתר בלחי או בקורה וכו' ואמרי' בגמרא עד כמה ואמר רב אחילאי ואיתימא רב יחיאל עד ד' טפחים אבל פחות מד' טפחים א"צ תיקון כלל וכו'. עוד פסק מבוי שאינו רחב ד' טפחים אין צריך כלום ומהלון שעל גביו זורקין ושופכין לתוכו, ורמב"ם כתב מבוי פחות מג' אין צריך כלום מכלל דפחות מד' צריך ושמא מספקא ליה אי הלכתא כרב אחילאי או לא מיהו נ"ל כמ"ש ע"כ:

מגדל עוז

אין המבוי ניתר עד כלבוד. פרק קמא דעירובין (דף ס'): מבוי שהכשירו בקורה עד רוח רביעית: כתב הראב"ד ז"ל הא מילתא קשיא לי טובא וכו' להטעינו קורה עכ"ל: ואני אומר מתוך דבריו נראה שגורס שהכשרו בלא יו"ד בין השי"ן והרי"ש ונוקד השי"ן והה"א כל אחד בקמץ קטן כזה שהכשרו, כלומר שדין הכשר המבוי בכך, ור"מ ז"ל לא כן דעתו אלא בחירק תחת הה"א והשי"ן, וגם ** בדקתי בספר שמוגה מכתיבת ידו והוא כתיב ביו"ד בין השי"ן והרי"ש כלומר שהכשירו אותו בכך ואע"פ שהיה צריך הכשר אחר ותפס לשון הגמרא כמנהגו וכן הוא אצלנו לשון הגירסא פ"ק דעירובין גמרא מתני' דהכשר מבוי אמר רב יהודה מבוי שלא נשתתפו בו וכו' ושקלינן וטרינן עד דאסיקנא אלא אי איתמר הכי איתמר אמר רב יהודה מבוי שאינו ראוי לשיתוף הכשירו בלחי הזורק לתוכו חייב הכשירו בקורה הזורק לתוכו פטור אלמא קסבר לחי משום מחיצה וקורה משום היכר וכן אמר וכו' דוק מינה דמבוי מפולש מיירי שהיה צריך לחי ודבר אחר דהיינו צ"פ כדמוכח סוגין לסדיא וכן פירש"י ז"ל שאינו ראוי לשיתוף מפולש לחי משום מחיצה וקסבר ג' מחיצות דאורייתא עכ"ל. ועל דרך זה פירש של הסוגיא ושם שלא פירש ר"מ ז"ל לפי שהוא מובן מסידור הלכות הפרק וכן מנהגו בכל החבור: שני כתלים וכו' עד בהכשר רה"ר. פ"ק דעירובין (דף ו'):

[פ] ודלתות מכאן ואחר כך יעשה ביניהם רה"י. ואינו צריך לנעול הדלתות בלילה אבל צריך שיהיו ראויות להנעל. היו משוקעות [י] בעפר מפנה אותן ומתקנן להנעל. אבל צורת פתח או לחי וקורה אינן מועילין בהכשר רה"ר: **יא** [כ] *מותר לטלטל במבוי תחת הקורה [ל] או בין הלחיים. במה דברים אמורים בשהיה סמוך לרה"ר. אבל אם היה סמוך לכרמלית אסור לטלטל תחת הקורה או בין הלחיים עד שיעשה לחי אחר להתיר תוך הפתח שהרי מצא מין את מינו ונעור: **יב** בכל [א]עושין לחיים אפילו בדבר שיש בו רוח חיים ואפילו באיסורי הנייה עכומ"ז עצמה או אשרה שעשה אותה לחי כשר *שהלחי עוביו [מ] כל שהוא. גובה הלחי אין פחות מעשרה טפחים רחבו ועביו כל שהוא: **יג** בכל [ב]עושין קורה אבל לא [נ] באשרה לפי שיש

א טור סי' שסג סמ"ג שם: ב טור וסמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*מותר לטלטל וכו'. כתב הראב"ד ז"ל שיבוש הוא זה כי תחת הקורה לעולם מותר אבל בין הלחיים פליג רבא דאי פתוח לרה"ר מותר ואיכא מאן דפסק כאביי דבין לחיים אסור, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*שהלחי עביו כל שהוא וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אם עביו כל שהוא גבהו מיהת צריך שיעור שיהא גבהו י' אלא בין לחי בין קורה מותר דמשום היכר הוא והאיכא היכר והרי אם עשה לאשירה סולם בין שתי חצרות מערבין אחד דכל שאיסור דבר אחר גרם לו מותר והכי איתא פרק חלון ואע"ג דאמרינן בגמרא מ"ד עושים לחי אשרה אבל קורה כתותי מיכתת שיעורא לאו פלוגתא היא בהדיא אלא אפשר דלא אמר בקורה ומשום אפשר לא מדחיא מימרא דאמורא. ועוד דאיתנהו להנך טעמי דכתבינן ואת"ל דפליגי לאו מטעמא דכתב איהו דהא גבי לחי נמי שיעורא בעינן לגבהה כדכתיבנא אלא ה"ק לחי אע"ג דחשבת לחי כקש נדף אפשר להעמידו בצד הכותל ע"י קשירה אבל קורה כי הויא כקש נדף לא קיימא כלל ובעיא ממ"כ דבר העומד וכיון דהוי מיכתת לא קאי כלל:

כסף משנה

והיא דרב (שם ח':) דמבוי סעמוי כגל מסתבר לי דאינה ראיה כ"כ דדילמא לדו אחד פתוח לכרמלית הוה דבכי הא ודאי כ"ע מודו דאינו צריך דלת כדאיתא בסמוך וכן פסק הרמב"ם כחנניה דמצריך דלת וראויות לינעל אע"פ שאין ננעלות, אלא שאני תמה במקלת דבריו שכתב שצריך שני דלתות שכתב בפרק י"ז שני כתלים ברה"ר והעם עוברים ביניהם וכו' הנה שהרב ז"ל סבור שלא העמידו ברייתא במבואות המפולשים לרה"ר אלא משום הא דר' יוחנן הא לא דר' יוחנן ברייתא ברה"ר גמורה כפשוטה. ואיהו ז"ל סבר שאין הלכה כר"י אלא כר' אלעזר תלמידו דקאי כרבנן בפ' פסין (שם כ' כ"ב) דאמר כאן הודיעך כחן של מחיצות כאן הודיעך וס"ל והילכך אפילו לרה"ר מערבא ופסק נמי כחנניא דבעי ד"ת מכאן וכו' אלא שאני תמה היאך הצריך דלתות דהא לחנניא בדלת מכאן ולחי או קורה מכאן סגי ליה. ושמא הרב סבור דהא דאמרינן הא בדלתות מערבא בשתי דלתות קאמר דלת מכאן ודלת מכאן ואפשר דהא לתירוצא לדחנניא הוא דאמרינן הכי ואילו כן אכתי תיקשי לדחנניא דאילו לדחנניא לא בעי אלא דלת מכאן ולחי או קורה מכאן ודלתות דקאמרי רשויות בעלמא ודלתות דעלמא קאמרי ומשום דבעי לאקשויי אדר"י דאמר ירושלים אלמלא דלתותיה ננעלות נקט איהו נמי דלתות וצ"ע. ועוד צל"ע במה שפסק דרה"ר גמורה מערבא בלא נעילת דלתות כפשטא דברייתא דהא משמע לקמן (שם ז') דמבואות המפולשים לרה"ר וסרטיא פליגי מדאמר רב יוסף משמיה דרב יהודה מחלוקת בסרטיא וסרטיא מכאן וכו' דאלמא לאו ברה"ר גמורה היא מתניתא אלא במבואות המפולשים לסרטיא מכאן ומכאן והרי"ף פסק כן כר"י ומתניתא לאו ברה"ר גמורה והא דרב יוסף משמיה דרב יהודה משמיה דשמואל כ"ל ראיה גמורה וכמו שכתבתי ואולי מ"ש שני כותלים ברה"ר והעם עוברים ביניהם היינו מבואות המפולשין לרה"ר וכן נראה ממ"ש בפ"א דעירובין מדינה שהיא מוקפת חומה גבוהה עשרה טפחים שיש לה דלתות וננעלות בלילה כולה רה"י היא זהו דין תורה עכ"ל אלמא נעולות בעינן כר' יוחנן עכ"ל הרשב"א:

יא מותר לטלטל במבוי תחת הקורה וכו'. כתב ה"ה שכדברי רבינו נראה מן ההלכות. ואני אומר שמדקדוק דברי הרי"ף נראה שאינם אלא כמו שפירשם הרא"ש שכתב והלכתא מותר להשתמש תחת קורת המבוי ובין לחיים נמי מותר כרבא והני מילי דפתוח לרה"ר אבל פתוח לכרמלית לא, משמע דלא קאי הנ"מ אלא אבין לחיים דאי לא הכי הנ"ל והלכתא מותר תחת הקורה ובין לחיים כרבא והנ"מ דפתוח לרה"ר וכו':

וכן

מגיד משנה

קורה מכאן חנניא אומר ב"ש אומרים עושה דלת מכאן ודלת מכאן וכשהוא יוצא ונכנס נועל ב"ה אומר עושה דלת מכאן ולחי וקורה מכאן. אתמר רב אמר הלכה כת"ק ושמואל אמר הלכה כחנניא איבעיא להו לחנניא ואליבא דב"ה צריך לנעול או אין צריך לנעול. ואסיקנא ראויות לינעל אע"פ שאין ננעלות. ובהל' פסקו כרב דפסק כת"ק דמבואות המפולשין בנ"פ מכאן ולחי או קורה מכאן סגי. וזה דעת רבינו כמ"ש בראש הפרק אבל ברה"ר גמורה צריך דלתות מכאן ומכאן. וכ"ד ההלכות. וסובר רבינו דלא בעינן ננעלות בלילה שכאן של מחילות יפה דרבים לא מבטלו ליה וכדעת מי שאמר כן פ' עושין פסין (עירובין כ' כ"ב) וסובר שזו הסוגיא שאמרו לחנניא אליבא דב"ה וכו' היא משום דנפקא מינה לדידן בהכשר רה"ר ושערי דנהרדעא שהיו סתומים עפר ואמר להם רב נחמן פנו העפר כדי שיהו ראויין לינעל שערי רה"ר גמורה היו. אבל בהלכות דבעינן ננעלות בלילה וכר"י ולא הביאו מסוגיא דצריך לנעול כלל. ודברי רבינו עיקר לפסוק דלא כר"י מכח ההיא דעושין פסין. והרשב"א ז"ל פסק כשמואל דמבואות המפולשין לרה"ר מכאן ומכאן צריך דלת מכאן ולחי או קורה מכאן. אי זה דלת אמרו דלת הראויה לנעול. ואינו צריך לנעול. ובהכשר רה"ר כתב כיצד הוא מכשירו עושה לו דלתות ננעלות בלילה והרי זה רה"י. עוד כתב ויראה לי שא"צ דלתות ננעלות מכאן ומכאן אלא כל שיש כאן לחי או קורה ודלת ננעלת בלילה ה"ז רה"י שאין רה"ר אלא המסור לרה"ר בכל עת והואיל ויש לזה דלת ננעלת בלילה ומוסמת היא את העוברים שם בלילה אין זה רה"ר עכ"ל:

יא מותר לטלטל במבוי תחת הקורה או בין לחיים וכו'. שם מחלוקת אמוראים ויש בזה שטות הרבה. וכבר העלה הרשב"א ז"ל כדברי רבינו שכל שהם פתוחין לר"ה בכל עת אפי' בלחי רחב ד' מותר להשתמש בכולו וכל שפתוחין לכרמלית אפילו תחת הקורה אסור שלא כדברי הר"א ז"ל שכתב בהשגות. א"א שבוש הוא זה תחת הקורה לעולם מותר וכו' ואינו אלא כדברי רבינו וכ"כ מלשון ההלכות. וכתב הרשב"א ז"ל היתה הקורה רחבה ד' ובריאה לקבל מעזיבה אפי' פתוח לכרמלית יראה לי שמותר להשתמש תחתיה לפי שפי התקרה יורד וסותם עכ"ל:

יב בכל עושין לחיים וכו'. משנה (שם ע"ו) בכל עושים לחיים אפילו בדבר שיש בו רוח חיים ור"מ פוסל. ופסק רבינו כת"ק ודוקא כשהבעלי חיים קבועין ואינם נדים אבל אם נדים לא כמו שנתבאר למעלה פרק ט"ז בבבא בכל עושין מחיצה וידוע שהלחי משום מחיצה: ואפילו באיסורי הנאה וכו'. פ' חלון (עירובין פ' ב') איתמר רב חייא בר רב אשי אמר רב עושין לחי אשרה רשב"ל אומר עושין קורה אשרה. מ"ד עושין קורה אשרה כ"ש לחי מ"ד עושין לחי אבל קורה כתותי מיכתת שיעוריה ע"כ. ופסק רבינו כמ"ד לחי דוקא וכ"פ הרשב"א ז"ל בחדושיו. ופי' רבינו דלחי כיון דעביו ורחבו כל שהוא אין אומרין כתותי מיכתת שיעוריה אבל הקורה כיון שיש לרחבה שיעור לא. וזה פירוש השמועה לפי הנראה. אבל הר"א ז"ל הרבה בזה דברים ואמר. א"א ואם עביו כל שהוא גבהו מיהת צריך שיהא י' אלא בין לחי בין קורה מותר וכו' לאו פלוגתא היא בהדיא אלא אפשר דלא אמר בקורה ואת"ל דפליגי וכו'. ה"ק לחי אע"ג דחשבה ליה כקש נדף אפשר להעמידה בצד הכותל ע"י קשירה אבל קורה כי הוי כקש נדף לא קיימא כלל ובעינן ממ"כ דבר העומד וכיון דהאי מיכתה לא קאי כלל עכ"ל. ואיני צריך להשיב על פירושו ועל דבריו אלא במה שהקשה לדברי רבינו מגובה הלחי והתירוץ בזה שיש נקודות וקוים ושטחים וכל זה לקוח בדמיון ואין מציאות בפועל לנקודה אלא בקו והקו לא ימצא אלא בשטח והשטח לא ימצא אלא בגולם והגולם הוא שיש לו ג' רחקים שהם שטה לדיס וזה מבואר. ולפיכך כל מה שיצטרך לרחקיו שיעור כקורה ושופר וכיוצא בהן אין עושין אותו מאשרה לפי שהוא כמכותת וחסרת השיעור. וכל מה שאין צריך לרחקיו שיעור אלא לארכו בלבד הרי הוא כקוים ומותר בכל דבר. וזה דעת רבינו ז"ל ועיקר ודברי הר"א ז"ל מן המתמיהין: גובה הלחי אין פחות מעשרה טפחים וכו'. משנה פ"ק (שם י"ד ב') לחיים שאמרו גבהן עשרה טפחים רחבן ועביין כל שהוא ר' יוסי אומר רחבן ג' טפחים, ואין הלכה כר"י כדמסיק בגמרא. וכתב הרשב"א ז"ל הגביהו למעלה מן הקרקע פחות מג' טפחים שאין בארכו אלא ז' טפחים ומשאו כשר שכל לבוד רואין אותו כמלא עכ"ל:

יג בכל עושין קורה אבל לא באיסורי הנאה. כבר נתבאר זה בסמוך:

וכמה

מגדל עוז

מותר לטלטל עד את מינו ונעור: כתב הראב"ד ז"ל שיבוש הוא זה וכו' דבין לחיים אסור: ואני אומר אדרבה אסכא מסתברא סוגיין כר"מ ז"ל פ"ק דעירובין גמרא מתני' קמא בשמעתין דלחיים דגרסינן (דף ט') תני רבי זכאי קמיה דר' יוחנן בין לחיים ותחת הקורה כרמלית אמר ליה פוק תני לברא אמר אביי מסתברא מילתיה דר' יוחנן כלומר שהוא מתיר תחת הקורה אבל בין לחיים אסור, ורבא אמר בין לחיים נמי מותר, אלמא מדקאמרינן נמי מכלל דלחיים וקורה לדידיה חד טעמא ניהו ועוד דשקלו וטרו עד אמר אביי מנא אמינא לה דאמר רב חמא בר גוריא אמר רב תוך הפתח צריך לחי אחר להתירו וכ"ש דאית ביה ד' על ד' והאמר רב חנן בר רבא אמר רב תוך הפתח אע"פ שאין בו ד' על ד' צריך לחי אחר להתירו ומהדרינן ורבא אמר לך התם דפתוח לכרמלית ומתמהינן אבל לרה"ר מאי שרי כלומר לדעת רבא יליבא בארעא וגיורא בשמי שמיא בתמיה ופריק אין מנא מין את מינו וניעור אלמא על כרחך לדעת רבא כל היכא דמצא מין את מינו ניעור ולא שנא קורה ולא שנא לחיים. ובזה עלה דעת ר"מ ז"ל על נכון. שוב מצאתי למורי רשב"א ז"ל שהסכים כר"י אלפס והוציא דבריו מדעת רבותינו בעלי התוס' ומדעתו ואמר עליו שיפה כיון וסייעו מטעם זה: בכל עושין לחיים וכו' עד כל שהוא. פ' מבוי (דף ט"ו) ופ' חלון (דף פ'): בכל עושין קורה וכו' עד מן האשרה. כתב הראב"ד ז"ל אם עביו כל שהוא וכו' וכיון דהוי מיכתת לא קאי כלל: ואני אומר דדברי ר"מ ז"ל תלמוד ערוך הם ומקצתם רמז הראב"ד דגרסי' פ' חלון בסוף גמרא מתני' דמתבן שבין שתי חצרות אתמר רב חייא בר אשי אמר רב עושין לחי אשרה ור"ל אמר עושין קורה אשרה מ"ד קורה כ"ש לחי ומאן דאמר לחי אבל קורה כתותי מיכתת שיעורא ע"כ. וק"ל כותיה דרב לגבי ר"ל. חדא כי בחידוש גדול קבלנו דרב ור"י הלכה כר"י דהא רב גדול מדר"י הוה אלא שגדל ר"י בשנים הנשיא כשעלה לא"י הרבה ישיבה והרבה חכמה הא לאו הכי מן הדין היה לפסוק כרב שהיה בבחרותו והכי איתא בסדר תנאים ואמוראים מעתה ראוי לומר שהלכה כמותו לגבי ר"ל דהא קי"ל בפ' החולץ ובכמה מקומות דר"ל ור"י בכ"מ הלכה כר"י בר מתלת ונוקים בהא רב במקום ר"י. ועוד דקאי כרבה דאמרינן לעיל כדפליג עליה דרב חסדא בהאי פירקא סוף גמ' מתני' דנפרץ הכותל אילן מותר ואשרה אסורה

דקיימי

הגהות מיימוניות

[ט] ודלא כר' יהודה דתני יתר על כן א"ר יהודה וכו' אמרו לו אין מערבין רה"ר בכך: [י] תני אבולי דמחוזא דטימן עד פלגא בעפר וכו' עד כי אתא ר"נ אמר פניוה לעפרייהו לימא קסבר ר"נ צריך לנעול לא ראויים לנעול אע"פ שאינן נעולות: [כ] כרב ור' חייא ור"י לגבי שמואל ור"ל דאמר אסור: [ל] כרבא ודלא כאביי דאמר מסתברא מילתיה דר"י תחת קורה אבל בין לחיים אסור: [מ] אבל לחי שהוא מן הכותל עצמו צריך טפח ולא סגי במשהו וכן דקדקו התוס' מהא דקאמרי' בעשר ושני טפחים סגי ולא קאמר בעשר ושני משהויין ע"ש גבי חצר קטנה שנפרצה לגדולה: [נ] בפ' חלון אמר רב חייא בר אשי עושין לחי אשרה עד אבל לחי אפי' מיכתת פי' אפי' משברים ושברי שברים ובלבד שלא יגביה התחתונה מן הקרקע ג':

שיש לרוחב הקורה שיעור. וכל השיעורין אסורים מן האשרה. וכן רוחב הקורה אין פחות מטפח ועביה כל שהוא. והוא שתהיה [ס] בריאה לקבל אריח שהוא חצי לבינה של שלשה טפחים על שלשה טפחים. ומעמידי קורה צריכין שיהיו בריאין כדי לקבל קורה וחצי [ע] לבינה: **יד** כמה [א]יהיה פתח המבוי ויהיה די להכשירו בלחי או קורה. גבהו אין פחות מעשרה טפחים ולא יתר על עשרים אמה ורחבו עד עשר אמות. [ב]בד"א שלא היה לו צורת פתח. אבל אם היה לו צורת פתח אפילו היה גבוה [פ] מאה אמה או פחות מעשרה או רחב מאה אמה הרי זה מותר: **טו** וכן אם היה בקורה של מבוי כיור וציור עד שיהיו הכל מסתכלין בה אע"פ שהיא למעלה מכ' אמה כשרה. שהקורה [צ] משום היכר עשויה ואם היתה למעלה מכ' אינה ניכרת ואם יש בה ציור וכיור מסתכלים בה ונמצא שם היכר: **טז** מבוי שהיה גובהו מן הארץ עד קרקעית קורה עשרים אמה ועובי הקורה למעלה מעשרים כשר. [ק] היה גובהו יתר מעשרים ובא למעטו בקורה שמניח אותה למטה צריך להיות ברוחבה טפח כקורה. היה גובהו פחות מעשרה חוקק בו משך ארבע על ארבע אמות [ר] ומעמיק כדי להשלימו לעשרה: **יז** נפרץ [ש] [ג]בו פרצה מצדו כלפי ראשו אם נשאר עומד בראשו פס רוחב ארבעה טפחים מותר והוא שלא תהיה הפרצה יתר על עשר. ואם לא נשאר פס ארבעה אסור אלא א"כ היתה הפרצה פחות משלשה שכל פחות משלשה כלבוד: **יח** נפרץ המבוי במלואו לחצר ונפרצה חצר כנגדו לרה"ר הרי

א סמ"ג שם: ב טור וסמ"ג שם: ג טור סימן שסה:

מגיד משנה

וכמה רוחב הקורה וכו'. במשנה (שם י"ג:) קורה שאמרו רחבה לקבל אריח והאריח חצי לבינה של שלשה טפחים דיה לקורה שתהא רחבה טפח כדי לקבל אריח ובריאה לקבל אריח ר' יהודה אומר רחבה אע"פ שאינה בריאה ואין הלכה כר' יהודה, ובירושלמי נראה שצריך שתהא בריאה כדי לקבל דימוס של אריחין שוכבין ארכו לאורך הקורה ואילו קורה של עשר אמות צריך שתהא בריאה כדי לקבל כ' אריחין שאורך האריח ג' טפחים ורחבו טפח וחצי וכ"כ הר"א ז"ל. ולזה הסכים הרשב"א ז"ל. עוד כתב ויראה לי שדי אם יכולה לקבל י"ח אריחין לפי שקורה ט' אמות ושני משהויין מתרת מבוי רחב י' אמות מדין לבוד ע"כ. ואין בגמרא שלנו מכל זה כלל ולזה לא כתב רבינו רק לשון המשנה: ומעמידי קורה וכו'. מחלוקת אמוראי בגמרא (שם י"ד) ופסק כרב חסדא דאמר מעמידי קורה צריכין שיהיו בריאין לקבל קורה ואריח. וכן פסקו ז"ל. ויש מי שפי' שמעמידין הכותל שהקורה עומדת עליו. ויש מי שפירש יתדות היוצאות מן הכותל שאין ברחבן טפח ולא בארכן שלשה והקורה קצרה ונשענת עליהם וזה עיקר. ויש מן המפרשים שכתבו שאם היתה הקורה רחבה ד' אינו צריך שתהא בריאה והוכיחו כן לדעתם מן הסוגיא. ואין נראית כן דעת רבינו ז"ל וההלכות ולראשון הסכים הרשב"א ז"ל:

יד כמה יהיה פתח מבוי כו'. דע שהמבוי שהכשרו בלחי אין גובה יתר על כ' אמה פוסלו, שהרי הלחי סמוך לקרקע הוא ואין גבהו אלא י' ומה לנו אם המבוי גבוה כמה. וזה פשוט. ורבינו ז"ל שכתב ויהיה די להכשרו בלחי או קורה לא הזכיר לחי אלא מפני שכל גבוה פחות מעשרה ורחבה יתר מעשר. והדינין האלו הם במשנה ובגמ'. שנינו שם (ב') מבוי שהוא גבוה למעלה מכ' אמה ימעט ר' יהודה אומר אינו צריך הרחב מעשר אמות ימעט אם יש לו צ"פ אע"פ שרחב מעשר אינו צריך למעט ובגמרא היה פחות מעשרה טפחים חוקקין בו להשלימו לעשרה: בד"א בשלא היה לו צורת פתח וכו'. כבר נתבאר במשנה שהזכרתי למעלה הכשר הצ"פ ברחב יותר מעשר. ובגמרא (דף י"א) תניא מבוי שהוא גבוה מעשרים אמה ימעט ואם יש לו צורת פתח אינו צריך למעט. ומתוך כך סובר רבינו שה"ה לפחות מעשרה שצורת פתח מועילה בו ונחלקו עליו ואמרו שאין מחילה פחותה מעשרה טפחים וכ"ש צורת פתח וזה דעת הרשב"א ז"ל:

טו וכן אם היה בקורה וכו'. זה כתב רבינו בפירוש אמלתרא שהוזכר בגמ' (דף ג') ואמרו עלה בגמרא מאי אמלתרא ר' חמא אמר קיני במערבא אמרי פסקי דארזא מ"ד פסקי דארזא כ"ש קיני ומ"ד קיני אבל פסקי דארזא לא. ופסק רבינו כמ"ד קיני. פירוש צורת קיני יונים וכיוצא בהן. והרשב"א ז"ל פסק כמ"ד פסקי דארזא וכן כתב שהיתה למעלה אם עשה בסמוך לה חתיכות ארזים חשובים כשר שכל שיש לה דבר חשוב יש לו קול וכן אם עשה לה צורות נאות וכיורין כשרה שהכל מסתכלין בה עכ"ל. עוד כתב חתיכות ארזים וכיורים אלו בלא קורה אע"פ שיש להם היכר אין מתירין את המבוי ע"כ. ופשוט הוא:

טז מבוי שהיה גבוה מן הארץ וכו'. מחלוקת אמוראים שם (ג') ומסקנא כרבא דאמר חלל מבוי תנן. וכן פסקו ז"ל דכל שאין חלל המבוי מקרקעיתו ועד קרקעית הקורה יותר מעשרים כשר: היה גובהו יותר מעשרים וכו'. בגמרא (דף ד':) היה גבוה מעשרים אמה ובא למעטו כמה ממעטו. והקשו כמה ממעט כמה שצריך לו אלא רחבו בכמה רב יוסף אמר טפח אביי אמר ד'. ובהלכות פירשו בא למעטו ממעטו בקורה שרחבה טפח ודיו דקורה משום היכר הוא והיכר של מטה כהיכר של מעלה כדתנן (שם י"ג:) דיה לקורה שתהא רחבה טפח עכ"ל. וזה דעת רבינו ז"ל. והרשב"א ז"ל כתב שכונתם ז"ל שמשים קורה למעלה מעשרה טפחים ולמטה מעשרים. והקשה א"כ היאך יאמר אביי בד' תיפוק ליה משום קורה תחתונה ועוד קושיות אחרות ובאמת שאין סוגית הגמרא מתישב לפירוש זה ולפיכך פי' הוא ז"ל שמגביה את המבוי ועושה אצטבא על פתח מבוי רחבה טפח כדעת רב יוסף וכן מפורש בירושלמי. ואני אומר כבודו במקומו מונח שלא נתכוון בכונת הרב אלפסי ז"ל שלא היתה כונתו וכונת רבינו ז"ל אלא קורה שמשים על פתח המבוי כדי שיהא מעליונית קורה זו עד קרקעית הקורה פחות מעשרים ועל זה אמרו בהלכות שהיכר של מטה די ברחב טפח כהיכר של מעלה ואם על קורה אחרת למעלה מעשרה מה היינו צריכין להיכר של מעלה. ובעוד לדברי מצאתי בספר העתים שהוא מחזר אחר דברי ההלכות בכ"מ וכותב לשונו וכתב כך צריך שיהא באותה אצטבא או באותה הקורה שמניח על פתח המבוי למטה בקרקע טפח עכ"ל. עוד שם היכר של מטה כהיכר של מעלה כשם של מעלה דיה טפח כך הקורה שממעט בה למטה דיה טפח עכ"ל, וזה מבואר: היה גבוה פחות מעשרה וכו'. (שם דף ה') היה פחות מעשרה חוקק בו להשלימו לעשרה וכו' משכו בכמה רב יוסף אמר בד' טפחים אביי אמר בד' אמות וק"ל כאביי כדאיתא בהלכות:

יז נפרץ בו פרצה מצדו כלפי ראשו וכו'. שם איתמר מבוי שנפרץ מצדו כלפי ראשו איתמר משמיה דרב אמי ורב אסי אם יש שם פס ד' מתיר בפרצה עד י' ואם לאו פחות מג' מתיר ג' אינו מתיר ע"כ. וצ"ל שכונת ההלכות ורבינו שאותה מימרא שהזכירו שם (ה' ו') מבוי שנפרץ מצדו בעשר מראשו בד' ואמרו שם כגון שנפרץ בקרן זוית וכו' חולקת היא על הא דרב אמי ורב אסי וכלה סוגיא דאיתא התם ליתא לענין הלכתא. ופירוש קרן זוית הנזכר שם לדעתם ז"ל מן הצד כנזכר פע"ז. וכן גידודי שאמרו שם פירוש לדעתם פסין ועל כן לא נכתב זה בהלכות ולא הזכירו רבינו ז"ל, והרשב"א ז"ל הטיל שלום ביניהם וכתבן בספר ובפנים אחרים:

יח נפרץ המבוי במלואו וכו'. שם (ח') גופא אמר רבי ירמיה בר אבא אמר רב מבוי שנפרץ במלואו לחצר ונפרצה חצר כנגדו חצר מותרת ומבוי אסור ומפורש שם חצר מותרת אפי' היכא דקא דרסי בה רבים דתניא חצר שהרבים נכנסין לתוכו בזו ויוצאין בזו רה"י לשבת. ובהלכות ומבוי אסור משום דה"ל מבוי מפולש לרה"ר וזה דרך רבינו

כסף משנה

יג וכן רוחב הקורה אין פחות מטפח. אע"ג דבפ"ק דעירובין (דף י"ד) גבי שתי קורות המתאימות קתני אם מקבלות אריח טפח ומחצה אין צריך להביא קורה אחרת. כתב רבינו אין פחות מטפח משום דאמאי דתנן בההוא פרקא הקורה שאמרו רחבה לקבל אריח והאריח חצי לבינה של ג' טפחים דיה לקורה שתהא רחבה טפח כדי לקבל אריח לאורכו פריך טפח טפח ומחצה בעי ומשני כיון דרחבה לקבל טפח אידך הלי טפח מלבין ליה בטינא משהו מהאי גיסא ומשהו מהאי גיסא:

טו ואם יש בה ציור וכיור וכו'. בגמרא (עירובין י"א) איבעיא לן אי מהניא לרחב יותר מעשר ולא איפשיטא ואע"ג דמידי דרבנן הוא נקטי לה הפוסקים לחומרא משום דמסתברא טעמא לאיסורא כמ"ש הרא"ש דאמלתרא מהניא בגבוה משום דדבר חידוש הוא ומסתכל כלפי מעלה לראותה ומגב זה רואה הקורה והאי טעמא לא שייך ברחבה וזהו דעת רבינו שלא הזכיר אמלתרא ברחבה

יח נפרץ המבוי במילואו לחצר וכו'. כתב ה"ה שם גופא אמר רב ירמיה בר

הגהות מיימוניות

[ס] כת"ק ודלא כר' יהודה דאמר רחבה אע"פ שאינה בריאה ע"כ: [ע] כרב חסדא אבל מהר"ם כתב דנראה דהלכתא כרבה בר רב הונא דאין מצריך שיהיו בריאים אלא לקבל קורה לחודא ובשל סופרים הלך אחר המיקל: [פ] לית הלכתא כרב דאמר אתנייה צריך למעט אלא כסתם מתני' לשון מהר"ם וכן כתבו התוס' בשם הגאון ע"כ: [צ] כרבא ודלא כאמוראין דאמרי משום מחיצות ע"כ: [ק] כרבה דאמר חלל מבוי תנן דא"ל רב פפא תניא דמסייע לך וכן פסק מהר"ם ודלא כרבה בר עולא דפוסל עכ"ל ע"כ: [ר] כאביי ודלא כרב יוסף דאמר ד' טפחים וכן פסק ר"י אלפס דסוגיא דשמעתא כוותיה דאביי דמשך מבוי ארבע אמות גבי לחי הבולט מדופנו של מבוי וכן פסק מהר"ם והביא ראיה לדבריהם שאין הלכה כרב יוסף לגבי אביי אלא במחיצה שהוא אחד מד' דברים שהלכה כרב יוסף כדאיתא בפ"ק דב"ב ודלא כרבינו אבי"ה שפסק כרב יוסף שאין הלכה כתלמיד במקום הרב עין בפסקי דעירובין ג"כ: [ש] איתמר משמיה דר' אמי ורבי אסי וצ"ע בפסקי עירובין של מהר"ם, ע"כ:

מגדל עוז

דקיימי בשיטפים דרבא דלעיל פ"ק שכתבתי דאמר קורה משום היכר ולחי משום מחיצה ובראש השנה פ' ראוהו ב"ד גמרא מתני' דהתוקע לתוך הבור נמי גרסינן א"ר יהודה בשופר של עבודת כומ"ז לא יתקע ואם תקע יצא בשופר של עיר הנדחת לא יתקע ואם תקע לא יצא מאי טעמא עיר הנדחת כתותי מיכתת שיעורא ובסוכה פ' לולב הגזול סוף שמעתין אמרין לולב של אשרה פסול ומוקמינן לה באשרה דמשה ומתמיהין על מתניתן דקתני של אשרה פסול והא אמר רבא לולב של עבודת כומ"ז לא יטול ואם נטל כשר ופרקינן מתני' באשרה דמשה עסקינן דכתותי מיכתת שיעורא דיקא נמי דקתני דומיא דעיר הנדחת ש"מ. וענין דבר שצריך שיעור מפורש סוף פ' כיסוי הדם דאמר ר' זירא ואיתימא רבה בר ירמיה מכסין בעפר עיר הנדחת ואקשינן ואמאי איסורי הנאה נינהו ופריק רבא מצות לאו ליהנות נתנו ואותיב רב ניתומי לרבינא מהני דשופר של עבודת כומ"ז לא יתקע ולולב של עבודת כומ"ז לא יטול מאי לאו אם נטל ואם תקע לא יצא ופרקינן לא אם תקע ואם נטל יצא והדר אקשי והתניא אם תקע לא יצא אם נטל לא יצא ופריק רב אשי הכי השתא התם שיעורא בעיא ועבודת כומ"ז כתותי מיכתת שיעורא הכא כ"ש דכי מיכתת טפי מעלי לכסוי ובפ' מצות חליצה גמ' מתניתן דחלצה בסנדל שאינו שלו פסק ג"כ רבא הלכתא דאם חלצה בסנדל של תקרובת עבודת כוכבים ומזלות ושל עיר הנדחת חליצתה פסולה וטעמא משום דכתותי מיכתת שיעורא. ומה שהקשה הראב"ד ז"ל כבר תירצום רבותינו בעלי התוספות פרק חלון ואמרו לגבי קורה דכתותי מיכתת שיעורא ואע"ג דלחי נמי שיעורא דגבהו י' אינו קורה יש בה שיעור אורך ושיעור רחב אורך כרחבה של מבוי שלא תהא רחוקה מכותל מבוי שלשה וכן סולם דלעיל לא אמרינן מיכתת שיעורא משום דלא בעיא שיעור ברוחב עכ"ל. וכזה מתורץ כל שהקשה הראב"ד ז"ל ומה שכתב בלחי כל שהו מפורש הוא בשמעתין פ"ק דעירובין אפילו כחוט השערה ועל כן עלו דברי ר"מ ז"ל נכוחים בלא קושיא וכן הסכים ר"י אלפס ומורינו ורבינו הגדול רמב"ן ז"ל בספר המלחמות ומורי הרשב"א ז"ל ואם הראב"ד ז"ל פסק כרב חסדא דפליג עליה דרבה ואביי לגבי דרבא וכמו שכתבתי בסמוך ועמד בשיטת הר"ז בעל המאור ז"ל:

וכמה רוחב הקורה וכו' עד כלבוד הוא. הכל פרק קמא דעירובין: נפרץ המבוי וכו' עד רה"י גמורה. פ"ק דעירובין (דף ח') פ' כל גגות (דף צ"ד):

כסף משנה

כי הבא אמר רב מבוי שנפרץ במילואו לחצר וכו' ובהלכות ומבוי אסור משום דה"ל מבוי המפולש לרה"ר וזהו דרך רבינו ולא הזכירו כלל מסוגיא שהיא למעלה מזו שהיא מחלקת בין עירבו ללא עירבו ובתנאים אחרים עכ"ל. ותמהני עליו שנראה מפשט לשונו שגם רבינו לא הזכיר התנאים האחרים והא ליתא שכבר הזכירם ברחא הפרק גבי מבוי מפולש שהיה כלה לאמצע רחבה ומה שלא חילק בין עירבו ללא עירבו הוא מפני שאין אותו פרק מקום דין חצר ומבוי אם אוסרים זה על זה אם לא וממ"ש בהלכות עירובין הוא נלמד : רבינו ולא הזכירו כלל הסוגיא שלמעלה מזו שהיא מחלקת בין עירבו ללא עירבו ובתנאין אחרים . והרבה מן המפרשים ז"ל פסקוה . והרשב"א ז"ל הזכירה בספרו ואין דברים הללו מצויין כדי להאריך בהם :

משנה תורה

הרי זה אסור מפני שהוא מבוי מפולש. והחצר מותרת שהחצר שרבים בוקעין בה ונכנסין בזו ויוצאין בזו הרי היא רה"י גמורה: **יט** מבוי [א]שהיו [ת] לו שבילים מצד זה ושבילים מצד אחר שנמצאו מפולשין לרה"ר אע"פ שאינן מכוונין זה כנגד זה הרי כל אחד מהן מבוי מפולש. כיצד מכשירין אותו עושה צורת פתח לכל אחד ואחד מן השבילים שבצד האחד. וכן לפתח הגדול ועושה לכל השבילים שבצד השני לחי או קורה: **כ** מבוי [ב]שצדו אחד ארוך וצדו השני קצר מניח את הקורה כנגד הקצר. העמיד [א] לחי בחצי המבוי הפנימי שהוא לפנים מן הלחי מותר לטלטל בו והחצי החיצון שהוא חוץ מן הלחי אסור: **כא** מבוי [ג]שהוא רחב עשרים אמה עושה פס גבוה עשרה טפחים במשך ארבע אמות שהוא שיעור משך המבוי ומעמידו באמצע ונמצא בשני מבואות שיש בפתח כל אחד מהן עשר אמות. או מרחיק [ב] שתי אמות מכאן ומעמיד פס שלש אמות ומרחיק שתי אמות מכאן ומעמיד פס שלש אמות מכאן ונמצא פתח המבוי עשר אמות והצדדין הרי הן כסתומין שהרי עומד מרובה על הפרוץ: **כב** לחי [ד]הבולט מדפנו של מבוי כשר. [ג] ולחי העומד מאליו אם סמכו עליו מקודם השבת כשר. ולחי שהוא נראה מבפנים לחי ומבחוץ [ד] אינו נראה לחי. או שהיה נראה מבחוץ לחי ומבפנים נראה שהוא שוה וכאילו אין שם לחי. הרי זה נידון משום לחי. לחי שהגביהו מן הקרקע שלשה טפחים או שהפליגו מן הכותל שלשה לא עשה כלום. אבל פחות מג' טפחים כשר שכל פחות משלשה כלבוד. לחי שהיה רחב הרבה. בין שהיה רחבו פחות מחצי רוחב המבוי בין שהיה רחבו כחצי רוחב המבוי כשר ונידון משום לחי. אבל אם היה יתר על חצי רוחב המבוי נידון משום עומד מרובה על הפרוץ: **כג** קורה שפירס עליה מחצלת הרי ביטלה שהרי אינה ניכרת. לפיכך אם היתה המחצלת מסולקת מן הארץ שלשה טפחים

א טור סימן שסד : ב טור סימן שסג : ג טור שם : ד טור שם :

מגיד משנה

יט מבוי שהיו לו שבילין מצד זה וכו'. שם (ח':) איתמר מבוי שהוא עשוי כנדל פירוש סרן הוא שהוא בהרבה רגלים אמר אביי עושה צורת פתח לגדול ואידך כלהו משתרו בלחי או קורה א"ל רבא כמאן כשמואל דאמר מבוי עקום תורתו כסתום והא הוא מבוי עקום דהוה בנהרדעא ותשו לה לדרב דאמר תורתו כמפולש אלא אמר רבא עושה צ"פ לכולהו מחד גיסא ואידך כולהו משתרו בלחי וקורה ע"כ. וכבר הזכרתי למעלה שדעת רבינו שאפי' מבוי המפולש בשני צדדיו ברשות הרבים די להכשירו בצורת פתח מכאן וקורה או לחי מכאן וזו היא צורת המבוי (עיין בסוף הספר ציור ד). אבל הרשב"א ז"ל כתב שאם היו מפולשין כאן וכאן לרה"ר צריך דלת מצד אחד ולחי או קורה מכאן כמו שפירשתי למעלה בדין מבוי מפולש:

כ מבוי שצדו האחד ארוך וצדו השני קצר. שם איתמר מבוי שצדו אחד ארוך וצדו הב' קצר פחות מד' אמות מניח את הקורה באלכסון ד' אמות מניח את הקורה כנגד הקצר ורבא אמר אחד זה ואחד זה אינו מניח את הקורה אלא כנגד הקצר וקי"ל כרבא וכן פסקו ז"ל וכתב הרשב"א ז"ל בא להתיר כנגד האלכסון אין לו תקנה אלא או במחיצה או בצ"פ עשה צורת הפתח אפי' באלכסון מותר שהפתח משום מחיצה עכ"ל: העמיד לחי בחצי מבוי וכו'. (עירובין י"ד:) תנא עשה לחי לחצי מבוי יש לו חצי מבוי פשיטא מהו דתימא דילמא אתי לאשתמושי בכוליה קמ"ל. וכתב הרשב"א ז"ל וה"ה לקורה ובהדיא תנו בתוספתא העמיד לחי או קורה באמצע מבוי אין לו אלא עד מקום לחי וקורה. ומיהו דוקא בשיש באותו חצי מבוי המוכשר תורת מבוי שלא יהא ארכו פחות מארבע אמות ושיהא ארכו יתר על רחבו ושיהיו בתים וחצרות פתוחין לתוכו הא לאו הכי צריך לחי מכאן ולחי מכאן א"כ פס ארבע כחצר עכ"ל:

כא מבוי שהוא וכו'. שם (דף י') תני לוי מבוי שהוא רחב עשרים אמה נועץ קנה באמצעיתו ודיו רב ושמואל ולוי דאמרי אין הלכה כאותה משנה אלא היכי עביד אמר אביי עושה פס גבוה עשרה במשך ד' אמות ומעמידו לארכו של מבוי פירוש ונעשה כשני מבואות ונותן קורה על שניהם או לחי בזה ולחי בזה. וכתב הרשב"א ז"ל ואם הכשירו בקורה צריך שתהא הקורה נתונה על הפס ההוא אמצעו או למעלה ממנו תוך ג' הא לאו הכי לא משום דבעינן קורה על גבי מבוי זהו דעתו ז"ל. עוד כתב וכן צריך שיהא בכל מבוי ומבוי משני אלו שהפס מפסיק ביניהם בתים וחצרות פתוחים לתוכו וכל תנאי מבוי ע"כ דבריו ז"ל: או מרחיק שתי אמות וכו'. שם (י':) עביד כדרב יהודה דאמר רב יהודה מבוי שיש לו ט"ו אמה מרחיק שתי אמות ועושה פס שלש אמות. ובהלכות והיכא דרחב עשרים אמה עביד הכי מהאי גיסא ומהאי גיסא ע"כ. וכתב הרשב"א ז"ל וכן הדין אף במרחיק שתי אמות ושני טפחים ועושה פס שתי אמות וארבעה טפחים מצד זה ומצד זה שכל שהפסים רבה על האויר שבינו ובין הכותל נדון משום עומד ומכאן אתה דן לכל כיוצא בזה עכ"ל ודבר פשוט הוא:

כב לחי הבולט מדפנו של מבוי כשר וכו'. שם (ה') אמר רב הונא לחי הבולט מדפנו של מבוי פחות מד' אמות נדון משום לחי ואינו צריך לחי אחר להתירו ד' אמות נדון משום מבוי וצריך לחי אחר להתיר אותו לחי היכן מעמידו אמר רב ספא מוקים לה באידך גיסא רב הונא בריה דרב יהושע אמר אפי' תימא דמוקים ליה בהדיה דמטפי ביה או דמבצר ביה ולא אמרן אלא במבוי שמנה אבל במבוי שבע ניחר בעומד מרובה על הפרוץ רב אשי אמר אפי' תימא במבוי שמנה אין צריך לחי מה נפשך אי עומד נפיש ניתר בעומד מרובה על הפרוץ אי פרוץ נפיש נדון משום לחי מאי אמרת דכי הדדי נינהו ה"ל ספק דדבריהם וספק דדבריהם להקל. עכ"ל ההלכות מן הגמרא. עוד שם והלכתא כרב אשי. ומשמעה של שמועה מורה שבמבוי השע לחי של ד' אמות אינו כשר בו לפי שאינו נדון משום לחי כל שיש בו ד' אמות ואינו מכשיר משום עומד שהרי הוא מועט מן הפרוץ. ואין כן דעת רבינו שסתם דבריו בכאן ובסמוך כתב לחי שהיה רחב הרבה וכו' נראה מדבריו שהוא סובר דרב אשי לאו דוקא נקט מבוי שמנה אלא ה"ה לכל מבוי ומשום דרב הונא נקט שמנה וכ"ש לדידן דקי"ל דעומד כפרוץ כשר ולא אמר רב אשי מאי אמרת כי הדדי נינהו אלא להכשירו אפי' למ"ד עומד כפרוץ אסור ואין זה מתיישב אלא שאם כך היתה סברת רב אשי הילי"ל אפי' יתר מד' אמות נדון משום לחי ויחלוק על מימרא דרב הונא דאמר ד' אמות נדון משום מבוי ודברי רבינו צל"ע. והרשב"א ז"ל כך פסק דכל שאין עומד כפרוץ ויש בעומד ד' אמות אינו נדון משום לחי וצריך לחי אחר להתירו. ורש"י ז"ל פירש דהא דלחי הבולט כשלא נעשה לשם לחי הוא דאמריך דכי הוי ד' אמות אינו נדון משום לחי אבל עשאו לשם לחי קול יוצא עליו כיון שהלחי משום מחילה משום דרבה בסתימתו לא גרע. וזה מסכים בדין רבינו בלחי שאינו עומד מאליו. ועם כל זה היה לו ז"ל לחלק. ויראה לי שרבינו מפרש שצריך לחי אחר להתירו לאותו לחי הבולט ולא למבוי וקסבר ההוא מותר להשתמש בין לחיים ואף זה צ"ע. ופי' לחי הבולט שהוא בולט מחודו של כותל לרחבו של מבוי: ולחי העומד מאליו וכו'. (שם ט"ו) ובהלכות לחי העומד מאליו אביי אמר הוי לחי רבא אמר לא הוי לחי בדלא סמכו עליה כ"ע ל"פ דלא הוי לחי כי פליגי בדסמכו עליה מאתמול וקי"ל כאביי דאמר הוי לחי ע"כ. וכתב הרשב"א ז"ל כילד העמיד לחי במבוי וניטל בשבת אפי' היה שם אילן וכיוצא בו ואפי' נטעו הוא בידים אינו מועיל כיון שלא סמך עליו מע"ש לא העמיד שם לחי אחד או שהיה שם ונפל מע"ש אילן זה מתיר משום לחי וכן כל כיוצא בזה. ויראה לי שהקורה העומדת מאליה כאותן שנותנין קורה מכותל לכותל לחזק את הכותלים אינה קורה שהקורה משום היכר ואין כאן היכר ע"כ דבריו: ולחי שהוא נראה מבפנים לחי וכו'. שם (ט' י') נראה מפנים ושוה מבחוץ נדון משום לחי והוא כגון זה (עיין בסוף הספר ציור ה). שבחוץ אינו מובדל מן הכותל כלל. נראה מבחוץ ושוה מבפנים נחלקו בו והלכתא משום לחי והוא כזה (עיין בסוף הספר ציור ו). שבפנים נראה שהוא ממשך הכותל: לחי שהגביהו מן הקרקע וכו'. (שם י"ד) אמר רבה עשה לחי למבוי והגביהו מן הקרקע שלשה או שהפליגו מן הכותל ג' לא עשה ולא כלום. ופי' אם הגביהו פחות מג' אע"פ שאין אלא ז' ומשהו כשר שכל לבוד רואין אותו כמלא. וכן כתב הרשב"א ז"ל ופשוט הוא: לחי שהיה רחב הרבה וכו'. כבר בארתי זה בסמוך בדין לחי הבולט:

כג קורה שפרס עליה מחצלת וכו'. (שם דף י"ז) אמר רב ששת הניח קורה על גבי מבוי ופרס עליה מחצלת והגביה מן הקרקע ג' קורה אין כאן דהא מכסיא מחילה אין כאן דהויא לה מחילה שהגדיים בוקעין בה ע"כ:

נעץ

מגדל עוז

מבוי שצדו האחד ארוך וכו' עד אין צריך לסכיא קורה אחרת. הכל פ"ק דעירובין (דף ח') :

הגהות מיימוניות

[א] מבוי הישוי כנדל כרבא ודלא כאביי דאמר עושה צ"ח לגדול והני כולהו מישתרי בלחי וקורה ע"כ : [ב] כרבא דאמר וכו' ע"ש אבל בתוך המבוי יכול להניח קורה באלכסון לכ"ע ואינו משתמש אלא עד הקורה בקצר כנגד הקצר ובצד הארוך כנגד הארוך . למהר"ם נראה דלרבא נמי הא דאמרינן בקורה דאית ליה כו' אפילו אי אמרת קורה משום מחיצה היינו משום מחיצה ולא מחיצה ממש דא"כ לדידיה תתיר רהב יתר מעשר ולהכי דוקא משום מחיצה במבוי ששני ראשים שוין אבל באלכסון לא ודוקא בצדו אחר קצר, ע"כ : [ג] וה"ה דאי בעי מרחיק אמה ועושה פס אמה ומחצה ומרחיק אמה ומחצה ועושה פס אמה ומחצה אלא דכולי האי לא אטרחוהו רבנן ופס דקעביד שלש אמות א"צ שיהא פס אחד שלם אלא קנה קנה פחות מג' עד ג' אמות דפחות מג' כלבוד דמי עכ"ל מהר"ם: [ג] כאביי ודלא כרבא וכן פסקו כל הגאונים וספרי הפוסקים האחרונים שזו היא למ"ד של יע"ל קג"ם שהלכה בהן כאביי לגבי רבא , ודלא כר"ת שפסק בהא כרבא ואומר דל' דיע"ל קג"ם היא לידה דפליגי בה אביי ורבא בפ' בנות כותים בימי לידה שאינה רואה בהן, ע"כ : [ד] נראה לר"י כמו שפירש רש"י כאן גבי כותל שצדו אחר כנוס מחבירו שפירש נראה מבחוץ כגון שהכותל שקוע מלפניו אבל מה שפירש לעיל שמשך הלחי להוץ והודו הפנימי דבוק בעובי כותל המבוי לא נהירא לר"י דלא מישתרי בה"ג ע"ש, ע"כ :

טפחים או יתר אינה מחיצה. נעץ שתי יתדות בשני כותלי מבוי מבחוץ והניח עליהן הקורה לא עשה כלום. שצריך להיות הקורה על גבי המבוי לא סמוך לו: **כד** קורה [א]היוצאה מכותל זה ואינה נוגעת בכותל השני וכן שתי [ה] קורות אחת יוצאה מכותל זה ואחת יוצאה מכותל זה ואינן מגיעות זו לזו פחות משלשה אינו צריך להביא קורה אחרת. היה ביניהן שלשה צריך להביא קורה אחרת: **כה** *וכן שתי קורות המתאימות לא בזו כדי לקבל אריח ולא בזו כדי לקבל אריח אם יש [ו] בשתיהן כדי לקבל אריח אינו צריך להביא קורה אחרת. [ב]היתה אחת למטה ואחת למעלה רואין [ז] את העליונה כאילו היא למטה והתחתונה כאילו היא למעלה. ובלבד שלא תהיה עליונה למעלה מעשרים ולא תחתונה למטה מעשרה. ולא יהיה ביניהן שלשה טפחים. כשרואין אותה שירדה זו ועלתה זו בכונה עד שיעשו זו בצד זו: **כו** היתה [ג]הקורה [ח] עקומה רואין אותה כאילו היא פשוטה. עגולה רואין אותה כאילו היא מרובעת. ואם היה בהיקפה שלשה טפחים יש בה רוחב טפח. היתה הקורה בתוך המבוי ועקומה חוץ למבוי. או שהיתה עקומה למעלה מעשרים או למטה מעשרה. רואין כל שאילו ינטל העיקום וישארו שני ראשיה אין בין זה לזה שלשה אינו צריך להביא קורה אחרת. ואם לאו צריך להביא קורה אחרת: **כז** באר שעשה לה שמונה פסין מארבע זויות שני פסין דבוקין בכל זוית הרי אלו כמחיצה. ואע"פ שהפרוץ מרובה על העומד בכל רוח ורוח. הואיל וארבע הזויות עומדות הרי זה מותר למלאות מן הבאר ולהשקות לבהמה. וכמה יהיה גובה כל פס מהן עשרה טפחים ורחבו ששה טפחים ובין כל פס לפס כמלוא שתי רבקות של ארבעה ארבעה בקר אחת נכנסת ואחת יוצאה. שיעור רוחב זה אין יתר על שלש עשרה אמה ושליש: **כח** היה במקום אחד מן הזויות או בכל זוית מארבעתן אבן גדולה או אילן או תל המתלקט עשרה מתוך ארבע אמות או חבילה של קנים. רואין כל שאילו יחלק ויש בו אמה לכאן ואמה לכאן בגובה עשרה נדון משום זוית שיש בה שני פסין. חמשה קנים ואין בין זה לזה שלשה ויש ביניהן ששה טפחים לכאן וששה טפחים לכאן נדונים משום זוית שיש בה שני פסין: **כט** מותר להקריב ארבע הזויות האלו לבאר. והוא שתהיה פרה ראשה ורובה לפנים מן הפסין ושותה. אע"פ שלא יאחז ראש הבהמה עם הכלי שבו המים הואיל וראשה ורובה בפנים מותר אפילו לגמל. היו קרובים יתר מזה אסור להשקות מהן אפילו לגדי שהוא כולו נכנס לפנים. ומותר להרחיק כל שהוא ובלבד שירבה בפסים פשוטים שמגיהין אותן בבכל

השגת הראב"ד

*וכן שתי קורות וכו'. כתב הראב"ד ז"ל לשון הגמ' אם מקבלות אריח לרחבו. פירוש דבעינן שיהיו סמוכות בתוך טפח ומהלה עכ"ל:

א טור סי' שסג: ב טור שם: ג שם:

מגיד משנה

נעץ שתי יתדות וכו'. (שם ח':) ובהלכות נעץ שתי יתדות בשני כותלי מבוי מבחוץ והניח קורה על גביהן לא מהני ולא מידי משום דבעינן קורה ע"ג מבוי וליכא והוא כזה (עיין בסוף הספר ציור ז):

כד קורה היוצאה מכותל זה ואינה נוגעת בכותל השני וכו'. ברייתא (שם י"ד) כלשון רבינו, ופירושו אפילו רחוקה מכל אחד מן הכותלים בג' וכגון שסמוכה ע"ג יתדות שאין ברחבן טפח כשרה שיש דין לבוד אפילו משני צדדים וזה פשוט:

כה וכן שתי וכו'. שם וכן שתי קורות המתאימות לא בזו לקבל אריח ולא בזו לקבל אריח אם מקבלות אריח לרחבו טפח א"צ להביא קורה אחרת אם לאו צריך להביא קורה אחרת. פי' רבינו אם יש בין שתיהן רחב טפח ובשאין בין זו לזו ג' טפחים. ופירוש אחר יש: **היתה** אחת וכו'. שם היתה אחת למעלה ואחת למטה ר' יוסי בר"י אמר רואין את העליונה כאילו היא למטה ואת התחתונה כאילו היא למעלה ובלבד שלא תהא עליונה למעלה מעשרים אמה והתחתונה למטה מעשרה. וכתב רבינו ולא יהא ביניהם ג' לפי שאפילו במתאימות אם היה ביניהם מרחק ג' אין מצטרפות זו לזו. ומתוך דברי רבינו נראה שכל שהן תוך עשרים אמה ולמעלה מעשרה אפי' יש ביניהם במרחק גובה יותר מג' מצטרפות. וקשה לי בזה שהרי רבינו פסק פרק ה' מהלכות סוכה כרבה דאמר פרק הישן (סוכה כ"ב) דכל דבר שאין בגגו טפח אין רואין אותו כאילו ירד. ושם הקשו עליו מברייתא זו. ואמר תרין ואימא הכי ובלבד שלא תהא תחתונה למטה מעשרה אלא למעלה מעשרה והעליונה סמוכה לה פחות מג' א"נ ובלבד שלא תהא עליונה למעלה מעשרים אלא בתוך כ' והתחתונה סמוכה לה פחות מג' אבל ג' כיון דלית ביה טפח לא אמרינן חבוט רמי עכ"ל הגמרא שם והיאך הביא רבינו ברייתא כפשטא ולא כתב אוקימתא זו וצ"ע. והרשב"א ז"ל פסק בספרו כדברי האוקימתא ועיקר:

כו היתה הקורה וכו'. שם (עירובין י"ג:) במשנה עקומה וכו' כלשון רבינו וכתב הרשב"א ז"ל דדברי הכל היא וכן דעת רבינו לפסוק כמשנה זו ושלא לומר שהיא כר"י ואין הלכה כמותו. ודע שמה שאמרו אם היה הקיפה ג' טפחים יש בה רחב טפח אינו מדוקדק בחשבון אלא פחות מטפח הוא כחלק מכ"ב על דרך הקרוב ולא דקדקו בשל דבריהם והקילו בו: **היתה** הקורה וכו'. (שם י"ד) א"ר זירא היא בתוך מבוי וכו' כלשון רבינו:

כז באר שעשה וכו'. שם פ' שני (י"ז) עושין פסין לבירות ד' דיומדין נראין כשמנה דברי ר"י ר"מ אומר וכו' וידוע שהלכה כר"י. עוד שם במשנה גבהן עשרה טפחים ורחבן ו' ועביין כל שהוא וביניהן כמלא שתי רבקות של שלשה שלשה בקר דברי ר"מ ר"י אומר של ארבעה ארבעה קשורות ולא מותרות אחת נכנסת ואחת יוצאה. ובארו שם בגמ' (דף י"ט:) שיעורו של ר' יהודה הוא שלש עשרה אמה ושליש:

כח היה במקום אחד וכו'. (שם) היתה שם אבן מרובעת רואין אותה כל שאילו תחלק ויש בה אמה מכאן ואמה מכאן נדון משום דיומד ואם לאו אינו נידון משום דיומד, עוד שם היה שם אילן או גדר או מחילת קנים נדון משום דיומד: חמשה קנים ואין בין זה לזה שלשה וכו'. שם בעא מיניה אביי מרבה מחילת קנים קנה קנה פחות משלשה נדון משום דיומד או לא ופשט ליה רבה דנדון משום דיומד ואף ע"ג דלאו ליה אביי קיימא לן כפשיטותיה דרבה. ופירוש דיומד דו עמוד כלומר שני עמודין אחד לכאן ואחד לכאן לשני רוחות וסמוכין זה לזה:

כט מותר להקריב ארבע הזויות אלו וכו'. משנה (שם י"ז:) מותר להקריב לבאר ובלבד שתהא פרה ראשה ורובה בפנים ושותה. ושם (דף י"ט) אמרו בגמרא כמה ראשה ורובה של פרה שתי אמות. ומ"ש רבינו אע"פ שלא יאחוז ראש הבהמה עם הכלי בעיא שניה בגמרא (דף כ':) ולפום בעיא קמייתא פשוט הוא שאינו צריך לאחוז וכדברי רבינו. ומ"ש ואפי' של גמל מפורש בירושלמי כשיעור הזה ואפי' גמל וכלו מבחוץ מותר פחות מכשיעור אפי' גדי וכולו מבפנים אסור ע"כ: ומותר להרחיק כל שהוא וכו'. משנה (שם י"ז י"ח) מותר להרחיק כל שהוא ובלבד שלא ירבה בפסים. פי' כל שהוא כל כמה שהוא רוצה. ובגמרא (דף י"ט:) בעא מיניה אביי מרבה יותר מי"ג אמה ושליש לר' יהודה מהו פשוטין עביד או בדיומדין מאריך א"ל תניתוה דפשוטין עביד ודחה אביי הראיה. מיהו קי"ל כמאי דהוה פשיט רבה. ופי' פשוטין שהוא מטיל בין הפסים שבזויות פסים פשוטים גבהן עשרה ורחבן מבואר בירושלמי כל שהוא כדי שלא יהא ביניהם לעולם יותר מי"ג ושליש:

כסף משנה

כה וכן שתי קורות המתאימות וכו'. היתה אחת למטה ואחת למעלה וכו'. כתב ה"ה מתוך דברי רבינו נראה שכל שהן תוך כ' אמה ולמעלה מעשרה וכו' וק"ל בזה וכו' עד וצ"ע. נראה שהוא מפרש ז"ל מ"ש רבינו ולא יהיה ביניהם שלשה טפחים במרחק משך דוקא קאמר כדמשמע סיפא דלישניה וע"כ הקשה עליו מדאותביה מהאי ברייתא לרבא דאמר כי לית ביה טפח לא אמרינן חבוט רמי ושני תרין ואימא הכי ובלבד שלא תהא תחתונה למטה וכו'. ואני אומר שאפשר לדחוק ולומר שבכלל מ"ש ולא יהיה ביניהם שלשה טפחים הוא שגם במרחק הגובה לא יהיה יותר משלשה ואם זאת היתה כוונתו יפה עשה שפסקה כיון דלא קאמר ר"י בר' יהודה רואין אלא בפחות מג' ליכא מאן דפליג בהא ואע"ג דאביי אמר בפ"ק דעירובין (דף י"ד) דר"י בר' יהודה סבר לה בהא כאבוה דאית ליה רואין נקטינן כרבא דפרק הישן דאוקמה בפחות משלשה ואם נפסק לומר שלא נתכוון אלא למרחק המשך ולא למרחק הגובה אכתי איכא למימר דשפיר פסק כר"י ב"י דאע"ג דאמר אביי דסבר לה כאבוה דאית ליה רואין ולא קי"ל כאבוה שאני התם שהקורה פסולה מחמת עצמה שהיא של קש או של קנים הילכך לא אמרינן רואין אותה כאילו היא של מתכת אבל בדר"י בר"י שאין פיסולה מחמת עצמה אלא מחמת מקומה אפשר דאמרינן בה רואין וכדאמרינן בעלמא גוד אסיק גוד אחית והא דאוקימנא לה בפרק שני דסוכה (שם כ"ב) בפחות מג' לרווחא דמילתא הוא דתרין הכי אבל הוה אפשר ליה לתרוצי דכי אמר רבא דלא אמרינן חבוט רמי אלא ביש בגגה טפח ה"מ כשהוא צריך לאהל כגון גבי סוכה או גבי טומאה אבל כשאינו צריך אלא להיכר בעלמא כמו גבי קורה אפילו אין בו אמרינן ביה חבוט רמי:

בית

לא

הגהות מיימוניות

[ה] נעץ ב' יתדות עקומות על שני כותלי מבוי ואין בגובהן ג' ואין בעקמומיתן ג' והניח קורה על גביהן א"צ להביא קורה אחרת דאמרינן לבוד והביט ורמי ובלבד שתהא קורה שבפנים למבוי ולא מבחוץ לשון מהר"ם, ולא ידעתי למה דילג רבינו המחבר זה הפסק והרי כאן מקומו כדאיתא בפירקין, ע"כ: [ו] נראה למהר"ם דהיינו דוקא בשנוגעות זו בזו אבל אם אין נוגעין זו בזו אפילו אין ביניהם ג' טפחים אין מצטרפין דלא אמרינן לבוד וז"ל הכא ליכא שיעורא כו' ועיין שם בפסקא דעירובין ודעת רבינו המחבר אין כן בעמוד דאית ליה דמצטרפין בפחות מג' טפחים ע"כ: [ז] והיינו כר' יוסי בר' יהודה אבל מה ודלית הלכתא כותיה דהוא כאבוה ס"ל דאית ליה רואין כמתניתין ופליגי רבנן עליה: [ח] וכ"נ למהר"ם דבעקומה ועגולה אפילו רבנן מודו והילכתא הכי דרואין כו' מהפ מעקומה

מגדל עוז

וכן שתי קורות עד קורה אחרת. פ"ק דעירובין (דף י'): כתב הראב"ד ז"ל לשון הגמרא וכו': ואני אומר אין לשון הגמרא מכריח באחד מהן בפירוש הנכון ושניהם כאחד טובים: באר שעשה וכו' עד אמה ושליש. פ"ק דעירובין ועיקר פרק עושין פסין (דף י"ז י"ח): היה במקום אחד עד מאליס. פרק עושין פסין:

לה בית או חצר שנפרץ וכו'. כתב ה"ה פירש"י בשיפוע וכו' ויש מי שפירש בהפך וכו' וכוונת רבינו אינה מבוארת עכ"ל. ול"נ כדברי רבינו דמדלא כתב שנפרץ בקרן זוית וכתב שנפרץ קרן זוית שלה נראה שאינו מפרש קרן זוית שאוכל בשתי רוחות כדברי רש"י אלא שנפרץ מן הצד קרי ליה קרן זוית וכמ"ש הרי"ף בפ"ק דעירובין, ומדכתב שנפרץ קרן זוית שלה וע"ז כתב והוא שלא תהיה באלכסון נראה עוד דקרן זוית לאו היינו אלכסון כפירוש התוס' שהרי על שהפרצה היא בקרן זוית כתב שאם היתה קורה מלמעלה לאורך הפרצה מותר והוא שלא תהיה הקורה באלכסון ולפירושם כיון שהפרצה היא בקרן זוית א"א להיות קורה לאורך הפרצה כי אם בקרן זוית דהתם חצר אינו מקורה, גם אינו כיש מי שפירש שכתב ה"ה שהרי גם אחצר נמי קאי כדכתב בהדיא ודברי דיש מי שפירש לא שייכי אלא בבית ומה"ט נמי יש להוכיח מטעם אחר שאינו מפרש כפירש"י דא"כ הל"ל והוא שלא יהיה הקירוי באלכסון דבקורה לא שייכי דברי רש"י, אלא נראה לי שהוא מפרש דקירוי באלכסון היינו שהקורה מונחת לאורך הפרצה באלכסון:

בכל רוח ורוח כדי שלא יהא בין פס לחבירו יותר על שלש עשרה אמה ושליש: **ל** לא התירו הפסים האלו אלא בארץ ישראל ולבהמת עולי רגלים בלבד והוא שיהיה באר מים חיים של רבים. אבל בשאר ארצות אדם [א]ירד לבאר וישתה או יעשה לו מחיצה מקפת לבאר גבוהה עשרה טפחים ויעמוד בתוכה וידלה וישתה. ואם היה הבאר רחב הרבה שאין אדם יכול לירד בו הרי זה ידלה וישתה בין הפסין: **לא** וכן בור הרבים ובאר היחיד אפילו בארץ ישראל אין ממלאין מהן אלא אם כן עשו להן מחיצה גבוהה עשרה טפחים: **לב** הממלא לבהמתו בין הפסים ממלא ונותן בכלי לפניה. ואם היה אבוס ראשו נכנס לבין הפסים והיה גבוה עשרה ורחב ארבעה לא ימלא ויתן לפניה שמא יתקלקל האבוס ויוציא הדלי לאבוס ומן האבוס לקרקע רה"ר אלא ממלא ושופך והיא שותה מאליה: **לג** הזורק מרה"ר לבין הפסין חייב הואיל ויש בכל זוית וזוית מחיצה גמורה שיש בה גובה עשרה ויותר מארבעה על ארבעה והרי הרבוע ניכר ונראה ונעשה כל שביניהם רה"י. ואפילו היה בבקעה ואין שם ביניהם באר שהרי בכל רוח ורוח פס מכאן ופס מכאן. ואפילו היו רבים בוקעין ועוברין בין הפסין לא בטלו [ט] המחיצות והרי הן כחצרות שהרבים בוקעין בהן והזורק לתוכן חייב. ומותר להשקות הבהמה בּיניהן אם היה ביניהן באר: **לד** חצר שראשה אחד נכנס לבין הפסין מותר לטלטל מתוכה לבין הפסין ומבין הפסין לתוכה. [ב]היו שתי חצירות אסורין עד שיערבו. יבשו המים בשבת אסור לטלטל בין הפסין שלא נחשבו מחיצה לטלטל בתוכן אלא משום המים. באו לו מים בשבת מותר לטלטל ביניהן. שכל מחיצה שנעשית בשבת שמה מחיצה. [ג]מבוי שניטלה קורתו או לחיו בשבת אסור [י] לטלטל בו אע"פ שנפרץ לכרמלית: **לה** *אכסדרה [ד]בבקעה מותר לטלטל בכולה ואע"פ שהיא בת שלש מחיצות ותקרה. שאנו רואין כאילו פי תקרה יורד וסותם רוח רביעית. והזורק מרה"ר לתוכה פטור כזורק למבוי סתום שיש לו קורה. [ה]בית או חצר שנפרץ קרן זוית שלה בעשר אמות הרי זה אסור לטלטל בכולו אע"פ שכל פרצה שהיא עד עשר אמות כפתח. אין עושין פתח

השגת הראב"ד

*אכסדרה בבקעה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל כל זה שבוש, עכ"ל:

א טור סי' שנו: ב טור סי' שעב וע"ש סמ"ג עשין דרבנן א': ג טור סי' שסה: ד סמ"ג עשין שם: ה טור סי' שסא:

ל לא התירו הפסין האלו וכו'. במשנה (שם כ"ב:) ר' יהודה בן בבא אומר אין עושין פסין אלא לבאר הרבים בלבד ולשאר עושין חגורה גבוהה עשרה טפחים. ופי' באר מים חיים ובור מים מכונסין. ומפורש בגמרא (דף כ"ג) הלכה כריב"ב. עוד שם לא הותרו פסי בירָאות אלא לבאר מים חיים בלבד. עוד שם (דף כ' כ"א) לא הותרו פסי בירָאות אלא לבהמה בלבד. ופירשו מאי בהמה בהמת של עולי רגלים אבל אדם מטפס ועולה מטפס ויורד. אם היו רחבין אפי' לאדם נמי ע"כ: **לב הממלא** לבהמתו וכו'. (שם כ':) ברייתא לא ימלא אדם מים ויתן לפני בהמתו אבל ממלא הוא ושופך והיא שותה מאליה. והקשו א"כ מה הועילו ראשה ורובה של פרה. ותירצו אמר אביי הכא באבוס העומד ברה"ר עסקינן גבוה עשרה ורחב ארבעה וראשו אחד נכנס לפסים גזרה דילמא חזי ליה לאבוס דמקלקל ומפרק ודרי לדוולא בהדיה וחזי לאידך גיסא דמקלקל ומנח ליה וקא מפיק מרה"י לרה"ר. והקשו וכה"ג מי מיחייב. והא לא היתה עקירה מתחלה ראשונה לכך וכל שאין בו חיוב מן התורה אין ראוי לגזור מתחלתו ותירצו דילמא הדר מעייל ליה וקא מעייל מרה"ר לרה"י ע"כ. ורבינו ז"ל תפס התשש הראשון שהיא הסבה הקודמת לאיסור ולא רצה להאריך: **לג הזורק** מרה"ר לבין הפסין וכו'. (שם:) א"ר אלעזר הזורק לתוך פסי בירָאות חייב והקשו פשיטא ותירצו לא צריכא דעבד כעין פסי בירָאות בר"ה וזרק לתוכו והקשו הא נמי פשיטא. ותירצו לא צריכא אף ע"ג דקא בקעי בה רבים ע"כ: ומותר להשקות הבהמה ביניהן אם היה ביניהן באר וכו'. שם (כ"ב) במשנה רבי יהודה אומר אם היתה דרך הרבים מפסקת יסלקנה לצדדין וחכ"א אינו צריך. ובגמרא ר"י ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו כאן הודיעך כחן של מחיצות דלא אתו רבים ומבטלי להו ואמרי שם דר"י אמר כאן ולא ס"ל דאיהו בעי דלתות ננעלות בלילה אבל רבי אלעזר ס"ל הכי ורבינו פסק כמותו: **לד חצר** שראשה אחד וכו'. ברייתא שם (כ') חצר שראשה אחד נכנס לבין הפסים מותר לטלטל מתוכה לבין הפסים ומבין הפסים לתוכה ושתים אסורות ואם עירבו מותרות ואע"ג דרב הונא עביד בה אוקימתא רבינו ז"ל פסק כרבה דפליג עליה וכפשט הברייתא: יבשו המים בשבת וכו'. שם בעא מיניה אביי מרבה יבשו מים בשבת מהו א"ל כלום נעשית מחיצה אלא משום מים אין כאן מים אין כאן מחילה. עוד שם אמר אביי באו מים נמי לא קא מיבעיא לי דהא תניא כל מחילה שנעשית בשבת בין בשוגג בין במזיד שמה מחילה ע"כ. ופי' באו מים אפי' יבשו מערב שבת ופשוט הוא: **מבוי** שנטלה קורתו או לחיו וכו'. פ' כל גגות (עירובין צ"ד) משנה וכן מבוי שניטלה קורתו או לחיו מותרים באותה שבת ואסור לעתיד לבא ד"ר יהודה. ר' יוסי אומר אם מותרין וכו'. ופי' בגמרא (דף צ"ה) ר' יוסי אומר כשם שאסורים לעתיד לבא אסורין לאותה שבת אמר רב הלכה כר' יוסי. ושמואל אמר הלכה כר' יהודה ופירשו שם דשמואל דאמר הלכה כר' יהודה לא אמר אלא בנפרץ לכרמלית וקי"ל כרב ואפילו נפרץ לכרמלית אסור ולפיכך סתם רבינו ז"ל וכן בהלכות לא הביאו אלא הא דרב: **לה אכסדרה** בבקעה. שם (צ"ד:) אכסדרה בבקעה רב אמר מותר לטלטל בכולה ושמואל אמר אין מטלטלין בה אלא בד'. בעשר כ"ע לא פליגי כי פליגי ביותר מעשר. איכא דאמרי ביותר מעשר כ"ע ל"פ כי פליגי בעשרים. ומן ההלכות נראה שפוסקין כלשון הראשון וכרב דהלכתא כותיה באיסורי. והביאו הא דרב בלבד בסתם משמע דאפי' יתר מעשר וזה דעת רבינו. והטעם לדבריהם הוא לפי שמחלוקת לשונות אלו הוא בשל דבריהם כמבואר פ' י"ד שאיסור הכרמלית מדבריהם והולכין בו אחר המיקל ויש מי שפוסק כלשון אחרון דכל שנפרץ מלואו ברוח אחת והוא יתר מעשר אין אומרים בו פי תקרה יורד וסותם וכן פסק הרשב"א ז"ל בספרו. ודעת ההלכות ורבינו נראה עיקר וגם בספר העתים לא הביא אלא דברי רב כפשטן: והזורק מרשות וכו'. כבר הזכרתי בפרק זה דעת רבינו בכ"מ שיש לו ג' מחילות שאינו רה"י גמור דבר תורה כיון שאין לו לחי ואף כאן נמשך אחר שטתו ז"ל וכבר כתבתי שיש חולקים עליו ולזה כתב בהשגות א"א זה שבוש ע"כ: **בית או** וכו'. (שם צ"ד) במשנה חצר שנפרצה משתי רוחותיה וכן בית שנפרץ משתי רוחותיו ר' יוסי אומר אסורין אפי' לאותה שבת כדאיתא התם ובגמרא הקשו גבי חצר שתחתו אינו מקורה. במאי עסקינן אילימא בעשר מ"ש מרוח אחת דאמרינן פתחא הוא משתי רוחות נמי לימא פתח הוא אלא ביתר מעשר א"ה אפי' מרוח אחת נמי אמר רב לעולם בעשר וכגון שנפרץ בקרן זוית דפתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי. עוד הקשו גבי בית מ"ש מרוח אחת דאמרינן פי תקרה יורד וסותם משתי רוחות נמי לימא פי תקרה יורד וסותם אמרי בי רב משמיה דרב כגון שנפרץ בקרן זוית וקירויו באלכסון דליכא למימר פי תקרה יורד וסותם ע"כ בהלכות מלשון הגמרא. ופירש"י ז"ל דהא דאמרי בי רב אפי' בעשר הוא באוקימתא דחצר דאי משום פתחא אין עושין אותו בקרן זוית ואי משום פי תקרה כגון שקירויו באלכסון, ופירוש בקרן זוית שהפרצה אוכלת בשני רוחות. ופירוש קירויו באלכסון. כך פירש"י ז"ל ורוב המפרשים. ופירשו בשיפוע כעין גגי רעפים שלנו. והקשו עליו. ופירשו כגון

מגדל עוז

הזורק מרה"ר עד והזורק לתוכן חייב. פ"ק דשבת: ומותר להשקות הבהמה עד שמה מחילה. פ' עושין פסין: מבוי שניטלה וכו' עד שנפרץ לכרמלית. פ' כל גגות (דף צ'): אכסדרה בבקעה וכו' עד והזורק מר"ה לתוכה פטור. פרק כל גגות: כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש: ואני אומר פה קדוש יאמר דבר זה והלא זה מפורש פרק כל גגות גמ' מתני' דחצר שנפרצה דגרסינן התמ' אכסדרה בבקעה רב אמר מותר לטלטל בכולה ושמואל אמר אין מטלטלין בה אלא בד' אמות לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם וקי"ל הלכתא כרב ואם דעתו לומר דהא קי"ל ג' מחילות דאורייתא וכ"ש דפי תקרה יורד וסותם ומעתה אמאי פטור הזורק לתוכה וכמו שהקשה לגבי מבוי שהכשירו בקורה זה

הגהות מיימוניות

מעקומת פשיטא ומשני קמ"ל כר' זירא דאמר היא בתוך המבוי ועקמומיתה חוץ למבוי וכו' אלמא דהכי הלכתא מדאתא לאשמועינן מילתיה דר' זירא ע"ש, ע"כ: [ט] כחכמים ודלא פר' יהודה וכן איתא בפ"ק דשבת למעוטי דר' יהודה ע"ש: [י] כרבי יוסי דאמר בפרק כל גגות אם מותרין לאותה שבת מותרין לעתיד לבא וכו' ומסקינן דלחומרא אמר רב יוסי ופסק רב הלכה כר' יוסי ודלא כשמואל דפסק כר' יהודה דאמר מותר לאותה שבת דשבת הואיל והותרה הותרה ע"כ:

ככר הירלו אותה רבותינו הראשונים ז"ל לעיל גבי מתני' דחצר שנפרצה לר"ה דאפיקנא בפלוגתא דר' אליעזר ורבנן ומר"ה לתוכה פטור ותמיה להון ז"ל דהא איכא ג' מחילות וקי"ל פ"ק דג' מחילות דאורייתא להיות תורת רה"י עליהן וא"כ אמאי פטור ותירצו דהתם במבוי הפתוח לכרמלית אבל בפתוח לרה"ר פטור וכן כתב מורי הרשב"א ז"ל וכן נ"ל מלשון הגמרא דאמרינן אכסדרה בבקעה ובקעה כרמלית היא כדאיתא פ"ק בברייתא דד' רשויות לשבת ודין זריקה איתא להדיא פ"ק דעירובין גמרא מתניתין דהכשר מבוי בשמעתא דלשון יש דמבוי שהכשירו בקורה הזורק לתוכו פטור דאע"ג דשקלינן וטרינן עלה טובא ואסיקנא כדכתיבנא לעיל פשטא דכולה סוגיין הכי איתא ועיקר תלמודא הכי ס"ל וטעמא רבה איכא דהא בין קורה בין תקרה אנן סהדי דלאו סתימה היא כלל ואפילו במקצת ולא דמיא ללחי דהוי סתימה במקצת ולכך נגעו בו משום מחילה וכמ"ש בזה הפרק ולפיכך הזורק פטור אבל אסור ככל פטורא דשבת וזהו דעת ר"מ ז"ל על נכון שכתב על זה הדין ונתן טעם על זה הלשון והזורק מרה"ר לתוכה פטור כזורק למבוי סתום שיש לו קורה עכ"ל. וכן מצאתי בספר המוגה בחתימת יד ר"מ ז"ל ושמא אם היה כתוב כן בהעתקת הראב"ד ז"ל לא היה אותר על ר"מ ז"ל שהיה משבש ולכן סמך לו בסידור דבריו ז"ל זה הדין שבאותה השמועה: בית או חצר שנפרץ כו' עד לטלטל בכולו. פרק כל גגות (דף צ"ד) בשמועה שנזכרה בסמוך:

פתח בקרן זוית. ואם היתה שם קורה מלמעלה על אורך הפרצה רואין אותה שירדה וסתמה ומותר לטלטל בכולו והוא שלא תהיה באלכסון: לו האצבע שמשערין בה בכל מקום היא רוחב הגודל של יד. והטפח ארבע אצבעות. [כ] וכל אמה האמורה בכל מקום בין בשבת בין בסוכה וכלאים היא אמה בת ששה טפחים. ופעמים משערין באמה בת ששה טפחים דחוקות זו לזו. ופעמים משערין באמה בת ששה שוחקות ורווחות וזה וזה להחמיר. כיצד משך מבוי בארבע אמות שוחקות וגובהו עשרים אמה עציבות. רוחב הפרצה עשר אמות עציבות וכיוצא בהן לענין סוכה וכלאים:

פרק שמנה עשר

א המוציא דבר מרשות היחיד לרשות הרבים או מרה"ר לרה"י אינו חייב עד שיוציא ממנו שיעור שמועיל כלום. ואלו הן שיעורי ההוצאה. המוציא אוכלי אדם כגרוגרת ומצטרפין זה עם זה. והוא שיהיה כגרוגרת מן האוכל עצמו חוץ מן הקליפים [א] והגרעינין והעוקצין והסובין והמורסן: ב יין כדי רובע רביעית ואם היה קרוש בכזית. חלב בהמה טהורה כדי גמיעה וחלב טמאה כדי לכחול עין אחת. חלב אשה ולובן ביצה כדי ליתן במשיפה. שמן כדי לסוך אצבע קטנה של רגל קטן בן יומו. טל כדי לשוף את הקילורין. וקילור כדי לשוף במים. ומים כדי לרחוץ פני מדוכה. דבש כדי ליתן על ראש הכתית. דם ושאר כל המשקין וכל השופכין כדי רביעית: ג תבן תבואה כמלא פי פרה. תבן קטניות [ב] כמלא פי גמל. ואם הוציא תבן קטניות להאכילו לפרה כמלא פי פרה. שהאכילה על ידי הדחק שמה אכילה. עמיר כמלא פי טלה. עשבים כמלא פי גדי. עלי שום ועלי בצלים אם היו לחים כגרוגרת מפני שהן אוכלי אדם. ויבשים כמלא פי גדי. ואין מצטרפין זה עם זה לחמור שבהן אבל מצטרפין לקל שבהן. כיצד הוציא תבן תבואה וקטנית. אם יש בשניהם כמלא פי פרה פטור. כמלא פי גמל חייב. וכן כל כיוצא בזה לענין השבת:

המוציא

מגיד משנה

כגון שנפרץ גם הקירוי עם הפרצה ונשאר מקורה באלכסון. ויש מי שפירש בהפך שאם נפרץ גם הקירוי אמרינן פי תקרה יורד וסותם אבל הכא הוא שהתקרה נשארה שלימה ולא אמרינן אמצע התקרה שהוא באלכסון יורד וסותם. אלו דבריהם ז"ל ולשון הגמרא נאות יותר לפירוש השני וכוונת רבינו אינה מבוארת:

לו האצבע שמשערין וכו'. שיעור הטפח מפורש במנחות (דף מ"א:) פרק התכלת ארבע בגודל חמש באצבע שש בקטנה: וכל אמה וכו'. פ"ק דעירובין (דף ג':) אמר אביי משמיה דרב נחמן אמת מבוי ואמת סוכה באמה בת חמשה אמת כלאים בת ששה ואמרו שם שכוונתו להחמיר והקשו והא איכא מינייהו שהשיעור המיעוט הוא קולא ותירצו רוב אמות קאמר. ורבא משמיה דר"נ אמר אחד זה ואחד זה באמה בת ששה. אלא הללו שוחקות והללו עצבות. ומפרש רבינו אחד זה ואחד זה בין מבוי בין סוכה בין כלאים בת ששה אלא שהללו של כלאים שוחקות שהוא חומרא ואף במבוי. והסוכה אם השוחקות חומרא משערין בהם שלא כוונו אלא להחמיר וזה דעת הר"ז הלוי ז"ל ועיקר. וכתב הרשב"א ז"ל ששיעור יתרון השוחק על העצב יראה לי שהוא חצי אצבע לאמה והביא סמך לדבריו מפ' כיצד צולין בפסח שני והאריך בזה בספרו:

פי"ח א המוציא וכו'. פרק כלל גדול (שבת ע"ו:) משנה המוציא אוכלים כגרוגרת ומצטרפין זה עם זה מפני ששוים בשיעוריהם חוץ מקליפיהם וגרעיניהם ועוקצן וסובן ומורסן. ופי' אוכלין אוכלי אדם, וכן פירש"י ז"ל ומוכרח הוא שם: ב יין כדי רובע רביעית. ריש פ' המוציא יין כדי מזיגת הכוס ופירשו בגמרא (שם ע"ז) רובע רביעית פירוש רביעית לוג שהוא בילה ומחלה. עוד שם תנא יין יבש בכזית דברי ר' נתן ע"כ: חלב בהמה טהורה וכו'. (שם ע"ו:) במשנה חלב כדי גמיעה. וכתב הרמב"ן ז"ל אין שיעורו ידוע לנו אבל פירושו כדי גמיעה של אדם בינוני והוא פחות אפי' מכדי לוגמיו ונ"ל מרביעית: וחלב בהמה טמאה וכו': חלב אשה וכו'. ברייתא (שם ע"ז:) כלשון רבינו. ופירש"י ז"ל במשיפה של קילור שרגילין לשופו בחלב אשה עכ"ל: שמן כדי לסוך אצבע וכו'. משנה ומסקנא בגמרא (שם ע"ח) שמן לסוך בו אבר קטן של קטן בן יומו: טל כדי לשוף וכו'. כל הבבא הזאת היא בירושלמי וסמך עליו רבינו ולפ"פ שאין נוסחאות הגמרא הבבלית כן וכבר תמהו עליו למה לא כתב כדי לשוף את הקילור שכך הוא בגמרא שלנו. ונ"ל שהוא פוסק כאביי דאמר בגמרא שלנו שלא שיערו במים כדי לשוף את הקילור אלא במי גליל שהן ידועים שמועילין לעין אבל לא בשאר מים. ואע"ג דרבא פליג עליה הירושלמי מכריע, זהו דעתו ז"ל: דבש וכו'. משנה וגמרא (שם ע"ז:) תנא דבש כדי ליתן על פי כתית ופירש רש"י ז"ל כתית מכת הסוסים והגמלים מחמת משאן והכי אמרינן בהמפקיד (ב"מ ל"ח) דבש והדבים למאי חזי לכתיתא דגמלי. אבל רבותי פירשו כתית מכה שעל גבי היד וגב הרגל עכ"ל: דם ושאר משקין וכו'. משנה (שבת ע"ו:) ושאר כל המשקין ברביעית וכל השופכין ברביעית ובגמרא (דף ע"ח) דם וכל מיני משקין ברביעית. ופירש"י ז"ל שופכין מים סרוחים. ואמרו בגמרא חזו לגבל בהן את הטיט:

ג תבן תבואה וכו'. בכלל גדול (שם ע"ו) משנה תבן כמלא פי פרה עצה כמלא פי גמל ובגמרא אמר רב יהודה מאי עצה תבן של קטנית. עוד שם כי אתא רבין אמר המוציא תבן כמלא פי פרה לגמל דכ"ע ל"ש דחייב כי פליגי במוציא עצה מלא פי פרה לפרה ור' יוחנן אמר פטור אכילה על ידי הדחק לא שמה אכילה רבי אושעיא אמר חייב אכילה ע"י הדחק שמה אכילה ע"כ. ופסק רבינו כרבי אושעיא שהלכה כמוהו לגבי ר"י: עמיר כמלא פי טלה וכו'. שם באותה משנה עמיר כמלא פי טלה עשבים כמלא פי גדי ואין מצטרפין זה עם זה מפני שלא שוו בשיעוריהן. ובגמרא אמר ר' יוסי בר' חנינא אין מצטרפין לחמור שבהן אבל מצטרפין לקל שבהן ע"כ. ופירש"י ז"ל עמיר קשין של שבלין. פי טלה נפיש מפי גדי הילכך עמיר לא חזי לגדי אבל עשבים הואיל וחזו בין לטלה בין לגדי מיחייב כמלא פי גדי. להין הראויין לאדם כגרוגרת דזה שיעור לכל מאכל אדם בשבת אבל כמלא פי גדי לא דגדי לא חזו ליה לחין עכ"ל. ובגמרא אין מצטרפים לחמור שבהן פירש"י ז"ל מי ששיעורו גדול הוי קל ואינו מצטרף להשלים חמור דהא לא חשוב אבל החשוב משלים את הקל לכשיעור עכ"ל. כדעת רבינו:

המוציא

משנה למלך

פי"ח א המוציא דבר מרה"י לרה"ר או מרה"ר לרה"י אינו חייב עד שיוציא ממנו שיעור שמועיל כלום וכו'. שיעורי הוצאה נאמרו בפ"פ כלל גדול ובפרקים הבאים אחריו. וכל השיעורין שנאמרו במס' שבת לגבי ע"ל מלאכות הוא דוקא לחיוב חטאת אבל איסור מן התורה איכא אף בפחות מכשיעור דקי"ל חצי שיעור אסור מן התורה וכ"כ רש"י בפ' כלל גדול (דף ע"ד) אסוגיא דאמרינן התם וכי מותר לאפות פחות מכשיעור וכ"כ בהג"א ר"פ המוציא יין: (א"ה ובתשובת מהר"ר לבי סי' פ"ו הביא דברי התוס' פרק בתרא דיומא בסוגיא דחצי שיעור שכתבו דאיצטריך ר"י לטעמא דחזו לאיצטרופי אע"ג דאית לן ריבויא דכל חלב ופיים וז"ל ולפ"ז בכל שאר איסורי תורה כגון ההולם שער אחד בנזיר או בשבת או מוציא פחות מכשיעור אין בו איסור תורה כלל דטעמא דחזי לאצטרופי בלחוד לא מהני ע"כ. ולא זכר דברי רש"י והג"א הנז'). וכל השיעורין שאמרו כגון תבן כמלא פי פרה לא בעינן שתהיה כוונתו בהוצאה זו לפרה ולא עוד אלא אפי' במוציא תבן לגמל אם הוציא כמלא פי פרה חייב וזה מבואר בגמרא (דף מ"ו) דלא אזלינן בתר כוונתו מאחר שהוציא כשיעור משום דחיוב ההוצאה תליא אם אותו הדבר שהוציא מצניעין כמוהו וחכמים שיערו כל הדברים באיזה שיעור מצניעין: ודע דכל דבר הראוי לשני דברים ושיעורו של זה אינו כשיעורו של זה בהא אמרי' בגמרא (דף ע"ח) כל מלתא דשכיח ולא שכיח אזול רבנן בתר דשכיח לקולא שכיחא ושכיחא אזול רבנן בתר דשכיח לחומרא. וכל זה הוא במוציא בסתם ואינו מכוין בהוצאה זו לא לדבר דשכיח ולא לדבר דלא שכיח אבל במכוין לאיזה דבר בזה יש חילוק דיין דשתייתו שכיח ורפואתו לא שכיח דאזול רבנן לקולא בתר שתיה אם הוציא לרפואה פשיטא דחייב אפי' בכל שהוא וכדתנן המצניע לזרע ולדוגמא ולרפואה חייב בכל שהוא ואמרי' בגמרא ליתני המוציא לרפואה וכו' אלמא כל שהוא מוציא לרפואה לא אזלינן בתר השיעורין השנויין במשנה. וכדבש דאכילתו ורפואתו שכיחא דאזול רבנן בתר רפואתו לחומרא בזה אין חילוק בין מוציא בסתם למוציא בכוונה דאם הוציא דבש לאכילה נראה ששיעורו כדי ליתן על הכתית ודמי למוציא תבן לגמל דאם הוציא כמלא פי פרה חייב כיון שיש בו כשיעור ה"נ כיון שיש בו שיעור כדי ליתן על הכתית חייב עד שהוציאו לאכילה: ולפי זה צריך לומר דמ"ש רבינו ז"ל בפרקין הלכה ו' המוציא מורסן אם לאכילה שיעורו כגרוגרת וכו'. השכיח דסתם הוא לאכילה שהוא השיעור המרובה אלא שאם הוציאו לבהמה שיעורו הוא כמלא פי גדי. וכן אם הוציאו לצביעה שיעורו הוא כדי לצבוע בגד קטן. וכן במוציא גרעינין השכיח הוא השיעור המרובה ואם הוציאו בסתם אזלינן בתר השכיח ולקולא. ומאי דכתב רבינו אם לאכילה לאו דוקא דאפי' בסתם נמי שיעורו כגרוגרת אלא משום דבעי למימר לבהמה ולצביעה לאשמועינן דאף דלא שכיחי אזלינן בתר כוונתו להומרא נקט נמי ברישא אם לאכילה: עוד נ"ל לומר דכל דבר דשכיח ושכיח אף דבסתמא אזלינן לחומרא בתר שיעורא זוטא מ"מ אזלינן בתר מחשבתו לקולא כיון דהשיעור המרובה גם כן שכיח וכן הני דכתב רבינו כגון מורסן וגרעינין הוו שכיח ושכיח ואם היה מוציא בסתם היה שיעורו כדי לצבוע. ומ"מ כיון דהוי שכיח ושכיח אם הוציאו לאכילה הוי כגרוגרת. ומאי דכתב ואם לצביעה אגב אחריני נקטיה דה"ה בסתם וכן גרעינין הוו שכיח ושכיח. אך היכא דהוי שכיח ולא שכיח והשיעור המועט הוא שכיח והמרובה לא שכיח לא מיבעיא בסתמא דאזלינן בתר שיעור המועט שהוא השכיח אלא אפי' במוציא לדבר דלא שכיח שיעורו כשיעור המועט דהיינו השכיח והיינו הכיא דהמוציא תבן כמלא פי פרה לגמל דחייב משום דתבן הוי שכיח לפרה ולא שכיח לגמל. ולפ"ז עשבים דראויים לטלה ולגדי נמי דבסתמא חייב כמלא פי גדי אם הוציא כמלא פי גדי לטלה אינו חייב משום דעשבים שכיחי לגדי ולטלה וכדכתיבנא: הכלל העולה דכל דבר דשכיח ולא שכיח אם השכיח הוא השיעור המועט לא מיבעיא בסתם דחייב כשיעור המועט אלא אפי' במוציא לשיעור

הגהות מיימוניות

[כ] כרבא משמיה דר"נ ודלא כאביי דאמר אמת סוכה ואמת מבוי באמה בת ה', ע"כ: [א] כת"ק ודלא כרבי יהודה דאמר קליפי עדשים מצטרפין עמהם מפני שמתבשלין עמהן ע"כ: [ב] כלל גדול ובלשון משנה עצה, ע"כ:

מגדל עוז

האצבע שמשערין בו וכו' עד ד' אצבעות. בכמה מקומות בהלמוד מזכיר כן אגב שטפיה ובמנחות פ' התכלת (דף מ"ב): וכל אמה האמורה וכו' עד סוף הפרק. פ"ק דעירובין (דף ג') ובמנחות פ' התכלת:

פי"ח המוציא דבר כו' עד דמצטרפין זה עם זה. פרק כלל גדול (דף ע"ו) ופרק המוציא: והוא שיהיה כגרוגרת כו' עד המורסן. פ"ד דמסכת מעילה (דף ט"ו): יין כדי רובע רביעית עד על ראש הכתית. פרק המוציא ופ' המצניע (דף צ"ג): ושאר כל המשקין וכו'. פרק ג' מינין במסכת נזיר (דף ל"ד) ובמסכת שבת פ' המוציא: תבן תבואה עד לענין שבת. פרק כלל גדול (דף ע"ס):

ד המוציא עצים כדי לבשל כגרוגרת מביצת התרנגולים טרופה בשמן ונתונה באילפס. המוציא קנה כדי לעשות קולמוס המגיע לראשי אצבעותיו. ואם היה עבה או מרוצץ שיעורו בעצים: ה המוציא תבלין כדי לתבל ביצה ומצטרפין זה עם זה. פלפל כל שהוא. עיטרן כל שהוא. ריח טוב כל שהוא. ריח רע כל שהוא. מיני בשמים כל שהן. ארגמן טוב כל שהוא. בתולת הורד אחת. מיני מתכות הקשים כגון נחשת וברזל כל שהן. מעפר המזבח ומאבני המזבח וממקק ספרים וממקק מטפחות שלהן כל שהן. מפני שמצניעין אותם לגניזה. גחלת כל שהוא והמוציא שלהבת פטור: ו המוציא זרעוני גינה שאינן נאכלין לאדם שיעורן פחות מכגרוגרת. מזרע קשואין שנים. ומזרע הדלועין שנים. מזרע פול המצרי שנים. המוציא סובין כדי ליתן על פי כור של צורפי זהב. המוציא מורסן אם לאכילה שיעורו כגרוגרת. לבהמה שיעורו כמלא פי גדי. לצביעה כדי לצבוע בגד קטן. לולבי זרדין והחרובין עד שלא ימתיקו כגרוגרת. ומשימתיקו כמלא פי גדי. אבל הלוף והחרדל והתורמוסין ושאר כל הנכבשין בין שימתיקו בין עד שלא ימתיקו כגרוגרת: ז המוציא גרעינין. אם לאכילה חמש. ואם להסקה הרי הן כעצים. ואם לחשבון שתים. ואם לזריעה שתים. המוציא אזוב לאוכלים כגרוגרת. לבהמה כמלא פי גדי. לעצים כשיעור העצים. להזיה כשיעור הזיה: ח המוציא קליפי אגוזין וקליפי רמונים אסטים ופואה ושאר הצבעין כדי לצבוע בהן בגד קטן כסבכה שמניחין הבנות על ראשיהן. וכן המוציא מי רגלים בן ארבעים יום או נתר אלכסנדריא או בורית קימוניא ואשלג ושאר כל המנקין כדי לכבס בהן בגד קטן כסבכה. הוציא סמנין שרויין כדי לצבוע בהן דוגמא לאירא: ט המוציא דיו על הקולמוס שיעורו כדי לכתוב ממנו שתי אותיות. אבל אם הוציא הדיו בפני עצמו או בקסת צריך שיהיה בו יתר על זה כדי שיעלה ממנו על הקולמוס כדי לכתוב שתי אותיות. היה בקסת כדי אות אחת ובקולמוס כדי אות אחת או בדיו לבדו כדי אות אחת ובקולמוס כדי אות אחת הרי זה ספק. הוציא שתי אותיות וכתבן כשהוא מהלך חייב. כתיבתן זו היא הנחתן. הוציא אות אחת וכתבה וחזר והוציא אות שניה וכתבה פטור. שכבר חסרה האות הראשונה: י *המוציא כחול בין לרפואה בין לתכשיט כדי לכחול עין אחת. ובמקום שאין דרכן להתקשט אלא בכחילת שתי עינים והוציאו להתקשט עד שיוציא כדי לכחול שתי עינים. זפת וגפרית כדי לעשות נקב. שעוה כדי ליתן על פי נקב קטן. דבק כדי ליתן בראש השפשף. רבב כדי למשוח תחת רקיק כסלע: יא המוציא אדמה כדי לעשות חותם האיגרת. טיט כדי לעשות פי כור. זבל או חול דק כדי לזבל כרישה. חול גס כדי לערב עם מלא כף של סיידין. חרסית כדי לעשות פי כור של צורפי זהב.

שיער

מגיד משנה

ד המוציא עצים כדי לבשל כגרוגרת וכו'. בפ' ר"ע (שם פ"ט:) המוציא עצים כדי לבשל ביצה קלה. ובהמוציא (שם פ':) קנה כדי לעשות קולמוס אם היה עבה או מרוצץ כדי לבשל בו ביצה קלה שבביצים טרופה ונתונה באלפס. ובגמרא תנא כדי לעשות קולמוס המגיע לקשרי אצבעותיו. עוד שם תנא טרופה בשמן ונתונה באלפס. ופירשו ביצה קלה ביצת תרנגולת וקרו ליה ביצה קלה לפי ששיערו חכמים אין לך קלה לבשל יותר מביצת תרנגולת. והקשו ומאי שנא כל שיעורי דשבת כגרוגרת והכא כביצה. ופירש ר"ח כגרוגרת מביצה קלה ע"כ:

ה המוציא תבלין וכו'. פרק ר"ע (שם פ"ט:) משנה תבלין כדי לתבל ביצה קלה ומצטרפים זה עם זה. ומ"מ נראה לפי הגמרא שאין מצטרפין אלא בשכוץ מיני מתיקה וכן פירש"י ז"ל. ויש לרבינו שם פירוש אחר: פלפל כל שהוא וכו'. משנה (שם צ') וברייתא וגמרא כלשון רבינו. ופירש"י ז"ל ארגמן צבע שצובעין בו ארגמן ולי נראה שגם הוא ראוי לאריח. בתולת הורד עלה של ורד בתור אחת. מקק אכילת תולעת האוכל בספרים ומרקיבן שמו מקק. שמצניעין אותו לגנוז שכל דבר קדש טעון גניזה עכ"ל: גחלת כל שהוא והמוציא וכו'. בי"ט (ביצה ל"ט) פרק משילין ברייתא:

ו המוציא זרעוני גינה וכו'. פרק ר"ע שבת צ' א' וב') משנה זרעוני גינה פחות מכגרוגרת ר' יהודה בן בתירא אומר חמשה זרע קשואין שנים זרע דלועין שנים זרע פול המצרי שנים. ע"כ. ורבינו ז"ל אינו פוסק כרבי יהודה וסובר דהך סיפא דזרע קישואין וכו' דברי ת"ק היא והלכה כמותו: המוציא סובין כדי ליתן וכו'. בהמוציא (שם ע"ח:) משנה כלשון רבינו פירש"י ז"ל במקום שאין פחמים צורפין הזהב באש של סובין, עכ"ל: המוציא מורסן אם לאכילה וכו'. תוספתא פ"ט עד לולבי זרדין וכו' אבל הלוף וכו':

ז המוציא גרעינין אם לאכילה חמש וכו'. ברייתא סוף פרק ר"ע (שם צ'). ואין גרסתו כגרסת קצת ספרים שגורסין אם לאכילה כמלא פי חזיר וכמה מלא פי חזיר אחת ופירש"י ז"ל גרעינין גרעיני תמרה עכ"ל: המוציא אזוב וכו':

ח המוציא קליפי אגוזים וכו'. משנה פרק ר"ע (שם פ"ט:) קליפי אגוזים קליפי רמונים אסטים ופואה כדי לצבוע בהן בגד קטן פי סבכה: וכן המוציא מי רגלים וכו'. שם מי רגלים נתר ובורית קמוניא ואשלג כדי לכבס בהן בגד קטן פי סבכה ובגמרא (דף צ') תנא מי רגלים בן ארבעים יום. נתר תנא נתר אלכסנדריא ולא נתר אנטיפטרי, ע"כ: הוציא סממנין וכו'. ברייתא (שם ע"ט) פרק המוציא כלשון רבינו ופירש"י ז"ל דוגמא לאירא כלומר מעט כעין שמראין לדוגמא רוצה אתה כזה, עכ"ל:

ט המוציא דיו על הקולמוס וכו'. משנה פרק המוציא (שם ע"ח:) דיו כדי לכתוב שתי אותיות. ובגמרא (דף פ') תנא שתי אותיות בדיו שתי אותיות בקולמוס שתי אותיות בקלמרין. פי' קלמרין קסת הסופר. בעי רבא אות אחת בדיו אות אחת בקולמוס אות אחת בקלמרין מהו תיקו. ויש לרש"י ז"ל בזה פי' אחר שלא כדרך רבינו: הוציא שתי אותיות וכו'. שם מימרא כלשון רבינו: הוציא אות אחת וכו'. שם מימרא אמר רבא הוציא אות אחת וכתבה וחזר והוציא אות אחת וכתבה פטור בעידנא דאפקא לבתרייתא חסר לה שיעור דקמייתא, ע"כ:

י המוציא כחול וכו'. משנה (שם ע"ח:) כחול כדי לכחול עין אחת. ובגמרא הקשו הא לא כחלי פי' אלא שתי עינים א"ר הונא שכן צנועות כוחלות עין אחת. מיתיבי אמר רשב"א כחול אם לרפואה כדי לכחול עין אחת אם לקשט בשתי עינים ותירצו כי תניא ההיא בעירניות ע"כ. ופירש"י ז"ל עירניות בנות כפרים אינן צריכות צניעות כל כך ואינן מכסות פניהן וכוחלות שתי עיניהן, עכ"ל: זפת וגפרית וכו'. משנה (שם ע"ח) כלשון רבינו. ופירש"י ז"ל כדי לעשות נקב קטן כלי שמותנין בו כסף חי סותם פיו בזפת או בגפרית ונוקב בתוך הסתימה נקב דק להוציא בו עכ"ל: שעוה כדי ליתן בו וכו'. שם כלשון רבינו. ובגמרא (דף פ') כדי ליתן על פי נקב קטן של יין. ופירש"י ז"ל למעוטי של שמן ודבש שהיין זב דרך נקב קטן יותר מדבש ושמן עכ"ל. ולא חשש רבינו לכתוב זה שהכל נכלל בלשון קטן: דבק כדי ליתן וכו'. במשנה (שם ע"ח. ודף פ') ובגמרא בראש השפשף שבראש קנה של ציידין. ופירש"י ז"ל מושיבין נסר קטן ונותנין עליו דבק והעוף יושב עליו ונדבק בו וצריך לתת שם הרבה שיהא העוף נדבק בו, עכ"ל: רבב וכו'. ברייתא (שם ע"ח):

יא המוציא אדמה וכו'. משנה (שם פ' ב') כלשון רבינו ופסק כחכמים. ופירש"י ז"ל אדמה ארזילא, עכ"ל: טיט וכו'. ברייתא שם כלשון רבינו: זבל וחול דק וכו'. משנה כלשון רבינו כדברי חכמים. ופירש"י ז"ל כרישא קפלוט: חול הגס וכו'. משנה וברייתא כלשון רבינו: חרסית וכו'. במשנה (ע"ח) חרסית כדי לעשות פי כור של צורפי זהב ופירש רש"י ז"ל חרסית לבינה כתושה. ובקצת ספרי רבינו נמצא סיד חרסית ואין כן בספרים מדוקדקים

השגת הראב"ד

*המוציא כחול וכו'. כתב הראב"ד ז"ל דבר זה כתב במקום עירניות האמור בגמרא ופירושו לא נהיר אבל עירניות שאינן צנועות ולעולם מתקשטות שתי עינים, עכ"ל:

משנה למלך

לשיעור המרובה חייב כשיעור המועט והיינו ההיא דמוציא תבן כמלא פי פרה לגמל. ואם השכיח הוא השיעור המרובה בסתמא אזלינן בתר השיעור המרובה לקולא אבל אם הוציא לשיעור המועט חייב כשיעור המועט דהא עלה לפרה לא שכיח ואפ"ה קי"ל דמוציא עצה כמלא פי פרה לפרה חייב. אך בשכיח ולא שכיח דבסתם אזלי' לחומרא בהא מספקא לי אי אזלינן בתר מחשבתו לקולא וכעת הדבר צריך אלי תלמוד: ודע דמ"ש רבינו המוציא מורסן אם לאכילה שיעורו כגרוגרת וכו' וכ"כ גבי גרעינין אם לאכילה חמש פשטא דמלתא נראה דבכוונת שמוציא מיירי רבינו. אלא שלפי זה קשה מ"ש ואם לזריעה שתים ובמוציא לזרע חייב בכל שהוא וכמו שפסק רבינו בפרקין דין כ'. והתוס' מכח קושיא זו כתבו אם לנטיעה שתים, פירוש אותן שכן ראויין לנטיעה א"נ כלומר במקום שרגילין לנוטעם והוי כתמא לנטוע ע"כ. ולפ"ז אפשר לפרש כולהו בכי על פי סגנון זה שאם המורסן ראוי לאכילה או במקום שרגילין לאוכלו שיעורו בסתם כגרוגרת ואם ראוי ג"כ לבהמה שיעורו כמלא פי גדי דשכיח ושכיח אזלינן לחומרא. וכי אם היה ראוי לצביעה אזלינן בתר צביעה. וכן בהא דגרעינין ס"נ הוי פירושא. והנך רואה דרבינו ז"ל בכל השני בבות נקט בתחלה השיעור המרובה ואח"כ השיעור המועט לומר שאם היה ראוי לשיעור המועט אזלינן בתריה לחומרא ולא אזלינן בתר השיעור המרובה אלא היכא דהשיעור המרובה הוא השכיח והשיעור המועט הוא דלא שכיח:

חמת

מגדל עוז

המוציא עצים כו' עד שמצניעין אותן לגניזה. פרק המוציא ופרק רבי עקיבא (דף ע"ח ע"ט): גחלת כל שהו וכו'. פרק משילין (דף ל"ט): המוציא זרעוני גינה עד פול המצרי שנים. פרק ר"ע (דף פ"ט): המוציא סובין עד זהב פרק המוציא אות באות: המוציא מורסן כו' עד כגרוגרת. לשון תוספתא היא פ"ח דמסכת שבת: המוציא גרעינין כו' עד הזיה. ס"פ ר"ע ופ' המוציא (דף פ"ט) ופ' המצניע (דף צ'): המוציא קליפי וכו' עד דוגמא וכו'. פרק המוציא (דף פ' ע"א): המוציא כחול עד שתי עינים: כתב הראב"ד ז"ל דבר זה כתב במקום עירניות שאינן צנועות ולעולם מתקשטות שתי עינים עכ"ל: ואני אומר לא ידעתי מה בא לחדש כי ההלכה פשוטה פ' המוציא דאותביה על מתני' דקתני כחול כדי לכחול עין אחת ואותיב אמר ר"ש בן אליעזר ואם לקשט בשתי עינים ופרקינן תרגמה הלל בריה ד"ר שמואל בר נחמני בעירניות, ופירש"י ז"ל בנות הכפרים שאינן צנועות מפני שאין יושביהן פרוצים וגם העם השוכנים בתוכם מועטים: זפת וגפרית עד מאוב

פסים

שיער כדי לגבל טיט לעשות פי כור של צורפי זהב. סיד כדי לסוד אצבע קטנה שבבנות. עפר ואפר כדי לכסות דם צפור קטנה. צרור אבן כדי לזרוק בבהמה ותרגיש. והוא משקל עשרה זוזים. חרס כדי לקבל בו רביעית: **יב** המוציא חבל כדי לעשות אזן לקופה. גמי כדי לעשות תלאי לנפה ולכברה. הוצין כדי לעשות אזן לכפיפה מצרית. סיב כדי ליתן על פי משפך קטן של יין. מוכין כדי לעשות בו כדור כאגוז. עצם כדי לעשות תרווד. זכוכית כדי לגרוד בה ראש הכרכר או עד שיפצע שתי נימין כאחת: **יג** המוציא שתי נימין מזנב הסוס ומזנב הפרה חייב. הוציא אחת מן הקשה שבחזיר חייב. נצרי דקל והן חוטי העץ שתים. חורי דקל והן קליפי החריות אחת. מצמר גפן ומצמר כלך וצמר גמלים וארנבים וחיה שבים ושאר כל הנטוין כדי לטוות חוט אורך ארבעה טפחים. המוציא מן הבגד או מן השק או מן העור. כשיעורן לטומאה כך שיעורן להוצאה. הבגד שלשה על שלשה. השק ארבעה על ארבעה. העור חמשה על חמשה: **יד** המוציא עור שלא נתעבד כלל אלא עדיין הוא רך שיעורו כדי לצור משקולת קטנה שמשקלה שקל. היה מלוח ועדיין לא נעשה בקמח ולא בעפצה שיעורו כדי לעשות קמיע. היה עשוי בקמח ועדיין לא נתעבד בעפצה שיעורו כדי לכתוב עליו את הגט. נגמר עיבודו שיעורו חמשה על חמשה: **טו** המוציא קלף מעובד כדי לכתוב עליו פרשת שמע עד ובשעריך. דוכסוסטוס כדי לכתוב עליו מזוזה. נייר כדי לכתוב עליו שתי אותיות של קשר מוכסין שהן גדולות מאותיות שלנו. המוציא קשר מוכסין חייב אף על פי שכבר הראהו למוכס ונפטר בו שהרי ראיה היא לעולם. המוציא שטר פרוע ונייר מחוק כדי לכרוך על פי צלוחית קטנה של פליימון. ואם יש בלובן שלו כדי לכתוב שתי אותיות של קשר מוכסין חייב: **טז** המוציא בהמה חיה ועוף אע"פ שהן חיים חייב. אבל אדם חי אינו משאוי. ואם היה כפות או חולה המוציא אותו חייב. והאשה מדדה את [א]בנה בזמן שנוטל אחת ומניח אחת: **יז** המוציא תינוק חי וכיס תלוי בצוארו חייב משום הכיס שאין הכיס טפילה לתינוק. אבל אם הוציא את הגדול אע"פ שהוא מלובש בכליו וטבעותיו בידו פטור. שהכל טפילה לו. היו כליו מקופלין על כתיפו הנושא אותו חייב: **יח** המוציא חגב חי כל שהוא. ומת כגרוגרת. צפורת כרמים בין חיה בין מתה כל שהוא מפני שמצניעין אותה לרפואה וכן כל כיוצא בה. המת והנבלה והשרץ כשיעור טומאתן כך שיעור הוצאתן. מת ונבלה כזית ושרץ כעדשה: **יט** היה שם כזית מצומצם והוציא ממנו כחצי זית חייב שהרי הועיל במעשיו שנתמעט השיעור מלטמא. אבל אם הוציא כחצי זית מכזית ומחצה פטור. וכן כל כיוצא בזה בשאר הטומאות: **כ** במה דברים אמורים שאינו חייב אלא על ההוצאה כשיעור כשהוציא סתם. אבל המוציא לזרע או לרפואה או להראות ממנו דוגמא ולכל כיוצא בזה חייב בכל שהוא

א טור סימן שח:

מגיד משנה

מדוקדקים אלא חרסית כדי לעשות וכו' כלשון המשנה: שיעור כדי לגבל טיט וכו'. ברייתא שם פ' ב' כלשון רבינו ופירש"י ז"ל שיעור יפה לטיט, עכ"ל: סיד כדי לסוד וכו'. משנה שם וברייתא כלשון רבינו: עפר ואפר וכו': צרור אבן וכו'. משנה (שם פ"א) לזרוק אבן כדי לזרוק בעוף ר"א בן יעקב אומר כדי לזרוק בבהמה. ובגמרא א"ר יוחנן והוא שמרגשת בה וכמה שיעורה תניא ראב"י אומר משקל עשרה זוזים ע"כ, ולכך פסק רבינו כראב"י: חרס כדי לקבל בו וכו'. במשנה (שם פ"ב) ג' מחלוקות רבי יהודה ור"מ ורבי יוסי ופסק כרבי יוסי דידוע שהלכה כמותו אצל כל אחד מאלו:

יב המוציא חבל כדי לעשות וכו'. משנה (שם ע"ח) כלשונה: גמי וכו'. משנה כלשונה כת"ק: הוצין וכו' סיב וכו' מוכין וכו'. כלם בברייתא (שם ע"ח) כלשון רבינו. ופירש"י ז"ל הוצין של לולבי דקל כפיפה מצרית של העשוי מצורי דקל. סיב גדל סביב הדקל. על פי משפך לסנן את היין שמעכב את הפסולת, עכ"ל: עצם כדי לעשות תרווד וכו'. משנה (שם פ"א) כלשונה כדברי ת"ק. ולשון רש"י תרווד כף קוליר"א: זכוכית כדי לגרוד בה ראש הכרכר או עד שיפצע שתי נימין כאחת וכו'. משנה וברייתא כלשון רבינו:

יג המוציא שני נימין וכו'. ברייתא סוף ר"ע (שם צ':) המוציא שני נימין מזנב הסוס ומזנב הפרה חייב מפני שמצניעין אותן לנשבין מקשה של חזיר אחת צורי דקל שתים הורי דקל אחת ע"כ. ופירש רש"י ז"ל לנשבין לצוד עופות. מקשה של חזיר נימין קשין שבשדרה של חזיר עכ"ל: מצמר גפן וכו'. תוספתא פרק המוציא: המוציא מן הבגד וכו'. בהמוציא (שם ע"ט) הביאו משנה דתנן הבגד שלשה על שלשה למדרס השק ארבעה על ארבעה העור חמשה על חמשה ותני עלה כשיעורן לטומאה כך שיעורן להוצאה, ע"כ. והעור הוא שנגמר עיבודו הנקרא קרטבלא בלשון הגמרא כדאיתא התם ומבואר בסמוך:

יד המוציא עור וכו'. שם שלש עורות הן מצה כמשמעו דלא מליח ולא קמיח ולא עפיץ וכמה שיעורו לצור בו משקולת קטנה וכמה אמר אביי רבעא דריבעא דפומבדיתא. חיפה דמליח ולא קמיח ולא עפיץ וכמה שיעורו כדתנן העור כדי לעשות קמיע. דפתרא דמליח וקמיח ולא עפיץ וכמה שיעורו כדי לכתוב עליו את הגט: נגמר עיבודו וכו'. זהו קרטבלא הנזכר בגמרא. אבל רש"י ז"ל פירש קרטבלא שבשלוהו ברותחין ומתקשה ליסב עליו, עכ"ל:

טו המוציא קלף וכו'. משנה שם (ע"ה:) כלשונה: דוכסוסטוס כדי לכתוב וכו'. ברייתא (שם ע"ט:) ופירש"י ז"ל דוכסוסטוס קלף שנטלה קליפתו העליונה עכ"ל: נייר כדי לכתוב וכו'. משנה (שם ע"ח) נייר כדי לכתוב עליו קשר מוכסין ותנא כמה קשר מוכסין שתי אותיות ומפורש שהם גדולות משלנו. ולשון רש"י ז"ל קשר של מוכסין יש לך שנותן את המכס לראש הנהר במקום אחד או מוחל לו במתנה והוא מוסר לו חותם להראות למוכסין שמחלו לו המכס: המוציא קשר מוכסין וכו'. משנה ובגמרא ת"ר המוציא קשר מוכסין עד שלא הראהו למוכס חייב משהראהו למוכס פטור ר' יהודה אומר אף משהראהו למוכס חייב מפני שהוא צריך לו. ופסק רבינו כר' יהודה מפני שהמשנה שנויה סתם דמשמע דבכל גונא הוא חייב כדברי ר"י וכו': המוציא שטר פרוע וכו'. ברייתא (שם ע"ח:) וגמרא כלשון רבינו ודין השטר פרוע הוא כדברי ת"ק דברייתא אחרת שהביאו שם והלכה כמותו:

טז המוציא בהמה חיה ועוף וכו'. פרק המצניע (שבת צ"ד) המוציא בהמה חיה ועוף לרשות הרבים בין חיין בין שחוטין חייב ר' נתן אומר על שחוטין חייב על החיין פטור שהחי נושא את עצמו ואמרו שם ע"כ לא פליגי רבנן עליה דר' נתן אלא בבהמה חיה ועוף דמשרבטי נפשייהו אבל אדם חי נושא את עצמו אפי' רבנן מודו ע"כ. ופירש"י ז"ל דמשתמטין כלפי מטה ומכבידין עצמן להשתמט מיד הנושאן: ואם היה כפות וכו'. שם ומודה ר' נתן בכפות. וכן החולה נלמד ממ"ש שם והני פרסאי כמאן דכפיתו דמו וכו': **והאשה** מדדה וכו'. פ' מפנין (שם קכ"ח ב') האשה מדדה את בנה אמר ר' יהודה וכו' אימתי בזמן שנוטל אחת ומניח אחת אם היה גורר אסור עד כאן וקי"ל ס"פ חלון בעירובין (דף פ"א פ"ב) כל מקום ששנה ר' יהודה אימתי אינו אלא לפרש דברי חכמים. ופירש"י ז"ל מדדה את בנה אוחזתו בזרועותיו ומאחריו ומסייעתו והוא מניע רגליו והולך. שנוטל אחת ומניח אחת שהתינוק מניע רגליו כשמגביה אחת מניח אחת אבל גורר אסור מפני שנושאתו עכ"ל:

יז המוציא תינוק חי וכו'. פרק נוטל (שבת קמ"א קמ"ב) אמר רבה הוציא תינוק חי וכיס תלוי לו בצוארו חייב ותניא המוציא אדם וכליו עליו וסנדליו ברגליו וטבעותיו בידיו פטור שאילו הוציאן כמות שהן חייב. ופירש"י ז"ל שאילו הוציאן כמות שהן שהיה עליון אחוז בהן ולא מלובש חייב הנושא עכ"ל כדברי רבינו:

יח המוציא חגב חי כל שהוא וכו'. משנה כלשונה סוף פרק ר"ע כדברי ת"ק. ומפורש בגמרא דלדברי ת"ק דוקא חגב חי טהור אבל טמא אינו בכל שהוא. ורבינו כתב המשנה כלשונה ובגמ' מפרש מהו צפורת כרמים ואינו ברור אצלנו: המת והנבלה והשרץ וכו'. משנה פ' המצניע (שם צ"ג צ"ד). וכן כזית מן המת וכזית מן הנבלה וכעדשה מן השרץ חייב ור"ש פוטר. ומפרש בגמרא שפטור ר"ש הוא מפני מלאכה שאינה צריכה לגופה. וכבר נתבאר פרק ראשון לפסוק כסתם משנתנו שבכאן ויש חולקין עליו כמו שכתבתי שם:

יט היה שם כזית מצומצם וכו'. (שם צ"ד:) בגמרא תנן וכן כזית מן המת הא חצי זית פטור והא תניא חצי זית חייב. ופירש רב ששת הא דתניא חייב דאפיק חצי זית מכזית הא דתניא פטור דאפיק חצי זית מכזית ומחצה. ופסק רבינו כרב ששת אע"ג דרב נחמן פליג עליה התם דלא אמרו הלכתא כותיה דר"נ אלא בדיני:

כ בד"א שאינו וכו'. משנה ריש פרק המצניע (שם צ"ב) ובגמ' צ"ל למיתני המצניע ליתני המוציא לזרע ולדוגמא ולרפואה חייב עליו בכל שהוא אמר אביי הב"ע כגון שהצניעו ושכח למה הצניעו וקא מפיק ליה בסתמא מהו דתימא בטולי בטלה למחשבתו קמ"ל כל העושה על דעת ראשונה הוא עושה ע"כ:

המצניע

משנה למלך

יח המת והנבלה והשרץ כשיעור טומאתן כך שיעור הוצאתן. (א"ה עיין מ"ש הרב המחבר פי"ד מהל' אבל):

מגדל עוז

ספרים חייב. פרק המוציא: הוציא אחת מן וכו' עד החריות אחת. ס"פ ר"ע (דף צ'): מצמר הגפן ומצמר כלך כו' עד ד' טפחים. בתוספתא פ"ט: המוציא מן הבגד עד של קשר מוכסין חייב בכל פ' המוציא: והוצאת עור וכו'. פ"ב במסכת גיטין (דף כ"ב): המוציא בהמה עד המוציא אותו חייב. פרק המצניע (דף צ"ג): והאשה מדדה את בנה וכו'. פ' מפנין (דף קכ"ח): המוציא תינוק חי עד שנושא אותו חייב. פרק המצניע ופרק נוטל שם (דף קמ"א): המוציא חגב כו' עד כיוצא בזה. ס"פ ר"ע (דף צ'): המת והנבלה עד שיכנים כשיעור. הכל פרק המצניע (דף צ"ג צ"ד):

שהוא: **כא** המצניע דבר לזריעה או לרפואה או לדוגמא ושכח למה הצניעו והוציאו סתם חייב עליו בכל שהוא שעל דעת מחשבה ראשונה הוציא. ושאר האדם אין חייבין עליו אלא כשיעורו. זרק זה שהוציא כבר לתוך האוצר אע"פ שמקומו ניכר כבר בטלה מחשבתו הראשונה. לפיכך אם חזר והכניסו אינו חייב עד שיכנים כשיעור: **כב** דבר שאין דרך בני אדם להצניעו ואינו ראוי להצניע כגון דם הנדה אם הצניעו אחד והוציאו חייב ושאר האדם פטורין עליו. שאין חייבין אלא על הוצאת דבר הכשר להצניע ומצניעין כמוהו: **כג** המוציא חצי שיעור פטור. וכן כל העושה מלאכה מן המלאכות חצי שיעור פטור. הוציא חצי שיעור והניחו וחזר והוציא החצי האחר חייב. ואם קדם והגביה החצי הראשון קודם הנחת החצי השני נעשה כמי שנשרף ופטור. הוציא חצי שיעור והניחו וחזר והוציא חצי אחר והעבירו על הראשון בתוך שלשה חייב. שהמעביר כמי שהניח על גבי משהו. אבל אם זרקו אינו חייב עד שינוח שם על גבי משהו: **כד** הוציא חצי שיעור וחזר והוציא חצי שיעור בהעלם אחת לרשות אחת חייב. לשתי רשויות אם יש ביניהן רשות שחייבין עליה פטור. היתה ביניהן כרמלית הרי הן כרשות אחת וחייב חטאת: **כה** המוציא פחות מכשיעור וקודם שיניחו נתפח וחזר כשיעור. וכן המוציא כשיעור וקודם שיניח צמק וחזר פחות מכשיעור פטור: **כו** המוציא כגרוגרת לאכילה וצמקה קודם הנחה וחשב עליה לזריעה או לרפואה שאינו צריך שיעור הרי זה חייב כמחשבתו של עת הנחה. הוציא פחות מכגרוגרת לזריעה וקודם הנחה חזר וחשב עליה לאכילה פטור. ואם תפחה קודם הנחה ונעשת כגרוגרת קודם שימלך עליה לאכילה חייב. שאפילו לא חישב היה מתחייב על מחשבת ההוצאה: **כז** הוציא כגרוגרת לאכילה וצמקה וחזרה ותפחה קודם הנחה הרי זה ספק אם נדחה או לא נדחה. זרק כזית אוכלין לבית טמא והשלים כזית זה לאוכלים שהיו שם ונעשה הכל כביצה

הרי

מגיד משנה

כא המצניע דבר וכו'. כבר נתבאר זה בסמוך: זרק זה שהוציאו כבר בתוך האוצר וכו'. שם במשנה חזר והכניסו אינו חייב אלא כשיעורו. ובגמרא (שם נ"א:) הקשו פשיטא ופירש"י דכיון שלא זרעו בטלה מחשבתו קמייתא והוי ליה ככל אדם ותירץ אביי הכ"ע כגון שזרקו לאוצר ומקומו ניכר מהו דתימא כיון דמקומו ניכר במלתא קמייתא קאי קמ"ל מדזרקיה לאוצר בטוליה בטליה. ופירש"י ז"ל מתני' בשלא נמלך עליו בפירוש אלא שזרקו לאוצר וכו' ע"כ. ומתוך לשון רבינו נ"ל שחזר והכניסו ר"ל הוציאו ומפורש פ"ק (דף ב':) תנא להכנסה נמי הוצאה קרי לה וה"ה להוצאה הכנסה. ומ"מ אין זה מעלה ומוריד לענין הדין:

כב דבר שאין דרך בני אדם וכו'. משנה פרק כלל גדול (שבת ע"ה:) עוד כלל אחר אמרו כל הכשר להצניע ומצניעין כמוהו המוציאו בשבת חייב וכו'. כך פירושה כל דבר הראוי להצניע שהוא מדבר שמצניעין ומצניעין כמוהו יש בזה שיעור חשוב אצל בני אדם כל אדם חייב עליו ואפי' עשיר שאינו חשוב אצלו זה. וזה כלל לכל השיעורים הנזכרים בפ' זה וע"כ לא כתבו רבינו ראש המשנה בדין בפני עצמו. וכל שאינו כשר להצניעו שאינו ממין הראוי להצניעו ואין מצניעין כמוהו נ"ל פירושו שהוא ממין ראוי אלא שהוא פחות מכשיעור אינו חייב אלא המצניעו. ורבינו ז"ל לא כתב ואין מצניעין כמוהו לפי שכבר נתבאר למעלה בבבא המצניע דבר וכו' ואמרו בגמרא גבי כל הכשר להצניעו לאפוקי דם נדה וכ"ש עצי אשרה רב עוקבא אמר לאפוקי עצי אשרה אבל דם נדה מצנע ליה לשונרא ואידך כיון דחלשא לא מצנע ליה. ופסק רבינו כרב מתנא. ומכאן שדם נדה או עצי אשרה וכיוצא בהן בשום שיעור אין חייבין עליהן:

כג המוציא חצי שיעור פטור וכו'. משנה בהמצניע (שם צ"ג:) ובכמה מקומות: **הוציא** חצי שיעור וכו' בהמוציא (שם פ') אמר רבא הוציא חצי גרוגרת והניחה וחזר והוציא חצי גרוגרת והניחה ראשונה נעשית כמי שנקלטה או נשרפה ופטור והקשו אמאי והא מנחא ותירצו ה"ק אם קדם והגביה את הראשונה קודם הנחת שניה נעשית כמי שנקלטה או שנשרפה ופטור ע"כ. ופירש"י ז"ל ואמאי והא מנחא וכיון דבהעלם אחת הוא מצטרפי לכי גמרה הוצאה עכ"ל. וכן עיקר שאם היתה לו ידיעה לחצי שיעור [פשיטא דפטור] כמבואר פ"ו מהלכות שגגות ויתבאר בסמוך שהכוונה בהעלם אחת בדוקא: **הוציא** חצי שיעור והניחו וחזר והוציא חצי אחר וכו'. שם אמר רבא הוציא חצי גרוגרת והניחה וחזר והוציא חצי גרוגרת והעבירה דרך עליה חייב והקשו ואמאי הא לא נחה ותירצו כגון שהעבירה בתוך שלשה והקשו והא אמר רבא תוך שלשה לרבנן צריך הנחה ע"ג משהו. ותירצו ל"ק כאן בזורק כאן במעביר ע"כ. ופירש"י מעביר לא צריך דהא מנחא בידו וידו סמוכה לקרקע עכ"ל כדברי רבינו:

כד הוציא חצי שיעור וחזר והוציא חצי שיעור וכו'. שם ת"ר הוציא חצי גרוגרת וחזר והוציא חצי גרוגרת בהעלם אחת חייב בשתי העלמות פטור ר' יוסי אומר בהעלם אחת לשתי רשויות פטור לרשות אחת חייב אמר רבא והוא שיש חיוב חטאת בינייהו אבל כרמלית לא אביי אמר אפי' כרמלית אבל פסלא לא רבא אמר אפי' פסלא. ורבינו פסק כר' יוסי משום דהנך אמוראי ופסק כרבא להחמיר משום דאביי ורבא תלמידיו הוו וזהו דעתו ז"ל. ופי' והוא שיש חיוב חטאת ביניהן שתי רשויות הרבים אלו מופסקות ברה"י שהזורק מאחת מהן לאותו רשות חייב חטאת:

כה המוציא פחות מכשיעור וקודם שיניחו נתפח וחזר וכו'. זה מבואר בסוגיא שבהמצניע (שבת צ"א) אזכרה בסמוך: וכן המוציא כשיעור וקודם שיניח צמק וחזר פחות וכו'. גם זה באותה סוגיא:

כו המוציא כגרוגרת וכו'. שם בעיא הוציא כגרוגרת לאכילה וצמקה ונמלך עליה לזריעה מהו הכא ודאי כי אפקיה ולא חשב עליה אמחשבה קמייתא לא מיחייב או דילמא בתר השתא אזלינן ומיחייב ומ"ל בתר השתא אזלינן ומיחייב וכו'. ופסק רבינו כאה"ל וכן דרכו ז"ל ובכאן נתבאר דין וכן המוציא כשיעור הנזכר למעלה דקאמרי אמחשבה קמייתא לא מיחייב: **הוציא** פחות מגרוגרת. שם אמר ר"נ הוציא כגרוגרת לאכילה ונמלך עליה לזריעה לזריעה ונמלך עליה לאכילה חייב והקשו פשיטא דבכל גונא איכא שיעורא ותירצו קמ"ל דלא בעינן עקירה והנחה בהדא מחשבה. עוד שם בעי רבא הוציא חצי גרוגרת לזריעה ותפחה ונמלך עליה לאכילה מהו התם (במימרא דרב נחמן) הוא דמיחייב משום דבכל גונא איכא שיעורא אבל הכא כיון דבעידנא דאפקה לא הוה ביה שיעור אכילה לא מיחייב או דילמא כיון דאילו אישתיק ולא חשיב עליו מיחייב אמחשבה דזריעה הא נמי מיחייב את"ל מיחייב וכו'. ופסק רבינו כאת"ל ולא הוצרך להביא מימרא דרב נחמן. ובכאן התבאר דין הוציא פחות מכשיעור שלמעלה. וכתב רבינו ואם תפחה קודם הנחה ונעשה כגרוגרת קודם שימלך עליה לפי שכך לשון הבעיא מורה דקאמרה ותפחה ונמלך עליה ומוכרח הוא:

כז הוציא כגרוגרת וכו'. בעיא שם הוציא כגרוגרת לאכילה וצמקה וחזרה ותפחה מהו יש דיחוי אצל שבת או לא תיקו: **זרק** כזית אוכלין וכו'. שם זרק כזית תרומה לבית טמא מהו למאי אי לענין שבת כגרוגרת בעינן אי לענין טומאת אוכלין כביצה בעינן ואסיקנא לעולם לענין שבת וכגון דאיכא פחות מכביצה אוכלין וכזית משלימו לכביצה מאי מדמצטרף לענין טומאה מיחייב נמי לענין שבת או דילמא כל לענין שבת כגרוגרת בעינן ואתו למיפשטה ולא איפשיטא. ואני תמה למה כתב רבינו אוכלין סתם ולא כתב אוכלי תרומה כלשון הבעיא ומשמע דלא מספקא להו אלא תרומה דאילו חולין כיון שאין טומאתן אוסרתן אינה חשובה כלום וכן ראיתי לבעלי התוס' והרמב"ן והרשב"א ז"ל שפירשו דדוקא תרומה:

הוציא / המוציא

משנה למלך

כא המצניע דבר לזריעה או לרפואה וכו'. משנה ר"פ המצניע ואמרינן בגמרא (דף צ"ח) בד"א במוציא אבל במצניע כל שהוא חייב. ואין הכוונה דכל מצניע חייב ואם הצניע פחות מכגרוגרת לאכילה שהוא חייב. דפשיטא דבטלה דעתו של זה שהצניע פחות מגרוגרת לאכילה ולא מצינו שיהיה המצניע חייב אלא בהני דתנן ר"פ המצניע שהם לזרע ולדוגמא ולרפואה דכל הני אף דבסתמא בעו שיעורא הוא משום דכל הני לא שכיחי ומש"ה כיון שהצניע לדבר זה חייב דהא אחשביה גביה ולא שייך בזה לומר בטלה דעתו אצל כל אדם דהא איכא קצת בני אדם שמצניעין לזרע ולדוגמא ולרפואה כל שהוא. אבל במצניע פחות מכשיעור תוך מהני דתנן בפ' המצניע פשיטא דאמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם דאלת"ה המצניע פחות מכשיעור חייב. והתוס' (דף ע"ו) ד"ה הואיל כתבו וה"ה דהו"מ למינקט הכא ולזרע ולרפואה אלא דלא כל דברים שייך בהו רפואה. אלמא דבדברים דלא שייכי בהו זרע ורפואה אין המצניע חייב אם הצניעם לאכילה. דאלת"ה תיקשי דשוו בשיעורייהו במצניע לאכילה אלא ודאי דכל המצניע פחות מהשיעורים האמורים במשנה לא עשה ולא כלום אלא במצניע לזרע ודכותיה. ומאי דאמרינן (בדף ע"ז) אי אצנעיה רבו מיחייב עילויה וכו' מיירי במצניע לרפואה או לדוגמא אבל אם הצניע רבו פחות מגרוגרת לאכילה לא מיחייב:

כב דבר שאין דרך בני אדם להצניעו וכו'. (א"ה כתב ה"ה ומכאן שדם נדה או עצי אשרה וכיוצא בהן בשום שיעור אין חייבין עליהם. ועיין מ"ש הרב המחבר פרק י"ד מה' אבל):

כז זרק כזית אוכלין לבית טמא והשלים כזית זה לאוכלים שהיו שם ונעשה הכל כביצה הרי זה ספק וכו'. בעיא דגמרא פרק המצניע (דף צ"א) זרק כזית תרומה לבית טמא מהו למאי אי לענין שבת כגרוגרת בעינן אי לענין טומאת אוכלין כביצה בעינן ואסיקנא לעולם לענין שבת וכו'. וכתב ה"ה ויש לתמוה למה כתב רבינו אוכלין סתם ולא כתב אוכלי תרומה כלשון הבעיא וכו'. ואני תמה על ה"ה ז"ל לפי שיש מחלוקת בין הראשונים אם אוכל פחות מכביצה מקבל טומאה דהתוס' והרמב"ן והרשב"א ס"ל דפחות מכביצה אין מקבל טומאה ורבינו ס"ל דלא נאמר שיעור זה דכביצה אלא לטמא אוכל אחר אבל לקבל טומאה אפי' כל שהוא וכמ"ש ברפ"ד מהל' טומאת אוכלין. והנה לסברת החולקים דס"ל דפחות מכביצה אינו מקבל טומאה א"כ מה שנסתפקו בגמרא הוא משום דאם זרק כזית אוכלין לבית טמא והיו שם אוכלים אחרים ונעשה הכל כביצה שנמצא שנעשה הכל דבר חשוב שהרי נטמא אם חשוב שיעור גם לענין שבת, לפי דרך זה יש לחלק בין תרומה לחולין דדוקא תרומה שטומאתה אוסרתה איכא למימר דאף שזרק כזית כיון שהשלימו לכביצה ועשה מעשה שאסרו באכילה איכא למימר דגם לשבת חשיב הוצאה אבל בחולין שאין טומאתן אוסרתן לא חשיבא הוצאה פחות מגרוגרת. (א"ה עיין בתוס' ד"ה או לענין שבת שכתבו דהו"מ למפרך אמאי נקט תרומה. ובד"ה כגון כתבו כדברי הרב המחבר דכזית חולין כיון דאין איסור לאוכלו בטומאה לא שייך לומר מיגו דמצטרף לענין טומאה מצטרף לענין שבת). אבל לדעת רבינו דאף פחות מכביצה מקבל טומאה ע"כ מה שנסתפקו בגמרא הינו לפי שזה הכזית מקבל טומאה לפי שלא היה צריך לקבלת טומאה שיהיו שם אוכלין וישלימו לכביצה. אלא הטעם הוא לפי שעכשיו נעשה דבר חשוב דמטמא אחרים לפי שלטמא אחרים צריך כביצה. ולפ"ז פשיטא דאין חילוק בין תרומה לחולין דהכל הוא שוה שמטמאים את אחרים בכביצה ולא פחות והדבר מוכרח לדעתי דרבינו ז"ל לא גרים תרומה בלשון הבעיא:

מגדל עוז

דבר שאין דרך בני אדם עד ומצניעין כמוהו. ה"פ כלל גדול (דף ע"ה ע"ו): **המוציא** חצי שיעור עד מכשיעור פטור. פרק המוציא (דף נ') וסוגיא דר' יוסי פרק הזורק: **המוציא** כגרוגרת כו' עד נתחייב. פרק המצניע:

כח המוציא פחות מכשיעור וכו'. משנה (שם צ"ג:) המוציא אוכלין פחות מכשיעור בכלי פטור אף על הכלי מפני שהכלי טפלה לו את החי במטה פטור כו' מפני שהמטה טפלה לו. ובהשגות א"א בירושלמי מפרש כהלין תותים שהן צריכים לכלים עכ"ל. ואיני רואה כן דרך גמרתנו אלא כל מידי דמבטל ליה לגביה אע"פ שאינו צריך לו פטור. וסכין משמע בהדיא פרק נוטל (שם קמ"א:): המוציא קופת הרוכלין וכו'. משנה פרק ר"ע כלשונה (שם ל'.). ומ"ש ואפילו הוציאו בתוך כפו פשוט הוא ומבואר. ובירושלמי תפשו שיטה שהכל בהעלם אחת. ותירצו צריכא לר' אליעזר:

פי"ט א כל כלי המלחמה אין יוצאין בהן וכו'. פרק במה אשה יוצאה (שבת דף ס') משנה לא יצא האיש לא בשריון ולא בקסדא ולא במגפיים ואם יצא אינו חייב חטאת. וכתב רבינו לפי שהן דרך מלבוש וכן פירש"י ז"ל ופשוט הוא. עוד שם (דף ס"ג) לא יצא האיש לא בסייף ולא בקשת ולא בתריס ולא באלה ולא ברומח ואם יצא חייב חטאת. ובגמרא (דף ס"ב) קסדא אמר רב סנורתא. ופירש רש"י כובע עור תחת כובע המתכת וכן פירש רבינו כובע. עוד שם מגפיים פוזמקי ופירש"י אנפלאות של ברזל כמ"ש רבינו. עוד שם (דף ס"ג) מאי אלה קולפא ופירש"י ז"ל מס"א בלעז:

ב אין יוצאין בסנדל המסומר וכו'. שם (דף ס'.) לא יצא האיש בסנדל מסומר ובגמרא (דף ס':) מבואר דאפילו ביו"ט אסור. ועוד שם אמר שמואל לא שנו אלא לחזק אבל לנוי מותר. ושם נחלקו אמוראים כמה הם לנוי. וכן נאמרו שם לדדין אחרים להתיר כשמתחו כולו במסמרים כדי שלא תהא קרקע מנעלתו ודרך אחרת. ומבואר כל זה בהלכות. ורבינו לא הזכיר אלא מימרא דשמואל מפני שאין בימינו אלא מסומרים לחזק ואין רגילות אותה של נוי וגם בגמרא לא העלו פסק אי זה מהן הוא נקרא לנוי אלא א"ל איפה לרבה בר חנה אהון דתלמידי דר"י אתון עבידו כר"י אנן נעביד כר"ח ומתוך כך קצר רבינו:

ג ומותר לצאת וכו'. (שם נ"ט:) אמר רב שבת קמרא שרי איכא דאמרי דארוקתא ואמר רב ספרא מידי דהוה אטלית מוזהבת. ואיכא דאמרי דאניסכא מידי דהוה אאבנט של מלכים. ופירש"י קמרא אבנט חשוב. דארוקתא עושין אותה לנוי ומוזהבת זהב ואבנים טובות קבועות בה. אניסכא כולו עם של זהב, עכ"ל. ובהלכות קמרא הוא חגור למתנים. ורבינו פירש אניסכא שהתיכות של כסף קבועות בו וכן עיקר. ומכאן הביא ראיה ר"ת ז"ל שאין גוזרין בתכשיטי האיש שמא יראם לפי שהאיש אינו מתפאר בתכשיטיו כמו שהאשה עושה שדעתה קלה וכן מפורש בירושלמי וזה דעת רבינו כמו שיתבאר בדין טבעת שיש עליה חותם ועיקר. ומ"ש רבינו והוא שלא יהיה רפוי וכו' נלמד מהסוגיא שבראש הפרק. ורבינו כתב כלישנא בתרא דאניסכא בתריה וכ"ש דארוקתא וכן מפורש בהלכות:
טבעת

הרי זה ספק אם נתחייב על כזית מפני שהשלים השיעור לענין טומאה או לא נתחייב:

כח *המוציא פחות מכשיעור אע"פ שהוציאו בכלי פטור. שהכלי טפילה לו ואין כוונתו להוצאת הכלי אלא להוצאת מה שבתוכו והרי אין בו כשיעור. לפיכך אם הוציא אדם חי שאינו כפות במטה פטור אף על המטה שהמטה טפילה לו וכן כל כיוצא בזה. המוציא קופת הרוכלים אע"פ שיש בה מינין הרבה ואפילו הוציאן בתוך כפו אינו חייב אלא אחת. שם הוצאה אחת היא:

השגת הראב"ד *המוציא פחות מכשיעור וכו'. כתב הראב"ד בירושלמי מפרש כהלין תותים שהן צריכים לכלים, עכ"ל:

פרק תשעה עשר

א כל כלי המלחמה [א]אין יוצאין בהן בשבת. ואם יצא אם היו כלים שהן דרך מלבוש כגון שריון וכובע ומגפיים שעל הרגלים הרי זה פטור. ואם יצא בכלים שאינן דרך מלבוש כגון רומח וסייף וקשת ואלה ותרים הרי זה [א] חייב: ב אין יוצאין בסנדל [ב] מסומר שסמרו לחזקו. ואפילו ביום טוב גזרו עליו שלא יצא בו. ומותר לצאת באבנט שיש עליו התיכות קבועות של כסף ושל זהב כמו [ג] שהמלכים עושין. מפני שהוא תכשיט וכל שהוא תכשיט מותר. והוא שלא יהא רפוי שמא יפול ברה"ר ויבוא להביאו: ג טבעת [ב]שיש עליה חותם מתכשיטי האיש היא ואינה מתכשיטי האשה. ושאין עליה חותם מתכשיטי אשה ואינה מתכשיטי האיש. לפיכך אשה שיצאת בטבעת שיש עליה חותם. ואיש שיצא בטבעת שאין עליה חותם חייבין. ומפני מה הן חייבין והרי הוציאו אותן שלא כדרך המוציאין שאין דרך האיש להוציא באצבעו אלא טבעת הראויה לו וכן האשה אין דרכה להוציא באצבעה אלא טבעת הראויה לה. מפני שפעמים נותן האיש טבעתו לאשתו להצניעה בבית ומנחת [ד] אותה באצבעה בעת הולכה. וכן האשה נותנת טבעתה לבעלה לתקנה אצל האומן ומניח אותה באצבעו בעת הולכה עד חנות האומן ונמצאו שהוציאו אותן כדרך שדרכן להוציאן ולפיכך חייבין: ד לא [ג]תצא אשה בטבעת שאין עליה חותם אף על פי שהוא מתכשיטיה גזרה שמא תוציאה [ה] ברה"ר להראות לחברותיה כדרך שהנשים עושות תמיד. ואם יצאת בה פטורה. אבל האיש מותר לצאת בטבעת שיש עליה חותם מפני שהוא תכשיט ואין דרכו להראות. ונהגו כל העם שלא יצאו בטבעת כלל: ה אשה [ד]שיצאה במחט נקובה חייבת והאיש פטור. ואיש שיצא במחט שאינה נקובה חייב והאשה פטורה מפני שהיא מתכשיטיה ואינה אסורה אלא גזרה שמא תראה לחברותיה. זה הכלל כל היוצא בדבר שאינו מתכשיטיו ואינו דרך מלבוש והוציאו כדרך שמוציאין אותו דבר חייב. וכל היוצא בדבר שהוא מתכשיטיו והיה רפוי ואפשר שיפול במהרה ויבא להביאו ברשות הרבים. וכן אשה שיצאת בתכשיטין שדרכן לשלוף אותן ולהראותן הרי אלו פטורין. וכל דבר שהוא תכשיט ואינו נופל ואין דרכה [ו] להראותו הרי זה מותר לצאת בו. לפיכך אצעדה שמניחין אותה
בזרוע

ג טבעת שיש עליה חותם מתכשיטי האיש היא ואינה וכו'. (שם ס"ב) לא תצא אשה לא בטבעת שאין עליה חותם ולא במחט שאינה נקובה ואם יצאה אינה חייבת חטאת. עוד שם (דף ס"ב) לא תצא אשה לא במחט הנקובה ולא בטבעת שיש עליה חותם ואם יצאת חייבת חטאת. ובגמרא על המשנה זו אמר עולא והלופיכן באיש אלמא קסבר עולא כל מידי דחזי לאיש לא חזי לאשה וכל מידי דחזי לאשה לא חזי לאיש והקשו על זה ותירצו אלא אמר רב יוסף קסבר עולא נשים עם בפני עצמן הן. והקשו והא הולכה כלאחר יד היא ותירץ רבא פעמים שאדם נותן לאשתו טבעת שיש עליה חותם להוליכה לקופסא ומניחתה בידה עד שמגעת לקופסא ופעמים שהאשה נותנת לבעלה טבעת שאין עליה חותם להוליכה לאומן ומניחה בידו עד שמגיע אצל אומן ע"כ. וביאור זה בדברי רבינו מפורש דעולא דאמר והלופיכן באיש קאי אטבעת שאין עליה חותם ואמחט שאינה נקובה שהאשה פטורה והאיש חייב חטאת ובטבעת שיש עליה חותם ובמחט נקובה האיש פטור והאשה חייבת חטאת ולא עוד אלא שבטבעת שיש עליה חותם האיש מותר אפילו לכתחלה לפי שהוא לו תכשיט ואין דרך האיש להראותו והקשו בגמרא בדין הטבעות היאך תהיה האשה חייבת בשיש עליה חותם והאיש באין עליה כשהוציאוה באצבעותיהן והלא אין דרך הוצאה בכך ואין חיוב חטאת אלא במי שמוציא כדרך המוציאין כמו שמבואר פי"ב. ותירץ רבא שדרך הוצאה זו היא לטבעת בחול לפעמים באצבעות ולפיכך יש בה חיוב בשבת. זה דרך ההלכות ורבינו בדברים אלו ולזה הסכימו רוב המפרשים האחרונים ועיקר. אלא שנחלקו בדין המחטין שדינן שוה בנשים ובאנשים. ולא דיבר עולא אלא בטבעות בלבד וכן פירש"י ז"ל וכן פירש רבינו שרירא ורבינו האי גאונים ז"ל. וכן נראה מדברי הרמב"ן ז"ל ולזה הסכים הרשב"א ז"ל. וכתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל ועכשיו שלא הוזהרו בכך אנשים ואפילו נשים הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהו מזידין:

ד לא תצא אשה בטבעת וכו'. כבר נתבאר בסמוך: אבל האיש מותר לצאת בטבעת וכו'. גם זה נזכר בסמוך. וכתב רבינו ז"ל ונהגו העם שלא יצאו בטבעות כלל ומנהג חסידים הוא באותן ארצות ואילו היה אפשר להזהיר כל המקומות לאותו מנהג היה טוב מאד:

ה אשה שיצאה במחט וכו'. גם זה נזכר בסמוך: זה הכלל כל היוצא וכו'. החלק הראשון פשוט שעל זה אמרו במשניות ובגמרא חייב חטאת. והחלק הב' בכל דבר שהוא רפוי וכו' מפורש בסוגיא בראש הפרק. וכן גבי מוך שבאזנה ומוך שבסנדלה כמו שיתבאר בפרק זה. וכן תכשיטי האשה שדרכן לשלוף וכו' כבר נתבארו בפרק זה ועוד יתבארו לפנינו. והחלק השלישי הם קצת מן הדברים שהאשה יוצאה כמו שיתבאר וכל זה פשוט: לפיכך אצעדה וכו'. במשנה (שם ס"ג ע"א וב') בירית טהורה ויוצאין בה בשבת
אמר

א טור סימן ש"א סמ"ג לאוין סה : ב שם : ג טור סימן ש"א סמ"ג שם : ד שם :

הגהות מיימוניות

[א] כרבנן ודלא כר"א דאמר תכשיטין הן לו ע"כ: [ב] כתבו התוספות סנדלין הנזכרים באין לא ראינום מעולם בעינינו ואולם שמענו מכל הני שבסנדלין המשונים מהם מותר לצאת בהן ולא גזרינן כדאמרינן עשאו כמין פס או כמין יתד מותר כו' הילכך הסנדלין שנועלים במלכות רומ"י מותר לצאת בהן אלא שהחמירו על עצמן והרי הן כקורדקיסין הנזכרים במקום שנהגו שאין יוצאין בהן בעכו משום איסור שנהגו ויש מקומות שקורין במלכות רומ"י קורדקיסין ושמא כאותן היו אותן ע"כ: [ג] מידי דהוה אאבנט של מלכים ע"כ: [ד] הכי מוקי לה רבא ע"ש ע"כ: [ה] אמר רבא מתוך שהנשים שחצניות הן: [ו] וכ"כ רבינו שמשון שיש בפסקי רב שלום ריש מתיבתא וז"ל כל תכשיטין שהאשה מתקשטת ואינה חולצת יוצאת בהן בשבת וכ"ש שאין דרכה להלוץ להראות לחברות ה אף בתכשיט

מגדל עוז

המוציא פחות מכשיעור עד כיוצא בזה. פרק המצניע (דף צ"ג צ"ד): כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי כהלין תותים שהן צריכין לכלים עכ"ל: ואני אומר מ"ש ר"מ ז"ל תלמוד ערוך הוא סוף פרק המצניע וסוף פרק הנוטל ולשון הירושלמי לא נתברר בבבלי ולכך לא פסק ר"מ ז"ל כמוהו ויפה כיון שכן הסכימו כל הראשונים כי הדבר המוזכר בירושלמי ולא הכריעו רבינא ורב אשי בבבלי דאינון בתראי לפי שלא הסכימו לקבוע כמותו: המוציא קופת הרוכלין כו' עד סוף הפרק. פרק רבי עקיבא (דף צ"א): פי"ט כל כלי המלחמה עד כל כיוצא בזה. פרק במה אשה (דף ס'):

בזרוע או בשוק [ז] יוצאין בה בשבת והוא שתהיה דבוקה לבשר ולא תשמט וכן כל כיוצא בזה: ו לא תצא אשה *בחוטי צמר או בחוטי פשתן או [א]ברצועות [ח] הקשורות לה על ראשה שמא תחלוץ אותה בשעת טבילה ותעבירה ברשות הרבים. ולא בציץ שמנחת בין עיניה ולא בלחיים של זהב שיורדין מן הציץ על לחייה בזמן שאינן תפורין זה בזה. ולא בעטרה של זהב שמונחת בראשה. ולא [ט] בכבלים שיוצאין בהן הבנות ברגליהן כדי שלא יפסיעו פסיעה גסה שלא יפסידו בתוליהן. כל אלו אסורין לצאת בהן בשבת שמא יפלו ותביאן בידה: ז לא תצא אשה בקטלא שבצוארה ולא בנזמי האף ולא בצלוחית של פלייטון הקבועה על זרועה. ולא בכיס הקטן העגול שמניחין בו שמן הטוב והוא הנקרא כובלת. ולא בפאה של שיער שמנחת על ראשה כדי שתראה בעלת שיער הרבה. ולא בכבול של צמר שמקפת אותו סביב לפניה. ולא בשן שמנחת בפיה במקום שן שנפל. ולא בשן של זהב שמנחת על שן שחור או אדום שיש בשיניה. אבל שן של כסף מותר מפני שאינו ניכר. כל אלו אסורין לצאת בהן שמא יפלו ותביאם בידה או תחלוץ ותראה לחברותיה: ח כל [ב]שאסרו חכמים לצאת בו לרה"ר אסור לו לצאת בו אפילו בחצר [י] שאינה מעורבת. חוץ מכבול ופאה של שיער שמותר לצאת בהן לחצר שאינה מעורבת כדי שלא תתגנה על בעלה. והיוצאת בצלוחית של פלייטון [כ] שאין בה בושם כלל חייבת: ט יוצאה אשה בחוטי שיער הקשורים לה על ראשה מפני שהמים באין בהן ואינן חוצצין ואינה חולצתן אם אירע לה טבילה עד שנגזור שמא תביאם לרה"ר. בין שהיו החוטין שלה בין של חברתה בין של בהמה.

ולא

[א] עיין בטור שם: [ב] טור סי' שג סמ"ג לאוין סה:

השגת הראב"ד

*בחוטי צמר וכו'. כתב הראב"ד זה שבוש אע"פ שהן תפורין זה בזה אם אינם תפורין לשבכה לא תצא לא בטוטפות ולא בסרביטין, עכ"ל:

מגיד משנה

אמר רב יהודה בירית א אלעדה מתיב רב יוסף בירית טהורה ויוצאין בה בשבת ואילו אלעדה טמאה היא. אלא א"ר יוסף קסבר רב יהודה בירית במקום אלעדה עומדת, ורש"י ז"ל פי' אלעדה של זרוע והיא טמאה דכתיב במעשה מדין אלעדה וצמיד וכתיב תתחטאו אתם ושביכם. בירית במקום אלעדה עומדת בירית בשוק במקום אלעדה שבזרוע עומדת להחזיק בתי שוקים שלא יפולו ויוצאין בה דלורך לבישה היא ומשלף ואחווי נמי ליכא למיחש דלא מגלי שוקה, עכ"ל. ומדבריו נראה שאלעדה שבזרוע אין יוצאין בה דילמא משלפא ומחויא ורבינו סבור דרב יוסף לא בא לברר ולחלק בין זו לזו אלא בדין הטומאה אבל לענין שבת כדקאי קאי דאפילו אלעדה שבזרוע מותר וקאמר הכי בירית לענין שבת להתיר במקום אלעדה עומדת שכשם שהאלעדה מותרת בשבת כך הבירית. ולענין טומאה יש בהן חלוק, וכתב רבינו והוא שתהיה דבוקה וכו' כמו שנתבאר פעמים:

ו לא תצא אשה וכו'. במשנה ובגמרא (שם נ"ז) לא תצא אשה לא בחוטי צמר ולא בחוטי פשתן ולא ברצועות שבראשה מפני שאמרו חכמים בחול לא תטבול בהן עד שתרפס וכיון דבחול לא תטבול בהן עד שתרפס בשבת לא תצא דילמא מתרמי לה טבילה של מצוה ושריא להו ואתיא לאיתויינהו ד' אמות ברה"ר ע"כ ופירש"י שבראשה אכולהו קאי אחוטים וארצועות ופשוט הוא: ולא בציץ וכו'. במשנה (שם ע"א וב') ולא בטוטפות ולא בסרביטין בזמן שאין תפורין ובגמרא טוטפת המקפת מאוזן לאוזן סרביטין שמגיעין עד הלחיים. ושם תניא יוצאה אשה בשבכה המוזהבת ובטוטפות ובסרביטין הקבועים בה ומכאן שהותר לצאת בהן בקבועים בשבכה וכן כתב רבינו לפנינו ויוצא בציץ ולחיים של זהב בהן בזמן שהן תפורים בשבכה שעל ראשה כדי שלא יפולו וכאן כתב בזמן שאין תפורים זה בזה הא תפורים מותר. והטעם שהוא מפרש שהאיסור הוא משום דילמא נפול ואתי לאיתויי ולפיכך אם תפורים זה בזה אין לחוש ואם קבועים בשבכה אין לחוש. וזהו שהזכירו במשנה תפורים ובברייתא קבועים. אבל רש"י ז"ל פי' שהאיסור הוא דילמא שלפה ומחויא ופי' שאין תפורים בשבכה וטעמא משום דלא שלפא שבכה דמיגליא רישא וזה דעת ההשגות וכ"כ שם. אמר אברהם זה שבוש שאע"פ שהן תפורים זה בזה וכו'. וכבר הזכרתי טעם דברי רבינו: ולא בעטרה של זהב שמונחת בראשה וכו'. במשנה (שם נ"ז ונ"ח) ולא בעיר של זהב ובגמרא מפרש ירושלים דדהבא ופי' רבינו עטרה וכן מוכיח בפרק אחרון דסוטה (דף מ"ט:) דאמרו שם גזרו על עטרות כלות ופירשו ג"כ שם ירושלים דדהב והנה בכאן שהן קרויות עטרות. עוד שם (שבת ס"ג.) כבלים טמאים ואין יוצאין בהן. ופירשו בגמרא שהן כמו בירית אלא שהן בשתי שוקים ומטילים שלשלת ביניהן ועושין אותם כדי שלא יפסעו פסיעה גסה כמפורש שם. ונראה מדברי רבינו שהן נעלים על ידי השלשלת שביניהן ומתוך כך רפויין. אבל רש"י ז"ל פירש שהשלשלת קבועה בהן ומפני כן נאסרו שמא תראה השלשלת ולא תגלה שוקים שהרי בירית במקומה עומדת:

לא

ז לא תצא אשה בקטלא וכו'. שם (נ"ז וס"ב) במשנה לא בקטלא ולא בכובלת ולא בנזמים ולא בצלוחית של פלייטון. עוד שם ולא בכבול לרשות הרבים ע"ש (דף ס"ד:) יוצאה אשה בכבול ובפאה נכרית לחצר משמע הא לרשות הרבים אסור וכן מפורש בגמרא שם. עוד שם שן תותבת ושן של זהב רבי מתיר וחכמים אוסרים וידוע שהלכה כחכמים ובגמרא תניא לא שנו אלא בשל זהב אבל בשל כסף דברי הכל מותר. ובגמרא (שם נ"ט:) מאי קטלא מנקטא פארי ובהלכות ושמה בלשון ישמעאל מכנסה. נזמים נזמי האף ובכבול נחלקו בגמ' (דף נ"ז:) והעלו בהלכות כמ"ד כפה של צמר ופירוש חוטי דעמרא דגדילן ועבידן כהוצא ורחבה שתי אצבעות כדאמרינן כפה של צמר היה מונח בראש כ"ג ועליו ציץ נתון שנאמר ושמת אותו על פתיל תכלת ע"כ בהלכות:

ח כל שאסרו חכמים וכו'. שם (ס"ד:) אמר רב כל שאסרו חכמים לצאת בו לרה"ר אסור לצאת בו לחצר חוץ מכבול ופאה נכרית ואע"ג דפליגי עליה התם הלכה כרב דמוכחת מתני' כותיה כדאיתא בהלכות ומבואר בגמרא שהיתר שני אלו כדי שלא תתגנה על בעלה כמ"ש רבינו ופירש רבינו שאינה מעורבת שאם במעורבת הרי היא כבית ואם אסור אפילו בבית דרך מלבוש שמא ישכח ויצא היה להם להזכיר בית שהוא רבותא גדולה וכן נראה ממה שאמרו לצאת בו לחצר נראה שבבית מותר. והטעם נ"ל שהם אסרו לצאת בהן לחצר מפני שידוע שאין מוציאים שום דבר מן הבתים לחצרות שאינן מעורבות מפני גזרת חכמים כמבואר פ"א מהלכות עירובין. ואלו שהן דרך מלבוש ותכשיט בדין היה שיהיו מותרים להוציאן שהרי אפילו ברה"ר לא נאסרו אלא מפני חשש שמא יטלטלם ד' אמות ברה"ר ובחצר אין בו אותו החשש אבל חשו חכמים שאם אתה מתיר להוציאן לחצר דרך תכשיט יאמרו אף לרה"ר מותר שהרי שאר דברים כשם שאסורין להוציאן לרה"ר כך אסורים להוציאן לחצר. ואלו שהן מותרין להוציאן לחצר הרי הן כמלבוש גמור ואף להוציאן לרה"ר מותר ומפני כך גזרו להוציאן לחצר ושלא להתקשט בהן בחצר מפני חשש זה והכל גזרה אחת היתה כך נ"ל טעם הענין. והרבה מפרשים בזה כדעת רבינו שבבית ובחצר מעורבת מותרות להתקשט בהם אבל הרמב"ן ז"ל והרשב"א הסכימו לאסור אפילו בבית דרך מלבוש ותכשיט שמא ישכח ויצא ופירשו לחצר אפילו מעורבת. אבל דרך טלטול ביד מותר שאין לחוש שמא ישכח ויצא בהן שאין דרכו בחול בכך. וכתב הרשב"א ז"ל ולפיכך אסור לצאת אפילו בחצר מעורבת ובמבואות המשותפין ומפתח תיבתו תלויה לו בהגורו, עכ"ל. והביא ראיה לזה מן הירושלמי וראוי לחוש לדבריהם: והיוצאת בצלוחית וכו'. (שם ס"ב:) וחכמים פוטרים ובגמרא במה דברים אמורים בשיש בה בושם אבל אין בה בושם חייבת חטאת, ע"כ:

ט יוצאה אשה בחוטי שיער וכו'. משנה (שם ס"ד:) יוצאה אשה בחוטי שיער בין משלה בין משל חבירתה בין משל בהמה ומפורש בגמרא בראש הפרק שהטעם מפני שאין חוטי שער חוצצין:

ולא

מגדל עוז

לא תצא אשה כו' בזמן שאינן תפורין כו': כתב הראב"ד זה שבוש אע"פ שהן תפורין זה בזה וכו' [הספר השמיטם]: לא תצא אשה בקטלא עד ואם יצאו פטורין. פרק במה אשה (דף נ"ז):

הגהות מיימוניות

בתכשיט הנחלץ יוצאה בו ולא גזרו חכמים. אבל האיש לא יצא בטבעת בין שיש עליה חותם בין שאין עליה חותם ודוקא בשבת אבל ביו"ט מותר וכן נהגו בישיבה ע"כ. ור"ת אומר דאין לאסור לנשים טבעותיהן דהנח להן שיהיו שוגגין ואל יהו מזידין כי לא ישמעו. ועוד אמר ר"ת דהלכה כר' ענני בר ששון וכו' כדלקמן ע"כ: [ז] כתב בספר התרומה שמותר לקשור לאשה רצועות סביב בתי שוקיה פן יפלו ואע"פ שהרצועות אין קשורות בהן כמו בירית דהוא בשתים ויוצאין בהן ע"כ: [ח] ספר התרומה אבל אם הם בתוך קליעות שערות ראשה מותר דיש איסור בסתירת הקליעה וכן אם החוטין ארוגין כעין תיכי הלילין מותר אפילו הן כרוכות סביב השערות משום דליכא בהו חציצה ואינה צריכה להסירן משום טבילה ואם הן מוזהבות שמקפדת במינופם אסור ובכל ענין כי תסיר אותם בשעת טבילה כפיר"י אבל רש"י פירש דוקא אם מטונפות סבר שיריאה שבשעת טבילה יטנפוה. ואומר רבינו ברוך שיכול להיות דבכל ענין מותר לדידן דלית לן רה"ר וליכא למיגזר מידי ואפילו לתנאים שהיה להם רשות הרבים לא מצינו שאסרו בכרמלית כ"א בתכשיט דוקא ע"כ: [ט] אומר ר"י דבני אדם הנחבשים ויש להם כבלים ברגליהם פן יברחו מותר לצאת בהם ברה"ר שאינם משאוי וליכא למגזר דילמא אפסיק ואתי לאיתויי מפני שתקועין היטב ע"כ: [י] כרב דאמר אפילו בחצר אסור מדתנן דכבול ושער יוצאין בחצר מכלל דשאר אסורין. אמנם ר"ת פסק דהלכה כרבי ענני בר ששון שאמר משום רבי ישמעאל ברבי יוסי דלא אסר אלא בר"ה ופליג אמתניתין וא"כ לדידן דלית לן ר"ה גמורה מותר. ואומר רבינו ברוך כדי לישב המנהג דאפי' לדברי מתניתין דאסר כרמלית וחצר היינו לדידהו דהוה להו ר"ה אבל לדידן דלית לן אלא כרמלית מותר דליכא למיגזר בהו מידי ואפילו לדידהו הוי גזירה לגזירה דאסרו כרמלית אטו ר"ה ובר"ה דילמא שלפא ומחויא לכך לדידן לא גזרו דלית לן אלא כרמלית. ונושק"א בלעז של כסף או של זהב דהוא כוליאר דהיינו מכבנתא דתנא בה חייבת חטאת גם לדידן אסור אע"ג דלית לן אלא כרמלית כיון דאסור מן התורה בר"ה ודוקא אם תלויה בלולאות חייב חטאת דטעמא פיר"ש דאינו תכשיט אלא להראות עושר והוי משאוי אבל אם תקועה בשלשלת כסף או זהב שעתה שם תכשיט עליה או יש בה מרט שסוגרת בה מפתחי מלבושה שסביב צוארה מותר והוי כמו אפי"ק בלעז שהוא תכשיט ודבר זה פשט לסמוך היותר לרגילות עשירות להוציא מפתח של כסף ושל זהב ויש בה מרט וסוגרת בו מפתחי מלבוש סביב צוארה ועושות כן מפני יראת גנבים ונושאתן בצוארה לתכשיט בשבת וכן איתא בירושלמי שיצא ר"ג במפתח של זהב אע"ג שגערו בו חביריו י"ל אדם חשוב שאני ומה שאמרו עלה בירושלמי בגמרא אחד האיש ואחד האשה אסורין שמא מפתח של זהב שאני שיש שם תכשיטות גדול ע"כ: [כ] כחכמים ודלא כר"מ דמחייב חטאת בכבול וצלוחית של פלייטון ועיר של זהב וכן דלא כר' אליעזר דשרי ע"כ בגמרא ע"כ:

ולא תצא הזקנה בשל ילדה ששבח הן לה ושמא תחלוץ ותראם לחברותיה. אבל ילדה יוצאת בחוטי זקנה. וכל שהוא ארוג יוצאת בו על ראשה: **י** יוצאה [א] אשה בחוטין שבצוארה מפני שאינה חונקת עצמה בהן ואינן חוצצין. ואם היו צבועין אסורים שמא תראה אותן לחברותיה. ויוצאה אשה בכליל של זהב בראשה שאין יוצאה בו אלא אשה חשובה שאין דרכה לחלוץ ולהראות. ויוצאה בציץ ובלחיים של זהב בזמן שהן תפורין בשבכה שעל ראשה כדי שלא יפולו וכן כל כיוצא בהם: **יא** יוצאה אשה במוך שבאזנה והוא שיהיה קשור באזנה. ובמוך שבסנדלה והוא שיהיה קשור בסנדלה. ובמוך [ל] שהתקינה לנדתה ואע"פ שאינו קשור [מ] ואפילו עשתה לו בית יד [נ] שאם נפל אינה מביאה אותו מפני מאיסותו: **יב** ויוצאה [ס] בפלפל ובגרגיר מלח ובכל דבר שתתן לתוך פיה מפני ריח הפה. ולא תתן [ע] לכתחלה בשבת. יוצאות [ב] הנשים בקיסמין שבאזניהן וברעלות שבצוארן או שבכסותן ובורדיד הפרוף ופורפת בתחלה בשבת [פ] על האבן ועל האגוז ויוצאה. ולא תעריס [צ] ותפרוף על האגוז כדי להוציאו לבנה הקטן. וכן לא תפרוף על המטבע לכתחילה מפני שאסור לטלטלו ואם פרפה [ק] יוצאה בו: **יג** יוצא [ג] אדם בקיסם שבשיניו ושבסנדלו לרה"ר ואם נפל לא יחזיר. ובמוך ובספוג שעל גבי המכה ובלבד שלא יכרוך עליהן חוט או משיחה שהרי החוט והמשיחה השובין אצלו ואינם מועילין למכה. ויוצא בקליפת השום ובקליפת הבצל שעל המכה ובאגד שעל גבי מכה וקושרו ומתירו בשבת. ובאספלנית ומלוגמא ורטייה שעל גבי המכה ובסלע שעל הצינית ובביצת החרגול ובשן השועל ובמסמר הצלוב. ובכל דבר שתולין אותו משום רפואה והוא שיאמרו הרופאים שהוא מועיל: **יד** יוצאת האשה באבן תקומה ובמשקל אבן תקומה שנתכוין ושקלו לרפואה. ולא אשה עוברה בלבד אלא אפילו שאר הנשים שמא תתעבר ותפיל. [ר] ויוצאין [ש] [ד] בקמיע מומחה. ואי זה הוא קמיע מומחה זה [ת] שריפא לשלשה בני אדם או

שעשהו

א שם: ב טור שם: ג טור סימן שא סמ"ג לאוין סה: ד טור שם וע"ש:

כסף משנה

פ"ט ט ולא תצא הזקנה בשל ילדה וכו'. וכתב ה"ה ותירצו כדי נסבא ומפרש רבינו לחנס ובלא אמת לקחה תנא דברייתא וכו'. ויש לתמוה דא"כ הני שיקרא משום איידי וכן לא יעשה. ויותר נכון לומר שגרסא אחרת היתה לו לרבינו בגמ':

הכר

מגיד משנה

לא תצא וכו'. שם תנא ובלבד שלא תצא זקנה בשל ילדה וילדה בשל זקנה והקשו בשלמא זקנה בשל ילדה שבח הוא לה אלא ילדה בשל זקנה גנאי הוא לה ותירצו כדי נסבה. ומפרש רבינו לחנס ובלא אמת לקחה תנא דברייתא ואגב גררא דזקנה בשל ילדה דודאי בילדה אין לחוש שמא תראה שגנאי הוא לה: וכל שהוא ארוג וכו'. מימרא (שם נ"ז): **י יוצאה** אשה בחוטין שבצוארה וכו'. שם גבי אמר רב הונא וכולן בראש הבנות שנינו. פי' חוטי צמר וחוטי פשתן כמפורש שם ואמרו למעוטי צואר דלא לפי שאין אשה חונקת את עצמה. וכתב רבינו ואם היו צבועין אסורין וכו', לפי שאמרו (שם ס"ה) אבוה דשמואל לא שבק להו לבנתיה דנפקן בחוטי משום דמיני לצבועין הוו ומפורש בגמרא ובהלכות דדוקא חוטין אבל חבקין שבצוארה כגון קטלא וכיוצא בה חוצצין דאשה חונקת את עצמה כדי שתראה בעלת בשר וכן הזכיר רבינו פ"ב מהל' מקואות ולפיכך אין יוצאין בהו כדאיתא בגמרא ורבינו לא הזכיר בכאן איסור ההוצאה לפי שסמך על מ"ש ולא בקטלא שבצוארה. וגרסתו בגמרא כגרסת רש"י ז"ל: ויוצאה אשה בכליל וכו'. מסקנא דגמרא (שם נ"ט:) כלילא שרי ואפי' דאיסכתא ופירשוה בהלכות. ופי' טס של זהב שמנחת על פדחתה וקושרהו מאוזן לאוזן: ויוצאה בציץ ולחיים וכו'. ברייתא (שם נ"ז:) הזכרתים למעלה בדין ולא בציץ כו'. ולא הזכיר רבינו בלחיים בזמן שהן תפורין זה בזה שמותר לפי שיטתו שהוא מפרש תפורין שבמשנה זה בזה מפני שהוא סומך על מ"ש למעלה ושם כתבתי דעת החולקים עליו:

יא יוצאה אשה וכו'. משנה שם (ס"ד ס"ה) יוצאה אשה במוך שבאזנה ובגמרא והוא שקשור לה באזנה ובמוך שבסנדלה ובגמרא והוא שקשור לה בסנדלה. ובמוך שהתקינה לנדתה ובגמרא אמר רבא אע"ג דלאו קשור לה כיון דמאים לא אתי לאיתויי ושם שאפי' עשתה לו בית יד מותר:

יב ויוצאה אשה בפלפל וכו'. משנה (שם ס"ד:) יוצאה אשה בפלפל ובגרגיר של מלח וכל דבר שתתן לתוך פיה ובלבד שלא תתן לכתחלה בשבת ואם נפל לא תחזיר. ורבינו לא כתב ואם נפל לא תחזיר מפני שנסמך על מה שיבואר בדין הרטיה וחזרתה פרק כ"א. ויש מחלקים ביניהם ומעמידין משנה זו כפשטה. ובגמרא (דף ס"ה) פלפל לריח הפה. גרגיר מלח לדורשני פי' לחולי השינים. וכל דבר זנגבילא אי נמי דרליגא: **יוצאות הנשים** בקיסמין וכו'. שם הבנות יוצאות בחוטין ואפי' בקיסמין שבאזניהם ערביות רעולות מדיות פרופות וכל אדם אלא שדברו בהוה. ופירש"י ז"ל הבנות קטנות שמנקבות את אזניהן ואין עושים להם נזמים עד שיגדלו ונותנין חוטים או קסמים באזניהם שלא יסתמו נקבי אזניהם עכ"ל. ורעלות פירשו בהלכות שמן בלבון ערבי גרן. פרופות פירש"י ישראליות שבמדי מתעטפות בטליתות ותולה רצועה בשפתה האחת כנגד צוארה ובשפתה השניה כורכת אבן או אגוז וקושרה הרצועה בכרך ואין נופלת מעליה עכ"ל: ופורפת לכתחלה וכו'. במשנה (שם) ופורפת על האבן ועל האגוז ועל המטבע ובלבד שלא תפרוף לכתחלה בשבת והקשו בגמרא (דף ס"ה:) והא אמרת רישא פורפת ותירץ אביי סיפא אתאן למטבע ופירש"י ז"ל אתאן למטבע דלאו בר טלטול הוא אבל אבן שהקצה לכך ראויה לטלטול עכ"ל: ולא תעריס וכו'. בעיא שם מהו שתעריס ותפרוף על האגוז כדי להוציאה לבנה קטן ולא איפשיטא ופסק רבינו לחומרא: וכן לא וכו'. כבר נתבאר בסמוך:

יג יוצא אדם וכו'. תוספתא הובאה רובה בהלכות פ' במה אשה יוצאין במוך: **ויוצא** בקליפת וכו'. שם בתוספתא יוצאין בקליפת השום ובקליפת בצל שע"ג מכה ואם נפל לא יחזיר וא"צ לומר שלא יתן לכתחילה בשבת יוצאין באגד שע"ג המכה וקושרו ומתירו בשבת אספלנית שפרשה מן האגד מחזירה עם האגד יוצאין באספלנית ובמלוגמא ורטיה שע"ג המכה ואם נפל לא יחזיר ואין צ"ל שלא יתן לכתחלה בשבת ע"כ. וכתוב בהלכות הא דקתני אם נפל לא יחזיר קא חזינן בגמרא דעירובין (דף ק"ב:) הלכה מחזירין רטיה ותמן ברירנא לה עכ"ל. ואף רבינו לא הזכיר בכאן אלא מה שהוא מענין הוצאה אבל החזרה והנתינה לכתחילה שהם אפילו ברה"י ומשום רפואה סמך על מ"ש בענייניס פכ"א: ובסלע שעל כו'. משנה שם (שבת ס"ה) יוצאים בסלע שע"ג הצינית. עוד שם (דף ס"ז) יוצאים בביצת החרגול ובשן של שועל ובמסמר הצלוב משום רפואה דברי ר' יוסי ונפסקה הלכה בגמרא כר"י שכל דבר שהוא משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי וכתב רבינו בפירוש המשנה צינית חולי הנקרא בערבי סלעה והחכמים קורין אותה בת לעובי המרה וקושי עצמה וסלע כמו פשוט מפותח מכסף או נחשת או זולתו כי סגולה המועלת הוא בפחות עכ"ל. עוד כתב הרגול מין הגב את החרגול למינהו וזה יועיל את עלס הירכים בסגולה, ושן של שועל חי יתלו אותו על מי שמרבה שנתו להקיצו ואם משועל מת יעשה להפך וכמו זה יאמרו בעלי הסגולות כי כשיוקח מסמר מעץ הצלוב ויתלו אותו על גרגרת מי שיש לו קדחת שליטית יועיל לו ע"כ. וכל זה ביאור למה שנזכר בגמרא:

יד יוצאה אשה וכו'. שם (ס"ו:) ת"ר יוצאין באבן תקומה בשבת משום ר"מ אמרו אף במשקל אבן תקומה ולא שהפילה אלא שמא תפיל ולא שנתעברה אלא שמא תתעבר ותפיל אמר רב יימר והוא דאיכוון ותקל ובהלכות דאיכוון ותקל לרפואה והלכה כר"מ כדאיתא התם ופירש רש"י ז"ל אבן תקומה נשים עוברות נושאות אותה שלא יפילו וקורין אותה קוטנ"ה בלעז עכ"ל: ויוצאין בקמיע וכו'. במשנה שם (דף ס') ולא בתפילין ולא בקמיע בזמן שאינו מן המומחה ואם יצא אינו חייב חטאת ונתבאר בגמרא (דף ס"א) דלאו אתמחי גברא אע"ג דלא אתמחי קמיע יוצאין וכ"ש אי אתמחי קמיע ולא אתמחי גברא כדמסיק התם אי זהו קמיע מומחה כל שריפא ושנה ושילש מדברי רבינו שהוא מפרש לג' בני אדם בדוקא אבל לאדם אחד ג' פעמים אין זה נקרא מומחה ונראה כדבריו ממ"ש רב פפא שם חד קמיע לתלתא גברי קמיע אתמחי גברא לא אתמחי אבל רש"י והרשב"א ז"ל פירשו דלאו דוקא לתלתא גברי דהוא הדין לחד גברא תלתא זמני והאריכו להעמיד זה. עוד שם בברייתא אחד קמיע של כתב אחד קמיע של עקרים ואפי' חולה שאין

בו

לחם משנה

פ"ט ט לא תצא הזקנה בשל ילדה וכו'. כתב ה"ה מפרש רבינו לחנס וכו'. קשה דלפי הנראה כאן פסק רבינו דכל מידי דמגניא לא אתיא לאחווי ולמעלה ולא בשן של זהב והיינו כחכמים דלית להו כל מידי דמגניא וכו' כמו שמבואר פרק במה אשה (דף ס"ה) דמזה הטעם אסרו שן של זהב משום דמחכו עלה אבל שן של כסף ניכר ומותר כמו שפירש"י ז"ל שם בשם רבותיו וכ"נ מדברי רבינו שכתב אבל של כסף מותר מפני שאינו ניכר. וע"ק לפי' רבינו דפי' גנאי הוא לה ולא אתא לאחווי דהא בגמרא אמרו איפכא וצריכא דאי אשמעינן דידה משום דלא מאיס כלל ולא מחכו עליה וכו' משמע דכל היכא דמגניא טפי אתי לאישתלא. וא"כ מאי פריך הגמרא גנאי הוא לה מאחר שבתחילה אמרו הטעם איפכא וצ"ע:

הגהות מיימוניות

[ל] מן יפול הדם וישרטט את בשרה אבל שלא יטנפו בגדיה אסור דכל אצולי טינוף אסור, ספר התרומה כדלקמן: [מ] סבר רמי בר חמא למימר והוא שקשור לה בין ירכותיה אמר ליה רבא כו' כיון דמאים לא אתיא לאיתויי, ע"כ: [נ] הכי פשיט רבי אבא ור' ירמיה, ע"כ: [ס] כתב בספר התרומה ספק אם צריך ליתנו מע"ש כמו מלח, ע"כ: [ע] לא קאי אמוך דלעיל ע"כ: [פ] אם התקינה מע"ש וכן מותר ליתן אגוז בראש בתי שוקים לקשור בה הרצועה התלויה באבנט למותחה ספר התרומה ע"כ: [צ] בעי אביי אשה מהו שתעדים כו' עד תיקו ע"כ: [ק] פירוש מע"ש ע"כ: [ר] בשביל חולי או שלא יחלה אם ירא מחולי ואפילו כחולי שאין בו סכנה. ספר התרומה ע"כ: [ש] ודוקא בקמיע אבל לא בתחבושת או משקה וכגון שריפא שלשה בני אדם שאין חולי אחד מהן דומה לחבירו ואע"פ שלחש שבקמיע זה לא ריפא אלא פעם אחת ודוקא שריפא שלשה בני אדם אבל אם ריפא אדם אחד שלש פעמים משלשה מיני חלאים לא איתמחי גברא בהכי, בס' התרומה דקאי בתיקו ותיקו דאיסורא לחומרא ע"כ: [ת] אע"פ שהנותנו אינו יודע כלום ברפואות. כתב סה"ת דאין חילוק בין אם ריפא ג' בני אדם או ריפא אדם אחד ג' פעמים וצ"ע מ"ש גברא לא איתמחי אלא בג' בני אדם כבהגהה שנייה ומ"ש קמיע דאיתמחי אפילו באדם אחד ג' פעמים למה לא נאמר גם בזה דילמא מזלא דהאי גברא הוא דמקבל כתבא כדאיתא התם עיין בגמרא ע"כ:

כסף משנה

יז הכר והכסת אם היו רכים ודקים וכו'. בס"פ חבית (שבת קמ"ו:) בי סדיא רב אסר וכו' עיין במ"מ. ובתר הכי מסיק הגמ' דרב ושמואל לא פליגי כלל דמילעי נמי שרי רב. ופירש"י לבדיק ועשויין לקפלן תחתיו במקום הכר או הכסת. ומשמע בגמ' דלענין להביאו דרך רה"ר כשהוא מעוטף בו אתמר וכן פירש"י וכך הם דברי רבינו:

יח המתעטף בטליתו וכו'. נראה שרבינו מפרש לישנא דגמ' דקאמר גבי מרזב אסור כפשטיה דאיסורא איכא אבל לא חיוב חטאת ומפני כך הקדים דין המתעטף בטליתו וכו' לדין היוצא בטלית מקופלת:

יט ומה שכתב רבינו אבל יוצא הוא בסודר שעל כתפו משמע דאפילו במקופל ומונח על כתפו שרי דבגונא דחייב בטלית התיר בסודר וטעמא משום דאין סודר שדרך לבישתו בכך ולא כרבינו ירוחם שכתב מותר לצאת בסודר המעוטף כעין מעיל ומשמע מדבריו שאם אינו מעוטף אסור: ומה שכתב וכל סודר שאינו חופה ראשו ורובו וכו'. נראה שרבינו מפרש דהא דא"ר יוחנן האולייריו מביאין בלורי נשים לבי בני ובלבד שיתכסה בהן ראשו ורובו היינו לומר שתהיה רחבה כדי לכסות בה ראשו ורובו וכל שהיא רחבה אע"פ שלא כיסה בה ראשו ורובו שרי:

אסרו

זמנים. הלכות שבת פי"ט

שעשהו אדם שריפא שלשה בני אדם בקמיעין אחרים. ואם יצא בקמיע שאינו מומחה פטור. מפני שהוציאו דרך מלבוש. וכן היוצא בתפילין פטור: טו מי שיש ברגלו מכה יוצא בסנדל יחידי ברגלו הבריאה. [א] ואם אין ברגלו מכה לא יצא בסנדל יחיד. ולא יצא הקטן במנעל גדול אבל יוצא הוא בחלוק גדול. ולא תצא אשה במנעל רפוי ולא במנעל חדש שלא יצאה בו שעה אחת מבעוד יום. ואין [ב] [א]הקיטע יוצא בקב שלו. אנקטמין של עץ אין יוצאין בהן בשבת מפני שאינן מדרכי המלבוש ואם יצאו פטורין: טז יוצאין בפקריון ובציפה [ג] שבראשי בעלי חטטין. אימתי בזמן שצבען בשמן וכרכן או שיצא בהן שעה אחת מבעוד יום. אבל אם לא עשה בהן מעשה ולא יצא בהן קודם השבת אסור לצאת בהן: יז יוצאין בשק עבה וביריעה ובסגום עבה ובחמילה מפני הגשמים. אבל לא בתיבה ולא בקופה ולא במחצלת מפני הגשמים. הכר והכסת אם היו רכין ודקין כמו הבגדים מותר להוציאן מונחין על ראשו בשבת דרך מלבוש. ואם היו קשין הרי הן כמשאוי ואסורין: יח יוצאין בזוגין הארוגין בבגדים. [ב]ויוצא העבד בחותם של טיט שבצוארו אבל לא בחותם של [ד] מתכת שמא יפול ויביאנו. [ג]המתעטף בטליתו וקיפלה מכאן ומכאן בידו או על כתיפו אם נתכון לקבץ כנפיו כדי שלא יקרעו או שלא יתלכלכו אסור. ואם קבצן להתנאות בהן [ה] כמנהג אנשי המקום במלבושן מותר: יט היוצא בטלית מקופלת ומונחת על כתיפו חייב. אבל יוצא הוא בסודר שעל כתיפו אע"פ שאין [ו] נימא קשורה לו באצבעו. וכל סודר שאינו חופה ראשו ורובו אסור לצאת בו. היתה סכנית קצרה שאינה

רחבה

א טור שם: ב טור סימן שד סמ"ג לאוין שם: ג טור סימן שא סמ"ג שם:

מגיד משנה

בו סכנה ולא שנכפה אלא שלא יכפה וכו' ורבינו הזכיר קמיע סתם ואדם סתם ודי בכך:

טו מי שיש ברגלו מכה וכו'. במשנה (שם ס') ולא בסנדל יחיד בזמן שאין ברגלו מכה ובגמרא (דף ס"א) הא יש ברגלו מכה נפיק בהי מיניהו א"ר הונא באותה שיש בה מכה ר' חייא בר רב אמר באותה שאין בה מכה ופסק רבינו כחייא בר רב וכן פסקו בהלכות: ולא יצא קטן וכו'. סוף פרק תולין (שם קמ"א:) לא יצא קטן במנעל של גדול אבל יוצא בחלוק של גדול ולא תצא אשה במנעל מרופט ולא יוצאין במנעל חדש ובאי זה מנעל אמרו במנעל של אשה תני בר קפרא ל"ש אלא שלא יצאתה שעה אחת מבע"י אבל יצאתה שעה אחת מבע"י מותר ע"כ. ורבינו ז"ל פירש מרופט רפוי וכן פירשו בהלכות והטעם לפי שהיא מקפדת בכך ודילמא שלפא ומתיא ליה ד"א ברה"ר. אבל רש"י ז"ל פירש מרופט קרוע מלמעלה דגנאי הוא לה וכי חייכי עלה שלפא ומתיא ליה עכ"ל: ואין הקטע יוצא וכו'. פרק במה אשה (שבת ס"ה ס"ו) משנה הקטע יוצא בקב שלו דברי ר"מ ר' יוסי אוסר והעלו בגמ' הלכה כר"י. עוד במשנה אנקטמין טהורין ואין יוצאים בהן ובמשנה עוד סמוכות שלו טמאים מדרס ויוצאים בהם בשבת ומתוך זה העלו המפרשים שכל שא"א לו לילך כלל בלתי אותו דבר מותר לצאת בו וכן התיר ר"ת ז"ל למי שנכווצו גידי שוקיו לצאת במקלו שבידו ע"כ בחדושי הרשב"א ז"ל. ובגמרא (שם ס"ו:) גבי אנקטמא הרבה פירושים וכתב רבינו בפירוש המשנה כמו מנעל מעץ עכ"ל:

טז יוצאין בפקריון וכו'. בבמה טומנין (שבת נ') תניא יוצאין בפקורין ובציפא (צמר) בזמן שצבען בשמן וכרכן במשיחה לא צבען בשמן ולא כרכן במשיחה אין יוצאין בהם ואם יצא בהם שעה אחת מבע"י אע"פ שלא צבען בשמן ולא כרכן במשיחה מותר לצאת בהם ע"כ. ומתוך מ"ש רבינו שבראשי בעלי חטטין נ"ל שהוא מפרש כפירוש רב האי שהוא מפרש שהם נכרית שעושה איש קרח לכסות את ראשו כמי שיש לו שיער ע"כ. אבל רש"י ז"ל פירש פקורין פשתן סרוק שנותנין אותם ע"ג המכה ולא משום רפואה אלא שלא ישרטו מלבושיו את המכה עכ"ל:

יז יוצאין בשק עבה וביריעה ובסגום וכו'. ברייתא בנדרים פרק הנודר מן הירק (דף נ"ה:) ותוספתא הובאה בהלכות כלשון רבינו בפרק במה אשה: הכר והכסת וכו'. פרק חבית בי סדיא רב אסר ושמואל שרי ברכין כולי עלמא לא פליגי דשרי בקשין כולי עלמא לא פליגי דאסור כי פליגי במילעי ואסיקנא דהא דרב אסר לאו קושטא הוא הלכך קי"ל דכל היכי דאינם קשין מותרין:

יח יוצאין בזוגין הארוגין וכו'. שבת (ס"ו ס"ז) ובני מלכים בזוגין וכל אדם אלא שדברו חכמים בהוה ואמרו בגמרא באריג בכסותו ודברי הכל: ויוצא העבד בחותם של טיט שבצוארו וכו'. שם (נ"ח) יוצא העבד בחותם שבצוארו אבל לא בחותם שבכסותו והקשו מברייתא דתניא לא יצא העבד בחותם שבצוארו ולא בחותם שבכסותו ותירצו הא דיוצא בשל טיט הא דלא יצא בשל מתכת ומכאן שבכסות אף של טיט אסור. ורבינו ז"ל לא הוצרך לפרש אחר שהזכיר בצוארו בדוקא. ודע שיש מפרשים מעלין מן הסוגיא דאפילו בחותם של טיט עם עשאו העבד לעצמו אינו יוצא בו ולא התירו אלא של טיט ועשאו רבו שיש לו אימה להסירו. וכן יש להחמיר: המתעטף בטליתו וכו'. פרק חבית (שבת קמ"ז) על קפול הטלית אמרו שם א"ר פפא נקוט האי כללא בידך כל אדעתא לכנופי אסור כל להתנאות שפיר דמי ע"כ. ופירש רבינו לכנופי לקבץ כנפיו כדי שלא יתקרעו וכו' ה"ה כדי שיוכל ללכת מהר שכל שאינו להתנאות אסור, ופירוש אחר יש וזה עיקר:

יט היוצא בטלית מקופלת וכו'. מימרא שם כלשונו: אבל יוצא וכו'. ברייתא ופסק הלכה בגמרא כלשונו: וכל סודר וכו'. (שם קמ"ז:) א"ר יוחנן האולירין מביאין בלורי נשים לבי בני ובלבד שיתכסה בהן ראשו ורובו סכניתא א"ר יוחנן צריך לקשר שני ראשיה למטה מכתפים. ופי' הבלנין מביאים סדינין שהנשים מסתפגות בהן לבית המרחץ דרך מלבוש ובלבד שיהיו רחבים כל כך שיתכסה בהם ראשו ורובו סכניתא הוא כלי צמר ארוך וצר שמתעטפין בה הראש ומעט מן הכתפים כשיוצאין מבית המרחץ:

מותר

מגדל עוז

יוצאין בפקורין ובציפה כו' עד אסור לצאת בהן. פרק במה טומנין (דף מ'): יוצאין בשק עד הגשמים. פרק הנודר מן הירק: הכר והכסת עד כמשאוי ואסורים. פרק חבית שנשברה: יוצאין בזוגין כו' עד ויביאנו. פרק במה אשה יוצאה: המתעטף בטליתו כו' עד לא היו. פרק חבית שנשברה (דף קמ"ז):

הגהות מיימוניות

[א] כחייא בר רב וכן משמע במסקנא דס"ל לר"י ודלא כרב הונא דאמר באותה שיש בה מכה ע"כ: [ב] פירש"י כשנקטע רגלו אחת עושה דפוס של עץ כמו רגל חקוק מעט ונותן בו ראש שוקו ואין נסמך עליו וכו' וה"ר יוסף בר משה המכונה דו"ן בינדי"ש פי' מבואר שנקטעו ב' רגליו ועשה ב' דפוסים של עץ לתת בהן ראשי שוקיו וכופף לאחריו שתי רגליו ועושה שתי סמוכות של דוגמת אשקנ"ט ונותן שם ארכובותיו וקושר הסמוכות לירכותיו והקבין שבראשי שוקיו הן שלא יבחינו בני אדם שנקטעו רגליו וסבורים שמחמת חולי הוא ע"ש וכו'. בספר התרומה פסק אדם חגר או מי שכווצו גידי שוקיו מותר ללכת בשבת לסמוך במקלות בר"ה למי שנקמטו רגליו דהא הקיטע אי אפשר לו לילך בלא מקלות ואפ"ה לא אסר רבי יוסי אלא מטעם הקב ולא מטעם מקלות וכן בסיפא כסא וסמוכה שלו אין יוצאין בהן פיר"ש מי שכווצו גידי שוקיו או גידי ירכותיו שאף על ארכובותיו אינו יכול לילך נותן עגבותיו בקב ויושב רחב שם וקושר הקב בגופו ויש לו ספסלים בשתי ידיו שנשען עליהם ונדחף בהן ויוצאין בהן והא דקאמר אין יוצאין היינו בסמוכות שלו כו' אבל בספסלים שבידו לסמוך בהן מותר לצאת בהן בשבת וה"ה במקלות וכן חורה ר"ת אבל זקנים שמנענעים גופן אסורין לצאת בשבת במקלות לסמוך בהן כדי לילך דרך ישר כיון דלתרוצי סוגיא עבידי לסמוך בהן פן יפול כדתניא מקל של זקנים טהור וכו' וקאמר טעמא דלא עבידא כ"א לתרוצי סוגיא ע"ש וצ"ע ע"כ: [ג] וכפר"ח שהוא כיפה בראש הקרח ונראה שאותו שיער שבכיפה שיער הראש הוא וכ"ב למורי ותכשיט הוא ע"ג הראש ודוקא בצבוע הוי תכשיט ודלא כפירש"י שפירש וז"ל פוקרין פשתן סרוק שנותנין על גב המכה ובציפא צמר מנופץ הניתן ע"ג המכה בזמן שצבען בשמן דגלי דעתיה דלמכה קיימי ומניחן עליה בשבת דלא לרפואה נינהו אלא שלא יכרתו הבגדים את מכתו והוי ליה כמלבוש בעלמא אבל לא צבען בשמן לאו מלבוש נינהו והוי ליה משאוי ואין יוצאין בו עכ"ל. ולא מסתבר לר"י דאם יש לאדם חבלה בידו בשבת שלא יטול חתיכת בגד ויתן על גבי מכתו משום דחשיב ליה משאוי: [ד] מכאן אסר מהר"ם בתשובה מה שיש בני אדם נוהגין לקבוע ברזל או שאר מתכות בחגורתם לנוי כדרך שעושין ויש באותה מתכת צורת מפתח ומוליכין אותה בשבת לפתוח ולנעול בה ולא דמי לזגים דשרו ומוקמינן ליה דמחא מימחא דאפילו את"ל קביעות של מפתח הוי כמו מימחא דילמא לא שרו אלא זוג שדרך היה בימיהם לעשותם בכל הבגדים לנוי ולא אטרחות למפסקן ולגנות הבגדים ולפיכך מחלק בין חותם לזוג דאע"ג דחותם ארוג אסרו דלא שרו בזוג. אלא מה"ט דפריש כמו שפירש ר"י שם ה"נ אין רגילות לקבוע מפתחות בחגורה עצמה אפילו ארוג וקבוע בו איכא למיסר כמו תלוש ואפילו משאוי איכא למימר דהוי דתניא גבי מפתח ואם יצאת חייבת חטאת ה"נ איכא למימר אפילו כה"ג איכא חיוב חטאת דמאן לימא דהמפתח בטל לגבי חגורה דילמא חגור בטל לגבי מפתח כמו היוצא בטלית שאינה מצוייצת כהלכתה חייב חטאת וכו' ואין להתיר אלא בראיות ברורות ועוד אילו היה כה"ג מותר לא היו צריכים קדמונינו למצא היתר ע"י מפתח של כסף או של זהב או על ידי שלשלאות של כסף או של זהב או ע"י לשון של כסף או של זהב כעין בתי נפש לתרוב במפתח החלוק דהוה ליה דרך תכשיט ואי כה"ג יכול כל אדם לעשות בברזל בעלמא אלא הואי נראה דאסור כדפרישית ואע"פ ששמעתי שיש בני אדם נוהגים בדבר היתר לא נודע לי מאין הרגלים ולא מר בריה דרבינא חתום עליה ע"כ ושוב קבע תשובה זו במגדל אינזי"ג שהי"ם בחידושיו: [ה] פ' חבית אמר רב פפא נקוט האי כללא בידך כל לכנופי אסור כל להתנאות שפיר דמי: [ו] א"ר יהודה מעשה בהורקנוס בנו של רבי אליעזר כו' עד וכשבאו הדברים לפני חכמים אמרו אע"פ שאין נימא כרוכה לו באצבעו וכן פוסק רבי יוחנן ע"ש:

רחבה קושר שני ראשיה למטה מכתפים ונמצאת כמו אבנט ומותר לצאת בה: **כ** מותר להתעטף בטלית שיש בשפתותיה מלל אע"פ שהן חוטין ארוכין ואע"פ שאינן נוי הטלית מפני שהן בטלים לגבי הטלית ואינו מקפיד עליהן בין היו בין לא היו. לפיכך היוצא בטלית שאינה מצויצת כהלכתה חייב מפני שאותן החוטין [ז] חשובין הן אצלו ודעתו עליהן עד שישלים חסרונן ויעשו ציצית. *אבל טלית המצויצת כהלכתה מותר לצאת בה בין ביום בין בלילה. שאין הציצית הגמורה משאוי אלא הרי היא מנוי הבגד ומתכסיו כמו האימרא וכיוצא בה. ואילו היו חוטי הציצית שהיא מצויצת כהלכתה משאוי היה חייב היוצא בה אפילו ביום השבת שאין מצות עשה שאין בה כרת דוחה שבת: **כא** לא [א]יצא החייט בשבת במחט התחובה לו בבגדו. ולא נגר בקיסם שבאזנו. ולא נרדי באירא שבאזנו. ולא סורק במשיחה שבאזנו. ולא שולחני בדינר שבצוארו. ולא צבע בדוגמא שבאזנו ואם יצא פטור [ח] אע"פ שיצא דרך אומנתו מפני שלא הוציא כדרך המוציאין: **כב** הזב שיצא בכיס שלו חייב מפני שאין דרך כיס זה להוציאו אלא כדרך הזאת ואף על פי שאינו צריך לגוף ההוצאה אלא כדי שלא יתלכלכו בגדיו [ט] שהמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה: **כג** המוצא [ב]תפילין בשבת ברשות הרבים כיצד הוא עושה לובשן כדרכן [י] מניח של יד בידו של ראש בראשו ונכנס וחולצן בבית וחוזר ויוצא ולובש זוג שני וחולצן עד שיכנים את כולן. ואם היו הרבה ולא נשאר מן היום כדי להכניסן דרך מלבוש הרי [כ] זה מחשיך עליהם ומכניסן במוצאי שבת. ואם היה בימי הגזרה שמתירא לישב ולשומרן עד הערב מפני הכותים מכסן [ל] במקומן ומניחן והולך: **כד** *היה מתיירא להחשיך עליהן מפני הליסטים נוטל את כולן כאחת ומוליכן פחות פחות מארבע אמות או נותנן לחבירו בתוך ארבע אמות וחבירו לחבירו עד שמגיע לחצר החיצונה. במה דברים אמורים בשהיו בהן רצועותיהן והן מקושרין קשר של תפילין שודאי תפילין הן אבל אם לא היו [מ] רצועותיהן מקושרות אינו נזקק להן: **כה** המוצא ספר תורה יושב ומשמרו ומחשיך עליו. ובסכנה מניחו והולך לו. ואם היו גשמים יורדין מתעטף בעור וחוזר ומכסה אותו ונכנס בו: **כו** לא [ג]יצא החייט במחטו בידו ולא

השגת הראב"ד

*היה מתיירא וכו'. כתב הראב"ד אני ראיתי ג"כ שטעה במקום אחר בזה שהוא סבור החדשות שר' יהודה אומר מפני שהוא שמא קמיעין הן ואינו כן כי בודאי אין אדם טורח לעשות קמיע כעין תפילין אלא חדשות שאינן מקושרות לפי שאין קושרין בשבת ותפילין שאינן מקושרין מחשיך עליהם שלא בשעת הגזרה ושלא בסכנת ליסטים ומביאן לערב שלא לזלזל בקדושתן כמו שמצילין כל כתבי הקדש מן האיבוד, עכ"ל:

מגיד משנה

כ מותר להתעטף בטלית וכו'. פרק תולין (שם קל"ט:) מתעטף אדם בכילה וכסכסים ויוצא לר"ה ואינו חושש והקשו ומ"ש מדרב הונא היוצא בטלית שאינה מצויצת כהלכתה בשבת חייב חטאת ותירצו ציצית לגבי טלית חשיבי ולא בטלי הני לא חשיבי ובטלי ע"כ. ופי' כסכסיה רצועות התלויות בה כך פירש"י ז"ל ורבינו כתב שיש בשפתה וכו' שכך הם כסכסי הכילה: **אבל** טלית מצויצת וכו'. היה מי שסובר שהטלית המצויצת אסור לצאת בה בלילה מפני שאין הלילה זמן ציצית ונמצא יוצא בציצית שלא במקום מצוה. ורבינו הכריח שאין היתר היציאה מפני המצוה אלא מפני שהמצוה עושה הציציות נוי לטלית והרי אינו מוציא אלא דבר שאינו משאוי כלל שאם היה הדבר משאוי אלא שהתירוהו במקום מצוה לא היתה מצות עשה שאין בה כרת דוחה שבת אלו דברי רבינו. והיתר היציאה בטלית המצויצת פשוט ומבואר סוף פרק הקומץ רבה במנחות (דף ל"ז ל"ח) ושם נזכר שאם נפסק חוט אחד מן הציצית בכרמלית שיכול ללבשו עד ביתו ואינו צריך לפושטו שם שגדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה של דבריהם:

כא לא יצא החייט וכו'. ברייתא פ"ק דשבת (י"א:) כלשונה וסופה אם יצא פטור אבל אסור דברי ר"מ ר"י אומר אומן דרך אומנתו חייב ורבינו פסק כר"מ. וצ"ל שהביאו לזה סוגיית הגמרא שלמעלה מברייתא זו ששנינו שם לא יצא החייט במחטו סמוך לחשיכה שמא ישכח ויצא ולא הלבלר בקולמוסו והביאו על משנה זו משנה דלא יעמוד אדם בר"ה וישתה ברה"י ושאלו כרמלית מהו ואמר אביי אסור ורבא אמר היא גופה גזרה ואנן ניקום וניגזור גזרה לגזרה והלכה כרבא כמו שמבואר פט"ו והקשו על רבא שאמר שאין גוזרין גזרה לגזרה מהמשנה ששנינו לא יצא החייט וכו' מאי לאו דתחובה בבגדו פי' ואפילו בשבת פטור מן התורה אבל אסור מדבריהם מפני שאינו דרך הוצאה ואעפ"כ גזרו עליו בע"ש ושמענו שגוזרין גל"ג כזה ותירץ רבא לא דנקיט לה בידיה שאם הוציא כן בשבת חייב חטאת. עוד הקשו מברייתא לא יצא חייט במחט התחובה לו בבגדו מאי לאו בע"ש. ותירצו לא בשבת דוקא. והקשו מדתניא לא יצא החייט במחט התחובה לו בבגדו ע"ש עם חשיכה. ותירץ הא מני ר"י היא דאמר אומן דרך אומנתו חייב ומפני שלא העמידו הברייתא הראשונה והמשנה כר' יהודה ועוד שהקשו דרך פשיטות מאי לאו דתחובה לו בבגדו כלומר שאין בהוצאתה דרך כך בשבת חיוב חטאת כמבואר למעלה למד רבינו שאין הלכה בזו כר' יהודה כנ"ל. ופי' קיסם פרש"י קיסם ארוך ושוה ובו משוה את הנסרים. סורק במשיחה הוא קושר הקולים שקורין קרדול"ש. גרדי באירא יוצא למר או למר גפן שסותם בה פי קנה וכו' עכ"ל:

הזב

כב הזב יצא וכו'. שם תני חדא לא יצא הזב בכיס שלו ואם יצא פטור אבל אסור ותניא אידך חייב חטאת וקאי להעמיד הא דפטור כר"מ דלעיל בסמוך והא דחייב כר"י. והקשו אימר דשמעת ליה לר"מ דפטור במידי דלאו אורחיה במידי דהיינו אורחיה מי שמעת ליה. ומתוך כך אביי ורבא אמרי הא דאמר חייב כר"י דאמר מלאכה שאצ"ל חייב עליה והא דתני פטור כר"ש דאמר דפטור עליה. וכבר נזכר פרק ראשון דעת רבינו לפסוק כר"י ודעת החולקין עליו:

כג המוצא תפילין וכו'. בעירובין (דף צ"ה:) המוצא תפילין מכניסן זוג זוג רבן גמליאל אומר בד"א בישנות אבל בחדשות פטור מצאן צבותים או כרוכות מחשיך עליהם ומביאן ובסכנה מכסן והולך לו ר"ש אומר נותנן לחבירו וחבירו לחבירו עד שמגיע לחצר החיצונה ופרשו בגמ' צבתים זוי זוי כרוכות דכריכי טובא. והקשו אמאי מחשיך עליהן ניעיילינהו זוג זוג ותירצו כל שאילו מכניסן זוג זוג כלום קודם שקיעת החמה מכניסן זוג זוג ואם לאו מחשיך עליהן ומביאן. והקשו על מ"ש ובסכנה מכסן והולך לו מדתניא בסכנה מוליכן פחות פחות מד"א. ותירצו משנתנו בסכנת כותים פי' שגזרו גזרה על מצות תפילין ברייתא בסכנת ליסטים. ומתניתין חסורי מחסרא והכי קתני ובסכנה מכסן והולך לו בד"א בסכנת כותים אבל בסכנת ליסטים מוליכן פחות פחות מארבע אמות ר"ש אומר נותנן לחבירו וחבירו לחבירו וכו'. ורבינו פסק כת"ק דלא כר"ג וכן נראה מן ההלכות וכן פסקו ז"ל. ופסק כדברי האומר בהולכה פחות מד' וכדברי ר"ש ואפילו בדבר כרשות כמבואר פי"ב ושם כתבתי שהרמב"ן ז"ל חלוק בזה דנתינה לחבירו:

כד בד"א כשהיו בהן רצועותיהן והיו מקושרין וכו'. דברי רבינו בזה הוא כדברי ההלכות שכתבו בחדשות מ"ט לא דחיישינן שמא קמיע נינהו אבל ישנות כיון דמקושרין נינהו לא טרחי אינשי כולי האי בקמיעי עכ"ל. ודע שיש דיעות בגמ' (עירובין צ"ו צ"ז) רבא סבר דטעמא דחדשות הוא מפני חשש קמיעים דטרח איניש בקמיע ולדבריו המוצא תכלת בשוק אפילו מלא מוטין פסוקין ושזורין פסולה דטרח איניש לזייף כולי האי וכ"כ רבינו בעיקר הנוסחא הראשונה שלו פ"ב מהל' ציצית. ובאמת שאין מסקנת השמועה כדברי ההלכות ולא כדבריו אלו אלא דכולי עלמא לא טרח איניש לעשות קמיע כעין תפילין וכן המוצא חוטי תכלת בשוק פסוקין ושזורין כשרה דלא טרח לזייף כולי האי וטעמא דתפילין חדשות שאינו נזקק להן הוא מפני שא"א לו לקשרן בשבת ולהכניסן ולפיכך אינו מכניסן אבל להחשיך עליהן מחשיך שלא בשעת הסכנה וכן כתוב בהשגות כאן ואף רבינו נשאל על דין הציצית מחכמי לוני"ל ז"ל והשיב להן ודאי אמת כדבריכם ובעיקר העתקתי לנוסחא שלי טעיתי וכך הן הדברים ובזה תקנו הנוסחא אפי' מלא חוטין פסוקין פסולה ואם שזורין כשרה עכ"ל:

כה המוצא ס"ת וכו'. תוספתא ה"ת:

כו לא יצא החייט וכו'. משנה פ"ק דשבת (דף י"א) כבר כתבתיה למעלה. וכתב רבינו במחט שבידו שאם היתה תחובה לו בבגדו אין לחוש לפי שאין גוזרין גל"ג כנ"ל:

וחייב

א טור סימן רלג שא סמ"ג שם : ב טור סי' שא סמ"ג לאוין סה : ג טור סי' רנב סמ"ג שם :

הגהות מיימוניות

[ז] ולולאות הקבועות באבנט מותר לצאת בהן יחף אפי' הן של משי וחשובים הואיל והן ראוין לקשור בהן אחד מראשי המכנסים התלוים למטה להגביהן אבל שאר לולאות של משי שהן מוזהבות ועשויות ללבוש בהן את הטלית אם נפסקו אסור לצאת בהן שאינן בטלות והוי משאוי. ספר התרומה: *[ז"ל הטור שם הלכך מותר לצאת בטלית שלנו לר"ה דחשיבא מצויצת כהלכתה אע"ג שאין בה תכלת דק"ל אין תכלת מעכבת את לבן תדע לך שהרי אנו מברכין עליהם ומהר"ם היה מחמיר שלא לצאת בה וא"א ז"ל היה יוצא בה]: [ח] צ"ע דפסק כר"מ ודלא כר"י דאמר אומן דרך אומנתו חייב: [ט] כל אצולי טינוף משאוי הוא כיון שאין רגילות ללובשן בלאו הכי. מכאן אשה שהיתה רגילה לתת בגד מאחריה וקושרה מלפניה ברצועה או במשיחה כדי שיפול דם הנידות על אותו בגד ושלא יטנפו בגדיה אסור ללבשו בשבת וללכת בר"ה דמשאוי הוא והא דעזרא תיקן שתהא אשה חוגרת בסינר וכן פרק המצניע אשה חוגרת בסינר והוציאה חפץ בתוכה חייבת משום החפץ מכלל דמשום הסינר לא וא"כ מלבוש הוא י"ל אותו סינר היה דרך מלבוש בין לפניה בין לאחריה משום צניעות כמו מכנסים אבל אותו שאינה אלא לאחריה אינו מלבוש ואסור. ספר התרומה: [י] רישא פרקא כת"ק ולא כר"ש דאמר שנים שנים: [כ] הכי מפרש בגמרא להא דתנן מצאן צבותים או כרוכות: [ל] אמר רבא כאן בסכנת כותים כאן בסכנת ליסטים וצ"ע: [מ] כרבי יהודה דאסר בחדשות ודלא כר"מ וכו' ותני רב שמואל בר רב יצחק אלו הן ישנות כל שיש בהן רצועות מקושרות וכו' ע"כ:

מגדל עוז

לפיכך היוצא בטלית עד ויעשו ציצית. פרק ר"א דתולין (דף קל"ט): **אבל טלית המצויצת עד** דוחה את השבת. פרק הקומץ רבה במסכת מנחות: **לא יצא החייט עד חייב עליה**. פ"ק דשבת (דף י"א): **המוצא תפילין עד מניחן והולך**. פרק המוצא תפילין (דף צ"ה): **היה מתיירא וכו' עד** אינו נזקק להן: **כתב הראב"ד** אני ראיתי ג"כ וכו' אין אדם טורח לעשות קמיע כעין תפילין אלא לפי שאין קושרין תפילין מעין נכתים שאי אפשר לו לקושרן ולהכניסן ולפיכך אינו מכניסן ותפילין שאינם מקושרים וכו' כמו שמצילין כל כתבי הקדש מן האיבוד עכ"ל: ואני אומר שכבר שאלוהו חכמי לוני"ל על דין הציצית והשיב להם ודאי כדבריכם וכו' ע' שם בדין הציצית. [והסופר השמיט כל זאת ההשגה והתירוץ]: **המוצא ס"ת וכו' עד ונכנס בו**. פ' בתרא דעירובין ותוספתא פרק ה': **לא יצא החייט** וכו' עד סוף הפרק. פ"ק דשבת (דף י"א):

ולא הלבלר בקולמוסו ערב שבת סמוך לחשיכה שמא ישכח ויוציא. וחייב אדם למשמש בבגדו ערב שבת עם חשיכה שמא יהיה שם דבר שכוח ויצא בו בשבת. מותר לצאת בתפילין ערב שבת עם חשיכה הואיל וחייב אדם למשמש בתפיליו בכל עת אינו שוכחן. שכח ויצא בהן לרשות הרבים ונזכר שיש לו תפילין בראשו מכסה את ראשו עד שמגיע לביתו או לבית המדרש:

פרק עשרים

א אסור [א]להוציא משא על הבהמה בשבת שנאמר למען ינוח שורך וחמורך וכל בהמתך. אחד שור וחמור ואחד כל בהמה חיה ועוף. ואם הוציא על הבהמה אף על פי שהוא מצווה על שביתתה אינו לוקה לפי שאיסורו בא מכלל עשה. לפיכך המחמר אחר בהמתו בשבת והיה עליה משאוי פטור: **ב** והלא לאו מפורש בתורה שנאמר לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ובהמתך. שלא יחרוש בה וכיוצא בחרישה ונמצא לאו שנתן לאזהרת מיתת בית דין ואין לוקין עליו: **ג אסור** [ב]לישראל להשאיל או להשכיר בהמה גסה לנכרי שלא יעשה בה [א] מלאכה בשבת והרי הוא מצווה על שביתת בהמתו. אסרו חכמים למכור בהמה גסה לנכרי שמא ישאיל או ישכיר. ואם מכר קונסין אותו עד עשרה בדמיה ומחזירה ואפילו שבורה אין מוכרין ומותר למכור להם [ב] ע"י סרסור שהסרסור אינו משכיר ואינו משאיל: **ד** ומותר למכור להם סוס שאין הסוס עומד אלא לרכיבת [ג] אדם לא למשאוי והחי נושא את עצמו. וכדרך שאסרו למכור לנכרי כך אסרו למכור לישראל החשוד למכור לנכרי. ומותר למכור להם פרה

א טור סימן שם סמ"ג שם: ב טור סימן רמו וע"ש סמ"ג לאוין שם:

כסף משנה

פ"כ ג אסרו חכמים למכור בהמה גסה וכו'. כתב הר"ן בפרק קמא דע"ז ומקשו הכא למה לן טעמא דמחמר בלאו מחמר נמי כגון דלא שמעה לקליה איכא משום שביתת בהמתו. ורלאיתי מי שתירץ דכיון דלאיסור נסיוני היכא דמתרמי דמזבן לה סמוך לשקיעת החמה חשש רחוק הוא ודבר שאינו מצוי דוקא אי איכא לאו דמחמר שהוא לאו דגופיה חששו אבל שביתת בהמתו בלחוד כיון שהדבר רחוק כ"כ לא חששו. ולאפשר שלזה כיון הרמב"ם שכתב גבי איסור מכירה גזירת שאלה ושכירות ולא הזכיר נסיוני כלל מפני שהוא סובר שמה שאנו חוששין למחמר ולא לשביתת בהמתו בנסיוני גופיה אתי אליבא דמ"ד דמחמר חייב חטאת אבל לדידן דקי"ל דמחמר פטור כדאיתא בפ' מי שהחשיך כי היכי דלא חיישינן לשביתת בהמתו בנסיוני ה"נ לא חיישינן בלאו דמחמר דכיון דהאי לאו והאי לאו כי היכי דלהאי לא חיישינן מפני שהדבר רחוק ה"נ ללאו דמחמר לא חיישינן דלא שני לן בין לאו דגופיה ללאו דבהמתו כל היכא דהוי לאו גרידא עכ"ל וגם הריב"ש בתשובה כתב שזה דעת רבינו:

מי

מגיד משנה

וחייב אדם וכו'. שם (י"ב) תניא חנניה אומר חייב אדם למשמש בבגדו ע"ש עם חשיכה: ומותר לצאת וכו'. שם תנא דבי ר' ישמעאל יוצא אדם בתפיליו ע"ש עם חשיכה מ"ט כיון דאמר רבה חייב אדם למשמש בתפיליו בכל שעה וכו' הלכך מידכר דכיר להו: שכח ויצא בהן וכו'. סוף פ"ק דיו"ט (ביצה ט"ו) היה בא בדרך ותפיליו בראשו ושקעה עליו חמה מניח ידו עליהם עד שמגיע לביתו וכו' כדאיתא בהלכות פ' המוצא תפילין:

פ"כ א אסור להוציא משא על וכו'. בב"ק פ' שור שנגח את הפרה (דף נ"ד:) משנה אחד שור ואחד כל בהמה בשבת וכן חיה ועוף כיוצא בהן אלא שדבר הכתוב בהוה: ואם הוציא על הבהמה וכו'. מסקנא דגמרא מי שהחשיך (שבת קנ"ד) א"ר יוחנן המחמר אחר בהמתו בשבת פטור מכלום בשוגג לא מיחייב חטאת במזיד נמי לא מיחייב סקילה בלאו נמי לא מיחייב דה"ל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו ומפרש שם דאפי' למ"ד לאו כזה לוקין עליו הכא אין לוקין עליו ורבינו פוסק כדברי האומר לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו כמוזכר באלו הן הלוקין במכות וכר"ע. וביאור דבריו שבכאן לפי הנ"ל כך הוא. איסור הבהמה בהוצאת המשאוי הוא מכלל עשה שנזכר בתורה למען ינוח שורך וחמורך וכו' שהוא עשה מפורש לבהמה והקשה רבינו והלא לאו מפורש בתורה גבי בהמה וילקה עליו. ותירץ שהלאו ההוא אינו בא למלאכת הבהמה בלא סיוע האדם אלא למלאכות שהאדם והבהמה שותפין בהן ויש בכלל זה החרישה וכו' שאף שיש בכלל זה אלא שכיון שלא תעשה כל מלאכה אתה ובהמתך כולל אף בבהמה מלאכה שהעושה אותה במזיד נהרג עליה יהיה החרישה אפי' בשאר מלאכות הבהמות אע"פ שהאדם שותף בהן כגון מחמר אינו לוקה לפי שיש בלאו זה אזהרה למלאכה שיש בה מיתת ב"ד. ופירש רבינו כן ולא כדברי רש"י ז"ל שכתב שהלאו הזה נתן לאזהרת מיתת ב"ד מפני שכתוב בו אזהרה לאדם לפי שאין פירוש זה מחוור שאם לא היה באזהרת הבהמה שום לד מיתת ב"ד אע"פ שהזכירה בלאו אחד עם האדם היה לוקה על הבהמה שהרי אין בה לד מיתה. אלא ודאי עיקר הפירוש כדברי רבינו שאף בבהמה יש לד לאזהרת מיתת ב"ד ומפני כך אינו לוקה על שאר מלאכות. וזה נ"ל מבואר בלשונו שהוא סובר שבמחמר יש לאו ואין לוקין עליו שאל"כ לא הוצרך לומר ונמצא לאו זה שניתן לאזהרת מיתת ב"ד. והרמב"ן ז"ל סבר כדעת רבינו שאין במחמר לאו כלל שלא תעשה כל מלאכה לא בא אלא למלאכות שחייבין עליהן מיתה כגון חרישה והקשה עליו בזה. ומה שנ"ל בזה כתבתי ואע"פ שלא מנה רבינו לאו המחמר במנין המצות הוא מפני שסבר מנה לא תעשה כל מלאכה והכל בכלל יש מלאכות שחייבין עליהן מיתה ויש שאפילו מלקות אין בהם והוא מחמר כמו שנתבאר:

ג אסור לישראל וכו'. מפורש פ"ק דע"ז (דף ט"ו) מסקנא דגמרא שם שבשאלה ושכירות אסירין בבהמה גסה העושה מלאכה: ואסרו חכמים וכו'. משנה פ"ק דע"ז (דף י"ד:) ובכל מקום אין מוכרין להם בהמה גסה עגלים וסייחים שלמים ושבורים ר' יהודה מתיר בשבורה בן בתירא מתיר בסוס ואין הלכה כר"י: ואם מכר וכו'. פ' השולח בגיטין (דף מ"ד) מימרא המוכר בהמה גסה לנכרי קונסין אותו עד עשרה בדמיה ויש לשון אחר עד מאה בדמיה ופסק רבינו כדברי המיקל ושם נזכר בגמרא דטעמא משום דהדרא ליה וזהו שכתב ומחזירה: ומותר למכור להם וכו'. שם פ"ק דע"ז (דף ט"ו) רב אחא שרא לזבוני חמרא אידא דספסירא משום דספסירא לא משאיל ולא מוגר:

ד ומותר למכור להם סוס. במשנה כבן בתירא ובגמרא תניא בן בתירא מתיר בסוס מפני שהוא עושה בו מלאכה שאין חייבין עליה חטאת אר"י הלכה כב"ב: וכדרך שאסרו וכו'. מימרא שם בלשונו: ומותר למכור וכו'. ברייתא (שם כ':) בהמה ע"מ לשחוט ושוחט דברי ר' יהודה ר"מ אומר אינו מוכר לו אלא שחוטה. ורבינו פסק כר"י מפני בידוע שר' מאיר ור"י הלכה כר"י. ונ"ל ראיה לדבריו ממה שאמרו (דף ט"ו) רב הונא זבין היא פרה לנכרי א"ל רב חסדא מ"ט עבד מר הכי א"ל אימא לשחיטה זבנה ודקדקו בזה שם, ואע"פ שהמפרשים פירשו שמכר לטבח שקונה לשחיטה ולהרישה מ"מ אם איתא דהלכה כר"מ דאפילו ע"מ לשחוט ושוחט אסור היכי עדיף טבח הקונה לכך ולכך מהיא אחר שקונה בפירוש ע"מ לשחוט ועושה כן. ועוד מ"ט דרב הונא דאמר אימר לשחיטה זבנה אם איתא דהלכה כר"מ זהו דעת רבינו. אבל בהלכות פסקו כר"מ משום דסתם מתניתין כותיה וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל וגם הוא כתב כן וכתב שאם הקונה טבח הקונה לשחיטה אע"פ שלפעמים לוקח גם כן לחרישה וכן לנכרי שעושה סעודה שיש לתלות שלשחיטה רוצה אותה מותר אפילו בסתם, ואלו דברים תמה אללי שלא יהא יותר מותר על מנת לשחוט ושוחט בפניו ממוכר סתם לאנשים אלו על

סמך

לחם משנה

פ"כ א לפיכך המחמר אחר בהמתו בשבת והיה עליה משאוי וכו' פטור. לפי דעת ה"ה למאן פטור הוא זר עד מאד שהרי רבינו כתב בפ"א שבכ"מ שיאמר פטור אסור מדברי סופרים ולפי דעת ה"ה הרי עובר בלאו ואיסורו איסור תורה אלא שאינו לוקה ופירוש פטור הוא פטור ממלקות ולא הל"ל אלא אינו לוקה כמ"ש לעיל. אבל לפי מה שהבין הרמב"ן ז"ל בדברי רבינו ניחא אומרו לפיכך המחמר אחר בהמתו וכו' כלומר מאחר דאהוצאת המשאוי בשבת אינו לוקה משום הכי ג"כ אינו לוקה שאם היה איסור מלקות משום מקרא הכא ג"כ הוא לוקה דהרי הוציא משאוי וכ"ש הוא הכא דהיא מלאכה שהאדם והבהמה שותפין שיהיה חייב מלקות:

ד ומותר למכור להם פרה לשחיטה ושוחט אותה לפניו וכו'. כתב ה"ה ועוד מ"ט דרב הונא וכו' לפי הנראה היינו קושיא דלעיל ומאי ועוד וי"ל דה"ק אפילו תאמר שיש חילוק בין טבח לקונה בפירוש לכך וטבח עדיף מ"מ הלשון דאמר אימור לשחיטה זבנה לא אתי שפיר דאפילו לשחיטה זבנה בפירוש לא סגי אלא טעמא לא הוי אלא משום דהוא טבח והיה לו לומר טבח הוא לשחיטה זבנה:

כשם

מגדל עוז

פ"כ אסור להוציא וכו' עד מכלל עשה. ריש פרק במה בהמה יוצאה וכבא קמא פרק שור שנגח את הפרה ופ"ק דע"ז (דף ט"ו ט"ז): לפיכך המחמר עד לוקין עליו. פרק בהרא דשבת (דף קנ"ג): אסור לישראל וכו' עד או ישכיר. פ"ק דע"ז: ואם מכר קונסין וכו' עד אין מוכרין. במסכת גיטין פ' השולח (דף מ"ד): ומותר למכור לשם עד על ידי סרסור. פ"ק דמסכת ע"ז:

הגהות מיימוניות

[א] מה יעשה אביך מאשר נשתתף עם הנכרי להניח שדות ושוורים שלו נגד שדות ושוורים. נראה בעיני אם לא בעבור שוורים בשביל שדות אין לחוש לשום חשש איסור דכיון שהנכרי אריס אריסותיה קעביד דקי"ל כרשב"ג לעיל פ"ו דמתני' כותיה אתיא דשרי להשכיר שדות ולית הילכתא כרשב"ג דלית ליה אריסותיה עביד וכמדומה בעיני שר"ת התיר ריחים ופורני אבל מחמת שוורים יש לאסור דאדם מצווה על שביתת בהמתו ואין אני רואה תקנה להתיר אם לא שימכור אותו לנכרי האריס או שילוה לו אותם שוורים בהלוואה ולא בשאלה שיהא רשות ביד הנכרי להוציאן שלא ברשות ישראל ויזקוף הדמים על הנכרי ואחריות השוורים על הנכרי ועוד שאפילו לא יהא הרשות ביד נכרי להוציאו שלא ברשות ישראל יש למצא תקנה כגון שיזקוף הדמים במלוה על הנכרי ויחזור וימשכן לישראל ולא ימשכן להרהין אצלו אלא שיעשה אפותיקי כל זמן שלא יפרע לו מעות דבענין זה לא יצאו מרשותו כלל ואם יהרהן אצלו יש להתיר אלא שלא יאמר מעכשיו דקיימא לן כרבנן דאסרו מכאן ולהבא הוא גובה ובענינים אלו יש להתיר, יצחק ב"ר אברהם תנצב"ה: [ב] פ"ק דע"ז דלא כר' יהודה, רב אדא שרא לזבוני חמרא על ידי ספסרא: [ג] אמר ר' יוחנן הלכה כבן בתירא:

פרה לשחיטה וישוחט אותו בפניו. ולא ימכור סתם אפילו שור [ד] של פטם שמא ישהא אותו ויעבוד בו: ה מקום [א]שנהגו למכור להן בהמה דקה מוכרין. מקום שנהגו שלא למכור אין מוכרין. ובכל מקום אין מוכרין להם חיה גסה כמו שאין מוכרין להם בהמה גסה אלא על ידי סרסור: ו מי [ב]שהחשיך בדרך ולא היה עמו נכרי שיתן לו כיסו והיתה עמו בהמה. מניח כיסו עליה כשהיא מהלכת וכשתרצה לעמוד נוטלו מעליה כדי שלא תעמוד והוא עליה וכדי שלא תהיה שם לא עקירה ולא הנחה. ואסור לו להנהיגה ואפילו בקול כל זמן שהכיס עליה כדי שלא יהיה מחמר בשבת. וגזרת חכמים היא שלא יניח כיסו על גבי בהמה אלא אם אין עמו נכרי: ז היה עמו חרש שוטה וקטן מניח כיסו על החמור ואינו נותנו לאחד מהן מפני שהן אדם מישראל. היה עמו חרש ושוטה ואין עמו בהמה נותנו לשוטה. שוטה וקטן נותנו לשוטה. חרש וקטן נותנו לאי זה מהן שירצה. [ג]לא היתה עמו בהמה ולא נכרי ולא אחד מכל אלו מהלך בו [ה] פחות פחות מארבע אמות. ואפילו מציאה שבאה לידו מהלך בה [ו] פחות פחות מארבע אמות. אבל קודם שתבא לידו אם יכול להחשיך עליה מחשיך ואם לאו מוליכה פחות פחות מארבע אמות: ח מותר [ד]למשוך את הבהמה במתג ורסן שלה

א טור י"ד סימן קנא וע"ש: ב טור א"ח סי' רסו סמ"ג שם: ג טור וסמ"ג שם: ד טור סי' שם סמ"ג שם:

מגיד משנה

שאך לומר שלשחיטה רוצים אותה: ולא ימכור סתם וכו'. (שם ט"ז) בעיא שור של פטם מהו ונראה ממסקנת הגמרא שאסור:

ה מקום שנהגו וכו'. משנה (שם י"ד:) כלשונה. ופירש"י ז"ל מקום שנהגו למכור כגון מקום שלא נחשדו על הרביעה והכי מפורש בגמ', עכ"ל: ובכל מקום וכו'. מימרא שם (דף ט"ז.) ומסקנא חיה גסה הרי היא כבהמה גסה למכירה. ועכשיו בדורות האלו במקומות אלו נהגו היתר בדברים אלו ואין להם על מה שיסמוכו לפי שכיון שע"י סרסור מותר אפשר להם בסרסור:

ו מי שהיה מחשיך בדרך וכו'. בשבת (קנ"ג:) ראש פרק מי שהחשיך לו בדרך נותן כיסו לנכרי אם אין עמו נכרי מניחו על החמור. ובגמ' טעמא דאין עמו נכרי הא יש עמו נכרי לנכרי יהיב ליה מאי טעמא חמור אתה מצווה על שביתתו נכרי אין אתה מצווה על שביתתו אמר מר מניחו על החמור והלא מחמר הוא כשהיא מהלכת מניחו עליה כשהיא עומדת נוטלו הימנה. וכתב רבינו ואסור לו להנהיגה אפילו בקול ונראין דבריו שהרי החמור הזו טעונה ואע"פ שאינה עושה עקירה והנחה מ"מ אין לו להנהיגה שהרי אם הוא היה עושה כיוצא בזה היה אסור ושהוא מנהיג בקול כמי שעשה המעשה דמי, ואע"פ שהרשב"א ז"ל כתב עליו ואינו מחוור בעיני כלל שהרי כיון שאינו מניח עליה עד שתהא מהלכת אינו מחמר עוד דהא אמרינן כל שחבירו פטור אבל אסור בחמורו מותר לכתחלה עכ"ל. ואני אומר שאין כוונת הגמרא להתיר אלא כשהוא אינו עושה מעשה כלל אבל כשהוא מנהיג מה תועלת יש כשהבהמה אינה עושה עקירה והנחה ומפני כך למה יהיה מותר להנהיגה הוא אלא ודאי לא התירו בכך אלא משא הבהמה שאסור מן התורה להטעינה וכשאינה עושה עקירה והנחה מותר לכתחלה זה נ"ל לדעת רבינו:

ז היה עמו וכו'. שם בגמרא חמור חרש שוטה וקטן לחמור מנח ליה לחרש שוטה וקטן לא יהיב ליה מ"ט הני אדם והני לאו אדם. חרש ושוטה לשוטה. שוטה וקטן לשוטה. איבעיא להו חרש וקטן מאי איכא דאמרי לקטן יהיב ליה א"ד לחרש יהיב ליה. ולזה כתב רבינו חרש וקטן נותנו למי שירצה. וכתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל ושאר מפרשים שכשהוא נותנו לאחד מאלו מניחו עליו כשהוא מהלך ונוטלו הימנו כשהוא עומד הא לאו הכי אסור דודאי לא גרע מבהמה ואסור הוא להאכילו בידים כמבואר סוף הלכות מאכלות אסורות אלו דבריהם. ורבינו סתם בכאן דבריו ונראה לדעתו שמותר לתת לאלו בכל צד. וכ"ל טעם לדבריו שאין אנו מצווים על שביתת אלו כמו שאנו מצווים על שביתת בהמתו וזה פשוט ולא נאסרו אלא להאכילן בידים ולפי זה כשנותנו לאחד מאלו אינו נותנו בשבת שיהא כמאכילו בידים אלא מע"ש הוא נותן להם קודם שקדש היום והן עושין המלאכה בשבת ואפי' מי שהחשיך לו בדרך לא התירו. ומ"מ אפשר שרבינו כתב דברי הגמ' כפשטן ואף הוא סובר כדעת המפרשים ז"ל: לא היתה עמו וכו'. שם (קנ"ג:) עוד אחרת היתה ולא רצו לגלותה מטלטלו פחות פחות מד"א ומאי לא רצו חכמים לגלותה דלמא אתי לאתויי ד"א ומכאן למד רבינו שאין ההיתר הזה אלא כשאין לו צד היתר אחר. וכתב רבינו שאפילו מציאה שבאת לידו וכו' ובפ"ו כתב ג"כ שמציאה אינו נותנה לנכרי אבל יוליכנה פחות פחות מד"א והוא כשבאה לידו וכשאינו יכול להחשיך עליה. וכבר נחלקו עליו כל המפרשים ז"ל בזה ואמרו שכשם שאסור לתתה לנכרי כך אסור להוליכה וגם הוא ז"ל נשאל על זה והשיב שלא חלקו בגמרא בין כיס למציאה להולכת פחות פחות מד"א שזו ההולכה נגעה גדולה יש בה ולא אוושא מלתא כמו שנתבאר בהמוצא תפילין (עירובין צ"ז:) ואין צריך דבר אחר ולא איש אחר לסעדו ולא יכיר בו אדם ולא יהא נחפז ולפיכך לא נחוש לו שלא יעביר ד"א ברה"ר זה דעתי בדבר זה והרוצה לחלוק על זה יחלוק, עכ"ל. דימה הרב דין זה לדין הנזכר למעלה בפי"ט במציאת התפילין ולזה כתב שאם לא באת לידו אם יכול להחשיך מחשיך שלא התירו ההולכה במקום שאפשר להחשיך אלא בתפילין בדוקא ויכול להכניסן זוג זוג כנזכר למעלה. ומ"מ [מפני] שאף הוא עצמו מודה שאין דבריו מוכרחים לפיכך יש להחמיר כדברי שאר המפרשים ז"ל:

ח מותר למשוך את הבהמה וכו'. (שבת נ"א:) ריש פרק במה בהמה יוצאה ובמה אינה יוצאה יוצא גמל באפסר נאקה בחטם והסוס בשיר. ובגמרא חיה בסוגר. ופי' אפסר קביסטר"י. נאקה בהמה ידועה. בחטם מפרש בגמ' זממא דפרזלא מורא"ל בלעז. נוקב את חוטמו ומכניסו בתוכו והוא כמין טבעת. סוגר. קולא"ר. שיר. כמין אצעדה סביב

כסף משנה

ו מי שהחשיך בדרך ולא היה עמו נכרי וכו' לא היתה עמו בהמה ולא נכרי ולא אחד מכל אלו מהלך בו פחות פחות מד"א. שם בגמרא (שבת קנ"ג:) אין עמו לא נכרי ולא חש"ו מאי א"ר יצחק עוד אחרת היתה שם ולא רצו חכמים לגלותה מאי היא מוליכה פחות פחות מד"א ולא רצו חכמים לגלותה משום דאתי לאיתויי ד"א ברה"ר. וכתבו הרי"ף והרא"ש להא דר' יצחק משמע דס"ל דהא דלא רצו חכמים לגלותה היינו היכא דאיכא חד מהני אבל היכא דליכא חד מהני ודאי מגלין את הסוד דאל"כ מאחר שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו אתי לאיתויי ד"א ברה"ר. והכי משמע מדבעינן בגמרא אין שם לא נכרי ולא חש"ו מאי משמע שדעתו היה שיגלה הסוד וגם מדחזינן שר' יצחק גילה אותו משמע דכל היכא דליכא חד מהני שרי וכ"נ ממ"ש רש"י גבי הא דאמרינן בו ביום גדשו סאה וזהו דעת רבינו שפסקה להא דר"י:

ז ומ"ש רבינו ואף מציאה שבאת לידו מהלך בה פחות פחות מד"א אבל קודם שתבוא לידו וכו' ואם לאו מוליכה פחות פחות מד"א. נשאל רבינו מחכמי לוניל דבגמרא לא משמע הכי והשיב להם כמ"ש ה"ה והרמ"ה השיג על תשובתו וכבר כתבתי בפי"ז מה שכתב הרמב"ן להלין בעד רבינו:

נשים

הגהות מיימוניות

[ד] איבעיא להו על מנת לשחוט ושוחט מהו וכו' עד בהמה על מנת לשחוט ושוחט דברי רבי יהודה רבי מאיר אומר אין מוכר אלא שוחט איבעיא להו שור של פטם מהו תיבעי לרבי יהודה תיבעי לרבנן וכו' עד אמר רב אשי אמר לי רב זבידא האי בר תורא משהינן ליה ועביד על חד תרין. אמנם רש"י פי' דבהמה טהורה אפילו בסתמא מותר דלא אסרה מתני' אלא כשפירש הנכרי ואמר שקונה למלאכה כדמשמע התם דרב הונא זבין תורא לנכרי אמר ליה מ"ט עביד מר הכי אימור לשחיטה זבנה ומסקנא אמר רב אשי כל היכא דאיכא למיתלי תלינן וכן פסק רב האי גאון בשער העשירי כרב אשי ורשב"ם חילק בין פרה נקבה לזכר משום דנקבה לאו בת מלאכה היא ולא נראה לר"ת אלא פירש כרש"י דנקבה בת מלאכה היא כזכר כדאשכחן בכמה דוכתי ובין זכר ובין נקבה שרי בסתם ומתניתין דאסר היינו בבהמה טמאה ושור של פטם פי' העומד לפטם דמתוך שהוא שוהא אתי למיעבד ביה מלאכה וה"ה בעגלים וסייחים ורבינו המחבר נראה דפסק כרבא דסבירא ליה דלא תלינן וכדמשמע התם באותן בעיות שהבאתי לעיל, ומה שאנו מוכרים לנכרי אפילו בהמות טמאות שאין עומדות אלא למלאכה וגם עגלים וסייחים אפילו כשאמר בפירוש שקונה אותם למלאכה ואין אנו נזהרין מכל אלו פר"ת לפי שעתה אין אנו בקיאין כ"כ [להנהיג] בקול אין לחוש לנסיוני ומה"ט שרי נמי התם אידא דספסירא וגם אין לגזור משום שאלה ושכירות שאין אנו רגילין להשאיל לנכרי ולא לקנות כדי להשאיל ולהשכיר לאחרים ור"י אומר מטעם פסידא לפי שאין אנו ביחד שנוכל למצוא למכור זה לזה כמו שהיה בימי חכמים ואם לא היה לנו למכור לנכרי היה פסידא מרובה בדבר וכה"ג אמרי' התם דשרי תלמודא למכור חיטי ושערי משום הפסד ומ"מ מזה הטעם אין היתר אלא בשכבר הוא ביד ישראל שיכול למכור לנכרי משום הפסד אבל לקנות בהמה כדי למכור אסור: [ה] כתב בסה"ת ואם ירא פן יראוהו ליסטים ויגזלוהו ממנו יניחנו עליו וירוץ שלא יעמוד כלל וכשיהיה על פתח ביתו יזרקנה כלאחר יד שם קודם שיעמוד דהשתא לא עשה עקירה משנכנס שבת וכן אמר רב הונא בפרק בתרא היתה הבילתו על כתיפו רהיט ואייתי לה. ועוד כתב וז"ל ונראין הדברים שאם ירא פן יבאו עבדי המוכס ליקח מעות שבתיבתו בשבת או כספו וזהבו ושאר כלים מותר להצניען במקום שירצה ברה"י אע"פ שמוקצין הן שהרי גדולה מזו התירו משום פסידא להוליכה פחות פחות מד' אמות ברה"ר שיש לחוש לאיסור דאורייתא וכ"ש הכא ודוקא בדליקה דלא התירו להציל מעות אא"כ יש ספר עמהן ומשום דאדם בהול על ממונו ואי שרית ליה אתי לכבויי וכו' כמבואר לקמן: [ו] כלישנא קמא כיון דאתיא לידיה ככיסו דמיא וללישנא בתרא דאיכא דאמרי קאי בתיקו אי ככיסו דמיא אי לא וכתבו התוס' פ"ק דב"מ אהא דאמר אלא מעתה הגביה ארנקי בשבת שאין דרך ב"א להגביה ארנקי בשבת ה"נ דלא קני מכאן משמע דאם מצא ארנקי בשבת דאסור ליטלו אע"פ שירא שיקדימנו אחר וכו' ע"ש:

מגדל עוז

מי שהחשיך וכו' עד ארבע אמות. פרק מי שהחשיך (דף קנ"ג): ואפילו מציאה וכו' עד ואם לאו מוליכה פחות פחות מד"א: שאלו חכמי לוני"ל מר"מ ז"ל בלשון זה אתה ברוך ה' אשר הפליא לך עצה וגבורה בתורתו הקדושה הוא ילמדך להועיל לנו להאיר עינינו כי לא נדע לפרש גמרא שבר"פ מי שהחשיך אלא לומר שלא התירו בשום ענין לגבי מציאה כי אם בכיסו דטרח בה טרחה ואם אין אתה מתיר לו מתוך שהוא בהול על ממונו אתי לאיתויי בהדיא וכן מצאנו בפירוש רבינו חננאל ז"ל כמו שקבלנו ועם כ"ז יפרש לנו ההלכות באר היטב ולא נסור ימין ושמאל בדין הנטוי עלינו כי אתם הרבים ואנחנו בגלותנו מתי מספר ובארץ אשר גוברת שם השכחה הרבה ומזרה ישראל יקבצנו בארץ הצבי ותעבור לפנינו וה' בראשנו: תשובה אל תקטינו עצמכם אם אין אתם כרבותי הן אתם חבירי אלופי ומיודעי וכל שהקשיתם ראוי לקושיתו גם ראשי הישיבות שבבבל ז"ל תפסו על פיסקא זו כשהגיע אליהם החבור עם דברים קלים שחלילה שיסתפקו לכם אבל כל השאלות אלו שלכם לא ירדו לעומקן וכן יראה לי במציאה שזה שחילק רבא בין כיסו למציאה לא חילק אלא ליתן המציאה לנכרי או להניחה ע"ג חמור אבל להוליכה פחות פחות מד"א לא שהרי הולכה פחות פחות מד"א אינם שנוים כדי שיאמר רבא דוקא כיסו אבל מציאה לא וא"ת מאי שנא הא מהא י"ל שזו ההולכה פחות פחות מד' אמות נגעה גדולה יש בה ולא אוושא מלתא כמו שנתברר שם בהמוצא תפילין ואינו צריך דבר אחר ולא איש אחר לסייעו ולא יכיר בו אדם ולא יהיה נחפז ולפיכך לא נחוש לו שמא יעבירנו ד' אמות. זו היא דעתי בדבר זה ומי שיחלוק בדבר זה יחלוק. עכ"ל שאלתם ותשובתו ז"ל: מותר למשוך וכו' עד כפים בשבת. הכל פ' במה אשה יוצאה:

שלה לרשות הרבים והוא שתהיה ראויה לאותו הרסן. כגון [ז] שיר לסוס ואפסר לגמל [ח] וחטם לנאקה וסוגר לכלב. אבל אם הוציא בהמה במתג שאין משתמרת כגון שקשר חבל בפי הסוס או במתג שאינה צריכה לו אלא משתמרת בפחות ממנו. כגון שהוציא חמור בשיר של סוס או חתול בסוגר הרי זה משאוי. שכל [ט] שמירה מעולה או שמירה פחותה משאוי הוא לה: ט לא יקשור גמלים זה בזה וימשוך אפילו היו קשורין מערב שבת אינן נמשכין בשבת. אבל מכנים הוא חבלים לתוך ידו והוא שלא יצא [י] חבל מתוך ידו טפח. וצריך שיהיה החבל שמפי הבהמה עד ידו גבוה מן הארץ טפח או יותר. ומפני מה לא ימשוך הגמלים הקשורים זה בזה מפני שהוא נראה כמי שמוליכן לשוק שמוכרין בו הבהמות או שמשחקין בהן שם. ומפני זה לא תצא בהמה בזוג שבצוארה ואפילו היה פקוק שאין לו קול: י לא *תצא בהמה בזוג שבכסותה ולא בחותם שבצוארה ולא בחותם שבכסותה ולא ברצועה שברגלה ולא בסולם שבצוארה. ואין חמור יוצא [כ] במרדעת אלא אם כן היתה קשורה לו מערב שבת. ולא יצא גמל במטוטלת התלויה לו *בכרבשתו או בזנבו אלא אם כן היתה קשורה בזנבו וחוטרתו. ולא יצא הגמל עקוד יד ולא עקוד רגל וכן שאר כל הבהמות: יא אין [ב]התרנגולים יוצאין בחוטין ולא ברצועות שברגליהם. ואין הכבשין יוצאין בעגלה שתחת אליה שלהן. ואין הכבשות יוצאות בעצים שמניחים להן בחוטמן כדי שיתעטשו ויפלו התולעין שבמוחן. ואין העגל יוצא בעול קטן שמניחין לו על צוארו כדי שיכנע ויהיה נוח לחרישה. ולא תצא בהמה בשבכה שמניחין לה בפיה כדי שלא תשוך או שלא תאכל. לא תצא הפרה בעור הקופר שמניחין לה על דדיה כדי שלא [ל] יינק ממנה השרץ כשהיא ישינה. ולא תצא ברצועה שבין קרניה בין לנוי בין [מ] לשמר. עז שחקק לה בקרניה יוצאה באפסר הקשור בחקק בשבת. ואם תחבו בזקנה אסור שמא תנתחנו ויביאנו בידו ברשות הרבים וכן כל כיוצא בזה: יב [נ] הזכרים יוצאים בעור הקשור להן על זכרותן כדי שלא יעלו על הנקבות. ובעור הקשור להם על לביהם כדי שלא יפלו עליהם זאבים. *ובמטלניות המרוקמות שמיפין אותן בהן. והרחלות יוצאות ואליה שלהן קשורה למעלה על גבן כדי שיעלו עליהן הזכרים. או קשורה למטה כדי שלא יעלו עליהם הזכרים. ויוצאות מלופפות במטלניות כדי שיהיה הצמר שלהן נקי. העזים יוצאות ודדיהן [ס] קשורות כדי שייבש מהן החלב. אבל אם קשרן כדי שלא יצא החלב עד שיחלוב אותו לערב הרי אלו לא יצאו: יג אין חמור יוצא [ע] באוכף אע"פ שקשור לו [פ] מערב שבת. ולא יצא הסוס בזנב שועל ולא בזהורית שבין עיניו. ולא תצא בהמה בקרסטל שבפיה

סביב צוארו וטבעת קבועה בה ומכניסין בה רצועה או חבל ומושכין הבהמה עכ"ל רש"י ז"ל: אבל אם הוציא בהמה וכו'. החלק הראשון בשאינה משתמרת בכך מוסכם הוא בגמ' (שם נ"ג נ"ב) והחלק השני בשמירה מעולה מחלוקת תנאים ואמוראים רב סובר שכל נטירותא יתירתא הוי משוי ושמואל סבר דלא הוי משוי ופסקו בהלכות וכל הגאונים כרב באיסורי וכ"פ רבינו ועיקר אע"פ שיש מן האחרונים פוסקים בזו כשמואל:

ט לא יקשור גמלים וכו'. במשנה (שם נ"ד) לא יקשור גמלים זה בזה וימשוך אבל מכנים חבלים לתוך ידו ובגמ' אמר שמואל ובלבד שלא יצא החבל מתחת ידו טפח והקשו והתניא ובלבד שיגביה מן הקרקע טפח ותירץ רבינא כי תניא ההיא בהבלא דביני ביני ופירש"י לא יצא חבל מתחת ידו טפח דדמי כמי שנושאה בידו ולא מתחזי מאפסר הגמל בחבלא דביני ביני שבין ידו לגמל צריך שיגביהנו מן הקרקע דאי לא לא מתחזי נטירותא דבהמה אלא כמשוי בעלמא, עכ"ל: ומפני מה וכו'. שם (מ"ט) אמר רב מנשה משום דמיחזי כמאן דאזיל לחנגא. ומכאן נראה שאפילו קשורים מע"ש אסור כמ"ש רבינו:

י לא תצא בהמה וכו'. משנה (שם נ"ד:) ולא בזוג אעפ"י שהוא פקוק ובגמ' משום דמיחזי כמאן דאזיל לחנגא: לא תצא בהמה בזוג שבכסותה וכו'. ברייתא בפ' במה אשה (שם נ"ח) כלשון רבינו: ולא ברצועה שברגלה וכו'. בגמרא (דף נ"ד:) סולם בי לועא למאי עבדי לה להיכא דאית לה מכה דלא הדר הייך ליה. ופירש"י בי לועא שקושרו אצל הלחי. ולא הדר חייך ליה שלא יוכל להחזיר צוארו לצד המכה להככה בשניו וקושרין בצוארו דפין והשובין הן יותר מקשישין שעל גבי השכר ואי נפלי חיים עלייהו ומייתי להו בפגנה עכ"ל ועוד בגמרא רצועה דעבדי לה לגיזרא. ופירש"י בהמה שפסיעותיה קצרים ומכה רגליה זה בזה קושרין לה רצועות עבות למעלה מפרסת רגל מקום שמנקשין זה בזה עכ"ל. ובהלכות כתוב פי' זה ופי' אחר וזה עיקר: ואין חמור יוצא במרדעת אלא וכו'. משנה אין חמור יוצא במרדעת בזמן שאינה קשורה לו. ובגמרא (שם נ"ג) אמר שמואל אינה קשורה לו מע"ש וכתב הרשב"א ז"ל שאסור הקשירה בשבת כדי שלא יתחמם בלדי הבהמה וכ"כ מן הירושלמי עכ"ד: ולא יצא הגמל וכו'. משנה (דף נ"ד) לא יצא הגמל במטוטלת לא עקוד ולא רגול וכן שאר הבהמות ובגמרא תנא לא יצא הגמל במטוטלת הקשורה לו בזנבו אבל יוצא הוא במטוטלת הקשורה לו בזנבו ובחוטרתו ופירש"י ז"ל מטוטלת כמין כר קטן שלא מוכין נותנים לו תחת הזנב וחוטרתו הלדרוב"א שיש לכל הגמלים על גביהם עכ"ל. ובגמרא א"ר הונא עקוד יד ורגל כיצחק בן אברהם רגול שלא יכוף ידו על גבי זרועו ויקשור ופירש"י ז"ל יד ורגל אחת מן הידים ואחת מן הרגלים הכל ביחד יד על גבי זרוע אחת מידיו כופף כ'פי מעלה כדי שלא יהיו לו אלא שלש רגלים לברוח עכ"ל ורבינו ז"ל הזכיר עקוד יד ועקוד רגל סר"ל יד אחת או רגל אחת והכל בכלל זה: אין

יא אין התרנגולים וכו'. משנה (שם נ"ד:) אין התרנגולין יוצאים בחוטים ולא ברצועה שברגליהן ואין הזכרים יוצאים בעגלה שתחת האליה שלהן ואין הרחלות יוצאות חנונות ואין העגל יוצא בגימון ולא פרה בעור הקופר ולא ברצועה שבין קרניה. ובגמ' בחוטין דעבדי להו סימנא כי היכי דלא ליחלפו. ברצועות כי היכי דלא ליתברו מאני. בעגלה כי היכי דלא לחמטן אליתייהו. ופירש"י ז"ל שלא ילקו בסלעים ובסרשים. חנונות אסיק רב הונא עץ אחד יש בכרכי הים ויחנון שמו מביאין קיסם ממנו ומניחין לה בחוטמה כדי שתתעטש ויפלו דרני ראשה. גימון אמר רב הונא בר גירא. פי' עול קטן. עור הקופר כי היכי דלא לימצוה ילאי. ופירש"י שרץ הוא שנימיו הדים כמחט וקושרין עורו בדדי הפרה שלא יינקוה שרצים. ולא ברצועה שבין קרניה לרב בין לנוי בין לשמר אסור לשמואל לשמר מותר וכבר כתבתי למעלה שהלכה כרב. עוד ברייתא בגמ' (דף נ"ג) ולא הפרה בחסם שבפיה: עז שחקק לה וכו'. שם (נ"ב) תנא דבי מנשה עז שחקק בקרניה יוצאה באפסר בשבת. בעי רב יוסף תחב לה בזקנה מהו תיקו. ופסק רבינו להומרא ופירש"י ז"ל שקשר שערות הזקן כמין נקב ותחב האפסר לתוכו עכ"ל. ופי' ואין האפסר שמירה יתירה לעז שהרי מנתח הוא ומורד. והוי יודע שכל בהמה שעסקיה רעים אע"פ שאין בנות מינה צריכות לאותה שמירה והיא צריכה מותרת לצאת בה וכן כתבו ז"ל:

יב הזכרים יוצאין בעור וכו'. משנה (שם נ"ג:) הזכרים יוצאין לבובין ובגמ' (דף נ"ג:) מאי לבובין תותרי ופירש בהלכות מטלניות מרוקמות שמיפין ומקשטים בהן את הבהמה עולא אמר עור שקושרין לה כנגד לביהן שלא יפלו עליהן זאבים ר' נחמן בר יצחק אמר עור שקושרין כנגד זכרותן שלא יעלו על הנקבות. ופסק רבינו כשלש דעות אלו לפי שאינן חלוקים בדין: והרחלות יוצאות ואליה וכו'. (שם נ"ב) במשנה רחלות יוצאות שחוזות כבולות וכבונות ובגמרא שחוזות שאוחזים אליה שלהן למעלה כדי שיעלו עליהן זכרים. כבולות שכובלין אליה שלהן למטה כדי שלא יעלו הזכרים עליהן. כבונות שמכבנים אותן למילת ע"כ: העזים יוצאות ודדיהן קשורות וכו'. משנה וגמרא רב ורבי יוחנן העלו הלכה העזים יוצאות צרורות ליבש אבל לא לחלוב דרב פסק כרבי יהודה דמתני' דאמר הכין ורבי יוחנן פסק כת"ק דברייתא דאמר הכין. ופירש"י ז"ל שכשהוא ליבש מהדקין אותו יפה ואין לחוש שמא יפול אבל כשהוא לחלוב אין מהדקין אותו כ"כ. וה"ר יונה פירש לחלוב אסור מפני שאין דרכן לצאת כן בחול שתכף שתחלב רבה חולבין אותן אבל בשבת א"א לחלוב וקושרין להן כנגד והוה ליה משאוי:

יג אין חמור יוצא באוכף וכו'. ברייתא ולא באוכף אע"פ שקשורה לו מע"ש: ולא יצא הסוס וכו'. ברייתא שם (נ"ג) ולא יצא הסוס בזנב שועל ולא בזהורית שבין עיניו ולא סייחין בקרסטלין שבפיהן ולא בהמה בסנדל שברגליה ולא בקמיע אע"פ שהוא מומחה. ופירשו בגמרא אע"פ שהוא מומחה לאדם

השגת הראב"ד
*ובמטלניות המרוקמות. א"א אין זה נכון דהא אמרינן בין לנוי בין לשמר אסור, ע"כ:

*בכרבשתו, א"ל בדבשתו:

א טור סימן שם סמ"ג שם: ב טור סימן שם סמ"ג לאוין סס:

הגהות מיימוניות

[ז] ספר התרומה דמותר חמור בשיר רק לא בפרומביא וגם באפסר מותר ואינו יכול לצמצם השמירה שלא להוסיף פורתא שהרי תנן יוצא הסוס בשיר ואפילו הכי תניא ארבע בהמות יוצאות באפסר הסוס וכן לובדקין תניא באפסר ותניא בפרומביא ואפ"ה יש מחמירין שלא להוציא סוס בפרומביא אבל אפסר ובפרומביא יחד בסוס אסור דהוי משאוי סה"ת ע"כ: [ח] באפסר לבד או בפרומביא גרידא אבל בחטם אסור ע"כ: [ט] ואע"ג דפסק שמואל הלכה כחנניא דאמר כל נטירותא יתירתא לאו משאוי הוא ושרי חיה בסוגר ומפ' מאי חיה חתול לא ק"ל הכי אלא כרב דפליג עליה גבי פרה ואמר בין לנוי בין לשמר אסור כדלקמן בהילכתא י"א וא"כ כל נטירותא יתירתא משאוי וכן פר"ח ותוס' וס"ת ור"י אלפס: [י] אמר שמואל צריך שלא יצא וכו' ע"כ: [כ] סה"ת דוקא מרדעת אבל אוכף אפילו חמור לא כדלקמן בהל' י"ג: [ל] וכל שכן עגל בזמם שבחוטמו ויש בו יתדות שלא ייגק את הפרה במרעה דזהו משאוי וכן כה"ת ע"כ: [מ] כרב ודלא כשמואל דאמר לשמר מותר שמעינן מהכא דפרה אסורה לצאת בחבל שבצוארה לפי שאינה צריכה שמירה ואין להתפחד שמא תברח אבל עגלים וסייחים שרי לפי שקטנים הן ומורדין בקל כדאמרינן חזאי לעיגלי דבי רב הונא יוצאין כרוכין בשבת חבל סביב צוארן וכ"ש אם החבל תלוי דמותר דרב הונא תלמיד דרב הוא דאסר בפרה ואפ"ה בעגלים שריא סה"ת ע"כ: [נ] הזכרים יוצאין לבובים ע"ש בגמרא ע"כ: [ס] כרב דאמר הלכה כר"י וכן פסק ר' יוחנן כת"ק דברייתא ודלא כשמואל דאמר הלכה כר' יוסי דאוסר בכלן חוץ מכבונות וכן ר' יהודה בן בתירא בברייתא דאמר מי נופים ע"ש וכו' אמנם רש"י פירש הא דאמר ר"י הלכה כת"ק פירוש כת"ק דמתני' דבתרוייהו שרי ע"כ: [ע] בסה"ת כתב שאם נצטננה מותר להשים עליה מרדעת כר"מ דמוקי הכי בגמרא ע"כ: [פ] כת"ק ולא כרשב"ג ע"ש בברייתא בגמרא ע"כ:

שבפיה ולא בסנדל שברגלה ולא בקמיע שאינו מומחה לבהמה. אבל יוצאה היא באגד שע"ג המכה *ובקשקשים שעל גבי השבר. ובשליה המדולדלת בה. ופוקק לה זוג שבצוארה ומטיילת בו בחצר. * ונותן מרדעת על החמור בשבת ומטייל בחצר. אבל אין [ג] תולין לה קרסטל בפיה בשבת: **יד** כשם שאדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת כך הוא מצווה על שביתת עבדו ואמתו ואע"פ שהן בני דעת ולדעת עצמן עושין מצוה עלינו לשמרן ולמנען מעשיית מלאכה בשבת שנאמר למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר. עבד ואמה שאנו מצווין על שביתתן הם עבדים שמלו וטבלו לשם עבדות וקיבלו מצות שהעבדים חייבין בהן. אבל עבדים שלא מלו ולא טבלו אלא קיבלו עליהן שבע מצות שנצטוו בני נח בלבד הרי הן כגר תושב ומותרין לעשות מלאכה בשבת לעצמן בפרהסיא כישראל בחול. ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג. הואיל וגר תושב עושה מלאכה לעצמו בשבת וגר צדק הרי הוא כישראל לכל דבר. במי נאמר וינפש בן אמתך והגר. זה גר תושב שהוא לקיטו ושכירו של ישראל כמו בן אמתו. שלא יעשה מלאכה לישראל רבו בשבת אבל לעצמו עושה. ואפילו היה הגר זה עבדו הרי זה עושה לעצמו:

פרק אחד ועשרים

א נאמר בתורה תשבות אפילו מדברים שאינן מלאכה חייב לשבות מהן. ודברים הרבה הן

*ובקשקשין, ס"א ובקשישין:

מגיד משנה

לאדם כל שאינו מומחה לבהמה אבל יוצא הוא באגד שעל גבי מכה ובקשקשין שעל גבי השבר ובשליא המדולדלת בה ופוקק לה זוג שבצוארה ומטיילת בחצר. ופירש"י ז"ל זנב שועל שתולין לו בין עיניו שלא ישלוט בו עין הרע. זהורית לנוי. בסנדל שעושין לה סנדל של מתכת שלא יזיקוה האבנים וכל הני משום דלאו שמירת גופה והוי משוי וסנדל משום דלמא משתליף. קשקשין. בהמה שנשבר בה עצם עושין לה דפין מכאן ומכאן וקושרין אותם שם והם מעמידין העצם שלא ינוד אנה ואנה עד שיתחבר עכ"ל. והקשו המפרשים מאחר שאסרו זהורית נראה שכל נוי בבהמה אסור וכ"נ מאחר שאסרו רצועות הפרה בין קרניה אפילו לנוי ואילו גבי זוג נתבאר למעלה שלא אסרו אלא משום דמיחזי כמאן דאזיל לחנגא. ויש מי שתירץ דנוי הרגיל לכל בחול אפילו בשבת שרי ולכך הוצרכו לאיסור הזוג אותו טעם ולא אסרו אלא כעין זהורית ורצועה שאינו נוי הרגיל לכל בחול: ונותן מרדעת וכו'. שם תהו ליתן מרדעת ע"ג חמור בשבת והעלו מרדעת מותר. קרסטל רב שרי ושמואל אסר והלכתא כותיה דשמואל בהא כדאיתא בהלכות:

יד כשם שאדם מצווה וכו'. שנאמר למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר העבד והאמה וכו' הואיל וגר תושב וכו'. דע שיש שלשה מיני עבדים חוץ מעבד עברי שהוא כישראל אחר לכל דבריו לבד שיש לו שמותר בשפחה כנענית. האחד הוא עבד שמל וטבל לשם עבדות והוא חייב בכל מצות ל"ת כדין ישראל גמור ובכל מ"ע שהנשים חייבות לפי שדינו כדין אשה. השני עבד ערל שהתנה שלא יטבול ולא ימול אלא ישמור שבע מצות שנצטוו בני נח וזה נקרא עבד תושב ונקרא בקצת מקומות עבד ערל ודינו כגר תושב. והשלישי הוא עבד ערל שעובד עכומ"ז שלו. וכ"ל מדברי רבינו שכתב פי"ד מהל' א"ב ופ"י מהלכות ע"ז שזה אסור לקיימו כלל בארץ ישראל וכן הוא האמת. והכונה לרבינו בכאן הוא בשני חלקים הראשונים. האחד והוא שמל אסור בכל מלאכה ומוזהר עליה ונענש כמו שאמרה תורה לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ומלבד זה בהיותו ברשות אדוניו דעת רבינו שהאדון מוזהר עליו כמו שמוזהר על בהמתו. והשני רבו מוזהר עליו במלאכת רבו אבל הוא מותר במלאכת עצמו. וכן הוא דין גר תושב שהוא שכירו של ישראל. והחלק השלישי לא הזכירו רבינו כלל. ולמטה אבאר דינו. וכל זה יצא לרבינו ממ"ש פרק החולץ ביבמות (דף מ"ח) דכ"ע מיהת וינפש בן אמתך בעבד ערל הכתוב מדבר מאי משמע דתניא וינפש בן אמתך בעבד ערל הכתוב מדבר אתה אומר בעבד ערל או אינו אלא בעבד מהול כשהוא אומר למען ינוח עבדך ואמתך כמוך הרי עבד מהול אמור הא מה אני מקיים וינפש בן אמתך בעבד ערל הכתוב מדבר והגר זה גר תושב אתה אומר זה גר תושב או אינו אלא גר צדק. כשהוא אומר וגרך אשר בשעריך הרי גר צדק אמור הא מה אני מקיים והגר זה גר תושב. ובכריתות פרק ד' מחוסרי כפרה (דף ט"א [ט']) שנינו בברייתא ר"ש אומר אחד גר תושב אחד עבד ואמה התושבים עושים מלאכה בשבת לעצמם כישראל בחול א"ר אדא בר אהבה הלכה כר"ש. ודעת רבינו שעבד עכומ"ז האמור ביבמות הוא עבד ואמה התושבים המוזכרים בכריתות כדברי ר"ש ואותם הם שנחלקו רבי ישמעאל ור"ע שם בהחולץ אם מותר לקיימן והעלו שאפילו ר"ע מודה שאם התנה עם רבו כשלקחו שלא ימול שמותר לקיימו ואף אם לא התנה מגלגל עמו י"ב חדש כנזכר שם ומבואר פרק י"ד מהלכות א"ב. אבל בעכומ"ז אין ספק שאין מגלגלין עמו אפילו

אפילו יום אחד ואין מקיימין אותו ולא נחלק רבי ישמעאל שמותר לקיים בביתו עובד כומ"ז שאפילו חניה בקרקע אסורה לתת להם וכל זה פשוט. אלא ודאי עבד ערל זה הוא תושב הנזכר בכריתות ונקרא עבד ערל מפני שאינו נימול ואותו שמל וטבל הוא שנאמר עליו למען ינוח עבדך ואמתך כמוך ורבו מוזהר עליו אפילו כשעושה העבד מלאכת עצמו שעל זה אמרו הרי עבד מהול אמור ולאזהרת רבו אמרו שאם לאזהרת העבד עצמו כבר נזכר בלא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך. ואם לענשו בעשה אבל לא להזהיר רבו עליו כבר דין העבד שמל וטבל מבואר שהוא בכל דיני תורה כאשה אלא ודאי לאזהרת רבו נאמר למען ינוח. שלא כדברי הר"א ז"ל שכתב בהשגות שכיון שהוא בר עונשין אין רבו מוזהר עליו. וכבר הוכחתי דעת רבינו אלא שקשה לי קצת מה שנמצא בספריו שהוא מביא לעבד מהול מקרא של וינפש בן אמתך. ובגמרא מעמידו בעבד ערל ומוכיח עבד מהול מלמען ינוח כמ"ש וצריך לי בזה עיון. וכתב רבינו גר תושב שהוא לקיטו ושכירו. וכמדומה לי דלאו דוקא אלא אפילו אינו שכירו אסור מן התורה לומר לו לעשות מלאכה לצורך ישראל שהרי כל שעושה אותה המלאכה בשביל ישראל הרי הוא כשכירו באותו דבר. ולא מצינו היתר אלא בעושה מלאכת עצמו. ורבינו שכתב שכירו ולקיטו דבר בהווה וכ"כ הרשב"א ז"ל בספרו והשיג על דברי רבינו שכתב שכירו ולקיטו לפי שסבור שבדוקא כתב כן. ואע"פ שאין טענותיו מכריחות כן הוא האמת. ומ"ש רבינו ואין מקבלין גר תושב מבואר בארוכה פי"ב מהל' א"ב ולפי מה שאמרנו עבד תושב וגר תושב אינם עושין מלאכה דבר תורה בשביל שום ישראל בין רבו בין שאינו רבו אבל עושין מלאכת עצמן כישראל בחול ועבד שמל וטבל הוא מוזהר שלא לעשות שום מלאכה ואף רבו מוזהר על שביתתו לדעת רבינו. ויש לי לבאר החלק השלישי כגון השפחות הנכריות והישמעאליות העומדות בבית ישראל בגיותן בלתי קבלת מצות כלל. וכתב הרמב"ן ז"ל בספר תורת האדם ז"ל אני אומר עבד ערל עובד כומ"ז שלו אינו גר תושב ואינו בכלל איסור לא הזכירה תורה אלא תושבים שהרי קבלו עליהם שבע מצות והזהירה תורה על שביתתו בשבת לצורך ישראל אבל אלו אינם בכלל, ע"כ. וכן נראה מדברי רבינו בביאור. אבל הרשב"א ז"ל כתב שכל עבד ערל אפילו עובד כומ"ז במשמע (הברייתא) שאל"כ יאמר הכתוב גר תושב שאינו קנוי לישראל וכ"ש עבד תושב הקנוי לו שאסור. ואני אומר אין מזהירין מדין ק"ו ועוד שאין זה ק"ו שהייתי אומר הקפידה התורה על ממון של ישראל שלא יהא עבדו הקנוי לו בטל ממלאכה לפיכך הזהירה תורה ואסרתו. עוד כתב היה להם לומר בהחולץ בעבד תושב הכתוב מדבר ולא בעבד ערל. וכבר דחיתי זה שאלל עבד מהול נקרא התושב ערל. אבל בעובד עכומ"ז לא נחלקו שם ולא הזכירו שיהיה מותר לקיימו כמו שהזכירו שם בעבד ערל על הדרך שהזכרתי למעלה. וזה נ"ל ברור שהוא מוכרח כדעת רבינו והרמב"ן ז"ל. ועולה לנו מזה לדעתם שצרכי חולה שאין בו סכנה שנעשין על ידי נכרים וכן מת ביו"ט ראשון שנקבר על ידי נכרים הכל מותר ע"י עבדים אלו הנכרים ולדעת הרשב"א ז"ל אסור ולהיות הדבר הזה מצוי תמיד הארכתי בו כ"כ:

פכ"א א נאמר בתורה השבות אפי' מדברים וכו'. כוונת רבינו היא שהתורה אסרה פרטי המלאכות המבוארות ע"פ הדרך שנתבארו עניניהן ושיעוריהן ועדיין היה אדם יכול להיות עמל בדברים שאינן מלאכות כל היום לכך אמרה תורה

לחם משנה

יד כשם שאדם מצווה על שביתת בהמתו וכו'. כתב ה"ה ואם לענשו בעשה אבל לא להזהיר רבו עליו כבר דין וכו'. קשה דא"כ בלא תעשה כל מלאכה וכו' קשה ג"כ ליפתוק מעבדך דהרי השוה עבד לאשה מג"ש דלה לה מאשה וכ"ת שאני לא תעשה כל מלאכה דהוי לאו ואין מזהירין [מדין ג"ש] אבל איסור עשה ילפינן ומש"ה פריך ואם לענשו בעשה וכו'. הא ליתא חדא דאף על גב דמדין ק"ו אין עונשין מדין ג"ש עונשין. ועוד דא"כ מאי הקשה הוא עצמו למטה להרשב"א ז"ל באומרו ואני אומר אין מזהירין מדין ק"ו הא הרשב"א לא הוקשה אלא מעשה דהיינו וינפש בן אמתך דליפתוק מבן אמתך ולימא וינפש הגר דהיינו גר תושב וא"כ הרי עשה ילפינן מן הדין כמ"ש הוא עצמו כאן דבודאי הרשב"א מעשה הוקשה לו אשר בשעריך דלא תעשה כל מלאכה לא הוקשה להרשב"א דהא בגר צדק איירי כמו שמפורש בברייתא וצ"ע:

פכ"א א נאמר בתורה השבות אפילו מדברים שאינם מלאכה חייב לשבות מהן וכו'. [כתב ה"ה] כונת רבינו היא שהתורה אסרה פרטי המלאכות וכו' או תהיה כוונת רבינו וכו'. אפשר לומר דפירוש ראשון הוא מה שנאמר בתורה השבות הוא שאסרה תורה מיני שבות ולזה באה התורה ואמרה השבות והדבר נמסר לחכמים. והפי' השני הוא שלא באה התורה לאסור מיני שבות אלא למלאכות גמורות אבל חכמים סמכו בשבות על מקרא זה. ואם נפרש דברי ה"ה כך קשה דלפירוש הראשון נמצאו כל מיני שבות מן התורה דהא למוד דחול מועד מדאורייתא סבירא להו הכי דהתורה אסרה חול המועד במלאכה ונמסר הדבר לחכמים. לכך נראה לפרש בדברי ה"ה כך שהפי' האחד הוא שהתורה אסרה מלאכות גמורות אבל בפחות מהשיעור לא מפני שהתורה לא אסרה קודם אלא המלאכות כפי השיעורים והעניינים שנתבארו אבל המלאכות עצמם

הגהות מיימוניות

* [כתב הסמ"ג ז"ל וכן אסור להסיר האוכף מעל הסוס ומרדעת מעל החמור אפילו בחצרו אבל יכול להתיר החבק מתחתיו ומוליכה ומביאה בחצר ואם יפול מאליו יפול אבל מותר ליתנו לכתחלה ע"ג חמור בשבת מפני הקור שלא יצטנן ועל הסוס אסור. וכתב השור על זה ז"ל ונראה דשרי ליתן אוכף על החמור בלא קשירה דמטעמא דאסור לקשור מפ' בירושלמי שלא ישתמש בבע"ח כי כשקושר צריך ליקרב אליה אבל בלא קשירה אין צריך ליקרב אליה ולפ"ז אין חילוק בין סוס לחמור עכ"ל]: [ג] ודלא כרב דשרי אלא כשמואל דאמר א"ה אמר אבא לא ידע במילי דשבת כלום:

מגדל עוז

כשם שאדם מצווה עד בחול. פרק בתרא דשבת קאמר לה סתמא דתלמודא: ואין מקבלין גר תושב וכו'. מסכת ערכין סוף פ' המקדיש: כתב הראב"ד אין הדברים הללו כתקנן שאם מלו וטבלו לשם עבדות הרי הן כנשים גמורות ובני עונשין הן לעצמן דלא הזהירה תורה את רבו עליהם אלא על עבד ואמה התושבים שלא יעשו מלאכתו שלא תאמר שבות בעלמא הוא כאמירה לנכרי אלא לאו נמי איכא ואפילו יעשה בעצמו אבל לצורך עצמן עושין כל צורכן עכ"ל: [השומר השמיטה והשמיט התירוץ]:

פכ"א נאמר בתורה וכו' עד סקילה. זו הקדמת דברים העתידים לבא ונהג כמנהג שהזכרים:

הן שאסרו חכמים משום שבות. מהן דברים אסורים מפני שהן דומים למלאכות ומהן דברים אסורים גזרה שמא יבוא מהן איסור סקילה. ואלו הן: **ב** כל [א]המשוה גומות הרי זה חייב משום חורש. לפיכך אסור להפנות בשדה הנירה בשבת גזירה שמא ישוה גומות. המפנה את האוצר בשבת מפני שהוא צריך לו לדבר מצוה כגון שיכנים בו אורחים או יקבע בו מדרש לא יגמור את כל האוצר שמא יבוא להשוות גומות. [ב]טיט שעל גבי רגלו מקנחו בכותל או בקורה אבל לא [א] בקרקע שמא יבא להשוות גומות. [ג]לא ירוק בקרקע וישוף ברגלו שמא ישוה גומות. ומותר לדרוס הרוק שעל גבי קרקע והולך לפי תומו: **ג** נשים [ד]המשחקות באגוזים ושקדים וכיוצא בהן אסורות לשחק בהן בשבת שמא יבאו להשוות גומות. [ה]ואסור לכבד [ב] את הקרקע שמא ישוה גומות אלא א"כ היה רצוף באבנים. ומותר לזלף מים על גבי הקרקע ואינו חושש שמא ישוה גומות שהרי אינו מתכוין לכך. אין סכין את הקרקע ואפילו היה רצוף באבנים ואין נופחין אותו ואין מדיחין אותו אפילו ביום טוב כל שכן בשבת. שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא להשוות גומות בזמן שהוא עושה כן במקום שאינו רצוף: **ד** חצר [ו]שנתקלקל במימי הגשמים מביא תבן ומרדה בה. וכשהוא מרדה לא ירדה לא בסל ולא בקופה אלא בשולי הקופה שלא יעשה כדרך

א טור סימן שלג שלז סמג לאוין סה : ב טור סימן שב סמ"ג שם : ג טור סימן שטז וע"ש סמ"ג שם : ד טור סי' שלה סמ"ג שם : ה טור סי' שלז סמ"ג שם : ו טור סי' שיב :

כסף משנה

פכ"א ג נשים המשחקות באגוזים וכו'. כתב רבינו ירוחם לדברי הפוסקים כרבה מותר לשחוק באגוזים ע"ג מהלצת דליכא אשויי גומות וכ"כ הרמב"ם ולא גזרינן שמא ישחוק בהם ע"ג קרקע דא"כ הויא גזירה לגזירה עכ"ל. ואני לא מצאתי כן בדברי רבינו בפירוש אבל יש לדקדק מ"מ בסמוך שהתיר לכבד קרקע המרוצף ולא גזר אטו שאינו מרוצף: וממ"ש רבינו שטעם האיסור הוא משום אשויי גומות וכן ממה שכתב בסמוך שמותר למלאת בגלגל מבור שבחצר וכתב שטעם האיסור כשאינו בחצר הוא משום שמא ימלא לגנתו ולחרבתו ובפ' כ"ד גבי משמר פירותיו כתב שהטעם שלא יטפח ולא ירקד הוא שמא יתקן כלי שיר ד"א ברה"ר וכל דברים אלו הם שינויי דשני רבה (עירובין ק"ד) דאמר לא אסרו אלא קול של שיר ובהדיא כתב בפכ"ג שאסור להשמיע קול של שיר בשבת משמע הא קול שאינו של שיר מותר: **ואסור לכבד את הקרקע וכו'.** כתב הריב"ש בתשובה שיש לתמוה על רבינו שנראה מדבריו שלא אסר הכיבוד משום פסיק רישיה שא"כ לא ה"ל לומר שמא וא"כ הוא תמה למה אסרו דהא קי"ל כר"ש והוא עצמו כתב בזילוף שהוא מותר ואינו חושש שמא ישוה גומות שהרי אינו מתכוין לכך ובודאי ג"כ אפשר בריבוץ שישוה גומות שאל"כ לא היה צ"ל שהרי אינו מתכוין לכך ואם ר"ל שהכיבוד לאו פסיק רישיה הוא אלא שחששו שמא ישוה גומות בידים בכוונה וילמד דבר מענייננו ממ"ש בפרק ההוא בסמוך לזה אבל בריבוץ אין לחוש שהרי אינו מכוון לכך א"כ נראה מדבריו שבכיבוד הוא מכוין לכך וא"כ למה אנו צריכים שישוה בידיו כיון שהוא מכוין ואפשר השואת גומות בכיבוד א"כ לכ"ע אסור ועוד שלא נאמרה גזירה זו אלא באוצר כדאמרינן בפ' מפנין (שבת קכ"ו קכ"ז) ובלבד שלא יגמור את האוצר דילמא אתי לאשויי גומות שכן דרך מכבדי אוצר לפנותם מפני האורחים ועוד דא"כ טעמא דרבנן בכיבוד משום שבות הוא מטעם זה שמא יבא להשוות בידים והוא הדין והוא הטעם בריבוץ וא"כ מהו זה שאמרו בשילהי אותה סוגיא (שם צ"ה) והאידנא דקי"ל כר"ש שרי לכתחלה ומה ענין גזירה זו לדר"ש. ונראה שהיתה כוונת הרב ז"ל לומר שהמכבד מכוין ליפות קרקע הבית ולתקנו ואע"פ שהכיבוד לאו פסיק רישיה הוא מ"מ הכוונה שיש לו בכיבוד הבית ליפותו ולתקנו חשיבא כוונה

מגיד משנה

תורה תשבות. וכ"כ הרמב"ן ז"ל בפירוש התורה שלו ובאו חכמים ואסרו הרבה דברים. או תהיה כוונת רבינו שיש לשבותין של דבריהם סמך מן התורה משבות. וזה דרך הברייתות שבמכילתא:

ב המשוה גומות וכו' לפיכך אסור להפנות וכו'. דין המשואת גומות שהוא משום חורש הוא דוקא בשדה אבל בבית חייב משום בונה כמבואר פרק שמיני ופרק עשירי. ורבינו כתב בכאן המשואה בשדה שבגללם נאסר להפנות כדאיתא פרק המוציא (שבת פ"א:) אמר רב הונא אסור להפנות בשדה הניר בשבת. ואסיקנא טעמא דילמא שקיל מעילאי ושדי לתתאי ומיחייב משום דאמר רבא היתה לו גומא וטממה וכו' כדאיתא פ"ח. ופירש"י ז"ל שדה ניר חרישה ראשונה ועומד לזריעה עכ"ל: **המפנה את האוצר וכו'.** היתר פנוי האוצר לצורך מצוה יתבאר פרק כ"ו בארוכה וכאן הזכיר רבינו איסור הגמרא והוא מבואר פרק מפנין (שם קכ"ו) דמפרש שמואל מתניתין דקתני אבל לא את האוצר שלא יגמור לאוצר כולו פירש"י ז"ל דילמא אתי לאשויי גומות: **טיט שעל גבי רגלו וכו'.** פ' תולין (שם קמ"א) מחלוקת אמוראים ופסק כרבא דאמר מקנחו בכותל ואין מקנחו על גבי קרקע דילמא אתי לאשויי גומות. ושם מבואר דלדברי הכל מותר לקנחו בקורה וכן פסקו בהלכות כרבא וכן דעת הרמב"ן ז"ל ועיקר. ופירשו המפרשים ז"ל שמא ישכח ויכוין להשוות הגומות דאי לאו הכי כבר נתבאר פרק ראשון שכל דבר שאינו מתכוין ואינו הכרח שיעשה מותר: **ולא ירוק וכו'.** פרק כל כתבי (שם קכא:) רוק דורסו לפי תומו, ופירוש דורסו לפי תומו כתבתיו פי"א:

ג נשים המשחקות באגוזים וכו'. פ' המוצא תפילין (עירובין ק"ד) אמר רב נשים המשחקות באגוזים אסור. עוד שם נשים המשחקות בתפוחים אסור ומפרש התם דילמא אתי לאשויי גומות: **ואסור לכבד את הקרקע וכו'.** בהמצניע (שבת צ"ה) אמימר שרא זילחא במחוזא אמר טעמא מאי אמור רבנן דילמא אתי לאשויי גומות הכא ליכא גומות, עוד שם רבינא אשכחיה לרב אשי דקא מצטער מהבלא א"ל לא סבר לה מר להא דתניא הרוצה לרבץ ביתו בשבת מביא עריבה מלאה מים ורוחץ פניו בזוית זו ידיו בזוית זו רגליו בזוית זו ונמצא הבית מתרבץ מאליו אמר ליה לאו אדעתאי. הנה אשה חכמה מרבצת ביתה בשבת והאידנא דסבירא לן כר"ש פירוש דאמר דדבר שאין מתכוין מותר שרי אפילו לכתחלה ע"כ בגמרא. ונ"ל מדברי רבינו שהוא מפרש זלתא כיבוד וריבון ועיקר המלה הוא רבון אלא שאין דרך ריבון אלא אחר כיבוד ובשביל הכיבוד הוא שהתיר דוקא במחוזא שהיתה רצפת אבנים כל העיר כמו שפירשו ז"ל. אבל מפני הריבון לא היה צריך לזה הטעם דודאי בכל גוונא מותר כיון דקיי"ל כרבי שמעון והטעם שהמרבץ אינו מכוין להדביק עפר בגומא ולהשוות הבית אלא שלא יעלה אבק. א"כ שאמימר לא התיר אלא ריבון ודוקא במחוזא שהיא רצפת אבנים ולדידן ריבון מותר בכל מקום וכיבוד דוקא בכעין מחוזא וזה דעת רש"י ז"ל והתוספות שאין הכיבוד בכלל היתרא דר"ש וכ"כ ממה שגזרו בכמה מקומות שמא יבא להשוות גומות אע"ג דהלכה כר"ש אבל הגאונים ובהלכות פסקו שהכיבוד מותר מדר"ש ולא חלקו כלל וזה דעת הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל. וכתב הרשב"א ז"ל אף על פי שמזיז עפר וצרורות וקליפין האסורין לטלטל יראה לי שמותר מפני שהם לו כגרף של רעי עכ"ל. וכן נהגו במקומותינו: **אין סכין וכו'.** בפרק כירה (שבת מ':) מעשה בתלמידו של ר"מ שנכנס אחריו לבית המרחץ ובקש להדיח לו קרקע אמר לו אין מדיחין. לסוך לו קרקע אמר לו אין סכין. ופירש"י ז"ל דילמא אתי לאשויי גומות (עי' תוי"ט פסחים פ"ס מ"ח), ע"כ. ובתוספתא פי"ז אין סכין ואין נופחין ואין מדיחין בקרקע ביום טוב ואצ"ל בשבת. ופירוש לדעתו אע"פ שהכיבוד מותר ברצוף אלו הדברים אסורים וגזרו בהם לפי שאין בהם צורך כמו בכיבוד:

ד חצר שנתקלקלה. בהמוצא תפילין (עירובין ק"ד) כלשון רבינו ומפרש רבינו הטעם מפני השואת הגומות:

המשקה

לחם משנה

עצמם בפחות מן שיעור החיוב לא נאסר מן התורה לכך אמרה תורה תשבות. וזהו שכתב אפילו מדברים שאינם מלאכה כלומר אין מלאכה להתחייב בהן ומה שכתב ודברים הרבה הן שאסרו חכמים לא נכלל זה בענין השבות אלא ענין אחר בפני עצמו הוא שחכמים אסרו דברים אחרים שלא נזכרו בתשבות. והפי' השני שכתב ה"ה הוא כמו שכתבתי לעיל וזה הפירוש בדבריו הוא עיקר שהוא מדוקדק בלשונו שכתב על פי הדרך שנתבארו ענייניהם ושיעוריהם:

ג ואסור לכבד את הקרקע וכו'. כתב ה"ה אי נמי שאמימר לא התיר אלא לריבון ודוקא במחוזא משמע דכיבוד אפילו דכעגין מחוזא היה אוסר וקשה דא"כ אפילו לדידן דקי"ל כר' שמעון מהיכא תיתי לן היתר כיבוד בשלמא ריבון שרי בכ"מ דהוא לא היה אוסר אלא משום משוי גומות והשתא דקי"ל כר"ש דבר שאינו מתכוין מותר אלא כיבוד הא אמימר לא שרי אפילו ברצפת אבנים דליכא אשויי גומות. וי"ל דלא היה אוסר אמימר כיבוד ברצפת אבנים אלא מפני שהיה גוזר אטו היכא דליכא רצפת אבנים דהוא אסור

מגדל עוז

המשוה גומות עד גומא. סוף פרק המוציא (דף פ"א): המפנה את וכו' עד להשוות את הגומות. פ' מפנין (דף קכ"ו): טיט שעל גבי רגלו עד לפי תומו. פרק ר"א דתולין (דף קמ"א): נשים המשחקות וכו' עד הגומות. פרק המוצא תפילין (דף ק"ד): ואסור לכבד את הקרקע וכו' עד שאינו רצוף. פרק המצניע (דף צ"ה): חצר שנתקלקלה וכו' עד ממנו בגלגל. פרק המוצא תפילין (דף ק"ד):

הגהות מיימוניות

[א] כרבא ודלא כאביי דאמר איפכא ודלא כמר בריה דרבינא דאמר אחד זה ואחד זה אסור ולא שרי אלא בקורה ודלא כרב חסדא דאמר אחד זה ואחד זה מותר ובסה"ת כתב לא ידענא הילכתא כמאן וכן הסמ"ק: [והטור סי' ש"ב הביא לשון הרב וכתב אחר כך וא"א ז"ל התיר שניהם]: [ב] מה שהקשו התוספות לפי' ה"ג תירץ מהר"ם בחידושיו תמצאם בהמצניע ת"ר המכבד והמרבץ חייב חטאת וכו' אמימר שרא זילחא במחוזא אמר טעמא מאי אמור רבנן דילמא אתי לאשויי גומות הכא ליכא גומות פירוש שהיתה רצפת אבנים יבח תוספאה אשכחיה לרבינא דקמצטער מהבלא וכו' תנא אשה חכמה מרבצת ביתה בשבת פירוש שמדחת כוסות בזוית זו וקערות בזוית זו והאידנא דקיי"ל כר"ש שרי אפילו לכתחלה. והנה הא דמסיק דשרי אפילו לכתחלה קאי אריבוץ ולא אכיבוד כאשר פסק בעמוד וכן רש"י והתוספות וסה"ת וס"ה ודלא כה"ג שפירש דקאי גם אכיבוד מדפריך בפרק כל הכלים אהא דר' אליעזר מכבדת של תמרה מותר ונתמה תלמודא אי מהמה לצל בהא לימא רבי אליעזר וכו' ואם היה מותר לכבר מאי קשיא ליה הלא דבר שמלאכתו להיתר הוא וכתב בסה"ת דכיבוד אסור אפילו בבית רצוף באבנים משום משוה גומות או גזירה אטו אינו רצוף כדאיתא פרק במה מדליקין גזירה עיליתא דשישא אטו עיליתא דעלמא והא דאמימר לא גזר אטו מקום שאינו רצוף היינו טעמא שכל העיר היתה כך ולא גזרינן אטו עיר אחרת. ולדברי רבינו המחבר קשיא כיון שהתיר כיבוד על רצפת אבנים א"כ הדגא קושיא שההיא ופרק כל הכלים לדוכתיה אבל לדברי סה"ת ליכא לאקשויי הכי אע"פ שמודה הוא שמותר לכבד שולחן או תיבה מן הפרורין משום שאינו מיוחד לכך וה"ג התוספות לא התירו אפי' ריבוץ אלא ע"ג רצפה אבל כיבוד כלל לא והא דאמריגן האידנא וכו' אינו לשון בעל התלמוד אלא בדורות האחרונים הוגה ע"ש:

כדרך שהוא עושה בחול ויבא להשוות [ג] גומות: ה המשקה את הזרעים חייב משום זורע. אלפיכך אסור לשאוב מן הבור בגלגל גזרה שמא ימלא לגינתו ולחורבתו. ומפני זה אם היה הבור של גלגל בחצר מותר למלאות ממנו בגלגל: ו התולש חייב משום קוצר. לפיכך אסור לרדות דבש מכוורת בשבת מפני שהוא כתולש. [ד] אין עולין באילן בין לח בין יבש ואין נתלין באילן ואין נסמכין באילן. ולא יעלה מבעוד יום לישב שם כל היום כולו. ואין משתמשין במחובר לקרקע כלל גזרה שמא יתלוש: ז פירות גשנשרו בשבת אסור לאכלן עד מוצאי שבת גזרה שמא יתלוש. דהדם המחובר מותר להריח בו שאין הנייתו אלא להריח בו והרי ריחו מצוי. אבל אתרוג ותפוח וכל הראוי לאכילה אסור להריח בו במחובר גזרה שמא [ה] יקוץ אותו לאכלו: ח אילן שהיו שרשיו גבוהין מן הארץ שלשה טפחים אסור לישב עליהן. ואם אינן גבוהין שלשה הרי הן כארץ. היו באין מלמעלה משלשה לתוך שלשה מותר [ו] להשתמש בהן. היו גבוהין שלשה אף על פי שצדן אחד שוה לארץ או שיש חלל תחתיהן שלשה אסור לישב עליהן: ט אין הרוכבין על גבי בהמה בשבת גזרה שמא יחתוך זמורה להנהיגה. ואין נתלין בבהמה ולא יעלה מבעוד יום לישב עליה בשבת. ואין נסמכין לצדי בהמה. [ז] וצדי צדדין מותרין. עלה באילן בשבת בשוגג מותר לירד. במזיד אסור לירד. ובבהמה אפילו במזיד ירד משום צער בעלי חיים. וכן פורקין המשאוי מעל הבהמה בשבת משום צער בעלי חיים: י כיצד היתה בהמתו טעונה שליף של תבואה מכניס ראשו תחתיו ומסלקו לצד אחר והוא נופל מאליו. היה יבא מן הדרך בליל שבת ובהמתו טעונה, כשיגיע להצר החיצונה נוטל את הכלים הניטלין בשבת ושאינן ניטלין מתיר החבלים והשקין נופלין. היו בשקין דברים המשתברין, אם היו שקין קטנים מביא כרים וכסתות ומניח תחתיהן והשקין נופלין על הכרים, שהרי אם ירצה לשלוף

א טור סי' שלט סמ"ג שם: ב טור סי' שלו סמ"ג שם: ג טור סי' שכב: ד סמ"ג שם: ה טור סי' שלט סמ"ג שם: ו טור סימן שם סמ"ג שם: ז טור סי' רסו סמ"ג שם:

מגיד משנה

ה המשקה את הזרעים וכו' לפיכך אסור לשאוב מן הבור וכו'. דין השקאת הזרעים מבואר פ"ח ואיסור השאיבה בהמוצא הפילין אמרו בגמרא ממלאין מבור הגולה בגלגל במקדש אין אבל במדינה לא מ"ט ואסיקנא גזרה שמא ימלא לגנתו ולחורבתו אמימר שרא למימלא בגלגל במחוזא אמר טעמא מאי גזור רבנן משום גנתו וחורבתו הכא לא גנה איכא ולא חורבה איכא כיון דחזא דקא תרו בה כיתנא אסר להו ע"כ. ומדברי אמימר כתב רבינו שבור בחצר מותר ועד כאן לא חזר ואסר אמימר אלא באותן שבחוץ שהיו שואבין מהן בגלגל וממלאין בריכות וחריצין ושורין בהן פשתן. אבל בחצר מותר: ו תולש חייב משום קוצר וכו'. דין התולש מבואר פ"ח ודין רדיית הדבש ברייתא היא בהמצניע (שבת צ"ה) ופסק כחכמים וכבר הזכרתיה פ"ח בדין החולב וכתב הרשב"א ז"ל בד"א בזמן שדבוקות בכוורת וצריך לרדות לפי שנראה כעוקר דבר מגדולו אבל נתלשו מן הכוורת וכן דבש הצף בכוורת מותר אפילו בשבת וא"צ לומר ביו"ט וכן דעת התוס' מההיא דכירה (שם מ"ג:) ואמרו לא נצרכה אלא לאותן שתי חלות. וכן מורה לשון רבינו שאינו נאסר בשאינו צריך רדיה: אין עולין באילן וכו'. משנה ביו"ט פ' משילין (ביצה ל"ו:) ופרק המוצא תפילין (עירובין ק':) ברייתא אין עולין באילן ואין נסמכין באילן ולא יעלה מבע"י לישב שם כל היום כלו, עוד שם תני חדא אחד אילן לח ואחד אילן יבש ותניא אידך ביבש מותר. ותירצו שיש יבש שבימות החמה מותר. והקשה והא רב איקלע למקום אחד ואסר אפי' בכל יבש בכל זמן. ותירצו רב בקעה מלא וגדר בה גדר. וכתבו המפרשים ז"ל שעל אותו גדר אנו סומכין לאסור בכל אילן וזה דעת רבינו: ואין משתמשין וכו'. זה מבואר בכמה מקומות: ז פירות שנשרו בשבת וכו'. פ"ק דיו"ט (ביצה ב' ג') פירות הנושרין טעמא מאי גזרה שמא יעלה ויתלוש: הדם המחובר וכו'. מימרא בסוכה פ' לולב הגזול (דף ל"ז:) אמר רבא הדם במחובר מותר להריח בו אתרוג במחובר אסור להריח בו מ"ט הדם דלריחא עביד אי שרית ליה לא אתי למקלייה אתרוג דלאכילה קא עביד אי שרית ליה אתי למקלייה ע"כ. והיא גרסת הה' הלכות: ח אילן שהיו שרשיו גבוהים וכו'. בהמוצא תפילין (עירובין צ"ט:) אילן שהיו שרשיו גבוהין מן הארץ ג' טפחים לא ישב עליהן. ובהלכות אבל אם אינן גבוהין ג' טפחים הרי הן כקרקע ומותר לישב עליהן ע"כ. ושם הוא: היו באין מלמעלה וכו'. (שם ק') אתמר שרשי אילן הבאין מלמעלה מג' לתוך ג' רבה אמר מותרין רב ששת אמר אסורים ובהלכות והלכתא כרבה דהא רב יוסף שרא ליה לאביי כותיה דרבה: היו גבוהין וכו'. שם אתמר שרשי אילן הגבוהין מן הארץ ג' טפחים אם יש חלל תחתיהן ג' טפחים אע"פ שצדו אחד שוה לארץ ה"ז לא ישב עליהן ע"כ: ט אין רוכבין וכו'. במשנה ביו"ט פרק משילין (ביצה ל"ו:) ולא רוכבין ע"ג בהמה ומפרשי בגמרא גזרה שמא יחתוך זמורה: ואין נתלין וכו'. פ' המוצא תפילין בברייתא שכתבתי למעלה בדין האילן: ואין נסמכים וכו'. פ' מי שהחשיך (דף קנ"ה) והלכתא צדדין אסורין צדי צדדין מותרים והוא כלל בין לאילן בין לבהמה וכן מוכרח שם. וזו היא דעת רבינו. והטעם ששניהם מטעם אחד נאסרו שהוא תשמיש המחובר. ופי' צדי האילן כגון שנעץ יתד באילן ותלה בו כלכלה מבע"י היתד נקרא צדדין והכלכלה נקראת צדי צדדין וכן מבואר בגמ' שם וכן כל כיוצא בזה: עלה באילן וכו'. בהמוצא תפילין (עירובין ק') תני חדא עלה אסור לירד ותניא אידך עלה מותר לירד ותירצו הא דתני אסור בשעלה משחשכה הא דתני מותר בשעלה מבעוד יום ואב"א הא והא בשעלה משחשכה והא דתני אסור בשעלה במזיד והא דתני מותר בשעלה בשוגג. הילכך פסק הדין שאם עלה מבע"י אפי' במזיד על דעת לישב שם בשבת מותר לירד. עלה משחשכה במזיד אסור לירד בשוגג מותר לירד וכ"כ ז"ל ולזה כתב רבינו עלה באילן בשבת לומר שאם היתה העליה מבע"י בכל צד היה מותר לו לירד. וכתבו ז"ל שלא התירו באלו הצדדין הנזכרים אלא באדם עצמו מפני שהוא עושה איסור בעמידתו שם אבל הניח חפץ באילן אפי' מבעוד יום אסור להורידו בשבת וכבר בארתי זה פ"ה בדין מניחין וכו' וכתב רבינו ובבהמה אפי' במזיד ירד ודברים נראין הן ומתבארין מן הדינין הבאים: וכן פורקין את המשוי וכו' כיצד וכו'. במי שהחשיך (שבת קנ"ד):

י היה בא מן הדרך וכו'. משנה שם (קנ"ג) הגיע לחצר החיצונה נוטל את הכלים הניטלים בשבת ושאינן ניטלים מתיר החבלים והשקים נופלין: היו בשקים וכו'. כל מה שהזכיר רבינו בכאן עד המדבק פירות הוא בכלים שאינן ניטלין כגון שמלאכתן לאיסור ומבואר זה בלשונו ומוכרח בגמ' שם ודינין אלו (שם קנ"ד:) א"ר הונא היתה בהמתו טעונה כלי זכוכית מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ומתיר החבלים ונופלין השקים שלא ישבר והעמידו שם מימרא דרב הונא בכלים שאינן ניטלין והקשו והא קא מבטל כלי מהיכנו ותירצו בשליפי זוטרי והקשו והא תניא היתה בהמתו טעונה טבל ועששיות מתיר החבלים והשקין נופלין ואע"פ שמשתברין פי' ולא התירו להביא כרים וכסתות וא"כ קשיא לרב הונא ותירצו

כסף משנה

כוונה לענין השוואת גומות אבל בריבוץ אינו מכוון ליפות הקרקע כי אם לגלות האויר או שלא יעלה האבק ולזה אף אם הגשר שיבוה גומות מותר שהרי אינו מכוון לכך. ואפשר אמרו והאידנא דקי"ל כר"ש שרי לכתחלה הריבוץ בלאוד קאי אבל בכיבוד אסור דהרי הוא כמתכוין אלא שמפני שאינו מכוון גמור אינו כי אם שבות. זה נראה שהיתה כוונת הרב ז"ל בזה אבל כל הפוסקים שאסרו הכיבוד לא אסרוהו אלא משום פסיק רישיה עכ"ל:

ה לפיכך אסור לשאוב מן הבור בגלגל וכו'. כתב ה"ה ומדברי אמימר כתב רבינו שבור שבחצר מותר ועכ"כ לא חזר ואסר אמימר אלא באותם שבחוץ שהיו שואבים מהם וממלאים בריכות וחריצין ושורים בהם פשתן עכ"ל. ול"נ דבחוץ להצר נמי שרי רבינו כל היכא שאין סמוך גנה וחורבה ולא בריכות לשרות פשתן אלא דרבינו מילתא פסיקתא נקט דסתם בור שבחצר אין דרך למלאות ממנו לשום דבר מאלו ותדע שאם היתה גנה בחצר מי לא חיים רבינו שמא ימלא גנה אלא ודאי כדאמרן שלא דבר אלא בהווה:

המחתך

לחם משנה

אסור משום אשווי גומות אבל השתא דקי"ל כר"ש בהשוואת גומות מותר מפני שאינו מתכוין ולא אסרו הכיבוד במקום דליכא רצפה אלא משום שלא יבא להשוות בכוונה א"כ מסתייה דאסור היכא דליכא רצפה ולא גזרינן באיכא רצפה דהוי גזרה לגזרה:

י היו בשקים דברים המשתברים וכו'. כתב ה"ה מפני הפסד מרובה התירו לטלטל ואפילו ביטול כלי מהיכנו. האמת היה נראה דטעות נפל בספרים והיה ראוי לומר לא התירו לטלטל וכו' כלומר דלא התירו לטלטל הכלים לפורקן אפילו לשים כלי תחתיהן ולבטלו מהיכנו לא התירו. ואם כך היא הגירסא (כמ"ש בספרינו) יש לפרשה כך מפני הפסד מרובה התירו לטלטל כלומר לפרוק בנחת דהרי הוא מטלטל קצת עכ"פ ואם א"א לפרוק ישים כלי תחתיהן ויבטל כלי מהיכנו. ודקדק כן ה"ה מלשון רבינו שכתב ומ"מ לא יניחם שם וכו' דלשון ומ"מ משמע דאם א"א לפרוק בנחת יבטל כלי מהיכנו ולא יניחם ע"ג בהמה ובכי הא מיתרצי הקושיא שהקשו המפרשים דלוקמה הברייתא (דף קנ"ד:) במשאות גדולות דלא רצו לסעמידה בכך משום דמשאות גדולות אם א"א

מגדל עוז

התולש חייב עד שהוא כתולש. פרק המצניע (דף צ'): אין עולין באילן וכו' עד שמא יתלוש. פרק המוצא תפילין במסכת עירובין ופרק משילין במסכת ביצה (דף ל"ו): פירות שנשרו וכו' עד שמא יתלוש. פ"ק (דף ב') ופ' בתרא דמסכת יו"ט: הדם המחובר עד לאכלו. פרק לולב הגזול (דף ל"ז): אילן שהיו שרשיו עד אסור לישב עליהן. פרק המוצא תפילין (דף ק'): אין רוכבין עד להנהיגה. פרק בתרא דביצה (דף ל"ו): ואין נתלין בבהמה עד בעלי חיים. פרק בתרא דשבת ועירובין (דף ק'): וכן מפרקין וכו' עד בעלי חיים. הכל פ' בתרא דמס' שבת:

הגהות מיימוניות

[ג] תולין, פר"י בכל אלו שמא ישוה גומות במתכוין שישכחו שבת מחמת טרדתא שהרי דבר שאינו מתכוין מותר ובלבד שלא יהא פסיק רישיה: [ד] בפרק משילין אלו הן משום שבות אין עולין באילן וכו' ע"כ: [ה] טעם זה דוקא בפירות האילן שקלים להסיר ובעודו בכפו יבלענה אבל לפת וצנון שצריך מרא וחציצא להוציאן לא יועיל טעם זה אלא טעם הקצאה דהוי מוקצה כגרוגרות וצימוקין דאפילו ר"ש מודה כדפירש"י בפ' אין צדין גבי נכרי שהביא דורון לישראל אם יש במינו במחובר אסור מטעם מוקצה כו' ע"ש ובפירות האילן לא היה שייך לומר טעם מוקצה דאיכא אדם יושב ומצפה מתי יתלש אלא גזרה שמא יתלוש, ע"כ: [ו] פ' מי שהחשיך והילכתא צדדין אסורין צידי צדדין מותרים:

לשלוף הכד שולף מפני שהשקים קטנים וקלים ונמצא שלא בטל הכלי מהיכנו. היתה טעונה עששיות של זכוכית מתיר השקים והן נופלין שאף על פי שישברו אין בכך הפסד גדול שהרי הכל להתכה עומד ולהפסד מועט לא חששו. היו השקים גדולים ומלאים כלי זכוכית וכיוצא בהם פורק בנחת. ומכל מקום לא יניחן שם על גבי בהמה משום צער בעלי חיים: **יא** המדבק פירות עד שיעשו גוף אחד חייב משום מעמר. [א]לפיכך מי שנתפזרו לו פירות בחצרו מלקט על יד על יד ואוכל. אבל לא יתן לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה כדרך שהוא עושה בחול. שאם יעשה כדרך שהוא עושה בחול שמא יכבשם בידו בתוך הקופה ויבא לידי [ח] עימור. וכן אין [ב]מקבצין את המלח וכיוצא בו מפני שנראה כמעמר: **יב** מפרק חייב משום דש. והסוחט זיתים וענבים חייב משום מפרק. לפיכך אסור [ג]לסחוט תותים ורמונים הואיל ומקצת בני אדם סוחטים אותם כזיתים וענבים שמא יבוא לסחוט זיתים וענבים. אבל שאר פירות כגון [ט] פרישין ותפוחים ועוזרדין מותר לסוחטן בשבת מפני שאינן בני סחיטה: **יג** כבשין ושלקות שסחטן. אם לרכך גופן מותר ואם להוציא מימיהן [י] אסור. [ד]ואין מרסקין את השלג שיזובו מימיו. אבל מרסק הוא לתוך [כ] הקערה או לתוך [ל] הכוס. השום והבוסר והמלילות שריסקן [ה]מבעוד יום. אם מחוסרין דיכה אסור לגמור דיכתן בשבת. ואם מחוסרין שחיקה ביד מותר לו לגמור שחיקתן בשבת. לפיכך מותר לגמור שחיקת הריפות בעץ הפרור בתוך הקדירה בשבת אחר שמורידין אותה מעל האש: **יד** המולל [ו]מלילות מולל בשנוי כדי שלא יראה כדש. היונק בפיו פטור. ואם היה [ז]גונח מותר לו לינק [מ] בפיו מפני שהוא מפרק כלאחר יד ומשום צערו לא גזרו ואף על פי שאין שם סכנה: **טו** פירות [ח]שזבו מהן משקין בשבת. אם זיתים וענבים הן אסור לשתות אותן המשקין עד מוצאי שבת גזרה שמא יתכוין ויסחוט אותן בשבת. ואם תותים ורמונים הן. אם הכניסן לאכילה משקין שזבו מהן מותרין. ואם הכניסן לדורכן משקין

א טור סימן שלס: **ב** טור סי' שמ סמ"ג שם: **ג** טור סימן שכ סמ"ג שם: **ד** טור וסמ"ג שם: **ה** טור סי' שכא: **ו** טור סי' שיט: **ז** טור סי' שכח סמ"ג שם: **ח** טור סי' שכ:

מגיד משנה

והירלו התם בבולסא מהו דתימא להפסד מועט נמי חששו קמ"ל ופירש"י ז"ל בולסא התיבות רחבות של זכוכית שאין כלים ועושין אותן לחלונות וסופן להתחתך בחתיכות קטנות ולא הויא בשבירתן אלא הפסד מועט שגילגות נחזין בשבירתן שאינן ראויות לכלום לפיכך לא התירו להניח כרים תחתיהם. וכתבו המפרשים דה"ה שהיה יכול להעמיד הברייתא בשאר כלים שאינן נפלין אלא שהם משואות גדולות שהרי רב הונא לא התיר אלא דוקא משואות קטנות כמו שאמרנו בשליפי זוטרי אלא דלישנא דברייתא הכריחם להעמידם בכך והקשו ז"ל אחר דבשליפי אטרי הוא מ"ט לא התירו להביא כרים תחתיהם אפי' לא יהיה שם הפסד כלל שהרי אין כאן בטול כלי מהיכנו שכשירלה לשלוף שולף כמ"ש רבינו והרבה תירוצין נאמרו בזה. וכתב הרשב"א ז"ל יראה לי שלא התירו אפי' בטול לשעתו אלא בהפסד מרובה ומתוך דבריו יתבארו דברי רבינו אלא שהוסיף רבינו להתיר בשקים גדולים הפריקה בנחת שמפני הפסד מרובה התירו לטלטל ואפי' בטול כלי מהיכנו זהו דעתו ז"ל:

יא המדבק פירות וכו'. דין הדבוק נזכר בפרק שמיני. ודין הפזור בפ' חבית (שבת קמ"ג:) ת"ר נתפזרו לו פירות בחצרו מלקט על יד על יד ואוכל אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ע"כ. ופירש רבינו מפני חשש עמור והוא חשש רחוק וטעמו צ"ע ובחדושי הרשב"א ז"ל כתב מורי הרב ז"ל בהלכותיו כגון שנתפזרו בחצרו אחת הנה ואחת הנה אבל במקום אחד מלקט ונותן לתוך הסל וכו' והרמב"ן פירש כגון שנפלו בחצרו בתוך צרורות ועפרורית שבחצר והיינו דנקט חצרו לפי שביתו עשוי הוא להתכבד ואין צרורות ועפרורית מצויין בו והטעם משום דמיחזי כבורר וקא נראה כן מן התוספתא ע"כ דבריו. ולזה כתב בספרו כך נתפזרו לו פירות בחצר אחת הנה ואחת הנה מלקט על יד ואוכל ולא יתן לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה והורו רבותי שאם נפלו במקום אחד נותן אפי' לתוך הסל נתפזרו לו בין צרורות ועפרורית שבחצר מלקט אחד אחד ואוכל ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה ע"כ: **וכן** אין מקבצין את המלח וכו'. פרק ח' כתבתי מחלוקת (שם ע"ג:) דרבא דמחייב ליה חיוב חטאת ואביי דפטר משום דאין עמור אלא בגדולי קרקע אבל לדברי הכל אסור: **יב מפרק** חייב משום דש וכו'. מבואר פ' שמיני: לפיכך אסור לסחוט תותים וכו'. משנה פרק חבית (שבת קמ"ג:) אין סוחטין את הפירות להוציא מהן משקין. ומבואר בגמרא (דף קמ"ה) דבזיתים וענבים יש חיוב דבר תורה בתותים ורמונים אסורין מדבריהן ובשאר פירות שאין עומדין כלל למשקין מותר לכתחלה וכן מבואר בהלכות:

יג כבשים ושלקות וכו'. שם אמר כבשים שסחטן אמר רב לגופן מותר למימיהן פטור אבל אסור ושלקות בין לגופן בין למימיהן מותר ושמואל אמר אחד זה ואחד זה לגופן מותר למימיהן פטור אבל אסור רבי יוחנן אמר אחד כבשים ואחד שלקות לגופן מותר למימיהן חייב חטאת. ופסק רבינו כשמואל בענין מימיהן והטעם משום דשמואל ורב הוו תרי לגבי ר' יוחנן שלא לחייב חטאת בסוחט למימיהן וכ"כ ז"ל. ופי' כבשים דבר הכבוש ביין או בחומץ כך פירש"י ז"ל: **ואין** מרסקין את השלג וכו'. ברייתא סוף במה טומנין (שבת נ"א:) ואין מרסקין לא את השלג ולא את הברד וכו' כלשון רבינו. וכתב הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל שבתוספתא התירו אפילו לרסק בתוך הקערה וכתב הרשב"א ז"ל שטעם האיסור כדי שיזובו מימיו משום גזירת סחיטת פירות העומדים למשקים נגעו בה. וכ"כ מדברי רבינו שהביאה אבל דין הסחיטה ומדבריהם למדנו שאין בהם איסור נולד לפיכך מותר ליתן קדרה או מאכל שקרש שמניחתה בחמה או כנגד המדורה ואין כאן נולד וכ"כ הרמב"ן ז"ל: **השום** והבוסר וכו'. כבר בארתי דין זה בארוכה פרק שלישי כדעת ההלכות ורבינו: **יד המולל** מלילות מולל בשנוי כדי שלא יעשה כדש. ברייתא פרק מפנין (שם קכ"ה) מולל ואוכל ובלבד שלא ימלול וכו'. ודע שיש מפרשים שמלילה זו היא לרכך האוכל בדוקא הא להוציאו מן הקשין אסור בשבת אפי' ע"י שנוי וביו"ט מותר ע"י שנוי ודעת רבינו כדעת ההלכות שבשבת מותר בשנוי וביו"ט מותר אפילו כדרכו כמ"ש פ"ג מהלכות יו"ט וכ"כ מן התוספתא כדבריהם ועיקר: **היונק** בפיו פטור וכו'. בפרק אף על פי בכתובות (דף ס') תניא ר' מרינוס אומר גונח יונק חלב בשבת מ"ט מפרק כלאחר יד הוא ובמקום צערא לא גזרו רבנן אמר רב יוסף הלכה כר' מרינוס ומבואר בארוכה דין זה בהלכות פ' חבית: **טו פירות** שזבו מהן משקין בשבת וכו'. משנה פ' חבית (שבת קמ"ג) מחלוקת ר"י וחכמים ופסק הלכה כדברי רבינו כמבואר בהלכות וכ"כ ז"ל: זיתים

לחם משנה

א"א בענין אחר יבטל כלי מהיכנו ורלה להעמיד הברייתא אפילו שא"א בענין אחר ולהכי הירלו בבולסא ומ"מ קשה כשהקשו והא קא מבטל כלי מהיכנו לרב הונא נ"ל לאוקמיה בשליפי אטרי נקטים דא"א בענין אחר אם לא שנאמר שרלה להעמיד אפילו שאפשר בענין אחר וכל זה דוחק:

יא המדבק פירות עד שיעשו גוף אחד חייב משום מעמר וכו'. כתב ה"ה והורו רבותי שאם נפלו וכו'. קשה דלפי הנראה הם שני פירושים על הברייתא דנתפזרו בחצר. הרשב"א ז"ל פירש אחת הנה ואחת הנה והרמב"ן פירש כגון שנפלו בחצר ולפירוש הרשב"א אי פירות נתפזרו אחת הנה ואחת הנה ע"כ אם נפלו במקום אחד דליכא טירחא נותן

מגדל עוז

המדבק פירות עד לידי עמור. פרק חבית (דף קמ"ג): **וכן** אין מקבצין את המלח וכו'. פרק כלל גדול (דף ע"ג): **מפרק** חייב עד זיתים וענבים. פרק במה טומנין (דף מ"ט): **אבל** שאר פירות עד להוציא מימיהן אסור. פרק חבית: **ואין** מרסקין עד הקערה. פרק במה טומנין (דף נ"א): **השום** והבוסר וכו' עד שאם. פ"ק דשבת (דף י"ט): **המולל** מלילות מולל בשינוי כדי שלא יהיה כדש. מתני' היא פ"ד דמסכת מעשרות ומוקי לה ר"א וכן לשבת פ"ק דבילה גמרא מהני' דאין מוליכין פלס ומתנות: **היונק** בפיו פטור וכו' עד סכנה. בכתובות פ' אע"פ (דף ס') ובהלכות ר"י אלפס ז"ל במסכה שבת פרק חבית (דף קמ"ג): **פירות** שזבו וכו' עד מבערב. שבל פ' חבית (דף קמ"ג):

הגהות מיימוניות

[ח] כתב מהר"ם ז"ל הילכך יזהר אדם שלא לאסוף פירות ולקבצם יחד דהוי כמעמר. עכ"ל. אמנם בפרק המביא כדי יין תנן ומגבב עצים מן החצר להדליק משמע שאין עימור בזה אלא במעמר ממקום גידול הדבר כעין קמה קצורה שמעמר אותה ע"ש בתוספות וספר התרומה. ומלח ממלחתא היינו מקום גידולו: [ט] מודים חכמים לרבי יהודה בשאר פירות דתניא סוחטין בפקיעין וכו': [י] וכתב רא"ם וז"ל הילכך יזהר אדם בשר שנבלע בו מרק שלא יסחטנו לצורך משקה היוצא ממנו והנותר בשר במרק או שורה פת ביין ומהזיר לפה ומוצץ המשקה חוששני לו מחטאת וכ"ש שלא ימוץ בפיו משקין וכיוצא בהן סה"ת. וכן ברזא שיש בה נעורת והנעורת בלוע יין שלא יסחוט הנעורת ליין שבו אבל אינו צריך למשקין כלל מותר דהיינו כבשים לגופן ודוקא לצורך השבת אבל אם יש לו יין אחר כיוצא בו שאין צורך שבת למשוך בברזא שיש בה נעורת אסור כדקתני סוחטין כבשים בשבת לצורך השבת אבל לא למוצאי שבת וצריך שיזהר שיראה שאינו צריך למימי הברזא שאם יש כלי תחת הברזא יסירנה להראות שאינו צריך למשקה היוצא ואז מותר למשוך הברזא לפי הערוך שפירש פסיק רישיה דלא ניחא ליה שרי אבל ר"י פירש דאפילו כה"ג אסור מדרבנן אע"פ שאין כלי החתיו מידי דהוי אספוג דאין מקנחין בו הקערה אם אין לו בית אחיזה אבל אם המשקה הסוחט נופל לכלי ואינו הולך לאיבוד או שהנקב למגלה ע"ג כלי החבית שהמשקה נופל לכלי אפילו לפירוש הערוך אסור דהוי דש כדלקמן בפירקין בהילכתא ט"ו סה"ת: [כ] מכאן פסק כה"ת שצריך ליזהר שלא ליתן פשמיד"א וכיוצא בו כמוך לאש להמם מפני השמנונית הנקרש ועתה נימוח על ידו עכ"ל. ובס"ה כתב שיותר יש ראיה מכאן להתיר מלאסור פירוש מדשרי לתוך הקערה או לתוך הכוס ותוס' כתבו וז"ל מכאן יש ליזהר שלא ירחוץ ידיו בגלד או בברד שקורין גלצ"א ופעמים ביום החורף נתקרדין ונקרשין ויש ברד מבין המים שלא ירחוץ בין מני ידיו ורגליו דפסיק רישיה הוא שא"א אם ירחוץ בברד שלא ירוק אותו והמחמיר תע"ב: [ל] פירש"י בתוך חיין ביום החמה כדי לצננו ואם נמוח מאליו ואינו דוש עכ"ל: [מ] אומר ר"ת הא דקאמרינן בפ' חרש נוהגין היינו שהיינו יונקין מבהמה טהורה ביו"ט משמע דבבר אמר ובמקום צער של צמא לא גזור בי"ב אבל בשבת אסור אלא אם גונח ע"כ:

משקין שזבו מהן אסורין עד מוצאי שבת: **טז** זיתים וענבים שריסקן מערב שבת ויצאו מהן משקין מעצמן [ג] מותרין. וכן חלות דבש שריסקן מערב שבת משקין היוצאין מהן בשבת מותרין. שאין כאן מקום לגזרה שכבר ריסקן מבערב: **יז** זורה ובורר מאבות מלאכות הן [א] לפיכך אף על פי שמותר למלול מלילות בראשי אצבעותיו. כשהוא מנפח מנפח בידו אחת בכל כחו. אבל לא בקנון ולא בתמחוי גזרה שמא ינפה בנפה ובכברה שהוא חייב. והמשמר שמרים תולדת בורר או מרקד הוא. לפיכך אף על פי שמותר לסנן יין צלול או מים צלולין [ב] בסודרין או בכפיפה מצרית. לא יעשה גומא בסודר שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא לשמר במשמרת. וכן אסור לתלות את המשמרת כדרך שהוא עושה בחול שמא [ס] יבא לשמר. וכן המחבץ תולדת בורר הוא. לפיכך אע"פ שנותנין שומשמין ואגוזים לדבש לא יחבצם בידו: **יח** המחתך [ג] את הירק דק דק כדי לבשלו הרי זה תולדת טוחן [ע] וחייב. לפיכך [ד] אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני בהמה בין דקה בין גסה מפני שנראה כטוחן. אבל מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים שאין טחינה *בפירות. ומתירין אלומות של עמיר לפני בהמה ומפספס בידו אלומות קטנות אבל לא אלומות גדולות

*ס"א אלא בפירות.

א טור סימן שיט סמ"ג שם: ב עיין בטור שם: ג טור סי' שכא: ד טור סימן שכד סמ"ג שם:

מגיד משנה

טז זיתים וענבים וכו' וכן חלות דבש וכו'. שם במשנה חלות דבש שרסקן מע"ש ויצאו מעצמן אסורין ר"א מתיר ובגמרא (דף קמ"ה:) זיתים וענבים שרסקן מע"ש יצאו מעצמן אסורין ר' אליעזר ור"ש מתירין ובהלכות ופסק בעל הלכות משמיה דרב נחמן בן פלטוי ריש מתיבתא דהלכתא כר"א ור"ש ע"כ וכ"ש כר"א דמתני' בחלות דבש דמעיקרא אוכל והשתא נמי אוכל כדאיתא בגמרא:

יז זורה ובורר מאבות מלאכות וכו'. דין המלילה בראשי אצבעות נתבאר בפ' זה ודין מנפח פ"ק דיו"ט (ביצה י"ב:) ברייתא מנפח מיד ליד ואוכל אבל לא בקנון ולא בתמחוי. וכתבו המפרשים ז"ל דלאו דוקא קנון ותמחוי אסור אלא אפילו בשתי ידיו אסור כמ"ש (שם י"ד) כיצד מנפח ואסיקנא בידו אחת ובכל כחו. וז"ש רבינו ביד אחת דוקא וכן מבואר בהלכות פ' משנין:

המשמר שמרים וכו'. דין השמרים ודין הקנון נתבארו פ"ח ודין הגומא פ' תולין (שבת קל"ט:) ומסננין את היין וכו' אמר רב שימי בר חייא ובלבד שלא יעשה גומא ופירש"י ז"ל שלא יעשה גומא מן הסודר בפי הכלי כעובדין דחול עכ"ל כדברי רבינו:

וכן אסור וכו'. במשנה (שם קל"ז:) אין תולין את המשמרת ובגמרא תלה מאי אמר רב יוסף תלה חייב חטאת ואסיק אביי דלא אלא לוקה מכת מרדות מדרבנן שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ות"כ: **וכן המחבץ וכו'.** דין המחבץ מבואר פ"ח ודין השומשמין והאגוזים תוספתא פ"ב נותנים שומשמין ואגוזים לתוך הדבש ובלבד שלא יגבל:

יח המחתך את הירק וכו' לפיכך אין מרסקין וכו'. דין חתיכת ירק מבואר פ"ח ודין הרסוק משנה פ' מי שהחשיך כדברי ת"ק כלשון רבינו ופי' שהאיסור מפני שנראה כטוחן: **אבל מחתכין וכו'.** (שם קנ"ו:) במשנה מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים. ובמקצת ספרי רבינו ראיתי שאין טחינה אלא בפירות. ובמקצתן שאין טחינה בפירות. ולא הבנתי אחת מן הנוסחאות אבל הראשונה נראית יותר. ועוד אני תמה למה לא כתב רבינו דוקא נבלה הקשה שא"א להם לאכלה בלא חתיכה דשווי אוכלא מעוין אבל אם היתה רכה מיטרח במה שהוא דבר ראוי לא טרחינן וכאוקמתיה דרב יהודה התם (שם קנ"ה) ורבינו לא הזכיר מכל זה כלל וצ"ע:

ומתירין אלומות של עמיר לפני הבהמה ומפספס בידו אלומות קטנות אבל לא גדולות מפני טורח שבהן וכו'. במשנה שם מתירין פקיעי עמיר לפני הבהמה ומפספסים את

כסף משנה

יח המחתך את הירק דק דק כדי לבשלו ה"ז תולדת טוחן וחייב. ובפ"ח כתב רבינו המחתך את הירק מעט לבשלו הרי זה חייב שזו המלאכה תולדת טחינה. נראה שרבינו מפרש דדוקא נקט (שבת ע"ד:) סילקא שחותכין אותה דק דק לבישול וה"ה לשאר ירקות שחותכין אותם דק דק לבישול ואפשר דאפי' בן נאכלות כמו שהן חיות אם חתך אותן דק דק לבישול אסור. ואפשר דאפי' איסור דרבנן לית בהו ואין דרך טחינה בכך והיינו דכדי לומר דמיתסר לרסקן מדרבנן משום דמיחזי כטוחן אהדר אשחת וחרובין לפני הבהמה ומיהו יש לדחות דליסנא דמתני' דפ' מי שהחשיך נקט: כתב הרשב"א שנשאל אם מותר לפרר פירורי לחם לפני התרנגולים בשבת אם יש לחוש לאיסור טחינה כמו בפרים סילקא ואם באנו לומר דשלא לצורך היום קאמר אלא כדי לבשלו בערב כמ"ש הרמב"ם בפכ"א צ"ע אי טוחן ממש קאמר איך נתיר מלאכה דאורייתא מפני עוף ובהמה והשיב מסתברא דהא דפרים סילקא דוקא במחתך דק דק כדי לאוכלו למחר או אף לבו ביום לאחר שעה לפי שדרך סילקא לחתכו דק דק בשעת בישולו וכל שדרכו בכך ומניחו לאחר שעה הא לאוכלו מיד שרי שלא אסרו על האדם לאכול מאכלו חתיכות גדולות או קטנות וכדאמרי' פ' כלל גדול (שבת ע"ד) היו לפניו שני מינין בורר ואוכל לאלתר בורר ומניח לאלתר ולבו ביום לא יברור ואם בירר נעשה כבורר לאוצר וחייב חטאת דאלמא כל שאוכל מיד כדרך שבני אדם אוכלים אע"פ שיש באותו לד בעצמו חיוב חטאת כשמניח לאחר זמן ואף לבו ביום מותר והכי נמי דכוותיה ולפיכך אף לפרר לפני התרנגולים שמזונותם עליך להאכילם מיד מותר דשווי אוכלא מעוין עכ"ל: **לפיכך אין** מרסקין לא את השחת ולא את החרובין וכו'. כתוב בתשובת הרשב"א שנשאלו השואל הלא עיקר טחינה בפירות והרובין עצמן פירות הן והיאך כתב לפי שנראה כטוחן ועוד דבפרק מי שהחשיך (שבת קנ"ה) משמע דטעמא דאין מרסקין משום דמיטרח באוכלא לא טרחינן וכרב יהודה דקי"ל כוותיה. והשיב לו כל מה שהקשית על הרמב"ם הדין עמך לפי דעתי עכ"ל. ול"נ דמשום טעמא דמיטרח באוכלא לא סגי אלא לשחת וחרובין שהם רכים אבל לקשים דלית בהו משום מיטרח באוכלא משמע דשרי לפיכך נתן רבינו טעם משום טוחן דה"ט שייך אף בקשים ואע"ג דבגמרא אסיקנא לרב הונא בקשים מדאכרה מתניתין לרבק שחת וחרובין דרכיכי אלמא לא טרחינן באוכלא ולא שני דטעמא משום טוחן היינו משום דמשמע ליה לגמרא דבההוא פירקא לאו בדיני טוחן עסיק תנא אלא בדיני מיטרח באוכלא או שווי אוכלא וכדקתני רישא מתירין פקיעי עמיר: **אבל מחתכין** את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים. בפרק מי שהחשיך (שבת קנ"ה:) אמרינן דרב יהודה דקי"ל כוותיה וסבר דמיטרח בדבר שהוא אוכל לא טרחינן צריך לאוקמי הא דתנן מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים נבלה דומיא דדלועין מה דלועין דאשוני אף נבלה דאשוני והיכי משכחת לה בבשר פילי א"נ בגורייתא זוטרי ופירש רש"י א"נ כלבים דקאמר בגורייתא זוטרי דכל נבלה קשה להם ותמה ה"ה על רבינו למה לא כתב דהא דשרי להתך את הנבלה לפני הכלבים דוקא בנבלה הקשה שא"א להם לאכלה בלא חתיכה דלאוכלא מעוין אבל אם היתה רכה מיטרח במה שהוא דבר ראוי לא טרחינן. ואני אומר שאפשר לומר שסמך על מה שכתב בסמוך דמיטרח באוכלא לא טרחינן דממילא משמע דלא שרי אלא בדלועין ונבילה הקשים ואע"פ שרבינו לא כתב בהדיא דמיטרח באוכלא לא טרחינן כיון דבמ"ש אבל לא אלומות גדולות מפני הטורח שבהם צריך לפרש משום דמיטרח באוכלא לא טרחינן הוי כאילו כתבו בהדיא: ועל מ"ש לפי שאין טחינה בפירות כתב ה"ה שבקצת נוסחאות כתוב שאין טחינה אלא בפירות וכתב שלא הבין אחת מהן אבל זו שגורסין אלא נראית יותר ולא פירש מפני מה נראית לו יותר. ונראה לי שטעמו מפני שבנוסחא שאין כתוב בה אלא א"א להעמידה כלל דהיכי קאמר שאין טחינה בפירות והא שחת וחרובין פירות נינהו וקא אסר לחתכם משום דנראה כטוחן ואין לומר דה"ק מ"ש שחת וחרובין אינו אסור לחתכם אלא מפני שנראה כטוחן אבל אינו חייב מפני שאין טחינה בפירות דא"כ לא ה"ל להפסיק ביניהם באבל מחתכין את הדלועין לפני הבהמה וכו' לפיכך נראה לו לה"ה שעיקר הנוסחא שאין טחינה אלא בפירות כלומר ומש"ה אסור לרסק שחת וחרובין דפירות נינהו אבל דלועין ונבלה מותר לחתכם דלאו פירות נינהו הילכך לא מיחזי כטוחן אלא שקשה לו דדלועין נמי פירי נינהו ולא גרעי מירק ומפני כך כתב שלא הבין אחת מהנוסחאות. ול"נ דיותר נכון לגרוס שאין טחינה בפירות וטעמא הוא דיהיב לפטורא דמרסק שחת וחרובין כדפרישית ואע"פ שהפסיק ביניהם דמחתכין את הדלועין איכא למימר דבתר דסיים כל הני דיני אהדר למיהב טעמא לפטורא דמרסק שחת וחרובין: **ומתירין** אלומות של עמיר לפני בהמה וכו'. בפ' מי שהחשיך (שבת קנ"ה) תנן מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה ומפספסין את הכיפין אבל לא את הזירין. ופירש"י פקיעי עמיר קשין של שבלים שאגדן מתירין אותם שיהו נוחים לבהמה לאוכלם. מפספסין שכן דרך שמפזרין לבהמה העשבים ויפים לה לאוכלם שכשהם דוקים מתחממים ואינם מריחה

לחם משנה

ומן לתוך הסל וא"כ תימה איך כתב והורו רבותי דלפי מ"ש קודם נתפזרו לו אחת הנה ואחת הנה ע"כ יוצא דין זה כמו שכתבתי. והאמת שהיה ראוי לומר כך והורו רבותי אחד לשון לתוך הסל וגירסת הלשון כך נתפזרו לו וכו' לא יתן לתוך הסל ואם נפלו במקום אחד יתנן אפילו לתוך הסל. והורו רבותי שאם נתפזרו לו בין צרורות וכו' והוא הפירוש שאמר של הרמב"ן ז"ל אבל היותו במקום הזה אין לו טעם. ואולי פירוש הלשון כך לפי גירסתנו בדברי ה"ה שלפי פי' הרשב"א שנתפזרו אחת הנה כו' אפשר לומר שבמקום אחד מלקט ונותן לתוך כפו דדוקא בנתפזרו אחת הנה כו' הכא מלקט ואוכל אבל לעולם דלא יתן לתוך הסל אבל התוס' אין גורסין ואוכל כמו שהכריחו הם שם אם לא שנוכל לתרץ לקושייתם נעשה לתוך כפו כמו לתוך הסל. ואולי הרשב"א היה גורס ואוכל וסובר זה ובזה יתיישב לשונו שכתב והורו רבותי וכו':

מגדל עוז

זורה ובורר עד שהוא חייב. פ' משנין (דף קכ"ח). ופ' כלל גדול (דף ע"ד): **והמשמר שמרים** עד לשמר כו. פ' ר"א דתולין (קל"ט) ופ' שמונה שרצים: **וכן המחבץ** עד בידו. פרק המצניע: **המחתך** וכו'. פרק כלל גדול (דף ע"ד): **לפיכך** אין מרסקין עד הטורח שבהן. פרק בתרא דשבת (דף קנ"ו):

הגהות מיימוניות

[ג] עיין לעיל פ"ח בהג"ה בהילכתא עשירית ע"כ: [ס] ורא"מ כתב **הילכך יזהר בב' מיני** פירות שנתערבו וכ"ש פסולת שנתערב עם אוכל שלא יברור זה מזה **אלא דרך אכילתו** יקחם ויאכלם וגם יזהר שלא ישפוך משקה מכלי אל כלי להשליך פסולת **הנשאר** בשולי הכלי אא"כ ישאיר מן המשקה עם הפסולת קצת כדאמרינן פרק תולין דבי רב **פפא** שפו שיכרא ממנא למנא ופרכינן והאיכא ניצוצות והוה ליה בורר בהפריש אותן מן הפסולת ומשני ניצוצות בבי ר"פ לא חשיבי פירוש והיו משאירים אותם עם הפסולת ע"כ: [ע] אמר רב פפא האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן וכתבו התוס' דוקא בסילקא שייך טחינה אבל שאר אוכלין שרי. והר"ר יוסף כתב בשם רבינו **שמואל דלחם מותר לפרר** מאחר שכבר נטחן ורא"מ כתב **דאסור לפרר פירות לפירורין דקין ע"כ:**

מריחה הריח כ"ל וקלא כהם. ובגמרא א"ר הונא הן הן פקיעין הן הן כיפין פקיעין הרי כיפין תלתא זירין דארזא והכא קאמר מתירין פקיעי עמיר ומפספסין וה"ה לכיפין אבל לא את הזירין לא לפספס ולא להתיר אמר רב חסדא מ"ט דרב הונא קסבר למיטרח באוכלא טרחינן לשווי אוכלא לא משויט. ופירש רש"י הן הן פקיעין הן הן כיפין טולם קשים של שבלים הן מיהו פקיעין שאינם קשורים אלא בשני ראשים כיפין שלשה זירין דארזא ענפים לחים של ארז שמזרדין אותה ובעודם לחים ראויים לבהמה ורוב בני אדם מניחין אותם לעצים רב יהודה אמר הן הן פקיעין הן הן זירין פקיעין תרין זירין תלתא כיפין דארזא וה"ק מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה אבל פספוסי לא וכיפין פספוסי נמי מפספסינן אבל לא את הזירין לפספוסי אלא להתיר אמר רבא מ"ט דרב יהודה קסבר שווי אוכלא משוינן מיטרח באוכלא לא טרחינן ופירש"י הן הן פקיעין הן הן זירין שהיהם בקשין של שבלים ומה שהתיר בזה התיר בזה ודקתני אבל לא את הזירין אפספוס קאי וה"ק מתירין פקיעי עמיר דכל זמן שהוא קשור לאו אוכלא הוא ומתירו לשווי אוכלא ומשום לער בהמה שרי אבל פספוס לא דשני ליה בהתרה ואיתעביד אוכלין ופספוס להתענג בעלמא הוא ומיטרח באוכל בדבר שהוא כבר אוכל בלא תיקון זה לא טרחינן ומפספסין את הכיפין דארזא דבלאו פספוס לא הוי אוכלא אבל לא את הזירין לפספס אלא להתיר אגדיהן בפקיעין דהתרה אגדיהן שווי אוכלא הוא ואיתותב רב הונא וסליק בקשיא וקם לה הלכתא כרב יהודה. ובקצת נוסחי הרי"ף כתוב בסברת ר"י אבל לא את הזירין לא לפספס ולא להתיר וכתב הר"ן דטעמא מפני שכיון שקשור בשלשה מקומות הוי טירחא יתירא ואסור אבל רש"י גורס כמ"ש בתחלה וכן גרסת רבינו לפי דעתי ואע"פ שכתב ה"ה שא"א ליישב דברי רבינו לא כאוקימתא דרב הונא ולא כאוקימתא דר"י לא נהירא שאפשר ליישב ולומר שרבינו מפרש דלרב הונא פקיעין וכיפין תרווייהו אלומות נדולות נינהו אלא דפקיעין קשורין בשני ראשים וכיפין בג' ראשים וזירין הן אלומות קטנות שדומות לענפי האילן הרכים והיינו דקאמר זרין דארזא וה"ק מתירין פקיעי עמיר ומפספסין וה"ה לכיפין ואע"ג דבלאו התרה לא חזו לאכילה גמורה כיון דחזו לאכילה קצת שפיר דמי למיטרח בהו דלא מיתסר למיטרח אלא במידי דלא חזי לאכילה כלל דוקא דשווי אוכלא לא משוינן וזירין שהם אלומות קטנות כיון דבלא התרה כלל חזו לאכילה גמורה אסור להתירם משום דהוי טירחא שלא לצורך כלל ולפ"ז טעמא דרב חסדא לא קאי אזירין וכי יהודה סבר דפקיעין וזירין תרווייהו אלומות נדולות אלא דפקיעין קשורים בשני ראשים וזירין קשורים בג' וכיפין הם אלומות קטנות כענפי האילן שהם רכים והיינו דאמר כיפין דארזא וה"ק מתירין פקיעי עמיר שהן אלומות גדולות הקשורות בשני ראשים אבל פספוסי לא כיון דבלאו הכי חזו לאכילה מיטרח טירחא יתירא באוכלא לא טרחינן דכיון שהן אלומות קטנות חזו לאכילה בלאו הכי ומפספסין אותם. ובגמרא (שם קי"ח:) אמר רב הלכה כר"ש ולא מטעמיה דאילו ר"ש סבר אע"ג דלא שכיח שרי ורב סבר אי שכיח שרי אי לא שכיח לא ובתריה דרב שכיח מתחא ובהלכות וכן הלכתא ע"כ: ומותר לסוך שמן ומלח וכו'. בפרק במה אשה (שם ס"ו:) מימרא מותר לסוך שמן ומלח בשבת: נגפה ידו או רגלו וכו'. (שם ק"ט) אמר מר עוקבא מי שנגפה ידו או רגלו צומתה ביין ואינו חושש איבעיא להו חלא מאי ופשטו חלא לא ואמר רבא והני בני מחוזא כיון דמפנקי אפי' חמרא נמי מסי להו פי' ואסור בכל ענוג כמוזכר עוד שם ופירש"י נגפה נכשלה ולקתה כמו פן תגוף על"ל:

את הכיפין אבל לא את הזירין. וה"א ליישב הגירסא בספרי רבינו לא לפי אוקמתא דרב הונא ולא לפי אוקימתא דרב יהודה דאיתמר התם וצ"ע:

יט חבילי פיאה וכו'. ברייתא פרק מפנין (שם קכ"ח) ודוקא הכניסן למאכל בהמה אבל הכניסן לעצים אין מסתפק מהם בשבת כמבואר פרק כ"ו:

גדולות מפני הטורח שבהן: **יט** חבילי [א]פיאה ואזוב וקורנית וכיוצא בהן שהכניסן למאכל בהמה מסתפק מהן וקוטם ואוכל בראשי אצבעותיו [פ] אבל לא בידו הרבה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא לדוק: **כ** הצריך [ב]לדוק פלפלים וכיוצא בהן ליתן לתוך המאכל בשבת הרי זה כותש ביד [ג] הסכין ובקערה אבל לא במכתשת מפני שהוא טוחן. לפיכך אסור לבריא להתרפאות בשבת גזרה שמא ישחוק הסממנין: **כא** כיצד [ג]לא יאכל דברים שאינן מאכל בריאים כגון אזוביון ופיאה. ולא דברים המשלשלים כגון לענה וכיוצא בהם. וכן לא ישתה דברים שאין דרך הבריאים לשתותן כגון מים שבשלו בהן סממנין ועשבים: **כב** אוכל [ד]אדם אוכלין ומשקין שדרך הבריאים לאוכלן ולשתותן כגון הכסברא והכשות והאזוב אף על פי שהן מרפאין ואוכלן כדי להתרפאות בהם מותר הואיל והם מאכל בריאים. [ה]שתה חלתית מקודם השבת והרי הוא שותה והולך מותר לשתותו בשבת *[אפילו] במקומות [שלא] נהגו הבריאים לשתות החלתית. ושותין זיתום המצרי בכל מקום: **כג** וכן שמנים שדרך הבריאים לסוך בהן מותר לסוך בהן בשבת ואף על פי שנתכוין לרפואה. ושאין הבריאים סכין בהן אסורין. [ו]החושש במתניו לא יסוך יין וחומץ אבל סך הוא את השמן. ולא שמן [ק] ורד אלא במקום שהבריאים סכין אותו. ומותר לסוך שמן ומלח בכל מקום. [ז]נגפה ידו או רגלו צומתה ביין ואינו צומתה בחומץ ואם היה ענוג [ר] אף ביין אסור: **כד** החושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ ויפלוט אבל מגמע הוא ובולע. החושש בגרונו לא [ש] יערענו בשמן אבל בולע הוא שמן הרבה ואם נתרפא נתרפא. אין לועסין את המסטכי ואין שפין את השנים בסם בשבת בזמן שנתכוין לרפואה. ואם נתכוין לריח הפה מותר: **כה** אין [ח]נותנין יין לתוך העין אבל נותן הוא על גב [ת] העין. ורוק תפל אפילו על גב העין אסור. קילור ששרה אותו מערב שבת מעבירו על גב

*כן הגיה הרב המגיד.

א טור סימן שכ"א: ב טור שם: ג סמ"ג לאוין סה: ד טור סימן שכח: ה טור סי' שכ"א: ו טור סי' שכז סמ"ג שם: ז טור סי' שכח: ח טור שם וע"ש:

כ הצריך לדוק פלפלים וכו'. פ' חולין (דף קמ"א) א"ר יהודה הני פלפלי מידק הדא הדא בקתא דסכינא שרי תרתי אסור רבא אמר כיון דקא משני אפילו טובא נמי. ובהלכות איכא מאן דמוקים לה בשבתא איכא מאן דמוקים לה ביו"ט. ומסתברא כמאן דמוקים לה בשבתא ע"כ וכן הכריע רבינו. וכן כתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל וכתבו תוספתא דתניא אין כותשין את המלח במדוך של עץ אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור ואינו חושש. אין מרסקין דבלה וגרוגרת ואת החרובים לפני הזקנים בשבת אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור ואינו חושש ע"כ: לפיכך וכו' כיצד לא יאכל וכו'. משנה בח' שרצים (שם ק"ט) אין אוכלין אזוביון בשבת לפי שאינו מאכל בריאים אבל אוכל הוא את יועזר ושותה אבוב רועה כל האוכלים אוכל אדם לרפואה וכל המשקין שותה חוץ ממי דקלים וכוס עקרין וכו' ופי' כל הדינים האלו הן בבריא שאינו נופל למשכב ולא חולה כמו שהזכרתי פרק שני:

כב שתה חלתית מקודם השבת וכו'. ושותין זיתום המצרי בכ"מ. כך היא הנוסחא האמיתית בדברי רבינו והטעם שכיון שהתחיל אם יפסוק ולא ישתה בשבת יחלה ומבואר זה פרק כ"ב והדין מבואר פ' חולין (שבת ק"מ) בגמרא ודין הזיתום פ' ח' שרצים (שם ק"י) נחלקו בגמרא בפירוש מי דקלים רבב"ח אמר תרי דקלים איכא במערבא ונפיק עינא דמיא מביניהו כסא קמא מרפי ואידך משלשל. אמר עולא לדידי שתי לי שכרא דבבלאי ומעלי מנייהו ורב יוסף אמר זיתום המצרי ופי' רש"י ז"ל וקרי ליה מי דקלים על שם שמקל החולי על"ל. ופסק רבינו דלא כרב יוסף ויש לי לפרש דרב יוסף לא בא לחלוק ולפרש מי דקלים זיתום המצרי אלא אדעולא קאי דאמר דשכרא דבבלאי מעלי. ואמר רב יוסף דזיתום המצרי מעלי ולהודיע לנו הרפואה ולדברי הכל זיתום המצרי מותר שהרי משקה בריאים הוא כנ"ל ויעיד על פי' זה מה ששנינו בברייתא (שם קנ"ז) במי שהחשיך ושותים זיתום המצרי ולמה יאמר רב יוסף שהברייתא חולקת על המשנה:

כג וכן שמנים וכו'. זה נלמד מהדין שיתבאר בסמוך: החושש במתניו וכו'. (שם קי"א) במשנה החושש במתניו לא יסוך יין וחומץ אבל סך את השמן ולא שמן ורד בני מלכים סכין שמן ורד על גבי מכותיהן שכך דרכן לסוך בחול ר"ש אומר כל ישראל בני מלכים. ובגמרא (שם קי"א:) אמר רב הלכה כר"ש ולא מטעמיה דאילו ר"ש סבר אע"ג דלא שכיח שרי ורב סבר אי שכיח שרי אי לא שכיח לא ובתריה דרב שכיח מתחא ובהלכות וכן הלכתא ע"כ: ומותר לסוך שמן ומלח וכו'. בפרק במה אשה (שם ס"ו:) מימרא מותר לסוך שמן ומלח בשבת: נגפה ידו או רגלו וכו'. (שם ק"ט) אמר מר עוקבא מי שנגפה ידו או רגלו צומתה ביין ואינו חושש איבעיא להו חלא מאי ופשטו חלא לא ואמר רבא והני בני מחוזא כיון דמפנקי אפי' חמרא נמי מסי להו פי' ואסור בכל ענוג כמוזכר עוד שם ופירש"י נגפה נכשלה ולקתה כמו פן תגוף על"ל:

כד החושש בשניו וכו'. משנה (שם קי"א) החושש בשניו לא יגמע בהן את החומץ אבל מטבל הוא כדרכו ואם נתרפא נתרפא והקשו בגמרא והא תניא לא יגמע ופולט אבל יגמע ובולע והיכן אביי כי תנן נמי מתני' לא יגמע ופולט תנן: החושש בגרונו וכו'. תוספתא בהלכות שם ובגמרא בברכות (דף ל"ו) פרק כיצד מברכין: אין לועסין וכו'. תוספתא נכתבה בהלכות שם:

כה אין נותנין יין. (שבת ק"ח:) מימרות יין בתוך העין אסור על גבי העין מותר רוק תפל אפי' ע"ג העין אסור. ופירש"י ז"ל רוק תפל לא טעם כלום משנתנו על"ל: קילור ששרה אותו. שם אמר שמואל שורה אדם קלורין מע"ש ונותן ע"ג עיניו בשבת ואינו חושש בר לואי הוה קאי קמי דמר עוקבא חזייה דקא עמיץ ופתח א"ל כולי האי

מגדל עוז

חבילי פיאה עד לדוק. פרק מפנין (דף קכ"ח): הצריך לדוק פלפלין עד שהוא טוחן. פ' ר"א דמילה (דף קל"ד): לפיכך אסור עד מאכל בריאים. פ' שמונה שרצים (דף ק"ט): שתה חלתית עד בכ"מ. פרק ר"א דמילה: וכן שמנים עד מגמע הוא ובולע. פ' שמונה שרצים (דף ק"א): אין נותנין יין וכו' עד ואינו חושש. פרק שמונה שרצים: החושש בגרונו עד לריח הפה מותר. בתוס' וכתבם ר"י אלפס ז"ל בהלכות פ' שמונה שרצים: אין נותנין יין עד ואינו חושש. פ' שמונה שרצים (דף ק"ח):

הגהות מיימוניות

[פ] כחכמים לגבי ר"י ע"כ: [צ] בסוף פרק ר' אליעזר דתולין דלא כר"י דקאמר חדא בקתא דסכינא שרי תרתי אסור אלא כרב דאמר כיון דמשני אפילו טובא נמי דהוא בתראה וכן פסק ר"י דבשבת איירי ודלא כפירש"י ור"ח ושאילתות דביו"ט איירי שהרי ביו"ט נידוכין כדרכן רק לא בריחים שלהן כדלקמן בהלכות יו"ט ועוד דאי ביו"ט איירי הו"ל לפרש בהדיא כיון דכולה מכילתין בשבת איירי ע' בתוס' כאן ופ"ק דביצה ע"כ: [ק] אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב הלכה כר"ש דאמר כל ישראל בני מלכים הן וכו' ולא מטעמיה דאילו ר"ש סבר אע"ג דלא שכיח ורב סבר אי שכיח אין וכו' ע"כ: [ר] אמר רבא הני בני מחוזא כיון דמפנקי וכו' ע"כ: [ש] בתוספתא ומייתי לה בריש גמרא דכיצד מברכין והכי איתא התם החושש בגרונו לא יערענו בשמן לכתחילה אבל נותן הוא שמן הרבה בתוך אניגרון ובולע פי' או בולע כלומר לא יערענו דהיינו להחזיר השמן להוץ אלא ע"י אניגרון דלא מוכחא מילתא כולי תאי דלרפואה הוא וכן פירש"י וכן הרשב"ם אבל התוספות פירשו בשם הר"ר יוסף דכל שתיה שלא כדרכה נקראת ערעור ואפי' לבלוע אסרה תורה אם לא ע"י אניגרון ע"כ: [ת] אכן לפתוח ולהעצים כדי שיכנס לתוכו אסור כדאיתא התם ע"כ:

גב עינו בשבת ואינו חושש. מי שלקה באצבעו לא יכרוך עליו גמי כדי לרפאותו ולא ידחקנו בידו כדי להוציא ממנו דם: כו אין נותנין חמין ושמן על גבי [א] המכה. ולא על גבי מוך שעל גבי המכה. ולא על גבי מוך ליתנו על המכה בשבת. אבל נותן הוא חוץ למכה ושותת ויורד למכה. ונותנין [ב] מוך יבש על גבי המכה. ואם היה עתיק אסור מפני שהוא כרטיה: כז *רטיה [א]שפרשה על גבי כלי מחזירין אותה. ואם פרשה על גבי קרקע אסור להחזירה. ומניחין רטיה על גבי המכה לכתחלה [ג] במקדש *שאין אסור שבות במקדש. ובכל מקום מקנחין פי המכה ואין מקנחין את הרטיה שמא ימרח: כח סכין [ב]וממשמשין בבני מעים בשבת והוא שיסוך וימשמש בבת אחת כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. ואין מתעמלין בשבת. אי זה הוא מתעמל זה שדורסים על גופו בכח עד שייגע ויזיע או שיהלך עד שייגע ויזיע. שאסור [ד] לינע את עצמו כדי שיזיע בשבת מפני שהיא רפואה. וכן אסור לעמוד בקרקע דימוסית שבארץ ישראל מפני שמעמלת ומרפאת: כט אין [ג]רוחצין במים שמשלשלין ולא בטיט שטובעין בו ולא במי משרה הבאושים ולא בים סדום ולא במים הרעים שבים הגדול מפני שכל אלו צער הן וכתוב וקראת לשבת עונג. לפיכך אם לא נשתהה בהם אלא עלה מיד אע"פ שיש לו חטטין בראשו מותר: ל אין [ד]מתגרדין במגרדת ואם היו ידיו מלוכלכות בצואה או בטיט גורד כדרכו ואינו חושש. סכין [ה]ומפרכין לאדם לענג אבל לא לבהמה. ואם היה לה צער מותר להסיר צערה בסיכה ופירוק. בהמה [ה] שאכלה

כרשינין

השגת הראב"ד

*רטיה שפרשה כו' עד ומניחין רטיה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל כל זה שבוש אלא מחזירין אותו אפילו מעל גבי קרקע, עכ"ל:

*שאין אסור וכו'. עי' תוי"ט פרק בתרא דעירובין מי"ג:

א טור שם: ב טור סימן שכח סמ"ג לאוין סה: ג טור שם: ד טור סי' שכז: ה טור סימן שלב:

מגיד משנה

הלי ודאי לא שרא מר שמואל. ורבינו לא הוצרך להזכיר איסור העצימה והפתיחה לפי שלא הזכיר היתר אלא במעביר על גבי העין ומכלל דבריו שהעצימה והפתיחה אסורין: מי שלקה באצבעו וכו'. בעירובין (ק"ג:) פרק אחרון משנה כהן שלקה באצבעו כורך עליה גמי במקדש אבל לא במדינה אם להוציא דם כאן וכאן אסור:

כו אין נותנין חמין ושמן וכו'. פרק המילה (שבת קל"ד:) ברייתות אין נותנין חמין ושמן ע"ג מוך ליתן ע"ג מכה בשבת אין נותנין חמין ושמן ע"ג מוך שע"ג מכה בשבת אין נותנין חמין ושמן על גבי מכה בשבת אבל נותן חוץ למכה ושותת ויורד למכה: ונותנין מוך יבש כו'. שם נותנים על גבי המכה מוך יבש וספוג יבש אבל לא גמי יבש ולא כתיתין יבשין קשיא מוך אמוך נ"ק הא בחדתי הא בעתיקי. ובהלכות הא דקתני נותנים מוך יבש בחדתי הא דקתני ולא כתיתין יבשין בעתיקי. אבל רש"י ז"ל פי' חדתי שלא היו ע"ג מכה מעולם מהו עתיקי לא מהו עכ"ל. ודעת רבינו כדברי ההלכות:

כז רטיה שפרשה וכו'. בעירובין (דף ק"ב:) פרק אחרון ת"ר רטיה שפרשה מעל גבי המכה מחזירין אותה בשבת ר"י אומר הוחלקה למטה דוחקה למעלה למעלה דוחקה למטה ומגלה מקצת רטיה ומקנח פי המכה וחוזר ומגלה מקצת רטיה ומקנח פי המכה ורטיה עצמה לא יקנח מפני שהוא ממרח ואם מרח חייב חטאת א"ר חסדא לא שנו אלא שפירשה ע"ג כלי אבל פרשה ע"ג קרקע דברי הכל אסור ואסיק רב אשי הלכה כת"ק כדאיתא בהלכות בפרק מילה: ומחזירין רטיה לכתחלה במקדש וכו'. כך היא הנוסחא האמתית בספרי רבינו. ובמשנה שם מחזירין רטיה במקדש אבל לא במדינה אם בתחלה כאן וכאן אסור, ע"כ. ופירוש מחזירין אפי' בפירשה ע"ג קרקע אבל לא במדינה כשפירשה ע"ג קרקע כדי להעמיד משנתנו כת"ק דברייתא דלעיל. וכתב רבינו לכתחילה לומר שרשאי ליטלה ולהחזירה וזה מבואר פ"ק דיו"ט. והר"א ז"ל מצא בספרי רבינו נוסחא אחרת ומניחין רטיה לכתחילה במקדש וכתב בהשגות א"א זה שבוש אלא מחזירין אפילו מע"ג קרקע ע"כ. וכן הוא האמת וכן הוא בספרי רבינו המדוקדקים ונוסחא משובשת נזדמנה להרב ז"ל: ובכ"מ וכו'. מבואר למעלה בברייתא:

כח סכין וממשמשין וכו'. פרק חבית (שבת קמ"ז) ת"ר סכין וממשמשין בבני מעים בשבת ובלבד שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול היכי עביד ר' חמא בר"ח אמר סך ואח"כ ממשמש ור' יוחנן אמר סך וממשמש בבת אחת ופסק רבינו כר"י: ואין מתעמלין וכו'. במשנה סכין וממשמשין אבל לא מתעמלין. ופי' רבינו אי זהו מתעמל כו' אבל רש"י ז"ל פירש סכין שמן בשבת וממשמשין ביד כל הגוף להנאה אבל לא מתעמלין לשפשף בכח עכ"ל. ופירוש רבינו עיקר: אסור לעמוד וכו'. (שם קמ"ז:) מימרא כלשון רבינו ופירש רש"י ז"ל דימוסית שם נהר שמלוחים מימיו שמעמלת ומחממת ומרפאה עכ"ל:

כט אין רוחצין במים וכו'. במשנה (שם קמ"ז) אין יורדין לפילומא ויש גורסין לקירדומא. ובהלכות פירשו בקעה ויש בה מים ותחתיו טיט כמו דבק ואם ירד אדם שם חוששין שמא ישבע בתוך הטיט וידבק ואינו יכול לעלות עד שמתקבצין בני אדם ומעלין אותו משם. ויש מי שאומר הרוחץ בתוכה בקעה מלמטן ואותן המים משלשלין בני מעיו ע"כ. ושני הפירושים האלו כתב רבינו במלות קצרות כמנהגו הטוב: ולא במי משרה וכו'. פרק שמונה שרצים (שם ק"ט) ברייתות ושקלא וטריא והעולה משם הוא כדברי רבינו בהסכמת כל המפרשים לבד שקצתם מתירין במים הרעים שבים הגדול שאפי' לא נשתהא אסור וזה דעת הרשב"א ז"ל אבל הרמב"ן ז"ל הסכים לדברי רבינו שכל שלא נשתהא מותר וכן עיקר דלא גרע מים רעים שבים הגדול ממי משרה ואם מי משרה מותרין בשלא נשתהא כדאיתא התם כ"ש מים רעים שבים הגדול ולדברי הכל במים היפים שבים הגדול אפי' נשתהא מותר כדאיתא התם:

ל אין מתגרדין וכו'. פרק חבית (שם קמ"ז:) ת"ר אין גורדין במגרדת בשבת רשב"ג אומר אם היו ידיו מלוכלכות בטיט או בצואה גורד כדרכו ואינו חושש ובהלכות והלכתא כוותיה ע"כ. ופירש"י מגרדת שקורין אשטרייל"ל דהוי עובדין דחול עכ"ל: סכין ומפרכין וכו'. פרק במה בהמה (שם נ"ג) סכין ומפרכין לאדם ואין סכין ומפרכין לבהמה ואסיקנא התם בגמרא דליכא מכה ומשום תענוג אבל אי איכא מכה ומשום צער סכין ומפרכין נמי לבהמה וכן מבואר בהלכות. ופירש"י סכין שמן ומפרכין גלדי מכה עכ"ל: בהמה שאכלה כרשינין וכו'. שם תניא בהמה שאכלה כרשינין הרבה לא ידיינה בחצר בשביל שתתרפא ור' יאשיה מיקל דרש רבא הלכה כר' יאשיה ופירש"י ז"ל ע"י אכילה מרובה אחזה חולי וצריכה להשתלשל ולהוציא רעי עכ"ל. ומבואר שם דלר' יאשיה אין הלכה כאותה ברייתא שאמרה בהמה שאחזה דם אין מעמידין אותו במים כדי שתצנן אבל אדם שאחזו דם מעמידין אותו במים בשביל שיצטנן אלא לר"י אפי' בהמה מותר להעמידה במים ואין חוששין לשחיקת סמנין וכן מבואר בהלכות:

אין

כסף משנה

דגדולות ניכהו הוי פספוס דידהו טירחא יתירא. וכיפין שהן אלומות קטנות פספוסי נמי מפספסינן משום דלית בהו טירחא יתירא אבל לא את הזירין שהן אלומות גדולות לפספוסי ואע"ג דאתי בק"ו מפקיעין ושאינם קשורים אלא שני קשרים ואפ"ה אין מפספסין מ"מ איצטריך למתני דאין מפספסין למידק מינה אבל מתירין ואע"ג דטירחא גדולה היא שהם קשורים ג' קשרים דכיון דאם אינו מתירם לא חזו לאכילה מיטרח טרחא יתירא כדי לשווי אוכלא טרחינן וקי"ל כר"י ולפיכך פסק וכתב דאלומות קטנות מפספסין דהיינו כיפין אבל אלומות גדולות בין פקיעין בין זירין מתירין ואין מפספסין:

מותר

ז"ל ואם הראב"ד ז"ל ראה לפירש"י ז"ל שפירש כי רב אשי אדרב חסדא קאי כלומר לא סבירא לי מאי דאמר רב חסדא דבפירשה ע"ג כלי פליגי אלא אפילו פירשה ע"ג קרקע פליגי ושרי ת"ק דקי"ל הלכתא כוותיה אבל פירשה ע"ג כלי אפילו ר"י מתיר ככר הקשו עליו רבותינו בעלי תוס' דא"כ אמאי קתני בברייתא לר"י הוחלקה למטה דוחקה למעלה למעלה דוחקה למטה ליתני פירשה על גבי כלי דשרי ר"י ומכ"ש שמעינן דשרי בהוחלקה דעדין לא פירשה אלא מדנקט הוחלקה משמע דוקא הוחלקה שלא זזה ממקומה הוא דשרי ר' יהודה הא אם פירשה וזזה ממקומה אפי' ע"ג כלי קא אסר ר"י. וזה טעם נכון לקיים הפירוש הראשון וכן הסכים מורי הרשב"א ז"ל: ומניחין רטיה ע"ג מכה עד שמא ימרח. פרק המוצא תפילין (דף ק"ב) וגם פ' חלק מקצתו: סכין וממשמשין כו'. עד שמעמלת ומרפאה. פרק חבית: אין רוחצין עד ואינו חושש. פ' ח' שרצים (דף קט"ו) ופרק חבית: סכין ומפרכין ט' עד ופירוק. פרק חבית (דף קמ"ז) ופרק במה בהמה יוצאה: בהמה שאכלה עד סמנין. פרק במה בהמה יוצאה:

הגהות מיימוניות

[א] וכן לא יתן על המכה דבר המושך דם ולחה דהוא מפרק, ע"כ: [ב] כשמואל דתניא כותיה ודלא כרב דאמר מוגעין מעל גבי המכה ע"כ: [ג] גרסינן בירושלמי דבמה אשה אמר רבי יוסי בר אבא מכה שנתרפאה נותנין רטייה עליה שאינה אלא כמשמרה אמר רבי תנחום חוץ מעלי גפנים שהן לרפואה ע"כ: [ד] יורנו רבינו שי' רפואה שעל ידי לחש אם יכול ללחוש בשבת אם יש גזירה משום שחיקת סממנין ושלומו ושלום תורתו יגדל כחו וכח הצעיר אהרן בה"ר אליעזר נב"ה. תשובה מופת הדור הר"ר אהרן וזכרו יהיה ברכה ולשונו מרפא וארוכה, בפרק חלק ת"ר סכין וממשמשין בבני מעים בשבת ולוחשין לחישת נחשים ועקרבים ותו גרסינן בירושלמי בפרק שמונה שרצים לוחשין לעין ולמעים ולנחשים ולעקרבים ומעבירין על גבי העין בשבת מעשה בר"ע שאחזתו העין והעבירו עליו בשבת כלים, גם ראית ממורי רבינו שמחה זצ"ל שחש בעינו וגם בשבת אמר ללחוש. ושלום יהא רעוא משמיא למורי רבינו ולתורתו אנכי תולעת אביגדור כהן. ועיין בהלכות ע"ז פרק י"א וכן מדידה ולחישה שקורין פזניי"ר מותר כדלקמן בפרק כ"ד בהלכתא ה' ע"כ: [ה] תניא בהמה שאכלה כרשינין ור' יאשיה מיקל אמר רב הלכה כר' יאשיה דמיקל ע"כ:

מגדל עוז

מי שלקה כו' עד להוציא ממנו דם. פ' המוצא תפילין (דף ק"ג): אין נותנין חמין כו' עד מפני שהוא כרטיה. פרק ר"א דמילה (דף קל"ד): רטיה שפירשה על גבי כלי מחזירין אותה. פרק המוצא תפילין (דף ק"ב): ואם פירשה ע"ג קרקע אסור להחזירה. כתב הראב"ד ז"ל כל זה שבוש אלא מחזירין אפילו מעל גבי קרקע עכ"ל: ואני אומר ח"ו אלא הוא פסק כדעת רב אלפס ז"ל פ' בתרא דעירובין גמרא מתניתין דמחזירין רטיה במקדש דת"ר רטיה שפירשה מעל גבי מכה בשבת מחזירין אותה בשבת ר' יהודה אומר הוחלקה למטה דוחקה למעלה למעלה דוחקה למטה וגרסינן עלה אמר רב חסדא מחלוקת שפירשה על גבי כלי אבל על גבי קרקע דברי הכל אסור להחזירה. וכתב ר"י אלפס ז"ל בהלכות פ' ר"א דמילה דלית הלכתא כר"י אלא כת"ק ופ' בתרא דעירובין כתב וקי"ל כת"ק אע"ג דאמר רב יהודה הלכה כר' יהודה לית הלכתא כוותיה דהא רב אשי דהוא בתרא עבד עובדא כותיה דת"ק דאמרינן אמר מר בר רב אשי הוה קאימנא קמיה דרב אבא נפלה ליה אבי סדיא והדר ואמרי ליה לא סבר לה מר להא דאמר רב חסדא מחלוקת שפירשה על גבי כלי אבל פירשה על גבי קרקע ד"ה אסור להחזירה ואמר רב יהודה הלכה כר"י ואמר לי לא שמיע לי כלומר לא סבירא לי עכ"ל. כלומר לא סבירא לי הא דאמר רב יהודה הלכה כר"י אלא הלכה כת"ק. ובאמת אני אומר דכשפירשה על גבי כלי פליגי ובהא הוא דשרי ת"ק וקי"ל כותיה ומש"ה אהדרתה וכמוהו הסכימו רבותינו בעלי התוס' ז"ל וגם הר"ז בעל המאור והרמב"ן

כסף משנה

לא מותר להעלות אזנים בין ביד בין בכלי וכו'. בפ"ב דע"ז (דף כ"ח) תני רב שמואל בר יהודה ביד אבל לא בסם איכא דאמרי בסם אבל לא ביד מ"ט מיזרף זריף. וכתב ה"ה שנראה מדברי רבינו שהוא פוסק כלישנא קמא דבסם אסור וכן כתב הר"ן. וק"ל מנ"ל לרבינו למישרי בכלי ועוד קשה היאך כתב שכל אלו וכיוצא בהם אין עושים אותם בסמנים דמשמע שאין דרך לעשותם בסמנים ובגמ' משמע שדרך העולם לעשותם בסמנים מדאיצטריך לומר אבל לא בסם ועוד למה לא כתב רבינו בהדיא אבל לא בסם. לפיכך נ"ל שגורס בכלי במקום בסם וה"ג תני רב שמואל בר יהודה בין ביד בין בכלי א"ד ביד אבל לא בכלי מ"ט מיזרף זריף ופסק כלישנא קמא דמיקל משום דמידי דרבנן הוא ולקולא וסובר שאין דרך להעלותם בסם ומש"ה ליכא למיגזר בהו משום שחיקת סמנים:

אמבטי

מגיד משנה

לא אין מקיאין את האוכל וכו'. במשנה (שם קמ"ז) אין עושין אפיקטוזין ובגמרא אר"י לא שנו אלא בסם אבל ביד מותר ע"כ: ואסור לדחוק וכו'. זה לא מצאתי מבואר אא"כ יהיה פירוש לאסוכי ינוקא שזכרו בכל הכלים (שבת קכ"ג) ויפסוק רבינו כמאן דאוסר והביאני לזה לפי שלא מצאתי בחיבורו דין אסוכי שהזכרתי. וא"כ הוא יש לתמוה למה לא פסק כרב ששת דשרי וצ"ע: ומותר לכפות כוס וכו'. פרק במה אשה (שם ס"ו:) סחופי כסא אטבורא בשבתא שפיר דמי וענין הכוס הזה מבואר במלאכת הרפואה: וכן מותר ליחנק וכו'. שם מותר ליחנק בשבת עוד שם לפופי ינוקא בשבתא שפיר דמי. ופירש"י ז"ל ליחנק מי שנפרקה חוליא של מפרקת צוארו ונופל בגרונו תולין אותו בראשו שיהא צוארו נפשט ודומה לחניקה. לפופי לכרכו בבגדים וקושרין בתגורה רחבה ומתיישבות פרקי אבריו שהם רכים ונשמטים בחבלי הלידה עכ"ל:

ולהעלות אזנים וכו'. פרק אין מעמידין (פ"ב כ"ח:) מימרא הזכרתיה פ"ב ושם הזכרתי שתי לשונות חד אמר ביד אבל לא בסם וח"א בסם אבל לא ביד ורבינו כתב בין ביד בין בכלי ונראה מדבריו שבסם אסור וכבר זכרתי זה שם ודין האונקלי ג"כ נתבאר פרק שני:

לב המרקד מאבות מלאכות כו' לפיכך וכו'. דין המרקד מבואר פ"ח ודין התבן פרק תולין (שבת ק"מ) משנה אין כוברין את התבן בכברה ולא יתננו על מקום גבוה בשביל שירד המוץ אבל נוטל בכברה ונותן לתוך האבוס ע"כ:

לג מגבל חייב משום לש וכו'. לפיכך אין מגבלין וכו'. דין הגבול פרק שמיני ודין גבול הקמח במי שהחשיך (שם קנ"ה קנ"ו) ת"ר אין גובלין את הקלי ויש אומרים גובלין מאן יש אומרים א"ר חסדא ר' יוסי בר' יהודה היא וה"מ הוא דמשני היכי משני א"ר חסדא על יד על יד. ושוין שבוחשין את השתית. והקשו והא אמרת אין גובלין ותירצו לא קשיא הא בעבה הא ברכה. וה"מ הוא דמשני היכי משני א"ר יוסף בחול נותן את החומץ ואח"כ נותן את השתית בשבת נותן את השתית ואח"כ את החומץ ע"כ. ופסקו בהלכות כר' יוסי בר' יהודה משום דאמרו היכי משני וכו' אלמא דהלכתא כוותיה. ודע שרש"י מפרש שזהו שתית וזהו קלי גלוס הקשו כשאמרו ושוין שבוחשין את השתית דשבת והא אמרת אין גובלין. וכוונת הגמרא משום דריפא דברייתא אין גובלין את הקלי דברי רבי. ותירצו קלי דריפא בעבה שתית דסיפא ברכה ולדברי הכל מותר לבחוש מן הרכה כל צרכו ע"י שנוי בנתינת החומץ באחרונה ולדברי ר"י בר"י אפי' בעבה אלו דבריהם ז"ל וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל. אבל רבינו ז"ל מפרש שאין השתית קלי לפי שהשתית הוא מקמח תבואה שלא הביאה שליש כמו שהזכיר ונראה שהוא אינו גורס והא אמרת אין גובלין אלא והא תניא אין גובלין וזה נכון בפירוש השמועה:

לד המורסן אע"פ וכו'. שם משנה ומתנין מים למורסן אבל לא גובלין ואמרינן בגמרא דמותר לתת מים ומשני ושאלו היכי משני ובארו שתי וערב ואמרו והא לא מיערב שפיר. א"ר יהודה מנערו מכלי לכלי וכן אמרו שם אפי' קב או קביים עולא אמר אפי' כור או כוריים ובהלכות והלכתא כעולא:

לה אין מאכילין וכו' כיצד וכו'. שם (קנ"ה:) משנה אין אובסין את הגמל ולא דורסין אבל מלעיטין אין מאמירים את העגלים אבל מלעיטין ומהלקטין לתרנגולים, ובגמרא מאי אין אובסין אין עושין לה אבוס בתוך מעיה ופירש"י ז"ל ולא דורסין שדורס בתוך גרונה את השעורים עכ"ל. וזהו במקום שאינה יכולה להחזיר וכבר נתבאר איסור זה בדברי רבינו. עוד בגמרא אי זו היא המראה ואיזוהי הלעטה המראה מרביצה ופותח את פיה ומאכילה כרשינין ומים בבת אחת הלעטה מאכילה מעומד ומשקה אותה מעומד ונותן כרשינין בפני עצמן ומים בפני עצמן. עוד מפרש שם שאין מותר להאכיל לעופות ולבהמה שמזונותם עליו אלא למקום שיכולה להחזיר. ושאין מזונותם עליו אפילו לתת לפניהם אסור וכדעת רב יהודה וכדאיתא בהלכות:

לו ומותר לאדם להעמיד וכו'. סוף כל כתבי (שם קכ"ב) אמר רבי חנינא מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים בשבת אבל לא על גבי מוקצה. ואמרו דמוקצה קאי לה באפה ואזלה איהו ואכלה:

רמב"ם

כרשינין הרבה מריצין אותה [א]בחצר בשביל שתתרפא. ואם אחזה דם מעמידין אותה במים בשביל שתצטנן ואין חוששין שמא ישחק לה סמנין: **לא** אין [ב]מקיאין את האוכל בשבת. בד"א בסם שמא ישחק סמנין אבל להכניס ידו לתוך פיו ולהקיא מותר. ואסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי שלו שמא יבא להשקותו סמנין המשלשלין. ומותר לכפות כוס על הטבור בשבת כדי להעלותו. [ג]וכן מותר ליחנק וללפף את [ו] הקטן ולהעלות אזנים בין ביד בין בכלי. ולהעלות בין בכלי. שכל אלו וכיוצא בהן אין עושין אותן בסמנין כדי להוש לשחיקה ויש לו צער מהן: **לב** המרקד מאבות מלאכות. [ד]לפיכך אין כוברין את התבן בכברה ולא יניח הכברה שיש בה תבן במקום גבוה בשביל שירד המוץ מפני שהוא כמרקד. אבל נוטל התבן בכברה ומוליך לאבוס אע"פ שירד המוץ בשעת הולכה שהרי אינו מתכוין לכך: **לג** [ה]מגבל חייב משום לש. לפיכך אין מגבלין קמח קלי הרבה שמא יבוא ללוש קמח שאינו קלי. ומותר לגבל את הקלי מעט מעט. אבל תבואה שלא הביאה שליש שקלו אותה ואחר כך טחנו אותה מחינה גסה שהרי הוא כחול והיא הנקראת שתית מותר לגבל ממנה בחומץ וכיוצא בו הרבה בבת אחת. והוא שיהיה רך אבל קשה אסור מפני שנראה כלש וצריך לשנות. כיצד נותן את השתית ואחר כך נותן את החומץ: **לד** המורסן [ו]אע"פ שאינו ראוי [ח] לגבול אין גובלין אותו שמא יבוא לגבול העפר וכיוצא בו. [ט] ונותנין מים על גבי מורסן ומוליך בו התרווד שתי וערב. אבל אינו ממרס בידו שלא יראה כלש. אם לא נתערב מנערו [י] מכלי לכלי עד שיתערב ונותן לפני התרנגולין או לפני השוורים. ומותר לערב המורסן על דרך זו בכלי אחד ומחלק אותו בכלים הרבה ונותן לפני כל בהמה ובהמה ומערב בכלי אחד אפילו כור ואפילו כוריים: **לה** אין מאכילין בהמה חיה ועוף בשבת כדרך שהוא מאכיל בחול שמא יבוא לידי כתישת קטניות או לידי לישת קמח וכיוצא בו. [ז]כיצד לא יאכיל [כ] הגמל בשבת מאכל שלשה או ארבעה ימים ולא ירביץ עגל וכיוצא בו ויפתח פיו ויתן לתוכו כרשינין ומים בבת אחת. וכן לא יתן לתוך פי יונים ותרנגולים למקום שאינן יכולין להחזיר. אבל מאכיל הוא את הבהמה מעומד ומשקה אותה מעומד או נותן לתוך פיה מים בפני עצמן וכרשינין בפני עצמן במקום שיכולה להחזיר. וכן מאכיל העוף בידו במקום שיכול להחזיר ואין צריך לומר שיתן לפניהן והן אוכלין: **לו** במה דברים אמורים במי שמזונותיו עליו כגון בהמתו וחייתו ויוני הבית ואווזין ותרנגולין, אבל מי שאין מזונותיו עליו כגון חזיר ויוני שובך ודבורים לא יתן לפניהם לא מזון ולא מים. ומותר לאדם להעמיד בהמתו על גבי עשבים [מחוברים] והיא אוכלת. אבל לא יעמיד אותה על גבי דבר שהוקצה אבל עומד בפניה כדי שתחזיר פניה לדבר המוקצה ותאכל ממנו. וכן ביום טוב:

רדיית

א טור וסמ"ג שם: ב טור סימן שכח: ג טור סימן שכח סמ"ג שם: ד טור סימן שכד סמ"ג שם: ה טור סימן שכא: ו טור סימן שכד: ז טור וסמ"ג שם:

רדיית

לחם משנה

לג מגבל חייב משום לש וכו'. כתב ה"ה אבל רבינו מפרש וכו' ונראה שהוא אינו גורס והא אמרת וכו' וקשה לדברי רבינו דמפרש דשתית וקלי שני דברים היכי אמרו בגמרא (דף קנ"ו) כתיב אפינקסיה דלוי וכו' ולית הילא בידא למיסר מדר' יוסי בר"י הא ר' יוסי בר"י לא איירי אלא בקלי ואינהו הוו גבלי שתיתא ושתיתא עבה

מגדל עוז

אין מקיאין עד המשלשלין. פרק חבית: ומותר לכפות וכו' עד לער מהן. פרק חבית ופרק במה אשה: המרקד מאבות מלאכות עד ואינו מתכוין לכך. פרק ר"א דתולין (דף ק"מ): מגבל חייב עד לא מזון ולא מים. הכל פ' בתרא דמסכת שבת (דף קנ"ו): ומותר לאדם להעמיד וכו' עד סוף הפרק. פרק כל כתבי:

הגהות מיימוניות

[ו] כל הכלים אסוכי ינוקי ר"ג שרי רב ששת אסר ע"כ: [ז] פרק אין מעמידין אמר ריב"ל וכו' מאי אונקלי איסטומכא דליבא ע"כ: [ח] כרבי לגבי רבי יוסי בר"י, ע"כ: [ט] פליגא שהרי מסקנא כרבי ולרבי נתינת מים לחוד הוי לישה כדאיתא פ' מי שהחשיך וסה"ת כתב והיכא שנתנו מים מבע"י מותר להוליך פעם אחת שתי ופעם אחת ערב ושמא ט"ס ודלוג יש בעמוד ע"כ: [י] ואמר רבי יהודה מנערו בכלי פי' בסה"ת מנענע הכלי היטב כדי שיתערבו יחד ולא כבעמוד ע"כ: [כ] אין אובסין את הגמל ע"ש:

פרק שנים ועשרים

א רדיית [א]הפת אע"פ שאינה מלאכה אסרו אותה חכמים שמא יבוא לאפות. המדביק פת בתנור מבעוד יום וקדש עליו היום מציל ממנה מזון שלש סעודות ואומר לאחרים בואו והצילו לכם. ואע"פ שהרדייה אינה מלאכה כשהוא מציל לא ירדה במרדה אלא בסכין כדי לשנות: **ב** מפני [ב]מה אסרו חכמים ליכנס במרחץ בשבת. מפני הבלנין שהיו מחמין חמין בשבת ואומרין מערב שבת הוחמו. לפיכך גזרו שלא יכנס אדם למרחץ בשבת אפילו להזיע. וגזרו שלא ישתטף כל גופו בחמין ואפילו בחמין שהוחמו מערב שבת. אבל פניו ידיו ורגליו מותר. במה דברים אמורים בחמי האור גזירה משום מרחץ. *אבל בחמי טבריא וכיוצא בהן מותר להשתטף בהן כל גופו. ואסור לרחוץ במים חמין שבמערות מפני שהמערה יש בה הבל ויבוא לידי [א] זיעה ונמצאת כמרחץ: **ג** מתחמם אדם כנגד המדורה ויוצא ומשתטף כל גופו בצונן. אבל אינו משתטף כל גופו בצונן ומתחמם כנגד המדורה מפני שמפשיר מים שעליו ונמצא כרוחץ כל גופו בחמין. [ב] המביא סילון של צונן בתוך מים חמין אפילו בתוך חמי טבריא הרי אלו כחמין שהוחמו בשבת ואסורין ברחיצה ובשתיה: **ד** מביא [ג]אדם קיתון של מים ומניחו כנגד המדורה לא בשביל שיחמו אלא כדי שתפוג צינתן. וכן מניח פך [ג] של שמן כנגד המדורה כדי שיפשר לא שיחם. וסך אדם ידו במים או בשמן ומחמם כנגד המדורה. והוא שלא יחמו המים שעל ידו עד שתהא כריסו של תינוק נכוית בהן. ומחמם בגד ומניחו על גבי מעים בשבת: **ה** אמבטי של מרחץ שהיא מלאה מים חמים

א טור סי' רנד סמ"ג לאוין סה: ב טור סי' שכו סמ"ג שם: ג טור סי' שיח סמ"ג שם:

מגיד משנה

פכ"ב א רדיית הפת אע"פ וכו'. בכל כתבי (שבת קי"ז:) ובפרק חמישי הארכתי אי זו היא רדייה אסורה: **המדביק** פת בתנור וכו'. ברייתא שם מבוארת:

ב ומפני מה אסרו חכמים וכו'. מימרא פרק כירה (שם מ') בתחלה היו רוחצין בחמין שהוחמו מערב שבת התחילו הבלנין להחם חמין בשבת אסרו להם את החמין והתירו להם את הזיעה. ועדיין היו רוחצין בחמי האור ואומרין מזיעין אנו אסרו להם את הזיעה והתירו להם חמי טבריא. עוד שם חמין שהוחמו מע"ש אמר רב למחר רוחץ כל גופו אבר אבר ושמואל אמר לא התירו לרחוץ אלא פניו ידיו ורגליו ותניא כוותיה דשמואל: **בד"א** בחמי האור וכו'. כבר נתבאר זה: **ואסור** לרחוץ וכו'. פרק חבית (שם קמ"ז) משנה הרוחץ במי מערה דיעבד אין לכתחלה לא. ודברי רבינו מבוארים שם בהלכות בארוכה ומכלל דבריהם שהזיעה אסורה בכ"מ אבל דעת האחרונים שבחמי טבריא וכיוצא בהן אפי' הזיעה מותרת ולא אסרו הרחיצה במי מערה לכתחלה אלא במערה שיש בה חמי האור שהוחמו מע"ש ומכניסין אותן במערה להעמיד חומן מערב שבת לשבת וזה דעת הרמב"ן וה"ר יונה והרשב"א ז"ל והראשון דעת הגאונים ז"ל:

ג מתחמם אדם וכו'. ברייתא שם כלשון רבינו. ופי' רבינו ונמצא כרוחץ כל גופו בחמין. פי' שאין ההפשרה אסורה בעצמה כמו שיתבאר אלא מפני רחיצת הגוף וכן העלה הרמב"ן ז"ל: **המביא** סילון של צונן וכו'. שם משנה (דף ל"ח:) מעשה שעשו אנשי טבריא שהביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין אמרו להם חכמים כחמין שהוחמו בשבת ואסורין ברחיצה ובשתיה:

ד מביא אדם קיתון של מים וכו'. ברייתא שם (דף מ':) קרוב ללשון רבינו ושם מימרא אחד שמן ואחד מים יד סולדת בו אסור אין יד סולדת בו מותר. היכי דמי סולדת אמר רבא כל שכריסו של תינוק נכוית הימנו, והמפרשים נחלקו בפי' דברים אלו רש"י ז"ל פירש שמותר להפשיר כנגד המדורה וקרוב לה אפי' במקום שאם יונח שם הרבה יתבשל לגמרי שכיון שהוא נזהר שלא יעמוד שם אלא שיעור ההפשר מותר ויזהר שלא יוחמו הידים בכדי שיהא כריסו של תינוק נכוית מהם. וקצת מפרשים אמרו שלא התירו ההפשר אלא במקום שא"א לבא בו לעולם לידי בישול ושיעור יד סולדת על מקום ההפשרה הוא ולא על המים המופשרים. וכתב הרשב"א ז"ל שאף לדברי רש"י ז"ל על גבי המדורה ממש אסור להפשיר ודעתו ז"ל להחמיר כדברי שאר המפרשים ז"ל ודעת רבינו כדברי רבינו שלמה ז"ל. וכן דעת הרמב"ן ז"ל. וכתב הרשב"א ז"ל שלדברי הכל תבשיל שנתבשל מע"ש ונצטנן מותר לחממו כנגד המדורה אפי' במקום שהיס"ב והוא שלא יתן ע"ג המדורה או ע"ג כירה ואם יש קדרה נתונה על האש מותר לחמם על גבי תבשיל שנתבשל כל צרכו מע"ש שכיון שהקדרה מפסקת הרי זה כמחמם כנגד המדורה ומותר. אבל אסור להטמינו תחת הבגדים הנתונים ע"ג המיחם אבל מניח עליו כלי כדי לשמרו מן העכברים ואינו חושש אלו דבריו ז"ל:

ה אמבטי של מרחץ וכו'. שם (דף מ"ב) ברייתא ת"ר נותן אדם חמין לתוך צונן ולא צונן לתוך חמין דברי ב"ש ב"ה אומרים אפילו צונן לתוך חמין מותר בד"א בכוס אבל באמבטי

כסף משנה

פכ"ב ה אמבטי של מרחץ שהיא מלאה מים חמין וכו'. בפרק כירה (שבת מ"א) תנן מיחם שפינהו לא יתן לתוכו צונן בשביל שיחמו אבל נותן הוא לתוכו או לתוך הכוס כדי להפשירן ובגמרא מאי קאמר אמר אביי ה"ק המיחם שפינהו ויש בו מים חמין לא יתן לתוכו מים מועטים בשביל שיחמו אבל נותן לתוכו מים מרובים כדי להפשירן ומיחם שפינה ממנו מים לא יתן לתוכו מים כל עיקר מפני שמצרף ור' יהודה היא דאמר דבר שאין מתכוין אסור ת"ר נותן אדם חמין לתוך צונן ולא צונן לתוך חמין דברי ב"ש ב"ה אומרים בין חמין לתוך צונן בין צונן לתוך חמין מותר בד"א בכוס אבל באמבטי חמין לתוך צונן ולא צונן לתוך חמין ור"ש בן מנסיא אוסר א"ר נחמן הלכה כר"ש בן מנסיא סבר רב יוסף למימר ספל הרי הוא כאמבטי א"ל אביי תני ר' חייא ספל אינו כאמבטי ולמאי דסליק אדעתין מעיקרא דספל הרי הוא כאמבטי ואמר ר"נ הלכה כר"ש בן מנסיא אלא בשבת רחיצה בחמים ליכא מי סברת ר"ש אכישא קאי אריפא קאי וב"ה מתירין בין חמין לתוך צונן ובין צונן לתוך חמין ור"ש אוסר צונן לתוך חמין לימא ר"ש בן מנסיא דאמר כב"ש ה"ק לא נחלקו ב"ש וב"ה בדבר זה א"ר הונא בריה דרב יהושע חזינא לרבא דלא קפיד אמיא מדתני ר' חייא מערה אדם קיתון לתוך ספל של מים בין חמין לתוך צונן בין צונן לתוך חמין. ופרש"י חמין לתוך צונן דקא סבר תתאה גבר ואין המים מרתיחין את הצונן אלא מפשירין. ולא צונן לתוך חמין שהתחתונים מרתיחין את העליונים דתתאה גבר. בכוס דלשתיה בעי להו ולא ניחא ליה שיוחמו ועוד דכלי שני הוא אוסר אפילו חמין לתוך צונן. ספל הרי הוא כאמבטי ואע"ג דכלי שני הוא הואיל ולאו לשתיה אלא לרחיצה אסירי דניחא ליה שיוחמו הרבה וגזרינן. מי סברת ר"ש אסיפא קאי דלא שרי ת"ק אלא חמין לתוך צונן ואתא איהו ואסר אף חמין לתוך צונן. אריפא קאי לשתיה וצונן לתוך חמין דשרו ב"ה אסר. וכתב הרי"ף ומסקנא דשמעתין דהלכה כב"ה דקאמר א"ר הונא בריה דרב יהושע חזינא לאבא דלא קפיד מדתני ר"ה וכו' ואעפ"י שיש חולקים על הרי"ף ופוסקים כר"ש בן מנסיא דפסק ר"נ כוותיה כבר נתן הרא"ש טעם לשבח לסברת הרי"ף וכן דעת רבינו. וכך פירוש דבריו אמבטי של מרחץ שהיא מלאה מים חמין אין נותנים לה מים צונן אבל נותן הוא ממים שבזה האמבטי לתוך אמבטי אחר של צונן כדברי ב"ה ומ"ש מיחם שפינה ממנו מים חמין וכו' היינו מתניתין שכתבתי בסמוך וכדאוקמה אביי דה"ק ומיחם שפינה ממנו מים לא יתן לתוכו כל עיקר מפני שמצרף ור' יהודה היא דאמר דבר שאין מתכוין אסור אבל לר"ש דקי"ל כוותיה שרי. ומ"ש ומותר לצוק מים חמין לתוך מים צונן וכו' והוא שלא יהיו בכלי ראשון הוא כב"ה דשרי בין חמין לתוך צונן בין צונן לתוך חמין בכוס שהוא כלי

לחם משנה

עבה לכ"ע אסור. וי"ל דרבינו סובר דיש מחלוקת דר"י בר"י ג"כ בשתית אע"ג דבגמרא לא אייתי ליה ובאותה ברייתא דאמר אין גובלים את השתית וכו' שם פליג ר"י בר"י אע"ג דבגמרא לא הוזכר זה:

פכ"ב ב מפני מה אסרו ליכנס במרחץ בשבת וכו'. דברי רבינו מתמיהין לפי סוגית הגמרא שבפרק חבית (דף קמ"ז) שהרי בגמרא משמע שבמי מערה רחיצה אסורה שטיפה שריא הוא כר"ש דאמר דמותר להשתטף בחמין אבל לדידן דקי"ל כר"י דאסור להשתטף בחמין כמו שפסקו בפרק כירה בהדיא (דף ל"ט) וכן רבינו עצמו בראש הפרק פסק כן שכתב וגזרו שלא ישתטף כל גופו בחמין נראה במי מערה אפילו שטיפה אסור וכן מבואר בגמרא פרק כירה דבחמי טבריא אפילו רחיצה שריא שאמרו שם (דף מ') התירו להם חמי טבריא ר"ל אפילו ברחיצה כמבואר שם וכן מבואר בהלכות, והשתא קשה בדברי רבינו תרתי. חדא דבחמי טבריא כתב מותר להשתטף דמשמע דלרחוץ אסור ובגמרא מוכח איפכא והיה לו לומר דאפילו לרחוץ מותר כמו שכתבתי. ועוד דבמי מערה כתב אסור לרחוץ דמשמע דלהשתטף מותר ובגמרא מוכח איפכא דלא נאמר כן אלא לר"ש אבל אנן דקי"ל כר"י אסור אפילו להשתטף. וע"ק בדברי רבינו דכיון שהוא מפרש דמי מערה הוי כמי טבריא ולא אסרו במי מערה אלא מפני שיש בו הבל א"כ איך אמרו בגמרא מני ר"ש היא הא לכ"ע מני אתי דע"כ לא אסרו התם אלא בחמי האור אבל בחמי טבריא לא אסרו להשתטף דדוקא לרחוץ אסרו משום ההבל אבל לא יספיק טעמא דמטללא לאסור אפילו להשתטף. ואפשר שהוא סבור דכיון דמי מערה מטללא דמיא ממש לחמי האור ושוים הם:

ה אמבטי של מרחץ כו'. כתב ה"ה והטעם שאסור לתת צונן לתוך חמין שבו מפני שהמים שבו עומדים לרחיצה כלו' דאם היו עומדים לשתיה לא ניחא להו דיחומו הרבה כמ"ש רש"י ז"ל ואפי' בכלי ראשון שריא וזה שכתב רבינו של מרחץ המכסכם

הגהות מיימוניות

[* כתב הטור ז"ל ובספר המצות לא התיר לא בחמי טבריא אא"כ הם בקרקע וא"א ז"ל התירם בכל ענין עכ"ל]: [א] כדאיתא התם ראו שאין הדבר עומד והתירו חמי טבריא וזיעה במקומה עומדת ע"כ: [ב] כדאמרו להו חכמים לאנשי טבריא ואמר ליה ר"נ לעולא כבר תברינהו אנשי טבריא לסילונייהו ע"כ: [ג] ודלא כר"י דאמר שמן יש בו משום בישול והפשרו לא זהו בישולו ואסור כדי שיבשל אלא כדי שיפשר ודלא כרשב"ג דאסר לגמרי בשמן דסבר הפשרו זהו בישולו אלא כת"ק דרבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו דלהיתרא קאמר ת"ק בשמן שאין בו משום בישול ואע"פ שהיס"ב מותר ודלא כר"ג הר רב יצחק דאמר דלאיסור אמר ת"ק בשמן כרשב"ג ועדיף מיניה בדמסיק התם:

מגדל עוז

פכ"ב רדיית הפת אע"פ כו' עד כדי לשנות. פ' כל כתבי הקדש: **מפני** מה אסרו עד אפילו להזיע. פ' כירה (דף מ'): **וגזרו** שלא ישתטף עד ידיו ורגליו מותר. פרק כירה ופרק חבית (דף קמ"ז): **בד"א** בחמי האור עד כל גופו. פ' כירה: **ואסור** לרחוץ עד כמרחץ. פ' חבית: **מתחמם** אדם כו' עד אינו מבשל. הכל פרק כירה:

חמים אין נותנין לה מים צונן שהרי מחממן הרבה. וכן לא יתן לתוכה פך של שמן מפני שהוא כמבשלו. אבל נותן הוא מים חמין לתוך אמבטי של צונן: ו מיחם שפנה ממנו מים חמין מותר ליתן לתוכו מים צונן כדי להפשירן. ומותר לצוק מים חמין לתוך מים צונן או צונן [ד] לתוך החמין והוא שלא יהיו בכלי ראשון מפני שהוא מחממן הרבה. וכן קדרה רותחת אף על פי שהורידה מעל האש לא יתן לתוכה תבלין אבל נותן לתוכה מלח [ה] שהמלח אינו מתבשל אלא על גבי אש גדולה. ואם יצק התבשיל מקדרה לקערה אע"פ שהוא רותח בקערה מותר לו ליתן לתוך הקערה [ו] תבלין שכלי שני אינו מבשל: ז אין [א]שורין את החלתית בין בפושרין בין בצונן אבל שורה אותו בתוך החומץ. ואם שתהו ביום חמישי וששי הרי זה שורה בשבת בצונן ומניחו בחמה עד שיחם ושותה. כדי שלא יחלה אם פסק מלשתות: ח דבר [ב]שנתבשל קודם השבת או נשרה בחמין מלפני השבת אע"פ שהוא עכשיו צונן מותר לשרותו בחמין בשבת. ודבר שהוא צונן מעיקרו ולא בא בחמין מעולם מדיחין אותו בחמין בשבת אם לא היתה הדחתו גמר מלאכתו אבל אין שורין אותו בחמין: ט מותר [ג]להחם בחמה אע"פ שאסור להחם בתולדות חמה שאינו בא לטעות מחמה לאור. לפיכך מותר ליתן מים צונן בשמש כדי שיחמו. וכן נותנין מים יפים לתוך מים רעים בשביל שיצננו. ונותנין תבשיל לתוך הבור בשביל שיהא שמור: י מערב אדם מים ומלח [ז] ושמן וטובל בו פתו או נותנו לתוך התבשיל. והוא שיעשה מעט [ד]אבל הרבה אסור מפני שנראה כעושה מלאכה ממלאכת

א טור סימן שכא סמ"ג שם: ב טור סי' שיח סמ"ג שם: ג שם: ד טור סי' שכא:

כסף משנה

כלי שני. ויש לתמוה היאך כתב וכתב והוא שלא יהיו בכלי ראשון דהא במיחם שרי אפילו צונן לתוך חמין והוא שיהיו הצונן מרובים כדאוקי אביי מתניתין דהכא קאמר מיחם שפינהו ויש בו מים חמין לא יתן לתוכו מים מועטים בשביל שיחמו אבל נותן לתוכו מים מרובים כדי להפשירן. ולפיכך נ"ל דרבינו סבר דלא נקטינן כאביי אלא כאוקימתא קמייתא דרב אדא דאוקי מתניתין דה"ק מיחם שפינה מים חמין לא יתן לתוכו מים מועטים כדי שיחמו אבל נותן לתוכו מים מרובים כדי להפשירן ואע"ג דמגרף לית לן בה דמתניתין מני ר"ש היא דאמר דבר שאין מתכוין מותר דכיון דמוקי מתניתין אליבא דהלכתא עדיף טפי מאוקימתא דאביי דאוקמה כר' יהודה דלא קיי"ל כוותיה ומאי דאתקיף אביי לרב אדא מידי מיחם שפינה ממנו מים קתני מיחם שפינהו קתני אימו כדאי לדחות אוקימתיה דכמה משניות מוקמין להו בענין יותר רחוק מזה ואביי נמי לאו למדחייה אתא אלא לתרוצי שפיר טפי לישנא דמתניתין דבדוקא קתני שפינהו דהיינו שפינהו למיחם עצמו ומדקתני מיחם שפינהו ולא קתני מיחם שפינה ממנו מים אלמא בשפינה ממנו מים לעולם אסור ומש"ה איצטריך לאוקמי מתניתין כר"י אע"ג דלא קי"ל כוותיה הילכך לאוקמי מתני' דמאי פינהו שפינה ממנו כדאוקי רב אדא דהוי אליבא דהלכתא עדיף טפי ועוד דהא רב דאמר ל"ש אלא שיעור להפשיר אבל שיעור לצרף אסור ע"כ כרב אדא משמע ליה וכדפירש"י ושמואל דאמר אפילו שיעור לצרף מסתמא לא פליג ארב באוקמתא דמתניתין ואע"ג שבפירוש המשנה כתב רבינו כאוקמתא דאביי כבר מליט בהרבה מקומות בחיבור שחזר ממ"ש בפירוש המשנה ועוד שאפילו נאמר שפירוש המשנה כאוקמתא דאביי כיון דאתיא דלא כר"ש לית הלכתא כוותה. והשתא לפי דבריו פה לא נצטרך לומר דהאי אמבטי הוי כלי שני ולא הוי כאידך אמבטי דאיתא בההוא פרקא דקאמר בקשתי להתיר פך באמבטי כדברי התוס' וגם לא נצטרך לחלק בין אמבטי שהוא כלי ראשון לשאר כלי ראשון כדברי הר"ן דאמבטי ודאי כלי ראשון ודין כל כלי ראשון שוה לו דלא שרי אלא חמין לתוך צונן ולא צונן לתוך חמין דמתניתין דמיחם שפינהו לא בפינהו מיירי כלומר ועדיין יש בו מים חמין דכל כה"ג אסור לתת לתוכו צונן כלל דהיינו אמבטי אלא בשפינה ממנו מים מיירי ולאשמועינן דאע"ג דמגרף לית לן בה ומ"ש רבינו אמבטי של מרחץ נ"ל לפי זה דלאו דוקא של מרחץ אלא משום דברייתא תני אמבטי נקט אמבטי אבל הוא הדין לכל כלי ראשון וזהו שכתב אח"כ ומותר לצוק מים חמין לתוך מים צונן או צונן לתוך החמין והוא שלא יהיו בכלי ראשון מפני שהוא מחממן הרבה הרי דבכל כלי ראשון אסור ואפילו אינו עשוי לרחיצה כאמבטי שהרי הפסיק בין דין דאמבטי לדין זה דמיחם שפינה ממנו מים חמין ואין לומר שמה שכתב והוא שלא יהיו בכלי ראשון בנותן צונן מועטין לתוך חמין מרובין דוקא אבל צונן מרובין אח"כ דשרי אפילו בכלי ראשון ולא הוצרך רבינו לכתבו משום דדבר פשוט הוא דמ"מ ה"ל לכתבו כדי לאשמועינן דלא גזרינן ביה ועוד כיון דמתני' אתיא לאשמועינן הא מילתא אליבא דאביי לא ה"ל להשמיטו. ומיהו אפשר שסמך על מ"ש והוא שלא יהיו בכלי ראשון מפני שהוא מחממן הרבה דמשמע דבצונן מועטין מיירי שהן מתחממין הרבה אבל בצונן מרובין שרי. ודבר ברור הוא שמ"ש והוא שלא יהיו בכלי ראשון לא קאי אלא אצונן לתוך חמין אבל חמין לתוך צונן בכלי ראשון נמי שרי. והרב המגיד כתב מיחם שפינה ממנו מים שם אוקמתא על המשנה ואע"פ שנדחית ראיה זו שם הדין דין אמת הוא עכ"ל. נראה מדבריו שתופס דברי רב אדא לדחוייה וא"כ למה לו לומר שאע"פ שנדחו דבריו הדין דין אמת הוא תיפוק ליה משום דלאביי נמי דאמר דמתניתין אסרה הא אמר דהיינו לר' יהודה אבל לר"ש דקי"ל כוותיה מישרי שרי ועוד אי ס"ל לרבינו כאביי למה השמיט דין מיחם שפינהו מעל האור שמותר לתת לתוכו מים אלא ודאי כמ"ש עיקר. עוד כתב הרב המגיד גבי אמבטי של מרחץ והטעם שאסור לתת צונן לתוך המין שבו מפני שהמים שבו עומדים לרחיצה ואדם מחממן הרבה וזהו שכתב רבינו אמבטי של מרחץ עכ"ל. ולפי דבריו בשאר כלי ראשון דלאו לרחיצה מותר ליתן צונן לתוך המין לרבינו. וקשה שהרי כתב אח"כ מיחם שפינה ממנו מים המין וכו' ומותר לצוק מים המין לתוך מים צונן או צונן לתוך המין והוא שלא יהיו בכלי ראשון משמע דבכל כלי ראשון אסור אע"ג דלאו לרחיצה הילכך כמו שכתבתי עיקר. ומ"ש רבינו אמבטי של מרחץ שהיא מלאה מים חמין, נראה דמלאה דנקט אורחא דמילתא נקט ולאו דוקא דכיון דטעמא מפני שהוא כלי ראשון אפילו אינה מלאה נמי:

י וכן לא יעשה מי מלח עזין וכו' מפני שנראה כעושה מורייס. נראה שטעמו משום דסתם מורייס עבדי ליה לזמן מרובה לכבוש בו דגים ומשום דמיחזי ככובש כבשים אסור ומי מלח עזין דאסרינן אפילו במועטים דאי במרובין דוקא מאי איריא עזין אפילו אינן עזין נמי וכ"כ הר"ן:

מגיד משנה

באמבטי חמין בתוך צונן אבל לא צונן בתוך חמין והעלו שם דספל אין דינו כאמבטי אלא הרי הוא ככוס. והאמבטי זה כלי הוא וכן פירשוהו הגאונים ז"ל. והטעם שאסור לתת צונן לתוך המין שבו מפני שהמים שבו עומדין לרחיצה ואדם מחממן הרבה וזהו שכתב רבינו אמבטי של מרחץ וכן עיקר: וכן לא יתן וכו'. שם (דף מ') מעשה ברבי אסר:

ו מיחם שפנה ממנו מים וכו'. שם (דף מ"א) אוקמתא על המשנה מיחם שפנה ממנו מים לא יתן לתוכו מים מועטין כדי שיוחמו אבל נותן לתוכן מים מרובין כדי להפשיר ואעפ"י שנדחית אוקמתא זו שם הדין אמת הוא ואין כאן משום צירוף כמו שהזכרתי פי"ב: ומותר לצוק וכו'. כבר נתבאר זה למעלה: וכן קדרה רותחת וכו'. משנה (דף מ"ב:) האלפס והקדרה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין אבל נותן לתוך הקערה ולתוך התמחוי. ואמרו שם בגמרא בלישנא בתרא דמלח אפי' בכלי ראשון לא בשלה וכ"פ בהלכות ופירש"י ז"ל שכשהוא נותן תבלין לתוך הקערה דוקא אחר שהרותחין בתוכה אבל לתת לתוך הקערה תבלין תחלה ולערות עליהן רותחין אסור מפני שעירוי כלי ראשון מבשל והרי הוא לענין זה ככלי ראשון וכן יראה מלשון רבינו. אבל קצת מפרשים התירו אפי' עירוי כלי ראשון לפי שאינו מבשל. וזה נראה דעת הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל להלכה אבל למעשה ראוי להחמיר כדברי רש"י ז"ל:

ז אין שורין את החלתית וכו'. פרק חולין (דף ק"מ) משנה אין שורין את החלתית בפושרין אבל נותנין לתוך החומץ ובגמרא בעא מיניה ר"י מר' ינאי מהו לשרות את החלתית בצונן א"ל אסור והקשו והא אנן תנן בפושרין הא בצונן מותר א"ל מתניתין יחידאה היא ופי' ואין הלכה כמותו אלא אף בצונן אסור: ואם שתה יום חמישי וכו'. שם כיון דאשתי חמשא ומעלי שבתא אי לא שתי בשבתא מסתכן:

ח דבר שנתבשל וכו'. במשנה פרק חבית (דף קמה:) כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין בשבת וכל שלא בא בחמין מלפני השבת מדיחין אותו בשבת הוץ מן המליח הישן וקולים האספנין שהדחתן זו היא גמר מלאכתן. ופירש רש"י ז"ל כל שבא בחמין כלומר שנתבשל שורין אותו בחמין שיהיה נמוח וכל שלא בא בחמין כגון בשר יבש שאוכלים אותו חי ע"י הדחק מדיחים אותו ולא אמרינן זהו בשולו אבל לא שורין, עכ"ל. ודין המליח מבואר פ"ט:

ט מותר להחם בחמה וכו'. שם (דף קמ"ו:) במשנה ואת הצונן בחמה בשביל שיחמו ופרק כירה (דף ל"ט) בחמה כ"ע ל"פ דשרי וכו' כמו שכתבתי פ"ט:

וכן נותנין וכו'. פרק חבית (דף קמ"ו:) משנה נותנין תבשיל לתוך הבור בשביל שיהא שמור ואת המים היפים ברעים בשביל שיצננו:

י מערב אדם מים ומלח וכו'. בשמונה שרצים (דף ק"ח:) אין עושין מי מלח מרובים אבל עושה הוא מי מלח מועטין וטובל בהן פתו ונותן לתוך התבשיל. ונזכר שם שר' יוסי אוסר אפילו מועטין אלא אם כן עושה בשנוי ואין הלכה כמותו כדאיתא פרק קמא דעירובין (דף י"ד:) ומבואר כאן בהלכות. וכאן מבואר בגמרא שמי מלה הם מים ושמן ומלח:

וכן

חרדל

מגדל עוז

אין שורין את החלתית עד אם פסק מלשתות. פרק ר"א דמולין: דבר שנתבשל עד שיהיה שמור. פ' כירה (ל"ח) ומקצתו פרק חבית (דף קמ"א): מערב אדם מים עד ממלאכת התבשיל. פ' שמנה שרצים (דף ק"ח): וכן לא יעשה מי מלח עד במלה ואוכל. פ' ח' שרצים ופ"ק דמס' עירובין:

הגהות מיימוניות

[ד] כב"ה ודלא כב"ש דאמרי אבל לא צונן לתוך המין ע"כ: [ה] ואיכא דאמרי התם והיינו דר"נ דאמר ר"נ צריכא מילחא בישולא כבישרא דתורא וכן פירשו התוס' ודלא כלישנא קמא דפליג אדר"נ. וכן פירש רשב"ם שאמר שנותן מלח ואפי' בכלי ראשון אינו מבשל ואף לפירוש ריב"א שאומר בכ"מ דאין הלכה כאיכא דאמרי אלא כלישנא קמא הכא הלכה כדפרי', ומיהו המחמיר שלא ליתן מלח בקערה כל זמן שהיד סולדת בו תבוא עליו ברכה ועיין בהג"ה גדולה בפ"ט לעיל ע"כ: [ו] בסה"ת בשם ר"ת שצריך ליזהר שלא ליתן התבלין תחלה בקערה וישפוך רותחין עליהן דעירוי ככלי ראשון ומתבשל. ובירושלמי מהו ליתן תבלין מלמטה ולערות עליהן מלמעלה ר' יונה אמר אסור עירוי ככלי ראשון ואפילו שמואל דאמר בפרק כיצד צולין תתאה גבר מודה בעירוי דמבשל לכל הפחות כדי קליפה ע"ש בספר התרומה וכן איתא בזבחים פרק דם חטאת ועיין שם בתוס' ע"כ: [ז] בפרק שמונה שרצים אבל עושה מי מלח ודלא כרבי יוסי דאוסר כדמפרש פלוגתייהו בגמרא וכן בפרק קמא דעירובין אמר שמואל אין הלכה כרבי יוסי בהילמי, עיין בספר התרומה ושמן ומלח אפילו רבי יוסי מתיר לתת אחר כך מים או יין עליהם ולפיכך מותר לתת מלח על נתחי העוף או דגים ואחר כך נותן עליו מים או יין ספר התרומה, ע"כ:

ח וכן לא יעשה מי מלח וכו'. שם (שבת קח:) אין עושין מי מלח עזין וכמה אמר אביי תרתי תלתי מלחא ותלתא מיא למאי עבדי ליה אר"א למורייסא: ומותר למלוח ביצה וכו'.
שם תני יהודה בר חביבא אין מולחין צנון וביצה בשבת אביי אמר צנון אסור ביצה מותרת. ובהלכות והלכה כאביי. ושם מבואר שאפילו הצנון מותר לטבלו במלח:
יא מותר לערב דבש ויין ופלפלין וכו'. פרק (חבית) [תולין ק"מ, ע"ז ל'] ה"ר אלונטית יין ישן ופלפלין ומים צלולין ואפרסמון ומפורש שם שהאלונטית הוא לרפואה:
יב חרדל שלשו מע"ש וכו'. מסקנא דגמרא שבת שם כלשון רבינו: שחלים שטרפן וכו'. שם כלשון רבינו: שום וכו'. שם כלשון רבינו וכבר כתבתי בדין זה פ"ג:
יג הנוטל שער וכו' לפיכך אסור לרחוץ וכו'.
דין נטילת השער מבואר פ"ט ודין הרחילה פרק במה טומנין (דף נ':) מבואר שאינו אסור אלא בדבר שודאי משיר דהו"ל פסיק רישיה ולא ימות ואע"ג דקי"ל כר"ש דדבר שאין מתכוין מותר בזה שודאי משיר אסור ושם מבואר שהאהלה משיר את השער בודאי: ומותר לחוף את הידים וכו'. שם אמר רב יהודה עפר לבינתא שרי. וכתב רבינו האי יש שמפרש לבנה ממש. ויש מפרשים לבינתא עפר של לבונה ונקראת כנדא"ר בלשון ישמעאל וכך אנו סוברין עכ"ל. וזה דעת רבינו. עוד שם כוספי דיסמין שרי עפר פלפלי שרי: עירב דבר שאינו משיר את השער וכו'. בכאן מצאתי נוסחאות חלוקות בספרי רבינו. בקצתן כתוב אם היה הרוב מדבר שאינו משיר ודאי מותר לחוף ואם לאו אסור. ובקצתן אם היה הרוב מדבר המשיר ודאי אסור לחוף ואם לאו מותר וזאת הנוסחא האחרונה נראה אמתית לפי מסקנת הגמ' שא"ר נחמיה בריה דרב יוסף כל היכא דליכא רובא אהלה שפיר דמי. וכן נראה מן ההלכות:
יד אסור לראות במראה של מתכת כו'.
מחלוקת תנאים פרק שואל (דף קמ"ט) והעלו בהלכות כדברי רבינו. ואע"פ שיש חולקין כן עיקר. וכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל. מדבריהם למדנו שמותר לנשים להסתכל במראה של זכוכית בשבת ואע"פ שאינה קבועה ואין חוששות:
טו המכבס חייב משום מלבן כו' לפיכך אסור לדחוק מטלית וכו'. דין הכבוס וסחיטת הכסות כתבתיה בארוכה פ"ט ודין איסור דחיקת המטלית פ' תולין (קמ"ח) אמר רבא לא ליהדוק איניש אודרא אפומא דשישא דילמא אתי לידי סחיטה ע"כ: ואין מקנחים בספוג וכו'. פרק נוטל (דף קמ"ג) משנה ספוג אם יש לו עור בית אחיזה מקנחין בו ואם לאו אין מקנחין בו ופירש"י ז"ל לפי שכשאוחז נסחט בין אצבעותיו. וזה דעת רבינו ובהשגות א"א הגרפתים מפרשים כן וקשיא לי וכי יש לו בית אחיזה מאי הוי אי אפשר לקנות בלא סחיטה ואני אומר כיון שיש לו בית אחיזה הויא ליה כגלוהית מלאה מים שמריק ממנה אבל כשאין לו בית אחיזה אסור

ממלאכת התבשיל. וכן לא יעשה מי מלח עזין [ח] והן שני שלישי מלח ושליש מים מפני שנראה כעושה מוריים. [ט] ומותר למלוח ביצה אבל צנון וכיוצא בו אסור מפני שנראה ככובש כבשים בשבת והכובש אסור מפני שהוא כמבשל. ומותר לטבל צנון [י] וכיוצא בו במלח ואוכל: **יא** מותר לערב יין ודבש ופלפלין בשבת לאכלן [כ] אבל יין ומים ושמן אפרסמון אסור שאין זה ראוי לאכילת בריאים וכן כל כיוצא בזה: **יב** [א]חרדל שלשו מערב שבת למחר ממחו בין ביד בין בכלי ונותן לתוכו דבש ולא יטרוף [ל] אלא מערב. שחלים שטרפן מערב שבת למחר נותן לתוכו שמן והומץ ותבלין ולא יטרוף אלא מערב. [מ] שום שריסקו מערב שבת למחר נותנו לתוך הגריסין ולא ישחוק אלא מערב: **יג** הנוטל שער מגוף האדם חייב משום גוזז. [ב]לפיכך אסור לרחוץ את הידים בדבר שמשיר את השער ודאי כגון אהלה וכיוצא בו. ומותר לחוף את הידים בעפר לבונה ועפר פלפלין ועפר יסמין וכיוצא בהן ואינו חושש שמא ישיר שער שעל ידו שהרי אינו מתכוין. עירב דבר שמשיר את השער ודאי עם דבר שאינו משיר ודאי אם היה הרוב מדבר המשיר אסור לחוף בו ואם לאו מותר: **יד** אסור [ג]לראות במראה של מתכת [נ] בשבת גזירה שמא ישיר בה נימין המדולדלין מן השער ואפילו קבוע בכותל. אבל מראה שאינה של מתכת מותר לראות בה אפילו אינה קבועה: **טו** המכבס חייב משום מלבן. והמוחט כסות חייב מפני שהוא [ד]מכבס. לפיכך אסור לדחוק מטלית או מוך וכיוצא בהן בפי האשישה וכיוצא בה כדי לסתמה שמא יבא לידי סחיטה. *ואין מקנחין בספוג אא"כ יש לו בית אחיזה שלא יסחוט. ואין מכסין חבית של מים וכיוצא בה בבגד שאינו מוכן לה גזירה שמא יסחוט: **טז** נשברה [ס] [ה]לו חבית בשבת מציל ממנה מה שהוא צריך לשבת לו ולאורחיו ובלבד שלא יספוג ביין או יטפח בשמן שאם יעשה כדרך שהוא עושה בחול שמא יבוא לידי סחיטה. וכיצד מציל ממנה מביא כלי ומניח תחתיה. ולא יביא כלי אחר ויקלוט כלי אחר ויצרף גזירה שמא יביא כלי דרך רשות הרבים. נזדמנו לו אורחים מביא כלי אחר וקולט כלי אחר ומצרפו לראשון. ולא יקלוט ואחר כך יזמין אלא יזמין ואח"כ יקלוט. ואם [ע] העדים בדבר זה מותר: **יז** [ו]טיט שעל גבי בגדו מכסכסו מבפנים ואינו מכסכסו מבחוץ גזירה שמא יכבס. ומותר לגרדו * בצפורן ואינו חושש שמא ילבנו.

המכסכם

כסף משנה

יב חרדל שלשו מע"ש למחר ממחו בין ביד בין בכלי. מדברי הרוקח הדש; נראה דלאו למימרא דלערבו בכף שרי אלא דוקא לנערו בכלי עצמו הוא דשרי ואין זה במשמע דברי רבינו אלא בכף נמי שרי ובלבד שלא יטרוף בכח:

שתי

השגת הראב"ד

*ואין מקנחין וכו'. כתב הראב"ד ז"ל הגרפתים מפרשים כן וקשיא לי כיש לו בית אחיזה מאי הוי א"א לקנוח בלא סחיטה. ואני אומר כיון שיש לו בית אחיזה ה"ל כגלוהית מלאה מים שמריק ממנה מים אבל כשאין לו בית אחיזה אסור לסוחטו עכ"ל:

א טור שם: ב טור סימן שכו סמ"ג שם: ג טור סי' שכ: ד טור שם: ה טור סי' שלה סמ"ג שם: ו טור סי' שכ:

לסוחטו עכ"ל. וכתב רבינו בפירוש המשנה ספוג ידוע והוא כמו צמר נעשה בתוך הים וסואב המים, עכ"ל: ואין מכסין חבית וכו'. בפרק במה טומנין (דף מ"ח) חזייה דהוה פריס סודרא אכובא דמיא וכו' שם מתבאר זה: נשברה לו חבית וכו'. (דף קמ"ג:) ראש פרקא חבית שנשברה מצילין הימנה מזון שלש סעודות ואומר לאחרים בואו והצילו לכם ובלבד שלא יספוג. ובגמרא תנא לא יספוג ביין ולא יטפח בשמן שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. ופירש"י ז"ל לא יספוג לא יניח ספוג במקום היין לחזור ולסחוט בכלי גזרה שמא יסחוט. לא יטפח מכניס בו כפו והשמן נדבק בו עכ"ל: וכיצד מציל וכו'. ברייתא בכל כתבי (דף קי"ז:). הדין והטעם מפורש שם מלבד ההערמה שהיא במחלוקת תנאים שם. ופסק רבינו כדברי האומר מערימין להקל בשל דבריהם:
יז טיט שעל בגדו וכו'. פרק תולין (דף קמ"א) אמר רב כהנא טיט שע"ג בגדו מכסכסו מבפנים ואין מכסכסו מבחוץ וברייתא היא שעל בגדו מגררו בצפורן:

המכסכם

הנהות מיימוניות

[ח] וכמה עזין אמר אביי תרי תילתי דמילחא וכו' ע"כ: [ט] כחזקיה משמיה דאביי ודלא כרב יהודה בר חביבא דאוסר כמו בצנון ע"כ: [י] אמר ר"נ מריש הוה מלחנא פוגלא כו' עד מימלח לא מלחנא טבולי ודאי מטבילנא וכתב בא"ז שמותר להניחו עד שעה קטנה כדאמר בירושלמי דכלל גדול רבי זעירא אמר צנון במלח ובלבד שלא ישהא ע"כ: [כ] פרק תולין ואין מעמידין עושין אנומלין ואין עושין אלונטית: [ל] ויין זייגר"א אין להכותו בשבת מהאי טעמא אבל בי"ט שרי עיין בהלכות י"ט פ"א ע"כ: [מ] בירושלמי דכלל גדול איתא הנותן שום לתוך משקין חייב משום לש וכתב ראב"ם דאינו יודע חילוק בין שום ובין חרדל ושחלים והירושלמי פליג אתלמודא דידן דקי"ל דשרי. אמנם בס"ה כתב דלא פליג וההיא דחרדל ושחלים איירי שנתן המשקה מבעוד יום ובכולהו אם היה נותן בהם מים או יין בשבת חייב משום לש עכ"ל, וכן בספר התרומה ע"ש: [נ] בסה"ת מוקי לה באשה או כגון של בית רבי שהיו קרובים למלכות והתירו להם לספר קומי ולראות במראה מדקאמר בירושלמי שלשה התירו בב"ד לראות במראה וכו' משמע הא לאחרים שאינם קרובים למלכות אסור וכן משמע בתו' בירושלמי דפרק אין מעמידין התירו לו לר"ג לראות במראה שהיה קרוב למלכות וי"מ הא דאסר לאיש לראות במראה בחול היינו ללקוט לבנות מתוך שחורות דבהכי משתעי הכא גבי אשה ע"כ: [ס] מצאתי בתשובת רבינו שמשון דאין חלוק בין חבית של חרס לשלנו של עץ ודלא כיש שמחלקין ביניהן כיהו נראה דברי ר"ת שמדקדק דוקא נשברה אבל נסדקה לא ולשון מכילתא נמי משמע דקתני מצילין כמו כן בדליקה אבל היכא דעביד טיף טיף או נסדקה דאין אדם בהול יביא אלי' איתר ויקלוט כלי אחר ויצטרף והמשכיל יבין ויעמוד לקץ הדבר ע"כ: [ע] כרבי יוסי בר"י ולא כת"ק דאמר אין מערימין ע"כ: * [נ"ל הטור וה"ר פרץ הביא תוספתא וה"ה לדין אבל יבש הוי טוחן אע"ג דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה אסור מדרבנן עכ"ל]:

מגדל עוז

מותר לערב יין עד אלא מערב. פ' ר' אליעזר דתולין (דף קמ"א): הנוטל שער עד אינו מתכוין. פרק במה טומנין (דף נ' שם): עירב דבר שמשיר וכו'. מילתיה דרב יוסף ורבא ורב ששת איזון פרק במה טומנין: אסור לראות במראה עד חייב משום מכבס. פרק השואל (דף קמ"ט): לפיכך אסור לדחוק מטלית עד לידי סחיטה. פרק ר"א דתולין (דף קמ"א): ואין מקנחין וכו'. פרק נוטל (דף קמ"ג): כתב הראב"ד ז"ל הגרפתים מפרשים כן וכו' אסור לסחטו עכ"ל: ואני אומר כי עיקר הלכה זו סוף פרק הנוטל ומשנה שלימה שנינו ספוג אם יש לו עור בית אחיזה מקנחין בו ופירש"י ז"ל אם יש לו בית אחיזה של עור שיאחזנו בו מקנחין בו אבל בלא"ה אין מקנחין בו שכשאוחזין בו נסחט עכ"ל. וכן גר"ח וכן פי' ר"מ ז"ל בפי' המשניות ובזה לא נשאר מקום לקושיית הראב"ד ז"ל ובכ"מ בית אחיזה הוא פירושו בית יד כפירוש רבותינו הגרפתים ז"ל. ועוד דקתני ל"ד אלא ה"ה בית יד של עץ ושל שער ושל כל דבר שאינו נסחט וכן יתפרש לשון ר"מ ז"ל ובדקתי גם בנוסחאות רבותינו ז"ל המדוייקות וגורסות עור ואולי בגירסת ר"מ ז"ל לא היה ואע"פ כן כיון לפרשו על האמת ואם היה בגירסת הראב"ד ז"ל אם לאו ולקח דרך אחרת מתוך להכו האמת יורה דרכו: ואין מכסין חבית עד שמא יסחוט. פרק טומנין (דף מ"ח) ופרק נוטל (דף קמ"ג): נשברה לו חבית עד לידי סחיטה. פרק חבית: וכיצד מציל ממנה כו' עד הרי זה מותר. פ' כל כתבי הקדש (דף קי"ז): טיט שעל בגדו עד שמא יכבס. פ' ר"א דתולין (דף קמ"א):

המכסכס את הסודר וכו'. שם (דף ק"מ) רב אחא בר יוסף עאל לבי רב חסדא בעא מיניה מהו לכסכוסי כתינא בשבתא לרכוכי קא מכוין ושפיר דמי או דילמא לאולודי חיורא קא מכוין ואסור א"ל לרכוכי קא מכוין ושפיר דמי כי נפק א"ל ר"נ בר יצחק מאי בעא מר מיניה אמר ליה בעאי מיניה מהו לכסכוסי כתינא ואמר לי שפיר דמי. א"ל ותבעי ליה למר סודרא. א"ל סודרא לא איבעי לי דבעאי מרב הונא ופשט לי. ובמקצת ספרים יש ופשט לי לאיסורא. א"ל ותפשוט ליה למר מסודרא א"ל התם מיחזי כאולודי חיורא הכא לא מיחזי כאולודי חיורא ע"כ בגמרא. ולגרסת הספרים דגרסי ופשט לי לאיסורא דברי רבינו מבוארים שהסודר אסור והכתונת שהוא חלוק מותר. ואף לגרסא האחרת פירש"י ז"ל שהסודר אסור ופשט לי לאיסורא קאמר דאי להיתרא כ"ש כתינא להיתרא דעפי איכא למיחש בסודרא משום אולודי חיורא מכתינא. זהו דעתו ז"ל. והרמב"ן ז"ל פירש בהפך דסודרא פשט ליה לרב הונא להיתרא ואכתי הוה מבעיא ליה כתינא וזהו שבהלכות לא כתבו דין סודר לפי שאינו חלוק מכתינא ושניהם מותרין. וזהו דעת ההשגות וכן כתוב שם א"א טעה בזה דבין סודר בין חלוק מותר. וכ"פ הרב ז"ל ע"כ. ואני אומר אם הגרסא היא כמו שכתובה בספרי רבינו שלמה ז"ל א"ל התם מיחזי כאולודי חיורא הדבר נראה מוכרע כדבריו ודברי רבינו דהתם בהכרח אסודר קאי ולא אכתינא דהוו מיירו בה ואמר אמאי לא פשיט ליה מסודר. אבל במקצת הספרים כתוב הכא מיחזי כאולודי חיורא התם לא מיחזי וכו' וזו היא הגרסא הכתובה בחדושי הרמב"ן ז"ל. ולפי גרסא זו אין בפירושה הכרע רק משקול הדעת אי זה מהן יש לחוש יותר לאולודי חיורא ואם דעתו איכא מכרעת אוחז אני דברי רבינו ורש"י ז"ל לטעמא. ופירוש מכסכס פירש"י ז"ל כשמכבס הרי הוא קשה ומשפשפו בין שתי ידיו והוא מתרכך ואף ליבון שלו מאהיל ע"י השפשוף ע"כ דבריו:

יח מנעל וסנדל וכו'. בזבחים פ' דם חטאת (דף ל"ד:) דרש רבא מותר לכבס את המנעל וחזר בו ואמר שכשוך מותר כבוס אסור והובא בהל' פ' חולין: **ואין מגרדין** לא מנעלים ולא סנדלים חדשים אבל סכין אותן ומקנחין את הישנים ע"כ בספרי רבינו. והם דברים מתמיהים שהרי שם פרק חולין (שבת קנ"ה) ליכא מ"ד דישן מותר ולא חדש אדרבא אמרו מגרדין מנעל חדש אבל לא ישן וכ"ש דמסקנא התם כדתני ר' חייא אין מגרדין מנעל חדש ולא מנעל ישן ולא יסוך רגלו שמן והוא בתוך המנעל וכו'. ואם אין לרבינו נוסחא אחרת בדברים אלו איני יודע להלום דבריו. ובהשגות א"א גם בזה טעה ע"כ: **כר או כסת וכו'.** משנה פרק נוטל (דף קמ"ב:) היתה עליו פירוש על הכר לשלשת מקנחה בסמרטוט היתה של עור נותנין עליה מים עד שתכלה ופירש"י ז"ל לשלשת שום דבר מאוס כגון רוק או רעי או צואה מקנחה בסמרטוט ולא יתן עליה מים דהתם כר של בגד הוא ועבד שרייתו במים זהו כבוסו. היתה הלשלשת זו על כר של עור דלאו בר כבוס הוא נותן עליה מים עד שתכלה ומיהו כבוס ממש לא עכ"ל. והביא ראיה דכבוס ממש אפילו בשל עור אסור מההיא דמנעל דזבחים דלעיל:

יט מי שנתלכלכה ידו בטיט וכו'. תוספתא מי שרחץ במים מסתפג באלונטית וכו' ופ' חבית (דף קמ"ז:) א"ר יוחנן הלכה מסתפג אדם באלונטיתו ומביאה בידו לתוך ביתו:
כ וכן מי שנשרו כליו וכו'. שם (דף קמ"ו:) משנה מי שנשרו כליו בדרך מהלך בהם ואינו חושש הגיע להצר החיצונה שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם ובגמרא א"ר יהודה אמר רב כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפי' בחדרי חדרים אסור. והקשו ממשנתנו דתנן שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם. והירצו תנאי היא דתניא שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם ר"א ור"ש אוסרים והעלו בהלכות שהלכה כרב והביאו ראיה לזה וכן דעת רבינו ומקצת מן הגאונים חלוקים בזה ודברי ההלכות ורבינו עיקר:
כא שתי מטהרות וכו'. תוספתא בעירובין פ"ח:

כא שתי מטהרות זו ע"ג זו וכו'. תוספתא דעירובין פ"ח. היכא למידק אמאי לא חיים בריסא שמא יסחוט כיון שהפקק שרוי במים ותו במציעתא אמאי לא חיישינן שמא יסחוט כדחיישינן בסיפא, וכ"ל דבריסא שכוונתו להשיק שתי מטהרות אלו כשמחזיר הפקק למקומו

*המכסכס את הסודר אסור מפני שהוא מלבנו אבל החלוק מותר מפני שאין כוונתו אלא לרככו: **יח** מנעל או סנדל שנתלכלך בטיט ובצואה מותר לשכשכו במים אבל לכבסו אסור. ואין מגרדין לא מנעלים ולא סנדלים חדשים אבל סכין (אותם) ומקנחין את הישנים. [פ] כר או כסת שהיה עליהן צואה או טנוף מקנחו [צ] בסמרטוט. ואם היתה על של עור נותנין עליה מים עד שתכלה: **יט** מי [א]שנתלכלכה ידו בטיט מקנחה בזנב הסוס ובזנב הפרה ובמפה הקשה העשויה לאחוז בה הקוצים. אבל לא במפה שמקנחין בה את הידים שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבוא לכבס את המפה: **כ** מי [ב]שרחץ במים מסתפג באלונטיתו ומביאה בידו ואין חוששין שמא יסחוט. וכן מי שנשרו כליו במים מהלך בהן ואין חוששין שמא יסחוט. ואסור לו לשטחן ואפילו בתוך ביתו גזירה שמא יאמר הרואה הרי זה כבס כסותו בשבת ושטחה ליבשה. [ק] וכל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור: **כא** *שתי מטהרות זו על גב זו נוטל את הפקק מבנתים ומשיקן ומחזיר את הפקק למקומו מפני שאינו בא לידי סחיטה שהרי דעתו שיצאו המים. ופוקקין את הנקב בסודרין ובכל דבר המיטלטל כדי שלא יצופו המים על האוכלים ועל הכלים

השגת הראב"ד
*המכסכס את הסודר וכו'. כתב הראב"ד ז"ל טעה בזה דבין סודר בין חלוק מותר וכ"פ הרב ז"ל עכ"ל:

השגת הראב"ד
*שתי מטהרות וכו'. כתב הראב"ד ז"ל לא כיון יפה לטעם התוספתא אלא מפני שהוא מקפיד על המים שיורדים מן הגג שלא יצאו לרה"ר דרך הנקב אלא לכנסן לתוך בורו שבחצר ומקפיד על הפקק שיהא מהודק ביותר על פי הנקב עכ"ל:

א טור שם סמ"ג שם: ב טור סימן שא:

אסור

משנה למלך

פכ"ב יז המכסכס את הסודר אסור מפני שהוא מלבנו כו'. כתב ה"ה דבמקצת ספרים כתוב הכא מיחזי כאולודי (ריחא) [חיורא] התם לא מיחזי כו' ולפי גירסא זו אין בפירושה הכרע רק משיקול הדעת. ולא ידעתי מהו, כי היכי דכתב לפי גירסת רש"י דגרים התם

לחם משנה

יז המכסכס את הסודר וכו'. כתב ה"ה אבל במקצת הספרים כתוב הכא מחזי [כאולודי] חיורא התם לא מיחזי [כאולודי] חיורא וכו'. ולפי גרסא זו אין בפירושה הכרע רק משיקול הדעת וכו'. וקשה דהיכי אמר דאין בפירושה הכרע ודאי דהדבר מוכרח כפירוש הרמב"ן ז"ל דהתם בהכרח אסודר קאי ולא אכתניתא. ואפשר דט"ס נפל כאן וצ"ל דהגירסא היא הכא מיחזי כאולודי חיורא הכא לא מיחזי כאולודי חיורא ולפ"ז אין הכרע דתרוייהו נאמר בהם הכא:

התוקע

מגדל עוז

המכסכס את הסודר וכו'. פ' ר"א דתולין: כתב הראב"ד ז"ל טעה בזה דבין סודר בין חלוק מותר וכ"פ הרב ז"ל עכ"ל: ואני אומר דברי הר"מ ז"ל תלמוד ערוך הוא פרק ר"א דתולין גמרא מתניתין דאין שורין תלתית דגרים מסתמיך ואזיל רב אחא בר יוסף אכתפיה דר"נ בר יצחק בר אחתיה א"ל כי מטית לבי רב חסדא ויס"ג לבי רב ספרא עיילים כי מטו התם עיילים בעא מיניה כו' עד כי נפק א"ל מאי בעא מר מיניה א"ל מהו לכסכוסי כתונייתא בשבתא מי אמרינן לרכוכי מנא קא מיכוין ושפיר דמי או דילמא לאולודי חיורא קא מיכוין ואסיר וא"ל לרכוכי מנא קא מיכוין ושפיר דמי א"ל ותבעי ליה למר סודרא אמר ליה סודרא לא קא מיבעי לי דבעאי מיניה דרב הונא ופשטה לי לאיסורא אמר ליה ותפשוט ליה למר מסודרא א"ל התם מחזי כאולודי חיורא הכא לא מחזי כאולודי חיורא ע"כ. הנה עיניך רואות שדבריו מהוורים ולא ידעתי מה ראה הראב"ד ז"ל לחלוק על זה וגם לא ירדתי לסוף דעתו באמרו שכן פסק הרב ז"ל כי אנחנו לא מצאנוהו מפורש זה בהלכות ואם רצה לומר כן מפני שהשמיט דין הסודר יכול אני לומר אדרבה מדכתונת מותרת דוקא סודר אסור ולא הוצרך לפרש, וגם מפר"ח ז"ל אני רואה שפוסק כן ופירש דכותנייתא היא מפשתן וסודרא הוא מצמר גפן ולא נגמר אחר דא"כ היכי סליק אדעתיה למילף פשתן מצמר ולדעתי יפה פירש כי הצמר והפשתן אינן שוין בלבונן כדאסיקנא פרק אלו מגלחין דכלי פשתן אין כבסן משום גיהוץ: מנעל או סנדל שנתלכלך עד אבל לכבסו אסור. במסכת זבחים פרק דם חטאת (דף ל"ד) והביאם ר"י אלפאס ז"ל פרק ר"א דתולין: ואין מגרדין כו' עד הישנים. פרק ר"א דתולין (דף קנ"ה): כר או כסת כו' עד לכבס את המפה. פ' נוטל (דף קמ"ב): מי שרחץ במים עד שמא יסחוט. פרק ר"א דתולין (דף קמ"ו): וכן מי שנשרו עד ושטחה ליבשה. פ' חבית: וכל מקום וכו' עד אסור. פרק במה אשה: שתי מטהרות וכו' עד שרוי במים. בתוספתא: כתב הראב"ד ז"ל לא כיון יפה כו' על פי הנקב עכ"ל: ואני אומר כבר קבלנו התוספתא נמשכת אחר התלמוד שלנו וטעמו הוא העיקר שאילו טעם התוספתא היה עיקר בתלמוד היו קובעין אותו וגם קבלנו שאין להקשות בתוספתא ובירוש' מפירושין התלויים בסברא לפי שאין להם הכרע:

הגהות מיימוניות

[פ] ר"ת הורה לנשים מניקות שהתינוקות לכלכו בגדיהן שמותרות ליטול ולקנח במקום הלכלוך כדי שתוכל להתפלל שאין זה אלא דרך לכלוך שאין מעביר מי רגלים לבדם אלא גם המים האחרים מעביר עמהם וגם במקום מצוה הקילו בכמה מקומות כגון להקביל פני רבו בפ' בתרא דיומא ונדה מערמת וטובלת בבגדיה ביו"ט שחל להיות בשבת ור"י קשה לו לומר כן הואיל ומתכוין לטהר הלכלוך כו' עיין בתוס', שוב מצאתי בשם ריב"א ג"כ שאם ניתזו מי רגלים על בגדיו בטופה ע"מ להטפיח שאינו יכול לברך ולהתפלל שמותר לתת עליהן מים לבטלן שאינו מתכוין אלא לטהר ולא לכיבוס וצחצוח וראיה מנדה שמערמת וטובלת בבגדיה אבל אם צואה על בגדו אסור דאז מתכוין לצחצח כדי להעביר הלכלוך ע"כ: [צ] פרק נוטל וכתב רא"ם שמעתי מפר"י דלא מיתסר אלא בלשלשת כדתניא היתה עליו לשלשת כו' ואין נ"ל דהא בפרק דם חטאת דאמר רבא זרק סודר למים חייב ולא קתני לשלשת והא דתניא לשלשת אורחא דמילתא קתני כו' עד וכן מצאה בה"ג של רב יהודאי גאון שאפילו בלא לשלשת אסור לתת מים על הבגד וכן כתב אי נפל חמרא על לבושו בשבתא אסור למישדי עלייהו מיא דאמר רבא פרק דם חטאת כו' הילכך צריך ליזהר שלא לתת מים על הבגד בין של צמר בין של פשתן ואפילו היו ידיו מטופחות במים הרבה צריך ליזהר שלא יקנחם בבגד בעוד מים מרובים עליהם ולריבוי המים לא ידעתי שיעורן הילכך מנהג כשר כשאדם רוחץ ידיו בשבת שיזרוק המים מידיו וינערם בכח קודם קינוח במפה או בבגד עכ"ל: וכן נוהג מהר"ם שמנגב את ידיו בכל כחו זו בזו ומסיר המים כפי יכלתו ואח"כ מקנחין במפה או בבגד ואמר לי מה"ט דשרייתו זו היא כיבוסו וזהו דוקא במים אבל ביין או בשכר אין זה כיבוס אלא טינוף כדתנן בפ' ר"א דתולין מסננין את היין בסודרין מ"מ יזהר שלא יסחוט דאע"פ דאין ביה משום לבון הסוחט חייב משום דש כדלעיל: [ק] כרב דסתמא דתלמודא הכי אית ליה בע"ז וכן פסק האלפס וכן בספר המצות ודלא כרב ניכים גאון שפסק דאין הלכה כרב מהא דתניא בפרק ב' דשחיטת חולין הרוצה לנקר חצירו כו' עד ובשוק לא יעשה כן שלא יחקה את המינין, וכתבו התוספות בביצה על זה ראיה דאיתא בברייתא לענין פסק הלכה עיין שם ובספר התרומה בהלכות עבודה זרה ע"כ:

מגיד משנה

כב אסור לתקן בית יד וכו'. זו קיטורי בית יד שהזכירו פ' יו"ט שחל (ביצה כ"ג) ואמרו שמעשה אומן הוא ואסור: **וכן אין מקפלין.** פ' אלו קשרים (שבת קי"ג) משנה מקפלים את הכלים אפי' ד' וה' פעמים ובגמרא אמרי דבי ר' ינאי לא שנו אלא באדם אחד אבל בשני בני אדם לא ובאדם אחד נמי לא אמרן אלא בחדשים אבל בישנים לא והדשים נמי לא אמרן אלא בלבנים אבל בצבועים לא ולא אמרן אלא שאין לו להחליף אבל יש לו להחליף לא ע"כ:

כג הצובע מאבות מלאכות וכו'. דין הצובע פ"ז. ואיסור העברת הסרק. ברייתא בהמצניע (דף צ"ה) אשה לא תעביר סרק על פניה משום שצובעת: **התופר** מאבות מלאכות לפיכך אסור למלאות וכו'. בבמה טומנין (דף מ"ח) מימרא וברייתא אין ממלאין את המוכין לא לתוך הכר ולא לתוך הכסת ביו"ט וא"צ לומר בשבת נשרו מחזירין אותן בשבת וא"צ ביו"ט:

כד הקורע מאבות מלאכות וכו' לפיכך מי שנסתבכו וכו'. ירושלמי פ' כלל גדול. ומותר ללבוש וכו': ופוצעין את האגוז וכו'. ברייתא כלשונה ביו"ט פרק המביא (דף ל"ד):

כה התוקע חייב משום בונה וכו' לפיכך כל הדלתות וכו'. ברייתא פ' כל הכלים (דף קכ"ב:) ובהלכות ת"ר דלת של שידה ושל תיבה ושל מגדל נוטלין ולא מחזירין. של לול של תרנגולין פי' דמחברי בארעא כדאיתא התם בגמרא לא נוטלין ולא מחזירין גזרה שמא יתקע ע"כ בהלכות. ותמה אני למה הוצרכו לגזרה דשמא יתקע במה שמחובר לקרקע שהרי בלא תקיעה חייב משום בונה כמבואר פרק עשירי: ואם נשמט ציר התחתון וכו'. בהמוצא תפילין (עירובין ק"ב:) מחזירין ציר התחתון במקדש אבל לא במדינה העליון כאן וכאן אסור ובגמרא ת"ר ציר דלת תיבה שידה ומגדל במקדש מחזירין במדינה דוחקין העליון כאן וכאן לא יחזיר גזרה שמא יתקע ואם תקע חייב חטאת ע"כ. ומדברי רבינו שציר העליון במדינה אסור לדחקו וכן העלו ז"ל:

כו ואין גודלין שער הראש וכו'. פ' המצניע (שבת צ"ד:) הגודלת והפוקסת חכמים אוסרין משום שבות. ואסיקנא בגמרא משום דמיחזי כבונה ופירש"י ז"ל פוקסת יש מרבותי אומרים מתקנת שערה במסרק, עוד כתב פירוש אחר וזה נראה מדברי רבינו: ואין מחזירין וכו'. סוף פ' כירה (ד' מ"ז:) מפורש בגמרא ובהלכות וכרשב"ג דאמר אם היה רפוי מותר: **ואין** מתקנין חוליות וכו'. פרק חבית (דף קמ"ז) משנה אין מעגלין את הקטן ובגמרא בחומרי שדרא דמיחזי כבונה:

כסף משנה

למקומו אין לחוש שידחוק הפקק בנקב דאדרבה מחזירו בענין שלא ימלא כל הנקב דאם כן תפסוק השקתן והיינו דקתני שהרי דעתו שילאו המים ובמציעתא אינו פוקק אלא מפני שחושש שמא ילאו מים רבים ויזופו על האוכלים ועל הכלים אבל אם ילאו מים מועטים אינו חושש ולפיכך אינו דוחק את הפקק הרבה הילכך לא חיישינן שיסחטנו אבל בסיפא שפקק כדי שירדו המים לבור מקפיד אפילו על מעט מים שלא ילכו חוץ לבור ולפיכך הוא דוחק הפקק וחיישינן שמא יסחטנו כשהוא דוחקו:

לפיכך

זמנים. הלכות שבת פכ"ב

הכלים. אבל אין פוקקין את הביב כדי שירדו המים לבור שמא יסחוט בעת שדוחק שהרי הפקק שרוי במים: **כב** אסור [א]לתקן בית יד של בגדים ולשברם שברים שברים כדרך שמתקנין בחול הבגדים כשמכבסין אותן. וכן [ב]אין מקפלים הבגדים בשבת כדרך שעושין בחול בבגדים כשיכבסו אותן. ואם לא היה לו כלי אחר להחליפו מותר לקפלו ולפשטו ולהתכסות בו כדי שיתנאה בו בשבת. והוא שיהיה בגד חדש לבן שהרי הוא מתמעך ומתלכלך מיד. וכשיקפל לא יקפל אלא איש אחד אבל לקפל בשנים אסור: **כג** הצובע מאבות מלאכות [ג]לפיכך אסור לאשה להעביר סרק על פניה מפני שהיא כצובעת. והתופר מאבות מלאכות [ד]לפיכך אסור למלאות הכר והכסת החדשים במוכין גזרה שמא יתפור. אבל מוכין שנשרו מן הכר או מן הכסת מחזירין אותן בשבת: **כד** הקורע מאבות מלאכות. לפיכך מי שנסתבכו בגדיו בקוצים מפרישן בצנעה ומתמהמה כדי שלא יקרע. ואם נקרעו אינו חייב כלום שהרי לא נתכוין. ומותר ללבוש בגדים חדשים ואם נקרעו נקרעו. [ה]פוצעין את האגוז במטלית ואין חוששין שמא תקרע: **כה** התוקע חייב משום בונה [ו]לפיכך כל הדלתות המחוברות לקרקע לא נוטלין אותן ולא מחזירין גזירה שמא יתקע. אבל דלת שידה תיבה ומגדל ושאר דלתות הכלים נוטלין ולא מחזירין. ואם נשמט ציר התחתון שלהן דוחקין אותו למקומו. ובמקדש מחזירין אותו. אבל ציר העליון שנשמט אסור להחזירו בכל מקום גזירה שמא יתקע: **כו** אין גודלין את שער הראש ואין פוקסין אותו מפני שנראה כבונה. ואין מחזירין מנורה של חוליות ולא כסא המפוצל ולא שולחן המפוצל וכיוצא בהן מפני שנראה כבונה. ואם החזיר פטור שאין בנין בכלים ואין סתירה בכלים. ואם היה רפוי מותר להחזירו. ואין מתקנין חוליות של שדרה של קטן זו בצד זו מפני שנראה כבונה: **כז** [ז]העושה אהל קבוע חייב משום בונה. לפיכך אין עושין אהל עראי לכתחלה ולא סותרין אהל עראי גזירה שמא יעשה או יסתור אהל קבוע. ואם עשה או סתר אהל עראי פטור. ומותר להוסיף על אהל עראי בשבת. כיצד טלית שהיתה פרוסה על העמודים או על הכתלים והיתה כרוכה קודם השבת אם נשאר ממנה גג טפח מתוח הרי זה מותח את כולה בשבת עד שיעשה אהל גדול וכן כל כיוצא בזה: **כח** אין תולין את הכילה שהרי נעשית תחתיה אהל עראי. ומותר להניח [ר] מטה וכסא וטרסקל ואף על פי שיעשה תחתיהן אהל שאין זה דרך עשיית אהל לא קבע ולא עראי: **כט** כל [ח]אהל משופע שאין בגגו טפח ולא בפחות משלשה סמוך לגגו רוחב טפח הרי זה אהל עראי והעושה אותו לכתחלה בשבת פטור. טלית כפולה שהיו עליה חוטין שהיא תלויה בהן מערב שבת מותר לנטותה ומותר לפרקה וכן הפרוכת:

כילת

א טור סימן תקיט: ב טור סימן שב: ג טור סימן שג: ד טור סי' שמ: ה טור סי' שמ: ו טור סי' תקח: ז טור סי' שטו סמ"ג שם:
ח מכאן עד סוף הפרק טור סימן שטו סמ"ג שם:

כז העושה אהל קבוע וכו' לפיכך אין עושין וכו'. פרק תולין (דף קל"ז:) ובהרבה מקומות הכל מודים שאין עושין אהל עראי לכתחלה ביו"ט וא"צ לומר בשבת. ושם (דף קל"ח) מתבאר שהסתירה ג"כ אסורה מדבריהם מההיא דאמר הזיגא להו וכו': ומותר להוסיף וכו' כיצד טלית שהיתה פרוסה וכו'. פ' המוצא תפילין (עירובין ק"ב) הנהו דכרי דהוו ליה לרב הונא דביממא בעו טולא ובליליא בעו אוירא אתו לקמיה דרב א"ל זיל כרוך בודיא ושייר בה טפח למחר פרשא עלויה מוסיף על אהל עראי הוא ושפיר דמי: **כח אין** תולין וכו'. פרק תולין (שבת קל"ח:) הרבה מימרות: ומותר להניח וכו'. שם (דף קל"ח) אבל מטה וכסא וטרסקל מותר לנטותה לכתחלה וכתבו המפרשים שפריסת השלחן ע"ג ספסליו מותרת מפני שאין משתמשין באויר שתחתיו. עוד כתב הרשב"א ז"ל ומטה שלנו בזמן שהיא מסורגת בחבלים אם יש בין חבל לחבל ג' טפחים אסור לפרוס עליהם מפני שזה כעשיית אהל לפי שמשתמשין באויר שתחת המטה בנהיגה סנדלין וכיוצא בהן וכן אסור לסלק מעליה הבגד התחתון מפני שהוא כסותר אהלים אבל אם אין בין חבל לחבל ג' טפחים הכל כלבוד ואין בו משום אהל ובין כך ובין כך אם היה כר או כסת או בגד פרוש עליה מערב כשיעור טפח למחר מותר לפרוס על כל המטה משום דהוי כמוסיף על אהל עראי עכ"ל:

כט כל אהל משופע וכו'. פ"ק דסוכה (דף י"ט:) שפועי אהלים למסקנא לאו כאהלים דמו ויש גרסא פרק המוצא תפילין (עירובין ק"ב:) קשה לזה ואינה בגרסת הגאונים ולדברי הכל דינו של רבינו אמת שאין בזה אהל גמור דבר תורה: טלית כפולה וכו'. פרק תולין (שבת קל"ח) תני רמי בר יחזקאל טלית כפולה לא יעשה ואם עשה פטור אבל אסור כרך עליו חוט או משיחה מותר לנטותה לכתחלה בשבת, ובהלכות פירשו כגון טלית שקשורה בין שני כותלים והיא משולשלת ומגעת לארץ נכנס בין שני קצותיה וישן תחתיה בגל ואין בגגה טפח ולא בפחות מג' סמוך לגגה לפיכך פטור אבל אסור ואם היו עליה חוטים מאתמול ונטה אותה היום מותר: וכן הפרכת וכו'. שם וילון מותר לנטותו ומותר לפרקו. ופירש"י

לחם משנה

כה התוקע חייב משום בונה וכו'. קשה דאמאי נוטלין דהא מיחזי כסותרן אע"ג דאין בנין ואין סתירה בכלים ומאי שנא ממנורה של חוליות שכתב רבינו שאין מחזירין מפני שנראה כבונה ה"נ מיחזי כסתירה דאי שייך בנין שייך סתירה כדמוכח בגמ' וצ"ע:

הגוהה

הגהות מיימוניות

[ר] וכן פירש ר"ת פרק המביא כדי יין אהא דאמר רב להאי ביעתא כו' דאילו מחיצות מגיעות לארץ להכי לא שרי אלא מלמעלה למטה אבל שולחן מותר להניחו על סמיכותיו כיון שאין המחיצות מגיעות לארץ:

משנה למלך

התם מיחזי כאולודי (ריחא) [חוורא] בע"כ התם קאי אסודרא ה"נ לגירסת הרמב"ן דגרים הכא מיחזי כו' ע"כ תיבת הכא קאי אכתניתא דהוא מיירי בה והתם לא מיחזי כו' קאי אסודרא א"כ ע"כ תרווייהו שרו ומה שיקול הדעת לריך לדבר שנפסק בהדיא בתלמוד וצ"ע. (א"ס עיין מ"ש הרב בעל ל"מ):

אפילו

מגדל עוז

אסור לתקן בית יד עד כשמכבסים אותן. במסכת ביצה ס"פ י"ט שחל (דף כג): וכן אין מקפלים עד לקפל בשנים אסור. פרק אלו קשרים (דף קי"ג): הצובע מאבות כו' עד שהיא כצובעת. פרק המצניע (דף לד): התופר מאבות עד מחזירים אותן בשבת. פרק במה טומנין (דף מ"ח): הקורע מאבות וכו' לפיכך מי שנסתבכו עד שמא תקרע. בירושלמי פ' כלל גדול גמרא משנה שניה ופציעת האגוזים. בביצה סוף פרק המביא (דף לד): התוקע חייב משום בונה עד ולא מחזירים. פרק כל הכלים בשבת (דף קכב) ופרק בתרא דעירובין (דף קא קב): ואם נשמט ציר וכו' עד שמא יתקע. פרק בתרא דעירובין (דף קז): אין גודלין עד כבונה. פרק רבי אליעזר דתולין (דף קמ"ו): ואין מחזירין מנורה עד מותר להחזירו. פרק כירה (דף מ"ז): ואין מתקנין חוליות עד כבונה. פרק חבית: העושה אהל קבוע עד מעל המטה טפח. פרק רבי אליעזר דתולין (דף קל"ז) ופרק המוצא תפילין מקמתו:

ל כילת חתנים שאין בגגה טפח ואין בפחות משלשה סמוך לגגה רוחב טפח. הואיל שהיא מתוקנת לכך מותר לנטותה ומותר לפרקה והוא שלא תהא משולשלת מעל המטה טפח. *פקק החלון [ס] בזמן שהוא מתוקן לכך אע"פ שאינו קשור ואינו תלוי מותר לפקוק בו החלון:
לא כובע שעושין על הראש ויש לו שפה מקפת שהיא עושה צל כמו אהל על לבושו מותר ללבשו. ואם הוציא מן הבגד סביב לראשו או כנגד פניו כמו אהל והיה מהודק על ראשו והיה השפה שהוציאה קשה ביותר כמו גג [ח] אסור מפני שהוא עושה אהל עראי:
לב *הנוטה פרוכת וכיוצא בה צריך להזהר שלא יעשה אהל בשעה שנוטה לפיכך אם היתה פרוכת גדולה תולין אותה שנים אבל אחד אסור. ואם היתה כילה שיש לה גג אין מותחין אותה ואפילו עשרה שא"א שלא תגבה מעט מעל הארץ ותעשה אהל עראי:
לג בגד שמכסה בו פי החבית לא יכסה בו את כולה מפני שנעשה אהל אבל מכסה הוא [א] מקצת פיה. המסנן בכפיפה מצרית לא יגביה קרקעית הכפיפה מן הכלי טפח כדי שלא יעשה אהל עראי בשבת:

השגת הראב"ד

*הנוטה פרוכת. כתב הראב"ד ז"ל אין דעתי נוחה בכל זה שלא באו לכאן משום אהל וזה אינו אלא מפני שהוא בכסכיו והם לולאות וצריך לכוין הלולאות כנגד היתדות שבכותל ושני בני אדם יכולים לכוין בלא שנוי הקפול שלו אבל אדם אחד לא. וכילה שהיא גדולה בכסכסא אפילו עשרה בני אדם אין יכולין לכוין שלא במהוה הקפול שלו וירא' כנוטה אהל לכתחילה א"כ כמפשט אקמטרן לתקנו עכ"ל:

פרק שלשה ועשרים

א העושה [א]נקב שהוא עשוי להכנים ולהוציא כגון נקב שבלול התרנגולין שהוא עשוי להכנים האורה ולהוציא ההבל הרי זה חייב משום מכה בפטיש. לפיכך גזרו על כל נקב אפילו היה עשוי להוציא בלבד או להכנים בלבד שמא יבוא לעשות נקב שחייבין עליו. ומפני זה אין נוקבין בחבית נקב חדש ואין מוסיפין בו. אבל פותחין נקב ישן. והוא שלא יהיה הנקב למטה מן השמרים שאם היה למטה מן השמרים הרי זה עשוי להזק ואסור לפתחו: ב נוקבין מגופה של חבית להוציא ממנה יין ובלבד שינקבנה מלמעלה אבל מצדה אסור מפני שהוא כמתקן כלי. [א] שובר אדם את החבית לאכול

מגיד משנה

זפירש"י ז"ל שהטעם שאין זה אלא מחילה ואין אהל אלא העשוי כעין גג וכל שאינה מחילה אסרה מותר לעשותה אבל מחילה המתרת לא כנזכר סוף פ"ד מהלכות שופר וסוכה:

ל כילת חתנים וכו'. שם (דף קל"ח:) ובהמוצא תפילין (עירובין ק"ב) כילת חתנים מותר לנטותה ומותר לפרקה בשבת ולא אמרן אלא שאין בגגה טפח אבל יש בגגה טפח אסור וכי אין בגגה טפח נמי לא אמרן אלא שאין בפחות מג' סמוך לגגה טפח אבל יש בפחות משלשה סמוך לגגה טפח אסורה ולא אמרן אלא דלא נחתא מפוריא טפח אבל נחתא מפוריא טפח אסורה. וכתב הרשב"א ז"ל נחתא מפוריא טפח אסורה דכיון שהכילה פרוסה לגל הויא לה מטה העשויה כעין גג באמצע כילה אבל מטה דידן אע"ג דנחתי סדינין מפוריא טפח לית לן בה. וכ"כ הרב מורי נר"ו עכ"ל: פקק החלון וכו'. פרק כל הכלים (שבת קכ"ה:) משנה פקק החלון ר"א אומר וכו' והכ"א בין כך ובין כך פוקקין בו ואמרו בגמרא (דף קכ"ו) בין קשור בין שאינו קשור והוא שמתוקן ופירש"י ז"ל מוכן מאתמול לכך וכתב הרשב"א ז"ל מתוקן ומוכן לכך במחשבה קאמר:

לא כובע שעושים על הראש וכו'. פרק תולין (דף קל"ח:) ובהמוצא תפילין (עירובין ק"ב:) סיגא שרי. והקשו והא תניא סיגא אסור. ותירצו לא קשיא הא דאית ביה טפח הא דלית ביה טפח. והקשו אלא מעתה אפיק בגלימא טפח ה"נ דמיחייב. ותירצו אלא לא קשיא הא דמיהדק הא דלא מיהדק ופר"ח ז"ל כדברי רבינו. אבל רש"י ז"ל פי' אלא לא קשיא דטעמא לאו משום אהל הוא אלא משום דלמא נפיל ואתי לאתויי וכל דמיהדק ליכא למיחש. והרשב"א ז"ל העלה פרק תולין כדברי רש"י ז"ל ובהמוצא תפילין כדברי ר"ח ז"ל וכן עיקר:

לב הנוטה פרכת וכו'. שם פרק תולין (שבת קל"ח:) הא דתניא הבגד בכסכיו מותר לנטותו בשבת לא שנו אלא בשני בני אדם אבל באדם אחד אסור וכילה אפי' בעשרה בני אדם אסור א"א דלא מימתחא פורתא ע"כ. ופירושים אחרים יש ומהם יש בהשגות:

לג בגד שמכסה בו וכו'. שם (דף קל"ט:) אמר רבא האי פרונקא אפלגא דכובא שרי אכולא כובא אסיר. ובהלכות פירשו פירשו פרונקא מטלית ופי' רש"י ז"ל שהטעם משום עשיית אהל וכדברי רבינו. וכתב הרשב"א ז"ל ולפי דברי רש"י ז"ל נצטרך לפרש שלא יהא הכובא מלאה שאם כן אין כאן אהל אלא בשחסר טפח דהוי אהל. והוא ז"ל הכריע שאין בכסוי כלים משום אהל ולא אסרינן כאן אכולא כובא אלא משום דמיחזי כמשמרת שכן דרכו בחול ואפלגא דכובא שרי דלאו הכי אורחיה וכן פי' הראב"ד ז"ל ע"כ דבריו: המסנן בכפיפה כו'. שם ומסננין את היין בכפיפה מצרית אמר רב ובלבד שלא יגביה מקרקע של כלי טפח ופי' רש"י ז"ל טפח כמדת אהל וזה כדעת רבינו. ויש מי שפירש דמשום שנוי קאמר ולא משום אהל וזה דעת ה"ר יונה ז"ל:

פכ"ג א העושה נקב שהוא עשוי וכו' לפיכך גזרו על כל נקב וכו' מפני זה אין נוקבין וכ'. דין נקב שהוא עשוי להכנים ולהוציא מבואר פ' עשירי. וגזרת חכמים. מימרא פ' חבית (שבת קמ"ו:) כתבתיה שם. ודין נקב החבית. שם פרק חבית ת"ר אין נוקבין נקב חדש בשבת ואם בא להוסיף מוסיף ויש אומרים אין מוסיפין אמר רבי יוחנן הלכה כיש אומרים ושוין שנוקבין נקב ישן לכתחלה. אמר שמואל לא שנו אלא במקום העשוי לשמר אבל להזק אסור. ואסיק רבא דאפי' למטה מן היין נמי זהו לשמר והיכי דמי להזק כגון שנקבה למטה מן השמרים ע"כ. ופירש"י ז"ל לא שנו אלא במקום שסתימה זו אינה עשויה אלא לשמר את ריח היין שלא יצא ויתקלקל כיון דלאו סתימה מעליא עבדי לה לאו כלום הוא. אבל להזק שיחזק את הכלי שלא יצא יינו למטה מן השמרים אבל שוליו שכל כובד היין נשען שם סתימה מעליא הוי וכי הדר נקיב לה הויא כפותח לכתחלה עד כאן לשונו:

ב נוקבין מגופה של חבית וכו'. משנה שם (דף קמ"ו) אין נוקבין מגופה של חבית דברי ר' יהודה וחכמים מתירין ולא יקבנה מצדה. ובגמ' א"ר הונא מחלוקת למעלה אבל מן הצד דברי הכל אסור והיינו דקתני ולא יקבנה מצדה ופירוש מצדה של מגופה ורב חסדא אמר וכו'. ופסקו בהלכות כרב הונא: שובר אדם את החבית וכו'. משנה פרק חבית ופירש"י ז"ל ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי לנקבה יפה בפה נאה עכ"ל ומביא

א טור סימן שי"ג: ב טור א"ח סימן שי"ד סמ"ג לאוין סה:

לחם משנה

לב הנוטה פרוכת וכו' ואם היתה כילה שיש לה גג אין מותחין אותה ואפי' עשרה שא"א שלא תגבה מעט מעל הארץ ותעשה אהל עראי. קשה דלמה לי יש לה גג אפילו אין לה גג תעשה אוהל עראי ועוד מאי שלא תגבה מעט מעל הארץ אם ר"ל שמגביהין אותה לתלותה ובהגבהתה א"א שלא יגביהנה מעט אין זה משמעות הלשון דדומיא דפרוכת דלעיל קתני דאיירי בשעת התליה וצ"ע:

אסור

מגדל עוז

פקק החלון עד החלון. פרק כל הכלים (דף קכה): כובע שעושין עד אהל עראי. פרק ר' אליעזר דתולין (דף קלז קלח) ופ' בתרא דעירובין (דף קב): הנוטה פרוכת וכיוצא וכו' עד אהל עראי. פרק ר"א דתולין: כתב הראב"ד ז"ל זה אינו אלא מפני שהוא בכסכיו וכו' א"כ כמפשט אקמטרן לתקנו עכ"ל: ואני אומר מ"ש ר"מ ז"ל מכוון אלא שכתב בקצרה כדרכי החכמים ואני אבאר דבריו אחת לאחת. מ"ש בתחלה הנוטה פרכת וכיוצא בה צריך להזהר כדי שלא יעשה אהל בשעה שנוטה עכ"ל גרסינן גם ריש פרק ר' אליעזר דתולין אמר רב משום רבי חייא וילון מותר לנטותה ומותר לפרקה ע"כ. וידוע כי וילון הוא פרכת וכן פירש"י ז"ל וכן פר"ת ז"ל וקבלנו שדבריו דברי קבלה וז"ל וילון פירוש פרכת מותר לנטותה ומותר לפרקה וזה בזמן שכרוכין עליה חוטין או משיחות דלא גרע מטליה כפולה עכ"ל. ושכתב שנית לפיכך אם היתה פרכת גדולה תולין אותה שנים אבל אחד אסור עכ"ל גרסינן לה בההיא שמעתא גופה שלח ליה הא דתניא הבגד בכסכיו ויש"ג בכסכיו מותר לנטותו בשבת אמר רב לא שנו אלא בשני בני אדם אבל באדם אחד אסור ע"כ. ושכתב שלישית ואם היתה כילה שיש לה גג אין מותחין אותה ואפי' עשרה שאי אפשר שלא תגבה מעט מעל הארץ ותעשה אהל ארעי עכ"ל. גרסינן לה סמוך לזה אמר אביי וכילה אפי' בעשרה בני אדם אסור אי אפשר דלא מינתחא פורתא ע"כ וזה ברור וכן בגירסות דוקניות אמנם במקצת גירסות מצאתי אביי אמר אפילו בעשרה כו' ואינה גירסה נכונה אצלנו דהיכי מצי פליג אביי בהדי רב ועוד דהא רמי בר יחזקאל מתנב יא ושילה מרב הונא מכלל דהכין הלכתא על כן נתישבה גירסא ראשונה אצלנו ומתוכה פסק ר"מ ז"ל זה ספק ואולי לא מצא הראב"ד ז"ל גירסא זו ולכך חולק עליו בזה וכתב דעתו לפי גרסתו ומ"ש עוד אקמטרן איני יודע מה ענין זה אצל גלימא אקמטרא שבפרק מי שמתו אלא א"כ כתבו לגלות שדרכן לנטותו: בגד שמכסה בו פי הבית עד סוף הפרק. מפורש פרק רבי אליעזר דתולין:

פרק כג העושה נקב שהוא וכו' עד מכה בפטיש. פ' חבית (דף קמ"ו) ופ' הבונה (דף ק"ג): לפיכך גזרו על כל נקב עד נדיבות לבו. הכל פרק חבית:

הגהות מיימוניות

[ס] רש"י פי' בפרק כל הכלים ובפ' תולין דהאי חלון למעלה בגג אבל מן הצד לא שייך איסור אהל ול"נ לר"ת דכל חלון משמע מן הצד דבגג קרויה ארובה וכו' על כן נראה לרבינו תם דעשיית אהל שייך נמי מן הצד וע"ש ובפסקי מהר"ם ע"כ: [ח] אמר רב ששת בריה דרב אידי סינא שרי כו' ע"ש בריש תולין ובסוף המוצא תפילין, והנה פירש כפירוש ר"ח וכן פי' בערוך ולדבריהם אפילו קשור ברצועה תחת צוארו אסור מטעם אהל וכתב רבינו ברוך דאפילו לפירושו אותם כובעות שלנו שמא מותרין משום דמשופעים והולכים כלפי מטה אבל רש"י פי' הא דמיהדק הא דלא מיהדק דמיהדק שרי פי' שקשור במשיחה או ברצועה תחת צוארו ואין לירא שמא יפול ולא איירי מטעם אהל כלל. ופסק סה"ת והמצות דלפיכך כל הכובעים מותרים להלך בהן בשבת אם קשורים ברצועה תחת צוארו אבל כובע של צמר או בגד שקורין אלוצ"א מותר לכל הפירושים אפילו בלא שום קשירה דמיהדק שפיר בראש כו' ע"כ. ובא"ז כתב על פיר"ש וז"ל הילכך כל הכובעים מותרים ע"י רצועה כמו שאנו הולכים ואפילו בלא רצועה אם הוא כובע עמוק שראשו נכנס לתוכו ואין רוח יכול להפרידו מעל ראשו מותר אפילו בלא רצועה בשבת ע"כ: [א] פרוונקא אפלגא דכובא שרי ע"ב: [א] מכאן

הורה

לאכול ממנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי. ומביא אדם חבית של יין ומתיז את ראשה בסייף לפני האורחין ואינו חושש. שאין כוונתו אלא להראות נדיבת לבו: ג וכשם [א]שאסור לפתוח כל נקב כך אסור לסתום כל נקב. לפיכך אסור לסתום נקב החבית ואפילו בדבר שאינו מתמרח ואינו בא לידי סחיטה כגון שיסתום בקיסם או בצרור קטן. אבל אם הניח שם אוכל כדי להצניעו ונמצא הנקב נסתם מותר. ומותר * להערים בדבר זה: ד כל דבר שהוא גמר מלאכה חייב עליו משום מכה בפטיש. ומפני זה הגורר כל שהוא או המתקן כלי באיזה דבר שיתקן חייב. לפיכך אסור להשמיע [ב]קול של שיר בשבת בין בכלי שיר כגון כנורות ונבלים בין בשאר דברים. אפילו להכות באצבע על הקרקע או על הלוח או אחת כנגד אחת כדרך המשוררים או לקשקש את האגוז לתינוק או לשחק בו בזוג כדי שישתוק כל זה וכיוצא בו אסור גזירה שמא [ג] יתקן כלי שיר: ה אין [ג]מספקין ולא מרקדין ואין מטפחין בשבת גזירה שמא יתקן כלי שיר [ג] ולספק כלאחר יד מותר. אין שטין על פני המים גזירה שמא יתקן חבית של שייטין. [ד]בריכה שבחצר מותר לשוט בתוכה שאינו בא לעשות חבית של שייטין והוא שיהיה לה שפה מוקפת שלא יעקר ממנה המים. כדי שיהיה היכר והפרש בינה ובין הים: ו אין חותכין שפופרת של קנה מפני שהוא כמתקן כלי. היתה [ה]חתוכה אף על פי שאינה מתוקנת [ד] מותר להכניסה בנקב החבית בשבת להוציא ממנה יין ואין חוששין שמא יתקן. ואסור להניח עלה של הדס וכיוצא בו בתוך הנקב של חבית כדי שיקלח את היין מפני שהוא כעושה מרזב בשבת. ואין שוברין את החרס ואין קורעין את הנייר מפני שהוא כמתקן כלי: ז זמורה שהיא קשורה בטפיח ממלאין בה בשבת. ואם אינה קשורה אין ממלאין בה גזירה שמא יקטום:

א טור שם: ב טור סי' של"ח סמ"ג שם: ג טור סימן של"ט סמ"ג שם: ד טור סי' שלט סמ"ג שם: ה טור סי' שיד:

מגיד משנה

ומביא אדם חבית כו'. ברייתא שם. ואמרו בגמרא משום דלעין יפה קא מכוין: ג וכשם שאסור לפתוח וכו'. פרק תולין (דף קל"ט) אמרו ליה רבנן לרב אשי חזי מר האי מרבנן דשקיל ברא דתומא ומנח בברזא דדנא ואמר אנא לאצנועי קא מכוינא ואזיל ונייס במברא ועבר להך גיסא וסייר להו פירי ואמר למיכס קא מכוינא. אמר להו הערמה מדרבנן וצורבא מדרבנן לא אתי למיעבד לכתחלה ע"כ. ורבינו כתב ומותר להערים בדבר זה ולא חלק בין תלמיד חכם לאדם אחר. ואולי שהוא סובר שלא אמר וצורבא מדרבנן בדוקא אלא משום העברה במברא וזהו שלא הזכיר רבינו הדין ההוא כלל לפי שאין צורבא מדרבנן מצוי. ומ"ש אפי' בדבר שאינו מתמרח וכו' נלמד מכאן ויתבאר עוד בפרק זה:

ד כל דבר שהוא גמר מלאכה חייב עליו משום וכו' לפיכך אסור להשמיע קול של שיר וכו'. חיוב גמר מלאכה מבואר פרק שמיני ואיסור השמעת הקול פ' המוצא תפילין (עירובין ק"ד) ושם העלו בהלכות כמאן דאמר לא אסרו אלא בקול של שיר בלבד אבל מותר להקיש על השער וכל כיוצא בזה ואע"פ שיש אוסרין כן עיקר:

ה אין מספקין ולא מטפחין וכו'. משנה ביו"ט פ' משילין (ביצה ל"ו:) ופי' רש"י ז"ל אין מטפחין ביד ואין מספקין על ירך ואין מרקדין ברגל וכולן לשמחה ולשיר ובגמרא מפרש גזירה שמא יתקן כלי שיר. ומ"ש רבינו ולספק כלאחר יד מותר הוא בירושלמי וכתוב בהלכות שם: אין שטין על פני המים גזירה שמא יתקן וכו'. שם במשנה והטעם בגמרא. ופי' רש"י ז"ל חבית של שייטין כלי של גומא שאורגים אותו ועושין אותו כמין חבית ארוכה ולמדין בו לשוט עכ"ל: בריכה שבחצר מותר וכו'. פ' כירה (שבת מ' מ"א) תניא לא ישוט אדם בבריכה מלאה מים ואפי' עומדת בחצר וחלקו בגמרא בין אית לה גדודי ללית לה ופירש בהלכות דאי אית לה גידודי שרי ופירוש אחר ים. ופירוש גידודי שפתות גבוהות:

ו אין חותכין שפופרת של וכו'. פרק חבית (דף קמ"ו:) מחלוקת אמוראים ותנאים ומבואר שם דמתחך לכתחלה כ"ע ל"פ דאסור דהא מתקן אהדורא כ"ע לא פליגי דשרי כי פליגי דתחוכא ולא מיתקנא מאן דאסר גזרינן דלמא אתי למיחתך לכתחלה ומאן דשרי לא גזרינן וקמו להו שמואל ור' יוחנן בחדא שיטה דשרי וקיימא לן כוותייהו: ואסור להניח עלה של הדס וכו'. שם אמר שמואל האי טרפא דאסא אסור ובהלכות פי' אסור ליתן עלה של הדס בתוך הנקב של חבית לקלח בו היין כדי שלא יהא שותת בדפני החבית ע"כ. מ"ע רב ירמיה מדפתי אמר משום מרזב פירש"י ז"ל גזירה שמא יכין מרזב רב אשי אמר גזירה שמא יקטום מאי בינייהו איכא בינייהו דאקטים ומנח ע"כ. ופסק רבינו כרב ירמיה להחמיר ול"ע דרב אשי בתראי: ואין שוברין וכו'. משנה ביו"ט פרק המביא (ביצה ל"ב) ופירש"י ז"ל כשצולין דגים על האסכלא חותכין קיסם או שוברין חרסים או חותכין נייר ושורין במים וסודרין הדגים על הנייר וכו' עכ"ל:

ז זמורה שהיא קשורה בטפיח וכו'. פ' כל הכלים (שבת קכ"ו:) משנה זמורה שהיא קשורה בטפיח ממלאין בה בשבת ובגמרא קשורה אין שאין קשורה לא ואסיק רב אשי טעמא

כסף משנה

פכ"ג ד לפיכך אסור להשמיע קול של שיר בשבת. עיין במה שכתבתי בר"פ כ"ט גבי נשים המשחקות באגוזים: אפילו להכות באצבע וכו' או אחת כנגד אחת וכו' אסור. אין להקשות על זה מדתנן בפ"ק דיומא (דף י"ט:) שהיו מכין לפני כ"ג באצבע צרידה דשאני מקדש שאין בו משום שבות:

ה ולספק כלאחר יד מותר. כתב כן מדאמרינן בירושלמי רבי יונה אמר אחורי ידיהון שרי דהא איתחבור ביומוי דרבי והוו מטפחין אחורי ידיהון בשבתא עבר ר"מ ושמע קלהון אמר רבותינו הותרה שבת שמע רבי קליה אמר מי זה שבא לרדותנו בתוך ביתנו שמע ר"מ קליה דרבי וערק. וכתב הרי"ף דמשמע דלר"מ אסור לטפח כלאחר יד אעפ"כ פסק כר' יונה דבתרא הוא דס"ל כרבנן דבי רבי דהוו מטפחי אחורי ידיהון. וסמ"ג כתב דיש לסמוך על דברי רבי משום דהוו שכיחי רבים גביה ומחדדן שמעתיה. ואיכא למימר עוד דאפילו ר"מ שרי לטפח כלאחר יד ולא אמר רבותינו הותרה שבת אלא משום דסבר דהוו מטפחין כדרכם והיינו דכי א"ל רבי מי זה בא לרדותנו בתוך ביתנו ערק ר"מ דכיון דאהדר ליה הכי ידע ר"מ דכלאחר יד הוו עבדי דשרי וערק מכיסופא דאיגלאי מילתא דאוכחינהו שלא כדין:

ו ואסור להניח עלה של הדס וכיוצא בו בתוך הנקב של חבית וכו'. כתב ה"ה פסק רבינו כר' ירמיה להחמיר ול"ע דרב אשי בתרא הוא עכ"ל. ול"נ שטעם רבינו משום דהא דגזר שמא יקטום אתי דלא כהלכתא דכי קטים מאי הוי והא אסיקנא בפ' המביא כדי יין (ביצה ל"ג:) דרב יהודה מפשת ויהיב לן אלותא אלותא ורב אשי דאמר גזירה שמא יקטום לפרושי טעמא דשמואל אתא ולא משום דס"ל הכי וכיון דלטעמיה דרב ירמיה מיתוקמא שפיר מימרא דשמואל אליבא דהלכתא לא דחינן לה:

המטביל

משנה למלך

פכ"ג ד אפילו להכות באצבע על הקרקע כו'. (א"ה ע' בכתבי מהרי"א סי' קנ"ד ובמ"ש הרב המחבר פ' שמונה מהל' בית הבחירה):

הגהות מיימוניות

הורה מהר"ם שאם נאבד מפתח התיבה והוא צריך לפותחה לצורך השבת ישברנה לכתחילה ואין בדבר חשש איסור וכן משמע מההיא דפרק המביא כדי יין חותמות שבקרקע מתיר ומפקיע וחותך וכן בריש כל הכלים אמר רבא אין בנין בכלים וכן מדאמר רב יהודה אמר רב בפ' במה מדליקין מסיקין בכלים ואין סתירה גדולה מהסקת יהא דאמר רב בפרק הבונה עייל שופתא בקופינא דמרא חייב משום בונה לא קשיא כאשר פירש לעיל בהג"ה פרק י' בהלכתא י"ג ע"כ. וכ"כ רש"י בפ' במה טומנין גבי מטה של טרסיים שאין בנין בכלים וכן בפרק כלל גדול האי מאן דעביד חלתא כו' אבל משום בונה לא איחייב לא כחבית לא בתנור ולא בכוורת דאין בנין בכלים. וכן נ"ל ראיה מהא דפ' ב' דביצה גבי אין זוקפין את המנורה דקאמר הכא במנורה של חוליות כו' דב"ש סברי יש בנין בכלים וב"ה סברי אין בנין בכלים וכן בהל' יו"ט פ"ד אבל התוס' כתבו בפ' בכל מערבין ופ' המביא מההיא דבכל מערבין דתנן נתנו במגדל ונעל בפניו כו' ופריך בגמרא אמאי הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר וכו' משמע דפשיטא ליה דאין יכול לשבר הפותחת וליטול אע"פ שסתם מגדל שבתלמוד של עץ כדמשמע בריש פ' כל הכלים לפיכך אסור לשבר פותחת של עץ או של מתכת להפקיע ודוקא קשור בחבל מתיר ומפקיע וחותך כדמשמע בההיא דבכל מערבין וההיא דרבא דריש כל הכלים היינו בנטילת דלת בעלמא אבל לקלקלו לסותרו שייך שפיר בנין גמור וסתירה גמורה. כדאמרי בריש הבונה האי מאן דעייל שופתא בקופינא דמרא רב אמר חייב משום בונה וכו' ע"ש בתוס'. ובסוף דבריו כתב וז"ל ומיהו בירושלמי גרס אמתניתין דבכל מערבין הדא דאיתמר במגדל של אבן אבל במגדל של עץ נעשה כשובר את החבית לאכול ממנה גרוגרות ע"כ: * [הטור כתב לאיניש דעלמא אסיר לצורבא מדרבנן שרי]: [ג] אבל קול שאינו של שיר כגון להקיש על הדלת וכיוצא בו מותר דאמר רבא לא אמרו אלא קול של שיר בלבד, וכן סובר אמימר התם וכן קיי"ל וכן פסק ר"י אלפס ודלא כעולא דאסר להקיש על הדלת אע"פ דבירושלמי דביצה איתא לאיסורא כעולא אנן כתלמוד שלנו קיימא לן דהוא בתראה ורבא ואמימר ידעו גם הם הירושלמי וידעו שאין הלכה כן וכן בספר המצות אמנם רבינו חננאל פסק כעולא. והא לך תשובת מהר"ם ז"ל וששאלתם על הטבעת ויש בו אבן או עופרת משמיע קול אם מותר להניח בשבת רב אלפס פסק כרבא בשילהי עירובין דאמר לא אסרו אלא קול של שיר בלבד מדחזינן לאמימר דשרי למימלא במחוזא ולא חש אמימר לאולודי קלא ואפילו לרבינו חננאל שפסק כעולא דאמר כל אולודי קלא אסור ה"מ היכא דבעי לקלא כגון ההוא גברא דטרף אבבא כדי שישמעו לו וההיא דמטיפין מי זריזין בשבת להולה אין לבריא לא דניים דבעי למיתער וכן נשים המשחקות באגוזים ובתפוחים ומכין זה בזה והקול נשמע שידעים שהרויחו ולמלאות בגלגל מן הבור איפשר שיש צורך קול שמתוך כך ידע מתי הוציאו ויבאו אחרים לדלות א"נ משום דיש שם השמעת קול גדול ואוושא מילתא טובא אבל קול של טבעת חלול אין שום צורך באותו קול ולא אוושא מילתא כלל ולית דין ולית דיינא דלא שרי וכן משמע בפרק במה אשה דיוצא עבד בזוג שבכסותו בין דאית ליה ענבל בין דלית ליה ענבל ואע"ג דמשמיע קול הוא לא חיישינן ושלום. העני מאיר ב"ר ברוך זלה"ה ע"כ: [ג] בירושלמי בהלולא דרבי שמעון בר רבי הוו מטפחים אחורי ידיהון ע"כ: [ד] חבית כר' יאשיה דמיקל ע"ש:

מגדל עוז

וכשם שאסור וכו' עד או בצרור. פרק הבונה ופרק חבית נמי הכי משמע סוגיין: אבל אם הניח וכו' עד בדבר זה. פרק ר"א דתולין (דף קל"ט): כל דבר שהוא גומר עד שיתקן חייב. פרק כלל גדול (דף ע"ה): לפיכך אסור להשמיע קול עד חבית של שייטין. עיקר אלו ההלכות משנה פרק משילין פירות (דף לו) ובגמרא דילן ודבני מערבא ופרק המוצא תפילין ומייתי לה פרק השואל ופ' המביא כדי יין ורמיזא פרק החליל: בריכה שבחצר עד ובין הים. פרק כירה (דף מ'): אין חותכין שפופרת עד מפני שהוא כמתקן זמורה וכו' עד ויתקננה. פרק כל הכלים (דף קכ"ה):

יקטום אותה ויתקעה. *אסור לחוף כלי כסף בגרתקון מפני שהוא מלבנן כדרך שהאומנין עושין ונמצא כמתקן כלי וגומר מלאכתו בשבת. אבל חופפין אותו בחול ובנתר. וכן כל הכלים חופפין אותן בכל דבר. *ואסור להדיח קערות ואלפסין וכיוצא בהן מפני שהוא כמתקן אא"כ הדיחן לאכול בהן סעודה אחרת באותה שבת. אבל כלי שתיה כגון כוסות וקיתונות מותר להדיחן בכל עת שאין קבע לשתיה. ואין מציעין את המטות בשבת כדי לישן עליהן למוצאי שבת אבל מציעין מלילי שבת לשבת: **ח** אסור להטביל כלים טמאין בשבת מפני שהוא כמתקן כלי. גאבל אדם טמא מותר לטבול מפני שנראה [ס] כמיקר. ואין מזין עליו בשבת. המטביל כלים בשבת בשוגג ישתמש בהן. במזיד לא ישתמש בהן עד למוצ"ש. ומותר [ו] להטביל את המים הטמאים בשבת. כיצד יעשה נותנן בכלי שאינו מקבל טומאה כגון כלי אבנים ומטביל הכלים במקוה עד שיעלה מי המקוה עליהן ויטהרו: **ט** *אין מגביהין דתרומות ומעשרות בשבת מפני שנראה כמתקן דבר שלא היה מתוקן: **י** מעבד מאבות מלאכות הוא. והמרכך עור בשמן כדרך שהעבדנים עושים הרי זה מעבד וחייב. לפיכך לא ויסוך אדם רגלו בשמן והוא בתוך המנעל או בתוך הסנדל החדשים. אבל סך הוא את רגלו שמן ולובש מנעלו או סנדלו אע"פ שהן חדשים. וסך כל גופו שמן ומתעגל על גבי קטבליא חדשה ואינו חושש. במה דברים אמורים כשהיה השמן מועט כדי שיצחצח העור בלבד אבל אם היה בבשרו שמן הרבה כדי שירכך העור הרי זה אסור מפני שהוא כמעבדו. והכל בחדשים אבל בישנים מותר: **יא** הממרח הרטיה בשבת חייב משום מוחק את העור. לפיכך יאין סותמין נקב בשעוה וכיוצא בה שמא ימרח ואפילו [ז] בשומן אין סותמין את הנקב גזירה משום שעוה: **יב** כותב מאבות מלאכות. לפיכך אסור לכחול יבפוך וכיוצא בו בשבת מפני שהוא ככותב. ואסור ללוות ולהלוות גזירה שמא יכתוב. וכן אסור לקנות ולמכור ולשכור ולהשכיר גזירה שמא יכתוב. חלא ישכור אדם פועלים בשבת ולא יאמר לחבירו לשכור לו פועלין. אבל לשאול ולהשאיל מותר. שואל אדם מחבירו כדי יין וכדי שמן ובלבד שלא יאמר לו הלויני: **יג** אחד טהמוכר בפה או במסירה אסור. [ואסור לשקול] בין במאזנים בין שלא במאזנים. וכשם שאסור לשקול כך אסור למנות ולמדוד בין בכלי מדה בין ביד בין בחבל: **יד** אין ידנין בשבת ולא חולצין ולא מיבמין ולא מקדשין גזירה שמא יכתוב. ואין מקדישין ולא מעריכין ולא

השגת הראב"ד

*ואסור להדיח וכו'. כתב הראב"ד ז"ל כל זה אינו אסור אלא מפני שהוא טורח לחול, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*אין מגביהין וכו'. א"א ואפילו ליתן לכהן בו ביום:

א טור סי' שכג סמ"ג שם: ב טור סי' שכו סמ"ג שם: ג טור סי' שלט: ד טור סי' שכו סמ"ג שם: ה טור סי' שכא: ו טור סי' שי"ד: ז טור סי' שנ: ח טור סי' שו: ט טור סי' שכג סמ"ג לאוין שם: י טור סי' שלט:

כסף משנה

ח המטביל כלים וכו'. פ"ב דתרומות ויש שם ירושלמי דמתיר כלים קטנים ולא חש לו רבינו משום דבמסכת ביצה מוכח דכולהו אסירי עם טעמי דאיתא התם ולזה לא חילק רבינו:

יא הממרח רטיה בשבת וכו' לפיכך אין סותמין נקב בשעוה וכו'. כתב ה"ה ואם תשאל והלא נתבאר למעלה בפרק זה וכו' עד ואינה אסורה מפני עצמה אלא מפני גזירת מירוח. ואפשר דס"ל לרבינו דסתימת נקב החבית אסורה בכל דבר משום דהוי כבונה ואם סתמו בשעוה אסור משום ממרח ג"כ והא דבמשנה שרי שמואל היינו לומר שאין בו משום ממרח אבל אה"נ דאסור משום דהוי כבונה:

מי

מגיד משנה

טעמא גזירה שמא יקטום ופירש"י ז"ל זמורה של גפן שהיא קשורה בשפיה ששולבים בה מן הבור או מן המעין עכ"ל: אסור לחוף כלי כסף וכו'. פ' במה טומנין (דף נ') בכל חפין את הכלים חוץ מכלי כסף בגרתקון והעלו שם דאפי' כלי כסף בנתר וחול מותר. ופי' רש"י ז"ל חפין משפשפים את הכלים ללחלחן בגרתקון כמין עפר שגדל בחביות של יין והוא עיקר חקון כלי כסף עכ"ל: ואסור להדיח קערות וכו'. פרק כל כתבי (דף קי"ח) ת"ר קערות שאכל בהן ערבית מדיחן לאכול בהן שחרית שחרית מדיחן לאכול בהן בצהרים בצהרים מדיחן לאכול בהן במנחה מן המנחה ואילך שוב אינו מדיח אבל כוסות קיתוניות וצלוחיות מדיח והולך כל היום כולו לפי שאין קבע לשתיה ע"כ. ובהשגות א"א כל זה אינו אסור אלא מפני שהוא טורח לחול ע"כ. ואף רבינו ז"ל כך הוא סבור שתקון זה אינו אסור אלא מפני שהוא לצורך חול: ואין מציעין את המטות וכו'. משנה פרק אלו קשרים (דף קי"ג) ומציעין את המטות מלילי שבת לשבת אבל לא משבת למוצאי שבת ע"כ:

ח אסור להטביל כלים וכו'. ביו"ט פ' יו"ט שחל (ביצה י"ז י"ח) משנה וברייתא ומסקנא שם: **המטביל** כלים וכו'. ברייתא שם (דף י"ז:) (ומשנה פרק אין חורמין ויש לשם ירושלמי שמתיר כלים קטנים ולא חשש לו רבינו ובפ"ב דביצה מוכח דכולהו אסירי משום טעמי דאיתא התם ולזה לא חילק רבינו). [כל זה בס"א אינו וישנו בכ"מ]: **ומותר** להטביל את המים וכו'. שם במשנה ושוין שמשיקין את המים בכלי אבן לטהרם. ודע שטבילת כלי תשמיש הנקחים מן הנכרי אסורה בשבת מפני שהוא כמתקן כלי ועוד אזכיר זה פ"ד מהלכות י"ט:

ט ואין מגביהין תרומות וכו'. משנה פ' משילין (ביצה ל"ו:) ובפ' ב"מ (שבת ל"ד) ספק חשכה ספק אינה חשכה אין מעשרין את הודאי ואין מטבילין את הכלים:

י מעבד מאבות מלאכות וכו' לפיכך לא יסוך וכו'. דין העבוד פי"א ודין הסיכה ברייתא פרק הולין (דף קמ"א:) תני ר' חייא אין מגררין לא מנעל חדש ולא מנעל ישן ולא יסוך את רגלו שמן והוא בתוך המנעל או בתוך הסנדל אבל סך את רגלו שמן ומניחה בתוך המנעל או בתוך הסנדל. (אבל) וסך את כל גופו שמן ומתעגל ע"ג קטבליא ואינו חושש ואמר רב חסדא לא שנו אלא שיעור לצחצחו אבל לעבדו אסור ע"כ בגמרא ובהלכות ורבינו ז"ל התיר בישנים. ופירוש קטבליא עור שלוק:

יא הממרח רטיה וכו' לפיכך אין סותמים וכו'. מרוח הרטיה פי"א וסתימת הנקב פרק חבית (דף קמ"א:) משנה אם היתה נקובה לא יתן עליה שעוה מפני שהוא ממרח. ובגמרא משמע רב אסר ושמואל שרי מאן דאסר גזרינן משום שעוה ומאן דשרי סבר לא גזרינן. ובהלכות והלכה כרב ואם תשאל והלא כבר נתבאר למעלה בפ"ז שאסור לסתום כל נקב אפי' בקיסם או בצרור וא"כ למה צריכין אנו בשמן לגזירת שעוה ובשעוה עצמה לגזרת מרוח. התשובה אין סתימה זו כסתימה של מעלה שהסתימה של מעלה היא שנכנסת תוך הנקב ובעובי הכלי וסתימה זו היא על פני הכלי ומגבו ואינה אסורה מפני עצמה אלא מפני גזרת מרוח:

יב כותב מאבות מלאכות לפיכך אסור לכחול וכו'. משנה בפרק המצניע (דף ע"ה:) הכוחלת חכמים אוסרין משום שבות ובגמרא כוחלת משום כותבת ופי' רש"י ז"ל שמוליכה מכחול סביב לעין כאדם המוליך קולמוס סביב האות עכ"ל: **ואסור** ללוות ולהלוות גזרה שמא יכתוב וכו'. זה מבואר בהרבה מקומות ומהם פ' שואל (דף קמ"ח) ושם בגמרא מבואר הטעם: **לא** ישכור פועלים בשבת וכו'. משנה שם (דף ק"נ) כלשונה: **אבל** לשאול ולהשאיל וכו'. משנה שם (דף קמ"ח) שואל אדם מחבירו כדי יין וכדי שמן ובלבד שלא יאמר לו הלויני וכן אשה מחברתה ככרות ואם אינו מאמינו מניח טליתו אצלו ועושה עמו חשבון לאחר שבת ע"כ. ואמרו בגמרא מ"ט השאילני לא אתי למיכתב הלויני אתי למיכתב. ובהלכות פירשו משום דהלויני לזמן מרובה משמע ולפיכך אתי למיכתב, ע"כ:

יג אחד המוכר בפה או במסירה אסור וכו' ואסור לשקול בין וכו'. זה מבואר וממה שיתבאר בהלכות יו"ט יש להוכיח כן. והמדידה מבואר סוף פ' מי שהחשיך (דף קנ"ז.):

יד אין דנין בשבת ולא חולצין וכו'. פרק משילין (ביצה ל"ו ל"ז) משנה ובגמ' גזרה שמא יכתוב ובתוספתא שאין מגרשין. וכם' הטעים שאסורין גזור להחריס שום דבר בשבת אלא א"כ הוא לצורך השבת דומה להתר נדרים כמוכר פ"ג מהלכות שבועות: **ואין** מקדישין ולא מעריכין וכו'. שם במשנה ובגמרא משום מקח וממכר פירוש ואע"ג דמקח

לחם משנה

פכ"ג ח אסור להטביל כלים טמאים בשבת וכו'. כאן פסק כרבא (ביצה דף י"ח) (ובפ' י"ח) [ובה' י"ט פ"ד] פסק כרב ביבי דאמר שמא ישהא ועי' בפסקי מהר"ל לוי ן' חביב שעמד על זה ותירץ תירוץ נכון:

יב כותב מאבות מלאכות וכו' מפני שהוא ככותב וכו'. יש כאן קושיא עצומה דאינו מסכים כלל עם דברי הגמרא וע"ק מדידיה אדידיה. ועיין בשלטי הגבורים שהוא מקשה אותה שם:

מגדל עוז

אסור לחוף כלי כסף עד בכל דבר. פ' טומנין (דף נ'): ואסור להדיח קערות וכו' עד כאותה שבת כו' עד שאין קבע לשתיה. פרק כל כתבי (דף קי"ח): כתב הראב"ד ז"ל כ"ז אינו אסור אלא מפני שהוא טורח לחול עכ"ל: ואני אומר ברייתא היא שנויה פ' כל כתבי ופירושו מכוון ומה לי כמתקן משבת לחול שכמשמעות לשון ר"מ ז"ל וכן פירש"י ז"ל שאין סדחה זו אלא לחול ומה לי טורח משבת לחול שמפרש הראב"ד ז"ל שניהם לדעת אחד נתכוונו: ואין מציעין עד לשבת. פ' אלו קשרים (דף קי"ג): אסור להטביל כלים עד עליו בשבת. פרק ב"מ וביצה פרק יו"ט (דף י"ז י"ח): המטביל כלים וכו'. משנה היא פ"ב דתרומות: ואין מגביהין תרומות עד כמתקן. פ' השואל: מעבד מאבות עד וחייב. פרק כלל גדול (דף ע"ס): לפיכך לא יסוך אדם עד אבל בישנים מותר. פ' ר"א דמולין (דף קמ"ה): הממרח רטיה עד משום שעוה. פרק חבית (דף קמ"ו): כותב מאבות מלאכות עד ככותב. פרק המצניע (דף ע"ד): ואסור ללוות ולהלוות וכו'. פרק שואל ופרק משילין (דף ל"ו): לא ישכור וכו' עד בין בחבל. פרק שואל (דף קמ"ח): אין דנין בשבת עד כמתקן הותן בשבת. פרק שואל ופרק משנין (דף ק"נ):

הגהות מיימוניות

[ס] הורה רבינו פרץ בה"ר אליהו שמותר להטביל בשבת ע"י הערמה ששואב מים לשתות או לשאר צורך המים ומטבילא יהיו טהורים וכן איתא בפרק ב' דביצה ושוין שמדלין בדלי טמא והוא מאליו טהור וכן ראיה מאדם דשרי משום דנראה כמיקר: [ו] כחכמים לגבי רבי: [ז] כרב ודלא כשמואל דשרי ע"ש:

ולא מחרימין מפני שהוא כמקח וממכר. ואין מגביהין תרומות ומעשרות שזה דומה למקדיש אותן פירות שהפריש. ועוד מפני שהוא כמתקן אותן בשבת. ואין מעשרין את הבהמה גזירה שמא ירשום בסיקרא. ומקדיש אדם פסחו בשבת וחגיגתו ביום טוב שזו מצות היום היא. וכשם שאין מקדישין כך אין מקדשין מי חטאת: **טו** המגביה תרומות ומעשרות בשבת או ביום טוב בשוגג יאכל ממה שהתקין. במזיד לא יאכל עד מוצאי שבת. ובין כך ובין כך תיקן את הפירות. וכן המקדיש או המעריך או המחרים בשבת בין בשוגג בין במזיד מה שעשה [ח] עשוי ואין צריך לומר ביום טוב. וכן המקנה לחבירו בשבת קנה. [א]מעשרין את הדמאי בין השמשות אבל לא את הודאי: **טז** מי שקרא שם לתרומת מעשר של דמאי או למעשר עני של ודאי לא יטלם בשבת אע"פ שייחד מקומן מקודם השבת והרי הן ידועין ומונחין בצד הפירות. ואם היה כהן או עני למודים לאכול אצלו יבאו ויאכלו. ובלבד שיודיע לכהן שזו שאני מאכילך תרומת מעשר ויודיע לעני שזו שאני מאכילך מעשר עני: **יז** אסור להפיס [ב]ולשחק בקוביא בשבת מפני שהוא כמקח וממכר. ומפים אדם עם בניו ועם בני ביתו על מנה גדולה כנגד מנה קטנה מפני שאין מקפידין: **יח** אסור לחשב [ג]חשבונות שהוא צריך להן בשבת בין שעבר בין שעתיד להיות גזירה שמא יכתוב. לפיכך חשבונות שאין בהן צורך מותר לחשבן. כיצד כמה סאין תבואה היה לנו בשנה פלונית. כמה דינרין הוציא בחתנות בנו וכיוצא באלו שהן בכלל שיחה בטילה שאין בהן צורך כלל המחשב אותן בשבת כמחשב בחול: **יט** [ט] אסור [ד]לקרות בשטרי הדיוטות בשבת שלא יהא כדרך חול ויבא למחוק. מונה אדם פרפרותיו ואת אורחיו מפיו אבל לא מן הכתב כדי שלא יקרא [י] בשטרי הדיוטות. לפיכך אם היו השמות חקוקין על הטבלא או על הכותל מותר לקרותן מפני שאינו מתחלף בשטר. ואסור לקרות בכתב המהלך תחת הצורה ותחת [כ] הדיוקני בשבת. אף לקרות בכתובים בשבת בשעת

בית

א טור סי' רסא: ב טור סי' שכב: ג טור סי' שו: ד עי' בטור שם בדין כתב שהובא בשבת:

מגיד משנה

דמקח וממכר גופיה אינו אסור אלא גזרה שמא יכתוב לאו גזרה הוא אלא כולה הדא גזרה היא כך מפרשין ז"ל: **ואין** מגביהין תרומות ומעשרות שזה דומה וכו'. כבר נזכר דין זה למעלה וחזר רבינו ושנאו כאן לפי שיש שתי סבות לאיסורו כמ"ש והאחת היא מענין הנזכר למעלה שהוא מפני איסור מכה בפטיש והאחרת מפני מה שנכתב כאן שהוא מפני איסור הכתיבה לפי שרבינו כותב על הסדר של דבריהם מפני האבות על סדר חיוב האבות מלאכות:

ואין מעשרין את הבהמה גזרה שמא ירשום וכו'. משנה פ' אהרון דבכורות (דף כ"ז נ"ח) ולמה אמרו בכ"ש באלול ולא אמרו באחד בתשרי מפני שהוא יו"ט וא"א לעשר ביו"ט ואמרו בגמרא משום סיקרא וזה מבואר והוזכר ג"כ פ"ק דחגיגה בגמרא (דף ח'): **ומקדיש** אדם וכו'. מימרא פ' שואל (שבת קמ"ח:) כלשונה ואמרו מפני שהן חובות הקבוע להם זמן ולזה כתב רבינו שזה מצות היום היא: **וכשם** שאין מקדישין כך אין מקדשין וכו':

טו המגביה תרומות מעשרות בשבת או ביו"ט בשוגג וכו'. משנה בתרומות (דף מ"ט) הובאה בגמרא פרק יו"ט שחל (דף י"ז): **וכן** המקדיש או המעריך או המחרים וכו'. ירושלמי שם כתוב בהלכות: **מעשרין** את הדמאי בין השמשות אבל לא וכו'. משנה בב"מ (שבת ל"ד):

טז (מי שקרא שם וכו'. משנה פ"ד דדמאי). [ס"א אינו והוא מן הכ"מ]:

יז אסור להפיס ולשחק בקוביא וכו'. משנה וגמרא פרק שואל (דף קמ"ח קמ"ט) ופי' להפיס להטיל גורלות לחלק מי הגיע כל מנה והשחוק בקוביא אפילו בחול אסור משום גזל מדבריהם כמו שמבואר פ"ו מהלכות גזלה וכן מבואר כאן בגמרא: **ומפים** אדם עם בניו וכו'. שם (דף קמ"ט:) מבואר בגמרא באוקמתא ונתנו טעם כדרב דאמר מותר לאדם להלוות לבניו ולבני ביתו ברבית כדי להטעימן טעם רבית ויש סוברין שכיון שאין הלכה כרב כדאיתא פרק אי זהו נשך (ב"מ ע"ה) ולא היא דילמא אתי למסרך אף ההפסה אסורה במנה גדולה כנגד קטנה. ואני אומר דע"כ לא נדחית ההיא דרב אלא גבי רבית שחוששין מן התורה וחוששין דלמא אתי לסרוכי. אבל קוביא שאינה אסורה אלא מדבריהם בבניו ובני ביתו לא גזרו. ותדע לך שכן הוא דהא מתמיא לית לה פתרי לחלק בהפסה בין בניו ובני ביתו לאחר אלא בכך ואיך נדחה משנתנו מהלכה א"ו כדעת רבינו עיקר כך נ"ל:

יח אסור להשוב חשבונות שהוא צריך להן בשבת בין וכו'. שם (שבת ק"ל:) ברייתות מחשבין חשבונות שאינן צריכין ואין מחשבין חשבונות שצריכין ומבואר בברייתא אחרת שצריכין בין שעברו בין שעתידין להיות אסור לחשבן של מה לך ושל מה בכך מותרין. וכתב רבינו הרי הן בכלל שיחה בטלה כלומר שאין שיחה בטלה ראויה לירא חטא. ופרק כ"ד יתבאר שאסור לכל אדם להרבות בשיחה בטלה בשבת:

יט אסור לקרות וכו'. פרק כל כתבי (דף קי"ו:) ופרק שואל (דף קמ"ט) מבואר שאין קורין בשטרי הדיוטות ופירש"י ז"ל כגון של השבונות או אגרות השלוחות למוא חפץ עכ"ל. והרשב"א ז"ל כתב ולענין קריאה באגרות שלום בשבת אסור גזרה משום קריאה בשטרי הדיוטות שהם שטרי מקח וממכר. וכ"ש לדברי רבינו שלמה שפירש שטרי הדיוטות אגרות שלום עכ"ל. וראיתי כתוב בשם הרמב"ן ז"ל שמותר לקרות באגרות של שלום וכן נהגו. וכתב רבינו בפירוש המשנה טעם מה שאסרו למנות מן הכתב גזרה שמא יקרא אגרות שלום בשבת והוא אסור כי לבד ספרי הנבואות ופירושיהן אסור לקרות בשבת וביו"ט ואפילו היה אותו הספר בחכמה מן החכמות עכ"ל. ומכאן אתה למד מדעת רבינו בפירוש שטרי הדיוטות כדעת רש"י ז"ל הנזכר למעלה: **מונה** אדם את אורחיו וכו'. משנה שם (דף קמ"ח קמ"ט) וכלשונה ובגמרא מ"ט רב ביבי אמר גזרה שמא ימחוק אביי אמר גזירה שמא יקרא בשטרי הדיוטות ופסקו בהלכות כאביי. ופירוש אבל לא מן הכתב יש מי שכתב שלא אסרו אלא בקורא בפיו מן הכתב אבל להסתכל בכתב ולמנות במחשבתו מותר וה"ר יונה כתב דבין כך ובין כך אסור: **לפיכך** אם היו השמות חקוקין על הטבלא וכו'. דברי רבינו לפי הנראה לי הם בחקוקין על הטבלא ועל הכותל לא בכתובים לפי שהכתובים ודאי אסור וכן מוכחת הסוגיא שם ואף בחקוקים על הטבלא נחלקו עליו קצת המפרשים ואמרו דטבלא ושטר מיחלפי אחר שניהם מיטלטלין. ולבאר הסוגיא לפי דעתו אלו יאריכו הדברים: **ואסור** לקרות בכתב וכו'. שם ה"ר כתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיוקני אסור לקרותו בשבת. ופירש"י ז"ל כגון בני אדם הגרים בכותלים היות משונות או דיוקנאות של בני אדם על שם מעשיהם כגון מלחמת דוד וגלית וכותבין תחתיהן זו צורת חיה פלונית וצורת פלוני ופלוני אסור לקרותו בשבת גזרה שמא יקרא בשטרי הדיוטות עכ"ל: **אף** לקרות בכתובים וכו'. פרק כל כתבי (דף קט"ו) ומפני מה אין קורין בהן מפני בטול בית המדרש ובגמרא (דף קט"ז:) אמר רב לא שנו אלא בזמן בית המדרש אבל שלא בזמן

בית

כסף משנה

טז מי שקרא שם לתרומת מעשר של דמאי וכו'. משנה פ"ד דדמאי:

יז ומפים עם בניו ועם בני ביתו על מנה וכו'. כתב ה"ה ויש סוברים דכיון שאין הלכה כרב וכו' ואני אומר דע"כ לא נדחית ההיא דרב אלא גבי רבית וכו' עד ואיך נדחה משנתנו מהלכה. ול"נ דאפי' את"ל דמימרא דרב אידחיא לה גם לענין קוביא משום דילמא אתי לסרוכי משכחת לה למתניתין פתרי דבבניו ובני ביתו לא שרי להפיס אלא במנות שוות דוקא ועם אחרים אפי' בשוות לא משום דשמואל דאמר בני חבורה המקפידין זה על זה עוברים משום מדה ומשקל ומנין ואע"ג דאטעמא דיהביק משום בני חבורה המקפידים זה על זה מקשה א"ה אפי' בניו ובני ביתו היינו משום דהוה ס"ד דמקשה דבבניו ובני ביתו איכא למיחש לבני חבורה המקפידים זה על זה ואהדר ליה דבבניו ובני ביתו ליכא קפידא כיון שהכל שלו וכדרב יהודה אמר רב מותר להלוות בניו ובני ביתו ברבית אלמא כיון שהכל שלו ליכא משום רבית וה"נ ליכא משום מקפידים זה על זה כיון שהכל שלו וכך הם דברי רש"י ואע"ג דהא דאמר רב מותר להלוות בניו ובני ביתו ברבית דהייא לה בדוכתא כיון דלא נדחית אלא משום דילמא אתי לסרוכי אלמא דמדינא ליכא איסורא מפני שהכל שלו ואם כן שפיר מייתי ראיה שכיון שהכל שלו ליכא משום בני חבורה המקפידין זה על זה וכי פריך בתר הכי א"ה אפי' מנה גדולה כנגד קטנה נמי היינו משום דסלקא דעתיה דס"ל כההיא דרב דאמר מותר להלוות בניו ובני ביתו ברבית כיון דמייתי מינה והוה מצי לאהדורי ליה דאע"ג דלא ס"ל כוותיה משום דחיישינן דילמא אתי לסרוכי מ"מ שפיר מייתי ראיה מיניה כיון דמדינא ליכא משום רבית כשהכל שלו ה"ה דליכא משום מקפידין זה על זה וכדפרישית אלא שהשיב לו לפי מה שעלה על דעתו שהמתרץ היה סובר דקי"ל כדרב דא"כ מייתבא מתניתי דחסורי מחסרא והכי קתני. ועי"ל דודאי ידע דמתני' מייתבא שפיר לדידן דכל היכא דהכל שלו ליכא משום קפידא אע"ג דלא קי"ל כרב וכדפרישית לעיל ולא אקשי ליה א"ה אפילו מנה גדולה כנגד קטנה נמי אלא לאותובי לרב יהודה ממתניתין שאע"פ שהכל שלו הייש משום קוביא ואהדר ליה דלרב יהודה נ"ל מתניתין חסורי מחסרא והכי קתני מפים עם בניו ובני ביתו אפילו מנה גדולה כנגד קטנה וכו' אבל לדידן דלא קי"ל כוותיה מתני' במנות שוות דוקא היא דכיון שהכל שלו ליכא קפידא לכ"ע כדפרישית אבל גדולה כנגד קטנה לא משום קוביא שאע"פ שהכל שלו אסור משום דילמא אתי לסרוכי ועם אחרים מנה שוות נמי לא משום דמקפידין זה על זה. ועי"ל דאה"נ דבהאי שקלא וטריא ס"ל לגמרא כדרב דאמר מותר להלוות בניו ובני ביתו ברבית מיהו כיון דחזיק

הגהות מיימוניות

[ח] ובירושלמי וכולן שעשו בין שוגגין בין מזידין בין אנוסין בין מוטעין מה שעשו עשוי בשבת ואצ"ל ביו"ט ע"כ: [ט] מכאן כתב באור זרוע דאפי' כתב הבא לו מערב שבת ואפי' כתוב בו מדברים המותרים בשבת כגון תינוקת ליארס ותינוק ללמדו ספר אסור לקרות וכו' עד וראבי"ה כתב להיתר כדאמרינן בפרק אין צדין ע"כ. והנה כתב להיתר אפי' בבא בשבת ורבינו ברוך ממגינצ"א כתב גם הוא כדברי א"ז לאיסור שלא לקרות בכתבי הרשות שמשלחין זה לזה אע"פ שהן ביד נכרי המביאו אבל יכול להניחו ביד נכרי וישראל מעיין בו ולא קריאה דדיבור אסור הרהור מותר ואע"ג דבתוספתא תניא כתב המהלך תחת הצורות ותחת הדיוקני אין מסתכלין בו והנה הרא"ם הורה להיתר כדברי ראבי"ה ודבריו תמצא בהלכתא י"ט בפ' ב' ובמקום אחר כתב רבינו ברוך דשרי לקרות בהן אע"פ שהובאו היום מחוץ לתחום ובלבד שלא יגע הישראל אלא יגע הנכרי ע"כ ע' לעיל פ"ו בהלכתא כ' ע"כ: [י] וכ"כ בס"ה ולא הזכיר פיר"ש שפירש שטרי מקח ובממכר דאיסורי משום ממצוא חפצך ע"כ: [כ] פי' בערוך דיוקני זהו כתב שתחת צורת אדם המצויירת בכותל פ"א מצויירין כיצד נעקד יצחק ושאר מעשים ע"כ:

מגדל עוז

ואין מעשרין כו'. תלמודא קאמר לה בהדיא פ"ק דחגיגה לגבי י"ט וכ"ש בשבת: **מקדיש** אדם וכו' עד היום היא. פרק שואל (דף קמ"א): **המגביה** תרומה עד בשבת קנה. פ"ב דתרומות ופרק שואל בירושלמי: **מעשרין** את הדמאי וכו'. פרק במה מדליקין (דף ל"ט): **אסור** להפיס כו'. הכל פרק שואל (דף קמ"ט): **ואסור** לקרות בכתב וכו' עד סוף הפ'. תחלתו פ' שואל ושאר הפרק פ' כל כתבי הקדש:

בית המדרש [נ] אסור גזירה משום ביטול בית המדרש שלא יהיה כל אחד יושב בביתו וקורא וימנע מבית המדרש: **כ** [מ] נפלה [א]דליקה בחצר בשבת אינו מציל כל מה שיש בחצר לחצר אחרת שבאותו המבוי אף על פי שעירבו גזירה שמא יכבה הדליקה כדי שיציל מפני שאדם בהול על ממונו. לפיכך גזרו שלא יציל אלא מזון שהוא צריך לו לאותו שבת [נ] וכלים שצריך להשתמש בהן בשבת ובגדים שיכול ללבוש. שנמצא מתייאש מן הכל ואינו בא לידי כיבוי. ואם [ס] לא עירבו אף מזונו וכליו אינו מציל: **כא** ומה הוא מציל למזונו. אם נפלה דליקה בלילי שבת מצילין מזון שלש סעודות. הראוי לאדם לאדם והראוי לבהמה לבהמה. נפלה בשחרית מצילין מזון שתי [ע] סעודות. במנחה מצילין מזון סעודה אחת: **כב** במה דברים אמורים במציל בכלים הרבה או שהיה ממלא כלי ומוציאו ומערה וחוזר וממלא אותו שנית הוא שאין מציל אלא מה שהוא צריך לו. אבל אם הוציא כלי אחד בהוצאה אחת אע"פ שיש בו כמה סעודות מותר: **כג** כיצד מציל סל מלא ככרות אף על פי שיש בו כמה סעודות. ועגול של דבילה וחבית של יין. וכן אם פרש טליתו וקבץ בה כל מה שיכול להוציא והוציאה מלאה בבת אחת מותר: **כד** ואומר [ב]לאחרים בואו והצילו לכם וכל אחד ואחד מציל מזון שהוא צריך לו או כלי אחד שמחזיק אפילו דבר גדול והרי הוא של מציל. ואם לא רצה המציל לקחתו ונתנו לבעליו מותר לו ליטול ממנו אחר השבת שכר עמלו ואין זה שכר שבת שהרי אין שם מלאכה ולא איסור שלא הוציאו אלא במקום מעורב: **כה** הציל פת נקיה אינו חוזר ומציל פת שאינה נקיה. אבל אם הציל פת שאינה נקיה חוזר ומציל פת נקיה. ומציל ביום הכפורים מה שהוא צריך לשבת אם היה יום הכפורים בערב שבת אבל אינו מציל בשבת ליום הכפורים. ואין צריך לומר ליום טוב. ולא משבת זו לשבת הבאה. ומה שהוא מציל ללבוש לובש כל מה שהוא יכול ללבוש ועוטף כל מה שהוא יכול לעטוף ומוציא ואומר לאחרים בואו והצילו לכם. וכל אחד ואחד לובש ומתעטף בכליו ומוציא. והרי הוא שלו כמו המאכל שהרי מן ההפקר הן זוכין: **כו** מותר להציל כל כתבי הקדש שיש בחצר לחצר אחרת שבאותו המבוי ואע"פ שלא עירבו. ובלבד [פ] שיהיה למבוי שלש מחיצות ולחי אחד. והוא שיהיו כתובין אשורית [ג]ובלשון הקדש [צ] אבל אם היה כתובין בכל לשון או בכתב אחר אין מצילין אותן אפילו היה
שם

א טור סימן שלד סמ"ג שם : ב הכל שם : ג השור סימן שלד כתב אפילו כתובים בכל לשון :

דחזיק דאידחייא לא בדוכתא ע"פ צריך לאוקומי מתניתין במנות שוות דוקא וכדפרישית :
כה ומה שהוא מציל ללבוש וכו'. כתב ה"ה שם במשנה ובברייתא לובש כל מה שהוא יכול ללבוש ופושט וחוזר ולובש ומוציא וזה לא נזכר בדברי רבינו בביאור. ואני אומר שלא בביאור ולא ברמז לא נזכר בדבריו זה ואדרבה משמע מתוך דבריו שאינו פושט וחוזר ולובש ומוציא שהרי כתב נפלה דליקה בחצר וכו' לפיכך גזרו שלא יציל אלא מזון שהוא צריך לו לאותו שבת וכלים שצריך להשתמש בהם בשבת ובגדים שיכול ללבוש שנמצא מתיאש מן הכל ואינו בא לידי כיבוי. נראה מדבריו שאינו יכול להציל אלא בגדים שהוא יכול ללבוש בלבד ואינו פושט וחוזר ולובש ומוציא כמו שאינו יכול להציל אלא מזון שלש סעודות לבד ואינו מציל וחוזר ומציל שטעמו מפני שהוא סובר דכי תנן במתניתין פושט וחוזר ולובש ומוציא דברי ר' יוסי הם ות"ק פליג עליה דאל"כ הכי ה"ל למתני לובש כל מה שהוא יכול ללבוש וחוזר ולובש ומוציא כדקתני ר"מ בברייתא וס"ל דר"מ לא היינו ת"ק דמתניתין והלכה כת"ק דמתני' :
כל

בית המדרש קורין ושמואל אמר אפילו שלא בזמן בית המדרש **אין קורין** והלכה כרב באיסורי. ופירוש דרכם היה שהיו דורשין לעם בשבתות ומלמדים לעם חקי האלהים ותורותיו והיה תועלת גדולה לכלם בזה וזה היו עושין קודם אכילה ואפי' על החכמים הגדולים היה הרב מקפיד כשלא היו באין לשמוע דבריו לפי שהקבוץ ההוא ברוב עם היה חוזק הדת ושמירת גדריו :

כ נפלה דליקה בחצר וכו'. במשנה שם (דף קי"ז) מצילין מזון ג' סעודות הראוין לאדם לאדם הראוין לבהמה לבהמה כיצד נפלה דליקה בליל שבת מצילין מזון ג' סעודות בשחרית מצילין מזון ב' סעודות במנחה מצילין מזון סעודה אחת ר' יוסי אומר לעולם מצילין מזון ג' סעודות והלכה כת"ק. עוד שם (דף ק"כ) להיכן מצילין אותם לחצר מעורבת. בן בתירא אומר אף לחצר שאינה מעורבת והלכה כת"ק. עוד שם ולשם הוא מוציא את כל כלי תשמישו ולובש כל מה שיכול ללבוש ועוטף כל מה שיכול לעטוף ר' יוסי אומר י"ח כלים. והלכה כת"ק. עוד שם וחוזר ולובש ומוציא ואומר לאחרים באו והצילו עמי ע"כ במשנה. ובגמרא שאלו מכדי בהיתרא קא טרח ליציל טפי. ותירץ רבא מתוך שאדם בהול על ממונו אי שריח ליה אתי לכבויי ע"כ. וכתבו בתוס' דדוקא בחצר שנפלה שם הדליקה איכא למיחש דלמא אתי לכבויי אבל בחצר אחרת מותר להציל כל דבר דליכא למיחש לכבויי. וכתב הרמב"ן ז"ל וזו סברא בלא ראיה והרשב"א ז"ל הסכים לדברי התוס' ואף מדברי רבינו שכתב נפלה דליקה בחצר נראה כן :

כב בד"א במציל בכלים הרבה וכו'. פי' בין בכלים הרבה בפעם אחת בין בכלי אחד בהרבה פעמים אינו מותר להציל אלא מזון ג' סעודות אבל בכלי אחד בפעם אחת מותר להציל כמה ומבואר זה שם (דף ק"כ) ששנינו במשנה מצילים סל מלא ככרות אע"פ שיש בו מאה סעודות וכו' ושאלו בגמרא והא תנא ליה ריפא שלש סעודות והו לא. ותירץ רב הונא ל"ק כאן בבא להציל כאן בבא לקפל. ופי' בהלכות להציל בכלי אחד לקפל בשנים ושלשה כלים ע"כ :

כג וכן אם פרש טליתו וכו'. שם בעיא פרס טליתו וקפל והניח מאי ואסיקנא ככא להציל דמי וש"ד. ופירשו בתוס' שהביא כלים הרבה וקפל טליתו עליהן והוציא הטלית מקופל על הכלים המלאים. אבל הרמב"ן ז"ל פירש שזה אסור הוא כיון שהמזון בכלים מוחלקין ולא התירו אלא במביא כלים מלאים ומערן בתוך הטלית ואח"כ הוציא הטלית מלאה אוכלין וכ"נ מדברי רבינו ועיקר :

כד ואומר לאחרים וכו'. משנה שם ואומר לאחרים באו והצילו לכם ואם היו פקחין עושין עמו חשבון לאחר השבת ובגמרא חשבון מאי עבידתיה מהפקרא קא זכו. ותירץ אמר רב חסדא מדת חסידות שנו כאן אמר רבא חסידי אגרא דשבתא שקלי אלא אמר רבא הכא בירא שמים עסקינן דלא ניחא ליה דליתהני מאחריני ובהכי נמ' לא ניחא ליה דליתרח וה"ק ואם פקחין הן דידעי דכה"ג לאו שכר שבת הוא עושין עמו חשבון לאחר השבת ע"כ. ולשון רבינו שכתב ואין זה שכר שבת שהרי אין שם לא מלאכה ולא איסור שבת וכו' אין במשמע שבשכר שבת מותר בעושה דברים המותרים שהרי סוף פ"י מבואר שלשמור את התינוק אסור לקבל שכר שבת אא"כ היה שכיר שבוע או שנה כמבואר שם אלא כונת רבינו בכאן לומר שלא הותר בכאן שום דבר איסור מפני הפסד הממון כדי שנאמר שלא יהא מותר אלא להציל למפסיד :

כה הציל פת נקיה וכו'. שם (דף קי"ז) ת"ר הציל פת נקיה אין מציל פת הדראה פת הדראה מציל פת נקיה: ומציל ביום הכפורים וכו'. שם ומצילין מיוה"כ לשבת אבל לא משבת ליוה"כ ואצ"ל משבת ליו"ט ולא משבת לשבת הבאה. וכתב רבינו אם היה יוה"כ בע"ש לומר שאם היה בחמישי ודאי אין מצילים שהרי אפשר לו להכין ביום הששי וזה פשוט. ודע שבזמן הזה שאין אנו מקדשין על פי הראיה לעולם אין יוה"כ חל לא בע"ש ולא באחד בשבת כמו שנזכר בפרק ה' מהלכות עירובין וזה הדין לא נאמר אלא להם שהיו מקדשין על פי הראיה והיה באפשר לחול בכל ימי השבוע. וכתב הרשב"א ז"ל מדלא קאמר ולא מיוה"כ למוצאי יוה"כ ש"מ דמצילין והכי איתא בירושלמי דיוה"כ כל עמא מודו שמצילין מזון סעודה אחת מפני הסכנה ע"כ. עוד בירושלמי תני מצילין לחולה ולזקן כביומו ולרעבתן כביומו ע"כ: ומה שהוא מציל ללבוש וכו'. משנה כבר כתבתיה למעלה ושם במשנה (דף ק"כ) נזכר וחוזר ולובש ומוציא. וגם בברייתא לובש ומוציא ופושט וחוזר ולובש ומוציא ופושט ואפי' כל היום כלו דברי ר"מ. וזה לא נזכר בדברי רבינו בביאור וכתב הרשב"א ז"ל והא דלא שריקן הכי באוכלין ומשקין משום דהתם כיון דבידו הוא מוציא מתוך שהוא בהול על ממונו אי שריח ליה אתי לכבויי אבל הכא כיון שאין מתירו אלא דרך לבישה רמי אנפשיה ומידכר :

כו מותר להציל וכו'. משנה (דף קט"ו וק"כ) ריש פ' כל כתבי הקדש מצילין אותן מפני הדליקה וכו' להיכן מצילין אותן למבוי שאינו מפולש בן בתירא אומר אף למפולש. ובגמרא מסקנא אמר רב אסי שלש מחיצות ולחי אחד זהו מבוי שאינו מפולש שלש מחיצות בלא לחי זהו מבוי מפולש ופסקו בהלכות כת"ק דמתני' וכ"פ ר"ח שלא כדברי בן בתירא וכדעת רבינו וכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל. וכתב הרשב"א אמרו בירוש' דלר"ש דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה אם אינו יכול להציל כתבי הקדש אלא בכבוי מכבה לפי שאין דבר של שבות עומד בפני כתבי הקדש ע"כ. ומתוך שלא נזכר זה במשנה ולא בגמרתנו אני אומר שיש בזה כעין סיוע לרבינו ז"ל שהוא פוסק בכמה מקומות דלא כר"ש ולפי שאין הלכה כמותו סתמו במשנה ולא הזכירו כבוי בשום צד. ומ"מ אפשר שדעת משנתנו שלא כל השבותין נדחין מפני כתבי הקדש שהרי לא התירו הצלתן למבוי המפולש אע"פ שאיסורו מדבריהם וזה נ"ל עיקר לדעת הפוסקים כנ"י : והוא שיהיו כתובים וכו'. בגמרא (דף קט"ו) אתמר היו כתובים תרגום ובכל לשון רב הונא אמר אין מצילין אותן
מפני

הגהות מיימוניות

[נ] פ' כל כתבי כרב לגבי שמואל ע"ש וכ"כ סה"ת וכן פירש ר"ש בשם רבו הלוי ע"כ : [מ] אומר ר"ת היינו דוקא שנפלה הדליקה באותו בית דאי שרית ליה אתי לכבויי אבל אם הדליקה בבית אחר מותר להציל ואפילו טובא. ואומר אני דוקא לחצר ולמבוי שסמוכים לר"ה וגם אינם מקורים בגג עליהם דמיחלף ברה"ר וגם לדידהו שהיה להם רה"ר דאורייתא ולהכי אין מצילין אלא כלי תשמישו שצריך לו לאותה שבת כדפירש רש"י אבל בבית חבירו יכול להוציא כל מה שירצה ובלבד שיש עירוב לשם כיון שיש גג ועוד שאין לנו ר"ה גמורה וליכא למיגזר לאיסורא דאורייתא ולכך יציל כל מה שירצה לשם ע"כ : [נ] כגון כוסות ע"כ : [ס] כת"ק ודלא כבן בתירא דאומר מציל אף לשאינה מעורבת : [ע] כת"ק ודלא כרבי יוסי דאומר לעולם מצילין מזון ג' סעודות : [פ] דהיינו מבוי שאינו מפולש כדפירש רב אשי בגמרא ודלא כרבנן עיין שם וכת"ק ודלא כב"ב דאמר אף למפולש : [צ] כרב הונא לגבי ר"ח ובפלוגתא דתניא כר' יוסי ודלא כתנא דגפטית כו' ע"ב :

שם עירוב. ובחול אסור לקרות בהם אלא מניחן [ק] במקום התורף והן מתאבדין מאליהן: **כז** היו כתובין בסם ובסיקרא אף על פי שאינו כתב של קיימא הואיל והן כתובין אשורית ובלשון קדש [ר] מצילין אותן. גליון של ספרים שלמעלה ושלמטה ושבין פרשה לפרשה ושבין דף לדף ושבתחלת הספר ושבסוף הספר אין מצילין אותן. הברכות והקמיעין אף על פי שיש בהן אותיות של שם [ש] ומעניינות הרבה של תורה אין מצילין אותן מפני הדליקה: **כח** ספר תורה שיש בו ללקט שמונים וחמש אותיות מתוך תיבות שלימות ואפילו בכללן יגר שהדותא. וכן אם היתה בה פרשה שאין בה שמונים וחמש אותיות ויש בה הזכרות כגון [ת] ויהי בנסוע הארון. מצילין אותן מפני הדליקה. ומצילין תיק הספר עם הספר ותיק תפילין עם התפילין (א) אף על פי שיש בתוכן מעות:

פרק ארבעה ועשרים

א יש דברים שהן אסורין בשבת אף על פי שאינם דומין למלאכה ואינם מביאין לידי מלאכה. ומפני מה נאסרו משום שנאמר אם תשיב משבת רגלך עשות חפציך ביום קדשי ונאמר וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר. [ג] לפיכך אסור לאדם להלך בחפציו בשבת ואפילו לדבר בהן כגון שידבר עם שותפו מה ימכור למחר או מה יקנה או היאך יבנה בית זה ובאי זה סחורה ילך למקום פלוני. כל זה וכיוצא בו אסור שנאמר ודבר דבר דבור אסור הרהור מותר: **ב** אסור לאדם לפקוד גנותיו ושדותיו בשבת כדי לראות מה הן צריכין או היאך הן פירותיהן. שהרי זה מהלך לעשות חפצו. וכן אסור לאדם שיצא בשבת עד סוף התחום וישב שם עד שתחשך כדי שיהיה קרוב לעשות חפציו במוצאי שבת. שהרי נמצא הלוכו בשבת לעשות חפציו: **ג** במה דברים אמורים בשהחשיך על התחום לעשות דבר שאסור בשבת לעשותו. אבל אם החשיך לעשות דבר שמותר לעשותו בשבת הרי זה מותר. כיצד אין מחשיכין על התחום להביא פירות מחוברין או לשכור פועלין. אבל מחשיך הוא לשמור פירות שהרי מותר לשמור בשבת. ומחשיך להביא בהמה או פירות תלושין. שהבהמה קורא לה והיא באה אף על פי שהיא חוץ לתחום. ופירות תלושין אילו היו שם מחיצות היה מותר להביאן בשבת. וכן אומר אדם לחבירו לכרך פלוני אני הולך למחר שאם היו שם בורגנים היה הולך לשם בשבת וכן כל כיוצא בזה: **ד** מותר לאדם לומר לפועל הנראה [א] שתעמוד עמי לערב. אבל לא יאמר לו היה נכון לי לערב שנמצא עושה חפצו בשבת. ואסור לרוץ [ב] ולדלג * בשבת שנאמר מעשות דרכיך שלא יהא הלוכך של שבת כהלוכך של חול. ויורד אדם לבור ושיח ומערה אפילו הן מאה אמה ומטפס ויורד ושותה ומטפס ועולה. ואסור להרבות בשיחה בטלה שנאמר ודבר דבר שלא יהא דבורך של שבת [ג] כדבורך של חול: **ה** מותר לרוץ בשבת לדבר מצוה כגון שירוץ לבית הכנסת או לבית המדרש. ומחשבין חשבונות של מצוה ומודדין [ד] מדידה של מצוה כגון מקוה לידע אם יש כשיעור או בגד לידע אם מקבל טומאה

א סמ"ג כתב שמצילין אותם : ב טור סי' שז סמ"ג עשין ל : ג טור שם : ד טור סי' שה : ה טור סי' שח : ו טור סימן שח שו סמ"ג לאוין סה עשין יב :

מגיד משנה

מפני הדליקה רב חסדא אמר מצילין. ופסקו בהלכות כרב הונא דהוא רביה דר"ח. ובגמרא שם דבעינן כתב אשורית ולשון הקודש הא לאו הכי מניחן במקום התורפה והם מתאבדין מאליהן. ומ"מ כתבו ז"ל שכל הכתובים ביונית מצילים שהרי שנינו במסכת מגילה (דף ח') שהספרים הותרו ליכתב יונית. וכ"כ רבינו פ"א מהל' תפילין ומזוזה וס"ת. ושם כתב רבינו וכבר נשתכח היום כתב יוני מן העולם ואבד זכרו לפיכך אין כותבין היום אלא אשורית עכ"ל. ולפיכך לא כתב רבינו בכאן דין היונית. ותרגום שלנו של אונקלוס ושל יונתן בן עוזיאל הרמב"ן והרשב"א ז"ל הסכימו שמצילין אותן היום וכן הורה שבע"פ לפי שהותרו לכתוב בזמננו משום עת לעשות לה' הפרו תורתך:

כז היה כתובין בסם וכו'. (שבת קט"ו:) בעיא שם דאיפשיטא: גליון של ספרים וכו'. בעיא שם (דף קי"ו) ולא איפשיטא אלא שפשט הברייתא מודה שאין מצילין וכ"כ מן ההלכות: **הברכות והקמיעין** וכו'. ברייתא שם (דף קט"ו:) כלשונה ופירש"י ז"ל מטבע הברכות שתקנו חכמים כגון י"ח ושאר ברכות ומעניינות הרבה מפרשיות שהיו כותבים בקמיעות פסוקי להם כגון כל המהלל וכו' עכ"ל:

כח ס"ת וכו' אם היתה בו וכו'. לשון ההלכות שם כלשון רבינו ומבואר בברייתא וסוגית הגמרא. ומ"ש מתוך תיבות שלמות הוא כדעת רב הונא שם דלא כרב חסדא והכונה שהלקוט הוא מתיבות שלמות שלא נמחקו אבל אם אין שם תיבות שלמות אלא אותיות מפוזרות אין מצילין. ומבואר שם בגמרא שמנין זה כמנין אותיות פ' ויהי בנסוע הארון. ושיש בה הזכרות ואין בה שמונים וחמש אותיות שמצילין הוא כשנמחקו ממנה אותיות או אות אחת: **מצילין תיק הספר** וכו'. משנה כלשונה שם (דף קט"ז:):

פכ"ד א יש דברים שהן אסורין בשבת וכו'. לפיכך אסור וכו'. פ' שואל (שבת ק"נ) מבואר ושם העלו בפסק הלכה דבור אסור הרהור מותר:

ב אסור לאדם לפקוד גנותיו וכו'. ברייתא בעירובין (דף ל"ח:) בפרק בכל מערבין לא יהלך אדם בתוך שדהו לידע מה היא צריכה ע"כ: וכן אסור לאדם שיצא וכו'. משנה שם (שבת ק"נ) אין מחשיכין על התחום לשכור פועלים ולהביא פירות אבל מחשיך הוא לשמור ומביא פירות וכו'. ובגמרא העמידו המשנה לדעת רב יהודה דוקא בפירות מחוברין אבל בפירות התלושין מותר ואין שם חולק. ושם (דף קנ"א) בברייתא מחשיכין על התחום להביא בהמה היתה עומדת חוץ לתחום קורא לה ובאה. ויש נוסחאות אין מחשיכין על התחום והגרסא הראשונה עיקר והיא בתוספתא וכן בהלכות. וכתבו בתוס' שלהביא פירות מחוברים וכיוצא בו לא אסרו אלא במחשיך על התחום משום דמוכחא מלתא אבל בתוך התחום דלא מינכרא מלתא כגון הולך לגנתו ולחורבתו שבתוך התחום להחשיך ולתלוש פירות ועשבים מותר ואי קשיא ברייתא דלעיל דלא יהלך אדם בתוך שדהו וכו' ועוד שנינו באותה הברייתא וכן לא יטייל אדם על פתח מדינה כדי שתחשך ויכנס למרחץ מיד י"ל דהתם הוא תוך שדה שהיא צריכה למר ולעבוד מינכרא מלתא וכן מטייל לפתח המדינה שהמרחץ שם מינכרא מלתא ואתי לידי חשדא ע"כ ולזה הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל. וכן נ"ל מדברי רבינו שכתב עד סוף התחום ולא עוד אלא שלא הביא בבאור דין הטיול על פתח המדינה:

ג וכן אומר וכו'. מימרא דרב יהודה (דף ק"נ:) כלשונה ופירשו הרמב"ן והרשב"א ז"ל שאומר לו לשם אני הולך למחר בא עמי דאי לא מאי קאמר פשיטא ע"כ. ופירוש דין הבורגנין מבואר ריש פרק כ"ח:

ד מותר לאדם וכו'. שם (דף ק"נ) ר"י בן קרחה אומר אומר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב א"ר יוחנן הלכה כריב"ק מ"ט ודבר דבר דבור אסור הרהור מותר. ופירש"י אע"פ ששניהם יודעים שע"מ לשכרו לפעולתו כיון דלא מפרש בהדיא שפיר דמי ע"כ דבריו. וז"ש רבינו אבל לא יאמר לו היה נכון לי לערב וכן נראה מן הגמרא: **ואסור לרוץ** וכו'. פ' אלו קשרים (דף קי"ג:) מעשות דרכיך שלא יהא הלוכך של שבת כהלוכך של חול מאי היא דלא ליפסע פסיעה גסה ופ"ק דברכות (דף ו':) א"ר זירא מריש כי הוה חזינא להו לרבנן דקא רהטי דשבתא לפרקא אמינא קא מחללי שבתא כיון דשמענא להא דריב"ל דאמר לעולם ירוץ אדם לדבר מצוה ואפי' בשבת אנא נמי רהיטנא ע"כ: **ויורד** אדם לבור שיח וכו'. ברייתא בהמוצא תפילין (עירובין ק') כלשונה: **ואסור להרבות** בשיחה וכו'. באלו קשרים (שבת קי"ג:) שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול. ופירש"י ז"ל כגון מקח וממכר וחשבונות והקשו עליו דהני ממצוא חפצך נפקא. אבל בירושלמי מפורש שאפילו שיחה בטלה להרבות אסור ששם אמרו א"ר חייא בר בא רשב"י כד הוה חמי לאימיה משתעיא סגין הוה א"ל אימא שבתא היא וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל וכדברי רבינו:

ה מותר לרוץ וכו'. פ"ק דברכות (דף ו':) כבר אמר למעלה: **ומחשבין** חשבונות וכו'. מימרא פ' שואל (שבת ק"נ) חשבונות של מצוה מותר לחשבן בשבת. ובמשנה פ' מי שהחשיך (דף קנ"ז) גבי שעור טומאה ומודדין ופירשו בגמרא

הגהות מיימוניות

[ק] אמר רבי יוסי מעשה באבא חלפתא וכו' עד והביאו לפניו ספר איוב תרגום אמר לבנאים שקעוהו בבנין ואף הוא צוה עליו וגנזו ע"כ: [ר] בעו מיניה ריש גלותא מרבה בר רב הונא וכו' עד א"ל אין מצילין והא רב הונא תנא מצילין א"ל אי תנא תנא ע"כ: [ש] פי' ר"י היינו דוקא בימי התנאים והאמוראים שלא ניתנו ליכתב לא תלמוד ולא תפלות אבל עכשיו שרבתה שכחה ונתנו לכתוב הכל משום עת לעשות לה' הפרו תורתך מצילין הכל מפני הדליקה הן תלמוד הן תפלות ע"כ: [ת] בשלמא ויהי בנסוע הארון לא קמיבעיא לי דכיון דיש בו אזכרות אע"ג דלית בה פ"ה אותיות וכו' ע"כ: (א) וה"ה אם הן בארנקי עם מעות אבל טבעת בארנקי עם מעות אין נראה שיהיה מותר לטלטלן משום הטבעת דשמא הטבעת בטלה לגביה ולא דמי לתפילין וכתבי הקודש שהמעות בטלין לגבן דחשיבי טפי סה"ת ע"כ: [א] פירש"י הנראה טוב בעיניך ע"כ: [ב] בעי מיניה מר' ישמעאל בר רבי יוסי מהו לפסוע פסיעה גסה בשבת וכו' ע"ש: *[ל' הטור סימן ש"א בס"ת כתיב בחורים המתענגים בקפיצתם ובמרוצתם מותר וכן לראות כל דבר שמתענגין בו מותר לראותו ע"כ]: [ג] בירושלמי בפרק אלו קשרים ובויקרא רבה א"ר חייא בר בא רשב"י כד הוה חמי לאימיה משתעיא סגין הות אמר לה אימא שבתא היא והיא שתקה ע"כ: [ד] מכאן התיר מהר"ם למי שחש לו למדוד שקורין פוגיי"ר דמדידה של מצוה היא וכן התיר ראבי"ה והביא ראיה מהא דכא

מגדל עוז

פרק כ"ד יש דברים שהן אסורין עד וכן כל כיוצא בזה. תחלתו פרק ואלו קשרים (דף קי"ג) ושאר כל הדברים פרק שואל (דף ק"נ): מותר לאדם לומר עד תפלין בשבת. פ' שואל. ופ"ק דע"ז (דף ז'): ואסור לרוץ וכו' עד של חול. פרק אלו קשרים (דף קי"ג): מותר לרוץ עד לבית המדרש. פ"ק דברכות (דף ו'): ומחשבין חשבונות עד יקבל טומאה. פרק שואל (דף ק"נ) ופ' אלו קשרים (דף קי"ג):

כסף משנה

פכ"ד י כל הדברים שהם אסורים משום וכו'. כתב הר' אברהם בנו של רבינו בתשובה דלפ"ד דרבינו סתם אמר כל דבר שהוא שבות לא גזרו עליו בין השמשות ולא חילק בין דבר מצוה לדבר הרשות מאחר דמייתי לה בגמרא (עירובין ל"ד:) גבי עירובי תחומין וקי"ל אין מערבין אלא לדבר מצוה ילפינן דרבינו לא שרי אלא לדבר מצוה. ומ"ש דה"ה לאם היה טרוד או נחפז למד כן מדתנן (שבת ל"ד) ספק חשיכה מערבין עירובי חצירות ואין בהכתן מצוה אלא שנטרד ונחפז ולא הניח מבעוד יום עכ"ל:

משנה תורה

קטן טומאה. ופוסקין צדקה לעניים. והולכין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות. ואפילו לטרטיאות וטרקלין של כותים. לפקח על עסקי רבים בשבת. ומשדכין על התינוקת ליארס [ה] ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות. ומבקרין חולין ומנחמים אבלים. והנכנס לבקר את החולה אומר שבת היא מלזעוק [ו] ורפואה קרובה לבוא. ומחשיכין על התחום לפקח על עסקי כלה ועל עסקי המת להביא לו ארון ותכריכין. ואומר לו לך למקום פלוני לא מצאת שם הבא ממקום פלוני לא מצאת במנה הבא במאתים. ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח. שכל אלו וכיוצא בהן מצוה הן [ב] נאמר עשות חפציך וכו' חפציך אסורין חפצי שמים מותרין: ו מפליגין [א] בים הגדול בערב שבת לדבר מצוה ופוסק עמו לשבות ואינו שובת. ומפירין נדרים בשבת בין לצורך שבת בין שלא לצורך [ז] שבת. [ג] ונשאלין לחכם על הנדרים שהן לצורך השבת ומתירין אף על פי שהיה להן פנאי להתירן קודם השבת שדברים אלו מצוה הן: ז אין עונשין בשבת אף על פי שהעונש מצות עשה אינה דוחה שבת. כיצד הרי שנתחייב בבית דין מלקות או מיתה אין מלקין אותו ואין ממיתין אותו בשבת שנאמר לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת זו אזהרה לבית דין שלא ישרפו בשבת מי שנתחייב שריפה והוא הדין לשאר עונשין: ח מותר לאדם לשמור פירותיו בשבת בין תלושים בין מחוברין. [ד] ואם בא אדם ליטול מהן או בהמה וחיה לאכול מהן גוער בהן ומכה בהם ומרחיקן. והלא דבר זה מחפציו הוא ולמה הוא מותר. מפני שלא נאסר אלא לקנות לעצמו חפצים שאינן עתה מצויים או להשתכר ולהרויח ולהטפל בהנאה שתבוא לידו. אבל לשמור ממונו שכבר בא לידו עד שיעמוד כמות שהוא מותר הא למה זה דומה לנועל ביתו מפני הגנבים: ט המשמר [ה] זרעיו מפני העופות ומקשאיו ומדלעיו מפני החיה לא יספק ולא ירקד כדרך שעושה בחול גזירה שמא יטול צרור ויזרוק ארבע אמות ברשות הרבים: י כל [ו] הדברים שהן אסורין משום שבות לא גזרו עליהן בין השמשות אלא בעצמו של יום הוא שהן אסורין

א טור סימן רמח ספק כרשב"ג : ב טור סי' שמא סמ"ג לאוין סה : ג טור סי' שז סמ"ג שם : ד שם : ה טור סימן שז ושמב :

מגיד משנה

בגמרא דוקא מדידה של מצוה כעין מה שהזכיר רבינו. עוד פרק השואל פוסקין צדקה לעניים בשבת הולכין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות לפקח על עסקי רבים בשבת הולכין לטרטיאות ולקרקסאות לפקח על עסקי רבים בשבת. ודע שלא הותר שום שבות בשביל עסקי רבים לא אמירה לנכרי ולא שבות אחר לבד הפיקוח והתעסקות בדברים בלא מלאכה ואסור בצרכי יחיד משום ודבר דבר וזה היתר לדבר מצוה או לצורך רבים אבל אמירה לנכרי במלאכה וכ"ש שבות אחר ע"י ישראל ודאי לא וזה מוכרח בגמרא ומבואר בדברי רבינו מענין מקומו כן. עוד שם משדכין על התינוקת ליארס ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות ופ"ק (דף י"ב) אין מנחמין אבלים ואין מבקרין חולים בשבת דברי ב"ש וב"ה מתירין. עוד שם ת"ר הנכנס לבקר את החולה אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ר"מ אומר וכו' ופסק רבינו כת"ק: ומחשיכין על התחום וכו'. משנה פרק שואל (דף קנ"א) כלשון רבינו ומפורש בגמרא (דף ק"נ) להביא לו ארון ותכריכין אע"פ שאינן עשויין שאם בעשויין אפי' גבי חי מותר כמו שנתבאר למעלה:

ואומר לו לך למקום וכו'. ברייתא שם (דף קנ"א) ואומר לו לך למקום פלוני לא מצאת במקום פלוני הבא ממקום פלוני לא מצאת במנה הבא לי במאתים ר' יוסי בר"י אומר ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח. ופי' אומר לו לך למקום פלוני שאומר לו בשבת לך למחר למקום פלוני אבל ודאי אינו אומר לו שילך בשבת. ומדברי רש"י ז"ל נראה שר"י בר"י הולק על ת"ק שכך כתב סכום מקח מנה מאתים עכ"ל. אבל רבינו כתב דברי ת"ק ודברי ר"י. וכ"ל לפי דבריו שפי' סכום מקח סך ידוע שלא להוסיף עליו ות"ק הזכיר שמותר לומר לו לתת בו כמה שירצה ואינם חולקין וטעם דברי ר' יוסי שמא לא יתנו לו באותו סך וגמלא שהאמירה היתה לבטלה והמניעה ממנו א"כ שאין באמירה הסך הידוע אלא הגלת ממונו ולא התירו כנ"ל לדעת רבינו. והרמב"ן ז"ל כתבו בספר תורת האדם וכתב והלכתא כת"ק, סבור הרב ז"ל שהם חולקין וכדעת רש"י ז"ל:

כסף משנה

ו מפליגין בים וכו'. ברייתא פ"ק (דף י"ט) ויתבאר דין זה בארוכה פ' ל': ומפירין נדרים וכו'. ונשאלין לנדרים וכו'. משנה במי שהחשיך (דף קנ"ו) ומסקנא בהל' שההפרה מותרת אפי' בדברים שאינן לצורך השבת והשאלה דוקא בדברים שהם לצורך השבת, והטעם מפני שאין לשאלה עת קבוע ויש להפרת האב והבעל זמן ידוע כל אותו היום ששמעו ולא מעת לעת כמבואר פי"ג מהלכות נדרים ואם לא יפרו בשבת שוב לא יוכלו להפר וכן מבואר בגמרא ובהלכות. ומ"ש אע"פ שהיה להם פנאי להתירם מבואר בגמרא שם:

ז אין עונשין בשבת וכו'. בסנהדרין (דף ל"ה) בפ' אחד דיני ממונות וכבר מנה רבינו זה במנין המצות בספר המצות ובפתיחת משנה תורה בכלל הלאוין שלא לענוש בשבת. ובפתיחת הלכות אלו נמצא במקצת ספרים שלא להתענות בשבת והוא ט"ס ועיקר הנוסחא הוא שלא לענוש:

ח מותר לאדם לשמור פירותיו וכו'. משנה פ' שואל (דף ק"נ) הזכרתיה ועוד יתבאר בסמוך וכתב רבינו והלא דבר זה וכו' ודבריו הם ונראים ממנו ז"ל:

ט המשמר זרעיו וכו'. ברייתא סוף עירובין (דף ק"ד) הדין והטעם. ופירוש מקשאיו ומדלעיו שגוף הפירות קרויין קשואין ודלועים ומקום שגדלים וגודלין בו קרויין מקשאין ומדלעין:

י כל הדברים שהן אסורין משום שבות וכו'. בעירובין (דף ל"ד:) פ' בכל מערבין א"ר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות וסתם משנה שם גבי עירוב שנתנו בכרמלית כמותו. וקשה לזה מה ששנינו פרק במה מדליקין (שבת ל"ד:) ספק חשיכה ספק אינה חשיכה אין מעשרין את הודאי ואין מטבילין את הכלים ואין בדברים אלו אלא משום שבות. לפיכך

משנה למלך

פכ"ד ז אין עונשין בשבת אע"פ שהעונש מ"ע אינה דוחה את השבת. נסתפקתי בהא דכתב רבינו בפ"א מהל' רוצח שהרודף אחר חבירו ניתן להצילו בנפשו ויש בזה עשה דכתיב וקצותה את כפה ולא תעשה דכתיב לא תחוס עינך. וכן הרודף אחר אחת מכל העריות חוץ מן הבהמה ניתן להצילו מן העבירה בנפשו. אם היה זה בשבת מהו שנחלל שבת בשביל הצלתו מן העבירה. והנה ברודף אחר חברו להורגו פשיטא לי דמחללין שבת כדי להצילו דאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש ודמו של רודף כבר התירתו תורה ובשביל שהוא שבת פשיטא שלא נניחנו להורגו. אך מאי דמספקא לי הוא ברודף אחר אחת מכל העריות דאף שהתורה התירה דמו אפשר שלא נחלל שבת. ויש דוגמא לזה שהרי אף שהוא מצות עשה להרוג מחוייבי מיתת ב"ד מ"מ הוזהרנו שלא לענוש בשבת וכמ"ש רבינו בפרקין וא"כ ה"נ ברודף אחר הערוה שניתן רשות להורגו הוא אחד מדיני העונשים ואפשר שלא נחלל שבת בשביל זה. וכי תימא דלא חשיב חלול שבת משום דהוי מקלקל בחבורה. הא ליתא שהרי כתבו התוס' סנהדרין דף ל"ה ד"ה אין רציחה דוחה שבת דהרציחה חשיב תקון משום דיש לו כפרה. וה"נ חשיב תקון כיון שמצילו מן העבירה וכ"כ התוספות בפ' בן סורר דף ע"ג ד"ה חד למעוטי ע"ז יע"ש. ומההיא דאמרינן בפרק בן סורר דף ע"ד דר"א בר ר"ש אומר המחלל את השבת ניתן להצילו בנפשו דאלמא שרי לחלל שבת בשביל להצילו מן העבירה אף דהכן לא קי"ל כותיה היינו משום דס"ל דשבת אינה מן העבירות דניתן להצילו בנפשו וכמבואר שם. מ"מ נראה דליכא ראיה מהתם לנ"ד משום דע"כ התם גזרת הכתוב הוא דאיך יתכן דבשביל שלא יחלל זה שבת שנחלל אנחנו וכמו שתמהו שם התוספות בד"ה חד למעוטי ע"ז. וא"כ איכא למימר דאף לר"א בר"ש שאני חלול שבת שהתורה התירה חלול שבת כדי שלא יחלל זה שבת אבל משום עבירה אחרת מנין לנו שנחלל שבת: שוב ראיתי להרי"ף בס"פ אלו עוברין דאוקמה להסיא דאמר בגמרא דף מ"ט אר"א ע"ה מותר לנוחרו ביוה"כ שחל להיות בשבת דמיירי כגון שהיה רץ אחר הזכור או אחר נערה המאורסה ביום הכפורים כו' שמותר להצילו בנפשו כדתנן ואלו שמצילין אותם בנפשם ע"כ. הרי לך מבואר דס"ל דכל אותם שמצילין אותם בנפשם הוא אפילו בשבת וכן מדברי רב שרירא גאון שהביא הר"ן שם בפירוש דברי ר"א הללו יש ללמוד כן דרודף אחר אחת מכל העריות מותר להורגו בשבת. אך כפי מ"ש התוס' דאוקמוה להסיא דר"א בע"ה שכופר להכעיס דהו"ל הריגתו כמו פקוח נפש שהוא לסטים והמוד על הדמים דאי לאו הכי היאך מותר להורגו ביוה"כ שחל להיות בשבת וכו'. אין ללמוד דין זה משום דשאני פקוח נפש דהא קי"ל דדוחה את השבת וכיון שהתורה התירה דמו של רודף פשיטא דנהרג אף בשבת וכדכתיבנא. אך ברודף אחר אחת מכל העריות עדין אפשר שאין מצילין אותו בנפשו בשבת שלא הותר לנו לחלל שבת בשביל להצילו מן העבירה והדבר צריך תלמוד. ודע דאליבא דר' יהודה דאית ליה דהאומר הניחו לו שלא יהרגני דאין הורגין אותו ואמרינן התם דר"י ס"ל דהא דקאמר רחמנא קטליה משום דמסר נפשיה לקטלא ואמרה תורה הגל דמם בדמו. נראה דפשיטא דאף בשבת הורגין אותו משום דחשיב רודף. אבל לרבנן דאית להו דאסגימתה קפיד רחמנא יש להסתפק אם הורגין אותו בשבת וצ"ע:

מגדל עוז

ופוסקין צדקה עד קרובה לבא. פרק השואל ופ"ק דשבת ופ"ק דכתובות (דף ה'): ומחשיכין על התחום וכו' עד חפצי שמים מותרין. פרק השואל: מפליגין בים הגדול עד והינו שובת. ספ"ק דשבת: ומפירין נדרים עד אלו מצות הן. סוף מסכת שבת (דף קנ"ו) ופ' כירה ובנדרים פרק נערה המאורסה (דף ע"ז): אין עונשין בשבת עד לשאר עונשין. בסנהדרין פ' אחד דיני ממונות (דף ל"ה) וביבמות פ"ק (דף ו'): מותר לאדם וכו' עד הגנבים. פרק בתרא דיומא ופרק בתרא דמועד קטן: המשמר זרעים עד נכה"ר. פרק בתרא דמסכת עירובין (דף ק"ד): כל הדברים שהן אסורין עד אבור. פ' בכל מערבין (דף ל"ב):

הגהות מיימוניות

דסוף שבת רבה בר בר חנה יתיב באוונא דמיא וקא משח וכו' עד א"ל מתעסק בעלמא אנא ואי משום לחישה התניא בתוספתא לוחשין לחישות וכן לעיל פרק כ"א אצל הלכתא כ"ח ע"ש ודלא כר"י כהן דאסר ע"כ: [ה] וכן הורה מהר"ם בכל אלו ואסר לעשות סכום המעות עם מלמדי תינוקות ע"כ: [ו] כת"ק ע"ש ע"כ: [ז] בסיף מבילתין ובנדרים פרק נערה שאין הלכה כאותו הזוג שחולק על זה כדאיתא התם ע"ב:

אסורין אבל בין השמשות מותרין. והוא שיהיה שם דבר מצוה או דוחק. כיצד מותר לו בין השמשות לעלות באילן או לשוט על פני המים להביא לולב או שופר. וכן מוריד מן האילן או מוציא מן הכרמלית עירוב שעשה. וכן אם היה טרוד ונחפז ונצרך לדבר שהוא משום שבות בין השמשות הרי זה מותר. אבל אם לא היה שם דוחק ולא דבר מצוה אסור. לפיכך אין מעשרין את הודאי בין השמשות אף על פי שאיסור הפרשת המעשר בשבת משום שבות. אבל מעשרים את הדמאי: יא * קטן שעשה בשבת דבר שהוא משום שבות כגון שתלש מעציץ שאינו נקוב או טלטל בכרמלית אין בית דין מצווין להפרישו. וכן אם הניחו אביו אין ממחין בידו: יב *אסרו חכמים לטלטל מקצת דברים בשבת כדרך שהוא עושה בחול. ומפני מה נגעו באיסור זה. אמרו ומה אם הזהירו נביאים וצוו שלא יהיה הילוכך בשבת כהילוכך בחול ולא שיחת השבת כשיחת החול שנאמר ודבר דבר קל וחומר שלא יהיה טלטול בשבת כטלטול בחול כדי שלא יהיה כיום חול בעיניו ויבוא להגביה ולתקן כלים מפינה לפינה או מבית לבית או להצניע אבנים וכיוצא בהן שהרי הוא בטל ויושב בביתו ויבקש דבר שיתעסק בו ונמצא שלא שבת ובטל הטעם שנאמר בתורה למען ינוח: יג ועוד כשיבקר ויטלטל כלים שמלאכתן לאיסור אפשר שיתעסק בהן מעט ויבא לידי מלאכה. ועוד מפני שמקצת העם אינם בעלי אומניות אלא בטלין כל ימיהן כגון הטיילין ויושבי קרנות שכל ימיהן הן שובתים ממלאכה ואם יהיה מותר להלך ולדבר ולטלטל כשאר הימים נמצא שלא שבת שביתה הניכרת. לפיכך שביתה מדברים אלו היא שביתה השוה בכל אדם. ומפני דברים אלו נגעו באיסור הטלטול. ואסרו שלא יטלטל אדם בשבת אלא כלים הצריך להם כמו שיתבאר:

פרק חמשה ועשרים

א יש כלי שמלאכתו להיתר והוא הכלי שמותר לעשות בו בשבת דבר שנעשה לו בחול. כגון כוס לשתות בו וקערה לאכול בה וסכין לחתוך בו בשר ופת וקורנס לפצוע בו אגוזים וכיוצא בהן: ב ויש כלי שמלאכתו לאיסור והוא הכלי שאסור לעשות בו בשבת דבר שנעשה בו. כגון מכתשת וריחים וכיוצא בהן שאסור לכתוש ולטחון בשבת: ג כל ^א^כלי שמלאכתו להיתר בין היה של עץ או של חרס או אבן או של מתכת מותר לטלטלו בשבת. בין בשביל עצמו של כלי בין לצורך מקומו [א] בין לצורך גופו. וכל כלי שמלאכתו לאיסור בין היה של עץ או של חרס או של אבנים או של מתכת מותר לטלטלו בשבת בין לצורך גופו בין לצורך מקומו אבל בשביל עצמו של כלי אסור:
כיצד

א טור סימן שח סמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*אסרו חכמים לטלטל וכו'. כתב הראב"ד ז"ל עוד אמרו אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא ועוד בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו שאמרו שלשה כלים קטנים נטלים על השלחן כמגלא כי מפני חיוב ההוצאה אסרו בטלטול מה שאסרו שהוא גדר להוצאה עכ"ל:

מגיד משנה

לפיכך תירצו ז"ל שלא התירו השבותים בבין השמשות אלא במקום מצוה כזו ובעירוב וכיוצא בה וכדברי רבינו. והוסיף ז"ל אם היה טרוד ונחפז וכו'. וכ"ל שילא לו ממה שהוא סבור שאם עירב אדם עירובי תחומין לדבר הרשות שעירובו עירוב כמבואר פרק ששי מהלכות עירובין ואעפ"כ אמרו שלא גזרו עליו משום שבות אלמא כל שהוא דחוק בין השמשות מותר. ורלאיתי מי שהקשה ממה שאמרו שאין מערבים ערובי תחומין בבין השמשות ופ"ו מהלכות ערובין יתבאר תירוץ דבר זה ודעת רבינו באותו דין:

יא קטן שעשה בשבת דבר שהוא משום שבות וכו'. מדברי רבינו שכתב בכאן היה נראה שאם היה עושה קטן מלאכה גמורה מצוה על בית דין להפרישו ואין כאן האמת אלא אפי' עושה מלאכות גמורות ועובר על אחר לאוין שבתורה אין מצווין עליו להפרישו וזו מסקנת הגמרא לפי הנראה ביבמות (דף קי"ד) פ' חרש ואף רבינו עצמו כתב כן סוף הלכות מ"א בבאור ופי"ב מהלכות אלו בדין קטן שבא לכבות מדעת עצמו שאין ב"ד מצווין להפרישו וכן הוא האמת א"כ צ"ע למה פרש כאן דבר שהוא משום שבות ולא מצאתי טעם נכון בזה והדבר צריך לי תלמוד:

יב אסרו חכמים לטלטל וכו'. רבינו כתב בכאן טעמים נכונים מאד באיסור טלטול ולא נזכרו בגמרא ובהשגות הזכיר הר"א ז"ל טעם אחר שהוא מפני גדר ההוצאה כמ"ש בגמרא (שבת קכ"ד:) בכל הכלים אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא בתמיה ולא הזכיר רבינו טעם זה לפי שאע"פ שבתחלה נאסר הטלטול מפני גדר ההוצאה בימי נחמיה בן חכליה שלא היו נזהרין בהוצאה אח"כ התירו קצת כלים כמוזכר בגמרא (שם קכ"ג:) ונאסרו השאר מפני הטעמים שכתב רבינו. ומ"ש אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא רצו לומר כי סבה ראשונה לאסור הטלטול מפני גדר ההוצאה ואע"פ שבטל הטעם לא בטלה גזרה. ואפשר שרבינו הזכיר טעמים אלו שחדש הוא ז"ל ולא לומר שאין שם טעם אחר וזה נראה יותר:

פכ"ה א יש כלי שמלאכתו להיתר והוא הכלי שמותר וכו'. חלוקות אלו מבוארות בגמרא פרק כל הכלים (שבת קכ"ב קכ"ג) בביאור ופירוש כלים אלו שהם להיתר בטבעם לכך כמבואר שם בקורנס של אגוזים לפצוע בו את האגוזים אבל של נפחים אע"פ שראוי לאגוזים קרוי מלאכתו לאיסור וכן מורה לשון רבינו:

ג כל כלי שמלאכתו להיתר בין שהוא של עץ וכו'. כך היא מסקנא בגמרא שם (דף קכ"ד) גבי מתני' כל הכלים נטלים לצורך ושלא לצורך ר' נחמיה אומר אינם נטלין אלא לצורך. אמר רבא לצורך דבר שמלאכתו להיתר בין לצורך גופו בין לצורך מקומו ושלא לצורך ואפי' מחמה לצל ודבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ולצורך מקומו אין מחמה לצל לא ואתא ר' נחמיה למימר וכו' וקי"ל כת"ק וכן הסכימו בהלכות. ודע שמדברי רבינו נראה שאין לטלטל שום כלי שלא לצורך כלל ואף הרשב"א ז"ל כן העלה פ' כירה שיש להחמיר שלא ליטול כלי ללא צורך וכן בדין שהרי בגמרא נחלקו אביי ורבה על רבא ואמרו דאפי' כלי שמלאכתו להיתר אינו מותר בשביל עצמו של כלי דהיינו מחמה לצל. ופירשו שלא לצורך דמשנתנו לצורך מקומו ורבא בא והתיר ופי' דלא לצורך אפי' מחמה לצל ואם דעת רבא היא להתיר אפי' שלא לצורך כלל לא היה לו להזכיר מחמה לצל אלא היה לומר שלא לצורך דמשנתנו דהיינו שלא לצורך כלל. וכן הדברים מוכרעים שם לפי דעתי. ויש מפרשים מתירין כלי שמלאכתו להיתר אפי' שלא לצורך כלל ואין להם על מה שיסמוכו:

כסף משנה

יא קטן שעשה בשבת דבר שהוא משום שבות וכו' אין בית דין מצווין להפרישו וכו'. כתב ה"ה מדברי רבינו שכתב כאן היה נראה שאם היה עושה קטן מלאכה גמורה מצוה על ב"ד להפרישו ואין כן האמת וכו' עד והדבר צריך לי תלמוד. ואפשר לומר שמ"ש כאן רבינו משום שבות לא נקט משום שבות משום ריבתא דאין ב"ד מצווים להפרישו אלא משום סיפא דקתני ואם הניחו אביו אין ממחין בידו דהיינו דוקא באיסורי דרבנן אבל באיסורי תורה ממחין ביד אביו שלא יניחנו לעשות איסור:

כל

כיצד

לחם משנה

פכ"ה א ויש כלי שמלאכתו וכו'. נראה בגמרא (שבת קכ"ד) דדבר זה באותה משנה (ביצה דף ל"ב:) דאין סומכין את הדלת ואת הבקעת ביו"ט וכו' אתי דלא כהלכתא ורבינו פסקה בהלכות יו"ט. וכן הרב אלפסי הביאה בפ' משילין וכו' ושם הביא תירוץ אביי דאמר הא ב"ש הא ב"ה ואגא עבידנא כב"ש והוא דלא כהלכתא וא"כ הוא תימה. ועיין בהר"ן ז"ל כי הוא תירץ זה:

סליקו להו הלכות שבת, שבח לאל אשר ביום השביעי שבת:

הגהות מיימוניות

[*] [טור א"ח סימן שמ"ג והשיג עליו דאפילו באיסור דאורייתא אין ב"ד מצווים להפרישו סמ"ג לאוין ס"ה]: [א] כרבא דסבר רב כוותיה ע"ש וכן פסקו התוספות וסה"ת ע"ש ע"כ:

מגדל עוז

לפיכך אין מעשרין את הודאי עד הדמאי. פ' במה מדליקין (דף ל"ד): קטן שעשה וכו' עד ממחין בידו. סוף פרק חרש (דף קי"ד) סעמיד כן אביי וסוגיין אזלא כוותיה: אסרו חכמים לטלטל עד סוף הפרק: כתב הראב"ד ז"ל עוד אמרו כו' שהוא גדר להוצאה עכ"ל:

ואני אומר מ"ש הראב"ד ז"ל הוא בהלכה ראשונה דריש פרק כל הכלים והוא דרך משא ומתן דסוגיא בעלמא אמנם מה שכתב ר"מ ז"ל הוא מוסכם מדעת רבותינו בעלי התוספות ז"ל והוא מוטעם ליתן טעם לאיסור כל הדברים שאינו צריך להם דשייכי בהן הני טעמי כמו שמפורשים לפנינו בשאר הפרקים כמו שהוא רומז בעצמו ז"ל סוף זאת הפיסקא וכ"כ הר"מ מקוצי ז"ל. וכי מעיינת בה שפיר מתכוון שלשון תמיהת התלמוד אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא הטעם האחד שכתב ר"מ ז"ל שכשיטלטל כלים שמלאכתן לאיסור אפשר שיתעסק בהן מעט ויבא לידי מלאכה וטעם נחמיה בן חכליה הוא הטעם שני שכתב ז"ל שמא יבא להסיע אבנים וכיוצא בהן והטעם השלישי כדי שיהא היכר בין שבת לחול מסכתא לט פרק כלל גדול גבי היה מהלך במדבר דשקיל וטרי עד דשאיל במאי מינכר ומסדר בקדושא ואבדלתא אלמא היכר בעינן:

פרק כ"ה יש כלי וכו' עד ולכתוש ולטחון בשבת. הקדמה לכל דברי הפרק כדרך שמחברים והוא מפורש פרק כל הכלים (דף קכ"ד): כל כלי וכו' עד לטלטלן. פרק כל הכלים (דף קכ"ד):

ד כיצד מטלטל הוא את הקערה של עץ לאכול בה או לישב במקומה או כדי שלא תגנב. וזה הוא בשביל עצמה. וכן אם טלטל אותה מן החמה כדי שלא תתייבש ותשבר או מן הגשמים כדי שלא תתפח ותפסד הרי זה מטלטל בשביל עצמה ומותר מפני שמלאכתה להיתר:

ה וכן מטלטל הוא הריחים או המכתשת לשבר עליה אגוזים או לעלות עליה למטה. וזה הוא לצורך גופו או לישב במקומו. אבל אינו מטלטלה כדי שלא תשבר ולא כדי שלא תגנב וכן כל כיוצא בזה: ו וכל שאינו כלי כגון אבנים ומעות וקנים וקורות וכיוצא בהן אסור לטלטלן. אבן גדולה או קורה גדולה אף על פי שהיא ניטלת בעשרה בני אדם אם יש תורת כלי עליה מטלטלים אותה. אדלתות הבית אע"פ שהן כלים לא הוכנו לטלטל לפיכך אם נתפרקו אפילו בשבת אין מטלטלין אותן. וכן העפר והחול והמת אין מזיזין אותן ממקומן. בובן שמנה חי הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו: ז מותר לטלטל הכלי אפילו שלא לצורך תשמישו אלא לעשות בו מלאכה שלא נעשה לתשמישה. גכיצד נוטל אדם קורנס לפצוע בו אגוזים. קורדום לחתוך בו דבילה. מגירה לגרר בה את הגבינה. מגרפה לגרוף בה את הגרוגרות. את הרחת ואת המזלג לתת עליו אוכל לקטן. את הכוש ואת הכרכר לתחוב בו. מחט של סקאין לפתוח בו את הדלת. את המכתשת לישב עליה וכן כל כיוצא בזה: ח ומטלטל אדם מחט של יד השלימה ליטול בה את הקוץ. אבל אם ניטל הקצה הנקוב שלה או הקצה החד שלה אין מטלטלין [ג] אותה. ואם היתה גולם ועדיין לא ניקבה מותר לטלטלה: ט כל כלי שמקפיד עליו שמא יפחתו דמיו כגון כלים המוקצים לסחורה וכלים היקרים ביותר שמקפיד עליהן שמא יפסדו אסור לטלטלן בשבת וזה הוא הנקרא מוקצה מחמת חסרון כיס. כגון המסר הגדול ויתד של מחרישה וסכין של טבחים וחרב של אושכפים וחצין החרשים וקורנס של בשמים וכיוצא בהן: י כל כלי שהוקצה מחמת דהאיסור אסור לטלטלו. כגון [ג] נר שהדליקו בו בשבת והמנורה שהיה הנר עליה ושלחן שהיו עליו מעות אף על פי שכבה הנר או שנפלו המעות אסור לטלטלן. שכל כלי שהיה אסור לטלטלו בין השמשות נאסר לטלטלו כל השבת כלה אף על פי שהלך הדבר שגרם לו האיסור: יא אבל כלי המוקצה מחמת מיאוסו כגון נר ישן של נפט [ד] וכלי הצואה וכיוצא בהן מותר לטלטלן בשבת אם הוצרך להן: יב כל ההכלים הניטלין בשבת שנתפרקו דלתותיהן כגון דלתות שידה תיבה ומגדל בין שנתפרקו בשבת בין שנתפרקו קודם השבת מותר לטלטל אותן דלתות. וכן כל הכלים הניטלין בשבת שנשברו בין קודם השבת בין בשבת שבריהן נטלין והוא שיהיו שבריהן עושין מעין מלאכתן. כיצד שברי עריבה לכסות בהן את פי החבית. שברי זכוכית לכסות בהן את פי הפך וכן כל כיוצא בזה. אבל אם אין השברים ראויין למלאכה כלל אסור לטלטלן: יג כל כסויי

א טור וסמ"ג שם: ב טור סימן של: ג טור סימן שח: ד טור סימן רעט סמ"ג שם: ה טור סימן שח:

פכ"ה י כל כלי שהוקצה מחמת האיסור וכו'. משמע מדברי רבינו דכלים המוקצים מחמת איסור אסור לטלטלם אפי' אם הוצרך להם לגופן ולמקומן ולאפוקי ממ"ש המרדכי בפרק כירה. והטעם משום דכלי שמלאכתו לאיסור לא איתקצאי לבין השמשות שהרי היה מותר לטלטלו לצורך גופו ולצורך מקומו אבל נר שהדליקו בו שבין השמשות היה אסור לטלטלו כלל אפי' לצורך גופו ומקומו דבעודו דולק פשיטא דאסור לטלטלו בכל גוונא כדאמרי' בפ' נוטל (שבת קמ"ב:) במניח אבן ע"פ החבית ומעות על הכר דבמניח נעשה בסיס לדבר האיסור הילכך איתקצאי כה"ג לכוליה יומא:

שני

ד ביצד מטלטל הוא וכו'. כל זה נתבאר למעלה ודדים אלו מבוארים שם:

ה וכן מטלטל הוא את וכו'. גם זה נתבאר למעלה. וכתבו המפרשים ז"ל כשהוא מטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך מקומו אין אומרים כיון שסלקו מאותו מקום שצריך לו לשומטו מיד ומניחו במקומו אלא כיון שמטלטלו לצורך מקומו מניחו בכל זה מקום שירצה ויש ראיות לזה ועיקר:

ו כל שאינו כלי וכו'. זה מבואר בכמה מקומות ובפרק כל הכלים גבי טלטול לצורך גופו היכא דאיכא תורת כלי עליו היכא דליכא תורת כלי עליו לא ע"כ:

אבן גדולה וכו'. סוף עירובין (דף ק"ג) ההיא שריתא פי' קורה דהוה בי ר' פדת והוו שקלי ליה עשרה ושדו לה אדשא אמר זו תורת כלי עליה ההיא אסיתא וכו'. והוזכרו בהלכות פרק כל הכלים והקשו המפרש' ז"ל מההיא דאמרי' בסוף במה מדליקין (שבת ל"ה) שכוורת בת ג' כורים נחלקו רבא ורב יוסף אם מותר לטלטלה ובת ד' שוין שאסור לטלטלה. ותירצו בתוס' דכוורת אין דרכה לטלטלה וכל שגדול כל כך אסור לטלטלה בשבת. אבל קורה זו דרכן היה לטלטלה בכל שעה לסגור הדלת אף בשבת מטלטלין אותה כיון שיש תורת כלי עליה עכ"ל הרשב"א ז"ל. ומדברי ההלכות ורבינו שלא הזכירו כלל הא דפ' במה מדליקין נ"ל שהן סבורים שמימרות אלו חלוקות ורבה ורב יוסף הוא שמחמירין בטלטול ואין הלכה כמותן וכן עיקר: דלתות הבית אע"פ שהן וכו'. פרק כל הכלים (דף קכ"ב:) משנה גבי היתר טלטול דלתות הכלים אמרו מפא"כ בדלתות הבית לפי שאינן מן המוכן. ופי' רבינו אע"פ שהן כלים לא הוכנו לטלטול. אבל רש"י ז"ל פירש אינן מן המוכן לטלטל לפי שאינן כלי עכ"ל:

וכן העפר והחול והמת אין מזיזין אותן ממקומן וכו'. דין העפר והחול מפורשין בגמרא פ' כירה (דף ל"ט) ובשאר מקומות והמת משנה פ' שואל (דף קנ"א). ודין בן שמנה ברייתא פרק ר' אליעזר דמילה (דף קל"ה) בן שמנה הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו בשבת אבל אמו שוחה עליו ומניקתו מפני הסכנה. ופירש"י ז"ל שחלב הרבה בדדיה מביאה לידי חולי, עכ"ל:

ז מותר לטלטל הכלי אפילו שלא לצורך תשמישו אלא לעשות וכו'. כלים אלו הוזכרו במשנה שם פרק כל הכלים (דף קכ"ב:) וכפי אוקמתא דרבא בכלי שמלאכתו לאיסור שמותר לצורך גופו ולצורך מקומו ומלות אלו מבוארות הן. ופי' מחט של סקאין מחט גדולה שתופרין בה השקים:

ומטלטל אדם מחט של וכו'. במשנה מחט של יד ליטול בה את הקוץ ובגמרא אסיק רבא דדוקא נקובה אבל נטל הררה או עוקצה אינה כלי. ואוקים ברייתא דתניא שאפי' מחט שאינה נקובה מטלטלין בשבת בגולמי זמנין דממליך עלייהו ומשוי ליה מנא וזה מבואר:

ט כל כלי שמקפיד וכו'. משנה שם (קכ"ג ב') ר' יוסי אומר כל הכלים ניטלין בשבת חוץ מן המסר הגדול ויתד של מחרישה. ומפורש בגמרא פרק מי שהחשיך (דף קכ"ז) שזהו מוקצה מחמת חסרון כיס ואסור. ופרטי כלים שהזכיר רבינו הם בפרק כל הכלים (דף קכ"ג:) בהסכמת הכל חוץ מקורנס של בשמים שהוא מחלוקת לשוות (שם דף קכ"ג) ופסק רבינו כהלכות. ופירוש מסר גדול מגרה גדולה העשויה לקצץ קורות גדולות והצין, של חרשים דולדו"ה בלעז כך פירש"י ז"ל:

י כל כלי שהוקצה מחמת איסור וכו'. פרק מי שהחשיך (דף קכ"ז) בגמרא העלו דמוקצה מחמת איסור אסור כגון נר שהדליקו בו בשבת. ויתר הדברים שהזכיר רבינו מפורשים בגמרא פרק כירה (דף מ"ד:) במסקנא ומבוארין בהלכות. ודין המעות הוא בשמעתין שם אבל בשוכח יתבאר דינו בפרק זה. ודע שדעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל הוא שתנאי מועיל בנר שהדליקו בו בשבת כיון שעשוי להכבות. והוא שיתנה מע"ש שאינו מסתלק הימנו ולכשיכבה יהא מותר לטלטלו והביאו ראיה לזה מן הירושלמי:

יא אבל כלי וכו'. פ' מי שהחשיך (דף קכ"ז) פסק הלכה כמבואר בהלכות:

יב כל הכלים הניטלין בשבת. במשנה פ' כל הכלים ניטלין (דף קכ"ב:) ובגמרא כל הכלים נטלין ודלתותיהן עמהן אע"פ שנתפרקו בחול ניטלין בשבת: וכן כל הכלים וכו'. משנה (שם קכ"ד:) כל הכלים שניטלין בשבת שבריהם נטלין ובלבד שיהו עושין מעין מלאכה שברי עריבה לכסות בהן את פי החבית ושברי זכוכית לכסות בהן את פי הפך רבי יהודה אומר ובלבד שיהו עושין מעין מלאכתן וכו' ובגמרא אמר שמואל מחלוקת שנשברו בשבת אבל מע"ש דברי הכל מותרים הואיל והוכנו למלאכה אחרת מבע"י. ופסקו בהלכות כת"ק וכן דעת רבינו וכן עיקר. אע"פ שיש מן הגאונים ז"ל שפסקו כר"י כמו שכתוב שם:

יג כל כסויי וכו'. שם (דף קכ"ו:) משנה כל כסויי הכלים שיש להן בית אחיזה ניטלין בשבת א"ר יוסי בד"א בכסויי קרקעות אבל כסויי הכלים בין כך ובין כך נטלים בשבת ובגמרא א"ר"י והוא שיש תורת כלי עליהן. דכ"ע כסויי קרקעות אם יש להן בית אחיזה אין אי לא לא כסויי כלים אע"ג דאין להכ בית אחיזה כי פליגי בכלים וחבריהו בארעא דת"ק סבר גזרינן ור' יוסי סבר לא גזרינן ע"כ, ובהלכות דהלכה כת"ק. עוד שם (דף קכ"ה) העיד ר' יוסי משום ראב"י על כסוי תנור שאין צריך בית יד אמר רבינא כמאן מטלטלין האידנא כסויי דתנורי במתא מחסיא אע"ג דלית להם בית אחיזה כמאן כראב"י ע"כ. וכל זה נכתב בהלכות וכדעת רבינו. והקשו עליו.ס ז"ל שהרי כסוי התנור הוא כסוי כלי המחובר לקרקע

מגדל עוז

אבן גדולה עד ואסור לטלטלו. פרק במה מדליקין (דף ל"ס): דלתות הבית עד אסור לטלטלו. ריש פרק כל הכלים (דף קכ"ב) ופרק ר"א דמילה (דף קל"ס): מותר לטלטל הכלי עד לטלטלה. פרק כל הכלים (דף קכ"ג): כל כלי שמקפיד עד חסרון כיס. סוף פ"ק דמסכת שבת וסוף המסכתא (דף קכ"ו קנ"ז): כגון המסר הגדול עד וכיוצא בהן. פרק כל הכלים: כל כלי שהוקצה עד שגרם לו האיסור. סוף מסכת שבת: אבל כלי שהוקצה עד אם הוצרך להן. פרק כירה (דף מ"ס): כל הכלים הניטלין וכו' עד תורת כלי עליהן. פרק כל הכלים (דף קכ"ב):

הגהות מיימוניות

[ג] הכי מסקי לה אמוראי בגמרא ע"כ: [ג] וכן פסק ר"י אלפס אע"ג דקי"ל כר"ש לענין מוקצת ואיהו דקאמר כל הנרות מטלטלין חוץ מן הנר הדולק בשבת בהא לית הילכתא כוותיה דגרסינן ס"פ מי שהחשיך פליגי בה רב אדא ורבינא חד אמר בכל השבת כולה הלכה כר"ש לבר ממוקצה מחמת מיאוס ומאי ניהו נר ישן וחד אמר במוקצה מחמת מיאוס נמי הילכתא כוותיה לבר ממוקצה מחמת איסור ומאי ניהו נר שהדליקו באותה שבת וכו' וקי"ל דכל כי האי דפליגי רב אחא ורבינא הלכה כרבינא לקולא וכן פסק ראבי"ה דהא כל תנאי דברייתא וכתמא דמתני' פליגי אר"ש אבל לצורך גופו ולצורך מקומו מתיר ראבי"ה ע"כ: [ד] כרבה ורב יוסף דאמרי דנפט נמי שרי ודלא כרב יהודה דאסר ע"כ:

כסויי הכלים נטלים בשבת והוא שיש תורת כלי עליהן. *היה כלי מחובר בקרקע כגון חבית הטמונה בארץ. אם יש בכיסוי שלה בית אחיזה מטלטלין אותו ואם לאו אין מטלטלין אותו. וכן כסויי הקרקעות כגון בורות וחריצין אין מטלטלין כסוי שלהן אלא אם כן יש לו בית אחיזה. כיסוי התנור אף על פי שאין לו בית אחיזה מותר לטלטלו: **יד** שני דברים אחד אסור לטלטלו ואחד מותר לטלטלו והן סמוכים זה לזה או זה על זה או זה בזה ובזמן שמטלטלין [ס] אחד מהן יטלטל השני. אם היה צריך לדבר שמותר לטלטלו מטלטלו ואף על פי שדבר האסור מיטלטל עמו. ואם צריך לטלטל דבר האסור לא יטלטלנו באותו דבר המותר: **טו** כיצד [א]פגה שהיתה טמונה בתבן וחררה שהיתה על גבי גחלים [ו] תוחבן בכוש או בכרכר ונוטלן ואף על פי שהתבן והגחלים ננערים בשעת נטילה. וכן לפת או צנונות שהיו טמונים בעפר ומקצת העלים מגולים שומטן בשבת בעלה שלהן ואף על פי שהעפר ננער. אבל אם היה ככר או תינוק על גבי האבן או על גבי הקורה לא יטלטל האבן או הקורה בככר או בתינוק שיש עליה וכן כל כיוצא בזה: **טז** נוטל [ב]אדם את בנו שיש לו געגועין עליו והאבן בידו אבל לא דינר שאם יפול הדינר יטלנו האב בידו. *כלכלה שהיתה נקובה וסתם נקב שלה באבן מותר לטלטלה שהרי האבן נעשית כדופן. היתה הכלכלה מלאה פירות והאבן בתוך הפירות אם היו הפירות רטובים כגון ענבים ותותים נוטל אותה כמות שהיא שאם ינער הפירות יטנפו בעפר ובמקום הפסד לא גזרו: **יז** חבית ששכח אבן על פיה מטה על צדה והיא נופלת. היתה בין החביות והאבן עליה מגביהה למקום אחר ומטה על צדה שם והאבן נופלת. וכן השוכח מעות על הכר וצריך לכר נוער את הכר והן נופלות. ואם צריך למקום הכר נוטל את הכר והמעות עליו. אבל אם הניח המעות מערב שבת על הכר או הניח האבן על פי החבית הרי אלו אסורין לטלטלן ואפילו ניטלו המעות והאבן שהרי נעשו בסיס לדבר האסור: **יח** האבן שבקרויה אם ממלאין בה ואינה נופלת הרי

השגת הראב"ד

*היה כלי מחובר לקרקע וכו'. כתב הראב"ד כן פסק הרב ז"ל ותמהנו עליו בהא דאמר רבינא כמאן מטלטלים האידנא כסויא דתנורא במתא מחסיא אע"ג דאין לו בית אחיזה כראב"י הא ודאי כר"י הוא דאיהו הוא דמייתי סייעתא למילתיה דכלים ותברינהו בארעא כתלושין דמו שהתנור באפייתו תלוש ולבסוף חברו הוא ש"מ הלכה כר' יוסי. כן היינו סבורים ימים על ימים עד שחזרתי וראיתי ראש הברייתא על שברי תנור ישן שהן ככל הכלים הנטלים בחצר אלמא בשאינן מחוברים מיירי ור' יוסי העיד על כסויו שאינו צריך בית יד ור"ל שאע"פ שחברו כתלוש הוא ורצה לגלות מהיכן יצא לו ההיתר תחלה ומשם למד, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*כלכלה שהיתה נקובה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אני לא מצאתי כן בגמרא שאפילו בפירות המיטנפין חזר והקשה ולנערינהו נעורי והזר ותירץ בשהיתה האבן דופן לכלכלה ואפילו בפירות שאינן מיטנפין אבל אם לא היתה האבן דופן לכלכלה אפילו פירות המיטנפין אפשר לנער אותן בתוך הכלכלה עצמה עד שתהיה עליונה ויונערנה לחוץ ולא יצטרך לטלטל האבן עם הכלכלה:

מגיד משנה

לקרקע שנחלקו בו ר' יוסי ות"ק כמבואר למעלה. ובהלכות פסקו כת"ק שהוא מצריך בית אחיזה וכאן פסקו כרבינא ומדברי רבינו נתבאר תירוץ זה שאין תנור ככלים ותברינהו בארעא לפי שפי' ותברינהו הוא כגון חבית שטמונה בארץ שחופרים גומא וטומנים כל גופה בתוכה ואינה נראית ממנה אלא פיה וכהנהו הוא דגזר ת"ק אטו בור ודות אבל בתנור שכולו מגולה אע"פ שאוליו מחוברין בקרקע אפי' ת"ק מודה שאינו צריך בית אחיזה ומעדותו של ר' יוסי למדנו כן. וכל זה ביאר רבינו באמרו כגון חבית הטמונה בארץ וכן העלה הרשב"א ז"ל מדברי רבינו ופירוש תורת כלי פירש"י ז"ל שיהא ראוי לתשמיש אחר והקשו עליו. ופי' מעשה שנראה וראוי ותקונו מוכיח עליו שהוא ראוי לכך:

יד שני דברים אחד אסור לטלטלו וכו'. דין זה מבואר בהלכות פרק כירה מהכרח השמועות. ורבינו כתב הענין מבואר הרבה וכן כתבו בתוס' וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל. ופי' פגה פירש"י תאנה שלא נתבשלה כל צרכה וטמונה בתבן להתבשל והתבן הוי מוקצה לטיט עכ"ל. ולשון הגמרא (שבת קנ"ו) פגה שטמנה בתבן וחררה שטמנה בגחלת. ופירש"י ז"ל בעירובין פרק חלון (דף ע"ז) והוא שכבו עכשיו הגחלים הא בשלא כבו לא דמתוך שנהפכין מכבה את העליונות ומבעיר התחתונות כדאיתא בכריתות (דף כ') וכ"כ הרשב"א ז"ל. ודין זה דחותה גחלים שהוא מכבה ומבעיר מבואר בדברי רבינו סוף פ"ז מהלכות שגגות:

טו וכן לפת וכו'. ברייתא פרק במה טומנין. וכתבו המפרשים דוקא מקצת העלין מגולין אבל אין מקצתן מגולין כיון שהיתה הגומא מכוסה אם תוחב בהן כוש או כרכר מיחזי כעושה גומא אבל בתבן וגחלים אין בהם משום גומא:

טז נוטל אדם את בנו וכו'. ריש פרק (דף קמ"א:) נוטל אדם את בנו והאבן בידו ובגמרא אמרו דבי רבי ינאי בתינוק שיש לו געגועין על אביו. ופירוש נטילה זו היא בחצר ואע"ג דכיון דתינוק הוא הוה ליה כאילו האב נוטל את האבן כיון שיש לו געגועין ואיכא חשש חולי התירו לו טלטול כזה. וגם מבואר דדינר אסור דאי נפיל אתי לאיתויי ומטלטל ליה להדיא: כלכלה שהיתה וכו'. שם במשנה נוטל אדם כלכלה והאבן בתוכה והקשו בגמרא (דף קמ"ב) אמאי ותהוי כלכלה בסיס לדבר האסור. ותירץ רבי יוחנן הכא בכלכלה מלאה פירות עסקינן. והקשו ונשדינהו לפירי ונשדי לאבן ונינקטינהו. ותירצו בפירות המיטנפין והקשו ולינערינהו נעורי ותירצו א"ר חייא בר אשי אמר רב הכא בכלכלה פחותה עסקינן דאבן עצמה נעשית דופן לכלכלה ע"כ בגרסת ספרינו ואין מכל זה בהלכות כלום. והנה לפי גרסא זו אוקימתא דר' יוחנן בטלה וקמה לה הא דרב ורבינו פסק כשתיהן והוא אמת ולזה השיגו הר"א ז"ל בהשגות. ונראה שגרסת רבינו היא שאין בה ולינערינהו נעורי ורב חייא בר אשי בשם רב עושה אוקימתא אחרינא ושתיהן אמת. וה"ג רב חייא בר אשי בשם רב אמר וזהו שלא הזכירו נמי הא דרב אלא. וא"א להעמיד דברי רבינו בדרך אחרת:

יז חבית ששכח אבן על פיה וכו'. משנה שם (דף קמ"ב) האבן שעל פי החבית מטה על צדה והיא נופלת היתה בין החביות מגביהה ומטה על צדה והיא נופלת מעות שעל הכר נוער את הכר והן נופלות, ובגמרא ל"ש אלא לצורך גופו אבל לצורך מקומו מטלטל ועודן עליו, עוד שם לא שנו אלא בשוכח אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור וכתב רבינו ואפי' ניטלו המעות והאבן כמו שנתבאר למעלה מההיא דכירה:

יח האבן שבקרויה וכו'. משנה פרק כל הכלים (דף קכ"ה) האבן שבקרויה אם ממלאין בה ואינה נופלת ממלאים בה בשבת ואם לאו אין ממלאין בה. ופירש רש"י ז"ל קרויה דלעת

כסף משנה

יד שני דברים אחד אסור לטלטלו וכו'. כיצד פגה שהיתה טמונה בתבן וחררה שהיתה על גבי גחלים וכו'. כתב ה"ה פירש"י והוא שכבו עכשיו הגחלים הא בשלא כבו לא וכו'. ורבינו שכתב חררה שע"ג גחלים אפשר דסבר דאפי' בלא כבו נמי מתוקמא שפיר שמאחר שאינה טמונה אינו חותה בגחלים בנטילת החררה אלא שמנענען דהוי טלטול מן הצד ושרי וברייתא דקתני שטמנה בגחלים לא טמנה קאמר אלא שהניחה ע"ג גחלים אלא דאיידי דנקט בפגה שטמנה נקט נמי בחררה שטמנה ולאו דוקא אי נמי איידי דבכבו שרי אפי' טמנה נקט טמנה אבל אה"נ דהיכא דלא כבו לא שרי אלא בהניחה ע"ג גחלים:

מטלטל

א טור סימן ש"ח סמ"ג שם : ב טור סימן שט :

הגהות מיימוניות

[ס] והאיזורין שעושין בראשן כעין כיס ומיוחדין למעות והניח בהן מעות אף על פי שהוציאן לפני השבת נראה לראב"ן דאסור לטלטלן בשבת דאמר רב הונא מטה שיחדה למעות הניח עליה מעות אסור לטלטלה ואפילו לר"ש דלית ליה מוקצה כיון שיחדה למעות הוי כעין מוקצה גרוגרות וצימוקין ואם עשה בו מעשה שפתחו למטה וסלקו מיחוד מעות מותר לטלטלו מספר רבינו ברוך, ע"כ: [ו] א"ר נחמן הלכה כר"א בן תדאי ודלא כת"ק דשרי לטלטלה בלא כוש וכרכר ע"ש ע"כ:

מגדל עוז

היה כלי מחובר לקרקע עד מותר לטלטלו. פרק כל הכלים ופרק נוטל: כתב הראב"ד ז"ל כן פסק הרב ז"ל וכו' ומשם למד עכ"ל: ואני אומר יפה עשה שחזר בו כי הקושיא הזאת היתה שומה בפי הר"ז ז"ל ובשבילה היה חולק על ר"י אלפס ז"ל ויאבק איש עמו הוא הרמב"ן ז"ל בספר המלחמות וכלילו והאי לישנא דרבינא פירשה שפיר דלשון קיים הוא כדאמרינן בעלמא כמאן תליא האידנא טכסא בדיקלא כמאן כי האי תנא וכהנה רבות בתלמוד ולכך פסקינן כר"מ וכראב"י וכן פסק רב שמעון בעל ה"ג ראשונות וגם ר"ח וגם הגאון ז"ל כן הכריעו וגם בפרק נוטל ראיתי מקצת הסוגיא מורה כן: שני דברים אחד אסור לטלטל עד אע"פ שהעפר ננער. פרק כל הכלים (דף קכ"ג) ופרק נוטל (דף קמ"א) ופרק ר"א דתולין (דף קמ"א) ופרק טומנין (דף נ"ג): אבל אם היה ככר וכו' עד כיוצא בזה. פרק כירה (דף מ"ג): נוטל אדם עד האבן בידו. ריש פרק נוטל (דף קמ"א) ופרק כירה (דף מ"ג): כלכלה שהיתה נקובה עד נעשית כדופן. ריש פרק נוטל: היתה הכלכלה וכו' עד לא גזרו: כתב הראב"ד ז"ל אני לא מצאתי כן בגמרא כו' ולא יצטרך לטלטל האבן עם הכלכלה: ואני אומר כבר אמרתי פעמים רבות כי ר"מ ז"ל לא חיבר הדברים שיכולין להתחדש מדקדוקי התלמוד ומהקושיות והתירוצים לפי שזו הדרך ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים אלא כיון לקצר פסקי התלמוד שמבוררין בו ולכך קראו משנה תורה וכיון יפה בזה הדין ששנוי במשנה ראשונה דפרקין נוטל אדם את בנו והאבן בידו וכלכלה והאבן בתוכה פירש כלכלה כל של פירות והולך לפרש כלכלה זו מה טיבה וע"כ הקשה לבררם ואמאי תהוי כלכלה בסיס לדבר האסור כלומר ויהיה אסור לטלטלה ופריק אמר רבב"ח א"ר יוחנן הכא בכלכלה מלאה פירות עסקינן והזר והקשה ונשדינהו לפירות ונשדייה לאבן ונינקטינהו ופריק כדאמר ר' אלעזר א"ר יוחנן בפירות המיטנפין כלומר רטובים כגון תאנים תותים וענבים כמו שפירש ר"מ ז"ל וכן פירש רש"י ז"ל. למדנו כי המשנה מדברת להתיר כלכלה מלאה פירות המיטנפין כדברי ר"מ ז"ל. ומה שהוקשה להראב"ד ז"ל בלשונו מפני שכתב ז"ל בלשונו שאם ינער הפירות והיא קושיא הבאה אחר זה חלילה כי ר"מ ז"ל לא כיון לכתוב אלא לשון עברי מובן לכל שהוא לשון הקלה בארץ לשון עברי כמו שדייק בלשון תרגום דכתיב וינערו רשעים ממנה (איוב ל"ח) וכן דקדק לשונו ז"ל יטנפו בארץ עוד בא התלמוד מגד אחר והקשה ולינערינהו נעורי ופרש"י ז"ל כלשון הראב"ד שהוא מגד אל גד בתוך הכלכלה ותירץ אמר רב חייא בר אשי אמר רב הכא בכלכלה פחותה עסקינן כלומר שנפחתה והסרה עד שנעשה בה נקב דאבן עצמה נעשה דופן לכלכלה ע"כ. והקדים ר"מ ז"ל זאת המסקנא האחרונה ואיחר הראשונה לגלות דעתו כי לא סי' כוונתו כאשר דן לשונו הראב"ד ז"ל ויהיה לשון מובן לעין ואעפ"כ השיבו עליו ומ"מ הדקדוק שדקדק הראב"ד ז"ל אמת ויציב הוא וגם ר"מ ז"ל יודה בו אבל לא רצה לכתבו מן הטעם שכתבתי: חבית ששכח כו' עד והיא נופלת. פרק כל הכלים ופרק נוטל (דף קמ"ב): היתה בין החביות עד והן נופלות. פרק נוטל: וכן השוכח מעות עד אין ממלאין בה. פרק נוטל ופרק כל הכלים:

הרי היא כמקצת הקרויה ומותר למלאת בה ואם לאו אין ממלאין בה. [א]בגד שעל הקנה שומטו מעל הקנה: **יט** פירות שאסור לאכול כגון פירות שאינם מעושרין אפילו הן חייבין במעשר מדבריהם או מעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו או תרומה טמאה או מעשר שני והקדש שלא נפדו כהלכתן אסור לטלטלן. אבל הדמאי הואיל וראוי לעניים וכן מעשר שני והקדש שפדאן אף על פי שלא נתן החומש מותר לטלטלן: **כ** מטלטל ישראל התרומה אף על פי שאינה ראויה לו. ומטלטלין תרומה טמאה עם הטהורה או עם החולין אם היו שניהם בכלי אחד. במה דברים אמורים בשהיתה הטהורה למטה והיו פירות המתטנפין בקרקע שאם ינער אותן יפסדו. אבל אם היו אגוזים ושקדים וכיוצא בהן נוער הכלי ונוטל הטהורה או החולין ומניח הטמאה. ואם היה צריך למקום הכלי בין שהטהורה למעלה בין שהיתה למטה מטלטל הכל כאחד: **כא** נדבך [ב]של אבנים שחשב עליו מבעוד יום אם למדום מותר לישב עליהן למחר ואם לאו אסור. חריות של דקל שגדרן לעצים ונמלך עליהן מערב שבת לישיבה מותר לטלטלן. וכן אם [ז] ישב עליהן מבעוד יום מותר לטלטלן: **כב** הקש [ג]שעל המטה לא ינענענו בידו אבל מנענעו בגופו. ואם הוא מאכל בהמה מותר [ד]לטלטלו. וכן אם היה עליו כר או סדין וכיוצא בהן מנענעו בידו שהרי נעשה כמי שישב עליו מבעוד יום. המכבים קופה של עפר בביתו אם ייחד לה קרן זוית מערב שבת מטלטלו בשבת ועושה בו כל צרכיו: **כג** אסור לבטל כלי מהיכנו מפני שהוא כסותר. [ה]כיצד לא יתן כלי תחת הנר בשבת לקבל את השמן הנוטף. שהשמן שבנר אסור לטלטלו וכשיפול לכלי יאסר טלטול הכלי שהיה מותר וכן כל כיוצא בזה. לפיכך אין נותנין כלי תחת [ח] התרנגולת לקבל ביצתה. אבל *כופה [ו]הוא הכלי עליה. וכן כופה הכלי על [ט] כל דבר שאסור לטלטלו שהרי לא בטלו שאם יחפוץ יטלנו:

השגת הראב"ד

*אבל כופה הוא הכלי וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי ובלבד שלא יגע בביצה:

נותנין

א טור סימן שח: ב טור וסמ"ג שם: ג טור סי' שיא: ד טור סימן שח: ה טור סי' רסה סמ"ג שם: ו טור סי' שכב וכהראב"ד:

כסף משנה

כ מטלטל ישראל התרומה וכו' בד"א כשהיתה הטמאה למטה. כך כתוב בנוסחי דידן בספרי רבינו וכך נראה שהיתה נוסחת הר"ן בדברי רבינו וכתב שלא [illegible]. ואני מצאתי בספר מוגה שנמחקה תיבת הטמאה ונכתב במקומה הטהורה והוא הנוסחא הנכונה כי היא מכוונת עם דברי הגמרא:

כא חריות של דקל וכו'. כתב ה"ה ומכאן למדנו שמחשבה בלחוד סגי. וכ"ל שלכך השמיטו בהלכות ההיא דנדבך משום דמסקא שמעינן שא"צ מעשה ובמחשבה לחוד סגי ואם כן יש לתמוה על רבינו למה פסק למעלה כמאן דמצריך מעשה שכתב אם למדום. וכ"ל שדעת רבינו וכו' עד להוכיח שהם ליסיבה. ול"נ שאע"פ שהשמיט רבינו דין נדבך אין ספק שהוא מחלק בין חריות לאבנים דהא רב אסי גופיה דאמר גבי חריות ישב אע"פ שלא חשב אמר גבי נדבך לאו ושפשום וא"כ ע"כ יש לחלק בין חריות לאבנים וטעמא דנדבך כדפירש"י לאו ולמדום סדרום והושיבום כדי שלא נצטרך לינגע בהם למחר לפי שאין הזמנה אפי' במעשה השוב מועיל לאבן לעשותה כלי ור' אמי לטעמיה דאמר לעיל אין אבן נעשית כלי בהכנה. ושפשום מן הטיט שיהא נאות לישב ולמחר הלמדום דבמעשה כל דהו נעשה כלי דהשתא לכ"ע באבנים לא סגי בחשב. ולא השמיטה הרי"ף להא דנדבך אלא מפני שסמך לו על מ"ש בפרק נוטל אמתני' דאבן שע"פ החבית מטה על צדה והיא נופלת א"ר הונא ל"ש אלא בשוכח אבל במניח נעשה בסיס לדבר האיסור ומזה נלמוד דלא סגי לאבן לדחשב דשהם אסור במניח אפי' חשב עליה:

נותנין

מגיד משנה

דלעת יבשה הלולה וממלאין בה מים ומתוך שהיא קלה אינה שוקעת אלא שצפה ונותנין בה אבן להכבידה. אם ממלאין בה ואינה נופלת שקשורה יפה ואם לאו הרי היא כשאר אבנים ואין מטלטלין את הקרויה דשוייה בסיס לאבן שבתוכה עכ"ל: **בגד** שעל הקנה וכו'. פרק תולין (דף ק"מ:) א"ר חסדא האי כתניתא משלפי לדידה מקניא שרי קניא מינה אסור אמר רבא ואם כלי קיואי הוא מותר. ופירש"י ז"ל כתונת כשסוחטין אותו לנגבה תוחבין אותה מבית יד לבית יד וכשנוטלה בשבת משלפה מן הקנה ולא הקנה ממנה דלא חזי לטלטולי דלהסקה קאי. כלי קיואי קנה של אורגים דתורת כלי עליו שרי עכ"ל. ורבינו לא הוצרך להזכיר הא דרבא דכלי קיואי לפי שיתבאר ריש פרק כ"ו שקני האורג מותר לטלטלן כדבר שמלאכתן לאיסור לצורך גופן ולצורך מקומן:

יט פירות שאסורין לאכלן וכו'. משנה ריש פ' מפנין, מפנין תרומה טהורה, ומפרש בגמרא (דף קכ"ז:) אפי' ישראל. ודמאי ומעשר ראשון שנטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שנפדו. ומפרש בגמרא אע"פ שלא נתן את החומש. אבל לא את הטבל מפרש בגמרא אפילו טבל מדרבנן. ולא מעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ולא את מעשר שני והקדש שלא נפדו. וביאור ענינים אלו בספר זרעים ודין איסור טלטול תרומה טמאה מבואר יותר מזה בפרק נוטל כמו שיתבאר:

כ ומטלטלין תרומה טמאה וכו'. משנה פרק נוטל (דף קמ"א קמ"ב) ומטלטלין תרומה טמאה עם הטהורה ועם החולין. ובגמרא א"ר חסדא לא שנו אלא שטהורה למטה וטמאה למעלה אבל טהורה למעלה וטמאה למטה שקיל לה לטהורה ושביק לה לטמאה והקשו וכי טהורה למטה נמי לישדינהו ולינקטינהו והירצו בפירות המיטנפין מיתיבי מטלטלין וכו' בין שטהורה למעלה וטמאה למטה בין שטהורה למטה וטמאה למעלה ותירץ רב חסדא דמתני' לצורך גופו ברייתא לצורך מקומו וזה מבואר:

כא נדבך של אבנים וכו'. פרק כל הכלים (דף קכ"ה:) פעם אחת הלך רבי למקום אחד מצא נדבך של אבנים ואמר לתלמידיו צאו וחשבו כדי שנשב עליהן למחר. ונחלקו שם אם הצריכן רבי מעשה והיכא מ"ד שאמר להם לאו ולמדום. ופי' סדרום כדי לישב עליהן. ופסק רבינו כן ואין מכל זה בהלכות כלום ובסמוך אבאר הטעם: **חריות** של דקל וכו'. פרק במה טומנין (דף נ') חריות של דקל שגדרן לעצים ונמלך עליהם ליסיבה צריך לקשר רשב"ג אומר א"צ לקשר ואמרו שם רב אמר קשר כת"ק ושמואל אמר חשב הוי כרשב"ג ורב אסי אמר ישב הוי אע"פ שלא חשב ושלא קשר ונסתייעו דברי רב אסי שם. והלכה כמותו כדאיתא בהלכות. ופירשו ז"ל דלרב אסי כ"ש חשב אע"פ שלא ישב וזה דעת רבינו. מכאן למדנו שמחשבה בלחוד סגי. וכ"ל שלכך השמיטו בהלכות ההיא דנדבך משום דמסקא שמעינן שא"צ מעשה ובמחשבה בלחוד סגי וא"כ יש לתמוה על רבינו למה פסק למעלה כמאן דמצריך מעשה שכתב אם למדום. וכ"ל שדעת רבינו דשאני חריות דאיכא דקיימי ליסיבה ואיכא דקיימי לעצים. וכאן לא נאסרו אלא מפני מחשבתו שגדרן לעצים. וזהו שהזכיר כן בדוקא ומפני כך מחשבת ישיבה מוציאה מידי מחשבה דלעצים. אבל נדבך של אבנים ליכא דקאי ליסיבה ולפיכך צריך מעשה להוציאם מהן ליסיבה כנ"ל לדעת רבינו:

כב הקש שעל המטה וכו'. משנה פרק תולין (דף קמ"א) הקש שעל המטה לא ינענענו בידו אבל מנענעו בגופו ואם הוא מאכל בהמה או שהיה עליו כר או סדין מנענעו בידו וממה שהתירו בשהיה עליו כר או סדין נסתייע רב אשי פרק במה טומנין (דף נ') ולזה כתב רבינו שהרי נעשה כמי שישב עליהם מבע"י: **המכבים** קופה וכו' פרק במה טומנין אמר ר"י מכבים אדם מלא קופתו עפר ועושה בו כל צרכיו דרש מר זוטרא והוא שייחד לו קרן זוית:

כג אסור לבטל וכו'. כבר נתבאר זה פ"ה ושם מבואר שאם נתנו מבע"י מותר להניחו שם ומשנה היא בפרק כירה (דף מ"ב:): **לפיכך** אין וכו'. שם אע"פ שאמרו אין נותנים כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה אבל כופה עליה את הכלי בשביל שלא תשבר. ולרב יוסף אליבא דרב חסדא בכל דבר מותר לכפות וכן הלכה. ודלא כר"י דאמר אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל וכ"כ בהלכות פרק מי שהחשיך. ובהגהות אמר הראב"ד בירושלמי ובלבד שלא יגע בביצה ע"כ. ולא ידעתי טעם וכי המוקצה והנולד אסור ליגע בהן כל שאינו מנענע הא ודאי לא ואפשר שמא ינענע הביצה על ידי הכלי:

נותנין

מגדל עוז

בגד שעל הקנה שומטו. פרק ר' אליעזר דתולין (דף ק"מ) אמר רב חסדא וכן הביאה ר"י אלפס ז"ל בהלכות וגורס קניא מינה אסור ופי' דקניא לאו מנא הוא וגם הביא מימרא דרבא דגרסינן לה סמוך לדרב חסדא דאמר רבא ואם כלי קיואי מותר פירוש כלי של אורג ור"מ ז"ל לא כתבן כאן כי סמך אותן במקום סדרן ריש פרק כ"ו בכלל כלי אורג: פירות שאסור לאכלן עד שלא נתן החומש מותר. פרק מפנין (דף קכ"ב): מטלטל ישראל את התרומה וכו'. פרק נוטל (דף ק"כ) ופרק מפנין שם: ומטלטלין וכו' עד הכל כאחד. פרק נוטל: נדבך של אבנים עד אם לאו אסור. פרק כל הכלים (דף קכ"ד): חריות של דקל עד לטלטלן. בפרק טומנין (שם דף נ'): הקש שעל המטה עד מבעוד יום. משנה היא פרק רבי אליעזר דתולין (דף קמ"א) ופרק טומנין מייתי לה ומשמע כן: המכבים קופה של עפר וכו'. פ' טומנין (דף נ'): אסור לבטל וכו' עד כופה עליה כלי. פרק כירה (דף מ"ב) וכ"כ ר"י ז"ל בהלכות פרק מי שהחשיך גבי שליפי רברבא דאין הלכה כר' יצחק דאמר ריש פרק מטלין אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בשבת וכ"כ שם ג"כ: לפיכך אין נותנין וכו'. פרק כירה: וכן כופה הכלי על כל דבר וכו'. פרק מטלין: כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי ובלבד שלא יגע בביצה: ואני אומר יפה עשה שלא קבעה דהא איקמא פרק תולין גמרא מתניתין דהקש שע"ג מטה דטלטול מן הצד לא שמיה טלטול וה"נ איפסיק פ' כירה וכן פסק ר"י אלפס ז"ל שם ולא הזכיר זה הירושלמי וגם הר"מ ז"ל מקולי ולפיכך אפילו נגע בה בכך כלום ואפי הירושלמי כמ"ד טלטול מן הצד שמיה טלטול וליתיה:

הגהות מיימוניות

[ז] כרשב"ג דאמר אין צריך לקשר דמתריץ רב ששת מתניתין כוותיה ע"ש, ע"כ: [ח] כרב יוסף דאמר טעמא דרב חסדא פי' הא דאמר אין נותנין כלי תחת תרנגולת וכו' אבל כופה עליה את הכלי משום דאסור לבטל כלי מהיכנו ודלא כרבא דאמר טעמא דר"ח הצלה מצויה התירו וכו' ע"ש, ע"כ: [ט] ודלא כרבי יצחק דאמר אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל וכן כל הני דלא כוותיה והוא מעמיד בענין אחר דלא קשיא ליה ע"ש בבירה:

כד *נותנין כלי * תחת הדלף ואם נתמלא הכלי שופך ושונה ואינו נמנע. והוא שיהיה הדלף ראוי לרחיצה אבל אם אינו ראוי אין נותנין ואם נתן מותר לטלטלו במים המאוסין שבו. שאין עושין גרף של רעי לכתחלה: כה חבית [י] של טבל שנשברה מביא כלי ומניח תחתיה הואיל ואם עבר ותקנו מתוקן הרי הוא כמתוקן. אונותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות מפני שאין בהן ממש ומותר לטלטל הכלי. קורה שנשברה אין סומכין אותה בספסל או בארוכות המטה * אלא אם כן היו רווחים וכל זמן שיחפוץ יטלם כדי שלא יבטל כלי מהיכנו. בפורסין מחצלת על גבי אבנים בשבת או על גבי כוורת דבורים בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים ובלבד שלא יתכוין לצוד שהרי נוטלה בכל עת שירצה. גוכופין את הסל בשבת לפני האפרוחים בשביל שיעלו עליו וירדו שהרי מותר לטלטלו כשירדו מעליו וכן כל כיוצא בזה: כו בהמה דשנפלה לבור או לאמת המים אם יכול ליתן לה פרנסה במקומה מפרנסין אותה עד מוצאי שבת ואם לאו מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ואם עלתה עלתה. ואף על פי שמבטל כלי מהיכנו שהרי משליכו לבור לתוך המים מפני צער בעלי חיים לא גזרו. ואסור להעלותה בידו. הוכן אין עוקרין בהמה וחיה ועוף בחצר אבל דוחין אותן עד שיכנסו. ומדדין עגלים וסייחים. *תרנגולת שברחה אין מדדין אותה מפני שהיא נשמטת מן היד ונמצאו אגפיה נתלשין אבל דוחין אותה עד שתכנס:

השגת הראב"ד

*נותנין כלי תחת הדלף וכו'. כתב הראב"ד ז"ל איני יודע מהו זה שאין ראוי לכאן זה הטעם. וסוגית הגמרא כך היא נותנין כלי תחת הדלף בשבת בדלף הראוי ואם נתמלא הכלי שופך ושונה כדי שלא יעשה לכלוך בבית ויהיה גרף של רעי ואם הוא בבית שאינו דר שם ואם יעשה בו לכלוך אין קפידא אם יש לחוש לו להפסד הבית יכניס שם מטהו כדי שיהא לו הלכלוך גרף של רעי ויהא מותר לשפוך להוץ כמעשה דבי רחייא דאביי ואם אין שם הפסד לא יכנס שאין עושין גרף של רעי לכתחלה עכ"ל:

השגת הראב"ד

*תרנגולת שברחה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זה הטעם אינו אבל מפני שהיא מקפיא נפשה והיא ניטלת ביד עכ"ל:

מגיד משנה

כד נותנין כלי תחת וכו'. משנה פרק משילין (ביצה ל"ה ול"ו:) נותנין כלי תחת הדלף בשבת ובגמרא הנא אם נתמלא הכלי שופך ושונה ואינו נמנע והעמידוה שם בדלף הראוי אבל אם אינו ראוי לא. וכתב רבינו ואם נתן מותר לטלטלו וכו' ובגמרא כי רחייא דאביי דלוף אתא לקמיה דרבה א"ל זיל עייל פורייך להתם כי היכי דלהוי גרף של רעי ואפקיה א"ל וכי עושים גרף של רעי לכתחלה אדהכי והכי נפל בי רחייא דאביי אמר תיתי לי דעברי אדמר. ומפורש בי"ט פ"ב (דף כ"ח:) שאין עושין גרף של רעי לכתחלה. ובאמרם לכתחלה למד רבינו שאם עבר ועשה מותר לטלטלו שאם אסור למה אין עושין אותו לכתחלה ומה הפסד יש בעשייתו אם לא יהיה מותר לטלטלו לכשנעשה. והמפרשים למדו מעשה זה דבמקום הפסד ואין שם דירה יכול לשום מטתו שם כדי שיהא כגרף של רעי וזה לא נתבאר בדברי רבינו וצ"ע למה לא ביאר זה ודברי ההשגות בכאן. דברים ברורים:

כה חבית של טבל וכו'. ברייתא הובאה פרק כירה (שבת מ"ב מ"ג) חבית של טבל שנשברה מביא כלי ומניח תחתיה ואמרו שם הטעם מפני שהטבל מוכן הוא אצל שבת ואם עבר ותקנו מתוקן: ונותנין כלי תחת הנר וכו'. ג"ז שם (דף מ"ז:) משנה נותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות ואמרו טעמא דאינו מבטל כלי מהיכנו דניצוצות אין בהם ממש ובעודן בתוכו מותר לטלטלן: קורה שנשברה וכו'. ג"ז שם (דף מ"ג) הקשו למי שאוסר בטול כלי מהיכנו ממה שאמרו וכן קורה שנשברה סומכין אותה בספסל או בארוכות המטה. ותירץ דרפי דאי בעי שקיל ליה:

פורסין מחצלת ע"ג אבנים וכו'. ברייתות הובאו שם. ופי' ובלבד שלא יתכוין לצוד ואינו הכרח שיהיו ניצודים שאם לא כן כבר מבואר פרק ראשון שאע"פ שאינו מתכוין אסור אלא אפשר שיהיו ניצודין ואפשר שיברחו וכ"ל ז"ל ומבואר הוא: וכופין את הסל וכו'. גם זה במשנה (דף קכ"ח:) במפנין והובאה שם. ופי' האפרוחים ושם בהמה חיה ועוף חיים אין מותרין בטלטול לפי שאין ראויין:

כו בהמה שנפלה לבור וכו'. מימרא פרק מפנין ומסקנא שם אפשר בפרנסה יפרנסנה ואי לא מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה והקשו והא קא מבטל כלי מהיכנו. ופירש רבינו שהרי משליכו לבור בתוך המים כיוצא דבריו ואין ראויים להשתמש בהן בעוד המים עליהן. אבל רש"י ז"ל פירש מפני שהבהמה אינו יכול לטלטלן. וכתב הרשב"א ז"ל ולא דמי לכופין את הסל לפני האפרוחין שמותר משום דהתם לא קיימי אפרוחין אלא לפי שעה ויכול הוא להפריחן אבל הכא דלמא לא תעלה ודלמא קא מבטל כלי מהיכנו קאמר עכ"ל. ועם דברי רבינו אין כאן קושיא כלל: וכן אין וכו'. משנה וברייתות שם ומסקנא שם שאין עוקרין בהמה חיה ועוף ואפי' בחצר וא"צ לומר ברה"ר אבל מדדים אותן בחצר אבל לא ברה"ר גזירה שמא יגביהם. והתרנגולת אפי' בחצר אין מדדין אותה אבל דוחין אותה. וכתב רבינו ומדדין עגלים וסייחין כלשון המשנה וה"ה לכל בהמה חיה ועוף חוץ מן התרנגולת המבואר שם וגם בדברי רבינו מבואר שפרט תרנגולת. ופי' מדדין אוחזן בגופן ורגליהן נוגעין בארץ ומסייען לילך. ולענין התרנגולת אמרו בגמרא משום דמקפיא נפשה. ופי' רש"י משמטת מן היד ונמלטו אגפיה נשמטין ונתלשין. ובהשגות א"א זה הטעם אינו אבל מפני שהיא כמקפיא נפשה והיא נטלת ביד ע"כ. וכדבריו פירש"י ז"ל מגבהת עצמה מן הארץ ונמצא זה מטלטלה ע"כ, ואיני רואה קושיא על דברי רבינו בזה:

כסף משנה

כד נותנין כלי תחת הדלף וכו'. ה"ה תמה על רבינו מדין היולא מעובדא דבי רחייא דאביי. ול"נ דאפשר שרבינו מפרש דכי אותביה אביי וכי עושין גרף של רעי לכתחלה שתיק ליה אלמא קבלה מיניה והא דאמר אביי תיתי לי דעבדי אדמר דברי אנינות בעלמא הוו ולא משום דדינא הכי. ומ"ש רבינו והוא שיהיה הדלף ראוי לרחיצה וכו' כתב עליו הטור ולא נהירא דהא דמוקי לה בגמרא הכי היינו לר' יצחק דאמר אין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל ואין הלכה כמותו עכ"ל. כלומר דבגמרא אותיבנא לר"י מדתנן נותנין כלי תחת הדלף בשבת ושני הב"ע בדלף הראוי וא"כ לדידן דקי"ל דלא כר"י אפי' בדלף שאינו ראוי שרי. ואפשר היה לומר דטעמא דרבינו משום דבפרק כירה (שבת מ"ג) אליבא דרב חסדא דפליג אדר"י אוקימנא לה נמי בדלף הראוי משום דאם אינו ראוי הוי מבטל כלי מהיכנו וזהו דעת הר"ן בפ' משילין אבל מתוך לשון רבינו משמע דטעמיה משום דאין עושין גרף של רעי. וא"ת כיון דאם נתן מותר לטלטלו במים המאוסים שבו אמאי דחקינן בפרק כירה לאוקומי מתניתין דקתני נותנין כלי תחת הדלף בשבת בדלף הראוי דוקא כי היכי דלא תיקשי לר"ח דאוסר לבטל כלי מהיכנו הא אפי' אי הוי דלף שאינו ראוי אינו מבטל כלי מהיכנו שהרי מותר לטלטלו י"ל דאף ע"ג דה"מ לשנויי הכי רצה לתרץ לו לפום מאי דהוה ס"ד דמקשה דבדלף שאינו ראוי חשיב מבטל כלי מהיכנו. א"נ משום דמתניתין סתמא קתני נותנין כלי תחת הדלף דמשמע דאפי' במקום שאסור לטלטל גרף של רעי כגון במקום שאין אדם שם מותר ליתן כלי תחת הדלף מש"ה אוקמה בדלף הראוי דאילו דלף שאינו ראוי לא פסיקא מילתא להתיר בכל מקום ליתן כלי תחת הדלף שהרי במקום דלא שרי לטלטולי משום גרף של רעי אסור ליתן כלי תחת הדלף מפני שהוא מבטל כלי מהיכנו:

א טור סימן רסח סמ"ג שם: ב טור סי' שטו: ג טור סי' שח: ד טור סי' שם: ה טור סי' שח:

הגהות מיימוניות

*[טור סימן של"ח וז"ל וכתב הרמב"ם והוא שיהא הדלף ראוי לרחיצה ולא נהירא דהא דמוקים לה בגמרא הכי היינו לרב יצחק דאמר אין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל ואין הלכה כמותו עכ"ל: [י] אבל לא יגלגלנה על המגופה כדי שיצאו דרך שם המשקים ולא יגביהנה כדי להשים כלי שמה דלא שרי תלמודא אלא בכה"ג מהר"ם, ע"ב: *[טור א"ח סימן שי"ג וכתב כדי שלא תרד ולא כדי שתעלה דאם כן הוי בונה]:

מגדל עוז

נותנין כלי תחת הדלף וכו' עד גרף של רעי לכתחלה: כתב הראב"ד ז"ל איני יודע מהו זה וכו' עד שאין עושין גרף של רעי לכתחלה עכ"ל: ואני אומר כי לא הנחנו ולא ר"מ ז"ל אין לנו בבי רחייא דאביי אלא פירוש רש"י ז"ל וטעם הגמרא כלשון ר"מ ז"ל אלא שהנהגו קורין אותו לשון טעם רחוק ר"ל כי מ"ש ר"מ ז"ל בסוף דבריו שאין עושין גרף של רעי לכתחילה אינו חוזר למה שסמוך לו אלא למה שלמעלה הימנו כמ"ש ואם אינו ראוי אין נותנין לפי שאין עושין גרף של רעי לכתחלה. והנני כותב לשון הגמרא ופירש"י ז"ל ודברי רבותינו בעלי התוספות ז"ל והתבונן בו. שנינו בסוף פרק משנה [?] דפ' משילין ונותנין כלי תחת הדלף בשבת ופירש רש"י ז"ל תחת הדלף לקבלו בתוכו מפני טינוף הבית ובכוליין קא מקשינן מינה ומוקמינן לה בדלף הראוי ופירש רש"י ז"ל שהן צלולים ... עכ"ל. וק"ל דכל שראוי לשתיית בהמה ראוי לרחילה כמו שפי' ר"מ ז"ל והכל אחד. הנה זה מבורר כי משנתנו דלכתחלה מיירי במים צלולין דוקא כמ"ש ר"מ ז"ל והכל מודים לו בזה על ... פסיקתא שלא ... גרסינן הנא אם נתמלא הכלי שופך ושונה ואינו נמנע ופי' רש"י ז"ל שופך לחוץ ואינו חושש ושונה ונותנו במקומו תחת הדלף ואינו נמנע כל היום מלעשות כן אם צריך לכך. תו גרסינן בי רחייא דאביי ... פירוש הדלף היה נופל על אמת הרחיים שלו והיו עשוין בטיט ונמוחין מפני הגשמים ולא היה מספיק לכלים הצריכין תחת הדלף אתא לקמיה דרבה רבו שישאל ממנו מה יעשה ... פורייך התם פי' אמר לו הכניס מטתך לבית שהן שם כי היכי דליהוו גרף של רעי ואפקיה פירוש שיהו מאוסות הריחים לך להיות לפני מטתך ואתה מותר לטלטלם ולהוציאה לחוץ כדאמרינן ... ועביט של מימי רגלים מותר להוציאן לאשפה א"ל וכי עושין גרף של רעי לכתחלה פירוש וכי מותר לגרום שיהיה דבר מאוס לו כדי שיוציאנו לחוץ. אדהכי והכי נפיל ביה רחייא דאביי ... אותן אמת הרחיים של אביי אמר תיתי לי דעברי אדמר פירוש תבואני זאת על שעברתי על דברי רבי עכ"ל. והאר כך מביא דברי שמואל דאמר גרף של רעי ועביט של מימי רגלים מותר ... כתבו רבותינו בעלי התוספות כי יפה היה אומר אביי אלא שטעה בזה כי מה שאמרו אין עושין גרף היינו דוקא כגון אין מזמנין את הכלי בשבת משום שיורי כוסות ואין עושין גרף ... כדי שיסלקנו אח"כ אבל כאן הוא לא עשה מתחלה הגרף אלא הוא נעשה מעצמו מחמת הגשמים ואם היה מכניס מטתו שם היה יכול לסלקו כסיפר ע"כ והיינו נתן והיינו נעשה כדברי ... והכי משמע סוף פרק נוטל ופרק כל כתבי הקודש ודברים ברורים הם והראב"ד ז"ל תפס לו דרך אחרת: חבית של טבל וכו' עד מהיכנו. הכי איתא כולהו פרק כירה גמרא מתניתין דנותנין ... נמי אסיקנא לכה דתמוה כר"א ופירש"י ז"ל זה הטעם ורואה אני שלא במכוון על המשנה בפרק שואל וכן הדין: ופורסין מחצלת עד וסייחין. הכל פרק מפנין: תרנגולת שברחה וכו' כתב הראב"ד ז"ל זה הטעם אינו אבל מפני שהיא מקפיא נפשה והיא ניטלת ביד עכ"ל: ואני אומר כי רש"י ז"ל פי' כן פרק מפנין בלשון הגמרא דאמר טעמא משום דמקפיא נפשה ... ז"ל וקפה ברזלא אבל ר"ס ז"ל מקובל בפירוש מקפיא כמ"ש כלומר שמכבדת עצמה וכן פירש הרב רבי נתן בעל הערוך ז"ל וכ"כ הר"ס ז"ל מקולי וכן יראה לי מלשון הגמרא דאביי דקתני אין עוקרין חיה ועוף ברה"ר אבל דוחין בהן כדי שיכנסו ומסדרינן עליה הא גופא קשיא אמרת אין עוקרין הא דדווי מדדין והדר תני דוחין אין מדדין לא ופרקינן אמר אביי סיפא אמר אביי האי מאן דבעיט תרנגולא ניכבשנהו לכרעיה בארעא הי נמי נידל להו דדילמא מוקים להו לכרעיה בארעא ועקר להו לבימינן ע"כ ופירש"י ז"ל דהאת הלכה היא א"כ במעיין מיפש דבתרנגולתא איכא למיחש שמא תגבה עצמה כפי' בעל הערוך ז"ל ודברי ר"מ ז"ל יבריא ונכוחים ואף כי אלו ואלו דברי אלהים חיים:

פרק ששה ועשרים

א כל כלי האורג והבליו וקנים שלו מותר לטלטלן ככלי שמלאכתו לאיסור חוץ מכובד [א] העליון וכובד התחתון לפי שאין ניטלין מפני שהן תקועין. וכן העמודים של אורג אסור לטלטלן שמא יתקן הגומות שלהן. ושאר כלי האורג מותרין: **ב** מכבדות של תמרה וכיוצא בהן שמכבדין בהן את הקרקע הרי הן ככלי שמלאכתו להיתר שהרי מותר לכבד בשבת. [א]לבנים שנשארו מן הבנין הרי הן ככלי שמלאכתו להיתר מפני שראויין להסב עליהן שהרי שפין אותן ומתקנין אותן. ואם צבר אותן הרי הקצם ואסור לטלטלם: **ג** חרס קטנה מותר לטלטלה אפילו ברשות הרבים הואיל וראויה היא בחצר לכסות בה פי כלי קטן. מגופת חבית שנתכתתה היא ושבריה מותר לטלטלה ואם זרקה לאשפה מבעוד יום אסור לטלטלה. כלי שנתרועע לא יתלוש ממנו חרס לכסות בו או לסמוך בו: **ד** [ב]מותר להכניס [ב] לבית הכסא שלש אבנים מקורזלות לקנח בהן וכמה שיעורן כמלוא היד. אבל אדמה שהיא קרובה להתפרך אסור לטלטלה לקנח בה. ומותר להעלות אבנים לגג לקנח בהן. ירדו עליהן גשמים ונשתקעו בטיט אם רישומן ניכר מותר לטלטל. אבן שיש [ג] עליה טנוף שודאי לקנח היא מותר לטלטלה ואפילו היא גדולה: **ה** היה לפניו צרור וחרש מקנח בצרור [ד] ואם היה החרש מאוגני כלים מקנח בחרש. היו לפניו צרור ועשבים אם היו עשבים רכים מקנח בהן ואם לאו מקנח בצרור: **ו** [ג]שירי מחצלאות שבלו הרי הן ככלי שמלאכתו להיתר מפני שראויין לכסות בהן הטינוף. אבל שירי בגדים שבלו שאין בהן שלשה על שלשה אסור לטלטלן שאינן ראויין לא לעניים ולא לעשירים. שברי התנור מותר לטלטלן והרי הן ככל הכלים שמלאכתן להיתר. כירה שנשמטה אחת מירכותיה אסור לטלטלה שמא יתקע: **ז** *סולם של עליה * אסור לטלטלו שאין עליו תורת כלי. ושל שובך מותר להטותו. אבל לא יוליכו משובך לשובך שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא לצוד. קנה שמוסקין בו הזיתים אם יש עליו תורת כלי הרי הוא ככלי שמלאכתו לאיסור. קנה שהתקינו בעל הבית להיות פותח ונועל בו אם יש תורת כלי עליו הרי הוא ככלי שמלאכתו

השגת הראב"ד
*סולם של עליה וכו'. כתב הראב"ד אין כאן מקום לזה. עכ"ל:

א טור סימן שח סמ"ג לאוין סה: ב טור סי' שיב: ג טור סי' שח:

מגיד משנה

פכ"ו א כל כלי האורג החבלים והקנים וכו'. פ' אלו קשרים (שבת קי"ג) אמר שמואל כלי קיואי מותר לטלטלן בשבת ואפי' כובד העליון וכובד התחתון אבל לא את העמודים. ושם בעא מיניה ר' יוחנן מרבי יהודה בר לואי כובד העליון וכובד התחתון מהו לטלטלן בשבת א"ל אין מטלטלין מ"ט לפי שאין ניטלין. ופסק רבינו כר' יהודה דלא כשמואל משום דמשמע דמדקא בעא מיניה ר' יוחנן דעדיף מיניה הוה וקי"ל ר' יוחנן ושמואל הלכה כר"י. וכתב רבינו שאר כלי האורג הן ככלים שמלאכתן לאיסור והכובדין הרי הן כאילו אין עליהן תורת כלי אבל רש"י ז"ל פי' כלי קיואי מותר לטלטלן דחזו לתשמיש אחר והשמיענו דאין גרדי מקפיד עליהן ולא הוי כלי שמלאכתו לאיסור עכ"ל. והכובדין נראה שהוא סבור שהם ככלים שמלאכתן לאיסור. ודברי רבינו נראין לי עיקר דהא משמע פרק כל הכלים (דף קכ"ב קכ"ג) בהדיא דכל דמיוחד לאיסור אף על פי שאין מקפיד עליו אם משתמשין בו תשמיש אחר הוי כלי שמלאכתו לאיסור ואם מקפיד עליו שמא יפחת מדמיו הוה ליה מוקצה מחמת חסרון כיס כמו שמבואר: וכן העמודים וכו'. מפורש שם (דף קי"ג) הדין והטעם:

ב מכבדות של תמרה וכו'. פרק כל הכלים (דף קכ"ד:) משורש אמר רב דמכבדות של תמרה הן ככלי שמלאכתו לאיסור. ובהלכות והאידנא דקי"ל כר"ש ומותר לכבד את הבית הויין להו מלאכתן להיתר ואלו הן דברי רבינו. ואע"פ שבפכ"א כתב שאסור לכבד את הבית אא"כ הוא רצוף באבנים מ"מ כיון שברצוף מותר הם מלאכתן להיתר: לבנים שנשארו מן הבנין וכו'. שם אמר ר"נ הני לבני דאישתיור מבנינא שרי לטלטולינהו משום דמיחזי למזגא עלייהו שרגינהו ודאי אקלינהו. ופירש"י ז"ל דאישתיור שהשלים בנינו ונותרו דהא השתא לא קיימי לבנין אלא ליסב עליהן ותורת כלי יש עליהן עכ"ל:

ג חרס קטנה מותר לטלטלה וכו'. שם חרס קטנה מותר לטלטלה ואסיק רבא אפי' ברה"ר כיון שראויה לכסות בה כלי בחצר וכתבו המפרשים ז"ל ודוקא חרס דאתי משברי כלים אבל אבן דלא אתי משברי כלים לא ופשוט הוא: מגופת חבית שנתכתתה היא ושבריה וכו'. שם (דף קכ"ד קכ"ה) מגופה שנכתתה היא ושבריה מותר לטלטלן בשבת ואם זרקן באשפה מבע"י אסור ומפורש שם דדוקא מבע"י אבל זרקה בשבת כיון שבין השמשות היה תורת כלי עליה מותר: כלי שנתרועע וכו'. שם (דף קכ"ד:) גבי מגופת חבית שנכתתה ולא יספות ממנה שבר לכסות בה את הכלי ולסמוך בה כרעי המטה ובהלכות פירוש לא יספות לא יחתוך:

ד מותר להכניס לבית הכסא וכו'. פ' המוציא (שבת פ"א) ת"ר בשבת ג' אבנים מקורזלות מותר אדם להכניס לבית הכסא ונחלקו שם בשיעורן ואמרו בברייתא אחרת שם נמנו וגמרו כמלא היד וכ"פ בהלכות. ופי' מקורזלות חדות שהן ראויות לקנות ושיעור כמלא היד הוא בין שלשתן: אבל אדמה וכו'. שם א"ר יהודה אבל לא את הפיאס. ופירשו בהלכות אדמה שהיא קרובה להתפרך ע"כ. ופירש"י ז"ל דהואיל ומיפרכא לא חשיב לקנות ואתי לטלטל: ומותר להעלות וכו'. בעיא (שם ע"א וב') ופירש"י ז"ל אי חיישינן לטרחא יתירתא כשהוא מעלן לגג או לא ופשטו שמותר: ירדו עליהם גשמים וכו'. שם (פ"א) א"ל אביי לר' יוסף ירדו עליהם גשמים ונשתקעו מהו א"ל אם רשומן ניכר מותר ע"כ גרסת ההלכות. ופירשו ירדו גשמים על האבנים המקורזלות ונטבעו בקרקע מהו מי חיישינן שמא יהא כסוחר או כטוחן או לא עכ"ל. ויש לרש"י ז"ל גירסא אחרת בזה ופי' אחר: אבן שיש עליה טנוף וכו'. שם א"ר שבת

שבת אם יש עליה עד מותר. ופי' רבינו כפי' ההלכות וגם בזה יש לרש"י ז"ל פירוש אחר ודברי הגאונים עיקר:

ה היו לפניו צרור וחרס וכו'. מחלוקת (שם דף פ"ב) פסק כהלכות ופי' רש"י ז"ל מקנח בצרור בשבת ואע"ג דלאו בר טלטול הוא ואינו מקנח בחרס משום סכנה. באוגני כלים שהן חלקים ואינן מקרעין הבשר עכ"ל: היו לפניו צרור וכו'. ג"ז שם מחלוקת, פסק כמ"ד מקנח בעשבים ואין מקנח בצרור והקשו שם מדתניא המקנח בדבר שהאור שולטת בו שניו נשרות ותירצו לא קשיא הא בלחין הא ביבשין. ופירש"י ז"ל לחין אין אור שולט בהן וכ"כ מדברי רבינו אבל בהלכות מצאתי בהפך ודוקא עלין יבשין אבל לחין מפירין השנים וכ"כ בספר העתים:

ו שירי מחצלאות שבלו וכו'. פרק כל הכלים שם (דף קכ"ה) אמר שמואל קרומים של מחצלת מותר לטלטלן בשבת מ"ט מחצלת גופא למאי חזיא לכסויי בה עפרא האי נמי חזיא לכסויי בה טנופא. ובהלכות פירשו שירי מחצלאות שבלו וכתב הרמב"ן ז"ל אם היו קרומיות מבע"י וזרקן אסורין דהוו להו כגרורות שבחצר ודמיא לשברי חביות שזרקן לאשפה מבעוד יום דאסירי עכ"ל: אבל שירי בגדים וכו'. שם שירי פרוזמיות אסור לטלטלן אמר אביי במטלניות שאין בהן שלש על שלש דלא חזו לא לעניים ולא לעשירים. ופירשו בהלכות בלאות של טליתות וכדאמרינן במסכת סוכה תכלתא לפרוזמא דאיגשי ביתיה ע"כ. וכתב הרשב"א ז"ל נראה משום דפחות מכן לא חזו כלל וסתמן אדם משליכן לאשפה. אבל ראיתי בשם הראב"ד ז"ל דהכא בשירי טלית של מצוה עסקינן דאינו מקנח בו טנוף הא שירי טליתות דעלמא אפי' פחות מכן מותר דלא גרע מחרס קטנה שראויה לקנח ע"כ. ורבינו סובר דבכל טליתות אסור וקצת מפרשים סוברים כדברי הראב"ד ז"ל: שברי תנור מותר לטלטלן וכו'. מחלוקת תנאים שם ופסק כר' מאיר כדאיתא בהלכות וכמבואר פ' כ"ה דכל הכלים הניטלין בשבת שבריהן ניטלין והוא שעושין מעין מלאכה: כירה שנשמטה אחת מירכותיה וכו'. פרק תולין (דף קל"ח:) כירה שנשמטה אחת מירכותיה מותר לטלטלה שתים אסור לטלטלה רב אמר אפי' אחת אסור לטלטלה גזירה שמא יתקע. ובהלכות והלכה כרב ע"כ. ופי' רש"י ז"ל ירכותיה פספוטין שלה כעין רגלים:

ז סולם של עליה וכו'. זה למד רבינו מיו"ט שאסרו בו סולם של עליה אפילו בהטיה כדאיתא פ"ק דיו"ט (דף ט') וכ"ש בשבת וסולם של שובך הותר שם בהולכה מהלון לחלון בחצר אבל לא ברה"ר לדעת רבינו כמבואר פרק חמישי מהלכות יו"ט ומשם למד דבשבת אפי' בחצר אסור שגם לא התירו אלא משום שמחת י"ט כמ"ש שם. ובשבת אינו יכול לצוד ולא ליטול יונים מן השובך ולפיכך אסור. זה דעת רבינו ובהשגות א"א אין כאן מקום לזה ע"כ: קנה שמוסקין וכו'. פ' כל הכלים (שבת קכ"ג) משנה קנה של זיתים אם יש קשר בראשו מקבל טומאה ואם לאו אינו מקבל טומאה בין כך ובין כך ניטל בשבת. וכתב רבינו אם יש עליו תורת כלי בדוקא. ולמד כן מדין קנה שהתקינו בעל הבית שיתבאר בסמוך

דבעיא תורת כלי ויש מחלקין ביניהם דשאני התם שעשוי לשמש את הקרקע ודעת רבינו עיקר: קנה שהתקינו וכו'. ברייתא שם (דף קכ"ז) קנה שהתקינו בעל הבית להיות פותח ונועל בו בזמן שקשור ותלוי פותח ונועל בו אין קשור ותלוי אין פותח ונועל בו רשב"ג אומר מתוקן אע"פ שאינו קשור א"ר יוחנן הלכה כרשב"ג ואמרו שם דבעינן שיהא עליה תורת כלי וכן העלו בהלכות. ופירוש תורת כלי זכרתיו פכ"ה בשבת כל כסויי הכלים:

דלת

מגדל עוז

פרק כו כל כלי האורג עד מותרין. פרק אלו קשרים (דף קכ"ד): מכבדות של תמרה עד אסור לטלטלה. פרק כל הכלים (דף קכ"ד): כלי שנתרועע עד לסמוך בו. ברייתא היא פרק כל הכלים וגם רמוזה במשנה ביצה פרק המביא: מותר להכניס לבית הכסא שלש וכו' עד מקנח בצרור. פרק המוציא (דף פ"א): שירי מחצלאות עד שמלאכתו להיתר. פרק כל הכלים (דף קכ"ה): כירה שנשמטה אחת מירכותיה אסור לטלטלה שמא יתקע. פרק ר"א דמולין (דף קל"ח): סולם של עליה עד ויבא לצוד. פ"ק דביצה (דף ט'): כתב הראב"ד אין כאן מקום לזה עכ"ל:

הגהות מיימוניות

[א] כלי קיואי מותר לטלטלן חוץ מכובד העליון וכו' ע"כ: [ב] המוציא א"ר ינאי וכו' ע"ש וכתבו התוספות דהיינו דוקא בבתי כסאות שלהן הרחוקים וטורח להזמין האבנים מע"ש אבל בתי כסאות שלנו הקבועים בבתים אסור אא"כ הזמין מאתמול ע"ש ובתוס' דסוכה פ' לולב הגזול, ע"כ: [ג] שם אם יש עליה עד מותר ע"כ: [ד] כרב הונא דהוא בתראה וכן רפרם בר פפא דמתרץ מתניתין קמיה דרב חסדא אליביה ודלא כרב דאמר מקנח בחרס:
* [מור שם וכתב סולם אפילו של עליה והוא גדול מותר לטלטלו בחצר ע"כ]

שמלאכתו להיתר: ח דלת [א]שהיה לה ציר אף על פי שאין לה עתה ציר שהכינה לסתום בה מקום מוקצה והיא נגררת שנוטלין אותה וסותמין בה. וכן חדקים שסותמין בהן הפרצה. וכן מחצלת הנגררת. בזמן שקשורין ותלויין בכותל סותמין בהן ונועלים בהם ואם לאו אין נועלין בהן. * ואם היו גבוהים מעל הארץ נועלין בהן: ט דלת שהיה לה לוח אחד ששומטין אותה ונועלין בה אם לא היה לה למטה כן כמו אסקופה שמוכיח עליה שהיא כלי מוכן לנעילה אין נועלין בה. ואם יש למטה אסקופה נועלים בה. וכן נגר שיש בראשו קלוסטרא שמוכחת עליו שהוא כלי מוכן לנעילה ואינו קורה כשאר כל הקורות נועלין בו בשבת: י [ס] נגר שאין בראשו קלוסטרא אם היה קשור ותלוי בדלת נועלין בו. וכן *אם היה ניטל ואגדו עמו. אבל אם היה אגדו קבוע בדלת והיה הנגר נשמט כמו קורה ומניחין אותו בזוית וחוזרין ונועלין בו בעת שרוצין הרי זה אסור לנעול בו שאין עליו תורת כלי ואינו אגוד ואין בו אגד להוכיח עליו: יא מנורה [ב]של חוליות בין גדולה בין קטנה אין מטלטלין אותה שמא יחזירנה בשבת. היו בה חדקים

א טור סי' שי"ג סמ"ג לאוין סה: ב טור שם:

השגת הראב"ד

*אם היה ניטל ואגדו עמו וכו'. כתב הראב"ד אינו תופס דרך הגמרא אלא אם אינו קשור בדלת והוא קשור בבריח יפה יפה שהוא ניטל עם הבריח ואינו מפני האגד אע"פ שנוטלין הבריח והאגד ומניחין אותם בזוית מותר לנעול בו שדין זה כדין בריח ואין בו לא משום מוקצה ולא משום בונה אבל אם אינו נאגד יפה אלא פעמים שנשמטים זה מזה אין נועלין בו משום מוקצה או משום בונה. עכ"ל:

מגיד משנה

ח דלת שהיה וכו'. בהמוצא תפילין (עירובין ק"א) משנה הדלת שבמוקצה והדקין שבפרצה ומחצלת אין נועלין בהן אא"כ היו גבוהין מן הארץ ובגמרא ורמינהי דלת הנגררת והקנקן הנגרר בזמן שקשורין ותלויין נועלין בהן בשבת ואצ"ל ביו"ט אלמא לא בעי גבוהין ותירץ [..] הא דלא בעי גבוהין בשהיה להן ציר ואע"ג דהשתא לית להו ציר מוכח מלתא. ומתני' דבעו גבוהין בשלא היה להן ציר כך נראה פי' השמועה וכן פירשו ז"ל. ולפי זה יקשה לשון רבינו שלא חלק בגבוהין אלא שאין צריכין תליה וקשירה ולא אמר שלא היה להן ציר והסוגיא שלפנינו מוכחת כפירוש דגבוהים אע"פ שלא היה להם ציר מותרין ואפשר שאף לזה נתכוין רבינו:

ט דלת שהיה וכו'. שם תני ר' חייא דלת אלמנה נגררת ואין נועלין בה בשבת. היכי דמי דלת אלמנה א"ד דלית לה גשמה פירשו בהלכות אסקופה התחתונה שאין לה כן א"ד דחד שיפא פי' בהלכות לוח אחד ופסק כשתי הלשונות להקל שאינה אסורה אלא בשל לוח אחד ואין לה כן וכן עיקר:

י נגר וכו'. משנה שם (ק"א ק"ב) נגר שיש בראשו קלוסטרא ר"א אוסר ור' יוסי מתיר. ובגמרא בניטל באגדו כ"ע לא פליגי דשרי כי פליגי בשאין ניטל באגדו ר' יוסי סבר כיון שיש בראשו קלוסטרא תורת כלי עליו ומר סבר כיון שאין ניטל באגדו לא. ובהלכות והלכה כר"י ופירש"י ז"ל נגר לאקיבל"ה בלעז שתוחבין אותה באסקופה לנעול הדלת. שיש בראשו קלוסטרא עגול עבה וראוי לכתוש בו פלפלין ותורת כלי עליו עכ"ל:

י נגר וכו'. משנה וברייתא (שם דף ק"ב) ובגמרא נחלקו ואמר ר"י נגר שקשור ותלוי וראשו מגיע לארץ אף במדינה מותר אלא אי זהו נגר הנגרר שבמדינה אסור ובמקדש מותר כל שאינו לא קשור ולא תלוי ושומטו ומניחו בקרן זוית אמר שמואל הלכה כר' יהודה אמר רבה והוא שקשור בדלת. והקשו והא ר' טבלא איקלע למחוזא חזייה להוא נגרא דהוה תלי בעיבורא דדשא ולא אמר להו מידי ותירצו הכא ניטל באגדו הוה. ומדברי רבינו שכל שניטל באגדו א"צ שיהא קשור אפי' בעיבורא דדשא ודר' טבלא מעשה שהיה כך היה. ומדברי ההשגות דבעי נמי שיהא קשור בבריח דלת וכבר כתבו בתוס' כדברי רבינו וכן הוכיח הרשב"א ז"ל וכתב רבינו אבל אם היה אגדו וכו' שאין תורת כלי עליו הצריך בזה להפריש בין זה לדין פקק החלון שנתבאר פכ"ב שאע"פ שאינו קשור ואינו תלוי מותר לפקוק בו את החלון. והחלוק שביניהם משום שהפקק יש כל שהוא מתוקן לכך יש תורת כלי עליו וכאן כיון שאין בנגר זה אחת מן הדברים המוכרים אין עליו תורת כלי ואסור אלא א"כ קשור ותלוי וכן פסקו בהלכות והמפרשים ג"כ כתבו חילוק זה ואליו נתכוין רבינו:

יא מנורה של חוליות וכו'. מסקנא בגמרא בכירה (שבת מ"ו) הילכך דחוליות בין גדולה בין קטנה אסורה גדולה נמי ואית בה חידקי אסורה גזירה משום גדולה דחוליות כי פליגי בקטנה ואית בה חידקי מר סבר גזרינן ומ"ס לא גזרינן וקי"ל כמאן דשרי דס"ל כר"ש דלית ליה מוקצה. ושם נתבאר שגדולה היא שניטלת בשתי ידים. וכתב הרשב"א

כסף משנה

פכ"ו י נגר שאין בראשו וכו'. נראה מדברי רבינו שהוא מפרש דניטל באגדו היינו שמתיר ראש החבל שבדלת שנמצא הנגר מיטלטל עם החבל ואינו ניטל באגדו היינו שמתיר ראש החבל שבנגר שנמצא הנגר מיטלטל בלא חבל וכל שהוא מיטלטל עם החבל הקשור בו אפי' אין ראש החבל השני קשור בשום מקום שרי דהיינו ניטל באגדו ודאמרינן בעובדא דרבי טבלא דהוה תלי בעיבורא דדשא לאו דוקא אלא מעשה שהיה כך היה. והנה מצאתי להריטב"א שכתב בשם התוס' דניטל באגדו היינו שעשה לו בראשו קשר אחד שהיו מטלין אותו בקשר ההוא ותולין אותו בכותל כשאר כלים ולפיכך מתיר בו דכלי גמור הוא וכל שהוא כלי גמור לא מיחזי כבונה הילכך אע"פ שאינו קשור לא בדלת ולא בעיברא דדשא נועלין בו והא דאמרינן דהוה תלי בעיברא דדשא מעשה שהיה כך היה דבלאו הכי נמי שרי עכ"ל. ונכון לומר שכך היה מפרש רבינו אלא דק"ל הא דאמר רבא והוא שקשור בדלת ומשמע דדוקא דלת מדפריך ליה מעובדא דתלי בעיברא דדשא וכיון דכי קשור בדלת אגדו מוכיח עליו מאי איריא דלת הא כל כה"ג בכל דוכתא שרי כדמסיק ההוא ניטל באגדו הוה. ולכן נ"ל שדעתו כמו שפירשתי תחלה וליישב קושיא זו נ"ל שענין הנגר הוא על שני דרכים הא' שראש החבל הקשור בדלת אין מתירין אותו אבל ראש החבל השני קושרים אותו בנגר בעת שרוצים לנעול וכשפותחים מתירים אותו ונוטלים הנגר לבדו ומניחים אותו בקרן זוית. השני שראש החבל הקשור בנגר אין מתירין אותו אבל ראש החבל השני קושרין אותו בדלת בעת שרוצין לנעול וכשפותחים מתירים אותו מהדלת ונוטלין הנגר ואגדו עמו ומניחים אותו בקרן זוית ורבא איירי בנגר שהוא בדרך הראשון דכיון שהנגר ניטל בלא אגד אפילו קשור ותלוי במקום אחר אסור דהא כיון שהוא עשוי ליטלו משם בלא אגד זה מוכיח עליו ועובדא דר' טבלא קס"ד שהיה בנגר העשוי כדרך זה ומש"ה פריך לרבא מיניה ושני דעובדא דרבי טבלא לאו בנגר העשוי בדרך זה הוא אלא בנגר העשוי כדרך השני שהוא ניטל ואגדו עמו ומשום הכי שרי בתלי בעיברא דדשא והוא הדין למונח בקרן זוית כמו שנתבאר:

יא מנורה של חוליות בין גדולה בין קטנה וכו'. יש לתמוה על דברי רבינו דהא משמע בגמרא (שבת מ"ו) דהא דאסר ר' יוחנן דאית בה חידקי לאו מטעם מוקצה הוא אלא משום דגזרינן אטו של חוליות וא"כ הו"ל לאסור בקטנה בעלת הדקים כר' יוחנן. וע"ק שכתב היו בה חדקים וכו' אם היתה גדולה וכו' אסור לטלטלה מפני כובדה דהיינו לטעמא דרב יוסף ורבה דאמרי תרווייהו הואיל ואדם קובע לו מקום והא אידחי ליה האי טעמא ואסיקנא דטעמא משום דגדולה דאית בה חידקי גזרינן אטו של חוליות ובקטנה לא גזרינן. ונראה שטעמו של רבינו שפסק כר"ל מדאמר בפרק כל כתבי (דף קכ"א קכ"ב) בפמוטות של בית אביך והוא ז"ל מפרש כפירש"י דאסר בגדולות וכר"ל דאמר ניטלת בשתי ידיו אסור לטלטלה ומשמע ליה ז"ל דמשום כובדה הוא דאסר ולא משום חידקי כדאמרי' התם בסמוך קרונות של בית רבי מותר לטלטלם בשבת וא"ל בניטלין באדם אחד או בשני בני אדם א"ל כאותן של בית אביך ומשמע ודאי דקרונות לא מיתסרי אלא מפני כובדן וא"כ ה"ה לפמוטות וצ"ל שיש שום חילוק בין ההוא שריתא דהוה בי ר' פדת וההיא אסיתא דהוו בי מר שמואל דשרו לטלטלם משום דתורת כלי עליהם כדאיתא בפרק במה דעירובין (דף ק"ב) וכתבו רבינו בפכ"ה לקרון ופמוט ומ"מ יש

הגהות מיימוניות

[ע"ש בטור שהצריך גבוהים מן הארץ ג' טפחים]: [ס] משמע מתוך לשונו דלאו דוקא קלוסטרא אלא כל תיקון שמוכיח עליו שהוא נגר וכן פירש ר"ת דהוא הדין אם אין בראשו קלוסטרא ועשה בו תיקון ושפוי לשם נגר מועיל דהלכה כר' יוחנן דפסק בפרק כל הכלים כרשב"ג דלא בעי אלא הזמנה ואע"ג דשמואל פוסק בפרק המוצא תפילין כר' יהודה דמצריך קשירה שמואל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן ואע"ג דרבא מפריש דברי שמואל אפשר דרבא גופיה סבר כר' יוחנן ואע"ג שרבי יוחנן פוסק בירושלמי כר"י היינו היכא דלא עשה בו תיקון לשם נגר שזו צריך קשירה ומ"מ יש מחמירין בדבר משום שרבא מפרש דברי שמואל ע"כ:

מגדל עוז

י וכן אם היה ניטל ואגדו עמו וכו' עד להוכיח עליו. סוף פרק כל הכלים: כתב הראב"ד ז"ל אינו תופס לשון הגמרא וכו' או משום בונה עכ"ל: ואני אומר אדרבה הוא תפס לשון הגמרא דסוף פרק כל הכלים ופרק בתרא דעירובין והנני מפרשן זה אחר זה בעז"ה. אמר תחלה וכן אם היה ניטל ואגדו עמו זה כתירוץ רבא במעשה דר' טבלא דפריך ההוא ניטל ואגדו עמו ומאי דקאמר הוי תלי בעיברא דדשא אינו מעלה ולא מוריד ולא הזכירו אלא דעובדא כי הוה הכי הוה. ויש ספרים גורסין ניטל באגדו הוה והפירוש בשתיהן שוה לרוב המפרשים ז"ל דכיון שהוא ניטל באגדו כלומר שקשור בתלאי חזק שיכול לטלטלו לא חיישינן אם אינו קשור כלל לא בדלת ולא בעיברא שהוא הבריח הרי עשאו כלי ולכך מטלטלין אותו ונועלין בו שאגדו מוכיח עליו ואם אין שם אגד ואינו אגוד להוכיח עליו שהוא כלי אין מטלטלין אותו ואין נועלין בו כמ"ש ר"מ ז"ל בסוף דבריו והראב"ד ז"ל שתפס עיקר דבריו בבריח היינו משום עובדא דר' טבלא ונטה במקצת אחר דעת ר"י אלפס ז"ל ומורי [..]א ז"ל הסכים כר"מ ז"ל והביא ראיה מדלעיל בההיא שמעתא גבי נגר שיש בראשו קלוסטרא דאמרינן דאפילו למ"ד דקלוסטרא עשה לנגר אי ניטל באגדו שרי אלמא בעי מידי אחרינא ומה שהלם [..] בדלת זהו כמו ששנינו בברייתא ר"י אומר אף זה במדינה מותר אלא איזהו נגר הנגרר שבמדינה אסור שאינו לא קשור ולא תלוי ושומטו ומניחו בקרן זוית ואמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"י [..]אמר רבא והוא שקשור בדלת כלומר דר"י גופיה לא שרי נגרר אלא בקשור בדלת אבל נגרר שקשור בעיברא דדשא לא דלא מוכחא מילתא כולי האי וכן הסכימו רבים וגדולים וגם מורי הרשב"א והראב"ד ז"ל פירש משום דאם הבריח נשמט כולו מן ספתה בשעה שנפתח ומונח בקרן זוית הרי הנגר כמו כן מונח בקרן זוית והרי הוא מוקצה ואם אותו הבריח עובר בקיר הפתח וגם הוא [..]אין דינו כנגרר אלא כמונח לפי שאין הבריח משמש כלים ביום לפיכך הנגר שתלוי אינו מוכן על ידו ע"כ תורף פירושו. והקשה עליו מורי הרשב"א ז"ל כי לדבריו אם החבל שהוא קשור בו [..]ארוך עד שלא יהא הנגר נגרר אחר הדלת בשעה שהוא פותח ונועל גם זה אסור והחלוק הזה לא נתפרש בגמרא אלא ודאי כמו שפירשתי וכן סוף פרק כל הכלים דאמרינן בין שאינו תלוי [..]שקשור קשור בדלת קאמר שיהא חזק ואמיץ ויוכל להעמידו וכן משמע בירושלמי דפרק כל הכלים דגרסינן רבי יוסה בעא קומי רבי ירמיה היך עבדין עובדא אמר ליה מן מה דמר רבי יוחנן משכני אלפיי [..]נגר משל בית רבי קשור אף על פי שאינו תלוי הדא אמרה כר"י עבדין עובדא עד שיהא קשור בדלת ר' ינאי חמוי דר"מ עד שיהא קשור בדבר שהוא יכול להעמידו ע"כ. ומוכיח שם דהלכה [..]כר"י ולא כרבי ינאי וקשור דוקא בדלת קא בעינן כדברי ר"מ ז"ל דגרסינן התם א"ר יוחנן אתיא יחידאה דהכא כסתמא דתמן ויחידאה דתמן כסתמא דהכא. פי' יחידאה דהכא ר"א דפקק החלון [..] דנגר הנגרר ויחידאה דנגר הנגרר דהוא ר"י כסתמא דהכא בין כך ובין כך פוקקין בו וכן פר"ת ז"ל הלכה למעשה כר"י והוא שקשור בדלת וכדברי ר"מ ז"ל. ומה שכתב היה הנגר נשמט וכו' [..]גרסינן בעי ר' זירא נקמז מהו א"ר יוסף מאי תבעי ליה לא שמיע ליה הא דתניא נקמז מותר נשמט אסור. הנה עיניך רואות כי לשון הגמרא לשונו והיכר דבריו בקוצר: מנורה של חוליות עד מותר לטלטלה. פרק כירה (דף מ"ו) ופרק כל כתבי הקדש:

הרשב"א ז"ל בספרו דהא דהכא אין צריך לומר בשאינה רפויה כלל אלא אפי' רפויה ואינה רפויה אסור לטלטלה. אבל רפויה לגמרי אפילו להחזירה מותר וכבר נתבאר בדברי רבינו בפרק כ"ב:

יב מנעל שע"ג אמוס וכו'. סוף פ' תולין (דף קמ"א:) תני חדא שומטים מנעל מע"ג האמוס ותניא אידך אין שומטין ובהלכות הביאו הא דשומטין לבד ומוכרח הוא דבגמרא ואפילו איתו רפוי. ובהלכות אמוס דפוס של מנעל ע"כ: מכבש של בעלי בתים וכו'. משנה שם (דף קמ"א) מכבש של בעלי בתים מתירין אבל לא כובשין ושל כובסין לא יגע בו ר' יהודה אומר אם היה מותר מע"ש מתיר את כולו ושומטו ופירוש מכבש ידוע מתירין שמוטל את היתד והוא ניתר דהיינו צורך שבת שמוטל את הכלים אבל לא כובשין דהיינו צורך חול עכ"ל פירוש רש"י ז"ל. ושל כובסין לא יגע בו פירש רבינו ז"ל מפני שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס וכן נ"ל עיקר ולא כדברי רש"י ז"ל שפי' מפני שהוא רוצה לתקן הבגדים ותוהבו בחזקה ומהדק והתרה שלו דומה לסתירה. ואם כדבריו קשה לי למה נחלק ת"ק על ר' יהודה באם היה מותר מע"ש ודאי משמע דפליגי. ואפשר לדבריו דת"ק גזר דאי שרית ליה ליטול כליו במותר יבא להתירו: וכן גזי צמר אין מטלטלין אותן וכו'. משנה פ' במה טומנין (דף מ"ט.) טומנין בגזי צמר ואין מטלטלין אותן. ובגמרא ל"ש אלא שלא יחדן להטמנה אבל יחדן להטמנה מטלטלין אותן וכן בהלכות. ויש שם אוקימתא אחרת ומשמע מינה דגזי צמר שאינן מן האוצר כל שטמן בהן אע"פ שלא יחדן להטמנה מותר לטלטלן וכשהן מן האוצר צריכין יחוד וכן דעת הרשב"א ז"ל בשם רבו ז"ל ודברי רבינו כדברי ההלכות: השלחין מותרין לטלטלן וכו'. במשנה שם (דף מ"ט) טומנין בשלחין ומטלטלין אותן והעלו בהלכות בשם הגאונים ז"ל שאפי' שלחין של אומן מטלטלין אותן. ופירש"י ז"ל שלחין עורות תרגום והפשיט ואשלח:

יג כל דבר מטונף וכו'. סוף פ' כל כתבי (דף קכ"א:) מבואר זה גבי צואה של קטן וכפי גרסת ההלכות שם עיקר: רוק שע"ג קרקע וכו'. שם רוק דורסו לפי תומו ופי' דורסו לפי תומו כתבתיו פי"א כדעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל: מטלטלין כנונא מפני אפרו אע"פ שיש עליה שברי עצים מפני שהוא כגרף של רעי. דין זה סוף כירה (דף מ"ז) ואיני יודע לתרץ הסוגיא אמר שם לפי מ"ש רבינו מפני שהוא כגרף של רעי אא"כ נאמר דה"פ אלא אמר רבא במחתא באפרא ליכא משום גרף של רעי משום דמיכסי והוא עיקר הטעם אבל בכונא שהוא כלי שעושין אותו להתחמם בו והוא מגולה הרי הוא כגרף של רעי ומטלטלין אותו וכבר הושג רבינו מזה ואיני יודע לו תירוץ אחר. וגם זה דחוק ונראה שעקר הנוסחא ראויה להיות בספריו מפני שראוי לגרף של רעי כלומר האפר שהזכיר ראוי לכסות גרף של רעי ונמצא הכנונא בסיס לאפר שמותר בטלטול ולעצים שאסורין ובסיס לדבר המותר והאסור מותר לטלטלו וכן פירשו ז"ל. אי נמי משום דשברי עצים לא חשיבי ובטלי וכן עיקר דכל דחשיב אע"פ שיש עמו דבר המותר לא בטיל ואסור לטלטלו: ואין עושין גרף של רעי וכו'. כבר הזכרתיו זה בפרק כ"ה בשבת נותנין כלי תחת הדלף:

יד שמן היוצא מתחת הקורה וכו'. פ"ק (דף י"ט:) שמן של בדדין ומהלכות של בדדין רב אסר ושמואל שרי תמרי דעסקא פלוגתא דר' יהודה. ור"ש ובהלכות שמן של בדדין שיוצא מתחת הקורה בשבת. והלכתא כשמואל דקאי כר"ש דלית ליה מוקצה לענין שבת ע"כ. ופי' תמרי דעסקא העומדים לסחורה וכ"ש לכלים המוכנים לסחורה שאם הוא צריך להם שמותר לטלטלם שהרי פירות אלו הותרו אפי' באכילה. ומ"ש רבינו ואפי' אוצר של תבואה או תבואה צבורה. מבואר ריש פ' מפנין (דף קכ"ז) דלר"ש דלית ליה מוקצה בשבת מותר להתחיל באוצר ובתבואה צבורה להסתפק מהן. ומ"ש רבינו חוץ מגרוגרות וצמוקים מבואר פ' כירה (דף מ"ה) אמר שמואל אין מוקצה לר"ש אלא גרוגרות וצמוקים בלבד ובהלכות הביאו ירושלמי דאמר מאי שנא הני הואיל ומסריחות בינתים ע"כ: חבית שנתגלתה וכו'. תוספתא פט"ו. ועיקר הנוסחא ואבטיח שנקרה כלומר שנקר בה נחש וכן הוא בתוספתא: מותר השמן שבנר ושבקערה וכו'. פ' כירה (דף מ"ד) מותר השמן שבנר ושבקערה אסור ור"ש מתיר ונפסקה הלכה פ' מי שהחשיך (דף קנ"ז) כר"ש חוץ ממוקצה מחמת איסור ומאי ניהו נר שהדליקו בשבת:

טו אוצר של תבואה ושל כדי יין וכו'. (דף קכ"ו קכ"ז) ריש פרק מפנין אפי' ד' וה' קופות של תבן ושל תבואה מפני האורחין ומפני בטול בית המדרש אבל לא את האוצר ובגמרא

יש לדקדק במ"ש אם היתה גדולה הניטלת בשתי ידיו אסור לטלטלה משום כובדה דכיון דמשום כובדה הוא דאסר לה מאי אירייא אית ביה חידקי אפי' לית בה חידקי נמי. וי"ל דאה"נ דגדולה אפי' לית בה חידקי אסור לטלטלה ולא נקט אית בה חידקי אלא לאשמועינן דאפ"ה אם היא קטנה שרי:

טו אוצר של תבואה או של כדי יין וכו'. אין לפרש במ"ש אסור להתחיל בו לפנותו

חדקים והיא נראית כבעלת חוליות. אם היתה גדולה הניטלת בשתי ידים אסור לטלטלה מפני כובדה. היתה קטנה מזו מותר לטלטלה: יב מנעל [א]שעל גבי האמום [ו] שומטין אותו בשבת. מכבש של בעלי בתים מתירין אבל לא כובשין. ושל כובסין לא יגע בו מפני שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס. וכן גיזי צמר אין מטלטלין אותן מפני שהוא מקפיד עליהן. לפיכך אם ייחדן לתשמיש מותרין. [ב]והשלחין מותר לטלטלן בין שהיו של בעה"ב או של אומן מפני שאינו מקפיד עליהם: יג כל דבר מטונף כגון רעי וקיא וצואה וכיוצא בהן אם היו בחצר שיושבין בה מותר להוציאן לאשפה או לבית הכסא וזה הוא הנקרא גרף של רעי. ואם היו בחצר אחרת כופין עליהן כלי כדי שלא יצא הקטן ויתלכלך בהן. [ג]רוק שעל הקרקע דורסו לפי תומו והולך. * [ז] מטלטלין [ד]כנונא מפני אפרו אף על פי שיש עליו שברי עצים מפני שהוא כגרף של רעי ואין עושין גרף של רעי לכתחלה בשבת. אבל אם נעשה מאליו או שעבר ועשהו מוציאין אותו: יד [ח] שמן שיוצא מתחת הקורה של בית הבד בשבת וכן תמרים ושקדים המוכנים לסחורה מותר לאוכלם בשבת. ואפילו אוצר של תבואה או תבואה צבורה מתחיל להסתפק ממנה בשבת [ה]שאין שום אוכל שהוא מוקצה בשבת כלל אלא הכל מוכן הוא. חוץ מגרוגרות וצמוקין שבמוקצה בזמן שמייבשים אותם הואיל ומסריחות בינתים ואינם ראויין לאכילה הרי הן אסורין בשבת משום מוקצה. [ו]חבית שנתגלתה ואבטיח שנשברה אף על פי שאינן ראויין לאכילה נוטלן ומניחן במקום המוצנע. כיוצא בו קמיע שאינו מומחה אף על פי שאין יוצאין בו מטלטלין אותו. [ז]מותר השמן שבנר ושבקערה שהדליקו בהן באותה שבת אסור להסתפק ממנו באותה שבת מפני שהוא מוקצה מחמת איסור: טו *אוצר של תבואה או של כדי יין אע"פ שמותר להסתפק ממנו אסור להתחיל בו לפנותו אלא לדבר מצוה. כגון שפינהו להכנסת אורחין או לקבוע בו בית

השגת הראב"ד

*מטלטלין כנונא וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אינו תופס דרך הגמרא כלל והגמרא שהאפר מוכן הוא שהיה בו מקלת אפר שהוסק מע"ש ומקלת אפר שהוסק בשבת וכלי שנעשה בסיס לאיסור ולהיתר מותר לטלטלו עכ"ל:

השגת הראב"ד

*אוצר של תבואה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זה המחבר מזכי שטה לבי הרי שמפרש משנתנו כרב חסדא וכשמואל עכ"ל:

המדרש

א טור סימן שח: ב טור שם סמ"ג לאוין סה: ג טור סי' שיב: ד טור סי' שי סמ"ג שם: ה שם: ו טור סימן שח: ז טור סי' רעט סמ"ג לאוין סה:

מגדל עוז

מנעל שעל גבי האמוס עד חסרון כיס. פרק תולין (דף קמ"א): וכן גיזי צמר עד מקפיד עליהן. פ' טומנין (דף מ"ט): כל דבר מטונף עד ויתלכלך בהן. פ' כל כתבי הקדש (דף קכ"א) וסוף פרק נוטל ופרק מפולין (דף ל"ו): רוק שעל גבי קרקע דורסו לפי תומו והולך. פרק כל כתבי הקדש: ומטלטלין כנונא מפני אפרו וכו'. פרק שני דביצה ופרק כירה (דף מ"ז): כתב הראב"ד ז"ל אינו תופס דרך הגמרא כלל וכו' מותר לטלטלו עכ"ל: ואני אומר הריני מכריע וכל אחד מכניסם תפס דרך הגמרא אלא שהסברות חלוקות כל אחד ואחד אמר כלשון רבו ועל כן הכן ויתכן תחלה שתעיין בגמרא ונראה כי פירש"י והראב"ד ז"ל שוין וביאור דברי ר"מ ז"ל דגרסינן בסוף פרק כירה אמר רבי זירא א"ר אסי א"ר יוחנן אמר רבי מריגוס ויש"ג רומנוס ספיר רבי לטלטל מחתה באפרה כלומר מחתה שנותן בה לבונה להתעשן ולהריח ריח טוב בו ואקשי ליה ר' זירא ממתניתין לרב אסי דנוטל אדם את בנו וכו' ופרקה דאית בה קרטין כלומר שיש באותה מחתה שיורי לבונה קטנים כעין קרטין שיש בהן גורס ואתמר על זה אביי אמר קרטין בי רבי מי חשיבי כלומר שהיה עשיר גדול מופלג ולא היו חושבין מדבר מועט כזה ולא היה ראוי להתיר טלטול המחתה בעבורן אלא אמר אביי מידי דהוה אגרף של רעי כלומר אלא ודאי לא התירו לטלטלו אלא מפני שהיה מאוס בעיניהם כמו גרף של רעי ותמה רבא על תירוץ זה של אביי ואמר שתי תשובות בדבר חדא דגרף של רעי מאיס כלומר מפני הגולה שבו והאי לא מאיס כלומר והמחתה הזאת של לבונה אינו מאוס אדרבה ריחו טוב ועוד גרף של רעי מיגלי והאי מכסי אלא אמר רבה במחתה כזו של שיורי קרטי לבונה אין לנו להתיר טלטולו שהרי הוקצה אלא ודאי אם יש לך לדמות לגרף של רעי ולהתיר טלטולו זהו מותר דכי הוינן בי רב נחמן הוינן מטלטלין כנונא אגב קטמיה כלומר מפני שהאפר היה מאוס בעיניו להשגיח בו וגם שהוא מתפזר ומטנף הבגדים והספסים והסידים ודומה לגרף של רעי ואע"ג דאיכא עליה שברי עצים שאסור לטלטלן בפני עצמן ואותבינן עלה מהא ושוין שאם יש בה שברי פתילות שאסור לטלטלה כלומר ומה לי שברי עצים ומה לי שברי פתילות ופריק אביי בגלילא שנו. עתה ראה גם ראה כי אביי תירץ אליבא דרבה מכלל שמניסם שוין בדין כנונא ומטעמיה דאביי דהוה ליה כגרף של רעי דאל"כ מאי הוה ליה לאביי לשנויי נפשיה אדרבה ועוד דהא שתי התשובות של רבה שהשיב על מחתה לא שייכי על כנונא שהרי כנונא מגולה הוא שמדליקין עליו האש של עצים לפני הגדולים וגם מאוס הוא כמו שפירשתי ולכך הוקבעה הלכה של כנונא ולא של מחתה וגם ר"מ ז"ל לכך דקדק בלשונו כלשון הגמרא ולא רצה לפרשו בלשון אחר מכורר לרוב טעם כדי שלא יתחלף להם במחתה או בכלי אחר ולגלות שדעתו לפרש סוגייתנו כמו שפירשתיה לדעתו: ואין עושין וכו' עד מוציאין אותו בשבת. פרק כל כתבי ופרק כירה ופ"ב דביצה: שמן שיוצא וכו'. הוא שמן של בדדין שפי' ר"י אלפס ז"ל סוף פ"ק דשבת דפליגי בה רב ושמואל דרב אסר ושמואל שרי ופסק ר"י אלפס ז"ל דהלכה כשמואל דקאי כר"ש סוף פרק מי שהחשיך ופרק כירה: וכן תמרים ושקדים המוכנין לסחורה מותר לאכלן בשבת. גם זה הוא תמרי דעיסקא דפליגי בה רב ושמואל סוף פ"ק דשבת ופסקינן כשמואל וכדכתיבנא בסמוך: ואפילו אוצר של תבואה מתחיל להסתפק ממנה. בשבת ריש פרק מפנין יש פוסקין כך בהלכות כשמואל שאין שם אוכל שיהא מוקצה בשבת אלא הכל מוכן אלא שבת חוץ מגרוגרות וצמוקין בלבד ובפרק כירה אסיקנא ליה הכי: בזמן שמייבשין וכו' עד משום מוקצה. זה הטעם מפורש בירושלמי פ"ק דמעשרות והביאו ר"י אלפס ז"ל בהלכות פרק כירה: חבית שנתגלתה וכו' עד במקום המוצנע. תוספתא: כיוצא בו קמיע מטלטלין אותו. פ' במה אשה יוצאה כן פסק ר"י אלפס גמרא פיסקא דולא בקמיע ופי' מיימע סוגיא דשמעינן התם: מותר השמן עד מחמת מיאוס. פ' כירה (דף מ"ד): אוצר של תבואה עד לקבוע בית המדרש: כתב הראב"ד ז"ל זה המחבר מזכי שטה לבי הרי הוא [illegible] חסדא

הגהות מיימוניות

[ו] תולין בחכמים לגבי ר"א ע"ש, ע"כ: [ז] אמר רבא כי הוינן בי ר"נ הוינן מטלטלין כנונא אגב קיטמא אע"ג דאיכא עליה שברי עצים ולפיכך תיבה שיש בה אוכלין ומעות אם המעות אינן עיקר מטלטלין התיבה עם המעות ותיבה שיש בה מעות מצד אחד מותר להשתמש בה מהר"ם ע"כ: [ח] פ"ק כשמואל לגבי רב דמוקמינן התם שמואל כר"ש ורב כר'

המדרש [א]וכיצד מפנין אותו כל אחד ואחד ממלא ארבע או חמש קופות עד שגומרין. ולא יכבדו קרקעיתו של אוצר כמו שבארנו אלא נכנס ויוצא בו ועושה שביל ברגליו בכניסתו וביציאתו: **טז** כל [ב]שהוא ראוי למאכל בהמה וחיה ועוף המצויין מטלטלין אותו בשבת. כיצד מטלטלין את התורמוס היבש מפני שהוא מאכל לעזים אבל לא את הלח. את החצב מפני שהוא מאכל לצבאים. את החרדל מפני שהוא מאכל ליונים. את העצמות מפני שהן מאכל לכלבים. וכן כל הקליפין [ט]והגרעינין הראויין למאכל בהמה מטלטלין אותן. ושאינן ראויין אוכל את האוכל וזורקן לאחריו ואסור לטלטלן. מטלטלין בשר תפוח מפני שהוא מאכל לחיה. ומטלטלין בשר חי בין תפל בין מליח מפני שראוי לאדם. וכן דג מליח אבל התפל אסור לטלטלו: **יז** [ג]אין מטלטלין שברי זכוכית אף על פי שהן מאכל לנעמיות. ולא חבילי זמורות אף על פי שהן מאכל לפילים. ולא את הלוף אף על פי שהן מאכל לעורבים. מפני שאין אלו וכיוצא בהן מצויין אצל רוב בני אדם: **יח** חבילי קש וחבילי זרדין אם התקינן למאכל בהמה מטלטלין אותן ואם לאו אין מטלטלין אותן. [ד]חבילי סיאה פואה ואיזוב וקורנית. הכניסן לעצים אין מסתפק מהם בשבת. למאכל בהמה מסתפק מהן. וכן באמינתא וכן בפיגם וכן בשאר מיני תבלין: **יט** אין [ה]גורפין מאכל מלפני הפטם בין באבוס של כלי בין [י] באבוס של קרקע. ואין מסלקין לצדדין מפני הרעי גזירה שמא ישוה גומות. נוטלין מלפני החמור ונותנין לפני השור. אבל אין נוטלין מלפני השור ונותנין לפני החמור מפני שהמאכל שלפני השור מטונף ברירו ואין ראוי למאכל בהמה אחרת. וכן עלים

שריחם

א טור סימן שלג סמ"ג שם: ב טור סימן שח סמ"ג שם: ג שם: ד טור סי' שכא סמ"ג שם: ה טור סי' שכד סמ"ג שם:

מגיד משנה

[י]בגמרא בשתא חמש מפנין ארבע מיבעיא ופי' שמואל ד' וה' כדאמרי אינשי ואיכא מאן דגרסי ואי בעי אפילו טובא מפנין ואין זו גרסת רב אחא משבחא ולא גרסת רבינו ומאי אבל לא את האוצר שלא יגמור את האוצר כולו אבל אתחולי מתחיל ומני ר"ש היא דלית ליה מוקצה ויש שם אוקימתא אחרת וזו עיקר לדעת רבינו. ומדקתני מפני האורחים ומפני בטול בית המדרש למד רבינו דדוקא להני אבל לדבר הרשות לא דמי לא ה"ל למיתני שתא וזה מוכרח שם. ומ"ש וכיצד מפנין אותו כל אחד ואחד ממלא ד' או ה' קופות הכין משמע בגמרא דכל חד וחד מפני לנפשיה: ולא יכבד קרקעיתו. משום אשויי גומות. וכתב רבינו כמו שביארנו והוא ריש פכ"א. ומ"ש אלא נכנס ויוצא בו מדברי הגמרא (דף קכ"ז) נראה שבמקום שאינו רשאי לפנות היא הכונה ויאמר רבינו שלדברי הרשות אסור להתחיל ולפנות אלא עושה בו שביל וכן כתב הרמב"ן ז"ל שרבותיו מעמידין ברייתא אין מתחילין באוצר תחלה אבל עושה בו שביל בדבר הרשות וא"א לפרש בדבר מצוה דכיון שגומרין אע"פ שאין מכבדין מה צורך יש בשביל ומה ענין לו בכאן והברייתא מוכחת כמו שכתבתי. ודע שנסתלקה מכאן השגת הר"א ז"ל שכתב א"א זה המחבר מזכי שטרא לבי תרי הוא שמפרש משנתנו כרב חסדא וכשמואל ע"כ. ועם גרסת רב אחא משבחא שאינו גורס בדשמואל אפי' טובא נמי דברי רבינו הם כשמואל בדוקא ואף לגרסא האחרת יש להעמיד דבריו בחדא כרב חסדא ובחדא כשמואל וכ"כ הרמב"ן והרשב"א ז"ל:

טז כל שהוא ראוי למאכל וכו' כיצד וכו'. דין התורמוס משנה שם (דף קכ"ו:) כלשון רבינו ובגמרא (דף קכ"ז קכ"ח) דוקא יבש אבל לח כיון דמריר לא אכלה. עוד בגמרא ת"ר מטלטלין את החצב מפני שהוא מאכל לצביים ואת החרדל מפני שהוא מאכל ליונים וכתובה בהלכות. ואני תמה היאך כתבו היתר בחרדל שהרי במשנה (דף קכ"ו:) שנינו ולא את הלוף ולא את החרדל והיא סתם משנה בלא מחלוקת וטעמא דתנא דמתני' משום דרוב חרדל למאכל אדם קאי וכיון דהשתא לא חזי ליה אף ע"ג דהוא נמי מאכל ליונים אסור בטלטול דמידי דחזי ליה מקצה ליה מיונים וכ"כ הרשב"א ז"ל ופסק כתנא דמתני' וצ"ע. ודין העצמות ברייתא שם (דף קכ"ח) ומטלטלים את העצמות מפני שהוא מאכל לכלבים. ומ"ש ושאינן ראויין אוכל את האוכל וזורקן לאחריו מבואר סוף פרק נוטל (דף קמ"ג) רב ששת זריק להו בלישניה רב פפא זרק להו אחורי המטה אמרו עליו על זכריה בן אבקולס שהיה מחזיר פניו לאחורי המטה וזורקו. פירוש וטעם לאחוריו כדי שלא יעשו גרף של רעי לפי שאין עושין גרף של רעי לכתחלה וכן נראה שם. ודין בשר תפוח ברייתא פרק מפנין (דף קכ"ח:) כלשון רבינו. ודין הדג והבשר ברייתא מפורשת שם (דף קכ"ח):

כסף משנה

לפנותו הוא ממאי דפריש רב חסדא (שבת קכ"ו) מאי דתנן אבל לא את האוצר שלא יתחיל באוצר תחלה דהא רב חסדא אליבא דר' יהודה דאית ליה מוקצה אמרה ואנן קי"ל כר"ש דלית ליה מוקצה ותו דלרב חסדא אליבא דר' יהודה אפי' לצורך מצוה לא יתחיל את האוצר אלא טעמו מדת"כ אין מתחילין באוצר אבל עושה בו שביל ברגלו בכניסתו וביציאתו ומפרש רבינו דלדבר הרשות הוא דאילו לדבר מצוה מישרא שרי וכדי שלא יעלה על דעתנו דמשום מוקצה הוא דאסרינן להתחיל באוצר כתב אע"פ שמותר להסתפק ממנו אסור להתחיל לפנותו אלא לדבר מצוה כלומר דהכי דלית לן מוקצה היינו כשרוצה להסתפק ממנו אבל אם אינו רוצה אלא לפנותו אסור להתחיל בו אם לא לדבר מצוה: ומ"ש רבינו כל אחד ממלא ד' או ה' קופות. שם (דף קכ"ז) איבעיא להו הני ד' או ה' קופות אע"ג דאית ליה אורחים טובא או דילמא הכל לפי האורחים ות"ל הכל לפי האורחים חד גברא מפני לכולהו או דילמא כל חד מפני לנפשיה. ובעיא קמייתא הא איפשיטא בת"ל ואידך בעיא לא איפשיטא וכתב הרי"ף וכיון דאיסורא הוא עבדינן לחומרא. ומ"מ נ"ל דהא דאמרינן כל חד מפני לנפשיה לאו למימרא שהאורחים צריכים לפנות אלא אחרים יכולים לפנות לצרכם ובלבד שלא יפנה כל אחד יותר מארבע וחמש קופות:

טז כל שהוא ראוי למאכל בהמה וכו' את החצב מפני שהוא מאכל לצבאים וכו'. כתב ה"ה ואני תמה היאך כתבו היתר בחרדל שהרי במשנה שנינו לא את הלוף ולא את החרדל והיא סתם משנה בלא מחלוקת עכ"ל. ואני אומר דאי משום הא לא איריא דרשב"ג דמתיר בלוף ה"ה דמתיר בחרדל כדמשמע בברייתא וכמ"ש התוספות וכל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו אלא הכי ה"ל לאקשויי דכיון דאוקימנא לרשב"ג בשטה לא קי"ל כוותיה והרי"ף כפי נוסחאות שלנו נראה שפוסק כת"ק דמתניתין שכתב דלית הלכתא כרשב"ג וכתב עוד ואין מטלטלין את החרדל דקי"ל בהא כסתם משנה. אבל ה"ה כתב שדעתו כדעת רבינו וגם הר"ן כתב כן ויישב דעתם דמשמע דס"ל דתנא דמתני' ותנא דברייתא לא פליגי אהדדי אלא מר כי אתריה ומר כי אתריה באתריה דתנא דברייתא היו רגילין לגדל יונים ובאתריה דתנא דמתני' לא היו רגילין בהם אבל לכ"ע אין מטלטלין אלא מה שהוא ראוי לבהמה חיה ועוף המצויים אצל רוב בני אדם עכ"ל. וכך מבואר דברי רבינו שכתב שהוא ראוי למאכל חיה ועוף המצויים מטלטלין אותו בשבת וכו' אין מטלטלין שברי זכוכית וכו' מפני שאין אלו וכיוצא בהן מצויים אצל רוב בני אדם:

היה

מגיד משנה

יז אין מטלטלין שברי זכוכית וכו'. שם במשנה התיר רשב"ג את הלוף ובגמרא התיר שברי זכוכית והעמידו דבריו בשטה דקסבר כל ישראל בני מלכים וראויים לגדל עופות שאינן מצויין ואין הלכה כמותו כמבואר בהלכות. ואיסור חבילי זמורות מוסכם בברייתא שם:

יח חבילי קש וכו'. שם (דף קכ"ו:) משנה כלשון רבינו והטעם דבעינן התקינן משום דסתמן להסקה קיימי ואע"ג דחזו למאכל בהמה בסתמא לא קיימי להכי:

חבילי סיאה פואה ואיזוב וקורנית וכו'. ברייתא שם (דף קכ"ח) כלשון רבינו. ומיני עשבים הם ראויים להסקה וראויים למאכל בהמה לפיכך הכל הולך אחר מחשבתו. וכן בשאר מיני תבלין שהן כיוצא באלו:

יט אין גורפין מאכל מלפני הפטם וכו'. משנה פרק תולין (דף ק"מ) גורפין מלפני הפטם ומסלקין לצדדין מפני הרעי דברי ר' דוסא וחכמים אוסרין ובגמרא מפרש דחכמים אתרווייהו פליגי. עוד שם אמר רב חסדא מחלוקת באבוס של כלי אבל באבוס של קרקע דברי הכל אסור פי' ורבנן גזרו של כלי אטו קרקע וכולה חדא גזרה היא ופי' המשנה שור שמפטמין אותו וגורפין מלפניו בשבת לתת בתוכו תבן והעורין ע"כ לשון רש"י ז"ל: ונוטלין מלפני החמור וכו'. משנה שם ומסקנא דגמרא מקמי חמרא לגבי תורא שקלינן מקמי תורא לגבי חמרא לא שקלינן: וכן עלים וכו'. שם אמר רב חסדא האי הוצא דירקא אי חזי למאכל בהמה שרי לטלטולי ואי לא אסיר. אמר רב האי הלאי דבשרא שרי לטלטולי דכוורי אסור. ופירשו בהלכות תלאי דבשרא העץ שתולין בו הבשר מטלטלין אותו דחורת כלי עליו דרגילות הוא דכוורי לא אלא כל שנסתמם בו זורקו לבין העצים ע"כ כתב הרשב"א ז"ל וכן עיקר:

אע"פ

הגהות מיימוניות

כר' יהודה ובעמוד כן פירש ר"י אלפס וכן פיר"י דקאי השמן הזב מבית הבד שטענה מבעוד יום והשמן זב בשבת ופליגי בנולד ולא כפיר"ש שפירש שמן של בדדין הוא שמן המשתייר בזויות של בית הבד: [ט] בפרק נוטל האי גרעינא דתמרא ארמייתא שרי לטלטלו וכו' אמרו עליו על ר' זכריה בן אבקולס שהיה מחזיר פניו אחורי המטה וזורקו, ע"כ: [י] אלא אי אתמר הכי אתמר מחלוקת באבוס של כלי אבל באבוס של קרקע אסור וכחכמים לגבי רבי דוסא דשרי, ע"כ:

מגדל עוז

חסדא וכשמואל עכ"ל: ואני אומר תמה אני אם פה קדוש של רבינו הראב"ד ז"ל אמר דבר זה דהא כרב חסדא הא לא שרי לפנויי אלא ארבע מחמש וחמש מאוצר גדול ומאי אבל לא את האוצר שלא יתחיל באוצר תחלה ואילו ר"מ ז"ל התיר למעלה להתחיל תחילה ולהסתפק כרצונו וגם בכאן לא אסר אלא אם כן התחיל לפנותו לגמרי והיינו לגמרי כדשמואל דקאי כר"ש וכדפסק ר"י אלפס ז"ל בהלכות. והנני כותב לך בקצרה תורף הגמרא למען תשכיל דגרסינן ריש פרק מפנין (דף קכ"ו) ושמואל אמר ד' וה' כדאמרי אינשי ואי בעי אפילו טובא נמי מפנה כלומר אפילו יותר מד' וה' מפנה ויסתפק די ספוקו ומאי אבל לא את האוצר שלא יגמור את האוצר כלומר דילמא אתי לאשווי גומות אבל אתחולי מתחילין ומני רבי שמעון היא דלית ליה מוקצה ע"כ ולגבי תבואה לצורים נמי גרסינן ת"ר תבואה לצורים בזמן שהתחיל בה מערב שבת מותר להסתפק ממנה בשבת ואם לאו אסור להסתפק ממנה בשבת דברי ר"ש ורבי אחא מתיר ומתמהינן כלפי לייא כלומר אדרבה ר"ש מתיר ופרקינן איפוך דברי ר' אחא ור"ש מתיר אלמא אוצר ותבואה לצורים דינן שוה ומותר לר"ש דקי"ל כותיה. ואחרי כן כתב כל ההלכות שבפ' זה כפי הברייתות והסוגיא שבראש פרק מפנין כסוגן וכשורה. ואולי בספר שהגיע ליד הראב"ד ז"ל היתה וי"ו יתירה וכתוב בו ולפנותו כאשר היה בספר שהגיע לידי עד שבדקתי בס' המוגה מכתיבת ידו של ר"מ ז"ל ומצאתיו בלא וי"ו אסור להתחיל בו לפנותו כמו שביארתי דבריו כי לגמור אסור וכדשמואל וזה נכון. שוב מצאתי לרמב"ן ז"ל בספר המלחמות שהסכים כדברי:

וכיצד מפנין עד תבלין. פרק מפנין ומקצת מייתי פרק נוטל: אין גורפין מאכל עד כיוצא בזה. פרק ר"א דתולין (דף ק"מ):

שריחם רע ומאוסין ואין הבהמה אוכלתן אסור לטלטלן. לפיכך תלאי של דגים אסור לטלטלו ושל בשר מותר וכן כל כיוצא בזה: **כ** אף על פי שאסור לטלטל את המת בשבת [א]סכין אותו ומדיחין אותו ובלבד שלא יזיזו בו אבר. ושומטין את הכר מתחתיו כדי שיהיה מוטל על החול בשביל שימתין ולא יסריח. ומביאין כלי מיקר וכלי מתכות ומניחין לו על כריסו כדי שלא יתפח. ופוקקין את נקביו שלא יכנס בהן הרוח. וקושרין את הלחי לא שיעלה אלא שלא יוסיף. ואין מעמצין את עיניו בשבת: **כא** [כ] מת [ב]המוטל בחמה מניח עליו ככר או תינוק [ל] ומטלטלו. וכן אם נפלה דליקה בחצר שיש בה מת מניח עליו ככר או תינוק ומטלטלו. ואם אין שם ככר ולא תינוק מצילין אותו מן הדליקה מכל מקום שמא יבא לכבות [מ] מפני שהוא בהול על מתו שלא ישרף. ולא התירו לטלטל בככר או תינוק [נ] אלא למת בלבד מפני שאדם בהול על מתו: **כב** היה מוטל בחמה ואין להם מקום לטלטלו או שלא רצו להזיזו ממקומו באין שני בני אדם ויושבים משני צדדיו. חם להם מלמטה זה מביא מטתו ויושב עליה וזה מביא מטתו ויושב עליה. חם להם מלמעלה זה מביא מחצלת ופורש על גביו. וזה מביא מחצלת ופורש על גביו. זה זוקף מטתו ונשמט והולך לו וזה זוקף מטתו ונשמט והולך לו ונמצא מחיצה עשויה מאליה. שהרי מחצלת זה ומחצלת זה גגיהן סמוכות זו לזו ושני קצותיהם על הקרקע משני צדי המת: **כג** מת שהסריח בבית ונמצא מתבזה בין החיים והם מתבזים ממנו [ס] מותר להוציאו לכרמלית. גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה שהוא לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל. ואם היה להן מקום אחר לצאת בו אין מוציאין אותו אלא מניחין אותו במקומו ויוצאין הם:

פרק שבעה ועשרים

א היוצא [ג]חוץ לתחום המדינה בשבת לוקה שנאמר אל יצא איש ממקומו ביום השביעי. מקום זה הוא תחום העיר ולא נתנה תורה שיעור לתחום זה אבל חכמים העתיקו שתחום זה הוא חוץ לשנים עשר מיל [א] כנגד מחנה ישראל. וכך אמר להם משה רבינו לא תצאו חוץ למחנה. ומדברי סופרים שלא יצא אדם חוץ לעיר אלא עד אלפים אמה אבל חוץ לאלפים אמה אסור. שאלפים אמה הוא מגרש העיר: **ב** נמצאת למד *שמותר לאדם בשבת להלך את כל העיר כולה אפילו היתה כנינוה. בין שהיתה מוקפת חומה בין שלא היתה מוקפת חומה. וכן מותר לו להלך חוץ לעיר אלפים אמה לכל רוח מרובעות [ב] כטבלא מרובעת

א טור סי' שי"א סמ"ג לאוין סה: ב טור שם וע"ש סמ"ג שם: ג טור סי' שצ"ו סמ"ג לאוין סה:

כסף משנה

כב היה מוטל בחמה ואין להם מקום לטלטלו וכו'. נראה מדברי רבינו שאין שם אהל אלא מהמחצלאות בלבד וזוקף מטתו דקאמר לא להיות עומדת זקופה והמחצלת עליה כדפירש"י אלא לומר שזוקפה ומסירה משם אם ירצה לפי שאינה צריכה לו עוד ולפי זה מאי דמצרכינן שישבו תחלה עד שיחם להם ואז יביאו מטות וישבו עליהם אע"פ שאין צורך לאהל במטות היינו כדי שיהא נראה דפריסת מחצלאות לא כדי לעשות אהל בחיבור שתיהן היתה אלא כדי לפרוס כל אחד על עצמו להגן מפני החמה שהרי גם כשחם להם מלמטה הביא כל אחד מטתו וישבו עליהם. ואפשר שאם רצה להביא מחצלת על המטה אינו רשאי לדעת רבינו ומ"ש אמרו שזוקף מטתו כלומר ולא יניחנה שם כי היכי דתהוי הוכחה שלא נתכוון בפריסת המחצלאות לעשות אהל משתיהן אלא להגן עליהם מפני החמה שהרי כשחם לו מלמטה הביא מטה וישב עליה וכשעמד זקפה משם והלך לו: ומ"מ יש לדקדק למה פסק רבינו דבאין שני בני אדם ויושבים בצדו וכו' הא בלאו הכי יכולים לעשות מחיצה דהא בגמרא איתא למימרא זו אמאי דא"ר יצחק אין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל ואמר להו רב ששת פוקו אמרו לר' יצחק כבר תירגמה רב הונא לשמעתך בבבל דאמר רב הונא עושין מחיצה למת בשביל חי ואין עושין מחיצה למת בשביל מת מאי היא דאמר רב שמואל בר יהודה מת המוטל בחמה באין שני בני אדם ויושבין בצדו חם להם מלמטה וכו' משמע דלמ"ד כלי ניטל אפי' לצורך דבר שאינו ניטל עושין מחיצה למת בשביל מת כמו שמותר לעשות בשביל חי ומאחר דקי"ל כמ"ד כלי ניטל אפי' לצורך דבר שאינו ניטל תו לא ה"ל למיפסק כהאי מימרא ואפשר שמטעם זה השמיטה הרי"ף וא"כ יש לתמוה על רבינו שכתבה. ואפשר דס"ל לרבינו דנהי דרב ששת סבר דטעמא דבעינן שיבאו שני בני אדם וישבו בצדו הוא משום טלטול הכלים שיהו ניטלים לצורך החי ולא לצורך המת וכדרבי יצחק מיהו אנן דלא קי"ל כוותיה מפרשים דטעמא לאו משום כלים הוא דלצורך המת ניטלים אלא טעמא כדי שתהא המחיצה נעשית מאליה דאין עושין אהל עראי ובשביל צער החי התירו לעשותם בשינוי כזה אבל מפני המת לא התירו. ואפשר דרב הונא נמי משום עשיית מחיצה קאמר וכדדייקא ליפניה ולא לענין טלטול כלים ורב ששת הוא שרצה לפרש דבריו משום טלטול וכדר' יצחק וליתא. ולפי זה מה שהשמיטה הרי"ף לאו משום דלא ס"ל הכי אלא משום דמשמע ליה שדבר פשוט הוא שאין מותר לעשות אהל עראי אלא לצורך החי:

המהלך

מגיד משנה

כ אע"פ שאסור לטלטל וכו'. כל זאת הבבא משניות וברייתא פ' שואל (דף קנ"א) קרוב ללשון רבינו. ופירש"י ז"ל לא יזיז בו אבר לא יגביה לא את ידו ולא ריסי עיניו. וקושרין את הלחי של מת שהיה הולך ונפתח קושרין את לחיו כדי שלא יפתח פיו יותר ולא שתעלה להסגר ממה שנפתחה דהיינו מזיז אבר אלא שלא תוסיף להפתח. כלי מיקר כגון כלי זכוכית. ואין מעמצין משום דדמי למזיז בו אבר עכ"ל:

כא מת המוטל בחמה וכו'. פ' כירה (דף מ"ג:) אתמר מת המוטל בחמה א"ר יהודה אמר שמואל הופכו ממטה למטה רב אמר מניח עליו ככר או תינוק ומטלטלו. היכא דאיכא ככר או תינוק כ"ע לא פליגי דשרי כי פליגי דליכא וקי"ל כרב באיסורי. עוד שם אין מצילין את המת מפני הדליקה אריב"ל שמעתי שמצילין את המת מפני הדליקה. ואסיקנא בדליכא ככר או תינוק פליגי והלכה כריב"ל ואפי' לרב מתוך שאדם בהול על מתו אי לא שרית ליה אתי לכבויי. ומבואר בהלכות: ולא התירו וכו'. מימרא פ' נוטל (דף קמ"ב:) במסקנא ולא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד:

כב היה מוטל בחמה וכו'. שם (דף מ"ג:) תנא שילא בר מרי מת המוטל בחמה באין שני בני אדם ויושבין בצדו חם להם מלמטה זה מביא מטה ויושב עליה וזה מביא מטה ויושב עליה חם להם מלמעלה מביאין מחצלת ופורסין עליהן זה זוקף מטתו ונשמט והולך לו וזה זוקף מטתו ונשמט והולך לו ונמצאת מחיצה עשויה מאליה. וכתבו המפרשים ואע"פ שאין עושין אהל עראי לכתחלה כיון שמשנה שהוא עושה אותו מלמעלה למטה בשביל המת התירו:

כג מת שהסריח בבית וכו'. בהמצניע (דף צ"ד:) ההוא שכבא דהוה בדרוקרת שרא להו ר"נ בר יצחק לאפוקיה לכרמלית ואסיקנא טעמא גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה. ופי' הראב"ד ז"ל דכבוד החיים קאמר מפני שהיה מסריח וכדי לסלק מהם ריחו התירו. וזה דעת רבינו ועיקר. ונחלקו המפרשים ז"ל אם צריך ככר או תינוק לטלטלו יש מי שאומר שצריך שכל שנוכל לתקן ולגרוע איסור הטלטול נתקן והרמב"ן ז"ל אמר שאינו צריך כדי שלא יבא מרבה בהוצאה והרשב"א ז"ל הכריע כדעת האחרים בזה:

פכ"ז א היוצא חוץ לתחום המדינה וכו'. שיעור התחומין שהם אלפים אמה מדבריהם וי"ב מיל דבר תורה הוא מבואר בהלכות סוף פ"ק דעירובין ולמדו שיעור זה די"ב מיל מן הירושלמי וכן הסכמת הגאונים ז"ל לחייב דבר תורה על יותר מי"ב מיל. ויש מן האחרונים ז"ל שחלקו על זה ואמרו בההיא סוגיא דסוף פ"ק (עירובין י"ז:) דלוקין על עירובי תחומין היא לדעת ר"ע דאמר תחומין דאורייתא אבל לרבנן דקי"ל כוותייהו אין שם תחומין כלל מן התורה ואפי' בכמה פרסאות והאריכו להוכיח כן ולדעת זו הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל. ודין העיר שהיא כד"א בכמה מקומות מבואר שאין העיר נחשבת: ומ"ש רבינו אלפים אמה לכל רוח מרובעות. משנה פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ט:) אלפים אמה לכל רוח עגולות דברי ר' חנינא בן אנטיגנוס וחכ"א מרובעות כטבלא מרובעת כדי שיהא נשכר את הזויות והלכה כחכמים. וכן הסכימו ז"ל ונחלקו המפרשים בפירוש דבר זה יש מי שאומר שלעולם הוא רשאי לילך אלפים ושמונה מאות אמה כמדת האלכסון אפי' הולך אל עבר פניו או לעבר פני העיר ויש

מגדל עוז

אע"פ שאסור לטלטל עד צדי המת. שכל פרק שואל (דף קנ"א) ומקצת מייתי פרק כירה (דף מ"ג): מת שהסריח עד סוף הפרק. סוף פרק המצניע (דף צ"ד) ומקצתו מייתי פרק השולח: **פרק כז היוצא** חוץ לתחום עד מחוץ לתחום. בירושלמי מפרש לה ור"י אלפס ז"ל כתב כן בהלכות סוף פ"ק דעירובין והר"ז בעל המאור ז"ל תפס עליו והרמב"ן ז"ל האריך בספר המלחמות ובירר שם כל הדעות: ומדברי סופרים עד מגרש העיר. במסכת סוטה פרק כשם ובירושלמי ולשון מכילתא אל יצא איש ממקומו אלו אלפים אמה: נמצאת למד עד מוקפת. בירושלמי: וכן מותר להלך עד את הזויות. פרק מי שהוציאוהו:

הגהות מיימוניות

[כ] לאו דוקא בחמה אלא הוא הדין על כרים וכסתות שלא יסריח ודוקא לצורך המת אבל לצורך כהנים או לדבר אחר אין מטלטלין ע"י ככר או תינוק מהר"ם ע"כ: [ל] במה מדליקין אביך הנח עליו ככר או תינוק וטלטלו וכן פרק נוטל ע"כ: [מ] אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן הלכה כר"י בן לקיש ע"ש ואפילו בטלטול גמור שרי ר"י בן לקיש וכן משמע מתוך פי' ר"י וכ"כ בספר המאור עיין בהלכות שמחות בסי' ק' ע"כ: [נ] כרב אשי דאמר הכי בפ' נוטל וכ"כ מהר"ם בהלכות שמחות ודלא כר' אושעיא דאמר שכח ארנקי בחצר מניח עליו ככר או תינוק ומטלטלו וגם דלא כירושלמי דאמר דיסקיא מלאה מעות נותן עליה ככר או תינוק ומטלטלה מפני הדליקה. ובספר המצות כתב דשמא בדליקה מודה תלמוד שלנו לירושלמי ע"כ: [ס] בשילהי המצניע ההוא שכבא דהוי בדרוקרת שרו להו ר"נ לאפוקי לכרמלית וכו' עד גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה ע"כ: [א] מי שהוציאוהו מקום ממקום ומקום מניסה וכו' ע"כ: *[כתב הסמ"ג המינין אומרין אל יצא איש ממקומו כמשמעו והשיב רבינו משולם בר קלונימוס להקהות שיניהם מנבואת ישעיה ויחזקאל שכתוב בישעיה יבא כל בשר להשתחוות לפני וביחזקאל כתוב והשתחוו עם הארץ פתח השער ההוא בשבתות וגו' ואם אסור לזוז ממקומו איך יבואו כל בשר להשתחוות בבית המקדש עכ"ל]: [ב] כחכמים ודלא כרבי חנינא בן אנטיגנוס דאמר אלפים אמות עגולות ע"כ:

מרובעת כדי שיהיה נשכר את הזויות. ואם יצא חוץ לאלפים אמה מכין אותו מכת מרדות עד שנים עשר מיל. אבל אם יצא והרחיק מן העיר יותר על שנים עשר מיל אפילו אמה אחת לוקה מן התורה: ג המהלך [א]חוץ לתחום למעלה מעשרה טפחים כגון שקפץ על גבי עמודים שגבוהין עשרה ואין בכל אחד מהן ארבעה על ארבעה טפחים הרי זה ספק [ג] אם יש תחומין למעלה מעשרה או אין תחומין למעלה מעשרה. אבל אם הלך על מקום שיש בו ארבעה על ארבעה הרי זה כמהלך על הארץ ויש איסור תחומין שם: ד מי ששבת בדיר שבמדבר או בסהר או במערה וכיוצא בהן מרשות היחיד מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח בריבוע. [ב]וכן השובת בבקעה אפילו היה [ד] ישן בשעה שנכנס השבת שלא קנה שביתה יש לו להלך ממקומו אלפים אמה לכל רוח בריבוע. היה מהלך בבקעה ואינו יודע תחום שבת מהלך אלפים פסיעות בינוניות וזה הוא תחום שבת: ה המהלך [ג]אלפים אמה שיש לו להלך ושלמה מדתו בתוך דיר או סהר או מערה או בתוך המדינה אינו מהלך אלא עד סוף מדתו. ואין אומרין הואיל וכלתה מדתו בתוך רשות היחיד מהלך את כולה. במה דברים אמורים בשכלתה מדתו במקצת העיר או במקצת המערה אבל אם היתה אותה רשות היחיד מובלעת בתוך אלפים אמה שלו תחשב לו כל אותה הרשות כארבע אמות ומשלימין לו את השאר: ו כיצד הרי שהיה אלף אמה ממקום שביתתו אם מחוץ לעיר עד מדינה או מערה שיש בארכה אלף אמה או פחות מאלף מהלך את כל המדינה או המערה שפגע בה ומהלך חוצה לה אלף אמה פחות ארבע אמות: ז אבל אם היה במדינה או במערה שפגע בו בתוך מדתו אלף אמה ואמה אינו מהלך בה אלא אלף אמה בלבד שהוא תשלום אלפים אמה שיש לו: ח מי שכלתה מדתו בחצי העיר אף על פי שאינו מהלך אלא עד סוף מדתו מותר לטלטל בכל העיר על ידי זריקה. [ד]וכן מי ששבת בבקעה והקיפוהו נכרים מחיצה בשבת אינו מהלך בה אלא אלפים אמה לכל רוח אע"פ שהוא בתוך המחיצה. ומותר לו לטלטל בכל המחיצה על ידי זריקה אם הקיפוה לשם דירה: ט מי [ה]שהיה בא בדרך ליכנס למדינה בין שהיה בא בים בין שהיה בא בחרבה. אם נכנס בתוך אלפים אמה קרוב לעיר קודם שיכנס השבת אף על פי שלא הגיע למדינה אלא בשבת הרי זה יכנס ויהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח: י *היה בא למדינה וישן בדרך ולא נעור אלא בשבת [ה] וכשנעור מצא עצמו בתוך התחום הרי

מגיד משנה

ויש מי שהורה שאין לו אלפים ושמונה מאות אמה אלא כשהולך באלכסון תחומי העיר או באלכסון תחומי מקומו אבל במהלך אל עבר פניו או אל עבר פני תחומי העיר אין לו אלא אלפים אמה בלבד וכן נראה מדברי רבינו וכן עיקר. דלפי דברי האחרים אין כאן מרובעות שהרי כשהוא מהלך לעבר פניו יש לו אלפים ת"ת אמה וכשהוא מהלך באלכסון אין לו ג"כ יותר נמצא שחוט המקיף סופי תחומו יהיה עגול בהכרח וחכמים הזכירו מרובעות כך נראה לי. ועוד שהיה להם לומר כדי שיהא נשכר את האלכסון אלא ודאי מדהזכירו זויות משמע שאינו נשכר האלכסון אלא לזויות:

ג המהלך חוץ לתחום למעלה וכו'. פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ג) בעי רב חנניה יש תחומין למעלה מעשרה טפחים או אין תחומין למעלה מעשרה בעמוד גבוה עשרה ורחב ארבעה לא תבעי לך דארעא סמיכתא היא כי תבעי לך בעמוד גבוה עשרה ואין רחב ארבעה ולא איפשיטא. ולזה כתב רבינו הרי הדבר ספק ולא ביאר ספק זה אם הוא לקולא או לחומרא. ובתשובה ביאר שכל מה שיהיה מן התחומין מן התורה ספיקו להחמיר ומה שהוא מדבריהם ספיקו להקל כמו שאמרו ספיקא דאורייתא להומרא וספיקא דרבנן לקולא. ושם כתב שאין תחומין דבר תורה בימים ובנהרות ולא בכרמלית וכל התחומין בהן מדברי סופרים כמו שהאריך שם ולדעת האחרונים שאין התחומין מן התורה כל למעלה מעשרה ספק של דבריהם ולקולא מכלל דבריהם למדנו שכל שהלך ביה למעלה מעשרה לכשיגיע לגמל יורד ואינו נמנע ויש לו אלפים אמה מן המקום שפגע ההלכה בו למטה מעשרה וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל. ומכלל זה שההליכה בנהרות ויש ספק אם הם למעלה מעשרה אם לאו מותרת לפי שהוא ספק בשל דבריהם וכן הזכיר רבינו בתשובה. ומ"מ כתב הרשב"א ז"ל שמי שהוא בין החומות ביבשה לכתחלה אסור לצאת אפילו למעלה מעשרה לפי שיש לו חזקת ביתו. זהו דעתו ז"ל:

ד מי ששבת בדיר וכו'. מפורש פרק מי שהוציאוהו (עירובין מ"א מ"ב) גבי שבת בדיר וסהר ובמערה. וכתב הרשב"א ז"ל דדוקא כשהרשות היחיד מותר לטלטל בו כגון שהוא מוקף לדירה או כהות מבית סאתים אבל אם לא היה מוקף לדירה והיה יתר על בית סאתים כיון שאינו מותר לטלטל בו אלא בארבע אמות כנזכר פי"ז אין לו אלא ארבע אמות משם ולהלן מודדין לו אלפים אמה. וכיוצא בזה כתב רבינו בפ"ז מהל' עירובין אלא שנראה מדבריו שאין חלוק זה אלא במערב ושם אמר: וכן השובת בבקעה וכו'. משנה שם (דף מה) מי שישן בדרך ולא ידע עד שחשכה יש לו אלפים אמה לכל רוח דברי ר"י בן נורי וחכ"א אין לו אלא ד' אמות ונפסקה הלכה בגמרא כר"י בן נורי. וכתב רבינו בבקעה לפי שהיא כרמלית כמבואר פי"ד ורה"ר כך דינו. וכתב הרשב"א ז"ל שאלפים אמה אלו נמדדין חוץ לארבע אמות שלו ויש לו הארבע אמות לכל רוח ואין סברא זו מוכרחת: היה מהלך בבקעה וכו'. מימרא (שם דף מ"ב) אמר שמואל שבת בבקעה וכו' כלשון רבינו:

ה המהלך אלפים אמה וכו'. סוף כיצד מעברין (דף ס') אריב"ל היה מודד ובא וכלתה מדתו בחצי העיר אין לו אלא חצי העיר כלתה מדתו בסוף העיר נעשית כל העיר כד' אמות ומשלימין לו את השאר וכן פסקו בהלכות בשם הגאונים ז"ל. וכתב הראב"ד ז"ל שאם כלתה מדתו בין העיר לעבורה דינו להקל שאע"פ שעבור העיר כעיר להקל אמרו ולא להחמיר וכ"כ הרשב"א ז"ל ודבר פשוט הוא שהרי בסוף העיר וחצי העיר הזכירו ולא הזכירו בזה עבור כלל:

ח מי שכלתה מדתו וכו'. ברייתא פ' מי שהוציאוהו (דף מא:) היה מודד ובא וכלתה מדתו בחצי העיר מותר לטלטל בכל העיר כלה ובלבד שלא יעבור התחום ברגליו ופירשו בגמרא מותר לטלטל ע"י זריקה ולא גזרינן שמא ימשך אחר חפצו ונפסק זה בהלכות: וכן מי ששבת בבקעה וכו'. שם (דף מ"ב) אמר שמואל שבת בבקעה והקיפוה נכרים מחיצה בשבת מהלך אלפים אמה ומטלטל בכולה ע"י זריקה ורב הונא פליג התם וקי"ל כשמואל כדאיתא בהלכות. וכתב רבינו שהיתר הטלטול הוא בשהקיפוה לשם דירה ופשוט הוא כנזכר פט"ז וכ"כ ז"ל:

ט מי שהיה בא בדרך וכו'. משנה שם (דף מ"ה) מי שהיה יושב בדרך ועמד והרי הוא סמוך לעיר הואיל ולא היתה כונתו לכך לא יכנס דברי ר"מ ר' יהודה אומר יכנס מעשה היה ונכנס ר' טרפון בלא מתכוין. וק"ל כר' יהודה שאע"פ שלא היה סבור להיות בתוך התחום ולקנות שביתה עם בני העיר כיון שדעתו היה לילך לעיר קנה שביתה ...ם וזהו מה שהזכיר רבינו היה בא למדינה וישן בדרך ולא נעור וכו' וכן פירשו בהלכות בשם רב אחא משבחא ותפסו פירוש זה בעיקר וכ"כ הרשב"א ז"ל אלא שאמר שאם ...נעור והוציא בשפתיו ואמר תהא שביתתי במקומו הרי עיקר שביתתו מאנשי העיר ויש לו ממקומו אלפים אמה לכל רוח וכן דעת הראב"ד ז"ל ורבינו לא הזכיר זה אבל נכון ... והחלק הראשון שכתב רבינו במהלך לעיר כל שכן הוא מיושב בדרך ואינו יודע שהוא בתוך התחום וג"כ הוציא רבינו זה ממה ששנינו שם (מ"א:) פעם אחת לא נכנסו לנמל עד שחשכה

כסף משנה

פכ"ז ג המהלך חוץ לתחום למעלה מי' טפחים וכו'. כתב ה"ה בתשובה ביאר של מה שיהיה מן התחומים מן התורה וכו'. תשובה זו היא בספר הכל בו ובתשובה אחרת ביאר רבינו שהטעם שאין בימים ובנהרות איסור תחומין דאורייתא לפי שהם כרמלית והטלטול בהם אינו אסור אלא מדרבנן ולא יתכן שיהיה המעביר ע"פ המים אסור מדרבנן והמהלך לוקה מן התורה וכ"ש שלא יעלה בדעת שיהא בהליכה במים איסור תחומין דאורייתא ממחנה ישראל שהוא רה"ר והלא ידוע שאיסור הטלטול שיש חיוב סקילה אמרו בו המעביר ד' אמות ברה"ר מקורה פטור לפי שאינו דומה לדגלי מדבר כן בלי ספק המהלך י"ב מיל ע"פ המים המועטים פטור לפי שאינו דומה למחנה ישראל עכ"ל. ולפי דברי רבינו ביבשה תוך י"ב מיל כיון דלא מיתסר אלא מדרבנן נקטינן בעיין לקולא דאין תחומין למעלה מעשרה וחוץ לי"ב מילין כיון דמיתסר מדאורייתא למעלה מעשרה הוי ספיקא דאורייתא ולהומרא וכ"כ בהדיא בתשובה: לדעת רבינו כל שהלך ביה למעלה מעשרה כשיגיע לגמל יורד ואינו נמנע ויש לו אלפים אמה מהמקום שפגע בו למטה מעשרה וכן דעת הרמב"ן והרשב"א ומתני' (עירובין מ"א:) פעם אחת לא נכנסו לנמל עד שחשכה וכו' במהלכת למטה מעשרה היא והכי מוקי לה בגמ' (דף מ"ג):

מי

השגת הראב"ד

*היה בא למדינה וכו'. א"א או שישב ולא ידע שהוא סמוך לעיר ע"כ:

א טור סי' תד וע"ש סמ"ג לאוין סו : ב טור סי' שצז תא סמ"ג שם : ג טור סי' תח וע"ש סמ"ג שם : ד טור סי' תג סמ"ג שם : ה טור סי' ת סמ"ג שם :

הגהות מיימוניות

[ג] כתב מהר"ם ולא איפשטא ועבדינן לחומרא עיין לקמן פס"ל: [ד] אמר ריב"ל הלכה כר' יוחנן בן נורי שהוא מיקל בעירוב דאמר ישן קונה שביתה ויש לו אלפים אמה לכל רוח סביבו ולא כחכמים דאמרי אין לו אלא ארבע אמות ע"כ: [ה] אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"י לגבי ר"מ דאמר הואיל ולא היתה כונתו לכך לא יכנס ואע"ג דקאי ר' יעקב בשיטתיה ומדנקט ישן משמע אבל ניעור אפילו לרבנן קני בלא אמירה דומיא דישן וכל היכא דאיכא במכילתין ואמר שביתתי במקומי בלא אמירה שביתתי במקומי נמי קני כדמוכח בפ' בכל מערבין אבל ניעור כיון דאי בעי למימר מצי אמר כמאן דאמר דמי. ובה"ג אשכחן בפ' שנים אוחזין ואמר זכתה לי שדי זכתה לו דבלאו אמירה נמי זכי כדמוכח התם בגמרא גבי ארבע אמות של אדם זוכה לו בכ"מ מה לי אמר ומה לי לא אמר וא"כ האי דנקט ואמר משום רבותא דסיפא נקטיה דקתני היה צבי רץ כדרכו או שהיו גוזלות פורחות ואמר זכתה לי שדי לא אמר כלום:

מגדל עוז

ואם יצא חוץ לאלפים עד מן התורה. בירושלמי: המהלך חוץ וכו' עד בתוך התחום. שכל פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ו):

הרי זה יכנס [ו] לה ויהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח. מפני שדעתו היתה להלך למדינה זו ולפיכך קנה שביתה עם בני המדינה כמותן *שהרי נכנס עמהן בתחום: **יא** **מי אשיצא חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס שהד' אמות שיש לו לאדם תחלתן ממקום שהוא עומד בו. לפיכך כיון שיצא חוץ מתחומו אמה או יתר ישב במקומו ואין לו להלך אלא בתוך ארבע אמות [ז] מעמידת רגליו ולחוץ. וכן מי שהחשיך חוץ לתחום המדינה אפילו אמה אחת הרי זה לא יכנס לה אלא מהלך ממקום שנכנס עליו השבת והוא עומד בו אלפים אמה בלבד. ואם כלתה מדתו במקצת העיר מהלך עד סוף מדתו כמו שאמרנו. ***היתה רגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום הרי זה יכנס: **יב** מי בשיצא חוץ לתחום שלא לדעתו כגון שהוציאוהו נכרים או רוח רעה או ששגג ויצא אין לו אלא ארבע אמות. חזר לדעת אין לו אלא ארבע אמות. החזירוהו כאילו לא יצא. ואם נתנוהו ברשות היחיד כגון שנתנוהו נכרים בדיר [ח] וסהר ומערה או בעיר אחרת יש לו להלך את כולה. וכן אם יצא לאחד מאלו בשגגה ונזכר והוא בתוכן מהלך את כולה: **יג** יצא גחוץ לתחום לדעת אף על פי שחזר שלא לדעת כגון שהחזירוהו נכרים או רוח רעה אין לו אלא ארבע אמות. [ט] וכן אם יצא חוץ לתחום לדעת אף על פי שהוא בתוך רשות

א טור סי' תה סמ"ג לאוין סו: ב טור שם וע"ש: ג טור סי' תה סמ"ג לאוין סה:

השגת הראב"ד

*שהרי נכנס וכו'. א"א חסר מכאן מי שישב לו בדרך ולא ידע עד שחשכה יש לו אלפים אמה לכל רוח וכן חמרי הפקר קונין כר"י בן נורי ויש להם אלפים אמה לכל רוח, ע"כ:

**מי שיצא חוץ וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זה המחבר בכל מה שכתב לא הועיל כלום מכדי קי"ל הבלעת תחומין מילתא היא בין שיצא לדבר מצוה בין שיצא מאונס כדאמרי נהרדעי אי פקח הוא עייל לתחומא וכיון דעל על. מעתה מי שיצא חוץ לתחום אמה או מי שהחשיך לו חוץ לתחום אמה שהוא אנוס בריחוק אמה אמאי לא יכנס הרי יש לו לילך ד"א לאיזה צד שירצה ונאמר כיון דעל על הילכך לא משכחת לה אלא אליבא דר' יהודה וכשבירר לו לצד החיצון, עכ"ל:

***היתה רגלו אחת וכו'. כתב הראב"ד ז"ל איכא מ"ד כיון דקם ליה כיחידאי ה"ז לא יכנס, עכ"ל:

כסף משנה

יא מי שיצא חוץ לתחום אפי' אמה אחת לא יכנס שהד' אמות שיש לו לאדם תחלתן ממקום שהוא עומד בו. איני יודע מה טעם הוא זה שאעפ"כ נמדוד הארבע אמות לצד תחומו ונמצא נכנס תוך התחום וצ"ע:

וכן מי שהחשיך חוץ לתחום המדינה וכו'. כתב הרב המגיד ואין לומר שעל עיר אחרת נתכוין רבינו איני יודע למה דחק ה"ה פירוש זה:

כל

מגיד משנה

שמשכה אמרו לו לר"ג מה אנו לירד אמר להם מותר שכבר הייתי מסתכל והייתי בתוך התחום קודם שתחשכה. ופירש רבינו שקנו שביתה עם אנשי העיר וכ"כ הרשב"א ז"ל והוא פשוט:

יא מי שיצא חוץ לתחום וכו'. משנה שם (דף נ"ב:) מי שיצא חוץ לתחום אפי' אמה אחת לא יכנס ר"א אומר שתים יכנס שלש לא יכנס מי שהחשיך חוץ לתחום אפי' אמה אחת לא יכנס ר"ש אומר אפי' ט"ו אמה יכנס שאין המשיחות ממצין את המדות מפני הטועין ובהלכות והלכתא כת"ק. וכתב רבינו טעם לדברי ת"ק במחלוקתו של ר' אליעזר משום דקי"ל דהבלעת תחומין מלתא היא כלומר שאם היה קנה מה שהוא יכול להלך עכשיו מובלע בתוך התחום שיצא ממנו הרי הוא כאילו לא יצא כמו שיתבאר לפנינו בשבת מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת וא"כ בכאן כיון שיש לו ד"א והוא לא הרחיק אלא אמה יש לשאול למה לא יכנס ופירש רבינו שאין לו הד' אמות אלא כלפי פניו כשהיה מהלך וכרבי יהודה דאמר דאין לו אלא ד"א לרוח אחת במשנה שהזכרתי פי"ב. ואעפ"כ יש לתמוה דהא ר' יהודה לאו זה רוח שירצה אמר ואמרו שם ומודה ר' יהודה שאם ברר שאינו יכול לחזור בו וא"כ זה שלא ברר לו עדין יכול לברור. ומדברי רבינו נראה שכיון שזה מהלך ורוצה לילך נראה כבורר אל עבר פניו. וזה דחוק. והרשב"א ז"ל כתב שדעת רבינו הוא בשברר לצד החיצון אלא שהיה לו לפרש. גם בהשגות העמידו סברת ת"ק כר' יהודה ובשברר לצד חיצון. ולענין הדין פסקו מן האחרונים ז"ל שיש לו ד' אמות לכל רוח כמו שכתבתי פי"ב. וכן פסקו כר"ש שמן הטעם אין המודדים מכוונים המדות וחוץ למקום הציון יש חמש עשרה אמה, מתוך דברים אלו יצא להם שאם הוא עומד בתשע עשרה אמה ואפי' אחת מרגליו בתוך עשרים אמה יכנס. היו שתי רגליו חוץ לתשע עשרה לא יכנס. ואם יודע שהמודדין כוונו ומלאו המדה בטלו החמש עשרה ודין ארבע וחמש כדין תשע עשרה ועשרים וזה דעת הרשב"א ז"ל ודעת רבינו כדעת הגאונים ז"ל:

וכן מי שהחשיך חוץ לתחום המדינה וכו'. זה נמצא בכל ספרי רבינו וכבר כתבתי בסמוך המשנה שממנה יצא לרבינו דין זה שהוא פוסק כת"ק כמו שפסקו בהלכות. אבל מ"ש ואם כלתה מדתו בחצי העיר וכו' הוא דבר מתמיה בפשט המאמר שהילך תכלה מדתו במקצת העיר ואפילו לתחלת העיר אינה מגעת שהרי רחוק הוא מסוף תחום העיר אמה. ואין לומר שעל עיר אחרת נתכוין רבינו. לפיכך י"ל שכך היה כוונת הלשון ואם החשיך תוך התחום וכלתה מדתו במקצת העיר וכו' והענין שכל שהוא מתכוין לשבות במקום שהוא עומד בין השמשות אע"פ שיודע שהעיר בתוך התחום שלו או שאינו מהלך לעיר אין העיר נחשבת לו כד' אמות אא"כ מובלעת תוך תחומו כמו שנתבאר כבר למעלה. והפשטתי כל צדדי לשון זה ולא מצאתי דבר נאות לפרש בו כזה: היתה רגלו אחת וכו'. בגמ' (דף נ"ב:) יש שתי לשונות במימרא דרבי חנינא ולישנא בתרא יכנס וכן פסקו בהלכות. וכ"כ הרשב"א ז"ל. ובהשגות א"א איכא מ"ד כיון דקם ליה כיחידאה דתניא וכו' הרי זה לא יכנס ע"כ. וכוונתו שהם הקשו והתניא הרי זה לא יכנס ותירצו רבי חנינא הוא דאמר כאחרים וכו'. ומכל מקום כיון שרבי חנינא פוסק כאחרים למה לא נפסוק גם אנו כן ועוד דקי"ל הלכה כדברי המקל בעירוב אלא ודאי אין לאותה סברא עיקר והעיקר כדעת רבינו:

יב מי שיצא חוץ לתחום וכו'. (דף מ"א:) ר"פ מי שהוציאוהו נכרים או רוח רעה אין לו אלא ארבע אמות החזירוהו כאילו לא יצא. ומבואר בגמרא דדוקא החזירוהו אבל חזר לדעת אין לו אלא ד' אמות, וסיום המשנה הוליכוהו לעיר אחרת נתנוהו בדיר או בסהר ר"ג ור"א בן עזריה אומר מהלך את כלה ר' יהושע ור"ע אומר אין לו אלא ד' אמות. ויש מן הגאונים שפסקו כר"י ור"ע ובהלכות פסקו כר"ג ורא"בע כמ"ש שם בארוכה וכן הסכימו האחרונים ז"ל וכן דעת רבינו. ומ"ש וכן אם יצא לאחד מאלו בשגגה וכו'. פשוט הוא שם בגמרא דשוגג והוציאוהו נכרים דין אחד להם וכ"כ ז"ל:

יג יצא חוץ לתחום לדעת וכו'. מימרא בגמרא יצא לדעת והחזירוהו נכרים אין לו אלא ד' אמות: וכן אם יצא חוץ לתחום לדעת וכו'. נ"ל שיצא לרבינו זה ממ"ש במשנה הוליכוהו

מגדל עוז

מי שיצא חוץ וכו' עד כמו שאמרנו. פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ג מ"ד): כתב הראב"ד ז"ל זה המחבר בכל מ"ש וכו' וכשיברר לו לצד החיצון עכ"ל: ואני אומר קושיא זו כבר נתחבטו בה הרבה מן הראשונים עד שנחלקו הר"ז הלוי בעיקר הפסק ובטעמיה עם ר"י אלפס והשיב הרמב"ן ז"ל בספר המלחמות כנגדו ונגד הראב"ד ז"ל ואין צורך להעתיק כאן דבריהם אבל אברר דעת ר"מ ז"ל והראב"ד ז"ל שכנגדו שחולק עליו כאשר היתה מגמתי מתחילה בחבור זה. ואומר תחלה כי ר"מ ז"ל הועיל לנו הרבה במה שכתב וכלל וסמך מי שהחשיך עם מי שיצא כדרך המשנה וסמיכותה שלהי פ' מי שהוציאוהו דתנן מי שיצא חוץ לתחום אמה אחת לא יכנס ר"א אומר שתים יכנס שלשה לא יכנס מי שהחשיך לו חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס ר"ש אומר אפילו ט"ו אמה יכנס וכו' ופירש"י ז"ל שיצא במזיד ומדעת שלא לשם מצוה ואפ"ה היה סבור ר"א שתים יכנס משום הבלעת תחומין כדאמרן בפירקין דר"א לטעמיה דאמר והוא כאמצען עכ"ל. וזהו במתניתין דלעיל בפירקין דתנן מי שישן בדרך ולא ידע שחשכה יש לו אלפים אמה לכל רוח דברי ר"י בן נורי וחכ"א אין לו אלא ארבע אמות ר' אליעזר אומר והוא באמצען ר"י אומר לכל רוח שירצה. ופירש"י ז"ל באמצען של ד' אמות כלומר שתי אמות יש לו לכל צידיו עכ"ל. ומה דאזיל לטעמיה הוא בשמעתין דהבלעת תחומין גמרא מתניתין דמי שיצא ברשות וכיון יפה וכן פירש ר"מ ז"ל בפירוש המשניות שלו ופסק שם שאין הלכה לא כר"א ולא כר"ש וכן פסק ר"י אלפס ז"ל הלכה כת"ק וכן פסקו רבותינו בעלי התוס' והר"ס ז"ל מקולי ובשם ר"י הזקן והוסיפו בזה טעמים גבי עובדא דר' נחמיה בריה דרב חנילאי דמשכה ליה שמעתא וכו' גמרא מתניתין דפעם אחת לא נכנסו לנמל וכו' ובזה נסתלקו טענות הראב"ד ז"ל ועל כן נזהר ר"מ ז"ל לכתוב כל דין ודין בפ"ע בפרק הזה וסמך כל אחד לביאה בו ומעשה דרב נחמיה פי"ו דהלכות אלו. אך הראב"ד ז"ל פליג דרכו ופסק כר"א ממעשה דר' נחמיה בריה דרב חנילאי דמסיק לה תלמודא בדלא מלו גברי ואליבא דר' אליעזר מיבעיא ליה דיקא נמי דקאמר ויכנס ש"מ וכתב ז"ל דמהא שמעינן דהלכה כר"א דהבלעת תחומין מלתא היא והלכך לדידן דק"ל כר"י דקאמר יש לו ד' אמות לכל רוח שירצה אפילו יצא שלש אמות והוא עומד ברביעית הרי זה נכנס ואינו חושש עכ"ל וכזה הדרך היתה השגתו זאת, ומורי הרשב"א ז"ל יישר דבריו בשמועה ובסוף פרק מי שהוציאוהו אמנם הר"ז הלוי ז"ל חלק על זה ועמד בשיטת ר"מ ז"ל וחביריו ז"ל ואמר דשאני מעשה דרב נחמיה דמתוך אונסו יצא דמשכיה שמעתתיה ומש"ה אקילו גביה לאורויי כדר"א בדלא מלו גברי אבל בלא אונסא לא סמכינן אדר"א דהא בשמעתין דהבלעת תחומין א"ל רב חנן בר רבא לאביי ומדר"א קא מותבת ליה למר אלמא לא סמכינן עליה וגם הרמב"ן ז"ל עמד בשיטה זו ואמר דההיא אוקמתא דדיקא נמי וכו' הא אידחיא ליה מדאותביה ר"נ בר יצחק לרבא וטענות רבות ודברים אלו ברורים בעיני הרבה וכמו שדקדק בקצרה ובלשון ברורה רש"י ז"ל דהא בסוף שמעתין דהבלעה כי א"ל רב חנן בר רבא לאביי ומדר"א קא מותבת ליה למר א"ל אין דשמיע לי מיניה דע"כ לא פליגי רבנן עליה דר"א אלא לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מודה ליה כלומר ומי שיצא ברשות כ"ד דמתניתין זו היינו לדבר מצוה וממילא דמתני' דסוף פ' דמי שיצא לאו לדבר מצוה ולא באונס יצא ועוד דהא דר"א יחיד הוא לגבי חכמים אפילו תימא מאן חכמים בר פלוגתיה מ"מ הא סתמיה תלמודא ועוד דהא ר"א שמותי הוא ואפילו לפי הגירסא שכתוב בכן ר' אלעזר ויהיה ר"א בן שמוע שהוא תנא מ"מ לא שבקינן כל הני טעמי ודחקינן בהכי: היתה רגלו אחת וכו' עד יכנס- סוף פ' מי שהוציאוהו: כתב הראב"ד ז"ל איכא מ"ד כיון דקם ליה כיחידאה ה"ז לא יכנס עכ"ל: ואני אומר אני רואה ה"ט דקם ליה כיחידאה אלא בפירוש טעמים דר"א בשלהי פ' דמי שהוציאוהו אלא ברגלו אחת מימרא דרבי חנינא היא התם ובתרי לישני איתמרא והוא פסק כאיכא דאמרי וכפי שיטת ר"י אלפס ז"ל והגאון ז"ל ורוב המפרשים גם בזה גם בכל התלמוד ואי איכא למאן דפסק כלישנא קמא וכדעת ר"ת ז"ל בכל התלמוד שהיה אומר כי כל איכא דאמרי טפל ללישנא קמא אין השגה בזה: מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת עד ומטלטל בכולם. זה הוא תחלת פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ג מ"ד) גם במשנה גם בגמרא:

הגהות מיימוניות

[ו] וכ"כ ר"י אלפס דהאי פירוש מסתברא ודלא כרש"י שפירש דאיירי כגון ששבת בתוך ארבע אלפים ולר"י הוי כמו שעירב ברגליו ומותר לילך עד העיר וכו', ע"כ: [ז] אבל ר"י פירש לא יכנס להיות כאילו לא יצא חוץ לתחום אבל ד' אמות יש לו בכל סביביו ומותר ליכנס בתוך תחומו הראשון עד ארבע אמותיו ע"כ: [ח] כרב דאמר הלכה כר"ג בדיר וסהר והילכתא כוותיה באיסורי וכן פסק ר"י אלפס וכן פסקו התוס' ודלא כרבי חננאל שפסק כשמואל דאמר אין הלכה כר"ג בדיר וסהר אלא כרבי יהושע וכר"ע דאמרי אין לו אלא ארבע אמות: [ט] הקשו בגמרא ה"נ תניא הוציאוהו נכרים והחזירוהו

אליבוא נתנוהו ובהא הוא דאמרין דסברי ר"ג ור"א דמהלך את כולה הא יצא לדעת אפילו איכא מודו דאי לאשמועינן כהו דר"י ור"ע דאסרי נקט אליבייהו והלא כתב דהיתרא עדיף טפי בכל דוכתא וגם הרמב"ן ז"ל כתב כדברי רבינו והרשב"א ז"ל הקשה עליהם [illegible]ם שם אמר שמואל יצא לדעת אין לו אלא ד' אמות והקשו פשיטא דתניא מי שהוציאוהו נכרים אין לו אלא ארבע אמות יצא לדעת מבעיא ואם כדבריהם ז"ל מאי קושיא דילמא אין לו ארבע אמות לעולם קאמר ואפילו נתנוהו בדיר וסהר דתמיר טפי יוצא לדעת ממי שהוציאוהו נכרים. ואני אומר אין זו קושיא דהא שמואל כי קאמר אין לו אלא ארבע אמות לא משמע מינה אם הוא בדיר וסהר מה יהיה דינו ושמואל ליסגא דמתניתין דקתני במי שהוציאוהו אמר הוא ביוצא לדעת ולפיכך יש להקשות פשיטא ותו דהא שמואל הוא דפסק התם כר"י ורבי עקיבא דאפילו הוציאוהו נכרים ונתנוהו בדיר וסהר וא"כ אפי' יאמר כאן בפירוש אין לו אלא ד' אמות ואפי' אם הוא בדיר וסהר יש להקשות עליו פשיטא. כך נ"ל להעמיד דברי רבינו והרמב"ן ז"ל ועיקר: המפרש בים הגדול וכו'. במשנה שם מעשה שבאו מפלדרסין והפליגה ספינתן בים ר"ג ורלב"ע הלכו את כולה ונפסקה הלכה כן בגמרא (דף מ"ב:):

יד מי שיצא חוץ לתחום וכו'. שם (דף מ"ב:) נחמיה משכתיה שמעתיה ונפק חוץ לתחום א"ל רב חסדא לר"נ נחמיה שרוי בצער אמר לו לך עשה לו מחיצה של בני אדם ויכנס. ושם מבואר שאם נעשית לו בשבת מחיצה הרי הוא כמי שיצא שלא לדעת והוא בדיר וסהר וכ"כ בהלכות. וכתב רבינו והוא שלא יהיה יותר מאלפים אמה. ונראה שאע"פ שאם היה בדיר וסהר מהלך את כולן ואפי' יש בהן כמה כיון שיצא שלא לדעת בכאן שלא היו שם מחיצות מבעוד יום אינו רשאי לילך אלא אלפים אמה. והטעם נ"ל שרבינו סבור שיוצא שלא לדעת יש לו ד' אמות וכל מה שנחשב לו כד' אמות אם שבת שם נחשב לו ג"כ כשיצא כד' אמות וזהו דיר וסהר אבל בנדון במקום שלאחר מכאן נעשית בו מחיצה שהרי אם שבת שם לא היה נחשב לו המקום ההוא כארבע אמות אפי' לאחר היקף המחיצה הנזכרת למעלה בדין. וכן מי ששבת בבקעה כאן שלא שבת כ"ש שלא יחשב לו כד' אמות ודי אם נתיר לו אלפים אמה כהיתרו אם שבת שם. זהו דעת רבינו. והראב"ד והרשב"א ז"ל נחלקו עליו ואמרו דטפי עדיף נאנס ויוצא שלא לדעת מאם שבת שם לפיכך מהלך אפי' כמה. אלו דבריהם ז"ל ואינן מוכרחין. ודין מחיצה של בני אדם שהזכרתי נתבאר פי"ז:

טו כל מי שאין לו וכו'. שם (דף מא:) בעו מיניה מרבה הולך לנקביו מהו אמר להו גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה אמרו נהרדעי אי פקח הוא עייל בתחומא וכיון דעל על. ופירוש כשיצא שלא לדעת וכן פירשו ז"ל וכמ"ש רבינו שאם יצא לדעת כבר נתבאר למעלה שאפילו החזירוהו נכרים אין לו אלא ד"א ומוכרח הוא:

רשות היחיד כגון דיר וסהר אין לו אלא ארבע אמות. [י] המפרש בים הגדול אע"פ שהוא חוץ לתחום ששבת בו מהלך את כל הספינה כולה ומטלטל בכולה: יד *מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת והוקף במחיצה בשבת יש לו להלך כל אותה המחיצה והוא שלא תהיה יתר על אלפים אמה. ואם היה תחום שיצא ממנו מובלע מקצתו בתוך המחיצה שנעשית שלא לדעתו הואיל ויש לו להלך את כל המחיצה הרי זה נכנס לתחומו וכיון שיכנס הרי הוא כאילו לא יצא: טו כל [א]מי שאין לו לזוז ממקומו אלא בתוך ארבע אמות אם נצרך לנקביו הרי זה יוצא ומרחיק ונפנה וחוזר למקומו. *ואם נכנס למקצת תחום שיצא ממנו בעת שיתרחק להפנות הואיל ונכנס יכנס וכאילו לא יצא. והוא שלא יצא בתחלה לדעת אבל אם יצא לדעת אף על פי שנכנס אין לו אלא ארבע אמות: טז כל [ב]מי שיצא ברשות בית דין כגון העדים שבאו להעיד על ראיית הלבנה וכיוצא בהן ממי שמותר לו לצאת לדבר מצוה יש לו אלפים אמה לכל רוח באותו מקום שהגיע לו. ואם הגיע למדינה הרי הוא כאנשי העיר ויש לו אלפים אמה לכל רוח חוץ למדינה: יז היה יוצא ברשות ואמרו לו והוא הולך בדרך כבר נעשית המצוה שיצאת לעשות יש לו ממקומו אלפים אמה לכל רוח. ואם היה מקצת תחום שיצא ממנו ברשות מובלע בתוך אלפים אמה שיש לו ממקומו הרי זה חוזר למקומו וכאילו לא יצא. [ג]וכל היוצאין להציל נפשות ישראל מיד עובדי כוכבים ומזלות או מן הנהר. או מן המפולת יש להם אלפים אמה לכל רוח ממקום שהצילו בו. ואם היתה יד העובדי כוכבים ומזלות תקיפה והיו מפחדים לשבות במקום שהצילו בו הרי אלו חוזרין בשבת למקומן ובכלי זיינן:

השגת הראב"ד

*מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעתו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל איך הוא מערבב הענינים ומבלבל אותם ואינן דומין זה לזה כי מי שיצא שלא לדעת ועשו לו מחילה בשבת או שהוציאוהו בני אדם שלא לדעתם או נכרים עשו לו הרי הוא חוזר לתחומו אפילו כמה מפני ששבת בה בין השמשות אבל אם שבת בבקעה שהיא שלשה אלפים אמה והקיפוה נכרים בכולה אינו מהלך בה אלא אלפים אמה לפי שלא שבה באויר מחיצות מבעוד יום, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*ואם נכנס וכו'. כתב הראב"ד ז"ל וכן כל מי שיוצא באונס וד"א שלו מובלעות יכנס כדאמרי נהרדעי, עכ"ל:

פכ"ח א כל בית דירה שיוצא מן המדינה וכו'. כתב ה"ה על דברי הרשב"א שהוא תמיה למה אמרו אין בורגנין בבבל וכו'. ואני אומר דלנסחי דידן בגמרא ניחא להרשב"א דמסיים בה ולא בשאר ארצות משום דשכיחי גנבי והיא ברייתא דובורגנין איכא לאוקמה באתרא דלא שכיחי גנבי:

היתה

פרק שמנה ועשרים

א כל בית דירה שהוא יוצא מן המדינה אם היה בינו ובין המדינה [י]שבעים אמה ושני שלישי

א טור סי' תו סמ"ג שם: ב טור וסמ"ג שם: ג שם: ד טור סי' שלא סמ"ג שם:

טז כל מי שיצא ברשות וכו'. בר"ה (דף כ"ג) משנה פ' אם אינן מכירין גבי עדים שהיו באין בעדות הלבנה מחוץ לתחום בראשונה לא היו זזין משם כל היום התקין ר"ג הזקן שיהיו מהלכין אלפים אמה לכל רוח ולא אלו בלבד אלא אף חכמה הבאה לילד והבא להציל מן הגיים ומן הנהר ומן הדליקה ומן המפולת הרי אלו כאנשי העיר ויש להם אלפים אמה לכל רוח והובאה פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ה) ובאר רבינו שמה שאמרו הרי אלו כאנשי העיר ר"ל שאין העיר נחשבת להם לכלום והענין שכיון שהלכו ברשות הרי המקום שהגיעו לו כאילו קנו בו שביתה בין השמשות ודבר ברור הוא:

יז היה יוצא ברשות וכו'. במי שהוציאוהו (דף מ"ד:) משנה מי שיצא ברשות ואמרו לו כבר נעשה מעשה יש לו אלפים אמה לכל רוח אם היה בתוך התחום כאילו לא יצא, ופירש רב שימי בר חייא ה"ק אם היו תחומין שנתנו לו חכמים מובלעים בתוך תחומו שלו כאילו לא יצא מתחומו ויש שם אוקימתא אחרת וזו נפסקה בהלכות: כל היוצאין להציל נפשות וכו'. כבר נתבאר זה למעלה בקרוב. ומ"ש ואם היתה יד עובדי כוכבים ומזלות וכו'. שם במי שהוציאוהו (דף מ"ה) משנה וגמרא מפורש כן:

פכ"ח א כל בית דירה שיוצא מן המדינה וכו'. מדברי רבינו שכתב כאן ושכתב למטה מבואר שדעתו שאין נותנין קרפף לעיר אחת כלומר שאם אין שם בית דירה תוך שבעים

הגהות מיימוניות

והחזירוהו כאילו לא יצא הא אם יצא לדעת והחזירוהו לא מהו דתימא לצדדין קתני וכו'. כתב מהר"ם וז"ל מכאן יש ללמוד דאם יצא לדעת וחזר לדעת בעירו נהי דאין לו אלא ד' אמות מותר להלך את כל העיר כולה והרי היא כד' אמות כיון ששבת בה דאי לא תימא הכי אמאי לא משני דאיצטריך ליה לשמואל לאשמועינן דיצא לדעת וחזר לדעת דאין לו אלא ד' אמות בעיר ולא כל העיר כולה וכו' ע"ש ע"כ: [י] וכן פירש"י פ' מי שהוציאוהו גבי הנהו דיכרי דאתו למברכתא דכולה מברכתא לדידהו כד' אמות ע"כ:

מגדל עוז

מי שיצא חוץ לתחום עד וחוזר למקומו: כתב הראב"ד ז"ל איך הוא מערבב הענינים וכו' עד באויר מחיצות מבע"י עכ"ל: ואני אומר אין כאן בלבול כלל אלא מימרא פשוטה היא דגרסינן ריש פ' מי שהוציאוהו א"ל אמר שמואל שבת בבקעה והקיפוה נכרים מחיצה בשבת מהלך אלפים אמה ומטלטל בכולה ע"י זריקה ורב הונא אמר מהלך אלפים אמה ומטלטל בד' אמות ופירש רש"י ז"ל בפירוש ארוך כדברי ר"מ ז"ל דמיירי כשהוקפה לדירה דאי לאו הכי יתר מבית סאתים לא משתריא לטלטל ומהלך בה אלפים דלא מהני ליה הך מחיצות להיותה כד' אמות דכי אמרינן כל הבית כד' אמות היינו היכא דשבת באויר מחיצות מבעוד יום אבל הכא דבשעת שביתה לא הוו מחיצות לא ואפילו לר"ג דאמר בהוציאוהו נכרים ונתנוהו בדיר וסהר אע"ג דלא שבת באויר מחיצות נעשית לו כד' אמות והקלו חכמים אגלו להיות לו היקף מחיצות כד' אמות אבל הקונה שביתה שיש לו אלפים אמה לא הקלו חכמים אגלו להיות לו היקף מחיצות כד' אמות הא"כ שבת באוירן דהא רב הונא ורב חייא בר רב תלמידי דרב הוו ואמר רב הלכה כר"ג בדיר וסהר והכא אמרי כשמואל ומתניתין נמי הכי תנן ולמודד שאמרו נותנין לו אלפים אמה אפילו סוף מדתו כלה במערה אינה לו כד' אמות ואילו הוציאוהו ונתנוהו בדיר וסהר מהלך את כולה והא דברי הכל היא עכ"ל. וסייעו הרשב"א ז"ל ממה שמצא בירושלמי דגרסינן התם על פלוגתא סדין דר"ג ורב הונא בעיין מימר מה פליגין כרבי יהושע ור"ע ברם כר"ג וכר"א בן עזריה לא פליגין ואפילו כרשב"ג וכר"א בן עזריה פליגין קל הוא מי שקנה לו שביתה ממי שלא קנה לו שביתה וזה מבואר כדברי רש"י ז"ל ועוד ראיה לדבריו דהא ר"נ בהא כרבא ס"ל מדשמעינן ליה לקמן דא"ל לרב הונא לא תפליג עליה דשמואל דתניא כוותיה ואילו לקמן משמע גבי עובדא דרב נחמיה דר"נ כר"ג ס"ל דאמרינן להדיא א"ל ר"נ בר יצחק מאי קא מבעיא ליה לרב חסדא וכו' עד דפשיטא ליה רבה פשיטא בדלא מלו גברי עסקינן דאי כדמלו גברי אמר ר"י אמר רב הלכה כר"ג בדיר וסהר וספינה אלמא פשיטא ליה לרבה דר"נ רבים כר"ג ס"ל ואע"ג דשמעינן ליה לשמואל גופיה בהסיא שמעתא גופה דלית ליה כר"ג בדיר וסהר אלא בספינה בלבד לא חיישינן לה דנהי דודאי שמואל לא ס"ל כר"ג בהסיא מ"מ הא דבקעה לאו בהני תליא ואפשר דס"ל מטעמא דכתבינן: ואם נכנס בתוך התחום עד לא יצא עד ד' אמות. פ' מי שהוציאוהו: כתב הראב"ד ז"ל וכן כל מי שיצא באונס וד' אמות שלו מובלעות יכנס כדאמרי נהרדעי עכ"ל: ואני אומר כל אחד הולך לפי שטתו שכתבתי כי הוא פוסק כר"א ור"מ ז"ל בהפך ולא דמיא לנהרדעי שהוא מזכיר תמיד כי הם לא אמרו כן אלא במי שהולך לנקביו ומשום גדול כבוד הבריות כדאיתא בריש פירקא דמי שהוציאוהו וכ"ש בשאר הטענות שכתבתי שאין כאן השגה כלל: כל מי שיצא ברשות ב"ד עד חוץ למדינה. מתניתין היא פרק אם אינן מכירין (דף כ"ג) וסוגיין היא פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ד מ"ה): היה יוצא ברשות עד וכאילו לא יצא. פ' מי שהוציאוהו: וכל היוצאין עד שהצילו בו. פרק מי שהוציאוהו: ואם היתה יד עובדי כוכבים עד סוף הפ'. הכי אסיקנא לה פ' מי שהוציאוהו גמרא מתניתין דכל היוצאין דפריק ר"נ בר יצחק לא קשיא כאן בזמן שגלתו ישראל וכאן בזמן שגלתו עובדי כוכבים ומזלות; פכ"ח כל בית דירה עד חוץ מבית דירה זה. פ' כיצד מעברין (דף נ"ה):

שלישי אמה שהוא צלע בית סאתים המרובעת או פחות מזה הרי זה מצטרף למדינה ונחשב ממנה. וכשמודדין לה אלפים אמה לכל רוח מודדין חוץ מבית דירה זה:

ב היה בית זה קרוב למדינה בשבעים אמה ובית שני קרוב לבית ראשון בשבעים אמה ובית שלישי קרוב לשני בשבעים אמה וכן עד מהלך כמה ימים הרי הכל כמדינה אחת וכשמודדין מודדין מחוץ לבית האחרון. והוא שיהיה בית דירה זה ארבע אמות על ארבע אמות או יתר:

ג וכן בית הכנסת שיש בו בית דירה לחזנין ובית עבודת כוכבים ומזלות שיש בו בית דירה לכהניהם והאוצרות שיש בהן בית דירה והגשר והקבר שיש בהן בית דירה ושלש מחיצות שאין עליה תקרה ויש בהן ארבע על ארבע אמות *והבורגנין והבית הבנוי בים ושתי מחיצות שיש עליהן תקרה ומערה שיש בנין על פיה ויש בה בית דירה. כל אלו מצטרפין עמה אם היו בתוך שבעים אמה ושירים. ומאותו הבית היוצא רואין כאילו חוט מתוח על פני כל המדינה ומודדין חוץ לאותו החוט אלפים אמה:

ד [א]ואלו שאין מצטרפין עמה. שתי מחיצות שאין עליהן תקרה אף על פי שדרין ביניהן. והגשר והקבר ובית הכנסת ובית עבודת כוכבים ומזלות והאוצרות שאין בהן בית דירה והבור והשוח והמערה והשובך ובית שבספינה כל אלו וכיוצא בהן אין מצטרפין עמה:

ה היו [ב]שתי [א] עיירות זו סמוכה לזו אם יש ביניהן מאה וארבעים ואחת ושליש כדי שיהיה שבעים אמה ושירים לזו ושבעים אמה ושירים לזו חושבין שתיהן כעיר אחת ונמצא כל עיר מהן מהלכת את כל העיר השניה וחוצה לה אלפים אמה. *היו שלשה כפרים משולשין אם יש בין האמצעי ובין כל אחד ואחד מן

השגת הראב"ד

*והבורגנין וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בעיא ולא אפשיטא היא ולחומרא, עכ"ל:

*היו שלשה כפרים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל כמדומה אני שטעה טעות גדול שהוא נותן ד' פעמים ע' אמות ושיריים ביניהם שהרי נתן לחיצונים קמ"א ושליש בין כל חיצון ואמצעי ע' אמות ושירים הרי רפ"ג פחות שליש. אמה שהרי אמרו בין חיצון לאמצעי אלפים אמה ובין חיצון לחיצון ד' אלפים נותנה ולא נתנו שיעור קמ"א ושליש אלא לאויר שיהיה בין ב' החיצונות לאמצעי חוץ מגוף האמצעי שאם יהיה שם יותר אין נחשבים שלשתם כאחת, עכ"ל:

א שם: ב טור או"ח סי' שכח סמ"ג לאוין סה:

מגיד משנה

שבעים אמה ושירים אין מודדין אלא מקיר העיר. ומחלוקת היא במשנה בכילד מעברין (עירובין כ"ז) ששנינו שם נותנין קרפף לעיר דברי ר"מ וחכ"א לא אמרו קרפף אלא בין שתי עיירות ופסק רבינו כחכמים דרבים נינהו ועוד דסוגיין כותייהו ויש מי שפסק כר"מ משום דהלכה כדברי המיקל בעירוב ועוד ששנינו בנדרים (דף נ"ו:) הנודר מן העיר מותר ליכנס בתחומה ואסור ליכנס בעיבורה ויש מי שדחה דההיא דנדרים בתוך עיבורה ממש קאמר תוך בורגנין הסמוכין לה המעוברים עמה. ואני אומר דההיא דנדרים כפשטא היא ואפילו אין שם בורגנין אלא כיון שאילו היו שם היו נחשבין מכלל העיר הרי הויות ההוא הוא כעיר בלשון בני אדם. וזהו שהביאו שם ראיה מדכתיב ויהי בהיות יהושע ביריחו מאי ביריחו אילימא ביריחו ממש והא כתיב ויריחו סוגרת ומסוגרת אלא בעיבורה ומי איכא למימר דלרבנן דסבירא להו דאין נותנין קרפף לעיר אחת קשה להו ההוא קרא אלא אפי' רבנן מודו דבלשון בני אדם ולשון הכתוב כעיר מיקרי. וזהו ששנויים שם בלא מחלוקת. כך נ"ל. ומן הטעם הזה הביא רבינו בהלכות נדרים בפ"ט אותה משנה כפשטה. ומ"ש כאן בדין בית דירה מוסכם הוא ומבואר במשנה פרק כילד מעברין ובגמרא שם (דף כ"ה:): ומ"ש וכן עד מהלך כמה ימים מפורש פרק עושין פסין (דף כ"ה) ובהלכות ושם אמרו אין בורגנין בבבל. ופירש"י ז"ל שאם יש שם בורגנין העושין סוכות לשמור פירות מחוץ לעיר אינן מתעברין עם העיר לפי שאינן קבועין כדמפרש התם משום דשכיחי בדקי שטפי מיא ששוטפין אותן וזה לא נזכר בדברי רבינו לפי שדי במה שהזכיר בית דירה והרשב"א ז"ל כתב וז"ל לא היה עשוי לדירה או שהיה עשוי לדירת ערא' אין עושין אותו עיבור לעיר לפיכך הבורגנין שעושין שומרי הפירות בגנות ופרדסין ושומרי העיר חוץ לעיר אינן נמדדין עם העיר מפני שהן עראי מפני הגנבים ומפני הגשמים ששוטפין אותו עכ"ל: ואני תמיה א"כ למה אמרו אין בורגנין בבבל והלא אפי' בשאר ארצות אין בורגנין, ועוד שבפירוש שנינו (דף כ"ה:) בברייתא שאכתוב בסמוך והבורגנין אלא ודאי לא אמרו אלא בבבל דוקא ולזה לא כתב רבינו דבר זה וכן נראה עיקר. וכתב רבינו והוא שיהיה בית דירה זה ארבע אמות על ארבע אמות מפורש פ"ק דסוכה (דף ג') וכן גם כן בכילד מעברין (עירובין כ"ה:):

ג וכן בית הכנסת שיש בו בית דירה וכו'. כל מה שכתב רבינו בבבא זו ברייתא מפורשת שם בכילד מעברין חוץ משתי מחיצות שיש עליהן תקרה שהיא בעיא שם ולא איפשיטא ופסק רבינו להקל משום דספיקא דרבנן לקולא ויש מחמירין ואמרו בגמרא בית שבים למאי חזי אמר רב פפא להכניס לתוכו כלים שבספינה:

ה היו שתי עיירות זו סמוכה לזו וכו'. זהו מה שהזכרתי בראש פרק זה וחכ"א לא אמרו קרפף אלא בין שתי עיירות ובגמרא אתמר רב הונא אמר נותנין קרפף לזו וקרפף לזו וחייא בר רב אמר אין נותנין אלא קרפף אחת לשתי עיירות בלבד ופסקו המפרשים כרב הונא והביאו לזה ראיה וה"ה אם היו ג' או ד' מקומות

מקומות עומדין כשורה שנותנין בין כל שניהם השיעור הזה ונמצא אחד מהם מהלך מחוץ למקום הרחוק אלפים אמה וזה ברור ופשוט וכן כתבו ז"ל ומתבאר בדברי רבינו במה שיבא בסמוך: היו שלשה כפרים שהן משולשין וכו'. משנה שם וכן ג' כפרים המשולשין אם יש בין שני החיצונים מאה וארבעים ואחת ושליש עושה האמצעי שלשתן להיות כאחת ופירשוה רב הונא ור"ח בגמרא (דף כ"ז:) לא משולשין ממש אלא כל שאילו מכניס אמצעי ביניהן ואין בין זה לזה אלא מאה וארבעים ואחת ושליש ונראה כשהן משולשים א"ל אביי לרבה כמה יהא בין חיצון לאמצעי אלפים א"ל רבא לאביי כמה יהא בין חיצון לחיצון א"ל כמה יהא מאי נפקא לך מינה כל שאילו מכניס אמצעי ביניהן ואין בין זה לזה אלא קמ"א ושליש. א"ל ואפי' [ד'] אלפים אמה א"ל אין ופירש"י ז"ל כל שאילו מכניס אמצעי ביניהן ה"ק אם אויר שיש בין שנים החיצונים כדי להתמלאות באמצעי ולעמוד אויר הנשאר בין אמצעי לחיצונות מכאן ומכאן עד קמ"א לכאן וקמ"א לכאן דהיינו שני קרפפות לשתיהן רואין כאילו הוא נתון ביניהם והרי כולן אחת והיוצא מאחת מהן מודד מחומת חברותיה אבל אם רב האויר יותר על כן לא אמרו רואין א"ל אלפים הואיל ויכול לבא מזו לזו בלא עירוב אמרינן רואין עכ"ל. ויש אחרים שפירשו כן וזה מבואר בדברי רבינו. ויש פי' אחר לומר שאין נוהגין בין שני החיצונים אלא השיעור האמצעי וקמ"א ושליש דדי אם נראה האמצעי כאלו הוא ביניהם אבל שנקל ונתן לו קרפף ואיהו קאי לברא לא ולזה הסכים הרשב"א ז"ל. וזה דעת הר"א בהשגות וכתב על רבינו א"א כמדומה לי שטעה בזה טעות גדול והאריך בזה ודע שאין בפי' הזה לא הכרח מן הגמרא והרשב"א ז"ל כתב כן אלא שכתב דהכין מסתבר טפי ומהוראה דשמעתא הכי. ואני אומר דברי רבינו ורש"י ז"ל עיקר שאם נקל לראות האמצעי כאילו הוא ביניהן ואפילו הוא ד' אלפים ועוד לא נקל בו לתת לו קרפף ומה נפשך אם רואין אותו כאילו הוא ביניהן אף קרפף יש לו ואם אין לו קרפף כיון שאינו ביניהן אף לא יהיה נחשב גופו כאילו הוא ביניהם וגם מן השמועה נראה לי כן אלא שאין רצוני להאריך. סוף דבר אין בדברי רבינו טעות לא קטן ולא גדול וצורת כפרים אלו (עיין בסוף הספר ציור ה') . וכ"כ ז"ל והן מובן מלשון רבינו: עיר שהוקפה וכו'. ברייתא פ' עושין פסין (דף כ"ו.) עיר חדשה מודדין לה מישיבתה ישנה מודדין לה מחומתה אי זו חדשה ואי זו ישנה חדשה שהוקפה ולבסוף ישבה ישנה שישבה ולבסוף הוקפה, ובאור זה לדעת רבינו שכיון שאין נותנין קרפף לעיר אחת אפי' תהיה החומה קרובה לבתים כיון שאין בחומה בית דירה אין מודדין אלא מיסוב הבתים ולדעת האומרים שנותנין קרפף לעיר אחת כמ"ש בראש הפרק מודדין מישיבתה ומוסיפין עד שיעור קרפף ואם החומה קרובה או רחוקה הרי היא כאילו איננה ועיר שישבה ולבסוף הוקפה מודדין לה החומה ואין נותנין קרפף כדעת רבינו ולדעת אחרים נותנין הקרפף מחוץ לחומה, האלכתי בזה מפני דברים שראיתי לרמב"ם ז"ל:

מגדל עוז

היה בית זה קרוב למדינה עד או יתר. פ' עושין פסין (דף כ"א): וכן בס"כ עד ד' אמות. פ' כילד מעברין: והבורגנין עד מצטרפין עמה. כתב הראב"ד ז"ל בעיא ולא איפשטא היא ולחומרא עכ"ל: ואני אומר זה כתב הראב"ד ז"ל משום דגרס פרק כילד מעברין גמרא מתניתין דהיתה עשויה כקשת וכו' בפיסקא מאי גדודיות שלש מחיצות שאין עליהן תקרה איבעיא להו שתים ויש עליהן תקרה מהו ת"ש אלו שמתעברין עמה עד קתני מיהא נפש שנפרצה משתי רוחות אילך ואילך כלומר שאין מתעברין עמה מאי לאו דליכא תקרה פירוש ואפ"ה אין מתעברין עמה ובעיין איפשטא ודחי לא דליכא תקרה ס"ה אבל אי איכא תקרה הכתי מיבעיא ולא איפשטא ודעתו להחמיר דכל ספיקא דאיסורא לחומרא ורבים עמדו בשטת ר"מ ז"ל ולקולא משום דהוי ליה ספיקא דרבנן כדקיי"ל תחומין דרבנן וכ"ש בעירובין דהלכה כדברי המיקל וכן היה דעתי כמה ימים. עוד שבתי לסייע עוד דלאו דקייה היא אלא קים ליה הכי בודאי דהכל תלוי במקורה וכדפריטנא בסוגיין דשמעתין קיימתא דב"ב ודחי ליה בקיום לגבי מחילה ושיזק ראיה וכמה מקומות וכן מגהתי בירושלמי דגרסינן תאני בשם ר"י אף זיזים וכותלים נמדדין עמה רב הושעיה בעי אויר חצר מהו שימדד עמה נשמעינה מן הדא בית שנפרץ מרוח אחת נמדד עמה משתי רוחות אינו נמדד עמה רב אבון בשם ר"י בניטלה קורתו אבל אם לא ניטלה קורתו נמדד עמה ומהדר תלמודא התם לאקשויי אם בניטלה קורתו לאו כאויר חצר הוא ופריק תמן הוקף לבית דירה ברם הכא לא הוקף לבית דירה ע"כ. למדתי ממנו כי כשיש שם תקרה נמדד עמה וכשאין שם תקרה אינו נמדד עמה וכדדחי תלמודא בבלאה וכדמשמע פשטיה דברייתא דבעי למפשט מינה וגם ראיתי כן לר"י אלפס ז"ל בהשמיט הבעיא לגמרי והביא הברייתא כפשטה להשמיענו דעת המפורש לר"מ ז"ל שהוא עיקר: והמערה שיש בנין על פיה עד ותוצה לה אלפים אמה. פרק כילד מעברין: היו שלשה כפרים וכו' עד מחוץ לשלשתן. פרק כילד מעברין: כתב הראב"ד ז"ל כמדומה אני שטעה טעות גדול וכו' אין נחשבין שלשתן כאחת ע"כ: ואני אומר לא הבנתי מה טעות יש בזה לא גדול ולא קטן והדרבה עיקר התלמוד ולשונו כלשונו וכדמפרש רב הונא למתניתין דפרק כילד ולמתני' דפ' כילד מעברין כי בעא לאותוביה מינה בגמרא כי פליגי בהדיא רב חייא בר רב ואסיק אמר לך רב הונא הא אתמר עלה אמר רב אידי אמר רבי חנינא לא משולשין ממש אלא כל שאילו מטיל אמצעי ביניהן ואין בין זה לזה אלא קמ"א ושליש ונראה כשהן משולשין ופירשו רש"י ורבותינו בעלי התוס' ז"ל בין זה לזה בין כל אחד מן החיצונים לאמצעי. פירוש לפירושם דבין שנים החיצונים דקתני במתניתין כל שנים מהן יקראו חיצונים שכשאתה מסתכל נגדן שניהם

הגהות מיימוניות

[א] כחכמים דאמרי לא אמרו קרפף אלא בין שתי עיירות ודלא כר"מ דאמר נותנין קרפף לעיר וכרב הונא דאמר לרבנן נותנין קרפף לזו וקרפף לזו ודלא כחייא בר רב דאמר קרפף אחד לשתיהן וכן פסק ר"ת כרב הונא אליבא דרבנן דגדול היה בחכמה ובמנין ובר סמכא יותר מחייא בר רב כדמוכח בפרק יש בערכין שהיה רב הונא מוכיחו ועוד דאמוראי לקמן קיימא כותיה דרבא אמר רב אידי א"ר חנינא לא משולשים ממש וכו' וכן אביי ורבינא דשקלי וטרי בההוא שינויא דלא איצטריך אלא לרב הונא ע"ש ואמר רבינו מהר"ם נראה דהלכה כר"מ מדאפליג רבא בפרק בכל מערבין בין אילן העומד בעיבורה של עיר לעומד חוץ לעיבורה של עיר ועוד דאמר ריב"א בפרק מי שהוציאוהו הלכה כדברי המיקל בעירובין ואפילו יחיד לגבי רבים וכו':

מן החיצונים אלפים אמה או פחות מכאן ובין השנים החיצונים מאתים שלש ושמונים פחות שליש כדי שיהיה בין כל אחד מהן ובין האמצעי כשתראה אותו כאילו הוא ביניהן מאה וארבעים ואחת אמה ושליש הרי שלשתן כמדינה אחת ומודדין אלפים אמה לכל רוח מחוץ לשלשתן. עיר שהוקפה ולבסוף ישבה מודדין לה מישיבתה. ישבה ולבסוף הוקפה מודדין לה מחומותיה: ז עיר שהיתה ארוכה או מרובעת הואיל ויש לה ארבע זויות שוות מניחין אותה כמות שהיא ומודדין לה אלפים אמה לכל רוח מארבע רוחותיה. היתה עגולה עושין לה זויות ורואין אותה כאילו הוא בתוך המרובע ומודדין חוץ מצלעות אותו מרובע אלפים אמה לכל רוח שנמצא משתכר הזויות: ז וכן אם היתה העיר משולשת או שיש לה צלעות רבות מרבעין אותה ואחר כך מודדין חוץ למרובע אלפים אמה לכל רוח. וכשהוא מרבעה מרבעה בריבוע העולם כדי שתהא כל רוח ממנה משוכה כנגד רוח מרוחות העולם ומכוונת כנגדה: ח היתה רחבה מצד אחד וקצרה מצד אחד רואין אותה כאילו היא כלה רחבה. [א]היתה עשויה כמין ג"ם או שהיתה עשויה כקשת אם יש בין שני ראשיה פחות מארבעת אלפים אמה מודדין לה מן היתר ורואין את כל הרוחב שבין היתר והקשת כאילו הוא מלא בתים. ואם היה בין שני ראשיה ארבעת אלפים [ג] אין מודדין לה אלא מן הקשת: ט עיר שיושבת על שפת הנחל, אם יש לפניה דקה רוחב ארבע אמות על שפת הנחל כדי שיעמדו עליה וישתמשו בנחל נמצא הנחל בכלל העיר ומודדין לה אלפים אמה משפת הנחל השניה ויעשה הנחל כולו בכלל המדינה מפני הדקה הבנויה מצדו. ואם לא היה שם דקה אין מודדין להן אלא מפתח בתיהן ונמצא הנחל נמדד מן האלפים שלהם: י יושבי [ב]צריפין אין מודדין להן אלא מפתח בתיהן. ואם יש שם שלש חצרות של שני שני בתים הוקבעו כולם ומרבעין אותה ונותנין להם אלפים אמה לכל רוח כשאר העיירות: יא אין [ג]מודדין אלא בחבל של חמשים אמה לא פחות ולא יתר ובחבל של פשתן כדי שלא ימשך יותר מדאי. הגיע לגיא אם היה רוחבו חמשים אמה שיכול להבליעו בחבל המדה מבליעו והוא שיהיה בעמקו פחות מארבעת אלפים: יב במה דברים אמורים שהיה [ג] חוט המשקולת יורד כנגדו שאי אפשר להשתמש בו. אבל אם אין חוט המשקולת יורד כנגדו אינו מבליעו אלא אם כן היה עמקו אלפים או פחות מיכן: יג היה גיא מעוקם מקדר ועולה מקדר ויורד. היה גיא רחב מהחמשים שאינו יכול להבליעו הולך למקום

א טור סימן שצ"ח סמ"ג לאוין סו: ב שם: ג טור סי' שצ"ט סמ"ג שם:

מגיד משנה

ו עיר שהיתה ארוכה וכו'. שם (דף נ"ה.) ת"ר כיצד מעברין את העיירות ארוכה כמות שהיא עגולה עושין לה זויות מרובעת אין עושין לה זויות היתה רחבה מצד אחד וקצרה מצד אחד רואין אותה כאילו היא שוה ודקדקו בגמרא ארוכה כמות שהיא פשיטא ותירצו לא צריכא דארוכה וקטנה מהו דתימא נעביד פותיה כארכה קמ"ל. מרובעת אין עושין לה זויות פשיטא לא צריכא דמרבעא ולא מרבעא לריבועו ש"ע מהו דתימא מרבעה בריבועו ש"ע קמ"ל. עוד אמרו שם (דף נ"ו.) ת"ר הבא לרבעה מרבעה ברבועו של עולם ותן נפונה לנפון של עיר ודרומה לדרום עולם. וכתב רבינו שמשולשת ובעלת צלעות רבות מרבעין אותה וכ"כ ז"ל דכל שאינה מרובעת מרבעין אותה. ופי' היתה רחבה מצד אחד וכו' כגון זה (עיין בסוף הספר ציור ט). ורואין את הקצר כאילו הוא שוה עם הרחב:

ח היתה עשויה כמין ג"ם או שהיתה עשויה כקשת וכו'. שם (דף נ"ה) ברייתא היתה עשויה כמין קשת או כמין גא"ם רואין אותה כאלו מלאה בתים ותצרות ומודד ממנה ולהלן אלפים אמה. ואתמר עלה א"ר הונא עיר עשויה כקשת אם יש בין שני ראשיה פחות מארבעת אלפים מודדין לה מן היתר ואם לאו מודדין לה מן הקשת. ופי' דין זה דרב הונא ה"ה בעשויה כמין גאם וכ"כ מדברי רבינו וכ"כ ז"ל ורבינו כתב הדין הזה כלשון הגמרא ובאור זה כתב הרשב"א ז"ל זה לשונו היו בין שני ראשיה ד' אלפים אמה אין מודדין לה אלא מן הקשת כיצד היה הולך מביתו של צד הימני שבקשת לבית שבצלע השמאלי שבקשת דרך אל הקשת מודדין מפתח ביתו כאילו כל צלע משני צלעי הקשת עיר לעצמה ולפיכך הלך בקשת עולה לו מן החשבון בא לצאת מביתו אל היתר וממנו ולחוץ מודדין לו מצד היתר הסמוך לצלע אשר שם ביתו אלפים אמה לכל רוח שכל צלע וצלע כעיר אחת עכ"ל. וגם' העתים פירשו שהן כיושבי צריפין ומודדין לכל אחד מפתח ביתו וכ"כ מדברי רש"י ז"ל:

ט עיר היושבת על שפת הנחל וכו'. (דף ס"א.) א"ר הונא עיר שיושבת על שפת הנחל אם יש לפניה דקה ד' אמות מודדין לה משפת הנחל ואם לאו אין מודדין להן אלא מפתח בתיהן ופירשו בהלכות כי רוב העתים הנחל יבש ומשתמשין בו שאינו מתמלא אלא בשעת הגשם ושם פירשו השמועה כדברי רבינו וכן דעת הגאונים ז"ל אבל רש"י ז"ל פירש דעיר היושבת על שפת הנחל בעיתא השמיטתא מפני שפיפת הנחל ואי לא עבוד דקה לאו הוי ישוב קבוע והוו להו כיושבי צריפין ואין מודדין לכל אחד אלא מפתח ביתו ואם עשו דקה הרי דירת העיר קבועה ומודדין להם מקיר החומה ומן הדקה הזו ולהלן ולעולם הנחל נחשב מכלל האלפים. ולזה הסכים הרשב"א ז"ל. ודע שלדעת רבינו והגאונים ז"ל כשאין שם דקה אין מודדין לכל אחד מפתח ביתו אלא מקיר העיר וזה שכתב רבינו ונמצא הנחל נמדד מן האלפים שלהם. לא אבדו בשלא עשו דקה אלא שיעור רחב הנחל. ופי' דקה אצטבא:

י יושבי צריפין אין מודדין להן אלא מפתח וכו'. שם (דף נ"ה:) אמר רב הונא יושבי צריפין אין מודדין להם אלא מפתח בתיהם אמר רב אשי אם יש שם שלש חצרות של שני שני בתים הוקבעו. ופירוש שעושין אהלים מן הקנים והערבה ואינן קבועין ולפיכך אין להם דין עיר ואם יש שם שלש חצרות של שני שני בתים קבועין בין של אבן בין של נסרים בתים וחצרות אלו עושין את כולן קבע והרי להם דין עיר כך פירש"י ז"ל:

יא אין מודדין וכו'. משנה שם (דף נ"ז נ"ח) כלשון רבינו. ובגמרא תנא לא פחות מפני שמרבה ולא יתר מפני שממעיט. ופירש"י ז"ל כשהחבל קצר יכול למתחו ולהאריך המדה וכשהוא ארוך כבדו מכפילו באמצעיתו ונקצר עכ"ל: ובחבל של פשתן וכו'. בגמרא (דף נ"ח) תני רב יוסף ג' חבלים הם וכו' של פשתן למדידה ונפסקה כן בהלכות:

הגיע לגיא אם היה רחבו וכו'. משנה וברייתא שם (דף נ"ז נ"ח) הגיע לגיא אם יכול להבליעו בחבל של חמשים אמה מבליעו ואם לאו הולך למקום שיכול להבליעו ומבליעו וצופה וחוזר למדתו אם היה גיא מעוקם מקדר ועולה מקדר ויורד הגיע לכותל אין אומרים יקוב את הכותל אלא אומדו והולך לו והקשו והא אנן הכי מבליעו וחוזר למדתו וגרסת הגאונים והא תניא מודד מדידה יפה. וכיא גרסת רבינו. ותירצו התם דניהא תשמישתיה הכא לא ניחא תשמישתיה א"ר יהודה אמר שמואל לא שנו אלא שאין חוט המשקולת יורד כנגדו אבל חוט המשקולת יורד כנגדו מודדו מדידה יפה. וכמה עומקו של גיא א"ר יוסף אלפים והקשה אביי מדתניא עמוק מאה ורחב נ' מבליעו ואם לאו אין מבליעו. ותירצו רב יוסף דאמר כאחרים דתניא אחרים אומרים אפי' עמוק אלפים ורחב נ' מבליעו א"ד א"ר יוסף אפי' יתר מאלפים כמאן דלא כרבנן ולא כאחרים התם שאין חוט המשקולת יורד כנגדו הכא בשחוט המשקולת יורד כנגדו ושאלו כי חוט המשקולת יורד כנגדו עד כמה אמר אבימי ארבעה וכן תני רמי בר יחזקאל ארבעה. כן מצאתיה בהלכות ובספר העתים ובקצת ספרים ארבע (אמות). עוד שם במשנה (ד' נ"ז:) הגיע להר מבליעו וחוזר למדתו ובלבד שלא יצא חוץ לתחום. ובגמרא (דף נ"ח:) אמר רבא לא שנו אלא בהר המתלקט עשרה מתוך ארבע אבל בהר המתלקט עשרה מתוך חמש מודדו מדידה יפה רב הונא בריה דרב נתן מתני לה לקולא אמר רבא לא שנו אלא בהר המתלקט עשרה מתוך ארבע אבל הר המתלקט עשרה מתוך ארבע אומדו והולך לו. והלכתא כרב הונא בריה דרב נתן. פיסקא ובלבד שלא יצא חוץ לתחום. מ"ט א"ר כהנא גזרה שמא יאמרו מדת התחום באה לכאן. עוד במשנה אם אינו יכול להבליעו בזו א"ר מ שמעתי שמקדרין בהרים. ובגמרא כיצד מקדר תנא התחתון כנגד לבו ועליון כנגד מרגלותיו. אמר אביי נקטינן אין מודדין אלא בחבל של ד' אמות ע"כ לשון הגמרא. ופירושה הנראה מדברי רבינו זהו ולכתבו על סדר הדינין שכתב. הגיע לגיא וכו' זו היא ברייתא. ומ"ש והוא שיהיה פחות מד' אלפים כתב הרשב"א ז"ל שלמד כן מדין עיר העשויה כקשת. ומפני שלא ראיתי בדברי רבינו זכר כלל למה שאמרו בגמרא וכי חוט המשקולת יורד כנגדו עד כמה אמר אבימי ד'. אני סבור שרבינו מפרש ד' אלפים

כסף משנה

ח היתה עשויה כמין ג"ם או שהיתה עשויה כקשת וכו'. אמריק בגמרא (עירובין נ"ה:) כמה יהא בין יתר לקשת רב הונא אמר אלפים אמה רבא בריה דרבה בר רב הונא אמר אפילו יותר מאלפים אמה ואמר אביי כוותיה דרבא מסתברא דהא בעי הדר אתי דרך בתים והרי"ף ורבינו לא הזכירו דין זה. ונראה דמדסתמו ולא חילקו ממילא משמע דאפי' יש בין יתר לקשת יותר מאלפים אמה נמי וכדאמר אביי דמסתברא:

היו

הגהות מיימוניות

[ג] לאו דוקא מן הקשת ממש אלא מן היתר ולפנים במקום שהוא פחות מד' אלפים אמות: [ג] דילוג יש כאן בעמוד וצ"ע להגיה יען כי פלוגתא דרבוותא איכא הכא ורבו פתרנים ומפרשים בדבר וצ"ע, ע"כ:

מגדל עוז

השנים הצפונים חיצונים לאותן שבדרום וכן הדרומים החיצונים לאותן שבצפון וכשיטת ר"מ ז"ל אלא שהראב"ד ז"ל מתוך שדחקוהו מקצת דברים קלים בהלכה פירש גם דרך אחרת דבין החיצונים ממש קאמר שלא יפה ביניהם אויר אלא קמ"א ושליש כי די לנו שנאמר רואין את האמצעי כאילו הוא ביניהם אבל שנקל ונתן לו קרפף באמצעי מהשתים ואיהו קאי לגרא לא אמרינן. ומורי הרשב"א ז"ל נתחוורו לו דבריו ואע"פ שהירצו רבותינו בעלי התוס' כל הדחקים אבל אנו בשיטת רבותינו ור"מ ז"ל עומדים. ומ"ש הראב"ד ז"ל בהשגתו בין חיצון לחיצון אפילו לארבעה אלפים וכו' רואה אני שאין זה אליבא דהלכתא אלא שקלא וטריא הוא דהוה שאיל ליה רבה לאביי והאדרים הכי ואותביה דחייה ואשינויי דחיקי לא סמכינן ולא שבקינן מסקנא דרב הונא דקשים ועדיף מהיא בר רב כדמוכח במסכת ערכין דהוה מוכח ליה ומשמע דגברי רברבי איתמר עלה ועוד דפשטא דמתניתין אזלא כותיה דבעינן שבעים אמה ושירים לכל הדא והדא דהויא סיומא דמילתא דחכמים ועל זה סמך ר"י אלפס ז"ל לסתמיה כל הסוגיא הואת לגמרי והביא המשנה בלבד משום דפשטא עיקר ומאי דאתמהתו הראב"ד ז"ל בשנותן לו יותר מקמ"א ונקל ג"כ ברואין, אומר אני אטו מעשה קא עבדינן רואין אמרינן ובעירובין קיימינן דלקולא אזלינן דהא מאמין דרבנן כדכתב בסוף כאלו פירקא מרבן ולא אנן הגמרא סמכינן ולא אסברא דילן ואקשויי אקשינן ופרוקי פרקינן אבל אטעויי רבנן לא מטעינן: עיר שהוקפה עד מהומתה. סוף פרק עושין פסין:

עיר שהיתה וכו' עד ותוזר. הכל פרק כיצד מעברין:

למקום שהוא יכול להבליעו ומבליעו וצופה כנגד מדתו וחוזר: **יד** *הגיע לכותל אין אומרים יקוב את הכותל אלא אומד רחבו והולך לו. ואם אפשר להשתמש בו מודדו מדידה יפה. ואם היה חוט המשקולת יורד כנגדו מודד רחבו מדידה יפה: **טו** הגיע *להר אם היה הר מתלקט ממנו גבוה עשרה טפחים באורך חמש [ד] אמות מבליעו וחוזר למדתו. ואם היה גבוה הרבה עד שיתלקט ממנו עשרה טפחים מתוך משך ארבע אמות אומדו והולך לו. ואם אינו יכול להבליעו כגון שהיה רחבו יתר מחמשים מקדרו מעט מעט. וזה הוא שאמרו מקדרין בהרים: **טז** כיצד מקדרין בהרים או בגיאיות שאינו יכול להבליען. אוחזין שנים חבל של ארבע אמות העליון אוחז קצתו מכנגד מרגלותיו והתחתון אוחז בקצה השני כנגד לבו וחוזר העליון לעמוד במקום התחתון והתחתון יורד ומרחיק ממנו מדת החבל וכן מתגלגלים והולכין עד שמודדין את כולו. וכשילך המודד להבליע ההר או הגיא לא יצא חוץ לתחום שלא יראו אותו העוברים ויאמרו מדת תחומין באה לכאן:

השגת הראב"ד

*הגיע לכותל וכו'. מסתברא אם א"א לאמדו מבליעו, עכ"ל:

עיקר

יז אין סומכין אלא על [ה] מדידת אדם מומחה שהוא יודע מדת הקרקע. היו לנו תחומי שבת מוחזקין ובא מומחה ומדד ריבה בתחום מהן ומיעט בתחום. שומעין לו בתחום שריבה. וכן אם באו שנים מומחין ומדדו התחום אחד ריבה ואחד מיעט שומעין למרבה. ובלבד שלא ירבה יתר ממדת אלכסונה של עיר: **יח** כיצד בעת שירבה זה נאמר שמא הראשון מקרן אלכסון של עיר מדד האלפים ולפיכך מיעט מדתו ונמצא צלע התחום בינו ובין המדינה פחות מאלפים. וזה האחרון מדד אלפים מצלע המדינה. ואין מחזיקין על הראשון שטעה ביותר על זה. *לפיכך אם ריבה זה האחרון יתר על הראשון אפילו בחמש מאות ושמונים אמה בקרוב שומעין לו, ביותר על זה אין שומעין לו:

אפילו

השגת הראב"ד

*לפיכך אם ריבה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אני מוצא או ד' מאות או ו' מאות, עכ"ל:

א טור סי' שצט סמ"ג שם:

כסף משנה

יז היו לנו תחומי העיר מוחזקין וכו' שומעין לו בתחום שריבה. נראה לכאורה שדעתו לומר שאין שומעין לו בתחום שמיעט וא"א לומר כן שהרי אמרו בגמרא אימא אף למקום שריבה וכ"כ רבינו ז"ל בפי' המשנה וא"כ צ"ל שמ"ש שומעין לו בתחום שריבה לרבותא נקטיה דאף ע"פ שהוא מיקל שומעין לו וכ"ש ששומעין לו בתחום שמיעט דהוי להחמיר: מה שכתב ה"ה בשם הרשב"א שלא הל"ל אלא תקע"ב טעמו משום דאמתא בריבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונא ולפי זה כשתמדוד מגלע העיר אלף ותכ"ח אמה ותבא למדוד מקרן אלכסון של עיר יהיו אלפים משום דתרי חומשי דאלף ותכ"ח הם תקע"ב. ומ"ש ה"ה וראוי להיות כתקפ"ה אמה טעמו לפי שנאמר שהראשון מדד מקרן אלכסון העיר אלפים וכשנמדוד מגלע העיר תכלה מדת האלפים ההם לסוף אלף ותט"ו לפי שתשבורת אלפים על אלפים הם ד' סכומים שכל סך הוא אלף פעמים אלף הנקרא בלעז קווינט"ו לפי שבאלפים יש מאתים עשיריות וכל עשירית מהם יעלה בתשבורת עשרים אלפים סך ארבע אלפים פעמים אלף שהם ד' סכים ואלף ותט"ו פעמים אלף ותט"ו עולה שני סכים ושלש אלפים ורכ"ה כיצד באלף ותט"ו יש קמ"א עשיריות וחצי וכל עשירית מהם עולה י"ד אלפים וק"כ וקמ"א פעמים וחצי ד' אלפים וק"כ עולה ד' סכים ואלפים ורכ"ה הרי שירבה על הראשון תקפ"ה ורבינו לא דק בה' אמות ולחומרא הוא דלא דק ואפשר דמשום דלפי החשבון אמתא ותרי חומשי האמור בגמרא עולה התוספת לתקע"ב ולחשבון חכמי הגמרא עולה תקפ"ה כתב תק"פ בקירוב:

מגיד משנה

אלפים ועד כמה עומקו של גיא היתה השאלה ומפני שהזכירו בסמוך יתר מאלפים לא הוצרך לפרש ד' אלפים ויש בזה פירוש אחר ואם לא היתה כן כונת רבינו יש לתמוה למה לא כתב הא דאביי. ומ"ש בד"א שהיה חוט המשקולת וכו' הוא מבואר בהא דלישנא בתרא דרב יוסף וכשאין חוט המשקולת וכו' דק"ל כאחרים. ומ"ש היה גיא מעוקם זהו בברייתא כלשונו. ואין בדברי רבינו זכר כלל בדין הגיא למתלקט עשרה מתוך חמש או מתוך ארבע משום דהנהו בהרים דוקא נינהו וכן עיקר כמו שאבאר. וכן מימרא דשמואל בכותל דוקא היא כמו שאכתוב. ומ"ש היה גיא רחב יותר מחמשים וכו' זהו בברייתא ואם לאו הולך למקום וכו' ובסוף דינין אלו יבאר ויכתוב רבינו מה ששנינו ובלבד שלא יצא חוץ לתחום. ומ"ש הגיע לכותל זהו ברייתא הנזכרת. ומ"ש ואם אפשר להשתמש בו וכו' זהו ברייתא שהקשו ממנה לפי גרסת הגאונים והעמידוה בדניחא תשמישתיה ואז מודדו מדידה יפה שמודד כל הכותל מדידה יפה ומ"ש ואם היה חוט המשקולת יורד כנגדו מודד ברחבו מדידה יפה. הוא ממימרא דשמואל. פירוש שכיון שהוא זקוף כל כך יכול הוא למדוד רחבו בראש הכותל ומודד הרחב לבד מדידה יפה. ומ"ש הגיע להר אם היה הר וכו'. זהו משנתנו וכפרושא דרבה ללישנא דרב הונא בריה דרב נתן דהלכתא כותיה. ואפשר דה"ה למתלקט י' מתוך שש שמבליעו להאי לישנא. ויש אומרים מודדו מדידה יפה ורבינו לא הזכיר זה לפי שכתב בכותל שאם אפשר להשתמש בו מודדו מדידה יפה ונראה דה"ה להר. ומ"ש ואם היה גבוה הרבה וכו' זה מבואר בלישנא דרב הונא שהזכרתי. ומ"ש ואם אינו יכול וכו' במשנה מבואר. ומ"ש כיצד מקדרין וכו'. בגמרא מבואר ברייתא ומימרא דאביי. ומ"ש וכשילך המודד וכו' זהו ששנינו ובלבד שלא יצא חוץ לתחום ואמרו בגמרא מ"מ וכו' זהו דעת רבינו והוא הנכון מכל הנאמר בפי' סוגיא זו ויש לרשב"א שיטה אחרת שהוא סובר שהגאיות בכלל מה שאמרו מתלקט עשרה מתוך חמש או מתוך ארבע וכ"כ היה מודד והגיע לגיא או לגדר אם היה מתלקט עשרה מתוך יתר מחמש תשמישו בנחת והרי הוא כקרקע חלק ומודדו מדידה יפה. היה מתלקט עשרה מתוך חמש אין תשמישו בנחת כקרקע חלקה ולפיכך אם יכול להבליעו בחבל של נ' אמה מבליעו ואין שפועו ומדרונו עולה לו מן החשבון ואם אינו יכול להבליעו מקדר ועולה מקדר ויורד היה מתלקט עשרה מתוך ארבע אינו מלמלם לקדר ולהבליע אלא אומדו והולך לו עכ"ל. ומכאן שאין לנו קדור או הבלעה בגיא אלא במתלקט עשרה מתוך חמש. ואח"כ כתב אימתי מבליעין בזמן שאין בעומקו של גיא להולך משפתו אל שפתו יותר מאלפים אמה. היה בו יותר מאלפים אמה אפי' לא היה תשמישו בנחת אינו מבליעו אלא מקדרו. ואלו דברים מתמיהין אגלי היאך אפשר שמתלקט עשרה מתוך חמש ויהיה בעמקו אלפים יוכל להבליעו בחבל של נ' ואפי' בחבל של מאתים. ואולי דעתו שבתחלה מתלקט כך ואח"כ זקוף מאד ואין בזה ממש. ואם נאמר שיבליענו במקום אחד היה להם לפרש. אלא ודאי לא הוזכר דין ההתלקטות בגיא ולא דין האלפים בהר וכדברי רבינו. ומ"מ ההיא דאביי פירש"י ז"ל פי' אחר שלא כדברי רבינו. והרשב"א פירש ד' אמות דכל שיורד חוט המשקולת כנגדו בעומקו של גיא ד' אמות שעומק הגיא זקוף כל כך אינו ראוי להלוך ואע"פ שאר כותלי הגיא משתפעין והולכין עד קרקעיתו של גיא הרי זה כאילו כל הגיא חוט המשקולת יורד כנגדו ע"כ וזהו פירוש נכון:

יז אין סומכין וכו'. משנה (דף נ"ח נ"ט) אין מודדין אלא מן המומחה ריבה למקום אחד ומיעט למקום אחר שומעין למקום שריבה ואמרו בגמרא למקום שריבה אין למקום שמיעט לא אימא אף למקום שריבה. עוד שם ריבה לאחד ומיעט לאחד שומעין למרבה. והקשו בגמרא היינו קמייתא ותירצו ה"ק ריבה אחד ומיעט אחד שומעין לזה שריבה. אמר אביי ובלבד שלא ירבה יותר ממדת העיר באלכסונה. ע"כ בגמרא. ופירש רבינו מן המומחה מן הבקי וכן פירש"י ז"ל וכן נראה מן הירושלמי דגרסינן התם הא הדיוט שריבה אין שומעין לו. ויש פירוש אחר וזה עיקר, ואם כונת רבינו כשכתב היו לנו תחומי שבת מוחזקין וכו' היתה על פי מה שאמרו בגמ' אימא אף למקום שריבה תימה הוא לפי שאין זה טפל על הלשון בשום פנים ומ"מ דברי רבינו בדין זה הם אמת וכן הסכימו כל המפרשים ז"ל. ועוד כתב הרשב"א ז"ל שאם מדד ורבה באחד מן התחומין שומעין לו ומוציאין את הקרן השני המועט כנגד המרובה לפי שמחזיקין את המועט במוטעה ואת המרובה במכוון עכ"ל. וזהו פירוש למ"ש בגמרא אף למקום שריבה שאף במועט הולכים כנגד המרובה: וכן אם באו שנים מומחין ומדדו התחום וכו'. כבר נזכר זה בסמוך ויש פירוש אחר במימרא דאביי וזה עיקר. וכתב רבינו לפיכך אם רבה זה האחרון יותר על הראשון אפי' בחמש מאות ושמונים אמה בקרוב שומעין והקשו על חשבון זה. ובהשגות כתוב אמר אברהם אני מוצא או ד' או ו' מאות ע"כ. והרשב"א ז"ל הקשה שלא היה לו לומר אלא ה' אמות וע"ב וכתב ושמא הרב ז"ל כל שהוא יתר משבעים אמה אע"פ שאינן ממלאין עד שמונים לא דק והודיע הענין באמרו שמונים בקרוב עכ"ל. ואני אפרש. דע שהחשבון שהזכירו ז"ל כל אמתא ברבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא אינו מדוקדק דיותר מעט הוי האלכסון וזה מבואר בתופסת בחכמת התשבורת. והכלל האמתי הוא שהאלכסון הוא גדר מרובע שתשבורתו כפל מהמרובע הראשון שהאלכסון יוצא ממנו כגון מרובע ה' על ה' שתשבורתו כ"ה אלכסונו גדר מרובע שתשבורתו נ' וא"כ בהכרח הוא יותר מז'

לפי

מגדל עוז

הגיע לכותל וכו' עד מדידה יפה. פרק כיצד מעברין (דף נ"ח): כתב הראב"ד ז"ל מסתברא אם אי אפשר לאמדו מבליעו אם חוט המשקולת יורד כנגדו מודדו עכ"ל: ואני אומר איני כדאי לדקדק בסברותיו ואפילו הייתי כדאי לא באתי לסתור אלא לבנות בעז"ה: הגיע להר עד שטעה ביותר על זה. הכל פ' כיצד מעברין (דף נ"ח): לפיכך אם ריבה וכו' עד אין שומעין לו: כתב הראב"ד ז"ל אני מוצא או ד' מאות או שש מאות עכ"ל: ואני אומר כבר נשאלה שאלה זאת ממני מאנשי מארץ מצרים והשבתי בה באורך אך בחבור הזה אין לי לצורך להאריך אלא לקצר. וי"ע כי הלכה זו מבוררת כשמש פרק כיצד מעברין בברייתא דעבלא מרובעת עד דאסיקנא שנמצאו התחומים משתכרין שמונה מאות אמה לכאן ושמונה מאות אמה לכאן וכו' עד דמפרש לה אביי משכחת לה במתא דהויא תרי אלפי על תרי אלפי ופירשה רש"י ז"ל פירוש ארוך ומבואר ואכתבנו בקצרה כי בראותך עיר עגולה של אלף וארבע מאות וכ' ושמונה מאות ובאת לרבעה תצטרך להוסיף עליה אלפים ושמנה מאות וששה וחמשים חומשין כדקיימא לן כל אמתא ברבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא והתחומין האלו עולין חמש מאות ושבעים ושתים אמה. ועתה ראה כי כשתתן תקע"ב תוספת אלכסון הריבוע על האלף ותכ"ח שהיו בידך ממדת שטח העיר נשכרת במהלך התחום שבת תקע"ב אמות מחמת זה האלכסון והם התק"פ אשר כתב ר"מ ז"ל ואפשר שטעם השמועה והסביר מפני שלא מדד מאלכסון הריבוע אלא מן העיגול והעדיף אותן המרבה חשש ספק ומדד מן האלכסון כפי ההלכה. והשמונה שהוסיף ר"מ ז"ל על פירש"י ז"ל הם ד קדוקי

הגהות מיימוניות

[ד] כרב הונא בריה דרב נתן, למהר"ם היה נראה כלישנא קמא דאמר רבא לא שנו אלא במתלקט עשרה מתוך ארבע אבל במתלקט עשרה מתוך חמש מודדו מדידה יפה ועיין לקמן בהלכות עירובין בהלכתא ח' שבפ"ו ע"ב: [ה] וכן פיר"ש ור"ח גרס אין מודדין אלא מן המומחה ופירש ר"ת דרך ישר ומכוון נגד העיר שלא ילך לצדדים למדוד לפי שנוח לו שם למדוד דליכא עקולי ופשורי ואח"כ בא לעיר וצופה כנגד מדתו משום דאי לא עביד הכי זימנין דטעי שיש כנגדה הרים וגאיות והיה לו להבליע או לקדר ע"כ:

לפי שתשבורת ז' על ז' אינה אלא מ"ט. ויש לזה מופת. ולפ"ז אם הראשון טעה במדת האלכסון ע"ד חשבון רבותינו ז"ל יהיה אמת כדברי הרשב"א ז"ל. אבל אין לנו לקחת החשבון הוא אחר שאינו אמת אלא בשיעורים שהזכירו הם אבל בטעות שטעה זה הראשון היאך נחזיק זה השני בטועה והוא מכוין על האמת ואם הראשון לא טעה כך היה שיעור התחום כמו שזה אומר וזה דבר ברור. ולפי החשבון האמתי יהיה המש מאות ופ"ה ועוד וזהו שכתב הר"א ז"ל בהשגות אע"פ שלא דקדק לפי שתשבורת אלף וארבע מאות וס"ו הוא ב' תשבורות ועוד ותשבורת אלפים שהוא אלכסון הוא כפלו שהוא ד' תשבורות. ולא נעלם זה מעיני רבינו אבל רצה להחמיר באותן ס'. ונ"ל משבוש הספרים הוא וראוי להיות כחמש מאות ופ"ה אמות.

ואם יש ספר שנסחתו כך הוא האמת לפי שאין דרך רבינו לכתוב בקרוב בחשבון שיוכל להוסיף או לגרוע ממנו ואפי' אמה אחת:

יט אפילו עבד אפי' שפחה נאמנין לומר ע"כ תחום השבת וכו'. משנה שם (דף כ"ה:) כלשון רבינו:

נאמן הגדול לומר זכור אני שעד כאן היינו באים וכו'. משנה בכתובות פרק האשה (דף כ"ח). ומ"ש שלא אמרו חכמים וכו' מבואר בגמרא בכיצד מעברין (עירובין כ"ח כ"ט):

פכ"ט א מצות עשה מן התורה וכו'. מדברי רבינו נראה בביאור שהוא סובר שההבדלה ג"כ דבר תורה והכל בכלל זכור. וראיתי המפרשים ז"ל חלוקים בזה יש סוברים כדברי רבינו ואע"ג דבגמרא פ' ערבי פסחים (דף ק"ו) אין שם אלא זכרהו על היין בכניסתו אין לי אלא בלילה וכו' מ"מ ילפינן ליה מדכתיב ולהבדיל כמ"ש פרק ידיעות הטומאה (שבועות י"ח:) ולשון מכילתא זכור את יום השבת קדשהו בברכה ובביאור אמר זכרהו על היין ואמרו גם כן קדשהו בכניסתו וקדשהו ביציאתו. וי"א שההבדלה אינה אלא מד"ס אבל הקידוש הוא דבר תורה. ודע שלדברי הכל אחד אנשים ואחד נשים חייבין הם בקידוש היום ומימרא מפורשת היא נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה. ונפקא לן מזכור ושמור והבדלה נמי אם היא דבר תורה נפקא לן תיובתא דנשים מהתם ואם היא מדבריהם דומיא דקידוש תקנוה ורבינו ז"ל סתם כאן וכיון שלא הזכיר בהן פטור מכלל שהן חייבות ופרק י"ב מהלכות עבודת כוכבים ומזלות וחקותיהם כתב רבינו וכל מצות עשה שהיא

יט אפילו עבד אפילו שפחה נאמנין לומר עד כאן תחום השבת. ונאמן הגדול לומר זכור אני שעד כאן היינו באים בשבת כשהייתי קטן. וסומכין על עדותו בדבר זה. שלא אמרו חכמים בדבר להחמיר אלא להקל מפני ששיעור אלפים אמה מדבריהם:

ד עיקר הקידוש בלילה כו ומבדיל והולך עד סוף יום הרביעי. קשה דבגמרא משמע דעד יום הרביעי ולא עד בכלל ומצאתי ספר מוגה שכתוב בו עד סוף יום ג' והיא הגירסא הנכונה:

היה

פרק תשעה ועשרים

א מצות עשה מן התורה לקדש [א] את יום השבת בדברים שנאמר זכור את יום השבת לקדשו. כלומר זכרהו זכירת שבח וקידוש. וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו. בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה: ב וזהו נוסח קידוש היום. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו ורצה בנו ושבת קדשו באהבה ורצון הנחילנו זכרון למעשה בראשית תחלה למקראי קדש זכר ליציאת מצרים כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים ושבת קדשך באהבה וברצון הנחלתנו ברוך אתה ה' מקדש השבת: ג וזה נוסח ההבדלה. [ב] ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם המבדיל בין קדש לחול ובין אור לחשך בין ישראל לעמים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה. ברוך אתה ה' המבדיל בין קדש לחול: ד עיקר הקידוש בלילה. אם לא קידש בלילה בין בשוגג בין במזיד מקדש והולך כל היום כולו. ואם לא הבדיל בלילה מבדיל למחר ומבדיל והולך עד סוף יום [ג] שלישי. אבל אינו מברך על האור אלא בליל מוצאי [ד] שבת בלבד: ה אסור לאדם לאכול או [ה] לשתות יין משקדש היום עד שיקדש. וכן משיצא היום אסור לו להתחיל לאכול ולשתות ולעשות מלאכה או לטעום כלום עד שיבדיל. ולשתות מים מותר. שכח או עבר ואכל ושתה קודם שיקדש או קודם [ו] שיבדיל הרי זה מקדש ומבדיל אחר שאכל: ו מדברי סופרים [ז] לקדש על היין ולהבדיל על היין. ואף

א טור סימן רעא סמ"ג עשין כט: ב טור סי' רלט סמ"ג שם: ג טור סי' רעא ורלט סמ"ג שם: ד עי' בטור סי' רעא: ה טור וסמ"ג שם:

מזמן לזמן ואינה תדירה נשים פטורות חוץ מקידוש היום ואכילת מצה בלילי פסחים ואכילת פסח והקהל ושמחה שאף הנשים חייבות ע"כ ונסח הקידוש ידוע הוא. ונסח ההבדלה נחלקו בו שם פ' ערבי פסחים (דף ק"ג ק"ד) והעלו בגמרא כדברי רבינו. וזה מוסכם:

ד עיקר הקידוש בלילה וכו'. שם (דף ק"ו) עיקר קדושא בלילה הוא ואמרו שם (דף ק"ה) מי שלא קדש בע"ש מקדש והולך כל היום כולו. ויש מי שכתב שפרשא ויכלו שנהגו לומר כמו שיתבאר אינה אלא במקדש בליל שבת כדימו: ואם לא הבדיל בלילה וכו'. שם (דף ק"ו) אמרו בני ר' חייא מי שלא הבדיל במ"ש מבדיל והולך כל השבת כולה עד כמה א"ר זירא עד רביעי בשבת ונחלקו בדין זה הגאונים ז"ל שיש מהן גורסין בסוף השמועה (דף ק"ז) כלישנא בתרא מבדיל והולך כל היום כולו וכ"כ מן ההלכות ורבו סברות הגאונים ז"ל בזה. ודברי רבינו מחוורין אע"פ שדעת האחרונים כדעת ההלכות. ותשעה באב שחל להיות באחד בשבת העלה הרמב"ן ז"ל שאין כאן הבדלה על הכוס אלא בתפלה בלבד ואינו צריך להבדיל בליל מוצאי תשעה באב: אבל אינו מברך וכו'. שם (דף ק"ו) מפורש. א"ר יעקב אבל לא על האור:

ה אסור לאדם לאכול או לשתות יין משקדש היום וכו'. כך היא הנסחא בקצת הספרים ויראה מזה שלשתות מים מותר קודם קידוש כמו קודם הבדלה. ויש שכתוב בהן או לשתות סתם. ואף לזאת הנסחא אפשר שדעת רבינו ממ"ש בסיום הבבא ולשתות מים מותר שאף קודם קידוש מותר. ובגמ' (דף ק"ה) גבי הבדלה מפורש רבנן דבי רב אשי לא קפדי אמיא ויש לדמות קידוש להבדלה כדברי רבינו והרשב"א ז"ל השיב שקודם קידוש אפי' לשתות מים אסור והביא ראיה מן הירושלמי וכן נהגו: וכן משיצא היום וכו'. אכילה ושתיה מפורשין שם ועשיית מלאכה פ' שואל בשבת (דף ק"נ:) אסור לאדם לעשות חפציו קודם שיבדיל והיתר שתית המים הזכרתיו בסמוך: שכח או עבר וכו'. בערבי פסחים (דף ק"ז) טעם מקדש טעם מבדיל:

ו מדברי סופרים וכו'. הקידוש פשוט שאינו מן התורה על היין ויתבאר לפנינו שאם מתאוה לפת יותר מן היין מקדש על הפת. וההבדלה מבואר בברכות (דף ל"ג) פרק אין עומדין

הגהות מיימוניות

[א] בפ' מי שמתו ופרק ג' דשבועות נשים חייבות בקידוש דבר תורה כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה ע"כ: [ב] אבל כשהבדיל בתפלה מותר במלאכה אע"פ שעדיין לא הבדיל על הכוס. וכן אם אמר רק המבדיל בין קודש לחול כך אמרינן בפרק שואל במערבא אמרי המבדיל בין קדש לחול ועבדי צרכייהו אבל לאכילה ושתייה צריך הבדלה על הכוס כדאמימר בת טוות וכו' ע"כ: [ג] בה"ג ובפירוש ר"ת גם בהבדלה כל היום כולו אבל בס"ה כתב כבעמוד וכן בראבי"ה וכן באלפסי וכן סה"ת: [ד] רשב"ם פירש הטעם הואיל ותחלת ברייתו הוא כדאיתא פרק מקום שנהגו: [ה] צ"ע דלא מצאנו היתר אפילו למים והא דרבנן דבי רב אשי לא קפדי אמיא משמע בספר דלא קאי אקודם קידוש אלא אקודם הבדלה ע"ש דמייתי לה אדרב הונא ותנא משמיה דר' יעקב דאמר הטועם קודם שיבדיל מיתתו באסכרא כו' ע"ש. וכן מהר"ם אומר שאסור לטעום אפילו מים קודם קידוש וכן בשחרית קודם קידושא רבה ע"כ: [ו] וכתב בה"ג הא דאמר טעם מבדיל ה"מ באורתא אבל למחר אי לא טעים מידי מבדיל אבל אי טעים מידי ביום או בלילה אינו מבדיל ראבי"ה. אבל באלפסי כתב דאפילו למחר מבדיל אף על גב דטעים בין בימאמא בין בליליא ע"כ: [ז] וכן פי' ר"י בפרק ערבי פסחים ובפרק מי שמתו ובפ"ג דשבועות דקידוש מדאורייתא אבל מה שהצריכו לאומרו על היין אינו אלא מדרבנן ע"ש, ע"כ:

מגדל עוז

דקדוקי המשויין שעולה האלכסון יותר מתרי תומשי על ריבוע האמת ורבותינו ז"ל לא הקפידו בזה לפי שהוא דבר מועט ביותר ואין כל אדם יכול לעמוד עליו אך ר"מ ז"ל מאחר שנתחכם בחכמת התשבורת עמד ולירף כל אותן המשויין לחשבון שמונה אמות אלו הנה זאת תקרנוס כן היא: אפילו עבד ושפחה עד סוף הפרק. פ' כיצד מעברין (דף כ"ח):

פרק כ"ט מצות עשה וכו' עד שבת וקידוש. פרק ערבי פסחים (דף ק"ו) מפורש להדיא: וצריך לזכרו עד בהבדלה. פרק ערבי פסחים ובברכות ובמכלתא אמרו זכור את יום השבת לקדשו בברכה. עוד מצאתי לו ראיה ריש מסכת נזיר דמתמה בתלמודא להדיא אילימא קדושא ואבדלתא והרי מושבע ועומד מהר סיני הוא וכ"כ הר"מ ז"ל מקוצי אלא שפירשו כר"ת ז"ל ועוד כתב סמך להוכיח על הבדלה שהוא מן התורה כמו הקידוש כמו שכתבתי לפנינו בסמוך. ועוד ראיתי אני כי אמרו ז"ל בפירוש זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו לשון זכור הוא מצות עשה זכרהו בכניסתו שמקדשין אותו בדברים ברמזם ז"ל שבת כלה ולשון שמור שייך ביציאתו שלא ינהג בקדושת קדש מנהג חול עד שיבדילנו ויקבענו ויושיבנו על כנו ובפ"ק דשבועות ובפרק מי שמתו זכור ושמור כל שישנו בזכירה ישנו בשמירה והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה ע"כ. הנה עשו שמור לאו כדק"ל כל השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה עוד רמזו ז"ל במדרש זכירה ביום ושמירה בלילה ופשטה זה שמוסיפין מחול על הקדש וסודו ידוע למקובלים בסתרי התורה ולהם ארמוז גם אני ואומר זכירה בקידוש ושמירה בהבדלה בלאו הבא מכלל עשה ואף על פי ששניהם מן התורה הקידוש עיקר והבדלה טפילה לו כתשלומין דראשון. ומה נכבד רמזם בגלותם סתם בשמעתין דיקנה"ז קדושא ואבדלתא חדא מילתא היא וכן ביארו דקידוש כניסתו דומה למלך שנכנס למדינה כו' כלשונם פרק כל כתבי הקדש שבת כלה שבת מלכה והבדלה במוצאי שבת דומה לאפרכוס שיוצא כו' והמשכיל ידום. ופשוטו נראה כן פרק ערבי פסחים בשמעתא דזכרהו על היין בכניסתו בשמעתא אסיקנא דכבוד יום עדיף מכבוד לילה תדע דהא מאן דלית ליה אלא כוס אחד אמרינן דליבקייה עד למחר אי לא משום טעמא דחביבה מצוה בשעתה וכן פסק ר"י בר"י ן' מיגא"ש ז"ל, ועוד דהתם תלמודא בעי למימר אליבא דרב הונא טעם לא יקדש טעם יבדיל וכן מבעי ליה למימר דמבדיל אהכרא ולא מקדש אלא אחמרא ואע"ג דלא קיימא לן הכי ברם הלכתא ריהטא דשמעתא הכי אזלא ובהדיא אמרינן התם מפסיקין לקידוש ואין מפסיקין להבדלה והכי נמי אסיקנא הא דאמר רב עמרם אמר רב בבת קובעת לקדוש ואינה קובעת להבדלה למדנו כי הקידוש עיקר והבדלה טפילה לו כל שומר שבת מחללו ואף כי שניהם מן התורה בזכירה ובשמירה הדברים אמורים אך הכוס מדברי סופרים כמו שיתבאר והאבן גדולה ע"פ הבאר. והנה יגעתי ומצאתי לר"מ ז"ל פ"ז הלכות נזירות שדין מפורש מבואר בשמעתא קמייתא דמסכת נזיר: עיקר הקידוש כו' עד ומבדיל אחר שאוכל. פרק ערבי פסחים ובכמה מקומות. ובהדיא א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן אנשי כנסת הגדולה תיקנו להם לישראל קדושין והבדלות כלומר נוסח הברכות וקביעות מקום זכירתן בין בתפלה בין בברכת המזון וגמר דבריו בתחלה קבעוה בתפלה העשירו קבעוה על הכוס וכ"כ ר"מ ז"ל מקוצי וכן כתב הרמב"ן ז"ל בפירוש התורה בפרשת יתרו בפסוק זכור:

ואף על פי שהבדיל בתפלה צריך להבדיל על כוס. ומאחר שיבדיל ויאמר בין קדש לחול מותר לו לעשות מלאכה אע"פ שלא הבדיל על הכוס. ומברך על היין תחלה ואחר כך מקדש. [ח] ואינו נוטל את ידיו עד שיקדש: ז כיצד הוא עושה לוקח כוס שהוא מחזיק רביעית או יתר ומדיחו מבפנים ושוטפו מבחוץ וממלאהו יין ואוחזו בימינו ומגביהו מן הקרקע טפח או יתר ולא יסייע בשמאל. ומברך על הגפן ואחר כך מקדש. ומנהג פשוט בכל ישראל לקרות בתחלה [ט] פרשת ויכלו ואחר כך מברך על היין ואחר כך מקדש [י] ושותה מלוא לוגמיו ומשקה לכל בני חבורה ואח"כ נוטל ידיו [כ] ומברך המוציא ואוכל: ח [א]אין קידוש אלא במקום סעודה. כיצד לא יקדש בבית זה ויאכל בבית אחר. אבל אם קידש בזוית זו אוכל [ל] בזוית שניה. ולמה [מ] מקדשין * בבית הכנסת מפני האורחין שאוכלין ושותין שם: ט [ב]היה מתאוה לפת יותר מן היין או שלא היה לו יין הרי זה נוטל ידיו תחלה ומברך המוציא ומקדש ואחר כך בוצע ואוכל [נ] ואין מבדילין על הפת אלא על הכוס: י מי שנתכוון לקדש על היין בלילי שבת ושכח ונטל ידיו קודם שיקדש הרי זה מקדש על [ס] הפת ואינו

א טור סימן רעג סמ"ג שם: ב טור סימן רעא סמ"ג עשין כט:

ט היה מתאוה לפת וכו' מי שנתכוין לקדש על היין בלילי שבת וכו'. כתב הר"ן שנראה מדברי הרי"ף שהוא מפרש כך נטל ידיו לא יקדש משום דכיון דאין נוטלין ידים לפירות גלי דעתיה דחביבא ליה ריפתא וס"ל לרב ברונא דאין מקדשין על הפת הילכך לא יקדש שעל הפת א"א לקדש ואי מקדש אחמרא כגונא מקדש על שאינו חביב ואסיקנא דליתא דהא רב כל אימת דחביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא ומיהו נפקא לן מדרב ברונא דנטל ידיו לא יקדש על הפת דכמאי דאמר דמכי משא ידים גלי דעתיה דריפתא חביבא ליה מהא לא איתותב ונראה שכך היה מפרש רבינו ג"כ:

אסור

עומדין שמדבריהם היא על הכוס: ומאחר שיבדיל ויאמר וכו'. פ' שואל (שבת ק"נ.) כי הוינן בי רב כהנא אמרינן המבדיל בין קדש לחול ומשלחינן שלחי וכן מימרא אחרא שם כיוצא בזו ונחלקו המפרשים אם צריכה שם ומלכות ובהלכות כתבו שצריכה וכ"ב שם כלומר אינו צ"ל בין אור לחושך וכו' אלא בא"י אמ"ה המבדיל בין קדש לחול. וכתבו הגאונים ז"ל שאם התפלל והבדיל בתפלה יכול לעשות מלאכה ואין צריך לברכה אחרת ולזה הסכימו מן האחרונים ז"ל ועיקר: וכשהוא מקדש וכו'. פ' אלו דברים בברכות (דף נ"א:) ב"ה אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על היום. ומ"ש ואינו נוטל וכו', שם בפ' ערבי פסחים (דף ק"ו) נטל ידיו לא יקדש ויתבאר בסמוך:

ז כיצד הוא עושה וכו'. דברים אלו שכתב רבינו נאמרו בגמרא פ' שלשה שאכלו (ברכות נ"א) גבי כוס של ברכה ומפרש רבינו דכוס של ברכה הוא כוס שאומרים עליו קידוש היום או ברכת המזון כמבואר פ"ז מהלכות ברכות ולא עוד אלא שעקר הדבר הוא לדעת רבינו בכוס של קידוש כמ"ש. ורש"י ז"ל פי' כוס של ברכה ברכת המזון: מנהג פשוט הוא בכל ישראל לקרות בתחלה פרשת ויכלו וכו'. כן נהגו ויש להם סמך ממ"ש בפ' כל כתבי (שבת קי"ט) שאפילו יחיד צריך לומר ויכלו ולפיכך אמרוהו על הכוס:

ושותה מלא לוגמיו ומשקה לכל בני חבורה ואחר כך נוטל וכו'. מסקנא בערבי פסחים (דף ק"ז) המקדש אם טעם מלא לוגמיו יצא ואם לאו לא יצא וכן בהלכות ופירשו מלא לוגמיו שאם יסלקנו לצדדין נראה כמלא לוגמיו ומדברי הגאונים ז"ל נראה שאין כל בני החבורה צריכין מלא לוגמם:

ח אין קידוש אלא במקום סעודה כיצד לא יקדש בבית זה ויאכל בבית אחר וכו'. מסקנת ההלכות וכל הפוסקים שם (דף ק"א) כשמואל דאמר הכי אין קידוש אלא במקום סעודה. ואמרו שם סבור מינה ה"מ מבית לבית אבל מפנה לפנה לא אמר להו רב ענן בר תחליפא זמנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דמר שמואל ואפי' מאגרא לארעא הוה מקדש ע"כ בגמרא ובהלכות. וזהו פשוטו מתמיה על דברי רבינו ז"ל שכתב אבל אם קידש בזוית וכו' אבל ראיתי בספרי הגאונים ז"ל שכתבו לקדש בבית ולאכול בחצר בסעודה אם רואה את מקומו מותר שנעשה כמקום אחד ואינו דומה כמפנה לפנה ואם אינו רואה את מקומו נעשה כמפנה לפנה ואסור עכ"ל. מתוך כך נראה שהם מפרשים בית בית דירה ויש בה חדרים ועליות מבית דירה לבית דירה אחר היו סבורים שילטרך קדוש אחר אבל מפנה לפנה כגון מחדר לחדר בבית דירה אחת לא. ובא רב ענן והעיד שאפי' בבית דירה אחת מן הגג לחצר היה מקדש. ויעיד על זה הפירוש שאם היה פירוש מפנה לפנה בחדר בעליה אחת היאך היה מוליאה מידי כונתה רב ענן כשהיה רואה שמואל מקדש מארעא לאגרא. ולפי זה הפי' נאמרו דברי רבינו ז"ל ויש בזה פירוש אחר: ולמה מקדשין בבהכ"נ מפני האורחים שאוכלים וכו'. שם מבואר ועכשיו נהגו לקדש שם ואע"פ שאין אורחים אוכלים לפי שכיון שנתקן לא זזה תקנה ממקומה, וכתבו ז"ל שלא היו אוכלין בבהכ"נ ממש דהא קי"ל דבתי כנסיות אין אוכלין בהן כמבואר פי"א מהלכות תפלה אבל בבית הסמוך לבהכ"נ והיו יושבין שם בעת שמיעת הקידוש וכן כל כיוצא בזה:

ט היה מתאוה לפת יתר מן היין או שלא היה וכו'. שם (דף קו) א"ר ברונא אמר רב נטל ידיו לא יקדש אמר להו רב יצחק וכו'. אכתי לא נח נפשיה דרב ושכחינן שמעתתיה זמנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב זמנין דחביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא זמנין דחביבא ליה חמרא מקדש אחמרא. וזה פירוש רבינו נטל ידיו לקדש קס"ד שלא יקדש כלל אלא אמרים מקדשין לו ואפשר שהיו סבורין שאין מקדשין על הפת. ואמר להו רב יצחק דרב היה מקדש על הפת כשהיה חביב לו וא"כ כשנטל ידיו מקדש על הפת וזה פירוש נכון וכן כתבו מן האחרונים ויש מי שפירש דהא דר"י פליגא לגמרי אדרב ברונא שאין הדבר תלוי בנטילה אלא בהחיבות וע"ז נהגו ליטול ידיהם ולקדש אח"כ ביין ע"כ:

י מי שנתכוין לקדש על היין בלילי שבת ושכח וכו'. כבר ביארתי זה בסמוך:

ומצוה

מנדל עוז

ואע"פ שהבדיל כו' עד על הכוס. פרק שואל ופרק אין עומדין: ומברך על היין תחלה ואחר כך מקדש. מסכת ברכות פרק אלו דברים: ואינו נוטל ידיו עד שיקדש. פרק ערבי פסחים: כיצד הוא עושה כו' עד בתחלה. פ"ק שלשה שאכלו ופרק כל כתבי הקודש: ואחר כך מברך על היין וכו'. פרק אלו דברים במסכת ברכות: ושותה מלא לוגמיו כו'. רואה אני שלא פירש אם לא שתה אם יצא אם לאו. וכ"ל שדעתו כדעת רבותינו בעלי התוספות שפסקו שמברך צריך שיטעום כדאיתא בברכות וגם שתיה אינה מעכבת כדמשמע בפרק בכל מערבין בפשיטותא דתלמודא דליטעמיה ינוקא ומיהו ר"י אלפס ז"ל סבירא בהלכות פרק חלון גמרא מתני' כיצד משתתפין הא דאמר רבא דאמרי סבי דפומבדיתא המקדש אם טעם מלא לוגמיו יצא ואם לאו לא יצא מכלל דהלכתא היא ובעל המאור לא השיגו בזה: ואחר כך נוטל ידיו עד יטול ידיו ויסעוד. הכל פרק ערבי פסחים:

הגהות מיימוניות

[ח] כבית הלל דאמר בפרק אלו דברים מוזגים את הכוס ואחר כך נוטלים לידים תכף לנטילה ברכה וכו' כדאיתא התם. ומצאתי בשם רב עמרם גאון הנוטל ידיו לא יקדש מ"ט דיין אין צריך נטילה דאמרינן הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח ופת הוא דטעון נטילה וכיון דנטל ידיו עקר דעתיה מן היין ושם על הפת לפיכך אם נטל ידיו לא יקדש עכ"ל. וכן כתב ה"ר אליעזר בר יב"ק שעיקר נטילת ידים לאחר קידוש ומ"מ בדיעבד אם נטל ידיו קודם ואחר כך קידש אין חוזר ונוטל והביא ראיה מהא דפרקין דרב זימנין דחביבא ליה ריפתא הוה מקדש אריפתא ואז היה נוטל ידיו תחלה ורשב"ם פסק דלא הוי היסח הדעת בדיעבד וכן מצאתי בתוספות ע"פ וכן פסק רבינו שמחה ורבינו יואל ובנו ראבי"ה לכתחילה וראיה מהא דפרק כל הבשר נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה כו' וכ"ש הכא ואע"פ שלא התנה בפירוש כיון דדעתיה הכי כאילו התנה בפירוש ועוד דלא הוי אלא גביל לתורא או טול ברוך כיון שהקידוש בשעת סעודה הוא ואינו אלא במקום סעודה לא חשיב הפסק. אמנם מהר"ם היה רגיל ליטול ידיו אחר קידוש וכן בשחרית בשבת אחר קדושא רבא וכן ביו"ט ע"כ: [ט] במדרש ויכלו יש שלש פעמים חייב אדם לומר ויכלו בשבת אחד בתפלה ואחד לאחר התפלה ואחד על הכוס כנגד שלשה אשר שבפרשת ויכלו ע"כ: [י] בפרק חלון מקדש אם טעם מלא לוגמיו יצא כו' ע"כ: [כ] כתב מהר"ם בשם רבו הר"ר שמואל בר מנחם שאמר לו בשם הר"ר משה מגו"ץ וז"ל דהא דאמרינן בפרק ע"פ ושוין שאין מביאין את הפת אלא א"כ קידש ואם הביא פורס מפה ומקדש דהכי פירושו אע"פ שנחלקו ב"ש וב"ה לקמן באלו דברים בהלכות סעודה הי מינייהו קדים שוין הן שאין מביאין את הפת קודם קידוש לפי שכל הקודם בפסוק מוקדם לברכה ואם יביא הפת יצטרך לברך על הפת קודם קידוש אבל אם הביא פורס מפה על הפת והוי כמאן דליתיה ואז מקדש עכ"ל. וכן כתב המבדיל על השלחן יזהר שלא יהא לחם על השלחן ואם יש לחם יכסנו מטעם דפרישית וכן איתא בפירוש רשב"ם ע"ש: [ל] וכן אומר רב נסים גאון מדגרס בירושלמי מי שסוכתו עריבה עליו בליל שמיני מקדש בביתו ואוכל בסוכה ע"כ: [מ] והמקדש בבית הכנסת אין לו למעום דכיון דאין קידוש אלא במקום סעודה הרי הוא טועם קודם קידוש אבל יכולים להשקות לקטנים כמו שנהגו דהא דאמרינן בפ' חרש דבידים לא ספינן להו היינו בלאו כגון נבילות וטריפות וכיוצא בהן דנפקא לן מלא תאכלו וכו' אבל קידוש היום מצות עשה היא לא אתיא מהתם ומנשים נמי לא אתיא דמה לנשים דאינהו גופייהו בנות עונשין ושכל שישנו בשמירה ישנו בזכירה לא נפקא לן קטנים דאינהו גופייהו ליתנהו בשמירה, בהלכות ברכות של מהר"ם: *[וכתב הטור סימן רמ"ט ונוהגין בכל המקומות לקדש בבה"כ ואני תמיה היאך נתפשט זה המנהג דהא קי"ל כשמואל דאין קידוש אלא במקום סעודה ולדידיה אין מקדשין בבה"כ אלא לאפוקי אורחין דאכלי ושתי בי כנישתא דלדידהו הוי מקום סעודה וכיון דהשתא ליכא אורחים דאכלי התם קרוב הדבר להיות ברכה לבטלה ע"כ. וכתב בסוף אי איישר חילי אבטליניה ע"כ]: [נ] פירש רבינו חננאל בשם רב יהודאי גאון כשיש לברך יקנה"ז כגון יו"ט שחל להיות במוצאי שבת ולית ליה חמרא מיגו דמקדש אריפתא מבדיל נמי אריפתא כיון שבאים על השלחן קביע ואי אפשר שלא לסעוד והילכך מקדש על הפת ומבדיל. וכתב מר רב יצחק דמי שאין לו יין תחלה מברך המוציא ואחר כך מברך אשר בחר בנו ומברך על הבשמים ושוב מברך על הנר ואחר כך מברך המבדיל בין קודש לחול ור"י אלפס כתב כפירוש שאין מבדיל כלל על הפת אפילו קידוש והבדלה בהדי הדדי וכן ראבי"ה ע"כ: [ס] כי הא דגרסינן פרק ערבי פסחים אמר רב ברונא אמר רב הנוטל ידיו לא יקדש אמר ליה רב יצחק בר שמואל בר מתנא אכתי לא נח נפשיה דרב ושכחינהו להו לשמעתתיה דזימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב זימנין דחביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא וזימנין דחביב ליה חמרא מקדש אחמרא. והנה גם הגאון רב עמרם ומר יצחק בר צדוק ורב נסים ורבינו חננאל בשם מר יהודאי גאון ור"י אלפס פסקו כן שמקדשין על הפת וכן רשב"ם ע"פ גבי הא דיו"ט שחל להיות אחר השבת רבה אמר קני"ה שסמך ברכת יין להבדלה שיהא היכר שמבדיל על היין אבל קידוש אפילו על פת יכול לקדש כדלקמן ע"כ ובתר הכי גבי הא דנוטל ידיו לא יקדש כתב וז"ל ומדרב שמעינן דמקדש על הפת ואומר ויכלו ומברך ברכת המוציא ואינו אוכל וגם אינו פורש עד שיקדש אחרי כן ודוקא קידוש אבל הבדלה אינה אלא על הכוס דעל הכוס של יין נתקנה דאמר העשירו קבעוה על הכוס ומי שאין לו יין במקום שרגילין לשתות יין לא יבדיל ודי לו בהבדלת תפלה בסדר רב עמרם עכ"ל. אבל רבינו תם פסק שאין מקדשין על הפת ומפרש הא דפרק ערבי פסחים דרב כי חביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא כו' פירוש סמוך לריפתא שהיה נוטל ידיו ומקדש על היין ומיד אוכל כעין שאנו עושין וזימנין דחביבא ליה חמרא וכו' פי' שלא היה רוצה לאכול מיד כי אם לשתות מיד אז לא היה נוטל ידיו אלא מקדש בלבד בלא אכילה ולאחר שעה אוכל דסבר שיש קידוש שלא במקום סעודה ומדקדק ר"ת השתא הבדלה אין עושים על הפת דאמימר בת מוות קידוש החמור לא כל שכן וכן משמע בירושלמי דפסחים וברכות דקאמר על מחלוקת ב"ש וב"ה אמר זעירי מדברי שניהם נלמד מבדילים בלא יין ואין מקדשים אלא על היין על דעתיה דרבי זירא דאמר מבדילים על השכר וכו' א"ר יוסי בר בון נוהגין תמן מקום שאין בו יין שליח ציבור יורד לפני התיבה ואומר ברכה אחת מעין שבע וחותם מקדש

ישראל

ואינו מקדש על היין אחר שנטל ידיו לסעודה. ומצוה [ס] לברך על היין ביום השבת קודם שיסעוד סעודה שניה. וזה הוא הנקרא קידושא רבה, מברך בורא פרי הגפן בלבד ושותה ואחר כך יטול ידיו ויסעוד. *ואסור לו לאדם שיטעום כלום קודם [פ] שיקדש. וגם קידוש זה לא יהיה אלא במקום סעודה: יא אישׁ לו לאדם לקדש על [צ] הכוס ערב שבת מבעוד יום אף על פי שלא נכנסה השבת. וכן מבדיל על הכוס מבעוד יום אף על פי שעדין היא שבת. שמצות זכירה לאמרה בין בשעת כניסתו ויציאתו בין קודם לשעה זו כמעט: יב מי בשהיה אוכל בערב שבת וקדש עליו היום והוא בתוך הסעודה [ק] פורס מפה על השולחן גומקדש וגומר סעודתו ואחר כך מברך ברכת המזון. *היה אוכל בשבת ויצא [ר] השבת והוא דבתוך סעודתו גומר סעודתו ונוטל ידיו ומברך ברכת המזון על הכוס ואחר כך מבדיל עליו. ואם היה בתוך השתיה פוסק ומבדיל ואחר כך חוזר לשתייתו: יג היה אוכל וגמר אכילתו עם הכנסת שבת מברך הברכת המזון תחלה ואחר כך מקדש על כוס שני. ולא יברך ויקדש על כוס אחד שאין עושין שתי מצות בכוס אחד. שמצות קידוש ומצות

א טור סימן רלג סמ"ג עשין כט: ב טור סי' רעא סמ"ג שם: ג עיין בטור שם: ד טור סי' רלט סמ"ג שם: ה טור סי' רעא:

השגת הראב"ד

*ואסור לו לאדם וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בחיי ראשי אם מסברא אמרה לא סבר מימיו סברא פחותה מזו ולפי שקראוהו קדושא רבא יצא לו, ואינו כלום שכבר נתקדש היום בכניסתו על היין קודם שיטעום ואילו בא לקדש על הפת מי לא מקדש ותחשב המוציא במקום ברכת היין ויאכל וכשדרשו אין לי אלא בלילה ביום מנין ת"ל את יום אסמכתא היא דעיקר קדושא בליליא כתיב מדכתיב את יום ולא כתיב ביום א"נ דאי לא קדיש בליליא קאמר, עכ"ל:

*היה אוכל בשבת וכו'. כתב הראב"ד ז"ל והוא שאין לו אלא אותו הכוס, עכ"ל:

מגיד משנה

ומצוה לברך על היין ביום השבת קודם שיסעוד סעודה וכו'. שם (דף ק"ו) ת"ר זכור את יום השבת זכרהו על היין בכניסתו אין לי אלא בלילה ביום מנין ת"ל זכור את יום ביום מאי מברך אמר רב יהודה בורא פרי הגפן ושם קראוהו קדושא רבה והוא לכנוי כמו שקורין לסמיא סגי נהור: ואסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיקדש וכו'. בהשגות א"א בחיי ראשי אם מסברא אמרה וכו'. ואני אומר שרבינו למד כן ממה שקראוהו קידוש ואמרו בכאן שאסור לסעוד קודם קידוש. ומעתה אשיב על דברי הר"א ז"ל מ"ש ואיש בא לקדש ביום על הפת מי לא מקדש אני אומר דלא. והטעם בזה לפי שבלילה שהוא מזכיר קדושת היום די היכר בכך ואם חביב עליו פת יותר יקדש על הפת קודם שיטעום אבל ביום שאין ההיכר אלא כשמברך בפה"ג קודם סעודה שלא כדרכו בחול אם בא לקדש על הפת איזה היכר יש כאן וזה נ"ל נכון. ומה שאמר אסמכתא בעלמא דעיקר קדושה בלילה הוא אף רבינו ז"ל סובר כן. וכ"כ למעלה עיקר הקדוש בלילה אבל חכמים דרשו לקדש ביום ואינו בדין שיוכל למלא כריסו ולאכול ואחר כך יברך על היין ויאכל סעודה אחרת שאם אתה מתיר לו לטעום אף אתה מתירו לאכול כל צרכו שאם לא כן נתת דבריך לשיעורין. ומה שכתב א"נ דאי לא קדיש בלילה קאמר, זו באמת סברא פחותה מסברת רבינו והיא מבוארת הסתירה חדא דהא ברייתא לא משמעה הכין ותו דבסמוך ממש אמרו ביום מאי אמר רב יהודה בפ"ה ואי לא קדיש בלילה ודאי מזכיר הוא קידוש שבת על הכוס כדמוכח התם בהדיא. ועוד ששם (דף ק"ה) שאל רבינא מר"כ מי שלא קדש בע"ש מהו שיקדש כל היום כולו והשיבו מדאמרי בני ר' חייא מי שלא הבדיל במו"ש מבדיל והולך וכו' ה"נ מי שלא קדש מקדש והולך. ולא הביאו שם ברייתא זו להוכיח כן. ועוד ששם הקשו על זה מברייתות אחרות ותירצום והיה להם להביא זו לסיוע אלא ודאי אין דברי הר"א ז"ל בזה הפירוש נכונים כלל:

יא יש לו לאדם לקדש וכו'. פרק תפלת השחר (ברכות כ"ז:) אמר שמואל מתפלל אדם של שבת בע"ש ואומר קידוש על הכוס מתפלל אדם של מו"ש בשבת ואומר הבדלה על הכוס. ופירשו שאע"פ שמבע"י קדש או הבדיל מותר לו לערב לאכול בקידוש זה ולאכול ולעשות מלאכה בהבדלה זו. וזה דעת קצת מן הגאונים וכ"כ מן האחרונים וכדברי רבינו וכן עיקר:

יב מי שהיה אוכל ע"ש וכו'. מסקנא דגמ' פ' ערבי פסחים (דף ק') דאמר שמואל גבי דין זה פורס מפה ומקדש. ובהלכות כתבו ואח"כ שרי המוציא וגומר לסעודתו ומברך ברכת המזון. ואינו מחוור שאם היה צריך המוציא ליבעי ברכה על מה שאכל א"ו אין כאן המוציא וכדברי רבינו שלא הזכירו וכ"כ ז"ל. וגדולה מזו אמרו בירושלמי פרק קמא דברכות שאם כבר בירך על היין בתוך הסעודה כשהוא מקדש עכשיו על הכוס אינו מברך ברכת היין שהרי כבר נפטר ממנה: היה אוכל וכו'. שם (דף ק"ה) לענין מיפסק אי קא אכלי ואתו מעיקרא לא פסיק אבל אתמולי לא מתחיל ומפסיק נמי לא אמרן אלא באכילה אבל בשתיה פסיק ושתיה נמי לא אמרן אלא בחמרא ושכרא אבל מיא לית לן בה ויתר המים לא הוצרך רבינו לבארו בכאן שאף להתחיל לשתות מים מותר כנזכר למעלה בפרק זה. ומ"ש ונוטל ידיו ר"ל מים אחרונים ומבואר ענינם פ"ו מהלכות ברכות. ומה שכתב ומברך ברכת המזון על הכוס ואח"כ מבדיל עליו ר"ל שבהמ"ז וההבדלה הם על כוס אחד למד זה רבינו מן המשנה שבפ' אלו דברים (ברכות נ"א:) ב"ש אומרים נר ומזון וכו' ואמרו בגמרא לא נחלקו ב"ש וב"ה על המזון שהוא בתחלה ועל ההבדלה שהיא בסוף ופירשוה בהלכות ביושב ואוכל במוצאי שבתות וחשך היום ומשמע מהתם שמברך הכל על כוס אחד. אבל בהשגות כתוב אמר אברהם בשאין לו אלא אותו כוס ע"כ. וכ"כ קצת המפרשים ז"ל. והכריחם לזה מה שאמרו פרק ערבי פסחים (דף ק"ב:) גבי מזון וקידוש שא"א אומן על כוס אחד לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות כמבואר בסמוך והקשו על זה והעלו דקדושא ואבדלתא חדא מלתא היא ויכול לאמרן על כוס אחד ברכת המזון וקדושא תרי מילי נינהו, והם מפרשים דברכת המזון הוא למפרע למה שאכל וקידוש להבא ועיולי יומא וה"ה לברכת המזון עכ"ל אחד מן המפרשים ז"ל. ורבינו ז"ל סבור דברכת המזון והבדלה הכל הוא על מה שעבר שחיוב ההבדלה אינו בשביל הזמן ההוה והעתיד שהוא חול אלא בשביל הזמן שעבר שהיה שבת. ומ"מ מדברי הגאונים ז"ל נראה שאם יש לו שני כוסות שעל אחד מברך ברכת המזון ועל האחר מבדיל ועיקר: היה אוכל בשבת ויצא וכו' וגמר סעודתו. כבר הזכרתי זה בסמוך:

אין

הגהות מיימוניות

ישראל ויום השבת ואין מקדשים על הפת למה לן כל זה. ובספר המצות כתב רק דברי ר"ת כאשר כתבתי וכן רב שרירא כתב כר"ת וכתב ולפי' רבותינו שמפרשים שרב היה מקדש על הפת אפילו היה לו יין משום חביבותא דריפתא הוה מקדש אריפתא זהו תימה דהאמרינן זכרהו על היין עכ"ל. והנה בפרק החליל פיר"ש גם הוא כדברי רבינו המחבר וז"ל אשר כתב שם והוא הדין במי דמקדש על הפת מקדים ברכת הפת מה"ט שהפת במקום יין עכ"ל. וההיא דירושלמי שהביא ר"ת איכא למידחי דלא איירי אלא בקידוש שעושין בבה"כ להוציא אורחים ידי חובתם דאכלי ושתו וגנו בבי כנישתא ולפיכך היכא שאין יין א"א לקדש בבה"כ דאיך יקדש על הפת הלא אין שם אדם שנטל ידיו לאכול לאלתר ולברך ברכת המזון וכן ראבי"ה הביא בספרו רק דברי הגאונים הפוסקים לקדש על הפת וכן רבינו שמחה פסק דמקדשין על הפת אמנם דוקא מי שאין לו יין ולא אמרינן בת טוות אלא להבדלה ושאני אפוקי יומא מעיולי יומא והא דאמרינן שהיין גורם לקידוש שתאמר כשיש לו יין אינו רשאי לקדש בלא יין עכ"ל וגם מהר"ם פסק שמי שאין לו יין מקדש על הפת ע"כ: [ע] התם יליף מריבוי דאת יום השביעי ובשאלתות מפרש טעמא כדי לחלק בין מדת שבת למדת חול שהוא לעניין שירה ואין אומרים שירה אלא על היין ע"כ: [פ] וכן פירש ר"י וכן הורה מהר"ם וכוס של ברכת מילה בשבת נותנין לתינוקות עיין בהלכות שמחות שלו בסימן קמ"ו, ע"כ: [צ] כדאיתא פרק תפלת השחר: [ק] כי היכי דתיתי סעודתא ביקרא דשבתא כשיסיר המפה ונראה כאילו עתה מתחלת הסעודה ומה"ט נהגינן לכסות הפת והשלחן במפה עד לאחר קידוש וכן פירש בשאלתות דרב אחאי וכתב בסה"ת וכן בספר המצות משום זכר למדבר שהמן מונח וחטל תחתיו והטל עליו כן יהיה הלחם בין שתי מפות אבל טעמא קמא לא שייך לסעודת יום שבת, אמנם נראה לי הטעם לפי שנוהגין עתה ליטול הידים ואחר כך מקדשין כדברי רשב"ם והתוספות כדלעיל בהלכתא ו' ועתה אם לא היה הפת מכוסה היה צריך לברך עליו קודם ליין דכל הקודם בפסוק מוקדם לברכה ולפיכך מכסין אותו דהוי כמאן דליתיה ע"כ: [ר] אמר רבינא להבדלה אינה קובעת ע"ש אמנם רב אלפס פסק דהיינו דוקא בספק חשיכה אבל בודאי חשיכה פורס מפה ומבדיל וכן בס"ת ע"כ:

מגדל עוז

אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיקדש: כתב הראב"ד ז"ל בחיי ראשי כו' אי נמי דאי לא קדיש בליליא קאמר עכ"ל: ואני אומר יהא רעוא דכל כי הני מילי מעלייתא לימרון מן שמאי ואי משמא דנפשיה קאמר היה כותב נ"ל או לשון מברר דעתו מקבלתו כמנהגו הטוב אלא ודאי קבלה היתה בידו והלמודא ערוך מפי רבותינו וגם אנחנו כך קבלנו מפי רבותינו בעלי התוספות ז"ל וכ"כ רשב"ם שקיבל מפי רש"י ז"ל והפריז על מדותיו שאפילו מים לא יטעום עד שיקדש דהא סתם טעימה קאמר ועד כאן לא אסיקנא פ' ערבי פסחים דלא קפדינן אמיא אלא באבדלתא אבל בקדושא אפילו אמיא קפדינן וכן הסכימו הגאונים מדאסיקנא שאני עיולי יומא מאפוקי יומא וכבר הוכחתי אני שהקידוש עיקר וההבדלה טפלה לו וכבוד יום עדיף ועוד דהא בהדיא שמעתא דזכרהו על היין בכניסתו גרסינן מיד אין לי אלא בלילה ביום מנין ת"ל את יום ואיכפל ליה תנא לאתויי למישאל ביום מאי מברך אלמא קידוש יום עדיף מדמיים ליה ומדכר ליה להדיא ואי משום דאמרינן עיקר קידושא בליליא הוא היינו משום דהוא כניסת היום כדאיתא התם להדיא הכיבה מגוה בשעתה ולאו משום דליליא עיקר טפי דאדרבה כבוד יום עדיף וקידוש עיקר והבדלה טפילה לו כדכתיב לעיל ומהשתא אתמהא יליבא בארעא וגיורא בשמי שמיא הא אסיקנא התם דאמימר כי איקלע לאתרייהו דמר ינוקא ומר קשישא משום דלא הוה ליה חמרא לאבדולי בת טוות כלומר לן בתענית ולא טעם אפילו מים וכ"ש קודם קידוש, ואפילו לדברי המפרשים כי בת טוות חומרא היא שרלה להחמיר על עצמו מ"מ ראוי להחמיר ואף לדברי הראב"ד ז"ל שיעמיד כל אלה דוקא בקידוש הלילה ולא בקידוש היום מ"מ לימא לן מר כי בעי לקדושי אריפתא ותחשב המוציא במקום ברכת היין ויאכל כסברת הראב"ד ז"ל מי לא בעי נטילת ידים תחלה והא אסיקנא דאם נטל ידיו לא יקדש ואין לחלק בין מי שנטל ידיו לקדש על הפת ואע"ג דאמרינן דרב זימנין דחביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא וכדפירשב"ם ז"ל דהתם היא דוקא דמשום חביבותא דפת שכח ונטל ידיו כמי שמסרב לאכול מתוך תאותו וממהר ליטול ולכן אמרו שמקדש על הפת ולא על היין וגם ר"מ ז"ל הודה בזה וכ"כ בזה הפרק עצמו ויש לנו טעם גדול בדבר שלא לבייש את הפת כמו שאמרו פורס מפה שלא לבייש את הפת ומקדש על היין ואע"פ שיש טעמים אחרים זה טעם נכבד והשוב שהרי הוא קודם בפסוק וקודם לברכה אבל היכא דליכא חביבותא ולא שכחה לא שבקינן זכירה על היין שתקנו חכמים ז"ל ואסמכוה אקרא ומקדשין אריפתא וכ"ש דלא הורינן למיכל מקמי קדושא דאיכא תרתי נטילה ואכילה ותרוייהו לריעותא ואין נ"ל לפי דעתנו שסוכתנו דכבוד יום עדיף שאין לטעום אפילו מים מלפני הקידוש ויעמדו דברי ר"מ ז"ל על מכונם: וגם קידוש זה לא יהא וכו'. פרק ערבי פסחים דשמואל היה מקדש כי הוה נחית מאגרא לארעא וכן כתבו הגאונים ז"ל: מי שהיה אוכל בערב שבת כו' עד ברכת המזון. פ' ערבי פסחים (דף ק"ס): היה אוכל בשבת ויצא וכו'. פרק ערבי פסחים: כתב הראב"ד ז"ל והוא שאין לו אלא אותו הכוס עכ"ל: ואני אומר כבר נדחה אותו תירוץ בשמעתין דיקנה"ז וסדר מיניה תלמודא לתרץ אלא קדושא ואבדלתא חדא מילתא היא כלומר ואין בכך משום חבילות וממילא נמי כך ברכת המזון והבדלה וכן כתב ר"י אלפס ז"ל דברכת המזון והבדלה חדא מילתא היא ולאו שתי קדושות נינהו ולכך אינו דומה לקידוש וברכת המזון כמו שאכתוב בסמוך בס"ד: ואם היה בתוך השתיה פוסק וכו' עד יקדש על כוס וכו'. זה הוא כתירוץ התלמוד בשמעתין דיקנה"ז ברכת המזון וקידוש היום תרי מילי נינהו כלומר שמתיהן בקדושת היום שגם בברכה ש מזכירין של שבת כדאיתא בתוספתא והקידוש מדאורייתא ידוע הוא ואע"ג דהבדלה נמי דאורייתא מ"מ טפילה היא לקידוש היום וברכת המזון אינו בא להזכיר מקדושת היום כלום ושבת אינה קובעת להבדלה

ומצות ברכת המזות שתי מצות של תורה הן: יד אין מקדשין אלא על היין הראוי [א]לנסך על גבי המזבח. לפיכך *אם נתערב בו דבש או שאור אפילו כטיפת החרדל בחבית גדולה אין מקדשין עליו. כך אנו מורין בכל המערב. ויש מי שמתיר לקדש עליו ואומר לא נאמר היין הראוי לנסך על גבי המזבח אלא להוציא יין שריחו רע או מגולה או [ט] מבושל שאין מקדשין על אחד מהן: טו [ב]יין שטעמו טעם חומץ אף על פי שריחו ריח יין אין מקדשין עליו. וכן שמרים שנתן עליהן מים אף על פי שיש בהן טעם יין אין מקדשין עליהן. במה דברים אמורים בשנתן על השמרים שלשה מים והוציא פחות מארבעה. אבל אם הוציא ארבעה הרי זה יין מזוג ומקדשין עליו: טז *כלי שהיה מלא יין אפילו מחזיק כמה רביעיות אם שתה ממנו מעט הרי זה פגמו [ח] ונפסל ואין מקדשין על השאר מפני [א] שהוא כשיורי כוסות: יז יין שריחו ריח החומץ וטעמו טעם יין מקדשין [ב] עליו. וכן יין מזוג. וכן יין צמוקים מקדשין עליו והוא שיהיו צמוקים שיש בהן לחלוחית שאם ידרוך אותן יצא מהן דבשן. וכן יין חדש מגתו מקדשין עליו. וסוחט אדם אשכול של ענבים ומקדש עליו בשעתו. [ג] מדינה שרוב יינה שכר אף על פי שהוא פסול לקידוש [ד] מותר להבדיל עליו הואיל והוא חמר המדינה: יח כשם שמקדשין בלילי שבת [ג]ומבדילין במוצאי שבת כך מקדשין בלילי ימים טובים ומבדילין במוצאיהן ובמוצאי יום [ה] הכפורים שכולם שבתות ה' הן. ומבדילין במוצאי ימים טובים לחולו של מועד ובמוצאי שבת ליום טוב. אבל אין מבדילים במוצאי יום טוב לשבת: יט נוסח קידוש יום טוב. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון ויגדלנו רצה בנו ויפארנו. ותתן לנו ה' אלהינו באהבה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את יום טוב מקרא קדש הזה את יום חג המצות הזה או חג השבועות או חג הסוכות זמן חירותנו או זמן מתן תורתנו או זמן שמחתנו באהבה זכר ליציאת מצרים כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים ומועדי קדשך בשמחה ובששון הנחלתנו ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים. ואם חל להיות בשבת מזכיר שבת וחותם כדרך שחותם בתפלה מקדש השבת וישראל והזמנים: כ בראש השנה אומר. ותתן לנו ה' אלהינו באהבה את יום טוב מקרא קודש הזה [ו] זכרון תרועה מקרא קדש באהבה זכר ליציאת מצרים כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים ודברך אמת וקיים לעד ברוך אתה ה' מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון. ואם חל להיות בשבת חותם מקדש השבת וישראל ויום הזכרון כדרך שחותם בתפלה: כא בלילי יו"ט מקדש על היין כבשבת. ואם אין לו יין או שהיה מתאוה לפת מקדש על הפת. וכן ביו"ט מקדש

א טור סימן רעב סמ"ג שם: ב טור וסמ"ג שם: ג טור סימן תלא:

השגת הראב"ד

*אם נתערב כו' ויש מי כו'. כתב הראב"ד אמת הוא זה וכן מכוון בירושלמי שמקדשין ביין קונדיטון, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*כלי שהיה מלא וכו'. כתב הראב"ד ז"ל ודוקא מן הכוס עצמו, עכ"ל:

מגיד משנה

יד אין מקדשין אלא על היין וכו'. פרק המוכר פירות בב"ב (דף צ"ז) אמר רב אין אומרין קידוש היום אלא על היין הראוי לנסך על גבי המזבח ופקלו ופרו התם והעלו שכל מה שכשר לניסוך בדיעבד לכתחלה אומר עליו קידוש ומה שאינו כשר בדיעבד לניסוך אין מקדשין עליו ואמרו לאפוקי מאי והעלו להוציא שריחו רע או מגולה והעלו חכמי המערב שהוא הדין לנתערב בו דבש שאף הוא פסול לנסכים ואפילו בדיעבד ואע"פ שלא פרטוהו כיון שהזכירו בדומה די בכך, והגאונים האחרים סבורים שלא מעטו לקדוש אלא יין הפסול מחמת עצמו אבל יין שנתערב בו דבש הדבש הוא שאסרו מפני שפסלו הכתוב מעל גבי המזבח ולא נתמעט לקידוש וכן עיקר ולזה הסכימו האחרונים. ומבואר בירושלמי שיוצאים בקונדיטון ויש בו דבש ופלפלין וכן כתוב בהשגות ויין מבושל אף על פי שלא נזכר בגמרא מיעוטו גבי קידוש דעת כל הגאונים ז"ל שאין מקדשין עליו וכמו שכתב רבינו ולאו כי רוכלא נחשוב וניזיל. ויש מהן מי שכתב שאין מברכין עליו אלא שהכל ואין כן דעת רבינו שלא הזכיר כן בה' ברכות והאחרונים הסכימו שמקדשין עליו משום דעלויי עלייה ואף המעושן הכשירו וכן דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל:

טו יין שטעמו חומץ וכו'. כך העלו בהלכות פרק ערבי פסחים שהכל הולך אחר הטעם וריחיה חמרא וטעמיה חלא חלא וריחיה חלא וטעמיה חמרא חמרא. ועיקר הדין בהמוכר פירות: וכן שמרים שנתן עליהן כו'. שם ובהלכות פרק ערבי פסחים שמרים שיש בהם טעם יין קיוהא בעלמא הוא ואין מברכין עליו בפ"ה. ופירשו ז"ל שיש בהן טעם יין ולא שיעור יין שאם הטיל שלשה והוציא ארבעה הרי זה יין מזוג וכמ"ש רבינו ומוכרח הוא שם. וכתב הרשב"א ז"ל דה"נ לפורצני הנדרכין בגת ע"י קורה שהקורה דוחקת הרבה ומוציאה הכל אבל הנדרכין ברגל לא אלא אע"פ שלא מלא כדי מדתו תורת יין עליו:

טז כלי שהיה מלא יין וכו'. שם פסחים (דף ק"ו) מסקנא דגמרא טעמו פגמו ר' יעקב בר אידי קפיד אהביתא פגומה. ובהשגות אמר אברהם דוקא מן הכוס עצמו עכ"ל. ודברים סתומים הם ונראית כונתו שפתח מאותו הכלי שהוא מלא יין עם הכלי עצמו וא"כ היא כונתו כן הוא האמת וזהו דעת רבינו ולא היה צריך לאמרו ואם רצה לומר שאם אחר שטעמו ערה ממנו לכוס אחר שמברך על הכוס השני אינו אמת וילפינן לה מדר' יעקב ואע"פ שיש שם פירוש אחר זהו דעת רבינו ועיקר:

יז יין שריחו חומץ וכו'. כבר נתבאר זה למעלה: יין מזוג ויין צמוקים וכו'. בהמוכר פירות (ב"ב צ"ו) ומבואר בהלכות פרק ערבי פסחים ושם נזכר בשם הגאונים ז"ל מ"ש רבינו והוא שיהיו צמוקים שיש בהן לחלוחית וכו': וכן יין חדש וכו'. שם בהמוכר פירות (דף צ"ז) ומבואר בהלכות בערבי פסחים: מדינה שרוב יינה שכר וכו'. בערבי פסחים (דף ק"ז) מסקנא שאין מקדשין על השכר ושם נזכר שאמימר הבדיל על השכר מפני שהיה חמר מדינה. ויש מן הגאונים שאמרו שה"ה לקידוש. ויש מהם שחלקו ואמרו דכיון שמקדשין על הפת היא קודמת לשכר אע"פ שהוא חמר מדינה אבל לענין הבדלה הואיל ואין מבדילין על הפת מבדילין על השכר אם חמר מדינה הוא וכן העלה ה"ר ר' יצחק אבן גיאת ז"ל וכדברי רבינו ועיקר:

יח כשם שמקדשין וכו'. כל זאת ההבנה מבוארת במקומות הרבה ועקרן פ' ערבי פסחים (דף ק"ג ק"ד ודף ק"ס) וכבר נתבאר פ"ו דין מוצאי יו"ט לשבת שאין מבדילין. ונוסח קידוש יו"ט ומה שכתב כשהוא מתאוה לפת שמקדש על הפת אם ירצה. דברים פשוטים הם. ודע שאין קידוש יו"ט דבר תורה:

מגדל עוז

להבדלה אלא לקידוש בלבד שהוא חמור כמו שכתבתי בתחלת הפרק הזה ולא בא ר"מ ז"ל להוציא מן הכלל הזה הבדלה שלא תהיה מן התורה חס ושלום אלא להוציא שאר קידושין וברכות הנעשין הבילות על כוס אחד כגון שבע ברכות של חופה וכיוצא בהן שהיה בזמנו הולך להצריך בורא פרי הגפן כוס בפני עצמו ולשאר ברכות כוס בפני עצמן והוא אין דעתו בכך הואיל וכן מדרכן וכן הורה רבינו משולם ז"ל וכן עמא דבר וכד"ן וכן הסכימו רבותינו בעלי התוספות ז"ל מטעמים אחרים: אין מקדשין וכו'. פרק המוכר פירות (דף צ"ז): לפיכך אם נתערב עד שאין מקדשין אחד מהם: כתב הראב"ד אמת הוא זה וכן מפרש בירושלמי שמקדשין ביין קונדיטין עכ"ל: ואני אומר שאינה השגה אלא סברות הן וכבר כתבן ר"י אלפס ז"ל בפ' ערבי פסחים: וכן שמרים עד ומקדשין עליו. פרק המוכר פירות: כלי שהיה מלא וכו' עד שהוא כשיורי כוסות: כתב הראב"ד ז"ל ודוקא מן הכוס עצמו עכ"ל: אני אומר הנפש היפה לא תקפיד כהיכתנים וכן משמע בעובדי דפרק ערבי פסחים דאיכא מאן דקפיד עפי מתבריה ובירושלמי רבי מנא טעים כסא ומתקי' ליה: יין שריחו ריח כו' עד בשעתו. פ' המוכר פירות ופרק בתרא דע"ז: מדינה שרוב יינה שכר כו' עד בתחלת הפסח. פרק ערבי פסחים:

הגהות מיימוניות

[ט] וכן דעת בעל ספר המצות וכן ר"ת ור"י פירשו שמקדשין על יין מבושל עיין בהלכתא ה' מהלכות ברכות ותוס' פרק המוכר פירות ע"כ: [ח] כתב רשב"ם בברכות פ' אלו דברים דאם אין לו יין שאינו פגום מברך על הפגום אמנם לא נהגו לברך וכדאי הוא רשב"ם לסמוך עליו. ויש שנהגו כשיש להן יין פגום לוקחין יין ושופכין עליו ומברכין עליו ולא נתברר לנו מאין זה עיין שם בתוס' וכן הר"ם קרא תגר על זה ואמר אין לו תקנה להוציא: מתורת פגום אא"כ שופכו תוך יין אחר שאינו פגום דקמא קמא בטיל ולא פגים: [א] ונ"ל דמה"ט כששופכין בו מעט יצא מתורת שיור וחזר לחשיבותו וכן נוהגין בעלי דרך ארץ כשמושיט לחבירו לשתות ודו"ק ע"כ: [ב] כרבי יוחנן דאמר פרק המוכר פירות ריחא חלא וטעמא חמרא חמרא וכן סובר רבא בפ' בתרא דע"ז וכן פירש רשב"ם ור"י דקיימין דרומאי כוותיה ודלא כריב"ל דאמר חלא ע"כ: [ג] מהו לקדושי אשיכרא ופירש רשב"ם במקום שאין יין וכו' ע"ש דאסיק דרבי לא רצה להתיר אפילו שכר תאנים ואסובי ואת אמרת שיכרא בעלמא והיינו ת"ק דברייתא דאמר אין מקדשין וס"ה הביא גם הוא ראיה זו וכן בה"ג לא הכשיר שכר אלא להבדלה וכ"כ ר"י אלפס וז"ל ואשיכרא א"נ שאר משקין כגון דבש ויין תותים לבר מחמרא לא מקדשינן אפילו הוא חמר מדינה אבל מקדשין אריפתא עכ"ל בפ"ג שאכלו וכן פסקו כל הגאונים רב עמרם ומר רב צמח ומר רב צדוק ורב ניסים וכל הקדמונים וכן ראבי"ה וכן פסק מהר"ם ודלא כראב"ן שפסק אשיכרא היכא דהוה חמר מדינה ע"כ: [ד] כאמימר ורב אשי דהוא בתרא ודלא כרב דאמר כשם שאין מקדשין עליו כך אין מבדילין עליו וכן כתב בס"ה וכן בה"ג ויתר הגאונים כולם וכתב ראבי"ה פירוש חמר מדינה כגון הגמוניא אחת אבל נמצא יין באותה הגמוניא אלא שהוא ביוקר אין לקדש אריפתא ולא להבדיל אשיכרא פירש רשב"ם וז"ל אבל מים לא מיקרי חמר מדינה דאין מברכין על המים אפילו היכא דליכא יין ולא שכר עכ"ל.-ועיין לעיל בהג"ה בהלכתא ט' ע"כ: [ס] אבל אין מקדשין בו על הכוס דילמא אתי למיסרך כדאיתא בפ' בכל מערבין וכדפי' בהל' צום העשור וכן תשעה באב שחל להיות במו"ש אע"ג דליתיה בכל שתא מ"מ כיון דאתי בקביעות פעמים לסוף שלש שנים או לסוף ארבע שנים שייך בה דילמא אתי למיסרך ואין להבדיל על הכוס עד מוצאי תשעה באב אבל אומר בורא מאורי האש בלא כוס ובמוצאי תשעה באב מבדיל על הכוס כדאמר מי שלא הבדיל במוצאי וכו' לעיל בהלכתא ד' אבל חופה וברית מילה שאירע ביום צום פסק הר"ם בשם רשב"ם שיש לברך על הכוס ולמיתביה לינוקא ואין לחוש דילמא אתי למיסרך שאינו מדי שנה בשנה ולא לשתים ושלש וארבע שנים: [ו] כך אומר כשחל ראש השנה להיות בשבת אבל כשחל להיות בחול אומר יום תרועה וכן תניא במסכת סופרים פי"ט:

מקדש קידושא רבא כדרך שמקדש בשבת: **כב** כיצד [א]מברכין בלילי יום טוב שחל להיות באחד בשבת. בתחלה מברך על הגפן. ואח"כ מקדש קידוש יום טוב. ואחר כך מברך על הנר. ואחר כך מבדיל וחותם בהבדלה המבדיל בין קדש לקדש. ואחר כך מברך שהחיינו: **כג** כל לילי יום טוב ובליל יום הכפורים אומרים [ז] שהחיינו. ובשביעי של פסח אין מברכין שהחיינו מפני שאינו רגל בפני עצמו וכבר בירך על הזמן בתחלת הפסח: **כד** סדר [ב]הבדלה במוצאי שבת מברך על היין ואח"כ על הבשמים [ח] ואחר כך [ט] על הנר. וכיצד מברך על הנר בורא מאורי האש. ואחר כך מבדיל: **כה** אין [ג]מברכין על הנר עד [י] שיאותו לאורו כדי שיכיר בין מטבע [כ] מדינה זו למטבע מדינה אחרת. ואין מברכין על הנר של עובדי כוכבים ומזלות שסתם מסיבתן לעבודת כוכבים ומזלות. ואין מברכין לא על הנר של עבודת כוכבים ומזלות ולא על הנר של מתים: **כו** ישראל שהדליק מעובד כוכבים ומזלות או עובד כוכבים ומזלות מישראל מברכין עליו. עובד כוכבים ומזלות מעובד כוכבים ומזלות אין מברכין עליו. היה מהלך חוץ לכרך וראה אור אם רוב אנשי הכרך עובדי כוכבים ומזלות אינו מברך ואם רוב ישראל מברך. אור של כבשן של תנור ושל [ל] כירים לכתחלה לא יברך עליו. הגחלים אם כשיכנים קיסם ביניהן דולק מאליו מברכין עליהן. אור של בית המדרש אם יש שם אדם [מ] חשוב שמדליקים בשבילו מברכין עליו. של בית הכנסת אם יש שם חזן שהוא דר שם מברכין עליו. ואבוקה להבדלה מצוה מן המובחר. [נ] ואין מחזרין על האור כדרך שמחזרין על כל המצות אלא אם יש לו מברכין עליו: **כז** אור [ד]שהודלק בשבת לחולה ולחיה מברכין עליו במוצאי שבת. אור שהוקדח מן העצים ומן האבנים מברכין עליו במוצאי שבת שהיא היתה תחלת ברייתו בידי אדם. אבל אין מברכין [ס] עליו במוצאי יום הכפורים שאין מברכין במוצאי יום הכפורים אלא על אור ששבת. אף על פי שהודלק לחולה

א טור סימן תעג : ב טור סימן רצו : ג טור סי' רצח : ד טור סימן רצח סמ"ג עשין כט :

מגיד משנה

כב כיצד מברכין בלילי יו"ט וכו'. מסקנא דגמרא שם (דף ק"ג) יקנה"ז פי' יין קידוש נר הבדלה זמן. ובשביעי של פסח שאין אומרים זמן אומר יקנ"ה:

כג כל לילי יום טוב ויום הכפורים אומר שהחיינו וכו'. בעירובין ס"פ בכל מערבין (דף מ':) והלכתא אומרים זמן בר"ה ויוה"כ. ופי' ביוה"כ אין אומרו על הכוס והכי איתא התם והלכתא זמן אומרו אפילו בשוק. ונהגו במקומותינו שש"צ מוציא ס"ת ואומר זמן וכל הקהל עונין ויוצאין בכך ובימים טובים אומרו על הכוס אחר קידוש וכבר נתבאר כן בסמוך בדברי רבינו: ובליל שביעי וכו'. כבר נתבאר זה. ופירוש בשמיני של חג מברכין זמן לפי שהוא רגל בפני עצמו כדאיתא בסוכה פ' לולב וערבה (דף מ"ז) מימרא כתובה בהלכות. ורבינו כתב כל ימים טובים חוץ משביעי של פסח ודי בכך:

כד סדר הבדלה וכו'. כך היא מסקנת הגמ' פ' אלו דברים (ברכות נ"א:):

כה אין מברכין על הנר וכו'. משנה אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו ונחלקו שם (דף נ"ג:) בפירוש זה ואמר רבא יאותו ממש פירש"י ז"ל שעומד בסמוך וכמה חזקיה אמר עד שיכיר בין מלוזמא של טבריא למלוזמא של צפורי עולא אמר בין איסר לפונדיון ופסק רבינו כחזקיה ופירש שצריך לעמוד בסמוך שאם היו בידו שתי מטבעות אלו יכיר בין זו לזו: ואין מברכין על הנר של וכו'. במשנה שם (דף נ"א:) אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עובדי כוכבים ומזלות ע"כ, ושאלו בגמרא (דף נ"ב:) בשלמא נר משום דלא שבת אלא בשמים מ"ט לא א"ר יהודה הכא במסבת עובדי כוכבים ומזלות עסקינן מפני שמסבת עובדי כוכבים ומזלות לעבודת כוכבים ומזלות והקשו מדתני סיפא של עבודת כוכבים ומזלות מכלל דרישא לאו בעובדי כוכבים ומזלות עסקינן ותירצו מה טעם קאמר מה טעם אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עובדי כוכבים ומזלות מפני שמסבת עובדי כוכבים ומזלות לעבודת כוכבים ומזלות, וזו היא גרסת רבינו אבל ההלכות היו גורסים גירסא אחרת שכ"כ שם נר משום דלא שבת בשמים משום דסתם הסבת עובדי כוכבים ומזלות לעבודת כוכבים ומזלות. ודע שאם הדליק נכרי נר בשבת אין מברכין עליו במ"ש ואנ"ל אם הדליקו ישראל בשבת בעבירה בין בשוגג בין במזיד דאור שלא שבת מעבירה אין מברכין עליו ולא הוצרך רבינו לבאר זה מפני שכבר ביאר שאין מברכין על נר של נכרי ואפילו נכרי מנכרי במו"ש כמו שיתבאר. וישראל שהדליק אינו דבר מצוי ודינו מתבאר ממה שיתבאר באור של חיה ודיני הבשמים מבוארים בפ"ט מהל' ברכות: ואין מברכין לא על הנר של וכו'. כבר נזכר זה בסמוך:

כו ישראל שהדליק וכו'. ברייתא כלשונה שם ופי' עובד כוכבים ומזלות שהדליק מישראל לדעת רבינו דוקא כשאינו במסבה שאם לא כן כבר נתבאר שסתמם לעבודה

לעבודת כוכבים ומזלות: היה מהלך חוץ לכרך וכו'. ברייתא שם קרוב ללשון רבינו ופירשו ז"ל כשיכול להשתמש לאורו ושם בגמרא העלו דמהלך על מהלך מכרך ודבר שאינו מצוי הוא ע"כ לא הזכר בהלכות גם לא בדברי רבינו: אור של תנור וכו'. ברייתות שם חדא אור של כבשן מברכין עליו ותניא אידך אין מברכין עליו ותירצו ל"ק הא בתחלה הא בסוף וכיולא בזה ממש באור של תנור וכירים והרבה פירושים נאמרו בזה ועיקר כדברי רבינו האי ז"ל שפירש בתחלה אין מברכין עליו עד שלא אחז האור ברוב העצים משום דסליק קוטרא ולא נייל נהורא אבל לסוף נייל נהורא וקיים נורא ומברכין עליו ע"כ: הגחלים אם וכו'. שם (דף נ"ג:) גחלים לוחשות מברכין עליהם עוממות אין מברכין עליהם ושאלו היכי דמי לוחשות והשיבו כל שאילו מכניס קיסם ביניהם ודולק מאליו: אור של וכו'. רבינו היה גורס כגירסת ההלכות שכתבו (דף נ"ג) תני חדא אור של בה"מ מברכין עליו ותניא אידך אין מברכין ל"ק הא דאיכא אדם חשוב הא דליכא אדם חשוב ולא מצאתיה ברוב ספרי הגמרא. ויש שפירשו ספק מדברי רבינו אי איכא אדם חשוב נמצא שלכבודו נעשה ואין מברכין עליו והיכא דליכא מוכחא מלתא דלהאיר נעשה ומברכין עליו וי"מ כדברי רבינו: ושל בה"כ וכו'. זה נמצא בספרים ולא נזכר בהלכות ורבו בו הגרסאות והפירושים ודברי רבינו אמת. ובארצותינו שאין החזן דר שם נהגו להדליק נר מיוחד בבהכ"נ כדי להבדיל עליו: ואבוקה להבדלה מצוה וכו'. פרק ערבי פסחים (דף ק"ג:) כלשון רבינו. ופי' אבוקה כמו חבוקה שיש בה עצים הרבה ומאורות הרבה: ואין מחזרין על האור כדרך שמחזרין וכו'. מימרא פרק אלו דברים (ברכות נ"ג:) כלשון רבינו. ובחדושי הרשב"א ז"ל כתב הראב"ד כ"ש על הבשמים דאינה אלא הנאה לנפשיה ואור לרבותא נקטיה וה"מ במוצאי שבתות אבל על אור שבת במוצאי יוה"כ איכא למימר דמהדר וכו':

כז אור שהודלק וכו'. ברייתא שם (דף נ"ב נ"ג) אור של חיה ושל חולה מברכין עליו ואמרו שם שבת ממלאכת עבירה ומכלל זה שאם הודלק בשבת שלא בהיתר שאין מברכין עליו כמ"ש למעלה: אור וכו'. פרק מקום שנהגו (פסחים נ"ד) תני חדא אור היוצא מן העצים ומן האבנים מברכין עליו ותניא אידך אין מברכין עליו ל"ק כאן במוצאי שבת כאן במוצאי יוה"כ ושם מוכרח שבמוצאי יוה"כ אין מברכין עליו וכתב הרמב"ן ז"ל שישראל שהדליק מנכרי שאין מברכים עליו במוצאי יום הכפורים שאע"פ שבמוצאי שבת מברכין עליו כבר אמרו בגמרא שעל תוספת היתר הוא מברך וה"נ כאור היוצא מן העצים אבל ביוה"כ א"מ אלא על אור ששבת ממש או על אור שהודלק ממנו וכן נהגו במקומותינו להדליק במוצאי יוה"כ מעששיות של בהכ"נ ע"כ דבריו. ונראה שזו היא כונת רבינו שהזכיר אור ששבת ביוה"כ בדוקא ואמר שאין מברכין אלא עליו: יו"ט

הגהות מיימוניות

[ז] והנה לא הוציא יום טוב שני של ראש השנה מן הכלל וכן פסק בס"ת וכ"כ בתשובות רשב"ם שאומר בשם זקנו רש"י נ"ע וכתב מסתברא טעמא דזקני דאע"ג דקדושה אחת היא עיקר קדושה היא ביו"ט שני שלא מספק אבל יו"ט ראשון מספיקא עבדינא לית דשמא יבואו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין שניהם קודש אפילו בזמן הבית הילכך הואיל ומשם אנו למידין יש לנו לומר זמן בשני עכ"ל, וכן משמע מדברי ר"י בר רבי אלעזר הלוי שזיקק לומר בשני כבראשונה ובראשי חדשיכם וכן נמצא בתוס' ביצה בשם ריב"א שנוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש ומחר היה עיקר קודש וממנו מונין ליום כפור ולסכות ע"כ. וכתב ראבי"ה וז"ל ומ"מ לבי נוקפי על דבריהם דאנו נוהגין למנות לכפור ולחג מיום ראשון ונראה דראשון עיקר עכ"ל. והביא ראיה מפ' קמא דסוכה בירושלמי דהמברך שהחיינו פעם אחת בעיקר המצות שוב אינו צריך לברך על אותו זמן. ועוד כתב ושאר כל הגאונים סבירא להו דאין אומרים זמן ביו"ט שני לא שנא בקידושא ל"ש בתקיעה ודין ברכת זמן בתקיעה תמצא לקמן במקומו. והנה מהר"מ מברך זמן גם ביו"ט שני כרבותינו דלעיל וכדי לאפוקי נפשיה מפלוגתא מכוין בכל יכלתו שיהא לו באותה שעה מלבוש חדש או יין חדש כשמקדש שעתה צריך לברך עליו זמן בלאו הכי ובתקיעתו הנהיג בהדיא לברך זמן גם בשני ע"כ: [ח] כב"ה אליבא דר"י ודלא כר"מ ע"כ: [ט] ת"ר הביאו לפניהם אור ב"ה אומר אחד מברך לכולן וכו' ולא בעי הסיבה כלל וכן איתא בתוספות ע"ש, ע"כ: [י] מהר"ם היה מסופק אם סומא מברך על הנר כיון דלא קי"ל כר"י דאמר פ"ב דמגילה מי שלא ראה מאורות מימיו לא יפרוס על שמע אלא כרבנן דפליגי עליה דאמר אית ליה הנאה ולראבי"ה נראה דאין מברכין דגבי נר לאו בהנאה תליא מילתא כדתנן פרק אלו דברים אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו ותניא אין מברכין עד שיראה שלהבת עולה וישתמש לאורו וכו' אבל בפורס על שמע בהנאת תליא ואפילו מאחריבי כדמייתי התם והיית ממשש בצהרים: [כ] ולפיכך נהגו להסתכל בצפרנים כן איתא בתשובת הגאונים ובמדרש שוחר טוב בפסוק כל עצמותי תאמרנה אמר דוד וכו' עד צפרניים לעשות בהם פריעה ולהסתכל בהם אור להבדלה ע"כ: [ל] הא בתחלה הא בסוף ופיר"ה בתחלת הדלקתו אין שם אלא קוטרא בעלמא שלא הודלקו רוב העצים ורש"י פירש פירוש אחר שריפת האבנים עושין עליהם אור גדול למרק שריפתן ע"כ: [מ] שהרי הדליק להאיר אבל כי ליכא אדם חשוב לא הודלק אלא לכבוד בית המדרש ורש"י פירש להפך ע"כ: [נ] אמר רבי זירא מריש הוה מהדרנא כו' עד השתא דשמעיתיה לדר"י כו' עד כי איקלע ממילא ברוכי מבריכנא הדורי לא מהדרנא ע"כ: [ס] פרק מקום שנהגו שאין מברכין על הנר אלא במוצאי שבת ויוה"כ ומעמא שאין אסור להשתמש בו אלא אלו שני ימים. רבינו גרשון לא היה נוהג לברך על הנר במוצאי יוה"כ אמנם נמצא בשם רבינו שמואל הלוי ורש"י בשם רבינו יעקב ב"ר יקיר כדברי רבינו המחבר והטעם קל להבין וכן עמא דבר:

מגדל עוז

סדר הבדלה וכו' עד מברכין עליו. במסכת ברכות פרק אלו דברים (דף נ"ג) ובירושלמי: ואבוקה להבדלה מצוה מן המובחר. פ' ערבי פסחים (דף ק"ג): ואין מחזרין וכו' עד במוצאי שבת. במסכת ברכות פ' אלו דברים (דף נ"ג): אור שהוקדח וכו' עד סוף הפרק. פ' ערבי פסחים (דף ק"ג):

פ"ל ד אסור לקבוע סעודה ומשתה בע"ש וכו' ואעפ"כ מכבוד השבת שימנע אדם מן המנחה ולמעלה מלקבוע סעודה וכו'. כתב הטור על דברי רבינו ונראה דאף קודם המנחה אין לקבוע דע"ש סתמא קאמר דגרסינן בפרק השולח (גיטין ל"ח:) שתי משפחות היו בירושלים אחת קבעה סעודתה בע"ש ואחת וכו' ושתיהן נעקרו עכ"ל. ומתוך דברי ה"ה נתיישב זה דרבינו מפרש ההיא דפרק השולח דוקא בקביעות סעודה שאינו רגיל בה בימות החול: ומתוך דברי ה"ה תבין דמן המנחה דקאמר רבינו היינו מתשע שעות ולמעלה ודלא כהראב"ד שכתב שהוא מחצות ולמעלה. ויש סעד לדברי ה"ה מדתנן בר"פ ע"פ סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך ואסיקנא (פסחים ק"ז:) דסמוך

לחולה או לחיה ביום הכפורים מברכין עליו שהרי שבת מעבירה: **כח** ^איום טוב שחל להיות באמצע שבת אומר בהבדלה המבדיל בין קדש לחול ובין אור לחושך ובין ישראל לעמים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה כדרך שאומר במוצאי שבת שסדר ההבדלות הוא מונה. ואין צריך לברך לא על הבשמים ולא על הנר. וכן אינו צריך לברך על הבשמים במוצאי יום הכפורים:

כט ולמה ^במברכים על הבשמים במוצאי שבת מפני שהנפש [ע] דואבת ליציאת שבת משמחין אותה ומיישבין אותה בריח טוב:

פרק שלשים

א ארבעה דברים נאמרו בשבת שנים מן התורה ושנים מדברי סופרים והן מפורשין על ידי הנביאים. שבתורה זכור ושמור. ושנתפרשו על ידי הנביאים כבוד ועונג שנאמר וקראת לשבת עונג ולקדוש ה' מכובד: **ב** ^גאיזהו כבוד זה שאמרו חכמים שמצוה על אדם לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין בערב שבת מפני כבוד השבת [א] ומתעטף בציצית ויושב בכובד ראש מיחל להקבלת פני השבת כמו שהוא יוצא לקראת המלך. וחכמים הראשונים היו מקבצין תלמידיהן בערב שבת ומתעטפים ואומרים בואו ונצא לקראת שבת המלך: **ג** ^דומכבוד השבת שילבש כסות נקיה. ולא יהיה מלבוש החול כמלבוש השבת. ואם אין לו להחליף [ב] משלשל טליתו כדי שלא יהא מלבושו כמלבוש החול. ^העזרא תיקן שיהו העם מכבסים בחמישי מפני כבוד השבת: **ד** *אסור לקבוע סעודה ומשתה בערב שבת מפני כבוד השבת. ומותר [ג] לאכול ולשתות עד שתחשך. ואע"פ כן מכבוד השבת שימנע אדם מן המנחה ולמעלה מלקבוע סעודה כדי שיכנס לשבת כשהוא מתאוה לאכול: **ה** ^ומסדר אדם שולחנו בערב שבת ואף על פי שאינו צריך אלא לכזית. וכן מסדר שולחנו במוצאי שבת ואף על פי שאינו צריך אלא לכזית. כדי לכבדו בכניסתו וביציאתו. וצריך לתקן ביתו מבעוד יום מפני כבוד השבת. ויהיה נר דלוק ושולחן ערוך לאכול ומטה מוצעת שכל אלו לכבוד שבת הן: **ו** אע"פ ^זשהיה אדם חשוב ביותר ואין דרכו ליקח דברים מן השוק ולא להתעסק במלאכות שבבית חייב לעשות דברים שהן לצורך השבת בגופו שזה הוא כבודו. חכמים הראשונים מהם מי שהיה [ד] מפצל העצים לבשל בהן. ומהן מי שהיה מבשל או מולח בשר או גודל [ה] פתילות או מדליק נרות. ומהן מי שהיה יוצא וקונה דברים שהן לצורך השבת ממאכל ומשקה אף על פי שאין דרכו בכך. וכל המרבה בדבר זה הרי זה משובח: איזהו

השגת הראב"ד

*אסור לקבוע סעודה ומשתה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל דוקא שאסור לקבוע מן המנחה ולמעלה, עכ"ל:

א טור סימן תעב: ב טור סי' רנז וע"ש: ג טור או"ח סי' רס סמ"ג עשין ל: ד טור סי' רסב סמ"ג שם: ה טור סי' רמב סמ"ג עשין כט: ו טור סימן רסב סמ"ג עשין ל: ז טור סימן רנ סמ"ג שם:

מגיד משנה

כח יו"ט שחל להיות וכו'. בחולין סוף הכל שוחטין (דף כ"ו:) מימרא שם כלשון רבינו: ואינו צריך לברך על הבשמים במוצאי יום הכפורים וכו'. זה מבואר ומוכרח והמנהג שלא לברך על הבשמים לא במוצאי יו"ט ולא במו"ש ליו"ט כנזכר למעלה שהוא מברך יקנה"ז. וככר נתנו טעם לפי שאין הנפש דואבת אלא ביציאת שבת שהיתה נחה מכל מלאכה ומ"מ כשחל יו"ט להיות באחד בשבת עונג יו"ט עולה בבשמים. וכתב רבינו ואינו צריך לפי שברכת הריח ברכת הנאה היא ומברך אותה בכל עת ובכל זמן כמבואר בהלכות ברכות:

פרק ל א ארבעה דברים נאמרו בשבת וכו': אי זהו וכו'. פ' במה מדליקין (שבת כ"ה:) אמר רב הנן אמר רב הדלקת נר בשבת חובה רחיצת ידים ורגלים בחמין רשות ואני אומר מצוה מאי מצוה דאמר רב יהודה כך היה מנהגו של ר' יהודה בר אלעאי ע"ש מביאין לו עריבה מלאה חמין ורוחץ בה פניו ידיו ורגליו ומתעטף ויושב בסדינין המצוייצים ע"כ:

ב וחכמים הראשונים וכו'. בכל כתבי (דף קי"ט) ר' חנינא מיעטף וקאי אפניא דמעלי שבתא אמר בואו ונצא לקראת שבת מלכה:

ג ומכבוד השבת וכו'. פרק אלו קשרים (דף קי"ג) וכבדתו שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול אמר רב הונא יש לו להחליף יחליף אין לו להחליף ישלשל בבגדו ופרש"י ז"ל ישלשל כלפי מטה שיראו ארוכין: ועזרא תיקן וכו'. ב"ק בפ' מרובה (דף פ"ב):

ד ואסור לקבוע וכו'. בגיטין פרק השולח (דף ל"ח:) שתי משפחות היו בירושלים אחת קבעה סעודתה בע"ש ואחת בשבת פירוש בזמן בית המקדש ושתיהן נעקרו. וכתבו המפרשים ז"ל אע"פ שמותר לאכול עד שתחשך ואפילו להתחיל נמי ה"מ לצורך שעה אבל לעשות כך תמיד לא דמיחזי כמזלזל בכבוד שבת. ובהשגות א"א דוקא שאסור לקבוע מחצות ולמעלה ע"כ. ונראה מלשון רבינו שסעודה ומשתה שאינו נוהג בימות החול אסור לעשותו בע"ש וכל היום בכלל האיסור והוכיח כן ממימרא דגיטין ולאכול ולשתות בלא קביעת סעודה אפילו סעודה שרגיל בחול כל היום מותר להתחיל ומבואר כן פ' ערבי פסחים (דף צ"ט:) וכר' יוסי. ולקבוע סעודה שנהג בה בחול אסור להמנע מתשע שעות ולמעלה לפי שסבור רבינו דאע"ג דקי"ל כר"י דאמר אוכל והולך עד שתחשך דהייא דוקא בלא קביעות סעודה כנ"ל לדעת רבינו ונכון הוא:

ה מסדר אדם וכו'. מימרות כל כתבי (שבת קי"ט:) לעולם יסדר אדם שלחנו בע"ש אע"פ שאינו צריך אלא לכזית ולעולם יסדר אדם שלחנו במו"ש ואע"פ שאינו צריך אלא לכזית: וצריך שיתקן וכו'. ברייתא שם שני מלאכי השרת וכו':

ו אע"פ שהיה וכו'. שם (דף קי"ט) רב ספרא מחריך רישא רבא מלח שיבוטא דג שמו כן רב הונא מדליק שרגא רב פפא פתיל פתילתא רבה ורב יוסף מצלחי ציבי ר' אבא זבין בתליסר אסתירי פשיטא בשרא וכו': אי

מגדל עוז

פרק ל ארבעה דברים וכו' עד מכובד. זה בכמה מקומות בתלמוד זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכול לדבר ואין האוזן יכולה לשמוע: איזהו כבוד וכו' עד מפני כבוד השבת. פ' במה מדליקין (דף כ"ה): ומתעטף וכו' עד שבת המלך. פ' כל כתבי (דף קי"ט): ומכבוד השבת עד כבוד השבת. פרק כל כתבי ופרק אלו קשרים (דף קי"ג) ובירושלמי ופ' מרובה (דף פ"ו): אסור לקבוע סעודה וכו'. פ' ערבי פסחים (דף ק"ה) ופ' השולח בגיטין (דף ל"ח): כתב הראב"ד ז"ל דוקא שאסור לקבוע מן המנחה ולמעלה עכ"ל: ואני אומר איני מגיע לסוף דעתו דאי דוקא לקבוע מן המנחה ולמעלה מאי איריא בע"ש אפילו בחול נמי ותו מאי איריא סעודה ומשתה דהיינו סעודה גדולה אפילו סעודה קטנה נמי כדתנן פ' קמא דשבת לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל ולא יכנס וכו' עד ולא לאכול ואסיקנא אפילו סמוך למנחה גדולה ואפילו בסעודה קטנה דילמא אתי לאימשוכי וכ"ת דמיירי בשהתפלל כמו שהסכימו רבותינו בעלי התוס' ז"ל ריש פרק ערבי פסחים מ"מ שמעינן מינה דממשיך אחר סעודתו ואפי' היא קטנה ואתי לאימנועי מאכילת עונג שבת דהא קא שבע וכתיב נפש שבעה תבוס נפת ועוד דהא תניא בריש פרק ערבי פסחים לא יאכל אדם בערבי שבתות וערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה כדי שיכנס בשבת כשהוא תאב דברי ר"י רבי יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך. והגע עצמך רבינו הראב"ד ז"ל כמאן ס"ל בהא אי כר' יוסי למה הוא אוסר מן המנחה דוקא דהא אפילו עד שתחשך קא שרי ר' יוסי ואי כר"י למה לי סעודה ומשתה דוקא אפילו אכילה פורתא קא אסר ר"י דהא לא יאכל קתני דמשמע לא יאכל כלל וכו' וכ"ת דהא ברייתא משבשתא היא הא אסיקנא ריש ערבי פסחים דמהדרנא היא ורב פנחס בריה דרב אידי קבלה אלא ודאי ש"מ דבסעודה ומשתה כולהו אסרי דהא קמן דמודה ר' יוסי בערב פסח מפני חיובא דמצה ואפילו באכילה מועטת ומ"מ משום כבוד שבת מודו כולהו בסעודה ומשתה דאסיר תדע דגרסינן בגיטין פ' השולח גמרא מתניתין דעבד מעשה אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן שתי משפחות היו בירושלים אחת קבעה סעודתה בע"ש ואחת קבעה סעודתה בשבת ושתיהן נעקרו והא התם בע"ש סתם קאמר כדברי ר"מ ז"ל ולא מן המנחה ולמעלה דוקא ואלמלא שעברו על דברי חכמים למה נענשו בכך והביאה ר"י אלפס בהלכות פ' כל כתבי הקדש להשמיענו שהיא הלכה. ומה טובו אהלי אדוננו שרומז עינו בסדור דבריו ודקדוק לשונו אשר סמך לזה הלכה כרבי יוסי וכתב מותר לאכול ולשתות עד שתחשך עכ"ל. וסמך לזה סברתו המורה על מ"ש שכוונתי לדעתו שכתב ואעפ"כ מכבוד השבת שימנע אדם מן המנחה ולמעלה מלקבוע סעודה כדי שיכנס לשבת כשהוא מתאוה עכ"ל, וכדאסיק ריש ערבי פסחים בזה לא הזכיר בלשונו משתה אלא לשון סעודה בלבד כלשון התלמוד דפ"ק דשבת דאזלא כי הא דערבי פסחים ובפסק הראשון הזכיר משתה עם הסעודה כההיא דפרק השולח שכתבתי גם בפסק הראשון של משתה ודכתב בע"ש סתם כלשון רבי יוחנן דפרק השולח ובזה כתב מן המנחה ולמעלה כמסקנא דריש ערבי פסחים וכרצון הראב"ד ז"ל לפרש: מסדר אדם שולחנו וכו' עד ידו נוגה. בכל פ' כל כתבי (דף קי"ט):

הגהות מיימוניות

[ע] ואמר רשב"ל נשמה יתירה נתנה בו באדם ערב שבת וכו' בפרק ב' דתענית ובפ' יו"ט שחל להיות ע"ש: [א] בפ' במה מדליקין וכך היה מנהגו של ר"י בר' אלעאי: [ב] ולכך נהגו ללבוש שרגבי"ט לכסות בגדי החול מי שאין לו להחליף ובירושלמי גרסינן א"ר יוחנן אוי לנו על עטיפה בשבת כעטיפת החול עי' בהלכות יו"ט פ"ו הלכה ט"ז ולשון המעתיק ששמע ממהר"ם ולכך נהגו ללבוש שרגבי"ט ביו"ט מטעם שגם ביו"ט צריך להחליף וגם טעמא כי ביו"ט העולם שמחים וילבשו שרגבי"ט שהוא מלבוש מתים ויזכרו את יום המיתה ולא יתגאה לבו עליו ע"כ: [ג] בע"פ הלכה כר' יוסי בע"ש וכן פסק רשב"ם וכן ס"ה ודלא כה"ג שפסק דלא שרי ר' יוסי אלא אם התחיל א"צ להפסיק אבל לכתחלה לא ע"כ: [ד] רבה ורב יוסף מצלחי ציבי ע"כ: [ה] רבא מלח שיבוטא רב פפא גדיל פתילתא רב הונא מדליק שרגא רב נחמן בר יצחק מכתף ועייל מכתף ונפיק:

ז אי זהו וכו'. שם (דף קי"ח:) במה מענגו בתבשיל של תרדין ודגים גדולים וכו': ואם אין וכו'. שם אפילו דבר מועט ולכבוד שבת עשאו זהו תענוג. ובערבי פסחים (דף קי"ב) אע"פ שאמר ר"ע עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות אבל עושה הוא דבר מועט ומאי היא אמר רב פפא כסא דהרסנא:

ח מי שהוא וכו'. בכל כתבי (שבת קי"ט) א"ל בני ר"פ בר אבא לרב פפא אנן דשכיחא לן בשרא וחמרא בכל יומא במאי נישנייה אמר להו אי רגיליתו לאחורי אקדימו אי רגיליתו לאקדומי אחרו:

דסמוך למנחה קטנה קאמר אלמא דהכי הגי ליכנס תאב לסעודת הלילה ומיהו הני שעה קודם לזמן מנחה קטנה בעינן כמו בע"פ ומש"ה שבקיה ללישנא דרבינו דנקט מנחה וכתב מתשע שעות למימרא דמן המנחה ולמעלה דקתני היי שעה סמוך לה קאמר:

ט ואם היה חולה מרוב אכילה או שהיה מתענה תמיד פטור משלש סעודות. מדברי הרב המגיד נראה שלא היה גורס תמיד שהוצרך להעמידה בתענית חלום וגירסא תמיד היא הנכונה:

ז איזהו [א]עונג זהו שאמרו חכמים שצריך לתקן תבשיל שמן ביותר ומשקה מבושם לשבת הכל לפי ממונו של אדם. וכל המרבה בהוצאת שבת ובתיקון מאכלים רבים וטובים הרי זה משובח. ואם אין ידו משגת אפילו לא עשה אלא שלק וכיוצא בו משום כבוד שבת הרי זה עונג שבת. ואינו חייב להצר לעצמו ולשאול מאחרים כדי להרבות במאכל בשבת. אמרו חכמים הראשונים עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות: ח מי [ב]שהיה ענוג ועשיר והרי כל ימיו כשבת צריך לשנות מאכל שבת ממאכל החול. ואם אי אפשר לשנות משנה זמן האכילה אם היה רגיל להקדים מאחר ואם היה רגיל לאחר מקדים: ט [ג]חייב אדם לאכול שלש [ז] סעודות בשבת אחת ערבית ואחת שחרית ואחת [ח] במנחה. וצריך להזהר בשלש סעודות אלו שלא יפחות מהן כלל. ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה סועד שלש סעודות. ואם היה חולה מרוב האכילה או שהיה מתענה תמיד פטור משלש סעודות. [ד]וצריך לקבוע כל סעודה משלשתן על היין [ט] ולבצוע על שתי ככרות. וכן בימים טובים: י אכילת בשר ושתיית יין בשבת עונג הוא לו. והוא שהיתה ידו משגת. [ה]ואסור לקבוע סעודה על היין בשבת ובימים טובים [י] בשעת בית המדרש. אלא כך היה מנהג הצדיקים הראשונים מתפלל אדם בשבת שחרית ומוסף בבית הכנסת ויבוא לביתו ויסעוד סעודה שניה וילך לבית המדרש יקרא וישנה עד המנחה ואחר כך יקבע סעודה שלישית על היין ויאכל וישתה עד [כ] מוצאי שבת: יא [ו]אסור לו לאדם שיהלך בערבי שבתות יותר משלש פרסאות מתחלת היום כדי שיגיע לביתו ועוד היום רב ויכין סעודה לשבת. שהרי אין אנשי ביתו [ל] יודעין שהיום יבוא כדי להכין לו. ואין צריך לומר אם היה מתארח אצל אחרים שהוא מביישן מפני שלא הכינו להן דבר הראוי לאורחין: יב [ז]אסור להתענות ולזעוק ולהתחנן ולבקש רחמים בשבת ואפילו בצרה מן הצרות שהצבור מתענין ומתריעין עליהן אין מתענין ולא מתריעין בשבת. ולא בימים טובים. חוץ מעיר שהקיפוה עובדי כוכבים ומזלות או נהר או ספינה המטרפת בים שמתריעין עליהן

ט חייב אדם לאכול שלש סעודות וכו'. שם (דף קי"ז:) ת"ר כמה סעודות חייב אדם לאכול בשבת שלש ר' חדקא אומר ארבע וקי"ל כת"ק. ומ"ש רבינו ערבית שחרית ומנחה נ"ל שדעתו ז"ל שמצוה לעשותם באלו הזמנים ודבר זה מחלוקת בין הגאונים ז"ל שבעל הלכות כתב שאפילו מפסיק בשחרית באמצע סעודתו ומברך בהמ"ז ואחר כך מברך המוציא וחוזר ואוכל שאר דבריה. וכתב רמב"ן והרשב"א ז"ל שלפ"ז לא הוזכרו בחיוב הזמנים האלו גבי הללה וקטרות שאכל בהן כמו שמפורש בפכ"ג אלא אורחא דמילתא נקט. ובספר העתים האריך בזה והעלה שמצוה לעשותן באלו הזמנים והוכיח כן ועיקר. ונחלקו המפרשים האחרונים אם יכול להשלימן במיני פירות ודעת ר"ת דלא וכן נראה מדברי רבינו: וצריך להזהר וכו'. שם (דף קי"ח) מבואר שהזכירו כן גבי עני העובר ממקום למקום שבת נותנין לו מזון שלש סעודות: ואם היה חולה וכו'. זה מצאתי בדברי הגאונים ז"ל ופשוט הוא שלא אמרו אלא לעונג שבת ולזה יהיה לצער. ומ"ש או שהיה מתענה וכו' כגון תענית חלום כנזכר פ' ראשון מהלכות תענית או על עיר שהקיפוה עובדי כוכבים ומזלות כמו שיתבאר לפנינו: וצריך לקבוע וכו'. בברכות (דף מ"ב:) בכילד מברכין אמרו גבי שבתות וימים טובים שאדם קובע סעודותיו על היין ובכל כתבי (שבת קי"ז:) חייב אדם לבצוע על שני ככרות בשבת. וכתב גאון כל זמן שהוא סועד. ובערבי פסחים כתוב בהלכות בשם הגאונים דבימים טובים נמי חייב לבצוע על שני ככרות והאריכו בטעם זה:

י אכילת בשר וכו'. פרק ערבי פסחים (דף ק"ט) הוזכרו בשר ויין גבי שמחת הרגל. ובפ' כל כתבי (שבת קי"ט) גבי מאן דשכיחא לן בשרא וחמרא וכבר כתבתיה למעלה: ואסור לקבוע וכו'. בגיטין פרק השולח (דף ל"ה:) בהני תלת מילי נתהי בעלי בתים מנכסייהו חדא דקבעי סעודתא בשבתא בעידן בי מדרשא. ובימים טובים מבואר פ' יו"ט שחל (ביצה ט"ו:) כר' יהושע דאמר חלקהו חציו לה' וחציו לכם דלא כר' אליעזר דאמר או כולו לה' או כולו לכם. ובפרק אלו דברים בפסחים (דף ס"ח:) אמר רבא הכל מודים בשבת דבעינן נמי לכם דכתיב וקראת לשבת עונג:

יא אסור לו לאדם להלך וכו'. פרק לולב וערבה (סוכה מ"ד) מימרא לא יהלך אדם בערבי שבתות יותר משלש פרסאות ואמרו שם שהי לשוטת ולמון אחרון שאסי' לביתו אסור וא"ל לומר לאושפיזו, וכתב רבינו מתחלת היום ומוכרח הוא:

יב אסור לו לאדם להתענות וכו'. מבואר בהלכות פ"ק דשבת ופרק סדר תעניות האלו האמור וקרוב לזה נתבאר פ"ב:

וצריך לקבוע כל סעודה משלשתן על היין. מדברי הטור נראה שמפרש דברי רבינו דהיינו לומר שיקדש גם בסעודה שלישית על היין קודם סעודה כמו בשאר סעודות. ואין זה במשמע דבריו אלא היינו לומר שישתה יין בסעודה כי זהו פירוש קובע סעודתו על היין לא לענין שיקדש קודם סעודה ובפירוש כתב רבינו בפכ"ט ומצוה לברך על היין ביום השבת קודם שיסעוד שניה וזהו הנקרא קידושא רבה משמע בהדיא דבסעודה שניה דוקא קאמר ולא בשלישית:

יא אסור לו וכו'. ונ"ל דהיינו כשהוא במקום שיוכל להכין צרכי שבת אבל אם הוא במקום שא"א להכין צרכי שבת מוטב שיבא לביתו אולי יוכל להכין מפישאר שם שודאי לא יוכל להכין ואפילו בהולך להתארח אצל אחרים מותר מטעם זה. ואם אינו עומד במקום יישוב בטוח מותר לו לילך כמה פרסאות עד שיגיע למקום יישוב בטוח:

אין

א טור סימן רמב סמ"ג שם: ב טור סי' רפח סמ"ג שם: ג טור סי' רצא סמ"ג שם: ד עיין בטור שם: ה טור סי' רצ רצא סמ"ג שם: ו טור סי' רעט: ז טור סי' רפח סמ"ג שם:

אין

הגהות מיימוניות

[ו] כתב ר"מ בכל מילי לא נפיק איניש ידי חובתו בסעודת שבת כי אם בנהמא דאמרינן פ' ג' שאכלו טעה ולא הזכיר של ר"ח בברכת המזון אין מחזירין אותו ומפרש בגמרא אי בעי לא אכיל אי בעי לא אכיל שבת ויו"ט דלא סגי דלא אכיל מחזירין אותו פי' דלא סגי דלא אכיל מידי דמחייבי עליה ברכת המזון וטעמא דההוא קרא דמפיק מיניה שלש סעודות קאי אלחם דכתיב הוא הלחם אשר נתן ה' לכם ע"כ. וכן כתבו התוספות פרק הישן אההיא דאם השלים במיני תרגימא ואפילו אי הוי אמרינן דנפיק במיני תרגימא מ"מ בפירי לא נפיק אלא בדבר שהוא מה' מינין כדמשמע בתוספות כדתניא הביאו לפניו מיני תרגימא מברך עלייהו בורא מיני מזונות ע"כ וכן פסק בס"ה וכן מהר"ם. ובוצע על שני ככרות ודלא כאשר כתבו בתוספות בפרק בתרא דיומא בשם רבינו שלמה ורבינו יעקב דאם השלים במיני תרגימא בסעודה שלישית יצא. ומצאתי בתשובה דהמפסיק על שלחנו ומברך ברכת המזון בין שני תבשילין טעות הוא בידם ולא יצאו ידי שלש סעודות כדמשמע דזמנם ערבית שחרית ומנחה ע"כ: [ז] כרבנן ודלא כרבי חידקא דאמר בר מדאורתא ע"כ: [ח] וכן מצאתי בשם רבינו תם דאין לקיים שלש סעודות אלא כסדר הזה אבל מי שאכל שלש סעודות קודם מנחה לא קיים מצותה כדמשמע פרק כל כתבי גבי הדחת כלים. ועיין בהלכות המזון פ"ג בהלכה שלישית ע"כ: [ט] לבצוע על שני ככרות גם בסעודה שלישית וכן מצאתי בהלכות תשעה באב של ה"ר אלעזר ב"ר יב"ק בשם ר"י ובשם ה"ר יקותיאל בר משה ע"ש ודו"ק וכן נהג מהר"ם וקרא והלמודא משמע הכי קרא דמג' היום דכתיב בקרא ילפינן שלש סעודות ולא מצינו חלוק ביניהם ותלמוד דהכי איתא בפרק כל כתבי אמר רבי אבא בשבת חייב אדם לבצוע על שני ככרות הרי לא הזכיר שם אחת מן הסעודות ולא שתים מהן אלא אמר בשבת דמשמע כל סעודות שבת וטעמא אמר משום לחם משנה. ואל תשיבני מן הקידוש שבו שיש חלוק בין הסעודות דלא דמי כלל דקידוש ילפינן בפ' ע"פ מזכור את יום השבת אחד ביום ואחד בלילה ע"כ: [י] בפ' השולח שתי משפחות היו בירושלים וכו' וכן במדרש משלי בשני כגון של ר"מ שמתו בשעת מנחה בשבת מפני שהיו רגילין להניח בית המדרש במנחה ואוכלים, בפסוק אשת חיל מי ימצא ע"כ: [כ] וכן משמע בע"פ בפירוש שמותר לאכול אחר המנחה עד שיחשיך וכן משמע בפרק כל כתבי שעיקר מצות סעודה שלישית לאחר המנחה וקודם תפלת המנחה אסור לקבוע סעודה משהגיע שעת המנחה כדאיתא בפ"ק דשבת וכן ראיתי במהר"ם כשהלכנו בספינה בשבת והתפלל ביחיד התפלל תפלת המנחה תחלה ואחר כך אכלנו וכן הורה הלכה למעשה ודלא כמקצת הגאונים שאסרו לאכול בין מנחה למעריב ואפילו כשהוא בקהל הוא מתפלל תפלת המנחה קודם אכילה וכן כששוהין בבית הכנסת עד אחר שש שעות ומרצה שהוא זמן מנחה גדולה ביום טוב שמאחרים לצאת מבית הכנסת אז היה מתפלל מנחה קודם סעודה ואחר כך אכל. וזה שאמרו השותה בין השמשות כאילו גוזל את המתים היינו במעלי שבתא וכן כתב רבינו שמחה ששמע מרבינו תם שהיה מורה לאכול סעודה שלישית בשבת אחר תפלת המנחה. אבן בכל המקומות נמצא בשם ר"ת לאיסור בשתיית מים בין מנחה למערב. וראבי"ה כתב להיתר שאין לחוש בדבר ואביו היה נוהג אסור בדבר ואפילו האוסרו היינו דוקא מן הנהר אבל מים שבבית מותר ע"כ: [ל] בפרק לולב וערבה כאיכא דאמרי אמר רב כהנא לא נצרכה אלא אפילו לביתיה ע"כ:

מגדל עוז

ואסור לקבוע סעודה על היין בשבת בשעת בית המדרש. זה הוא מ"ש בשתי משפחות שהיו בירושלים דאמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן פרק השולח (דף ל"ח) גמרא מתניתין דעבד שנשבה וכתבה ר"י אלפס ז"ל ס"פ כל כתבי להשמיענו שהלכה היא: אלא כך היה מנהג הצדיקים וכו' עד מוצאי שבת. במסכת פסחים פרק אלו דברים גמרא מתניתין דאמר ר"א: אסור לאדם שילך וכו' עד לאורחין. פרק לולב וערבה (דף מ"ד) וכמה מקומות: אסור להתענות וכו' עד רחמים. פרק קמא דשבת (דף י"ב):

עליהן בשבת לעזרן ומתחננין ומבקשין עליהן רחמים:

יג [א] אין צרין על עיירות של עובדי כוכבים ומזלות פחות משלשה ימים קודם השבת. כדי שתתישב דעת אנשי המלחמה עליהן ולא יהיו מבוהלים וטרודים בשבת. [ב] אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם השבת כדי שתתישב דעתו עליו קודם השבת ולא יצטער יותר מדאי. ולדבר מצוה מפליג בים אפילו בערב שבת. ופוסק עמו לשבות ואינו שובת. ומצור לצידן וכיוצא בהן אפילו לדבר הרשות מותר להפליג בערב שבת. ומקום שנהגו [מ] שלא יפליג בערב שבת כלל אין מפליגין:

יד תשמיש המטה מעונג שבת הוא. לפיכך עונת תלמידי חכמים הבריאים משמשין מלילי שבת ללילי שבת. [ג] ומותר לבעול בתולה לכתחלה בשבת ואין בזה לא משום חובל ולא משום צער לה:

טו השבת ועבודת כוכבים ומזלות כל אחת משתיהן שקולה כנגד שאר כל מצות התורה. והשבת היא האות שבין הקב"ה ובינינו לעולם. לפיכך כל העובר על שאר המצות הרי הוא בכלל רשעי ישראל. אבל המחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד עבודת כוכבים ומזלות ושניהם כעובדי כוכבים ומזלות לכל דבריהם. לפיכך משבח הנביא ואומר אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שומר שבת מחללו וגו'. וכל השומר את השבת כהלכתה ומכבדה ומענגה כפי כחו כבר מפורש בקבלה שכרו בעולם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא. שנאמר אז תתענג על ה' והרכבתיך על במותי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר:

א טור סימן רעח סמ"ג שם: ב טור סי' רמח: ג טור סי' רמב:

כסף משנה

יג אין מפליגין וכו'. כתב רבינו בתשובה שדעת חכמי בבל לאסור ההליכה בנהרות דכיון דבעיא דאם יש תחומין למעלה מעשרה לא איפשיטא וקיי"ל דתחום י"ב מיל הוי דאורייתא א"כ הוי ספיקא דאורייתא ולחומרא והוא ז"ל השיב דביבשה דאיכא איסור תחומין דאורייתא אה"נ דכיון דבעיין לא איפשיטא נקטינן לחומרא אבל במים שאין שם איסור תחומין דאורייתא משום דלא דמי למחנה ישראל כיון דלא מיתסר אלא מדרבנן נקטינן בעיין לקולא דאין תחומין למעלה מעשרה ואפילו היכא דמספקא לן אם הם למעלה מעשרה אם לאו מותר להלך בהם עד שיתאמת לנו שהנהרות פחות מעשרה טפחים שאז אסור להלך בהם חוץ לתחום מדרבנן ודבריו אלה בנהרות של מים מתוקים דאילו של מים מלוחים בכל גונא אסור מפני ביטול עונג שבת:

סליק הלכות שבת

מגיד משנה

יג אין צרין וכו'. פ"ק (שבת י"ט) ת"ר אין צרין על עיירות של עובדי כוכבים ומזלות פחות משלשה ימים קודם לשבת. וכתב רבינו כדי שתתישב וכו' מבואר טעם זה בהלכות: (ומפני זה) אין מפליגין וכו'. שם ת"ר אין מפליגין בספינה בפחות משלשה ימים קודם לשבת בד"א לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מותר ופוסק עמו ע"מ לשבות ואינו שובת דברי רבי רשב"ג אומר אינו צריך ומצור לצידן אפילו בע"ש מותר ונחלקו הגאונים בטעם איסור זה והעלו בהלכות שהוא מפני שהוא עונג שבת כמ"ש רבינו בכאן ולזה כתב בתשובה שלא נאסר אלא בימים המלוחים בשביל מה שיארע בהן מן הצער והבלבול והקיא אבל בנהרות מותר ע"כ. ועכשיו נהגו להפליג אפילו בים הגדול בע"ש ובשבת. והרמב"ן ז"ל חיפש ללמד עליהם זכות והוא עצמו כתב שבעל נפש יחוש לעצמו גם הרשב"א ז"ל כתב שאין דבריו נכונים. ופירוש ופוסק עמו עם הנכרי בעל הספינה ע"מ לשבות ואינו צריך שישבות. וכתב רבינו ומקום שנהגו וכו' פ' מקום שנהגו פסחים (דף נ':) בני ביישן נהגו דלא הוו אזלי מצור לצידן במעלי שבתא אתו בנייהו לקמיה דר' יוחנן אמרי אבהתין הוה אפשר להו אנן לא אפשר לן אמר להו כבר קיבלו עליהם אבותיכם שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך ע"כ. וכתב הרשב"א ז"ל ואותן קרונות שמושכין אותן בהמות אע"פ שנכנס שם מתחלת השבוע אסור מן הטעם שאסרו לרכוב בשבת גזירה שמא יחתוך זמורה להנהיג הבהמה עכ"ל:

יד תשמיש המטה וכו'. פרק אע"פ בכתובות (דף ס"ב:) עונה של תלמידי חכמים אימת אמר רב יהודה מע"ש לע"ש: ומותר לבעול בתולה לכתחלה בשבת וכו'. שם פרק קמא (דף ו') והלכתא מותר לבעול לכתחלה בשבת:

טו השבת ועבודת כוכבים ומזלות כל אחת מהן שקולה כנגד כל שאר מצות התורה וכו'. מסקנא דגמרא פרק הכל שוחטין (חולין ה') שהעובד כוכבים ומזלות ומחלל שבתות בפרהסיא הרי אלו מומרין לכל התורה כולה והרי הם כעובדי כוכבים ומזלות גמורים. ומבואר בהרבה מקומות. וטעם השבת לפי שהוא מורה על החדוש וכופר בחדוש כופר בכל התורה כולה ולפיכך צריך להאמין ולקבוע בנפשו אמונת החדוש ולשמור השבת שהוא אות נאמן עליו:

מגדל עוז

אין צרין וכו' עד אין מפליגין. סוף פ"ק דשבת (דף י"ט): תשמיש המטה עד ללילי שבת. במסכת כתובות פ' אף על פי (דף ס"ב): ומותר לבעול עד צער לה. פ' קמא דכתובות (דף ה' ו'): השבת ועבודת כוכבים וכו' עד שומר שבת מחללו. במסכת סנהדרין בכמה מקומות ובכמה מסכתות: וכל השומר שבת עד סוף הפרק. פרק כל כתבי הקדש (דף קי"ח):

הגהות מיימוניות

[מ] ור"ת פירש היינו דוקא בספינה גוששת ומשום איסור תחומין אבל שאינה גוששת מותר שאין תחומים למעלה מעשרה וכן מפרשים כל הגאונים ועל זה סומכין כל העולם ליכנס בספינה מע"ש לפרש לים הגדול. ועיין בפ' מי שהוציאוהו. אמנם בפרק מי שהוציאוהו מיבעיא ליה אי יש תהומין למעלה מעשרה או לא ולא איפשיטא וכתב מהר"ם כיון דלא איפשיטא עבדינן לחומרא. ולר"י היה נראה הטעם משום שמא יעשה חבית של שייטין, עיין לעיל פכ"ז בהלכתא ג' ובהלכתא י"ב ע"ב:

סליק הלכות שבת

הקדמת מגיד משנה להלכות עירובין

לפי שיש בין הלכות אלו וקצת פרקים מהלכות שבת שתוף גדול יש לבאר ההבדל שביניהן. דע שבענין ההוצאה שהיא ההעתקה מרשות לרשות יש גדרים רבים מדבריהם מהם באיכות הרשויות ומהותן רצוני לומר מענין שלמות או חסרון מחיצותיהן כגון שיהיה למקום אחד תורת רשות היחיד או תורת מקום פטור דבר תורה ויחמירו בו חכמים וידמוהו כדין הכרמלית עד שיעשה ההכשר שאמרו לעשותו והוא להשלים גדרי מחיצותיו או לעשות לו ההיכר שאמרו לעשות לו מבלי השגחה למנין בעלי הרשות ה' אם אחד אם רבים לפי שזה החלוק מן הגדרים והנאמר בו אם יחסר דבר מן האמור בו לא יותר בהיותו מאיש אחד או מרבים שנתערבו ונשתתפו. וענייני זה החלק מבוארים בהלכות שבת בפרק ארבעה עשר עם פרק שבעה עשר. ויש חלק אחר מגדריהם ז"ל והוא שאחר היות למקום מהמקומות כל תנאי ההכשר הראוי לו מענין המחיצות ולא יחסר לו דבר עוד יש לדקדק אם אחד הוא בעליו אם רבים לפי שאם הם רבים צריכין לאתחבר ולהתערב בדבר מן הדברים ואז יהין מותרין בהעתקה מרשות מיוחד לזה שהוא לבעלים רבים. וכן בהעתקה מזה לרשות מיוחד וענין זה מדבריהם ונקרא עירוב. וכבר הזכיר רבינו פרק ראשון טעם עשות זה ובשבת היותו נקרא כן וענייני זה החלק הם מבוארים בהלכות אלו. ואם תסתכל בשתי ההלכות תמצא שלא נתבאר דבר מהחלק השני בהלכות שבת אלא א"כ על צד ההזכרה במה שכבר נתבאר לצורך באור משפט ממשפטי העירוב. וזו החלוקה כבר נזכרה בגמרא באמרם בעירובין אמרתי ולא במחיצות ואע"פ שהכל מדבריהם, וכבר נתבאר ענין רוב הלכות אלו בכלל רק שנשאר לבאר ענין עירוב התחומין שנכלל בהן. ודע גם כן שענינו בשוה עם הנזכר בהלכות שבת בענין עירובי החצרות עם מה שנזכר שם. וזה שבפרק כ"ו ובפרק כ"א נתבארו משפטי התחומין במה שהוא מן התורה לדעת רבינו והגאונים ומה שהוא מדבריהם ואיכות המדידה ועניניה וכאן נזכר היאך אדם יכול לעשות ויגיע אל מחוז חפצו הרחוק מחוץ לשיטור המוגבל מדבריהם מהמקום שהוא עומד בו כשיכנס בשבת. וענין זה הוא מבואר בכאן על השלמות. ויש בזה מקום עיון במ"ש רבינו בראש הלכות אלו הלכות עירובין מצות עשה אחת והיא מדברי סופרים ומדבריהם ואינה מן המנין ובאור מצוה זו בפרקים אלו עכ"ל. ואחר שנתבארו בהלכות אלו גם כן עירובי תחומין והיא מצוה שמברכין עליה כמבואר סוף פ"ו למה אמר רבינו מצות עשה אחת. והתשובה זה שאחר שהענינים האלו מדבריהם ואינם נחשבים במנין המצות כל שיש שתוף בעניינם ראוי לומר עליהם שהם מצוה אחת ועניינם הכולל הוא הנחת אוכל במקום מהמקומות ואז יהיה נחשב כאילו שובת שם. ולזה כתב רבינו שהיא מצוה אחת ואע"פ שיש עירוב תחומין בדרך אחרת זה הענין שהזכרתי כולל דיני החצרות והתחומין ביחד. זה נראה לי בתירוץ קושיא זו על דברי רבינו:

ומעתה אבאר פרטי עניני פרקי הלכות אלו:

פרק ראשון נתבאר בו בכלל ענין העירוב מהו וכיצד הוא ומאי זה דבר הוא ומקום הנחתו וזמן עשייתו ומי הוא העושהו. ונתבאר כל זה בענין עירובי החצרות ושתוף המבואות:

פרק שני כלל בו רבינו דיני חסרון עשיית העירוב בחצרות ר"ל אם לא נעשה מה הוא האיסור המגיע מהעדרו והתקנה שיש בדבר כשלא נעשה והוא בטול הרשות לאחד מהם ומי הם הצריכין עירוב ושעירוב או תקנה הנזכרת מועילה להם ומי

הוא שצריכין לבטול האיסור דבר אחר ר"ל כעובד כוכבים ומזלות שצריך במקומו שכירות מקום:

פרק שלישי באר בו רבינו החצרות המעורבות ר"ל שיש ביניהן פתח או חלון והן שוות זו אצל זו מהו דין העירוב בהם אם צריכין לערב שתיהן ביחד או הכרח להם לערב כל אחת בעצמה או הרשות בידם כי כל אלו הצדדין הם נמצאים בהם, ונמשך לזה באור עניני החצרות אלו עם אלו בלא עירוב מה הן:

פרק רביעי באר בו רבינו בדירת החצרות מי הם הנקראים חלוקי הדירה ובאי זה מקום ידור שם ויאסור ובאי זה זמן ובאור זה החצר אחת בעצמה ובדין שתי החצרות ונמשך אחר זה באור החצר החלוקה לבתים תחתיים ולעליות מה הם אלו עם אלו וכן החצר שיש לפנים הימנה חצר אחרת העוברת דרך עליה מה משפטן ונמשך לזה באור הגזוזטרות והדיוטות כשהן יוצאות מן החצרות מה דינן אלו עם אלו:

פרק חמישי כלל בו רבינו ענין שתוף המבוי. ונתבארו בו כל הפרטים שנזכרו בחצרות בשלשה פרקים הקודמים ר"ל פרק ב' ופרק ג' ופרק ד':

פרק ששי נתבאר בו בכלל ענין עירוב תחומין בפת מהו וכיצד הוא ומאי זה דבר הוא ומקום הנחתו וזמן עשייתו ומי הוא העושהו כמו שנתבאר פרק ראשון בענין עירוב החצרות:

פרק שביעי נתבאר בו ענין העירוב ברגל מה דינו ובאמירה ג"כ ר"ל שיקבע שביתתו במקום שאינו עומד בו וזמן עשיית זה ואם אחד יכול לעשות כן בעד חבירו וקביעת המקום כיצד צריך לסיימו:

פרק שמיני נתבארו בו משפט שני עירובין ר"ל המערב שני עירובין במקומות חלוקין לעשות חלוקות ביום אחד או לימים חלוקים אם שהימים המוכן זה לזה או מתולקין. ונמשך לזה באור ימים טובים הסמוכין לשבת ולא עירב בערביהן מה דין עירובי חצרות ותחומין בהן ונשלמו ההלכות:

אמר הכותב אף על פי שטעם סדר פרקים אלו מבואר בביאור ענינן א"א מבלי הועיל בהיותו נזכר במכתב. והקדמת הפרק הראשון למתאחרים מבוארת להיותו מדבר בענינים כוללים והכרחים לעירוב ולשיתוף וראוי להקדים הכללי לפרטי וההכרחי לשאינו הכרחי. ואחריו פ"ב ואחורו לקודם כבר נזכרה סבהו והיותו קודם למתאחר להיות ענינו בחצר אחר ויש לבאר תחלה ענין החצר בעצמה ואחר כך לבאר ענינה עם חצר אחרת. ואחריהם פ"ג ואחורו לקודמים מבואר וקדימתו למתאחר להיות ענינו בשתי חצירות שוה אין לאחת יתרון לאחרת ולא שעבוד לזו על זו והוא דבר מצוי והוא ברור יותר מהמצא חצר לפנים מחצר. וכן הוא מצוי יותר ממציאות רבים באים לשולחן אחד ואינם בני בית אחד שאלו נתבארו בפרק המתאחר. ואחריהם פ"ד וקדימתו למתאחר הוא לסבת השלמת כל עניני החצרות בכל צדדיהן קודם לעניני המבוי וזה מבואר הטעם לפי שהסמוך אצל הבתים שהן משכן האדם הוא החצר והסמוך לחצר הוא המבוי וזהו אמרם שהמבוי לחצרות כחצרות לבתים. ואחריהם פ"ה וסבת איחורו מבוארת כבר וסבה קדימתו למתאחרים הוא מפני הסבה שנקדם בהלכות שבת ענין ההוצאה ונגדריה לענין התחומין וכבר זכרתיה שם. ואף כאן מן הראוי הוא להקדים העירוב הנתקן מהמת השם ההוצאה לעירוב התחומין. ועוד סבה אחרת להיות זה מצוי יותר עירוב החצרות והמבוי והכרח האדם להם ממציאות עירוב התחומין והצורך אליו והצריך ראוי להיותו נקדם לשאינו צריך. ואחר זה הפרק הששי וכבר נזכרה סבת אחורו והיותו קודם לשל אחריו הוא להיות עירוב התחומין בפת דומה לעירוב חצרות כמו שנתבאר ואין כן העירוב ברגל. ועוד סבה אחרת להיות עירוב התחומין בפת שוה לכל ר"ל בעשיר ובעני ואין כן העירוב ברגל כנזכר פרק שביעי. ואחר כן פרק שביעי וסבת אחורו נתבארה והיותו קודם לאחרון הוא לפי שראוי לבאר תחלה דיני המערב עירוב אחד כדין הסלכה מהמערב שני עירובין וכן להקדימו למערב לימים חלוקים כפי שהמתוקן והשוה בכל זמנו ראוי להיותו נקדם למה שאינו מתוקן ושאינו שוה ענינו בכל זמן. ואחריהם פ"ח וכבר נזכר למה נתאחר ענינו:

הלכות עירובין

מצוה עשה אחת והיא מדברי סופרים ואינה מן המנין:

וביאור מצוה זו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א [א]חצר שיש בה שכנים הרבה כל אחד מהם בבית לעצמו דין תורה הוא שיהיו כולן מותרין לטלטל בכל החצר ומבתים לחצר ומהחצר לבתים מפני שכל החצר רשות היחיד אחת ומותר לטלטל בכולה. וכן הדין במבוי שיש לו לחי או קורה שיהיו כל בני המבוי מותרים לטלטל בכולו ומחצרות למבוי וממבוי לחצרות שכל המבוי רשות היחיד הוא. [ב]וכן הדין במדינה שהיא מוקפת חומה גבוהה עשרה טפחים שיש לה דלתות וננעלות בלילה שכולה רשות היחיד היא. זה הוא דין תורה: **ב** [ג]אבל מדברי סופרים [א] אסור לשכנים לטלטל ברשות

א טור סי' שסו סמ"ג עשין דרבנן א: ב טור סי' ג"ג סמ"ג שם: ג טור סי' שם סמ"ג שם:

מגיד משנה

פרק א א חצר שיש בה שכנים וכו'. אע"פ שכבר נתבארו גדרי הרשויות ודיניהן מה שהוא מן התורה ומה שהוא מדבריהם ראיתי להזכיר מהם מקצת בדרך קצרה. רשויות שבת שלשה דבר תורה. השנים רה"ר ורה"י והשלישי מקום שאינו לא רה"ר ולא רה"י ודינו דבר תורה שהוא מקום פטור שמותר לטלטל ממנו לרה"י וממנו לרה"ר. והרשות הזה הוא נחלק מדבריהם לשתי רשויות האחד הוא כרמלית רצוני לומר מה שנקרא כרמלית והשני מה שנקרא מקום פטור כמבואר פי"ד מהלכות שבת. וחכמים גזרו על כרמלית והחמירו בו לעשותו ככרי אצל רשויות אלו והחמירו שלא לטלטל בו אלא בארבע אמות כדין רה"ר. ודעת רבינו כמבואר פי"ז שכל מה שהוא רה"י גמור דבר תורה והוקף לדירה לא גזרו בו חכמים להצריך בו מחיצות יותר ולא החמירו במבואות אלא במבוי שהוא כרמלית דבר תורה ואז הצריכו לחי או קורה כנזכר שם. ודע שדיני הרשויות בהתחלק איכותן ומהותן נזכר שם אבל במה שהוא חוץ מהן ר"ל אם יש להן בעלים הרבה או אחד נזכר כאן. ומעתה אבאר דברי רבינו. ודין החצר מבואר בכמה מקומות ופשוט הוא: **וכן הדין במבוי וכו'**. דע שדין תורה מבוי בלא לחי וקורה דין המבוי הזה כדין מקום פטור כמבואר פי"ז לפי שזה המבוי מבוי סתום הוא שהכשרו בלא לחי וקורה. ולפי זה רבינו היה לו לכתוב בכאן אפילו בלא לחי כיון שדבריו הם בדין תורה אלא שרבינו לא רצה להאריך לבאר בכאן מה שהחמירו חכמים בענין המחיצות מוסף על דין תורה ודי לו במה שבאר בהל' שבת וכאן באר ענין העירוב מהו ואינו תוספות במחיצות הרשויות וזה ברור בדבריו וכבר הארכתי בזה בפתיחת באור הלכות אלו: **וכן הדין וכו'**. גם בזה לא דקדק רבינו בדין המחיצות לפי שאינו מקומו וכתב שיש לה דלתות ננעלות בלילה ופי"ז מהלכות שבת בדין שני כותלים ברה"ר וכו' נתבאר שם שדי בראויות לינעל אע"פ שאין ננעלות ממש ושם מבואר דין זה בארוכה. וראיתי מי שהקשה על דברי רבינו ממה שקראו פרק המוצא תפילין (עירובין ק"א) כרמלית לירושלים שהיו לה דלתות ננעלות בלילה ואין זה כלום דהתם לאו דוקא כרמלית מפני המחיצות דודאי דינה כחצר אלא מפני שלא עירבו ואסור מדבריהם לטלטל מן הבתים למבואות קרי לה כרמלית וכן פירש"י ז"ל ומוכרח הוא: **ב אבל** מדברי סופרים וכו'. פרק עושין פסין (דף כ"א:) שלמה תקן עירובין וידים: וכל

לחם משנה

פרק א א חצר שיש בה שכנים הרבה וכו'. כתב ה"ה ודעת רבינו כמבואר בפרק י"ז שכל מה שהוא רה"י גמור דבר תורה [והוקף לדירה] לא גזרו בו חכמים וכו'. ק' דבתחלת הלכות אלו כתב לפי שיש בין הלכות וכו' עד אומרו כגון שיהיה למקום אחד תורת רה"י או תורת מקום פטור דבר תורה ויחמירו בו חכמים וכו'. נראה משום שאפילו בדבר שהוא רה"י מן התורה החמירו וכאן כתב שעל זה לא החמירו: **וכן הדין במבוי וכו'**. כתב ה"ה ולפי זה רבינו היה לו לכתוב בכאן אפילו בלא לחי כיון שדבריו הן בדין תורה וכו'. ואין לפרש דכוונתו לומר שהיה לו לכתוב כאן מבוי בלא לחי ושיהיה לשון רבינו כמ"ש בס"פ וזה אי אפשר דהרי כתב שכל המבוי רה"י הוא ואם היה כותב בלא לחי מדין תורה לא היה רה"י בלא לחי ורבינו בדין תורה איירי. אלא כוונת ה"ה כך היא שכיון שכוונת רבינו הוא לומר הדבר שמותר לטלטל מדין תורה היה לו לכתוב במבוי בלא לחי שהוא מותר לטלטל בדין תורה אע"פ שאינו רה"י כדין כל כרמלית שבעולם ולמה כתב מבוי בלחי שהוא רה"י מן התורה דמשמע דבלא לחי שהוא כרמלית אינו מותר לטלטל וזה פשוט בדברי ה"ה ז"ל: **וכן הדין במדינה וכו'**. כתב ה"מ וראיתי מי שהקשה על דברי רבינו ממה שקראו פרק המוצא תפילין כרמלית וכו', קשה דהיכן ראה

הגהות מיימוניות

[א] בפרק הדר מבואה דאית ביה תרי גברי רברבי לא ליהוי עירוב כו' כתבו התוספות דמכאן משמע דמצוה לערב וטעמא רבה איכא דלא ליתי לידי איסור לאפוקי ולעיולי מבתים לחצירות ולמבוי, ע"כ:

מגדל עוז

פרק א חצר שיש בה וכו' עד רה"י הוא. הלכה רווחת היא: **וכן הדין במדינה** עד קבועים לכך. בירושלמי פ"ק דעירובין ומקלתו פרק עושין פסין (דף כ"א):

ברשות היחיד שיש בה חלוקה בדיורין עד שיערבו כל השכנים כולן מערב שבת. אחד חצר ואחד מבוי ואחד המדינה. ודבר זה תקנת שלמה ובית דינו: ג וכן יושבי אהלים או סוכות או מחנה שהקיפוהו מחיצה אין מטלטלין מאהל לאהל עד שיערבו כולן. אבל שיירא שהקיפה מחיצה אין צריכין לערב אלא מוציאין מאהל לאהל בלא עירוב לפי שהן כולן מעורבין ואין אותן אהלים קבועין להן: ד [א]ומפני מה תיקן שלמה דבר זה. כדי שלא יטעו העם ויאמרו כשם שמותר להוציא מן החצרות לרחובות המדינה ושוקיה ולהכניס מהם לחצרות כך מותר להוציא מן המדינה לשדה ולהכניס מן השדה למדינה. ויחשבו שהשוקים והרחובות הואיל והן רשות לכל הרי הן כשדות וכמדברות ויאמרו שהחצרות בלבד הן רשות היחיד וידמו שאין ההוצאה מלאכה ושמותר להוציא ולהכניס מרשות היחיד לרשות הרבים: ה לפיכך תיקן שכל רשות היחיד שתחלק בדיורין ויאחז כל אחד ואחד בה רשות לעצמו וישאר ממנה מקום ברשות כולן ויד כולן שוה בו כגון חצר לבתים. שנחשוב אותו המקום שיד כולן שוה בו כאילו הוא רשות לרבים. ונחשב כל מקום ומקום שאחז כל אחד מן השכנים וחלקו לעצמו שהוא בלבד רשות היחיד. ויהיה אסור להוציא מרשות שחלק לעצמו לרשות שיד כולם שוה בו. כמו שאין מוציאין מרשות היחיד לרשות הרבים אלא ישתמש כל אחד ברשות שחלק לעצמו בלבד עד שיערבו כולן אף על פי שהכל רשות היחיד: ו ומה הוא [ג] העירוב הזה. הוא שיתערבו במאכל אחד שמניחין אותו מערב שבת. כלומר שכולנו מעורבין ואוכל אחד לכולנו ואין כל אחד ממנו חולק רשות מחבירו אלא כשם שיד כולנו שוה במקום זה שנשאר לכולנו כך יד כולנו שוה בכל מקום שיאחז כל אחד לעצמו והרי כולנו רשות אחד. ובמעשה הזה לא יבאו לטעות ולדמות שמותר להוציא ולהכנים מרשות היחיד לרשות הרבים: ז העירוב שעושים בני החצר זה עם זה הוא הנקרא עירובי חצירות. ושעושין אנשי מבוי זה עם זה או כל בני המדינה הוא הנקרא שתוף: ח [ב]אין מערבין [ג] בחצירות אלא בפת שלמה בלבד אפילו ככר מאפה סאה והיא [ד] פרוסה אין מערבין בה. היתה שלמה והיא כאיסר מערבין בה. וכשם שמערבין בפת תבואה כך מערבין בפת אורז ובפת עדשים אבל לא בפת דוחן. ושתוף בין בפת בין בשאר אוכלים. [ג]בכל אוכל משתתפין חוץ מן המים בפני עצמן או מלח בפני עצמו. וכן כמהין ופטריות אין משתתפין בהן שאינן חשובין כאוכלים. ערב מים עם מלח נעשה כמוריים ומשתתפין: ט [ד]וכמה שיעור האוכל שמשתתפין בו כגרוגרת לכל אחד ואחד מבני המבוי או מבני המדינה. והוא שיהיו שמונה עשרה או פחות. אבל אם

א עיין סמ"ג שם: ב טור סמ"ג ושם: ג טור סי' שפ"ו סמ"ג שם: ד טור וסמ"ג שם:

כסף משנה

פרק א ט וכמה שיעור האוכל שמשתתפין בו וכו'. שיעורו שתי סעודות שהן כ"ח גרוגרות שהם כשש ביצים בינוניות בפרק כיצד משתתפין (עירובין פ"ב:) במשנה במזון ב' סעודות דעירוב ר"י בן ברוקא אומר מככר בפונדיון מד' סאין בסלע ר"ש אומר משתי ידות לקב חציה לבית המנוגע וחצי חציה לפסול בה את הגויה ובגמרא תנא וחצי חציה לטמא טומאת אוכלים ותנא דידן מ"ט לא תני טומאת אוכלים משום דלא שוו שיעורייהו להדדי דתניא כמה שיעור חצי פרס שתי ביצים חסר קימעא דברי רבי יהודה וכו' ופסק רבינו כר"י בן ברוקא משום דאמרינן בגמרא (דף פ"ג) גבי כמה הוא שיעור הצי פרס א"ר חסדא זו דברי ר' יהודה ורבי יוסי אבל חכ"א כביצה ומחצה שוחקות זהו הצי פרס מאן חכמים ר"י בן ברוקא. ומשמע לרבינו דמדאפקיה בלשון חכמים הלכתא כוותיה וכ"כ ה"ה והוא מדברי הרשב"א בת"ה ועוד דסתם לן כוותיה בסוף פאה כמו שכתבו התוספות בפ' כל כתבי (שבת קי"ח) וקשה דא"כ ה"ל לפסוק דלטמא טומאת אוכלין הוי שיעורו ג' רביעי ביצה דהא תנא וחצי חציה לטמא טומאת אוכלין ואילו רבינו ז"ל פסק בפ"ב מהלכות טומאת אוכלין דלטמא טומאת אוכלין שיעורו כביצה והכי נמי אמרינן בכל דוכתא והיינו כר"ש. וי"ל דכי אמרינן והנא דידן מ"ט לא תני טומאת אוכלים משום דלא שוו שיעורייהו דהניא וכו' ה"פ תני חציה לפסול את הגויה לאו דברי הכל היא דהא איכא מ"ד דהוי פחות מחצי חציה ואיכא מ"ד דהוי יותר והשתא לדידן דקי"ל כר"י בן ברוקא כי הזינן בכל דוכתא דקאמר דלטמא טומאת אוכלין הוו שיעורא כביצה אמרינן דאתי שפיר כוותיה דאיהו לית ליה הא דתנא חצי חציה לטמא טומאת אוכלין אלא ספי מחצי חציה הוי דהיינו כביצה:

כיצד

מגיד משנה

ג וכל יושבי אהלים או סוכות או וכו'. דברי רבינו בכאן הם לומר שהאהלים שבמחנה הקבוע ועומד בהותו מקום ימים צריכין הן לערב אבל אהלים שבשיירא שהשיירא הולכת לדרכה ונחו שם מפני השבת ועשו אהלים פטורים הם מלערב לפי שאין קבועין. ומבואר כן בירושלמי תני אהלים שבמחנה צריכין עירוב שבשיירא אין צריכין עירוב. ופרק שני מהלכות מלכים ומלחמותיהן כתב וכן פטורין מלערב ערובי חצירות במחנה וכו'. ואף דין המשנה בסוף פ"ק דעירובין (דף י"ז) ששנינו ארבעה דברים פטורין במחנה ואחד מהם לערב. ואין סתירה בדברי רבינו לפי שדין המשנה הוא במחנה ההולך למלחמה וכשהן חונים ימים חונים לשלחם ומפני כן הקלו להם אבל דין הירושלמי הוא באנשים החונין שלא לשלחם. כך נ"ל להרץ דברי רבינו אבל המפרשים כתבו שהגרסא בתוספתא בהפך שפוטרת במחנה ומחייבת בשיירא ונוסחת ספרי הירושלמי משובשת וכתבו שמחנה נקרא כל שיש בו עשרה שנאמר עד למחנה גדול כמחנה אלהים וכמה הוא מחנה אלהים עשרה פחות מכן שיירא ולא כתבו ודוקא מחנה יוצא למלחמה. ומהמשנה נראה ודאי דוקא יוצא למלחמה ובגמ' הביאו ברייתות מחנה יוצאת למלחמת הרשות וכו' ודברי רבינו נראין:

ד ומפני מה תקן שלמה דבר זה וכו'. דברי רבינו בטעם תקנת שלמה פשוטים וברורים הם ורגויים אליו:

ז הערוב שעושין בני החצר זה עם זה וכו'. זה מבואר במקומות רבים במסכת עירובין:

ח אין מערבין וכו'. פרק חלון (דף פ':) משנה בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח דברי ר"א רבי יהושע אומר ככר הוא עירוב אפי' מאפה סאה והיא פרוסה אין מערבין בה ככר כאיסר והוא שלם מערבין בו והלכה כר' יהושע וכן פסקו ז"ל. ושם (דף פ"א) הזכירו ברייתא דרבי יהושע מודה שבכל מערבין עירובי תחומין ובכל משתתפין שתופי מבואות ולא אמרו לערב בפת אלא בחצר בלבד: וכשם שמערבין וכו'. שם ובהלכות אמר שמואל מערבין בפת אורז אבל לא בפת דוחן אמר רב מערבין בפת של עדשים. וטעם שאין מערבין בפרוסה אמרו בגמרא משום איבה פירוש שלא יאמר האחד אני מערב בשלמה וחברי בפרוסה ושאלו ערבו כולם בפרוסה מהו ופשטו שאינו עירוב גזרה שמא יחזור דבר לקלקולו. ונראה מן הגמרא שאם אין הככר חסר אלא כדי חלתו שמערבין בו שאין כאן איבה שהרואה תולה שלמה היתה ותקנה והפרים ממנה חלתה והוא שלא יהא אלא כדי חלת נחתום שהוא אחת ממ"ח. ולא נזכר זה בהלכות גם לא נתבאר בדברי רבינו ואולי לפי שאינו מצוי או שיש להם שטה אחרת בזה: בבל אוכל וכו'. (דף כ"ו:) ראש פרק בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח. ופירוש מערבין עירובי תחומין ואמרו בגמרא (דף כ"ז) לא שנו אלא מים בפני עצמן ומלח בפני עצמו דאין מערבין אבל מים ומלח מערבין ומבואר בהלכות כן:

וכן כמהין וכו'. שם מפורש על משנתנו אין למדין מן הכללות אף במקום שנאמר בהן חוץ דהא איכא כמהין ופטריות שאין מערבין וזה ג"כ בהלכות:

ט וכמה שיעור וכו'. פ' חלון (דף פ':) כמה הוא שעורו בזמן שהן מרובין שתי סעודות לכולן בזמן שהן מועטין כגרוגרת כלהוצאת שבת לכל אחד ואחד ופירשו בגמרא מרובין הם

לחם משנה

ד ומפני מה תקן שלמה דבר זה וכו' כך מותר להוציא מן המדינה לשדה ולהכניס מן השדה למדינה ויחשבו שהשוקים והרחובות הואיל והן רשות לכל הרי הן כשדות וכו'. קשה דכיון דיאמרו דהחצרות הם רה"י א"כ למה נריך עירוב מן הבתים להצר דלא אתו למטעי ולומר דמותר להוציא מרה"י לרה"ר דהא סברי דהחצרות רה"י, וי"ל דאם

ראה בדברי רבינו שלא קראו כרמלית דהוא לא כתב אלא שמותר לטלטל בה מדין תורה ואפילו שהיא כרמלית מותר לטלטל. וי"ל דמדכתב וכן הדין משמע דדמי ממש לחלוקה הקודמת והוא כתב למעלה שכל המבוי רה"י א"כ הוי דקאמר וכן נמי כוונתו כן שהיא רה"י:

מגדל עוז

ומפני מה תיקן שלמה דבר זה כו' עד רה"י. כן נמצא בתשובה לרבינו האי גאון ז"ל ובהלכות גדולות שחיבר רב יהודאי גאון ז"ל: ומה הוא העירוב וכו' עד לרה"ר. פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ט): העירוב שעושין עד כשאר אוכלין. פרק חלון (דף פ"א) ופרק קדר: בבל אוכל וכו' עד ומשתתפים בו. פ' בכל מערבין (דף כ"ו) בראשו: וכמה שיעור וכו' עד לכולן. פ' חלון (דף פ'):

הגהות מיימוניות

[ב] אמר ר"י דהלכה כרב דאמר עירוב משום דירה ולא כשמואל דאמר עירוב משום קנין ואמרינן מאי ביניהו כלי ושאין בו שוה פרוטה וקטן לרב אין מערבין בכלי ומערבין אפילו בפחות משו"פ וקטן לשמואל אין מערבין בפחות מש"פ, וקטן פיר"ש לשמואל קטן אין נעשה שליח לערב עירובי הצירות דלאו בר מקני ואקנויי הוא. ולר"ת נראה כפר"ה שפירש דבבית של קטן איירי הכא דלרב מניחין בו עירוב כו' ור' יוחנן פסיק ליה כרבא דאמר בפרק הדר שוכר כמערב דמי מה מערב בפרות מש"פ וכו' וק"ל כר' יוחנן לגבי שמואל, ע"כ: [ג] וכן פיר"י ודלא כרש"י שפירש דההיא דבכל מערבין קאי אעירוב הצירות כמו כן ועיין שם: [ד] מ"מ בפרוסה לא א"ר יוסי בן שאול א"ר משום איבה פי' שיקפידו זה על זה אני נתתי שלמה ואתה נתת פרוסה ואיבעיא להו ערבו כולם בפרוסה מהו וקאמר גזירה שמא יחזור דבר לקלקולו. וכתב מהר"ם סדלא קמיבעיא ליה כה"ג נראה דאחד שזיכה פרוסה לכולן משלו דשפיר דמי דאם איתא דאפילו בהא איכא למיגזר לשמעינן בהא וכ"ש ערבו כולן בפרוסה דאתי לאיחלופי טפי למיגזר שמא יחזור דבר לקלקולו, ע"כ:

סס י"ח ומי"ח ואילך שתי סעודות הן י"ח גרוגרות וכתב רבינו שהם שש ביצים בינוניות ולמד כן ממ"ש פרק כיצד משתתפין (דף פ ב:) בתחומין בשיעור עירובי תחומין מזון שתי סעודות והם שש ביצים לדעת ר"י בן ברוקא והלכה כמותו לפי שהם הזכירו דבריו בלשון חכמים:

י כל אוכל שהוא נאכל וכו'. פרק בכל מערבין (דף כ"ט:) אמר שמואל כל שהוא לפתן כדי לפתן כדי לאכול בו וכל שאינו לפתן כדי לאכול ממנו בשר חי כדי לאכול ממנו בשר צלי רבה אמר כדי לאכול בו ורב יוסף אמר כדי לאכול ממנו והלכות והלכתא כרבה וכ"פ ז"ל. וכתב רבינו כגון יין מבושל וכו' ומפורשין הם בגמרא שאמרו שם (דף כ"ט) אמר רב מערבין בשתי רביעיות של יין והקשו ומי בעינן כולי האי והתניא רשב"א אומר יין כדי לאכול בו חומץ כדי לטבל בו זיתים ובצלים כדי לאכול בהן שתי סעודות ותירצו כי קאמר ר"ש בתמרא מבשלא ופירשו שם אמר רב חומץ כדי לטבל בו שתי סעודות של ירק. איכא דאמרי אמר רב ירק הנאכל בשתי סעודות ולא הזכרו לשונות אלו בהלכות גם לא בדברי רבינו אלא ברייתא כפשטה ונראה שהן פוסקין כלשון ראשון וכפשט הברייתא דמשמע דבעינן דוקא שבול מזון שתי סעודות. והרשב"א ז"ל כתב והחומץ לטבל בו ירק של שתי סעודות ויראה ששיעורו רביעית וכן יראה לי שהיין המבושל בקנות הסעודה הוא בא ולא לטבל בו ולפיכך שיעורו כדי שמביאין ממנו לקנות שתי סעודות. עכ"ל:

יא נשתתפו ביין חי שיעורו וכו'. דין היין נתבאר בסמוך ודין השכר שם (דף כ"ט:) שכר מערבין בו והעלו שיעורו שתי רביעיות ודין הבילים נ"כ שם (דף ל') מערבין בבילים חיות וכמה שתים:

רמונים שנים וכו'. ברייתא שם (דף כ"ט) עשרה אגוזים חמשה אפרסקים ושני רמונים ואתרוג אחד. ובספרי רבינו מצאתי חמשה אגוזים וטעות סופרים הוא:

ליטרא ירק וכו'. שם ליטרא ירק ולמעלה מזה אמרו שם מערבין בתרדין חיין והקשו האמר רב חסדא סלקא חייא קטיל גברא ותירצו התם דבשיל ולא בשיל וכן מבואר עוד שם דבבשיל ולא בשיל אין מערבין וסובר רבינו שה"ה לכל ירק. ובהשגות א"א לא נאמר כזה אלא בתרדין עכ"ל. ודברי רבינו נראין בטעמן שאין אדם אוכל ירק בשיל ולא בשיל:

עוכלא תבלין וכו'. כל שיעורים אלו מבוארין שם בגמרא (דף כ"ח וכ"ט) ברייתות ומימרות חוץ מן התבלין שיש חולקין ואומרין דאין מערבין בהם: כל האוכלין מצטרפין לשיעור השתוף. משנה במעילה והביאוה שם (דף כ"ט.) כל האוכלין מצטרפין לפסול את הגויה כחצי פרס ובמזון שתי סעודות לעירוב. ופירש רבינו שנכלל בזה עירוב תחומין ושתוף מבואות וכן פירשו בתוספות. ובהשגות חלקו בזה ואמרו שלא נאמר אלא בעירוב התחומין בדוקא והאריכו בזה והרשב"א ז"ל לא הכריע בדין זה דבר:

אם היו מרובים על זה שיעורו שתי סעודות שהן כשמונה עשרה גרוגרות שהן כשש ביצים בינוניות. אפילו היו המשתתפין אלפים ורבבות שתי סעודות לכולן: י כל אוכל שהוא נאכל כמות שהוא כגון פת ומיני דגן ובשר חי אם נשתתפו בו שיעורו מזון שתי סעודות. וכל שהוא לפתן ודרך העם לאכול בו פתן כגון יין מבושל ובשר צלי וחומץ ומוריים וזיתים ואמהות של בצלים שיעורו כדי לאכול בו [ס] שתי סעודות: יא נשתתפו ביין חי שיעורו שתי רביעיות לכולן. וכן בשכר שתי רביעיות. ביצים שתים ומשתתפין בהן ואפילו הן חיות. ורמונים שנים. אתרוג אחד. חמשה אגוזים. חמשה אפרסקים. ליטרא של ירק בין חי בין שלוק *ואם היה בשיל ולא בשיל אין מערבין בו לפי שאין ראוי לאכילה. עוכלא תבלין. קב תמרים. קב גרוגרות. מנה דבילה. קב תפוחין. כשות כמלוא היד. פולין לחין כמלוא היד. חזין ליטרא. והתרדין הרי הן בכלל הירק ומערבין בהן. עלי בצלים אין מערבין בהן. אלא אם הבצילו ונעשה אורך כל עלה מהן זרת. אבל פחות מכאן אינו אוכל. וכל אלו הדברים האמורין כלפתן הן. ולפיכך נתנו בהן שיעורין אלו וכל כיוצא בהן *וכל האוכלין מצטרפין לשיעור השיתוף: יב ליטרא האמורה בכל מקום מלא שתי רביעיות. ועוכלא חצי רביעית. ומנה האמורה בכל מקום מאה דינר. והדינר שש מעין. והמעה משקל שש עשרה שעורות. והסלע ארבעה דינרין. והרביעית מחזקת מן המים או מן היין משקל שבעה עשר דינרין וחצי דינר בקירוב. נמצא הליטרא משקל חמשה ושלשים דינר. והעוכלא משקל תשעה דינרין פחות רביע: יג סאה האמורה בכל מקום ששת קבין. והקב ארבעה לוגין. והלוג ארבע רביעיות. וכבר בארנו מדת הרביעית ומשקלה. ואלו השיעורין שאדם צריך לזכור אותן

השגת הראב"ד

*ואם היה בשיל ולא בשיל וכו'. כתב הראב"ד ז"ל לא נאמר זה אלא בתרדין, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*וכל האוכלין מצטרפין וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אני איני אומר כן שלא אמרו כל האוכלין מצטרפין למזון שתי סעודות לעירוב אלא לעירובי תחומין ששיעורו בשתי סעודות אבל שתופי מבואות אין שיעורן קצוב לשתי סעודות אלא למרובין אבל למעטין כגרוגרות לכל אחד ואחד. והטעם כי ערובי תחומין שתי סעודות לאיש אחד ולפיכך כל האוכלים מצטרפים אבל שתופי מבואות שהם לאנשים הרבה איך יצטרפו והלא אמרו החולק את עירובו אינו עירוב וא"ת זה מביא יין וזה מביא שמן וזה מביא חומץ ויתנם בכלי אחד. עוד אמרו נתמעט האוכל מוסיף מהמין הראשון ומזכה וא"צ להודיע אבל ממין אחר צריך להודיע ואם לכתחלה הוא בא מכמה מינין למה הקפידו עליו בסוף בשני מינים אלא ש"מ בתחלה אינו בא אלא ממין אחד מיהו בסוף הקלו בה שאם נתמעט אפילו ממין אחד מוסיף ומזכה ואינו צריך להודיע. ושמעתא דבעל הבית שהיה שותף לשכניו מוכחת להדיא דבעינן דברים שיהו חבורין זה לזה דוק ותשכח, עכ"ל:

יב ליטרא האמורה בכל מקום וכו'. דע ששעורי המשקין והאוכלין הנמדדין לא נתבאר משקלן בגמרא לפי שאין כל הדברים השוין בכמות שוין במשקל ואע"פ שהן ממין אחד אבל הגאונים דקדקו בזה מדעתם ולקחו הבינוני הנמדד ועלה להם משקלו כשעור מה שכתבו. ורבינו היה מן המדקדקים והזכיר בפירוש המשנה של מנחות שדקדק במדת החלה כל יכלתו ועלתה לו משקלה כך וכך מקמח מצרים וכמ"ש פ"ו מהלכות בכורים ושאר מתנות כהונה שבגבולין, והיתה כונת הגאונים בזה בהיות נקלה יותר ידיעת המשקל מידיעת המדות וכן מפורש בתשובותיהם שזה לא נתבאר בגמרא אלא שכל אחד מהם שיער לפי דעתו. והמגיה מה שזכר מבאור משקל הליטרא והעוכלא אפשר שיש מזה סמך פ' המוכר את הספינה (צ"ב נ') ויש שם גרסאות חלוקות. ודע שט"ז שעורות הם משקל חצי ארגינ"ש במשקל שלנו ובזה תדע כל השיעורין כמה הם למשקל שלנו:

יג סאה האמורה בכל וכו'. זה מבואר בגמרא בכמה מקומות:

אוכל

לחם משנה

דאם לא יעשו כן תשתכח תורת עירוב מן התינוקות דאינם יודעים מה הוא הנעשה במבוי כמ"ש רבינו לקמן. ומה שהחמירו בעירוב יותר מבשיתוף דבעירוב צריך פת ובשיתוף לא. הרי פירש רש"י ז"ל הטעם בפרק הדר (דף ע"ה) דעירוב משום דירה ודירתו של אדם אינו נמשך אלא אחר (היין) [הפת] אבל שיתוף אינו אלא לשתף רשות החצרות וחצר לאו בית דירה ועירוב החצרות זו עם זו ודאי דאינו צריך היכא דאיכא שיתוף כדפירש רש"י ז"ל שם:

כיצד

הנהות מיימוניות

[ס] כרבה ודלא כרב יוסף דאומר כדי לאכול הימנו, ע"כ:

מגדל עוז

כל אוכל עד אינו ראוי לאכילה: כתב הראב"ד ז"ל לא נאמר זה אלא בתרדין עכ"ל: ואני אומר הלכה זאת פרק בכל מערבין נשנית כולה ודברי ר"מ ז"ל יש להם על מה שיסמוכו דגרסינן התם אמר רב המנונא מערבין בתרדין חיין והקשינן איני והאמר רב חסדא סילקא חייא קטיל גברא חייא ופרקינן הסיא בבשיל ולא בשיל א"ד אמר רב המנונא אין מערבין בתרדין חיין דאמר ר"ח סלקא חייא קטיל גברא חייא והדרינן לאקשויי והא קא חזינן דאכלי אינשי ופרקינן התם בבשיל ולא בשיל ופירש"י ז"ל כי קאמר רב המנונא אין מערבין בבשיל ולא בשיל עכ"ל. והוא ז"ל פסק כלישנא בתרא וכפי פירש"י ז"ל שקיבל מרבותיו וכיון דחזינא תלמודא דמקשינן או מסייע מסלקא לתרדין שמעינן ודאי דתרוייהו שוין אינון ותרוייהו מיקרון ירק שהם בכך ברייתא דקתני ליטרא ירק דאי שארא הא מפרשן בשמייהו להדיא ולכך כתב בסוף דבריו והתרדין הן בכלל ירק ומערבין בהן נראה שהוא מדקדק כפי מ"ש: עלי בצלים וכו' עד כיוצא בזה. פרק בכל מערבין: וכל האוכלין מצטרפין לשיעור השיתוף. פ"ד דמעילה: כתב הראב"ד ז"ל אני איני אומר כן כו' אלא ש"מ לכתחילה אינו בא אלא ממין אחד והמזכה לבני מבוי אינו מזכה אלא ממין אחד מיהו בסוף הקלו בו וכו': ואני אומר לא הבנתי דבריו אלו שהרי שתוף ועירוב תחומין שוין הן בקנין ושיעור וכ"כ ר"מ ז"ל פ"ו וריש פירקין נמי הכי תנן בכל מערבין ומשתתפין וכן בנינו פרק חלון ופי' התם בהדיא בברייתא בכל מערבין עירובי תחומין ובכל משתתפין שתופי מבואות ולא אמרו לערב בפת אלא עירובי חצרות בלבד אלמא שוין הן נמי משמע במתניתין דפרק כיצד משתתפין דקבעי' שיעורים דעירובי תחומין להדיא מזון שתי סעודות כשיעור השיתוף וכן במינן דאילו עירובי חצרות פת שלימה בעיא ואפילו בכאיסר סגי כר' יהושע דמתניתין פרק חלון ובפרק בכל מערבין בשמעתין דשיעורו שארי מינין דאיתנהו בשתוף מבוי ותחומין גרסינן אמר רבה סריני ככן עזאי בשוקי טבריא א"ל הסוא מרבנן מהים בכמה א"ל וכי מערבין בתפוחים ומסדר תלמודא ולא והתניא כל האוכלים מצטרפים לפסול את הגויה בכחצי פרס ובמזון שתי סעודות לעירוב דהיא משנה ג"כ בפ"ד דמסכת מעילה תא חזי דמדמקשי תלמודא אהדדי על כרחין דינן שוה בצירוף דהל"כ מאי מקשי הלי דינא לחוד והאי דינא לחוד ותלמודא נמי איבעי ליה לפרוקי הכי התם בעירובי תחומין כי קאמינא הכא בשתופי מבואות ועוד דאמתני' קמייתא דפירקין קיימינן דקתני להו בהדדי בכל מערבין ומשתתפין אלא ודאי יפה כתב ר"מ ז"ל ואם רבינו הראב"ד ז"ל יש לו דרך אחרת לא ירדתי לסוף דעתו. ומה שלוה רבינו הרב לדקדק כן הוא פרק הדר וחשב למצוה מרגלית משום דדייק אביי יין ויין ראוי ליערב ושמן אין ראוי ליערב וסוגיין דמסדרי לאשכוחי שאי סברא ושקלא וטריא בית ברירה. ובעיני אין המרגלית מאירה דהא אביי לגבי רבה הוא דבעי לאפלוגי וקי"ל בכולים תלמודא אביי ורבה הלכתא כרבה בר מיע"ל קג"ס ואדרבה מצאתי לי שם עזר כנגדו דמייתי תלמודא סייעתא לרבה מהא דתניא מערבין בחצר בפת ואם רצו לשתף בפת משתתפין במבוי שלא ישכח תורת עירוב מן התינוקות דברי ר"מ ותכ"א או מערבין או משתתפין ואסיקנא אמר רב הונא אמר רב הלכה כר"מ וכו' עד כאן לא פליגי רבנן עליה דר"מ אלא במערבין או משתתפין אבל בשאר מילי מודו והא קמן שאין מחלק במיני שעירובין אלא בין חצירות לשתוף אבל תחומין ושתופי מבואות כהדדי ניינהו וכמ"ש ר"מ ז"ל: וכבר ביארנו עד בגבולין. הכל פרק בכל מערבין. (דף ל"א):

אותן תמיד: **יד** "אוכל שהוא מותר באכילה אף על פי שהוא אסור לזה המערב הרי זה מערב בו ומשתתף בו. כיצד משתתף הנזיר ביין וישראל בתרומה. וכן הנודר מאוכל זה או שנשבע שלא יאכלנו מערב בו ומשתתף בו. שאם אינו ראוי לזה הרי הוא ראוי לאחר: **טו** אבל דבר האסור לכל כגון טבל אפילו טבל של דברי סופרים. וכן מעשר ראשון שלא נטלה תרומתו כהונן. וכן מעשר שני והקדש שלא נפדו כהלכה. אין מערבין ומשתתפין בהן. אבל מערבין ומשתתפין בדמאי מפני שראוי לעניים. ובמעשר ראשון שניטלה תרומתו ובמעשר שני והקדש שנפדו אע"פ שלא נתן את החומש שאין החומש מעכב. ומערבין במעשר שני בירושלים מפני שהוא ראוי שם לאכילה אבל לא בגבולין: **טז** *כיצד [ב]מערבין בחצירות גובין חלה אחת שלימה מכל בית ובית ומניחין הכל בכלי אחד בבית אחד מבתי החצר אפילו בבית התבן או בבית הבקר או בבית האוצר. אבל אם נתנו בבית שער אפילו בית שער של יחיד או באכסדרה או במרפסת או בבית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות אינו עירוב. וכשמקבץ העירוב מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות עירוב. ואומר בעירוב זה יהיה מותר לכל בני החצר להוציא ולהכניס מבית לבית בשבת. ויש לקטן לגבות עירובי חצרות. ובית שמניחין בו עירוב [ג]אינו צריך ליתן את הפת. ואם היו רגילין להניח בו אין משנין אותו מפני דרכי שלום: **יז** וכיצד משתתפין במבוי. גובה אוכל כגרוגרת מכל אחד ואחד או פחות מכגרוגרת אם היו מרובין. ומניח הכל בכלי אחד בחצר מחצרות המבוי או בבית מן הבתים אפילו [ו] בית קטן או אכסדרה או מרפסת הרי זה שיתוף. אבל אם הניחו באויר מבוי אינו שיתוף. [ד]ואם הניח הכלי בחצר צריך להגביה הכלי מן הקרקע טפח כדי שיהיה ניכר. ומברך על מצות עירוב. ואומר בזה השיתוף יהיה מותר לכל בני המבוי

השגת הראב"ד

*כיצד מערבין וכו'. כתב הראב"ד ז"ל במקומות הללו נהגו בעירובי חצרות שגובין מעט מעט קמח מכל בית ועושין אותו חלה אחת מצה ומשמרין אותה כל השנה קסברי ככר שלם לכולהו קאמר ובאמת אם באו לערב בפרוסות אינו עירוב ומסתברא דבעינן כגרוגרות לכל אחד ואחד באותה חלה עכ"ל:

א טור סימן שס סמ"ג שם: ב טור סימן שסו סמ"ג שם: ג טור סי' שס סמ"ג שם: ד טור סי' שסו שלה סמ"ג שם:

כסף משנה

טז כיצד מערבין עירובי חצרות וכו'. כתב ה"ה ורבינו הזכיר המשנה כפשטה שדי לכל בככר כאיסר ואפילו הוא מעט שאין בו כגרוגרת. וכן נראה עוד ממ"ש רבינו בפרק זה להלן לקח אחד מבני החצר פת אחד ואמר ה"ז לכל בני החצר או פתים אוכל כשתי סעודות ואמר ה"ז לכל בני המבוי משמע בהדיא דלבני חצר לא בעינן מזון שתי סעודות: ומניחין הכל בכלי אחד בבית אחד מבתי החצר וכו'. אבל אם נתנו בבית שער אפילו בבית שער של יחיד וכו'. כתב ה"ה שאין ספק אלא שרבינו היה גורס במימרא דרב יהודה כל מקום שאמרו הנותן עירובו אינו עירוב הדר שם אינו אוסר עליו חוץ מבית שער דיחיד דלפי זה הנותן את עירובו בבית שער דיחיד אינו עירוב והדר שם אוסר עליו. וכתב שהרשב"א קיים גירסא דידן לרבינו והעמיד דבריו בדרך אחרת א"א להולמם עכ"ל. ול"נ דשפיר גריס רבינו כגירסא דידן ומיהו ס"ל דלא קי"ל הכי מתרגמינן בס"פ הדר (עירובין ע"ה:) אמר רב יהודה אמר שמואל עשרה בתים זה לפנים מזה פנימי נותן את עירובו ודיו ור' יוחנן אמר אפילו חיצון חיצון בית שער הוא חיצון של פנימי במאי קמיפלגי מר סבר בית שער דיחיד שמיה בית שער ומר סבר לא שמיה בית שער כלומר דין בית יש לו והדר שם אוסר וקי"ל כר"י. וכיון דלא קי"ל כר"י בר שמואל במאי דאמר דהדר בבית שער של יחיד אינו אוסר עליו אלמא כי הך והדר שם אוסר לא שנא בית שער דרבים מבית שער דיחיד ממילא דגם במאי דאמר הנותן את עירובו בבית שער דיחיד אינו עירוב לא קי"ל כוותיה דבית שער דמתניתין בכל בית שער בין דרבים בין דיחיד וקתני דהנותן עירובו שם אינו עירוב והדר שם אינו אוסר וא"כ שפיר כתב רבינו שהנותן את עירובו בבית שער אפילו אם הוא בית שער של יחיד אינו עירוב. ומ"ש בפ"ד גבי האוסר על חבירו מי שהיה לו בחצר חבירו בית שער שהרבים דורסים בו אינו אוסר עליו לרבותא נקט הכי לומר שאע"פ שהוא של רבים לא אסרו וכ"ש אם הוא של יחיד. א"נ דבפ"ד לא בית שער של רבים קאמר אלא בית שער שרבים דורסים בו ובית שער של יחיד נמי במשמע דאף בבית שער דיחיד דורסים רבים כשבאים ליכנס לביתו וכן נראה שהוא דעת הרי"ף שהשמיט מימרא דרב יהודה בר שמואל ולא כתב אלא המשנה כצורתה הנותן את עירובו בבית שער אכסדרה ומרפסת אינו עירוב והדר שם אינו אוסר עליו ולא חילק בין בית שער דרבים לבית שער דיחיד:

יז ואם הניח הכלי בחצר צריך להגביה הכלי מן הקרקע טפח וכו'. מדסתם רבינו

מגיד משנה

יד אוכל שהוא וכו'. משנה שם (עירובין כ"ו:) מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה ובגמרא (דף ל'.) אמר רב הונא שבועה שלא אוכל ככר זה מערבין לו בה ככר זה עלי אין מערבין לו. ואמרו רוב המפרשים דאין הלכה כמותו אלא בכל גוונא מערבין כדמוכחן ברייתות התם וכן הסכים הרשב"א ז"ל, ופירש עירובי תחומין ושתופי מבואות דין אחד להם:

טו אבל דבר האסור וכו'. משנה שם (דף ל"א) מבואר בגמרא:

טז כיצד מערבין. בהשגות א"א במקומות הללו וכו'. ובדברי הגאונים ראיתי שמקיימים המנהג הזה לגבות קמח ולעשות חלה שלימה ואף במקומותינו נוהגים כן והסכימו בו האחרונים ז"ל ולא נזכר בגמרא ולא בדברי רבינו סתירת זה המנהג או קיומו. ומ"ש הר"א ז"ל ומסתברא דבעינן כגרוגרת וכו' הוא מפני שדעתו ודעת האחרונים שאף לעירובי חצרות בעינן שיעור אפי' בככר שלם ושיעורו כשיעור השתוף למועטים כגרוגרת לכל אחד למרובין מי"ח נזון שתי סעודות ודחקו עצמן בלשון המשנה (דף פ':) שאמרה ככר כאיסר והוא שלם מערבין בו ואמרו ובלבד שיהו שם ככרות הרבה כגרוגרת לכל אחד. ורבינו הזכיר המשנה כפשטה שדי לכל אחד בככר כאיסר ואפילו הן מועטין שאין בו כגרוגרת ואף בדברי הגאונים לא מצאתי שיהא שיעור ערובי חצרות אלא בככרות שלמים או כשגובין קמח לעשות ממנו חלה שלימה וכן נראה: ומניחין הכל בכלי אחד וכו'. משנה בכיצד משתתפין (פ"ה:) הנותן את עירובו בבית שער אכסדרה ומרפסת אינו עירוב והדר שם אינו אוסר עליו. בית התבן בית הבקר בית העצים בית האוצרות ה"ז עירוב והדר שם אוסר עליו. ובגמרא יש מימרא דרב יהודה דמשמע מינה דהנותן עירובו בבית שער דיחיד עירובו עירוב ולא נזכרו בהלכות. ורבינו כתב אפילו בבית שער דיחיד וזה תימה ואין ספק אלא שכן היתה גרסת רבינו שם אמר רב יהודה כ"מ שאמרו חכמים הנותן את עירובו אין עירובו עירוב הדר שם אינו אוסר עליו חוץ מבית שער דיחיד ואולי שלזה לא הוצרכו להזכיר בהלכות מימרא זו לפי שבסתם בית שער נכלל בית שער דיחיד ולזה כתב רבינו פ"ד גבי האוסר על חבירו מי שהיה לו בחצר חבירו בית שער שהרבים דורסין בו וכו' דמשמע הא של יחיד אוסר ואע"פ שבהלכות לא הלקו בפ' הדר גבי האוסר על חבירו אולי מפני שאין מאריכין בדברים שאין מצויים שידור אדם בבית שער כנ"ל ולזה פסק רבינו פ"ד בעשרה בתים זה לפנים מזה שהבית הפנימי והסמוך לו נותנין עירוב וכר"י דאמר פ' הדר (דף ע"ה:) שבית שער דיחיד אוסר כמו שיתבאר שם. וראיתי להרשב"א ז"ל שהביא הגירסא כל מקום שאמרו הדר שם אינו אוסר הנותן את עירובו שם אין עירובו עירוב חוץ מבית שער דיחיד והעמיד דברי רבינו בדרך אחרת א"א להולמה. ודין בית שאין בו ד"א מבואר פ"ק דסוכה (דף ג'): וכשמקבץ העירוב מברך וכו'. זהו מוסכם שכל המצות כלן אע"פ שהן מדבריהן מברכין עליהן חוץ מאותן המבוארות פי"א מהלכות ברכות: ויש לקטן לגבות עירובי חצרות וכו'. מימרא (עירובין ע"ט:) אמר רב הונא קטן גובה את העירוב והוא הדין לנשים ועבדים: ובית שמניחין בו את העירוב אינו וכו'. פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ט.) אמר שמואל בית שמניחין בו את העירוב אינו צריך ליתן את הפת ואסיקנא טעמא משום דכמאן דדיירי הכא כלהו הוא. ודע שפסק הלכה הוא שהעירוב משום דירה לפיכך אין מערבין ולא משתתפין בכלים ומערבין בפת ומשתתפין באוכלין אע"פ שאין בהם שוה פרוטה ומניחין העירוב אפילו בבית של קטן ואם היה העירוב משום קנין היו דינין אלו בהפך ובדברי רבינו מבואר כל זה למבין: ואם היו רגילין להניח בו אין משנין וכו'. בגיטין פרק הנזקין (דף נ"ט.) משנה מערבין בבית ישן מפני דרכי שלום:

יז וכיצד משתתפין במבוי וכו'. כבר נתבאר זה ומבואר בכיצד משתתפין (עירובין פ"ה:) שהשתוף יש להניחו בבית שער אכסדרה ומרפסת ובחצר שבמבוי ומפורש בהלכות שמניחין אותו אפילו בבית קטן שאין בו ארבע אמות ומבואר בגמרא שאם הניחו באויר מבוי שאינו שתוף: ואם הניח הכלי בחצר וכו'. פרק חלון (דף ע"ט:) אמר שמואל חבית

לחם משנה

טז כיצד מערבין בחצרות וכו'. כתב הרב המגיד שדי לכל בככר דאיסר ואפילו הן מועטין וכו' כלומר אפילו (הדבר) [הככר] קטן שאין בו כגרוגרת לכל אחד ואחד. והנכון להגיה בדבריו ואפילו הוא מועט:

אין

מגדל עוז

כיצד מערבין וכו' עד במרפסת. פ' חלון (דף פ"א) ופרק כיצד משתתפין (דף פ"ה): כתב הראב"ד ז"ל במקומות הללו וכו' ומסתברא דבעינן כגרוגרת לכל אחד ואחד באותה חלה עכ"ל: **ואני** אומר כבר רבו בזה הפירושים והגירסאות והדעות ונתפשטו המנהגות במקומות ואיני רואה כדברי הראב"ד ז"ל השגה שאצטרך לטעון ר"מ ז"ל כי הוא פסק כרבי יהושע בפ' חלון וכ"ה בירושלמי כדפריש אלא שאני אומר ראוי להניח כל מקום ומקום על מנהגו כי מנהג ישראל תורה היא כל זמן שיש להם על מה שיסמוכו בהלכה וכמו שאמרו נהרא נהרא ופשטיה. ומנהגנו לקחת חלה שלימה שיש בה שיעור שתי סעודות ולזכות עליה ולערב בה אפילו לאלף. שוב מצאתי להרשב"א ז"ל שהסכים כן בנמוקי עירובין שלו: **או** בבית שאין בו ארבע אמות וכו'. פ"ק דסוכה (דף ג'): **וכשמקבץ** העירוב מברך כו' עד מבית לבית בשבת. בהלכות גדולות: **ויש** לקטן לגבות הפת. פרק בכל מערבין: **ובית** שמניחין וכו'. פרק מי שהוציאוהו גמרא ממתניתין דהיו שנים (דף מ"ט): **ואם** היו רגילין כו' עד שלום. פרק הנזקין (דף ס'): **וכיצד** משתתפין כו' עד מרובין. פרק חלון (דף פ"א): **ומניחין** הכל וכו' עד ה"ז שתוף. פרק חלון ופרק כיצד משתתפין ופרק הנזקין ובירושלמי: **אבל** אם הניח כו'. פרק כיצד משתתפין: **ואם** הניח הכלי עד למבוי בשבת. פרק חלון (דף ע"ט):

הגהות מיימוניות

[ו] בפ"ק דסוכה בית שאין בו ארבע אמות כו' עד אבל מניחין בו שתופי מבואות ע"כ:

המבוי להוציא ולהכניס מחצרות למבוי בשבת: **יח** חלקו את העירוב או את השיתוף אף על פי שהוא [ז] בבית אחד א אינו עירוב. אבל אם מלאו את הכלי מן העירוב ונשאר ממנו מעט והניחוהו בכלי אחר מותר: **יט** ב המשתתפין במבוי צריכים לערב [ח] בחצירות כדי שלא ישכחו התינוקות תורת עירוב. שהרי אין התינוקות מכירין מה נעשה במבוי. לפיכך אם נשתתפו [ט] במבוי בפת סומכין עליו ואין צריכין לערב בחצרות שהרי התינוקות מכירין בפת. ג בני חבורה שהיו מסובין וקדש עליהן היום פת שעל השלחן סומכין עליה משום עירובי חצירות. ואם רצו לסמוך עליה משום שיתוף סומכין אף על פי שהן מסובין בחצר: **כ** ד לקח אחד מבני החצר פת אחת ואמר הרי זו לכל בני החצר או שהוא אוכל כשתי סעודות ואמר הרי זה לכל בני המבוי אינו צריך לגבות מכל אחד ואחד. אבל צריך לזכות להן בו על ידי אחר. ויש לו לזכות על ידי בנו ובתו הגדולים ועל ידי עבדו העברי ועל ידי אשתו. ה אבל לא על ידי בנו ובתו [י] הקטנים ולא על ידי עבדו ושפחתו הכנענים מפני שידן כידו. וכן יש לו לזכות להן על ידי שפחתו העברית אף על פי שהיא קטנה. שהקטן זוכה לאחרים בדבר שהוא מדברי סופרים. ואינו צריך להודיע לבני החצר או לבני המבוי שהרי זכה להן ועירב עליהן שזכות היא להן וזכין לו לאדם שלא בפניו: **כא** אין מערבין ולא משתתפין בשבת אלא מבעוד יום. ו ומערבין עירובי חצרות ושתופי מבואות בין השמשות אף על פי

שהוא

א טור סי' שסו סמ"ג שם: ב טור סי' שפו ועי' שם: ג טור סי' שסו: ד שם:
ה עי' בטור שם: ו טור סי' רפא:

מגיד משנה

מבית של שתופי מבואות צריך להגביה מן הקרקע טפח ופירשו הגאונים בין משלהן בין משלו המזכה להן משלו כמו שיתבאר אבל האחרונים פירשו דוקא במזכה להן משלו ומשום שקנאה בהגבהה אבל אם היתה החבית משל בני מבוי אינה צריכה הגבהה וסמכו בזה על התוספתא דקתני אם היתה משלו מגביהה מן הארץ. ומ"מ יש סיוע לדברי הגאונים ז"ל מהגמרא שהביאו שם בגמרא (דף פ'.) משתתפין במבוי מביאין את החבית אם משלו צריך לזכות אם משלהן צריך להודיע ומגביהה מן הקרקע משהו ואם איתא דכשהיא משלהן אינו צריך להגביה היה להם לסמוך דין משלהם למשלו וכך היה ראוי לשנות אם משלהן צריך להודיע אם משלו צריך לזכות ולהגביה. והרשב"א הסכים לדעת האחרונים ז"ל:

יח חלקו העירוב וכו'. מימרא דשמואל פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ט.) החולק את עירובו אינו עירוב והקשה מדתניא חמשה שגנבו את עירובן ונתנוהו בשני כלים ב"ה אומרים ה"ז עירוב ותירצו עד כאן לא קאמרי ב"ה התם אלא דמליה למניה ואייתר אבל דפלגיה מיפלג לא. ובכאן דברי רבינו מבוארין ופירוש אפילו בשנתמלא הכלי והותירו לא התירו אלא כששני הכלים בבית אחד וכן נראה שם למעלה מזה ואף לשון רבינו נראה כן וכ"כ הרשב"א ז"ל:

יט המשתתפין במבוי וכו'. בפרק הדר (דף ע"א:) ברייתא מחלוקת ר"מ ורבנן ואמרו שם הלכה כר"מ ונאמרו שם שתי לשונות ונחלקו המפרשים בפסק דברים אלו והנכון כדברי רבינו שכל שנשתתפו במבוי בפת סומכין עליו משום עירוב וכן העלה הרשב"א ז"ל וכתב אלא שנהגו לערב בפת ולסמוך ומניחין שתי עוגות בבית שבחצר אחת משום עירוב ואחת משום שתוף עכ"ל:

בני חבורה שהיו מסובין וקדש וכו'. בכילד משתתפין (דף פ"ה:) א"ר יהודה אמר שמואל בני חבורה שהיו מסובין וקדש עליהם היום פת שעל השלחן סומכים עליו משום עירוב ואמרי לה משום שתוף אמר רבה ולא פליגי כאן שמסובים בבית כאן שמסובים בחצר. והטעם לפי שהשתוף הוא אפילו בחצר אבל העירוב אינו אלא בבית בדוקא כמו שנתבאר. ומדברי רבינו נראה שהוא מפרש בבני חבורה שקנו פת בשתוף והיו מסובים ואוכלים ממנו אבל הרשב"א ז"ל מפרשה בבני חבורה שהיו מסובים אצל אחד שזמנן לאכול משלו. ואע"פ שהמערב משלו צריך לזכות כמו שיתבאר בסמוך בכאן שהמו כפרושו שכל שזמנן לאכול על השלחן הרי זה זכה להם את הכל:

כ לקח אחד וכו'. פרק הלון (דף ע"ט:) משנה וגמרא. ומ"ש אע"פ שהן קטנים שהקטן זוכה לאחרים וכו' מבואר בגיטין פרק התקבל (דף ס"ד ס"ה). וי"מ שכשאמרו בבנו קטנים וגדולים הכונה שהם סמוכים על שלחן אביהם נקראים קטנים אע"פ שהם גדולים בשנים ואם אין סמוכין על שלחן אביהם נקראים גדולים אע"פ שהן קטנים בשנים ודמו זה למציאה כמבואר סוף פרק י"ז מהלכות גזלה ואבדה. והאחרים חלקו ופירשו המשנה כפשטה וזה נראה דעת רבינו ועיקר. וכתב הרשב"א ז"ל וכשהוא מזכה אם בקי בהלכה הוא צריך לזכות לכל בני החצר והמבוי ולכל מי שנתוסף מיום זה ואילך במבוי שאם לא כן פעמים שנתוספו דיורים ויאסרו עליהן עכ"ל. ובפרק חמישי אבאר. ומ"ש רבינו ואמרו אינו צריך להודיע, פסק הלכה בגמרא (דף פ"א) כר' יהודה דאמר הכין:

כא אין מערבין ולא משתתפין בשבת אלא וכו'. משנה פרק במה מדליקין (דף ל"ד.) ספק חשיכה ספק אינה חשיכה מערבין והעמידוה בגמרא בעירובי חצרות אבל ודאי חשיכה אין מערבין:

ולעולם

כסף משנה

רבינו דבריו משמע דבין במזכה משלו בין כשהעירוב שלהן קאמר וכדברי הגאונים וכתב הריטב"א דלדבריהם בשהם שותפים בחבית משמע שאין צריכין לערב כ"ש שצריך שתהא גבוהה משאר חביות להיכרא: ודע שאין לדקדק מדברי רבינו שאינו צריך להגביה אא"כ הניח הכלי בחצר אבל אם הניח בבית לא דמ"מ ולא כתב כן אלא כדי שלא לכתוב שצריך להגביה מן הקרקע טפח סמוך למ"ש קודם לכן הניחו באויר המבוי אינו שיתוף דהוה משמע שאם הגביה מן הקרקע טפח אפילו הניחו באויר מבוי הוי שיתוף:

יט המשתתפין במבוי צריכים לערב בחצרות וכו'. בפרק הדר (עירובין ע"א:) מערבין בחצרות ומשתתפין במבוי שלא לשכח תורת עירוב מן התינוקות שיאמרו אבותינו לא עירבו דברי ר"מ וחכ"א מערבין או משתתפים פליגי בה רב נחומי ורבה חד אמר בפת כ"ע לא פליגי דבחדא סגיא כי פליגי ביין וחד אמר ביין כ"ע ל"פ דבעינן תרתי כי פליגי בפת א"ר יהודה אמר רב הלכה כר"מ ורב הונא אמר מנהג ור' יוחנן אמר נהגו. ורבינו מלבד מ"ש פה כתב בפ"ס מבוי שעירבו כל חצרות שבו כל חצר לעצמה ואח"כ נשתתפו כולם במבוי שכח אחד מבני חצר ולא עירב עם בני חצרו לא הפסיד כלום שהרי כולם נשתתפו על השיתוף סומכין ולא הצריכו לערב בחצרות עם השיתוף אלא שלא לשכח התינוקות והרי עירבו בחצרות. נראה מדבריו שאפילו לא עירבה כל חצר לעצמה אם נשתתפו בפת סומכים עליו וא"צ לערב כלל. ואע"פ שכתב עוד בפרק הנזכר נשתתפו במבוי ושכחו כולם לערב בחצרות אם אין מקפידין על פרוסתן סומכים על השיתוף בשבת ראשונה בלבד ואין מתירין להם דבר זה אלא מדוחק כבר העמידה ה"ה בשעירבו ביין ומאי פרוסתן פרוסה דעלמא שאילו נשתתפו בפת סומכים עליו משום עירוב. ולפי זה נראה שרבינו פוסק כר"מ וכדפסק רב ולא חיישינן לדרבי יוחנן דאמר נהגו כיון דסתמא דמתניתין כר"מ וכמ"ד דבפת כ"ע לא פליגי דבחדא סגיא וכן פירש ה"ה כאן ואפשר שפוסק כחכמים וכמ"ד ביין כ"ע לא פליגי דבעי תרתי דסתם מתניתין כחכמים דבנשתתפו ביין הוא דכה"ג מודו רבנן דצריך לערב בחצרות מפני התינוקות שאינם מכירין ביין שמשתתפים בו במבוי אבל כשמשתתפים בפת מתוך שהפת חיי האדם עיניהם תלויות בו ומתוך כך מכירין כשמשתתפין במבוי בו ולפי זה סומכין על השיתוף בפת במקום עירוב אבל לא שייך למימר סומכים על עירוב במקום שיתוף דעירוב שעירבה כל חצר לעצמה היאך יתיר לטלטל במבוי והרי אפילו מחצר לחצר שלא דרך מבוי אסור לטלטל ולכן לא הזכירו רבינו מיהו היכא שהחצרות פתוחות זו לזו ועירבו דרך פתחיהם אפשר שמותר לטלטל במבוי על סמך עירוב זה:

כ ויש לו לזכות ע"י בנו וכו' וע"י אשתו. משנה פ' הלון (עירובין פ"ט:) וכתבו שם התוס' בשילהי נדרים מוקי לה כגון שיש לה בית באותו חצר דמיגו דזכיא לנפשה זכיא לאחריני אבל אם אין לה בית בחצר לא. והר"ן כתב בפ"ב דבילה דהא דאוקימנא בנדרים בשיש לה בית באותו חצר ה"מ לר"מ דאמר אין קנין לאשה בלא בעלה כדאיתא בפ"ק דקדושין אבל לרבנן דפליגי עליה התם לא צריכין שתהא לה חצר באותו מבוי. וזה דעת רבינו והרי"ף שכתבו משנתנו כצורתה: וכן יש לו לזכות להם ע"י שפחתו העברית וכו'. ה"ה עבדו העברי הקטן אלא משום דבפרק התקבל (גיטין ס"ד ס"ה) הוכחנו כן משפחה דאמרינן האי שפחה היכי דמיא אי דאתיא שתי שערות מאי בעיא גביה מש"ה נקט שפחה משמע שנתן שהקטן זוכה לאחרים שייך נמי בעבד עברי קטן, ויותר נכון לומר דלא נקט עבד עברי קטן משום דלא משכחת לה דליתא נמכר בגנבתו כיון דקטן הוא וגם אינו יכול למכור עצמו:

ביטל

לחם משנה

כא אין מערבין ולא משתתפין בע"ש אלא מבע"י. כתב ה"ה והעמידוה בגמרא בעירובי חצירות כלומר אבל בעירובי תחומין ודאי דאין מערבין דאסמכוה רבנן עירובי תחומין אקראי כדפירש רש"י ז"ל שם. ולמטה כתב ה"ה ואע"פ שהמשנה בעירובי תחומין שוים להם עירובי חצרות בדבר זה והטעם דכ"ש הוא דכיון דבעירובי תחומין כן כ"ש עירובי חצרות ולמעלה בלמן המתחיל שהוא מותר וכו' שכתב ופירש עירובי תחומין ושיתופי מבואות דין אחד להם טעמו דמערבין סתמא קאמר וא"כ כל עירוב במשמע בין עירובי תחומין בין עירובי חצרות:

מי

מגדל עוז

חלקו העירוב כו' עד בכלי אחד מותר. פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ט): המשתתפין וכו' עד מכירין בפת. פרק הלון (דף פ'): בני חבורה כו' עד בחצר. פרק כילד משתתפין (דף פ"ה): לקח אחד מכל כו' עד מבע"י. פרק הלון (דף פ"א): ומערבים עירובי חצירות כו' עד מן סלילה. פ' במה מדליקין (דף כ"ח):

הגהות מיימוניות

[ז] וכן כתב ראבי"ה ומ"ש בה"ג דבבית אחד שפיר דמי ליתא כדסלקא שמעתא התם ע"ש, ע"כ: [ח] דפסקי אמוראי כר"מ לגבי רבנן וע"ש, ע"כ: [ט] וכ"כ בס"ה כמ"ד אם נשתתפו בפת בחדא סגי והלכה כמותו להקל בעירוב ופירש ר"י בחדא סגי אם נשתתפו במבוי ע"כ. אמנם מהר"ם כתב וז"ל הילכך סומכין על שיתוף במקום עירוב לכתחלה שבמבוי שנשתתפו במבוי בפת בין שנשתתפו ביין ועל עירוב במקום שיתוף אם כל החצרות שבמבוי פתוחות זו לזו דרך פתחים והלונות ועירבו יחד בפת אע"פ שלא נשתתפו ע"כ: [י] כתב ר"ת שצריך ליזהר שלא לזכות העירוב ע"י בנו הגדול הסמוך על שלחנו ראיה מפ"ק דב"מ לא קטן קטן ממש אלא גדול וסמוך על שלחן אביו זהו קטן וקי"ל כרבי יוחנן לגבי שמואל דפליג עליה התם דאמר קטן קטן ממש וגדול גדול ממש. אמנם בה"ג לא תביא דברי ר' יוחנן כלל אלא משמע לגמרי שסובר כשמואל וכן רבינו המחבר וכן הרב ר' שמשון פסק כשמואל וכן הרב ר' שמשון בר ר' אברהם כתב כדבריו כדברי זקנו ה"ר שמשון מתוך סוגית הירושלמי דפירקין דהכא דאינו מביא כלל דברי ר' יוחנן אלא כל הסוגיא מוכחת דמדבר בקטן ממש ובירושלמי דב"מ מביאה ע"כ ספר המצות. אמנם הר"ם כתב רק דברי ר"ת ור"י אלפס כתב הוא כבעמוד. ועיין בס' נזיקין בסימן ה' ובהלכות אבדה ס"פ י"ז לא ידעתי למה הביא ראיה מן הירושלמי שהרי מתלמוד שלנו היה יכול להביא שבפ"ק דב"מ הביא הא דרבי יוחנן ובפירקין דהכא לא הביא כלום:

פ"ב א ביטל להם זה שלא עירב רשות חצרו בלבד וכו' אבל לביתו אסור. בפרק הלון (עירובין ע"פ.) אמתני' דמתבן שבין שתי חצרות תניא בית שבין שתי חצרות ומילאהו תבן וכו' נתמעט התבן מעשרה טפחים שניהם אסורים כיצד הוא עושה נועל ביתו ומבטל רשותו ומתמה בגמרא תרתי ה"ק או נועל ביתו או מבטל רשותו ואיבעית אימא לעולם תרתי כיון דדש ביה אתי לטלטולי. ופירש"י לעולם תרתי ולענין היתר חבירו בחדא סגי מיהו לדידיה בעי למיעבד הרחקה דלא ליתו לטלטולי וה"ה דס"ל נמי הכא בכל מבטלי רשות צריך לנעול. ועל פי זה כתב הטור שאם ביטל רשותו סתם לא ביטל רשות ביתו הילכך צריך לנעול ביתו שלא יבא להוציא באיסור ולא יפתחנו אלא כשרוצה לצאת ולבא וינעלנו מיד אחרי צאתו ובואו עכ"ל. ורבינו שלא הזכיר שצריך לנעול ביתו י"ל שסובר כמ"ש התוס' לחלק בין ההיא דפרק חלון להא דאנשי חצר ששכח אחד מהם ולא

שהוא ספק מן היום ספק מן הלילה. ולעולם צריך שיהא העירוב או השיתוף מצוי ואפשר לאכלו כל בין השמשות. [א]לפיכך אם נפל עליו גל או אבד או נשרף או שהיה תרומה ונטמאת מבעוד יום אינו עירוב. משחשיכה הרי זה עירוב. ואם ספק הרי זה עירוב שספק העירוב כשר:
כב [ב]נתן העירוב או השיתוף במגדל ונעל עליו ואבד המפתח קודם שחשיכה אם אי אפשר לו להוציא העירוב אלא אם כן עשה מלאכה בין השמשות הרי זה כמי שאבד ואינו עירוב שהרי אי אפשר לאכלו. הפריש תרומת מעשר או תרומה גדולה והתנה עליה שלא תהיה תרומה עד שתחשך אין מערבין בה שעדיין היא טבל כל בין השמשות וצריך שתהיה סעודה הראויה מבעוד יום:

ולעולם צריך שיהיה העירוב או השיתוף מצוי ואפשר לאכלו כל וכו'. משנה פרק בכל מערבין (עירובין ל"ה.) נפל עליו גל או נשרף או תרומה ונטמאה מבע"י אינו עירוב משחשיכה ה"ז עירוב אם ספק נחלקו שם ומסקנא שספק העירוב כשר ואע"פ שהמשנה בעירובי תחומין שוין הם לכן עירובי חצרות בדבר זה ופשוט וכ"כ ז"ל:

כב נתן העירוב או השיתוף במגדל ונעל עליו ואבד וכו'. גם זה שם (דף ל"ד:) נתנו במגדל וכו' ומסקנא העלו המפרשים כדברי רבינו שאם צריך למלאכה גמורה אינו עירוב ואם אין בו אלא משום שבות הרי זה עירוב שכל שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות כל שיש צורך מצוה כמבואר פכ"ד מהלכות שבת ועוד יתבאר זה פ"ו גבי עירובי תחומין: הפריש תרומת מעשר או תרומה גדולה והתנה עליה שלא יהיה תרומה וכו'. משנה הובאה שם (דף ל"ו.) לענין טבול יום וכו' אמר הרי זה תרומת מעשר לכשתחשך דבריו קיימים אם אמר עירבו לי בו לא אמר כלום והעלו שם הטעם משום דבעינן סעודה הראויה מבע"י ויתבאר כיוצא בזה פ"ו בדיני עירובי תחומין:

פרק שני

א אנשי [ג]החצר שעירבו כולן חוץ מאחד מהן שלא עירב עמהן בין מזיד בין שוכח הרי זה אוסר עליהן. ואסור לכולן להוציא מבתיהן לחצר או מחצר לבתיהן. ביטל להן זה שלא עירב רשות חצרו בלבד הרי אלו מותרין להוציא ולהכנים מבתיהן לחצר ומחצר לבתיהן אבל לביתו אסור. ביטל להן רשות ביתו ורשות חצרו הרי כולם מותרין הן מפני שעירבו והרי ביטל להן רשות ביתו וחצרו. וגם הוא מותר מפני שלא נשאר לו רשות והרי הוא כאורח אצלם והאורח אינו אוסר: ב המבטל רשותו סתם רשות חצרו ביטל רשות ביתו לא ביטל. והמבטל רשותו לבני חצר צריך לבטל לכל אחד ואחד [א] בפירוש ואומר רשותי מבוטלת לך ולך ולך. [ד]והיורש מבטל רשות אף על פי שמת מורישו בשבת שהיורש קם תחת מורישו לכל דבר. וביטול רשות בשבת מותר לכתחלה: ג בטלו [ה]אלו המערבין רשותן לזה שלא עירב. הוא מותר שהרי נשאר לבדו. והם אסורין שלא נשאר להן רשות. ואין אומרים יהיו כאורחים אצלו שאין רבים אורחין אצל אחד: ד היו אלו שלא עירבו שנים או יתר. אם בטלו רשותם למערבין המערבין מותרין ואלו שלא עירבו אסורין. ואין המערבין יכולים לבטל רשותם לשנים שלא עירבו שכל אחד מהן אוסר על חבירו. ואפילו חזר האחד שלא עירב וביטל רשותו לשני שלא עירב הרי זה אוסר שבשעה שבטלו לו המערבין אסור היה. *אחד שעירב אינו מבטל רשותו לאחד שלא עירב אבל האחד שלא עירב מבטל רשותו לאחד שעירב: ה כשם שבעל הבית זה מבטל רשותו לבעל הבית זה בחצר אחת [ו]כך [ב] מבטלין מחצר לחצר ומבטלין וחוזרין ומבטלין. כיצד שנים ששרויים בחצר ולא עירב אחד מהן [ג] מבטל רשותו לשני ונמצא השני מטלטל ברשותו שביטל לו חבירו עד שיעשה צרכיו. וחוזר השני ומבטל רשותו לראשון ומטלטל הראשון ברשותו שביטל לו

השגת הראב"ד

*אחד שעירב וכו'. כתב הראב"ד ז"ל והוא שמת הג' שעירב זה עמו אבל אם הוא חי צריך לבטל לשניהם, עכ"ל:

א טור סי' שלג שלד: ב טור סי' שלד: ג טור או"ח סי' שם סמ"ג עשין דרבנן א: ד טור סי' שפא: ה טור סי' שם: ו טור סי' שפא:

פ"ב א אנשי חצר שעירבו כולן חוץ מאחד שלא עירב וכו'. זה מבואר בהרבה מקומות ועיקרו פרק הדר (עירובין ס"ט:) אנשי חצר ששכח אחד מהם ולא עירב וכו' מבואר בסוגיא שעל משנה זו: בטל להם זה שלא עירב רשות חצרו בלבד הרי אלו מותרים להוציא ולהכנים מבתיהן לחצר ומחצר לבתיהן אבל וכו'. במשנה הנזכרת אנשי וכו' ביתו אסור מלהכנים ומלהוציא לו ולהם שלהן מותר לו ולהם והעמידוה בגמרא כמ"ד המבטל רשות חצירו רשות ביתו לא בטל וכשבטל רשות חצרו ולא בטל רשות ביתו בפירוש היא משנתנו והכי קי"ל דרבנן סברי הכין כדאיתא סוף עושין פסין (עירובין כ"ו): בטל להם רשות חצרו וכו'. ג"ז מבואר שם (דף ס"ט:) ובעושין פסין (דף כ"ו:) היכא דגלי גלי:

ב המבטל רשותו סתם וכו'. ג"ז מבואר שם דדוקא היכא דגלי אבל סתמא אין הבית בכלל: והמבטל רשותו לבני חצר צריך לבטל לכל וכו'. בעיא פ' הדר (דף ע'.) ואיפשיטא דצריך. ובעושין פסין (דף כ"ו:) ג"כ יש אוקימתא דרבנן סברי הכין וקי"ל כוותיהו. ופירוש ואם לא בטל לכל אחד בפירוש אף למי שבטל לא עשה כלום וכן מוכרח שם. ומדברי רש"י ז"ל שבפרק פסין נראה שאם היו כולן עומדים ואמר רשותי מבוטלת לכולכם שדי בכך. ולשון רבינו בזה צריך תלמוד: והיורש מבטל רשות אע"פ שמת מורישו וכו'. בעיא שם (דף ע'.) יורש מהו שיבטל רשות היכא דלא הוה מצי לערובי מאתמול כגון שבאה לו הירושה בשבת וקיי"ל כר' נחמן דאמר מבטל וכ"פ ז"ל: ובטול רשות וכו'. במשנה שם (דף ס"ט:) וכנ"ל:

ג בטלו אלו המערבין וכו'. משנה שם נתנו לו רשותן הוא מותר והן אסורים ואמרו בגמרא ואמאי הם אסורים איהו נמי ליהוו אורחין לגביה ותירצו חד לגבי חמשה הוי אורח חמשה לגבי חד לא הוו אורחים. וכתב הרשב"א ז"ל ויראה לי שאם היו שנים לבד ובעל האחד אלא שביתי קך הדין שהמבטל אסור אף בשל חבירו וחבירו מותר בשל עצמו וכן רבים שלא עירבו שנתנו רשות לרבים שעירבו לפי שהיחיד נעשה אורח אצל רבים אבל הרבים אינן נעשין אפילו אצל הרבים ולא היחיד אצל היחיד עכ"ל:
ד היו אלו שלא עירבו שנים או יתר אם בטלו רשותם למערבין וכו'. ברייתא שם (דף ע') שנים שלא עירבו נותנים רשותם לשנים שעירבו וכתב רבינו ואלו שלא עירבו אסורים וכבר נתבאר זה למעלה בדברי הרשב"א ז"ל: ואין המערבין יכולים לבטל רשותם לשנים שלא עירבו שכל אחד וכו'. ברייתא שם ואין שנים שעירבו נותנין רשותם לשנים שלא עירבו ומפורש שם לא צריכא דהדר חד מנייהו ומבטל ליה להבריה מהו דתימא לישתרי קמ"ל כיון דבעידנא דקא מבטל לא הוה ליה שריותא בהאי חצר לא: אחד שעירב אינו מבטל רשותו לאחד שלא וכו'. ברייתא שם אחד שלא עירב נותן רשותו לאחד שעירב אבל אין אחד שעירב נותן רשותו לאחד שלא עירב. ורבינו הביא הברייתא כלשונה ויש בזה תמה שהרי בגמרא הקשו מרישא למאן דאמר המבטל רשות צריך לבטל לכל אחד ואחד ואינו מספיק בבטולו לאחד וכך היא הקושיא שם היכי דמי אחד שעירב אי דליכא אחרינא בהדיה מאן עירב אלא פשיטא דאיכא אחרינא בהדיה וקתני לאחר שעירב ותירצו הב"ע דהוה ומית ומבואר זה בהלכות וא"כ היה לו לרבינו לבאר שאין הבטול לאחד שעירב מועיל אלא כשאין חבירו שעירב עמו קיים וכבר הוגב מזה. ואפשר שסמך לו רבינו על מה שכבר באר למעלה שצריך לבטל לכל אחד ואחד וצ"ע:
ה כשם שבעל הבית זה מבטל רשותו לבעה"ב זה בחצר אחת וכו'. שם (דף ס"ו:) אמר שמואל אין בטול רשות מחצר לחצר ואין בטול רשות בחורבה ור' יוחנן אמר יש בטול רשות מחצר לחצר ויש בטול רשות בחורבה וקי"ל כר"י. ובאור זה כך הוא שאם שתי חצרות הפתוחות זו לזו ופתוחות לרה"ר אע"פ שאין אחת אוסרת על חברתה אם רצתה האחת לבטל רשותה אצל השניה היא נותרת והברתה אסורה. וא"ל שיש בטול אם היתה זאת לפנים מזו שהפנימיות אוסרות על החיצונה שיש בכן בטול וזה מבואר שם: ומבטלין וחוזרין ומבטלין

מגדל עוז

ולעולם צריך וכו' עד סוף הפרק. פ' בכל מערבין (דף ל"ד):
פ"ב אנשי חצר עד ולך ולך. סוף פרק עושין פסין (דף כ"ו) ופרק הדר (דף ס"ט): והיורש שבטל וכו' עד אסור היה וכו'. פרק הדר (דף ע'): אחד שעירב וכו' עד לאחר שעירב:
כתב הראב"ד ז"ל והוא שמת הבליטי שעירב זה עמו אבל אם הוא חי צריך לבטל לשניהם ע"כ:
ואני אומר גם אני עלה על דעתי דבר זה לפי שראיתי לרבה דהוא רביה דאביי דאוקמה הכי והייתי נבהל על ר"מ ז"ל איך השמיט זה הגבון וגם ר"י אלפס ז"ל שהשמיטו מן ההלכות והוא מפורש בגמרא מתניתין דאנשי חצר פרק הדר בשקלא וטריא ודחינן להאי פירוקא ואסיקנא הא כדאיתא והא כדאיתא ואע"ג דאיתקפא גילתא דאביי מ"מ לא אתותב וסוגיין מהדרא בתר הכי לדוכתא וכדמסיק מעיקרא ה"נ מסתברא וכו' ואדחיא דרבא מקמיה דאביי ולכך ראיתי כי הסכים ר"מ ז"ל יפה ותורתי בי כדין:
ישם שבטל וכו' עד אפילו בפחות משוה פרוטה, שכל פרק הדר (דף ס"ו ס"ה):

הגהות מיימוניות

[א] כרבא לגבי אביי וכרבנן לגבי ר"א פ' עושין פסין ע"ש בתוס': [ב] כרבי יוחנן לגבי שמואל ואמר מהר"מ דה"ה מבית לבית כאשר הורה רש"י בחופה ששכחו ולא עירבו והוצרכו להוציא מבית לבית והתיר להן ע"י שבטלו רשות לאחר ודלא כרבינו תם שחולק על הוראה זו ואומר דאין ביטול רשות מבית לבית ע"ש בתוס' ע"כ: [ג] כרב לגבי שמואל

לו. וכן כמה פעמים. ויש ביטול רשות בחורבה כדרך שהוא בחצר: ו מי [א]שביטל רשותו וחזר וטלטל ברשותו שביטל. אם במזיד הוציא הרי זה אוסר עליהן שהרי לא עמד בביטולו. ואם [ד] בשוגג הוציא אינו אוסר שהרי הוא עומד בבטולו. במה דברים אמורים שלא קדמו והחזיקו אלו שביטל להן. אבל אם קדמו והחזיקו והוציאו אם חזר הוא והוציא בין בשוגג בין במזיד אינו אוסר עליהן: ז שני בתים בשני צדי רשות הרבים והקיפום נכרים מחיצה בשבת אין מבטלין זה לזה הואיל ואי אפשר להם לערב מאמש. [ב]אחד מבני חצר שמת והניח רשותו לאחד מן השוק. אם מת מבעוד יום הרי היורש שאינו מבני החצר אוסר עליהם. ואם מת משחשיכה אינו אוסר עליהם. ואחד מן השוק שמת והניח רשותו לאחד מבני החצר. אם מבעוד יום מת אינו אוסר עליהם שהרי כולן מעורבים. ואם מת משחשיכה אוסר עליהם עד שיבטל רשות מורישו [ה] להן: ח ישראל וגר ששרויים *במערה אחת ומת הגר מבעוד יום אע"פ שלא החזיק ישראל אחר בנכסיו עד שחשיכה הרי זה המחזיק אוסר עד שיבטל שהרי הוא כיורש. ואם מת הגר משהשיכה אע"פ שהחזיק ישראל אחר בנכסיו אינו אוסר עליו אלא בהיתרו הראשון הוא עומד: ט ישראל [ג]הדר עם העובד כוכבים ומזלות או עם גר תושב בחצר אינו [ו] אוסר עליו שדירת העובד כוכבים ומזלות אינה דירה אלא כבהמה הוא [ז] חשוב. ואם היו שני ישראלים או יתר ועובד כוכבים ומזלות שכן עמהן הרי זה אוסר עליהם. ודבר זה גזירה שלא ישכינו עובד כוכבים ומזלות עמהן שלא ילמדו ממעשיו. ולמה לא גזרו בישראל אחד ועובד כוכבים ומזלות אחד. מפני שאינו דבר מצוי. שהרי יפחד שמא יתיחד עמו ויהרגנו וכבר אסרו להתיחד עם העובד כוכבים ומזלות: י שני ישראלים ועובד כוכבים ומזלות אחד השוכנים בחצר אחת ועירבו הישראלים לעצמן לא הועילו כלום. וכן אם בטלו לעובד כוכבים ומזלות או בטל להן או בטלו הישראלים זה לזה ונעשו כיחיד עם העובד כוכבים ומזלות לא הועילו כלום. שאין עירוב מועיל במקום עובד כוכבים ומזלות. ואין ביטול [ח] רשות מועיל במקום

*בגמ' הגיר' במגורה:

א טור סימן שפא: ב טור סימן שעא: ג טור סי' שפב סמ"ג עשין דרבנן א:

מגיד משנה

ומבטלין כילד שנים ששרויין בחצר ולא וכו'. מחלוקת רב ושמואל שם (דף ס"ח:) ופסק כרב וכן פסקו בהלכות ויש חולקין וכבר הכריע הרשב"א ז"ל כדברי ההלכות: ויש בטול רשות בחורבה כדרך שהוא וכו'. כבר נזכר זה וענינו שאם היו שני בתים פתוחים לחורבה אחת שאוסרין זה על זה אם לא עירבו ביטול מועיל ביניהם כדרך שמועיל בחצר:

ו מי שביטל רשות וחזר לטלטל ברשותו שביטל וכו'. משנה (דף ס"ט:) שם מי שנתן רשותו והוציא בין בשוגג בין במזיד הרי זה אוסר דברי ר"מ ר"י אומר מזיד אוסר שוגג אינו אוסר ומשמע ממתני' (דף ס"ח כ"ט) דגבי צדוקי ומאוקימתא דאוקימנא עלה לא קשיא בכגון שהחזיקו וכו' דלאחר שהחזיקו אינו אוסר בשום צד לענין הלכתא וכן דעת ההלכות וכן הכריע הרשב"א ז"ל:

ז שני בתים בשני צדי רה"ר וכו'. בעיא שם (דף ס"ז) דאיפשיטא דאין מבטלין: אחד מבני חצר שמת וכו'. ברייתא שם אחד מן החצר שמת והניח רשותו לאחד מן השוק מבע"י אוסר משחשכה אינו אוסר ופי' שאחד מן החצר עירב עם בני החצר וכשמת משחשכה כיון שהותר למקצת שבת הותר לכולו ואין היורש אוסר אבל כשמת מבע"י הרי היורש אוסר וכבר נתבאר למעלה שהיורש מבטל. וכתב הרשב"א ז"ל דדוקא כשבא זה היורש לדור עמהם בשבת הא לאו הכי אינו אוסר כמו שנתבאר פ"ד שמקום הפת אוסר. עוד כתב דוקא שהניחו לאחד מן השוק הוא שאוסר כשמת מבע"י אבל אם הניחו לאחד מבני חצר שעירב עמהם הכל מותר שאע"פ שלא עירב עמהם על דירה זו כיון שעירב עמהם ונכנס השבת לאחר שמת המורישו הרי חל העירוב על כל מה שיש לו בחצר ופשוט הוא שם. עוד כתב אחד מבני חצר שלא עירב ומת משחשכה הרי היורש אוסר עד שיבטל אע"פ שהיה דר באותה חצר ועירב עמהם לפי שלא נכנס רשות המוריש בתוך עירובו של יורש. עוד כתב ויראה שאפילו לא היה היורש דר באותה שבת עמהם אוסר עד שיבטל שכל שנאסר למקצת שבת נאסר לכל השבת עד שיבטל: אחד מן השוק שמת וכו'. בברייתא הנזכרת מבואר כן וגם בזה כתב הרשב"א ז"ל דוקא כשבא היורש לדור בשבת הוא שאוסר הא לאו הכי לא כנזכר למעלה:

ח ישראל וגר ששרויין וכו'. ברייתא (דף ע'.) והעמידו כן בגמרא ישראל וגר ששבתו במגורה אחת פי' רש"י כמין גורן וחלוק לחדרים מת הגר מבע"י אף על פי שלא החזיק ישראל מבע"י אלא משחשכה הרי זה אוסר מת הגר משחשכה כיון שלא היה לו להחזיק מבע"י אלא משחשכה הרי זה אינו אוסר ומפורש שם שבטול מועיל במקום שהוא אוסר. וענין הגר שנכסיו כהפקר על איזה דרך הוא מבואר בהלכות זכייה ומתנה:

ט ישראל הדר עם וכו'. (דף ס"א:) ריש פרק הדר עם וכו' ראב"י אומר לעולם אינו אוסר עד שיהיו שני ישראל אוסרין זה על זה. ונפסקה בגמרא (דף ס"ב:) הלכה כן ושם נתבאר הטעם שהזכיר רבינו בבאור. ופירש דוקא בשאין הישראלים אוכלין על שלחן אחד וצריכין לערב אבל אם היו אוכלין על שלחן אחד אין העובד כוכבים ומזלות אוסר עליהן. וזה ברור ומבואר בדברי רבינו. ודין גר תושב שהוא בזה כעובד כוכבים ומזלות מבואר בירושלמי:

י שני ישראלים וכו'. שם (דף ס"ב) אמור רבנן אין מועיל עירוב במקום עובד כוכבים ומזלות ואין ביטול רשות מועיל במקום עובד כוכבים ומזלות עד שישכיר:

וכן

כסף משנה

ולא עירב א"נ שפסק כלישנא קמא דקי"ל הלכה כדברי המיקל בעירוב ולא עייל לביתו דקאמר לאו למימרא מיטלטל ממש אלא היינו לומר שלא יוציא ויכניס לביתו וזה בכלל מ"ש אבל הוא אסור:

ז אחד מבני חצר שמת והניח רשותו וכו'. כתב הרב המגיד בשם הרשב"א דוקא שהניחו לאחד מן השוק הוא שאוסר אבל אם הניחו לאחד מבני החצר שעירב עמהם הכל מותר וכו'. משמע מדבריו שאפילו קודם שמת המוריש אינו אוסר דכיון שזכה מבע"י בבית מורישו הכל נכנס בכלל עירובו וכ"נ מדברי הרא"ש ואם משחשכה מת כיון דכשמת מוריש זה לא עירב לפי שהיה מן השוק והיורש אינו יכול לערב עכשיו אע"פ שהיורש הזה עירב מבע"י עם שכניו בעבור ביתו לא אמרינן שיכנס בית זה שירש עכשיו בכלל עירובו דכיון דכשחשכה היה אסור כל שנאסר למקצת שבת נאסר לכל השבת:

אבל

לחם משנה

פ"ב ו מי שבטל רשותו וכו'. נ"ל שמ"ש רבינו למעלה וגם הוא מותר מפני שלא נשאר לו רשות איירי בשקדמו הם והחזיקו דאל"כ הרי כשהוא מטלטל לא עמד בביטולו. ועל מה דפסק רבינו כר"י דאמר במזיד אוסר בשוגג אינו אוסר. לכאורה קשה דבגמרא (דף ס"ח:) כתנאי מי שנתן רשות וכו' כלומר דאית ליה לר"מ דאמר בין בשוגג בין במזיד אוסר דמבטלין וחוזרין ומבטלין. ור' יהודה דאמר במזיד אוסר בשוגג אינו אוסר דאין חוזרין ומבטלין. ודחו דכ"ע סברי אין מבטלין וחוזרין ומבטלין והכא בשוגג אטו מזיד וכו'. והשתא קשה בדברי רבינו דאם נאמר דלא דחינן הכי בגמרא אלא לשמואל אבל לרב דאית ליה דמבטלין וחוזרין ומבטלין הוי תנאי ואתיא כר"מ קשה דא"כ איך פסק הוא כרב דחוזרין ומבטלין וכר"י דהוי דלא כוותיה. ואם נאמר דדהוי כתנאי היינו אפילו אליבא דרב כ"ש דקשה דע"כ ר"י סבר דאין חוזרין ומבטלין וא"כ איך פסק הוא דחוזרין ומבטלין כר"י. ועוד דלכאורה נראה דהוא מוכרח דס"ל לרב תנאי דאי לא תיקשי לרב ברייתא דפ' חלון (דף ע"ט) דאמרינן התם הוא אסור וחבירו מותר פשיטא לא צריכא וכו' והא קמ"ל דמבטלין וחוזרין ומבטלין וכ"כ שם התוס' דרב ס"ל תנאי ואולי י"ל דהך לימא כתנאי לא הוי אלא אי טעמא דאין מבטלין וחוזרין ומבטלין הוי משום דכיון דבטליה לרשות וכו' כדאמרו שם לעיל בגמרא אבל אי טעמא משום דלא ליהויין מילתייהו דרבנן כחוכא ואיטלולא מנו סברי כ"ע דמבטלין וחוזרין ומבטלין כרב וצריך להתיישב בדבר:

ט ישראל הדר עם העובד כוכבים ומזלות או עם גר תושב בחצר אינו אוסר עליו וכו'. כתב ה"ה ופירוש דוקא כשאין הישראלים אוכלים על שלחן אחד עד אומרו וזה ברור ומבואר בדברי רבינו כוונתו להוכיח דכשהישראלים אוכלים על שלחן אחד א"צ עירוב דאין עובד כוכבים ומזלות אוסר והוכיח כן ממ"ש רבינו דטעם האיסור שאין עירוב מועיל במקום עובד כוכבים ומזלות ואילו איסור העובד כוכבים ומזלות אין תלוי בעירוב איך תלה הטעם שאין עירוב מועיל במקום עובד כוכבים ומזלות משמע דדוקא כשצריך עירוב העובד כוכבים ומזלות אוסר דאין עירוב מועיל במקום עובד כוכבים ומזלות אבל אי לא אינו אוסר:

ישראל

הגהות מיימוניות

שמואל וכן פיר"י אלפס אע"ג דרב אמר לעיל אנא כשמואל סבירא לי הילכתא כרב מדאוקמא רב אשי דהוא בתראה פלוגתא כר"א ורבנן וכיון דשמואל כר"א ורב כרבנן הילכתא כרב ע"כ: [ד] כר"י לגבי ר"מ דאמר בין בשוגג בין במזיד ע"כ: [ה] כר"נ דאמר אני אומר מבטל דלא כדתני רב שמואל דתני היורש אינו מבטל וכ"כ מהר"ם ע"כ: [ו] א"ר יהודה אמר שמואל הלכה כר"א בן יעקב ואע"ג דשמואל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן ור' יוחנן אמר נהגו כר"א בן יעקב דמשמע דאורויי לא מורינן בה הלכה כשמואל כיון דאביי ורבא סבירא להו כוותיה בכמוך וריב"ל דהילכתא כותיה לגבי ר' יוחנן אמר הלכה כדברי המיקל בעירוב ואף רבא ס"ל כוותיה ביחיד גמור במקום עובד כוכבים ומזלות. ומכאן פסק ר"י דיהודי הדר יחיד בין עובדי כוכבים ומזלות בכרך המוקף במחיצה גמורה ודלתותיה נעולות בלילה שאין צריך לשכור ואפילו יש הרבה ישראלים בבית אחד שרי לטלטל בכל העיר כיון דליכא שני בתים האוסרים זה על זה, ע"כ. ומה שכתבו התוספות ודלתותיה נעולות לא נהירא למהר"ם דאפילו למאן דמצריך נעילה בפ"ק ה"מ ברה"ר או במבואות המפולשות לרה"ר, אבל לדידן דלית לן רה"ר לא בעי נעילה ואפילו בסרטיא מכאן ובקעה מכאן אמר לעיל ד"ה עושין צה"פ מכאן ולחי או קורה מכאן ולא בעי דלתותיה נעולות וא"כ ה"ל הכרך כחצר של רבים וישראל אחד ביניהם דפשיטא דאין צריך לשכור דלא פלוג בין חצר גדולה לקטנה, ע"כ: [ז] אבל לקולא כתבו התוספות דיש דירה לעובד כוכבים ומזלות וחשובה דירה כגון מבוי שצדו אחד חצר של ישראל ושני בתים פתוחים לתוכו וצדו השני חצר של עובד כוכבים ומזלות ושני בתים פתוחים לתוכו הרי הוא חשוב כשאר מבוי שבתים וחצירות פתוחים לתוכו וניתר בלחי וקורה. ועיין שם בשמעתא דמבוי שצדו אחד עובד כוכבים ומזלות וצדו אחד ישראל. ע"כ: [ח] וכן פסקו התוס'

מגיד משנה

וכן אם העובדי כוכבים ומזלות רבים וכו'. זה פשוט ומתבאר שם: וישראל אחד ששכר וכו'. זה מבואר שם (דף ס"ו) חמשה ששרויין בחצר אחת אחד שוכר ע"י כולם וכו' וכתב הרשב"א ז"ל ישראל שהשאיל או שהשכיר ביתו לעובד כוכבים ומזלות אינו אוסר אלא השאיל והשכיר לו על דעת שיאסור עליו ועוד האריך בטעם זה:

יא שתי חצרות זו וכו'. שם (דף ס"ה:) אמר רב ישראל ועובד כוכבים ומזלות בפנימית וישראל בחיצונה בא מעשה לפני רבי ואסר ושם פנימי במקומו מהו אמר להן מותר. עוד שם ישראל ועובד כוכבים ומזלות בחיצונה וישראל בפנימית מהו ואמרו שה"ה. ואע"פ שיש חולקים בדברים אלו מפני הסוגיא שם כבר הכריעו האחרונים כדברי רבינו ועיקר:

יב שוכרין מן וכו'. מבואר שם (דף ס"ב וס"ה ס"ז) ששוכרין ואפי' בשבת ושוכרין אפילו בפחות משוה פרוטה:

ואשתו של וכו'. פ' חלון (דף פ') ההוא עובד כוכבים ומזלות דאמרי ליה אוגר לן רשותך לא אוגר להו וקא בעי מהו למיגר מדביתהו ופשטו שאשתו משכרת שלא מדעתו ומכאן דשלא מדעתו הוא אפילו בששאלוהו וסרב והרשב"א כתב שלא מדעתו אפילו בעל כרחו: וכן שכירו וכו'. זה מבואר פ' הדר (דף ס"ו) מה מערב אפילו שכירו ולקיטו אף שוכר אפילו שכירו ולקיטו. ומ"ש רבינו ואפילו שכירו ישראל וכו'. וכן מ"ש שאל מן העובד כוכבים וכו' מבואר שם (דף ס"ד) במעשה דהמן בר ריסתק שלא היה רוצה להשכיר ואמרו ניזיל חד מינייהו ולשאול מיניה דוכתא וליתיב ביה מידי וה"ל כשכירו ולקיטו ושם אמרו היו לו חמשה שכירין ולקיטין מהו והשיבו אם אמרו שכירו ולקיטו להקל יאמרו להחמיר:

יג שני ישראלים וכו'. שם (דף ס"ח:) מחלוקת שמואל ור"י וקי"ל כר"י וכן בשמת עובד כוכבים ומזלות פסק כמ"ד מבטלין וכן פסקו ז"ל:

יד עובד כוכבים ומזלות שהשכיר וכו'. שם (דף ס"ה:) ר"ש בן לקיש ותלמידי ר' חנינא איקלעו להההוא פונדק דלא הוה שוכר והוה משכיר אמרו מהו למיגר מיניה היכא דלא מצי מסלק להו לא תבעי לך דהא לא מצי מסלק ליה כי תבעי לך דמצי מסלק ליה מאי כיון דמצי מסלק ליה אגרינן מיניה או דלמא השתא מיהו הא לא סלקיה אמר להו ריש לקיש נשכור ולכשנלך אצל רבותינו שבדרום נשאל להם אתו שאלו לרבי אפס אמר להם יפה עשיתם ששכרתם. וכתב הרשב"א ז"ל שאפילו לא היה משכיר יכול לסלקו ירמה לי שאם היה לו במה שהשכיר שום תפיסת יד שהיו לו קצת כלים או אפילו אין בו אלא שיש לו רשות להניח שם שום כלים שוכרין אפילו מן המשכיר שאינו גרוע משכירו ולקיטו עכ"ל:

טו חצר שישראלים ועובדי כוכבים ומזלות וכו'. דברי רבינו הם ממ"ש פ' הדר (דף ע"ד ע"ה) מבוי שצדו אחד עובד כוכבים וצדו אחד ישראל אין מערבין אותו דרך חלונות להתירו דרך פתחים במבוי א"ל אביי לרב יוסף אמר רב אפילו בחצר א"ל אין ואסיקנא דקסבר אסור לעשות יחיד במקום עובד כוכבים ומזלות. ובאר רבינו שחדושו של רב הוא שאע"פ שעירוב זה מועיל דרך חלונות אינו מועיל דרך פתחים שאם לא היו יכולים לערב דרך חלונות פשוט היה שלא היה מועיל דרך פתחים שכבר נתבאר שאין עירוב מועיל במקום עובד כוכבים וכתב רבינו בכאן דין החצר ופ"ה כתב דין המבוי. ויש לאחרונים בזה שטה אחרת ודברים אחרים ולדברי כולם דינו של רבינו אמת ופירושו נראה ג"כ:

במקום עובד כוכבים ומזלות. ואין להן תקנה אלא [ס] שישכרו ממנו רשותו ויעשה העובד כוכבים ומזלות כאילו הוא אורח עמהן. וכן אם היו עובדי כוכבים ומזלות רבים משכירין רשותם לישראלים והישראלים מערבין ומותרין. וישראל אחד ששכר מן העובד כוכבים ומזלות מערב עם שאר הישראלים ויותרו כלם. ואין כל אחד צריך לשכור מן העובד כוכבים ומזלות: **יא** שתי חצרות זו לפנים מזו וישראל ועובד כוכבים ומזלות דרים בפנימית וישראל אחר בחיצונה. או שהיה ישראל ועובד כוכבים ומזלות בחיצונה וישראל אחר בפנימית הרי זה אוסר על החיצונה עד שישכור ממנו. שהרי רגלי שני ישראלים [י] ועובד כוכבים ומזלות מצויים שם. והפנימי מותר בפנימית: **יב** שוכרין מן העובד כוכבים ומזלות אפי' [כ] בשבת. שהשכירות כביטול רשות היא שאינה שכירות ודאית אלא היכר בלבד. לפיכך שוכרין מן העובד כוכבים ומזלות אפילו בפחות משוה פרוטה. ואשתו של עובד כוכבים ומזלות משכרת שלא לדעתו. [א]וכן שכירו ושמשו משכירין שלא לדעתו. ואפילו היה שכירו או שמשו ישראלי הרי זה משכיר שלא לדעתו. שאל מן העובד כוכבים ומזלות מקום להניח בו חפציו והשאילו הרי נשתתף עמו ברשותו ומשכיר שלא לדעתו. היו לעובדי כוכבים ומזלות זה שכירים או שמשים או נשים רבים אם השכיר אחד מהן דיו:

יג שני [ב]ישראלים ועובד כוכבים ומזלות הדרים בחצר [ל] אחת ושכרו מן העובד כוכבים ומזלות בשבת חוזר האחד ומבטל רשותו לשני [מ] ומותר. וכן אם מת העובד כוכבים ומזלות בשבת מבטל הישראלי לישראל האחר ויהיה מותר לטלטל: **יד** [ג]עובד כוכבים ומזלות שהשכיר [נ] לעובד כוכבים ומזלות אם אין הראשון יכול להוציא העובד כוכבים ומזלות השני עד שישלים זמן שכירותו שוכרין מזה העובד כוכבים ומזלות השני [ס] שהרי נכנס תחת הבעלים. ואם יש רשות לראשון להוציא העובד כוכבים ומזלות השוכר ממנו בכל עת שירצה. אם לא היה השני עומד ושכרו הישראלים מן הראשון הרי אלו מותרין: **טו** [ד]חצר שישראלים ועובד כוכבים ומזלות שרויין בה והיו חלונות פתוחות מבית ישראלי זה לבית ישראלי זה ועשו עירוב דרך חלונות. אע"פ שהן מותרין להוציא מבית לבית דרך חלונות הרי הן אסורין להוציא מבית לבית דרך פתחים מפני העובד כוכבים ומזלות עד שישכיר. שאין רבים נעשים בעירוב כיחיד במקום העובד כוכבים ומזלות:

א טור סימן שפב סמ"ג עשין דרבנן א: ב טור סי' שפג סמ"ג שם: ג טור סימן שפב סמ"ג שם: ד טור שם וסי' של סמ"ג שם:

לחם משנה

י ישראל אחד ששכר מן העובד כוכבים ומזלות וכו'. כתב ה"ה וכתב הרשב"א ז"ל ישראל שהשאיל או שהשכיר ביתו לעובד כוכבים ומזלות וכו' קשה דאפילו אם השאיל לישראל נמי לא השאילו על דעת שיאסור עליו כמ"ש התוספות (דף ע"ב בד"ה ומודין) באותם הבחורים הבאים ללמוד תורה כמבואר בהגה"ה ריש פרק ד' וז"ל שם יעוד שאינו משאיל להם רשותו לאסור עליו ולא זה על זה ע"כ. וי"ל דהרשב"א ז"ל סבור דדוקא בעובד כוכבים ומזלות אמרינן הכי משום דאי הוי שאלה גמורה אין לו תקנה אלא בשכירות והוא דוחק גדול דהעובד כוכבים ומזלות אינו רוצה להשכיר דמטעם זה התירו השכירות בעובד כוכבים ומזלות מפני שהוא דבר דוחק כמבואר בגמרא ובספרי הפוסקים אבל בישראל אפילו הוי שאלה לא הוי דוחק דהוא יערב עמהם דהא הוא צריך לערב ג"כ עכ"פ:

יג שני ישראלים ועובד כוכבים ומזלות הדרים בחצר א' ושכרו מן העובד כוכבים ומזלות בשבת חוזר האחד ומבטל רשותו לשני ומותר אף על גב שזה שביטל רשות בשעה ששכר לא היה יכול לערב ודמי למערבין שביטלו רשותם לשנים שלא עירבו שאפילו חזר הוא וביטל רשותו לשני שלא עירב הרי זה אוסר שבשעה שביטל וכו' כמ"ש רבינו בראש הפרק מ"מ לא דמי שנידו לבטל רשות:

מגדל עוז

ואשתו וכו' משכרת שלא מדעתו. פ' חלון (דף פ'): וכן שכירו ושמשו וכו' עד סוף הפרק. הכל פרק הדר (דף ס"ד):

בנה

הגהות מיימוניות

התוס' בשמעתא דהמן בר ריסתק דהכי הילכתא דעובד כוכבים ומזלות שאינו רוצה להשכיר רשותו לא יבטלו רשותן לגבי חד לעשותו יחיד במקום עובד כוכבים ומזלות, ע"כ: [ט] ואין צריך לשכור מן העובד כוכבים ומזלות בכל ע"ש ק"ו ממערב דאפילו בדבר שאנו מחמירין במערב כגון לערב משחשיכה מקילינן בשוכר ושרי לשכור בשבת כבסמוך כ"ש בדבר שמקילינן במערב שמערבין לכמה שנים וכל זמן שהעירוב קיים אין צריך לחזור ולערב שגם לשכור יכול לכמה שנים בבת אחת דקיימא לן שוכר כמערב ואמר לקמן דלקולא אמרינן האי כללא. ונראה למהר"ם דעובד כוכבים ומזלות שהורגל להשכיר רשותו ועתה אינו חפץ אין שייך בע"כ שכירות ואע"ג דמערב הרגיל נוטלין בע"כ ממנו עירוב כדאמרינן לקמן בפ"ת לא אמרינן דשוכר כמערב לענין זה, ע"כ: [י] אבל אם ישראל ועובד כוכבים ומזלות שותפין בבית אחד אמר בירושלמי דצריך הישראל לבטל והעובד כוכבים ומזלות להשכיר וכן אם ייחד העובד כוכבים ומזלות חדר אחד לישראל שאין העובד כוכבים ומזלות יכול להשתמש בו ולא לסלק הישראל ממנו בבי ה"ג לא אמר נותן עירובו ודי וע"ש בתוס', ע"כ: [כ] ולענין זה לא א"ר יוחנן שוכר כמערב דמי כדאיתא התם, ע"כ: [ל] וכן פירש רבינו חננאל כר' יוחנן דאמר יפה עשיתם ששכרתם ואע"ג דשמואל פליג הילכתא כר' יוחנן לגביה ועוד דמיקל בעירוב ור"י פסק כשמואל דדייק בברייתא כותיה דתניא כל שנאסר למקצת שבת וכו' והנה למהר"ם נראה שיפה פסק ר"ח דהילכתא כרבי יוחנן ע"ש ע"כ: [מ] וכן פיר"ש בההוא פונדק דאתא עובד כוכבים ומזלות בשבת דצריך בטול אחר השכירות וכן כתבו התוספות שהדין עמו כדמוכח מהא דר"א בסמוך אע"ג דעירבו לא משתרי בשכירות להודא וכו' ע"ש: [נ] גבי ההיא דר"ל ותלמידי דרבי חנינא איקלעו לההוא פונדק דלא הוה שוכר פיר"ש והיו יראים פן יבוא העובד כוכבים ומזלות בשבת ור"ל דעובד כוכבים ומזלות כי ליתיה לא אסר והדין עמו דר"י הכי אית ליה לקמן בפ' כיצד משתתפין גבי המניח ביתו והלך לשבות בעיר אחרת ואע"ג דרב פוסק כר"ש היינו לענין ישראל שדבריו קולא הן בישראל אבל בעובד כוכבים ומזלות הלכה כר"י ואע"ג דר"י פוסק כר' יוסי בפ' מי שהוציאוהו לגבי רבי יודנן ק"ל כריב"ל דאמר הלכה כדברי המיקל בעירוב: [ס] כתבו התוספות דדוקא שאין לו למשכיר שם תפיסת יד להשתמש בבית אז אין לו לשכור ממנו אבל אם חיזו לו תפיסת יד לשם לא גרע משכירו ולקיטו:

מגיד משנה

טז **ישראל** שהוא מחלל שבת בפרהסיא. ברייתא שם (דף ס"ט:) ישראל המשמר שבתו בשוק מבטל רשות ושאינו משמר שבתו בשוק אינו מבטל רשות, פי' בשוק בפרהסיא להוציא מחלל בסתר וכן מבואר בהלכות: אבל אם היה וכו'. שם (דף ס"ט:) מבואר במעשה דר"ג שצדוקי מבטל רשות וכתב רבינו וה"ה לביתוסי שמניהם דין אחד להם בכל הגמרא וענין טעותם אחד הוא כידוע: כללו של דבר וכו'. זהו להוציא רשעים וכן מפורש ריש פרק הדר (דף ס"א:) שמי שאינו מודה בעירוב הרי דינו בזה כעובד כוכבים ומזלות ומבואר בפ' בכל מערבין (דף ל"א:) שכותי אינו מודה בעירוב:

טז [א]ישראל שהוא מחלל שבת [ע] בפרהסיא או שהוא עובד עבודת כוכבים ומזלות הרי הוא כעובד כוכבים ומזלות לכל דבריו. ואין מערבין עמו ואינו מבטל רשות אלא שוכרין ממנו כעובד כוכבים ומזלות. אבל אם היה מן האפיקורוסין שאין עובדין עבודת כוכבים ומזלות ואין מחללין שבת כגון [פ] צדוקין וביתוסין וכל הכופרים בתורה שבעל פה. כללו של דבר כל מי שאינו מודה במצות עירוב. אין מערבין עמו לפי שאינו מודה בעירוב. ואין שוכרין ממנו לפי שאינו כעובד כוכבים ומזלות. אבל מבטל הוא רשותו לישראל הכשר וזו היא תקנתו. וכן אם היה ישראל אחד כשר וזה הצדוקי בחצר הרי זה אוסר עליו עד שיבטל לו רשותו:

כסף משנה

טז **אבל** אם היה מן האפיקורסים וכו' כגון צדוקים וביתוסים וכו' ואין שוכרין ממנו לפי שאינו כעובד כוכבים ומזלות. מדברי רבינו נראה דלא מהני שכירות בישראל וכן דעת הר"מ והמרדכי וכ"נ מדברי רש"י בפ' הדר במשנת צדוקי שהיה דר במבוי ודלא כהרא"ש דסבר דשכירות מהני נמי בישראל אנשי

פרק שלישי

א [א]חלון שבין שתי חצירות אם יש בו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים או יתר על זה והיה קרוב מן הארץ בתוך עשרה טפחים. אפילו כולו למעלה מעשרה ומקצתו בתוך עשרה או כולו בתוך עשרה ומקצתו למעלה מעשרה אם רצו יושבי שתי החצרות לערב כולן עירוב אחד הרשות בידן ויעשו כחצר אחת ויטלטלו מזו לזו. ואם רצו מערבין שני עירובין אלו לעצמן ואלו לעצמן. היה החלון פחות מארבעה או שהיה כולו למעלה מעשרה מערבין שני עירובין אלו לעצמן ואלו לעצמן: ב במה דברים אמורים בחלון שבין שתי חצירות אבל שבין שני בתים אפילו היה למעלה מעשרה. וכן חלון שבין בית לעליה אם רצו מערבין עירוב אחד אפילו שאין ביניהם סולם. והוא שיהיה בו ארבעה על ארבעה. [א] היה חלון עגול אם יש בו כדי לרבע בו ארבעה על ארבעה הרי הוא כמרובע: ג [ב]כותל שבין שתי חצרות או מתבן שבין שתי חצרות פחות מעשרה טפחים מערבין עירוב אחד ואין מערבין שנים. היה גבוה עשרה או יתר על כן מערבין שני עירובין אלו לעצמן ואלו לעצמן. ואם היה ביניהם סולם מכאן וסולם מכאן הרי הן כפתח. ואם רצו מערבין אחד. ואפילו היה הסולם זקוף וסמוך לכותל שהרי אין יכולין לעלות בו עד שימשך ויתרחק מתחתיו מן הכותל הרי זה מתיר. ואפילו לא היה מגיע ראש [ב] הסולם לראש הכותל אם נשאר ביניהן פחות משלשה הרי זה מתיר ומערבין אחד אם רצו: ד [ד]היה הכותל רחב ארבעה ועשו סולם מכאן וסולם מכאן אף על פי שהסולמות מרוחקים זה מזה אם רצו מערבין אחד. אין ברוחב הכותל ארבעה אם אין בין הסולמות שלשה מערבין אחד. היה ביניהם שלשה מערבין שנים: ה בנה מצבה על גבי מצבה בצד הכותל. אם יש בתחתונה ארבעה ואין בינה לבין העליונה

א טור סי' שפה סמ"ג שם: ב טור סי' שע"ג: ג טור סי' שעב: ד טור שם סמ"ג עשין דרבנן א':

מגיד משנה

פ"ג א **חלון** שבין שתי וכו'. (עירובין ע"ו) רלה פ' חלון שבין שתי חצרות ארבעה על ארבעה בתוך עשרה מערבין שנים אם רצו מערבין אחד פחות מארבעה על ארבעה או למעלה מעשרה מערבין שנים ואין מערבין אחד ובגמרא טעמא דכוליה למעלה מעשרה אבל מקצתו בתוך עשרה מערבין שנים אם רצו מערבין אחד תניא להא דת"ר כולו למעלה מעשרה ומקצתו בתוך עשרה כולו בתוך עשרה ומקצתו למעלה מעשרה מערבין שנים אם רצו מערבין אחד. עוד שם (דף ע"ו:) לא שנו אלא חלון שבין שתי חצרות אבל חלון שבין שני בתים אפילו למעלה מעשרה נמי אם רצו מערבין אחד מ"ט ביתא כמאן דמליא דמי ובהלכות וכן הלכתא ע"כ. וזה מבואר וכתב הרשב"א ז"ל תוספתא חלון שהוא ארבעה עשו לה סריגות בטלה וכן בירושלמי כיוצא בזה:

ב **וכן** חלון שבין וכו'. שם בעיא לול פתוח מבית לעליה צריך סולם קבוע להתירו או לא ואסיקו אחד סולם קבוע ואחד סולם ערעי אינו צריך: היה חלון עגול וכו'. שם (דף ע"ו:) א"ר יוחנן חלון עגול צריך שיהא בהיקפו כ"ד טפחים ושנים ומשהו מהן בתוך עשרה שאם ירבענו נמצא משהו מהן בתוך עשרה ודקדקו שם בחשבון זה והעלו דבשבסר נכי חומשא סגיא. וגם זה החשבון אינו מדוקדק בכוון ולזה כתב רבינו אם יש בו כדי לרבע. ולא הוצרך לכתוב שיהיה מקצת הרבוע בתוך עשרה לפי שפשוט הוא מאחר שאנו צריכין לרבוע שאם הוא בין שתי חצרות צריך שיהא מקצתו בתוך עשרה. ובספרי הרשב"א ז"ל מצאתי חלון עגול צריך שיהא בהקפו י"ז פחות חומש כדי שאם ירבענו יהא בו ארבעה על ארבעה וצריך שיהיה בענין שאם ירבענו יהא צלע התחתון של המרובע משהו בתוך עשרה וכיצד הוא עושה צריך שיהא מן הנקודה התחתונה של הקף ארבעה טפחים בגובה כנגד צלע המרובע בתוך עשרה כדי שיהא צלע התחתון של המרובע משהו בתוך עשרה עכ"ל. ולא הבנתי בשום פנים ענינו במה שאמר וכיצד הוא עושה וכו' ואיני צריך לכתוב במה שהוקשה לי בו שמבואר הוא לכל מבין ואולי טעות סופרים הוא:

ג **כותל** שבין שתי חצרות וכו'. משניות שם (דף ע"ו וע"ט:) כותל שבין שתי חצרות גבוה עשרה ורחב ארבעה מערבין שנים וכו' מתבן שבין שתי חצרות גבוה עשרה טפחים מערבין שנים ואין מערבין אחד נתמעט התבן מעשרה טפחים מערבין אחד ואין מערבין שנים. ומתבאר מן הגמרא שמה שאמר במשנה גבי כותל רחב ארבעה לא מעלה ולא מוריד לענין עירוב שנים או אחד אלא לדבר אחר שהוזכר במשנה שם וכן הכריח הרשב"א ז"ל שם. ואני אומר משנת מתבן תוכיח שלא הזכירו רחב ארבעה ולזה לא הזכירו רבינו בכאן רוחב כלל אלא אפילו משהו: ואם היה ביניהם סולם וכו'. שם (דף ע"ח) אמר רב סולם זקוף ממעט ואסיק רב הונא דכותל עשרה סגי בסולם בשבעה ומשהו לפי שלא ישאר בין ראשו לראש הכותל שלשה:

ד **היה** הכותל רחב ארבעה ועשו סולם מכאן וכולם וכו'. שם (ע"ז:) אמר אביי כותל שבין שתי חצרות גבוה עשרה טפחים והניח סולם רחב ארבעה מכאן וסולם רחב ארבעה מכאן ואין בין זה לזה שלשה ממעט ולא אמרן אלא שאין בו ארבעה אבל יש בו ארבעה אפילו טובא נמי ע"כ. ופירוש ואין בין זה לזה שאין מכוונין זה כנגד זה. ולא ראיתי בספרי רבינו זכר לרוחב הסולם אבל הרשב"א ז"ל כתב רחב ארבעה כלשון המימרא. עוד כתב באי זה סולם אמרו שיש בו ארבעה חווקין ואם היה סולם כבד שזרועותיו ושליבותיו גבוה ובדוה אע"פ שאין בו ארבעה חווקין ממעט לפי שכובדו קובעו. ולממה אבאר בכונת רבינו:

ה **בנה** מצבה ע"ג מצבה בצד הכותל אם יש בתחתונה ארבעה וכו'. א"ר ביבי בר אביי בנה אצטבא ע"ג אצטבא אם יש באצטבא התחתונה ארבעה ממעט א"כ אין בתחתונה ארבעה ויש בעליונה ארבעה ואין בין זה לזה שלשה ממעט. עוד שם סולם שאליבותיו פורחות אם יש בשליבה התחתונה ארבעה ממעט אין בשליבה התחתונה ויש בשליבה

לחם משנה

פ"ג ה **בנה** מצבה על גבי מצבה וכו'. וא"ת מאי שנא מצבה מזיז דבזיז אמריקן אם נשאר פחות מעשרה מן הזיז עד הכותל ופחות מעשרה לקרקע דהוי מיעוט, ויש לומר דשאני זיז דיוצא מן הכותל עצמה ולכך הוי מיעוט אבל מצבה הוא דבר נפרד מן הכותל: אין בתחתונה ארבעה וכו'. וא"ת לדברי רבינו דס"ל דאין בעליונה וכו' א"כ כשאין בתחתונה ארבעה למה לי שיהיה פחות משלשה לעליונה מי הוא הממעט אם העליונה אפילו שיהיה נפרדת ואם התחתונה אפילו שיהיה ג"כ נפרדת. וי"ל דכשיש פחות משלשה בין עליונה לתחתונה חשבינן להרוייהו כאילו היא אחת ויש בה ארבעה כיון דהם פחות משלשה בין זה לזה:

כותל

מגדל עוז

פרק ג חלון שבין פו' עד שסמכן לכותל. פרק חלון (דף ע"ו):

הגהות מיימוניות

[ע] ואפילו אינו מומר להלל שבתות באיסור דאורייתא אלא באיסור דרבנן תדע מדקאמר כאן בצינעא כאן בפרהסיא ולא קאמר אידי ואידי בפרהסיא כאן באיסור דאורייתא כאן באיסור דרבנן. ופירש ר"י דבחד זימנא לא הוי מומר ואילו חלל שבת שעבר בחד זימנא או אפילו שבת זו בשאר מלאכות בר מהוצאה והכנסה דכ"ע יכול לבטל והיינו טעמא דר"י דאמר וכו' ודלא כפיר"ש דהשיב מומר בפעם אחת וכו' ע"ש: [ב] כר"ג וכר"מ אליבא דרבנן אבל מהר"ם כתב דנראה הילכתא דצדוקי כעובד כוכבים ומזלות כיון דת"ק ס"ל הכי ועוד דר"י פליג עליה דר"מ ואמר דאפילו לר"ג צדוקי כעובד כוכבים ומזלות ור"מ ור"י הלכה כר"י ואין בזו הלכה כדברי המיקל בעירוב דאי כעובד כוכבים ומזלות הוא שוכרין ממנו ואינו מבטל ואם אינו כעובד כוכבים ומזלות מבטל רשותו ואין שוכרין ממנו, ע"כ: [א] נראה למהר"ם דהיינו שיהא בהיקפו י"ז טפחים נכי חומשא ודלא כר' יוחנן דאמר צריך כ"ד וס"ל כל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונא והא ודאי ליתא, ע"כ: [ב] כרב הונא בריה דרבי יהושע דמיקל מכל האמוראים, ע"ש:

העליונה שלשה ממעט. ואם רצו מערבין אחד. וכן במדרגות של עץ שסמכן לכותל:

ו *כותל גבוה שבין שתי חצרות וזיז יוצא באמצעיתו אם נשאר מן הזיז עד ראש הכותל פחות מעשרה מניח סולם לפני הזיז ומערבין אחד אם רצו. אבל אם הניח הסולם בצד הזיז אינו ממעט. היה הכותל גבוה תשעה עשר טפחים מוציא זיז אחד באמצע ומערבין אחד אם רצו שהרי מן הזיז עד הארץ פחות מעשרה ומן הזיז העליון עד ראש הכותל פחות מעשרה. היה הכותל גבוה עשרים טפחים צריך שני זיזין זה שלא כנגד זה. עד שיהיה בין הזיז התחתון ובין הארץ פחות מעשרה ובין הזיז העליון ובין ראש הכותל פחות מעשרה. ומערבין אחד אם רצו:

ז דקל שחתכו וסמכו על ראש הכותל ועל הארץ מערבין אחד אם רצו ואינו צריך לקבעו בבנין. וכן הסולם כובדו קובעו ואינו צריך לחברו בבנין. היו קשין מבדילין בין שתי החצרות וסולם מכאן וסולם מכאן אין מערבין אחד שהרי אין כף הרגל עולה בסולם לפי שאין לו על מה שיסמוך. היה סולם באמצע וקשין מכאן וקשין מכאן אם רצו מערבין שנים:

ח [א]היה אילן בצד הכותל ועשהו סולם לכותל. אם רצו מערבין אחד הואיל ואיסור שבות הוא שגרם לו שלא יעלה באילן. [ב]עשה אשרה סולם לכותל אין מערבין אחד מפני שאסור לעלות עליה מן התורה שהרי היא אסורה בהנייה:

ט *כותל שגבוה עשרה ובא למעטו כדי לערב עירוב אחד אם יש באורך המיעוט ארבעה טפחים מערבין אחד. סתר מקצת הכותל עד שנתמעט מעשרה, צדו הקצר נותנין אותו לחצר זו ושאר הכותל הגבוה לבין שתי החצרות:

י נפרץ הכותל הגבוה שביניהן. אם היתה הפרצה עד עשר אמות מערבין שני עירובין. ואם רצו מערבין אחד מפני שהיא כפתח. היתה יתר מעשרה מערבין עירוב אחד ואין מערבין שני עירובין:

יא היתה הפרצה פחותה מעשר ובא

השגת הראב"ד

*כותל גבוה וכו'. כתב הראב"ד יש כאן שבוש ולשון הגמרא כך הוא זיז רחב ארבעה טפחים שיוצא מן הכותל והניח עליו סולם כל שהוא מיעטו, פי' בטל הזיז שאינו ראוי לעמוד עליו והסולם ג"כ אינו כלום ולא אמרן אלא דאותביה עילויה אבל אותביה בהדיה ארווחי מרווח ליה פירוש לזיז והזיז ממעט את הכותל שהרי הוא רחב ארבעה טפחים ואמר ר"נ כותל י"ט צריך זיז באמצע להתירו, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*כותל שגבוה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זאת הגירסא אינה בספרינו ואיני יודע מהו באורך עשרה טפחים ואולי הוא ברוחב ארבעה טפחים, עכ"ל:

בהלכה שעליונה ארבעה ואין בין זה לזה שלשה ממעט ורבינו לא הזכיר ויש בעליונה ארבעה ואפשר שלא היה בגרסתו והמפרשים נחלקו בפירושו ואין מכל זה בהלכות כלום ולזה לא הארכתי בו: וכן במדרגות של עץ שסמכן וכו'. זהו סולם שעליונותיו סולמות שהזכרתי:

ו כותל גבוה שבין שתי חצרות וזיז יוצא וכו'. שם (דף ע"ז ע"ח) א"ר נחמן אמר רבה בר אבהו זיז שיוצא מן הכותל והניח עליו סולם כל שהוא מיעטו ולא אמרן אלא דאותביה עלויה אבל אותביה בהדיה ארווחי ארווחיה. עוד שם אמר רבה בר אבהו כותל י"ט צריך זיז אחד להתירו כותל עשרים צריך שני זיזין להתירו א"ר חסדא והוא שהעמידן זה שלא כנגד זה ע"כ. ורבינו מפרש מימרא ראשונה שמארכת סולם בשהזיז גבוה יותר מעשרה מן הקרקע לפיכך בלא סולם אין מיעוטו כלום אבל אם היה פחות מעשרה לקרקע ופחות מעשרה לכותל אינו צריך סולם וזהו שלא הזכירו סולם במימרא השנית וכן אם היה רחוק עשרה לראש הכותל מה מועיל לו סולם לא יהא אלא שהתחלת הכותל תהיה משם וזה ברור ולזה כתב רבינו דימן אלו כן. ויש לרש"י ז"ל בזה שטה אחרת גם למפרשים אחרונים יש פירוש אחר שהם מצריכין שיהיה הזיז רחב ארבעה ומפרשים שיותר הוא מועיל כשאין בו סולם והמימרא הראשונה לבטל כח הזיז נאמרה וזה לשון הרשב"א ז"ל זיז רחב ארבעה על ארבעה שהניח סולם כל שהוא עליו מיעט כחו של זיז שהסולם אינו ראוי למעט את הכותל לפי שאינו רחב כל צרכו והזיז אינו ראוי לפי שהסולם סמוך עליו נתן את הסולם סמוך לזיז אינו ממעט כחו של זיז אדרבה כל שהסולם מונח בצדו הרחיב את הזיז עכ"ל. וכ"כ בדין מימרא שניה שרוחב הזיזין ארבעה על ארבעה וזו היא שיטת ההשגות. ויש לתמוה לפירוש זה למה לא בארו בגמרא זיז רחב ארבעה על ארבעה ואין מכל זה בהלכות כלום:

ז דקל שחתכו וסמכו וכו'. שם (דף ע"ח) א"ר חייא דקלים שבבבל אין צריכין קבע מ"ט כובדן קובען א"ר אושעיא סולמות שבבבל אין צריכין קבע מ"ט כובדן קובען מ"ד סולמות כל שכן דקלים מ"ד דקלים אבל סולמות לא ע"כ. ופסק רבינו ז"ל כדברי המיקל ולא חלק רבינו ז"ל בין סולמות שבבבל לסולמות אחרים לפי שידוע שאם הסולם קל אין לומר בו כובדו קובעו ומבואר בדבריו שאינו ממעט בלא קביעה בבנין ואם נקבע בבנין כל סולם ממעט ולזה לא הוצרך רבינו לכתוב שהמצרי אינו ממעט לפי שהמצרי הנזכר בגמרא שאין לו ארבעה חווקין שאינו ממעט הוא כשאינו קבוע בבנין כמו שאמרו שם משום דהוה ליה דבר הניטל בשבת ואם קבוע בבנין הרי אינו ניטל ושם אמרו שהמצרי סולם קל הוא וא"כ מבואר בדברי רבינו ז"ל שהסולם קל שלא נקבע בבנין אינו ממעט כך נראה לי: היו קשין מבדילין בין שתי החצרות וסולם מכאן וכו'. שם בעא מיניה רב יוסף מרבה סולם מכאן וסולם מכאן וקשין באמצע מהו א"ל אין כף הרגל עולה בכאן ע"כ. ופי' זה מבואר בדברי רבינו וכן הסכימו ז"ל: היה סולם באמצע וכו'. שם קשין מכאן וקשין מכאן וסולם באמצע מהו א"ל הרי כף הרגל עולה בהם ורבינו כתב לשון הבעיא זו פירושה אם המחילה כולה של קשין זולתי מקום קביעות ראשי הסולמות שהוא מאבן או כיוצא בו שהוא חזק להעמידן כשאדם עולה בהן מהו מי אזלינן בתר סולמות או בתר המחילה שאינה בריאה ופשט ליה דדי בכך דמחילת קשין מחילה היא והסולמות בריאין וראויין לעלות בהן וזהו פירוש נכון ומסכים לדברי רבינו:

ח היה אילן בצד הכותל ועשהו סולם לכותל וכו'. שם (דף ע"ח:) בעא מיניה רב יוסף מרבה עשאו לאילן סולם מהו תיבעי לרבי דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות ותיבעי לרבנן עשאה לאשרה סולם מהו תיבעי לר' יהודה דאמר מותר לקנות בית באיסורי הנאה תיבעי לרבנן א"ל אילן מותר ואשרה אסורה מתקיף ליה רב חסדא אדרבא אילן שאיסור שבות גרם לו ניתסר אשרה שאיסור דבר אחר גרם לו ניתשרי אתמר נמי כי אתא רבין א"ר אלעזר ואמרי לה א"ר אבהו א"ר יוחנן כל שאיסור שבות גרם לו אסור כל שאיסור דבר אחר גרם לו מותר ר"נ בר יצחק מתני הכי אילן פלוגתא דר' ורבנן פירוש דלרבי מותר אשרה פלוגתא דר' יהודה ורבנן פי' דלר"י מותר ע"כ בגמרא. ורבינו ראה לפסוק כרבה בהיתר האילן ואיסור האשרה לפי שדברי ר"נ בר יצחק שהוא אחרון מסכימים לדבריו משום דקי"ל כרבי כמבואר פכ"ד מהלכות שבת ולא קי"ל כר"י כמו שיתבאר פ"ו ויש פוסקין בהפך וכר' יוחנן ודברי רבינו נראים:

ט כותל שגבוה עשרה ובא למעט כדי לערב עירוב אחד אם יש באורך המיעוט עשרה טפחים מערבין אחד. כך נמצא בספרי רבינו והשיגוהו ממ"ש עשרה שאין במימרא אלא ארבעה והפשתי בספרי רבינו ומקצתן מצאתי בהם ארבעה טפחים וכך היא הנוסחא האמתית ומימרא היא שם (דף ע"ז) בא למעטו אם יש למיעוטו ארבעה מותר להשתמש בכל הכותל כולו ואם לאו אין משתמש אלא כנגד המיעוט והקשו מה נפשך אי אהני מיעוטא אפילו בכל הכותל כולו אי לא אפילו כנגד המיעוט נמי לא ותירץ רבינא כגון שעקר חוליא מראשו. ומ"ש רבינו סתר מקצת הכותל הוא פירוש לדברי רבינא:

י נפרץ הכותל הגבוה וכו'. משנה שם (דף ע"ג:) נפרץ הכותל עד עשר אמות מערבין שנים ואם רצו מערבין אחד מפני שהוא כפתח יתר מכאן מערבין אחד ואין מערבין שנים:

יא היתה הפרצה וכו'. שם (דף ע"ח:) חקקו להשלים לכותל בכמה א"ל בעשרה חקקו כולו בכותל בכמה א"ל מלא קומתו ומ"ש התם מסתלק ליה הכא לא מסתלק ליה ופירשה רבינו בפורץ פרצות כמבואר בדבריו. וצ"ל פירוש למה שאמרו התם מסתלק וכו'

א טור סימן שעב: ב עיין בטור שם:

לחם משנה

ט כותל שגבוה עשרה ובא למעטו וכו'. אפשר דמיעוט זה הוא מובן לראש הכותל ממ"ש ה"ה לקמן ובסמוך אבאר: סתר מקצת הכותל וכו'. לכאורה נראה כוונת רבינו שסתר מקצת הכותל דאותו מקצת משתמשין בו שתי חצרות והשתא אסור להשתמש. ואם כן קשה דלא הל"ל לחצר זו אלא לשתי חצרות לכך נראה לפרש שסתר במקצת הכותל מקצת העובי באופן שבמקצת הכותל לצד אחד מן החצר האחת הוא פחות מעשרה והוא שוה לו וזהו שכתב נותנין אותו לחצר זו:

תריץ

מגדל עוז

כותל גבוה וכו' עד ממעט: כתב הראב"ד ז"ל יש כאן שבוש וכו' צריך זיז באמצע להתירו עכ"ל: ואני אומר שינוי הגירסא יש בגמרא באמת. אמנם ר"מ ז"ל לא ממימרא דרב נחמן אמר רבה בר אבהו לבד שבפרק חלון פסק כן כמו שחושב הראב"ד ז"ל אלא מתוך המשנה והסוגיא כולה שמוכחת כן ושאר מימרות נמי דרב נחמן הכי מוכחן ונטה במקצת לדעת ר"י אלפס ז"ל שהשמיטן לכולן מן ההלכות וסמך על המשנה ושאר ההלכות ובפירוש המימרא נטה כפירש"י ז"ל: היה הכותל וכו' עד אסורה בהנאה. פרק חלון: כותל שגבוה עד מערבין אחד. פרק חלון (דף ע"ז ע"ח): כתב הראב"ד ז"ל זאת הגירסא וכו' ואולי הוא ברוחב ארבעה טפחים עכ"ל: ואני אומר זה אינו תלוי בגירסא אלא בפירושין כי ר"מ ז"ל כתב מכח משנתנו ששנינו פ' חלון דקתני כותל שבין שתי חצירות גבוה עשרה ורוחב ארבעה מערבין שנים ואין מערבין אחד ואמרינן עלה בגמ' בא למעטו אם יש במיעוטו ארבעה מותר הוא להשתמש בכותל כולו וקיבל פירושו כמו שפירש"י ז"ל דבא למעטו אכותל קאי וקס"ד שעשה תל עפר למטה כדקתני סמוך לכותל או בנה איצטבא או שהיה שם ספסלין אם יש במיעוטו ארבעה אורך לצד אחד מכל הכותל הוי כפתח כיון דממנו ולמעלה גבוה כותל עשרה משתמש בכל הכותל שהרי תשמישו בנחת שעולה לו דרך מיעוט פתחו עכ"ל. וכן לקמן בההיא שמעתא גופא גרסינן אמר אביי כותל שבין שתי חצירות גבוה עשרה וכו' עד אמר רב ביבי בר אביי בנה איצטבא ע"ג איצטבא אם יש באיצטבא התחתונה ארבעה ממעט ופירש"י ז"ל ג"כ באורך והוסיף ר"מ ז"ל שכן סדין כדי לערב עירוב אחד כיון דאמתני' קאי דקתני דמערבין שנים כי איכא עשרה ממילא דכי נתמעט מערבין אחד אם רצו וכדמשמע כולה שמעתין ונכון הוא בעיני. אמנם הראב"ד ז"ל כיון במקצת כפירש"י הזקן ז"ל בעל התוספות שפירש ארבעה ברוחב וארבעה באורך שהוא מקום הראוי לתשמיש בכל התלמוד מקום ארבעה על ארבעה ואלו ואלו דברי אלהים חיים: סתר מקצת הכותל וכו' עד שני עירובין. פרק חלון: היתה הפרצה פחות מעשר ובא להשלימם ליתר מעשר חוקק בכותל גבוה עשרה טפחים

מגיד משנה

וכו' שזו היא כוונת כשבא להשלים פרצה פחותה מעשר ליותר מעשר מעשיו מוכיחין שהוא רוצה להסתלק מעניני שהיו יכולין לערב שנים שא"כ לזה הוא מרבה בפרצה ולזה די בגובה עשרה אבל כשבא לפרוץ בתחלה צריך מלא קומתו שירצו החצרות כאחד בהיות אדם עובר מזו לזו בלא דוחק ואם לא כן אין מעשיו מורין על כוונת סלוק אלא פרוצה להשתמש עם בני החצר השניה ואירע לו שחקק יותר מעשרה כך נ"ל לדעת רבינו. ויש בזה שטה אחרת למפרשים שדברי הגמרא הם בדין הכותל ושיעורו:

יב חריץ שבין שתי חצרות וכו'. משנה חריץ שבין שתי חצרות עמוק עשרה ורחב ארבעה מערבין שנים ואין מערבין אחד אפילו מלא תבן או קש מלא עפר או צרורות מערבין אחד ואין מערבין שנים ואמרו בגמרא גבי עפר וצרורות שאפילו בסתם בטלין אבל חריץ משום דלמיסתם קאי ואמרי גבי תבן או קש אי בטליה חיין ואי לא לא חיין:

יג וכן אם מיעט וכו'. במשנה נתן עליו נסר שהוא רחב ארבעה טפחים וכן שתי גזוזטראות זו כנגד זו מערבין שנים ואם רצו מערבין אחד פחות מכאן מערבין שנים ואין מערבין אחד. ובגמרא (דף ע"ה) אמר רבה לא שנו דבעינן ארבעה אלא שנתנו לרחבו פירוש אורך הנסר לרחב החריץ אבל לארכו ארך הנסר לאורך החריץ ורחבו נמלא רחבו אפילו כל שהוא נמי שהרי מיעטו מארבעה:

וכל דבר הניטל וכו'. שם בראש הפרק כמה ספל ממעט והקשו אמאי דבר הניטל בשבת הוא וכל דבר הניטל בשבת אינו ממעט ותירצו לא צריכא דחבריה בארעא ומסקנא דבעי מרא וחצינא. ופירוש רבינו זה בחריץ והאחרונים פירשו בכותל והם סבורים שכל שיש במיעוט רוחב ארבעה אע"פ שאינו מגיע לראש הכותל ולא בסמוך לו בשלשה כיון שאין מופלג עשרה די בכך ולא אמרו סולם צריך שבעה אלא כשאינו רחב ארבעה ורבינו ז"ל לא חלק ונראה מדבריו שכל מיעוט צריך שיהיה בפחות משלשה לראש הכותל:

יד ונתן לוח שרחב ארבעה וכו'. זו היא המשנה שכתבתי למעלה:

וכן שתי גזוזטראות זו כנגד זו וכו'. במשנה הנזכרת (דף ע"ח ע"ט) ובגמרא אמר רבה הא דאמרת זו כנגד זו אין זו שלא כנגד זו לא וזו למעלה מזו נמי לא שנו אלא שיש בין זה לזה שלשה אבל אין בין זה לזה שלשה גזוזטרא עקומה היא. ופירש"י ז"ל זו למעלה מזו לא שני להו בנסר ארבעה ופירוש אין בין זה לזה שלשה גובה שלשה. וכתב הרשב"א ז"ל מכח התוספתא שאם אין ביניהם מרחק ארבעה אינו צריך נסר מזו לזו אלא אף בלא נסר מערבין אחד ואין מערבין שנים כל שהן זו כנגד זו:

טו כותל שבין שתי חצרות וכו'. מימרא שם (דף ע"ז) כותל שבין שתי חצרות גבוה עשרה טפחים וצדו אחד שוה לארץ נותנין אותו לזה ששוה לארץ הוה ליה לזה תשמישו בנחת ולזה תשמישו בקשה ונותנין לזה שתשמישו בנחת. ופירש רש"י ז"ל כל כמה דלא גבוה עשרה קרי שוה לארץ וכ"כ הרשב"א ז"ל וברור הוא. וכתב רבינו שהוא רחב ארבעה לפי שאם אין ברחב הכותל ארבעה מותר הוא לשניהם להשתמש בו אפילו מן הבתים אפילו שעירבו כל אחת בפני עצמה וכן מבואר שם בגמרא. וכבר נזכר פי"ד מהלכות שבת שמקום שאינו רחב ארבעה על ארבעה הוא מקום פטור. ודע שרחב ארבעה על ארבעה ולא עירבו עירוב אחד זו שתשמישה בנחת מותרת לו אפילו מן הבתים כיון שעירבה לעצמה וזו שתשמישה קשה אסורה בו אף מן החצר וכשתשמיש שניהם שוה מותרות בו שניהם מן החצרות ואסורות מן הבתים אלא אם כן עירבו עירוב אחד וחלק זה יתבאר בסמוך בשבת היה כותל וכו': וכן וכו'. מימרא שם כיוצא בכותל ועניינה כענינה:

טז היה כותל וכו'. זה מחלוקת רב ושמואל בפרק כילד משתתפין (דף פ"ג:) דרב אמר שניהם אסורין בו ושמואל אמר מתנין אותו לזה שבשלשול וקיי"ל כרב באיסורי. וכתב רבינו אין מכניסין מעובי כותל זה לבתים בדוקא לפי שמן החצרות שניהם מותרין אפילו בלא עירב אחד ומבואר בהלכות פרק הלון והוא כלל לכל שיד שניהם שוה בו וכמו שכתבתי למעלה:

יז שני בתים שביניהם חורבה וכו'. מבואר בכילד משתתפין (דף פ"ה) שדין החורבה כדין הכותל שבין שתי חצרות ואף ע"פ שהם נתבארו לדדין שלא נזכרו בדברי רבינו ראה ז"ל לקצר ולהודיע עיקר הענין ואין בהלכות מכל זה. והורבה זו יש מי שפירש כשהיא בדוקא של בעלי הבתים אבל חורבה של אחריכ אסורה היא בכל צד. ויש מי שכתב אף של אחרים שכיון שאין שם בית דירה אינו אוסר ולזה הסכים הרשב"א ז"ל:

כל

משנה

ובא להשלימה ליתר מעשר חוקק בכותל גובה עשרה טפחים ומערבין עירוב אחד. *ואם בא לפרוץ לכתחלה פרצה יתר מעשר בכל הכותל צריך להיות גובה הפרצה מלא קומתו: יב חריץ אשבין שתי חצירות עמוק עשרה ורחב ארבעה או יתר מערבין שני עירובין. פחות מכאן מערבין אחד ואין מערבין שנים. ואם מיעט עומקו בעפר או בצרורות מערבין אחד ואין מערבין שנים שסתם עפר וצרורות בחריץ מבוטלין הן. אבל אם מלאהו תבן או קש אין ממעטין עד שיבטל: יג וכן אם מיעט רחבו בלוח או בקנה שהושיטו באורך כל החריץ מערבין אחד ואין מערבין שנים. וכל הדבר הניטל בשבת כגון הסל והספל אין ממעטין בו אלא אם כן חיברו בארץ חבור שאי אפשר לשומטו עד שיחפור בדקר: יד נתן לוח שרחב ארבעה טפחים על רוחב החריץ מערבין אחד ואם רצו מערבין שני עירובין. בוכן שתי גזוזטראות זו כנגד זו אם הושיט לוח שרחב ארבעה טפחים מזו לזו מערבין עירוב אחד. ואם רצו מערבין שני עירובין אלו לעצמן ואלו לעצמן. היו זו בצד זו ואינן בשוה אלא אחת למעלה מחברתה אם יש ביניהן פחות משלשה טפחים הרי הן כבצוצטרא אחת ומערבין אחת. ואם יש ביניהם שלשה או יתר מערבין שנים אלו לעצמן ואלו לעצמן: טו גכותל שבין שתי חצרות שהוא רחב ארבעה והיה גבוה עשרה טפחים מחצר זו ושוה לקרקע החצר שניה נותנין רחבו לבני החצר שהוא שוה להן ויחשב מחצרן. הואיל ותשמישו בנחת לאלו ותשמישו בקשה לאלו נותנין אותו לאלו שתשמישו להן בנחת. וכן חריץ שבין שתי חצירות עמוק עשרה טפחים מצד חצר זו ושוה לקרקע חצר שניה נותנין רוחבו להצר שהיא שוה לה. מפני שתשמישו נחת לזה וקשה לזה נותנין אותו לאלו שתשמישו להן בנחת: טז היה הכותל שבין שתי החצירות נמוך מחצר העליונה וגבוה מחצר התחתונה שנמצאו בני העליונה משתמשין בעביו על ידי שלשול ובני התחתונה משתמשין בעביו ע"י זריקה שניהן אסורין בו עד שיערבו שתיהן עירוב אחד. אבל אם לא עירבו אין מכניסין מעובי כותל זה לבתים ואין מוציאין מהבתים לעביו: יז שני בתים [ג] שביניהן חורבה שהיא רשות היחיד אם יכולין שניהם להשתמש בחורבה ע"י זריקה אוסרין זה על זה. דואם היה תשמישה לזה בנחת והאחר אינו יכול לזרוק לה מפני שהיא עמוקה ממנה הרי זה

שהיא

השגת הראב"ד

*ואם בא לפרוץ וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אף זו לא מצאתיה בענין הזה וצריכה תקון, עכ"ל:

א טור שם: ב טור סי' שעב: ג טור שם: ד טור שם וסימן שעה:

לחם משנה

יב חריץ שבין שתי חצרות וכו'. קשה דמאי שנא כותל גבוה עשרה ומיעטו שמערבין אחד אם רצו ואם רצו שנים ובחריץ עמוק עשרה אם מיעטו אמרינן שאין מערבין שנים. וי"ל דבפחות מעשרה הוי טעמא משום דהוי כפתח ולכך מערבין אם רצו אחד או שנים אבל הכא ליכא למימר כן:

יג וכן אם מיעט רחבו בלוח או בקנה שהושיטו באורך כל החריץ וכו'. בגמרא פ' חלון (דף פ"ט) על מהני' דנתן עליו נסר שרחב ארבעה טפחים מערבין שנים ואם רצו מערבין אחד אמרו שם לא שנו אלא שנתנו לרחבו אבל לארכו אפילו כל שהו נמי ע"כ וממאי דקאמר כל שהו נמי משמע דאפילו כל שהו יש בה דין זה דאם רצו מערבין אחד ואם רצו שנים ורבינו לא כתב כן אלא בנתן לרחבו כתב מערבין אחד אם רצו או שנים ובנתן לארכו כתב מערבין אחד ואין מערבין שנים ולכאורה הוא דבר תימה ונראה דטעמו דסברא היא דנתן לארכו הוי הכל אחד ומערבין אחד: וכל הדבר הניטל בשבת כגון הסל [והספל] אין ממעטין בו וכו'. כתב ה"ה ופירש רבינו זה בחריץ והאחרונים וכו' כלומר הטעם דפירשו האחרונים הענין בכותל הוא מפני שהם סוברין דאפי' שהמיעוט רחוק מראש הכותל כיון שיש בו ארבעה ממעטו וזהו שאמרו בגמרא דע"ז כמה ספל ממעט וכו' אבל רבינו פירש הדבר בחריץ דבכותל א"א לפרש דהוא סבור דכל מיעוט צריך שיהיה בפחות משלשה סמוך לראש הכותל. ויש לתמוה על דברי ה"ה דבבנה מצבה ע"ג מצבה כתב רבינו אם יש בתחתונה ארבעה ממעט והך איירי שהוא רחוק מן המצבה עליונה שנים וכ"ש כשהוא רחוק מראשו של כותל שלשה וא"כ לדברי ה"ה אפילו שיהיה המיעוט ארבעה לא מהני אם לא יהיה סמוך לשלשה לראשו של כותל. ונראה לתרץ דלא כתב כן ה"ה אלא במיעוט דומיא דספל שחיברו בטיט אבל מיעוט דמצבה שהוא בנין אפילו שיהיה רחוק משלשה מראשו של כותל מהני. אבל לשון ה"ה קשה לזה שכתב כל מיעוט וצ"ע:

יז שני בתים שביניהן חורבה וכו' ואם היה תשמישה לזה בנחת וכו'. אין כוונתו במ"ש תשמישה לזה בנחת ר"ל בזריקה ולאחר בשלשול דזה אי אפשר דשניהם אוסרים

הגהות מיימוניות

[ג] דין בית הכסא שבין שני בתים תמצא בתשובת רבינו שמשון בפ' ט"ו מהלכות שבת:

מגדל עוז

טפחים ומערבין עירוב אחד ואם בא וכו' עד מלא קומתו: כתב הראב"ד ז"ל אף זו לא מצאתים בענין הזה וצריכה תקון עכ"ל: ואני אומר דברי ר"מ ז"ל מתוקנים הם לפי גרסתנו דגרסינן פ' חלון סוף גמרא דמתניתין דכותל שבין שתי חצירות חקק להשלים בכותל בכמה א"ל בעשרה חקקו כלו בכותל בכמה אמר ליה מלא קומתו. איברא יש גירסות שכתוב בהם מלא קומתו של כותל ופירש"י ז"ל בענין אחר ופ"מ פירוש מתוקן פירש הר"מ ז"ל: חריץ שבין שתי חצירות וכו' עד אלו לעצמן. פרק חלון (דף ע"ז): כותל שבין שתי חצירות וכו' עד בנחת. פרק חלון (דף ע"ז) ופרק משתתפין: היה הכותל וכו' עד ע"י זריקה. פ' משתתפין (דף פ"ט): שני בתים וכו' עד ע"י זריקה. פרק משתתפין:

שהיא לו בנחת משתמש בה ע"י זריקה: יח [א] *כל גגות העיר אע"פ שזה גבוה וזה נמוך עם כל החצרות ועם כל הקרפיפות שהוקפו שלא לשם דירה שאין בכל אחד מהן יתר על בית סאתים עם עובי הכתלים שבין החצרות עם המבואות שיש להן לחי או קורה כולן רשות אחת הן ומטלטלין בכולן בלא עירוב כלים ששבתו בתוכן. אבל לא כלים ששבתו בתוך הבית אלא אם כן עירבו: יט [ד] כיצד כלי ששבת בתוך החצר בין עירבו אנשי החצר בין לא עירבו מותר להעלותו מן החצר לגג או לראש הכותל. ומן הגג לגג אחר הסמוך לו אפילו היה גבוה ממנו כל שהוא או נמוך. ומן הגג האחר לחצר שניה ומחצר שניה לגג שלישי של חצר שלישית. ומגג שלישי למבוי. ומן המבוי לגג רביעי עד שיעבירנו כל המדינה כולה דרך גגות וחצרות או דרך גגות וקרפיפות או דרך חצרות וקרפיפות או דרך שלשתן מזה לזה ומזה לזה. ובלבד שלא יכנס בכלי זה לבית מן הבתים אלא אם כן עירבו אנשי כל המקומות האלו עירוב אחד: כ וכן אם שבת הכלי בבית והוציאו לחצר לא יעבירנו לחצר אחרת או לגג אחר או לראש הכותל או לקרפף אלא אם כן עירבו אנשי כל המקומות שמעבירין בהן כלי זה עירוב אחד: כא [ב] בור שבין [ס] שתי חצרות אין ממלאין ממנו בשבת אלא אם כן עשו לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים כדי שיהיה כל אחד דולה מרשותו. והיכן מעמידין את המחיצה. אם היתה למעלה מן המים צריך שיהיה טפח מן המחיצה יורד בתוך המים. ואם היתה המחיצה כולה בתוך המים צריך שיהיה טפח ממנה יוצא למעלה מן המים כדי שתהיה ניכרת רשות זה מרשות זה: כב וכן אם עשו על פי הבור קורה רחבו ארבעה טפחים זה ממלא מצד הקורה וזה ממלא מצדה האחר וכאילו הבדילה חלק זה מחלק זה אף על פי שהמים מעורבין מלמטה קל הוא שהקלו חכמים במים: כג *באר שבאמצע השביל בין שני כתלי חצרות אע"פ שהיא מופלגת מכותל זה ארבעה טפחים ומכותל זה ארבעה טפחים שניהם ממלאין ממנה ואין צריכין להוציא זיזין על גבה שאין אדם אוסר על חבירו דרך אויר: כד [ג] חצר קטנה שנפרצה במלואה לחצר גדולה מבעוד יום. אנשי גדולה מערבין לעצמן ומותרים שהרי נשאר להן פצימין מכאן ומכאן. ואנשי קטנה אסורין להוציא מבתיהן לחצר שלהן עד שיערבו עם בני הגדולה עירוב אחד. שדיורין של גדולה חשובין בקטנה ואין דיורי קטנה חשובין כגדולה: כה *שתי חצרות שעירבו עירוב אחד דרך הפתח שביניהן או דרך החלון [ו] ונסתם הפתח או החלון בשבת כל אחת ואחת מותרת לעצמה

מגיד משנה

יח כל גגות העיר וכו'. (דף פ"ט) ריש פרק כל גגות העיר רשות אחד וכו' ר"ש אומר אחד גגות ואחד חצרות ואחד קרפיפות לכלים ששבתו בתוכן ולא לכלים ששבתו בתוך הבית ומפורש בגמרא (דף צ"א:) בברייתא שהמבוי ג"כ רשות אחת עם אלו הרשויות ושם נחלקו אם אמרה ר"ש אפילו בשעירבו החצרות לעצמן דאיכא מאן דסבר דגזר בשעירבו שמא יבוא להוציא כלי הבית ושמואל ור' יוחנן סברי אפילו בשעירבו וקי"ל כוותייהו ושם (דף צ"א) נפסקה הלכה כר"ש:

כא בור שבין שתי חצרות כו'. משנה שם פרק כיצד משתתפין (דף פ"ו) בור שבין שתי חצרות אין ממלאין ממנו בשבת אא"כ עשו לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים בין מלמעלה בין מלמטה בין מתוך אוגנו אמר רשב"ג ב"ש אומר מלמטה וב"ה אומר מלמעלה ונחלקו בגמרא רב הונא ורב יהודה בפירוש מלמטה ומלמעלה ודעת הגאונים לפסוק כרב יהודה דבעי מחיצה עשרה ושיהיה לכל הפחות טפח ממנה בתוך המים וכן שיהיה ממנה לכל הפחות טפח למעלה מן המים וכמ"ש רבינו ויש מן האחרונים שפסקו שא"צ שיהיה ממנה כלל בתוך המים אלא אפילו רחוקה מהם כל שיש שם מחיצה עשרה בתוך הבור אע"פ שהמים עמוקים הרבה מותר ופירשו השמועה בפירוש מסכים לזה ובהלכות כדעת רבינו:

כב וכן אם עשו על פי הבאר וכו'. שם (דף פ"ח:) מימרא קורה ארבעה מתרת במים והקשו והא תותי קורה עריבו מיא ומפרק קל הוא שהקלו במים. ופירש הרשב"א ז"ל שכיון שהיא רחבה ארבעה אומרים פי תקרה יורד וסותם ועוד שאין הולך יותר מארבעה טפחים. עוד כתב ויראה לי שהמחיצה עשרה בזמן שהיא רחבה ארבעה מותרת לדברי הכל מן הטעם הזה שאין הדלי הולך יותר מארבעה טפחים ולפיכך מותר אף על פי שא"א במחיצה פי מחיצה יורד וסותם עכ"ל:

כג באר שבאמצע השביל וכו'. שם (דף פ"ד פ"ה) א"ר יהודה אמר שמואל בור שבין

שבין שתי חצירות מופלגת מכותל זה בארבעה ומכותל זה בארבעה זה מוציא זיז כל שהוא וממלא וזה מוציא זיז כל שהוא וממלא ואמרו שם דלרב לא בעי זיז כלל לפי שאין אדם אוסר על חבירו דרך אויר. ומדברי רבינו שכתב אע"פ שהיא מופלגת וכו' אתה למד שהוא מפרש דמופלגת ארבעה לרבותא נקטוה וכ"ש בפחות מכן וכן משמע דבריו הוא שהמלוי אינו דרך שביל אלא דרך חלון ולזה נקרא דרך אויר. וממה שסתם רבינו נראה שאע"פ שהחצרות פתוחות לשביל מותר למלא דרך חלונות. ובהשגות א"א והוא שתוליית הבור גבוהה עשרה טפחים וכו'. ואני תמה בזה שהרי רבינו ז"ל לא הזכיר רה"ר כאן אלא שביל רה"י וא"כ למה היה לו להזכיר תוליא גבוהה ודין המשנה בהמוצא תפילין מבואר בדבריו פט"ו מהלכות שבת ושם הזכיר מה שהוא תלוי במקום הרשויות ולא באיסור הבעלים זה על זה וכאן הזכיר מה שהוא תלוי באיסור בעליהן זה על זה ופשוט הוא לכל מעיין בדברי רבינו ובחלוקת שחלקן וסדרן. ואילו שת הר"א ז"ל לבו אלים לא השיגו בכאן. ויש במימרא זו שטה אחרת לרשב"א ז"ל בשם ר"י ז"ל לומר דדוקא בשאין החצרות פתוחות לשביל שאם היו פתוחות כל שלא עירבו שניהם אסורין בו וכ"כ דאע"פ שאין הדיורין פתוחין כל שיהיה תוך ארבעה לזה ולזה אין ממלאין ממנו עד שיעשו לו מחיצה עשרה מלמעלה או מלמטה לפי שרשות שניהם שולטת בו ולדבריו בדוקא נקט שמואל מופלגת מכותל זה וכו':

כד חצר קטנה שנפרצה במלואה וכו'. משנה שם פרק כל גגות (דף צ"ב) חצר גדולה שנפרצה לקטנה גדולה מותרת וקטנה אסורה מפני שהיא כפתחה של גדולה והעמידוה שם (דף צ"ג:) בשנפרצה מבעוד יום הא בשבת הואיל והותרה שבת הותרה ומבואר בהלכות:

כה שתי חצרות שעירבו וכו'. שם עירב דרך הפתח ונסתם הפתח עירב דרך חלון ונסתם חלון מהו א"ל שבת הואיל והותרה הותרה:

וכן

השגת הראב"ד

*באר שבאמצע וכו'. כתב הראב"ד ז"ל והוא שתוליית הבור גבוהה עשרה טפחים שאין אויר רה"ר אוסרו ורשות חבירו נמי אינו אוסרו דרך אויר אבל אין תולייתו גבוהה עשרה טפחים אין ממלאין ומתני' היא במסכת עירובין פרק המוצא תפילין, עכ"ל:

*שתי חצרות וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש דלעצמם לא צריכא למימר אלא אפילו מזו לזו שהיא קודם סתימה. עכ"ל:

א טור סימן שעב סמ"ג עשין דרבנן א: ב טור סי' שעו סמ"ג שם: ג טור סי' שעד סמ"ג עשין דרבנן א' ולאוין סס:

לחם משנה

אוסרים זה על זה. אלא הכוונה היא שמשמשה בנחת פחות מעשרה ומ"ש למטה משתמש בחורבה ע"י זריקה לאו דוקא זריקה דגבוה עשרה אלא זריקה למרחוק וכן פירש"י ז"ל לשון זריקה בפרק כיצד משתתפין (דף פ"ה) גבי שני בתים ושלש חורבות ביניהם וכו':

כא אם היתה למעלה מן המים וכו'. הוא ז"ל לא גריס בפ' כיצד משתתפין (דף פ"ו:) אלא משום דקל הוא וכפירש"י ז"ל ולא כפירוש התוס' ז"ל וכגירסתם ע"ש וא"כ איתא לדרב יהודה ויפה פסק:

ואע"פ

מגדל עוז

כל גגות כו' עד בעירוב אחד. פ' כל גגות (דף פ"ו): **בור** שבין שתי חצירות כו' עד שהקלו חכמים במים. פרק משתתפין: **באר** שבאמצע כו' עד דרך אויר. פרק משתתפין: כתב הראב"ד ז"ל והוא שתוליית הבור כו' פרק המוצא תפילין עכ"ל: **ואני** אומר ח"ו שר"מ ז"ל כתב פסק זה מכח מתניתין דפ' המוצא תפילין דלא דמי ליה כלל לא בענין ולא בלשון ולא בצורה כמו שתראה בעיניך כשתעיין ואותו הפסק כבר הכרו פט"ו הלכות שבת ויגיד עליו רעו שסמך לו דין אפס כמו שסמוכה במשנה וכלשון המשנה ממש. אמנם כתבה מכח הא דגרסינן בפ' כיצד משתתפין אמר רב יהודה בור שבין שתי רשויות וי"ג חצרות מופלגת מכותל זה ארבעה ומכותל זה ארבעה זה מוציא זיז כל שהוא וממלא וכן זה ורב יהודה דידיה אמר אפילו קניא א"ל אביי לרב יוסף הא דרב יהודה דשמואל היא דאי רב האמר אין אדם אוסר על חבירו דרך אויר. ופירש"י ז"ל ורבותינו בעלי התוספות ז"ל מימרא זו בשהיה מבוי קטן בין השתי חצירות ושם הוא הבור הזה שאם לא כן תהיה מופלגת מכותל לכותל והאריכו בזה הרבה בפירושן והוא השביל שביאר ר"מ ז"ל בזה ופסק כרב ומטעמא דאמר אביי דקיי"ל רב ושמואל הלכה כרב באיסורי ודכוותה אשכחן בפרק הזורק את הספינה וזה נכון ומפורש כלשון הגמרא ממש ואין בזה ספק: **חצר** קטנה שנפרצה במלואה כו' עד חשובין כגדולה. פרק כל גגות (דף צ"ב): **שתי** חצירות שעירבו עד הותרה כלה. פ' כל גגות (דף צ"ב): **כתב** הראב"ד ז"ל זה שבוש דלעצמן וכו': **ואני** אומר גם אנחנו כן היינו רגילין לפרש לפום רהטין אבל עתה דקדקתי בדבר לראות איך יכול להיות שנשתבש בזה ר"מ ז"ל וראיתי כי הדין עמו ועיניך רואות כי זאת ההלכה פרק כל גגות דגרסינן בעי רב הושעיא דיורין הבאין בשבת מהו שיאסרו פירוש כגון כותל שבין שתי חצירות שנפל בשבת ונתערבו הדיורין אם יאסרו אלו על אלו להוציא מן הבתים לחצירות ולהכניס מן החצרות לבתים שלהן ואפילו אלו לעצמם ואלו לעצמם ואתיא למפשטה א"ר חיננא ת"ש חצר קטנה שנפרצה לגדולה פירוש וקס"ד שבשבת נפרצה הגדולה מותרת והקטנה אסורה שהיא כפתחה של גדולה פירוש ואי ס"ד דדיורין הבאים בשבת אינן אוסרים קטנה אמאי אסורה ודחי רבא אימור מבעוד יום נפרצה פירוש על כרחין הכי מתוקמא דהא אמר אין דיורין הבאין בשבת אוסרים דהא מר הוא דאמר בעאי מיניה מרב הונא ובעאי מיניה מרב יהודה עירב דרך הפתח ונסתם הפתח עירב דרך חלון

הגהות מיימוניות

[ד] כשמואל ורבי יוחנן ודלא כרב דאמר הלכה כר"ש והוא שלא עירבו, ע"כ: [ס] ודוקא בור שבין חצירות הוא דבעי תקון מחיצה אבל בור שבין כרמלית לחצר או בור שבין חצירות לרשות הרבים לא בעי מידי כדתנן בהמוצא תפילין בור ברשות הרבים וחולייתו גבוה עשרה וכו' כדלעיל בהלכות שבת פרק ט"ו, ראבי"ה: [ו] פסק מהר"ם על בני מבוי שנשתתפו ונשברה הקורה דאותו חצר שהעירוב מונח בה והחצירות הפתוחות לה מותרות דהא קיימא לן בפרק הדר כר' יוחנן ונהגו העם כר"מ מיהו לכתחלה אורויי מורינן

מגיד משנה

וכן שתי חצירות וכו'. שם (דף צ"ג צ"ד) איתמר כותל שבין שתי חצירות ונפל רב אמר אין מטלטלין בו אלא בארבע אמות ושמואל אמר זה מטלטל עד עיקר מחיצה וזה מטלטל עד עיקר מחיצה וקי"ל כשמואל כדאיתא בהלכות: נפתחה החלון וכו'. דעת רבינו הוא שכשנסתם החלון כל אחת מותרת לעצמה ואע"פ שהעירוב מונח באחת מהן ואי אפשר לחצר שניה ליטלו אבל מזו לזו דרך חורין או דרך אויר ע"ג הכותל לא וכשחזר ונפתח החלון חזרו להיתרן להשתמש מזו לזו והאיסור מזו לזו כשנסתם החלון למד רבינו מדין הספינות שהביא בסמוך שדינן מבואר פרק הזורק (שבת ק':) מעשה שם ספינות הקשורות זו בזו מטלטלין מזו לזו ואם אינן קשורות אע"פ שמוקפות אין מטלטלין מזו לזו ופירשו בגמרא (דף ק"א:) לערב ולטלטל מזו לזו וכדתניא ספינות הקשורות מזו לזו מערבין ומטלטלין מזו לזו נפסקו נאסרו חזרו ונקשרו בין שוגגין בין מזידין בין אנוסין בין מוטעין חזרו להיתרן הראשון שכל מחיצה שנעשה בשבת בין בשוגג בין במזיד שמה מחיצה והקשו והאמר ר"נ לא שנו אלא לזרוק אבל לטלטל אסור ותירצו כי איתמר דר"נ אמזיד איתמר ופירש"י ז"ל משום קנסא וכי קתני חזרו להיתרן הראשון אשוגגין ומוטעין ואנוסין. וכי קתני מזידין אשמה מחיצה קאי ולזרוק כר"נ ע"כ. ונכאן מבוארים דברי רבינו בדברי הספינה ומשם למד לדין החצרות. וההשגות כתוב בדין החצרות א"א זה שבוש דלעצמן לא צריכא למימר אלא אפילו מזו לזו כמו שהיו קודם סתימה ע"כ. ואף דעת הרשב"א ז"ל כן ואמר שאינו דומה לספינות לפי שהספינות כשהותרו ראויה כל אחת לנוד ממקומה ולהתרחק זו מזו ואסור להוליך מזו לזו שהרי הים שהיא כרמלית מפסקת ביניהם לפיכך אפילו עכשיו שלא זזו אין מטלטלין מזו לזו אלא א"כ חזרו ונקשרו מה שא"כ בחצרות ע"כ דבריו. ואני אומר שראיית רבינו היא ממה שאמרו אם אינן קשורות אע"פ שמוקפות והוא מפרש מן קפוף מחיצה. אבל ראיתי לרש"י ז"ל ולשאר המפרשים שפירשו מוקפות סמוכות וכן הולקין עליו בדין המזיד שמדברי רבינו נראה שאין היתרן בשחזרו ונקשרו במזיד והם מתירין ומפרשים בדרך אחרת:

כסף משנה

פ"ד א אנשי חצר שהיו אוכלין על שלחן אחד וכו'. נראה שאפילו הם חלוקים בעיסתן קאמר דאינם אוסרים זה על זה כיון שאוכלין על שלחן אחד וטעמא משום דקיי"ל כרב דאמר מקום פיתא גרים וכיון דמקום פיתא דכולהו הוי במקום אחד השיבי כאנשי בית אחד. ונראה דעל שלחן אחד דנקט רבינו לאו דוקא דאפילו אוכלין על שני שלחנות נמי מאחר דמקום פיתא דכולהו הוי בבית אחד השיבי כאנשי בית אחד: מי

לעצמה הואיל והותרה מקצת שבת הותרה כולה. וכן שתי חצירות שעירבה זו לעצמה וזו לעצמה ונפל הכותל שביניהן בשבת אלו מותרים לעצמן ומוציאין מבתיהן ומטלטלין עד עיקר המחיצה. ואלו מטלטלין כן עד עיקר המחיצה הואיל והותרה [ז] מקצת שבת הותרה כולה. ואף על פי שנתוספו הדיורין שהדיורין הבאין בשבת אינן אוסרין. נפתח החלון ונעשה הפתח בשגגה או שעשו נכרים לדעתן חזרו להיתרן. [ו]וכן שתי ספינות שהיו קשורות זו בזו ועירבו ונפסקו אסור לטלטל מזו לזו ואפילו היה מוקפות מחיצה. חזרו ונקשרו בשוגג חזרו להיתרן:

פרק רביעי

א [א]אנשי חצר שהיו כולם אוכלין על שולחן אחד אף על פי שכל אחד ואחד יש לו בית בפני עצמו אין [ח] צריכין עירוב מפני שהן כאנשי בית אחד. וכשם שאין אשתו של אדם ובני ביתו ועבדיו אוסרין עליו ואינו צריך לערב עמהן כך אלו כאנשי בית אחד הן מפני שהן כולן סומכין על שולחן אחד: ב וכן אם הוצרכו לעשות עירוב עם אנשי חצר אחרת עירוב אחד לכולן ופת אחת בלבד מוליכין לאותו מקום שמערבין עמו. ואם היה העירוב בא אצלן אינן צריכין לערב כמו הבית שמניחין בו העירוב שאינו צריך ליתן את הפת שכל אלו הבתים כבית אחד הן חשובין: ג וכן אנשי חצר שעירבו נעשו כולן כבית אחד. ואם הוצרכו לערב עם חצר שניה ככר אחד בלבד הוא שמוליכין על ידי כולן למקום שמערבין בו. ואם היה העירוב בא אצלן אינן צריכין ליתן פת: ד חמשה שגבו את העירוב להוליכו למקום שמניחין בו העירוב כשהם מוליכין אינן צריכין להוליך ע"י חמשתן אלא ככר אחת שכיון שגבו כולן נעשו כאנשי בית אחד: ה [ג]האב ובנו והרב ותלמידו שהן שרויין בחצר אינן צריכין לערב מפני שהן כבית אחד. ואף על פי שפעמים

א סמ"ג עשין שם: ב טור סי' שע סמ"ג עשין דרבנן א: ג שם:

מגיד משנה

פ"ד א אנשי חצר שהיו כולן אוכלים על שלחן אחד תמיד וכו'. זה מבואר פרק הדר (דף ע"ב ע"ג) במשנה בגמרא שם כמו שיתבאר:

ב וכן אם צריכין לעשות עירוב וכו'. זה מבואר ג"כ שם (דף פ"ד) בדין חמש חבורות ששבתו בטרקלין וכו' כמו שיתבאר למטה: ואם היה העירוב בא אצלם וכו'. גם זה ברור ופשוט במשנה שם (דף ע"ב:) וכן כתבו ז"ל והכלל הרי הן כבעל הבית אחד:

ג וכן אנשי חצר שעירבו וכו'. זה מבואר במה שיבוא בסמוך. ומ"ש ואם היה העירוב בא אצלם מהבאר ממה שאמרו פרק הדר (דף ע"ג) והא אמין דכמאן דעריבי דמו ונתבאר גבי אחין שאם העירוב בא אצלן שאין צריכין ליתן עירוב:

ד חמשה שגבו את העירוב וכו'. ברייתא פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ט:) ובעיא פרק הדר (דף ע"ג) חמשה שגבו את עירובן כשהן מוליכין את עירובן למקום אחר עירוב אחד לכולן או אין עירוב אחד לכולן ואיפשיטא דעירוב אחד לכולן:

ה האב ובנו הרב ותלמידו וכו'. שם בעיא האב ובנו הרב ותלמידו כרבים דמו או כיחידים דמו צריכין לערב או אין צריכין לערב ופשטו האב ובנו הרב ותלמידו בזמן שאין עמהם דיורין הרי הן כיחידים ואין צריכין לערב:

האחים

לחם משנה

כה ואע"פ שנתוספו הדיורין וכו'. אין להקשות ממ"ש ה"ה בשם הרשב"א לעיל פרק שני דשבת זה היורש לדור עמהם בשבת אוסר דהתם אוסר הא הוי תוספת דיורין בשבת ומותר דים לחלק דשאני התם שהוא היורש עצמו בעל הבית ותנאי כן אוסר אבל הכא תוספת דיורין בעלמא הוא אבל גבי ישראל וגר הסרויים במערה שכתב רבינו בפ"ב הוי תוספת דיורין והתום' בעירובין (דף ע"ט:) גבי מ"ש דיורין וכו' כתבו יש דיורין וכו' ע"ש: נפתח החלון וכו'. כתב ה"ה ואני אומר שראיית רבינו היא וכו'. לכאורה נראה דבא להכרץ החילוק שחילק הרשב"א בין דין זה לדין הספינות ואם כן קשה דסוף סוף עדיין טעמו של הרשב"א ז"ל במקומו עומד דהספינות אע"פ שכל אחת מהן מוקפת מחיצה מ"מ ראויה כל אחת לנוד והים מפסיק ביניהן. ואם נאמר דמ"מ ה"ה מוקפות מחיצה ר"ל שיש היקף של מחיצה מקיף לשתי הספינות ביחד מ"מ קשה דאם זה ההיקף מקשרן וא"א לנוד כל אחת מחברתה היינו קשורות והיכי קאמר אם אינן קשורות ואם אפשר לנוד ואינו מקשרן הדרא קושיא לדוכתא וטעמו של הרשב"א במקומו מונח. והיה נראה לומר דאין כוונת ה"ה לדחות טעמו של הרשב"א אלא לתת טעם לדברי רבינו דאיך מדמה חצירות לספינות דבחצירות איכא מחיצות מה שא"כ בספינות לכך כתב שהוא מפרש במוקפות מחיצות. אבל אין כל זה נראה בהמשך לשונו וצ"ע:

האחים

הגהות מיימוניות

מורינן כרבנן דאמרי סומכין על שתוף במקום עירוב. אבל חצירות שאינן פתוחות לאותה הצר לא דרך חלון ולא דרך פתח אסורין דליתיה לעירוב שלהן גבן ולא מצי לאיתויי בעירוב דרך המבוי שנשברה הקורה ואע"פ שכל החצירות נשתתפו והשתא נאסרו מקצתן לא אסרו אאינך דגדולה מזו אמרינן בפ' מי שהוציאוהו פירוש הא דלקמן בהלכתא ה' שבפרק ה': [ז] כרב הונא דאמר שבת גורמת והואיל והותרה הותרה וכן פירש ר"י אלפס כדלעיל בפ' ראשון מהלכות שבת, ע"כ: [ח] כרב דאמר מקום פיתא גורם ודלא כשמואל דאמר מקום לינה גורם, ע"כ:

מגדל עוז

חלון ונסתם החלון מהו כלומר שעירב הבתים עם החצר דרך הפתח או דרך חלון ונסתם בשבת הפתח או החלון שנמצא העירוב כמי שאינו מהו להוציא ולהכניס כל אחד ואחד לעצמו מביתו לחצר המשותף מי אמרינן בטל העירוב ולא יטלטלו מן הבתים המיוחדים לחצר המשותף א"ד הואיל והותר בין השמשות הותר לגמרי וכי מעיינת בה שפיר והוו לכו הבתים דיורין הבאים בשבת כלומר שנתוסף להם רבוי דיורין מחמת שנסתם הפתח או החלון דלכן שאילו לא נסתמו היו כל הבתים והחצר כרשות אחת וכמו שפקדים רא"ם ז"ל פ"א ועתה בשבת שסתימה נתוספו להן דיורין בשבת שנעשית כל בית ובית רשות בפני עצמו ואין משותפין ומעורבין כלל עם חביריהם אלא בחצר בלבד אם נאמר שדיורים הבאין בשבת אוסרין ואמר לי שבת הואיל והותרה הותרה כלומר הואיל והותרה בין השמשות החלון הוה או הפתח להיות כפתוח לחצר הותרה לכל השבת כולה אע"פ שנסתמו בשבת שהדיורין שבאין בשבת אין אוסרין על חבריהן לומר שלא יוכלו לטלטל כל אחד ברשותו אלא אלו מותרין לעצמן ואלו מותרין לעצמן דומיא דחצר שנפרצה להכרמה דכשבאנו להתיר לא נתיר אלא כל אחת בפני עצמה והשתא ניחא דמייתי לה ראיה דומה בדומה דאי לפירוש הרא"בד וכדהוה שמיע לן מעיקרא מפירש"י ז"ל לא הוה מייתי לה שהיה דומה כי חצר שנפרצה כל אחת מותרת לעצמה לחוד והחלון שנסתם מותרין אלו עם אלו ואי משום דעירבו אהדדי הרי נסתמו הדרכים שעירבו בהן ודי לנו שנתיר כל אחת בפני עצמה והכו דלא נוסיף עלה. שוב מצאתי לר"ז הלוי ז"ל קרוב לזה הפירוש ודבר ברור ומדוייק הוא כשתדקדק בו. וזהו סדר ר"מ ז"ל על נכון שסדרו אחר דין הפרצה להיות דבר הלמד מענינו:

וכן שתי חצירות כו' עד בשבת אינן אוסרין. פ' כל גגות (דף צ"ב צ"ג): נפתח החלון כו' להיתרן וכן שתי ספינות עד סוף הפרק. פרק הזורק (דף ק"א) היא משנה כמסקנא דרב ששת וברייתא כמסקנא דגמרא אליבא דרב נחמן וכן כתבו רבותינו בעלי התוספות ז"ל:

פ"ד אנשי חצר שהיו כולן אוכלים וכו'. פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ט) ופרק כיצד משתתפין: ואם היה עירוב בא וכו' עד ליתן את הפת. פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ט): חמשה שגבו עד כבית אחד. פ' הדר (דף ע"ב):

ו **האחים** שכל אחד וכו'. שם (דף ע"ב) משנה האחין שאוכלים על שולחן אביהם וישנין בבתיהם צריכין עירוב לכל אחד ואחד לפיכך שכח אחד מהם ולא עירב מבטל רשותו איאימתי בזמן שהיו מוליכין את עירובן למקום אחר אבל אם היה העירוב בא אצלן או שאין עמהם דיורין בחצר אינם צריכין לערב ואמרו בגמרא על מה שאמרו צריכין עירוב לכל אחד ואחד שמעת מינה מקום לינה גורם ופירוש ודלא כרב דאמר מקום פתא גריס ודחה רב לעולם מקום פתא גריס ובמקבלי פרס שאנו ופירש רבינו מקבלי פרס שאין אוכלין בהתמדה אצל אביהם אלא לפעמים כמו שיסעוד אדם נכרי אצל חבירו שבוע או חדש אלא שאלו הם מרבים לסעוד בזמנים חלוקים על שלחן אביהם יותר מהנכרי שאינו אלא באקראי בעלמא ויש להם בתים בחצר שאוכלין שם שאר ימות השנה ולזה בזמן שיש שם דיורין אחרים האוסרים נחשבים כחלוקים בזמן שאין שם דיורין נחשבים כאחדים. וראיתי מי שהקשה על דברי רבינו מאין הוציא אורח שאוסר על בני החצר בזמן שיש דיורין אחרים בחצר וכן מאין לו שהשמש שעומד בשכר עם רבו שיאסור בזמן שיש דיורין בחצר וזה חידוש גדול עכ"ד. ואני אומר לא נתכוין בכוונת רבינו שלא אמר רבינו שהסועד אצל חבירו אוסר ובבאור כתב למטה בפרק זה אבל האורח אינו אוסר לעולם כמו שבארנו עכ"ל. אלא נתינת טעם אמר למה האחים אוסרין בזמן שיש שם דיורין אפילו בימים שסועדים אצל אביהן וכתב שכל שאין אוכלים בקבע עדיין דירתן קיימת בבתיהן שבחצר לפי שאין זה עקירת דירה שהאדם הסועד אצל חבירו חדש או ימים אין דירתו עקורה ממקומה וכבר כתבתי טעם למה בזמן שאין עמהם דיורין הם כאחדים לפי שהם מרבים בזמנים חלוקים לסעוד עם אביהם וכן אין דעת רבינו בעבדים שאם לא יהיה להם בית דירה חלוק בחצר שיאסרו וזה נ"ל ברור בדבריו. ומ"מ יש פירוש אחר בענין מקבלי פרס שמפרשין שנוטלים המנות מאביהם ואוכלין אותן בבתיהן וכן פירש"י ז"ל והאחרונים ולשון זה בהשגות. ולשון המשנה שאמרה שאוכלין ולא אמר שסומכין קשה לי קצת לפירושם. ודין הנשים והעבדים שהזכיר רבינו מחלוקת בגמ' (דף ע"ג) ואמרו ר' יהודה בן בתירא מתיר בנשים ואוסר בעבדים ר"י בן בבא מתיר בעבדים ואוסר בנשים ופסק רבינו כדברי שניהם להקל לפי שהלכה כדברי המיקל בעירוב לפיכך יש לפסוק בנשים כדברי המיקל וכן בעבדים ויש פוסקין כר"י בן בבא משום דרב מפרש טעמיה התם ולדבריהם הנשים אע"פ שמקבלות פרס ואין שם דיורין אחרים הרי הן כנכריות ואוסרות זו על זו וזה דעת הרשב"א ז"ל ודברי רבינו נראין:

ח מי שיש לו בחצר חבירו בית שער וכו'. נתבאר בפ"א:

בעל שפעמים אוכלין על שלחן אחד ופעמים אינן אוכלין הרי הן כבית אחד:

ו *האחים שכל אחד מהם לו בית בפני עצמו ואינן סומכין על שולחן אביהן, וכן הנשים או העבדים שאינן סומכין על שולחן בעליהן או רבן תמיד אבל אוכלין הם על שלחנו בשכר מלאכה שעושין לו או בטובה ימים ידועין כמי שסועד אצל חבירו שבוע או חדש, אם אין עמהן דיורין אחרים בחצר אינן צריכין לערב. ואם עירבו עם חצר אחרת עירוב אחד לכולן. ואם בא העירוב אצלן אין נותנין פת. ואם היו דיורין עמהן בחצר צריכין פת לכל אחד ואחד כשאר אנשי החצר מפני שאינן סומכין על שולחן אחד תמיד: ז [א]חמש חבורות ששבתו בטרקלין אחד. אם היה מפסיק בין כל חבורה וחבורה [ג] מחיצה המגעת לתקרה הרי כל חבורה מהן כאילו היא בחדר בפני עצמו או בעלייה בפני עצמה לפיכך צריכין פת מכל חבורה. ואם אין המחיצות מגיעות לתקרה ככר אחד לכולן שכולן כאנשי בית אחד חשובין: ח [ב]מי שיש לו בחצר חבירו בית שער שרבים דורסין בו או אכסדרה או מרפסת או בית הבקר או בית התבן או בית העצים או אוצר הרי זה אינו אוסר עליו עד שיהיה לו עמו בחצר מקום דירה שהוא סומך עליו לאכול בו פתו ואחר כך יהיה אוסר עליו עד שיערב עמו. אבל מקום לינה אינו אוסר. לפיכך אם קבע לו מקום לאכול בו בבית שער או באכסדרה ומרפסת אינו אוסר עליו לפי שאינו מקום דירה: ט [ג]עשרה בתים זה לפנים מזה הבית [ג] הפנימי והשני לו הם שנותנין את העירוב והשמונה בתים החיצונים אינן נותנין את העירוב הואיל ורבים דורסין בהן הרי הן כבית שער והדר בבית שער אינו אוסר. אבל התשיעי אין דורסין בו רבים אלא יחיד לפיכך אוסר עד שיתן עירובו: י שתי חצרות וביניהן שלשה בתים פתוחים זה לזה ופתוחים לחצרות והביאו בני חצר זו עירובן דרך הבית הפתוח להן והניחוהו בבית אמצעי. וכן הביאו בני החצר האחר עירובן דרך הפתוח להן

א שם: ב טור וסמ"ג שם: ג טור סי' שע"ח:

השגת הראב"ד

*האחים שכל אחד וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זו הפסקא כתב תחת הפסקא שבמשנת האחין השותפין שהיו אוכלין על שלחן אביהם וישנים בבתיהם צריכין עירוב לכל אחד ואחד והעמידו במקבלי פרס ואין הדרך שלו נכון על מקבלי פרס השנוי בברייתא בענין נשים ועבדים אבל פירוש מקבלי פרס שהאב והבעל והאדון נותנין להם פרנסתם ואוכלין אותה בבתיהם דכיון שהם מונים ממקום אחד ואוכלים בבתיהם הם חלוקין במקצת ואחדים במקצת, עכ"ל:

ז **חמש** חבורות ששבתו בטרקלין. משנה (דף ע"ב) ומסקנא כדברי רבינו כמבואר בהלכות ופירוש כל שאין מחיצות מגיעות לתקרה הרי הן כאחדים לכל דבר שאינן צריכין עירוב ואם בא עירוב אצלן אינן צריכין לערב ואם עירבו לחצר אחרת עירוב אחד לכולן והפך כשהמחיצות מגיעות וכתב הרשב"א מגיעות שהן תוך שלשה לתקרה שכל תוך שלשה כלבוד דמי, ודקדק מלשון המשנה שאם עשו מקצתן מחיצות מגיעות ומקצתן לא עשו אותן שעשו הן כמחולקים ושלא עשו כמשותפים, וטרקלין הוא בית ארוך ורחב:

ח **מי** שיש לו בחצר חבירו וכו'. שם ת"ר מי שיש לו בית שער אכסדרה ומרפסת בחצר חבירו אינו אוסר עליו בית התבן בית הבקר בית העצים בית האוצרות הרי זה אוסר עליו ר' יהודה אומר לא אסרו אלא מקום בית דירה בלבד ושאלו מאי מקום בית דירה רב אמר מקום פתא ושמואל אמר מקום לינה וקי"ל כר' יהודה וכדרב וכדאיתא בהלכות. וכבר כתבתי למעלה פרק ראשון למה כתב רבינו בית שער שהרבים דורסין בו: **לפיכך** אם קבע לו וכו'. משנה בכילד משתתפין (דף פ"ה:) שהדר בבית שער אכסדרה ומרפסת אינו אוסר ובבית התבן ובית הבקר ובית האוצרות אם דר שם אוסר וכתבתיה פרק ראשון:

ט **עשרה** בתים זה לפנים מזה וכו'. פרק הדר (דף ע"ה:) אמר שמואל עשרה בתים זה לפנים מזה פנימי נותן את עירובו ודיו ור' יוחנן אמר אילון והקשו אילון בית שער הוי וחירצו אימא הילון של פנימי במאי קא מיפלגי מר סבר בית שער דפנימי הוי בית שער ומר סבר בית שער דפנימי לא הוי בית שער ופסק רבינו כר"י וכמ"ש פרק ראשון:

י **שתי** חצרות וביניהם שלשה בתים וכו'. שם (ע"ה) אמר רב שתי חצרות ושלשה בתים ביניהם זה בא בדרך זה והניח עירובו בזה וזה בא בדרך זה והניח עירובו בזה זה נעשה בית שער לזה וזה נעשה בית שער לזה אמצעי הו"ל בית שמניחין את העירוב וכל בית שמניחין בו את העירוב אינו צריך ליתן בו את הפת:

שתי

לחם משנה

פ"ד ו **האחים** שכל אחד מהם יש לו בית בפני עצמו וכו' אם אין עמהן דיורין אחרים בחצר אינן צריכין לערב. ה"ה כתב בטעם איסור זה על זה מפני שאוכלים אצל אביהם בזמנים חלוקים יותר מהנכרים ויש להם בתים (שאינו אלא באקראי בעלמא) בחצר וכו'. וא"ת למה לא אמר ה"ה דטעם האיסור הוא מפני שיש להם בית בחצר לבד אפילו שאינם אוכלים אצל אביהם אלא כאיש נכרי דבטעם זה מספיק לחלק בין הך לאורח בעלמא דאין לו בית בחצר בסוף השתא נמי הך טעמא עיקר דאי לאו הכי תיקשי מאורח שאוכל בהתמדה אצל בעל הבית שאינו אוסר אלא ע"כ צ"ל מפני שאין לו בית וכיון דהך טעמא עיקר ל"ל אחרינא. ויש לומר דמדנקט האחים שהיו אוכלים על שולחן אביהם משמע דדרכם לאכול יותר מן הנכרי דאי לא לימא אנשים שהיו סמוכין על שולחן איש אחד מדנקט אחים משמע דדוקא הגי דהך דרכן לסעוד אצל אביהם פעמים

מגדל עוז

האחים שכל אחד וכו' עד אחד תמיד: כתב הראב"ד ז"ל זו הפסקא כתב תחת הפסקא כו' חלוקים במקצת ואחדים במקצת עכ"ל: ואני אומר גם אנחנו כך הורגלנו לפרש וכך פירש"י ז"ל וכך קבלנוה אך עתה נתתי דעתי להבין מאין היה לו לר"מ ז"ל זה הפירוש כי ידעתי לא לחנם מאריך בלשונו ומצאתי לו טעם מוטעם ומאור דהסיא כברייתא שחשב הראב"ד ז"ל להקשות היא ראייתו דגרסינן בפרק הדר גמרא מתניתין דהאחין שאוכלין על שולחן אביהן כו' תנו רבנן מי שיש לו חמש נשים מקבלות פרס מבעליהן וחמשה עבדים מקבלין פרס ר"י בן בתירא מתיר בנשים ואוסר בעבדים ר"י בן בבא מתיר בעבדים ואוסר בנשים ע"כ. למדנו מלשון הברייתא שעיקר מחלוקתם שוה בנשים ועבדים דרך אחד להם אצל בעליהן ומהדר תלמודא למהדר בתחלת מימרא פשיטא בן אצל אביו כדאמרן אשה אצל בעלה ועבד אצל רבו פלוגתא דר"י בן בבא ור"י בן בתירא תלמיד אצל רבו מאי ע"כ. אלמא מדקא מייתי להו כהדדי וכהדי בן אצל אביו כהדדי נינהו מה בן אצל אביו כמוך על שולחנו כלשון משנתנו אף אשה ועבד כן ועוד דלשון אצל הכי משמע ועוד דהא כי נחית למבעי תלמיד אצל רבו מאי דומיא דהנך דמקבלי פרס על שולחנו נינהו כמו התלמיד שאוכל משלו על שולחן

הגהות מיימוניות

[כ] כתבו התוס' דאפילו מחיצות גרועות ויריעות בעלמא פרוסות. ודוקא שיש לכל בית פתח פתוח לחצר דאי כולן פתוחות זו לזו והראשונה והחיצונה פתוחה להצר לא הוה בעי עירוב לכל אחד ואחד אלא לר' יוחנן דשילהי פירקין שלשה הפנימים נוהגין עירובן ותו לא ולשמואל פנימי נותן עירובו ודיו ומיהו אם יש לאדם סופר או מלמד או כעין אותן בחורים ההולכים ללמוד תורה וכל אחד ואחד שרוי בחדר או בעליה בפני עצמו לא מבעיא אם כולן אוכלין מככר אחד שאין אוסרים זה על זה אלא אפילו כל אחד אוכל משלו וישן בחדרו אין אוסרים זה על זה מאחר שכולן משתמשין באותו בית בכל עסקי תשמישן באפיה בבישול ובכל דבר חשיבי כאילו אוכלים וישנים במקום אחד ואע"פ שיש להן פתח בצד ר"ה שהכל נקרא על שם בעל הבית ועוד שאין משאיל להן רשותו לאסור עליו ולא זה על זה ויכול לסלקם וה"ל כשכירו ולקיטו ע"ש: [ג] כר"י לגבי שמואל דאמר פנימי נותן עירובו ודיו, ע"כ:

גבו דאי ס"ד משל רבו אטו מי מיחייב הרב לזון תלמידו אם לא יהיה בפרס וזה כפירוש ר"מ ז"ל: חמש חבורות כו' עד מקום דירה. פ' הדר (דף ע"ב): עשרה בתים זה לפנים מזה עד של חצר סאחרים. הכל בסוף פרק הדר (דף ע"ה):

להן והניחוהו בבית האמצעי. אותן השלשה בתים אינן צריכין ליתן את הפת. האמצעי מפני שהניחו בו העירוב והשנים שמצדדיו מפני שכל אחד מהן בית שער לאנשי חצר: **יא** [א]שתי חצרות ושני בתים פתוחין זה לזה ביניהן והביאו אלו עירובן דרך הבית הפתוח להן והניחוהו בבית השני הסמוך לחצר האחרת והביאו אלו עירובן דרך הפתח הסמוך להן והניחוהו בבית האחר. שתיהן לא קנו עירוב. שכל אחד מהן הניח עירובו בבית שער של חצר אחרת: **יב** [ב]אחד מבני החצר שהיה גוסס אף על פי שאינו יכול לחיות בו ביום הרי זה אוסר על בני החצר עד שיזכו לו בפת ויערבו עליו. וכן קטן אף על פי שאינו יכול לאכול כזית הרי זה אוסר עד שיערבו עליו. אבל האורח אינו אוסר לעולם כמו שבארנו: **יג** אחד מבני חצר שהניח ביתו והלך ושבת בחצר אחרת אפילו היתה סמוכה לחצירו. אם הסיע מלבו ואין דעתו לחזור לביתו בשבת הרי זה אינו [ד] אוסר עליהן. במה דברים אמורים בישראל אבל עובד כוכבים אפילו הלך לשבות בעיר אחרת אוסר עליהן עד שישכרו ממנו מקומו [ג]שהרי אפשר שיבוא בשבת: **יד** [ד]בעל החצר שהשכיר מבתי חצרו לאחרים והניח לו כלים או מיני סחורה בכל בית ובית מהן אינן אוסרין עליו הואיל ויש לו תפיסת יד בכל בית מהן נעשו הכל כאורחין אצלו. במה דברים אמורים בשהניח שם דבר שאסור לטלטלו בשבת כגון טבל ועששיות. אבל אם נשאר לו בכל בית מהן כלים שמותר לטלטלן הואיל ואפשר שיוציאם היום ולא ישאר לו שם תפיסת יד הרי אלו אוסרין עליו עד שיערבו: **טו** [ה]אנשי החצר ששכחו ולא עירבו אין מוציאים מבתים לחצר ולא מחצר לבתים אבל מטלטלין הן כלים ששבתו בחצר בכל החצר ובכל הנחשב עם החצר. ואם היתה שם מרפסת או עליה ועירבו אנשי החצר לעצמן ואנשי המרפסת לעצמן. אנשי המרפסת או אנשי העליה מטלטלין כלים ששבתו בבתיהן בכל המרפסת ובכל הנחשב עמה או בכל רוחב העליה ובכל הנחשב עמה. ואנשי החצר מטלטלין בכל החצר ובכל הנחשב עמה. וכן אם היה יחיד דר בחצר ויחיד דר בעליה ושכחו ולא עירבו. זה מטלטל בכל העליה והנחשב עמה וזה מטלטל בכל החצר והנחשב עמה: **טז** [ו]כיצד הסלע או תל וכיוצא בו שבתוך החצר אם אינן גבוהין עשרה טפחים הרי אלו נחשבין בין * החצר ובין * המרפסת ושניהן אסורין להוציא שם כלים שבבתים. ואם גבוהין עשרה והיה ביניהן ובין המרפסת פחות מארבעה טפחים הרי אלו נחשבין עם המרפסת שהרי הן שוין לה ובני מרפסת מותרין בהם. ואם היו רחוקין מן המרפסת ארבעה טפחים או יתר על כן אף על פי שגבוהין עשרה הרי אלו בכלל החצר והמרפסת לפי ששניהן אפשר להשתמש בהן על ידי זריקה. לפיכך שניהן אסורין להוציא לשם כלי הבתים עד שיערבו. היתה מצבה רחבה ארבעה טפחים לפני המרפסת אין המרפסת

*נ"א עם.

אוסרת

א טור סימן שע"ט: ב טור סימן שעא: ג עיין בטור שם: ד טור סימן שע: ה פרק רבי אליעזר דמילה דף קל קלא טור סימן שעב: ו טור סימן שעה:

מגיד משנה

יא שתי חצרות ושני בתים פתוחים וכו'. שם (דף פ"ו) בעיא דאיפשטא:

יב אחד מבני חצר שהוא גוסס וכו'. תוספתא:

יג אחד מבני חצר שהניח ביתו וכו'. משנה בפ' כיצד משתתפין (דף פ"ו) המניח את ביתו והלך לשבות בעיר אחרת אחד נכרי ואחד ישראל הרי זה אוסר דברי ר"מ ר' יהודה אומר אינו אוסר ר' יוסי אומר נכרי אוסר ישראל אינו אוסר שאין דרך ישראל לבא בשבת ר"ש אומר אפילו הניח את ביתו והלך לשבות אצל בתו באותה העיר אינו אוסר שכבר הסיח. ובגמרא אמר רב הלכה כר"ש דוקא בתו אבל בנו לא כדאמרי אינשי נבח בך כלבא עול נבח בך גורייתא פוק ע"כ. ולזה פוסק רבינו כר"ש בדין הישראל ולא חלק בין בנו לבתו לפי שלא אמרו אלא לדבר בהוה המצוי שדרך בני אדם לשבות אצל בתן מאצל בנן ולעולם אם הסיח לבו אפילו הלך לשבות אצל נכרי אינו אוסר ובשלא הסיח לבו אפילו אצל בתו הרי זה אוסר. ויש מי שפירש שכל שהסיח דעתו אפילו נמלך וחזר באמצע שבת אינו אוסר. וכן נראה שבשבת הואיל והותרה הותרה. ובדין הנכרי פסק רבינו כר' יוסי וגר"י דאמר פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ו:) דר' יוסי ור' יהודה הלכה כר' יוסי אפילו בעירובין וכ"ש דהוו להו ר"מ ורבי יוסי תרי לגבי רבי יהודה באיסור הנכרי והוי ליה רבי יהודה יחיד לגבייהו. וממ"ש רבינו שהרי אפשר שיבא בשבת נראה דדוקא כשהוא במקום קרוב דהיינו מהלך יום אחד שיכול לבא בשבת הוא שאוסר אבל אם היה רחוק אינו אוסר וכן כתבו ז"ל. ויש פוסקין כר' יהודה ודברי רבינו עיקר:

יד בעל החצר שהשכיר וכו'. שם (דף פ"ה:) משנה ר' יהודה אומר אם יש שם תפיסת יד של בעל הבית הרי זה אינו אוסר ואמרו בגמרא (דף פ"ו) דבר שניטל בשבת אוסר שאינו ניטל בשבת אינו אוסר תניא נמי הכי יש לו טבל ועששיות וכל דבר שאינו ניטל בשבת אינו אוסר ופירש"י עששיות של ברזל חתיכות גדולות ע"כ. וכ"ל שכל דבר שראוי לטלטלו לצורך מקומו בכלל דבר שניטל הוא ולזה בארו טבל ועששיות שאין עליהם תורת כלי:

טו אנשי חצר ששכחו ולא עירבו וכו'. פרק כל גגות (דף צ"א) ובהרבה מקומות:

ואם היתה שם מרפסת או עליה וכו'. משנה פ' כיצד משתתפין (דף פ"ג:) אנשי חצר ואנשי מרפסת ששכחו ולא עירבו כל שגבוה עשרה טפחים למרפסת פחות מכן לחצר ופירש רבינו שלא עירבו אלו עם אלו אבל בני החצר עירבו לעצמן וכן בני המרפסת. ולענין כלים ששבתו בבתים הוא דין המשנה וכן הוא מוכרח שאם בשלא עירבו כלל ולכלים ששבתו בחצר בכל גוונא מותר לטלטל מן החצר למרפסת לפי שכולן רשות אחת הן כמו שנתבאר פ"ג והרי הן בכלל גגות וחצרות שהם רשות אחד וכן מבואר בגמרא פרק כל גגות (דף צ"א) במסקנא שהחצר והמרפסת רשות אחת אלא ודאי פירוש רבינו עיקר וכן כתבו ז"ל:

טז כיצד הסלע או תל שבתוך החצר. שם (דף פ"ג:) במשנה המזכרת חולית הבור והסלע שהם גבוהים עשרה טפחים למרפסת פחות מכן לחצר בד"א בסמוכה אבל במופלגת אפילו היא גבוהה עשרה טפחים לחצר אי זו היא סמוכה כל שאינה רחוקה ארבעה טפחים ע"כ. ופירשו בגמרא (דף פ"ד) אליבא דהלכתא דלחצר שנו במשנתנו בין ברישא בין בסיפא אף לחצר קאמר ושניהם אסורים בו ודין הבור יתבאר לפנינו: היתה מצבה רחבה ארבעה טפחים וכו'. פרק כיצד מערבין (דף נ"ט ס') אמר שמואל אנשי חצר ואנשי מרפסת ששכחו אחד מהן ולא עירב אם יש שם דקה ארבעה אין אוסרין זה על זה ואם לאו אוסרין זה על זה ויש שם על מימרא זו אוקימתות. ורבינו כתבה כפשטה ומדבריו נראה שהוא מפרש שהמצבה הזאת מתרת הרשויות שכן בחצר שנאמר עליהן למעלה שהן אסורין ודברים אלו בהלכות בקצור מופלג:

כסף משנה

יד בעל החצר שהשכיר מבתי חצרו לאחרים והניח לו כלים או סחורה וכו'. טעמ, כר' יהודה עירובין (פ"ה:) משום דמפרשי אמוראי למלתיה אלמא הלכתא כוותיה וטעמא משום דקים להו דלפרושי מלתא דת"ק אתא ולפרש מי אתא לאיפלוגי הא קי"ל הלכה כדברי המיקל בעירוב:

יז כיצד הסלע או התל שבתוך חצר וכו'. מדנקט בסיפא דליתנא אף על פי שגבוהים עשרה משמע שכל שמופלגים ארבעה ממרפסת יכולים בני מרפסת להשתמש עליהם בזריקה ובני חצר ג"כ יכולים להשתמש עליהם ג"כ בזריקה בין שגבוהים עשרה בין שאינן גבוהים עשרה הילכך שתי הרשויות שולטות בהם ואוסרות זו על זו ומרישא דליתניה שכתב אם אינם גבוהים עשרה טפחים הרי אלו נחשבים בין החצר והמרפסת ושניהם אסורים ולא חילק בין אם מופלגים ארבע לאינם מופלגים משמע נמי שאע"פ שהם מופלגים מן המרפסת ארבעה ואינם גבוהים עשרה טפחים רשות מרפסת שולטת בהם מהטעם שכתבתי דבכל גונא בני מרפסת יכולים להשתמש בהם על ידי זריקה הילכך כל היכא דאפשר לבני חצר להשתמש עליהם שניהם אסורים ולא משכחת לה לד היתר אלא בגבוהים עשרה ואינם מופלגים ארבעה דהשתא הוה לבני מרפסת בנחת ולבני חצר בזריקה ונותנין אותה לזה שבנחת. ופשטא דמתני' (עירובין פ"ג:) כוותיה מוכחא דקתני בד"א בסמוכה אבל במופלגת אפי' גבוה עשרה טפחים לחצר ומשמע דה"ק בד"א דגבוה עשרה טפחים למרפסת בסמוכה אבל במופלגת בין גבוה

זיזין

לחם משנה

פעמים הרבה. ועוד לשון הגמרא (דף ע"ב:) שאמר מקבלים פרס הזקיקו לזה דפירושו שהם בשכירות אלו ומשמע בהמה מדהלה העניין דמקבלין פרס ולא אמר שאוכלין על שלחנו לפעמים:

יג אבל נכרי אפילו הלך לשבות בעיר אחרת אוסר עליהן כו' שהרי אפשר שיבא בשבת. לא קשה ממאי דכתב דרשב"א לעיל פרק שני דדוקא בשבא זה שיורש ודר עמהם דהתם נמי ניחוש שמא יבא לדור בשבת די"ל דשאני התם דמעולם עדיין לא דר בבית זה ואין לחוש שיבא אבל הכא כבר שדירתו כאן יש לחוש:

יד אבל אם נשאר לו בכל בית וכו'. קשה דלימא כיון שהותרה מקצה שבת הותרה כלה

הגהות מיימוניות

[ד] כיצד משתתפין אמר ר"נ הלכה כר"ש, ע"ב:

מגדל עוז

אחד מבני חצר שהיה גוסס עד ויערבו עליו. תוספתא: וכן קטן אע"פ עד כמו שביארנו אחד מבני חצר כו' עד שהרי אפשר שיבא בשבת. משנה פרק כיצד משתתפין (דף פ"ו): בעל חצר שהשכיר עד נעשים עד אורחין. שם פרק כיצד משתתפין (דף פ"ב):

גבוה עשרה טפחים בין פתוח מעשרה לחצר כלומר אף לחצר כדמוקי בגמרא הרי בהדיא דלא משכח לה כך היתרא אלא בבני הגזים גבוהים עשרה טפחים וסמוכים דאז בני מרפסת מותרים הא פתוח מגבוה עשרה אפילו הם סמוכים או מופלגים אע"פ שגבוהין עשרה הוי אף לחצר ושניהם אסורים:

כד שתי כצוצטריות זו למעלה מזו וכו'. נראה שרבינו מפרש שהכצוצטראות מכוונות זו כנגד זו ואין בני העליונה יכולים למלאת אא"כ יכנס הדלי דרך התחתונה ומש"ה אסרי אהדדי ומפרש מופלגת גבוה עשרה דכל שהן בתוך עשרה הרי הן כגזוזטרא אחת ולפיכך צריך שיערבו יחד והרב המגיד יישב דברי רבינו על הגמרא ואיני רואה לשם יישוב:

אוסרת על בני החצר שהרי נחלקה מהן: **יז** זיזין היוצאין מן הכותלים. כל שהוא למטה מעשרה טפחים הרי זה נחשב מן החצר ובני החצר משתמשין בו. וכל שהוא בתוך עשרה טפחים העליונים הסמוכין לעליה. אנשי עליה משתמשין בו והנשאר בין עשרה התחתונים עד תחלת עשרה העליונים מן הזיזין היוצאין שם שניהן אסורין בו ואין משתמשין בהן בכלים שבבתים אלא אם כן עירבו: **יח** [א]בור שבחצר אם היה מלא פירות טבלים שאסור לטלטלן בשבת וכיוצא בהן הרי הוא וחוליתו כסלע או תל שבחצר. אם היה גבוה עשרה סמוך למרפסת הרי הוא נחשב עם המרפסת. אבל אם היה מלא מים אין בני חצר ולא בני מרפסת מכניסין ממנו לבתים עד שיערבו: **יט** [ב]שתי חצירות זו לפנים מזו ואנשי הפנימית יוצאין ונכנסין ועוברין על החיצונה. עירבה הפנימית ולא עירבה החיצונה הפנימית מותרת והחיצונה אסורה. עירבה החיצונה ולא עירבה הפנימית שתיהן אסורות. הפנימית מפני שלא עירבה והחיצונה מפני אלו שלא עירבו שעוברין עליהן. עירבו זו לעצמה וזו לעצמה זו מותרת בפני עצמה וזו מותרת בפני עצמה אבל אין מטלטלין מזו לזו: **כ** שכח אחד מן החיצונה ולא עירב הפנימית בהיתרה עומדת. שכח אחד מן בני הפנימית ולא עירב עמהן אף החיצונה אסורה מפני אלו בני הפנימית שלא עלה להן עירוב שהן עוברין עליהן: **כא** עשו שתיהן עירוב אחד אם הניחוהו בחיצונה [ג]ושכח אחד מהן ולא עירב בין שהיה מבני החיצונה בין מבני הפנימית שתיהן אסורות עד שיבטל להן שהרי ביארנו שמבטלין מחצר לחצר. ואם הניחו עירובן בפנימית ושכח אחד מבני החיצונה ולא עירב החיצונה אסורה ופנימית מותרת במקומה. שכח אחד מבני הפנימית ולא עירב שתיהן אסורות עד שיבטל להן: **כב** היה אחד דר בחצר זו ואחד דר בחצר זו אינן צריכין לערב אלא כל אחד מהן משתמש בכל חצירו. ואם היה עובד כוכבים ומזלות בפנימית אף על פי שהוא אחד הרי הוא כרבים ואוסר על החיצונה עד שישכרו מקומו: **כג** [ד]שלש חצירות הפתוחות זו לזו ורבים בכל חצר מהן. עירבו שתים החיצונות עם האמצעית היא מותרת עמהן והן [ו] מותרות עמה ושתים החיצונות אסורות זו עם זו עד שיעשו שלשתן עירוב אחד. היה בכל חצר מהן אחד אף על פי שרבים דורסין בחיצונה אינן צריכין לערב שכל אחד מהן מותר במקומו. היו שנים בפנימית הואיל והן אסורין במקומן עד שיערבו הרי הן אוסרין על היחידים שבאמצעית ושבחיצונה עד שיערבו שנים שבפנימית. זה הכלל רגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה ורגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה מפני שעוברת עליהן: **כד** *שתי [ה]כצוצטריות זו למעלה מזו שהן למעלה מן המים אף על פי שעשתה כל אחת מהן מחיצה גבוהה עשרה טפחים יורדת מכל אחת ואחת. אם היו שתי הכצוצטריות בתוך עשרה טפחים הרי

השגת הראב"ד

*שתי כצוצטריות וכו'. כתב הראב"ד ז"ל לא מיחוורא הא מילתא אלא בשעשאן זו שלא כנגד זו, עכ"ל:

א טור סימן שעט : ב טור סי' שעח : ג טור סי' שם : ד טור סי' שעט : ה טור סי' שנה :

מגיד משנה

יז זיזין היוצאים מן הכותלים וכו'. בפרק מי שהוציאוהו (דף פ"ד) ברייתא אנשי חצר ואנשי עליה ששכחו ולא עירבו אנשי חצר משתמשין בעשרה התחתונים ואנשי עליה משתמשין בעשרה העליונים כיצד זיז יוצא מן הכותל למטה מעשרה אנשי חצר משתמשין בו למעלה מעשרה אנשי עליה משתמשין בו ומסקנא דגמרא אליבא דהלכתא הא דביני ביני אסור וברייתא זו בהלכות:

יח בור שבחצר אם היה מלא וכו'. בגמרא גבי חוליית הבור אמר אביי בבור מלא פירות עסקינן והקשו והא הגרא ותירצו בדטבלא ומבואר שם דבור מלא מים דלמא חסיר ואפילו גבוה עשרה אסור:

יט שתי חצרות זו לפנים מזו וכו'. משנה פרק הדר (דף ע"ה) שתי חצרות זו לפנים מזו עירבה הפנימית ולא עירבה החיצונה פנימית מותרת והחיצונה אסורה החיצונה ולא הפנימית שתיהן אסורות עירבה זו לעצמה וזו לעצמה זו מותרת בפני עצמה וזו מותרת בפני עצמה ר"ע אוסר את החיצונה מפני שדריסת הרגל אוסרתה וקי"ל כת"ק דכל שלא עירבה הפנימית הו"ל רגל האסורה במקומה ואוסרת על החיצונה וכשעירב הפנימית הו"ל רגל המותרת במקומה ואינה אוסרת שלא במקומה. וכבר כתב רבינו טעם זה למטה בבאור ומבואר מזה שאם היה יחיד דר בפנימית וכל שהוא כיחיד כגון רבים הסמוכים על שלחן אחד שאין צריכין עירוב ביניהן שאינן אוסרים על החיצונה ויתבאר בסמוך בדברי רבינו:

כ שכח אחד מן הפנימית. שם משנה שכח אחד מן החיצונה ולא עירב עמהם פנימית מותרת והחיצונה אסורה מן הפנימית ולא עירב שתיהן אסורות ורבינו לא הזכיר דין שכח אחד מן החיצונה לפי פשוט הוא לפי מה שנתבאר ולא נזכר במשנה אלא מפני דין שכח הפנימית:

כא עשו שתיהן עירוב אחד וכו'. משנה וברייתא שם (דף ע"ה:) נתנו את עירובן בחיצונה ושכח אחד בין מן הפנימית בין מן החיצונה ולא עירב שתיהן אסורות נתנו את עירובן בפנימית ושכח אחד מן הפנימית ולא עירב שתיהן אסורות מן החיצונה ולא עירב שתיהן אסורות דברי ר"ע וחכ"א בזו פנימית מותרת והחיצונה אסורה וקי"ל כחכמים. וכתב רבינו עד שיבטל וכו' לפי שיש בטול מחצר לחצר כמבואר פ"ב:

כב היה אחד דר וכו'. שם ואם היו של יחידים אינן צריכין לערב. וכבר כתבתי למעלה שאם היתה הפנימית בלבד ליחיד אינה אוסרת: ואם היה עובד כוכבים בפנימית וכו'. שם (דף ע"ה:) אמר ר"א עובד כוכבים הרי הוא כרבים ואוסר ושם נתבאר הטעם:

כג שלש חצרות הפתוחות זו לזו וכו'. משנה פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ה:) אר"ש למה הדבר דומה לשלש חצרות שפתוחות זו לזו ופתוחות לרה"ר עירבו שתיהן עם האמצעית היא מותרת עמהן והן מותרות עמה ושתים החיצונות אסורות זו עם זו אמר רב הלכה כר"ש ע"כ בהלכות אבל בגמרא (דף מ"ה:) כמאן ונהנו בזה וגירסת רש"י ז"ל כך היא ואמאי כיון דעירבו חיצונות בהדי אמצעית הוו להו הדא ליאסרו ותירץ רב יהודה כגון שנתנה אמצעית עירובה בזו ובזו ורב ששת תירץ תירוץ אחר והעלה הרשב"א ז"ל מן הסוגיא ההיא שאם נתנו העירוב באמצעית בבית אחד ובכלי אחד או בשני כלים בבית אחד וכגון שהיה הכלי האחד מלא והותיר שאינו נקרא חולק את עירובו כמוכר פ' ראשון הרי שלשתן מותרות זו עם זו ואולי לזה כתב רבינו עד שיעשו שלשתן עירוב אחד: היה בכל אחד מהן וכו'. סוף הדר (דף ע"ה:) מחלוקת תנאים ופסק כשמואל. ודע שזה הדין הוא בשלש חצרות זו לפנים מזו והחיצונה בלבד הוא שפתוחה לרה"ר ורגלו הפנימית דרך עליה והדין שהוזכר בסמוך הוא בשכולן פתוחות לרה"ר וזהו שיש שם שתים חיצונות וכאן אין כי אם אחת חיצונה וזהו מוכרח מן הגמרא ומובן מלשון רבינו אלא שהיה לו לבאר יותר: היו שנים בפנימיות וכו'. ג"ז כשמואל דאמר גבי שלשה חצרות לעולם מותרות עד שיהו שנים בפנימית ואחד בחיצונה: זה הכלל וכו'. כבר נתבאר למעלה שהלכה הזו מוזכרת בגמרא שם (דף ע"ה):

כד שתי כצוצטראות וכו'. דין הכצוצטרא וענין מחיצתה מבואר ענינה פט"ו מהלכות שבת וכאן כתב רבינו מה שעירוב מעלה ומוריד בו ומשנה היא בכיצד משתתפין (דף פ"ז) שתי

לחם משנה

כלה כמו באחד מבני החצר שהניח ביתו וכו' שכתב בסמוך בכל שהסיח דעתו הרי זה אינו אוסר וכתב ס"ס אפילו שנמלך ומזר באמצע השבת הכא נמי נימא הכי כיון שהסיח דעתו מלהוציאן אע"פ שיוציא אמאי אסור כיון שהותרה הותרה וצ"ע:

כב היה אחד דר בחצר זו וכו'. עיין בטור בבית יוסף:

סליקו להו הלכות עירובין:

מגדל עוז

שתי כצוצטראות זו למעלה מזו עד ואם היה בין העליון עד למלאת: כתב הראב"ד ז"ל לא מחוורא הא מלתא אלא בשעשאן זו כנגד זו עכ"ל: **ואני אומר** לא ירדתי לסוף דעתו ולא ידעתי מי **הכיאו** לזה השכחה וכגמרא לא מצאתיו ואי משום ההיא דיחידות לגמם לא נתפרשה לסדיא בשמעתין דגזוזטרא פ' כיצד משתתפין כמו שמפורש ביחדות:

הגהות מיימוניות

[ס] מיהו בכל הני דקתני אסור מהני בטול רשות בכל ענין דקי"ל כר"י דאמר יש ביטול רשות מחצר להצר וכו' כדאיתא לעיל בפ"ב ואפילו בשתי הצרות זו לפנים מזו עכ"ל מהר"ם: [ו] כרב אליבא דר"ש ודלא כשמואל דאסר לאמצעית להשתמש בחיצונה אפילו אליבא דר"ש וכ"פ מהר"ם ז"ל ואע"ג דתניא כותיה דשמואל הני מילי במילתיה דרבנן דאמר לדידהו שלשתן אסורות אבל מילתא דר"ש לא מוכחא מתוך הברייתא אי כרב אי כשמואל להכי נ"ל דבהא הלכתא כותיה דרב אליבא דר"ש וכ"ש לפירוש ר"ת שפירש דרב ושמואל לא נחלקו אליבא דר"ש ותרוייהו מודו דלדידיה היא מותרו עמה ותן מותרות עמה לגמרי ע"כ:

הרי אלו אסורין למלאות עד שיערבו שתיהן עירוב אחד מפני שהן כבצוצטרא אחת. ואם היה בין העליונה והתחתונה יותר על עשרה טפחים ועירבה זו לעצמה וזו לעצמה שתיהן מותרות למלאות: כה *לא עשתה העליונה מחיצה ועשתה התחתונה אף התחתונה אסורה למלאות מפני דלי של בני העליונה שהן אסורין שעובר עליה. עשתה העליונה מחיצה ולא עשתה התחתונה העליונה מותרת למלאות והתחתונה אסורה. ואם נשתתפו בני התחתונה עם בני העליונה במחיצה שעשו שתיהן אסורות למלאות עד שיערבו עירוב אחד: כו [א]שלש דיאטות זו למעלה מזו עליונה ותחתונה של אחד ואמצעית של אחד לא ישלשל מן העליונה לתחתונה דרך אמצעית שאין משלשלין מרשות לרשות דרך רשות אחר. אבל משלשל הוא מן העליונה להתחתונה שלא דרך אמצעית: כז שתי [ב]דיאטות זו כנגד זו וחצר אחת תחתיהן ששופכין לתוכה המים לא ישפכו לתוכה עד שיערבו שתיהן עירוב אחד. עשו מקצתן עוקה בחצר לשפוך בה המים ומקצתן לא עשו. אלו שעשו שופכים לעוקה שלהן ואלו שלא עשו לא ישפכו לחצר עד שיערבו. ואם עשו אלו עוקה ואלו עוקה כל אחת משתיהן שופכת לעוקה שלהן אף על פי שלא עירבו:

פרק חמישי

א אנשי [ג]מבוי שהיה ביניהן שיתוף במאכל אחד לענין סחורה כגון שקנו יין בשותפות או שמן או דבש וכיוצא בהן אינן צריכין שיתוף אחר לענין שבת אלא סומכין על שיתוף של סחורה. והוא שיהיה המין שהן שותפין בו מין אחד ובכלי אחד. אבל אם היה אחד מהן שותף לזה ביין ולאחר בשמן או שהיה הכל יין והיה בשני כלים הרי אלו צריכין שיתוף אחר לענין שבת: ב *אחד [ד]מבני המבוי שבקש מחבירו [א] יין או שמן קודם השבת ולא נתן לו בטל השיתוף. שהרי גלה דעתו שאינן כולן כשותפין שאין מקפידין זה על זה. [ה]אחד מבני המבוי שרגיל להשתתף עם בני המבוי ולא נשתתף. בני מבוי נכנסין לביתו ונוטלין ממנו שיתוף בעל כרחו. ואחד מבני המבוי שאינו רוצה להשתתף כלל עם בני המבוי כופין אותו להשתתף עמהן: ג [ו]אחד מבני המבוי שהיה לו אוצר של יין או שמן וכיוצא בהן הרי זה מזכה ממנו מעט לכל בני המבוי להשתתף בו ומערב בו עליהם. ואף

השגת הראב"ד

*לא עשתה העליונה וכו'. כתב הראב"ד לא מיחוורן הני מילי דאי לא אשתתפו במחילה אדרבה זו נועלת בפניה וזו אינה נועלת ואי נשתתפו תרווייהו אסרי אהדדי ואי לא לא, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*אחד מבני המבוי וכו'. כתב הראב"ד ז"ל נ"ל שלא כשנית הברייתא הזו אלא במזכה להם משלו דכיון דמאתמול אי בעי מיניה לא יהיב ליה לא גמר ומקנה בעידן דקני שביתה אבל בהכך דמשתתפי בדידהו לא שייכי הא מילתא דמנחיה מיהא קיימא בשתוף, עכ"ל:

מגיד משנה

שתי כצוצטראות זו למעלה מזו עשו לעליונה ולא עשו להתחתונה שתיהן אסורות עד שיערבו ובגמרא אמר רב לא שנו אלא בסמוכה אבל במופלגת עליונה מותרת ותחתונה אסורה. עוד אמרו שם דמשנתנו דקתני שתיהן אסורות כשעשו מחילה עליונה במוצפות וזה פירוש הדברים לדעת רבינו אע"פ שלשון הגמ' נדחק בו הוא מפרש מופלגת גבוהה עשרה טפחים וה"ק לא שנו דבעינן עירוב שתיהן כאחד בשעשתה העליונה וכ"ש בשעשתה התחתונה וכ"ש בשעשו שתיהן אלא בסמוכה אבל במופלגת אם עשו לשתיהן ועירבה כל אחת לעצמה כולן מותרות ואם עשו לאחת מהן אם עשו לעליונה היא מותרת כיון שהיא מופלגת ואם עשו להתחתונה ולא לעליונה אסורה אף התחתונה ומ"ל העליונה שאפי' בלא תחתונה אסורה כיון שאין לה מחילה. ומ"ש שם דמשנתנו היא בשעשו העליונה במוצפות היא אוקימתא אחרת דמוקמי מתניתין אפי' במופלגת והאיסור הוא מפני השותפות ורש"י ז"ל פירש מופלגת במשך ולא בגובה ושעור ההפלגה ד' טפחים ולזה הסכים הרשב"א ז"ל ודעתו בפסק הדברים כתוב בספרו והוא חולק בכל הפרטים עם רבינו גם בהשגות יש דעת אחרת ולפרש דברי רבינו באתי:

כו שלש דיוטות זו למעלה מזו וכו'. תוספתא קרוב ללשון רבינו:

כז שתי דיוטות זו כנגד זו וכו'. ענין השוקה מבואר פט"ו מהלכות שבת וכאן כתב רבינו מה שהוא לענין עירוב ומשנה היא בכיצד משתתפין שתי דיוטות זו כנגד זו מקצתן עשו עוקה ומקצתן לא עשו את שעשו עוקה מותרין ואת שלא עשו עוקה אסורין ובגמרא (דף פ"ע) אמר רבה לא שנו אלא שלא עירבו אבל עירבו מותרין. ומ"ש רבינו לא ישפכו עד שיערבו הוא בחצר שיש בו ד"א על ד"א או יתר שאם בפחות מכן אין עירוב מועיל בלא עוקה מחזקת סאתים כמבואר פט"ו מהלכות שבת. וכבר כתבתי שכל דברי רבינו בכאן אינן אלא לבאר מה שהוא לענין עירוב אם היה של אדם אחד או אם היה של בעלים חלוקים מה יהיה משפטו:

פ"ה א אנשי מבוי שהיה ביניהם שיתוף במאכל אחד לשם סחורה וכו'. במשנה פ' הדר (דף ע"א) בעל הבית שהיה שותף עם שכניו לזה ביין ולזה ביין אינן צריכין לערב לזה ביין ולזה בשמן צריכין לערב ובגמרא אמר רב ובכלי אחד דתרתי בעינן מין אחד ובכלי אחד. ופירוש לערב לשתף לפרש עירובי חצרות לפי שאינו אלא בפת וכתב הרשב"א ז"ל דה"ה לבני חצר אם היו שותפין בפת:

ב אחד מבני מבוי שבקש מחבירו וכו'. ברייתא פ' הדר (דף ס"ח) אחד מבני מבוי שבקש יין ושמן ולא נתנו לו בטל השיתוף. ומ"ש קודם השבת למד ממ"ש שם למעלה מזה זמנין דבעו לה מאתמול ולא אפשר למיתבה להו ולא הוי שיתוף דתניא אחד מבני מבוי וכו' אבל רש"י ז"ל פירש יין ושמן מן השיתוף כן פירש הראב"ד והוסיף עוד להקל שלא אמרו אלא באחד המזכה לכולן משלו דאיגלאי מלתא שאין הזכוי זכוי גמור ולזה הסכים הרשב"א ז"ל: אחד מבני מבוי וכו'. מימרא דשמואל פ' חלון (דף פ'.) אחד מבני מבוי שרגיל להשתתף עם בני מבוי ולא נשתתף בני מבוי נכנסין לתוך ביתו ונוטלין ממנו שיתופו בע"כ ואמרו שם רגיל אין שאינו רגיל לא: ואחד מבני מבוי וכו'. זה מבואר בירושלמי וזה באור הענין לדעת רבינו כההוא רגיל אם באו לביתו ונטלו עירובין עירוב וכשאינו רגיל אינן יכולין לבא לביתו ולרדת לנכסיו אבל כופין אותו בב"ד להשתתף עד שיאמר רוצה אני או שב"ד יורדין לנכסיו:

ג אחד מבני מבוי שהיה לו אוצר וכו'. פ' הדר (דף ס"ח) תניא אין משתתפין באוצר והקשו והא תניא משתתפין ותירצו דברייתא דמשתתפין כב"ה ואידך כב"ש ופירוש משתתפין באוצר כדברי רבינו וכן מוכיח שם:

כסף משנה

פ"ה ב אחד מבני המבוי שבקש מחבירו יין ושמן וכו'. משמע מלשון רבינו שאם השכנים מקפידים בחול שלא לתת אחד לחבירו וזה דבר תימה. ואפשר לומר דדוקא בשבקש יין ושמן משל שיתוף הוא דקאמר וכדפירש"י ומה שלא פירש דבשל שיתוף קאמר לשון הברייתא שבפרק הדר העתיק כמנהגו. ומ"ש שבקש קודם השבת נ"ל דהיינו לומר שאם קודם שבת הוא אפשר למיתבה ניהליה אע"פ שאחר שנכנס השבת א"א למיתבה ניהליה הוי עירוב מאחר שבשעת קניית העירוב הוה אפשר למיתבה ניהליה. וכתב ה"ה שרש"י הוסיף עוד להקל שלא אמרו אלא באחד המזכה את כולם משלו דאיגלאי מילתא שאין הזיכוי זיכוי גמור ולזה הסכים הרשב"א עכ"ל. וכן משמע דהא הווא מבואה דאביי במזכה משלו הוא ועלה מייתי הא דתניא אחד מבני מבוי שבקש יין ושמן ודלא כדכתבו התוס' והרא"ש דאפי' בשכל אחד נותן חלק בעירוב הוא:

אשתו

א טור סימן שעו: ב טור שם סמ"ג לאוין סה: ג טור סי' שכו: ד טור שם סמ"ג עשין דרבנן א: ה עיין בטור סי' שסו משמע דלא ס"ל הכי: ו טור סימן שפו סמ"ג עשין דרבנן א:

חצר

הגהות מיימוניות

[א] בפרק מי שהוציאוהו אמר ר"י אמר שמואל מי שמקפיד על עירובו אין עירובו עירוב וכו' ובפרק הדר כיון דאי בעו מיניה ולא איפשר למיתבה ניהלייהו בטל השתוף וכתב מהר"ם לפיכך צריך להזהר העושה עירוב שלא יערב בדבר שהן מקפידין עליו כגון אותן דברים שתיקן לכבוד שבת כגון שיש לו גלוסקא אחת נאה או פשטיד"א וכיוצא בהן כיון דאי בעו מיניה ולא יהיב להו בטל עירוב והשיתוף ע"כ:

מגדל עוז

לא עשתה העליונה עד עירוב אחד: כתב הראב"ד לא מיחוורן הני מילי וכו' ואי לא נשתתפו לא עכ"ל: ואני אומר גם בזה לא ירדתי לסוף דעתו ובפרק כיצד משתתפין אני רואה כדברי ר"מ ז"ל מתניתין דגזוזטראות דפריך מינה למ"ד יש דין גזל בשבת ופריק אמר רב שאני הכא במאי עסקינן כגון שעשו מחילה בשותפות ע"כ. וזהו כמ"ש ר"מ ז"ל בסוף זו הפיסקא. והסדר תלמודא לאקשויי אי הכי כי עשו לתחתונה נמי ומתרץ התלמוד כיון דעשו לתחתונה גלויי גלו דעתא דהנא בהדן לא ניחא לי וזה פשוט. ורבא הפיסקא הזאת ג"כ כמשמעותא דמתני' דהתם היא וכבר פירש ר"מ ז"ל הטעם מפני הדלי העובר: שלש דיאטות עד שלא כדרך אמצעית. תוספתא: שתי דיאטות זו כנגד זו עד סוף הפרק. פרק כיצד משתתפין (דף פ"ח):

פ"ה אנשי מבוי שהיה ביניהן עד צריכין להשתתף לענין שבת. פרק הדר (דף ע"א): אחד מבני מבוי שבקש מחבירו יין או שמן קודם השבת ולא נתן לו וכו' עד זה על זה. פרק הדר (דף ס"ח): כתב הראב"ד ז"ל נראה לי שלא נשנית הברייתא הזו וכו' דמנחי' מיהא קיימא בשיתוף עכ"ל: ואני אומר אילו היתה כוונת ר"מ ז"ל כאשר חשב עליו רבינו הראב"ד ז"ל היתה עליו תפיסה גדולה כי מה לנו אם הם מקפידין בחול מלתת אחד לחבירו משלו כיון שעכשיו עירבו ולא הקפידו ועוד דהא אמרינן לעיל פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ע) גמרא מתניתין דהיו שנים גבי המקפיד על עירובו דכי תניא אמר עירובן עירוב אלא שנקראין מאנשי ודינא הלא ודאי דעת ר"מ ז"ל דתניא פ' הדר (דף ס"ח) אחד מבני מבוי שביקש יין ושמן של חבירו ולא נתן לו בטל השיתוף דמיירי כגון שהיו שותפין ביין או בשמן שלא היו צריכין שיתוף אחר במתניתין דבעל הבית וכו' והשכנים דכוותא כדמשמע בגמרא דהסיא משום הדע דמייתי לה על דאביי דאמר אי בעו מינאי מאתמול ולא אפשר לי למיתבה להו וכן גרסת ר"י אלפס ז"ל בהלכות וכן פירש רש"י ז"ל שאין יכולת בידו לוותר לשם משלו בכל שבת דהיינו ודאי בשותפין כי מזכי להו בכולא ולכך סמכו ענין לו ר"מ ז"ל בזה הפרק ולא הפסיק ביניהם כלל כדי שילא דבר שלמד מענייני וכי מעיינת בה שפיר הכי משכחת לה וזה ברור: ואחד מבני המבוי וכו' עד להשתתף עמהן. פ' חלון (דף פ'): אחד מבני מבוי עד הרי זה שיתוף. פ' הדר (דף ס"ח):

כסף משנה

ה אשתו של אדם מערבת לו שלא מדעתו וכו'. נראה שרבינו מפרש הא דאמרינן בגמ' (עירובין פ') הא דאסר שהוא מתכוין לאסור על שכניו והיינו ברייתא דנשים שעירבו ונשתתפו שלא מדעת בעליהן אין עירובן עירוב ומאי שלא מדעת בעליהן היינו על כרחם הא דלא אסר שלא היה מתכוין לאסור עליהם ובהא אמר שמואל אשתו של אדם מערבת לו שלא מדעתו ומאי שלא מדעתו דקאמר שאינו יודע הדבר אבל אם יודע ומוחה אינה מערבת ולפי זה כי קאמר ה"נ מסתברא מייתי ראיה מדאמר בני מבוי נוטלים ממנו בע"כ אבל אשתו אינה מערבת בע"כ וא"כ ע"כ לומר דמאי דאמר הכא מערבת שלא מדעתו היינו שלא מידיעתו אבל יודע ומיחה לא וצ"ל שאינו גורס רגיל אין שאינו רגיל לא דאין לו ענין לפי שיטה זו ומאי דנקט שמואל רגיל הוא משום דאם אינו רגיל אפילו בני מבוי אין נוטלין על כרחו אלא כופין אותו ב"ד עד שיאמר רוצה אני או ב"ד יורדים לנכסיו וכמ"ש ה"ה ברלש הפרק גבי אחד מבני המבוי שרגיל להשתתף עם בני המבוי וכו'. ודעת הרי"ף נראה שהוא כדעת רבינו וזהו שלא פירש דהא דאשתו מערבת שלא מדעתו היינו דוקא בדלא אסר שסמך על מ"ש אידך מימרא דשמואל דאמר בני מבוי באים ונוטלין ע"כ דמשמע אבל אשתו על כרחו לא ואם כן ע"כ לומר דכי אמרינן אשתו מערבת שלא מדעתו היינו שלא מידיעתו אבל לא על כרחו: ויש לדקדק למה כתב רבינו דאשתו מערבת לו גבי חצר שיש לה שני פתחים לשני מבואות וצ"ל דלרבותא נקט הכי לאשמועינן דאפי' בכה"ג אשתו מערבת לו שלא בידיעתו:

ו נשתתפו אנשי חצר זו עם אחד משני המבואות אם במין אחד נשתתפו וכו'. משנה פ' חלון (דף פ':) נתמעט האוכל מוסיף ומזכה ואינו צריך להודיע נתוספו עליהם מוסיף

ואף על פי שלא הפרישו ולא יחדו אלא הרי הוא מעורב באוצר הרי זה שיתוף: **ד** *חצר שיש לה שני פתחים לשני מבואות אם נשתתפה עם אחד מהן בלבד נאסרה במבוי השני ואינה מוציאה ומכניסה בו. לפיכך אם זיכה אחד בשיתוף לכל בני המבוי ושיתף עליהן צריך להודיע לאנשי החצר זו. שאינן משתתפין אלא מדעתן שאינה זכות להן שמא במבוי השני רוצים להשתתף ולא בזה: **ה** אשתו [א]של אדם מערבת לו שלא מדעתו והוא שלא ° יאסרו על שכיניו. אבל אם אוסר אינה מערבת עליו ולא משתתפת עליו אלא מדעתו. *כיצד אוסר כגון שאמר איני מערב עמכם או איני משתתף עמכם: **ו** *נשתתפו אנשי חצר זו עם [ב]אחד משני המבואות אם במין אחד נשתתפו אפילו כלה אותו המין הרי זה עושה שיתוף אחר ומזכה להן ואינו צריך להודיעם פעם שניה. *ואם בשני מינין נשתתפו ונתמעט האוכל מוסיף ומזכה ואינו צריך להודיען. ואם כלו מזכה להם וצריך להודיעם. *נתוספו שכנים בחצר זה מזכה להם וצריך להודיעם: **ז** נשתתפה [ג]חצר זו עם בני המבוי זה מפתח זה ועם בני המבוי השני מן הפתח האחר

השגת הראב"ד

*חצר שיש לה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל מאחר דקי"ל כר"ש בשלש חצירות שעירבו שתים החיצונות עם האמצעית שהיא מותרת עמהן והן מותרין עמה איזו טובה יהיה לה אם תשתתף עם זו ותשתתף עם האחרת שלא מדעתו והלא מותרת עם שתיהן ובאמת שבוש הוא זה, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*כיצד אוסר וכו'. כתב הראב"ד ז"ל פירוש אחר מפרשים בו כשהוא אוסר שאין להם פתח אחר לא לו ולא להם אלא למבוי זה או לחצר זה מערבת אשתו עליו שלא מדעתו אבל יש להם או לו יציאה אחרת אינה מערבת שלא מדעתו. ולפירוש שלו הלא הטורזינא לא רצה להכיר, עכ"ל:

*נשתתפו אנשי חצר וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זה ההפרש שבוש שאינם יכולים להשתתף אלא במין אחד, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*ואם בשני מינין וכו'. כתב הראב"ד ז"ל גם זה שבוש, עכ"ל:

*נתוספו שכנים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש דהא קי"ל כר"ש בהא דאין כאן חובה, עכ"ל:

א טור סי' שסו סמ"ג שם: ב טור סי' שסח ע"ש סמ"ג שם: ג טור סי' שפו:

מגיד משנה

ד חצר שיש לה שני פתחים לשני מבואות וכו'. כבר נתבאר פ' ראשון שהמזכה בשתוף לבני המבוי שאינו צריך להודיעם אבל בחצר זו שיש לה שני פתחים לשני מבואות דעת רבינו כדעת ההלכות שאמרו פרק חלון שצריך להודיעם. ומבואר בסוגיית הגמרא (דף פ"א:) שיש שם חילוק בין חצר זו לחצר אחרת אלא שיש מפרשים שהסוגיא ההיא אליבא דמ"ד שחצר זו אם עירבה עם שני המבואות הן אסורין עמה והיא אסורה עמהן ומש"ה צריך להודיעה שמא עם האחר היא רוצה להשתתף וה"א לה להשתתף בשניהם אבל לדידן דקי"ל שאם נשתתפה עם שניהם מותרת עמהם והם מותרים עמה כמבואר בסמוך בדברי רבינו למה צריך להודיעם והרי אע"פ שנשתתפה עם זה יכולה היא להשתתף עם האחר ולזה הקשו על דברי רבינו. ואני אומר שדעתו הוא שכל שיש לחצר זו דרך אחרת אין אומרים זכות הוא לה כשיהיה לה שני דרכים דשמא אינה חפצה בשיתוף שני מבואות דלווי לה אינשי שבני המבואות יהיה להם מקום מיוחד יוכלו שניהם לשום בו כליהם ולהתחבר שם ביחד ולפיכך אין זה זכות גמור לעשותו שלא מדעתו וזהו שכתב שאינה זכות להם אבל כשהיא פתוחה למבוי אחד בלבד זכות הוא לה בהכרח ועכשיו תהיה סוגית הגמרא אליבא דהלכתא ודברי ההלכות ודברי רבינו קיימין אע"פ שנראה שיש להלכות טעם אחר לומר שנשתתפה עם שניהם אינה מותרת עם שניהם ושלא כדברי רבינו ומה שנראה לי לדעתו כתבתי:

ה אשתו של אדם מערבת לו וכו'. שם (דף פ') אמר שמואל אשתו של אדם מערבת לו שלא מדעתו מיתיבי נשים שנתערבו ונשתתפו שלא מדעת בעליהן אין עירובן עירוב ואין שתופן שיתוף ותירצו ל"ק הא דאסר עלייהו הא דלא אסר עלייהו ופירש רבינו בזה כלמד מדבריו ויש לרש"י ז"ל ולאחרונים פירוש אחר והוא כתוב בהשגות א"א פירוש אחר מפרשים בו כשהוא אוסר שאין להם פתח אחר לא לו ולא להם אלא למבוי זה או לחצר זו מערבת עליו אשתו שלא מדעתו אבל אם יש להם או לו יציאה אחרת אינה מערבת לו שלא מדעתו ע"כ. ופירוש זה נראה יותר מן הסוגיא אשר שם:

ו נשתתפו אנשי חצר וכו'. משנה וסוגיא דגמרא שם ומסקנא שם ובהלכות כדברי רבינו וכל זה נמשך אחר הפסק שהזכרנו בסמוך שחצר שבין שני מבואות צריך להודיעם וכפי דעתם ז"ל וכבר כתבתי שיש חולקים ודברי רבינו וההלכות עיקר. ובהשגות אם במין אחד נשתתפו א"א גם זה שבוש הוא שאין יכולין להשתתף אלא במין אחד ואם בשני מינין נשתתפו גם זה שיבוש ע"כ. וזה כסברתו שכתב פ"א שאין האוכלין מצטרפין לשתוף אלא לעירוב תחומין בלבד. וכבר כתבתי שדעת התוס' כדברי רבינו שכולן מצטרפין:

ז נשתתפה חצר זו עם בני המבוי וכו'. פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ט) אמר שמואל חצר שבין שני מבואות עירבה עם שניהן אסורה עם שניהן לא עירבה עם שניהן הותרה על שניהן באחד רגילה ובאחד אינה רגילה זה שרגילה בו אסור וזה שאינה רגילה בו מותר ואמר רבה בר רב הונא אם עירבה עם שאינה רגילה בו הותר רגילה לעצמו ואמר שמואל

הגהות מיימוניות

° [התור שם אזיל בשיטת הראב"ד ופסק שאם רגיל לערב עמהם אפילו אינו אוסר עליהם כגון שאינו רגיל לצאת ולבוא באותו הצר אשתו מערבת שלא מדעתו ואפילו אינו רגיל לערב עמהם ואוסר עליהם כגון שהוא רגיל לצאת ולבוא באותו חצר במקום שאוסר אשתו מערבת שלא מדעתו אבל אם אינו אוסר עליהם ואינו רגיל לערב עמהן אין אשתו מערבת שלא מדעתו וכל שלא מיחה בה בפירוש אפילו אינו רגיל לערב עמהם ואינו אוסר אשתו מערבת שלא מדעתו ואפילו בני הבית יכולין לערב שלא מדעתו אם אין הבית פתוח אלא לחצר אחת ע"כ]:

מגדל עוז

חצר שיש לה שני פתחים עד לא בזה. פרק משתתפין וס' הלון (דף פ"א): כתב הראב"ד ז"ל מאחר דקיי"ל כר"ש וכו' ובאמת שבוש הוא זה עכ"ל: ואני אומר איני מבין השבוש הזה ואדרבה יפה כיון דריש פ' כיצד משתתפין מסיק רב אשי דכולא בתרא הודיעוהו ולא הודיעוהו קתני ועוד אסיקנא פ' חלון גמרא דמתניתין דכיצד משתתפין גבי משלכן צריך להודיעם כי מקנין מנשים שעירבו ונשתתפו שלא מדעת בעליהן אין עירובן עירוב ולא קשיא הא דאסר הא דלא אסר והגמרא נמי קאמר ה"נ מסתברא דא"כ קשיא דשמואל אדשמואל דאמר שמואל אחד מבני מבוי שרגיל להשתתף עם בני מבוי ולא נשתתף בני מבוי נכנסין לתוך ביתו ונוטלין ממנו שתופו בעל כרחו רגיל אין שאין רגיל לא, נמצאו דבריו תלמוד ערוך ודכוותיה מייתי נמי פ' מי שהוציאוהו גמרא דמתניתין דעיקר מילתא דר"ש דשלש חצרות דאמר שמואל חצר שבין שני מבואות עירבה עם שניהם אסורה עם שניהם וכו' עד דמסיק כגון זה כופין אותו על מדת סדום וגם ר"י אלפס ז"ל כתב שם ג"כ לסדיא גמרא מתני' דנתמעט האוכל סוגיא דשמעתין ואוקימנא לקמן בחצר של שני מבואות שמתוך שאתם מתירו במבוי זה אתם אוסרו במבוי האחר עכ"ל. ואוקימתא זו פ' סדר גמרא דמתניתין דבעל הבית ומה שאמר הראב"ד ז"ל משלש חצרות הפתוחות זו לזו ופתוחות לרה"ר ועירבו שתיהן עם האמצעית היא מותרת עמהן שהיא משנה פ' מי שהוציאוהו ומייתי לה פ' כל גגות ומשום דקיי"ל כר"ש לפי דעתי סייעתא היא לר"מ ז"ל דהא עירבו עם האמצעית קתני דמשמע עירבו עמה ומדעתה אבל אם לא עירבו לדעתה לא וכ"ש בזה שנשתתף עם אחת מהן בלבד כמו שדקדק ר"מ ז"ל בלשונו שלא דודאי מגלה דעתו שאינו חפץ בזה העירוב באחר וזה מפורש ריש פ' כיצד משתתפין סוף גמרא דמתני' קמייתא דמסיק רבא כיון שעירבו אין לך מיחוי גדול מזה. שוב מצאתי למורי הרשב"א ז"ל שכתב כן בנמוקי עירובין שלו בהלכה זו ובאוקימתא דר"י אלפס ז"ל דמפרש ססיא דחצירות שבקשה ממנה הראב"ד ופירשה בשהעמידו עירובן באמצעית. ואל תתמה לומר מה חיוב יהיה לו אם ישתתף עם זה וישתתף עם האחרת כמו שתמה הראב"ד ז"ל שאם אתה תמה על זה תמה על עצמך וכל מקומות התלמוד שהזכרתי וכיוצא בהן שמצריך דעת מי שעירבו או שתפו לו ואמור מה הפסד יש לו בזה אלא ודאי דבר ידוע הוא זה שלפעמים יקפיד אדם בראיית פני שכנו כ"ש בכניסתו לביתו וכ"ש בהולכת כליו לביתו וכוס מלמנעו ושמא כשאיסור שבת מונעתו ואינו רוצה בעירובו או בשתופו. וזה נכון ויליף: אשתו של אדם וכו' עד אלא מדעתו. פרק הלון (דף פ'): ביצד אוסר כגון שאמר איני מערב עמכם או איני משתתף. פרק הלון: כתב הראב"ד ז"ל פירוש אחר מפרשים בו וכו' הלא הטורזינא לא רצה להכיר עכ"ל: ואני אומר גם זה הפירוש שמענו וקיבלנו ומ"מ פירוש ר"מ ז"ל יפה הוא דהא תניא בברייתא דריש פ' כיצד מהתפתין ע"י כנו ובתו הקטנים וע"י עבדו ושפחתו הכנענים בין לדעתו בין שלא לדעתו וכו' עד חוץ מן האשה מפני שיכולה למחות והשתא פוק חזי אם האשה מוחה ע"י בעלה כ"ש שהבעל מוחה ע"י אשתו והסיא דטורזינא שהקשה הראב"ד ז"ל שכנות היה ולא עירוב ולכך עלו דבריו כהוגן וכמה פנים לתורה: נשתתפו אנשי חצר וכו' עד פעם שניה. פרק חלון: כתב הראב"ד ז"ל זה ההפרש שבוש הוא שאין יכולין להשתתף אלא במין אחד עכ"ל: ואני אומר לא ירדתי לסוף דעתו מה ראה לשבש דברי ר"מ ז"ל המאירים ותלמוד ערוך הוא בפרק חלון גמרא דמתניתין דנתמעט האוכל כמו שאני עתיד לכתוב בסמוך בבבא שניה של הלכה זו: ואם בשני מינין נשתתפו נתמעט האוכל מוסיף ומזכה ואינו צריך להודיען ואם כלה צריך להודיען: כתב הראב"ד ז"ל גם זה שבוש עכ"ל: ואני אומר כבר כתבתי בסמוך בבבא ראשונה של הלכה זו שדברי ר"מ ז"ל תלמוד ערוך פ' חלון גמרא דמתניתין דנתמעט האוכל מוסיף ומזכה וא"צ להודיען דגרסינן במאי עסקינן אי לימא במין אחד מאי איריא נתמעט אפילו כלה נמי אלא בשני מינין אפילו נתמעט נמי דתניא כלה האוכל ממין אחד אין צריך להודיע משני מינין צריך להודיע ומהדרינן אי בעית אימא ממין אחד מאי נתמעט ונתמעט ואיבעית אימא משני מינין וכלה שאני ע"כ. הנה זה מבורר כמ"ש וגם ר"י אלפס ז"ל כתב כן וז"ל סוגיא דשמעתא אם האוכל מין אחד אפילו כלה מזכה ואין צריך להודיע ואם שני מינין ונתמעט מוסיף ומזכה ואין צריך להודיע ואם כלה צריך להודיע והנה זה ברור: נתוספו שכנים וכו'. פרק חלון: כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש הא קי"ל כר"ש בהא דאין כאן הוכה עכ"ל; ואני אומר כבר כתבתי בזה ספק על פסוקה מהלכה והכלכתי ... : נשתתפה חצר זו עם בני המבוי ... פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ט)

מגיד משנה

שמואל אם עירב רגיל לעצמו וזו שאינה רגילה בו לא עירבה והיא עצמה לא עירבה דוחין אותה אצל שאינה רגילה בו כופין על מדת סדום. ונתבארו כל דברי רבינו הוץ מעירבה עם שניהן שאין הלכה כשמואל אלא כרב דפסק כר"ש התם (דף מ"ו:) ולדבריו עירבה עם שניהן מותרת עם שניהן וכן פסקו ז"ל:

י חצר שיש לה פתח אחד למבוי וכו'. פ' סדר (דף ס"ז:) פשוט לקרפף ישראל בית סאתים אינו אוסר יותר מבית סאתים אוסר. ופירוש כל זה בשלא הוקף לדירה שאם הוקף לדירה אפי' יותר מבית סאתים אינו אוסר ובאור זה מובן מדברי רבינו:

יא אחד מבני המבוי שהלך לשבות וכו'. זה פשוט שדין המבוי כדין החצר ודין החצר מבואר פרק רביעי: וכן אחד מבני המבוי וכו'. מימרא פ' כיצד מעברין (דף נ"ט:) א"ר חסדא אחד מבני מבוי שעשה דקה על פתחו אינו אוסר על בני מבוי:

יב אנשי מבוי שנשתתפו וכו'. זה מפורש בפרק הדר (דף ע"ג:) מדברי המשנה ומבואר בגמרא שיש בטול רשות במבוי:

יג מבוי שעירבו כל החצרות וכו'. משנה שם עירבו בחצרות ונשתתפו במבוי ושכח אחד מבני חצר ולא עירב מותרין כאן וכאן, מבני מבוי ולא נשתתף מותרין בחצרות ואסורין במבוי שהמבוי לחצרות כחצרות לבתים ואמרו שם בגמרא בהיתר שכחת אחד מבני חצר הטעם שהזכיר רבינו:

יד נשתתפו במבוי וכו'. זה מבואר בירושלמי וכתב בהשגות. ופירוש מקפידין על פרוסתן לא על פרוסת השתוף נאמר שהרי אם נשתתפו בפת סומכין עליו משום עירוב כנזכר פ' ראשון אלא כאן בשנשתתפו ביין או בדברים אחרים והתירוש שבת ראשונה מדוחק ופרוסתן פריסה דעלמא:

טו מבוי שלא נשתתפו בו אם עירבו וכו'. מימרא פר"ח דמילה (שבת ק"ל) ולפי שהושג רבינו מפירושה ומפסק הדין אאריך בה. שנינו שם אמר רב מבוי שלא נשתתפו בו עירבו חצרות עם בתים אין מטלטלין בו אלא בד' אמות לא עירבו חצרות עם בתים מותר לטלטל בכולו א"ל רב חיננא חוזאה לרבה מאי שנא כי עירבו חצרות עם בתים דנתקו חצרות ונעשו בתים ורב לטעמיה דאמר אין המבוי ניתר בלחי וקורה עד שיהיו בתים וחצרות פתוחין לתוכו והכא בתים איכא חצרות ליכא כי לא עירבו נמי לחזינהו להני בתים כמאן דסתימי וחצר איכא בית ליכא ותירצו אפשר דמבטלי ליה לרשותא דכולהו לגבי חד והקשו סוף סוף בית איכא בתים ליכא ונשאו ונתנו בזה ומסקנא אלא אמר רב אשי מי גרם לחצרות שיאסרו בתים ואין בתמיהא לדעת רבינו וזה פירוש מימרא זו דרב אשי א"א לומר בתים כמאן דסתימו דמו משום שהבתים הן הגורמין לחצרות לאסור כלומר שבהיות הבתים חלוקים ותשמיש החצר משותף וטפל לבתים נאסרו להוציא מן הבתים להם בשלא עירבו הילכך אין לומר שאינן אע"פ שג"כ אסור להכנים מן החצר לבתים מ"מ עיקר הגורם הבתים הוא שהרי החצר טפלה להן והן אינן טפלין לו אבל כשעירבו דין הוא שהחצרות לא יהיו נחשבות. ויעלה מזה שפירוש שתים מימרא דרב הלכה פסוקה בלא מחלוקת. אבל רש"י ז"ל ושאר המפרשים פירשו דטעם הדם המר

כסף משנה

מוסיף ומזכה וצריך להודיע אע"פ שהעירוב שלו משום דדילמא לא ניחא להו בהאי פיתא דבתלר שבין שני מבואות היא מתני' לדעת רבינו ובגמרא במאי עסקינן אילימא במין אחד מאי קיריא נתמעט אפי' כלה נמי אלא בשני מינים אפי' נתמעט נמי לא דהניא כלה האוכל ממין אחד פ"ל להודיע משני מינים לריך להודיע אבע"א ממין אחד מאי נתמעט נתמעט ולבע"א משני מינים כלה שאני ופירש"י ממין אחד שחוזר ומערב מן המין הראשון משני מינים שעירב במיה שלא ממין ראשון. אבל רבינו מפרש דמאי דאמרינן ממין אחד ומשני מינים אתחלת עירוב קאי:

האחר מותרת עם שניהן והן מותרין עמה ושני המבואות אסורין זה עם זה. לא עירבה עם אחד מהם אוסרת על שניהן: **ח** היתה חצר זו רגילה בפתח אחד והפתח השני אינה רגילה. זה שרגילה להכנס ולצאת בו אוסר ושאינה רגילה בו אינו אוסר. עירבה עם מבוי שאינה רגילה בו הותר המבוי האחר לעצמו ואינו צריך לערב עמה: **ט** עירבו בני המבוי שהיא רגילה בו לעצמן והיא לא עירבה עמו ולא עם בני המבוי האחר שאינה רגילה בו וגם לא עירבו בני המבוי שאינה רגילה בו. דוחין אותה אצל זה המבוי שאינה רגילה מפני שלא עירב. הואיל והיא לא עירבה והוא לא עירב דוחין אותה אצלו כדי שלא תאסור על מבוי זה שעירב לעצמו: **י** חצר שיש לה פתח למבוי ופתח אחר לבקעה [א]או לקרפף יתר מבית סאתים הואיל ואסור לטלטל מחצר לאותו הקרפף אינו סומך אלא על פתח של מבוי לפיכך אוסר על בני המבוי עד שישתתף עמהן. אבל אם היה הקרפף בית [ג] סאתים או פחות אינו אוסר על בני המבוי שעל הפתח המיוחד לו סומך הואיל ומותר לטלטל בכל הקרפף: **יא** אחד מבני מבוי שהלך לשבות במבוי אחר אינו אוסר עליהן. וכן אחד מבני מבוי שבנה מצבה רחבה ארבעה טפחים על פתחו אינו אוסר עליהן שהרי הפריש עצמו מהן וחלק רשותו: **יב** [ב]אנשי מבוי שנשתתפו מקצתן ושכחו מקצתן ולא נשתתפו מבטלין רשותן לאלו שנשתתפו. ודינם לענין בימול רשות כדין אנשי חצר ששכח אחד מהן או שנים ולא עירבו. וכבר אמרנו שכל אדם עם אנשי ביתו הסמוכים על שולחנו כאיש אחד הן חשובין בין לעירובי חצירות בין לשתופי מבואות: **יג** מבוי שעירבו כל חצירות שבו כל חצר וחצר בפני עצמה ואחר כך נשתתפו כולן במבוי. שכח אחד מבני החצר ולא עירב עם בני חצירו לא הפסיד כלום. שהרי כולם נשתתפו ועל השתוף סומכין ולא הצריכו לערב בחצירות עם השתוף אלא שלא לשכח לתינוקות תורת עירוב והרי עירבו בחצירות. אבל אם שכח אחד מבני המבוי ולא נשתתף אסורים במבוי ומותרין כל בני חצר לטלטל בחצרן שהמבוי לחצירות כחצר לבתים: **יד** *נשתתפו [ג]במבוי ושכחו כולן לערב בחצירות. אם אין מקפידין על פרוסתן סומכין על השתוף בשבת הראשונה בלבד. ואין מתירין להן דבר זה אלא מדוחק: **טו** *מבוי [ד]שלא נשתתפו בו אם עירבו חצירות עם הבתים אין מטלטלין בו אלא בארבע אמות ככרמלית. מאחר שעירבו חצירות עם הבתים נעשה המבוי כאילו אינו פתוח לו אלא בתים בלבד בלא חצירות. ולפיכך אין מטלטלין בכולן. ואם לא עירבו אנשי החצירות מטלטלין בכולן כלים

א טור סי' שנח ששע: ב טור סי' שפו סמ"ג עשין דרבנן א: ג טור סי' שפו סמ"ג שם: ד טור סי' שפח וע"ש סמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*נשתתפו במבוי וכו'. כתב הראב"ד ז"ל ירושלמי הוא רבי יעקב בר אחא ורבי זעירא בשם מר עוקבן נסמכים על שתופי מבוי בשבת האחד מדוחק רבי בא בשם ר"י כגון אילין ברדליא שאין מקפידין על פרוסתן. רבי יוסה בר בון בשם ר' אילא כגון אנשי ברדליא שהם מקפידין על פרוסתן, עכ"ל:

*מבוי שלא נשתתפו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל מחסרון דעת כתב כל זה. חדא דהא קי"ל הלכה כר"ש בין עירבו בין לא עירבו חצר ומבוי רשות אחת הן דר' יוחנן ושמואל הכי סבירא להו. ועוד טעה בפירוש השמועה עצמה דרב אשי הכי אסיק טעמא להא מילתא דלא אסר רב בעירבו אלא משום בתים דכיון דעירבו שכיחי מאני דבתים בחצר ומשום הכי גזרו אפילו בכלים ששבתו במבוי שלא לטלטל אותם בתוך המבוי ויהיה להם ככרמלית וכל שכן שינהגו איסור בכלי החצר כל זה לדעת רב ואין הלכה כמותו. וזהו פירוש אותה שמועה ומי שאינו מפרש כן טועה מדרך השכל, עכ"ל:

הגהות מיימוניות

[ג] אומר ר"י דאם הוקף לדירה אפילו בית סאתים אוסר כיון דהוקף הו"ל כבית ואינו עומד במקום אויר ואוסר בפתח הפתוח למבוי. ורש"י פירש בע"א דאדרבה יתר מבית סאתים דאוסר דוקא שהוקף לדירה אבל אינו מוקף לדירה אינו אוסר מהר"ם ע"כ:

מגדל עוז

חצר שיש לה וכו' עד כל הקרפף. פרק סדר (דף ס"ז): אחד מבני מבוי עד וחלק רשותו. פרק הדר (דף ס"ב) ופ' כיצד משתתפין (דף ס"ז): אנשי מבוי שנשתתפו עד לענין בטול כדין. פ' הדר (דף ע"ג): אנשי חצר ששכח וכו' עד מבואות. פ' כיצד משתתפין: מבוי שעירבו עד לבתים. פ' הדר (דף ע"ג): נשתתפו במבוי וכו' עד אלא מדוחק. פ' הדר (דף ע"א) ובירושלמי:

כתב הראב"ד ז"ל ירושלמי הוא זה וכו' שהן מקפידין על פרוסתן עכ"ל: ואני אומר על דבר אמת וענוה לדק ונכון הוא ורמיזא פ' הדר: מבוי שלא נשתתפו וכו' עד מטלטלין בכולו: כתב הראב"ד ז"ל מחסרון דעת כתב כל זה וכו' טועה מדרך השכל עכ"ל: ואני אומר אפילו היה פוסק כרב בשמעתין דהמש חצירות יש לו ראיות וטעמים, הדא דשמואל קאי כותיה במסקנא ועוד דרב נחמן אמר בפ"ק דמכילתין נקטינן אין המבוי ניתר בלחי וקורה עד שיהא ארכו יתר על רחבו ועוד שיהו בתים וחצירות פתוחות לתוכו והע"ג דר' יוחנן פליג עלייהו כיון דר"נ דהוא בתרא קאי כרב ושמואל הכין הלכתא וכן פסק ר"י אלפס ז"ל וכ"כ מורי הרשב"א ז"ל בשם רוב הפוסקים ואף כי ר"ח ז"ל פסק כר' יוחנן יש להם ראיה מן הירושלמי שמנהתי פ"ק דמכילתין דגרסינן התם רב נחמן בר יעקב בעי אין המבוי פתוח משתי חצירות חצר אין פתוח משני בתים וס"ל משמע פ' ר"א דמילה ובזה אין לי לורך עתה אלא עתה באתי להוכיח כי ר"מ ז"ל לא פסק זה הפסק מזאת השמועה דהמש חצירות ולא משמועת משנת בעל בית שהשותפים כפ' הדר ולא משמועה ראשונה בבפרק כל גגות דאסיק שמואל טעמא דר"ש בין עירבו בין לא עירבו כי אלו כבר ברכן וכהבן כל אחת כפני עצמה וגם אני פרטתי מקום מולאן וטעמן בס"ד וכבר כתבתי והקדמתי כי ר"מ ז"ל לא כתב בחבורו אלא מה שמפורש בתלמוד ולא הידש בו דבר מדעתו אא"כ פרסמו על שמו והוא ז"ל לא ראיתיו לעולם דליפוק נפשיה בר מהלכתא ואילו היה כותב זאת הפסקא מכח אותן השמועות וכמו שחשבו כאולי הראב"ד ז"ל מאין הוציא לשון כרמלית וגם לשון טלטול בארבע אמות או בכולו והנה הלך לבו שלא הזכיר חלוק בין הכלים והחצר וגם הטעמים שכתב לעירב ולא עירבו מאין באו לו ובכל השמועות הללו לא נזכרו והוא ז"ל אינו מאריך בלשונו אלא לצורך ואיה מוציא דבריו לבטלה אלא ודאי הוציא ר"מ ז"ל הפסק הזה ממסכת שבת משמועה ראשונה דפרק ר"א דמילה פקח עיניך וראה שהיא הלכה גדולה וסוגיא ארוכה בפני עצמה. דגרסינן התם בעא מיניה ר' זירא מר' אסי מבוי שלא נשתתפו בו מהו לטלטל בכולו מי אמרינן כחצר דמי וכו' עד איפשיט ולא אמר ליה ולא מידי ומהדרינן עלה ושקלינן. וטרינן טובא עד דאקבעה לה בהדיא לתלמודא וסדרוה מימרא לר' זירא וגרסינן אמר ר' זירא אמר רב מבוי שלא נשתתפו בו אין מטלטלין בו אלא בארבע אמות אמר אביי הא מלתא א"ר זירא ולא פירשה עד דאתא רבה בר אבהו ופירשה דאמר רבה בר אבהו אמר רב מבוי שלא נשתתפו בו עירבו חצירות עם בתים אסור לטלטל בו אלא בארבע אמות לא עירבו חצירות עם בתים מותר לטלטל בכולו א"ל רב חיננא חוזאה לרבה מאי שנא עירבו חצרות עם בתים דנתקו חצירות ונעשו כבתים דרב לטעמיה דאמר רב אין מבוי ניתר בלחי וקורה עד שיהו בתים וחצירות פתוחין לתוכו והא הכא בתים איכא חצירות ליכא כי לא ערבינהו נמי ליחזינהו לבני בתים כמאן דסתמינהו וחצר איכא בתים ליכא ושקיל וטרי עד דמסיק אלא אמר רב אשי מי גרם לחצירות שיאסרו בתים ואינן ע"כ. הנה עיניך רואות כי דברי ר"מ ז"ל תלמוד ערוך שם ופסק כמסקנא דגמרא וכפי מה שהעמיד רב אשי ור"י אלפס ז"ל בהשמ"ע ממסכת שבת הותם שמועה כולה לפי שסמך על מה שכבר כתב בעירובין בשמועות הנזכרות:

כלים ששבתו בתוכו כחצר שלא עירבו בה: **טז** עובד כוכבים [א]או צדוקי השרוי בחצר שבמבוי דינו עם בני המבוי כדינו עם בני החצר ששוכרים מן העובד כוכבים או מאחד מבני ביתו רשותו שבמבוי. או מבטל להן הצדוקי. ואם היה במבוי עובד כוכבים וישראל אחד אינו צריך שיתוף. ודין ישראל אחד ודין רבים שהן סומכין על שלחן אחד דין אחד הוא: **יז** עובד כוכבים [ב]שהיה דר במבוי אם יש לו בחצירו פתח אחד לבקעה אינו אוסר על בני המבוי. ואפילו היה פתח קטן ארבעה על ארבעה אף על פי שמוציא גמלים וקרונות דרך הפתח שבמבוי אינו אוסר עליהן שאין דעתו אלא על פתח המיוחד לו שהוא לבקעה. וכן אם היה פתוח לקרפף שהוא יתר על בית סאתים הרי זה כפתוח לבקעה ואינו אוסר עליהן. היה בית סאתים או פחות אינו סומך עליהן ואוסר עליהן עד שישכרו ממנו: **יח** [ג]מבוי שצדו אחד עובד כוכבים וצדו אחד ישראלים והיו חלונות פתוחות מחצר לחצר של ישראל ועירבו כולן דרך חלונות. אף על פי שנעשו כאנשי בית אחד ומותרין להוציא ולהכניס דרך חלונות הרי אלו אסורין להשתמש במבוי דרך פתחים עד שישכרו מן העובד כוכבים. שאין נעשים כיחיד במקום עובד כוכבים: **יט** [ד]כיצד משתתפין במדינה. כל חצר וחצר מערבת לעצמה שלא לשכח התינוקות. ואחר כך משתתפין כל אנשי המדינה כדרך שמשתתפין במבוי. ואם היתה [°] המדינה קנין יחיד אפילו נעשית של רבים משתתפין כולן שיתוף אחד ויטלטלו בכל המדינה. וכן אם היתה של רבים ויש לה פתח אחד משתתפין כולן שתוף אחד: **כ** אבל אם היתה של רבים ויש לה שני פתחים שהעם נכנסין בזה ויוצאין בזה אפילו נעשית של יחיד אין מערבין את כולה אלא מניחין ממנה מקום אחד אפילו בית אחד בחצר אחת ומשתתפין השאר. ויהיו אלו המשתתפין כולן מותרין בכל המדינה חוץ מאותו מקום ששיירו. ויהיו אותן הנשארים מותרין במקומן בשיתוף שעושין לעצמן אם היו הנשארים רבים ואסורין לטלטל בשאר כל המדינה: **כא** ודבר זה משום היכר הוא כדי שידעו שהעירוב התיר להן לטלטל במדינה זו שרבים בוקעין בה. שהרי המקום שנשאר ולא נשתתף עמהן אין מטלטלין בו אלא אלו לעצמן ואלו לעצמן: **כב** מדינה [ה]של רבים שיש לה פתח אחד וסולם במקום אחר מערבין את כולה ואינה צריכה שיור שאין הסולם שבחומה חשוב כפתח. הבתים שמניחין אותו שיור אף על פי שאינן פתוחין לעיר אלא אחוריהן לעיר ופניהם לחוץ עושין אותו שיור ומערבין את השאר: **כג** המזכה בשיתוף לבני המדינה. אם עירבו כולן עירוב אחד אינו צריך להודיען שזכות הוא להן. ודין מי ששכח ולא נשתתף עם בני המדינה או מי שהלך לשבות בעיר אחרת או עובד כוכבים שהיה עמהן במדינה דין הכל כדינם בחצר ומבוי: **כד** מדינה שנשתתפו כל יושביה חוץ ממבוי אחד הרי זה אוסר על כלן. ואם בנו [נ] מצבה על פתח המבוי אינו אוסר *לפיכך אין מערבין מדינה [ד] לחצאין [ה] אלא או כולה או מבוי מבוי. ובונה כל מבוי ומבוי מצבה על פתחו אם רצה לחלוק רשותו מהן כדי שלא יאסור על שאר המבואות:

מי

מגיד משנה

אמר רב אשי דרב אזיל לטעמיה דס"ל (עירובין ע"ד) דלא אמרינן גג חצר ומבוי וקרפף רשות אחת הן אלא בשלא עירבו חצרות עם בתים ולא קי"ל הכי אלא אפילו עירבו רשות אחת הן כמבואר פ"ג ולזה דחו הא דרב מהלכה. וכתוב זה בהשגות עד שאמרו ומי שאינו מפרש כן תועה מדרך השכל. ואני אין הכרעתי מכרעת אבל רואה אני לשון הגמרא רחוק לפירושם כמו לפירושו וכל האחרונים כדעת הר"א ז"ל:

טז עובד כוכבים או צדוקי שהרוי בחצר שבמבוי וכו'. פ' הדר (דף ס"א:) מעשה בצדוקי אחד שהיה דר עמנו במבוי וכן בכמה מקומות מוכיח שם שהמבוי לענין זה כחצר ודברים פשוטים הם:

יז עובד כוכבים שהוא דר במבוי וכו'. שם (דף ס"ז) אמר שמואל עובד כוכבים שיש לו פתח ארבעה על ארבעה פתוח לבקעה אפילו מכניס ומוציא גמלים וקרונות כל היום כולו דרך מבוי אינו אוסר על בני מבוי מ"ט בההוא פתחא דמיחדא ליה ספי ניחא ליה:

וכן אם היה פתוח לקרפף וכו'. שם (דף ס"ז:) איבעיא להו פתוח לקרפף מהו ת"ש דא"ר חנן אפילו פתוח לקרפף רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו עובד כוכבים בית סאתים אוסר יותר מבית סאתים אינו אוסר ישראל בית סאתים וכו' כדאיתא לעיל:

יח מבוי שצדו אחד עובד כוכבים וכו'. מימרא פ' הדר (דף ע"ד) כתבתים פרק שני בדין החצר ע"ש:

יט כיצד משתתפין וכו'. פירוש זה הענין במדינה מוקפת חומה גבוהה עשרה טפחים ויש לה דלתות שהוא רשות היחיד גמורה כמבאר פרק ראשון ומפני זה אין מערבין אותה לחצאין לפי שכיון שכל העיר רה"י גמורה ואינה מחוסרת שום תיקון מחיצות ואפילו מדבריהם הרי היא כמבוי אחד ואין מערבין חצי מבוי המוכשר כולו בדין מחיצות אבל אם לא היתה העיר כולה מוכשרת במחיצות ובאו להכשיר חציה ולערבה הרשות בידם. וזה ברור שאפילו במבוי אחד יכול להעמיד לחי לחציו כמבאר פרק י"ז מהלכות שבת וכ"כ הרמב"ן ז"ל וכן מובן מלשון רבינו בביאור. וחלוקי עיר של יחיד ושל רבים מבוארים בגמרא פרק כיצד מעברין (דף נ"ט) ומוסכמים מכל המפרשים ז"ל. וכתב הרשב"א ז"ל אי זו היא עיר של יחיד כל שבנאה היחיד לעצמו ושהכירה לרבים או שמכרה אחר מכאן לרבים או שבנאה להושיב בה דיורין ומשייר לעצמו דרכים פלטיות וסרטיות כדרך שהמלכים עושים עכ"ל:

כב מדינה של רבים וכו'. שם (דף נ"ט:) סולם מכאן ופתח מכאן מהו ואסיקו סולם תורת מחיצה עליו:

כג המזכה בשתוף וכו'. מ"ש רבינו אם עירבו כולן עירוב אחד להוציא כשמערבין לחצאין שאין רצונן להיות משותפין ועל הדרך שיתבאר למטה ודבר ברור הוא ועיקר הלשון נראה שראוי להיות אם עירב לכולן עירוב אחד: מי ששכח ולא נשתתף עם המדינה וכו'. גם זה פשוט:

כד מדינה שנשתתפו כל יושביה חוץ ממבוי אחד וכו'. גם זה שם בכיצד מעברין (דף נ"ט ס') וכבר הזכרתי ענין מדינה זו למעלה:

מי

השגת הראב"ד

*לפיכך אין מערבין וכו'. כתב הראב"ד ז"ל פירוש אפילו ע"י דקה שאין דקה מועלת במקום דריסת הרבים, עכ"ל:

א טור סי' שפב שפג סמ"ג שם : ב טור סי' שפט : ג טור סי' שנ : ד טור סי' שלב סמ"ג שם : ה שם :

מגדל עוז

עובד כוכבים או וכו' עד מן העובד כוכבים. פרק הדר : **או מאחד מבעלי וכו' עד הצדוקי.** פרק חלון (דף פ"א) : **ואם היה במבוי עד במקום עובד כוכבים כיחיד.** פרק הדר (דף ס"ז) : **כיצד** משתתפין במדינה עד שיתוף אחד. פרק הדר ופרק כיצד משתתפין : **אבל אם היתה עד בשאר המדינה.** פ' כיצד מעברין (דף נ"ט) : **ודבר זה וכו' עד ואלו לעצמן.** כן כתוב בהלכות ר"י אלפס ז"ל : **מדינה** של רבים עד אינו אוסר עליהן. פ' כיצד מעברין (דף נ"ט) : **לפיכך אין מערבין** עד על שאר המבואות. כתב הראב"ד ז"ל פירוש אפילו על ידי דקה שאין דקה מועלת במקום דריסת הרבים עכ"ל : **ואני אומר** אין לי עסק בסברות בזה החבור לומר שמועה זו טובה מזו רק עתה באתי לגלות דעות ר"מ ז"ל הסתומות כמ"ש בהקדמה גם זה הדין מפורש בדבריו אות באות גמרא מתניתין דעיר של רבים פרק כיצד מעברין וגם ר"י אלפס ז"ל כ"כ ולא גלו דעתם אם מועלת דקה בכך אם לאו וכ"כ הר"מ ז"ל מקולי ורש"י ז"ל פירש דקה פתח נמוך :

הגהות מיימוניות

• [פרק כיצד מעברין עיר של יחיד ונעשית של רבים ופירש"י ז"ל שלא היו נכנסין בה תמיד ששים רבוא וכן פירש הטור שם] : [ג] פיר"ח מחיצה דקה וכן בערוך פירש איצטבא אבל רש"י פירש פתח נמוך וקטן ע"כ : [ד] הא לך לשון מהר"ם גרסינן בפ' כיצד מעברין עיר של יחיד ונעשית של רבים ורה"ר עוברת בתוכה עושין לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן ונושאים ונותנים באמצע ואין מערבין אותה לחצאין אלא כולה או מבוי מבוי בפני עצמו וכו' ומסיק ומ"ש לחצאין דלא דאסרי אהדדי מבוי מבוי נמי אסרי אהדדי ומשני הכא במאי עסקינן דעביד דקה אלמא דבלא דקה אין מערבין עיר אחת לחצאין ולא מבוי מבוי בפני עצמו בעיר של יחיד ונעשית של רבים וכ"ש בעיר של יחיד והרי היא של יחיד דהורגלו מעולם להיות אחד וגם בכל התיא סוגיא משמע דאין חילוק בין של יחיד ונעשית של רבים לשל יחיד והרי הוא של יחיד ע"כ תמהתי מקדם על מה שראיתי ביש מקומות בעיר של יחיד והרי היא של יחיד דלא שכיחי בה ששים רבוא שמערבין מבוי מבוי בפני עצמו אע"ג דהנך לא עבוד דקה וגם ראיתי מחלקים חצי מבוי שהישראלים הדרין באותו מבוי חוץ לתיקון המבוי לא עביד דקה וכו' עד ונ"ל דמותר לחלק אפילו מבוי אחד ולערבו לחצאין ובלבד שיתקן לו שני לחיים או צה"פ דבהכי חשוב כסתום ומובדל מן הדיורין שהוצה להם שהרי אפילו חצר אם רוצים לחלקו באמצעיתו בשני פסין של שני משהויין משהו לכאן ומשהו לכאן או בפס ארבעה יכולים לחלקם ויערבו אלו לעצמן ואלו לעצמן כיון דאין בין פס לפס יתר מעשר ואם יש יתר מעשר יכולין לחלקו בצה"פ ומהני ביתר מעשר והכי נמי יכולין לעשות במבוי דהשתא לא אסרי הדיורין שחוץ לתיקון עליהם והא דפריך הכא מבוי מבוי נמי אסרי אהדדי היינו כשאינם מתוקנין ראשי המבואות אלא בלחי או בקורה כדקתני בברייתא עושין לחי מכאן או קורה מכאן וכו' ואין מערבין אותה לחצאין אלא או כולה או מבוי וכו' משמע דבתיקון לחי או קורה קאמר אבל בשני פסין כשאין ביניהם יתר מעשר או בפס ארבעה יכולין לחלקו כשאין הפרצה יתירה מעשר או בצה"פ אפילו יתר מעשר מהני בכל דוכתא וכן פירש ר"י לקמן בפ' הדר גבי מבוי שצדו אחד נכרים דאפילו מבוי שאין בתים וחצרות פתוחין לו דהו"ל כמו חצר דאינו ניתר בלחי וקורה ניתר בשני פסים או בפס ארבעה או בצה"פ כדפרישית וה"ה שיכולין לחלק חצר אחת או מבוי וכמה פעמים שאלתי רבותי על מה אנו סומכין לחלק מבואות של עיר יחיד ולא מצאו טעם עד שיגעתי ומצאתי און לי כדפרישית : [ה] כתב הר"מ נראה והלכה כלישנא קמא דאמר רב פפא לא אמרן אלא לארכה אבל לרחבה מערבין ודלא כאיכא דאמרי דלרחבה נמי אין מערבין הדא דבשל סופרים הולכים אחר המיקל וכ"ש בעירוב שאין לו עיקר מן התורה והלכה כדברי המיקל בעירוב ועוד דמסתברא דאיכא דאמרי הוא טפל לגבי לשון ראשון עכ"ל:

פ"ו א מי שילא מן המדינה וכו'. דין מדת המדינה מבואר פ' כיצד מעברין (עירובין ס') שמיו שם נתנו חוץ לעבורה של עיר מה שנשכר הוא מפסיד והקשו בגמרא ותו לא והסכים נתנו חוץ לעבורה אפילו אמה אחת משתכר את האמה ומפסיד את העיר כולה מפני שמדת העיר עולה למדת התחום והירצו לא קשיא כאן שכלתה מדתו בחצי העיר כאן שכלתה מדתו בסוף העיר דאריב"ל היה מודד ובא וכו' כדאיתא פרק כ"ז מהלכות שבת וככר כתבתי שם שאם כלתה בין העיר לעבורה דינו כמו שכלתה לסוף העיר :

ד המניח עירובו ברה"י וכו'. מחלוקת ר"ע והכמים שם (דף ס"א) וקי"ל כרבנן דאמרי הנותן את עירובו בעיר גדולה מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה ונחלקו אמוראים בנותן עירובו בעיר חריבה ובמערה שאין בה דיורין אבל ראויה לדירה אם נחשבת מן המדה אם לאו ופסק רבינו כרבי אליעזר ויש מי שפסק כן ויש מי שפסק כשמואל דאמר כל שאין בהן דיורין אין לו ממקום עירובו אלא אלפים אמה ולזה הסכים הרשב"א ז"ל ובשאינו ראוי לדירה דברי הכל אין לו ממקום עירובו אלא אלפים ובין שיהיה המקום שהוא גדול או קטן נחשב הוא מן המדה ובפרק שביעי אבאר בזה :

ה המניח את עירובו וכו'. שם (דף ס':) במשנה הנותן את עירובו בעבורה של עיר לא עשה כלום וכן כל שכן בעיר עצמה ופשוט הוא : נתן את עירובו חוץ לתחום וכו'. שם (דף ס':) אם נתנו חוץ לתחום מה שנשכר הוא מפסיד והקשו חוץ לתחום ס"ד אלא אימא חוץ לעבורה של עיר ופירש רבינו חוץ לתחום ס"ד והרי אין עירובו עירוב וכן פירש"י ז"ל וגם הרשב"א ז"ל כ"כ בחידושיו חוץ לתחום ס"ד אם חוץ לתחום ממש נתנו לא עשה ולא כלום הוא כיון שהוא בביתו דכל שאין עירובו עירוב הרי הוא כתחום ביתו כמ"ש עכ"ל. אבל בספרו הארוך כתב נתנו חוץ לתחום מה שנשכר הוא מפסיד ופירשו בגמרא דהא דקתני חוץ לתחום לאו חוץ לתחום ממש דהיינו חוץ לאלפים אמה קאמר דאילו שבת בתוך העיר ונתן את עירובו חוץ לאלפים אמה לא יזוז ממקומו שהרי הוא חוץ לתחום עירובו עכ"ל. וכזה יש סתירה בדבריו ז"ל ודברי חידושיו עיקר וכדעת רבינו :

ו אין מערבין עירובי תחומין וכו'. פרק כיצד משתתפין (דף פ"ב) א"ר יוסף אין מערבין אלא לדבר מצוה. והקשו מאי קמ"ל תנינא לכל מי שילך לבית האבל או לבית המשתה ותירצו מהו דתימא אורחא דמלתא נקט קמ"ל. ויתר החלוקים שכתב רבינו מבוארים פרק בכל מערבין (דף ל"ו:) ובמקומות אחרים : ואם עירב שלא לאחד מאלו אלא לדבר הרשות הרי זה עירוב. זה לא נמצא מבואר ויש מן המפרשים חלוקים בזה. רש"י ז"ל ובהלכות גדולות והרמב"ן ז"ל כתב בלקוטיו שנראה כדברי רבינו לפי שאלו עירובי תחומין מתירין אפילו לדברי האומר תחומין דאורייתא אלמא עירוב בין בפת בין ברגליו מן הדין הוא מתיר וכאן אני קורא בו ממקומו דכתיב אל יצא איש ממקומו וכיון שכן אע"פ שהחמירו עליו שלא לערב לכתחלה לדבר הרשות אם עירב ודאי קונה לו מקומו דכאן הוא מקומו כאן הוא ביתו ועוד עובדא דר"י בר' אשתותא פרק מי שהוציאוהו (דף נ"ב) נטיא לדידיה עכ"ל. והרשב"א ז"ל הסכים לדעת האחרים וכתב בד"א בנותן את עירובו אבל אם הלך ברגליו וקנה שם שביתה בין לדבר מצוה בין לדבר הרשות יש לו ממקום שביתה אלפים אמה לכל רוח עכ"ל :

פ"ו ט שכל דבר שהוא מדברי סופרים וכו'. נתבאר בפרק כ"ד מהלכות שבת :

פרק ששי

א מי שיצא מן המדינה [א]בערב שבת והניח מזון שתי סעודות רחוק מן המדינה בתוך התחום וקבע שביתתו שם. אע"פ שחזר למדינה ולן בביתו נחשב אותו כאילו שבת במקום שהניח בו שתי הסעודות. וזה הוא הנקרא עירובי תחומין : ב ויש לו להלך ממקום עירובו למחר אלפים אמה לכל רוח. לפיכך כשהוא מהלך ממקום עירובו למחר אלפים אמה כנגד המדינה אינו מהלך במדינה אלא עד סוף מדתו. ואם היתה המדינה מובלעת בתוך מדתו תחשב המדינה כולה כארבע אמות וישלים מדתו חוצה לה : ג כיצד הרי שהניח את עירובו ברחוק אלף אמה מביתו שבמדינה לרוח מזרח נמצא מהלך למחר ממקום עירובו אלפים אמה למזרח. ומהלך ממקום עירובו אלפים אמה למערב. אלף שמן העירוב עד ביתו ואלף אמה מביתו בתוך המדינה. ואינו מהלך במדינה אלא עד סוף האלף. היה מביתו עד סוף המדינה פחות מאלף אפילו אמה אחת שנמצאת מדתו כלתה חוץ למדינה תחשב המדינה כולה כארבע אמות ויהלך חוצה לה תשע מאות שש ותשעים אמה תשלום האלפים : ד לפיכך אם הניח עירובו ברחוק אלפים אמה מביתו שבמדינה הפסיד את כל המדינה כולה. ונמצא מהלך מביתו עד עירובו אלפים אמה ומעירובו אלפים אמה ואינו מהלך מביתו במדינה לרוח מערב אפילו אמה אחת. [ה]המניח עירובו ברשות היחיד אפילו היתה מדינה גדולה [א] כנינוה ואפילו עיר חריבה או מערה הראויה לדיורין מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח : ה המניח [ו]עירובו בתוך המדינה ששבת בה לא עשה כלום ואין מודדין לו ממקום עירובו אלא הרי הוא כבני המדינה כולן שיש להן אלפים אמה לכל רוח חוץ למדינה. וכן אם נתן עירובו במקומות המצטרפין לעיר שמודדין התחום חוץ מהם הרי זה כנותנו בתוך העיר. נתן עירובו חוץ לתחום אינו עירוב : ו [ז]אין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה כגון שהיה רוצה לילך לבית האבל או למשתה של נשואין או להקביל פני רבו או חבירו שבא מן הדרך וכיוצא באלו. או מפני היראה כגון שהיה רוצה לברוח מן העובדי כוכבים או מן הלסטים וכיוצא בזה. ואם עירב שלא לאחד מכל אלו אלא לדברי הרשות הרי זה עירוב : ז [ח]כל שמשתתפין בו מערבין בו עירובי תחומין. וכל שאין משתתפין בו אין מערבין בו תחומין. וכמה שיעור עירובי תחומין מזון שתי סעודות לכל אחד ואחד. ואם היה לפתן כדי לאכול בו שתי סעודות. כמו השיתוף : ח וצריך שיהיה הוא ועירובו במקום אחד כדי שיהיה אפשר לו לאוכלו בין השמשות. לפיכך אם נתכוין לשבות ברה"ר והניח עירובו ברה"י. או ברה"י והניח עירובו [ג] ברשות הרבים אינו עירוב. שאי אפשר לו להוציא מרה"י לרה"ר בין השמשות אלא בעבירה : ט [ט]אבל אם נתכוין לשבות ברה"י או ברה"ר והניח עירובו בכרמלית. או שנתכוין לשבות בכרמלית והניח עירובו ברה"י או ברה"ר הרי זה עירוב. שבשעת קניית העירוב שהוא בין השמשות מותר להוציא ולהכנים מכל אחת משתי הרשויות לכרמלית לדבר מצוה. שכל דבר שהוא מדברי סופרים לא גזרו עליו בין השמשות במקום מצוה או בשעת הדחק : י [י]נתנו במגדל וננעל ואבד

א טור סי' תח סמ"ג עשין דרבנן א : ב סמ"ג שם : ג טור שם : ד טור סי' תטו סמ"ג שם : ה טור סימן תט סמ"ג שם : ו שם : ז שם :

ז כל שמשתתפין בו מערבין בו וכו'. ריש פרק (דף כ"ו) בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח. ופי' מערבין עירובי תחומין ומשתתפין שתופי מבואות ושם מבואר שאין הן לדבר זה. וכבר אמרו פרטי הדברים בדין השתוף פ"א : וכמה שיעורי עירובי תחומין וכו'. משנה בכילד משתתפין (דף פ"ב:) ופרק ראשון נתבאר שיעור שתי סעודות שהן שש ביצים. ודין הלפתן מימרא פ' בכל מערבין (דף כ"ט:) נזכרה פ' ראשון :

ח וצריך שיהא הוא ועירובו במקום אחד וכו'. משנה שם פרק בכל מערבין (דף ל"ג:) נתנו באילן למעלה מעשרה טפחים אינו עירוב למטה מעשרה טפחים הרי זה עירוב ופירשו בגמרא באילן דקאי ברה"ר ואע"פ שמשתמש באילן הא מני רבי היא דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות ושם מבואר דלרבי נתכוין לשבות בכרמלית ועירובו ברה"י או ברה"ר וכן בהפך זה הרי זה עירוב ולא נזכר בדברי רבינו בפירוש מניח עירובו ברה"ר ונתכוין לשבות ברה"ר מה דינו אבל מכלל דבריו שעירובו עירוב. והרשב"א ז"ל כתב דדוקא בשלא נתכוין לשבות רחוק מעירובו שמונה אמות לפי שהנותן את עירובו יש לו ארבע אמות וכשמטלטלו ומביאו אצלו אינו צריך לטלטלו אלא פחות מארבע אמות אבל נתכוין לשבות ברחוק שמונה אמות אין עירובו עירוב שאין מתירין לו להביאו דרך רה"ר פחות פחות מארבע אמות שבות הקרוב למלאכה גמורה היא ולא התירו וקרוב לזה יתבאר בדין נתנו בראש הקנה לפנינו ובגמרא אמר רבא לא שנו אלא באילן העומד חוץ לעבורה של עיר אבל עומד בתוך עבורה של עיר אפילו למעלה מעשרה הרי זה עירוב דמתא כמאן דמליא דמיא. ועוד שם חלוק אחר ולא נזכר בדברי ההלכות מהם כלל ולא בדברי רבינו נראה שהם סבורין שאינן כהלכה וסוגיא דשמעתא גבי בור (דף ל"ד:) משמע לכאורה דאין הלכה כאותן דברים מדלא אוקמו לה בהכי אבל האחרונים פסקו כן וכ"כ הרשב"א ז"ל ובספרו מבואר דעתו בארוכה :

י נתנו במגדל וננעל וכו'. משנה שם (דף ל"ד:) נתנו במגדל וננעל בפניו ואבד המפתח ה"ז עירוב ויש בגמרא אוקימתות והעלו המפרשים ז"ל דלדידן דקי"ל כרבי כל דמאי שקיל

מגדל עוז

פ"ו מי שילא מן המדינה וכו' עד לכל רוח. פרק מי שהוציאוהו (דף נ"א) : לפיכך כשהוא מהלך ממקום עירובו עד חוץ לתחום אינו עירוב. פ' כיצד מעברין (דף ס') : אין מערבין עד הרי זה עירוב. פ' בכל מערבין ופ' כיצד משתתפין : כל שמשתתפין בו עד מן השתוף. פ' חלון ופ' כיצד משתתפין (דף פ"ב פ"ג) : וצריך שיהא הוא וכו' עד אלא מלאכה. פ' בכל מערבין (דף ל"ג) :

הגהות מיימוניות

[א] לשון מהר"ם בפסקי רבינו משה פסק כר"א ולבי מהסס שהרי בסמוך מקשה לר"א כמה קושיות אע"ג דמשני לה אנו אשנויי ניקו ונסמוך ושמא הרב היה סובר בב"מ אפילו בכה"ג הלכה כדברי המיקל בעירוב וכן לעיל פסק כרב הונא בריה דרב נתן בהר המתלקט עשרה אע"ג דלכאורה היה נראה כלישנא קמא דסתמא דתלמודא קאמר ליה ולי היה נראה לעיל לפסוק כלישנא קמא והכא כשמואל דאמר אין לו ממקום עירובו אלא אלפים אמה, ע"כ :

[ג] עיין בפרק י"ד מהלכות שבת ותדע רה"ר ורה"י :

שקיל ליה לעירוב בלא מלאכה דאורייתא עירובי עירוב ולדברי רבינו: נתנו בראש הקנה וכו'. משנה שם (דף ל"ד:) נתנו בראש הקנה או בראש הקונדס כל זמן שהוא תלוש ונעוץ אפילו גבוה מאה אמה הרי זה עירוב והטעם לפי שהן דקין ואין בהן ארבעה על ארבעה הן מקום פטור ובגמרא תלוש ונעוץ אין לא תלוש ונעוץ לא והא אמרת רישא ברבי דאפי' כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות ואסיק רבא גזירה שמא יקטום ופירשו המפרשים דאע"ג דאין בו אלא משום שבות כיון שהוא שבות הקרוב לבא לידי מלאכה גמורה אפילו רבי אוסר ומכאן למדו דין נתכוין לשבות ברחוק שמונה אמות ברה"ר שהזכרתי למעלה. אבל רבינו כתב בפירוש המשנה הכריח רבי בכאן שיהיו הקנה והקונדס תלושין ונעוצין הא יהיה מחובר לקרקע אע"פ שהוא בין השמשות שהיא שעת קניית העירוב מותר לו להשתמש במחובר באותה שעה גזירה שמא יקטום גזירה שמא יחתוך אותו קנה והוא מחובר לקרקע והוא איסור סקילה מפני שיתערב לו בקנה התלוש ממקום למיתחו שהוא מותר להכו וכמו כן הקונדס עכ"ל. ולפי זה אפשר שאין מכאן ראיה לדין רה"ר. ובהשגות כתוב שטעה רבינו במלת קונדס שכתב שלומה דאן קונטס תנן והוא בד של עץ ארוך והוא טעה במ"ש בגמרא תלוש ונעוץ אין לא תלוש ולא נעוץ לא ונדמה לו שעל הקנה ועל הקונטס אמרו ולא אמרו לא תלוש לא אלא על הקנה בלבד. ורבינו כתב בפירוש המשנה קונטס הוא שבט דק יעשו ממנו הרמחים ושם הרומח קונטס וקונדס הכל שוה עכ"ל. וזהו הטעם שגזרו בהן שמא יקטום לפי שמחליפין בתלושין ואינו כן בשאר אילנות המחוברין. והרשב"א חלק במיני הקנין מכח סוגיא אחר שם ולא נזכרה בהלכות לפי שאין אנו בקיאין בהן ובשמותיהן:

יא כל המניח את עירובו וכו'. מימרא דרבא שם (דף ל"ה:) הנותן את עירובו יש לו ארבע אמות ומפרש רבינו יש לו ארבע אמות שתים לרוח זו ושתים לרוח זו לפי שלא אמרו יש לו ארבע אמות לכל רוח ומוכרח מדברי רבינו פירוש זה כמו שיתבאר בסמוך: לפיכך המניח עירובי תחומין שלו וכו'. משנה שם נתגלגל חוץ לתחום נפל עליו גל או נשרף תרומה ונטמאת מבע"י אינו עירוב משחשכה הרי זה עירוב ובגמרא לא שנו אלא שנתגלגל חוץ לארבע אמות אבל בתוך ד"א הנותן את עירובו יש לו ד"א והקשו על דברי רבינו שהזכיר שתי אמות שד"א לכל רוח קאמר או לאי זה רוח שירצה ותלו ענין זה במחלוקת התנאים שנחלקו בדין ד"א שיש לו לאדם כמה הן כמבואר פרק י"ב בהלכות שבת במשנה פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ה) ואמרו שרבינו שנה המשנה כר"א דאמר והוא באמצע ואין הלכה כמותו. וכ"כ בהשגות א"א זה שנה משנתנו כר"א דאמר והוא באמצע ואינו כן אלא כר"י עכ"ל. ופירוש כר"י דאמר לאי זה רוח שירצה גם הרשב"א כתב כן על דברי רבינו. וכבודם במקומו מונח שאין דעת רבינו לפסוק כר"א שבפירוש כתב פי"ב מהלכות שבת בתוך ארבע אמות על ארבע אמות שהוא עומד בלדן וכן מבואר פ' כ"ז בדין התחומין שאינו סבור כר"א וכמ"ש שם אבל בכאן עיקר דבריו הוא שאינו מדמה דין העירוב לדין המטלטל. ונ"ל שרבא כיון שלא הזכיר ארבע אמות לכל רוח אינו ר"ל אלא שתים מכאן ושתים מכאן וכשהזכיר חוץ לד"א ר"ל חוץ למקום ד"א שיש לו אע"פ שאינן חוץ לתחום אלא שתים ולפעמים אמה אחת וכגון שהניח עירובו קרוב מסוף תחומו אמה אחת ולזה כתב רבינו המניח עירובי תחומין בסוף התחום כך נ"ל בדעתו ז"ל:

ואבד המפתח אם יכול להוציאו בלא עשיית מלאכה הרי זה עירוב. שאין אסור לעשות בין השמשות במקום מצוה אלא מלאכה. *נתנו בראש הקנה או הקונדס הצומחין מן הארץ אינו עירוב גזירה שמא יתלוש. ואם היו תלושין ונעוצין הרי זה עירוב: יא *כל [א]המניח עירובו יש לו במקום עירובו ארבע אמות. לפיכך המניח עירובי תחומין שלו בסוף התחום ונתגלגל העירוב ויצא חוץ לתחום בתוך שתי אמות הרי זה עירוב וכאילו לא יצא ממקומו. ואם יצא חוץ לשתי אמות אינו עירוב שהרי נעשה חוץ לתחום והמניח עירובו חוץ לתחום אינו עירוב מפני שאינו יכול להגיע אל עירובו: יב נתגלגל [ב]העירוב ויצא שתי אמות חוץ לתחום או אבד או נשרף או שהיה תרומה ונטמאת מבעוד יום אינו עירוב. משחשיכה הרי זה עירוב. שקניית העירוב בין השמשות. ואם ספק הרי זה עירוב שספק העירוב כשר. לפיכך אם נאכל העירוב בין השמשות הרי זה עירוב: יג אמרו [ג]לו שנים צא וערב עלינו, אחד עירב עליו מבעוד יום ואחד עירב עליו בין השמשות וזה שעירב עליו מבעוד יום נאכל [ג] עירובו בין השמשות וזה שעירב עליו בין השמשות נאכל עירובו משחשיכה שניהם קנו עירוב. שבין השמשות ספק הוא וספק העירוב כשר. אף על פי כן ספק חשיכה ספק לא חשיכה אין מערבין עירובי תחומין לכתחלה ואם עירב הרי זה עירוב: יד נפל [ד]על העירוב גל מבעוד יום אם יכול להוציאו בלא עשיית מלאכה הרי זה כשר שמותר להוציאו בין השמשות שהיא שעת קניית העירוב. ואם נפל עליו גל משחשיכה הרי זה עירוב ואע"פ שאי אפשר להוציאו אלא בעשיית מלאכה. ספק מבעוד יום נפל או משחשיכה הרי זה כשר שספק העירוב כשר: טו אבל אם עירב בתרומה שהיא ספק טמאה אינו עירוב שאינה סעודה הראויה.

וכן

השגת הראב"ד

*נתנו בראש הקנה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אנן קונטס תנן והוא בד של עץ ארוך ויש הרבה כזה והוא טעה במה שאמר בגמרא תלוש ונעוץ לא ונדמה לו שעל הקנה ועל הקונטס אמרו ולא אמרו אלא על הקנה, עכ"ל:

*כל המניח עירובו וכו'. כתב הראב"ד זה שנה משנתנו כר' אליעזר דאמר באמצע ואינו כן אלא כר' יהודה, עכ"ל:

א שם: ב טור וסמ"ג שם: ג טור סי' שצג: ד טור סי' שלד:

יב נתגלגל העירוב וכו'. משנה שם (דף ל"ה) כתבתיה בסמוך וסוף המשנה אם ספק ר' יוסי ור"ש אומרים ספק עירוב כשר: לפיכך אם נאכל העירוב וכו'. זה פשוט שאין חלוק בין נאכל לנשרף ולא כתבו רבינו אלא מפני מה שיזכיר בסמוך:

יג אמרו לו שנים צא וערב עלינו. מימרא דרבא סוף ב"מ (שבת ל"ד) והובאה פרק הדר (עירובין ע"ו) והוא כלשון רבינו ופירשה הוא ז"ל בעירובי תחומין וכן פירש"י ז"ל והקשו עליהם דהא אוקימנא התם בב"מ מתניתין דדייקינן מינה ספק חשכה ספק אינה חשכה אין מערבין בעירובי תחומין וכתב הרמב"ן ז"ל בתירוץ זה ואפשר שאין מערבין אבל אם עירב עירובו עירוב וזה כדעת רבינו ורש"י ז"ל. והטעם נ"ל דלכתחלה אין מערבין שאין לו לבא לבית הספק שיהיה התחלת העירוב בספק והרשב"א ז"ל הקשה על זה ממה שיתבאר בסמוך שאם עירב בתרומה ספק טמאה ספק טהורה שאינו עירוב אלמא לא אמרינן ספק עירוב כשר אלא כשהיתה לו חזקת כושר ברורה וכתב ומכאן נלמוד למי שעירב ספק יום ספק לילה שאינו עירוב. ואני אומר שכבר אמר רבינו מזה שטעם ספק התרומה שאינו עירוב משום דבעינן סעודה הראויה מבעוד יום וליכא דאדרבה פשיטא לן שלא היתה ראויה זו לאכילה ואע"פ שאסורה מחמת ספק מ"מ לגבי אכילה הוי הספק כודאי אבל בשהיתה טהורה ונסתפק אימתי נטמאה הרי היתה טהורה מבעוד יום וראויה ואע"פ שבשעת קניה ספק לנו אם היתה ראויה אם לאו הרי זה ספק עירוב וכשר וכן הדין במערב בין השמשות והכין מסתברא לי מסוגיין דפרק בכל מערבין (דף ל"ו) דלדידן דקי"ל תחומין מדרבנן ספק העירוב אפילו לא הויא ליה חזקה ברורה כל שאין חזקה כנגדו כשר וכן בדין דהוה ספק דרבנן ולקולא וזו היא אוקימתא דרב הונא בר חיננא שחלק בין תחומין לטומאה כדאיתא התם ויעיד על זה שטעם ספק טהורה ספק טמאה שאינו עירוב הוא משום סעודה הראויה מה שאמרו אם היו לפניו שתי ככרות ומבואר בסמוך כך נ"ל להעמיד דברי רבינו ורש"י ז"ל. ולשון המימרא מורה דבעירובי תחומין הוא מדקאמר אמרו לו שנים ואי"א שני עירובין לשנים אלא בעירובי תחומין ומ"מ ר"ח ז"ל פירש הא דרבה בעירובי חצרות בדוקא ולזה הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל ומפרשים אמרו לו שנים לא וערב עלינו לא וגבה העירוב מבני חצרותינו. ויש תמה בדברי הרשב"א ז"ל שפירשה בעירובי חצרות וכתב שאם עירב בחצרות בתרומה ספק טמאה וספק טהורה שאינו עירוב וכתב בדין עירוב תחומין שאינו עירוב בין השמשות למדו ממה שאמרו בתרומה ספק שאינו עירוב ואומר אני לדבריו עירובי חצרות יוכיחו. ודברי רבינו ורש"י ז"ל עיקר וכ"ל יותר:

יד נפל על העירוב גל וכו'. משנה (עירובין ל"ה) כתבתיה למעלה והעמידוה בגמרא בדבעי מרא וחצינא שא"א לאפוקיה בלא עשיית מלאכה ומפורשים שם כל החלוקים שהזכיר רבינו:

טו אבל אם עירב בתרומה וכו'. ברייתא שם (דף ל"ה:) וכבר הארכתי למעלה בטעם זה:

וכן

משנה למלך

יג שבין השמשות ספק הוא וספק העירוב כשר. (א"ס עיין בדברי הרב המחבר פ"ד מהלכות תרומות דין א'):

הרוצה

מגדל עוז

נתנו בראש הקנה או בראש הקונדס הצומחין מן הארץ וכו' עד הרי זה עירוב. פ' בכל מערבין (דף ל"ו): כתב הראב"ד ז"ל אנן קונטס תנן כו' ולא אמר אלא על הקנה, עכ"ל: ואני אומר ספרים חלוקים הם וכ"כ בעל הערוך והטעות שהזכיר איני רואה אותו דהא בגמרא מייתי עליה כל דבר שמשום שבות כלומר שהוא מחובר ומה לי קנה ומה לי קונדס. והרב רבי נתן בעל הערוך ז"ל פירש הקונדס שהוא כעין קורות גדולות ארוכות עומדות כעין עמודין: כל המניח עירובו עד להגיע אל עירובו: כתב הראב"ד זה שנה משנתנו כר"א דאמר באמצע ואינו כן אלא כר' יהודה, עכ"ל: ואני אומר כבר כתבתי בענין והוא באמצע מה שנראה לי באותו ענין רק בנדון שלפנינו פשוט הוא בפרק בכל מערבין גמרא מתניתין דנתגלגל חוץ לתחום דגרסינן אמר רבה לא שנו אלא שנתגלגל חוץ לד' אמות אבל נתגלגל בתוך ד' אמות הנותן את עירובו יש לו ד' אמות וכן הביאה ר"י אלפס ז"ל בהלכות: נתגלגל העירוב עד הרי זה עירוב. פ' בכל מערבין (דף ל"ה): אמרו לו שנים עד הרי זה עירוב. פ' במה מדליקין (דף ל"ד) וסוף פרק הדר (דף ע"ו): נפל על העירוב גל עד או שיפסח ויסלק. בכל פ' בכל מערבין (דף ל"ה):

הגהות מיימוניות

[ג] וכן בפ' ב"מ קאמר דרבא איירי בעירובי תחומין וכן משמע הלשון מדקאמר צא משמע חוץ לעיר לסוף התחום אבל ר"י פירש דהא דרבא איירי בעירובי חצרות אבל בעירובי תחומין מחמירין בספיקא היכא דליכא חזקה דכשרות ותדע לך דמקילין בעירובי חצירות מבעירובי תחומין דאילו בעירובי חצירות סגי במזון שתי סעודות לכולן ובעירובי תחומין בעי מזון שתי סעודות לכל אחד ועוד דבעירובי חצירות קאמר רב הונא קטן גובה את העירוב ואילו בעירובי תחומין תנן השולח עירובו ביד חש"ו אינו עירוב ועוד דמלתא דרבא מייתי לה בפ' הדר אעירובי חצירות ופריך מינה אף אעירובי חצירות ואל הקשה מלשון צא דכה"ג אשכחן בפרק שואל צא ושכור לי פועלים, ע"כ:

וכן אם היו לפניו שתי ככרות של תרומה אחת טהורה ואחת טמאה ואינו יודע אי זו היא משתיהן ואמר עירובי בטהורה בכל מקום שהוא אינו עירוב. שאין כאן סעודה הראויה לאכילה: **טז** אמר ככר זו היום חול ולמחר קדש ועירב בה הרי זה עירוב. שבין השמשות עדיין לא נתקדשה ודאי וראויה היתה מבעוד יום. אבל אם אמר היום קדש ולמחר חול אין מערבין בה שאינה ראויה עד שתחשך. וכן אם הפריש תרומה והתנה עליה שלא תהיה תרומה עד שתחשך אין מערבין בה. שהרי היא טבל כל בין השמשות וצריך שתהיה הסעודה ראויה מבעוד יום: **יז** הנותן עירובו בבית הקברות אינו [ד] עירוב לפי שבית הקברות אסור בהנייה וכיון שרוצה בקיום העירוב שם אחר קנייה הרי נהנה בו. נתנו בבית הפרס הרי זה עירוב ואפילו היה כהן מפני שיכול ליכנס שם במגדל הפורח או שינפח והולך: **יח** רבים [א]שרצו להשתתף בעירובי תחומין מקבצין כולן עירובן שתי סעודות לכל אחד ואחד ומניחין אותו בכלי אחד במקום שירצו. ואם עשה אחד עירוב על ידי כולן צריך לזכות להן על ידי אחר. וצריך להודיעם שאין מערבין לו לאדם עירובי תחומין אלא לדעתו שמא אינו רוצה לערב באותה הרוח שרצה זה. [ב]ואם הודיעו מבעוד יום אף על פי שלא רצה אלא משתחשך הרי זה עירוב. ואם לא הודיעו עד שחשכה אינו יוצא בו שאין מערבין משתחשך: **יט** כל הזוכה בעירובי חצירות מזכין על ידו בעירובי תחומין. וכל מי שאין מזכין על ידו עירובי חצירות אין מזכין על ידו עירובי תחומין: **כ** נותן אדם מעה [ג]לבעל הבית כדי שיקח לו פת ויערב לו בה עירובי תחומין. אבל אם נתן לחנוני או לנחתום ואמר לו זכה לי במעה זו אינו עירוב. ואם אמר לו ערב עלי במעה זו הרי זה לוקח בה פת או אוכל מן האוכלין ומערב עליו. ואם נתן לו כלי ואמר לו תן לי בזה אוכל וזכה לי בו הרי זה לוקח אוכל ומערב עליו בו: **כא** [ד]מערב אדם עירובי תחומין על ידי בנו ובתו הקטנים ועל ידי עבדו ושפחתו הכנענים בין מדעתן בין שלא מדעתן. לפיכך אם עירב עליהן ועירבו לעצמן יוצאין בשל רבן. אבל אינו מערב לא על ידי בנו ובתו הגדולים ולא על ידי עבדו ושפחתו העברים ולא על ידי אשתו אלא מדעתן. ואע"פ שהן אוכלין אצלו על שולחנו. ואם עירב עליהן ושמעו ושתקו ולא מיחו יוצאין בעירובו. עירב על אחד מהן ועירבו הן לעצמן אין לך מחאה גדולה מזו ויוצאין בעירוב עצמן. קטן בן שש שנים או פחות יוצא בעירוב אמו ואין צריך להניח עליו מזון שתי סעודות לעצמו: **כב** [ה]הרוצה לשלח עירובו ביד אחר להניחו לו במקום שהוא רוצה לקבוע שביתתו שם הרשות בידו. וכשהוא משלחו אינו משלחו ביד חרש שוטה וקטן ולא ביד מי שאינו מודה במצות עירוב. ואם שלח אינו עירוב. ואם שלחו ביד אחד מאלו הפסולין להוליכו לאדם כשר כדי שיוליכו הכשר ויניחו במקום העירוב הרי זה כשר. ואפילו שלחו על

הקוף

מגיד משנה

וכן אם היו וכו'. בעיא דאיפשטא שם ואמרו שם בעינן סעודה הראויה מבע"י וליכא כמו שכתב רבינו:

טז אמר ככר זו היום חול וכו'. שם בעיא דאיפשטא וזכר שם הטעם כמ"ש רבינו: אבל אם אמר היום קדש וכו'. שם זה בעיא דאיפשטא ומזכיר טעמה כדברי רבינו:

וכן אם הפריש וכו'. משנה הובאה שם (דף ל"ו:) ומפרש רב פפא טעמא משום דבעינן סעודה הראויה מבע"י וליכא וכמ"ש רבינו. וכל אלו הדינין הם ג"כ בעירובי חצרות וכבר נתבארו קצתם פרק ראשון ומהם יש ללמוד לכיוצא בהן:

יז הנותן את עירובו בבית הקברות וכו'. מחלוקת ר"י וחכמים שם (דף כ"ו:) במשנה ששם אמרו לכהן בבית הפרס ר"י אומר אפילו בבית הקברות ומסקנא דגמרא (דף ל"א) בהא קא מיפלגי מר סבר פירוש ר"י כיון דקנה ליה עירוב לא ניחא ליה דמינטרא ומ"ס ניחא ליה אי מילטריך ליה אכיל ליה ופסק רבינו כרבנן וכסתם מתני'. והרשב"א ז"ל הקשה בזה ממ"ש ריב"ל פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ו:) הלכה כדברי המקיל בעירוב ואפילו יחיד במקום רבים. וכבר כתב הרמב"ן ז"ל דעת הגאונים ז"ל שלא לפסוק כן במקום רבים והביא ראיות שאין ריב"ל מוסכם ורבים חולקים עליו. עוד הקשה ממ"ש שמואל פרק חלון (דף פ"א:) גבי עירובי חצרות שא"צ להודיע לדעת ר"י הלכה כר"י ולא עוד אלא כל מקום ששנה ר"י בעירובין הלכה כמותו ויש לדחות דבעירובי חצרות בלבד קאמר א"נ דלא קי"ל כשמואל אלא כר' יוחנן דאמר הלכה כסתם משנה כנ"ל לדעת רבינו והרשב"א ז"ל פסק כר' יהודה: נתנו בבית הפרס וכו'. (דף כ"ו:) במשנה המזכרת והטעמים שהזכיר מפורשים בגמרא (דף ל':) וענין בית הפרס ודינו מבוארים ריש פ"י מהל' טומאת מת:

יח רבים שרצו להשתתף וכו'. (דף פ"ב) ריש פרק כיצד משתתפין בתחומין מניח את החבית ואומר הרי זה לכל בני עירי לכל מי שילך לבית האבל או לבית המשתה ושם (דף פ"ב:) מבואר ששיעור מזון שתי סעודות הוא לכל אחד ואחד: ואם עשה אחד וכו'. פרק חלון (דף פ"א:) במשנה מבואר ומוסכם שאין מערבין לו לאדם עירובי תחומין אלא מדעתו: ואם הודיעו מבע"י אע"פ שלא רצה אלא משתחשך וכו'. בכיצד משתתפין (דף פ"ב) כל שקבל עליו מבעוד יום מותר משתחשכה אסור שאין מערבין משתחשכה ובגמרא שמעת מינה אין ברירה דאי יש ברירה הגלי מלתא למפרע דמבע"י הוה ניחא ליה, פירוש דקס"ד דאע"פ שהודיע מבע"י כל שלא קבל עליו אלא משתחשכה אינו עירוב וא"ר אשי הודיעוהו ולא הודיעוהו קתני דבהודיעוהו מותר אע"פ שלא נתרצה עד שתחשכה וכן פירש"י ז"ל ויש שם פירוש אחר וזה עיקר וכדעת רבינו:

כל

יט כל הזוכה בעירובי חצרות מזכין על ידו וכו'. פ' חלון (דף פ') מסקנא דגמרא נקטינן אחד עירובי תחומין ואחד עירובי חצרות צריך לזכות. ופשוט הוא שהם שוין בזכין שאותן שאינן ראויין בעירובי חצרות אינן ראויין בתחומין וכ"כ ז"ל:

כ נותן אדם מעה לבעל הבית כדי שיקח לו וכו'. שם (דף פ"א:) משנה נותן אדם מעה לחנוני או לנחתום כדי שיזכה לו בעירוב דברי ר"א וחכ"א לא זכו לו מעותיו ומודים בשאר כל אדם שזכו לו מעותיו שאין מערבין לו לאדם אלא מדעתו א"ר יהודה בד"א בער"ת וכו' ובגמרא מאן שאר כל אדם בעה"ב ואמר שמואל לא שנו פירוש דבחנוני לא זכו לו מעותיו אלא מעה אבל כלי קונה ואמר שמואל לא שנו אלא דאמר זכה לי אבל ערב לי קונה ע"כ. וכל דברי רבינו מבוארים ודלא כר"א לפי שהוא יחיד במקום רבים וכמ"ש למעלה וטעם החנוני שאינו מזכה כשנתן לו מעה ואמר לו זכה לי לפי שהחנוני מוכר הפת ואין בעל המעה קונה אותה עד שימשוך כמבואר בהלכות מכירה וכיון שלא אמר לו ערב לי נראה שמשלו הוא רוצה לקנות תחת המעה ואינו קונה אבל כשאמר ערב לי הרי הוא עושהו שלוחו לערב עליו וקונה פת מאחר ומערב לו אבל בפת של עצמו לא שאין שליח קונה ומקנה וכשנתן כלי כל המטלטלין קונים זה את זה כנזכר בהלכות מכירה פ"ה. ופירשה רבינו בעירובי תחומין ויש מפרשים אותה בעירובי חצרות ודברי רבינו עיקר:

כא מערב אדם עירובי תחומין וכו'. פ' כיצד משתתפין (דף פ"ב:) א"ר מערב אדם ע"י בנו ובתו הקטנים על ידי עבדו ושפחתו הכנענים בין מדעתם בין שלא מדעתן וכולן שעירבו ועירב רבן עליהן יוצאים בשל רבן אבל אינו מערב לא ע"י בנו ובתו הגדולים ולא על ידי עבדו ושפחתו העברים ולא ע"י אשתו אלא מדעתם ופירשו שם בגמרא שאם שמעו ולא מיחו פירוש מיד יוצאין בעירובו וכתב הרשב"א ז"ל ואפילו לא הודיעם עד שחשכה. ועוד אמרו בגמרא שאם עירבו לעצמו עירוב אחר שאין לך מחאה גדולה מזו ונתבארו דברי רבינו: קטן בן שש וכו'. שם א"ר אסי קטן בן שש יוצא בעירוב אמו:

כב הרוצה לשלח עירובו וכו'. פרק בכל מערבין (דף ל"א:) משנה השולח את עירובו ביד חרש שוטה וקטן או ביד מי שאינו מודה בעירוב אינו עירוב אם אמר לאחר לקבלו ממנו הרי זה עירוב ובגמרא וליחוש דלמא לא ממטי ליה ותירצו בעומד ורואה והקשו עוד וליחוש דלמא לא מקבל ליה מיניה ותירצו חזקה שליח עושה שליחותו ושם אמרו שכל שעומד ורואהו אפילו נתנו לקוף או לפיל להוליכו ואמר לאחר לקבלו הרי זה עירוב:

וכן

א טור סימן תיג: ב טור שם סמ"ג עשין דרבנן א: ג טור סימן שפט סמ"ג שם: ד טור סי' תיד סמ"ג שם: ה טור סי' שם:

משנה למלך

כב הרוצה לשלח עירובו ביד אחר וכו'. (א"ס מבואר בפרק בכל מערבין דהיינו משום דחזקה שליח עושה שליחותו, ועיין בדברי הרב המחבר פרק ד' מהלכות בכורות שהאריך למעניתו בפרט זה. ושם יתבאר דסיכא דהשליח מעלמו אמר שרולה לעשות שעולה אתה שמכין אמוקם זו אפילו לקולא יע"ש):

הגהות מיימוניות

[ד] דלא כר"י דאמר אפילו בבית הקברות אלא כרבנן דשרי דוקא בבית הפרס וכ"ג לר"י דאע"ג דר"י מיקל ועוד דאמרינן פרק כל גגות כל מקום ששנה ר"י בעירובין הלכה כמותו בהא נראה דלית הילכתא כוותיה פ' ין דתלי פלוגתייהו בפלוגתא דר"י ורבי דרבי ממשא דקסבר אהל זרוק לא שמיה אהל והלכה כרבי מחבירו ע"כ. והגה לדעת המחבר אפילו לישראל אין עירובו עירוב כדמוכח בגמ' דפליגי רבנן ואסרי אפילו לישראל והא דקמיפלגי בכהן להודיעך כחו דר"י כדפירש"י עכ"ל ע"כ:

מגדל עוז

רבים שרצו להשתתף עד במקום שירצו. ריש פ' כיצד משתתפין (דף פ"ב): ואם עשה אחד עירוב עד שרצה זה. פ' חלון (דף פ"ו): ואם הודיעו מבע"י עד על ידו עירובי תחומין. פ' כיצד משתתפין (דף כ"ב): נותן אדם מעה לבעל הבית עד ומערב עליו בו. פרק חלון (דף פ"א): מערב אדם וכו' עד בעירוב עצמן. ריש פרק כיצד משתתפין: קטן בן שש שנים עד שתי סעודות לעצמו. פרק כיצד משתתפין: הרוצה לשלח עירובו עד להוליך את העירוב. פרק בכל מערבין (דף ל"א):

הקוף או על הפיל. והוא שיהיה עומד מרחוק עד שיראה זה הפסול או הבהמה שהגיעו אצל הכשר שאמר לו להוליך את העירוב. וכן רבים שנשתתפו בעירובי תחומין ורצו לשלוח עירובן ביד אחר הרי אלו משלחין: **כג** *אחד או רבים שאמרו לאחד צא וערב עלינו ועירב עליהן באי זה רוח שרצה הרי זה עירוב ויוצאין בו שהרי לא ייחדו לו רוח. *האומר לחבירו ערב עלי בתמרים ועירב עליו בגרוגרות בגרוגרות ועירב עליו בתמרים. א"ל הניח עירובי במגדל והניחו בשובך. בשובך והניחו במגדל. בבית והניחו בעליה בעליה והניחו בבית אינו עירוב. אבל אם אמר לו ערב עלי סתם ועירב עליו בין בגרוגרות בין בתמרים בין בבית בין בעליה הרי זה עירוב: **כד** *כשם [ב]שמברכין על עירובי חצירות ושתופי מבואות כך מברכין על עירובי תחומין, ואומר בזה העירוב יהיה מותר לי להלך למקום זה אלפים אמה לכל רוח. ואם היה אחד מערב על ידי רבים אומר בזה העירוב יהיה מותר לפלוני או לבני מקום פלוני או לבני עיר זו להלך ממקום זה אלפים אמה לכל רוח:

השגת הראב"ד

*אחד או רבים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל שנה משנתנו כמ"ד יש ברירה, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*כשם שמברכין וכו'. כתב הראב"ד ז"ל והיכן צונו לערב בתחומין, בשלמא עירובי חצרות ושתופי מבואות יש בהן היכר לשבת שלא להוציא לר"ה אלא הא קולא נפקא מיניה לשבת ולא חומרא ואע"פ שאין מערבין אלא לדבר מצוה אין המצוה נוגעת לעירוב והיאך יאמרו וצונו על מצות עירוב:

פרק שביעי

א מי [ג]שיצא מערב שבת חוץ למדינה ועמד במקום ידוע בתוך התחום או בסופו ואמר שביתתי במקום זה וחזר לעירו ולן שם. יש לו להלך למחר מאותו מקום אלפים אמה לכל רוח. וזה הוא עיקר עירובי תחומין לערב ברגליו. [א] ולא אמרו לערב בהנחת מזון שתי סעודות בלבד במקום אף על פי שלא יצא ולא עמד שם אלא להקל על העשיר שלא יצא אלא ישלח עירובו ביד אחר ויניחו לו: **ב** וכן [ד]אם נתכוין לקבוע שביתתו במקום ידוע אצלו כגון אילן או בית או גדר שהוא מכיר מקומו ויש בינו ובינו כשחשכה אלפים אמה או פחות והחזיק בדרך והלך כדי שיגיע לאותו מקום ויקנה בו שביתה אף על פי שלא הגיע ולא עמד שם אלא החזירו חבירו ללון אצלו או שחזר מעצמו ללון או נתעכב. למחר יש לו להלך עד מקום שנתכוין לו ומאותו המקום אלפים אמה לכל רוח. שכיון שגמר בלבו לקבוע שם שביתתו והחזיק בדרך נעשה כמי שעמד שם או שהניח עירובו שם: **ג** במה דברים אמורים [ב] בעני שאין מטריחין אותו להניח עירוב או ברחוק [ה]כגון מי שהיה בא בדרך והיה ירא שמא תחשך. והוא שישאר מן היום כדי להגיע לאותו מקום שקנה בו שביתה קודם שתחשך אם רץ [ג] בכל כחו והיה בינו ובין אותו מקום כשתחשך אלפים אמה או פחות. אבל אם לא היה רחוק ולא עני או שלא נשאר מן היום כדי

מגיד משנה

וכן רבים וכו'. זה פשוט ומבואר בפ' כיצד משתתפין (דף פ"ב):

כג אחד או רבים וכו'. זה פשוט ומתבאר מסברייתא שבפרק מי שהוציאוהו (דף נ') או שאמר לעבדיו צאו וערבו עלי וכו' כמו שאכתוב פ' שמיני. ובהשגות א"א שנה משנתנו כמ"ד יש ברירה ע"כ וכן הוא האמת דק"ל כדרבנן יש ברירה ואפילו לא ידעו עד שחשכה יוצאין באותו עירוב וכדעת רבינו וכן פסקו ז"ל: האומר לחבירו ערב לי וכו'. פ' המקבל בגיטין (דף ס"ה:) האומר לשלותו ערב לי בתמרים ועירב לו בגרוגרות בגרוגרות ועירב לו בתמרים תני חדא עירובו עירוב ותניא אידך אין עירובו עירוב אמר רבה ל"ק הא דאין עירובו עירוב כרבנן דאמרי קפידא הוי אידך כר' אליעזר דאמר מרבה מקום הוא לו. רב יוסף אמר הא והא רבנן כאן בשלו כאן בשל חבירו ופירשו ז"ל אם העירוב משל משלח אינו עירוב אם הוא משל שליח עירובו עירוב שנוח לו למשלח במה שיתן לו שליח א"ל אביי אלא הא דתניא האומר לשלותו ערב לי במגדל ועירב לו בשובך בשובך ועירב לו במגדל תני חדא עירובו עירוב ותניא אידך אינו עירוב התם מאי שלו ומאי של חבירו איכא ותירץ התם נמי איכא פירי דמגדל ופירי דשובך ע"כ בגמרא. ומשמע ודאי דרבא לית ליה סברא דרב יוסף לחלק בין שלו לשל חבירו דאי ס"ל הכין הוה מוקים לתרוייהו כהלכתא והוה מוקים להו בלדדין הלוקים כי היכי דלא ליפלגו. ופסק רבינו כרבא הדא דהוה בתרא ועוד דאביי משמע דהכי ס"ל ורב יוסף אצטריך לדחוקי ולמימר דעירב לו במגדל מפירי דמגדל קאמר והרשב"א ז"ל פסק בספרו כרב יוסף ודברי רבינו נראין לי:

אבל אם אמר וכו'. זה דבר פשוט נלמד משם:

כד כשם שמברכים וכו'. זה ממה שאמרו (פסחים ז') כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן. וכן כתב בספר העתים ומוסכם הוא מן הגאונים ז"ל. ובהשגות א"א והיכן צונו לערב בתחומין וכו' ואיך נאמר וצונו על מצות עירוב עכ"ל. ואני אומר דיותר ראוי לברך על עירובי התחומין מעל עירובי חצרות אם מטעם קולא וחומרא הוא לפי שידוע שדבר תורה מותר להוציא מן הבתים לחצרות ולמבואות בלא שום עירוב והחכמים אסרו זה גזרה משום הוצאה מרה"י לרה"ר והתירו ע"י עירוב ואנו מברכין וצונו לומר שאין אנו רשאין לטלטל בלא עירוב וצונו שנכנסה להוציא מן הבית לחצר שנערב וה"ז כמצות נט"י ושחיטה וכיוצא בהן, אף בעירובי תחומין ידוע שמן התורה מותר ללכת שלש פרסאות בלא עירוב כמבואר פכ"ז מהלכות שבת וחכמים אסרו יותר מאלפים אמה לכל רוח והתירוהו על ידי עירוב התחומין וכשנכנס ללכת ממקום בתינו לצד אחד יותר מאלפים אין אנו רשאין בלא עירוב וא"כ יש לנו לברך על כך. ולא עוד אלא שבחצרות ע"י עירוב נעקר לגמרי איסור של דבריהם להוצאת הבתים ובעירובי תחומין עדיין גזרתם קיימת שלא ללכת יותר מאלפים אמה לכל רוח אלא שהעתיק שביתתו ממקומו למקום עירובו ומה שנשכר לצד עירובו מפסיד לצד האחר. ולפעמים מפסיד יותר במדת המדינה כנזכר בראש הפרק ונתבאר שאם מטעם קולא והומרא הוא שיותר ראוי לברך על עירובי תחומין ככ"ל:

פ"ז א מי שיצא מע"ש חוץ למדינה וכו'. משנה שם (עירובין מ"ט:) מחלוקת ר"מ ור' יהודה וקי"ל כר"י וכאוקימתיה דרב נחמן (דף נ"א:) ובברייתא דהגיא ר"י אומר אחד עני ואחד עשיר מערבין ברגל ויצא עשיר חוץ לתחום פירש"י ז"ל חוץ לתחום לאו דוקא אלא בסוף התחום ואי דוקא חוץ לתחום בתוך ארבע אמות קאמר עכ"ל. וי"ל חוץ לעיר ללכת לתחום ויאמר שביתתי תהא במקומי וזהו עיקרו של עירוב והקילו חכמים לבעל הבית לשלח עירובו ביד בנו או ביד שלוחו בשביל להקל עליו:

ב וכן אם נתכוין לקבוע שביתתו וכו'. זה מוסכם מר"מ ור"י לפי אוקימתא דר"נ דכל שאינו מהלך עד מקום שקנה שביתה דברי הכל עני אין עשיר לא וכל התנאים והחלוקים שכתב רבינו מפורשים שם:

ג בד"א בעני וכו' או ברחוק וכו'. כל אלו התנאים מפורשים שם וכתב הרשב"א ז"ל אי זהו עני כל שיוצא מביתו שלא על דעת לערב ותשכה לו בדרך ואפילו היה בידו פת יצא מביתו על דעת לקנות שביתה באחד מן המקומות אפילו עני הרי זה עשיר לדבר זה שאין לך עני שאין לו בביתו אוכלים שיכול לערב בהן עכ"ל. ודקדק כן מן הסוגיא ואין נראה כן מלשון רבינו. ונראה מדברי רבינו שאם אמר שביתתי במקום פלוני והמקום ההוא רחוק יותר מאלפים אמה ממקומו קנה שביתה במקומו ואין בדבריו כלום ויש לו ממקומו אלפים אמה לכל רוח. ובהשגות כתוב א"א אם יש בין המקום וכו' ובסמוך אכתוב הסוגיא ודעת רבינו בזה:

מי

מגדל עוז

וכן רבים עד משלחין. פ' כיצד משתתפין: אחד או רבים כו' עד ייחדו לו רוח: כתב הראב"ד ז"ל שנה משנתנו כמ"ד יש ברירה, עכ"ל: ואני אומר הלכה כן: האומר לחבירו וכו' עד הרי זה עירוב. פ' המקבל במסכת גיטין ובהלכות גדולות: כשם שמברכין על עירובי חצרות וכו' עד סוף הפרק: כתב הראב"ד ז"ל והיכן צונו לערב בתחומין וכו' והיאך יאמר וצונו על מצות עירוב: ואני אומר ככר נתחבטו בזה רבים וגדולים מן הראשונים והסכימו עם האומר לברך ומאי וצונו מלאו דלא תסור שאנו מצווים לשמוע דברי חכמים בין להקל בין להחמיר. ובפ' כיצד מעברין מוכח מדברי סופרים שלא יצא אדם בשבת חוץ לעיר יותר מאלפים אמה וילפינן לה מתמגרשי ערים והעובר מכין אותן מכות מרדות ובירושלמי מוכיח אותו מן התורה דגרסינן הגיעוך סוף תחומי שבת שאינן מחוורין דבר תורה כדי מנה בעי ניתא אלפים שאינו מחוור ארבעת אלפים מחוור הוא ר' שמעון בן מנסיא בשם ר' אחא אין לך מחוור מכולם אלא תחום י"ב מיל כנגד מחנה ישראל משמע שזה מחוור אפילו לרבנן דר"ע וכשיטת פרק כשם מוכח דתאומי אלפים אמה מדברי סופרים וגם רבותינו בעלי התוספות פסקו כן סוף פ"ק דמסכת עירובין בראיות ברורות כדאשכחן פרק בכל מערבין דא"ל רבא לר"נ ובפ' מי שהוציאוהו דא"ל רבה לאביי והכנה רבות וכ"כ הר"ם מקוצי בספר מצות ל"ת ומחלק בין תחום י"ב מיל לאלפים אמה כמ"ש ר"י אלפס ז"ל סוף פ"ק דמסכת עירובין וכמ"ש ר"מ ז"ל ריש פרק כ"ח דהלכות שבת והר"ז בעל המאור חלק עליו לקבוע אותן מן התורה וגם הרמב"ן ז"ל סליע בזה הלעה גדולה בספר המלחמות אין לי צורך בזה הדבור להאריך בו רק על מה שבאתי עכשיו לומר כי עירובי התחומין דרבנן ואסיקנא פרק במה מדליקין דכל מצוה שהיא מדברי סופרים מברכין עליה וככר הוכחתי והארכתי בזה סוף הלכות ברכות וגם פ"ג מהלכות מילה ושם כתבתי תשובת ר"מ ז"ל שהשיב בחייו לחכמי לוני"ל ז"ל וכ"ש אם פסקנו שהם מן התורה שיש לברך עליה:

פ"ז מי שיצא מע"ש עד שהוא עומד בו מתשכם: כתב הראב"ד ז"ל אם יש בין המקום וכו' ואין לו אלא ד' אמות במקומו, עכ"ל: ואני אומר סברות חלוקות הן במשנתין סוף פ' מי שהוציאוהו ואין לי להכריע אבל רואה אני לדעת הראב"ד ז"ל שנעשה חמר גמל שבמקומו לא קנה שהרי רחק עצמו בהמירתו ובמקום כוונתו לא קנה שהרי הוא רחוק מהגביה ולדעת ר"מ ז"ל לא עקר זכות שביתתו במקומו אלא א"כ אמר על מקום שהוא ראוי להגיעו וכן משמע ליישנא פ' מי שהוציאוהו גמרא דתהמיפין דמי שבא בדרך דגרסינן אמר רבה והוא דכי רהיט מטי א"ל אביי ואת חכבה לו קתני ומהדר שבכה לו לביתו אבל לעיקרו של אילן מאי איכא למימר דאמרי מכבה לו כי סגי קלי קלי אבל כי רהיט מטי ע"כ. משמע דלעולם לא הבכיד זכות מקומו אלא א"כ אמר לקנות בכיפה במקום שהוא יכול לבוא.

הגהות מיימוניות

[א] כר"י ודלא כר"מ דאמר עיקר עירוב בפת ע"ש: [ב] אמר ר"נ מחלוקת במקומו וכו' אבל במקום פלוני דברי הכל עני אין עשיר לא ודלא כרב חסדא דאמר איפכא דהתניא כוותיה דר"נ ע"ש ע"ב: [ג] אמר רבה והוא דרהיט ומטי:

כדי שיגיע אפילו רץ בכל כחו *או שהיה בין המקום שנתכוין לשבות בו ובין המקום שהוא עומד בו כשחשכה יתר מאלפים אמה או שלא כיון המקום שקנה בו שביתה. הרי זה לא קנה שביתה ברחוק מקום ואין לו אלא אלפים אמה לכל רוח ממקום שהוא עומד בו כשחשכה: **ד** מי שעמד מבעוד יום ברה"י וקנה שם שביתה או שהיה בא בדרך ונתכוין לשבות ברה"י הידוע אצלו וקנה שם שביתתו הרי זה מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח. ואם היתה רשות היחיד זו מקום שלא הוקף לדירה או תל או בקעה [א]אם היה בה בית סאתים או פחות מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח. ואם היתה יותר על בית סאתים אין לו בה אלא ארבע אמות וחוצה מהן אלפים אמה לכל רוח. וכן אם הניח עירובו במקום שלא הוקף לדירה: **ה** *הקונה [ב]שביתה ברחוק מקום ולא סיים מקום שביתתו לא קנה שביתה שם. כיצד היה בא בדרך ואמר שביתתי במקום פלוני או בשדה פלונית או בבקעה פלונית או ברחוק אלף אמה או אלפים ממקומי זה הרי זה לא קנה שביתה ברחוק ואין לו אלא אלפים אמה לכל רוח ממקום שהוא עומד בו כשחשכה: **ו** אמר שביתתי תחת אילן פלוני או תחת סלע פלוני אם יש תחת אותו [ד] אילן או אותו סלע שמונה אמות או יתר לא קנה שביתה שהרי לא כיון מקום שביתתו. שאם בא לשבות בתוך ארבע אמות אלו שמא בארבע אמות האחרות הוא שקנה שביתה: **ז** לפיכך [ג]צריך להתכוין לשבות בעיקרו או בארבע אמות שבדרומו או שבצפונו. ואם היה תחתיו פחות משמונה אמות ונתכוין לשבות תחתיו קנה שהרי אין שם שיעור שני מקומות והרי מקצת מקומו מסויים. [ד]היו שנים באים בדרך אחד מהן מכיר אילן או גדר או מקום שהוא קובע בו שביתה והשני אינו מכיר. זה שאינו מכיר מוסר שביתתו למכיר והמכיר מתכוין לשבות הוא וחבירו במקום שהוא מכיר: **ח** אנשי העיר ששלחו אחד מהן להוליך להן עירובן למקום ידוע והחזיק בדרך והחזירו חבירו ולא הוליך עירובן. הן לא קנו שביתה באותו מקום שהרי לא הונח שם עירובן ואין להן להלך ממדינתן אלא אלפים אמה לכל רוח. והוא קנה שם עירוב שהרי הוא בא בדרך ונתכוין לשבות שם והחזיק בדרך. לפיכך יש לו להלך לאותו מקום למחר ולהלך ממנו אלפים אמה לכל רוח: **ט** זה [ה]שאמרנו שצריך הקונה שביתה ברחוק מקום שיחזיק בדרך, לא שיצא וילך בשדה אלא אפילו ירד מן העליה לילך לאותו מקום וקודם שיצא מפתח החצר החזירו חבירו הרי זה החזיק וקנה שביתה. וכל הקונה [ה] שביתה ברחוק מקום אינו צריך לומר שביתתי במקום פלוני אלא כיון שגמר בלבו והחזיק בדרך כל שהוא קנה שם שביתה. ואין צריך לומר מי שיצא ברגליו ועמד במקום שקונה בו שביתה שאינו צריך לומר כלום אלא כיון שגמר בלבו קנה: **י** התלמידים [ו]שהולכין ואוכלין בלילי שבת בשדות וכרמים אצל בעלי הבתים שפתן מצויה לעוברי

השגת הראב"ד

*או שהיה בין המקום וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אם יש בין המקום שהוא עומד משחשכה ומקום שנתכוין לשבות בו יותר מן אלפים אמה הרי הוא כמי שיצא חוץ לתחום ואין לו אלא ארבע אמות במקומו, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*הקונה שביתה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אף זה אינו כן אלא הולך עד אותו מקום ממקום שהוא בתוך תחומו ואם רצה לילך מאותו מקום ואילך מחמירין עליו ואם בא למדוד מלפנו מודדין לו מדרומו, עכ"ל:

מגיד משנה

ד מי שעומד מבע"י ברה"י וכו'. שם (דף נ':) ברייתא מי שבא בדרך וכו' שהחשיך במקום פלוני מהלך עד שמגיע לאותו מקום הגיע לאותו מקום מהלך את כולו וחוצה לו אלפים אמה בד"א במקום המסויים כגון שסבת דהל שהוא גבוה עשרה טפחים והוא מארבע אמות עד בית סאתים וכן בבקעה עמוק עשרה טפחים והוא מד"א עד בית סאתים אבל במקום שאינו מסויים אין לו אלא ד"א וכבר כתבתי פכ"ז מהל' שבת שדעת הרשב"א שאפילו שבת שם בבין השמשות אם היה רה"י יותר על בית סאתים ולא הוקף לדירה אין לו אלא ד"א. ומדעת רבינו שלא נאמר חילוק זה אלא דוקא בקונה שם שביתה ע"י עירוב כגון שהלך שם וחזר או שאמר שביתתי במקום פלוני או שהניח עירוב פת שם אבל בשובת ממש כל שהוא רה"י הרי הוא לו כד"א וזהו כן ממש שלא הזכירו בראש הפרק גבי שבת תוך דיר וסהר ומערה מוקפין לדירה ולא חלקו בכן וכאן חלקו ואפשר שהחמירו בעירוב שלא לעשותו כשובת ממש ואף סוגיא דפרק כיצד מעברין (דף ס"א:) מראה שאין חילוק בשובת אבל בנותן את עירובו דברי הכל כל שאינו מוקף לדירה אין לו אלא ד"א כמזכר שם ונתבאר פ"ו:

ה הקונה שביתה ברחוק מקום וכו'. פס כמי שהוציאוהו (דף מ"ט:) מי שבא בדרך והיה ירא שמא תחשך והוא מכיר אילן וכו' ובגמרא מאי לא אמר כלום אמר רב לא אמר כלום כל עיקר דאפילו לתחתיו של אילן לא מצי אזיל ושמואל אמר לא אמר כלום לביתו אבל לתחתיו של אילן מצי אזיל ונעשה תחתיו של אילן חמר גמל בא למדוד מן הצפון מודדין לו מן הדרום מן הדרום מודדין לו מן הצפון תניא כוותיה דרב בד"א בשסיים ארבע אמות שקבע אבל לא סיים ד"א שקבע לא יזוז ממקומו לימא תהוי תיובתיה דשמואל אמר לך שמואל הכא במאי עסקינן כגון דאיכא ממקום רגליו ועד עיקרו תרי ולארבע גרמידי אי סיים ד"א מצי אזיל ואי לא לא מצי אזיל ופסקו בהלכות הלכה כשמואל דתניא כוותיה כדאיתא התם וזהו פירוש דברי שמואל לדעת רבינו ושמואל אמר לא אמר כלום לביתו כלומר שאינו יכול להלך מן האילן לביתו ואפילו הוא בתוך אלפים אמה לאילן אבל לתחתיו של אילן מצי אזיל דקסבר שמואל במקומו קנה שביתה ויש לו אלפים אמה עד תחתיו של אילן אבל כיון שמגיע תחת האילן אין לו לזוז ממקומו לפי שלא קנה שביתה באילן לפי שנעשה כחמר גמל שכשהוא אומר קנה שביתה בצפון מודדין לו ואומרים שבדרום קנאה ואם אתה אומר בדרום אומרים שבצפון קנאה ואין שביתתו ברורה לפיכך לא קנה שם שביתה כלל והתבארו דברי רבינו שכתב כאן. וקרוב לזה בעיקר הדין כתוב בספר העתים אמר לך שמואל הב"ע כגון דאיכא וכו' פי' ר"ל לא יזוז ממקומו כלל כדברי הר"א ז"ל שכתב למעלה אלא לכשיגיע לשם לא יזוז ממקומו לפי שלא קנה שם שביתה אלא א"כ סיים ד"א שקבע והן בתוך אלפים אמה ממקום רגליו וזה דעת רבינו. ויש בדברים אלו שטה אחרת למפרשים האחרונים כשטת ההשגות כתובה על ספר הרשב"א ז"ל:

ו אמר שביתתי תחת אילן פלוני וכו'. הן הן דברי שמואל שהזכרתי וכפי הפירוש שכתבתי ואמרו שם (דף נ':) א"ר הונא לא שנו אלא באילן שתחתיו שמונה אמות אבל באילן שתחתיו שבע אמות הרי מקצת ביתו ניכר. וזה סיוע לדברי רבינו לפי שלדברי שאר המפרשים לא נאמר זה אלא לדברי רב בלבד ואין הלכה כמותו ועוד שלא היה לו לומר לא שנו בסתם אחר שלדברי שמואל אין מקום לזה:

ז היו שנים באין בדרך וכו'. ברייתא שם היו שנים אחד מכיר ואחד שאינו מכיר זה שאינו מכיר מוסר שביתתו למכיר והמכיר אומר תהא שביתתנו במקום פלוני ע"כ:

ח אנשי העיר ששלחו אחד מהם וכו'. משנה (דף נ"ב:) מי שיצא לילך לעיר שמערבין בה והחזירו חבירו הוא מותר לילך וכל בני העיר אסורין דברי ר"י והלכה כר"י ובגמרא מאי שנא הוא ומאי שנא אינהו אמר רב הונא הב"ע כגון שיש לו שני בתים וביניהם שני תחומי שבת הוא כיון דנפק ליה לאורחא הוה ליה עני והנך עשירים נינהו. ומדברי רבינו נראה שכשאמרו שיש לו שני בתים אורחא דמלתא נקט אבל הרשב"א ז"ל כתב שכל שלא אמר בפירוש שביתתי במקום פלוני כיון שהחזירו חבירו אם אין לו בית שם כל שחזר ולא הלך אני אומר נמלך שלא לילך שם עד שיאמר בפירוש שביתתי במקום פלוני וזו סברא שלו ז"ל:

ט זה שאמרנו שצריך הקונה וכו'. שם מעשה שבקיה עד דנחית דרגא וכו':

וכן כל הקונה שביתה וכו'. שם מסקנא דגמרא כרב יוסף ואליבא דר' יוסי ב"ר יהודה:

י התלמידים שהולכין ואוכלין בליל שבת וכו'. פרק הדר (דף ע"ג:) הני בני בי רב דכרכי ריפתא בבגא ואתו בייתי בבי רב כי משחינן להו תחומא מבגא משחינן להו או מבי רב משחינן להו ופשטו מבי רב משחינן להו דאף סהדי דאי איכא דמייתי להו ריפתא להכא הוה ניחא להו טפי:

אין

א טור שם: ב טור סימן תט סמ"ג עשין דרבנן א: ג שם: ד גם זה שם: ה טור שם וסי' ת"י: ו טור סי' תט:

הגהות מיימוניות

[ד] בגמרא פליגי רב אמר לא אמר כלום וכו' בעיקר טעמא מפרש שם דלא מסיים אתריה ושמואל אמר לא אמר כלום לביתו אבל לתחתיו של אילן מצי אזיל ונעשה לו תחתיו של אילן חמר גמל וכו' פיר"ש דלא מפסידו אלא רחבו של אילן עוד כתב פירוש אחר ששמע והחתו. וכתב מהר"ם וז"ל דנראה דאע"ג דהלכתא כרב באיסורי בהא הלכתא כשמואל דהא תניא כוותיה לקמן ופריך מיניה לרב ומשני רב תנא הוא ופליג ואע"ג דתניא נמי כוותיה דרב הא משני ליה שפיר לקמן אפילו אליבא דשמואל ועוד אפילו הויא ברייתא דתניא כוותיה דרב דלא כשמואל כיון דתניא נמי כוותיה דשמואל א"כ פליגי ברייתות אהדדי וקי"ל כדברי המיקל בעירוב ע"כ: [ה] וכן אומר ר"י כדמוכח פרק בכל מערבין דאמרינן אבל ניעור כיון דאי בעי אמר מצי אמר כמאן דאמר דמי מיהו יש לחלק דשאני התם דהולך לשם על התחום כדי לערב אבל ראיה מדקתני בפלוגתא דר"י ב"ר יהודה ישן דמשמע אבל ניעור אפילו רבנן קני בלא אמירה דומיא דישן ולעיל נמי תנן מי שישב בדרך ועמד והרי הוא סמוך לעיר כו' ומוכחא בגמרא דקני שביתה במקומו גבי ניעור דר"ש דקאמר שמא בית

מגדל עוז

בו אבל ברחוק מקום אין בדבריו כלום והרי זה כאומר שביתתי באנטוכיא וכי תעלה על דעתך שהפסיד מקומו שקנו לו מן השמים: מי שעמד מבע"י עד לכל רוח עד לדירה. פ' הדר: הקונה שביתה עד כשחשכה. פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ט): כתב הראב"ד ז"ל אף זה אינו כן וכו': ואני אומר השגה זו בהיפך מן הראשון כי בראשון אמר שלא יהיה לו אלא ארבע אמות במקומו הואיל ורצה לקנות ברחוק מקום ועתה הוא אומר שילך עד אותו מקום. ולבי אומר לי או שהיה ט"ס בספר שהעתיק ממנו ועשה מקום קרוב במקום רחוק או טעה הסופר בדברי הראב"ד ז"ל: אמר שביתתי וכו' עד בלבו קנה. פ' מי שהוציאוהו: התלמידים שהולכין בלילי שבת עד סוף הפרק. פרק הדר (דף ע"ג) ופ' כיצד משתתפין:

לעוברי דרכים הבאים שם ובאים ולנים בבית המדרש. מהלכין אלפים אמה לכל רוח מבית המדרש לא ממקום האכילה. שאילו מצאו סעודתן בבית המדרש לא היו יוצאין לשדה ואין דעתן סומכת לדירה אלא על בית מדרשם:

פרק שמיני

א אין [א]מניחין שני עירובין אחד במזרח ואחד במערב כדי שיהלך במקצת היום על אחד משני העירובין ובשאר היום על העירוב השני. שאין מערבין שני עירובין ליום אחד. טעה ועירב לשתי רוחות כמדומה הוא שמערבין לשתי רוחות. או שאמר לשנים צאו וערבו עלי אחד עירב עליו לצפון ואחד עירב עליו לדרום מהלך כרגלי שניהם: **ב** [ב]כיצד מהלך כרגלי שניהם שאינו יכול להלך אלא במקום שיש לשניהם להלך בו. נתן האחד עירוב ברחוק אלף אמה לרוח מזרח והניח השני מהן עירובו ברחוק חמש מאות אמה לרוח מערב. אין זה שעירבו עליו מהלך במערב אלא אלף אמה כרגלי מי שעירב עליו במזרח. ולא יהלך במזרח אלא אלף וחמש מאות אמה כרגלי מי שעירב עליו במערב. לפיכך אם עירב או עירבו עליו שני עירובין אלו אחד ברחוק אלפים אמה למזרח ואחד ברחוק אלפים אמה למערב הרי זה לא יזוז ממקומו: **ג** [ג]מערב אדם שני עירובין בשתי רוחות [א] ומתנה ואומר אם אירע לי דבר מצוה או נלהצתי למחר ונצרכתי לרוח זו זה העירוב הוא שאני סומך עליו והעירוב שברוח השנית אינו כלום. ואם נצרכתי לרוח זו השני זה העירוב הוא שאני סומך עליו ושברוח הראשונה אינו כלום. ואם נצרכתי לשתי הרוחות יש לי לסמוך על איזה עירוב שארצה ולאיזה שארצה אלך. ואם לא אירע לי דבר ולא נצרכתי לרוח מהן אין שני העירובין האלו עירוב ואיני סומך על אחד מהן אלא הריני כבני עירי שש לו אלפים אמה לכל רוח מחוץ לחומה: **ד** כשם [ד]שאסור לצאת חוץ לתחום בשבת כך אסור לצאת ביום טוב וביום הכפורים. וכשם שהמוציא מרשות לרשות בשבת חייב כך המוציא מרשות לרשות ביום הכפורים חייב. אבל ביום טוב מותר להוציא מרשות לרשות. לפיכך מערבין עירובי חצירות ומשתתפין במבואות ליום הכפורים כשבת. ומערבין עירובי תחומין ליום הכפורים ולימים טובים כדרך שמערבין לשבת: **ה** *יום [ה]טוב שחל להיות סמוך לשבת בין מלפניה בין מלאחריה או שני ימים טובים של גליות יש לו לערב שני עירובין לשתי רוחות וסומך על אי זה מהן שירצה ליום הראשון ועל העירוב שברוח השניה ליום השני. או מערב עירוב אחד לרוח אחת וסומך עליו לאחד משני ימים וביום השני יהיה כבני העיר וכאילו לא עשה עירוב ויש לו אלפים אמה לכל רוח. במה דברים אמורים בשני ימים טובים של גליות אבל בשני ימים טובים של ראש [ב] השנה הרי הן כיום אחד ואינו מערב לשני ימים אלא לרוח אחת: **ו** [ו]וכן מתנה אדם על עירובו ואומר עירובי לשבת זו אבל לא לשבת זו. או לשבת אחרת אבל לא לשבת אחרת. לשבתות ולא לימים טובים לימים טובים ולא לשבתות: **ז** [ז]אמר לחמשה הריני מערב על איזה מכם שארצה רציתי אלך לא רציתי לא אלך. אע"פ שרצה [ג] משחשכה ילך. דבר שהוא מדברי סופרים יש בו ברירה. וכן המערב לשבתות של כל השנה ואמר רציתי אלך לא רציתי לא אלך אלא אהיה כבני עירי כל שבת שירצה ילך אע"פ שרצה משתחשך:

ח *המערב [ח]לשני ימים טובים של גליות או לשבת ויום טוב אע"פ שהוא עירוב אחד לרוח אחת לשני הימים צריך שיהיה העירוב במקומו מצוי בליל הראשון ובליל שני כל בין השמשות. כיצד הוא עושה מוליכו בערב יום טוב או בערב שבת ומחשיך עליו ונוטלו בידו ובא לו אם היה ליל יום טוב. ולמחר מוליכו לאותו מקום ומניחו שם עד שתחשך

השגת הראב"ד

*יו"ט שחל להיות וכו'. כתב הראב"ד ואיך לא פירש ולא חילק בדבר והלא העמידוה בגמרא דמניח לה בסוף אלף אמה לכאן ובסוף אלף אמה לכאן דאי לא יו"ט ושבת לא מצי לערב בשתי רוחות:

השגת הראב"ד

*המערב לשני ימים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל טעה בזה שאפילו בשני י"ט של ר"ה אע"פ שהן קדושה אחת צריך שיהא העירוב קיים בליל שני ובמקומו, לחומרא אמרינן שהן קדושה אחת אבל לקולא לא אמרינן, עכ"ל:

א טור סימן תיב סמ"ג עשין שם: ב טור סי' תיא תיב סמ"ג שם: ג טור סי' תיג סמ"ג שם: ד טור סי' תטו סמ"ג שם: ה שם: ו טור סי' תיג סמ"ג שם: ז טור סי' תטז:

מגיד משנה

פ"ח א אין מניחין שני עירובין אחד במזרח וכו'. פרק בכל מערבין (דף ל"ח) אמרו לו חכמים לר"א אי אתה מודה שאין מערבין ליום אחד חציו לצפון וחציו לדרום אמר להם אבל וכו': טעה ועירב. פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ב:) טעה ועירב לשתי רוחות כמדומה הוא שמערבין לשתי רוחות או שאמר לעבדיו צאו וערבו עלי אחד עירב עליו לצפון ואחד עירב עליו לדרום מהלך לצפון כעירובו לדרום לדרום כעירובו לצפון ואם מיצעו עליו את התחום לא יזוז ממקומו ע"כ:

ג מערב אדם שני עירובין בשתי רוחות וכו'. בכל מערבין (דף ל"ו:) משנה מתנה אדם על עירובו ואומר אם באו עובדי כוכבים ומזלות למזרח עירובי למערב למערב עירובי למזרח אם באו מכאן ומכאן למקום שארצה אלך לא מכאן ולא מכאן הריני כבני עירי אם בא חכם למזרח עירובי למזרח למערב וכו' וקי"ל כמתני' דיש ברירה בשל דבריהם וכ"כ מן ההלכות וכן פסקו ז"ל:

ד כשם שאסור לצאת חוץ לתחום וכו'. דין שתחומין שהן שוין ביום הכפורים ובימים טובים כשבת מוסכם פ' בכל מערבין (דף ל"ח) ובמקום שם ויתבאר מן הדינין הבאין, ודין עירובי חצרות שהוא נוהג ביוה"כ מחלוקת אבל פסק ההלכה שכשם שעירוב והוצאה לשבת כך עירוב והוצאה ליוה"כ ונזכר זה בהרבה מקומות ומסקנא בכריתות פרק אמרו לו (דף [י"ד] פ"ו:) וביו"ט משמע פרקא קמא דיו"ט (דף י"ב:) דב"ה סבירא להו דאין עירוב והוצאה ליו"ט וכן היא מסקנת ההלכות פרקא קמא דיו"ט ויתבאר יותר מזה פ"א מהלכות שביתת יו"ט והרשב"א ז"ל חלוק בזה וכתב בספרו אין מוליאין מהלר להלר כלים שאין בהם לורך ליו"ט אא"כ עירבו שעירוב והוצאה ליו"ט כמו שיש עירוב והוצאה לשבת ושם הבאר הסוגיא לפי דעתו ולפי דעת רבינו:

ה יום טוב הסמוך לשבת וכו'. בפרק בכל מערבין (עירובין ל"ח) משנה ר"א אומר יו"ט הסמוך לשבת בין מלפניו בין מלאחריו מערב אדם שני עירובין ואומר עירובי בראשון למזרח ובשני למערב בראשון למערב ובשני למזרח עירובי בראשון ובשני כבני עירי וחכמים נחלקו ונפסקה הלכה בגמרא כר"א וכן הדין בשני ימים טובים של גליות וכן מפורש שם ונזכר בהלכות אבל לא בשני ימים טובים של ראש השנה:

ו וכן מתנה אדם וכו'. כמדומה לי שמבואר זה בתוספתא ופשוט הוא:

ז אמר לחמשה הריני מערב וכו'. שם (דף ל"ז:) מוכיח דלדידן דקי"ל כרבנן יש ברירה אפילו רצה משחשכה עירובו עירוב דאיגלאי מלתא למפרע דבין השמשות זה שקנה שביתה שם וכ"כ ז"ל:

וכן המערב לשבתות וכו'. גם זה שם במחלוקת וקי"ל כמ"ד אפילו רצה משחשכה עירובו עירוב ומטעם יש ברירה:

ח המערב לשני י"ט של גליות וכו'. (דף ל"ח) אמר להם ר"א אי אתם מודים לי שאם עירב ברגליו בראשון מערב ברגליו בשני נאכל עירובו בראשון אין יוצא בשני אמרו לו אבל אמר להן א"כ שתי קדושות הן ורבנן הכא לחומרא והכא לחומרא. ופירש"י ז"ל משום דמספקא להו אי קדושה אחת הן אי שתי קדושות הן: כיצד הוא עושה וכו'. במשנה כיצד יעשה מוליכו בראשון מחשיך עליו נוטלו ובא לו והשני מחשיך עליו ואוכלו ובא לו

מגדל עוז

פ"ח אין מניחין וכו' עד ליום אחד. פ' בכל מערבין (דף ל"ח): טעה ועירב עד לא יזוז ממקומו. פ' מי שהוציאוהו (דף כ'): מערב אדם וכו' עד מחוץ לחומה. פ' בכל מערבין (דף ל"ז): כשם שאסור לצאת עד כדרך שמערבין לשבת. זה פסק מכח אותה ברייתא שהביא ר"י אלפס ז"ל פ"ק דביצה גמרא מתניתין דאין מוציאין את הקטן ואסיק דיש עירוב והוצאה ליה"כ כשבת ומערבין לתחומין ג"כ ביו"ט אבל הוצאה הותרה בו מרשות לרשות וה"נ מסיק בכריתות פרק אמרו לו גמרא דמתניתין דיש אוכל וכו': יום טוב שחל להיות סמוך לשבת עד לרוח אחת: כתב הראב"ד ואיך לא פירש ולא חילק וכו' לא מצי לערב בשתי רוחות: ואני בדקתי בחבור השגותיו ומצאתי כתוב שם לשון זה ראיתי שבסוף ספרק חזר ופירש עכ"ל. ולא ידעתי מיד מי כתב אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי וקבל האמת ממי שאמרו כי לאחר שחילק כל הדינין שאלו כולן עד וקדושה אחת הן חזר ופירש זה שאמרנו שיש לו לאדם כו' עד ביום הראשון הכל כמו שמפורש פ' בכל מערבין (דף ל"ח): המערב לשני ימים

הגהות מיימוניות

בית המדרש בתוך תחומו מובלע היה והאי דנקט הכא ואמר שביתתי במקומי משום דבעי למיתנא סיפא וזו היא שאמרו העני מערב ברגליו אבל עשיר לא אע"ג דאמר שביתתי במקומי תוס' ופסק מהר"ם ע"כ: [א] וכ"כ למהר"ם ואע"ג דאמר רבא ליתא למתני' מקמי דאיו ה"מ לר' יהודה אבל איהו ס"ל כרבנן דאמרי יש ברירה ואע"ג דקי"ל בכולי תלמודא אין ברירה בתחומין דרבנן קי"ל יש ברירה תדע מדקמתנה תלמודא בסמיך מאן האי תנא דבדרבנן אין ברירה אלמא דהלכתא דיש ברירה ועוד דר' יוחנן אית ליה ליתא לדאיו מקמי מתניתין כדמשמע התם ואפילו ס"ל לרב ההיא דאיו כיון דלר' יוחנן ליתא רב ור"י הלכה כר"י ע"כ: [ב] אמר רב הלכה כד' זקנים הללו ואליבא דר"א דאמר שתי קדושות הן ודלא כחכמים דאמרי מערב לרוח אחת בשני ימים או אין מערב כל עיקר וכן פסק מהר"ם: [ג] וכן פסק מהר"ם והא מתני' דאמר משחשכה אין עירובו עירוב אתיא כמ"ד דבודבנן

שתחשך [ד] ואוכלו אם היה ליל שבת או מביאו אם היה ליל יום טוב. מפני שהן שתי קדושות ואינן כיום אחד כדי שנאמר מליל ראשון קנה העירוב לשני ימים: **ט** [א]נאכל העירוב בראשון קנה העירוב לראשון ואין לו עירוב לשני. עירב ברגליו בראשון צריך לערב ברגליו בשני והוא שילך ויעמוד באותו מקום ויחשוב בלבו שיקנה שם שביתה. עירב בפת בראשון אם רצה לערב ברגליו בשני הרי זה עירוב. ואם רצה לערב בפת צריך לערב [ס] באותה הפת עצמה שעירב בה בראשון: **י** יום הכפורים שחל להיות ערב שבת או לאחר שבת בזמן שמקדשין על פי הראיה יראה לי שהן כיום אחד וקדושה אחת הם: **יא** זה שאמרנו שיש לו לערב שני עירובין בשתי רוחות לשני הימים והוא שיהיה אפשר לו להגיע לכל אחד משני העירובין ביום הראשון. אבל אם אי אפשר לו להגיע לעירוב של יום השני ביום הראשון אין עירוב השני עירוב. שהעירוב מצותו שיהיה בסעודה הראויה מבעוד יום וזה הואיל ואינו יכול להגיע לזה העירוב ביום הראשון הרי זו אינה ראויה מבעוד יום: **יב** [ב]כיצד הרי שהניח עירובו ברחוק אלפים אמה מביתו לרוח מזרח וסמך עליו ליום ראשון והניח עירוב שני ברחוק אמה אחת או מאה או אלף ברוח מערב וסמך עליו ליום שני אין זה השני עירוב. שהרי ביום הראשון אין זה העירוב השני ראוי לו מבעוד יום לפי שאינו יכול להגיע אליו שהרי לא נשאר לו ברוח מערב כלום: **יג** אבל אם הניח עירובו ברחוק אלף וחמש מאות אמה מביתו ברוח מזרח וסמך עליו ליום ראשון והניח עירוב שני רחוק מביתו לרוח מערב בתוך חמש מאות אמה וסמך עליו ליום שני הרי זה עירוב. שהרי אפשר לו שיגיע לו ביום הראשון: **יד** יום טוב שחל להיות בערב שבת אינו עושה עירוב ביום טוב לא עירובי הצירות ולא עירובי תחומין אלא מערב הוא ביום חמישי שהוא ערב יום טוב. ואם חלו שני ימים טובים של גליות בחמישי וערב שבת מערב מיום רביעי עירובי תחומין ועירובי חצירות. ואם שכח ולא עירב הרי זה מערב עירובי חצירות בחמישי ובערב שבת ומתנה אבל לא עירובי תחומין: **טו** כיצד מתנה אומר בחמישי אם היום יום טוב אין בדברי כלום ואם לאו הרי זה עירוב. ולמחר חוזר ומערב ואומר אם היום יום טוב כבר עירבתי מאמש ואין בדברי היום כלום ואם אמש היה יום טוב הרי זה עירוב. במה דברים אמורים בשני ימים טובים של גליות אבל בשני ימים טובים של ראש השנה הרי הן כיום אחד ואינו מערב להן אלא מערב יום טוב:

א טור סי' תטז סמ"ג שם : ב הכל שם :

מגיד משנה

לו ע"כ ופירש רבינו שזהו בשני י"ט או ביו"ט שלפני השבת אבל ביו"ט שלאחר השבת א"א להביאו בליל שבת ופשוט הוא ומוכרח וכן פירש"י ז"ל ויו"ט אחר השבת דלא אפשר דהכי מוליכו בראשון וחוזר והולך שם בשני לראות אם קיים העירוב ומחשיך עליו ואם רוצה לאכלו או יביאנו אח"כ עכ"ל. ומכאן שאם היה במקום המשתמר שרשאי הוא להשאירו שם ולא אמרו נוטל בידו אלא דרך עצה אם לא היה במקום המשתמר וכ"כ הרשב"א ז"ל ופשוט הוא. ומ"ש רבינו מפני שהן שתי קדושות ואינן כיום אחד נראה שדעתו שבשני י"ט של ר"ה שהן כיום אחד נאכל בראשון יוצא עליו בשני. ועל זה כתוב בהשגות א"א טעה בזה שאפילו בשני י"ט של ר"ה שהם קדושה אחת לקולא לא דבעינן שיהא העירוב קיים בליל שני ובמקומו לחומרא אמרינן שהן קדושה אחת לקולא לא אמרינן ע"כ. ואני אומר לא טעה רבינו דלאו איתא דאמרינן קדושה אחת לחומרא ולא לקולא מאי קא מקשה ר"א לרבנן מנאכל עירובו בראשון שאין יוצא בשני ולימרו ליה איניהו וליטעמיך שני י"ט של ר"ה מאי איכא למימר ומאי איצטריכו למימר דספוקי מספקא להו וכמ"ש למעלה אלא ודאי כל שהן בקדושה אחת לכל דבריהם הוא ואפילו לרבנן דעד כאן לא מספקא להו לרבנן ונקיטי הכא לחומרא והכא לחומרא אלא ביו"ט ושבת אבל בשני י"ט של ר"ה פשיטא להו דקדושה אחת הן ואפילו לקולא ולזה הסכים הרשב"א ז"ל בספר קצר שלו וכ"כ ר' פנחס הלוי באזהרות שלו ועיקר:

ט נאכל העירוב וכו'. זה מבואר שם וכבר נזכר: עירב ברגליו וכו'. שם (דף ל"ח:) עירב ברגליו בראשון מערב ברגליו בשני והקשו והא קא מכין מיו"ט לשבת ותירצו מי סברת דאזיל ואמר מידי דאזיל ושתיק וקאים ולא אמר. ולזה כתב רבינו ויחשוב בלבו. ומ"ש צריך לערב ברגליו ר"ל בדוקא שאינו יכול לערב בפת כמו שיתבאר בסמוך:

עירב בפת וכו'. שם (דף ל"ט:) עירב בפת בראשון מערב ברגליו בשני עירב ברגליו בראשון אין מערבין בפת בשני לפי שאין מערבין בתחלה בפת, עירב בפת בראשון מערב בפת בשני אמר שמואל ובאותה הפת והטעם משום הכנה. וכתב הרשב"א שאם עירב בפת חדשה אינו עירוב:

י יוה"כ וכו'. זו סברת רבינו גלוית הטעם שכיון שכל שאסור בשבת אסור ביוה"כ דין הוא שיהו קדושה אחת. וכתב רבינו בזמן שמקדשין ע"פ הראיה לפי שבזמנים אלו לעולם לא יחול יוה"כ סמוך לשבת. ולסברת רבינו הסכים הרשב"א ז"ל וכן לשונו יוה"כ ושבת יש מי שהורה שקדושה אחת הן ונראין דבריו עכ"ל. אלא שהיה לו לפרש באיזה זמן:

יא זה שאמרנו שיש וכו'. שם (דף ל"ח:) הקשו על מה שמנינו מערב אדם שני עירובין והא בעינא סעודה הראויה מבע"י ותירצו מי סברת דמנח ליה בסוף אלפים אמה לכאן ובסוף אלפים אמה לכאן דמנח ליה בסוף אלף אמה לכאן ובסוף אלף אמה לכאן ע"כ. וזה מבואר:

יב כיצד הרי שהניח וכו'. כבר נתבאר בסמוך:

יד יו"ט שחל להיות וכו'. במסכת יו"ט פ' יו"ט שחל (דף ט"ז י"ז:) ת"ר יו"ט שחל להיות בע"ש אין מערבין לא עירובי תחומין ולא עירובי חצרות ונחלקו שם ונפסקה הלכה כן: ואם חלו שני וכו'. זה פשוט ויתבאר מהדין שיבא בסמוך: ואם שכח ולא וכו'. שם (דף י"ז) מניח אדם עירובי תחומין מיו"ט לחבירו ומתנה וכ"ש עירובי תבשילין ורבא אמר מניח אדם עירובי תבשילין מיו"ט לחבירו ומתנה אבל עירובי תחומין לא דמיקני שביתה ביו"ט לא. ובהלכות והלכתא כותיה דרבא דבתרא הוא ומסתברא לן דה"מ בעירובי תחומין דמיקני שביתה הוא אבל עירובי חצרות דבטול רשות הוא מניח אדם עירובו ביו"ט ראשון ומתנה ונימא הכי וכו' כדברי רבינו:

טו בד"א בשני י"ט של וכו'. גם זה שם בהלכות ומבואר בפרק קמא דביצה (דף ו':) כן גבי עירובי תבשילין וכ"ש גבי עירובי חצרות:

סליק הלכות עירובין

הגהות מיימוניות

דהדרבנן אין ברירה ואנן לא קי"ל הכי כדלעיל בהג"ה בהלכה ג', ע"כ: [ד] מכאן משמע שמותר לאכול העירוב מיד משחשכה עכ"ל מהר"ם וכן היה נוהג תמיד שהיה עושה עירובי חצירות בכל ע"ש כדמשמע פרק ב"מ ואוכל ככר העירוב מיד משחשכה או למחר ומברך על הככר ברכת המוציא כדאיתא פ' כל כתבי רבי אמי ור' אסי כי מיקלע להו ריפתא דעירובין מברכין עליו המוציא אמרי הואיל ואיתעביד בה מצוה חדא ליתעביד בה מצוה אחריתי, ע"כ: [ס] וכן הורה מהר"ם ז"ל כבהג"ה שבחסל פרק זה, ע"כ:

מגדל עוז

ימים טובים עד שני הימים. פרק בכל מערבין: כתב הראב"ד ז"ל שאפילו בשני ימים טובים של ר"ה כו' אבל לקולא לא אמרינן עכ"ל: ואני אומר מה שכתב הראב"ד ז"ל סברתו היא ומ"ש ר"מ ז"ל סגנון המשנה והגמרא פרק בכל מערבין אות באות. וכבר כתבתי כמה פעמים כי ר"מ ז"ל לא כיון בחבור הזה רק לקצר הארוך בסדר ערוך להורות הוראות הורה ולכך קראו משנה תורה ולפי שהתלמוד לא חילק גם הוא סילק עצמו מזה החלוק בהלכתו כי אין כן בהסכמתו רק ביה"כ סידר הדברים: יוה"כ עד קדושה אחת הן. הדברים האלו הם מסברתו ולכך כתב נראה לי ויש להם על מה שיסמוכו ולכך הודו לו כי נכון הוא: זה שאמרנו כו' עד מערב ביום רביעי עירובי חצירות ועירובי תחומין. כבר כתבתי שכל זה מפורש פרק בכל מערבין: ואם שכח ולא עירב הרי זה עד סוף הפרק והלכה. פ"ק דביצה:

סליק הלכות עירובין בסיעתא דשמיא

הקדמת מגיד משנה להלכות שביתת עשור

פרק ראשון נתבאר בו איסור המלאכה בכלל והוא בשוה עם שבת בכל האסור מן התורה ומדבריהם חוץ משני דברים כמבואר שם ונזכר בו איסור האכילה והשתיה ואיסור שאר הדברים כרחיצה ונעילת הסנדל וסיכה ותשמיש וזמן התחלת היום ויציאתו:

פרק שני נתבארו בו שיעורי האכילה והשתיה והדברים הראויים ושאינן ראויים ונזכר בו ביאור אצל מי נדחה איסור זה וכן נאמר בו מי הוא שמתענה מדבריהם ומי שאינו מתענה:

פרק שלישי נתבארו בו פרטי עניני הרחיצה ושאר הדומין לו ובאי זה צד נאסרו והותרו ונזכר בו ענין אחת לאחת על הסדר שנזכרו פרק ראשון: וטעם סדור זה מבואר להיות קודם פרק ראשון, לפי שהוא כולל וראוי להיות קודם לפרטי. ואחריו פרק שני, וראוי להקדימו לפרק שלישי לפי שענינו במה שיש בו חיוב כרת דבר תורה והנמשך אחריו, ופ' שלישי הוא בדברים שאין בהם אלא מכת מרדות כמבואר פרק ראשון וראוי הוא להקדים החמור לקל וזה פשוט:

הלכות שביתת עשור

יש בכללן ארבע מצות. שתי מצות עשה. ושתי מצות לא תעשה. וזהו פרטן:

א) לשבות בו ממלאכה. ב) שלא לעשות בו מלאכה. ג) להתענות בו. ד) שלא לאכול ולשתות בו:

וביאור כל המצות האלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א [א]מצות עשה לשבות ממלאכה בעשור לחדש השביעי שנאמר שבת שבתון הוא לכם. וכל העושה בו מלאכה בטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנאמר ובעשור וגו' כל מלאכה לא תעשו. ומה הוא חייב על עשיית מלאכה ביום זה. אם עשה ברצונו בזדון חייב כרת. ואם עשה בשגגה חייב קרבן חטאת קבועה: ב כל מלאכה שחייבין על זדונה בשבת סקילה חייבין על זדונה בעשור כרת. וכל שחייבין עליו קרבן חטאת בשבת חייבין עליו קרבן חטאת ביום הכפורים. וכל דבר שאסור לעשותו בשבת אע"פ שאינה מלאכה אסור לעשותו ביום הכפורים. ואם עשה מכין אותו מכת מרדות כדרך שמכין אותו על השבת. וכל שאסור לטלטלו בשבת אסור לטלטלו ביום הכפורים. וכל שאסור לאמרו או לעשותו לכתחלה בשבת כך אסור ביום הכפורים. כללו של דבר אין בין שבת ליום הכפורים בענינים אלו אלא שזדון מלאכה בשבת בסקילה וביום הכפורים בכרת: ג ומותר לקנב את הירק ° ביום הכפורים מן המנחה ולמעלה. ומהו הקינוב שיסיר את העלים המעופשות ויקצץ השאר ויתקן אותו לאכילה. וכן מפצעין באגוזין ומפרכין ברמונים מן המנחה ולמעלה מפני עגמת נפש. ויום הכפורים שחל להיות בשבת אסור בקניבת ירק [א] ובפציעת אגוזים ובפריכת רמונים כל היום. וכבר נהגו העם בשנער ובמערב שלא יעשו אחת מכל אלו ביום הצום אלא הרי הוא כשבת לכל דבריו: ד [ב]מצות עשה אחרת יש ביום הכפורים והיא לשבות בו מאכילה ושתיה שנאמר תענו את נפשותיכם. מפי

א טור סימן תרי"א סמ"ג לאוין סה עשין לא: ב סמ"ג עשין לב:

מגיד משנה

פ"א א מצות עשה מן וכו'. זה מבואר בכתוב והכל בגמרא בכמה מקומות: ומהו חייב על עשיית וכו'. משנה פ"ק דכריתות (דף [ב'] ע"ד):

ב וכל שחייבין וכו'. פ"ק דמגלה (דף ז':) משנה אין בין שבת ליוה"כ אלא שזה זדונו בהכרת וזה זדונו בסקילה. ובמשנה זו נתבאר כל מה שהזכיר רבינו עד ומותר לקנב וכו':

ג ומותר לקנב וכו'. פ' אלו קשרים (שבת קי"ד:) יוה"כ מותר בקניבת ירק מן המנחה ולמעלה ופירש רבינו מהו הקנוב שיסיר העלים המעופשות וכו' וכן פירש"י ז"ל כדבריו והביאו ראיה שקניבה הוא חתיכה ממה שאמרו פרק כלל גדול (דף ע"ג:) האי מאן דקניב סלקא חייב שתים אחת משום קוצר ואחת משום טוחן. ופירוש שחותך סלקא מן המחובר ותוחכה ומנמחת כמבואר פ"ח מהלכות שבת וביוה"כ הותר בתלוש שאין בו אלא משום שבות. והקשו על פירושם דאי להסיר העלים הרעים היינו בורר והיינו מלאכה גמורה. ויש לי לתרץ לדעתם דלא מקרי בורר אלא מתוך פסולת גמור או מין אוכל ממין אוכל אחר כנזכר פ"ח מהלכות שבת אבל זה הכל מין אוכל אחד ואין העלין האלו פסולת גמור ולא ראויין להקרא פסולת ואפשר שראויין לאכילה ע"י הדחק וכיון שכן אין בזה אלא משום שבות בשבת והותר ביוה"כ ואע"פ שאמרו מגבן חייב משום בונה וכן משמר הם בדברים לחים. ופירוש יקצץ האמור אינו ר"ל דק דק שא"כ הרי זה תולדת טוחן כנזכר פ"ז מהלכות שבת. אבל הרמב"ן והרשב"א ז"ל פירשו הדחת ירק ואמרו שנזכר בירושלמי שמותר להדיח כבשין ושלקות וכן נזכר בתוספתא ואמרו שזו היא קניבת ירק האמור בגמרא שלנו:

וכן מפצעין וכו'. מימרא פרק אלו קשרים מפצעין באגוזים ומפרכין ברמונים מן המנחה ולמעלה מפני עגמת נפש ופירוש דוקא מן המנחה ולמעלה אבל קודם לכן לא דנראה כמתקן לצורך היום א"כ דילמא אתי למיכל אבל מן המנחה ולמעלה כיון שהוא סמוך לערב דומה כמי שיש לו פת בסלו ולא אתי למיכל. ופירוש מפני עגמת נפש שחשו חכמים שלא יצטרך לערב לתקן הכל ותהיה נפשו עגומה: ויוה"כ וכו'. מחלוקת שם (דף קי"ד:) בקניבת ירק ופסק כדברי האוסרים דאינון בתראי ותניא כותייהו: וכבר נהגו וכו'. יש בגמרא (דף קט"ו:) רמז למנהג זה וכו' שאמרו דרבא הזא לבני ביתו דהוו מקדמי לפני המנחה ואסר להו וכדי שיאמינו אמר להם אתא אגרתא ממערבא דאסור. ולפי שנהגו כן לא נזכרו דינין אלו בהלכות:

ד מצות עשה וכו'. מבואר בכתוב ופ' יוה"כ ביומא (ע"ד:) הטלו דעינוי זה הוא מאכילה

לחם משנה

אמר המעתיק בהלכות אלו מצאתי שתי מהדורות ורוב הדברים שבמהדורא זאת כתובים במהדורא האחרת ובשינוי לשון גם יש בזה מה שאין בזה ולפיכך הוכרחתי להעתיק שתיהם על סדר לשונות הרמב"ם ז"ל:

פ"א מצות עשה לשבות ממלאכה בעשור לחדש השביעי וכו'. קשה דנראה דזהו השבת שבתון האמור הכתוב בתורה חוץ ממה שדרש לקמן שבת לענין אכילה ושבתון לענויים אלו דתרי שבת שבתון כתיבי וחד דריש לקמן והאי אתי לעשה ואם כן קשה ל"ל שבתון בשבת לבד סגי דהא לקמן דריש תרוייהו שבת שבתון וכאן לא דריש. עוד קשה לי דבשבת פרק אלו קשרים (דף קי"ד:) אמרו שם אמר רב מנא תנא מנין ליום הכפורים שחל להיות בשבת שאסור בקניבת ירק ת"ל שבתון שבות למאי אילימא למלאכה והא כתיב כל מלאכה לא תעשו אלא לאו לקניבת ירק ש"מ ע"כ. ואי ביוה"כ נמי איכא שבתון שהוא יתירא אמאי לא דרשינן נמי לקניבת ירק דאסור ביוה"כ משום דאי למלאכה הא כתיב כל מלאכה לא תעשו א"ו דאתי לקניבת ירק ולא שדינן ליה לעשה ולא תעשה כמו גבי שבת דלא רצה רב הונא לומר דאתי כר"י דאמר הכי התם וכבר הקשה רש"י ז"ל שם קושיא זו ותירץ דשבתון דיוה"כ אתי לעשה. אבל רבינו ז"ל דפסק דאתי למלאכה ופסקה לדרב הונא קשה טובא. וי"ל דס"ל (דר' ז"ל אמר) דודאי דשבתון דיוה"כ לא לקניבת ירק דא"כ לשתוק מדשבת ואנא ידענא מכ"ש דיוה"כ. וכי תימא נימא איפכא דיוה"כ אתי לאסור קניבת ירק ושבתון דשבת אתי לעשה י"ל דבלאו הכי אית לן עשה בשבת מביום השביעי תשבות כמ"ש רבינו ז"ל בריש הלכות שבת ושפי עדיף לאוקמי עשה ביוה"כ דליכא שם עשה בתורה מפורש. ועיין לעיל דרבינו יתרץ כתירוץ התוספות דאסמכתא בעלמא ע"ש:

ב כללו של דבר וכו'. בפ"ק דמגלה (דף ז':) משנה אין בין שבת ליוה"כ אלא שזה זדונו בידי אדם וזה זדונו בכרת ע"כ. וקשה שהרי יש ביניהם קניבת ירק מן המנחה ולמעלה שביוה"כ מותר ובשבת אסור. ונראה שלתרץ זה כתב רבינו ז"ל אין בין שבת וכו' בענינים אלו כלומר שכוונת המשנה היא בדברים שהם מלאכה דומים לאלו אבל קניבת ירק אין בו איסור מלאכה שאין איסורו אלא משום שבות וכדכתב ה"ה ז"ל ואע"פ שבקניבת ירק יש חילוק אין חשש בזה:

ג ומותר לקנב את הירק וכו'. כתב ה"ה וכיון שכן אין בזה אלא משום שבות בשבת והותר ביוה"כ וא"ת היכי קאמר דבשבת אין איסורן אלא משום שבות שאין איסורן אלא דרבנן הא איסורן מן התורה כמו שדרשו בפרק אלו קשרים מיתור דשבתון בברייתא שהבאתי. וי"ל דה"ק אי לאו דרבייה קרא לא היה איסורו אלא משום שבות שאין איסורו אלא מדרבנן וכיון שכן היכא דגלי גלי שהוא בשבת אבל ביום הכפורים דלא גלי מותר: ויום הכפורים וכו'. כתב ה"ה פסק כדברי האוסרים דאינהו בתראי עכ"ל. פירוש דבריו דר' מנא ורב הונא אחרונים יותר מר' יוחנן והלכה כבתראי ואע"ג דתניא כותיה דר"י מ"מ כבר הביא שם ר' מנא סייעתא לדבריו דברייתא אע"ג דקאמר ר"י מ"מ ר' מנא סבר דלאו דחויה היא ומש"ה אפשר דכתב ה"ה דתניא כוותיה אע"ג דברייתא דהוי סייעתא לר"י הוי מפורשת יותר בלי שום פקפוק מ"מ משום דאינך בתראי פסק כוותייהו ומ"ש ותניא כוותייהו נמי תניא כמו לר"י וכיון דאיכא ברייתא דמסייעא לכאן וברייתא דמסייעא לכאן נכריע כדברי האחרונים דהלכה כבתראי. זה נראה פי' דברי ה"ה אע"פ שהוא קצת דחוק:

ד מצות עשה אחרת יש וכו'. דעת רבינו ז"ל דאין עשה מן התורה אלא באכילה אבל בשאר עינויים מרבינן ליה מקרא דשבתון וכדתני רבה ורב יוסף שהוזכר בגמרא בריש פרק יוה"כ (דף ע"ד) וסבר דתני רב יוסף פליג אמאי דאמרו בגמרא (דף ע"ו) הני ה' ענויים כנגד מי א"ר חסדא כנגד ה' ענויים כו' דאין דעתו של רב יוסף

מגדל עוז

פרק ראשון מצות עשה וכו' עד ל"ת. זה ממנין המצות הידועות ורמיזא פרק אלו קשרים במסכת שבת (דף קי"ד): ומה הוא חייב כו' עד ביום הכפורים. פרק בתרא דנדרים ובמס' שבת פרק אלו קשרים ובמס' סנהדרין ופ"ק דמגלה (דף ז') ובכמה מקומות מפורש זה בפשיטות: כל דבר שאסור עד וביוה"כ בכרת. פ"ק דמגלה: ומותר לקנב את הירק כו' עד כל דבר. פ' אלו קשרים (דף קי"ד): מצות עשה עד תשבתו שבתכם. פרק בתרא דמסכת יומא (דף ע"ו):

הגהות מיימוניות

°] [טור ומכאן התיר הטמנת חמין בערב יוה"כ לצורך מוצאי יוה"כ ע"ש סי' תר"ט]:

[א] כאמוראי בתראי רבי זירא ורב הונא ולא כר' חייא בר' אבא א"ר יוחנן דשרי ואע"ג דתניא כוותיה, ע"כ:

מפי השמועה למדו אי זה הוא ענוי שהוא לנפש זה הצום. וכל הצם בו קיים מצות עשה. וכל האוכל ושותה בו בטל מצות עשה [א]ועבר על לא תעשה שנאמר כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה. מאחר שענש הכתוב כרת למי שלא נתענה למדנו שמוזהרין אנו בו על אכילה ושתייה. וכל האוכל או השותה בו בשוגג חייב קרבן חטאת קבועה: **ה** וכן למדנו מפי השמועה שאסור לרחוץ בו או לסוך בו או לנעול את הסנדל או לבעול. ° ומצוה לשבות מכל אלו כדרך ששובת מאכילה ושתייה [ב] שנאמר שבת שבתון שבת לענין *(אכילה) ושבתון לענינים אלו. ואין חייבין כרת או קרבן אלא על אכילה ושתייה. אבל אם רחץ או סך או נעל או בעל מכין אותו מכת מרדות: **ו** כשם [ב]ששבות מלאכה בו בין ביום ובין בלילה כך שבות לעינוי בין ביום בין בלילה. וצריך להוסיף מחול על הקדש בכניסתו וביציאתו שנאמר ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב. כלומר [ג] התחיל לצום ולהתענות

*נ"א מלאכה.

א טור סימן תרי"א סמ"ג לאוין סה: ב טור סי' תרח תרי"א סמ"ג עשין ל"ב:

מגיד משנה

מאכילה ושתיה תלתו כן וזהו שכתב רבינו מפי השמועה למדו וכו': וכל האוכל וכו'. שם בברייתא לא ענש אא"כ הזהיר והוכיחו כן. וחיוב החטאת פ"ק דכריתות (דף [ב'] ע"ד):

ה וכן למדו וכו'. דע שזה אינה מצוה מיוחדת מן התורה שא"כ היה ראוי לימנות במנין המצות ואין לומר שהוא בכלל להתענות לפי שאין דעת רבינו להוציאה אלא משבת שבתון אבל זה לרבינו הוא מפי השמועה ונקרא דברי סופרים אחר שהוא ענין מיוחד בפני עצמו וזהו דעתו בסה"מ ודברים ארוכים הם אבל הערותי על דעתו ז"ל והרוצה לעמוד על תוכן דעתו יע"ש. ומ"ש כאן הוא בפ' יוה"כ (יומא ע"ד:) תנו רבה ורב יוסף בשאר ספרי דבי רב מנין ליוה"כ שאסור ברחיצה ובנעילת הסנדל ובסיכה ובתשמיש המטה ת"ל שבתון שבות. ופירוש מפי השמועה למדו פרטי דברים אלו כמו שיתבאר פ"ב ושם מבואר שאינו ענוש כרת אלא על אכילה ושתיה בלבד. ומ"ש מכת מרדות כבר הוכחתי כן פ"א מהלכות שבת:

ו כשם ששבות וכו'. זה פשוט ומבואר שם (דף פ"א:): וצריך להוסיף וכו'. מדברי רבינו נראה שאין תוספת דבר תורה אלא בעינוי אבל לא בעשיית מלאכה לא ביוה"כ ולא בשבתות וזהו שכתב מתחיל לצום ולהתענות וזהו שלא נזכר בדבריו בהלכות שבת תוספת כלל מן התורה. ובפרק יוה"כ נראה שהדבר במחלוקת תנאים שאם יש מי שדרש יכול יהא מוזהר על תוספת מלאכה ת"ל וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה על עצומו של יום הוא מוזהר ואינו מוזהר על תוספת מלאכה וברייתא אחרת שנו שם ועניתם את נפשותיכם וכו' מכאן שמוסיפין מחול על הקדש וכו' ימים טובים מנין תלמוד לומר תשבתו שבתות מנין ת"ל שבתכם הא למדת שכל מקום שנאמר שבות מוסיפין מחול על הקדש. וגם אמרו דאיכא מאן דמוקים לה להאי קרא לדרשא אחריתא והיא ידועה בגמרא שכל האוכל ושותה בתשיעי ונתענה בעשירי מעלה עליו הכתוב כאילו נצטוו להתענות

כסף משנה

פ"א ה וכן למדו מפי השמועה שאסור לרחוץ בו או לסוך וכו'. כתב הרא"ש בשם ר"י וריב"א דהני ענויים אע"ג דבגמרא מפיק להו מקראי אסמכתא בעלמא ניהו והביא כמה ראיות לדבר ומה"ט מקילין בהו ואמרינן (יומא ע"ג:) המלך והכלה ירחצו את פניהם והחיה תנעול את הסנדל דברי ר"א וחכמים אוסרים ומדאסרי רבנן ע"כ בדליכא סכנה עסקינן ואי איסור נעילת הסנדל מדאורייתא היכי שרי ר"א ובגמרא (דף ע"ז:) נמי אמרינן ומי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש ומי שידיו מלוכלכות בטיט ובצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש ואי סיכה ורחיצה דאורייתא נינהו היכי מקילינן בהו הכי אלא ודאי מדרבנן נינהו. והר"ן הקשה על זה וכתב שנראה לו דכלהו מדאורייתא נינהו אלא דכיון דלאו בכלל עינוי דכתיבי בקרא בהדיא באורייתא נינהו אלא מריבויא דשבתון אתי וכדאיתא בגמרא קילי טפי ומסרם הכתוב לחכמים והם הקילו בהם כפי מה שראו והתירו כל שאינו נעשה להתענג וכן דעת הרמב"ם דכלהו מדאורייתא נינהו אלא דלא מיהוורא לי מהא דתניא לקטן התינוקות מותרים בכלם חוץ מנעילה

לחם משנה

יוסף אלא לרבות הדבר משום שבתון וכו' וענויים דריש להו כדדריש להו הברייתא אחר שם שאמרו תניא אידך תענו את נפשותיכם יכול ישב בחמה וכו' אביא פיגול ונותר וכו' וא"כ דריש להו כי הך ברייתא וליכא אלא חד איסור ענוי מפורש בתורה שהוא איסור האכילה אבל השאר מרבינן ליה משבתון ולכך כתב רבינו ז"ל שהיא מצות עשה אחת שנאמר תענו וכו' דכל שאר הענויים האמורים בכתוב דריש להו רבינו כדדריש להו הברייתא. והר"ן ז"ל יישב הברייתא של רב יוסף דלא פליג אדרב חסדא דקאמר הני חמשה ענויים וכו' ע"ש: מאחר שענש הכתוב וכו'. מג"ש מפיק ליה בגמרא ורבינו קצר בלשונו דמשמע דמהעונש לבד שמענו האזהרה ואינו כן אלא מן הג"ש ולא חש רבינו ז"ל לבאר:

ה וכן למדנו מן השמועה וכו'. כתב ה"ה ונקרא דברי סופרים אחר שהוא ענין מיוחד בפני עצמו ע"כ. ביאור דבריו אע"פ שמן הראוי היה למנותו מצות עשה שהרי קרא דשבתון רבה שעינוי הכתוב הוא בה מ"מ לא מנאו רבינו ז"ל מצות עשה מפני שהוא ענין מיוחד וכו' כלומר שאין זה במשמעות ענוי הכתוב אבל זה הוא דבר אחר מיוחד בפני עצמו שרבה אותו הכתוב מקרא דשבתון ולא שגלה לנו הכתוב שאלו הענויים נכנסים בכלל הענוי שאין זה ענוי הנזכר בכתוב אלא הוא ענין מיוחד שרבה הכתוב מחדש:

ו וצריך להוסיף מחול על הקדש בכניסתו וביציאתו. דברי ה"ה ז"ל הם קשים שהוא ז"ל כתב שפסק כברייתא האמורה ביוה"כ יכול (לא יהא בכלל עונש אבל) יהא מוזהר על התוספת מלאכה וכו' וזה א"א שהרי גם שם באותה ברייתא (דף פ"א) אמרו יכול (לא יהא מוזהר על תוספת מלאכה אבל) יהא מוזהר על תוספת ענוי וכו' ונראה שם באותה הברייתא שאין איסור תוספת לא במלאכה ולא בענוי. ועוד קשה דאם הוא דורש קרא דועניתם לדרבי חייא בר רב מדיפתי כנראה מדברי ה"ה ז"ל איך הוא כתב הדרשה של ברייתא אחרת הנזכרה שם שאוסרת תוספת בשבת ויו"ט שכך שנו שם יכול יתחיל ויתענה וכו' ת"ל וכו' ואין לי אלא בכניסתו ביציאתו מנין ת"ל תשבתו אין לי אלא ימים טובים שבתות מנין ת"ל שבתכם וכו' ע"כ. הרי מבואר שם שיש תוספת בשבתות וימים טובים וכיון דהוא ז"ל דריש הדרשה כאותו הברייתא איך כתב שאין איסור תוספת בשבתות וימים טובים. וגם קשה דאיך כתב שפסק כר"ע דבפרקא קמא דר"ה (דף ט') הקשו ור"ע האי ועניתם מאי עביד ליה וכו' ותירצו לכדרבי חייא בר רב מדיפתי משמע דלר"ע אין איסור תוספת אפילו בענוי דאם יש תוספת בעינוי מאי מקשה האי קרא מאי עביד ליה הא מבעי ליה לאיסור תוספת בעינוי. וכבר הקשה החכם מהר"י ן' לב ז"ל בפסקיו הראשונים (דף קמ"ב) כל אלו הקושיות ושם תירץ תירוץ דחוק כאשר תחזינה עיניך שם והם באמת דברים דחוקים ועוד קשה על דבריו דכפי העולה מכלל דבריו דרבינו סובר דהאי ועניתם לא אתי לדר' חייא בר רב מדיפתי ואע"פ שהגמרא תירץ כן לדעת ר"ע הוא לרווחא דמלתא וא"א לומר כן שהרי רבינו ז"ל כתב בפ"ג מה' נדרים וכן הנודר שיצום יום ראשון או יום שני כל ימיו ופגע בו יום זה והרי יו"ט או ערב יוה"כ הרי זה חייב לצום וא"צ"ל פגע בו ראש חדש פגע בו חנוכה ופורים וכו' הואיל ואיסור הצום בהם מדברי סופרים צריכים חיזוק וכו' הרי מבואר שם שבערב יוה"כ איסור העינוי בו הוא מן התורה וזה הדבר לא יצא לו לרבינו ז"ל ממקום אחר אלא מהא דר' חייא בר רב מדיפתי וכ"כ הרב בית יוסף ז"ל בריש הלכות ראש חדש ואע"פ שהוא הקשה שם דמ"מ לא היה לו לרבינו ז"ל לקרותו מן התורה דאין דרשה זו כר' חייא בר רב מדיפתי אלא אסמכתא בעלמא אין זו קושיא כלל דדרשא דרבי חייא בר רב מדיפתי מיתורא דקרא דרשינן ליה וכדאמרו בפ"ק דר"ה ור"ע האי ועניתם וכו' מאי עביד ליה מיבעי ליה לדרבי חייא וכו' משמע דמיתורא דרשינן ליה וא"כ דרשה גמורה היא וא"כ כיון שהוא פסק כר' חייא בר רב מדיפתי וכמו שנתבאר א"כ ראוי לקרותו מן התורה וא"כ למדנו מכאן שפסק כר' חייא בר רב מדיפתי ודלא כמהר"י ן' לב ז"ל. ואני אומר לתרץ לשון ה"ה דרבינו וה"ה ז"ל גרסי בברייתא יכול לא יהא ענוש כרת על תוספת מלאכה וכו' ת"ל כי כל הנפש אשר לא תעונה וכו' יכול לא יהיה בכלל עונש אבל יהיה מוזהר ת"ל וכל מלאכה לא תעשו וכו' אבל אזהרה לענוי יום עצמו לא למדנו וכו' ולא גרסינן יכול לא יהא מוזהר על תוספת מלאכה אבל יהא מוזהר על תוספת עינוי ודין הוא וכו' כדאיתא בספרינו וכן מצאתי הגירסא בגמרא מכתיבת יד כאשר כתבתי. ומשמע ליה לרבינו ז"ל דמדמיעט רחמנא אפילו מאזהרה למלאכה ולא מיעט לענוי אלא מכרת לבד משמע דמן התורה איסורא מיהא איכא ואע"ג דיליף רבינא אזהרה בעינוי מעצם וא"כ ליכא למימר מדאיצטריך קרא בעינוי למעוטי מכרת משמע דאיסור לאו איכא דהא איצטריך לג"ש ועוד כיון דאזהרה גופא לא ילפינן לה אלא ממלאכה וכיון דשם אינו מוזהר על התוספת כ"ש הכא. י"ל דרבינו לא פסק כן אלא כדתנא דבי ר' ישמעאל דאמר שם נאמר כאן עינוי וכו' או כרב אחא ורב פפא האמורים שם ומיישבים הברייתא כפשטא ולהכי ודאי כיון דמיעט קרא מכרת משמע דאיסורא מיהא איכא והברייתא כר' חייא בר רב מדיפתי ס"ל הכי דאיסורא דעינוי מפקינן ליה מדאיצטריך קרא למעוטי מכרת ולהכי קרא דועניתם מפיק לדרשא דכל האוכל ושותה וכן לר"ע בפ"ק דר"ה הקשו האי ועניתם מאי עביד ליה כלומר לאיסורא דתוספת עינוי כדדריש ר' ישמעאל א"א מדאיצטריך קרא דבחריש דהא מהכא נפקא לן תוספת בשבתות וי"ט אלא ודאי דריש לה לכדר' חייא מדיפתי ומ"מ מפיק ליה איסור עינוי מדמעטיה רחמנא מכרת. ואע"ג דרבינו ז"ל לא הביא קרא דבעצם היום הזה ללמוד משם דמדמיעט רחמנא מכרת משמע דאיסורא איכא כדיליף הברייתא מ"מ תפס הדרשה של אותה הברייתא בענין זה כיון שהיא דרשה פשוטה דמשמע ודאי פשט הכתוב וכן דרך רבינו ז"ל בכמה מקומות לתפוס הדרשה היותר פשוטה אע"ג דלא אתיא כסברתו של אותו שאומר הדין מכ"מ כיון דלענין הדין אין הפרש ביניהם תפס לו הדרך הפשוט. וא"ת א"כ איך אמרו בגמרא (דף פ"א:) [והאי] תנא דעצם עצם האי בתשעה וכו' הא לפי מה שפירש רבינו ז"ל מודה דלתנא דעצם עצם לא נפיק לן איסור כלל בתוספת עינוי וא"כ מאי קשיא ליה מאי עביד ליה הא איצטריך לומר איסור תוספת בעינוי דלא מפקינן לזה מהאי קרא. וי"ל דרבינו לא גרים האי תנא דעצם עצם מאי עביד ליה וכו' אלא ה"ג תני ר' חייא בר רב מדיפתי וכו' וכן מצאתי בגמרא כתיבת יד ועל כן צריך אתה לומר שגירסת הרי"ף רבו ז"ל כך היא דאל"כ איך כתב הברייתא של עצם עצם והברייתא האחרת של תשבתו שבתכם בברייתא אחרת הא קאמר בגמרא דפליגי דהא קאמר האי תנא דעצם עצם כלומר דלא מני דריש כי הך ברייתא דתשבתו שבתכם וכו' וכדפירש"י ז"ל באיסור בתוספת ענוי מפקינן ליה מדאיצטריך קרא למעוטי מהאזהרה וא"כ על כרחין בגמרא מוכח דתנא דעצם עצם דריש כרבי חייא בר רב

הגהות מיימוניות

°) [סמ"ג עשין ל"ב מדקדק שם דאיכא איסורא דאורייתא בשאר ענויין מדתניא אין ענוש כרת אלא על אכילה ושתיה בלבד ולא על שאר ענויין משמע דלכל הפחות איסור דאורייתא איכא ע"כ]: [ב] תני רבה ורב יוסף מנין ליום הכפורים וכו' ויש שם הני ה' עינויין כנגד מי אמר רב חסדא כנגד חמשה ענויין בתורה וכו' ע"ש: [ג] אם גמר סעודתו וגמר בדעתו שלא לאכול עוד ועוד היום גדול פסקו התוס' שיכול לחזור ולאכול אם ירצה וכן פ"ח אבל רבינו המחבר אסר וכן מהר"ם עיין בפ"ג מהלכות תענית בהלכה שלישית ודוק

ולהתענות מערב תשעה הסמוך לעשירי. וכן ביציאה שוהה בעינויו מעט מליל אחד עשר סמוך לעשירי שנאמר מערב ועד ערב תשבתו שבתכם: ז נשים שאוכלות ושותות עד שחשכה והן אינן יודעות שמצוה להוסיף מחול על הקדש אין ממחין בידן שלא יבואו לעשות בזדון. שהרי אי אפשר שיהיה שוטר בבית כל אחד ואחד להזהיר נשיו. והנח להן שיהו שוגגין ואל יהו מזידין. וכן כל הדומה לזה:

פרק שני

א האוכל [א]ביום הכפורים מאכלין הראויין לאכול לאדם ככותבת הגסה שהיא פחות מכביצה [א] כמעט הרי זה חייב. וכל האוכלים מצטרפין לשיעור זה. וכן השותה משקין הראויין לשתיית אדם כמלוא לוגמיו של שותה כל אחד ואחד לפי לוגמיו חייב. וכמה מלוא לוגמיו כדי שיסלקם לצד אחד ויראה מלא לוגמיו. ושיעור זה באדם בינוני פחות מרביעית. וכל המשקין מצטרפין לשיעור

א טור סימן תריב סמ"ג לאוין סט:

כסף משנה

מגעילה הסנדל ומוכח בגמרא דמותרים בכולם דקאמר היינו דמותר לגדולים לרחוץ ולסוך והא הני ודאי להענוג עבדי ואי מגעי הני מינייהו חד יומא לא מסתכני ואי מדאורייתא הוה שרי והא כתיב לא תאכלום וקרינן ביה לא תאכילום להזהיר גדולים על הקטנים ועוד מדפסיק ותני התינוקות מותרים בכולם ולא אסכתא בשום דוכתא חינוך בהני כדאשכחן בתענית משמע שעד שהגיעו לפרקן מותרים בכולם ואפילו ע"י גדולים ובשלמא אי דרבנן ניחא שפיר אא"א דאורייתא ניחא היכי שרי עכ"ל. ונ"ל דאפילו לדעתו דאפילו הגיעו לחינוך מותרים בכולם איכא למימר דלא קשה מידי דאע"ג דאסירי מדאורייתא כיון דלא מפרשי בהדיא בקרא והם דברים המסורים לחכמים ראו שלא להחמיר על התינוקות בכך דכיון דאכילה ושתיה דכתיבי בקרא בהדיא מוהר להאכילם ולהספותם בידים כ"ש שאר דברים ואע"פ שכשהגיעו לחינוך צריך לחנכן באיסור דאכילה ושתיה לא ראו לחנכן לדברים אלו מאחר שאינם מפורשים בכתוב וכיון דרביתיה דינוקא ניחא לא גזרו בהו רבנן. ולדעת הטור שכתב שכדרך שמחנכים אותם באכילה ושתיה כך מחנכין אותם ברחיצה וסיכה אתי שפיר טפי דהסיא דהתינוקות מותרים בכולן בשלא הגיעו לחינוך היא והיא דלהזהיר גדולים על הקטנים בשהגיעו לחינוך:

במשנה והשותה מלא לוגמיו חייב וכל המשקין מצטרפין למלא לוגמיו ומבואר בגמרא (דף פ':) דלאו מלא לוגמיו ממש אלא כל שאילו יסלקם לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו, ושם נתבאר שבאדם בינוני שהוא פחות מכדי רביעית וכן מבואר שם שכל אדם משערים בעצמו והכל לפי מה שהוא אדם:

מגיד משנה

להתענות פ' ועשירי והתענה ולזה כתב רבינו תוספת בענוי בלבד. אבל הלכות נראה דעתם לפסוק כדברי הברייתא ששונה תוספה לכל יום קדש והביאו מפני הברייתות מקצתן כאילו הן ברייתא אחת ופ"ק דר"ה (דף ט') אמרו דר' ישמעאל דורש תוספת מועניתם ור"ע דורש לכל האוכל ושותה וסובר רבינו שהם חולקים וידוע דהלכה כר"ע מחבירו. אבל דעת שאר המפרשים שהוספת יש מן התורה אפילו בשבתות וימים טובים וכן נראה מן ההלכות:

וכן ביציאתו וכו'. שם (ע"ב) מפורש:

ז נשים שאוכלות וכו'. ביו"ט פרק המביא (דף ל':) תוספת יוה"כ דאורייתא וקא חזינן לנשי דאכלו ושתו עד שחשכה ולא אמרינן להו ולא מידי ואמרו שם טעמא מוטב שיהיו שוגגין ואל יהו מזידין וכתב רבינו וכן כל הדומה לזה ומבואר שם והכונה בכל דבר שאינו מפורש בכתוב ונהגו בו היתר ומסור לכל. והקשו המפרשים והיאך אפשר לכן לנמנם שלא יוסיפו כלום ותירצו נראה מכאן דתוספת עינוי של יוה"כ יש לו שיעור ולא ידעינן ליה ותירוץ אחר יש שאין פורשות אלא מחמת ספק בין השמשות ולא קודם לכן וכבר כתבתי פ"ה מהלכות שבת שזמן תוספת קודם לבין השמשות:

פ"ב א האוכל ביוה"כ וכו'. משנה פ' יוה"כ (יומא ע"ג:) האוכל ככותבת הגסה כמוה וכגרעינתה חייב כל האוכלין מצטרפין לכותבת ובגמרא שאלו באיזה כותבת זו אם לחה אם יבשה וכן דקדקו בשיעורה והעלו שהיא פחותה מכביצה דהוה איכא מאן דאמר יתירה על כביצה ומשקל הביצה לפי מה שכתב רבינו פ' ראשון מהלכות עירובין היא ל"ה דרהמ"ן ועוד כמו שמבואר למחשב לפי מה שכתבתי שם: וכן כל וכו'. שם

אחד

משנה למלך

פ"ב א האוכל ביוה"כ מאכלין הראויין לאוכל אדם וכו'. (א"ה כתב ה"ה ובגמרא שאלו באיזה כותבת זו אם לחה אם יבשה וכו' ועיין מ"ש הרב המחבר פ"ב מהל' טומאת מת דין י'):

לחם משנה

רב מדיפתי ואיך כתב שתי הברייתות כאילו הם אחת אלא ודאי דלא גרים אלא תני ר' חייא בר רב מדיפתי וכו' והוא סובר דתנא דעלם אפשר דמודה להך דרשה דועניתם משום דלא מפיק ליה איסורא מהתם כדפריסנא לעיל מפיק ליה מהכא אבל רבינו ז"ל לא פסק כמ"ד דיליף עלם אלא כי אחריני כדפריסית וסובר דאותה הברייתא סובר כדר' חייא בר רב מדיפתי ולהכי פסקה להסיא דרבי חייא בר רב מדיפתי בסל' נדרים פ"ב כדפריסית ובזה נתיישבו כל דבריו על נכון והוא נראה באמת שזה גירסתו של ה"ה ז"ל ומפני כן סתם דבריו דנראה לו דבריו פשוטים כפי גירסתו ולכך כתב שפש יש מי שדרש יכול מוזהר וכו' ולא הזכיר יכול יהא מוזהר וכו' ולא ע"י תוספת ענוי דליתיה בגירסתו כדפריסית וגם כתב ואיכא מאן דמוקים ליה להאי קרא לדרשה אחרינא ואם היה בגירסתו כגירסת רש"י ז"ל האי תנא בעלם עלם לא היה לו לומר ואיכא מאן דמוקים אלא היה לו לומר והתנא דקאמר יכול יהא מוזהר וכו' מוקי לה לקרא לכל האוכל ושותה אלא ודאי דלא גרים והאי תנא דעלם עלם וכו' זה נראה לי פירוש דבריו וגירסתו:

וצריך להוסיף מחול על הקדש וכו'. בדברי רבינו ז"ל קשה דכמאן פסק אי כתנא דעלם עלם אפילו תוספת עינוי ליכא כלל ואי כתנא דדריש תוספה מועניתם וכו' אפילו תוספת מלאכה ובשבתות וימים טובים נמי והך פסרה שעשה רבינו ז"ל דמפיק תוספת ענוי ולא השאר מנא ליה וזו הקושיא עצמה קשה בדברי ה"ה ז"ל שכתב ולזה כתב רבינו ז"ל תוספת בעינוי וכו' דמאי לזה הוא שכתב דמאי הטיל פשרה זו רבינו ז"ל. ונראה לתרץ דרבינו ודאי ראה דר"ע ורבי ישמעאל בפ"ק דר"ה (דף ט') פליגי לגמרי דלר"ע לית ליה תוספת כלל אפילו בעינוי ולרבי ישמעאל אית ליה תוספת בעינוי ובמלאכה ובשבתות וימים טובים ודאי היה לנו לפסוק כר"ע דר"ע הלכה כוותיה מחבירו אלא משום דגבי עינוי איפסיק גמרא דלא כוותיה דאמרו במסכת ביצה פ' המביא (דף ל') דהא תוספת יוה"כ דאורייתא וקא חזינן לנשי דאכלי ושתו וכו' משמע דפשיטא ליה לגמרא דתוספת ענוי דאורייתא ולכך פסק רבינו ז"ל דלא כר"ע בהא אבל בתוספת מלאכה ביוה"כ ושבתות וימים טובים הדרינן לכללין דהלכה כר"ע מחבירו. וא"ת מנא ליה לגמרא דר"ע אפילו בעינוי לית ליה תוספת דבעי התם ור"ע האי ועניתם מאי עביד ליה וי"ל משום דבפסחים פ' מקום שנהגו (דף נ"ד:) אמרו ביוה"כ ספקו אסור ופירוש הברייתא הוי ספק בין השמשות והקשו להם לתוספות ז"ל דאפילו תוספת נמי אסור כדהקשו שם בר"ה מכח קושיא זו הוכרח הגמרא לומר דר"ע לית ליה תוספת בעינוי והיא ברייתא אתיא כר"ע דאי ליכא תנא דלית ליה תוספת בעינוי היא ברייתא אמאן תרמייה. ועוד ברייתא דפ' יוה"כ דמיעט תוספת מאזהרה דעינוי דמשמע דלית ליה תוספת אמאן תרמייה אלא ודאי דר"ע לית ליה תוספת בעינוי והברייתות אתו כוותיה ומפני זה הקשו בגמרא ואמרו ור"ע האי ועניתם מאי עביד ליה אבל רבינו ז"ל לא פסק כוותיה בעינוי משום טעמא דכתיבנא ולכך הטיל הפשרה דע"כ מסוגיא דהמביא דאית ליה תוספת בענוי ובמלאכה ודאי דהדרין לכללין דהלכה כר"ע מוכרחים אנו להטיל פשרה ולומר דריפא דקרא דועניתם להוספה דרשינן אבל תשבתו שבתכם לא דרשינן והם הם דברי רבינו ז"ל וא"ת להרי"ף ז"ל כיון דבגמרא אמרו דהאי תנא דעלם עלם מוקי קרא דועניתם לדרשה אחרינא א"כ איך הביא שתי הברייתות כאילו הם אחת דכמאן מפרש הרי"ף ז"ל להסיא שמעתתא אי כרש"י ז"ל דמפרש דמאי דבעי גמרא הוא דתנא דעלם עלם הא אית ליה תוספת מדאיצטריך קרא למעוטי עונש ואזהרה ולמה לי ועניתם וכו' קשה על הרי"ף ז"ל הקושיא בעצמה דאית לנו על הגמרא דהאי תנא דעלם עלם למה ליה קרא דועניתם לכך דרשה וכיון דהוא דריש מיעוט דכרת מבעלם היום הזה ממילא נפקא תוספת ולמה לי ועניתם להני ואי מפרש כפירוש רבינו ז"ל דר"ל והאי תנא דעלם עלם כלומר ע"כ האי תנא לא סבר תוספת דכיון דמעטיה מאזהרה מעטיה מכל דס"ל דכיון דמעטיה מכרת ואזהרה מעטיה נמי אפילו מאיסורא ומשום הכי בעי בגמרא דמאי עביד להאי ועניתם כיון דלית ליה תוספת מ"מ קשה איך הביא שתי הברייתות יחד. וי"ל דודאי דכפירוש רבינו ז"ל מפרש ומש"ה כשהביא הברייתא לא הביא המיעוט מאזהרה אלא המיעוט מכרת לבד ומאי דקאמר גמרא דהך תנא דעלם עלם לית ליה תוספת הוא משום דמעטיה מאזהרה. וכיון דהרי"ף לא מעטיה מאזהרה דלא הביא לשון הברייתא אלא בכרת אם כן שפיר מצי סבר דרשה דועניתם וא"ת להרי"ף מ"מ קשה למה לי קרא דועניתם תיפוק ליה תוספת מדאיצטריך מעוטא גבי כרת כדכתיב רש"י ז"ל וי"ל דהרי"ף ז"ל סבר דקרא דועניתם דקאמר תוספת אע"ג דתוספת יוה"כ ממילא נפקא איצטריך קרא לסיפיה דהיינו תשבתו שבתכם לומר דאיכא תוספת בשבתות וימים טובים דהיינו כ"מ שיש שבות ורש"י ז"ל דקאמר מדדאיצטריך קרא למעט מעונש ואזהרה נפקא ליה תוספת ומשום הכי בעי הגמרא דלמאי איצטריך הך ועניתם לא בעי רש"י ז"ל לומר כדברי הרי"ף ז"ל דכולה קרא דועניתם לסיפיה דתשבתו שבתכם אתא דלא היה לו לכתוב דין זה ביוה"כ אלא משום דנפיק שום רבותא ביוה"כ ולכך הוצרך לומר דרשה דרבי חייא בר רב מדיפתי. ומ"מ קשה קצת לפירוש הרי"ף ורבינו ז"ל דאמאי אמרינן דהיכא דמעטיה רחמנא מאזהרה מעטיה מהכל אפילו מעשה נימא דבעשה קאי והרב מהר"י ן' לב ז"ל ישב זה הלשון ע"ש:

פ"ב א האוכל ביוה"כ מאכלין הראויין לאכול לאדם ככותבת הגסה וכו' הרי זה חייב. כתב ה"ה בגמרא שאלו באיזה הכותבת וכו' בנסחא דידן ליתא להך בעיא אלא במאי דקאמר עלם כשעורה אי האי כגרעיניה אבל לא ככותבת ובגמרא אמרו דמאן דבעי ככותבת לא בעי הסיא משום דלהם שבולת מיקרי שלא בקליפתה הושלא מיקרי אלא שהיה לו להרב המגיד הנסחא האחרת:

אבל

מגדל עוז

נשים שאוכלות עד סוף הפרק. במסכת שבת פרק שואל (דף קמ"ח) ובמסכת ביצה פרק המביא כדי יין (דף ל'): האוכל ביוה"כ עד הרי זה חייב. פרק בתרא דיומא (דף ע"ו) ובירושלמי ובספרי תענו את נפשותיכם עינוי הוא שהוא אבוד הנפש ואי זה הוא זה אכילה ושתיה: וכל האוכלין מצטרפין לשיעור הזה. פרק בתרא דיומא (דף פ') וריש פ"ד דמס' מעילה: וכן השותה משקין עד פחות מרביעית. פי"ז דמסכת כלים: וכל המשקין מצטרפין עד מכת מרדות. פ' בתרא דיומא (דף ע"ב) ופ"ד דמסכת מעילה:

הגהות מיימוניות

וצריך לפסוק קודם שקיעת חמה דמשקיעת החמה ואילך השיב בין השמשות עיין בתוס' פרק ב"מ ובספר יראים האריך בזה אבל אינו חייב כרת על התוספת דילפינן מבעצם היום הזה על עיצומו של יום חייב כרת וכו' ובת"כ איתא דאפילו אזהרה אין בו אלא בעצם היום אבל על התוספת אין בו אלא עשה: [א] כריתות פרק אמרו לו איתא דכותבת אית בה שני זיתים:

לשיעור זה והאכילה ושתיה אין מצטרפין לשיעור אחד: ב אחד האוכל אוכלים המותרים או שאכל דברים האסורין כגון פיגול ונותר וטבל ונבלות וטריפות וחלב או דם הואיל ואכל אוכלים הראויין לאדם הרי זה חייב כרת משום אוכל ביום הכפורים: ג אבל או שתה פחות משיעור זה אינו חייב כרת אע"פ שהוא אסור [ג] מן התורה בחצי שיעור אין חייבין כרת אלא על כשיעור. והאוכל או השותה חצי שיעור מכין אותו מכת מרדות: ד אכל מעט וחזר ואכל אם יש מתחלת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת [א]שלש ביצים הרי אלו מצטרפות לכשיעור ואם לאו אין מצטרפות לכשיעור. שתה מעט וחזר ושתה אם יש מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה כדי שתיית רביעית מצטרפין לשיעור ואם לאו אין מצטרפין: ה אכל אוכלים שאין ראויין למאכל אדם כגון עשבים המרים או שרפים הבאושין או ששתה משקין שאינן ראויין לשתייה כגון ציר או מורייס וחומץ חי אפילו אכל ושתה מהן הרבה הרי זה פטור מן הכרת אבל מכין אותו מכת מרדות: ו שתה חומץ מזוג במים [ג]חייב. הכוסס פלפלין וזנגביל יבש וכיוצא בהן פטור. [ב]אבל זנגביל רטוב חייב. אכל עלי גפנים פטור. לולבי נפנים

מגיד משנה

ב אחד האוכל אוכלים וכו'. ברייתא שם (דף ע"ד:) מכרו בה הטבל והפגול והנותר ושאר המאכלים האסורים:

ג אבל או שתה פחות מכשעור וכו'. שם (דף ע"ג:) חצי שיעור ר' יוחנן אמר אסור מן התורה ור"ל אמר מותר מן התורה וקי"ל כר"י. וכתב רבינו מכין אותו מכת מרדות וק"ו הוא מדין אסורין של דבריהם שכתבתי פרק ראשון מהלכות שבת:

ד אכל מעט וחזר ואכל מעט וכו'. תוספתא אכל וחזר ואכל אם יש מתחלת אכילה ראשונה ועד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת פרס מצטרפין ואם לאו אין מצטרפין. ופירש רבינו שאכילת פרס הוא שלש ביצים וכן עיקר וי"מ ארבע ביצים ולדברי רבינו הסכים הרשב"א ז"ל: שתה מעט וחזר ושתה אם וכו'. גם זה בתוספתא והוא הדין לכל איסורין שבתורה כמבואר פי"ד מהלכות מאכלות אסורות. ויש מי שכתב שאף שיעור השתייה בכדי אכילת פרס ולמדו כן ממה שאמרו בכריתות פרק אמרו לו (דף [י"ג פ"ה]) כל המשקין מצטרפין לפסול את הגויה בכדי אכילת פרס כיצד שתה וחזר ושתה אם יש מתחלת שתייה ראשונה עד סוף שתייה אחרונה כדי אכילת פרס מצטרפין יותר מכן אין מצטרפין וכתב רבינו דין זה פ"ח מהל' שאר אבות הטומאה וי"ל טעמו חזוק בטומאת גויה של דבריהם וכן נראה בכריתות דשמואל מחמיר טפי בשיעור אוכלים שאין ומשקין שאין משאר איסורין ואע"ג דאיתותב התם יש לנו ללמוד שיש לחלק ביניהם לשאר איסורין ושלא לדחות תוספתא זו וגם הרב ר' יצחק אבן גיאת ז"ל כתבה בהלכותיו:

ה אבל אוכלין שאין וכו'. משנה יומא (פ"א) אכל אוכלים שאין ראויין לאכילה ושתה משקים שאין ראויין לשתייה והשותה ציר ומורייס פטור. ובגמרא (שם פ"א:) אמר רבי דהומץ משיב את הנפש וראוי לשתייה ואמרו שם דלית הלכתא כרבי. והכאת מרדות כבר כתבתי ענינה:

ו שתה חומץ מזוג וכו'. שם מבואר חילוק בין חי למזוג: הכוסס פלפלין וזנגביל יבש וכיוצא בהן פטור אבל זנגביל רטוב חייב. כך היא הנוסחא בקצת ספרי רבינו ולפ"ז נראה דאין חילוק בפלפלין בין רטובין בין יבשין ואינו כן דודאי מבואר בגמרא שם דפלפלין רטובין חייב. וכ"כ רבינו פ"ח מהלכות ברכות שראויין הן לאכילה ופשוט הוא לפיכך עיקר הנוסחא אבל רטובין חייב: אכל עלי וכו'. שם ת"ר אכל עלי גפנים פטור לולבי גפנים חייב אלו הן לולבי גפנים שחייב עליהם אמר ר' יצחק מגדלאה כל שלבלבו מר"ה ועד יוה"כ והגיא כוותיה:

אבל

א עיין בטור שם: ב טור סי' תרי"ב כלשון רבינו. סמ"ג לאוין שם:

לחם משנה

ג אבל או שתה פחות משיעור זה וכו'. ואע"פ דחצי השיעור אסור מן התורה פסק רבינו ז"ל בהלכות שבועות פ"ד דחייל עליה שבועה וכבר אמרו התוספות ז"ל שם בשבועות דטעמא משום דכיון שאינו מפורש בתורה חייל עליה שבועה. ומוכרח הוא שם בגמרא (שבועות דף כ"ג:) כן דאמרו דר' יוחנן לא מוקי מתניתין בחצי שיעור כריש לקיש משום דבעי לאוקמי מתניתין ככ"ע משמע אי לאו הך טעמא מצי לאוקמי ולא חייל שבועה אע"ג דאית ליה חצי שיעור אסור מן התורה וטעמא כדכתיבנא. ואע"ג דבפרק יוה"כ (דף ע"ג:) הוה ס"ד דמקשה דאפילו על איסורא דרבנן לא חייל שבועה מ"מ נ"ל במסקנא דאפילו על אסור תורה שאינו מפורש לא חייל דמוכרח לומר כן מכח סוגיא דשבועות:

ד כדי אכילת שלש ביצים וכו'. פ"ח מהלכות שאר אבות הטומאה גבי חצי פרס לפסול הגויה כתב שם רבינו ז"ל דהוי כביצה ומחצה שוחקת והכי איתמר בגמרא בעירובין וא"כ קשה דכאן היה לומר שלש ביצים שוחקות כיון דחצי ביצה ומחצה שוחקות. ושמא י"ל דההיא דהוי התם לאו חצי מדוייק אלא יותר מחצי מעט: שתה מעט וחזר ושתה וכו'. קשה כיון דשיעורא הוי רביעית היכי שייך לומר מתחלת השתייה עד סופה הא כיון דפסק עבר השיעור דהשתיה רביעית הוי ובשלמא הכא אינו קשה דמלא לוגמיו הוי פחות מרביעית באדם בינוני. ואפשר דהך שיעורא הוי לאדם בינוני. אבל בפ' י"ד ממאכלות אסורות דיהיב הך שיעורא לשאר איסורים דשיעורם רביעית היכי שייך. וי"ל דשייך היכא דשתה מהרה ופסק ואחר כך שתה דאנו משערים אם יש מתחלת השתיה עד סופה כשיעור שתיית רביעית בריוח כדרך שבני אדם שותים ודוחק: שתה מעט וכו'. כתב ה"ה וי"ל דטעמו חיזוק בטומאת הגויה של דבריהם. קשה דבפרק יוה"כ (דף פ':) אמרו מתקיף לה רבא כותבת בכדי אכילת פרס הוי פרס בכדי אכילת פרס א"ל רב פפא הנח לטומאת גויה דלאו דאורייתא היא ע"כ. משמע דאע"ג שהיה ראוי להצטרף חצי פרס ביותר מכדי אכילת פרס משום דכותבת שהוא פחות ממנו הוא בכדי אכילת פרס מ"מ לא רצו חכמים להחמיר בשיעור ההצטרפות מפני שהוא מדרבנן. ולפי דעת ה"ה ז"ל קשה דא"כ איך החמירו בשיעור צירוף השתיה מפני שהוא מדרבנן אדרבה מזה הטעם היה להם להקל כמו שהקלו באכילה וכן קשה הראיה שהביא מכריתות משמואל דמחמיר טפי בשיעור דרבנן וכו' כלומר דשם אמר דחצי פרס דאוכלין ומשקין מצטרף אפילו כל היום כלו ובלבד שיאכל כל כזית וכזית בכדי אכילת פרס ואין זו ראיה דאין הטעם התם משום חומרא דטומאת גויה אלא מפני ששיעור חצי פרס הוא גדול לכך אמרו שההצטרפות הוא כל היום כלו אבל בעלמא שהשיעור כזית די שיהיה שיעורו בכדי אכילת פרס ראיה לדבר זה שהרי גם כאן הצריך שבכל כזית וכזית יהא בכדי אכילת פרס. מיהו לזה י"ל דמ"מ כפי חשבון כזית בכדי אכילת פרס בחצי פרס שהוא ביצה ומחצה לא היה הצטרפותו חצי היום וא"כ היה להם לחכמים לתת שיעור ההצטרפות כפי חשבון כזית בכדי אכילת פרס אלא ודאי שבטומאת הגויה החמירו ולקושיא ראשונה י"ל דבטומאת הגויה הקלו מצד והחמירו מצד בענין צירוף האכילה הקלו ואמר שאע"פ שהוא חצי פרס מ"מ אין הצטרפותו אלא בכדי אכילת פרס כמו כזית של שאר איסורין אבל בענין צירוף השתיה רצו הכמים להשוות שיעור השתיה עם צירוף האכילה מפני שכיון שטומאת הגוייה היא מדבריהם אתו לזלזולי ואם יראו שהקלו בשתייה שהוא כדי שיעור רביעית אתו לזלזולי ג"כ באכילה להקל בה דומיא דשתייה אבל בשאר אסורין שהוא תורה אע"פ שיקלו בשתייה לא יקלו באכילה כיון שהוא מן התורה ואם כן טעם זה דקאמר ה"ה שהוא מדבריהם אהני להחמיר מצד ולהקל מצד:

כתב ה"ה וי"ל שטעמו חיזוק בטומאת הגויה שהיא מדבריהם וכן קשה על זה מרתי דהא במתניתין ובברייתות תני נמי שתה רביעית יין ונכנס למקדש וקאמר דהצירוף הוי בכדי אכילת פרס והא התם דהוי איסור תורה ומ"מ בעי צירוף בכדי אכילת פרס ולא רביעית א"כ משמע דמתניתין לא סבירא ליה כדברי התוספתא ואין לחלק כמו שחילק ה"ה ואע"ג דר' יוסי פליג אהא דשיעור שתייה בכדי אכילת פרס גבי שתה רביעית יין ונכנס למקדש הלכתא כותיה דר' יוסי ולא משום הך טעמא פליג דר' יוסי נמי סבר דאי הוה צירוף הצירוף יהיה בכדי אכילת פרס אבל לית ליה צירוף כלל כדנפיק ליה התם מקרא ותו קשיא דבגמרא בפ' יוה"כ הקשו דאמאי לא יהבו רבנן בטומאת הגויה יותר משיעור בכדי אכילת פרס כיון דהוי שיעורו חצי פרס והילכו משום דהוי של דבריהם הקילו והוא הפך דברי ה"ה ז"ל שטעמו חיזוק. מיהו לזה י"ל דלמיהב ליה שיעור חדש יותר מכדי אכילת פרס שמכיון אטעמא שהיא של דבריהם והקילו אבל בהא דיהבי בשתייה אכילת פרס אין זה שיעור חדש דהא מצינו הך שיעורא באכילה:

ה אבל אוכלין שאין ראויין למאכל אדם וכו' או ששתה משקין שאין ראויין לשתייה וכו' אפילו אכל ושתה מהן הרבה הרי זה פטור מן הכרת אבל מכין אותו מכת מרדות. שם על משנה דשתה ציר או מורייס פטור אמרו בגמרא (דף פ"א:) הא חומץ חייב וכו' מתניתין רבי היא דתניא רבי אומר חומץ משיב את הנפש דרש רב גידל וכו' אין הלכה כרבי לשנה נסקו כ"ע מזגו ושתו הלא שמע רב גידל ואקפיד אמר אימור דאמרי אנא דיעבד לכתחלה מי אמרי אימור דאמרי אנא פורתא טובא מי אמרי אימור דאמרי אנא חי מזוג מי אמרי ע"כ. ולכאורה נראה דה"ק אפילו כשאמרתי אני דיעבד לא אמרתי אלא מעט ואפילו מעט לא אמרתי אלא חי אבל מזוג מי אמרתי דודאי חייב ולכך פסק רבינו ז"ל דחייב במזוג. אבל תימה שהיה לו לפסוק בהרבה שחייב וא"כ איך כתב אפילו שתה מהן הרבה פטור וכבר הוקשה זה להרב בית יוסף ז"ל ותירץ שם תירוצים יפים ואני אתרץ דרבינו נראה לו דפשט דברי רב גידל משמע דהכי קאמר אימור דאמרי אנא אין הלכה כרבי בפורתא אבל בטובא אפילו רבנן מודו דחייב דאין לפרש דמאי דקאמר אבל טובא מי אמרי שר"ל אבל בטובא ודאי דהלכה כרבי דחייב אע"ג דרבנן פליגי עליה אפילו בטובא דודאי רב גידל היה לו לפסוק כרבי לגמרי או כרבנן לגמרי ומפני שנראה לרבינו ז"ל פשט דברי רב גידל כך לכך הוקשה לו בגמרא דכיון דאמר רב גידל דרבנן מודו בטובא דחייב א"כ אמאי קאמר בגמרא הא חומץ חייב מתני' רבי היא וכו' דמשמע דה"ק מדנקט מתניתין ציר או מורייס ולא נקט חומץ משמע דחומץ חייב וא"כ מתניתין אתי כרבי ואמאי מוקי מתניתין כרבי אפילו כרבנן נמי מצי אתי דהא רבנן מודו בטובא דחייב וא"כ להכי נקט במתניתין ציר או מורייס ולא חומץ לומר דבציר או מורייס בין מעט בין הרבה פטור אבל בחומץ כשהיה הרבה הוא חייב ומכח קושיא א אפרש פשט דברי רב גידל כך אימור דאמרי אנא דיעבד לכתחלה וכו' אימור דאמרי אנא פורתא טובא מי אמרי כלומר רב גידל אקפיד ואמר אני לא אמרתי שמותר אלא בדיעבד אבל לכתחילה לא אמרתי ואפילו לפי דבריהם שהבינו לי שאמרתי אפילו לכתחלה אם

הגהות מיימוניות

[ג] כר' יוחנן לגבי רשב"ל: [ג] דרש גידל בר מנשיא אין הלכה כרבי דאמר חומץ משיב הדעת למחר נפקי כ"ע מזגו ושתו הלא שמע גידל ואיקפד אמר אימור דאמינא אנא חי מזוג מי אמינא אימר דאמינא אנא דיעבד לכתחלה מי אמרי ע"כ:

מגדל עוז

אכל מעט ושתה עד במים חייב. פרק בתרא דיומא (דף ע"א): הכוסס פלפלין עד כן השוכן. פרק כיצד מברכין (דף ל"ו):

נפנים חייב. ואלו הן לולבי גפנים כל שלבלבו בארץ ישראל מראש השנה ועד יום הכפורים. יתר על זה הרי הן כעצים ופטור וכן כל כיוצא באלו: **ז** אכל צלי במלח מצטרף המלח [ד] לבשר. ציר שעל גבי ירק מצטרף. מפני שמכשירי האוכל המעורבים עם האוכל כאוכל הן חשובים. היה שבע מאכילה גסה שאכל עד שקץ במזונו ואכל יתר על שובעו פטור כמי שאכל אוכלין שאינם ראויין לאכילה. שאף על פי שזה המאכל היתר ראוי לרעב אינו ראוי לכל מי ששבע כזה: **ח** חולה [א]שיש בו סכנה ששאל לאכול [ה] ביום הכפורים אע"פ שהרופאים הבקיאין אומרין אינו צריך מאכילין אותו על פי עצמו עד שיאמר דיי [ו]. אמר החולה איני צריך והרופא אומר צריך מאכילין אותו על פיו [ז]. והוא שיהיה רופא בקי. רופא אחד אומר צריך ואחד אומר אינו צריך מאכילין אותו. מקצת הרופאין אומרין צריך ומקצתן אומרין אינו צריך [ב]הולכין אחר הרוב או אחר הבקיאין. ובלבד שלא יאמר החולה צריך אני. אבל אם אמר צריך אני [ח] מאכילין אותו. לא אמר החולה שהוא צריך ונחלקו הרופאים והיו כלם בקיאין ואלו שאמרו אינו צריך כמנין שאמרו צריך מאכילין אותו: **ט** עוברה [ג]שהריחה [ט] לוחשין לה באזנה שיום הכפורים הוא. אם נתקררה דעתה בזכרון זה מוטב ואם לאו ° מאכילין אותה עד ° שתתישב נפשה. וכן מי שאחזו ° בולמוס מאכילין אותו עד שיאורו עיניו. ואפילו נבלות ושקצים

א טור סימן תרי"ח סמ"ג שם: ב עי' בטור שם בחילוקים אלו: ג טור סי' תרי"ז סמ"ג שם:

מגיד משנה

ז אבל צלי במלח וכו'. שם (דף פ':) אמר רב פפא אכל אומצא דמלחא מצטרף וכו': ציר שעל וכו'. שם אריב"ל ציר שע"ג ירק מצטרף לכותבת ביוה"כ פשיטא מהו דתימא משקה הוא קמ"ל כל אכשורי אוכלא אוכלא הוא: היה שבע וכו'. שם אמר ריש לקיש האוכל אכילה גסה ביום הכפורים פטור מ"ט אמר לא תענה כתיב ופירוש משכחת לה כגון בתחלת הלילה שהוא שבע מסעודת הערב:

ה חולה שיש בו סכנה וכו'. במשנה (דף פ"ב) חולה מאכילין אותו על פי עצמו עד שיאמר דיי. ובגמרא (דף פ"ג) אמר ר' ינאי חולה אומר צריך ורופא אומר אינו צריך מאכילין אותו עפ"י עצמו מ"ט לב יודע מרת נפשו רופא אומר צריך וחולה אומר אינו צריך מאכילין אותו על פי רופא מ"ט תונבא הוא דנקט ליה ספק נפשות להקל ושם נשאו ונתנו לדעת ר' ינאי והעמידו מתניתין דקתני מאכילין אותו על פי בקיאין בשחולה אומר איני צריך ורופאים שנים כמותו ושנים אומרין צריך דלא אזלינן בתר רוב דעות אבל מקילים ומאכילין אותו ואחר כן אמרו מר בר רב אשי אמר כל היכא דאמר צריך אני אפילו איכא מאה דאמרי לא צריך לדידיה שמעינן ולדעת מר בר רב אשי לא עבדינן ההיא אוקמתא ולזה סובר רבינו שהולכין אחר רוב דעות כמו שהכתוב בסמוך ומ"ש כאן הוא כמר בר רב אשי וקי"ל כותיה וכ"פ ז"ל:

אמר החולה אינו צריך וכו'. כבר נזכר זה בדברי רבי ינאי. וכתב רבינו ובלבד שיהיה בקי לפי שהזכירו במשנה בקיאין:

רופא אחד אומר צריך וכו'. זה מוסכם מבואר שם דספק נפשות להקל ופירוש דוקא בשאין החולה אומר איני צריך אבל חולה אומר איני צריך ורופא אמר כמותו אין מאכילין אותו על פי רופא אחד שאין דבריו של אחד במקום שנים וכן מבואר בגמרא בסוגיא דר' ינאי וכן כתבו ז"ל ודברי רבינו בחולה שנשתתק או שאומר איני יודע:

מקצת הרופאים אומרים צריך וכו'. כבר כתבתי שדעת רבינו שהולכים אחר רוב דעות ומלינו בדיני נפשות שיש בהן אומד והולכין בהן אחר הרוב כגון בשהכהו באבן ויש להם לאמוד אם יש בה כדי להמית במקום שהכהו ואם נחלקו הולכין אחר הרוב אף כאן עושין כן וכן כתוב בהלכות. ומ"ש רבינו אחר הרוב או אחר הבקיאין נ"ל פירוש דבריו או אם שוין במנין הולכין אחר הבקיאין אחר שאינן שוין בבקיאות בין להחמיר בין להקל וכתב זה לפי שאמרו ע"פ בקיאין ולא אמרו על פי רופאים אלא בשוין הבקיאות מכריע וכ"כ הרמב"ן ז"ל. אבל בשאין המנינין שוין הולכין אחר הרוב אלא שהרמב"ן כתב שאם היה יחיד מופלג אומר צריך ורופאים שאין חכמים כל כך ומומחין אומרין אינו צריך הולכים להקל כדברי היחיד כיון שמיקל. עוד כתב דכל היכא דאיכא שנים אומרים צריך אפילו מאה אומרים אינו צריך הולכין על פי המקילין כיון ששם שנים הרי כמאה ומאה כתרי וכ"פ מקצת הגאונים ז"ל וכן הסכימו מן האחרונים וכל זה שלא כדעת רבינו:

ואם נחלקו הרופאים וכו'. זה מבואר שם דכל היכא דכי הדדי נינהו הולכים להקל: וכתבו מן האחרונים ז"ל כשמאכילין את החולה מאכילין אותו פחות פחות מכשיעור בכדי אכילת פרס כדי להקל עליו אא"כ אמדוהו שהוא צריך כשיעור בכדי אכילת פרס ונראין הדברים וכן מוכיח בכריתות (דף [י"ג] פ"ה) פרק אמרו לו. וכתוב בירושלמי חולה אמר יכולני לצום ורופא אומר איני יודע ר' אבהו בשם ר"י נעשה ספק נפשות וספק נפשות להקל ודוחה וכתבוהו מקצת בעלי הלכות. וכתב הרמב"ן ז"ל ומסתברא ה"מ דחולה אומר יכולני לצום אבל רופא אומר יכול וחולה אומר איני יודע שומעין לרופא דאיני יודע דחולה לאו כלום הוא דאיהו מנא ידע רובן של חולין אינן יודעין ובקיאין בחליין הלכך לרופא שומעין שאמר יודע אני ע"כ דבריו:

ט עוברה שהריחה וכו'. במשנה שם (יומא פ"ב) עוברה שהריחה מאכילין אותה עד שתשוב נפשה ובגמרא ובהלכות ההיא עוברה דהריחה אתו לקמיה דרבי אמר להו זילו לחישו לה דהאידנא יוה"כ הוא וכו':

וכן מי שאחזו בולמוס וכו'. (שם פ"ג) במשנה בולמוס מאכילין אותו דברים טמאים עד שיאורו עיניו. פירוש. בולמוס חולי שמחשיך מאור עיניו של אדם מחמת רעב ויש בו סכנה ומבואר בגמרא שמאכילין אותו הקל הקל ראשון ונזכר בדברי רבינו פרק י"ד מהלכות מאכלות אסורות וכאן כתב משנתנו שהיא ביום הכפורים כמבואר שם:

קטן

לחם משנה

אם אמרתי שמותר לכתחלה לא אמרתי אלא בפורתא אבל בטובא מי אמרתי שלכתחלה מותר ואפילו כדבריהם שהשיבו לי שאמרתי בין רב בין מעט אימור דאמרתי אני כן בתי אבל במזוג מי אמרתי ולפי זה לא נפקא לן איסור בהרבה לרבנן אלא לכתחלה אבל בדיעבד אית להו לרבנן דמותר ולהכי מתניתין דקאמר בדיעבד שתה ליר או מוריים דפטור בדיעבד דמשמע הומץ לא ודאי דאתיא דלא כרבנן דאית להו דאפילו טובא מותר ומשום הכי קאמר מתניתין מני רבי היא ולא רבנן. ופסק רבינו ז"ל כן דבהרבה בדיעבד מותר כרבנן אבל לכתחלה אסור וזהו שאמר אפילו שתה וכו' אבל במזוג פסק רבינו ז"ל דאפי' בדיעבד חייב משום דמשמע ליה דמאי דקאמר גמרא מזוג מי אמרי ר"ל דאפילו בדיעבד אסור משום דלא פירש רבינו ז"ל בפורתא וטובא דטובא בדיעבד לרבנן מותר אלא כדי לתרץ הקושיא דהיכי קאמר מתניתין ר' היא כדפרישית אבל במזוג אפילו יסבור רבנן דחייב אין כאן קושיא נוקמא מתניתין כרבנן ואימא ליר או מוריים פטור אבל הומץ מזוג חייב דליר ומוריים לא שייך ביה מזוג כדי שנאמר דמתניתין במזוג איירי ולכן לא נקט הומץ וא"כ כיון שאין קושיא כלל כשנפרש במזוג מי אמרי דר"ל אפילו בדיעבד אסור לכך פירש רבינו ז"ל כן כפשטו. זה נ"ל לתרץ לדעת רבינו ז"ל:

ח מקצת הרופאים וכו' אחר הרוב או אחר הבקיאים וכו'. כתב ה"ה ז"ל נ"ל פירוש דבריו או אם שוים במנין וכו' כלומר דלעולם אזלינן בתר המנין ועדיף טפי מנין מבקיאות ודלא כהרמב"ן ז"ל ואם אין שם מנין הולכים אחר הבקיאות והטעם שפירש כן מפני שרבינו ז"ל הזכיר הרוב תחלה דכיון שכתב הולכים אחר הרוב משמע בתחלה צריך אתה לבקש הרוב ואם לא תמצא מנין זיל בתר הבקיאות ואם היה דעתו כדעת הרמב"ן ז"ל היה לו לומר איפכא הולכים אחר הבקיאות או אחר הרוב:

מקצת הרופאים אומרים צריך ומקצת אומרים אינו צריך הולכין אחר הרוב וכו'. טעמו דסבר דאית ליה דאזלינן בתר רוב דעות משום דס"ל דלרב אשי (דף כ"ג) ליכא פירכא דפשיטא דספק נפשות להקל דאיצטריך סד"א כיון דכשהוא אמר צריך עדיף ממאה ה"ה היכא דאמר לא צריך קמ"ל. כן כתב הרב בית יוסף ז"ל בטור א"ח בשם הרמב"ן ז"ל. וקשה א"כ לעיל נמי לר' ינאי דאית ליה דחולה כשאמר איני צריך עדיף משום דלב יודע וגו' מאי פריך פשיטא נימא דאשמעינן דס"ד דעדיף מרופא כשאמר אינו צריך. וי"ל דלאו משום דעדיף מרופא כשאמר צריך מאכילין אותו דטעמא דלב יודע מרת נפשו לא עביד ליה אליבא דרבי ינאי אלא כחד רופא והוי כחד לגבי חד וספק נפשות להקל ולהכי פריך דהיכא דאיכא אחרינא בהדיה ואיכא תרי רופאים כנגדו הוו תרי לגבי תרי דאיהו לא הוי אלא כחד רופא פשיטא דמאכילין אותו דספק נפשות להקל

מגדל עוז

היה שבע מאכילה גסה עד דברים המותרין. פרק בתרא דיומא (דף פ'):

הגהות מיימוניות

[ד] א"ר פפא אכל אומצא דמלחא וכו': [ס] יש גאונים שפסקו דהיינו דוקא כשאמר אם לא אוכל אבל אם אמר לא אסתכן בכך אם לא אוכל אסור להאכילו וכן פי' שמואל אבל ר"ת נחלק על זה והורה הלכה למעשה להיתר וז"ל וכי חולים נביאים הם או בקיאים הם אלא כיון שיודע החולה או החיה שהוא שבת או יום כפור ואמר אני צריך ואיני יכול לסבול מחמת החולי מאכילין אותו אפילו סבורים שהחולה אינו מסוכן וכן האשה שהיכן מצינו סכנה ללא רואה ולנשיכת כלב ולמתאוה וכו' ולישנא דמיית אל ישעך שכן לשון התלמוד דא"כ דדייקת לישנא מאי ספק נפשות אלא מאי מיית שמתירא לחלות ולקלקל כי חסרון האוכל מכאיב לב ומתוך כך היא מתעלפת ופעמים אינה מתרפאת ואפי' דאבון אבר אחד אני קורא סכנה ומחללין עליו את השבת כדאמרינן גבי מכה של הלל אע"פ שרובן אין מתים וכן עוברות המריחות וכו'. ונפלא לראבי"ה על שפסק אפילו אבר אחד כי יש להשיב עליו מההיא דעין שמרדה שלא התירו לכחלה אלא משום דשורייקי דעינא בליבא תליא ולא הפסד עין ע"כ אבי"ה. וזאת מצאתי בס"ה הקטן יסוד הר' יצחק מקורבי"ל בר' יוסף והיה כתוב לפניו גליון פיר"י כשהחולה שואל לאכול ולשתות אומרים לו יום הכפורים הוא אם אמר אעפ"כ תנו לי לאכול מאכילין אותו דכה"ג חולה אומר צריך אני קרינן ביה אע"פ שאין אומר צריך מפני הסכנה ע"כ לשון מהר"ם זצ"ל. ויען כי אין אנו בקיאין יפה באומד הדבר טוב להאכילו מעט מעט שלא יהא ככותבת בכדי אכילת פרס כדאשכחן פרק אמרו לו ובשתיה מלא לוגמיו דהיינו חצי רביעית שלא יבא לאיסור כרת אמנם צריך ליזהר שלא יפשיעו בנפש שאם לא יוכל לסבול ולעמוד בכך יאכילוהו וישקוהו להדיא: [ו] משום לב יודע מרת נפשו, ע"כ: [ז] תונבא בעלמא הוא דנקטיה ע"כ: [ח] אמר מר בר רב אשי כל היכא דאמר צריך אני אפילו מאה אמרי לא צריך לא צייתינן להו וכן פסקו התוס' כוותיה דהוא בתראה ועוד דקיימא לן כוותיה בכל התלמוד בר ממיפך שבועה דאורייתא ע"כ: [ט] כדאיתא התם שהורה רבי לעשות לאמו של ר' יוחנן כשעיברתו ורבי הנינא לאמו של שבתי אוצר פירי כשעיברתו ע"כ: ° [כתבו הטור והסמ"ג שמאכילין אותה הקל הקל תחלה וכתב הרמב"ן דוקא עוברה שאין לנו אומד ביישוב דעתה פעמים מתיישבת ברוטב ופעמים שצריכה לשומן עצמו אבל חולה שמאכילין אותו ע"פ בקיאין מאכילין אותה מתחלה דבר הצריך לה כדי הצריך לה ע"פ בקיאין עכ"ד הטור סי' תרי"ז]:
° [וז"ל הטור חולה שאכל ביוה"כ ונתישבה דעתו בענין שיכול לברך היה אומר א"א ז"ל שצריך להזכיר של יוה"כ בברכת המזון שאומר יעלה ויבא בבונה ירושלים ע"כ]:
° [כתב הטור וכן כל אדם שהריח מאכל ונשתנו פניו מסוכן הוא אם לא יתנו לו ממנו ומותר ליתן לו וכתב הרא"ש בשם הרמב"ן יולדת תוך שלשה ימים לא תתענה כלל משלשה עד שבעה אם אמרה צריכה אני נותנין לה כמו לחולה מכאן ואילך הרי היא כשאר כל אדם]:

י קטן בן תשע שנים ובן עשר שנים מחנכין אותו וכו'. דברי רבינו בדברים אלו כדברי ההלכות ממש שכתבו חינוך בבן תשע ובן עשר והשלמה מדבריהם בני אחת עשרה בין בתינוק בין בתינוקת שלא חלקו בשל דבריהם והשלמה מן התורה בתינוקת בת שתים עשרה ובתינוק בן שלש עשרה והוא שהביאו סימנין כמבואר בפ"ב מהלכות אישות וכדין לאמר דברים וכבר נחלקו עליהם בדין השלמה של דבריהם ורבו בזה הסברות יש מי שאומר שאין כאן השלמה כלל מדבריהם ויש מי שאומר שיש השלמה בתינוקת מדבריהם בשנת י"ב ואין השלמה בתינוק מדבריהם כלל ויש מי שאמר שיש השלמה בתינוק בשנת י"ג ובתינוקת בשנת י"ב וזהו דעת ההגהות. והגרסאות מתחלפות בזה. וכ"ל שדעת ההלכות ורבינו לומר שבנת י"א אינה בדין ההשלמה מדבריהם ואע"פ שאין נראה כן מלשון רבינו כן מוכרח מן הגמ' וממימרא (דאע"פ) [דגערה]. שאל"כ נמצאת השלמה בתינוק שלש שנים לפני חיובו מן התורה וכ"כ הרשב"א ז"ל שדעת ההלכות מעבר שנת י"א בדוקא ופירוש דברי רבינו הוא בן ט' שנים שמלאו תשע שנים וכן בן עשר שמלאו לו עשר וכן בבן י"א שמלאו:

יא קטן שהוא פחות וכו'. שם התינוקות אין מענין אותן וכו':

פ"ג א אסור לרחוץ ביוה"כ וכו'. שם (דף ע"ז:) ת"ר אסור לאדם לרחוץ מקצת גופו ככל גופו. ומ"ש רבינו בין בחמין בין בצונן ואפילו אצבע קטנה מפורש פ' מקום שנהגו (פסחים נ"ד:):

והמלך והכלה וכו'. משנה פרק יום הכפורים (יומא ע"ג:) והמלך והכלה ירחצו את פניהם ובגמרא נתבארו הטעמים שהזכיר רבינו ושם נתבאר ג"כ שכלה היא כל שלשים יום:

מי

ושקצים מאכילין אותו מיד ואין משהין אותו עד שימצאו דברים המותרין: י [א]קטן בן תשע שנים [י] ובן עשר שנים ° מחנכין [כ] אותו לשעות. כיצד היה רגיל לאכול בשתי שעות ביום מאכילין אותו בשלש. היה רגיל בשלש מאכילין אותו בארבע. לפי כח הבן מוסיפין לענות אותו בשעות. *בן אחת עשרה שנה בין זכר בין נקבה מתענה ומשלים מדברי סופרים כדי לחנכו במצות: יא בת [ב]שתים עשרה שנה ויום אחד ובן שלש עשרה שנה ויום אחד שהביאו שתי שערות הרי הן כגדולים לכל המצות ומשלימין מן התורה. אבל אם לא הביאו שתי שערות עדיין קטנים הן ואינם משלימין אלא מדברי סופרים. קטן שהוא פחות מבן תשע אין מענין אותו ביום הכפורים כדי שלא יבא לידי סכנה:

השגת הראב"ד

*בן י"א שנה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל גירסא זו לא מצאנו בספרים שיהיו הזכר גם הנקבה שוים אלא הכל לפי הבריאות. הזכר לפי זמנו והנקבה לפי זמנה. והלכה כרב הונא ורב נחמן דקיימי בחדא שיטה ולא פליגי אהדדי אלא מר מיירי בתינוק ומר מיירי בתינוקת, עכ"ל:

פרק שלישי

א [ג]אסור לרחוץ ביום הכפורים בין בחמין בין בצונן. בין כל גופו בין אבר אחד אפילו אצבע קטנה אסור להושיטה במים. והמלך והכלה רוחצין את פניהן, [א] כלה כדי שלא תתגנה על בעלה. והמלך כדי שיראה ביופיו שנאמר מלך ביפיו תחזינה עיניך. ועד כמה נקראת כלה עד שלשים יום:

מי

א טור סי' תרטז סמ"ג לאוין סט וע"ש: ב עי' בטור שם בפרטי דין זה: ג טור סי' תריג סמ"ג שם:

לחם משנה

לקהל. ולסברא שהביא הטור ז"ל שם דהאם הרמב"ן ז"ל שם דאפילו היכא דאיכא רוב אזלינן בתר הבקיאות דמדקאמרה מתניתין מאכילין אותו על פי בקיאים משמע דאזלינן בתר בקיאות א"כ אמאי הוצרך הגמרא לומר דלא אזלינן בתר רוב דעות נימא דאזלינן ואע"ג דאיכא תלתא אזלינן בתר בקיאות וזהו שאמרה משנתנו מאכילין אותו ע"פ בקיאין כלומר דאם השנים בקיאים עדיף איהו ותרי אחריני דהיכא דאיכא בקיאות לא אזלינן בתר רוב דעות:

י קטן בן תשע שנים או בן עשר מחנכין אותו לשעות וכו'. כתב ה"ה ונראה לי דדעת ההלכות ורבינו ז"ל וכו' שאל"כ נמצאת השלמה בתינוק שלש שנים לפני חיובו ע"כ. ולעמוד יפה על כונת רבינו ז"ל עיין בהרי"ף והר"ן ז"ל שבכל הולך רבינו ז"ל כפי אותו הגירסא ואותו הפירוש. ונראה דלאותה הגירסא ולאותו הפירוש לא גרסינן בגמרא (דף פ"ב) בשלמא לרב הונא ור"נ לפני שנה ולפני שתים לפני שנה לדבריהם ולפני שתים לדבריהם כדאיתא בספרינו וגם רש"י ז"ל נראה דלא גריס ליה אלא הכי גריס בשלמא לרב הונא ור"נ ניחא וכן גורס הרא"ש ז"ל וצריך להתיישב בפירוש הסוגיא לדעתו ואין כאן מקומו. וכלל הדבר שרבינו הולך בשיטת הרי"ף רבו ז"ל. ומה שאמר שאל"כ נמצאת וכו' כלומר דבגמרא תירצו לרב הונא ור"נ מאי חינוך השלמה וקאמר דשנה או שתים סמוך לפרקן משלימין דהיינו שתי שנים לפני חיובו מן התורה ואם אנו פוסקים כר' יוחנן דתינוק לי"ג שנים משלים מדאורייתא וכרב הונא ור"נ דמשלימין מדרבנן בן י"א וכדכתב הרי"ף ז"ל א"כ לא יתיישב המשנה דקאמרה שנה אחת או שתים בשום פנים דהא הוי שלש שנים לפני חיובו שחיוב התינוק הוא מבן י"ג ויום אחד ושנת י"א וי"ב וי"ג משלימים מדרבנן א"כ הרי שלש שנים. אלא ודאי שר"ל בן י"א שנשלמה שנת י"א והשתא הוי שתי שנים שהם י"ב וי"ג שמשלים מדרבנן ושנת י"ד מדאורייתא:

קטן בן תשע שנים ויום אחד וכו'. הרב רבינו נסים ז"ל כתב בפירוש ההלכות על דברי הרי"ף ורבינו ז"ל ולרב הונא לפרושי דמתניתין דקתני מחנכין אותו וכו' מאי חינוך השלמה וכדאסקינן בסוגיין בגמרא ופרקן היינו שנת י"ג וכו'. ונ"ל דהך פירוש דפירש הר"ן ז"ל לדברי הרי"ף ז"ל ורבינו ז"ל אינו אלא כפי האמת שאמרו מאי חינוך השלמה אבל למאי דס"ד מעיקרא שאמרו תנן התינוקות וכו' ואמרו בשלמא לרב הונא ור"נ ניחא וכו' הוי הפירוש כדברי רש"י דלרב הונא ור"נ מוקמינן מתניתין דהוי לפני שנה דדבריהם וה"ק מתניתין לפני שנה דדבריהם דהוי לפני שתים דדברי תורה אלא דלדברי הרי"ף ורבינו ז"ל לר"נ מתניתין איירי בבריא ולא בחולה כיון דלהרי"ף ורבינו בן י"ב הוי ההשלמה מדברי תורה לדידהו דהיינו שנת י"ג דסבירא להו דתוך זמן כלאחר זמן א"כ הקינוך של חולה שהוא בשנת י"א לא היא לפני שתים דדברי תורה דצריך שיהיה שלש שנים ואינו כן אלא י"א י"ב לבד אבל שפת י"ג דהשלמה מדברי תורה בשלמא לרש"י ז"ל דלר"נ בהשלמה מדברי תורה בתינוק הוי בשנת י"ד ניחא אבל לרבינו פ"א לייתב אלא בבריא (והוי שנת שהוא שנת תשע י"ב) והשתא עשר וי"א וי"ב שהם שלש קודם ההשלמה דדבר תורה דהיינו שנת י"ג שהיא ההשלמה מדברי תורה אבל לרב הונא איירי בחולה כדברי רש"י ז"ל דבן תשע דהיינו שנת עשר הוי חינוך נמצא דאיכא שלש שנים שהם עשר ואחת עשרה ושתים עשרה קודם השלמת התורה שהיא שנת י"ג וקאמר שפיר לפני שתים זה נראה לי בפירוש דברי הר"ן ז"ל שמפרש דברי ההלכות ורבינו ז"ל דאי מאי דכתב הרב רבינו נסים ז"ל הוי לפי מאי דס"ד א"כ דהוה ידע דפירוש דמתניתין הוי חינוך השלמה מאי מקשה בתר הכי מברייתא דרבה בר שמואל התם נמי הוי חינוך השלמה כמתניתין אלא ודאי לא פירש הר"ן ז"ל כן אלא לפי המסקנא. וא"ת למה לו להר"ן ז"ל לפרש דמתניתין הוי פירוש לרב הונא ור"נ דהינוך השלמה הא לא אמרו כן בגמרא אלא בברייתא דרבה בר שמואל אבל מתניתין לדידהו הוי כפשטא דה"ק לפני שנה של דבריהם דהיינו לפני שתים של דברי תורה כדהוה סבר המקשה ומאן נייד מההיא אוקימתא דאוקימנא לרב הונא ורב נחמן ואמאי הוצרכו לידחק ולומר דמתניתין הוי חינוך השלמה וכ"ת הר"ן לא פירש כן על דברי המשנה זה אינו דודאי מפשט דברי הר"ן ז"ל מוכיח דעל מתניתין קאי ולא הזכיר הברייתא כלל. וי"ל דכיון דהר"ן ז"ל ראה דברייתא דרבה בר שמואל מתרץ לה במסקנא דסוגיין הוי חינוך השלמה משמע ליה דלפום מאי דמסקינן מתניתין נמי הוי חינוך השלמה והדרינן ממאי דהוה פרשינן מעיקרא דלפני שנה דדבריהם דהוי שתים של תורה משום דמסתמא ברייתא לפרושי מתניתין אתא וכיון שכן ודאי דפירוש מתניתין הכי הוי. זה נ"ל טעם לדברי הר"ן ז"ל והוא ביאור דברי ההלכות ורבינו ז"ל. עוד כ' ה"ה ז"ל וכ"ל שדעת ההלכות ורבינו לומר דשנת י"א אינה בדין ההשלמה מדבריהם ואע"פ שאין נראה כן מלשון רבינו ז"ל וכו'. מ"ש שאין נראה כן מלשון רבינו ז"ל הוא מפני שכתב בת י"ב שנה ויום אחד ובן י"ג ויום אחד וכו' ולמעלה כתב בן י"א ולא הזכיר יום אחד כמ"ש למטה ומ"ש מוכרח מן הגמרא שאל"כ נמצאת השלמה בתינוק שלש שנים לפני חיובו מן התורה קשה דאפילו יהיה חיוב התינוק שלש שנים לפני חיובו מאי איכפת לן אי משום דבגמרא אמרו שנה או שתים סמוך לפרקן דמשמע דוקא שתים אבל לא שלש קשה דנימא דהאי סמוך לפרקן הוי שנת י"ג וקרי ליה פרקן משום דהוי פרק לעונת נדרים כדכתב הר"ן ז"ל בפירוש הלכות וע"כ אנו צריכים לומר כך ליישב מתניתין לרבי יוחנן דאל"כ מאי סמוך לפרקן הא הפרק הוי שנת י"ג בתינוק אלא על כרחין קרי פרקן לעונת נדרים דהיינו שנת שלש עשרה כדכתב הרב רבינו נסים ז"ל א"כ גם כן נימא הכי לדידן. ואולי יש לומר דהכרח הרב המגיד הוא דהא מינו דפליגי בהשלמה בדרבנן בגמרא ואי איתא דרבי יוחנן לית ליה השלמה דדבריהם כלל אם כן מאי דאיתמר דהשלמה דרבנן איתמר והכו דלא לוסיף עלה ור"נ כשהזכיר לעיל השלמה דדבריהם וכן רב הונא לא אשכחן בהו אלא שתי שנים לפני ההשלמה של תורה ואין לאדם להוסיף עוד ולומר דהוי שלש:

ומדיחה

הגהות מיימוניות

[י] כר"נ ודלא כרב הונא דאמר בן שמונה ובן תשע מחנכין אותו ודלא כרבי יוחנן דאמר בן עשר ובן י"א מחנכין אותו לשעות וכן פסק באלפסי ודלא כה"ג דפסק כר' יוחנן. ובספר המצות כתב דלשון התוספתא דייק כר"י דתניא התינוקות סמוך לפירקן מחנכין אותן לפני שנה ולפני שנתים וכן בכתובות פ' נערה אמר אביי אמרה לי אם בר תריסר שנין לתעניתא מעת לעת ע"ש והר"א בר יב"ק כתב גם כן כר' יוחנן וכן ראב"ם בשם ה"ג: ° [כתב הטור כדרך שמחנכין אותן לאכילה כך מחנכין אותן ברחיצה וסיכה ע"ב]: [כ] פירש"י כל חינוך קטנים לא שייך אלא באב ע"ש בתוספות: [א] ולא כחכמים דאסרי אלא כרבי אליעזר ור' חנינא בן תרדיון דאמוראי מפרשי טעמייהו בגמרא ואמר רב בעי מיניה דרבי חייא כלך עד כמה א"ל כדתנן אין מונעין תכשיטין מן הכלה כל שלשים יום וכן פסק בעל הרוקח אבל רבינו שמשון כתב דרפיא בידית שמא אין הלכה כר"א דשמותי הוא או שמא הלכה כמותו מרבעא רב מיניה דרבי חייא וראבי"ה פסק ג"כ כר"א:

מגדל עוז

בן אחת עשרה עד לחנכו במצות: כתב הראב"ד ז"ל גירסא זו לא מצאנו בספרים וכו' ומר מיירי בתינוקת עכ"ל: ואני אומר אנחנו גורסין פרק בתרא דיומא כגירסת ר"מ ז"ל וכן הוא בנוסחאות ספרדיות וכן גורס ופוסק ר"י אלפס ז"ל כר' יוחנן בהשלמה דאורייתא ובחנוך והשלמה דרבנן כרב הונא ור"נ אליבא דגמרא דמפיק הא בבריא והא בחולה: בת י"ב שנה עד סוף הפרק. פ' בתרא דיומא ובכתובות פרק נערה שנתפתתה:

פ"ג אסור לרחוץ ביוה"כ וכו' עד ואינו חושש. פ' בתרא דיומא (דף ע"ז) ובספרא מנין שיוה"כ אסור ברחיצה וסיכה ותשמיש המטה ת"ל שבת שבתון:

ב [ג] מי ° שהיה מלוכלך בצואה או טיט רוחץ מקום המטונפת כדרכו ואינו חושש. [ג] ומדיחה אשה ידה אחת במים ונותנת פת לתינוק. [ד] והחולה רוחץ כדרכו אע"פ שאינו מסוכן. וכל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין [ה] בתשעה באב בין ביוה"כ: **ג** מי שראה קרי בזמן הזה ביוה"כ. אם לח הוא מקנח במפה ודיו. ואם יבש הוא או שנתלכלך רוחץ מקומות המלוכלכין בלבד ומתפלל. ואסור לו לרחוץ [ו] כל גופו או לטבול. שאין הטובל בזמן הזה טהור מפני טומאת מת ואין הרחיצה מקרי לתפלה בזמן הזה אלא מנהג ואין מנהג לבטל דבר האסור אלא לאסור את המותר. ולא אמרו שהרואה קרי ביוה"כ טובל אלא כשתקנו טבילה לבעלי קריין וכבר בארנו שבטלה תקנה זו: **ד** טיט אשהוא לח ביותר כדי שיניח אדם ידו עליו ותעלה בה לחלוחית שאם הדביק אותה לידו האחרת תדבק בה לחלוחית אסור לישב [ז] עליו. לא ימלא אדם °כלי חרש מים ויצטנן בו שהמים נזחלים מדפניו. אפילו כלי מתכות אסור שמא ינתזו מים על בשרו. ומותר להצטנן בפירות: **ה** לוקח אדם מטפחת [ח] מערב יוה"כ ושורה אותה במים ומנגבה מעט ומניחה תחת הבגדים ולמחר מעבירה על פניו ואינו חושש ואע"פ שיש בה קור הרבה: **ו** ההולך בלהקביל פני רבו או פני אביו או מי שהוא גדול ממנו בחכמה או לקרות בבית המדרש עובר במים עד צוארו ואינו חושש ועושה מצוה שהלך לעשותה וחוזר במים למקומו. שאם לא תתיר לו לחזור אינו הולך ונמצא נכשל מן המצוה. וכן ההולך לשמור פירותיו עובר במים עד צוארו ואינו חושש ובלבד שלא יוציאו ידיהם מתחת שולי מעיליהם כדרך שעושין בחול: **ז** אסור גלנעול מנעל וסנדל אפילו ברגלו אחת.

ומותר

א טור סימן תריג סמ"ג לאוין סט: ב טור וסמ"ג שם: ג טור סימן תריד סמ"ג שם:

מגיד משנה

ב מי שהיה מלוכלך וכו'. שם (דף ע"ז:) ואם היה מלוכלך בטיט ובצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש: **ומדיחה אשה ידה אחת במים.** שם רשב"ג אומר מדיחה האשה ידה אחת במים ונותנת פת לתינוק ואינה חוששת: **והחולה רוחץ וכו'.** זה למד רבינו מדין הסיכה שאמרו ואם היה חולה סך כדרכו: **וכל חייבי טבילות וכו'.** מחלוקת הגאונים במס' תענית (דף י"ג) ופסק כתנא קמא דאמר הכין וכן פסקו רוב האחרונים ז"ל:

ג מי שראה קרי וכו'. בגמרא (יומא פ"ח) ובהלכות הרואה קרי ביוה"כ יורד וטובל וכו'. ורבינו כתב שלא נאמרו הדברים אלא כשהיה מחוייב בעל קרי לטבול וזהו בזמן תקנת עזרא אבל בזמן הזה אין בעל קרי בכלל חייבי טבילות שהרי אינו חייב כמבואר פ"ד מהלכות תפלה ולפיכך אינו רשאי לטבול ביום הכפורים ודברים ברורים הם:

ד טיט שהוא לח וכו'. שם (דף ע"ח) תני יהודה בר גרוגרות אסור לישב על גבי הטיט ביוה"כ אמר ריב"ל ובטיט המטפח אמר אביי ובטופח ע"מ להטפיח:

לא ימלא אדם וכו'. שם (דף ע"ט) אמר רבא כסא דכספא מליא אסיר חסיר שרי דפחרא בין מליא בין חסיר אסיר מאי טעמא מיפחל פחיל רב אשי אמר אפילו כסא דכספא אסיר מאי טעמא אתי לאזדרבויי. ובהלכות פירשו שמא יתנועעו המים שבתוכו ויתזו על בשרו: **ומותר להצטנן וכו'.** שם אמר רב יהודה מותר להצטנן בפירות:

ה לוקח אדם מטפחת וכו'. שם ובהלכות קרוב ללשון רבינו:

ו ההולך להקביל וכו'. שם (דף ע"ב:) ת"ר הרוצה להקביל פני רבו או פני אביו או פני מי שגדול ממנו בחכמה עובר במים עד צוארו ואינו חושש וכן מבואר שם בהולך לדרשה ושם מבואר שאפילו בחזירתן מותרין כדי שלא תהא מכשילן וכמ"ש רבינו ושם איבעיא להו הרב אצל תלמיד מאי ולא איפשטא הלכך אזלינן לחומרא. וכ"כ מדברי רבינו וכ"כ הר' יצחק ן' גיאות ז"ל: **וכן ההולך לשמור וכו'.** שם שומרי גנות עוברין עד צוארן במים ואין חוששין: **ובלבד שלא יוציאו וכו'.** שם מהו למעבר למשאל שמעתא אמרו ליה עובר ובלבד שלא יוציא ידו מתחת שפת חלוקו:

ז אסור לנעול מנעל וכו'. זה פשוט ומבואר בגמרא שאפילו ברגלו אחת אסור:

ומותר

לחם משנה

פ"ג ב ומדיחה אשה ידה אחת במים ונותנת פת לתינוק. בגמרא (דף ע"ז) אמרו משום שיבתא ופירש"י רוח רעה השורה על [הלחם הנלקח] בידים [שלא נטלן] שחרית. והתוספות פירשו בענין אחר ואמרו בתוספות דלפי פירושם אין אנו צריכים ליזהר דאותה רוח רעה אינה מצויה בינינו. אבל ודאי לפי פירוש רש"י ז"ל דהוי רוח רעה של שחרית מצוי ומצוי אלא שקשה קצת על רבינו ז"ל דבהלכות תפלה פ"ד כשהזכיר נטילה שחרית לא משמע דחייש לרוח רעה מדלא הזכיר עירוי על הידים שלש פעמים כדכתב הטור ז"ל בטורח חיים סימן ד' דלהעביר רוח רעה שעליהם צריך לערות עליהם שלש פעמים ונפקא ליה מהא דאמר רבי נתן בפ' ח' שרצים (דף ק"ט) בת חורין היא זו וכו' ומדרבינו ז"ל לא הזכיר כן בהל' תפלה משמע דלא חייש לרוח רעה דאין אותו רוח רעה מצויה בינינו וא"כ כיון שהוא סובר כן לא היה לו לכתוב האי דינא דמדיחה אשה ידה אחת וכו' שהוא בא על אותו השורש דקאמרו משום שיבתא ולפירוש רש"י ז"ל הוי רוח רעה של שחרית ואם הוא מפרש כפירוש התוספות קשה טפי דלדידהו אין אותה רוח רעה מצוי: **וכל חייבי טבילות וכו'.** כבר ביארתיו בהלכות יסודי התורה:

ה לוקח אדם מטפחת וכו'. קשה טובא דבגמרא (דף ע"ח) חלקו בין תשעה באב ליוה"כ לדבר זה דביוה"כ יעשה כמין כלים נגובים מבערב משום דלא ליתי לידי איסור סחיטה אבל בתשעה באב אין צריך לעשותה כמין נגובים כן משמע בגמרא בפרק יוה"כ לפי גירסת הרי"ף ז"ל והיא גירסת רבינו ואם כן למה רבינו ז"ל בפ"ה מהל' תעניות גבי תשעה באב לא הזכיר זה אלא סתם ואמר בתשעה באב אסור ברחיצה כיוה"כ היה לו לחלק כדכתיבנא וכן חלק בהדיא הרי"ף ז"ל בפ' יוה"כ ואע"ג דכתוב בדפוס ווינילייא ואסיקנא דבערב תשעה באב שורה במים וכו' ודאי דאינו דברי הרי"ף ז"ל אלא ט"ס הוא או שום הגהה מאיזה תלמיד שאותם הדברים הם בנויים על הגירסא שכתב רש"י ז"ל שמשמע ודברי הרי"ף ז"ל הם כגירסא דאית ליה לרש"י ז"ל והם דברים חלוקים הרבה וא"כ ודאי דהך ואסיקנא שכתוב שם הוי סותר הגירסא שכתב הרי"ף ז"ל קודם ובודאי דלאו דברי הרי"ף ז"ל הם ובדפוס קוסטנדינא ליתא ובודאי דדעת הרי"ף ז"ל הוא דבערב תשעה באב שורה במים ולא יעשה כמין כלים נגובים וביוה"כ יעשה כמין כלים נגובים. ותו קשיא דבפ' מקום שנהגו (דף נ"ד:) אמרו אין בין תשעה באב ליוה"כ אלא שזה ספקו אסור וכו' ומשמע התם בגמרא דלכל הדברים שוים דכל איסור דאיכא ביוה"כ איכא בתשעה באב והא איכא הך איסור דמטפחת דאיכא ביוה"כ דצריך לעשות כמין כלים נגובים משא"כ בתשעה באב דאין צריך לעשותה כמין כלים נגובים מיהו הא לא קשיא כלל דמה שצריך לעשותה כמין כלים נגובים בערב יוה"כ הוא משום דלא ליתי לידי איסור סחיטה משא"כ בתשעה באב שהוא מותר במלאכה וא"כ כיון דזה הוא החילוק אינו אלא איסור דמלאכה והרי כבר הוזכר בברייתא אחרת דיש חילוק בין תשעה באב ליוה"כ שזה אסור במלאכה וזה מותר וא"כ דין זה בכלל. ולקושיא קמייתא י"ל בדוחק דבגמרא אמרו שם איפכא אמרת לן ואותביך סחיטה וכו' וסובר רבינו ז"ל דה"ק את הוה אמרת לן בתשעה באב עושה כלים נגובים וביוה"כ שורה במים ומאי דהות אמרת בתשעה באב הוה ניחא לן אלא מאי דאמרת ביוה"כ דשורה במים בלא עשיה דכלים נגובים הוה קשה לן דהא איכא איסור סחיטה וא"כ היה לך להשוות יוה"כ לתשעה באב וכיון דהם היו סוברים להשוות יוה"כ לתשעה באב לכך פסק רבינו ז"ל דהם שוים ודוחק:

ומותר

מגדל עוז

ומדיחה אשה ידה אחת עד בין ביוה"כ. במס' חולין פרק כל הבשר (דף ק"ז) ופ' בתרא דיומא (דף ע"ז): **וכל חייבי** טבילה עד ביום הכפורים. ברייתא היא פרק בתרא דיומא (דף פ"ח): **מי שראה** קרי עד בטלה תקנה זו. סוף מס' יומא ופרק מי שמתו (דף כ"ב) וכ"כ ר"י אלפס ז"ל בהלכות: **טיט** שהוא לח ביותר עד וכיוצא בהם. פ' בתרא דיומא (דף ע"ח):

הגהות מיימוניות

[ג] מכאן פסק ר"ת שמותר לרחוץ הידים בבקר שאין לך טיט וצואה יותר מן הידים בבקר רק יזהר שלא יתכוין להנאת רחיצה כדאיתא בפרק שמונה שרצים שרוח רעה שורה על הידים ואין רשאי ליגע לא לפיו ולא לעיניו ולא לחוטמו כדאיתא התם וההיא דמדיחה אשה וכו' איירי אפילו אחר נטילת שחרית בששהתה קצת צריכה לרחוץ הידים קודם לכן כשנותנת פת לתינוק מפני שבלא פירוש רוח רעה שהיתה בימיהם על האוכלים והורגת התינוקות כדאיתא פרק כל הבשר וכן פסקו כל רבותינו אחריו זולתי רבינו המחבר דפליג כמבואר בהלכות תפלה פ"ז. פירוש רשב"ם וריב"א שאם הסיך רגליו מותר לרחוץ ידיו משום הכון לקראת וגו' ונראה לראב"ן ולרבינו שמחה ולרבינו יהודה דאף בקטנים אף אם לא שפשף דשייך ביה גמי הכון וכתב ראב"ם דכהן העולה לדוכן נוטל ידיו וכתב כללו של דבר כל שאין מתכוין להנאת רחיצה אלא לקנות מלכלוך וטינוף שרי וכתב בס"ה דאין חלוק בכ"מ שהוא בין בגופו בין ברגליו דתניא בתוספתא אמר רשב"ג היו רגליו מלוכלכות בטיט וצואה מריחן במים כדי שלא ימנפו כליו ואין חלוק בדבר: ° [שם בטור כתב גאון מי שהוא אסטנים וצריך לקנח פניו במים ואין דעתו מיושבת עליו כל היום עד שיקנח יכול לקנח ביוה"כ וכו' ע"ש]: [ג] תנא דבי מנשה: [ד] אפילו בא מן הדרך והיו רגליו כהות קאמר בירושלמי דפ"ק דתענית שהורה רבי אחא שמותר לרחוץ במים: [ה] ר"י פסק דלא קי"ל כההיא ברייתא אלא כרבי חנינא סגן הכהנים דפליג בפ"ק דתענית ואמר כדאי היא בית אלהינו לאבד עליו עונה אחת דהכי פסיק בירושלמי פ"ב דביצה דגרסינן הורה רבי לוי כהדא דרבי חנינא סגן הכהנים דפליג וכתב אם אין לה פנאי בלילה לרחוץ ולחוף ערב תשעה באב כדי שיהא נקל לחוף עדיין קצת ליל מוצאי תשעה באב ולטבול. בספר תרומה האריך קצת יותר אבל ביוה"כ לא פליגי ר"ח סגן הכהנים ואולי יכולני לומר שאף דעת רבינו המחבר כפירוש ר"י שהרי בהלכות תשעה באב לא זכר בטבילה זו כלום ושמא המעתיקים שגו בכאן וכתבו כלשון הברייתא ולשונה ולא הזכיר לההיא דרבי חנינא שוב מצאתי בתוספות ביצה פ"ב דלדידן אסור אף יוה"כ הואיל ואין לנו טהרות ואינה טובלת אלא לבעלה והרי יוה"כ אסור בתשמיש המטה: [ו] וכן הורה ראב"ם כשנשאל על כהן שראה קרי ביוה"כ לרחוץ הלכלוך וה"ה לשאר אדם הרגיל לרחוץ אותו בכל יום בשאר ימות השנה שגם ביוה"כ מותר לרחצו וכן השיב ר"ת דאסור לטבול דהא דאמר רבי אסי בסוף יומא היינו למ"ד טבילה בזמנה מצוה ואנן לא קיי"ל הכי ועוד כתב טעמא שבעמוד שנהגו כר"י בן בתירא דאפי' בשאר ימות השנה אין טובלין ע"כ: [ז] אמר רב יהודה אסור לישב על טיט ביוה"כ אמר ריב"ל ובטיט המטפח אמר אביי ובטופח על מנת להטפיח ע"כ: ° [שם בטור יש אוסרים בכלי חרס אפילו רקים לפי שבולעין הרבה וכשמצטנן בהם פולטים מה שבלעו והשיב כמו רחיצה ע"כ]: [ח] כדאיתא התם אריב"ל ומגבהה מעט עד שלא יהא טופח על מנת להטפיח וכל זה כשאינו צריך אלא לקרר עצמו אבל לרחוץ מפני טינוף ולכלוך רוחץ כדרכו כמבואר לעיל ואנו אין לנו אפילו לקור שמא יסחוט ע"כ:

ומותר לצאת בסנדל של שעם [ט] ושל גמי וכיוצא בהן. וכורך אדם בגד על רגליו ויוצא בו [י] שהרי קושי הארץ מגיע לרגליו ומרגיש שהוא יחף. התינוקות אע"פ שהן מותרין באכילה ובשתייה [כ] ורחיצה וסיכה אמונעין אותן ממנעל וסנדל: ח מותר °לכל אדם לנעול את הסנדל במחמת עקרב וכיוצא בה כדי שלא תשכנו. והחיה מותרת לנעול את הסנדל משום צנה [ל] כל שלשים יום. והחולה כיוצא בה אע"פ שאין שם סכנה: ט אסור גלסוך מקצת גופו [מ] ככל גופו בין סיכה של תענוג בין סיכה שאינה של תענוג. ואם היה חולה אף על פי שאין בו סכנה או שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש: י יש מקומות °שנהגו להדליק את הנר בלילי יום הכפורים כדי שיהיה לו בושת פנים מאשתו ולא יבוא לידי תשמיש המטה. ויש מקומות [נ] שנהגו שלא להדליק שמא יראה אשתו ותשא חן בעיניו ויבא לידי תשמיש. ואם חל יום הכפורים להיות בשבת חייבין הכל להדליק בכל מקום שהדלקת נר בשבת חובה: (סליק הלכות שביתת עשור)

מגיד משנה

ומותר לצאת בסנדל של שעם וכו'. שם (דף ע"ח:) בשם ריב"ל שהתיר לצאת בסנדל של שעם ביוה"כ ומבואר בהלכות. ויש מי שאסר לצאת בהן לר"ה בין בשבת בין ביוה"כ משום איסור הוצאה כיון דלאו מנעל נינהו ואין זה עיקר אלא מותר לצאת בהן וכן נראה מן ההלכות ומקצת האחרונים ז"ל:

וכורך אדם בגד וכו'. גם זה שם ובהלכות רבה בר רב הונא כריך סודרא אכרעיה ונפיק:

התינוקות אע"פ שהן מותרין וכו'. שם (דף ע"ח:) ת"ר התינוקות מותרין בכלן חוץ ממנעל וסנדל. ושם מבואר שהטעם מפני שאלו דברים כשסכין אותו ורוחצין אותו רבה ומתגדל אבל בנעילת הסנדל אסורין דכיון דאין לכן בהן גדולין גזרו בהן חכמים:

ח מותר לנעול וכו'. שם אמר שמואל אם מחמת עקרב מותר:

והחיה מותרת לנעול וכו'. במשנה (דף ע"ג:) המלך והכלה ירחצו את פניהם והחיה תנעול את הסנדל דברי ר"א וחכמים אוסרין ואמרו בגמרא (דף ע"ח:) דטעמיה דר' אליעזר בחיה משום צנה ושם מבואר שחכמים אוסרים אכולה משנה קיימי אפילו מלך לרחוץ פניהם אוסרין. ודעת ההלכות שהלכה כר"א בכולן הואיל ופירשו בגמרא דבריו וכן דעת רבינו וזה דעת הרמב"ן ז"ל ועיקר. ופירש רבינו שהיא נקראת חיה כל שלשים שעד אותו זמן היא כחולה שאין בו סכנה כמוזכר פרק שני מהלכות שבת וכ"כ הרמב"ן ז"ל ודין החולה שכתב רבינו הוא לומד מחיה ונלמד גם כן מדין הסיכה שיתבאר בסמוך:

ט אסור לאדם לסוך וכו'. שם (דף ע"ז:) ברייתא אסור לסוך מקצת גופו ככל גופו ואם היה חולה או שהיו לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש. ובירושלמי סיכה בין שהיא של תענוג ובין שאינה של תענוג אסורה ונתבארו דברי רבינו:

י יש מקומות שנהגו להדליק את הנר וכו'. משנה (פסחים נ"ג:) פרק מקום שנהגו וסבות המנהגים בגמרא מבוארות בהלכות שם כדברי רבינו ושם מבואר שאסור לשנות מנהג המקום: עוד במשנה ומדליקין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלים ועל גבי חולה ולא הוצרך רבינו להזכיר זה שכיון שביאר שהמקומות שנהגו שלא להדליק הוא מפני שמא יראה את אשתו ותשא חן בעיניו משמע שלא נמנעו אלא בביתו שאשתו מצויה שם אבל במקומות אחרים לא נמנעו וזה ברור:

ואם חל יום הכפורים להיות בשבת חייבין וכו'. שם ר' שמעון בן אלעזר אומר יוה"כ שחל להיות בשבת מקום שלא נהגו להדליק מדליקים ענה ר' יוחנן אבתריה וחכמים אוסרים ובירושלמי נפסקה הלכה כר"ש בן אלעזר ולזה פסק כן רבינו:

סליק הלכות שביתת עשור

א טור סימן תרטז סמ"ג שם: ב טור סי' תריד: ג טור שם:

לחם משנה

ז ומותר לצאת בסנדל של שעם וכו'. הרי"ף ז"ל בהלכות הביא בעיא של סנדל של שעם ופשיטותא להיתרא וכתב שם הר"ן ז"ל דאית ליה דבשל עץ נמי מותר לצאת ביוה"כ ודלא כרש"י דאית ליה דבשל עץ הוי מנעל ושל שעם וקש לא הוי מנעל וקשה על הר"ן ז"ל מאין לו על דברי הרי"ף ז"ל כן דהוא לא הזכיר אלא היתר בשל שעם ושל קש ומי אמר לו דבשל עץ לית ליה דרש"י ז"ל אימא דאית ליה דרש"י ז"ל דאסור לצאת ביוה"כ ותו קשיא על הרי"ף ז"ל מ"ש בגמרא (דף ע"ח:) דכ"ע מנעל הוא משמע דכולהו איקרו מנעל וא"כ אסור לצאת ביוה"כ וכבר הקשה לו הרב בעל המאור כן והרמב"ן ז"ל בספר המלחמות האריך בתירוץ קושיא זו והעולה מדבריו הוא דר' יוסי ור"מ כולהו אית להו דהוי מנעל בין של עץ בין של קש ורבנן דנפקי בשל שעם והוא הדין בשל עץ אית להו כרבנן דפליגי אר"ע בפרק במה אשה דאמרו שם (דף ס"ו) על מה שאמר ר"ע בברייתא דסנדל של סיידין טמא מדרס ויוצאין בו בשבת והולכין בו דלא הודו ופירשו בגמרא דלא הודו לו היינו ר' יוחנן בן נורי וכולהו אמוראי כר"י בן נורי אית להו. וקשיא טובא דהוא ז"ל עצמו הכריח שם מסוגיא דמתגלת של שיפא ושל קש דפרקא קמא דסוכה (דף ט"ז ודף כ') דלית הלכתא כר"י בן נורי דמשמע מההיא סוגיא דבכל כלי קש ושיפא אפילו מילי דלאו אורחייהו לעשות מקש דמטמא הראוי למדרס מדרס והראוי למת למת. ועוד דלר"י בן נורי קב הקטע לא ליטמא כיון שאינו של עור דבגמרא פרק במה אשה (דף ס"ו) משמע דמדמה ליה לסנדל של סיידין וכיון דר' יוחנן אית ליה דסנדל של סיידין דאינו מטמא ה"ה בקב הקטע ואנן קי"ל דקב הקטע מטמא היכא דאית ליה בית קיבול כדאיתא במתניתין (דף ס"ה:) והביאה הרי"ף ז"ל בפרק במה אשה ואי כר"י בן נורי אע"ג דאית ליה בית קיבול כתיתין היכי משוי ליה מנא כדהקשה אביי בפרק יוה"כ דכיון דאין עליו תורת מנעל אע"ג דאית ביה בית קיבול כתיתין לא מטמא. ועוד קשה על רבינו ז"ל דהולך בשיטת הרי"ף ז"ל אי מפרש כן כדברי הרי"ף ז"ל כדפירש הרמב"ן ז"ל דהוא בהדיא פסק בפרק כ"ה מהלכות כלים דלא כר"י בן נורי בסנדל של סיידין דטמא מדרס וכן קב הקטע ואם כן פסק כהנהו רבנן דנפקי בשל שעם דאית להו כר"י בן נורי דהיינו לא הודו לו דר' יוסי אי אפשר דהא קי"ל כרבא דאמר דר' יוסי נמי אית ליה דהוי מנעל ומש"ה אסר לצאת ביוה"כ ולא קי"ל כותיה א"כ איך כתב הרמב"ן ז"ל דהנהו רבנן סברי כר"י בן נורי. וי"ל דר"י בן נורי קאמר דלא הוי כלי לענין טומאה ובודאי דכ"ע דלא הוי לענין חליצה וגם לענין יציאה בשבת שלא יוכלו לצאת בו אלא דאנן לא קיי"ל כר"י בן נורי לענין טומאה מההיא סוגיא דפ"ק דסוכה דמתגלת של שיפה שכתב הרמב"ן ז"ל וגם מההיא דקב הקטע דמתניתין דקאמר דמטמא מדרס ומ"מ בשאר דברים קי"ל כותיה משום דהנהו רבנן דנפקי בשל שעם הוו סברי כותיה בשאר דברים ואית להו דלא הודו לו לענין חליצה ולענין יציאה בשבת אע"ג דלית להו כותיה גבי טומאת מדרס. זה נ"ל ליישב דברי הרמב"ן ז"ל בספר המלחמות במה שפי' בדברי הרי"ף ז"ל והמעיין יעיין שם כי נ"ל דא"א ליישבו בענין אחר. ולענין מה שהקשינו דמי הכריחו להר"ן לומר דהרי"ף לא יסבור כדברי רש"י ז"ל טעמו מבואר שם בדברי הרמב"ן ז"ל דכיון דרבינו ז"ל פסק לענין חליצה בפרק מצות חליצה דסנדל של עץ לא הוי סנדל הוא הדין נמי לענין יוה"כ דאין לומר דהחמירו בחליצה כדחה שם הרמב"ן ז"ל דזה נראה לו להר"ן ז"ל דוחק ומטעם זה רצה לומר ג"כ דרבינו אית ליה כדברי הרי"ף ז"ל דכיון דאיהו סבר כדברי הרי"ף ז"ל לענין חליצה שכן כתב בהלכות יבום וחליצה דאין חולצים בסנדל של עץ הוא הדין ליוה"כ ומשום הכי ודאי דהרי"ף והרמב"ם ז"ל לית להו פירוש רש"י ז"ל ודלא כאחד מהגדולים שכתב בטור אורח חיים בהלכות יוה"כ שדברי רבינו ז"ל הם סתומים ולא ידע היכן נוטים דודאי דדבריו נוטים לדברי הרי"ף ז"ל דההכרח שיש על הרי"ף ז"ל לומר דאית ליה דסנדל של עץ הוי שוה לשל שעם משום דפסק בפרק מצות חליצה דאין חולצים בו ההכרח עצמו יש לנו על דברי הרמב"ם ז"ל ונוסף לנו הכרח על הרמב"ם ז"ל דהוא כתב בפ' כ"ה מהלכות כלים דסנדל של סיידין הוי של עץ ולפירוש רש"י ז"ל מוכרח לומר דהוי של קש כאשר תראה בדברי הרמב"ן ז"ל בספר המלחמות וע"ש. ומ"מ קשה דמנעל התפור בפשתן דאית לן דאין חולצים בו משום דבעינן כולו תחש אם כן יהא מותר לצאת בו ביוה"כ כיון דאי שרית מנעל שאינו של עור ביוה"כ משום דרחמנא מעטיה גבי חליצה מתחש א"כ תפור בפשתן נמי הא מעטיה רחמנא מתחש ויהא מותר לצאת ביוה"כ ובשלמא למי שמפרש דלכתחילה אין חולצין בו אבל בדיעבד חליצתו כשרה ניחא אבל רבינו כתב בהלכות יבום דבדיעבד חליצתו פסולה וא"כ לדבריו קשה ואולי לא מדמינן כולי האי יוה"כ לחליצה דמכל מקום אמרינן גבי חליצה קפיד רחמנא דלהוי כולו תחש אבל ביוה"כ די לנו שיהא של עור לאסור אפילו שיהא תפור בפשתן דמ"מ מנעל מיקרי:

ח והחיה מותרת לנעול את הסנדל וכו'. כתב ה"ה ז"ל ושם מבואר שחכמים אוסרים אכולה משנה קיימי וכו'. לכאורה נראה דהדין עמו דבהדיא הביאו בברייתא (דף ע"ח:) מחלוקת רבי חנינא בן תרדיון ורבנן דמלך וכלה וחיה. וע"כ יש לתמוה על הר"ן ז"ל שכתב שנסתפקו בתוספות דאי במתניתין רבנן פליגי אכולהו דודאי אכולהו פליגי דרבנן דמתניתין הוו רבנן דברייתא כיון דהווה בר פלוגתייהו ר"א דהיינו ר"א דמתניתין. ומ"מ יש לתת טעם למה הוצרך ה"ה ז"ל לכתוב כן ונראה דכוונתו להכריח דהלכה כר"א ולא כרבנן משום דרבנן פליגי אכולהו ובכולהו מפרש בגמרא טעמא דהיתרא משמע דהלכתא כרבי אליעזר:

ט אסור לסוך וכו'. כתב ה"ה ז"ל ובירושלמי וכו'. מה שקשה על ה"ה ז"ל על מ"ש בהל' תענית כבר כתבתי בהלכות תעניות. ועוד י"ל על הרב בעל הטורים דאית

מגדל עוז

וכורך אדם בגד עד שהוא יחף. פ' מצות חליצה (דף מ"ד) ובירושלמי: התינוקות אע"פ שהן מותרין באכילה עד ואינו חושש. פ' בתרא דיומא (דף ע"ח): יש מקומות עד סוף הפרק וההלכות. ריש פ' מקום שנהגו (דף נ"ג):

הגהות מיימוניות

[ט] אמר רבה בב"ח אני ראיתי את ר"א דמן (גונספרק) [גינוה] שיצא בסנדל של שעם וכו' ר"י נפיק בדהוצני אביי בדהוצי רבה בדיקולי ע"כ: [י] רבה בר בר חנה כריך סודר ונפיק ובפרק מצות חליצה תניא התם לא יטייל אדם בקורדקסים בתוך ביתו אבל מטייל באנפליא. קורדקסין פיר"ש מנעלים דקין שנועלים תחת המנעלים להגן מן חמים ועיין בהל' אבל פ"ה ע"כ: [כ] וכתב רבינו יהודה שמותר לומר לנכרי לרחוץ התינוק אפילו בחמין שהוחמו בו ביום דאמר רבא כל מידי דאית ביה רביתא לינוקא לא גזרו ביה רבנן וחמין וסיכה דביתייהו הן דאמר רבי חנינא חמין ושמן שסכתני אמי בילדותי הן עמדו לי לעת זקנותי ועוד דסתם תינוקות חולין הן אצל חמין והוי כמו חולה שאין בו סכנה דאומר לנכרי ועושה: ° [כתב בעל העטור איכא למ"ד שאין מברכין ביוה"כ על נטילת ידים ושעשה לי כל צרכי כיון שאסור בנעילת הסנדל ובנטילת ידים ומסתברא כיון דבידו וברשותו הוא לנעול משום סכנת עקרב מברך כמו בשאר ימים עכ"ל]: [ל] כר"א דמפרש תלמודא טעמא בגמרא ודלא כחכמים דאסרי וכן פסק בעל הרוקח ע"כ: [מ] גרסינן בירושלמי הדא דאתמר בסיכה של תענוג אבל בסיכה שאינה של תענוג מותר. פירוש בחולה כדמשמע בגמרא דידן וכ"כ בספר המצות ע"כ: ° [טור סימן תר"י במקום שנוהגין להדליק כתב הרא"ש ז"ל מברכין עליו כמו בשבת ע"כ]: [נ] מקום שנהגו, על שניהם נאמר ועמך כולם צדיקים ע"כ:

דאית ליה דביוה"כ אסור סיכה של תענוג ושאינה של תענוג ובתשעה באב של תענוג דוקא כמו שביארתי שם א"כ בפרק מקום שנהגו (דף נ"ד:) דאמרו בברייתא אין בין יוה"כ לתשעה באב וכו' דמשמע דבכל מה שאסור ביוה"כ אסור בתשעה באב דהא איכא סיכה שאינה של תענוג דביום הכפורים אסור ובתשעה באב מותר. אח"כ ראיתי בירושלמי בפרק יוה"כ וכתוב שם בברייתא דאמרה דביוה"כ בין סיכה של תענוג בין שאינה של תענוג אסור דבתשעה באב ותענית צבור של תענוג אסור ושאינה של תענוג מותר והוא מבואר בהדיא כמו שכתבתי דלא כדברי ה"ה ז"ל וצ"ע

סליקו להו הלכות שביתת עשור. אודה לאל בנבל עשור:

הגהות

בפרק כל כתבי אמר ליה ריש גלותא לרב המנונא מאי דכתיב ולקדוש ה' מכובד זה יוה"כ שאין בו אכילה ושתייה אמרה תורה כבדהו בכסות נקייה:

תרי יומי יוה"כ. גרסינן בשילהי פ"ק דר"ה רבה הוה רגיל דהוה יתיב בתעניתא תרי יומי ואישתכח כותיה. מכאן היה ר"י הלוי ותלמידיו ורבינו יהודה בר ברוך ותלמידיו והרבה גדולים נהגו לעשות שני ימים יוה"כ. והנוהגים כן צריכים להתנהג בשני כל משפט הראשון ואין חלוק ביניהם אפילו לדבר אחד ואפילו לא יאכלו בלילה שבינתים וכשחל יוה"כ ביום ה' ועתה יום שני שלהן בערב שבת אסור להכין להם צרכי שבת בע"ש שהוא יוה"כ שלהן אך יאכלו שבת עם אחרים שלא הרבו בשבילם וכן הורה הר"ם ז"ל וכן דעת רבינו המחבר כדלעיל בהלכות עירובין בהלכה י' שבפרק ח'. ומה שלא נהגו כל ישראל לעשות שני ימים יוה"כ כשאר יו"ט מפני הסכנה כדאמר בירושלמי דמסכת חלה תמן חשין דלומא רבא תרין יומין אמר להן רב חסדא למה אתם מכניסין עצמיכם לספק הזה המרובה חזקה שאין ב"ד מתעצלין בר אבוי דשמואל בר רב יצחק חש על גרמיה וצם תרין יומין ואפסוק חד כרוכא ודמך פירוש מעי אחד נפסק ומת. אכן נראה שאין להן ראיה לא מדרבה ולא מירושלמי כי בזמן ההוא בני ארץ ישראל היו מקדשים ע"פ הראיה ובני בבל היו מסופקים מתי קדשו ב"ד את החדש כדאיתא התם שילהי פ"ק דר"ה מר"כ ומשום אותו ספק עשו שני ימים בכל יו"ט אבל אנן בקיאין בקביעא דירחא ואין אנו עושין שני י"ט אפילו בשאר יו"ט של גליות מספק אלא משום דשלחו מתם הזהרו בו מנהג אבותיכם בידיכם כדאיתא בביצה, ביוה"כ שלא היה מנהג אבותינו מעולם לעשות שני ימים לפי שודאי דבקיאין בקביעא דירחא אין לנו בזה על מה שיסמוכו. אמנם יכולתי לומר שטעמן משום דסבירא להו יו"ט שני של ר"ה עיקר ומן דידיה מנינן ליו"כ ולסוכות כדפרישית בפכ"ט מהלכות שבת בענין ברכת זמן בליל דר"ה ויתכן:

ערב יום כפור אסור להתענות ומצוה להרבות בסעודה כדאיתא בפ"ק דר"ה ופ' בתרא דיומא ובפ"ק דברכות כל האוכל ושותה בתשעה בו כאילו התענה תשיעי ועשירי פיר"י כאילו נצטוה לעשות שניהם תענית ועשה. ובפסחים פרק אלו דברים מר בריה דרבינא כולי שתא יתיב בתעניתא בר מעצרתא ופוריא ומעלי יומא דכפורי וכו'. ובפרק אותו ואת בנו בארבעה פרקים בשנה המוכר בהמה לחבירו צריך להודיעו אמה או בתה מכרתי לשחוט וכו' עד וכדברי ר"י הגלילי אף ערב יוה"כ בגליל. ובפ"ק דכתובות אלא שבתה יוה"כ שחל להיות בשבת ידחה גזירה שמא ישתום.בן עוף וכן מעשה דקנה אחד נון לפני עבד הגמון:

ומה שנהגו לטבול ערב יוה"כ משום דאיתא במדרש תנחומא פרשת ואתחנן שמע ישראל וגו' רבנן אמרי וכו' אבל ביום הכפורים שהם נקיים כמלאכים אומרין אותו בפרהסיא. ומכאן נהגו לומר בשכמל"ו בקול רם. וכן בסדר רב עמרם כתב בערב יוה"כ טובל אדם בשבע שעות או בשמונה:

אין מורידין לפני התיבה פחות משלשה, במכילתין איתא דצריך להעמיד אחד מימינו של חזן ואחד משמאלו שנאמר ואהרן וחור תמכו בידיו מזה אחד ומזה אחד מכאן אמרו חכמים אין מורידין לפני התיבה בתענית צבור פחות משלשה וכן מנהגנו בר"ה וביוה"כ. בפרקי ר' אליעזר גרס מכאן אתה למד שש"ל אסור להתפלל אם אין שם עומדין אחד מימינו ואחד משמאלו:

להטמין תבשיל ערב יוה"כ. כתב מר נטרונאי גאון שמותר להטמין תבשיל ערב יוה"כ לצורך מוצאי יום כפור. אמנם ראב"ן כתב דאסור דלא התירו חכמים להטמין אלא לכבוד שבת אבל לחול אסור:

כל נדרי הנהיג ראב"ן ושאר קדמונים גדולי אשכנז לומר מיום כפור שעבר עד יום כפור זה הבא עלינו ומתיר בו נדרים של שנה שעברה ויען כי בני אדם מזלזלים בנדרים ובשבועות מתירין קודם יוה"כ שהוא יום מחילה וסליחה לפיכך אומר שלש פעמים כדין כל התרת נדרים וכו'. וכן נראה לראבי"ה עיקר. ונהגו הצבור לומר עם החזן כדי שיהיו לכל הפחות שלשה מתירים ועוד שיתירו גם לחזן. אמנם רבינו יעקב ת"כ כתב והנהיג לומר מיום כפור זה עד יום כפור הבא עלינו ובא להתיר נדרים של שנה הבאה כדאיתא פ"ד דנדרים ראב"י אומר הרוצה שלא יתקיימו נדריו של כל השנה יעמוד בר"ה ויאמר כל נדר שאני עתיד לנדור כל זה השנה יהא בטל. ואל תקשה מלשון דנדרנא שהוא גם להבא משמע כדאיתא פ"ג דשבועות שאוכל דאכילנא משמע. ואומר נ"פ דלשון חכמים כך הוא אתרוס אתרוס מגל זו מגל זו. ולא מיפתרו בהכי אלא נדרי יחיד דאיכא רגילותא וקילותא. אבל חרמות רבים ושבועות ב"ד שמשביעים אינן בכלל הזה שהרי מסקינן התם בנדרים ובלבד שלא יהא זכור בשעת הנדר וכו' אבל אם היה זכור התנאי בשעת הנדר בטל תנאו ונדרו קיים והכא אי אפשר אם לא יזכור אחד מהן מן התנאי בשעת החרם או השבועה ע"כ. ואל תשיב א"כ היה לעשות בר"ה דאסכמן יוה"כ דאיקרי נמי ר"ה דכתיב בעשרים וחמש שנה לגלותנו בראש השנה בעשור לחדש איזהו ר"ה שהוא בעשור לחדש הוי אומר זהו יוה"כ כדאמרינן בערכין וכן נוהג מהר"ם. והאומר מיום הכפורים שעבר אינו אלא טועה שאי אפשר להתיר לעצמו בלא חרטה ועוד דקי"ל כרב פפא דאמר צריך לפרט הנדר ואין להאריך. ואח"כ אומר הפסוק ונסלח ואין לומר ככתוב קודם. ואח"כ אומר החזן בא"י אמ"ה שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה דקי"ל זמן אומר אפילו בשוק ואומר זמן בין בר"ה בין ביוה"כ ואי אפשר לאומרו על הכוס דהמברך צריך שיטעום הוא או אחר והכא אי אפשר ליתן אפילו לקטן גזירה דלמא אתי למיסרך כדאיתא בפרק בכל מערבין. מתפללים ערבית פסוקי דרחמי כמנהג המקום. ונוהגים בני אדם לישן בבית הכנסת לפי שאומרים רוב הלילה מזמורים שירות ותושבחות ויש שעושים משום שמירת הנרות ואין כאן חשש איסור דהוו להו מפני קדושת היום כחכמים ותלמידים דשרו למיכל ולשתות ולישן בבית הכנסת כדאיתא בפרק בני העיר ובכמה מקומות אשכחן שיש דירה לחזן בבהכ"נ בירושלמי בפרק כיצד מעברין ובפ"ק דיומא ה"ה ביום הכפורים לכל אדם וכן נהג מהר"ם אמנם במערב רחוק ממקום התפלה היה ישן או בבהכ"נ של נשים כשלא היו שם נשים. ועיין בהלכות תפלה פי"א:

המפטיר במנחה פסק ראב"ן שמסיים מגן דוד ואין אומרים על התורה ועל העבודה כו' שהרי כבר פסקה העבודה ובירך עליה שחרית. ואינו חותם במנחה אלא כבשאר תענית צבור. אבל רש"י כתב שטעו אותם שאמרו שאין להזכיר על התורה במנחה ודימוהו לשאר תענית צבור ואדרבה יש להזכיר ולחתום כמו שחרית ואם שבת הוא מזכיר גם של שבת דאמרינן בפרק במה מדליקין דלית הלכתא כרב אחדבוי דאמר יו"ט שחל להיות בשבת אין צריך להזכיר יו"ט המפטיר במנחה כו' אלא כריב"ל דאמר יום הוא שנתחייב בארבע תפלות כדאיתא התם ואין שייך לומר כאן טעם שאלמלא יום הכפורים אין נביא במנחה בשבת כדאמר רב גידל התם גבי ר"ח שחל להיות בשבת דהכא כיון דאיכא נביא שחרית שנתחייב בה לחתום בקדושת היום ולהזכיר של שבת ויום כפור שייך לומר טעם דריב"ל דאמר יום הוא שנתחייב בארבע תפלות. וכן כתבו התוספות שם וכן משמע מתוך דברי רבינו המחבר שכתב חותם לעולם בקדושת היום כמו שחותם בתפלה וכן בר"ח שחל להיות בשבת פסק להזכיר של ר"ח דלית הלכתא כרב גידל כמבואר במקומו בפרק י"ב בהלכות תפלה. וכן כתב ראבי"ה כדברי רבינו שמחה וכן נמצא במחזור ויטרי וכן נמצא בסדר רב עמרם גאון וריב"א ורשב"ם וכן רבינו יואל הלוי וכן ברוקח וכן מצאתי בשם ר"ח ורבינו גרשון מאור הגולה וכן הנהיג מהר"ם ומינה לא תזוז:

כשאומר החזן וידוי ביום כפור צריך כל אדם לעמוד דאמר בר המדורי הוה קאימנא קמיה דמר שמואל והוה יתיב כי הוה מטא ש"צ למימר אבל אנחנו חטאנו קם אלמא שמע מינה עיקר וידוי האי הוא. ואין אומרים ביום כפור סדר קדושה קודם תפלת המנחה כשאר שבתות וימים טובים אלא מניחין אותו עד קודם תפלת נעילה כדי להפסיק בין מנחה לנעילה וגם כדי שלא תעבור זמן מנחה ולא כסדר רב עמרם שכתב (שאחר) תפלת המנחה פותח באשרי, וכן כתב רבינו המחבר בפרק ט"ו בהלכות תפלה:

צריך החזן לדקדק על עצמו ביום הכפורים שלא ימשך תפלת יוצר עד שעת המנחה שהוא אחר חצי היום חצי שעה שאם ימשך עד אותו זמן יש מרבותינו שפסקו שצריך להקדים מנחה למוסף כמבואר במקומו בהלכות תפלה בספ"ג לכן יזהרו שיתחיל במוסף קודם הזמן הזה וכן נהג מהר"ם לקצר הרבה בתפלת יוצר ופעמים מדלג אבינו מלכנו עד תפלת המוסף מהאי טעמא כשצריך לכך וכן אבינו מלכנו של מנחה מדלג עד לנעילה כדי להתפלל נעילה ביום כמבואר במקומו וכן כל הפזמונים שנוהגים לומר בנעילה דחה עד לאחר נשיאות כפים כדי שיהא נשיאות כפים ביום ואז מוסך בפזמונים ואח"כ א"מ עד הלילה:

מה שנהגו בני אדם לעמוד ביום הכפורים רמז מפרקי דר' אליעזר כשראה סמאל שאין חטא בישראל ביוה"כ אומר לפני הקב"ה רבונו של עולם יש לך עם אחד בארץ דומה למלאכים מה מלאכים יחפים אף הם יחפים מה מלאכים עומדים על רגליהם אף ישראל ביום הכפורים. אמנם בפ' יו"כ איתא אמר בר המדורי הוה קאימנא קמיה דמר שמואל כי מטא ש"צ לאבל אנחנו חטאנו קם שמע מינה עיקר וידוי הוא הרי דמר שמואל היה יושב. ונוכל לומר דאנוס היה מחמת חולי או מחמת זקנה. וכן יש לעמוד כל אדם בשעה שהחזן אומר וידוי:

כתב ראבי"ה שיש לומר י"ג פעמים ויעבור בתפלת יוצר שכך קבלה בידו דלא כתשובת הגאונים עיין לעיל בנוסח התפלה. אתה מבין אין מנהגנו לומר אלא בערבית שכן מנהג קדמונינו במגנצ"א ודלא כתשובת הגאונים ומנהג קולני"א שאומרים גם בתפלת יוצר עיין לעיל בנוסח התפלה:

מה שנהגו לתקוע במוצאי יום כפור דאמר במדרש שבמוצאי יום כפור בת קול יוצא ואומר לך אכול בשמחה לחמך. ומי שאומר שהוא זכר ליובל טועה דא"כ לא היה לו [illegible]ע אלא בשנת יובל וביום כפור עצמו ועיקר המנהג לתקוע כל סדר קשר"ק וכן נמצא בתשובת רב פלטוי גאון ורב עמרם ואנן לא נהגינן לתקוע אלא תקיעה אחת. ואי קשיא שאנו תוקעים קודם הבדלה משום דתקיעת שופר חכמה ואינה מלאכה ועוד כבר עבר היום ואין לי להאריך:

ספר קובץ על יד החזקה

הלכות שבת

פרק א הלכה א מ"ע שנאמר וביום השביעי. והא דלא כתב רבינו ושמרו ב"י את השבת שמור את יום השבת ודאיתא משום דהני איכא לאוקמינהו בשאר מיני קדושות משא"כ קרא דתשבות ודאי עשה הוא ועדיין צ"ע אמאי לא מביא קרא דשבתון ועיין שבת דף כ"ד ע"ב וכש"פ אלו קשרים ועיין ברשב"א מס' יבמות מ"ש שם בשם מורו דעשה דשבת הוא דוחה במלאכה שיש בה מיתה אבל לא במלאכה שיש בה לאו גרידא כגון מחמר ע"ש ומדברי רבינו פה משמע דאינו מחלק בהכי, ודברי הר"מ לובלין במס' שבת קל"ב ע"ב בתוס' ד"ה אתי עשה ול"ת שהבין מכוונתם דשבת לא מקרי עשה ול"ת כ"א ל"ת גרידא וזה תמוה דהרי התוס' בעצמם כתב לכך עשה דביום השביעי תשבות ועיין ש"י סוף מס' שבת:

הלכה ה גורר אדם. עיין הה"מ דגירסת הספרים בין גדולים ובין קטנים מותר וזה שפתם רבינו. והכ"מ הביא דברי הרמ"ך שכתב דבגדולים ד"ה אסור דדמי לפסיק רישיה ועיין בס' זרע יעקב מס' שבת מ"א ע"ב בתוס' ד"ה ל"ש אלא להפשיר ולי נראה דאותן הגרסאות י"ל במה דפליגי. התוס' כתבו במס' שבת מ"א ובמס' יומא ל"ד דגם לר"י דסבר דבר שאינו מתכוין אסור גבי שבת אינו אסור אלא מדרבנן והרב פ"י כתב דכ"ז לגירסת התוס' אבל לגירסת רש"י י"ל דס"ל לר"י הוי איסור תורה ועיין מ"ש לקמן פי"א ה"ד ובת"י יומא מקשה מאי מקשה תלמודא פסחים י"א מ"ש גבי קרוד דלא גזור ומאי קושיא הא שם לא יכול למגזר כיון דדבר שאינו מתכוין גם לר"י אינו אלא מדרבנן. ואפשר לתלות הדבר בזה דאמרינן במס' ביצה כ"ג ע"ב תרי תנאי אליבא דר"י ופירש"י ת"ק העגלה נמי כשאר כלים דעושה חרין שפעמים שאין האופן מתגלגל ואידך סבר ל"ש. ולכאורה קשה במאי פליגי וכי יפלגו במציאות א"ו דפליגי בזה למ"ד דהעגלה נמי כשאר כלים משום דלפעמים הוא גורר והוא סובר דדבר שאינו מתכוין הוא איסור תורה וא"כ צריכין למיחש להכי דלמא עביד חרין הגם דל"ש ומ"ד דעגלה מותר סובר דדשא"מ אינו אלא מדרבנן ובמלתא דל"ש לא גזרו רבנן ועפי"ז נתיישב היטב קושית התוס' וגם מה שהעיר במל"מ אי ר"י ס"ל דשא"מ גם בדרבנן או לא יש לתלות במ"ש. וגם רבינו סובר כשיטת התוס' דדשא"מ לר"י אינו רק מדרבנן ומש"ה בדרבנן פסק להקל כגירסא שלפנינו:

ועיין ברש"י כריתות דף י"ט בד"ה מבעיא ליה כו' וא"ק א"כ דר"א א"ל דר"ג האי בה דדריש ר"א פרט למתעסק כו' וצ"ל דר"א ל"ל דר"ג דדריש מנ"ח אסרה תורה כו' אבל ר"י דדריש אשר חטא בה עד שיודע איהו א"ל דר"ג מלאכת מחשבת ע"כ. הרי דסובר רש"י דבגוף דין מלאכת מחשבת אסרה תורה יש בזה פלוגתא א"כ דשא"מ אי אסור מה"ת או לא תליא בפלוגתא זו. ולפ"ד נתיישב מה שהקשה מהרש"א בתוס' כתובות דף ה' ע"ב בד"ה מהו לבעול במ"ש א"כ ידע לה ובעי היכא הלכתא א"כ מה דקאמר בגמרא שם את"ל הלכה כר"י מקלקל הוא אכתי מאי קא מ"ל ע"כ מתקן דאל"כ הך ברייתא כמאן ולפ"ד מיושב דהנה בתוס' שם ד"ה הלכה כר"י מקלקל הוא כתב אע"ג דפטור אבל אסור הכא מותר לכתחילה משום דאיכא תרתי וסברת התוס' עולה שפיר אם דשא"מ אינו אסור כ"א מדרבנן אבל אי אסור מה"ת א"כ מאיזה טעם יהיה מותר לכתחילה ושפיר קא מבעיא ליה דהך ברייתא מצי לאוקמי כתנא דסובר דדשא"מ אסור מה"ת ושפיר לא שרינן לכתחילה גם אם מקלקל הוא. מיהו התוס' שבת ע"ב סנהדרין ס"ב חלקו על רש"י דממלאכת מחשבת שמעינן דמתכוין להתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר דפטור דלא נעשית מחשבתו אבל נתכוין להתוך התלוש וחתך מחובר דמיירי שחתך אותו דבר שרצה לחתוך ונמצא שהיה מחובר דנתקיימה מחשבתו אלא שלא היה יודע שהוא מחובר ואיצטריך בה והשתא לכ"ע איצטריך דרשה דמלאכת מחשבת ודרשה דבה ולשיטתם צ"ל כמ"ש דפליגי תנאי אליבא דר"י גופיה ודו"ק:

הלכה ו כיצד הרי שצריך לראש עוף כו'. מסתימת דברי רבינו פה נראה דלא ס"ל כפי' הערוך כמ"ש הה"מ, כתב בשלטי גבורים ר"פ האורג ונראה לדברי רשב"א נמצינו למידן דאע"ג דקיימ"ל דפ"ר אסור היינו דוקא כשאותו מעשה דעביד הפ"ר אינו מתכוין ואינו עושה דבר היתר עמו אבל אם באותו הפ"ר שעושה עושה ג"כ דבר היתר עמו ומתכוין גם לדבר היתר אז אפילו עביד פ"ר ומכוין גם לו שרי. ובאמת כי קולא היא זו ואני כתבתי בחידושי דכל מעשה שאפשר לעשות זולת הפ"ר אז אפילו עבד אותו מעשה אפילו בפ"ר שרי כו' ועיין בר"ן שתמה מאוד על דברי הרשב"א. וראיתי בס' מרכבת המשנה שכתב בסברת רשב"א אינו אלא בלידת גבי דהלידה נעשית ממילא א"כ ובשעת נעילת הדלת עדיין אינו עושה בידים הלידה לאפוקי מסוכרא דנזייתא דמיד נעשה האיסור שחיטה וסברא זו לא ברירא כ"ה ואפשר לומר דסברת רשב"א הגם דקיימ"ל פ"ר אסור היינו משום דהוי דומיא דמלאכת המשכן ושם כל המלאכות לא היה צורך אחר בהדה ובזה לא קשה עליה דהרשב"א ממילה בצרעת דלא כתב כן אלא גבי שבת משום דבעינן דומיא דמשכן משא"כ בשאר איסורים וכמו שמחלק הרא"ש לשיטת הערוך בין שבת לשאר איסורים אלא האי דמסוכרא דנזייתא לא נתיישב בסברא זו לשיטת הרשב"א דלא רצה לפרש כשיטת ר"ת משום דלמא מבטל ליה ומשום זה לא ניחא ליה בשיטת הערוך כמ"ש בחי' שם ובאמת הר"ן חלק על הרשב"א אע"ג דהביא סייעתא מהירושלמי דהיק עצמו לטהור כלייתו דאין הכוונה שיתכוין ללידת גבי כלל אע"ג דסמכה לזו תינוק כו' לא שיהיו דומות ממש כו' ע"ש:

ולדעתי נראה מדכייל הנך שלשה דינים בהדדי הדין עם הרשב"א דכוונת הירושלמי שמותר לכוין גם ללידת גבי אמנם זה ניחא לפי לשון השני במס' פסחים דף כ"ה ע"ב דפליגי אביי ורבא בל"א וקא מכוין ואליבא דר"י דאמר ל"ש מכוין ול"ש א"מ אפשר אסור וסובר אביי אליבא דר"י היכא דל"א אפילו מכוין מותר וא"כ לפי"ז אם אדם נועל את ביתו עבור דבר היתר הצריך לו אז מותר לר"י גם אם מתכוין ג"כ על האיסור דהוי כל"א ומכוין ולר"י ליכא חילוק בין מכוין לא"מ משא"כ אי לא צריך דבר היתר אז ודאי אסור כיון דהוא אפשר שלא יעשה כלל ואסור לו לעשות וא"כ י"ל דהירושלמי סובר כאביי בל"ב וא"כ שפיר קאמר דמותר והוי דומיא דאיך משא"כ לדידן דקיימ"ל כר"ש וא"כ מכוין בכ"מ אסור ודאי דליתא לדינו של הרשב"א. ואפשר דגם הרשב"א לא כתב לדינא אלא לפרש דברי הירושלמי ודלא כהר"ן שלא רצה לדחוק לומר דאינם דומים ודוק וזה ברור בפי' הירושלמי:

ולפ"ד אזדא לה קושיתו של שה"ג מה שהביא ראיה לסברתו מסברת הרשב"א דאדרבה כיון שאפשר לו לעשות בהיתר מדוע נתיר לו לעשות בענין דהוי פסיק רישיה וגוף הסברא שלו תלויה בפי' הסוגיא בזבחים דף צ"א. ובס' מרכבת המשנה רצה לייתב סברא זו לשיטת רבינו ואינו מוכרח:

הלכה ז אע"פ שאינה צריכה לגופה חייב כו'. עיין השגת הראב"ד והה"מ הלין בעד רבינו משום דרו"ש ס"ל כר"י ואין זו ראיה שהרי ר' יוחנן מוקי לר' ינאי כר"ש וס"ל הכי וכבר כתב התוס' שבת קמ"ו דהלכתא כוותיה דר"י אפילו נגד רו"ש ואף שהרא"ש שם לא כתב כן כבר כתוב בס' ק"נ כלל ס"ו דהרא"ש בעצמו בפ' בב"ס כתב דהלכה כר"י נגד רו"ש ג"כ ועיין מ"ש בש"י עירובין דף ס' ע"ד ד"ה הלכה מ"ש לייתב דברי הרא"ש ומ"מ אליבא דכ"ע כיון שגם רבא פסק הלכה כר"ש לא הו"ל לרבינו לפסוק דלא כוותיה. ונראה לייתב דברי רבינו עיין בתוס' שבת צ"ד ע"ב ד"ה אבל בכלי כו' דהיינו דוקא למאן דמחייב במלאכה שאצ"ל וא"כ סתמא דמתני' סובר כר"י במלאכה שאצ"ל וגם הא דתני' שם משום רשב"א ביד פטור בכלי חייב ע"כ כר"י ס"ל ור"י אמר שם דהלכה כרשב"א משמע דאכולה מילתא דרשב"א קאי והרי מוכח מסוגיא דהתם דהלכתא מלאכה שאינו צריך לגופה חייב הן אמת לשיטת הריב"ם הובא במג"א סי' ש"מ שסובר גבי גוזז חייב אפילו אצל"ג אינו ראיה משם אבל דברי הריב"ם תמוהים הם וכבר כתבתי בזה בש"י פ' המצניע ע"ש. ועוד כתבתי שם הרבה ראיות לדברי רבינו. ועיין הס"מ פ' כ"ג הל' כ"ו ראיה לרבינו ומ"ש הכ"מ ההפרש בין מלאכה שאינה צריכה לגופה ובין פסיק רישא מיסוד הר"ר אברהם החסיד כו' עיין בזה בס' כפות תמרים במס' סוכה דף ל"ג ע"ב ד"ה כתב מרן:

הלכה ח שנתכוין להתוך התלוש וחתך המחובר. כתב הה"מ ועיקר הפי' הוא נתכוין להתוך א"ד כסבור שהוא תלוש ונמצא שהוא מחובר. ולי נראה דבהלכה זו עסיק בדין מלאכת מחשבת שלא נעשית מחשבתו וכל הנך דינים בהל' ט' וי' בכולם הטעם משום מלאכת מחשבת ועיין מ"ש לעיל הל' ה' בסה"ד בשם התוס' דנתכוין לחתוך תלוש וחתך מחובר דאז נתקיימה מחשבתו ודבר זה דגם כן פטור ילפינן מדכתיב בה פרט למתעסק ובהל' י"א מסיים רבינו וכל העושה מלאכה במתעסק פטור שם רמז לדין זה דקסבר שהוא תלוש ונמצא שהוא מחובר ואעפ"כ פטור מדכתיב בה פרט למתעסק וסובר רבינו כשיטת התוס' ובהלכה זו פי' כהי"מ:

הלכה יב כל המתכוין כו'. נעשה שמירה מעולה משום דאמרינן בירושלמי עלה דהך מתני' דתלה הדבר בפלוגתא דר"י ור"א אי גם בחד מינא דבעינן שידע ליה במה חטא דה"ג שם לא נחלקו על דבר שהוא משם אחד שהוא חייב לא נחלקו אלא על דבר שהוא משום ב' שמות שר"א מחייב ור"י פוטר והכא במתני' דמי לשני מינין ורישא קתני פטור וסיפא קתני חייב ומסיק ר' אילא בשם ר"א תנין איתון ת"ק פוטר בתרווייהו וכמ"ד בשני שמות נחלקו ותנא בתרא מחייב בתרווייהו וסובר בשם אחד נחלקו ע"ש. וגם בתלמוד בבלי צ"ב ע"ב דאמר ר"א תברא כו' הוא מהך טעמא ואנן קימ"ל דדוקא היכא דעבד שמירה פחותה פטור אבל בשמירה מעולם חייב דדמי כמו מי שנתכוין לכל הדברים שכתב רבינו בהלכה י' וי"א ומש"ה סמכה רבינו להנך דינים ודו"ק:

הלכה טו או אחז ככר כו'. עיין מ"ש בש"י שבת דף ל"ז ע"ב ד"ה בלבד:

הלכה יז כל המקלקלין פטורין כו'. רבינו פסק פה כר"י והיינו משום דלטעמיה אזיל דפסק כר"י במלאכה שאינה צריכה לגופה ולפי פירש"י והר"ן הדבר תלוי זה בזה מאן דאית ליה משאצ"ל חייב סובר דכל המקלקלין פטורים גם חובל ומבעיר ור"י דאמר סוף תני לברא חובל ומבעיר אינה משנה לפי פי' זה גם הוא פסק כר"י במלאכה שאצ"ל ובזה יפה כתב הה"מ דפסק רבינו כרב ושמואל ומ"ש לעיל דגם ר"י ס"ל כרבא הא מוכח כאן דלהלכה לא ס"ל כר"ש אלא כר"י:

והנה בענין מקלקל פי' רש"י בפ' הבית במתני' שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות פירש"י דאין במקלקל שום איסור שבת. והר"ן כתב דלא נהירא דכל המקלקלין פטורים איסור מיהא איכא והתם טעמא דמתירין משום צורך שבת ואפשר דגם רש"י כיון לזה דאין במקלקל שום איסור שבת מה"ת. ובס' לחם שמים למשניות הפריז על המדה שכתב לענ"ד אפשר דמקלקל אסור מה"ת אע"פ שאין חייבים עליו כמו ח"ש. אף שלכאורה נראה כן מדברי רש"י במס' ב"ק דף ל"ה ע"א בהא דאמר רבא גם מתני' בשוגג ופירש"י דרבא מוקי למתני' דל"ב לאסרו ופטור מאותו טעם שהשוגג פטור והתוס' מקשה שם דל"ד לשוגג שיש בו איסור מלאכה אבל כאן אין איסור מלאכה פי' דהא מקלקל הוא ולא הוי מלאכה כלל, ובאמת הוא דבר תמוה איך עלה על דעת רש"י לפרש כן ואי אמרינן דמקלקל איסור תורה יש בו שפיר יש מקום לדברי רש"י כיון דעכ"פ עשה מלאכה שיש בו איסור תורה ואיסורא דשבת חמיר הוי כמו שוגג דפטור מתשלומין אבל מ"מ דבריו תמוהים דאין במקלקל ע"כ שום איסור תורה דאם"ד שיש בו איסור תורה א"כ הוא מאי קאמר תלמודא מדאצטריך למשרי מילה ש"מ מקלקל בחבורה חייב הא עכ"פ אצטריך למשרי דלא יהיה איסור כלל מה"ת ולפי מ"ש בהל' א' בשם רשב"א מ"ש בשם מורו דהיכא דליכא מיתה לא שייך עשה דתשבות ואינו אלא ל"ת יש לייתב קושיא זו דאעפ"כ לא אצטריך קרא להתיר דבלא"ה ידענא דעשה דוחה ל"ת בכ"מ אבל לפמ"ש לעיל דמדברי רבינו לא משמע כן ע"כ מוכח דבמקלקל אין בו שום איסור תורה. וגם בלא"ה א"א לומר דיהיה בו איסור תורה דהא כתב התוס' במס' כתובות דף ה' ע"ב ד"ה את"ל כו' כתב התוס' וקשה דבשלהי פ' ספ"א אמר לר"ש הואיל ומקלקל בחבורה חייב מתעסק נמי חייב ומ"ש דאינו מתכוין פוטר ר"ש בחבורה שפי ממתעסק וי"ל דמתעסק שמתכוין למלאכה לא מיפטר בשבת אלא משום דאין זה מלאכת מחשבת ואם מקלקל חייב אע"ג דאין זה מלאכת מחשבת מתעסק נמי חייב משא"כ בדשא"מ לא משום דבעינן מלאכת מחשבת מיפטר דהא בש"מ נמי מיפטר כגון גבי כלאים ע"ש. וסברתם אינה אלא אליבא דר"ש דסובר דדבר שאינו מתכוין מותר אפילו בשאר איסורים משא"כ לר"י דסובר דבשאר איסורים דשא"מ אסור מה"ת וגבי שבת כתב התוס' דאינו אלא דרבנן והוכיחו כן בסוגית הגמרא דיומא כמ"ש לעיל

וא"כ

וא"כ ע"כ טעמא דר"י משום מלאכת מחשבת ואם"ד דסבר ר"י במקלקל יש בו איסור תורה וע"כ דלא בעינן מלאכת מחשבת וא"כ למה לא יאסר דפא"מ מן התורה, והנה הר"ן בחידושיו למסכת סנהדרין ר"פ הנחנקין כ' בשם התוס' דשגגת לאו דאמרי' דמותר פסוק דפא"מ אבל באיסור מיתה לא הותר דפא"מ ואע"ג דהותר דפא"מ באיסור שבת דהוא איסור סקילה ה"ט משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה. ולפום רהיטא משמע דדברי תוס' סותרין אהדדי. והקשה לי חכם אחד דא"כ קשה קושית התוס' בכתובות לפמ"ש הר"ן בשמם ועוד מאי מקשה תלמודא בכתובות דף ז' על הא דשרי ר"פ למבעל ביו"ט ובעי התלמודא מ"ש בין יו"ט לשבת ומאי קושיא דלמא שפיר אסור משום דפא"מ משום איסור סקילה. ואני השבתי דדברי התוס' אינם סותרין כלל דהכי כוונת הר"ן בשם התוס' דכיון דקי"ל דדפא"מ אין בו איסור תורה וגם רבנן לא החמירו וכ"ז באיסורי לאוין אבל באיסורי מיתה החמירו רבנן ובשבת דאיכא נמי סברת מלאכת מחשבת אסרה תורה לא החמירו רבנן כלל אבל גוף דין דדפא"מ אינו תלוי כלל במלאכת מחשבת כיון דבשאר איסורים קיי"ל דמותר כמ"ש התוס' בתי' אבל ר"י דסבר בכ"מ דפא"מ אסור ע"כ בשבת דמתיר דפא"מ מן התורה טעמו משום דבעי' מלאכת מחשבת ואם במקלקל אסור מן התורה א"כ ממילא גם דפא"מ אסור מן התורה וזה ליתא כדמוכח כמ"ש התוס'. ולפמ"ש לעיל דרש"י ל"ל סברת התוס' אלא דר"י אוסר ג"כ גבי שבת דפא"מ מן התורה אז שפיר יש מקום לסברת הל"מ דיש במקלקל איסור תורה וכ"ז לר"י וא"כ רש"י שכתב בב"ק לפרש שם דמקלקל יש בו איסור תורה שם קאי רש"י אליבא דר' יוחנן דסובר כר"י א"כ שפיר כתב רש"י לטעמיה אליבא דר"י דפא"מ אסור מן התורה ושפיר י"ל דגם מקלקל יש בו איסור תורה והתוס' לשיטתם שסוברים גם לר"י דפא"מ אינו אסור מן התורה לר"י וע"כ מוכח דמקלקל לית בו איסור תורה ושפיר מקשה תוס' הא ליכא כאן מלאכה כלל במקלקל ודו"ק:

פרק ב

הלכה א דחויה היא, עי' בכ"מ שדעת רבינו שדמי לטומאה וקיי"ל דחויה ולא הותרה וכ"ה בתשו' רשב"א אבל בשו"ת חסב"ן ח"ג דף י"ב ע"ג כ' אף דקיי"ל גבי טומאה דחויה אבל לענין שבת השכחן בפ' טרף בקלפי דאמרי' בהדיא דשבת הותרה לצבור וטומאה דחויה ועוד דהא בפ' יוה"כ יליף ראב"ע דפק"נ דוחה שבת ממילה ונראה ודאי דשבת הותרה למילה דלאו דחויה בלבד היא שאין בין עבודה למילה לענין שבת כלום ושניהם התירתם התורה להדיא ע"ש שהאריך עוד בראיות ולענין שבת אמרי' הותרה. ובאמת לשיטת הכ"מ י"ל דאין מזה הכרח דערבך ערבא צריך דגם במילה יש מקום לומר דאינה אלא דחויה והרי גם ראב"ע נקט בלשונו לישנא דהויה מה מילה דוחה כו' ואף שנראה לדידן דיש מקום לומר דגבי מילה הותרה לפמ"ש סוף מסכת עירובין בפ"י וגם רמזתי בהל' מילה דאם גם רבנן א"ל הלכה דדוחה את השבת כדאמר עולא שבת קל"ב וגם קרא דביום דמילה דוחה את השבת וא"כ קשה כיון דהלכתא היא קרא למה לי א"ו דקרא בעי להורות דהותר מילה בשבת וכמ"ש בהל' מילה בשם התה"ד דאב רבאי למול בעצמו בשבת אע"פ שמתכוין לתקנו אבל פקוח נפש דקיי"ל דנפ"ל דדוחה את השבת מוחי בהם כמ"ש רבינו וא"כ שפיר י"ל דאינו אלא דחויה ועי' בכנה"ג או"ח סימן שכ"ח בהגה"ת ב"י שכתב בשם סה"ג בפ' ח' שרצים ובפ"ק דיומא דאם אפשר לעשות בהיתר ע"י נכרי אין לנו לעשות באיסור, ונראה שעל סברת ריא"ז סמכו בזמננו זה לעשות התרופות ע"י נכרי היכא דאפשר אפי' בחולה שיש בו סכנה ומ"מ נ"ל דאם ע"י ישראל נעשית יותר מהרה דודאי דיש לעשות על ידי ישראל ולא ע"י נכרי ע"כ ועי' עוד שם בשו"ת חסב"ן ח"א סימן נ"ד במ"ש רבינו הל' ג' ע"י גדולי ישראל והכמיהם מ"ש שם. ועי' ב"י סי' שכ"ח שיטת מהר"ט וב"ה שם:

הלכה ח חולה כו'. עי' שו"ת חסב"ן ח"ג דף י"ג:

הלכה יא קורעין לה הכמה. עי תיו"ט במתני' פ' מפנין מ"ג וע"ש בס' שושנים לדוד מ"ש רבינו פה והותכין את הטבור והוכיח שהוא איסור תורה דתני' בהדיא ס"פ המצניע דבכלי חייב חטאת:

הלכה טז פטור מכלום. הה"מ כתב על דין זה פשוט במנחות דף ס"ד והאמת אתו עי' מרכבת המשנה דמוכח כן בגמ' ותמה שם על הל"מ שכתב דרבינו אמרה מסברא דנפשיה ובאמת כוונת הל"מ מ"ש רבינו כאן פטור מכלום ולא כתב סתם פטור והילוק רב ביניהם כמ"ש רבינו רפ"א וע"ז כ' הל"מ שזה הוא מסברת רבינו ולא נזכר בגמ' פטור מכלום וכ"כ בס' ברכי יוסף או"ח סי' שכ"ח:

שם והעלה דגים ותינוק פטור עי' ראב"ד. והמ"מ כתב כלל הדם בשם הרשב"א ועי' ברכי יוסף סימן שכ"ח ועי' בב"י יו"ד סימן ל"ב גבי פלוגתא דר"י ור"ל דבין האגפיים ופסק הרשב"א לחומרא ותמה על רבינו שפ' כר' ינאי להקל וכתב ב"י דהרמב"ם פסק כר"י משום דהוא רביה דר' יוחנן והלכתא כוותיה במקום ר"י כ"ש במקום ר"ל וצ"ע מדברי רבינו פה לפי סברת הה"מ דרבינו סובר כרשב"א והרי שם חולק עמו בסברא זו. וצ"ע עוד מ"ש הב"י ביו"ד סימן ה' הא דפסק רבינו כר"י נגד ר' ינאי אפי' בעלי מומין אע"ג דהוי תלמיד במקום רב אפשר דמסתבר טעמיה. ובזה יש ליישב פה דעת רבינו ועי' בתבואת שור בסימן ל"ב שמביא דברי הב"י בספרו הליכות עולם כללי הגמ' דף נ"ה ע"א שכתב בשם הר"ן מקבלת הגאונים הא דאין הלכה כתלמיד במקום הרב היינו דוקא כשנחלק התלמיד עם הרב בחייו והרב לא קיבל דבריו. ודברי הר"ן סותרים קצת אהדדי עם מ"ש בריש מסכת סוכה הא דפסק התם כרבה לגבי רבא משום דלא מצינו שנחלקו פנים בפנים ויש לחלק בכלל זה ע"ש בת"ש ואין מקומו פה להאריך:

ובדרך חידוד הלכה אמרתי פרפרת נאה לפלוגתת רבינו והראב"ד פה כל חד לטעמיה אזיל. דהנה לכאורה יש להקשות באיזה סברא פליגי רבה ורבא דמאן דמחייב סבר דאזלי' בתר מחשבתו ומאן דפטר סבר זיל בתר מעשה ומאי היא סברת כל אחד ואחד, ונראה דהתוס' מקשה שם למאן דמחייב אמאי לא אמרי' הואיל ע"ש פירושם. ונראה דהנה שיט' הים"ש הובא במג"א או"ח סימן של"ז אות ו' בדגים אינו חייב משום צידה דלא הוי דומיא דמשכן אלא חייב משום קוצר דהוי עוקר דבר מגדולו כדאיתא בירושלמי פ"ז דשבת והמ"א שם הלק עליו דפשיטא דחייב בדגים צידה כמ"ש כל הפוסקים, ומעתה הי אמרי' כשיטת הים"ש א"כ בהעלה דגים והינוק נעשית כוונתו בשלימות שנתכוין לעקור דבר מגדולו ועקר דבר מגדולו ע"י העלאת הדגים אלא שהעלה ג"כ תינוק עמו וגבי תינוק אין האיסור משום עוקר דבר מגדולו אלא איסור אחר יש וזה האיסור התירה תורה. אמנם עכ"פ איך שייך לומר הואיל והותר התינוק הותרו ג"כ הדגים דזה לא אמרי' להתיר ממלאכה זו למלאכה אחרת ולא מצינו בכל הש"ס הואיל כזה אלא באותה מלאכה כמו גבי אפייה דמותר מלד הואיל ואי מל"א ומיושב היטב קושית התוס', ומאן דמחייב סבר דשיטת הים"ש ומאן דפטר סבר כשיטת המג"א דגם בדגים אסור מלד צידה דלא בעינן דומיא דמלאכת המשכן וא"כ שפיר פוטר כיון שאותו מעשה שעושה באיסור צידת דגים בשעת גמר נעשה עמו באותו מעשה היתר מה שמעלה התינוק ושפיר פטור:

והנה סברת הים"ש והמ"א יש לתלות אי קיי"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב או פטור דלמ"ד מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור הטעם כמ"ש התוס' במסכת שבת צ"ד ע"א ד"ה ר"ש דבעינן דומיא דמלאכת המשכן ע"ש וא"כ ה"נ י"ל דגבי דגים לא הוי צידה אבל למ"ד מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב ע"כ דלא בעינן דומיא דמשכן וא"כ גם גבי דגים שייך צידה לפי"ז רבינו לשיטתו דפסק לעיל בפ"א מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב וא"כ שפיר בהר בגירסא זו דרבה סובר דפטור משום דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב וא"כ ממילא הכא פטור והראב"ד לטעמיה דסובר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור ומש"ה פסק פה דחייב וע"פ דברינו אלה מיושב קושית הה"מ בפ"א מה שמקשה למה פסק רבינו כן הלא רבא פסק הלכה כר"ש דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור כיון דרבה סובר הכא דפטור ע"כ דסובר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב והלכה כרבה נגד רבא כמ"ש הראב"ד. וקודשא בריך הוא חדי בפלפולא:

הלכה כא נעקרו. עי' כ"מ ועי' בס' שיח יצחק מס' יומא פי' תשו' רבינו ועי' בפט"ו מה' איסורי ביאה:

הלכה כב המהלך במדבר. עי' מג"א סי' שמ"ד אות א' דזה מקרי קבוע ועי' מ"ש בזה בס"י מס' שבת ר"פ כ"ג ראיה לסברא זו:

פרק ג

הלכה ב וטוענין בקורות. עי' הה"מ ועי' בפ"י בתוס' ד"ה ר' ישמעאל אומר ועי' פכ"א ובגוף פי' דברי הה"מ עי' בשו"ת חכם צבי סימן ז' שנתקשו הגדולים בפירוש דבריו:

הלכה ד או שהסיקוה בקש כו'. מתני' דכירה תנן בגפת ובעצים ופירש"י פסולת של שומשמין, וכר"פ במה טומנין מבעי הגמ' דזיתים תנן או דשומשמין וכתב המהרש"א דכיון שכבר הוסק ודאי דאף של שומשמין מוסיף הבל ורבינו בפי' המשנה ריש כירה כתב גפת פסולת של זיתים. ונראה דל"ד משום דסמך רבינו מדלא השיב במתני' כ"א קש וגבבא משמע דלא הותר כ"א הני אלא דקשה ע"ז ממה שכתב רבינו דגללי בהמה דקה ג"כ מותר ועי' ב"י שדין זה מוכח בירושלמי ויש שם חלופי גרסאות וגם שם בירושלמי מוכח דשבבי חריות שהיו יבשין מתחלתן הם כקש וגבבא והא דלא השב הרמב"ס פה נ"ל כמ"ש בשירי קרבן דסובר רבינו קש וגבבא ל"ד אלא כל הדברים שאין שם גחלים בוערות וא"כ עדיין קשה למה פירש רבינו במתני' דזיתים וראיתי בס' תוספות שבת סימן רנ"ג דכתב דוקא לשיטת רש"י דטעמא דשהייה משום הטמנה א"כ ודאי דאף שומשמין מוסיף הבל משא"כ לשיטת התוס' דשהייה והטמנה אינם ענין אחד דהטעם משום שמא יחתה בגחלים וזה לא שייך אלא בזיתים אבל לא בשל שומשמין דאינם נעשים גחלים וא"כ יפה כתב רבינו. ועי' במג"א בסוגיא דמוליאר הגרוף ועי' ח"ש בס"ד פ"ד:

ודע דיש באיסור זה ג' שיטות והעתיקם הר"ן בקצרה. שיטת רבינו הא' גאון כל שנתבשל כמב"ד מותר לשהותו ע"ג כירה שא"ג אפי' מצטמק ויפה ושיטת האלפסי אסור לשהותו אלא א"כ מצטמק ורע לו. ושיטת הרז"ה תבשיל שהגיע למאכל ב"ד ואין צימוקו יפה לו מותר להשהותו אבל צימוקו יפה לו כל שלא נתבשל כל צרכו אסור נתבשל כל צרכו וצימוקו יפה הכל כמנהג המדינה ע"ש שהאריך בראיות. ובאמת שיטת רבינו כשיטת האלפסי והא דפסקי' דאין צולין בשר ובצל וביצה לקמן בהלכה ט"ז וכן בהלכה ה"י גבי פת והררה ע"ג גחלים כבר ביאר רבינו טעמם ועי' בר"ן הי' ועי' מ"ש בזה בספרי ש"י:

הלכה ה התנור אע"פ שגרף כו'. עי' כ"מ דהרמ"ך חולק ועי' בטור סימן רנ"ג ובב"י דהטור ס"ל לשיטת הרמב"ם אפי' בקש וגבבא לא מהני גרוף וקטום בתנור וכס' א"ר אות י"א תמה על הב"י דבטור בדברי רבינו דבקש וגבבא מהני גרוף וקטום אפי' בתנור שהרי דייק בלשונו אע"פ שגרף כו' או שהסיקוהו בקש ומטעם שכתב רבינו דע"י מלון שמתייר יכול להבעיר וזה לא שייך בקש וגבבא. ועי' בתוי"ט במתני' פ"ג מ"ב ד"ה תנור ודוק שם בדבריו דגבי קש וגבבא בגרף וקטם לא מעלה ולא מוריד ובהג"א כ' להדיא וז"ל ובתנור אפי' בקש וגבבא לא יחזיר בין לתוכה בין ע"ג ואפי' גרופה וקטומה אפי' מבע"י ע"ש וכ"מ בדברי רבינו בהלכות להמדקדק שם כמ"ש הב"י:

הלכה ז אבל חי וכו'. ויש מיני ירק שצריכין בישול רב ובהנך מיירי רבינו בפירוש המשנה ועי' כ"מ:

הלכה ט עי' השגת הראב"ד ומ"ש בס' זרע יעקב שבת דף ל"ח ע"א ליישב קושית הראב"ד:

הלכה י ואין מחזירין כו' ע"ג כו'. משמע דבתוכה אסור ועי' בב"י סי' רנ"ג ובד"מ שם ובאותן הנוהגים דבליל שבת נוטלין הקאפע מכירה שאינה גרופה וניתנין לתוך התנור אחר שלוקחין משם מאכלי בשר ושוהין שם עד למחרת וזה אסור לפי דברי רבינו פה הגם דרמ"א כ' שם היתרא מ"מ המ"א פקפק עליו וגם אם הים"ב אזדא לה היתרא והגאון מ"ו בספרו זרע יעקב כתב בסוף טעם דיש להם מקום לסמוך ואין למחות בידם יע"ש:

שם אבל משהניחה ע"ג קרקע כו'. עי' בר"ן בפ' כירה שכתב דמשמע בירושלמי דכל הנך לא מיירי אלא כשסלקן מע"ג כירה מע"ש ולא הניחו עד שחשיכה אבל נטלו משחשיכה אפי' הניחו ע"ג קרקע מותר להחזירו וכו' מזה מבעים דברי הרמ"א בסי' רנ"ג בשם י"א והב"י כתב דמדברי רבינו מוכח דלא כדבריו ולא העיר איך נתיישב לדברי רבינו הך דירושלמי, ועי' בק"ע שם שדחק עצמו שהיה לרבינו גי' אחרת ועי' מ"ש שם ליישב דעת רבינו וסיעתו בחיבורי ש"י:

שם וכל שאין מחזירין אין סומכין כו'. דברי רבינו פה דסובר דסמיכה דוקא בשהייה מותר אבל לא בחזרה ואין כן שיטת התוס' דף ל"ז ע"א ד"ה מהו לסמוך למ"ד לשהות תנן מבעי ליה בין בשהייה בין בחזרה יע"ש. ובאמת נראין דברי רבינו וראיה לזה דאל"כ קשה בהא דאמר דף ל"ח ואף ר"א סבר מחזירין אפי' בשבת דלמא בסמיכה בחזרה הוי וכמ"ש הרש"א בתוס' דף ל"ו ע"ב ד"ה המין יע"ש. ולשיטת התוס'

יא) דהנה ר"ח בדף ל"ז אמר קטמה והוצערה משהין עלי' כו' ומחזירין כו' ולפי מש דמסיק תלמודא שם דלא שייך למתני סומכין משום מקיימין יראה דסובר ר"ח לפי האמת שמיכה אסורה וא"כ חולק על הברייתא וצ"ל לשיטת התוס' דתנא סומכין משום מחזירין דתרווייהו שוין היכא דמותר להחזיר מותר לסמוך וא"כ שפיר הוכיח ר"ח לשיטתיה ודוק היטב:

הלכה יא ומותר להחזיר מכירה לכירה. כ' הה"מ שהוא מירושלמי סוף הלכה א' ועי' בק"ע שם ד"ה אפי' כו' מה שהביא הב"י סימן רנ"ג בשם רי"ו בח"ג כתב בשם ירושלמי שאסור להחזיר מכירה לכירה שדבר זה תמוה שהאוסר והמתיר שניהם מביאים ראיה ממקום אחד ע"ש מ"ש ליישב ובש"ע השמיט דין זה ועי' בס' ברכי יוסף שם:

הלכה יב מפני שאין צריכין בישול הרבה. ועי' בה"ה והתי"ס פירשו בו בהיפך ולשון בסימן רנ"ד ג"כ כתב הכי ב"פ וכתב דאין נ"מ בין הטעמים ובא"ז כתב דנ"מ דלפי' רבינו אסור גם בשוגג במ"ש מש"כ לטעם הב' דלא רבו העופים כן למ"ש אין לאוסרו בשוגג ובס' ק"נ הקשה לפי פי' רבינו בשבת דף י"ח בהא דלא ידע מעיקרא טעמא דשמא יחתה תקשי למתני' דבשר ובצל ואין לומר כמ"ש התוס' שם דשא"ה דאין דבר מפסיק בינו לגחלים ומ"מ קשה מאי פריך מוגמר וגפרית נמי לגזור הא בלא הך ברייתא דתורמסין קשה דהא ג"כ אין דבר מפסיק בשלמא לפירוש התוס' ניחא דש"א דבדבר שצריך גמרו יום ולילה אסח דעתיה מניה ולא שייך חתוי ובגפרית ומוגמר תני מתגמרין והולכין כל היום כולו ועל תורמסין שפיר מקשה דג"כ צריך לבשל יום ולילה אבל לפי' רבינו קשה ע"ש שדחק מאוד ובאמת לק"מ די"ל דרבינו סובר ליישב קושית התוס' כמ"ש בס' ק"ע פ"ק בשבת הל' ה' ד"ה דרכו כו' דבשר ובצל שאני שדרכן להתהפך הלכך שפיר יש לגזור בהו שמא יחתה וסברא זו נזכר בירושלמי שם, א"נ י"ל לדעת רבינו עפמ"ש בחי' מהר"ם לובלין בהא דמסיק בגמ' דף י"ח טעמא דלא תמלא אשה כו' שמא תחתה בגחלים א"כ לפי טעם זה אין לאסור כ"א לכתחילה ואמאי קתני בברייתא אם עשה כן למ"ש אסורין בכדי שיעשה המעט כדי שלא יהנה ממלאכת שבת ומאי מלאכת שבת איכא כאן ע"ש. וא"כ י"ל דהמקשה מש"ה לא רצה לשנויי טעם משום חתוי דדחיק לי' קושית המהר"ם ועי' בחי' הגאון מ"ו בס' ז"י שם בתוס'. ודע דמ"ש המהר"ם שם ליישב קושיא זו דמה"ט אסר בכדי שיעשה דחיישינן שמא יחתה בגחלים ולאו אדעתיה ואיכא מלאכת שבת ודברים אלו תמוהים מאד דא"כ אם ידע בודאי שלא היה בביתו כלל ולא נעשית איסור מותר למ"ש מיד וז"א דהא רבינו פה סתם הדברים דאסורין למ"ש בכדי שיעשו ועוד מי גרע בעבר ושהה בתבשיל שאסור להשהותו ואסור למ"ש בכדי שיעשה ושם לא שייך סברא זו כמבואר בדברי רבינו הל' ט' אלא ודאי דהטעם שכל שעבר על מה שאסרו חז"ל קנסו אותו ליאסר בכדי שיעשה ודוק:

הלכה טז מפני שהן כמצטמק ורע לו. עי' כ"מ מ"ש הרמ"ך סיוע לדבריו דרב גופא דאמר כו' וכ"כ הר"ן ליישב שיטת הרי"ף בזה ע"ש:

הלכה יח כדי שיקדמו פניה שהם מודבקין כו'. כתב הה"מ רבינו פסק כר"א ועי' ר"ן שכתב די"א דר"א דהלכה הוא ראב"י ואפשר שזה היה דעת רבינו ומש"ה פסק כוותיה דקיי"ל דמשנת ראב"י קב ונקי, ועי' בתוס' דף כ' דרש"י כתב נגד הירושלמי ובס' שושנים לדוד לחלק יצא בין גרף התנור מאור ובין איננו גרוף ובזה אפשר ליישב שיטת רבינו עי' כ"מ ודו"ק:

פרק ד

הלכה א' כגון זפת כו', עי' מ"ש בפ"ג והעיקר כמ"ש ה"ה דרבינו פסק האבעיא להחמיר וכן הא דמסיק רבינו דאין חילוק בין לחין מחמת עצמן או מחמת ד"א ובגמ' מבעי ליה גם בזה וגם הא דהעתיק רמ"א סי' רנ"ז ס"ג דמותר להטמין בסלעים הגם דמוסיפין הבל מ"מ במילתא דלא שכיחא לא גזרו וגם זה השמיט רבינו ועי' בק"ע ר"פ ב"ש ד"ה לא שהסלעים כו' וא"כ יראה מדעת רבינו להחמיר בכל אלה ומהטעם שכתב הה"מ ולולא דבריו היה אפשר ליתן טעם אחר דהנה רבינו בפרקין לא העתיק כלל הא דכתב הר"ן אם הטמין בדיעבד אסור כדקי"ל בש"ע סימן רנ"ז והוא מוכח ממעשה שעשו אנשי טברי' ואסרו להם חכמים וכמ"ש גם התוס' לחד תירוצא דף ל"ט ע"ב ד"ה ממעשה כו' והיה נראה דסובר רבינו כשאר הפירושים בתוס' שם ולא נזכר בגמ' איסור דיעבד וכל איסור הטמנה אינה אלא לכתחילה וכיון דאין כאן איסור דיעבד אלא שלא לעשות ודאי דיש לנו להחמיר לכתחילה ושלא להתיר מספק. הן אמת דלשיטת רש"י דס"ל בר"פ כירה דשהייה מטעם הטמנה משום דגזרי במוסיף הבל פשיטא דלא גרע הטמנה משהייה וכבר הבאתי דברי המג"ש שסובר בדעת רבינו פה מדכתב בהלכה ב' מן הדין היה שטומנין כו' שהרי משהין ע"ג האש כו' א"כ דימה הטומנין להדדי כו' ע"ש שהאריך בזה וא"כ כיון שכבר ביאר בפ"ג דשהייה אסור בדיעבד לא צריך לאשמעי' שוב בהטמנה ופשיטא דאסור בדיעבד אבל לענ"ד אין דברי המג"ש מוכרחים די"ל בהיפך דכוונת רבינו לומר דמה"ד היה לנו להתיר דהרי שוהין ע"ג האש ונתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו ואעפ"כ אסרו חכמים והיינו משום לתא דשהייה במצטמק ויפה לו וא"כ י"ל כיון דמשום לתא דשמא יטמין ברמץ אסרו לא החמירו כ"א לכתחלה ולא בדיעבד אבל לדינא עיקר כדברי הר"ן וכן הסכים הרשב"א דממה שהזכירו שם במעשה דאנשי טברי' הטמנה ושם אסרו בדיעבד ושם לא מוכח כ"א במזיד אבל בשבת ושוגג אין ראי' לאסור וכמ"ש בהגה"ה כמ"ש שם ודלא כט"ז אלא דאפשר לומר דאנשי טברי' אומר מותר הוו ומיחשב כשוגג ועי' בט"ז יו"ד סי' ל"ט:

בעיקר פי' הרמב"ם שיותר הם מחממין בצלחין מחמת ד"א. בספר מעי"ש האריך להקשות על פירושו שהוא נגד הירושלמי ועוד כמה קושיות וכבר כתבתי ישוב לדברי רבינו בס"י פ' במה טומנין דף י"ז ד"ה מוכין:

הלכה ד' מותר לטמון את כו'. עי' מ"ש רבינו בפי' המשנה ופי' הרע"ב וכבר האריך בפירושם בס' שושנים לדוד ועי' מ"ש בזה בס"י שם ובגמ' קאמר שם דאדם חשוב יש לו להחמיר בזה ועי' בכנה"ג שנתן טעם לשבח למה השמיטו רבינו ובס' ברכי יוסף סימן רנ"ז האריך בכלל הזה דאדם חשוב באיזה דברים שיש לאד"ח להחמיר ע"ש:

שם נתגלו בשבת כו', הב"י סי' רנ"ז הוכיח מדברי רבינו דאם נתגלה מבע"י אסור לכסותו משתחשך ומסיק שם להחמיר והביא סייעתא מהירושלמי ובק"ע תמה שם דלפי הגירסא שלפנינו הך מילתא מספקא שם ולא איפשטא ויש לנו לפסוק להקל ולק"מ דהרי רבינו פסק בספיקא דהטמנה להחמיר כמ"ש בכ"מ הלכה א' ע"ש ועי' ב"ח שמסיק להקל הע"ג דרבינו החמיר ע"ש:

הלכה ה' פינה כו' כמו הדבר הלוגן, עי' בתוס' ישנים שם ועי' עוד בתוס' דף ל"ח ע"ב ד"ה פינה כו' ומ"ש בתוס' ישנים שם בשם ר"י הוא דלא כמ"ש רבינו פה דאפי' בשבת מותר וכן משמע בתוספתא שהביא בחידושי רשב"א לא אסרו להטמין אלא במיחם שהחמו בו מע"ש אבל מפנה הוא לתוך מיחם אחר ומטמין. ודע דלפי סברת התוס' י"ל דבעיא דר"א דף ל"ח פינה ממיחם למיחם יש לפשוט מהתוספתא מדלא התיר כה"ג אלא בהטמנה ולא נקט שהייה דהוא רבותא יתירא דגרע כשלגטן א"ו דבאמת אסור ומשום זה השמיט רבינו הך בעיא דר"א בפ"ג משום דסמך על מ"ש כאן דהכא מותר משום דמותר להטמין את הלוגן משא"כ בשהייה:

פרק ה

הלכה א' חייב לברך. בהגה"מ כתב בירושלמי ס' המביא כו' ואנכי לא מצאתי כעת רק בפ' הרואה נזכר ברכה על נר של שבת אבל לא נזכר שם יו"ט:

הלכה ג' ספק חשיכה כו'. הא דרבינו האריך בלישנא משום דקשיא ליה כיון דתנן אין מעשרין ואין מטבילין דהוי מידי דרבנן ולאיזה צורך תני שוב אין מדליקין את הנר דהוי זו ואצ"ל זו ולא ניחא ליה למ"ש הרע"ב בשם רבותיו דאין מדליקין את הנרות קמ"ל דאין אומרים לעכו"ם להדליק דזה דוחק ועוד דתליא בפלוגתא אי גזרו בשבות בבה"ש מש"ה כתב רבינו דאפי' אם מספקא ליה אם כבר שקעה החמה והתחיל בה"ש ג"כ אסור להדליק את הנר אלא צריך להדליק מבעוד יום ממש ומש"ה גבי הטמנה בפ"ד לא האריך כ"כ:

הלכה ד' משתשקע החמה כו' והעושה מלאכה בה"ש כו'. גרסינן בירושלמי ברכות ר' יוסי בר בון בעי אין תימר שמים ספק ראה שני כוכבים בע"ש והתרו בו ועשה מלאכה ראה שני כוכבים במ"ש והתרו בו ועשה מלאכה מה נפשך אם הראשונים יום הן אף האחרונים יום הן ויהא חייב על האחרונים אם האחרונים לילה אף הראשונים לילה ויהיה חייב על הראשונים עכ"ל ע"ש. ופי' הפ"מ דהספק הוא למ"ד התראת ספק התראה הוי אבל למ"ד לא שמה התראה אין כאן ספק דהא בעינן התראה בשעת האיסור ובפ"מ פי' דספיקותו הוא למ"ד לא שמה התראה ואפ"ה מספקא ליה הואיל וממ"נ מיחייב לא הוי התראת ספק ע"ש וגרסינן בירושלמי מסכת פסחים דף י"ח ע"ב אתפלגון ר"י ור"ל גבי שני ימים טובים של גליות ר"י אמר מקבלין התראה על הספק ור"ל אמר אין מקבלין ועי' מ"ש שם בהגהותי דהכי מפורש ג"כ בירושלמי מסכת נזיר פ"ח הלכה א' ומפרש שם דהתרו בו על שניהם בבת אחת ואעפ"כ סובר ר"ל דפטור למ"ד התראת ספק לא שמה התראה ועי' בירושלמי יבמות ס"פ נושאין דמשמע שם גבי שני ימים טובים של גליות דוקא הואיל ועומד להתברר אימתי קדשו ב"ד את החודש לא מקרי התראת ספק והוא כעין סברת התוס' במסכת יבמות דף פ' ע"א גבי נעשה סרים למפרע ע"ש ובמל"מ פי"ז מה' סנהדרין הקשה על התוס' דסתרו דבריהם בפ' יוצא דופן דף מ"ז גבי מופלא סמוך לאיש ועי' עוד תוס' בחולין דף י"א ע"ב בהא דמקשה למ"ד התראת ספק לא שמה התראה מאי אהני דבדקינן ליה ובאמת התוספות לא החליטו סברא זו וביבמות אפשר דכוונו להירושלמי שהבאתי דמשמע כדבריהם. והנה באמת בירושלמי גופיה מצינו היפך מזה עי' בירושלמי ספ"ו דיבמות דמקשה על הא דנעשה סרים ולא התראת ספק הוא ומשני אתיא כמ"ד מקבלין התראה על הספק משמע דזה הדבר במחלוקת שנויה בירושלמי ועפ"ז תבין ספיקת הירושלמי בברכות דודאי אזדא אליבא דמ"ד שמה התראה וכפי' הפ"מ והיינו דאפשר דמספקא ליה בפרש"י בשבת בהך דראה שני ימים ספק לטומאה ולקרבן וע"ש בתוס' דף ל"ד ודוק. ומש"ה לא הביא רבינו פה. ובעיקר סברת התוס' וטעמיהם אבאר בעזהי"ת במ"א. ולשון רבינו פה שכתב משתשקע החמה כו' עי' כ"מ ועי' בל"מ וצ"ע דבריו ובהל' קדוש החודש פ"ב האריך בזה הרב מהרלב"ח והעלה דודאי שיעורא דכוכבים אינו תמיד בכל ימי השנה בזמן אחד כפי מצב השמש בגלגל וכפי רוחק הכוכבים ממנו ומשתשקע החמה גם אם לא ראה כוכבים יש לנו לומר כי הגיע כבר בה"ש וקוצר ראייה גרם שלא ראה כוכבים וא"כ לענין שבת שפיר כתב הרמב"ם משתשקע החמה משא"כ בקה"ח שהדבר מסור לב"ד ע"ש. ובזה יש להמתיק דברי רבינו פה עי' רש"י שבת דף ל"ד דמ"ל דיש ספק בבה"ש אף דהיום יום הוא אתמול אפשר שהיה לילה והתוס' שם מתמיהים ע"ז ע"ש ונראה דהיינו דוקא בבה"ש דשני כוכבים וצריכים להיות בינונים והדבר תלוי בראות העין אזי שפיר איכא מקום וסברא לשיטת רש"י וכה"ג באמת א"א לחייבו חטאת ממ"נ בעושה מלאכה בשני בה"ש אולי טעה בדמיונו והיום קטנים והוי לילה או בהיפך ובזה איירי הא דאמרינן ראה שנים ספק לטומאה ולקרבן ושפיר פירש"י דאפשר אתמול היה יום ועכשיו לילה משא"כ בעושה מלאכה בשני בה"ש משקיעת החמה ועד הלילה דאין בו טעות בזמן כלל ודאי דמסתבר דחייב חטאת ממ"נ. ובזה יובנו דברי רש"י שם ומתורץ כל מה שמקשה התוס' שם דהא דתני בתוספתא דטמא בראה שני בה"ש מיירי ג"כ בזמן דשקיעת החמה ועפ"ז יפה כתב רבינו פה הך שיעורא דמשתשקע החמה משום דכאן רצה רבינו ללמדנו דין דעושה מלאכה בשני בה"ש ובכיון לא הביא כאן בה"ש דב' כוכבים דבבה"ש דכוכבים א"א לחייבו חטאת ממ"נ ושיטת רבינו ורש"י שלים בקנה אחד. ועי' ברמב"ם ס"ב מהל' מחוסרי כפרה דין י"ד ודו"ק שם ותמצא כי כנים הדברים אשר כתבתי:

הלכה ה' כגון נמר ושער. ובגמ' ר"פ ב"מ תנא הוסיפו עליהן של נמר ושל שער ותנא דידן נמר מיכוין כוון שער איתרובי מיתרך ופירש"י דלא צריך למתני. וצ"ע על רבינו שפסיק הך דמתניתן ותני ברישא נמר ושער וצ"ל דהא דלא תני המשנה נמר ושער היינו משום דקיי"ל כרך דבר שמדליקין על גבי דבר שאין מדליקין כדי להוסיף אורה אסור כמ"ש בהלכה ו' ומחלק הרשב"א בין דבר שדולק לבדו דשייך לגזור ביה דלמא אתא לאדלוקי בעיניה משא"כ כשאינן ראוין להדליק בפ"ע, ומה"ט כתב להתיר לעבות הפתילה בקש כיון דהקש אינו דולק בפ"ע וא"כ יש חילוק בין הך דהכא במתני' ובין נמר ושער דבהך דמתני' אין מדליקין גם אם כרוך עליו דבר שמדליק משא"כ בנמר ושער דודאי אין מדליקין בו לבדו אבל לכרוך עליו דבר שמדליקין מותר וזה הוא פי' הגמ' ותנא דידן נמר מיכוין כו' וא"כ אין ראוין בפ"ע ומש"ה לא תני לה בהדי אינך, ורבינו משמע דסובר דלא כסברת רשב"א דבכל דבר שאין מדליקין אסור לכרוך הגם שלא יוכל להדליק בפ"ע דגם רשב"א לא כתב סברתו כ"א בדרך אפשר מש"ה נקט רבינו ברישא לכוללו בהדי אינך השנויין במתני' להורות בא דבר מה שכתב בהלכה ו' הכורך כו' קאי על נמר ושער הגם דבעינייהו א"א להדליק בהן מ"מ אסור

ולא

ודלא כרשב"א ולענין דינא העיקר כדברי רשב"א וכמ"ש המג"א בסימן רס"ב ואף כי יש חולקין על רשב"א וגם הוא בדרך אפשר מ"מ יש לצרף בזה סברת הפוסקים דבכוונה תליא מלתא ועי' מפל"מ הלכה ו'. ועי' עוד בש"ג ר"פ ב"מ מ"ש בשם הריא"ז ועי' בפ"מ סימן רס"ד ואפשר דגם רבינו מודה לסברת רשב"א בקש וס"ל דנמר ושער דולקים קלת אפי' בפ"ע משא"כ בקש והכי נוהגין, ועי' בא"ר:

הלכה ז' נותנין גרגר של מלח וכו'. עי' שבת דף ס"ז ע"ב ת"ר נותנין בול של מלח וכו':

הלכה ח' גזירה שמא יהיה אור הנר אפל ויטה וכו'. וכתב רש"י שבת דף י"א בד"ה ולא יקרא לאור הנר שמא יטה הנר להביא השמן לפי הפתילה שידלק יפה ונמלא מבעיר בשבת וגם מהתוס' מסכת יבמות ו' ע"ב ד"ה או אינו ממה שמקשו שם על רבי ישמעאל מוכח דס"ל דאין בהטיה אלא משום מבעיר, אבל הפ"י בשבת מ"ו כתב דגם השם כיבוי איכא למ"ד מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב ומעתה לשיטת רבינו שפסק בפ"א מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב יש לחוש גם לכיבוי ובפי' המשניות כתב רבינו טעם אחר משום שמא יהיה האור חלש ויאפיל ויכתנו וילא והעיקר אצלנו וכו' ול"ע. ואפשר לפי סברת רש"י ביבמות קי"ם דלענין הרחקה מחלקין בין איסור לאו לאיסור כרת ודלא כתרומת הדשן שהביא המש"ל בפ"א מהלכות יו"ע ע"ש, וא"כ למ"ד מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור אם כובה נמי העברה לאו בעלמא הוא א"כ אין כאן הבא כ"א לאיסור לאו וסד"א דלדידיה ל"ג ומש"ה כתב רבינו דכאן יש עוד סברא לצרף דשמא יכיתנו ואסור אליבא דכ"ע:

ונ"מ בין הטעמים כתב בס' פ"מ אם אין לו כ"א הפסולים, דלפמ"ש הר"מ בפי' המשנה רשאי להדליק בהן ע"כ. גם יש נפקותא לפי שיטת רבינו הלכה ט' אפי' ערבן בשמנים שמדליקין בהן לפמ"ש הה"מ פי' הגאון א"כ פשיטא דרשאי להדליק אבל לפמ"ש דאין זה הטעם עיקר ולא הוי אלא סניף בעלמא בכל ענין יש להסור ודו"ק:

הלכה י' ולא בגרי וכו' מפני שהוא עף וכו' ולא בכשא לבן אפי' בחול. ודקדק בס' מעיל שמואל דבגרי לא מחסר בחול דהיינו עף כ"כ ועי' בס' ברכי יוסף סימן רס"ד:

הלכה י"ב גזירה שמא יקח מן השמן וכו'. עי' מ"ש הלח"מ ועי' בס' לחם יהודה שתמה על דבריו:

הלכה י"ג שהרי מבטל כלי מהיכנו. עי' פכ"ה הלכה כ"ד:

שם ואסור ליתן מים וכו'. עי' בתוס' ס"פ כירה מה שרגילין לתת מים בזכוכית שקורין לאמפ"א כיון שאין מתכוין לכיבוי אלא להגביה את השמן ולפי דבריהם אסור ליתן לתוך הקנה שעומד בו נר כדי שיכבה כשיבוא עד המים וכמ"ש המ"א בסימן רס"ה ועי' בא"ר שתמה על שנוהגין העולם להתיר ונתן טעם למנהג ע"פ סברת הכ"ב ע"ש. ועי' בחידושי רשב"א ס"פ כירה בתירולא קמא מסכים לס' הכ"ב:

הלכה ט"ו לפני רבן וכו'. משמע דשלא בפניו אסור להם לקרות לאור הנר והיינו לטעם הבבלי אבל לפי טעם ירושלמי שכתב אילן בעיי דיפפי בוליא ואילן לא בעיי דיפפי וכו', פי' אילן התינוקות רוצין שיכבה הנר וא"כ בכל ענין מותר ועי' עוד שם בק"ע ד"ה ואחד דמ"ש רבינו בהלכה י"ד נובע מהירושלמי ועי' מ"ש בספרי שלום ירושלים דאין מחלוקת בין בבלי וירושלמי דלא כבעל קרבן עדה:

הלכה י"ט ותוקע ושובת וכו'. עי' בהגמיי' מה שהביא בשם התוספתא דאחר קבלת שבת אסור להטמין דאיתא שם גמרו אפי' מיחם בידו מניחו על הארץ וכו'. ופו"ת הכא גבי סימן י"א כתב דרבינו לא ס"ל כן אלא דכל השבותין לצורך שרי בבה"ש כמ"ש רבינו פכ"ד מה"ש ומש"ה כתב בפ"ד ספק חשיכה מותר לטמון ע"ש אלא מ"ם שם והותה התוספתא ס"ל לרבינו דלאו הלכתא היא תמוה מאוד, והעיקר פי' התוס' כמ"ש הט"ז בסוף סימן ת"ל בסוף דבריו וחזר בו הט"ז ממה שפי' בתחלת דבריו בתוספתא ודו"ק שם:

פרק ו' הלכה א' העכו"ם שאמר לו מקודם השבת וכו'. עי' במל"מ הלכה ט' דאפי' היכא תרתי לטיבותא כמ"ש דאסור לומר לעכו"ם בע"ש הילך מעות וקנה לי כך וכך וכו' ע"ש. ומה שנהגו שבחי ישראל למסור המריצות בנשאר להם מע"ש לעכו"ם למכור אותם בשבת משום פסידא עי' פ"מ סי' רמ"ד אות ח' במ"א, והדבר הזה יש לו קצת דמיון לקונה מכס:

הלכה ג' מילא מים וכו' משקה אחריו וכו'. כן הוא לשון המשנה ויש מדקדקין מלשון זה דאם נותן לו העכו"ם מתחלה להשקות בהמת ישראל וא"כ נותן לבהמתו דמיחזי כאלו מילא לצורך ישראל והיינו מוכרח דא"כ קשה למה לא מחלק המתני' כן והמתי' תנן ואם בשביל ישראל אסור משמע דוקא בידוע שמילא בשביל ישראל אי נמי במכירו דהוי כאלו עשאו בשבילו, ועי' בס' שתים לדוד:

הלכה ד' אין אומרים לו כבה וכו'. ומה שנוהגין בקצת קהלות קדושות אחר יציאת ביהכ"נ בליל שבת בא נכרי מעצמו ומכבה הנרות שהודלקו לכבוד שבת, ולפי הדין איסור בדבר עי' מ"א סימן של"ד ועי' תשו' שב יעקב סימן ט"ו מה שהיפך בזכותן להתיר ע"ש, ולפי שיטת רבינו בפ"א מהלכות שבת מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב אזדא ההיתר שלו, אלא שקרוב לשמוע מ"ש עוד שם לדידן דקי"ל כיבוי לא הוי איסור תורה, ועל פי רוב יוצאים מביהכ"נ ועדיין יום הוא ועכ"פ בה"ש אמירה לנכרי מותר אפי' במלאכה דאורייתא ועוד מפני חשש סכנת דליקה ה"ו, ועי' מ"ש הרע"ב בשם רבותיו בפירוש המשנה ס' השיכה וכו' אין מדליקין וכו' ובמקום שאפשר להעמיד נרות קטנות ודקות והשמש ימתין מעט בביהכ"נ עד שיכבה כמו שעושין בעיר הקודשה פראג מה טוב ומה נעים:

הלכה ט' דבר שאין מלאכה וכו' והוא או מפני מצוה וכו'. ודבר זה באם אין צורך מצוה דאמירה לנכרי אסור אפי' בדבר של שבות מוכח מהא דאמרינן שבת דף ק"ל ע"א מאי חבירו נכרי ומקשה הגמ' דאמירה לנכרי שבות הוא ושם מיירי בשכירת פועלים דאין בו איסור תורה כ"א איסור משום ממצוא חפצך. ודע דקשה טובא מאי מקשה התלמודא שם פשיטא ופירש"י דכבר שמעינן לה מהא דתנן נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ומאי קושיא דלמא מתני' כר"י אתיא דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב ומשם לא ידעינא כ"א דאיסור תורה וקמ"ל אפי' בשכירות פועלים דהיינו אלא משום שבות ג"כ אסור וכן הקשה קושיא זו הגאון מ"ו בספרו ז"י וביותר קשה לשיטת רבינו דס"ל להלכה מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, ונ"ל דקושית הגמ' הוי משום דשכירות פועלים נפק מקרא ממצוא חפצך הוי כמו דבר שהוא מן התורה כמ"ש רש"י ביצה ל"ז

ע"א דהא דאמרינן שם אין מחרימין משום גזירת מו"מ ע"ש:

ואפשר ליישב קושיא זו בדרך יותר נכון דהנה במתני' שבת ל"ד בהא דקתני אין מעשרין את הודאי וכו' ואין מדליקין את הנרות פי' הרע"ב בשם רבותיו וקמ"ל דאפי' ע"י נכרי אין מדליקין בה"ש א"כ לפ"ז קשה על הא דתנן נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה קשה מאי קמ"ל מתני' אי לאשמועינן דאמירה שבות הא כבר ידענו ממתני' דאין מדליקין את הנרות דאם אמירה לנכרי בבה"ש אסור כ"ש בשבת ועכ"ל דמתני' דאין אומרים לו כבה אשמועינן אפי' למ"ד מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור ואין בכבוי כ"א שבות בעלמא אפ"ה אסור לומר לנכרי כבה לפ"ז שפיר פי' רש"י דאמירה לנכרי אסור אפי' בדבר דרבנן כבר שמעינן ממתני' דאין אומרין לו כבה ומיושב היטב דברי רש"י ולשיטת רבינו לפי מה שהוכחתי מדבריו בפ"ה ע"ב נ"ל כתירוץ הראשון:

ודע דמדברי רבינו פה ילאה דאפי' במקום מצוה לא הותר אמירה לנכרי כ"א היכא דאין בו אלא משום שבות כגון לעלות באילן ועי' בהגה"ת רמ"א א"ח סימן רע"ו שהביא דעת הי"א דאמירה לנכרי הותר במקום מצוה אפי' באיסור תורה והעולם שנוהגים היתר בהיזה קהלות שמניחים לנכרי להדליק הנרות ביוה"כ לעת ערב בתפלת נעילה או בר"ה שחל יום ראשון בשבת להדליק בבוקר הנרות באמת אין נכון לעשות כן ובפרט בימים הקדושים נסמוך על דעת היחיד גם הרב הגאון בנב"י מהדורא קמא סימן ל"ג כתב דיש לבטל המנהג ועי' פ"א דמס' תמיד גבי הא דתנן ושתי אצוקות של אור בידם בתוי"ט שם שכתב מדפתם תנא משמע דאף בשבת וי"ט היו עושין כן ומלטול נרות אינה אלא שבות, אבל הרמב"ם כתב בסוף הלכות בית הבחירה דבגילי שבת אין בידם אור אלא בודקין בנרות הדולקין שם מע"ש וכתב הכ"מ דאע"ג דאין שבות במקדש שאני הכא דאפשר בנרות הדולקים מע"ש ע"ש. הרי אזין דגם במקדש לא התירו שבות ואין לך מצוה גדולה מזו משום דאפשר וגם ביוה"כ ובר"ה אפשר להדליק נרות ארוכות מבע"י ואע"ג דיש לחלק בין שבות הנעשה ע"י ישראל בעצמו לבין שבות הנעשה ע"י נכרי דקיל כמבואר בה"ח סימן שכ"ח מ"מ אין נכון לעשות כן ודי לנו במה שהתיר שם בנב"י לצוות לנכרי לטלטל נרות הדולקות ולהעמידם במקום הצורך ואף לפי מה שהגיד התוי"ט שם דגם בהטיית הנרות יש בו משום מבעיר וכך לי שעוה או חלב כמו שמן דשייך ביה הבערה דבקל יוכל להטות וגזרו בו אף במקדש א"כ היה לנו להסור גם טלטול הנרות דולקות דיש נמי השם איסור תורה אמנם דברי תוי"ט לא נהירין כדמשמע מלשון הב"י ורמ"א בסי' רע"ה ואין להאריך:

הלכה י"א הלוקח בית בא"י. ולכאורה קשה על רבינו דלפי מה דמשמע מדבריו דלא הותר אמירה לנכרי לדבר מצוה כ"א בדבר שהוא משום שבות אבל לא בדבר שהוא איסור תורה וכתיבה בשבת הוא איסור תורה בכל כתב ובכל לשון וכמ"ש רבינו בפי"א הכותב בכל כתב חייב וא"כ אמאי מתירין לומר לנכרי לכתוב לו, ואפשר דאם כבר נתן לו המעות דמי המקח יש כאן הפסד מרובה ואם לא נתן לו המעות עדיין א"כ יכול הישראל לחזור מהמקח אם יוזל בינתים וניחא ליה למוכר לנכרי שיכתוב בערכאותיהם ונכרי אדעתיה דנפשיה עביד משום הנאתו שלא יחזור בו הישראל ואעפ"כ אי לאו משום סברא דישוב א"י לא היינו מתירין לישראל לומר לנכרי שיכתוב כיון דעכ"פ ניחא ליה לדידיה שמוב לא יוכל הנכרי לחזור. אבל מ"מ בסברא כ"ד אנו מתירין לו אפי' איסור תורה משום דגם לנכרי יש נחת רוח בזה ואדעתיה דנפשיה קעביד. ובזה מיושב קושית המג"א בסי' ש"ו אות כ' כיון דרבינו פסק כישוב יחיד לא שמיה כיבוש למה נדחה איסור דרבנן מקמי דרבנן ולפמ"ש א"ש:

ודע שכתב הב"י סימן ש"ז בשם רהבי"ה דאמירה לנכרי בדאורייתא נמי לא אסורה אלא בדבר שא"א למצוה תקנה ע"י ישראל לעשותו כגון להחם המין אבל אם אפשר לעשותו כגון טלטול ברה"ר דיכול להביא ע"י מהילות בני אדם שרי אמירה לנכרי. והיכא דאיכא למיחש דלמא אתי לאחלופי ברה"ר אסיר אמירה לנכרי אפי' באיסור דרבנן ואפי' לדבר מצוה כדאמרינן גבי ינוקא דאשתפיך המיחה וע"ש בב"י מ"ש על דבריו דסתר עצמו מיניה וביה ועי' בד"מ ביאור דברי ראבי"ה ועי' מה שאכתוב בזה בס"ד בפי"ג מהל' מכירות:

הלכה י"ז המשתתף עם הנכרי ואם לא התנו. כ' הה"מ ורבינו לא הזכיר הא דתני' בברייתא ע"ז דף כ"ב ואם באו לחשבון אסור ונראה שהוא מפרש כפירש"י שם וכו'. וכוונתו מבואר דאם מפרש כפירש"י א"כ רבינו לא הוצרך להזכירו דהא כפל לשונו וסיים אא"כ התנה דהוא שפת יתר א"ו דבא רבינו להורות דאין היתר כ"א בהתנו דוקא אבל בלא התנו אין כאן היתר ופסק האבעיא לחומרא משום דאיסורי דשבת שאני ומחמירין בספק ועוד דמשמע בגמ' דאסור ודו"ק:

והרב הש"ך ביו"ד סימן רנ"ד תמה על הה"מ מדברי רבינו פ"י מהמ"א דמפרש ואם באו להשבון כפי' הראב"ד שמביא הר"ן דקאי על התנו וע"ש שמפרש פירוש אחר נגד דברי הה"מ, וסיים והר"ע כאן מבליעו בנעימת לשונו שכתב אם מעט אם הרבה וכו' ע"ש, ולא משמע כן מדברי רבינו, דהא העיקר לענין שבת אתמר ולמה כאן מבליעו ובהל' מ"א ביאר הדברים בארוכה. ולענין קושית הש"ך כבר הרגיש בל"מ שם וכתב שדבר זה משנה כ"ל לרבינו ז"ל והעיקר כדברי הה"מ, ומ"ש הש"ך שם ליישב קושית התוס' לדעת הראב"ד קצת דוחק, וביותר לפמ"ש הט"ז שם, וליישב קושית התוס' לדעת הראב"ד נ"ל דקושית הגמרא הוי כי היכא דאשמועינן איסורא דבאו לחשבון ה"ג הו"ל לאשמועינן הך דינא דסתמא ולא לסמוך אדיוקא דריפא דיש לדחות. ודוק קלרתי:

הלכה כ"ג ואם בישל בשגגה למ"ם וכו'. דלא בעינן בכדי שיעשו. וזה דלא כפירש"י דגם במבשל בשגגה בעינן בכדי שיעשו והטעם שלא יהנה ממלאכת שבת ועי' בספרי ש"י פ' כירה דף מ"ב ע"ב שם הבאתי ראיה מהירושלמי לשיטת רש"י וע"ש עוד ד"ה מזיד:

פרק ז' הלכה א ומנין כל אבות מלאכות ארבעים חסר אחת. רבינו העתיק לשון מתני' ובתוי"ט הרגיש על מתני' למה לא תני בקצרה ל"ט מלאכות, ולפמ"ש בחי' רשב"א ר"פ קמא דשבת דהכנסה ג"כ אב הוא ונכלל בהא דתני המוציא מרשות לרשות ב' אבות א"כ ארבעים המה אלא כיון דמה לי אפוקי ומה לי עיולי חשיב להו כחדא ולהורות לנו את זאת דהכנסה אב הוא קתני לה בהאי לישנא:

גרסינן בירושלמי תני ר"י בנו של ר' יוחנן בן ברוקא אומר הלבעים שבירושלים היו עושין שחיטה מלאכה בפ"ע, פי' דס"ל לר"י דשחיטה לא הוי תולדה אלא אב

נפ"ע סוא, ומקשה תו שם לר' ישמעאל ליתני מ"ט מלאכות ומשני לא אתין מיתני אלא מילין דכ"ע מודו בהן פי' דבפלוגתא לא קמיירי. ועפ"ז ה"פ דמתני' ארבעים מלאכות אחד תנא חסר אחת אליבא דאידך תנא ומיושב קושית התוי"ט ובזה מיושב ג"כ סתירת דברי רש"י בחולין ד"ה שחיטה פי' רש"י אב מלאכה היא ובביצה דף ג' ובשבת דף קנ"ג לא פירש כן וכבר הרגיש בזה בהגהות מהרי"ף ולפי המבואר בירושלמי פלוגתא דתנאי היא ובקונטרס הארכתי להוכיח מסוגיא דחולין שם דקאי אליבא דר' ישמעאל ואין כאן מקומו להאריך. והנה בכלל המלאכות האלו יש זריעה ובצירה וכתב הרז"ה בפ' האורג שלא היו בעשיית המלאכות האלה צורך לגופה ע"ש, ופירוש הדברים אפי' למ"ד מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, היינו דוקא באותן המלאכות שהיה במשכן צורך לגופו ובעינן דומיא דמשכן משא"כ מלאכה שהיה במשכן וגם שם לא היה צריכה לגופה חייב לכ"ע ולפ"ז גם אב דהרקדה ג"כ חייב אפי' באינה צריכה לגופה דהכי אמרינן בגמ' דף ע"ג ע"ב היינו זורה היינו בורר היינו מרקד, וכה"ג כתב בשו"ת הריב"ש סימן שצ"ד דאב דגזיזה אפי' לר"ש חייב אף בא"ל לגזיזה דומיא דמשכן שלא היו צריכין לגזיזת השער גבי עורות תחשים שלא היו צריכין לצמר הובא דבריו במג"א ס"ס ש"ג והתוס' בפרק המצניע דף צ"ג ע"ב חולקין בזה ע"ש, ובס' קרבן נתנאל כ' דס"ל להתוס' דגם במשכן היו צריכין הצמר לתכלת וטעם מחלוקת הריב"ש והתוס' כבר כתבתי בספרי ש"י סו"פ המצניע ע"ש מה דאמרינן בירושלמי שהיה להם צמר ממגורים. והיוצא לנו מזה לפמ"ש הרז"ה והריב"ש מצינו מקצת מלאכות במשכן שלא היו צריכין לגופן ולפ"ז יש לומר דטעם דר' יהודה דמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה בכל המלאכות כיון דאסמכי' מלאכת שבת למלאכת המשכן ומצינו מלאכות במשכן שלא היו צריכין לגופן, ובמלאכת שבת נכללו כל המלאכות א"כ לא מחלקינן בין המלאכות ואפי' באותן שהיו במשכן צריכין לגופן ג"כ חייב אפי' בא"ל לגופן, ור"ש סובר דכל מלאכות שהיו במשכן היה צריכין לגופן ושפיר פוטר במלאכה שאינה צריכה לגופה ומסתבר טעמיה דר' יהודה בזה וכפסק רבינו בפ"א:

ודע עוד דגבי אב דצידה לפי שיטת כל הפוסקים צידת דגים בכלל הוא והצד דגים צריך להתרותו משום צידה זולת לדעת מהרש"ל לפי מה שהבין בדבריו המ"א סימן תצ"ז אות ו"ו בדגים אינו חייב משום צידה ולא הוי דומיא דמשכן אלא חייב משום קוצר דהוי עוקר דבר מגידולו. ובאמת דברי המג"א שם צ"ע דהמעיין היטב בדברי מהרש"ל יראה דמודה דשייך בדגים צידה וכבר תפש עליו הפ"מ שם. והצידה היכן היה במשכן אמרינן בירושלמי שהיו מפרכשין בעורות אילים מאדמים, וע"ש בק"ע מה שהקשה ע"ז ועי' במבי"ט פ"ט מהלכות שבת. והנה רבינו פה במנין אבות מלאכות כתב הבערה וכיבוי ובמתני' קתני בהיפך בישא מכבה והדר מבעיר וכתב התוי"ט שם הטעם דמתני' משום דגבי הבערה איכא פלוגתא דאיכא למ"ד הבערה ללאו ואין בו כרת משא"כ מכבה דלכ"ע יש בו כרת משו"ה תני בישא מכבה והדר מבעיר ועפ"ז יפה עשה רבינו שכתב כסדר מבעיר והדר מכבה דהא אנן פסקינן דהבערה לחלק יצאת וכן מצאתי בס' מרכבת המשנה ופשוט הוא ולא כתבתי אלא מפני שראיתי להרב הגדול בס' שושנים לדוד שכתב על דברי התוי"ט וז"ל וקשה לי דאי לר' יהודה איצטריך הרי כתב התוס' דאיהו גופיה הביאו לעיל דמכבה אינו חייב אלא ע"מ להבעיר וא"כ פשיטא דמאן דס"ל דאין חייבין כרת על ההבערה ה"נ דאין חייבין על הכיבוי דהא כיבוי גופיה לא מיחייב אלא על דעת הבערה וא"כ הדרא קושיא ע"כ. הנה מה דפשיטא לי' כי היכא דלא מיחייב אהבערה לא מיחייב נמי אכיבוי באמת הסברא לא מחוור כלל דהבערה מלאכה בפ"ע וכיבוי מלאכה בפ"ע היא והא דבעינן בכיבוי על דעת להבעיר אינו אלא משום דזולת זאת הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה ואף כי יש להביא ראיה לדבריו דלפי סברא זו מיושב קושית הרש"א ביצה דף כ"ב ע"ב בהא דאמרי' שם א"ל ר"נ ונימא מר מפני שמבעיר ולשיטת הריב"א ולמ"ד הבערה ללאו יצאה אין בו איסור בי"ט כמ"ש התוס' פסחים דף ה' ובביצה שם א"כ מאי קושיא דלא קאמר משום מבעיר כיון דאין בו איסור בי"ט דלמא סובר הבערה ללאו יצאת. ולפי סברת השושנים לדוד א"ש וגם בתוס' יבמות דף ז' ע"ב ד"ה ר' ישמעאל מה דקשיא להו שם ולא ניחא להו למימר דאיכא כיבוי עכ"פ ע"ש, מ"מ סברא זו לא מחוור כלל וכלל דא"כ למ"ד הבערה ללאו יצאה גם כיבוי אין בו כרת והיא סברת יחידאה וכבר השגתי עליו בספרי ש"י ואין להאריך בו:

הלכה ב כל אלו המלאכות וכו'. עי' מ"ש הכ"מ בשם הרמ"ך ועי' בס' ז"י דף י"ז ע"א ד"ה ועפ"ז ועי' בהס"מ סל' ד':

הלכה ג או הנוטע וכו' הרי זה אב וכו'. עי' תוס' ב"ק דף ז' מ"ש שם ושוד דנוטע ומבשל וכו', ועי' בס' מהריב"ש חלק א' דף קכ"ו ביאור דברי התוס' וכמ"ש שם דגם התוס' ס"ל נוטע אב מלאכה הוא ע"ש:

הלכה ה המחתך את הירק מעט לבשלו וכו' וכל העושה דבר שדומה לזה וכו'. פי' הא דאמר ר"פ האי מאן דפרים סלקא חייב משום טוחן ופירש"י שמחתך ירקות והוא כפירוש רבינו והרא"ש תמה דדבר שהוא מחתך אותו דק דק אין שייך בו טחינה, והתוס' כתב דוקא סלקא אבל שאר אוכלין שרי ומדברי התוס' דף קי"ד ע"ב ד"ה אלא משמע דלא מחלקי בהכי אלא אם עושה חתיכות דקות מאד חייב אבל חתיכות גדולות אינו חייב משום טוחן, ועי' פכ"א הל' י"א וגרסינן עוד שם בגמ' האי מאן דסלית סלתא חייב משום טוחן ושייט שכתב רבינו פה וכל העושה דבר הדומה לזה ועי' פ"ט הל' ט"ו:

הלכה ז אחד העושה אב מאבות מלאכות אם באו עדים נסקל. מדברי רבינו פה נראה בעליל אם עושה אחת מל"ט מלאכות יהיה איזה שיהיה חייב סקילה, וגרסינן במס' שבת דף ו' ע"ב אמר רב מצאתי מגילת סתרים בי ר"ח וכתב בה איסי ב"י אומר אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ואינו חייב על אחת מהן, פירש"י אחת יש בהן שאין חייב עליה מיתה ולא פי' איזו. וכתבו התוס' שם דהטעם מודה איסי ב"י דחייב ע"ש, ובאמת הדבר תמוה מאוד מנ"ל לאיסי לפרש כן ולחלק בין המלאכות דהא אמרינן שבת דף ל"ז ע"ב א"ר ל"ט מלאכות דכתיב אלה הדברים דברים הדברים אלה ע"פ ברש"י וא"כ בכל הל"ט מלאכות כתוב כל העושה בו מלאכה יומת ועי' ברפ"ב דברכות ורבנן דברים הדברים לא דרשי וי"ל קלא, ויותר נראה דסבר איסי כתנא דבי ר"י בנו של ריב"ב דאמר בירושלמי הבאתיו בהלכה א' דמ"ט מלאכות הן והיה מקובל בידו כן והיה קשה לי' דהא בקרא רמיז ל"ט דוקא ולא מ', וניחא לי דבקרא דכתיב כל העושה בו מלאכה מות יומת דחייב סקילה מש"ה לא רמזה התורה אלא ל"ט דוקא דיש מ' מ"מ על אחת מהן אינו חייב סקילה. ועפי"ז יש לומר דס"פ דברי איסי מ' אבות מלאכות הן וחסר א' דהתורה לא רמזה לענין חיוב סקילה כ"א ל"ט א"כ לדידן דקי"ל כתנא דמתני' דלית לי' סחיטה אב ואין לנו אלא ל"ט מלאכות ודאי דלא קי"ל כאיסי דהא על כל ל"ט מלאכות כתב בקרא מות יומת ומנ"ת לאוציא א' מן הכלל וגם התוס' כתב שם לרמי בר חמא ע"כ דפליג הברייתא על איסי ולפ"ז יפה פסק רבינו פה דלא כאיסי, ועי' בחי' גליון הרמב"ם הנדפסים בדיהרנפורט בשם הגאון מו"ה ישעיה ברלין זצ"ל שכתב וז"ל אדרבה נגד מלכים ולא אבוש לפי מה דפסק אב"י עי' שבת ו', ל"ו, ותוס' סנהדרין ס"ו. וכן לא זכיתי להבין היאך ידונו בסקילה לאותו המחלל שבת במלאכה אחת מהל"ט מלאכות הלא לא ידענו בבירור ודלמא הך מלאכה שעשה היא האחת שאינו חייב עליה ולא משכחת לה אלא בהוצאה והכנסה וסיים שם ואמלתא דאב"י לא מצינו פלוגתא רק ברייתא חדא אליבא דרב"ח, אדרבה הברייתא דף ו' ול"ו כולהו ס"ל כאב"י ע"ש שכתב מלוה ליישב בדברי ברורין ע"ש. ולפענ"ד לפמ"ש ע"כ דאיסי ס"ל כר"י בנו של ריב"ב ואנן לא קיי"ל כ"א ל"ט מלאכות וכמ"ש ומרב ור"ח ור"י א"ש לא מוכח מינייהו דפסקו כאיסי אלא דבאו לפרש דברי איסי, ובזה מיושב ג"כ מה שהקשה שם איך יצוייר שמכחו בזמן מועט איזה מלאכה כיון דלא קיימ"ל כאיסי מש"ה לא השגיחו בו ונשתכח הדבר, שוב ראיתי להבעל פמ"ג בפתיחה כוללת שכתב בפשיטות דאין הלכה כאיסי ב"י ע"ש:

ואחתני הרב המופלג החריף מו"ה שמעון נ"י השיב לי דגם אם הלכה כאיסי יש מקום לומר דחייב מיתה כאן שרוב המלאכות המה בעונש מיתה שוב לא נחשב להתראת ספק ואף כי יש סברא כיון דעל הד ודאי פטור דמי לקבוע וכמ"ש המג"א סימן שמ"ד אות א' ע"ש, מ"מ לפמ"ש בס' שלום ירושלים במס' שקלים ליישב קושית הר"ש מקינון דלא אמרי' קבוע וכו' אלא היכא שאינו מתנגד נגד הרוב בדבר אחד ע"ש וא"כ ה"נ הא קיי"ל ההורג את הטריפה פטור וא"כ ע"כ צריכין לילך בתר רובא ולא אזלי' בתר קבוע אלא דעכ"פ א"א לב"ד לחייבו מיתה דאף דהורג טריפה פטור מ"מ בדיני שמים חייב כדמשמע מלשון רבינו בפ"ב מה' רוצח ועדיין צ"ע קושי' מהרי"פ עכ"ד: ועי' רמ"א בחי' אגדות פ' יש נוחלין גבי הא דאמרי' יודע היה משה רבינו שמקושש במיתה שנאמר מחלליה מות יומת שגם בנות צלפחד התנגלו בזה בעבור אביהם ואמרו כמו שאתה לא ידעת וכו' גם זה היה כוונתו כדי שידעו באיזה מיתה דנין המחלל שבת והוא באמת לא חטא כאן שלא היה צריך למלאכה בו אלא לידע הו"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה כמו חופר גומא וא"צ אלא לעפרה והוא היה חייב מיתה בדיני אדם שלא ידעו העדים שהתרו בו שהוא עשה על דעת זה ואינן אלא דברים שבלב ע"ש, ועפ"ד י"ל דהביא הקרא מחלליה מות יומת ולא הביא קרא דכל עושה בו מלאכה יומת עי' תוס' שבת דף ע' ע"א משום דמשה רבינו ידע דהוא עשה על דעת זה ומנ"ל דחייב כלל כיון דלא היה בלבו לחלל שבת ומכפל לשון מות יומת הוכיח סברא זו דחייב. ועי' בשאלות ותשובות חו"י סי' קס"ג דעשיית חומת העיר מלאכה שאינה צריכה לגופה היא, ועי' בכל זה:

פרק ח

הלכה א החורש כ"ש. ובגמ' כ"ש למאי חזי לבזרא דקרא. ירושלמי פ' כ"ג כמה יחרוש ויהיה חייב ר"מ אמר כדי ליטע כריפה ר"א בר רב כדי ליטע זכרותה של חטה הוא המקום אחד שבראשם א' של חטה ואין מחלוקת בין בבלי וירושלמי דודאי כ"ש לאו דוקא, ועי' ק"ע שם ד"ה כמה:

הלכה ב וכן הסורה חיטין, המ"מ והכ"מ כ' מקור דהאי דינא מהסוגיא זבחים דף נ"ד והרואה שם יראה בהיפך ועי' בזה בס' בגי חיי או"ח סימן רנ"ב ועי' מרכבת המשנה:

הלכה ד כגון אספסתא וכו'. עי' הה"מ שהביא סוגיא דש"ס אמר ר"כ זומר וצריך לעצים חייב שתים וכו' אמר ר"י האי מאן דקטל אספסתא חייב שתים. נראה דאפשר לומר דר"י ל"ל דר"כ דע"כ לא מחייב ר"י ב' אלא באספסתא משום דדרך הוא בכך שקוצרין אותו ג"פ בחודש וחוזר וצומח ומאן דקטל אספסתא ממילא כוונתו לשניהם ומש"ה חייב ב' משא"כ בזומר וצריך לעצים דעיקר כוונתו לעצים א"ל דאינו חייב ב' ומש"ה הביא רבינו דין דאספסתא ברישא וגם לא כתב ביה שצריך לקצירתו משום דסתמא כ"ה וא"כ כ' אפי' בזומר ולצ"ע ג"כ חייב שתים דהלכה כר"כ. ובזה מיושב מה דקשה טובא בריש מס' מ"ק בפלוגתא דרבה ור"י דקאמר אביי בין לרבה ובין לר"י קשיא וכו' וכ"ת וכו' והאמר ר"כ וכתבו התוס' שם דל"ג קשיא משום דלמא פליגי על ר"כ ואמאי לא קשיא ליה מר"י גופיה וכבר דשו בו רבים בקושיא זו ולדברינו לק"מ. ודע דקשה לי על רבינו כיון שפסק הכא להא דר"כ אמאי פסק לעיל המנכש וביותר קשה גבי משקה מים לזרעים אמאי אינו חייב שתים דהא אביי מקשה הכא אף שכתב התוס' שם דל"ג קשיא וצ"ל דרבה ור"י פליגי על ר"כ ובספר ש"י למס' מ"ק כתבתי דהר"מ ז"ל לטעמיה אזיל דהנה התוס' כתבו במ"ק הך דר"כ דחייב משום נוטע כשמא אתמר גם בלא מחשבה ע"ש ומדברי רבינו שכתב הזומר את האילן כדי שיצמח משמע דוקא אם עושה כן במחשבה כדי שיצמח הא לא"ה לא ודחיק לי' לרבינו לומר כן משום קושית התוס' שבת ע"ג ע"ב ד"ה זומר וכו' זה דקשיא להו שם בהא דאמרי' בסנהדרין לעקל בית הבד אני צריך ודחקו שם לתרץ דמיירי בענין דמתקלקלין באילנות ודחוק להו להתוס' לומר כן משום דאזלא לשיטתם, אבל לדעת רבינו י"ל דהכי קאמר הגמ' דיכול לומר כוונתו לא היה לזריעה והנה קושית אביי לר"י אינו אלא משום דסבר דר"כ סתמא קתני א"כ כיון דחזיק דר"ל בסנהדרין סובר דבכוונה תליא מילתא א"כ דר"י אתיא שפיר ולק"מ קושית אביי משא"כ לרבה קושיא אלימתא היא ור"י סובר דגם ר"כ מיירי בחושב וא"כ ס"ל לפמ"ש בפי' דברי רבינו בהא דנקט אספסתא ברישא ואח"כ נקט דין דר"כ לומר דגם דין דר"כ דזומר ולצ"ע מיירי ג"כ בכה"ג במחשב ומכוון לצמוח דומיא דאספסתא וסמך רבינו על הל' ב' דאינו חייב כ"א במכוון לצמוח ועפ"ז יפה פסק רבינו כר"י ולא כרבה. ועי' בהה"מ הל' ב' ודו"ק היטב:

שם גבשושית וכו'. עי' בדברי הה"מ דרבינו מפרש הך דר"ל צנור שעלו בו עשבים מותר לקנח בם מיירי במונח ע"ג יתידות ופי' הל"מ ע"ש, ולפי"ז הא דאמר ר"ל התולש ממנו בשבת חייב חטאת משמע אף התולש מעציץ נקוב המונח ע"ג יתידות חייב דמ"ש מצנור דעלו בו עשבים חייב ולא מחלק בין מונח ע"ג קרקע למונח ע"ג יתידות וכ"כ בס' בני חיי סימן שי"ב וחלק שם על הרב ד"ע שכתב בהל' ג' על מה שכתב רבינו ועציץ נקוב וכו' חייב מיירי דוקא במונח ע"ג קרקע אבל לא במונח ע"ג יתידות ע"ש שהאריך בדבר:

שם וכן אילן שיבשו פירותיו. עי' הה"מ ועי' רש"י שם ובתוס' מסכת שבת דף ק"ג ע"ב ד"ה במהובר ביבש גם העוקץ או האילן פטור ולזה דייק רבינו שיבשו פירותיו:

הלכה ה המעמר שיעורו כגרוגרת. גרסינן בירושלמי שבת דף כ"ט ע"א כל אילין שיעורן אם לאכלן כגרוגרת פי' כל השיעורים של אבות מלאכות אם לאוכלן כגרוגרת ועי' ק"ע שם ד"ה כל שא"ל לדברי הה"מ שלמד מהיקש דמגכש וקולר:

הלכה ז וכן החובל בחי חייב משום מפרק. עי' פ"י כתובות דף ז' מה שמקשה על רבינו פה ועי' מה שהכתיב בס"ד פ"א מהל' יו"ט:

הלכה ט אבל שאר שקלים ורמשים וכו' פטור. הה"מ הבין בדברי רבינו דס"ל דברייתא חולין דף מ"ו נדחה מהלכה ובאמת המעיין ברא"ם ר"פ ש"ם כתב להדיא בפירושא דמתני' ושאר שקלים וכו' החובל בהן פטור פי' כל זמן שלא יצא דם וכפל דבריו ע"ש. וא"כ רבינו יחלוק בזה על הרא"ם ודבר זה לא נראה כלל אבל לפי פי' הרא"ם ז"ל דברייתא דקתני בה נצרר הדם אע"פ שלא יצא דם אתי' לפרושי מתני' וממילא גם שאר שקלים דקתני פטור דוקא בנצרר הדם וכברא הוא כמ"ש התוס' יו"ט דבדבר שיש בו עור ונצרר הדם כבר נעשה כוונתו שפירק הדם שבו אינו חוזר והוי מפרק הגם שלא יצא הדם ולא נגמר מחשבתו דמי לכותב שם משמעון משא"כ בשאר שרצים שאין להם עור לא עשה כלל שום פירוק דחוזר לקדמותו ומש"ה פטור משא"כ בינא הדם ודאי פשיטא הוא דחייב משום מפרק. ורש"י שכתב שם דברייתא זו לא מצא מקומו נראה דהיינו הך ברייתא דנצרר ואפשר נמי שלא היה כתוב כן בגירסת רבינו בגמ' דברייתא היא בשאר שקלים עד שיצא מהן דם אלא דהגמ' מקשה ומדמי מגד הסברא ומדיוקא דפי' המתני' כמ"ש הרא"ם. ומ"ש הה"מ דגם לפי' מפום צובע נ"ל כן נ"ע ועי' בתוס' י"ט וכם' שושנים לדוד ודוק היטב כנ"ל ודלא כהרב בעל מרכבת המשנה וכל ראיותיו שם אינם מוכרחות ואין להאריך ואין כאן מחלוקת בין רבינו והרא"ם גם הרא"ם ברמזים כ"כ להדיא:

הלכה י הכותש את הפירות וכו'. עי' פכ"א הלכה י"ב ועי' בהגהמ"י מה שכתב כאן בענין דשיל"מ ובאו"ח סימן ש"כ ועי' מ"ש בס"ד בפ"ה מה' יו"ט הלכה י"ד:

הלכה יא ה"ז בורר או תולדת מרקד. עי' הה"מ וג"ל דרבינו סובר כפירש"י שם דמ"ד בורר ס"ל נ"כ מרקד ופסק רבינו כרבה. ועי' בק"ע שבת דף כ"ט ע"א ד"ה אין תימר מה דקשה על רש"י מהירושלמי ובס"ד אכתוב בזה בה' יו"ט בפ"א:

הלכה יב ואם בירר בידו לאכול לאלתר. עי' ב"י או"ח סימן שי"ט שלמד מדברי רבינו פה אם בירר והניח עד אחר ג' או ד' שעות יש חילוק בין בורר אוכל מתוך פסולת חייב ובבורר אוכל אחד מאחר לא מיחייב אא"כ בירר שחרית לאכול בין הערבים מדפלגינהו רבינו בתרתי וסיים שם וא"י אמן לו לרבינו חילוק זה ועי' בס' ז"י בסוגיא ועי' באו"ח סימן שי"ט דפסולת מתוך אוכל לא משכחת היתרא כלל אבל עלה בדעתי דבשעת אכילה לכ"ע גם פסולת מתוך אוכל מותר. ושוב מצאתי מפורש בס' ברכי יוסף שם וז"ל אך בשעת אכילה שהוא אוכל ופסולת מעכבו שרי לכ"ע ואין בזה בורר ע"ש:

הלכה טו וכל השוחק תבלין וכו'. גרסי' בירושלמי שבת דף כ"ד הכן דשחק מלא השף פלפלין חייב משום טוחן ועי' ק"ע שם ד"ה הכן:

הלכה טז ואין גיבול באפר. עי' השגת הראב"ד ועי' בל"מ שדברי רבינו סותרין אהדדי בהא דפסק בפ"ג שפורין דיו סמוך לשבת אבל בשבת לא ע"ש ועי' בס' ק"נ במס' ביצה פ"ד הל' ט':

פרק ט הלכה ג דבר שהיה מבושל כ"ל. עי' כ"מ קושית הרמ"ך ועי' בש"ע או"ח סימן רנ"ב וש"א ובמג"א שם ועי' מה שכתבתי בזה בש"י שבת דף ז' ע"א ד"ה מפני:

הלכה ה שכה והדביק פת בתנור וכו'. והטור או"ח סימן רנ"ד כתב אם נתנו בשבת אפי' במזיד והוא היפך דעת המגיד ועי' מג"א שם בפי' דברי הה"מ. ובאמת קשה לפי שיטת הה"מ על ר"א בריה דרבא דמתני' בהדיא בפת בתנור התירו לי לרדותה קודם שיבוא לידי איסור סקילה ואמאי לא נקט בשוגג דהוי רבותא יותר ומשמע כדברי הטור ומאי דקשיא ליה להב"ח על הטור דמ"ש אפי' במזיד דמשמע מכ"ש בשוגג כדי שלא יבוא לידי חיוב חטאת ובגמ' קאמר דבשוגג כד אסדר והדכר קודס אפי' ליכא חיוב חטאת כדתנן דאינו חייב חטאת אלא היכא שלא נודע לו שגגתו עד שנגמרה העבירה ע"ש. ויש ליישב קושיא זו דהא משכחת לה בשוגג שהגג בכרת והזיד בלאו א"כ חייב חטאת וז"ש הטור אפי' במזיד וכ"ש שוגג בכה"ג דמיחייב חטאת והא דלא מוקי בגמ' כן עי' בס' ז"י שם בסוגיא:

הלכה ח וכן המותך יבלת בין ביד בין בכלי פטור. הה"מ הניח דברי רבינו בצ"ע דהכי נראה בביאור בעירובין שהיבלת הלהה בכלי חייב, ולענ"ד נ' ליישב דברי רבינו דהכי הזכן דבמסכת פסחים איתא ג"כ הך סוגיא דעירובין ולא מקשה שם הגמ' הך קושיא עי' רש"י שם, ונראה דגרסינן בירושלמי עירובין ר"ש בן יקוש אמר כאן בלחה כאן ביבשה ריב"ת אמר כאן ביד כאן בכלי אתיא דרשב"י כבר קפרא ודריב"ת כר"י דתני כל המקלקלין פטורין חוץ מחובל ומבעיר ב"ק אמר אפי' א"צ לדם וא"נ לאפר אמר ר' יוחנן והוא שיהיה צריך לדם ולאפר רשב"ת בשם ר"י כאן וכאן בלחה אנן קיימין והוא שיהיה צריך לדם ופי' הק"ע כאן וכאן בעירובין ובפסחים איירי ביבלת לחה והא דאוסר בפסחים איירי בצריך לדם ואיכא איסורא דאורייתא והכא בשא"צ לדם ושרי ע"כ. נקטינן מהך ירושלמי דלמ"ד דבעינן צריך לדם א"כ משכחת דגם בכלי בלחה פטור ואין כאן איסור תורה משום דמקלקל הוא אלא למ"ד דחובל ומבעיר מקלקל חייב אע"פ שא"צ לדם א"כ לכ"ע הוי איסור תורה. וי"ל דהסוגיא דעירובין רלה למנויי גם אליבא דמ"ד מקלקל בחבורה חייב משא"כ סוגיא דפסחים אזלא אליבא דהלכתא דקי"ל כל המקלקלים פטורים אפי' חובל ומבעיר ובעינן צריך לדם מש"ה לא אסיק הך קושיא דעירובין וא"כ רבינו לטעמיה אזיל דפסק לעיל בפ"ח הל' י"ז דכל המקלקלין פטורים אפי' חובל ומבעיר מש"ה כתב רבינו פה דאפי' בכלי פטור בלחה דמיירי בא"צ לדם ופטור משום דהוה מקלקל, ועי' א"ר סימן ש"מ אות ד' מה שהביא בשם הס"מ תי' ע"ז ותמה עליו ובספרי הר"מ שבידינו לא נזכר זה התי' וע"ש מה שפירש דברי רבינו ודוחק:

הלכה ט נפורן וכו'. ואם לא פרשו רובן אפי' מלערות אותו אסור לנטלן בידו ואם נטלן בכלי חייב ע"כ. על דבר המוכל שיש לו לנטל בשבת בעיר שאין בה

מוכל אחר ותיקן לפרמיו ערב שבת כראוי ובשבת נסדקה הצפורן כמו שאירע כמה פעמים אי שרי לתקן לפרניו כראוי או לא ואי שרי ע"י עכו"ם עכ"פ עי' בזה בס' יד דוד בפי' המגניע דרלה להתיר ע"י נכרי להלכה ולא למעשה ודבר זה עי' באחרונים ש"ך וט"ז יו"ד בסימן קנ"ח באשה שםכחה ליטול צפרניה בע"ש אסר שם הט"ז ליטלם ע"י נכרי והש"ך בנקה"כ חלק שם עליו ועי' מ"ש לעיל רפ"ו שיטת הריב"ש דבגוזז אליבא דכ"ע אפי' אגלג"ג חייב א"כ נ"ע לדינא:

הלכה יד העושה עין הצבע. גרסינן בירושלמי שבת דף כ"ט ע"ב מה צביעה היתה במשכן שהיו משרבטין בבהמה בעורות אילים מאדמים ופי' הק"ע שהיה מכין את הבהמה בשרביט כי היכא דליתי אדום העור כשיפשיטו אותו אמר ר"י הדא אמרה העושה חבורה ונצרר בה דם חייב וז"ל הרב המבי"ט בק"ס פ"ט מהלכות שבת וקשה לי העושה עין הצבע ה"ז תולדת צובע ואמאי לא עיילוה בהדי ל"ט מלאכות דהא במשכן דהיו מבשלין סממנין לצבע תכלת וארגמן ושפי לצבוע דהיינו עין הצבע ואע"ג דהיא מעין הצובע הא אמרן דזורה ובורר ומרקד הדא היא ומשום דהוי במשכן מנינהו כ"ש הא דכל חד מלאכה בפ"ע וניחא לי קצת במ"ד בירושלמי מה צביעה היתה במשכן שהיו משרבטין דהכא עין הצבע והצביעה בהדי הדדי קאתו ע"כ ועי' שם בש"י:

פרק י הלכה א הקושר וכו'. עי' ירושלמי פ' כ"ג דף כ"ט מה קשירה היתה במשכן ועמ"ש שם בש"י בפי' הירושלמי:

הלכה ג ואם היה חבל גרדי וכו'. עי' שבת בתוס' דף ק"ג ובגמ' בפי' המתני' א"ר או"ח סי' שי"ז אות ט"ו:

הלכה ד או שנשמט רוב הרגל וכו'. כתב הה"מ תוספתא וז"ל נשמטה לו רצועה מנעל וסנדל או שנשמט רוב הרגל ה"ז יחזיר ובלבד שלא יקשור נשמט חוטמו ה"ז יחזיר ובלבד שלא יקשור פי' חוטמו היינו רוב רגלו של צד חוץ. ודין נשמט חוטמו לא מבואר ברבינו וגם בש"ע השמיטו, ועי' או"ח סימן שי"ז בט"ז מה שהקשה מהירושלמי ועי' א"ר שם:

הלכה ט התופר וכו' והוא שקשר. הך קשירה לא בעי מעשה אומן רק שקושר כדי לקיים התפירה והא דאמר בירושלמי שבת דף ל' הממתח לדדין בשבת חייב משום תופר וקאמר שם נאמר משום קושר ומשום תופר. ופי' הק"ע שם כלומר ואם"ד דלא הוי תפירה עד שיקשור א"כ ליחייב נמי משום קושר א"ו דל"ב קשירה רק כשמהדק התפירות ע"ש. ורבינו פי' דברי הירושלמי דקשירה עכ"פ בעי דבלא"ה לא מתקיימין התפירות אבל לא בעי קשר אומן ואינו חייב אלא משום תפירה לבד ולא משום קשירה ובזה סרה קושית הרמ"ך על רבינו שהביא הכ"מ ועי' בתוס' יו"ט במתני' דארבעים מלאכות חסר אחת ודו"ק שם:

הלכה יב אחד נתן את האבן וכו'. כ"ה בתוספתא פי"ב ר"י אומר אחד נותן את האבן ואחד נותן את הטיט הנותן הטיט ה"ז חייב המוטל את האבן ונתנו ע"ג דימוס והתקינו לבנין אע"פ שלא נתן את הטיט ה"ז חייב ע"ב. ועי' בק"ע שבת דף ל' ע"ב ד"ה ר"י אומר:

הלכה יג וכן המגבן ה"ז תולדת בונה. בירושלמי פ' כ"ג דף ל' אמרי' המגבן והמחבץ חייב משום לש. ועי' בחידושי רשב"א ר"פ הבונה ולשיטת הסוברים שאין בנין בכלים כלל עי' הה"מ איך שייך באוכלין בונה ע"ש:

הלכה יד העושה נקב כ"ש. עי' כ"מ ועי' בס' יד דוד שבת דף ל"ז ע"ד ד"ה בלול שהביא בשם הפ"ח בס' מ"ח שיש חילוק אם הנקב גדול שעשוי נ"כ להוציא הכל גם שמואל מודה דחייב משום בונה משא"כ בנקב קטן שאין עשוי רק להכנים אויר אבל אינו גדול כ"כ שיוכל להוציא הכל ומש"ה סבר שמואל שאינו חייב משום בונה ובזה אין סתירה בדברי רבינו:

הלכה טז המנפח. רבינו כתב משום מכה בפטיש דהכי אמרי' בגמ' פ' כ"ג ובירושלמי שבת דף ל' ע"ב אמר ר"ל המנפח בכלי זכוכית חייב משום בונה:

הלכה יט ודגים. עי' מ"ש לעיל ריש פ"ז שיטת הים"ש לפי הבנת המג"א. ומדפירש רבינו דוקא אלו דייק בק"ע שבת מ"ב ע"ב ד"ה הצד חגבים דרבינו אינו סובר כפירש"י דף ק"ו דבחגבים כולי עלמא מודים דחייב דמאי שנא חגבים משאר מינים ועי' א"ר סי' שט"ז אות י"א ועי' הל' כ"ד:

הלכה כא הצד וכו' את היפן וכו'. ובירושלמי פ' ש"ם קאמר דוקא נבי חייב ביפן די קמן חדא ופתח חדא ועי' א"ר דרבינו סובר דבבלי חולק עם הירושלמי:

הלכה כב המשלח כלבים. עי' הה"מ שפי' רבינו בהא דמחלק הגמ' בין אובלגא היפך פירש"י ואינו מוכרח עי' מ"א סימן שט"ז מה שלמד בדברי הכלבו דלאיסורא לא בעי' דעבד מעשה והכלבו לא איירי לענין היוב ועי' א"ר שם שבדברי הכלבו מבואר כדברי רבינו דז"ל שם דף כ"ח וכן המשלח כלבים לרדוף אחרי הצידה ורדף כדי שיגיע הכלב לתופסה חייב וא"כ הן הן דברי רבינו ועי' בס' ברכי יוסף. ומקור דין רבינו לא העיגו בו האמונים ובס' מרכבת המשנה כתב דרבינו אידא כן מדעתו דלא מצא שום הולדה לצידה בע"א. ולא נהירא כלל, וגם לענ"ד אם נפל תינוק או ד"א במים ופרס מצודה להעלותו דהוא תולדת צידה כדמשמע במנחות דף ס"ד ואפשר דלמד רבינו דין המשלח כלבים וכו' מהא דקי"ל גבי צידה נבי שנכנס לבית ונעל בפניו דחייב כמ"ש בהלכה שאח"ז והוא ממתני' אע"ג דלא עבד איהו הצידה כלל רק שנעשה ממילא ואפ"ה כיון דהוא נעל סרלת חייב כ"ש כאן דעשה מעשה בתחלה ובסוף ועל ידו נגמרה הצידה דחייב ואף דין זה דנעל גלענ"ד דאינו אלא תולדה ודו"ק וצ"ע:

הלכה כג נעלוהו שנים פטורין. כ"ה במתני' ובתוס' יו"ט כתב הך מתני' יתירתא דככר תנא לה בפרק י' ע"ש. ובש"י הקשיתי על רבינו דככר הביא הך מתני' דפרק י' בפ"א וכאן אין מן הצורך להזכיר וכתבתי שם דיש לומר דרלה התנא להשמיענו דבזה אינו יכול וזה אינו יכול לא בעי שיעור צידה לזה ושיעור צידה לזה כדס"ל לחד מ"ד דף ל"ג ע"ב לפי גי' ר"ח תוס' ד"ה אמר ולפ"ד נ"ל נבי דתנן ל"ד אלא ב' כמ"ש התוס' קמ"ל דאפי' בצבי א' חייב ואפי' לפי גירסתנו דלכ"ע לא בעי שיעורא לזה ושיעורא לזה מ"מ ה"מ למעוטי בהכי קמ"ל. ועוד כתבתי שם דיש מקום לומר דוקא בהוצאה דמלאכה גרועה היא ב' פטורין א"כ בהיפך בהוצאה יותר מסתבר ליחייב שנים משום דיל"ל דילפינן ממושיט קהתו משם ואין להאריך פה:

שם לנועל ביתו לשומרו וכו'. עי' הה"מ מ"ש בשם הרשב"א וסיים ואין להקל ובש"ג כ' בנועל ביתו לשומרו גם זולת הצבי לא איכפת לן אם הוי פסיק רישיה ובס'

פרס

או"ח סי' שמ"ז שהאריך להקשות עליו מהך דסוכה דף ל"ג בלקטן לאכילה ומקשה והא פסיק ריפיה הוא וכן מהא דאמרי' ביצה דף ל"ו פורסין מחצלת בפני החמה והע"פ שאמר שם דפ"ר הוא וע"ש ועי' מ"ש לעיל בפ"א ובפ"י דף מ"ב ע"א ד"ה ובעוד כתבתי לתלות מחלוקת הפ"ג והר"ן בפלוגתא דהכמים ור"א שבת דף ל"ה דר"א לית ליה סברת הפ"ג ורבנן אית להו סברתו ומיושב קושית התוס' שם ודו"ק וע"ש :

פרק יא

הלכה א השוחט. עי' לח"מ ועי' מ"ש בפ"י מסכת שבת דף ל' ע"א ד"ה רשב"ל אמר דטעם רבינו משום דכל אמוראי בירושלמי לית להו כשיטת משום צובע ומש"ה פסק כשמואל וע"ע שם מ"ש ליישב דברי רבינו שהוכיח כן מסוגיא דחגיגה ע"ש :

שם לפיכך אם העלה דג וכו'. מש"כ רבינו פה משום חונק בירושלמי שבת דף כ"ח ע"א הכן דלייד כורא וכל דבר שאתה מבדילו מהיותו חייב משום קוצר ומשמע"א כ"ס בהושיט ודלדל והה"מ כתב גם בהושיט טעם משום נט"ש ועי' שם בק"ע ד"ה כל, וע"ע בתוס' מס' ע"ז דף כ"ו ע"א ד"ה סבר ר"י שכתב הא דהושיט ידו למעי בהמה חייב משום עוקר דבר מגדולו דהוא תולדה דגוזז וצ"ע על התוס'. וצ"מ בין הטעמים לפמ"ש לעיל פ"ז בשם הריב"ש דבגוזז לכ"ע אפי' אלל"ב חייב, ועוד כתב התוס' שם לדינא אם כלו לו חדשיו א"כ ביושבת על המשבר שכבר נעקר לצאת אין כאן משום עוקר דבר מגדולו, ואפשר דל"פ היכא דדלדל והי חייב משום קוצר ורבינו מיירי היכא דהפילה כמ"ש הה"מ :

הלכה ב או נהוין מן העפר. חזר בו רבינו ממ"ש בפי' המשנה משנה א' דפ"ח שרצים :

הלכה ד ואם דרכן לפי תומו. עי' הה"מ ועי' ש"י במס' שבת ד' ז' ע"ד ד"ה אבל :

הלכה ז הנוטל קיסם. עי' הה"מ שלמד בדברי רבינו דמיירי בקוטם בסכין אלא דלא ניתא ליה בזה שהיה לו לבאר. ובאמת גם שטת הרא"ש כן. דבכלי כ"ע מודים דחייב והביא שם ראיה מתוספתא ורב יהודה דוקא ביד מיירי ע"ש. ואף דמדברי רש"י משמע דוקא במהתכו וממחקו בסכין אבל בהותך להוד לא אפי' בסכין המגס הרב בס' א"ר סימן שכ"ב אות ה' כ' דל"ד נקט רש"י דבקוטם בסכין להוד ולפי מה דמסיק הרא"ש שם דר"י מיירי ביד וגבי קוטם להריח ג"כ בסכין אסור א"כ שפיר כ' הה"מ דהיה ע לרבינו לבאר כאן דבהלכה ה' מיירי ביד דהכא גם דין מיירי ביד אבל לפי שיטת הט"ז או"ח סימן תקי"ט דמתיר אפי' לקטום בסכין להריח וא"כ היה מקום לומר דרבינו לא צריך לבאר אבל המ"ז לפי שיטתו הבין דבקוטם בסכין פטור ג"כ כשטמן של דברי רש"י ועי' שם בא"ר שתמה עליו ואם נאמר כשטמן רבינו פסק כר"א אפשר לומר דסמך ע"ז דר"א וע"כ כר"א סובר דאמרי' שבת דף קמ"ו ע"ב אמר שמואל האי טרפא דהסא אסור מ"ט רב יימר אמר גזירה משום מרזב ור"א אמר גזירה שמא יקטום ופירש"י שם ד"ה שמא וכו' וכיון דקטמי' ה"ל כמתקן כלי כדתניא לחצות בו שיניו לא יקטמנו ודוחק לומר דר"א ס"ל כר"א דלא כהלכתא כמ"ש הכ"מ בפ' כ"ג מה' שבת דמש"ה דחה רבינו דברי ר"א מהלכה אלא דרבינו סבר דר"א פסק בזה כר"א משום דברייתא דתוספתא כתמא קתני בלי מחלוקת ועי' מ"ש בזה בס"ד פכ"ג הלכה ו' לתרץ הקושיא אי ס"ד דפסק כר"א א"כ מפני מה לא כתב שם רבינו בהלכה ב' בהא דשובר את החבית דבמוסתקי איירי יע"ש :

הלכה ט נפלה שעוה וכו' ומחק וכו'. עי' ב"ח סי' ש"מ ובשו"ת שבו"י הלק ב' סי' ד' דאין מחיקה בשעוה רק משום ממרח ולפ"ז להסיר שעוה מעל האותיות בענין שלא יגע בשעוה מותר והסכים עמו יד אהרן ובפנים מאירות ח"ב הלק עליו ועי' בס' מעיל לדקה סי' כ"ה ברכי יוסף סי' ש"מ :

ודע דמדברי רבינו פה שכתב ב' אותיות משמע דבכל ב' אותיות חייב וגרסי' בירושלמי תני בשם ר"י כתב ב' אותיות שות והן שם חייב כגון שם תת וכו' ורבנן אמרי ב' אותיות בכ"מ אשכחית אמר קולא וחומרא ע"ד דר"י קולא וחומרא ע"ד דרבנן קולא ע"ד דר"י כ' ב' אותיות שות והן שם ע"ד דר"י חייב וע"ד דרבנן פטור קולא ע"ד דרבנן ב' אותיות מ"מ אע"פ שאין שם ע"ד דרבנן חייב וע"ד דר"י פטור וא"כ רבינו פסק כרבנן דב' אותיות בכ"מ חייב ונתקשה בס' מרכבת המשנה דבהלכה י' כתב רבינו הכותב אות כפולה וכו' הוא שיטת ר"י ולמה פסק רבינו כחומרא של שניהם וא"ל דרבינו פסק כתנא דמתני' דקתני בין משם אחד בין משם א"כ היה לו לרבינו לומר ג"כ א"א ג"כ חייב ובדברי רבינו לא משמע כן כמ"ש הה"מ ע"ש שהאריך בישובו. ואפשר לומר דלעולם דעת רבינו בסתמא דמתני' מיחייב בכ"ע מלבד בא"א דאאזרך דאמרי' בגמ' כאן דאיתא בגלפורא בעלמא בזה לא ס"ל לרבינו דמיירי מתני' דלא נעשית מחשבתו בזה ועי' בר"מ פי' מתני' ודו"ק היטב וגרסינן בגמ' דף ק"ד נתכוין כו' דוקא ב' זיינין בלא זיון אבל כתב ב' אותיות דלא בעי תגין חייב ואחרונים מתמיהים על דברי רבינו שלא הזכיר חילוק זה וכבר העיר בזה בש"ג וכתב דרבינו לטעמיה דס"ל דאם לא תייגן לא פסל ואינו מעכב א"כ מסתבר דבכל ענין חייב ומפרש בגמ' פי' אחר בהא דאמרי' שם ק"ה הא דבעי זיוני הא דלא בעו זיוני וכו' ע"ש גם הרב ז"ל תמה על רבינו שהשמיט להא דאמר רבא דמשני שם הא דתניא הגיה אות אחת כגון שנטלו לגגו של ד' ועשאו ר' דמילתא דרבא דלא כהלכתא דהא לענין ס"ת קיימ"ל כהש"ג לא מקרי כתיבה אלא חק תוכות ואם כתב ד' במקום ר' צריך לגרור כל הגג או סירך עי' בא"ר שכתב דמשמע דלא מקרי חק תוכות כשנטלו לגגו של ד' דאינו אלא כדיו שנפל ע"ג אות ומעבירו ויראה דהיה לפניו הגי' גגו במקום תגו ואפ"ה לא הוי כחק תוכות ודברי הרב ז"ל צ"ע ועי' עוד שם בש"ג. ולענ"ד נראה דהר"מ ז"ל מפרש הא דאמר רבא שנטלו לגגו של ד' אין פי' כמ"ש רש"י דאפי' רבנן מודים אלא דרבא מוקי להברייתא כר"א דאמר אחד על האריג חייב והא דדחק ליה לאוקמי כר"א משום דלשנא דהגיה אות אחד משמע אפי' לאחר שהגיה לא נשאר כ"א אות א' וכ"מ בא"ר שכתב על הא דמשני כ"א שם אפי' תימא רבנן לכאורה משמע דוקא להשלים את הספר אבל להשלים השם לא וכו' וקשה אמאי לא תנא רבותא יתירא אפי' אם הגיה אות א' אלא נראה דבזה לא מחייבי רבנן ועי' רי"ו שכתב גבי משרטט בבשרו דחייב ע"ש דף פ"ז והעתיקו בס' א"ר ורבינו בהלכה ט"ז כתב דפטור. גם על מה שכתב רבינו בהלכה י"ד הכותב בשמאלו כתב הא"ר שם דאפשר גם במוחק ע"מ לכתוב אפשר דהוי דוקא בימינו ויש הוויות רבות ומחלוקת בין הירושלמי והתוספתא עי' בא"ר סימן ש"מ ודו"ק היטב :

הלכה י הכותב בכל כתב וכו'. כבר כתבתי דיה בפ"ו הלכה י"א דמה שכתב שם להתיר לעכו"ם לכתוב אע"ג דלא הוי שבות דשבות אלא שבות הוא מטעם דניחא ליה להמוכר ג"כ ואם כבר נתן הלוקח המעות אז יש הפסד מרובה ומצרפין לסברת ישוב א"י ומש"ה מתירין גם שבות דאמירה לעכו"ם גרידא וכ"פ הר"ן וכ"פ רש"י דבכל כתב חייב חטאת בשבת וכ"כ הברטנורה ותוס' בהרבה מקומות וכמ"פ הב"ש אה"ע סימן קכ"ו אות א' והוכיח הדבר מהא דכותבין גט בכל כתב אפי' בכתב עמים והתם בקרא כתיב וכתב. ולענ"ד דכ"ע מודים בזה ואין כאן מחלוקת דמ"ש המג"א בסימן ש"מ בשם הגה"מ פ"א מהל' ס"ת המעיין שם היטב יראה דאין כוונתו כמה שהבין המג"א בדבריו דהרי הדבר תמוה מאי ראיה מביא מהך דשבת בהא דאמר שם הא דבעי זיוני הא דלא בעי זיוני שהרי כתב השלטי גבורים בפ' הבונה וז"ל היה צריך לכתוב שני זיינין קסבר שהוא צריך לכתוב אותיות אחרות והתחיל לכתוב הי"ת ועלו בידו שני זיינין שהיה צריך להן אם עלו בידו הזיינין מזוינין כהלכתן ה"ז חייב שהרי כתב ב' אותיות הצריכות לו כמבואר בקונטרס הראיות ואם לא היו הזיינין מזוינין בזווית שלהן פטור שהרי הוא צריך לזיינן ואלו דומין לחי"ת ולא חייבו ברושם ב' אותיות אלא כשהוא צריך להן ע"כ. וכוונתו פשוטה עפמ"ש בחי' רשב"א למה יתחייב בכותב ח' ועלו בידו שני זיינין מ"מ מכוין לזרוק שתים וזרק ארבע שהוא פטור אע"כ דמיירי כשהיה צריך להן ולפי פי' זה אין ראיה מכאן דהא שאינו חייב באינו מזיין כהלכתן לא הוי משום דאין כאן כתב אלא משום דהוא צריך לשני זיינין מזוינות ולא עלו בידו ולא נעשית מחשבתו משא"כ אם כיון לכתוב שתי אותיות באיזה כתב שיהיה מהיכא תיתי לא יתחייב כיון שנעשית מחשבתו אלא ודאי דס"פ דברי הגה"מ הא דבעינן שרטוט בכותב דברי קדושה פסוקים היינו משום קדושת האותיות וכ"ז אם הוא כותב בכתב שדרך לכתוב בו פסוקים אבל בכתיבה דקה שלנו אין הכוונה על קדושת הכתב כלל א"כ לא קפדינן על השרטוט ולזה מביא ראיה כמו דלענין שבת דהוא איסור תורה אזלי' בתר כוונתו ק"ו לענין שרטוט כן נ"ל ברור ואין כאן מחלוקת ולכ"ע אם כותב באיזה כתב שיהיה ונעשתה מחשבתו בכתיבה זו מה שהוא צריך לה חייב לכ"ע במזיד סקילה ובשוגג חטאת :

פרק יב

הלכה א מתקנין הן אלא יצרן הרע. עי' הרמ"ק דרבינו סובר כפירש"י וכ"מ דפסק לתרווייהו דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב וכל המקלקלין פטורין ועי' לעיל פ"ח הל' ח' וגהה"מ שם והקשה לי חתני הרבני המופלג הרהון מו"ה שמשון נ"י לפ"ד רבינו וסברתו מפני מה דהיק התלמודא במסכת ב"ק דף ל"ד דמקשה תקן וקתני הוא דומיא דשורו מה שורו דלא קבעי לה אף הוא נמי דלא קבעי לה ואמאי לא מוקי מתני' בכה"ג שמתכוון להנקם מחבירו ועושה נחת רוח ליצרו והוי כמתקן אע"ג דלא צריך לאפרו וזה הוא דקיי"ל דומיא דשורו דלא בעינן צריך לאפרו ודוחק לומר דבעינן דומיא דשורו ממש דלא משמע כן בגמ' שם בתירוצא דרבא מתני' בשוגג עי' בתוס' שם ד"ה בשוגג ובשלמא אי סבר הר"מ כשיטת התוס' דפלוגתא דר"א ור"ש הוא אליבא דר"ש שפיר מקשה התלמודא לפמ"ש הה"מ דסברת רבינו הוא למ"ד מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב אבל מדברי רבינו מוכח דסבר כפירש"י צ"ע. אחר זמן מצאתי שכבר הרגיש בקושיא זו הפ"מ ב"ק פ"ג הלכה י' ע"ש מה שרצה ליישב ולא הועיל לפמ"ש :

ואני השבתי דאפשר לומר בדעת רבינו דע"כ לא כתב סברתו כ"א בעושה בשוגג להתחייב חטאת אלא דמקלקל הוא שפיר יש מקום לסברת רבינו כיון דעושה משום כ"ר ליצרו הוי כמתקן אבל אם מבעיר או חובל במזיד וקיבל התראה לא שייך סברת רבינו שיהיה התיקון מצד שמכוין להנקם משונאו ואיך יעיר זאת שיקבל התראה דהא בהמת במלאכה זו הוא מקלקל ול"ד לשאר מלאכות דהתיקון בפנינו רק אנן אמדינן דעתי' דעושה להנקם בשונאו וזה לא שייך בקיבל התראה ושם בגמ' ס"ד דפ"ס לאוקמא מתני' במזיד וקיבל התראה מדקתני' מפני שהוא מתחייב בנפשו. וי"ל בזה בפירוש הסוגיא שם :

שם המהמם. עי' השגת הראב"ד והה"מ ועי' מ"ש בזה בס"ד בהל' יוה"כ פ"ב הל' ד' :

הלכה ב ומותר לכבות גחלת של מתכת וכו'. כתב הה"מ ולדברי הפוסקים כר"ש אפי' גחלת של עץ מותר וכ"ה בש"ע סימן של"ד ועי' בפ"י בסוגיא שם דמוכח לשיטת הבה"ג וסייעתו דאף בשל עץ אסור מדרבנן אליבא דכ"ע ועי' בר"ן ובחידושי רשב"א שם בפירוש שיטת הבה"ג :

הלכה ז ע"ד אביו. כתב הה"מ והזכרתי פירש"י לבאר מה עושה ע"ד אביו לאפוקי ממה שאמרו בירושלמי פ' כל כתבי אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו לא כן תני ראו אותו יולא ומלקט עשבים אין זקוק לו תמן יש לו צורך בעשבים הכא אין לו צורך בכבוי ולמד בחידושי רשב"א בדברי הירושלמי דאין שומעין לו אפי' בשאין עושה ע"ד אביו כיון שאין צורך לקטן לעצמו אמרי' מסתמא עושה ע"ד אביו וסיים הרשב"א וזה דלא כנמרתנו ועי' מ"ש בזה בש"י שם וע"ע מה שאכתוב בזה בס"ד בפכ"ד הל' י"א ובפי"ז מהל' מאכלות אסורות הל' כ"ז :

הלכה ט אבל אם עקר וכו' פחות מכשיעור פטור. הנה זה פשוט דעקירה בלי הנחה אין בו כ"א משום שבות ואין זה דומה לה"ם כיון דלא נקרא עליו שם מלאכה כלל ודלא כמ"ש בס' להם שמים דהוי בכלל ח"ש והוי איסור תורה אף שהעירנו הרב הגאון מו"ה אליעזר ז"ל אבד"ק ליפנא באזהרות רס"ג בפי' רשב"ן דף ל' ע"ב במלות גבול שבת שכתב נראה לי שימנה תמורתו לאו אחר בהולאת שבת כגון המוליא פחות מכשיעור או עקר ולא הניח אע"פ שהוא פטור אבל אסור מ"מ עבר אלאו לא ילא איש וכו' או לאו דלא יעשה מלאכה לתרומת הקודש ע"כ. ובאמת אוא דבר תימה דלא נקרא שם מלאכה עליו כמ"ש וכן מבואר להדיא בסמ"ג עשין ס"ח במלאכת המוליא וז"ל וכשאתה עושה כל העקירה והנחה הוא איסורא דאורייתא זה עוקר וזה מניח שניהם פטורין אבל אסורין וכבר כתבתי בזה בש"י רפ"ק דשבת. ומעתה כיון דרבינו כתב הנך שני דינים בבבא אחת משמע דכמו גבי עקירה בלי הנחה או בהיפוך אינו אלא איסור דרבנן גם במוליא ח"ש ג"כ אינו אלא מדרבנן וכמ"ש בתשובות ח"ל סימן פ"ו וז"ל לפי"ז בכל שאר איסורי תורה כגון התולש שער אחד בנזיר או בשבת או מוליא פחות מכשיעור אין בו איסור תורה כלל הוכא דבריו בהגהת מל"מ פי"ח מהל' שבת דין א' וע"ש בתשובה שמפקפק בזה ומדברי רבינו פה מבואר כמ"ש דאיש אלא מדרבנן ובגמ' דמקשה וכי מותר להוציא פחות מכשיעור ג"כ י"ל דלא אסר אלא מדרבנן :

הלכה יא אפי' מליאה חרדל. עי' הה"מ מ"ש בפי' דברי רש"י ועי' בס' ש"ל שכתב על פירש"י דבא לאפוקי מפי' הרע"ב ודחיק עצמו שם והאמת כמ"ש הה"מ ונעיקר דין שפסק רבינו כחזקיה הרע"ב שם במתני' פסק כחזקיה וכבר כתבתי טעם הרע"ב בש"י פ' המלניע ע"ש :

הלכה טו כשפשט ידיו ורגליו. עי' כ"מ ועי' ק"ע עירובין ר"פ מי שהוציאוהו הל' א' ד"ה ד' אמות:

הלכה יט נמלא וכו'. עי' כ"מ מה שתמה הרמ"ך על רבינו שכתב פי"ד דאל גבוה י' ורחב ד' חייב אין זה קושיא על רבינו דמפרש כפירש"י שם דבעינן הן ואלכסון שיהיה רחב ד' ברבוע שמוכל למצוא בו אלכסון ואף שהתוס' שם השיגו על רש"י עי' בחי' ריטב"א שם שמיישב דברי רש"י וקיים שפירש"י עיקר ויפה כתב רבינו דבעינן רבוע ד' כדי למצוא בו עיגול:

פרק יג הלכה ב וכן אם היה עומד וכו'. עי' הה"מ מה שהביא בשם הירושלמי וכתב ויש חולקין והוא בירושלמי שבת דף ב' ר"י בשם שמואל והה"מ לא העיר על הי"ח היכן מצאו בבבלי חולק ע"ז ובאמת לפי פירש"י ורבינו פי"ב הל' י"ד בהא מימרא דרבא דף ח' ע"א המעביר חפץ מתחילת ד' שהעבירו דרך עליו חייב מוכח דבבלי חולק עם הירושלמי דהרי ע"כ צ"ל דידו בתר גופו גרירא משא"כ לפי' התוס' והראב"ד אין ראייה משם. אלא דלפי"ז ק"ק מש"כ הה"מ פי"ב דאין מחלוקת לדינא לפי' של רש"י, אמנם נראה דלפי דברי הי"ח יש ראייה דבבלי חולק בזה מהא דמקשה התלמודא דף ה' ע"א אלא פרסקל שברה"ר רה"י הוא לימא דלא כריב"י ובתוס' שם ד"ה כאן למטה מי' הניח הר"י בקושיא מה עלה על דעתו של הת"ק דע"כ ידע דמתני' מיירי למטה מי' דכל למעלה מי' הוי מקום פטור ע"ש ולפי שיטתם מיושב קושית התוס' כמ"ש בחידושי רשב"א שם. ועוד יש מקום לומר במה דאמרי' שם ר"ש אמר ר"א תנא הכנסה נמי הוצאה קרי לה מאי מדתנן המוציא משבות לרשות ואמרי' בגמ' שבועות דף ה' ודיוקא דר"א מדלא קתני המוציא מרה"י לרה"ר ורבא משני שם רשויות קתני ולא שני ליה בשינויא דר"א. ובמה פליגי וי"ל דר"א ע"כ א"ל דשמואל דאמ"ד דלית ליה דלמא מש"ה לא קתני ברה"ר דאי הוי קתני הכי ה"א דוקא בתוך י' ולמעלה מי' לא קרי ליה רה"ר לזה קאמר משבות לרשות ורבא לא ס"ל כשיטת הירושלמי ודו"ק בזה:

הלכה ג או רקק. עי' הה"מ דמשמע מדברי רבינו דלא פסק לדר"י ובטור או"ח סימן ש"ג פסק להך דר"י ואפשר משום דבבלי וירושלמי כל הסוגיא אזלא אליבא דר"י ש"מ דהלכה כר"י. ובס' לחם שמים כתב דטולא מתני' ר"י היא דלר"ש דפוטר במלאכה שאינה צריכה לגופה רוק למאי חזי והאיך יתחייב על הוצאתו אבל אי מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב גם אאלולי טינוף בכ"ש וכבר השגתי עליו בספרי ש"י בפ' המוצא תפילין דהטור פסק כר"ש כדמוכח בסימן של"ד ובכ"ד ומה דקשיא ליה למאי חזי דקבעי ליה להעביר ע"ג עין דאמרינן פ' המוציא רוק תפל מרפא ע"ש מ"ש עוד:

הלכה יג הזורק חפץ וכו'. עי' לח"מ ועי' מ"ש בש"י שבת דף ב' מדקדוק לשון רבינו יראה דלא ס"ל כפירש"י ע"ש:

הלכה יז המעביר בב' רה"ר מצטרפים. הכי אמרי' בגמ' נ"ח מאי קמ"ל הא קמ"ל רשויות מצטרפות ופירש"י ודלא כר"י דאמר אף בהע"א לרשות א' חייב לב"ר פטור לפי"ז צ"ע על רבינו דבפי"ח הל' כ"ד פסק רבינו להך דר"י וא"כ דבריו סותרין אבל רבינו סובר כמ"ש בחידושי הרשב"א דאיך שייך לומר מלתא דפשיטא ליה לר"י לפטורא אמרי' פשיטא ומסתברא דלא שייכי אהדדי דהתם במוציא חצי זית וחזר והוציא ח"ז הלכך דינא הוא דלא יצטרפו אלא בשתי הוצאות מוחלקות הן לגמרי אבל הכא דבזריקה א' דינא הוא שיצטרפו ע"כ. ועפי"ז מיושב דברי רבינו ג"כ בהא דמשני לשון הברייתא דהך דינא אתמר בזורק ורבינו נקט מעביר ולרבותא נקט כן לפי סברת הרשב"א ודו"ק:

הלכה יח ואפי' הושיט למעלה וכו'. מדברי רבינו נראה דמושיט למטה מי' ג"כ חייב והתוס' שבת דף ד' ע"א וכו' ד"ה אבל התרו למצוא ראייה לחייב המושיט למטה מי' ולא מצאו ובאמת י"ל דלא מחייב דהא במשכן למעלה מי' הוי ומושיט בעינן דומיא דמשכן דהא גרסינן בירושלמי פ' הזורק הל' ב' ר"א בשם ר"מ בלבד ע"י שנים פי' דמושיט לא מיחייב דוקא כשבנים מושיטין זה לזה אבל א' המושיט ממקום למקום פטור ול"ע על רבינו שלא העתיק הך דירושלמי וגם צ"ע מנ"ל לחייבו גם למטה מעשרה ולקושיא הראשונה י"ל דתלמודא דידן פליג דהנה התוס' מקשה דף ג' ע"א בהא דאמרי' שם נזרקה מפי חבורה דהוי כיהודה ועוד לקרא, וי"ל קושית התוס' כמ"ש בחי' ש"י דלמ"ד דילפי' זורק ממושיט יש מקום לומר לחייב בזורק גם בבנים שעשו דילפי' ממושיט דהוו שנים וא"כ בברייתא י"ל דאתיא כמ"ד דלא ילפי' זורק ממושיט א"כ גם הוצאה בכלל משא"כ למ"ד ילפי' זורק ממושיט מחייב אפי' שנים שהוציאוהו לזה קמ"ל נזרקה מפ"א דכולם הסכימו אפי' אי ילפי' זורק ממושיט לפטור שנים ומשמע שם דגם במושיט לא קפדי' דוקא אשנים אלא אפי' א' המושיט ואינו מוכרח אבל קושיא השנייה צ"ע. ואפשר לומר דדחיק ליה לרבינו קושית הרב"א בתוס' ד"ה אבל דאמאי לא אמר דלמטה מי' ד"ה פטור ועי' שם תירוצו ולשיטת הריב"א בתוס' דף ז' ד"ה מתוך וכו' ליתא לתירוצו וע"כ מוכח דמושיט גם למעלה מי' חייב והארכתי בזה הרבה בלימוד הו"ם לייטב באופנים שונים ואין רצוני להאריך פה:

פרק יד הלכה א' המפולשין לכן. עי' מהרי"ט סימן רנ"א שהוכיח מלשון רבינו דבעי שיהיו מפולשין לרה"ר אע"ג דהוי רוחב ט"ז אמה ואינהו גופייהו המה רה"ר וכן הוכיח שם מדברי רש"י בברייתא דד' רשויות ותמה שם מנין להם זאת וגם מקשה עליהם מסוגיא דגמרא עירובין דף ו' בהא דמקשה התלמודא ברה"ר מי מערבין וכו' וכבר בארתי בס"ד והבאתי סיוע לדבריהם מירושלמי פ"ק דעירובין ע"ש דף ח' ע"ב בש"י ד"ה הדא דתימר באריכות:

הלכה ו אבל בין העמודים הרי הן רה"ר. עי' הה"מ טעם רבינו שפסק דלא כר' יוחנן והרשב"א לא ניחא ליה בזה משום דהלכה כר"י לגבי רב מכ"ש לגבי רב יהודה תלמידו דרב. ולענ"ד נראה לייטב שיטת רבינו דהנה רש"י פי' שם בהא דאמר ל"צ אלא לקרן זוית, כרמלית דקתני לאוסופי כרמלית אחריתא יראה מדבריו דיותר מסתבר לאסור בקעה ואסטונית מהך דקרן זוית והוסיף הברייתא לאשמעינן דגם זו בכלל כרמלית. והרז"ה לא פי' כן אלא דעיקר כרמלית הוא קרן זוית וכרמלית דקתני הוא עיקר מה שאסרו חכמים דדמי לרה"ר ובקעה ואסטונית דמיין לרה"י ולא אסרו אלא משום לתא דקרן זוית כ"ה תוכן דבריו ע"ש. ונראה דרש"י הוכיח פירושו דלכאורה קשה בהא דאמר רב דימי אמר ר' יוחנן ל"צ אלא לק"ז למה לא אמר לא נצרכה אלא לבין העמודים דהא ר"ד גופי' אמר משמיה דר' יוחנן דגם בה"ע נדון ככרמלית ולפירש"י א"ש דבה"ע ספיקא דשוי' כרמלית דודאי גרע יותר מבקעה ואיך דהכי לחד מ"ד בה"ע כר"ה ובריית' רבה לאשמעינן חידושא בהך דכרמלית מה שהוסיפו חכמים לאסור ע"כ אצטריך לק"ז משא"כ לפי' הרז"ה דכרמלית דקתני נקט עיקר האיסור דכרמלית למה אסרוהו חכמים הו"ל למנקט בה"ע ודומה לרה"ר ביותר ולפי' הרז"ה צ"ל כמ"ש התוס' שם ד"ה לא נצרכה דהא דלא אמר דאצטריך לגבי רה"ר ע"ש כן ה"נ י"ל דר' יוחנן בעצ' ידע דרבים חולקין עליו וס"ל דבה"ע כרה"ר היא ועפ"ז מיושב דעת רבינו כיון דר"י בעצמו לא החליט הדבר מש"ה פסק כרבי יהודה:

ויש להביא ראיה לפי' הרז"ה מהא דמשני שם עולא בהא דהך הבקעה בימות החמה רה"י לשבת וקאמר עולא לעולם כרמלית הוי ואמאי קרי ליה רה"י לפי שאינה רה"ר וגם ר"א ע"כ צריך להאי תי' כמ"ש הגאון מ"ו בספרו ז"י לייטב הקושיא מהא דתנן שם גם אסטונית הוא רה"י לשבת וצ"ל כיון שאינו רה"ר מש"ה קרי ליה רה"י. ויש להבין מ"ט תני תנא בהאי לישנא ולמה לא תני כרמלית כדתנא בברייתא אלא דרצה לאשמעינן תנא דמתניתא דלאסטונית ובקעה מעיקר הדין המה רה"י ולא אמרו שהיא ככרמלית אלא משום לתא דכרמלית ודו"ק:

הלכה טו ואצ"ל בזורק. ובגמ' אמר ר"י מודה בן עזאי בזורק ורי"ף העתיק להא דר"י ויש שרוצים ללמוד מדבריו דפוסק כב"ע וכבר כתב הב"י דלא העתיק להך דר"י אלא למשמע מיניה דאף במוציא פליגי רבנן ודלא כדס"ל לחד מ"ד בירושלמי רפ"ק דשבת דפלוגתא דוקא בזורק אבל במוציא מודים רבנן ודלא כמ"ש הלה"ם בפי' המשנה וזה הוא שלא בדקדוק דהא הרי"ף הביא מתניתין דפ' המצניע דתנן ונתקן על אסקופה ודייק בגמ' שם דוקא נתקן אבל לא נתקן לא דמהלך לאו כעומד ועי' מ"ש בש"י שבת דף ל"ו ע"א ד"ה ונתקן:

הלכה טז הקנה שלו ג'. עי' הה"מ שרבינו תפס פירש"י לעיקר ויש ראיה לדברי רבינו מהירושלמי רפ"ק דשבת דחילוק יש בין פרסקל לקנה כמו שפירש"י שבת דף ק"א דאין הגדיים יכולין לעבור בקל גבי עמוד וע"ש בק"ע ד"ה קנה:

הלכה יז שאין הגוף כו'. ובד"מ או"ח סימן שמ"ה כתב בשם הגהת מרדכי אם הגוף ברה"ר ועיקרו ברה"י שדינן גופו בתר עיקרו, ותמוהים דבריו דהרי פליגי בזה רבי ורבנן ואיך פסק כרבי וכבר מצאתי שהרגיש בקושיא זו בס' מחנה לוי ונראה לייטב דבריו דלכאורה יש להקשות למה לא אמר אביי דכ"ע ס"ל שדינן גופו בתר עיקרו אלא דפליגי רבי ורבנן כיון שהוא לא נתכוין לזרוק לעיקרו אלא לגופו והו"ל לדידיה כאלו סבר רה"י ונמצאת רה"ר דפליגי אביי ורבא פ' כ"ג דף ע"ג אי מיחייב דרבי סבר דחייב ורבנן סברי דפטור אלא דמש"ה לא מוקי לה אביי בכה"ג משום דאביי סבר דחייב בכה"ג ולא רצה לאוקמי רבנן דלא כוותיה משא"כ לרבא דס"ל דפטור א"כ י"ל דמוקי לה בכה"ג והוא פסק כרבנן ולכ"ע שדינן גופו בתר עיקרו וכ"מ אי מתכוון וידע מזה דחייב דשדינן גופו בתר עיקרו ודברי הגהת מרדכי נכונים ודו"ק:

הלכה יח ונדבק בכותל. כתב התוס' בשבת דף ז' ע"א ד"ה וטח כיון שנדבק בפני הכותל שהוא רחב ד' על ד' חשיב כמונח עליו וריב"א פירש דלא בעי שיהיה פני הלבינה דע"ד כיון שרואה פני הקרקע חשיב כמונח על הקרקע וסתרו שם דברי ריב"א ע"ש. ורשב"א מקיים סברת הריב"א וגם דעת רש"י כריב"א כמ"ש הרפ"א אלא דקשה ליה קושית התוס' דף ד' ע"ב ע"ש. ובאמת י"ל דריב"א סובר דוקא בלבינה דהיא דבוקה בארץ ומה שמונח עליה ורואה פני הקרקע אמרי' גוד אחית וכאילו נח ע"ג קרקע משא"כ ביד הפתוחה לרשות אחרת וגם באילן עומד ברה"י ונופו נוטה לרה"ר ומש"ה פטרי רבנן ומיושב קושית התוס' ג"כ ויש ראיה לשיטת הריב"א מהא דאי' בזבחים דף נ"ג דאי"ל לרבה טעמא דר"א בשיטת ר"ע רבו אמרה דהעברת כלי ע"ג טומאה כמונח דמי משום קלוטה וקשה לדעת התוס' בשיטה דקלוטה ברה"ר אבל למטה כו' כשהחפץ בידו לא שייך קלוטה והתם הכלי בידו הוא לפי דעת הריב"א מיירי שם בענין שרואה את פני הקרקע ומדמה שם קלוטה לרואה פי התנור אם הוא כמונח ועוד הארכתי בזה:

פרק טו הלכה א ברשות אחרת. עי' השגת הראב"ד. ולי נראה להלין בעד רבינו דלפ"מ שהביא הה"מ לעיל בפי"ג הל' ב' פלוגתא הירושלמי וי"ח ועי' מ"ש שם דסברת הי"ח יש להם ראיה מסוגיא דבבלי דחולק עם הירושלמי וסובר כיון דגופו למטה מי' ידו בתר גופו גריר א"כ קשה טובא מאי מקשה תלמודא עירובין דף נ"ט בל"ק דקתני אבל לא יוציא כו' אבל חיוב ליכא לימא תהוי תיובתא דרבא מאי קא מדמה לפי פירש"י ורבינו בהך דרבא דהוא מעביר בעצמו ד' אמות ברה"ר עם החפץ אלא שנושא אותו למעלה מי' שפיר יש לחייבו משום דידו בתר גופו גריר משא"כ במתני' במטלטל ברה"ר וגופו עומד ברה"י כמ"ש רבינו מש"ה פטור וצ"ל דסוגיא דגמ' שם בעירובין היה סובר כשיטת הירושלמי דלא אמרי ידו בתר גופו גריר ולכ"ע במושא למעלה מי' הוי מקום פטור שפיר קא מדמה משא"כ לפי מה דמשמע מדברי רבינו לעיל דלא מחלק בין יד עני למטה או למעלה מי' ש"מ דס"ל כי"ח וכסוגית הבבלי בשבת שהבאתי לעיל ושפיר פסק רבינו דין דמתני' דפטור כדמשמע פשטא דלישנא דמתני' משא"כ דין דרבא הוא אמת לפי פירוש רבינו כנ"ל ברור ונכון:

הלכה ה שאין שתי רשויות כו'. עי' הה"מ מ"ש שאפשר שרבינו לכך נתכוון דמיירי ששתי הזיזין אינם של אדם א' ועי' ב"י או"ח סי' שנ"ג שהביא בשם הריטב"א די"ל גם אם שייך לאדם אחד מ"מ הוא התרתין זכו בו בני רה"ר ע"ש. וגרסי' בירושלמי פ"י דעירובין לא אמר אלא אחת אבל שתים אסור שאין שתי רשויות משתמשות ברשות אחת כו' ומדאמר שם לא אמר אלא א' משמע כמ"ש הריטב"א ועי' בתוס' עירובין דף פ"ע ד"ה במחיצות ומ"ש בש"י פ"י דעירובין ד"ה לא אמר:

הלכה ט אבל אם היה מופלג כו'. כתב הריטב"א בחידושיו מאי אכפת לן במופלגת הא אגודה בידו היא וי"מ דסוגיא כר"ע דאמר קלוטה כמה שהונחה א"כ לא היה לו לרבינו להביא דין זה דאנן לא קיי"ל כר"ע וכתב דדרך המטלטל כשמוציא דלי מן הבור להביאו אצלו נח באמצע אויר וזמנין דמגנדר דלי ונפל בקרקע והו"ל כמי שאינה אגודה בידו ע"ש ולפי"ז בכרמלית יש מקום להתיר אפי' במופלגת כנ"ל:

הלכה יא אמת המים. עי' השגת הראב"ד ונתבאר באריכה בב"י או"ח סי' שנ"ו:

הלכה כ לא ימלא אדם וכו'. עי' הה"מ שהעלה שלא אסרו להחליף דרך מקום פטור אלא מרשויות של תורה אבל ברשויות דרבנן כגון מכרמלית לרה"י דרך מקום פטור מותר לכתחילה ולפמ"ש בהלכה ח' בשם הריטב"א יש להוכיח ראיה להה"מ. וראיתי בס' אבן העוזר סי' שמ"ט על הא דקרא הט"ז תגר על הנשים המוליכות התינוק למול בשבת לבהכ"נ ומוליכין פחות פחות מד"א עכ"פ **אסורין להוליך מבית לכרמלית**

לכרמלית וכן בהכנסת מ"ת לבהכ"נ וכתב הוא דיש מקום תקנה גם לזה דאותן שעומדין בחוץ יושיטו ידיהן לתוך הבית והברתה שתוך הבית מגיחה התינוק לתוך הידים ואח"כ מטלת בידים לחוץ ואז הוי זה עוקר וזה מניח דבכה"ג פטור אבל אסור ואם כן בכרמלית לא גזרו וכמ"ש ר"ס מב"ב ואפי' לדעת האוסרים שם וה"ה בס"ת יוכל לעשות כן ע"ש. ולפמ"ש בפי"ב הלכה ט' דשיטת הרמב"ן ולחם שמים דזה עוקר וזה מניח הוי איסור תורה ברה"ר א"כ ל"ד להדדי הגם דהוכחתי שם מדברי הסמ"ג ושייטתו שחולקים בזה מ"מ הוא שבות חמור מאוד ואין הנדון דומה. עוד כתב שם ותו דהא התוס' עירובין דף כ' ורא"ש בפ"ב דעירובין כתב בשם רש"י באדם שמוליא נאשו ופיו לר"ה דיכול לשתות מכלי שברה"ר והטעם דפיו שברה"ר הוי מקום פטור כיון שגופו ברה"י וכיון דהמשקה שוהה קלת בתוך פיו קודם בליעתו הוי כמו שנח במקום פטור ולמדו מזה דאדם שהושיט ידו לרה"ר ליטול חפץ משם ונטלו מרה"ר ושהה שם קלת בידו הוי כמו שנח במ"פ ולפ"ז כיון שהושיטה ידה לבית ונוטלת התינוק ושהה ידה קלת בבית הוי כנח במ"פ ולפי מ"ש הה"מ והכי קיי"ל דמותר להחליף דרך מ"פ כמ"ש סימן שנ"ה ע"כ היתר הנ"ל ברור ע"ש. והנה באמת אף שהתוס' ורא"ש מקשים מסוגית הגמ' ברפ"ק דשבת בהוליא ידו מלאה פירות דלמא אתא לידי חיוב חטאת ומשמע דקמדמי ידו ששהה מעט לפיו דבריהם צ"ע דה"כ אם הוליא ב"ה ידו לחוץ ושהה מעט א"כ לא יתחייב שעני המוליא מתוכה או בהיפך ומתני' סתמא קתני ועי' בריטב"א דף כ' שכתב ג"כ סברת התוס' והרא"ש אלא בלמעלה מי' פתח לה וכן משמע בירושלמי פ' המוליא וכו' ובפ"ק דשבת ג"כ השמא דחיוב חטאת אינו אלא למטה מי' ואף שקלת משמע דהרא"ש והתוס' לית להו סברת הריטב"א מ"מ דברי הריטב"א עיקר וה"כ אין היתר הזה ברור וגרסינן ירושלמי פ"ק דף ב' ע"ב רב יודא בשם שמואל והוא שתהא ידו של עני בתוך י' לקרקע אמר ר"ז ברחוק מן הכותל ד' אבל אם היתה רחוק מכותל ד' כרמלית היא ור"א בשם ר"ם כרבינא כשהיו פניו הפוכות לפלטיא אבל אם היו פניו הפוכות לכותל כרמלית הוא ע"ש ועפ"ז יש למצוא כמה ענייניס להתיר:

פרק טז

הלכה ב שזה דבר שאינו מצוי כו'. עי' הה"מ וכ"כ הריטב"א שלכאורה י' שלא אמרו כן אלא דוקא בסמוך לים דהא לא שכיח שיהיה קרפף יותר מב"ס סמוך לים וכי שכיח נמי בעיתא תשמיפתא להוציא ולהכניס מזו לזו אבל כשהוא סמוך לכרמלית בעלמא הא ודאי שכיח ואסור להוציא ולהכניס מזו לזו ע"ש. וכיון שרבינו כתב שזה לא שכיח שפיר כ' הה"מ דגם דעת רבינו כ"ה דוקא בים עי' לח"מ:

הלכה ה וגדר בה לשום דירה. עי' שו"ת ח"ל סימן ה' ועי' שיורי כנה"ג סימן שנ"ח אות ב' שחשש להחמיר דבעינן שיעשה באופן שיהיה אדם לדור שם וכספיקו של הה"מ ע"ש:

הלכה ט נבלעה מחילה וכו'. עי' ת"ה שדקדק מדברי רבינו וכן מרש"י דוקא נבלעה כל המחילה ע"ש שהקשה על דברי הטה"ד שהביא הרמ"א בסי' שנ"ה ע"ש ועי' בס' תוספת שבת שם:

הלכה י רחבה שאחורי הבתים. עי' ל"מ ועי' יד דוד עירובין דף ס"ז ע"א ד"ה רש"י:

הלכה יב ואין הקטן. עי' ב"י סי' ש"ס ועי' מ"ש בש"י עירובין דף ה' ע"ב דהרש ושוטה יש להם דין קטן וכאשה צ"ע:

הלכה יט דלת של קש. עי' ירושלמי עירובין דף ג' ע"א מ"ש שם בש"י ליישב דברי הגהת רמ"א בסי' שס"ג:

הלכה כ לה"פ שעשאה מן הגד וכו'. עי' הה"מ שרבינו לא פי' כפרש"י והרשב"א וכתב הכ"מ דלענין דינא יודה רבינו לשיטת הרשב"א ורש"י וכתב בט"ז סימן שס"ב אות ד' ונראה פשוט דהך מן הגד אין האיסור אלא אם החבל שלמעלה קשור שלא בקנה העליון של הקנה אלא בולט קלת מן הקנה ולמעלה מן החבל אבל אם הוא כרוך בקנה עליון מגדו ואין בולט מהקנה ולמעלה מהחבל כשר וכ"ה בכש"י דף י"א וז"ל מה"נ כלומר שמתח כו' באמלעותן ולא על ראשיהן ע"ש וכ"ה בריטב"א בפי' דברי רש"י אלא שכתב דלשון באמלעותן ל"ד דא"כ ל"ל לאוקמא שנתנו ע"ג ע"ש וכן העתיק דברי הט"ז אלו בא"ר אות ס"ז להלכה ודלא כמ"ש בס' אבן העוזר לחלוק עם הט"ז ומסיק דאם כרך בראש הקנה באופן שאינו מונח מלמעלה החבל ע"ג הקנים אף שאינו יולא מהקנים על החבל לא מהני אלא בעינן כמשקוף העומד ע"ג ב' המזוזות מלמעלה ע"ש ומה שהביא סייעתא מן המרדכי יש לדחות דשם איירי בקנה א' ודוק ומה גם דלדברי רבינו וההלכות יש פי' אחר בהא דמן הגד הע"ג דלענין דינא ל"פ מ"מ הנכון כמ"ש הט"ז וגם מזוזות דרכן לעשות כן כנ"ל ברור:

פרק יז

הלכה ה ואין חוששין שמא יעלה הים שירטון. ס"ג רבינו בגמרא אבל רש"י גרס בהך דמרימר חיישינן שמא יעלה הים שירטון וכבר האריך למעניתו הט"ז בא"ח סי' שס"ג סעיף י"ם בתשובתו לעיר שטייניטץ ולענין דינא עי' בשו"ת מהר"י טראני ספר ראשון סי' ל"ד ובשו"ת שב יעקב סי' י"ח:

הלכה ז אין המבוי ניתר בלחי או קורה. עי' ירושלמי עירובין דף כ' ע"א רנ"י בעי מבוא אין פתוח משתי חצירות, הגר אין פתוח משני בתים, ועי' מ"ש שם בספרי ש"י:

הלכה ט מבוי שהכשירו בקורה. מה שחולק הראב"ד פה עם רבינו עי' ירושלמי עירובין דף ז' ע"ב מעשה מבוי שקורתו למעלה מעשרים וכו' ולפי פשטן של דברים שם מבואר כשיטת הראב"ד וכבר הארכתי בביאורו בספרי ש"י שלא יהיה סתירה משם לדברי רבינו:

הלכה יד אבל אם היה לו לורת הפתח. כתב הה"מ כבר נתבאר במשנה הכשר לורת הפתח ברחב יותר מעשר והא דמשמע מדברי רבינו שה"ה לפחות מיו"ד שלורת הפתח מועילה בו ונחלק עליו וכוונתו מבואר שכ"כ רשב"א ולפחות מיו"ד לא מהני לורת הפתח ובס' אבן העוזר סימן שס"ג טרח ויגע לבאר דברי רבינו להסכים דעתו לשיטת רשב"א ולא ידעתי מי דחקו לזה דהמעיין בירושלמי רפ"ק דשבת משמע שם להדיא דגם לפחות מיו"ד מהני לורת הפתח:

הלכה יט מבוי שהיה לו שבילין מצד זה ושבילין מצד האחר. כתב הה"מ כבר הזכרתי למעלה שדעת רבינו שאפי' המפולש משני לדדים ברה"ר די להכשירו בלורת פתח מכאן וקורה או לחי מכאן אבל הרשב"א ז"ל כתב שאם היו מפולשים כאן וכאן לרה"ר לריך דלת מצד א' ולחי או קורה מצד א', ועי' בהה"מ הלכה ג' גבי מבוי עקום דכתב הרשב"א דה"ל לעקמימותו כלום וכך נראין דברי רבינו ממה שלא פי' תיקון העקמימות וכ"מ פה מדברי רבינו וכ"כ בשו"ת מהר"י טראני ח"ב סימן ל"ד ותפס שם על הב"י שהרכיב דברי רבינו עם שיטת הטור ע"ש. ועי' ברמ"א סימן שס"ג דנוהגין האידנא לתקן כל המבואות בלורת הפתח דכל המבואות שלנו יש להם דין חצירות ועי' במג"א שם אות כ"ז ובשאלות ותשובות הר"י טראני שם הביא בשם שו"ת מהריב"ל שרלה להתיר גם במבוי מפולש שני פסין והוא ז"ל חלק שם עליו ומסיק שם אבל כשאנו באין להכשיר עיר א' שהיא נידונית כחצר א' ואין מבואותיה לריכי תיקון וכהא דתנן בסוף כילד מעברין עיר של יחיד ונעשה של רבים מערבין את כולה. ופי' רש"י של יחיד שלא היו נכנסים לה ס' רבוא ולא חשיבא רה"ר מערבין את כולה בתחלה ואין מבואותיה לריכות תיקון שהרי היא כחצר אחת וכגון שאין בה רה"ר גמורה של ט"ז אמה ומיירי שם בבתים עיירות שאין מוקפות חומה ע"ש וברא"ש ומסתברא לדונה בכל עניניה כחצר שהיכשרה בשני פסין וכמו שהעיד מהריב"ל שהיו עושין כן בשאלוניקי ולא באנו לן בין מוקפות חומה לשאין מוקפות חומה ע"ש בשו"ת שהאריך. והרואה יראה שם דבכה"ג אפי' ברחב מעשר אמות אם אין בין פס לפס יותר מעשר ג"כ א"ל לוה"פ, ואותן שני פסין יכול לעשות מסיד כמו שנתבאר בסימן שס"ב ובשעת הדחק ולעת הצורך אם לא יניחם העכו"ם לעשות לוה"פ בראש כל פינה אם אין הפרלה יותר מעשר יכול לסמוך ע"ז לעשות שני פסין, ואם נתקלקל לורת הפתח בשבת כבר התיר בשו"ת פנים מאירות ח"א הובא דבריו במחה"ש סימן שס"ה אות ס"ו לומר לנכרי לתקן אפי' ע"י מלאכה דאורייתא ולסמוך על דעת בעהע"ש שהביא רמ"א בסימן רע"ו דמתיר אמירה לנכרי במקום מצוה אפי' באיסור תורה וכאן הוא לורך גדול שלא יכשלו כיון שהורגלו לטלטל, וסיים שם בס' מחה"ש אם רק נפסק החבל אם אפשר שיקשור הנכרי ע"י עניבה מה טוב, ולפמ"ש אם הפרלה אין רחב עשר פשיטא דלריך לעשות בכה"ג שלא יעשה הנכרי מלאכה דאורייתא דהא לפמ"ש מצד הדין כיון שלא נפסק רק החבל ונשתיירו ב' פסין והוא פחות מעשר אמות די בזה ומה לנו לחלל את השבת באמירה לנכרי באיסור תורה דכל הטעם מפני שרבים נכשלים ובאופן זה אין כאן מכשול ועי' בט"ז סימן שס"ג אות י"ח:

הלכה כ מבוי שאידו א' ארוך. כתב בהגמ"י אבל בתוך המבוי יכול להניח קורה באלכסון לכ"ע ואינו משתמש אלא עד הקורה בקלר נגד הקלר ובלד הארוך נגד הארוך, וכתב עליו בהגהות דוד ערמהה וז"ל מ"ש בהג"ה דבתוך המבוי יכול להניח הקורה באלכסון אפי' לרבא הוא דבר תימה כיון דרבא אמר קורה משום היכר היא והיכר באלכסון לא הוי היכר ומה לי בפנים ע"כ. ולי נ"ע דבריו דהא פי' רש"י שם דלא הוי היכר לבני רה"ר שמבחוץ ומבואר להדיא דדוקא לבני רה"ר לא הוי היכר אבל במבוי עלמו אין קפידא וכ"כ הרא"ש וכ"ה בש"ע סי' שס"ג סעיף ל' וע"ש בט"ז:

הלכה כה היתה אחת למטה ואחת למעלה רואין את העליונה כאלו היא למטה. כתב הה"מ מתוך דברי רבינו נראה שכל שהן תוך כ' אמה ולמעלה מיו"ד אפי' יש ביניהם במרחק גבוה יותר מג' מצטרפין וקשה לי בזה שהרי רבינו פסק פ"ה מהל' סוכה כרבה פ' הישן כ"ב ע"ב ע"ש. ונלע"ד לתרץ דדעת הרב דגבי קורה הקלו ושינויא דרבא שינויא דחיקא ולפיכך הילא לדר"י ואיתא לדרבא וכו'. ומן הפשוט אגלי דאם הם א כנגד זו ממש ואין בין שתיהם רוחב טפח כשמצטרפות ע"י חבוט רמי וכו' דלריך להביא קורה אחרת, ד"ע:

הלכה כח תל המתלקט עשרה מתוך ארבע אמות. עי' ירושלמי עירובין דף ב' ע"ב ושם בק"ע ד"ה וכמה תמלא מבואר:

הלכה כט מותר להקיף ד' זויות. עי' מ"ש בספרי ש"י עירובין דף ח' ע"ג ד"ה אמר:

הלכה לא אכסדרה בבקעה מותר לטלטל בכולה. עי' הה"מ ועי' ירושלמי דף א' ע"ב ובק"ע שם ד"ה אכסדרה:

פרק יח

הלכה א חוץ מן הקליפין. כתב בהגמ"י כת"ק ודלא כר"י דאמר קליפת עדשים מלטרפים עמהם והרא"ש והרי"ף העתיקו סך דר"י ומחלקין בפולין בין לחים ויבשים, עי' ירושלמי שמחלק בעדשים גופה אליבא דר"י וג' מדברי הרי"ף והרא"ש שפסקו כר"י וכן בקילור פסקי הרא"ש ומלאתי בס' לח"ם על משניות שכתב יש פסקו כר"י ובודאי כוונתו להרי"ף והרא"ש:

הלכה ב יין כדי רובע רביעית ואם היה קרוש בכזית. עי' בק"ע ר"פ המוליא מה שהקשה על רבינו מהירושלמי וכבר כתבתי יישוב לדברי רבינו בספרי ש"י:

שם כדי גמיעה. עי' הה"מ מ"ש בשם הרמב"ן בש"ג פרק המוליא שהוא כמלא לוגמיו והר"ן כתב בפ"ח דיומא דלא קאמינא שפיר בהשיא פחות מרביעית כמה הוי בליר מיניה ועמ"ש בס"ד בהלכות שביתת עשור הלכה א':

שם כדי לסוך אצבע קטנה של רגל. לשון רש"י פרק אחד מאצבע קטנה וכ"כ הר"ן:

שם דבש וכו'. עמ"ש בספרי ש"י שבת דף ל"ב ע"א ד"ה דבש:

הלכה ג שהאכילה ע"י הדחק וכו'. עי' הה"מ שכתב דרבינו פ' כר"א ובגי' הש"ס דידן ר"ל אמר אכילה ע"י הדחק שמה אכילה ולפ"ז הלכה כר"י. ונראה דאף אם גי' רבינו כגי' דידן מ"מ שפיר פסק דלא כר"י משום דבירושלמי אי"ל לר' הושעיה כר"ל:

הלכה ה שלהבת פטור. עי' הה"מ ובתוספתא פ"י במס' שבת המוליא גחלת כ"ש ה"ז חייב שלהבת כ"ש ה"ז חייב: (בגמרא מקשה מינה ומתרץ שם ע"ש):

הלכה ז המוליא אזוב ירושלמי פ' המוליא:

הלכה יא עפר ואפר. הה"מ לא הראה מקומו ובתוספתא פ"ט משבת גרסינן עפר ואפר שיעורן כזבל ר"י בר"ב עפר כדי לכסות בו דם לפור קטנה איזה היא לפור קטנה זה דרור:

הלכה טז אבל אדם חי. כתב המהרש"א בר"פ ר"א דמילה עכ"פ איסורא דרבנן איכא כדמוכח מהך דהאשה מדדה את בנה שהביא רבינו ובתוס' שם משמע דאפי' תינוק בן שמונה אם אינו חולה הרי הוא בכלל אדם נושא א"ע ועי' בתוס' מס' שבת דף ל"ד ע"א סד"ה אבל אדם משמע דבתינוק לא שייך אדם נושא א"ע וצ"ע:

הלכה כא המצניע. עי' מל"מ וכבר מצאר סברא זו בחידושי הרשב"א ר"פ המצניע ועמ"ש בספרי ש"י ר"פ כ"ג:

הלכה כג ח"ס פטור. עי' הגהת מל"מ ועמ"ש לעיל פי"ב הל' ס'. וז"ל הטור או"ח סימן ש"א א"נ להאריך בשיעורין של שבת שלא נאמרו שיעורין אלא לחיוב אבל איסורא איכא בכ"ש וכס' פ"מ למד מדברי אלה דס"ל להטור דח"ש בשבת אסור מן התורה דאל"כ היה לו לבאר השיעורין דנ"מ לחולה שאין בו סכנה, ואינו מוכרח דאם הוא לריך לפחות מכשיעור לצורך רפואה א"כ חייב בכ"ש ועי' מל"מ הל'

פ"ם

כ"א ודו"ק, ובאמת יש נפקותא אחרת אי ה"ש מדרבנן הוא א"כ מותר ע"י נכרי לשיטת המתירין שבות דשבות:

הלכה כז זרק כזית אוכלין. הה"מ הקשה על רבינו למה לא נקט תרומה ועי' מל"מ שכתב דלא היה בגי' הרמב"ם לפי שיטתו בפ"ד מהל' טומאת אוכלין דדעתו פשיטת רש"י דאוכל מקבל טומאה בכ"ש וע"ש, ועי' רש"א בפ' המצניע שם ברש"י ד"ה בהדדי, ובס' מרכבת המשנה כתב ליישב הגירסא גם לשיטת רבינו ע"ש. ולפי דרכו י"ל בפשוט ע"פ מה דמשמע בירושלמי שקלים דבר קפרא ס"ל דאין ולד טומאה כלל בחולין ד"ת עי' בתוי"ט פ"ה דטבו"י שהבין כן ובתרומה ודאי דמודה א"כ י"ל דמש"ה נקט תרומה אליבא דכ"ע גם לב"ק א"כ בחולין מה הועיל לטמא אחרים אבל בתרומה הועיל ורבינו לטעמיה דספק וולד הוי דבר תורה, ועי' מ"ש בזה בארוכות בס"י שם:

ודע דבחידושי רש"א מקשה הא בשעת עקירה לא היה שם אלא כזית ואינו חשוב והא הכא בעינן עקירה והנחה בדבר חשוב ותירץ י"ל עקירה צורך הנחה היא וכיון דבשעת הנחתו יהא חשוב אף עכשיו חשבינן ליה כדבר חשוב דהא לצורך אותו הנחה עקרי' ע"כ. וסברא זו נכונה אם יודע בעת זריקה שיש בבית אוכל להצטרף א"כ אז שפיר י"ל כיון דגבי הנחה הוא חשוב והיה דעתו לזורקה לשם צירוף עקירה צורך הנחה משא"כ אם לא ידע כלל שיש אוכלין שם בבית א"כ אם לאח"כ בהנחה נצטרף הוי כמו כסבור רה"י ונמצא רה"ר וכמ"ש רבינו פ"א הלכה ח' ק"ו אם נתכוין לדבר המותר וכו' ע"ש. אף שגם הרז"ה כ"כ גבי הוציא גרוגרת לאכילה ולמקום ונמלך עליה לזריעה אפי' למקום וחזר ונמלך עלי' לאו דיחוי הוא שהרי לא חסרה משיעור שמתחייב עליו בשעת הנחתו דהנחה היא סוף המלאכה דמיחייב חטאת ובתר השתא אזלינן עכ"ל ע"ש, התם עכ"פ בתחילת עקירה היתה כוונתו לעקירה שמתחייב בה משא"כ בזורק בפחות מכשיעור, ובדוחק גדול יש לחלק בינתיים וצ"ע אי מיירי בכה"ג שכתבתי כיון שמטמא התרומה והולה לשריפה א"כ היאך יתחייב הא הוי מקלקל ודוחק לומר דמיירי בתרומת חבירו ומתכוין לעשות נקמה כמ"ש רבינו בפי"ז דחייב כה"ג דהא כתב הה"מ בפ"ח ה"ה דלא רצה למנקט ר"א מה דפרי ע"ש. ואפשר לומר דנ"מ אם היתה תרומה ככר ש' טמאה וכר"י נ"ח פ"ה דתרומות דיניחנה במקום התורפה דאדרבה מתקן הוא וכס"ד דגמרא בכורות דאפי' בידים משא"כ לפי המסקנא שם וגם לפי מה דקיי"ל כר"ג כמ"ש רבינו פי"ב מתרומות ומש"ה לא ביאר רבינו בתרומה. ועי' מ"ש בס"ד פ"ד מהל' ט"א הל' א':

הלכה כח שם הוציאה אחד. הה"מ העתיק ירושלמי ועי' בתוס' עליה דהך מתני'. ואפשר נמי דרבינו סובר דהאי אמרינן כר' יהושע דהמחוין מחלקים א"כ ג"כ כאן הסברא נותנת דמינים מחלקים וש"מ מהך מתני' דאין הלכה כר"י אלא כר"ע ועי' מ"ש הכ"מ פ"ו מהל' שגגות ה"א:

פרק יט הלכה ב בסנדל מסומר וכו'. במס' ביצה דף ט"ו ע"א אמר אביי סנדל המסומר אסור לנעלו ומותר לטלטלו והתוי"ט שם תמה על רבינו פה שלא הזכיר דאסור לנעלו ולא כתב רק לא יצא בו, וכ' דעת רבינו דהנה הר"ן בשם הרשב"א דעתו דסנדל המסומר שלנו אעפ"י דלא דמי לסנדל שבימיהם אעפ"כ אסור וכ"מ דעת הרי"ף מדהעתיק דיני סנדל והרא"ש חולק בזה וכן בש"ע לא הביא דין סנדל המסומר וסובר רבינו דאף דמחמירים בסנדל שלנו אבל עכ"פ לנעלו מותר ומש"ה תנינן לא יצא דזה בכל סנדל המסומר אסור כנ"ל וסנדל שבימיהם לא שכיח:

הלכה ח כל שא"ח. עי' מ"ש בזה מס' שבת בספרי ס"י דף כ' ד"ה מתניתא:

הלכה יד בקמיע מומחה. ירושלמי אר"א אמר ר"י נאמן הרופא לומר רפאתי שניתי ושלשתי פ' דע"א נאמן באיסורין דרבנן וקמיע אף שאינו מן המומחה אין בו כ"א איסורא דרבנן כיון שהוא דרך מלבוש כמ"ש רבינו. ואפשר נמי משום דמלתא דעבידא לאיגלויי היא והאומן לא מרע אומנותו וצ"ע על רבינו שלא העתיק הך דירושלמי והרא"ש העתיקו:

הלכה כ שאין בה כרת. עי' או"ח סי' י"ג וראיית רבינו צ"ע מגמ' שבת דף קל"א ע"ב הואיל ובידו להפקירן ועי' בתוס' שם ד"ה ושוין ודו"ק:

הלכה כא לא יצא החייט וכו'. גרסינן בירושלמי שבת פ"ק דף ד' ר"י אומר אומן דרך אומנותו חייב הא שאר כל אדם יוצאים ומשמע מלשון זה דשאר ב"א מותרים לצאת לכתחלה. ועי' בטור או"ח סי' ש"א כ' דגם שאר ב"א אינם יוצאים לכתחלה וכתבתי בספרי ס"י דהטור סמך על התוספתא ועל הברייתא דבבלי דשאר כל אדם פטורין ע"ש ובק"ע ד"ה תמן:

הלכה כה מתעטף בעור. תוספתא ושם תני ספר סתם ועי' בק"ע ירושלמי עירובין כ"ז ע"א ד"ה הרי זה מעטף ומ"ש בספרי ס"י שם:

פרק כ הלכה א לפיכך וכו'. מלשון לפיכך שכתב רבינו נראה מדבריו דמשווי שביתת בהמתו למחמר בהדי הדדי ואם במחמר יש אזהרה בכל שביתת בהמה הוא בכלל אזהרה לפי הבנת הה"מ והוא העיקר והתוס' בר"פ במה בהמה כתב דשביתת בהמה הוא רק עשה דלמען ינוח ומחמר הוא בלאו והתוס' ורבינו פליגי בזה והלבוש באו"ח סימן ש"ה כתב דשביתת בהמה הוא בכלל אזהרה והא"ר השיג שם עליו מדברי התוס' ורבינו פה. ול"נ דאדרבה דהלבוש דייק כן בדברי רבינו כמ"ש וכ"מ בדברי הר"ן שהביא הכ"מ ה"ג וכ"מ אי אמרינן שביתת בהמה גם ביו"ט אסור דאי אמרינן דשביתת בהמה אינו אלא עשה דלמען ינוח האי קרא לא נאמר אלא בשבת כדמשמע בירושלמי פ"ק דביצה משא"כ אי שביתת בהמה בכלל אזהרה דל"ת כל מלאכה גם גבי יו"ט הוא בכלל ל"ת כל מלאכה דלמידין משבת ושיטת רמ"א באו"ח סימן רמ"ו ס"ג דאין שביתת בהמה ביו"ט וביש"ש חולק י"ל דפליגי בזה ורא' מהירושלמי שהביא היש"ש יש לדחות די"ל דהירושלמי ס"ל כמ"ד בבבלי דמחמר אחר בהמתו בשבת חייב חטאת ולדידיה ודאי דאין לחלק בין שבת ליו"ט. ודע דהרע"ב בפ"ק דשבת במשנה דאין שורין דיו כתב טעם שביתת בהמה בשבת משום צער ב"ח ועי' בשו"ת נ"ל בק"א מ"ש הרע"ב הוא נובע מהמכילתא והוא בתוס' פ' כל כתבי דף קכ"ב וכתב שם כיון דמשום צער ב"ח הוא אין חילוק בין שלו לשאינו שלו וא"כ אינו מועיל הפקר ע"ש. ודבריו צ"ע דשביתת בהמה דודאי אין כאן איסור תורה כ"א בבהמה שלו כדמוכח בגמ' ע"ז דף ט"ו ובר"ן שם מפורש כן להדיא שכתב ליישב קושית התוס' הא דנקט הגמ' משום מחמר ולא נקט שביתת בהמה משום דבשביתת בהמה אינו מוזהר כ"א על שלו משא"כ במחמר אחר בהמתו מוזהר גם על של חבירו ואף בזה כל הפוסקים חלקו עליו דגם במחמר לא מוזהר כ"א על בהמה שלו דהא כתיב שורך משמע דשורו בעינן וע"ש בכ"ג סימן ל"ה

מ"ש שם שהורה לתושבי עירנו פה ק"ק כ"ש אשר יש מהם מחייתם שמחזיקים סוסים ועגלות ומוליכות משאות למרחוק בשכר ויש להם נכרים שכירי חודש על איזה אופן שלא יהיה איסור שביתת בהמתו והורה להם לאסור בכל ענין ע"ש שהאריך. ובאמת יש להזהיר העם ע"ז ואין לסמוך על מ"ש הרז"ה בפ"ק דע"ז איכא מ"ד ביום ה' בשבת מותר להשכירן ולהשאילן מ"ד הכלים לב"ם שמצווה מן התורה על שביתתם ולא אמרו אלא בע"ם אבל בה' מותר שכבר כתב הרמב"ן שם דבריו ודבר זה מוכח בכ"ד דאין מקום להתיר בזה דהרי אסרו מכירה בכל ענין משום גזירה דשו"ם בפרק אין אמרי' הטעם משום צער ב"ח אינו דומה לשביתת כלים ואין להתיר כ"א באופני' המוזכרים בש"ע או"ח בסי' רמ"ו ע"ש:

הלכה ד ומותר למכור להם סוס וכו'. רבינו פסק כריב"ב אע"ג דכתב הבית יוסף ביו"ד סימן קנ"א בשם ספר התרומה דהאידנא דרך הסוסים להרוס בהם ולנהוג עגלות וא"כ אזדא ליה טעמיה דריב"ב מ"מ כיון דהם לא גזרו בזמנם אפשר להקל בזמן הזה המכירה:

הלכה ה מקום שנהגו שלא למכור וכו'. הה"מ העתיק טעם הרביעה ומדברי רבינו שהביא פה דין זה גבי איסורי שבת משמע דמטעם איסור שבת הוא דגזירה דקה אטו גסה ועמ"ש בזה בס"י במס' פסחים ר"פ מקום שנהגו:

הלכה ז ואפי' מליאה וכו'. עי' ש"ג ר"פ מי שהחשיך ובא"ר או"ח סי' רס"ו אות ה':

הלכה ח שכל שמירה מעולה וכו' דלא כהנני'. ורבינו נקט שמירה מעולה להורות בה דפרה המורדת או במוליכה מעיר לעיר מוכרח לא הוי משוי כדאמרינן בגמ'. ועי' מה שאכתוב בזה בס"ד בפ"א מה' פרה ועי' בהגהות אשרי פ' במה בהמה:

הלכה י במרדעת. עי' הה"מ מה שהביא בשם הרשב"א מן הירושלמי ועמ"ש בזה בס"י שבת דף י"ח ד"ה תיפתר:

הלכה יג מרדעת וכו. גרסינן בירושלמי פ' במה בהמה דף י"ח תני יוצא הוא החמור באוכף שלו בשביל החמה. וצ"ל דהך ברייתא אתיא כרשב"ג בבלי דף נ"ג ע"א רשב"ג אומר אף באוכף בזמן שהיא קשורה לו מע"ם אבל פליגי עלי' דלא הוזכר אלא מרדעת אבל אוכף לא וכזה מיושב דברי הטור או"ח בסי' ש"ה ומה שנתקשה עליו בק"ע ועמ"ש בזה בס"י, ועי' בתוס' ב"מ כ"ז ע"ב אוכף מסקב ליה להמרא ומש"ה אין רגילין להניח אוכף וא"כ שפיר מחמירי' באוכף דהוי משא ושביתת בהמה הוא איסור מידי דהוס אמשא כדמשמע מדברי רבינו בפרקין ועי' בפ"י בר"פ במה בהמה בד"ה במה בהמה שכתב דשביתת בהמה שהיא מה"ת דוקא כגון הרשה מהיצה וכיוצא בה אבל בהוצאת משא אינו אלא מדרבנן ולא משמע כן:

פרק כא הלכה ב לא יגמור את כל ההולך וכו'. עמ"ש בזה בס"ד פכ"ו ה' ט"ז:

הלכה ג ואסור לכבד וכו'. עי' כ"מ מה שהביא בשם הריב"ש וסיים אבל כל הפוסקים שאסרו כיבוד לא אסרו אלא משום פ"ר ע"כ ובאמת צ"ע דהא הוכיחו התוס' דף נ"ה ע"א ד"ה המכבד דע"כ לא הוי פ"ר בישוב גומות ע"ש. הן אמת שבדברי רש"י שבת קכ"ד ע"ב ד"ה של תמרה כתב וז"ל כעין שלנו לכבד את הבית דאסור משום אשוויי גומות דמודה ר"ש בפ"ר ולא ימות ע"כ. וכבר תמה על רש"י בתוי"ט במשנה ז' פ"ב דביצה ד"ה והכמים וז"ל אבל אין לפרש כמ"ש רש"י וכו' דא"כ איסור דאורייתא איכא והכמים אמרו דאינו אלא משום שבות ע"ש וצ"ע על התוי"ט שלא העיר מדברי הריב"ש הנ"ל. ונראה ליישב דברי רש"י דלטעמיה אזיל שכ' במסכת זבחים דף צ"ה ע"ב ד"ה הא רש"י וז"ל. וא"ת פ"ר ול"י הוא אפשר דמזלף ליה בטיפין דקין מאוד הלכך א"כ מכבה בגיפות גסות דשא"מ הוא. ויראה מדבריו דאע"ג דפ"ר הוא כיון דעכ"פ אפשר בלי פ"ר מותר אפי' היכא דעביד בענין שיש בה פ"ר וא"כ י"ל דודאי מכבד הבית פ"ר הוא להשוות הגומות כמ"ש רש"י אלא דמודה רש"י דעכ"פ אפשר לכבד הבית לאט לאט בענין שלא יהיה משוה גומות ולפ"ז הגם אם לא עביד בענין זה שכרו רבנן דאינו אלא משום שבות דבכה"ג אינו חייב חטאת כ"א איסורא דרבנן היכא ושם במקדש לא גזרו על השבות ומותר אפי' מדרבנן ור"א דמחייב חטאת לא ס"ל סברא זו ואדרבה מיושב לפי שיטת רש"י קושית התוס' במאי פליגי ר"א ורבנן. וע"פ דברינו יש מקום לומר דגם רבינו ס"ל דהוי פ"ר ואעפ"כ אין בו איסור תורה אבל איסורא דרבנן איכא ומ"מ אסרו רבנן שלא יבוא להתכוין להשוות גומות ויכוין מלאכתו לזה ושפיר כתב רבינו שמא ישוה גומות פי' שיתכוין להשוות גומות וזה אסרו רבנן ורבינו ורש"י בהדא שיטה קיימי ושפיר גזרו שיעשה דבר במתכוין שהוא איסור תורה אבל אם אינו מכוין אעפ"י שהוא פ"ר אינו אלא מדרבנן וזה ברור ודו"ק:

הלכה ה בחצר מותר. כתב הכ"מ אם היה גינה בחצר ג"כ אסור וכו'. ובתוס' עירובין דף ק"ד ע"א ד"ה גזירה מפרש"ת דוקא בגלגלים גדולים אבל קטנים שלנו לא גזרו. וי"ל דגם ר"ת מודה לשיטת רבינו דבחצר מותר אלא שבא ליישב דאנן נהגינן להתיר אפי' כיש גנה בחצר למלאות בגלגל וזה אסור כמ"ש בכ"מ דלזה מודה רבינו מש"ה כ' היתר אחר כנ"ל ודלא כמ"ש בש"ג דמדברי ר"ת משמע דחולק עם רבינו. ולענ"ד כמ"ש דאין כאן מחלוקת וראיה לשיטת הכ"מ:

הלכה ח אילן שהיה שרשיו גבוהין מה"א ג"ט וכו'. כ' הרא"ש כלל ב' סי' ד' גג שמלאהו עפר ונטע בתוכה התולש ממנו חייב. ועי' במ"א סי' של"ו אות י"ב ובירושלמי עירובין דף כ"ח ע"א ר"א בשם רב אסור לתלוש שרשי זמורה בשבת היא שרשי אילן היא שרשי כרוב בגבוהין ג' אבל אין גבוהין ג' כארץ דמי. ובק"ע נתקשה שם מאי קמ"ל דאסור לתלוש זמורה וכבר כתבתי בס"י שם דכוונת ר"ה אפי' בגג שמלאהו עפר הגם דלא ניחא ליה דאינו רוצה בהשרשתן עכ"פ אסור לכתחילה אבל אין כאן חיוב וצ"ע אם לא מותר ליישב עליהם בגג אפי' בגבוהין ג' בכה"ג כיון דלא שייך גזירה שמא יתלוש ואפשר דלא חלקו וכ"מ שם בירושלמי:

הלכה ט יחתוך זמורה. בירושלמי פ' משילין נתן טעם משום שביתת בהמה ועי' מג"א סימן רמ"ו אות י"ב וכבר כתבתי פ"כ ה"א ירושלמי ס"ל כמ"ד מחמר אחר בהמתו חייב חטאת והא דכתב הב"י בסימן תל"ה משום דלא הוי בכלל ל"ת כל מלאכה ושביתת בהמה לאו בפ"ע דלמען ינוח, ז"א אלא אי אמרינן דאין כאן כ"א עשה ובס' יד אהרן סי' ש"ה כתב הא דמייתי הירושלמי בטעם בבלי משום דהוי מלאכה שאצ"ל ועי' בשו"ת חות יאיר סי' קפ"ג ומ"ש בס"י בפ' משילין בארוכות, ועי' בתוי"ט פ"ב דביצה מ"ח ד"ה ביו"ט:

שם ואין נסמכין לצדי בהמה. עי' הה"מ, ועי' ירושלמי שבת דף ה"י ע"א אי לצדי בהמה אי לצדי אילן ומ"ש שם בס"י:

הלכה

הלכה י היו השקים גדולים. עי' הה"מ מ"ש בשם הרשב"א ועי' במ"א סי' רש"ו אות י"ד, ועי' רז"ה סוף ביצה ודו"ק:

הלכה יא שנתפזרו לו פירות וכו'. משמע מדברי רבינו אפי' אספם שלא במקום גדולם אסור ועי' שלטי גבורים פ' כלל גדול שהסמ"ג לאוין ס"ה חולק דליכא איסור אלא במקום גדולם והב"ר ע"ז וכ"כ הטור או"ח סי' ש"מ:

הלכה יב אם להוציא מימיהן אסור. עי' הה"מ, עי' מ"ש בזה בש"י עירובין דף י"ט ע"א ד"ה הלכה:

הלכה כב וכן שמנים. עי' בר"ן שהביא שיטת ר"ח ובה"ג שפסקו כסתמא הלכה כר"ש ודלא כמ"ש רבינו פה דוקא היכא שבכיה וטעם שנתן הר"ן לזה הוא דבר תימה ועמ"ש בש"י ס"פ ח' שרצים:

הלכה כה גמי וכו'. מדהביא רבינו פה גבי שחיקת שמנים ש"מ דס"ל כפירש"י ודלא כמ"ש התוס' בזבחים דף י"ט ע"א ד"ה כורך דהטעם הוא משום הוצאת דם ע"ש ונראה שהביאו שם מירושלמי צריך ביאור וכבר בארתי בזה בש"י פ' כל כתבי הבאתי שם בשם הסמ"ג שמחלק בין גמי לח ליבש:

הלכה לב ומוליך לאבוס. רש"י פירש במתני' דר"ש היא דדשא"מ מותר ובש"י ס"פ חולין כתבתי כיון דלר"י גבי שבת דשא"מ אינו אלא מדרבנן כמ"ש התוס' במס' יומא ובכ"ד לפעמים התירו דשא"מ גם לר"י א"כ י"ל כמו שהתירו לפרוח באוכלין לבהמה כמבואר בהל' י"ח א"כ לכ"ע מותר ע"ש שהב"ר לזה:

פרק כב

הלכה ב שמטרה יש בה הבל. עי' מ"ש הה"מ פלוגתת הפוסקים החולקים על רבינו שבחמי טבריא אפי' הזיעה מותרת ובאו"ח סימן שכ"ו הביא יש מתירים, ועי' בלה"מ מה שהקשה על דברי רבינו ועי' בשו"ת מעיל צדקה סי' נ"ב שהאריך בזה לענין הלכה לאסור הזיע בהני עיר טיפלין וזיעה דאתי ממילא אפי' מקורה שרי כיון שבנה באויר על גבי הארץ ע"ש. ועי' במג"א שם דהמנהג לאסור רחיצה כ"א טבילת קרי:

הלכה ה אבל נותן הוא מים חמין לתוך אמבטי של צונן. עי' בתוס' מס' שבת דף מ"ב ע"א ד"ה נותן וכו'. ולמ"ד תמאה גבר נמי הא מבשל כדי קליפה מוכח מדבריהם דגם גבי שבת נמי אמרי' דהיא סברא דמבשל כדי קליפה ועי' במג"א סי' שי"ה אות ל"ה ויפה כתב שם לאסור ליתן חתיכת בשר רותח לתוך רוטב צונן ועי' סימן תס"ז במג"א אות ל"ג ודו"ק:

הלכה י מפני שנראה ככובש כבשים וכו'. עי' מ"א סימן שכ"א אות ז' מה"ט לאסור למלוח אוגרקי"ם חיין וכו' ועי' שאלות ותשובות שבו"י חלק ב' סימן י"ב מיישב מנהג העולם ע"ש:

הלכה יא מותר לערב יין וכו'. עי' ב"י סימן ש"ט מ"ש בשם שבלי לקט שעושין כן כדי לקלוט היין את ריחן וטעמן של דבש ופלפלין ועי' בס' בני חיי או"ח סימן רנ"ב מהא דקי"ל מפרח באוכלא לא טרחינן ע"ש, ועי' בכ"מ בס' כ"א הלכה ח"י דאין דבר זה מוסכם וגם בלא"ה יש לחלק בין אדם לבהמה:

הלכה יג אם היה הרוב מדבר המשיר וכו'. כ"ה הגי' העקרית כמ"ש הה"מ והא דמקילינן כולי האי יש לומר משום דאף אם רותן הידים בדבר שמשיר את השער ודאי בענין דהוי פ"ר אינו אלא איסורא דרבנן כמ"ש ברפכ"א גבי כיבוד וא"כ כיון דאיכא מיעוט בעירוב שאינו משיר מותר כנ"ל:

הלכה טו ואין מקנחין בספוג וכו'. אמרי' בגמ' בהא אפי' ר"ש מודה משום דהוי פ"ר וכ"כ רבינו בפי' המתני' ואעפ"כ קתני אין מקנחין משמע דאין בו כ"א איסורא דרבנן והיינו מטעם שכתבתי כיון דכוונתו לקנח וגם אפשר למיעבד לאט בענין שאין בו פ"ר וכמ"ש בהלכה י"א והא דאסור מדרבנן הוא מטעם דלמא יתכוין לסחוט ובזה מיושב לשון הטור והש"ע שכתב גזירה שמא יסחוט ובמ"א סי' ש"כ אות י"ט תמה ע"ז ולדברינו מיושב. ובכה"ת דיני סחיטה כתב וז"ל ובפרק נוטל תנן ספוג אם וכו' ואם לאו אין מקנחין בו שמקנח היין והשמן הבלוע בבגד ובקערה וההוא משום דישה ולא משום ליבון והוי פ"ר כשאין בו בית אחיזה וכתב עוד שם דאין בו כ"א איסורא דרבנן שהרי אינו נהנה והמשקה אזיל לאיבוד ע"ש ורבינו ס"ל מטעם כיבוס ומלבן ותלה במחלוקת הפוסקים אי כיבוס ומלבן שייך ביין ועי' בט"ז שם אות י"ב שמחלק בין יין לבן ליין אדום ומשה"ת לא משמע לחלק בהכי יע"ש:

הלכה יז שחלוק מותר. משמע דאין לחלק בחלוק אפי' של פשתן. וכמ"ש המ"א סי' ש"ב אות ה' דהכי נוהגין העולם ויש לצרף לזה שיטת הראב"ד וגירסתו דמתיר גם בסודר ולפי שיטת רבינו הא דאמר לי' ותבעי לי' למר סודרא אמאי לא אמר לי' ותבעי לי' למר של פשתן א"ו דאין לחלק כיון שהוא מכבסים אין כוונתו כ"א לרככו:

הלכה יח ולא סנדלין חדשים. כתב הה"מ ואם אין לרבינו נוסחא אחרת בדברים אלו וכו'. וכבר מצא מליהם הרב א"ר או"ח שם אות כ"ב שהיה גירסת רבינו כמו שהיא הגי' בכה"ג דבהדש אסור ובישנים מותר וה"ט דמהרי"ל דנהג לקנח בברזל בשבת מנעל ישן אלא דלשון הרמז"ל אינו מדויק לפ"ז ועי' בס' יד דוד שבת שם ובש"ג:

הלכה כ אפי' בח"ח אסור. כתב הה"מ ומקצת מן הגאונים חלוקים בזה ולענין דינא נראה דהכריע בש"ע באיסור דרבנן לפסוק כדעת הגאונים החולקים ובמקום שיש איסור דאורייתא כדעת רבינו משום דס"ל דספק היא אי הלכה כרב או לא ועי' מג"א סי' ש"א ס"ק כ"ו ועי' ביו"ד סי' ס':

הלכה כה התוקע חייב משום בונה. והרא"ש כתב משום מכה בפטיש הביאו בש"ג והא דכתב רבינו גזירה שמא יתקע גבי מחוברת לקרקע ע"כ מיירי שאינו נטלה לגמרי ואינו מחזירה לגמרי אלא ברפוי א"כ נוטלה ע"מ שלא להחזירה אעפ"כ אסור מדרבנן ועי' בהה"מ ובטו"ז או"ח סי' שי"ג אות ה' והר"ן כתב הא דכתב האלפסי גזירה לא קאי כ"א על דלתות שידה תיבה ומגדל ע"ש:

הלכה כז העושה אוהל קבוע וכו'. כ"ה בגמ' שבת קל"ח אהל קבוע לא יעשה ואם עשה חייב חטאת ומה הוא אוהל קבוע שעשוי להתקיים ובנין ארעי הוא שאינו להתקיים. וז"ל הלבוש כל אוהל שיש בגג טפח זה הוא אוהל קבוע ואסור מה"ת ולאו דוקא דעיקר תלוי אם עושה בנין שיהיה שם לזמן מרובה זה הוי אוהל קבוע וחייב חטאת וכ"כ בס' פמ"ג או"ה בט"ז סימן שט"ו אות ח' ובגמ' אמרי' תני רמי ב"י טלית כפולה לא יעשה ואם עשה פטור אבל אסור ואם כרך עליה חוט או משיחה מותר לנטותה לכתחילה ופירש הרי"ף דבאין בגגה טפח הוא דמתירין לנטותה בכרך עליה חוט אבל היה בגגה טפח אסור. והרא"ש חלק עליו דהא באין בגגו טפח מ"ש מכילת

חתנים אלא גם בגגו טפח מותר ויפה כתב בזה הרב הגאון בנב"י מה"ת סימן למ"ד דרבינו בהל' ל' מיישב קושית הרא"ש במתק לשונו במ"ש הוציל והיא מתוקנת לכך ועי' בש"ג והדריפה כ' דהא דכ' האלפסי ואין בגגה טפח קאי רק בשלא כרך עליה חוט או משיחה. ובנב"י תמה שם א"כ למה חזר הרי"ף וכתב אם היה עליה חוטין מאתמול וכו' אותו היום מותר הא כבר כתב כן בתחילת דבריו אם כרך עליה חוט או משיחה מותר לנטותה לכתחילה. ולענ"ד דברי הדרישה כנים דהא דכתב הרי"ף וחזר ושנה אם היה עליה חוטין מאתמול לא בא אלא לפרש שלא תטעה לומר דבעי' שיהיה בה טפח קמ"ל הרי"ף דכריכת חוט או משיחה מועלת בלא שייר בה טפח דברים דבריו לא העתיק אלא דברי רמי ב"י דסגי שני פרופים כמ"ש התוס' בסוגיא בד"ה כרך. ומ"ש הר"ן בשם ומדברי הרי"ף אתה למד שכל אוהל כילה וכיוצא בזה כל שיש בגגה טפח אוהל קבוע הוי ומיחייב חטאת וכו' שם בזה שלא כדברי רש"י נ' פשוט דכוונת הר"ן דוקא אם עושה כן להיות שם אוהל קבוע לימים הרבה אבל מודה הרי"ף דאם עושה לזמן מה שאינו מתקיים דאינו חייב חטאת וכן מוכח מדברי הסמ"ג ובה"ג ומדברי רבינו בפרקין. ומעתה מ"ש בנב"י שם דיש חשש חיוב סקילה בפתיחת השארמשאל הגם שלא כתב כן בבירור לענ"ד נלאה דבר פשוט שאין כאן איסור תורה כיון שאין אוהל זו לקביעות אבל איסורא דרבנן הוא אליבא דכל הישוח אפי' לשיטת רש"י כמ"ש שם בנב"י, ועי' בס' מכתם לדוד סי' ח' שאוסר בהחליט לנטות את השארמשאל בשבת וביו"ט מכ"ש לפותחו אבל לומר לנכרי שיפתחנו להגן עליו מותר עי' ברכי יוסף סי' שט"ו:

פרק כג

הלכה ו ואסור להניח עליה. עי' כ"מ ועי' מ"ש בזה פי"א ה"ז:

הלכה ח מפני שהוא כמתקן כלי. עי' הרלנ"ח סי' מ"ז מביאו בכנה"ג או"ח סימן שכ"ג שנשאל למה נתן רבינו טעם בשבת משום מתקן וביו"ט משום שמא ישהה וכתב דבשבת כל תיקון אסור אפי' נשמא בו ביום אבל ביו"ט ליכא חששא דמתקן משום מכשירי א"כ ואין אסור כ"א בנשמא קודם י"ט אבל נשמא ביו"ט מותר להשביל ועי' מ"ש בש"י במס' ביצה ועי' מ"ש בס"ד בהל' יו"ט פ"ד ה"ז:

הלכה יד שזה דומה למקדים וכו'. עי' מרכבת המשנה שכתב כמה נפקותי הוכא דלא שייך מתקן ומקדים שייך ויש עוד למצוא נפקותא ע"פ מ"ש המל"מ פ"ו מה' מתנות עניים בשם ר' ישעיה דהשה אחת פוטרת כל הכרי להוציא מידי טבל אבל לא קיים מצות נתינה עדיין ע"ש. וא"כ אם כבר הפרים מע"ש חטה אחת אין כאן מתקן דהא כבר הוציאו מידי טבל ודמי למקדים ולזה העירני חתני הרבני המופלג השנון מו"ה שמשון נ"י אלא דקשה ע"ז א"כ דסבר רבינו דגם זה בכלל אין מגביהין תרומות ומעשרות א"כ מאי מקשה תלמודא על הא דתנן אין מגביהין פשיטא דלמא קמ"ל בכה"ג. הן אמת שבלא"ה קשה לי לפי מאי דאמרינן ביצה דף פ' גלגל עיסה מיו"ט אין מפרים ממנו חלתו ביו"ט ומקשה הגמ' כיון דקיי"ל חלת ח"ל אוכל והולך וא"כ מפרים למה לא יפרים ביו"ט הא אין כאן מתקן ומשני תלמודא מי לא מודה שמואל שאסורה לזרים ע"ם ברש"י ובתוס' דהוי בכללא דאין מגביהין תו"מ משום דמחזי כמתקן וא"כ מאי מקשה תלמודא פשיטא דלמא הא קמ"ל דגם בחלת ח"ל אסור וצ"ל דתלמודא רצה לשנויי גם על מאן דפליג על שמואל וסובר דגם חלת ח"ל אינו אוכל קודם שיפרים וא"כ ה"נ י"ל דגם בזה רצה לשנויי אפי' למאן דלית ליה דשמואל דחטה אחת פוטרת את כל הכרי, וע"פ דברינו מיושב מה שהשיג הראב"ד הל' ט' על רבינו, א"א ואפי' ליתן לכהן בו ביום וכוונת השגתו דהו"ל לרבינו להביא תירוץ הגמ' ולפ"ד א"ש ודו"ק, ועי' בפ"ג מה' יו"ט ה"ח מה שהשיג הראב"ד על רבינו שם ולפמ"ש רבינו פה טעה הדש א"ש:

הלכה טו עד מ"ש וכו'. הא דנקט רבינו עד מ"ש ושביק ליו"ט י"ל ע"פ דמשני במס' ביצה דף י"ז ע"ב בדלית ליה סירא אחריגא מותר לאכול בזה דוקא ביו"ט אבל לא בשבת כדאמרינן שם איסורא בשבת שאני מש"ה כתב רבינו בשבת בכ"ע אסור עד מ"ש ועמ"ש באריכות בזה בש"י שבת דף י"ב ע"ב:

הלכה יט ויבוא למחוק וכו'. הב"ח כתב בשם רש"י הטעם משום ממלא חפציך וכ"מ אי שנים רשאים לקרות בשטרי הדיוטות דלהר"מ יש מקום להתיר ולרש"י אסור עי' פמ"ג או"ח סי' ש"ז בש"ז אות י':

הלכה כ גזירה שמא ירבה וכו'. ובירושלמי שמא יאיל מן היום למחר ע"ם פרק כ"כ הלכה ג' ועי' מ"ש שם בש"י. וגזירה דשמא ירבה פי' מתוך בהילתו ישכח שהוא שבת ואף דרבא פסק כר"ש במלאכה שאצ"ל י"ל דשבות חמיר הוא וכמ"ש הה"מ בהלכה כ"ו והכי מוכח בירושלמי דבעי שם לאוקמי מתני' כר"ש וכמ"ש בק"ע שם ד"ה מתניתין וכו' ועי' בתוס' שבת מ"ד ע"א ד"ה מתוך ועי' מ"ש בש"י מה שרצה הפ"י לחדש דמלאכה שאצ"ל איסור תורה יש בו לכ"ע. ומ"ש רבינו ובגדים שיכול ללבוש ולמד הכ"מ מזה דהלכה כת"ק דמתני' דהינו מוציא ופושט וחוזר ולובש עי' א"ר סי' של"ד ומפני שכבר כתב הכנה"ג בשם או"ה דלדידן דלית לן רה"ר וגם קיי"ל לעיקר מלאכה שאצ"ל פטור יש להקל בכמה דברים אך שלא יבואו לחלל שבת באיסור תורה או בש"ר דברים אפי' דרבנן רק להציל נפשות. ועי' במסכת עירובין דף ל"ה ומה שקשה משם על דברי רבינו הכ"מ כבר האריך והרחיב ביאור בס' ברכי יוסף או"ח סימן ש"א אות י"ב ע"ש:

הלכה כה ומציל מיה"כ וכו'. עי' הה"מ, זה הדין לא שייך לדידן ומזה תמה הכנה"ג על הרי"ף והרא"ש והטור וכ"ו מפני מה העתיקו הם הך דינא ע"ם ישובים לזה. ועי' בק"ע פכ"כ דף מ"ו ע"ב ד"ה מפני וכו' ועי' פרמ"ג סי' של"ד במ"א אות ו' דכ"מ משבת לי"ט ע"ש:

הלכה כו כתבי הקודש וכו'. עי' מ"מ בשם ירושלמי וכבר הוכחתי שם בש"י דשני שבותים אין להתיר איכא דכ"ע גם בכתבי קודש:

הלכה כח ס"ת שיש בו ללקט וכו'. אפי' אם הפ"ה אותיות הם פרשה עמלק וכיוצא ג"כ מצילין וכו'. דהרי אם כתב ס"ת חוץ מתיבה אחת מהלו נפסלה ברכי יוסף סימן של"ד:

פרק כד

הלכה א הרהור מותר. מיתור מלת דבר דרשינן הכי דהרהור מותר כנה"ג בשם מהרי"ל. וק"ק הא דרשינן מודבר דבר שלא יהיה דבורך של שבת כדבורך של חול כמ"ש רבינו ה"ד ואכתי התירא דהרהור מנ"ל ומזה נראה דהוכיח רש"י בשבת קי"ג ע"א מ"ש שלא יהיה דבורך של שבת כדבורך של חול מו"מ והשבונות ועי' הה"מ ה"ד מ"ש ודו"ק:

הלכה ה ומודדין מדידה של מצוה. עי' בש"י מה"ש ה"ו וגם קשה דאיני של קיימא מהיר רבינו במקום מצוה. ועי' בתוי"ש סוף שבה:

ונגמר

הלכה ז אין עושין וכו'. עי' מג"א סימן של"ט כתב אפשר דבמלקות נמי איכא חילול שבת כגון שעושה חבורה ע"ש. ולשיטת רבינו דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב ניחא דלא חשיב מקלקל כיון שנתכפר לו במלקות ועי' בתוס' יבמות דף ו' ע"ב ד"ה טעמא ומה שחקר במל"מ פה עי' באורך בס' ברכי יוסף סי' של"ט באו"ח ושם מבואר ג"כ מי שרוצה לברוח ולעגן את אשתו מותר לחובשו בשבת שבות יעקב ח"א סימן י"ד ולהורות או"ה ולשער בשיעורין מותר תה"ד סי' ל"ד:

הלכה י בה"ש אלא בעצמו של יום וכו' אבל בה"ש וכו'. הא דהאריך רבינו כ"כ וכפל בלשונו אבל בה"ש נ"ל מכאן לפשוט ספיקותו של המג"א בסימן שמ"ב אם במ"ש בה"ש נמי לא גזרו משום שבות דמאי אפוקי יומא מעיולי יומא דמספיקא לא פקעי קדושה ע"ש, ורבינו בא להורות לנו דלא גזרו גם במ"ש ומש"ה כתב דלא אסרו אלא בעצמו של יום ומש"ה כתב ושנה אבל בה"ש הכוונה על בה"ש דמ"ש. ומ"ש בס' אמתחת בנימין בפ"ד דדמאי מ"א בתוי"ט ד"ה חשכו וכו' אבל בה"ש במ"ש אוכל על פיו מפני שלא נגמר היום ונראה לו ראיה מכאן דבה"ש דמ"ש גזרו משום שבות דאל"ה ליתסר נמי בה"ש כיון שיכול לתקן דהא מעשרין את הדמאי בה"ש ע"ש. ולהאי זו יש לדחות דאע"ג דיוכל להפריש בה"ש מ"מ אינו אלא על צד הדוחק כמ"ש רבינו כיון דעכ"פ יש כאן קצת איסורא לא חייבוהו חכמים והקילו להאמין את ע"ה כיון דאכתי אימת שבת עליו כמו במדומע כנ"ל ועי' בשעה"מ. ודע שכתב הרע"ב עירובין פ"ג מ"ג אפי' לרבי דאמר כל דבר שהוא משום שבות בה"ש לא גזרו באיכא תרתי כגון טלטול הסכין והתיכת חבלים אפי' רבי מודה דגזרו וכ"כ מדברי התוס' מסכת שבת דף קכ"ה ע"א ד"ה למטה וכו' במ"ש א"כ כרבי דאמר כ"ד שהוא משום שבות לא גזרו עליו בה"ש ודבריהם תמוהים מאוד כמ"ש בס' מעיל לדקה. ולפ"ד הרע"ב מיושב דגם שם יש שני דברים שימוש באילן ומוציא מכרמלית ובחידושי ריטב"א עירובין כתב עוד סברא היכא דצריך להגיד האילן עצמו אף לרבי אסור וא"כ מדברי רבינו פה מדמתיר לעלות באילן להביא לולב:

הלכה יא קטן וכו'. עי' הה"מ וכ"מ. ונ"ל דעת רבינו דעד כאן לא התיר רבינו באיסור תורה אלא אם עושה מלאכה דאית בה פלוגתא כגון כבוי שכתב רבינו בפי"ב דאיכא לצרף דעת המתיר ומ"ש בה' מ"א או שעשה מלאכה בשבת ג"כ מיירי במלאכה דאית בה פלוגתא וסמך על מ"ש פה משא"כ בחילול שבת במלאכה דאסור לכ"ע ואין בה מחלוקת כגון תולש בע"כ או מעביר ברה"ר אע"ג דבשאר איסורי תורה כגון באוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו מ"מ באיסור שבת דהוא איסור סקילה ב"ד מצווין להפרישו כדאמרי' ביצה דף י"ז איסורא דשבת שאני וכמ"ש בחידושי הר"ן סנהדרין דף פ"ה גבי דשא"מ לחלק בין איסור סקילה לאיסור לאו ע"ש כנ"ל:

הלכה יג ועוד וכו'. עי' בהשגת הראב"ד וכס' ש"י מס' ביצה דף ג' ע"ב כתבתי דרבינו הוכיח טעמא שלו דע"כ ס"ל לרבה כן ביצה י"ב ע"א בהא דאמר דלמא בעירוב והוצאה פליגי ולא חש לקושית ר"י א"כ ליפלגו באבנים ע"ש רש"י ותוס' א"ו דהיה ס"ל לרבה טעם איסור טלטול כמ"ש רבינו ע"ש:

פרק כה הלכה ו נתפרקו אפי' בשבת. גרסינן בירושלמי ר"פ כל הכלים דלתות הבית דרובה ודלתות הכלים דרובה דלתות הבית דרובה שאע"פ שנתפרקו מע"ש אסור לטלטלן בשבת דלתות הכלים דרובה אע"פ שנתפרקו בשבת נטלין בשבת וצ"ע על רבינו פה שכתב אפי' בשבת. ועי' במג"א סי' ש"ח אות י"ט ועמ"ש בש"י שם:

הלכה טז כלכלה. והראב"ד השיג על רבינו והה"מ כתב שלא מצא ישוב לדברי רבינו כ"א שהיה לו גי"א ולפ"ד הה"מ ע"כ צ"ל דרבינו חזר פה במ"ש בפי' למתניתין דפרק נוטל שם כתב שצריך כל ג' תנאים ביחד שיהיו פירות בסל וצריך נמי שיהיו הפירות כגון תותים וענבים ואיירי נמי כגון שנפחת והאבן סותמו וכ"כ הב"י בסימן ש"ע והרע"ב שכתב בפי' המתני' דנמשך אחר פי' רבינו במתני' באמת תמה עליו התוי"ט. ולעד"נ דיש שני חלוקים אם נעשה דופן האבן לסל ונתרחב בו היטב כדי שיעשו מקצת הכלי אז אין צריך שום תנאי אחר והוי כמו אבן שבקרויה שכתב רבינו הל' י"ח וזה הוא הדין שכתב רבינו וסתם נקב שלה באבן ובזה לא צריך שום תנאי. ויש עוד צד אחר כגון שיש נקב בסל ומניח עליו אבן שלא יפלו הפירות שבתוכה אבל לא קשה האבן להיות דופן קשור היטב שלא יוכלו לפול ואז בענין זה ודאי דלא שייך לומר דנעשה מקצת הדופן דאין זה דומה לאבן שבקרויה כלל והשתא הך כלכלה דמיירי במתני' והאבן בתוכה ודאי דמיירי בלא נקשרה היטב ומש"ה תמה הגמ' ואמאי ההוי כלכלה בסיס לדבר האסור ומשני ר"י בכלכלה מליאה פירות ומקשה תו ולשדינהו לפירות ונשדי לאבן ומוקי לה בפירות המיטנפין וקס"ד דתלמודא דאין צורך לכלכלה לאבן כלל ויכולים הפירות לינח בתוכה בהנטל האבן ג"כ ושפיר מקשה וניגעריהו נעורי ומשני בכלכלה פחותה עסקינן דהאבן נעשה דופן פי' דצריך לאבן לסתום הנקב שלא יפלו הפירות אבל לא נקשר שם לעשות דופן ולהיות כמו מקצת הכלי דזה פשיטא ומ"ש מאבן שבקרויה אע"כ דאין האבן מונח בענין הזה וזה לא צריך רבינו להשמיענו דודאי מיירי דלא יכול לנעריהו דאל"כ מאי מהני דפירות מיטנפין הם ומש"ה לא קאמר בגמ' אלא וצריכין עוד דמיירי בכלכלה מליאה פירות ומיטנפין וא"כ דברי רבינו בפירוש המשנה נכונין ואין הכוונה בתנאי הג' דנעשה דופן שנתקשר היטב אלא כמ"ש וכ"ה הפירוש בדברי הרע"ב וע"כ צ"ל כן לפמ"ש התוס' ד"ה ונשדינהו במ"ש א"כ השתא יש להעמיד נמי בפירות המיטנפין וכו' ע"ש ואין הבנה לדבריהם אם לא כמ"ש ועי' בק"ע שבת דף מ"ח ע"ב ד"ה כיון ול"נ כמ"ש הוא נכון וברור:

הלכה יט אפי' הן חייבין במעשר מדבריהם. צ"ע אמאי אין מטלטלין הא חזי לקטנים ומ"ש מדברים הראוים למאכל בהמה ודומיהן כמבואר פכ"ו הט"ז דמטלטלין מפני שהן ראוים לחיות ולעופות השכיחין א"כ הכא הא חזי לקטנים ומזה ראי' לשיטת רבינו בפי"ז מה' ממ"א דאפי' איסורא דרבנן איסור למספי לקטנים בידים א"כ אינו דומה להנך דשם יכול למספי בידים לחיות ולעופות השכיחין משא"כ בקטן. וקשה מכאן לשיטת רשב"א דס"ל דבאיסור דרבנן ספינן בידים ועי' בחידושי רשב"א יבמות פ' חרש שהקשה על שיטתו מהך דאין מערבין בטבל מדרבנן ותירוצו שם לא שייך הכא וצ"ע:

הלכה כג אבל כופה הוא הכלי עליה. עי' השגת הראב"ד. ועי' בירושלמי ספ"ק דשבת מהו ליגע במוקץ ועמ"ש בש"י שם:

הלכה כה הואיל ואם עבר ותקנו מתוקן. עי' בתוס' מסכת שבת דף מ"ג ע"א ד"ה טבל מוכן וכו', ומדברי רבינו בפכ"ג מה"ש יראה דחולק עם התוס' ועמ"ש בזה בש"י פ' ביצה דף י"ב ע"ב:

הלכה כו אגפים נתלין. בהשגות הראב"ד ז"ל, פי' המג"א בסימן ש"ח משום דכוי דשא"מ ע"ש:

פרק כו הלכה ז כדרך וכו'. ויצא לנו פי' לפמ"ש רבינו בפכ"ד הי"ג אם מתירין לו לטלטל הסולם שהוא כלי שמלאכתו לאיסור יבוא לעשות מלאכה דהיינו שיעוד ושפיר שייך דין זה הנוגע לדין מוקצה לטעם רבינו והראב"ד שכתב אין כאן מקום לזה שהשיג שם על טעם רבינו לטעמיה אזיל:

שם אם יש טורח כלי וכו'. עי' בחידושי הרשב"א שבת דף קכ"ו מחלוקת רש"י ור"ת:

הלכה יב מגעל וכו'. עי' הה"מ אפי' באינו רפוי מותר. ועי' בירושלמי פ"ק דביצה דף ה' ע"א לפי גי' הק"ע ופירושו מוכח דחולק על בבלי ודוקא ברפוי מותר אבל באינו רפוי לא וע"ש בש"י מ"ש בפירושו וגירסתו תמוה מאוד ולפ"מ שפירשתי אני שם אין כאן מחלוקת בין בבלי וירושלמי:

הלכה יג ומטלטלין כנוגה וכו' כגרף של רעי וכו'. פי' דרבינו בא ליישב מה שנתקשו בו למה לא ינער האפר עם השברי עצים ומ"ש בחידושי רשב"א ליישב משום דהאפר מתפזר וכ"נ בתוס' ביצה דף כ"א ע"ב מ"מ קשה הא יכול לנערה במקום אחד בקרן זוית שבבית ואח"כ לטלטל האפר לבדו ולהניח השברים ודוחק לומר דצריך גם למעט האפר הנדבק בשברים לזה כתב רבינו דאם ינערנו אז הוי גרף של רעי אם יניח בבית שברי עצים והאפר אע"ג שאח"כ יוכל לטלטל אין עושין גרף של רעי לכתחילה כנ"ל ונסתלק בזה השגת הראב"ד ועי' הה"מ. והנה הרמב"ן סובר אליבא דרבא שרי לטלטל כנוגה אפי' אם האפר שבה אינו ראוי וה"ק מטלטלין כנוגה אגב קטמא ואע"פ שיש שם אפר שאינו ראוי וגם שברי עצים אפ"ה אין המחתה אסורה משום זה משום דהני מילי טפלים לכלי וכו' ול"ד לאבן שבכלכלה. וכבר הביא הר"ן דבריו בס"פ כירה ולשיטת הרמב"ן ודאי קשה למה לא ינער האפר והשברים ולמה אם מתירין לו דבר שא"צ וכי עדיף מכלכלה ופירות בתוכה דאם יוכל לנער האבן שצריך לנערו אלא ע"כ דגם רמב"ן סובר כסברת רבינו פה דאם ינער בבית נעשה כגרף של רעי ומדברי רבינו פה משמע קצת דלא סבר כשיטת הרמב"ן וכן העלה הר"ן בשיטת הרי"ף ועכ"פ סברת רבינו נכונה ולא פליג רבא עליה דאביי אלא כשהוא בתוך המחתה ומכוסה אבל בבית הוי כמו גרף של רעי:

הלכה יד חוץ מגרוגרת וכו'. עי' בהגהת רמ"א או"ח סי' ש"י דאפי' גרוגרות וצמוקים בשל נכרי מותר אם לא בדבר שיש בו הפסד דמחובר ועי' מ"ש בזה בס"ד בש"י בפ"ק דשבת דף ז' ע"ב ד"ה והרנה:

הלכה טז עי' בזה בש"ג ר"פ מפנין באריכות לפרש דברי הטור:

הלכה כג מותר להוציאו לכרמלית וכו'. הנה לשיטת רבינו דפסק בפ"א כר"י במלאכה שאצ"ל א"כ דוקא לכרמלית מתירין אבל לשיטת הפוסקים כר"ש במלאכה שאצ"ל א"כ יש מקום להתיר גם להוציאו לרה"ר משום גדול כבוד הבריות אבל בהד"ר כתב דאליבא דכ"ע אסור ברה"ר שלא התירו כבוד הבריות אלא בדבר שעיקרו בדרבנן אבל לא מלאכה שאצ"ל דעיקרו מן התורה ומאן מפיס דלמא עביד לצורך גופה דמשכחת לה לצורך כדאמרינן בירושלמי ע"ש שכ"כ בשם ר"ח. ומ"ש הה"מ בשם הרמב"ן דא"צ ככר או תינוק שלא ירבה בהוצאות ולשיטתו דפוסק מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור ודאי דצריך ככר ומטעם שכתב הרשב"א ולשיטת רבינו דפסק מלאכה שאצ"ל חייב משמע דס"ל כהרמב"ן מדלא הזכיר דבר מזה:

פרק כז הלכה א חוץ לי"ב מיל וכו'. שיטת רבינו ע"פ הירושלמי כמ"ש הה"מ והרמב"ן בפ"ק דעירובין האריך בראיות דתלמודא דבבלי חולק בזה דאין לתחומין עיקר מן התורה ואחת מראיותיו הוא מהא דאמרינן שבת דף קנ"ד והוא ג"כ בסנהדרין דף ס"ו ובש"י ריש מסכת שבת הבאתי קושיא זו בשם הרב הגאון מו"ה דוד זללה"ה ועמ"ש ביישוב קושיא זו, וע"ע מ"ש בש"י מס' עירובין דף כ"ג ע"ב ד"ה ע"ת דפלוגתא דאמוראי בזה, ובזה מסולקים כל הקושיות על רבינו ועי' מרדכי פ"ק דעירובין שהביאו בס' כנה"ג דאף לשיטת הרי"ף שהוא מה"ת מ"מ לא מחמרי' בהו הואיל ואינו מפורש בתורה ועי' עוד בכנה"ג שם דיש מחלוקת בכליו ובהמתו אי הוי מה"ת ע"ש:

הלכה ג ה"ז ספק וכו'. עי' מל"מ פ"ח מה' שאר אבות הטומאה הל' ה' שכתב דספק דרבנן היכא דאיכא ס"ס להחמיר אזלינן לחומרא ע"ש. ובשעה"מ בה' מקוואות הרבה להשיב על ראיותיו וכתב עוד מצאתי ראיה ברורה לדבר נגד סברת המל"מ ממ"ש הה"מ פה דבתשובה ביאר וכו' ומכלל זה שהליכה בנהרות ויש ספק וכו' מותר לפי שהוא ספק של דבריהם הרי מבואר דס"ל להה"ה ז"ל דאע"ג דאיכא שני ספיקות להחמיר אפ"ה אמרינן ספק דרבנן להקל שהרי הליכה בנהרות שיש בהן ספק אם הם למעלה מי' איכא תרי ספיקי חדא אם הם למטה או למעלה ואת"ל למעלה דלמא יש תחומין למעלה וזו נראה לי ראיה שאין עליה תשובה ע"כ. והנה באמת דבר גדול דיבר רבינו שמדברי הה"מ נראין הדברים כן אבל עדיין יש מקום להצדיק דהרי באמת לא ביאר הרמב"ם ספק זה אם הוא להקל או להחמיר ובאמת בהגה"מ כתב דאזלינן לחומרא בבעיא זו וכ"ה שיטת הרא"ש והטור או"ח סימן ת"ד וב"י הביא שם דרבינו ירוחם תמה על הרא"ש הא ספק דרבנן הוא ובאמת אין מזה תימה דהא מצינו הרבה פעמים דנקטינן בעיא בגמרא גם בדרבנן להחמיר ואפשר דקושייתם הוא דתחומין עיקרו דרבנן בזה היה לנו לתפוס לקולא וא"כ קשה טובא על הרמב"ם דלדידיה דס"ל תחומין י"ב מיל מן התורה א"כ עיקרו מן התורה וא"כ שפיר י"ל דנקטינן לחומרא ואיך סתם הדברים ולא ביאר בחיבורו וסומך עצמו על התשובה אלא נראה באמת בהיפך דהרמב"ם גם הוא ס"ל דנקטינן להחמיר בבעיא זו כיון דבעיא דגמרא הוא ול"ד לשאר ספיקות אלא מ"ש בתשובה דיש להקל בספק ה"פ בדברים שהן דרבנן ויש בהן ספיקא אזלינן להקל כגון בדברים שעיקרן דרבנן ובספינה גם להרמב"ם עיקרו מדרבנן מקרי וא"כ בספינה שפיר כתב דאיכא מקום להקל בספיקא דכיון דאינו דומה לדגלי המדבר וכ"ה שיטת הלבוש באו"ח סימן ת"ד שכתב ולענין תחומין נסתפקו בו חז"ל אם יש תחומין באויר למעלה מי' אם לא לפיכך אמרו דביבשה שהוא במקום רה"ר ממש ודומה לדגלי המדבר יש להחמיר ואמרינן יש תחומין למעלה מעשרה כגון בקפיצת הדרך עי' שם או שרוצה לילך ע"ג עמודים שגבוהים עשרה ואין בכל אחד רוחב ד' טפחים דהשיב כאויר משום דלא ניחא תשמישתא וכו' עד"א ביבשה דדומה לדגלי המדבר אבל ימים ונהרות שאין שם איסור דאורייתא כלל אפי' בי"ב מיל לדברי הכל לפי שאינו דומה לדגלי מדבר הקילו בו וכו' ואם ספק לו אם היה למעלה מעשרה או למטה [illegible] ובדרבנן הוא אזלינן לקולא. הנך רואה בעיניך הדברים כמ"ש שהוא [illegible]

הפוסקים שאין מחלוקת וגם שיטת הרמב"ם כן הוא . וראיתי בא"ר שתמה על הלבוש דבש"ע משמע דפסק לקולא אף ביבשה ולענ"ד נראה כמ"ש וחילוק זה נראה מוכח מסוגיא דתלמודא עירובין דף מ"ג ע"א בהא דבעי ר"ח יש תחומין למעלה מעשרה או לא כי תבעי לך בעמוד גבוה עשרה ואינו רחב ד' א"נ דקאזיל בקפילה ליבעיא אחרינא בספינה מאי וי"ל על ליבעיא קמא דמיבעי ליה בעמוד או בקפילה ולמה לא קמבעי ליה בספינה וגם קשה מאי בעי בזה ליבעיא אחרינא דבעי בספינה מאי אלא נראה דבהא פליגי ליבעיא קמא היה סובר דודאי בספינה דעיקרו מדרבנן בזה אין ספק דודאי לא גזרו על למעלה מעשרה ולא קמבעי ליה אלא ביבשה כגון בעמוד או ע"י קפילה ולזה קאמר תלמודא ליבעיא אחריתא דגם בספינה הוה ספיקא אי גזרו למעלה מעשרה וא"כ הא אין ראיה כלל מדברי הרמב"ם שהיקל בתשובה בים ספק אם הוא למטה מעשרה או למעלה מעשרה דאין להחמיר אפי' היכא דאיכא ס"ס להחמיר די"ל דבספינה שאני דאיכא נמי ס"ס להקל דאולי הלכה כל"ק דבספינה לא קמבעי ליה כלל דלא גזרו על תחומין למעלה מעשרה אף דהוי ספיקא דלמא הלכה כליבעיא בתרא דאף בספינה יש ספק. וגם יש לומר דגם ליבעיא קמא לא פליג עם ליבעיא בתרא דגם ליבעיא קמא מודה דגם בספינה יש לספק ולא נקט הנהו כ"א לרבותא דגם ביבשה מספקינן ולא תימא דביבשה אין ספק אף דקצת לא משמע הכי דא"כ למה נקט תרי גוונא דיבשה הו"ל למנקט חד דיבשה וחד דימים ונהרות הגם שי"ל דנקט ע"י קפילה אע"ג דהוא מילתא דלא שכיח ג"כ מספקינן ואי הוי נקט קפילה ה"א דבעמוד ודאי גזרינן מ"מ הו"ל למנקט גם ימים ונהרות וא"כ שפיר מקילין בספינה אפי' היכא שיש ס"ס להחמיר משא"כ בשאר ספיקות בתלמוד שפיר יש מקום לדברי בעל מל"מ ומסתבר טעמיה ואין בכאן סתירה לדברי המ"ל והדרבה מדלא כתב הרמב"ם וכן לא אשתמיט שום פוסק לכתוב בספק למעלה או למטה מעשרה ביבשה דמקילין בספק דרבנן ולא כתב כן אלא בספינה ש"מ דוקא בספינה מקילין מטעם שכתבתי אבל ביבשה דודאי מספקא להו בעלי התלמוד ולא איפשטא ודאי דאזלינן לחומרא היכא דיש ס"ס להחמיר אליבא דכ"ע . וגם לפי פשטן של דברים ג"כ נראה דאין ראיה מספינה דודאי סתם ספינה איננה הולכת בפחות מעשרה כדמשמע בגמ' דמשני במהלכת ברקק וא"כ הספק האחד אולי הוא למטה מעשרה הוי כמו רובא להיתרא ואין דומה לס"ס בגוונא שכתב הרב מל"מ היכא דשני ספיקות שקולים הם להחמיר בבעי' דרבנן דלא איפשטא בגמ' דאזלינן להחמיר ובזה יש מקום לדחות כל הראיות הנראים היפך סברת המ"ל ויש לדון בזה להחמיר . וחכמי בבל שסברו שיש תחומין מה"ת בימים עי' סימן רמ"ח וכבר תמה בס' כנה"ג באו"ח סי' ת"ב בהגהת ב"י וכתב שם וכבר עמד ע"ז בס' משפט צדק חלק א' ע"ש :

הלכה ח וכן מי ששבת בבקעה וכו' . כתב הריטב"א והיה נראה דהא אתי' דלא כר"ג וכו' דאילו לר"ג הא קתני שאם הוליאוהו וכו' שנתנוהו בדיר וסהר דמהלך כולו וכו' אבל רש"י ז"ל כתב דאפי' לר"ג הוא וכו' וע"כ לא קאמר ר"ג שנתנוהו בדיר וסהר שמהלך כולה אלא שהוליאוהו חוץ ממקומו שנעקרה שביתתו הראשונה ולפיכך הקילו עליו לתת לו שביתה בכאן וכו' אבל כששביתתו הראשונה קיימת אין לו אלא תחומו שקנה תחלה וטעם נכון הוא וכ"ה שיטת רבינו פה ושיטת התוס' וסיים שם הריטב"א ולפ"ז היה נראה שאם הוליאוהו עכו"ם מהלפים אמה שלו לשאר ההיקף שמהלך את כולו דהא הוי לה כהוליאוהו עכו"ם ונתנוהו בדיר וסהר וכו' אבל מורי הרב אומר דהתם שההיקף כולו חוץ לתחומו אבל בכאן שזה ההיקף הוא סביב תחומו ומתחלתו נאסר באותו היקף שלא היה לו היתר כ"א באלפים כשהוליאוהו לאותו קלה שתאסר בו לא חשב כנתנוהו בדיר וסהר ע"כ . וזה שלא כדברי רש"י שהביאו אחרונים בסי' ת"ח ודוק :

הלכה יא וכן מי שהשתיך וכו' . עי' הה"מ וכ"מ ובס' ק"ע עירובין דף י"ג ע"א סד"ה לא :

שם ואם כלתה מדתו במקצת העיר . נ"ל דמלת העיר ט"ס וצ"ל **מערה** :

הלכה יג יצא חוץ לתחום לדעת וכו' . עי' הה"מ מ"ש לדחות ראיית הרשב"א בשני דרכים . ועי' בהגה"מ פה מ"ש בשם הרא"ם ולפי דברי הה"מ בתירוץ הראשון נסתר ראיית הרא"ם עי' בס' יד דוד והגאון מ"ו השיב דתירוץ הב' של הה"מ ג"כ ליתא לשיטת הרא"ם שהביא בשם ר"ס הלוי די"ל דשמואל אליבא דר"ג מפום דנ"מ גם אליבא דר"י ור"ע והכי קאמר יצא לדעת אין לו אלא ד"א אפי' נתנוהו בדיר וסהר אפי' ר"ג מודה הא יצא לדעת והחזירוהו עכו"ם לדיר וסהר אפי' ר"י ור"ע מודים וא"כ ראיית הרשב"א קמה וגם נלבה . ועי' בש"ע סי' ת"ה ס"ו שהביא שיטת רבינו בסתם בלי מחלוקת :

הלכה טז כל מי שילא ברשות וכו' . וגרסינן בירושלמי עירובין דף י"ג ע"א עד כדון כשילא שוגג אפי' ילא מזיד אר"פ מתניתא אמרה כן שכל היולאין חוזרין למקומן , ופי' מזיד כתבתי בש"י כגון שראה שכבר הלכו הרבה בני אדם ויש כל נורכו לגיל והעפ"כ הלך הוא והפוסקים שהשמיטוהו דבר פשוט לסתיר שכל הזריז וכו' ועוד דהוא בכללא דכל היולאין , ועי' בפ"ו מה' מלכים ובס' כנה"ג בשיוריו באו"ח בהגהת הב"י סימן ת"ז אות ב' :

פרק כח

הלכה ב ד"א על ד"א או יותר וכו' . עי' הלכות מזוזה פ"ו ה"ב בכ"מ מחלוקת רבינו והרא"ש אי בעינן ד"א מרובעות ע"ש . ועי' כנה"ג בהגהת הטור או"ח סימן שס"ו :

הלכה ח מודדין לה מן היתר . עי' או"ח סימן שנ"ח במג"א אות ד' נ"ע למה סתם הטור וכו' וע"ע שם אות י"ב . וכתב הגאון מ"ו זלה"ה דלפי מ"ש הרשב"א עירובין דף כ"ז ע"ב בתוס' ד"ה התם ליכא מטעמא דאי בעי אתי דרך בתים משא"כ בכפרים המפולשים לק"מ קושית המג"א ועי' במה"ם :

הלכה יט אפי' עבד וכו' . וכתבו התוס' שם למה לא יהיו נאמנין גם אם הוא מה"ת כמו שאר איסורין משום דאינו בידו והרשב"א בתה"ב כתב משום דלריך בקיאות במדידה בקידור ורבוע והבלעה וגבש"ת דברי אמת תמה על התוס' במאי דמשמע מדבריהם דבדבר שאינו בידם בדבר תורה אינם נאמנין הרי מבואר ביבמות דף פ"ח בחתיכה ס' חלב ס' שומן נאמנין ע"ש וכבר כתבתי בש"י דהתוס' ג"כ ס"ל סברת הרשב"א אלא דס"ל אילו היה בידם לא הוי איכפת לנו בזה ומשום דאינה בידם ויש בקיאות בדבר מש"ה אינם נאמנין ועי' ירושלמי פסחים דף ב' ע"א מ"ש בש"י שם בשם התפארת שמואל ועי' ב"ח ח"מ סל"ע מש"כ שיש ס"ס בדברי רבינו יהונתן ודו"ק :

פרק כט

הלכה א מ"ע מן התורה לקדש וכו' . כתב הה"מ דגם נשים חייבות במצוה זו כמבואר ברכות דף כ'. והנה התוס' בשבועות דף כ' ד"ה כל וכו' כתבו איפכא נ"ל דלחומרא מקשינן ועי' בס' ז"י למס' ברכות מה שתמה לשיטת רבינו דכל ספק מן התורה לקולא ואי ס"ל לרבינו כסברת הריטב"א שהביא הבאר יעקב בחידושי כללות כלל מ"ה דסברת התוס' דלחומרא מקשינן לא מיתשב אלא ספיקא וא"כ קשה לשיטת רבינו מפני מה כתב שנשים חייבות בקדוש היום ד"ת ועוד הקשה שם על התוס' דא"כ אמאי מיחייבות נשים בקרבן אם אכלו את השבת ע"ש שהאריך :

ולעד"נ בכוונת התוס' דמגד הסברא כתבו דלחומרא מקשינן דאי מקשינן לחומרא יש מקום וסברא לומר דע"כ לא פטרה התורה נשים ממ"ע שהז"ג כ"א היכא דלא הוי אלא עשה גרידא אבל באם יש ל"ת ג"כ גם העשה אלים וחיובת בה משא"כ אי דרשינן לקולא אין כאן סברא כלל דמהיכא תיתי לומר בהיפך עשה לל"ת מגרע גרע אבל בעלמא י"ל דלחומרא מקשינן אינו אלא מגד ספיקא :

הלכה ו מד"ס לקדש על היין . עי' פ"ג מה' נזירות ומ"ש שם בס"ד :

שם ומברך על היין. ואמרינן בגמ' שהיין גורם לקדושה שתאמר ועוד תדיר ושא"ת. וכו' בס' צל"ח לשיטת רבינו דעל היין הוא מד"ס א"כ חייב בקדושת היום גם בלי יין ובזה נסתר טעם השני דהא לפום ריהטא מה שהוא מן התורה נקרא מקודם נגד מה שהוא דרבנן ונ"ל דכבר יצא ידי קידוש בתפלתו ומתוך דברים אלה כתב בנשים דאין דרכן להתפלל ערבית ובקדוש היום חייבות ד"ת אם האשה מקדשת לעצמה גם ב"ה מודה שמברך על היום וא"כ על היין עכ"ד . ובאמת י"ל דהא דאמר ב"ה שהיין גורם לקדושה שתאמר ה"פ אם כבר התפלל שוב אין אומר קדושה כ"א על היין א"כ יש ליין ופת השיבות דגרמי לקדושה שתאמר פעם שני ואף אם לא התפלל ולדידיה הוא פעם א' מ"מ עכ"פ בזה לא מגרעין מעלת היין ופת דיש להם קדימה , וגם סברא זו דד"ת נקרא מקודם נגד דבר שהיא מדרבנן לא ברירא כ"כ דודאי חביבין ד"ס יותר מיינה של תורה וביותר לפי שכתב הרמב"ם בפרשיו שכל מה שתיקנו רבנן הוא מן התורה ואף שהרמב"ן השיג עליו כבר כתב הרב בס' הזכרונות פ"ב לקיים דברי הרמב"ם וכ"מ ברי"ף בפ' ע"פ גבי מאן דל"ל יין בעפיית הסדר דמברך המוליא ומקדש ומברך על אכילת מלה ועי' בטור סימן תפ"ג וכתב הר"ן וכ"י משום דקידוש תדיר מקרי וקשה הא מלה עדיף מקדום דקידוש יו"ט ודאי דאינו אלא מדרבנן ולריך לדחוק דברכת מלה הוי דרבנן וגם הרע"ב בפ"י דזבחים כתב דתדיר עדיף ודעת רבינו באיזה שירלה יקדים וא"כ ודאי דגם נשים מברכין על היין וא"כ מקדשין וכ"מ ג"כ דהא ודאי ב"ה מילתא דפסיקא נקטי כמו ב"ש ולדידהו ליכא חילוק בין נשים לאנשים גם לד"ס אין מחלקין כנ"ל :

הלכה ח אין קידוש אלא במקום סעודה וכו' . ולריך לאכול לאלתר כמ"ש בהג' רמ"א או"ח סימן רע"ג ולא יפה הם עושין אותן ב"א שמקדשין מיד בבואם מבהכ"נ ומניחין האכילה עד אחר שעה אלא לריך לברך ברכת המוליא ולאכול כזית וא"כ יכול להמתין עי' שיורי כנה"ג שם, ומ"ש רבינו למה מקדשין עי' הה"מ מנהגנו ועי' בשו"ת שב יעקב :

הלכה ט היה מתאוה לפת . עי' הה"מ שיטת החולקים על רבינו ועי' בטו"ז סי' רע"א ובס' ש"י שבת דף ד' ע"א הבאתי ראיה שיקדש וא"כ יטול ידיו אבל אם שכח ונטל ידיו ובירך יכול לקדש על היין וא"כ מברך המוליא :

הלכה י קידושא רבא . בס' גינת וורדים כתב דקידוש היום דקיל בשעת הדחק בשביל כבוד רבים המיקל כרב וכר"י ומקדש שלא במקום סעודה אין למחות בידם וסיים בברכי יוסף דבעל נפש בהזדמן לכבוד חתן ומקדשין וא"כ מביאין מיני מתיקה וכיולא ואין שם פת הבאה בכיסנין אלא מגדים וקאפע לא לטעום מידי שם ולא סגי במה שמקדש ושותה כל הכוס דלא אהני לשיטת הגאונים כ"א לשותה הכוס עלמו אבל לא לאחרים, ועי' בשלטי גבורים פ' ע"פ :

הלכה יא ע"ש מבע"י . והש"ג חלק ע"ז בפ' ע"פ והב"ר מגמרא דלא יקדש אלא בלילה ע"ש :

הלכה יב היה אוכל בשבת . כתב הראב"ד והוא שאין לו אלא אותו הכוס , ועי' הה"מ טעם ומחלוקת רבינו והראב"ד, לשיטת הראב"ד דהבדלה ובה"מ שתי קדושות הם ומש"ה בעי' שלא יהיה לו אלא כוס אחד , וכ"ה שיטת רש"י במתני' ר"פ אלו דברים ד"ה בש"א נר ומזון מי שאין לו אלא כוס אחד. ומאוד אני תמה על הגאון בצל"ח שכתב לתמוה על רש"י דהאו אם יש לו הרבה כוסות מחוייב לברך על אחד ולהבדיל על אחר ע"ש , וכי נעלם ממנו שזו היא שיטת הראב"ד פה וכ"כ הרשב"א בחידושיו ומה שהקשה רש"א שם יראה דדעת רש"י דגם דמסקינן אליבא דב"ש דבה"מ אינה טעונה כוס דוקא ביחיד אבל בשלשה דאיכא ברכת זימון אפשר דגם ב"ש מודו ועי' בתוס' פ' ע"פ וברכות דף ל"ז ע"א ד"ה נתן וכו' ובברייתא דשם משמע דמיירי ביחיד כמ"ש בחידושי רשב"א מדקתני הנכנס לביתו ומה גם לפ"מ שכתב עוד שם ברשב"א דאפשר לחלק סעודתו וא"כ שפיר מקשה על ב"ש ונ"ל תנאי אליבא דב"ש ופלוגתא דמתני' י"ל דמיירי בכבר אכל בג' ונתחייב בזימון וגם ב"ש מודה דלריך כוס ול"ק קושית הרש"א . ועפי"ז מיושב קושית התוס' פסחים דף ק"ב ע"ב ד"ה מיתיבי ע"ש שתירלו בדוחק ולדברינו י"ל דבמתני' ידע דאין לו שאני כיון דמיירי בג' שנתחייבו בזימון וטעונה כוס הסירו לו לומר שתי קדושות אבל בברייתא דקתני הנכנס לביתו דמיירי ביחיד ואין הכוס חיוב כ"כ לא היה ס"ל למקשה דידהו איסורא דאין אומרי' שתי קדושות וק"ל :

הלכה יח בלילי יו"ט . כתב הה"מ ודע שאין קידוש יו"ט ד"ת ובמכילתא פ' יתרו ז"ל מכאן אמרו מקדשין על היין בכניסתו אין לי אלא קדושה ליום קדושה ללילה מנין ת"ל ושמרתם את השבת אין לי אלא שבת ימים טובים מנין ת"ל אלה מועדי ה'. וכ"ה בבה"ג ועי' בא"ר סי' רע"א וברכי יוסף שם :

הלכה כו חוץ לברך . כתב הה"מ בגמ' העלו דמע"מ ודבר שאינו מצוי הוא ע"כ לא מכר בדברי רבינו . ול"ע בפ"ו מה' שבת ה"ז כתב רבינו דין מע"מ ונראה דה בלא"ה נ"ל הא דמברך במע"מ אע"ג דהוי ספק ברכה וספק ברכות להקל ויותר לפי רבינו דמברך ברכה שא"ל עובר בלא תשא ונ"ל כמ"ש הצל"ח שם דגם במע"מ מצ מיעוט עכו"ם שמותר לברך עליו כגון שבת בידוע והיכא רובא להיתרא וכיון ד פשוטה היא לברך עליו וגם הוא מילתא דלא שכיח יפה כתב הה"מ משא"כ גבי דאסרינן מספיקא אע"ג דס' דרבנן הוא מש"ה מביאו רבינו , ומה שלא הביא בפ"ט מה' ברכות כ"ש הוא וסמך רבינו על מ"ש בה' שבת . ואפשר לומר נמי דמע"מ מברך הא אינו אלא משום גזירה אטו עמוד ראשון א"כ בספיקא לא גזר בשניים שם לא נזכר דמע"מ ג"כ מברכין דשם לא שייך סברא זו והוי ספיקא כנ"ל ולר"מ דס"ל דבכ"מ חוששין למיעוטא א"כ י"ל גם ברוב עכו"ם מיחשב ועפי"ז יש מקום ליישב מה דגרסינן בירושלמי פ' א"ד ר"א בשם ר"י מבוי

פסים

כותים וישראל א' דר בתוכה וילא מפס סאור מברכין ובס' א"ר סימן רנ"ח אות י"ט פמס עליו פהוא נגד פ"ם דילן, ולפמ"ם י"ל דהירופלמי קאי אליבא דר"מ גס אס יש מיעוט נהפב לספיקא ודו"ק :

הלכה כח וא"צ לבכך לא על הבפמים. עי' הה"מ טעם הדבר פאין מברכין במולאי יו"ט על הבפמים והר"ן בפ' ע"פ כתב היכא מ"ד דה"ט גזירה פמא יקטוס ע"כ, וליתא דהאי נגזור מ"ם מהא דקיי"ל הדם במהובר מותר להריח בו ע"ם ולזה י"ל אולי נריך ליתן לאחרים נ"כ להריח ונזריך טפי ותו הקפה פם הר"ן כי קטס ותלם מאי הוי דהא ריחא כאוכלין דמי ע"ם. ולפמ"ם בפי"א ה"ח יש מקום לייפב גס קופיא זו ע"ם. ולא נתבאר בדברי רבינו ולא בפאר פוסקים אס לא הבדיל במולאי י"ט עד אימתי יש לו זמן כמו פנתבאר בגמ' גבי הבדלת מ"ם כמבואר בה"ד וראיתי בס' ברכי יוסף או"ח סימן תנ"א מי פפכח להבדיל במולאי יו"ט יכול להבדיל כל הפבוע פו"ת בית יהודה ח"ב סימן כ"ח וסיים פם ואין לראייתו מוכרחת ומפתימת הפוסקים מפמע פסמכו על מ"ם גבי הבדלת פבת ומפתמא זמנו כל הפבוע אס לא פיה יותר מפלפה ימים ולדינא נ"ע :

פרק ל

הלכה ד אסור לקבוע סעודה בע"ש וכו'. והראב"ד הפיג על רבינו דמפרש דברי רבינו דאסור כל היום כמ"ם הה"מ וע"ז כתב דאינו אלא מלות והיינו סעודה פאינו רגיל בה ולפי הבנת הטור או"ה סימן רמ"ט בדברי רבינו נ"ע לפרש הפגת הראב"ד. ופעם פלוגתת רבינו והראב"ד י"ל דפלוגתתם תלי' בטעמא דמילתא דאין קובעין סעודה דהראב"ד סבר משום פאינו תאב לאכול טוב בפבת ומפ"ה אס אוכל קודס חלות ועוד היום גדול מותר לקבוע סעודה ורבינו סבר דהטעם הוא כמ"ם בחידופי רפב"א גיטין דף ל"ח בפס פ"ת פימנע ע"ז מלהתעסק בלורכי פבת וזה פייך בכל היום כדמפמע ברפ"ק דכתובות ומה"ט נמי לא אמר רבינו כ"א בסעודה פאינו רגיל בה דלאו פייך טרדא מפא"כ בסעודה רגילה ולא טריד בה. ובפ"ע סימן רמ"ט כתב מפני כבוד הפבת פיכנס לפבת כפהוא תאב לאכול וכל היום בכלל אסור ס"ל להמחבר להכריע היסור כל היום להוש לפני הטעמים פכתבתי. ונראה דלטעם ר"ח פהיא פיטת רבינו לא פייך כ"א בע"ש דה"א להכן בהכנסת פבת אז יש מקום לחוש פלא יהיה לו פנאי להכין מבע"י נ"ם אבל בעיו"ט דאף אס יתעכב מותר להכין בלילה רפאי לעפות סעודה פאינה רגילה קודם חלות. ובזה מיופב היטב קופית המג"א בסימן רמ"פ אות ג' מה פהקפה על הירופלמי ממתני' דההולך לפחוט את פסחו וכו' ע"ם פהאריך ודו"ק :

הלכה ט חייב אדם לאכול פלש סעודות בפבת. מדברי רבינו פה נראה דגם סעודה פליפית נריך להיות בפת דוקא וכמ"ם הה"מ ויש חולקים דסגי בפירות ומהא דתנן עירובין פ"ח משנה ב' כמה הוא פיעורא מזון פתי סעודות לכל אחד ואחד לכאורה מפמע דיולאין במיני תרגימא בסעודה פליפית דאל"כ מפני מה סגי במזון פתי סעודות כבר כתב בתוי"ט פם דאין מזה ראיה כיון דאכילת דבר יום ביומו אינו אלא פתי סעודות לא הטריכו חכמים יותר והא דתנן בסוכה דף כ"ז ר"א אומר י"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה ונתקפה בס' פעה"מ וכן הפ"י למה לא בעינן ט"ו דבפבעת ימי החג א"א פלא יהיה פבת בתוכם עי' בס' יד דוד פהאריך ביפובו, ולפי המבואר בפ"ע או"ח סימן רנ"א סעיף ה' פצריך לקיים סעודה פליפית בכבילה, ולכאורה קפה הא אמרינן בגמ' לעולם יסדר אדם פולחנו בערב פבת לפבת אע"פ פאינו נריך אלא כזית וכן מסדר פולחנו במולאי פבת אע"פ פאינו נריך אלא כזית וכמו פהביא רבינו הלכה ה' ואס די לסעודת ליל פבת בכזית מפני מה בסעודה פליפית נריך כבילה ככר העיר בתוי"ם על זה וגם' ברכי יוסף פם כתב דלא דוקא כזית אלא הכי קאמר יסדר אדם פולחנו אע"פ פא"ל אלא כזית מיהו יאכל כבילה, ולי נראה אף דבליל פבת סגי בכזית פת היינו משום דבלילה בעינן קידוש על היין ונריך לפתות כפיעור ולדעת הגאונים פהביא הטור מהפ"ע סימן רע"ג סעיף ה' מקרי סעודה כוס פל קידוש לבד ע"ם היטב. וא"כ אף דכתבו האחרונים פם דאחר פטעם כוס פל קידוש נריך פיפתה פעם פנית כפיעור פהייב עליו ברכה אחרונה כמבואר בט"ז ובמ"א פם מ"מ אס מקדש על היין ופותה ממנו כדינו וא"כ אוכל כזית פת ודאי דסגי בהכי אליבא דכ"ע וא"כ לפי מה דקי"ל דבסעודה פליפית אין נריך לקדש על היין ממילא דלא סגי בפת כזית ובעינן כבילה דוקא נמא"כ בפבת דמלרפינן כוס הקידוש דסגי בכזית, ולפי הבנת הטור בדברי רבינו דגם סעודה פליפית נריך קידוש על היין א"כ באמת סגי גם בסעודה פליפית בכזית. אבל לפי מה דמסיק הכ"מ דגם רבינו ס"ל דא"נ קידוש בסעודה פליפית אלא נריך פיפתה יין בתוך הסעודה ובאמת אספר דבעינן כבילה ולא מלרפינן פתיית יין בתוך הסעודה דדוקא אס נריך לקדש על היין אז חפיבות הקידוש מלרף לאכילת כזית למיהפב סעודה אליבא דכ"ע. כן נראה לי. ודע פכתב המגן אברהם דכבילה לאו דוקא אלא יותר מעט דכבילה מקרי אכילת ערא' ומס דקפה ע"ז ממ"ם הה"מ פ"ו דסוכה אכילת עראי כבילה או פחות או יותר מעט דמפמע דגם יותר מעט כבילה ג"כ חפיב עראי ככר העירו בזה גדולי אחרונים וכתבו דסעודת פבת חפיבא קבע ביותר ולא דמי לפאר דבריו ואין להאריך :

הלכה יד ואין בזה לא משום חובל וכו'. כן מבואר בגמ' הלכתא מותר לבעול בתהילה בפבת ע"ם כתובות דף ה' ע"ב מהא דבעי להו מהו לבעול בתהילה בפבת ברפ"י ד"ה מהו ולא פמיע להו הך מתניתא ובתוס' פם ומה דקפה ליה להרפ"א פס י"ל ע"פ מ"ם התוס' פם אע"פ דמקלקל פטור אבל אסור מיהו הכא מותר לכתחילה משום דאיכא תרתי דפא"מ ומקלקל ע"ם ד"ה אא"ל סלכה כר"י וכו' וזה ניחא לפי פיטת התוס' בכמה דוכתין דדפא"מ בפבת אינו אסור כ"א מדרבנן פפיר י"ל היכא דמקלקל אפי' מדרבנן מותר מפא"כ אס דפא"מ איסור תורה הגס דמקלקל הוא מ"מ י"ל דאסור מיהת מדרבנן ובכריתות דף י"ט ע"א גבי פלוגתא דר"א ור"י היו לפניו חלב ומותר ואכל אחת וא"י איזה אכל עי' ברפ"י פם פכתב דלמאן דסבר דחייב לית ליה הא דמלאכת מחפבת אסרה תורה א"כ י"ל דל"ק קופית הרפ"א דבריימא מוקים לה כר"א דדפא"מ הוא איסור תורה ובמקלקל אסור מדרבנן פפיר קאמר דאין לבעול בתהילה בפבת והגמ' דמספקא ליה אתיא אליבא דר' יהופע ולדידיה א"ל דפא"מ אינו אלא מדרבנן גבי פבת ופפיר מספקא ליה היכא דמקלקל אפי' מדרבנן יש להתיר ומפ"ה מסיק התלמודא באמת דהלכתא דמותר לבעול לכתחילה בפבת דאנן קי"ל דדפא"מ אינו אלא מדרבנן גבי פבת וכמ"ם ברים פ"א פפיר פפקינן דמותר לבעול בתחילה בפבת וק"ל :

הלכות עירובין

פרק א

הלכה ה לפיכך תיקן וכו'. ותוי"ט פ"ז דעירובין מ"א הביא הוכחה דפני בתים בלא חצר נמי אינס יכולים לטלטל מזה לזה בלא עירוב וסיים וזה ממה פיקפה על דברי רבינו דדעתו פלא תיקן פלמה וב"ד אלא כפיש דיורין חלוקים אבל מקום פיד כולם פוה בו דהוי דיורין רה"י והמקום פיד כולם פוים בו כעין רה"ר דאיכא למגזר אבל פתי רפות פפהיכן כאחד רה"י ממש לא גזר פלמה וב"ד וסיים אולי דגזירת חכמים היא בתר פלמה ורבים תמהו ע"ז מנ"ל הך גזירה והרמ"ז פם חולק על התוי"ט והגס פבפו"ת דכ"ם סי' קפ"ב הפיב לרמ"ז מ"מ בס' פ"ל סתר כל ראיותיו דבכ"מ פיש כאן פני בתים והם רה"י ולא נשאר להם מקום מה פיד כולם פוים א"צ עירוב והמהמיר עכ"פ לא יברך על העירוב :

הלכה ח כמהין ופטריות אין מפתתפין פאין הפובין כאוכלים. והריטב"א סיים פוד ואינם באים לסעוד ולא ללפת בהן את הפת וכל פאינו ראוי לסעוד בו או ללפת בו את הפת אין מערבין בו דמידי דחזי לסעודה בעי' וכענין פאמרו אין מערבין בקורא דדקלי אע"ג דרגילין לאכלו וניקח בכסף מעפר מ"מ אינו אוכל גמור ועומד לכך ובגמ' דמקפה והא איכא כמהין ופטריות ה"ה דה"מ להקפות דאיכא טובא כה"ג והדא מנייהו נקט ע"ם ולגמ' דמקפה והא היכא כמהין ופטריות מלד הסברא קא מקפה אי נמי דסמך על הבריית' דעירובין דף כ"ח דקתני בה ר"י אומר קורא הרי הוא כעץ לכ"ד אלא פניקה בכ"מ ומפמע מזה דאין מערבין בקורא וע"ז לא פליג הת"ק וע"כ ה"ט משום דאין באין לסעוד ולא ללפת בהן את הפת וה"נ ה"ה כמהין ופטריות וכ"כ מדברי התוס' דף כ"ז ע"א ד"ה מאן דמתני וכו' פכתב פם דכו"פ נקהין בכ"מ ואין מערבין בהן אף פיש מגיהי' בדברי התוס' אבל אין לורך להגיה כמ"ם בס' יד דוד פס וכ"ס פיטת כל הפוסקים ראפונים ואחרונים דאין מערבין בכמהין ופטריות. והרב הגאון מהרא"ו בספרו או"ח סימן פפ"ו כתב לחלק בזה דבכו"פ מבופלין מערבין והא דמקפה בגמ' והא היכא כו"פ כתב דהקופיא הוא מסיפא דתנן הכל ניקח בכ"מ ע"פ פהאריך מאד. והנה באמת כפי מה פכתבתי נדחים כל ראיותיו וגם דוחק גדול לומר מדקתני בכל מערבין וכו' חוץ וכו' הכל ניקח בכ"מ וכו' חוץ וכו' פלא יהיו דומין בהדדי וכללא קמא דוקא וכללא בתרא לאו דוקא וכבר האריכותי בזה בס' פ"י העליתי פדברי כל הפוסקים נכונים וברורים :

הלכה יא עוכלא תבלין. בס' תי"ס יו"כ יומא דף פ"א הקפה על רבינו מדלא הפיג בפ"ו מה' מעפרות ה"ה תבלין א"כ למה כתב פה דמערבין בו ועי' בס' יד דוד דמוכח ממתני' הנותן להמותו וכו' אינו חופש לפאור ותבלין פבה משום מעפר והביאו רבינו פי"א מה' מעפר ע"פ. ובאמת יש ב' מיני תבלין ומפ"ה כתב רבינו פה וסמך על מ"ם בה' יו"ד דבעינן ראוי לאכילה או ללפתן :

הלכה יד ולישראל בתרומה וכו'. כתב בפ"ג פ' בכל מערבין אבל בזה"ז פכולנו טמאי מתים אין פוס אדם בעולם פתרומה ראויה לו ע"כ והעתיקו בס' א"ז, ולי נ"ע לא מבעי לפיטת רבינו פרק ז' מהל' תרומות הלכה ח' דראוי הוא לכהן פטבל א"כ פפיפא דמותר ואפי' לפי פיטת הראב"ד פם פחולק מ"מ הרי כתב הכ"מ פם דגם הוא מודה בלא אפפר להאכיל לקטן דמותר הגדול לאכול אחר פטבל א"כ מותר לכ"ע לערב בו ומפ"ה העתיקו הפוסקים דין זה :

הלכה יז אפי' בית פער פל יחיד. עי' הה"מ וכ"מ עי' ירופלמי פ"ו דעירובין הל' ו' ועי' פק"ע פם ד"ה מילתיה וע"ע בירופלמי פם דף כ"ד ע"א ר"י בפס רב הדא דאימר בבית פער פל יחיד וכו' ומדברי הירופלמי נראה דלא כמ"ם התוס' עירובין דף ע"א ע"ב ד"ה ור"י ומזה סייעתא גדולה לפיטת רבינו פה לפי מה פכתב הב"י באו"ח סי' פע"ה לחד תי' ועמ"ם בזה בפ"י פם :

שם מפני דרכי פלום. בפירפ"י וכפיכנסו בחצר ולא יראו את העירוב פם בבית יחפדו את בני החצר פמטלטלין בלא עירוב ונריך לדחוק לפי פירופו במה פאמרו בירופלמי עירובין דף י"ט ע"א בדייר יפן היא מתניתא והרמב"ם בפי' המפנה כתב הטעם פמערבין בבית יפן לפי פיש לו הנאה פא"ל ליתן פת וכ"מ מדברי רבינו פה ובתוספתא פ"ה דעירובין תניא אס בא לחלוק כבוד רפאי ומזה מוכח כפירום רבינו ובס' פ"י פם כתבתי דלרפ"י נ"ל דאס בא גדול וחולק לו כבוד קלא א"ל למילתא ואין כאן חפד, גם כתבתי לפיטת רבינו נ"ל דגרסינן בגיטין משום חפדא ולא מפני חפדא כמ"ם הגי' לפנינו ועוד כתבתי פם די"ל דא"ל להגיה דרבינו מודה לטעם הפדא אלא דבא ליתן טעם הדבר מהיכ"ת יבוא לידי חפדא דלמא לא הקפיד בדבר ליתנו בבית אחר פאין רלונו להיות פומר עליו פלא יתקלקל לזה בא רבינו לומר דודאי יש לו ריוח מזה ומסתמא לא עפה כן מעלמו כ"א נטלו ממנו פלא מדעתו ולזה לא הולרך רבינו להביא דין התוספתא ודו"ק :

הלכה יח תלקו את העירוב וכו'. והנה בזמן זה ק"ק נהגו לתאית העירוב בכל בהכ"נ בפ"ע ומאוד תמה בזה בפו"ת ח"ל סי' קי"ב כי טועים הם בדין העירוב וכוונתו פהרי עיקר העירוב פיהפבו כל הדרים בחצר כאלו דרים בבית א' דהיינו הבית ההוא פהעירוב מונח בו וכהא דאמרינן בגמ' עירובין מ"ם החולק את עירובו אינו עירוב וכמ"ם רבינו פה אפי' היכא דמליה ואייתיר מניחו בכלי אחר באותו בית ע"ם פהאריך מאוד. ויפה כתב בזה בפו"ת מקור ברוך פהלה ז' פאין זה דומה לחולק עירובו כיון פיש לכל בני הקהלה חלק בכל ככר וככר א"כ פפיר הוי כאילו דרים במקום אחד דהיינו פבכל בהכ"נ וזוכה העירוב לכל הדרים פם באותו קהלה והביא ראיה פם וכ"מ בפ"ז ס"ם פס"ח כמ"ם פם הרולה לעשות ע"ל היותר הטוב יערב מפלו בכל ע"ם ויזכה ע"י אחר ובזה לא חייפינן לקלקול העירוב בבהכ"נ וע"ם פמסיק פאותן הקהלות פנוהגין מקדם כן אין רפאים לבטל מנהגם עכ"ד. ויש לעיין לענין ברכה כיון פכל הטעם פטועים פן דלמא יתקלקל העירוב וגס אס לא יברכו יש היכרא לתינוקות :

הלכה יט המפתתפין במבוי וכו'. עי' ירופלמי דף כ' ע"א דר"מ היא ע"י עירוב וע"י פיתוף, וע"ם עוד הלכה ב', וכתב הרמ"א בפ"ע סימן פפ"ז טעם למנהג פלנו ע"ם ולבוש פם כתב הטעם דסומכים על דברי רבינו פה וכ"מ אס העירוב אינו בפת דלפיטת הלבוש נריכים לערב בהלירות ולפיטת הרמ"א יש מקום לומר דגם אס לא עפו בפת ג"כ יכולים לסמוך ועי' בס' בני חייא פמסיק פגם דעת הרמ"א דוקא בפת ואז אין נריכים עירובי חלירות וכמו בק"ק כודים פנובין פמן ונותנין בפך נריכים עירובי חלירות ג"כ ע"ם :

הלכה

הלכה כ שפתחו לעבריה. עמ"ש בס"י עירובין דף כ"ב ד"ה מה אן:

פרק ב הלכה ב רבותי מבוטל לך וכו'. עי' הה"מ והספר דדחיק ליה לרבינו לחלוק על רש"י דלא מהני כולהם דלפי דברי רבינו יש ליישב קושית התוס' עירובין דף ע' ע"א ד"ה בעא מיניה ויש מקום לומר דהא דקתני בברייתא כשהוא מבטל רשותו א"צ לבטל לכל א' וא' בא לומר דלא צריך לומר לכל אחד רשותי מבוטלת לך אבל עכ"פ צ"ל כולהם אליבא דכ"ע ורבנן פליגי עליו וצריך לבטל לכל אחד ואחד בפירוש:

הלכה ד אחד שעירב. עי' השגת הראב"ד והמ"מ. ונראה ע"פ מ"ש הרש"א בתוס' עירובין דף ע' ד"ה הכא במ"ע ק"ק אמאי מוקי לה בכה"ג לוקי בפשיטות אפי' דאיתיה בהייה אלא שהניח את ביתו והלך וכר"ש ע"ש. והגאון אמ"ו כתב בחידושי דרש"י כ' דף מ"ז דהלך מאתמול אגל בתו ולפ"ז לא ס"ל לר"ש אלא היכא דאיכא הוכחה דהיסח הדעת משא"כ הכא דמיירי דעירב מתחילה עמהם מודה ר"ש והמהרש"א ע"כ ס"ל דלר"ש אין חילוק בזה וכ"כ המג"א סימן שע"א ועי' בס' יד דוד מסכת עירובין שם. ועפ"ז י"ל גם דעת רבינו דפסק כר"ש בפ"ד ה"ג ס"ל דלאו דוקא הלך בע"ש ה"ה בעירב עמהם וס"ל ג"כ דבאמת הוי מצי למימר בגמ' הכי כקושית הרש"א אלא דהתרצן ניחא ליה לשנויי אליבא דכ"ע ולדידן דקיי"ל כר"ש מצי מיירי בתרי גוונא ומש"ה סתם רבינו וסמך אדלעיל:

הלכה י וכן אם היו עכו"ם רבים וכו'. גרסינן בירושלמי עירובין דף י"ח ע"א עשרה עכו"ם שהיו דרים בבית אחד כל אחד ואחד צריך להשכיר רשות וזה לא נתבאר כדברי רבינו ועי' בריטב"א שהביא בשם הר"מ מקוצי העכו"ם הדרים בבית אחד שבחצר א"צ לשכור אלא מא' כמו ה' ששבתו בטרקלין שאחד מערב לכולם ע"ש שהאריך של"ד נהך דירושלמי ובב"י סימן שפ"ב מביא בשם הגהת אשרי וז"ל שם. אם יש מב"ב עכו"ם אפי' עשרה ודרים כולם עמו בבית צריך למיגר מכולם רשותם ולכאורה משמע דהג"א פליג על הר"מ מקוצי ובס"י כתבתי די"ל דהג"א מיירי היכא שיש לכל אחד חדר מיוחד ואחד מסולק מחבירו ולהכי צריך לשכור מכולם והארכתי בזה שם הרבה לסתור ראיות הריטב"א ופי' הירושלמי מבלי צורך להגיה:

הלכה טז מחלל שבת בפרהסיא. עי' הגה"מ שאפי' אינו מומר לחלל שבת באיסור דאורייתא אלא באיסור דרבנן ע"ש. בפרהסיא נקרא כל שעושה בפני י' ב"י ובס"ם דף ס"ט מבואר דאף שעושה בפרהסיא בפני כל אדם רק שמכסה עצמו לפני הנשיא בצנעה קרינן ליה וכ"כ הת"ח והעתיקו א"ר בסי' שפ"ה:

שם אלא שוכרין ממנו. כתב בתוס' שבת מיהו לא סגי לשכור ממנו בפחות מפרוטה דאע"פ שהטא ישראל הוא ולא מקרי ממון לגבי ישראל ואפשר שלא חלקו וכ"מ מסתימת הפוסקים:

פרק ג הלכה א היה החלון פחות מד' וכו'. וטעמא דמילתא כיון שאין דרך להשתמש בדרך החלון שהוא פחות מד' אינו מועיל עירובי חצירות שעירבו יחד דע"מ אינו מועיל כ"א לעשות החצירות כולן רשות אחת בדרך שראוי להשתמש בו כגון דרך פתחים או חלון שהוא למטה מעשרה. ומזה הדין העלה המג"א בסימן שע"ב אות ג' דגם לדידן לפי מנהגנו שסומכין על השיתוף כמבואר בסימן שפ"ז וכמ"ש רבינו בפ"א הי"ט ע"ש אם יש כאן שתי חצירות ואין ביניהם חלון אף שנשתתפו במבוי אסורין לטלטל דרך הגג כחצירות ובתים שלנו ובס' אבן העוזר חולק עליו וכתב דכל הנך דיני דחלון איירי דחצירות לא נשתתפו במבוי הא אם נשתתפו במבוי ועירבו החצירות לעצמן ודאי שרי והביא לשון רש"י דף ע"א ד"ה ומשתתפין וז"ל, ואם עירבו כל חצר לעצמה ונשתתפו במבוי אע"פ שלא עירבו חצירות זו עם זו שתוף מבוי מחברם וכו' מה עירוב חצר מפוי בתים לחצר אף שתוף המבוי מפוי להחצירות כחדא ע"כ. וכיון דכולם כחצר אחד הביבא למה לא יטלטלו מזו לזו כמו מבית לבית בחצר אחד ועי' בס' מחצית השקל:

הלכה ד ועשה סולם וכו'. עי' הה"מ שכתב ולא ראיתי בס' רבינו זכר לרחב הסולם והספר דס"ל לרבינו כיון דאמרינן בירושלמי פ' חלון הל' א' רנב"י צריך שיהיה בו רחב ארבעה טפחים והעמודים משלימין לד' א"כ סתם סולמות כך הן עם העמודים הם רוחב ד"ט, ובזה מיושב ג"כ מה שהקשה בק"ע שם על הפוסקים שהשמיטו הך דעמודים משלימי' דנ"מ לענין טומאה ולענין סוכה. וכ"מ בחידושי ריטב"א שם בסוגי' דסתם סולמות רחב ד' והביי דנקט רחב ד' אפשר דחולק עם רנב"י וקמ"ל דבעי' רחב ד' לבד העמודים ורבינו פסק בעירובין להקל. ועי' בגמרא שם בהא דאמר ר"נ אמר רבה ב"ח וכו' ודו"ק היטב:

הלכה י ואין מערבין שני עירובין. פי' כיון שנפרץ ביותר מעשר הוי כחצר א' ואינם רשאים לחלק עירובם מכ"ש אם המחיצה פחותה מעשרה טפחים דכחצר אחד דמי מערבין א' ואין מערבין ב' כמבואר בהגהת רמ"א סי' שע"ב סעיף ז':

הלכה יב ואם מיעט עומקו בעפר. עי' בפ"ד מה' סוכה הי"ג:

הלכה יח אא"כ עירבו. במג"א סי' שע"ב אות א' כתב דהך עירבו לא קאי אקרפף ועי' בשו"ת שב יעקב סי' י"ט ובס' תוספת שבת:

הלכה כב אע"פ שהמים מעורבין קל הוא וכו'. ולא שייך כאן להתיר מטעם ברירה משום דעכ"פ רשות שניהם שולטת בו כ"כ רבינו יהונתן ועמ"ש בס"י ספ"ז דעירובין ד"ה אין מורבה כו':

פרק ד הלכה ו האחים שכל אחד וכו'. עי' השגת הראב"ד ובהה"מ דלשון המתני' מסייע לרבינו ובת"ה כתב מיהו בירושלמי משמע כפירש"י דה"ג שם פ' הדר הלכה ז' עיקר דירה איכן היא ר"י אמר איתפלגין רב ושמואל חד אמר במקום פיתן וחד אמר במקום שינה ולא ידעינן מן אמר דא ומאן אמר דא מן מה דתני שמואל למעלה מעשרה שבות הוי דו אמר במקום פיתן מתניתא פליגא על דא האחין שהיו אוכלין וכו' ר"ח בר אמי בשם רב במקבלי פרס מאביהן ה"א מתניתא מ"מ אין שותפין במה שהן אוכלין אמר ר' בא אסברא שמואל שאין אביהן מזכה להן אלא במה שהן אוכלין בלבד מעתה אפי' אין עירוב בא אגלן עמו אותו כבית שמניחין בו עירוב ע"כ. וקושית מ"מ שהקשה בירושלמי ותירוצו כתב הת"ה דס"ד דמקשה הא דמוקי לה במקבלי פרס דהיינו הולאתן מאביהן וקס"ד כל הולאתן לכך פריך א"כ אינן שותפין במה שהן אוכלין וא"כ אמאי אין צריכין לערב בשאין עמהן דורין הא אנן בעי' שיהיו שותפין באכילתן ומשני כשאין אביהן זוכה ונותן להם אלא מה שהם אוכלין בלבד דהוי להו כשותפין באכילה משמע דמקבלי פרס היינו הולאה כפירש"י ע"כ תורף דבריו. והא דמקשה תו מעתה אפי' אין עירוב בא אגלן הכי פריך כיון דבאמת לס"ז הן שותפין באכילתן א"כ כחדא יתשבון

ככנס שמקבלים פרס דודאי רלון אביהם בשיתוף דבניכת הבית ברובה ומשני דאעפ"כ כיון דלא אכלו מס. אביהן ממש לא עשו אותן אלא כבית שמניחין בו העירוב. וע"ש בק"ע ד"ה מתניתא שכתב להקשות על הת"ה מקושית הגמ' שם ומעתה וכו' ופי' שם פי' אחר ומגיה מעתה אפי' אם עירוב בא אגלו ואין מהלורך להגיה כמ"ש. ומ"ש עוד שם לתמוה על פי' הת"ה וכי מיגרע גרע שותפותייהו אם נותן להם כל לורכן ממה שנותן להם שיעור בלבד נראה דמלד הסברא מגרע כיון שנותן לכל א' כל לורכו ולפעמי' א' מפזר ביותר מהיו ביתר הלרכים וממעט מעיסתו ואין מדרכם להשתתף באכילתן משא"כ באין נותן להם כ"א לורכי אכילה אדרבה ניחא לו ולהם בשותפותייהו כנ"ל. ובישוב רבינו כראה מדלא הזכיר תלמודא דידן איזה הולאה ופרס שמקבלין מאביהן דכ"מ לדינא אם נותן להם כל הולאות שלהן אז אין להם דין שיתוף כלל לפי שיטת ירושלמי, מזה משמע ליה לרבינו דתלמודא דידן סובר פירושו וק"ל:

ודע דלפמ"ש הירושלמי פלוגתא דרב ושמואל הוא בהיפך מתלמודא דידן ובס"י כתבתי לפרש ע"פ דברי הריטב"א וע"ש אלא דמה דהוכיח שם מבמואל די"ל מקום פיתא מסא דאמר למעלה מעשרה שבות אין לו שחר והדברים סתומים אין פותר ובס"י הגהתי. ולהומר הנוסח נ"ל דה"פ דהנה במתני' ד"ה חבורות ששבתו בטרקלין מסיק בגמ' דף ע"ב דאם מגיעות המחילות לתקרה לריכין פת מכל חבורה אבל אם אין המחילות מגיעות לתקרה וביותר מג' סמוך לתקרה ככר אחד לכולן וכמ"ש רבינו בהלכה ז' וזה הוא דלא כר"נ בל"ק שם דס"ל דבמחילה עשרה המפסקת עירוב לכל חבורה וחבורה, ועי' בירושלמי משמע ג"כ דמסיק כתלמודא דידן דגם במחילה עשרה פליג ב"ה. ונ"ל דמאן דסובר דבמחילה עשרה כבר מופלג כל אחד מחבירו הייט למ"ד מקום לינה גורם וכיון שכל אחד דר בחדרו המופלגת עשרה מחבירו נחשב לכל אחד לינה מיוחדת משא"כ בפחות מי' אז נחשב למקום א' כל הטרקלין משא"כ למ"ד מקום פיתא גורם א"כ גם במופלג מחילה עשרה כיון שראוי להשתמש מהדר להדר דרך אויר וכל אחד יכול להושיט מפתו ומסעודתו לחבירו אזי נחשב כאלו שובתים יחד דרך אויר דראוי להם לשבות יחד ולא נקראים מפורדים בפחן כ"א במגיעות המחילות עד התקרה וא"כ ז"פ מן מה דתני שמואל למעלה מעשרה שבות פי' דגם אויר למעלה מעשרה שבות פי' דהשוב כשביתה וקאי שמואל על הא דתנן מקמי הכי סמיך לה ה' ששבתו בטרקלין ואמר הוא דגם אם המחילות מגיעות עד עשרה ג"כ ככר א' לכולן דלמעלה מעשרה יכולים לשבות ביחד מוכח דסובר מקום פיתא גורם כנ"ל. והגמ' דידן סובר דהטרקלין מחברן אע"ג דלא יכלו להושיט פתן:

הלכה יד אבל אם נשאר לו וכו'. עי' לח"מ ובאמת היא גופא קולא גדולה היא להקל בנשאר לו תפיסת יד ולא התירו כ"א שהותר לכל השבת ולא עוד אלא מה שהתיר בס' י"ג והניח ביתו והלך ושבת כתב הק"נ דוקא באמר בפירוש שאין רלונו לשבות בו א"כ טוב לא הייתין ועי' בס' תוס' שבת:

הלכה כ שכח אחד מן החילונה וכו'. נ"ל דהה"מ לא היה לפניו גירסא זו:

פרק ה הלכה א ובכלי אחד. עי' בטור או"ח סי' שע"א ובב"י שם מה שלמד בטור שחולק על רבינו שפסק כר"ש ודבריו תמוהים ובשער אפרים סי' כ"ה כ' יפוב ובס' יד דוד מבילו שכתב שהיה לפני הב"י נוסחא אחרת:

הלכה ג ה"ז מזכה ממנו כו'. עי' הה"מ ולפרש"י בגמ' הוא מטעם דאין ברירה ובירושלמי פ' חלוי דף כ"ב תני אין מזכין להם בהבית שבמרתף אמר ר' הושעיה שמא יבכה ויפנה ואפשר דשם קאי גם במיחד להם חבית אחת כונו לשיתוף אעפ"כ אסור מטעם שמא יבכה ובגמ' בבלי מיירי באומר שמזכה להם מן האוצר ולא חיישינן שימכור כל האוצר ביחד ואעפ"כ אסרו משום דאין ברירה ואע"ג דבעלמא קי"ל בדרבנן י"ב הכא דלפעמים איכא עוד השפה דשמא יבכה וכמ"ש שהחמירו רבנן ובק"ע שם האריך לחלוק על הפוסקים דהלכתא כאביי דאין משתתפין באולר ולא נהירין דבריו וכבר דחיתי כל ראיותיו ועי' בת"ח אם אמר על הפת שבסל ומסיים אותו פת שלורתו כך וכך או אותו הפת המונח בדרומו דסל יסא לשם עירוב מהני דכיון דמנכרא לא אילטריך לומר ברירה ע"ש ולפ"ד הירושלמי נ"ע לדינא:

הלכה ה אבל אם אוסר כו'. ול"ד למ"ש בפ"ב הי"ב בישראל שאמי דיכול למחות דאין רלונו להשתתף או לערב כמ"ש במ"ע ועי' א"ר סימן שפ"ז אות ד' ומיישב השגת הראב"ד מהפוזנ"א:

הלכה י הואיל ומותר לטלטל כו'. ירא דסובר כרש"י דאם הקרפף הוקף לדירה אפי' ביתר מבית סאתים אינו אוסר ובתוס' שם חולק ועי' מ"ע סי' שפ"ט:

הלכה יד נשתתפו במבוי כו'. עי' ט"ז סי' שפ"ז מ"ש על הב"י מדברי רש"י וכתב הגאון אדמ"ו דמדברי רש"י שם ד"ה בן תודאי וגם דף ס"ז גבי האי ינוקי מוכח דיש לחלק בין לכתחילה ודיעבד ובזה אין סתירה בדברי רש"י:

הלכה טו ולפיכך אין מטלטלין. עי' הה"מ שכתב מסקנת האחרונים כדעת הר"א וכ"כ בחידושי רשב"א דקמ"ל כר"י ושמואל אליבא דר"ם ולא מחלקינן בין עירבו ללא עירבו ובירושלמי ר"פ כ"א דמילה ופ"ו דעירובין מה שאמר ר"י כדעתיה משמע כפירוש רבינו:

הלכה כא ודבר זה משום היכר הוא. ועי' ירושלמי פ' כילד מעברין ובלבד ישראל כו' ובק"ע שם כתב דהר"ן בתשובה סימן ל' כתב דלא בעינן שיור דוקא בישראל ותמה עליו שלא הביא ירושלמי דאמר דוקא ישראל ע"ש. ועי' כנה"ג סי' שנ"ב ובריטב"א בסוגיא ותמלא ישוב למנהגנו דעושין שיור דירת עכו"ם והא דלא הביא רבינו דין דעיר שאין בה חמשים דלא בעי שיור עי' בס' יד דוד עירובין דף ס' ד"ה אבעי להו כו' שהיה גורס כגי' הריטב"א ע"ש:

פרק ו הלכה ו אלא לדבר מצוה. עי' הה"מ מ"ש בשם הרשב"א דאם הלך ברגליו וקנה שם שביתה בה"ש בין לדבר מצוה בין לדבר הרשות כו' וסיים הב"י באו"ח בסימן תט"ו וכ"ל שאפילו לכתחילה יכול לערב ברגליו לדבר הרשות ולא אמרו שאין מערבין אלא לדבר מצוה אלא במערב בפת דליתא מדינא אלא להקל על העשיר וכו' ע"ש. ומשמע לפ"ד דה"ה לר"מ דס"ל דעיקר עירב בפת מדינא ולא אמרו ברגל אלא להקל על העני א"כ הדין בהיפך והקשה הרב הגאון אמ"ו ז"ל לפי"ז איך יובן קושית הגמ' דף ל"א דמקשה סתמ' אלא הא דאמר ר"י אין מערבין אלא לד"מ לימא כתנאי אמרה לשמעתיה קשה הא ת"ק דר"י ר"מ היא ולשיטתיה מודה ר"י דמערבין בפת אפי' לד"ר לפ"ז אמר ר"י לשמעתיה אליבא דכ"ע ות"ק שם דסובר דאין מערבין הוא ר"מ ומאן דסובר מערבין הוא ר' יהודה ולר"י רגל עוקר עכ"ד. ולענ"ד דבלא"ס קשה להבין

לפי הבנת הב"י ליתא דר"י דאמר אין מערבין אלא לד"מ סתמא קאמר משמע דעל עיקר דין העירוב קאי דאל"כ הו"ל לפרש לר"מ ולר"י אם עירב שלא כדין אלא נראה דהא בלא"ה דהא דפסקו כל הפוסקים כרב יוסף דאין מערבין אלא לד"מ טעמא בעי ובאמת בהג"א דף פ"ב כתב לכאורה הלכה כרבא מערבין אפי' לדה"ר כדמוכח באורך ובאמת כוונתו נכונה דהא בסוגיא דעירובין דף ל"א מוכח דרבא ס"ל דת"ק סובר מערבין לדבר הרשות אפי' לכתחילה וכ"מ ג"כ בסוגיא דפסחים דף כ"ג בהא דמקשה והרי נזיר ותרומה פ"ש בתוס' דלא מקשה אלא למ"ד דמערבין לדה"ר ושם בשם קמייתי ודלמא סובר ר' אבהו כר' יהודה אלא דאעפ"כ שפיר פסקינן כרב יוסף משום דליתא דמתני' דייקא כוותי' דהא מקשה הגמ' פשיטא, ומעתה סובר הרמב"ם הגם דלא פסקינן כרבא אלא כרב יוסף מ"מ ז"א אלא במערב במה שהקילו בו לעשיר לערב בפת דבזה יש סייעתא למשנתנו אבל במערב כדינא ברגל לית לן ראיה ממשנתנו לפסוק דלא כרבא ובדרך הכרעה כ' כן הב"י אבל ודאי מודה הב"י אליבא דהרמב"ם דר"י דאמר אין מערבין אלא לדב"מ ודאי בכ"ע אמר ושפיר מקשה תלמודא לימא כתנאי כנ"ל:

הלכה טו אבל אם עירב בתרומה, עי' הה"מ ועי' בשו"ת נב"י מהד"ק יו"ד סי' ס"ס:

הלכה יז הנותן עירובו בבה"ק אינו עירוב. וז"ל הטור או"ח סימן ת"ט צריך שיהיה העירוב במקום שיוכל להגיע אליו בה"ש אבל אם אינו יכול להגיע אליו כגון שהוא כהן והעירוב בבה"ק אינו עירוב וכתב הב"י מתני' מערבין לכהן בבית הפרס ר"י אומר אפי' בבה"ק וכתב הרא"ש בשם הר"מ דאין הלכה כר"י אע"פ שהוא מיקל בעירוב וכ"פ הרמב"ם וכו' ומשמע מדברי רבינו דלישראל נמי אם נתן עירובו בבה"ק אינו עירוב כמ"ש רבינו הטעם שהוא אסור בהנאה וכמ"ש רש"י שם בגמ' גבי אסור לקנות בית בהה"כ ואפי' בישראל נמי אסרו רבנן והא דתני כהן להודיעך כחו דר"י וכו' ורבינו שכתב דלכהן דוקא הוא דאינו עירוב נ"ל דמשמע ליה דלא אצטריכין לאוקמי פלוגתייהו בהכי אלא כי היכא דלא נצטרך לומר דמ"ד מצות לאו ליהנות ניתנו או מ"ד אין מערבין אלא לדבר מצוה כתנאי אמרוהו למילתייהו ומש"ה אמר תלמודא דכבר אפשר לפרש פלוגתא דר"מ ורבנן בגוונא דלא נהוי הני מימרי כתנאי אבל לפום קושטא דמילתא לא מפקינן מתני' משטמא אלא אמרינן דדוקא לכהן הוא דאמרו רבנן דאינו עירוב ופליגי במצות דלאו ליהנות ניתנו או באין מערבין אלא לד"מ ע"כ. ופי' דבריו נ"ל דהכי כוונתו דלפי מאי דקיי"ל מצות לאו ליהנות ניתנו ואין מערבין אלא לד"מ שוב לית לן סברת הגמ' דניחא ליה למקני ביתו וטעמא דרבנן דאסרו משום דבכהן הוא וס"ל כרבי דאהל זרוק לאו שמי' אהל ומ"ש ופליגי במצות וכו' קאי אדלעיל מ"ש דלא נהוי הני מימרי כתנאי ע"ז קאי. ולולא דמסתפינא הוי אמינא דדברים אלו מן ופליגי עד מצוה צריך להיות קודם אבל לפום קושטא דמילתא והב"ח כתב על הב"י ותימה גדולה דאפי' אמ"ל דפליגי בהכי מ"מ פליגי בקניית בית בהה"כ במקום מצוה א"כ לא פליגי אלא בדבר רשות מ"מ כיון דלרבנן אינו עירוב משום אה"כ ודאי דאפי' לישראל נמי אין עירוב וא"כ קשה למה כתב רבינו דוקא לכהן הא לרבנן דהלכתא כוותייהו אף לישראל אסור ע"ש ולפמ"ש דברי הב"י כנים וברורים וע"ש בסוגיא ומהרש"א בפירש"י שם בד"ה אסור לקנות דגם דעת הרמב"ם בבה"ק לכהן ודאי דאסור דאהל זרוק לא שמיה אהל. ודע דהפ"י כתב במס' סוכה בפ' הישן דאף למ"ד אהל זרוק לא שמיה אהל מה"ת שמיה אהל הוא אלא מדרבנן החמירו ע"ש, וקשה אם מדרבנן הוא למה אין מערבין בבה"ק דהא בדרבנן לא החמירו כמו בכרמלית אמנם לק"מ דלאו בכל מילי דרבנן הקילו כדאמרינן בגמ' נתנו בראש הקנה או הקונדס כו' גזירה שמא יתלוש כמבואר בדברי רבינו בהל' י' ואע"ג דמדרבנן הוא ונ"ל כיון דהוא דבר השכיח שיקטוס א"כ גם באהל זרוק החמירו רבנן וביותר לפי מה דאמרי' במס' נזיר דף נ"ה דיש מקום לגזור גזירה שמא יוציא ראשו ורובו והוא דבר השכיח שפיר מחמרי' אפי' בדרבנן ואין כאן מקומו להאריך בזה. וכ' המג"א שם וז"ל [אות א'] נ"ל דמיירי בקבר של בנין דאילו נתנה בקרקע בה"ק שרי דקרקע עולם אינו נאסר כמ"ש ביו"ד סי' שס"ד וכס' יד דוד כתב לפמ"ש הב"ח ביו"ד סי' שס"ח דאפי' שלא במקום קבר אפי' אויר בה"ק אסור שוב לא צריכין לדברי המג"א וכ"כ בס' שער זקנים שנדפס מחדש דף נ"ח אבל העיקר נראה כמ"ש המג"א משום דאף אי אמרי' כדעת הב"ח מ"מ אין בו כ"א איסורא מדרבנן ובמקום מצוה אפשר דלא גזרו. ועפ"ז יש מקום לומר הא דנקט המתני' כהן לפי האמת י"ל דוקא כהן משום דאף דמסקינן דאסור למקני בית בהה"כ מ"מ מיירי בנייתא באויר ואינו אלא מדרבנן ובכהן דוקא החמירו משום דיש כאן עוד איסור דאף אם אהל זרוק לא שמי' אהל מדרבנן כמ"ש הפ"י ואף אם אהל זרוק שמי' אהל מ"מ יש לחוש דלמא יוציא ראשו ורובו וכמ"ש א"כ מש"ה החמירו רבנן ודמי למ"ש הרע"ב דאף דרבי לא גזיר על השבות בבה"ש בדבר שיש בו ב' אסורים מחמרי' כן ה"נ מש"כ בישראל דאין כאן כ"א דאסור למקני ביתו בהה"כ ולא החמירו במקום מצוה ומיושב שיטת הטור ודו"ק:

הלכה כד כשם שמברכין על עירובי חצירות. מי שרוצה לברך ברכה אחת על עירובי חצירות ועירובי תחומין בהדי הדדי כתב בתשובת מהר"ש די בוטין סי' ל"ח שיכול לעשות כן והביא ראיה מהא כתב רבינו בפ"א מה' מעשר הל' ט"ז המפרים מעשר מברך תחילה וכו' ואם הפרים הכל זה אחר זה ולא שח ביניהם כוללן בברכה אחת ע"ש. ולי נראה עוד קצת ראיה מדברי רבינו בפ"ח מה' חמץ ומצה הל' ו' ע"ש בלח"מ ודו"ק:

פרק ז הלכה ג או ברחוק. פי' אע"פ שהוא עשיר כיון שהוא רוצה לשבות במקום משוים כדי שיוכל למחר ליכנס לעיר או שיוכל לילך סביבות אותו המקום אלפים כראוי הוה ליה כמוכרח ד"ע:

הלכה ד ואם היתה יותר על בית סאתים. עיין הס"מ מ"ש בשם הרשב"א ובק"ע עירובין דף י"ז ע"א ד"ה הקונה תמה על דברי הרשב"א דמשמע שם להדיא כדברי רבינו יע"ש:

הלכה ח למקום ידוע. ועי' היטב ברבינו יונה בסוגיא דשם ובהרא"ש ודו"ק:

הלכה ט בהגהות מיימוני אות ה', מ"מ אבל עשיר לא אע"ג דאמר שביתתי. פירוש לסברת הסוברים דעשיר דוקא בפת ודוק ד"ע:

פרק ח הלכה ה י"ט שחל להיות סמוך לשבת וכו'. עי' השגת הראב"ד וכוונתו דאף דרבינו ביאר חילוק זה בהלכה י"א מ"מ השגתו הוא מדכייל רבינו י"ט סמוך לשבת ובשני ימים טובים של גליות משמע דס"ל דדין אחד להם וזה אינו דדוקא בי"ט ובשבת לא מצי לערב בב' רוחות אם אינו יכול להלוך אבל לא בשני ימים טובים של גליות דממ"נ מהני העירוב ובזה חלק על רבינו וכתב הוא הכונה מה שמלא בעל מגדל עוז בחיבור השגותיו של הראב"ד שהיה לאיתי שבסוף הפרק הזה ופירש זה כתב לחזק הקושיא מדפי' רבינו דבריו ולא מחלק בין ימים טובים של גליות ובין יו"ט ושבת הסמוכים ש"מ דלא ס"ל לחלק וע"ז חולק עמו ודלא כמו שהבין המגדל עוז. וגם דעת הטור כראב"ד שכתב באו"ח סי' תט"ז ביו"ט ושבת הסמוכים בענין שיהיה העירוב מונח במקום שיכול לבוא אליו ביום הא' ולא כתב כן בשני ימים טובים של גליות. ובש"ע שם העתיק לשון רבינו וע"ש במג"א מ"ש ליישב שיטת רבינו. ועי' בתוס' הרא"ש במסכת עירובין פ"ג מ"ו שהשיג על המג"א. ולענ"ד נראה דרבינו לטעמיה ע"ש מ"ש בהל' יו"ט פ"ו הלכה י"ד שכל הדברים שאנו מתירין ומ"כ בשני ימים טובים של גליות היינו דוקא בזמן שהיו עושין שני ימים טובים להסתלק מן הספק אבל היום אין יו"ט שני להסתלק אלא מנהג בלבד והתיר שפי והראב"ד שחולק עמו שם אזיל נמי לטעמיה כאן:

הלכה ח המערב לשני י"ט. והראב"ד כתב שטעה בזה וכו'. ועי' ירושלמי עירובין דף פ' ע"א מ"ש בספרי ש"י ד"ה ר"י אומר וכו':

הלכות שביתת עשור

פרק א הלכה ב כללו של דבר כו'. ז"ל הרי"ף פ"ק דביצה אבל יוה"כ צריך אפילו עירובי חצירות ושיתופי מבואות כשבת דתניא אמרו להם ב"ש לב"ה א"א מודים שמערבין לגדול ביוה"כ אע"פ שחייב בתענית ואסור לו לאכול קך מערבין לנזיר ביין שמעת מינה דבין ב"ש ובין ב"ה דמערבין ביוה"כ ע"ח ותחומין כשבת ע"כ וכ"פ רבינו בפ"ח מהל' עירובין ה"ד. כוונת האלפסי בראיה זו דלא תימא אליבא דב"ה למ"ד דס"ל לב"ה עירוב והוצאה לשבת ואין עירוב והוצאה ליו"ט אמרינן נמי דאין עירוב והוצאה ליוה"כ וכמ"ש בס' ע"ח במתניתין דמגילה דתנן אין בין שבת ליוה"כ וקשה על רפרם דאיכא עירוב והוצאה אלא דרפרם מודה אליבא דב"ש דס"ל עירוב והוצאה ליו"ט ק"ו ליוה"כ ומוקי למתני' כב"ש ע"ש לזה בא הרי"ף לסתור את זאת דע"כ גם לב"ה מוכח דיש עירוב והוצאה ליוה"כ וע"פ דברינו מיושב קושית הב"ח באו"ח סי' תרי"א שכתב דיש מקום לדחות ראיית הרי"ף דוקא ע"ח בעי אבל לא ע"ת ע"ש דכל ראיית הרי"ף אינה אלא לדחות דברי רפרם אליבא דב"ה כמ"ש ומה שהביא הב"ח שם בשם רש"י בשבועות פ"ג דא"ל דהלכה כרפרם קשה טובא ממתניתין דאין בין שבת ולפמ"ש בספרי ש"י ביומא פ"ו ד"ה עתי אפילו בשבת וע"ש ליישב סוגיות המוסתרות יומא וכריתות דהדברים תלוים בפלוגתא אם אמרינן טומאה הותרה או דחויה מיושב דברי רש"י: ולענין מה דמשמע פה בדברי רבינו דיש חילוק מלאכות ליוה"כ לחייב על כל מלאכה ומלאכה ובירושלמי פרק ג' דשבועות משמע להדיא דאין חילוק מלאכות ליוה"כ עמ"ש בזה פ' אלו קדרים ד"ה ברם כר"י בס' ש"י באריכות:

הלכה ה וכן למדנו מפי השמועה. עי' כ"מ פלוגתת ראשונים אי ה' ענויים הם מה"ת או מדרבנן ובירושלמי ר"פ יוה"כ משמע דלא הוי מה"ת מדמקשה עלה דמשנתנו אית תני ברחילה כו' בתה"מ לא כ"ש הא בעלי קריין צריכין טבילה ומאי קושיא הא בעלי קריין מדרבנן בעלמא צריכין טבילה ותליא במנהגא כדמשני שם במקום שאין נהיגין לטבול ובב"י א"ח סי' פ"ח מביא לסך דירושלמי ומוכח דמדרבנן בעלמא הוא ושפיר מקשה ברחילה אסור כ"ש בתה"מ דהא חמשה ענויים אינן אלא מדרבנן ובש"י הבאתי מ"ש בס' י"ד בשם הרב מוגל מהם לשיטת הסוברים שהוא מה"ת ס"ל דתלמודא דבבלי חולק בזה עם הירושלמי ע"ש ועמ"ש בס"ד פ"ג ה"ו:

הלכה ו וצריך להוסיף כו'. בענין התוספת באיסור מלאכות כתב הה"מ שדעת רבינו דלא ס"ל להלכה תוספת כלל והיה אפשר לומר דגם רבינו ס"ל תוספת גבי איסור מלאכות אלא דרבינו לטעמיה דסובר ספק דאורייתא מה"ת לקולא ולמאן דס"ל הכי התוספת הוא בבה"ש כמ"ש הר"ן משא"כ בתוספת ענוי אי ילפינן מקרא דועניתם בתשעה להדם צריך שיוסיף ביום התשעה שהוא יום ודאי והוספת זה אין לו שיעור וא"כ גבי איסור מלאכות לא צריך רבינו להביאו כיון דהוא דבר מועט קודם לילה בתוך בה"ש אבל בתוספת ענוי שפיר צריך להביא. אבל העיקר נראה כמ"ש הה"מ דרבינו לא ס"ל תוספת כלל דאי ס"ל הו"ל להביאו בהלכות שבת לענין תוספת מוצאי שבת דדוחק לומר דגם רבינו סובר דגם במ"ש התוספת הוא בתוך בה"ש דהא הוי כאיקבע איסורא ועי' מ"ש בפכ"ד מהל' שבת ה"י אף שהתוס' כתבו במס' ר"ה דף ט' ע"א ד"ה ר"ע וז"ל ק"ק דבפ' מקום שנהגו בעי למימר דיוה"כ ספק אסור בבה"ש איירי אמאי הא אפילו ודאי יום סמוך לחשיכה אסור בכניסתו או ודאי לילה ביציאתו וכמו כן קשיא בפ' ב"מ דתנן ספק חשיכה אין מדליקין הא אסור מקודם ושמא משום דסגי בתוספת משהו נקיט הכי עכ"ד. ואם כן י"ל דגם רבינו מש"ה השמיט התוספת אפילו במ"ש משום דסגי בתוספת משהו וזה דוחק גדול דעכ"פ כיון דמבואר בגמ' תוספת שבת הו"ל לרבינו להביאו. וטעם רבינו שפסק דלא כמ"ד דס"ל תוספת גבי מלאכות נראה לענ"ד דס"ל לרבינו במה דפליגי תנאי אי גזרו על השבות בה"ש או לא לכאורה צריך להבין באיזה סברא פליגי ונראה ליה לרבינו דפליגי בזה אי תוספת מלאכות אסור או לא דלמ"ד דלית כאן תוספת שבת כלל במלאכות ולא אסור מלאכה מה"ת כ"א בלילה ממש אז יש שפיר מקום לומר דלא גזרו על השבות בה"ש משא"כ אי תוספת שבת מה"ת וא"כ מעט מעט קודם לילה בתוך בה"ש הוא איסור תוספת מה"ת ואין סברא שלא יגזרו על השבותים כיון שעכ"פ בבה"ש יש זמן מה שאסור מה"ת המלאכות ובעת ההיא אין סברא להתיר שבות שוב אין להקל כלל בכל בה"ש דדבר זה נראה שהוא נגד הסברא לחלק בבה"ש גופיה שיהיה מקצתו אסור ומקצתו מותר ומש"ה לא חלקו וגזרו על השבות גם בבה"ש, ומעתה רבינו לטעמיה אזיל שפסק בפכ"ד מה"ש כרבי דלא גזרו על השבות בה"ש ומהטעם שכתב הה"מ שם א"כ שפיר פסק דאין תוספת במלאכה כלל:

ודע דגם למ"ד סדא"ו מה"ת לחומרא וא"כ ע"כ צריך להיות התוספת קודם בה"ש ז"א אלא במלאכות האסורות מה"ת אבל מלאכות האסורות מדרבנן התוספת בשבות אינו אלא בסוף בה"ש קודם לילה ממש הכי מוכח ממתני' ר"פ ב"מ ספק חשיכה דמערבין וטומנין בבה"ש ואמאי הא התוספת שבת צריך להיות מקודם בה"ש אלא כמ"ש ועיין באו"ח סי' של"ג בי"א שהביא הש"ע וא"ל לקבל התוספת על דברים שאסורים מדבריהם מקודם בה"ש כ"א בסוף בה"ש מקודם לילה ודוק. ועי' בהש"ז למס' ביצה דף ל' ע"א: **ועי'** מה שהאריך הל"מ בדברי הרי"ף. ובפלפול התלמידים אמרתי ליישב דבריו דהנה בסוגיא יל"ד סוכה. אחד מה דמקשה תנא דע"ם האי ועניתם מע"ל קשה דלמא עיקרו **של הברייתא דדרים ענם למעט תוספת היינו מדכתיב ועניתם עי' בס' תוס' יו"כ**

ופ"ק

ועי"ק במס' ר"ה דף ט' דמקשה על ר"י תוספה מנ"ל דלמא סבר כתנא דעלם , ועי"ק כל הברייתא דקאמר יכול יהיה ענוש כרת על התוספת היאך ס"ד לומר כן דהרי מסקי' במס' סוכה בסוגיא דהאזרח דמרבה נשים מיהורא דה"א ומקשה שם נשים מדר"י אמר רב נפקא כו' ומשני ל"כ אלא להוספת דלית ביה אלא עשיה ואס"ד דתוספת אית ביה כרת או לאו תקשה למה לי האזרח . ועוד יל"ד בלא"ה על הברייתא היאך ס"ד כלל דיהיה חייב כרת על התוספת , ועי' בריש מס' מ"ק בתוס' שם ודוק :

ונראה לומר דהנה לפי האמת דאין בתוספת כ"א איסורא דעשה בעלמא הא דמרבינן נשים לתוספת ע"כ צ"ל דגזה"כ הוא לחייבן אע"ג דהוי מ"ע שהז"ג וכ"ה בריטב"א שם בקידושין דא"ל עם תוספת יו"כ הוי מלה והקהל ג' כתובים והא ודאי אם היה לנו לומר דהוא מגד הסברא ודאי דעדיף טפי מלומר דאינו אלא גזה"כ וא"כ י"ל דס"פ הברייתא יכול יהיה ענוש כרת פי' הא יש לנו קרא דהאזרח ומקודם דנימא דהוא גזה"כ יש לומר דודאי ידענא מסברת הון דיש תנא או דילפינן משביעיה דאית ביה תוספת אבל לא האי אלא עשה ומדהזינן דריבה גם את הנשים לתוספת גלתה התורה בזה דתוספת יו"כ שוה ליוה"כ ומסברא הילוכה אפילו לכרת משוי ליה דדוחק לומר ללאו ולא לכרת ואמר מדכתיב בעצם על עצומו של יום ענוש ולא על ההוספת ושוב קאמר דלמא לא מיעטו אלא מכרת אבל עכ"פ לאו אית ביה וקאמר דכתיב עוד קרא בעצם כו' וחזר ואמר דלמא בענוי עכ"פ יש כרת בתוספת והאזרח קאי על ענוי לבד מש"ה נשים חייבות ואין זה דוחק דע"כ לגם לשיטת רבינו פה קאי האזרח על ענוי לבד כמ"ש ומשני דא"א לומר כן דהא גבי מלאכה ג"כ כתוב בעצם למעט תוספת וע"כ שבקי לקרא דהאזרח דמרבה נשים שהוא מגזה"כ ובזה מיושבים כל הקושיות ודוק היטב :

אמנם באמת יש להשיב כבר כתבתי שיטת הפוסקים דפליגי אי ה"ע מה"ת או מדרבנן ולשיטת רבינו פה דמשמע שהוא מה"ת ק"ע למה אמרו בסוכה דקרא דהאזרח אצטריך לרבות תוספת למה לא אמר לרבות הנשים ביתר העינויים ולפמ"ש בהל' ה' דפליגי בזה בבלי וירושלמי כו' י"ל דהסוגיא דסוכה ג"כ ס"ל דמדרבנן הוא ולפ"ז אי מה"ת הוא והאזרח בא לרבות נשים לה' ענויים אכתי תקשה מאי מקשה תלמודא דלמא אצטריך ועניתם דאל"כ לא ידעינן תוספת ואי משום האזרח האיכא לאוקמי לרבות נשים בשאר ענויים וצ"ל דגם הסוגיא דיומא סוברת דיתר ענויים המה מדרבנן ושפיר מקשה תלמודא וסוגיא דר"ה היה ס"ל להמקשה דה' ענויים מה"ת הם ובדברי הרי"ף נראה מוכרח דגם הוא סובר כרבינו דכל הענויים המה מה"ת והוא הביא האבעיא דגמ' רב אגל תלמיד מאי ופסקו לחומרא ובאמת הפוסקים חולקים ע"ז ופסקינן להקל ועי' בר"ן שם וטעם הרי"ף נראה משום דספק בדאורייתא הוא ולחומרא א"כ הרי"ף לטעמיה לא ידעינן מעלם לבד ואצטריך להביא ב' הברייתות דיש תוספת ולית ביה כרת ודוק היטב :

הלכה ז נשים שאוכלות עד שתחשיכה . לא באר רבינו אם אוכלת מיד במוצאי יו"כ אם מחינן בהו דהא באמת יש לתוספת שיעור כמ"ש התוס' במס' ביצה והה"מ פה . ואפשר שזו היא גירסת אית דגרסי מה שדחה רש"י בביצה הני נשי דקאכלי ושתו משחשיכה פי' מוצאי יו"כ ורש"י דחי לה אפשר לשיטת רבינו דספק דאורייתא מה"ת לקולא א"כ אפשר שגם תוספת של מוצאי יו"כ הוא בכה"ג ופשיטא דלא מחינן בהו ואין להאריך בזה כי כבר כתב באס"ז שם בשם רב גדול מאשכנזים שלא נאמרו דברים הללו אלא לדורותם אבל בדור הזה שמקילין לכמה דברים ראויים לעשות סייג לתורה ואפילו בדרבנן מחינן וקנסינן להו עד לא לעברו והביא ראיה מירושלמי ושיים והדבר נראה נכון :

פרק ב הלכה א וכמה מלוא לוגמיו כו' , בס' שיח יצחק כתב שיטת הרב המאירי שאין הלכה כשמואל אלא שיעור השתייה מלא שני הלדדים ממש וכפשטא דליטנא דמתניתנו פי"ז דכלים והוא כתב עליו דלא מלא לשום פוסק שפסק כן וכן בירושלמי כמ"ש רבינו פה :

הלכה ה אכל אוכלין שאין ראויין כו'. כתב הטור א"ח בסי' תרי"ב אכל מדבר שא"ר לאכילה כתב אבי העזרי דאפילו אסורא ליכא ועיין שם בב"י דרבינו חולק וכתב שם לחלק בין ח"ש לשיעור ע"ש . והנה הט"ז הבין דברי הראב"ה דוקא בעפר וכדומה אבל מודה הראב"ה דפטור אבל אסור כמו כל פטורי דשבת ולא נהירין דבריו להמעיין במרדכי פ"ב דתענית . ומה דקשיא ליה מהך דאמרינן בגמרא גבי תומן אימר דאמרי בדיעבד כו' הומר אני משם יש ראיה להיפך דהיאך טעו כלל בדבריו דהתיר אפילו לכתחילה א"ו שהם היו סוברים כיון דאמר להו אין הלכה כרבי ממילא הלכה כחכמים וגבי יוה"כ היכא דתני פטור הוא פטור ומותר ומש"ה טעו והוא השיב להם אני לא אמרתי לכם הלכה כחכמים דלדידהו באמת פטור ומותר אני אמרתי אין הלכה כרבי לענין חיוב דוקא אבל לכתחילה הלכה כחכמים . ונראה לענ"ד דדעת הראב"ה יחידאה היא ובאמת לע"ג על הטור שהביאה בלי חולק ולא עוד אלא שבקיצור פסקי הרא"ש ביומא סי' י"א כתב להדיא דכל אוכלין ומשקין שאינן ראויין לשתיה היינו לענין כרת אבל לענין איסורא הכל אסור אפילו ח"ש עכ"ל . גם צ"ע על רבינו למה לא הביא מיד דברי ראב"ה במה שכתב בתחילת דבריו אכל אוכלין שא"ר לאכילה פטור הו"ל להביא שיטת הראב"ה ולפמ"ש הב"י לחלק בין ח"ש לשיעור שלם ניחא . ולעד"נ ברור דגם הטור לא ס"ל להלכה כדברי אבי העזרי כלל אלא דהביא דברי אבי העזרי סמך למ"ש מקמי הכי דחיוב כרת הוא דוקא בכשיעור אבל בח"ש ליכא כרת , וכוונת דבריו כמ"ש הב"י דנ"מ לענין חולה דמאכילין אותו הקל הקל לזה הביא דברי הראב"ה דאם אפשר לו בח"ש מדברים שאין ראויין לשתיה יתנו לו משום דאז לכל הפחות לשיטת הראב"ה לא עבד איסור כלל וא"כ לדינא גם דעת הטור להלכה דלא כראב"ה ובזה מיושב קושית הב"י שם שלא הביא דברי רבינו פה שחולק וא"צ לחלוקו ואין להאריך פה :

הלכה ד אכל צלי במלח כו'. צריך טעם למה נקט צלי , ועי' בטור סי' תרי"ב ועי' בס' שיח יצחק ד"ה אמר ר"פ אכל אומצא . ומ"ש רבינו היה שבע מאכילה נסה שאכל כו' יש גורסים בדברי רבינו שאכל אוכלין שאין ראויין וא"כ אכל אוכלין ראוין וא"צ לפי' הה"מ ע"ש בס' הנזכר :

הלכה י קטן . עי' הה"מ דלפי השני שיטות ליכא גבי זכר השלמה כלל ובקטן הלומד תורה יש לפסוק להקל עי' א"ר :

הלכה יא אין מענין אותו כו' . לכאורה משמע דאם רצו מתענין וכן הבין הב"י בשם הר"ן דברי רש"י דאם רצו מתענין ובס' שיח יצחק כתב בשם רבינו מנוח דלכ"ע אם רצו אין מניחין אותן להתענות ע"ש :

פרק ג הלכה ב כל חייבי טבילות כו' . עי' ת"י יומא דף פ"ח וע"ע תוס' שבת דף קכ"א ע"א ד"ה הכי כו' :

הלכה ג מי שראה קרי . עי' הה"מ וע"ק מירושלמי שהבאתי בפ"א הל' ה' :

הלכה ד לא ימלא אדם כו'. עי' הה"מ וקשה למה נקט רבינו גבי כ"ח לא ימלא ועי' שיח יצחק שם :

הלכה ו והוזר במים למקומו כו' . שהתירו סופו משום תחילתו . וכה"ג אמרינן במס' מ"ק דף ז' והא דלא חשיב עולא ביצה דף י"א בהדי ג' דברים י"ל ע"פ מ"ש הט"ז ביו"ד סי' רס"ז דעולא לא השיב מה שהוא מסברא . ומ"ש רבינו שני רבו . עי' הה"מ שהרב אגל תלמיד אסור וכ"ה דעת רבינו וכבר כתבתי בפ"א דמש"ה פסקינן הבעיא להומרא משום דהמשה ענויים מה"ת הם לשיטת רבינו ודעת העיטור שהביא הטור שספק הבעיא להקל משום דסובר כשיטת הסוברים ה"ע מדרבנן הם :

הלכה ז שהרי קושי הארץ מגיע כו' . עי' בשו"ת פנים מאירות שאלה כ"ח חלק ב' על המנעלים העשויים מבגד של לבד שקשה כמדות מנעליו וכגורתו ולמטה תחת העקב מחברים ג"כ כמה חתיכות של לבד כדי שיהיה גבוה תחת העקב משאר המנעל שיהיה נוח לילך בהם והולכים במנעל זה ביוה"כ אינו נכון לעשות כן לפי טעם שכתב רבינו שהרי קושי כו' ובמנעלים כאלה אין הקושי מגיע לרגליו , כל ירא והרד יש לו להחמיר ע"ש :

חדושי מים חיים מהגאון בעל פרי חדש זצ"ל

הלכות שבת

פרק א הלכה ז כס"מ הפסרס וכו' . הובאו דברים אלו בתשובה מהר"ם אלשקר סימן ק"ד ופי' הרמ"ך הוא זה דפסיק רישא אע"פ שאינו מכוין למלאכה מ"מ סוף סוף כוונתו לעשות אותה פעולה שהמלאכה נעשית בהכרח כיצד שסגר הדלת אע"פ שאין כוונתו לסוגרה אלא מפני הגנבים אעפ"כ הרי כוונתו לסגור הפתח וסגירת הדלת היא צידת הצבי וכן הגע עצמך שגרירת הכסא הוא פסיק רישא הוה מחייב לפי שכוונתו לגרור והגרירה הוא עשיית החריץ נמצא שאע"פ שאינו מכוין לצוד או לעשות חריץ מ"מ מכוין לסתירת הפתח או לגרירה והוא גוף המלאכה שעושה אלא שאין כוונתו לעיקר המלאכה אלא שנעשית מאליה אבל במלאכה שאין צריך לגופה הרי שמכבה הנר בשביל השמן הוא אין צריך לכיבוי (ואינו נהנה ממנו לאפוקי חתיכה דהם לפור לקטן לשחוק בו דהוא מכוין לנטילת נשמה ונהנה מהחתיכה במה שנותנו לקטן לשחוק בו ודוק) אלא לשמן והכיבוי אינו הנאת השמן אלא שמחמת הכיבוי נמשך לו הנאת השמן נמצא שבפסיק רישא עושה מלאכה ומכוין לעשותה אלא שמכוין לענין אחר שאינה מלאכה אבל במלאכה שאין צריך אע"פ שעושה מלאכה ומכוין עליה לעשותה מ"מ אין כוונתו אלא לתכלית וענין הנמשך מחמת פעולתו שבאותו ענין שהוא הנאת השמן אין בו איסור כלל ודוק שפס דברים ברורים . ועיין בתוס' דכריתות סוף פרק ספק אכל ד"ה ס"ל כר' יהודה ועיין בתוס' פרק המצניע דף צ"ל ע"א ד"ה ר"ש פוטר ועיין בתוס' דביצה דף ל"ג סוף ד"ה מלמטה למעלה וכו' :

הלכה ז הרי שכבה את הנר מפני שהוא צריך לשמן או וכו'. עיין דין י"ז :

הלכה יז הפר גומא ואינו צריך . עיין למעלה דין ז' :

פרק ב הלכה ב וכן אם אמר רופא אחד וכו' . אי מספקא ליה לרופא אם יתרפא באותה רפואה מחללין הר"ן פ' ח' שרצים :

הלכה ט שמבשל לחולה . עיין בפרק בשי דין כ"ג :

פרק ח הלכה א ואלו הן החרישה והזריעה . במתני' הכן הזורע והחורש ומפרש בגמרא דתנא בא"י קאי דזרעי ברישא והדר כרבי והרב אסיך ותני משום דלאו בא"י קאי :

הלכה ד וכן הקוצר תבואה וכו' . כתב הרב המגיד ואע"פ שאין לנו אלא שנוי השמות הפירוש הראשון נראה עיקר . ולי נראה עיקר כפי' רש"י כדמוכח שם דף ע"ג ע"ב דאברייתא דהזורע והזומר איתא מאי קמ"ל דהעושה מלאכות הרבה וכו' ואי לפי' הרמב"ם קמ"ל שאינן תולדות אלא אבות ודוק :

הלכה ה כיצד המחתך וכו' , ע"ל פ"ח דין ט"ו :

פרק ח הלכה ב אבל המשקה צמחים ואילנות בשבת הרי זה תולדת זורע וחייב . וכתב ה"ה ז"ל שהיא מימרא בפרק קמא דמועד קטן המנכש והמשקה מים לזרעים בשבת משום מאי מחייבין ביה רבה אמר משום חורש רב יוסף אמר משום זורע ופסק רבינו כרב יוסף וכתב ע"ז מרן ז"ל שיש לתמוה שהרי במנכש פסק רבינו כרבה והוי תולדת חורש ואפשר שרבינו מפרש דהרי גוונא מנכש הוי וכו'. ואני אומר שפשט הסוגיא הכי מוכחא שמנכש דפרק הבונה היינו שמנכש בעיקרי האילנות וכן פירש רבינו ז"ל בפי' המשנה ודומיא דמקרסם ומזרד דתני שחייב בהו משום חורש ויש סמך לזה מדלא איפלגו רבה ור"י בפרק הבונה במנכש דמתניתין דהתם מודים שחייב משום חורש ומנכש דמועד קטן היינו שעוקר העשבים רעים וכמו שכתב רש"י ז"ל שם . והכי מוכחא שם הסוגיא והשמיטו רבינו ז"ל שנכלל בכלל דבריו ומתוך מה שכתב במנכש בעיקרי האילנות שאם הוא מכוון כדי ליפות את הקרקע שהרי זה תולדת חורש נימה משמע שאם אינו מכוון אלא כדי שיצמחו עשבים הטובים שבודאי שיהא חייב משום זורע ולכן לא הוצרך רבינו ז"ל. להזכירו ועיין מה שכתב מרן הכ"מ ז"ל פרק א' ד"ה כלאים :

הלכה ד גבשושית של עפר וכו' . כתב ה"ה על דברי רש"י שלא היה גורס בהיא דגרור חייב חטאת אלא חייב בלבד . וכתב מרן שאפשר שגורס חייב חטאת

ושם

ומה שפירש וכו' וכך הוא האמת למעיין בדברי רש"י בסוגיא ואין ספק שהמ"מ אחר כמחילה לא דק בכאן ודוק. עוד תמה הרב המגיד דרבינו לא הזכיר היתר קיוח בצרור. ולי נראה דאביי בההיא דפרפיסא ור"ל פליגי ולאביי כיון דמחייב עליו מן התורה פשיטא דאסור לקנוחי ביה וזה שהשמיט הרב היתר קנוח בצרור שעלו בו עשבים דקיי"ל כאביי דבתראי הוא וזה ברור:

הלכה ה וביצה האמורה בכ"מ היא ביצה בינונית של תרנגולת. הקשה הרב לחם משנה דמנלן דבכל מקום שנאמר לבשל ביצה סתם שיהא ביצת תרנגולת זו לא שמענו. ולי נראה שהוציאו מהירושלמי דגרסינן התם בפרק המוציא אמר ר"י כל ביצה דתנינן בכלים כביצה ממש בשבת כגרוגרת מכביצה ע"כ מכלל דהביצים הם שוים שניתן מתרנגולת וגרסינן נמי בפרק ח' דיומא דף פ' דטומאת אוכלין דהוי כביצה דהיינו כביצת תרנגולת:

הלכה ז והמפרק וכו'. גרסינן בסוף פרק המצניע ת"ר החולב והמחבץ והמגבן כגרוגרת וכו' וחכמים אומרים אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות ואמרינן בגמרא דחולב חייב משום מפרק ורש"י ז"ל פירש דמפרק תולדה דדש הוא וכן ככנים ר"י ז"ל אלא שכתב דהיא ברייתא אתיא כר"י דס"ל דיש דישה שלא בגדולי קרקע ובפרק כלל גדול כתבו תוס' בשם ר"ת ז"ל דמפרק חייב משום ממחק ור"י ז"ל דחה שיטה זאת והכ"מ ז"ל ס"ל כרש"י ז"ל דמפרק תולדה דדש הוא אלא דס"ל דאתיא אפילו כרבנן דסבירא ליה דאין דישה אלא בגדולי קרקע דבהמה מקרי גדולי קרקע כמו שכתב ה"ה ז"ל. נמצינו למידין דאין לשיטת ר"י ז"ל דס"ל דהיא ברייתא אתיא כר"י ובין לפי מה שכתב ה"ה ז"ל בשם יש מי שפירש שלא נחלקו אלא מהמכבד ואילך שחולב אינו חייב חטאת ולדעת ר"ת דס"ל דמפרק הוי תולדה דממחק ודאי שחולב חייב חטאת אלא שאפשר שר"ת ז"ל הוא מכת הסוברים שחכמים נחלקו על כולם ואת"ל שסובר כדעת רבינו ז"ל בזה מ"מ היכא נפקותא בין דעת רבינו ז"ל לפירושו אם מתרין בו משום ממחק או משום דדש ומכיון שנתבאר בברייתא שהחולב שיעורו כגרוגרת וחולב תולדה דדש מינה משמע דדש שיעורו כגרוגרת וכך כתב ה"ה ז"ל. ובהשגות כתב על מה שכתב רבינו שאינו חייב עד שיהא בדם או בחלב כגרוגרת כתב וז"ל וכי המשקין שעורן כגרוגרת והלא חלב כדי גמיעה ושאר המשקין שעורן חלוקין עכ"ל. ואני תמה על הראב"ד שאין תלונתו אלא על הברייתא דפרק המצניע דקתני החולב כגרוגרת ולענין הוצאה תנן המוציא חלב כדי גמיעה ומה שחילק מרן ז"ל בין זה לזה אחר המחילה לא כיון יפה דהא תליא בהא. ויש ליישב דסבירא ליה למרן ז"ל דגרוגרת דקאמר בברייתא לא קאי להוצאת החולב אלא להוצאת אחרות הנזכר שם. ולא נהירא כלל. ובעיקר הקושיא כבר עמדו עליו התוס' בריש פרק המוציא יין ותירצו יע"ש ועיין במ"מ לקמן בפרק ה' דין ס"ו ד"ה וכן הנוסר וכו' דהוי דלא כמרן כ"מ. ונראה שכוונת המשיג להשיגו כמ"ש שהדם שיעורו כגרוגרת דמנין לו דאי משום דחלב שעורו כגרוגרת מ"מ וכי המשקין שיעורן שוה ולזה הביא ראיה מדין הוצאה, ואינה השגה שכיון שרבינו ס"ל שהחובל חייב משום מפרק דהוי תולדה דדש ודאי ששיעורו כגרוגרת כמו שכתב ה"ה ז"ל וזה פשוט. עוד כתב רבינו שהחובל חייב משום מפרק כתב ה"ה ז"ל שחלקו עליו ושרש"י ז"ל פירש שהחיוב בהחבלה הוא מפני שהוא צובע. ויש מי שפירש שהחיוב מפני נטילת נשמה וזהו דעת הרמ"ך ז"ל ובודאי דאיכא בינייהו באיזה שם מתרין אותו. ולענין דינא נראה לי עיקר כדברי רש"י ז"ל לחייבו משום צובע ואע"פ שכתב ה"ה לקמן ד"ה ואחד וכו' שאלו דברי רש"י ז"ל ההיא ברייתא דקתני באלו טריפות ושאר שקצים ורמשים עד שיצא מהם דם ולרבינו אתיא דלא כהלכתא. וכתב בספר לחם משנה שטעמו שכיון שהטעם הוא משום דהיכא צביעת העור היכא דאין עור מותר אפילו שיוציא דם מ"מ לא נראה לי דבריו דגם בבשר שייך שפיר צובע וראיה לדברי מצאתי דגרסינן בפרק כלל גדול דף ע"ה שוחט משום מה חייב רב אמר משום צובע פי' רש"י ז"ל משום צובע שצובע את הבשר של בית השחיטה ע"כ. וא"כ זכינו לדין דההיא ברייתא הלכתא היא וא"כ כל החובל בכל מיני שקצים ורמשים אם יצא מהם דם חייב אבל אם נצרר הדם אינו חייב אלא בצובע חיה ועוף או שמונה שרצים, דלא כדעת רבינו ז"ל שכתב שבשאר שקצים ורמשים אפילו הוציא מהם דם פטור אלא העיקר כמו שכתב רש"י ז"ל וכמו שכתבתי לדעתו ודלא כמו שכתב ה"ה ז"ל לדעתו ודוק. ולענין שיעורו כתב ה"ה דלדברי שניהן אין צריך כגרוגרת אלא בפחות מכאן חייב, ולפענ"ד למ"ד מפני שהוא צובע צריך שיוציא דם כדי לצבוע ממנו חוט שאורכו ד' טפחים כדלקמן בפרק ט' דין י"ג ולמאן דמחייב משום נטילת נשמה אין לו שיעור ובמשהו מחייב כנ"ל ודוק:

הלכה ח החובל בחבירו אע"פ שנתכוין להזיק חייב. כתב ה"ה ז"ל שרבינו מפרש שכוונת המקשן שהקשה וכי האי גוונא מי שרי לא רצה להקשות על עיקר הדין אלא שהיה להם לומר בברייתא ודבר זה אפילו בחול אסור ותו שהברייתא השוה קורע בחמתו אל קורע באבלו על מתו ונראה ששוין הם להתיר ותירץ שהברייתא מיירי בדבר שהוא מותר וכו', ואין שיטה זו מחוורת כל הצורך שכיון שכוונת המקשן היא היאך קא סתים האי תנא דברייתא את דבריו ומאי משני תלמודא ולכך היה נראה לי לומר דאין הכי נמי שרבינו ז"ל מפ' כפירוש כל המפרשים אלא דסבירא ליה שהתרצן לפום שיטתיה דמקשן השיב לו ושנויא דחיקא הוי דבברייתא קתני על מתו סתם משמע בכל גוונא אלא ודאי שהתרצן לפי שיטתיה השיב לו אבל קושטא קאי שאע"פ שנתכוין להזיק חייב כמו שכתב רבינו ז"ל כן נראה לי ליישב דעת רבינו ז"ל ומ"מ לענין הלכה נקטינן ככל המפרשים שחלוקין בזה על רבינו ופשט הסוגיא הכי משמע ודו"ק:

הלכה י החולב לתוך האוכל או היונק בפיו פטור. כתב ה"ה ז"ל שכבר נתבאר שמה שהתיר רב חסדא לא התיר אלא ביו"ט וכדעת ההלכות אבל יש תימא בדברי רבינו למה לא כתב ההיתר בהלכות י"ט וצ"ע. ולי נראה דבודאי מימרא דרב חסדא מתוקמא בעז העומדת לאכילה וא"כ בודאי שמותר לחלבה לתוך הקדירה ועיקר מימרא דרב חסדא אתא לאשמועינן איסור החליבה בתוך הקערה וזה לא הוצרך רבינו לבארו שם דכללא כייל לן דאין בין יו"ט לשבת וכל מה שאסור בשבת אסור ביו"ט וסמך על מה שכתב כאן:

הלכה יג הבורר פסולת מתוך האוכל ואפילו בידו אחת חייב. והשיגו הרמ"ך ז"ל דמנלן הא דכיון דביו"ט מותר אפילו פסולת מתוך האוכל ואפילו בקנון ובתמחוי כב"ה א"כ בשבת אפילו פסולת מתוך האוכל ואפילו בקנון ובהתמחוי ודאי דליכא חיוב חטאת וכ"ש דמה שכתב רבינו ז"ל שאפילו בידו אחת חייב זהו כוונתו ז"ל. והדבר שבורר שרבינו ז"ל מפרש כל אותה סוגיא בבורר אוכל מתוך פסולת וכמו שמבורר כל זה בדברי ה"ה ז"ל והשגת הרמ"ך ז"ל שבאלו אינו מכרעת כלל וכבר כתב ה"ה שלבאר זה יאריכו הדברים ולכן קצרתי:

הלכה יד הזורה והבורר כגרוגרת חייב. בתוספתא הבורר והטוחן והמרקד כגרוגרת:

הלכה טו המרקד כגרוגרת. בתוספתא פרק יו"ד המרקד הלם כגרוגרת:

הלכה טו וכמה שיעורו כדי לעשות פי כור וכו'. לא ידעתי מהו דבפרק המוציא יין דף ע"ח וע"ט ע"א מבואר דלא מיחייב אלא אם כן מגבל שיעור טיט שמגבל ברביעית מים דהוי טובא מפי כור לפי שאין אדם טורח לגבל טיט לעשות פי כור ומצאתי להכ"מ בשם הרמ"ך שהשיגו והסבר שטעמו מהא דגרסינן שם דף פ' ת"ר המוציא טער כדי לקבל בו טיט לעשות פי כור של צורפי זהב ופסקו לקמן בפרק י"ח דין י"א ואע"פ שבתוספות תירצו דמיירי בטיט שהוא מגובל כבר נראה לו דוחק להרב לומר כן ולפיכך דחה הסוגיא מהלכה ואין זה מספיק ועדיין צ"ע:

פרק ט הלכה א האופה כגרוגרת חייב. הכי איתא בתוספתא דשבת פרק י' האופה לאכילה כגרוגרת: **עוד** שם שעור המחמם את המים כדי לרחוץ בהן אבר קטן. וכתב הרמ"ך לא ידעתי מאין הוציא. והנה בענין מחמם מים שחייב משום מבשל יש ראיה בביצה בפרק המביא וכמ"ש בביאורי ליו"ד בסי' ס"ח סעיף י"ח ע"ש, וידוע דסתם מחמם את המים על הרוב אינו אלא לרחוץ ואמרינן בפ' המוציא דכל מילתא דלא שכיח ושכיח אזלי רבנן בתר דשכיח אפילו לקולא ושיעור אבר קטן למדו מהסיכה דתנן המוציא שמן כדי לסוך אבר קטן ופסקו לקמן בפי"ח ומפרש בגמרא אבר קטן של קטן בן יומו גם אבר קטן שכתב הרב ז"ל בכאן י"ל אבר קטן של קטן בן יומו אלא שסמך אמה שביאר לקמן בפרק י"ח גבי סיכה ה"ה הכא גבי רחיצה דתרוייהו כי הדדי נינהו ונכון הוא: **שם** ושיעור מבשל סמנים כדי שיהיה ראויים וכו'. פי' זהו באיכות הבישול ע"ד משל אם בשל סמנים לעשות צבע אדום או ירוק וכיוצא צריך שיתבשל לחייבו משום בישול עד שיהא ראוי לצבוע ממנו אותו הצבע שנתכוין אליו אבל לא ביאר הרב כמות הסמנים בכמה יתחייב וביארו הראב"ד בהשגות דהוי כדי לצבוע בגד קטן בסבכה. ויפה כיון שלמד זה מההוצאה כמו שכתב הרמב"ם לקמן בפי"ח המוציא קליפי אגוזים וקליפי רמונים כדי לצבוע בהן בגד קטן בסבכה כדמוכח בפרק המוציא יין דף ע"ט ע"א ובסוף פרק אמר ר"ע ובענין האי שיעורא לפי שאין אדם טורח לשרות סמנים לצבוע בהן דוגמא לאירא כדאיתא התם ופשיטא שאף הרמב"ם סבר כן אלא שלא הזכירו לפי שלא הוזכר בשום מקום ועוד שסמך אדין הוצאה שמשם נלמד וזה ברור: ושוב מצאתי תוספתא דשבת פרק י' הבורר וכו' והאופה לאכילה כגרוגרת לצבוע כדי לצבוע בגד קטן ע"כ. וזה מבואר במ"ש:

שוב מצאתי להרב לקמן בדין י"ד שביאר שהעושה עין הצבע שיעורו כדי לצבוע בהן חוט שארכו ד' טפחים וצ"ע אם למבשל סמנים מדמינן ליה או לא אבל בתוספתא מפורש כמ"ש:

הלכה ב וכן המדיח בחמים דג מליח הישן. פירש"י של שנה שעברה מכלל של אותו שנה מותר להדיחו:

הלכה ו וכן המבשל כלי אדמה. כתב ה"ה שראה בספר העתים שיש גאונים שפירש וכו'. והיה לו לראות בהרי"ף שכן פי' דהוי כלי גללים ע"ש:

הלכה ז וכמה רוחב הסיט כפול כו'. המגיד משנה לא היה גורס מלת כפול ומש"ה פירשו בפשוט והעיקר כנוסחא דידן דגרסיק כפול. וכן מבואר בפירוש המשניות לרבינו בפרק הנודר ומוסכם עם שיטת רש"י ז"ל והוא עיקר:

פרק י הלכה א דין י"ג ואם היה חבל גרדי שמותר לטלטלו. גרסינן התם קושרין דלי בפסקיא אבל לא בחבל ור"י מתיר ואמרינן עלה בגמרא חבל דמאי אלימא חבל דעלמא ור"י מתיר קשר קיימא הוא כלומר מפני שמבטלו אלא חבל דגרדי כלומר שצריך לו ואינו מבטלו. ולפ"ז קשה על הרב ז"ל שכתב גבי פרה אם היה חבל גרדי שמותר לטלטלו ולמה לו להזכיר בדבריו ז"ל שמותר לטלטלו דבראש פרק כ"ה שם מקומו ושם ניחן ליכתב אלא שודאי משמע שרצה לתת טעם מאי שנא חבל גרדי משאר החבלים ולזה כתב שהטעם לפי שמותר לטלטלו. ובזה דברי רש"י ז"ל נראין עיקר וכדעת הרמ"ך וה"ה ז"ל ודברי לחם משנה ז"ל שרצה לתרץ דהא דלא גזרינן התם חבל גרדי אטו חבל דעלמא משום דהכא עיקרו מדרבנן לא נתחוורו אצלי. ומרן הכ"מ כתב בשם הרמ"ך וז"ל מה מועיל טלטול כיון דפסקינן כרבנן דגזרו חבל גרדי אטו חבל דעלמא והוא גופיה פסק הכי לעיל וטעמו ז"ל דבגמרא אמרינן אמר ר"י מביא אדם חבל מתוך ביתו וקושרו בפרה ובאבוס ואותבינן עליה מהאי ברייתא דקתני חבל שבאבוס קושרו בפרה ובלבד שלא יביא חבל מתוך ביתו ויקשור ומשני דהכי בחבל דגרדי וכתבו תוס' ז"ל בתירוץ ראשון דקמ"ל דלא גזרינן דהלכתא כר"י ולכן השיגו רמ"ך ז"ל דכיון דהוא גופיה פסק כרבנן היאך פסק כאן כר"י ואמנם רבינו ז"ל סבירא ליה כתירוץ שני של תוס' דהכא אפי' רבנן מודו וכן נראה לי עיקר דאי כסברת הרמ"ך ז"ל לימא הלכה כר"י ותו דכד מותבינן ליה מהאי ברייתא לשני ליה דהאי ברייתא רבנן היא ואיהו דקאמר כר"י ולדעת רבינו ז"ל ניחא שפי משום דדחיקא ליה למימר דליתי סתם ברייתא כר"י וקשה לי טובא מאחר שרמ"ך ז"ל כותב כתירוץ ראשון של תוס' ז"ל ור"י פסק כר"י ולא אשגחן מאן דפליג עליה אמאי פסק כרבנן וצ"ע:

הלכה יד העושה נקב כל שהו. הקשה מרן שבסמוך כתב דעושה נקב בין בעץ בין בבנין הרי זה חייב משום מכה בפטיש וכן כתב בראש פרק כלל גדול ויש לומר דבפלוגתא רב ושמואל בנקב קטן העשוי להכניס בו האורה ולדעת רב אינו מספיק להוציא ההבל והלכך אינו חייב אלא משום בונה אבל אם עשה להכניס ולהוציא חייב נמי משום מכה בפטיש לפי שכבר נגמר:

פרק יא הלכה ו וכן השף בידו על העור. כתב ה"ה דבירושלמי פי' השף העור ע"ג העמוד ולזה הסכים הרמב"ם ז"ל ועיקר. ואין זה עיקר דאי שף העור עצמו בעמוד היינו ממחק עצמו וכדאיתא בירושלמי בס"פ כלל גדול. ולכן העיקר כמ"ש הרב ז"ל דאינו שף העור אלא שף בידו על העור. ואפשר שהמ"מ לא כיון אלא לשלול פירוש רש"י בסוגיא עיין שם וכהר"ן ז"ל:

הלכה יג המגיה אות אחת ועשה אותה שתים וכו'. וקשיא בגמרא איתא הגיה אות אחת חייב ופרכינן השתא כתב אות אחת פטור הגיה אות אחת חייב ומשני רב ששת כגון שמחמת הגהתו נעשו שתי אותיות דהיינו שנטלו לגגו של הי"ה ועשאו שני זייני"ן. ורבא שני כגון שנטלו גגו של ד' ועשאו רי"ש פי' רש"י דבדבר מועט חייב הואיל וזהו תיקון הספר הו"ל ככתב אות אחת והשלימה לספר דחייב. וידוע דהלכה

כרבא

כרבא דהכרא הוא. ולפ"ז תימה על הרב למה לא פסק כרבא דמיחייב אפילו אהגהה אות אחת. וצ"ל שהרב הוקשה לו לשיטת רש"י דאם איתא דמיירי במגיה ספר א"כ מאי דעתיה דמקשן דאקשי השתא כתב אות אחת פטור וכו' שאני הכא דבהגהה אחת מתקן כל הספר וכסברת רבא ותו מאי דותקיה דרב ששת לאוקמי בשל גגו של ח' ועשאו שני זייני"ן, ותו קשה טובא לישניה דרבא דקאמר כגון וכו' אטו מה היא הגהה אחת לאשמעינן ולא הל"ל אלא מגיה שאני. ולכן נ"ל שסובר הרב ז"ל דרב ששת ורבא לא פליגי לענין דינא ולא מיירי הכא במגיה ספר ומש"ה קפיא לן השתא בכתב אות אחת פטור כ"ש במגיה אות אחת ורב ששת שני שע"י הגהתו נעשו שתי אותיות וה"ל כותב שתי אותיות, ורבא שני דברייתא לא נחית להכי אלא לאשמועינן דההגהה מקרי כתיבה וממילא דבעי הגהה שתי אותיות דומיא דכתיבה דלא עדיפא הגהה מכתיבה והיינו דקאמר רבא כגון שנטלו לתגו של דל"ת ועשאו רי"ש כלומר ובכה"ג מקרי כתיבה. והשתא ניחא שהרב פסק כרב ששת משום דהוי רבותא טפי שאף שבהגהה אחת נעשים שתים מיחייב ורבא לא נייד מטעמיה דרב ששת משום דפליג אדיליה אלא משום דמשמע ליה דוחק לאוקמי ברייתא כאוקימתא דרב ששת ודוק:

פרק יב הלכה ב אבל המכבה נחלת. כתב ה"ה דמדברי רבינו שכתב שהכל תלוי בכונתו נראה שכל שאינו מתכוין אין ראוי וכו' ופירושו דכיון שאינו מתכוין לצרף אף דהוי פסיק רישיה הרי לא נתכוין לעשות מלאכה דאורייתא ובעינן מלאכה מחשבת וליכא משא"כ גבי פסיק רישיה שהרי מכוין למלאכה דאורייתא דהיינו נטילת נשמה ואף שאין צורך לו אלא לשחוק בו התינוק מ"מ סוף סוף איכא מלאכת מחשבת ודוק:

הלכה ח הוצאה והכנסה מרשות לרשות וכו'. בפרק הזורק דף צ"ו וצ"ז איתא דהוצאה אב והכנסה הולדה, וקצת תימא על הרב שלא ביאר כן ודוק: עוד כתב הרב וכן למדו מפי השמועה שהמעביר ברה"ר מתחילת ד' לסוף ד' הרי הוא כמוציא וכו'. וגם בזה סתם הרב דמוכח בפרק הזורק דף צ"ז ע"ב דמוציא הוי אב ומעביר הולדה:

הלכה י וכן הזורק או המושיט. עיין פרק הזורק דף צ"ו ע"ב ומתני' דף ק' ע"א:

פרק יד הלכה א איזהו כ"ה מדברות וכו'. כתב ה"ה משם הרשב"א ז"ל דמבואות הרחבים ט"ז אמה אע"פ שמקלהן מקלרין ואין בו ט"ז אמה הרי זה ר"ה וכו' והך סברא איתא בפרק הזורק דף צ"ז ע"א, ועיין עוד שם דף ק' ע"א גבי הל המתלקט יע"ש:

פרק יז הלכה לה אין עושין פתח בקרן זוית. דף צ"ד ופ"ק דף ו'. ועיין דף ה' תוספות ד"ה דפתח:

הלכה לו האצבע שמשערין. עיין פ"ט הלכות ס"ת דין ט':

פרק יח הלכה ב והלב בהמה טמאה. הכי איתא בירושלמי בפ' המוציא יין: עוד כתב הרב דבש כדי ליתן על (כל) רהם הכתית ובגמרא בעי רב אשי על כתית אפומא דכולא כתית או דילמא אמורשא קמא דכתית לאפוקי הודרנא דלא תיקו. ורבינו פסק כלד ראשון דלא מיחייב אא"כ הוציא כדי ליתן אפומא דכולא כתית משום דאין לחייב בלא ראיה ומש"ה פסק לקולא וכמו שכתב המ"מ בפ"ט דין ז' ד"ה הגוזז את הצמר וכו' יע"ש:

הלכה ג המוציא קנה כדי לעשות קולמוס המגיע לראשי אצבעותיו. בגמ' תנא קולמוס המגיע לקשרי אצבעותיו בעי רב אשי קשר העליון או קשר התחתון תיקו. והרב פסק המגיע לראשי אצבעותיו דהיינו קשר העליון לקולא משום דאין לחייב מספק ודלא כהרע"ב בפי' המשנה:

הלכה ה המוציא שלהבת פטור. בפרק מפלין מייתינן ברייתא דהמוציא שלהבת כל שהוא חייב ואוקימנא לה דהוציאו בחספא דלית ביה שיעורא והשמיטו רבינו, וצריך ייבוב:

הלכה ו המוציא זרעוני גנה וכו' שעורן פחות מגרוגרת. לא אתפרש שיעורא כמה פחות הוי ומסתברא לי דהוי כזית שהוא שיעורא המוסכם בכל מקום דהוי בציר מגרוגרת והכי מוכח בריש פרק המצניע גבי מוציא חטה אחת לזריעה יע"ש ויליב ונכון: עוד כתב רבינו המוציא מורסן אם להכילה וכו'. תוספתא כלשון רבינו בפ"ט:

הלכה ז המוציא אזוב וכו'. תוספתא בפ"ט וירושלמי בפ' המוציא:

הלכה ט אבל אם הוציא הדיו בפני עצמו. הכי איתא בירושלמי בפרק המוציא הוציא דיו אם בקולמוס כדי לכתוב שתי אותיות אם בכלי צריך יותר, וזה מבואר בדברי הרב ז"ל:

הלכה י שעוה כדי ליתן על פי נקב קטן, ואיתא בש"ס של יין ופירש"י למעוטי של שמן ודבש, וכתב הש"מ שלא השש הרב לכתוב זה שהכל נכלל בלשון קטן ע"כ. וקשה טובא שהיין הוי עב יותר מן המים כדאיתא בפ"ד דסוכה וא"כ נקב של מים הוי קטן יותר מן היין וא"כ פסק הרב הוא הפך הש"ס דהא לדידיה משערינן בנקב מים ובש"ס איתא של יין. ומצאתי להרב בפי' המשנה למסכת סוכה שכתב החוטם שהיה בשפל המים היה דק יותר מאותו שהיה בשפל היין כי היין היה עב יותר מן המים ע"כ. משמע שהיין שבזמננו הוא דק יותר מן המים ומש"ה סתם הרב וכתב נקב קטן דהיינו שיותר קטן בזמן הרב דהיינו נקב של יין וזה דוחק, ויותר נכון לומר שהוקשה לו להרב על הש"ס דכיון דמים שכיח כמו יין הו"ל למיזל לחומרא ולשעורי בנקב קטן של מים לא של יין. אלא משמע דלא נקט יין אלא למעוטי של שמן ודבש וכיון דאיכא יין דהוי דק יותר ממים אית לן למימר דבאתריה דהאי תנא היין היה דק יותר מן המים ומש"ה נקט יין ולא מים ומ"ה סתם הרב וכתב נקב קטן דהיינו הנקב היותר קטן כנ"ל ודוק:

הלכה יא עפר ואפר כדי לכסות וכו'. בתוספתא בפרק פ' גרסינן עפר ואפר שיעורן כזבל ר"י בן ר"י בן ברוקא אומר עפר כדי לכסות בו דם צפור קטנה. ונראה דנקט עפר כ"ש אפר, אלא שלא ידעתי למה לא פסק הרב כת"ק דשיעורן כדי לזבל כרישה. ואפשר משום דקמשיים בתוספתא ואיזה צפור קטנה זה דרור ומדמפרש מילתא דר"י ש"מ דהלכתא כוותיה. ושוב מצאתי בירושלמי פרק המוציא תני שמואל עפר ואפר כדי לכסות בו דם צפור קטנה אלמא דסבי ס"ל לשמואל ומש"ה פסק כמוהו:

פרק יט הלכה ט ולא תלא הזקנה. הקשה מרן ויש לתמוה דא"כ תני שקרא משום איידי וכן לא יעשה, עיין פ"ק דבילה דף י"ב סוף ע"ב:

הלכה יד אם יצא בקמיע שאינו מומחה פטור וכו'. עיין דף ס"ב ע"א גבי שבעת דפריך והא הוצאה כלאחר יד הוא ובפי' רש"י שם: עוד שם בברייתא אחד קמיע של כתב וכו' ואפילו חולה וכו' אלא שלא יכפה. ורש"י פי' שבא ממשפחת נכפין ודואג שלא יכפה ע"כ. ונראה כן דעת רבינו שסתם:

הלכה יח יוצאין בזוגין. עיין בש"ס דף נ"ח:

פרק כא הלכה ל ומותר לכפות כוס על הסכור בשבת. עיין פרק כ"ב דין ד':

פרק כב הלכה ד ומחמם בגד ומניחו. עיין פרק כ"א דין ל':

הלכה כא שתי מטהרות. כתב מרן אבל אם יצאו מים מועטים וכו'. ולפיכך אינו דוחק את הספק. ולפי זה אפילו בפקק עצמו שרי דומיא דרישא אלא דנקט סודרין לאשמועינן דאף שלא יחדן לכך כיון דתורת כלי עליהן שרי לפקק בהם:

הלכה כב והוא שיהיה בגד חדש לבן שהרי הוא וכו'. אבל רש"י פירש טעמא דאין ממהרין לקמוט ואין צריכין כ"כ לקיפול וע"ש:

פרק כד הלכה ד ואסור להרבות בשיחה בטילה. משמע דבחול שפיר דמי. אבל בפ"ק דיומא וכן בירושלמי ומייתי ליה הר"י בפ' היה קורא איתא דהשח שיחת חולין עובר בעשה. ואפשר שזה הזקיקו לרש"י לפרושי למקח וממכר דאי שיחת חולין אפילו בחול אסור:

פרק כה הלכה כד נותנין כלי תחת הדלף. כתב מרן והא דאמר אביי סיתי לי דעברי אדמר דברי אגינות בעלמא. ודחוק הוא. ויותר נ"ל לומר דאע"פ שרבה לא כיון להלכה שייך שפיר למימר סיתי לי דעברי אדמר לפי דברבנן עבדינן עובדא והדר מותבינן תיובתא, אבל התוס' חילקו בזה וע"ש:

פרק כז הלכה א היוצא חוץ לתחום. כתב ה"ה דלרבנן דקיי"ל כוותייהו אין שם תחומין כלל מן התורה ואפילו בכמה פרסאות וכן נראה לי מהא דאמרינן בפרק מפלין דף ל"ז מהא דקתני ולא רוכבין ע"ג בהמה גזירה שמא יצא חוץ לתחום ופרכינן ש"מ תחומין דאורייתא ומשני גזירה שמא יחתוך זמורה ולא משני דהכתי איכא למיחש שמא יצא חוץ לשלש פרסאות דלכ"ע הוי דאורייתא. ושוב מצאתי כן להתוספות בפרק אין דורשין דף י"ז ד"ה דכתיב ופנית בבוקר וכו' יע"ש:

פרק כט הלכה א מ"ע מן התורה. כתב ה"ה דמדברי רבינו נראה שהבדלה דבר תורה וכו'. וכן נראה מדבריו בספר המצות עשין קנ"ה ע"ש. ועיין מה שכ־בתי בסי' רל"ו סייעתא לסברת רבינו באורך:

הלכות שביתת יום טוב

פרק א הלכה ב כשם שאסור וכו'. כתב ה"ה ולא כתב רבינו ז"ל ספק יו"ט ספק חול שכיון שאין לו ביטול פשיטא דספיקא אסורה ותמה על לחם משנה דהא בגמרא דף ג' הקשה לר"י ורב יוסי מברייתא דאמר וספיקא אסורה דמאי אסורה דסבר דרבנן היא ואעפ"כ ניחא ליה סיפא דנתערבה באלף כולן אסורות משום דדבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל ואין כאן תימא דכיון דחדית לן רב אשי דכל דבר שיש לו מתירין אפילו בדרבנן לא בטיל מכלל דמשמע ליה דהמקשן היה סובר דאף באיסור ודאי בדרבנן בטל וטעמו משום דלא מסתבר לחלק בדין דבר שיש לו מתירין בין ספק לודאי דמההוא טעמא דמחמרינן בודאי יש לנו להחמיר מספק משום שלמהר יש היתר לאיסורו דאי לא תימא הכי העיקר חסר מן הספר ולא הוי לשנויי רב אשי אלא לומר דבדבר שיש לו מתירין נמי מחמרינן בספיקא ולמאי דכתבית ניחא ולא קשה מידי דספיקא תליא בודאי וכיון דודאי דרבנן לא בטל ה"ה לספיקא וכיון דהמקשן הקשה ובספיקא דליבטיל ה"ה בודאי דרבנן וא"כ לדק המ"מ דכיון שכתב דאין ביטול לודאי שלד ביו"ט מינה לספיקא שאסורה ביו"ט מההוא טעמא גופיה. ולכל זה כיון רש"י בפירושו בנחות לשונו לשון הזהב יע"ש דוק והשכח כדברי:

פרק ד הלכה ה מותר לטלטל את הנר וכו'. מהבאר מסוגיא דגמ' דפרק כירה דף מ"ו ע"ב דבשבת לא אסור אלא מטעמא דהגה לנר שמן ופתילה הואיל דנעשה בסים לדבר איסור מכלל דביו"ט דליכא בסים לדבר איסור מותר לטלטלו וזה ברור:

פרק ה הלכה ו כל שמאותין בו וכו'. רבינו השמיט דין סנדל המסומר המותכר בסוף פ"ק דבילה, ועיין בהלכות שבת ריש פרק י"ט:

פרק ז הלכה ד ואסור לאדם לפוין מלאכתו וכו'. כתב ה"ה וז"ל ומ"מ לא משמע בגמרא מידי דדומיא דצורם אוזן בכור ומוכר עבדו כו' התם ודאי גבי בכור לא קנסינן וכו' וגבי עבד קנסינן ליה לפדוהו כו'. וזה שלא בדקדוק דאדרבה הכי הוי דומיא דעבד דהתם נמי ב"ד מפקירין את העבד אלא שהוא זכה בעצמו ולפיכך יצא להירות. זה נראה לכאורה וכך הבין התוי"ט. ברם קושטא קאי שכוונת המגיד משנה לומר דבגמרא מדמה ליה לבכור ולעבד ומבכור מסתייעא סברת הרמ"ך ומעבד איכא סייעתא לסברת רבינו והלכך לא משמע בגמ' מידי דלא ידעינן למי נדמהו ודוק:

הלכות חמץ ומצה

פרק א הלכה ג אינו לוקה משום לא יראה. בפרק כל שעה דף כ"ט בתוס' ד"ה רב אשי אמר וכו'. כתבו שהמשהה חמץ בפסח ודעתו לבערו אינו עובר באותו שהייה משום דלא יראה ניתק לעשה ע"ש: עוד כתב הרב או המלו כדי שיעשה מעשה וכו'. אם הניח שאור ע"ג עיסה ונתחמצה מאליה לוקה וכמ"ש הרב בהלכות מעה"ק פי"ב דין ט"ו:

פרק ו הלכה ו ויוצאין ברקיק השרוי וכו'. כתב ה"ה ובהלכות אבל לא במבושל אע"ג שלא נימוח מאי טעמא משום דבעינן טעם מצה וכו'. עיין בפרק כיצד מברכין דף ל"ח ע"ב ובפ' ע"פ דף קט"ו בפירוש רשב"ם במימרת רבא בלע מצה יצא:

פרק

פרק ח הלכה ח ואוכל שם הזבחים ומן הפסחים. וכן פסק בהלכות קרבן פסח דין ג' שאוכל שלמי חגיגה תחילה ואח"כ אוכל בשר הפסח כדי לשבוע ממנו. וכ"כ סמ"ג עשין רכ"ה רכ"ו אבל מדברי הכל בו סי' נ' משמע שבתחילה אוכל מעט מהפסח ואחר כך החגיגה ואחר כך פסח על השובע:

הלכות שופר

פרק א הלכה א ומפי השמועה למדו. עיין מה שהקשה מרן ומה שתירץ והביא פיר"ש וכתב הנה שעכשיו שנאמרה ג"ש למשה מסיני אנו למדים ולכן כתב רבינו ומפי השמועה וכו'. וכוונת הרב לתרץ קושייתו היא באופן זה דכך ג"ש לא נאמרה תיבות להודייהו כשאר ג"ש אלא נאמרה בפירוש למשה מסיני הלימוד עצמו ומ"ה שייך שפיר ליקרא מפי השמועה:

פרק ב הלכה ד נתכוין שומע. עיין בה"ה מ"ש מההיא דאבוה דשמואל ותירץ שרבה הוא שהשוה דינן ולפיכך דקדקו אלמא קסבר רבא ולא דקדקו מההיא דכפאוהו ואכל מצה יע"ש. ויש עוד סמך לחילוק זה מדלא מייתי בפרק ראוהו ב"ד ברייתא דפרק ע"פ דקתני גבי ירקות אכלן בלא מתכוין יצא וכמ"ש התוספות בפרק ע"פ דף קט"ו ד"ה מתקיף וכו' יע"ש:

פרק ג הלכה ג נמצא מנין התקיעות ל'. כתב ה"ה דמדכתב כן נראה שהוא סבור שבסימן תשר"ת יכול להפסיק בין שברים לתרועה. ואי מהא לא איריא דדילמא קרי ליה שלשים לפי שהם שלשים קולות משונין. אבל יש יותר דקדוק אמיתי בלשון הרב מזה והוא מדפלגינהו לתרי בבי וכתב ותוקע התקיעה ואחריה ג' שברים ואחריה תרועה ואם איתא שכן בנשימה אחת הל"ל ואחריה ג' שברים ותרועה אלא ודאי כדאמרן, ודו"ק:

הלכות לולב

פרק ז הלכה ו מצות לולב וכו' מברך על נטילת לולב. כתב מרן דלאו למימרא שיברך בלשון הזה וכו' אלא לומר שיברך על הלולב ולא על שאר מינים ובענין נוסח הברכה סמך אמ"ש בהלכות ברכות וכו', אי נמי הכא איירי בבה"כ וכבר הגביהו בבית להביאו לבה"כ ונפיק ביה ונוטלו לצאת דכתב ר"ל לצאת ידי מצוה כתיקנה דהיינו הנענועין ודו"ק:

הלכות שקלים

פרק ב הלכה ז לשון הירושלמי הביאו מרן. ולכאורה יראה לפרש דבראשונה היה ממלא כג' קופות קטנות מהג' גדולות. ובפעם שנייה היה ממלא ג' הקופות קטנות בראשונה מהגדולה הג' שנשארה מגולה [והקופה הקטנה הג' ממלא מהקופה הגדולה השניה ומניחה מגולה] ובפעם הג' היה ממלא הקופה קטנה שכתוב עליה א' מהקופה גדולה הג' שנשארה בה כדי שיעור קופה א'. והב' קופות האחרות קטנות היה ממלאן מהקופה הגדולה שתרם ממנה בראשונה, ולפ"ז מדוקדק מלת שלמה שנייה. וכנראה שכן מפרשים התוס' ז"ל פ' האיש מקדש דף נ"ד וזו היא שיטת הר"א ז"ל בהשגות. ומ"מ אינה מהוורת אלא שכמו שבפעם הראשון היה ממלא הג' קופות קטנות מג' הגדולות מסתבר שכך היו עושים בפעם הג' ותו ק"ל להאי פירושא דמאי האי דקתני שלמה שלישית חוזר ותורם ואם איתא שלמה ראשונה מיבעי ליה. עוד היה נראה לפרש דמאי דקאמר שלמה שלישית ה"פ שכשיחזור פעם שנייה לתרום הוא מתחיל לתרום הקופה הקטנה שכתוב בה א' מהקופה הגדולה הג' שסיים בה ואח"כ נוטל הקופה הקטנה שכתוב בה ב' מהשנייה [והג' מהראשונה] ובפעם שלישית היה תורם כבראשונה ואתיא שפיר שלמה שלישית חוזר ותורם וזו היא שיטת מרן הכ"מ ז"ל. אמנם הר"ש ז"ל מפרש דה"ק שלמה שלישית דהיינו שהיה מתחיל לתרום הקופה הקטנה שכתוב בה א' מהקופה הגדולה שסיים בה ואח"כ חוזר לשנייה קאי לקופה הקטנה שכתוב בה ב' שבפעם הראשון תרם מהגדולה הג' עכשיו חוזר לשנייה [והג' מהראשונה] ובפעם הג' שהיה מתחיל לתרום הקופה הקטנה שכתוב בה א' מהקופה הגדולה השנייה והיינו דקאמר שלמה שנייה וחוזרת לראשונה דקתני קאי לקופה הקטנה הג' שלקח בפעם השנייה מהקופה הגדולה השנייה חוזר מעכשיו ולוקח מן הראשונה והקופה הקטנה שכתוב בה ב' תורם באחרונה מהקופה הגדולה הג' והיינו דקתני שלמה שלישית חוזר ותורם, והביאו לרבינו ז"ל לפרש כן כדי שכל הג' קופות קטנות יותרמו מכל א' וא' מהגדולות זהו דעתו ז"ל. ואני אומר שאע"פ שמסתבר כדברי רבינו ז"ל מ"מ לישנא דירושלמי דייקא טפי כפי הרב בכ"מ ז"ל וכיון שכן אנו בעניותנו אין בידינו להכריע והדבר שקול עד יבא מורה לצדק ב"ב אמן:

פרק ד הלכה ב אבל פר העלם של ציבור ושעירי עכו"ם בתחלה גובין להם וכו'. בסוף פ' התכלת נפסק כר' יהודה יע"ש נ"ל: עוד כתב הרב בגדי כהונה וכו' הכל מתרומות הלשכה. מרן לא הראה לנו מקומו וזכיתי ומצאתיו בתוספתא דיומא פ"א:

הלכות תעניות

פרק א הלכה יג וכן אם אכל ושתה. ואח"כ התחיל להתענות שאר היום ה"ז תענית שעות. עיין מה שהשיגו הראב"ד ז"ל ומ"ש מרן משם הרשב"א ומבואר כדברי רבינו בירושלמי דנדרים פרק קונם והביאוהו התוס' בפ' אין מעמידין דף ל"ד ד"ה מתענין לשעות:

פרק ב הלכה יא ואפילו לא התחיל וכו' גוזרין עליו תענית ומתריעין. ומוסיפין ו' ברכות בתפלה. הרשב"א בתשובה סי' ק"ד. ונראה שיש לו כל דין ז' תעניות דכתב הרב ז"ל פרק שלישי דין ה' ו' ז' וע"ש:

חידושים והגהות מהגאון מוהר"ר ישעיה פיק זצ"ל

הלכות שבת

הרמב"ם בפ"א מהלכות שבת ה"א. שביתה בשביעי וכו' וכל העושה בו מלאכה וכו' ואם היו שם עדים והתראה נסקל. הנה גם במשנה דסנהדרין נ"ג: ועוד שם ס"ו: במשנה המחלל שבת בדבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת חייב סקילה וקאמר שם בגמ' לאפוקי תחומין אליבא דר"ע והבערה לר' יוסי אבל על כל השאר מלאכות כשעשה אחת מהן במזיד בעדים והתראה דנין אותו בסקילה. ואדברה נגד מלכים ולא אבוש כי נעלם ממני לפי מה דפסק איסי בן יהודה בשבת ו': אבות מלאכות ל"ט ואינו חייב על אחת מהן [אחת יש בה שאינו חייב עליה מיתה ולא פירש איזה היא ואשמעינן תנא דמתניתא דקתני נסקל דהא הוצאה והכנסה מהנך דלא מספקן היא דעל זו לא אמר איסי בן יהודה רש"י] וכן עוד ל"ו: גבי מקושש אמר רב יהודה אמר שמואל מעביר ד' אמות בר"ה הוי במתניתא תני תולש הוה ור' אחא בר"י אמר מעמר הוה למאי נ"מ לכדרב וכו' אבות מלאכות מ' חסר אחת וכו' ואינו חייב על אחת מהן [מיתה, יש בהן אחת שאינו נהרג עליה ולא פי' איזו היא והשתא לר"י אין זו העברה שהרי נהרג מקושש עליה ולמתניתא אין תולש באותו ספק. רש"י] רב יהודה פשיטא ליה דמעביר חייב ומתניתא פשיטא ליה דתולש חייב ור"א ב"י פשיטא ליה דמעמר חייב וכו'. ועי' תוס' שבת ז': ד"ה הא קמ"ל וכ"כ תוס' סנהדרין מ"ו: ד"ה המחלל וכו' בשם רש"י ור"ת דזה דאמר איסי ב"י דאינו חייב על אחת מהן היינו מיתה. ובכן לא זכיתי להבין היאך ידונו בסקילה לאותו המחלל שבת במלאכה אחת מהל"ט מלאכות. הלא לא ידענו בבירור ודילמא הך מלאכה שעשה היא ההיא שאינו חייב עליה [ולא משכחת לה אלא בהוצאה והכנסה. אמנם במשנה וגמרא ובהרמב"ם סתמא קתני משמעו כפשוטו בכל אחת מהל"ט מלאכות]. ואין לומר דכל הסתמות שבמשנה וגמ' ופסק הרמב"ם איירי דוקא כשעשה שתי מלאכות בעדים והתראה. דאין דוחק גדול מזה. וע' בהרמב"ם בפ"ז מה"ש עד אחר דין ג' ע"ש, נתבאר דעל כל אחד בלחוד חייב סקילה, גם משמעות דתנן המחלל שבת בדבר שחייבים על זדונו וכו' נראה בעליל דעל מלאכה יחידית הכוונה. ואמילתא דאיסי ב"י לא מצינו שום פלוגתא [רק ברייתא חדא אליבא דרמי ב"ח לחד לישנא בשבת קכ"ד: כמ"ש תוס' שם ו': סד"ה הא קמ"ל ע"ש. ולדעת רמי ב"ח נדחה וקי"ל כר' יוחנן נ"ד.] אדרבה הברייתא בדף ו': והברייתא בדף ל"ו: ור' חייא דכתבו במגילת סתרים ורב יהודה א"ש ור"א ב"י כולהו ס"ל כאיסי ב"י, וגם אין להעלות על הלב דבימי הסנהדרין ישבו למשפט היו יודעים ובזמן מועט כמו ג' או ד' דורות בזמן ר' חייא נשתכח מה שהיה ידוע בדורו של ר' יוחנן בן זכאי שהיה מסנהדרין, ומצוה רבה ליישב בדברי ברורין:

הרמב"ם פ"א מהל' שבת הט"ז. הכותב על בשרו חייב וכו' המעביר דיו ע"ג סקרא חייב שתים אחת משום כותב ואחת משום מוחק. ונראה הכ"מ מקומו בגיטין י"ט: המעביר דיו ע"ג סקרא בשבת ר' יוחנן ור"ש בן לקיש דאמרו חייב שתים אחת משום כותב ואחת משום מוחק. לכאורה יש להפליא טובא שהרי בסוגיא דגיטין י"ט ר' יוחנן גופא משיק וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה ע"ש. ופירש"י וכי מפני שאנו מדמין שאנו אומדים וסבורים ואומדין מאומד לבנו להחמיר נעשה מעשה להקל אפילו לענין שבת אם בא מעשה לידינו בזמן בית המקדש לא הייתי סומך על דברי להביא חולין לעזרה ע"כ. ופירש"י מוכרח מעצמו וגם מגמ' דאמר ר' יוחנן ל"ז: בהשמטת שביעית וכי מפני שאנו מדמין [נראה בעינינו ומדומין אנו כן ולא שמענו מרבותינו, רש"י] נעשה מעשה. וכן פסק הרמב"ם שם גבי השמטת שביעית בפ"ט דין ו' כחזרה שחזר בו ר' יוחנן. והנה הכא בכל עניינים היוצא שכתב הרמב"ם בכל הפרקים האלו לענין אבות מלאכות וגם בפרק הלזה להורות הלכה דאם עשאן בשוגג חייב חטאת ובעדים והתראה חייב סקילה ואם בלא עדים חייב כרת. והשתא לפי מה שכתב הרמב"ם דיו ע"ג סקרא חייב שתים היינו אם בשוגג חייב שתי חטאות ואם במזיד חייב שתים אחת משום כותב ואחת משום מוחק ונפקא מיניה אם התרה בו משום כותב חייב סקילה [ופשיטא כשהתרו בו משום מוחק דחייב סקילה], ומהתימה איך יתחייב חטאת ומכ"ש סקילה הלא רבי יוחנן בעצמו הורה דאין לעשות מעשה ופטור מקרבן ומכ"ש חיוב סקילה על הכתיבה כזו רק משום מוחק הוא חייב. והיאך כתב הרמב"ם דחייב שתים אחת משום כותב ולא כתב דרק איסורא איכא ולא חיובא בפועל או דה"ל לכתוב הרי זה ספק וכמ"ש לקמן פי"ח מהלכה זו דין כ"ז ה"ז ספק אם נתחייב ע"ש. ומהתימה יותר על כל נושאי כליו של הרמב"ם שלא התעוררו כלום. ובחיפוש אחר חיפוש נמצא כתוב בקרבן העדה גיטין פרק שני הלכה ג' שהקשה ג"כ חומרא זו על הרמב"ם ומתרץ בזה"ל. ונראה שהרמב"ם מפרש וכי מפני שאנו מדמין וסומכים על דעתנו לחייבו קרבן לענין שבת דחולין שנשחטו בעזרה אין בו כרת כמפורש בבבלי קדושין נ"ו נעשה מעשה לאיסור אשת איש שיש בו כרת. ופי' זה מסייע מלשון הירושלמי גם מדברי הרשב"א נראה כן וכו' ואי ס"ד דמספק חייב בשבת אין זה ק"ו די"ל אף בגיטין הוא גט מספק וכו' עכ"ל בעל קה"ע. שמחתי בתורתו כי מצאתי און לי בפליאה אבל גם בעיניו יפלא. אמנם במה שבא הגאון הנו' ביישובו לא עמדתי במובן. הלא דכבר קי"ל יבמות פ"ב: כל בדאורייתא לא שנא איסור לאו ולא שנא איסור כרת וכן אמר רבא עוד שם קי"ג: מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא מה לי איסור כרת מה לי איסור לאו וע"ש בפירש"י. וא"כ גם הכא למה נהיה מקילין בחולין בעזרה להביא לכתחילה בשביל שאין בו כרת. ויותר יש להפליא שהרי לפי מ"ש הרמב"ם דחייב שתים

שתים נראה דאפילו בקילה חייב וכגון שלא התרה בו משום מוחק אלא משום כותב כמ"ש לעיל. ושלישית עולה על כולם במ"ש הגאון הנ"ל נעשה מעשה לאיסור אשת איש שיש בו כרת תמוה טובא שהרי ר' יוחנן גופיה בגיטין פ"ו: פסק הלכה כר' אלעזר דעדי מסירה כרתי ועדי חתימה אינם אלא מפני תיקון העולם והכי קי"ל בטוש"ע סי' קל"ג. גם הרמב"ם בפ"א מהל' גירושין פסק הכי, וכתב עוד בשם יש מן הגאונים דבלא עדי מסירה אע"ג דאיכא עדי כתיבה וחתימה הגט פסול. וא"כ בהנהו עדים שאינם יודעים לחתום מאי שייכות לאיסור כרת יש. ובכן מבלתי יכולת לפרש כונתו בירושלמי אלא ברור דהכונה בירושלמי הוא כפשוטה דא"ל ר' יוחנן מפני שאנו עסוקין בהלכות שבת [כלומר שאנו מחמירין ואומרים מגד הראוי להחמיר שעשה איסור שיש בו ספק חיוב ונפקא מיניה לקוברו בין רשעים גמורים ע' יבמות ל"ב:] אנו מתירין את אשת איש [כלומר דגבי גט הוא ענין אחר וזיל הכא להחמיר וזיל הכא להחמיר]. וכל מי שאפשר לו לפרש דברי הירושלמי ביתר שאת וטוב יישר חילו, עכ"פ בפירושו של הגאון בעל קה"ע אי אפשר מטעמא דאמרן. ומעתה דברי הרמב"ם קשיין כדמעיקרא. ובכן מהנראה לומר דהרמב"ם סמך עצמו אסוגיא דילן בגיטין י"ט׳ דהכי איתא שם איתמר המעביר דיו ע"ג סיקרא בשבת ר' יוחנן ורשב"ל דאמרי תרוייהו חייב שתים אחת משום כותב ואחת משום מוחק וכו' בעא מיניה רשב"ל מר' יוחנן עדים וכו' ע"ש. נמצא מבואר דאע"ג דר' יוחנן אמר וכי מפני שאנו מדמין וכו' וחוזר מדבריו הראשונים כמו דמורה כוונתו נ"כ לקמן ל"ז׳ במה דא"ר׳ שם וכי מפני שאנו מדמין, מ"מ רשב"ל לא זז ממקומו שהוא להדיא אמר דדיו ע"ג סקרא שחייב שתים. הילכך אע"ג דקי"ל דהלכה בכ"מ כר' יוחנן נגד רשב"ל [בר מתלת] מ"מ הכא דלרשב"ל פשיטא ליה ולר' יוחנן מספקא ליה פסקינן כרשב"ל דפשיטא ליה והכי פסקינן דהלי׳ זק לצרות מאלם מן העליה ב"ק ג׳:. וכתב הרא"ש סי' א' כיון דלרב פפא פשיטא ליה ולרבא מיבעיא ליה עבדינן כרב פפא. וכ"כ הרב המגיד בטעמא של הרמב"ם בפ"ב מהל' נזקי ממון דעבדינן כרב פפא דפשיטא ליה אבל גבי השמטת שביעית שכתבתי לעיל שפיר פסק הרמב"ם כחזרה של ר' יוחנן ולא כפשיטות של ר"ל משום דגם רב ושמואל בסוגיא דגיטין ל"ז׳ שהזכרתי למעלה פליגי על ר"ש בן לקיש ודאי דלית הילכתא כר"ש ב"ל. ויהיה בזה נכון לבקר. לייסר עפסק הרמב"ם באמונתו לא ישקר:

פי"ח מהלכות שבת הלכה א. בהגהת המשנה למלך השגה רבה על התוספות ח"ל סי' פ"ו. ובחבורי יש סדר למשנה בסנהדרין משנה ח' פ"ז כתבתי לייסד דעת הת"ל בס"ד:

פי"ח מהל' שבת ה"ג. תנן תבואה וכו'. כתב הכ"מ רבי אושעיא אמר חייב וכו' שהלכה כר' אושעיא לגבי ר' יוחנן ע"כ. דע דבש"ס שלפני דף ע"ו׳ איתא ריש לקיש אמר חייב וכו' וא"כ יהיה מהתימה דהרמב"ם פוסק כר"ל לגבי ר"י ולכן כתבתי בתקוני כלי שר"ת דטעות נפל בדפוסי הש"ס וצ"ל ר' אושעיא. והנה תוס' בשבת ע"ו׳ ד"ה אכילה ע"י הדחק לא שמה אכילה כתבו והא דאמר בב"ק אכילה ע"י הדחק שמה אכילה וכו' ודאי לפי מה דאיתא ר"י ור"ל וא"כ הלכה בבורה כר' יוחנן דאמר לא שמה אכילה איכא למידק מסוגיא דב"ק י"ט: דאמר רב פפא אכילה ע"י הדחק שמה אכילה נגד ההלכה. אכן לפי גרסת הרמב"ם והכ"מ שזכרתי שפיר קאמר ר"פ אליבא דהילכתא. ברם י"ל דהפ"ה פריך תוס' שפיר לר' יוחנן דהרי כמו שאמר ר"פ בב"ק הכי משמע ליה מברייתא דהתם. וקילרו הוס' לאוד במובן:

הלכות שביתת יום טוב

פרק ח הלכה יב מדברי הרב המגיד מוכח שהרמב"ם סומך עצמו במוקדם על מה שכותב במאוחר הרבה. ומזה קנה נ"ע על התוי"ט פ"א דערלה מ"ו ד"ה אמר ר"י וכן בס"פ י"א דפרה שכתב דאין דרכו של הרמב"ם בהכי. וע"ע תוי"ט פ"ג דגיטין מ"ד ד"ה והיולא. וכן עוד סוף פ"ט דב"ק:

פרק ששי מהלכות סוכה הלכה ו ואסור לאכול וכו' אכילת עראי כביצה או פחות או יתר מעט וכו'. צריך ביאור דמנ"ל להקל דאפילו יותר מכביצה מעט ובגמרא דסוכה כ"ז׳ משמע כביצה. וכן לשון הטוש"ע סי' תרל"ט סעיף ב' מותר לאכול אכילת עראי חוץ לסוכה וכמה אכילת עראי כביצה מפת. והנה הה"מ כתב בזה"ל ופי' רבינו שהוא כביצה או יתר מעט וכן מוכיח בגמרא. לפי שעה לא ידעתי איה הוכחה לזה בהגמרא. וכן נשאלתי מהרב המופלא מוה' ישראל מקאליש נר"ו:

פרק א מהלכות קידוש החדש הלכה ח. אין מחשבין וקובעים חדשים ומעברים שנים אלא בארץ ישראל שנאמר כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים וכו'. ויש לדקדק דלקמן פ"ד הלכה י"ב כתב אין מעברין את השנה אלא בארץ יהודה שנאמר לשכנו תדרשו וכו' ואם עברוהו בגליל מעובר. הנה לעיל נקט אלא בארץ ישראל וכאן נקט בארץ יהודה. ותו דלעיל נקט קרא כי מציון וגו' קרא דנביאים והכא נקט קרא דשל תורה. והנה בסנהדרין י"א: מייתי הש"ס קרא לשכנו תדרשו ובאת שמה כל דרישות שאתה דורש לא יהא אלא בשכנו של מקום [ומפרש לה הש"ס דזהו הוא טעמא דהנגיה שם דאמר דאפילו דיעבד אם עברוהו בגליל אינה מעוברת ע"ש. אמנם הרמב"ם דפסק דאם עברוהו בגליל מעוברת קשה קצת דמייתי הך קרא לשכנו]. אכן בברכות ס"ג: מייתי קרא כי מציון וגו'. ותוס' דסנהדרין י"א׳ סד"ה אין מעברין וכו' כתבו וקצת קשה דבברכות נפקא לן מדכתיב כי מציון וגו' והכא מייתי מלשכנו תדרשו עכ"ל. וכתבתי בכנסת חכמי ישראל בתשובה להגאון מהרי"ח אב"ד בפראג נר"ו דלהכי כתבו תוס' קצת קשה דקושיא גמורה ליכא כמו שהעידו תוס' בע"מ בשבועות ל"א׳ ד"ה ורואה דכן דרך הגמ' בכמה דוכתין. מיהו על הרמב"ם ודאי דבעי טעמא דשינה טעמו בשני מקראות:

פרק ד מהלכות קה"ח הלכה יא. אין מוסיפין לעיבור השנה לא מלך וכו' מפני חיילותיו ומלחמותיו שמא דעתו נוטה בשבילן לעבר או שלא לעבר. הנה בסנהדרין י"ח: מפרש הש"ס טעמו דמלך משום אפסניא ופירש"י מהלך ממון לחיילותיו כך וכך לשנה ונוח לו שיהו כל השנים מעוברות ע"כ. אבל המגיאות שיהיה נוח למלך שלא לעבר ליתא לפנינו*):

*) [ואפשר מפני שבימי מלכי הורדוס היו גובין מס המלך שתי פעמים בשנה והיה מגיע נזק לאוצר המלך מחדש העיבור]:

חידושים מהגאון בעל מחנה אפרים זצ"ל

הלכות שבת

פרק ב הלכה י בכסף משנה. כגון כוחל שהוא אסור מפני שהוא כותב. נ"ב כ"כ בפכ"ג, ונ"ל דהתם איירי בבריא דליכא למיחש לשחיקת סממנין וכל היכא דליכא למיחש לאיסורא דאורייתא התירו שבות ורא"ה מלפורן שפירשה רובה ומפים מורכא דכל אלו התירו משום צערא:

שם הלכה יד בהרב המגיד. משמע דלכל צרכיו מחללין ואע"פ שאין במניעת הדבר שעושין לו סכנה. נ"ב אין נראה לי כן דאברייתא דאם היתה צריכה לנר מדליקין לה פריך בגמרא פשיטא כלומר והא הוי פיקוח נפש, ואם כדבריו לימא דחידושא אשמועינן דמדליקין לה אע"פ שאין במניעת אותו דבר סכנה:

שם הלכה כא בלחם משנה כתבו התוס' ויש להמוה וכו' ולא נשאר בהם עוד אלא אחד. נ"ב גירסת התוס' בספרים שלנו כן הוא ולא נשאר בהם עד אחד כלומר אפילו אחד:

שם ולשון ה"ה שכתב בענין זה הכל מבואר. נ"ב ומ"ש ה"ה וא"ת פשיטא דהרי זה כהשע חנויות דהפיקו אסור מדין קבוע לא קשה מידי דבעלי חיים דניידי אמרינן כל דפריש מרובא פריש וכ"כ רש"י ביומא. ובהכי א"ש מ"ש הר"ן ז"ל ביומא גבי שמעתין ז"ל דאע"ג דמדינא כיון דניידי הוה לן למימר כל דפריש מרובא פריש הכא משום פיקוח נפש וכו' יע"ש:

פרק ו הלכה כ בכסף משנה. מהגד היותר קרוב לבית ישראל דכיון שזו אינו אלא משנה. נ"ב ונ"ל דה"מ משום דהוי איסורא דרבנן דמיחזי כשליחות ולא שליחות ממש:

שם הלכה כג בה"ה. והרמב"ן ז"ל וכו' אפילו בשוגג המתנה. נ"ב זה א"כ דכל שנעשה בשוגג לא שייך לומר כדי שלא יהנה ממלאכת שבת, ודוק בפירש"י ז"ל בשמעתין:

פרק י הלכה כג בלחם משנה. ואי מהני' בית לו כונה וכו' זה א"א וכו' אינו אלא בשאין לו כונה. נ"ב כונת הרמב"ן הכי הוא דכמו שמי שישב בבית ונמצא שהיה שם צבי אינו חייב לקום דכשלא אותו לא היה בו מחשבה ועתה כבר נעול ועומד והמלאכה והמחשבה אינם באים בבת אחת ובעינן מלאכת מחשבת ה"נ כשהשני ישב בשעת ישיבה ליכא שום מלאכה דנעול ועומד וכשהלך הראשון אינו עושה שום מלאכה אותה שעה כדי לחייבו דהחיוב הוא על שעת ישיבה ובאותה שעה לא עשה שום מלאכה:

הלכות שביתת עשור

פרק ב הלכה ד בלחם משנה. כתב ה"ה קשה כו' דהוי איסור תורה ות"ת בעי צירוף כו'. נ"ב דברים אלו צ"ע:

הלכות יום טוב

פרק ב הלכה א בלחם משנה. כתב ה"ה קשה דאפילו לדעת יש אוסרין איך אסור לחולה שיש בו סכנה. נ"ב מיירי שיש אחרים ג"כ ואינו יכול לשוחטו דשבת דהויה היא:

שם הלכה יד בלחם משנה. ובלבד שיהיה לה פותחת וכו'. ועוד אפילו תוך לתחום וכו' דומיא דהיה שקננה בפרדס. נ"ב לא קשה מידי ודו"ק:

הלכות חמץ ומצה

פרק ד הלכה ה בלחם משנה. ישראל שהרהין חמצו וא"ת לרבינו כשהקנו לימא כתנאי לוקמא בשלא הרהינו והגיע ש'. נ"ב אי לא הרהינו במאי קנאו, ולא הבנתי:

מספר שתי ידות

בהרמב"ם הלכות ס"ת פרק ח' (דף מ"ג ע"ד) ובכסף משנה שם ד"ה כתוב בספרי רבינו וכו' עד בדפוס איטא"ל:

אמרנו להעתיק בזה מה שכתב הרב הגאון ר' מנחם די לונזאנו בספרו אור תורה. והוא המובא הרתבץ מספרו שתי ידות. וז"ל בפ' וארא: אמר מנחם בכל הספרים אין פיסקא כלל בין יעלו הצפרדעים לויאמר ה' אל משה, אך המדפיסים כתב בא פרשה סתומה, וכן הוא בהללי, וכן מצאתי גם בהרמב"ם, והיה קשה עלי שיחלוק הרמב"ם ז"ל על מציאות כל הספרים, וגם ההגהות שדרכן להודיע מציאות ס"ס לא כתבו פה מאומה. והנה נמצא אצלי רמב"ם כתיבת יד קדמון שהיה של הר"ז הלוי ז"ל ומצאתי בו שאינו מונה זה פרשה כלל, מסכים למציאות הספרים, ושמתי כמוצא שלל רב. וזה לשונו, ויאמר ה' אל משה אמר אל אהרן נטה את מטך וכך. ויאמר ה' אל משה השכם. שתיכן סתומות ע"כ. ולזה שומעין שאמר כהלכה. וא"ת והלא א"כ כפי החשבון שבסוף הפרק יחסר סתומה אחת. דע כי עוד טעות שני יש באותו פרק בספרי הדפוס, והוא ששם נמנה מן כבד את אביך עד לא תחמד שש סתומות, ובהרמב"ם כתיבת יד הנזכר מצאתי שהן שבע, כי לא תחמד בית רעך סתומה אחת, לא תחמד אשת סתומה אחרת. וכן מצאתי גם בהרמב"ם שהגיהו במצרים. וכך נמצא בכל הספרים. וברוך ה' אלהים אמת אשר הנחני בדרך אמת. אח"כ מצאתי בכסף משנה שגם מהר"י קארו ז"ל מצא בספר מוגה שהעבירו הקולמוס על ויאמר ה' אל משה נטה את ידך. ובמקום שלשתן סתומות כתב שתיכן, אך אמר הרב שנראה לו שהגהה מוטעת היא כי בדפוס איטא"ל מצא שיש בה פיסקא. ואני אומר ומנו דפוס איטא"ל דלא ידענא ליה ומאי אולמיה מדפוס בומבירגי ושאר דפוסים. ותו אדפריך מדפוס איטא"ל ליסייע מדפוס פורטוגאל שהוא היותר מדויק שבכל הדפוסים והנה אין כאן פיסקא. וכבר באו לידי עוד שני ס' רמב"ם אחרים כתיבת יד ובדקתי בם והנה לא מנו זה פרשה כלל, מסכים למה שכתבתי והוא האמת. וכן דעת המאירי ז"ל וכן מצאתי במצריים, עכ"ל:

וז"ל בפ' יתרו בפסקא לא תחמד אשת. טעו המדפיסים שלא עשו פה פיסקא, כי פרשה סתומה היא גם זו בכל ס"ס וכ"כ המאירי ז"ל. וכן נמצא בספר הרמ"ה ז"ל ובמצריים ובירושלמיים. ואל תטעה במה שלא נזכר זה בהרמב"ם ז"ל, כי טעות הוא שנפל ברמב"ם של דפוס. והנה נמצא אצלי רמב"ם כתיבת יד ישן שהיה של הר"ז הלוי ז"ל ושם מוגה מן כבד את אביך עד לא תחמד אשת שבע סתומות, וכן מצאתי גם ברמב"ם של דפוס שהוגה במצרים, ולזה שומעין שאמר כהלכה והסכים למציאות ס"ס. וא"ת והלא א"כ כפי החשבון אשר שם בסוף הפרק יותר סתומה אחת. דע כי עוד טעות אחר יש באותו פרק בספרי הדפוס, והוא ששם מונה ויאמר ה' אל משה אמר אל אהרן נטה את ידך סתומה אחת. ובהרמב"ם כתיבת יד הנזכר לא נמנה כלל, גם בכל הספרים אין שם פיסקא וכבר כתבתי זה גם בפרשת וארא, עכ"ל:

וז"ל בשירת הים (והוא ברמב"ם שלפנינו דף מ"ה עמוד א' וב') אמר מנחם בכל ס"ס וערביא וקאטאלוניא נזהרים הסופרים לכתוב השירה באותה צורה שצריך לכתבה בס"ת. אך מדפיסי הארבעה ועשרים הקטנים עם הגדולים לא דקדקו בכך אבל כתבו השירה בצורה אשר בדו מלבם, וכן לא יעשה. ולכן ראיתי אני לכתוב בספרי זה צורתה האמתית למען ידעו דור אחרון בנים יולדו ולא תשתכח מישראל, ואם יבא אדם להדפיס ארבעה ועשרים יוכל להעתיק מכאן צורת השירה, וכותבי ס"ת יזהרו לכתוב השירה כפי הצורה אשר אכתוב (היא כתובה היום בכל תיקוני תורה המדוייקים, ואין מן הצורך להעתיקה). כי צורה זו קבלה היא ביד הסופרים ולא דבר ריק הוא, ולזה נתעורר הרמב"ם ז"ל לכתוב בספרו צורת השירה. ואתה המעיין השמר אל תפן אל און ואל תשת לבך לצורה שבספרי הרמב"ם ז"ל הנדפסים. כי משובשת היא *) ואינה הצורה שכתב הרב ז"ל בספרו אך המדפיסים בדאוה מלבו. והנני מודיעך כי בכל ספרי ספרד אחת היא צורת שירת הים וכל שיטה משלשים שיטותיה יש לה שעור ומדה, ואפילו כל חלק מחלקי השיטה יש לו קצב ומדה, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע. וזה הכלל יהיה בידך, כל שטה בחלוקה לשלש, החלק הראשון והשלישי הוא תיבה אחת בלבד, וכמו שמצאתי בכל ס"ס כך מצאתי ברמב"ם כתיבת יד בלי שום כלל, אבל המדפיסים לא התבונן בכל זה וחשב שהרשות בידו להוסיף ולגרוע בשיטות ובחלקיהן ושאין צריך רק להיותה בשלשים שיטות ולהיות שיטה אחת חלוקה לשתים ואחת חלוקה לשלש, ולכן צר צורה כעולה על רוחו. ולא היא, שאילו היה הדבר כן לא היה צריך הרב לכתוב בספרו צורתה כי היה די והותר במה שכתב שכותבין אותה בשלשים שיטות הראשונה כדרכה והשאר אחת חלוקה לשתים ואחת לשלש. אלא ודאי השיטות וחלקיהן שעור ומדה להן אין לשנותן כלל. והילך צורת השירה האמיתית. משעה שהסופר עומד וכותב בפרשת בא אל פרעה או לפחות מרים פרשת בשלח, למרחוק עיניו יביטו לראות לצמצם ולכוין שיבא לו בסוף הדף מלת פרעה אשר בפסוק וישובו המים ויכסו את הרכב וגו' כדי שיבא מלת הבאים בראש הדף כהלכה, כי זו היא ה"א של בי"ה שמ"ו, ומלה זו היא ריש שיטה ראשונה מחמש השיטות אשר לפני השירה שסימן ראשיהם, הבאים, ביבשה, י"י, מת, במצרים. ואחריהן שיטה פנויה, ואחריה השירה כפי צורה זו שכתבתי, ואחריה שיטה פנויה, ואחריה חמש שיטות שסימן ראשיהן, ותקח, אחריה, סוס, וילכו, ויבאו. והחמישית מסיימת במלת קרא בכל ס"ס ובמצריים ובירושלמיים, ודלא כמאירי ז"ל שכתב שמסיימת במלת הם ויש אומרים במלת מרה, ומכאן ואילך אין צורך להזהר עוד אלא חוזר וכותב כפי מה שיזדמן לו בכל שיטה. נמצאת אומר מן מלת הבאים עד מלת קרא מ"ב שיטות, סימן למספרם שם מ"ב, כל שיטה מהם היא במדה במשקל ומשורה, זולת שתים מהן שהן פנויות וריקות לגמרי. אחת לפניה ואחת לאחריה של שירה. והרמב"ם ז"ל לא הוצרך להזכיר אלו השתי שורות הריקות, כי הספיק לו מה שכתב כי אז ישיר גם ותקח מרים הן פרשיות פתוחות, וידוע הוא שכל פרשה פתוחה צריכה לפניה שיטה פנויה מכל וכל כשהפרשה שקודם לה סיימה בסוף שיטה: עוד טעות שני טעו המדפיסים ספר הרמב"ם ז"ל, והוא שלא כתב שיטה ראשונה כדרכה אך חלקה לשתים: ועוד טעות שלישי טעו, והוא שהתחיל שאר השיטות בשיטה חלוקה לשתים. ובכל ס"ס מתחילין שאר השיטות בשיטה חלוקה לשלש, וכן ברמב"ם כתיבת יד, ואותו מדפיס נשתבש בלשון הרב שכתב ושאר השיטות אחת מניח באמצע ריוח אחד וכו'. ולפי שהקדים הרב בדבריו החלוקה לשתים חשב שבה צריך להתחיל. ואין הדבר כן. והרב לא הקדים בדבריו החלוקה לשתים רק להיות האחד קודם לשנים במספר. וידע המעיין כי מראש השירה עד מחצית שיטה כ"ט אין שום פקפוק, אך בחצי האחרון של שיטה כ"ט ובשלשת חלקי שיטה אחרונה יש מחלוקת, והצורה שכתבתי היינו סברת הרמ"ה ז"ל, וכתב הרב המאירי כי כן נראין הדברים. ואמנם שני הרבנים האלו מודים ומעידים כי לדעת הרמב"ם ז"ל חצי שיטה כ"ט האחרון אינו רק וישב ה' עלהם, ובראש שיטה השלשים את מי הים ובאמצע ובני ישראל הלכו ביבשה ובסופה בתוך הים, והמאירי ז"ל כתב כי לדעת הרמב"ם ז"ל גם חצי שיטה כ"ט הראשון מעונה שאינו רק בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו. ונמצא בסוף אותה שיטה בים וישב ה' עליהם. ומדברי הרמ"ה ז"ל אין נראה כן אלא כמו שכתבתי, וכן הוא בהללי וכן במצריים ובירושלמיים, ובכל אלה ראיתי שיטה אחרונה חלוקה לשתים את מי הים בראשה והשאר בסופה. ובמס' סופרים פ' י"ב אומר ריש שיטה שלשים מי, עכ"ל:

*) אנחנו בדפוס הזה תקנו בפנים כראוי ע"ש : **המגיהים**

וזה מה שכתב בפ' האזינו.

בענין צורת השירה הזאת פסק הרמב"ם ז"ל שכותבין אותה בששים ושבע שיטות, וזה אמנם כפי מה שמצאתי בשלשה ס' רמב"ם כתיבת יד וכפי מה שכתב רבינו דוד כוכבי ז"ל בספר בית אל בשמו ולזה הסכים המאירי ז"ל. ואולם בספרי רמב"ם הדפוס כתוב שכותבין אותה בשבעים שיטות וכ"מ ברמב"ם אחד כתיבת יד וכ"מ בהללי ובספר כתיבת הסופר הנודע במערים ה"ר ישראל ז"ל ובספרים הירושלמיים הקדמונים ביותר מן ת"ק שנה וכן כתוב במסכת סופרים פ' י"ב אלא ששם נפל טעות סופר ודילג ריש שיטה חמישית שהיא מלת הצור. וס"ס נחלקו בזה, קצתם כסברא ראשונה וקצתם כסברא אחרונה וכן נ"ל עיקר. ולא עוד אלא שנלע"ד שכל ס"ת הכתוב כסברא ראשונה פסול לפי שבאמצע כל שיטה משירה זו צריך ריוח כצורת פרשה סתומה ואם שנה פסל כמ"ש המאירי ז"ל בהדיא וכן דעת הרמב"ם. ובעלי הסברא הראשונה צריכים בשלשה מקומות שהם השיטה העשירית והשש עשרה והל"ח ואולי גם הל"ט להכניס בשיטה אחת מה שהוא ב' שיטות לסברא האחרונה ולכן לא יוכלו להניח באמצע שלשת השיטות הכן ריוח כשיעור כי קצר המצע. וכי תאמר אפשר לתקן זה כי החכם עיניו בראשו ומתחלה ירחיב עמוד השירה הרבה כדי שיוכל להכניס ב' שיטות בשיטה אחת וגם ישאר ריוח באמצע כשיעור, הא לאו מילתא היא דא"כ יהיה הס"ת פסול ממקום אחר לפי שצריך למעלה משירה זו שש שיטין וכלן שיטות קצרות ואיך יעשה הסופר אם יתחילם בימין העמוד שוה להתחלת שיטות השירה ישאר משמאל העמוד ריוח בסוף כל שיטה. וכשתסתכל היטב תמצא שכל השיטין זולת הראשונה הרי הם כדין פרשה פתוחה שקודם לה ריוח בסוף שיטה והיא מתחלת בריש שיטה ונמצא שעשה חמש פרשיות פתוחות במקום שאין גם אחת. ואם יתחילם באמצע העמוד, בין שיעשה סופן שוה לסופי שיטות השירה ויניח כל הריוח בימין העמוד בין שיניח חצי הריוח מימין וחציו משמאל ושאת השיטות באמצע, סוף סוף כיון שיש בראשן ריוח הרי הם שש פרשיות סתומות וכן לא יעשה. וקושיא זו לא ימלטו ממנה בעלי סברא זו אף אם היה מותר להם שלא להניח ריוח באמצע השיטה העשירית והי"ו והל"ח כי אלו יותר ארוכות בלא ריוח מהשאר עם הריוח. הא למדת כי הכתוב והישר לעשות שירה זו שבעים שיטות וראשיהם הראשונים והאמצעיים הנם כתובים בספרי הרמב"ם הדפוסיים. ואולם בתיבה אחת בלבד אני חולק עליו והיא תיבת ואילים כי לדעתו צריך לכתבה בסוף שיטה כ"ב וכן הוא בירושלמיים ואני אומר שיש לכתבה בריש שיטת כ"ג אי בעית אימא דיעה ואי בעית אימא שמועה, אי בעית אימא דיעה ידוע לכל חכם לב כי מלת ואילים מובדלת ממלת כרים ודבוקה אל בני בשן. אי בעית אימא שמועה כי כן מצאתי בהללי וכן הוא במסכת סופרים וכן הוא בארבעה ועשרים הקטן של דפוס אשר אני מגיה, ובכלל בזה הכ"ד הקטן באה צורת שירה זו בתכלית השלמות. אך בשיטות הצריכות למעלה משירה זו ולמטה ממנה בזה לא דקדקו המדפיסים כלל לא בכ"ד הגדול ולא בקטן. ואולם השיטות הצריכות למעלה משירה זו כתב הרמב"ם ז"ל בשביעי מהלכות ס"ת שהם שש. ואלו ראשיהם. ואעידה. אחרי. הדרך. באחרית. להכעיסו. קהל. ואחריהם שיטה פנויה ואחריה השירה ואין בזה חולק כלל. אבל למטה משירה זו כתב הרמב"ם שצריך חמש שיטין ואלה ראשיהן. ויבא. לדבר. אשר. הזאת. אשר. ועל זה כתב הרמ"ה ז"ל תמה אני אם אינו טעות סופר ואני בספרי לא כתבתי כן רק כאשר נמצא בכל הספרים הישנים המדויקים הנמצאים בארצות האלה שהם. ויבא. העם. הדברים. לבבכם. אשר. התורה. עכ"ל. וכן המנהג בכל ס"ס וכ"מ גם בירושלמיים הישנים הנ"ל וכן עיקר, והששית מסיימת במלת חייכם. ומה שתמה הרמ"ה על הרמב"ם הוא לשתי סבות, אחת דלא מסתבר להיות בראש השירה שש שיטין ותהיינה חמש. ב' כי אלו חמשת השיטין שכתב הרמב"ם ארוכות יותר מדאי. ונלע"ד שכתב כן הרמב"ם ז"ל לפי סברתו הנמצאה בספריו כתיבת יד שכתבתי למעלה שכותבים השירה ס"ז שיטות ונמצא בהן ג' שיטות ארוכות מאד ובעבורן צריך להרחיב כל העמוד לכן כתב בסופה שיטות ארוכות אלו. אלא שאם תקן הרב בזה הסוף לא תקן הראש, ר"ל כי ששת השיטין שלמעלה מהשירה קצרות מאד ויקשה מה שהקשיתי, לכן נראה שחזר בו הרב וחזר ואמר שכותבין אותה בע' שיטות והיינו שנמצא בספריו הדפוסיים אלא שנראה שלא זכר הרב לתקן גם השיטות שלמטה ונשארו כשהיו. וכבר כתבתי מהו העיקר בכל פרטי צורת שירה זו. ואף גם זאת ראוי לסופר בששת השיטין שלמעלה מהשירה להרחיב מעט האותיות שיעור בלתי מורגש למען תהיינה שיטות השירה מרווחות כל צרכן וכן מצאתי בירושלמיים הנ"ל:

משנה תורה

הוא

היד החזקה

להנשר הגדול רבינו משה בר מיימון זצ"ל

עם השגות הראב"ד זצ"ל, ופירוש הרב המגיד משנה, וכסף משנה להגאון מרן יוסף קארו זצ"ל, מגדל עוז, הגהות מיימוניות [עם תוספות מדפוס וויניציאה, ש"י, שי"א], גם תשובות מיימוניות, ופירושי הרב רבינו עובדיה והרב הגאון מהר"ל בן חביב על הלכות קדוש החדש, עם כל הצורות השייכות להם ולהלכות שבת וסוכה. גם הלחם משנה להגאון מו"ה אברהם די בוטן זצ"ל, ומשנה למלך להגאון מו"ה יהודא רוזאניס זצ"ל. כאשר היו בדפוסי יעסניץ, דיהרנפורט, וויען וברדיטשוב.

ונלוה לו ספר הקובץ חדושים ומקורי הדינים מהרב הגאון ר' נחום טריביטש זצ"ל אבד"ק נ"ש כפי שנדפס בוויען.

ועתה הוספנו חדשות אשר לא היו מעולם בכל ספרי הרמב"ם הנדפסים, יראו נבונים וישמחו:

א) פירוש המגיד משנה על הלכות שחיטה, אשר היה טמון בכתב יד ולא נדפס מעולם. יודפס על מקומו בפנים הספר.

ב) פירוש הרדב"ז על ספר קדושה, הפלאה, זרעים, שופטים, ממלא מקום המגיד משנה שלא נמצא בספרים האלה, כולו מכתב יד. יודפס גם כן על מקומו בפנים הספר.

ג) חדושים ומקורי הדינים מהרב הגאון בעל פרי חדש, נקראים בשם מים חיים.

ד) חדושים ומקורי הדינים מהרב הגאון בעל מחנה אפרים.

ה) חדושים ומקורי הדינים מהרב הגאון ר' ישעיה פיק זצ"ל.

ו) ביאורים על הלכות בית הבחירה מהרב הגאון ר' יעקב עמדין זצ"ל.

ז) השמטות מתוספות הגהמ"י, מדפוס וויניצאה, שנת ש"י, שי"א.

ח) חדושים מהרב הגאון מהר"ם פאדווה זצ"ל.

ט) חדושים ומקורים מהרב הגאון מו"ר ר' אבוש זצ"ל אבד"ק פ"פ דמיין. *

י) חדושים ומקורים מהרב הגאון מו"ר זלמן זצ"ל מווילנא אחי הגאה"ג מוהר"ח זצ"ל מוולאזין.

יא) חדושים ומקורים מהרב הגאון מו"ר צבי הירש חיות זצ"ל. *

יב) חדושים ומקורים מהרב הגאון מו"ר יוסף זצ"ל בעל ספר מנחת חנוך. *

יג) חדושים ומקורים מהרב הגאון מו"ר אברהם משכיל לאיתן זצ"ל. *

יד) חדושים ומקורים מהרב הגאון מו"ר שמואל שטראשון זצ"ל.

טו) חדושים ומקורים מהרב הגאון מו"ר בצלאל הכהן זצ"ל מווילנא. *

טז) חדושים ומקורים הגיעו אלינו מהרב הגאון מוהר"ש ארינשטיין נ"י אבד"ק אזירקאוו. *

יז) חדושים ומקורים מהרב הגאון מו"ר משה נחום נ"י אבד"ק קאמינקא. *

יח) חדושים ומקורים מהרב הגאון מו"ר אברהם יונה יעונין זצ"ל מהוראדנא. *

יט) באור בפרק י"ז מקדוש החודש מהרה"ג התוכן מו"ר רפאל מק"ק הנובר זצ"ל.

כ) ע"ד כתיבת שירת הים ושירת האזינו, מס' שתי ידות להה"ג ר"מ די לונזאנו זצ"ל.

☞ פירוש המגיד משנה, והרדב"ז, והמה בכתיבת יד, הגיעו לידינו מיד הרה"ג המנוח מוהר"ר זוסמאן יעב"ץ זצ"ל, אשר קנה אותם בתוך מרבית כתבי יד מגאונים הראשונים, מאת רבני חכמי ספרד אשר בירושלים, ושילם להם בכסף מלא לצורך דבר מצוה גדולה שנצטרכו אז. והרשומים באותיות ג' ד' ה' יבואו בסוף כל ספר, והרשום באות ו' יבוא בסוף ספר עבודה, והרשום מאות ז' ומעלה, בסוף כל חלק מד' חלקי הרמב"ם.

(המצויינים באות כוכב * המה מכתבי יד ולא נדפסו מעולם).

נדפס בהגה"ח מדוייקת ובתיקון מרבית הטעיות שנשתרבבו בדפוסים הקודמים, כן בפנים הספר וכן בכל המפרשים מסביב.

ספר שלישי הוא ספר זמנים

(הלכות יו"ט, חמץ ומצה, שופר לולב וסוכה, קדוש החדש, תענית, מגילה וחנוכה).

ווארשא

הובא לביה"ד ע"י ה"ה ר' מרדכי קאלינבערג נ"י, ושותפיו

בשנת כי תורה מאתו תצא לפ"ק

МИШНА ТОРА, (РАМБАМЪ). Томъ IV.

ВАРШАВА 1881.

Дозволено Цензурою.
С. Петербургъ, 12 Января 1881 года.

Варшава.—Въ Типографіи С. Оргельбранда Сыновей, Бедиарская улица N. 20.

פרק ראשון כלל בו רבינו כלל המלאכות המותרות לעשותן ביו"ט וכלל המלאכות האסורות מדברי תורה והאסורות מדברי סופרים ושבות איסור סופרים בזה. ובאר המלאכות המותרות אם מותרות לצורך היום בלבד או אף לימות החול ואם נעשו לימות החול מה דינן וכן לאיזה בעל חיים הותרו אם הותרו לבהמות ולגוים, ובאר בו השואת יום טוב לשבת בקצת מלאכות מלבד הבדל הטעם שבהן ונתבאר השווי בזה במה שהוא מן התורה ומה שהוא מדבריהם. ונתבאר בו פרט אחד היוצא מן הכלל הזה והוא ענין המוקצה שנאסר מדבריהם ביום טוב ומותר בשבת ונמשך לזה ענין הנולד וחילק שני ימים טובים הרצופין זה בזה או שבת ויו"ט הסמוכין מהו משפטן בזה:

פרק שני נתבארו בו דיני המוקצה בפרט ומה הוא מוקצה. ואי זו הכנה מועיל לדברים המוקצים וענין המוקצה באכילה ובטלטול. וכל דיני המוקצה והנולד בשלמות:

פרק שלישי נתבארו בו קצת המלאכות המותרות בפרטיהן ומה שאסור בהן. והענין הכולל לאלו הנזכרות בפרק זה הוא הניתן לאוכלין ומשקים:

פרק רביעי נתבאר בו יתר המלאכות המותרות בפרטיהן ומה שאסור בהן חוץ מן ההבערה. והענין הכולל לאלו המלאכות הוא היותן בכלים או בדברים שאינן אוכלים ולא משקים. עוד נתבארו בפרק זה דברים האסורים משום גזרת מקח וממכר שנתבאר בהלכות שבת שאסורה משום גזירה שמא יכתוב:

פרק חמישי נתבארו בו עניני ההוצאה ומה שאסרו בה חכמים כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. ואחרי כן נתבארו בו עניני התחומין:

פרק ששי נתבארו בו דיני עירובי תבשילין ונסתיים הפרק בדיני כבוד ימים טובים ומצות השמחה אשר בהן. ומה שאסור לעשות בין בימים טובים בין בחולו של מועד מחמת מצות יו"ט והוא הספד ותענית:

פרק שביעי נתבארו בו דיני חולו של מועד ולא נשלמו:

פרק שמיני נתבארו בו דיני חולו של מועד ונסתיים הפרק בביאור ערבי ימים טובים מה הן במלאכה ובפרט דיני ערב הפסח שדינו חלוק מן השאר כנזכר שם בארוכה:

וסבת היות פרק ראשון קודם, להיות עניניו כללים, רצוני לומר כללי המלאכות ביחודן ויחוד למי שנעשו ולזמן שהן, והשואת יום טוב לשבת גם כן דבר כללי והכללי קודם לפרטי כמו שהזכרתי כמה פעמים, והכרח היה להזכיר כאן הפרט היוצא מגדר כלל השואת שבת והיא המוקצה. ודין שני ימים טובים ג"כ כללי. ואחריו פרק שני ונתאחר לפרק ראשון כנזכר ונקדם זה הפרק לפרקים המתאחרים לצורך הסמיכות לבאר ענין המוקצה כנזכר בפרק ראשון. וסבה אחרת יש לפי שענין זה הפרק הוא חומר על דברי שבת ושאר הפרקים המתאחרים עניניהם במה שהוא קל ממנו. ולזה רבינו כשהשוה יו"ט לשבת בקצת ענינים ואמר שיש ענינים אחרים שיום טוב קל ממנו ויש שיום טוב חמור ממנו. רצה להקדים באור החמור לקל כמו שהזכרתי. ואחריו פרק שלישי וקדימתו למתאחרים לפי שראוי להקדים מה שענינו בדברים שהן אוכלין ומשקין לבני אדם שאי אפשר זולת האוכל והמשקה למה שהוא בדברים אחרים כי ההכרחי ראוי להקדים לשאינו הכרחי. ואחריו פרק רביעי ונקדם למתאחרים להיותו כולל דברים רבים וגם כי עניני ההוצאה והתחומין הנזכרים פרק ה' מתבארים באחרונה בהלכות שבת וראוי לו לאחוז הסדר ההוא בכאן. ואחריו פרק חמישי ונקדם לפרק הששי לפי שענינו בכל ימים טובים ואף בבאור המוזכר וקודם לבאור המצוה כמו שהזכרתי זה כבר בהלכות שבת בטעם סדורם. ופרק ששי ענינו ביום טוב הסמוך לשבת ואין זה בכל זמן ודיני הכבוד והשמחה עיקר ענין המצוה לעשות בהן. וכל שכן שאינה מצות עשה מן התורה מיוחדת למה שנזכר כאן כמבואר שם: ואחריו פרק ששי ונקדם לאחרונים להיות ראוי להקדים פרק ענין יום טוב לענין חולו של מועד להיותו קודם בזמן וחמור ממנו והיות ענינו מן התורה וחולו של מועד מדברי סופרים לפי דעת רבינו. ויש יום טוב שאין לו חולו של מועד: ואחריו פרק שביעי ופרק שמיני וכבר נתבאר למה נתאחרו. וסיים פרק שמיני בדין ערבי ימים טובים אע"פ שהן קודמין בזמן לחול המועד הם קלים יותר מפני שאינו ראוי לאחר הקל:

הלכות שביתת יום טוב

יש בכללן שתים עשרה מצות. שש מצות עשה. ושש מצות לא תעשה. וזהו פרטן:

א) לשבות בראשון של פסח. ב) שלא לעשות בו מלאכה. ג) לשבות בשביעי של פסח. ד) שלא לעשות בו מלאכה. ה) לשבות ביום חג השבועות. ו) שלא לעשות בו מלאכה. ז) לשבות בראש השנה. ח) שלא לעשות בו מלאכה. ט) לשבות בראשון של חג הסכות. י) שלא לעשות בו מלאכה. יא) לשבות בשמיני של חג. יב) שלא לעשות בו מלאכה.

וביאור מצות אלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א **ששת** ימים האלו שאסרן הכתוב בעשיית מלאכה שהן ראשון ושביעי של פסח וראשון ושמיני של חג הסוכות וביום חג השבועות ובאחד לחדש השביעי הן הנקראין ימים טובים. ושביתת כולן שוה שהן אסורין בכל מלאכת עבודה חוץ ממלאכה שהיא לצורך אכילה שנאמר אך אשר יאכל לכל נפש וגו': **ב** כל השובת ממלאכת עבודה באחד מהן הרי קיים [א]מצות עשה שהרי נאמר בהן שבתון כלומר שבות. וכל העושה באחד מהן מלאכה שאינה לצורך אכילה כגון שבנה או הרס או ארג וכיוצא באלו הרי בטל מצות עשה ועבר על [ב]לא תעשה, שנאמר כל מלאכת עבודה לא תעשו, כל מלאכה לא יעשה בהן. ואם עשה בעדים והתראה לוקה מן התורה: **ג** העושה אבות מלאכות הרבה ביום טוב בהתראה אחת כגון שזרע ובנה יסתר וארג בהתראה אחת אינו לוקה אלא אחת

א טור סי' תצה. סמ"ג עשין לג לד לה לו לז לח: ב סמ"ג לאוין ע עא עב עג עד עה:

מגיד משנה

פרק א א ששת ימים אלו שאסרן הכתוב וכו'. לכל ימים אלו יש לאוין מפורשין בסדר אמור אל הכהנים שכתוב בכל אחד מהן כל מלאכת עבודה לא תעשו. ומדברי רבינו שבכלל מלאכת עבודה סתם אינה מלאכת אוכל נפש ולא הוצרך רבינו להביא מקרא להיתר מלאכת אוכל נפש אלא מפני ראשון ושביעי של חג המצות שבשביעי נאמר בפ' ראה אנכי וביום השביעי עצרת לה' אלהיך לא תעשה מלאכה ועל שניהם נאמר בפרשת בא אל פרעה כל מלאכה לא יעשה בהם ולכך הוצרך להזכיר כתוב של היתר אוכל נפש האמור שם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם: כל

ב כל השובת ממלאכת עבודה וכו'. מבואר בכמה מקומות שיום טוב עשה ולא תעשה. ומהם פ"ק דיו"ט (ביצה ח':). וכן המלקות מבואר בכמה מקומות ומהן פרק אלו הן הלוקין (מכות כ"א): **ג העושה** אבות מלאכות הרבה וכו'. פ' אלו הן הלוקין (דף כ"א:) אמר רבא חילוק מלאכות לשבת ואין חילוק מלאכות ליום טוב, וענין חילוק מלאכות לשבת הוא לענין חטאת ובשוגג כמבואר פ"ז מהל' שבת: כל

לחם משנה

פרק א א ששת ימים האלו שאסרן הכתוב בעשיית מלאכה וכו' ושביתת כלן שוה וכו'. כתב הרב המגיד ז"ל ומדברי רבינו דבכלל מלאכת עבודה וכו' ופירש דבריו הרב מהור"ר לוי ן' חביב בפסקיו (דף פ"ב) שדקדק כן הרה"מ ז"ל ממה שכתב הרב כל השובת ממלאכת עבודה (באחד מהן) הרי קיים מצות עשה ואם אמת הדבר שבכלל מלאכת עבודה אוכל נפש איך קיים מ"ע גם מה צריך להאריך ולומר כל השובת ממלאכת עבודה היה לו לומר כל השובת ממלאכה וכו' ע"ש. ויש לתמוה על דברי ה"ה ז"ל טובא דאיך כתב דבראשון ושביעי של פסח שהוצרך להביא קרא דאך אשר יאכל משום שנאמר בהם כל מלאכה דבלאו הכי הרי נכתב בהם בפרשת אמור מלאכת עבודה והם

מגדל עוז

פ"א ששת ימים האלו וכו' עד כל מלאכה לא יעשה בהם. מקלתו פ"ק דביצה (דף י"ב) ופרק אלו שגרין (דף מ"ו): ולשון האוהרה כו'. הכי גרסינן במכילתא לא תעשה בהם אהם ולא יעשה בדבקן ולא יעשה הגוי מלאכתך בין ביו"ט בין בשבת. והיינו אסמכתא בעלמא דאי דרשא גמורה הוא היו מתירים ברשותו של כותי וכן נתנו לו מערב היום כמו שנכתב פ"ו מהלכות שבת:

ד כל מלאכה שחייבין עליה בשבת וכו'. המכוון אצלי בדעת רבינו כך הוא שכל מלאכה שחייבין עליה בשבת ואותה מלאכה היא שלא לצורך אכילה אם עשה אותה ביו"ט לוקה חוץ מן ההוצאה וההבערה שאע"פ שאינן לצורך אכילה אינו לוקה ואפילו עשאן שלא לצורך אכילה. ופירוש מלאכה שהיא שלא לצורך אכילה נתבאר בדברי רבינו שכולל כל מלאכה שאינה נעשית באכילה גשמיה וא"כ היה מן הדין שיהיו הבערה והוצאה נאסרין כמו כתיבה ואריגה אלא שמתוך שהותרו לצורך אכילה הותרו שלא לצורך. ונראה טעם לשני אלו, ההוצאה לפי שאף היא באוכל ומשקה ואע"פ שהיא בדברים אחרים אמרינן מתוך, וההבערה אע"פ שאינה באוכלין ומשקין כתיב לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת בשבת הוא דאסור הא ביו"ט שרי וכן דרשו לפי שביום השבת מיותר הוא דהא בשבת מיירי קרא לעיל מיניה וביום השביעי וכו' והיה די באמרו לא תבערו אש בכל מושבותיכם אבל שאר מלאכות שאין לצורך אכילה כגון הכתיבה והכריסה והאריגה והבנין אפילו עשאן לאכילה לוקה ושאר המלאכות שהן באכילה כגון שחיטה ואפייה אפילו עשאן שלא לאוכלין אינו לוקה כמו שיתבאר בפרק זה ואם בשל לכותים או לצורך חול אינו לוקה. ולבאר יסוד ההוצאה וההבערה מן הגמרא שנינו פ"ק דיו"ט (ביצה י"ב) ב"ש אומרים אין מוציאין לא את הלולב ולא את הקטן ולא את הס"ת לרה"ר וב"ה מתירין ואסיקו דב"ה סברי דאמרינן מתוך. ופירש"י ז"ל דדבר תורה מותרת לגמרי בכל דבר אלא שבהוצאת אבנים וכיוצא בהן אסורה מדבריהם משום טרחא וכן נראה מן ההלכות וזה דעת רבינו. ולא הוצרך להזכיר איסור דבריהם בהוצאת אבנים לפי שכתב בפרק זה שכל שאסור לטלטלו בשבת אסור לטלטלו ביו"ט אלא לצורך אכילה ודין ההבערה שם (דף י"ב:) מבואר דסבר ר"י דכי היכי דאמרי ב"ה מתוך בהוצאה הכי נמי בהבערה. ויש בזה שיטה אחרת לקצת מפרשים אחרונים שהן סוברין שלא הותרו אלו שלא לצורך כלל אא"כ יש בו צורך היום קצת כקטן ולולב או צורך מצוה אבל כשאין בו צורך מצוה ולא צורך הדיוט ביומו כלל כהוצאת אבנים לוקה עליה ואפילו לב"ה וג"כ כתבו שיש עירובי חצרות ליום טוב ואין מוציאין מחצר לחצר כלים שאין בהם צורך ליום טוב אא"כ עירבו. ולדברי רבינו וההלכות אין עירוב חצרות ביום טוב כנזכר פ"ח מהלכות עירובין אבל מה שאינו לצורך אסור לטלטלו ביו"ט כשבת כמו שהזכרתי ומבואר פרק כ"ה מהלכות שבת שאפילו כלי שמלאכתו להיתר אסור לטלטלו שלא לצורך כלל כמו שכתבתי שם. ובהשגות בדין ההבערה שלא לצורך א"א זהו להחם חמין לרגליו ולהדליק נר של אבטלה כגון להדליק נר לכבוד בירושלמי אמרו לא תאסור ולא תשרי, ע"כ. וענין הירושלמי כך הוא מהו להדליק נר של אבטלה חזקיה אמר אסור מתניתא פליגא על חזקיה לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת בשבת אי אתה מבעיר אבל מבעיר אתה ביו"ט אמר ר' אבינא תני תמן ב"ש אוסרין וב"ה מתירין ר' נחום אחוי דר' אילא בעא קמיה ר"י א"ל לא תאסור ולא תשרי, ע"כ. ופירוש דברי רב אבינא הן דס"ל דב"ש וב"ה בדין ההוצאה במתוך פליגי וכי היכי דאמרי ב"ה מתוך בהוצאה ה"נ בהבערה ואע"ג דר"י אמר בירושלמי לא תאסור ולא תשרי לא סמך עליו רבינו כיון דבגמרתנו ר"י עצמו השוה אותן כמו שכתבתי. כל זה נ"ל לדעת רבינו:

כל

אחת. חילוק מלאכות לשבת ואין חילוק מלאכות ליום טוב: ד °כל [א]מלאכה שחייבין עליה בשבת אם עשה אותה ביום טוב שלא לצורך אכילה לוקה חוץ מן ההוצאה מרשות לרשות וההבערה [א] שמתוך שהותרה הוצאה ביום טוב לצורך אכילה הותרה שלא לצורך אכילה. לפיכך מותר ביום טוב להוציא קטן [ב] או ספר תורה או מפתח וכיוצא באלו מרשות לרשות. וכן מותר להבעיר אע"פ שאינו לצורך אכילה. ושאר מלאכות כל שיש בו צורך אכילה מותר כגון שחיטה ואפייה ולישה וכיוצא בהן. *וכל שאין בהן צורך אכילה אסור

כגון

א טור סי' תצה. סמ"ג לאוין עה:

השגת הראב"ד

*וכל שאין בהן וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זהו להחם כו' בירו' לא תאסור ולא תשרי עכ"ל:

לחם משנה

ואם כן אין במשמע מלאכת עבודה אלא שאר מלאכות חוץ ממלאכת אוכל נפש, וכי תימא דאע"פ כן הוה מצי למעטי כיון שכתב בפרשת בא אל פרעה כל מלאכה. מ"מ קשה דא"כ לשתוק בפרשת אמור מעבודה אלא ודאי מדקאמר עבודה משמע דאתא למעוטי אוכל נפש. ויש לומר דאי לאו קרא דאך אשר יאכל לכל נפש הוה אמינא דכל מלאכה במשמע אפילו אוכל נפש וקרא דכתיב בראשון ושביעי של פסח מלאכת עבודה אתא לומר אפילו מלאכות החשובות לכם עבודה וחסרון כיס כמו דבר האבד כמו שדרשו בת"כ וכתבו רש"י ז"ל בפירוש החומש והוה אמינא אפילו אוכל נפש במשמע לקיים הכתוב שאמר כל מלאכת ומלאכת עבודה איצטרך לכך אבל השתא גלי לן קרא דאוכל נפש מותר ומלאכת עבודה אתי כפשטו דלא הוי אוכל נפש וכן דרשא דהפסד כיס דרשינן הך דרשא משום דממשמעותיה דקרא נפקא לן הכי כמו שכתב רש"י ז"ל מלאכות החשובות לכם עבודה ואע"ג דאתא למעוטי אוכל נפש מ"מ איכא למדרש הך דרשא ממשמעות הכתוב ואם תאמר לישתוק קרא מאשר יאכל לכל נפש וכו' ולימא בפרשת בא אל פרעה כל מלאכת עבודה לא יעשה בהם וכו' הא לא קשיא דע"כ איצטריך קרא דאך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם למדרש לכם ולא לכלבים כדדרשינן לקמן. עוד יש לתמוה על מה שתמה מהר"ר לוי ז"ל בפסקיו על ה"ה ז"ל, דאם כוונתו לדייק מלשון רבינו ז"ל שכתב כל השובת ממלאכת עבודה. ירצה לומר שלא דקדק כך ה"ה ז"ל מדברי רבינו ז"ל דאפשר דלא קפיד בלישניה ולישנא דקרא נקט אלא משום דקשיא דתינח דהביא ראיה הרב לראשון ושביעי מקרא דאך אשר יאכל אבל לשאר ימים טובים מאי איכא למימר וכי תימא ליגמר מראשון ושביעי לא היא דאדרבה כל היכא דאפשר לקיומי לאו דכל מלאכת עבודה לא תעשו מקיימינן ויש לנו לומר דכל מלאכה במשמע אפילו אוכל נפש ושאני התם בראשון ושביעי דגלי קרא לכך כתב דבמלאכת עבודה לא משמע אוכל נפש:

ד כל מלאכה שחייבים עליה בשבת וכו'. נראה דכוונת ה"ה ז"ל שהוקשה לו בדברי רבינו דמשמע מדבריו דאפילו בבנייה ואריגה אם עשה לצורך אכילה מותר שכך כתב כל מלאכה וכו' אם עשה שלא לצורך משמע דאם עשאה לצורך מותר אפילו בנייה ואריגה וזה א"א שהרי הוא כתב למטה שכל שאין בה צורך אכילה אסור כגון כתיבה ואריגה משמע אפי' עשאה לצורך וכ"כ למעלה וכל העושה באחד מהן מלאכה שאינה לצורך אכילה כגון שבנה וכו'. לכך תירץ דלשון רבינו ז"ל כמו הפוך וכוונתו לומר כל מלאכה שאינה לצורך אכילה שעשה אותה ביו"ט לוקה כיון שעיקרה אינה לצורך אע"פ שעשאה לצורך אכילה חוץ מהוצאה והבערה שאפילו שעשאם שלא לצורך מותר ולזה הוקשה לו מאי שנא הוצאה והבערה מכתיבה ואריגה וכי היכי דכתיבה ואריגה אפילו לצורך אכילה אסור כן היה לנו לאסור בהוצאה והבערה ותירץ בהוצאה לפי שהיא כאוכל ומשקה וכו'. כך הוא פשטן של דברי ה"ה ז"ל ויש לתמוה בדבריו חדא דנראה מדבריו דטפי יש לנו להתיר בשחיטה ואפייה מבהוצאה והבערה שהרי הוצרך לבקש שם טעם ואם כן איך אמרו בגמרא ביצה (דף י"ב) גבי השוחט עולת נדבה לוקה דאמר לך מני ב"ש דאמר לא אמרינן מתוך וכו' הא אפילו כב"ש לא אתי דאפושי מחלוקת בין ב"ש לב"ה לא מפשינן ועד כאן לא פליגי ב"ש עלייהו דב"ה אלא בהוצאה דאפילו לצורך אכילה יש לנו להתיר בדוחק ומשום הכי לא אמרינן מתוך אבל בשחיטה ואפייה לא. ועוד קשה דאיך כתב בהבערה דנפקא לן מיתורא דביום השבת דא"כ איך דרשינן בפ"ק דיבמות (דף ו':) מהאי קרא דלא תבערו וכו' לר"י ללאו ולר"נ לחלק משום יתורא דקרא דכן אמרו שם מה ת"ל וכו' הא אצטריך קרא להתיר ביו"ט הבערה ולומר דוקא ביום השבת לא תבערו אבל ביו"ט מותר ומאי כוליה קרא להכי הוא דאתא. ועוד קשה דכיון דדרשינן היתר ההבערה ביו"ט מביום השבת א"כ ודאי דבלא מתוך הותרה הבערה דהא בפרק ביצה (דף י"ב) אמרינן ממאי דב"ש וב"ה פליגי וכו' כלומר דילמא לעולם לב"ה לא אמרינן מתוך וטעם ההיתר הוא משום דאמר קרא לא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת משמע דאי דרשינן הכי לא אמרינן מתוך א"כ לדברי ה"ה ז"ל דדריש היתר הבערה מביום השבת לא אמרינן בהבערה מתוך ובגמרא לא משמע הכי דהרי ר"י התיר שם הבערה מטעם דמתוך דאמרינן התם ואף ר"י וכו' עד אומרו דאי בית הלל וכו' ה"נ מתוך שהותרה הבערה וכו'. ועוד קשה מאי טעמא דרשינן השתא בהבערה הך ביום השבת בהוצאה לא דרשינן ביום השבת כדמשמע בגמרא דלפי המסקנא לא דרשינן ליה ממאי דאקשיה רב יוסף אלא מעתה לפלוג באבנים וכו'. ועוד קשה במאי דקאמר ושאר המלאכות שהם באכילה כגון שחיטה ואפיה וכו' אפילו עשאן שלא לאכילה אינו לוקה וכו' דמשמע דהותרו הדברים שלא לצורך אכילה כשחיטה ואפיה מתוך שהותרה לצורך אכילה. וזה תימה שהרי רבינו ז"ל כתב לקמן המבשל ביו"ט לכותי אינו לוקה וכו' שאילו באו לו אורחים וכו' ולדברי ה"ה ז"ל תיפוק ליה מטעם דמתוך וזו היא קושיית התוס' שהקשו על רש"י ז"ל בפ"ק דביצה (דף י"ב). ועוד קשה במה שכתב בדין ההוצאה שהיא מותרת לגמרי לדברי רבינו ז"ל אפילו שלא לצורך כמו לצורך דאמאי דהרי שחיטה ואפיה דיש לנו טעם בהיתר יותר מהוצאה כמו שנראה מדברי ה"ה נאסר לכותי ולכלבים כמ"ש רבינו ז"ל לקמן מקרא דלכם ולא לכותים לכם ולא לכלבים וכ"ש הוצאה שלא לצורך דהא היתר הוצאה גופא לצורך אכילה לא נפקא לן אלא מקרא דאך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם והרי שם מיעט הכתוב לכם דמשמע לכותי ולכלבים אסור ואיך יש לנו להתיר הוצאה שלא לצורך. וי"ל לקושיא ראשונה דה"ק גמרא ודאי דכפי האמת אפילו כב"ש לא אתיא משום דע"כ לא קאמר ב"ש אלא בהוצאה אבל משום הוצאה לשחיטה עכ"פ אתיא דלא כהלכתא דהיינו דלא כב"ה. ולקושיא השניה נראה לי דודאי יש לנו לדרוש קרא ללאו או לחלק דכל היכא דאנו יכולים לאוקמי לדרשא דקרא לגופיה מוקמינן ולא לדיוקא וא"כ ראוי לומר דאתי קרא לאשמועינן דין בשבת שהוזכר בפירוש ולא שיודיענו הכתוב ביו"ט שלא הוזכר בו אלא מדיוקא וא"כ ע"כ ללאו אתא או לחלק דהאי לתודיה אי אפשר לומר דאתא דא"כ ישתוק מביום השבת. ולקושיא

השלישית

מגדל עוז

חילוק מלאכות וכו' עד מלאכות ליו"ט. הדבר הזה מפורש פרק אלו עוברין (דף מ"ו מ"ז) גמרא מתני' דכילד מפרישין: כל מלאכה שחייבין וכו' עד הותרה שלא לצורך. פ"ק דביצה (דף י"ב): לפיכך מותר ביו"ט עד מרשות לרשות. פ"ק דביצה ופ' מבילין (דף ל"ו): וכן מותר להבעיר עד ולישה וכיוצא בהן. פ"ק דביצה (דף ו') ופ"ק דיבמות (דף י"ב) והרבה מקומות: וכל שאין בהן צורך אכילה עד וכיוצא בהן: כתב הראב"ד ז"ל זהו להחם כו' בירושלמי לא תאסור ולא תשרי עכ"ל: ואני אומר לא ידעתי כוונתו כי פסק ר"מ ז"ל מפרש פרק אלו עוברין גמרא מתני' דכילד מפרישין והירושלמי שלו הכי גר' ליה סוף מסכת ביצה מהו להדליק נר של אבטלה ביו"ט חזקיה אמר אסור ומסיק התם ר' אבינא ב"ש אוסרין וב"ה מתירין ר' נחום אחוי דר' אילא בעא קומי דר' יוחנן אמר ליה לא תאסור ולא תשרי ע"כ. ואם הראב"ד ז"ל מצא ירושלמי אחר אנכי לא ידעתי:

הגהות מיימוניות

[א] בירוש' בשילהי מס' ביצה גרסינן מהו להדליק נר של אבטלה חזקיה אמר אסור מתניתין פליגא אחזקיה לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר ביו"ט אין תימא בדברים שיש בהן אוכל נפש אנן קיימין והא כתיב אך אשר יאכל לכל נפש וגו' אלא כי אנן קיימין בנר של אבטלה א"ר אבינא תניי תמן ב"ש אוסרים וב"ה מתירים רבי נחום אחוי דר' אילא בעי קומי דרבי יוחנן א"ל לא תאסור ולא תשרי ע"כ ירושלמי. אבל אין להוכיח מתלמוד שלנו לאסור מדאסר לעשן ספ"ב מפני שהוא מבעיר דהיינו מלאכה שמבעיר האש למלאכה אבל נר של אבטלה יכול להיות מותר אך הלשון משמע שאסור וגם ר' יוחנן דירושלמי לא רצה להתיר, ע"כ: [ב] ותינוק למולו וכו'. והוא הדין לטייל התינוק שהוא שמחת יו"ט תוס' בשר"ת ופר"ח. תנן בפ"ק ב"ש אומר אין מוציאים לא את הקטן ולא את הלולב ולא את הס"ת ברה"ר וב"ה מתירין. וכתב רא"ם דכל אלו לצורך מצוה הן כגון קטן למולו ולולב לנענעו וס"ת לקרות בו אבל דבר שאין לא צורך מצוה ולא צורך הנאת הגוף אסור ע"כ. וכן פרשב"ם בפרק אלו הן הלוקין אבישול והבערה גבי הא דמייתי התם המבשל גיד הנשה ביו"ט לוקה חמש וכן כתבו התוס' בכאן שיש ליזהר שאין להוציא שום דבר ביו"ט שאין צריך היום לכך אסור להוציא מפתח לרה"ר אבל אם יש בתיבתו אוכלין מותר דהוי צורך מצות היום וכן הוא בירושלמי תניא ולא את המפתח וב"ה מתירים ואמר רבי

אושעיא

ה כל מלאכה שאפשר לעשותה וכו'. דעת רבינו שכל מלאכות שהן באוכלין ומתקן מותרות מן התורה דבר תורה כגון הקצירה והטחינה וכיוצא בהן אלא שחכמים אסרו אותן מפני הטעם שהזכירו כדי שלא ימנע משמחת יו"ט ולזה אסרו כל דבר שאין בו הפסד אם נעשה מעריו"ט והניחו היתר מה שיהיה בו הפסד אם נעשה מבערב. ובהשגות א"א בכל אלה אין טעם וכו' שהיא מלאכה בתלוש, ע"כ. ואני אומר שטעם רבינו מספיק יותר מהטעם שהזכיר הוא לפי שדעת רבינו שכל שבעיקר המלאכה אין הפסד אע"פ שבחלק ממנה יש הפסד אסרוה חכמים ר"ל שכיון שבקצירת חטים וכיוצא בהן אין הפסד אם נקצרו מבערב אע"פ שבתלישת קצת ירק וקצת פירות יש הפסד לא רצו להתיר התלישה שהיא תולדת קצירה לחלאין, אבל הטעם שהזכיר הוא שלא הותר אלא בתלוש אינו מספיק לאסור ברירה טחינה והרקדה. וגם לדברי רבינו קשה שהרי התירו שחיקת תבלין מפני שיש בהן הפסד ואע"פ שהיא תולדת טחינה אסורה וא"כ יתירו גם כן תלישת דברים שיש בהן בהן הפסד אם נתלשו מבערב. וי"ל שהקילו במכשירין לפי שאינן נאכלין בעצמן ואין המכוון בהם אלא לתקן דברים אחרים ורבו בזה הסברות ויש מי שסובר שהטחינה והקצירה אסורין דבר תורה מפני שעושין אותן לימים הרבה ונתלו בזה בסוגיות הגמרא ואע"פ שאינן מוכיחות, ואני אומר שמלאכת עבודה כולל כל מה שדרך העבד לעשות לאדוניו ואין רוב בני אדם עושין אותה לעצמן אלא שוכרין אחרים לעשותן לפי שהוזהרנו במלאכות אלו לזכור כי היינו עבדים והיינו עושין מלאכות אלו לאדונינו אבל כל מלאכה שדרך רוב בני אדם לעשותה כל אחד בביתו לעצמו לא הוזהרנו לפי שאינה מלאכת עבדים אלא אף האדונים עושין אותה ולזה כל מלאכה שאדם עושה ממנה לעצמו לימים הרבה דרך לעשותה על ידי אחרים כגון הבצירה והקצירה והטחינה והרקדה אבל האפיה והלישה והשחיטה והבשול אין אדם מכין מהן לימים הרבה ורוב בני אדם עושין אותן לעצמן. כך נראה לי ועדיין צ"ע: ואין

כגון כתיבה ואריגה ובנין וכיוצא בהן: ה *כל אמלאכה שאפשר להעשות מערב יום טוב ולא יהיה בה הפסד ולא חסרון אם נעשית מבערב אסרו חכמים לעשות אותה ביום טוב אף על פי שהיא לצורך אכילה. ולמה אסרו דבר זה גזירה שמא יניח אדם מלאכות שאפשר לעשותן מערב יום טוב ליום טוב ונמצא יום טוב כולו הולך בעשיית אותן מלאכות וימנע משמחת יום טוב ולא יהיה לו פנאי לאכול: ו ומזה הטעם עצמו לא אסרו ההוצאה ביום טוב ואע"פ שכל ההוצאה היא מלאכה שאפשר לעשותה מערב יום טוב *ולמה לא אסרוה כדי להרבות בשמחת יום טוב ויוליך ויביא כל מה שירצה וישלים חפציו ולא יהיה כמי שידיו אסורות. אבל שאר מלאכות שאפשר לעשותן מערב יום טוב הואיל ויש בהן עסק אין עושין אותן ביום טוב: ז כיצד באין קוצרין ולא דשין ולא זורין ולא בוררין ולא טוחנין את החטים ולא [ג] מרקדין ביום טוב שכל אלו וכיוצא בהם אפשר לעשותן מערב יום טוב ואין בכך הפסד ולא חסרון: ח אבל לשין [ד] *ואופין ושוחטין ומבשלין ביום טוב. שאם עשה אלו מבערב יש בכך הפסד או חסרון טעם. שאין לחם חם או תבשיל שבשל היום כלחם שנאפה מאמש וכתבשיל שנתבשל מאמש. ולא בשר שנשחט היום כבשר שנשחט מאמש. וכן כל כיוצא באלו. [ה] וכן מכשירי אוכל נפש

א שם: ב טור וסמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*כל מלאכה שאפשר וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אין לזה טעם אלא מפני שהוא מכוין מלאכתו ביו"ט ומרבה בטורח ליום קדש עכ"ל:

השגת הראב"ד

*ולמה לא אסרוה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל לא אמרו זה אלא כנגד ומשלוח מנות ומשלוח כלים היה לרבעם שהן מותרין ביו"ט וכל. אלה אינן צריכין לזה הטעם אלא מפני שהוא כבוד היום יותר מאמש עכ"ל:

*ואופין ושוחטין וכו'. א"א בכל אלה אין טעם למ"ד אין תולשין ירק ואין מלקטין פירות ביו"ט מן האילן שהרי בני יומן יפין יותר. והירושלמי סומך אותו על אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם וסמיך ליה ושמרתם את המצות שהיא מלאכה בתלוש עכ"ל:

לחם משנה

השליטים י"ל דודאי בהוצאה כו'. נפקא לן מקרא דלא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת לא אמרינן מעם מתוך שהרי התיר שם הכתוב הוצאה ביו"ט אפילו שלא לצורך שהרי משא שלא לצורך הוא וקאמר קרא דביו"ט שרי ודייקינן משא דאסור בשבת דהכי משמע דיוקא א"כ אין לומר מתוך אבל בהבערה דנפקא לן מלא תבערו אמרינן תפסת מועט תפסת ואמרינן הא ביו"ט שרי אוכל נפש לבד אבל שלא לצורך אסור לכך איצטריך טעמא דמתוך. ולקושיא רביעית י"ל דבהוצאה לא דחיק ביום השבת למעוטי יו"ט משום דעיקר הוצאה היא מויעבירו קול במחנה כמ"ש שם רש"י ז"ל, ולשאר הקושיות צ"ע: ה כל מלאכה שאפשר להעשות מערב יו"ט וכו'. בפ' ביצה (דף ג') כתבו התוס' ז"ל (בד"ה גזרה) בשם רבינו נתנאל מקינון דבירושלמי יש אך אשר יאכל לכל נפש וכו' אותם מלאכות שמשימור ואילך הם מותרות דהיינו מלישה ואילך. ועם זה מתורץ הקושיא שהקשה ה"ה ז"ל להראב"ד ז"ל שהרי טעמו מספיק דלא ממעטינן אלא משעת לישה אבל ברירה טחינה והרקדה שהוא קודם לישה לא. ומה שכתב למטה ה"ה ז"ל על

הגהות מיימוניות

אושעיא בר"י הרא דאיתמר במפתח של אוכלין אבל במפתח של כלים לא והא רבי אבהו יתיב ומתניא ומפתחא דפלאמנטרין בידיה פלפלין הוה ליה, ע"כ: [ג] ואסרו ר"ת ור"י ליקח פת מן הכותי ביו"ט אלא אם כן היו יודעים שהקמח היתה מנופה מעיו"ט טעמא דכל מידי דאכילה גזירה אי שרית ליה פת של כותי שאפו ביו"ט אתי ישראל אפי' לנפות קמחו ובמקום ששייך לירא שהעצים שאפו בו לקטן בו ביום צריך גם בזה ליזהר שידע שמערב יו"ט נלקטו. והנה מהר"ם הנהיג לחתום הקמח מעיו"ט או לסוגרו בחדר והמפתח ביד ישראל היכא שרוצים לקנות קמח או פת מן הכותי: [ד] וכ"ש להכות יין זייגר"א דלא גרע מהבערה ובישול דדוקא בעץ שנשתמש בו קודם יו"ט דיש עליו תורת כלי אבל בשבת אין להתיר, בהלכות שבת בפ' כ"ב בהגה"ה, ע"כ: [ה] כרבי יהודה דאמר לכם לכל צרכיכם ובפרק אין צדין פסק רבא ורב חסדא הלכה כר' יהודה כתב בעל ס"ת בשם ר"י שמותר ללבן ביו"ט ברזל שקורין טרפא שאפו תחתיה בו ביום עלדו"ן ולאחר הליבון יאפו פשטיד"א של בשר דמשום תיקון של כלי אין כאן איסור שנראה כמהמם לבשל תחתיה ומשום מכשירין נמי אין כאן וכו'. ובסמ"ק כתב וז"ל צריך ליזהר שלא ימתין עד שיצטנן אחר הליבון אלא מיד שיעבירו אותה מן האש יתנו אותו על המאכל שצריך לאפות ודוקא כשמתלבנות מהלב לבשר או איפכא דאז לא בעי ליבון גמור שתשרף קליפתה אלא סגי ליה בליבון קצת כמו שרגילין העולם לתת עליה קש לנסות ובהכי סגי דלא גרע מהגעלה דמועלת אף בתשמישה ע"י האור היכא דהיתרא בלע אבל טרפא של כותים הבלועה מאיסורא שצריכה ליבון גמור שתסיר קליפתה ליבון זה ודאי אסור לעשותו דניכר

מגדל עוז

כל מלאכה וכו' עד שאפשר לעשותה מערב יו"ט: כתב הראב"ד ז"ל אין לזה טעם אלא מפני שהוא מכוין מלאכתו ביו"ט ומרבה הטורח ליום קדש עכ"ל: ואני אומר לתחלת דבריו איכא למימר דודאי יש לו טעם וריח וטעם עלו ופריו שוה דבכולא מכילתין הוו להו לטרחא יתירא וכדמוכחא להדיא שמעתין דגמרא הבורר קטנית דאסיקנא אם פסולת מרובה על האוכל דברי הכל נוטל האוכל ומניח הפסולת וכדאוקמא בדנפיש בטרחא וזוטר בשיעורא, ופ"ב דביצה בשמעתא דאין אופין פת עבה אמרינן להדיא מכדי משום דקא טרח טרחא יתירא דלא צריך הוא בפשטא דתלמודא ובשמעתין דאין מזמנין את הכותי ביו"ט גמרא דמתני' דהא להיות אחר בשבת אמרינן טרחא יתירא לא טרחינן ורבינו הראב"ד ז"ל עצמו בסוף לשון השגתו הולך לפרש ומפני הטורח ומה שמילע בדבריו מפני שמכוין מלאכתו ביו"ט זה טעם לא מלאכתו אלא למכוין מלאכתו במועד ואם איתא כי אמור רבנן גזירה שמא ישהא לגבי אין מטבילין כלים ביו"ט פ"ק דביצה גמרא דמתניתין דב"ש אין מוליאין אמאי לא אתמרא נמי בשאר מילי אלא ודאי דברי ר"מ ז"ל וטעמו נראה וכן קבלנו מרבותינו ז"ל: כל מלאכה שאפשר לה להעשות וכו' עד שאפשר לעשותה מערב יו"ט. פ' אין צדין (דף כ"ח): ולמה לא אסרוה עד אין עושין אותן ביו"ט: כתב הראב"ד ז"ל לא אמר זה וכו' אלא מפני שהוא כבוד היום יותר מאמש עכ"ל: ואני אומר זחלתי ואירא מחוות דעי בזאת ההשגה בהשכל רק האמת לא אוכל לכלל שאני רואה משלוח מנות ומשלוח כלים שכתב הראב"ד ז"ל כי כנגדן כתב ר"מ ז"ל זה הטעם בפסק זה ח"ו שהרי אותן הדינין כבר הקקן כולן פ"ה שבהלכות אלו על הדרך המסודר לכן סוף פ"א דמסכת ביצה במשנה ובגמרא כמנהגו הנכון במשנה תורה הזה. ועוד אני תמה אם זה הדבור יצא מפה הקדוש רבינו הראב"ד שהרי ר"מ ז"ל פירש מיד פיסקא זו הסתומה וכתב כיצד אין קוצרין ואין דשין ולא זורין ולא בוררין ולא טוחנין ולא מרקדין ביו"ט שכל אלו וכיוצא בהן אפשר לעשותן מערב יו"ט ואין בכך הפסד ולא חסרון אבל לשין ואופין ושוחטין ומבשלין ביו"ט שהרי אם עשה אלו מבערב יש בכך הפסד וחסרון טעם שאין לחם חם או תבשיל שבישל היום כלחם שנאפה מאמש וכתבשיל שנתבשל מאמש ולא בשר שנשחט היום כבשר שנשחט מאמש וכן כל כיוצא באלו, עד כאן בזה הפרק, ואילו פרק ה' כתב כל שנאותין בו בחול כו' עד הרי כיצד שלא לחבירו בשמות כו' עד הרי זה מותר ע"כ. מעתה ראה בעיניך שכל אחת מהן בפני עצמה כתבה והכן עתה בזה הפסק כמה העמיק לדלותו מבארות עמוקים, שהרי קצירה ברורה ופשוטה היא, דיהם כתבה מכח שהיא שמעתא דפ"ק דביצה דמוללין מלילות ומפרכין קטניות דמייתינן עלה אבל לא בטבלא ולא בנפה ולא בכברה מערב יו"ט ובעינן למידק מערב יו"ט ביו"ט לא ואסיקנא לא ה"ה דאפילו ביו"ט ואיידי דתנא רישא מערב שבת תנא סיפא מערב יו"ט דשמעינן מינה דוקא מלילה ופירוק אבל דישה לא. וזרייה נמי מהתם דאסיקנא מנפה על יד על יד ואוכל דמשמע הא זרייה אסורה מכמה ק"ו. ברירה משמעתין דפ"ק דביצה גמרא מהני' דהבורר קטניות וגם באותה הלכה דמוללין מלילות מפורש. טחינה מפורשת בכמה מקומות ורמיזא במתניתו פ"ב דביצה דתנן ושוחקין את הפלפלין בריחיים שלהן. הרקדה פ"פ משילין דת"ר אין שונין את הקמח ביו"ט משום ר' פפוס ור' יהודה בן בתירא אמרו שונין ושוין שאם נפל לתוכו קיסם או צרור ששונין ע"כ. דוק מינה דהרקדה אסירה ועוד מייתינן עובדי דהוין משנן למימכל אגבא דפתורא ואגבא דמהולתא כדאיתא התם ובמשנת פרק משילין כולל את הכל בהא דתנן אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד וכן במשנת פרק ראשון דמס' מגילה ואם [illegible] בגמרא לענין שאר דברים זה וזה שוין ואילו במכשירי אוכל נפש אסיקנא להדיא גמרא מתני' דאין משחיזין כתיב הוא וכתיב לכם ולא קשיא כאן במכשירין שאפשר לעשותן מערב יו"ט כאן במכשירין שאי אפשר לעשותן מערב יו"ט ע"כ. אלמא כל האסורין מפורשין לו כל אחד במקומו. ועתה אפרש מה שהתיר לשון פרק ר' אליעזר גמרא מתני' דעושין כל צרכי מילה א"ל אביי לרבה מהו למגבן א"ל אסור א"ל ומ"ש מלישה א"ל התם אפשר הכא לא אפשר ומקשי והא אמרי נהרדעי גבינה בת יומא מעליא ומתרץ הכי קאמר אפילו בת יומא מעליא אלמא פת של אותו היום יותר טוב משל אתמול וקרי ליה לא אפשר. ופרק בתרא דמועד קטן רמיזא מדכתיב לחם המודות לא אכלתי ובפ"ב דביצה גמרא מתניתין דעושה תבשיל איבעיא לן הוא נאפה וקמחו נאפה או דילמא הוא נאפה ואין קמחו נאפה מכלל דלישה מותרת. אופין מהני גופייהו דלישה דכתיבנא דהא לישה לאפייה קיימא ועוד דגרסינן להדיא בהסיא שמעתא דפ"ב דביצה מי שלא הניח עירובי תבשילין הרי זה לא יאפה ולא יבשל ולא יטמין ובמשנה ג"כ שנינו ואין אופין פתין גריסין אלא רקיקין וכהנה גרסינן נמי התם מי שהניח עירובי תבשילין הרי זה אופה ומבשל ומטמין וכהנה רבות. ושוחטין מתניתין היא פרק אין צדין דקתני אין נמנין על הבהמה לכתחלה ביו"ט אבל נמנין עליה מעיו"ט ושוחטין ומחלקין ביניהן וכהנה רבות במשנה דאין משחיזין ובגמרא מוכחן כולהו הכי. ומבשלין כמו שהוכחתי מכל אותן שהבאתי לגבי אפייה. והבשילה דיומא דעדיפא לא ולמד מקדרה בת יומא במסכת חולין ובכמה מקומות ועיקר קרא דאך אשר יאכל בבישול קא מיירי. וחסרון טעם והפסדו בהעשותם מבערב מפורש סוף פ"ק דמסכת ביצה גמרא מתניתין דב"ש אומרים תבלין נדוכין כו' ויהבי טעמא למתני' רב הונא ורב חסדא וקי"ל כמ"ד כולן מפיגין טעמן ומלח אין מפיגה טעמא אלמא בהפגת טעם תליא מילתא הנה זה מבואר. ומה שכתב פה יתבאר במקומו בעז"ה: שוב מצאתי בהשגות הראב"ד ז"ל שכתב על פסק אבל לשין ואופין ושוחטין כו' עד כיוצא בזה שהעתקתי שכתב בכל אלה אין טעם למ"ד וכו' שהיא מלאכה בתלוש עכ"ל, ואני הוספתי לשלול על זה מה ענין זה לזה ואיך האמין שיצא מפי רבינו הקדוש דבר זה: וכן מכשירי אוכל נפש עד וכיוצא בהן. כבר ביארתי במקום שזה מפורש פרק אין צדין ופ"ק דביצה (דף י"ד):

פרק א יד בני החיל שנתנו קמח לישראל וכו'. כתב הרב המגיד ואני מקיים הגירסא ומקיים דבריו וכי אמרינן ופליגא לאו אהא דרב קאי וכו' עד אע"פ שלא הסכים לדעת הרב. תמהני שלפי מה שפירש הרב המגיד דברי רבינו דרב מיירי בשלא יכולים לאפות ממנו פת אחת ולתתו לתינוק גם הרי"ף לא יחלוק על זה וכ"כ שם הר"ן דבכה"ג ודאי שרי דבדידיה קא טרח ואם כן היאך הביא ראיה לקיים דינו של רבינו מדכתב הראב"ד יפה אמר אע"פ שלא הסכים לדעת הרב ולדברי הראב"ד משמע ודאי דרבינו מיירי אפילו שיכולים לאפות פת אחת

ט אין אופין וכו'. זה מחלוקת בפ' אלו עוברין (פסחים מ"ו:) האופה מיו"ט לחול רב חסדא אמר לוקה ורבה אמר אינו לוקה וקיי"ל כרבה ומלקות הוא דליכא הא איסורא איכא וכן כתבו ז"ל: עשה כדי לאכול וכו'. זה פשוט ונלמד מדין מי שלא ערב עירובי תבשילין כמו שיתבאר עוד בפרק זה:

י ממלאה אשה קדרה וכו'. ברייתא פרק י"ט שחל (ביצה י"ז) כלשון רבינו וכתב הרשב"א ז"ל כדי שיאכלו משמנים. לפיכך יראה לי שאפילו ליתן בקדרה חתיכה אחר חתיכה אפילו לאחר שהניח קדרה על גבי האש מותר, עכ"ל: וממלא נחתום וכו'. באותה ברייתא כלשון רבינו. וכתב הרשב"א ובלבד שיתן את הכל קודם שהניח חבית על גבי האש עכ"ל. והטעם לפי שאין המים טובים יותר כשיש בכלי הרבה. ולפיכך דעתו ז"ל שאסור להוסיף עליהן שלא לצורך אבל מעיקרא חד טרחא הוא ושרי: וממלאה אשה תנור של פת וכו'. מחלוקת שם ונפסקה שם הלכה כרשב"א דאמר ממלאה אשה תנור פת מפני שהפת יפה בשעה שהתנור מלא. והר"ר יונה כתב שלא התירו אלא בתנורים קטנים וכו' אבל לא בפורני גדולה העין שלנו, עכ"ל: ומולח אדם כמה חתיכות וכו'. מימרא פ"ק (שם י"א:) אמר שמואל מולח אדם כמה חתיכות בבת אחת אע"פ שאינו צריך אלא לחתיכה אחת. עוד שם רב אדא בר אהבה מערים ומלח גרמא גרמא. ורבינו ז"ל הזכיר מימרא דשמואל ולא כתב דרב אדא בר אהבה ואפשר שהוא סבור שכן חולקין ששמואל לא התיר אלא בבת אחת ורב אדא בר אהבה התיר בזו אחר זו ומערים ואומר בכל אחד בזו אני רוצה וקיימא לן כשמואל. והרשב"א ז"ל פסק כרב אדא וכתב במקום הפסד ממונו שלא יסריח הבשר התירו לו הערמה זו, עכ"ל:

יא המבשל או האופה ביו"ט וכו'. ברייתא פרק יו"ט שחל (דף י"ז:) גבי מי שאכל עירובי תבשילין שלו קודם אפיה אבל מבשל הוא ליו"ט ואם הותיר הותיר לשבת ובלבד שלא יערים ואם העריס אסור ואמר רב אשי דעפי החמירו במערים מבמזיד ויתבאר דין זה פ' שני ומשם למד רבינו דכ"ש במערים לצורך חול שאסור וכן כתבו המפרשים ז"ל:

יב מי שהיתה לו בהמה מסוכנת וכו'. פרק אין צדין (דף כ"ה) בהמה מסוכנת לא ישחוט אא"כ ידוע שיכול לאכול ממנה כזית צלי מבעוד יום ר"ע אומר אפילו כזית חי מבית טביחתה. וקי"ל כת"ק ופירשו כל שיש שהות ביום כדי לאכול אע"פ שאינו אוכל מותר דמשום הפסד ממונו התירו לו בכך. וכן מבואר פרק אלו עוברין (פסחים מ"ו.) אבל בריאה לא ישחטנה אא"כ צריך לאכול ממנה ביו"ט וכן כתבו ז"ל:

יג אין אופין ומבשלין ביו"ט וכו'. פרק יו"ט שחל (ביצה כ"א:) קי"ל כמאן דדריש לכם ולא לכותים וזה מוסכם מכל הפוסקים אבל בדין הכלבים נחלקו ודעת רבינו כדעת ההלכות שפסקו כר"י הגלילי דאמר התם לכם ולא לכלבים ואין נפש בהמה מותר להכין לה ויש חולקין בזה. ודעת הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל כדעת רבינו וכדעת ההלכות ועיקר. ולזה כתב הרשב"א ז"ל לפיכך אין מוציאין תבן ושבולת מרשות לרשות להאכיל לבהמתו שהשולאה מלאכה גמורה היא ולא התירו אלא בהמה אלא טלטול לבד שהוא מדברי סופרים, עכ"ל. וזה כפי שיטתו שכתבתי למעלה בדין הוצאה אבל לדעת רבינו בדין הוצאה מותר גמור הוא אבל אפיה ובישול לצורך בהמה אסור: לפיכך מזמנין את הכותי וכו'. מימרא שם (דף כ"א) דר"י בן לוי והרבה אמוראים סוברין כן והוא כלשון רבינו ונראה שממה שאמרו אין מזמנין ולא אמרו אין מאכילין דקדק רבינו שלא אסרו אלא במזמנין הוהו אבל בבא מאליו אין לחוש לו וזהו שאמרו שם מרימר ומר זוטרא כי מקלע להו כותי ביומא טבא אמרי ליה אי ניחא לך במאי דטריחנא לן מוטב ואי לא טרחא יתירא אדעתא דידך לא טרחינן, וסובר שאין האמירה הזו מעלה ומורידה בהיתר הדבר. אבל הרשב"א כתב שהאמירה מעכבת:

יד בהמה שחציה וכו'. מימרא דרב חסדא שם (דף כ"א) קרוב ללשון רבינו: אבל עיסה חציו של וכו'. באותה מימרא שם הדין והטעם קרוב לשונה ללשון רבינו: בני החיל וכו' שנתנו קמח וכו'. שם בעו מיניה מרב הני בני בגא דשדו עלייהו קמחא דבני חילא מהו לאפותה ביו"ט אמר להו חזינן אי כי יהבי ריפתא לינוקא לא קפדי

נפש שיש בהן חסרון אם נעשו מבערב עושין אותן ביום טוב. כגון שחיקת תבלין וכיוצא בהן: ט אין [א]אופין ומבשלין ביום טוב מה שיאכל בחול. ולא הותרה מלאכה שהיא לצורך אכילה אלא כדי ליהנות בה ביום טוב. עשה כדי לאכול ביום טוב והותיר מותר לאכול המותר בחול: י ממלאה אשה קדרה בשר אף על פי שאינה צריכה אלא לחתיכה °אחת. ממלא נחתום חבית של מים אע"פ שאינו צריך אלא לקיתון אחד. [ב]וממלאה אשה תנור [ו] פת אף על פי שאינה צריכה אלא לככר אחד. שבזמן שהפת מרובה בתנור היא נאפת [ז] יפה. ומולח אדם כמה חתיכות בשר בבת אחת אף על פי [ג]שאינו צריך אלא לחתיכה אחת. וכן כל כיוצא בזה: יא המבשל או האופה [ד]ביום טוב כדי לאכול בו ביום או שזימן אורחים ולא באו ונשאר התבשיל והפת הרי זה מותר לאכול למחר בין בחול בין בשבת. ובלבד שלא יערים. ואם הערים אסור ואפילו בשבת שאחר יום טוב מפני שהחמירו במערים יותר מן המזיד: יב [ה]מי שהיתה לו בהמה מסוכנת לא ישחוט אותה ביום טוב אלא א"כ יודע שיכול לאכול ממנה כזית צלי מבעוד יום. כדי שלא ישחוט ביום טוב מה שיאכל בחול וכן כל כיוצא בזה: יג [ו]אין אופין ומבשלין ביום טוב כדי להאכיל כותים [ח] או כלבים שנאמר הוא לבדו יעשה לכם לכם ולא לכותים ולא לכלבים. לפיכך מזמנין את הכותי בשבת ואין מזמנין אותו ביום טוב גזירה שמא ירבה בשבילו. אבל אם [ט] בא הכותי מאליו אוכל עמהן מה שהן אוכלין שכבר הכינוה: יד [ז]בהמה שחציה של כותי וחציה של ישראל מותר לשוחטה ביום טוב שאי אפשר לאכול ממנה כזית בשר בלא שחיטה. [ח]אבל עיסה שחציה לכותים וחציה לישראל אסור לאפות אותה מפני שיכול לחלק הבצק. *בני החיל שנתנו קמח לישראל לעשות להם פת ביום טוב. אם כשנותנין פת ממנה לתינוק אין

השגת הראב"ד

*בני החיל וכו'. כתב הראב"ד ז"ל יפה אמר אע"פ שלא הסכים לדעת הרב ז"ל:

א טור סימן תקג סמ"ג שם: ב טור סימן תקז סמ"ג לאוין עה: ג טור סי' תק סמ"ג שם: ד טור סי' תקג: ה טור סי' תנה: ו טור סימן תקיב סמ"ג שם: ז טור סי' תלח סמ"ג שם: ח טור סי' תקו סמ"ג שם:

לחם משנה

על מה שאמר ואני אומר וכו' ועדיין צ"ע. הוא מפני שהוקשה לו למה אין חולקין ירק שאין זו מלאכה הנעשה לימים רבים אלא שעכ"פ עדיין אנו צריכין לטעמו של הרמב"ם ז"ל:

ט עשה כדי לאכול ביו"ט והותיר וכו'. קשה דמשמע מכאן דדוקא כשעשה לאכול ביו"ט אז אם הותיר מותר לאוכלו בחול אבל כשעשה לאכול בחול משמע דאסור ולמטה כתב ואם העריס אסור ואפילו בשבת וכו' מפני שהחמירו במערים יותר מן המזיד משמע דבמזיד אפילו אפה מיו"ט לחול מותר לאכול. והרב מהר"ר לוי ן' חביב תירץ שם במקום הנזכר (דף פ"ב) מיו"ט לחול אסור ולא כתב רבינו מפני שהחמירו במערים אלא לתת טעם שבשבת אחר יו"ט שהזכיר למה הערמה אסורה ומזיד מותר ונתן טעם לדבר לחלק בין אפה מיו"ט לחול לאפה מי"ט לשבת ע"ש:

יד בני החיל וכו'. כתב ה"ה ז"ל ויש מי שהעמיד דברי רבינו ז"ל באומרו שלא היה (שם) בגירסת רבי ופליגא וכו' וזו היא סברת הר"ן ז"ל וסובר דלא דמיין אהדדי

מגדל עוז

אין אופין ומבשלין עד היא נאפית יפה. פרק ב' דביצה (דף ט"ו): ומולח אדם כמה חתיכות עד יותר מן המזיד. פ"ק דביצה: מי שהיתה לו בהמה מסוכנת עד וכן כל כיוצא בזה. פרק אלו עוברין (דף מ"ו מ"ז) ופרק אין צדין (דף כ"ח): אין אופין ומבשלין עד שכבר הכינוה. פ"ב דביצה (דף כ"א): בהמה שחציה של כותי עד לחלוק הבצק. פ"ב דביצה (דף כ"א):

בני החיל עד ראויה לתינוק: כתב הראב"ד ז"ל יפה אמר אע"פ שלא הסכים לדעת הרב ז"ל: ואני גם כן מודה שיפה כיון לפסוק כרב שאמר כן בפ"ב דביצה גמרא מתניתין דתל לסיות אחר שבבת. ומה שדחה הרב ז"ל מהכיא דריב"ל אין מזמנין את הכותי ביו"ט גזירה שמא ירבה בשבילו לא דמיא דהתם איהו קא מזמין ליה לכותי מדעתי' והוה ליה מרבה בטורח יו"ט מנפשיה אלא קמחא דבני חילא עלייהו רמיא והדי זה כעיסת הכלבים בזמן שהרועים אוכלין ממנה ואליבא דר"י הגלילי במתניתין

הגהות מיימוניות

דניכר בטוב דלהכשירה הוא עושה ואסור מידי דהוה אהגעלת כלים דאסור לעשות ביו"ט ע"כ: ° [כתב הטור ז"ל י"א דאפילו אמרה בפירוש שהוא רוצה אותה לצורך מחר שהוא מותר ויש אוסרין. ונראה שהוא מותר כיון דטעם ההיתר מפני שהתוספת גורם טעם בתבשיל א"כ אפילו פירשה בפירוש נמי מותר. כתב בעל העטור דוקא קודם אכילה יכולת להרבות בבישול אבל אחר אכילה אינה יכולה לבשל ולומר אוכל ממנו כזית דאין לך הערמה גדולה מזו ע"כ]: [ו] בפר"ח כתב ובלבד שלא יערים כך קבלתי מרבותי היינו דלא כרבינו יואל שהתיר אפילו ג' תנורים מלאים לצורך ברית מילה של מחר בחה"מ רק ע"י שצריכין פת אחד מכל תנור א"ה, ע"כ: [ז] כתב ר' אלעזר ב"ר יב"ק דהיינו דוקא בתנוריהם הקטנים אבל לא בגדולים שלנו וכל רבותינו אוסרים ע"כ. וכן נראה מלשון רש"י וז"ל בזמן שהתנור מלא שתנוריהם קטנים היו ומדביקין הפת בדפנות ומתוך שהוא מלא החלל מתמעט ואין מקום להתפשט והפת נאפה יפה, ע"כ: [ח] כרי"
הגלילי לגבי ר"ע וכן פסק ראב"ם וכן ראה בתשובת תלמידי רב האיי גאון והביאו ראיה מדקיימו ב"ה כותיה בההוא פירקין דגרסינן אמר להו ב"ה והלא כבר נאמר לה' וכו' וכתב הילכך אסור להביא דרך ר"ה ביו"ט כל מאכל בהמה, ובה"ת הביא ראיה מסתם מתניתין דתנן במסכת חלה עיסת כלבים בזמן שאין הרועים אוכלים ממנה אינה נאפית ביו"ט וכן פסק באלפס וכן בתוספות פ"ק דכתובות ודלא כרשב"ם שפסק כר"ע עיין באבי"ה. ולשלוח לכותי על ידי כותי ביו"ט כתב בא"ז דשרי, ע"כ: [ט] מר זוטרא ומרימר כד איקלע להו כותי ביו"ט אמרו ליה אי ניחא לך במאי דטרחינן שפיר ואי לא טרחא יתירתא ארעתא דידך לא טרחינן ושפחות דידן כיון דאיפשר לפיוסינהו במידי אחריני שרי ורשב"ם

אין מקפידין מותר לאפותו להן ביום טוב שכל פת ופת ראוי לתינוק. עיסת [י] הכלבים בזמן שהרועים אוכלין ממנה נאפית ביום טוב: **טו** המבשל ביום טוב ב לכותים או לבהמה או להניח לחול אינו לוקה שאילו [כ] באו לו אורחים היה אותו תבשיל ראוי להן. עשה לנפשו והותיר מותר להאכיל ממנו [ל] לכותים ולבהמה: **טז** רחיצה ג וסיכה הרי הן בכלל אכילה ושתיה ועושין אותן ביום טוב שנאמר אך אשר יאכל לכל נפש לכל שצריך הגוף. לפיכך מחמין חמין ביום טוב ורוחץ בהן ° פניו ידיו ורגליו. אבל כל גופו אסור משום גזירת מרחץ. והמין שהוחמו מערב יום טוב רוחץ [מ] בהן כל גופו ביום טוב שלא גזרו על דבר זה אלא בשבת בלבד: **יז** כל שאסור בשבת בין משום שהוא דומה למלאכה או מביא לידי מלאכה בין שהוא משום שבות הרי הוא אסור ביום טוב אלא אם כן היה בו צורך אכילה וביוצא בה. או דברים שהם מותרים ביום טוב כמו שיתבאר בהלכות אלו. וכל שאסור לטלטלו בשבת אסור לטלטלו ביום טוב אלא לצורך אכילה וכיוצא בה. וכל שמותר בשבת מותר ביום טוב.

א הטור חולק בזה בסימן תקיב: ב סמ"ג לאוין עה: ג טור סי' תקיא סמ"ג שם:

ויש

מגיד משנה

קמדי כל חדא וחדא חזיא ליתוקא ושרי ואי לא אסיר ופסק רבינו כן. אבל בהלכות כתוב וליתא להא דרב אלא בין כך ובין כך אסור דאמר ריב"ל מזמנין את הכותי בשבת ואין מזמנין את הכותי ביו"ט גזירה שמא ירבה בשבילו. ודעת הרבה מפרשים כדברי ההלכות והביאם לזה מה שהאריכו שם בסוגיא על הא דרב והביאו ברייתא דפלוגתא דתנאי בדין הכלבים ונשאו ונתנו אליבא דמאן דאמר לכם ולא לכלבים ואמרו אחר כן ופליגא דריב"ל וכו' ופירשו דעל הא דרב קאי וכן פירש"י ז"ל ועל כן הקשו על דברי רבינו שפסק כרב וכריב"ל ובגמ' מפרש דפליגי ויש מי שהעמיד דברי רבינו באמרו שלא היה בגירסת ספרי רבינו ופליגא. ואני מקיים הגירסא ומקיים דבריו וכי אמרו ופליגא לאו אהא דרב קאי דלא דמיין להדדי דהכיא דרב אם לא היו אופין כל הפת להם לא היו יכולין לאפות ממנו פת אחת ולהתו לתינוק אבל בזמון הכותי לא יגרע חלק הישראל אם לא יזמנהו שהרי משל ישראל הוא נותן לו ופת התינוק הוא מבני החיל וכי אמרו ופליגא ר"ל דאמאי דסליק מיניה קאי דא"ל אביי לרב יוסף למאן דאמר לכם ולא לכלבים הני סופלי לחיותא היכי שדיין להו ביו"ט א"ל הזיין להסקה א"ל תינח ביו"ט בשבת מאי איכא למימר א"ל מטלטלין להו אגב ריפתא ולזה אמרו שהשואת טלטול בשבת למלאכה ביו"ט דכיון שאין אופין מלאכה בשביל בהמה ביו"ט אין מטלטלין בעבורה בשבת אלא על ידי פת דלא כריב"ל שהוא התיר טלטול לצורך כותי בשבת אע"פ שמלאכה אסורה מחמתו ביו"ט. וזה נ"ל נכון לדעת רבינו ודינו קיים ויש לו בזה הודאה בעל הריב שכך כתבו בהשגות א"א יפה אמר אע"פ שלא הסכים לדעת הרב ז"ל:

עיסת הכלבים וכו'. משנה פ"ק דחלה הובאה שם והקשו אמאי והא אפשר למפלגה בליסה וחלק הכלבים יאסר ותירצו שאני כלבים הואיל ואפשר לפייסן בנבלה וקי"ל כמאן דאמר הואיל. וכתבו בעטור והרשב"א ז"ל דלדידן דאית לן הואיל אפילו אין לו נבלה עכשיו מותר הואיל ואפשר שמזדמן לו ולזה סתם רבינו:

טו המבשל ביו"ט וכו'. פ' אלו עוברין (פסחים מ"ו:) ושם פרק יו"ט שחל (ביצה כ"א.) אתמר האופה מיו"ט לחול וכו' כמו שכתבתי למעלה ואמרו שם דטעמיה דרבה דאמר אינו לוקה משום דאי מקלעי ליה אורחים חזי להו. והשוה רבינו דין המבשל לכותי או לבהמה לדין מבשל לצורך חול ופשוט הוא ויש לזה סמך מן הגמ' ואין להאריך:

עשה לנפשו וכו'. גם זה פשוט ונלמד מהנזכר למעלה בכותי הנכנס מאליו:

טז רחיצה וסיכה וכו'. מה שהוצרך רבינו להזכיר בדין הרחיצה וסיכה היא לחמם מים כדי לרחוץ או שמן כדי לסוך ומבואר בדבריו ברחיצה וה"ה לסיכה. וכן כתבו ז"ל שאם לומר בלגון אפילו בשבת מותר לאדם לסוך כל גופו לתענוג כנזכר פ' כ"ב מהלכות שבת וזה פשוט: לפיכך מחמין וכו'. במשנה פ' יו"ט שחל (דף כ"א:) ב"ש אומרים לא יחם אדם חמין לרגליו אלא אם כן ראויין לשתיה וב"ה מתירין וקי"ל כב"ה. ובהלכות ודנקא לרגליו אבל כל גופו לא והביאו ראיה מפ' כירה ומפורש שם בכירה (דף מ') דאפילו אינו רוחץ כל גופו בבת אחת אלא אבר אבר אסור ומוסכם: וחמין שהוחמו וכו'. שם בהלכות בשם גאון וכן הסכמה מן הגאונים ואפילו לרחוץ כל גופו כאחת. וכן עיקר. ודין רחיצה בחמי טבריא שוה ביו"ט כשבת ומבואר ענינה פרק כ"ב מהלכות שבת:

יז כל שאסור בשבת וכו'. זה פשוט ומוסכם ושנינו פ"ק דמגילה (דף ז':) אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד:

ויש

כסף משנה

אחת ולהתו לתינוק דבהא"ג הוא דפליג עליה הרי"ף. ושמא י"ל שה"ה מפרש שמ"ש הרא"בד אף ע"פ שלא הסכים לדעת הרב לאו לענין דינא קאמר דכפי מה שפירש ה' המגיד דברי רבינו הדין שוה לשניהם אלא לענין פירוש' דופליגא קאמר דלהרי"ף קאי אהא דרב ולרבינו לא קאי אהא דרב:

נוטלים

ויש

לחם משנה

אהדדי כמ"ש ה"ה ז"ל וקשה לדעת זו דמ"מ יש סתירה בדברי רבינו ז"ל עם מ"ש פ' כ"ו מהל' שבת. שכאן פסק כר' יוסי דאמר לכם ולא לכלבים ומבואר בגמרא (דף כ"א:) דלדברי ר' יוסי הני סופלי פירוש גרעינים ואסור לטלטלן בשבת אלא ע"י פת דכן אמרו שם תינח ביו"ט בשבת מאי איכא למימר מטלטליק להו אגב ריפתא והוא ז"ל כתב במקום הנזכר וכן כל הקליפין והגרעינים הראויים למאכל בהמה מטלטלין אותם משמע דהרו בטילטול ובהלמא לה"ה ז"ל דסבר דופליגא קאי אהך ולדעת ריב"ל לא בעינן טלטול אגב ריפתא אליבא דר' יוסי ניחא דאיהו פסק כריב"ל אבל לדעת ע קשה. וי"ל דגרעינין דכתב רבינו ז"ל בהלכות שבת הם ראויים למאכל בהמה בלי שום תיקון אוכל והני גרעינין שהוזכרו בגמרא (דף כ"א) אינן ראויים למאכל בהמה אלא ע"י תיקון גדול כמו שכתבו שם התוס'. וכמה שכתב ה"ה ז"ל דופליגא קאי אמאי דסליק מיניה קשה דמנא ליה לגמרא דופליגא דהא התיר ריב"ל לטלטל לצורך כותי אע"פ שאסור לעשות מלאכה ביו"ט בעבורו היינו משום דמאי דמטלטל חזי למאכל אדם אבל הני גרעינין לא חזו למאכל אדם כלל וא"כ לטלטלם בעבור בהמה אסור כיון שאסור לעשות מלאכה בעבורה ביו"ט. ונראה להרץ דמ"מ איכא שיורי כוסות דלא חזו למאכל דאסירי בהנאה וא"כ לא היה ראוי לטלטל לצורך הכותי כלומר כששותה הכותי פעם אחת ואיכא שיורי כוסות ומוזגין לו פעם אחרת אלא ודאי דמותר לטלטל לצורך הכותי. אבל על זה קשה דע"כ צריך אתה לומר דלא חייש ר' יהושע לשיורי כוסות דא"כ כשהשמש מגיע הכוס דכתב רש"י ז"ל אמאי מותר לטלטלו הא השתא לא הוי לצורך כותי. ועוד אפילו דנאמר דחייש שיורי כוסות מטלטלין אגב הכוס כמו שאמרו בגמרא לטלטוליהו אגב כסא ומנין לגמרא לומר דפליג רבי יהושע בן לוי לדלעיל וצריך עיון:

עיסת הכלבים כו'. כתב ה"ה ז"ל דלדידן דאית לן הואיל אפילו אין לו נבלה מותר וכו'. ולזה סתם רבינו ז"ל. וקשה על זה דאפילו מאן דאית ליה הואיל מ"מ איסורא מיהא איכא ולא אהני טעמא דהואיל אלא לאפטורי ממלקות כמו שנראה ברור בדברי רבינו ז"ל שכתב שאין אופין ומבשלין לא לצורך כותי ולא לצורך כלבים. וי"ל דהך קושיא גופא איכא לאקשויי בגמרא בפ"ק דביצה (דף כ"א) ומדא מהדרת חברתה דהם אמרו ומי אית ליה לרב חסדא הואיל כלומר דמשום האי טעמא שרי לאפות אותה ביו"ט והשתא קשה דהיכי קאמר ומי אית ליה לרב חסדא וכו' דמשמע דאי אית ליה טעמא דהואיל אתי שפיר דאפילו מאן דאית ליה טעמא דהואיל מ"מ איסורא מיהא איכא לכך נראה לומר דודאי כיון דהך עיסה מעורבת של רועים ושל כלבים אין ראוי לומר שיהא איסורא כל כך וכאילו היתה כולה של כלבים משום האי טעמא דהא אפשר למפלג וכו' הדע דאין זה הטעם כל כך ברור דהא רב חנילאי מכחיש ליה להך טעמא וא"כ כשמבשל הכל לכלבים אמרינן התם הואיל ואינו לוקה אלא שאסור הכא דמעורבת עם עיסת הרועים מעלינן ליה דרגא ואמרינן דמותר לגמרי וזהו שאמרו ומי אית ליה לרב חסדא הואיל דאי הוה סבירא ליה התם הואיל הוה אתי שפיר הכא כדפרישית אבל השתא דלית ליה התם הואיל אלא שהתם לוקה הכא מעלינן ליה דרגא ואמרינן אסור לכל הפחות וא"כ איך קאמרת דמותר וא"כ השתא דאית לן הואיל הכא דמעורבת עם עיסה של רועים מותר. זה נ"ל ליישב דעת הרשב"א ורבינו ז"ל:

טו המבשל ביו"ט כו'. האי בישול לבהמה איירי במאכל הראוי לאכילת אדם דאי לאו הכי לא שייך טעמא דהואיל ומקלעי אורחין כיון דאינו ראוי למאכל אדם וכודאי דלוקה אבל מטעם דמתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך ראוי להתיר אפילו שאינו ראוי למאכל אדם כלל וא"כ קשה על רבינו ז"ל איך לא הזכיר טעם מתוך כמ"ש למעלה. ואפשר היה לומר דרבינו ז"ל ס"ל דלכם ולא לכותים ולא לכלבים אהדריה ללאו קמא כמ"ש התוספות בפ"ק (דף י"ב) וא"כ נתבטל טעם מתוך דודאי דאי לאו אתא לכם הוה מותר מטעם מתוך אבל השתא דכתוב אהדריה לאיסוריה לכך איצטריך טעמא דהואיל לומר דאינו לוקה אבל עובר בעשה דלכם. וא"ת א"כ איך אמרו שם בגמרא דהמבשל עולה כדבה לוקה אמאי דלא כב"ה הא אפילו כב"ה אתי דלכם אהדריה לאיסור אפיה ושחיטה לאיסוריה דלאו ונתבטל טעמא מתוך וא"כ היה ראוי לעבור בלאו אי לאו טעמא דהואיל אבל בעולה דלא שייך הואיל ודאי דלקי *וי"ל דכיון דשייך טעמא דהואיל בכל מקום ומתוך שהותר לאו זה בכל מקום משום טעמא דהואיל הותר נמי הכא אע"ג דליכא הכי ואינו עובר (הכא נמי אמרינן דאינו עובר מתוך שהותר לאו זה בכל מקום משום טעמא דהואיל) משום הכי ודאי דלא לקי לכך אמר דאתי דלא כבית הלל:

*סלשון הזה מגומגם וקשה להולמו. וא"ל שצריך למחוק מן הכא נמי עד דהואיל. ושאלתי את פי המאור הגדול מוהרש"א נר"ו והסכים על ידי. רק תמה על הרב שהאריך בזה על מה שהקשה על הרמב"ם בזה על מה שתירץ הוא ... וייסו ר"ל הקושיא ותירוץ איתנהו שם בתוס' כד"ה ... שוחט עולה:

ויש

משנה למלך

טו המבשל ביו"ט וכו'. (א"ה עיין מ"ש הרב המחבר בדרושיו בדרך מצותיך ח"ג דף פ"ט ע"ג):

ויש

הגהות מיימוניות

ורשב"ם פירש דשפחות מזונותיהם עלינו כו'. ורשב"ם לטעמיה שפסק הלכתא כר"ע בהגה"ה לעיל, ע"כ: [י] מסכת חלה ועיין בהגה"ה בהלכתא י"ג, ע"כ: [כ] כרבה דאית ליה הואיל דלא כרב חסדא דאמרינן פרק אלו עוברין הא דרבה ורב חסדא מחלוקת דרבי אליעזר ורבי יהושע הוא ושם פסקינן הלכה כרבי אליעזר, ע"כ: [ל] עיין בהגה"ה הלכתא י"ג ע"כ: ° [הרי"ף ג"ב מתיר ור"י אוסר ולזה הסכים הרא"ש ז"ל]: [מ] כן כתב ר"י אלפס בשם גאון וסה"מ וכן ספר התרומה:

מגדל עוז

בשמעתין דפסקינן כותים: עיסת כלבים בזמן וכו' עד ראוי לשם. פ"ב דביצה ופ"א דמסכת חלה: עשה לנפשו וסותר עד אלא בשבת בלבד. פ"ב דמסכת ביצה (דף כ"א) ובמסכת שבת פ' כירה (דף מ'): כל שאסור בשבת עד מותר ביו"ט. פרק משילין (דף ל"ו) ופ"ג דמס' עדיות:

ויש ביו"ט מה שאין וכו'. דין המוקצה להיותו נוהג ביו"ט הוא כדעת הרב אלפסי ז"ל שפסק פ"ק שיש מוקצה ביו"ט וכדאוקימתא דר"נ דריש פ"ק (ביצה ב':) דאמר יו"ט דקיל ואתי לזלזולי ביה סתם לן תנא כר' יהודה דמחמיר שבת דחמירא ולא אתי לזלזולי סתם לן תנא כר"ש דמקל. ויש מן הגאונים חולקין ואומרין שאין מוקצה ביו"ט יותר משבת. ולזה כתב בהשגות א"א לא הכל שוין בזה ע"כ. וכבר הכריע בעל המאור והרמב"ן והרשב"א ז"ל כדברי ההלכות ורבינו והביאו ראיות לזה ועיקר:

יח כיצד תרנגולת וכו'. כל אלו שהזכיר הם סוף פ"ק דשבת (דף י"ט:) מחלוקת ר' יהודה שאוסרן משום מוקצה ור"ש מתיר שאין לו מוקצה וכבר נתבאר שהלכה כר"ש בשבת וכר' יהודה ביו"ט ופירוש בשבת מותר מה שראוי מהם בלא מלאכה כגון הפירות וכן כתוב בהלכות פרק מפילין ושאר הדברים כגון ששחטו לחולה כדעת רבינו הנזכר בפרק ב' מהלכות שבת: וכשם שהמוקצה וכו'. דין הנולד מפורש בסוגיא דפ"ק (ביצה ב'.) ובהרבה מקומות: חול מכין וכו'. מימרא דרבה שם (דף ב':) כלשונה וקי"ל כותיה כדאיתא בהלכות: **יט לפיכך** ביצה וכו'. (דף ב') משנה ביצה שנולדה ביו"ט ב"ש אומרים תאכל וב"ה אומרין לא תאכל ובגמרא יש הרבה אוקימתות. ובהלכות ואוקמה רבה (דף ב':) אפילו בתרנגולת העומדת לאכילה וביו"ט שחל להיות אחר השבת ומשום הכנה דכל ביצה דמתילדא האידנא מאתמול גמרה לה. ואמרו שם דכל יו"ט שאחר שבת אסורה גזירה משום יו"ט אחר שבת וכן בכל שבת גזירה משום שבת אחר יו"ט:

כ וכשם שאסור וכו'. ברייתא שם (דף ג':) אחת ביצה שנולדה בשבת ואחת ביצה שנולדה ביו"ט אין מטלטלין אותה לכסות בה את הכלי או לסמוך בה כרעי המטה אבל כופה עליה כלי בשביל שלא תשבר וספקה אסורה נתערבה באלף כולן אסורות ואסיק רב אשי וספקא ספק נולדה בחול ספק נולדה ביו"ט משום דהוה ליה דבר שיש לו מתירין וכל דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל. ולא כתב רבינו ספק יו"ט ספק חול שכיון שאין לה בטול פשיטא שספקא אסורה ופרק שני כתב וכל ספק מוקן אסור וספקא שנתערבה באחרות יש מי שהורה שכולן מותרות וכי קתני נתערבה באלף כולן אסורות אודאי קאי ויש מי שאסר ולדעת המתירין הסכים הרשב"א ז"ל וכן נראה מדברי רבינו ועניין דבר שיש לו מתירין יתבאר בארוכה פרק ט"ו מהלכות מאכלות אסורות. והתר כפיית הכלי על הביצה מבואר פרק כ"ה מהל' שבת: השוחט תרנגולת וכו'. ברייתא שם (דף ב':) כלשונה ושם נזכר שהטעם משום דמלאכה דלא שכיחא היא ופירוש אפילו ביו"ט שלאחר השבת מותרת דכל שלא יצאה מחוץ אין זה הכנה גמורה וכן הכריחו ז"ל:

זה

---

*ויש ביום טוב מה שאין בשבת [א]איסור מוקצה [ג] שהמוקצה אסור ביום טוב ומותר בשבת מפני שיום טוב קל משבת אסרו בו המוקצה שמא יבוא לזלזל בו: **יח** כיצד תרנגולת העומדת לגדל ביצים ושור העומד לחרישה ויוני שובך ופירות העומדין לסחורה כל אלו וכיוצא בהן מוקצה הן ואסור לאכול מהן ביום טוב עד שיכין אותם מבערב ויחשוב עליהם לאכילה. אבל בשבת הכל מוכן אצל שבת ואינו צריך הכנה. וכשם שהמוקצה אסור ביום טוב כך הנולד אסור: **יט** [ב]חול מכין לשבת וחול מכין ליום טוב אבל אין יום טוב מכין לשבת ולא שבת מכינה ליום טוב. לפיכך [ג]ביצה שנולדה ביום טוב אחר השבת אסורה. ואע"פ שהתרנגולת עומדת לאכילה. הואיל ומאמש נגמרה הביצה נמצא שבת מכין אותה ליום טוב. ואסרוה בכל יום טוב גזירה משום יום טוב [ס] שאחר שבת. וכן ביצה שנולדה בכל שבת אסורה גזירה משום שבת שאחר יום טוב: **כ** וכשם שאסור לאכלה כך אסור לטלטלה ואפילו נתערבה באלף כולן אסורות שהרי למחר יותרו הכל °וכל דבר שיש לו מתירין אפילו באלף אלפים אינו בטל. השוחט תרנגולת ביום טוב ומצא בה ביצים גמורות הרי אלו מותרות. שאין זה דבר מצוי תמיד ודבר שאינו מצוי אלא אקראי בעלמא

השגת הראב"ד

*ויש ביו"ט מה שאין וכו'. כתב הראב"ד ז"ל לא הכל שוין בזה עכ"ל:

א טור סי' תצה ע"ש סמ"ג שם : ב טור סי' תקג סמ"ג שם : ג טור סי' תקיג סמ"ג שם :

משנה למלך

יז ויש ביו"ט מה שאין בשבת איסור מוקצה שהמוקצה אסור ביו"ט ומותר בשבת וכו'. בפ"ק דיו"ט (דף ב') אמרינן מכדי מאן סתמיה למתניתין רבי מאי שנא בשבת דסתם לן כר"ש ומ"ש ביו"ט דסתם לן כר"י אמרי שבת דחמיר ולא אתי לזלזולי בה סתם לן כר"ש דמיקל יו"ט דקיל ואתו לזלזולי ביה סתם לן כר"י דמחמיר. ומכאן קשיא לי אהא דאמרינן בפרק חרש (דף קי"ב) שבת דאיסור סקילה גזרו ביה רבנן יו"ט דאיסור לאו לא גזרו ביה רבנן (א"ה עיין בתוס' פ"ק דסוכה (דף ו'.) ע"א ד"ה אמרו לו. ובשיטה כ"י מהרשב"א ר"פ משילין כתוב וז"ל יו"ט דקיל ואתו לזלזולי ביה איכא למידק דהא במתני' טפי שריא ביו"ט משבת. וי"ל דבעיקרי מלאכות גופייהו שרי ביו"ט אבל במה שהותר קאתו כאן וכאן יותר יש להחמיר ביו"ט משבת זת"ד.) ובפ"ב דיו"ט (דף כ"א) אמרינן שאני שבות שבת משבות יו"ט ופירש"י דהחמירו חכמים בדבריהם בשבת מביו"ט. גם הר"ן פ"ב דיו"ט אההיא שכתב ומהא משמע דלהרבות מותר וכו' כתב בשם ר"י דבשבת דאיסור סקילה גזרו אבל ביו"ט דאיסור לאו סקילו ועיין ביבמות ר"פ האשה רבה (דף קי"ט.) דאמרינן א"ר בר אבהו רישא דאיסור כרת תפשו סיפא דאיסור לאו לא תפשו א"ר מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא מה לי איסור כרת מה לי איסור לאו. ורש"י ז"ל מחלק בין תפשא להרתקה דבהרתקה מחלקינן בין איסור כרת לאיסור לאו. וקשיא לדבריו סוגיא דפרק הערל (דף פ"ב) דאיירי לענין אם תגלח בק"א ואמרינן עלה דאין לחלק בין איסור לאו לאיסור כרת. (אמר המגיה עיין בתרומת הדשן סימן ר"נ שהשיגו לרש"י מסוגיא זו ועיין מהריק"ו שרש ע"ב בסופו) ובפרק הנחנקין (דף פ"ד) אמרינן רב לא שביק לבריה למשקל ליה סילוא ופריך אי הכי אחר נמי ומשני אחר שגגת לאו בנו שגגת חנק. ובפרק השוכר את הפועלים (דף צ') איבעיא לן אי מאי דגזרו רבנן אמירה לכותי שבות הוי דוקא לענין שבת דאיסור סקילה אבל תסימה דאיסור לאו לא או דלמא לא שנא ולא איפשיטא (אמר המגיה ועיין עוד בפרט זה בתרומת הדשן סימן רכ"ג הרשב"א בחדושיו ליבמות (דף כ"ד.) הריב"ש סימן כ"ד תוספות קדושין (דף י"ד). ועיין מ"ש הרמ"ז בספר גט פשוט (דף קכ"ו ע"ג) ובחדושיו ליומא בס' תוספת יום הכפורים (דף כ"א ע"ג) מהרימ"ט חי"ד סי' א' ובחדושיו לקדושין שם. ונראה מדברי התוס' שם דס"ל דמאי דאמרינן מה לי איסור לאו וכו' היינו לומר דאפילו באיסור כרת יש להקל כיון דמקילינן באיסור לאו וטעמם משום דהתם הוא בחזקת היתר וסמכינן אחזקה וכן הבין מדבריהם מהרימ"ט שם. ועל דבריו בתשובה הנזכרת ק"ל דנראה דס"ל דאע"ג דלא איתחזק היתרא כל דלא איתחזק איסורא אמרינן מה לי איסור לאו וכו' ולזה אין לו ראיה מסוגיא דיבמות דשאני התם דאיתחזק היתרא. ועיין מ"ש הרא"ש בפ"ב דכתובות דבאשת איש החמירו טפי מגרושה שהיא בלאו ונתבאר בטוש"ע סי' קי"ט ועיין בספר בית שמואל סי' ו' ס' קי"ד ובפ' בן סורר בעובדא דההוא גברא דהעלה לבו טינא פריך בגמרא בשלמא למ"ד אשת איש היתה שפיר אלא למ"ד פנויה היתה מאי כולי האי ואיכא למידק דפנויה נמי כל שאינה מיוחדת לאדם אחד אסורה מדאורייתא לכ"ע כמבואר בריש הלכות אישות וא"כ מה לי איסור לאו וכו'. ויש ליישב ע"פ מ"ש ה"ה ר"פ ס' מהלכות איסורי ביאה וע"ש. ולפי זה עלה בידינו דלא אמרינן מה לי איסור לאו וכו' אלא כאיסור לאוין שחייבים עליהם מלקות:

כ ואפילו נתערבה באלף כולן אסורות וכו'. (א"ה הנה הר"ן בפ"ה אין נדין כתב דלוקח ביצים מן הכותי ביו"ט שהוא תוכך בזה אי אזלינן בתר רובא בדבר שיש לו מתירין, ועיין בדברי הרב המחבר בפ"ז מהלכות מעילה):

לחם משנה

יז ויש ביו"ט מה שאין בשבת איסור מוקצה. נראה דרבינו פסק כרב נחמן דאמר יו"ט דקיל אתי לזלזולי ביה וכו' וקשה דא"כ איך פסק לקמן כהכנה דרבה דמשמע דרבה סבירא ליה דמוקצה דאורייתא כדפירש"י ז"ל והם דברים הפוכים דלר"נ מוקצה דרבנן. וי"ל דודאי אינו מפרש כפירוש רש"י ז"ל דסבירא ליה לרבה דמוקצה דאורייתא דא"כ קשה דהא רבה גופיה הדר ביה בפרק אלו עוברין (דף מ"ח:) וסבירא ליה דמוקצה לאו דאורייתא כמו שהקשה הר"ן ז"ל בפירוש ההלכות לכך מפרש כפירוש בעל המאור שכתב שאין בהכנה זו דרבה סרך מוקצה אלא שאין מותר בשבת דבר שנברא ביו"ט מאתמול ולא ביו"ט דבר שנברא בשבת מאתמול ואין בזה סרך מוקצה אלא גזרת הכתוב כך היא ע"כ. ונתבארו דברי רבינו ז"ל ומפני כן פסק כרבה דלאו טעמא משום מוקצה ופסק כרב נחמן אע"ג דהקשו עליו בגמרא משום דלא דמו דבריו אלא במה שהעמיד מתניתין בתרנגולת העומדת לגדל ביצים אבל בענין הדין ודאי דכדבריו כן הוא ומוכרח הוא מכח המשניות סתומות דפליגי אהדדי. זה נ"ל ברור בדעת רבינו ז"ל:

יח וכשם שהמוקצה אסור ביו"ט. קשה קצת דאיך קאמר כך הנולד וכו' דנולד כל שכן הוא ממוקצה דהא איכא מאן דלית ליה מוקצה ואית ליה נולד בריש פ"ק דביצה:

כ וכשם שאסור לאכלה כך וכו'. כתב ה"ה ולא כתב רבינו ז"ל ספק יו"ט ספק חול שכיון שאין לה ביטול פשיטא דספיקא אסורה. ותימה דהא בגמרא פ"ק דביצה (דף ג') הקשו לרבי יצחק ורב יוסף מברייתא דאמרה וספיקא אסורה דאמאי אסורה דספיקא דרבנן היא ואעפ"כ ניחא ליה סיפא דקאמר נתערב באלף כלן אסורות משום דדבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל כדמוכח שם בגמרא בפירוש. וגם רב פפא דהירן האי תנא דליטרא קציעות משמע התם דהכי סבירא ליה והטעם הוא מפני שאע"פ שאין לו ביטול היינו מפני שבודאי אילו נתערבה יש איסור ודאי והוא דבר שאין לו מתירין משום הכי לא בטיל אבל ספק יו"ט ספק חול יש לנו ספק באיסור עצמו ואינו איסור ודאי ואם כן ראוי להקל. וגם דרב אשי דהא סברא זו שם בגמרא ואמר דהם שוים וכי היכי דבביטול מחמרינן ה"ה בספקא אסורה אבל שיאמר מפני כן ה"ה ז"ל פשיטא בהיות

כיצד

מגדל עוז

ויש ביו"ט מה שאין בשבת וכו' עד שנולד אסור. פ' אין נדין (דף כ"ז) וריש פ"ק דביצה: כתב הראב"ד ז"ל לא הכל שוין בזה עכ"ל: ואני אומר מה בכך שיחלקו עליו אחרים מ"מ רבים אשר אתו ורבים רבות יש לו והרמב"ן ז"ל האריך כל כך בספר המלחמות עם הר"ז בעל המאור ז"ל ששים מן הפוסקים ולא הניח לי מקום להוסיף עליו: חול מכין לשבת עד וכן כל כיוצא בזה עד סוף הפרק. פ"ק דביצה (דף ז') הכל:

הגהות מיימוניות

[ג] במסכת ביצה שבת דחמירא ולא אתי לזלזולי בה סתם לן תנא כר"ש יו"ט דקיל ואתי לזלזולי ביה סתם לן כר' יהודה וכן פר"ח ור"י אלפס וה"ג דביו"ט קיי"ל כר' יהודה דאית ליה מוקצה. אמנם רש"י פירש פרק המביא דקיי"ל כר"ש אפילו ביו"ט וכן פר"ת וכן מוכח פ' בתרא דשבת דפריך מההיא דקורה שנשברה וכו' לרבי יוחנן דפסיק כר"ש ועיין בתוספות ובשאלתות, ועוד יש גאונים שפסקו בשניהם לקולא כר"ש, ע"כ [ס] וכן לפידים שהובערו קצת ביו"ט ראשון של ר"ה אסור להסיקן ביו"ט שני אלא א"כ הובערו קצת בחול תחלה וכן אם הובערו בשבת אסור להסיקן ביו"ט הסמוך לה אם לא הוסקו תחלה בחול שהרי הכבוי הוא הכנה מפני שגורם להם להיות טובים להדלק ולאחוז בהן האור וצריך עצים אחרים להרבות ולערב בהן כדאמר מרבה עליהם עצים מוכנים ומדליקם וכן שירי פתילה שכבו בשבת הסמוך ליו"ט או ביו"ט הסמוך לשבת לפניו או ביו"ט ראשון דר"ה אסור להדליק ביו"ט שני מהאי טעמא אם לא הודלקו ונכבו מקודם בחול אבל בשני ימים של גליות אין איסור בהכי מידי דהוי אביצה וכן פירות שנשרו מאליהן ביו"ט ראשון של גליות מותרות בשני מה"ט מה שאין כן בשני יו"ט של ר"ה או ביו"ט ושבת הסמוכים זה לזה ועיין בספר התרומה ובתוספות דביצה, ע"ב : ° [ע"ש בטור בדין תבשיל שנעשה בספק ביצה שנולדה ביו"ם] :

בעלמא לא גזרו בו : **כא** זה שאנו עושין בחוצה לארץ כל יום טוב מאלו שני ימים מנהג הוא. ויום טוב שני מדברי סופרים הוא ומדברים שנתחדשו בגלות. ואין עושין בני ארץ ישראל שני ימים טובים אלא בראש השנה בלבד. ובהלכות קידוש החדש מספר זה נבאר עיקר מנהג זה ומאי זה טעם עושין ראש השנה שני ימים בכל מקום: **כב** יום טוב [א]שני אע"פ שהוא מדברי סופרים כל דבר שאסור בראשון אסור בשני. וכל המחלל יום טוב שני ואפילו של ראש השנה בין בדבר שהוא משום שבות בין במלאכה בין שיצא חוץ לתחום מכין אותו מכת מרדות או מנדין אותו אם לא יהיה מן התלמידים. וכשם שהראשון אסור בהספד ותענית וחייב בשמחה כך השני ואין ביניהן הפרש אלא לענין מת בלבד: **כג** כיצד [ב]המת ביום טוב ראשון יתעסקו בקבורתו הכותים וביום טוב שני יתעסקו [ע] בו ישראל. ועושין לו כל צרכיו כגון עשיית המטה ותפירת התכריכין וקציצת הבשמים וכל כיוצא בזה. שיום טוב שני לגבי המת כחול הוא חשוב ואפילו בשני ימים טובים של ראש השנה: **כד** [ג]שני ימים טובים אלו של גליות שתי קדושות הן ואינן כיום אחד לפיכך דבר שהיה מוקצה ביום טוב ראשון או שנולד בראשון אם הכין אותו לשני הרי זה מותר. כיצד [פ] ביצה שנולדה בראשון תאכל בשני. חיה ועוף שניצודו בראשון יאכלו בשני. דבר המחובר לקרקע שנעקר בראשון יאכל בשני. וכן מותר לכחול את העין ביום טוב שני ואע"פ שאין שם חולי. במה דברים אמורים בשני ימים טובים של גליות אבל שני ימים של ראש השנה קדושה אחת הן וכיום אחד הן חשובים לכל אלו הדברים אלא לענין המת בלבד. אבל ביצה שנולדה בראשון [צ] של ראש השנה אסורה בשני וכן כל כיוצא בזה. [ד]שבת הסמוכה ליום טוב ונולדה ביצה באחד מהן אסורה בשני וכן כל כיוצא בזה. ואפילו נולדה ביום שני לא תאכל בשבת הסמוכה לו:

א טור סי' תצו סמ"ג לאוין עס : ב טור סי' תקכו סמ"ג שם : ג טור סי' תצו תקיג סמ"ג שם : ד טור סי' תקיג סמ"ג שם :

אפרוח

מגיד משנה

כא זה שאנו וכו'. שם (דף ד':) והשתא מאי טעמא עבדינן תרי יומי משום דשלחו מתם הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם. וענין ר"ה שהוא שני ימים טובים בכ"מ מפורש בהלכות ויש חולקים, ודברי ההלכות ורבינו עיקר וכן נוהגין היום אף בארץ ישראל לעשות שני ימים ר"ה:

כב יום טוב וכו'. זה פשוט ומבואר בכ"מ: וכל המחלל וכו'. פרק מקום שנהגו רב נתן בר אסיא אתא מבי רב לפומבדיתא ביו"ט שני דעצרת שמתיה רב יוסף וכו' איכא דאמרי נגדיה א"ל אביי ושמתיה מר דרב ושמואל דאמרי תרוייהו מנדין על שני ימים טובים של גליות ותירץ ה"מ איסם דעלמא אבל צורבא מרבנן דטבא ליה עבדי ליה דבמערבא מימנו אנגדא ולא נימנו אשמתא. ופסק רבינו כלשון אחרון וכן בהלכות, ועוד מבואר ענין מכת מרדות והנדוי פ"ז מהלכות ת"ת: וכשם שהראשון. דין ההספד מפורש במס' מ"ק פ' משקין (דף ח'.) והלוק דיני המת פ"ק דביצה (דף ו':) אמר רבא מת ביו"ט ראשון יתעסקו בו עממין ביו"ט שני יתעסקו בו ישראל ואפילו בשני ימים טובים של ר"ה אמר מר זוטרא לא אמרן אלא דאישתהי אבל לא אשתהי משהינן ליה ורב אשי אמר אפילו לא אישתהי מ"ט יו"ט שני לגבי מת כחול שויוה רבנן אפילו למיגד ליה גלימא ולמיגז ליה אסא פירוש וכ"ש לחפור לו קבר. ורבו הסברות לחלק בדינין אלו והמחוור הוא כדעת רבינו שביו"ט ראשון אין ישראל מתעסקין בו כלל אפילו לטלטלו אלא מה שמותר בו בשבת ועממין מתעסקין בו אפילו לא נשתהא וביו"ט שני אפילו לא נשתהא ויש שם עממין ישראל מתעסקין בו לכל עניניו כאילו הוא חול ממש, וכן העלה הרמב"ן ז"ל. וכתבו מקצת הגאונים ז"ל ומותר ללוות את המת ביו"ט ראשון בתוך התחום ומינה ביו"ט שני אפילו חוץ לתחום. אם מותר להם לחזור למקומן כל שיש שם פחות מד' אלפים שהוא הבלעת תחומין הנזכר פ' כ"ז ליוצא ברשות ל"ע ונראה להקל:

כד שני ימים טובים אלו וכו'. שם (דף ד': ודף ה':) מסקנא כרב דאמר שני ימים טובים של גליות נולדה בזה מותרת בזה דשתי קדושות נינהו ומשם יש ללמוד לדבר המחובר. ופרק שני יתבאר אם צריך להמתין בכדי שיעשו וי"א שהמחובר שנתלש ביו"ט ראשון אינו מותר עד מוצאי יו"ט שני בכדי שיעשו והעיקר כדברי רבינו וכן הסכים הרשב"א ז"ל בראיות: וכן מותר לכחול וכו'. פרק יו"ט שחל (דף כ"ב) אמימר שרא למכחל עינא ביו"ט שני של ר"ה והעלו בהלכות שאין הלכה כמותו אלא ביו"ט שני של גליות וכן הסכימו ז"ל. וכתב רבינו אע"פ שאין שם חולי והטעם לפי שהנאת הגוף היא וצרכי חולה שאין בו סכנה העלה הרמב"ן ז"ל שאין מתירין לו מלאכות גמורות על ידי ישראל אפילו ביו"ט שני אבל כל שבות מתירין לו. וכבר נתבאר פרק שני מהלכות שבת דעתו ודעת רבינו בשבות ע"י ישראל בחולה שאין בו סכנה: במה דברים אמורים בשני יו"ט וכו'. פ"ק (דף ד': ודף ט':) מחלוקת וקי"ל כמאן דאמר דקדושה אחת הן ומפורש בהלכות פרק יו"ט שחל שאסור לכחול העין ביו"ט שני של ר"ה: שבת הסמוכה ליו"ט וכו'. שם (דף ד') אתמר שבת ויו"ט רב אמר נולדה בזה אסורה בזה ור' יוחנן אמר נולדה בזה מותרת בזה ופסק רבא הלכה כרב וכן הדין לאפרוח ולדבר מחובר שנעקר בזה אסור בזה אבל דבר שאין במינו במחובר שיתבאר פרק שני שאפילו בא מחוץ לתחום מותר בו ביום למי שלא באו בשבילו ואסורין למי שבאו בשבילו ואם באו ביו"ט מותרין בשבת הסמוכה לו אפילו למי שבאו לו וכן הדין בשני ימים טובים של ר"ה וכן כתבו ז"ל:

אפרות

לחם משנה

כג ביום שעלה על דעת המקשה ורב פפא בהפך זה לא ידק כלל. ונ"ל דרבינו ז"ל דפסק כרבה דאית ליה הכנה דאורייתא ודאי דספיקא אסורה מפני דהוי ספק דאורייתא ואתי מקל ותומר מהדין שכתב אבל אין זה במשמע לשון ה"ה ז"ל שהוא סכרית הדבר מפני שאין לה ביטול וזה אינו הכרח כלל והיה לו לומר משום דהוי ספיקא דאורייתא ועוד שהביא ה"ה ואסיק רב אשי וכו' ולפי זה לא היה צריך ליה כלל דלדידיה טעמא משום ספיקא דאורייתא. ועוד ביו"ט בעלמא היה לו להשמיענו דספיקו אסור דהוא ספק מדרבנן שהוא לקולא ואולי להנצל מזה כתב ה"ה ובפרק שני כתב וכל ספק מוכן יאסר וכו' וכל זה דוחק:

כב וכל המחלל יו"ט שני ואפילו של ראש השנה בין בדבר וכו'. כלומר לא מבעיא בשל גליות דמכין אותו מכת מרדות בלבד וליכא ביה איסור לאו אלא אפילו ביו"ט שני של ר"ה ליכא ביה איסור לאו אלא מכין אותו מכת מרדות ואע"ג דבגמרא לא הזכירו אפילו הכאת מכת מרדות אלא ביו"ט שני של גליות מ"מ משמע ליה לרבינו ז"ל דה"ה ביו"ט שני של ראש השנה דאין סברא לעבור עליו בלאו כיון שהוא מדברי סופרים: וכשם שהראשון אסור בהספד ותענית וחייב בשמחה כך השני וכו'. כתב ה"ה ז"ל וכתבו מקצת הגאונים וכו' ומינה ביו"ט שני כו'. צריך עיון האי דקאמרו מינה דמשמע דכונתו לומר מן הדין הזה יצא לנו עוד דין אחר ופירוש זה אי אפשר כפי הנראה דאינו נמשך דין זה מהראשון כלל *: ואין ביניהם הפרש אלא לענין המת בלבד כיצד וכו'. אשני ימים טובים של ראש השנה קאי דבשל גליות איכא מכחל עינא ג"כ דבשני מותר ובראשון אסור כדכתב רבינו ז"ל לקמן:

כד שני ימים טובים אלו של גליות שתי קדושות הן ואינם כיום אחד. כתב ה"ה ויש אומרים שהמחובר שנתלש ביו"ט וכו' והעיקר כדברי רבינו ז"ל. משמע דהוא סובר בדעת רבינו ז"ל שדעתו ז"ל כדעת רש"י ז"ל דמיד ביו"ט שני הוא מותר. וקשה לזה שהרי כפי טעמו שכתב בפרק שני מהלכות שבת

משום

*(ונ"ל דר"ל מן הדין דכיון דיו"ט ראשון מותר בתוך התחום ביו"ט שני מותר חוץ לתחום ומ"ש אם מותר וכו' זהו ענין אחר ולא קאי אדסליק מיניה וק"ל):

משנה למלך

כג כיצד המת ביו"ט ראשון יתעסקו בקבורתו הכותים. מימרא דרבא פ"ק דביצה וכתבו התוס' רפ"ז דנזיר (דף מ"ז ד"ה וכן) דקבורת מת מצוה לא דחי יום טוב וכ"ש שבת יע"ש:

אפרות

הגהות מיימוניות

[ע] בשאלתות יש היכא דשכיב שיכבא ביום טוב ראשון וליכא עממין לאיעסוקי ביה לא יתעסקו ביה ישראל והיכא דאיכא עממין פסק ר"ת דאסור לקוברו ישראל אפילו ביו"ט שני לפי שאין אנו בני תורה כדשלח להו לוי לבני בשכר בפרק תולין. אבל בעממין שרי דאמירה לכותי בעלמא במקום מצוה שרינן ועוד גדול כבוד הבריות ולוי מכתמא לא היה אוסר לבני בשכר במקום כבוד הבריות אלא בקעה מצא שהיו מזלזלין באיסור ביותר וגדר בה גדר. ואיכא למימר דאנן בני תורה יותר מהן והיכא דמת בו ביום לא יתעסקו בו לא ישראל ולא עממין כיון דלא אישתהי כדשלח להו לוי לבני בשכר וכן כעס ר"ת על בני מליאון שהלכו אחר המת חוץ לתחום ביו"ט כדי להתעסק בקבורתו ושלח להו בני בשכר אינן בני תורה בני מליאון בני תורה. אמנם אם מת ביו"ט ראשון שהוא ע"ש אע"ג דלא אישתהי כיון דאי לא קברו ליה ביומיה צריך לשהותו עד אחר השבת כמאן דאישתהי דמי ויתעסקו בו עממין. וכן פירש"י בפרק תולין בעובדא דכנישתא דמעון ע"ש אבל ע"י ישראל כלל לא היכא דאיכא עממין וכל זה דוקא לתקן ארון ותכריכין. אבל להלבישו ולהוציא ולהשימו בקבר כתב ראב"ן דמותר לישראל אפילו ביו"ט ראשון דומיא דקטן למולו ולולב לצאת בו וס"ת לקרות בו דשרו בפרקין דהכא כיון דאיכא צורך מצוה דמתוך שהותרה הוצאה לצורך הא"ת נמי שלא לצורך כה"ג ע"כ בהלכות שמחות של מהר"ם ז"ל. אמנם ר"י שרי ביו"ט שני לישראל ולא חיישינן לחברי כיון שאינו מצוי שיכופו לישראל שיעשה מלאכתן ואין שייך למימר משום דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו מידי דהוי אגילוי דלא חיישינן אע"ג דביומיהם קפדו ומבגי בשכר אין ראיה לאסור דאנן בני תורה יותר מהן וכיוצא בה מצינו בע"ז פרק רבי ישמעאל רבי חייא בר אבא איקלע לגבלא חזי תורמוסא דשליקו כותים ואכלי ישראל עד כי אתא לקמיה דר' יוחנן א"ל צא והכרז על תורמוסם משום בישולי כותים וקאמר טעמא משום שאינן בני תורה ואילו בזמן הזה אנו נוהגים להקל בכל הנאכל כמות שהוא חי או שאינו עולה על שלחן מלכים ואין אנו אומרים לאו בני תורה אנן וכן בא מעשה לפני רב יהודה והרב יוסף בן הרי"ט והתירו ור"ת תמה על ככה וכן פסק בעל ס"ח וכרב אשי דאמר אע"ג דלא אישתהי נמי והנם ככל דברי רבינו המחבר ועיין בתוס' ובהלכות שמחות של מהר"ם ז"ל ע"כ]: ° [ע"ש בטור מעשה שמת תינוק בן שלשים יום ביו"ט שני ואמר הריב"ם כיון שלא היה ודאי ידוע שכלו לו חדשיו אין דינו כשאר מת לחלל עליו יו"ט ור"י בן הרי"ץ הלבן אמר כיון דרוב נשים יולדות ולד של קיימא דינו כשאר מת ע"כ] : [פ] אמר רבא הלכתא כוותיה דרב בתרי תלת ע"ש וכן יתר רבותינו ודלא כראב"ן שכתב שגאונים הראשונים נהיגו בכולו להחמיר גזירת יו"ט של גליות אטו שני ימים של ר"ה, ע"כ : [צ] כתב בה"ג דשרי לקבולי ביצים מן הכותי בליל יו"ט ראשון של ר"ה ובליל יו"ט של גליות ובלבד שהביאן בתוך התחום דביצה בליליא

לא

פרק שני

א אפרוח [א]שנולד ביום טוב [א] אסור מפני שהוא מוקצה. ועגל שנולד ביום טוב [ב] אם היתה אמו עומדת לאכילה מותר מפני שהוא מוכן על גבי אמו ואילו שחט אמו היה זה שבמעיה מותר ביום טוב אף על פי שלא נולד: **ב** בהמות [ב]שיוצאות ורועות חוץ לתחום ובאות ולנות בתוך התחום הרי אלו מוכנין ולוקחין מהן ושוחטין אותן ביום טוב. אבל הרועות ולנות חוץ לתחום אם [ג] באו ביום טוב אין שוחטין אותן ביום טוב מפני שהן מוקצין ואין דעת אנשי העיר עליהם: **ג** *וכן בהמת קדשים שנולד בה מום ביום טוב הואיל ולא היתה דעתו עליה מערב יום טוב אסור לשוחטה ביום טוב. [ג]לפיכך אסור [ד] לראות מומי קדשים ביום טוב גזירה שמא יתירם החכם במומן ויבא זה לשחוט בו ביום. אבל רואה הוא המום מערב יום טוב ולמחר מתיר או אוסר: **ד** *בכור שנולד ומומו עמו הרי זה מוכן ואין מבקרים אותו ביום טוב. ואם עבר וראה מומו ובקרו והתירו הרי זה שוחט ואוכל. בכור שנפל לבור עושה לו פרנסה במקומו שהרי אינו יכול להעלותו מפני שאינו ראוי לשחיטה ביום טוב. [ה] אותו ואת בנו שנפלו לבור מעלה את הראשון על מנת לשחטו ואינו שוחטו. ומערים ומעלה את השני על מנת לשוחטו ושוחט את אי זה מהן שירצה. משום [ד]צער בעלי חיים התירו להערים. בהמת חולין שנפלה מן הגג ועמדה מעת לעת והרי היא צריכה בדיקה שוחטין אותה ביום טוב ותבדק אפשר שתמצא כשירה ותאכל: **ה** אווזין [ו] ותרנגולין [ה]ויונים שבבית הרי אלו מוכנין ואין צריכין

השגת הראב"ד

*וכן בהמת קדשים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל ואפילו נולד בו מום מעיו"ט אין רואין אותו לכתחילה ביו"ט עכ"ל:

השגת הראב"ד

*בכור שנולד וכו'. כתב הראב"ד ז"ל ולמה אין רואין אותו לכתחלה שמא לא יהיה מום קבוע ונמצא מטלטל מה שאינו ראוי לו שאי אפשר בלא טלטול או שמא לא ידקדק בראייתו מפני שמחת יו"ט עכ"ל:

א טור סי' תצח וע"ש סמ"ג שם: ב טור סי' תצח סמ"ג לאוין סה: ג טור וסמ"ג שם: ד טור סי' תצז סמ"ג שם:

פ"ב א אפרוח שנולד ביו"ט אסור וכו'. שם (ביצה ד'.) אתמר אפרוח שנולד ביו"ט רב אמר אסור ושמואל אמר מותר אמרו ליה רב כהנא ורב אסי לרב וכי מה בין זה לעגל שנולד ביו"ט אמר להו הואיל ומוכן אגב אמו לשחיטה אמרו ליה וכי מה בין זה לעגל שנולד מן הטרפה שתיק רב אמר רבא וסיימא רב יוסף מאי טעמא שתיק רב נימא להו הואיל ומוכן אגב אמו לכלבים ונשאו ונתנו בזה והעלו כן. מכאן אתה למד שמה שכתב רבינו אם היתה אמו עומדת לאכילה לא בא למעט אם היתה טרפה לפי שהטרפה עומדת היא לכלבים אלא בא למעט אם היתה עומדת לחרישה או להלבה שאסורה בין לאדם בין לכלבים משום מוקצה כנזכר פרק ראשון. ודין העגל שמותר ביומו כתוב בהלכות והוא דקים ליה שכלו חדשיו וגו' ומבואר זה בדברי רבינו פ' ד' מהל' מאכלות אסורות ועגל שנולד בשבת יש מי שאסרו אותו ביו"ט הסמוך לו ויש מתירין ואפילו ביומו מותר לחולה וכן עיקר ולזה הסכים הרשב"א ז"ל:

ב בהמות שיוצאות ורועות חוץ לתחום וכו'. סוף משילין (דף מ'.) אין שוחטין את המדבריות אבל שוחטין את הביתיות ובגמ' נחלקו הגאונים בפירוש מדבריות וביתיות וכן נחלקו בעיקר הדין. ומבואר בהלכות כדברי רבינו שכל שלנות בתוך התחום קרויות ביתיות ואם אין לנות בתוך התחום קרויות מדבריות וקיי"ל דיש מוקצה ביו"ט:

ג וכן בהמת קדשים שנולד בה מום ביו"ט הואיל וכו'. דעת רבינו הוא שאפילו מומין שנולדו מערב יו"ט אין רואין אותן ביו"ט ותדע לך שהרי אמר אבל רואה מערב יו"ט ולמחר מתיר או אוסר ואם היה מותר לראות ביו"ט מומין שנולדו בערב יו"ט לא היה צריך לראותן מבערב וזה ברור. ומה שכתב שנולד בה ביו"ט ר"ל שמה שאסרו שלא לראות מומין בכלל דיה מפני מומין שנולדו ביו"ט שאין שוחטין גניזן מהיך מוקצה ולזה אסרו אף בנולדה מעיו"ט כל זמן שלא ראה אותן חכם מבערב. ולא נתבאר בדברי רבינו אם עבר ובקר זה שנולדו בו מבערב מה דינו ונחלקו המפרשים בזה יש מתירין לשחטו ויש אוסרין וגם בהלכות לא נזכר זה החילוק. ודע שיש נותנין טעם אחר לאסור ראיית המומין יש מי שאמר מפני שיבא לטלטל לפעמים מה שאינו ראוי כלומר שאם ימצא שאין המום מום נמצא שאין הבהמה ראויה ואי אפשר שלא יטלטלנה ויש מי שכתב משום דמחזי כמתקן:

ד בכור שנולד ומומו וכו'. כך היא מסקנא דגמרא בפרק אין צדין (דף כ"ו:) ושם נזכרו דינין אלו בהלכות והטעם שזה מוכן לפי שלא היה לו חזקת איסור מעולם ועוד שהיה מוכן אגב אמו ולכתחלה אין מבקרין אותו משום נולד מערב יו"ט וכולה חדא גזרה היא. כך יש לומר לפי טעם רבינו: בכור שנפל לבור וגו'. מפורש שם (דף כ"ז) דלדידן דקי"ל כמ"ד אין רואין מומין אפילו נפל לבור לא ירד מומחה לבור לראות אם יש בו מום כדי להעלותו אלא עושה לו פרנסה במקומו כדי שלא ימות: אותו ואת בנו שנפלו לבור וכו'. פ' משילין (דף ל"ז.) ברייתא אותו ואת בנו ר' אליעזר אומר מעלה את הראשון על מנת לשחטו והשני עושה לו פרנסה במקומו כדי שלא ימות ר' יהושע אומר מעלה את הראשון על מנת לשוחטו ואינו שוחטו וחוזר ומעלה השני רצה זה שוחט רצה זה שוחט וקי"ל דר' אליעזר ור' יהושע הלכה כר' יהושע. ובירושלמי נראה דאפילו אינו שוחט אחד מהם מותר ורבינו הביא ברייתא כפשטה בגמ' שלנו וכ"כ הרשב"א ז"ל שראוי להחמיר ולשחוט אחד מהם: בהמת חולין וכו'. דין באי זה לד היא צריכה בדיקה מבואר פרק שלישי מהלכות שחיטה. ומ"ש שמותר לשוחטה ביו"ט בעיא פרק המביא (דף ל"ד) ולא אפשיטא ויש מי שפסק בה להחמיר ורבינו פסק להקל וכבר הוכיח הרשב"א ז"ל כדבריו בספרו:

ה אווזין ותרנגולים ויונים וכו'. ברייתא שם אמר ר"ש בן אלעזר מודים ב"ש וב"ה וכו' בד"א ביוני שובך ויוני עליה ולפרים שקננו בטפיחין ובבירות אבל אווזין ותרנגולין ויוני הרדסיאות מותרין מפני שהן ברשות

משנה למלך

פ"ב א אפרוח שנולד ביו"ט אסור וכו'. כתב ה"ה ועגל שנולד בשבת יש מי שאסרו אותו ביו"ט הסמוך לו ויש מתירים ואפילו ביומו מותר לחולה וכן עיקר ולזה הסכים הרשב"א. ולא ידעתי כונת ה"ה במ"ש ואפילו ביומו מותר לחולה בודאי בחולה שיש בו סכנה מיירי דאי לאו הכי איך מותר לשחוט בשבת ואי הכי אפילו נבלות וטריפות מאכילין אותו ומה טעם להלות היתר זה גבי בריא לענין עגל שנולד בשבת, אולי משגה הוא וצ"ע וצ"ע: *(ע' בעבה"ק להרשב"א): ובלבד

לחם משנה

משום גזרה שלא יאמר לכותי לעשות וכו' משמע דהוא סובר כדעת התוספות ז"ל דצריך להמתין עד מוצאי יו"ט שני דזהו טעמם של תוספות ז"ל וכפי טעם זה נמשך כן כמו שכתבו התוספות בפרק בכל מערבין (דף ל"ט:) בד"ה אי משכחת להו לא קימא וכו' דכפי פירוש רש"י ז"ל טעמו הוא מפני שלא יהנה ממלאכת שבת וצריך עיון. ואילו לא היה כותב ה"ה כן בדעת רבינו ז"ל הייתי אומרים דהוא סבור עד מוצאי יו"ט שני ומה שכתב כאן שמוהר בשני הוא מפני דנלוד מאליו כמו שכתבו שם התוספות ז"ל אבל אחר שכתב ה"ה מה שכתב אי אפשר לומר כן:

פ"ב א אפרוח שנולד ביו"ט וכו'. מותר ביו"ט אע"ס שלא נולד (ר"ל) דעגל זה עדיין לא נולד וא"כ לא היה ראוי להתירו כמו אפרוח דכל שלא נולד אינו מותר משום שרץ מ"מ מותר הוא בשחיטת אמו אע"פ שלא נולד: כתב ה"ה ז"ל ויש מתירין ואפילו ביומו מותר לחולה. הא ואפילו משמע דהיא סברא דיש מתירין וקשה דאפילו לדעת יש אוסרין איך אסור לחולה שיש בו סכנה דהא מותר לעשות כל מלאכה בעבורו ואם הוא חולה שאין בו סכנה היכי קאמר דמותר ואיך שוחטין אותו בשבת. ואפשר דהיכא דעבר ושחט קאמר. או אפשר דהך דאפילו ביומו כ"ע מודו ביה דמותר אבל אין נראה כן מלשון ה"ה ז"ל:

ב וכן בהמת קדשים שנולד בה מום ביו"ט וכו' אסור לשוחטה ביו"ט. כתב ה"ה ולא נתבאר בדברי רבינו ז"ל אם עבר ובקר זה שנולדו בו מערב מה דינו. קשה קצת דהרי נתבאר בדברי רבינו ז"ל דאפילו בדיעבד לא מהני דאי לא תימא הכי אמאי השמיטנו בסמוך בבכור שנולד ומומו עמו שאם עבר וראה הרי זה שוחט ואוכל לישמעינן רבותא אפילו במומין שנולדו מבערב:

ד בכור שנולד ומומו עמו הרי זה מוכן וכו'. כתב ה"ה ז"ל ולכתחילה אין מבקרין אותו משום נולד מערב יו"ט. וא"ת אמאי לא קאמר דגזרינן אטו היכא דנולד הבכור קודם יו"ט והמום ביו"ט דהשתא לא צריך לומר חדא גזרה היא. וי"ל דלא רצה לגזור אלא אטו שנולד הוא ומומו ביחד והוא בעי"ט אבל לגזור אטו כשנולד הוא בעיו"ס ומומו

מגדל עוז

פ"ב אפרוח שנולד ביו"ט עד אפילו שלא נולד. פ"ק דביצה: בהמות שיוצאות עד אנשי העיר עליהן. פרק משילין (דף מ'): וכן בהמת קדשים עד ולמחר מתיר או אוסר: כתב הראב"ד ז"ל ואפילו נולד וכו' ביו"ט עכ"ל: ואני אומר מחלוקת זה תלוי בנוסחת הספרים כי ר"מ ז"ל גורס כלשון ראשון שפירש"י ז"ל בברייתא גמרא מתניתין דבכור שנפל לבור ת"ר בכור תם שנפל לבור וכו' פרק אין צדין (דף כ"ז). והראב"ד גורס בכור שנפל לבור וכלשון שני שפירש"י ז"ל שם אפילו היה בעל מום מבעוד יום ואלו ואלו דברי אלהים חיים הם: בכור שנולד עד שוחט ואוכל. פרק אין צדין (דף כ"ו): כתב הראב"ד ז"ל ולמה אין רואין וכו' מפני שמחת יו"ט עכ"ל: ואני אומר גם את זה מלאתי מחלוקתם לפי הגירסא כי הראב"ד נמשך אחר הגירסא הגורסת במעשה דאמי ודינאה רבי אמי מאתמול הוה חזי כי היכי דלא נטרח ביו"ט לטעמו הראשון ובטעם השני נמשך אחר הלשון המפורסם ביום וכבל מקום דרב לא מוקי אמורא עילויה מיומא להבריה משום שכרות. ור"מ ז"ל לא נתכנו לו אלו הטעמים לכתבן כי לא הוקבעו בגמרא כלל על ענין זה כי עיקר ההלכה היאת פרק אין צדין גמרא מתני' דבכור שנפל לבור ובמעשה דאמי ודינאה בספרינו לשון טורח ולא לשון טלטול אלא לגבי פלוגתא דב"ש וב"ה באומר זה וזה אני נוטל גמרא מתני' דאין מוליכין את הסולם פ"ק דביצה (דף כ"ו) גם בטעם השני לא הוזכר בהלכה זאת כלל ולא שייך בה לפי דעתי דהא קמן דאסיקנא בכולה שמעתין דהוי הוי מבעוד יום והוי מודי כיום טוב עלמו ולפיכך נתכנה דרכו: בכור שנפל לבור עד ביו"ט. פרק אין צדין (דף כ"ז): אותו ואת בנו עד שהתירו להערים. פ' משילין (דף ל"ד): בהמת חולין עד כשרה ותאכל. שמביא (דף ל"ד): אווזין ותרנגולין עד צריך לנענע. פרק אין צדין:

הגהות מיימוניות

לא מתילדא ומאיתמול היא אבל ביו"ט ראשון שחל להיות במוצאי שבת לא דדילמא איתילידא בשבת ואסורה: [א] כרב ודלא כשמואל ואיתימא ר' יוחנן, ע"כ: [ב] בפרק ר' אליעזר אם לא הביא מעמידה שכלו לו חדשיו ודאי שיצא מכלל נפל, ע"כ: [ג] שלהי משילין כרבנן ודלא כרבי ע"ש, ע"כ: [ד] כר"ש ודלא כר' יהודה דשרי ע"ש בגמרא דבכור שנפל לבור: [ה] כר' יהושע לגבי ר' אליעזר עיין פרק כל כתבי וכל הכלים ע"כ: [ו] וכתב ראבי"ה ומיהו ירא שמים יתן עיניו תחילה ליטול ולשתות ולא יברור ויניח ואע"ג דאין

צריכין זימון. אבל יוני שובך ויוני עליה וצפרים שקיננו בטפיחין או בבירה ובפרדס הרי אלו מוקצה. וצריך לזמן מבערב ולומר אלו ואלו אני נוטל ואינו צריך [ז] לנענע: ו זימן [א]שחורים ולבנים ומצא שחורים במקום לבנים ולבנים במקום שחורים אסורים שאני אומר שמא אותן שזימן פרחו להן ואלו אחרים הן וכל ספק מוכן אסור. זימן שנים ומצא שלשה הכל אסור. שלשה ומצא שנים מותרין. [ב]זימן בתוך הקן ומצא לפני הקן אם אין שם בקן אלא הן ואינן יכולין לפרוח אע"פ שיש שם קן אחר בקרן זוית בתוך חמשים אמה הרי אלו מותרין שאין המדדה מדדה אלא כנגד קנו בשוה: ז *דגים שבביברין גדולים וכן חיה ועוף שבביברין גדולים כל שהוא מחוסר צידה עד שאומרים הבא מצודה ונצודנו הרי זה מוקצה ואין צדין אותן ביום טוב ואם צד לא יאכלו. וכל שאינו צריך מצודה הרי זה מוכן וצדין אותו ביום טוב ואוכלין אותו. וכן חיה שקיננה בפרדס הסמוך לעיר ילדיה כשהן קטנים שאינן צריכין צידה אינם צריכים זימון מפני שדעתו עליהן: ח מצודות חיה ועופות ודגים שפרסן מערב יום טוב לא יטול מהן ביום טוב אלא אם כן יודע שניצודו מערב יום טוב. הסוכר אמת המים מערב יום טוב ולמחר השכים ומצא בה דגים הרי אלו מותרין שכבר ניצודו מערב יום טוב והרי הן

א שם: ב טור סי' תצז סמ"ג לאוין עה:

השגת הראב"ד

*דגים שבביברים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זה אינו נכון שהרי חיה ועוף שהתירו אינו אלא ביברים קטנים ואפילו הכי דגים אין לדים והטעם מפני שהם מכוסין מן העין עכ"ל:

מגיד משנה

ברשות אדם ואין צריכ' זימון והוא בהלכות פ"ק: אבל יוני שובך וכו'. משנה פ"ק (דף י') גבי יוני שובך ב"ש אומרים לא יטול אא"כ נענע מבעוד יום וב"ה אומרים עומד ואומר זה וזה אני נוטל וקי"ל כב"ה. ודע שדעת קצת מפרשים שמשנתנו וכל הדינין שיתבארו בדין הזימון הם ביוני שובך שאין יכולין לפרוח אלא שהם מדדין או מפריחין מעט ואינם מחוסרים צידה ומותר ללקחן אלא שצריכין זימון אבל מפריחין מחוסרין צידה ואסור לצודן ואין זימון מועיל להן ותלו בזה בסוגיא דאין לדין ויש מתירין בזימון בכל גונא לפי שאין יוני שובך צריכין צידה מעליא וכן דעת העטור והרשב"א כתב כדברי האוסרין ומדברי רבינו יראה כדעת העטור:

ו זימן שחורים ולבנים וכו'. שם (דף י':) זימן שחורים ומצא לבנים לבנים ומצא שחורים שנים ומצא שלשה אסורין שלשה ומצא שנים מותרין בתוך הקן ומצא לפני הקן אסורים ואם אין שם אלא הם מותרין ע"כ במשנה. ובגמרא שחורים ומצא לבנים וכו' פשיטא ותירץ רבה הב"ע כגון שזימן שחורים ולבנים ומצא שחורים במקום לבנים ולבנים במקום שחורים מהו דתימא איתהפוכי איתהפוך קמ"ל דהנך אזלו לעלמא והני אחריני נינהו. וכתב רבינו וכל ספק מוכן אסור ומחלוקת תנאים היא פ' אין צדין (דף כ"ד) ונפסקה הלכה שם כמי שאוסר. ודע שכל דין מוקצה ונולד בכלל זה והטעם מפני שהוא דבר שיש לו מתירין או שרצו חכמים להחמיר בספק זה. והרשב"א ז"ל חלק ואמר שכיון שהמוקצה והנולד מדבריהם הולכין בספקן להקל ולא אמרו אסור אלא בדבר שקרוב ליגע בשל תורה כגון ספק נולד ביו"ט ספק נולד מערב יו"ט אבל שאר ספקות מותרין זו היא שברתו בספרו. ואני תמה מזה שאם כן ספק ביצה אם נולדה ביו"ט או מערב יו"ט למה היא אסורה ובודאי שאסורה היא כמו שכתבתי פרק ראשון וכן פסק הוא עצמו ז"ל ועוד דברייתא דאין לדין סתמא מתניא ספק מוכן רבן גמליאל מתיר ור' יהושע אוסר ואמר שמואל הלכה כר' יהושע וכולא סוגין דפ"ק מוכחא דספק נולד להחמיר ודבריו צ"ע. ונראין דברי רבינו שלא חלק: זימן שנים ומצא שלשה וכו'. כבר נזכר זה: זימן בתוך הקן ומצא לפני הקן אם אין וכו'. שם (דף י' י"א.) במשנה הנזכרת ובגמרא ואם אין שם אלא הם מותרין היכי דמי אי במפריחין איכא למימר הנך אזלו לעלמא והני אחריני נינהו אלא במדדין והיכי דמי אי דאיכא קן בתוך חמשים אמה אידדויי אידדו אי דליכא קן בתוך חמשים אמה פשיטא דמותרין דאמר רב עוקבא כל המדדה אין מדדה יותר מחמשים אמה ותירצו לעולם דאיכא קן בתוך נ' אמה וקיימא בקרן זוית מהו דתימא אדדויי אידדו קמ"ל כל היכא דכי מדדה הדר חזי ליה לקיניה מדדי ואי לא לא מדדי ע"כ ונתבארו דברי רבינו:

ז דגים שבביברין גדולים וכן חיה ועוף שבביברין גדולים וכו'. ר"פ אין צדין (דף כ"ד.) אין צדין דגים מן הביברין ביו"ט ואין נותנין לפניהם מזונות אבל צדין חיה ועוף ונותנים לפניהם מזונות רשב"ג אומר לא כל הביברין שוין זה הכלל מחוסר צידה אסור שאינו מחוסר צידה מותר ואמרו בגמ' הלכה כרשב"ג ואמרו שם היכי דמי מחוסר צידה אמר שמואל כל שאומרין הבא מצודה ונצודנו וזה לבדו נכתב בהלכות. ויש מחלקין בפירוש מחוסר צידה בין חיה לעופות מחמת אוקימתא דרב אשי דלעיל מימרא דשמואל ודעת ההלכות ורבינו להשוותן ועיקר. והנה דעת רבינו דרשב"ג אדגים חיה ועופות קאי וזה הכלל אכולא קאי ותנא קמא שהיה מחלק ביניהם אין הלכה כמותו אבל הר"א סבור דרשב"ג לא קאי אלא אחיה ועופות אבל דגים בכל ביבר אסורין. ולזה כתב בהשגות א"א אינו נכון וכו'. וכ"ד הרשב"א ז"ל. ואני אומר שרבינו נסמך על מה שיתבאר שהסוכר אמת המים מערב יו"ט ולמחר השכים ומצא בה דגים שמותרין ומה בין זה לביבר קטן ואם ביבר קטן שאינו צריך למצודה דגים שלו אסורין אלו למה מותרין אלא ודאי כל שאינו מחוסר צידה מותרין ואמת המים אפילו ארוכה כמה כיון שאינה רחבה כל כך דגים שבתוכה כנצודין הן וכן הדין בביברים קטנים וכן דעת רש"י ז"ל בספר האורה שלו: וכן חיה שקיננה בפרדס וכו'. שם (דף כ"ה.) חיה שקיננה בפרדס אינה צריכה זימון ומסקנא דגמרא וההלכות דילדיה כשהן קטנים וכן בפרדס סמוך לעיר אינן צריכין זימון ואם הפרדס רחוק מן העיר צריכין זימון הא לאו הכי אסורין. ועל זה דוקא בקטנים אבל אם היו צריכין צידה אפילו קרובין וזימנן אסורין לצודן ביום טוב. וכל זה מבואר בלשון רבינו בקצור:

ח מצודות חיה ועופות ודגים שפרסן מעיו"ט לא יטול וכו'. משנה שם (דף כ"ד) כלשון רבינו ונחלק רשב"ג ואמר שבספק מותרין והלכה ספק מוכן אסור כמו שנתבאר למעלה ומבואר בגמרא שאם מצא המצודות מקולקלות מעיו"ט בידוע שמערב יו"ט ניצודו ולא נזכר בהלכות וגם לא הזכיר רבינו לפי שדבר הכרחי הוא ופשוט הוא ולא נזכר בגמרא אלא בגררא שאם אין ידוע שהוא אסור: הסוכר אמת המים מעיו"ט וכו'. מימרא שם (דף כה.) כלשון רבינו והטעם שכתב שכבר נצודו וכו' מבואר בהלכות:

בית

לחם משנה

ומיהו ביו"ט אין סברא לגזור. עוד כתב וכולא חדא גזרה היא (כך י"ל) לפי טעם רבינו וקשה דלפי טעם יש מי שאמר שכתב קודם לכן דטעמא משום מוקצה הוי גזרה לגזרה משום דגזרינן דלמא לא ימצא בו מום ויטלטלנו ואפילו יטלטלנו אין בו אלא איסור מוקצה שהוא ג"כ איסור מרבנן שהוא גזרה. ועוד למה לא כתב למעלה הך וכולה חדא גזרה היא כשגזר בעיו"ט אטו נולדו ביו"ט. וי"ל דהשתא הוי שלש גזרות דהוא גזרה אטו נולד בערב ונולד בערב אטו נולד ביו"ט ונולד ביו"ט גזרה שמא יתירם החכם ולכך הוקשה לו לה"ה ז"ל יותר כאן ואמר כולה חדא גזרה היא. וזהו דוקא שצריך לטעם רבינו ז"ל אבל לטעם יש מי שאמר אינו אלא גזרה לגזרה דלא צריכא למימר גזרה אטו כולה מערב יו"ט כמו שהוא לדעת רבינו ז"ל:

ו זימן שחורים ולבנים ומצא שחורים. כתב ה"ה ז"ל לא אמרו אסור אלא בדבר שקרוב ליגע בשל תורה. ואין להקשות עליו מזימן שחורים ומצא לבנים דהוי ספק אם אלו הם או לאו דאינו קרוב ליגע בשל תורה דהתם טעמא הוא משום דאזלינן בתר רובא דעלמא כדאמרינן בגמרא (דף י') ועל מה שתמה עליו ה"ה ז"ל שאם כן ספק ביצה אם נולדה וכו' יש לתרץ דאע"ג דיו"ט בעלמא אינו נוגע כלל בדבר של תורה מכל מקום ביו"ט אחר השבת נוגע בדבר של תורה וכולה חדא גזרה היא. ויש לתמוה לדברי ה"ה ז"ל דלא סבירא ליה חילוק זה של הרשב"א ז"ל א"כ איך הקשו בגמרא פ"ק דביצה (דף ג') אלא לרב יוסף ולרבי יצחק דאמר משום גזירה ספקא דרבנן הוא וכל ספקא דרבנן לקולא דא"כ בין לרבה בין לר' יצחק ורב יוסף לכ"ע תקשי מתניתין דפ' אין צדין (דף כ"ד) דקתני דמצודות חיה ועוף וכו' דקאמר דספק מוכן אסור דהאי ספקא דרבנן הוא ולקולא בשלמא להרשב"א ניחא דספק מוכן דהתם טעמא דאסור דקרוב ליגע בדבר של תורה אבל לה"ה ז"ל דאינו סבור כן אלא דברייתא סתם מתניא ובכל ספק מוכן איירי קשה. וי"ל דלא אמר כן ה"ה ז"ל אלא לפי המסקנא דקאמר רב אשי דדבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל וה"ה בספקו אסור דהשתא טעמא דספק מוכן הוא משום דבר שיש לו מתירין או שרצה להחמיר בדבר שיש לו מתירין אבל המקשה שהקשה לרב יצחק ורב יוסף היה סבור החילוק שחילק הרשב"א ז"ל ולא דחק רבינו כפירוש הרשב"א ז"ל אלא שלפי האמת אין כן במסקנא בתירוצא דרב אשי:

ז דגים שבביברין גדולים וכן וכו' הרי זה מוקצה וכו'. כתב ה"ה ז"ל ויש מחלקין דעת רבינו ז"ל כפירוש רש"י ז"ל שכתב דשיעורא דביבר גדול וביבר קטן היינו שיעורא דרב אשי ומפני כן כתב בהלכות שבת פרק עשירי שיעורא דרב אשי וכאן כתב שיעורא דשמואל לומר לך דאידי ואידי חד שיעורא הוא וסברת יש מחלקין היא סברת התוספות בדיבור המתחיל הבא מצודה וכו' (דף כ"ד). ועוד חלק רבינו ז"ל על המפרשים שהוא סבור דרשב"ג קאי אכולהו ופליג את"ק וזהו שאמרו בגמרא הלכה אבל אפילו שהקשה הלכה מכלל דפליגי סבור דרשב"ג לא קאי אדגים כמו שכתבו המפרשים ז"ל ומה שהקשה לו רב יוסף ומאי נפקא לן מינה הוא אפילו כפי דבריך דלא אמרת דלא פליגי אבל ר"י סבר דלעולם פליגי זו היא דעת רבינו ז"ל:

העומד

הגהות מיימוניות

אין מוקצה מ"מ חשו חכמים לטירחא וכן פסק רשב"ם, ע"כ: [ז] כב"ה ע"ש, ע"ב:

מגדל עוז

זימן שחורים עד כנגד קנו בשוה. פ"א דביצה (דף י':): דגים שבביברין עד מפני שדעתו עליהן: כתב הראב"ד ז"ל זה אינו נכון וכו': ואני אומר פקח עיניך וראה כוונתו וזהו כי מה שאומר התלמוד בקשיא דחיה אחיה ועופות אעופות כאן בביבר גדול כאן בביבר קטן אינו אלא אליבא דת"ק דמתני' אבל לרשב"ג לא צריכין לההוא תירוצא כלל דהא לא קשיא ליה ולא מידי לדעתיה ובפירוש אסיקנא אמר רב יוסף אמר ר"י אמר שמואל הלכה כרשב"ג ופוסק התלמוד דברי ת"ק פיסקא בפני עצמן ודברי רשב"ג בפני עצמן מעתה יפה עשה שלא חילק. ומה שזכר בביברין גדולים כיון יפה כי לדברי ת"ק כן העמידם התלמוד להדיא וכבר שאל אביי מרב יוסף בפיסקא רשב"ג הלכה מכלל דפליגי ואמר ליה מאי נפקא לך מינה ואע"ג דדחקינן למימר גמרא גמור וזמורתא תהא מ"מ למדנו שהלכה כרשב"ג בין פליגי בין לא פליגי ולפיכך דקדק ר"מ ז"ל לשונו ופי' בביברין גדולים בדגים אבל אחיה ועוף דקדק וכתב ביברין סתם כלשון הברייתות בגמרא, ועוד כיון לאפוקי מדין סוכר אמת המים שאמר רבה בר רב הונא אמר רב בסמוך. גם מה שכתב הראב"ד ז"ל ואפ"ה דגים אין לדין והטעם מפני שהן מכוסין מן העין תמה אני אם דבר זה יצא מפיו חדא דהא אסיקנא מתניתין דאין צדין דגים מן הביברין בביבר גדול לדברי הכל דוק מינה הא ביבר קטן לדין והיינו כרשב"ג דפסקינן כותיה וכי הוי ביבר קטן לא מיתסר צידה וכדמשמע סוגיין דפריך היכי דמי ביבר קטן ועוד דהא בהדיא דאמר רב הסוכר אמת המים ולמחר השכים ומצא בה דגים מותר מכוסין מן העין הם ואפ"ה מותרים לכך הסכמתי כדעת ר"מ ז"ל: מצודות חיה ועוף עד מערב יו"ט. פרק אין צדין (דף כ"ד): הסוכר אמת המים עד מותרין. פרק אין צדין (דף כ"ה):

הן מוכנין: **ט** [א]בית שהיא מלא פירות מוכנין ונפחת נוטל ממקום הפחת. העומד על המוקצה מערב יום טוב בשנה השביעית שכל הפירות הפקר צריך שירשום ויאמר מכאן ועד כאן אני נוטל ואם לא רשם לא יטול: **י** כותי [ב]שהביא תשורה לישראל ביום טוב אם יש מאותו המין [ח] במחובר לקרקע או שהביא חיה או עופות או דגים שאפשר לצודן בו ביום הרי אלו אסורין עד לערב וימתין בכדי שיעשו. ואפילו הדם וכיוצא בו אינו מריח בו לערב עד שימתין בכדי [ג]שיעשו. ואם אין מאותו המין במחובר לקרקע או שהיתה צורתו [ט] מוכחת עליו שמאתמול נעקר או נצוד אם הביאו מתוך התחום מותר ואם הביאו מחוץ לתחום הרי זה אסור. [י] והבא בשביל ישראל זה מחוץ לתחום מותר [כ] לישראל אחר: **יא** [ד]עצים שנשרו מן הדקל ביום טוב אסור להסיקן מפני שהן נולד. ואם נשרו לתוך התנור מרבה עליהן עצים מוכנין ומסיקן. [ה]ערימת התבן ואוצר של עצים אין מתחילין בהן ביום טוב אלא אם כן הכין מבערב מפני שהן מוקצה. ואם היה התבן מעורב בקוצים שהרי אינו ראוי אלא לאש הרי זה מוכן: **יב** אין °מבקעין עצים מסוואר של קורות מפני שהן מוקצה. ולא מן הקורה שנשברה ביום טוב מפני שהיא נולד. וכן כלים שנשברו ביום טוב [ל] אין מסיקין בהן מפני שהן נולד. אבל מסיקין בכלים שלמים או בכלים שנשברו מערב יום טוב שהרי הוכנו למלאכה אחרת מבערב. *כיוצא בו אגוזים ושקדים שאכלן מערב יו"ט מסיקין בקליפיהן ביום

השגת הראב"ד

*כיוצא בו אגוזים ושקדים כו' ויש נוסחאות כו'. כתב הראב"ד ז"ל מעולם לא שמענו זאת הנוסחא:

א טור סי' תקיח: ב טור סי' תקטו סמ"ג שם: ג עיין שם בטור: ד טור סי' תקא תקז סמ"ג לאוין עה: ה טור סי' תקיח וע"ש סמ"ג שם:

מגיד משנה

ט בית שהוא מלא פירות וכו'. משנה פרק המביא כדי יין (דף ל"ה:) בית שהוא מלא פירות סתום ונפחת נוטל מן הפתח ר"מ אומר אף פותח לכתחלה ונוטל ולא קיי"ל כר"מ. וכבר שאלו המפרשים כיון שהיה סתום מעיו"ט נמצא שהפירות היו מוקצין מחמת הבית והיאך הותרו בשנפתח ביו"ט. וכתב הרשב"א ז"ל יראה לי שלא נאמרו דברים הללו אלא בבית רעוע שדעתו שיפתח. אבל הרמב"ן ז"ל כתב שאפילו בריא ונפחת ביו"ט מותר לפי שאין הפירות מוקצין מחמת עצמן ואין בכים לדבר האסור וכן עיקר וזה דעת ההלכות ורבינו: **העומד** על המוקצה מעיו"ט וכו'. משנה שם (דף ל"ד) אמר רבי אליעזר עומד אדם על המוקצה ערב שבת בשביעית ואומר מכאן אני נוטל למחר וחכ"א עד שירשום ויאמר מכאן ועד כאן. ופירש"י ז"ל בשביעית שאין מעשר נוהג בה ואינו מחוסר אלא הזמנה והוא הדין במעושר ובשאר שני שבוע אלא אורחא דמילתא נקט דסתם מוקצה לאו מעושר הוא דגרוגרות וצמוקים הן כתם מוקצה ואין רגילין לעשר קודם גמר מלאכתן עכ"ל. וכן נראה בבאור מן הגמרא שם והטעם ג"כ שסבת קובעת למעשר בשאר שני שבוע אפילו אכילת עראי כנזכר בהלכות מעשרות פרק חמישי. ורבינו כתב דין זה ביו"ט בדוקא ולא בשבת לפי שאין לנו מוקצה בשבת לפי דעת ההלכות ודעתו כנזכר פ"א:

י כותי שהביא תשורה לישראל. פ' אין צדין (דף כ"ד כ"ה.) אמר רב פפא הלכה כותי שהביא דורון אם יש מאותו המין במחובר אסור ולערב נמי אסורין בכדי שיעשו ואם לאו בתוך התחום מותרין חוץ לתחום אסורין והבא לישראל זה מותר לישראל אחר. ובהלכות גרסינן פרק בכל מערבין (עירובין מ') ההיא ליפתא דאתאי למחוזא חזייה רבא דמכמשא אמר הא ודאי מאתמול עקירא מאי אמרת מחוץ לתחום אתאי הבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר וכל שכן הא דאדעתא דכותים אתו הנהו בני גננא דגזו להו כותים אסא ביו"ט לאורתא שרא להו רבא לאורותי לאלתר אתו ושיילוה לרבה אמר להו בעינן בכדי שיעשו ע"כ. ופירוש הבא בשביל ישראל במחוץ לתחום כשם שאסור לו כך אסור לכל בני ביתו דאדעתא דכולהו אתי וכן מוכיח שם בעירובין ושמותרין לישראל אחר דוקא תוך ארבע אמות וכל העיר כארבע אמות אבל להוציאן לא לפי שהפלי הכותי קונין שביתה ויתבאר זה פ' חמישי. ופירוש כדי שיעשו יש מי שכתב כדי שילך לפרדס או לגן שממנו היו הפירות וילקוט ויביא כאן. ויש מי שכתב שאם הוא רחוק שרי כשיעור שהיית חוץ לתחום. והראשון נראה יותר וכן כתב רבינו פרק עשירי מהלכות שבת. ודבר שאין במינו במחובר שהביאו כותי הסרוי בעיר מותר ואין חוששין שמא היום בא אלא אומרים כאן נמצאו וכאן היו. היו הפירות מחוץ לעיר ואין ידוע אם מחוץ לתחום אם לאו בזה נחלקו המפרשים ודעת הגאונים ז"ל שחוששין שמא באו מחוץ לתחום וכן דעת רבינו פרק שני מהלכות שבת בדין החלילין:

עצים

יא עצים שנשרו מן הדקל ביו"ט וכו'. פ"ק מפורש שם (ביצה ד':) שאפילו נשרו בשבת אסור להסיק בהן ביו"ט וכבר נתבאר זה פ' ראשון ששבת ויו"ט דין לכל דבר שבמחובר כיום אחד: ואם נשרו בתוך התנור וכו'. שם מימרא כלשון רבינו ואמרו שם דמשום שהן נשרפין מותרים בבטול ברוב מה שאין כן בדבר אחר שיש לו מתירין שאינו בטל כנזכר פרק ראשון: ערימה של תבן ואוצר וכו'. משנה פרק המביא (ביצה ל'.) מתחילין בערימת התבן אבל לא בעצים שבמוקצה ובגמ' בלישנא בתרא אמר רב כהנא זאת אומרת אין מתחילין באוצר תחלה מני רבי יהודה היא והקשו אימא רישא מתחילין בערימת התבן אתאן לר"ש ותירצו כולה ר"י היא ורישא בתיבנא סריא והקשו והא חזי לטינא פי' ואינו עומד להסקה ותירצו דאיתא ביה קוצים וכתב הרשב"א ז"ל ואנן קיי"ל במוקצה ביו"ט כר' יהודה: אין מבקעין עצים וכו'. משנה שם (דף ל"א:) ופירשוה בגמרא אין מבקעין עצים מן הסואר של קורות ולא מן הקורה שנשברה ביו"ט לפי שאינו מן המוכן. ופי' רש"י ז"ל סואר של קורות סדר של קורות המוסדרין לארץ שלא יתעקמו ועומדין לבנין עכ"ל:

יב וכן כלים שנשברו ביו"ט וכו'. פ' במה מדליקין (שבת כ"ט.) אמר רב מסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים דברי ר' יהודה ור"ש מתיר וקיי"ל כר"י במוקצה ביו"ט וכפי דעת רבינו וההלכות כנזכר פ"א וכן נזכר בהלכות פ' המביא שאין מסיקין בשברי כלים: **אבל** מסיקין בכלים וכו'. כבר נזכר זה למעלה מסיקין בכלים שם בבמה מדליקין (דף כ"ט.) שאלו לרב יוסף לרב יהודה דאמר מסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים כיון דאדליק בהו פורתא הוו להו שברי כלים וכי קא מהפך באיסורא קא מהפך ואהדר ליה דעביד להו כרב מתנה דאמר עצים שנשרו מן הדקל לתנור ביו"ט מרבה עליהן עצים מוכנין ומסיקן. ומתוך זה כתב הרשב"א ז"ל כשאמרו מסיקין בכלים ובלבד שלא יהא מהפך בהן לאחר שאחזה בהן האור ואכלה בהן קצת לפי שנעשה שברי כלים והרי הן כנולד וכשהוא מהפך באיסור הוא מהפך ואם רבה עליהם עצים מוכנין מותר להפך בה שבהיתר הוא מהפך עכ"ל. ולא נזכר זה בהלכות ולא בדברי רבינו ואפשר שהיה להם גרסא אחרת או פירוש אחר בזה: **או** בכלים שנשברו מעיו"ט וכו'. זה מבואר בירושלמי ופשוט הוא וכן כתבו ז"ל. ודע שנשבר כלי העושה מעיו"ט מלאכתו הראשונה הרי הוא כלי גמור ושלם ומסיקין בו וכן כתבו ז"ל: **אגוזים** ושקדים וכו'. שם מסיקין באגוזים ואין מסיקין בקליפתן דברי ר' יהודה ור"ש מתיר מסיקין בתמרים ואין מסיקין בגרעיניהן דברי ר"י ור"ש מתיר ושם מנא רבינו נסחאות אלו שכתב. ובהשגות כתב על הנוסחא השנית. א"א מעולם לא שמענו זאת הנוסחא ע"כ. ובאמת שהראשונה נראית עיקר וכן נראה מספרינו אבל אין אומרין למי שלא ראה את החדש יבא ויעיד אלא למי שראה את החדש ורבינו ז"ל ראה הנסחא וכתבה:

קוץ

לחם משנה

ט העומד על המוקצה מערב יו"ט וכו'. כתב ה"ה ז"ל ורבינו כתב דין זה ביו"ט בדוקא ולא בשבת וכו'. וקשה דהא בגרוגרות וצימוקים מודה ר"ש וא"כ אע"ג דקיי"ל כוותיה בשבת מ"מ בגרוגרות וצמוקים איכא מוקצה וא"כ אמאי לא תני דין זה אפילו בשבת בגרוגרות וצמוקים דהשתא בגרוגרות וצמוקים איירי כדמשמע (דף ל"ד:) מדברי רש"י ז"ל שכתב שהם מוקצה הוי גרוגרות וצמוקים. וי"ל דלא רצה רבינו ז"ל להודיענו אלא הדין שיהא כולל בכל מוקצה שבעולם ובשבת לא היה יכול להשמיענו אלא בגרוגרות וצמוקים דוקא ולכך לא הזכיר דין זה בשבת. ומה שכתב רש"י ז"ל דסתם מוקצה הוי גרוגרות וצמוקים לאו למימרא דהך מוקצה הוי גרוגרות וצמוקים בדוקא אלא הכי קאמר משום דסתם מוקצה הוי גרוגרות וצמוקים לכך נקט בשביעית להודיענו דין כולל בכל מוקצה שיהיה כולל אפילו גרוגרות וצמוקים. עוד כתב ה"ה והטעם ג"כ כוונתו לומר דצריך עוד לתת טעם לבאר דברי רש"י ז"ל דסוף סוף תקשי אמאי לא נקט בשאר שני שבוע ואכיל אכילת עראי לכך קאמר דאפילו אכילת עראי לא מצי אכיל משום דשבת קובעת למעשר:

י ואם הביאו מחוץ לתחום אסור וכו'. מדלא הזכיר רבינו ז"ל בכדי שיעשו משמע דס"ל כפירוש רש"י בפ' אין צדין (דף כ"ד:) בדיבור המתחיל ולערב בכדי שיעשו וכו' שכתב שם דלא צריך להמתין בכדי שיעשו היכא שבא מחוץ לתחום:

יא ערמת התבן ואוצר של עצים וכו'. וא"ת הרי הוכן התבן למאכל בהמה. י"ל דודאי אם הוכן לכך ה"ל דאינו מוקצה דכיון דהוכן לדבר אחד הוי מוכן לדבר אחר כמו שכתב רבינו ז"ל בפ' זה אלא הכי איירי בערמת התבן דאסח דעתיה מיניה והוא אגור שם לימים רבים:

יב מסיקין בכלים שלמים וכו'. כלומר דכלים שלמים אע"ג דלא הוכנו להסקה מ"מ הוכנו למלאכה אחרת וכן כלים שנשברו מעיו"ט אפילו תאמר שלא הוכני להסקה

מגדל עוז

בית שהוא מלא עד לא יטול. פרק המביא כדי יין (דף ל"א): **כותי** שהביא תשורה לישראל עד מותר לישראל אחר. פרק אין צדין ופרק בכל מערבין (דף ל"ט מ'): **עצים** שנשרו עד ומסיקן. פ"ק דביצה (דף ד'): **ערמת** התבן עד ומפני שהוא נולד. פ' המביא כדי יין (דף ל') וסוף פרק במה מדליקין (דף כ"ט): **וכן** כלים שנשברו מערב. פרק במה מדליקין: **כיוצא** בו אגוזים ושקדים שאכלן וכו' עד ויש נוסחאות שכתוב בהן אם אכלן מבערב אין מסיקין בקליפיהן שהרי הוקצו ואם אכלן ביו"ט מסיקין מפני שהן מוכנין ע"ג האוכל: **כתב** הראב"ד ז"ל מעולם לא שמענו זאת הנוסחא עכ"ל: ואני

הגהות מיימוניות

[ח] אין צדין ובכל מערבין ההוא בר טביא ע"ש. פר"ש בליל יו"ט שני ממתין בכדי שיעשו ואז מותר ממ"נ ואפילו בר"ה וכו' וכן ר"ג ורבי קלונימוס מרומי אבל ר"י הלוי היה אוסר עד מוצאי יו"ט שני בכדי שיעשו דלילה הראויה לעשיה קאמר וכן פסק ה"ג וכן כתב בעל ס"ה שא"ל רבי יהודה שר"י היה נוהג הלכה למעשה כה"ג וכן פסק מהר"ם בפסקי עירובין וכן ספר התרומה ע"ש, וכן דעת רבינו המחבר כדלעיל בהלכות שבת פ"ו בהלכה ה' ע"ש, ע"כ: [ט] בפרק בכל מערבין ההוא לפתא דאתא למחוזא נפק רבא חזא דכמישא אמר הא ודאי עקירא מאתמול, ע"כ: [י] אפילו לבני ביתו אסור כדמוכח פ' בכל מערבין גבי ההוא בר טביא דרב ששת לא אכל וקאמר טעמא דכל דאתי מבי ריש גלותא אדעתא דכולהו רבנן קאתי וכוותיה דרב ששת קי"ל ולא כרב הסדא ורב נחמן דאכול, ע"כ: [כ] למדנו שאין בו משום מוקצה כיון שמותר לישראל אחר. ומכאן פסק ראבי"ה כתב הבא לישראל מחוץ לתחום מותר לקבלו ולקרותו אפילו מי שהובא לו גזירה שמא ירבה בשבילו ליכא ומשום לך והבא ליכא ומשום מוקצה נמי ליכא כדפרי' וכן הורה מהר"ם עיין בהלכות שבת ס"פ כ"ג בהילכתא י"ט, ע"כ: [טור סי' תק"א וז"ל אבל לשברם ביד יראה מפירוש רש"י שמותר אבל מלשון א"א ז"ל יראה דאסור לשברם ביד נמי אסור, ע"כ] : [ל] בתשובת רב צמח בר שלמה ריש מתיבתא חלוק שתפרו כותי או

ביום טוב. ואם אכלן ביום טוב אין מסיקין בקליפיהן. ויש נוסחאות שיש בהן שאם אכלן מבערב אין מסיקין בקליפיהן שהרי הוקצו ואם אכלן ביום טוב מסיקין מפני שהן מוכנין על גב האוכל: **יג** קוץ [מ] רטוב הרי הוא מוקצה מפני שאינו ראוי להסקה. לפיכך [א]אסור לו לעשות כמו שפוד לצלות בו בשר וכן כל כיוצא בזה: **יד** [ב]נוטלין עצים הסמוכים לדופני הסוכה [נ] ומסיקין בהן. [ג]אבל אין מביאים מן השדה [ס] אפילו היו מכונסין שם מבערב. אבל מגבב הוא בשדה מלפניו ומדליק שם. *ומביאין מן המכונסין שברשות היחיד ואפילו היתה מוקפת שלא לשם דירה ובלבד שיהיה לה פותחת [ע] ותהיה בתוך תחום שבת. ואם חסר אחד מכל אלו הרי הן מוקצה: **טו** עלי קנים ועלי גפנים אע"פ שהן מכונסין בקרפף כיון שהרוח מפזרת אותן הרי הן כמפוזרין ואסורין. ואם הניח עליהן כלי כבד מערב יום טוב הרי אלו מוכנין: **טז** [ד]בהמה שמתה ביום טוב אם היתה מסוכנת מערב יום טוב הרי זה מחתכה לכלבים. ואם לאו הואיל ולא היתה דעתו עליה הרי זה מוקצה ולא יזיזנה ממקומה. בהמת קדשים שמתה ותרומה שנטמאת לא יזיזנה ממקומה: **יז** דגים ועופות וחיה

השגת הראב"ד

*ומביאין מן וכו'. כתב הראב"ד ז"ל והיכא למימר דסמוך לעיר נמי בלא פותחת מוכן הוא אבל לסוף התחום שהוא רחוק בעי ר' יוסי פותחת עכ"ל:

א טור סימן תקח: ב טור סימן תקיח: ג טור סימן תקא סמ"ג לאוין עה: ד טור סימן תקיח סמ"ג שם:

מגיד משנה

יג קוץ רטוב וכו'. שם בהמביא (ביצה ל"ג.) חיזרא ר"נ אסר ורב ששת שרי ברטיבא כ"ע לא פליגי דאסור כי פליגי ביבשתא והלכתא יבשתא שרי רטיבא אסור ובהלכות חיזרא פי' מין ממיני הקוצים ר"נ אסר ליטול מהן עץ להכניסו בתוך הבשר כמין שפוד לצלות בו את הצלי עכ"ל:

יד נוטלין עצים הסמוכין לדפני הסוכה וכו'. שם משנה (דף ל':) אין נוטלין עצים מן הסוכה אלא מן הסמוך לה. ומה שכתב רבינו הסמוכין לדופני הסוכה מפורש בגמרא מאי שנא מן הסוכה דלא. משום דקא סתר אהלא מן הסמוך לה נמי קא סתר אהלא ופירשו אמר רב יהודה אמר שמואל מאי סמוך סמוך לדפנות: אבל אין מביאין עצים מן השדה וכו'. במשנה (דף ל"א.) ומביאין עצים מן השדה מן המכונס ומן הקרפף ואפילו מן המפוזר ובגמ' אמר שמואל מתניתין יחידאה היא ואין מביאין עצים אלא מן המכונסין שבקרפף: אבל מגבב הוא בשדה מלפניו וכו'. שם במשנה (דף ל"ג.) ר' אליעזר אומר אבל מגבב הוא מן המגר ומדליק שכל מה שבחצר מוכן הוא והכ"א מגבב מלפניו ומדליק. ונראה שרבינו מפרש שחכמים לא הזכירו חצר לפי שהן סוברין שבכל מקום יכול לגבב מלפניו ולהדליק שם ולא נאסרו אלא להביאן וזהו שאמרו במשנה של מעלה ובגמרא מביאין ואין מביאין ויש פירוש אחר בזה: ומביאין מן המכונסין שברשות היחיד ואפילו היתה מוקפת וכו'. זהו קרפף שכתבתי למעלה שמביאין מן המכונסין שבו ואמרו שם במשנה איזהו קרפף כל שהוא סמוך לעיר דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר כל שנכנסין לו בפותחת ואפילו תוך תחום שבת ושאלו בגמ' ר' יוסי אי לקולא קאמר דקאמר ר' יהודה כל שסמוך לעיר והוא דאית ליה פותחת ואתא ר' יוסי למימר כיון דאית ליה פותחת אפילו בתוך תחום שבת נמי או דלמא לחומרא קאמר וכו' ואסיקו דלקולא קאמר והלכתא כותיה. ויש מי שפירש דכל שהוא סמוך לעיר לא בעי ר' יוסי פותחת. וכתב הרשב"א ז"ל סמוך לעיר בתוך שבעים אמה ושירים יותר מכן בתוך התחום בעינן פותחת וזה דעת ההשגות והפריזו עוד שנראה מהם שכל שהוא בתוך חצי התחום לא בעינן פותחת. וכן כתוב שם: א"א והיכא למימר וכו'. ורבינו ז"ל סובר דבכל גונא בעינן פותחת וכן נראה מן הטיטור ואין הכרע באחד מן הפירושים ודברי רבינו נ"ל יותר:

טו עלי קנים ועלי גפנים וכו'. שם (דף ל"א:) אמר רבא עלי קנים ועלי גפנים אע"פ דמכנפי להו כיון דמדלי להו זיקא ומבדר להו כמפוזרין דמו ואסורין ואי אתנח מנא עלייהו שפיר דמי ע"כ וכן בהלכות:

טז בהמה שמתה ביו"ט אם היתה וכו'. משנה פ' אין צדין (דף כ"ז:) וגמ' ומסקנא שם ובהלכות דבמסוכנת בבהמת חולין מותר לדברי הכל ודוקא מסוכנת אבל חולה לא כיון שיש לנו מוקצה ביו"ט: בהמת קדשים וכו'. שם מפורש דבהמת קדשים אפילו מסוכנת לא יזיזנה והטעם משום דלא קיימא לכלבים כיון שהיא של קדשים. ודין התרומה ג"כ מבואר שם:

יז דגים ועופות וחיה וכו'. ריש פרק אין צדין דגים (דף כ"ג:) וס' המורג בשבת (דף ק"ו:) בברייתא גבי חיה ועופות וכבר נתבאר למעלה בפ' זה באי זה צד הן מוקצין

כסף משנה

פ"ב **יד** נוטלים עצים הסמוכים לדופני הסוכה וכו'. אמאי דמקשה בגמ' (ביצה ל':) דסתר אהלא ושני שמואל מאי סמוך סמוך לדפנות אמר רב מנשיא אפילו תימא בשאין סמוך לדפנות כי תניא ההיא באיסורייתא וכתבו הרי"ף משום דמשמע ליה דפליגי ופסק כשמואל: ודע דגרסינן בגמ' תני ר' חייא בר יוסף אין נוטלים עצים מן הסוכה אלא מן הסמוך לה ור"ש מתיר דלית ליה מוקצה מי דמי התם אדם יושב ומצפה מתי תכבה נרו הכא אדם יושב ומצפה מתי תפול סוכתו אמר ר"נ בר יצחק הכא בסוכה רעועה עסקינן דמאתמול דעתיה עלויה. והרי"ף ורבינו השמיטו כל האי שקלא וטריא משום דאליבא דר"ש היא והם פסקו ביו"ט כר"י דאית ליה מוקצה. ומ"מ יש לתמוה למה השמיט רבינו הא דתני' ואם התנה עליה הכל לפי תנאו כיון דאפילו לר"י נמי איתא וכמו שכתבו הר"ן והטור ומשמע דע"כ הכי הוא דלר"י איצטריך דאי לר"ש מאי איריא התנה כי לא התנה נמי שרי. ואפשר לומר שרבינו מפרש דלר"ש איצטריך התנה להיכא שהיתה בריאה מעיו"ט דבלא התנה לא שרי אלא כשהיתה רעועה מבע"י דוקא אבל לר"י אפילו התנה נמי לא דסבר רבינו דבמוקצה לא מהני תנאה:

המפשיט

לחם משנה

להסקה לשום מלאכה הוכנו. זהו הנראה מדברי רבינו ז"ל אבל רש"י ז"ל פירש בגמ' דכלים שנשברו להסקה קיימי ולא צריך לדידיה טעמא דלמלאכה אחרת הוכנו:

יד ומביאים מן המכונסים שברשות היחיד וכו'. רבינו ז"ל לא גריס בגמרא (דף ל"א) ש"מ דר' יוסי תרתי לקולא קאמר אלא ש"מ לקולא קאמר וסובר דהוכח הבעיא היא לספוקי במלתיה דר' יהודה אבל במלתיה דר' יוסי לעולם הוא פשוט לו דצריך פותחת בדוקא אבל מה שמסתפק הוא אם ר"י בעי תרתי ור' יוסי מיקל דלחד סגי או דר' יהודה בסמוך לעיר סגי ואתא ר' יוסי להחמיר ולומר דבעי פותחת ופשיט גמרא דמדקאמר כל שנכנסים לו בפותחת משמע דהתם קרפף לית ליה פותחת ור' יוסי לקולא קאמר דהוא פשוט: ובלבד שיהיה לה פותחת ותהיה בתוך תחום שבת ואם חסר אחד מכל אלו הרי הן מוקצה. משמע דאם הוא חוץ לתחום אע"ג דאית ליה פותחת הוי מוקצה דאסוחי אסח דעתיה מיניה שכן כתב ואם חסר אחד מכל אלו. וקשה דא"כ איך כתב לעיל דמה שהביא כותי מחוץ לתחום מותר לישראל אחר הא מוקצה הוא כמ"ש כאן וכיון שהוא מוקצה אסור לכולי עלמא כמו בדין זה שכתב שהוא מוקצה שהוא אסור לכל העולם. וגם קשה ממה שכתב לעיל בהיה שקינה בפרדס הסמוך לעיר ילדיה כשהם קטנים וכו' דמשמע מהתם דדוקא סמוך לעיר שהוא שבעים אמה אינם צריכים זימון אבל יותר צריכים זימון וטעמא הוא כדמפורש בהלכות דפרדס הסמוך לעיר חזי ליה כל יומא ודעתיה עלויה אבל בפרדס שאינו סמוך לעיר לא חזי ליה כל יומא ולאו דעתיה עלויה והוי מוקצה א"כ כאן נמי חוץ לתחום אסוחי אסח דעתיה והוי מוקצה ויהא אסור לכל. ועוד אפילו חוץ לתחום נמי יהא אסור כאן דומיא דחיה שקננה בפרדס שאפילו תוך לתחום כיון שאינו סמוך לעיר אסוחי אסח דעתיה. וי"ל דהכא הרי ידע שיש לו עצים חוץ לתחום ואסח דעתיה מנייהו וכן בהיה שקננה ידע שיש לו עפרים רחוק מן העיר ואסח דעתיה מנייהו אבל בכותי לא ידע בהבאת כותי מחוץ לתחום כדי שנאמר אסח דעתיה מיניה ועם היות שלא עלה בלבו שיביאו לו מחוץ לתחום מ"מ לא דמי להכא דידע שיש לו חוץ לתחום ועם כל זה אסח דעתיה אבל התם העדר ידיעה לא מקרי אסח דעתיה ומה שהקלו בעצים המכונסים בקרפף ואמרו דכיון שהוא תוך התחום שרי יש לומר דאע"ג דהתם אסור שאני מוקצה דבעלי חיים דחמיר טפי כמו שכתבו התוספות ריש פ' ביצה. ורש"י ז"ל כתב בגנה הסמוכה לעיר ידע בה ודעתיה עלויה ולכאורה נראה דאין פירושו כפירוש ההלכות ז"ל אבל דעת רבינו ז"ל נראה כפירוש ההלכות ועוד דכיון שהוא רבו הולך בשיטתו:

טז בהמה שמתה ביו"ט וכו' הרי זה מוקצה. עיין בהר"ן פרק אין צדין דשם תירץ קושיא חזקה שיש בגמרא לפי דברי רבינו ז"ל והעמיד מחלוקת ר"י ור"ש בחולה וזהו שכתב ה"ה ז"ל אבל בחולה לא כיון שיש לנו מוקצה ביו"ט:

ושהוסק

הגהות מיימוניות

או בגד שצבעו אסור ליטלו מן הכותי ביו"ט אבל אם שיגר לו הכותי בגדים תפורים ויודע הישראל ודאי שנגמרה מלאכתן מעיו"ט מקבל א"ה, ע"כ: [מ] המביא כדי יין חיזרא רב נחמן אסר רב ששת שרי וכו' עד והילכתא יבישתא שרי רטיבתא אסיר. כתב רש"י הך הילכתא אליבא דמאן דאית ליה מוקצה אבל אנן כר"ש סבירא לן בין במוקצה בין בדבר שאין מתכוין וכר"י במכשירי אוכל נפש וכולהו שרו בין חיזרא בין סמיכת קדירות והקפת חביות ומדורתא וקדירתא וכל האמוראים שאסרו את אלו למעלה תלמידי דרב היו ורב ס"ל כר' יהודה במוקצה ואנן סבירא לן כר"ש עכ"ל. ובה"ג ובפר"ח פסקו הלכה לאיסור דק"ל כר' יהודה לענין יו"ט ע"כ. אבל ר"ת פסק כרש"י בזה דכר"ש קי"ל במוקצה אפילו ביו"ט בהא פסיק כפסק הספר דלא יתכן שיפסוק הספר דלא כהילכתא אמנם לא מטעמא דרבינו המחבר דהא לית ליה מוקצה כבהגהה בפ"א בהילכתא י"ז אלא משום דרטיבתא דלא חזו להסקה אפילו ב"ה דלא גזרו יו"ט אטו שבת ולית להו דלא נתנו עצים אלא להסקה בהא מודו דאסיר כיון דלא חזו להסקה וביבישתא כיון דחזו להסקה שרי לכל תשמישי וההיא דאין סומכין את הקדירה בבקעת אוקימנא בפרק כל הכלים בב"ש עיין לקמן בפ"ד בהלכה י"א שם תמצא פ"א, ע"כ: [נ] כגון שעשויין לצל המת ושוין בסוכת החג בחג שאסור ומסיק התם שאפילו תנאי אין מועיל בה ע"ש, ע"כ: [ס] אמר רב יהודה אמר שמואל אין מביאין אלא מן המכונסין מן הקרפף ומתני' דשרי מכונסים מן השדה או מן הקרפף מפוזרים יחידאה היא כדאיתא התם, ע"כ: [ע] כר' יוסי לגבי ר' יהודה ע"ש וכן פר"ח אמנם רש"י פסק דדי בפותחת או בסמוכה ואין לי להאריך, ע"כ:

מגדל עוז

ואני אומר לא נפלאת היא שהגיעו לידו נסחאות אשר לא הגיעו לידינו שהרי זכה לבא בידו מן הנוסחא שנכתבו בימי מחברי התלמוד בגוילים כספרי תורה שלנו וגם במקרא ספר תורה שהיו מגיהין ממנו בעזרה המכונה לבן אשר וגם היא נוסחא טובה וישרה ומקובלת על הלב ומסתייעא מן הנוסחא שלנו בשמעתין דמסיקין בכלים גמרא מתניתין דפתילת הבגד שקיפלה פרק במה מדליקין דאסיקנא בארמייתא דחזיין אגב אימייהו: קוץ רטוב הרי הוא וכו' עד ומדליקין שם. פרק המביא (דף ל"ג): ומביאין עצים וכו' עד הרי זה מוקצה: כתב הראב"ד ז"ל והיכא למימר דסמוך וכו': ואני אומר על כל פנים יש לכל הדברים סוף שמעתין קמייתא דהמביא כדי יין (דף ל"א) הנוסחאות משונות משונות מן המתודשות ולפיכן רבו הסברות וגם רבותינו בעלי התוספות נחלקו עם רש"י ז"ל בזה: עלי קנים ועלי גפנים עד מוכנים. פרק המביא כדי יין (דף ל"א): בהמה שמתה עד יזיזנה ממקומה. פרק אין צדין (דף כ"ז): דגים ועופות עד אסור לטלטלו. ריש פרק אין צדין (דף כ"ג)

וסוף

וחיה שהן מוקצה אין משקין אותן ביום טוב ואין נותנין לפניהם מזונות שמא יבא ליקח מהן וכל שאסור לאכלו או להשתמש בו ביום טוב מפני שהוא מוקצה אסור לטלטלו: **יח** המכבנים עפר מערב יום טוב אם ייחד לו בחצירו קרן זוית הרי זה מוכן ומותר לטלטלו ולעשות בו כל צרכיו. וכן אפר שהוסק מערב יום טוב מוכן. ושהוסק ביום טוב כל זמן שהוא חם כדי לצלות בו ביצה מותר לטלטלו שעדיין אש הוא. ואם לאו אסור לטלטלו מפני שהוא נולד. מי שהיה לו דקר נעוץ מערב יום טוב ונתקו ביום טוב והעלה עפר אם היה אותו עפר תיחוח הרי זה מכסה בו ומטלטלו. אבל אם העלה גוש עפר הרי זה לא יכתוש אותו ביום טוב:

פרק שלישי

א מי שהיה לו עפר מוכן או אפר מוכן שמותר לטלטלו הרי זה שוחט חיה ועוף ומכסה דמם. ואם אין לו עפר מוכן או אפר הראוי לטלטלו הרי זה לא ישחוט ואם עבר ושחט לא [א] יכסה דמם עד לערב. וכן בריה שהוא ספק אם חיה היא אם בהמה אין שוחטין אותה ביום טוב ואם שחט לא יכסה דמה עד לערב. אפילו היה לו עפר מוכן או אפר. שמא יאמר הרואה חיה ודאית היא ולפיכך כסה דמו ביום טוב ויבא הרואה להתיר חלבו: **ב** וכן השוחט חיה ועוף מערב [ג] יום טוב לא יכסה דמם ביום טוב. שחט בהמה חיה ועוף ביום טוב ונתערב דמם לא יכסה אותו עד לערב. ואם °היה לו עפר מוכן או אפר ויכול לכסות הכל בדקירה אחת הרי זה יכסהו: **ג** השוחט בהמה ביום טוב °מותר לו לתלוש צמר למקום הסכין בידו

א טור סי' תצח: ב טור סי' תצח סמ"ג שם: ג טור שם סמ"ג שם: ד טור וסמ"ג שם:

מגיד משנה

מוקצין וכן פירש"י ז"ל שמעם איסור המזונות מפני שהן מוקצין. וכן מפורש בירושלמי שהטעם שאין עושין תקנה לדבר שאינו מן המוכן וכן עיקר. ודע שאע"פ שאסור באלו שבמינן ראויין לאכילה אלא שהן מוקצין אינו אוסר בבהמה טמאה ועופות טמאין: וכל שאסור וכו'. זה מפורש בהרבה מקומות:

יח המכבנים עפר מערב יו"ט וכו'. פ"ק (ביצה ח'.) אמר ר"י מכנים אדם מלא קופתו עפר ועושה בו כל צרכו דרש מר זוטרא והוא שייחד לו קרן זוית ע"כ וכן בהלכות: וכן אפר שהוסק וכו'. שם (דף ב' ודף ח') אפר כירה מוכן הוא ואמרו בגמרא כשאמרו אפר כירה מוכן הוא לא אמרו אלא שהוסק מעיו"ט אבל ביו"ט אסור ואם ראוי לצלות בו ביצה מותר: מי שהיה לו דקר נעוץ וכו'. שם (דף ז' ח') מלשון רבינו שכתב כאן ולשם פ"ג נראה בבאור שאין מותר לשחוט על סמך דקר נעוץ שכך כתב ונתקו וכו' וכ"כ פ"ג ואם אין לו עפר מוכן או אפר כירה וכו' וכן נראה מן הגמרא, ובדיעבד שכתב רבינו שהוא מכסה בעפר תיחוח בדוקא מפורש שם בגמרא ובהלכות:

פ"ג א מי שהיה לו עפר מוכן וכו'. פ"ק (ביצה ב'.) משנה ב"ה אומרים לא ישחוט אלא א"כ היה לו עפר מוכן ושם מפורש שמותר על סמך אפר כירה: וכן בריה וכו'. ברייתא שם (דף ח') כוי אין שוחטין אותו ביו"ט ואם שחטו אין מכסין דמו ומסקנא דגמרא שמא יאמרו חיה הוא ויבואו להתיר חלבו וכמ"ש רבינו וכן מפורש בהלכות: וכן

ב וכן השוחט חיה ועוף מעיו"ט וכו'. שם (דף ח':) אמר רבא שחט לצור מעיו"ש אין מכסין אותו ביו"ט: וכן השוחט וכו'. ברייתא שם שחט בהמה חיה ועוף ונתערבו דמן זה בזה אסור לכסותו ביו"ט ואמרו שם לא שנו אלא שאין יכול לכסותו בדקירה אחת אבל יכול לכסותו בדקירה אחת מותר:

ג השוחט בהמה ביו"ט מותר לו לתלוש וכו'. יצא זה לרבינו ממה שאמרו בבכורות פרק הלוקח בהמה (דף כ"ה:) שמניחו שם השוחט את הבכור עושה מקום לקופיץ מכאן ומכאן ותולש את השער ובלבד שלא יזיזנו ממקומו ואמרו בגמרא כנגדו ביו"ט מהו ואמרו שמותר דתולש לאו היינו גוזז והקשו מדתניא התולש כנף חייב ואמר ר"ל חייב משום גוזז ותירצו שאני הכן דהיינו אורחיה ומתוך כך למד רבינו האיסור בעוף שדרכו בתלישה וכן דעת הרב ר' יונה ז"ל אבל הרמב"ן ז"ל חלק בזה ואמר שכיון שסופו לתלשו אחר שחיטה ביו"ט אף קודם שחיטה מותר וכבר כתב הרשב"א ז"ל שראוי להחמיר כדברי רבינו. ואני אומר שכן בדין שכיון שקודם שחיטה אינו אוכל וכמו שאמרו בהמה בחייה בחזקת איסור עומדת עד שיודע לך במה נשחטה אינו ראוי לדחות איסור אלא דברים המכשירין בהכרח והיא השחיטה אבל התליפה כיון שאין הכרח לעשותה קודם השחיטה אינו מן הדין שתדחה עד שיהיה אוכל גמור כנ"ל:

המפשיט

לחם משנה

יח ושהוסק ביו"ט כל זמן וכו'. ואם תאמר לפי הנוסחאות שאמרו למעלה באגוזים שאם אכלן ביו"ט מסיקים מפני שהם מוכנים ע"ג האוכל הכא נמי נימא דהאפר אע"פ שאינו חם הוא מוכן ע"ג האש. וי"ל דשאני הכא דנשתנה האש ונהפך צורתו לצורת האפר אבל לעיל דהקליפה והאוכל חשובים ליה כאוכל וכשנפרד הקליפה מן האוכל הוי כאוכלא דאפרת לעולם בין בעת שהקליפה מחוברת עם האוכל בין אחר שנפרד ממנו לעולם בצורה הראשונה היא עומדת:

פ"ג א מי שהיה לו עפר מוכן וכו'. לעיל סוף פרק שני כתב הרב המגיד זה לשונו מדברי רבינו ז"ל נראה בביאור שאין מותר לשחוט וכו' וקשה דמדבריו שכתב שאין מותר לשחוט על סמך וכו' משמע דאם שחט יחפור בדקר ויכסה אלא שאין שוחטין לכתחילה. ומדברי רבינו ז"ל לא נראה כן שהרי כתב ונתקו משמע דאפילו שחט לא יחפור בדקר אלא שאם נתקו בדיעבד יכסה אבל לא יחפור בדקר לכתחילה וזהו הפך מה שכתב ה"ה ז"ל שאין מותר לשחוט וכו' וכן הוא הפך מן המשנה יו"ט (דף ב') דאם שחט לא בעינן נתק בדיעבד אלא יתקנו לכתחילה וא"כ תימה הוא מאי דקאמר ה"ה ז"ל שכך כתב ונתקו וגם מה שדקדק מ"ש כאן אינו דקדוק דמהכא לא משמע אלא שלא ישחוט על סמך דקר נעוץ אבל אם שחט שלא יכסה בדקר נעוץ לא משמע מהכא. מיהו אפשר לדחות זה דאפילו אם שחט משמע דלא יכסה דאם לא כן איך קאמר ואם שחט לא יכסה וכו' ואמאי נכסייה בדקר נעוץ ואם נאמר שהוא סבור בדברי רבינו ז"ל שמה שכתב כאן ונתקו הוא לשחוט לכתחילה ולז"א שהוציא זה רבינו ז"ל מפני שהוא ראה בגמרא דאין לשחוט על סמך דקר נעוץ אלא שאם שחט יכסה בדקר נעוץ ולכך כתב דלשחוט לכתחילה בעינן שינתק בדיעבד אבל לא ינתקו לכתחילה אבל לעולם דאם שחט שינתק לכתחילה דהכל מקרי בדיעבד בין ששחט כבר אפילו שינתקנו לכתחילה בין שנתק מאליו אפילו שירצה לשחוט לכתחילה. ולפ"ז דקדק יפה ג"כ ממה שכתב כאן רבינו ז"ל ואמר אין לו עפר מוכן וכו' דמשמע דלשחוט לכתחילה אפילו שיהיה לו דקר נעוץ לא מהני דאם לא כן היה לו לומר ואם אין לו עפר או אפר או דקר נעוץ מ"מ קשה דא"כ דדברי רבינו ז"ל במ"ש כאן ואם אין לו וכו' הוא אפילו שיש לו דקר נעוץ א"כ איך כתב ואם עבר ושחט לא יכסה ואמאי לא יכסה בדקר נעוץ כיון דעבר ושחט הא הוי בדיעבד:

וכן בריה שהוא ספק אם היא חיה וכו' ביו"ט. וקשה כי היכי דבשחט חיה ועוף ונתערבו דמן אע"ג דאיכא חד ודאי דטעון כסוי מ"מ לא יכסה בשתי דקירות משום דטרח טירחא יתירה הכא נמי דיכא הוא דלא נכסייה אע"ג דמספקא לן אי חיה היא וטעון כסוי מ"מ דילמא בהמה היא וטרח טירחא יתירה וכי היכי דדמי טעון כסוי ודאי משום טרחא יתירה ודאי ה"נ לידחי כסוי ספק ומשום טרחא יתירה ספק דעפי אית לן למימר דלא תטרח טרחא יתירה כאן א"כ אמאי צריך להאי טעמא דגזרה משום התרת חלבו בלא טעמא דגזרה אית לן למימר משום טרחא יתירה כדפריסית וכן פירש"י ז"ל בגמ' יו"ט (דף ח':) דעפי אית לן למימר בכוי משום טרחא יתירה מהיכא דשחט חיה ועוף ונתערבו דמן וא"כ בזה תתחזק הקושיא יותר. וי"ל דנקט בגמרא טעמא דגזרה לאסור אפי' היכא דאיכא דם לצור ושחט כוי סמוך לו ומכסה הכל בדקירה אחת דהשתא ליכא משום טעמא דטרחא לכך איצטריך טעמא דגזרה לומר דאפ"ה אסור משום גזרה שמא הרואה יראה ששחט כוי ומכסה אותו ואינו רואה שם דם לצור ואפילו רואהו אינו יודע שהוא דם לצור ששחט אלא סבור שהוא דם כוי או דם אחר שאינו טעון כסוי וסבור שטרח בשביל הכוי ויבא להתיר חלבו:

ג השוחט בהמה ביו"ט מותר לו לתלוש צמר במקום סכין. בבכורות פ' הלוקח בהמה (דף כ"ה) אמרינן במסקנא אלא לעולם דבר שאין מתכוין אסור והולש לאו היינו גוזז וביו"ט היינו טעמא דשרי וכו'. נראה מכאן דלשמואל דבר שאין מתכוין מותר ולא צריך לטעמא דעוקרו מגדולו כלאחר יד אלא אפילו שהוא אורחיה מותר משום דהוא דבר שאינו מתכוין וא"כ קשה על רבינו ז"ל שהוא פסק ריש הלכות שבת כשמואל דאמר דבר שאינו מתכוין מותר וא"כ הכא אפילו בעוף שהוא אורחיה מותר משום דהוי דבר שאינו מתכוין. וי"ל דמה שאמרו בגמרא וביו"ט היינו טעמא דשרי הוא אפי' שהוא מתכוין לתלוש מטעם דמתכוין כלאחר יד [בדבר שאינו אורחיה] כמו שכתבו התוספות ז"ל ודברי רבינו ז"ל בכאן הוא כשמתכוין ולכך נתן טעם דלאורחיה אבל כשאינו מתכוין ודאי דמותר כמ"ש רבינו ז"ל בריש הלכות שבת. ומה שכתב ה"ה אבל הרמב"ן ז"ל חלק וכו' ליישב דברי הגמרא לפירוש הרמב"ן ז"ל כתב בבית יוסף ז"ל ומה שאמר שם בגמרא שאני כנף דהייט אורחיה לאו דוקא כנף דכל בעוף הוי אורחיה אפילו הצואר אלא מאי דקאמר כנף

מגדל עוז

וסוף מסכת ביצה (דף מ'): המכבנים עפר וכו' עד סוף הפרק. פרק קמא דביצה (דף ב'): פ"ג מי שהיה לו עפר עד להתיר חלבו. פ"ק דביצה (דף ח'): וכן השוחט חיה ועוף עד הרי זה יכסנו. פ"ק דביצה (דף ח') ופ"ק דבכורות (דף כ"ד): השוחט בהמה ביו"ט עד שהוא תולש

הגהות מיימוניות

[א] אבל רבינו יהודה כתב היבא דשחט כבר ואין לו עפר מוכן לכסות בו שיכול לכסות באינו מוכן כדאמרינן ומודים שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה ע"כ. וקשה לן דהא מוקמינן לה בגמרא והוא שיהיה לו דקר נעוץ מבעוד יום. והנה גם התוספות כתבו בשם ר"ת אהא דאמר רבי יוחנן מוחלפת השיטה פירוש ההיא דהשוחט וא"כ הוה לחו ב"ה לקולא ובטעות נשנית בעדיות גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה. ואין צריך להכין עפר לשם כסוי ורב יהודה דאמר מכנים אדם מלא קופתו עפר וכו' היינו לשאר צרכיו חוץ מכסוי וכן היה זכור ר"ת מנערותו שלא היה מצריך רבינו מאיר אביו שום עפר מוכן לכסוי. וכס"ה כתב דברי רבינו יהודה ור"ת ובסוף כתב דרך פסק לשון רבינו המחבר והנה לא התירו התוס' אלא לכל הפחות שיש לו דקר נעוץ והנה גם הם כדבריו, ע"כ: [ג] פסק ראבי"ה שמותר לנקר בשר ביו"ט ואפילו נשחט מעיו"ט ואינו כבורר אוכל מתוך אוכל כיון דאי אפשר לאוכלו בע"א וכו' והביא ראיה כדאמרינן פ"ק דיו"ט אמר רב גלגל עיסה מעיו"ט מפריש ממנה חלה ביו"ט אמנם אנו כתבנו דאין הלכה כרב אלא כאבוה דשמואל דפליג עליה ועיין לקמן בהילכתא ח': °[כתב הטור ג"ל לשון זה וז"ל ונראה אם יכול לכסותו בדקירה אחת כיון ששחט כבר מותר אפילו אין לו עפר מוכן רק שיהיה לו דקר נעוץ ועפ"י תיחוח ואם יש לו עפר מוכן יכול לכסותו אפילו בהרבה דקירות עכ"ל]: °[טור שם וכתב והרמב"ן התיר למרוט אף חנוצה ור"י פסק כדברי הרמב"ם

בידו. ובלבד שלא יזיזנו ממקומו אלא ישאר שם מסובך כשאר צמר הצואר. אבל בעוף לא ימרוט מפני שהוא דרכו ונמצא תולש ביום טוב: **ד** המפשיט עור בהמה ביום טוב לא ימלחנו שזה עיבוד הוא ונמצא עושה מלאכה שלא לצורך אכילה. אבל נותנו לפני בית הדריסה כדי שידרסו עליו ולא יפסד. [א]ולא התירו דבר זה אלא מפני שמחת יום טוב כדי שלא ימנע מלשחוט. ומותר למלוח בשר לצלי על גבי העור. ומערימים בדבר זה. כיצד מולח מעט בשר מכאן ומעט מכאן עד שימלח העור כולו: **ה** במה דברים אמורים במולח לצלי שאינו צריך מלח הרבה אבל לקדירה אסור למלוח על העור. וכן אין מולחין את החלבים ואין מהפכין בהן ואין [ג] שוטחין אותן ברוח על גבי יתדות מפני שאינן ראויין לאכילה: **ו** המפשיט [ב]את הבהמה לא ירגיל ביום טוב. כיצד הוא המרגיל זה המוציא כל בשר מרגל אחת כדי שיוציא כל העור שלם ולא יקרע. מפני שטורח בהפשט זה טורח גדול ואין בו צורך למועד. וכן אסור לעשות בית יד [ג]בבשר והוא שיעשה בסכין שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. ומותר לעשות סימן בבשר: **ז** [ד]מולגין את הראש ואת הרגלים ומהבהבין אותן באור. אבל אין טופלין אותן בסיד ובחרסית ולא באדמה ואין גוזזין אותן במספרים. [ה]וכן אין גוזזין את הירק בתספורת שלו אבל מתקנין את האוכל שיש בו קוצים כגון קונדס ועכביות בתספורת: **ח** [ו]מותר ללוש עיסה גדולה [ד] ביום טוב. *והלש עיסה מערב יום טוב אינו מפריש ממנה חלה [ה] ביום טוב. ואם לשה ביום טוב מפריש ממנה חלה ונותנה לכהן. ואם היתה עיסה טמאה או שנטמאת החלה לא יבשל את החלה שאין מבשלין ביום טוב אלא לאכול וזו לשרפה עומדת. וכן אין שורפין אותה ביום טוב שאין שורפין קדשים שנטמאו ביום טוב. ששריפת קדשים שנטמאו מצות עשה שנאמר באש ישרף ועשית מלאכה שאינה לצורך אכילה וכיוצא בהן עשה ולא תעשה ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה:

ביצד

השגת הראב"ד

*והלש עיסה מערב יו"ט וכו'. כתב הראב"ד ז"ל ולמו מחלקין בין עיסת הארץ לעיסת ח"ל דעיסת ח"ל כיון דקי"ל כשמואל דאמר אוכל והולך ואחר כך מפריש אין כאן משום מתקן טבלים ביו"ט דהלכה כרבה דהוא בתרא דפליג אדאבוה דשמואל:

א טור סי' תלט סמ"ג שם: ב שם: ג טור סי' תק סמ"ג שם: ד שם: ה טור סי' תקי: ו טור סי' תקו סמ"ג שם:

מגיד משנה

ד המפשיט עור בהמה ביו"ט וכו'. פ"ק דיו"ט (דף י"א.) משנה ב"ש אומרים אין נותנין את העור לפני הדורסן ולא יגביהנו אא"כ יש עמו כזית בשר וב"ה מתירין ואמרו בגמ' טעמא דהתירו כן משום שמחתו כדי שלא ימנע משמחת יו"ט: ומותר למלוח וכו'. שם הנא ושוין שמולחין עליו בשר לצלי אמר אביי לא שנו אלא לצלי אבל לקדרה לא פשיטא לצלי תנן קמ"ל דאפילו לצלי כעין קדרה אסור כלומר שאם מולח הרבה אפילו לצלי אסור. ירושלמי מערים ומלח הכא ומלח הכא עד דמלח כוליה כלומר ממלח על גבי העור מעט כאן ומעט בכאן עד דמלח כוליה ע"כ בהלכות. ופי' כל היתרין אלו בשנשחט ביו"ט אבל נשחט מעיו"ט והופשט מעיו"ט לא וכן נזכר בגמרא גבי נתינה לפני הדורסן וכן מורה לשון רבינו שכתב המפשיט עור בהמה ביו"ט ויש אומרים שאפילו נשחט מעיו"ט והופשט ביו"ט אסור וזה דעת הרשב"א ז"ל ומפירוש רש"י נראה כדברי רבינו שכך כתב מעיו"ט שהופשט מבערב: **ה** וכן אין מולחין את החלבים. שם ת"ר אין מולחין את החלבים ואין מהפכין בהן משום ר' יהושע אמרו שוטחן על גבי יתדות אמר רב מתנה הלכה כר' יהושע איכא דאמרי אין הלכה כר' יהושע וכתוב בהלכות וסוגיין בעלמא דהלכתא כלישנא בתרא ע"כ: **ו** המפשיט עור בהמה ביו"ט וכו'. בבכורות פרק כל פסולי המוקדשין (דף ל"ג.) תנו רבנן אין מרגילין ביו"ט כיוצא בו אין מרגילין בבכור וכו': וכן אסור לעשות בית יד בבשר והוא שיעשה בסכין שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. (ביצה כ"ח.) אמר רבינא ובידא שרי: ומותר לעשות וכו'. שם אמר רב הונא מותר לעשות סימן בבשר כי הא דרבה בר רב הונא מחתך לה אתלת קרנתא: **ז** מולגין את הראש וכו'. פרק המביא (דף ל"ד.) ת"ר מולגין את הראש ואת הרגלים ומהבהבין אותן באור אבל אין טופלין אותן בחרסית ולא באדמה ואין גוזזין אותן במספרים. וכתב הרשב"א יש מן הגאונים שהורה שלא התירו למלוג כל בהמה אלא ראש ורגלים בלבד אע"פ שמתכוין לאכול עורה של בהמה לפי שאין עושין אלא המפונקין ביותר ואסרו לעשות זה כדרך שאסרו לגמר את הכלים ועוד שנראה יותר כמעשה חול. ויש מורי הוראה שאמרו שלא אמרו ראש ורגלים בלבד אלא שדברו בהווה ולזה הדעת נוטה, עכ"ל: וכן אין גוזזין הירק וכו'. בברייתא הנזכרת אין גוזזין את הירק בתספורת שלו אבל מתקנין את הקונדס ואת העכביות:

ח ומותר ללוש עיסה וכו'. פרק יו"ט שחל (דף כ"ב:) תניא ב"ש אומרים אין עושין פת עבה ביו"ט וב"ה מתירין מאי פת עבה פת מרובה ואמאי קרי ליה פת עבה משום דנפישא בלישא: והלש עיסה מעיו"ט וכו'. פ"ק (דף ט'.) אמר רבה גלגל עיסה מעיו"ט מפרים ממנה חלה ביו"ט ואבוה דשמואל פליג ופסק בהלכות כאבוה דשמואל ויש חולקין והוא דעת ההגהות וכבר הכריע הרשב"א ז"ל כדברי ההלכות. ומ"ש רבינו ונותנה לכהן כבר מבואר פ' ה' מהל' בכורים ושאר מתנות כהונה שבגבולין כילד דין החלה והחלוק שבין ארץ ישראל וח"ל ובזמן הזה אינה נתנת לכהן אלא בח"ל כמבואר שם. וכתב הרשב"א ז"ל שלא אמרו אינו מפריש ביו"ט אלא בשנגמר גלגול העיסה והלישה לגמרי מעיו"ט אבל אם גמר הלישה היה ביו"ט מפרים ממנה ביו"ט בזמן הזה שכל העיסה טמאה מחמת טומאת מת והאריך בזה: ואם היתה עיסה טמאה וכו'. פרק אלו עוברין (פסחים מ"ו.) כילד מפרישין חלה בטומאה ביו"ט פירוש של פסח ר' אליעזר אומר לא תקרא לה שם עד שתאפה וכן פסקו בהלכות ושם מבואר שאי אפשר לשרוף אותה ביו"ט לפי שאין שורפין קדשים ביו"ט כמו שנתבאר פ' במה מדליקין (דף כ"ג:) וגם כן אי אפשר לאפותה לפי שאין ראויה לאכילה. ופשוט הוא שבשאר יו"ט שמפרישה ומניחה עד הערב. ודע שאין חלה טמאה עומדת לשרפה אלא בארץ אבל בח"ל אי איכא כהן קטן או גדול שטבל לקריו אוכל אותה לפי שאינה אסורה אלא למי שטומאה יוצאה עליו מגופו. וכן מבואר פרק חמישי מהלכות חלה בבאור וכן כתוב בהלכות פרק אלו עוברין. ורבינו ז"ל לא בא להזכיר בכאן אלא איסור השריפה והאפיה בחלה שאינה ראויה לאכילה:

אין

כסף משנה

פ"ג ו המפשיט את הבהמה לא ירגיל ביו"ט וכו'. נראה מדברי רבינו שכל שאינו מפשיט בענין שמוציא כל הבשר מרגל אחד מותר ואע"פ שכל עור הגוף שלם מלפניו ומאחריו כמו שנוהגים היום שהרי אין בזה טורח יותר מאילו היה פותחו מלפניו ומאחריו ולדרכה כשהוא שלם מלפניו ומאחריו הוא יותר נוח להפשיט וכ"כ ממה שפירש בפ' העור והרוטב (חולין קכ"ג.) אהא דתנן המרגיל כולו חיבור וכו':

לחם משנה

כנף הוא משום דאותיב ליה מכנף. ומה שלא התיר רבינו בעוף משום מלאכה שאינה צריכה לגופה דהוא מותר לכתחילה משום שמחת יו"ט כמו חופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה יש ליתן הטעם משום דאין התלישה הכרח ליעשות קודם השחיטה כמ"ש ה"ה ז"ל ועוד עיין שם הטעם בבית יוסף:

ה בד"א במולח לצלי שאינה צריך מליחה הרבה וכו'. מה שלא כתב רבינו ז"ל לצלי כעין קדרה הוא משום דנכלל בדבריו במה שכתב שאינו צריך מלח הרבה מפני דהיא ראוי לאכילה ואע"ג דעור לפני הדורסן אינו ראוי לאכילה הרי תירצו בגמרא דחזי למזגא עלויה ולא חשש רבינו ז"ל לתת טעם לחלק מהכא להתם:

ז כגון קונדס ועכביות בתספורת. הטעם בגמרא (דף ל"ד) מפני שיש טורח בתיקון ועשיית מלאכה שאינה לצורך אכילה עשה ול"ת. ואת"ל היכי הוי ל"ת הא מתוך שהותרה מלאכה לצורך הותרה נמי שלא לצורך וכי דעשה איכא משום לכם ולא לכותי אבל לא העשה ליכא. ואפשר דלכם אהדריה כמו שפירש למעלה וטעמא דהואיל הדר אפקיה והכא משום דליכא טעמא דהואיל יתיב בדוכתיה דלא שייך הכא לומר טעמא דהואיל משום דאסור בהנאה. ועוד אפשר להרץ כאן דמאי שרפה דאהשבה רחמנא מלאכה דכתיב באש ישרף ואהדריה קרא. וכיוצא בזה כתב רש"י ז"ל בפרק אין נדין (דף כ"ז.) על מתני' דבהמה שמתה אין גורפין:

תנור

משנה למלך

פ"ג ג בלבד שלא יזיזנו ממקומו וכו'. (א"ה עיין בדברי הרב המחבר פ"א מהלכות מעילה דין י"א):

מפני

הגהות מיימוניות

הרמב"ם ז"ל אלא שהוסיף אף בתלישת הצמר לאוסרו אא"כ אינו מתכוין לתולשו אבל במתכוין אסור ולזה הסכים הרא"ש ז"ל, ע"כ: [ג] כדאיתא התם דאמר אין הלכה כר' יהושע וכן אזלא סוגיא דשמעתא ע"ש, ע"כ: [ד] כל שעה ופ"ב דמכילתין ת"ר ב"ש אומרים אין אופין פת עבה בי"ט וב"ה מתירין, ע"כ: [ה] כאבות דשמואל ולא כרבא דשרי ומוקי רבא התם דסבירא ליה שמואל כאבוה ע"ש. וכן פסק בס"ה ור"י אלפס אבל ראב"ן פסק דהילכתא כרבא דהוא בתראה ותו דלגבי שמחת יו"ט קי"ל כב"ה ולקולא וה"ג נמנע ולא אכיל. וכתב ראבי"ה דלא פליגי רבא ואבוה דשמואל אלא אי מצי להפריש אבל בתקנתא דשמואל דאמר תרומה בח"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש מודו וכן גרסינן בירושלמי

מגדל עוז

תולש ביו"ט. פ"ג דמסכת בכורות (דף י"א): המפשיט עור בהמה עד שאינן ראוין לאכילה. שכל פ"ק דביצה (דף י"א): המפשיט את הבהמה עד לצורך המועד. במסכת תמורה סוף פרק ולד חטאת (דף ל"ג.) ובמסכת בכורות פרק כל פסולי המוקדשין (דף ל"ג): וכן אסור לעשות בית יד וכו' עד סימן בבשר. פרק אין נדין (דף כ"ח): מולגין את הראש בתספורת. פ' המביא כדי יין (דף ל"ד): מותר ללוש עיסה גדולה ביו"ט. פ"ב דביצה (דף כ"ב.) ופ"ג דעדיות ופ' כל שעה (דף ל"ו ל"ז): והלש עיסה מעיו"ט עד לשריפה עומדת. פ"ק דביצה (דף י"ב): כתב הראב"ד ז"ל ולמו מחלקין בין עיסת הארץ וכו': ואני אומר כבר נתחבטו בזה רש"י ורבותיו בעלי התוס' והר"ז בעל המאור והרמב"ן ז"ל בספר המלחמות ומ"מ ר"מ ז"ל עמד בשיטת רבותיו ר"י אלפס ור' יהוסף הלוי אבן מיגאש פ"ק דביצה סוף גמ' מתני' דשוחט חיה ועוף ופרק משילין (דף ל"ו.) ג"כ נשתנו המסקנות ובענין שנומאה נשי מתניתין היא פ' אין נדין ופ' אלו עוברין וכן משמע כיון דתלמודא לא חילק בין עיסת הארץ לחוצה לארץ אלא סתמא שאין להלק ביניהן: אין שורפין עד לא תעשה ועשה. פרק במה מדליקין (דף כ"ד כ"ס):

ט כיצד יעשה בה יניחנה עד הערב וישרוף אותה. [א]היה יום טוב של פסח שאם יניחנה תחמיץ לא יפריש את החלה בצק אלא יאפה [ו] את כל העיסה הטמאה ואחר כך יפריש החלה לחם: **י** אין אופין [ז] בפורני [ב]חדשה גזירה שמא תפחת ותפסיד הלחם וימנע משמחת יום טוב. אין גורפין תנור וכירים אבל מכבשין את האפר שבהן. ואם אי אפשר לאפות בו או לצלות אלא אם כן גרף מותר. וסותמין פי התנור בטיט ורפש שבסביבות הנהר והוא שרככו מאמש *אבל לגבל טיט ביום טוב אסור. [ח] ומותר לגבל את האפר לסתום בו פי התנור: **יא** תנור וכירים [ג]חדשים אין סכין אותן בשמן ביום טוב. ואין טשין אותן במטלת. ואין מפיגין אותן בצונן כדי לחסמן. ואם בשביל לאפות בהן מותר. אין [ד]מלבנין את האבנים* לצלות או לאפות עליהן מפני שמחסמן. ומסיקין ואופין בפורני ומחמין חמין באנטיכי: **יב** [ה]אין עושין גבינה [ט] ביום טוב שאם גבן מערב יום

*נ"ל הרעפים.

השגת הראב"ד
*אבל לגבל וכו'. כתב הראב"ד ז"ל כבר כתבנו בהלכות שבת שכל זה שבוש עכ"ל:

א טור סי' תנז סמ"ג לאוין עט: ב טור סי' תקז וע"ש סמ"ג לאוין ע"ס: ג שם: ד טור סי' תקח: ה טור סי' תקי סמ"ג שם:

מגיד משנה

י אין אופין בפורני חדשה וכו'. ברייתא סוף המביא (ביצה ל"ד.) אין אופין בפורני חדשה שמא תפחת. ופירש רבינו מפני הפסד הלחם וימנע משמחת יו"ט והרשב"א ז"ל פירש ונמצא טורח שלא לצורך ודברי רבינו עיקר: **אין גורפין תנור וכירים וכו'.** משנה שם (דף ל"ב.) אין גורפין תנור וכירים אבל מכבשין. ובגמרא תני ר' חייא בר' יוסף קמיה דר"י ואם אי אפשר לו לאפות אא"כ גורפו מותר דביתהו דר' חייא נפל אריתא לתנורא ביו"ט אמר לה ר' חייא חזי דאנא רפתא מעליא בעינא מיקד א"ל רבא לשמעיה טווי לי בר אווזא ואזדהר מחרוכא וכל זה בהלכות. ולזה כתב הרשב"א ז"ל ואם אי אפשר לו לצלות אלא בדוחק ומתירא שמא יחרוך הצלי אם יגע בלבנה והעפר שבתוך התנור גורף ואינו נמנע אם נפל שם ביו"ט ע"כ. ורבינו לא חלק בין נפל ביו"ט לנפל מעיו"ט לפי שמעשה דרבי חייא כך היה ולאו דוקא ביו"ט ולפיכך לא הזכיר רבינו כלל מעשה זה. וכתב הרשב"א ז"ל ולגרוף את התנור מן האפר והגחלים לאחר הסקה יראה לי שהוא מותר ואע"פ שהוא מכבה אי אפשר בלא כן וכשם שמותר להבעיר לצורך אוכל נפש כך מותר לכבות לצורך אוכל נפש והרי זה כמניח בשר על הגחלים, עכ"ל. וכן נהגו: **וסותמין פי התנור וכו'.** שם אמר ליה רבינא לרב אשי אמר לן רב אחא מהוזל דמר שרקין ליה תנורא ביומא טבא א"ל אנן אריקתא דפרת סמכינן כלומר אין אנו גובלין טיט ביו"ט אלא אריקתא דפרת סמכינן והוא הטיט והרפש שסביבות הנהר אמר רבא והוא דגבליה מאתמול ע"כ בהלכות: **ומותר לגבל את האפר וכו'.** שם אמר רבינא קיטמא שרי, ובהלכות שהאפר אינו בר גיבול ולפיכך מותר לגבול ביו"ט לטוח בו פי התנור על האוכל או על הצלי ע"כ וכן פירש"י ז"ל. ובהשגות א"א כבר כתבנו בהל' שבת שכל זה שבוש עכ"ל. דעתו ז"ל שהאפר מטעם נתינת המים חייבין על גיבולו והוא מפרש וקיטמא שרי לסתום התנור באפר יבש וכבר דחה הרשב"א ז"ל פירוש זה והכריח שלגבל האפר מותר. ונתן טעם לדבר שאפילו יהיה אפר בר גיבול כיון שמחייבת לטעמו ואי אפשר לגובלו מעיו"ט מותר לגבלו ביו"ט וכמלאו דברי רבינו שבכאן קיימין. אבל דין האפר אם יש חיוב בגיבולו בשבת כבר כתבתי פרק שמיני מהלכות שבת מה שנראה לי בסיום לרבינו ולדעת ההלכות:

יא תנור וכירים חדשים וכו'. ברייתא שם (דף ל"ד.) ת"ר תנור וכירים חדשים הרי הן ככל הכלים הניטלין בחצר אבל אין סכין אותן שמן ואין טשין אותם במטלית ואין מפיגין אותן בצונן כדי לחסמן ואם בשביל לאפות בהן מותר ואמפיגין אותן בצונן בלהוד קאי שהוא מפיגן בצונן להפיג חומן: **אין מלבנין את הרעפים וכו'.** משנה שם (דף ל"ג) אין מלבנין את הרעפים לצלות עליהן ביו"ט ובגמרא מאי קא עביד אמר ר' יוחנן הכא ברעפים חדשים עסקינן מפני שצריך לבדקן ואמרי לה מפני שצריך לחסמן. ורבינו לא הזכיר חדשים לפיכך נראה שהוא מפרש ואמרי לה דאפילו ישנים אסור מפני שמחסמן בכל פעם שמלבנן. ולפי שאמרו מפני שצריך לבדקן אמרו מפני שצריך לחסמן אי נמי דה"ק מפני שצריך ללבנן כל כך עד שיתחסמו וזהו שבהלכות לא הביאו אלא משנה כפשטה ולא חלקו בין חדשים לישנים לפי שהן פוסקין כלשון אחרון וכפי מה שפירשתי אבל הרשב"א ז"ל פסק ג"כ כלשון אחרון וכתב דוקא רעפים חדשים: **ומסיקין ואופין בפורני וכו'.** ברייתא כלשונה שם (דף ל"ד.) ופירוש אנטיכי יורה גדולה ואין חוששין שמא יאמרו לחול הוא עושה:

יב אין עושין גבינה וכו'. שבת פ' ר"א דמילה (דף קל"ד.) א"ל אביי לרבה מהו לגבן א"ל אסור ומאי שנא מלישה התם לא אפשר הכא אפשר. פירוש לא אפשר דלא מעליא טלי האי אם נעשית מבערב: אבל

לחם משנה

י תנור וכירים. כתב ה"ה ז"ל ורבינו לא חלק בין נפל ביו"ם וכו'. וא"כ היכא דנפל בעיו"ט אמאי שרי הא הוי מכשירין דאפשר לעשותן מעיו"ט וי"ל דדילמא היה סבור שלא יתחרך המאכל בעבור זה והשתא רואה שמתחרך:

יא אין מלבנין את *הרעפים וכו'. כתב הרב המגיד דלדעת רבינו ז"ל אין חילוק בין חדשים לישנים. ונראה דלדעתו ז"ל מה שתירצו בגמרא פרק המביא (דף ל"ד.) הכא בקדרה חדשה עסקינן ומשום לבון רעפים נגעו בה היינו ללישנא דמשום דצריך לבדקן אבל ללישנא דצריך לחסמן אפילו שלא יהיה חדשה והשתא ניחא מה שהשיג הראב"ד ז"ל על רבינו ז"ל בפ"ט מהל' שבת במ"ש אחד נתן את האור וכו' שהשיג שם עליו הראב"ד ז"ל דבגמרא מוקי לה בקדירה חדשה ואמאי לא הזכירה שלפי מ"ש ה"ה ז"ל כאן ניחא דלא הזכיר שם רבינו ז"ל קדרה חדשה משום דהוא ז"ל סבור כלישנא דצריך לחסמן ולהאי לישנא אין חילוק בין חדשים לישנים כמו שפסק כאן וה"ה ז"ל לא הלין שם בעד רבינו ז"ל שסמך על מה שכתב כאן. ומ"ש ה"ה ז"ל אי נמי דהכי קאמר מפני שצריך ללבון כל כך וכו'. ביאור דבריו דבתחלה קאמר כל ליבון מחסם והיינו איסורא דמחסמן והשתא דקאמר דאע"ג דכל ליבון אינו מחסם מ"מ צריך לליבון גדול שיחסם והאי ליבון של רעפים דעביד השתא ליבון גדול הוא ומחסם או אפילו שלא יהיה לבון גדול כל כך אפשר דאסור מפני שמסייע לחסום:

יב אין עושין גבינה ביו"ט וכו'. פ' ר"א דמילה (דף קל"ד.) א"ל אביי לרבה וכו' מאי שנא מלישה התם אפשר הכא לא אפשר. וא"ת איך עלה בדעת ה"ה ז"ל בפרק ראשון כשהשיג על הראב"ד ז"ל שכתב שהטעם שלא הותר בהלוש אינו מספיק לברירה ובטחינה וכו' דמשמע דהוא סבור בדעתו ז"ל דאינו מחלק בין אפשר ללא אפשר דזה אי אפשר דהרי בגמרא חילקו כאן במגבן בין אפשר ללא אפשר. ועוד גבי שחיקת תבלין אמרו בגמרא בפ"ק (דף י"ד) דטעמא משום דלא אפשר לעשותן מעיו"ט דמפיגין טעמן. וי"ל דהוא ז"ל סבור בדעתו דאין חילוק בין אפשר ללא אפשר לאסור או להתיר הדבר מן התורה דמה שחלקו בגמרא בין אפשר ללא אפשר היינו מדרבנן כמו שכתב הר"ן ז"ל בר"פ אין צדין ולכך הקשה דמאחר דנראה כונתו לאסור הכל מן התורה דאין ההיתר אלא מוטמרתם דהיינו לתלוש מאי שנא דכל השאר אסור מן התורה ועוד דהכי מוכח מהירושלמי כמו שכתב הר"ן ז"ל שם בר"פ אין צדין א"כ מה טעם לאסור ברירה טחינה והרקדה מן התורה. עוד אפשר לומר דאפילו שהוא ז"ל סבור דטחינה והרקדה הותרה מן התורה אלא שרבנן אסרוה משום דאפשר כמו מגבן מ"מ הקשה עליו ה"ה ז"ל דכיון דסוף צריך לטעם רבינו ז"ל וטעמו לבד אינו מספיק א"כ מוטב שיאמר טעם רבינו ז"ל בכל ואין אנו צריכים לטעמו כלל. עוד אמרו שם בפרק ר"א דמילה למעלה מזה א"ל אביי לרב יוסף מאי שנא מבשרא אגומרי פירוש שצולין אותו ביו"ט אע"ג דמכבה א"ל התם לא אפשר הכא אפשר ע"כ. נמצא מכאן תשובה גדולה לה"ה ז"ל במה שכתב פרק ראשון שדעת רבינו ז"ל שכיון שבקצירה אין הפסד אע"ג דבקצת ממנה יש הפסד לא פלוג רבנן ומשום הכי אסרו תלישת ירק אע"ג דלא אפשר שיהיה נכלל בכלל הקצירה, והשתא קשה דא"כ בשרא אגומרי אע"ג דלא היה אפשר לנו לאסור כיון שהכיבוי נאסר כמו שכתב רבינו ז"ל בפרק שלאחר זה וכשם שאין מכבין את האש כך אין מכבין את הנר ואם כבה לוקה א"כ ראוי לנו לאסור בשרא אגומרי אע"ג דאפשר כיון דמלאכת הכבוי נאסרה אע"ג דמכבה כלאחר יד הוא מ"מ ראוי לאסור כמו תלישת ירק כלאחר יד שאסור משום שנאסרה הקצירה. ועוד קשה ממה שכתב רבינו ז"ל ואם כבה לוקה כיון דהותר מלאכת הכבוי לצורך אכילה דהיינו בשרא אגומרי וגם לגרוף את התנור כמו שכתב הרשב"א ז"ל לעיל בפרק זה. א"כ נימא מתוך שהותר הכבוי לצורך הותר נמי שלא לצורך. ויש לומר דבשלמא בתלישת ירק אמרינן דכיון דנאסרה קצירה שהיא לצורך אכילה נאסר תלישת ירק אע"פ שהוא לצורך אכילה משום דלא פלוג רבנן אבל לא נאסור בעבור כן דמשום שנאסר כבוי שלא לצורך יאסר כבוי לצורך דלא שייך לומר אהא לא פלוג רבנן כיון שהם שני ענינים חלוקים דהאי לצורך והאי שלא לצורך דבשלמא בשהכל לצורך אמרינן לא פלוג וכן אין ראוי לומר מתוך שהותר כבוי דלא הותר הכבוי לגמרי אלא כבוי כלאחר יד ומשום הכי לא שייך לומר מתוך: אחרי כתבי [זה] ראיתי להרי"ף ז"ל בפ"ק דביצה דגרים בהך דר"א דמילה מאי שנא מבשרא אגומרי התם ליכא כבוי הא איכא כבוי. ומפני כן היה נראה לומר דרבינו ז"ל גרים כן והשתא לא קשה כלל מכל מה שהקשינו אלא שמכל מקום קשה

מגדל עוז

ביצד יעשה עד החלה לחם. פרק אלו עוברין (דף מ"ו): **אין אופין בפורני חדשה עד שרככו מאמש.** פרק המביא כדי יין (דף ל"ד): **אבל לגבל עד פי התנור:** כתב הראב"ד ז"ל כבר כתבנו בהלכות שבת וכו': ואני אומר הוא ז"ל כתב כך ואני כתבתי בספק שם: **תנור וכירים עד באנטיכי.** פ' המביא כדי יין (דף ל"ד): **אין עושין גבינה עד טעם.** פרק ר"א דמילה (דף קל"ד) גמרא מתניתין דעושין כל צרכי מילה:

הגהות מיימוניות

בירושלמי מסכת חלה אחלת ח"ל וכן כתבו התוספות ע"ש, ע"כ: [ו] כל זה בחלת א"י אבל בח"ל אומר ר"י דאנן שרינן לקרות לחלה שם ביו"ט בעודה עיסה ולאפותה אע"ג דפסקינן בגמרא כר' אליעזר אם יש בעיר כהן קטן שלא יצאה טומאה מגופו וכן פסק בה"ג בהלכות פסח בשם רב כהן ריש מתיבתא ואפילו ליכא כהן קטן אי איכא כהן גדול שרי דהא חזי ליה ע"י ביטול ברוב כדאמרינן בפ' עד כמה רב מבטל ליה ברוב חולין ואכיל לה בימי טומאתו והיכא דליכא כהן כלל אומר ר"י דשרי אי ק"ל כרבא דאית ליה הואיל אי מיקלעי אורחים ע"כ תוס'. וכן פסק בספר התרומה שאם יש כהן בעיר אפילו הוא גדול מותר לאפותה אבל אם אין שם כהן כלל יעשה ככתוב בעמוד ומותר לטלטלה כמבואר לנו בהלכות חלה בספר התרומה אכן ה"ג ור"ח כתבו דאפילו אין שם כהן מותר לאפותה וק"ל כרבה כדפר"י. וראב"ן פסק אם אין שם כהן קטן שלא יצא טומאה מגופו עבדינן כרבי אליעזר פירוש כבעמוד ובס"ה וכן כתב מהר"ם דהכי שפיר טפי בלי מכשול, ע"כ: [ז] לשון ס"ה גר' בירושלמי ר' יהודה ב"ר שמעון אורי מדוחק להביא כירה חדשה מבית האומן לשפות עלה קדירה ביו"ט ויש ללמוד מכאן שאסור לבשל בקדרה חדשה ביו"ט בהחלה וצריך לתת על האש מבעי"ט ויש לחלק בין כירה לקדירה שלנו עכ"ל. אמנם מהר"ם הנהיג לבשל בכל קדרה מעיו"ט אם רוצים לבשל בה ביו"ט וכן כתבו התוס' משום דחסומי קא מחסם לה וכן מצאתי בתוס' דיו"ט של ה"ר משה מפירר"א בהה"ר מאיר דאסור אם לא מדוחק כגון דאין לו מה יאכל, ע"כ: [ח] וכן פירש"י הא דאמר רבינא קיטמא שרי עיין ספ"ח מהלכות שבת: [ט] אפילו להעמיד חלב אסור דגרסינן בירושלמי מהו להעמיד חלב ביו"ט פירוש כגון שחלבו מעיו"ט ומסיים אם אתה אומר כן אף יחלב ומעמיד ממנו לחול א"ה, ע"כ:

מגיד משנה

אבל דכין את התבלין וכו'. משנה וגמ' פ"ק דיו"ט ופסקו בהלכות בשם הגאונים דתבלין נידוכין כדרכן והמלח נדוך בשינוי וכן עיקר. וכן כל הנידוכין נידוכין כדרכן כגון כרכום ושום ושחלים וכיוצא בהן ועושין קונדיטון ביו"ט וכל זה בכלל דברי רבינו:

ואין שוחקין את הפלפלין וכו'. פרק יו"ט שחל (ביצה כ"ג.) ר' אליעזר ב"ע מתיר לשחוק את הפלפלין בריחים שלהם וחכמים אוסרים וכתב הרשב"א ז"ל יראה לי שאסור לטחון את החרדל ברחים שלו שהרי זה דומה לשחיקת הפלפלין בריחים שאסורה אבל נדוך הוא כדרכו:

יג אין כותשין את הריפות וכו'. פ"ק (דף י"ד:) ת"ר אין עושין טיסני ואין כותשין במכתשת ואמרו דברייתא משמע דאפי' במכתשת קטנה אסור והקשו והא תניא אין כותשין במכתשת גדולה אבל כותשין בקטנה ותירץ רבא לא קשיא הא לן והא להו פי' לן מותר בקטנה וכן מוכרח בגמרא שם. ולזה כתוב בהלכות גבי ברייתא ראשונה הא מתניתא אוקימנא לבני ארץ ישראל אבל לדידן כותשין במכתשת קטנה וזה דעת רבינו שבכל מקום חוץ מארץ ישראל מותר לכתוש בקטנה ונתן טעם לאסור בני א"י מפני שהתבואה שלהם טובה. ובהשגות א"א אין הדעת נוחה מזה הטעם וכו'. ולפי דבריו כל מקום שאין רגילין הרבה בדייסא הרי הוא כארץ ישראל. ולזה הסכים הרשב"א ז"ל. ודעת רבינו כדעת ההלכות ואין באחד מן הפירושין הכרע:

הקמח

יום טוב אין בזה חסרון טעם [א]*אבל דכין את התבלין [י] כדרכן שאם ידוך אותן מבערב יפוג טעמן. אבל מלח אינו נידוך ביום טוב אלא אם כן הטה המכתש [כ] או שידוך בקערה וכיוצא בה כדי שישנה. שאם שחק המלח מערב יום טוב לא יפוג טעמו. ואין שוחקין את הפלפלין [ל] בריחיים שלהן אלא דך אותן במדוכה ככל התבלין:

יג *אין כותשין [ב]את הריפות במכתשת גדולה. אבל כותשין במכתשת קטנה שזה הוא השינוי שלה. ובארץ ישראל אפילו בקטנה אסור שהתבואה שלהן [מ] טובה היא ואם כותשין אותם מערב יום טוב

השגת הראב"ד

*אין כותשין את הריפות וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אין הדעת נוחה מזה הטעם אבל אנשי בבל עיקר תבשיליהן דייסא שאוכלין בו הלחם והיו עושין אותה במדוכה מכתשת גדולה ומכתשת קטנה הרי היא להם שינוי גדול אבל אנשי א"י די להם כל הימים בקטנה ואין בה שינוי עכ"ל:

א טור סי' תקד וע"ש סמ"ג שם: ב טור שם סמ"ג לאוין עה:

כסף משנה

יב אבל דכין את התבלין וכו'. בפ"ק דביצה (דף י"ד.) תנן בש"א תבלין נדוכין במדוך של עץ והמלח בפך ובעץ הפרור וב"ה אומרים תבלין נדוכין כדרכן במדוך של אבן והמלח במדוך של עץ ובגמרא דכ"ע מיהת מלח בעיא שינוי מ"ט רב הונא ורב חסדא חד אמר כל הקדרות צריכות מלח ואין כל הקדרות צריכות תבלין וחד אמר כל התבלין מפיגין טעמן ומלח אינה מפיגה טעמה מאי בינייהו איכא בינייהו דידע מאי קדרה בעי לבשולי אי נמי במוריקא. ופירש"י כל הקדרות כל מין תבשיל צריכות מלח הילכך מאתמול הוה ידע דאיבעי ליה לדוכה ואין כל הקדרות צריכות תבלין ואדם אינו יודע מה יעלה בלבו לאכול למחר. מפיגים טעמם ממירים טעמם אם ידוכם מאתמול. דידע מאתמול מאי קדרה בעי לבשולי ללישנא קמא בעי שינוי ללישנא בתרא לא בעי שינוי. א"נ תבלין של מוריקא איכא בינייהו שיש קדרה שמתבלין אותה בכרכום ואינו מפיג טעמו אם נדוך מבע"י והוא לא היה יודע מה יבשל למחר ללישנא בתרא בעי שינוי ללישנא קמא לא בעי שינוי. ואיתא תו בגמ' אמר רב יהודה אמר שמואל כל הנידוכין נידוכין כדרכן ואפילו מלח והא אמרת מלח בעיא שינוי הוא דאמר כי הא תנא דתניא אמר רבי מאיר לא נחלקו ב"ש וב"ה על הנידוכין שנידוכין כדרכן ומלח עמהם לא נחלקו אלא לדוכה בפני עצמה שבש"א בפך ובעץ הפרור לגלי אבל לא לקדרה ובה"א לכל דבר. ופירש"י דלב"ה מלח נידוך כדרכו בלא שום שינוי ואיתא תו בגמ' א"ל רב לרב אחא ברדלא כי דייקת אצלי אצלויי ודוך ופירש"י הטה המדוכה על צדה דסבר כשמואל דאמר נידוכת כדרכה במדוך ומיהו שינויא זוטא בעי. ואיתא תו בגמרא רב ששת שמע קל בוכנא אמר האי לאו מגויה דביתאי ודילמא אצלויי אצלי דשמעיה דהוה צליל קליה ודילמא תבלין הוו תבלין נבוחי מגבה קלייהו פי' כשמתברים הגרעינים נשמע קולם כמגבהים קרושיל"ש. ופסק הרי"ף כרב יהודה אמר שמואל דאמר כל הנידוכים נידוכין כדרכן ואפילו מלח וכתב והא דרב דאמר אצלי ודוך אוקמוה רבוותא במלחא אבל תבלין לא בעו הצלאה ומסייע הדין סברא מהא דאמרינן רב ששת שמע קול בוכנא וכו' והשמיט הרי"ף דברי רב הונא ורב חסדא ותמה הר"ן למה השמיטה דהא כי היכא דבעינא אמתניתין דכ"ע מלח מיהא בעי שינוי מ"ט ויהבי טעמא רב חסדא ור"ה מר כדאית ליה ומר כדא"ל ה"נ איכא למבעי אהך מסקנא מ"מ מלח בעי הצלאה טפי מתבלין ואיצטריכן לטעמייהו דרב חסדא ורב הונא וא"כ הוה ליה להרי"ף להביאם בהלכות. אבל נ"ל דמאי דא"ל רב אצלי ודוך הוא חומרא בעלמא הוא דאיהו ודאי כרב יהודה אמר שמואל דאמר כתנא דברייתא ס"ל דאי כתנא דמתני' היכי סגי בהצלאה והא מדוך של עץ בעי אלא ודאי לחומרא בעלמא אמר דלמלח ליגלי פורתא ולישנא דרב ששת נמי דאמר האי לאו מגו ביתאי הוא הכי מוכח לומר שהוא מחמיר על עצמו דבמילתא דאיסורא ממש לא שייך האי לישנא וכיון דמשום חומרא בעלמא עבדי הכי דילמא לא מחמרי אלא במלח דלעולם אית בה תרתי שכל הקדרות צריכות לה ואינה מפיגה טעמה אבל בחדא מינייהו לא מחמרי ומוריקא נמי וידע מאי קדרה בעי בשולי אף על גב דאית בה תרתי אפשר שלא החמירו בו דכיון דחומרא בעלמא היא וכדרבנן אין לנו בה אלא מלח ומן הטעמים שכתבנו ועוד מפני שהיא נידוכת יפה בהצלאה מפני דקושה משא"כ בתבלין עכ"ל. וקשה לי

קצת

לחם משנה

קשה דאם כך היא גירסת רבינו ז"ל איך כתב לקמן בפרק ד' ומותר לעשן תחת הפירות וכו' כמו שמותר לצלות בשר על האש ע"כ, ואם הוא גורס כגירסת הרי"ף ז"ל איך כתב למעלה אין מעשנים מפני שהוא מכבה וכאן כתב מידי דהוה אבשרא אגומרי משמע דסבירא ליה דבשרא אגומרי מכבה דלגירסת הרי"ף ז"ל בהא דאמרי מידי דהוה אבשרא אגומרי פליג אמאי דאמרי לעיל דאסור משום מכבה דסבירא ליה דלאו מכבה ומפני כן אמר דהוי כמו בשרא אגומרי דלא הוי מכבה כמו שמפורש כל זה שם בהר"ן ז"ל בפירוש ההלכות, ועם היות שאמר לדחות זה ולומר שמה שכתב רבינו ז"ל משום מכבה לאו כבוי ממש הוא דוחק הוא כל זה. ואם תראה פירוש הר"ן ז"ל בדעת ההלכות הנך רואה שאי אפשר לומר כן בדברי רבינו ז"ל ואין כל זה במשמע דבריו:

אבל דכין את התבלין וכו' אבל מלח אינו נדוך. קשה דודאי האי מלח לא הוי מכשיר אוכל נפש אלא אוכל נפש כמו שהכריח הר"ן ז"ל בפ"ק דביצה דאל"כ כיון דאפשר לעשותו מבערב למה הותר על ידי שינוי הא לא אשכחן דמכשירי אוכל נפש שאפשר לעשותן מעיו"ט דליתסרו בשינוי וא"כ על כרחין אוכל נפש עצמו הוא וא"כ קשה כיון דשחיקת תבלין כתב ה"ה ז"ל לעיל בפרק ראשון דהוו מכשירין שהרי כתב וכ"ל שהקלו במכשירין לפי שהן נאכלין וכו' א"כ אמאי לא תירצו בפ"ק דביצה (דף י"ד) כשאמרו דכולי עלמא מלח בעיא שינוי מאי טעמא אמאי לא חלקו דתבלין הן מכשירין והקלו במכשירין ומשום הכי לא בעיא שינוי אבל מלח דהוי אוכל נפש בעיא שינוי שהקלו במכשירין טפי כמ"ש ה"ה ז"ל בפרק ראשון. ועוד קשה דהרי מצינו כאן בהפך דהקלו באוכל עצמו טפי דהא מלח (מפני) שאפשר לעשותו מבערב מותר ביו"ט ע"י שינוי אבל מכשירין דאפשר לעשותן מעיו"ט לא אשכחן דליתסרי על ידי שינוי כמ"ש הר"ן ז"ל. מיהו לזה יש לומר דהוא ז"ל סבור כהראב"ד ז"ל דס"ל דדיכת מלח הוו מכשירין ומ"מ מותר על ידי שינוי משום דכל הקדירות צריכות מלח ולא סגי בלאו הכי וכן כתב בשמו הר"ן ז"ל בפרק המביא שכתב גבי ביקוע. ותירץ הראב"ד ז"ל כיון דאי אפשר בלא עצים לאפות ולבשל עשו אותו כדיכת מלח שהתירו אותה ע"י שינוי ע"כ. אבל מ"מ קשה דאיך כתב דהקלו במכשירין יותר מבאוכל נפש עצמו דהא בגמרא בפ' אין צדין (דף כ"ח:) דרשי רבנן הוא ולא מכשיריו ואוכל נפש מותר אבל מכשירין אסור והכי קי"ל כרבנן. וא"כ קשה איך נקל יותר במכשירין מבאוכל נפש עצמו דאין סברא לומר כן וכמו שכתב הר"ן ז"ל גבי משחזת. וי"ל דמ"ש ה"ה ונראה לומר דהקלו במכשירין לאו משום דראוי להקל במכשירין יותר מבאוכל נפש דאדרבה יותר יש להקל באוכל נפש אלא דמפני שהוא הקשה שם דכי היכי דבתלישת ירק אמרינן דאע"ג דלא אפשר אסורה מפני שהיא תולדת קצירה ולא פלוג רבנן ג"כ נימא בשחיקת תבלין שהוא תולדת טחינה שיהיה אסורה משום דלא פלוג רבנן לכך תירץ דלא דמי דבשלמא בתלישת ירק כיון דהקצירה והתלישה הכל הוא אוכל כיון דהכל דבר אחד דהוא אוכל אמרינן לא פלוג רבנן בין אוכל לאוכל אבל הכא טחינה הוי כאוכל ושחיקת תבלין הוי מכשירין א"כ אין הכל דבר אחד:

אבל דכין את התבלין וכו'. כתב ה"ה ז"ל וכן כל הנדוכין נדוכין כגון כרכום וכו'. ודבר תימה הוא זה שהרי בגמרא להאי טעמא דמפיגין טעמן אמרינן דמוריקא הוי כמו מלח דאינו מפיג טעמו וכבר תמה על זה הרב ב"י בטור א"ח סי' תקד"ד ע"ש. והנראה לי לתרץ בזה דכיון דקיימא לן כשמואל דכל הנדוכין נדוכין כדרכן דמשמע אפילו מוריקא דהכי כייל לישנא דכל ומלח לא בעיא שינוי גמור אלא שינוי קצת א"כ כיון דהוא דבר קל כל כך ראוי לנו לומר דבשל סופרים הלך אחר המקל כמו שכתבו שם התוס' ונקטינן כקולא דכל חד ואפילו בקדירה קדירה דמי לבישול א"כ מוריקא נדוכין כדרכן לבד מלח דלכל הטעמים אסור. וא"ת כיון דלא נפקא לן מידי בין טעם דכל הקדירות צריכות מלח וטעם דמפיגין טעמן למה כתב רבינו ז"ל טעמא דמפיגין טעמן. ויש לומר דנראה לו טעם ברור יותר דהוא דבר נראה לחוש כמו שכתב הרב ב"י ז"ל:

יג ובא"י אפילו הקטנה אסור וכו'. וא"ת ואמאי אינו מותר על ידי שינוי כמו גבי מלח דאע"ג דאפשר לעשותו מבערב מותר על ידי שינוי ועוד בחוצה לארץ למה לי מכתשת קטנה כיון דאי אפשר לעשותו מעיו"ט לא בעי שינוי. מיהו לזה יש לומר דמכתשת גדולה מחזי כעובדי דחול ודמי לריחים של פלפלין דאסור משום האי טעמא. ולקושיא הראשונה יש לומר דאפשר דבמלח הקלו משום דכל הקדרות צריכות מלח והוא דבר מוכרח כמו שכתבנו:

הקמח

הגהות מיימוניות

[י] כתב רבינו יהודה בשם ר"י כי ה"ר יוסף התיר לדוך שומין ביו"ט ולקחת הבוסר לדוך בתוך השומין הנדוכין ולסחוט משקים שבבוסר על השומים משום דהוי משקה הבא לאוכל כסחיטת אשכול בקדרה דגרסינן פרק חבית אמר ר"י אמר שמואל סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקערה או לתוך הקדרה וכו' כדלעיל בהלכות שבת פ"ח ור"ת אומר דדוקא נקט אשכול של ענבים שהענבים ראויים ליאכל אבל בוסר אינם ראויים לאכילה והאוכלן בטלה דעתו והוי כמו בורר אוכל מתוך פסולת ספר התרומה, ע"כ: [כ] א"ל רב אחא ברדלא לבריה כי דייקת אצלויי מצלי ודוק, ע"כ: [ל] מליב"ל בלעז ובלשון אשכנז פעפ"ר מי"ל ויש בו שלשה כלים כדמוכח התם, ע"כ: [מ] רש"י, ור"י פי' מפני שיש להם הרבה עבדים ואי שרית להו בקטנים יעשו בגדולים ויאמר בקטנים עשינו ובס"ת כתב כדברי רבינו המחבר, עכ"ל:

מגדל עוז

אבל דכין עד יפיג טעמו. פ"ק דביצה (דף י"ד): ואין שוחקין עד בכל התבלין. פ"ק דביצה (דף י"א) ופ"ג דמסכת עדיות: **אין** כותשין את הריפות עד אין בכך הפסד. פ"ק דביצה (דף י"ד): **כתב** הראב"ד ז"ל אין הדעת נוחה מזה הטעם וכו': ואני אומר אדרבה דעתי נוחה בטעם ר"מ ז"ל וראיתי בעיני לאחר שזכיתי לבא בא"י שהתבואה טובה ביותר ולותתין אותה ואחר כותשין אותה ונייא ליהריה וקליף מראש תשרי עד סוף אדר. וכן משמע לישנא דסוף גמ' מתניתין דב"ש אומרים תבלין נדוכין גבי עובדא דרב פפי איקלע לבי מר שמואל ואייתו ליה דייסא ולא אכל כו' עד דאקשינן ודילמא מאתמול עבדוה ומשני דהוה קליף ליהריה טפי כד"ן. ורש"י ז"ל פירש שם הא לן והא להו הא לן בני בבל דלית לן עבדי דמזלזלי והא להו לבני ארץ ישראל דאית להו עבדי דמזלזלי ועושין בגדולים ואומרים בקטנים עשינו לפיכך אוסרין עליהם אף בקטנים עכ"ל. וכן פי' רבותינו בעלי התוספות ז"ל וכהך לישנא דאסיקנא שאני בי רב שמואל מר דאיכא פריצותא דעבדי ואני לא באתי לכתוב בזה החבור אלא לבנות כמד"ע:

טוב אין בכך הפסד: **יד** *הקמח "אף על פי שרקדו מערב יום טוב והסיר ממנו הסובין אין מרקדין אותו פעם שנייה ביום טוב אלא אם כן נפל בתוכו צרור או קיסם וכיוצא בהם. ואם שינה מותר כגון שירקד מאחורי הנפה או שריקד על גבי השלחן וכיוצא בשינוי זה: **טו** [א]מוללין מלילות ומפרכין קטנית ביום טוב ומנפח על יד על יד בכל כחו ואוכל ואפילו בקנון או בתמחוי אבל לא בנפה ולא בכברה. וכן הבורר קטניות ביום טוב בורר כדרכו בחיקו ובתמחוי אבל לא בנפה ולא בטבלא ולא בכברה: **טז** במה דברים אמורים כשהאוכל מרובה על הפסולת אבל אם היתה הפסולת מרובה על האוכל בורר את האוכל ומניח את הפסולת. ואם היה [ג] טורח בברירת הפסולת מן האוכל יתר מטורח בברירת האוכל מן הפסולת אע"פ שהאוכל מרובה בורר את האוכל ומניח את הפסולת: **יז** אין מסננין את החרדל במסננת שלה מפני שנראה כבורר. אבל נותנין ביצה במסננת של חרדל והוא מסתנן מאליו. ואם היתה המשמרת תלויה מותר ליתן לה יין ביום טוב. אבל לא יתלה [ס] בתחלה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. ומערים ותולה את המשמרת לתלות בה רמונים ותולה בה רמונים ואחר כך נותן לתוכה שמרים:

אין

א טור סימן תקו: ב טור סי' תקי סמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*הקמח אע"פ שרקדו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אני אומר שהלכה כרבי יהודה ורב פפא שאמרו שונין ואם נפל בו צרור או קיסם אסור ואם שינה מותר עכ"ל:

כסף משנה

קלת על דבריו דאי תומרא הוא דהוה מחמרי הכך אמוראי במלח לדוכה ע"י שינוי ולא מן הדין לא ה"ל להרי"ף להביא אלא מימרא דרב יהודה דאמר כל הנידוכין נידוכין כדרכן ואפילו מלח דמשמע דמלח נמי לא בעיא שינוי כלל ולא ה"ל להביא דברי הכך אמוראי דמלגו אגלויי כיון דחומרא בעלמא הוא ולא מדינא. לכך נ"ל שהרי"ף פסק כמ"ד כל התבלין מפיגין טעמן ומלח אינה מפיגה טעמה שמאחר שהדבר ניכר לחוש שהוא כן נקיטינן כוותיה וכיון שכן ע"כ אית לן למימר דכי אמר ר"ה אפילו מלח נידוך כדרכו לא כדרכו לגמרי קאמר אלא לומר דלא בעי שינויא רבה כדמצריך תנא דמתניתין דאפילו לב"ה אסור לדוכה במדוך של אבן דליתא אלא במדוך של אבן נמי שרי ומש"ה קאמר כל הנידוכין נידוכין כדרכן ואפילו מלח אבל מ"מ מאחר שאינו מפיג טעמו שינויא זוטא מיהא בעי דהיינו דלילגי אגלויי והיינו דקאמר רב אגלי ודוך והיינו נמי עובדא דרב ששת. וכן נראה מדברי רבינו שכתב דכין את התבלין כדרכן שאם ידוך אותם מבערב יפיג טעמם אבל מלח אינו נידוך ביו"ט אא"כ הטה המכתש או שידוך בקערה וכיוצא בה כדי שישנה שאם שהק המלח מעיו"ט לא יפיג טעמו. ומיהו לפי דרך זה הוה ליה להרי"ף ולרבינו לכתוב דמוריקא בעי הגלאה כיון שאינו מפיג טעמו ובשלמא לרבינו שהזכיר במלח טעמא דאינו מפיג טעמו איכא למימר דממילא משמע דמוריקא כיון שאינו מפיג טעמו דינו שוה למלח אבל להרי"ף שלא הזכיר טעמא דהפגת טעם קשיא וגם לרבינו קשה לפי מ"ש ה"ה דסבר דכרכום דינו כשום דמשמע דאינו צריך שינוי כלל ואפשר שהם סבורים שיש בו קצת הפגת טעם ואע"ג דבגמ' אמרין דאינו מפיג טעמו היינו לומר שאינו מפיג טעמו כ"כ כמו תבלין אבל מ"מ מפיג טעמו קצת ונהי דלמאי דהוה ס"ד דמלח בעי שינויא רבה לא הוה מדמינן לה להבלין כיון שאין הפגת טעמו דומה לשלהם אבל למאי דאסיקנא דמלח לא בעי אלא שינוי כל דהו אלמא שחיקה לא חמירא כולי האי הילכך כיון דכרכום מפיג טעמו קצת אין להשוותו למלח. כנ"ל לומר להעמיד דברי ה"ה ודברי הרי"ף:

מגיד משנה

יד הקמח אע"פ שרקדו מעיו"ט וכו'. מדברי רבינו אתה למד שהרקדה ראשונה אסורה ביו"ט וכן העלה הרשב"א ז"ל ואפילו בשינוי אסור ויתבאר לך ממ"ש רבינו פ' ראשון כיצד אין קוצרין וכו' ולא מרקדין וכן נהגו ועיקר אבל לרקד פעם שנייה שנינו פ' אין צדין (דף כ"ט:) ת"ר אין שונין קמח ביו"ט משום ר' פפיאס ור' יהודה בן בתירא אמרו שונין ובוין שאם נפל לתוכו צרור או קיסם שמותר לשנותו שם דרש רב הונא זוטי אפתחא דנהרדעא שונין קמח ביו"ט אמר להו רב המא פוקו ואמרו ליה שקילא טיבותיה דההוא גברא ושדייה אחזרא פוק חזי כמה מהולאתא רקקן בנהרדעא דביתהו דרב יוסף הוה נהלא קמחא אגבא דמהולתא אמר לה חזי דאנא רפתא מעליא בעינא מינך ומתוך כך יש פוסקין כרבי פפיאס ור' יהודה ששונין בלא שינוי. וזה דעת ההגהות שכתבו א"א אני אומר הלכה כרבי יהודה ורבי פפיאס וכו'. ביאור דבריו שאסור לסלק הצרור ביד אבל יכול לשנות הקמח ויש לו סמך בגמרא. אבל הרשב"א ז"ל פי' שמותר לסלקו ביד וזה נראה דעת רבינו שלא כתב איסור הנטילה ביד. ומה שהצריך רבינו שינוי בשלא נפל שם צרור נסמך על מה שאמרו שם דביתהו דרב אשי הוה נהלא קמחא אפהורא אמר רב אשי הא דידן ברתיה דרמי בר חמא אי לאו דחזאי בבי נשא לא הות עבדא. וזה המעשה נכתב בהלכות ומשמע דדוקא בשינוי והרשב"א ז"ל ובעל העטור הסכימו ששונין בלא שינוי:

טו מוללין מלילות וכו'. פ"ק (דף י"ב.) אמר רבא מוללין מלילות ומפרכין קטנית ביו"ט וסובר רבינו שביו"ט מוללו כדרכו בלא שינוי וכן דעת ההלכות. ומה שאמרו שם כיצד מולל והצריכו שינוי הוא בשבת בדוקא כנזכר פרק כ"א מהלכות שבת וכמו שכתבתי שם ואע"פ שיש חולקין כן עיקר. ודין המנפח מפורש שם בברייתא מנפח על יד על יד ואוכל ואפילו בקנון ותמחוי אבל לא בנפה וכברה ובשבת צריך שינוי כמו שנזכר פ' כ"א: וכן הבורר קטנית וכו'. שם (דף י"ד:) משנה הבורר קטנית ביו"ט ב"ש אומרים בורר אוכל ואוכל וב"ה אומרים בורר כדרכו בחיקו ובתמחוי אבל לא בנפה וכברה ולא בטבלא

טז בד"א כשהאוכל מרובה על הפסולת וכו'. נראה מדברי רבינו שהוא מפרש דכי אמרינן פסולת מרובה על האוכל מי איכא מאן דשרי לאו למימרא מי איכא מאן דשרי לטלטל כדפירש"י אלא ה"ק מי איכא מאן דהוה ס"ד דשרי לברור פסולת מתוך אוכל דאיצטריך רשב"ג לאשמועינן דאסור ומשני לא צריכא דנפיש בטירחא וזוטר בשיעורא כלומר ובגמ' תניא רשב"ג אומר מחלוקת בשהאוכל מרובה על הפסולת אבל פסולת מרובה על האוכל דברי הכל נוטל את האוכל ומניח הפסולת והקשו פסולת מרובה על האוכל פשיטא מי איכא למאן דשרי לא צריכא דנפיש בטרחא וזוטר בשיעורא. ופירוש בורר כדרכו שנוטל הפסולת וזו היא ברירה כדרכה שהתירו ב"ה בשהאוכל מרובה בשיעור ואין בברירת הפסולת טורח יותר מברירת האוכל. וכתב הרשב"א ז"ל שמה שאמרו אבל לא בנפה הוא מפני שיש בה בשבת חיוב חטאת ולא רצו להתירה ביו"ט. ומתוך הטעם הזה יצא לו שכל מה שיש בו בשבת חיוב חטאת כגון בורר שלא לאכול לאלתר אלא להניח לבו ביום אפילו ביו"ט אסור וכן הדין בשני מיני אוכלין וכבר נתבאר פרק שמיני מהל' שבת במה יש חיוב חטאת בשבת. ואני אומר כבוד הרב במקומו מונח שאין כל מה שיש בו בשבת חיוב חטאת אסור ביו"ט שהרי ברירת פסולת מתוך האוכל אפילו ביד יש בזה חיוב הטאת בשבת כנזכר פ"ח מהל' שבת וביו"ט מותרת על הדרך שנתבאר ולא אסרו נפה וכברה אלא משום דמחזי כבורר לימים מרובים וכן פירש"י ז"ל וזהו שלא הזכירו כלל ביו"ט בורר לאלתר או לבו ביום אלא הרי דינו כאופה ומבשל שמותר לאכול בו ביום ולשון דברי ב"ה מורה כן שאמרו בורר כדרכו ולא חלקו וזהו שבהלכות ובדברי רבינו לא נזכר חלוק זה כלל כנ"ל ועיקר:

יז ואין מסננין את החרדל במסננת וכו'. ברייתא במס' שבת פ' ר"א דמילה (דף קל"ד.) אין מסננין את החרדל במסננת שלו ואין ממתקין אותו בגחלת וביו"ט איירי כדמוכח במאי דאמרינן ואין ממתקין אותו דאי בשבת פשיטא וכן פירשו הרב בעל העטור והרשב"א ז"ל והקשו בגמ' מאי שנא מהא דתנן נותנין ביצה במסננת של חרדל ותירצו התם לא מיחזי כבורר הכא מיחזי כבורר ע"כ: ואם היתה משמרת תלויה וכו'. בשבת פ' ר"א דתולין (קל"ז:) חכמים אומרים אין תולין את המשמרת ביו"ט ואין נותנין לתלויה בשבת אבל נותנין לתלויה ביו"ט. ובגמרא (דף קל"ט:) אמר רבה בר ר"ה מערים אדם על המשמרת ביו"ט לתלות בה רמונים ותולה בה שמרים אמר ר"א והוא דתלה בה רמונים ע"כ:

אין

לחם משנה

יד הקמח אע"פ שרקדו וכו'. כתב ה"ה ז"ל מדברי רבינו ז"ל אתה למד שהרקדה ראשונה אסורה ביו"ט ע"כ. וצריך לתת טעם למה אסורה ע"י שינוי וכן טחינה אמאי לא הותרו על ידי שינוי והרי בבורר התירו אפילו כדרכו בקינון ותמחוי. ומ"ש ה"ה ויתבאר לך וכו' לאו למימרא דדייקינן מהתם להודיה דאפילו בשינוי אסור מדקאמר אין מרקדין דהא אמר שם אין בוררין ובשינוי מותר וכן דשין ודש כלאחר יד מותר כגון מולל מלילות אלא הכי קאמר ומדאמר שם רבינו ז"ל דכל הרקדה אסורה וכאן לא נאמר שינוי אלא להרקדה שנייה משמע דבראשונה אסורה אפילו בשינוי. עוד כתב ה"ה ז"ל וזה נראה דעת רבינו ז"ל שלא כתב איסור הנטילה ביד עיין טעמו בבית יוסף ז"ל סימן תק"ו עוד כתב הרב ז"ל וזה המעשה נכתב בהלכות משמע לכאורה דכוונתו להביא סיוע לרבינו ז"ל ממה שנכתב זה בהלכות וקשה דהלא נכתב ג"כ המעשה האחר דדביתהו דרב יוסף וכו' דאמר אנא רפתא מעליא בעינא וזהו סיוע למפרשים ז"ל ולדקדוק מסיפא קידוק מרישא ואולי י"ל דדעת ה"ה ז"ל לתרץ דברי ההלכות כדברי הרא"ש ז"ל דנהי דשינוי גדול כמו אגבא דמהולתא לא צריך אבל אפהורא ודאי צריך ולא פליגי עובדי אהדדי וסובר ה"ה דזו היא דעת רבינו ז"ל שכתב שירקד מאחורי הנפה או שירקד כו' כלומר או לפחות שירקד על גבי השלחן. זה נראה לומר שהבין ה"ה בדברי רבינו אע"פ שהרא"ש ז"ל לא הבין כן שכתב ודלא כהרמב"ם ז"ל שדימה שניהם יחד שכתב ואם שינה וכו' ע"ש. מ"מ דעת ה"ה כך הוא:

יז אין מסננין את החרדל וכו'. כתב ה"ה וביו"ט איירי כדמוכח במאי דאמרינן ואין ממתקין דאי בשבת פשיטא. וקשה דטפי היה לו להקשות קושיא אלימתא דאי בשבת איך אמרו שם בגחלת של מתכת מותר וכי בשבת אפשר להתיר כן אלא נראה שלא תם דהא נמי ראיה מעליא היא:

אין

מגדל עוז

הקמח אע"פ שרקדו עד וכיוצא בשינוי זה: כתב הראב"ד ז"ל אני אומר שהלכה כרבי יהודה וכו': ואני אומר אנחנו גורסין ר' פפיאס ור' יהודה. סוף פרק אין צדין (דף כ"ט) והוא ז"ל יש לו מקצת פנים בהלכה וכדעת מקצת רבותינו בעלי התוספות ז"ל אבל ר"י אלפס והבאים אחריו ור"ז בעל המאור והרמב"ן ז"ל פסקו כר"מ ז"ל וכן מוכח סוגיית ההלכה וסמעשים שם: מוללין מלילות עד ומניח את הפסולת. פ"ק דביצה (דף י"ב): אין מסננין את החרדל עד סוף הפרק. פר"א דתולין (דף קל"ז):

הגהות מיימוניות

[ג] צ"ע דגרסינן עלה פסולת מרובת על האוכל מי איכא מאן דשרי ופירש"י מי איכא מאן דשרי אפילו לטלטלו הא בטיל ליה מיעוטא לגבי רובא וה"ל כולה פסולת ולא חזי כו' לא צריכא כו' וכן פי' התוס' משמע דכה"ג אסור אפילו לטלטל האוכל ומוקי לה במסקנא דנפיש בטירחא וכו' אבל לדברי רבינו המחבר פירוש מי איכא מאן דשרי לברור הפסולת מתוך האוכל ומה הוצרך להשמיענו פשיטא שכן הוא ואפילו ב"ה מודים בזה דילמא ימרח טרחא יתירתא בחנם ביו"ט כיון דיכול למעט טרחו בברירת האוכל ובדברית משמע מלשון הספר דקאמר פשיטא, כנ"ל: [ס] כחכמים ודלא כרבי אליעזר דאומר תולין לכתחילה, ע"כ:

פרק רביעי

א *אין [א]מוציאין את האש לא מן העצים ולא מן האבנים ולא מן המתכות. כגון שחוככין אותן זו בזו או מכין זו בזו עד שתצא האש. וכן הנפט החד ביותר שהוא במים שמנידין אותם עד שידלק. או כלי זך קשה או זכוכית מלאה מים שמניחין אותה כנגד עין השמש עד שיחזור נגהה לפשתן וכיוצא בו וידלק. כל זה וכיוצא בו אסור ביום טוב. שלא הותר ביום טוב אלא להבעיר מאש מצויה. אבל להמציא אש אסור שהרי אפשר להמציא אותה מבערב: **ב** אף על פי שהותרה הבערה ביום טוב שלא לצורך [ב]אסור לכבות את האש אפילו הובערה לצורך אכילה. שהכבוי מלאכה שאין בו צורך אכילה כלל. וכשם שאין מכבים את האש כך אין מכבים את הנר ואם כבה לוקה כמי שארג או בנה: **ג** אין מסלקין את פי הנר למעלה [א] כדי שתכבה. ואין מסירין את השמן ממנו ואינו [ג]חותך את ראש הפתילה בכלי. [ב] *אבל נופץ את ראשה בידו. [ד]אגודה של עצים שהודלקה במדורה כל עץ שלא אחזה בו האש [ג] מותר לשמטו ואינו דומה למסיר שמן מן הנר: **ד** [ה]אין מכבין את הדליקה כדי להציל ממון ביום טוב כדרך שאין מכבין בשבת אלא מניחה ויוצא. ואין מכבין [ד] את הנר מפני תשמיש המטה אלא כופה עליו

השגת הראב"ד

*אין מוציאין את האש וכו'. כתב הראב"ד ז"ל ויאמר מפני שהוא מוליד ואין כאן סכנה וכוא הטעם שמפרש בגמרא עכ"ל:

*אבל נופץ את ראשה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל ואפילו במחט שהרי אמרו מוחטין עכ"ל:

א טור סימן תקב סמ"ג לאוין עה: ב טור סימן תקיד סמ"ג שם: ג עי' בטור שם: ד טור סי' תקב: ה טור סי' תקיד סמ"ג שם:

מגיד משנה

פ"ד א אין מוציאין את האש וכו'. משנה פ' המביא כדי יין (ביצה ל"ג.) אין מוציאין את האור לא מן העצים ולא מן האבנים ולא מן העפר ולא מן המים ובגמרא מ"ט משום דקא מוליד ביו"ט ע"כ. ובהשגות כתוב א"א ויאמר מפני שהוא מוליד וכו'. ואני רואה כאן חפץ להשיג שהרי אין זה כביצה שנולדה שאסורה לפי שאין זה דבר הראוי בעצמו אלא לבשל או לאפות בו. ונראה שאם הוציא שמותר להשתמש בו ולא אסרוהו אלא מפני שלא היה לו להוליד כיון שאפשר לו מבערב. והטעם הזה כתב ג"כ הרשב"א ז"ל וכדברי רבינו:

ב אע"פ שהותרה הבערה ביו"ט וכו'. דין הכבוי מבואר פ' יו"ט שחל (דף כ"ב.) ובהרבה מקומות. וכן כבוי הנר מבואר שם:

ג אין מסלקין את פי הנר למעלה וכו'. פ' יו"ט שחל עולא איקלע לבי רב יהודה קם שמעיה זקף שרגא איתיביה הנותן שמן בנר חייב משום מבעיר והמסתפק ממנו חייב משום מכבה א"ל לאו אדעתאי: ואינו חותך את פי הפתילה וכו'. משנה פ' המביא (דף ל"ב.:) ואין חותכין את הפתילה לשנים ר' יהודה אומר חותכה באור ובגמ' ולר"י מאי שנא בסכין דלא דקא מתקן מנא באור נמי הא קא מתקן מנא והירצו הכי ר' חייא חותכה באור בפי שתי נרות אמר רב מוחטין את הפתילה ביו"ט מאי מוחטין פירוש לעדויי חושכא. וסובר רבינו שכשם שאין חותכין אותה בכלי כך אינו חותך פיה בכלי וכשאמרו מוחטין דוקא ביד אבל שאר המפרשים אומרין שנופץ את ראשם אפילו בכלי מותר וכשאמרו מוחטין רצו לומר שאפילו במחט מותר להסיר השבה וזה דעת ההשגות ולזה הסכים הרשב"א ז"ל ואין זה מוכרח: אגודה של עצים וכו'. פרק יו"ט שחל (דף כ"ב) סמוך למעשה דעולא הנזכר למעלה אמר ר"י קגבא שרי:

ד אין מכבין את הדליקה וכו'. שם בעא מיניה אביי מרבא מהו לכבות את הדליקה ביו"ט היכא דאיכא סכנת נפשות לא קא מבעי ליה דאפילו בשבת שרי כי קא מבעי היכא דאיכא אבוד ממון אמר ליה אסור: ואין מכבין את הנר וכו'. שם בעא מיניה אבא בר מרתא מאביי מהו לכבות את הנר מפני דבר אחר ביו"ט אמר לו אפשר בבית אחר אין לו בית אחר מהו אפשר לעשות מחיצה אין לו דבר לעשות מחיצה מהו אפשר לכפות

כסף משנה

כלומר הא ודאי שפסולת מרובה לא הוה צריך רשב"ג לאשמועינן דפשיטא דד"ה אסור לברור פסולת מתוך אוכל ומיהו לברור אוכל מתוך פסולת ודאי שרי כיון שאין דרך בורר בכך וכי איצטריך לאשמועינן בדנפיש בטירחא וזוטר בשיעורא דסד"א כיון שאוכל מרובה שרי לברור כדרכו ואפילו פסולת מתוך אוכל קמ"ל כיון דנפיש בטירחא אסור לברור כדרכו. וכתב מהרי"ק דלדעת הרי"ף ורבינו פסולת מרובה על האוכל פשיטא ומה שכתבת דאין להקשות מאי קא פריך פשיטא תאמר דאיצטריך לאשמועינן דנוטל את האוכל וכו' משום דא"כ לא הוה ליה למימר רק נוטל את האוכל ותו לא. לפי ע"ד טרחת ללא צורך דפשיטא שלפשטם ז"ל דפריך אעיקר מילתיה דרשב"ג דקאמר בד"א באוכל מרובה וכו' כי היכי דלא נטעה להעמיד פלוגתייהו דב"ה וב"ש בפסולת מרובה וכו' ועל זה פריך פשיטא דאין לטעות להעמיד מחלוקת בפסולת מרובה דבהא לא הוו אמרי ב"ה בורר כדרכו וכו' דמשמע פסולת מתוך אוכל דבפסולת מרובה ליכא למ"ד שיהא נוטל את הפסולת, עכ"ל:

לחם משנה

פ"ד א אין מוציאין את האש וכו'. כתב הרב המגיד ואני רואה כאן חפץ להשיג וכו' דכפי דבריו דאמר דאין זה כביצה שנולדה שאסורה לפי שאין זה דבר הראוי בעצמו אלא לבשל או לאפות בו א"כ שברי כלים דכתב רבינו לעיל בפ"ב דהוי נולד לפי טעם זה למה הם נולד כיון שאינם אלא דבר ראוי לבשל ולאפות. ולתרץ זה צריך לחלק כמו שחלק הר"ן ז"ל בפ' המביא בענין ביקוע עצים שכתב ולי נראה כל שהוא נהנה מגופו של דבר כאוכל נפש עצמו וכו' עד סופו ע"ש. אף כאן נחלק כי האי גוונא ונאמר דבשלמא בשברי כלים נהנים מהם בעצמם לענין הבישול או האפיה אבל האש אין אנו צריכין לאש הנולד בעצמו אלא שידליק העצים להסקה אע"פ שהוא יהיה כבתחילה יעשה מלאכת האפיה או הבישול ג"כ אין האש עצמו הוא שנהנה מהם אלא שמכין ומדליק אבל הוא עומד בעצמו ודמי לסכין או לתנור שהם מכשירים והם עומדים בעצמם ומפני כן אין ראוי לאסור כיון שהוא אינו מתמעט והולך בענין הבישול כמו שברי כלים וזה דבר נכון בטעמו. וא"ת א"כ בריה דקרי ליה לקמן נולד מוליד ריח בבגדים גבי גימור כלים כמ"ש ה"ה הא דמי לאש שהוא נשאר בעצמו כמו שהיה קודם ואפילו אחר שהריחו בו. וי"ל דמ"מ אנו נהנין מהדבר בעצמו אבל באש לא מהני אלא ללגות בו. גם יש לתת טעם בדברי ה"ה במה שחילק בין הך לביצה שנולדה בו דטעמא דהוי מוליד לא נאסר אלא מטעם שנולד עתה ואסר עתה ואסר ממנו הכנה כמו שכתב הראב"ד ז"ל. וא"כ להכי קאמר דאין ראוי לאסור הדבר מפני שלא הוכן אלא כשאנו מסתפקים מהדבר בעצמו אבל כשאין אנו צריכים לאותו דבר אלא לתקן האפיה והבישול אין לנו לאוסרו משום טעם זה אלא ודאי משום דאפשר לעשותו מערב יו"ט וז"ש בגמרא משום דקא מוליד ביו"ט כלומר והיה יכול לעשותו מבערב. ולהראב"ד ז"ל פי' הגמרא הוא משום דמוליד ביו"ט ובעיר ליה הכנה:

ב אסור לכבות את האש אפילו הובערה לצורך אכילה. כלומר אע"ג דאיכא למימר כיון דהובערה לצורך אכילה ראוי להתיר סופו משום תחלתו כלומר שאם הוא רואה שלא יוכל לכבותו כשאינו צריך לו לא יבעיר וימנע משמחת יו"ט והוי דומיא דעור לפני הדורסן קמ"ל דלא התירו הכבוי:

ג ואינו חותך ראש הפתילה בכלי. לאו דוקא בכלי דאפילו באור אם אינו בפי שתי נרות אינו יכול לחתוך וסמך על מ"ש לקמן וחותכה באור בפי שתי נרות אלא מאי דאמר כאן בכלי ר"ל שאין צד לחותכה בכלי אפילו שיהיה בפי שתי נרות:

אין

הגהות מיימוניות

[א] עולא איקלע לבי רב יהודה קם שמעיה זקף שרגא איתיביה רב יהודה לעולא הנותן שמן לנר כו' עד אמר ליה לאו אדעתאי היינו כגון שמן שמטה הנר ונמצא ריקם מן השמן אבל אם יש בו חתיכות חלב על הפתילה והסיר האחרת אינו אסור וכן אם יש נר גדול של שעוה והתך בה מעט ע"י תאור כיון שאין בו אלא גרם כבוי נראה שאין בו איסור וגם אם יש צורך גדול ליקח אדם א"ר מן המדורה בלילה להאיר נ"ל שאין כאן איסור כל כך שאינו אלא גרם כבוי ואינו מתכוין לכך ופעמים שאינו מכבה ולא דמי להך דהכא שמכחיש אור הנר. אך העולם נהגו ליזהר בכך ויש להחמיר: [ב] בפרק המביא כדי יין אמר רב נתן בר אבא אמר רב מוחטין את הפתילה ביו"ט מאי מוחטין אמר רב חנינא בר שלמיא לעדויי חושכא: [ג] כך פי' באלפס הא דאמר ר"י פי' קינבא שרי וכו ס"ה משמו וכן בערוך יש מי שאומר כן. ור"ח פי' קסמין דקין שבאור ועדיין לא הוסק האור ברובן. וס"א פי' הערוך בעצמו לקוץ ראש הפתילה הנעשת פחם וכן פרש"י ולא נראה לר"י דהיינו מוחטין בפרק המביא. ואומר ר"י דמיירי לאחר שכבתה הפתילה ויש שם פחם מותר לחותכי דלא מתקן מנא הוא דניחא ליה להדליק בפעם אחרת. קינבא לשון קניבת ירק והאי מאן דקניב סילקא: [ד] התוספות הוכיחו מכאן דלא יועיל שיאפיל בטליתו דלא משכח בתלמודא שמותר בבה"ג ש"מ דבלילה אסור לשמש אצל הנר ע"י

מגדל עוז

פ"ד אין מוציאין את האש עד להמציא אותה מבערב: כתב הראב"ד ז"ל ויאמר מפני וכו': ואני אומר הלכה זו מפורשת בגמרא פרק המביא כדי יין (דף ל"ג). וכי יעלה על הדעת שר"מ ז"ל יוציא מלבו טעמים ויכתבם בזה החבור וכבר כתבתי שהוא בורח מלשאות שום שינוי מן הגמרא ולכך קראו משנה תורה. אלא לשון מוליד ממציא והודיענו כי הוא המוליד הוא הממציא כלשון מי הוליד אגלי טל (איוב) ופרושי קא מפרש: אין מסלקין את פי הנר עד הפתילה בכלי. פ"ב דביצה (דף כ"ב): אבל נופץ את ראש הפתילה בידו: כתב הראב"ד ז"ל ואפילו במחט שהרי אמרו מוחטין עכ"ל: ואני אומר נראה מדבריו שמפרש מימרא דאמר רב נתן בר אבא אמר רב מוחטין את הפתילה ביו"ט פרק המביא כדי יין גמרא מתניתין דאין חותכין את הנר מלשון מחט ואנו לא הורגלנו לפרש כך אלא כאדם שמקנח החוטם מלשון והאנקה בהם וכן פירש"י ז"ל מוקי"ר בלעז ובלשון ערבי ינתף אל עדסי וכן משמע מלשון הגמרא דשיילים מאי מוחטין אמר רב חנינא בר שלמיא משמיה דרב לעדויי חושכא שזהו הסרת הפחם שנעשה בראש הפתילה ומחשיך האור ודרך להסירו ביד ולא במחט ואפילו כשרוצה לשנות וכן איתא נמי בברייתא דבר קפרא דגרסינן התם תנא בר קפרא שתה דברים נאמרו בפתילה שלשה להקל ושלשה להחמיר כו' עד שלשה להקל ממעכה ביד כו' וזהו ניפוץ ביד שכתב ר"מ ז"ל ולא בכלי כלשון המשנה שם וא"כ יהיה הפרש הטם לפירוש זה והיה לנו לגרוס מחטמים את הפתילה ולפי' הראב"ד ז"ל יהיה הפרש מחט והיה לנו לגרוס ממחטין ואף כי נעשה מן השם פעולה. והורתי על כל נידי נדדין ולא מצאתי לזאת המלה דומה ממש אלא בילמדנו דבראשית דאמרינן שוורים ופרדות שלהן מתעברות ויולדות בלא לער ולא היתה אחת מהן מוחטת שנאמר שורו עבר ולא יגעיל תפלט פרתו ולא תשכל ע"כ. וזהו פליטת הפתילה המחשך אור הנר וזהו לשון ניפוץ ביד שכתב ר"מ ז"ל ולשון מיעוך דתני בר קפרא כלשון באלו נערות מה עשה לה ערבי זה בשביל שמיעך לה בין דדיה הנהוג בלשון התלמוד נתמעך הפתוח וזהו קינבא האמור פ"ב דביצה לפירש"י ז"ל דגרסינן התם גמרא מתניתין דשלשה דברים ר"ג מחמיר אמר רב יהודה קינבא שרי ולא כן דעת ר"י אלפס ור"מ ורבותינו בעלי התוס' ז"ל כמו שאכתוב בסמוך בע"ה ומ"מ בירכתי דברי ר"מ ז"ל ודברי רב נתן וברייתא דבר קפרא: אגודה של עצים עד מן הנר. זה כתב מכח נהיא דאמר רב יהודה קינבא שרי פ"ב דביצה גמרא מתניתין דשלשה דברים כו' וכפירוש ראשון שפי' הרב רבי נתן בעל הערון ושוא מה שפירש ר"י אלפס ובמקצת נסחאות מצאתי לו קינבא ופירוש יפה הוא ואף כי יש פירושים אחרים: אין מכבין וכו' עד שתכבה מאליה. פרק שני דביצה (דף כ"ב):

עליו כלי או עושה מחיצה בינו לבין הנר או מוציאו לבית אחר . ואם אינו יכול לעשות אחת מכל אלו הרי זה אסור לכבות ואסור לשמש עד שתכבה מאליה :
ה מותר לטלטל את הנר והוא דולק ואין גוזרין [א]שמא יכבה . ואסור להניח את הנר על גבי דקל וכיוצא בו ביום טוב שמא יבוא להשתמש במחובר ביום טוב :
ו אין [ה] מעשנין בקטרת ביום טוב מפני שהוא מכבה . ואפילו להריח בה ואין צריך לומר לגמר את הבית ואת הכלים שהוא אסור . [ב]ומותר לעשן תחת הפירות כדי שיוכשרו לאכילה כמו שמותר לצלות בשר על האש . וממתקין את [ג]החרדל בגחלת של מתכת אבל לא בגחלת של עץ מפני שהוא מכבה . ואין מכבין את האש כדי שלא [ו] תתעשן [ד]הקדרה או הבית : ז אין [ה]נופחין במפוח [ז] ביום טוב כדי שלא יעשה כדרך שהאומנין עושין . אבל נופחין בשפופרת . אין עושין פחמין ואין [ו]גודלין את הפתילה ולא מהבהבין אותה ולא חותכין אותה לשנים בכלי . אבל ממעכה ביד ושורה אותה בשמן ומניח אותה בין שתי נרות ומדליק באמצע ונמצאת הפתילה נחלקת בפי שתי נרות : ח אין [ז]שוברין את החרש ואין חותכין את הנייר לצלות עליהם . ואין פוצעין את הקנה לעשותו כמו שפוד לצלות בו מליח . שפוד שנרצף אע"פ שהוא יכול לפושטו בידו אין מתקנין אותו . שני כלים שהן מחוברין בתחלת עשייתן כגון שתי נרות או שני כוסות אין [ח] פוחתין אותן לשנים מפני שהוא כמתקן כלי : ט אין משחיזין את הסכין במשחזת שלה [ח]אבל מחדדה [ט] על גבי העץ או על גבי חרש או אבן ואין מורים

א טור סי' רעו סמ"ג לאוין סה עש. ועי' בטור סי' תקיד : ב טור סי' תקי סמ"ג שם : ג טור סי' תקיא : ד טור סי' תקיד וע"ש : ה טור סי' תקב : ו טור סי' תקיד וע"ש סמ"ג שם : ז טור סי' תקז סמ"ג שם : ח טור סי' תקח סמ"ג שם : ח טור סי' פקע ע"ש סמ"ג שם :

כסף משנה

פ"ד ט אין משחיזין את הסכין במשחזת שלה וכו'. כתב ה' המגיד דינים אלו של השחזת הסכין הם כדעת ההלכות וכו'. לבאר זה ראיתי לכתוב דברי הגמרא ומ"ש הרי"ף ומ"ש עליו המפרשים. בפרק אין צדין (ביצה כ"ח) תנן אין משחיזין את הסכין אבל משיאה ע"ג חברתה ובגמ' אמר ר"ה ל"ש אלא במשחזת של אבן אבל במשחזת של עץ מותר ואיכא כמה לישני בגמ' בפירוש דברי רב הונא ופירושא דמתניתין והרי"ף לא כתב שום לשון מהם וגם לא כתב דברי ר"ה ואיתא תו בגמרא מאן תנא דהשחזה עצמה אסורה אמר רב חסדא דלא כר"י דתניא וכו' ואמר רב חסדא הלכה כר"י אמר רב נחמיה הוה קאימנא קמיה דרבא והוה מעבר לסכינא אפומא דדיקולא ואמרי ליה להדודי או לעבורי שמנוניתא אמר לי לעבורי שמנוניתא וחזיתיה לדעתיה דלחדודה קא עביד והאי דלא קאמר לי דקא סבר הלכה ואין מורין כן אמר אביי הוה קאימנא קמיה דמר והוה קא מעבר סכינא

מגיד משנה

לכפות עליו כלי אין לו כלי לכפות עליו מהו א"ל אסור. והקשו בגמ' על זה ועל דין כבוי הנזכר בסמוך מדהניא אין מכבין את הבקעת בשביל לחוס עליה ואם בשביל שלא יתעשן הבית בשביל שלא תתעשן הקדרה מותר. ואמר ליה ההיא ר"י היא כי קאמינא אנא לרבנן. ובהלכות הסיא ר"י היא דאמר לכם לכל צרכיכם כי קאמינא אנא לרבנן. וכן רבה וכן אמימר כולהו דחו להא מתניתא ואוקמוה כר"י למימרא דלאו הלכתא כותיה ושמעינן מיהא דלית הלכתא כי הא מתניתא אלא אסור לכבות את הבקעת בין להוס עליה בין שלא יתעשן הבית בין שלא תתעשן הקדרה הכל אסור, ע"כ. ויש מהשים על זה ממה שאמרו פרק אין צדין הלכה כר"י ותירצו שלא כל המכשירים שוין ויש שהלכה בהן כר"י ומתוך כך אסרו לכבות את הבקעת מפני הדלקה ומפני תשמיש ומפני שלא יתעשן הבית אבל בשביל שלא תתעשן הקדרה והבשילו שהוא מכשיר אוכל נפש ממש מותר והוא שאין לו מקום לפנותה. וזהו דעת הרשב"א ז"ל. ודעת רבינו לאסור הכל כמו שיתבאר בסמוך וכדעת ההלכות :

ה מותר לטלטל את הנר וכו'. זה פשוט ומבואר פרק כירה (שבת מ"ה) כדין שיתבאר בסמוך : ואסור להניח וכו'. מימרא בשבת פרק כירה שם מניחין נר על גבי דקל בשבת ואין מניחין נר על גבי דקל ביו"ט וכבר כתבתיה בארוכה פרק חמישי מהל' שבת:

ו אין מעשנין בקטורת ביו"ט וכו'. פרק יו"ט שחל (ביצה כ"ב:) במשנה אמר ר"ג מניחין את המוגמר ביו"ט וחכמים אוסרין ובגמ' אמר רב אסי מחלוקת להריח אבל לגמר דברי הכל אסור ושם מוכיח בגמ' שאפילו כלי שנתגמר לא יכפה אותו על הבגדים כדי שיקלטו הבגדים את הריח שהרי זה מוליד ריח בבגדים וכן כתבו ז"ל וזהו שאמרו שם (דף כ"ג) שהופי כסא אשיראי אסור וכל זה נכלל במה שאמר רבינו שלגמר את הכלים אסור :

מותר לעשן את הפירות וכו'. מחלוקת אמוראים בגמרא שם ומסקנא דאמר רב אסי משמיה דרבא דמותר לעשן מידי דהוה אבשרא אגומרי : וממתקין את החרדל וכו'. פרק ר"א דמילה (שבת קל"ד) ואין ממתקין את החרדל בגחלת והקשו והא הניא ממתקין ותירצו לא קשיא כאן בגחלת של עץ כאן בגחלת של מתכת : ואין מכבין את האש וכו'. כבר כתבתי למעלה שדעת רבינו בזה כדעת ההלכות ויש חולקין בכדי שלא תתעשן הקדרה :

ז אין נופחין במפוח וכו'. בהמביא (ביצה ל"ד) ת"ר אין נופחין במפוח ביו"ט אבל נופחין בשפופרת : אין עושין פחמים וכו'. שם משנה (דף ל"ב) אין עושין פחמין ואין חותכין את הפתילה כמו שכתבתי למעלה בפ' זה ובגמרא (דף ל"ב:) תני בר קפרא אין גודלין את הפתילה לכתחלה ביו"ט ואין מהבהבין אותה ביו"ט ואין חותכין אותה לשנים אבל ממעכה ביד ושורה בשמן וחותכה באור בפי שתי נרות :

ח אין שוברין את החרס וכו'. שם משנה (דף ל"ב:) אין שוברין את החרס ואין חותכין את הנייר לצלות בו מליח וכו' : ואין פוצעין את הקנה וכו'. שם (דף ל"ד) ברייתא אין פוצעין את הקנה לצלות בו מליח : שפוד שנרצף וכו'. פרק אין צדין (דף כ"ה:) אמר ר"י אמר שמואל שפוד שנרצף אסור לתקנו ביו"ט והקשו פשיטא ותירצו לא צריכא דאע"ג דמפשיט לה בידיה. ויש מי שפי' נרצף נעקם ועדיין ראוי לצלות בו ולזה אסור לתקנו לפי שהוא טורח שלא לצורך הא אם לא היה ראוי לצלות בו מותר והוא שנתקלקל ביו"ם ואין כן דעת רבינו אלא אין הלכה כר"י במכשירין וכמו שכתבתי למעלה אלא כרבנן. ולדעתו ז"ל כל תיקון דשפוד אסור ואפילו נתקלקל ביו"ט : שני כלים שהן מחוברין וכו'. משנה פרק המביא (דף ל"ב) אין פוחתין את הנר מפני שהוא כלי וכבר העלו המפרשים שפירוש משנה זו כדברי רבינו :

ט אין משחיזין את הסכין וכו'. דינין אלו של השחזת הסכין הם כדעת ההלכות נמשך אחר האמור למעלה שאין הלכה כר"י במכשירין ומפורש בהלכות פרק אין צדין כדברי רבינו שלעולם אין משחיזין את הסכין במשחזת שלה ואפילו עמדה או נפגמה ביו"ט ויש שהיה מתיר בנפגמה ביו"ט ודברי רבינו וההלכות עיקר וכמה משניות סתומות דלא כר"י :

ומפני

לחם משנה

ו אין מעשנין בקטרת מפני שהוא מכבה. בגמרא פרק יו"ט שחל (דף כ"ב:) ר"ה אמר אסור מפני שמכבה אמר ליה רב נחמן ונימא מר מפני שמבעיר א"ל תחלתו מכבה וסופו מבעיר ע"כ. ורבינו לא כתב שאסור משום מבעיר משום דקסבר מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך כמ"ש לעיל. ובדברי הגמרא קשה דאיך הקשו ונימא משום מבעיר הא שרי משום מתוך דאפילו מאן דמחמיר (יותר) בירושלמי בנר של בטלה שהביא ה"ה בפ"א (קאמר) לא תאסור ולא תשרי וא"כ איך הקשו דתהוי אסור משום מבעיר. וי"ל דאלו האמוראים הם סוברים כר"ע דאמר בפ"ק דפסחים (דף י"ח) דלא אמרינן מתוך שהותרה הבערה לצורך והם סבורים דאפילו ב"ה מודים בהבערה דלא אמרינן מתוך ורבינו ז"ל לא פסק כמותם משום שראה בפ"ק דביצה (דף י"ב) ר' יוחן דאמר הכי כמ"ש ה"ה ז"ל בפ"א כתב ה"ה וכל זה נכלל בדברי רבינו ז"ל. ולי נראה דאין זה משמע מדבריו כלל דמ"ש משום מכבה הוא בגחלים דהיכא כבוי אבל לא בכלי דליכא כבוי. ומ"ש ואין צריך לומר היינו בגחלת דבהכי איירי קודם ולא בכלי ומ"מ כתב שהוא כלול בדבריו ולא כתב נראה מדבריו : ואין מכבים את האש מפני שלא תתעשן הקדרה. משמע דמכשירי אוכל נפש אע"ג דא"א לעשותן מערב יו"ט אסירי מדרבנן וכן כתב ה"ה וא"ת איך כתב לעיל בתבלין דמשום דא"א לעשותן מבערב שמפיגין טעמן דשרי. וי"ל דלא דמי תבלין לעשון הקדרה ולשפוד שנרצף ביו"ט משום דאין נאכלין הם עצמם כמו התבלין שנאכלין הם עצמם עם האוכל אע"פ שאין המכוון בהם אלא לתקן האוכל מ"מ הרי הם עצמם נאכלים עם האוכל :

ח שפוד שנרצף וכו'. כתב ה"ה ז"ל דדעת רבינו ז"ל שאפילו נרצף ונתקלקל לגמרי דלא כר"י. וא"ת א"כ מה הקשו בגמ' (דף כ"ח:) פשיטא הא אשמעינן טובא דלא כרב חסדא דאמר דהלכה כר"י. וי"ל דא"כ לימא הלכה כרבנן ומאי אשמעינן מילתיה בשפוד שנרצף משמע דאיכא ביה שום רבותא :

ט אין משחיזין את הסכין וכו'. עיין בב"י סימן תק"ע ששם האריך לתרץ כל הקושיות אשר בדברי רבינו ז"ל כפי דעת ה"ה ז"ל :

ומפני

מגדל עוז

מותר לטלטל את הנר והוא דולק ואין גוזרין שמא יכבה. הכי סלקא לן מן סוגיין סוף פרק כירה (דף מ"ד) אליבא דר"ש דקיי"ל כוותיה בדבר שאין מתכוין : ואסור להניח ביו"ט עד במחובר ביו"ט. פרק כירה (דף מ"ה) : אין מעשנין עד על האש. פ"ב דביצה ופ"ג דמס' עדיות :

וממתקין עד שהוא מכבה. פ' ר"א דמילה (דף קל"ד) : ואין מכבין עד הבית. פ"ב דביצה (דף כ"ב) : אין נופחין במפוח עד לצלות בו מליח. פרק המביא כדי יין (דף ל"ד) :

שפוד עד נותקנין אותו. פרק אין צדין (דף כ"ח) : שני כלים עד מתקן כלים. פ' המביא (דף ל"ב) : אין משחיזין עד לעם הארץ. פרק אין צדין :

הגהות מיימוניות

ע"י האפלת הטלית אלא יעשה לו מחיצה או יכפה עליו את הכלי או יוציא וכן מצאתי ביסוד של רבי אברהם אב בית דין : [ה] פ"ב כרב לגבי שמואל וכן אמר רב הונא לרב יהודה ע"ש, ע"כ : [ו] וכן פסק ר"י אלפס דאביי ורבא ואמימר כולהו דחו להא מתני' דשריא דר"י היא אבל לרבנן אסור וכן פרש"י וכן ס"ה דאע"ג דבפרק אין צדין פסק כר"י במכשירי אוכל נפש מ"מ בשאר צורך החמירו אבל רשב"ט פסק כר"י דשרי וכן נראה לראבי"ה, ע"כ : [ז] כתבו התוס' דמפוחים שלנו הקטנים הרגילים לבעלי בתים ולא לאומן ולא לנפחים ולא לצורפי זהב וכסף מותר. ומ"מ אין להקל ואסור מדלא שרי אלא בשפופרת וכן כתב ס"ה וכן רוקח. ואני המעתיק מצאתי בתוס' יו"ט של הר"ר משה מפירר"א כתב ידו כי ר"י היה מתיר וכן היו נוהגים ביתו וכן עמא דבר, ע"כ : [ח] פרק המביא כ"י אין פוחתין את הנר מפני שהוא עושה כלי ורש"י פי' העושה לו בית קבול ששוקע ידו בביצת היוצר ור"ת פירש עוד פ"א ע"ש בתוס'. לשון ר"י אלפס אין פוחתין את הנר מסתבר לי הא דתנן אין פוחתין את הנר ביו"ט לאו הכי הילכתא דהא בגמרא אוקימנא בין לרב יוסף בין לרב אשי כיחידאה וגם בעל ההלכות לא אדכריה כל עיקר משום דלאו הילכתא ע"כ רבינו אלפס : [ט] א"ל רבא לרב דסרא דרשינן משמך הלכה כר"י פירוש דשרי מכשירי אוכל נפש דדריש לכם לכל צרכיכם א"ל יהא רעוא דכל כי הני מילי מעליתא תדרשו משמי וכו' ע"ש. ובעל ס"ה פסק גם כן אך שכתב מה שאין מורין כן גזירה

משום

מגיד משנה

מפני זה אסרו לראות סכין וכו'. בגמרא פרק אין צדין (דף כ"ח:) סמוך לדין ההשחזה איבעיא להו מהו להראות סכין לחכם רב מרי בריה דרב ביסנא שרי ורבנן אסרי. כתוב בהלכות ופירש בעל הלכות טעמא משום דחיישינן דלמא אתי הון לתהוס לאחוויי. ורש"י ז"ל פירש לפי שנראה כמעשה חול כטבח שרוצה למכור בשר באיטלז. ויש מי שהקשה על טעם רבינו שנראה ממנו שלא נאסר אלא לעם הארץ ובגמרא נזכר סתם. ואין זו קושיא שכיון שהזכירו שתלמיד חכם רואה לעצמו ומשאילה ממילא שלא אסרו אלא לראות לע"ה. וטעמו נראה עיקר שלפי שהטעם הוא מפני איסור ההשחזה הותר להכם לראותה ולהשאילה והרשב"א ז"ל הסכים לטעם רש"י ז"ל:

י אין מבקעין עצים ביו"ט וכו'. פ' המביא (דף ל"א:) משנה אין מבקעין עצים לא בקרדום ולא במגל ולא במגירה ולא בקופיץ ובגמרא גבי קופיץ לישנא בתרא לא שנו אלא בזכרות שלו אבל בנקבות שלו אסור:

ולמה אסרו בקרדום וכו'. טעם זה שכתב רבינו נכון הוא. והר"א ז"ל בהשגות האריך בזה ואין דבריו מעלין ומורידין בעיקר הדין אלא שנראה מדברי רבינו שלא הותר הבקוע

מורים דבר זה לרבים כדי שלא יבאו לחדדה [י] במשחזות. במה דברים אמורים בשיכולה לחתוך בדוחק או שנפגמה. אבל אם אינה יכולה לחתוך כלל אין משחיזין אותה אפילו על העץ שמא יבא להשחיזה במשחזות. ומפני זה [א]אסרו °) להראות סכין לחכם ביום טוב שמא תהיה פגומה ויאמר לו אסור לשחוט בה משום פגימתה וילך ויחדדנה במשחזת. וחכם שראה הסכין לעצמו הרי זה משאילה לעם הארץ:

י *אין [ב]מבקעין עצים ביום טוב לא בקורדום ולא במגל ולא במגירה אלא בקופיץ ובצד החד שלו. אבל לא בצד הרחב מפני שהיא כקורדום. ולמה אסרו בקורדום וכיוצא בו שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול שהרי אפשר

א טור סי' תלה סמ"ג שם: ב טור סי' תקא סמ"ג לאוין עה:

השגת הראב"ד

*אין מבקעין וכו'. כתב הראב"ד ז"ל איני יודע לאיזה דבר נלמוד מזה הטעם והטעם השוה לכל הדברים להלכה קי"ל כר' יהודה דמכשירין שא"א לעשותן מעיו"ט מותר לעשותן כדרכן ביו"ט והוא שיהיה דבר שצריך ולא יהא בו תקון לחול ואם אפשר לעשותן מעיו"ט עושין אותן ע"י שינוי וזהו טעם לביקוע וטעם למלח. ועם כל זה צריך שדבר תקון שהרי לדעת חכמים אע"פ שא"א לעשותן מעיו"ט א"כ תבלין מה טעם נדוכין כדרכן ומלח למה אפילו בשינוי אלא לא מסרן הכתוב אלא לחכמים והם אמרו יש מכשירין שהם כאוכל עצמו והם התבלין והמלח שנכנסים באוכל עצמו והתירו זה כדרכו וזה על ידי שינוי ואפילו לדעת חכמים וכן לר' יהודה מפני שמספיק למלח בהטייה לדוכן כל צרכו. ואפשר דבקוע עצים מפני שא"א לאפות ולבשל בלא עצים עשו אותו כדיכת המלח והתירו אותו על ידי שינוי עכ"ל:

°) נ"א לראות סכין לעם הארץ:

כסף משנה

סכינא אפומא דריחייא ואמרי ליה לחדודי קא בעי מר או לעבורי שמוניתא וחזיוה לדעתיה דלחדודי קא בעי וקא סבר הלכה ואין מורין כן. וכתב הרי"ף כל זה. ופירש"י הלכה כר"י ומותר כל אדם לעשות אבל אין מורין כן לרבים שלא יזלזלו אף במאפשר לעשותם מבע"י דכל הני דשריא כגון שנתקלקלו ביו"ט או שהיה אתמול טרוד כדאמרינן לקמן ולא התיר ר"י אלא במכשירין שא"א לעשותם מעיו"ט ואיתא נמי בגמרא (שם כ"ח:) אמר רב יוסף סכין שעמדה מותר לחדדה ביו"ט והוא דפסקה אגב דוחקא וכתב הרי"ף על זה ודוקא אגב ריחייא או אגב דיקולא אבל במשחזת לא. וכתב הרא"ש מה שפסק הרי"ף אבל במשחזת לא היינו שאין להורות כן אבל הלכה כר"י דאף במשחזת של אבן מותר דמתניתא דאין משחיזין את הסכין דאוקמה רב הונא במשחזת של אבן קאמר רב חסדא דלא כר"י. והרי"ף לא הביא כל הני לישני דאיתא בגמרא משום דקיימי אמתניתין דאין משחיזין את הסכין דלאו הלכתא היא דקי"ל כר"י. ומה שהביא הרי"ף ההיא עובדא דרבא דקא מעבר סכינא אפומא דדיקולא לא הביאה אלא להשמיענו דהלכה כר"י אבל לא הביאה להשמיענו דאין מורין כן דלא מיסתבר למימר דבמשחזת של עץ אין מורין כן דהא אפילו רבנן מתירים במשחזת של עץ אפילו לחדדה להד לישנא וכיון דבשל סופרים הוא אזלינן בהך לישנא לקולא הילכך נראה דבשל עץ אפילו לחדדה מורין ומתירין ע"ג הכירה אפילו לחדדה ובמשחזת של אבן להעביר השמונית מותר רק לחדדה במשחזת של אבן אין מורין כן עכ"ל. אבל הר"ן פירש דברי הרי"ף כפשטן לומר שהביא ההיא עובדא דרבא דקא מעבר סכינא אפומא דדיקולא להשמיענו דהלכה כר"י ואין מורין כן שכתב דנהי שהלכה שמותר להשחיז את הסכין אפילו לחדדה במשחזת של עץ כר"י אפ"ה אין מורין כן לכל כדי שלא יבא להשחיז במשחזת שלה דכה"ג אפילו ר"י מודה לפי שהוא עושה כלי ומש"ה רבא דסבירא ליה כר"י לא הוה מעבר סכינא אלא בדיקולא ולא במשחזת ורב יוסף אפומא דריחייא כדאיתא בגמרא אבל במשחזת לא ולפיכך כתב הרי"ף בסמוך דדוקא אגב ריחייא או אגב דיקולא אבל במשחזת לא ואע"פ שאפשר לדחות ולומר דרבא ורב יוסף משום דקיימי קמייהו רב נחמיה ורב יוסף לא הוו מחזי במשחזת של אבן דכיון דסבירא ליה דאין מורין כן לא הוו מצי לאהדורי למימר להני רבנן דקיימי קמייהו דכרבנן עבדי דבגמרא מוכח דלרבנן במשחזת של אבן אפילו להעביר שמוניתא אסור אבל אה"נ דהיכא דלא הוי איניש בהדייהו דבמשחזת של אבן מחזי כר"י אפילו הכי כיון דלא חזינן דעבד אלא הכי מנא לן לאהדורי בהך קולי ועוד דשמעתיה דלקמן מוכחי דבמשחזת אפילו לר"י אסור ומש"ה אסרי להראות סכין לחכם וסכין שעמדה דלא פסקא אפילו אגב דוחקא וכן דעת הרמב"ם בפרק ד' מהלכות יו"ט עכ"ל. ומשמע מדבריו דסתם משחזת אינה אלא על אבן ומשחזת של עץ היינו כגון פוש דיקולא וכיולא: ואיבא למידק דמשמע הכא דהרי"ף ורבינו סברי דהלכה כר"י במכשירין ואילו מההיא דשפוד שנרצם משמע שסובר רבינו דלית הלכתא כר"י. וצריך לומר דאע"ג דמדאורייתא שרי כר"י חכמים אסרוהו לפי שאינו צורך אוכל נפש כל כך שהרי יכול לתחוב בו הבשר אי נמי יכול לצלותו על הגחלים: ודעת ה"ה דלהרי"ף ורבינו לית הלכתא כר"י בשום מכשירין וכדמשמע ממה שכתב ה"ה כאן וממה שכתב גבי אין מכבין את האש בשביל שלא תתעשן הקדרה. ולפי דבריו יש לתמוה למה התירו להעביר הסכין אפומא דדיקולא או אפומא דריחייא ונראה לי שסובר ה"ה דכל כה"ג אפילו רבנן מודו דשרי דאין כאן מלאכה כלל כיון שאינו משחיז במשחזת שלה וגם הסכין הותך קצת הילכך לאו בכלל מכשירין דאסרי רבנן הוא ושרי לכ"ע הילכך לא חילק בין נפגמה ביו"ט לנפגמה מעיו"ט דלעולם מותר לחדדה על העץ או על החרס או על האבן דלאו מלאכה היא כלל שאילו היתה מלאכה אפילו בנפגמה מעיו"ט היה אסור דלית הלכתא כר"י כלל ולפי זה הא דאמר רב חסדא דסכין שנפגמה מחלוקת ר"י ורבנן היינו לחדדה במשחזת שלה אבל על גבי עץ או חרס או אבן לרבנן נמי שרי ושפוד שנרצם דקאמר אתאן למחלוקת ר"י ורבנן היינו בשנעקם וצריך תיקון גמור הילכך הוי בכלל מכשירין דאסרי רבנן ואסר ר"י בנרצף דהיינו שנעקם קצת אע"ג דמפשיט ליה בידיה גזרה משום נרצם וגריפת התנור דאמר רב יהודה שהוא מחלוקת ר"י ורבנן ואפילו הכי כתב רבינו בפרק ג' שאם א"א לאפות או לצלות אא"כ גרף מותר צריך לומר דגריפת התנור דקאמר רב חסדא היינו ביכול לאפות בו על ידי הדחק ואפילו הכי שרי ר"י אבל בא"א לאפות בו כלל לרבנן נמי שרי דגריפת התנור לאו מלאכה גמורה היא ולא אסרוה רבנן אלא גזירה אטו שאר מכשירין שהם מלאכה גמורה והיכא דא"א לאפות אא"כ גרף לא העמידו דבריהם כדי שלא ימנע משמחת יו"ט. ורבינו כתב טעם כיוצא בזה בפרק זה על מה שאסרו ביקוע עצים והתירוהו בקופיץ ובצד החד שלו כנ"ל שצריך לומר לדעת ה"ה שמפרש דרבינו לא ס"ל דהלכה כר"י במכשירין ומיהו לדעת הרי"ף א"א לומר דאין הלכה במכשירין כלל דאם כן למה כתב בפ' אין צדין הא אמר רב חסדא הלכה כר"י ולפיכך דברי ה"ה במה שכתב לדעת הרי"ף תמוהים וצ"ע: ואיבא למידק למה לא כתב רבינו דלהעביר השמונית ע"ג עץ או חרס או אבן מורין כן להתיר כדאסכתן בהך רבנן דאמרו להני רבנן דקמייהו דלהעביר שמוניתא בעו. ואפשר לומר דכיון שכתב דלהשחיז אין מורין ממילא משמע דלהעביר השמונית מורין וע"פ הדברים האלה שכתבתי נסתלקו תמיהת הרמ"ך על רבינו בלשונות הללו:

העושה

לחם משנה

ט ומפני זה אסרו להראות סכין וכו'. כתב ה"ה שהקשו על דברי רבינו ז"ל שלפי טעמו לא נאסר להראות אלא לעם הארץ שמא ישחיזנה כשיתיר לו החכם אבל ת"ח שלא יבא להשחיז לא ואם כן היה לו לחלק בגמרא. וקשה דא"כ לעיל בפ' שני שכתב רבינו ז"ל לפיכך אסור לראות מומי קדשים גזרה שמא יתירם החכם וכו' אמאי לא הקשו שם לו החכם יבא וישחוט אבל הת"ח שלא ישחוט לא דומיא דהכא. וא"כ אמאי לא חלקו שם בגמרא בין ת"ח לעם הארץ ושם ליכא לתרץ כמו שתירץ כאן ה"ה ז"ל דסמך על מה שאמר שתלמיד חכם רואה לעצמו וכו' וא"כ תפול שם הקושיא בלי תירוץ. ועוד אני תמה על עיקר קושיא זו דא"כ בכל הגזרות שגזרו חכמים אמאי לא חילקו בין ת"ח לעם הארץ כמו לעיל בפרק ראשון שגזרו על כל ביצה שנולדה ביו"ט בטלטול ובאכילה שלא יבא לטלטל ולאכול ביצה שנולדה בשבת אחר יו"ט דהתינח לעם הארץ שיבוא לאכול אבל הת"ח לא אתי למטעי וכן בכל הגזרות דומות לזו אלא ודאי דהחכמים לא חלקו בין עם הארץ לת"ח שהגזרה היא כוללת וא"כ מה זה שהקשו על רבינו ז"ל כאן. וי"ל דודאי אע"פ שבכל המקומות רצו החכמים שהגזרה תהיה כוללת כאן ע"כ הקלו שלא רצו שתהיה הגזרה כוללת מפני שאמרו וה"ח רואה לעצמו ומשאילה לעם הארץ משמע דלא רצו שהגזרה תהיה כוללת א"כ מפני כן הקשו דהיה להם לחלק כאן בין עם הארץ לת"ח אבל בשאר המקומות כמו בכור או ביצה לא. עוד אפשר דבכל המקומות גזרינן אפי' בת"ח שיורה לעצמו היתר ויבא וישחוט בו ביום או בביצה שיאכל אפילו שיהיה יו"ט אחר השבת משום דאי אפשר בלאו הכי אבל הכא אין לגזור ת"ח על כך כיון דאפשר להשחיז במשחזת של עץ הא אית תיקון ולא שביק היתרא ואכיל איסורא. וא"ת לדעת בעל הלכות שפי' שמא יצא הון לתהוס אמאי לא חילקו בין ת"ח לע"ה דת"ח לא יצא. וי"ל דאפילו ת"ח יצא שלא לדעת וכן מבואר בדברי הר"ן ז"ל בפירוש ההלכות. ומ"ש ה"ה ז"ל לפי שהטעם הוא מפני איסור השחזה כלומר דלרש"י כיון דטעמא הוי משום דמחזי כעובדין דחול אפי' שהחכם רואה ומשאילה לאחרים מ"מ דמי לעובדין דחול אבל לטעמו אתי שפיר:

ולמה

משנה למלך

ט מפני זה אסרו להראות סכין לחכם ביו"ט כו'. בבדיקה דלאחר שחיטה כתב הרב בעל הלבוש די"א אוסרין ויש מתירין והרב בעל באר שבע הסכים להתיר:

ובן

הגהות מיימוניות

משום שנפגמה מעיו"ט אמנם ר"י כתב כלישנא בתרא דהתם ולא התיר כ"א ע"י שינוי אפומא דדיקולא שהר רבא גופיה דפסק כר"י לא עבד אלא אפומא דדיקולא ואפילו ר' יהודה לא שרי אלא כה"ג ואפילו נפגם היום ע"ש בתוס', ע"כ: [י] ורש"י פירש משום דאוושא

מגדל עוז

אין מבקעין עד ואסרו מה שאסרו: כתב הראב"ד ז"ל איני יודע לאיזה דבר נלמוד וכו' עכ"ל: ואני אומר עיקר הלכה זו פרק המביא כדי יין במשנה ובגמרא (דף ל"ד) ודיני התבלין והמלח ודיכתן ושנויין כבר כתבן ר"מ ז"ל וטעמן על דרך הגמרא. וגם אני הוכחתי פ"א של הלכות אלו דעתו והסברות האחרות. ומה שאמר מפני שמחת יו"ט מפורש פ"ק דביצה (דף ז') סוף גמרא מתני' דהשוחט חיה ועוף בין לרבה בין לרב יוסף שניהם מכוונין להקל ומשם נלמד לכל דבר ואע"פ שאינו מפורש בגמרא על כל דבר ודבר. וראיה גדולה יש לי על זה פ"ק דביצה גמרא מתני' דאין מוליכין את הסולם כמ"ש בסמוך בפ' שאחר זה בעז"ה. אך הטעם שכתב ר"מ ז"ל שמא יפגע בעץ עבה לא מצאתיו בגמרא

אפשר היה לו לבקע מערב יום טוב. ולמה לא נאסר הביקוע כלל מפני שאפשר שיפגע [א]בעץ עבה ולא יוכל להבעירו וימנע מלבשל. לפיכך התירו לבקע בשינוי. וכל הדברים הדומין לזה מזה הטעם התירו בהן מה שהתירו ואסרו מה שאסרו: יא [ב]לא [כ] תכנס [ל] אשה בין העצים ליטול מהן אוד לצלות בו. ואין [ג]סומכין את [מ] הקדרה ולא את הדלת בבקעת של קורה. שלא התירו לטלטל עצים ביום טוב אלא להסקה בלבד: יב מסלקין [ד]תריסי חנויות ומחזירין אותן ביום טוב כדי שיוציא תבלין שהוא צריך להן מן החנות ולא ימנע משמחת יום טוב. במה דברים אמורים בשיש להן ציר באמצע אבל יש להן ציר מן הצד אסור גזירה שמא יתקע. ושאין להן ציר כל עיקר אפילו בבית מותר להחזיר: יג כלים שהן [נ] מפוצלין כגון [ה]מנורה של חוליות וכסא ושלחן שהן חתיכות חתיכות מעמידין אותה ביום טוב והוא שלא יתקע. לפי שאין [ס] בנין בכלים. אבנים של בית הכסא מותר לצדדן ביום טוב. בנין עראי הוא ומשום כבודו לא גזרו: יד [ע] העושה [ו]מדורה ביום טוב כשהוא עורך את העצים אינו מניח זה על זה עד שיסדיר המערכה מפני שנראה כבונה. ואע"פ שהוא בנין עראי אסור. אלא או שופך העצים בערבוב או עורך בשינוי. כיצד מניח עץ למעלה ומניח אחר תחתיו ואחר תחתיו עד שהוא מגיע לארץ: טו וכן [ז]הקדרה אוחז אותה ומכניס האבנים תחתיה. אבל לא יניחנה על גבי האבנים. וכן המטה אוחז הקרשים למעלה ומכניס הרגלים תחתיהן. אפילו [פ] ביצים לא יעמיד אותן שורה על גבי שורה עד שיעמדו כמו מגדל אלא ישנה ויתחיל מלמעלה למטה. וכן כל כיוצא בזה צריך שינוי: טז מסירין [ח]זבובין הנתלים בבהמה אע"פ שהן עושין חבורה. ואין [ט]מילדין את הבהמה ביום טוב אבל מסעדין. כיצד אוחז בולד שלא יפול לארץ ונופח לו בחוטמו ונותן דד לתוך פיו. היתה בהמה טהורה וריחקה את הולד מותר לזלף משלייתה עליו וליתן בול מלח ברחמה כדי שתרחם עליו. אבל הטמאה אסור

א עיין בטור שם: ב טור סי' תקז: ג טור סי' תקב: ד טור סי' תקיט סמ"ג שם: ה טור סי' תקב סמ"ג שם: ו שם: ז שם: ח טור סי' תקכג סמ"ג שם: ט טור שם סמ"ג לאוין שם:

כסף משנה

יד העושה מדורה ביו"ט כשהוא עורך את העצים וכו'. דברי רבינו הם כדברי הרי"ף וכתב עליו הרא"ש פירוש לפירושם כשעושים מדורה גדולה עושים ד' שורות של עצים כעין ד' דופני התיבה ונותנים עליהם עצים ובהא קאמר שלא יעשה הדפנות תחלה אלא אחד יאחוז העליונים בידו ואחד יעשה הדפנות תחתיהם שלא יהא דרך בנין. ועל מ"ש ה"ה שפריסת שלחן על ספסליו מותר לפי שאין צריכין לאויר שתחתיו קשה שהרי ביצים שאין צריכים לאויר שביניהם ואסור וצ"ע:

טז מסירים זבובים הנתלים בבהמה וכו'. פלוגתא דתנאי בספ"ב דביצה (דף כ"ג) ואיפסיקא הלכתא כראב"ע דשרי לקרד אע"פ

מגיד משנה

הבקוע אלא בעצים גדולים אבל בעצים דקים שהן נוחין להדליק אסור וכן כתב הרשב"א ז"ל משך נראה מדברי רבינו וכן כתבו בתוספות:

יא לא תכנס אשה וכו'. דרש רבה אשה לא תכנס לבית העצים ליטול מהן אוד, ופירש רבינו לצלות בו וכבר נתבאר למעלה פרק שני שקוץ רטוב אסור לצלות בו וקוץ יבש כתבתי שם שמותר ואפשר שאוד רוצה לומר לדעת רבינו עץ לח ורטוב שאינו ראוי להסקה בפני עצמו אבל עץ יבש ודאי מותר וכן כתב הרשב"א ז"ל, והוא ז"ל פירש ליטול מהן אוד לתקן בו את האש שבתנור אלא אם כן הוכן מעיו"ט: ואין סומכין את הקדרה בבקעת וכו'. שם (דף ל"ב ל"ג) אין סומכין את הקדרה בבקעת וכן הדלת ובגמרא טעמא לפי שלא נתנו עצים אלא להסקה:

יב מסלקין תריסי חנויות וכו'. פ"ק (דף י"א:) משנה ב"ש אומרים אין מסלקין את התריסין ביו"ט וב"ה מתירין אף להחזיר ובגמרא מאי תריסין אמר עולא תריסי חנויות ואמר עולא בגמרא דטעמא דהתירו ב"ה להחזיר משום תבלין דאי לא אתי לאימנועי משמחת יו"ט ואמרו מהו דתימא טעמא דב"ה משום דאין בנין בכלים ואין סתירה בכלים ואפילו דבתים נמי קמ"ל עולא דהתירו סופן משום תבלין. דחנויות אין דבתים לא. ופי' הרשב"א ז"ל תריסי הנויות תריסי תיבה שדה ומגדל דחנויות. דבתים תריסי תיבה שדה ומגדל שבבתים. ורש"י ז"ל פירש תריסי חנויות כמו תיבות הן ועומדות בשוק ואין מחוברות בקרקע תריסין דלהות פתחיהן עכ"ל. ומה שכתב רבינו בשיש להם ציר או בשאין להם מפורש בגמרא שם:

יג כלים שהן מפוצלין וכו'. משנה פרק יו"ט שחל (דף כ"א כ"ב) ב"ש אומרים אין זוקפין את המנורה וב"ה מתירין ואמרו בגמ' במנורה של חוליות עסיקינן משום דמיתחזי כבונה וסברי ב"ש יש בנין בכלים ויש סתירה בכלים וב"ה סברי אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים. וכתב רבינו והוא שלא יתקע ופשוט הוא ונלמד מתריסי חנויות שאם יש להם ציר מן הצד שאסור להחזירן וגדולה מזו כתב הרשב"א ז"ל שנראה לו שלא אמרו אלא במנורה שאין עשויה לתקוע חוליותיה אבל בעשויה לתקוע אסור לזקפה. ואין נראה כן מדעת רבינו ואין זה בתריסין שיש להם ציר מן הצד שחוששין שמא יתקע משום דהתם קבוע הוא מאד לתקוע מפני הציר שהוא מן הצד משא"כ כאן: אבנים של בית הכסא וכו'. פרק המביא (דף ל"ב.) אמר רב נחמן אבנים של בית הכסא מותר לצדדן ביו"ט ואסיקו טעמא דבנין ערלאי הוא ומשום כבודו לא גזרו רבנן:

יד העושה מדורה וכו'. שם אמר רב יהודה האי מדורתא מלמטה למעלה אסור מלמעלה למטה שרי וכן ביעתא וכן קדרה וכן פוריא וכבר כתבתי פרק עשרים ושנים מהלכות שבת שפריסת שלחן על גבי ספסליו מותר לפי שאין צריכין לאויר שתחתיו:

טו מסירין זבובין וכו'. זהו פירוש מקרדין את הבהמה ואמרו סוף פרק יו"ט שחל (דף כ"ג) שהלכה כתנא קמא דשרי אפילו בקטנים שעושין חבורה דדבר שאין מתכוין מותר, ופי' שמסירין הזבובים בכלים קטנים והדין שלפעמים עושין חבורה: ואין מילדין את הבהמה וכו'. בשבת פרק מפנין (דף קכ"ח:) משנה אין מילדין את הבהמה ביו"ט אבל מסעדין ובגמ' תניא כיצד מסעדין אוחז בולד כדי שלא יפול לארץ ונופח לו בחוטמו ונותן דד לתוך פיו כדי שיינק אמר רשב"ג מרחמין היינו על בהמה טהורה ביו"ט כיצד

לחם משנה

י ולמה לא נאסר הביקוע כלל וכו'. כלומר אע"ג דלמעלה בדבר שאפשר לעשותו בעיו"ט אסור ביו"ט אפילו בשינוי הכא התירו משום דאי אפשר בלאו הכי וימנע משמחת יו"ט וכן הוא הטעם גבי מלח כמו שכתבתי למעלה בשם הראב"ד ז"ל וכתבו הר"ן ז"ל בפירוש ההלכות בפרק המביא כדי יין:

יא לא תכנס אשה בין העצים ליטול מהן אוד. קשה קצת הרי כתבו רבינו ז"ל למעלה גבי קוץ רטוב ולמה חזר לכותבו כאן: שלא התירו לטלטל עצים ביו"ט אלא להסקה בלבד. וכבר תירץ מה שיש בזה הרב ב"י בסימן תק"א ע"ש. עוד קשה מאי שנא דמסיקין בכלים אע"ג דלא הוכנו להסקה אלא למלאכה אחרת. וי"ל דמ"מ תורת כלי עליו וכבר נזכר זה בדברי הר"ן ז"ל הביאו ב"י ז"ל בסימן הנזכר:

יב מסלקין תריסי חנויות וכו'. קשה שהרי לעיל בפ' שלישי כתב רבינו ז"ל דטעמא דשחיקת תבלין מותרת מפני שאי אפשר לעשותו מעיו"ט שמפיגין טעמן אבל אם היה אפשר לעשותן מעיו"ט היה אסור וא"כ כאן דתבלין אפשר לקנותן מעיו"ט א"כ אמאי התירו לו להחזיר. ואין זו קושיא כלל חדא דלעיל הוי שחיקת סממנין שהוא תולדה דטחינה ואסור דבר תורה והכא הוי ציר באמצע שלא נאסר אלא אטו ציר מן הצד ועוד דהתם אסרו לו מפני שהוא עשה שלא כהוגן שהיה לו לעשותו מעיו"ט אבל הכא אין הדין לאסור עליו דאין איסור קניה ביו"ט כיון שאינו מזכיר סכום מקח ואין ראוי שנגזור על זה שלא ימכור דבר דליכא שמחת יו"ט מפני שהאחר עשה שלא כהוגן שלא קנה מאתמול דאין זו סברא לגזור על זה בעבור זה: ושאין להם ציר כל עיקר אפילו בבית מותר להחזיר. אע"ג דבגמרא (דף י"א:) לא אמרו בד"א אלא לענין תריסי חנויות מ"מ משמע לרבינו ז"ל דבשאין להם ציר דליכא איסור כלל אפילו בבתים מותר דהא אפילו דאית ליה ציר באמצע לא אסר בבתים אלא משום גזרה. ודע דבבתים דוקא חזרה נאסרת אבל הסילוק מותר אפילו בשיש ציר באמצע וזה נתבאר בדברי רבינו כמ"ש ושאין להם ציר בבית מותר להחזיר משמע דכשיהיה להם ציר באמצע אסור להחזיר לבד:

טו וכן המטה אוחז הקרשים למעלה וכו'. הטעם דנאסרה המטה בלא שינוי משום שצריך לאהל שתחתיה לשום הסנדלים כמ"ש ה"ה ז"ל בפ' כ"ב מהלכות שבת. וזה מוכרח ממ"ש כאן רבינו ז"ל. ואם תאמר והרי התירו בשבת מטה דהרי כתב רבינו ז"ל בפרק כ"ב ומותר להניח מטה וכסא וטרסקל. זו אינה קושיא דכבר ביאר רש"י ז"ל בפרק אין צולין

מגדל עוז

כגמרא ואיני יודע מאין לו אמנם סברא טובה היא לו אם מדעתו אמרה או קבלה מרבותיו וכן כתב הר"מ ז"ל מקוצי וצריך לי עיון: לא תכנס אשה עד להסקה בלבד. פ' המביא (דף ל"ג): מסלקין תריסי עד מותר להחזיר. פ"ק דביצה (דף י"ב): כלים שהם מפוצלים עד שאין בנין בכלים. פ"ב דביצה (דף כ"ב): אבנים של בית הכסא עד צריך שינוי. פרק המביא כדי יין (דף ל"ב) ופרק המוצא תפילין (דף ק"ב): מסירין הזבובים עד חבורה. פ"ב דביצה (דף כ"ו) וסוף פ"ג דעדיות: אין מילדין עד שאין צריכה לה. פרק מפנין (דף קכ"ח):

הגהות מיימוניות

דאוושא מילתא והוי כעין עובדא דחול, ע"כ: [כ] גם בפרק שני תמצא זה: [ל] בה"ג פי' טעמא דאשה לא תכנס וכו' משום תקון כלי נגעו בה וכן פר"ת, ע"כ: [מ] וכן פי' התוספות בשם הר' יהודה דהא דמסיק בפרק כל הכלים הא ב"ש הא ב"ה לאו אההיא דאין בין יו"ט לשבת אלא אההיא דמשילין תדע דכולה סוגיא דפרק כל הכלים מייתי לקמן בפ' בתרא ולא מייתי גבייהו הא דאין סומכין משום דאפילו ב"ה מודו דגזרינן יו"ט אטו שבת ומשום דלא נתנו עצים אלא להסקה כרבינו המחבר ולענין סמיכת קדירה דמו לטלטול צרורות שבחצר שאין תורת כלי עלייהו ואתי לטלטולי בהו אבל לענין שאר מילי דשבת לא גזרינן יו"ט אטו שבת וכן עיין בתוס' ובס"ה כתב כפירוש ראשון שכתב בשר"ת דהא מהנ הין דאין סומכין אתי כב"ש כדלעיל בהג"ה שבפ"ב בהל' י"ג, ע"ש: [נ] כב"ה ע"ש בגמ' עיין בהלכות שבת פ"י ופ' כ"ג, ע"כ: [ס] עיין בהל' שבת פ"י ופ' כ"ג, ע"כ: [ע] רש"י כתב בכל אלה להיתר משום דקי"ל כר"ש בדבר שאין מתכוין כדלעיל בהגה"ת בפ"ב שבהלכתא י"ג ול"נ לר"י שהרי כאן מתכוין לעשות דבר שעושה וכתב ר"י דוקא הכא אמרינן שצריך לאויר שתחתיו אבל הפך ע"ג שאר חפצים דלא צריך לאויר שתחתיו שרי, ע"כ: [פ] ובענין זה פר"ח וכן ר"י ודלא כרש"י שפי' ביצים נסוח שנוהגים ע"פ כלי חלול בעין גרפ"א שהרי אפילו בשבת לא היה אסור דומיא דקדרה ע"ג כירה שמותר להחזיר.

מגיד משנה

היכי עבדי לה אמר אביי מביא גוש של מלח ומניח לה בתוך הרחם כדי שתזכור צערה ותרחם עליו ודוקא טהורה אבל טמאה לא מאי טעמא דלא מרחקא ואי מרחקא לא מקרבא, ע"כ:

יז כלי שנטמא מערב יו"ט וכו'. משנה פרק יו"ט שחל (ביצה י"ז י"ח) מחלוקת ב"ש וב"ה ובגמ' דכולי עלמא מיהת כלים בשבת לא מאי טעמא ואמרו שם הרבה טעמים רבה אמר גזרה שמא יעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים והקשו על זה תינח שבת יו"ט מאי איכא למימר ותירצו גזרה יו"ט אטו שבת ורב יוסף נתן טעם משום סחיטה ואמרו תינח כלים דבני סחיטה דלאו בני סחיטה מאי ותירצו גזרה הני אטו הני ושם הקשו על שניהם מברייתות הרבה ותירצו אותן ורב ביבי אמר גזרה שמא ישהא ותניא כוותיה התם ורבא אמר מפני שנראה כמתקן כלי. ורבינו כתב טעמא של רב ביבי משום דתניא כוותיה וכן נכתב בהלכות. ומפורש שם בברייתא דדוקא נטמא מעיו"ט אבל נטמא ביו"ט מטבילין. ודין אם היה צריך להטביל מים שבו וכו' מפורש שם בגמרא (דף י"ח:) שחכמים סוברין שמטבילין את הכלי על גבי מימיו: כלי שהיה טהור וכו'. זהו מטבילין מחבורה לחבורה שאמרו (דף י"ט) שם, ופירש רבינו הגדול ז"ל מחבורת תרומה לחבורת שלמים: יח כלי שנטמא ביו"ט מטבילין אותו וכו'. ברייתא שם (דף י"ח) כמו שכתבתי למעלה: נטמא הכלי במשקין טמאין וכו'. ברייתא שם כלי שנטמא באב הטומאה אין מטבילין אותו ביו"ט בולד הטומאה מטבילין אותו ביו"ט. ופירש רבינו אפילו נטמא מעיו"ט ומוכרח הוא שם. וכן פירשו ז"ל. ונתן רבינו טעם מפני שטומאה זו מדבריהם ואין גוזרין בה שמא ישהא. והרב רבי משה הכהן והרשב"א ז"ל הקשו עליו למה כתב טעם זה והניח הטעם האמור בגמרא. ואני אתרץ כבר כתבתי למעלה דרבה יהיב טעמא לאסור טבילת כלים גזרה משום שבת ובשבת גזרה משום העברה ארבע אמות ברה"ר והקשו עליו מברייתא זו ואמרו אם איתא נגזור ולד הטומאה אטו אב הטומאה ותירץ ולד הטומאה היכא משכחת לה גבי כהנים וכהנים זריזין הן וכן הקשו לרב יוסף דאמר גזרה משום סחיטה וגזרה כלים דלאו בני סחיטה אטו כלים דבני סחיטה. ותירץ כתירוץ הזה ורבינו לא הזכיר אלו הטעמים אלא טעמא דרב ביבי דתניא כותיה שהיא גזירה שמא ישהא ולדידיה לא קשיא מידי משום דהיינו טעמא דולד הטומאה לאו דאורייתא ולא גזרינן ביה שמא ישהא. כיון שטהור הוא מן התורה אין קפידא בשהייה ותדע לך דגבי רב יוסף דאמר טעמא משום סחיטה אמרו מתיבי כל הני תיובתא ושני ליה כדשנין ואילו גבי רב ביבי לא הזכירו לא קושיא ולא תירוץ. ותמה אני איך הקשו על רבינו למה לא כתב התירוץ האמור לדעת אחרים אליבא דרב ביבי והמעיין בסוגיא ימצא זה מבואר ואפילו לדעת רבה ורב יוסף הייתי יכול להעמיד דברי רבינו שלפי שאין טומאת ולד הטומאה מן התורה הוא שמצויה גבי כהנים בלבד אלא שאני סובר באמת שזו היא כונת רבינו כך נ"ל: ומדלין בדלי טמא וכו'. ברייתא שם כלשונה ומדינין אלו למד הרשב"א ז"ל שאין מטבילין ביו"ט כלי תשמיש הנקחין מן הנכרי הצריכין טבילה אלא כעין טהרת הכלי כלומר שאם הוא כלי העשוי לדלות בו או למלאות בו מים מן המעין ממלא בו והוא טהור. ולדעת רבינו שכתב בפרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות שטבילת כלים מדברי סופרים ונתבאר שמטבילין ולד הטומאה מפני שטומאתו מדברי סופרים כמו שכתבתי יש לומר שמטבילין את הכלים ביו"ט. ומ"מ עם כל זה אני אומר שדין הרב קיים לפי שאפילו מאן דלית ליה טעמא דמחזי כמתקן כלי ה"מ גבי טבילת טומאה שאפילו קודם טבילה היה הכלי ראוי להשתמש בו בטומאה לטמא ולמי שאינו אוכל חוליו בטהרה ומשום הכי לא חשבי הטבילה תקון וכולן שוין בטומאה של דבריהם שאין זה תקון אבל כלים הנקחין מן הנכרי דקודם טבילה לא חזו ודאי טבילתן מחזיא כמתקן כלי ואסירא לכולי עלמא כנ"ל: נדה שאין לה בגדים וכו'. מימרא כלשונה שם:

יט דברים רבים אסרו ביו"ט וכו' כיצד אין פוסקין וכו'. פרק אין צדין (דף כ"ז:) משנה אין נמנין על הבהמה ביו"ט לכתחלה אבל נמנין עליה בעיו"ט ושוחטין ומחלקין ביניהם ובגמרא מאי אין נמנין אין פוסקין דמים לכתחלה ביו"ט היכי עביד אמר רבה מביא שתי בהמות ומעמידן זו אצל זו ואומר זו כזו. והביאו שם ברייתא לא יאמר אדם לחבירו הריני עמך בסלע הריני עמך בשתים אבל יכול לומר הריני עמך למחצה לשליש ולרביע:

כ כשהן מחלקין וכו'. במשנה (דף כ"ח) ר"י אומר שוקל אדם בשר כנגד הכלי וכנגד הקופיץ וחכ"א אין משגיחין בכף מאזנים כל עיקר ובגמ' מאי כל עיקר אמר שמואל אפילו לשמרו מן העכברים אמר רב אידי בר אבין והוא דתליא בתריסא: וטבח אומן אסור וכו'. שם אמר שמואל טבח אומן אסור לשקול בשר ביד ואמר שמואל טבח אומן אסור לשקול בשר במים. וכתב הרשב"א ז"ל לא אסרו אלא דרך משקל אבל הטבח האומן אע"פ שידע לכוין דרך היכתו לחתוך ליטרא או חצי ליטרא חותך כדרכו ואינו חושש עכ"ל. ודבר פשוט הוא: ואין מטילין חלשים וכו'. פרק שואל אדם בשבת (שבת קמ"ח) משנה מטילין חלשים על הקדשים ביו"ט אבל לא על המנות ובגמרא (דף קמ"ט:) מאי אבל לא על המנות ופירשו אבל לא על המנות של חול ביו"ט. ומדעת רבינו נראה שהוא מפרש של חול של חולין אבל רש"י ז"ל פירש של חול של קדשים של אתמול וזה דעת הראב"ד ז"ל. ולפיכך כתב בהשגות אמר אברהם בגמרא מפרש מטילין חלשים וכו' מנה גדולה כנגד קטנה ע"כ. והיתר בניו ובני ביתו בהפסח כבר כתבה רבינו פרק כ"ג מהלכות שבת ולא היה צריך לכתבו כאן שאם בשבת מותר כל שכן ביו"ט אבל חלוק בין קדשים של יו"ט לקדשים של אתמול לא חלקו רבינו לפי שהוא מפרש של חול הנזכר בגמרא של חולין כמו שכתבתי:

לא

כסף משנה

אע"פ שהוא עושה הבורה לפעמים משום דקי"ל כר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר. והנה ה"ה רצה לפרש לדעת רבינו דגדולים וקטנים שאמרו בגמ' אתיני המגרדת קאי כמו שפירשו המפרשים. ואין הדבר כן דלדעת רבינו לא הוזכר דין מגרדת כלל ומ"ש בגמ' דקירוד הוי קטנים וקרצוף הוי גדולים אזבובים הנתלים בבהמה קאי דכשהם קטנים כשעוקרים אותם מיקרי קירצוף וכשעוקרים הקטנים נעשית הבורה לפעמים אבל כשעוקרים הגדולים אין נעשית הבורה וכן פירש הוא ז"ל בפירוש המשנה ספ"ב דביצה ופ"ג דעדיות וגם הערוך הזכיר פירוש זה:

וכן

משנה תורה

אסור לעשות להן כן לפי שאינה צריכה: יז כלי שנטמא מערב יום טוב ° אין מטבילין אותו ביום טוב גזירה שמא ישהה אותו בטומאתו. ואם היה צריך להטביל מים שבו מטביל [ל] את הכלי במימיו ואינו חושש. כלי שהיה טהור לתרומה ורצה להטבילו לקדש מותר להטבילו. וכן כל כיוצא בזה מטבילות מעלות שאר הטמאות: יח כלי שנטמא ביום טוב מטבילין אותו ביום טוב. נטמא הכלי במשקין טמאין שהן ולד הטומאה מערב יום טוב מטבילין אותו ביום טוב לפי שהוא טהור מן התורה כמו שיתבאר במקומו. ומדלין בדלי טמא והוא טהור מאליו. נדה שאין לה בגדים להחליף מערמת וטובלת בבגדיה: יט דברים רבים אסרו ביום טוב משום גזירת מקח וממכר. כיצד אין א פוסקים דמים לכתחלה על הבהמה ביום טוב אלא מביא שתי בהמות שוות זו לזו ושוחטין אחת מהן ומחלקין ביניהן ולמחר יודעין כמה דמי השנייה וכל אחד ואחד נותן דמי חלקו. כשהן מחלקין ביניהן לא יאמר זה אני בסלע ואתה בשנים שאין מזכירין שום דמים אלא זה נוטל שליש וזה רביע: כ כשהן מחלקין לא ° ישקלו במאזנים שאין משגיחין בכף מאזנים כל עיקר. אפילו ליתן בו בשר לשומרו מן העכברים אסור אם היו המאזנים תלויין [ק] מפני שנראה כשוקל בכף מאזנים. טבח אומן אסור לשקול בידו. ואסור לשקול [ר] בכלי מלא מים. *ואין מטילין חלשים על המנות. אבל מטילין חלשים על בשר הקדשים ביום טוב כדי לחבב את המצוה:

לא

א טור סי' תק סמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*ואין מטילין חלשים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בגמרא מפרש מטילין חלשים על קדשים של יו"ט ביו"ט אבל לא על סמנות של חול ביו"ט ואפילו בקדשים ועם בניו ובני ביתו מותר ואפילו מנה גדולה כנגד מנה קטנה עכ"ל:

לחם משנה

חולין מטה המחוברת ועומדת אם היתה זקופה מוטה על צדה מותר לנטותה ליֵשב על רגליה ואע"ג דהשתא עביד אהל שרי דלאו מידי עביד אלא ליתובה בעלמא ע"כ. אבל מטה דהכא היא מטה דקרשים ורגלים שהוא אהל ע"כ:

יח נטמא הכלי במשקין טמאים וכו'. מה שכתב ה"ה ז"ל ואפילו לדעת רבה ורב יוסף כלומר אפילו שיהיה סובר רבינו התירוץ אליבא דרב ביבי (דף י"ח) דאמר גזרה שמא ישהא שתירצו אליבא דרב יוסף שהוא כהנים זריזים הם אבל אי אפשר לומר שהוא פסק כרבה ורב יוסף דהא אמר גזרה שמא ישהא כרב ביבי:

כ ואין מטילים חלשים על המנות. לפי דעת רבינו ז"ל דאיירי במנות של חולין יש לפרש מה שאמרו בפרק שואל (דף קמ"ט:) מ"ד הואיל דכתיב ועמך כמריבי כהן כלומר דכיון דקאמר הכא דישראל הם מריבים כמו כהנים דהכי משמע ועמך וכו' יש לעשות דלא ליהו ישראל לאגלויי ולא קאי כלל אכהנים. ומכל מקום הוא דוחק לפירושו דלמה הוצרך התנא לומר אבל לא על המנות כיון דכבר אשמועינן ברישא מפיס אדם עם בניו וכו' דמשמע דוקא עם בניו ולא אחר כמו שדקדקו בגמרא. גם בדברי הגמ' יש לתמוה למה דקדקו מרישא ואמרו עם בניו ובני ביתו אין אבל עם אחר לא הרי מפורש הוא

הגהות מיימוניות

להחזיר עליה אם גרופה וקטומה כדאיתא פרק כירה, ע"כ: °[טור סימן תקי"א ז"ל אבל אסור להטביל כלים חדשים או טמאים לטהרם ולא חילק בין נטמאו ביו"ט לעיו"ט ע"ש]: [ל] כחכמים לגבי רבי דאמר אין מטבילין: °[לשון הטור כתב הרשב"א נראה לכאורה דכל זה לא איירי אלא בלוקח מן הטבח או בשני שותפין שחולקין ביניהן אבל לשקול בביתו לידע כמה יבשל מותר ומיהו גבי מדידת קמח משמע דאפילו בביתו נמי אסור, ע"כ]: [ק] כרבנן לגבי ר' יהודה דאסרי לשקול כנגד כלי או קופיץ, ע"כ: [ר] אמר רב אידי

מגדל עוז

כלי שנטמא מערב יו"ט עד ואינו חושש. פרק ב' דביצה (דף י"ז י"ח): כלי שהיה טהור עד שאר המעלות. פ"ב דמסכת ביצה שם גבי מתני' דמטבילין מגב לגב תני לה בברייתא כיצד מטבילין מחבורה לחבורה: כלי שנטמא ביו"ט עד וטובלת בבגדיה. פ"ב דביצה (שם): דברים רבים אסרו ביו"ט עד בכלי מלא מים. פרק אין צדין (דף כ"ח כ"ט): ואין מטילין חלשים על המנות אבל מטילין חלשים על בשר הקדשים ביו"ט כדי לחבב את המצות: כתב הראב"ד ז"ל בגמרא מפרש מטילין חלשים וכו': ואני אומר הלכה זאת שנינו עיקרה פרק שואל ובגירסאות שלנו בגמרא בעי מאי אבל לא על המנות אמר ר' יעקב ברה דבת יעקב אבל לא על המנות של חול ביו"ט ומקשו פשיטא ומסדר מהו דתימא הואיל וכתיב ועמך כמריבי כהן אפילו מנות דחול נמי קמ"ל ע"כ וכן גורס ר"י אלפס ז"ל. הנך רואה בעיניך שר"מ ז"ל כתב כלשון המשנה והגמרא כמו שנהג בזה החבור כמו שכתבתי כמה פעמים ולא רצה לפרש יותר מן התלמוד והדרכים קיצר שאוכך ולכך קראו משנה תורה והכונה שכל הבא למלא את ידו לחדש או לבקש דבר כאשר יחרש וידקדק על התלמוד ידקדק כלשונו. ויפה עשה הרב

פטר

כא לא יאמר אדם וכו'. משנה פרק אין צדין (ביצה כ"ח:) לא יאמר אדם לטבח מכור לי בדינר אבל שוחט ומחלק ביניהם: וכן לא יקח מבעל חנות וכו'. משנה שם (דף כ"ט) אומר אדם לחנוני מלא לי כלי זה אבל לא במדה ר"י אומר אם היה כלי מיוחד למדה כו'. ואוקים רבא מתני' הכי מאי אבל לא במדה לא יזכיר לו שם מדה אבל אם היה כלי מיוחד למדה ימלאנו ויש שם אוקמתא אחרת והלכה כרבא דהוא בתרא וקיי"ל כרבנן. ובירושלמי רבי אלעזר אמר לרבי חמא בר חנינא מלי לי הדין מנא למחר אנן מכילין ליה, עכ"ל:

כא וכן לא יקח מבעל חנות במדה וכו'. אלא כיצד הוא עושה אומר לחנוני מלא לי כלי זה וכו' ואפילו היה הכלי מיוחד למדה ימלאנו והוא שלא יזכיר לו שם מדה. כך היא הנוסחא האמיתי בדברי רבינו. ודע שהטור ורבינו ירוחם שכתבו שהרמב"ם אוסר בכלי המיוחד למדה נוסחא משובשת נזדמנה להם בספרי רבינו:

איש

כא [א]לא יאמר אדם לטבח תן לי בדינר בשר אלא תן לי חלק או חצי חלק ולמחר עושין חשבון על שוויו. וכן לא יקח מבעל החנות במדה או במשקל [ב]אלא כיצד הוא עושה אומר לחנוני מלא לי כלי זה ולמחר נותן לו שוויו. ואפילו היה כלי המיוחד למדה ימלאנו והוא שלא יזכיר לו שם מדה: **כב** הנחתום מודד תבלין ונותן לקדרה בשביל שלא יפסיד תבשילו. אבל האשה [ס] לא תמוד קמח לעיסה [ג]וכן לא ימוד אדם שעורים ליתן לפני בהמתו אלא משער ונותן לה: **כג** ומותר ליקח מן החנוני ביצים ואגוזים במנין וכן כל כיוצא בהן ובלבד שלא יזכיר לו [ס] שום דמים ולא [א] סכום מנין. כיצד סכום המנין הרי שהיה נושה בו עשרה רמונים או עשרה אגוזים לא יאמר לו ביום טוב תן לי עשרה כדי שיהיה [נ] לך עשרים אצלי אלא לוקח סתם ולמחר עושה חשבון: **כד** הולך [נ] אדם אצל חנוני או רועה הרגיל אצלו או אצל הפטם הרגיל אצלו ולוקח ממנו בהמות ועופות וכל מה שירצה והוא שלא יזכיר לו שום דמים ולא סכום מנין: **כה** הלואות [ו]יום טוב תובעין אותה בדין שאם תאמר לא ניתנה להתבע אינו נותן לו כלום ונמצא נמנע משמחת יום טוב: **כו** אע"פ שאין מגביהין תרומה ומעשרות ביום טוב [ז]אם היו לו תרומות ומעשרות שהגביהן מאמש הרי זה מוליכן לכהן ביום טוב. ואין צריך לומר חלה וזרוע ולחיים וקיבה שמוליכן לכהן ביום טוב. וגבאי צדקה גובין מן החצרות ביום טוב. ולא יהיו מכריזין כדרך שמכריזין בחול. אלא גובין בצנעה ונותנין לתוך חיקן ומחלקין לכל שכונה ושכונה בפני עצמה:

כב הנחתום מודד תבלין וכו'. שם מימרא נחתום מודד תבלין ונותן לתוך הקדרה כדי שלא יקדיח תבשילו ופי' לאו דוקא נחתום אלא ה"ה לכל אדם אלא שדברו חכמים בהוה, ואינו דומה למדידת השעורים לפני הבהמה שאסורה כמו שיתבאר בסמוך משום דהתם ליכא פסידא בדבר שאינו נמדד כלומר שאין שם חשש הפסד בדבר אחר אלא שלא תאכל שעורים הרבה או מעט אבל כאן שאם היו התבלין מרובין יקדיח כל התבשיל יכול כל אדם למדוד וכן נראה מדברי קצת גאונים ז"ל: **אבל** האשה וכו'. שם אמר רב אשה מודדת קמח ונותנת לתוך עיסתה כדי שתטול חלתה בעין יפה ושמואל אמר אסור והקשו והא תנא דבי שמואל מותר ואמר אביי השתא דאמר שמואל אסור והנא דבי שמואל מותר שמואל הלכה למעשה אתא לאשמועינן, ובהלכות וכן הלכתא דאסור ע"כ. ורש"י ז"ל פירש הלכה למעשה אתא לאשמועינן שאין מורין כן למי שבא לישאל אבל אי עביד לא מחינן בידיה דהלכה ואין מורין כן, ודעת ההלכות ורבינו עיקר דכיון דאמר שמואל אסור ודאי היה סבור דמחינן בידיה דמאן דעביד ומכל מקום מתיבתא דסורא פסקו כרב ומותר לכתחלה אבל מתיבתא דפומבדיתא נהגו אסור כשמואל וכן עיקר: וכן לא ימוד וכו'. שם מימרא לא ימוד אדם שעורים ויתן לפני בהמתו אבל קודר הוא קב או קבים ונותן לפניה ואינו חושש, ובהלכות פירש קודר משער באומד דעתו: **כג ומותר** ליקח מן החנוני ביצים ואגוזים וכו'. משנה שם (דף כ"ט:) אומר אדם לחנוני תן לי ביצים תן לי אגוזים במנין שכן דרך בעל הבית להיות מונה בתוך ביתו ובגמ' הולך אצל חנוני הרגיל אצלו ואומר לו תן לי עשרים ביצים וחמשה אגוזים ועשרה אפרסקים וכו' ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח רשב"א אומר ובלבד שלא יזכיר סכום מנין וגירסא אחרת שום מקח וזו גירסתו של רבינו ולכל הגרסאות אסור להזכיר סך דמים וכן כתבו ז"ל. ופירוש סכום מנין כתבו הגאונים וכן בהלכות שלא יאמר לו הרי לך בידי חמשים אגוזים תן לי חמשים ויהיו לך בידי מאה וכמו שכתב רבינו:

א [ב]כיצד המביא כדי יין ממקום למקום לא יביאם בסל ובקופה אבל מביא הוא על כתיפו או לפניו. המוליך את התבן לא יפשיל את הקופה לאחריו אבל מוליכה בידו:

פרק חמישי

א אף על פי שהותרה הוצאה ביום טוב אפילו שלא לצורך לא ישא משאות גדולות כדרך שהוא עושה בחול אלא צריך לשנות. ואם אי אפשר לשנות מותר. [ב]כיצד המביא כדי יין ממקום למקום לא יביאם בסל ובקופה אבל מביא הוא על כתיפו או לפניו. המוליך את התבן לא יפשיל את הקופה לאחריו אבל מוליכה בידו: **ב** וכן משואות שדרכן לישא אותן במוט ישא אותן על גבו מאחריו. ושדרכן לישא אותן מאחוריו ישא אותן על כתפו. ושדרכן להנשא על הכתף ישא אותן בידו לפניו או יפרוש עליהן בגד וכל כיוצא בזה משינוי המשא. ואם אי אפשר לשנות נושא ומביא כדרכו.

במה

א טור סי' תק: ב טור סי' תריז סמ"ג לאוין עה: ג שם: ד טור סי' תקכס: ה טור סי' תקו: ו טור סי' תקי סמ"ג שם:

כד הולך אדם אצל רועה וכו'. בברייתא הנזכרת ופירוש חנוני זה ופטם ורועה בין נכרים בין ישראלים הכל מותר חוץ מדברים שיש במינן במחוברים או שיש להוש שמא נולד היום או נצוד היום שאסור ליטלו מן הנכרי אלא א"כ נסתלק הספק כגון שמכיר בו שלא נעקר ולא נצוד היום. וכתב הרשב"א ז"ל שמותר ליקח ביצים מן נכרי חנוני בלילי יו"ט של גליות או בליל ראשון של ר"ה משום דיולדת בלילה מיעוטא דמיעוטא הוא ולא חיישינן לה אבל ביום כיון דדבר שיש לו מתירין הוא אסור:

כה הלוואת יו"ט תובעין אותה וכו'. מחלוקת אמוראים בשבת פ' שואל (דף קמ"ח:) וכתוב בהלכות שנחלקו הגאונים ז"ל בפסק הלכה ולא הכריע הרב האלפסי בזה דבר ורבינו הכריע כדברי האומר ניתנה ליתבע משום דמסתבר טעמיה וכן עיקר:

כו אף ע"פ שאין מגביהין וכו'. איסור ההגבהה מפורש פרק כ"ג מהל' שבת והיתר ההולכה בשהופרשו מאמש פ"ק דיו"ט (דף י"ב:) ברייתא כסברת ר' יוסי שב"ה מתירין ונפסקה הלכה בגמ' כן: ואין צריך לומר וכו'. פי' אין צריך לומר המתנות שהרי אפילו להפרישן לכתחלה מותר לפי שאינן אסורות לזרים ואינן טובלות קודם הפרשה וזה פשוט וכן מבואר בגמרא דין הפרשה אפילו בבהמה שנשחטה אמש ודין ההולכה ג"כ מבואר שם: גבאי צדקה וכו'. ירושלמי וברייתא במס' דמאי:

פ"ה א אע"פ שהותרה הוצאה וכו' כיצד וכו'. (ביצה ל') ראש פרק ד' המביא כדי יין ממקום למקום לא יביאם בסל ובקופה אבל מביא הוא על כתיפו או לפניו המוליך את התבן לא יפשיל את הקופה לאחריו אבל נוטל בידו ובגמ' תנא אם א"א לשנות מותר אתקין רבא במחוזא דדרו בדוחקא לדרו בגלגא בגלגא לדרו באגרא באגרא לדרו באכפא דדרו באכפא נפרוס סודרא עליה ואי לא אפשר שרי דאמר מר אם אי אפשר לשנות מותר, ע"כ:

בד"א

לחם משנה

הוא במשנה אבל לא על המנות ולמה לי לאהדורי בתר דיוקא:

כא כיצד הוא עושה אומר לחנוני וכו'. עיין בב"י סימן תקי"ז מה שמבאר ע"ז:

כו ואין צריך לומר וכו'. מ"ש ה"ה ז"ל לפי שאינן אסורות לזרים ואינן טובלות קודם הפרשה אע"ג דרבינו כתב ואין נ"ל חלה וזרוע וכו' וטעמו זה של ה"ה ז"ל לא

שייך

מגדל עוז

מאד בוא וראה כי גם התלמוד תמה על ר' יעקב למה פירש והדבר פשוט ואין בה שום חידוש ולכך לא רצה ר"מ ז"ל לפרשו ואם הראב"ד ז"ל רצה לפרש או היה כגירסתו יעשה כרצונו. וגם מה שהוסיף הראב"ד ז"ל לפרש מבניו ובני ביתו ומנה גדולה כנגד קטנה כבר כתבה ר"מ ז"ל פרק כ"ג דהלכות שבת על סדרה כפרק שואל וע"כ לא הוצרך לכתבה כאן כי שבת ויו"ט שוין אלא באוכל נפש בלבד והדין עמו: לא יאמר אדם וכו' עד סכום מנין. הכל פרק אין צדין (דף כ"ט): הלוואת יו"ט עד משמחת יו"ט. פ' שואל (דף קמ"ח): אע"פ שאין מגביהין עד סוף הפרק. פ"ק דביצה (דף י"ב):

פ"ה אע"פ שהותרה הוצאה עד שהוא עושה בחול אין משנין עד ואפילו באפריון. פרק אין צדין (דף כ"ח) ופרק המביא כדי יין (דף כ"ט):

הגהות מיימוניות

אידי בר אבין והוא דתליא בתריטא: [ס] א"ר ירמיה בר אבא א"ר ששת אשה מודדת קמח ונותנה לתוך עיסתה כדי שתטול חלתה בעין יפה ושמואל אמר אסור והתני דבי שמואל מותר אמר אביי הואיל ואמר שמואל אסור וכו' עד שמואל הלכה למעשה אתא לאשמועינן וכן כתוב בתשובת הגאונים בשם ישיבה דפומבדיתא כשמואל ואביי דהוא בתראה וגם מפני שהיתה יכולה למדוד מאתמול ואין בזה פחיתות טעם ולא קלקול מאכל. אמנם שדרו ממתיבתא דסורא הלכה כרב דשרי הדא דהלכתא כרב באיסורי ועוד דתנן דבי שמואל כוותיה וכן פסק ראב"ן וכן ס"ה אבל גינו ראבי"ה כתב גם הוא דקיי"ל כשמואל בהא דהלכה למעשה אשמעינן, ע"כ: [ס] כדגרסינן תוס' וכן בה"ג וכן ר"ח ודלא כמו שיש ספרים בדברי ת"ק סכום מדה ופר"ש קב או קביים, ע"כ: [א] ודלא כרשב"א דשרי רק שלא יזכיר סכום מקח פי' תן לי בדינר כך פירש בה"ג, ע"כ: [נ] כך פר"ח וה"ג שייעריך: [נ] פר"י אפילו נכרי רק שאין לירא ממחובר כדמשמע מההוא ליפתא דאתא לבי חוזא אבל הרוקח כתב בשם רבו שבשפיר"א דלא שרי אלא ברועה או פטם או חנוני ישראל

ב בד"א בנושא על האדם וכו'. רבינו כתב טעם לאסור הבהמה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. ויש מי שכתב שהוא לפי שאין משתמשין בבעלי חיים כל עיקר ביו"ט ובשבת. והרשב"א ז"ל כתב שני הטעמים:

ג ואין מנהיגין את הבהמה וכו'. משנה שם (דף ל"ב ל"ג) כת"ק ובגמרא משום דמיחזי כמאן דאזיל לחינגא: ואין הסומא וכו'. פרק אין צדין (דף כ"ה:) ת"ר אין הסומא יוצא במקלו ולא הרועה בתרמילו ואין יוצאין בכסא אחד האיש ואחד האשה: ואיש שהיו רבים צריכים לו וכו'. שם ובהלכות ואם היו...

פ"ה **ג** איש שהיו רבים צריכים לו יוצאים בכסא אחריו ומוציאין אותו על הכתף ואפילו באפריון. רבינו התיר כיתוף וכן דעת הרי"ף שלא הזכירו לאיסור ונראה שטעמא משום דאמרינן בגמ' אמימר ומר זוטרא מכתפי להו בשבת דריגלא משום ביעתותא ולאו נמי משום דוחקא דצבורא אלמא דאיש שרבים צריכים לו שרי לכתופי כי היכי דלא לדחקו ליה צבורא והוא הדין מפני טעם אחר איזה שיהיה וכיון דאמימר ומר זוטרא עבדי בה עובדא נקטינן כוותייהו ולא חיישינן למאן דאמר התם שלא יכתף. ולע"ג דלליכנא דמשום ביעתותא...

במה דברים אמורים בנושא על האדם אבל על גבי בהמה לא יביא כלל שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול: **ג** אין [א]מנהיגין את הבהמה במקל. ואין הסומא יוצא במקלו ולא הרועה בתרמילו. ואין יוצאין בכסא אחד האיש ואחד האשה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. ואיש שהיו רבים צריכין לו יוצאין בכסא אחריו ומוציאין אותו על הכתף אפילו באפריון: **ד** *אין מוליכין את [א] הסולם של שובך [ב]משובך לשובך ברשות הרבים שמא יאמרו לתקן גגו הוא מוליכו. אבל ברשות [ב] היחיד מוליכו. אע"פ שכל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור כאן התירו מפני שמחת יום טוב: **ה** מי [ג]שהיו לו פירות על גגו וצריך לפנותם למקום אחר לא יושיטם מגג לגג ואפילו בגגין השוין. ולא ישלשלם בחבל מן החלונות ולא יורידם בסולמות שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. אבל משילן אפילו דרך ארובה ממקום למקום באותו הגג. שחט [ד]בהמה בשדה לא יביאנה במוט לעיר או במוטה אלא מביאה אברים אברים: **ו** כל שנאותין בו אפילו [ה]בחול אע"פ שאין נאותין בו ביום טוב כגון [ג] תפילין מותר לשלחן לחבירו ביום טוב. ואין צריך לומר

השגת הראב"ד

*אין מוליכין את הסולם וכו'. כתב הראב"ד ז"ל הוא אמר דבר זה אבל הגמרא לא אמרה כן ולא חלקה בדבר אלא העמידה כתנאי ורב חנן בר אמי כתנא קמא דמפליג בין רה"ר לרה"י ורב אמר כרבי אליעזר ור"ש דלא מפליג וב"ש דשרו בתרווייהו שרו עכ"ל:

א טור סי' תקכב סמ"ג לאוין עה: ב טור סי' תקיח וע"ש כי הדין משונה: ג טור סי' תקכח: ד טור סי' תלא סמ"ג שם: ה טור סי' תקטז

מגיד משנה

להו לשדורי תפילין ביו"ט ובמשנה משלחין יינות שמנים וסלתות: **וכל דבר שאין נאותין וכו'**. במשנה (דף י"ד:) משלחין קטניות אבל לא תבואה ר"ש מתיר בתבואה. ורבינו פוסק כת"ק והטעם לפי שעיקר התבואה עומדת לטחינה וזהו השמת המינין וכל שמהוסר מעשה האסור ביו"ט אסור לשלחו וכן מפורש שם. ויש מי שפסק כר"ש וקא יהיב טעמא למילתיה ר"ש בגמ' משום דראוי לעשות מהן עססיות ביו"ט. ואיני יודע למה נפסוק כר"ש במקום ת"ק וכל שכן דמסתבר טעמיה דת"ק דאזיל בתר רובא לפיכך נראין לי דברי רבינו עיקר גם יש מפרשים שפסקו כן:

ז ומשלחין חיה בהמה וכו'. במשנה ב"ש אומרים אין משלחין אלא מנות וב"ה אומרים משלחין בהמה חיה ועוף בין חיין בין שחוטין:

ח כל דבר שמותר לשלחו וכו'. שם תני רב יחיאל ובלבד שלא יעשנו כשורה תנא אין שורה פחותה מג' בני אדם: **שלח** שלשה מינין וכו'. שם בעא רב אשי תלתא גברי ותלתא מיני מאי תיקו והוה ליה ספיקא דרבנן ולקולא וכן פסקו ז"ל:

ט המערב עירובי תחומין וכו'. משנה פ' משילין (דף ל"ז) הבהמה והכלים כרגלי הבעלים:

י חפצי הפקר וכו'. זו משנה שם (דף ל"ט) ושל עולי בבל כרגלי הממלא וכן כתוב בהלכות. וכן מוכרחת הסוגיא אפר שם במחלוקת רב נחמן ורב ששת גבי מילא ונתן לחברו דכלהו סבירא להו דחפצי הפקר אין קונין שביתה אלא הרי הן כרגלי הזוכה בהן גדולה מזו שנינו פרק מי שהוציאוהו (עירובין מ"ה) מי שישן בדרך ולא ידע עד שחשכה יש לו אלפים אמה לכל רוח דברי ר' יוחנן בן נורי וחכ"א אין לו אלא ארבע אמות וכו'. ואמרו בגמ' (דף מ"ה:) אי טעמיה דר' יוחנן משום דקסבר הפצי הפקר קונין שביתה או דלמא אין קונין שביתה ואדם שאני דהואיל ונעור קנה ישן נמי קנה ופשטו דס"ל דחפצי הפקר קונין שביתה. ואמרי התם אמר ריב"ל הלכה כר"י בן נורי ואמר ריב"ל הלכה כדברי המיקל בעירוב וצריכי דאי אשמעינן הלכה כר"י ב"כ הוה אמינא בין לקולא בין לחומרא קמ"ל הלכה כדברי המיקל בעירוב ואי אשמעינן וכו'. ופירש"י ז"ל וכן בהלכות לקולא דישן קנה שביתה. לחומרא דחפצי הפקר קונין שביתה וקמ"ל דהלכה כר' יוחנן ב"נ דישן קנה שביתה משום דנעור קנה ישן נמי קנה ואין הלכה כמותו בהפצי הפקר. וזה פירוש פשוט ומוכרח וכן פסקו כל הפוסקים דהפצי הפקר אין קונין שביתה. והארכתי בזה להסיר מעל רבינו תלונת ההשגות וכך כתוב שם א"א טעה במשנתנו וכו'. ואין ספק אלא שהר"א ז"ל נזכר ממה שאמרו הלכה כר' יוחנן בן נורי ושכח מה שסיימו דדוקא לקולא אבל לחומרא לא ולא עוד אלא שכתב שבשביל זה לא הביא הרב אלפסי בהלכותיו פלוגתא דרב נחמן ורב ששת והרב פסק בהלכותיו בפירוש דחפצי הפקר אין קונין שביתה בעירובין בפרק מי שהוציאוהו ובודאי שדברי הר"א ז"ל שגגה הן ונעלמה הלכה מעיניו: **וחפצי הכותי** קונין שביתה וכו'. שם במי שהוציאוהו (דף מ"ז:) מחלוקת ר' יוחנן ושמואל ואמרו שם דשמואל ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן דחפצי כותי קונין שביתה גזרו בעלים כותי אטו בעלים ישראל: **פירות** שיצאו חוץ לתחומן וכו'. מימרא שם (דף מ"א) אמר ר"פ פירות שיצאו חוץ לתחום וחזרו אפילו במזיד לא הפסידו את מקומן מאי טעמא אנוסין נינהו וכתב זה בהלכות. וכתב הרשב"א ז"ל ואם לא החזירום אין להם שם אלא ארבע אמות ואם יצאו ע"י ישראל בין בשוגג בין במזיד לא יאכלו שם לאחד מישראל לפי שנעשית בהן איסור ע"י ישראל:

יא המוסר בהמתו לבנו הרי הוא כרגלי האב וכו'. פרק משילין (ביצה ל"ז.:) משנה המוסר בהמתו לרועה ולבנו הרי היא כרגליו ובגמרא לימא מתניתין דלא כרבי דוסא דתניא רבי דוסא אומר המוסר בהמתו לרועה אע"פ שלא מסרה לו אלא ביו"ט הרי היא כרגלי הרועה ותירצו אפילו תימא ר' דוסא לא קשיא כאן ברועה אחד כאן בשני רועים דיקא נמי דקתני לבנו או לרועה שמע מינה ונפסקה שם הלכה כתירוץ הזה וזה פירושה לדעת רבינו. משנתנו דקתני במוסר לרועה הרי היא כרגליו היא בשני רועים לפי שלא קנאה אחד מהם והרי היא ברשות בעלים ורבי דוסא היא ברועה אחד וכן פירשו בהל' ודיקא נמי דמשנתנו היא בשני רועים דקתני לבנו או לרועה אי אמרת בשלמא בשני רועים אבל ברועה אחד קנאה הרועה היינו דאיצטריך למיתני בנו לאשמועינן דאע"ג דהוא יחיד לא קנה לפי שדרך בני אדם למסור כליהן והפליהן לבניהם ואינן מחשיבין אותם כאילו הוציאם מרשותם אלא אי אמרת דרועה דמתני' ברועה אחד ל"ל למתני בנו פשיטא השתא ברועה דעלמא היא ברשות בעלים בבנו לא כל שכן. כן נ"ל לדעת רבינו. ויש פירוש אחר בזה שלא לחלק בין בנו לרועה והם מפרשים ג"כ בשני רועים שיש שם בעיר שני רועים אע"פ שלא מסרה אלא לאחד מהם כיון שמסרה לו ביו"ט הרי היא כרגלי הבעלים לפי שכיון שיש שם שנים לא היה מוכרח זה למוסרה למי שמסרה אבל ברועה אחד א"א שלא למסרה לו ולפיכך אפילו מסרה ביו"ט הרי היא כרגלי הרועה. זו היא שטת רש"י ושאר המפרשים ז"ל:

מי

לומר דבר שנאותין בו ביום טוב כגון יינות שמנים וסלתות שמותר לשלחן. וכל דבר שאין נאותין בו בחול עד שיעשה בו מעשה שאסור לעשותו ביום טוב אין משלחין אותו ביום טוב: **ז** כיצד אין משלחין ביום טוב תבואה [ד] לפי שאין נאותין בה בחול אלא אם כן טחן ואסור לטחון ביום טוב. אבל משלחין קטניות מפני שמבשלן ביום טוב או קולה אותן ואוכלן. ומשלחין חיה בהמה ועופות אפילו חיים מפני שמותר לשחוט ביום טוב וכן כל כיוצא בזה: **ח** [א]כל דבר שמותר לשלחו ביום טוב כשישלחנו לחבירו תשורה לא ישלחנו בשורה ואין שורה פחותה משלשה בני אדם. כיצד הרי ששלח לחבירו בהמות או יינות ביד שלשה בני אדם כאחד או ארבעה זה אחר זה וכולן הולכין בשורה אחת הרי זה אסור שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. [ה] שלח שלשה מינין ביד שלשה בני אדם כאחד הרי זה מותר: **ט** [ב]המערב עירובי תחומין ליום טוב הרי בהמתו וכליו ופירותיו כמוהו. ואין מוליכין אותן אלא בתוך אלפים אמה לכל רוח ממקום עירובו: **י** *חפצי הפקר [ו] הרי הן כרגלי מי שזכה בהן. וחפצי [ז] הכותים קונין שביתה במקומן ויש להן אלפים אמה לכל רוח ממקומן גזירה בעלים כותים משום בעלים ישראל. [ח] פירות שיצאו חוץ למקומן וחזרו [ט] אפילו במזיד לא הפסידו את מקומן מפני שהן כאדם שיצא באונס וחזר באונס: **יא** [ג]המוסר בהמתו לבנו הרי היא כרגלי האב. מסרה לרועה

השגת הראב"ד

*חפצי הפקר וכו'. כתב הראב"ד ז"ל טעה במשנתנו ושל עולי בבל כרגלי הממלא וכבר נפקא לן מהלכתא דבמסכת עירובין אוקימנא כרבנן דפליגי על רבי יוחנן בן נורי דחפצי הפקר קונים שביתה ויש להם אלפים אמה לכל רוח וממקום שביתתו בין השמשות ומזה הטעם לא הביא הרב ז"ל בהלכותיו מחלוקת דרב נחמן ורב ששת שחלקו במילא ונתן לחבירו דלאו אליבא דהלכתא פליגי בבור של עולי בבל אבל יש לנו עליו טענה שהרי מחלוקתם עומדת במעינות הנובעים עכ"ל:

א טור סי' תקטז: ב טור סי' שסז סמ"ג עשין דרבנן א: ג הכל שם:

לחם משנה

ט המערב עירובי תחומין ליו"ט הרי בהמתו וכליו ופירותיו כמוהו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אבל יש לנו עליו טענה וכו' כלומר דהוא מפרש מה שאמרו בפרק משילין (דף ל"ט) נהרות המושכים וכו'. הרי הם כרגלי כל אדם כמו שפירשו התוספות בפרק מי שהוציאוהו (דף מ"ה: בד"ה ביו"ט) שרצה לומר כרגלי הממלא ודלא כרש"י ז"ל ומפני זה אמר שמחלוקתם הוא במעיינות המושכים של עולי בבל דלא קנו שביתה כיון דניידי:

י וחפצי העכו"ם קונין שביתה במקומם ויש להן אלפים אמה לכל וכו'. קשה דאמאי לא השיג הראב"ד ז"ל על רבינו בטעם זה כמו שהשיג בטעם שכתב לקמן בבור של פסם שהרי טעם זה מבואר בגמרא פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ז:) דלא נאמר אלא לרבנן אבל לר"י בן נורי בלאו הכי חפצי העכו"ם קונין שביתה והוא ז"ל פסק כר"י בן נורי דלא כרבינו וא"כ היה לו להשיגו כאן. וי"ל דמ"מ אינו מחקר דטעם זה אע"ג דלא צריכין ליה לר"י דבלאו הכי קונין שביתה אבל בבור של פסם לפי דעת הראב"ד ז"ל רבינו ז"ל דבריו בלתי מתיישבים ולכך השיגו שם דחפצי הפקר קונין שביתה:

פירות שיצאו חוץ למקומן וחזרו אפילו במזיד לא הפסידו את מקומן. ממ"ש ה"ה ז"ל בשם הרשב"א ז"ל ואם יצאו ע"י ישראל בין בשוגג בין במזיד וכו' נראה דהרשב"א ז"ל מפרש מה שאמרו בגמרא ריש פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ב) שלא במקומן בשוגג שרי בדברי ת"ק דאיירי כשיצאו על ידי כותי דהא איהו ז"ל פסק כת"ק משום דסבר רב פפא כוותיה ולת"ק מבואר שם בגמרא דבשוגג שלא במקומו שרי ועל זה קשה דהרי בפרק ו' מהל'

מגדל עוז

המערב עירובי תחומין עד שבמקום עירובו. פרק משילין פירות: **חפצי הפקר** הרי הן כו' עד משום בעלים ישראל. פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ז): כתב הראב"ד ז"ל טעה במשנתנו וכו': ואני אומר חלילה וחס אבל ר"מ ז"ל סמך על תלמוד ערוך פרק מי שהוציאוהו גמרא מתניתין דמי שישן בדרך דאסיקנא להדיא הלכה כדברי המיקל בעירוב דהיינו כרבנן דאמרי חפצי הפקר אין קונין שביתה אלא הרי הן כרגלי כל אדם ודלא כר' יוחנן בן נורי דמתמיר ומה שכתב בחפצי הכותי ג"כ הוא תלמוד ערוך בהוצה גמרא עלמה דגרסינן אמר רב יהודה אמר שמואל חפצי הכותי אין קונין שביתה ושקלינן וטרינן עלה כמאן אמרה כו' עד דפליג עלים רב חייא בר אבין אמר ר"י חפצי [illegible]

[illegible]

הגהות מיימוניות

שרי להו לרבנן לשדורי תפילין תפורין ביו"ט א"ל אביי והא אנן תנן כו', ע"ש : [ד] כת"ק ודלא כר"ש דמתיר בתבואה, ע"כ : [ה] בעי רב אשי ג' גברי וג' מינין מאי תיקו וכל תיקו דרבנן לקולא : [ו] מי שהוציאוהו כרבנן ודלא כר' יוחנן בן נורי דאמר קונין שביתה שהלכה כדברי המיקל בעירוב ע"ש, ע"כ : [ז] כרבי יוחנן לגבי שמואל דאמר אין קונין שביתה ע"ש, ע"כ : [ח] וצריך ליזהר בדבר הבא מחוץ לתחום ואפילו בא בשביל ישראל זה ומותר לישראל אחר או בא בשביל נכרי שלא יטלטלו אותו חוץ לארבע אמות בעיר שאין מוקפת מחיצה ואפילו מוקפת צריך שתהא מוקפת לדירה ישבה ולבסוף הוקפה וסתם עיירות הם מוקפות לדירה אבל מבצרים שתחומם הוקפו ולבסוף ישבו עכ"ל מהר"ם שכתב בפרק מי שהוציאוהו מן התוס', ע"כ : [ט] וכן פסק מהר"ם מי שהוציאוהו כרבנן דרב פפא סבירא ליה כוותיה ודלא כראב"ע דאמר בשוגג אין במזיד לא ואין הלכה זו ממנין ק"ב דאמרי משנת ראב"ע קב ונקי ופר"ח דבק"ב דברים הלכה כמותו ותו לא

[illegible] ומעתה [illegible] : **פירות שילאו** וכו' עד באונס . פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ז): **המוסר** בהמתו [illegible] . פרק משילין פירות (דף ל"ז):

לרועה ואפילו נתנה לו ביום טוב הרי היא כרגלי הרועה. מסרה לשני רועים הרי היא כרגלי בעליה מפני שלא קנה אחד מהן: **יב** [א]מי שזימן אצלו אורחים ביום טוב לא יוליכו בידם מנות למקום שאין בעל הסעודה יכול לילך בו. שכל הסעודה כרגלי בעל הסעודה לא כרגלי האורחין. אלא אם כן זכה להן אחר במנות אלו מערב יום טוב: **יג** [ב]וכן מי שהיו פירותיו מופקדין בעיר אחרת ועירבו בני אותה העיר לבא אצלו לא יביאו לו מפירותיו שפירותיו כמוהו אף על פי שהן ביד אלו שעירבו. במה דברים אמורים בשייחד להן קרן זוית אבל אם לא ייחד להן הרי הן כרגלי זה שהן מופקדין אצלו: **יד** * [ג]בור של יחיד כרגלי בעליו. ושל אותה העיר כרגלי אנשי אותה העיר. ושל עולי בבל שהן מסורין לכל כרגלי [י] הממלא מהן שכל מי שמילא מהן מוליכן למקום שהוא מהלך. נהרות המושכין ומעיינות הנובעין כרגלי כל אדם ואם היו באין מחוץ לתחום לתוך התחום ממלאין מהן בשבת ואין צריך לומר ביום טוב: **טו** * [ד]שור של רועה כרגלי אנשי אותה העיר. ושור של פטם כרגלי מי שלקחו לשחטו ביום טוב. מפני שדעת בעליו למכרו לאנשים אחרים חוץ מאנשי אותה העיר מפני שהוא מפוטם והכל שומעין שמעו ובאין לקנותו. וכן אם שחטו בעליו ביום טוב ומכר בשרו. כל אחד ואחד מן הלוקחים מוליך מנתו למקום שהוא הולך מפני שדעת בעליו מערב יום טוב כך הוא שיקחו ממנו אנשי עיירות אחרות ונמצא שור זה כבור של עולי בבל שהוא מסור לכל: **טז** הגחלת כרגלי בעליה לא כרגלי שואלה והשלהבת כרגלי מי שהיא בידו. לפיכך המדליק נר או עץ מחבירו מוליכו לכל מקום שהוא הולך: **יז** השואל כלי מחבירו מערב יום טוב אף על פי שלא נתנו לו אלא ביום טוב הרי הוא כרגלי השואל. שאלו ממנו ביום טוב אף על פי שדרכו תמיד לשאול ממנו כלי זה בכל יום טוב הרי הוא כרגלי המשאיל: **יח** שנים ששאלו חלוק אחד האחד שאלו ממנו שיתנו לו שחרית והשני שאלו ממנו שיתנו לו ערבית הרי כלי זה כרגלי שני השואלים ואינם מוליכים אותו אלא במקום ששניהם יכולין להלך בו: **יט** כיצד הרי שעירב הראשון ברחוק אלף אמה ממקום החלוק למזרח ועירב השני ברחוק חמש מאות אמה ממקום החלוק למערב. כשלוקח הראשון החלוק אינו מוליכו למזרח אלא עד אלף אמה וחמש מאות אמה ממקום החלוק שהוא סוף התחום שיכול זה שעירב במערב להלך בו. וכשיקח השני כלי זה אינו מוליכו במערב אלא עד אלף אמה ממקום הכלי שהוא סוף התחום שיכול זה שעירב במזרח להלך בו. לפיכך אם עירב זה ברחוק אלפים אמה מן החלוק למזרח וזה ברחוק אלפים אמה למערב הרי אלו לא יזיזוהו ממקומו:

וכן

א שם: ב טור סי' תג"ז: ג טור שם: ד טור שם:

השגת הראב"ד

*בור של יחיד וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש כמו שפירשתי למעלה עכ"ל:

השגת הראב"ד

*שור של רועה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש אלא מפני שהוא זוכה לכל אחד ואחד בחלקו מעיו"ט ואע"פ שאין לו לשואל ברירה ה"מ בדבר של שותפין שהם מקפידים בהלוקתם אבל הפטם זה שמוכר אותו אין עליו זאת ההקפדה כדי שיבא כל אדם ויקנה ויוליך לרגלו עכ"ל:

מגיד משנה

יב מי שזמן אצלו אורחים וכו'. משנה שם (דף מ') מי שזמן אצלו אורחים וכו' לא יוליכו בידם מנות אא"כ זכה להם אחר במנותיהם מעיו"ט:

יג וכן מי שהיו וכו'. שם משנה (דף ל"ט:) מי שהיו פירותיו בעיר אחרת וערבו בני העיר לבוא לא יביאו אצלו מפירותיו ואם עירב הוא הרי פירותיו כמוהו. ובגמ' אתמר המפקיד פירותיו אצל חבירו רב אמר הרי הן כרגלי הנפקד ושמואל אמר הרי הן כרגלי המפקיד וק"ל דרב ושמואל הלכה כרב באיסורי ואוקימנא התם לדידיה מתניתין בשיחד לו קרן זוית:

יד בור של יחיד וכו'. שם (דף ל"ט) בור של יחיד כרגלי היחיד ושל אנשי העיר כרגלי אנשי העיר. ויש בפירוש כרגלי אנשי העיר דעות חלוקות. וזה לשון הרשב"א בספרו הקצר הרי הן כרגלי אותה העיר ולפיכך אנשי העיר אם לא עירבו כל אחד מוליכן אלפים אמה לכל רוח ונכרי שמלא מהן אינו מוליכן אלא כרגלי אנשי אותה העיר עירב אחד מן העיר לצפון ואחד לדרום זה מוליך לרגליו לצפון וזה מוליך לרגליו לדרום שבור זה כבור שותפין ויש ברירה אבל אם נכרי בא ומלא לעצמו לא יזיזם ממקומם לפי שהמים שבידו הרי הן של אנשי העיר והן מערבין התחומין זה בזה מלא אחד מן העיר ונתן לו מוליכן כרגלי הממלא שהרי מחלקו מלא ונתן לו. ויש מי שכתב דבור של אנשי העיר אין להם אלא אלפים אמה לכל רוח ואפילו עירב אחד מהן לא יוליכם אלא אלפים אמה ואין דבר זה מחוור והראשון עיקר עכ"ל: **ושל עולי בבל וכו'.** כיוס משנה הנזכרת ושל עולי בבל כרגלי הממלא. ובהשגות א"א זה שבוש וכו' וכבר הארכתי למעלה לבאר טעות ההשגות בזה ובגמרא נחלקו במלא ונתן לחבירו דרב נחמן סבר כרגלי מי שנתמלאו לו ור"ש סבר כרגלי הממלא ואוקימנא בגמרא דר"נ סבר המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו ורב ששת סבר לא קנה וכבר כתב רבינו פרק שבעה עשר מהלכות גזלה ואבדה שמגביה מציאה לחבירו קנה חבירו ונתבאר למעלה שהפקר הרי הן כרגלי מי שזכה בהן ולזה לא הוצרך לבאר בכאן יותר וזו היא סברת השמטת המחלוקת הזה מן ההלכות:

נהרות המושכין וכו'. שם בגמרא הקשו על משנתנו הנזכרת למעלה מהא דנהרות המושכין ומעיינות הנובעים הרי הן כרגלי כל אדם ותירצו דמשנתנו במכונסין: **ומ"ש רבינו ואם באו מחוץ לתחום וכו'.** למד כן מהסוגיא שבפרק מי שהוציאוהו (עירובין מ"ו.) ומבואר שם:

טו שור של רועה וכו'. שם (ביצה ל"ח.) אמר שמואל שור של פטם הרי הוא כרגלי כל אדם ושל רועה כרגלי אותה העיר. וכתב רבינו שטעם שור של פטם לפי שהוא כנכסי הפקר וכבור של עולי בבל וכן כתבו בתוספות והוסיפו לומר שחכמים עשאוהו כן מפני תקנת הפטם וכן בשל רועה עשו כן מפני תקנת המוכרים והלוקחים וכן עיקר. ובהשגות כתוב שטעם רבינו שבוש ונתנו טעם אחר ונמשך זה אחר מה שכתב למעלה מסברתו ז"ל שהפקר קונין שביתה וכבר הארכתי למעלה לבאר שדבריו בזה שגיאה וכבר הסכים הרשב"א ז"ל לטעם התוספות:

טז הגחלת כרגלי בעליה וכו'. משנה שם (דף ל"ט.) הגחלת כרגלי בעליה והשלהבת בכל מקום:

יז השואל כלי מחברו וכו'. משנה שם (ל"ז) השואל כלי מחבירו מעיו"ט כרגלי השואל ומפרש בגמרא אע"פ שלא נתנו לו אלא ביו"ט ואם ביו"ט כרגלי המשאיל ומפרש בגמ' אע"ג דרגיל דשאיל מיניה:

יח שנים ששאלו חלוק וכו'. ברייתא שם (דף ל"ז:) ת"ר שנים ששאלו חלוק זה לילך בו שחרית וכו'. ופירושה פשוט הוא ומבואר בהל' וכדברי רבינו ואין בזה מחלוקת:

וכן

לחם משנה

מהל' שבת בלשון המתחיל פירות שיצאו חוץ לתחום כתב ה"ה ז"ל והרשב"א ז"ל כתב בהפך מכולם וכו' וג"ל לפי דבריהם וכו' כלומר לפי דברי הראב"ד ז"ל ורבינו ז"ל ולא לפי דברי הרשב"א ז"ל דאיירי כשיצאו ע"י כותי א"כ משמע דלהרשב"א ז"ל איירי כשיצאו ע"י ישראל. ועוד מוכרח הוא מדברי הרשב"א ז"ל דאיירי כשיצאו ע"י ישראל מדקאמר שם דהעמיד הברייתא ביו"ט אבל בשבת כיון דהעבירם ישראל אסור ואי הברייתא ס"ל דאיירי כשיצאו ע"י כותי לוקמא אפילו בשבת דהא אינו אסור לדעתו בשבת אלא כשיצאו ע"י ישראל אלא ע"כ הברייתא לדעתו איירי כשיצאו ע"י ישראל וא"כ איך פסק כאן דבשוגג שלא במקומו אסור דהא קאמר ת"ק דשרי. וי"ל דהוא ז"ל סבור דראוי לפסוק כראב"י מפני שמשנתו קב ונקי כמו שכתבו התוס' אלא משום דר"פ ס"ל כת"ק מפני הך פסק כוותיה ומפני כן לא פסק כת"ק אלא במאי דמסייע ליה ר"פ דהיינו דחזרת פירות למקומן במזיד אבל בשוגג שלא במקומן פסק כראב"י דבהא לא איירי ר"פ:

טו ושור של פטם כרגלי מי שלקחו לשחטו ביו"ט. מימרא דשמואל בפרק משילין (דף ל"ח) שור של פטם הרי הוא כרגלי כל אדם ולפי טעם זה של רבינו ז"ל דסבירא לשמואל דהפקר אין קונין שביתה. וא"ת א"כ בעירובין פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ז:) דאמר שמואל הפקר עכו"ם (אין) קונין שביתה ואוקמוה שם בגמרא הך מימרא דלא כרבנן דלדידהו ודאי אין קונין אלא לר"י ב"נ דס"ל הפקר קונין שביתה והקשו על זה מברייתא אחת שם והשתא לפי דעת רבינו אמאי לא הקשו שם בגמרא מדשמואל אדשמואל דהוה קושיא אלימתא טפי דהא הכא בשור של פטם לפי טעם רבינו סובר דהפקר אין קונין שביתה והתם הוא סובר כר"י ב"נ דקונין שביתה וקשיא מדידיה אדידיה. וי"ל דאפשר לדחות בדוחק ולומר דמאי דקאמר שם הוא אליבא דר"י ב"נ וליה לא ס"ל והכי דייק שם לישנא דגמרא דקאמר למאן אי לר"י ב"נ וכו' כלומר אליבא דרבי יוחנן אבל ליה לא סבירא ליה:

ולמה

הגהות מיימוניות

לא ודוקא במקומן ודוקא במקומן אבל שלא במקומן אפילו שוגגים אסורים ע"ש. אבל התוס' פסקו דברא נמי הלכה כת"ק דשוגגין אפילו שלא במקומן שרי דר"פ קאי נמי בהא כוותיה מק"ו כדמוכח בתוס' בשר"ת, ע"כ: [י] הלכה כרב ששת לגבי רב נחמן דאמר כרגלי מי שנתמלאו לו וכן פר"ח ור"נ הדר ביה מהיא כדמוכח בפ"ק דב"מ דאמר ר"נ

מגדל עוז

בור של יחיד עד ואין צריך לומר ביום טוב: כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש כמו שכתבתי למעלה עכ"ל: ואני אומר הדברים מוכיחין לי למעלה עין בעין שביושר כתב ומה שכתב כאן מפורש במשנה ובגמרא פ' משילין פירות ובדרב ששת דאזלא סוגיין כוותיה עד דמסיק גמרא מתני' דבור של יחיד כהיא דעולי בבל דכ"ע בירא דהפקירא הוא כו' והכיא דנהרות ומעיינות נמי הא אסיקנא להו במכונסין וכמו שכתב ר"מ ז"ל ומה שהשמיטו הרב ז"ל לפי שאינו דבר הנוהג: **שור של רועה וכו'.** עד שהוא מסור לכל: כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש אלא מפני וכו': ואני אומר אדרבה יפה פירש ולא נתכוון וכן פירש"י ז"ל כיוצא בו וכן קבלנו מרבותינו נוחי נפש. ואם דעת הראב"ד ז"ל מפני שראה דין זה של פטם ורועה שאמר שמואל פרק משילין מסודר תיכף למה שדרש מר זוטרא הלכה כר' אושעיא דאמר בדרבנן יש ברירה ובדאורייתא אין ברירה ויהא לו כדבר הלמד מענינו הא קמן נמי בבור של עולי בבל משום ברירה שקיל וטרי עלה נמי עד דמייתי עלה דכ"ע בירא דהפקרא הוא והכא במגביה מציאה להבירו קא מפלגי. ומעתה אפילו לפירוש הראב"ד ז"ל מה נשתנה זה מזה ולדרכם זה מוכיח על זה ויפה השוה אותם ר"מ ז"ל כי טעם זה בזה ולבין רש"י ז"ל: **השואל כלי מחבירו עד סוף הפרק.** הכל פרק משילין (דף ל"ז ל"ח):

ב וכן האשה ששאלה וכו'. משנה שם (דף ל"ז.) האשה ששאלה תבלין לקדרתה מים ומלח לעיסתה הרי אלו כרגלי שתיהן: וכן שנים שלקחו וכו'. שם אתמר שנים שלקחו חבית ובהמה בשותפות אמר רב חבית מותרת ובהמה אסורה שמואל אמר אפילו חבית נמי אסורה ואסיקנא דרב סבר יש ברירה ובהמה אסורה משום דקא ינקי תחומין מהדדי. ופי' אסורה חוץ למקום שמניהם יכולין להלך ופסקו בהלכות כרב ויש מי שהתיר אפילו בהמה דלא חיישינן ליניקת תחומין מהדדי והביאם לזה מה שהקשו רב כהנא ורב אשי על רב באיסור הבהמה ושתיק רב. וכבר העלה הרשב"א ז"ל שיש לחוש על דברי רבינו ולדברי הגאונים שסוברין כן:

פ"ו א יו"ט שחל להיות וכו'. ריש פ"ב (ביצה ט"ו:) יו"ט שחל להיות ע"ש לא יבשל בתחלה מיו"ט לשבת וכו' ועושה תבשיל מעיו"ט וסומך עליו לשבת ושאלו בגמ' מ"ט ואמר רב אשי כדי שיאמרו מיו"ט לשבת אין אופין ק"ו מיום טוב לחול. ויש שם טעם אחר ורב אשי הוא בתרא: ולמה נקרא שמו עירוב וכו'. רבינו נתן טעם לקריאת שם זה שהוא משום היכר כמו עירובי חצרות, וכבר נתבאר פ' ראשון מהלכות עירובין למה נזכר בהיכר החצרות עירוב, ומדעתי שהוא סבור שעל זה ג"כ אמרו עירובי תחומין ועיקר מלת עירוב בדברים אלו אינה בתחלת הנחתה אלא גבי חצרות והושאלה לתחומין ולתבשילין לפי שאף הם נעשין באוכל: והר"א ז"ל כתב בהשגות שאינו כך אלא שהוא מערב צרכי שבת עם צרכי יו"ט לעשותם יחד, ואפשר שאף בתחומין יאמר כן שהוא מערב התחומין שלא היה יכול לילך בו תחלה עם התחום שהיה יכול לילך בו ונכון הוא:

ג עירובי תבשילין וכו'. בגמ' (דף ט"ז:) אמר רב עירובי תבשילין צריכין כזית בין לאחד בין למאה: ואין עושין זה העירוב וכו'. בגמ' (דף ט"ז.) לא שנו אלא תבשיל אבל פת לא וכל שכן פירות דלא ופשוט הוא ושם אמרו דדוקא תבשיל דמלפת אבל דייסא ללשון אחרון לא וזה דעת ההלכות וכן כתבו ז"ל ולזה כתב רבינו אלא תבשיל שהוא פרפרת. ודע שבתבשיל אחד בלא פת סגי וכן נראה מן ההלכות וכן כתבו מקצת הגאונים ז"ל, וזה דעת הרמב"ן והרשב"א וכדברי רבינו אלא שנהגו להחמיר להצריך פת ותבשיל להוציא מידי כל ספק: אפילו עדשים שבשולי קדרה וכו'. שם תני רבי חייא עדשים שבשולי קדרה סומך עליהם משום עירובי תבשילין והוא דאית בהו כזית אמר רב יהודה שמנונית שעל גבי הסכין אדם גורדו וסומך עליו משום עירובי תבשילין והוא דאית ביה כזית:

ד תבשיל שאמרו וכו'. ברייתא שם (דף ט"ז:) תבשיל זה אפילו צלי כבוש שלוק ומבושל ואפילו קולייס האספנין שהדיחו בחמין מעיו"ט. ופירש רבינו קולייס האספנין דגים קטנים ביותר שהדחתן זה גמר בשולן כנזכר פרק ט' מהלכות שבת. ורבינו הוסיף מעושן שלא נזכר בברייתא וירושלמי הוא בנדרים פ' הנודר מן המבושל שואלין במעושן משום עירובי תבשילין:

ה וצריך שיהא עירוב זה וכו'. במשנה (דף ט"ו:) אכלו או שאבד לא יבשל עליו לכתחלה ובגמרא (דף י"ז.) אמר אביי נקיטינן אם התחיל בעיסתו ונאכל עירובו הרי זה גומר: ובהשגות א"א נ"ל שאם אפה וכו'. וסברא נכונה היא שמה שנעשה בהיתר אפילו נתכוון לצורך יו"ט יכול להניחו לשבת ולבשל מכאן ואילך ליו"ט:

ב ‏[א]וכן האשה ששאלה מחברתה מים או מלח ולשה בהן עיסתה או בשלה בהן תבשיל הרי העיסה או התבשיל כרגלי שתיהן. וכן שנים שלקחו בהמה בשותפות ושחטו ביום טוב אע"פ שלקח כל אחד מנתו הרי כל הבשר כרגלי שניהן. אבל אם לקחו חבית בשותפות וחלקו אותה ביום טוב הרי חלקו של כל אחד כרגליו. הואיל ותחומין מדברי סופרים יש ברירה בהן ונחשוב כאילו חלק שהגיע לזה היה ברור לו ומובדל בחבית מערב יום טוב וכאילו לא היה מעורב. ואין אתה יכול לומר כן בבהמה שחלק זה שהגיעו אפילו נחשוב אותו שהיה מובדל בבהמה מערב יום טוב וכאילו היה ברור הרי ינק מחלקו של חבירו כשהיתה הבהמה קיימת שכל איבריה יונקין זה מזה ונמצא כל אבר ואבר מעורב מחלקו וחלק חבירו. לפיכך הן כרגלי שניהן:

פרק ששי

א ‏[ב]יום טוב שחל להיות ערב שבת אין אופין ומבשלין ביום טוב מה שהוא אוכל למחר בשבת. ואיסור זה מדברי [א] סופרים כדי שלא יבא לבשל מיום טוב לחול. שקל וחומר הוא לשבת אינו מבשל כל שכן לחול. לפיכך אם עשה תבשיל מערב יום טוב שיהיה סומך עליו ומבשל ואופה ביום טוב לשבת הרי זה מותר. ותבשיל שסומך עליו הוא הנקרא עירובי תבשילין: ב *ולמה נקרא שמו עירוב. שכשם שהעירוב שעושין בחצרות ומבואות מערב שבת משום הכר כדי שלא יעלה על דעתם שמותר להוציא מרשות לרשות בשבת. כך זה התבשיל משום הכר וזכרון כדי שלא ידמו ויחשבו שמותר לאפות ביום טוב מה שאינו נאכל בו ביום. ולפיכך נקרא תבשיל זה עירובי תבשילין: ג *עירובי תבשילין שיעורו אין פחות מכזית [ג] בין לאחד בין לאלפים. ואין עושין עירוב זה לא ‏[ב]בפת ולא בריפות וכיוצא בהן אלא [ג] בתבשיל שהוא פרפרת כגון בשר ודגים וביצים וכיוצא בהן. ואפילו עדשים שבשולי קדרה °ואפילו שמנונית שעל גבי הסכין שחותכין בה הצלי גורדו אם יש בו כזית סומך עליו משום עירובי תבשילין: ד תבשיל שאמרו לענין עירוב זה אפילו צלי אפילו כבוש שלוק או מעושן אפילו דגים קטנים שהדיחן במים חמין והדחתן היא בשולן לאכילה הרי זה סומך עליהן: ה וצריך שיהיה עירוב זה מצוי עד שיאפה

השגת הראב"ד

*ולמה נקרא שמו עירוב וכו'. כתב הראב"ד ז"ל הטעם הזה לנערים כי הוא שאול מערובי חצרות כלומר זה משום היכר הוא וזה משום היכר הוא אם זה שמו עירוב אף זה שמו עירוב ואינו כן אלא שהוא מערב צרכי שבת עם צרכי יו"ט לעשותם יחד עכ"ל:

*עירובי תבשילין שיעורו וכו' ביום טוב בלבד. כתב הראב"ד ז"ל נ"ל שאם אפה [ולא בישל או בישל ולא אפה] ונאכל העירוב או אבד מה שעשה בעוד שהעירוב קיים מותר לו לשבת עכ"ל:

א טור סי' תקכ"ז: ב טור סי' תקכז סמ"ג לאוין עה: ג הטור שם פסק כר"ת:

לחם משנה

פ"ו ב ולמה נקרא שמו עירוב שכשם שהעירוב שעושין בחצרות ומבואות מערב שבת משום הכר כדי שלא יעלה על דעתם שמותר להוציא מרשות לרשות בשבת כך זה התבשיל משום הכר וזכרון כדי שלא ידמו ויחשבו שמותר לאפות ביו"ט מה שאינו נאכל בו ביום. ולפיכך נקרא תבשיל זה עירובי תבשילין. כתב ה"ה דלפי דעת רבינו ז"ל דעיקר מלת עירוב בעירובי חצרות אבל כאן נקרא עירוב מפני שהוא נעשה באוכל. וא"ת הא מ"מ לא דמי לעירוב דעירוב אינו נעשה אלא בפת ולא בדבר אחר וזה ממ"ש בהפך שנעשה בדבר אחר ולא בפת. וא"כ טפי היה ראוי לקרותו שיתוף דדמי לו קצת דנעשה גם בשאר דברים מלבד הפת כמו שנעשה זה בשאר דברים. וי"ל דמשום דמה שתקנו תחלה היה עירובי חצירות וקראו שמו עירוב רצו לקרות לכל השאר עירוב כמוהו כיון דיש שום צד דמיון שהוא באוכל ולא רצו לדמותו לשיתוף שנעשה אחר כך:

ה וצריך שיהא עירוב זה מצוי עד שיאפה כל מה שהוא וכו'. כתב הראב"ד ז"ל נראה לי שאם אפה ולא בישל וכו'. אין לשון הראב"ד ז"ל מדוקדק כלל דהוה ליה

מגדל עוז

פ"ו יום טוב שחל להיות בערב שבת עד ולפיכך נקרא התבשיל זה עירובי תבשילין: כתב הראב"ד ז"ל הטעם הזה לנערים וכו': ואני אומר עיקר אלו ההלכות פ"ב דביצה (דף ט"ו). והלשון שם העירוב דעת ר"מ ז"ל לפרש עירוב מלשון בין הערבים לפי שקונה בשעת הערב השמש וכן מוכן מלשונו שכתב ערב שבת וכמו שמפרש בשמוך עניני קנייתו. והראב"ד מפרש אותו מלשון תערובות ואף כי לשון הראב"ד ז"ל מוכן במושכל ראשון מ"מ לשון ר"מ ז"ל ערב עלי: עירובי תבשילין אין פחות כו'. עד מה שהוא אוכל ביו"ט בלבד: כתב הראב"ד ז"ל נ"ל שאם אפה וכו': ואני אומר תמה אני אם השגה זו יצאה מרבינו הראב"ד ז"ל כי מי הוא זה שלא יודה בזה והלא גדולה מזו אמרו פרק שני דביצה שאם התחיל עיסתו ונאכל עירובו גומר ועוד דהא התם אסיק רב הונא ריש גמרא מתניתין דפליג דברים לעולם שלא הניח ומשום כדי חייו שרו רבנן. ועוד אמרו שם דאפילו מי שלא הניח עירובי תבשילין כלל והזיד ועבר ואפה ובישל מותר ואין אוכרין עליו ואע"פ שאסרו במערים וכן כהבן ר"מ ז"ל לאלו הדינין בזה הפרק והכל מודין בהיתרן ועל אחת כמה וכמה בזה שהניח עירובו ונאנס באכילתו או באבדתו שהיה לנו להתיר אפילו במה שעשה והכין אחר כך כל שכן במה שעשה בהיתר:

הגהות מיימוניות

ר"נ המגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו, ע"כ: [א] כתבו התוס' וכל רבותינו מצרפת דהכנה לרבה אסורה מן התורה אפילו מיו"ט לשבת כגון שאין בו הנאה ביו"ט כגון סמוך להשיכה דליכא למימר הואיל ומקלעי ליה אורחי חזי ליה או לענין קנין שביתה שהוא צורך מחר ואפ"ה מועיל עירובי תבשילין לרבא לטעמיה דאית ליה הואיל בפ' אלו עוברין כר' אליעזר דאמר הואיל ומקלעי ליה אורחי חזי ליה והא דקאמר רב אשי הטעם כדי שיאמרו מיו"ט לשבת אין אופין ק"ו לחול על טעם דעירוב קאמר שלכך ניתקן שיאמר אפילו מיו"ט לשבת אין אופין אא"כ התחיל מעיו"ט ק"ו שאין אופין מיו"ט לחול וכן פירש רש"י שם ע"כ מס"ה. אמנם הטעמים האלו אינם מספיקים לאסור הכנה בעוד היום גדול דאיכא למימר הואיל, ע"כ: [ב] כתלמודא דידן ודלא כירושלמי דגרס עירוב תבשילין כך הוא נוטל פת בכביצה ותבשיל בכזית ואומר כו' מיו"ט לחבירו ומיו"ט לשבת ולמי שסומכין על עירובי זה עד מוצאי יו"ט האחרון אכלו או שאבד צריך לערב בעיו"ט האחרון עכ"ל. ופי' ראבי"ה הא דאמר מיו"ט לחבירו היינו שבא יו"ט בע"ש ושבת הוא יו"ט שני ואשמעינן שצריך להזכיר שניהם ושמעינן נמי מן הירושלמי דכשהל יו"ט של סוכות בה"ו דעתה יו"ט של שמיני עצרת גם הוא כן דעירובי תבשילין דיו"ט ראשון יועיל גם לאחרונים שאמר בפירוש עד מוצאי יו"ט האחרון אבל להניח ליו"ט אחר לא יועיל בכל יו"ט של אותה שנה ולא דמי לעירובי חצירות שמניח פעם אחת לכל שבתות השנה דהכא כיון דטעמא משום זכור זכרהו מאחר שבא להשכיהו וכן מפרש רבא טעמא כדי שיבורר מנה יפה לשבת ומנה יפה ליו"ט ואי מקדים עירובו כולי האי אין לך שכחה גדולה מזו ע"כ פי' ראבי"ה, ע"כ: [ג] וכן פירש"י וכן השיב ר"י ב"ר יהודה דפת בלא תבשיל לא סגי אבל תבשיל בלא פת סגי בתבשיל אחד דאמר רבא הלכה כתנא דידן ואליבא דב"ה וכן פסקו בשאלתות וכן ר"י בן רבינו מאיר אמנם ה"ג ור"ת ורבינו שמשון, פסקו דצריך תבשיל ופת וכל הני דאמרינן התם לא שנו אלא תבשיל אבל פת לא היינו דוקא לבשל אבל לאפות בעי פת. והנה כתב ר"י שרגיל לערב בפת ותבשיל כדי לקיים המנהג ולצאת ידי כל רבותינו אע"פ שנאמר לו דברי ה"ר יצחק בן רבינו מאיר שפסק דבתבשיל אחד סגי כדמפורש בתוס' וכן כתב רש"י שרבו נוהג בתבשיל ופת כה"ג: °[שם] בטור י"א דוקא בעדשים שבעלו כעיו"ט והתך בסכין השמנונית מעיו"ט אבל משלש או ארבע ימים לא והטור התיר בכל ענין ע"כ]:

[ד] שיאפה כל מה שהוא צריך לאפות ולבשל כל שהוא צריך לבשל. ויחם חמין כל שהוא צריך. ואם נאכל העירוב או אבד או נשרף קודם שיבשל או יאפה הרי זה אסור לאפות ולבשל או להחם אלא מה שהוא אוכל ביום טוב בלבד. [ה] התחיל בעיסתו או בתבשילו ונאכל העירוב או אבד הרי זה° גומר: ו המניח עירובי תבשילין כדי שיסמוך עליהם הוא ואחרים [א]צריך לזכות להן כדרך שמזכה בעירובי שבת. וכל שזוכה בעירובי שבת זוכה בעירובי תבשילין. וכל שאינו זוכה באותו עירוב אינו זוכה בזה: ז [ב]ואינו צריך להודיע לאלו שזכה להן מערב יום טוב. אבל הן צריכין לידע שכבר זכה להן אחר ועירב להן ואחר כך יסמכו עליו ויבשלו ויאפו. אף על פי שלא ידעו אלא ביום טוב הרי אלו מותרין. ויש לו לאדם לערב על כל העיר ועל כל הקרוב אליה בתוך התחום ולמחר [ו] מכריז ואומר כל מי שלא הניח עירובי תבשילין יסמוך על [ז] עירובי: ח [ג]המניח עירובי תבשילין חייב לברך. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות עירוב. ואומר בעירוב זה יותר לי לאפות ולבשל מיום טוב שלמחר לשבת. ואם זכה בו לאחרים יאמר לי ולפלוני ולפלוני או לאנשי העיר כולם לאפות [ח] ולבשל מיום טוב לשבת: ט מי שלא הניח עירובי תבשילין ולא הניחו לו אחרים. כשם שאסור לו לבשל ולאפות כך קמחו ומאכלו אסור. ואסור לאחר שהניח לעצמו לבשל ולאפות לזה שלא הניח עד שיקנה לו שנמצא זה מבשל ואופה שלו שהרי קנהו. ואם רצה יתן אחר כך לזה שלא הניח במתנה: י מי שלא הניח עירובי תבשילין ובשל ואפה לאכול ביום והותיר או שזימן אורחים ולא באו הרי זה אוכל המותר למחר. ואם הערים הרי זה אסור לאכלו. [ט] עבר ואפה ובשל לשבת אין אוסרין עליו. ולמה החמירו ואסרו על המערים ולא אסרו על המזיד שאם תתיר למערים נמצאו הכל מערימין וישתקע שם עירובי תבשילין. אבל המזיד אינו מצוי ואם עבר היום לא יעבור פעם אחרת: יא שני ימים טובים שחלו להיות בחמישי וערב שבת עושה עירובי תבשילין מיום רביעי שהוא ערב יום טוב. ישכח ולא הניח מניחו בראשון [י] ומתנה. כיצד מניח עירובי תבשילין ביום חמישי ואומר אם היום יום טוב ולמחר חול למחר אבשל ואופה לשבת ואיני צריך כלום ואם היום חול ולמחר יום טוב בעירוב זה יותר לי לאפות ולבשל למחר מיום טוב לשבת: יב כיוצא בו היו לפניו שתי כלכלות של טבל ביום טוב ראשון אומר אם היום חול

א טור סי' תקכז: ב טור וסמ"ג שם: ג שם: ד טור סי' תקכז סמ"ג לאוין עה:

מגיד משנה

ו המניח עירובי תבשילין וכו'. מימרא בעירובין פרק חלון (דף פ'.) אמר שמואל עירובי תבשילין צריך לזכות ושם מבואר שדינו כעירוב שבת ונתבאר פ"א מהלכות עירובין ביד מי אדם מזכה:

ז ואינו צריך וכו'. פ' יו"ט שחל (ביצה ט"ז:) אמר רב עירובי תבשילין צריכין דעת פשיטא דעת מניח בעינן דעת מי שהניחו לו בעינן או לא בעינן תא שמע דשמואל מערב אכולה נהרדעא רבי אמי ורבי אסי מערבי אכולה טבריא. ובהלכות ושמעינן מהני כולהו דלא בעינן דעת מי שהניחו לו אלא בשמודיעו ביו"ט עצמו שעירב עליו מאתמול הולך וסומך ומניח עליו ומבשל לכתחלה בשבת עכ"ל:

ויש לאדם לערב וכו'. שם מכריז ר' יעקב בר אידי מי שלא הניח עירובי תבשילין יבא ויסמוך על שלי וכמה אמר רב רחומי בר זכריה עד תחום שבת. וכתב הרשב"א ז"ל אפילו עירב עירובי תחומין ויכול לבא אינו סומך עליו שלא נתן דעתו מן הסתם אלא על שהן תוך תחומו ולפיכך אם פירש אפילו על מי שיכול לבא אצלו ע"י עירובי תחומין אף הן סומכין עליו, עכ"ל. וזה דעת התוספות ואין לדברים אלו ראיה:

ח המניח עירובי תבשילין וכו'. זה ידוע שכל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן ויש מי שהוסיף בנוסח האמורה להדליק את הנר וכ"כ בעל ההלכות למיפא ולבשולי ולמעבד כל צרכין ולאדלוקי שרגא וכתב הרשב"א ז"ל שכן ראוי לומר:

ט מי שלא הניח עירובי תבשילין וכו'. שם (דף י"ז) איבעיא להו מי שלא הניח עירובי תבשילין הוא נאסר וקמחו נאסר או דלמא הוא נאסר וקמחו אינו נאסר ואמרו תא שמע מי שלא הניח עירובי תבשילין הרי זה לא יאפה ולא יבשל ולא יטמין לא לו ולא לאחרים ולא אחרים אופין לו ומבשלין לו כיצד הוא עושה מקנה קמחו לאחרים ואחרים אופין לו ומבשלין לו שמע מינה הוא נאסר וקמחו נאסר ש"מ. ובגמרא (דף כ"א:) גבי מתני' דב"ש אומרים אין טומנין את החמין אמר רבא מי שלא עירב עירובי תבשילין אופין לו פת אחת וטומנין לו קדרה אחת ומדליקין לו את הנר ונראה שהוא במחלוקת ולא הביאה הרב ז"ל בהלכותיו לפי שסבור שאינה הלכה. אבל הר"ז הלוי והרשב"א ז"ל פסקוה וכן כתב בספר קצר שלו לא היו שם אחרים להקנות להם קמחו או שלא רצה להקנות קמחו לאחרים אופין לו בצמצום פת אחת וטומנין לו קדרה אחת ונותנין לו נר קטן ומדליקין לו את הנר, עכ"ל:

י מי שלא הניח עירובי תבשילין וכו'. במשנה (דף ט"ו:) אבל מבשל הוא ליו"ט ואם הותיר הותיר לשבת:

ואם הערים הרי זה אסור לאכלו. ברייתא שם (דף י"ב.) ואם הערים אסור:

עבר ואפה וכו'. בעיא שם (דף י"ז.) ואתו למפשטה מברייתא זו ואם הערים אסור ודחה רב אסי הערמה קאמרת שאני הערמה דאחמירו בה רבנן טפי ממזיד ובעיין לא אפשיטא וכתבו המפרשים ז"ל דהוה ליה ספיקא דרבנן ולקולא כדברי רבינו:

יא שני ימים טובים של וכו'. שם אמר רבה מניח אדם עירובי תבשילין מיו"ט לחבירו ומתנה:

יב כיוצא בו היו לפניו וכו'. בעירובין פ' בכל מערבין (דף ל"ט:) ברייתא היו לפניו שתי כלכלות של טבל ואמר אם היום חול תהא זו תרומה על זו אם היום קדש אין בדברי כלום וקורא עליה שם ומניחה למחר הוא אומר אם היום חול תהא זו תרומה על זו אם היום קדש אין בדברי כלום וקורא עליה שם ואוכלה ומסקנא דכן הלכה בשני ימים טובים של גליות אבל לא בשני ימים טובים של ר"ה וכן כתוב בהלכות. וכן גבי עירובי תבשילין מפורש פ"ק דיו"ט (דף ו') דאינו מתנה אלא בשני

לחם משנה

ליה למימר כשלא אפה ולא בישל לצורך שבת שמה שעשה לצורך יו"ט בעוד העירוב קיים מהני ולמה נקט שאפה ולא בישל או שבישל ולא אפה אין לדבר זה טעם. וגם נראה שהוא השיג על רבינו ז"ל מפני שמלשונו נראה שמכהים לו דין זה שכתב ולבשל כל שהוא צריך לבשל דמשמע מה שצריך לבשל בין לשבת בין ליו"ט. ואפשר ליישב דברי רבינו ז"ל דרוצה לומר דלא אפה כלל דצריך שיהא עירובו קיים עד שיעשה כל מה שצריך לשבת אע"פ שעשאו לצורך יו"ט וכן הבין דבריו ה"ה ז"ל:

ו המניח עירובי תבשילין. כתב ה"ה ז"ל ושם מבואר שדינו כעירוב שבת ע"כ. לא ידעתי היכא נתבאר זה בגמרא אבל בהלכות ביאר אותו:

ח ואומר בעירוב זה יותר לי לאפות ולבשל מיו"ט של מחר לשבת. מ"ש של מחר אין הכונה לומר שאם עומד בעיו"ט שהוא יום ד' ולמחר הוא יום ה' ויום ו' שהם שני ימים טובים שיהא מותר לבשל מיום ה' לשבת דהרי כתב ה"ה למטה בשם בעל העיטור בשבת קרובה התירו ולא רחוקה ולא כתב שם ה"ה ז"ל שרבינו חולק משמע דהכי ס"ל אלא הכוונה כשחל יו"ט ביום ו' ויום שבת והוא עומד בעיו"ט שהוא יום ה' או שהוא בארץ ישראל דאין להם אלא יום אחד שהוא יום ו':

ט מי שלא הניח וכו'. מה שדחו הא דרבינו מהלכה עיין הטעם בב"י סי' תקכ"ז:

י עבר ואפה ובשל לשבת אין אוסרין עליו וכו'. רבינו ז"ל פסק הבעיא להיתר וקשה דהרי בגמ' אתו למפשטה לאיסורא מהא דאמרינן (דף י"ח:) המעשר פירותיו בשבת בשוגג יאכל במזיד לא יאכל דמשמע דמזיד אסור ותירצו דאיירי דאית ליה פירי אחריני ע"כ משמע דלרבינו דפשיט הך בעיא להיתרא מוקי הך ברייתא דאית ליה פירי אחריני וא"כ קשה שהרי בפ' כ"ג מהל' שבת כתב המגביה תרומות ומעשרות בין בשבת בין ביו"ט בשוגג יאכל במזיד לא יאכל ולא כתב שם שצריך שיהיה לו פירות אחרים משמע דבכל גוונא אסור. וליכא למימר דלפי המסקנא לא צריכנא להאי תירוצא דאית ליה פירי דהא אמרו שם איסורא דשבת שאני דהא הוא ז"ל כתב דבין בשבת בין ביו"ט לא יאכל במזיד. וצריך לומר דהוא ז"ל מפרש כשמזכרו ופשטו הך בעיא לאיסורא מהא דהמטביל וכו' ותירצו אי נמי אפשר בשאלה וכו' דהך אי נמי קאי אכולהו אפילו לפשיטות קמא כלומר אי נמי בין הכא ובין התם אפילו דלית ליה פירי ואפילו דלית ליה מאני והטעם דאפשר בשאלה כלומר בפירות אפשר לשאול מחבירו וכן בכלים והוא ז"ל פסק כאי נמי ובזה דבריו מיושבים:

כל

הגהות מיימוניות

[ד] מסקנא התם דאפילו בסופו צריך שיהא בו שיעור מה שאין כן בעירובי חצירות ותחומין: [ה] אמר אביי נקיטינן כו': °[כתב הרא"ש ז"ל איכא לאסתפוקי במילתיה דאביי אי בעי למימר גומר עיסה זו שהתחיל בה ושוב לא יבשל ולא יטמין וכן אם התחיל לבשל תבשיל אחר יגמרנו לבד או שמא כיון שהתחיל להתעסק בצרכי שבת בעוד העירוב קיים גומר כל צרכי שבת והלשון משמע כן דקאמר גומר דמשמע כל צרכי שבת דאי אעיסה לחוד קאי הוה ליה למימר גומרה והדבר שקול עד יבא יורה צדק]: [ו] מכריז ר' יעקב בר אבודימי מי שלא הניח עירובי תבשילין יבא ויסמוך על שלי, ע"כ: [ז] מ"מ מצוה לכל אחד להניח עירוב כדמוכח מההוא סמיא דהוה מסדר מתניתין קמיה דמר שמואל וכן כתב ראבי"ה: [ח] נכון להזכיר לאטמוני ולהדליק כמו כ שהרי בספר מזכיר גם הטמנה והדלקה כן כתוב בספר המצות, ע"כ: [ט] וכן פסק בס"ה וכן משמע בשינוי דמשני תלמודא התם פ"ב ע"ש: [י] וכן עירובי חצירות כדמוכח לשון העמוד לקמן וכן פר"י אלפס עד כאן אבל רשב"ם פסק דעירובי חצירות כעירובי תחומין ואסיר:

מגדל עוז

המניח עירובי תבשילין עד אינו זוכה בזה. פ' חלון והביאו ר"י אלפס ז"ל פ' שני דמסכת ביצה: ואינו צריך להודיע עד יסמוך על עירובו. פרק שני דביצה (דף ט"ז): המניח עירובי תבשילין עד מיו"ט לשבת. זה כתב מכח אותה תשובה שכתבתי בהלכות ברכות ומדאסיקנא פ"ק דפסחים (דף ז') וכהמה דוכתי דעל כל המצות כלן מברך עליהן עובר לעשייתן. ונוסח העירוב מקובל איש מפי איש: מי שלא הניח עד פעם אחרת. פרק שני דביצה (דף י"ז): שני ימים טובים עד מיו"ט לשבת. פ"ק דביצה (דף ו'): כיוצא בו היו לפניו עד מוצאי שבת. פ' בכל מערבין (דף ל"ט):

בשני ימים טובים של גליות אבל לא בשני ימים טובים של ר"ה וזה מוסכם. וכתב בעל העטור שאף אם עירבו ביום ד' אינו יכול לאפות ביום ה' לשבת דשבת קרובה התירו ע"י עירוב שבת רחוקה לא התירו:

יד כל הדברים וכו'. ולפיכך אני אומר שאין מערב אדם ומתנה וכו'. סברת רבינו ז"ל בזה נראית נכונה מאד לפי שדבר ברור הוא שהיום יום חמישי ידוע לנו שהוא יו"ט בברור ושיום ששי הוא חול אלא שאנו עושין אותו יו"ט ואם כן היאך יערב ביו"ט והיאך יתנה ויאמר אם היום חול והוא יודע אי זה מכן חול ואי זה מכן קדש ולא בשביל ספק אנו עושין היום שני יו"ט. ובהשגות כתוב א"א אע"פ שיש בדבריו כעין טעם וכו' והיום תהיה זו תרומה על זו כ"ש שיכול לומר שהמעשה אינו נגמר אלא בשני ודבורו בראשון לא יעשה כלום עכ"ל. והוא הדין לדבריו בהנחת עירוב שכל שכן שיכול לומר אם היום יו"ט ולמחר חול ומ"מ אין זה מספיק שהרי התנאי כולל שני ימים המסופקים ובזמן הזה אין כאן ספק והיאך יאמר בתרומה אם אתמול קדש והיום חול תהיה תרומה והלא ידוע שכן הוא כדבריו שהיום חול והכמים מדרך הודאי עשאוהו קדש וגזרו בו שלא לתרום ונמצא מפקיע גזרתם בידים שגזרו מדרך הודאי וכן הדין בעירוב שכשהוא נותנה ביום חמישי אם היום קדש ולמחר חול אינו צריך עירוב ידוע שכן הוא כדבריו ואין עירובו כלום ונמצא אופה ביו"ט שני של דבריהם לצורך שבת בלא עירוב אלא שאי סברת רבינו ראויה אליו ונמוקו עמו כנ"ל:

טז כשם שמצוה לכבד וכו'. פ' יו"ט שחל (דף ט"ו:) ובהרבה מקומות: וכל המבזה את המועדות וכו'. פרק ערבי פסחים (דף קי"ח.) אמר רב ששת משום ראב"ע כל המבזה את המועדות כאלו עובד עכו"ם שנאמר אלהי מסכה לא תעשה לך וכתיב בתריה את חג המצות תשמור:

יז שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר יו"ט וכו'. איסור ההספד והתענית מבואר במ"ק (דף כ"ז.) ובפסחים (דף ס"ח:) פרק אלו דברים ובשאר מקומות ויתבאר למטה בארוכה. וחיוב השמחה מפורש פ' ערבי פסחים (דף ק"ט.) ת"ר חייב אדם לשמח את ביתו בחג שנאמר ושמחת בחגך במה משמחן ביין ר' יהודה אומר אנשים בראוי להם ונשים בראוי להן אמר רב יוסף בבבל בבגדי צבעונין בארץ ישראל בכלי פשתן המגוהצין ושם אמר בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם וכו':

יח וכשהוא אוכל חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר וכו'. דברים אלו מבוארים בכתוב והפסוקים שהביא רבינו לראיה ראויין אליו להביאם:

יט אף על פי שאכילה ושתייה במועדות בכלל מצות וכו'. פרק יו"ט שחל (דף ט"ו:) ובפסחים פרק אלו דברים (דף ס"ח:) תניא ר' אליעזר אומר אין לו לאדם ביו"ט אלא או אוכל ושותה או יושב ושונה ר' יהושע

חול תהיה זו תרומה על זו ואם היום קדש אין בדברי כלום. וקורא עליה שם ומניחה. ולמחר בשני חוזר ואומר אם היום קדש אין בדברי כלום ואם היום חול תהיה זו תרומה על זו וקורא עליה שם ומניחה כדרך שקרא עליה בראשון. ומניח את זו שקרא עליה שם תרומה ואוכל את השנייה: יג ^א במה דברים אמורים בשני ימים טובים של גליות אבל בשני ימים טובים של ראש השנה אם שכח ולא הניח ביום רביעי שוב אינו מניח אלא סומך על אחרים אם ערבו עליו או מקנה קמחו למי שערב או יהיה אסור לאפות ולבשל לשבת. וכן אם שכח ולא הפריש תרומה מיום רביעי שוב אינו מפריש עד מוצאי שבת: יד *כל הדברים האלו שאמרנו היו בזמן שהיו בית דין של ארץ ישראל מקדשין על פי הראיה והיו בני הגליות עושין שני ימים כדי להסתלק מן הספק לפי שלא היו יודעין יום שקדשו בני ארץ ישראל. אבל היום שבני ארץ ישראל סומכין על החשבון ומקדשין עליו אין יום טוב שני להסתלק מן הספק אלא מנהג בלבד: טו ^ב ולפיכך אני אומר שאין מערב אדם ומתנה בזמן הזה לא עירובי תבשילין ולא עירובי חצרות ולא שתופי מבואות ואינו מעשר הטבל על תנאי אלא הכל מערב יום טוב בלבד: טז ^ג כשם [כ] שמצוה לכבד שבת ולענגה כך כל ימים טובים שנאמר לקדוש ה' מכובד וכל ימים טובים נאמר בהן מקרא קדש. וכבר בארנו הכיבוד והעינוג בהלכות שבת. וכן ראוי לאדם שלא יסעוד בערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה כערב שבת שדבר זה בכלל הכבוד. וכל המבזה את המועדות כאילו נטפל לעבודת כוכבים: יז שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ותענית. וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני בניו וכל הנלוים עליו שנאמר ושמחת בחגך וגו'. אף על פי שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים כמו שאנו מבארין בהלכות חגיגה יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובני ביתו כל אחד כראוי לו: יח כיצד הקטנים נותן להם קליות ואגוזים ומגדנות. והנשים קונה להן בגדים ותכשיטין נאים כפי ממונו. והאנשים אוכלין בשר ושותין יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין. וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האמללים. אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו. ועל אלו נאמר זבחיהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו כי לחמם לנפשם. ושמחה כזו קלון היא להם שנאמר וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם: יט ^ד אע"פ שאכילה ושתיה במועדות בכלל מצות עשה. לא יהיה אוכל ושותה כל היום כולו. אלא כך היא הדת, בבקר משכימין כל העם לבתי כנסיות ולבתי [ל] מדרשות ומתפללין וקורין בתורה בענין היום וחוזרין לבתיהם ואוכלין, והולכין לבתי מדרשות קורין ושונין עד חצי היום, ואחר חצות היום מתפללין

א טור סי' שלג תקכח סמ"ג לאוין שם: ב עי' בטור סי' תקכח: ג טור סי' תקכט סמ"ג לאוין שם: ד טור וסמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*כל הדברים האלו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אע"פ שיש בדבריו כעין טעם לא ראינו הגאונים הראשונים שחלקו בדבר זה וכל שכן הוא שהרי השני עתה חול גמור הוא שהרי אדר ואייר ואלול חסרים הם ואינן אלא יום אחד ראשי חדשים הסמוכין להם ואם יאמר בשני אם אתמול קדש והיום חול אין בדברי של אתמול כלום והיום תהיה זו תרומה על זו כל שכן שיכול לומר מאתמול עכ"ל:

לחם משנה

יד כל הדברים האלה שאמרנו וכו'. יש בכאן מקום שאלה דבפ"ק דביצה (דף ד') גבי שבת ויו"ט הסמוכים זה לזה רב אמר נולדה בזה אסורה בזה אמרו שם בגמ' דקסבר רב שתי קדושות הן ומ"מ מתסר משום הכנה דרבה ופסק רבינו ז"ל הלכה כרב בסוף פרק ב' וההכנה דרבה פוסק ג"כ בראש הפרק א"כ כפי סברתו של רבינו כאן דס"ל בשני שהוא ספק חול דידעינן ודאי שהוא חול ומ"מ חכמים גזרו מדרך הודאי ועשאוהו קדש א"כ בשני ימים טובים של גליות עתה בזמן הזה דהם שתי קדושות דהרי אין לומר כאן דהוא ספק דהכמים עשאוהו קדש למה לא יהא אסור ביצה שנולדה בראשון ביום ב' כמו שבת ויו"ט שאע"פ שהם שתי קדושות מ"מ אסור משום הכנה דרבה הכא נמי נימא הכי וזה לא משמע מדברי רבינו ז"ל דהוא לא חלק מזמן הקדוש לזמן הזה אלא לענין הדברים שהזכיר אבל לא לענין ביצה. ולכאורה נראה דלענין ביצה נמי יש לחלק דאין להתירו ביו"ט שני ממה נפשך אם הראשון קדש וכו' כמ"ש רש"י ז"ל בפ' אין לדין דהא ידעינן ודאי דהשני הוא חול ומ"מ עשאוהו קדש. וי"ל דבשלמא התם בענין הביצה אינו מתנה כלל אלא ממילא כיון דהשני הוא חול הוא מותר אבל הכא שעל כל פנים צריך להתנות כמו שהיו עושים מקודם כשהיה להם ספק שהיו מתנים וע"כ צריך לעשות עתה כל מה שהיו עושים בראשונה כשהיה להם ספק משום הזהרו במנהג אבותיכם א"כ כשהיה מתנה ואמר אם היום קדש ואתמול חול או אם היום חול ולמחר קדש התנאי שמוציא מפיו הוא דבר שקר דהרי ודאי היום חול וכי תימא יעשה הדבר בלא תנאי זה אי אפשר דצריך לעשות כמו שהיו עושים בראשונה כמו שפירשתי:

יח כיצד הקטנים נותנים להם קליות. עיין בבית יוסף ז"ל סוף הלכות יו"ט: ואין שאין שמחה אלא בבשר. עיין שם:

מגדל עוז

כל הדברים האלו עד מעיו"ט בלבד: כתב הראב"ד ז"ל אע"פ שיש בדבריו כעין טעם וכו': ואני אומר הר"ם מקולי מדעת רבותינו בעלי התוס' מסכים כן וטעם גדול יש לי ליתן בדבריו גמרא מתניתין קנייתא דפ"ק דביצה (דף ד') בשמעתין דשני ימים טובים של גליות רב אמר נולדה בזה מותרת בזה ורב אסי אמר נולדה בזה אסורה בזה ואסיקנא אמר רב זביד כוותיה דרב אסי מסתברא דהאידנא ידעינן בקביעא דירחא וקא עבדינן תרי יומי אמר אביי כוותיה דרב מסתברא דתנן בראשונה היו משיאין וכו' עד ואילו בטלו כותים עבדינן חד יומא והיכא דמטו שלוחין עבדינן חד יומא והאידנא מ"ט עבדינן תרי יומי משום דשלחו מתם הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם זמנין דגזרי שמדא ואתי לאיקלקולי וקיי"ל כרב וכדסבר ליה אביי דהא רבא נמי פסיק הכי בסוף שמעתין דגרס אמר רבא הלכתא כוותיה דר' בשני אלא בין לקולא בין לחומרא וזאת הוא דלקולא וכן פסקו כל הפוסקים וגם טעם אביי לא נחלק למדנו שמנהג בלבד הוא וכמו שכתב ר"מ ז"ל בכאן וכמו שהוכיח בהלכות קדוש החדש: כשם שמצוה על ... ועינוג בהלכות שבת. זה מפורש פרק כל כתבי הקדש (דף קי"ח) זה יום כפורים שאין בו כו' ויום כפורים ור"ה נקראו ימים טובים ומקרא קדש ז"ל קרי בי רב הוא: וכן ראוי לאדם שלא יסעוד עד כאילו נטפל לעכו"ם. פ' ערבי פסחים (דף קי"ח): שבעת ימי הפסח עד בהספד ותענית. עיקרו במגלת תענית ומביאם כן בכמה מקומות בתלמוד: וחייב אדם להיות שמח עד ביין. פרק כל כתבי (שם) ובירושלמי פ"ק דחגיגה (דף ג') ובהרבה מקומות בתלמוד: וכשהוא אוכל ושותה חייב עד פרש חגיכם. דברים אלו מבוארים בכתוב: אע"פ שאכילה ושתיה במועדות כו' עד הלילה. כמס' פסחים פרק אלו דברים (דף ס"ח) וא"ג דביצה (דף ט"ו):

הגהות מיימוניות

[כ] גרסינן בירושלמי בפ"ק דקדושין אהא דאמרינן האחים שחלקו שעל נשיהן ובנותיהן אין שמין ר' אבהו אמר העושה קטלא לבתו אין מביאין לאמצע וחולקין בראויה להשתמש בחול ברגל מביאין לאמצע וחולקין ר' אבא אמר כלי רגל חולקים כלי שבת מבעיא ע"כ. מכאן משמע שיותר טובים יהיו בגדי רגל מבגדי שבת עיין בהלכות שבת פרק שלשים, ע"כ:

[ל] כר' יהושע דאמר בפסחים בפ' אלו דברים ופ"ב דביצה חלקהו חציו לה' וחציו לכם ודלא כר'

מגיד משנה

יהושע אומר חלקהו חציו לאכילה ושתיה והציו לבית המדרש ע"כ וקיי"ל דר' אליעזר ור' יהושע הלכה כר' יהושע:

כ כשאדם אוכל ושותה ושמח ברגל לא ימשך ביין ובשחוק וכו'. גם זה מבואר:

כא חייבים בית דין להעמיד וכו'. זה למד רבינו מדאמר אביי בשילהי קדושין (דף פ"א.) אמר אביי סקבא דשתא ריגלא וכו':

כב ימים שבין ראשון ושביעי וכו'. פרק אלו מגלחין במ"ק (דף כ"ז:) מימרא אין מועד בפני תלמידי חכמים וכל שכן חנוכה ופורים והני מילי בפניו אבל שלא בפניו לא ושם העלו דיום שמועה כבפניו דמי וכן כתוב בהשגות א"א ויום שמועה וכו'. וכן כתוב בהלכות וכבר כתב כן רבינו פ' י"א מהלכות אבל:

כג אין מניחין מטה המת וכו'. משנה שם (דף כ"ז.) אין מניחין את המטה ברחוב מפני שמרגלת את ההספד: וכן אין מתאבלין וכן אין וכו'. משנה שם (דף כ"ד כ"ה.) אין קורעין ולא חולצין ולא מברין אלא קרוביו של מת ובגמ' ובהלכות דעל חכם או אדם כשר או אדם דעלמא אי קאי בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע במועד וכבר נזכרו דינין אלו שעד סוף הפרק בפי"א מהל' אבל: **ואין** קורעין ביו"ט שני וכו'. כך כתבו וכן הסכים הרמב"ן ז"ל ועיקר. ודע שאפילו ביו"ט שני האחרון של פסח ושל סוכות ושל עצרת שהקובר את מתו נוהג בהן אבלות כנזכר פרק עשירי מהלכות אבל וכדעת הגאונים כמו שיתבאר שם אף בימים אלו אינו קורע זה דעת רבינו והרמב"ן ז"ל. וראיתי מקשים על זה מדין ק"ו ומה חולו של מועד שאינו נוהג אבלות חייב לקרוע יו"ט שני האחרון שנוהג אבלות לא כל שכן שחייב לקרוע ואמי משיב מה לחולו של מועד שאינו אסור בעשיית מלאכה כזו ואפילו מדבריהם תאמר ביו"ט שני שהוא אסור מדבריהם בכל מה שאסור ביו"ט ראשון ואם אמרו שנוהג אבלות לפי שאינו מחלל יו"ט אלא שמחת יו"ט יאמרו שיחלל יו"ט בידים ויקרע כנ"ל:

כד נשים במועד וכו'. משנה שם (דף כח:) נשים במועד מענות אבל לא מטפחות רשב"ג אומר הסמוכות לפני המטה מטפחות בחנוכה ובפורים ובראשי חדשים מענות ומטפחות בזה ובזה אין מקוננות נקבר המת לא מענות ולא מטפחות אי זהו עינוי שכולן עונות כאחת קינה אחת אומרת וכלן עונות אחריה שנאמר למדנה בנותיכם נהי ואשה רעותה קינה אבל לעולם הבא מהו אומר בלע המות לנצח ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים: ואסור לאדם לספוד וכו'. פ"ק (מ"ק ח'.) במשנה לא יעורר אדם על מתו ולא יספוד קודם לרגל שלשים יום ואמר רבא בגמרא דטעמא משום מעשה באדם אחד שכנס מעותיו לעלות לרגל ובא ספדן אחד ועמד על פתחו ונטלתן אשתו ונתנה לו ונמנע לעלות לרגל ובאותה שעה גזרו על כך ושמואל אמר לפי שאין המת משתכח מן הלב עד שלשים יום מאי בינייהו דקא עביד בחנם. ורבינו פוסק כשמואל לפי שבירושלמי נראה כמותו ובירושלמי חלקו בין מת הדש למת ישן וכן בדין לפי טעם שמואל שכל שהוא הדש אפילו לא יספדנו א"א לו להשתכח תוך שלשים. וכבר הזכיר חילוק זה רבינו פ' י"ח מהל' אבל וזה דעת הר"א ז"ל בפירושיו לפסוק כשמואל ויש מן הגאונים שפסקו כרב וכל שעושין בחנם מותר ולזה הסכימו הרשב"א והרמב"ן ז"ל:

חולו

מתפללין תפלת המנחה וחוזרין לבתיהן לאכול ולשתות שאר היום עד הלילה: **כ** כשאדם אוכל ושותה ושמח ברגל לא ימשך ביין [מ] ובשחוק וקלות ראש ויאמר שכל מי שיוסיף בזה ירבה במצות שמחה. שהשכרות והשחוק הרבה וקלות הראש אינה שמחה אלא הוללות וסכלות ולא נצטוינו על ההוללות והסכלות אלא על השמחה שיש בה עבודת יוצר הכל שנאמר תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל. הא למדת שהעבודה בשמחה. ואי אפשר לעבוד את השם לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שכרות: **כא** [א]חייבין בית דין להעמיד שוטרים ברגלים שיהיו מסבבין ומחפשין בגנות ובפרדסים ועל הנהרות כדי שלא יתקבצו לאכול ולשתות שם אנשים ונשים ויבואו לידי עבירה. וכן יזהירו בדבר זה לכל העם כדי שלא יתערבו אנשים ונשים בבתיהם לשמחה. ולא ימשכו ביין שמא יבואו לידי עבירה: **כב** *ימים שבין ראשון ושביעי של פסח וראשון ושמיני של חג הסוכות והן בגולה ארבעה בתוך הפסח וחמשה בתוך החג הם הנקראין חולו של מועד ונקראין מועד. ואע"פ שהם חייבין בשמחה [ב]ואסורין בהספד ותענית מותר לספוד בהן תלמיד חכם בפניו. אבל לאחר שיקבר אסור לסופדו בהן. ואין צריך לומר בראשי חדשים בחנוכה ובפורים שסופדין בהן תלמידי חכמים בפניו. אף על פי שימים אלו אסורין בהספד ותענית. אבל לאחר הקבורה אסור לספוד בהן: **כג** אין מניחין מטת המת ברחוב במועד שלא להרגיל את ההספד אלא מביתו לקברו. ואין מתאבלין במועד. וכן אין [ג]קורעין ולא [נ] מברין ולא חולצין הכתף במועד על המת אלא קרוביו [ס] שהן חייבין להתאבל עליו. ואם היה חכם או אדם כשר או שהיה עומד עליו בשעת נטילת נשמה הרי זה קורע עליו במועד אף על פי שאינו קרובו. ואין קורעין ביום טוב שני כלל ואפילו קרוביו של מת: **כד** נשים במועד בפני המת מענות אבל לא מטפחות ולא מקוננות. נקבר המת אינן מענות. בראשי חדשים וחנוכה ופורים בפני המת מענות ומטפחות אבל לא מקוננות. אי זהו עינוי שכולן עונות כאחת. קינה אחת אומרת וכולן עונות. [ד]ואסור לאדם שיעורר על מתו קודם לרגל שלשים יום כדי שלא יבא הרגל והוא נעצב ולבו דואג וכואב מזכרון הצער אלא יסיר הדאגה מלבו ויכוין דעתו לשמחה:

השגת הראב"ד

*ימים שבין ראשון וכו'. כתב הראב"ד ז"ל ויום שמועה כבפניו דמי עכ"ל:

א טור סי' תקכט: ב טור סי' תקמז סמ"ג לאוין עה ובעשין דרבנן ג: ג טור וסמ"ג שם: ד סמ"ג עשין שם:

חולו

לחם משנה

כג ואין קורעים ביו"ט שני וכו'. על מה שתירץ ה"ה ז"ל דאיכא למפרך מה לחוה"מ שאינו אסור במלאכת הקריעה תאמר ביו"ט שאסור מדבריהם וכו'. יש להקשות דכיון דאין איסור מלאכה ביו"ט שני אלא מדבריהם נעביד הכנסת פירקא (בק"ו) כיון דאיכא כתובה בתורה ונעביד הכי ומה חוה"מ שאע"פ שאינו אסור בעשיית מלאכה לא סוטילה לו קולתו זו אלא אינו נוהג בו אבילות ומ"מ חייב לקרוע יו"ט האחרון שאע"פ שהוא אסור בעשיית מלאכה נוהג בו אבילות אינו דין שיהא חייב לקרוע. וי"ל דלתרץ זה כתב ה"ה ואם אמרו שנוהג אבילות כלומר ליכא כאן הכנסת פירקא דאם נוהג אבילות אין ראוי מן הדין שיהא שיתר עביית מלאכה מה שאין כן בחוה"מ. אבל מ"מ קשה דמדכתב רבינו ז"ל הסברא בחוה"מ משמע דלאסורה ביו"ט שני וכן הספד של תלמיד חכם וכן כתב רבינו ז"ל פרק י"א מהלכות אבלות ומ"כ תפול שם קושיא זו של ק"ו זה ונאמר ויהיו מספידין ביו"ט האחרון של פסח מק"ו ומה חוה"מ שאינו נוהג אבילות מברין ומספידין יו"ט שנוהג אבילות אינו דין שמברין ומספידין מה לחוה"מ וכו' נעביד הכנסת פירקא דהשתא ליכא למימר ואם אמרו שנוהג אבילות וכו' כמ"ש ה"ה ז"ל דאין הספד והבראה הילול ביו"ט מבחוה"מ. וכי תימא שמה שכתב רבינו ז"ל בפרק י"א מהלכות אבל ביו"ט שני לא הוי אלא יו"ט האחרון של פסח האחרון מב' ימים הראשונים זה אי אפשר שהרי משמע יו"ט שני כל יו"ט שני שבעולם דהא קאמר ואין קורעים ואין מברין וכי היכי דקריעה הוי בכל יו"ט שני ה"ל הבראה וה"ה הספד ת"ח ועוד דאם לא תאמר כן מה הקשו כאן על רבינו ז"ל נימא דמאי דכתב רבינו ז"ל כאן לא הוי יו"ט האחרון דאין סברא לומר דמשום דקאמר רבינו ז"ל כלל משמע הכי דמאי דקאמר כלל הוא לאפוקי קרוביו של מת כמו שביאר בסוף דבריו אלא ודאי דכל יו"ט במשמע וצ"ע:

חולו

משנה למלך

כג וכן אין קורעין במועד אלא קרוביו של מת. (א"ס עיין בדברי הרב סמתבר פרק י"א מס' אבל):

ומטהרין

הגהות מיימוניות

כר' אליעזר וכו' כך פירש בס"ה דאין הלכה כר"א והא דאמרינן בפסחים בפ' אלו דברים יתיב כולי שתא בתעניתא בר מעצרתא ופוריא ומעלי יומא דכפורי נראה לראבי"ה דסבירא ליה כר' אליעזר ואנן סבירא לן כר' יהושע הילכך אסור בתענית עד כאן ואפילו בר"ח כתב דאסור בתענית כמפורש במקומו בהלכות תענית פרק שלשה עשר, ע"כ: [מ] בירושלמי אמר רבי אבא בר ממל אילו היה לי מי שימנה עמי התרתי שיהו עושין מלאכה בחוה"מ כלום אסרו אלא שיהו אוכלין ושותין ויגעין בתורה כדון אנון אכלין ושתין ופחזין וכתב ראבי"ה הא דאמרו לא מסר הכתוב אלא לחכמים והילכתא מועד כהילכתא וכו' הכל תלוי שישמח במועד ומתוך שמחה נוח לו ללמוד ולהבין בהלכות רגל כדאמרינן אין השכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות וכו' עד וכן לדברי תורה הילכך היכא דאיכא טירחא יתירתא אסור את שלבו עצב מן הטורח וכן התירו לעשות מלאכה בדבר האבד או כשאין לו מה יאכל כדי שיהא שמח במועד ועל דרך זה הולכים כולם, ע"כ וצ"ע: [נ] כדבריו אלה פסק ראבי"ה ור' אברהם בר' דוד וכן מהר"ם ודלא כיש גאונים דחולקין ואומרים שיש הבראה במועד ועיין פי"א מהלכות אבל שם בארתי: כתב תסמ"ג אבל בחנוכה ופורים משמע שלדברי הכל מברין ע"ש]: [ס] ואפילו ביום שמועה שלא בשעת נטילת נשמה כדמשמע הלשון וכן פסק ראבי"ה וכן משמע בירושלמי וכן נראה למהר"ם ודלא כת"ג שכתבו על מתו הוא קורע ביום קבורה במועד ולא ביום שמועה ודלא כראב"ן שפסק שאפילו ביום קבורה לא יקרע במועד דהא דאמרינן שמע שמועה ברגל ולמוצאי הרגל בעשית רחוקה פליגי אי קורע אי לא קורע התם איירי ביו"ט ולא בחוה"מ מרקאמר ברגל ולא אמר במועד מדברי מהר"ם. ובספר המצות כתב בשם רש"י שקרע על מת אחר בחוה"מ:

מגדל עוז

כשאדם אוכל ושותה עד ולא מתוך שכרות. כל זה מבואר: חייבין ב"ד להעמיד כו' עד שמא יבאו לידי עבירה. זה כתב מדאמר אביי בשילהי קידושין (דף פ"א) אמר אביי סיקבא דשתא רגלא: ימים שבין ראשון ושביעי עד אסור לספוד בהן. פרק אלו מגלחין (דף כ"ח): כתב הראב"ד ז"ל ויום שמועה כבפניו דמי עכ"ל: ואני אומר יש לי לחלק כי אם באה השמועה תוך שלשים והרי זה חייב לקרוע ולהתאבל שבעה דינו כבפניו ואם לאחר שלשים שאינו חייב לקרוע ולהתאבל שבעה אינו כבפניו. וכן משמע פרק מגלחין וכן נראה דעת ר"מ ז"ל פ' שביעי דהלכות אבל: אין מניחין מטת המת וכו' עד וכולן עונות. פ' אלו מגלחין (דף כ"ז): ואסור לאדם שיעורר עד סוף הפרק. פ"ק דמ"ק (דף ח'):

פ"ז ב וכשהוא משקה אותה לא ידלה וישקה מן הבריכה וכו'. נראה מדברי רבינו לכאורה שכל שהוא צריך לדלות ולהשקות מיקרי טירחא יתירא ואסור אבל אם אינו צריך אלא להמשיך ולהשקות ולא לדלות כלל משמע דשרי אפילו במי בריכה או מי גשמים ויש לתמוה שכפי מה שאמרו בגמרא (מ"ק דף ד'.) במי גשמים אפילו ממשיך אסור או גזירה אטו מי קילון או משום דמי גשמים נמי לידי מי קילון אתו ולפיכך צריך לפרש דה"ק לא ידלה וישקה מן הבריכה וכן לא ישקה ממי הגשמים אע"פ שאינו דולה אלא ממשיך ברגלו. ומ"ש מפני שהוא טורח גדול אדולה ומשקה מן הבריכה כפשטיה קאי שטורח גדול הוא ואמשקה ממי גשמים ה"ק לפי שאפשר לבא לידי טורח גדול כלומר כשיתחיל להמשיך ולהשקות יחסרו המים ויצטרך לדלות ולהשקות דהוי טורח גדול, וסוף דבריו דייקי הכי גבי מעין ממשיכו ומשקה בו משמע דלא שרי אפילו ממשיך אלא במעין דוקא אבל לא בבריכה ולא במי גשמים וכן נראה מדבריו בפירוש המשנה:

מי

פרק שביעי

א חולו של מועד אף על פי שלא נאמר בו שבתון הואיל ונקרא [א] מקרא קדש והרי הוא זמן חגיגה במקדש [א]אסור בעשיית מלאכה כדי שלא יהיה כשאר ימי החול שאין בהן קדושה כלל. והעושה בו מלאכה האסורה מכין אותו מכת מרדות מפני שאיסורו [ב] מדברי סופרים. ולא כל מלאכת עבודה אסורה בו כיום טוב שסוף הענין בדברים שנאסרו בו כדי שלא יהיה כיום חול לכל דבר. לפיכך יש מלאכות אסורות בו ויש מלאכות מותרות בו: **ב** ואלו הן. כל מלאכה שאם לא יעשה אותה במועד יהיה שם הפסד הרבה עושין אותה. ובלבד שלא יהיה בה טורח הרבה. [ב]כיצד משקין בית השלחין במועד אבל לא בית המשקה. שאם לא ישקה בית השלחין והיא הארץ הצמאה יפסדו בו האילנות שבה. וכשהוא משקה אותה לא ידלה וישקה מן הבריכה או ממי הגשמים מפני שהוא טורח גדול. אבל משקה הוא מן המעין בין שהיה בין שיצא לכתחלה ממשיכו ומשקה בו וכן כל כיוצא בזה: **ג** *[ג]הופך אדם את זיתיו במועד וטוחן אותן ודורך אותן וממלא החביות וגף אותן כדרך שהוא עושה בחול. כל שיש בו הפסד אם לא נעשה עושהו כדרכו ואינו צריך שינוי. וכן מכניס אדם פירותיו מפני הגנבים ובלבד שיכניסם בצנעה ושולה פשתנו מן המשרה בשביל שלא תאבד. [ג] וכן כרם [ד]שהגיע זמנו להבצר במועד בוצרין אותו: **ד** ואסור לאדם שיתכוין ויאחר מלאכות אלו וכיוצא בהן ויניחם כדי לעשותן במועד מפני שהוא פנוי.

וכל

השגת הראב"ד

*הופך אדם את זיתיו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אני לא מצאתי כן אלא זיתיו ספוכין ושטין אבל כהפוך אחר לא שאינן מתעפשות כ"כ והכי איתא בירושלמי עכ"ל:

א טור סי' תקל: ב טור סי' תקלז סמ"ג עשין שם: ג טור סי' תקלח וע"ש סמ"ג לאוין עס: ד טור סי' תקלו ע"ש:

פ"ז א חולו של מועד אע"פ וכו'. דעת רבינו שחולו של מועד דבר תורה מותר בכל מלאכה והברייתות הנזכרות בגמרא פרק אין דורשין (חגיגה י"ח.) הם אסמכתא בעלמא וזהו ששם דרשו בברייתא אחת איסור המלאכה מח"ש ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת מה שביעי עצור אף ששי עצור אי מה שביעי עצור בכל מלאכה אף ששי עצור בכל מלאכה ת"ל וביום השביעי עצרת שביעי עצור בכל מלאכה ואין ששי עצור בכל מלאכה שלא מסרן הכתוב אלא לחכמים וכו'. ובפסחים (דף ק"כ.) מוקים לה לדרוש מה שביעי רשות מאכילת מצה אף ששי רשות ועוד שאם היה חולו של מועד אסור דבר תורה היה אסורו לאו או עשה ולא מלאכתו ואין אחד מן המחברים שמנו המצות מי שמנה חש"מ אלא אסמכתא בעלמא הוא וכן נראה מן התוספות ועוד ראייה ממה שהזכירו בירושלמי אמר רבי אבא בר ממל אילו היה מי שימנה עמי הייתי מתיר מלאכה בחש"מ כלום אסרו אלא כדי שיהיו אוכלין ושותין ושמחים ועוסקים בתורה כדון איכן אכלין ושתין ופחזין. ואמרו פרק מי שהפך (מ"ק י"ב:) גבי כיון מלאכתו במועד דחש"מ מדרבנן. מאלו למד רבינו שחולו של מועד מדבריהם. ובאמת שהסוגיא שבפרק אין דורשין מורה שהוא מן התורה. וכן ברא"ש מי שהפך (דף י"א:) אמר רב אשי דימי אבלו דרבנן וחולו ש"מ דאורייתא ובמקומות אחרים. ואפשר שדעת רבינו שיש לו עיקר בדאורייתא מקרבן מוסף ומצות שמחה. אבל הרמב"ן ז"ל הטיל פשרה ואמר שכל מלאכה שאינה לצורך המועד ואינו דבר האבד אסורה מן התורה ושהוא לצורך המועד מותר בין במלאכת אומן בין במלאכת הדיוט אע"פ שאינו דבר האבד וכן כל שהוא דבר האבד מותרת אע"פ שאינה לצורך המועד ואע"ג דאית בה טירחא יתירא והחכמים מדבריהם אסרו קצת מלאכות אלו כמו שיתבאר. ועל זה אמרו בירושלמי שהיה ראוי להתיר מלאכות אלו כדי שיתעסקו בהן ולא יהו בטלין שהבטלה מביאה לידי פחזות ועיקר חש"מ ודאי דבר תורה הוא ע"כ דבריו. ונראה שלזה הסכים הרשב"א ז"ל סוף פ' לפני אידיהן:

ב ואלו הן כל מלאכה וכו'. ראש המסכתא (מ"ק ב':) משקין בית השלחין במועד בין ממעין שיצא בתחלה בין ממעין שלא יצא בתחלה אבל אין משקין לא ממי גשמים ולא ממי קילון ואמרו בגמרא ובהלכות בית השלחין אין בית הבעל לא מאי טעמא במקום פסידא לא גזרו רבנן במקום הרווחה גזרו רבנן ואפילו במקום פסידא מטרח טירחא יתירא לא שרו רבנן דקתני לא ממי גשמים ולא ממי קילון:

ג הופך אדם את זיתיו וכו'. שם משנה ר"פ ב' (יא:) מי שהפך את זיתיו ואירעו אבל או אונס או שהטעוהו פועלים טוען קורה ראשונה ומניחה לאחר המועד דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר זולף וגומר כדרכו. ובגמרא (דף י"ב.) אמר רב יוסף הלכה כר' יוסי. ובהשגות א"א אני לא מצאתי כן וכו'. ולי נראה שיצא לרבינו ממה שאמרו שם (דף י"א:) גבי אבל בברייתא דברים העושין לאבל בימי אבלו זיתיו להפך וכו' ומשמע התם בהדיא דדבר המותר במועד על ידי עצמו מותר לאבל ע"י אחרים ותו דודאי מדברי ליה לאבל על ידי אחרים משמע ודאי דדבר האבד ניהו דאי לא לא היה מותר ומתני' דקתני מי שהפך את זיתיו לרבותא הוא דאע"ג דכבר הפך ואין מתעפשות כל כך מותר לטעון קורה לר"י ולר' יוסי לגמור דהכתי דבר האבד ניהו כנ"ל לדעת רבינו: כל שיש בו הפסד וכו'. שם (דף י"ב.) אמר רב נחמן בר יצחק מאן תנא שינוי במועד בדבר האבד דלא כר' יוסי וכבר כתבתי בסמוך שנפסקה הלכה כר' יוסי: וכן מכניס אדם וכו'. משנה שם (דף י"ב:) מכניס אדם את פירותיו מפני הגנבים ובגמ' תנא ובלבד שיכניסם בצנעה בתוך ביתו, עוד במשנה ושולה פשתנו מן המשרה כדי שלא יאבד. וכתב הרמב"ן ז"ל שמה שהצריכו בהכנסת פירות בצנעה לפי שאינו ודאי ההפסד אלא ספק והחשש הוא שמא יגנבו וכן בכיוצא בזה: וכן כרם שהגיע זמנו וכו'. שם רבי ינאי הוה ליה ההוא פרדסא כי מטא חולא דמועדא קטפיה וכו'. וכן מפורש שם דדבר האבד אפילו במחובר לקרקע מותר וכן בהלכות:

ד ואסור לאדם לכוין מלאכתו וכו'. במשנה ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד וכולן אם כיונו מלאכתן במועד יאבדו ובגמרא בעא מיניה ר' ירמיה מר' זירא כיון מלאכתו במועד ומת מהו שיקנסו בנו אחריו ומסיק דלדידיה קנסו רבנן לבריה לא קנסו רבנן. ועל מה שכתב רבינו ומפקירין אותה לכל, כתב הר' רבי משה הכהן והגאונים מפרשים מניחין אותה לאבד ומונעין אותו מלעשות אותה מלאכה אבל להפקירה לכל ולאבדה בידים לא קנסו עכ"ל. וחפשתי בדברי הגאונים ומצאתי בהלכות ה"ר יצחק אבן גיאת ז"ל שכתב בשם

רב

לחם משנה

פ"ז א חולו של מועד אע"פ שלא נאמר בו שבתון הואיל ונקרא מקרא קדש והרי הוא זמן חגיגה במקדש אסור בעשיית מלאכה וכו'. לפי מה שכתב הרמב"ן שכל מלאכה שאינה לצורך וכו' קשה דאיך יתכן הברייתא שאמר פרק אין דורשין (דף י"ח) מה שביעי וכו' עד ואיזו מלאכה מותרת ע"כ. הרי מבואר שם דכל מה שאסרו חכמים הוא דין תורה שהכתוב מסר הדבר לחכמים. וצ"ל דהכי קאמר הכתוב מסר לחכמים שהם יאמרו לך הדברים שהם אסורים מדין תורה שהוא היכא שאינו לצורך מועד ואינו דבר האבד. אבל אין הכונה לומר שכל מה שאסרו חכמים הוא אסור מדין תורה. אבל מ"מ קשה דכיון דבתחילה הקשו אימא שביעי מלוה בכל מלאכה משמע דרוצה להעמיד ההקש לחומרא בכל מה שאפשר משום דלחומרא מקשינן ומשום דאמר קרא וביום השביעי לא העמידו לגמרי וא"כ קשה דסוף סוף נעמידהו בכל מה שאפשר ונאמר דהכתוב מסר לחכמים וכל מה שאמרו חכמים יהיה אסור מן התורה כמו בימים טובים שמסרם לחכמים והשתא הוי טפי לחומרא כלומר דדוקא דבר שלא לצורך המועד ואינו דבר האבד שיהא אסור לבד ואם כן כיון דאיכא לאוקומי קרא לחומרא טפי מוקמינן ליה. וי"ל בדוחק שלא רצו חכמים להחמיר כל כך שאינו נראה כ"כ סברא

מגדל עוז

פ"ז חולו של מועד עד כיום חול. במס' חגיגה פרק אין דורשין ופ' לפני אידיהן: **ואלו הן** כל מלאכה עד וכן כל כיוצא בזה. ריש מסכת משקין הנקרא מועד קטן: **הופך** אדם את זיתיו עד שהוא עושה בחול: כתב הראב"ד ז"ל אני לא מצאתי כן וכו': ואני אומר גם רבותינו הראשונים ז"ל נחלקו בזה וגם הספרים הישנים עם חדשים ריש פרק מי שהפך (דף י"א) כי רש"י ז"ל גורס זיתיו הפוכין וכן רוב הספרים החדשים כדברי הראב"ד ז"ל אבל ר"ת ז"ל ור"י אלפס ז"ל ובספרים הישנים גורס זיתיו להפוך ורבותינו בעלי התוס' ז"ל הסכימו כן ואמרו כי אפילו לפי הספרים שגורסין הפוכין יש לנו לומר דכי היכי דהפך את זיתיו במעטן ואינו דורכן הן אבודין כמו כן כשנתנן במעטן והגיעו זמנן להפוך אם לא יהפוך אותם הוי דבר האבד ע"כ. נמצאת אומר כי דברי ר"מ ז"ל דברי קבלה הם וגירסא שלו נראית עיקר דגרס ריש פירקן תניא כוותיה דרב שישא בריה דרב אידי אלו דברים שעושין לאבל את זיתיו הפוכין ג"א להפוך כדו לגוף ופשתנו לעלות מן המשרה וגמרו לעלות מן היורה כו' אלמא כולה לשון עתיד מיתניא: כל שיש עד שנוי. פ"ק דמ"ק וריש פרק מי שהפך זיתיו (דף י"ב) וכדפסיק ואמר הלכה כר' יוסי דמתני' דלא בעי שינוי: וכן מכניס עד שלא תאבד. ירושלמי דפרק מי שהפך: וכן כרם שהגיע זמנו עד כדי שלא תאבד. פ' מי שהפך:

הגהות מיימוניות

[א] פרק אין דורשין כרבי יונתן וכר' עקיבא ודלא כברייתא דילפינן מקראי אחריני ע"ש. [ב] וכן פר"ת וכל הפוסקים דמייתי פרק אין דורשין אינם אלא אסמכתא בעלמא דאי מדאורייתא לאו היו מקילין ומחלקין החכמים בין דבר האבד לשאינו אבד ואע"ג דאמר תלמודא התם לא מסרן הכתוב אלא לחכמים אין לדקדק משם דמדאורייתא הוא דא"א שיהו חכמים מקילין כולי האי אם היה מדאורייתא וכן משמע ברמ"ק ובסוף פרק מי שהפך דקאמר מועד משום טירחא הוא ומשום פסידא שרו רבנן והא דקאמרי בריש מי שהפך אמר רב אשי לא מבעיא ימי אבלו דמדרבנן הוא דשרי אלא אפילו חש"מ דאיסור מלאכה דאורייתא הוא שרי פירוש דסמכינן אקראי דאורייתא אבל אבלות לא סמכינן אלא אקרא דוהפכתי חגיכם לאבל שהוא דברי קבלה ע"כ מס"ה. וכן נראה ראיה לר"ת מהא דירושלמי לעיל בהלכתא כ' א"ר אבא בר ממל אילו היה לי כו': [ג] תשובת ר"י ב"ר יהודה וששאלתם מהו להתחיל בלקיטת ענבים ודריכתן בחוה"מ כדבר האבד דמי ומותר מהא דרב הונא חצדו ליה חצדא בחוה"מ ומסקין דהא דתניא במחובר אפילו כולו אבד אסור יחידאה היא ועוד דרב חצדו ליה חצדא ואיקפד שמואל משום דהיתי תנו ולא

פסיד

[א]וכל המכוין מלאכתו והניחה למועד ועשאה במועד בית דין מאבדין אותה ומפקירין אותה לכל. ואם כיון מלאכתו ומת [ד] אין קונסין בנו אחריו ואין מאבדין אותה ממנו. ואין מונעין הבן מלעשות אותה מלאכה במועד כדי שלא תאבד: **ה** [ב]מי שצריך לתפור לו בגד או לבנות לו מקום במועד. אם היה [ה] הדיוט ואינו מהיר באותה מלאכה הרי זה עושה אותה כדרכו. ואם היה אומן מהיר הרי זה עושה אותה מעשה הדיוט. כיצד בתפירה [ו] מכליב ובבנין מניח אבנים ואינו טח בטיט עליהן ושף סדקי הקרקע ומעגילה ביד וברגל כעין שמעגילים במחלצים וכן כל כיוצא בזה: **ו** [ג]מי שהיתה לו תבואה מחוברת לקרקע ואין לו מה שיאכל במועד אלא ממנה אע"פ שאין כאן הפסד אין מצריכין אותו לקנות מה שיאכל מן השוק עד שיקצור אחר המועד אלא קוצר ומעמר [ז] ודש וזורה ובורר וטוחן מה שהוא צריך. ובלבד שלא ידוש בפרות. שכל דבר שאין בו הפסד צריך לשנות וכן כל כיוצא בזה: **ז** [ד]כבשים שיכול לאכול מהן במועד כובשן. ושאינן ראויין אלא לאחר המועד אסור לכבשן. וצד אדם דגים כל שיכול לצוד ומולח הכל במועד שהרי אפשר שיאכל מהן במועד אם יסחוט אותן בידו פעמים רבות עד שיתרככו: **ח** *מטילין שכר במועד לצורך המועד. ושלא לצורך המועד אסור. אחד שכר תמרים ואחד שכר שעורים. אף על פי שיש לו ישן [ח] מערים ושותה מן החדש שאין הערמה זו ניכרת לרואה וכן כל כיוצא בזה:

כל

א טור סי' תקלת ע"ש סמ"ג לאוין עה : ב טור סי' תקמה : ג טור סי' תקלג : ד טור סי' תקלג :

השגת הראב"ד

*מטילים שכר במועד וכו'. כתב הראב"ד ז"ל הא דלא כהלכתא דר' יוסי ברבי יהודה דאמר הכי ופליגי רבנן עליה אבל בודאי אם החדש טוב לו מן הישן שלא מדרך הערמה מותר עכ"ל:

מגיד משנה

רב פלטוי ורב מתתיה ורב נטרונאי ז"ל דמאי יאבדו דבית דין מהויין להפסידה מהם ולהפקירה משום קנסא כמ"ש שם בלא מחלוקת ומ"מ לא משמע בגמ' מידי דדומיא דכרם אזן בכור ומוכר עבדו לנכרי היא והתם ודאי גבי בכור לא קנסינן ליה לגמרי אלא שלא ישחט אותו על אותו מום וגבי עבד קנסינן ליה לפדותו עד עשרה בדמיו, אבל הסכמת הגאונים כדברי רבינו ועיקר:

ה מי שצריך לתפור לו בגד או לבנות לו מקום וכו'. משנה פ"ק (דף ח':) ההדיוט תופר כדרכו והאומן מכליב. עוד שם (דף י"א.) ועושין מעקה לגג ולמרפסת מעשה הדיוט אבל לא מעשה אומן ושפין את הסדקין ומעגילין אותם במעגלה ביד וברגל אבל לא במחלצים עוד שם ומקרין את הפרצה ואמרו בגמרא כיצד מקרין רב יוסף אמר בהוצא ודפנא רב הונא אמר בצרור ואינו טח בטיט. ופרק ח' יתבאר שיש בנין שבונהו כדרכו. ומה שכתב רבינו אומן מהיר יצא לו ממה שאמרו בגמרא (דף י'.) גבי ההדיוט תופר היכי דמי הדיוט אמרי דבי רבי ינאי כל שאינו יכול להוציא אלא מחט בבת אחת רבי יוסי בר חנינא אמר שאינו יכול לכוין אמרא בשפת חלוקו וסובר רבינו שאינו עושה כן אלא אומן מהיר ופירוש מכליב מרחיק התפירות זו מזו ועושה אותן רחבות:

ו מי שהיתה לו קמה מחוברת וכו'. פרק מי שהפך (דף י"ב:) ברייתא ואם אין לו מה יאכל קוצר ומעמר דש וזורה ובורר וטוחן ובלבד שלא ידוש בפרות ומבואר שם גם כן במעשה דרב קצרו לו קציר חטים שלא היה לו מה יאכל ומבואר בהלכות:

ז כבשין שהוא יכול לאכול מהן וכו'. פ"ק (דף י"א.) משנה כבשין שהוא יכול לאכול מהן במועד כובשן ובגמ' בדיתא לבאי כוורי פי' נהר ששמו בדיתא הליף דגים ואמרו בליסנא בתרא שרא להו רבא למיצד איתויי וממלח והקשו והא אנן תנן כבשין שיכול לאכול מהן במועד כובשן ותירצו הני מתאכלי אגב איצצא כי הא דשמואל עבדו ליה שתין איצצי ואכיל:

ח מטילין שכר במועד לצורך המועד וכו'. שם במי שהפך (דף י"ב:) מטילין שכר במועד לצורך המועד אחד שכר תמרים ואחד שכר תאנים ושלא לצורך המועד אסור וכו' ואם הותיר מותר ובלבד שלא יערים. והקשו ורמינהי אע"פ שיש לו ישן מערים ושותה מן החדש תנאי היא דתניא אין מערימין בכך ר' יוסי בר' יהודה אומר מערימין. ובהשגות הא דלא כהלכתא וכו'. ורבינו פוסק להקל בשל דבריהם אבל בהלכות הרב ר' יצחק אבן גיאת פוסק כתנא קמא שאסור להערים ובהלכות לא הזכיר כלל מדין הערמה:

כל

כסף משנה

ו מי שהיתה לו תבואה מחוברת לקרקע וכו'. ואם אין לו מה יאכל אע"פ שמוצא בשוק לקנות אין מצריכין אותו ליקח מן השוק וכו'. נ"ל שלמד כן מדאמרינן (מ"ק י"ב:) גבי עובדא דרב אין לו מה יאכל הוה ואפ"ה איקפד שמואל משום דאדם חשוב הוה ואם איתא שלא היה מוצא לקנות אסור משום דאדם חשוב הוא ימות ברעב אלא כשמוצא לקנות איירי ואפ"ה מותר לקצור אם אינו אדם חשוב. ומ"מ יש לתמוה עליו במ"ש שהטעם שלא ידוש בפרות הוא מפני שכל דבר שאין בו הפסד צריך לשנות דהא אסיקנא דטעמא דלא ידוש בפרות לאו משום שינוי הוא. ואפשר שרבינו ז"ל מפרש כיון דכל יומא לאו בפרות דיישי כלומר דלפעמים דיישי בלא פרות אשתכח דכי דיישי בלא פרות ליכא הפסד וכיון שכן לאו שינוי הוא כלומר אינו בכלל מה שאמרו מאן תנא שינוי בדבר האבד דלא כר' יוסי דע"כ לא אמר ר' יוסי דלא בעי שינוי בדבר האבד אלא היכא דאי משנה איכא הפסד אבל היכא דאי משנה ליכא הפסד מודה ר"י דצריך לשנות. ונראה דהא דאמרינן שלא ידוש בפרות ה"ה לאמר בע"ח דלא אלא במקלות וכיוצא בהם דבשאר בע"ח נמי אוושא מילתא ומיהו לרבינו שנתן טעם משום שינוי אפשר דבשאר ב"ח שרי שהרי שינוי הוא. ואיכא למידק למה לא כתבו הפוסקים דאדם חשוב אפילו אין לו מה יאכל אסור ואפשר דכיון

לחם משנה

סברא כלל להחמיר כל כך מדין תורה אלא דוקא דבר שאינו אבד ושלא לצורך המועד. וגם צריך לומר [כן] לפי הרמב"ן ז"ל במה שאמר בריש פרק מי שהפך (דף י"א:) אלא אפילו במועד דאיסור מלאכה מדאורייתא:

ד וכל המכוין מלאכתו והניחה למועד וכו'. הא שלא גזרו שלא יעשה במועד משום דילמא ישהה לעשותו במועד כמו שגזרו בגילוח שמא ישהה עד הוה"מ התם לאו טעמא משום דכי ישהה יעשה מלאכה במועד דהאי לא איכפת לן כיון דמותר מן הדין אם כן אין לגזור בשביל כך אלא הטעם שלא יכנס מנוול כמ"ש לקמן רבינו ז"ל משום הכי גזרו. ובגמרא מי שהפך (דף י"ב:) שאלו כיון מלאכתו במועד וכו' את"ל כרם אזן בכור קנסו וכו' את"ל מכר עבדו לעכו"ם וכו'. ובפ' פסולי המוקדשין (דף ל"ד:) אסיקו בגמרא בבכור דלא קנסו לבנו ודמכר עבדו לעכו"ם אסיקו בפרק השולח (דף מ"ד:) דלא קנסו וא"כ היה נראה קשה לשיטת רבינו ז"ל דס"ל דכל את"ל פשיטותא הוא כמו שנראה מדברי ה"ה ז"ל פרק י"ב מהלכות מכירה אלא דשאני הכא דהגמ' גלי לן בהפך אבל היכא דלא גלי לן ודאי דהוי פשיטותא כיון שהגמרא תפס הצד האחד באחד מאלו:

ו מי שהיתה לו תבואה מחוברת לקרקע וכו' קוצר ומעמר וכו' מה שהוא צריך ובלבד שלא ידוש בפרות שכל דבר שאין בו הפסד וכו'. הנראה אלי בדעת רבינו ז"ל שהוא סבור דמדאמר רב יוסף (דף י"ב) דהלכה [כר' יוסי] דכל דבר האבד אינו צריך שינוי משמע דאם אינו דבר אבד צריך שינוי ומפני כן פסק דכל דבר שאינו אבוד צריך שינוי. וה"פ דשמעתא פרק מי שהפך (דף י"ב:) אי ר' יוסי ידוש נמי בפרות כלומר דמשמע דמאי דקאמר ואם אין לו מה יאכל קוצר ומעמר קאי ארישא דקאמר ואפילו כלו אבוד אסור והא קאמר דאם כלו אבוד ואם אין לו מה יאכל קוצר ומשום הכי הקשו דבדבר אבוד למה לי שינוי לר' יוסי ותירצו דלאו טעמא משום שינוי אלא דאוושא מילתא. ורבינו פסק כר' יוסי בדבר האבוד ולא כוותיה במאי דקאמר במחובר כולו אסור דבהא פליגי עליה רבנן וכדמשמע מההיא עובדא דרב כדכתב ה"ה ז"ל. וכתב רבינו ז"ל דצריך שינוי מפני שאין בו הפסד כלומר שאינו דבר האבוד וע"כ לא קאמר ר' יוסי דאינו צריך שינוי אלא בדבר האבוד אבל דבר שאינו אבוד צריך. וא"ת א"כ איך קאמר רבינו ז"ל ובלבד שלא ידוש בפרות דמשמע דבשלא ידוש בפרות בלבד סגי הא אפילו אי לא ידוש בפרות מ"מ לא סגי בהכי דאין זה שינוי כדאמרו בגמרא. ונ"ל דהכי קאמר ובלבד שלא ידוש בפרות משום דכל דבר שאינו אבוד צריך שינוי ואם ידוש בפרות לא מבעיא דאינו שינוי אלא אדרבא אוושא מילתא טפי. אי נמי דרבינו לא איירי אלא בזמן הזה שהכל דשין בפרות ומשום הכי הוה שינוי דאין דרכנו כמו בזמן הגמרא לדוש במקלות. וא"ת בטוה שכתב רבינו ז"ל לקמן וטוה תכלת לבגדו בלא שינוי אמאי לא ישנה כיון שהוא דבר שאינו אבוד. וי"ל דשאני התם משום דטוה צמר לציציותיו והוא מצוה היתרו. כך נראה ליישב דברי רבינו ז"ל. וב"י ז"ל בסי' תקל"ז תמה על דברי רבינו ז"ל ונראה שהוא מפרש דבריו דמאי דקאמר שאין בו הפסד ר"ל שאין לו הפסד כלל אם יעשנו על ידי שינוי ומשום הכי צריך שינוי וע"כ לא התיר רבי יוסי בדבר האבוד בלי שינוי אלא כשמפסיד ע"י שינוי אבל כשאינו מפסיד לא ודין זה של ובלבד שכתב רבינו ז"ל הוא אפילו לכל דבר האבוד ובהכי יתרץ ההיא דטוה במפסיד שם על ידי שינוי דאינו טוה יפה לפי סוגיית הגמ' פירש כן דמשמע לתרי אנפי כוותיה דמר או כמו שכתבתי למעלה:

עושין

הגהות מיימוניות

פסיד אבל ענבים ודאי פסיד דמכחש כחשי אי שביק להו ועוד שמתחילין לבצור הכרמים ונותנים רשות ליכנס בהן כל מי שאינו בוצר כרמו ודאי דבר האבד הוא ומותר לבצור ולדורכו בגת: [ד] כדפשט ליה רבי זירא לר' ירמיה: [ה] אמר רבי ינאי כל שאינו יכול להוציא אלא מחט בבת אחת וכו', ע"כ: [ו] מאי מכליב רבי יוחנן אמר מפסע פירוש מרחיב תפירתו מר שמואל אמר כלבתא פירוש כשיני כלב שאין מכוון אלא זה למעלה וזה למטה, מי שהפך, ע"כ: [ז] עיין בהלכות אבל בהג"ה בפ"ה, ע"כ: [ח] כרבי יוסי ב"ר יהודה ודלא כת"ק דברייתא דאמר אין מערימין בכך, ע"כ:

מגדל עוז

מי שצריך לתפור בגד כו' עד וכן כל כיוצא בזה. פ"ק דמ"ק (דף י'): מי שהיתה לו תבואה עד וכן כל כיוצא בזה. פרק מי שהפך (דף י"ב): כבשין שהוא יכול עד שיתרככו. סוף פ"ק דמ"ק (דף י"א): מטילין שכר במועד עד וכן כל כיוצא בזה: כתב הראב"ד ז"ל הא דלא כהלכתא וכו': ואני אומר שמועה זו מפורשת פ' מי שהפך את זיתיו גמ' מתני' קמייתא דגרסינן ת"ר טוחנין קמח במועד לצורך המועד שלא לצורך המועד אסור ואם טחן והותיר הרי זה מותר קוצצין עצים במועד לצורך המועד שלא לצורך המועד אסור ואם קצץ והותיר הרי זה מותר ובלבד שלא יערים מטילין שכר במועד לצורך המועד שלא לצורך המועד אסור ואם הטיל והותיר הרי זה מותר ובלבד שלא יערים איני והתניא מטילין כו' ג"א והערומי כי האי גוונא מי אסיר ורמינהי מטילין שכר במועד לצורך המועד אחד שכר של תמרים ואחד שכר של שעורים ואע"פ שיש לו ישן מערים ושותה מן החדש תנאי היא דתניא אין מערימין בכך משום ר' יוסי בר' יהודה אמרו מערימין ע"כ לשון הגמ'. ולפום ריהטא משמע כדברי הראב"ד וכן נראה דעת ר"י אלפס שהשמיט מן הברייתא לשון של הערמה וגם השמיט השנית והביא הראשונה. אמנם ר"מ ז"ל רוח אחרת עמו והיה קשה לו כאולי מה שהקשה מזאת הברייתא הגמ' שהכי אינן דומות זו לזו כי בברייתא הראשונה אסר להערים כעושה ומוסיף ואילו בברייתא דאקשינן מינה אינו מתיר להערים שיטיל ויותיר אלא שאע"פ שיש לו ישן שהתירו לו שיעשה לצורך המועד

בלבד

ט "כל מלאכות שהן לצורך המועד כשעושין אותן אומניהן עושין בצנעה. כיצד הציידים והטוחנין והבוצרין למכור בשוק הרי אלו עושין בצנעה לצורך המועד. ואם עשה לצורך המועד והותיר הרי זה מותר: י *עושין "כל צרכי הרבים במועד. כיצד מתקנים קלקולי המים שברשות הרבים. ומתקנין את הדרכים ואת הרחובות וחופרים לרבים בורות שיחין ומערות. וכורין להן נהרות כדי שישתו מימיהן וכונסים מים לבורות ומערות של רבים ומתקנין את סדקיהן. ומסירין את הקוצין מן הדרכים ומודדין את המקואות וכל מקוה שנמצא חסר מרגילין לו מים ומשלימין לו שיעורו: יא ויוצאין שלוחי בית דין להפקיר את הכלאים. ופודין את השבוים ואת הערכין ואת החרמים ואת ההקדשות. ומשקין את הסוטות. ושורפין את הפרה. ועורפין את העגלה. ורוצעין עבד עברי. ומטהרין את המצורע. ומציינין על הקברות שמיחו גשמים את ציונן כדי שיפרשו מהן הכהנים. שכל אלו צרכי רבים הן: יב "ודנים דיני ממונות ודיני מכות ודיני נפשות במועד. ומי שלא קבל עליו הדין משמתין אותו במועד. וכשם שדנין במועד כך כותבין מעשה בית דין וכל הדומה לו. כיצד כותבין הדיינין אגרות שום ששמו לבעל חוב ואגרות שמכרו בהן למזון האשה והבנות. ושטרי חליצה ומיאונין. וכל הדומה להן מדברים שצריכים הדיינין לכותבם כדי שיזכרום. כגון טענות בעלי דינין או דברים שקיבלו עליהן כגון איש פלוני נאמן עלי. איש פלוני ידון לי. *מי שצריך ללוות במועד ולא האמינו המלוה בעל פה הרי זה כותב שטר חוב. וכן כותבין גיטין וקידושי נשים ושוברין ומתנות שכל אלו כצרכי רבים הן:
ואסור

השגת הראב"ד
*עושין כל צרכי רבים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל שהרבים צריכין להם אבל של יחיד וצריך להם חוטטין ולא חופרין עכ"ל:

השגת הראב"ד
*מי שצריך ללוות וכו'. כתב הראב"ד ז"ל לא כי אלא כדבר האבוד הם עכ"ל:

א טור סי' תקלג סמ"ג לאוין עה: ב טור סי' תקמד: ג הכל בטור סי' תקמה סמ"ג שם:

כסף משנה

דכיון דרב אלדו ליה אע"ג דאדם חשוב הוה כוותיה נקטינן דהלכה כרב באיסורי, ועוד דהא לליסנא דקאמר לא סיימוה קמיה דשמואל נמי אי הוה ידע דאין לו מה יאכל לא הוה מקפיד עליה אע"ג דאדם חשוב הוה וכיון דאיסור מלאכה בחוה"מ דרבנן הוא נקטינן כליסנא דמיקל, וכתב הרא"ש והא דשרינן הכא לצורך המועד אפילו כיון מלאכתו במועד דבצורך אוכל לא גזרו כיון מלאכתו:

י עושים כל צרכי הרבים במועד וכו' והופרים לרבים וכו'. מדכתב גבי חפירת בורות וכריית נהרות כדי שישתו מימיהם דמשמע כדי שישתו אותם במועד וגבי מתקנים קלקולי המים לא כתב כן משמע דרבינו אפילו שלא לצורך המועד שרי וכדברי הראב"ד:

ואין

מגיד משנה

ט כל מלאכות וכו'. פ' מי שהפך (דף י"ג:) משנה הציידין והדשושות והגרוסות עושין בצנעה לצורך המועד. ופירש"י ז"ל דשושות שדשין וכותשין חטין לדייסא. הגרוסות טוחנין פולין לצורך גריסין ע"כ. וכתב רבינו כשעושין אותן אומניהם לפי שאין צורך לעשותם בצנעה אלא האומנין שעושין מלאכות לרבים וכן כתב הרמב"ן ז"ל ועיקר:

י עושין כל צרכי וכו'. משנה (דף ב'.) פ"ק מתקנין את קלקול המים שברשות הרבים וחוטטין אותן ומתקנין את וכו' עד הקברות ויוצאין על הכלאים ואמרו בגמרא (דף ה'.) חטיטה אין חפירה לא ואמר ר' יוחנן לא שנו אלא שאין הרבים צריכים להם אבל הרבים צריכין להם חפירה נמי מותרת. ובהלכות והוא הדין לבורות שיחין ומערות: **וכונסין** מים וכו'. מבואר בגמרא (שם). ובגמרא ברייתא יוצאין לקוץ את הדרכים ולתקן את הרחובות ולתקן את האסטרטיות ולמוד את המקואות וכל מקוה שאין בו ארבעים סאה מרגילים לתוכו ארבעים סאה. ושם מבואר שמפקירין שדה כלאים. ובהשגות וכורין להם נהרות וכו'. א"א שהרבים צריכין להם אבל של יחיד וצריך להם חוטטין ולא כורין. וכבר באר רבינו זה בארוכה פ"ה במתחלת בורות שיחין ומערות של יחיד וכו' ולו עיין הר"א ז"ל ושת לבו לדבריו לא השיגו כאן:

יא ופודין את וכו'. בירושלמי אלו הן צרכי רבים פודין שבויין וערכין חרמים הקדשות ומשקין את הסוטות ועורפין את העגלה ורוצעין עבד עברי ומטהרין את המצורע:

יב ודנין דיני וכו'. ברייתא באלו מגלחין (דף י"ד:) דנין דיני נפשות ודיני ממונות ודיני מכות במועד ושם אמרו דאי לא לאית דינא משמתינן ליה ומבואר בירושלמי שהוא משום צרכי רבים: **וכשם** שדנין וכו'. כיצד כותבין הדיינין אגרות וכו'. משנה באלו מגלחין (דף י"ח:) ואלו כותבין במועד קדושי נשים וגטין ושוברין דאיתיקי מתנות ופרוסבולין אגרות שום ואגרות מזון שטרי בירורין ומיאונין שטרי חליצה ואגרות ב"ד ואגרות רשות: **מי** שצריך וכו'. שם משנה אין כותבין שטרי חוב במועד אם אינו מאמינו או שאין לו מה יאכל הרי זה יכתוב. ודין אין לו מה יאכל יתבאר לפנינו ופירושו אין לו לסופר מה יאכל כמוזכר בפרק מי שהפך: **וכן** כותבין גיטין וכו'. במשנה הנזכרת ופירש רבינו שהוא משום צרכי רבים אבל רש"י ז"ל ושאר מפרשים פירשו שהוא משום דבר האבד. וכתב רש"י ז"ל גיטין שרוצה זה לצאת בשיירא

משנה למלך

פ"ז **יא ומטהרין** את המצורע. (א"ה עיין מ"ש הרב המחבר כדין זה לקמן בפרקין הלכה י"ט ד"ה נחזור לענייננו יע"ש):

יב ודנין דיני ממונות ודיני מכות ודיני נפשות במועד ומי שלא קבל עליו הדין משמתין אותו במועד. בפרק ואלו מגלחין (דף י"ד:) מנודה מהו שינהוג נדויו ברגל א"ר יוסף ת"ש דנין דיני נפשות ודיני מכות ודיני ממונות ואי לא ציית דינא משמתינן ליה ואי ס"ד אינו נוהג נדויו ברגל משומת ואתי מעיקרא אתי רגל ודחי ליה השתא משמתינן ליה אלא א"ל אביי ודלמא לעיוני בדיניה וכו' אמר אביי ת"ש ומנודה שהתירו לו חכמים אמר רבא מי קתני שהתירוהו חכמים שהתירו לו חכמים קתני דאזל ופייסיה לבעל דיניה ואתי קמי רבנן ושרו ליה. וראיתי להטי"ד ר"ס של"ד שכתב אפילו פגע הרגל בתוך שלשים יום של נדוי אינו מבטל אותו וכתב על זה מרן הב"י כן משמע בר"פ אלו מגלחין והרב הב"ח כתב דהיינו מדתנן והמנודה שהתירו לו הכנים והתוספות כתבו בשם הירושלמי דמקשה והלא פשע שלא בא לפני המועד לפני חכמים להתיר לו נדויו ומשני שכלו לו שלשים יום של נדוי במועד דאין נדוי פחות משלשים יום אלמא דהרגל אינו מבטל הנדוי ע"כ. ותמהני דלמה לו לבקש עלות מרחוק בדבר שהיא בעיא בש"ס ופשטוה מברייתא כדבר האמור. גם על מרן ז"ל תמהני שכתב כן משמע דמאחי לא הביא סוגיא זו דהביאה הרי"ף שם בהלכות וכתב ומנודה נוהג נדוי ברגל ובהכי סלקא שמעתתא וכ"כ הרא"ש ז"ל דהיינו מדתנן דנין דיני ממונות במועד ואי לא ציית דינא משמתינן ליה ע"כ. גם רבינו ז"ל אע"ג דלא הזכיר דין זה בהלכות ת"ת מ"מ כבר כתבו הכא בפרקין באומרו ומי שלא קבל עליו הדין משמתין אותו במועד ומכאן מוכח דנוהג הנדוי ברגל דאי לא משומת ואתי מעיקרא אתי רגל ודחי ליה השתא משמתינן ליה: ודע דהתר הכי גרסינן התם בגמרא מצורע מהו שינהוג צרעתו ברגל אמר אביי ת"ש והנזיר והמצורע מטומאתו לטהרתו הא בימי טומאתו נוהג לא מבעיא קאמר לא מיבעיא בימי טומאתו דלא נהיג אבל לטהרתו ניגזור שמא ישהא קרבנותיו קמ"ל. וק"ל טובא דלעיל בסוגיא הנזכר רצה רב יוסף להוכיח דמנודה נוהג נידוי ברגל ודחי ליה אביי ושוב רצה אביי להוכיח דאינו נוהג מדקתני ומנודה שהתירו לו חכמים והוה ס"ד דאביי דהכונה היא שהתירו לכל מנודה נדוי ברגל דאין נדוי נוהג ברגל ודחי ליה רבא מי קתני שהתירוהו חכמים שהתירו לו חכמים קתני דאזל ופייסיה לבעל דיניה וכו'. והשתא כפי רבא אמאי לא פשיט אביי לספק דנוהג נדויו ברגל מדקתני והמנודה שהתירו לו חכמים משמע הא בימי נדויו אסור

לחם משנה

י עושין כל צרכי הרבים במועד וכו'. אפשר שדעת הראב"ד ז"ל דמדאמרו בגמרא (דף ה') ואין צריך לומר בשל רבים בשהרבים צריכים להם משמע דתרתי בעינן שיהיו הבורות של רבים וגם שהרבים צריכים להם אבל אם הבורות של יחיד אפילו שהרבים צריכים להם אין כורין והוא הבין מדברי רבינו ז"ל דלא בעי אלא חד והוא שהרבים צריכים להם אף שיהיה של יחיד שהרי לא הזכיר שיהא של רבים אלא וכורין להם כלומר לצרכיהם ומפני כן השיג עליו ואמר אבל של יחיד וצריך להם אע"פ שבור זה צריך לרבים אין כורין כיון שהוא של יחיד ולשון צריך קשה דהול"ל נצרך אבל זה כ"ל לתת לו קצת סברא:

ואסור

מגדל עוז

בלבד ולא יותר ומעריס ושותה מן החדש אבל לסחרים ולעשות שכר יותר מצורך המועד לא קא שרי. ועוד קשה לו מאי מערימין בכך דקתני אי כל הערמה חדא היא דלשון בכך משמע בזה הענין אין מערימין אבל בענין אחר מערימין ועוד אמאי קא מתרץ תנאי היא הוה ליה למימר הסיא רבי יוסי בר יהודה היא אלא ודאי ה"ס דתלמודא קא מתמה על ליסנא דקתני בסיפא דברייתא דהם עשה בכולן לצורך המועד והותיר מותר ובלבד שלא יערים וקא מהדר ואערומי כה"ג שיעשה בענין שיותיר מי אסיר ואע"פ שלא עשה יותר מלצורך המועד ורמינהי כו' עד ואע"פ שיש לו ישן מעריס ושותה מן החדש אלמא כשמעריס ושותה מן החדש ואע"פ שיש לו ישן שהוא טוב מן החדש גורם להותיר שלא לצורך המועד בהערמתו ומתרץ תנאי היא הסיא ברייתא דמותיר דתניא אין מערימין בכך כלומר במותיר אבל בשותה מערימין ר' יוסי בר' יהודה אומר מערימין ואפילו במותיר וכל שכן בשותה מן החדש אלמא הא ברייתא דקתני מעריס ושותה מן החדש דברי הכל היא ולפיכך פסק ר"מ ז"ל כאותה ברייתא אות באות וכתב וכן כל כיוצא בזה משום הנך דטוחנין וקוצין השנויין בברייתא וכתב דיני המותיר בסמוך ולא הוצרך לבאר כאן דין איסור הערמה לפי שכבר כתבו למעלה וכדאסיקנא שהחמירו במעריס מבמזיד ואילו רצינו לפרש מערימין בכך כלומר אין תורת הערמה בכך יהיה פשוט יותר דעת ר"מ ז"ל אבל איני רוצה לדחוק הלשון ואם אוכה למצוא נסחת ברייתא זו דרבי יוסי ברבי יהודה על ברייתא ראשונה דהוא מר זכיתי במקחי הרבה: כל מלאכות וכו'. והותיר הרי זה מותר זה כתב מכח אותה ברייתא דפרק מי שהפך את זיתיו ולא הזכיר בה הערמה מן הטעם שכתבתי בסמוך שכבר כתבו והלך בדרך רבו ור"י אלפס ז"ל שחייב אדם לומר כלשון רבו: ועושין כל צרכי הרבים עד שישתו מימיהן:

כתב הראב"ד ז"ל שהרבים צריכין להם וכו': ואני אומר לא ידעתי ולא ירדתי לסוף דעתו בהשגה זאת כי אם בא לפרש צורך הרבים כבר פי' ר"מ ז"ל אלא שבאולי לא היה בספר שהגיה ממנו מלת לרבים אלא והופרים בורות שיחין ומערות כמו שמצאתי בנוסח השגותיו וא"כ טעות סופר היה וכבר בדקתי מאשר הוגה מכתיבת ידו וכן מצאתי כמו שהעתקתי כאן במלת לרבים ואם בא לפרש בין של צורך יחיד לרבים כבר כללו יפה וביארו ביאור יפה מאד בפרק שאחר זה. ומ"מ מה שמפרש הראב"ד אמת הוא וכן מוכחא סוגיין פ"ק דמ"ק גמרא מתניתין דראב"ע גבי ומתקנין את קלקולי המים וכן כתב ר"י אלפס ז"ל: וכונסין מים לבורות עד להפקיר את הכלאים. פ"ק דמועד קטן (דף ב'): ופודין את השבויין עד עבד עברי בירושלמי: ומטהרין את המצורע עד צרכי רבים הם. פ"ק דמ"ק: ודנין דיני ממונות עד פלוני ידון לי. פרק אלו מגלחין (שם דף י"ח י"ט): מי שצריך ללוות עד כותב שטר. פרק מי שהפך: וכן כותבין עד כצרכי רבים הם: כתב הראב"ד ז"ל לא כי וכו': ואני אומר גם אנחנו נגילין לפרש כן כמו שכתב הראב"ד פרק אלו מגלחין בקבלת רש"י ורבותינו בעלי התוס' וגם ר"מ ז"ל לא כתב שכן צרכי רבים אלא כצרכי רבים וכדאמרי אינשי קדירה דבי שותפי לא קרירא ולא חמימא (עירובין ג.) ולפיכך הם כדבר האבד. וגם בזה מצאתי נוסח ר"מ ז"ל בהשגות מוטעה שהעתיק אותו הסופר מפני שהם צרכי רבים והשמיט הכ"ף ולכן הוצרך הראב"ד ז"ל להשיגו ולפי דבריהם דברי שניהן שוים וגם בירושלמי משמע כן במקצת שמפרש טעם אחר שמא לא יזדמן לו סופר או בית דין אחר ויתרשלו ויפסד ויאבד:

יג אואסור לכתוב במועד אפילו ספרים [ט] תפילין ומזוזות. ואין מגיהין אפילו אות אחת בספר העזרה מפני שזו מלאכה שאינה לצורך המועד. אבל כותב אדם תפילין ומזוזה לעצמו וטווה תכלת לבגדו. ואם אין לו מה יאכל כותב ומוכר לאחרים כדי פרנסתו: יד *ומותר לכתוב אגרות של שאלת [י] שלום במועד. וכותב חשבונותיו ומחשב יציאותיו. שכתיבות אלו אין אדם נזהר בתקונן מאד ונמצאו כמעשה הדיוט במלאכות: טו בעושין כל צרכי המת במועד. גוזזין שערו ומכבסין כסותו ועושין לו ארון. ואם לא היו להם נסרים מביאין קורות ונוסרין מהם נסרים בצנעה בתוך הבית. ואם היה אדם מפורסם עושין אפילו בשוק. אבל אין כורתין עץ מן היער לנסור ממנו לוחות לארון. ואין [כ] חוצבין אבנים לבנות בהן קבר: טז [ל] אין רואין את הנגעים במועד שמא ימצא טמא ונמצא חגו נהפך לאבל. גואין נושאין נשים ולא מייבמין

א טור וסמ"ג שם: ב טור סי' תקמז סמ"ג לאוין עט: ג טור סי' תקמו סמ"ג שם:

מגיד משנה

בשיירא ואם אינו כותב עכשיו חשב זאת עגונה עכ"ל. נראה מדבריו דהא לאו הכי אסור וקשה דהא מתני' סתמא מיתניא ובודאי דבכל גונא שרי וכן עיקר:

יג ואסור לכתוב וכו'. משנה שם (דף י"ח י"ט.) ואין כותבין תפילין ומזוזות וכו' ואין מגיהין אות אחת אפילו בספר העזרה ר"י אומר כותב אדם תפילין ומזוזות לעצמו וטוה על ירכו תכלת לציציתו ובגמ' ת"ר כותב אדם תפילין ומזוזות לעצמו ולאחרים בטובה דברי ר"מ ר"י אומר מערים ומוכר את שלו וחוזר וכותב לעצמו ר"י אומר כותב ומוכר כדי פרנסתו. עוד שם טוה אדם על ירכו תכלת וכו' וחכמים אומרים בין באבן בין בפלך א"ר יוחנן הלכה בין באבן בין בפלך והלכה כותב ומוכר כדי פרנסתו ופירש רבינו אם אין לו מה יאכל. אבל רש"י ז"ל פירש כדי פרנסתו בהרוחה ולא הוי שאין לו מה יאכל דהתם אפילו ר"מ מודה דשרי עכ"ל. ודעת הגאונים היא כדעת רבינו שאין מלאכה זו מותרת למי שאין לו מה יאכל יותר משאר מלאכות. וכן מבואר בהלכות ה"ר יצחק אבן גיאת ז"ל. ואפשר לדברי רש"י ז"ל שכיון שעשיית תפילין ומזוזות מותר לצורך עצמו הקלו לעשות לאחרים אפילו בהרוחה וכדי פרנסתו. וכתב ה"ר אהרן הלוי ז"ל שכשם שמותר לכתוב תפילין ומזוזות לעצמו כך מותר להגיה בספרי תורה לצורך עצמו לשום מצוה שמשנתנו אינה אלא בעושה לאחרים ע"כ דבריו. ויש לי לומר שכיון שכתיבת הספרים אסורה במועד אפילו לעצמו שהרי לא התירו בברייתא אלא תפילין ומזוזות והטעם מפני שא"א לעשות ספר תורה אחד בחולו של מועד או מטעם אחר אף הגהתו אסור וכן נראה מדברי רבינו:

יד ומותר לאדם לכתוב וכו'. זהו פירוש אגרות רשות הנזכר במשנה שלמעלה (דף י"ח:). וכן מפורש בהלכות אגרות של רשות של שאלת שלום וכן פירשו בירושלמי ע"כ. וכתב הרמב"ן ז"ל שמעשה הדיוט הם שכל אדם כותב כפי מה שיזדמן לו ולפיכך אין צריכין שינוי וכן כותב חשבונותיו שבתוספתא מפני מלאכת הדיוט וצורך המועד הותרה. וי"א משום דבר האבד ואינו נראה ע"כ דבריו. והם כדברי רבינו ובהשגות פירשו משום דבר האבד ודברי רבינו והרמב"ן ז"ל עיקר:

טו עושין כל צרכי וכו'. פ"ק (דף ח':) ברייתא עושין כל צרכי המת גוזזין לו שערו ומכבסין לו כסותו ועושין לו ארון מנסרים המנוסרים מעיו"ט רשב"ג אומר אף מביא נסרים ומנסרן בתוך ביתו בצנעא. ובהלכות והלכתא כותיה דרשב"ג דסתם לן תנא כותיה. ירושלמי לא שאנו אלא באדם שאינו מפורסם אבל אדם מפורסם עושין לו ארון ותכריכין אפילו בשוק. כך דמך ר' חנינא חברין רבנין עבדון ליה ארון בשוק. הכל מודים שלא יקוץ לו ארזים ודכותיה לא יחצוב לו אבנים ואם היו חצובות וכו' פלוגתא ע"כ בהלכות. ואבנים חצובות מותר להתקן בצנעא דומיא דנסרים דקי"ל כרשב"ג:

טז אין רואין את וכו'. משנה שם (דף ז'.) ר"מ אומר רואין הנגעים להקל אבל לא להחמיר ובגמרא תניא רבי יוסי אומר לא להקל ולא להחמיר שאם אתה נזקק לו להקל אתה נזקק לו להחמיר. ויש שם סוגיא שמשמע שאם חל שביעי של הסגר ראשון בחול המועד דחזי ליה כדאיתא התם ורבינו כתב משנה כפשטה ואפשר שהוא סובר דאליבא דחכמים דמתניתין אין רואין כלל אבל פרק ט' מהלכות צרעת נתבאר יותר: ואין נושאין נשים וכו'. שם (דף ח':) אין נושאין נשים במועד לא בתולות לא אלמנות ולא מיבמין מפני

כסף משנה

יג ואין מגיהין אפילו אות אחת בספר העזרה מפני שאינה לצורך המועד מדיוק רבינו האי טעמא משמע שאם היתה לצורך המועד כגון שלא היה להם ס"ת אחר לקרות בו במועד מגיהין: ואם אין לו מה יאכל כותב וכו'. נראה שטעמו מפני שהוא סובר שאין מניחין תפילין בחוה"מ דבכלל יו"ט הוא וא"כ אין להתיר בכתיבת תפילין יותר מבמלאכה אחרת. ולפי דברי רבינו נראה דר' יוסי לאחמורי מכלהו אתא דלאחרים בטובה או להערים ולמכור את שלו אסור ולא שרי אם אין לו מה יאכל:

ביצד

השגת הראב"ד

*ומותר לכתוב אגרות וכו'. כתב הראב"ד ז"ל שאילת שלום שמא לא יזדמן לו מוליך הכתב. מחשב יציאותיו לורך המועד הוא עכ"ל:

לחם משנה

ג ואסור לכתוב במועד וכו'. כתב ה"ה בשם הרא"ה דכשם שמותר לכתוב תפילין ומזוזה לעצמו כך מותר להגיה בספרי תורה וכו' שמשנתנו אינה אלא בעושה לאחרים כדאיתא (מ"ק י"ח:). וקשה דאיך אמר דמשנתנו שאמרה ואין מגיהין אפילו אות אחת היא בעושה לאחרים הא ע"כ ת"ק סבירא ליה דאפילו לעצמו אינו כותב מדפליג עליה ר' יהודה ואמר כותב לעצמו. ומדאשמעינן דבתפילין ומזוזות אינו כותב לעצמו א"כ אין מגיהין אות אחת נמי הוא אפילו לעצמו דהא לית ליה שיהא מותר להגיה לעצמו אלא משום דמותר לכתוב תפילין לעצמו משמע דלרבנן דאסור לכתוב לעצמו הוא הדין ההגהה. ועוד קשה במה שהביא ראיה לדבריו ה"ה ז"ל ואמר דמדספרים ע"כ אסור לכתוב משום דהא לא תנינהו בברייתא אם כן הוא הדין ההגהה ואמאי לא הכריח ה"ה ז"ל הגהה מקושיא שהכריח הספרים ולימא דע"כ ההגהה אסורה מדלא תני בברייתא היתר בהגהה כמו בכתיבת תפילין דהיה לו לומר ומגיה לעצמו ואמאי הכריח הדבר ה"ה ז"ל בספרים וא"כ אמר שיש לו ג"כ הדין זה בהגהה הא יש לו להכריח ההגהה מן הקושיא שהכריח הספרים. ואם תאמר שהיה יכול לומר דלא תני בברייתא ההגהה משום דהוי כ"ש דכיון דכתיבת תפילין מותרת כ"ש ההגהה אבל בספרים ל"ל דשביק להו בכ"ש דהא איכא סברא לאסור טפי בספרים א"כ איך כתב אחר שהכריח הספרים ואמר שאף בהגהה כן הא יש חילוק בין ההגהה לספרים אלא ודאי דס"ל דתרווייהו שוים ואילו לא היה כותב ה"ה ז"ל או מטעם אחר היינו אומרים שרצה להכריח הדבר בספרים דמלבד שיש לו הכרח דאמאי לא תנינהו בברייתא יש לו הכרח מענין הטעם הנזכר. אבל בההגהה אין כאן הכרח דודאי יכול להגיה ספר אחד בחוה"מ אבל מאחר שכתב הוא או מטעם אחר משמע דבכל עלמו ורא"יתו לא הוי אלא מדלא תני בברייתא ולא קפיד בטעם וא"כ הדרא קושיא לדוכתה. ויש לומר לקושיא ראשונה שמה שאמר שמשנתנו אינה ר"ל דברי תנא קמא דודאי ת"ק איירי אפילו כותב לעצמו אלא הכי קאמר הדין שילא לנו מדברי ר"י במשנתנו בענין ההגהה הוא דין דומה לתפילין דדוקא לאחרים אסור אבל לעצמו כותב וזה פשוט. ולקושיא שנית י"ל דמה שהכריח ה"ה הוא דכיון דהברייתא הזכיר דין הכתיבה אמאי לא הזכיר אותה כוללת שהוא אפילו בשאר הספרים אבל להכריח דאמאי לא הזכיר דין ההגהה זה אינו הכרח דזה דין אחר בפני עצמו אבל השתא לא הכריח אלא הדין של כתיבה עצמו שאמר מדלא אמרו כלל מ"מ בשאר ספרים אסור וזה הכרח אמיתי ונכון:

טז ואין נושאים נשים ואין מייבמין במועד וכו'. קשה דכאן נראה דפסק כרבה בר הונא דאמר (דף ח') מפני שמניח שמחת הרגל ולקמן נראה דפסק כרב חנינא דאמר לפי שאין וכו' שכתב שלא יערב וכו'. ויש לתרץ זה דמאי דקאמר שלא יערב רוצה לומר שלא יניח שמחת הרגל ויעסוק בשמחה אחרת והיינו הך ואין הלשון מדוקדק

משנה למלך

אסור כי היכי דפשיט הכא הא בימי טומאתו נוהג. והכא לא שייך דיחוייא דמצורע דדחינן לא מיבעיא קאמר דהכא גבי נדוי לא שייך למגזר שמא ישהא קרבנותיו:

ואולי דליסנא דמתני' דתני והמנודה שהתירו לו חכמים סובל ב' פירושים אפשר שהכונה היא דהחכמים התירו לכל מנודה נדוי ברגל והם אמרו דאין נדוי נוהג ברגל. או אפשר דאזל פייסיה לבעל דינו ואתא קמי רבנן והתירו לו והא בימי נדויו אסיר ואביי הוה סבר דפשטא דמתני' היא שהתירו חכמים נדוי ברגל ורבא דחי ליה מי קתני שהתירוהו חכמים דהא הוה מוכרח פירוש אביי שהתירו חכמים נדוי ברגל שהתירו לו קתני ואפשר דהכונה היא דאזל פייסיה לבעל דיניה ואם כן ליכא לאוכוחי ממתני' כלל לא שנוהג ולא שאינו נוהג. ומה שכל המפרשים ז"ל כתבו דפירוש דמתני' דאזל ופייסיה לבעל דיניה הוא משום דכיון דקי"ל דנוהג מפשיטותא דרב יוסף דקאמר דנין דיני ממונות במועד א"כ ע"כ פירושא דמתני' הוא דאזל ופייסיה לבעל דיניה. א"נ אפשר לומר דרבא ה"ק מי קתני שהתירו חכמים שהתירו לו קתני וא"כ אדרבא זיל דוק לאידך גיסא דנוהג נדויו ברגל מדקתני שהתירו לו משמע הא בימי נדויו נוהג:

טז אין רואין את הנגעים במועד שמא ימצא טמא ונמצא חגו נהפך לאבל. משנה פ"ק דמ"ק ר"מ אומר רואים את הנגעים בתחלה להקל אבל לא להחמיר ותכ"א לא להקל ולא להחמיר. ובגמרא תניא ר"מ אומר רואים את הנגעים להקל אבל לא להחמיר ר' יוסי אומר לא להקל ולא להחמיר שאם אתה נזקק לו להקל נזקק לו אף להחמיר אמר רבי נראין דברי ר"מ במוסגר ודברי ר' יוסי במוחלט אמר רבא בטהור כ"ע לא פליגי דלא חזי בהסגר ראשון כ"ע לא פליגי דחזי כי פליגי בהסגר שני מר סבר בכהן תליא מלתא אי טהור אמר ליה טהור ואי טמא שתיק ומר סבר לטהרו או לטמאו כתיב. אמר מר אמר רבי נראין דברי ר"מ במוסגר ודברי ר' יוסי במוחלט והתניא איפכא תנאי היא אליבא דרבי מר סבר צוותא דעלמא עדיף ליה ומר סבר צוותא דאשתו עדיף ליה למימרא דמוחלט מותר בתשמיש המטה אין וכו'. ודע שכדי לבאר סוגיא זו אליבא דרש"י צריך להקדים קצת סקדמות אליבא דרש"י ואח"כ תתבאר הסוגיא בנקל. והנה אליבא דרש"י המוסגר אסור בתשמיש המטה והמוחלט מותר ובימי ספרו אסור. ועוד ס"ל לרש"י דמוסגר אינו משתלח חוץ לבלש מחנות ומוחלט משתלח ובימי ספרו מותר ליכנס תוך המחנה. ופי' צוותא דעלמא אליבא דרש"י הוא כניסתו לתוך

הגהות מיימוניות

[ט] עיין בהלכות תפילין בפ"ד בהל' י', ע"כ: [י] ואין כותבין במועד וכו' עד ואגרות של רשות וכן פר"י אלפס וכן בערוך בערך אגרת ובה"ג פירש אגרת של רשות פסקי דרשוותא אבל דייתקי אסור למכתב וכן בשאלתות כותב אבל בשאר כתבים כותבים שלא כדרכן כדי לשנות משאר יומי וכן הילכתא עכ"ל. וכן נהג מהר"ם להחמיר לכתוב בשינוי אותיות שבורות ומופרדות באמצעיתן ובתוס' משמע כרבינו המחבר והאלפסי והערוך וכן בירושלמי, ע"כ: [כ] אין אסור אלא קבר בנין אבנים שראוי לעמוד ימים רבים או כוכין אבל נברכת שהיא הבקעה דהיינו כעין קבר שלנו חפירה בעלמא למלאותו עפר לאלתר שרי. מה שבזמן הזה רגילין לתקן הארון בחצר בית הכנסת אע"פ שהמת הוא בחצר אחרת מפני שאין עם רב עתה מישראל יחד וכשיש מת בעיר כולן יודעים והמתים כולן חשובין כמת מפורסם וליכא חשדא כדאיתא בירושלמי כד דמך ר' חנינא חברין רבנן עבדין ליה ארון בשוקא, מהלכות שבהות של מהר"ם ז"ל, ע"כ: [ל] כחכמים לגבי ר"מ דשרי להקל, ע"כ:

מגדל עוז

ואסור לכתוב במועד עד כדי פרנסתו. פ' אלו מגלחין (דף י"ח): ומותר לכתוב שאלת שלום במועד עד הדיוט במלאכות: כתב הראב"ד ז"ל שאילת שלום וכו': ואני אומר רבותינו בעלי התוס' ז"ל הסכימו לדברי ר"מ ז"ל בפירוש אגרות רשות שבמשנת פרק אלו מגלחין וע"פ הירושלמי שהן אגרות של שלום והשבונות משום דבר האבד: עושין כל צרכי המת עד בשמחת נישואין. פ"ק דמ"ק (דף ח'):

מייבמין במועד כדי שלא תשתכח שמחת החג בשמחת הנשואין. אבל מחזיר את גרושתו. [א]ומארסין נשים במועד. ובלבד שלא יעשה סעודת אירוסין. ולא סעודת נישואין. שלא יערב שמחה אחרת בשמחת החג: יז [ב]אין מגלחין ואין מכבסין במועד גזירה שמא ישהה אדם עצמו לתוך המועד ויבוא יום טוב הראשון והוא [מ] מנוול. לפיכך כל מי שאי אפשר לו לגלח ולכבס בערב יום טוב הרי זה מותר לכבס ולגלח במועד:
יח כיצד אבל [ז] שחל שביעי שלו להיות ביום טוב או שחל להיות בערב יום טוב והרי הוא שבת שאי אפשר לגלח

א ע"ש בטור: ב טור סי' תקלא סמ"ג שם:

כסף משנה

יח כיצד אבל שחל שביעי שלו ביו"ט וכו'. כתב ה"ה מה שנמצא בספרי רבינו שאם חל שביעי שלו להיות ביו"ט שהוא מגלח במועד הוא טעות סופרים או אגב שיטפא וכו'. המהרי"ק בשורש קנ"ב כתב שבספר הנקרא בית מועד כתב להעמיד הנוסחא שבספרי רבינו מטעם דאין אבל נוהג אבילותו ברגל והואיל והגילוח והכיבוס הוא מכלל האבילות כשאינו נוהג אבילותו מותר לגלח ולכבס הואיל ולא יכול לגלח ולכבס קודם הרגל ואם יש לבעל דין לחלוק היאך יגלח ברגל שלא שלמה אבילותו נשיבנו כי הוא מגלח מפני כבוד הרגל ולאחר הרגל ישלים אבילותו. ומ"ש הרמב"ם שחל שביעי שלו ה"ה לשאר הימים של שבעה ולא כתב שביעי אלא למעט אם חל שביעי שלו עיו"ט שאינו אנוס שהרי יכול לספר במועד עכ"ל. וכתב עליו מהרי"ק תם ליה לרבינו מאי דלימא הכי שהרי הוא שלא כשיטת הגמרא בהדיא וכו' ע"כ נראה ודאי דיפה כיוונו התולים הענין בטעות סופר עכ"ל מהרי"ק. ולע"ד נראה דאפשר ליישב הנוסחא כשנאמר במאי דנקט רבינו חל שביעי שלו להיות ביו"ט לאו משום היתרא דלגלח נקטיה דודאי גילוח אסור עד השלום שלשים דכל שקבר את מתו פחות משבעה ימים לפני הרגל לא בטלה ממנו גזירת שלשים אלא משום היתרא דלכבס שהזכיר קודם לכן בסמוך נקטיה ולגלח קתני וה"ק כל מי שא"א לו לכבס ולגלח מבעיו"ט ה"ז מותר לכבס ולגלח במועד כילד אבל שחל שביעי שלו להיות ביו"ט ה"ז מותר לכבס במועד ואם חל להיות בעיו"ט והוא שבת שאי אפשר לגלח בו ביום מפני שהוא שבת מגלח במועד, ואע"פ שבסוף דבריו כתב הרי אלו מגלחין ומכבסין במועד הבא ממדינת הים ויוצא מבית השביה וכו' קאי אגלחת וכיבוס ואבל שביעי שלו להיות ביו"ט לא קאי אלא מכבסין דאילו הגלחת אסור עד השלום שלשים יום כמו שנתבאר
ודבר

מגיד משנה

מפני שבשמחה היא לו אבל מחזיר הוא את גרושתו. ובגמרא הרבה אוקמתות וטעמים רב הונא אמר מפני שמניח שמחת הרגל ועוסק בשמחת אשתו ואמרו שם דרב ס"ל הכין ולזה כתב רבינו זה הטעם: ומארסין נשים במועד וכו'. פרק אלו מגלחין (דף י"ח:) מימרא וברייתא מארסין אבל לא כונסין ואין עושין סעודת אירוסין וכו' ומפורש פ"ק כל אלו שאמרו שאסורין ליפא במועד מותרין ליפא ערב הרגל ולא הוצרך רבינו לבאר היתר זה לפי שכיון שלא הזכיר האיסור אלא במועד ממילא שבערב הרגל מותרין:

יז אין מגלחין וכו'. ראש פ' ואלו מגלחין במועד וכו' (דף י"ג י"ד.) ובגמרא ושאר כל אדם מ"ט אסורין ופירשו כדי שלא יכנסו לרגל כשהן מנוולין:

יח כיצד אבל שחל להיות שביעי שלו ביו"ט או שחל בעיו"ט וכו'. מה שנמצא בספרי רבינו שאם חל להיות שביעי שלו ביו"ט שהוא מגלח במועד הוא טעות סופרים או אגב שטפא שהרי בביאור כתב פ' י' מהלכות אבל חל ששי שלו בערב הרגל ואין צ"ל חמישי או שלישי אינו מגלח ולא בטלה ממנו אלא גזרת שבעה בלבד ואינו מותר לרחוץ ולסוך ולא לעשות דבר עד שיכנס יו"ט ויו"ט מפסיק שאר השבעה ולאחר יו"ט משלים שלשים מיום המיתה

משנה למלך

לתוך שמתנה ולוותא דאשתו הוא מה שמותר בתשמיש המטה. ועוד תדע דפלוגתא דר"מ ור' יוסי הוא בין בהסגר שני בין במוחלט ור"מ ס"ל דאי בעי כהן לשתוק כשיראה סימן טומאה הרשות בידו וגם ס"ל דלכולי עלמא לוותא דעלמא ניחא ליה מלוותא דאשתו. ור"י פליג עליה דר"מ בתרתי הדא דס"ל דהכהן אינו יכול לשתוק כשיראה סימני טומאה ועוד דלא פסיקא ליה מלתא אי לוותא דעלמא עדיף אי לוותא דאשתו עדיף ואית ליה דאיכא מאן דניחא ליה בלוותא דעלמא מלוותא דאשתו ואיכא מאן דניחא ליה בלוותא דאשתו מלוותא דעלמא. ורבי ס"ל כר' יוסי בחדא דהיינו שהכהן אינו יכול לשתוק כשיראה סימני טומאה אך במאי דלא פסיק ליה לר' יוסי פליג עליה רבי ופסיקא ליה. אלא שנחלקו אליבא דרבי מאי פסיקא ליה איכא מ"ד דלרבי לוותא דעלמא עדיפא ליה ואיכא מ"ד דלוותא דאשתו עדיפא ליה: ועכשיו בוא נבא לביאור הסוגיא. והנה בטהור מתחלתו שנתנגע כ"ע לא פליגי דלא חזי ליה דאי חזי ליה אין כאן תועלת דאי מטהר ליה מאי קא עביד ליה הא בלאו הכי טהור הוה ואף דאליבא דר"מ ליכא הפסד דהא ס"ל דאם רואה בו שהוא טמא יכול לשתוק מ"מ כיון דליכא תועלת פשיטא דלא חזי ליה וכ"ש אליבא דר' יוסי דלא חזי ליה דתועלת ליכא והפסד שיבא לידי הפסד אם יראה בו סימני טומאה דר"י ס"ל דאינו יכול לשתוק. ובהסגר ראשון דהיינו אם חל שביעי שלו בחוה"מ אליבא דכ"ע חזי ליה דאי מטהר ליה הא שמחה היא לו ואם רואה בו סימן טומאה לא מבעיא לר"מ דאין זה הפסד דהא יכול לשתוק אלא אפילו לר' יוסי דמוכרח להסגירו פעם אחרת לא חשיב הפסד דהא מעיקרא נמי מוסגר היה ובבית הכלא היה עומד נמצא שאינו מפסידו בשום דבר בהסגר זה השני והרי הוא קרוב לשכר ורחוק מן ההפסד. כי פליגי ר"מ ור"י הוא במוסגר שני וכן פליגי נמי במוחלט. והנה בהסגר שני דהיינו שחל יום י"ג בחוה"מ ס"ל לר"מ דרואין אותו אם הוא טהור יטהרנו ואם הוא טמא ישתוק משום שאם יטמאנו הרי הוא מוחלט ומשתלח חוץ לשלש מחנות ואע"ג דנשכר בלוותא דאשתו דבימי הסגרו היה אסור בתשמיש והשתא בימי חלוטו מותר ס"ל לר"מ דלוותא דעלמא עדיפא ליה מלוותא דאשתו ומש"ה רואין את הנגעים להקל ולא להחמיר וכן כשהוא מוחלט ורוצה להראות אל הכהן אם נרפא הנגע ס"ל דרואין שאם יטהרנו הרי משמחו שנכנס למחנה ואית ליה לוותא דעלמא ואף דמפסיד לוותא דאשתו דבימי ספרו אסור בתשמיש ובימי חלוטו היה מותר כבר כתבנו דלר"מ לוותא דעלמא עדיף ליה מלוותא דאשתו ואם הוא טמא יטמאנו והכא לא שייך לומר ולא להחמיר דהכא ליכא חומרא דמעיקרא טמא והשתא טמא אלא דנקט האי לישנא דולא להחמיר משום הסגר שני דשייך ביה האי לישנא וכדכתיבנא. ור' יוסי פליג עליה דר"מ בין בהסגר שני בין במוחלט בהסגר שני פליג עליה משום דס"ל דהכהן אינו יכול לשתוק כשיראה סימני טומאה ומשום הכי ס"ל דאינו רואה אותו כלל משום דלמא יטמאנו ויהיה מוחלט וישתלח חוץ לשלש מחנות ומפסיד לוותא דעלמא ואע"ג דנשכר בלוותא דאשתו אפ"ה אין רואין דלמא האי גברא ניחא ליה בלוותא דעלמא טפי מלוותא דאשתו וכן נמי במוחלט ס"ל דאין רואין משום דאם יטהרנו הרי הוא מפסיד לוותא דאשתו דבימי ספרו אסור בתשמיש ואע"ג דנשכר בלוותא דעלמא דנכנס לתוך המחנה בימי ספרו דלמא האי גברא ניחא ליה בלוותא דאשתו מלוותא דעלמא ומש"ה אין רואין. נמצא דלר' יוסי בהסגר שני אין רואין דלמא יטמאנו ובמוחלט אין רואין דלמא יטהרנו. ורבי פליג עליה דר"מ במאי דס"ל דהכהן יכול לשתוק וס"ל כר"י דאינו יכול לשתוק דלטהרו או לטמאו כתיב אך במאי דלא פסיקא ליה מלתא לר"י אי לוותא דעלמא עדיף או לוותא דאשתו עדיף פליג עליה רבי ופסיקא ליה מלתא הי מינייהו עדיף אך נחלקו התנאים במאי פסיקא ליה איכא מ"ד דלרבי פסיקא ליה דלוותא דעלמא עדיף ומש"ה נראו לו דברי ר"מ במוחלט ולא מטעמיה אלא משום דאי מטהרו שמחה היא לו דאית ליה לוותא דעלמא ואע"ג דמפסיד לוותא דאשתו מ"מ לוותא דעלמא עדיפא ליה ומשום הכי ס"ל דרואין במוחלט ובמוסגר נראו לו דברי ר"י דאין רואין משום דלמא יראה בו סימני טומאה ואינו יכול לשתוק ויחליטנו ונמצא מפסיק לוותא דעלמא דמוסגר אינו משתלח ומוחלט משתלח ואע"ג דנשכר בלוותא דאשתו דמוסגר אסור בתשמיש ומוחלט מותר לוותא דעלמא עדיף ליה. ואיכא מ"ד דלרבי פסיקא ליה מלתא דלוותא דאשתו עדיף מלוותא דעלמא ומש"ה נראו לו דברי ר"מ במוסגר ולאו מטעמיה אלא משום דאם יטהרנו הרי משמחו ואם יראה בו סימני טומאה ויחליטנו הרי הוא נשכר בלוותא דאשתו ואע"ג דמפסיד לוותא דעלמא לוותא דאשתו עדיפא ליה מלוותא דעלמא ומש"ה אית ליה דרואין. אבל במוחלט נראו לו דברי ר"י דאין רואין משום דאם מטהרו מפסיד לוותא דאשתו ואע"ג דנשכר בלוותא דעלמא מ"מ לוותא דאשתו עדיפא ליה מלוותא דעלמא. וזהו פירוש הסוגיא לדעת רש"י ואף דברש"י שבנוסחת הגמרא באו דברי רש"י בפירוש הסוגיא בקיצור ברש"י שבהרי"ף נתבאר הכל כאשר היטב. והנה כפי ששטת הסוגיא מתפרשת יפה כפי סגנון זה אך יש על פירוש זה קושיות עצומות כפי שרבי הדינים וכבר התוס' השיגוהו: והנה במה שפירש"י עלה דרבה דאמר בהסגר ראשון כ"ע לא פליגי דחזי ליה דהיינו אם חל שביעי שלו בחוה"מ וטעמא דרואין הוא משום דאי טהור שפיר ואם עומד בטומאתו מתחלה נמי בבית כלא היה עומד. קשו עליו דלמא פשה הנגע ויהיה טמא מוחלט מחמת הפשיון ובכיוצא ראיה לזה ממתני' דנגעים. ואני תמיה דהא מלבד קושית הפשיון הא איכא סימני טומאה אחרים דהיינו שער לבן והמחיה. וא"כ שיתכן לומר דרש"י היה סובר דאין מחליטין אם המוסגר בהסגר ראשון וזו דבר שאין הדעת סובלתו ושני סימנין אלו דהיינו שער לבן והמחיה מחליטין עליהם בסוף הסגר ראשון
אפילו

לחם משנה

מדוקדק. אבל מ"מ יש תימה דבפרק י' מהלכות אישות כתב רבינו ז"ל ואין נושאין נשים במועד לפי שאין מערבין שמחה בשמחה שנאמר מלא שבוע זאת ונתנה לך גם את זאת ע"כ והיינו כדברי ר' חנינא דאמר לפי שאין מערבין שמחה בשמחה ואע"ג דבגמרא דידן מפיק לה מקראי אחריני הרי כתבו התוס' דבירושלמי מפיק לה מדכתיב מלא שבוע זאת וא"כ קשה דהרי ה"ה כתב כאן דרצה לפסוק כרבה בר (רב) הונא משום דרב סבר הכין והרי בפרק י' בהלכות אישות לא פסק כן ויש להגדיל עוד התימה עם מה שכתב בלשון רש"י ז"ל בספרי האלפסי ז"ל דאיכא בין רבה בר (רב) הונא דאמר משום שמניח וכו' לרב חנינא דאמר משום דאין מערבין שמחה בשמחה הפרש גדול בענין הדין דלמ"ד אין מערבין הוא כל שמחה שבעולם שהרי למד משלמה המלך ע"ה שלא רצה לערב שמחת חנוכת הבית עם שמחת הרגל אבל לרבה בר (רב) הונא לא הוי אלא שמחת אשתו דמתוך שחביבה עליו מניח שמחת הרגל בעבורה אבל שאר שמחות לא וקאמר גמרא דהיינו דרב נמי לא הזכיר אלא שמחת אשה דהיינו בחגך ולא באשתך אבל שאר שמחות לא כך מפורש שם בדברי רש"י ז"ל ומוכרח הוא דאם אין ביניהם חילוק אמאי מהדר גמרא למילף דאין מערבין שמחה בשמחה משלמה המלך ע"ה הוה ליה למילף מושמחת בחגך כדיליף רב. והשתא קשה בדברי רבינו ז"ל דאיך פסק כאן כטעם זה ושם בהלכות אישות פסק הטעם האחר כיון דאיכא נפקותא בינייהו לענין דינא. ויש לומר דודאי דרבינו ז"ל פסק כמאן דאמר אין מערבין אבל מ"מ מאן דאמר אין מערבין אינו מכחיש למ"ד משום שמניח שמחת הרגל אלא מוסיף עליו דאפילו שאר שמחות נמי לכך לא חש רבינו ז"ל לכתוב כאן טעם זה דמניח שמחת יו"ט וכו' כיון שהוא מוסכם אבל מ"מ כתב בפ' י' מהלכות אישות טעמא דאין מערבין להודיענו שם הדין דאפילו בשאר שמחות וכאן לא הוצרך לפרש שסמך על מה שכתב שם. וגם אפשר להוסיף עוד ולומר כפי דרך זה דמה שכתב כאן רבינו ז"ל שלא יערב שמחה בשמחה לשונו מדוקדק יפה ופסק כמאן דאמר אין מערבין וכמו שפסק בפ' י' מהל' אישות וטעמו שכתב כאן שלא יערב שמחה בשמחה. ולעיל מיניה כתב שלא תשתכח וכו' הוא משום דלעיל כתב הטעם מוסכם שהוא הטעם שמניח וכו' אבל כאן שכתב שלא יעשה סעודת ארוסין ועוד אמר ולא יעשה סעודת נישואין דהיינו סעודת מחזיר גרושתו דאין זו שמחה וליכא למגזר משום שלא תשתכח שמחת החג כיון דאין כאן שמחה גדולה דהיא שמחה מועטת ולכך לא ישתכח שמחת החג בעבורה אלא ודאי דטעם הוא משום דשלא יערב שמחה בשמחה אע"ג דתנא דבי שמואל סבר בסוף פרקין דלא יעשה סעודת אירוסין אפשר דמ"ד כטעמא שלא תשתכח פליג עליה ומפני כך כתב רבינו ז"ל כאן בדין זה טעם דאין מערבין וכדכתב בפ' י' מהלכות אישות משום דס"ל הכי וטעם אחר הזכיר כאן טעם דשלא ישתכח מפני שהוא מוסכם וכל זה אינו שוה וצ"ע:
וכל

מגדל עוז

אבל מחזיר הוא עד כו' בכלי. פכל אלו מגלחין (דף י"ח) :

הגהות מיימוניות

[מ] יש שר"ל מה"ט דמי שגילח ערב הרגל דמותר לגלח ברגל דמ"מ אין מגלחין במועד כדי שלא יכנס ברגל כשהוא מנוול והא לא יכנס. וטעות הוא בידם הדא מדלא חשיב בהדי אלו מגלחין. ועוד הרי שאבדה לו אבדה ערב הרגל שנאבד ולא גילח אפ"ה אסור לגלח במועד וכו' תימא שאני התם דלא מוכחא מילתא אבל הכא מוכחא מילתא שגילח ערב הרגל הא ליתא דלאחר שגילח ברגל לא מוכחא מילתא אם גילח ערב הרגל אם לאו ויאמרו כל הסריקין אסורין וכו' מהר"ם, ע"כ: [ז] וכן פסק האלפס וכן פסק ראבי"ה אבל שחל שלשים שלו בשבת דמותר לרחוץ ערב שבת, ע"כ:

לגלח והבא ממדינת הים והוא שלא יצא "להטייל אלא לסחורה וכיוצא בה. והיוצא מבית השבייה [ס] ומבית האסורים. ומי שהיה מנודה ולא התירוהו אלא במועד. ומי שנשבע שלא לגלח ושלא לכבס ולא נשאל לחכם להתיר נדרו אלא במועד הרי אלו מגלחין ומכבסין במועד:

וכולן

א טור וסמ"ג שם:

מגיד משנה

המיתה ואסור בהם בכל המשה דברים עכ"ל. ופרק שני מפורש שם שמחמשה דברים אלו תספורת וכבוס ופשוט הוא כן בגמרא (דף י"ז: ודף י"ט:) שאין רגל מפסיק גזרת שלשים אלא כשחל שביעי בערב הרגל דאמרינן כבר נהג בגזרת שלשים יום שביעי עולה לכאן ולכאן ושם מבואר שאין אבל מגלח במועד אלא כשחל שביעי שלו בערב הרגל והוא שבת וכדעת אבא שאול דקי"ל כותיה וכן מבואר בדבריו פרק י' מהלכות אבל בביאור ומה שכתב שם אמת ויציב:

והבא ממדינת וכו'. במשנה (דף י"ג:) ואלו מגלחין במועד הבא ממדינת הים ובגמ' (דף י"ד.) מסקנא דרבנן סברי והוא שיצא להרוחה או למזונות אבל יצא לשוט לא והוא לטייל כמו שכתב רבינו, עוד במשנה ומבית השביה והיוצא מבית האסורים ומנודה שהתירו לו חכמים ומי שנשאל לחכם והותר הרי אלו מגלחין במועד וכן נזכרו שם גבי כבוס:

כסף משנה

ודבר פשוט הוא בשחל שביעי שלו להיות בעיו"ט נמי הואיל והיה שבת שלא היה אפשר לכבס קודם מועד הילכך מותר לכבס במועד: בגמרא (דף י"ד.) בעי אומן שאבדה לו אבדה ערב הרגל מהו כיון דאומן הוא מוכחא מילתא או דלמא כיון דלא מוכחא מלתא כי הכך לא תיקו. ופירש"י אומן ספר שהכל אצלו ערב הרגל ורואים שאבדה לו אבידה ואנוס הוא. כי הכך דמתני' דקתני מגלחין דידוע לכל. ומדהשמיטוה רבינו והרי"ף והרא"ש משמע דנקטי לה לחומרא ויש לתמוה על רבינו והרא"ש דסברי דמלאכת חוה"מ דרבנן למה לא פסקוה לקולא: מי שהיה וכו'. גרסינן בירושלמי עלה דמתני' דאלו מגלחין המנודה שהתירו לו חכמים אי בשהתירו לו קודם הרגל יגלח ואי בשלא התירו לו קודם לרגל אל יגלח כלומר אל יגלח ברגל דלאו אנוס הוא אלא במה אנן קיימין בשהתירו לו קודם הרגל והל שלשים שלו ברגל שאין נידוי פחות משלשים יום. מדברי רבינו משמע דלית ליה האי ירושלמי שהתירו לו קודם הרגל משום דבגמרא דידן (מ"ק י"ד:) משמע דכשהתירו לו במועד עסקינן דממתניתין דקתני שהתירו לו הכמים קאמר אזל ופייסיה לבעל דיניה ואתא קמי רבנן ושרו ליה. ונראה דטעמא דכיון שלא היה בדעתו לפייס לבעל דינו הביא אנוס וזה דעתו של הרי"ף שהשמיע גם הוא הירושלמי הזה:

מותר

משנה למלך

אפילו בתחלת הראיה אם ראה הכהן שער לבן או מחיה הרי זה מחליטו תכף ומיד ואין כאן הסגר כלל וכמ"ש רבינו בפ"א מהלכות טומאת צרעת והם הלכות קבועות לא נחלק בהם אדם מעולם:

והנראה אצלי בדעת רש"י הוא דס"ל דלר' יוסי אין אנו נמנעין מלהראות המנוגע לכהן משום דלמא יתחדש לו שום דבר המחליטו דמשום ספק אין אנו נמנעין מלהראותו כיון שהכהן זקוק לכהן מתחלה אלא שאם יש איזו הסבה שאף שלא יתחדש שום דבר יבא לידי הסלע בזה הוא שחשש רבי יוסי ואמר דאין רואין. ורש"י ז"ל אזיל לשיטתיה שכתב בפירוש החומש דאין העומד בעינו בסוף שבוע שני פוטרו אא"כ נשתנה מראה הנגע ממה שהיה אז הוא דאם עמד בשיעורו טהור ואם פשה טמא אבל אם לא נשתנה מראה הנגע אף שלא פשה מחליטו וזהו דוקא בסוף שבוע שני אבל בסוף שבוע ראשון אף שלא נשתנה המראה כל שלא פשה אינו מחליטו אלא מסגירו. וכבר עמדו על דברי רש"י הללו הרא"ם והרב בעל קרבן אהרן וייסבו כל המקומות שנראה מהם סתירה לסברא זו יע"ש. ולפי זה ס"ל לרש"י דבסוף הסגר ראשון לכ"ע רואין דאין אנו חוששין שמא יולד לו סימני טומאה דהיינו פשיון או שער לבן או מחיה ואם לא יתחדש לו שום דבר יסגירנו שנית והרי הוא בבית כלא כמו שהיה מקודם ודלמא ימצא לו סימני טהרה ויטהרנו. אבל בסוף שבוע שני שאף שלא יתחדש לו שום דבר אלא שעמד בשיעורו ובמראהו טמא הוא משום הכי אית ליה לר"י דאין רואין. ומה שחושש רבי יוסי במוחלט דאין רואין דלמא יתחדש לו סימני טהרה אלמא דחיים דלמא יתחדש לו שום דבר. הא לא קשיא כלל דבאני התם במוחלט דכל עלמנו אין אנו מראים אותו לכהן אלא משום דלמא נתחדש לו סימני טהרה ויטהרנו דאי לאו הכי הרי הוא טמא כמו שהיה והכהן אינו עושה שום פעולה בראייתו משום הכי קאמר דאין רואין. אבל הכא גבי הסגר ראשון קאמר דרואין דאי מטהר ליה הרי טוב ואם לאו מסגירו שנית ואין לנו לחוש דלמא יתחדש לו דבר המחליטו. זה נ"ל כפתור ופרח בדברי רש"י: אך התוס' ז"ל הקשו על רש"י קושיות חזקות אם כמה שפירש דמוסגר אסור בתשמיש ומוחלט מותר דזו מנין לו ולא נמצא בשום מקום חילוק זה דהא מאן דאית ליה דבימי חלוטו הוי אסור בתשמיש משום דמאי דגלי גלי מאי דלא גלי לא גלי ה"ה מוסגר דהרי דמהיכא תיתי ליה חילוק שהרי לא מצינו איסור זה כי אם בימי ספרו. ומאן דאית ליה דבימי חלוטו אסור מק"ו דימי ספרו א"כ ק"ו זה עבדינן ליה לימי הסגרו מימי ספרו וכולם אסורים וא"כ אין סברא לחלק בין ימי הסגרו לימי חלוטו לענין תשמיש. גם מה שפירש דמוסגר משתלח חוץ לשלש מחנות הוא תימה דבפ"ק דמגילה (דף ח'.) אמרינן אין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט אלא פריעה ופרימה ואמרינן בגמרא הא לענין שלוח זה וזה שוין, אשר ע"כ מכח קושיות אלו דחו פירש"י ופירשו פירוש אחר בסוגיא דפירוש צוותא דעלמא הוא פריעה ופרימה שהוא מוזהר בהם כשהוא מוחלט וגם טמא טמא יקרא ופורש מבני אדם בימי חלוטו וכשהוא מוסגר אינו מוזהר בכל זה. אבל לענין אחר אין חילוק בין מוסגר למוחלט דלענין תשמיש מוסגר ומוחלט שוו ואי לענין שילוח מוסגר ומוחלט משתלחים חוץ למחנה:

וראיתי להרב תיו"ט בפ"ק דמגילה משנה ז' שכתב דמ"ש התוס' וגם טמא טמא יקרא לאו דוקא שהרי דין זה הוא אף במוסגר שהרי כל הטמאים חייבים בזה אלא שהתוספות לפום ריהטא כתבו כן. ולי אין דבריו נראין בעיני שהרי כל עצמן של התוס' לא באו אלא ליישב ליסנא דצוותא דעלמא ולא יתיישב אלא בטמא טמא יקרא שיפרשו בני אדם ממנו ונמצא שבשביל אלו הדברים לית ליה צוותא דעלמא ונקט נמי פריעה ופרימה דאפשר דס"ל דטעמא דהני נמי הוא כדי שיהא ניכר לכל ויפרשו ממנו. ומאי דלא נקט בפ"ק דמגילה כי אם פריעה ופרימה לאו דוקא אלא דריבא דקרא נקט וה"ה לכלהו דהא לא נקט נמי ועל שפה יעטה שהוא דין מיוחד במוחלט. ובפ"ק דכלים משנה ה' לא נקט אלא פריעה ופרימה ובודאי דלאו דוקא אלא דרישא דקרא נקט. וראיתי לרבינו ז"ל בפ"י מהל' טומאת צרעת דין ו' שכתב מצות עשה שיהיה המצורע המוחלט וכו' ומודיע העוברים עליו שהוא טמא ואם כדברי הרב בעל תיו"ט למה כתב רבינו דין זה דהמודיע העוברים בדינים המיוחדים למוחלט שהרי רבינו בדין זה בא ללמדנו מה שחייב המוחלט יותר מהמוסגר. אלא ודאי דס"ל כסברת התוס' דחיוב זה דוטמא טמא יקרא אינו במוסגר כי אם במוחלט כפשטיה דקרא דבמוחלט איירי. ולא ידעתי איך יתכן לומר מדברי התוס' לאו דוקא שהרי כתבו פעמים דבמוחלט איכא וטמא טמא יקרא ועוד כתבו ופורש מבני אדם בימי חלוטו יותר מבימי הסגרו. וכל זה מטעמא דוטמא טמא יקרא ולא משום חומר טומאה שהרי המוסגר והמוחלט שוין בטומאתם כמ"ש רבינו בפ"י מהל' טומאת צרעת דין י"א. ומה שכתב רבינו באותו פרק דין ח' ולא המצורעים בלבד אלא כל המטמאים את האדם חייבים להודיע לכל שהם טמאים כדי שיפרשו מהם הוא אסמכתא בעלמא וכהסיא דאמרינן בפ"ק דמ"ק (דף ה'.) רמז לציון מן התורה מנין רבי אבהו אמר מהכא וטמא טמא יקרא טומאה קוראה לו ואומרת לו פרוש, ורבינו ז"ל כשכתב דין זה גבי מוחלט לא נתן טעם לדבריו אלא כתב סתם ומודיע העוברים עליו משום דרבינו לא בא בחיבורו לתת טעם למצות ה'. אך כשכתב ולא המצורעים בלבד שהוא מדבריהם ואסמכוה אקרא כתב דטעמם של חכמים הוא כדי שלא יטמאו בהם בני אדם דומיא דציון דכתבנו: והנראה אצלי בסברת התוס' הוא דנהי דס"ל דכל המטמאים צריכים להודיע שהם טמאים היינו כדי שלא יבאו בני אדם ויגעו בהם ויטמאו אבל במוחלט טעמיה דקרא הוא שיודיע שהוא מוחלט ויפרשו בני אדם ממנו דכל עיקר הכתוב הוא שיהא מובדל ומופרש מבני אדם ולא תיסוי ליה צוותא דעלמא. וזהו שכתבו התוספות ופורש מבני אדם בימי חלוטו יותר מבימי הסגרו דבימי הסגרו אף שהוא מודיע שהוא מוסגר אין פורשים ממנו אלא מנגיעה אבל במוחלט פורשים ממנו מכל וכל שאין יושבים עמו ומ"מ עיקר הצווי הוא במוחלט דוקא. ומ"ש רבינו באותו פרק דין ט' וטומטום ואנדרוגינוס פורע ופורם ועוטה על שפה מפני שהוא ספק ולא כתב ג"כ שמודיע לרבים. היינו טעמא כיון דבלאו הכי הרי צריך להודיע טומאתו כדי שיפרשו ממנו בני אדם ובזה פשיטא שאין הנשים חייבות בזה וכמ"ש שם בדין אף שאין חיוב זה כי אם מדרבנן לא הוצרך לאומרו גבי טומטום כיון שכבר יש לו חיוב אף אם הוא אשה: ודע שגם לפי דברי התוס' ר"מ ס"ל דהכהן יכול לשתוק אם יראה סימני טומאה ואית ליה ג"כ דצוותא דעלמא עדיפא מצוותא דאשתו. ור"י פליג עליה בתרתי חדא דס"ל דהכהן אינו יכול לשתוק כשיראה סימני טומאה דלטהרו או לטמאו כתיב וס"ל נמי דצוותא דאשתו עדיפא מצוותא דעלמא ופשיטא ליה מלתא ולאו ספוקי מספקא ליה כמו שפירשנו לדעת רש"י. וס"ל נמי דנהי דצוותא דאשתו עדיפא מצוותא דעלמא מ"מ היכא דליכא למיחש לצוותא דאשתו יש לחוש לצוותא דעלמא ואף שהוא הפסד מועט. וכן אליבא דהתוס' נמי ר"מ ור"י פליגי בין במוסגר בין במוחלט ורבי פליג עליה דר"מ וס"ל דאין הכהן יכול לשתוק כשיראה סימני טומאה וכסברת ר' יוסי ואיכא מ"ד דפליג עליה דר' יוסי וס"ל דצוותא דעלמא עדיפא מצוותא דאשתו וכסברת ר"מ ואיכא מ"ד דבהא נמי ס"ל לרבי כר"י דצוותא דאשתו עדיפא מצוותא דעלמא ולא פליג עליה אלא דמאי דאית ליה לר"י דהיכא דליכא למחש לצוותא דאשתו דיש לחוש לצוותא דעלמא בזה חולק עליו וס"ל דצוותא דעלמא לא חשיב הפסד כלל ואין לחוש לו:

ועל פי כל ההקדמות אלו תתבאר כל הסוגיא בנקל דר"מ סבר דבמוסגר רואין שאם יטהרנו הרי טוב ואם יראה סימני טומאה ישתוק שאם יחליטנו הרי הוא מחייבו בפריעה ופרימה ומפסידו צוותא דעלמא. ובמוחלט נמי ס"ל דרואין דשמא יטהרנו ונשכר צוותא דעלמא דהיינו פריעה ופרימה ואע"ג דמפסיד צוותא דאשתו צוותא דעלמא עדיפא ליה ור' יוסי חולק עליו וס"ל דהכהן אינו יכול לשתוק ומשום הכי אית ליה דמוסגר אינו רואה דלמא ימצא בו סימני טומאה ויחליטנו ויתחייב בפריעה ופרימה ובמוחלט נמי אין רואין שאם יטהר אותו נאסר בתשמיש בימי ספרו ומפסיד צוותא דאשתו ואע"ג דנשכר צוותא דעלמא דהיינו פריעה ופרימה ס"ל לר"י דצוותא דאשתו עדיפא ליה מצוותא דעלמא. ודע דגם לפי פירוש התוס' גבי מוחלט לא שייך לומר ולא להחמיר דהא טמא היה מקודם אלא משום הסגר נקט ליה וכמו שכתבנו לעיל אליבא דרש"י. ורבי פליג עליה דר"מ במאי דס"ל דכהן יכול לשתוק אלא ס"ל כר"י דכהן אינו יכול לשתוק אלא דאיכא מ"ד דרבי פליג עליה דר"י וס"ל דצוותא דעלמא עדיפא מצוותא דאשתו ומש"ה נראו לו דברי ר"מ במוחלט דרואין אותו דדלמא יטהרנו ונשכר צוותא דעלמא דהיינו פריעה ופרימה ואע"ג דמפסיד צוותא דאשתו דבימי ספרו אסור בתשמיש צוותא דעלמא עדיפא ליה מצוותא דאשתו. ונראו לו דברי ר' יוסי במוסגר דאין רואין שמא יחליטנו ומפסיד צוותא דעלמא מבלי שיהיה נשכר בשום דבר. ואיכא מ"ד דרבי נמי מודה לר' יוסי דצוותא דאשתו עדיף ליה מצוותא דעלמא אלא דפליג עליה דרבי סבר דצוותא דעלמא לא חשיב כלל הפסד ומש"ה אית ליה דבמוסגר רואין כסברת ר"מ משום דאף שיטמאנו אינו מפסיד כלום דאי משום צוותא דאשתו מוסגר ומוחלט שניהם שוים בדין זה וכולם אסורין בתשמיש ואי משום צוותא דעלמא דהיינו פריעה ופרימה הא לא חשיב הפסד כלל. אבל במוחלט ס"ל כר' יוסי דאין רואין משום דלמא יטהרנו ומפסיד צוותא דאשתו ואע"ג דנשכר בצוותא דעלמא צוותא דאשתו עדיפא ליה. ומתוך מ"ש יתבאר דלא שייך לומר אי צוותא דאשתו עדיף או צוותא דעלמא עדיף אלא במוחלט שהוא נעתק מהחלט לימי ספרו דבהחלטו אית ליה צוותא דאשתו ול"ל צוותא דעלמא ובימי ספרו אית ליה צוותא דעלמא ול"ל צוותא דאשתו ומש"ה שייך לומר הי מינייהו עדיף. אבל בהסגר שהוא נעתק להחלט לא שייך האי ליםנא משום דבין בהסגר בין בהחלט א"ל צוותא דאשתו ובהסגר א"ל נמי צוותא דעלמא ובהחלט ל"ל צוותא דעלמא וא"כ לא שייך לומר הי מינייהו עדיף וזה פשוט. וזהו שכתבו התוס' דהא דקאמר מר סבר צוותא דעלמא ניחא ליה ומ"ס צוותא דאשתו עדיף ליה אמוחלט קאי וכמבואר. אך מ"ש התוס' אמ"ד דנראין דברי ר"י במוסגר וז"ל וגם יפסיד שילטער שעד עתה היה מצפה להיות טהור ואין מצפה עתה להיות טהור ע"כ. לא ידעתי לאיזה תכלית כתבו דברים אלו דהא איכא קיימי אליבא דמ"ד דרבי צוותא דעלמא עדיפא ליה מצוותא דאשתו ומשום הכי אית ליה לר"י דבמוחלט רואין דאף שמפסיד צוותא דאשתו מ"מ נשכר בצוותא דעלמא וא"כ דלפי סברא זו במוסגר אין רואין דהא מפסיד צוותא דעלמא ואינו נשכר בשום דבר. וא"כ למאי איצטריכו לטעמים אחרים גבי מוסגר למה נראו לרבי דברי ר' יוסי והלא הדברים פשוטים וכדכתיבנא:

ודע דבמלתא דרבא דקאמר בהסגר ראשון כ"ע לא פליגי דחזי ליה הקשו התוס' על פירש"י. וכבר הארכנו בזה לעיל ויישבנו דבריו. והתוס' כתבו דיש מי שפירש דבהסגר ראשון כ"ע לא פליגי דחזי ליה הוי הטעם משום דלטהרו או לטמאו לא שייך למדרש עד שעה שצריך לטמאו דהיינו בסוף הסגר שני אבל בסוף הסגר ראשון ראוי הוא להסגר עוד ולא יטמאנו ע"כ. פירוש דלא שייך קרא דלטהרו או לטמאו אלא בזמן דלא שייך אלא או טהרה או החלט בזה הוא דגזה הכתוב דיטהרנו או יחליטנו ולא ישתוק אבל בסוף שבוע ראשון עדיין יש חלוקה שלישית דהיינו הסגר דהיינו היכא דעמד הנגע בעינו ולא נולדו בו סימני טומאה וא"כ קרא לא מיירי בהכי ולפיכך אף אם רואה סימני טומאה יכול לשתוק. ומ"מ כתבו דזה דוחק וכתבו דנראין דברי ר"י שפירש בהסגר ראשון היינו תחלת הסגר ראשון שיכול לשום בהם דהא לא שייך השתא לטהרו או לטמאו כלל שהרי לא נזקק לו הכהן עדיין כי פליגי בהסגר שני והוא בתחלת הסגר שני שמא אינו יכול לשתוק וה"ה בסוף הסגר שני ע"כ. ואין כונתם לומר דבתחלת הסגר ראשון לא משכחת לה טומאה שיחליטנו דהא ודאי ליתא דנהי דפשיון אינו סימן טומאה בתחלה כמ"ש רבינו בפ"ד מהלכות טומאת צרעת דין ב' מ"מ שער לבן ומחיה מטמאין בתחלה להחליט וכמ"ש שם בפ"א דין י' וכל אלו הם הלכות פסוקות ובת"כ דריש להו מקראי. אלא כונת התוס' היא דגזרה זו דלטהרו או לטמאו דמשמע דאין הכהן יכול לשתוק אלא יאמר ויפסוק הדין כפי מה שרואה הוא

דוקא

הגהות מיימוניות

[ס] סברי דבייתר שהיה חבוש אצל עכו"ם אבל אצל ישראל לא אית לך למימר אפילו אצל ישראל שאין ערב לאדם לגלח בבית האסורים ירושלמי, ע"ב:

דיקא משנזקק לטומאה דהסגירו כבר ולפיכך בין בשבוע ראשון בין בסוף שבוע שני אינו יכול לשתוק. אבל בתחלה קודם שיסגירנו יכול לשתוק הוה ליה כאלו לא ראה הנגע ומשום הכי בתחלה לכ״ע חזי ליה דאי מטהר ליה ה״ז משמחו ואי חזי ביה סימני טומאה שתיק דקודם שנזקק לו רשאי הוא לשתוק. ועוד סבור הייתי לומר פירוש אחר בדברי התוס׳ דמעולם לא חשו התוס׳ לא לשער לבן ולא למחיה שהם דברים מחודשים וס״ל דר׳ יוסי לא חשש לאלו כי אם לפשיון. וזהו כשהקשו לפירש״י לא הקשו כי אם מפשיון. ולפיכך פירש ר״י דה״ק בהסגר ראשון דהיינו בתחלה חזי ליה דהא לא שייך לטמאו דליכא למיחש לטומאה דאי משום פשיון אינו סימן טומאה בתחלה ואי משום שער לבן או מחיה אין לחוש להם ומש״ה רואין בתחלה. אבל בתחלת הסגר שני אין רואין משום חשש פשיון. אבל מ״מ כוונת התוס׳ האמיתית היא מה שכתבנו בתחלה והכי דייקי דבריהם שכתבו שהרי לא נזקק לו הכהן עדיין. והתכם בעל חדושי הלכות ז״ל לא ירד לעומקן של דברים יע״ש:

ומ״מ לא יכולתי להלום כפי פירוש זה של ר״י ז״ל מאי האי דקאמר רבא בטהור כ״ע לא פליגי דלא חזי ליה והור זה. מהו שהרי לדברי ר״י שפירש הסגר ראשון דהיינו תחלת הסגר ראשון היינו טהור. ואולי דלא גרסי ליה ובפירש״י שבגמרא לא פירש דברי רבא דבטהור משמע דלא גריס ליה אך בפירש״י שבהלכות הרי״ף גריס ליה. ומוכרח הוא דאי לא רבא שבא ללמדנו במאי פליגי ובמאי לא פליגי למה לא למדנו חלוקה זו דטהור אי פליגי או לא. סוף דבר שכפי פירוש ר״י לא ידעתי פירוש דברי רבא דקאמר בטהור כ״ע לא פליגי דלא חזי ליה וצ״ע:

הנה האלכנו מילין לבאר סוגית הגמרא כפי פירוש התוס׳ ואף שיש בו קצת מהדוחק מ״מ נסבול אותו לפי שפירושו הוא אליבא דהלכתא. ודע שראיתי להר״ש רפ״ג דנגעים שכתב בסוגיא זו דברים תמוהים בעיני וז״ל בהסגר שני ר״מ סבר רואין סבר בכהן תלה רחמנא אף בהסגר שני אם טהור א״ל טהור אי טמא שתיק ור״י דאמר אין רואין לטהרו או לטמאו כתיב דאתא לרבויי בסוף שבוע שני דאי טמא טמא אפילו שתיק כהן ע״כ. ופשט הסוגיא היא דלכ״ע שתיק אינו טמא אף בהסגר שני אלא דלר״מ אי בעי שתיק ולר״י לא מצי למשתק דלטהרו או לטמאו כתיב דמחוייב הכהן כשיראה הנגע לומר הדין אם טמא אם טהור ומשום הכי אין רואין כלל וכן הוא דעת רש״י והתוס׳ יע״ש. אך מה שהקשה לכל הפירושים הוא לישנא דרבי דקאמר נראין דברי ר״מ בשא וכו׳ דהא רבי לעולם פליג עליה דר״מ דס״ל דהכהן אינו מחוייב לומר הדין ואי בעי שתיק ורבי ס״ל דהכהן אינו יכול לשתוק וא״כ הול״ל נראין דברי ר׳ יוסי בזה ואינן נראין בזה וכיוצא בזה פריך בגמרא בפ׳ כל הבשר (דף ק״ט.) והתוס׳ כבר נתעוררו בזה יע״ש. אך מ״ש בסוף דבריהם וז״ל ולדברי רבי לא תמצא ביום אחד רואין להקל ולא להחמיר דאינו רשאי לשתוק כלל ע״כ, לא ירדתי לסוף דעתם דהניחא לפי׳ רש״י לא משכחת לה כלל אליבא דרבי רואין להקל ולא להחמיר דאי בטהור לא חזי ליה כלל ואי בהסגר ראשון חזי ליה להקל ולהחמיר ואי בהסגר שני ובהחלט לא חזי ליה כלל וכמו שכתבנו. אך כפי פירוש התוס׳ שכתבו בשם ר״י הא משכחת לה אליבא דרבי להקל ולא להחמיר בתחלת הסגר ראשון וכמו שכתבנו הטעם למעלה וצ״ע:

ודע דבמתני׳ תנן ר״מ אומר רואין את הנגעים בתחלה וכו׳ ואם כן היא הגירסא לא יכולתי ליישב דברי רבא דקאמר בטהור כ״ע לא פליגי דלא חזי ליה דהא במתני׳ קאמר דבתחלה לר״מ רואין להקל. וכי תימא דלא גרסינן במלתיה דרבא חלוקה זו דבטהור כ״ע לא פליגי. אכתי קשה לאותו הפירוש שהביאו התוס׳ דבהסגר ראשון לא שייך לטהרו או לטמאו וכו׳ וא״כ בתחלה דלא שייך דהא עדיין ראוי לשני הסגרים וא״כ לכ״ע חזי ליה להקל ולא להחמיר וכן כפי מה שכתבו בשם ר״י דהסגר ראשון היינו תחלת הסגר ראשון ולכ״ע רואין להקל ולא להחמיר קשיא להו מתניתין דקתני דבתחלה אליבא דחכמים אינם רואים לא להקל ולא להחמיר וכי תימא דרבא אליבא דרבי יוסי קאי וחכמים פליגי וס״ל דאף בהסגר ראשון אינן רואין לא להקל ולא להחמיר. לא ידעתי מנ״ל לרבא הך מלתא לשויה מחלוקת בין חכמים לר׳ יוסי. הן אמת דבפירש״י דמתני׳ לא נקט כלל מלת בתחלה וכן הר״ן ורבי עובדיה לא נקטי ליה אך עדיין הדבר צריך תלמוד ועיין בפירוש המשניות לרבינו ז״ל דנראה דלא גריס במתני׳ בתחלה ודוק (א״ה ועיין לקמן בד״ה ומה שכתב הרב המחבר ז״ל דגירסא זו מוכרחת בירושלמי יע״ש):

ודע דבגמרא אמרינן תניא וביום הראות בו וגו׳ יש יום שאתה רואה בו ויש יום שאי אתה רואה בו ומכאן אמרו חתן שנולד בו נגע נותנין לו שבעת ימי המשתה לו ולביתו ולכסותו וכן ברגל נותנין לו שבעת ימי הרגל ע״כ. והקשו התוס׳ תימה לר״מ למה אינו רואה להקל. והנה מכאן הוכחה דלא הוו גרסי התוס׳ במתני׳ בתחלה דאי הוו גרסי הא בפירוש ר״מ חולק על הברייתא וע״כ ברייתא זו ר׳ יוסי היא. וכן לא הוו גרסי במלתיה דרבא בטהור כ״ע לא פליגי דלא חזי ליה דאי הוו גרסי אמאי לא הקשו קושיא זו על מלתיה דרבא דקאמר דבטהור כ״ע לא פליגי דלא חזי ליה דלר״מ למה אינו רואה להקל. ודע דלפי פירש״י ליכא קושיא כלל משום דנהי דלר״מ רואה להקל היינו דוקא בהסגר ראשון שכבר הוזקק לראותו בתחלה א״כ בשביעי רואה אותו להקל אבל בתחלה שעדיין לא ראה אותו והרי הוא טהור למה נזקיק אותו לראותו מאחר דליכא נפקותא בראייתו ומוטב שלא יראה אותו כלל וכמו שכתבנו למעלה בתחלת פירושנו בדברי רש״י והפסד שאם יראה אותו וישתוק מלטהרו בשתיקתו שרואה ששותק אלמא טמא הוא ואי מטהרו אין לו כ״כ שמחה דהא בלאו הכי טהור היה. ומ״מ לא ידעתי כונת התוס׳ דאם קודם ראותם הברייתא הלזו הוו ס״ל דלר״מ לעולם אף בתחלה רואה להקל א״כ מאי קשיא להו מהברייתא דמאן אמר לן דר״מ דריש לקרא הכי. והנראה דבגמרא הביאו ברייתא זו על קושיא למימרא דבכהן תליא מלתא והיא סברת ר״מ דאמרינן בתחלת הסוגיא מ״ם בכהן תליא מלתא וכו׳ והכונה דאי הוה סבירא לן דטומאה זו דצרעת היתה כשאר הטומאות דמאליהן הם טמאים לא היה חלות לדברי ר״מ במאי דאמר ולא להחמיר דהא ממילא באה לו הטומאה. אלא ודאי דכל זמן שלא יאמר הכהן שהוא טמא אינו טמא ומשום הכי ס״ל לר״מ רואין להקל ולא להחמיר ועל זה שאלו בגמרא למימרא דבכהן תליא מלתא דמנ״ל האי מלתא ותירצו דנפקא לן מאותה ברייתא ומדקאמר רחמנא יש יום שאי אתה רואה ש״מ דבכהן תליא מלתא דאי לא מאי נ״מ אם רואה או לא והלא מן שמיא טמאוהו ועל זה הקשו התוס׳ דאיך יתכן זה אליבא דר״מ דהא כפי סברתו אכתי תיקשי דאמאי כתב רחמנא ויש יום שאי אתה רואה יראה להקל. עוד הקשו למאי דפירש ר״י דלכ״ע בתחלת הסגר רואין להקל לעולם יכול לראות ועוד ופנו את הבית עד שיראה למה טורח לפנות שמא ימצא טהור ע״כ. ודע שקושיא זו האחרונה דופנו את הבית היא לר״מ ולר׳ יצחק שהקשו בתחלה מדברי הברייתא חזרו והקשו להם מקרא דופנו כלומר דבשלמא לדידן דדרשינן לטהרו או לטמאו דאין הכהן יכול לשתוק א״כ תיכף ומיד שיראה הנגע צריך שיאמר הדין ומשום הכי אמר קרא ופנו שאם יבא הכהן תיכף ומיד יטמא אבל לר״מ ולר׳ יצחק למה טורח לפנות שמא ימצא טהור ואם ימצא טמא ישתוק עד שיפנו וא״כ יאמר הדין:

ודע דבפ״ק דנגעים משנה ד׳ תנן ר׳ חנינא סגן הכהנים אומר אין רואין את הנגעים בתחלה לאחר השבת שהשבוע שלו חל להיות בשבת וכו׳ רע״א לעולם רואין חל להיות בשבת מעבירין לאחר השבת. ובפ״ג משנה ב׳ תנן חתן שנראה בו נגע וכו׳ וכן ברגל נותנין לו כל ימי הרגל ע״כ. והנה אי אמרינן דהא דתנן וכן ברגל וכו׳ מיירי דוקא בתחלה קודם שהוזקק לטומאה אבל לאחר שהוזקק אף אם חל שביעי שלו או יום י״ג ברגל רואין ניחא דמתני׳ קמייתא איפליגו בה רבי חנינא ור״ע בשבת דוקא דס״ל לר׳ חנינא דמתחלה עבדינן עובדא כי היכי דלא ניחול בשבת ור״ע ס״ל דדוחין לאחר השבת אבל במועד לא פליגי דלכ״ע אף במועד רואין כיון שכבר הוזקק לטומאה. וכי תימא מה נשתנה שבת ממועד הא מחד קרא נפקי דהיינו או מקרא דוביום הראות בו או מקרא דופנו את הבית הא ליתא משום דלעולם מהני קראי לא ממעטינן אלא בתחלה קודם שהוזקק לטומאה דהא קרא דופנו בתחלה מיירי קודם שהוזקק לטומאה וכמבואר וקרא נמי דוביום הראות בו כולהו קא מיירי אף בתחלה דהא מהיה מטמאה בתחלה. וליכא למימר דלרבי דמפיק ליה מקרא דופנו הה״נ דלא ילפינן אלא בתחלה אבל לר״י דמפיק ליה מקרא דוביום הראות בו ס״ל דלעולם אין רואין במועד אפילו לאחר שנזקק דהא בגמרא שאלו מאי בינייהו אביי אמר ממשמעות דורשין איכא בינייהו ורבא אמר דבר הרשות ואם איתא למה שכתבנו טובא איכא בינייהו דהיינו היכא דנזקק לטומאה אם רואין אותו במועד אלא ודאי דאליבא דכולהו לא ממעטינן אלא דוקא קודם שנזקק לטומאה. וטעמא דשבת דאין רואין בו היינו משום דקי״ל דאין דנים בשבת וראיית הנגע דומה לדין מהדינים. וכ״כ רבינו בפירוש המשנה ור׳ עובדיה ז״ל שם. והיכא דנולד לו נגע בשבת לא הוצרך תנא דמתני׳ ללמדנו דהא מק״ו דמועד נפקא. אך בזה דבכבר הוזקק לטומאה דמקרא לא נפיק הוצרך התנא ללמדנו דבשבת אף שכבר הוזקק לטומאה אין רואין מפני שאין דנין בשבת אלא שנחלקו ר׳ חנינא ור״ע באופן התקנה. והא דכתיבנא דטעמא דאין רואים את הנגעים בשבת וביו״ט הוא משום דאין דנים לא נפלאת היא שהרי גבי בכור דקי״ל דאין רואין מומין ביו״ט כתבו מן הראשונים ז״ל שהוא מטעם דהוי כדן את הדין והרז״ה כתב דמטעם זה אין מראין סכין לחכם. ואף שרבינו ז״ל לא כתב שם טעמים אלו אפשר דס״ל דבדבר שהוא אוכל נפש דשרי ביו״ט לא שייך טעמא דדן את הדין. אבל בנגעים הוא טעם ברור לכ״ע ועיין מ״ש הר״ן פירוש המשנה ותראה איך לא פירשה למתני׳ אלא בתחלה יע״ש. אך אי אמרינן דהא דתנן וכן ברגל וכו׳ מיירי אף לאחר שנזקק לטומאה ובין רבי יהודה בין רבי כולהו ס״ל דמקרא ילפינן אף לאחר שנזקק לטומאה ומשום הכי לא אמרו בגמרא בינייהו זו משום דאף למאן דמפיק לה מקרא דופנו ס״ל דילפינן מיניה אף לאחר שנזקק לטומאה א״כ כ״ש בשבת נמי נפיק מהני קראי. וא״כ יש לתמוה למה לא קבעו רבי חנינא ור״ע מחלוקת זה בשבת ולא במועד דהא ממועד ילפינן מכ״ש בשבת אבל משבת לא נפיק מועד. ועוד למה קבע רבי שתי משניות הללו בשני מקומות כיון דכולהו מחד טעמא נינהו אלא ודאי דאינם שוים לא בדינם ולא בטעמם דשבת הוי טעמא משום דאין דנים בשבת וטעם זה כולל בין קודם שנזקק בין לאחר שנזקק לטומאה אבל טעמא דמועד הוא משום שלא יצטער במועד אם יטמאנו וס״ל דטעם זה לא שייך אלא קודם שנזקק לטומאה אבל לאחר שנזקק שכבר הוא טמא אין כאן צער אם יטמאנו. ומשום הכי חלקם רבי לשני משניות הללו בשני מקומות לומר דלא ראי זה כראי זה:

ומעתה בוא נבא לבאר דברי רבינו בפרקין שכתב אין רואין את הנגעים במועד שמא ימצא טמא ונמצא חגו נהפך לאבל. וכתב ה״ה וז״ל ויש שם סוגיא דמשמע דאם חל ז׳ של הסגר ראשון בחוה״מ דחזי ליה כדאיתא התם ורבינו כתב משנה כפשטה ואפשר שהוא סובר דאליבא דחכמים דמתני׳ אין רואין כלל ופ״ט מהלכות טומאת צרעת נתבאר יותר ע״כ. ונראה שהבין בדברי רבינו דאין רואין הנגעים כלל אפילו אחר שנזקק לטומאה דהיינו היכא דחל ז׳ שלו במועד. והדבר הוא תימה אצלי דאלו הדברים הם כפשטם דרבינו ס״ל דלעולם אין רואין הנגעים במועד הוא כולל לכל הזמנים א״כ אף במוחלט אין רואין והתם הטעם הוא משום שמא יטהרנו ואוסרו בתשמיש בימי ספרו וכמו שכתבנו לעיל ואיך כתב רבינו שמא ימצא טמא והרי במוחלט לא שייך טעם זה שהרי טמא היה מעיקרא ולא יתחדש לו שום דבר אם יטמאנו. ואולי יאמר הרב לזה דרבינו ז״ל במוחלט פסק כרבי דנראו לו דברי ר״מ במוחלט משום דנוותא דעלמא עדיפא ליה ומש״ה לא נקט רבינו אלא טעמא דשמא יטמאנו וטעם זה לא שייך אלא בתחלה או בתוך הסגר שמא יטמאנו ויעשנו מוחלט אבל במוחלט ס״ל לרבינו דרואין. אך תמהני דאיך לא השגיח בדברי רבינו פ״ט מהלכות טומאת צרעת שהרי בתחלה כתב דאין רואין הנגעים ביו״ט ובשבת ואח״כ כתב הדין של חוה״מ ואם כדברי הרב אין שום חילוק בין יו״ט ושבת לחוה״מ ועוד איך לא השגיח בדברי רבינו בפי׳ המשנה שכתב גבי שבת ויו״ט דאין רואין משום דאין דנין ה״ל מטעמא דחול המועד וכ״ת דהוצרך רבינו ז״ל לומר אותו הטעם משום מוחלט דאף דבמועד רואין את המוחלט משום דלא שייך טענה דשמא יטמאנו בשבת אין רואין משום דאין דנין. הא ליתא דהא התם במתני׳ לא מיירי כ״א במוסגר וכמבואר שם וא״כ לא היה שם מקום לטעמא דאין דנין: **ועוד** יגדל התימה על מרן בכ״מ שם בהלכות טומאת צרעת שהביא מתני׳ דפ״ק דנגעים דאין רואין בשבת וכתב וז״ל ומשמע לרבינו דה״ה ליו״ט. ואח״כ כתב ולענין חוה״מ איפליגו במשנה בפ״ק דמו״ק ומשמע דהלכה כחכמים דאמרי דאפילו בחוה״מ אין רואין את הנגעים ומשמע דחוה״מ הוי בכלל יו״ט שכתב רבינו וכ״כ בפ״ז מהל׳ יו״ט וכו׳ ע״כ. ודבריו הם תמוהים דמלבד דמ״ש דחוה״מ הוי בכלל יו״ט הוא דבר תימה דאיך בכלל יו״ט נכנס חוה״מ ולא ראי זה כראי זה. תו קשה איך לא השגיח בדברי רבינו שתיכף לזה כתב הדין של חוה״מ דמוכח דמאי דקאמר בתחלה יו״ט הוא דוקא ואין חוה״מ בכלל. ועוד כתב מרן שם ואמרינן בגמ׳ בהסגר ראשון כ״ע לא פליגי וכו׳ ויש לתמוה למה השמיטו רבינו ואפשר שסובר דלא קאי אלא אתנא דברייתא ולא אחכמים דמתני׳ ע״כ. והן הן דברי ה״ה כאן שכתב דלרבינו אף בהסגר ראשון לא חזי ליה וכבר כתבנו מה שיש מן התימה על פירוש זה. והנראה בעיני דרבינו ז״ל ס״ל דדוקא בשבת ויו״ט הוא דאין רואין את הנגעים כלל לא בתחלה ולא בסוף ואפילו לאחר החלט אין רואין משום דהוי כמו דין וקיי״ל דאין דנין בשבת. וז״ש בתחלה בכל יום רואין את הנגעים חוץ משבת ויו״ט והוא כולל לכל זמן שלא יראה נגע בזמנים אלו. אך בחוה״מ ס״ל דדוקא בתחלה קודם שנזקק לטומאה אין רואין משום דלמא ימצא טמא ונמצא חגו נהפך לאבל וטעם זה אינו אלא בתחלה אבל משנזקק לטומאה שכבר הוא טמא רואין אותו בחוה״מ ואותם הטעמים דנוותא דעלמא ונוותא דאשתו לא ס״ל כלל. ובהל׳ טומאת צרעת אף שלא הזכיר הטעם דלמה אין רואין בחוה״מ מ״מ כבר ביאר דלא מיירי אלא בתחלה שהרי כתב חתן שנראה בו נגע דהיינו בתחלה קודם שנזקק לטומאה ועלה כתב וכן ברגל דהיינו ג״כ בתחלה: **ומה** שהביאו לרבינו לכל זה הוא דמלבד המשניות דמס׳ נגעים דמורות כל זה דשבת וחוה״מ אין דינן שוה ואין טעמם שוה וכמש״ל עוד נראה שהכריח רבינו זה משום דראה דבמתני׳ דפ״ק דמ״ק תנן ר״מ אומר רואין את הנגעים בתחלה וגירסא זו נראה שהיא מוכרחת מדברי הירושלמי שם וכמו שיראה המעיין ואילו בברייתא לא גרס בתחלה. עוד הוקשה לו לרבינו דלמה תנא דברייתא הביא דוקא לר״י בר פלוגתיה דר״מ ולא קאמר וחכמים ור׳ יוסי אומרים לא להקל ולא להחמיר. ועוד הוקשה לו דלמה זה רבי קבע סברתו על הברייתא ואמר נראין דברי ר״מ במוחלט ודברי ר״י במוסגר ולא קבע סברתו אמתני׳ ולימא נראין דברי חכמים וכו׳. אשר מכח כל הכרחיות הללו הכריח רבינו ז״ל דפלוגתא דמתני׳ אינו דומה לפלוגתא דברייתא. והוא דבמתני׳ נחלקו קודם שנזקק לטומאה דר״מ סבר רואין להקל משום דאי בעי שתיק אבל חכמים דרשי לטהרו או לטמאו ומש״ה אמרו דאין רואין כלל משום שמא יטמאנו אבל היכא דנזקק לטומאה זה לא נזכר במשנתנו משום דחכמים ס״ל בהפך דהיינו דרואים להקל ולהחמיר ואף דר״מ ס״ל דאף משנזקק לטומאה אין רואין להחמיר דשמא יצערנו חכמים לא ס״ל הכי אלא דליכא צער אלא בתחלה ומש״ה חכמים לא קבעו סברתם דולא להקל ולא להחמיר כי אם בתחלה משום דמשנזקק לטומאה ס״ל דרואין אף להחמיר. אך תנא דברייתא הביא מחלוקת והוא דר״י מודה לר״מ דאף משנזקק לטומאה אין רואין דלמא יצערנו אלא שחולק עם ר״מ במאי דאמר רואין להקל ואיהו קאמר לא להקל ולא להחמיר. ועל זה בא רבי וקבע סברתו עליה דברייתא דגם איהו ס״ל דאף לאחר שנזקק לטומאה לא שייך דלמא יצערנו אלא דנראו לו דבריו בזה ולא נראו לו דבריו בזה. וכל דברי רבא דקאמר בהא פליגי ובהא לא פליגי לא שייכי אלא עלה דברייתא דקא סבר דאף משנזקק לטומאה איכא למיחש דלמא יצערנו או משום נוותא דעלמא או משום נוותא דאשתו. אבל לחכמים דמתני׳ לא שייך זה כלל דאינהו סברי דליכא צער אלא בתחלה דוקא קודם שנזקק אבל משנזקק דכבר הוא טמא רואין וכ״ש במוחלט דרואין אולי יטהרנו ונוותא דעלמא ונוותא דאשתו לא ס״ל כלל. ופסק רבינו כחכמים אי משום דהיא סתם מתני׳ ואי משום דהמשניות דנגעים בשיטתייהו אזלי וכמו שכתבנו וזה נ״ל שהוא פשוט בדעת רבינו ז״ל והנה אמת נכון הדבר. ואין מי שיעמוד נגדי בזה אלא דברי רבינו שבפירוש המשנה בפ״ק דמ״ק שכתב ומחלוקתם הוא בראייתו בהסגר שני וכו׳ דמשמע דס״ל דהמשנה והברייתא בחדא גוונא קא מיירי וזה הפך מ״ש וה״ה ג״כ ממ״ש ה״ה ומרן. אבל נ״ל שאין זה מקושי לפי שמצינו במקומות רבים שרבינו בחיבורו כתב הפך ממ״ש בפירוש המשניות. והטעם שרבינו בתחלה עשה פירוש המשניות ואח״כ עשה החיבור הגדול והעמיק בו ובירר אוכל מתוך פסולת וגם זה בהדהד מסס. סוף דבר שדברי רבינו אינם מתיישבים כי אם על פי מה שכתבנו:

וכול

מגיד משנה

יט וכולן שהיה וכו'. ברייתא שם (דף י"ז:) כל אלו שאמרו מותרין לגלח במועד בשלא היה להם פנאי אבל היה להם פנאי לגלח ולא גלחו אסורין והנזיר והמצורע אע"פ שיש להם פנאי לגלח ולא גלחו מותרין שלא ישהו קרבנותיהן: וכל היוצא. לפי הנראה רבינו גורס במשנה והנזיר והמצורע והעולה מטומאתו לטהרתו והטעם לדבר לפי שהטמא אין לו להתקשט קודם הרגל. אבל רש"י ז"ל כתב הכי גרסינן ומצורע העולה מטומאתו לטהרתו דכתיב ביום השביעי יגלח כל שערו פאם חל שביעי שלו במועד מותר בתספורת ולא גזרינן שמא ישהה קרבנותיו וכו' עכ"ל. נראה מדבריו שהעולין מטומאה לטהרה שהיו יכולין לגלח קודם לכן ולא גלחו שאסורין וכן ראיתי למפרשים אחרים ז"ל:

קטן שנולד וכו'. שם (דף י"ד.) אמר שמואל קטן הנולד במועד מותר לגלח במועד וכו' ואמרו שם (דף י"ד:) דאיתמר ואיתימא רב שימי מתנו הכי קטן מותר לגלחו במועד לא שנא נולד במועד ולא שנא מעיקרא. ופסק רבינו כלישנא בתרא להקל בשל דבריהם ועוד דמשמע התם דברייתא כפשטה מסייעא להאי לישנא ואע"ג דדחו להאי סייעתא מ"מ נראה להקל: ואנשי משמר וכו'. שם (דף י"ז:) תנא האבל והכהן מותרין בגלות ופירשו שם כגון דשלמה משמרתו ברגל ותנא דידן דלא קא השיב ליה סבר כיון דתקן בג' פרקים וכו' כמאן דלא שליש משמרתו ואסור לגלח ותנא ברא סבר משמרתו מיהא שלמה ליה ומותר. ופסק רבינו כתנא ברא שכמו שהלכה כמותו באבל כמזכר למעלה כן הלכה כמותו בכהן וכן פסק פ"א מהלכות ביאת מקדש:

יט וכולן שהיה להן פנאי לגלח קודם הרגל ולא גלחו אסורין. אבל הנזיר והמצורע שהגיע זמן תגלחתן בין בתוך המועד בין קודם הרגל אע"פ שהיה להם פנאי מותרין לגלח במועד שלא ישהו קרבנותיהן. וכל היוצא מטומאתו לטהרתו מותר לגלח במועד. וקטן שנולד בין במועד בין לפני המועד מותר לגלחו במועד. ואנשי משמר ששלמה משמרתן בתוך המועד מותרין לגלח מפני שאנשי משמר אסורין לגלח בשבת שלהן: כ [א]מותר ליטול שפה בחולו של מועד. [ע] וליטול צפרנים ואפילו בכלי. ומעברת האשה שער מבית השחי ומבית הערוה בין ביד בין בכלי. ועושה כל תכשיטיה במועד. כוחלת ופוקסת ומעברת סרק על פניה וטופלת עצמה בסיד וכיוצא בו והוא שתוכל לקפלו במועד:

א טור סי' תקלב סמ"ג שם:

הזבים

כסף משנה

כ מותר ליטול שפה בחוה"מ. מדלא כתבו הרי"ף והרא"ש ורבינו הנהה כל שמעכבת נראה שאינם גורסים בגמ' בדאביטול ספרא אלא שפה מזוית לזוית בלבד וכך הוא בנוסחא דידן בגמרא וסברי דהלכתא כוותיה ומשמע שהם סוברים שאף מן הגלדין מותר לגלח אע"פ שאינו מעכב וכ"כ רבינו ירוחם שנראה מדבריהם: ומי

מגיד משנה

כ מותר ליטול וכו'. מסקנת ההלכות והגמ' שם (דף י"ח.) שמותר לגלח שפה בחולו של מועד. ויש מי שכתב דדוקא שמעכבת האכילה או שהוא אסטנים. ורבינו כתב כלשון ההלכות ואפשר שבמועד בכל גונא מותר. ודין הצפרנים כך העלו בהלכות: ועושה אשה וכו'. משנה פ"ק (דף ח:) עושה אשה כל תכשיטיה במועד ר' יהודה אומר אשה לא תסוד מפני

לחם משנה

יט וכל היוצא מטומאתו לטהרתו מותר לגלח במועד כו'. מה שכתב* רש"י ז"ל (דף י"ז ע"ב) ולא גזרינן שמא ישהה קרבנותיו וכו' כלומר ולא גזרינן כשחל שביעי במועד שיהא אסור לגלח משום דדילמא יהא לו פנאי לגלח קודם המועד וישהה עד המועד דלהא ודאי לא גזרינן משום דשמא ישהה קרבנותיו. זה נראה לי ליישב הלשון ומ"מ אינו נאות ואינו מיושב. ומה שכתב ה"ה ז"ל נראה מדבריו וכו' אע"ג דבכיבוס גרים והעולין מטומאה לטהרה יש לומר דגם שם ס"ל לרש"י ז"ל דהיינו דוקא במצורע כמו שכתבו שם התוס' ז"ל: ואנשי משמר שהלמה משמרתן בתוך המועד מותרין לגלח וכו'. כתב ה"ה ופסק רבינו ז"ל כתנא ברא שכמו שהלכה כמותו באבל וכו'. כונתו לומר שמטעם שאמרנו למעלה שהלכה כמותו באבל משום דהוי דבר של דבריהם מהך טעמא הלכה כמותו בכהן. זה נראה לי כונתו ז"ל דאם לא תאמר כן קשה אמאי לא הכריח הדבר בכהן משום דהוי דבר של דבריהם כמו שהכריח באבל: כ ועושה אשה כל תכשיטיה וכו'. כתב ה"ה ז"ל וראיתי מי שכתב דת"ק דמתני' ור"י לא פליגי במועד קטן (דף ט':) ע"כ. וקשה דא"כ איך אמר בברייתא ומודה

* (לא נמצא הרש"י הזה בספרים שלנו):

משנה למלך

יט וכולן שהיה להם פנאי לגלח קודם המועד ולא גלחו אסורים אבל הנזיר והמצורע שהגיע זמן תגלחתם בין בתוך המועד בין קודם הרגל אע"פ שהיה להם פנאי מותרים לגלח במועד שלא ישהו קרבנותיהם וכל היוצא מטומאתו לטהרתו מותר לגלח במועד. כל זה מתבאר במתני' פ' ואלו מגלחין דתנן והנזיר והמצורע העולה מטומאתו לטהרתו כך היא גירסת הר"ן ז"ל. ופי' והנזיר שהשלים נזירותו בחוה"מ ומצורע העולה מטומאתו לטהרתו דכתיב ביום השמיני יגלח את כל שערו וכשהגיע שביעי שלו בחוה"מ מותר בתספורת ולא גזרינן דלמא אתי לשהויי קרבנותיו עד הרגל דהוא בטל ממלאכה ע"כ. וכן הוא בפירש"י שבהלכות הרי"ף אלא שטעם זה שהזכיר הר"ן דלא גזרינן דלמא אתי לשהויי קרבנותיו לא הזכירו רש"י. אך ה"ה בפרקין הביא גירסא זו בשם רש"י וסיים ולא גזרינן שמא ישהא קרבנותיו. והוצרכו לטעם זה לפי שהוקשה להם דמאי אצטריך מתני' לאשמעינן דנזיר ומצורע מגלחין במועד דהשתא הבא ממדינת הים שהוא דבר הרשות כיון שלא היה לו פנאי לגלח קודם הרגל הותר לו הגילוח במועד נזיר ומצורע שהתגלחת היתה נמנעת להם מקודם ועכשיו בא זמנה ואיכא מצוה מיבעיא דשרי. וכ"ת דאיצטריך לאשמעינן אפילו היכא דהיה יכול לגלח קודם. הא ליתא דהא בגמרא נסתפקו בזה (דף י"ז.) ופשטוה מברייתא משמע דממתני' ליכא לאוכוחי כלל. ומש"ה הוצרכו לומר דאיצטריך משום דסד"א דהני נזיר ומצורע אף שלא היה להם פנאי מקודם דניגזור עליהם שלא יספרו במועד דלמא יבאו לשהות קרבנותם עד הרגל קמ"ל דלא גזרינן. והרב בעל ל"מ הבין דברי רש"י שכתב ולא גזרינן שמא ישהא קרבנותיו וכתב וז"ל כלומר ולא גזרינן כשחל שביעי שלו במועד שיהא אסור לגלח משום דלמא יהא לו פנאי לגלח קודם המועד וישהה עד המועד דלהא לא גזרינן משום דשמא ישהה קרבנותיו. זה נ"ל ליישב הלשון ומ"מ אינו נאות ואינו מיושב ע"כ: ולא ידעתי למה לא נחה דעתו בזה שטעם זה מוכרחין אנו לאומרו לכל הגירסאות. ואף לגירסת רבינו דגרים והעולה מטומאתו מ"מ קשה דנזיר ומצורע אמאי איצטריך למיתני דהשתא שאר טמאים שהיו יכולים לגלח קודם הרגל וליכא השתא מצוה בהתגלחתם אמרינן דמגלחין במועד משום דאין הטמא מתקשט קודם הרגל נזיר ומצורע מיבעיא. אלא ודאי ע"כ אית לן למימר כמ"ש רש"י והר"ן דהוה ס"ד דהני אף שהגיע זמנם במועד דניגזור עליהם שלא יגלחו משום דלמא יהיה להם פנאי לגלח קודם הרגל ואתי לשהויי: ועוד אני תמה על הרב ז"ל שדברי רש"י הללו הם גמרא ערוכה שם (בדף י"ד.) דאמרינן התם מצורע מהו שינהוג נרעתו ברגל אמר אביי ת"ש והנזיר והמצורע העולה מטומאתו הא בימי טומאתו נהיג ותירצו לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא בימי טומאתו דלא נהיג אבל לטהרתו ניגזור שמא ישהא קרבנותיו קמ"ל ע"כ. הרי לך בפירוש הטעם שכתבו רש"י והר"ן. כן אמת דראיתי לרש"י שם שכתב וז"ל ניגזור שלא יהא מגלח במועד דכיון דגילח צריך להביא קרבן ושמא משהה קרבנותיו עד יו"ט האחרון ומקריבו ואסור להקריב קרבנות יחיד ביו"ט ע"כ. ולפי זה מ"ש רש"י במתני' דלא גזרינן דלמא אתי לשהויי אין הכונה כמו שהבין הרב בעל ל"מ ז"ל אלא כמ"ש רש"י כאן דהכונה היא שמא ישהא הקרבן ליו"ט האחרון אלא שהרב ז"ל לא השגיח בסוגיא זו ונמשך אחר דברי הר"ן שכתב שהוא בטל ממלאכה ומש"ה כתב דהכונה היא דלמא יהיה לו פנאי לגלח קודם המועד: והנראה אצלי שהרב ז"ל גם בדברי הר"ן ז"ל לא השגיח ולא ראה אלא דברי רש"י שכתב ולא גזרינן שמא ישהא קרבנותיו וסבור הרב דמה שכתב שמא הוא טעם למה שכתב ולא גזרינן כלומר דהגזרה היא שמא יהיה לו פנאי לגלח קודם המועד וישהא עד המועד. ועל זה כתב דלא גזרינן משום דשמא ישהה קרבנותיו ועל זה כתב דאינו נאות. וסדין עמו דודאי הלשון אינו מיושב כלל דלא שייך שמא בזה דהא ודאי שהה קרבנותיו. אך כפי דברי הר"ן הדברים הם כפשטן דמ"ש שמא ישהא קרבנותיו היא הגזרה עצמה כלומר דהחששא היא שמא יהיה לו פנאי לגלח קודם המועד ולא יגלח מקודם כדי לשהות קרבנותיו ברגל שהוא בטל ממלאכה. ומה שלא אמרו הטעם בקיצור דהיינו דס"ד דלמא יהיה לו פנאי לגלח ולא יגלח עד המועד. הא לא קשיא כלל משום דמתני' איירי בשלא היה לו פנאי דהכי מוקמי לה שהל שביעי שלו במועד. וא"כ מהיכא תיתי שנגזור דהא גבי מודה ומי שנשאל לחכם לא גזרי היכא דלא היה להם פנאי אטו היכא דהיה להם פנאי ומהיכא תיתי שניגזור גבי נזיר ומצורע דמסתמא היכא דיש להם פנאי עושים מצותן בזמנה המצורע כדי ליטהר מקלת טומאות וכן הנזיר תיכף שמביא קרבנותיו מגלח עצמו כדי לשתות יין וא"כ פשיטא דאין לחוש. לזה הוצרכו לומר דהחששא היא שלא יגלח קודם המועד כדי לשהות הקרבנות במועד שהוא בטל ממלאכה. ולדברי רש"י ז"ל הדברים הם כפשטן דהיינו דהיה עולה על הדעת שלא יגלח במועד שמא יבא לשהות הקרבנות עד יו"ט האחרון:

וא"ת לפי הס"ד של הגמרא דלא התירו במתני' לנזיר ולמצורע אלא דוקא היכא שלא היה להם פנאי לגלח קודם המועד שלא עלו מטומאתם עד הרגל. א"כ מהיכא תיתי שנגזור דלמא יהיה לו פנאי ולא יגלח והלא לזה לא הותר לגלח במועד. י"ל דזה יעשה תחבולה אחת כדי לשהות קרבנותיו והוא שהדבר ידוע דתגלחת זו של מצורע שהיתה אחרים קרבנות כי קודם תגלחת אחרת ביום שנרפא נגע הצרעת מן הצרוע ואחרי כן סופר שבעה ימים ומגלח תגלחת שניה וכמו שנתבאר כל זה בדברי רבינו ריש פי"א מהל' טומאת צרעת יע"ש. וכל שלא גילח תגלחת ראשונה אינו יכול לגלח תגלחת שניה אלא צריך שאחר תגלחת ראשונה ישהה שבעה ימים ויגלח תגלחת שניה וכמו שכתב רבינו באותו פרק דין ג' ואם שייר שתי שערות בתגלחת ראשונה וגלחן בשניה לא עלתה לו אלא תגלחת אחת בלבד והרי היא ראשונה. וכתב הר"ש בפי"ד ממסכת נגעים וסופר שבעה ומגלח ע"כ. וא"כ אפשר שזה ישהה תגלחתו הראשונה לכתחלה עד כדי שיבא יום השביעי במועד כדי שיביא קרבנותיו במועד שהוא בטל ממלאכה וזה לפי האמת חל שביעי שלו במועד אלא שהיה יכול לעשות תגלחת ראשונה בזמנה ואז היתה תלה תגלחתו שניה קודם המועד קמ"ל דלא גזרינן הכא. ומיהו כל זה ניתא גבי מצורע אבל גבי נזיר קשה שהרי אם שלמה נזירותו קודם הרגל אין בידו לדחות התגלחת שיבא זמנה בתוך המועד. ואם היינו אומרים דנזיר זה דמתני' מיירי בנזיר טמא היה אפשר לומר דגם זה בידו לדחות תגלחת שיבא זמנה במועד שהרי תגלחת דנזיר טמא לא היתה כי אם ביום השביעי להזאתו וכמ"ש רבינו בפ"ו מהלכות נזירות דין י"א וא"כ היה יכול לדחות ההזאה כדי שיבא יום השביעי ברגל. ומ"מ כל זה נראה דוחק בעיני אבל הנכון הוא דאפשר שיהיה זה טועה בדין וסובר דאף שיהיה לו פנאי לגלח קודם המועד יהיה סבור לגלח במועד וס"ד דניגזור דשום נזיר ומצורע לא יגלחו במועד משום גזרה זו קמ"ל דלא גזרינן:

ובגמרא אמרינן תניא כל אלו שאמרו מותרים לגלח במועד וכו' נזיר ומצורע אע"פ שהיה להם פנאי מותרים שלא ישהו קרבנותיהם ע"כ. ופירש"י שלא ישהו קרבנותיהם בתגלחתם עד לאחר הרגל דנזיר ומצורע אין מביאים קרבנותיהם עד לאחר גילוח כדכתיב ביה קראי הלכך לא קנסינן להו כדלא עבדי מקמי רגל דזמנין דלא עבוד קמי רגל ואי אסרי להו במועד נמצא שמשהין הקרבנות

הגהות מיימוניות

[ע] ת"ר כשם שאסור לגלח במועד כך אסור ליטול צפרנים במועד דברי רבי ור' יוסי מתיר כו' ובין עולא ובין שמואל פוסקים כר' יוסי במועד וכן פר"י אלפס וכתב גם כן דבמועד אפילו בנגוסטרי שרי וכן כתב ר' אברהם אב בית דין ולא אסרי בנגוסטרי אלא באבל אבל בחוה"מ שרי כדקתני ליה גבי שפה דלא שאני בין נגוסטרי לשאר מילי אבל הר"ר מאיר מאינגלטיר"א כתב שאשה שאירעה ליל טבילתה בחוה"מ לא תטול צפרניה בנגוסטרי בעצמה ושמא בסכין נמי אסור דדמי לנגוסטרי אבל אומרת לנכרית ליטול צפרנים אפילו בנגוסטרי דכיון דאמירה לנכרי שבות במקום מצוה לא גזרינן כדאיתא פרק הדר וכן כתב בספר התרומה וכתב דאם אין לה נכרית תנקר תחת צפרניה יפה ותסיר כל לכלוך וטיט מתחתם או תגלחם בשיניה או דרך שינוי שלא במספרים וסכין ע"כ. כתב באלפס שיש חולקים עליו וז"ל ואית מרבותינו דאמרי במועד נמי נגוסטרי אסור וראיה מדקאמר רב שמן הוה קאימנא קמיה דר' יוחנן בחוה"מ שקלי לטופריה בשיניה מכלל דבנגוסטרי אסור ולא היא דאם כן מדקאמר ש"מ תלת ה"ל למימר ארבע אלא

מגדל עוז

ועושה כל תכשיטיה עד לקפלו במועד. פ"ק דע"ז ופרק קמא דמועד קטן (דף ט'):

כא הזבים והזבות והנדות והיולדות [פ] וכל העולים מטומאה לטהרה בתוך המועד הרי אלו מותרין לכבס. אומי שאין לו אלא חלוק [צ] אחד הרי זה מכבסו במועד. מטפחות הידים ומטפחות הספרים ומטפחות הספג הרי אלו [ק] מותרין לכבס במועד. וכן כלי פשתן [ר] מותר לכבסן במועד מפני שצריכין כיבוס תמיד אפילו נתכבסו ערב

א טור סי' תקל"ד סמ"ג לאוין עה:

כא ומי שאין לו וכו'. דע דבר"פ אלו מגלחין (דף י"ד) גבי מי שאבדה לו אבידה בערב הרגל אסור לספר ברגל אע"פ דאנוס הוא משום דלא ידעי כ"ע דאנוס היה פריך ממי שאין לו אלא חלוק אחד שמותר לכבסו אע"ג דלא ידעי כ"ע ומשני הא אתמר עלה אמר מר בר רב אשי אזורו מוכיח עליו, ומשמע דהיינו לומר שאזורו הוא קבוע בחלוקו וכשהוא פושט חלוק ולובש חלוק אחר נוטל האזור מזה וקובעו בזה וזה שאין לו אחר מכבסו עם אזורו והרואה כשהוא מכבסו ואזורו עמו יודע שאין לו חלוק אחר. וכן פירש"י בפ' כל הבשר (חולין ק"ח.) ולפי זה יש לתמוה על רבינו והרי"ף והרא"ש למה השמיטו הא דאזורו מוכיח עליו. וי"ל שהם מפרשים אזורו מוכיח עליו כדפירש"י כאן דמי שאין לו אלא חלוק אחד פושטו ומתעטף במקטרינו וחוגרו באזורו ועומד ומכבס החלוק ומודיע לכל שאין לו אלא חלוק אחד וכן פירש הערוך דלפי זה הא דאמרינן אזורו מוכיח עליו לאו הגהה הוא לומר שאם אין אזורו מוכיח עליו אסור לכבס אלא היינו לומר שכל שאין לו אלא חלוק אחד ומכבסו אזורו מוכיח עליו שאין לו חלוק אחר שהרי הוא חגור בלא חלוק דמאי דאמרינן הא אתמר עלה אמר מר בר רב אשי וכו' לאו למימרא שמר בר רב אשי אתא לפרושי דר"י לא התיר אא"כ אזורו מוכיח עליו דוקא דא"כ ה"ל לגמרא לאיתויי הא דמר בר רב אשי אגב מימרא דר"י בסמוך אלא היינו לומר דכי אקשו בני הישיבה על ר"י אמאי שרי לכבס מי שאין לו אלא חלוק אחד דהא איכא לאסור מפני הרואים שאינם יודעים שאין לו חלוק אחר שני מר רב אשי דכל שאין לו אלא חלוק אחד כל הרואים שמכבסו יודעים שאין לו חלוק אחר שהרי רואים אותו מעוטף במקטרינו וחגור באזורו והשתא ניחא שלא הוצרכו הפוסקים להביא דברי מר בר רב אשי. אלא דאכתי איכא למידק דא"כ לא שרי ר"י אלא לכבסו ע"י עצמו דאז אזורו מוכיח עליו אבל לכבסו ע"י אחר ואפילו ע"י אשתו לא שהרי הרואים כביסת החלוק אינם רואים את בעליו חגור בלא חלוק. ואפשר לומר דאה"נ דלא שרי ר"י לכבסו אלא ע"י עצמו וליכא דמי שאין לו אלא חלוק אחד מותר לכבסו ע"י עצמו משמע. ועי"ל דמי שאין לו אלא חלוק אחד מסתמא אין לו מי שישמשנו והוא מכבסו ע"י עצמו ואז אזורו מוכיח

מפני שגנאי הוא לה ובגמרא (דף ט':) אלו הן תכשיטי אשה כוחלת ופוקסת ומעברת סרק על פניה ומפורש שם דאפילו זקנה מותרת ולזה סתם רבינו וכן בהלכות הביאו משנה כפשטה לפי שסתם הכל בכלל. עוד שם תניא ר' יהודה אומר אשה לא תסוד מפני שגנאי הוא לה ומודה ר' יהודה בסיד שיכול לקפלו במועד טופלתו במועד אע"פ שמצרה היא עכשיו שמחה היא לאחר זמן. ונראה שסיד שאינה יכולה לקפלו במועד דת"ק שרי ליה ור"י אוסרו וכ"כ אבן גיאת ז"ל ופסק הלכה כת"ק. וראיתי מי שכתב דת"ק דמתני' ור"י לא פליגי דודאי סיד שאינה יכולה לקפלו במועד גנאי הוא לה. ואפשר שזה דעת רבינו שכתב והוא שיכולה לקפלו במועד שאל"כ למה פסק כר"י ואולי פסק כר' יהודה מפני שלא מנו בברייתא בכלל תכשיטין לסוד בסיד:

כא הזבים והזבות וכו'. משנה באלו מגלחין (דף י"ד.) הזבין והזבות והנדות והיולדות וכל העולה מטומאה לטהרה הרי אלו מותרין לכבס וכו': ומי שאין לו אלא וכו'. מימרא שם כלשונה: מטפחות הידים וכו'. במשנה (דף י"ד.) מטפחות הידים ומטפחות הספרים ומטפחות הספג הרי אלו מותרין. ופי' מטפחות שמנגבין בהם את הידים מתלכלכין תמיד וצריכין כבוס אע"פ שנתכבסו קודם המועד. ומטפחות הספרים נראה מן הירושלמי שהוא מטפחות ספרי הקדש. אבל יש מפרשים מטפחות אומני התספורת שצריכין לספר אותן שהתירו לגלח במועד. ומטפחת הספג פי' שמסתפגין בהן בנאתם מן המרחץ כל אלו אע"פ שאין של לבישה מתלכלכין תמיד: וכן כלי וכו'. מימרא שם בגמרא (דף י"ח:):

אין

לחם משנה

ומודה רבי יהודה דלמאן מודה כיון דליכא מאן דפליג עליה כמו שהקשו בגמרא בריש פרק האשה שנתארמלה (דף ע"ז) גבי ומודה ר' יהושע. ואפשר לומר דמאי דקאמר ה"ה ז"ל דלא פליגי הוא ת"ק דמתני' ור' יהודה אבל ודאי דאיכא תנא אחר בעלמא דפליג עליה דר' יהודה ומשום הכי קאמר ומודה. עוד כתב ואולי פסק וכו' מפני שלא מנו וכו' וכי תימא השתא נמי דאית לן כר"י אמאי לא מנו בברייתא לסוד בסיד שיכול לקפלו דמודה רבי יהודה. וי"ל דלא רצה למנות אלא מילתא פסיקתא כוחלת ופוקסת וכו' דהוא בכל ענין אבל לסוד בסיד דאינו פקוס אלא דוקא היכא דיכול לקפלו לא תני:

אין

משנה למלך

הקרבנות ואינן קרבים ביום השמיני בזמנן לפיכך אמרו מגלח במועד דמוטב לקרב זמן הקרבה ולא לאחר ע"כ. והנה מה שכתב דאין מביאין קרבנותיהם עד אחר גילות גבי מצורע מקרא מלא הוא וכן גבי נזיר טמא מקרא מפורש הוא. אך גבי נזיר טהור לא הוזכר בכתוב תגלחת כי אם אחר הקרבנות. הן אמת דרש"י פירש לנזיר דמתני' בנזיר טמא וכמ"ש רש"י (בדף י"ז.) אך ראיתי להר"ן דהף שפירש דנזיר דמתני' מיירי בנזיר טהור כתב עלה דברייתא זו דנזיר ומצורע אינן רשאין להביא קרבן עד לאחר גילוח. ואפשר דס"ל להר"ן כר' אליעזר דאית ליה בפ"ו דנזיר דאחר החטאת היה מגלח נמצא דהעולה והשלמים היו אחר התגלחת ואף לר"י דאית ליה דלאחר השלמים מגלח מ"מ אפשר דס"ל כסברת התוספות דאית להו התם דהשלמים קודמים לחטאת ולעולם גבי נזיר טהור וא"כ נמצא דהחטאת והעולה היו אחר התגלחת ואף אליבא דרבינו שפסק בפ"ח מהלכות נזירות דתגלחת נזיר טהור היתה אחר כל הקרבנות כולם מ"מ כיון דאיכא מצוה לגלח שערו תחת הדוד של השלמים נמצא שקרבנותיו תלויים בתגלחת. אך מ"ש רש"י ואינם קרבים ביום השמיני בזמנן לא הבנתי כונתו דהא השתא נמי אינם קרבים ביום השמיני שהוא זמנם שהרי אנן קיימין במי שהיה לו פנאי לגלח וא"כ הרי עבר יום השמיני. והר"ן ז"ל כתב בקיצור הלכך לא קנסינן להו כי היכי דלא ניפשו קרבנותיהם ודברי רש"י צל"ע: ודע דאליבא דהר"ן ז"ל לא הוזכר במתני' דין נזיר טמא וכן תגלחת ראשונה דמצורע ואליבא דרש"י מתניתין איירי בנזיר טמא וגרסינן הנזיר והמצורע העולה מטומאתו לטהרתו וקאי העולה לנזיר ומצורע אך אליבא דהר"ן לא קאי העולה כי אם למצורע ואליבא דרש"י לא הוזכר במתני' דין נזיר טהור וכן תגלחת ראשונה דמצורע. ור' עובדיה ז"ל פירש למתני' כהר"ן וכדברי רש"י שבהלכות הרי"ף וכתב שם הרב תוי"ט וא"ת פשיטא מסיים הר"ן ולא גזרינן דלמא אתי לשהויי קרבנותיו עד הרגל וכו' אבל בש"ס מסיק מברייתא דתנן בהדיא נזיר ומצורע אע"פ שיש להם פנאי מותרים שלא ישהו קרבנותיהם וכן פסק הר"ם ע"כ. ולא ידעתי כונתו וכי רש"י והר"ן לא ראו סוגיא זו והלא הם פירשו להך ברייתא אלא דאינהו קיימי במתניתין ופירשוה לפי הס"ד דלא מיירי אלא כשלא היה להם פנאי אבל אה"נ דלפי האמת מתני' איירי אפילו בשהיה להם פנאי וכבר כתבתי לעיל מה שהכריחם לרש"י והר"ן ולומר דאף כשחל שביעי במועד אשמעינן מתניתין דמותרים לגלח דהוה ס"ד דלא ליגלחו דאם הידושא דמתני' לא הוה אלא היכא דהיה להם פנאי במה נסתפק רבי ירמיה והוכרח לפסוק הדין מהברייתא תיפוק ליה ממתני' הן אמת דלרבינו עובדיה ז"ל קשה שדרכו לפרש המשנה אליבא דהלכתא ודוק:

ודע דתגלחת ראשונה דמצורע נ"ל דמותרת במועד שהרי זה לא היה יכול לגלח מקודם שהרי מוזהר היה בתגלחת מקרא דוראשו יהיה פרוע. ומה שלא הזכירו דין זה הוא מפני דאליבא דר' יוסי אין רואין את הנגעים במועד כדאיתא פ"ק דמ"ק ואף במוחלט הבא ליטהר (כמו שנתבאר לעיל) ומה גם דאיכא תנא דאית ליה דרבי ס"ל כר' יוסי במוחלט ומשום הכי לא פירשוה למתני' בתגלחת ראשונה כיון דאיכא פלוגתא וכי תימא הא משכחת לה כגון שראהו הכהן קודם הרגל וטהר את הנגע ובמועד רוצה להביא צפרים ולהתגלח. וכן נמי משכחת לה שהביא ג"כ הצפרים קודם הרגל ולא נתגלח דהצפרים והתגלחת אינם מעכבין זה את זה וכמ"ש רבינו פי"א מהלכות טומאת צרעת דין ד' וכמו שפירש שם מרן. הא לא קשיא כלל משום דאי מיירי בהכי אינם מותרים להתגלח כיון שהיה להם פנאי קודם המועד ודוקא גבי תגלחת ב' דאיכא קרבנות אמרינן דלא קנסינן להו משום שיהוי הקרבן אבל צפרים ודאי לא חשיבי קרבן כלל דהא קי"ל טהרת מצורע נוהגת בארץ ובח"ל בפני הבית ושלא בפני הבית. וכ"ת תיפוק ליה משום שיהוי קרבנות האחרים הא לא קשיא דלא חיישינן לשיהוי אלא בהגיע זמנן של הקרבנות דהיינו לאחר תגלחת וטבילה והזאה אבל אי מיירי כשלא הביא צפרים א"כ הביא ולא נתגלח א"כ עדיין לא הגיע זמן הקרבנות ואם אנו אומרים שלא יגלח במועד ליכא משום שיהוי הקרבן כלל. ואפשר דמטעם זה לא פירשו למתני' בתגלחת ראשונה משום דלפי האמת מתני' איירי אפילו בשהיה לו פנאי לגלח קודם המועד ומשום הכי אוקמוה למתני' בתגלחת שניה דאי בתגלחת ראשונה כל שהיה לו פנאי לגלח קודם המועד אינו מגלח במועד וכדכתיבנא אבל לעולם דלענין דינא דקיי"ל דרואין את הנגעים במועד לאחר שהוזקק לטומאה וכ"ש במוחלט שהראיה היא לטהרו (וכמו שהארכנו בזה לעיל כל שלא היה לו פנאי לראות קודם המועד מגלח במועד):

ולכאורה היה נראה להביא ראיה לזה ממאי דאמרינן התם בגמרא מצורע מהו שינהוג נגעו ברגל אמר אביי ת"ש והנזיר והמצורע העולה מטומאתו לטהרתו הא בימי טומאתו נהיג. ופירש"י שינהוג נגעו שלא יבא אל המחנה ולא יגלח. והנה דינים אלו אינם אלא במוחלט אבל בימי ספרו לא נאסר באלו כמבואר. וא"כ כי פשיט הא בימי טומאתו נהיג משמע דאית ליה דכי אמרינן העולה מטומאתו היינו מטומאת החלט לימי ספרו ומאי דקאמר לטהרתו הוא משום דקרא נמי קרי ליה טהור וכדכתיב ורחץ במים וטהר והיינו דטהור מליטמא בביאה ומלטמא משכב ומושב ונכנס לפנים מן החומה אבל עדיין הוא אב הטומאה ומטמא אדם וכלים במגע. וכי תימא דלמא לעולם דסבירא ליה דמתניתין איירי בתגלחת שניה ומכל מקום פשט דכי היכי דבתגלחת שניה קאמר מטומאתו לטהרתו דמשמע דבימי טומאתו דהיינו ימי ספרו נוהג ברגל הכי נמי הטומאה שנוהגת בימי החלטו נוהג ברגל. הא ודאי ליתא דודאי מעולם לא נסתפקו בגמרא בטומאת המצורע אם נוהגת ברגל דהא ודאי פשיטא דכל הטמאים בטומאתם הם עומדין בין ברגל בין בשבת ולא נסתפקו אלא בשלוח ובתגלחת דכל אלו מדין אבלות נגעו בה דהיינו מופרש ומובדל וכן נמי אסור בתספורת כאבל וזהו שרש"י לא פירש הבעיא בטומאה אלא באלו בלבד והטעם כמו שכתבנו וא"כ חזרנו למה שכתבנו אי מתני' איירי בתגלחת שניה מאי קאמר הא בימי טומאתו נהיג הא ודאי דנהיג אלא ודאי דמשמע ליה דמתני' איירי בתגלחת ראשונה וכמו שכתבנו. והנראה דהפשטן היה רוצה ללמוד דע"כ נוהג נגעו ברגל מדאמרינן דהמצורע מגלח במועד ואם איתא דמצורע אינו נוהג למאי אצטריך לומר דהמצורע מגלח במועד השתא הדינים המחוייבים במצורע מדין תורה הרגל מבטלם ומותר לגלח ולהכנס לפנים מן החומה ברגל כ"ש היכא דחל שביעי שלו ברגל שיתגלח ודחו דס"ד דניגאר שמא

מגדל עוז

הזבין והזבות כו' עד לכבסו במועד. פרק אלו מגלחין: **ומטפחות הספרים עד מערב יו"ט.** פ' בתרא דתעניות:

הגהות מיימוניות

אלא ש"מ דבגגוסטרי שרי והא דנקט בשיביה משום דגגוסטרי בבי מדרשא לא שכיחא עכ"ל. ובס"ה כתב וכן נראה עיקר, ע"כ: [פ] פירש רבינו אברהם אב ב"ד לאיתויי בעל קרי שראה קרי במועד ובעלת הכתם שמצאתו במועד ואע"ג שהתירו לכל אלו לכבס לא יכבס אלא אחד אפילו אית ליה תרי דמטנפי כדאיתא התם מורי רבינו, ע"כ: [צ] ירושלמי בעון קומי רבי יוסי בגדי קטנים מה הן אמר לון כמו שאין לו אלא חלוק אחד דמי כלומר דרכן של קטנים להתלכלך בטיט ובצואה תדיר ומיהו לא יכבס אלא אחד, ע"כ: [ק] תניא בתוספתא אע"פ שהתירו לספר במועד לא יספר ברה"ר אלא בצינעא אע"פ שהתירו לכבס לא יוליך כלים לכובס אלא מכבס בצינעה בתוך ביתו וכל אלו שמכבסים במועד מכבסין כדרכן אפילו בנהר וחול ולמועד לא בעי בצינעה מפני כבוד המועד שאין מתכבסין יפה בבית כמו על הנהר וראיה מבר הדיא דאמר לדידי חזי לי ימה של טבריה דמפקי לה משיכלי מנא דכיתנא אלמא דהא דשרי לכבס במועד מותר אפילו בפרהסיא עכ"ל מהר"ם: [ר] וכן פסק רבי אברהם אב ב"ד כר' יוחנן ודלא כרבה דפריך ליה לר' יוחנן ממתני' דס"ל דאסור וכן פסק ריב"א אבל מהר"מ ס"ל דאסור לכבס כלי פשתן במועד דאביי ורבא דהוו בתראי סבירא להו דאסור לכבס כלי פשתן במועד ולא סבירא להו כר' יוחנן דמתיר וגם אביי מקשה אההיא דאנשי טבריה מאן לימא לן וברצון חכמים עשו ואע"ג דלעיל מתרץ אביי דלא תקשה לר' יוחנן ממתניתין, ע"כ: [וז"ל התור סי' תקל"ד וכל כלי פשתן מותרין לכבסן וכתב א"א הרא"ש ז"ל ולא נתנו

גן

כב אין עושין וכו'. פ"ק (דף י'.) אמר רבה פרקמטיא כל שהיא אסור ואמר רבה ובדבר האבד מותר. ובירושלמי הדא שיירתא שרי למזבן מינה בחולא דמועדא וכתב בהלכות וגם הגאונים ז"ל כתבוהו. ומדברי רבינו נראה שהוא מפרש שמותר לקנות מן השיירא אפילו כדי להשתכר ולעשות סחורה וכן פי' הראב"ד ז"ל וקצת המפרשים שהעברת ריוח נקרא דבר האבד ומכאן יצא להם שמותר להלוות ברבית לעכו"ם בחולו של מועד והטעם בזה לפי שאין בכל אלו מלאכה גמורה שתהיה אסורה אפילו ביו"ט ואין כאן אלא מקח וממכר שאסור מדבריהם ביו"ט גזרה שמא יכתוב ובחולו של מועד התירו מפני העברת הריוח. אבל הרמב"ן ז"ל כתב שלא התירו לקנות מן השיירא אלא מה שהוא צריך לתשמישו ואם לא יקנהו מן השיירא ויצטרך לקנות אחר המועד יהא נפסד שלא ימצאהו בערך שמוצאו עכשיו אבל כדי להרויח ולעשות סחורה בודאי אסור לפי שהעברת ריוח אינו כדבר האבד ולפיכך אסור להלוות לנכרי ברבית ע"כ דבריו. ולהפרע ממנו דברי הכל מותר וכן מותר לו לזקוף הובו כדי להבטיח מה שהוא חייב לו שכל זה בכלל דבר האבד הוא לדברי הכל: ואין לוקחין וכו'. משנה פרק מי שהפך (דף י"ג.) אין לוקחין עבדים בתים ובהמה אלא לצורך המועד ופירשו אין זה בלוקח מן השיירא אלא בלוקח כדרכו. ונראה לי פירושם שאלו הדברים כיון שהוא צריך להם אע"פ שאינו צריך להם במועד רשאי הוא לקנותן לפי שמקח וממכר אינו אסור דבר תורה אפילו ביו"ט ולפיכך במועד כל שהוא צריך לו או להשתכר שמוצאו בזול לפי דעת רבינו והר"א ז"ל מותר הוא לקנותו אבל בתים ועבדים ובהמה כיון דאושי ואוושא מלתא לא התירו לקנות אלא לצורך המועד או לצורך המוכר כמו שיתבאר לפנינו. זה נ"ל בפירוש משנתנו לחלק בין אלו לשאר דברים ושדות וכרמים דאוושא מלתא ג"כ איכא למימר דאין לוקחין ומתני' לא תנא להו לפי שאין לומר בהן לצורך המועד ולא תנא מה שצריך לעשות בו מלאכה קודם שיהנה ממנו:

כג מוכרי פירות וכו'. משנה שם (דף י"ג:) מוכרי פירות כסות וכלים מוכרין בצנעה לצורך המועד והטעם שכל שאומנותן בכך כל השנה בעו צנעה אע"פ שהוא לצורך המועד וזהו שהזכירו מוכרי: כיצד היתה החנות. ברייתא בגמרא חנות הפתוחה וכו' קרוב ללשון רבינו ושם עיו"ט האחרון של חג ופירש רבינו של חג הסוכות וכן הוא כדבריו לפי שיו"ט האחרון של חג הסוכות הוא רגל בפני עצמו ומעטרין את השוק לכבוד הרגל משא"כ ביו"ט האחרון של פסח: מוכרי תבלין מוכרין כדרכן בפרהסיא וכו'. שם בגמ' דרב יהודה שרא לזבוני תבלין כי אורחייהו ומפורש בהלכות והטעם שדבר ידוע שתבלין לצורך קדרת היום לוקחין אותם: כל שאסור לעשות במועד אינו אומר לנכרי וכו'. ברייתא שם (דף י"ב:) כל שאינו עושה אינו אומר לנכרי ועושה:

כד וכל שאסור וכו'. שם (דף י"ב:) מפורש שאם אין לו מה יאכל עושה כדי פרנסתו וכבר נזכר למעלה: ומותר לעשיר לשכור פועל עני וכו'. שם (דף י"ג.) בעו מיניה מרב נחמן שכר פעולה שאין לו מה יאכל מהו, ובהלכות כלומר מהו לשכור את הפועל לעשות מלאכה שאינה לצורך המועד כדי שיטול שכרו שאין לו מה יאכל ואסקינן דשכר פעולה שאין לו מה יאכל שרי: וכן לוקחין דברים וכו'. שם במשנה אין לוקחים בתים וכו' אלא לצורך המועד או לצורך המוכר שאין לו מה יאכל:

כה שוכרין השכיר וכו'. ברייתא שם (דף י"ב:) מקבלין קבולת במועד לעשותה לאחר המועד ובלבד שלא ישקול ושלא ימדוד ושלא ימנה כדרך שהוא עושה בחול: נכרי שקבל קיבולת וכו'. שם אמר שמואל מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר והני מילי בשבתות ובימים טובים דלא אזלי מדוכתא לדוכתא אבל בחש"מ דשכיחי

ערב יום טוב: כב [א]אין עושין סחורה במועד בין למכור בין לקנות. ואם היה [ס] דבר האבד שאינו מצוי תמיד לאחר המועד כגון ספינות או שיירות שבאו או שהם מבקשים לצאת ומכרו בזול או לקחו ביוקר הרי זה מותר לקנות או למכור. ואין לוקחין בתים ועבדים ובהמה אלא לצורך המועד: כג מוכרי פירות כסות וכלים מוכרין בצנעה לצורך המועד. כיצד אם היתה החנות פתוחה לזוית או למבוי פותח כדרכו. ואם היתה פתוחה לרשות הרבים פותח אחת ונועל אחת. וערב יום טוב האחרון של חג הסוכות מוציא ומעטר את השוק בפירות בשביל כבוד יום טוב. מוכרי תבלין מוכרין כדרכן בפרהסיא: כד [ב]כל שאסור לעשותו במועד אינו אומר לנכרי לעשותו. וכל שאסור לעשותו במועד אם אין לו מה יאכל הרי זה עושה כדי פרנסתו. וכן עושה סחורה כדי פרנסתו. ומותר לעשיר לשכור פועל עני שאין לו מה יאכל לעשות מלאכה שהיא אסורה במועד כדי שיטול שכרו להתפרנס בו. וכן לוקחין דברים שאינם לצורך המועד מפני צורך המוכר [ג]שאין לו מה שיאכל: כה שוכרין השכיר על המלאכה במועד לעשותה לאחר המועד ובלבד שלא ישקול ושלא ימדוד ולא ימנה כדרך שהוא עושה בחול. [ד]נכרי שקיבל קיבולת מישראל אפילו היה חוץ לתחום אינו מניחו לעשותו במועד. שהכל יודעין שמלאכה זו של ישראל ויחשדו אותו שהוא שכר את הנכרי לעשות לו במועד. שאין הכל יודעין ההפרש שיש בין השכיר ובין הקבלן ולפיכך אסור:

נהרות

א טור סי' תקלט סמ"ג לאוין עה : ב טור סי' תקמג סמ"ג שם : ג טור סי' תקמב : ד טור סי' תקמ"ג :

מוכיח עליו ולפיכך התירו לכבסו ולא נתנו דבריהם לשיעורים לחלק בין מכבסו ע"י עצמו למכבסו ע"י אחר:

כג וערב יו"ט האחרון של וכו'. כתב הרב המגיד דאתא לאפוקי עיו"ט האחרון של פסח. נראה דהיינו לענין עיטור השוק בפירות אבל לענין למכור בפרהסיא ולפתוח כדרכו אפילו פתוחה לרה"ר גם בערב יו"ט אחרון של פסח מותר:

נהרות

לחם משנה

כב אין עושין סחורה במועד וכו' ואין לוקחין וכו'. כתב ה"ה ז"ל ופי' אין זה בלוקח וכו'. ופשט הלשון משמע דר"ל דלא איירי בלוקח מן השיירא דבלוקח מן השיירא ודאי דאפילו עבדים ובהמה לוקחין ואם זאת היתה כונתו קשה דלמטה כתב ולפיכך במועד וכו' או להשתכר שמוצאו בזול לפי דעת רבינו ז"ל נראה דהיינו ודאי קונה דשיירא כמ"ש למעלה בשם רבינו והראב"ד ז"ל ועל זה אמר אבל בתים ועבדים כיון דאושו וכו' משמע דבתים ועבדים אפילו קנייה בשיירא לא מהני וא"כ קשה מדידיה אדידיה דהוא לא רצה להעמיד המשנה בכך משום דס"ל דבשיירא לוקחים אפילו עבדים כמ"ש בתחלת הלשון. לכך יש לומר דמאי דכתב ופי' וכו' ר"ל דלא נטעה דמאי דכתב לצורך המועד הוא בלוקח מן השיירא כלומר דבעינן תרתי שיהא לוקח מן השיירא ולצורך המועד אבל בשאר דברים בשיירא לבד סגי דהא ליתא אלא דלצורך המועד סגי אפילו בבהמה ועבדים ובשאר דברים דצריך לו שלא לצורך המועד אפילו לוקח כדרכו או להשתכר סגי. וכל זה הוא שלא כדעת הרמב"ן ז"ל דלדבריו לא סגי שום חד מהני אלא תרתי בעינן שיהא צריך לו ושיקנה מן השיירא כמ"ש ה"ה ז"ל לדעתו לעיל. וא"ת לדעת ה"ה ז"ל איך אמרו מוכרי פירות מוכרים לצורך המועד בצנעה אפילו שלא לצורך המועד כיון דצריך לו סגי כמו שהקשו התוס' ז"ל. וי"ל דרבותא אשמעינן דאפילו לצורך המועד צריך בצנעה וא"כ הא דנקט לצורך המועד לרבותא נקטיה זו היתה כונת ה"ה ז"ל ומ"מ

משנה למלך

שמא ישהה קמ"ל. ומ"מ לא נתיישבה דעתי בפירוש זה. והנכון הוא דאביי סבור דמצורע דמתני' כולל בין מצורע מתוך החלט ובא לסתיר תגלחת ראשונה וכן לאחר ימי ספרו שהיא תגלחת שניה ומאי דקאמר מטומאתו לטהרתו שייך בשני התגלחות אם בתגלחת ראשונה דהיינו מהחלט לימי ספרו ואם בתגלחת שניה דהיינו מימי ספרו לטהרתו הגמורה. ועל זה רצה להוכיח דמדקתני מטומאתו לטהרתו מוכח דדוקא כשעולה מותר לגלח הא כשהוא בטומאתו לא וע"כ טעמא הוא משום דנוהג לרעתו ברגל דאי משום הרגל עצמו דאסור לגלח פשיטא דהכא שרי שהרי לא היה יכול לגלח קודם המועד שהיה מצורע. ועל זה דחו דלהידושא נקטיה. ומיהו אף אם נאמר דמתני' לא איירי אלא בתגלחת שניה נראה דיש לייתב דבגמ' בעו אם מצורע נוהג לרעתו ברגל ואם נוהג פשיטא דמותר לגלח וליכא איסורא משום מועד דהא לא היה יכול לגלח קודם המועד ועל זה השיב אביי מדתנן המצורע העולה מטומאתו לטהרתו וגירסת אביי היתה כגירסת רש"י והר"ן ועל זה רצה להוכיח דאם איתא דאינו נוהג ליתני והמצורע לבד והיה כולל בין כשעולה מטומאתו ומדנקט העולה משמע דבימי טומאתו אסיר ועל זה דחו דלרבותא נקטי העולה לומר לא מיבעיא בימי טומאתו דלא נסיג ופשיטא דשרי לגלח במועד אבל לטהרתו ניגזור שמא ישהא קרבנותיו קמ"ל:

ודע דמסוגיא זו יש להוכיח דהגירסא במתני' הוא כגירסת רש"י והר"ן דגרסי והמצורע העולה מטומאתו לטהרתו ודלא כגירסת רבינו ז"ל דגרים והעולה מטומאתו לטהרתו והוא מלתא אחריתי וכמו שנבאר. וא"ת אביי דרצה להוכיח ממתני' דמצורע נוהג לרעתו ברגל מה היה סבור בטעמא דמתני' דקתני דהנזיר והמצורע מותרים לגלח פשיטא וכי גרעי מהבא ממדינת הים ויוצא מבית האסורים דהא לא עלה בדעתו טעם זה דשמא ישהא שכתבו רש"י והר"ן. וי"ל דהוה ס"ל דאצטריך מתני' לאשמועינן בהני דאפילו היה להם פנאי מותרים לגלח משום שיהוי מצוה דקרבנות אך לא עלה בדעתו דלכתחלה ישהה אדם קרבנותיו ושניגזור אטו הא. ואפשר עוד לדחות ולומר דלעולם היה יודע אביי דמאי דאצטריך מתני' ללמדנו דנזיר ומצורע מגלחין הוא דלא נימא דלא יגלחו משום גזרה דדלמא ישהו קרבנותיהם אלא שרצה לפשוט דאכתי לימא טמאה והמצורע והיה כולל הכל ומדנקט העולה נשמע שבא למעט ותירצו דאי לא הוה קאמר העולה הוייתי אומר דדוקא המצורע מגלח אבל לא העולה משום דלמא ישהה וכמו שכתבנו:

בחזור לענייננו דנראה לי דתגלחת ראשונה של מצורע כל שהגיע זמנה במועד שרי. ורבינו ז"ל כתב לעיל בפרקין דין י"א ומטהרין את המצורע והנה טהרת המצורע הוא הבאת הצפרים והזאה וע"כ איכא תגלחת דאי לא לא נטהר דהא תגלחת מעכב כמבואר. ולומר דיביא הצפרים ויזה ואחר כך יתגלח לאחר המועד הא ליתא דהא משום צרכי רבים נגעו בה ואי לא מהני ליה הבאת הצפרים

הגהות מיימוניות

כן ואין להתירם, עכ"ל: [ס] ומשמע בירושלמי דפרק מי שהפך דאין קרוי דבר האבד אא"כ פוחת מן הקרן דגרסינן אמר ר' יוסי בר' בון אגרא וקרנא קרן הוא אין ידע דאי לא מיזבן והוא פוחת מקרנא יזבן ואי לא לא יזבן וכן משמע מהכא מעובדא דרבינא דהוה מסיק זוזי בבני אקרא וכו' אמנם אם מוכר כדי שיהו לו מזומנים בריוח כדי להוציא בשמחת המועד מותר כדאשכחן בירושלמי דפרק מי שהפך דגרסינן רבי יונה כוצריה הוה ליה ספרין אתא שאל לרב הונא מהו מזבנתן במועדא א"ל שרי מהדי את מועדא פי' לשמוח במועד שתי את קונדיטון. ועל ההלואה שעושין במועד כתב ר"ת בתשובה שלא היה נראה לו לאסור משום פרגמטיא אלא משא ומתן של סחורה ולא הלוואות וההיא דרבינא דמסיק זוזי בבני אקרא דלא שרי ליה רב אשי אלא משום דבשאר ימים לא משתכחא ליה אותה הלואה היתה כעין פרגמטיא שהיה נותן להם מעות בעין כדי להרויח וכו' אבל הלוואות שלנו אינו כעין פרגמטיא ושרו ע"כ. וכתב ר"י מאחר דר"ת

מגדל עוז

אין עושין סחורה עד או לקנות. פ"ק דמ"ק (דף י'): ואין לוקחין בתים עד סוף הפ'. הכל פ' מי שהפך את זיתיו (דף י"ג):

דהכימי איכא דאזלי מדוכתא לדוכתא אסור. ודע שקבולת זה הוא דוקא קבולת קרקע וכל שאסור בשבת בתוך התחום אסור במועד אף חוץ לתחום אבל מה שמותר בשבת אפילו בתוך התחום אין ספק שמותר במועד ולא הוצרך רבינו לבאר זה לפי שפשוט הוא וכבר נתבאר פרק שני מהלכות שבת מה שמותר בשבת אפילו תוך התחום ושם הארכתי:

פ"ח א נהרות המושכין מן האגמין וכו'. פ"ק (מ"ק ד') מימרא על משנת משקין בית השלחין נהרות המושכין מים מן האגמים מותר להשקות מהן במועד. ובהל' והוא דלא פסקי ומוכיח כן שם ופי' נהרות קטנים שהמים שלהם נמשכים מן האגמים דהיינו מי גשמים מותר להשקות מהם. והוא דלא פסקי פי' שאין אותו נהר פוסק מן האגם

פ"ח א נהרות המושכים מן וכו'. כתב ה' המגיד פי' שאין אותו נהר פוסק מן האגם וכו' וכך פירש"י, משמע שאם הוא פוסק אע"פ שיש בנהר זה שפע מים רבים שלא יוכל לבא במועד לצורך דלי אסור להשקות ממנו וטעמא דהיינו שמא יפסק ויחשוב שלא יצטרך לדלי ואחר כך יצטרך לדלות בדלי והוי טרחא יתירא ולפיכך אמרו מילתא פסיקתא דליכא למיטעי דכל שלא פסק פ"ס לבא לצורך דלי:

זרעים

פרק שמיני

א נהרות [א]המושכין מן האגמים מותר להשק'ת מהן בית השלחין במועד והוא שלא פסקו. וכן הבריכות שאמת המים עוברת ביניהן מותר להשקות מהן. וכן בריכה שנטפה מבית השלחין ועדיין היא נוטפת מותר להשקות ממנה בית השלחין אחרת. והוא שלא פסק המעין המשקה בית השלחין העליונה: **ב** ערוגה שחציה נמוך וחציה גבוה לא ידלה ממקום נמוך להשקות מקום גבוה מפני שהוא טורח גדול. ומותר לדלות מים להשקות הירקות כדי לאכלן במועד. ואם בשביל ליפותן אסור: **ג** אין עושין עוגיות בעיקרי הגפנים כדי שיתמלאו מים. ואם היו עשויות ונתקלקלו הרי זה מתקנם במועד. וכן אמת המים שנתקלקלה מתקנין אותה במועד. כיצד היתה עמוקה טפח חופר בה עד ששה. היתה עמוקה טפחיים מעמיקה עד שבעה. ומושכין את המים מאילן לאילן ובלבד שלא ישקה את כל השדה. ואם היתה שדה לחה מותר להשקות את כולה *ומרביצין את השדה במועד. שכל הדברים האלו אין

א טור סימן תקל"ז סמ"ג לאוין עה:

השגת הראב"ד

*ומרבילין את השדה במועד וכו'. כתב הראב"ד ז"ל משנת ראב"י אני רואה בכאן דראב"י הוא דאמר שלא ישקה כל השדה והוא אמר נמי זרעים דלא שתו קודם המועד לא ישקה אותם במועד וחכמים מתירין בזה ובזה בין באילן בין בזרעים והכי איתא בירושלמי. וזה המחבר תופס דברי ראב"י ולא ידעתי מי עשאו מכריע על דברי חכמים ואם יאמר רב יהודה הכריע דמפרש לדעת ראב"י שלא רבא למד יותר מדברי חכמים. ואם יאמר שלא הקשו על רבא מגריד ועמדה הקושיא לפי שלא נתלקו בגריד ודמו הרבילא לשדה גריד שהוא אסור להשקותו א"כ למה אמר שמרבילין את השדה במועד. וסוף דבר כל הדברים צריכין תקון גדול עכ"ל:

אלא עדיין נמשך ממנו לפי שאם פסק שמא יבא למלאת כדו להשקות והוי טורח יתר: וכן הבריכות וכו'. ברייתא שם הבריכות שנתמלאו מים מעיו"ט אסור להשקות מהן בחולו של מועד ואם היתה אמת המים עוברת ביניהן מותר אמר רב אשי אע"פ שאין רובה של שדה שותה מאותה אמת המים ביום אחד ולזה סתם רבינו: וכן בריכה וכו'. שם ת"ר בריכה שנטפה משדה בית שלחין זו מותר להשקות ממנה בית השלחין אחרת והקשו והא עבידא דפסקה ותירץ ר' ירמיה ועדיין היא מטפטפת ואמר אביי והוא שלא פסק מעין הראשון:

ב ערוגה שחציה וכו'. שם יתר על כן אמר ר' אליעזר בר"ש שאפילו ערוגה אחת חציה גבוה וחציה נמוך לא ידלה ממקום נמוך וישקה במקום גבוה: מותר לדלות וכו'. מסקנא דגמרא שם (דף ד':) ובהלכות ומדלין מים לירקות כדי לאכלן ואם בשביל ליפותן אסור והטעם שכל שהוא צריך לצורך המועד אפילו טורח גדול מתירין בו אבל אם אינו לצורך המועד אין מתירין לכן הדלאה שהיא טורח גדול ואפילו דבר האבד כנזכר ראש פ"ז ובברייתא לאו דוקא כדי ליפותן אסור אבל אם היו נפסדין מותר בהדלאה אלא כל שאינו כדי לאכלן הרי הוא כבית השלחין שאין מתירין בו טורח יתר כך כתבו ז"ל וברור הוא בדברי רבינו:

ג אין עושין עוגיות וכו'. שם (דף ב' ודף ד':) משנה ואין עושין עוגיות לגפנים ובגמרא ובהלכות והני מילי חדתי אבל עתיקי שרי ופירוש עוגיאות חרילין בעקרי הגפנים כדי שיתמלאו מים ופירש רבינו עתיקי אם היו עשויות ונתקלקלו וכן הוא כדבריו שאם נסתמו לגמרי ואין מקום גומא נכר ודאי אסור שהרי זה כעושה אותן מתחלה כך כתבו ז"ל. עוד כתבו שאין מותר להעמיק בהן יותר ממה שהיו: וכן אמת המים וכו'. במשנה אין עושין את האמה בתחלה במועד ומתקנין את המקולקלת ובגמ' מאי מקולקלת אמר ר' אבהו שאם היתה עמוקה טפח מעמידה על ששה פירש"י ז"ל שיעור אמה ששה טפחים ואם היתה עמוקה ששה ונתמלאת עפר עד שאינה עמוקה אלא טפח מותר להעמיקה כעומק ראשון אי נמי אפילו לא חפר בה עדיין אלא טפח מעמיקה עד ששה ע"כ דבריו. ובגמרא פשיטא חצי טפח על שלשה לא כלום הוא טפחים על שנים עשר נמי לא טפחים על שבעה מהו תיבעי מאי תמשה קא מעמיק או דלמא כיון דאיכא טפח יתירא איכא טירחא תיקו. ופסק רבינו להקל לפי שהוא בשל דבריהם ולקולא: ומושכין את וכו'. משנה שם (דף ו':) ראב"י אומר מושכין את המים מאילן לאילן ובלבד שלא ישקו את השדה כולה זרעים שלא שתו מלפני המועד לא ישקם במועד וחכמים מתירין בזה ובזה ובגמרא אמר רב הונא ואם היתה שדה מטוננת מותר ופירש בהלכות דלראב"י נצרכה, ופירוש מטוננת לחה ואין שם טורח יותר ופסקו בהלכות כר"א ומחלוקת היא בין הגאונים וה"ר יצחק אבן גיאת הכריע גם כן כמותו. ופי' משנה זאת בבית השלחין היא ואין שם לא ירקות ולא זרעים אלא אילנות לבד והמשכת המים מאילן לאילן מספיק להם וכן נראה מדברי רבינו שכל מה שהזכיר בפרק זה נמשך אחר בית השלחין הנזכר בראש הפרק: ומרביצין את וכו'. דע שדעת רבינו וההלכות שמה שאמרו בגמ' שם הלוי הרבילא שרי לתרבולי בתולא דמועדא ר"ל בשדה בית הבעל והשקאה מועטת ודחו בגמרא שם זה לדעת ראב"י וכן נדחת בהל'. ומה שהזכיר רבינו ומרבילין את השדה ר"ל בשדה בית השלחין והוא נמשך אחר ראש הפרק והיא ברייתא הנזכרת פ' מי שהפך (דף י"א:) גבי אבל ומרבילין את שדהו משתגיע לעונת מים שלו ופירוש לפי שהוא דבר האבד אפי' קודס זריעה ולזה נתכוון רבינו בכאן ובזה נסתלקה השגת הר"א ז"ל שהקשה איך פסק רבינו כראב"י ופסק שמרבילין את השדה ובגמ' דחו הא דהרבילא לדעת ר"א כנזכר למעלה וכן תירץ הר"א ז"ל כדעת ההלכות ועיקר:

זרעים

משנה למלך

הלפרים והזאה כיון דליכא גילות לאיזה תכלית יביא לפרים במועד. ומיהו נראה דדוקא כשאל עסרתו במועד אבל אם נטהר מקודם ר"נו מגלח כיון שהיה לו פנאי מקודם המועד ולא דמיא לתגלחת שניה דאיכא שיהוי קרבנות. ומכאן הוכחה למה שכתבת לעיל דלא קיי"ל כר' יוסי דאית ליה דאין רואין נגעים במועד אף במוחלט דהא לפי מה שכתבנו דין זה דמטהרין את המצורע לא משכחת לה אלא כשנרפא הנגע במועד וכדכתיבנא. ומיהו עדיין י"ל דאף שנרפא קודם הרגל מותר לגלח במועד משום דע"כ לא אצטריכו בגמרא לומר טעמא דשיהוי קרבן אלא דוקא בתגלחת שניה משום דהתגלחת היה קודם הקרבן וא"כ היה מן הדין דכל שהיה לו פנאי לגלח קודם המועד ולא גילח שיהיה אסור לגלח במועד אלא דמשום שיהוי קרבן שרינן ליה. אבל בתגלחת ראשונה שהיתה אחר הבאת לפרים והזאה אף שנטהר קודם המועד כל שלא הביא לפרים לא קרינן ביה שהיה יכול לגלח ואף שהיה בידו להביא לפרים מ"מ לגבי תגלחת לא קרינן שהיה בידו לגלח. והרי גבי מנודה ומי שנשבע שלא לגלח כתבו מן הראשונים ז"ל דאף שהיה בידו לישאל על נדרו קודם המועד וכן לפיים לבעל דינו מ"מ כיון שלא היה בידו לגלח ממילא אלא ע"י מעשה מותר לגלח במועד. וא"כ הכא נמי כיון שלא היה בידו לגלח כי אם אחר הבאת לפרים חשיב דאין בידו לגלח. ולפי זה מלינו למימר דהא דמטהרין את המצורע במועד אתיא אף כר' יוסי דאית ליה דאין רואין את המוחלט במועד ומיירי בשנטהר קודם המועד והשתא במועד מביא לפרים ומזין עליו ומתגלח:

הכלל העולה מה שנראה לי הוא דדוקא היכא דנרפא הנגע במועד מתגלח והיכא דנרפא קודם המועד אם הביא הלפרים קודם המועד אסור לו לגלח במועד כיון שהיה בידו לגלח קודם המועד. אך אם לא הביא הלפרים קודם המועד זה תלוי במחלוקת דלמ"ד דמנודה ומי שנשבע שלא לגלח דלא הותר אלא במי שלא היה בידו לישאל על נדרו או על נידויו אבל אם היה בידו אסור ה"נ אסור לגלח כיון שהיה בידו להביא לפרים ולגלח. אך למ"ד דלעולם שרי לגלח במועד ה"נ שרי ומחלוקת זה נתבאר באורך בטא"ח. ונזיר טמא ונזיר טהור פשיטא דמותרים לגלח במועד אף שהיה בידם לגלח קודם המועד דהא איכא לטעמא דשיהוי קרבנות כמבואר:

לחם משנה

ומ"מ אינו מהוור דמנין לו דבלוקח מן השיירא אינו מותר לקנות עבדים ובהמה כיון דסוף סוף מתניתין לא משמע ליה אלא בלוקח כדרכו. עוד כתב ולא מנה מה שצריכין לעשות בו מלאכה וכו' כוונתו דאפילו תאמר דלקח כרם לבצור או שדה לקצור דכבר אתני ליה לצורך המועד מ"מ נ"ל דלא רצה התנא להשמיענו בדבר שצריך לעשות בו מלאכה קודם שיקנה ממנו:

פ"ח ג ומרביצין את השדה וכו'. וא"ת לדעת רבינו ז"ל דהרבצה בבית הבעל אסורה ובבית השלחין מותרת א"כ כשהקשו בגמרא (דף ו':) תרי ברייתות חדא דאמרה מרבילין שדה לבן בשביעית אבל לא במועד וחדא דאמרה מרבילין בין במועד בין בשביעית אמאי לא תירץ דהך דמתניתין בין במועד איירי בבית השלחין ואחריתי הוי שדה לבן ואמאי דחקו ואמרו הא ראב"י הא רבנן. וי"ל דמשמע ליה לגמרא דהך מרבילים בין במועד הוי כולל בין שדה לבן בין בית השלחין:

בורות

לפיכך

מגדל עוז

פ"ח נהרות המושכין עד מעמיקה עד שבעה. פ"ק דמ"ק (דף ב'): ומושכין את המים מאילן לאילן ובלבד שלא ישקה כל השדה ואם היתה שדה לחה מותר להשקות כולה ומרבילין את השדה במועד שכל הדברים האלו אין בהן טורח יתר: כתב הראב"ד ז"ל משנת ראב"י אני רואה וכו': ואני אומר כי הלכה זו עיקרה פ"ק דמ"ק ור"מ ז"ל פסק ועמד בשיטת רבותיו רבי יצחק בר' יהודה ן' גיאת ותלמידו ר"י אלפס ותלמידו רבינו יוסף הלוי ן' מגאש רבו של ר"מ ז"ל ויפה עשה שחייב אדם לומר כלשון רבו, והראב"ד ז"ל עמד בשיטת בעל המאור והרמב"ן ז"ל בספר המלחמות ואע"פ שזו מחלוקת ישנה היא ובעל הלכות גדולות ז"ל הוא שפסק כן אבל דעתו הוא ז"ל כמו שכתב

ר"י

הגהות מיימוניות

דר"ת מתיר ורוב בני אדם נוהגים כן אין בידי לאסור והמחמיר תבא עליו ברכה ע"כ. וכתב בעל ס"ה והיה רגיל לומר למלוין בחוה"מ שיקחו הרבית של אותו השבוע מיד העכו"ם ויוציא אותו ליתרון שמחת י"ט כי החיא דירושלמי דלעיל וראבי"ה כתב שקבל מאביו רבינו יואל הלוי שמותר להלוות במועד ברבית דזימנין דלא משכח להלוות והוי כדבר האבד ואע"פ שאין נפסד בקרן אלא בריוח שרי כרבי יוסי דאמר בירושלמי שהיה ייגו בתוך הבור שלא יאבד כל עיקר דחייש אפילו להפסד מועט ודלא כר"י דאמר יאבד דבר מועט ואל יאבד דבר מרובה ודמי להא דרבינא דאמר זימנין דלא משתכחא לה

ולא

אין בהן טורח יותר: ד *זרעים שלא שתו מלפני המועד לא [א] ישקה במועד מפני שהן צריכין מים רבים ויבא לידי טורח יותר. ומותר להסב את הנהר ממקום למקום ולפתוח נהר שנסתם. [א]בורות שיחין ומערות של יחיד אם היה צריך להם חוטטין אותן ושפין את סדקיהם אבל אין חופרין אותן לכתחילה. וכונסים לתוכה מים אע"פ שאינו צריך להן. *ועושין נברכת במועד: ה [ב]עכברים שהן מפסידין את האילנות צדין אותן במועד. בשדה האילן צד כדרכו. כיצד חופר ותולה המצודה. ואם היה שדה לבן סמוך לשדה האילן צדין אותן בשדה הלבן [ג]בשינוי כדי שלא יכנסו לשדה האילן ויחריבוהו. וכיצד צד בשינוי נועץ שפוד בארץ ומכה בקורדום ואחר כך מנתקו ונמצא מקומו גומא: ו [ד]כותל גנה שנפל בונהו מעשה הדיוט או גודר אותו [ב] בקנים וגומא וכיוצא בהן. וכן אם עשה מעקה לגג בונה אותו מעשה הדיוט. [ג] אבל כותל חצר שנפל בונהו כדרכו. [ד] ואם היה גוהה* סותרו מפני הסכנה ובונהו כדרכו: ז בונה אדם [ה]איצטבא לישב או לישן עליה. הציר והצינור והקורה והמנעול והמפתח שנשברו [ה] מתקנן במועד כדרכו בין בשל ברזל בין בשל עץ. שזה הפסד גדול הוא שאם יניח הפתח פתוח ודלתות שבורות נמצא מאבד כל מה שבבית. וכבר בארנו כל שיש בו הפסד אינו צריך שינוי: ח [ו]אין חופרין קבר להיות מוכן למת שימות *ואין בונין אותו. אבל אם היה עשוי הרי זה מתקנו במועד. כיצד מוסיף במדתו או מקצר ממדתו כדי שיהיה נכון לעת שיקבר בו

*נוסחתנו בגמ' גוהה:

א טור סי' תקמד וסמ"ג לאוין עס : ב טור סי' תקלז : ג עי' בטור שם : ד טור סי' תקמ : ה עי' בטור שם : ו טור סי' תקמו סמ"ג לאוין עס :

השגת הראב"ד

*זרעים שלא שתו וכו'. כתב הראב"ד הברייתא שונה את זה על זרעים שלא שתו לפני המועד והוא שונה אותו על כל שדה של אילנות ואולי מדעתו למד זה:

*ועושין נברכת וכו'. כתב הראב"ד ז"ל לא נמלט מן הטעות שטועין בו רבים שהם סוברים נברכת כמו עוגיאות וטעו טעיות גדולות הידועות לכל מבין וכי אינה אלא ענין חפירת הקבר וכן אמרו בירושלמי נברכת זו הבקיע וכן כל שהוא בה חפירה נקרא בקיע והוא החפירה שאנו עושין עכשיו למת ושם היו עושין אותם קודם לקבר עד שיחפרו לו כוך או בנין נאה ואותו הבקיע עושין במועד עד לאחר שיעשה לו כוך או קבר לפי כבודו עכ"ל:

*ואין בונין וכו'. כתב הראב"ד גם זה טעות וקודם שימות שמת למה מתקנין אותו כלל אלא שכל משימות שמת, עכ"ל:

מגיד משנה

ד זרעים שלא וכו'. גם זה כרא"בי כנזכר למעלה: ומותר להסב את הנהר וכו'. שם (דף ד':) אביי שרא להו לבני המדך לסחופי נהרא ר' ירמיה שרא להו לבני סכותא למכרא נהרא טמימא: בורות שיחין ומערות וכו'. שם (דף ה'.) מסקנא דגמרא דשל יחיד חפירה אסורה אפילו בצריך להן אבל הטיטה מותרת בצריך, וכונסין לתוכן מים אע"פ שאינו צריך להם. וכתב הרמב"ן דודאי אם אין לו ליחיד מה ישתה אפילו חפירה מותרת ובלבד שלא יעריס לחפור בור גדול מספיק להרבה ימים דומיא דאין לו מה יאכל שקוצר ודש ודין הגמרא הוא בשיכול לשתות מי נהר ואפשר לו לטרוח ולילך ולדלות מן הנהרות עסקינן ורוצה לשתות מי בארו ולזה התירו חטיטה ולא חפירה ואם יש לו מים בבור או שותה ממקום שרגיל לשתות אפילו חטיטה אסורה לו אבל בשאין לו מה ישתה ודאי מותר לו אפילו לחפור ע"כ. ויש לחוש לפי שהמים מצויין בזול ואפשר שאפילו אין לו מה ישתה אלא ממקום רחוק הרבה לא התירו לו חפירה. וזה נראה בדעת רבינו שלא חלק: ועושין נברכת במועד וכו'. משנה שם (דף ח':) אין חופרים כוכין וקברין במועד אבל מחנכין את הכוכין ועושין נברכת במועד וכו'. פירש"י ז"ל נברכת בריכת כובסין ולית בה טרחא כולי האי וכן פירשו הגאונים ז"ל נברכת של כובסין והיא חפירה שחופרים בה לכבס בה בגדי פשתן ומי שאין לו אלא חלוק אחד כמבואר פרק שביעי. אבל הרא"ש ז"ל והאחרונים הקשו על פירוש זה ופירשו שהוא מענין הקברות. והר"א ז"ל פירש שהוא קבר שעושין למת לשעה עד לאחר המועד שיחפרו לו קבר נאה לפי שהוא סבור שאסור לחפור קבר כתקנו אפילו למי שמת בחולו ש"מ כמ"ש בהשגות, ואין פי' זה נכון כמו שיתבאר בסמוך. אבל הרמב"ן ז"ל פירש שהוא תוספת חפירה לקבר העשוי כבר והותרה לצורך המתים שימותו. ורבינו כתב לשון המשנה אבל ממה שכתבה בסמוך לחפירת בורות ולא כתבה למטה בדין חפירת הקברות נראה שהוא מפרשה כפירש"י והגאונים ז"ל והעיקר כפירוש הרמב"ן ז"ל ולמטה אבארנו:

ה עכברים שהן וכו'. משנה שם (דף ו':) צדין את האישות ואת העכברים במועד משדה האילן ומשדה הלבן כדרכן ובשביעית וחכמים אומרים בשדה האילן כדרכו ובשדה הלבן שלא כדרכו כך מצאתיה בקצת ספרים ובקצתן ר"י אומר בשדה האילן וכן הוא בברייתא בגמרא בשם ר"י ובגמ' (דף ז'.) ת"ר כיצד כדרכו חופר גומא ופורש עליה מצודה כיצד שלא כדרכו נועץ שפוד ומכה בקורדום ומרדה את האדמה תחתיה תניא ר"ש בן אלעזר אומר כשאמרו בשדה לבן כדרכו לא אמרו אלא בשדה לבן הסמוכה לאילנות שמא יצאו משדה לבן ויחריבו את האילנות ע"כ בגמרא. ודעת רבינו לפסוק כחכמים דמתניתין לפי גירסת מקצת ספרים או כר"י מפני הברייתא דת"ר כיצד כדרכו וכו' השנויה שהם והוא ז"ל מפרש דר"ש בן אלעזר סבירא ליה כתנא קמא דמתני' ופירש ר"ש דלא התירו בשדה לבן אלא בסמוך לאילנות וה"ה לאידך תנא דמתני' אפילו שלא כדרכו לא הותר בשדה לבן אלא בסמוך לאילנות לפי שהן אינן מפסידין אלא באילנות זה נראה לדעת רבינו, ובהלכות הר' יצחק אבן גיאת ז"ל פסקו כת"ק דמתני' וכר"ש בן אלעזר שבשדה לבן הסמוך לאילנות צד כדרכו. ונראה מדבריהם שהם מסכימים לדעת רבינו שלא לצוד אפילו בשינוי בשדה שאינה סמוכה לאילנות וכן עיקר שלא כדברי הר"א ז"ל שכתב בסמוכה לאילנות לצוד כדרכו ובשאינה סמוכה לצוד בשינוי ואין זה נכון דכל שאינה סמוכה אין לצוד כלל:

ו כותל גנה וכו'. משנה שם (דף ו' ז'.) ומקרין את הפרצה ובגמרא כיצד מקרין רב יוסף אמר בהוצא ודפנא במתניתא תנא צר בצרור ואינו טח בטיט א"ר חסדא לא שנו אלא כותל גנה אבל כותל חצר בונה כדרכו והביאו שם ברייתא דכותל הגוהה סותרו ובונהו מפני הסכנה, עוד במשנה (דף י"א.) ועושין מעקה לגג ולמרפסת מעשה הדיוט ולא מעשה אומן:

ז בונה אדם וכו'. בגמרא (דף י':) רבא שרא למבני אצטבא וכתב הרמב"ן ז"ל בלקוטיו דדוקא במעשה הדיוט אבל לא במעשה אומן לפי שכל שהוא לצורך המועד כיון שאינו צורך אוכל נפש לא הותר במעשה אומן אלא במעשה הדיוט ע"כ דבריו והם כלל לכל כיוצא בזה ולדבריו כותל חצר שנפל שבונה כדרכו הוא מפני שמירת ביתו ועשאוהו כצורך אוכל נפש לפי שהוא דבר האבד ואינו צריך שינוי: הציר וכו'. משנה שם (דף י"א.) הציר והצינור והמנעול שנשברו מתקנן במועד ואוקימנא לה בגמרא כר"י דאמר לא בעינן שינוי בדבר האבד וקי"ל כותיה כמבואר ראש פ"ז:

ח אין חופרין וכו'. משנה (דף ח':) אין חופרין קבר וכו' וכבר הזכרתיה למעלה בדין הנברכת ופירשו בהלכות להקבר בהם לאחר המועד. וכן פירשו רבינו חננאל והר"ר יצחק אבן גיאת ז"ל שלצורך מי שכבר מת ודאי מותר לחפור כדרכו אפילו ביו"ט שני כנזכר פ"א. ובהשגות א"א זה טעות גדול וכו', והוא כדעתו ז"ל שכתבה למעלה. וכבר הוכיח

כסף משנה

ד זרעים שלא שתו וכו'. ויבא לידי טורח יותר כלומר וכל היכא דאיכא טירחא יתירא אפילו במקום פסידא לא טרחינן:

ה עכברים שהם מפסידים וכו'. מדברי רבינו בפירוש המשנה נראה שבמקום ר' יהודה אומר הוא גורס וחכמים אומרים ופסק הלכה כמותם. ונראה שהוא גורס בדברי ר"ש בן אלעזר כשאמרו בשדה הלבן שלא כדרכו לא אמרו אלא בשדה הלבן הסמוך לאילנות ואחכמים קאי ואפילו אי גרים ביה כדרכו כגירסת הרי"ף והרא"ש דהשתא ע"כ קאי את"ק סובר רבינו דמדת"ק נשמע לחכמים דכיון דת"ק כי שרי בשדה הלבן כדרכו איירי דוקא בשדה הלבן הסמוך לאילנות אם כן חכמים נמי אשדה לבן הסמוך לאילנות מהדרי ואמרי דאינו

לחם משנה

ד בורות שיחין ומערות של יחיד אם היה צריך להן חוטטין אותו ושפין את סדקיהן אבל אין חופרין אותן לכתחילה וכו'. תימה דבגמרא (דף ה') אמרו בברייתא בבור של יחיד וחוטטין אותן אבל לא שפין את סדקיהן וא"כ איך כתב רבינו ז"ל דשפין את סדקיהן. ע"כ נראה לומר דהוא ז"ל גורס שם ושפין את הדקיקן. ועוד אמרו שם ולא חוטטין לתוכן נ"ל דהך חטיטה בתרא הוי כמו חפירה והוי עפי מחטיטה קמייתא שהסביר קודם וזהו שכתב כאן לתוכן: בורות וכו' של יחיד. כתב ה"ה ז"ל בשם הרמב"ן ז"ל דאם אין לו ליחיד מותרת חפירה דומיא דקוצר ודש. וא"ת הא קוצר ודש כשאין לו מה יאכל לא התירו אלא ע"י שינוי כמ"ש רבינו ז"ל לעיל ואפשר דה"נ ע"י שינוי קאמר:

ה עכברים שהם מפסידין וכו'. עיין בכ"מ במקומו ויתבאר לך היטב לשון ה"ה ז"ל:

אין

הגהות מיימוניות

ולא קאמר ליומא אחרינא ודאי לא משתכחא להו ואפ"ה שרי: [א] משנה ראב"י קב ונקי ודלא כחכמים דמתירין, ע"כ: [ב] רב יוסף אומר בהוצא ודפנא: [ג] אמר רב חסדא לא שנו אלא כותל גינה אבל כותל חצר וכו' רבא שרא למיבנא איצטבא וכו', ע"כ: [ד] בירושלמי מפרש דהתירו סופו משום תחלתו והא דלא חשיב ליה במס' ביצה בהדי הנך ג' דהתירו סופן משום תחלתן משום דלא חשיב אלא הנך דאיירי ביו"ט עצמו ולא בחוה"מ אבי"ה, ע"כ: [ה] יש מביאין מכאן ראיה לתקן במועד מנעלים שנשברו. כתב ראבי"ה מנעלים שנקרעו במועד או לפני המועד ואירע אונס ולא כיון מלאכתו במועד מותר

מגדל עוז

ר"י אלפס והעומדים בשיטתו וכן פירש הסוגיא להוכיח כן: זרעים שלא שתו עד טורח יתר. פ"א מקין: כתב הראב"ד הברייתא שונה את וכו'. (הסופר השמיט התירוץ והסגם): ומותר להסב את הנהר עד ועושין נברכת במועד: כתב הראב"ד ז"ל לא נמלט מן הטעות וכו': ואני אומר כבר הציל עצמו מלפרש הפירוש הזה שהסדו הראב"ד ז"ל וגילה דעתו בפירוש המשניות שחיבר ז"ל פ"ק דמ"ק וז"ל בפירוש המשנה ונברכת היא חפירה כאותן ששורין בהן את הפשתן ודומיהן עכ"ל. כן פי' הרב רבי נתן בעל הערוך בשרש בקע ובשרש גוהס ונסתייע מפרק לא יחפור ומן הירושלמי ומפרש"י ז"ל. ואולי הראב"ד ז"ל לא ראה פירוש המשניות לר"מ ז"ל או אולי חשדו בפירוש הזה מפני שלא חברו עם חפירת כוכין ודומיהן וא"כ הוא כבר עלה על דעת מקצת רבותינו בעלי התוס' ז"ל בפירוש המשנה ולא חשו בכך לקבוע הלכה כדבריהם ואף כי על לשון ר"מ ז"ל והלא עיניך רואות כי בכאן חיבר דינין מפוזרין שחשב הראב"ד ז"ל להשיגו בפ' שלמעלה מפני שלא ביארן שם ולדרכה עשה בחכמתו שחיבר שם דיני צרכי רבים כאחד וכאן חיבר צרכי יחיד כאחד וכבר הלכתיו שם כיד אלהי הטובה עלי: עכברים שהן עד אינו צריך שינוי. פ"ק דמ"ק (דף ז'): אין חופרין קבר לפיכך מוכן למת ולא בונין אותו עד שיקבר בו. פ"א מקין: כתב הראב"ד ז"ל גם זה טעות גדול וכו': ואני אומר חלילה לדרכה גם כזה נתחייב לומר כלשון רבו של ר"מ ור"י

בו: ט [א] אין מפנין את המת ולא את [ו] העצמות מקבר לקבר ולא ממכובד לבזוי ולא מבזוי למכובד. ואסור לעשות כן לעולם בשאר הימים אלא אם כן היה מפנהו בתוך שלו מפנהו בשאר הימים אפילו ממכובד לבזוי: י [ב] אין מתליעין את האילנות ולא מזהימין את הנטיעות ולא מגזמין. אבל סכין את האילנות ואת הפירות שבהן בשמן [ג] ועוקרין את [ז] הפשתה מפני שהיא ראויה לחפוף בה במועד. וקוצרין את הכשות מפני שהיא ראויה להטילה לשכר במועד וכן כל כיוצא בזה: יא [ד] אין מכנסין את הצאן לדיר כדי שיזבלו את הקרקע. שהרי הוא מדייר שדהו במועד. ואם באו מאליהן מותר. ואין מסייעין אותן ואין מוסרין להן שומר לנער את הצאן. היה שכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה שכיר שבוע מסייעין אותן ושוכרין שומר לנער את צאנם ממקום למקום כדי שיזבלו כל השדה. [ח] [ה] הזבל שבחצר מסלקין אותו לצדדין. ואם נעשה החצר כרפת בקר מוציאין אותו לאשפה: יב המשוה פני הקרקע אם מתכוין לתקן מקום שיעמיד בו כרי של תבואה או שידוש בו מותר. ואם נתכוון לעבודת הארץ אסור. וכן המלקט עצים מתוך שדהו אם לצורך עצים מותר ואם לתקן הקרקע אסור. [ו] וכן הפותק מים לגנה אם נתכוון שיכנסו הדגים מותר ואם להשקות הארץ אסור. [ז] וכן [ט] הקוצץ חריות מן הדקל אם נתכוון להאכיל לבהמה מותר ואם נתכוון לעבודת האילן אסור.

וממעשיו

א טור יו"ד סי' שסג סמ"ג לאוין עה: ב טור סי' תקלז: ג טור סי' תקלג: ד טור סי' תקלז: ה טור סי' תקלח: ו טור סי' תקלו: ז שם תקלז:

כסף משנה

דאינו לד אלא שלא כדרכו וממילא משמע דכשאינה סמוכה לאילנות אינו לד כלל ואפילו שלא כדרכו:

יא אין מכניסין את הצאן לדיר וכו' היה שכיר שבת שכיר חדש וכו'. כתב ה"ה נראה מלשון רבינו שהוא מפרש מימרא דרבי וכו'. נראה מדבריו דבחוה"מ שוכרים אותו דכיון דלאו מלאכה היא לא אסרו אמירתו לעכו"ם בחוה"מ ולאפוקי ממ"ש נמוקי יוסף:

יב המשוה פני הארץ וכו'. מדברי רבינו פרק שני מהלכות זכיה נראה שסובר כדמשמע מגירסת הרי"ף והרא"ש ודלא כדמשמע מדברי רש"י:

ומושיבין

מגיד משנה

הוכיח הרמב"ן ז"ל שהטעות בדברי הר"א ז"ל הוא דודאי לצורך מתים שימותו היא משנתנו ואין קושיא שהתירו לתקן בהם אע"פ שאין צריכין להם עכשיו לפי שעשאום כצרכי רבים רבים שתו ורבים ישתו והרי הן כעין חטיטת בורות שיחין ומערות שאין צריכין להם עכשיו שהתירו בהן סופן דהיינו חטיטה אבל לא תחלתן דהיינו חפירה כל שאין צריכים להם עכשיו כמבואר פ"ז. והוא ז"ל מפרש משנתנו כך אין חופרין כוכים וקברות לצורך מתים שימותו. ואמרו כוכין בחפירה וקברות בבנין אבל מחנכין את הכוכין. ובגמ' כיצד מחנכין שאם היה ארוך מקצרו במתניתא תנא מאריך בו ומרחיב בו ועושין נברכת שלפי שנה חנוך בכוכין ולא בקברות פירש בקברות שעושין בהן נברכת בבנין והוא תוספת בנין שמוסיפין בהן. אלו דבריו ז"ל ומסכימין עם דברי רבינו חוץ מפירוש הנברכת כמו שכתבתי למעלה:

ט אין מפנין וכו'. דין שאר ימים מפורש בירושלמי וכבר כתבו פעם אחרת רבינו פרק י"ד מהלכות אבל ודין חוה"מ יצא לרבינו ממה שאסרו ליקוט עצמות במועד וכדעת ר' יוסי דמשנתנו כמבואר פרק י"א מהלכות אבל:

י אין מתליעין וכו'. ברייתא בע"ז פרק ר' ישמעאל (דף נ':): ועוקרין את וכו'. פרק מי שהפך (מ"ק י"ב:) רב יהודה שרא למעקר כתנא משום דחזיא להפיפה ופירש"י ז"ל ראוי לכסות בה כל מאכל כגון תמרים ותאנים. אבל הר"א ז"ל פירש לשוי הגשים לחוף בו הפנים ולפי שאין דרך הפשתן לעקרו לחצאין התירו לעקרו כלו כיון שצריך למקצת כך כתב הרא"ה ז"ל: וקוצרין את הכשות וכו'. שם ופי' כשות עשב שמטילין בשכר:

יא אין מכניסין הצאן וכו'. שם ת"ר אין מדיירין שדה בחולו של מועד ואם באו מאליהן מותר ואין מסייעין אותן ואין מוסרין להם שומר לנער את צאנם היה שכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה שכיר שבוע מסייעין אותן ומוסרין להם שומר לנער את צאנם רבי אומר בשבת בטובה ביו"ט במזונות במועד בשכר אמר רב יוסף הלכה כרבי ע"כ בגמרא. ונראה מלשון רבינו שהוא מפרש מימרא דרבי על שכיר שבת ועל השומר המנער את הצאן קאמר רבי דבשבת מחזיקין לו טובה וביו"ט נותנין לו מזונות ובמועד שוכרין אותו בדמים זהו שכתב ושוכרין שומר וכו'. ויש מי שפירש דהא דרבי בבאו מאליהן קאי וסוברים דבמועד אין שוכרין אותם לכתחלה אבל אם באו מאליהם מותר לתת להן שכר וביו"ט מזונות כך פירש"י ז"ל. ודברי רבינו נראין אלא שאני תמה למה לא כתב דין שבת ויו"ט: הזבל שבחצר מסלקין. ברייתא פרק מקום שנהגו (דף נ"ה:) בפסחים והיא בחולו ש"מ ומבואר בהלכות בפ' מי שהפך:

יב המשוה פני הקרקע וכו' עד תנור וכירים. פ"ק (מ"ק י':) מימרות פסוקות בלא מחלוקת ושם בארו במה יהיה ניכר לאיזה דבר הוא מתכוין ורבינו כתב ממעשיו הוא ניכר לאי זה דבר הוא מתכוין ובפ' ב' מהלכות זכיה ומתנה ביאר רבינו פרטי המעשים גבי הרוצה לזכות בנכסי הגר וכל מה שבנכסי הגר לא קנה במועד מותר לעשותו כמבואר כאן ושם. ומ"ש כאן אפשר שהוא מפני שכל שיש לו כונה האסורה אע"פ שאינו עושה מעשה מוכיח כונתו ודאי אסור לעשות במועד ולא הזכירו חכמים ההוכחה אלא שאם הוא עושה מעשה המוכיח כונת איסור לא כל הימנה לומר לכך נתכוונתי אבל בנכסי הגר שכל הולך אחר מעשה המוכיח. זה נראה ואולי קצר רבינו בכאן ובאר שם וילמד סתום מן המפורש:

תנור

לחם משנה

י אין מתליעין את האילנות וכו' אבל סכין את האילנות וכו'. תימה דבפרק ר' ישמעאל (דף כ') אמר סכין שמן לגיזום בין במועד בין בשביעית ורמינהו סכין את הפגין (ומנקבין) ומפטמין אותן עד ראש השנה ר"ה אין בשביעית לא מי דמי הכא אוקימי אילנא והתם פטומי פירא ואסור עד כאן. הרי מבואר שם דבשביעית סכין את הגיזום אבל לא את הפגים שהם הפירות משום דבגיזום הוה דבר האבד דמוקים אילנא אבל בפירות לא ואם כן כיון דבשביעית אין סכין את הפירות כ"ש במועד דהא אמרו שם מתליעין בשביעית ואין מתליעין ומזהמין במועד משמע דקיל שביעית ממועד ופירשו שם בגמ' הטעם דבשביעית לא אסר רחמנא אלא מלאכה אבל במועד אסר אפילו טירחא א"כ פשוט שם בסוגיא דקיל שביעית ממועד וכיון דבשביעית אמרינן אין סכין את הפירות כ"ש במועד וא"כ איך כתב כאן רבינו ז"ל דסכין את הפירות. ועוד תימה דבגמרא הקשו שם בשביעית זהום אזיהום ותירצו תרי זהמי הוו חד לאוקומי אילני ושרי וחד לאברויי אילני ואסיר. ורבינו ז"ל בפ"ה מהלכות שמיטה ויובל כתב סתם ולא יסוך את הנטיעות בדבר שיש לו זוהמא דהיינו זיהום כמו שכתב בפירוש המשנה בפרק שני ממס' שביעית וא"כ היה לו לחלק בין הני תרי זיהומי ולומר דאם הוא זיהום להברות האילן אסור ואם לאוקומי האילן שרי ועוד שלא הזכיר שם מתליעין כלל בשביעית ובסוגיא זו נראה דמתליעין. מיהו לזה יש לומר דרבינו ז"ל סבירא ליה דפליגי תנאי בירושלמי דלא ופליג בין הני תרי זיהומי כמו שכתב רבינו שמשון שם והוא ז"ל פסק כתנא דמתניתין דאמר אין מזהמין בשביעית וה"ה דאין מתליעין והטעם דס"ל דמתני' דירושלמי משום דגמ' דידן לא אמר פירוקא דתרי זיהומי בלשון ודאי אלא בדרך דילמא וכיון דבירושלמי אמר תנאי היא בדרך ודאי אין ספק דגמ' דידן מודיא מידי ודאי דהירושלמי זו היא דעתו ז"ל. אבל לקושיא הראשונה צ"ע דלא מצינו בירושלמי שיאמר בהאי קושיא דהכא אסירא דהוו תנאי כדי שנאמר שיסמוך עליו רבינו ז"ל ועוד דהוא ז"ל כתב בפ"א מהלכות שמיטה ולא יסוך את הפגין משמע דהגיזום שרי ודוקא בהפגין דהוא הפירות אסיר משום דהוי פטומי פירא כמו שאמרים גמרא וא"כ הדרא קושיא לדוכתא וצ"ע. והדברים רבים עלו במחשבה ואין אחד מהן עולה כהוגן:

ומסרגין

מגדל עוז

ור"י בן גיאת ור"י אלפס ורבותינו בעלי התוס' כן פירשו פ"ק דמ"ק ואף כי הר"ז בעל המאור ז"ל השיג על רבינו יצחק אלפס ז"ל ועמד על שיטת הראב"ד ז"ל וגם למפרשים ז"ל נראה כן כבר השיב עליהם הרמב"ן ז"ל כל הצורך בספר המלחמות שלו דאמר כי אפילו ביו"ט שני התירו ועשאוהו כחול לגבי מת ואפילו למיגד ליה גלימא ולמיגז ליה אסא שהן מלאכות גמורות כחפירת קבר וכמו שהשיבו רבותינו בעלי התוס' ז"ל על משמעות פירש"י ז"ל ועוד עשאו כמו צרכי הרבים והביא ראיה מן ירושלמי דגרסינן בית עלמא דבר מבעיא אתפתחת במועדא רב הונא סבר מימר מן הדא ועושין כל צרכי הרבים אמר ליה רבי מונא לא תני שמואל אלא לסיות שפין את סדקיהן ומוטטין אותן וגורפין לון כדתנינן תמן המוטט בכיור כדי לקבל צרורות ופי' כי רב הונא היה סבור להתיר בכל ענין ואפילו חפירה גמורה ואפילו שלא לצורך המועד עד מפני שהיא צרכי רבים כדתנן ומתקנין את קלקולי המים והשיבו רבי מונא מדברי שמואל שלא התירו צרכי הרבים שלא לצורך המועד אלא כגון שפין את סדקיהן דהיינו כעין מחנכין דמתני' וגם סייעו מלשון התוספתא דגרסינן בלשון הזה אין חופרין שיחין ומערות במועד אבל מחנכין אותן ומתקנין ע"כ. והיינו ודאי שלא לצורך המועד והרבה הפליא ז"ל בראיותיו ודבריו עד שלא הניח לי מקום להתגדר בו מלבד ראה זאת מצאתי סוף פרק המוכר פירות במשנתין דכוכין שפירשו המפרשים ז"ל שהוא דרך החופרים לעשותם לעצמן ובשעת הצורך מוכרים אותן וכן בני המשפחה מתקנין אותם קודם הזמן להיות מוכן כי לא היתה מלאכה ליום אחד ולא לשנים ואפילו לחדש שהרי היו צריכים לעשות בו חצר ומערות וכוכין כמנין לרבנן כדאית להו ולרבי שמעון כדא"ל וזה פשוט ומפורסם ועלו בכך דברי ר"מ ז"ל על נכון: אין מפנין עד אפילו ממכובד לבזוי. באבל רבתי וכן כתב הרמב"ן ז"ל בנמוקי תורת האדם שלו: אין מתליעין את האילנות עד בשמן. במסכת ע"ז ריש פרק רבי ישמעאל: ועוקרין את הפשתן עד שיזבלו כל השדה. פרק מי שהפך (דף כ"ח): הזבל שבחצר עד לאשפה. פ' מקום שנהגו: המשוה פני קרקע עד אמת המים של ניחים. פ"ק דמ"ק:

הגהות מיימוניות

מותר לתקן במועד אפילו חשבינן ליה הפסד מועט כדלעיל בהגה"ה שבפ"ז בהלכה כ"ב, וראב"ן ורבינו יואל הלוי פסקו נמי להיתר וריב"א מספק ליה משום ההיא דפרק מקום שנהגו דאמר ר' יהודה אף הרצענין שכן עולי רגלים מתקנים מנעליהם במועד משמע דלאחרים אסור ואי משום הא לא איריא דנקט עולי רגלים דאורחא דמילתא שצריכין לכך וה"ה לאחרים ומיהו צריך לעשות בצינעא דתניא בתוס' כל אלו שאמרו מספרים כדלעיל בפ"ז בהלכתא כ"א והמחמיר תבא עליו ברכה ע"כ כתב ראבי"ה אבל ס"ה כתב דאסור מההיא דמקום שנהגו דאם לא כן היה לו לומר שכן מותר לתפור מנעלים במועד כדאמרינן שם הדיוט תופר כדרכו ואין מחשיבין דבר האבד הואיל ויכול לקנות חדשים עכ"ל. וכן כתבו התוס' בפרק מקום שנהגו. ואני מצאתי בשם ריב"א בפירוש לאיסור מהא דפרק מקום שנהגו ומהא דפרק מי שהפך בדיק לן רבא תנן מוליכין מבית האומן וכו' ודוק ותשכח ע"כ מצאתי: [ו] כרבי יוסי לגבי ר"מ, ע"כ: [ז] רב יהודה שרי למיעקר כיתנא ולמקטל כשותא, ע"כ: [ח] ולהסיר גבשושית שבבית כתב ה"ר יוסף שמותר שאין שייך שם חרישה ולא אסר התם אלא במקום הראוי לחרישה ס"ה, ע"כ: [ט] מכאן פסק הר"ר מאיר דאין לתלוש עשבים ועפר בבית הקברות במועד כאשר נוהגים לעשות בחול:

ומִמעשיו יוכר לאי זה דבר הוא מתכוון: **יג** [א]תנור וכירים שאפשר [י] שייבשו ויאפה בהן במועד עושין ואם לאו אין עושין אותן. ובין כך ובין כך בונין על חרש של תנור ועל הכירה הטפילה שלהן [ב]ומסרגין את המטות. ונוקרין את הריחים ופותחים להן עין ומעמידין אותן ובונין אמת המים של ריחים: **יד** [ג]זופתין את [כ] החבית כדי שלא יפסד היין. וזופתין את הבקבוק מפני שאין בו טורח. וסותמין פי החבית של שכר כדי שלא תפסד. ומחפין את הקציעות בקש כדי שלא יאבדו. [ד]ומרככין את [נ] הבגדים בידים. מפני שהוא מעשה הדיוט. אבל אין עושין קשרי בית [מ] הידים מפני שהוא מעשה אומן וכן כל כיוצא בזה: **טו** [ה]קוצצין צפורני חמור של ריחים ובונין אבוס לבהמה. [נ] יוסוס שירכב עליו מותר ליטול צפרניו ולסרקו כדי ליפותו. ואין מרביעין בהמה במועד. אבל מקיזין לה דם. ואין מונעין ממנה רפואה. וכל מאכלות ומשקים שאינן מאכל בריאים אלא לרפואה מותר לאדם לאכלן ולשתותן במועד: **טז** * [ו]אין מפנין מחצר לחצר במועד. ולא [ס] מכעורה לנאה ולא מנאה לכעורה. אבל מפנה הוא מבית לבית באותה חצר. ומביאין כלים [ח]שהן לצורך המועד מבית האומן. כגון כרים וכסתות וצלוחיות. אבל כלים שאינן לצורך המועד כגון מחרישה מן הלוטש או צמר מבית הצבע אין מביאין. ואם אין לאומן מה יאכל נותן לו שכרו ומניחן אצלו. ואם אינו מאמינו מניחן בבית הסמוך לו. ואם חושש להם שמא יגנבו מפנן לחצר אחרת אבל לא יביא לביתו אלא בצנעה: **יז** [ע] [ט]אסור לעשות מלאכה בערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה כמו ערבי שבתות. וכל העושה

השגת הראב"ד

*אין מפנין וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי משל אחרים בתוך שלו אפילו מנאה לכעורה שמחה היא לאדם שהוא דר בתוך שלו. וכ"ל אפילו מחצר אחרת ואע"פ שיש לדקדק על זה הירושלמי מן הגמרא נאה ומתקבל הוא, עכ"ל:

א טור סי' תקמ: ב טור סי' תקמא סמ"ג לאוין סה: ג טור סי' תקלח סמ"ג שם: ד טור סי' תקמא סמ"ג שם: ה טור סי' תקמ: ו טור סי' תקלו וע"ש: ז טור סי' תקלה סמ"ג שם: ח טור סי' תקלד: ט טור סי' תסח סמ"ג לאוין סה:

מגיד משנה

יג תנור וכירים שאפשר וכו'. שם (דף י"א.) רב הונא שרא למגדל תנורא איני והא תני רבה בר שמואל ושוין שאין גודלין תנור לכתחלה לא קשיא כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים: ומ"ש בין כך ובין כך בונין וכו'. יצא לו ממה שהעמידו בגמרא ברייתא דרבה בר שמואל בימות הגשמים וברא הברייתא אמרו מעמידין תנור וכירים במועד ובלבד שלא יגמור מלאכתו במועד דברי ר' אליעזר וחכמים אומרים יגמור: ומסרגין את המטות וכו'. סתם משנה פ"ק (דף ח': ודף י'.) ודלא כר' יוסי ובגמרא ושוין שאין מפשילין חבלים לכתחלה. פירוש גדילת החבלים ועשייתן נקרא הפשלה מפני שהן עושין הוטין ארוכין מאד ואין מדקדקין בטוויתן כעין מפשיל כליו לאחוריו. ורבינו לא הזכיר זה לפי שכיון שלא כתב היתר ממילא אסור שאם היתה ההפשלה מותרת לא היה צריך לומר סירוג המטות: ונוקרין את הריחים וכו'. משנה וגמרא (דף י'.:) במחלוקת הגאים והמורא"ים ודעת רבינו כדעת הגאונים בפסק ההלכה שנקור הריחים ובית עין שלהם מותר ואפילו לגמור מלאכתן כדרכן וכן הסכים הרמב"ן ז"ל. ודין העמדתן ובנין האמה שלהם מפורש בגמרא רבא שרא לאוקומי ריחיא ולמבני אמתא דריחיא וכתב הרמב"ן ז"ל ובירושלמי התירו להסיק אלפסין וקדרות לצורך המועד. וכ"ל שאף עשייתן מתחלה בכלל היתר זה מפני שהן מכשירי אוכל נפש ונעשין כדרכן ומפני זה התירו עשיית תנור וכירים וכן התירו לגדל מהולאתה וכן בסכין ודאי מותר להחדו כדרכה אפילו במלאכת אומן ולעשותו לכתחלה כשנשבר במועד אפשר שהוא אסור לפי שהוא דבר הגשאל ויש להתיר ע"כ דבריו ז"ל:

יד זופתין את וכו'. פרק מי שהפך (דף י"ב.) אמר שמואל זופתין כוזא ואין זופתין חביתא פירוש כוזא כלי קטן ורב דימי מנהרדעא אמר זופתין חביתא ואין זופתין כוזא ואמרו בגמ' דשמואל חייש לטרחא ולזה אסר כלי גדול ורב דימי חייש לפסידת היין ולזה התיר בכלי גדול שהפסדו מרובה ומדברי רבינו נראה שהלכה כדברי שניהם להקל וכן עיקר: וסותמין פי וכו'. שם מסקנא דגמ' דשרי למיבע חביתא דשכרא וכ"ש דחמרא: ומחפין את וכו'. משנה שם (דף י"ג:) מחפין את הקציעות בקש ר"י אומר מעבין ויש גורסין אף מעבין. ודע דקי"ל כמ"ד בגמרא במחפין דפרי ת"ק בין קש מועט בין קש הרבה הוא ולזה סתמו רבינו וכן סתם בהלכות: ומרככין את כו'. פ"ק (דף י':) רבא שרא לכסכוסי קירמי מ"ט מעשה הדיוט הוא א"ר הדא קטרי בי ידי אסור מ"ט מעשה אומן הוא:

טו קוצצין צפורני וכו'. שם רב יהודה שרא למשקל טפרי דחמרא דריחיא ואמרו שם דרב יהודה שרא למבני אורוא פי' אבוס של בהמה. וכתב הרמב"ן ז"ל דדוקא במעשה הדיוט. וכן נראה דודאי לא עדיף מעשיית מעקה שאינו מותר במעשה אומן וכן אמרו סוס שרוכב עליו ותמור שרוכב עליו מותר ליטול צפרניו בחש"מ ואמרו שם רבא שרא לסרוקי סוסיא: ואין

טו ואין מרביעין בהמה במועד וכו'. ברייתא בפרק מי שהפך (דף י"ב.) פסק כת"ק דאמר אין מרביעין בהמה בחולו ש"מ ודלא כר' יהודה דמחלק בין בהמה לבהמה וכן פסקו בהלכות: אבל מקיזין וכו'. פ"ק (דף י':) רבא שרא למשקל דמא לחמרא בחולא דמועדא א"ל אביי תניא דמסייעא לך מקיזין דם לבהמה בחולו ש"מ ואין מונעין לה רפואה: וכל אוכלין וכו'. תוספתא נכתבה בהלכות שם:

טז ואין מפנין וכו'. משנה פ' מי שהפך (דף י"ג.) אין מפנין מבית לבית אבל מפנה הוא לחצרו והקשו בגמ' על סיפא דאבל מפנה הוא לחצרו והא אמרת רישא אין מפנין ותירץ אביי סיפא אתאן לבית שבחצר ע"כ בגמרא. ובירושלמי אין מפנין לא מדירה נאה לדירה נאה ולא מדירה כעורה לדירה נאה ואין צ"ל מדירה נאה לדירה כעורה ובתוך שלו אפילו מדירה נאה לדירה כעורה שמחה לאדם בשעה שהוא דר בתוך שלו ע"כ. ורבינו סובר שאין הירושלמי מסכים לגמרתנו במה שהתירו לפנות לתוך שלו שא"כ למה הקשו על משנתנו ולמה לא תירצו אבל מפנה הוא לחצר שלו וכפשט הלשון אלא ודאי סוף הירושלמי חולק עם הגמרא שלנו. והר"א ז"ל כתב בהשגות וכ"ל אפילו לחצר אחרת ואע"פ שיש לדקדק על הירושלמי מגמרא שלנו נאה ומתקבל הוא, עכ"ל. ואני אומר שגמרתנו מוכחת בהפך כמו שכתבתי ולזה אין לסמוך עליו בזה: ומביאין כלים וכו'. משנה שם אין מביאין כלים מבית האומן ואם חושש להם מפנן לחצר אחרת והעלו בהלכות מן הגמרא (דף י"ג:) והני מילי כלים שאין לצורך המועד אבל כלים שישנן לצורך המועד מביאין דתניא מביאין כלים מבית האומן כגון כד מבית הכדד וכוס מבית הזגג אבל לא צמר מבית הצבע ולא כלים מבית האומן ואם אין לו מה יאכל נותן לו שכרו ומניחו אצלו ואם אינו מאמינו מניחו בבית הסמוך לו ואם חושש להם שמא יגנבו מפנן לחצר אחרת:

יז אסור לעשות וכו'. פרק מקום שנהגו בפסחים (דף נ"א וב') ריש פרק מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין ובגמרא מאי איריא ערבי פסחים אפילו ערבי שבתות וימים טובים דתניא העושה מלאכה בערבי שבתות ובערבי יו"ט מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה לעולם ותירצו התם מן המנחה ולמעלה הוא דאסור סמוך למנחה פרי הכא מחצות א"נ התם סימן ברכה הוא דלא חזי שמותי לא משמתינן ליה הכא שמותי נמי משמתינן ע"כ בגמרא. וכתב רבינו ואין צ"ל שמכין אותו מכת מרדות לפי שהשמתא חמורה היא ממכת מרדות כמבואר פרק ראשון. עוד כתב רבינו שאיסור המלאכה בערבי פסחים מחצות ולמעלה הוא מפני החגיגה ושחיטת הקרבן והטעם הזה מבואר בירושלמי שאמרו אינו בדין שתהא עסוק במלאכה וקרבנך קרב. ובזמן הזה גם כן אסור שאע"פ שבטל הטעם לא בטלה גזרה. ורש"י ז"ל פירש הטעם מפני שיש לו לטרוח בצרכי מצה ומרור מה שאין

לחם משנה

יג ומסרגין את המטות וכו'. כתב ה"ה ז"ל ורבינו ז"ל לא הזכיר זה שכיון שלא כתב וכו'. אע"ג דבגמרא (דף י') הוצרכו לומר דהתם שאמר ושוין שאין מפשילין היינו משום דבלשון המשנה היינו יכולים לטעות דמסרגין היינו מפשילין דכן דרך התנא לסתום אבל רבינו ז"ל שהוא פוסק היה לו לפרש:

יז אסור לעשות מלאכה בעיו"ט וכו'. כתב ה"ה ז"ל וקשה לי א"כ ערבי חג הסוכות וכו'. אפשר דרש"י ז"ל יתרץ דשאני ע"פ שעסוק במצה שמורה שמצותה מחצות ולמעלה:

ואפילו

הגהות מיימוניות

[י] רב יהודה שרא לאמי תנורא למגדל תנורי וכו' עד כאן בימות החמה פירוש שמייבש מהר וחוזר לאפות בו במועד כאן בימות הגשמים. ע"כ: [כ] כל אלו התירו בשלא כיון מלאכתו לכך צריך ליזהר לקשור החביות קודם אם ידוע לו שיגיע הבציר ויהיה לו יין במועד דהיינו כיון מלאכתו במועד אבל אם אין ידוע לו מקודם ועתה קנה יין או נתנו לו בחובותיו מותר דגרסינן בירושלמי מי שהיה יינו בתוך הבור הא לכתחלה אסור מה אנן קיימין אם שהגיע זמנו לבצור ולא בצר האי חוטא על נפשו ואם בשלא הגיע זמנו לבצור אמאי לא כי גן קיימין כשהגיע והוא סבור דיכול קאים ולא מיקם: [נ] רבא שרא לכסכוסי קירמי וכן פי' בערוך בראיות חבילות אבל ר"י פירש ליק"א בלעז שמחליקין הבגדים באבן זכוכית אחר הכבוס והוא גיהוץ ובעל ס"ה כתב ג"כ שהראשון עיקר כדאמרינן פרק תולין מיט שעל בגדיו מכסכסו מבפנים: [מ] אמר רב יצחק בר אמי אמר רב חסדא קטרי בי ידי אסור וכו' פי' בערוך לקטר את הבושם מבית יד של חלוק כשהוא מונח על הכלי ועוד פי' פ"א מכניסין ומלקטין ומכווצין בית יד של חלוקין ומעשה אומן הוא ואסור וכן נמי דעת רבינו המחבר וכן פר"ש והוא כמו שרגילות הנשים לבתי ידיהן כדי שיהא עשוי קמטים קמטים וקורין לו בלעז קרישפ"ה ור"ח פי' קטרי בירא כמו בירית של בתי שוקים ורגילין לעשות כן ע"כ: [נ] וכ"ש לתקן ברזלי הסוס שמותר שיותר דבר האבד הוא ואין צריך להזכירה כך פסק ריב"ם בתוספות ודוקא לכרוך לו ולייפותו מותר עכ"ל ס"ה וכן מצאתי בשם ר"ש ב"ר יהודה, ע"כ: [ס] בירושלמי שרי מדירה כעורה לדירה נאה ובתוך שלו אפילו מדירה נאה לכעורה ששמחה היא לאדם בשעה שהוא דר בתוך שלו, ע"כ: [ע] נראה לראבי"ה ה"מ שעושה מלאכה

מגדל עוז

זופתין עד וכן כל כיוצא בזה. פרק מי שהפך: קוצצין צפרנים עד כדי ליפותו. פ"ק דמ"ק (דף י"ב): **ואין מרביעין** עד ולשתותן במועד. פ"א ופ"ב דמ"ק: אין מפנין עד באותה חצר: כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי משל אחרים בתוך שלו וכו': ואני אומר ע"פ הסברא נאה המגס אם היא הלכה למה לא קבעו בבבלי פרק מי שהפך שהם עיקר זאת ההלכה והא אסיק התם רב המא בר גוריא אמר רב הלכות מועד כהלכות כותים לומר שהן עקורות ואין למדות זו מזו אלמא אין תלויות בסברא והם ידעו הכל וגם ר"י אלפס לא הביאו בהלכות ואע"פ שהיה בקי בו אלא נראה שלא קבעוה בהלכה וכן הסכים ר"מ ז"ל ולכן לא הביאו: ומביאין כלים עד לא יביאם לביתו. פרק מי שהפך (דף י"ג): **אסור** לעשות מלאכה עד שלא לעשות אין עושין. פרק מקום שנהגו (דף נ'):

העושה מלאכה בהן אינו רואה סימן ברכה לעולם. וגוערין בו ומבטלין אותו בעל כרחו. אבל אין מכין אותו מכת מרדות. ואין צריך לומר שאין מנדין אותו. חוץ מערב הפסח אחר חצות שהעושה בו מלאכה אחר חצות מנדין אותו. ואין צריך לומר שמכין אותו מכת מרדות אם לא נדוהו. לפי שיום ארבעה עשר בניסן אינו כשאר ערבי ימים טובים [פ] מפני שיש בו חגיגה ושחיטת קרבן:

יח לפיכך יום ארבעה עשר בניסן אסור בעשיית מלאכה מדברי סופרים כמו חולו של מועד. והוא קל מחולו של מועד. ואינו אסור אלא מחצי היום ולמעלה שהוא זמן השחיטה. אבל מהנץ החמה עד חצי היום תלוי במנהג. מקום שנהגו לעשות עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין:

יט *ואפילו במקום שנהגו לעשות לא יתחיל בתחלה לעשות מלאכה בארבעה עשר אע"פ שהוא יכול לגמרה קודם חצות. אלא [צ] שלש אומניות בלבד הן שמתחילין בהם [א]במקום שנהגו לעשות ועושין עד חצות. ואלו הן החייטין. והספרין. והכובסין. אבל שאר אומניות אם התחיל בהן קודם ארבעה עשר הוא שיגמור עד חצות שאין העם צריכין לשאר אומניות צורך הרבה:

כ [ב]ההולך ממקום שעושין למקום שאין עושין לא יעשה ביישוב מפני המחלוקת אבל עושה הוא במדבר. וההולך ממקום שאין עושין למקום שעושין לא יעשה. נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם. ואע"פ כן לא יתראה בפניהם שהוא בטל מפני האסור. לעולם אל ישנה אדם מפני המחלוקת. וכן מי שדעתו לחזור למקומו נוהג [ק] כאנשי מקומו בין להקל בין להחמיר. והוא שלא יתראה בפני אנשי המקום שהוא בו מפני המחלוקת:

כא מוליכין [ג]ומביאין כלים מבית האומן בארבעה עשר ° אחר חצות אע"פ שאינן לצורך המועד. וגורפין זבל מתחת רגלי בהמה ומוציאים אותו לאשפה. ומושיבין שובכין לתרנגולים. תרנגולת שישבה על הביצים שלשה ימים או יתר ומתה מושיבין

א עי' בטור שם: ב טור סי' תסח סמ"ג לאוין עה: ג טור וסמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*ואפילו מקום שנהגו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל לא כן הורת ההלכה אלא לר' מאיר כל מלאכה שהיא לצורך המועד גומרה בי"ד אפילו שלא נהגו לעשות ושלא לצורך המועד עושין במקום שנהגו לעשות ואתו רבנן למימר דהני ג' אומניות אתחולי נמי מתחילין אפילו במקום שנהגו שלא לעשות והתיר באלו ולא לאסור מדלא קאמר וחכמים אומרים אין עושין אלא שלש אומניות וכו' וכן מפורש בתוספתא וכן הרב ז"ל והוא עיקר:

כסף משנה

כא ומושיבין שובכין לתרנגולים תרנגולת שישבה על הביצים שלשה ימים וכו'. משנה פ' מקום שנהגו (פסחים נ"ה:) מושיבין שובכין לתרנגולים בי"ד תרנגולת שברחה מחזירין אותה למקומה ואם מתה מושיבין אחרת תחתיה ובגמרא השתא אותובי מותבינן אהדורי מיבעיא אמר אביי סיפא אתאן לחה"מ אמר רב הונא ל"ש אלא תוך ג' למרדה דאכתי לא פרח לימרה מינה ואחר ג' ליושבתה דפסדי לה ביעי לגמרי אבל לאחר שלשה למרדה דפרח לה לימרה מינה ותוך שלשה ליושבתה דאכתי לא פסדי ביעי לגמרי אסור ר' אמי אמר אפילו תוך ג' ליושבתה מהדרינן

מגיד משנה

שאין כן בשאר ערבי יו"ט. וקשה לי א"כ ערב חג הסוכות נמי הרי יש לו לטרוח בסוכתו אלא ודאי טעם הירושלמי עיקר:

יט ואפילו במקום וכו'. דעת רבינו שהמשנה האמורה שם (דף נ"ה) דר"מ אמר כל מלאכה שהתחיל בה קודם י"ד גומרה בי"ד אבל לא יתחיל בה בי"ד אע"פ שיכול לגומרה וחכ"א שלש אומניות עושין מלאכה בערבי פסחים החייטין והספרים והכובסין ר"י אומר אף הרצענין. משנה זו היא במקום שנהגו שהעמידו הדבר לעיקר הדין שקודם חצות מותר לאחר חצות אסור ומשנה זו דינא קתני ולא מנהגא דאי במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה היכי פליג ר"מ וחכמים בזה נחזי מאי נהוג וכי תימא אפילו נהוג דלא למעבד כלל מנהג טעות הוא ולא חיישינן ליה באלו המלאכות ליתא דודאי כיון דמחצות ולמטה אסור מן הדין כל היום הוא בכלל גדר ותוספת ואם נהוג שלא לעשות בו כלל אסור לעשות כלל ומשנתנו במקום שנהגו היתר היא, זה דעת רבינו ורואה אני את דבריו וגרסתו בגמרא ר"מ אומר כל מלאכה שהיא לצורך המועד גומרה בי"ד ושאינה לצורך המועד אסור עושין מלאכה בערבי פסחים עד חצות במקום שנהגו נהגו אין לא נהגו לא שמע מינה לצורך אין שלא לצורך לא. ופירוש זה שהוא גומר מלאכתו לצורך המועד הוא מפני שעושין מלאכה בערבי פסחים עד חצות במקום שנהגו זו היא שיטתו. ופסק כחכמים שהן סוברין ששלש אומניות שעושין מלאכה כלומר מתחילין והקלו מר"מ ושאר המלאכות גומרים דכיון שנהגו לעשות כל המלאכות מותרות להם יש מהן להתחיל יש מהן לגמור כך נ"ל לדעתו. ובהשגות שטה אחרת דמשנתנו במקום שנהגו שלא לעשות היא וכן ראיתי למקצת מהמפרשים האחרונים ז"ל:

כ ההולך ממקום וכו'. משנה שם (דף נ') ההולך ממקום שעושין למקום שאין עושין או ממקום שאין עושין למקום שעושין נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם ואל ישנה אדם מפני המחלוקת ואקשינן עלה בגמ' (דף נ"א:) ממקום שאין עושין למקום שעושין אל ישנה אדם מפני המחלוקת ואמרי ליה קום עביד והא אמרת נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם ותירץ רבא ה"ק אין בזו מפני שינוי מחלוקת מאי אמרת הרואה אומר מלאכה אסורה אמרינן ליה פוק חזי כמה בטלני איכא בשוקא ומכאן למד רבינו שלא יתראה בפניהם שהוא בטל מפני האיסור. וכן מ"ש רבינו לא יעשה ביישוב אבל עושה הוא במדבר למדו ממ"ש לו אביי לרב ספרא ביישוב אסור במדבר מותר אלא שראיתי הרבה שמפרשים הא דרב ספרא דוקא בדעתו לחזור אבל אין דעתו לחזור אפילו במדבר אסור: וכן מי וכו'. זה למד רבינו ממעשה דרבה בר בר חנה הנזכר שם (דף נ"א) וכאוקימתא דרב אשי דאמרינן התם דרבה אכל דבר שנהגו בו בני בבל איסור ועול לגביה רב אויא ורבה בר רב חנן כיון דחזינהו כסיה. והקשו עליו ממשנתנו ותירצו רב אשי דעתו לחזור הוה כנזכר בהלכות, ומפני שאמרו כסיה למד רבינו וכתב והוא שלא יתראה וכו' ויש בדברים אלו שיטות חלוקות למפרשים ז"ל:

כא מוליכין ומביאין וכו'. משנה שם (דף נ"ה:) מוליכין ומביאין כלים מבית האומן אע"פ שאינן לצורך המועד. וקשה לי מה שמצאתי בספרי רבינו בי"ד עד חצות דהא ודאי אפילו מחצות ולמעלה מותר שאין זו מלאכה ולא אסור במועד אלא שמא יאמרו התקן במועד ובי"ד ודאי מותר כל היום וכן מוכיח בגמרא שלא חלקו ואף רבינו כתב למעלה והוא קל מחולו ש"מ. ונ"ל שטעות סופרים הוא וראוי להיות אפילו אחר חצות וכן עיקר: וגורפין זבל וכו'. משנה שם: ומושיבין שובכין וכו'. במשנה מושיבין

משנה למלך

פ"ח יח לפיכך יום י"ד בניסן אסור בעשיית מלאכה וכו'. (א"ס עיין בדברי הרב המחבר פ"ג מהלכות כלי מקדש דין ט' דלדידי לומר דע"פ אסור בהספד ותענית מחצות ולמעלה יע"ש):

לחם משנה

יט ואפילו במקום שנהגו וכו'. תימה דאמאי לא כתב רבינו ז"ל בגמ' שאר מלאכות עד חצות וכן התחלת שאר אומניות היינו דוקא לצורך המועד וכן מפורש שם בברייתא (פסחים נ"ה) כל מלאכה שהיא לצורך המועד גומרה וכו' וחכמים לא פליגי עליה דרבי מאיר אלא בהתחלת שאר אומניות אבל בשאר מודה. ואם נאמר דהוא ז"ל סבור דחכמים פליגי עליה דר"מ אפילו במאי דקאמר לצורך המועד דסבירא להו דתחילת שלש אומניות וגמר שאר אומניות עושין עד חצות אפילו שלא לצורך המועד ופסק כחכמים מ"מ מנין לו ז"ל לאפושי במחלוקת בין ר"מ לרבנן בהא כיון שאינו מפורש כלל בדבריהם. ואפשר לומר דרבינו ז"ל רמז זה שיהיה לצורך המועד במה שכתב שאין העם צריכין לשאר האומניות צורך הרבה כפשט לשונו משמע דאינו צריך צורך הרבה למועד ומפני כן לא התירו וכאן בתחילת ג' אומניות כיון דהוא לצורך המועד התירו והוא הדין שאר גמר מלאכות עד חצות בהתחלת שלש אומניות כגמר שאר מלאכות, וכל זה אינו שוה:

כ וכן מי שדעתו לחזור וכו' והוא שלא יתראה וכו'. כתב כן רבינו ז"ל מפני דרבה בר בר חנה כסייה (דף נ"א) ואע"ג דאביי אמר ליה דשוינהו ככותאי מ"מ בדין הוא לכסות מפני שלא ישנה אדם מפני המחלוקת כמ"ש הר"ן ז"ל ומה שהקשה לו אביי עיין שם ומ"מ רבינו ס"ל פסק כרבה:

כא מוליכין ומביאין וכו'. כתב ה"ה ז"ל ולא אסור במועד וכו'. וא"ת א"כ בי"ד נמי ניגזור דשמא יאמר שתקן בו ביום ואסור לעשות מלאכה בו ביום אחר חצות מדרבנן דהא בחוה"מ נמי אין האיסור אלא מדרבנן כמו שנתבאר למעלה בריש פרק ז', וי"ל דאע"ג דחול המועד הוא מדרבנן גזרו בו משום שיש לו סמך מן התורה כמו שאמרו בריש פרק מי שהפך (דף י"ב) דאורייתא ופירושו לדעת רבינו ז"ל שיש לו עיקר מן התורה כלומר שיש לו סמך במקראות מה שאין כן בי"ד שאין לו עיקר מן התורה כלל: ומושיבין שובכין לתרנגולים. בפירוש הראשון שכתב ה"ה ז"ל לדעת רבינו ז"ל יש להקשות דע"כ טפי יש לאסור במושיבין שובכים לתרנגולים מהיכא דברחה ואע"פ

מגדל עוז

ואפילו מקום שנהגו לעשות וכו' עד אומניות צורך הרבה. פרק מקום שנהגו: כתב הראב"ד ז"ל לא כן הורת ההלכה וכו': ואני אומר מחלוקת שלישי אני רואה כאן כי רש"י ז"ל פירש כי בשלש אומניות האלו בלבד הוא שהקילו להתחיל בהן אפילו במקום שלא נהגו לעשות מלאכה בי"ד וכדמפרש טעמא בגמרא בחייטין שכן הדיוט תופר כדרכו בחולו של מועד והספרין והכובסין שכן הבא ממדינת הים והיוצא מבית האסורין מספרין ומכבסין בחה"מ ואע"פ שהוא התנור יותר מי"ד ורבותינו בעלי התוס' ואנחנו אחריהם כן הורגלנו לפרש והורת ההלכה סובלת כל הפירושים כי מה לי שיאמרו אין עושין אלא ג' אומניות ונפרש שיתחיל בהן אבל שאר אומניות לא יתחיל בהן לכתחלה ואם התחיל גומר עד חצות ומה לי שיאמרו ג' אומניות עושין מלאכה בערבי פסחים עד חצות ונפרש עושין כתחלה ושאר אומניות גומר, ודעת הרב ז"ל שכתב הראב"ד ז"ל הוא תקוק בפרק מקום שנהגו אבל אין בלבו הכרח. וקרוב שסלק ר"מ ז"ל כשטת רבו שהוא מקובל גם וכן כתב הר"ס ז"ל מקולי מדעת רבותינו בעלי התוספות ז"ל. ומה שכתב הראב"ד ז"ל לראיה מן התוספתא אינו מדוקדק או מגלן דכמכלת כיה ואי דוקא כיה למה לא הסקוה בגמרא דילן כשאר מהגוי' דלא איברלא לישנייהו ואדרבה אמינא כיון דלא קבעו מסדרי התלמוד בגמרא נכלל דלאו הכי פירושא דמתניתין: ההולך ממקום שעושין עד מפני המחלוקת. פרק מקום שנהגו (דף נ"ה): מוליכין ומביאין עד סוף הפרק. פרק מקום שנהגו (דף נ"ה):

הגהות מיימוניות

מלאכה להשתכר אבל מתקן בגדיו לכבוד שבת ויו"ט לא, ע"כ: °[וכן מי שכותב ספרים דרך לימודו מותר כל היום]: [פ] הכי מפרש טעמא בירושלמי: [צ] כחכמים דלא כר"מ שאוסר הכל לכתחלה ודלא כר' יהודה שמתיר אף הרצענין: [ק] ממעשה דרבה בר בר חנה וכדאוקים לה רב אשי: °[הנוסחא האמיתית היא עד חצות וכן כתב הסמ"ג וכן הטור בהא דמוליכין ומביאין ז"ל גם בזה כתב הרמב"ם דוקא עד חצות ואינו נראה עכ"ל]:

מושיבין אחרת תחתיה בארבעה עשר כדי שלא יפסדו הביצים. ובמועד אין מושיבין. אבל אם ברחה במועד מעל הביצים מחזירין אותה למקומה:

סליקו להו הלכות שביתת יום טוב

מגיד משנה

מושיבין שובכין לתרנגולים בי"ד תרנגולת שברחה מחזירין אותה למקומה ואם מתה מושיבין אחרת תחתיה ובגמרא השתא אותובי מותבינן אהדורי מבעיא אמר אביי סיפא אתאן לחש"מ. ופירש"י ז"ל מושיבין שובכין היינו לשום ביצים תחת התרנגולת וזה שהקשו בגמ' השתא אותובי מותבינן אהדורי מבעיא ותירץ אביי דמתני' רישא בי"ד דמושיבין שובכין וסיפא דתרנגולת שברחה היא בחש"מ שמחזירין אותה משום הפסד ביצים דדבר האבד מותר. ולפי פירוש זה מושיבין תרנגולת על הביצים לכתחלה בי"ד ובחש"מ אם עמדה שלשה ימים וברחה וכדעת רב הונא דאמר התם דדוקא אחר ג' לישיבתה מחזירין אותה ואם מתה מושיבין אחרת תחתיה. ורבינו חלוק בזה בשני דברים שאין מטילין ביצים לכתחלה לתרנגולת בי"ד והשני שאם עמדה ומתה אין מושיבין אחרת תחתיה במועד והוא מפרש מושיבין שובכין מלשון שובך ורוצה לומר מקום שיעמדו התרנגולין והתרנגולת וכן נראה מן הערוך ולשון המשנה נאות לזה וקושית הגמרא היא ממה שאמרו ואם מתה מושיבין אחרת תחתיה כל שכן שמחזירין אותה כשברחה ולמה לי למימר ותירץ אביי רישא אתאן לחש"מ. כך נראה שהיה הגרסא של רבינו ופירוש רישא דמחזירין דמשמע אבל אחרת אין מושיבין אתאן לחש"מ ואם היתה גרסת רבינו סיפא אתאן לחש"מ פירש רבינו דהא דמחזירין קרי סיפא משום דרישא דמתני' מושיבין שובכין ואין גרסא זו מתחוורת לפירוש זה. ואני אומר לשון המשנה מתחוור יותר לפירוש רבינו אבל הדין שהוא סובר שאם מתה אין מושיבין אחרת תחתיה במועד הוא מתמיה אצלי דודאי מפני דבר האבד מותר לעשות מלאכה כ"ש זה וזה כ"ל שהכריח רש"י ז"ל לפרש מה שפירש. אחר כן מצאתי לרבינו בפירוש המשנה שכתב וכשמושיבין ביצים תחת התרנגולת להתחמם לגדל אפרוחים קרי מושיבין שובכין עכ"ל. וא"כ נתבאר שהוא מודה שמניחין לכתחלה בי"ד ולא נחלק אלא שאם מתה במועד אין מושיבין אחרת תחתיה אבל מחזירין אותה אם ברחה ונמצא שהוא מפרש השתא אותובי מותבינן אהדורי מיבעי כדברי רש"י ז"ל וכן כתב בפירוש המשנה ותירץ אביי סיפא אתאן לחש"מ והייתו מציעתא דתרנגולת שברחה אבל סיפא דקתני ואם מתה מושיבין אחרת תחתיה אכתי בי"ד הוא בדוקא אבל לא במועד שלא הקשו אלא אהדורי. והטעם לדעתו ז"ל נ"ל לפי שאין כל התרנגולות מתיישבות על ביצים שכבר הוחמו תחת תרנגולת אחרת הלכך כשמתה שמא לא יועיל בהושבת אחרת עליהן ולפיכך אין טורחין במועד בספק אבל בארבעה עשר טורחיי. כך נ"ל לדעת רבינו:

כסף משנה

מהדרין במאי קא מיפלגי מ"ס להפסד מרובה חשו להפסד מועט לא חשו ומ"ס להפסד מועט נמי חשו. ויש לתמוה על רבינו דהא פלוגתא דרב הונא ורבי אמי ע"כ אברחה קאי דאילו במתה לא שייך לומר למירדה ורבינו סתם וכתב ברחה מחזירין אותה למקומה דמשמע אפילו תוך ג' לישיבתה ואחר ג' למירדה ועוד דבבא דמתה מושיבין אחרת תחתיה משמע ליה דמיירי אחר ג' ימים לישיבתה שהרי כתב שישבה על הביצים ג' ימים ואם כן אמאי קאמר דבמועד אין מושיבין כיון דאיכא הפסד ה"ל למישרי כדשרינן כל דבר האבד. ועוד כיון שרבינו סובר דבבא דמתה מושיבין אחרת תחתיה מיתוקמא בי"ד אמאי מצריך שיהיה אחר ג' ימים לישיבתה אפילו תוך ג' נמי דהא תוך ג' לא גרע ממושיב בתחלה דשרי כדקתני רישא. וי"ל דרבינו סבר דבמתה אפילו תוך שלשה ימים לישיבתה מושיבין אחרת תחתיה בי"ד ולא כתב דמתה שישבה על הביצים ג' ימים אלא לאשמועינן דאפ"ה במועד אין מושיבין, וכן מ"ש מושיבין אחרת תחתיה בי"ד כדי שלא יפסדו הביצים משום רבותא דמועד נקטיה לאשמועינן דאע"ג דאיכא פסידא דביעי אין מושיבין דאילו לי"ד גופיה אפילו ליכא פסידא דביעי שרי דהא במושיבין שובכין לכתחלה ליכא שום פסידא ואפ"ה שרי ומאחר שכתב דבמועד במתה אין מושיבין אחרת אפילו אחר שלשה ימים לישיבתה ממילא משמע שמ"ש שאם ברחה במועד מחזירין אותה למקומה אחר ג' ימים לישיבתה דוקא קאמר וכדרב הונא דהא על מה שכתב בתחלה שישבה על הביצים ג' ימים או יותר קאי וסברא הוא כיון דבמתה אסור אפילו אחר ג' לישיבתה שלא נתיר בברחה אפילו תוך ג' ומהיין שנתיר בה אחר ג' לישיבתה דוקא דמחמרי במתה טפי מבברחה משום דבברחה אין טורח כ"כ להחזירה מאחר שהיא עצמה כבר ישבה עליהם אבל במתה ובא להושיב אחרת תחתיה איכא טירחא טובא דכיון שהוחמו תחת תרנגולת אחת אין תרנגולת אחרת רוצה לישב עליהם אלא בקושי וכיון דטירחא יתירא הוא אע"פ שהוא דבר האבד אסור. וא"ת אמאי לא כתב דהא דשרי להחזיר בברחה הייתו דוקא תוך ג' למירדה כדאמר רב הונא ורבי אמי נמי משמע דלא פליג עליה בהא וכדכתב הרא"ש י"ל שמאחר שכתב דבמתה אין מושיבין אחרת משום דהוי טירחא יתירא ממילא משמע דבברחה אחר ג' למירדה אין מחזירין כיון דטירחא יתירא היא. א"נ י"ל שרבינו מפרש אבל אחר ג' פרח לימרה מינה פרח לו החום ואפילו אם תחזור ותשב על אותם ביצים שוב לא יועיל ומשום דהוי טירחא שלא לצורך אין מחזירין וכיון דאחר ג' למירדה אין הנאה בחזרתה לא הוצרך רבינו לאוסרו דבלאו הכי אין לך אדם שיחזירנה כיון שאין שום תועלת בחזרתה: ועי"ל דרבינו דנקט ג' ימים לאו אברחה ואמתה ובא להושיב אחרת תחתיה במועד בלחוד קאי אלא גם להיכא דמתה ובא להושיב אחרת תחתיה בי"ד נמי קאי דדוקא אחר ג' ימים לישיבתה מושיב אחרת תחתיה אבל תוך ג' ימים לישיבתה לא שהוא ז"ל סובר שיש טורח יותר כשמתה להושיב אחרת תחתיה מלהושיב שובכין בתחלה ומש"ה אע"פ שהתיר בי"ד להושיב שובכין בתחלה אסר להושיב אחרת תחתיה כשמתה משום דהוי טירחא יתירא אלא כשהוא אחר ג' ימים לישיבתה דאיכא פסידא דביעי דאז אע"ג דהוי טירחא יתירא שרי בי"ד אבל במועד לא כיון דטירחא היא והוא ז"ל מפרש דפלוגתא דרב הונא ור' אמי קיימא אבבא דברחה ואבבא דמתה דאע"ג דתוך ג' למירדה ואחר ג' למירדה לא קאי אלא לברחה תוך ג' לישיבתה ואחר ג' לישיבתה קאי בין אברחה בין אמתה ולפי זה ניחא שמה שכתב שישבה על הביצים שלשה ימים וכן מה שכתב כדי שלא יפסדו הביצים לי"ד גופיה נמי איצטריך:

לחם משנה

*(ואע"פ שאין פי' מושיבין שובכין העמדת ביצים מ"מ יש לומר יותר) דהא לפי האמת הושבת שובכים מותרת בי"ד ובח"מ אסור וא"כ כשהקשו בגמרא (דף כ"ס:) השתא אותובי מותבינן וכו' אמאי לא הקשו רישא דמתני' לסיפא ויאמרו השתא מושיבין שובכין מותר היכא דברחה מבעיא. וי"ל דלא הקשו כן משום דיש לתרץ דאיצטריך לאשמועינן ברחה דהוה אמינא ידוקא הושבת השובכין שיעמדו התרנגולין שהיא טרחא קלה מותר כיון שאינו מושיב התרנגולת על הביצים אבל ברחה דמושיב תרנגולת על הביצים דהייט טרחא יתירא לא קמ"ל. ואע"ג דלפי האמת היא סברא הפוכה דברחה מותר יותר טפי מבהושבת שובכין דהא ברחה מותרת בחול המועד והושבת שובכין אסור מכל מקום יש לומר דאיצטריך מתני' לאשמועינן כי היכי דלא נימא סברא אחרת הפוכה מן הסברא דאית לן השתא. וכל מה שיש להקשות עוד בלשון הרמב"ם ז"ל עיין בבית יוסף כי שם האריך בדבר:

* (נ"ל שצריך למחוק זה אע"פ שאפשר ליישב בדוחק):

סליקו להו הלכות שביתת יום טוב בסיעתא דשמיא:

הקדמת מגיד משנה להלכות חמץ ומצה

פרק ראשון כלל בו רבינו איסור החמץ מהותו וענין אכילתו וקיומו וזמניו ותערובתו ומה שהוא ממנו בכרת ומה שהוא בלאו ומה שהוא מדבריהם רצוני לומר הזמן שגדרו הם ז"ל:

פרק שני נתבאר בו מצות השבתתו מה שהוא מן התורה ומה שהוא מדברי סופרים ואיכות המקומות הצריכין בדיקה והספיקות הבאין בענין הבדיקה מזמן חיובה לכל וליחידים כמו המפרש בים והיוצא בשיירא:

פרק שלישי נתבארו בו דיני הבדיקה במה שהוא אחר הבדיקה כגון הבטול וכן כשאין הבדיקה נעשית בזמנה כגון שחל י"ד להיות בשבת וכן מי שלא בדק בזמנו וענין השריפה והביעור ומי שהוא פטור מן הבדיקה ודי לו בבטול וכיוצא בו:

פרק רביעי נתבאר בו על אי זה חמץ אדם עובר בקיומו אם שלו או של אחרים ואם ברשותו או ברשות אחרים וכן נתבאר בו האיסור בקיום תערובת חמץ ומה שמותר ממנו:

פרק חמישי נתבארו בו דיני החמץ המינין שהן מתחמצין ושאין מתחמצין והמשקין המחמיצין ומה שאסור לעשותו מחשש חמץ ומה שמותר ממנו וכיצד ראוי ללוש פת פסח וכיוצא בזה ובסופו נתבארו דיני הכשר הכלים שנשתמשו בהן חמץ וכיוצא בזה:

פרק ששי נתבארו בו דיני חיוב אכילת מצה מן התורה ואיכות האכילה ומאי זה דבר היא ואיכות לישתה והמחוייבין באכילתה ומה שאסרו חכמים בשבילה רוצה לומר לאכול בערב הפסח וכן מה שאסרו לאכול אחריה:

פרק שביעי נתבאר בו חיוב ספור הנסים שנעשו לאבותינו מן התורה וחיוב הארבעה כוסות וחיוב החרוסת מדבריהם וחיוב [illegible]ת המרור שהוא בזמן הזה מדברי סופרים:

פרק שמיני נתבאר בו סדור עשיית מה שכבר קדם וענין ה[illegible]כות ומה שיש בין הזמן שהיה לנו קרבן לזמן הזה ומי שאין לו ספוק מה שראוי לעשות דברים אלו כיצד יעשה:

וסבת זה הסדר. כי ראוי היה פרק ראשון לסוף קודם להיותו כללי לדברים המוזהרים והוא כולל לאוי התורה בענין החמץ וכבר קדם לנו שראוי להקדים הכללי לפרטי ולהקדים ידיעת המוזהר לידיעת המצוה. ואחריו פרק ב' וראוי היה להיותו קודם למתאחרים להיות ענינו במה שהוא קודם בזמן וכן במצוי תדיר ונמשך אחר הפרק הראשון והוא ידיעת המצוה במה שהוא קודם בזמן כמו שהזכרתי. ואחריו פרק ג' ואף הוא קודם בזמן למתאחר אליו. ואחריו פרק ד' ורוב ענייניו הן מן התורה לזה קדם לפרק ה' להיות רוב עניני פרק חמישי במה שאסרו חכמים מחשש חמוץ ומה שהתירו שהיה אפשר להוש לו. וראוי להקדים מה שהוא מן התורה למה שהוא מדברי סופרים. ואחריו פרק ה' וסבת קדימתו למתאחרים הוא שראוי להקדים כל מה שנמשך לאסור החשש קודם שיתבארו דיני המצוה ומיובה להיות ידיעת המוזהר קודמת לידיעת המצוה ועוד כי יש בקצת חלקים מן המוזהר הזה רוצה לומר אכילת חמץ עונש כרת ולזה כתב רבינו הלכות חמץ ומצה הקדים חמץ למצה וכן נאות כמו שנתבאר. ואחריו פרק ו' וראוי להקדימו למתאחרים להיות רוב ענינו במה שהוא מן התורה ופרק ז' רוב ענינו במה שהוא מדברי סופרים וגם כי ספור הנסים אינו אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניו. ולזה ראוי להקדים ידיעת חיוב המצה לחיוב ספור הנסים. ואחריו פרק ז' וקדימתו לאחרון מבואר שראוי להקדים ידיעת פרטי המחוייב לידיעת סדור עשייתן וברור הוא מענינם. ואחריו פרק ח' וכבר נתבאר למה נתאחר:

יש בכללן ח' מצות וכו' א' שלא לאכול ביום י"ד וכו'. מן הראוי היה להקדים להשבית חמץ ביום י"ד ואח"כ שלא לאכול חמץ ביום י"ד ואח"כ לאכול מצה בליל פסח ולספר ביציאת מצרים להיות אחר י"ד ליל פסח ואח"כ לא יראה חמץ ולא ימצא כל שבעה ואח"כ שלא לאכול חמץ ותערובתו כל ז'. אבל טעם סידורם כן משום דנכון להקדים טעם מצות השבתת חמץ דאילו לא היה אסור לאכלו לא היינו מצווים על השבתתו והספיק לו בהקדמת שלא לאכול חמץ ביום י"ד דבהכי סגי ליתן טעם להשבתתו ביום י"ד ולפיכך לא הוצרך להקדים שלא לאכול חמץ כל שבעה. א"נ הקדים שלא לאכול חמץ ביום י"ד להשבתתו ביום י"ד מפני שראוי להקדים שב ואל תעשה לקום עשה לפי שאפשר לקיימה בלי מעשה א"נ משום דהמירא טפי שענוש עליה מלקות. והקדים איסור אכילת חמץ כל שבעה לאיסור בל יראה ובל ימצא אי משום דאכילה חמירא דענוש כרת עליה ואיידי דהקדים שלא לאכול חמץ הקדים תערובתו אע"פ שאין ענוש עליו כרת א"נ משום דיותר בקל מתחייב על אכילתו ממה שמתחייב מלקות על בל יראה שהרי אינו לוקה על בל יראה אא"כ קנה חמץ בפסח או חימצו. א"נ משום דמטעם דאסור באכילה אסרו הכתוב בבל יראה ודקדק שכשכתב להשבית שאור בי"ד לא כתב קודם זמן היסורו כי היכי דלא תיקשי ליה למה איחר מצות להשבית והקדים איסור אכילת המין והראותו כל ז' לאכילת מצה וסיפור יציאת מצרים מפני שראוי להקדים שב ואל תעשה לקום עשה. א"נ משום דאכילת מצה וסיפור יציאת מצרים ליתנהו בין השמשות דספק הוא אבל איסור אכילת חמץ והראותו בין השמשות נמי איתנהו. ובמנין המצות נקט סדר הזמן ומצות יום י"ד קודמות למצות הנוהגות כל שבעה, ובביאור הדינין הקדים דינים הנוהגים כל ז' לפי שמהם נתפשט האיסור ליום י"ד:

הלכות חמץ ומצה

יש בכללן שמונה מצות. שלש מצות עשה. וחמש מצות לא תעשה. וזהו פרטן:

א) שלא לאכול חמץ ביום ארבעה עשר מחצות היום ולמעלה. ב) להשבית שאור ביום ארבעה עשר. ג) שלא לאכול חמץ כל שבעה. ד) שלא לאכול תערובת חמץ כל שבעה. ה) שלא יראה חמץ כל שבעה. ו) שלא ימצא חמץ כל שבעה. ז) לאכול מצה בלילי הפסח. ח) לספר ביציאת מצרים באותו הלילה:

וביאור מצות אלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א כל [א]האוכל כזית חמץ בפסח מתחלת ליל חמשה עשר עד סוף יום אחד ועשרים בניסן במזיד חייב כרת שנאמר כי כל אוכל חמץ ונכרתה. בשוגג חייב קרבן חטאת קבועה. אחד האוכל ואחד הממחה ושותה: **ב** [ב]החמץ בפסח אסור [א] בהנייה שנאמר לא יאכל חמץ לא יהא בו היתר אכילה. והמניח

א סמ"ג לאוין עט: ב שם וטור או"ח סי' תמב:

כסף משנה

פרק א ב החמץ בפסח וכו'. כתב הרב מהר"ר אליה מזרחי ז"ל בתוספותיו על סמ"ג החמץ בפסח אסור בהנאה הה"נ בקודם הפסח משש שעות ולמעלה ואף לר"ש שורפין גזירה שמא יאכלנו כדכתבו התוס' אלא נקט בפסח כלשון הרמב"ם כדלעיל אבל לא משום דהאי קרא דלא יאכל דמיירי בתוך הפסח שני בליסניה כדחזקיה (פסחים כ"א:) דהא קי"ל כר' אבהו דאמר כל מקום שנאמר לא תאכל לא תאכלו אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע וא"כ מאי איריא תוך הפסח אפילו קודם הפסח נמי, עכ"ל. ותמהני דהא לא כתבו התוספות בדף כ"ח דגם לר"ש שורפין אלא לאפוקי שלא יסיקו מעט מעט משום דילמא אתי למיכל מיניה אבל בבת אחת אה"נ דמותר להסיק תבשילו אע"פ שהוא מתבשל בזמן האיסור וכן בשאר הנאות פשיטא דשרי כל היכא דליכא למיגזר שמא יאכלנו. ועוד דאפילו אם הוה אמר ר"ש דאסור בהנאה קודם זמן איסורו היינו משום גזירה ולא מדאורייתא והכא לענין שאם נהנה עובר בלאו הוא דעסקינן והכי ה"ל לרא"ם לומר לסמ"ג דמשום דפסק כר"ש כתב בפסח דקודם פסח מותר בהנאה לר"ש ורבינו אע"ג דס"ל כר"י כתב בפסח בליסנים דחזקיה דאע"ג דכר' אבהו ס"ל כמבואר בפ"ח מהל' מאכלות אסורות בפירוש וגם בפ"ב מהלכות שחיטה נראה שסובר כן שכתב שחיטת חולין בעזרה אינו אלא דברי קבלה והיינו כר' אבהו כדאיתא בפ' כל שעה דאילו לחזקיה חולין בעזרה דאורייתא נינהו ובפ' זה כתב דהמין בי"ד מחצות ולמעלה אסור בהנאה כר"י והתם לא כתיב לא יאכל אלא לא תאכל ואפ"ה אסור בהנאה וכדר' אבהו אע"פ שהתוס' כתבו בדף כ"ח דלחזקיה נמי לפני זמנו אסור בהנאה משום דכיון דחד מהני קראי משמע איסור הנאה לא נחלק ביניהם אפ"ה ממ"ש בפ"ח מהל' מאכלות אסורות ופ"ב מהל' שחיטה משמע בהדיא דסבר כר' אבהו עכ"ז לענין איסור הנאה בפסח כיון דאיכא קרא מפורש ביותר דכ"ע מודו ביה נקטיה וכעין זה כתב הר"ן להרי"ף:

מגיד משנה

פרק א א כל האוכל כזית חמץ בפסח וכו'. משנה פ"ק דכריתות (דף (ע"ד) [ג']) שמזכיר האוכל חמץ בפסח בכלל המחוייבין כרת שיש על שגגת הטאת. ומה שכתב רבינו ואחד ממחה ושותה. ברייתא בחולין בפ' העור והרוטב (דף ק"כ) ומימרא שם ונכרתה הנפש האוכלת לרבות השותה ונזכר פרק כל שעה (פסחים ל"ה):

ב חמץ בפסח אסור בהנאה וכו'. פ' כל שעה (דף כ"א:) אמר חזקיה מנין לחמץ בפסח שאסור בהנאה שנאמר לא יאכל חמץ לא יהא בו היתר אכילה:

והמניח

לחם משנה

פרק א א כל האוכל כזית חמץ בפסח מתחילת ליל ט"ו וכו'. בפ' העור והרוטב (דף ק"כ) מרבה לה מדכתיב נפש לרבות את השותה ואמרו שם תניא נמי הכי גבי נבלת עוף טהור וכו' המחהו באור טמא בהמה טהור ופי' שם הטעם נפש לרבות את השותה וכתבו שם התוס' [בד"ה לרבות] דאע"ג דבעלמא שתיה בכלל אכילה הני מילי בשתיה אבל הכא דלאו מילי דשתיה לאו בכלל אכילה הוא ואצטריך נפש לרבויי. ורבינו בפ"ג מהל' שאר אבות הטומאה כתב או שהמחה את החלב באור וגמעו הרי זה טמא כאוכל מבשרם שהשותה בכלל אוכל ע"כ. ולכאורה לשונו שכתב שהשותה בכלל אוכל משמע בטעמיה דאמרינן בעלמא דשתיה בכלל אכילה וא"כ הוא קשה דטעמא דגמרא לאו הכי הוא אלא משום דכתיב נפש אלא שכונתו ז"ל במ"ש שהשותה בכלל אוכל ר"ל דמכח קרא דנפש גלי לן דבכלל אכילה דקרא איכא שתיה. ואע"פ שרבינו לא כתב טעם דקרא דנפש אין חשש בזה שאין כונתו אלא להשמיענו הדין:

ב החמץ בפסח אסור בהנייה שנאמר לא יאכל חמץ וכו'. בר"פ כל שעה (דף כ"א:) חזקיה ור' אבהו פליגי דחזקיה סבר דלא יאכל משמע לא יהיה בו היתר אכילה ור' אבהו פליג עליה דקסבר כל מקום שנאמר לא תאכל לא תאכלו אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע ואע"ג דבפ' ח' מהל' מאכלות אסורות פסק רבינו כר' אבהו כתב כאן טעמו של חזקיה מפני שקרא מיותר פשוט יותר וכן הביאו הרב אלפסי ז"ל בהלכות בריש פרק כל שעה וכתב הר"ן ז"ל זה הטעם משום דטעמא של חזקיה הוא פשוט יותר כלומר ור' אבהו לא חלק עליו אלא שמוסיף עליו דאפילו לא תאכלו איסור הנאה וכו' לכך הביאו אותו ההלכות ורבינו. וא"ת אם דעת רבינו לפסוק כר' אבהו א"כ הא אמרינן בר"פ כל שעה (דף כ"ב) דר' אבהו קסבר כשהותרה נבלה היא והלבה וגידה הותרה ולדידיה הויא מתני' דשולח אדם ירך לנכרי וגיד הנשה בתוכו לא אתיא אלא כמאן דאמר יש בגידין בנותן טעם וא"כ רבינו דפסק דאין בגידין בנותן טעם בפט"ו מהל' מאכלות אסורות איך פסק בפ"ח מהל' מאכלות אסורות להויא מתני' דשולח אדם וכו' דאתיא דלא כוותיה. ועוד קשה דבסוף הסוגיא (דף כ"ג) מוכח שם דקרא דיעשה לכל מלאכה דאתי להתיר חלב בהנאה היינו לר' יוסי דסבר כשהותרה נבלה חלבה וגידה לא הותרה אבל לר"ע דסבר דהותרה הכל לא אצטריך האי קרא להתיר החלב וא"כ ר' אבהו דסבר כר"ע דהיא וחלבה וגידה הותרו א"כ לדידיה לא איצטריך קרא דיאכל חלב אלא לדרשא דר"ע וא"כ איך כתב רבינו שם דהיתר החלב הוא משום קרא דיעשה לכל מלאכה הא לר' אבהו ודאי לא צריך קרא להכי והוא פסק כר' אבהו. ונראה דה"ה ז"ל שם בשם הרמב"ן עמד על קושיא הראשונה ותירץ דלרווחא דמילתא איתמר ההיא סוגיא ופירוש דבריו כ"ל דהכי קאמר דכשתירץ הגמ' בריש הסוגיא קסבר ר' אבהו כשהותרה נבלה וכו' היינו לתרץ הקושיא שהקשו עליו דהרי בגיד נאמר לא יאכל ומותר בהנאה ולפי המסקנא כבר מתורצת קושיא זו בלאו הכי דנאמר דקרא דיעשה לכל מלאכה אתי להתיר חלב כר"י הגלילי וגיד מותר בהנאה מג"ש דחלב כדאמרו שם וא"כ לפי המסקנא שפיר מ"י סבר רבי אבהו כשהותרה נבלה חלבה וגידה לא הותר וקרא דיעשה לכל מלאכה אתי להתיר חלב והשתא אתי שפיר הכל. ודע שמה שאמר

מגדל עוז

פרק א כל האוכל כזית עד חטאת קבועה. פ' אלו עוברין ופ' כל שעה: **אחד** האוכל ואחד הממחה ושותה. פרק העור והרוטב: **החמץ** בפסח אסור בהנאה עד לא ימצא בכתיכם. פרק כל שעה:

הגהות מיימוניות

[א] ודלא כר"י הגלילי דפליגי אר' יהודה ור"ש פרק כל שעה וקאמר התם ותמה על עצמך היאך חמץ אסור בהנאה כל שבעה, ע"כ:

והמניח חמץ ברשותו וכו'. זה מבואר בברייתא בפ"ק (דף ה':) שאור שאור לגזירה שוה ובין בבתים בין בגבולין עובר משום בל יראה ובל ימצא וזהו שאור והוא חמץ כמבואר פרק קמא דיום טוב: ואיסור החמץ ואיסור השאור וכו'. פ"ק דיום טוב (דף ב') משנה בית שמאי אומרים שאור בכזית וחמץ בככותבת ובית הלל אומרים זה וזה בכזית ואמרו (דף ז') בגמרא לא נחלקו אלא לענין ביעור אבל לענין אכילה זה וזה בכזית לדברי הכל וקי"ל כב"ה. ובהשגות א"א דוקא לשיעוריהן וכו' ע"כ. באור דבריו דברייתא בפת שאור ובנפסל מאכילת כלב דאי בחמץ ובלא נפסל לא היה צריך לזה הטעם. ואין דעת רבינו לחלק ביניהם וכן נראה עיקר שבפ' אלו עוברין (פסחים מ"ה:) תניא הפת שעפשה חייב לבער מפני שראוי לשחקה ולחמע בה כמה עסות אחרות ר"ש בן אלעזר אומר בד"א במקויימת לאכילה אבל כפת שאור שייחדה ליישבה בטלה ואמרו בגמרא שאין הלכה כר"ש אא"כ טח פניה בטיט. עוד שם ת"ר הפת שעפשה ונפסלה מלאכול לאדם והכלב יכול לאכלה מטמא טומאת אוכלין ונשרפת עם הטמאה בפסח והעלו הגאונים ז"ל הא נפסלה מלאכול לכלב אינו חייב לבער וכן מוכיח שם וא"כ ברייתא דהפת שעפשה חייב לבער בשלא נפסלה מלאכול לכלב היא ועלה קאמר ר"ש בד"א במקויימת לאכילה אבל כפת שאור וכו' אלמא דבפת גמור עסקינן ולא בפת שאור כדברי א"א ז"ל. ותו דפת כתם לא משמע פת שאור אלא ודאי פת [גמור] קאמר והטעם דאע"פ שנפסל לאדם כיון שראוי לאכול לכלב חייב לבערו הוא מפני שראוי לשחקו. ולדברי הרב רבי אברהם ז"ל שהוא סבור דברייתא קמייתא בפת שאור הוא ואע"פ שנפסלה מלאכול לכלב היה להם בגמרא לבאר, [אלא ודאי] ברייתא קמייתא בפת חמץ היא וכולן שוין. וכן מצאתי לרבי אהרן הלוי ז"ל:

ג אינו לוקה. זה מבואר במכות ובהרבה מקומות שלאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, ובתוספתא המשייר חמץ בפסח והמקיים בכלאים אינו לוקה:

חמץ

[א]והמניח חמץ ברשותו בפסח אע"פ שלא אכלו עובר בשני לאוין שנאמר לא יראה לך שאור בכל גבולך ונאמר שאור לא ימצא בבתיכם. *[ב]ואיסור החמץ ואיסור [ג] השאור שבו מחמיצין אחד הוא: ג אינו לוקה משום לא יראה ולא ימצא אלא א"כ קנה חמץ בפסח או חימצו כדי שיעשה בו מעשה. אבל אם היה לו חמץ קודם הפסח ובא הפסח ולא ביערו אלא הניחו ברשותו אף על פי שעבר על שני לאוין אינו לוקה מן התורה מפני שלא עשה בו מעשה. ומכין אותו מכת מרדות:

חמץ

א סמ"ג לאוין עז עח: ב סמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*ואיסור החמץ וכו'. כתב הראב"ד ז"ל דוקא לשיעוריהן אבל לענין ביעור ולענין אכילה יש הפרש ביניהם שהחמץ אם נפסל מאכילת הכלב אין זקוק לבער והשאור אף על פי שהוא נפסל חייב לבער לפי שהוא ראוי לשחקו ולחמץ בו כמה עיסות אלא א"כ יחדו לישיבה וטח פניו בטיט. ומה ששנו בתוספתא הפת שעיפשה חייב לבער מפני שהוא ראוי לשחקה וכו' בפת של שאור קאמר דאי בחמץ לא היה צריך לזה הטעם עכ"ל:

והמניח חמץ ברשותו וכו'. וא"ת ה"ל למימר דעובר בג' לאוין דהא עובר בלאו דלא יראה לך חמץ. וי"ל דלא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור לא חשיבי אלא לאו אחד משום דלא בא אלא ללמד דהיינו חמץ היינו שאור וכדאמרינן בריש יום טוב (דף ז':) פתח הכתוב בחמץ וסיים בשאור לומר לך היינו חמץ היינו שאור כלומר אין בין חמץ לשאור: ואיסור החמץ וכו'. משום דלגבי ביעור איפליגו בית שמאי ובית הלל אבל לענין אכילה כ"ע מודו כדאיתא בריש יום טוב מש"ה כתב הרמב"ם דאיסור דחמץ ושאור אחד הוא הכא גבי ביעור, ודייק לפתוח בחמץ באומרו והמניח חמץ ולסיים בשאור באומרו לא יראה לך שאור לומר דהחמץ ושאור אחד הוא כמו שעשתה התורה כדאיתא בריש יו"ט, ובזה ניחא למה כתב לא יראה דגבי שאור שהוא מאוחר ולא כתב לא יראה לך חמץ שהוא קודם. ומה הוא חמץ ומה הוא שאור נתבאר בריש יו"ט דחמץ חזי לאכילה ושאור לא חזי לאכילה וצריכי למכתב תרווייהו כדאיתא התם: כתב המגיד משנה ובהשגות א"א דוקא לשיעוריהן אבל לענין ביעור ולענין אכילה וכו'. וא"א שיהיה הלשון מכוון דהא בריש יו"ט אמרינן דלאכילה מודים ב"ש דשוים הם ולא פליגי אלא לענין ביעור, ואין לפרש דכשנפסל מאכילת כלב יש חילוק ביניהם דחד מהם אם אכלו חייב והאחר אם אכלו פטור דכיון שנפסל מאכילת הכלב פשיטא דפטור על שניהם, וגם אין לומר דחד מהם אסור לאוכלו אם נפסל מאכילת כלב והאחר מותר כיון שנפסל דהי מנייהו תפרי דהא בכל חד מינייהו איכא צד קולא וחומרא כדאיתא בריש יו"ט. לפיכך נ"ל להגיה דוקא לשיעוריהן ולאכילה אבל לענין ביעור יש הפרש ביניהם כלומר דשיעור שניהם שוה לכל דבר כב"ה ואם אכל מאיזה מהם אם לא נפסל חייב ואם נפסל פטור אבל לענין ביעור יש הפרש ביניהם וכו' וס"ל להראב"ד דחמץ אינו ראוי לשחקו ולחמע בו וכ"כ רה"ם, ביאור דבריו דברייתא בפת שאור וכו' דאי בחמץ ונפסל ודאי לא היה צריך לזה הטעם דמשמע דמטעמא אחרינא מיתסר והא ליתא אלא כשמזכיר חמץ לאיסורא ודאי שהכוונה בו שלא נפסל. וכן נראה עיקר שבפרק אלו עוברין תניא וכו' עד וא"כ ברייתא דהפת שעפשה חייב לבער בשלא נפסלה היא. כל זה הוא הגעת הברייתות ויפה והכרע לדברי הרמב"ם הוא מועלה קאמר ר"ש וכו' ותו דפת סתם וכו' ולהרמב"ם נ"ל דחמץ נמי ראוי לשחקו ולחמע בו ודעת הרה"ם כהרמב"ם וכן נראה מדברי הר"ן והוא דעת הרי"ף שלא כתב אלא ברייתא אחת ואילו להראב"ד שתיהן צריך לכתוב. וסמ"ג כפי מה שפירש בו רה"ם כהראב"ד ונראה שגורס רה"ם בדברי הראב"ד לא שייך במקום לא צריך וה"כ אינו צריך לביאור ה"ה. ולענין חמץ שנתעפש ונפסל מאכילת כלב כתב הרה"ם שיש מתירים באכילה ויש אוסרים ולזה דעתו מסכמת:

ג אינו לוקה וכו'. כתב רה"ם ויש להמוה דהא בשורש ט' נראה שאין לוקין וכו'. ובאמת כי ליישב זה היה אפשר לפרש דאינו לוקה אלא אחת אע"פ שהזכיר שני הלאוין וכן היה אפשר לפרש הסמ"ג כי אע"פ שהוסיף ללקות עליהם היינו לפי שהתחיל אינו עובר ולא התחיל אינו לוקה אבל מ"מ אכתי קשיא היאך מגלן בשני לאוין. והנראה בעיני דלא יראה

לחם משנה

שאמר שם רבינו בפ' שמיני עד שיפרוט לך הכתוב וכו' אין כונתו לומר דמדאיצטריך קרא להתיר נבלה נפקא לן דכ"מ שנאמר לא תאכל אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע דהא בגמ' מוכח דמאי דאיצטריך בנבלה לא הוי אלא לר"מ אבל לר"י לא נפקא לן אלא מאותו ורבינו בהדיא פסק בפרק עשירי מהל' עכו"ם כר"י שכתב שם אסור ליתן מתנת חנם וכו' שנאמר לגר אשר בשעריך וכו' במכירה ולא בנתינה. לכך נראה דמה שאמר שם עד שיפרוט לא נחית אלא לומר שאם לא פרט הדבר כמ"ש שם אסור בהנאה ואע"ג דרבינו נקט שם לישנא דר' אבהו ופירש דברי ר' אבהו במה שאמר עד שיפרוט לך הכתוב וכו' ר"ל מדאיצטריך בנבלה כמבואר שם בגמ' מ"מ אין כונתו של רבינו כך ומוכרח הוא כדפרישית: והמניח חמץ ברשותו בפסח אע"פ שלא אכלו עובר בשני לאוין. בפ"ק (דף ה':) וא"ת כיון דשאור וחמץ חדא מילתא היא א"כ ארבעה לאוי הוו שאור לא ימצא ולא יראה לך שאור ולא יראה לך חמץ ולא יראה שאור אחרינא דהא אמרת דבחמץ עובר על לאו דשאור כדמשמע הכא וכן בפרק [רביעי] שכתב גבי מניח חמץ שעובר משום לא יראה ולא ימצא. והיה נראה לומר דלא חשיב אלא חד דראיה וחד דמציאה אבל תלתא לאוי דראיה הדא מלתא היא ואין זה מספיק. ונראה לתרץ דהרי לאוי חד דשאור וחד דחמץ צריכי משום צריכותא דידהו כדאמרו שם בגמ' בפ"ק דביצה (דף ז') ולא יראה לך שאור כוליה קרא איצטריך לומר שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ואע"ג דתלתא לך כתיבי הא דרשו בפרק כל שעה (דף כ"ג) תלתא לך חד בעכו"ם שכיבשתו וחד בעכו"ם שלא כיבשתו ואחד בחמץ כדאמרו שם בגמ' וא"כ לא אייתר קרא כלל ובשאור עובר משום מציאה דקאמרו שאור לא ימצא בבתיכם ושאור שאור לג"ש א"כ הרי בחמץ ובשאור הרי לאוי ולא יותר:

ואיסור החמץ ואיסור השאור שבו מחמיצין אחד הוא. כתב הראב"ד ז"ל א"א דוקא לשיעוריהן וכו'. וא"ת לדעת הראב"ד ז"ל דיש חילוק בין שאור לחמץ דשאור אפי' נפסל מאכילת כלב חייב לבער אבל חמץ לא א"כ אמאי אצטריך בגמ' דפ"ק דיו"ט (דף ז':) למיכתב קראי בשאור וחמץ הא ודאי מיצרך צריכי דאי הוה קאמר שאור הוה ילפינן חמץ מיניה אפילו נפסל ואי הוה קאמר חמץ הוה ילפינן שאור דוקא דלא נפסל אבל נפסל אינו חייב לבער להכי כתב תרווייהו כדי שיהיה הדין מחולק ביניהם. וי"ל דודאי אפילו לדעת הראב"ד ז"ל מאי דקאמר חייב לבער אינו אלא מדרבנן דמן התורה ודאי אינו חייב לבער כיון שאין בו חמץ כלל דאין אנו מצריכים לבערו אלא מפני שראוי לשחקה ולחמע בו עיסות אחרות אבל השתא ליכא ביה איסור חמץ כלל: כתב הרב המגיד על דברי הראב"ד ז"ל וביאור דבריו וכו' דאי בחמץ ולא נפסל כלומר דבחמץ ונפסל אי אפשר מכח הברייתא שהביא לקמן דהעלו הגאונים ממנו הא נפסלה מלאכול לכלב אינו חייב לבער: והעלו הגאונים ז"ל הא נפסלה כו'. ואם תאמר מנא ליה

משנה למלך

פרק א ג אינו לוקה משום בל יראה ובל ימצא אא"כ קנה חמץ בפסח או חימצו כדי שיעשה בו מעשה אבל אם היה לו חמץ קודם הפסח ובא הפסח ולא בערו אלא הניחו ברשותו אע"פ שעבר על שני לאוין אינו לוקה מן התורה מפני שלא עשה בו מעשה ומכין אותו מכת מרדות. דין זה מבואר בתוספתא דקתני המשייר חמץ בפסח והמקיים בכלאים אינו לוקה כמ"ש הרב המגיד ז"ל. ודע שראיתי להתוס' פרק כל שעה (דף כ"ט ד"ה רב) שכתבו ומכאן מוכיח ר"י שהמשהה חמץ בפסח ודעתו לבערו אינו עובר באותה שהייה דאי אמרת עובר אכתי [אמאי] מעל לר' יוסי הא מיד כשיפדה אותו הוא שלו ומודה רבי יוסי דבלך אי אתה רואה אלא ודאי לא עבר וטעמא משום דלא יראה ניתק לעשה ולכך אינו עובר כשמבערו לבסוף ע"כ. ומ"ש התוס' ודעתו לבערו לאו דוקא דלוקה שהרי כל לאו הניתק לעשה אף שאין בדעתו לקיים העשה אינו לוקה כל זמן שהוא באפשרות שיקיים העשה אלא כונתם היא דנהי דאינו לוקה מ"מ איסורא קא עביד כיון שאינו מקיים העשה ועובר על הלאו כיון שאין בדעתו לקיים העשה וכל שדעתו לקיים העשה אפילו איסורא ליכא אבל לענין מלקות אין חילוק דאפילו אם אין בדעתו לקיים העשה אינו לוקה, ועיין מ"ש התוס' (דף כ"ח) ד"ה וחמץ ודוק:

והנה עיקר דברי ר"י הללו שכתב דלאו זה דלא יראה הוי ניתק לעשה הוא חידוש גדול בעיני. שוב ראיתי שדברי ר"י לימוד ערוך הוא בידינו בפסחים (דף נ"ה) דאמרינן התם בפרטים מאי קא ממעט ליה לא יראה ולא ימצא דדמי ליה דהאי אינו לוקה דהוי לאו הניתק לעשה והאי אינו לוקה דהו"ל לאו הניתק לעשה ע"כ. וכ"כ התוס' שם דמסוגיא זו מוכח כסברת ר"י דלא יראה הוי לאו הניתק לעשה. ובפירוש הדבר דהיכי הוי לא יראה לאו הניתק לעשה פירש"י שם דה"ק לא יראה ואם נראה תשביתנו לעולם הוא בעמוד והשבת כל ימי המועד ע"כ. (א"ה ע"כ צריכין אנו לומר דהאי עמוד והשבת היינו לבערו מן הבית דבזמן איסורו אינו יכול לבטלו ולפי זה קשיא לי ממ"ש

הגהות מיימוניות

[ג] בתוספתא דביצה שאור מחמץ אדרים המץ שנתחמץ מאחרים מאימתי קרוי שאור משיפסל

מגדל עוז

ואיסור החמץ ואיסור השאור שבו מחמיצין אחד הוא. פ"ג דעדיות ופ"ק דביצה: **כתב הראב"ד** ז"ל דוקא לשיעורים וכו': **ואני** אומר כמה פעמים כתבתי בחבור הזה שלכך קרא ר"מ ז"ל חבורו זה משנה תורה שהוא כמשנה שנשנית מדוקדק ארוכה לקצרה ומה שיחדש אדם או ידקדק או ישאל על התלמוד כן יעשה על דבריו ולא כיון בו לגלות דעתו עתה בדקדוקין המובאים והיוצאים דבר מתוך דבר, וכן כדבר זה שהוסיף עתה הראב"ד ז"ל כבר כתב דין כיפת שאור אם טח פניו בטיט פ"ב של אלו ההלכות ודין הפת שעיפשה פרק ד' כדאיתא פ' אלו עוברין גמרא מתניתין דבצק שבסדקי עריבה. והחלוק שחילק הראב"ד ז"ל צריך לי תלמוד שהרי פת שעיפשה וכיפת שאור שיחדו לישיבה ואסיקנא נמי בטח פניו בטיט דפליגי בה ת"ק ור"ש בן אלעזר אמר חייב לבערם מפני שראוי לשחקה ולחמץ בה כמה עיסות אחרות וליטני נמי (חסר מכאן ועד סוף הס'):

ד [א]חמץ שעבר עליו הפסח אסור [ג] בהנייה לעולם. ודבר זה קנס הוא מדברי סופרים מפני שעבר על בל יראה ובל ימצא [ד] אסרוהו. אפילו הניחו בשגגה או באונס. כדי שלא יניח אדם חמץ ברשותו בפסח כדי שיהנה בו אחר הפסח: ה [ב]חמץ שנתערב [ה] בדבר אחר תוך הפסח בין במינו בין שלא במינו הרי זה אוסר בכל

א טור סי' תמח סמ"ג לאוין פז טח: ב טור וסמ"ג שם:

אין

כסף משנה

יראה לא משמע אלא כשהוא נראה לעינים דוקא וכן משמע בספר המצות מצוה ר' ומצוה ר"א. ומ"ש בפ"ד עובר משום בל יראה ובל ימצא לאו למימרא דבכל אחד מהנזכרים לעיל עובר בשניהם אלא היכא דשייכי תרוייהו עובר בשניהם דכל היכא דעבר על לא יראה עבר נמי על לא ימצא אבל בטמון לא עבר אלא על לא ימצא. וע"ד זה יש לפרש גם הברייתא השנויה בפ"ק דפסחים (דף ה':) שממנה למד הרמב"ם דינים הללו הנזכרים בפ"ד:

ד חמץ שעבר וכו'. כתב ה"ה נלמד מדין ישראל שהרהין חמצו אצל נכרי וכו', כלומר דאמרינן ביה שאם לא א"ל קנה מעכשו אסור אחר הפסח ולא מפלגינן בין אם היה אנוס ולא יכול לפרוע לנכרי להיכא דהיה בידו לפרוע, אבל מדברי הר"ן משמע שאם לא עבר עליו לא מדאורייתא ולא מדרבנן כגון ששכחו ואחר פסח מצאו מותר ולפי זה ההיא דישראל שהרהין חמצו ביש לו לפרוע היא בדוקא א"נ דאפילו אין בידו לפרוע לא מיקרי אנוס משום דמעיקרא לוה מדעתו, ואפשר דהר"ן נמי ראוי לעבור קאמר וכדברי ה"ה. כתב הר"ן דהא דקנסו רבנן לאו לדידיה דוקא דעבד איסורא קנסו אלא לכ"ע נמי קנסו:

ה חמץ שנתערב וכו'. משמע דס"ל לרבינו דבזמנו דקאמר רבא היינו תוך הפסח דוקא ומשום דחמיר שאיסורו בכרת ועובר על לא יראה וכו' הוי במינו במשהו אבל משש שעות ולמעלה כיון דלית ביה כרת לא מיתסר במשהו אלא כשאר איסורים וכן דעת הרא"ש וסמ"ג. אבל הר"ן פירש דמשש שעות ולמעלה הוי זמנו ומיתסר במשהו וזה לפי שסובר דרבא בא לפרש ענין איסור החמץ בכל הזמנים וא"כ אם לא הכניסהו בכלל זמנו ע"כ נכנס בכלל שלא בזמנו וזה אי אפשר. אבל הרמב"ם והרא"ש וסמ"ג ס"ל שלא בא לפרש אלא איסור החמץ בתוך הפסח ויתרו לאחר הפסח אבל ענין איסורו משש שעות ולמעלה לא חש להזכירו דהכי הוא כשאר איסורים דלפי אתא לאשמועינן דגם משש שעות ומעלה הוי במשהו לא ה"ל לסתום דבריו והכי הל"ל חמץ משש שעות ומעלה במשהו. ורא"ש שכתב דסמ"ג פירש דבזמנו היינו בתוך הפסח אידי דבעי לפרושי שלא בזמנו יותר הל"ל שנזהר מפירוש הר"ן. ומה שרצה ה"ה לומר דלהרמב"ם אפילו נתערב מתחלת השנה משהו אסור בפסח נ"ל שלא מן השם הוא דלעולם

בזמנו

מגיד משנה

ד חמץ שעבר וכו'. בכל שעה (דף כ"ה) משנה חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה ושל ישראל אסור בהנאה שנאמר לא יראה לך חמץ ואוקימנא לה בגמ' כר"ש דדבר תורה מותר וקנסא קנסינן ליה משום דעבר עליה משום בל יראה ובל ימצא ומבואר בהלכות. וכתב רבינו ואפילו הניחו בשגגה או באונס וכו' לומר דעבר עליה לאו דוקא אלא ראוי לעבור עליו לאפוקי חמץ דנכרי בדוקא וכן פירשו ז"ל דמוכרח הוא ונלמד מדין ישראל שהרהין חמצו אצל נכרי הנזכר בפרק רביעי:

ה חמץ שנתערב וכו'. בגמרא (פסחים ל':) ובהלכות אמר רבא הלכתא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור. ובהל' ומדלא יהיב שיעורא שמע מינה במשהו. שלא בזמנו בין במינו בין שלא במינו מותר כר"ש דלא קניס ר"ש אלא בדאיתיה בעיניה אבל ע"י תערובת לא. ופי' רש"י ז"ל ואפילו שהייה בעיניה ועבר עליה לא קניס למיסר תערובה דיליה, עכ"ל. וטעם איסור החמץ בזמנו שהוא במשהו כתב רבינו פרק ט"ו מהלכות אסורות לפי שהוא דבר שיש לו מתירין שהרי אחר הפסח יהיה כל התערובת מותר. ויש מי שכתב דלפי טעם זה ה"ה בנתערב משש שעות ולמעלה בערב הפסח שהוא במשהו, ומדברי רבינו שכתב סוף פ"ד נראה שאפילו נתערב מתחלת השנה אסור לאכלו בפסח ושם אבאר. ועוד אזכור שם מה שאמרו שהתערובת מותר לאחר זמנו אם הוא במקיים תערובת חמץ בפסח אם לאו:

אין

משנה למלך

ממ"ש רש"י גופיה בריש פ"ק דפסחים (דף ד') דהשבתה האמורה בתורה היא הביטול ואין לביעור עיקר מן התורה כמבואר סי' תל"א וזה הוא דעת הרמב"ם פ"ב כמ"ש מרן שם). ולפי זה יש לתמוה על רבינו שכתב דאם קנה חמץ בפסח או חימצו דלקי משום דעשה מעשה והרי לפי סוגיא זו מוכח דטעמא דאינו לוקה היינו משום דלא יראה הוי ניתק לעשה וא"כ אפילו עשה בו מעשה אינו לוקה דלגבי לאו הניתק לעשה אין חילוק בין עשה בו מעשה ללא עשה בו מעשה. והנראה דרבינו ז"ל דחה סוגיא זו מהלכה משום דאתיא דלא כהלכתא במאי דקאמר דלאו דלא תותירו הוי לאו הניתק לעשה וזה אינו דהא קי"ל דאם הותירו נפסל ואסור באכילה מקרא דובשר בשדה טרפה לא תאכלו. וסמך רבינו על התוספתא דקתני המשייר חמץ בפסח והמקיים כלאים אינו לוקה ומשמע דהיינו טעמא דהמשייר חמץ לית ביה מעשה דומיא דהמקיים כלאים ותוספתא זו נראה דפליגא על אותה סוגיא הנזכרת וזה פשוט. וא"ה ובתשו' הריב"ש סי' ת"ח מבואר כדברי הרמב"ם יע"ש. ועיין בחידושי הלכות שהוכיח מדברי רש"י והתוס' דל"ג בגמרא דהוי לאו הניתק לעשה. ובס' דבר שמואל סי' ל"ח הוקשה לו קושית הרב המחבר ותירץ דאיירי שחל שביעי של פסח בשבת וקנה החמץ בו ביום מן הנכרי שאי אפשר לקיים בו מצות שריפה ע"כ. ומהר"ר צבי אשכנזי בתשובה סי' מ"ב תמה עליו שהרי הר"ם פסק כחכמים דמפרר וזורה לרוח או מטיל לים וא"כ אי אפשר לחייבו משום שאינו יכול לשרוף בשבת שהרי יכול הוא לפרר ולזרות לרוח או להטיל לים ע"כ. ויש לתמוה עליו שהרי כתב ה"ה בפ"ג דהמוצא חמץ ביו"ט אע"פ שלא ביטל אינו יכול לשורפו ביו"ט ולא לפררו ולזרותו לרוח יע"ש, ואיך פשיטא ליה להיתרא אפילו בשבת. אך אכתי יש להתבונן אמאי הוצרך לאוקמי דחל שביעי של פסח בשבת והלא אף בחול אסור לשורפו. אמנם עיקרן של דברים כך הוא דביו"ט אע"ג דאינו יכול לשורפו ולא לפררו מ"מ כיון דלא אסיר אלא מדרבנן לא קרינן ביה שבטל העשה דזה אנוס הוא שאסרו חכמים את הדבר אבל בשבת דמן התורה אינו יכול לשורפו וגם לא לפררו דאע"ג דלדעת רשב"ם מותר לפרר הלחם בשבת דלא מיגו טוחן אחר טוחן וכמ"ש הר"ן בפ' כלל גדול וכן פסק מור"ם בספר המפה סימן שכ"א מ"מ לדעת הרמב"ם אסור לפרר הלחם בשבת דהוי תולדה דטוחן וכמ"ש בתשובת הרשב"א שהביא מרן בכ"מ פכ"א מהלכות שבת דין י"ח וכן נראה מדברי הרב בעל תה"ד שהביא מרן סי' שכ"א וע"ש. ועוד נראה דבנדון כזה שצריך לפרר עד אבק דק כדי לזרותו לרוח כ"ע מודו דהוי תולדה דטוחן וחייב חטאת וכדמוכח מדברי התוספות שבת (דף ק"ד:) יע"ש. וכיון שכן נמצא שאינו יכול לקיים העשה וזהו שהוצרך הדב"ש לאוקמה בשבת דוקא):

אין

לחם משנה

לאו הכי דילמא דמאי דנקט והכלב יכול לאוכלה לאשמועינן דאפילו הכי נשרפת עם הטמאה בפסח אבל ה"ה דאפילו נפסלה מלאכול לכלב דחייב לבער. ועוד דדילמא נקט הכי משום דדוקא היכא דהכלב יכול לאוכלה מטמאה אבל אי לאו הכי לא מטמאה. וי"ל דכיון דאמרת הכי דלא מטמאה א"כ ודאי דנפיק מתורת אוכל ובודאי דאינה צריכה שריפה וכן משמע בהלכות: ועלה קאמר וכו'. כלומר ואם תרצה לתרץ דברייתא בפת שאור וכך ברייתא בפת חמץ אי אפשר דברייתא קמייתא מוכחא דבחמץ איירי מקדאמר בתר הכי אבל בפת שאור משמע דבחמץ עסקינן וכ"ת כיון דבחמץ עסקינן ליפלוג וליתני בדידה ולמה ליה למהדר אשאור י"ל דלאשמועינן רבותא דאפילו שאור דהיכא דיחדה ליתיבה בטלה: ולדברי הר"א וכו'. נראה ודאי דה"ה הנהו תרי קושיי דהקשה דמדקאמר בד"א ותו דפת וכו' היה יכול להקשות מבלי הברייתא האחרת שכתב עוד שם ת"ר וכו' אלא שרצה להקשות לו קושיא אלימתא כיון דבברייתא בתרייתא איירי בפת חמץ ודוקא לא נפסלה מלאכול לכלב א"כ קמייתא נמי הוי הכי דאי לא תימא הכי אלא דבמאי דאיירי הך ברייתא לא איירי הך היה להם לבאר בגמ' דעל הסתם משמע דתרוייהו כחד גוונא הוו:

ה חמץ שנתערב בדבר אחר תוך הפסח וכו'. כתב ה"ה וטעם איסור החמץ בזמנו במשהו כתב רבינו פרק ט"ו מהל' מא"ס לפי שהוא דבר שיש לו מתירין. ואע"ג שהוא כתב בסוף ועוד אזכיר שם מה שאמרו וכו' וסוף פרק ד' כתב בפירוש המקיים תערובת חמץ בפסח אסור לאחר הפסח וא"כ נראה לכאורה דהאי טעמא דדבר שיש לו מתירים ליתא דהא אסור אחר הפסח. זה אינו כלום דהא כתב שם ה"ה דהיינו דוקא במקיים תערובת שהוא כזית בכדי אכילת פרס ואז אסור אבל משהו דבר שיש לו מתירין הוא. וא"ת איך קאמרי דטעמא משום דבר שיל"מ הא בגמ' בפרק כל שעה (דף כ"ט:) קאמר דטעמא דרב קאמר בין במינו בין שלא במינו אסור משום דגזרו שלא במינו אטו מינו דכל איסורין שבתורה במינו אסור במשהו וא"כ לא הוזכר שם טעם דדבר שיל"מ כלל ואדרבה משמע מהתם דליתא דא"כ לר' יוחנן דקאמר התם דבזמנו בין במינו בין שלא במינו בנותן טעם ושלא בזמנו מותר אמאי הוי בזמנו בנותן טעם הא הוי דבר שיל"מ. ונראה דרבינו הוכרח לומר כן לרבא דפסיק התם (דף ל') כרב דבזמנו בין במינו [בין שלא במינו] במשהו וס"ל לרבינו דלא מצינא למימר דרבא אית ליה כל איסורין שבתורה במשהו וגזר שאינו מינו אטו מינו כרב וכרש"י ז"ל דהא ודאי קיי"ל בעלמא כל איסורין שבתורה בנותן טעם ורבא גופיה אית ליה בעלמא הכי וכמו שכתבו התוס' אלא ודאי דרבא פסיק כרב ולא מטעמיה וטעמיה ודאי משום דבר שיל"מ

הגהות מיימוניות

משיפסל מלאכול לכלב, ע"כ: [ג] ישראל שלוה חמץ מחבירו קודם הפסח מותר לפורעו אחר הפסח כדאמרינן פרק בתרא דע"ז דבי ר' ינאי יזפי פירי מעניים בשביעית קודם זמן הביעור ופרעו להו בשמינית א"ר יאות אינון עבדין. וכן ישראל שיש לו לחם חק הכומרים יקחו לאחר הפסח מה שחסר לחם בפסח ולא דמי להא דאמרינן בפ"ק דע"ז לא יאמר לנכרי טול אתה בשבת ואני בחול וכו' דהכא ליכא למיקנסיה ותו דהתם נמי אם התנו מעיקרא מותר ובלבד שלא יבואו לחשבון אבל הכא שרי ואפילו באו לחשבון שהרי אין איסור. חמץ שעבר עליו הפסח אלא משום קנס וכה"ג ליכא למיקנסיה ראבי"ה וכן ככך ריב"א. מעשה ששלח נכרי פת לישראל ביו"ט אחרון של פסח וקבלתו הנכרית שלא בפני היהודי ובהודע לישראל צוה להצניע בבית הנכרי ולמחר שאלו לר"י והתירו משום דהיתרא ניחא ליה למיקני ולא איסורא הכי נמי לא היה דעת ישראל לקנות חמץ בפסח עד למחר ולא קרינן ביה חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח ע"כ. וכיוצא בזה הורה רש"י בחטה שנמצאת בתרנגולת ביו"ט אחרון כדלקמן. לשון ריצב"א מעשה בא לידי בישראל שהיה לו תנור ואפו בו נכרים חמץ בפסח והאופה גזבר של ישראל והביא לישראל שני ככרות במוצאי פסח שהשביח לו התנור ואסרתי לישראל לקבלן דלא מבעיא האי חמץ דאסור שזכה בה ישראל בשבח תנורו שכך היה מנהגם וה"ל חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אלא אפילו מעות אסור לקבל בשכרו כיון דחמץ בפסח אסור בהנאה הוה ליה משתכר באיסורי הנאה דאפילו חמץ של נכרי בפסח אסור לישראל ליהנות ממנו דלא יאכל כתיב אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה ואם כבר קיבל הישראל המעות מותר ליהנות מהן כדתנן מכרן וקידש בדמיהם מקודשת ואע"ג דתנן בפ"ת דע"ז השוכר את הפועל לעשות עמו ביין נסך שכרו אסור הא אמרינן התם בגמרא קנס הוא שקנסו חכמים ביין נסך ובאיסורי הנאה אחרים דאין תופסין דמיהן לא קנסו כלל ומיהו שרי לישראל להשאיל תנורו לנכרי בפסח ע"מ שיאפה בו מצה ואם אפה בו חמץ אין זקוק לו כדתנן התם שכרו למלאכה אחרת אע"פ שאמר לו העבר לי חבית של יין ממקום למקום שכרו מותר. וישראל ונכרי שיש להן תנור בשותפות אסור לישראל שיאמר לנכרי טול אתה חלקך בשבת ואני אטול חלקי בחול אבל בעל חוב שחייב לישראל חק ככרות מותר לקבל אחר הפסח חלוף ככרות שבוע של פסח כיון שהתנור של נכרי ועיין לקמן בהג"ה בהילכתא ה' ואם מתחלה התנו כשנשתתפו מותר אבל לענין פסח מותר להתנות קודם ונוטל הימנו דמים מאותו שבוע דאין דומה לישראל ונכרי שיש להן שדה בשותפות כו' דהתם כל הטורח שטורחין בשדה לאמצע ונראה כטורח בשביל ישראל אבל כאן שנוטל הדמים מתחלה מותר, ע"כ: [ד] פרק כל שעה אמר רבא קנסא קא קניס הואיל ועבר עליו בבל יראה ובל ימצא, ע"כ: [ה] פרק כל שעה אמר רבא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו במשהו כרב שלא בזמנו בין במינו בין שלא במינו מותר כר"ש ומי אמר רבא הכי והאמר רבא ר"ש קנסא הוא דקניס הואיל ועבר על בל יראה ובל ימצא ה"מ בעין אבל ע"י תערובת לא, ע"כ:

בכל [ו] שהוא. וחמץ אשל ישראל שעבר עליו הפסח אף על פי שהוא אסור בהנייה °אם נתערב בין במינו בין שלא במינו הרי זה מותר לאכלו אחר הפסח. שלא קנסו ואסרו אלא בחמץ עצמו אבל התערובת מותר באכילה לאחר הפסח: ו באין חייבין כרת אלא על אכילת עצמו של חמץ אבל עירוב חמץ *כגון כותח הבבלי ושכר המדי וכל הדומה להן מדברים שהחמץ מעורב בהן אם אכלן בפסח לוקה ואין בו כרת שנאמר כל מחמצת לא תאכלו. במה דברים אמורים בשאכל כזית

האוכל

א טור סי' תמז סמ"ג שם: ב טור סי' תמח סמ"ג לאוין עט:

השגת הראב"ד

*כגון כותח הבבלי וכו'. כתב הראב"ד ז"ל א"א הרב פסק באלו כרבנן משום דאין בהן כזית בכדי אכילת פרס:

מגיד משנה

ו אין חייבין וכו' אלא על אכילת עצמו וכו'. כך פסקו בהלכות פרק אלו עוברין דעל חמץ דגן גמור ענוש כרת ועל עירובו ולא כלום (פסחים מ"ג) ואע"ג דאמור רבנן ולא כלום מלקא לא לקי אבל איסורא איכא וכי אמרינן דלא לקי הנ"מ היכא דליכא כזית בכדי א"פ כגון כותח הבבלי וכיוצא בזה אבל היכא דאיכא כזית בכדי אכילת פרס אפילו לרבנן חייב ע"כ בהלכות. וזה דעת רבינו. ובהשגות א"א הרב פסק באלו כרבנן משום דאין בהן כזית בכדי א"פ ע"כ. כונת הר"א ז"ל להשיג על רבינו במ"ש כגון כותח הבבלי וכו' ונראה מדבריו שיש כזית בכדי א"פ באלו ומן ההלכות נראה שאין בהן כזית. ואני אומר שאין זו השגה שרבינו כבר באר הדין במה הוא תלוי וביאר דדוקא בשאכל באלו כזית בכדי א"פ אע"פ שבדרך אכילתן אין שם השיעור הזה לפי דרכן של בני אדם ולזה כתבו בהלכות כגון כותח הבבלי מ"מ אם אכלו ודאי לוקה. אבל יש בדברי רבינו תימה אחר לא עיינו הר"א ז"ל והוא למה כתב בכזית בכדי אכילת פרס מלקות לבד ופטרו מכרת ועשה מזה מצוה מיוחדת בפתיחת ההלכה שהרי כל שיש בו כזית בכדי א"פ משמע בגמרא דלרבנן חיוב גמור ואין להן לחכמים מקרא מיוחד לתערובת והרי חלב ודם אין שם מקרא לתערובתן והדין הזה נוהג בהן כמבואר ריש פרק חמשה עשר מהלכות מאכלות אסורות והרמב"ן ז"ל עיין זה בהשיגו על מנין המצות והקשה עליו בספרו:

כסף משנה

בזמנו דקאמר רבא לא קאי אלא לתוך הפסח כמו שכתבתי אבל נתערב משש שעות ולמעלה בכל שהוא מיהו היינו לאוכלו קודם הפסח אבל לענין אכילתו בתוך הפסח ואפילו נתערב מתחלת השנה ס"ל דחוזר וניעור ואסור וכמ"ש בספ"ד ובזה מחולקים הרמב"ם והרא"ש. ומ"ש דכיון דטעמו משום שיש לו מתירין ה"ה לנתערב משש ולמעלה אפשר לומר כן בנתערב במינו אבל שלא במינו כיון דטעמא דחמץ במשהו הוא משום דכתיב כל מחמצת לא תאכלו כמ"ש הרמב"ם בט"ו ממאכלות היינו בתוך הפסח דכתיב ביה האי קרא אבל משש ולמעלה דלא כתב ביה כל לא הוי במשהו כך נ"ל. ודברי הרב המגיד נ"ל לבאר דסובר דלהרמב"ם בזמנו דקאמר אזמן אכילתו קאי ולא אזמן תערובתו דאפילו נתערב מתחלת השנה חוזר וניעור ומ"מ דברי הרמב"ם שכתב חמץ שנתערב בדבר אחר תוך הפסח מוכיחים דנתערב בתוך הפסח קאמר דאל"כ הכי הל"ל חמץ שנתערב בדבר אחר אפילו כל שהוא אסור לאוכלו בפסח ועוד דלמה לו לכתוב דין זה כאן ולשנוהו בפ"ד. לכן נ"ל דאשמעינן הכא דדוקא כשנתערב בפסח הוא דאוסר במשהו כיון שאוכלו בפסח אבל אם נתערב משש שעות ולמעלה ורוצה לאוכלו אז אינו אוסר אלא בפחות מס' כשאר איסורים ובפ"ד אשמעינן דאפילו נתערב מתחלת השנה דינו כנתערב בפסח לענין לאוכלו בפסח משום דחוזר וניעור: כתב הרב המגיד כאן לשון רש"י ואפילו שהייה בעיניה ועבר עליה לא קנים וכו'. כלומר כשנתערב קודם הפסח בפחות מכזית בכדי אכילת פרס: חמץ שנתערב בדבר אחר תוך הפסח בין במינו בין שלא במינו ה"ז אוסר בכל שהוא. פ' כל שעה (פסחים ל') אמר רבא חמץ וכו' וגירסת רבינו בין במינו בין שלא במינו בכל שהו א"כ אינו גורם בכל שהוא אלא אסור אבל דעתו כדעת ההלכות דמדלא יהיב שיעורא וכו'. וכתב ה"ה וטעם איסור החמץ בזמנו שהוא במשהו כתב רבינו פט"ו מהלכות מאכלות אסורות לפי שהוא דבר שיש לו מתירין שהרי אחר הפסח יהיה כל התערובת מותר. והר"ן בפירוש ההלכות השיג על טעם זה וכתב דמאי דאמרינן דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל משמע ודאי דמדרבנן הוא וכיון דמדרבנן הוא היכי מחמרינן טפי למיגזר שלא במינו אטו מינו בשלמא לרב כיון דס"ל דמין במינו מדאורייתא לא בטיל שייך למיגזר שלא במינו אטו מינו אלא לרבא אמאי, ועוד שקרוב הדבר לומר דכיון שחומרא דדבר שיש לו מתירין מדרבנן הוא לא החמירו בה אלא כשהמין בעצמו עתיד להיות היתר אבל כאן שהחמץ עצמו אסור אע"פ שהתערובתו מותר אפשר שהשוו מדותיהם שלא לדונו בכלל דבר שיש לו מתירין אע"פ שבעלי סברא זו אמרי דכיון דלר"ש מן התורה דבר שיל"מ הוא כשאסרו ר"ש משום קנסא לא בא להקל עליו. לא נהירא לי שאלו היה מה שהם אומרים אפילו באלף לא בטיל מדאורייתא יפה הם אומרים אבל ודאי משמע דחומרא דרבנן היא שלא לבטלו מעכשו כיון שהוא עתיד להיות היתר וכיון שהם אסרוהו לאחר זמנו אין ראוי שיחמיר עליו חומרא זו בתוך זמנו עכ"ד. ול"נ שמתוך דברי רבינו פט"ו מהלכות מאכלות אסורות אין מקום לקושיות הללו שכתב ז"ל יראה לי שאפילו דבר שיל"מ אם נתערב בשאינו מינו ולא נתן טעם מותר לא יהיה זה שיש לו מתירין חמור מטבל שהרי אפשר לתקנו ואעפ"כ שלא במינו בנותן טעם כמו שביארנו ואל תתמה על החמץ בפסח שהתורה אמרה כל מחמצת לא תאכלו לפיכך החמירו בו כמו שביארנו עכ"ל. הרי שהחמץ בפסח שלא במינו במשהו חומרא הוא ולא מן הדין והטעם שהחמירו בו מבשאר איסורים למאמר הכתוב כל מחמצת לא תאכלו:

ו אין חייבין כרת אלא וכו'. באמת כי הלשון הזה קשה ההבנה מאד דהא אמרינן דס"ל דבשיש בו כזית בכדי אכילת פרס כ"ע מודו דחייב כי פליגי באין בו כזית בכדי אכילת פרס קשה דא"כ משמע דלכ"ע כזית בכדי אכילת פרס כאוכל כזית חמץ בלא תערובת הוא וא"כ כרת נמי ליחייב ותדע דהא לאין בו כזית בכדי א"פ אצטריך ר' אליעזר למילף שלא יהא בו כרת ואם איתא דאפילו כי יש בו כזית בכדי א"פ שיש שם לאו מיוחד אין בו כרת כ"ש לבאין בו כזית דאין בו לאו מיוחד וא"כ כי יש בו כזית בכדי א"פ לכ"ע על כרחך יש בו כרת והיאך כתב הרמב"ם דאין בו כרת. ובלאו הכי נ"ל כן לפי שיטה זו שמאחר שאין להם רבוי לאו בתערובת חמץ כזית בכדי א"פ אין לחייבו אלא מקרא דלא יאכל חמץ כי כל אוכל חמץ ונכרתה ועוד דמייתי ראיה לאסור כי יש בו כזית בכדי א"פ מדכתיב כל מחמצת והוא דלא כמאן דהא אוקימנא דלכ"ע קרא דכל מחמצת לא אצטריך לכזית בכדי א"פ: ואי אמרינן דסבירא ליה דבאית בו פחות מכזית בכדי א"פ כ"ע לא פליגי דפטור כי פליגי כשהטיל בו כל כך חמץ שיש בו אפילו בדרך טיבול כזית בכדי א"פ ופי' זה דייק לשון הרמב"ם שכתב ואם אין בתערובת כזית וכו' ופסק כר' אליעזר קשה דבגמ' אמרינן דכותח הבבלי לית ביה כזית בכדי א"פ כדרך אכילתו ואם כן היאך אמר ר"א בברייתא בגמ' על כותח הבבלי שחייב בעירובו בלאו כיון דלית ביה כ"ע מודו דפטור וכעין קושיא זו הוא מה שהשיגו הראב"ד, ועוד דלמה ליה למילף מכל מחמצת תיפוק לי מדין שאר איסורים דאין בהם מקרא מיותר ואפ"ה לקי על כזית בכדי א"פ כמו שכתב הרמב"ם עצמו רפט"ו מהלכות מאכלות וכיוצא בקושיא זו הוזכרה בדברי ה"ה ועוד רבנן היאך אפשר שיפטרו ביש בו כזית בכדי א"פ כדרך אכילתו דהא אמרינן בגמרא סוף סוף אמאי פליגי רבנן ארבי אליעזר בכותח אלא הנח לכותח וכו' דאי מטער קא טער ליה ואכיל לית ביה כזית בכדי א"פ דמשמע בהדיא דאי הוה ביה כדרך אכילתו כזית בכדי א"פ הוו מחייבי וזו היא קושיא

לחם משנה

שיל"מ ור"י דלית ליה הך טעמא דדבר שיל"מ אפשר דס"ל דלא אמרינן דבר שיל"מ אלא כמו ביצה שנולדה ביו"ט שנתערב דהאיסור עצמו אילו היה בעין היה דבר שיל"מ אבל הכא דאיסור עצמו אילו היה בעין לא היה דבר מותר שהרי היה אסור אחר הפסח ואין זה נקרא דבר שיש לו מתירין אלא אחר העירוב ולא קודם ורבינו פסק כרבא דהוי בתרא דפסיק הלכה הכי וכטעמיה:

ו אין חייבים כרת אלא על אכילת עצמו של חמץ וכו' וכל הדומה לו וכו' אם אכלן בפסח לוקה ואין בו כרת. הרא"ם והטור ז"ל הבינו בדברי רבינו דהוא פסק כר"א וכן משמע מדהביא קרא דכל מחמצת וכו' דלרבנן לא דרשי כל כדאמרו שם בגמ' (דף מ"ג:) והבינו בדברי רבינו דמאי דקאמר במה דברים אמורים כשאכל היינו דאכלו שלא כדרך בני אדם והיינו מטער קא טעיר ליה דאמרו בגמ' (דף מ"ד) והיינו פלוגתא דרבנן ור"א ופסק כר"א וכמו שביאר הכל הרב בית יוסף ז"ל סי' תמ"ב. והראב"ד ז"ל נראה

משנה למלך

ו אין חייבין כרת אלא על אכילת עצמו של חמץ אבל עירוב החמץ כגון כותח הבבלי ושכר המדי וכל הדומה להם מדבריהם שהחמץ מעורב בהם אם אכלן בפסח לוקה ואין בו כרת שנאמר כל מחמצת לא תאכלו. בפרק אלו עוברין (דף מ"ג.) אמרינן מאן תנא דחמץ דגן גמור ע"י תערובת ונוקשה בעיניה בלאו א"ר יהודה אמר רב ר"מ היא וכו' שמעינן ליה לר"מ נוקשה בעיניה בלאו וכ"ש חמץ דגן גמור ע"י תערובת רב נחמן אמר ר"א היא דתניא על חמץ דגן גמור ענוש כרת ועל עירובו בלאו דברי ר"א וכו' ושמעינן ליה לר"א דאמר חמץ דגן גמור ע"י תערובת בלאו וכ"ש נוקשה בעיניה ור"נ מ"ט לא אמר כרב יהודה אמר לך דלמא ע"כ לא קאמר ר"מ התם אלא נוקשה בעיניה אבל חמץ דגן גמור ע"י תערובת לא ורב יהודה מ"ט לא אמר כר"נ אמר לך ע"כ לא קאמר ר"א התם אלא חמץ דגן גמור ע"י תערובת אבל נוקשה בעיניה לא אמר תניא כותיה דרב יהודה וכו'. והנה הטור ז"ל סי' תמ"ב כתב וז"ל כל דבר שאינו חמץ גמור אלא תערובת חמץ כגון כותח הבבלי ושכר המדי וחומץ האדומי וזיתום המצרי או חמץ בלא תערובת אלא שאינו חמץ גמור והוא שחכמים קורין אותו חמץ נוקשה כגון זוהמא של צבעים ועמילן של טבחים וקולן של סופרים כל אלו לר"א הם בלאו

הגהות מיימוניות

[ו] אבל ר"ת ושאלתות פוסקים שחמץ בפסח בששים כשאר איסורים שבתורה ולא היו גורסים בספרים שלהן במשהו בפ' גיד הנשה ובפ' בתרא דע"ז וקצת ראיה לדבריהם שלא הוציאו חכמים מכלל אלא טבל ויין נסך. ואין לי להאריך דלא קיי"ל כך וכל הגאונים כאחת פוסקים כרבא דהכא ואפילו ר"ת גופו לא רצה להקל בדבר ולעשות מעשה אך כשנמצאת חטה בתרנגולת מבושלת בפסח לא היה מתירה אמנם היה מתיר להשהותה עד לאחר הפסח. ומבבל שלחו שיש ספרים ישנים שיש קבלה בידם שהם חתימות רב אשי וכתוב בהן במשהו ס"ת. וכתב רא"ם הא דאמר חמץ אסור בכל שהוא היינו בדבר לח ומתערב אבל בדבר יבש כגון שנמצא על בשר מלוח או צלי או מצה רותחת חותך מקום פיעפועו מאומד הדעת ורבוי החמץ ודיו, ועוד כתב דאין אומרים נותן טעם לפגם מותר אלא באיסורין שאין איסורן בכל שהוא אבל בחמץ שאיסורו בכל שהו לא אלמא לא תליא מילתא בטעמא נותן טעם לפגם אסור וראיה מדפריך אתא דאמר רב פרק כל שעה קדרות בפסח ישברו ואמאי לישהינהו עד אחר הפסח ולעביד בהו שלא במינן פי' דבמינן אסור בכל שהוא לרב וטעם זה שבקדרות פגום לאחר יום ראשון ומה יש לחוש אי עביד בהו במינן אפילו בפסח. והרב קי"ל בהא דקאמר חמץ בזמנו שלא במינו בכל שהוא שהרי רבא פוסק כן בהגה"ה דלעיל מזאת ש"מ דנותן טעם לפגם אסור. אבל מורי רבינו יהודה בשר"ת אומר דבכל מקום נותן טעם לפגם מותר ע"כ מס"ה. וכן כתב ראבי"ה שריב"א פליג אהא דרא"ם ואמר דנותן טעם לפגם שרי וראייתו מפרק לפני אידיהן וכן מצאתי בשם הר"ם שמתיר נותן טעם לפגם בפסח אך לעצמו היה מחמיר, ע"כ: °[אם נתערב קודם הפסח ונתבטל בששים שוב אינו אוסר במשהו וראיה מדתנן צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה בזה אם רוב של גמלים מותר להביא פשתן לשם אלמא דאיסור שהוא במשהו כמו כלאים אם נתבטל הצמר כבר ברוב שוב אינו חוזר וניעור לאסור במשהו ה"ה בחמץ ומהאי טעמא אנו מתירין בשר שנמלח קודם הפסח אע"פ שלא דקדקו במליחתו ליזהר מחמוץ וכן גבינה ישנה. אך יש ליזהר בבשר מלוח ישן שלא לאכלו בצלי אם לא ידיחנו משום שמא נשאר עליו חמץ בעין ע"כ סה"ק והרא"ש מתיר גבינה לחה בפסח אע"פ שנעשית בכלים של כל השנה ועיין בטור סי' תמ"ז שם]:

כזית חמץ בתוך התערובת בכדי אכילת שלש ביצים הוא שלוקה מן התורה. אבל אם אין בתערובת כזית בכדי אכילת שלש ביצים אף על פי שאסור לו לאכול אם אכל אינו לוקה אלא מכין אותו מכת מרדות: האוכל

כסף משנה

קושיא שאין עליה תשובה, אבל אין להקשות כמו שהקשה רא"ש מדקי"ל כל איסורין שבתורה אם אכל כזית מן האיסור כשיעור שהיית א"פ לוקין עליו דאי מההיא הוה אפשר לומר דשאני התם שאכל האיסור בלא תערובת אבל הכא שהוא ע"י תערובת הוה פטרי ליה אי לאו רבויא דכל דהא ודאי אי שהוא ע"י תערובת קיל טפי דהא אוכל כזית חלב בשהיית פחות מכדי א"פ חייב כרת כמבואר פי"ד מהלכות מאכלות אסורות ואוכל כזית חלב מעורב עם ג' ביצים גריסין לוקה ואינו חייב כרת כדמשמע בפט"ו. ובאלו עוברין (דף מ"ד:) אמרינן וכ"ת מאין נהודים מאי למימרא הא קמ"ל דאע"ג דתערובת, ועוד לפי דבריו דעדיפא מינה ה"ל לאקשויי דהיכי אמרי רבנן על עירובו בלא כלום ומ"ש חמץ מכל איסורין שבתורה וכו'

ואי אפשר לומר לפי דרך זה דפסק כחכמים דא"כ אפילו הטיל בו כל כך חמץ שיש בו כזית בכדי א"פ אמרי רבנן על עירובו בלא כלום ואם פסק כוותייהו היכי קאמר דלוקה עליו ואי אמרינן דיש בו כזית בכדי אכילת פרס בטיבול כדרך שבני אדם אוכלים אותו כ"ע מודו דחייב ואי אפילו כי משרף שריף ליה אין בו כזית בכדי א"פ כ"ע מודו דפטור כי פליגי בשאם אוכלו בטיבול אין בו כזית בכדי א"פ ואי משרף שריף ליה אית ביה כזית בכדי א"פ ושריף כדי שלש ביצים דלרבנן פטור משום דבטלה דעתו ולר"א לא בטלה דעתו משום דדריש כל מחמצת לעירוב חמץ. ופירוש זה דייקא תחלת לשון הרמב"ם שכתב בד"א שאכל כזית חמץ בתוך התערובת וכו' וזה בדברי המגיד והוא פי' ראשון שכתב רא"ש וכן מצאתי כתוב שהיו מפרשים בספרד וע"פ פירוש זה כתב המגיד שפסק כחכמים כנראה בפירוש מדבריו שכתב על דברי הרי"ף וזה דעת רבינו וכתב ג"כ ואין לחכמים מקרא מיותר וכו' משמע דס"ל כהרמב"ם שפוסק כחכמים ותימה דהא כר"א היא דאילו רבנן פטרי ובהדיא אמרינן בגמרא דאי משרף שריף ליה פטרי רבנן משום דבטלה דעתו. ויש מי שמתרץ דאי כי שריף ליה יש בו כזית בכדי א"פ לרבנן נמי חייב כי שריף ליה ומאי דקאמר דלחכמים בטלה דעתו היינו לומר דמש"ה לא איירי ביה אבל אה"נ דחיובי מחייבי ליה. ויש קצת גילוי לפירוש זה בדברי התוס' אהא דקאמר דלחכמים בטלה דעתו אצל כל אדם והשתא לא תיקשי מה שפסק רבינו ביש בו כזית בכדי א"פ דחייב דאי שריף ליה חייב אי פסק כחכמים נמי חייב, ואינו נ"ל משום דקשיא לי דא"כ פלוגתא דר"א וחכמים איתה אלא באין בו וא"כ היכי מייתי רבינו ראיה מקרא דכל מחמצת הא רבנן לא דרשי ליה, וע"ק דאף ר"א לא מייתי האי קרא אלא לאין בו ורבינו מייתי ליה ליש בו, וע"ק למה כתב רבינו דפטור מכרת ביש בו מ"ש משאר איסורים:

ולכן נ"ל דהרמב"ם מפרש כפירוש הזה אלא שפוסק כר"א וכמו שכתב רא"ש בפירוש ראשון וכך מצאתי כתוב בשם חכמי ספרד וכן נראה מדברי הרמב"ם בספר המצות ובפירוש המשנה שכתב דברי ר"א דעל חמץ דגן גמור ענוש כרת ועל עירובו בלאו אלא דאכתי צריך ליישב מה שהקשה הרמב"ן על הרמב"ם והביאו המגיד וגם מאי דמשמע בגמ' פ' אלו עוברין דלר"א דדריש כל היתר מצטרף לאיסור דאמרינן כמאן כר"א דדריש כל א"כ לענין חמץ בפסח נמי אה"נ ואי הרמב"ם פסק כר"א הוה ליה לחיובי באוכל כזית כותח בעיניה דהיתר שבו יצטרף לאיסור וכדפירש רש"י גבי היתר מצטרף לאיסור ולא שיצטרך שיאכל פרס, והיה אפשר לתרץ קושיא זו במאי דאיתא בפ' ג' מינים (דף ל"ז) דכי נפיש היתרא לא אמרינן דהיתר מצטרף לאיסור אלא שמדברי הרמב"ם בפ"ה מהלכות נזירות משמע שמפרש דכי אמרינן היתר מצטרף לאיסור היינו אפילו נפיש היתרא שכתב דבר המותר אינו מצטרף לדבר האיסור בנזיר כיצד יין שנתערב וכו' עד שיהיה מדבר האיסור בתערובת כזית בכדי שלש ביצים וכו' ונראה מתוך לשונו שבא להשמיענו דלא תימא דאפילו ביותר מכזית בכדי אכילת פרס יצטרף היתר לאיסור ואם כן משמע דכי אמרינן שהם היתר מצטרף לאיסור אפילו ההיתר יותר מהאיסור הוא ומאי דאמרינן בפ' ג' מינים דכי נפיש היתרא לא אמרינן דהיתר מצטרף לאיסור צריך לומר שלא היה בנוסחת הרמב"ם. וכמדומה שראיתי בשיטת הרמב"ן לפרק אלו עוברין שהוא מדברי רבנן סבוראי ויש הוכחה לדברי דבסוגיא אלו עוברין ליתיה. מ"מ הדרא קושיא לדוכתה:

וקודם כל דבר צריך ליישב היאך פסק הרמב"ם בפ"ה מהל' נזירות דלא כרבי אבהו אמר ר' יוחנן כל איסורין שבתורה אין היתר מצטרף לאיסור חוץ מאיסור נזיר דהא ליכא מאן דפליג עליה דזעירי מוסיף הוא. ונראה דטעמו מדאמרינן בתר הכי והאי משרת להכי הוא דאתא וכו' הא מני רבנן ור"י דאמר כר"ע ומפרש הרמב"ם דס"ק ור"י דאמר כר"ע וליה לא ס"ל כוותיה אלא כרבנן וכיון שכן משרת לא אתא להיתר מצטרף לאיסור אלא לטעם כעיקר והיינו כזית בכדי א"פ כדאר"י בפרק בתרא דע"ז (דף ס"ז) כל שטעמו וממשו לוקין עליו וזהו כזית בכדי א"פ ואפילו בקדשים לית ליה להרמב"ם היתר מצטרף לאיסור ואע"ג דאסיקנא באלו עוברין (פסחים מ"ה) לרבנן מצרך צריכי חטאת להיתר מצטרף לאיסור וכו' וחולין מקדשים לא גמר משמע דשאר קדשים ילפי מינה סובר דלא קי"ל הכי אלא כמסקנא דפ"ג מינין דאסיקנא דנזיר וחטאת תרוייהו צריכי לטעם כעיקר מ"מ קושית היתר מצטרף לאיסור עלתה לה והשב מנגד. ולענין קושית הרמב"ן שהזכיר המגיד י"ל דאע"ג דבשאר איסורין ילפינן דטעם כעיקר מנזיר אצטריך קרא דכל מחמצת בפסח לרבות היכא דשריף ליה דלא נימא דבטלה דעתו אצל כל אדם כדאמרי רבנן ומיעוטא דכל אוכל חמץ מוקמינן להיכא דשריף דמיעטו מכרת ורבנן לא דרשי כל:

ועי"ל דאצטריך כל מחמצת משום דכיון דכתב רחמנא כי כל אוכל חמץ למעט כל תערובת חמץ מכרת סד"א דלגמרי ממעט ליה להכי אהדריה קרא דכל מחמצת ולפי זה חמץ קיל מחלב ודם וכל שאר איסורין דבשאר איסורין חייב כרת כמו בעיקר והחמץ פטור מכרת ולפי זה כשכתב הרמב"ם ברפט"ו דלקי אף כרת נמי במשמע:

ועי"ל דר' אליעזר ורבנן בתרתי פליגי חדא בכזית בכדי א"פ כדרך כל אדם דלרבנן טעם כעיקר כמו בנזיר וגבי חמץ נמי הוי כעיקר וחייב כרת דלית להו לאו ולרבי אליעזר לא הוי אלא בלאו דכל מחמצת תרתי באין בו כזית בכדי אכילת פרס כדרך אכילת בני אדם ושריף ליה דלר"א בלאו דבכלל כל מחמצת הוא ולרבנן בטלה דעתו ופטור והשתא כי קאמר הרמב"ם דיש בו לוקין ואין בו כרת בכל גוונא הוא בין ביש בו כדרך בני אדם בין באין בו כדרך בני אדם אלא דשריף ליה דפסק כר"א אבל בשאין בו כזית אפילו בדשריף ליה נהי דאסור כחצי שיעור דאורייתא מיהו אין לוקין עליו והשתא בשאר איסורין ילפינן דטעם כעיקר מנזיר מיהו אי לאו קרא דכל מחמצת בהדי כל אוכל חמץ הוה אמינא דגבי חייבי כרת ליחייב עלה כרת כעיקר להכי איצטריך לאזהורי עלה בכל מחמצת ובלאו דמחמצת כל תערובת חמץ במשמע ולמעוטי מכרת מכל אוכל חמץ דאי לאו כל מחמצת הוה מוקמינן מיעוטא דכל אוכל חמץ לדרשא אחריתא. ולפיכך כתב הרמב"ם בפט"ו גבי חלב לוקה ולא כתב חייב כרת דגמר דלוקה מנזיר וגמר דאינו חייב

משנה למלך

בלאו ואין בהני כרת ע"כ והקשה עליו מרן הכ"מ דבגמרא מוכח דהלכתא כר"י דקאמר דע"כ לא קאמר ר"א אלא חמץ גמור ע"י תערובת אבל נוקשה בעיניה לא קאמר מדאמרינן תניא כותיה דר"י וכו' ומדברי מרן שם בתירוץ קושיא זו נראה שהיה גורס דר"נ יליף נוקשה מתערובת בהוא הדין ואחרי בקשת המחילה הראויה נ"ל דאי אפשר להלום גירסא זו על פי סוגית הגמרא דאמרינן ור"נ מ"ט לא אמר כר"י אמר לך דלמא ע"כ לא קאמר ר"מ התם אלא נוקשה בעיניה אבל חמץ דגן גמור ע"י תערובת לא ואם איתא דר"נ ס"ל דשוים הם אימא דר"מ דקאמר דנוקשה עובר בלאו ה"ה לתערובת ומאי אולמיה דר"א דלא קאמר דעובר בלאו אלא תערובת ומוקמת מתני' כותיה מר"מ כיון דנוקשה ותערובת שקולים הם. ובעיקר תירוצו של מרן שכתב דמאי דאמרינן תניא כותיה דרב יהודה הוי אליבא דרב יהודה דס"ל דחמץ ע"י תערובת חמור מחמץ נוקשה לא יכולתי להלום דבריו וצ"ע. (א"ס וכבר השיגו הכ"מ יע"ש ועיין בספר פר"ח (דף י"ז) שכתב על קושית מרן דלק"מ דלמסקנא דאתי הך ברייתא כרבנן לעולם מאי סבר ר"א דנוקשה בעיניה בלאו). ואיני מבין דבריו דכיון דשמעינן מהך ברייתא דתערובת חמיר מנוקשה ולא שמעינן ליה לר"א דאסר אלא בעירוב מנ"ל לאפוכי פלוגתא בינייהו ולומר דלר"א לקי נמי אנוקשה. והא דאמרינן בגמרא מאן שמעת ליה דדריש כל ר"א ואילו נוקשה לא קאמר לאו למימרא דאם היינו יודעים דיש שום תנא דדריש כל לא הוה ק"ל דהא ליתא דהאי תנאי שקלת מעלמא וכיון דבסוף שמעינן מינה דתערובת חמיר תקשי לרב נחמן: אמנם בעיקר הקושיא שהקשה מרן על הטור נ"ל לתרץ דהטור הוקשה לו בדברי הגמ' שלש קושיות. חדא מאי דקשיא להו להתוס' דמאי סייעתא מייתי לרב יהודה מדלא הזכיר ר"א חמץ נוקשה אימא משום דכ"ש הוא ותו אמאי לא אייתי סייעתא לרב יהודה מהברייתא עצמה שהביא ר"נ ומאי אולמיה דהאי ברייתא מהאי, ותו דכפי סברת ר"נ דס"ל דנוקשה בעיניה חמור מתערובת היכי יליף לר"א דעל תערובת חמץ עובר בלאו מריבויא דמחמצת אימא דלא אתא לרבות אלא נוקשה שהוא החמור אבל תערובת אימא בלא כלום. ומכח קושיות הללו הבין הטור דרך אחרת בסוגית הגמרא והוא דמאי דמייתי סייעתא לרב יהודה הוא משום דרב יהודה ס"ל דתערובת חמץ חמור מחמץ נוקשה וא"כ א"ש הא דיליף ר"א דתערובת חמץ מריבויא דכל מחמצת אלא לדברי ר"נ דנוקשה חמור מתערובת מנ"ל לר"א דתערובת עובר בלאו אימא דריבויא דכל מחמצת לא אתא אלא לרבויי נוקשה דחמיר והאי דלא הקשה מהברייתא דהביא ר"נ משום דהתם לא קאמר ר"א מהיכא קא יליף דתערובת חמץ עובר בלאו ואפשר אית ליה לר"א תרי ריבויי חד לנוקשה וחד לתערובת וכן נמי לר"מ כפי סברת רב יהודה דס"ל דר"מ על חמץ נוקשה ועל תערובת חמץ ס"ל דעובר בלאו לא תקשי לרב יהודה

לחם משנה

נראה דהבין כך ומפני כך השיג עליו הראב"ד ז"ל פסק כרבנן מפני שבכותח הבבלי אין כזית בכא"פ כלומר כשאכלו דרך אכילתו ואם אינו דרך אכילתו בטלה דעתו אצל כל אדם ומפני שהבין כן בדברי רבינו שמ"ש בד"א כשאכל היינו שאכל שלא כדרך אכילתו ומפני כן לא השיג עליו דהיה לו לחייבו כרת דודאי אם היה אוכל כדרך אכילתו היה חייב כרת ורבינו לא איירי אלא שלא כדרך אכילתו דמרבינן לה מרבויא דכל ולהכי לא חייב כרת ועשאו מצוה מיוחדת בפתיחת הלכות אלו ונתיישבה קושית ה"ה ז"ל. ויש לתת טעם לזה משום דפסק כסתם מתניתין וכמו שפסק הר"ן הלוי ז"ל ואע"ג דבחמץ נוקשה לא פסק רבינו כסתם מתני' משום דבגמרא אמרו דאפילו ר"א מודה בחמץ נוקשה דאמרו (דף מ"ג) תניא כוותיה וכו'. והשתא אתי שפיר לפי זה שמה שהשיג הראב"ד על רבינו היא קושיא אבל לפי מה שהבין ה"ה ז"ל כמו שנבאר אינה קושיא כלל דלא השיגו אלא מצד הלשון דסתם כותח הבבלי אין בו כזית בכדי א"פ וזו אינה קושיא שהרי רבינו ביאר דבריו דלוקה כשהיה בו אע"פ שמן הסתם אין בו וכמו שכתב ה"ה ז"ל, ועוד דלא היה לו להשיגו מלשון ההלכות אלא מלשון הגמ' דאמר הנח לכותח הבבלי שאין בו כזית בכדי אכילת פרס, מיהו לזה י"ל דאין לשון הגמ' מורה דבסתמיות הוא כך אלא ר"ל הנח לכותח הבבלי דאיירי שאין בו וכו' אבל ההלכ' כתבו היכא דליכא כזית וכו' כגון כותח הבבלי משמע דבסתמיות הוא כך. וא"ת אי דעת רבינו לפ' כר' אליעזר וכתב דלוקה משום רבויא דכל א"כ איך פסק כר"י בחצי שיעור דלא לקי דמפיק ליה מרבויא דכל חלב ביומא ריש פ' יוה"כ (דף ע"ד) דר' יוחנן משמע דלית ליה דר"א וכדכתבו התוס' בפ' אלו עוברין (דף מ"ד) ד"ה לענין חמץ בפסח נמי וכו' דר"י לא לקי מרבויא דכל ור"א לקי מרבויא דכל וכיון דהוא פסק כר"א הוה ליה ללקות בחצי שיעור מרבויא דכל. וי"ל דשאני התם דמרבויא דכל מרבינן תרתי כזית וחצי שיעור כדאמרו שם בברייתא אע"ג דהכא מרבינן נמי כותח ושכר וזיתום וכו' כולה חדא מילתא היא. ועוד י"ל דהתם לא לקי משום דאכילה משמע כזית ופחותה מכזית לא מקרי אכילה ואתא כל ורבי לן ומפיק לקרא מפשטיה ולכך לא לקי אבל הכא כי אתא כל ורבי לא מפיק קרא מפשטיה דשפיר איקרי מחמצת עירוב חמץ ולכך לקי וזהו מה שהבינו הרא"ש והטור ז"ל והראב"ד ז"ל כפי הנראה בדברי רבינו. וה"ה הבין בדברי רבינו והראב"ד ז"ל דרך אחרת והוא דרבינו פסק כרבנן ומה שכתב בד"א כשאכל כזית חמץ בתוך התערובת ר"ל שאכלו כדרך אכילתו שהוא בטבול והראב"ד ז"ל השיג על רבינו מצד הלשון דקאמר כגון כותח הבבלי ולדידיה י"ל במה שהביא רבינו קרא דכל מחמצת לאו דמרביה ליה מכל דרבנן לא דרשי כל אלא הביא האי קרא דכל מחמצת דספיק לה מפשטיה דקרא וה"ה דמצי לאתויי קרא דלא יאכל חמץ, ונראה דטעמו ז"ל הוא מפני דאי רבינו פסק כר"א ור"א בעי אכילת פרס א"כ תקשי משכר המדי וכמו שכתב שם רש"י ז"ל דבמאי עסקינן אי ביש בו כזית בכדי אכילת פרס מאי טעמייהו דרבנן ואי ליכא כזית בכדי א"פ וכדכתב רש"י מאי טעמא דר"א דהא לפי דעת רבינו בעי ר"א אכילת פרס וכי תימא לא בעי ר"א כדי א"פ אלא בכותח הבבלי שאכלו שלא כדרך הנאתו אבל בשכר המדי דשותה כדרכו אפילו אין בו כזית מיחייב מ"מ קשה דמנא

חייב כרת מדין תערובת חמץ איכא לאקשויי משרת בנזיר למה לי הא מפסח גמרינן דלקי דס"ל דוקא גבי חמץ דהוי חיוב כרת אמר רחמנא דלקי אבל בנזיר ה"א כיון דליכא כרת לא קמ"ל: ובאותו שיטבתי דברי הרמב"ם בלי שום קושי אשיב ידי לדקדק בדברי ה"ה מלבד מה שדקדקתי בו לעיל והוא דאיכא למידק שכתב אבל יש בדברי רבינו תימה אחר וכו' משמע בגמרא דלרבנן חיוב גמור ואין לחכמים מקרא מיותר וכו' דמשמע דס"ל שהרמב"ם פוסק כחכמים וגם ממ"ש על דברי הרי"ף וזה דעת רבינו משמע נמי הכי. ותימה דהא בספר המצות משמע בהדיא דפוסק כר"א וכן פי' דבריו הרמב"ן בהשגות שמשם הוליא המגיד קושיא זו: ועוד שאם הרמב"ם פוסק כדברי הרב דהלכה כחכמים ומפרש דבכדי א"פ כ"ע מודו דחייב כדמשמע מדברי ה"ה שכתב וזה דעת רבינו למה הקשה קושיא זו דלמה פטרו מכרת לחכמים לבד הא לכ"ע שייך למיפרך דכיון דבכזית בכדי א"פ כ"ע מודו דחייב משום דהוי כאכל כזית חמץ בלא תערובת ואם כן לכ"ע כרת ליחייב: ותו איכא למידק עליה שכתב והרי חלב ודם אין שם מקרא לתערובתן והדין הזה נוהג בהם וכו' ואם כונתו לומר שהדין שנתן הרמב"ם לכזית בכדי א"פ דחמץ שלוקה ואין בו כרת הוא בעצמו נוהג בחלב ודם וכמבואר בפט"ו ממאכלות שכתב לוקה ולא חייב כרת א"כ סותר מה שהקשה תחלה למה פטרו מכרת, ועוד שכתב והרמב"ן עיין זה וכו' וקושית הרמב"ן היא בהקדמת דבחלב ודם כי איכא כזית בכדי א"פ כרת נמי איכא וא"ת דגם המגיד הכי קאמר והרי חלב ודם וכו' והדין הזה נוהג בהם ללקות ולהתחייב כרת היאך כתב כמבואר בפט"ו הרי שם לא חייב אלא מלקות אבל לא כרת. ומתוך הספקות האלה נעמוד על כונת המגיד בדבור הזה: ולכן נ"ל דלא נחית המגיד השתא לבאר דברי הרמב"ם ע"פ סוגית הגמ' לפי דעתו כי בכל הדרכים יש גמגומים כמבואר לעיל ועוד כי דרכו בכמה מקומות שכיון שמוצא דעת הרמב"ם מכוונת לדעת ההלכות שלא להעמיק בביאור סוגיית הגמ' ואע"פ שאינו מסכים עם הרי"ף אלא לענין מלקות אבל לא לענין כרת כיון דלא נפקא לן לענין מעשה מידי לא חש תו. ומ"ש על דברי ההלכות וזה דעת רבינו אין הכונה במה שפסק כחכמים אלא במה שכתב הרי"ף דאית בו לוקה כן דעת הרמב"ם דלקי מיהו אם הוא אפילו אליבא דרבנן או אם הוא חייב כרת לא קאמר ולא אתא אלא להשיג על דעת הראב"ד בביאור דברי הרמב"ם דמתוך מ"ש הרב פסק באלו וכו' משמע דס"ל שהרב והרמב"ם תרוייהו ס"ל דהלכה כחכמים ולכן הוקשה לו שהרב כתב דכותח וכו' אין בו כזית בכדי א"פ והרמב"ם כתב שיש בו והמגיד השיב עליו אם אין קושיא אלא זו אינה כלום דאיכא למימר דאין ויכוח בשמות ומה לי כותח ומה לי שאר דברים כל שאין בהם פטור וכל שיש בהם כלומר שהטיל בהם חמץ כ"כ עד שבדרך טיבולו יש בו או שאע"פ שאין בו כדרך טיבולו הוא טובל בו כ"כ עד שהיה בו כזית בכדי א"פ שחייב ולא דמי למיפרך שריף. אבל קושיא אחרת גדולה הוה ליה להשיג על הרמב"ם לפ"ד שסובר שהרמב"ם מפרש הסוגיא כהרי"ף ופוסק כחכמים כמותו והיא למה פטרו מכרת ומהקושיא הזאת ימשך עוד למה עשה מצוה מיוחדת וכו' ובכלל זה הוא למה הביא ראיה מכל מחמצת שאפילו אם היה מפרש הראב"ד דלר"א כזית בכדי א"פ נמי נפקא ליה מכל אפ"ה כיון דס"ל דהרמב"ם פוסק כרבנן כמו הרב לא ה"ל לאיהויי קרא דכל מחמצת דהא רבנן כל לא דרשי וזהו שכתב ואין להם לחכמים מקרא מיותר לתערובת הרי כאן דהראב"ד פי' דברי הרמב"ם כדרך האמת שכתבתי דיש בו כ"ע לא פליגי דחייב כי פליגי באין בו ופסק כחכמים והמגיד הקשה עליו השני קושיות שהקשיתי לדרך ההוא. ומשום דאיכא למימר אע"פ שאין מקרא מיותר להערובתן מ"מ אין ראוי להחמיר עליו כמו באוכל כזית בלי תערובת ולכן פטרוהו מכרת ובזה מתורץ מיהא הקושיא הראשונה לפיכך כתב דאין לומר כן דהרי חלב ודם וכו' כמבואר בפט"ו ומפרש המגיד דכי קאמר הרמב"ם התם לוקה ה"ה דכרת נמי מיחייב דאל"כ הל"ל ואין בו כרת כמ"ש כאן: ועי"ל דה"ק והרי חלב ודם וכו' כלומר לדידי כרת נמי מיחייב כיון דאין לחכמים מקרא מיותר וא"כ קשה למה פטרו מכרת ואפילו לפי דעתו שסובר דפטור מכרת אכתי קשיא למה עשה מצוה מיוחדת דמשמע דאי לאו הכי לא הוה מיפטר מכרת והרי חלב ודם שאין שם מקרא מיותר להערובתן ואפ"ה פסק הרמב"ם דאין בו כרת מדלא הזכיר אלא מלקות וא"כ קרא למה לי ולפי זה מ"ש והרמב"ן עיין על זה וכו' לאו אקושיא והרי חלב ודם קאי אלא אקושיא ראשונה קאי ובזה מיושבים דברי המגיד על בסיסם: ונ"ל לדייק מ"ש והרמב"ן עיין זה וכו' משום דה"א אל תתמה על הראב"ד איך לא הרגיש בתימה זה כי הבא להשיג על אחר דחפלו להשיג אינו מעיין כ"כ כמו מי שמחבר ספר לכך אמר באמת גם הרמב"ן לא היה מחבר ספר אלא משיג כשעיין זה. וא"ת דלמא קודם לכן כשחבר ספרו עיינו ליתא שקבלה בידינו שההלכה השיג ההשגות וזה שכתב והקשה עליו בספרו כלומר וא"כ הקשה עליו בספרו. ואפשר שמגלל להראב"ד שלא עיין זה שאם הרמב"ן עיינו היה לפי שמתוך שהיה משיג על מנין המצות הרגיש בתוספת המצוה ההיא וכשהרגיש בקושיא זו כתבה גם בספרו אבל אילו לא היה משיג על מנין המצות אפשר שלא היה מרגיש בכך:

וע"פ אחד משני דרכים האחרונים שהזכרתי בפי' פלוגתא דרבי אליעזר וחכמים לדעת הרמב"ם יתיישבו דברי הטור שכתב כל אלו לר' אליעזר הם בלאו וכו' ופסק הרמב"ם כר' אליעזר והרי"ף פסק כחכמים שאין לאו וכו' ומיירי נמי שאין בהם כזית וכו' מיהו במה שכתב ודוקא שאין בתערובת טעם חמץ וכו' דטעם כעיקר דאורייתא ליתיה לדעת הרמב"ם בפט"ו מהל' מאכלות דלית ליה טעם כעיקר להתחייב עליו מלקות אלא כיש בו כזית בכדי א"פ: ועוד יש תימה גדול בדבריו לא ראיתי מי ששת לבו אליו והוא שכתב דחמץ נוקשה הוי לר' אליעזר בלאו ובגמרא פ' אלו עוברין (פסחים מ"ג) אסיקנא ש"מ נוקשה לר"א לית ליה כלומר דאפילו ר' אליעזר סבר דהוי בלא כלום. ואפשר עוד לומר דגם הראב"ד לא עלה על דעתו שיפסוק רבינו כחכמים מהמת הקושיות שהקשיתי, ומ"ש הראב"ד הרב פסק באלו כרבנן הכונה להשיג על רבינו למה חלק על הרב ופסק כר"א:

[כתב הרא"ש ז"ל אבל הרמב"ם בפירוש המשנה כתב דאין הלכה כר' אליעזר] וא"כ צ"ל דהא דקאמר הכא בד"א וכו'. ואין ספק שזה שלא בדקדוק כתבו דהא ר"א במתניתין לא פליג אמאי דאמרינן הרי אלו באזהרה ואין בו כרת אלא דאתא לאוסופי טיפולי נשים והרמב"ם פירש שהוא אוסר אותם משום גזירה שמא ישרו אותם במים כלומר ולפיכך צריך לבערם ובהא הוא שכתב דאין הלכה כר"א אבל במה ששנינו הרי אלו באזהרה וכו' מאן דכר שמיה דר"א במתניתין וא"כ היכי לימא ביה דאין הלכה כר"א ועוד שהרמב"ם שם בפירוש המשנה כתב שהעיקר אצלנו על חמץ דגן גמור ענוש כרת ועל עירובו בלאו כלשון ר"א בברייתא. ושמא ליסנא דהרמב"ם אטעייה שכתב אחר פירוש טיפולי נשים ואין הלכה כר"א ובסוף המשנה אחר שכתב שהעיקר אצלנו על חמץ דגן גמור ענוש כרת ועל עירובו בלאו חזר וכתב ואין הלכה כר' אליעזר ולפיכך סובר רא"ש שכיון הרמב"ם לומר דאין הלכה כר' אליעזר דברייתא וזה דבר שלא עלה על הדעת שיאמר הרמב"ם אין הלכה כר"א במה שלא הוזכר במשנה וגם הוא לא הודיענו אם ר"א חולק בו אלא משום דדרך הרמב"ם לפסוק בסוף כל משנה הלכה כדברי מי הזר ושנה ואין הלכה כר"א והכונה מבוארת שהוא על מ"ש אף טיפולי נשים. ועוד יש לתמוה על הרב איך לא ראה ספר המצות של רבינו שתפס לשון ר"א עצמו והרמב"ן בהשגות פירש דבריו שפסק כרבנן ודלא כר"א:

כתב עוד רא"ש ובפרק חמישי מהלכות נזירות כתב בהדיא וכן אם שרה פתו וכו'. ואין לו קשר עם מה שסמוך לו וצ"ל דקאי לעיל למה שכתב דהא קיי"ל כל איסורין שבתורה אם אכל כזית וכו' ולא רצה לכתוב מ"ש הרמב"ם בפט"ו מהל' מאכלות שאם היה כזית חלב בכדי א"פ לוקה משום דה"א דמחמץ גמרינן לכל איסורין שבתורה לכך כתב ההיא דהלכות נזירות דמייתי לה מקרא וא"כ מהתם נשמע לחמץ בפסח וא"כ כל למה לי: כתב עוד רא"ש קשה דהא בגמרא אמרי הנח לכותח דלית ביה כזית וכו'. כלומר וכיון דכותח לית ביה כזית בכדי א"פ היאך כתב הרמב"ם בד"א באכל כזית בכדי א"פ וזו היא השגת הראב"ד ויפה השיב לו ה"ה ויש לתמוה על הרא"ש למה כתבה סתם. מיהו אפשר לומר שכיון לומר דאילו לרבי אליעזר לא בעינן כדי אכילת פרס דבכזית לחוד חייב דהיתר שבו מצטרף לאיסור וכמו שכתב בסוף הדיבור:

כתב עוד ועוד בלא רבויא לוקין עליו וכו'. ועדיפא מינה ה"ל לאקשויי דכיון דרבנן לית להו קרא מיותר אם כן כרת נמי ליחייב והיכי כתב ואין בו כרת:

כתב עוד רא"ש (עד) אבל הר"ן כתב וכו'. נראה שכונתו לומר דמשמע דהרמב"ם פסק כר"א שהיא דרך ישרה אבל בפירוש המשנה כתב שאין הלכה כר"א. וקשה דהא בגמ' אמרו וכו' ולכן שמא י"ל דהזר בו ופסק כר"א אבל קשה דא"כ הל"ל שהאוכל פרס אפילו בפחות בכזית ליחייב שהיתר שבו יצטרף לאיסור ולכן נאמר שפסק כחכמים דלית להו דהיתר מצטרף לאיסור וק"ל דא"כ אינו מיישב כלל דברי הרמב"ם שאם תאמר שפסק כר"א קשה הא דהיתר מצטרף לאיסור וא"ת שפסק כחכמים קשה דהא בגמרא אמרו הנח לכותח וכו' ועוד מאי שנאמר כל מחמצת דמשמע דמרבויא דכל נפקא הא רבנן לא דרשי כל ועוד בלא ריבויא נמי וכו' ועוד שכתב וז"ל אלא שכל זה אינו אלא אליבא דר"א והלשון הזה היה ראוי ליכתב אילו לא היתה שום קושיא כי אמרינן דפסק כחכמים שמשמעו אלא שאין מכאן קושיא דאי פסק כחכמים ניחא לכל מאחר דאי אמרינן דפסק כחכמים קשו כל הנך קושייתא הכי הל"ל וזהו אליבא דר"א אבל לא לחכמים ולא בלשון אלא: ועוד יש לתמוה עליו שכתב אבל לא לחכמים שהרי אנן קי"ל בכולי גמרא דאין היתר מצטרף לאיסור והלא גם לר"א בכל שאר איסורין אין היתר מצטרף לאיסור ואי בנזיר ובחמץ קאמר לא ידענא באי זה מקום הוזכר כן בגמ' זולת סוגיית אלו עוברין וסוגיית ג' מינים ובשתיהן הוזכר דלר"א בחמץ ונזיר היתר מצטרף לאיסור. זה נראה לי לעורר על דברי רא"ש. ולענין יישוב הסוגיא לדעת הרמב"ם בין פלוגתא דר"א ורבנן בין ההיא דהיתר מצטרף לאיסור כבר ישבתי הכל לעיל ובררתי יפה יפה בס"ד: ולפי שהארכתי הסכמתי לכתוב העולה מכלל הדברים בדרך קצרה לתלמידים. איכא למידק מה מפרש רבינו במחלוקת ר"א וחכמים שלא ימנע או מפרש

דבים

לחם משנה

דמנא לן לרבות מכל מחמצת הני תרתי שהוא כותח הבבלי שאכלו שלא כדרך אכילתו בכזית ושכר המדי אפילו אין בו כזית נימא דקרא לא אתא אלא אאכלו כדרך אכילתו אפילו אין בו כזית בין לשכר המדי בין לכותח הבבלי ושלא כדרך אכילהו כזית בכדי אכילת פרס דגלה דעתו ובכי האי לא פליג ר"א אלא בחדא ומנא ליה לגמרא לומר דפליג עליה דרבנן בתרתי לכך פירש ה"ה ז"ל בדברי רבינו מה שפירש. וא"ת אי רבינו פסק כרבנן איך פסק בהלכות איסורי מזבח פ"ה שאור ודבש אסורים לגבי מזבח ואיסורן בכל שהוא שנאמר כי כל שאור וכל דבש וכו' ואחד המקטיר עצמן או המקטיר תערובת שלהן לוקה ע"כ. ובגמ' פ' אלו עוברין (דף מ"ג:) הקשו והתניא כל שאור בל תקטירו אין לי אלא כלו מקצתו מנין ת"ל כל עירובו מנין ת"ל כי כל מאן שמעת ליה דדריש כל ר"א ע"כ משמע דהך ברייתא דעירובו מנין וכו' אתי כר"א דדריש כל דלרבנן דרבוי כל לא ס"ל וא"כ לדידהו בעירובו אינו עובר ואפילו במקצתו שהוא פחות מכזית אינו עובר וכי תימא הא דרבנן כי כל דרשי מ"מ לא מוקמינן כי כל אלא לרבות מקצת אבל עירובו מנא לן וכי תימא ס"ל לרבנן דכי כל ריבה הכל מקצתו ועירובו א"כ היכי קאמר בגמ' בזעירי דאמר דאף בשאור בל הקטירו דאתי כר"א הא אפילו כרבנן אתי. ועוד קשה התם גופיה היכי פסק רבינו דהוי בכל שהו הא הוא ז"ל פסק לקמן דאין הקטרה פחותה מכזית ובגמרא (שם) מבואר בהדיא דלמ"ד אין הקטרה פחותה מכזית מאי דקאמר מקצתו אינו ר"ל משהו אלא לרבא פירושו זית שלם והוא מאי הומן ולזעירי לפי

פירוש

משנה למלך

יסודם דמהיכא קא יליף ר"מ דחמץ נוקשה עובר בלאו אימא דריבויא דכל מחמצת אתא לתערובת חמץ דחמיר משום דר"מ לא הזכיר הילפותא מהיכא היא ואפשר דאית ליה תרי ריבויי אבל ר"א שביאר שהילפותא היא מריבויא דכל מחמצת תיקשי ליה דמהיכא קא יליף ר"א דעל תערובת חמץ עובר בלאו אימא דרבויא אתא לחמץ נוקשה דחמיר. וכל זה הנא לפום מאי דס"ד דהילפותא דר"א הוי מריבויא דמחמצת אבל לפי המסקנא דהילפותא לא הוי אלא מריבויא דכל אין זו סייעתא לר"י משום דלעולם דנוקשה חמיר מתערובת והא דקא מרבה אפילו תערובת הוא משום דכתיב כל מחמצת ומרבינן כל דבר שהוא מחמצת בין שיהיה נוקשה בין שיהיה תערובת. משום דהספרא גדול יש בין היכא דמרבינן ממחמצת להיכא דמרבינן מכל. והטעם דמחמצת אין במשמעותו לא תערובת ולא נוקשה אלא דמשום ריבויא דלא קאמר כל חמץ אמרינן דאתא לרבויי וא"כ לא מרבינן מהאי רבויא אלא חדא מלתא אבל כשאנו מרבים מכל הוי ממשמעות כל א"כ אנו מרבים כל דבר שיכנס תחת סוג אחד אפילו שיהיה האחד קל והשני חמור וא"כ דל מהכא סייעתא דר"י כי היכי דנימא דהלכתא כותיה וס"ל להטור דהלכה כר"נ משום דמסתבר טעמיה וכמ"ש מרן שם ע"ש:

האוכל

ז [א]**האוכל מן החמץ עצמו בפסח כל שהוא הרי זה אסור מן התורה שנאמר לא יאכל. ואף על פי כן אינו חייב כרת או קרבן אלא על כשיעור שהוא כזית. והאוכל פחות מכזית במזיד מכין אותו מכת מרדות:**

ח [ב]**אסור לאכול חמץ ביום ארבעה עשר מחצות היום ולמעלה**

א סמ"ג לאוין עו : ב טור סי' סמג סמ"ג שם :

כסף משנה

דבים בו כזית בכדי א"פ כ"ע ל"פ דחייב כי פליגי באין בו ולפי זה פסק כחכמים או מפרש דבאין בו כ"ע לא פליגי דפטור כי פליגי בים בו ולפי זה פסק כר"א ולשני הפירושים קשה. אם לראשון כיון דבים בו לכ"ע חייב כבשאר איסורים כרת נמי ליחייב כמו בשאר איסורים ומנא ליה לרבינו לפוטרו מכרת. וע"ק שמאחר שרבינו פוסק כחכמים היכי מייתי רבינו ראיה מפסוק דכל מחמצת הא רבנן לא דרשי כל מחמצת ועוד קשה דר"א נמי לא מייתי קרא דכל מחמצת אלא לאין בו והיכי מייתי ליה רבינו ליש בו ועוד קשה דהא באין בו הוי כאוכל חצי שיעור ואוכל כחצי שיעור אפילו בעיניה פטור בכל האיסורים והיאך אפשר שחייב ר"א באין בו דמי עדיף מאוכל פחות מכשיעור בעיניה: ועל הפירוש השני קשה מאחר שבכל איסורים שבתורה חייב ביש בו היאך יעלה על הדעת לומר שחכמים פוטרים בו. ועוד קשה דבגמ' אמרינן דכותח הבבלי אין בו כזית בכדי א"פ וא"כ היאך אומר ר"א בברייתא בגמ' דעל כותח הבבלי חייב בלאו הא אמרת דבאין בו כ"ע ל"פ דפטור: וי"ל דבים בו כ"ע ל"פ דחייב מלקות וכרת כמו בשאר איסורין ובאין בו ל"פ דפטור כמו בשאר איסורין והכא במאי דהב"ע בים בו בכותח כי שריף ליה אבל אם אוכלו בטיבול אין בו ושריף ליה דחכמים סברי אע"פ שיש בו פטור משום דבטלה דעתו אצל כל אדם ור' אליעזר סבר שאעפ"כ חייב מריבויא דכל מחמצת ולפי זה פסק רבינו כר"א וה"פ ביש בו כי שריף ליה אע"פ שאין בו כדרך טיבול אי שריף ליה חייב מלקות מריבויא דכל מחמצת ולית ביה כרת משום דגבי אוכל מחמצת לא כתיב כרת: ומיהו להרב המגיד שכתב שרבינו פסק כחכמים דפטרי באין בו ומחייבי ביש בו קשיא מה שהקשיתי על הפי' הראשון: ונראה לומר דלדברי רבינו שפסק כחכמים והוא מפרש דבים בו לחכמים נמי חייב מלקות ובאין בו פטור ור"א סבר דבאין בו חייב מלקות ואע"ג דבשאר איסורים פטור הכא חייב משום קרא דכל מחמצת וחכמים סברי דה"א לומר דקרא דכל מחמצת אתא לחייב באין בו דכיון דלית ביה שיעורא א"א לחייבו אלא כי אתא קרא לא אתא אלא ליש בו לומר דאע"ג דבשאר איסורים כרת נמי חייב בפסח פטור מכרת וטעמא מדכתב גבי אוכל חמץ ונכרתה וגבי מחמצת שהוא הערובת חמץ לא כתב ונכרתה וה"א לומר דמחמצת איירי באין בו דה"א לחייבו כלל כמ"ש הילכך על כרחך לומר דאתא לפוטרו מכרת אע"פ שיש בו וגזירת התורה היא להקל בו בכך מבשאר איסורין ולפי זה כשכתב רבינו שנאמר כל מחמצת לא תאכלו לא קאי למ"ש לוקה דלהא לא איצטריך קרא דמדין שאר איסורין נפקא אלא לאיטו חייב כרת קאי מדלא כתב גבי מחמצת אלא לא תאכלו ולא ונכרתה. ובהכי מתיישבים דברי ה"ה בפירוש דברי רבינו בלי פקפוק:

ז האוכל מן החמץ עצמו בפסח וכו' שנאמר לא יאכל. קשיא לי למה לי קרא בחמץ בפסח הא בכל איסורין שבתורה קי"ל חצי שיעור אסור מה"ת. ועוד קשה דהאי מקרא איפכא ה"ל למילף מיניה דלא יאכל שיעור אכילה משמע וצ"ע. ועל מ"ש והאוכל פחות מכזית במזיד וכו' קשיא לי למה ליה פחות מכזית דהא אאוכל כל שהוא קיימינן

מגיד משנה

ז האוכל מן החמץ עצמו וכו'. פרק יום הכפורים ביומא (דף ע"ג:) חצי שיעור ר' יוחנן אמר אסור מן התורה ר"ל אמר מותר וקיי"ל כר"י. והוא כלל לכל מאכל אסור שבתורה:

ח אסור לאכול חמץ וכו'. זה מבואר בהרבה מקומות מהמסכתא. ומ"ש רבינו שיש בו מלקות הוא לדעת ר' יהודה דאמר בפרק כל שעה (פסחים כ"ח:) ומנין לאוכל חמץ משש שעות ולמעלה שהוא בלא תעשה שנאמר לא תאכל עליו חמץ ושעה שאסור באכילה אסור בהנאה וכן דעתו בלאחר זמנו כנזכר שם ור' שמעון חולק בזה ואומר שהמין בין לפני זמנו בין לאחר זמנו אינו עובר עליו וכבר כתבתי למעלה שהלכה כר' שמעון בלאחר זמנו. ודעת רבינו שאין הלכה כמותו אלא לאחר זמנו דהתם מתניתין אתיא כותיה אבל לפני זמנו הדריך לכללין דקי"ל כר' יהודה דרבי יהודה ורבי שמעון הלכה כר"י דסני מחלוקת הן ומתרי קראי נפקי לה לר"י חד לפני זמנו וחד לאחר זמנו הילכך קי"ל כר"ש בחדא דהיינו לאחר וכר"י בלפני וזהו שאמרו פ"ק (דף ד' ה') דכ"ע

לחם משנה

פי' רש"י ז"ל ר"ל חצי זית היתר וחצי זית איסור אבל משהו לבד לא דאין הקטרה פחותה מכזית, מיהו לזה י"ל דרבינו נמי הכי ס"ל דבמשהו לבד אינו לוקה וסמך אמאי דכתב לקמן אין הקטרה פחותה מכזית לחייב מלקות ומאי דקאמר הכא אסורין ר"ל איסור לבד א"כ ר"ל איסורין אבל שכן שיהו בתוך הקומץ הוא נאסר אבל בתנאי שיהיה הקומץ כזית וכמו שיתבאר לקמן. ולקושיא הראשונה י"ל דאע"ג דהך קושיא מוכחא דאתי כר"א ולא כרבנן היינו משום דס"ל דרבנן לא דרשי כל אבל יש סוגיות אחרות בגמרא דמשמע דדרשי כמו שכתבו התום' שם דרבי עקיבא דריש בפרק חטאת וכן רבנן נמי דרשי כל בריש מרובה דאמרי כל רבויא הוא ובפ"ק דסוכה גבי כל האזרח וא"כ ודאי דהך סוגיא אידחיא לה וטעמא דרבנן משום דלא דרשי כל אלא בעלמא דרשי כל והכא לא דרשי ליה משום דאין סברא, דומה למה שכתבו התום' דבעירובו אין סברא אבל מ"מ בעירוב דסאור סברא היא כיון דכבר רביך מקלתו לפחות מכי כל דהא רבנן כי כל דרשי א"כ סברא הוא לרבות ג"כ עירובו כיון דכבר רביך מקלתו:

ח אסור לאכול חמץ ביום ארבעה עשר וכו'. וכל האוכל *אחר זמן זה לוקה מן

*[בספרינו כתב בזמן הזה]:

התורה. כתב ה"ה ורבא גופיה כו'. וא"ת מה ראיה היא א הא לעולם דהלכתא כר"ש ומאי דמפקים מהתם דלא תשתע וכו' לא הוי אלא עשה או איסורא אבל לאו לא הוי דהא לא אמר קרא אלא לא תשחט הפסח בעוד החמץ קיים אבל לא הזהיר על החמץ שלא יאכלוהו וזה ברור וכמו שכתב לקמן בשם הראב"ד ז"ל. ונראה לומר דה"ה לא סבר כר"ש דאית ליה כך אלא דבין לפני זמנו בין לאחר זמנו אית ליה לר"ש דמותר והראיה שם אמר בפ' כל שעה (דף ל') כדברי רבא חמץ שלא בזמנו בין במינו בין שלא במינו מותר

משנה למלך

ז האוכל מן החמץ עצמו בפסח כל שהוא ה"ז אסור מן התורה שנאמר לא יאכל. יומא פ' יוה"כ (דף ע"ד) גופא חצי שיעור ר"י אמר אסור מן התורה ור"ל אמר מותר מן התורה ר"י אמר אסור כיון דחזי לאיצטרופי איסורא קא אכיל ר"ל אמר מותר אכילה אמר רחמנא וליכא. ובתר הכי אמרינן תניא כותיה דר"י כל חלב לרבות חצי שיעור וכתבו התום' דמאי דאיצטרך לר"י טעמא דחזי לאיצטרופי אע"ג דאית ליה ברייתא דמרבה לחצי שיעור מקרא דכל חלב סוא משום דאי מקרא דכל חלב הו"א עיקר קרא לכוי אצטריך ואסמכוס אקרא אבל השתא דקאמר טעמא דחזי לאצטרופי סברא הוא מהאי טעמא דדרשא גמורה היא לחצי שיעור ע"כ. (א"ה עיין מ"ש לעיל פי"ח מהל' שבת הלכה א') ומדברי הר"ן בפ"ג דשבועות נראה דמ"ה אצטריך לטעמא דחזי לאצטרופי משום דאי מקרא דכל חלב לא הוה ילפינן מיניה לשאר איסורין משום דהו"א גזירת הכתוב היא בחלב דאף חצי שיעור יהיה אסור משא"כ בשאר איסורין אבל השתא דאמרינן טעמא מסתברא דכי אסר קרא בחלב חצי שיעור הוא משום דחזי לאיצטרופי וא"כ טעם זה שייך בכל האיסורים וילפינן מחלב לכל האיסורין דפחות מכשיעור אסור מן התורה משום דחזי לאיצטרופי וקי"ל כר"י וכן פסקו כל הפוסקים דחצי שיעור אסור מן התורה. ולפי זה יש לתמוה על רבינו דל"ל קרא בחמץ בפסח הא בכל איסורין שבתורה קי"ל חצי שיעור אסור מן התורה. ותו דהאי מקרא איפכא הוה ליה למילף מינה דלא יאכל שיעור אכילה משמע וכבר הקשה זה מרן בכ"מ וסניחו בצ"ע. וראיתי לרב מהרלנ"ח בתשובה סי' נ"א דהוקשה לו קושית מרן ז"ל הלזו ותירץ דאיסור חמץ דלא דמי לחלב דמשם למדו דהאי שיעור אסור משום דחלב אסור לעולם ולא היה לו שעת היתר מה שאין כן בחמץ שמותר קודם הפסח ולכן הוצרך פסוק בפני עצמו בחמץ לאסור חצי שיעור (קודם הפסח) והוליד הרב ז"ל מזה דביום י"ד משעה ששית ולמעלה אין איסור תורה בפחות מכשיעור. ולקושיא השנית הנזכרת גם בזה האריך הרב יע"ש: וראיתי להרא"ם ז"ל בתוספותיו על הסמ"ג הלכות חמץ שכתב וז"ל והאוכל חמץ בפסח כל שהוא וכו' שנאמר לא יאכל חמץ ואכילה כל דהוא משמע ואע"ג דאינו חייב כרת או קרבן אלא בכזית שאני התם דאתא הלכתא ואפיקתיה ממשמעותיה אבל לאיסורא כדקאי קאי והא דקאמר בגמרא מ"ט דר"י משום דחזי לאיצטרופי ה"פ מאי טעמא לא מוקמי לה להלכתא לאיסורא כי היכי דמוקמי לה לעונשין משום דחזי לאיצטרופי לעבור עליו בלאו או בכרת וכתב עוד ואעפ"כ אינו חייב קרבן או כרת אע"ג דלענין איסור אמרינן דאכילה כל דהוא משמע לענין כרת או קרבן אינו אלא בכזי' דאתא הלכתא ואפיקתיה ממשמעותיה עכ"ל. וא"ת דתיקשי לדברי הרב דהא בגמרא מוכח דטעמא דחצי שיעור הוא מריבויא דכל חלב. וי"ל דגם לסברת הרב אפשר לתרץ כמו שכתבו התוספות או כדברי הר"ן דהכונה כך היא דכל מקום שנאמר בתורה אכילה כל דהוא משמע אלא דאתא הלכתא ואפיקתיה ממשמעותיה ור"ל סבירא ליה דמוקמינן לה להלכתא לאיסורא כי היכי דמוקמינן לה לעונשין וליכא בהאי שיעור איסור מן התורה ור"י ס"ל דלא אתא הלכתא ואפיקתיה ממשמעותיה אלא לעונשין אבל לאיסורא כדקאי קאי וראיה לזה מדכתב רחמנא כל חלב לרבות הלי שיעור אלא דאי מהאי קרא להוד הו"א דאתא הלכתא ואפקיה לקרא ממשמעותיה מכל וכל אף לאיסורא וקרא דכל חלב אסמכתא בעלמא אבל השתא דאית לן טעמא דחזי לאיצטרופי אמרינן דדרשא דכל חלב דרשה גמורה היא ולא מיעט הלכתא אלא לכרת או לקרבן. ולדרך הר"ן ז"ל נמי איכא למימר דאי לאו טעמא דחזי לאיצטרופי הו"א דלעולם אתא הלכתא ואפקי' לקרא ממשמעותיה מכל וכל אף לאיסורא וקרא דכל חלב גזרת הכתוב הוא גבי חלב דלא אפקיה הלכתא לקרא ממשמעותיה אלא לענין עונשין ולא לאיסורא, אבל בשאר איסורין אתא הלכתא ואפקיה לקרא ממשמעותיה [מכל וכל אף לאיסורא, אבל השתא דאית לן דחזי לאיצטרופי לא אתיא הלכתא לאפוקיה] אלא לענין עונשין אבל לאיסורא לא משום דחזי לצירוף. והנה כפי דברי הרא"ם ז"ל הללו אף האוכל חמץ קודם הפסח אסור בכל שהוא מן התורה וכן כתב הרא"ם ז"ל בפירוש ודלא כהרב מוהרלנ"ח ז"ל. ומיהו אני תמיה כפי סברת הרא"ם דאית ליה דאכילה בכל שהוא משמע מאי האי דאמרינן בגמרא וריש לקיש אמר מותר מן התורה אכילה אמר רחמנא וליכא והלא אכילה כל שהוא משמע. וכי תימא דס"ל דבהא פליגי רבי יוחנן ור"ל דר' יוחנן סבירא ליה דאכילה כל שהו במשמע ומשום הכי אית ליה דחצי שיעור אסור מן התורה ור"ל ס"ל דאכילה הוי כזית ומשום הכי אית ליה דחצי שיעור מותר מה"ת. אכתי יש לתמוה דמנא ליה לסתמא דתלמודא דר"ל חולק עם רבי יוחנן במשמעות אכילה אימא דר"ל נמי מודה דאכילה כל שהו במשמע אלא דסבירא ליה דאתא הלכתא ואפקיה לקרא ממשמעותיה אף לאיסורא דהא ר"י הוקשה לו קושיא זו והוצרך לומר טעמא דלירוף וכמו שכתב הרא"ם ז"ל ור"ל דלית ליה האי טעמא ס"ל דהריס כפשטן דאתא הלכתא ואפקיה לקרא ממשמעותיה מכל וכל אף מאיסורא: עוד אני תמיה דבמצות לא תעשה סימן ס"ט כתב הסמ"ג מחלוקת זה דר' יוחנן ור"ל וכתב דטעמיה דר' יוחנן הוא משום דחזי לאיצטרופי וסיים וכתב לפיכך האוכל או השותה חצי שיעור מכין אותו מכת מרדות ע"כ. וכתב הרא"ם ז"ל על זה וזה לשונו כיון דחזי לאיצטרופי אע"ג דטעמיה דר"י אינו אלא משום דאכילה כל דהוא משמע כדמשמע מדברי הסמ"ג בהלכות חמץ דהלכה בשיעורים אינו אלא לעונשים מ"מ הוצרך לזה הטעם להודיענו למה לא נאמר שהלכה היא אף לענין איסורא כו' ע"כ. והנה יש לחקור מה ס"ל לר"י בפי' תענו אי ס"ל דתענו אפילו כל שהוא במשמע דומיא דאכילה אלא דאתא הלכתא ואפקיה לקרא ממשמעותיה לעונשין ואוקמיה אככותבת א"כ מאי האי דאמרינן בפ' בתרא דיומא (דף פ"א) מפני מה לא נאמרה אזהרה בעינוי משום דלא אפשר היכי נכתוב רחמנא לא יאכל אכילה בכזית ומלבד דפשטן של דברים דקאמר אכילה בכזית משמע דסתם אכילה היא כזית עוד יש לתמוה דהשתא נמי דכתב רחמנא תענו ומשמעותיה הוא בכל שהו אלא דאתא הלכתא ואוקמיה אככותבת א"כ ליכתוב נמי קרא לא תאכל וליתי הלכתא ולוקמיה לקרא לעונשין אככותבת. ובשלמא במאי דהוה סבירא לן דסתם אכילה היא כזית ואף דהשיעורין הם הלכה למשה מסיני הכונה היא דההלכה למדנו דאפילו אכילה כזית ניחא דלא מצי למימר במקום תענו לא תאכל משום דסתם אכילה היא כזית ולעולם לא אתי הלכתא להפוקי לקרא ממשמעותיה ומש"ה שינה ואמר תענו לומר דפירוש ענוי היא ככותבת אך לדברי הרא"ם דהלכה באה ואפקיה לקרא ממשמעותיה דהא סתם אכילה היא בכל שהו א"כ נכתוב רחמנא לא תאכל וליתי הלכתא ולוקמיה לקרא לעונשין בשיעור כותבת. וי"ל דסברת הרב שכתבנו אינה אלא נר' יוחנן אבל ר"ל חולק בזה וסבירא ליה דסתם אכילה אינה אלא בכזית וכמ"ש למעלה ור"ל הוא דקאמר

ולמעלה שהוא מתחלת שעה שביעית ביום. *וכל האוכל בזמן הזה [ז] לוקה מן התורה שנאמר לא תאכל עליו חמץ, כלומר על קרבן הפסח. כך למדו מפי השמועה בפירוש דבר זה לא תאכל החמץ משעה שראויה לשחיטת הפסח שהוא בין הערבים והוא חצי היום:

ט ואסרו חכמים לאכול חמץ מתחלת שעה ששית כדי שלא יגע באיסור תורה. [ח] ומתחלת שעה ששית יהיה החמץ אסור באכילה ובהנייה כל שעה ששית מדברי סופרים ושאר היום משביעית ולמעלה מן התורה. שעה חמישית אין אוכלין בה חמץ גזרה משום יום המעונן שמא יטעה בין חמישית לששית. ואינו אסור בהנייה בשעה חמישית. לפיכך תולין בה תרומה ולחם תודה וכיוצא בהן מחמץ שהוא קדש לא אוכלין ולא שורפין עד שתגיע שעה ששית

השגת הראב"ד

*וכל האוכל בזמן הזה לוקה מן התורה. א"א מלקות מחצות ואילך אינו מחוור דכיון דקי"ל כר"ש בלפני זמנו ולאחר זמנו דלא דריש הכי קראי לא תאכל לא תאכלו בלפני זמנו ולאחר זמנו נמי דאסור באכילה מן התורה משום מביום הראשון תשביתו שאור או מלא תשחט על חמץ כדרבה אבל איסור הנאה ליכא מן התורה ומלקות נמי ליתא:

מגיד משנה

דכ"ע חמץ משש שעות ולמעלה אסור מנא לן ושקלו וטרו בהא ואמר רבא לא תשחט על חמץ דם זבחי לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים ורבא גופיה הוא דפסק כר"ש בפ' כל שעה (דף כ"ט) ושמע מינה דהלכה כר"ש דוקא בלאחר אבל בלפני הלכה כר"י וכדאמרן. ודעת הגאונים כן שכך מצאתי בהל' הר' יצחק אבן גיאת ז"ל ובהא הלכה כר"י ואע"ג דאוקימנא לסתם מתניתין כר"ש אלמא הלכה כמותו התם לאחר זמנו אבל לפני זמנו לא ע"כ. וכן בהלכות פסוקות פסקו שהוא אסור בהנאה אותן שעות ומשמע דאיסורא דאורייתא היא ושיטה נכונה היא. אבל הר"א ז"ל בהשגות וקצת מפרשים אחרונים סוברין שהלכה כר"ש בכל דבריו ואומרין שמחצות ואילך אין בו מן התורה אלא איסור עשה דהיינו שמצוה לבער מאך ביום הראשון כדאיתא פ"ק (דף ה') מדרבא דאמר לא תשחט על חמץ כדאיתא לעיל אבל מלקות ואיסור הנאה מן התורה ליכא. אלו דבריהם ודברי רבינו והגאונים נראין עיקר:

ט ואסרו חכמים לאכול וכו'. שם פ"ק (דף ב': ודף י"ב) ועבדו רבנן הרחקה יתירא כי היכי דלא ליגע לאיסורא דאורייתא: ומתחלת שעה ששית וכו'. משנה שם (דף י"א:) ר' יהודה אומר אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש ושורפין בתחלת שש ובגמרא (דף י"ג) אמר רב הלכה כר"י ופירשו בכל שעה (דף כ"א) דלר"י בשעה חמישית לא אוכלין אבל נהנין ומבואר בהלכות. והטעם שכתב רבינו שאיסור האכילה בשעה ה' הוא משום יום המעונן מפורש בגמרא (דף י"ב:) ובהלכות:

הא

כסף משנה

קיימינן וצ"ל שלפי שבהלכה הבאה כתב האוכל מן החמץ כל שהוא אסור מן התורה ומשמע דאפילו אכילה כל שהוא מעט מן המעט שאין בו הנאה כלל אתא הכא לאשמועינן דנהי דאיסורא איכא אבל מכת מרדות ליכא עד שיהא דבר הראוי ליהנות ממנו גרונו קלא דהיינו דבר הראוי להקרא פחות מכזית. אך קשה דמה נבדל יש בין זה לזה ועוד דמנא ליה לפלוגי בהכי וצ"ע:

ט שעה חמישית אין אוכלין חמץ גזירה משום יום המעונן שמא יטעה בין חמישית וששית. כתב הרב מהר"ר אליה מזרחי ז"ל בתוספותיו על סמ"ג ה"ג שמא יטעה בין חמישית וששית וצ"ל בין חמישית לששית דהא בגמ' מסיק בהדיא דטעות דיום המעונן בין חמישית לשביעית הוא ולא בין חמישית לששית ועוד דששית גופא לא נאסרה אלא גזירה משום שביעית והיאך ניקום ונגזור גזירה לגזירה אלא ה"פ בין חמישית וששית לשביעית ולא הוצרך להזכיר לשביעית משום דעלה קאי שכבר כתב למעלה מזה שמתחלת שעה שביעית אסור מן התורה, עכ"ל. והרב מהר"ר משה אלאשקאר ז"ל כתב וז"ל שמא יטעה בין חמישית וששית והלא בגמ' מוכח דרבא דאסיק גזירה משום יום המעונן היינו לומר שאין יכולין לבדוק בחמה וטועה בין שביעית לחמישית. וכבר השיב הוא ז"ל בתשובה וז"ל מ"ש בהלכות כי חמישית לשביעית הוא האמת והוא מאמר הגמ' כפי מה שהקשו שם וזכרתי אני הדרך הראוי יותר שמא יטעה בין שעה לשעה שלאחריה כי כיוונתי בכל זה החיבור לקרב הדברים אל הראוי יותר, עכ"ל: לא אוכלין ולא שורפין עד שתגיע שעה ששית. וקשה דהא כיון שהגיע שעה ששית אסור בהנאה מדרבנן וא"כ צריך להוציאו מביתו קודם שעה ששית. ואפשר היה לו לומר דמשום דאסור לשרוף קדשים ולאבדם אמרו שימתין עד תחלת שעה ששית ואע"ג דעבר בתשביתו כיון דמדרבנן הוא ושב ואל תעשה הוא שרו ליה רבנן עד ההיא שעתא. אבל מה נאמר למה שכתב רבינו ריש פ"ג כשבודק אדם וכו' מוציא את החמץ וכו' ומניחו במקום אחד עד תחלת שעה ששית ביום ומבערו והתם בחולין מיירי. ובפסקי הרא"ש הביא תשובת רש"י שכתב יש נוהגין לבטל בתחלת שעה ששית בשעת שריפה ופי' הרא"ש דבתחלת שעה ששית פי' סוף חמישית קודם שיתחיל זמן איסורו כלומר דאז אינו יכול לבטל. וכיון שכן גם אני אפרש דברי רבינו דתחלת שעה ששית לאו דוקא אלא סוף חמישית קאמר וצריך להמתין עד קרוב לתחלת שעה ששית להורות ששורפו מפני זמן האיסור שבא וזה מורה יותר שמקיים המצוה. ועי"ל דנהי דשעה ששית אסרוהו בהנאה מ"מ לא חייבוהו להוציאו מביתו קודם אותה שעה וזה עיקר:

מצות

לחם משנה

מותר ואי איתא דמאי דקאמר רבא שלא בזמנו וכו' איירי בין לפני בין לאחר הא מותר קאמר דמשמע היתר לגמרי אפילו מדרבנן דהא הקשו בגמרא עליו והא אמר רבא [ר"ס] קנסא קים וכו' משמע דהיתר לגמרי קאמר וא"כ כיון דהך היתר משמע לגמרי אפילו איסורא ליכא כלל אלא ודאי שמה שאמר שלא בזמנו מותר לא הוי אלא לאחר זמנו אבל לפני זמנו לא, וזה היה מה שרצה להכריח הרב המגיד ז"ל:

ט ואסרו חכמים לאכול וכו'. בפ"ק (דף י"ב:) אמרו במשנה ר"מ אומר אוכלים כל חמש ושורפים בתחלת שש ר' יהודה אומר אוכלים כל ארבע ותולין כל חמש ושורפים בתחילת שש. ובגמרא תנן התם אחד אומר בשנים בחדש ואחד אומר בשלשה וכו' אחד אומר בשלשה כו' אחד אומר בשתי שעות ואחד אומר בשלש שעות עדותן קיימת אחד אומר בשלש ואחד אומר בחמש עדותן בטלה דברי ר"מ ר' יהודה אומר עדותן קיימת ואיפליגו שם בגמרא אביי ורבא בפירוש הך מתני' והכלל העולה מההיא סוגיא דלאביי לחד לישנא לר"מ אין אדם טועה ולא כלום לדברי ר"י אדם טועה חצי שעה ולאידך לישנא דאביי לר"מ אדם טועה משהו לר"י אדם טועה שעה ומשהו ורבא פריך ליה ואמר ומה אילו דייקינן בהני סהדי דהאי דקאמר שלש בתחילת שלש והאי דקאמר חמש בסוף וכו' והויא עדות מוכחשת ולא קטלינן ליה וכו' אלא אמר רבא לדברי ר"מ אדם טועה שתי שעות חסר משהו מעשה כי הוה בתחילת שתים או בסוף שלש וחד מינייהו קטעי שתי שעות חסר משהו לדברי ר"י אדם טועה שלש שעות חסר משהו מעשה כי הוה או בתחלת שלש או בסוף ה' וחד מינייהו קטעי שלש שעות חסר משהו עוד הקשו שם לרבא אליבא דר' יהודה וכו' מתחלת ארבע לא ניכול ותירצו חמה חמה במזרח ושבע החמה במערב וכ"ם ארבע והקשו עוד בחמש נמי ניכול ותירצו במסקנא אלא אמר רבא גזירה משום יום המעונן. עוד שם אמר רב אשי כמחלוקת בעדות כך מחלוקת בחמץ פשיטא היינו הך ומשנינן הא קמ"ל כו' ע"כ בגמרא. ונראה להקשות לכאורה טובא על דברי רבינו חדא בגמרא מוכח דמאי דתירצו יום המעונן הוא לומר דבחמש לא ניכול משום דשמא יטעה בשבע ביום המעונן דליכא חמה אבל אי הוה גזרינן החמש אטו שש לא הוה צריך ליום המעונן דבלאו יום המעונן נמי טעי אינש בהדא שעתא דכי היכי דטעי בשש ושבע כדאיתא שם בית יומא בקרנתא קאי הכא נמי טעי בין חמש לשש אלא ודאי דבגמרא לא רצו לומר כן משום דהוי גזירה לגזירה כיון דלא גזרו בשש אלא אטו שביעית הוי גזירה לגזירה. ועוד קשה דלכאורה משמע דכמחלוקת בכאן בחמץ כך מחלוקת שם בעדות כדאמרו שם בגמרא ומשמע דאם רבינו פסק כאן כר"י דאוכלין כל ארבע ובחמש גזרינן דטעו אינשי כולי האי א"כ היה לו לפסוק כן בעדות ואנן אשכחינן שכתב בסוף פ"ב מהלכות עדות עד אומר בשתי שעות ביום והשני אומר בשלש שעות היה עדותן קיימת שדרך העם לטעות בשעה אחת אבל אם אמר האחד בשלש והשני אמר בחמש עדותן בטלה ע"כ. א"כ הרי שם פסק כר"מ. מיהו הא לאו קושיא היא כלל דלאו הא בהא תליא דאע"ג דהוא פסק כר"מ דסבר דלא טעו אינשי כולי האי מ"מ כאן בחמץ פסק דטעי בין חמש לשבע גזירה משום יום המעונן כדאמר רבא בגמרא ובעדות לא שייך הך טעמא דבדקינן להו לעדים אי הוה יום המעונן אי לא ועוד דעדים זריזים הם לכך מילתא אע"ג דלא ס"ל עדות לזריזים מסורה מ"מ בהא הם זריזים וכ"ת מ"מ למה פסק כר"מ בעדות נגד ר"י דהלכה כר"י לגבי ר"מ נ"ל משום דבמתניתין בריש היו בודקין הוזכרו דברי ר"מ בסתם ולא אמרו שם דברי ר"מ ואם כן הלכה כסתם משנה: ותו קשיא לי התם בהלכות עדות קושיא חזקה דנראה ודאי דלא פסיק התם רבינו לא כאביי ולא כרבא כלל דלאביי כבר הוכחתי דלר"מ לחד לישנא איני טועה כלום ולר"י הוי שעה ולאידך לישנא לר"מ טועה משהו ולר"י שעה והוי ולרבא לר"מ אדם טועה שתי שעות חסר משהו ולר"י אדם טועה שלש שעות

משנה למלך

דקאמר הכא מפני מה לא נאמרה אזהרה בעינוי כו'. וכזה ניחא נמי מה שהקשינו לעיל לסברת הרב דמנ"ל לתלמודא דר"ל ס"ל דאכילה בכזית דאימא דלעולם ס"ל דאכילה כל דהו משמע אלא דאתא הלכתא ואפקיה לקרא ממשמעותיה מכל וכל אף לאיסורא. אלא נראה דהתלמוד הכריח זה מדברי ר"ל הללו דקאמר מפני מה לא נאמרה אזהרה בעינוי כו' דמלבד דקאמר בפירוש אכילה בכזית עוד יש להקשות דליכתוב קרא לא תאכל וליתי הלכתא וליפקיה ליה לקרא ממשמעותיה ולוקמיה אכותבת. אלא ודאי דס"ל לר"ל דלעולם לא אתי הלכתא ומפיק לקרא ממשמעותיה אלא דההלכה פירשה לנו דסתם אכילה היא כזית ומשום הכי לא מצי למימר לא תאכל אבל לעולם דלר"י לית ליה טעם זה דר"ל, ולפי מה שכתבנו מאחר שהוא פוסק כר"י איך הביא דברי ר"ל הללו והלא הם דברים סותרים אלו את אלו וכדכתיבנא: עוד אני תמיה על סברת הרא"ם הלזו דאית ליה דסתם אכילה היא בכל שהוא אלא דאתא הלכתא ואפקיה לקרא ממשמעותיה לעונש דלא הוי כי אם בכזית ושבקיה לקרא במשמעותו לאיסורא דהא קי"ל במצות לא תעשה דכי אתא הלכתא לא עקריה לקרא ממשמעותיה מכל וכל דהא לדידיה כי אסר רחמנא בכל שהוא אסר: אך במצות עשה אי אמרת דאכילה אפילו כל שהוא במשמע א"כ כי אתא הלכתא עקריה לקרא מכל וכל דהא האוכל פחות מכשיעור לא עשה ולא כלום. (א"ה עיין בפ"ד מס' שבועות כי שם יתבאר עוד מאי דשקיל וטרי הרב המחבר בדברי הרא"ם ז"ל הללו יע"ש):

ח וכל האוכל בזמן הזה לוקה מן התורה וכו'. (א"ה עיין בדברי הרב המחבר לעיל פ"ה מהל' יסודי התורה שהאריך לתת טעם לדברי רבינו אמאי לא לקי על ההנאה, הלום ראיתי בספר באר שבע בתשובה סי' כ"ת שעמד בחקירה זו ומי שיעיין היטב בדברי הרב המחבר במקום הנזכר יתברר לו ביטול כל דברי הרב באר שבע ודוק):

וכן

הגהות מיימוניות

[ז] כר' יהודה דפרק כל שעה ודלא כר"ש דאמר בין לפני זמנו בין לאחר זמנו אינו עובר עליו בלא כלום דאמרינן בפרק מי שהוציאוהו ר' יהודה ור"ש הלכה כר"י ומה שפוסקים האמוראים בפרק כל שעה כר"ש תירץ בעל ס"ה לדברי הרב שזהו קאי דוקא לאחר זמנו כדמשמע התם דקאמר ואזדא רבא לטעמיה דקאמר רבא כי הוינא בי רב נחמן כי הוו נפקי שבעא יומי דפסחא אמר לן פוקו ואייתו לי כו'. אבל בעל ס"ה כתב דנראה לו שפוסק כר"ש לגמרי מאחר שלא פירש להדיא וכן כתב ה"ר יחיאל בר יוסף ומ"מ אית ביה איסורא דאורייתא אפילו לר"ש מאך חלק ותשביתו כפר"י: [ח] בפ"ק אמר רב נחמן אמר רב הלכה כר' יהודה ע"ש:

ששית ושורפין הכל: י הא למדת שמותר לאכול חמץ ביום ארבעה עשר עד סוף שעה רביעית. ואין אוכלין בשעה חמישית אבל נהנין בו. והאוכל בשעה ששית מכין אותו מכת מרדות. והאוכל מתחלת שעה שביעית לוקה:

פרק שני

א מצות [א]עשה מן התורה להשבית החמץ קודם זמן איסור [א] אכילתו שנאמר ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם. ומפי השמועה למדו שהראשון זה הוא יום ארבעה עשר. ראיה לדבר זה מה שכתוב בתורה לא תשחט על חמץ דם זבחי כלומר לא תשחט הפסח ועדיין החמץ קיים. ושחיטת הפסח הוא יום ארבעה עשר אחר חצות: **ב** ומה היא השבתה זו האמורה בתורה היא [ב] שיבטלו בלבו ויחשוב אותו כעפר וישים בלבו שאין ברשותו חמץ כלל. ושכל חמץ שברשותו הרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל: **ג** ומדברי סופרים לחפש אחר החמץ במחבואות ובחורים ולבדוק ולהוציאו מכל גבולו. וכן מדברי סופרים שבודקין ומשביתין החמץ בלילה מתחלת ליל ארבעה עשר לאור הנר. מפני שבלילה כל העם מצויין בבתים ואור

א טור סימן תלא סמ"ג עשין לט:

כסף משנה

פ"ב א מצות עשה מן התורה וכו' ראיה לדבר מה שכתוב בתורה וכו'. וא"ת מאחר שכתב שמפי השמועה למדו שהראשון זה הוא יום י"ד למה לי קרא דלא תשחט. וי"ל דמיום הראשון לא אשמועינן אלא דהשבתת חמץ היא בי"ד אבל לא שמעינן באי זו שעה ביום. וא"ת ביום הראשון שלמדו מפי השמועה שהוא יום י"ד למה לי הא מלא תשחט על החמץ שמעינן דהשבתת חמץ בי"ד מחצות ולמעלה י"ל דאה"נ אלא משום דבעינן דבמקום שצוה על השבתת החמץ גלתה לנו תורה שהשבתתו בי"ד וא"כ פירוש דברי רבינו כך הם. מצות עשה להשבית החמץ קודם זמן איסור אכילתו שנאמר אך ביום הראשון וכו' כלומר הרי שבמקום שצותה תורה על השבתתו פירשה שצריך שתהיה קודם זמן איסור אכילתו ראיה שפי' אך ביום הראשון יום י"ד לא תשחט וכו' וא"כ ע"כ יש לנו לפרש דיום ראשון הוא י"ד כי היכי דלא ליקשו קראי אהדדי ומקרא דלא תשחט שמעינן דמחצות ולמעלה אסור. וא"ת למה לי למידה מפי השמועה לומר דאך ביום הראשון פי' י"ד תיפוק ליה דכי היכי דלא ליקשו קראי אהדדי אית לן למימר הכי כדפרישית י"ל שאילולא שלמוד מפי השמועה הוה ס"ד למימר דיום הראשון היינו לילי ט"ו כדאמרינן בגמרא וקרא דלא תשחט על חמץ וכו' הוה מוקמינן ליה בשאר קרבנות ואתא לאזהורי בכל שאור לא תקטירו אבל השתא שלמדנו דביום הראשון הוא יום י"ד אית לן לאוקומי קרא דלא תשחט על חמץ כפשוטו דהיינו לא תשחט הפסח ועדיין החמץ קיים ולמדנו משם דמחצות ולמעלה הוא דאסור ובגמרא (פסחים ה') ברייתא אך ביום הראשון מערב יו"ט או אינו אלא ביו"ט עצמו ת"ל לא תשחט על חמץ דם זבחי לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים הרי שאילולא קרא דלא תשחט מקרא דאך ביום הראשון לא הוה שמעינן מידי דהוה אפשר לאוקומי ביו"ט עצמו וכמ"ש:

ב ומה היא השבתה זו האמורה בתורה היא שיסיר החמץ הידוע לו מרשותו ושאינו ידוע יבטלו בלבו וישים אותו כעפר וכו'. זו הנוסחא שבספרי רבינו שבידינו. ומשמע משם לשון רבינו דמדאורייתא תרתי בעינן ביעור וביטול ומפקינן לביטול מדאמרינן בספרי לא יראה לך בטל בלבך אי נמי מדכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו או תשרפו כענין שפירש בעבודת כוכבים השחת שרוף וכלה וביעור נמי כיון שההמירה בו תורה בחמץ בפסח לבטלו בלבו מש"כ בשאר איסורין שבתורה אית לן למימר דחמץ בפסח צריך ביעור כענין עבודת כוכבים אלא מדאפקיה בלשון תשביתו גלי לן דהיכא דלא אפשר ליסגי ביטול ומסרו הכתוב לחכמים שיפרשו היכא סגי ביטול והיכא בעי ביעור והם פירשו דלחמץ ידוע בעינן ביעור ונחלקו התנאים כיצד מבערן כדאיתא פ' כל שעה (דף כ"א) ולחמץ שאינו ידוע סגי בביטול ומולא גלוסקא דדעתיה עילוה ותלמיד היושב לפני רבו ונזכר שיש לו עיסה מגולגלת בתוך ביתו וההולך לשחוט פסחו ולמול בנו ואינו יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו דכל הני סגי להו בביטול אע"פ שהוא החמץ ידוע היינו טעמא שכיון שהדבר מסור לחכמים הם דמו כל הני כיון דטרידי כלא אפשר וסגי להו בביטול יאבל אינו חייב לבדוק אפילו במקום שמכניסין בו חמץ אלא שהחכמים חייבו לבדוק אחריו בכל מקום שדרך להכניסו ואע"ג דביטול הוי לחמץ שאינו ידוע ומדברי סופרים לחפש אחריו במחבואות וכו' ואם כן לא היה צריך ביטול אפ"ה מדברי סופרים ג"כ שאע"פ שבודקין מבטלים. ואפשר לפרש עוד דמאי דקאמר וכן מד"ס לא קאי אלא לענין שהבדיקה והביטול יהיו בתחלת ליל י"ד אבל מציאות הבדיקה וההשבתה מדאורייתא הוא ולפי זה היינו טעמא דבמתניתין לא תנן אלא בדיקה וביעור. בדיקה דתנן (דף ב') אור לי"ד בודקין את החמץ. ביעור בפ' כל שעה (דף כ"א) אין ביעור החמץ אלא שריפה פלוגתא דר' יהודה ורבנן דס"ל לתנא דמתני' דכיון דביטול אינו אלא משום החמץ שאינו ידוע וכבר בדק כל מקום שמכניסין בו חמץ וביערו אין צריך ביטול אלא שרב יהודה חידש ואמר הבודק צריך שיבטל שמא ימצא חמץ שהיה דעתו עליו וכמ"ש רבינו פ"ג. ואפשר שתקנת אמוראים היא שחששו לזה והיינו שלא הזכירו במתני' ביטול אי נמי אפשר דלא איצטריך במתני' לאדכורי ביטול דהוי דאורייתא ומה שהזכירה ביעור לאשמועינן פלוגתא דר' יהודה ורבנן ור"י לפרושי מתני' אתא. ולהר"ן שיטה אחרת בזה בפי' ההלכות וא"א לפרש אותה שיטה לדעת רבינו והתימה מה"ה שסתם דבריו ולא פירש מה דעתו בכוונת רבינו. אבל א"א ליישב נוסחא זו דהא דאמרינן בגמ' (דף ו':) אהא דאמר ר' יהודה הבודק צריך שיבטל גזירה שמא ימצא גלוסקא יפה ודעתיה עילוה ופריך וכי משכח לה לבטלה ואם איתא דמדאורייתא בעי ביעור לחמץ ידוע הכי הל"ל וכי משכח לה ליבערה ומדקאמר בטלה אלמא דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי. וה"ק ליבטלה מיד דמשכח לה ותו לא עבר עלה בבל יראה ובתר הכי ליבערה משום מצוה דרבנן וכן בכל דוכתא אמרינן דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי לה אלא ודאי אין

מגיד משנה

י הא למדת וכו' עד סוף הפרק. מבואר במה שקדם, ומכת מרדות ידועה בכל איסור של דבריהם וכבר כתבתי פ"א מהלכות שבת:

פ"ב א מצות עשה מן התורה וכו'. פ"ק (דף ד' ה') דכ"ע מיהת חמץ משש שעות ולמעלה אסור מנא לן דכתיב אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם ואמרו לרבות יום י"ד שעד חצות יהיה החמץ מבוער ורבא אמר לא תשחט על חמץ וכו' כדאיתא לעיל:

ב ומה היא השבתה זו וכו'. מפורש בגמ' (דף ד':) דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה ובדיקת חמץ מדרבנן היא (דף ו':) ואמר רב יהודה הבודק צריך שיבטל היכי מבטל דאמר הכי כל חמירא דאיכא ברשותי ליבטל ולהוי כעפרא דארעא. וכתוב בעיטור מסתברא דשליח נמי מבטל דשלוחו של אדם כמותו:

ג וכן מדברי סופרים וכו'. ריש פרק (דף ב') אור לי"ד בודקין את החמץ לאור הנר ובגמ' (דף ד') טעמא בשעה שבני אדם מצויין בבתיהם ואור הנר יפה לבדיקה אמר אביי הילכך האי צורבא מדרבנן לא ליפתח בעידניה באורתא דתליסר נגהי ארביסר מ"ט דלמא משכא ליה שמעתא ואתי לאימנועי ממצוה ופירש רבינו בסוף יום י"ג. וכתבו בתוספות מכאן נראה שאסור לאכול בליל י"ד קודם בדיקה דילמא אתי לאימשוכי עד כאן ונראין דבריהם דכ"ש הוא:

אין

לחם משנה

שעות חסר משהו והוא ז"ל כתב גם שכן דרך לטעות שעה אחת והוא דלא כמאן והיה לו לפרש כרבא אליבא דר"מ דהכין הלכתא כרבא לגבי דאביי וה"ל למימר דרך אדם לטעות שתי שעות חסר משהו ונפקא לן דאי בדקינן להו לסהדי ואמרי בתחלת שתים או בתחלת שלש דלא מכחשי אהדדי ועדותן קיימת ולדברי רבינו במה שכתב גם שכן דרך העם לטעות שעה אחת הוי הכחשה דשתי שעות חסר משהו לא טעו והוא נגד האמת ועל צד הדוחק היה נראה במה שכתב רבינו דרך העם לטעות שעה אחת ר"ל בדבור הלשון שזה אומר שתים וזה שלש שבדבור כפי הנראה אין הפרש בהם אלא אחת אבל ודאי כד דייקת שפיר הוי טעות שתים ומשהו והוא דוחק גדול וצ"ע. ולקושיא הראשונה שמעתי משם חכם תשובה אחת של רבינו ז"ל שהשיב לחכמי לוניל על זה דאע"ג דבגמרא מוכח דטעו בין חמה לשבע ביום המעונן מ"מ רצה הוא לתת טעם אחר יותר קרוב לסברא ואע"פ שהגמרא לא אמרו אין חשש בזה דלא פליג על הגמ' בדינא. וכל זה אינו שוה לי כלל דודאי האי טעמא קלישא הוא דהוי גזירה לגזירה כדפרישית וצ"ע:

י והאוכל בשעה ששית מכין אותו מכת מרדות כו'. וא"ת אפילו בשעה חמישית אמאי לא לקי מכת מרדות דהא מדרבנן אסור ועוד אמאי נקט אוכל בשעה ששית אפילו נהנה בשעה ששית נמי אסור מדרבנן. וי"ל דמ"מ כיון דהיא שעה דמותר בהנאה ס"ל ז"ל דלא נחמיר כל כך באכילתו. והאי דנקט אוכל אפשר דה"ה נהנה אלא נקט אוכל איידי דצריך למינקט בתר הכי דבשעה שביעית אוכל דהתם דוקא אוכל והוא משום לא תאכל עליו חמץ אבל לא נהנה:

פ"ב א ומפי השמועה למדו שהראשון זה הוא יום י"ד וכו'. וא"ת כהי דרבא אמר בגמרא הכי (דף ה') וכן הברייתא משום דרצו לומר דבריהם אפילו לר"ש אלא רבינו דפסק כר"י דלאחר שש שעות לקי משום לא תאכל עליו חמץ אמאי לא הביא אותו הפסוק לראיה. וי"ל דהא לאו מילתא היא כלל דהוא רוצה להביא ראיה לענין השבתה וגם לא הוזכר אלא אכילה אבל הכא משמע מקרא שלא תהיה החמץ קיים א"כ הרי משמע כאן השבתה:

ב ומה היא השבתה כו'. מלשון רבינו שכתב שיסיר החמץ הידוע וכו' משמע דמדין תורה לא סגי לחמץ הידוע ביטול אלא שיסירנו מרשותו ולא סגי ביטול אלא לשאינו ידוע ומדברי סופרים לבדקו ולחפשו מה שאין כן מדין תורה אלא אין צורך לבערו אלא כשמוצא אותו אבל לא יחפש אחריו שכן כתב שיסיר החמץ וכו' ושאינו ידוע יבטלנו וכו'. אבל קשה לזה דמנין לו כן אם ההשבתה האמורה בתורה כוונתה ביטול מנין לו לחלק בין ידוע לשאינו ידוע. ועוד קשה דלקמן בפ"ג גבי מי שיצא מביתו קודם שעת הביעור וכו' כתב שם ה"ה והטעם דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה והתם הוא חמץ ידוע ואפילו הכי קאמר התם דסגי ליה בביטול. לכך נראה דמה שאמר רבינו כאן שיסיר לאו למימרא דאם בטלו לא סגי בהכי אלא שכתב כן מפני שהוא

מגדל עוז

פ"ב מצות עשה מן התורה כו' עד ולהוציאו מכל גבולו. פ"ק דפסחים (דף ד' ס') ופרק שני. ובירושלמי דסנהדרין חמץ חייבין עליו עשה ולא תעשה עשה על ביעורו דכתיב תשביתו שאור מבתיכם לא תעשה שאור לא ימצא בבתיכם ע"כ: וכן מדברי סופרים שבודקין עד אין צריך לבדיקה. פ' קמא דפסחים (דף ב'):

הגהות מיימוניות

[א] כרבא ותניא נמי הכי פ"ק, ע"ב: [ב] וכן פירש"י דביטול מועיל מקרא דתשביתו וקשה הרי לר"ע השבתה זו הבערה היא ופר"ת דביטול מועיל מדקאמר שלך אי אתה רואה אבל של אחרים ואע"ג דאמרינן בנדרים דאין הפקר פחות משלשה ההוא מדרבנן כריב"ל דפליג אדר' יוחנן בסוף אין בין המודר ואמר דבר תורה אפילו באחד תני

ואור הנר יפה לבדיקה. ואין קובעין מדרש בסוף יום שלשה עשר. וכן החכם ° לא יתחיל לקרות בעת זו שמא ימשך וימנע מבדיקת חמץ בתחלת זמנה: ד [א]אין בודקין לא לאור הלבנה ולא לאור [ג] החמה ולא לאור [ד] האבוקה אלא לאור הנר. במה דברים אמורים בחורים ובמחבואות אבל [ה] אכסדרה שאורה רב אם בדקה לאור החמה דיו. ואמצע החצר אינו צריך בדיקה מפני שהעופות מצויים שם והן אוכלין כל חמץ שיפול שם: ה [ב]חור שבאמצע הבית שבין אדם לחבירו זה בודק עד מקום שידו מגעת וזה בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו. אבל חור שבין ישראל לעכו"ם אינו בודק כלל שמא יאמר העכו"ם כשפים הוא עושה לי אלא מבטלו בלבו ודיו. וכל מקום שאין מכניסין בו חמץ אינו צריך בדיקה:

ו *חורי הבית התחתונים והעליונים וגג היציע ורפת בקר ולולין ומתבן ואוצרות יין ואוצרות [ג]שמן שאינו מסתפק מהן ובית דגים גדולים אינן צריכין בדיקה אלא אם כן הכנים להן חמץ. אבל אוצרות שכר ואוצרות יין שמסתפק ממנו ובית דגים קטנים ובית העצים ובית המוריים וחורי הבית

השגת הראב"ד

*חורי הבית התחתונים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל טעה בשמן שאע"פ שמסתפק אינו צריך לפי שיש קבע לסיפוקו עכ"ל:

א טור סימן תלג סמ"ג שם: ב טור וסמ"ג שם: ג הסמ"ג שם כתב כלשון רבינו והטור כהראב"ד:

מגיד משנה

ד אין בודקין וכו'. שם (דף ז' ח') ת"ר אין בודקין לא לאור החמה ולא לאור הלבנה ולא לאור האבוקה אלא לאור הנר מפני שאור הנר יפה לבדיקה ואמרו שם האי אור חמה היכי דמי אילימא באכסדרה והאמר רבא אכסדרה לאורה נבדקת ותירצו לא צריכא לארובה דבחדר ופאלו דהיכא אי להדי ארובה היינו אכסדרה ותירצו אלא לגודין ואמרו בירושלמי וכי יש חמה בלילה הפתר בשלא בדק בלילה ע"כ. אי נמי ברוצה לבדוק מבע"י:

ואמצע החצר וכו'. שם (דף ח') אמר רבא חצר אינה צריכה בדיקה מפני שהעורבים מצויין שם ופירש רבינו אמצע חצר וכן פירשו ז"ל:

ה חור שבאמצע הבית וכו'. ברייתא שם חור שבין אדם לחבירו זה בודק עד מקום שידו מגעת וזה בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו ועוד שם ברייתא אחרת חור שבין יהודי לארמאי בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו פלימו אומר כל עצמו אינו צריך בדיקה מפני הסכנה ופירשו בגמרא סכנה שמא יאמר העכו"ם כשפים הוא עושה לי. ורבינו לא הזכיר חור שבין יהודי לארמאי וכ"ל שהוא סובר שאין הלכה כפלימו דלא חיישינן להכי וכיון שכתב דין חור שבין אדם לחבירו שבודק כל אחד עד מקום שידו מגעת ממילא משמע שכשהוא בין יהודי לארמאי שהיהודי בודק עד מקום שידו מגעת וזהו שסתם רבינו:

ו חורי הבית העליונים והתחתונים וגג היציע וכו' ואוצרות יין ואוצרות שמן וכו'. כך היא עיקר הנוסחא בספרי רבינו המדוקדקים להקדים שמן ליין ושאין מסתפק מהן אין בלחוד קאי דאוצרות שמן אפילו מסתפק מהן אין צריך בדיקה ויעיד על זה מה שכתב רבינו אבל אוצרות שכר ואוצרות יין שמסתפק וכו' ולא הזכיר ושנה אוצרות שמן לפי שאוצרות שמן בכל גוונא אין צריכין בדיקה לפי שיש קבע לספוקו וכן מבואר בגמ' בלא מחלוקת וכן בהלכות. והר"א ז"ל מצא נוסחא שכתוב בה אוצרות יין ואוצרות שמן שאין מסתפק מהן וכתב בהשגות א"א טעה בשמן וכו'. וכבר כתבתי הנוסחא האמתית וטעות סופרים היה במקצת ספרים להקדים אוצרות יין לאוצרות שמן. ושאר הדינין שכתב רבינו מפורשין שם (דף ח') בברייתות ומימרות פסוקות שם:

וכשבודק

כסף משנה

אין שרש לנוסחא זו וטעות סופר היא ואח"כ מצאתי שכתב רבינו בסוף הלכות ברכות שמשעה שגמר בלבו לבטל נעשית מצות הביעור קודם שיבדוק כמו שיתבאר במקומו, הרי מפורש דבביטול בלא בדיקה סגי וכן מצאתי בספר רבינו מדוייק שכתוב בו כאן כך ומה היא השבתה זו האמור בתורה שיבטל החמץ בלבו ויחשוב אותו כעפר וישים בלבו שאין ברשותו חמץ כלל ושכל חמץ שברשותו הרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל ומשמע מהגהות שזו היתה נוסחתם בספרי רבינו וכן בסמ"ג הביא כלשון הזה שמצאתי. גם בספר בית מועד כתב לשון רבינו בנוסחא הזאת שמצאתי גם בפירוש הר' מנוח כהוגה מסתא זו:

ג ואין קובעין מדרש בסוף יום י"ג. וא"ת למה כתב בסוף י"ג ולא תחלת ליל י"ד כמו בתחלת הלשון. וי"ל דאשמעינן דמסוף יום י"ג אסור להתחיל ללמוד ומפיק ליה מדאמר אביי (פסחים ד') האי צורבא מרבנן לא ליפתח בעידניה באורתא דתליסר נגהי ארביסר והוה סגי ליה נגהי ארביסר כדתנן במתניתין אור לי"ד אלא ללמד דמסוף י"ג אסור ואם תאמר מאי ואין קובעין מדרש וכן החכם לא יתחיל היינו הך. וי"ל דקביעות מדרש היינו למידה ברבים והחכם לא יתחיל וכו' היינו לומד לעצמו ואם תאמר ליכתוב חד והוא הדין לאידך, ויש לומר דאי כתב קביעות מדרש הוה אמינא דוקא קביעות מדרש אסור דכיון דרבים נינהו איכא למיחש דלמא אתי לאמשוכי אבל לומד לעצמו דכיון דיחיד הוא וליכא למיחש להכי אימא לא ואי כתב לומד לעצמו ה"א דוקא בכה"ג אסור דאפשר דמימשיך וליכא מאן דמדכר ליה אבל קביעת מדרש כיון דרבים נינהו מדכרי אהדדי אי נמי ה"א דלא גזרו בקביעת מדרש אי משום דהיא מצוה עוברת דמי יקבץ אותם אחר כך קמשמע לן דבכולהו גזור. וכתב רבינו זה לפי שמה שאמר אביי צורבא מרבנן לא ליפתח בעידניה משמע בין לומד לעצמו בין לאחרים:

ד אבל אכסדרה שאורה רב אם בדקה לאור החמה דיו. תימה דבגמ' (דף ח') אמרינן אמר רבא אכסדרה לאורה נבדקת ומוכח התם דלכתחלה קאמר ומדברי רבינו נראה דדוקא דיעבד. וכתב הר"מ דמשמע לרבינו דלכתחלה צריך לבדקה בלילה מפני שבני אדם מצויים בבתיהם אע"ג דליכא טעמא דאור הנר יפה לבדיקה ותו שהרי הכל בכלל אין בודקין לאור החמה דאיתא בירושלמי:

ה אבל חור שבין ישראל לעכו"ם אינו בודק כלל שמא יאמר העכו"ם כשפים הוא עושה לי אלא מבטלו בלבו ודיו. כך היא הנוסחא האמיתית בספרי רבינו. ופוסק כפלימו שאמר כן בגמרא (דף ח':) וכן פסקו כל הפוסקים. ולפי שלא היה כתוב כן בנוסחת ה"ה הוצרך לידחק בדבר וכתב הר"מ דאפילו לפלימו דוקא בלילא ושרגא אבל ביממא ונהורא צריך בדיקה דכי היכי דאשתמש ביה ה"נ בדיק ליה והשאר מבטלו בלבו:

ו חורי הבית התחתונים והעליונים. פירש"י] תחתונים ביותר ועליונים ביותר. כתב הר"מ ודעת הראב"ד דדוקא בבית שאין התינוקות מצויים אבל במקום שהתינוקות מצויים אפילו חורים התחתונים צריך לבדוק שמא הצניעו שם חמץ. וגג היציע. אע"פ שהוא נמוך ונכון להשתמש בו הואיל ומשופע הוא. כתב הר"מ שרבינו לא הביא הא (דף ח') דמטה המחולקת בתוך הבית וכו' משום דכל החלוקות דשייכי בה הם בכלל דבריו דאי למטה עצמה הרי היא כחורי הבית ואי לענין בית שלאחריה אם יש לו דרך לשם פשיטא שצריך לבדוק ואם אין לו פשיטא שאין צריך והתחתיה אם עלים ואבנים סדורים תחתיה אין צריך שהרי אין משתמשים שם ואי אין עלים ואבנים סדורים תחתיה ודאי צריך: חורי הבית וכו' ואוצרות יין ושמן שאין מסתפק מהם. כך כתוב במסתאותינו ועל זה כתב בהשגות א"א שאע"פ וכו'. ביאור דבריו דבגמרא אמרינן דשמן יש קבע לספוקו שהרי יודע כמה הוא צריך לכך וכך בני אדם ומביאו קודם סעודה

לחם משנה

שהוא הדרך היותר נכון שכיון שהוא ברשותו ורואה ודאי שצריך שיבערנו כך נראה לי בדעת רבינו *:

ג ואין קובעין מדרש בסוף יום י"ג וכו'. רבינו מפרש אע"פ שלא יהיה בלילה עצמו וזהו שכתב ה"ה ופירש רביע בסוף י"ג:

ד אבל אכסדרה וכו' אם בדקה וכו'. נראה דאף דלשון רבינו משמע דבדיעבד אם בדקה אין אבל לכתחלה אין לבודקה מ"מ משמע דאפילו לכתחלה הוא דאל"כ מה הקשו בגמ' (דף ח') אלא אכסדרה הא אמר רבא אכסדרה לאורה נבדקת וכו' דילמא התם הוי בדיעבד והכא לכתחלה אלא ודאי דאפילו לכתחלה הוי וכן משמע הלשון דקאמר לאורה נבדקת ומאי דכתב רבינו אם בדקה לאו דוקא:

ואמצע החצר וכו'. קשה א"כ מה הקשו בגמרא אילימא בחצר והא אמר רב חצר אינו צריך בדיקה דילמא התם הוא אמצע והכא הוו צדדים. ואולי י"ל שמה שתירצו בגמרא אלא לצדדים לעיל אחצר נמי קאי:

ו חורי הבית וכו' אבל אוצרות שכר וכו'. בגמ' (שם) אמרו עמו אוצרות שכר בבבל כאוצרות

*תימה לי על הרב המחבר איך איסתמיטתיה גירסת הסר"י קארו שהביא כל"מ והלא הוא ראה וידע פירושו כמו שכתב בתחילת דבריו בפרק י"ב מהל' תפלה ולפי גירסת הכ"מ פרחה ליה קושיתו. וכ"ל לומר שכתב כן [ג]וומא דמילתא דאף אם נקיים גירסא שכתוב בספרים איכא לאוקמי באופן דלא תקשי כלל:

הגהות מיימוניות

הוי הפקר וטעמא דאומר בפני שלשה כדי שיהא אחד זוכה ושנים מעידים והא מילתא לא שייכא הכא בחמץ וראב"ם פי' כר"ת, ע"כ: °[נראין דברי רבינו כמ"ש הר' יונה שאם התחיל ללמוד מבע"י שא"צ להפסיק. וכתב הטור נ"ל כיון שהטעם שמא יטרד בלימודו וישכח לבדוק אין חילוק ואפילו אם התחיל כבר פוסק]: [ג] בירושלמי אין בודקין לאור החמה וכי יש חמה בלילה אלא אפילו ביום צריך לבדוק לאור הנר, ע"כ: [ד] אמר רנב"י זה יכול להכניסו לחורים ולסדקים כו' רב זביד אמר זה אורו לפניו כו' רב פפא אמר האי משיך נהורא והאי מיקטף איקטופי, ע"כ: [ה] אכסדרה לאורה נבדקת:

מגדל עוז

חורי הבית התחתונים עד הכנים להם חמץ: כתב הראב"ד ז"ל טעה בשמן וכו' אינו צריך לפי שיש קבע לסיפוקו עכ"ל: ואני אומר הספרים חלוקים והסופרים לא טעו כי בגירסת הראב"ד ז"ל גרסינן לסדיא גמרא מתניתין קמייתא דפ"ק דפסחים ואוצרות יין אין צריך בדיקה והתניא אוצרות יין צריך בדיקה ואוצרות שמן אין צריך בדיקה ופרקינן התם במסתפק כלומר כי תניא באוצרות יין צריך בדיקה במסתפק דחיישינן דילמא אזיל שמש באמצע סעודה לאיתויי יין ופתו בידו ושוכח אותו שם ואשמן לא מסדר ולא מידי וסדר אקשינן אי הכי שמן נמי ופרקינן שמן יש קבע לאכילה יין אין קבע לשתייה ע"כ. ולפי זאת הגירסא כתב הסגתו ז"ל ואילו היתה זאת גירסת ר"מ ז"ל אין היה טועה בזה גברא רבא כוותיה אלא ודאי הוא הלך בשטת רבותיו וגורס גירסא ספרדית כמו שגרס ר' יצחק אלפס והיא אצלנו בקבלתנו שאין גורס אוצרות שמן בברייתא דאקשינן מינה אלא בברייתא קמייתא דאקשינן עלה דמוקי לה בשאין מסתפק כלומר שיודע בודאי שאינו מסתפק ולכך אין צריך בדיקה כלל לגבי שמן ולגבי יין הקשה בלבד והעמידה במסתפק כלומר שבודאי מסתפק מן היין צריך בדיקה אבל סתם אין צריכין בדיקה ומן השמן לא הזכיר כלל אלא שבקיה כדקאי מעיקרא ומק"ו קא אתי דלא צריך אבל שאר מקומות כגון אוצרות שכר ובית דגים וכיוצא בהן אפילו בסתם צריכין בדיקה ושאר הגירסא של שמן נמי איתה בספרים המדוייקים שבספרד ולכך דקדק בלשונו יפה שחייב אדם לומר כלשון רבו הוא ורואה שלא כתב כאן דיני יין ושמן דבר והסכו במסתפק ואינו מסתפק אלא נזכר וכתב יין ושמן שמסתפק כפי הברייתא ואח"כ מיד כתב דין היין כפי התירוץ על דרך התלמוד שם וכמו שקבלנו פירושו ז"ל אבל אוצרות יין ואוצרות שמן שמסתפק מהן ובית המלח ובית השעוה ובית דגים קטנים ובית העצים ובית המוקדים וחורי הבית שאמצעים וכיוצא באלו צריכין בדיקה שסתמן שמכניסין בהן חמץ ואם ידע בודאי שלא הכניס בהן חמץ אינו צריך בדיקה עכ"ל. מעתה העמק ודקדק

הבית האמצעים וכיוצא באלו צריכין בדיקה שסתמן שמכניסין להן חמץ. ואם ידע בודאי שלא הכניס שם חמץ אינו צריך בדיקה. [א]וכשבודק המרתף בודק ממנו שתי שורות החיצונות שהן העליונה ושלמטה [ו] ממנה:

ז אין חוששין שמא [ב]גררה חולדה חמץ למקום שאין מכניסין בו חמץ שאם נחוש מבית לבית נחוש מעיר לעיר ואין לדבר סוף. בדק ליל ארבעה עשר והניח עשר חלות ומצא [ז] תשע הרי זה חושש וצריך לבדוק פעם שניה שהרי גררה חולדה או עכבר בודאי:

ח [ג]וכן אם ראה עכבר שנכנס לבית וחמץ בפיו אחר בדיקה צריך לבדוק פעם שניה אע"פ שמצא פירורין באמצע הבית אין אומרין כבר אכל אותה הפת במקום זה והרי הפירורין אלא חוששין שמא הניחה בחור או בחלון ואלו הפירורין שם היו. ולפיכך חוזר ובודק. אם לא מצא כלום הרי זה בודק כל הבית ואם מצא אותה הפת שנטלה העכבר ונכנס אין צריך בדיקה:

ט ראה תינוק שנכנס לבית בדוק ובידו ככר ונכנס אחריו

א טור סי' תלז סמ"ג עשין לט: ב טור סי' תלד סמ"ג שם: ג טור סי' תלח:

כסף משנה

סעודה ואין צריך לעמוד מן השלחן ולהביא אבל יין אין קבע לשתיה פעמים שהיית סעודת היום מרובה משל אתמול ואין השמש בקי בדבר. ומפני השגה זו כתב הרב המגיד שהנוסחא האמיתית להקדים שמן ליין ושאין מסתפק מהם אין בלחוד קאי. ואפשר לקיים נוסחת ספרינו שהרי כתב הר"ן שסברת הרי"ף כך היא דשמן אם מסתפק ממנו צריך בדיקה והיינו טעמא דכיון דעכשו נהגו להדליק בשמן הוו להו אוצרות שמן כבית השעוה שצריך בדיקה. וא"ת למה לא כתב רבינו בפירוש שאוצרות שמן שמסתפק מהם צריך בדיקה כשם שכתב ביין י"ל דשכר נמי קשיא דנקטיה במסתפק ולא נקטיה באינו מסתפק אלא מאי אית לך למימר דנקטיה במסתפק למר משום הכי צריך בדיקה דאי אינו מסתפק לא צריך בדיקה אוצרות שמן נמי נקטיה באינו מסתפק דאינו צריך בדיקה הא מסתפק צריך בדיקה, וא"ת היינו טעמא דנקט רבינו שכר במסתפק ולא נקטיה באינו מסתפק לפי שכך אמרו בגמ' עשו אוצרות שכר בבבל כאוצרות יין בא"י במסתפק מהם, גם שמן אמרינן בגמ' אוצרות שמן אין צריך בדיקה ולפום מנהגא דידן ה"ל כאלו כתוב גבי אין מסתפק מהם ורבינו תפס לו לשון הגמרא. כל זה שלא לשבש הנוסחא אבל לפי האמת נ"ה הנוסחאות יסכימו כן יותר נכונים דברי הרב המגיד:

וכשבודק המרתף וכו'. כתב הרא"ש בפסקיו יש מן הגאונים שפסקו כוותיה דשמואל כיון דכולהו תנאי תנו כוותיה והרמב"ם ז"ל פסק כרב וכן רבינו יונה ז"ל דכל ברייתא דלא מתניא בי ר' חייא ובי ר' אושעיא לאו בר סמכא הוא וכיון דר' חייא תני כרב אין לחוש לאידך ברייתות דתנו כשמואל ואפילו סימא ר' אושעיא היה בכללם מ"מ ה"ל ר' חייא ור' אושעיא חד לגבי חד והדרינן לכללין דרב ושמואל הלכה כרב באיסורי. ואין ספק שלא היה בנסחתם בגמרא והלכתא כשמואל כמו שהוא בנוסחאות שלנו שא"כ לא היה חולק על פסק הגמרא:

ז אין חוששין שמא גררה חולדה. ה"ה כתב פירש רבינו ופירש"י וכתב שפירוש רבינו עיקר ויפה כיון. ואני אומר דלענין דינא ליכא פלוגתא בינייהו מה לי אם נפרש אין חוששין שמא גררה חולדה מבית שמכניסין בו חמץ לבית שאין מכניסין או אם נפרש אין חוששין שמא גררה חולדה מבית שאינו בדוק לבית בדוק ואם ליישב לשון המשנה יותר מתיישב כפירש"י שמביא הכרח לשאין חוששין שמא גררה מבית שאינו בדוק לבית בדוק שא"כ ניחוש ג"כ שמא גררה מחצר שאינו בדוק לבדוק או מעיר שאינה בדוקה לבדוקה וכיון שא"א לחוש לכך גם אנו לא נחוש מבית שאינו בדוק לבדוק אבל לרבינו מביא הכרח לשאין חוששין שמא גררה *(מבית שאין מכניסין בו חמץ לבית שמכניסין) בו חמץ שא"כ נחוש מעיר שאינה בדוקה לבדוקה וזה אינו כ"כ הכרח שאפשר היה שנחוש מבית *(שאין מכניסין בו חמץ לבית שמכניסין) בו שבשנה אחת אולי גררה אבל אחר שבדקנו לא נחוש בעד יום אחד אבל לפי האמת לענין דינא לא נפיק לן מידי דאליבא דתרוייהו לא חיישינן מבית *(שאין מכניסין לבית שמכניסין) ולא מבית שאינו בדוק לבדוק ולא שייך לומר פי' זה עיקר או זה עיקר. כתב הר"מ דבע' צבורין בעי בדיקה משום דבעידנא דאתיליד ספיקא אם הוא חמץ או מצה הוי איסורא דאורייתא הילכך בעי בדיקה דספיקא דאורייתא לחומרא:

*נ"ל [מבית שמכניסין לבית שאין מכניסין], וכן בכל השלשה מקומות.

מגיד משנה

וכשבודקין המרתף בודקין ממנו שתי שורות החיצונות שהן העליונה וכו'. משנה שם (דף ב') ובית הלל אומרים שתי שורות החיצונות שהן העליונות ובגמ' (דף ח':) אמר רב עליונה ושלמטה ממנה ושמואל אמר חיצונה ושלפנים הימנה ותני רבי חייא כותיה דרב וכולהו תנאי כותיה דשמואל ופסק רבינו כותיה דרב משום דקיי"ל רב ושמואל הלכה כותיה דרב באיסורי:

ז אין חוששין שמא גררה חולדה חמץ למקום שאין מכניסין וכו'. משנה שם (דף ט') אין חוששין שמא גררה חולדה מבית לבית וממקום למקום שא"כ מחצר לחצר ומעיר לעיר ואין לדבר סוף. ומפרש רבינו מבית שמכניסין בו לבית שאין מכניסין בו ואינו צריך בדיקה שאם באת לחוש לכך אף אתה היה חושש כשבודק חצר זו או עיר זו באת חולדה וגררה שם חמץ מעיר אחרת או מחצר אחרת שלא היתה בדוקה באותה שעה ואין לדבר סוף שאי אפשר לכל ישראל לבדוק חמצן בבת אחת. ורש"י ז"ל פירש שאין חוששין כשבדק זוית זו ובא לבדוק זו שמא בתוך שבאת לזו גררה חולדה החמץ למקום הבדוק וצריך אני לחזור ולבדוק עכ"ל. ופירוש רבינו עיקר ויפה כיון:

בדק ליל י"ד והניח עשר חלות וכו'. אוקימתא דרב מרי שם (דף ט':) ששנינו במשנה ומה שמשייר יניחנו בצינעא כדי שלא יהא צריך בדיקה אחריו ואמר רב מרי גזרה שמא יניח עשר וימצא תשע ובכי האי גונא חוששין לחולדה כדאיתא התם:

ח וכן אם ראה עכבר וכו'. שם (דף י':) אמר רבא עכבר נכנס וככר בפיו ומצא פירורין צריך בדיקה לפי שאין דרכו של עכבר לפרר תינוק נכנס וככר בפיו ומצא פירורין

וכן

משנה למלך

פ"ב ח וכן אם ראה עכבר וכו' עד ולפיכך חוזר ובודק. מימרא דרבא בפ"ק דפסחים וכ"כ הטור ר"ס תל"ח וז"ל עכבר שנכנס לבית בדוק וככר בפיו ונכנס אחריו ומצא פירורין אפילו כדי כל הככר צריך לבדוק כל הבית שאין דרכו של עכבר לפרר והני פירורין מעלמא אתי וצריך לבדוק אחר הככר שהכניס העכבר ע"כ. והך בבא מיירי אפילו בבטול ואע"ג דליכא איסורא כי אם מדרבנן והיכא ספיקא דאימור אכלתיה אפ"ה לא אזלינן לקולא ולא דמי להביא דתשע צבורין של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ולא ידעינן אי חמץ שקל או מצה שקל שפסק הטור ר"ס תל"ט דאם ביטל א"צ לבדוק אע"פ שהככר גדול שאי אפשר שיאכלנו כולו דכיון דספיקא דרבנן הוא אזלינן ביה לקולא דשאני התם דלא אתחזיק חמץ בבית והספק הוא אעיקרא דדילמא אם מה שהכניס לבית זה הוא מצה או חמץ ומשום הכי כיון דלא הוי אלא מדרבנן אזלינן לקולא אבל הכא דאיכא ודאי חמץ וספק אם אכלתיה או לא אין ספק מוציא מידי ודאי ואפילו בדרבנן אזלינן לחומרא. אך התוס' בפ"ק דפסחים ד"ה כדי שתהא הבהמה אוכלת כתבו לחד תירוצא דבדרבנן ספק מוציא מידי ודאי ומאי דאמרינן בגמרא דאי חזינן דשקל בעי בדיקה היינו כשלא ביטל דהוי ודאי דאורייתא אבל בביטל דהוי ודאי דרבנן אתי ספק דאימור אכלתיה ומוציא מידי ודאי דרבנן ולא צריך בדיקה. ומ"ש רבינו אם לא מצא כלום הרי זה בודק כל הבית ואם מצא אותו הפת שנטלה העכבר ונכנס א"צ בדיקה. יש לדקדק דמאי אתי לאשמועינן הרי לקמן בפרקין דין י"א פסק כרבי דאמרינן זה שאבד זהו שנמצא. וי"ל דסד"א דדוקא כשלא מצא אלא אחד או הוא דאמרינן זה שאבד זהו שנמצא ואין לנו לחדש דבר ולומר דהאי מעלמא קא אתי אבל במצא שנים אפשר דבעי בדיקה כל הבית דכי היכי דחד אתי מעלמא ה"נ אידך אתי מעלמא ואם כן הכא גבי עכבר ס"ל כיון דפירורין אתו מעלמא ה"נ הככר קמ"ל דלא. ואפשר עוד לומר כשנדייק בדברי רבינו ז"ל שכתב ואם מצא אותה הפת שנטלה העכבר ונכנס אין צריך בדיקה דלמה ליה להאריך כל כך בלשונו לא הו"ל למימר אלא ואם מצא פת א"צ בדיקה אלא כונת דבריו כך היא דדוקא כשמצא אותה הפת שנטלה העכבר ונכנס שמכירה אז הוא דא"צ בדיקה דאע"ג דפירורין אתו מעלמא ליכא למיחש דלמא איכא פת אחר דאתי מעלמא מאחר דלא ידעינן אם נכנס פת אחר לבית זה שהרי הפת שנטל העכבר כבר מצא אותו. אבל אם לא מצא אותו הפת עצמו שנטל העכבר אף שמצא פת שלם צריך בדיקה ולא אמרינן זה שאבד זהו שנמצא כיון דע"כ איכא חד דאתי מעלמא דהיינו פירורין ואשמועינן הכא חלוק זה דבין מצא אחד או מצא שנים. וסכי דייקי דברי הטור שכתב וצריך לבדוק אחר הככר שהכניס העכבר דכונתו היא דאם לא מצא אותו הככר שהכניס העכבר אף שמצאו ככר אחר צריך בדיקה וכי תימא מנא לן הא אימר דהטור אזל לשיטתיה דפסק כרשב"ג דאמר תבדק כל השדה כולה ומשום הכי כתב דצריך לבדוק אחר הככר שהכניס העכבר אבל לרבי דאמר זה שאבד זהו שנמצא אין חילוק בין חד לתרי הא ליתא שהרי כתבנו לעיל דהך בבא מיירי אפילו בביטל וכביטל פסק כרבי דאמר זה שאבד זהו שנמצא וא"כ ע"כ אית לן למימר דשאני התם דלא מצא אלא חד דלא אתיליד כאן ריעותא דדלמא אתי מעלמא אז הוא דאמרינן דבדרבנן אזלינן לקולא ואמרינן זה שאבד זהו שנמצא. אבל הכא דאתיליד ריעותא דהני פירורין ע"כ אתו מעלמא אפילו בדרבנן אזלינן לחומרא וצריך לבדוק כל הבית אם לא כשמצא הככר עצמו שהכניס העכבר דאז דוקא אין צריך בדיקה וכדכתיבנא:

ט ראה תינוק שנכנס וכו' עד שדרך התינוק לפרר בעת אכילתו. גם זה מימרא דרבא שם וכתב הטור ר"ס תל"ח וז"ל ותינוק שנכנס וככר בידו ונכנס אחריו ומצא פירורין כדי כל הככר אין צריך לבדוק שדרכו של תינוק לפרר ואנו תולין הפירורין בככר שהכניס התינוק כו'. והך בבא מיירי אפילו שלא ביטל דהוי ספיקא דאורייתא ואע"ג דבסי' תל"ט פסק דאם בדק קצת מהבית ומצא דאם לא ביטל צריך לגמור בדיקת כל הבית. כבר כתבו התוס' דשאני הכא דרגלים לדבר שהפירורין מן הככר שהרי מיד נכנס אחריו ע"כ. וזהו שדקדק הטור שכתב ונכנס אחריו ומשום הכי לא בעי בדיקה אפילו אם לא ביטל אבל אם לא נכנס אחריו או אם לא ביטל צריך לבדוק כל הבית, ובדין עכבר נקט ונכנס אחריו לחדושא לומר דאפ"ה בעי בדיקה:

לחם משנה

כאוצרות יין בארץ ישראל כלומר דרגילים בבבל לשתות שכר ואין קבע לשתייתו. ורבינו כתב סתם אוצרות שכר ואין חשש במה שלא חילק שהוא מובן מעצמו:

וכשבודק וכו'. בנוסחאות דידן כתוב בגמרא (שם:) והלכתא כותיה דשמואל ורבינו נראה שלא היתה גירסתו כך ולכך פסק כרב באיסורי:

ז אין חוששין וכו'. ורש"י ז"ל (דף ט') פי' כשבדק זוית זו ובא לבדוק זו. אבל רבינו פירש ממקום שמכניסין למקום שאין מכניסין ובמה שאמר שאם נחוש וכו' שויה רבינו ורש"י ז"ל דקאי לענין הבדיקה. וכתב ה"ה ז"ל שיפה כיון רבינו ויראה שטעמו מפני שודאי הך מתני' קאי על מתני' דלעיל שאמר מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך וכו' ואע"פ שהפסיקו ואמרו במה אמרו וכו' כבר פירשו בגמ' דהכל הוא דבר אחד שאמרו שם (דף ח':) הכי קאמר כל מקום שמכניסין וכו' ובמה אמרו וכו'. וא"כ הך מתניתין בתרא עלה קאי ועוד טעם אחר שלפי' רבינו אשמעינן שום חדושא דאין חוששים שמא גררה חולדה ממקום שמכניסין אבל לרש"י אינו נראה חדוש כלל:

שהרי גררה חולדה או עכבר בודאי. פי' צריך לבדוק כל העשר דהיינו פלוגתא דר' ורבנן וקי"ל כרבנן וכמו שכתב ה"ה לקמן גבי הניח ט' ומצא עשר וכן פסק רבינו כרבנן בהלכות מעשר שני:

ח ואם מצא אותה הפת שנטלה עכבר ונכנס אין צריך בדיקה. אין בזה הדין מ"ש לקמן ג"ו שבדק ומצא ככר דהתם הוי רבותא טפי שאע"פ שלא מצא אלא ככר סתם אמרינן זהו אבל הכא הוי שנמצא אותה הפת בעצמה שהכירה:

הניח

מגדל עוז

ודקדק ותכין. ושוב בדקתי בספר המאור ולא מצאתי שהשיג לר"י אלפס ז"ל כדבר זה לא כגירסא ולא בדבריו דשום טעות ליה שפיר: וכשבודק המרתף עד לא מצא פירורין כלל צריך לבדוק. פ"ק דפסחים (דף ח'):

הגהות מיימוניות

[ו] כב"ה אליבא דרב וכן פסק בס"ה ותמיה שהרי התלמוד פסק כשמואל דאמר חיצונה ושלפנים הימנה דגרסינן תניא ר' חייא כוותיה דרב וכולהו תנאי כוותיה דשמואל וכן פר"י אלפס כשמואל וכן אבי"ה, ע"כ: [ז] היינו דתנן הניח מאתים ומצא מנה מנה

הניח

אחריו ומצא [א]פירורין אינו צריך בדיקה שחזקתו שאכלו ואלו הפירורין שנפלה ממנו בשעת אכילה שדרך התינוק לפרר בעת אכילתו ואין דרך עכבר לפרר. ואם לא מצא פירורין כלל צריך לבדוק:

י * [ב]הניח תשעה צבורין [ח] של מצה ואחד של חמץ ובא עכבר ונטל ולא ידענו אם חמץ אם מצה נטל ונכנס לבית בדוק צריך לבדוק שכל הקבוע כמחצה על מחצה:

יא * [ג]שני צבורין אחד של חמץ ואחד של מצה ושני [ט] בתים אחד בדוק ואחד שאינו בדוק ובאו שני עכברים זה נטל חמץ וזה נטל מצה ואין ידוע לאי זה בית נכנס זה שנטל החמץ. וכן שני בתים [י] בדוקין וצבור אחד של חמץ ובא עכבר ונטל ואין ידוע לאי זה בית נכנס. [ד]או שידע שנכנס לאחד מהן ונכנס אחריו [כ] ובדק ולא מצא כלום או שבדק [ל] ומצא ככר. או שהיו תשעה צבורין של מצה ואחד של חמץ [מ] ופירש ככר מהן ואין ידוע אם חמץ או מצה ובא עכבר ונטל הככר שפירש ונכנס

א עיין בטור שם: ב טור סי' קלט וע"ש: ג טור שם: ד טור סי' תלט:

השגת הראב"ד

*הניח תשעה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל לא מיחוורא הא מילתא אלא לענין בטול אבל לענין בדיקה ספיקא דרבנן הוא עכ"ל:

*שני צבורין וכו' עד שאין כאן קבוע. כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש דקבוע ודאי הוא אלא שתולין לקולא דהוה ליה כספק ביאה לענין בדיקה ותולין זה בזה ויש לומר אף לענין ביטול דומיא דטומאה. ויש אומרים דלא אמרו תולין זה בזה לטומאה אלא לאוכלי טהרות וכן לענין בדיקה אבל לביטול אזלינן לחומרא ויש דברים דאפילו בדאורייתא אזלינן לקולא כגון בדק ולא מצא כרבנן דפליגי על ר"מ אי נמי בבדק ומצא כרשב"ג דפליג אדרבי וכן הניח בזוית זו ומצא בזוית אחרת כרשב"ג לקולא דפליג על רבי עכ"ל:

מגיד משנה

פירורין אין צריך בדיקה לפי שדרכו של תינוק לפרר. ויש מי שפירש דדוקא שמצא פירורין כדי כל אותו ככר הא לאו הכי אפילו בתינוק צריך בדיקה. ואין כן דעת רבינו:

י הניח תשעה צבורין של מצה וכו'. שם (דף ט':) ט' צבורין של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ולא ידעינן אי חמץ שקל אי מצה שקל היינו תשע חנויות דתנן תשע חנויות כולן מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבילה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאי זה מהן לקח אסור. ובהשגות א"א לא מיחוורא הא מלתא וכו'. ודעת רש"י ז"ל ושאר המפרשים האחרונים כדעת רבינו גם מדברי הגאונים נראה כן וכן כתוב בפירוש בהלכות ה"ר יצחק אבן גיאת וכתב הרא"ה ז"ל שהטעם דאע"ג דספיקא דרבנן היא כיון שבדיקת חמץ תחילתה על הספק התמירו בספקה יותר משאר ספיקות של דבריה' וכן עיקר:

יא שני צבורין אחד של חמץ ואחד של מצה כו'. שם שני צבורין אחד של חמץ ואחד של מצה ושני בתים אחד בדוק ואחד שאינו בדוק ובאו שני עכברים אחד שקל מצה ואחד שקל חמץ ולא ידעינן הי להאי עייל והי להאי עייל היינו שתי קופות דתנן שתי קופות וכו' שאני אומר חולין לתוך חולין נפלו ותרומה לתוך תרומה נפלה והקשו איסור דתלינן לקולא בתרומה בזמן הזה דרבנן בחמץ דאורייתא מי אמרינן ותירצו אטו בדיקת חמץ דאורייתא היא דרבנן היא דאי מדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה ומכאן דסוגיא זו לענין בדיקה היא:

וכן שני בתים בדוקים וכו'. שם (דף י') צבור אחד של חמץ ושני בתים בדוקים ואתא עכבר ונטל ולא ידעינן להי עייל היינו שני שבילין דתנן שני שבילין אחד טמא ואחד טהור והלך באחד מהן ועשה טהרות ובא חברו והלך בשני ועשה טהרות ר' יהודה אומר אם נשאלו זה בפני עצמו וזה בפ"ע טהורין בבת אחת טמאין ר' יוסי אומר בין כך ובין כך טמאין. כך גורסין רש"י ורבינו בדברי ר' יוסי טמאין וכן פסק רבינו פרק י"ט מהלכות אבות הטומאות ובגמרא אמר רבא בבת אחת דברי הכל טמאין בזה אחר זה דברי הכל טהורין לא נחלקו אלא בבא לישאל עליו ועל חברו דר' יוסי מדמה ליה לבת אחת ור' יהודה מדמה ליה לזה אחר זה ומבואר בדברי רבינו בדין הטומאה וכאן לענין חמץ כתב סתם ולא חלק והרבה מפרשים ראיתי מחלקים ומשוין דין החמץ לדין הטומאה וכר' יוסי. ואפשר שרבינו מפרש היינו שני שבילין דתלינן בכל חד לקולא ולא דמו אותם לענין חלוק שאלתם דהתם בשבילין משום דאי אפשר שלא יהיה אחד מהם טמא אמרו כשבא לישאל בבת אחת שהן טמאין אבל כאן בביטול סגי ליה וצ"ע:

או שידע שנכנס וכו'. שם על ובדק ולא אשכח פלוגתא דר"מ ורבנן דתנן היה ר"מ אומר כל דבר שבחזקת טומאה לעולם טמא עד שיודע לך טומאה להיכן הלכה וחכ"א בודק עד שמגיע לסלע או לבתולה וקיי"ל כחכמים: או שבדק ומצא ככר וכו'. על ובדק ואשכח פלוגתא דרבי ורשב"ג וקיי"ל כמ"ד זה שאבד הוא שנמצא וכן פסקו ז"ל. וכתב רבינו בכל אלו אינו צריך בדיקה שאין כאן קבוע. ובהשגות. א"א זה שבוש דקבוע ודאי הוא וכו' והאריך לחלק בין ביטול לבדיקה בקלת מן הדברים שהזכיר רבינו. וכל זה נמשך למה שהוא סובר

כסף משנה

יא וכן שני בתים בדוקים וכו'. שם (דף י') צבור אחד של חמץ ושני בתים בדוקים וכו' היינו שני שבילין והקשה ה"ה מ"ש דין הטומאה מדין הבדיקה ותירץ דלענין הטומאה א"א שלא יהיה אחד מהם טמא בודאי ולכן כשבאו לישאל בבת אחת טמאין אבל לענין הבדיקה אין כאן שום בית שיצטרך לחזור ולבדוק בודאי דהא בביטול סגי ליה וכיון שכבר היו בדוקות לא הטריחוהו לחזור ולבדוק. ולי הוי טעמא דכיון דשני שבילין כי באו לישאל בבת אחת דטמאין היינו מדרבנן דמדאורייתא טהורים ניהו דספק טומאה ברה"ר טהור לגבי בדיקת חמץ דרבנן העמידו דבריהם על דין תורה. וא"ת והלא ספק דבדיקה ברה"י הוא ומדין תורה ספק טומאה ברה"י טמא י"ל כיון דבדיקת חמץ דרבנן כך לי רה"י כמו רה"ר וכיון דמדאורייתא אפילו בבת אחת בטומאה דרבנן שניהם טהורים ה"ה לענין בדיקה. א"נ משום דהוי ספק ספיקא ספק לבית זה נכנס או לאותו בית וא"ת לבית זה ספק אכלתיה או לא ולא תקשי לכלהו תירוצי מ"ש מספק נכנס או לא נכנס דטמא שהרי ה"ה הרגיש קושיא זו בסמוך ותירוצו בה נכון ויציב:

או שהיו תשעה צבורין של מצה וכו'. הנוסחא האמיתית בספרי רבינו כך היא או שהיו תשעה צבורין של מצה ואחד של חמץ ופירש ככר מהם ואין ידוע אם חמץ או מצה ובא עכבר ונטל הככר שפירש ונכנס לבית בדוק בכל אלו אינו צריך לבדוק פעם שניה שאין כאן קבוע. ודין זה בגמרא (דף ט':) תשעה צבורין של מצה ואחד של חמץ ופירש ואתא עכבר ושקל היינו סיפא דתנן תשע חנויות וכו' ובנמצא הלך אחר הרוב ופירש"י בשר הנמצא בקרקע בין החנויות הלך אחר הרוב דכל דפריש מרובא פריש דכיון דפריש אין כאן תורת קבוע ומה שכתב רבינו שאין כאן קבוע לא קאי אלא לזאת החלוקה דתשעה צבורין של מצה וכו' ופירש אחד מהן דאילו לחלוקות הראשונות מה שייך בהן קבוע או בלתי קבוע. ואע"פ שנדחק ה"ה לפרש בהן שאינן קבועים נוסחת ספרו הכריחתו שלא היה כתוב בזאת הבבא של אינו צריך לבדוק חלוקת תשעה צבורין של מצה ואחד של חמץ וכו' דדיינין ביה כל דפריש מרובא פריש וגם הראב"ד שהשיג ואמר קבוע ודאי הוא אלא שתולין להקל אילו היה נוסחתו כנוסחתנו לא היה משיג. או אפשר שאפילו לפי נוסחתנו

לחם משנה

י הניח תשעה צבורים של מצה ואחד של חמץ וכו'. כתב ה"ה וכתב הרא"ה ז"ל דאע"ג דספיקא דרבנן היא כיון שבדיקת חמץ תחלתה וכו'. וקשה דא"כ דיש להחמיר

משנה למלך

י הניח תשעה צבורין וכו' עד שכל הקבוע כמחצה על מחצה. שם בגמרא אמרינן דהיינו סיפא דתשע חנויות דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי. וכתב הטור ר"ס תל"ט וז"ל תשעה צבורין של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ולא ידעינן אי חמץ שקל אי מצה שקל ונכנס לבית בדוק אם נטלו ממקום קביעותו אז הוי דינא הכי אם ביטל או אפילו לא ביטל והככר אינו גדול שאפשר שיאכלנו העכבר כולו אינו צריך בדיקה דהוי ספק ספיקא ספק מצה ספק חמץ ואת"ל חמץ שמא אכלו כולו ואם הוא גדול שאי אפשר שיאכלנו כולו ולא ביטל צריך לבדוק אבל אם ביטל בכל ענין אין צריך לבדוק ע"כ. והנה דין זה שכתב הטור דהיכא דהככר אינו גדול דאז אפילו אם לא ביטל דאין צריך לבדוק משום דהוי ספק ספיקא כתבוהו התוס' שם בד"ה היינו שתי קופות. והא דלא כתבוהו גבי ט' צבורין של מצה משום דלא מפרשי לה לענין בדיקה אלא לענין אי שרי באכילה או לא אבל לעולם דלמאן דמפרש לה לענין בדיקה פשיטא דמיירי בככר גדול. אך רבינו ז"ל לא הזכיר חילוק זה ונראה דס"ל כדעת בעל המאור שכתב דסוגיא דשמעתתא כר' זירא דאמר בלחם מסיירא ודלא כרבא וא"כ ליכא ספק דאכילה. ועוד כתב דיש מי שאומר דמודה רבא בעכבר דודאי שיורי משייר ע"כ. ודעת רבינו נראה שהוא כסברא ראשונה דאי בסברת הי"מ שאומר הו"ל לרבינו ז"ל לחלק בין עכבר לחולדה ודעת בעל המאור הוא כסברת הטור ז"ל שאם ביטל אינו צריך לבדוק משום דהוי ספיקא דרבנן אך רבינו ס"ל דאפילו בביטל צריך לבדוק וכבר השיגו הראב"ד בזה. וה"ה ז"ל כתב דטעם רבינו דכיון דבדיקת חמץ תחלתה על הספק התמירו בספיקו יותר משאר ספק של דבריהם. וקשה דא"כ גבי ככר בבור למה פסק לקולא וכן ככר בפי עכבר ויצאה חולדה וככר ועכבר בפיה. והרב לחם משנה נתקשה בזה ותירץ דשאני ספיקא דעניינא מספיקא דדינא דספיקא דעניינא דבדיקת חמץ נתקנה על זה הספק מחמרינן בספיקא אבל ספיקא דדינא דלא נתקן בדיקת החמץ על ספק זה לא החמירו בספיקה ועיין בתשובת מהרימ"ט חי"ד סי' כ'. (א"ה ועיין בכה"ג א"ח סי' ס"ו ובתשובת הרשב"א ס"ם תרנ"ו ובעירובין (דף ל"ה) בדין ספק עירוב ונתבאר בא"ח סי' שנ"ד ס"א וסי' ת"ט ס"ו. ועיין מ"ש בספר הלכות קטנות ח"ב סי' רכ"ז ושי"ג וע"פ חילוק סלח"מ שכתב הרב המחבר יש מקום לדחות דבריו ודו"ק). ודע שמדברי התוס' נראה דאפילו לא ביטל אין צריך בדיקה משום דמוקמינן לה בחזקת בדוקה ולא דמי לט' חנויות דליכא חזקת היתר וע"ש (א"ה עיין עוד לקמן בפרקין הלכה י"ג מ"ש הרב המחבר על דברי הטור הנזכר):

יא וכן שני בתים בדוקים וצבור אחד של חמץ ובא עכבר ונטל ואין ידוע לאיזה בית נכנס. שם בגמרא צבור אחד של חמץ ושני בתים בדוקים ואתא עכבר ונטל ולא ידעינן להי עייל היינו שני שבילין דתנן שני שבילין אחד טמא ואחד טהור והלך באחד מהם ועשה טהרות ר' יהודה אומר אם נשאלו זה בפני עצמו וזה בפ"ע טהורים בבת אחת טמאים ר' יוסי אומר בין כך ובין כך טמאים

הגהות מיימוניות

הניח ומצה נטל, ע"כ: [ח] היינו תשע חנויות: [ט] היינו שתי קופות אחת של חולין ואחת של תרומה ולפניהם שתי סאים אחת של חולין ואחת של תרומה, ע"כ: [י] היינו שני שבילין: [כ] כחכמים דאמרי בודק עד שמגיע לסלע או לבתולה ודלא כר"מ דאומר לעולם הוא בטומאה עד שיודע לך טומאה היכן היא, ע"כ: [ל] דאמרינן הוא קבר שאבד הוא קבר שנמצא ודלא כרשב"ג דאמר תבדק כל השדה כולה, ע"כ: [מ] היינו סיפא דתשע חנויות ובנמצא הלך אחר הרוב, ע"כ:

מגדל עוז

הניח תשעה צבורין עד כמחצה על מחצה: כתב הראב"ד ז"ל לא מיחוורא וכו': ואני אומר מחוור הוא אצל רש"י ורבותינו בעלי התוספות ז"ל שפירשו לענין בדיקה ויש לי ראיה מוכרחת בסוגיין דהויא שמעתא גופה גמרא מתניתין דאין חוששין שמא גררה חולדה דגרסינן תניא כוותיה דרבא הרוצה לאכול חמץ אחר בדיקתו כיצד יעשה מה שמשייר יניחנו בצינעה שלא תבא חולדה ותטול בפניו וצריך בדיקה אחריו ועלה אמרינן תשעה צבורים של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקל היינו תשע חנויות פי' דאמרינן כל קבוע כמחצה על מחצה דמי אלמא לענין בדיקה קיימא וכן כתב ר"י אלפס ז"ל. ומה שהקשה הראב"ד ז"ל כבר הקשו רבותינו בעלי התוס' ז"ל ואמרו מאי קא מדמי אהדדי ט' חנויות נבלה שהוא דאורייתא והא דבדיקה שהוא דרבנן כדמוכחא שמעתין להדיא דמתמיהין אטו בדיקת חמץ דאורייתא היא מדרבנן היא דאי מדאורייתא בביטול בעלמא סגי ותירצו בשלא ביטל א"נ כיון דאי משכח לה ואתי למיכלה הוי איסורא דאורייתא כהדדי נינהו. וזה התירוץ נכון יותר בעיני כי לפי תירוץ ראשון היה קשה לי דהא בברייתא הרוצה לאכול חמץ אחר בדיקתו קתני ולא קודם ביטולו קתני ודוחק בעיני קצת לומר דאחר בדיקה היינו קודם להתר ביטול דהתם איירי בתר בדיקה מבטל לאלתר ועוד פי' ר"י הזקן ז"ל דמיירי כגון שנמלך לפניו ונכנס בפניו והניחו שם דהוה ליה כספיקא דאורייתא וכט' חנויות שלקח בפניו ואינו ידוע מאי זה מהן לקח דספיקו אסור דכיון שנולד הספק בפניו כספיקו אסור. וזה דעת נכון ותירוץ יפה וכן נראה מלשון ר"מ ז"ל שהיה דעתו אם תדקדק בו ומתוך קשי: שני צבורין אחד של מצה עד פעם אחרת שאין כאן קבוע. פ"ק דפסחים (דף ט'): כתב הראב"ד ז"ל זה שיבוש דקבוע ודאי וכו':

ואמר

כסף משנה

מסתמא היה סבור הראב"ד דשאין כאן קבוע קאי לכל החלוקות ורבינו לא כן דמה ולבו לא כן חשב ולא קאי אלא לכל דפרים מרובא פרים:

יב הניח החמץ בזוית זו וכו'. הנוסחא האמיתית כך היא הניח החמץ בזוית זו ומצאו בזוית אחרת או שהניח תשע חלות ומצא עשר או שבא עכבר ונטל החמץ וספק נכנס לבית זה או לא נכנס בכל אלו צריך לבדוק. ומהנוסחאות שהגיעו ליד ה"ה קצתם היה כתוב בהם או שהיו תשעה צבורים של מצה ואחד של חמץ ופירש ככר מהם וכו' בכל אלו צריך לבדוק ושבש הוא ז"ל זאת הנוסחא שבפירוש אמרו בגמרא שאינו צריך לבדוק ולכן קיים נוסחת הספרים שכתוב בהם או שהיו תשעה צבורין חמץ ואחד מצה וכו' ואמר שלא הוצרך לכתוב רבינו דין רוב מצה לפי שכל שאין

[main text]

ונכנס לבית בדוק בכל אלו אינו צריך לבדוק פעם שניה שאין כאן קבוע: **יב** *[א]הניח החמץ בזוית זו

א טור סי' תלח וע"ש:

לבדוק כרבנן. תשעה ציבורין של חמץ ודאי צריך בדיקה בא עכבר ונטל חמץ ספק נכנס לבית זה או לא נכנס אינו צריך בדיקה עכ"ל:

השגת הראב"ד

*הניח חמץ בזוית זו. א"א הרבה שבושים יש בזו הפיסקא הניח בזוית זו וכו' ואינו צריך לבדוק כרשב"ג דפליג אדרבי הניח תשע ומצא עשר צריך

מגיד משנה

סובר דמימרא דתשעה צבורין קמייתא לענין ביטול הוא כחכר למעלה. וכבר כתבתי שאינו כן וכונת רבינו בכאן הוא שהספיקות הללו אין ספק קבוע כנכנס לבית ידוע לפי שהשני חלקים הראשונים בספק אי זה בית הוא מהם והשנים האחרונים ככר בדק ואין כאן ספק קבוע ולזה לא החמירו בספיקות אלו ודברים ברורים הם:

יב הניח חמץ בזוית זו וכו'. שם (דף י':) הניח חמץ בזוית זו ומצאו בזוית אחרת פלוגתא דרשב"ג ורבנן דתנן קרדום שאבד בבית או שהניחו בזוית זו ומצאו בזוית אחרת הבית טמא שאני אומר אדם טמא נכנס לשם ונטלו מזוית זו והניחו בזוית אחרת רשב"ג אומר הבית טהור שאני אומר השאילו לאחר ושכח או שנטלו מזוית זו והניחו בזוית אחרת ושכח ופסק רבינו כרבנן וכן כתב פרק י"ב

לחם משנה

להחמיר בספיקא למה לקמן בכל הבעיות דאיכא תיקו פסק רבינו לקולא גבי חמץ כמו גבי נחש וכל השאר שהזכיר הא היה לו להחמיר בספיקא מהך טעמא ועוד כשהקשו בגמ' (דף ע':) אימר דאמרינן שאני אומר בתרומה דרבנן בחמץ דאורייתא מי אמרינן. ותירצו אטו בדיקת חמץ דאורייתא דרבנן היא מה תירוץ הוא הא עדיין יש לחלק בין תרומה דרבנן לבדיקת חמץ דנעשתה על הספק וזו הקושיא ג"כ יש להקשות במה שכתב ה"ה לקמן גבי שני שבילין. ואפשר דרבינו מפרש וכו' היינו שני שבילים וכו' אבל כאן בבטול סגי ליה משמע דרולה לומר דכיון דהוא דבר דרבנן נהתינן דרגא וא"כ קשה דאמאי נקטינן הא בדיקת חמץ התלתה על הספק ויש להחמיר בשל תורה וכי היכי דגבי תשע חנויות מדמינן מהאי טעמא הכא נמי אית לן לדמויי. מיהו להנהו קושיי בתראי י"ל הכי הוי ספק דרבנן ולהכי בגמרא השוו ההיא דשני צבורין ולפניהם שני בתים וכו' להההיא דתרומה דרבנן מפני שאין כאן איסור קבוע וכן לקמן גבי לא ידעינן אי להאי עייל ואי להאי עייל לא רצו להשוותה לגמרי לטומאה דאורייתא מפני שאין כאן איסור קבוע. ולקושיא ראשונה י"ל דאיכא חילוק בין ספק דעניא לספיקא דדינא דבדיקת חמץ נעשית על ספק הכונה היא ספק דכשהם מצריכין לבדוק בית זה הוא משום ספק אי איכא בו חמץ או לא שהוא ספק דעניא וא"כ בכל ספק דעניא כי האי מחמרינן אבל כשאין הספק בעניא אלא ספיקא דדינא כמו ספק התיקו דבעיין דהוי ספק הדין כך או לאו ודאי דבהא אזלינן לקולא דלא דמי לספיקא דעניא דנעשית הבדיקה מתחלה מחמתו:

יא שאין כאן קבוע. יש כאן השגה קצת קשה ההבנה וכתוב שם זה שבוש דקבוע ודאי הוא אלא שתולין לקולא דהוה ליה כספק ביאה לענין בדיקה ותולין זה בזה ויש לומר אף לענין ביטול דומיא דטומאה ויש אומרים דלא אמרו תולין זה בזה

משנה למלך

טמאים ע"כ. וכתב הטור ר"ס תל"ט וז"ל צבור אחד של חמץ ושני בתים בדוקים ואתא עכבר ושקל ולא ידעינן להי מנייהו עייל אם שני הבתים של אדם אחד או של שנים ובאו לשאול בבת אחת או שבא האחד לשאול עליו ועל חברו שניהם צריכים בדיקה אפילו אם ביטלו באו לשאול זה אחר זה אין שום אחד מהם צריך בדיקה אם ביטלו ע"כ (א"ה עיין לקמן בפרקין הלכה י"ג מ"ש הרב המחבר ע"ד הטור הללו ועיין עוד בפי"ע מהלכות שאר אבות הטומאה) וכן פסק בעל המאור ז"ל דביטול לעולם בעי ואם נשאלו בבת אחת לעולם בעי בדיקה ונראה דגרים ר' יוסי אומר בין כך ובין כך טהורים ופסק כר' יוסי ולפי זה אפילו בבא לשאול עליו ועל חברו אין צריך בדיקה ומרן שם בב"י כתב וז"ל אבל יש לתמוה על מ"ש שניהם צריכין בדיקה אפילו אם ביטלו דאע"פ שאין זה ספק גמור דהא ודאי נכנס חמץ ברשותו של זה מ"מ הוה ליה לחלק בין שהככר גדול לכשאינו גדול הוי ספק אם אכלו כולו ואם ביטלו הוי חד ספיקא בדרבנן ולקולא כו'. וכתב לחד תירוצא וז"ל ועוד דדין כל קבוע כמחצה על מחצה דמי הוי מידוע והלכך ספק זה דשמא אכלו כולו חשיב כתם אבל הכא לא חשיב ע"כ. ולא יכולתי להלום דברי מרן הללו שהרי גבי שני צבורין אחד של חמץ ואחד של מצה ושני בתים אחד בדוק ואחד שאינו בדוק ואתו שני עכברים אחד שקל חמץ ואחד שקל מצה כתב הטור דאם אין הככר גדול אפילו אם לא ביטל א"צ לבדוק משום דהוי ס"ס והתם ליכא מדושא כלל שהרי ספק שקול הוא ואפ"ה ספק דשמא אכלו כולו חשיב וכן גבי צבור אחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ונכנס לחצר שלפני הבית ואין ידוע אם נכנס לבית אם לאו חשיב ספק שמא אכלו ונ"ע: והנה רבינו ז"ל סתם ולא חילק בין בבת אחת לבזה אחר זה ומשמע דאפילו באו לישאל בבת אחת דתלינן לקולא והקשה ה"ה ז"ל מאי שנא דין הטומאה מדין הבדיקה ותירץ וז"ל דהתם בשבילין משום דאי אפשר שלא יהיה אחד מהם טמא אמרו כשבאו לישאל בבת אחת שהן טמאין אבל כאן בביטול סגי ליה ונ"ע עכ"ל. ומרן ז"ל בכ"מ הביא דברי ה"ה וכתב וז"ל ולי היינו טעמא דכיון דשני שבילין כי באו לישאל בבת אחת דטמאים היינו מדרבנן דמדאורייתא טהורים נינהו דספק טומאה ברה"ר טהור לגבי בדיקת חמץ דרבנן העמידו דבריהם על דין תורה ע"כ. ונראה שלזה כיון ה"ה ג"כ ולא יכולתי להלום פירוש אחר בדברי ה"ה כי אם זה ומדברי מרן נראה שהבין בדברי ה"ה חילוק אחר ולא ידעתי מהו. ומ"מ בין הכי ובין הכי אני תמיה על דברי מרן ז"ל שכתב דשאני בדיקת חמץ דהוי דרבנן ונראה מדבריו דבטומאה דרבנן אפילו באו לשאול כאחד שניהם טהורים הא דתנן בפ"ה דטהרות שני ככרים אחד טמא ואחד טהור כו' ר"י אומר בין כך ובין כך טמאים הרי דאף בטומאה דרבנן כל שבאו לישאל כאחד אזלינן לחומרא וכן פסק רבינו בהלכות שאר אבות הטומאה יע"ש וקושיא זו היא עצומה בעיני ונ"ע. (א"ה ובפי"ד מהל' שאר אבות הטומאה יתבאר לך מאי דשקיל וטרי הרב המחבר בשורש דין זה בארוכות כי הוא מקצוע גדול יע"ש ויאורו עיניך). ולעיקר הקושיא שתמהו על רבינו ז"ל לא ידעתי למה חרדו את כל החרדה הזאת שדינו של רבינו ז"ל ברור הוא בגמרא פ"ב דכתובות (דף כ"ז) גבי עלה דההיא דעיר שכבשוה כרכום דאמר ר' ינאי אם יש מחבואה אחת מצלת על כל הכהנות ופריך והיכא דאינה מחזקת אלא אחת הוה בעי תלמודא לדמויי לההיא דשני שבילין ודחינן הכי השתא התם ודאי איכא טומאה הכא מי יימר דאיטמא. אלמא דכל דבר שאיסורו מחמת ספק אפילו בבת אחת תולין להקל ה"נ דבדיקה זו אין חיובה אלא משום ספק חמץ ואפילו ראינו שנכנס עכבר לבית אימור אכלתיה וכיון שכן כל הבתים בחזקת בדוקים הם ובכולה תלינן להקל דומיא דעיר שכבשוה כרכום דתלינן להקל היכא דאיכא מחבואה אחת אף שאינה מחזקת אלא אחת. הן אמת שדברי מרן הכ"מ בתירוצו הסני מסכים למה שכתבנו שכתב וז"ל א"נ משום דהוי ס"ס ספק לבית זו נכנס או לאותו בית ואת"ל לבית זה ספק אכלתיה או לא ע"כ. אלא שלא היה צריך לטעמא דספק ספיקא. וטעמא דמילתא הוא משום דבשלמא בדבר הודאי מיתוי כשקרא כשבאו לישאל בבת אחת אם אנו מטהרים שניהם אבל בדבר שהוא משום ספק לא מיתזי כשקרא דאמרי קים להו לרבנן שלא נטמאת אחת מהם וכן גבי בתים דליכא חמץ בשום אחת מהם ומשום הכי אוקמוה בהני אדינא דאורייתא דאפילו באו לישאל כאחת שניהם טהורים. וכל כך פשוט נראה בעיני דין זה עד שאני תמיה על החולקים על רבינו ומשום דין הבדיקה לדין הטומאה איך לא השגיחו בסוגיא דכתובות דמוכח מינה דהכא גבי בדיקה אפילו בבת אחת כולם בחזקת בדוקים הם. ומיהו אפשר לחלק דשאני התם דלהחמיר צריך לומר שהיה שם מעשה משום הכי תלינן לקולא ואמרינן שלא נטמאת אחת מהן אבל הכא גבי בדיקה דאדרבה להקל צריך לומר שהיה שם מעשה דאימור העכברים אכלוהו אפשר דלא דמי והדבר צריך אגלי תלמוד: והנראה אגלי דסבירא להו דהכא מיירי דהככר גדול דליכא למימר אכלתיה וכ"כ התוס' בפ"ק דפסחים (דף ט') ד"ה היינו דכולה שמעתין מיירי שהככר כ"כ גדול דליכא למימר אכלתיה. וכיון שכן הוי ודאי דרבנן ומדמינן לה לשני שבילין. ורבינו ז"ל לא ניחא ליה בזה דאפילו שהככר גדול אימור עכברים נמלאו שם ואכלוהו. ונראה דבלא ביטל אפילו רבינו יודה דאפילו באו בזה אחר זה דבעי בדיקה דהא ספיקא דאורייתא הוא ולחומרא ולא פליגי אלא בביטל ובאו בבת אחת דלרבינו ז"ל לא בעי בדיקה ולהטור וסיעתו בעי בדיקה דומיא דשני שבילין דאף ע"ג דספק טומאה ברה"ר להקל בבת אחת אזלינן לחומרא ה"נ לענין בדיקה וכן פירש"י ז"ל. אך איכא לעיוני טובא בדברי רבינו שהרי פסק בדין י"ב דספק נכנס ספק לא נכנס צריך לבדוק ולפי זה היה לו להחמיר אפילו בזה אחר זה דע"כ לא אמרינן דתולין להקל אלא במלתא דכל לד ולד בפני עצמו היו תולין בו להקל ולפיכך כשהם סותרים אלו לאלו מחמרינן בבת אחת ומקלינן בזה אחר זה אבל בדבר שכל לד ולד בפני עצמו רהוי להחמיר מעולם לא שמענו שיהיו תולין בו להקל משרי שני שבילין כרה"י אליבא דכ"ע אף בזה אחר זה שניהם טמאים. והראב"ד ז"ל כתב בהשגות וז"ל שתולין לקולא דהוה ליה כספק ביאה לענין בדיקה ותולין זה בזה. וי"ל אף לענין ביטול דומיא דטומאה וי"א דלא אמרו תולין זה בזה לטומאה אלא לאוכלי טהרות וכן לענין בדיקה אבל לביטול אזלינן לחומרא ע"כ. וכתב על זה הרב לחם משנה י"ל אף לענין ביטול דומיא דטומאה דהתם פסק טהורים לדברי ר"י או אולי שהוא גורס בדברי ר' יוסי בין כך ובין כך טהורים ע"כ. ואין צורך לזה דהא כי נמי אתי כר"י או דגרים בר' יוסי טהורים ופסק כותיה הא לאו בכל מלתא מטהרי דהא בבת אחת כ"ע מודו דטמא וא"כ איכא לאוקומי דברי הראב"ד בבאו לישאל זא"ז וכגירסתנו ופסק כר' יוסי. אך איכא לאתמוהי בדברי הראב"ד הללו דהיכי יליף ביטול מטומאה שאני התם משום דהוי טומאה ברה"ס וקי"ל דספיקו טהור משום הכי תולין זה בזה אבל גבי ביטול דהו"ל לחומרא מנ"ל דתולין זה בזה ונ"ע:

שם או שבדק ומצא ככר. שם בגמרא על ובדק והשכח פלוגתא דרבי ורשב"ג. וכתב הטור סי' תל"ט ראה שהכנים הככר לבית ונכנס אחריו ובדק כל הבית ולא מצא אין צריך לבדוק יותר ואפילו אם לא ביטל אין צריך לבדוק ואם בדק קצת מהבית ומצא אם ביטל תלינן להקל שזהו שהכנים ואין צריך לבדוק עוד ואם לא ביטל צריך לגמור בדיקת כל הבית ע"כ. ובעל המאור פסק כרבי דאפילו ביטול לא בעינן וכן נראה שהוא דעת הראב"ד אלא שטעות נפל בספרים שכתוב כרשב"ג דפליג עליה דרבי וצ"ל כרבי דפליג עליה דרבי שמעון בן גמליאל שהרי גבי דברים דאפילו בדאורייתא אזלינן לקולא מייתי לה ורבינו ז"ל לא ביאר דעתו אך ממ"ש ה"ה דטעמא משום דפסק כרבי משמע אפילו לא ביטל:

יב הניח החמץ בזוית זו ומצאו בזוית אחרת כו'. פלוגתא דרשב"ג ורבנן ופסק רבינו כרבנן ונראה מדבריו דאפילו ביטל צריך לבדוק משום דבספק זה החמירו וכתב הטור ז"ל הניח בזוית זו ומצא בזוית אחרת אם לא ביטל צריך לבדוק ע"כ וכ"כ בעל המאור. והראב"ד פסק כרשב"ג ולדידיה אפילו לא ביטל ומ"ש הניח בזוית זו א"צ לבדוק כרשב"ג לאו דוקא לבדוק דאפילו ביטול לא בעי וכמבואר בדבריו בהשגה שלמעלה מזו. ודע דלסברת בעל המאור שפסק כרבנן צ"ל דמיירי כגון שאינו יודע כמה ככרות הניח וצריך בדיקה שמא לא מצא כולם. דאי לא תימא הכי תיקשי דהא איהו פסק כרבי דאמר ככר שאבד זהו ככר שנמצא ואפילו ביטול לא בעי וא"כ היכי פסק כחכמים בהניח בזוית זו ומצא באחרת אימא ככר שאבד זהו שנמצא אלא ודאי כדכתיבנא וכן כתבו

מגדל עוז

ואני אומר תם ושלום שנשתבש בכל אלו השאלות שנקבעו בגמרא אחר שאמר פירש ואתא עכבר היינו סיפא כו' עד בנמלא הלך אחר הרוב פי' לפי שאינו קבוע וכן בכל שני אינו קבוע דגם לי נמלא ביד עכו"ם מה לי נמלא בפי עכבר הלכך כולהו להא דמו בענין קבוע והוצרכו לדמותן כל אחת ואחת למאי דדמי לה ומיירי כולהו כגון שלא נטל בפנינו לבד מקמייתא כדכתיבנא מדעת רבותינו ז"ל והסכים לדעת רבותינו בעלי התוס' ז"ל שהקשו על הראשון דדאין לה בדין קבוע אמאי לא דיינינן לה בנמלא וז"ל מה לי נמלא ביד עכבר מה לי נמלא ביד עכו"ם ותירצו ז"ל דקמייתא שלד הספק בפנינו וכל שאלה לא והוא דעת ר"מ ז"ל שהוקשה לו כן ותירץ בזה והוא דעת הנון ולכן היה מסדר התלמוד לסדרן אחר נמלא וקמייתא כדקיימא קיימא ולא סידר כל אילו בתר דין קבוע וגם לא הקדים לסדר אלו ויסדר אחריהן קבוע ושאינו קבוע כד"ן. אבל על שאר דברי רבינו הראב"ד ז"ל אין להשיב לפי שאני לא באתי בזה החבור לסתור אלא לבנות: הניח החמץ בזוית זו וכו' עד בשמי קייס. פ"ק דפסחים (דף י'):

זו ומצאו בזוית אחר או שהניח תשע חלות [נ] ומצא עשר. או שבא עכבר [ס] ונטל החמץ וספק נכנס לבית זה או לא נכנס. בכל אלו צריך לבדוק: **יג** [א] נכנס עכבר לבית וככר בפיו ויצא עכבר משם וככר בפיו אומרים הוא הראשון שנכנס הוא האחרון שיצא ואינו צריך לבדוק. היה הראשון שנכנס שחור וזה שיצא [ע] לבן צריך לבדוק. נכנס עכבר וככר בפיו ויצאתה משם חולדה וככר [פ] בפיה צריך לבדוק. יצאת משם חולדה ועכבר וככר בפיה אינו צריך לבדוק שזה הככר הוא שהיה בפי העכבר. נחש שנכנס לחור ופת בפיו אין [צ] חייב להביא חבר להוציאו: **יד** [ב] בזית חמץ בשמי קורה מחייבין אותו להביא סולם להורידו שפעמים [ק] יפול משמי קורה. *היה חמץ בבור אין מחייבין אותו להעלותו אלא

השגת הראב"ד

*היה חמץ בבור. כתב הראב"ד ז"ל לפי שיטתו שכתב כא"ל השנויים בגמ' אף זה צריך סולם להעלותו [ומ"מ טעות גדולה אני רואה בדבריו שאמר א"צ סולם להעלותו] אלא מבטלו בלבו ודיו נדמה בעיניו דרבא לכתחלה קא מבעיא ליה וטעות גדולה היא זו דהיינו מטמין בכורות אלא כשבדק וביטל ולאחר איסורו מצא וזו היא שאלתו עכ"ל:

א טור סי' תלח: ב טור שם:

י"ב מהלכות מטמאי משכב ומושב ויש פוסקין כרשב"ג להקל: או שהניח תשע חלות וכו'. (דף י') הניח תשע ומצא עשר פלוגתא דרבי ורבנן דתנן הניח מנה וכו' וקיי"ל כרבנן וצריך בדיקה: או שהיו תשעה צבורין חמץ ואחד מצה וכו'. כך היא הנוסחא האמיתית בספרי רבינו, ויש שבוש במקצת ספרים וכתוב בהן תשעה מצה ואחד חמץ ופירש ככר מהן וכו' וזה מבואר הטעות שבפירוש אמרו בגמ' גבי תשעה צבורין מצה ואחד חמץ פירש ואתא עכבר היינו ובגמרא הלך אחר הרוב אלא ודאי כאן ברוב חמץ הן דברי רבינו ולא הוצרך לכתוב דין רוב מצה לפי שכל שאין קבוע כבר ביאר רבינו שאינו צריך בדיקה וזה ברור: או שבא עכבר ונטל חמץ וכו'. שם (דף י') ספק על ספק לא על היינו בקעה דתנן וכו' וקיי"ל כחכמים דמטמאין וצריך בדיקה וזהו דעת רבינו והגאונים וקצת מן האחרונים ויש מי שפירש דגבי חמץ אפילו רבנן מודו דאין צריך בדיקה וכן פירש"י ז"ל וזה דעת העיטור. וקשה לי לדעת רבינו שכבר נתבאר למעלה שאם ודאי נכנס בבית אחד אלא שאין ידוע באי זה בית משני בתים נכנס אין אחד מהם צריך בדיקה א"כ נראה שכל שכן בשאין ידוע אם נכנס כלל שלא יהא צריך בדיקה. ויש לי לתרץ דהתם ודאי איכא חד בית שלא נכנס שם הלכך כל חד תלינן זהו שלא נכנס בו ובאחר הוא שנכנס ואי אתה יכול להצריך בדיקה לשניהם כיון דאיכא חד דודאי לא נכנס בו אבל הכא הספק בבית אחד הוא ומפני שבדיקת חמץ תחלתה על הספק דנו ספק זה לחומרא כמו שכתבתי למעלה כנ"ל:

יג נכנס עכבר לבית וככר בפיו וכו'. בעיא שם בלא תפשוט ורבינו פוסק כאת"ל: היה הראשון שחור וכו'. שם ולא תפשוט לומר בעיא באת"ל: יציאת החולדה ועכבר וכו' זו בעיא דלא איפשיטא ופסק רבינו לקולא כדרך כל תיקו של דבריהם: נחש שנכנס לחור וכו'. שם בעיא דלא איפשיטא ופסק רבינו ג"כ לקולא:

יד בזית החמץ בשמי קורה וכו'. בעיא שם בלא תפשוט לומר: היה חמץ בבור אין מחייבין וכו'. בעיא שם ולפי גירסת ספרינו יש שם אם תמצא לומר. ונראה שרבינו לא היה גירסתו כך אלא בעיא דלא איפשיטא היא ולקולא וכן מצאתי בקצת פירושי רש"י ז"ל דלא גרסי בה את"ל. ובהשגות כתוב לפי שיטתו שכתב כאת"ל השנויים בגמרא אף זה צריך וכו' ומ"מ טעות גדולה אני רואה בדבריו שאמר אינו צריך סולם להעלותו אלא

שאין קבוע כבר ביאר רבינו שאינו צריך בדיקה וכתב שזה ברור ותמהני עליו שאומר שדין רוב מצה לא הוצרך לכתבו ודין רוב חמץ הוצרך לכותבו ואני רואה שבגמ' (דף ט':) כתבו דין רוב מצה ולא כתבו דין רוב חמץ ועוד שהשכל גוזר כן שדין רוב החמץ פשוט הוא דהשתא ומה היכא דהוי רוב מצה אמרינן דצריך לבדוק משום דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי כ"ש היכא דהוי רוב חמץ אבל דין רוב מצה טובא אשמועינן דאע"ג דהוה קבוע כיון דשלא במקום קבועו נולד הספק ולא דיינינן ליה בקבוע ולכך אין ספק שהנוסחאות שכתבתי הם המדוייקות:

יג נכנס עכבר לבית וככר בפיו וכו'. כפי נוסחת ספרי רבינו הנמצאים בידינו שכתוב בהם נכנס עכבר וככר בפיו ויצאתה משם חולדה וככר בפיה אינו צריך לבדוק שזה הככר הוא שהיה בפי העכבר יש לנו לומר שנוסחת הגמרא היתה אצלו כך בעי רבא עכבר נכנס וככר בפיו ועכבר יוצא וככר בפיו וכו' ואת"ל היינו דעל היינו דנפק עכבר לבן נכנס וככר בפיו ועכבר שחור יוצא וככר בפיו וכו' ואת"ל עכברים לא שקלי מהדדי עכבר נכנס וככר בפיו והולדה יוצאת וככר בפיה מהו תיקו דאילו לגירסאות שלנו בגמרא גם בבעיא זו אמרו את"ל דמעכבר שקלתיה עכבר בפיה הוה משתכח עכבר נכנס וככר בפיו והולדה יוצאה וככר ועכבר בפי חולדה מהו תיקו. ומלשון ה"ה נראה שנוסחת ספרי רבינו שבאו לידו היתה מסכמת לגירסאות שלנו וכן מצאתי בנוסחא מדוייקת כתוב כך נכנס עכבר וככר בפיו ויצאת משם חולדה וככר בפיה צריך לבדוק יצאת חולדה ועכבר וככר *(בפיו ויצאת משם חולדה וככר בפיה צריך לבדוק יצאת חולדה ועכבר וככר) בפיה אינו צריך לבדוק שזה הככר הוא שהיה בפי העכבר עכ"ל. וכן גירסת רבינו מנוח וליכא למימר דאם היתה ככר בפי עכבר הוה משתכח דמחמת ביעתותיה נפל:

*המוסגר יתיר וטעות הדפוס.

היה

לחם משנה

בזה אלא לאוכלי טהרות וכן לענין בדיקה וכו'. וג"ל דפירושא הוא כך דאין טעם הדבר משום דאין כאן קבוע אלא דלענין בדיקה חשבינן הא כלבור אחד של חמץ ושני בתים בדוקים וכו' כספק על ספק לא על וז"א כספק ביאה לענין בדיקה ותולין זה בזה שבכל בית תולין האיסור בהברחה ונאמר לא על כאן אלא שם וכן באחרת. עוד כתב י"ל לענין ביטול וכו' כלומר ולענין ביטול יש לספק דודאי יש גד לומר דלא בעי ביטול דומיא דטומאה דהתם הם טהורים לדברי ר"י או אולי שהוא גורם בדברי ר' יוסי בין כך ובין כך טהורים וא"כ לפי זה ודאי דלא בעי ביטול דומיא דטומאה ויש אומרים דגבי ביטול אזלינן לחומרא ועתה מי אמרינן טהורים היינו לענין אוכלי טהרות מדרבנן והכי קאמר טהורים גבי טומאה. זה נ"ל פירוש ההשגה:

כיפת

משנה למלך

כתבו התוס': ומ"ש רבינו או שהניח תשע חלות ומצא עשר. מדהתם וכתב צריך לבדוק משמע דסבירא ליה דאפילו ביטל צריך לבדוק וכמו שדקדק מרן וכן דעת הראב"ד. וכ"כ הטור וז"ל הניח תשע ככרות ומצא עשר צריך לבדוק אחר כל התשע וכן אם הניח עשר ומצא תשע צריך לבדוק אחר כל העשר ואפילו אם ביטל ע"כ. וטעמו משום דאי מיירי בלא ביטל אפילו אי אמרינן מנה מונח ומנה מוטל צריך לבדוק כל הבית דהא קי"ל כרשב"ג דאמר תבדק כל השדה. ודוחק לומר דמאי דאמרינן הניח עשר ומצא תשע האי סיפא אליבא דרבי דוקא אלא אף כרשב"ג אתי ומיירי בשביטל משום דהוי כאלו ליכא ספק. ומינה דחלוקה קמייתא נמי דהניח תשע ומצא עשר הוי דכותיה. ובעל המאור פסק כרבנן אך דוקא כשלא ביטל אבל אם ביטל אזלינן לקולא וטעמו משום דס"ל דהאי סוגיא אתיא כרבי אלא דשאני הכא דאיכא ריעותא קמן:

יג נכנס עכבר לבית וככר בפיו ויצא עכבר משם וככר בפיו אומרים הוא הראשון שנכנס הוא האחרון שיצא ואינו צריך לבדוק. הנה הטור ז"ל כתב וז"ל ואם עכבר נכנס וככר בפיו ועכבר יוצא וככר בפיו כו' אם לא ביטל צריך לחזור ולבדוק דהוי ספיקא דאורייתא ואם ביטל הוי ספיקא דרבנן ואין צריך לבדוק ע"כ. וא"ת אפילו אם לא ביטל למה צריך בדיקה והא ספק ספיקא הוא ספק זה הככר שנכנס בפי העכבר הוא זה שיצא וא"ת דלא אימור אכלתיה דהא בדין תשעה צבורין של מצה ואחד של חמץ דאמרינן דאפילו לא בטל אם הככר אינו גדול דאפשר שיאכלנו אין צריך לבדוק משום דאיכא ספק ספיקא ומדלא חילק הכא בין ככר גדול לככר קטן משמע דבכל גונא אם לא ביטל צריך לבדוק. וי"ל דהאי ספק דאימור אכלתיה הוי ספק גרוע ודוקא גבי תשעה צבורין של מצה דלא איתחזק איסורא דחמץ מעולם מהני ספק זה לעשותו סניף לספק דחמץ או מצה והוי ספק ספיקא ואין צריך לבדוק אפילו אם לא ביטל וכן בשני צבורין אחד של חמץ ואחד של מצה ושני בתים אחד בדוק ואחד שאינו בדוק ואתו שני עכברים וכו' מהני האי ספק דאימור אכלתיה להיות ס"ס מאחר דלא איתחזק איסורא בבית לבדוק דאימר מצה נכנס. אבל הכא דאיתחזק איסורא דע"כ חמץ נכנס לבית זה לא מהני ספק דאימור אכלתיה להיות ס"ס וכ"כ מרן הכ"י גבי צבור אחד של חמץ ושני בתים בדוקים. וכן צריך לומר במ"ש הטור דאם בדק קצת הבית ומצא אם לא ביטל צריך לגמור בדיקת כל הבית והתם נמי איכא ס"ס ספק אם זה שמצא הוא אותו שהאכד וא"ת דלא אימור אכלתיה. אלא ודאי דשאני היכא דאתחזק איסורא דלא מהני ספק דאימור אכלתיה וא"ע"ג דגבי על ובדק ולא אשכח תלינן באכילה כבר כתב מרן דשאני התם דאיכא ידים מוכיחות שהרי בדק ולא מצא: והא דאם ביטל הוי ספיקא דרבנן וא"צ לבדוק לאו משום ספק דאימור אכלתיה דהא כתיבנא לעיל דספק זה לא מהני אפילו בדרבנן כל היכא דאיכא ודאי חמץ. אלא טעמא דאזלינן לקולא היינו משום דאמרינן בכר זה שיצא בפי העכבר הוא אותו שנכנס וא"ע"ג דלגבי ספק ספיקא כתבנו לעיל דלא חשיב האי ספק לאו משום דלא מיקרי ספק אלא דלא חשיבא טובא לאחשוביה לספק דאכילה בספק כמו ספק דחמץ או מצה אבל אפ"ה דספק מיקרי, ולפי זה בדרבנן דלא בעינן אלא חד ספיקא אזלינן לקולא. וכן גבי צבור אחד של חמץ ושני בתים בדוקים אם באו לשאול זא"ז אין שום אחד מהם צריך בדיקה אם ביטל. וכן אם בדק קצת הבית ומצא אם ביטל תלינן להקל דאע"ג דלא חשיבא כספק לגבי ספק ספיקא מ"מ לגבי עצמו ספק מיקרי ובדרבנן דלא בעינן אלא חד ספק תלינן להקל. אבל לעולם בספק דאכילה לחודיה לא מהני אפילו בדרבנן ומשום הכי כתב הטור שאם בא האחד לשאול עליו ועל חבירו שניהם צריכים בדיקה אפילו אם בטלו משום דהשתא ליכא אלא ספק דאכילה וכיון דאיתחזק איסורא לא מהני ספק זה אפילו בדרבנן וכדכתיבנא. ורבינו ז"ל פסק באלו הבעיות כראשונה ובאחרונה לקולא ובאמצעיות לחומרא וכבר כתב ה"ה דהטעם משום דפוסק כאת"ל. והא דאיצטריך לומר בחלוקה קמייתא דטעמו של רבינו הוא משום דפסק כאת"ל ולא קאמר משום דסבר כרבי דאמר זה שאבד וזהו שנמצא היינו משום דהכא איכא למיחש אפילו לרבי דמספקא הראשונה נשארה בבית וזהו אחר שיצא וכמ"ש התוס' ומשום הכי איצטריך לומר דפסק כאת"ל. ובעל המאור פסק כהטור דלענין ביטול נקטינן לחומרא ולענין בדיקה נקטינן לקולא:

יד בזית חמץ בשמי קורה מחייבים אותו להביא סולם להורידו שפעמים יפול משמי קורה היה חמץ בבור אין מחייבין אותו להעלותו אלא מבטלו בלבו ודיו. בעיות בגמרא שם בפ"ק. וכתב הטור סי' תל"ח וז"ל ואתו מיבעיא ככר למעלה על הקורה אם צריך סולם להורידו ואם הוא בבור אם צריך סולם להעלותו ואם הוא בפי נחש אם צריך חבר להוציאו ולא איפשיטו כו' אבל הראב"ד כתב דהכי בעיין לאו לכתחילה בעי אם צריך ליאוליאו אם לאו דודאי צריך שאל"כ חי"ל

הגהות מיימוניות

[נ] כרבנן דתנן הניח מנה ומצא מאתים חולין ומעשר שני מעורבים זה בזה דברי רבי וחכ"א הכל חולין ומותר דאם איתא דאיהו הוא לדידיה הוה שקיל ליה, ע"כ: [ס] היינו בקעה וכו' וכחכמים דמטמאים ודלא כר' אליעזר, ע"כ: [ע] באת"ל עכברי לא שקלי אהדדי: [פ] את"ל אם איתא דהיא היא לדידיה הוי שקלה, ע"כ: [צ] קאי בתיקו, ע"כ: [ק] באת"ל ומגין דנפל וכן פסק ראב"ן ול"נ לראבי"ה דספיקא דבדיקת חמץ דרבנן לקולא

מגדל עוז

היה חמץ בבור עד ודיו. פ"ק דפסחים: כתב הראב"ד ז"ל לפי שיטתו שכתב כאת"ל השנויים בגמרא וכו': ואני אומר דעת הראב"ד ז"ל כי כוונת ר"מ ז"ל לקיים כל ואת"ל שנאמרו באותן השאלות ואילו כן היה כותבן ומסדרן על סדר התלמוד פ"ק דפסחים גמרא מתני' דאין חוששין שמא גררה חולדה אלא ודאי יש לו על כל דבר ודבר טעם ורא"ה וגם בזה מצאתי לו דהא אוקמינן בהאי פירקא טעמא דבדיקה שמא ימצא גלוסקא יפיפיה דדעתיה עילוה ואתי למיכל כלומר שיסכת פאיפור

אלא מבטלו בלבו ודיו: **טו** [א]כיפת שאור שייחדה לישיבה אם [י] טח פניה בטיט הרי זו בטלה ומותר לקיימה. [ב]בצק שבסדקי ° העריבה אם יש כזית במקום אחד חייב לבער. ואם לאו אם היה [ס] עשוי לחזק בו שברי העריבה או לסתום בו נקב בטל במיעוטו ואם [פ] לאו חייב לבער. [ג]היו בו שני חצאי זיתים בשני מקומות וחוט של בצק ביניהם רואין כל שאילו ינטל החוט ניטלין עמו חייב לבער ואם לאו אינו צריך לבער: **טז** במה דברים אמורים בעריבה אבל בבית אף על פי שאם ינטל החוט אין ניטלין עמו חייב לבער מפני שפעמים מקבץ אותן. היה חצי זית בבית וחצי זית [צ] בעליה. חצי זית בבית וחצי זית באכסדרה. חצי זית בבית זה וחצי זית בבית שלפנים ממנו. הואיל ואלו החצאי זיתים דבוקין בכתלים או בקורות או בקרקעות אינו חייב לבער אלא מבטל בלבו ודיו: **יז** [ד]המשכיר בית סתם בארבעה עשר הרי זה בחזקת בדוק ואינו צריך לבדוק. ואם הוחזק זה המשכיר שלא בדק ואמרו אשה או קטן אנו בדקנוהו הרי אלו נאמנין שהכל נאמנים על ביעור חמץ. והכל כשרין לבדיקה ואפילו נשים ועבדים וקטנים והוא שיהיה קטן שיהיה בו דעת לבדוק: **יח** המשכיר בית לחבירו אם עד שלא מסר לו המפתח חל ארבעה עשר על המשכיר לבדוק. ואם משמסר המפתח חל ארבעה עשר על השוכר לבדוק. המשכיר בית בחזקת שהוא בדוק ונמצא שאינו בדוק על השוכר לבדוק ואינו מקח טעות. ואפילו במקום שבודקים בשכר שהרי [ק] מצוה הוא עושה

א טור סי' תמב: ב טור שם סמ"ג עשין לט: ג טור שם: ד טור סי' תלו:

כסף משנה

טז היה חצי זית בבית וכו'. הואיל ואלו החצאי זיתים דבוקים בכתלים או בקורות או בקרקעות אינו חייב לבער אלא מבטלו בלבו ודיו. כתב הרא"ש בפסקיו פרק ואלו עוברין וגמ' דוקא דבוקים אלא אורחא דמילתא נקט, ונ"ל דדוקא נקט שאם אינם דבוקים בגומות הכתלים שהוא דומיא דלסתום בו נקב דעריבה הא אמרינן דאפילו פחות מכזית חייב לבער לפי פסק רבינו וכן פירש ה"ה ז"ל וכן כתב הרמ"ך:

יח המשכיר בית לחבירו בי"ד אם עד שלא מסר לו מפתח וכו'. ברייתא בפ"ק (דף ד') ופי' התוס' דהב"ע שמסר לו המפתח ולא החזיק ומי שיש בידו מפתח כשחל י"ד חייב לבדוק דאותו שאין בידו מפתח איך יכנס ויבדוק ודלא כפי' רש"י שכתב דמסירת המפתח קונה דהא אמרינן במרובה (ב"ק ע"ט) כשם שקרקע נקנית בכסף בשטר ובחזקה כך שכירות קרקע נקנה וכו' ולא מהני מסירת המפתח אלא במאן דאמר לך חזק וקנה. והר"ן פירש דכבר החזיק עסקינן ואעפ"כ כל שמפתח ביד משכיר עליו מוטל לבדוק

מגיד משנה

אלא מבטלו בלבו ודיו נדמה בעיניו דרבא לכתחלה קא מבעיא ליה וטעות גדולה היא זו דהיינו מטמין בכורות אלא בשבדק וביטל ולאחר איסורו מצא וזו היא שאלתו עכ"ל. ואני אומר שאין טעות בדברי רבינו ובודאי לא נתכוין שיהא רשאי להטמין ככר בבור ולבטלו שזה אע"פ שאינו עובר עליו כל שבטלו קודם זמן איסורו כמבואר פ"ג מ"מ אסור הוא להטמין בבור לכתחלה ודברי רבינו הם בככר הנופל מאליו לבור ובשעת בדיקה שהצריכו חכמים א"צ לירד שם אלא צריך הוא לבטל הביטול שהוא מן התורה והרי זה ממש כחמץ שנפל עליו מפולת שהרי הוא כמבוער וצריך לבטלו בלבו ואע"פ שאינו רשאי ליקח חמץ ולהפיל עליו מפולת כיון שקודם בדיקה נפל עליו מאליו די בביטול וכן הדין כאן וכך פירשו המפרשים ז"ל ותימה גדול אני רואה בדברי הר"א ז"ל שהוא מפרש כשמצאו לאחר איסורו וכבר ביטל ומי הזקיקו לזה והרי כל הבעיות הנזכרות שם בכיוצא בזה כולן לענין בדיקה הם וכמה דינין יש בגמרא בכיוצא בזה שאינו זקוק לבער אבל זקוק לבטל ולא ראיתי לאחד מן המפרשים שפירש כמותו ודברי רבינו עיקר:

טו כיפת שאור שיחדה וכו'. כבר ביארתי דין זה פ"א: **בצק** שבסדקי עריבה וכו'. פרק אלו עוברין (דף מ"ה) משנה בצק שבסדקי עריבה אם יש כזית במקום אחד צריך ביעור פחות מכן בטל במיעוטו ובגמרא בלישנא בתרא אמר שמואל לא שנו דפחות מכן בטל במיעוטו אלא במקום העשוי לחזק אבל במקום שאינו עשוי לחזק חייב לבער מכלל דכזית אפילו במקום העשוי לחזק חייב לבער וזה נכתב בהל' לבד וכדעת רבינו ויש גאונים מחלקים בין מקום לישה לשלא במקום לישה ודעת רבינו וההלכות עיקר להחמיר:

היו בו שני חצאי זיתים וכו'. שם (דף מ"ה) אמר שמואל שני חצאי זיתים וחוט של בצק ביניהם רואין כל שאילו ינטל החוט ניטלין עמו חייב לבער ואם לאו אינו חייב לבער אמר עולא לא אמרן אלא בעריבה אבל בבית לא דזמנין דכניש להו ונפלי גבי הדדי ע"כ. ופי' בעריבה מקום העשוי לחזק או לסתום בו נקב היא שאם לא כן כבר נתבאר שאפילו חצי זית לבד חייב לבער ולבית אפילו מדובק בגומות חייב לבער:

טז היה חצי זית וכו'. שם אמר עולא בעו במערבא בית ועליה מהו בית ואכסדרה מהו שני בתים זה לפנים מזה מהו תיקו. ופוסק רבינו בכל בעיות אלו לקולא ופירש רבינו דוקא בדבוקים בכותלים או בקורות הא לאו הכי חייב לבער ודבר ברור הוא:

יז המשכיר בית וכו'. פ"ק (דף ד') בעיא בעו מיניה מרב"י המשכיר בית לחברו בי"ד חזקתו בדוק או אין חזקתו בדוק למאי נפקא מינה דליתיה להאיך לשייליה מאי אמר להו תניתוה הכל נאמנים על ביעור חמץ ואפילו נשים ואפילו עבדים ואפילו קטנים מאי טעמא לאו משום דחזקתו בדוק ושקלינן וטרינן בה ואסיקנא לעולם אימא לך דחזקתו בדוק והב"ע דמיחזק לן בדלא בדיק וקאמרי הני פי' נשים ועבדים וקטנים בדיקניה מהו דתימא לא נהימנינהו קמ"ל. וכתב רבינו והוא שיהיה קטן שיש בו דעת ודבר ברור הוא שלא בכל קטן אמרו:

יח המשכיר בית לחבירו וכו'. ברייתא כלשונה שם, ופי' מסירת מפתח אינו קונה בשכירות דשכירות קרקע נקנה כדרך שהקרקע נקנה כמבואר פ"א מהלכות מכירה ומבואר שם שאין מסירת מפתח קונה אלא הכא בשכירות שכבר נקנה בכסף או בשטר או בחזקה ואעפ"כ כל שמפתח ביד משכיר עליו מוטל לבדוק כיון שהגיע שעת בדיקה ומפתח בידו והשוכר מעוכב ליכנס בו מפני שהמפתח בידו של משכיר כך פירשו ז"ל ונכון הוא: **המשכיר** בית וכו'. שם (דף ד':) אבעיא להו המשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק ומצאו שאינו בדוק מי הוי מקח טעות או לא ת"ש דאמר אביי לא מבעיא באתרא דלא יהבי אגרא ובדקי דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בגופיה אלא אפילו באתרא דיהבי אגרא ובדקי דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בין בגופיה בין בממוניה. והרא"ה ז"ל כתב בשם הרמב"ן ז"ל דפשיטא להו דודאי בעי לשלומי ליה מאי דאפסיד מיניה כיון דאהני בהדיה אבל איבעיא לן אי הוי מקח טעות דאפילו בעי הך לשלומי ליבטיל כדין מקח טעות ופשט אביי דלא דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בנפשיה ואפילו בממוניה כיון דסוף סוף אתי לאשתלומי מיניה הא לאו הכי לא אמרינן להאי טעמא ע"כ דבריהם:

משנה למלך

ס"ל כמטמין בכורות אלא כשבדק וביטל מיירי ולאחר איסורו מצא. וכתב על זה מרן הב"י ז"ל שהראב"ד לא כתב כן אלא על חמץ בבור ורבינו ז"ל מפני שסובר שכל אלו הבעיות עלו בתיקו א"כ בענין שנפרש אחד מהם יתפרשו כולם. ומאחר שהראב"ד כתב גבי חמץ בבור דלא בעי בלכתחלה אלא כשבדק וביטל א"כ הוא סובר דכל הנך בעיין נמי לא הוו לכתחלה אלא בבדק וביטל אבל ה"ה סבור שלא חילק הראב"ד אלא בזו דחמץ בבור בלבד ע"כ. ולא ידעתי כונת דברי מרן בזה דפשיטא דלדעת הראב"ד כי היכי דבעיית ככר בבור מיירי בבדק ובטלו לאחר איסורו מצאו ה"נ ככר בפי נחש וככר בשמי קורה מיירי בכה"ג שהרי טעמו דהראב"ד הוא דכל שמצאו קודם זמן איסורו אע"פ שביטלו צריך להוציאו כיון שבשעה שחל איסורו יודע בו ואם אינו מוציאו הו"ל מטמין בבור דביטול לא מהני אלא למי שלא היה ידוע לו בשעה שחל זמן איסורו. וטעם זה שייך בשני הבעיות האחרות. ומה שלא השיגו הראב"ד באחרות הוא משום דליכא הוכחה מהתם דסבר רבינו דלכתחלה מיבעיא ליה דאפשר דרבינו נמי מפרש לה במצא לאחר זמן איסורו. אבל גבי חמץ בבור דכתב מבטלו בלבו ודיו ע"כ דלאו במצא לאחר זמן איסורו מיירי דהא אינו יכול לבטל וא"כ ס"ל לרבינו דבעיי דרבא הוי לכתחלה ומשום הכי השיגו הראב"ד. ולא ראיתי בדברי ה"ה דבר שיורה הפך מזה ובעל המאור פסק בהנך בעיי לחומרא אפילו אם ביטל יע"ש:

ואם

לחם משנה

טו כיפת שאור שיחדה לישיבה וכו' בצק שבסדקי עריבה וכו'. כנראה דרבינו פסק כהא דקאמר בגמרא (דף מ"ה:) סמי קילתא מקמי חמירתא דהא קאמר דפסיק כאביי וע"כ לא פליגי רבנן עליה דר"ש אלא בכזית אבל פחות מכזית בטל במעוטו ומודה לר' שמעון בהא א"כ היה לו לחלק בין מקום לישה לשלא במקום לישה אלא ודאי דפסק כרב הונא דאמר סמי קילתא וכו': **היו** בו שני חצאי זיתים וכו'. במד"א בעריבה אבל בבית וכו'. כתב ה"ה בעריבה מקום העשוי לחזק או לסתום ולפיכך כתב אח"כ בבית אפילו מדובק וכו' משום דהא בגמרא אמרו לא אמרן אלא בעריבה אבל בבית וכו' ובמאי דאיירי עריבה איירי בית וזהו שכתב רבינו הואיל ומדובק בכותלים:

יז המשכיר וכו' ואם הוחזק וכו'. היינו לענין בדיקה אבל לענין ביטול דהוי מדאורייתא לא כדמוכח בגמ' (דף ד':) וצריך כאן שיבטל בלבו אע"פ שרבינו לא כתב כאן אלא שמבטלו בלבו כמו בדין הקודם אין חשש בזה:

מגדל עוז

האיסור ויבא לטעום וליכשל בה יאכלנה והכא לגבי בור לא משכח לה והרי אתייא מינה והרי זה כמי שעשה את ביתו אוצר וכמי שעשה מחילה לחמצו של נכרי ריש פ"ק דדי לו בכך והטמנה דקאמר הראב"ד ז"ל היינו דוקא שלא ביטלו אבל ביטלו אינו עובר עליו וכדאמרינן בתלמיד היושב לפני רבו ויש לו עיסה מגולגלת בתוך ביתו מבטלו בלבו עד שלא תגיע לאיסורא דאורייתא והכא נמי קודם שיגיע לידי איסורא דאורייתא די לו בביטול ואי משום איסורא דרבנן הם אמרו שצריך לבדוק והם אמרו בבור שאין צריך סולם לפעלותו דכולי האי לא אטרחוה רבנן ולכך סמך לו ר"מ ז"ל דין כיפת שאור שייחדה לישיבה טח פנים הרי זו בטלה ומותר לקיימה עכ"ל כי היא ראיה לכל מטביל כי בטח פנים אפילו בלא ביטול סגי וכ"ש בבור דביטול סגי: **כיפת** שאור וכו' מבטל בלבו ודיו. פ' אלו עוברין (דף מ"ה): **המשכיר** בית כהם עד סוף הפרק. פ"ק דפסחים (דף ד'):

הגהות מיימוניות

לקולא, עכ"ל: [ר] כרבנן ודלא כרשב"א דס"ל דסגי ביחדה לישיבה ולא טח, ע"כ: °[הרב רבי יחיאל מפרי"ש ז"ל כתב עריבות שלשין בהן כל השנה אין לסמוך על מה שרוחצין אותן בחמין ומנקרין החמץ מהן כי א"א לנקרן שלא ישאר בהן בין הכל כזית ותכלי מצרפו וצריך ליתנן במתנה לעכו"ם עד לאחר הפסח או לטוחן בטיט, ע"כ]: [ש] כלישנא בתרא דרב יהודה אמר שמואל דקאמר סמי קילתא פירוש לישנא קמא דמחלק בכזית מקמי חמירתא דמחלק בפחות מכזית אבל בכזית בין כך ובין כך חייב לבער ולרב יוסף דמוקי לה כתנאי אתיא כרבנן, ע"כ: [ת] כתב ראב"ם והוא שראוי לאכילה קצת אבל אם הוא פחות מכזית והוא מטונף קצת כיון דאיכא תרתי לריעותא אינו חייב לבער, ע"כ: [א] כל אלו קיימו בתיקו וטעמא משום דס"ל דכל תיקו דרבנן לקולא וכן פסק גם ר"ח, אמנם ראב"ם ושאר גאונים נחלקו עליהם בזה ופסקו דכל תיקו ואיסורא לחומרא ואפילו בשל סופרים, ע"כ: [כ] ניחא ליה לאיניש למיעבד מצוה בממוניה והא דפרק אלו מציאות [illegible] מהו דתימא ניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בממוניה

מגיד משנה

יט המפרש בים והיוצא בשיירא וכו'. שם (דף ו') אמר רב המפרש והיוצא בשיירא קודם שלשים יום אין זקוק לבער תוך שלשים יום זקוק לבער ואמר רבא הא דאמרת קודם שלשים יום אין זקוק לבער לא אמרן אלא שאין דעתו לחזור אבל דעתו לחזור אפילו קודם שלשים יום זקוק לבער ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא העושה את ביתו אוצר וכו' כדאיתא בגמרא ובהלכות. ופירש רבינו דעתו לחזור קודם הפסח וכן פי' דעתו לפנותו קודם הפסח ובודאי כ"ש אם דעתו לחזור או לפנות תוך הפסח שצריך בדיקה שאפילו דעתו לקודם הפסח אין אומרים לכשיחזור או לכשיפנה יבער אלא מעתה צריך בדיקה מהטעם שהזכיר רבינו:

פ"ג א כשבודק אדם בלילי ארבעה עשר וכו'. (פסחים י"א:) משנה כתנאים פ"א ושורפין בתחלת שש ואין ספק שאם רצה להקדים מקדים כמ"ש רבינו:

ב החמץ שמניח בליל י"ד וכו'. (דף י':) משנה כתנאים פ"ב ומה שמשייר יניחנו בצנעה וכו':

ג חל ארבעה עשר להיות בשבת בודקין וכו'. דעת רבינו לפסוק כברייתא המוכרת (דף י"ג) פ"ק דתניא י"ד שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ושורפין תרומות טמאות תלויות וטהורות ומשיירין מן הטהורות מזון שתי סעודות כדי לאכול עד ארבע שעות דברי ר' אליעזר איש ברתותא וכו' אמרו לא זזו משם עד שקבעו הלכה כר"א. ומפרש רבינו מבערין את הכל אף החולין בכלל ועלייהו קאי ובודאי דאי אתרומות בלבד הוה ליה למימר י"ד שחל להיות בשבת שורפין תרומות תלויות טמאות וטהורות וכו' אלא ודאי האי הכל חולין קאמר ושם מתניתין דאלו עוברין (דף מ"ט) ארבעה עשר שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ואע"ג דפליגי חכמים התם באומרים בזמנה כיון דסתמא הכין ובברייתא אמרו שקבעו הלכה כר"א קיי"ל הכין. ודין שיור מזון מן החולין שתי סעודות פשוט הוא שלא יתענו ור"א קאמר משיירין מן הטהורות אע"ג דאיכא למיחש שמא יטמאו וכ"ש מן החולין דמשיירין, זה דעת רבינו וכן פסקו הרבה מהגאונים ויש שהיו מחמירין שלא לשייר כלל אלא לאכול מצה עשירה או מצה כתקנה קודם חצות לפי דעת קצת מפרשים כמו שיתבאר פ"ו או דברים אחרים בשבת ודברי הראשונים עיקר. ויש שיטה אחרת בהשגות וקצת מפרשים אחרונים לומר שאין מבערין חולין אלא בזמן ור"א הכל דקאמר אמיני תרומות בלבד קאי ובזה העמידו דברי ההלכות שפסקו חולין בזמנן ופסקו כר"א. ודברי רבינו והגאונים נראין:

ד היו לו ככרות רבות של תרומות וכו'. משנה (דף י"ד) פ"ק כדברי ר' יוסי שאמר שהכל מודים שאין שורפין תרומה טהורה עם הטמאה ועל התלויה נחלקו ר"א ור' יהושע ואע"פ שר' יהושע אומר שתיהן כאחת ור"א ור' יהושע הלכה כר' יהושע. כתב רבינו ותלויה לעצמה לפי שאמר ר' יוסי (דף ט"ו) בגמרא היאך נשרוף תלויה עם

כסף משנה

לבדוק כיון שהגיע שעת בדיקה ומפתח בידו והשוכר מעוכב ליכנס בו מפני שהמפתח בידו של משכיר ופי' זה כתב ה"ה בשם המפרשים. ומ"מ פי' התוס' נראה עיקר מיהו אפילו לפי פירושם אם הפקיד אדם מפתח ביתו אצל אדם אחר אינו חייב הנפקד לבודקו אלא דוקא כשרוצה להחזיק בבית ולקנותו וכן כתבו ז"ל:

יט המפרש בים וכו' וכן העושה ביתו אוצר. תימא דהא משמא רחוקה היא שנאמר שמא יפנה אוצרו ערב הפסח ויכלה מלפנותו בין השמשות ולא יהיה לו פנאי לבער. ואפשר לומר דשמא לא יכלה לפנותו וישאר שם חמץ מכוסה בפחות מג' טפחים וכיון דלא ידע בבירור שיש שם חמץ לא יתן אל לבו להוציאו:

פ"ג ד היו לו ככרות רבות של תרומה וצריך לשרפה ערב שבת וכו'. תימה

עושה: **יט** [א]המפרש בים והיוצא בשיירא תוך שלשים יום זקוק לבדוק. קודם שלשים יום אינו צריך לבדוק. ואם דעתו לחזור קודם הפסח צריך לבדוק ואחר כך יצא שמא יחזור ערב הפסח בין השמשות ולא יהיה לו פנאי לבער. ואם אין דעתו לחזור ° אין צריך לבדוק. וכן העושה ביתו אוצר. תוך שלשים יום זקוק לבדוק ואחר כך כונס אוצרו לתוכו. קודם שלשים יום אם דעתו לפנותו קודם הפסח צריך לבדוק ואחר כך עושהו אוצר. ואם אין דעתו לפנותו קודם הפסח אינו צריך לבדוק:

פרק שלישי

א כשבודק [א]אדם ומחפש בלילי ארבעה עשר מוציא את החמץ מן החורים ומן המחבואות ומן הזויות ומקבץ הכל ומניחו במקום אחד עד תחלת שעה ששית ביום ומבערו. ואם רצה לבערו בלילי ארבעה עשר מבערו: **ב** החמץ שמניח בלילי ארבעה עשר כדי [א] שיאכל ממנו למחר עד ארבע שעות אינו מניחו מפוזר ומפורד בכל מקום אלא מצניעו בכלי או בזוית ידוע ויזהר בו. שאם לא נזהר בו ומצאו חסר צריך לחפש אחריו ולבדוק פעם אחרת שמא גררוהו העכברים: **ג** *[ג]חל ארבעה עשר להיות [ב] בשבת בודקין את החמץ בלילי ערב שבת שהוא ליל שלשה עשר ומניח מן החמץ כדי לאכול ממנו עד ארבע שעות ביום השבת. ומניחו במקום מוצנע והשאר מבערו מלפני השבת. ואם נשאר מן החמץ ביום [ג] השבת אחר ארבע שעות [ד]מבטלו וכופה עליו כלי עד מוצאי יום טוב הראשון ומבערו: **ד** היו לו ככרות רבות של תרומה וצריך לשורפה ערב שבת לא יערב הטהורה עם הטמאה וישרוף אלא שורף טמאה לעצמה וטהורה ותלויה לעצמה. ומניח מן הטהורה

השגת הראב"ד

*חל י"ד להיות בשבת. כתב הראב"ד ז"ל הרב לא כתב כן אלא בתרומה הוא שמבער ומשייר אבל בחולין אינו מבער כלום אלא בזמנו כר"א בן יהודה איש ברתותא וכר"א בן צדוק דתרווייהו ס"ל כהדדי וכן עיקר עכ"ל:

א טור סי' תלו סמ"ג עשין לט: ב טור סי' תלג סמ"ג שם: ג טור סי' תמד סמ"ג שם: ד טור סי' תמו וע"ש:

לחם משנה

יט המפרש בים והיוצא בשיירא תוך שלשים יום זקוק לבדוק וכו'. כתב ה"ה ופי' רבינו דעתו לחזור קודם הפסח וכו'. וא"ת מי הכריחו לרבינו לפרש כן לימא דהוי דעתו לחזור בתוך הפסח אבל קודם הפסח אינו חייב לבער. ויש לומר דאם כן מה סברתו של אביי דקאמר שם בגמ' (דף ו') לא אמרן אלא שדעתו לחזור וכי לא ראה תשובתו של רבא בלדו דא"כ אפילו מר"ה נמי אבל הפסח י"ל דסבר דכיון דדעתו לחזור קודם הפסח לא חיישינן דילמא לא יהיה לו פנאי ודוקא כשהוא תוך שלשים יום זקוק לבער משום דחל עליו חובת בעור ורבא הקשה דמ"מ חיישינן שמא לא יהיה לו פנאי ופסק רבינו כרבא:

פ"ג ב החמץ שמניח בליל י"ד כדי שיאכל ממנו למחר וכו'. וא"ת למה לא אמר טעמא דרבא דאמרינן שם בפ' קמא (דף ט':) שמא תטול חולדה בפנינו כו' דהא אמרינן התם דתניא כוותיה דרבא. וי"ל דלא אמר תניא כוותיה דרבא אלא לאפוקי דאביי אבל ודאי דחיישינן לחששא דרב מרי כיון דדינו הוי אמת כדאמרו שם ואדרבא חששא דרב מרי היא קרובה יותר:

ג חל ארבעה עשר. כתב ה"ה דסתם מתניתין דאלו עוברין (דף מ"ט) ובמתניתין דבנוסחאות דידן איתא דברי ר"מ ולא הוי סתמא נראה שלא היה בגירסתו של הרב המגיד:

ד היו לו ככרות רבות וכו'. אמרו שם בגמרא (דף ט"ו:) מחלוקת בשש אבל בשבע דברי הכל שורפין כלומר בשבע שנאסרה מן התורה אין לך טומאה גדולה מזו ודברי הכל שורפין. ולא נתבאר בדברי רבינו:

על

הגהות מיימוניות

בממוניה קמ"ל פירוש התוס' התם דמיירי שלא מדעתו והא ודאי לא ניחא ליה אבל לקיומי מצוה בממוניה מדעתו ודאי ניחא ליה: °[אך מ"מ צריך לבטל בכל מקום שיהיה שם בשעת ביטול בין מפרש לים בין עושה ביתו אוצר ואפילו קודם שלשים יום דאם לא כן יעבור בבל ימצא, מסה"ק וכן כתב הטור שם]: [א] פ"ק מה שמשייר יניחנו בצנעה מכאן היה מדקדק רבינו יהודה משפיר"א והיה נוהג לשרוף את החמץ בליל י"ד מיד אחר הבדיקה: [ב] פ"ק (י"ג) (אלו עוברין) תניא י"ד שחל להיות בשבת מבערין הכל מלפני השבת ומשייר מזון שתי סעודות לאכול עד ארבע שעות פירוש רא"ם שני שביעיות מחלקין לשלש סעודות. וכתב פי' זה להודיע שאין ראיה מכאן שסעודה שלישית של שבת שאכלה קודם ארבע שעות לא יצא עיין בפרק שלשים מהלכות שבת. נחזור לעניננו בתוס' מסיים עלה דהא ברייתא ואופה לו מצה בע"ש לצורך מנחה צ"ל מצה עשירה דמצה שאינה עשירה אסור לאכול וכן נהג רבינו תם עיין בסס"ו, ע"כ: [ג] והרגיל לתת פת הנשאר לנכרי ראוי לתת על מנת שלא יוציא הפת דרך הערמה ודבר מועט וכן רגילים יראי הנפש אבל לתת לו ע"מ לצאת בו אסור כדלעיל בפ"ו מהל' שבת בהלכה כ"א

מגדל עוז

פ"ג כשבודק אדם עד שמא גררוהו העכברים. פ"ק דפסחים (דף ט' י'): חל י"ד עד יום שבת בלבד. פרק אלו עוברין (דף מ"ט): כתב הראב"ד ז"ל לא כתב כן אלא בתרומה וכו': **ואני** אומר אמת כך הוא שכך כתב ר"י אלפס פרק אלו עוברין גמרא מתני' די"ד שחל להיות בשבת אבל ר"מ ז"ל והעומדים בשיטתו הקשו עליו הרבה דרבי אלעזר בן יהודה איש ברתותא אמר מבערין את הכל מלפני השבת ולא חילק בין תרומה לחולין ואילו רבי אליעזר בן צדוק חילק ואמר תרומה מלפני השבת וחולין בזמנן ועוד דר"א בן יהודה איש ברתותא אמר ומשיירין מן הטהורים מזון שתי סעודות ואילו ר"א ב"צ לדוק אמר תרומה מלפני השבת ולא הצריך שיור כלל אלמא בתרתי פליגי ולכך לא ראו את דבריו וכן פסק הר"מ מקולי ז"ל מדעת והסכמת רבותינו בעלי התוס' כלשון ר"מ ז"ל אות באות. ומ"מ ראיתי רבים מתרצים דברי ר"י אלפס וגורסין במילתיה דר"א בן יהודה איש ברתותא מבערין מלפני השבת ואין גורסין את הכל ומפרשין דאתרומה קאי שמבערין אותה מלפני השבת ומשייר אבל בחולין מודה דאין מבערן אלא בזמנן וכי אמר ר"א נמי תרומה מלפני השבת חוץ מן השיור ונמצאו שניהם שוין ולפי זה הפירוש נ"ל שאין צריך למחוק הגירסא אלא גרסינן במלתיה דאיש ברתותא שפיר מבערין את הכל ומפרשים לה הכי מבערים את התרומה כולה מלפני השבת ומשיירין מן הטהורה מזון שתי סעודות בלבד. ומפרש בתוספתא הטעם לפי שאינה כמו חולין שיש לו הרבה אוכלין עד הזמן ולפיכך אין למהר בביעורם וכמו שפירש"י ז"ל אמנם בענין הדין אלו ואלו דברי אלהים חיים הם ואין לי ראיה להכריע. שוב מצאתי לרמב"ן ז"ל ריש מסכת פסחים סוף גמרא מתני' דר"מ אומר אוכלין כל ארבע בספר המלחמות שלו שמצא נוסחאות שאין גורסין באיש ברתותא מבערין את הכל מלפני השבת אלא שורפין תרומות כו' והאריך בו כדאו,

וכתו

תימה דמשמע דדוקא היכא דצריך לשרפה ע"ש וכגון שחל להיות [ערב] פסח בשבת דאכתי לא מטא זמן איסורא אבל אי הוה מטא זמן איסורא וכגון שחל להיות [ערב] פסח בשאר ימי השבוע אפילו יערב טהורה עם טמאה או תלויה לית לן בה ובגמרא דברו בסתם ולא חלקו וצ"ע:

ו כשבודק החמץ בליל י"ד וכו'. ואם בדק לאחר הרגל אינו מברך וכו'. וא"ת מ"ש דבתוך הרגל מברך ואחר הרגל אינו מברך כיון דתרוייהו זמן איסורא ותירץ ה"ה שבתוך הרגל כיון שהוא מצווה שלא יראה שום חמץ ברשותו ודאי יש לו לברך אבל לאחר הרגל שהוא אוכל חמץ ואין הבדיקה אלא כדי להבדיל בין חמץ זה שעבר עליו הפסח לחמץ אחר וא"כ היאך יברך על ביעור חמץ. ולא נהירא דהא שייך לברך על ביעור חמץ זה שהוא מבער. לכך י"ל דכיון דקי"ל כר"ש דחמץ שעבר עליו הפסח מותר בהנאה אלא משום קנסא וסוף סוף אם נתערב מותר וכמ"ש רבינו פ"א וכיון שכן כיון שעבר עליו הפסח אם השהה אותו מעתה אינו עובר עליו וכיון שאינו עובר עליו אפילו מדרבנן בשהייתו מכאן ואילך היאך יברך על ביעורו אבל בתוך הרגל בכל שעה ששוהה אותו עובר עליו שייך לברך. כתב ה"ר מנוח אבל אם בדק מתחלת שעה ששית אינו צריך לבטל. כלומר אינו יכול לבטל ודכוותה אין השליח האחרון צריך לומר בפני נכתב וכו' הר"מ:

ח ואם מצאו ביו"ט כופה עליו כלי וכו'. הקשו בהגהות יבערנו במקומו והא אית ליה לר' יהודה מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך ותירצו דהכא איירי בשבטלו. ולדעת ה"ה שכתב דאפילו לא ביטל עסקינן י"ל שכשהתירו הבערה שלא לצורך ה"מ בשיש צורך היום קצת וכ"ת הא איכא צורך היום כיון דאיכא מצוה ליתא דהא שריפת קדשים מצות עשה ואינו דוחה יו"ט ועוד דהא אמרינן בפ"ק דכתובות (דף ז'.) דלא אמרינן מתוך אלא בהנאה השוה לכל נפש פי' לכל גוף אדם והכא ליכא הנאה לשום גוף. והתוס' פ"ק דכתובות תירצו דלעולם בשלא בטלו ומאי דלא שרינן לשורפו משום מתוך היינו טעמא משום דאסור לשורפו מדרבנן משום מוקצה דאסור לטלטלו וקשה לי על דבריהם וכי משום איסורא דרבנן שרינן ליה להשהותו ולעבור עליו בבל יראה ובל ימצא. וי"ל דהכמים עשו חיזוק לדבריהם ועוד דאילו לעבור על איסור מוקצה צריך קום עשה ולעבור על בל יראה בשב ואל תעשה הוא ורצונו היה לבערו אלא שחכמים אסרוהו אינו עובר עליו דלא אמרה תורה בל יראה ובל ימצא אלא כשברשותו היה לבערו ואינו מבערו אבל אם הוא אנוס לא ונס אנוס הוא. והר"מ תירץ דלא שרינן לטלטלו משום דבעידנא דמטלטל ליה לא מקיים מצות תשביתו:

הטהורה כדי לאכול עד ארבע שעות ביום השבת בלבד:

ה [א]מי ששכח או הזיד ולא בדק בליל ארבעה עשר בודק ארבעה עשר בשחרית. לא בדק בשחרית בודק בשעת הביעור. לא בדק בשעת הביעור בודק בתוך החג. עבר הרגל ולא בדק בודק [ד] אחר הרגל כדי שיבער מה שימצא מחמץ שעבר עליו הפסח מפני שהוא אסור בהנייה:

ו כשבודק החמץ בלילי ארבעה עשר או ביום ארבעה עשר או בתוך הרגל [ב]מברך קודם שיתחיל לבדוק [ה] ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על [ו] ביעור חמץ. ובודק ומחפש בכל המקומות שמכניסין להם חמץ כמו שבארנו. [ד]ואם בדק לאחר הרגל אינו מברך:

ז [ז] וכשגומר לבדוק אם בדק בליל ארבעה עשר או ביום ארבעה עשר קודם שש שעות [ג]צריך [ז] לבטל כל חמץ שנשאר ברשותו ואינו רואהו. ויאמר כל חמץ שיש ברשותי שלא ראיתיו הרי הוא בטל והרי הוא [ח] כעפר. אבל אם בדק מתחלת שעה ששית ולמעלה אינו יכול לבטל שהרי אינו ברשותו שכבר נאסר בהנייה:

ח *לפיכך אם לא בטל קודם שש ומשש שעות ולמעלה מצא חמץ שהיה דעתו עליו והיה בלבו ושכחו בשעת הביעור ולא בערו הרי זה עבר על לא יראה ולא ימצא שהרי לא ביער ולא בטל. ואין הבטול עתה מועיל לו כלום לפי שאינו ברשותו והכתוב עשהו כאילו הוא ברשותו לחייבו משום לא יראה ולא ימצא. [ה]וחייב לבערו בכל עת שימצאנו. ואם מצאו ביום טוב [ט] כופה עליו כלי עד לערב ומבערו. ואם של הקדש הוא אינו צריך לכפות

השגת הראב"ד

*לפיכך אם לא ביטל וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אולי סובר זה המחבר משש שעות ולמעלה בלא יראה ולא ימצא ואינו כן דשבעת ימים כתיב עכ"ל:

א טור סי' תלה סמ"ג עשין ל"ט: ב טור סי' תלב סמ"ג שם: ג טור סי' תלה סמ"ג שם: ד טור סי' תלד סמ"ג שם: ה טור סי' תמו וע"ש סמ"ג שם:

עם טמאה שמא יבוא אליהו ויטהרנה. ופירוש טעם הדבר שאע"פ שאנו מבערין את התרומה לפני הפסח אין לנו לטמאה בידים אף בשעת ביעורה:

ה מי ששכח או הזיד ולא בדק וכו'. משנה שם (דף י':) והכמים אומרים לא בדק אור ארבעה עשר יבדוק בארבעה עשר לא בדק בארבעה עשר יבדוק בתוך המועד לא בדק בתוך המועד יבדוק לאחר המועד. ובגמ' פירש בתוך המועד ולאחר המועד בתוך הפסח ולאחר הפסח ע"כ כדברי רבינו. ויש פי' אחר וזה עיקר:

ו כשבודק אדם החמץ וכו'. הברכה מבוארת (דף ז'.) בגמ'. ומה שכתב כשבודק לאחר הפסח אינו מברך הם דברי רבינו ראויין אליו דודאי אין לברך בבדיקה שלאחר הפסח שהרי בכל אותו זמן הוא אוכל חמץ ואין הבדיקה אלא כדי להבדיל בין חמץ זה שעבר עליו הפסח לחמץ אחר וא"כ היאך יברך על ביעור חמץ אבל בתוך הרגל שהוא מצווה שלא יראה שום חמץ ברשותו ודאי יש לו לברך ודבר ברור הוא זה:

ז וכשגומר לבדוק אם בדק בליל י"ד וכו'. (דף ו':) אמר ר"י הבודק צריך שיבטל ושאלו מ"ט אי נימא משום פירורין הא לא חשיבי ואמר רבא גזרה שמא ימצא גלוסקא יפיפיה דדעתיה עלויה והקשו וכי משכח לה נבטלה ותירצו דלמא משכח לה לבתר איסורא ולאו ברשותיה קיימא ולא מצי מבטל לה דא"ר אלעזר שני דברים אינן ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאילו הן ברשותו ואלו הן בור ברה"ר והמץ משש שעות ולמעלה והקשו ונבטליה בארבע ובחמש בעידן בדיקה דכיר שלא בעידן בדיקה לא דכיר: ומה שכתב רבינו ה"ז עובר בבל יראה ובל ימצא כתוב על זה בהשגות. א"א אולי סובר זה המחבר וכו'. ואינו כן שאם עיין הר"א ז"ל בדברי רבינו העיון אשר ראוי לכל משיג על ספר אחר לעיין לא נסתפק לו דעת רבינו בזה שהרי בתאור כתב בפתיחת הלכות אלו מצוה להשבית שאור בי"ד שלא יראה חמץ כל שבעה ולא ימצא חמץ כל שבעה, הרי שבאר רבינו שבי"ד אין בו אלא מצות עשה של השבתה וכל שבעה עובר בבל יראה ובל ימצא וכן כתב ראש פ"ב מצות עשה וכו', ומה שכתב כאן כונתו לומר שאחר שש אין בטול מועיל אלא ביעור ואם לא ביערו אע"פ שבטלו משש שעות ולמעלה ה"ז עובר עליו לכשיגיע הפסח בבל יראה ובל ימצא וזה מוכרח בדברי רבינו:

ח ואם מצא ביו"ט. שם (דף ו'.) אמר רב המוצא חמץ ביו"ט כופה עליו את הכלי אמר רבא אם של הקדש הוא אינו צריך מ"ט מיבדל בדיל מיניה ודעת רבינו לפי הנראה לפרשה אפילו בלא בטול ואעפ"כ אינו יכול לשרפו ביו"ט ולא לפררו ולזרותו לרוח. ויש מפרשים דדוקא בשכבר בטלו קודם איסורו ואינו עובר עליו הא אם לא בטלו יכול הוא לשרפו או לזרותו לרוח ביו"ט:

מי

משנה למלך

פ"ג ח ואם של הקדש הוא א"צ לכפות עליו כלי שהכל פורשין ממנו. (א"ס אתיא כמ"ד דהאוכל חמץ של הקדש במועד מעל כדאיתא בפרק כל שעה (דף כ"ט.) ועיין בדברי הרב המחבר בפ' מלוה ולוה מ"ש ע"ד המרדכי יע"ש):

ביצד

לחם משנה

ו על ביעור חמץ וכו'. מה שקשה על רבינו עם מה שכתב בהלכות מילה במי שמל את הבן דצריך לברך למול את הבן עיין בבית יוסף בהל' מילה. ועדיין יש לי קושיא על רבינו על כל מה שתירץ שם בבית יוסף דאמאי גבי שוחט פסח ושוחט קדשים לא כתב שצריך שיברך לשחוט כדמוכח בגמרא דאמרו שם כשהקשו מפסח וקדשים שילגא א"כ ולפי דעתו ז"ל כל הך סוגיא הוי קושיא ולא מצאתי שכתב כן לא בהלכות ברכות פי"א ולא בהל' שחיטה ולא בהל' קרבן פסח ולא בהל' קדשים אלא י"ל שסמך על מה שכתב בהל' ברכות (פי"א דין ט"ו) אבל נטילת ידים ושחיטה הואיל וכדברי הרשות הן וכו' ופסח וקדשים לא הוי רשות וא"כ ודאי שמברך לשחוט לדעתו ז"ל:

מי.

מגדל עוז

והכו דלא להוסיף עלם: מי ששכח או הזיד עד שכבר נאסר בהנאה. פ' אלו עוברין (דף מ"ט): לפיכך אם לא ביטל קודם עד לא יראה ולא ימצא. פ"ק דפסחים (דף ו' ז'): כתב הראב"ד ז"ל אולי סובר זה המחבר וכו' כתיב עכ"ל: ואני אומר גם רש"י ור"ת ורוב המפרשים ז"ל פירשו כן ברים פ"ק דפסחים על מימרא דרב יהודה אמר רב הבודק צריך שיבטל ואמרינן מאי טעמא ושקלינן וטרינן עד דאסיקנא אמר רבא גזירה שמא ימצא גלוסקא יפיפיה דדעתיה עילוה ופירש"י ז"ל ועבר עלה משום לא יראה ולא ימצא וכן ר"ת ז"ל ומרבינן לה מאך חלק וכן כתב הר"ס מקוצי ז"ל ושבעת ימים דכתיב שהקשה הראב"ד ז"ל מבערב הוא דחשיב כדכתיב בערב תאכלו מצות ולקבעו חובה אבל לעבור עליו מתלות די"ד הוא דעבר עליה תדע דגרסינן לה לסדיא פרק כל שעה גמרא מתניתין דחמץ של נכרי ומניין לאוכל חמץ משש שעות ומעלה שהוא בלא תעשה שנאמר לא תאכל עליו חמץ דברי ר' יהודה אמר לו ר"ש וכי אפשר לומר כן והלא כבר נאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים ואקשינן ור"י שפיר קאמר ר"ש ופרקינן האי עליו לקבעו חובה ואפילו בזמן הזה ע"כ. וקי"ל פ' מי שהוציאוהו דר' יהודה ור"ש הלכה כר"י ופשיטא דעובר בלא יראה ולא ימצא כל זמן איסור אכילה וכן כולה סוגיין ועוד אסיק לה ר' יוסי כאביי וכן פירש"י ז"ל פ"ק דפסחים מאך חלק ואי ביו"ט עלמא מי שרי למיהוי גביה חמץ עד שש שעות הא איתקש שביתת שאור לאכילת חמץ ואכילת חמץ לאכילת מצה ובאכילת מצה כתיב בערב תאכלו מצות ע"כ וקי"ל ר' יוסי נמוקו עמו ואביי נמי ליכא מאן דפליג עליה: שהרי לא ביער עד כשיחזור לביתו. פ"ק דפסחים (דף ז'):

הגהות מיימוניות

כ"א תוס', ע"כ: [ד] כרבנן ודלא כר' יהודה ע"ש בגמרא: [ה] כתב ה"ר אליעזר בר יב"ק בעוד שהוא בודק לא יפסיק בשיחת שאינה צורך הבדיקה וכן נהג מהר"ם משבירך על ביעור חמץ לא סח בדברים אחרים עד גמר בדיקתו. ובשערי רבינו שמואל בן חפני כתב לברך שהחיינו ואין אנו נוהגין כן וכן פסק ר"י אלפס כבעמוד וכן ס"ה וכן מהר"ם ודלא כמי שכתב שהוא מברך כשימצא חמץ ויחזיק בידו: [ו] הכי פסיק תלמודא ועיין למעלה בה' ברכות בסופן: [ז] אמר רב יהודה אמר רב הבודק צריך שיבטל. ריצב"א היה אומר המנהג כשר לבטל בשעת הביעור מלבד הביטול שצריך לעשות בשעת בדיקה לפי שרגילין לקנות חמץ ממחרת שלא היה בכלל הביטול של אמש או חוזרין ווכין במה שבטלו כבר אע"פ שבספר משמע שדי בבטול אחד ע"ש וכן ראבי"ה כתב דשניהם כאחד טובים, ע"כ: [ח] ראבי"ה קיבל מר"י הלוי שיש לומר ליבטל וליהוי הפקר כעפרא דבטול משום הפקר כך פר"ת לעיל אבל אביו רבינו יואל הלוי לא היה אומר הפקר כדברי רבינו המחבר וכן ר"י אלפס וכן רש"י וכן רבינו יוסף בר"ע בסדורו, ע"כ: [ט] ואם תאמר יבערנו במקומו דהא א"ל לר"י מתוך שהותרה הבערה לצורך וכו' בפרק קמא דכתובות י"ל הכא מיירי שבטלו ולא עבר עליו משום בל יראה ובל ימצא אף אם לא יבערנו ואנן בעינן שתהא הבערה לצורך קצת בשם ריב"א ותלך על העמוד, ע"כ:

לכפות עליו כלי שהכל פורשין ממנו: **ט** [א]מי שיצא מביתו קודם שעת הביעור לעשות מצוה או לאכול סעודה של מצוה כגון סעודת ארוסין ונשואין ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו. אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו יחזור ואם לאו יבטל בלבו. יצא להציל מיד הגיים מן הנהר מן הדליקה ומן המפולת יבטל בלבו ודיו. יצא לצורך עצמו ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו יחזור מיד. ועד כמה הוא חוזר עד כביצה היה פחות מכביצה מבטלו בלבו ודיו: **י** [ב]מי שהניח עיסה מגולגלת בתוך ביתו ויצא ונזכר אחר שיצא והוא יושב לפני רבו [י] והיה ירא שמא תחמיץ קודם שיבא הרי זה מבטלו בלבו קודם שתחמיץ. אבל אם החמיצה אין הביטול מועיל כלום אלא כבר עבר על לא יראה ולא ימצא וחייב לבער מיד כשיחזור לביתו: **יא** [ג]כיצד ביעור חמץ [כ] שורפו או פורר וזורה לרוח או זורקו לים. ואם היה החמץ קשה ואין הים מחתכו במהרה הרי זה מפררו ואחר כך זורקו לים. [ד]חמץ שנפלה עליו מפולת ונמצא עליו עפר שלשה טפחים או יותר הרי הוא כמבוער וצריך לבטל בלבו אם עדיין לא נכנסה שעה ששית. נתנו לעכו"ם קודם שעה ששית אינו צריך לבער. ואם שרפו קודם שעה ששית הרי זה [ה]מותר ליהנות [ל] בפחמין שלו בתוך הפסח. אבל אם שרפו משעה ששית

א טור סימן תמד: ב שם: ג טור סי' תמה סמ"ג עשין לט: ד טור סי' תלג סמ"ג שם: ה טור סי' תמה סמ"ג שם:

מגיד משנה

ט מי שילא מביתו קודם שעת הביעור וכו'. פרק אלו עוברין (דף מ"ט.) משנה ההולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ולאכול סעודת אירוסין בבית חמיו ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו יחזור ויבער ואם לאו יבטל בלבו להציל מן הגיים ומן הנהר ומן הדליקה ומן המפולת יבטל בלבו. פי' ולא יחזור ואפילו יש שם שהות והטעם דמדאורייתא בבטול בעלמא סגי ליה: יצא לצורך עצמו וכו'. שם לשבות שביתת הרשות יחזור מיד ועד כמה הן חוזרין ונחלקו בשיעורו במשנה ואמרו חכמים בכביצה והלכה כמותן:

י מי שהניח עיסה מגולגלת וכו'. פ"ק (דף ז'.) ברייתא היה יושב בבית המדרש ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו מבטלו בלבו אחד שבת ואחד יו"ט והקשו יו"ט והא בתר איסורא הוא והיכי מצי מבטל ליה ותירץ רב אחא הכא בתלמיד היושב לפני רבו עסקינן ונזכר שיש לו עיסה מגולגלת בתוך ביתו ומתירא שמא תחמיץ וקא מבטל לה מקמי דתחמיץ דיקא נמי דקתני היה יושב בבית המדרש ופירש"י ז"ל דיקא נמי דלאו בחמץ גמור דאי בחמץ גמור אפילו היה פנוי מה בידו לעשות יותר הרי אסור לטלטלו ע"כ:

יא כיצד ביעור חמץ שורפו או פורר וכו'. פ' כל שעה ר' יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה וחכמים אומרים מפרר וזורה לרוח או מטיל לים והלכה כחכמים וכן פסקו הגאונים שלא כדברי התוס' (דף כ"ח.) ובגמרא איבעיא להו היכי קאמר מפרר וזורה לרוח מפרר ומטיל לים או דלמא מטיל לים בעיניה ונחלקו בזה רבה ורב יוסף ואמר רב יוסף חמץ דממיס לא בעי פירור והביא שם ברייתא דתניא דבעי פירור ותירצו ר"י הא חיטי הא בנהמא ופסק רבינו כמותו משום דמסתבר טעמיה ויש מי שפסק דאפילו נהמא בעי פירור וכרבה: וחמץ שנפלה עליו וכו'. שם (דף ל"א:) משנה חמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבוער רשב"ג אומר כל שאין הכלב יכול לחפש ובגמרא אמר רב חסדא צריך שיבטל בלבו תנא כמה חפישת הכלב שלשה טפחים ע"כ. ונכתב בהלכות: ואם עדיין לא נכנסה שעה ששית וכו'. שם (דף כ"א.) משנה כל שעה שמותר לאכול מאכיל לבהמה לחיה ולעופות ומוכרו לנכרי ומותר בהנאתו ואמרינן בגמרא הא כל שעה שאינו מותר לאכול אינו מאכיל מתניתין דלא כר"י דאי ר"י הא איכא תמש דאינו אוכל ומאכיל ובהלכות וכבר פסק רב הלכה כר"י ע"כ. וכן מבואר סוף פרק ראשון: ואם שרפו קודם שעה ששית וכו'. מימרא שם (דף כ"א:) אמר רבא חרכו קודם זמנו מותר בהנאתו אפילו אחר זמנו מאי טעמא עץ בעלמא הוא: אבל אם שרפו וכו'. (דף כ"א.:) במשנה עבר זמנו אסור בהנאתו ובגמ' פשיטא לא צריכא לשעות דרבנן ופירש"י ז"ל שעה ששית ומוכרח הוא ובמשנה ולא יסיק בו תנור

כסף משנה

ט מי שילא מביתו קודם שעת הביעור וכו' ילא להציל מיד הגיים מן הנהר וכו'. כתב ה"ה יבטל בלבו פי' ולא יחזור ואפילו יש שם שהות והטעם דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה וכן כתב רש"י בפירושיו ול"נ דמשום הומר סכנת נפשות אפילו אי לא הוה סגי בביטול ואפילו שיש שהות לא היו מצריכין אותו הכמים לחזור ולבער שמא יטרד בביעורו ויתבטל מהצלת נפשות. ואפשר שגם רש"י מודה בזה אלא דקושטא דמילתא קאמר דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי:

יא כיצד ביעור חמץ וכו'. נראה שרבינו מפרש הא בחיטי הא בנהמא דהיטי שהחמיצו לא בעי פירור אלא זורקן לתוך המים ואפילו מכונסין מפני שהמים מפזרים אותם אבל נהמא בעי פירור שאין המים מהתכין אותו. כתב הטור בהורת חיים שהגאונים פסקו כהכמים דאמרי מפרר וזורה לרוח או מטיל לים פירוש גם יפרר כשיזרוק לים ולא ישליכנו שם שלם כן כתב הר"ס במז"ל. ואם מה שאמר שכן כתב הר"ס במז"ל הוזר לכל מה שכתב למעלה אי אפשר שהרי רבינו בפירוש נראה מדבריו דדוקא בזורה לרוח בעינן פירור אבל לא בזריקה לים שכן כתב ואם היה החמץ קשה ואין הים מהתכו במהרה הרי זה מפררו וכו' הרי שלא הצריך פירור אלא לחמץ קשה דהיינו (בתחילת דבריו כתב איפכא, וצ"ע) חיטי דרב יוסף אבל שאר החמץ לא בעי פירור. אלא ע"כ יש לנו לומר שמה שאמר וכן כתב הרמב"ם לא קאי אלא לענין מה שאמר שהגאונים פסקו כהכמים וא"ת אליבא דכ"ע במאי איפליגו ר"י ורבנן דהא כיון שהטילו לים או זרה לרוח הרי הוציאו מרשותו ולמה לי פירור לר"י בכל חמץ ולרבנן בחמץ קשה ואע"ג דאמרינן בפ"ק דפסחים ואף ר"י לא קאמר דוקא בשריפה אלא שלא בשעת ביעורו אבל בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר מ"מ קשיא דאפילו בשעת ביעורו השבתה מיהא בעי פי' להטיל לים או לזרות לרוח ולרבנן בכל זמן נראה דבעי הטלה לים וזריה לרוח דמ, קאמר דלא אמר ר"י בשריפה אלא שלא בשעת ביעורו וכו' משמע דלרבנן לא שני להו בין שעת ביעור לשלא בשעת ביעורו ואמאי לא סגי להו בהוצאה מרשותו. וי"ל דלעולם שאני להו דבשעת ביעורו דוקא בעי זריקה אבל שלא בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר והא דלא מפליג התם לרבנן משום דאיירי התם אליבא דר' יהודה פרים מילי דר"י אבל אה"נ דלרבנן מתחלת שש ולמעלה שהוא זמן איסורו בעינן זריקה לים אבל קודם שש בהוצאה מרשותו סגי וזהו שכתב רבינו נתנו לעכו"ם קודם שעה ששית אינו צריך לבער שנראה שמה שכתב בתחלת הענין כילד ביעור חמץ וכו' מיירי מתחלת שעה ששית ולמעלה או שאין שם עכו"ם ליתנו לו ורוצה לבערו קודם שעה ששית, א"נ שלא בשעת ביעורו היינו שעה ששית וכדפירש"י ושעת ביעורו היינו תחלת שביעית, או כדפי' ר"ת ושעת ביעורו היינו שעה ששית ושלא בשעת ביעורו היינו שעה שביעית והפתא

לחם משנה

י מי שהניח עיסה מגולגלת בתוך ביתו ויצא וכו' הרי זה מבטלו בלבו. אמרו שם בגמרא (דף ז') דיקא נמי דקתני וכו' ופירש רש"י ז"ל דיקא נמי וכו' *דלאו בחמץ וכו'. ומ"מ לפי הפירוש שכתב ה"ה לעיל בשם הי"מ דדוקא כשביטלו קודם זמן איסורו הא אם לא ביטלו יכול הוא לזכותו וכו' איך יתישב הך דיקא נמי דהא אין לומר כאן כדפירש רש"י ז"ל מה בידו לעשות יותר הרי אסור לטלטלו דלפי דעת היש מפרשים מותר לטלטלו מאחר דלא ביטל וא"כ בידו היה לשרפו. הא לאו קושיא היא כלום דהיש מפרשים לא קאמרי הכי אלא משום דאי אפשר לו לבטלו ועובר עליו וכשאמרו בגמרא דיקא נמי ר"ל תדע לך דלא הוי כדסליק אדעתין דביטול אחר זמן איסורו מהני דאי מהני הרי בביתו נמי היה אסור לטלטלו כיון שיכול לבטלו דאפילו היש מפרשים לא אמרו כן אלא השתא לפי האמת דלא מהני ביטול אחר זמן איסורו ולכך כדי שלא יעבור יכול הוא לשורפו אבל אי הוה מהני ודאי דאסור לטלטלו:

* (ה"ה הביא בדברי רש"י דיקא נמי וכו', ובספרינו אינו כן אלא דעדיין לא החמילה וכו'):

ואם

משנה למלך

יא כיצד ביעור חמץ שורפו וכו' עד ואחר כך זורקו לים. משנה בפ' כל שעה ר' יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה וחכ"א אף מפרר וזורה לרוח או מטיל לים. ובגמרא (דף כ"ח.) איבעיא להו היכי קאמר מפרר וזורה לרוח ומפרר ומטיל לים או דלמא מפרר וזורה לרוח אבל מטיל לים בעיניה ותנן נמי גבי ע"ז כה"ג ר' יוסי אומר שוחק וזורה לרוח או מטיל לים ואיבעיא להו היכי קאמר שוחק וזורה לרוח ושוחק ומטיל לים או דלמא שוחק וזורה לרוח אבל מטיל לים בעיניה אמר רבה מסתברא ע"ז דלים המלח קא אזלא לא בעי שחיקה חמץ דלשאר נהרות קא אזיל בעי פירור א"ל רב יוסף אדרבה איפכא מסתברא ע"ז דלא ממיס בעי שחיקה חמץ דממיס לא בעי פירור תניא כותיה דרבה תניא כותיה דרב יוסף וכו'. והנה אליבא דרבה הדבר פשוט דאין הדבר תלוי אלא בהיות שהשלכה לים המלח או לשאר נהרות שאם הוא לים המלח פשיטא דלא בעי בחמץ פירור דלא יהא שחמץ חמור מע"ז וכי היכי דבע"ז לא בעי שחיקה בים המלח ה"נ בחמץ לא בעי פירור בים המלח. ובע"ז נמי מהני שחיקה בשאר נהרות כי היכי דמהני פירור גבי חמץ בשאר נהרות. דהא ברייתא דקתני שחיקה בע"ז אוקמה רבה בשאר נהרות אך בסברת ר"י דמחלק בין דבר דממיס לדבר דלא ממיס יש להסתפק במאי מיירי דאפשר דרב יוסף לא בעי שחיקה בע"ז אלא בשאר נהרות משום דלא ממיס אבל בים המלח מודה ר"י דלא בעי שחיקה אף דלא ממיס. ולפי זה לא פליג ר"י ארבה אלא בחמץ דממיס דלרבה בשאר נהרות בעי פירור ולר"י אף בשאר נהרות לא בעי פירור משום דממיס אך בע"ז לא פליג עליה כלל ולכ"ע בים המלח לא בעי שחיקה אף דלא ממיס ובשאר נהרות לכ"ע בעי שחיקה. ואפשר עוד לצדד ולומר דר"י ס"ל דאף בים המלח בעי שחיקה משום דלא ממיס אבל בחמץ דממיס לא בעי פירור בים המלח אבל בשאר נהרות

הגהות מיימוניות

[י] מכאן כתב הרוקח כל אדם ילמד בתוך ביתו לומר כשלשין הבצק כל שיפול מן הכלי שלשין בו יהא בטל והפקר ודבר זה צ"ל קודם שתחמיץ העיסה הנופלת לארץ כבעמוד. וכן טוב שיעשה בבצק הנדבק בכלי דשמא לא יוכלו להפסיק להסירו מעל הכלי עד שתחמיץ. ע"כ: [כ] בפרק כל שעה ר' יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה וחכ"א אף מפרר וזורה לרוח או מטיל לים ופירש ר"י דקי"ל כר"י דסתם לן תנא כוותיה בפרק בתרא דתמורה אלו הן הנשרפין תרומה טמאה והמץ בפסח אע"פ דשתק ר"י לתנא בפרקין דהכא אנן לא שתקינן דמדברי עצמו דקאמר בדוכתא אחריתא שתק. ואמר בפ"ק דפסחים אמר ר"י אימתי שלא בשעת ביעורו פי' קודם ו' שעות אבל בשעת ביעורו פירוש בתחלת שש דכ"ע אז שורפין השבתתו בכל דבר. ריב"ק היה אוסר להשליך חמץ במקום הפקר דחזינן (בתרומה) כל איסור הנאה מצריך להו קבורה ומביא ראיה מירושלמי לא יאכיל חמץ אפילו לכלבים במה אנן קיימין אם לכלבו תיינו הנאה אלא אפילו לכלבים אחרים והא דתנן מפרר היינו משום דממחי ליה מיא קודם שיבא לידי איסור אכילה מיהו קודם זמן איסורו יכול להשליכו לכל מקום שהעורבים מצויים שם הואיל ולא נאסר בהנאה ובהא מיירי דהחצר אין צריך בדיקה ואם ימצא חמץ בחצר אחר זמן איסורו אסור להניחו שם כדי שיקחוהו העורבים דעיקר ביעור חמץ שריפה, ע"כ: [ל] דאמר רבא חרכו קודם זמנו מותר בהנאה, ע"כ:

מגדל עוז

כיצד ביעור חמץ עד זורקו לים. פרק כל שעה (דף כ"ח): וחמץ שנפלה עליו עד סוף הפרק. פ' כל שעה (דף ל"א) ופרק אלו עוברין:

ששית ולמעלה הואיל והוא אסור בהנייה הרי זה לא יסיק בו תנור וכירים ולא יאפה בו ולא יבשל. ואם בשל או אפה אותה הפת ואותו התבשיל אסור בהנייה. וכן הפחמין שלו אסורין בהנייה הואיל ושורפו אחר שנאסר בהנייה:

פרק רביעי

א כתוב [א]בתורה לא יראה לך חמץ יכול אם טמן אותו או הפקיד אותו ביד עכו"ם לא יהיה עובר תלמוד לומר שאור לא ימצא בבתיכם אפילו הפקידו או הטמינו. יכול לא יהיה עובר אלא אם כן היה החמץ בביתו אבל אם היה רחוק מביתו בשדה או בעיר אחרת לא יהיה עובר תלמוד לומר בכל גבולך בכל רשותך. יכול יהא חייב לבער מרשותו חמץ של עכו"ם או של הקדש תלמוד לומר לא יראה לך שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים או של גבוה: **ב** הא למדת [ב]שהחמץ של ישראל אם הניחו ברשותו אפילו טמון ואפילו בעיר אחרת ואפילו מופקד ביד עכו"ם הרי זה עובר משום לא יראה ולא ימצא. חמץ של הקדש או של עכו"ם שהיה אצל ישראל אפילו היה עמו בבית הרי זה מותר מפני שאינו שלו. ואפילו היה של גר [א] תושב שיד ישראל שולטת [ב] עליו אין כופין אותו להוציא החמץ מרשותו בפסח. אבל צריך לעשות מחיצה גבוהה עשרה טפחים בפני חמצו של עכו"ם שמא יבוא להסתפק ממנו. אבל של הקדש אינו צריך מפני שהכל פורשין מן ההקדש כדי שלא יבואו

א סמ"ג לאוין עט: ב טור סי' תמ סמ"ג שם:

כסף משנה

והשתא ר"י ורבנן פליגי בשעה ששית אבל בשעה שביעית השבתתו בכל דבר כלומר דאפילו ר"י לא בעי שריפה אלא במפרר וזורה לרוח או מטיל לים סגי והיינו לרש"י, ולר"ת הוי איפכא דפליגי בשעה שביעית אבל בשעה ששית השבתתו בכל דבר וזה נראה עיקר יותר. ואותן בני אדם המשימים חמץ בגלדי כה"ג בשעה ששית או שביעית שלא כדין הם עושים שמשהגיעה שעה ששית צריך לבערו מן העולם וכן משמע בהגהות מימוניות ופסק רבינו כרב יוסף וצריך טעם למה דהא רבה ורב יוסף הלכה כרבה בר מתלת וצ"ע. כתב הר"מ דאע"ג דידע חמץ במקום שאינו עשוי ליגלות ואינו מצוי בבית דסגי ליה בביטול היכא דבטליה מדעתיה שלא בהערמה שאין דעתו לחזור וליהנות ממנו לעולם: [חמץ שנפלה כו' ג' טפחים כו'. בגמ' (ל"א:) תנא] כמה חפישת הכלב פירושו כמה יהא מכוסה ולא נחוש בו לחפישת הכלב ג' טפחים וא"כ בג' טפחים סגי ליה. ומ"ש או יותר דלא נימא דכי הוי יותר מג' טפחים אפילו ביטול לא ניבעי קמ"ל. כתב הר"מ בספרים המדוייקים גרסי אם עדיין לא נכנסה שעה ששית נותנו לעכו"ם ואינו צריך לבער, וי"ם דגרסי נתנו לעכו"ם קודם שעה ששית אינו צריך לבער, פי' דקי"ל (דף כ"א.) כב"ה דכל שעה שמותר לאכול מותר למכור ואע"פ שהחמץ נשאר קיים אין בכך כלום: ואם בישל או אפה אותה הפת וכו'. ודוקא שהאבוקה כנגדו הרב רבי משה:

פ"ד א כתוב בתורה לא יראה לך חמץ יכול אם טמן אותו או הפקיד אותו ביד עכו"ם לא יהא עובר עליו. כלומר דמדכתיב לא יראה משמע שריותא דטמן ומדכתיב לך משמע דוקא כשהוא בידך אבל אם הפקיד אותו ביד עכו"ם שרי ת"ל שאור לא ימצא בבתיכם דמדכתיב לא ימצא אסור אפילו טמון דהא אם יחפשו אחריו וכמטמונים יבקשוהו אז ימצאוהו ומדכתיב בבתיכם משתמע איסורא להפקידו ביד עכו"ם שהרי המקום שמניח בו חמצו ביד עכו"ם הרי הוא ביתו: **ב אבל** צריך לעשות מחיצה גבוהה עשרה טפחים. ולא סגי ליה בכפיית כלי כדלעיל משום דמסתמא הוא הרבה שאין דרך להפקיד מועט ולא יתכסה בכלי. א"נ התם שהוא לפי שעה סגי ליה בכפיית כלי אבל זה שצריך לעמוד כל המועד לא סגי ליה שהכלי ניטל לצורך ואתי למיכל מיניה:

עכו"ם

מגיד משנה

תנור וכירים: ואם בישל או וכו'. זה למד רבינו ממה שהעלו בהלכות (דף כ"ו:) מן הגמ' שאם אפה את הפת בעצי ערלה או בקשין של כלאי הכרם שאסור לפי שיש שבח עצים בפת. וכתב רבינו אסור בהנאה ואין לו תקנה וכן עיקר. ואיסור הפחמין מבואר הוא כיון שהרכו אחר זמנו ועוד שאין החמץ בפסח מן הנשרפין שאפרן מותר:

פ"ד א כתוב בתורה לא יראה לך חמץ וכו'. ברייתא פ"ק (דף ה':) לפי שנאמר לא יראה וכו' ושם מבואר שאם הטמין שהוא עובר בבל יראה ובל ימצא: ומ"ש רבינו או הפקידו ביד העכו"ם אע"פ שאינו מבואר בברייתא דבר פשוט הוא וק"ו ומה חמץ של עכו"ם שחייב ישראל באחריותו חייב לבערו זה שהוא של ישראל לגמרי לא כ"ש וכמה דברים יש בגמרא מורים שאסור להפקיד חמץ ביד עכו"ם ולעבור עליו למד רבינו מהברייתא השנויה במכילתא ונחלקו בפירושה ובגרסתה רבינו והרמב"ן ז"ל שהרמב"ן ז"ל כתב בפירוש התורה שאינו עובר בלאו אלא בחמץ שלו וברשותו דאיכא תרתי הא לאו הכי לא: יכול לא יהא עובר וכו'. זה מבואר בברייתא המזכרת: יכול יהא חייב לבער וכו'. ג"ז שם ובשלא קבל עליו אחריות כמו שיתבאר לפנינו:

ב וחמץ של הקדש וכו'. שם אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה ושם מפורש שאפילו נכרי שכבשתו ושרוי עמך בחצר הדין כן ומפרש רבינו נכרי שכבשתו גר תושב: אבל צריך לעשות מחיצה וכו'. שם (דף ו'.) אמר רב חמצו של עכו"ם עושה לו מחיצה עשרה ומדברי רבינו דבשלא קבל עליו אחריות הוא וכן פירש"י ז"ל זה נשוא חמצו של עכו"ם המופקד אצלו ולא קבל עליו אחריות דאמרינן דמותר להשהותו עושה לו מחיצה בי"ד משום היכרא וזה דעת קצת מפרשים ז"ל אבל בעל העטור והרמב"ן ז"ל וקצת מן האחרונים מפרשים דבלא קבל עליו אחריות לא בעינן מחיצה עשרה אלא מפנהו לכל מקום כדי שלא יכשל בו ובקבל עליו אחריות די בייחד בית ובמחיצה עשרה דכיון דייחד לו בית לאו ברשותו הוא אע"ג דקביל עליה אחריות. וזהו דעתם ז"ל: אבל של הקדש וכו'. כבר נתבאר זה פ"ג גבי מצא חמץ ביו"ט שבשל הקדש אינו צריך היכר:

עכו"ם

לחם משנה

יא ואם בישל או אפה אותה הפת ואותו התבשיל אסור בהנאה. כתב ה"ה זה למד רבינו ממה שהעלו בהלכות וכו' לפי שיש שבח עצים בפת וכו'. ראיתי מי שהקשה דלמה ליה לה"ה ז"ל האי טעמא הא כיון דקי"ל כרבנן דאמרי דהחמץ בפסח הוי מן הנקברין דאפרן אסור כדאמר שם בגמרא בסוף תמורה בלאו הכי אסור דאי איצטריך בגמרא הך טעמא דשבח עצים הוא בערלה וכלאי הכרם דהוי מן הנשרפין. ול"נ דאין א קושיא כלל דמ"מ אע"ג דאפרן אסור מ"מ אין לנו לאסור הפת כיון דמקלא קלי לאיסורא אלא ודאי צריך אתה לומר דטעמא הוא משום דיש שבח עצים בפת או שתאמר יש שבח האפר בפת והכל דבר אחד ולזה הוצרך הרב המגיד לומר כן:

פ"ד א כתוב בתורה לא יראה לך חמץ יכול אם טמן אותו וכו'. קשה דכבר ריבה דכשהפקיד אותו ביד נכרי עובר א"כ כל שכן כשהוא בשדה או בעיר אחרת. וי"ל דלא הוה מרבינן הפקידו ביד נכרי אלא אחר שריבה לנו הכתוב דבשדה ובעיר אחרת חייב מבכל גבולך ואחר שריבה הכתוב כן מרבינן הפקידו ביד נכרי מקרא דלא ימצא בבתיכם אבל אי לאו קרא דבכל גבולך לא הוה מרבינן הפקידו ביד נכרי. ועוד י"ל דהכי דמרבינן הפקידו ביד נכרי כשהוא בביתו ובאותה העיר אבל בשדה ובעיר אחרת מנין ת"ל בכל גבולך:

עכו"ם

משנה למלך

נכרות בעי פירור אף דממים. ולפי זה לא פליג ר"י ארבה כי אם בע"ז וביס המלח דלרבה לא בעי שחיקה אך בע"ז בשאר נהרות אין מחלוקת ביניהם דאף רבה מודה דבעי שחיקה ובחמץ נמי אין מחלוקת ביניהם כלל דאי בים המלח לכ"ע לא בעי פירור ואי בשאר נהרות לכ"ע בעי פירור. ואפשר עוד לצדד לומר דרב יוסף ס"ל דהיות ההשלכה לים המלח או לשאר נהרות אינו מעלה ומוריד כלל ואין הדבר תלוי אלא בממים ולא ממים דאי ממים כגון חמץ אף בשאר נהרות לא בעי פירור ואי לא ממים כגון ע"ז אף בים המלח בעי שחיקה. ולפי זה פליג ר"י עליה דרבה בתרתי בע"ז בים המלח דלרבה לא בעי שחיקה ולרב יוסף בעי שחיקה ובחמץ בשאר נהרות דלרבה בעי פירור ולרב יוסף לא בעי פירור: **הכלל** העולה דארבע חלוקות הם. האחת הוא חמץ בים המלח. והשנית חמץ בשאר נהרות. והשלישית ע"ז בשאר נהרות. והרביעית ע"ז בים המלח. והנה החלוקה הראשונה דהיינו חמץ בים המלח אליבא דכ"ע לא בעי פירור ואין בזה מחלוקת כלל. וכן בע"ז בשאר נהרות דהיינו החלוקה השלישית אליבא דכולי עלמא בעי שחיקה ואין בזה מחלוקת כלל. אך בחלוקה השנית דהיינו חמץ בשאר נהרות והחלוקה הרביעית דהיינו ע"ז בים המלח בהא פליגי רבה ורב יוסף. ולפי הצד הראשון שכתבנו לעיל דרב יוסף לא מיירי אלא בשאר נהרות נמצא דגם בחלוקה הרביעית דהיינו ע"ז בים המלח לא נחלקו דכ"ע לא בעי שחיקה ואין בין רבה ור"י אלא החלוקה השנית דהיינו חמץ בשאר נהרות דלרבה בעי פירור ולרב יוסף לא בעי פירור. ולפי הצד השני שכתבנו לעיל דר"י לא מיירי אלא בים המלח נמצא דהחלוקה השנית דהיינו חמץ בשאר נהרות לא נחלקו בה ולכ"ע בעי פירור ואין בין רבה לרב יוסף אלא החלוקה הרביעית דהיינו ע"ז בים המלח דלרבה לא בעי שחיקה ולר"י בעי שחיקה. ולפי הצד השלישי שכתבנו לעיל דרבה מיירי בין בים המלח ובין בשאר נהרות נחלקו רבה ור"י בחלוקה השנית דהיינו חמץ בשאר נהרות ובחלוקה הרביעית דהיינו ע"ז בים המלח דלרבה חמץ בשאר נהרות בעי פירור ולר"י לא בעי פירור וע"ז בים המלח לרבה לא בעי שחיקה ולר"י בעי שחיקה: וראיתי להתוס' ז"ל שכתבו וז"ל ע"ז דלא ממיס בעיא שחיקה לכאורה משמע דלר"י בעי שחיקה אפילו בים המלח דמסתמא אמאי דקאמר רבה אין צריך שחיקה דהיינו בים המלח קאמר רב יוסף דבעי שחיקה ועוד אי בשאר נהרות דוקא קאמר רב יוסף דבעי שחיקה ולא בים המלח ולא פליג ארבה בע"ז אלא בחמץ א"כ מאי קאמר תניא כותיה דרב יוסף ומאי קאמר נמי שחיקה קשיא לרבה ע"כ. והנה התוספות שללו הצד הראשון שכתבנו לעיל דרב יוסף לא מיירי אלא בשאר נהרות ולא פליג ארבה כי אם בחמץ בשאר נהרות מכח ג' הכרחיות. האחד דמסתמא כי קאמר ר"י ע"ז דלא ממיס בעי שחיקה היינו במאי דקאמר רבה דלא בעי שחיקה אתא איהו למימר דכיון דלא ממיס בעי שחיקה וא"כ ע"כ דמיירי בים המלח דלרבה לא בעי שחיקה ולר"י בעי שחיקה. וההכרח השני הוא דאם איתא דלא פליג בע"ז מאי קאמר תניא כותיה דר"י ומייתי ברייתא דע"ז והלא בע"ז לא נחלקו. ותו דקאמר שחיקה קשיא לרבה ואי בע"ז לא נחלקו היכי קשיא לרבה טפי מרב יוסף והא לר"י נמי צריך לאוקומי לברייתא בשאר נהרות דוקא. אלא ודאי דלר"י בעי שחיקה אפילו בים המלח ומשום הכי קאמר תניא כותיה דר"י דתני סתמא דבעי שחיקה בע"ז וסתמא דע"ז הוא לים המלח ואפילו הכי קתני דבעי שחיקה והוי תיובתא לרבה והוצרך לדחוק לאוקומה בשאר נהרות. עוד כתבו התוספות ולפי זה לר"י בשאר נהרות לא מהני שחיקה מדקא מצריך להוליך לים המלח ע"כ. וכונתם היא דאי ר"י מיירי בים המלח ואפילו הכי בעי שחיקה ע"כ ס"ל דבשאר נהרות לא מהני שחיקה דאי אמרת דבשאר נהרות מהני שחיקה א"כ לאיזה תכלית הוזכר בע"ז הולכה לים המלח בשלמא לרבה ניחא דהולכה לים המלח מהני דלא נבעי שחיקה אך לרב יוסף דגם בים המלח בעי שחיקה אם איתא דגם בשאר נהרות מהני שחיקה אמאי מצרכינן להוליך לים המלח אלא ודאי דלר"י בשאר נהרות לא מהני שחיקה. (א"ס ועיין לעיל בפ"ח מה' עכו"ם דין ו'):

אם

מגדל עוז

פ"ד כתוב בתורה לא יראה עד שברשות העכו"ם הוא. פ"ק דפסחים ומיניה בפ' כל שעה (דף ל"א):

הגהות מיימוניות

[א] ילפינן לה מדכתיב לך לך תרי זימני, ע"כ: [ב] עכו"ם שכבשתו ושרוי עמך בחצר מנין:

יבואו לידי מעילה: ג °עכו"ם שהפקיד חמצו אצל ישראל אם קבל עליו ישראל אחריות שאם אבד או נגנב ישלם לו דמיו הרי זה חייב לבערו הואיל וקבל עליו אחריות נעשה כשלו. ואם לא קיבל עליו אחריות מותר לקיימו אצלו ומותר לאכול ממנו אחר הפסח שברשות העכו"ם הוא: ד [ג] *עכו"ם אנס שהפקיד חמצו אצל ישראל אם יודע הישראל שאם אבד או נגנב מחייבו לשלמו וכופהו ואונסו לשלם אע"פ שלא קבל אחריות הרי זה חייב לבערו. שהרי

השגת הראב"ד

*עכו"ם אנס שהפקיד וכו'. כתב הראב"ד ז"ל דבר זה הוציא ממאי דאמר להו רבא לבני מחוזא בעירו חמירא דבני חילא כיון דאילו מיגניב או מיתביד ברשותייכו קאי ובעיתו לשלומי כדידכו דמי ונדמה ליה שזה האחריות מן האונס הוא ועל כרחם היה וא"כ במוצאי הפסח היכן היה נמצא שהיה אומר להם רב נחמן פוקו ואייתו לן חמירא דבני חילא והלא נשרף היה כשלהם אלא ודאי לא היה אונס בדבר כלל ויכולים היו להחזירו לשמירת עצמן כשירצו וע"כ שהחזירוהו להם ומוצאי הפסח נטלוהו מהם והתשלומין שהם מן האונס אינן כדין האחריות, עכ"ל:

מגיד משנה

ג עכו"ם שהפקיד חמצו וכו'. שם (דף ה' ו'.) מבואר בגמרא דקביל עליה אחריות חייב לבערו וכבר כתבתי שיש סוברין שביחוד בית די אפילו קביל עליה אחריות ומן ההלכות נראה כדעת רבינו:

ד עכו"ם אנס שהפקיד חמצו אצל ישראל וכו'. שם (דף ה') אמר רבא לבני מחוזא בעירו חמירא דבני חילא כיון דאילו מיגניב או מיתביד ברשותייכו קאי ובעיתו לשלומי כדידכו דמי ומחייביתו לבעורי. ומפרש רבינו שתשלומין אלו היו שלא מן הדין אלא משמע באונס ואעפ"כ נקרא החמץ שלהן וצריכין לבערו או להחזירו להם קודם הפסח. ובהשגות כתוב שאין אחריות מן האונס אחריות שיתחייב לבערו בשביל כך וכן כתבו מקצת המפרשים ז"ל שזה האחריות מדין ומחק המלכות היה שהיה עליהם לפרנס אנשי החיל שהיו שומרים העיר. אבל בהלכות ה"ר יצחק אבן גיאת ז"ל נראה כדברי רבינו שכך כתוב שם פירוש אנשי החיל אולי שהיו נותנין להם קמח לעשות לחם ואם נגנב או אבד אין מניחין בהן אלא פורעין אותו משום הכי אמר להן בעירו עכ"ל:

כסף משנה

ד עכו"ם אנס וכו'. וכתב הראב"ד ז"ל דבר זה הוציא ממאי דאמר להו רבא לבני מחוזא בעירו חמירא דבני חילא וכו' (פסחים ה':) וכתב בעל ההשלמה אין טעם להשגה זו כי בודאי הדעת נותנת כדברי הרב ומילתא דאמר להו מוכחת כן דסתמא א"ל בעירו חמירא דבני חילא בין קבילו עליהם אחריות בין לא קבילו אלמא דאחריות מן האונס אחריות הוא דאל"כ נימא להו לא תקבלו חמירא דבני חילא באחריות והאי מילתא דרב נחמן כדבריו כן הוא ושמא אותן בני חילא לא היו אנסים כראשונים והחזירוהו להם או אפילו היו אנסים הרי אמר להם רבא בעירו חמירא דבני חילא כלומר שיוציאוהו מרשותן ויחזירוהו להם ויהיו פטורים מאחריות או שמא האי חמירא דר"נ לא היה נפקד אצלם שהרי אין להם רשות בזה ולא היו מפקידין אותו לבית אחד ואוכלים אותו בבית

ישראל

לחם משנה

ג עכו"ם שהפקיד חמצו אצל ישראל אם קבל עליו ישראל אחריות וכו'. הרי זה חייב לבערו. פ"ק (דף ו') אמרו ת"ר עכו"ם שנכנס לחצירו של ישראל וכו' הפקידו אצלו זקוק לבער ייחד לו בית אין זקוק לבער ע"כ. ופירש רש"י ז"ל דייחד לו בית קאי אשלא קבל אחריות ור"ת ז"ל פירש בשקבל אחריות עוד שם בגמרא אמר רב חמצו של נכרי עושה לו מחיצה י' טפחים משום היכר ואם של הקדש אינו צריך וכו' ע"כ. ותתחלף פרוש המימרא זו לפי הפירושים דלפירוש רש"י ז"ל דייחד לו בית הוא כשלא קבל אחריות הך דחמצו של עכו"ם עלה קאי ואמר דמדרבנן בעינן עוד שיעשה לו מחיצה גבוהה י' שמא יבא להסתפק וכו'. ולפי פי' ר"ת דייחד לו בית הוא כשקבל אחריות קאי עליה הך מימרא וקאמר דבייחד לו בית וקבל אחריות בעינן עוד שיעשה לו מחיצה עשרה וזה מדרבנן כדי שלא יבא להסתפק נמצא לפי פירוש זה כשקבל אחריות בעינן ליחד לו בית מדאורייתא ומדרבנן מחיצה עשרה וכשלא קבל אחריות לא בעינן מדאורייתא ייחד לו בית ולא מדרבנן מחיצה עשרה אלא מפנהו לכל מקום כדי שלא יכשל בו. ולפירוש קמא כשלא קבל בעינן ייחד לו בית מדאורייתא ומדרבנן מחיצה וכשקבל לא סגי בייחד לו בית מדאורייתא ומדרבנן מחיצה. ורבינו נראה שמסכים לפירוש רש"י ז"ל שכן כתב שכשלא קבל בעיא מחיצה עשרה טפחים וזה מבואר בדברי ה"ה אלא שדבריו סתומים ואני כתבתי ע"ד. והשתא יש לתמוה על רבינו אם דעתו הוא כך למה לא הצריך כשלא קבל אחריות שייחד לו בית אלא כתב סתם ואם לא קבל אחריות מותר לקיימו והיל"ל וייחד לו בית כמו שאמרו בגמרא בברייתא כיון דהא ז"ל מפרש דייחד לו בית אאין לו אחריות קאי ואם היה מפרש כפירוש ר"ת זה אי אפשר משום דהכא קאמר דכשלא קבל צריך לעשות מחיצה עשרה כדפרישית ועוד דהיה לו לומר שקבל ביחוד בית סגי. ועוד קשה לפירוש רבינו ורש"י דבלא קבל סגי ביחוד בית א"כ למה הוצרכו בגמ' כשאמרו שם (בדף ה':) אמר מר יכול יטמין וכו' והקשו והא אמרת וכו' ותירצו הא בקביל [עליו אחריות] הא בלא קביל לוקמא אידי ואידי בלא קביל הא דייחד לו בית הא דלא ייחד דהשתא דחק בתרי דוחקי הדא דמוקי הדא בשקבל אחריות ואפילו ייחד ואחרת בדלא קבל וייחד והא טפי הוא עדיף לן. ועוד דלא הוה שייך לאקשויי אפירכא דהיינו מקשינן לאיכא דאמרי דאמר סניחא למ"ד דבר הגורם לממון לאו כממון וכו' אלא למאן דאמר וכו' דהא כיון דלא קבל אחריות לאו גורם לממון הוא ושפיר אצטריך קרא להכי. מיהו לזה י"ל דלא רצו בגמרא לתרץ הכי משום הך יכול יטמין ויקבל פקדונות למ"ד דבר הגורם לממון לאו כממון איירי כדקבל אחריות דהא ודאי להכי איצטריך קרא ולהכי רצה הגמ' לתרץ דלאידך נמי איצטריך קרא להכי כדקס"ד הואיל ואיתא בעיניה ואכתי קשה קצת מה שהקשו בגמ' לליטנא בתרא אלא למאן דאמר כממון דמי לא ימצא למה לי הא אצטריך קרא לאסור אע"ג דייחד לו בית קמ"ל. ולתרץ הכל נ"ל לומר דודאי רבינו ורש"י מפרשים כמו שפירש הר"ן בשם רש"י ז"ל הפקידו אצלו מסתמא קביל עליה אחריות וכו' דהוי כמו שורך ברשותי דחייב ואם כן האחריות הוא מן הסתם אבל ייחד לו בית הוי שאומר לו הנח ולא קבל אחריות ואין זקוק לבערו ואם כן אין הדבר תלוי אלא בקבל אחריות או לא קבל ולכך לא הוצרך רבינו להזכיר כאן ייחד דייחד היינו לא קבל שא"ל הנח הבית לפניך הנח וכבר נתבאר שם בהל' שכירות פ"ב דהנח הבית לפניך לא קבל עליו אחריות כלל ולא הוי לא שומר חנם ולא שומר שכר ובזה אתי שפיר הכל דכשתירצו בגמ' הא בקביל הא בלא קביל ר"ל הא דקביל כגון שייחד לו בית. ומ"מ קשה לי דמדברי רבינו נראה שלהצריכו לבער בעינן שיקבל האחריות כשומר שכר דהוי כנגנב או נאבד וכמו שכתב אם קבל עליו אחריות שאם יאבד או יגנב וכו' וכמו שכתב הרב ב"י בשמו בטור סי' ת"מ וא"כ אמאי קאמר בברייתא דהפקיד לו מסתמא זקוק לבער הא הפקיד בסתמא לא הוי אלא שומר חנם ושומר חנם אין זקוק לבער ואפילו תימא דאיירי בקבל אחריות מ"מ ייחד לו בית דקאמר זקוק לבער אמאי נקט ייחד לו בית דמשמע דאומר לו הרי הבית לפניך ואינו אלא שומר חנם ולא שומר שכר הוה ליה לאשמועינן אפילו דייחד והוי שומר חנם דאין זקוק לבער:

ד עכו"ם אנס שהפקיד חמצו אצל ישראל וכו'. *כתב ה"ה שכונת הראב"ד ז"ל *(לא נמצא כן בספרינו בדברי הרב המגיד): שהאחריות אינו מצד האונס אלא שהוק המלכות הוא כשנותנים להם קמח והם עושים הפת שכל זמן שהפת בידם הם יקבלו האחריות ואם נגנבו או נאבדו חייבים לשלם ויש כאן השגה וצריך להבינה וכן כתוב שם ונדמה לו שזה האחריות מן האונס הוא ועל כרחו היה וא"כ במוצאי הפסח איך היה נמצא שהיה אומר להם רב נחמן פוקו ואייתו לן חמירא דבני חילא וכו' אלא ודאי לא היה אונס בדבר כלל ויכולים היו להחזירו ע"כ. ולכאורה קשה דאפילו שיהיה האחריות מן האונס מ"מ אתי שפיר מה שאמר פוקו ואייתו לן חמירא דבני חילא וכו' שאפשר שהיו מחזירין לו קודם הפסח וכמו שהירך הוא עצמו וכמו שכתב ה"ה בעד רבינו שכתב או להחזירו קודם הפסח וכו'. ונראה שהוא ז"ל סבר כדברי רבינו שהוא מפרש בגמרא חמירא דבני חילא שהיו מפקידין אצלו המן כדי שישמרוהו על כרחם ויתחייבו בגנבתו והוא דומה לדין זה שכתב עכו"ם אנס שהפקיד וכו' וזהו שכתב בתחלת ההשגה זה הוציא ממאי דאמר רבא וכו' ולכך הוקשה לו שכיון שהאנס היה נותן לו זה הפת לשומרו נראה ודאי שלא היה יכול להחזירו קודם הפסח להם דהם מכריחים להם שישמרוהו לכך פירש ודאי שאין אונס בדבר בשמירה כלל אלא בני החיל נותנים להם קמח והיו עושים הפת וכל זמן שהיה הפת בידם היו חייבים באחריותו מדין המלכות אבל כשהחזירוהו היו פטורים ויכולים היו להחזירו להם בכל עת שירצו כדי שהם ישמרו ה"א לשמירת עצמן. זה נראה שהבין הראב"ד ז"ל בדברי רבינו ז"ל. אבל רבינו ז"ל נראה שהוא מפרש דבני החיל היו נותנים קמח והם היו עושים הפת ולא היו מכריחים שישמרו אלא כל זמן שהם רוצים להחזירו מקבלים אותו אבל כל זמן שהוא בידם חייבים לשלם שלא מן הדין אלא מחמת האונס ולכן היו יכולים להחזירו קודם הפסח וזה ג"כ הבין ה"ה ז"ל בדברי רבינו ז"ל:

ישראל

משנה למלך

פ"ד ג אם קיבל עליו ישראל אחריות שאם אבד או נגנב ישלם לו דמיו ה"ז חייב לבערו וכו'. ז"ל הריב"ש סי' ת"א ולקנות תמן לצורך העכו"ם במעותיו של עכו"ם בחוה"מ איסור גמור הוא וכו' ולא עוד אלא שהוא עובר עליו בבל יראה לפי שכשהוא קונה אותו בשביל העכו"ם אין העכו"ם בעל המעות קונה אותו שהרי אין ישראל זה נעשה שליח לעכו"ם ואינו זוכה בשבילו וכו'. ולא הבנתי כונת הרב בזה דהן לו יהי דיש שליחות לעכו"ם הרי עובר בבל יראה דאף דנימא דהעכו"ם בעל המעות קונה אותו מטעם דהישראל הוא שלוחו מ"מ הוה ליה חמצו של עכו"ם ביד ישראל ואחריותו עליו דעבר משום בל יראה. גם מ"ש מ"מ גם העכו"ם לא קנה אותו והרי הוא ברשות העכו"ם הראשון והוה ליה כחמצו של עכו"ם ביד ישראל כשקיבל עליו אחריות וכו' גם בזה לא ידעתי לסוף דעת הרב דלא דמי כלל לחמצו של עכו"ם ברשות ישראל וקבל עליו אחריות דאתם שניסם בעלים מיקרו זה מפני שגוף החמץ שלו וזה מפני שאחריותו עליו אבל הכא עכו"ם הראשון כיון שלקח דמיו נסתלק לגמרי והוי הפקר וישראל לא ניחא ליה דליקני שלא לעבור כמו שכתב הרב למעלה אם כן אין כאן חמצו של ישראל כלל דומה למאי דאמרינן בפרק חזקת הבתים נכסי העכו"ם הרי הן כהפקר כל המחזיק בהם קנה מה"ט דעכו"ם כיון דשקיל זוזי איסתלק וישראל לא קנה עד שיכתוב לו את השטר וה"נ דכוותה (א"ס וגם העכו"ם השני לא זכה מטעם דאין שליחות). סוף דבר שדברי הרב ז"ל מרפסן איגרי וצ"ע:

הגהות מיימוניות

[ס]טור שם וכתב דאפילו אם הוא שומר חנם עליו חייב לבער ע"ש והסמ"ג כתב כרבינו: [ג] אמר להו רבא לבני מחוזא בעירו המירא דבני חילא כיון דאילו מיגניב או מיתביד ברשותייכו קאי ומיחייביתו לשלומי כדידכו דמי, ע"כ:

מגדל עוז

עכו"ם אנס שהפקיד עד שמחייבו האנס באחריותו: כתב הראב"ד ז"ל דבר זה הוציא ממאי דאמר להו רבא לבני מחוזא וכו': ואני אומר מאד נבהלתי אם אלו הדברים יצאו מפי רבינו הראב"ד ז"ל ואם יצאו לא ירדתי לסוף דעתו שהרי דברי ר"מ ז"ל ברורים ומבוארים בגמ' מסודרים זה אחר זה כסדורו ממש. והנני מוכיח וראה בעיניך דגרסינן ריש פ"ק דפסחים (דף ה') בסהיא שמעתא גופא דבני חילא שזכר ז"ל אמר מר יכול יטמין ויקבל פקדונות מן העכו"ם ת"ל לא ימצא והא אמרת רישא שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה לא קשיא הא דקביל עליה אחריות הא דלא קביל עליה אחריות כי הא דאמר להו רבא וכו', הרי כי אם כשאבד או נגנב משלם הוא האחריות והוא המחייב לבער דהא מדמי להו אהדדי ולכך פסק ר"מ ז"ל דין הפקדון מן העכו"ם ואחריו כתב דין האנס כי כן הם בני חילא אנסין. ומה שכתוב בשם הראב"ד ז"ל שנדמה לו לר"מ ז"ל אדרבה ערוך שם בתרי לישני בלישנא קמא אקשינן פניחא למ"ד דבר הגורם לממון כממון דמי

אלא

מצות

ה ישראל שהרהין את חמצו וכו'. משנה פרק כל שעה (דף ל':) עכו"ם שהלוה את ישראל על חמצו אחר הפסח מותר בהנאה ובגמרא (דף ל"א:) העמידו רבא כגון שהרהינו אצלו ואמר לו קנה מעכשיו וכן מבואר בהלכות והטעם שאנו צריכין מעכשיו לפי שעכו"ם מישראל אינו קונה משכון כדאיתא בגמ' ולפיכך אע"פ שהרהינו אצלו אי לא אמר מעכשיו לא קנה. וסובר רבינו דבעינן נמי שיהיה הגעת הזמן קודם הפסח הא לאו הכי אע"פ שכשעבר פסח ולא פדאו ישראל איגלי מילתא דלמפרע של עכו"ם היה כיון שבפסח היה ביד ישראל לפדותו אמרינן הואיל ואי בעי לפדותו הרי הוא שלו השתא נמי אסור וזהו דעת רבינו אפריס ז"ל והזקיקוס לזה דברי התוספתא שאמרה עכו"ם שהלוה את ישראל על חמצו ואמר לו

בבית ישראל ואמר להם ר"נ שאע"פ שברור להם שנאפה תוך הפסח והוא חמץ של עכו"ם מותר לאחר הפסח כר"ש:

ח תערובת חמץ עוברין עליה וכו'. כתב ה"ה

שהרי נחשב כאילו הוא שלו מפני שמחייבו האנס באחריותו: ה *[א]ישראל שהרהין חמצו אצל העכו"ם אם אמר לו אם לא הבאתי לך מעות מכאן ועד יום פלוני קנה חמץ זה מעכשיו הרי זה ברשות העכו"ם ואותו החמץ מותר לאחר הפסח. והוא שיהיה אותו זמן שקבע לו קודם הפסח. ואם לא אמר לו קנה מעכשיו נמצא אותו החמץ כאילו הוא פקדון אצל העכו"ם ואסור בהנייה לאחר הפסח: ו [ב]ישראל ועכו"ם שהיו באין בספינה והיה חמץ ביד ישראל והגיעה שעה חמישית הרי זה מוכרו לעכו"ם או נותנו לו במתנה וחוזר ולוקחו ממנו אחר הפסח. [ד] ובלבד שיתננו לו מתנה גמורה: ז אומר ישראל לעכו"ם עד שאתה לוקח במנה בוא וקח במאתים. עד שאתה לוקח מעכו"ם בוא וקח מישראל שמא אצטרך ואקח ממך אחר הפסח. אבל לא ימכור ולא יתן לו על תנאי. ואם עשה כן הרי זה עובר על בל יראה ובל ימצא: ח [ס] [ג]תערובת חמץ עוברין עליה משום בל יראה ובל ימצא. כגון המוריים וכותח הבבלי ושכר המדי שעושין

השגת הראב"ד

*ישראל שהרהין וכו'. כתב הראב"ד לא נהיר ולא בהיר אלא אפילו לא הגיע זמנו עד לאחר הפסח אינו עובר עליו ואם הגיע זמנו קודם הפסח אפי' לא אמר מעכשיו קנאו שאין דין אסמכתא לעכו"ם ע"כ:

א טור סי' תמא וע"ש: ב טור סי' תמב: ג טור סי' תמב סמ"ג לאוין עט וע"ש:

אם לא באתי מכאן עד קודם הפסח הרי הוא מכור לך וכו' אלמא דבעי הגעת זמן קודם הפסח. ובהשגות. א"א לא נהיר ולא נהיר בהיר וכו'. דעת הר"א ז"ל שיש אסמכתא במשכון כמו שכתב פ' י"א מהל' מכירה אלא שבעכו"ם קונה ואין בו דין אסמכתא ודעת רבינו בהפך שאין דין אסמכתא במשכון כמו שנתבאר שם אבל עכו"ם מישראל אינו קונה וכן הוא בגמרא דלכולי עלמא קליפא קנים עכו"ם מישראל ואם כדברי הר"א ז"ל דכל שהגיע זמן קודם הפסח אפילו בלא מעכשיו קנה עכו"ם למה טרח בגמ' לאוקומי למתני' בדאמר ליה מעכשיו לוקמיה שהגיע זמן קודם הפסח. ויש לדחות בזה דמשום דמתניתין סתמא מיתניא העמידוה במעכשיו. ואני סובר שרבינו והרב ר' אפריס סוברים דמתני' דוקא דקודם הפסח הגיע זמן מדקתני אחר הפסח מותר בהנאה ומשמע דמיד אחר הפסח מותר. וא"א לומר בשקבע אחר הפסח דאכתי עד הגעת זמן ודאי לדברי הכל אינו מותר והיה לו לומר הגיע זמן ולא פדה מותר. וכן אין לפרש שקבע לו זמן בתוך הפסח דודאי ישראל לא קבע זמן לפדות חמצו בתוך הפסח שיתחייב לבערו אלא ודאי בקודם הפסח הוא וכן הן דברי התוספתא. ומ"מ דעת רוב האחרונים ז"ל כדברי הר"א ז"ל בחלוק הראשון דכל שאמר לו מעכשיו אפילו הגיע זמן אחר הפסח מותר וכן נראה מן ההלכות שהכל תלוי במעכשיו וכן נראה מדברי הרב אבן גיאת ז"ל וזה עיקר וכ"כ בעל העטור ורבינו לא כתב סוף המשנה ישראל שהלוה את העכו"ם על חמצו אחר הפסח אסור בהנאה והטעם לפי שנראה שהוא פוסק כסתם מתני' דישראל מעכו"ם קונה משכון וכר"מ דאמר הכין בגמרא וכדין ישראל מישראל הלכך חייב באחריותו וכבר נתבאר שהמצו של עכו"ם ברשות ישראל וחייב ישראל באחריותו שחייב לבערו כנ"ל:

ו ישראל ועכו"ם שהיו באין בספינה וכו'. תוספתא. ומ"ש ואם עשה כן ה"ז עובר וכו' הוא כפי דעתו שכתב שהמפקיד חמצו ביד עכו"ם עובר בלאו כמזכר ברא"ש הפרק:

ח תערובת חמץ עוברין עליה וכו'. ר"פ אלו עוברין בפסח כותח הבבלי וכו' ופירש"י ז"ל אלו עוברין עליהן בבל יראה ובל ימצא וכן פירשו הגאונים ז"ל וכבר נתבאר פ"א שרבינו פוסק שאין בתערובת חמץ לאו באכילתו אא"כ אכל כזית חמץ בכדי אכילת פרס ובודאי לדבריו ה"ה שאינו עובר עליו אלא בתערובת שיש בו כזית

לחם משנה

ה ישראל שהרהין חמצו אצל העכו"ם אם אמר לו וכו'. רבינו כתב והוא שהגיע הזמן קודם הפסח ונראה טעמו כמו שאמר ה"ה ז"ל וא"ת להר"א ז"ל שאמר שאפילו לא אמר לו מעכשיו קנאו שאין דין אסמכתא לעכו"ם הרי אמרו בגמרא דעכו"ם מישראל לא קני. וי"ל דמ"ש כן הוא לענין שאינו קונה המשכון אבל לעולם אע"פ שאינו קונה המשכון אם התנה עמו שיקנה לזמן פלוני והגיע הזמן ובא דקני אפילו עכו"ם ועוד דקני טפי מישראל משום דאין אסמכתא לעכו"ם. ורבינו סבר דאע"פ שאין אסמכתא במשכון מ"מ עכו"ם לא קני משום דעכו"ם מישראל לא קני בין במשכון בין בהגעת זמן ובמעכשיו בעינן הגעת זמן קודם הפסח מפני דכיון דעכו"ם מישראל אינו קונה משכון ואין לו קנין בחמץ (ההלואה) אמרינן הואיל ובעי לפדותו ישראל הרי הוא שלו השתא נמי אסור אבל אם היה קונה משכון ודאי דלא הוה מהני לך הך טעמא דהואיל ובידו וכו' וז"ש ה"ה ולפיכך אע"פ שהרהינו כו'. וא"ת ולרבינו כשהקשו בגמ' (דף ל"א) תנן עכו"ם שהלוה וכו' א"א בשלמא וכו' אמאי לא תירצו דמותר בהנאה משום דהגיע זמן קודם הפסח דהשתא לא אסיק אדעתיה דעכו"ם מישראל אינו קונה משכון לומר דאעפ"כ לא מהני. וי"ל דאדרבה משום דאסיק אדעתיה דעכו"ם מישראל קונה משכון אין הפרש בין עכו"ם לישראל מש"ה הוה סליק אדעתיה דמתני' איירי בין קודם הפסח בין לאחר הפסח וכן המתרץ כשתירץ כשהרהינו אצלו היה סבור דעכו"ם קונה משכון ולכך ודאי אפילו דהגיע זמן אחר הפסח מותר דהרי עכו"ם קנה משכון, אבל לפי המסקנא דעכו"ם אינו קונה משכון ודאי דבעינן הגעת זמן קודם הפסח וכדכתב ה"ה ז"ל. וא"ת לרבינו כשהקשו לימא כתנאי ישראל שהלוה כו' למה הוצרכו להעמיד בשהרהינו דבכי הא מקשה ליה בתר הכי מתניתין דעכו"ם שהלוה לישראל וכו' לוקמה בשלא הרהינו והגיע זמן קודם הפסח אבל בהרהינו אפילו עכו"ם קני ונימא דיש חילוק בין עכו"ם לישראל להיכא דלא הרהינו דכי אמרינן מכאן ולהבא הוא גובה הוא בישראל דקני אבל בעכו"ם אע"ג דהגיע הזמן קודם הפסח מר סבר עכו"ם וישראל שוים וכיון דהגיע זמן קנאו אע"פ שלא הרהינו ומר סבר דיש חלוק דבישראל קני ועכו"ם לא קני אע"פ שהגיע זמן. וי"ל דכיון דאתית לחלק בין עכו"ם לישראל אין סברא לומר דלא תחלק במשכון דהא מטעמא דאתית לחלק בין ישראל לעכו"ם משום דאלים קניניה דישראל עכו"ם במשכון נמי נימא הכי דקרא דולך לדקה תהיה בישראל איירי ודוקא ישראל אלים קיניה אבל עכו"ם לא: כתב ה"ה ואם כדברי הר"א ז"ל דכל שהגיע כו' אפשר לתרץ לזה משום דלהאי הירולא דמעכשיו איכא מנא תימרא דאמרו התם מנא תימרא דתני' עכו"ם שהרהין פת וכו' ואתי שפיר הברייתא בחלוק המעכשיו דברייתא הכי משמע דקאמר הגעהיך ופי' מעכשיו אבל בין הגיע זמן קודם הפסח ללא הגיע קודם הפסח לא מייתב האי חילוק בברייתא דברייתא בחדא גוונא איירי. עוד כתב ה"ה ז"ל ויש לדחות דמתניתין סתמא מיתניא וא"ת מאי חזית משום דסתמא מתני' להוקמה בין קודם זמן בין לאחר זמן וכדאמר מעכשיו אדרבה לוקמה בשהגיע קודם הזמן ובין דאמר מעכשיו ובין דלא א"ר מעכשיו וי"ל דטפי עדיף לאוקמי אוקימתא בענין ההלואה היאך היתה יותר מאוקימתא בענין הדבר שאירע אחר ההלואה דהגעת הזמן הוא ענין שאירע אחר ההלואה אם הגיע הזמן קודם הפסח אם לאו ומתני' הוה ליה לפרושי והגיע זמן קודם הפסח אבל ענין ההלואה מה שדברו ביניהם לא הם מתני' לפרושי אלא אמר עכו"ם שהלוה סתמא. עוד כתב שהכל תלוי במעכשיו כו' כלומר אם אמר מעכשיו בין הגיע זמן קודם בין לא הגיע קודם מהני כדעת הר"א ז"ל ואם לא אמר מעכשיו אפילו הגיע הזמן קודם לא מהני שלא כדעת הר"א ז"ל. והטעם לפי שהוא נראה שפוסק כסתם מתניתין. וא"ת מנ"ל לה"ה דסתם מתניתין דקאמרה וישראל שהלוה את עכו"ם כו' קאמר כמתני' דישראל מעכו"ם קונה משכון הא סיפא דמתני' איירי במעכשיו דומיא דרישא דאי בלא מעכשיו אפילו עכו"ם שהלוה לישראל אסור וא"כ כיון דסיפא דמתני' איירי במעכשיו נימא דמאי דקונה משום דאמר מעכשיו דומיא דרישא דאע"ג דאינו קונה משום דאמר מעכשיו קני. וי"ל דמשמע ליה לה"ה ז"ל דסיפא דמתני' הוא דין כולל בין דאמר מעכשיו בין דלא אמר מעכשיו דכל היכא דמצינו לאוקמי הדין כולל מוקמינן כסתם מתניתין:

ז ולא יתן לו. נראה שהוא הפך מ"ש ובלבד שיתננו לו מתנה גמורה:

ח תערובת חמץ עוברין עליה משום בל יראה ובל ימצא. ריש פרק ואלו עוברין (דף מ"ב) כו' ופי' רש"י ז"ל ואלו עוברים עליה כו' כן כתב ה"ה ז"ל. וא"ת למה ליה לה"ה לומר דרבינו מפרש כפירוש רש"י כיון שהוא סבור דדעת רבינו הוא

מגדל עוז

אלא למ"ד דבר הגורם לממון לאו כממון דמי מאי איכא למימר ת"ל לא ימצא איכא דאמרי סניתא למ"ד דבר הגורם לממון לאו כממון דמי היינו דכתיב לא ימצא כלומר היינו דאיצטריך למיכתב לא ימצא להייבו אלא למ"ד דבר הגורם לממון כממון דמי לא ימצא למה לי כלומר למאי איצטריך למיכתב הא פשיטא דהיינו כממון דמי היינו אחריות ואפילו בלא קרא ומתרץ איצטריך כלומר אע"ס איצטריך קרא דלא ימצא סד"א הואיל וכי איתיה לאו ברשותיה קאי ולאו כדידיה דמי כלומר ואינו חייב לבערו קמ"ל קרא דלא ימצא דכדידיה דמי וכן פירש"י ז"ל כזה וכן כתב ר"י אלפס ז"ל מסקנא זאת והוא דעת ר"מ ז"ל מפורש הוא באות. ובזה מתורץ מה שהקשה הראב"ד ז"ל מדרב נחמן דאמר בפרק כל שעה פוקו אייתו המירה דבני חילא ומסיקן נמצא והלא כבר נשרף שהרי עינין רואות שאמר לאו והביאו מכלל שלא היה ברשותם. ועוד כי מלבון הגמרא נראה שלפעמים נגנב או נאבד ולפעמים נשאר ואינו תובע שהיו הם שומרים אותו חמץ בביתם ממש אלא אדרבה אורחא דמילתא לשמרו בבית אחר או עושים לו מחילה בפני עצמו לגרור והתום ובמידי דלייר ותהיה לית ליה רבותא וזה פשוט:

ישראל שהרהין עד ואסור בהנאה לאחר הפסח: כתב הראב"ד ז"ל לא נהיר ולא בהיר וכו': **ואני** אומר רבינו אפרים ז"ל הסכים ופירש כן וכן נראה על נכון גמרא וסברא דהא התם פרק כל שעה גמרא מתניתין דעכו"ם שהלוה את ישראל על חמצו מייתי עלה לאלתר מימרא דבעל חוב אביי אמר למפרע הוא גובה ורבא אמר מכאן להבא הוא גובה ושקלינן וטרינן עלה ממתני' ואוקמינן בשהרהינו אצלו והדר אמרינן לימא כתנאי וכו' עד דמסיק ישראל מעכו"ם קני עכו"ם מישראל לא קני ומותבינן עלה ממתניתין עד דמסיק לבדיה הלכה פסוקה אלא לאו ש"מ שאני היכא דא"ל מעכשיו לסיכה דלא א"ל מעכשיו למדנו דלגבי עכו"ם בעינן מעכשיו כמ"ש ר"מ ז"ל וכן הביא אותה ר"י אלפס ז"ל וגם מסוגיין דלמפרע ולהבא שמעינן דמיירי ודאי כר"מ ז"ל כשהגיע הזמן שקבע לו קודם הפסח דמסקינא בעתא הוא דקם ליה ברשותיה דאי לאו הכי למאי מייתי לה הא לא דמיין להדדי וסברא נמי איתא שאם לא הגיע עדיין הזמן שהרהינו אצלו במאי קני ליה ומעכשיו נמי דקאמר מאי קא מהני ליה אכתי לא מטא זימניה וכדמשמע מתוך פירש"י ע"כ: **ישראל** ועכו"ם שהיו באין בספינה כו' על בל יראה ובל ימצא. בתוספתא פרק כל שעה: **תערובת** חמץ וכו' עד מדברים הנאכלים. לשון

הגהות מיימוניות

[ד] עיין בהל' מאכלות אסורות פ"ג, ע"כ: [ס] פסק ראב"ן דבש של עכו"ם אין מחזיקין בו

שעושין אותו מן הקמח. וכל כיוצא באלו מדברים הנאכלים. אבל דבר שיש בו תערובת חמץ ואינו ראוי לאכילה הרי זה מותר לקיימו בפסח: ט כיצד עריבת העבדנין שנתן לתוכן קמח ועורות אפילו נתנו שעה אחת קודם הביעור הרי זה מותר לקיימו. ואם לא נתן העורות ונתן הקמח קודם שלשה ימים לשעת הביעור מותר לקיימו שהרי נפסד והבאיש. תוך שלשה ימים חייב לבער: י *וכן הקילור והרטיה והאספלנית והתריא"ק שנתן לתוכן חמץ מותר לקיימן בפסח שהרי נפסדה צורת החמץ: יא *הפת עצמה שעפשה ונפסלה מלאכול הכלב ומלוגמא שנסרחה אינו צריך לבער. *בגדים שכבסו [ז] אותן בחלב חטה וכן ניירות שדבקו אותן בחמץ וכל כיוצא בזה מותר לקיימן בפסח ואין בהן משום לא יראה ולא ימצא שאין צורת החמץ עומדת: יב דבר שנתערב בו חמץ ואינו מאכל לאדם כלל. או שאינו מאכל כל אדם כגון התריא"ק וכיוצא בו אע"פ שמותר לקיימו אסור לאכלו עד אחר הפסח. ואע"פ שאין בו מן החמץ אלא כל שהוא הרי זה אסור לאכלו:

אין

השגת הראב"ד

*וכן הקילור וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש דמאהר קבל ומטעם אחר ולא מטעמו:

*הפת עצמה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי מפרש בשנסרחה ולבסוף נתחמצה עכ"ל:

*בגדים שכבסו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אין זה טעם אלא שכבר נפסל מן אכילת הכלב ועל כל זה שהוא כמו שייחדוהו לישיבה ונתן פניו בטיט עכ"ל:

מגיד משנה

כזית בכדי א"פ וזהו שכתב כגון כותח הבבלי וכו' אותן שהזכיר פ"א שיש בהן כזית בכדי א"פ וזה הפסק הוא עיקר. ויש מן הגאונים סוברין שאפילו בפחות מכן עובר עליו וגם ראיתי מי שמפרש דברי רבינו כך שאע"פ שאינו עובר באכילתו חייב בביעורו שהרי יש כזית חמץ שם ואע"פ שהוא מעורב בכמה זיתים עובר הוא על קיומו. כך פירש דברי רבינו הרב ר' משה הכהן ז"ל וסייע דברי רבינו בדעת זו. וכונת רבינו צריכה לי עיון:

אבל דבר שיש בו תערובת וכו' כיצד עריבת העבדנין. ברייתא פרק אלו עוברין (דף מ"ה) ת"ר עריבת העבדנין שנתן בתוכה קמח תוך שלשה ימים חייב לבער אחר שלשה ימים אין חייב לבער. אמר ר' נתן בד"א שלא נתן בתוכה עורות אבל נתן לתוכה עורות אפילו תוך שלשה אין צריך לבער אמר רבא הלכה כר' נתן אפילו יום אחד אפילו שעה אחת ע"כ בגמ':

י וכן הקילור והרטיה והאספלנית וכו'. תוספתא הקלור והאספלנית והרטיה שנתן לתוכן קמח אין צריך לבער והובאה בהלכות וכתב רבינו האיי גאון וכ"ש תריא"ק שאינו צריך לבער ונתבארו דברי רבינו. ובהשגות א"א זה שבוש דמאהר קבל ומטעם אחר ולא מטעמו עכ"ל. ואין בדברים אלו טעם:

יא הפת עצמה שעפשה וכו'. ברייתא שם (דף מ"ה:) וכבר באלרתי דין זה פ"א:

מלוגמא של חמץ שנסרחה וכו'. תוספתא בהלכות מלוגמא שנסרחה אינו צריך לבער ע"כ. ובהשגות א"א בירושלמי מפרש שנסרחה ולבסוף נתחמצה ע"כ. ובאמת שכן הוא בירושלמי ולא הביאו בהלכות וגם רבינו לא כתבו לפי שדברי הירושלמי הם בנתחמצה בפסח ובכה"ג בעינן נסרחה ולבסוף נתחמצה ודברי התוספתא הם בנסרחה קודם הפסח דכי אתא פסח לא חל עליה איסור חמץ דהא הות סרוחה והוה לה כפת שעפשה ונפסלה מלאכול לכלב דודאי נתחמצה ולבסוף עפשה. ואפשר דמלוגמא שנסרחה אינה ראויה אף לכלב וכן עיקר ולזה סתמו ההלכות ורבינו: בגדים שכבסו אותן בחלב חטה וכו'. מה שכתב רבינו וכן ניירות שדבקו אותן בחמץ אינו מה שנזכר (דף מ"ב.) בגמרא קולן של סופרים דהתם אסור לקיימו והוא קודם שדבקו בו הניירות שהרי הוא מוקצה בעיניה ואסור לקיימו אלא דברי רבינו הם אחר שדבקו בו הניירות וה"ל כעריבה שנתן לתוכה עורות. וז"ש רבינו שאין צורת החמץ עומדת. ודבר ברור הוא שאחר שנתדבקו מותר לקיימן. ובהשגות א"א אין זה טעם אלא שכבר נפסל וכו'. ואין בסתירה טעם ודברי רבינו הכרח:

יב דבר שנתערב בו חמץ וכו'. מבואר בגמ' (דף ל'.) דחמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו במשהו כמו שכתבתי פ"א והרבה מהגאונים כדעת רבינו שאפילו נתערב כמה זמן קודם הפסח אסור לאכלו בפסח שהוזר וניעור וכ"כ בהלכות ה"ר יצחק ן' גיאת ז"ל. ויש מן האחרונים חולקים בזה ואומרין דכל שנתערב קודם זמנו אינו חוזר וניעור ואין איסורו במשהו וכדברי הגאונים ראוי לנהוג ולהחמיר. ודע שדין תערובת חמץ הוא כדין שאר תערובות אלא שמה שאוסר בשאר תערובות פחות מששים אוסר בחמץ במשהו אבל אם בשאר תערובות לא היה צריך ששים אלא קליפה או נטילת מקום כמו שמבואר בהל' מאכלות אסורות אף בחמץ כן ר"ל שאם בחם בלא רוטב די בקליפה שאם נגע ככר חמץ בככר מצה ושניהם חמין ואין שם דבר המפעפע לא אסר אלא מקום מגעו בלבד לפי שאינו מבליע יותר וזה ברור כתבוהו המפרשים ז"ל ושם בהלכות מאכלות אסורות יתבאר דיני התערובת בארוכה. ותערובת חמץ שעבר עליו הפסח נראה מדברי רבינו שכיון שהוא עובר עליו ודאי אסור הוא לאחר הפסח וכשאמרו כי קנים ר"ש ה"מ בעיניה אבל ע"י תערובת לא ר"ל שאם עבר הפסח על חמץ ואח"כ נתערב מותר לפי שבתערובת זה לא נעשה איסור ולא עבר עליו הפסח אבל בתערובת שעבר עליו הפסח כיון שהיה מחוייב לבערו ועבר עליו אסור ויש מפרשים שכתבו כן. ודוקא בחמץ שיש בו כזית בכדי א"פ שעובר עליו כפי מה שכתבתי למעלה:

אין

כסף משנה

ס"ה כבר נתבאר בפ"א וכו'. ולי יותר מתיישב אלי פירוש ה"ר משה כהן דאע"ג דלאכילתו על אכילתו בעינן כזית בכדי אכילת פרס לעבור עליו בבל יראה ובל ימצא בבציר מהכי סגי והטעם משום דלענין אכילה כל שהוא פחות מכזית בכדי א"פ ה"ל כאילו אכל חצי זית היום וחצי זית למחר ואינו לוקה שכלל הוא בידינו שכל שאכל כזית איסור ושהה באכילתו יותר מכדי א"פ אין לוקין עליו אבל לעבור עליו בבל יראה כיון שעוברין על התערובת מאחר שיש כאן כזית מה לי שיהיה בכדי א"פ או יותר מא"פ. ומה שהביא ה"ה ראיה ממה שכתב כאן רבינו כגון כותח הבבלי וכו' אותן שהזכיר פ"א (שאין) [שיש] בהם כזית בכדי א"פ לאו ראיה היא שהרי ה"ה בעצמו כתב שם בהשיבו להשגת הראב"ד ואני אומר שאין זו השגה שרבינו כבר ביאר הדין במה הוא תלוי ובאר דדוקא כשאכל באלו כזית בכדי אכילת פרס אע"פ שבדרך אכילתן אין שם השיעור הזה לפי דרכן של בני אדם ולזה כתבו בהל' כגון כותח הבבלי מ"מ אם אכלו ודאי לוקה, עכ"ל. הרי שהוא אומר דלפי דרכן של בני אדם בכותח וכיוצא בו אין בהם כזית בכדי א"פ ובפרק א' לפי שהוצרך לחלק בין יש בהם כזית בכדי א"פ לאין בהם נקט יש בהם כזית ברישא והדר אמר דכי אין בו כזית אינו לוקה וכן דרך המדברים למינקט הן קודם ללאו אבל הכא נקיט סתמא לפי דרכן של בני אדם שאין בו כזית בכדי א"פ ועוד שכיון שלמעלה בפ"א חילק בין יש בו כזית בכדי א"פ לאין בו וכאן כתב סתם הא ודאי לא שני ליה לענין זה בין יש בו כזית בכדי א"פ לאין בו:

חמשת

לחם משנה

הוא דמה שעובר בבל יראה הוא היכא דאיכא כזית בכדי א"פ אפילו יפרש כפירוש התוספות מאי אלו עוברים ר"ל עוברים מעל השלחן אבל ליכא לאו בשהייה אתי שפיר דע"כ לא קאמרינן הכי אלא משום דבגמרא לא מרבינן ליה מכל מחמצת ואפילו באכילה לית לן איסורא אלא מרבויא דכל ולהכי בשהייה דליכא רבויא ליכא לאו אבל בכזית בכדי א"פ דאיכא רבויא ודאי דאיסורו בשהייה כחמץ גמור. וי"ל דה"ה לא כתב כן אלא מפני שיש פי' אחר בדעת רבינו דאפילו בדליכא כזית בכדי א"פ חייב בשהייה וכדכתב לקמיה בשם הרמ"ך ואם היה מפרש רבינו כפי' התוספות אין מקום לפי' זה כלל דהא אפילו לר"א ליכא לאו בשהייה בדליכא כזית בכדי א"פ כ"ש לרבנן אבל אם יפרש כפי' רש"י ז"ל יש מקום לשני הפירושים ולהכי כתב ה"ה דיש לומר דרבינו מפרש כפירוש רש"י ז"ל ולהכי כונתו צריכה עיון אם הוא כפירוש הראשון או כפירוש השני:

י וכן הקילור והרטייה והתריאק"ה וכו'. בהשגות כתוב זה שבוש דמאהר קבל הטעם כו'. כונתו לומר דאין הטעם אלא מפני שנפסל מן הכלב כמו שכתב לקמן בהשגה אחרת:

יא מלוגמא (של חמץ). לשון ה"ה נראה דהוה ליה כפת שעיפשה וכו'. כלומר ואע"ג דראויה לכלב מ"מ כיון שהיא מלוגמא שאינו פת גמור דמי להתם דהתם נמי גבי חימוה ולבסוף עיפשה ואפילו דמלוגמא כו' ר"ל או אפשר דהתם והכא שויה והכא נפסלה אפילו מלאכול לכלב וכן עיקר: בגדים שכבסו אותן בחלב חטה וכו'. כתב ה"ה שהם מוקצה בעינייהו ואסור לקיימן וא"ת הא קי"ל כרבנן דליכא לאו בתערובת חמץ ולא בחמץ נוקשה ואפילו ר' אליעזר לא פליג אלא בתערובת אבל בחמץ נוקשה מודה כדאמרו בגמרא הגיא כוותיה וכו'. וי"ל דמ"מ איסורא איכא כדכתב הטור ז"ל וכיון דאיכא איסורא מדאורייתא ודאי דאיכא איסור שהייה מדרבנן כדמשמע שם מדברי הרב ב"י שהקשה על הטור כפי הסברא הזאת. [כתב עוד ה"ה] ודוקא בחמץ שיש בו כזית וכו' וא"ת אם נאמר כפי' הרמ"ך בדברי רבינו דס"ל דאיכא איסור בשהייה אפילו בדליכא כזית בכדי א"פ אי אפשר לומר דהמקיים תערובת אסור דא"כ לפי טעם רבינו בהל' מאכלות אסורות פטור דהטעם דהחמץ אין לו בטול משום דהוי דבר שיש לו מתירין קשה דהתינח בשיש משהו דלא בטיל מהאי טעמא אבל כשיש כזית אפילו שיהיה בכמה זיתים אסור לקיימו ואם המקיים התערובת אסור הא הוי דבר שאין לו מתירין אחר הפסח דתערובתו אסור לאחר הפסח כיון דקיימו בשלמא לה"ה ז"ל דס"ל דדוקא אי איכא כזית בכדי א"פ ודאי דלא שייך לומר בכזית בכדי א"פ לבטל דהא ודאי אין שיעור שיש לבטלו ואי כזית בכמה בילים הוי דבר שיש לו מתירין. וכי תימא אין דין זה אלא לפירוש ה"ה בדברי רבינו אבל לפי' הרמ"ך ודאי דס"ל כדברי רבינו דמקיים התערובת מותר זה אי אפשר דהא ה"ה נסתפק בדעת רבינו ז"ל אם כונתו כפירוש

הגהות מיימוניות

בו חמץ לומר דיש קמח בו אם לא נדע בבירור אבי"ה, ע"כ: [ו] וכן כתב בתשובה העיד ר' משולם על רבי אליעזר הגדול שהיו בגדיו גשטירק"ט בפסח וכן נהג אחריו ר"י:

מגדל עוז

לשון מכילתא כל מחמצת לא תאכלו לרבות כותח הבבלי ושכר המדי וחומץ האדומי יכול יהו חייבין עליהן כרת ת"ל חמץ מה חמץ מין אחד שהוא מין גמור יצאו אלו שאינן מין גמור כזו לעבור עליהן בלא תעשה ע"כ: וכן הקילור עד נפסדה צורת החמץ: כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש וכו':

ואני אומר מרבותיו קיבל ר"י אלפס ז"ל שהוא דקדק כך מתוך ההלכה פ"ק דפסחים ופרק ואלו עוברין גמרא מתני' דבלק שבכדקי ונסתייע מן התוספתא כראוי וכן כתב הר"ם ז"ל מקולי בשכר אלא א"כ יש בו כזית בכדי אכילת פרס וכן חמץ נוקשה ואם הראב"ד יש לו טעמים אחרים אנכי לא ידעתי וזה דין ראוי וכמו שאכתוב בסמוך: הפת שעיפשה עד צריך לבער: כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי מפרש בשנסרחה ולבסוף נתחמצה עכ"ל: ואני אומר ר"י אלפס כתב כדברי ר"מ ז"ל בהלכה הנזכרת ובתוספתא ולא חשש לזה הירושלמי והדין עמו. חדא דהא אנן לגבי עריבת העבדנין פסקינן כר' נתן להדיא שאם נתן לתוכן עורות אפילו שעה אחת אינו חייב לבער והא התם נתחמצה קודם ואח"כ נסרחה ועוד הפת שעיפשה ונפסלה מלאכול לכלב חמץ היה תחלה ואח"כ נפסל והתיקוא פ"ק דפסחים ופ' אלו עוברין דאינו צריך לבער מפני שנפסדה צורתו כמו שכתב ר"מ ז"ל דהיינו פי' שנפסלה מלאכול לכלב דברייתא ומתני' דפ' אלו עוברין וכמו שפירש"י ז"ל: בגדים שכבסן עד צורת החמץ עומדת. פ' אלו עוברין ובתוספתא: כתב הראב"ד אין זה טעם וכו': ואני אומר כבר כתבתי תשובה נאמנה בזה פעמים שלש בס"ד: דבר שנתערב עד סוף הפרק. פרק אלו עוברין:

כסף משנה

פ"ה ב חמשת מיני דגן אלו אם לשן במי פירות בלבד וכו'. ומי פירות הן כגון יין וחלב וכו' ומי תפוחים ומי רמונים. למדנו מדבריו אלה שכל הדברים שאינן מים נקראים מי פירות וכתב עוד בפ' עצמו וכן מותר ללוש ביין ושמן או דבש וכו' ושיום הראשון אסור ללוש ולקטף אלא במים בלבד לא משום חמץ וכו', וזה סותר למה שכתב בפ"ו מצה שלשה במי פירות יוצא בה ידי חובתו בפסח וכו' שנראה מדבריו שאם לשה באחד מי פירות חוץ מיין ושמן ודבש וחלב יוצא ידי חובתו וכמו שכתב ה"ה. ונראה לי שכשאמר אלא במים בלבד היינו לכתחלה ומ"ש בפ"ו מצה שלשה במי פירות וכו' היינו בדיעבד ובשמן ויין ודבש וחלב אינו יוצא אפילו בדיעבד. ויש מי שאומר שמצא נוסחא ישנה דלא שאני לרבינו בין יין ושמן ודבש לשאר מי פירות דבכלהו לא יצא ידי חובתו ובכך אתי שפיר מה שכתב בפרק זה אלא במים בלבד:

מגיד משנה

פ"ה א אין אסור משום חמץ בפסח אלא חמשת המינין וכו'. פרק כל שעה (דף ל"ה.) אלו דברים שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחטים ובשעורים ובכוסמין ובשבולת שועל ובשיפון ובגמרא הני אין אורז ודוחן לא מנא ה"מ אמר קרא לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות להם עוני דברים הבאין לידי חמוץ אדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח יצאו אלו שאינן באין לידי חמוץ אלא לידי סרחון:

ב חמשת מיני דגן אלו וכו'. שם אמר ר"ל עיסה שנילושה ביין ושמן ודבש אין חייבין על חמוצה כרת והאריכו טעמא משום דה"ל מי פירות ומי פירות אין מחמיצין. וכתבו רוב המפרשים דלאו דוקא כרת אלא אפילו איסורא ליכא והביאו לזה ראיות. ובהשגות א"א אין דבר זה פשוט ולא הכל מודים וכו'. ודעת רש"י ז"ל כך היא וכבר דחו אותו בתוספות ובעטור בראיות ברורות ודעת הגאונים ז"ל ג"כ כך היא שמי פירות אין מחמיצין כלל ואפילו לכתחלה אין בו שום חשש וכן נהגו ועיקר: והוא שלא יתערב בהן וכו'. זה מבואר בירושלמי ומבואר (דף ל"ו.) בגמרא בברייתא דאין לשין את העיסה ביין ושמן ודבש דע"י מים מחמיצין. וכן במסכת אלו עוברין (דף מ"ב.), וזה מוסכם:

ג אין מבשלין חטים במים וכו'. תוספתא ויש גם כן בגמ' (דף ל"ט:) אדמבשל ליה אחמועי מחמע: אין קולין את הבצק בשמן וכו'. נראה ברור שכיון שהבצק נלוש במים אין לבשלו אפילו במי פירות לפי שכבר נתבאר מן הגאונים שעם תערובת המים מחמיצין ואדמבשל ליה מחמיץ כמו שנזכר למעלה ויש מן הגאונים מתירין לטגנה בשמן כשהרתיח המחבת יפה ואין דבריהם נכונים: אבל מבשלין את הקמח הקלוי ואת הפת וכו'. ברייתא שם אלו דברים שאין באים לידי חמוץ האפוי והמבושל וחלוט שהלטו ברותחין והקשו מבושל אדמבשל ליה אחמועי מחמע ותירץ רב פפא אפוי שבשלו קא אמרינן. ומפרש רבינו אפילו פת גמור או קמח קלוי שנקלה בעודו קמח וכן מבואר בתוספתא אבל אם קלה החטים או השעורים אין קמח שלהן מותר לבשלו כמו שיתבאר בסמוך: וכבר נהגו בשנער וכו'. בהלכות והאידנא נמי ליכא בזמן הזה מאן דידע למחלט הלכך אסור ע"כ. וכן כתבו הגאונים ז"ל:

ד מותר לבשל הדגן או הקמח וכו'. שם אמרי דבי רבי שילא ותיקא שרי והקשו והא תניא ותיקא אסור ותירצו לא קשיא הא במיא ומלחא הא במשחא ומלחא. ובהלכות משחא ומלחא כיון דלית ביה מיא משחא מי פירות ניהו ומי פירות אין מחמיצין. ופירוש ותיקא עלירה, עכ"ל:

פרק חמישי

א אין [א]אסור משום חמץ בפסח אלא חמשת מיני דגן בלבד. והם שני מיני חטים שהן החטה והכוסמת. ושלשה מיני השעורים שהן השעורה ושבולת שועל והשיפון. אבל הקטניות כגון אורז ודוחן ופולים ועדשים וכיוצא בהן אין בהן משום חמץ אלא אפילו לש קמח אורז וכיוצא בו ברותחין וכסהו בבגדים עד שנתפח כמו בצק שהחמיץ הרי זה מותר באכילה שאין זה חמוץ אלא סרחון: ב חמשת מיני דגן אלו [ב]אם לשן במי פירות בלבד בלא שום מים לעולם *אין באין לידי חמוץ אלא אפילו הניחן כל היום עד שנתפח הבצק מותר באכילה*). שאין מי [א] פירות מחמיצין אלא מסריחין. ומי פירות הן כגון יין וחלב [ב] ודבש ושמן זית ומי תפוחים ומי רמונים וכל כיוצא בהן משאר יינות [ג]ושמנים ומשקין. והוא שלא יתערב בהן שום מים בעולם. ואם נתערב בהן מים כל שהוא הרי אלו מחמיצין: ג [ג]אין מבשלין חטים במים כגון ריפות ולא קמח כגון לביבות. ואם בישל הרי זה חמץ גמור והוא שיתבקעו בתבשיל. [ד]אין קולין את הבצק בשמן על המחבת. אבל מבשלין את הפת ואת הקמח הקלוי. [ג] ואם הרתיח המים הרבה ואחר כך השליך לתוכן הקמח הרי זה מותר מפני שהוא מתבשל מיד קודם שיחמיץ. וכבר נהגו בשנער ובספרד ובכל המערב לאסור דבר זה גזרה שמא לא ירתיח המים יפה יפה: ד [ה]מותר לבשל הדגן או הקמח במי פירות. וכן בצק שלשו במי פירות אם בשלו במי פירות או קלהו על המחבת בשמן הרי זה מותר שמי פירות אינן מחמיצין: ה [ו]כרמל שמהבהבין אותו באור וטוחנין אותו אין מבשלין את הקמח שלו במים שמא לא נקלה באור יפה ונמצא מחמיץ כשמבשלין אותו. וכן כשמוללין הקדרות החדשות אין מבשלין בהן אלא מצה אפויה שחזרו וטחנו אותה אבל קמח קלי [ד] אסור שמא לא קלהו יפה ויבוא לידי חמוץ: ו [ז]אין בוללין את השעורין במים בפסח מפני שהן רפין ומחמיצין במהרה. ואם בלל אם רפו כדי שאם הניחן על פי הביב שאופין עליו החלות יתבקעו הרי אלו אסורין. ואם לא הגיעו לרפיון זה הרי אלו מותרין: ז [ה] החטים מותר לבלול אותן במים

השגת הראב"ד

*אין (אסור) [באין] וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אין דבר זה פשוט ולא הכל מודים בו דנהי דאין עושין חמץ גמור ואין חייבים על חמוצו כרת אבל נוקשה מיהא הוי ואסור עכ"ל:

*) בדפוס וויניציא, אין חייבין עליו כרת. והנוס' הזאת היתה לבעל מ"ע, ועי' שלטי הגבורים שנוס' מוטעת היא:

א טור סי' תנג סמ"ג לאוין עט: ב טור סי' תסב ע"ש סמ"ג שם: ג ע"ש בטור לענין מלח דהוי בכלל מי פירות: ד טור סי' תסג סמ"ג שם: ה טור סי' תסא ע"ש: ו טור סי' תסב סמ"ג שם: ז טור סי' תס"ג: ח טור סי' תסג סמ"ג שם:

ה כרמל שמהבהבין אותו וכו'. שם אמר מר זוטרא לא לימחי איניש קדרה בקמחא דאבישונא דלמא לא בשיל שפיר ואתי לידי חמוץ ומשם למד רבינו דכל שכן שאין מבשלין אותו: וכן כשמוללין את הקדרות וכו'. מימרא הזכרתיה בסמוך (דף מ':) ושם אמרו רבא מחו ליה בחסיסי. ובהלכות פירוש בחסיסי מצה אפויה שטוחנין אותה ומבשלין אותה במים ומוללין בה את הקדרות, עכ"ל:

ו אין בוללין את השעורים וכו'. שם (דף מ'.) אין לותתין את השעורים בפסח ואם לתת נתבקעו אסורות לא נתבקעו מותרות אמר מר עוקבא לא נתבקעו ממש אלא כל שמניחין אותן על פי הביב והן מתבקעות מאליהן ושמואל אמר נתבקעו ממש ומפורש בהלכות דעבדינן לחומרא כמר עוקבא לענין מיכלינהו להני שערי כמ"ש שם בארוכה:

ז החטים מותר לבלול אותן וכו'. שם מותר ללתות והוא בחטים כמבואר שם. וכתב רבינו וטוחנין אותן מיד לפי שאם שהו ודאי מחמיצין הן כדמוכח (דף מ':) בההיא ארבא דטבעא

לחם משנה

כפי' הרמ"ך ומ"מ כתב דין זה לקמן פשוט לדעתו משמע דלכל הפירושים איתיה. וי"ל דמכל מקום אין זו סברא דפחות מכזית לא ליבטיל משום דהוי דבר שיש לו מתירין וכזית ליבטיל והכי לא פלוג ואמרו דכזית לא ליבטיל. ומ"ש ה"ה שנראה מדברי רבינו דין זה לא ראיתי טעם ברור בדברי רבינו אלא משום דסתם ולא כתב דתערובת חמץ מותר:

פ"ה ב שאין מי פירות מחמיצין וכו' ומי פירות הן כגון יין וחלב וכו'. כתב ה"ה ומבואר בגמרא בברייתא וכו', אע"ג דרבינו פסק לקמן בפרק זה כר"ע דמתיר מ"מ לא פליג עליה דת"ק (דף ל"ו) משום דת"ק קאמר דמחמיצין הם יותר מהמים ולהכי פליג ר"ע ואמר דאין מחמיצין (הן) אלא כמים:

ה הקדרות החדשות וכו'. לא ידעתי מה טעם להדשות דמן הגמרא (דף ל"ט:) משמע דהסי מלילא הוה לעבות המאכל. אבל קמח קלי פי' קמח הבא מכרמל קלי אבל הקמח הקלוי כבר נתבאר שהוא מותר:

תבשיל

מגדל עוז

פ"ה אין (אסור משום חמץ) [באין לידי חמוץ] כו' עד מסריחין: כתב הראב"ד ז"ל אין דבר זה פשוט ולא הכל מודים וכו': ואני אומר זה מחלוקת ישנה היא והלכות פ' כל שעה (דף ל"ה) מורה כר"מ ז"ל ורבותיו והעומדים בשיטתו וגם רבותי נ"ע היו אוחזין בו ומורי הרשב"א ז"ל היה נוהג בו היתר לעצמו וכ"ש שהיה מורה לאחרים ובאר רבותי הצרפתים נ"ע היו נוהגין בו חומרא ואני אחריהם נהגתי חומרא לעצמי ומיקל אני לאחרים כר"מ ז"ל בהוראתי כאורח הלכה הלכה על בוריה: חמשת מיני דגן אלו עד ספת מוסרת. הכל פרק כל שעה:

הגהות מיימוניות

[א] וכן כתבו התוספות היתר גמור ודלא כרש"י שפירש אין מחמיצין להתחייב עליה כרת אבל חמץ נוקשה הוי וקאי בלאו אם לא שמרו ומיהרו שלא יחמיץ ובס"ה הביא ראיה לדבריו מפרק כל המנחות תפוח שריסקו ונתנו לתוך העיסה וחימצה הרי זו אסורה ור"י ורבינו שמחה וכל הגאונים פסקו כדברי רבינו המחבר וכרבא דתלמודא דידן ודלא כירושלמי דפליג ואמר מי פירות מחמיצין כדמשמע בשילהי כל שעה בירושלמי וההוא דכל המנחות איירי בעיסה שנילושה כבר במים אז הוא מחמיץ בקל כשלאחרי כן נותנין בה מי פירות. ועל הביצים נסתפק רש"י אי הוו מי פירות אי לאו אמנם היה נוהג היתר בדבר מ"מ הלש בביצים טוב לשומרן ולמהר בו כמים עיין בכס"ו, ע"כ: [וב]תשובת ששפכו מים שלנו מפני מת אחר והתיר ריב"א ללוש ביין ואע"פ שאי אפשר ליין בלי טיפת מים שנפלת בשעת הבציר אעפ"כ אין לחוש למים הואיל וכבר נתבטלה עכ"ל סמ"ג: [ב] לא מבעיא דבש תמרים אלא אפילו דבש דבורים נחשב מי פירות דכתיב כאשר תעשינה הדבורים ומתרגם רב יוסף כמה דמנתן דבריתא ושייטן ברוח עלמא ומייתן דובשא מעשבא דטורייא ס"ה: [ג] ישדיו ממתיבתא דהאידנא ליכא מאן דידע ללתות ולמחלט ואין אנו בקיאין בהן ואסור לן לתיתה וחליטה אבי"ה ואלפס: [ד] לגבי אין פנאי ובקיצור אשיבך כחמוד עיני ה"ר אליעזר שיחיה אשר שאלת על קליות שנתיבשו בתנור אי מותרים בפסח הא קי"ל כרבא דאמר מי פירות אין מחמיצין ופליג אאביי דאמר לא לידרוך איניש תרתי שבולי בהדי הדדי וכו' ואפילו אביי מודה בקליות שנתיבשו בתנור ולא אסר אלא למיהרך באש דמסהר להחמיץ תדע דישרי התם [illegible] קמח קלי וכו' כמו שכתבתי ושלום מאיר ב"ר ברוך ש"י, ע"כ: [ה] מבררים את המלח קודם [illegible] שהמלח נתלחלח [illegible]. בתשובה ע"כ:

במים כדי להסיר סובן [ו] וטוחנין אותם מיד כדרך שטוחנין הסולת. וכבר נהגו כל ישראל בשנער ובארץ הצבי ובספרד ובערי המערב שלא יבללו החטים במים גזירה שמא ישהו ויחמיצו: ח [א]תבשיל שנתבשל ונמצאו בו שעורים או חטים אם נתבקעו הרי כל התבשיל [ז] אסור שהרי נתערב בו החמץ. ואם לא נתבקעו מוציאין אותן ושורפן ואוכלין שאר התבשיל. שאין הדגן שנבלל ולא נתבקע חמץ גמור של תורה. ואינו אלא מדברי סופרים: ט משום שנאמר ושמרתם את המצות כלומר הזהרו במצה ושמרו אותה מכל צד חמוץ. [ב]לפיכך אמרו חכמים צריך אדם ליזהר בדגן שאוכל ממנו בפסח שלא יבוא עליו [ח] מים אחר שנקצר עד שלא יהיה בו שום חמוץ. [ג]דגן שנטבע בנהר או שנפל עליו מים כשם שאסור לאוכלו כך אסור לקיימו אלא מוכרו לישראל ומודיעו כדי שיאכלנו קודם הפסח. ואם מוכרו לנכרי קודם הפסח מוכר מעט מעט לכל אחד ואחד כדי שיכלה קודם הפסח שמא יחזור הנכרי וימכרנו לישראל: י [ד]דגן שנפל עליו [ט] דלף כל זמן שהוא טורד טיפה אחר טיפה אפילו כל היום כולו אינו בא לידי חמוץ. אבל כשיפסק אם נשתהה כשיעור הרי זה אסור: יא [ה]אין לשין בפסח עיסה גדולה שמא תחמיץ אלא [י] כשיעור חלה בלבד. ואין לשין לא בחמין ולא בחמי חמה. ולא במים שנשאבו [כ] בו

ביום

א טור סי' תסז: ב טור סי' תנג וע"ש: ג טור וסמ"ג שם: ד טור סי' תסו סמ"ג לאוין עט: ה טור סי' תנה תנו תנט סמ"ג שם:

מגיד משנה

דטבעא בחיטתא וכן כתבו ז"ל. וי"מ שהלחיתה מים מועטים שאינם באים לידי חמוץ בהם ודברי רבינו עיקר: וכבר נהגו כל ישראל. תקנת הגאונים כתובה בהלכות והאידנא שדרו ממתיבתא דאין אנו בקיאין ללתות הלכך לא שרי לן למלתת ע"כ:

ח תבשיל שנתבשל וכו'. זה מבואר בהלכות ה"מ דעבדינן כמר עוקבא לענין מיכלינהו בעינייהו אבל אי מבתכלי בהדי בשולא ולא נתבקעו כיון דאיסור תערובת חמץ במשהו מדרבנן הוא לא אסרו להיות בשולא אא"כ נתבקעו כשמואל ויש מי שאומרים דדוקא בשעורים אבל בחטים אפילו לא נתבקעו אסורין ואוסרין:

ט משום שנאמר (בתורה) ושמרתם את המצות וכו'. שם (דף מ'.) אמר להו רבא להנהו דמהפכי כיפי כי מהפכיתו הפיכו לשם מצה פירש רש"י כיפי עמרים, עכ"ל. ולא נזכר בהלכות ולא בדברי רבינו שום חלוק בין המצה של לילה הראשון למצה שאדם אוכל בשאר ימי הפסח אלא שבסוף ערבי פסחים כתב הרב אלפסי ז"ל היכא דלית ליה כולה סעודתא ממצה דמינטרא אלא כזית בלחוד דמנטר הוא דאית ליה אכיל בריפתא. וכן כתב רבינו בספ"ח מי שאין לו ממצה המשומרת אלא כזית כו'. הורו ז"ל שהשמור אינו מעכב ולכתחלה ראוי לעשותו בכל הדגן אלא שאינו מעכב אלא בלילה הראשון שהוא חובה לאכול מצה המשומרת וזה הכרח לפרש בדבריהם וכן משמע הסוגיא שם בכל שעה. ואע"פ שקשה לי למה לא כתבו הא דבלקוט של נכרים אדם ממלא כרסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה וכונתם צריכה לי עיון. והמנהג הפשוט ידוע שמשמרין המצה מעת קצירה למצה של מצוה ושאר הימים אוכלין מפת שמשמרין אותו מהמזון מעת לישה והרבה מפרשים כתבו שמצוה מן המובחר והדור הוא זה [אף] דקיי"ל דסגי בשמור דקודם לישה לקנות חטים ולשמרם לפסח. ודע שמצה של מצוה אם לשה עכו"ם או חרש שוטה וקטן אפילו אחרים עומדים על גביהם לא יצא וכך העלה הרשב"א ז"ל: דגן שנטבע בנהר או שנפל עליו מים וכו'. שם (דף מ':) ההיא ארבא דטבעא בחיטתא שריה רבא לזבוני לנכרי והקשו עליו דלמא הדר מזבין ליה לישראל והדר ביה ואמר ניזבנינהו קבא קבא לישראל כי היכי דכליא קמי פסחא. ורבינו נראה שאינו גורס קבא קבא לישראל אלא קבא קבא סתם ולנכרי הוא, ולזה כתב רבינו ואם מוכרו לנכרי מוכרו מעט מעט. והיתר שכתב במכירה לישראל ובהודעה פשוט הוא ולא הוצרכו בגמ' להזכיר ובעל העיטור גורס קבא קבא לישראל וכתב דה"ה לנכרי:

י דגן שנפל עליו וכו'. שם (דף ל"ט:) תניא ר' יוסי בר"י אומר קמח שנפל לתוכו דלף כל היום כולו אינו בא לידי חמוץ אמר רב פפא והוא דעביד טיף (טיף) להדי טיף (טיף). ורבינו הזכיר דגן ונראה שכך היה גרסתו או שדגן כולל ג"כ הקמח וזה עיקר:

יא אין לשין בפסח וכו'. פרק אלו עוברין (דף מ"ח.) אמר רבא קבא מלוגנאה לפסחא וכן לחלה והקשו והא אנן תנן חמשת רבעים קמח חייבין בחלה ותירצו קבא מלוגנאה נמי קאי אהאי שיעורא: ואין לשין לא בחמין וכו'. סוף כל שעה (דף מ"ב.) אמר רב יהודה אשה לא תלוש אלא במים שלנו דרש רבא אשה לא תלוש לא בחמה ולא בחמין

כסף משנה

ט דגן שנטבע בנהר או שנפל עליו מים וכו'. כתוב בטור אורח חיים חטין שבאו בספינה וכו' אלא ימכרם לישראל מעט מעט בענין שיוכל לאכלם קודם הפסח וכתב בעל העיטור אפילו לא הודיעו כיון שיכול לאוכלם קודם הפסח. והרמב"ם כתב שצריך להודיעו ומסתברא כדברי בעל העיטור מדלא שרי אלא דבר מועט שאם מודיעו אפילו טובא נמי עכ"ל. ואיני יודע היאך שייכא קושיא זו לרבינו שהרי גם רבינו אמר שאפילו כולו יכול למכור לישראל אם הודיעו וכשאמרו בגמרא מזבנינהו קבא קבא לא גריס רבינו לישראל אלא גריסא מסדר דשרי לזבוני לנכרי כולו והשתא אמר דדוקא קבא קבא כי היכי דכליא קמי פסחא כלומר שאם הנכרי יקנה הרבה יבא למכרו קודם הפסח או בתוך הפסח לישראל אבל כשאינו קונה אלא קבא קבא לביתו צריך אותו ויכלה קודם הפסח וליכא למיחש למידי:

ואם

לחם משנה

ח תבשיל שנתבשל ונמצאו בו שעורים וכו'. כפי הנראה פירוש דברי רבינו הוא דהוא סבור דמאי דקאמר (דף מ') מר עוקבא אלא כל שאילו מניחים (אותן) ע"פ הביב ר"ל שבכך הם אסורים מדרבנן משום שנאמר ושמרתם את המצות ולהכי קאמר דכיון דהוא מדרבנן בטיל, וקשה לזה דא"כ למה פסק כההיא דמניחים דמר עוקבא דאי טעמא הוא משום ספיקא כנראה מדברי ההלכות הא הוי דבר דרבנן והוי לקולא וכדפסיק לעיל רבינו דבכל תיקו דהוי ספיקא דרבנן ולקולא. ואפשר לומר דמ"מ רצה לפסוק כמר עוקבא משום דמסתבר טעמיה אע"פ דהוי דבר דרבנן והיינו למכלינהו בעיניה אבל לאסור התערובת ודאי דמותר אפילו למר עוקבא כיון דאינהו גופייהו הוו מדרבנן ומה שאין לו ביטול הוי ג"כ דרבנן א"כ הוו תרי דרבנן זה נראה בדעתו ז"ל. וא"כ יש לתמוה על ה"ה שרצה להסכים דעת ההל' עם דעת רבינו שטעם ההלכות אינו כך אלא דס"ל דמאי דקאמר מר עוקבא כל שאילו מניחים כו' הוי מדאורייתא ולכך קאמר דספיקא דאורייתא להומרא ואידך פסק כשמואל משום דהוי דרבנן וא"כ דעת רבינו כמו שביארתי אלא שיש לומר בדוחק שמה שרצה להסכים הרב המגיד ז"ל דעת רבינו עם דעת ההלכות הוא לענין הדין אבל לא מטעמו אבל אין זה נראה מדבריו וצ"ע:

ט דגן שנטבע וכו' או שנפל עליו מים וכו'. פי' אבל לישראל אפילו מעט מעט לא ולכך כתב ה"ה דהיה גרסתו בגמרא (דף מ':) קבא קבא סתם דמשמע לעכו"ם אבל לא לישראל בלי הודעה דגזירה שמא ישתייר ממנו כולם ויאכלנו אחר הפסח אבל בעכו"ם הוי תרי גזירות הדא שמא ימכרנו ושלא ימכרנו לישראל ואפילו ימכרנו שמא ישתייר ישראל ממנו עד לאחר הפסח וכל כי האי לא גזרינן:

כל

הגהות מיימוניות

[ו] וכן כתב ראב"ם וז"ל אבל חיטי דשרינן קי"ל כרבא דאמר מצוה ללתות הילכך חטין המובאין בשוק וגשמים מזלפין עליהם אין לחוש להם ועוד דאמרינן כל אגב ביזלייהו לא מחמצי הילכך אם ירדו רוב גשמים עליהם ושק של חטים שרוי בגשמים ושרייתן מרובה חוששין ואין האוכלן בכרת ועוברים עליהם בבל יראה ובל ימצא דהוה ליה כי ההוא ארבא דטבע בחישתא דאמרינן דהוה ליה חמץ אע"פ שלא נתבקעו ולא הצריכו נתבקעו אלא בלתיתת שזילופה מועטת אבל במקום שרייה מרובה אפילו לא נתבקעו אסורות עכ"ל. וכן התיר רבינו יואל הלוי לקנות תבואה שמוליכין בספינה לצורך הפסח דאגב ביזלייהו לא מחמצי אבל בתבואה שבשולי הספינה אם יש מים תחתיה אסורה דדמיא לההוא ארבא כו'. ומים שנפלו על שק של קמח או שנפל שק על טיט התיר רבינו שמריה לרקד הקמח כדי שתשאר העיסה למעלה וראייתו משלהי כל שעה ירושלמי דגרסינן חד מן אילין דבי ביראה הוה ליה גרבא דמשחא גו אוצרא דחיטי אתי שאיל לרבנן אמרו ליה זיל גרוף מה דתחותיהון: [וכתב הרא"ש על מי שהתיר לרקד הקמח שנתלחלח קולא גדולה היא זאת לעשות כך בתוך הפסח שחמץ במשהו כי שמא יעבור עם הקמח חמץ כל שהוא בנפה וראיתי מורים להלכה למעשה שיאחוז בידו כל המקום המלוחלח בשק עד שיריק כל הקמח שבשק והכי עדיף טפי]: [ז] אסור בכל שהוא והכלי שהיה בו תבשיל זה והכף שנתחב בו וכן הכסוי שעליו אסור בכל שהוא. מצאתי בשם ריב"א דקי"ל כשמואל דאמר נתבקעו ממש והיינו דוקא בשעורים כדעבד מעשה התם אבל חטין או שיפון או שבולת שועל הנמצא בתרנגולת אפילו אם לא נתבקעו אם שהו זמן מרובה דחטין שהן קשין אפילו יושרו כל היום כולו לא יתבקעו וא"כ לעולם לא היינו אוסרים בחיטין והכל לפי ראות עיני האדם ודוקא בלתיתה או בטביעה בחישתא אסרינן אבל אם נפלו מים על חטים או הן על הארץ במקום מדרון ויכלו המים לצאת מהם או בעפר תיחוח שיכולים ליכנס בקרקע לא אסרינן דאל"כ לא תמצא לעולם חטים שלא ירד מים עליהם, ע"כ: [ח] מכאן כתב רש"י שצריך הישראל להיות אצל החטים לשמרם בשעת טחינה. ומ"מ אין זה כ"א במצת מצוה לצאת בה ידי חובתו אבל שאר מצות לא צריך דלא גרע מקמחים ובצקות של נכרים: [בהרבה מקומות נוהגין לברור חיטי פסח מאכילת עכבר ויש רוצים להתיר משום דהוי כמו מי פירות מיהו קשה לדבריהם דהא תניא לא ילעוס אדם חטין ויתן על גבי מכתו מפני שמחמיצין אלמא לחלוחית הפה לא חשיב מי פירות ומסתמא ה"ה אכילת עכבר ואין לחלק להקל בלא ראיה ועוד דהא לאחר כן כשמערבין בו מים אז אכילת העכבר מחמיץ כמי פירות כשמערבין בהן מים עכ"ל סה"ק. וכתוב הטור סי' תנ"ג ז"ל נראה שאין לחוש לזה כלל דחששא רחוקה היא זו לומר שתחמיץ חטה קשה במעט רוק שבפי העכבר דאפילו לתיתא שרי בגמרא אלא שהחמירו הגאונים ועוד אפילו אם יש בהן נישוכין אינו אחד מני אלף ומתבטלת הן כשיטחן ואין כאן מבטלין איסור לכתחלה שאינו טוחן כדי לבטלם עכ"ל]: [ט] כתב רבינו ברוך פעם אחת מצאו צואת תרנגולת לחה על שק שבו הקמח ובא הדבר לפני רבותיו והתירו וכן אם נמצא לחלוחית טיפות מזיעות המרחץ על השק וראיתם מפ"ב, ע"כ: [ועיין בטור סי' תס"ו שכתב ז"ל ומיהו ירקד [הקמח ויזרק] הבצק לחוץ והשאר מותר]: [י] אמר רבא קבא מלוגנאה לפסחא וכן לחלה וכן כתב ר"י אלפס ורבינו יוסף טוב עלם וכן רש"י שיותר משיעור זה אין ללוש יחד ומה שאנו נוהגים לכתחילה ללוש עיסה גדולה יותר משיעור זה אנו סומכין על דברי ראבי"ה ובעל הרוקח ושאר גאוני אשכנז שהתירו ללוש עיסה גדולה לפי מה שיש לו מסייעין ויותר טוב ללוש כך שיהו כולם וכל הכלים עסוקים בבצק ממה שיהיו מקצתן פנוין ויתחיל הבצק הדבק בהן וביד להחמיץ. ובביתו של רבינו יהודה ב"ר יצחק היו רגילים ללוש ב' עומרין או ג' [illegible] טעמא שאמר שלא הקפיד התלמוד אלא לדידהו שתנוריהם קטנים היו ובקל מצטננים [illegible] יצטרכו המצות לשהות אבל תנורים שלנו גדולים ואין לחוש לזה. אמנם מהר"ם לא סמך על זה והיה נזהר ללוש רק בשיעור חלה ולא יותר ואליו תשמעון: [כ] וכן ר"י אלפס הא דאמרינן דרבא ולא במים הגרופים פירוש שבו ביום נשאבו מלשון נחל קישון גרפם ואין גורפין

מן

ביום אלא [נ] במים שלנו. [מ] ואם עבר ולש באחד מכל אלו הרי הפת אסורה: יב ^א לא תשב אשה תחת השמש ותלוש. ולא תחת [נ] הרקיע ביום העבים אפילו במקום שאין השמש זורחת בו. ולא תניח את העיסה ותתעסק בדבר אחר. ואם היתה לשה °ואופה צריכה שני כלים של מים. אחד שמקטפת בו ואחד שמצננת בו ידיה. ואם עברה ולשה תחת השמש או שלא צננה ידיה או שעשתה עיסה יתר משיעור חלה הפת מותרת. וכמה שיעור חלה כמו שלש וארבעים ביצים וחומש ביצה כגוף הביצה הבינונית לא כמשקלה: יג *כל זמן שאדם עוסק בבצק אפילו כל היום כולו אינו בא לידי חמוץ. ואם הגביה ידו והניחו ושהה הבצק עד שהגיע להשמיע הקול בזמן שאדם מכה בידו עליו כבר החמיץ יישרף מיד. ואם אין קולו נשמע אם שהה כדי שיהלך אדם [ס] מיל כבר החמיץ וישרף מיד. וכן אם הכסיפו פניו כאדם שעמדו שערותיו הרי זה אסור לאוכלו ואין חייבין עליו כרת:
יד ^ב יהיו שתי עיסות שהגביהו היד מהן נילושות בעת [ע] אחת ונשתהו. האחת מהן יש לה קול ואחרת אין לה קול שתיהן ישרפו והרי הן חמץ גמור: טו ^ג אין עושין סריקין המצויירין בפסח מפני שהאשה שוהה עליהן ומתחמצין בעת עשייתן. [פ] לפיכך הנחתומין מותרין לעשותם מפני שהן בקיאין באומנותן וממהרים לעשותם. אבל בעלי [צ] בתים אסורים ואפילו צרו אותן בדפוס. שמא יבואו אחרים לעשותן שלא בדפוס וישהו בעשייתן ויחמיצו:

מים

א טור סי' תנט סמ"ג שם: ב טור וסמ"ג שם: ג טור סי' תס וע"ש:

השגת הראב"ד

*כל זמן שאדם עוסק וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אנו אין בידינו אלא כל זמן שהעיסה מנה קולה נלול כשאדם מקיש עליה אבל כשהיא מתמגלת אע"פ שאין בה סדקין ולא הכסיפו פניה קולה משתקע כחרש והחרשות גם הוא סימן לחימוץ ואם הגביה ידו ממנו אסורה ושהה שיהא שם אחרת שהתמילה שנסדקה או שהכסיפו פניה ואם אין שם אחרת ושהתה כדי מיל נמי אסורה עכ"ל:

כסף משנה

יב ואם היתה לשה ואופה וכו'. כתוב בטור אורח חיים והרמב"ם ז"ל כתב ואם היא לשה ואופה צריכה שני כלים ולא ידענא למה כתב לשה ואופה דאכל חדא שהיא לשה קאי, ע"כ. וא"כ לפי דעתו אנו שאין לנו שני כלים הללו שלא כדין אנו עושים. אבל דברי רבינו ישרים ונכוחים שהוא מפרש שמה שאמרו צריכה שני כלים היינו לומר שאם היתה מקטפת במים שלא תקטף באותם מים שמצננת בהם ידיה מפני שהם מתחממים ומחמיצין את העיסה אבל כל שאינה מקטפת במים לא הצריכוה לדקדק אם ידיה חמין או צוננין שאין חשש חימוץ בכך דכלי לצנן ידיה לא הצריכו אלא אם היא אופה שידיה מתחממין מחמת חום התנור אבל אם אינה אופה ואינה רוצה לקטף במים אין צריך שום כלי וכן נהגו וכ"כ הרמ"ך:

לא

מגיד משנה

בחמין ולא בחמי חמה ולא במים הגרופים ולא תגביה ידה מן התנור עד שתגמור את הפת וצריכה שני כלים אחד שמקטפת בו ואחד שמצננת בו את ידיה איבעיא להו עברה ולשה מאי מר זוטרא אמר עברה ולשה מותר ורב אשי אמר עברה ולשה אסור אמר מר זוטרא מנא אמינא לה דתניא אין לותתין את השעורים בפסח ואם לתת נתבקעו אסורות לא נתבקעו מותרות ורב אשי היכא דאתמר אתמר היכא דלא אתמר לא אתמר ע"כ בגמ'. ובהלכות פירשו מים הגרופים שנשאבו בו ביום (השוא) וקי"ל כרב אשי ע"כ. ופירש רבינו עברה ולשה על איכות המים בלבד ולא על שאר הדברים לפי שלא אמרו עברה מאי אלא עברה ולשה ואין לישה אלא במים ועוד שהביאו הא דאין לותתין והיא במים. ויש מפרשים שהוא כולל אף לא תלוש בחמה ואינו נראה שיהא דעת מר זוטרא שאפילו לישה במים המין הפת מותרת ודעת רב אשי שאפילו לשה במים לוננין שלנו אלא שלשה בחמה שהפת אסורה אלא ודאי לא נחלקו אלא באיכות מי הלישה. כך נ"ל להעמיד דברי רבינו. וראיתי בהלכות הרב ר' יצחק אבן גיאת ז"ל ובעיטור מפרשים דינין אלו דוקא במלה מפומרת אבל לא בשאר הפת ואין זה אמת דהא סתם קאמרי ועוד דלא הוה להו למימר מותר ואסור אלא יוצא ואינו יוצא וכן מענין מקומו מוכרח מההיא דלותתין דבכל פת אמרו וזה דעת רוב המפרשים ועיקר:

יב לא תשב אשה תחת השמש וכו'. כבר הזכרתי זה. ובהלכות ולא מיבעיא מיתב ומילש בשמשא דאסור אלא אפילו מיתב תותי רקיע ביומא דעיבא ומילש אסור ואע"ג דלא נפלה שמשא בההוא דוכתא מ"ט יומא דעיבא כולא שמשא, ע"כ. וכן מבואר במסכת יומא פרק אמר להם הממונה (דף כ"ח): ולא תניח את העיסה וכו'. גם זה נראה שהוא פירוש למה שאמרו ולא תגביה ידה מן התנור שהזכרתי למעלה או אפשר שהוא משנה באלו עוברין (פסחים מ"ח:) ר"ג אומר שלש נשים לשות וכו' וחכ"א שלש נשים עסוקות וכו', ופסק כחכמים: ואם היתה אופה ולשה וכו'. זהו פירוש למה שהזכרתי למעלה וצריכה שני כלים וכו' ופי' רבינו דוקא כשהיא אופה שידיה מתחממין מחמת חום התנור. אבל רש"י ז"ל פירש אף כשאינה אופה לפי שידיה מתחממין מחמת חום העיסה: ואם עברה ולשה וכו'. כל החלוקים שהזכיר רבינו הם מוסכמים חוץ משלשה בשמש שיש אוסרין אף בדיעבד כמו שכתבתי למעלה: וכמה שיעור חלה וכו'. זהו שיעור חמשת רבעים שהזכרתי למעלה וכבר ביארו בהרבה מקומות שזהו השיעור וכתב רבינו כגוף הביצה הבינוני ולא כמשקלה ודבר ברור הוא שאין גופה ומשקלה שוין ומוכרח הוא שהשיעור הוא במדה ולא במשקל ובהלכות חלה פ"ו ביאר רבינו משקל שיעור זה מקמח חטי מצרים:

יג כל זמן שאדם עוסק וכו'. פרק אלו עוברין (דף מ"ח:) ברייתא כל זמן שעוסקת בבצק אינו בא לידי חמוץ: ואם הגביה ידו והניחו ושהה וכו'. שם (דף מ"ו.) משנה בצק שבחרש אם יש כיוצא בו שהחמיץ ה"ז אסור ובגמ' אין שם כיוצא בו מהו אמר ר"ל כדי שיהלך אדם מיל. עוד (דף מ"ח:) במשנה שיאור ישרף והאוכלו פטור סידוק ישרף והאוכלו חייב כרת אי זהו שיאור ואי זהו סידוק שיאור כקרני חגבים סידוק שנתערבו סדקיו זה בזה דברי ר' יהודה וחכ"א זה וזה האוכלו חייב כרת ואי זהו שיאור כל שהכסיפו פניו כאדם שעמדו שערותיו ע"כ. ובהלכות וקי"ל כחכמים וכן דעת רבינו. ופירושו בזה ברור שהוא מפרש שהעיסה שמגולה משמעת קול והוא סובר ששיעור זה ושיעור נסדקה כקרני חגבים הכל אחד ולכך לא הזכיר רבינו דין הסידוק כיון שביאר שאם משמעת קול שהיא חמץ גמור. ומה שאמרו בצק שבחרש רצו לומר שלא השמיע קול עדיין וזהו חרשותו שהחרש אינו מרגיש כשמדברין אליו כך החמץ הזה כשטופחין לו פניו אינו מרגיש ומתחרש וכן פירשו בהלכות הרב אבן גיאת ז"ל. ואם יש כיוצא בו עיסה אחרת ששהתה כמוה והתחילה שהשמיעה קול הרי שהיכן חמץ גמור. זהו פירוש רבינו ובהשגות שיטה אחרת ודברי רבינו נראין:

טו אין עושין סריקין המצויירין וכו'. פרק כל שעה (דף ל"ז.) ברייתא א"ר אלעזר בר צדוק פעם אחת נכנסתי אחר אבא לבית ר"ג והביאו לפניו סריקין המצויירין בפסח אמרתי לו אבא לא כך אמרו חכמים אין עושין סריקין המצויירין בפסח אמר לי בני לא של כל אדם אמרו אלא של נחתומין איכא דאמרי לא של נחתומין אמרו אלא של כל אדם אמרו. ופסקו בהלכות כלישנא בתרא דנחתומין כיון דבקיאי לא שהו בהו וכן פסקו הגאונים ז"ל. ומה שכתב רבינו ואפילו ציירו אותן בדפוס וכו' מפורש בגמ' שם וכן בהלכות. וכתב רבינו יצחק אבן גיאת מאי סריקין המצויירין פת העשויה צורות צורות דמות יונים ודגים ושאר צורות וכן פירשו הגאונים ז"ל, עכ"ל:

מים

לחם משנה

יג כל זמן שאדם עוסק בבצק וכו'. כתב ה"ה ומה שאמרו בצק החרש ר"ל שלא השמיע קול וכו'. כתב כן מפני שהראב"ד ז"ל בהשגות מפרש הפך דברי רבינו שרבינו מפרש שבצק החרש ר"ל שחרשותו מורה שעדיין לא החמיץ והר"א ז"ל מפרש שחרשותו מורה שהחמיץ כלומר שאין קולו נלול אלא משתקע אבל מ"מ קול יש לו להכי כתב ה"ה ז"ל שפשט רבינו מכוון יותר דחרש משמע שאינו משמיע קול כלל ולהראב"ד ז"ל הרי משמיע אלא שאין קולו נלול ולא הוי דומיא דחרש:

מותר

מגדל עוז

כל זמן שאדם עד וישרף מיד. פ' אלו עוברין (דף מ"ו): כתב הראב"ד ז"ל אנו אין בידינו אלא כל זמן וכו': ואני אומר משנתנו היא זאת פ' אלו עוברין בצק שבחרש אם יש כיוצא בו שהחמיץ הרי זה אסור ופליגין וטריגן עלה בגמרא. ולורת ההלכה סובלת אלו הפירושים ואחרים שיש לנו עליה ואני לא באתי לברר דעות הגאונים ז"ל בזה שהכוונה אמנם למעשה ראוי להחמיר דהא איסורא דאורייתא הוא: וכן אם הכסיפו פניו עד והרי הן חמץ גמור. פרק אלו עוברין (דף מ"ה מ"ו): אין עושין סריקין המצויירין עד ואם נתן יאכל מיד. פ' כל שעה (דף ל"ז):

הגהות מיימוניות

מן המוליאר וכן פר"ח: [ל] אומר רבינו יחיאל שראה שהתיר מורי רבינו יהודה ב"ר יצחק מים שלא לנו שנתבטלו בתוך מים שלנו הואיל ונתבטל כבר קודם הלישה הותרו. והר"י פסק בפירוש שאסור לאפות קודם עמוד השחר ואם אפו ראוי לאסור האפוי דשמא סוף הלילה גורם הצינה אמנם אין שייך איסור זה אלא לפר"ש ודלא לפירוש הרא"ם, ע"כ: [מ] וכן פירש בה"ג ופר"ח דעברה ולשה קאי אכולהו גם אמים שלא לנו וכן מהר"ם וכן ס"ה ודלא כרש"י שפירש דעברה ולשה לא קאי אלא אחמין. וכתב רא"ם עוד דוקא שעברה ולשה אבל אם שגגה ולשה מותר ולכתחילה לשין בהן היכא דלא אפשר וכן פי' ראבי"ה בריש כל שעה כדדריש רב מתנה בפפוניא למחר אייתו כ"ע חצבייהו לגביה ולא מציני שהתענו מלאכול ואין לאחר שאיבתן עד לאחר התחלת הלילה לפי שהחמה מהלכת בלילה תחת (הרקיע) [הקרקע] כחכמי אומות העולם בפרק מי שהיה טמא ואמרינן התם נראין דברי חכמי אומות העולם ודלא כרש"י שפירש הטעם לפי שהחמה מהלכת ביומי ניסן שהוא עדיין ימות (החמה) [הגשמים] בשיפולי הרקיע ומעיינות רותחין ולפי טעמו השואבין בבקר ומשהין עד הערב מותר ולפי זה לא היה ראיה מההיא דפפוניא כו' אמנם ה"ר שמואל מגנבר"ק תלמיד רא"ם נחלק על רבו וכתב כיון שהטעם משום חימוץ כאשר כתב בה"ג דמחמעי לעיסה אין חילוק בין דיעבד לכתחילה ומיהו מתאי דכתב אסור למיכל מהאי לחמא משמע שדי בזה שנאסור אותו לאכול אבל בהנאה מיד קודם שיבא לידי חימוץ נראה דשרי עיין לקמן בהגה"ה הסמוכה הסתחלת בפרק אלו עוברין: [נ] קאמר בפרק אמר להן הממונה האי יומא דעיבא כולה שימשא ונפקא מינה לדרבא וכו' ומטעם זה כתב בס"ה שראוי קצת ליזהר שלא להוליך המים לבית התנור מגולה תחת הרקיע, ע"כ: °[ז"ל הטור והר"ם במז"ל כתב ואם היתה לשה ואופה ולא ידענא למה כתב לשה ואופה דאכל אשה שהיא לשה קאי ע"כ]: [ס] בפרק אלו עוברין כיוצא בו פירש ר"ל כדי שיהלך אדם ממגדל טביא לטבריא מיל וכתב רא"ם השיעור הזה דוקא בבית שאין בו אש או שאר יתרון חמימות מחמת שאר דברים לפי שיתרון חמימות ממהר להחמיץ וצריך לתת לב לפי הענין, ע"כ: [ע] אלו עוברים בצק הרש אם יש כיוצא בו שהחמיץ הרי זה אסור, ע"כ: [פ] תניא אמר רבי אלעזר בר' צדוק פעם אחת נכנסתי אחר אבא לבית ר"ג וכו' עד לא של נחתומין אלא של כל אדם ופי' ר"י אלפס כהאי לישנא ולא כלישנא דאמר איפכא, ע"כ: [צ] במכילתא משארותם צרורות בשמלותם על שכמם ר' נתן אומר וכי לא היה להן בהמות אלא שהיו ישראל מחבבין את המצות וילכו ויעשו בני ישראל ליתן שכר להליכה ולעשיה לפיכך כל אדם יעשה בעצמו

טז מים שרוחצין בהן הידים וכו'. משנה שם (דף מ'.) מי תשמישו של נחתום ישפכו מפני שהן מחמיצין ובגמרא (דף מ"ב.) תני הדא שופכין במקום מדרון ואין שופכין במקום האשבורן ותניא אידך שופכין במקום האשבורן לא קשיא הא דנפישי והא דלא נפישי וקוו הא דלא קוו ע"כ בגמ'. ובהלכות לא כתבו אלא ברייתא ראשונה ולא רצו לחלק בין נפישי ללא נפישי לפי שאין הכל נזהרין. ורבינו ג"כ סתם וכתב כדי שלא יתקבצו המים במקום אחד ויחמיץ וממילא שאם היו מועטין ולא היה בהן כדי קנון שופכין אפילו במקום האשבורן אלא שרצה לכתוב כשיטת ההלכות:

טז ״מים שרוחצין בהן הידים והעריבה אחר שלשין וכן מים שמשתמשין בהן בשעת לישה הרי זה ישפוך אותן במקום מדרון כדי שלא יתקבצו במקום אחד ויחמיץ: יז אין שורין את המורסן ומניחין לפני התרנגולין שמא יחמיץ. אבל חולטין להן המורסן ברותחין ומניחין לפניהן. וכבר נהגו רוב העולם שלא לחלוט גזרה שמא לא ירתיח המים יפה: יח ומותר ללוש לתרנגולין מורסן או קמח ומאכילן מיד או נותן לפניהן והוא עומד עליהן עד שלא ישהה לפניהן כדי הילוך מיל. וכל זמן שהן מנקרין בו או שהוא מהפך בידו אינו מחמיץ. וכשיפסקו מלאכול ישטוף הכלי במים וישפוך במקום מדרון: יט ״לא תשרה אשה מורסן שתוליך בידה למרחץ. אבל שפה על בשרה יבש. ולא ילעוס אדם חיטין ויתן על מכתו מפני שהן מחמיצות. אין נותנין את הקמח לתוך החרוסת ואם נתן ישרף מיד מפני שהוא ממהר להחמיץ. ״ואין נותנין את הקמח לתוך [ק] החרדל ואם נתן יאכל מיד: כ *״מותר ליתן התבלין [ר] והשומשמין והקצח וכיוצא בהן לתוך הבצק. וכן מותר ללוש העיסה במים* ושמן או [ש] דבש וחלב או לקטף בהן. וביום הראשון אסור ללוש ולקטף אלא במים בלבד. לא משום חמץ אלא כדי שיהיה לחם עוני. וביום הראשון בלבד הוא שצריך להיות זכרון לחם עוני: כא ״כל כלי חרס שנשתמש בהן חמץ בצונן מותר להשתמש בהן מצה בצונן. חוץ מכלי שמניחין בו את השאור וכלי שמניחין בו [ת] חרוסת מפני שחימוצו קשה. וכן עריבות שלשין בהן החמץ ומניחין אותו שם עד שיחמיץ הרי הן כבית שאור ואין משתמשין בהן בפסח: כב ״ביב של חרס שאופין עליו חלות חמץ כל השנה כולה אין אופין עליו מצה בפסח. ואם

יז אין שורין את המורסן לתרנגולים וכו'. משנה (דף ל"ט:) אין שורין את המורסן לתרנגולים אבל חולטין וכבר כתבתי למעלה בשם הגאונים ז"ל שאין מותר לחלוט בזמן הזה וכדברי רבינו:
יח ומותר ללוש לתרנגולין מורסן וכו'. זהו דעת קצת המחברים ובעיטור כתוב זה כך וכתב הבבלי מותר ללוש לתרנגולים מורסן או קמח וכו' כדברי רבינו ושם כתוב ואין לסמוך על זה שאם כן ישהא העיסה כדי הילוך מיל עכ"ל. וכן נהגו להחמיר:
יט לא תשרה אשה מורסן וכו'. משנה שם האשה לא תשרה את המורסן שתוליך בידה למרחץ אבל שפה היא על בשרה יבש ולא ילעוס אדם חטים ויתן על גבי מכתו מפני שהן מחמיצות. ופירש"י ז"ל אבל שפה היא מורסן בבשרה יבש ואע"פ שהמים טופחין על בשרה עכ"ל: אין נותנין את הקמח וכו'. שם משנה (דף מ'.) אין נותנין את הקמח לתוך החרוסת או לתוך החרדל ואם נתן יאכל מיד ר"מ אוסר ובגמ' אמר רב כהנא מחלוקת לתוך החרדל אבל לתוך החרוסת דברי הכל ישרף מיד ותניא כותיה וכן פסקו בהלכות וכן דעת קצת הגאונים. ופירוש בחרוסת יש חומץ, ובחרוסת וחרדל יש בהן מים שאם לא כן כבר נתבאר שמי פירות אין מחמיצין:
כ מותר לתת התבלין והשומשמין וכו'. תוספתא: וכן מותר ללוש העיסה ביין ושמן וכו'. זה כדברי ההלכות שהעלו פ' כל שעה שהלכה כר"ע דאמר (דף ל"ו.) מותר ללוש עיסה ביין ושמן ודבש אע"פ שיש עמהם מים לפי שאע"פ שהן מחמיצין עם תערובת המים אין ממהרין להחמיץ יותר מהמים לבדן ואין צריך לומר לקטף שמותר חוץ מיום ראשון שצריך לחם עוני כמו שמפורש בהל' בארוכה. וכן הוכיחו קצת מפרשים האחרונים ז"ל וכן עיקר. ופירש"י ז"ל יום ראשון לילה הראשון וכן נראה מדברי רבינו לפי מה שכתב פ"ו וכן הוא בירושלמי אמר ריב"ל אותו כזית שאדם יוצא ידי חובתו בפסח צריך שלא יהא בו משקין ע"כ. ובהשגות ואני אומר אולי לא נאמר כן אלא בזריזים שהיו אופין אותה מיד אבל להתיר לכל אדם בשאר עיסות לא וכן הוא עיקר עכ"ל. ואני אומר אין לנו לגזור גזרות מדעתנו אחר דורות הגאונים ז"ל:
כא כל כלי חרס שנשתמש בהן חמץ וכו'. שם (דף ל':) אמר שמואל כל הכלים שנשתמש בהן חמץ בצונן משתמש בהן מצה חוץ מבית שאור הואיל וחמוצו קשה. ובהלכות משתמש בהן מצה בצונן וזו היתה גירסת רבינו ופירש שבכלי חרס הוא בדוקא, ונראה טעמו שבשאר כלים אם נשתמש בהן חמץ בצונן מותר להשתמש בהן מצה אפילו בחמין לפי שאף אם נשתמש בהן חמץ בחמין מותרין ע"י הכשר אבל כלי חרס כיון שאילו נשתמש בהן חמץ בחמין אין להם תקנה אף כשנשתמש בהן חמץ בצונן החמירו שלא להשתמש בהן מצה בחמין. זהו נראה בדעתם ז"ל. ונוסחת הגאונים ז"ל והרבה מן האחרונים היא משתמש בהן מצה סתם דמשמע אף בחמין. ואף לפי נוסחת ההלכות ורבינו ראיתי מי שפירש שלא אמרו מצה בחמין מפני שמשמשים החמץ היה בצונן מותרין הם במצה אף בחמין אלא להוציא שאם נשתמש בהן חמץ בחמין אסור להשתמש בהן מצה אפילו בצונן גזרה שמא יבא להשתמש בהן בחמין ודוקא בכלי חרס גזרו אבל בשאר כלים כיון שאם בא להשתמש בהן בחמין יש להן הכשר אף הוא משתמש בהן בצונן בלא הכשר וכן הדין בשאר איסורין, אלו דבריהם ז"ל: וכלי שמניחין בו חרוסת וכו'. שם אמר אביי בית חרוסת כבית שאור שחמוצו קשה דמי אמר רבא הני אגני דמחוזא הואיל ותדירי למילש בהו חמירא ומשהו בהו חמירא כבית שאור שחמוצו קשה דמי:
כב ביב של חרס שאופין עליו וכו'. שם בהלכות וכאי טוביא דקא אפי ביה חמירא כולה שתא אסור למיפא ביה מצה בפסח משום דהיסקו מבחוץ ואי מלייה גומרי והסיקו מבפנים שפיר דמי ע"כ:

יט לא תשרה אשה מורסן וכו' אבל שפה היא על בשרה יבש. משנה פרק כל שעה (ל"ט:) ופירש"י ואע"פ שהמים טופחים בבשרה וכתב הרא"ש שאין לפרש מים ממש וכגון אחר שנשתטפה בחמין או בצונן דהא נראה ודאי אסור אלא מזיעה קאמר וצריכה להעביר כל הסובין ממנה קודם שתשתטף לכן כתב הר"י ז"ל דהאידנא אין הנשים בקיאות בזה ויש למונען מלתת מורסן על בשרם אפילו יבש:

אבל

השגת הראב"ד

*מותר ליתן התבלין וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זהו ע"ד הרב ז"ל שסומך על דברי ר"ע שאמר לשתי לר' אליעזר ור' יהושע עיסה ביין שמן ודבש ולא אמרו לי דבר ועל דברי ריב"ל שאמר מיומא קמא לושו לי בחלבא. ואני אומר אולי לא נאמר אלא בזריזים שהיו אופין אותו מיד אבל להתיר לכל אדם בשאר עיסות לא וכן עיקר עכ"ל:

*הה"מ גורס ביין ושמן כו' כמו בגמרא, ומ"מ מפרש שהכוונה עם מים:

א טור סי' תנט: ב טור סי' תסה סמ"ג לאוין עח: ג טור סי' תסד: ד טור סי' תסה סמ"ג שם: ה טור סי' תנה סמ"ג לאוין עז עח: ו טור סי' תנה:

כלי

לחם משנה

כ מותר ליתן התבלין כו'. כתב ה"ה ז"ל ובהשגות (א"א) אולי לא נאמר כן אלא בזריזים וכו'. וא"ת אם הר"א מפרש דמאי דקאמר ר"ע לשתי כו' הוא מפני שהוא זריז אבל כשאינו זריז כולי עלמא מודו דאסור. א"כ כשאמרו שם ושוים שאין לשין אלא בפושרין דאמרו בגמרא (דף ל"ז) כשהקשו מהיא דמנחות אם אמרו בזריזים יאמרו בשאינם זריזים וכו' וכיון דאיירי בשאינם זריזים א"כ אמאי קאמר ושוים שאין לשין בפושרין אפילו ביין ודבש נמי אי אינן זריזים כולי עלמא מודו דאסיר. וי"ל דזריזים שאמרו בגמרא הוא בכהנים דהם מלומדים בעבודות אבל כל ישראל אינם זריזים לגבי היא דפושרין אבל גבי יין ודבש איכא בישראל זריזים וכר"ע ועל זה אמרו ושוין כלומר ואע"פ דהכא זריזים ישראל מותרין הכא כל ישראל אסורין דאין זריזים מיקרו בכי האי. כתב עוד ה"ה ואני אומר אין לנו לגזור וכו' כלומר אע"פ דמצינו בגמרא דחילק בה"ג בין זריזים לשאינם זריזים לא הוו זריזים ככהנים דזריזים כדפריש אבל האי גזירה דהר"א ז"ל היא גזירה חדשה שלא מצינו לה כלל ולכן העיקר כדברי רבינו. ואע"פ שיש לך לומר דאתי שפיר טפי להר"א ז"ל דלא פליג ר"ע עלייהו דרבנן דאמרו תאפה מיד דר"ע איירי בזריזים וליכא דברייתא הכי דייק דקאמר ואמר ר"ע דמשמע דלא פליג מ"מ

הגהות מיימוניות

בעצמו ויתקן במצות, ע"כ: ◦[סור שם ז"ל כתב הרב רבי יונה האידנא אין הנשים בקיאות בזה ויש למונעם מלתת המורסן על בשרם אפילו יבש]: [ק] אמר רב כהנא אמר שמואל מחלוקת פירוש דר"מ ורבנן בתוך החרדל אבל לתוך החרוסת ד"ה ישרף מיד, ע"כ: [ר] בפרק הקומץ רבה מצה שתבלה בקצח בשומשמין ובכל מיני תבלין כשרה אלא שנקראת מצה מתובלת: [ש] אמר ריב"ל לבניה ביומא קמא לא תלוש בחלבא וכו'. ורשב"ם היה מדקדק מכאן דמצה מותרת למלוח בר מיום ראשון דמאי שנא מלח מחלב ודבש וחביריו אוסרים דמליח כרותחה והוי כמו לש בפושרין. כתב הרוקח שאחר אפיית המצות יזהר שלא יקבלן בכלי או במפה שיש בו קמח פן ידבק הקמח במצה ואם יתנגה במים אח"כ יתחמץ הקמח עכ"ל: [ת] ואפילו ע"י הגעלה וכן פסק רבינו שמריה ורבינו אש"ל ורבינו תם ורבינו שמשון ב"ר יונה אסרו מדוכין שלנו אף בהגעלה מפני שהן כבית חרוסת ורבינו יהודה אמר דלא נאסרו אלא ללוש בהן מצה אבל לשאר תשמישים

מגדל עוז

מותר לתת התבלין עד לתוך הבצק. פ' כל שעה בתוספתא: כתב הראב"ד ז"ל זהו על דרך הרב ז"ל שסומך וכו': ואני אומר לא ירדתי לדעת רבינו הראב"ד ז"ל שהרי אני רואה מפורש בשמועה זו בפרק כל שעה סוף גמרא מתניתין דאלו דברים דלאו בזריזין קא מיירי דהא בתר דסיים לפרש מימריה דרבי יהושע בן לוי ואייתי ברייתא עד דפרשה שפיר קא מייתי ושוין שאין לשין את העיסה בפושרין ואקשינן עלה מאי שנא ממנחות דתנן כל המנחות נילושות בפושרין ומשמרן שלא יחמיצו ופרקינן אם אמרו בזריזין יאמרו בשאין זריזין ע"כ מכלל דעד השתא בכל ענין קא מיירי כדברי ר"מ ז"ל ויפה עושה שהלך בשיטת רבותיו. אבל לבי אומר לי כי בזה הפסק לא הלך ר"מ ולא דקדק באותה דריב"ל ור"ע רק בפיסקא שאחריה שכתב וכן מותר ללוש העיסה ביין ושמן ודבש וחלב או לקטף כו' עד וביום הראשון בלבד הוא שצריך להיות לחם עוני ע"כ. וכן כתבה לפנינו בפ"ו והפסק הזה פסק מן התוספתא דתניא יוצאין במצה מתובלת בין שתבלה בקדרה בין שתבלה באילפס ע"כ. והמינים הנזכרים הם ממיני התבלין וכן קנבוס והוא נכון ומאור: כל כלי חרס שנשתמש

ואם מלאו גחלים והסיק מקום שהיה מבשל* בו החמץ מותר לבשל* עליו מצה: **כג** [א] כלי מתכות וכלי אבנים שנשתמש בהן חמץ ברותחין בכלי ראשון כגון קדרות ואלפסין. נותן אותן לתוך כלי גדול של מים וממלא עליהן מים ומרתיחן בתוכו עד שיפלטו ואחר כך שוטף [ב] אותן בצונן ומשתמש בהן במצה. וכן הסכינין מרתיח את הלהב ואת הנצב [ג] בכלי ראשון ואחר כך משתמש בהן במצה: **כד** [א]כלי מתכות ואבנים וכלי עצים שנשתמש בהן חמץ בכלי שני כגון קערות וכוסות נותן אותן לתוך כלי גדול ונותן עליהן מים רותחין [ד] ומניחן בתוכו עד שיפלוטו ואחר כך שוטפן [ה] ומשתמש בהן במצה: **כה** כל כלי חרש שנשתמש בהן חמץ בחמין בין כלי ראשון כגון קדרות. בין כלי שני כגון קערות. בין שהיו [ו] משוחין ושועין באבר שעושין אותן כעין זכוכית. בין שהיו חרס כמה שהן. אין משתמשין בהן במצה אלא מניחן לאחר הפסח [ז] ומבשל בהן: **כו** [ב]כלי ראשון שרצה להרתיחו ולא מצא כלי גדול ממנו כדי להרתיחו בתוכו הרי זה מקיף לו [ח] שפה של טיט על שפתו מבחוץ וממלאהו מים עד שיגברו המים על שפתו ומרתיח המים בתוכו ודיו ואחר כך שוטף אותו ומשתמש בו במצה:

פרק ששי

א מצות [ג]עשה מן התורה לאכול [א] מצה בליל חמשה עשר שנאמר בערב תאכלו מצות. בכל מקום ובכל זמן. ולא תלה אכילה זו בקרבן הפסח אלא זו מצוה בפני עצמה ומצותה כל הלילה. אבל בשאר הרגל אכילת מצה רשות רצה אוכל מצה רצה אוכל אורז או דוחן או קליות או פירות. אבל בליל חמשה עשר בלבד חובה ומשאכל כזית יצא ידי חובתו: **ב** *בלע מצה יצא. בלע מרור לא יצא. בלע מצה ומרור כאחד ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא. שהמרור

כטפלה

א טור סי' תנא סמ"ג לאוין עט : ב טור שם : ג טור סי' תעה סמ"ג עשין כו : *נ"א אופה. נ"א לאפות.

מגיד משנה

כג כלי מתכות וכלי וכו'. זה מבואר בהל' שם נקוט האי כללא בידך דמאני דאעא ודפרזלא ודמיני מתכות וכורמי דגללא דאשתמש בהו חמירא כולה שתא בכלי ראשון צריך למעבד בהו הגעלה בכלי ראשון ודאשתמש בהו בכלי שני כגון קערות וכיוצא בהן כי שדי עלייהו רותחין בכלי שני ומשהי להו בגוייהו עד דפלטין שפיר דמי דגמרי מגיעולי עכו"ם וכו' ע"כ. ומ"ש רבינו ואח"כ שוטף אותן הוא לפי דעת קצת המפרשים ז"ל ממה שאמרו פרק דם חטאת בזבחים (דף צ"ז.) מריקה בחמין ושטיפה בצונן. ויש שאמרו שאינו מטעם זה אלא כדי להעביר החמץ שעליהן. ומ"מ כך הוא דעת הגאונים והאחרונים שצריכין שטיפה כדברי רבינו: וכן הסכינין מרתיח וכו'. בגמ' (פסחים ל':) א"ל רבינא לרב אשי הני סכיני דפסחא היכי עבדינן להו א"ל קתייהו בטינא ופרזלייהו בנורא והדר מעייל להו לקתייהו ברותחין והלכה אידי ואידי ברותחין ובכלי ראשון ע"כ בגמ'. ושפודין ואסכלאות לא נתבאר דינן בגמ' לענין החמץ בפסח ונחלקו בו המפרשים ז"ל יש מי שאומר שדינן כדין שאר איסורין וצריכין לבון ויש מי שאומר שכיון שמה שבלעו היה היתר די בהגעלה. ואפשר שזהו דעת רבינו שהזכיר כאן בסכינין הגעלה ובפרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות בלוקח סכין מן העכו"ם הצריכן לבון ולא הזכיר כאן לבון כלל. ומ"מ דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל להשוות חמץ לגיעולי עכו"ם והם סוברים שבסכינין אף בגיעולי עכו"ם אין צריכין אלא הגעלה כמו שיתבאר שם:

כד כלי מתכות וכו'. כבר נתבאר זה למעלה בדברי ההלכות:

כה כל כלי חרס שנשתמש וכו'. שם מבואר בגמרא ובהלכות שכל שתשמישו ע"י חמין בכלי חרס אינו יוצא מידי דפנו לעולם. וכתבו ז"ל שאפילו מלא הקדירה גחלים והסיקה אינה מוכשרת שאינה דומה לכבשן של חרס שהזכרנו למעלה: ומ"ש רבינו אלא מניחן לאחר הפסח. הוא כשמואל דפליג אדרב קאמר (דף ל'.) קדרות בפסח ישברו וקי"ל כשמואל בהא כדאיתא בהלכות וכן כתבו ז"ל:

כו כלי ראשון שרצה להרתיחו וכו'. בהלכות גמלמד מגיעולי עכו"ם (ע"ז דף ע"ו.) יורה קטנה מגעילה בתוך יורה גדולה ויורה גדולה

גדולה מאי ת"ש דההוא דודא דהוה בי מר עוקבא אהדר ליה ליפא אפומא ואדרתחיה קסבר מה כבולעו בניצוצות אף פולטו בניצוצות, פירוש שאחורי הכלי שאין נגעלין אלא ע"י המים שמתוך רתיחתן נשפכין באחורי הכלי די להם בכך שאף הן לא בלעו מן האיסור אלא ע"י ניצוצות הלא שהיה מרתיח הכלי ולא היתה בליעה זו חזקה ודי להם בפליטה זו. ופירש"י ז"ל ובלא שפה לא סגי דניצוצות דכולא שתא פעם כאן ופעם כאן ואילו דהגעלה הדא שעתא. וכתוב בהלכות ובפסחא דאסור למיעבד בליפא עביד גדנפא דטינא ע"כ. ודין ההגעלה אם היא בכלי שהוא בן יומו יתבאר פ' י"ז מהל' מאכלות אסורות בארוכה:

פ"ו א מצות עשה מן וכו'. סוף ערבי פסחים (דף ק"כ.) אמר רבא מצה בזמן הזה דאורייתא מרור דרבנן רב אחא אמר אחד זה ואחד זה דרבנן ותניא כוותיה דרבא ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת מה שביעי רשות אף ששת ימים רשות יכול לילה הראשון רשות ת"ל על מצות ומרורים יאכלוהו אין לי אלא בזמן שביהמ"ק קיים אין ביהמ"ק קיים מנין ת"ל בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה ע"כ. וכתב רבינו שמצותה כל הלילה וכן דעתו באכילת פסחים כמבואר פ' ח' מהלכות קרבן פסח וכסתם מתניתין דהקורא את המגילה (דף י"ו:) דכל שמצותה בלילה כשר כל הלילה וכר"ע דאמר הכין ופליגא דראב"ע דאמר עד חצות וקיי"ל כר"ע מחבירו. ויש מי שפסק כראב"ע משום דסתם מתני' בפ"ק דברכות (דף ב'.) ובערבי פסחים (דף ק"כ:) ובזבחים פרק איזהו מקומן (דף נ"ו:) הם כמותו. ואמר רבא בפרק ערבי פסחים אכל מצה אחר חצות לראב"ע לא יצא ידי חובתו. ודברי רבינו עיקר דאמרינן בפרק מצות חליצה (דף ק"ה:) מה לי חדא סתמא מה לי תרי סתמי וכיון דאיכא סתמי לר"ע ולר' אליעזר הדרינן לכללין דקיי"ל הלכה כר"ע מחבירו כך נ"ל. ומה שכתב רבינו ומשאכל כזית יצא ידי חובתו מבואר בכמה מקומות בפסחים:

ב בלע מצה יצא וכו'. שם (פסחים קט"ו:) אמר רבא בלע מצה יצא בלע מרור לא יצא בלע מצה ומרור בהדי הדדי ידי מצה יצא

השגת הראב"ד

*בלע מצה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש שאין זה טעם למרור אלא שאינו טועם טעם מרור אא"כ לעסו עכ"ל:

משנה למלך

פ"ו **א מצות** עשה מן התורה לאכול מצה בליל ט"ו שנאמר בערב תאכלו מצות. מבואר בס"פ ערבי פסחים דמצה בזמן הזה דאורייתא אליבא דרבא וקי"ל כותיה (א"ס ולענין אס

לחם משנה

מ"מ אין זה כלום דעל כרחין אפילו להר"א ז"ל צריך לומר דפליג דלרבנן אפילו הזריזים אין לשין לכתחלה ולר"ע לשין לכתחלה (א"כ) [דאל"כ] היכי קאמר אא"כ ושוים שאין לשין העיסה בפושרין הא אפילו בשמן ודבש מודו דאין לשין לכתחלה ואם הכונה לומר שאם לש את העיסה בפושרין מותר הכי הוה ליה למימר ושוים שאם לש את העיסה בפושרין מותר אלא ודאי על כרחין כדפרישית וא"כ כיון דכן הוא א"ם עיקר כדברי רבינו כדפרישית:

פ"ו **א מצות** עשה מן התורה לאכול מצה וכו'. וא"ת דבפ' כל שעה (דף כ"ח.) אמרו שם גבי אוכל משש שעות ולמעלה עובר בלא תעשה ולר"ש אינו עובר ולר"י מפקין דבזמן הזה מצה מדאורייתא מקרא דשבעת ימים תאכל עליו מצות ולר"ש דאינו עובר נפקא ליה מבערב תאכלו מצות ורבינו פסק בפרק ראשון כר"י בלפני זמנו כמבואר שם וא"כ איך כתב כאן דאיסור החמץ בזמן הזה הוא מקרא דבערב תאכלו מצות דהיינו קרא דר"ש דהכי משמע כאן לכאורה דנקט רבא בפ' ערבי פסחים (דף ק"כ) והיינו כר"ש כדפרישית. וי"ל דמאי דהביא כאן רבינו קרא דבערב תאכלו מצות אין כונתו להביא אלא דהיא מצות עשה לאכול בליל פסח מצה אבל שיהיה חיוב לאכול בזמן הזה לא הביאו מכאן, ומ"ש בכל מקום ובכל זמן אינו אלא מקרא דששת ימים תאכל מצות:

ב בלע מצה. הגירסא שיש לנו בדברי רבינו כך היא. בלע מצה יצא בלע מרור יצא בלע מצה ומרור כאחד ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא. והגירסא הזאת הוזכרה בדברי

מגדל עוז

שנשתמש וכו' עד לאחר הפסח ומבשל בהן. פ' כל שעה: כלי ראשון עד סוף הפ'. סוף מס' ע"ז: פ"ו מצות עשה מן התורה עד יצא ידי חובתו. פ' האשה בפסחים וסוף ערבי פסחים: בלע מצה עד כטפלה למצה: כתב הראב"ד ז"ל זה שבוש שאין זה טעם למרור וכו': ואני אומר חס ושלום אלא הספרים והסופרים חלוקים, דע כי גירסת ר"ח ז"ל פרק ערבי פסחים סוף גמרא מתני' דהביאו

הגהות מיימוניות

תשמישים סגי בהגעלה עכ"ל כסמ"ג: [א] כל שתשמישו ע"י האור מלבנו באור וכו' לכך כתב בעל הרוקח שכסוי קדרה שאפו עליו בצק צריכה ליבון ומחבת שמטגנין בה כתב ראבי"ה דסגי בהגעלה והכי נהגו דלא חלקו חכמים לענין חיוב חלה בין טיגון לבישול וכן לא חלקו בין יורה ליורה אע"פ שיש יורה שמטגנין בה הלבים. אמנם רא"ם כתב שאפילו דבר שתשמישו ע"י האור סגי בהגעלה ברותחין גבי מאני דפיסחא כיון שבשעת בליעתן היה היתר דקיי"ל כרב אשי כדמסיק בשילהי ע"ז דכל מילתא דהיתרא אע"ג דכי פליט איסורא קא פליט אע"ג דתשמישו באור סגי לה ברותחין ולדידיה אפילו שפודין ואסכלאות שתשמישן ע"י האור סגי ברותחין ולא נהגו העם כדבריו. ונראה לי ראיה לדבריו מסכיני דפיסחא דפסיק תלמודא ברותחין ואינו מחלק בין גדולים שתשמישן ע"י האור בין קטנים שאין תשמישן ע"י האור כאשר חלקו בסכינים של עכו"ם וראבי"ה פסק כדבריו וכתב מה שנהגו ללבן את השפודים מפני שהן ארוכין יותר מדאי: [ב] וכן כתב רב גהילאי גאון כשמסירין הכלי הנגעל מן היורה רותחת שופכין עליה מים צוננין מיד. ובספר התרומה פירש הטעם בשם ר"י משום הא דפרק דם חטאת דתנו רבנן ומורק ושוטף מריקה בחמין ושטיפה בצונן ובס"ה הקשה על זה ואין להאריך, ע"כ: [ג] והלכתא אידי ואידי ברותחין ובכלי ראשון וכן פסקו כל הגאונים ודלא כרשב"ם שפסק שצריך הגעלה וליבון דלא חמיר משפודים ואסכלאות של עכו"ם דתשמישן ע"י האור ואין להאריך, ע"כ: [ד] כתוב בתשובה כשמגעיל כלי צריך להניח בו עד שיפלוט יפה וכה"ג כתב ר"י אלפס וכן רבינו המחבר כדמוכח בעמוד, ע"כ: [ה] כגון שיודע בברור שלא נשתמש בהן בכלי ראשון אבל סתם קערות שספק אם נתנו אותן ביורה או במחבת של שלקות או שאבו בהן תבשיל חם מן היורה או מן המחבת פסק רבינו ש"י דצריכים הגעלה בכלי ראשון וכן כתב ראבי"ה וכן התוספות פרק דם חטאת [ו] בעו מיניה דאמימר הני מאני דקוניא מהו לאשתמושי בהו בפיסחא וכו' עד חזינא להו דמדייתי אלמא בלעי ואסירי: [ז] כשמואל ודלא כרב דאמר ישברו וכן קי"ל כר' שמעון וכן פסק רבא, ע"כ: [ח] בשילהי מס' ע"ז ויורה גדולה מאי עביד ליה גדנפא דלישא ומליה מיא וכו'. לשון ראבי"ה ובבית אבא מורי ראיתי שלא תקנו גדנפא אך אוד או אבן רותח היה משליך ביורה שהיו המים מכסין את כולו ועדיף מהתזת ניצוצות: [א] כרבא דאמר בע"פ מצה בזמן הזה דאורייתא וכו' ותניא כוותיה ודלא כרב אחא בר יעקב

דאמר

יצא ידי מרור לא יצא כרכן בסיב ובלען אף ידי מצה לא יצא ע"כ בגמרא. ופי' כשבלע המרור לא יצא מפני שאנו צריכין שיטעום טעם המרור בפיו שהוא זכר לוימררו את חייהם וכשבלע מצה כיון שהמצה נגעה בפיו הויא לה אכילה ויצא וכשבלע מצה ומרור כאחד כתב רבינו שיצא ידי מצה ואע"פ שהמרור מפסיק בין מצה לפיו אינו חשוב הפסק לפי שהמרור טפלה למצה אבל כשכרך בסיב הסיב מפסיק וחשיב הפסק ולפיכך לא יצא אפילו ידי מצה זהו דעת רבינו וכן נראה מפירוש רש"י ז"ל. ובהשגות א"א זה שבוש שאין זה טעם למרור וכו'. ונדמה לו לר"א ז"ל שמה שכתב רבינו בלע מצה ומרור כאחת ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא שהמרור כטפילה למצה שהוא נתינת טעם למ"ש ידי מרור לא יצא ולזה השיגו שהוא שבוש. ואין זו כונת רבינו אלא נתינת טעם הוא מפני מה יוצא ידי חובתו ממצה ואין המרור מפסיק וכמו שפירשתי למעלה:

כטפילה למצה. כרכן בסיב וכיוצא בו ובלען אף ידי מצה לא יצא: **ג** [א]אכל מצה בלא כונה כגון שאנסוהו עכו"ם או לסטין לאכול יצא ידי חובתו. אבל כזית מצה והוא נכפה בעת שטותו ואחר כך נתרפא חייב לאכול אחר שנתרפא. לפי שאותה אכילה היתה בשעה שהיה פטור מכל המצות: **ד** [ב]אין אדם יוצא ידי חובת אכילת מצה אלא אם כן אכלה מאחד מחמשת המינין שנאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות. דברים הבאים לידי חימוץ אם אכלן מצה יצא בהן ידי חובתו אבל שאר דברים כגון אורז ודוחן וקטניות אין יוצא בהן ידי מצה לפי שאין בהן חמץ: **ה** *[ג]העושה עיסה מן החטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן יוצא בה ידי חובתו. [ד]עיסת הכלבים בזמן שהרועים אוכלין ממנה יוצא בה ידי חובתו. אין הרועים אוכלין ממנה אינו יוצא בה שאין זו משומרת לשם מצה

פ"ו **ג** אכל מצה בלא כונה וכו'. בהלכות שופר פ"ב כתבתי מה טעם פסק רבינו כאן שיצא בלא כונה אע"ג דבעלמא ס"ל דמצות צריכות כונה:

אין

השגת הראב"ד

*העושה עיסה מן החטים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל נ"ל והוא שיש בה דגן כזית בכדי א"פ ויאכלנו עכ"ל:

מפני מה יוצא ידי חובתו ממצה ואין המרור מפסיק וכמו שפירשתי למעלה:

ג אכל מצה בלא כונה וכו'. בראש השנה פ' ראוהו בית דין (דף כ"ט.) שלחו ליה לאבוה דשמואל כפאו ואכל מצה יצא כפאו מאן אילימא כפאו שד והתניא עתים חלים עתים שוטה כשהוא חלים הרי הוא כפקח לכל דבריו כשהוא שוטה הרי הוא כשוטה לכל דבריו אמר רב אשי לא צריכא שכפאוהו פרסיים וכו' ע"כ. ופסק רבינו כן. וראיתי מי שכתב שהטעם שכיון שהוא יודע שהלילה הוא פסח והוא חייב באכילת מצה יצא אע"פ שלא נתכוון לצאת ונאנס באכילתה אבל אם היה סבור שהוא חול ואכלה או שהיה סבור שאין זה מצה ואכלה לא יצא וזהו שלא הזכירו בגמרא אלו הגדרין. ודברי טעם הן: אבל כזית מצה והוא נכפה וכו'. כבר נתבאר זה בסמוך:

ד אין אדם יוצא ידי אכילת מצה וכו'. משנה וגמרא בפרק כל שעה (פסחים ל"ה.) כתבתים בראש פ"ה:

א טור שם וע"ש: ב טור סי' תנג סמ"ג לאוין עט: ג טור שם סמ"ג עשין מ': ד טור סי' תנד:

ה העושה עיסה מן החיטים וכו'. משנה במסכת חלה העושה עיסה מן החיטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח אין בה טעם דגן אינה חייבת בחלה ואין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח. ורבינו כתב אם יש בה טעם דגן וממילא שאם אין בה אינו יוצא. ובהשגות א"א נראה לי והוא שיש בה דגן וכו'. אבל מדברי הרמב"ן ז"ל נראה שאפילו אין שם כזית בכדי אכילת פרס יוצא בה לפי שמדין גרירה הוא שהחטין גוררין את האורז וזהו שהזכירו חטים ואורז בדוקא וכן מבואר בירושלמי והאריך בזה בהלכות בכורות וגם רבינו פרק ו' מהלכות בכורים עם שאר מתנות כהונה כתב משנתנו בדין החלה בקמח חטים וקמח אורז ומשמע דדוקא באלו וכן עיקר: עיסת הכלבים בזמן שהרועים וכו'. גם זו משנה במסכת חלה והובאה פרק יום טוב שחל (ביצה כ"א.):

לחם משנה

בדברי רשב"ם בפרק ערבי פסחים (דף קט"ו) ופירושו כך בלע מרור יצא מפני שיש בה טעם מרור בלע מצה ומרור אע"פ שכשבלע מרור להודיה יצא הכא לא יצא ידי מרור. ונתן רבינו טעם למרור מפני שהמרור טפילה למצה ולכך לא יצא. והראב"ד ז"ל יש לו נוסחא אחרת בגמרא והוא בלע מרור לא יצא ומפני כך השיג על רבינו שאין טעם מרור מפני שטפלה למצה דאפילו להודיה לא יצא. ולדעתו מה שאמרו בגמרא ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא לא בא להודיענו אלא דידי מצה יצא דהוה אמינא לא יצא משום דהמרור

משנה למלך

אם אכל מצה שלא כדרך הנאה אם יצא י"ח עיין מ"ש הרב המחבר לעיל פ"ה מהל' יסודי התורה). ובת"כ פ' אמור גרסינן ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג המצות יום זה טעון מצה ואין חג הסוכות טעון מצה והלא דין הוא ומה אם זה שאין טעון סוכה טעון מצה זה שטעון סוכה אינו דין שטעון מצה ת"ל הזה חג המצות זה טעון מצה ואין חג הסוכות טעון מצה ע"כ. תו גרסינן התם הזה חג הסוכות זה טעון סוכה ואין חג המצות טעון סוכה והלא דין הוא ומה אם זה שאינו טעון מצה טעון סוכה חג המצות שהוא טעון מצה אינו דין שטעון סוכה ת"ל הזה חג הסוכות זה (חג הסוכות) טעון סוכה ואין חג המצות טעון סוכה ע"כ. וכתב הרב קרבן אהרן במאי דשנו בשני הברייתות הללו והלא דין הוא דלזה איצטריך קרא למעוטי משום דאי לאו ק"ו לא הוה אצטריך זה למעוטי דמהיכא תיתי לרבויי. ותמיהא לי מלתא דלמאי איצטריך קרא למכתב זה גבי מצה למעוטי חג הסוכות ממצה וגבי סוכה למעוטי חג המצות מסוכה לא ליכתוב אלא או זה דחג המצות או זה דחג הסוכות ואנו ממעטים סוכה ממצה ומצה מסוכה. משום הכי כתב קרא זה גבי חג המצות ממשמעותיה דקרא מימעיט חג הסוכות ממצה דהכי קאמר הזה חג המצות יום זה טעון מצה ואין חג הסוכות טעון מצה ומאצטריך קרא למעוטי חג הסוכות ממצה על כרחך למדנו דאין חג המצות טעון סוכה דאי תמרת בשלמא דאין חג המצות טעון סוכה משום הכי איצטריך קרא למכתב הזה למעוטי חג הסוכות ממצה משום דאי לאו דמיעטיה קרא ה"א שחג הסוכות טעון מצה מק"ו ומה אם זה שאין טעון סוכה טעון מצה זה שטעון סוכה אינו דין שטעון מצה. אלא אי אמרת דחג המצות טעון סוכה לא איצטריך הזה דחג המצות למעוטי חג הסוכות ממצה דמהיכא תיתי דחג הסוכות טעון מצה דאיצטריך קרא למעוטי הא ליכא ק"ו כיון דחג המצות טעון סוכה. אלא ודאי מדמיעט קרא חג הסוכות ממצה ע"כ למדנו ג"כ שאין חג המצות טעון סוכה. וכן נמי אי הוה כתיב קרא דהוה גבי חג הסוכות היינו ממעטים חג המצות מסוכה ממשמעותיה דקרא ותג הסוכות ממצה מדאיצטריך קרא למעוטי חג המצות מסוכה וכדכתיבנא לעיל: ונראה לומר דאי לא כתב קרא הזה אלא גבי חג המצות לא הוה ממעטינן אלא חג הסוכות ממצה אבל חג המצות הוינו אומרים דטעון סוכה ומאי דאצטריך קרא למעוטי חג הסוכות ממצה הוא משום דאי לא כתב קרא הזה גבי חג המצות לא הוינו יודעים אם חג המצות טעון סוכה אי לא ואי חג הסוכות טעון מצה אי לא, משום דאם הוינו אומרים דאין חג המצות טעון סוכה ע"כ הוינו אומרים דחג הסוכות טעון מצה מק"ו ומה אם חג המצות שאינו טעון סוכה טעון מצה חג הסוכות שטעון סוכה אינו דין שטעון מצה. ואם הוינו אומרים דאין חג הסוכות טעון מצה ע"כ הוינו אומרים דחג המצות טעון סוכה מק"ו ומה חג הסוכות שאינו טעון מצה טעון סוכה זה שטעון מצה אינו דין שטעון סוכה א"כ לא הוינו יודעין באיזה מקום נאמר הק"ו אי בחג המצות או בחג הסוכות ואפשר דמספיקא הוינו אומרים שחג המצות יהא טעון סוכה וחג הסוכות יהא טעון מצה. ולפי זה אם לא כתב קרא אלא הזה דגבי חג המצות הו"א דקרא לא אתא אלא ללמדנו המקום שנעשה בו הק"ו שלא נעשה אותו בחג הסוכות ויהיה טעון מצה להכי כתב הזה לומר זה טעון מצה ואין חג הסוכות טעון מצה. אבל אה"נ שנעשה הק"ו גבי חג המצות ונאמר אם חג הסוכות שאינו טעון מצה טעון סוכה חג המצות שטעון מצה אינו דין שטעון סוכה להכי כתב קרא הזה דגבי חג הסוכות ללמדנו שלא נעשה הק"ו לגבי חג המצות ואי כתב קרא הזה דגבי חג הסוכות לבד הו"א איפכא דקרא לא אתא למעוטי אלא שלא נעשה הק"ו לגבי חג המצות אבל אה"נ שנעשה הק"ו לגבי חג הסוכות ונאמר אם חג המצות שאינו טעון סוכה טעון מצה חג הסוכות שטעון סוכה אינו דין שטעון מצה לכך כתב קרא הזה דגבי חג המצות ללמדנו שאין חג הסוכות טעון מצה ולפי זה אצטריכו תרוייהו הזה דגבי חג המצות והזה דגבי חג הסוכות (א"ה עיין בזה בהלכות שמיטה ויובל כי שם בא"ס ברייתא אחרת דוגמא לזה יע"ש בס"ד):

ב כרכן בסיב וכיוצא בו ובלען אף ידי מצה לא יצא. (א"ה ולענין אם כרך דבר איסור בסיב ואכלו עיין בדברי הרב המחבר בפי"ד מהל' מאכלות אסורות דין י"ב):

ומי

מגדל עוז

דהכיאו לו גרסינן אמר רבא בלע מצה יצא בלע מרור לא יצא בלע מצה ומרור ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא כרכן בסיב ובלען אפילו ידי מצה נמי לא יצא ופי' ר"ח ז"ל בלע מצה ולא לעסה יצא שהרי קיים בערב תאכלו מצות שהרי אכילה היא וניכו לכתחלה טעם בעינן בלע מרור לא יצא דבעינן טעם מרור וליכא ומש"ה קפיד רחמנא בדבר מר כדי למרר פיו באוכל זכר לוימררו את חייהם. ורשב"ם ז"ל גורס בלע מצה יצא שאינה צריכה טעם בלע מרור יצא אי אפשר שלא יהא בו טעם מרור בלע מצה ומרור יחד עד שלא אכל לא מזה ולא מזה ידי מצה מיהא יצא דלא תימא אף ידי מצה לא יצא דאיכא תרתי לריעותא שלא טעם טעם מצה וגם שלא נגע בגרונו שהמרור חוצץ בינתים כרכן שניהם יחד בסיב הגדל סביבות הדקל לא יצא וכמו שפסק ר"מ ז"ל ופירוש הטעם שהרי לא מישש בפיו לא זה ולא זה וכזורק אבן לחמת דמי ושניהם כתב רשב"ם בלשון זה. ועל פר"ת ז"ל קשה למה לי למתנא ברישא בלע מצה יצא הפשא כי בלע מצה במרור דאיכא תרתי לריעותא אמרינן יצא כי בלעה באנפי נפשה דליכא אלא חדא ריעותא צריכא למימר וכן נמי קשה אסיפא דמלתיה למה ליה למימר כי בלע תרוייהו ידי מרור לא יצא פשיטא השתא ומה כי בלע מרור לחודיה לא יצא ואע"ג דליכא אלא חדא ריעותא כי בלע שניהם יחד דאיכא תרתי לריעותא צריכא למימר ואע"ג דאיכא לתרולי בה דמשום מצה יצא אצטריך אע"ג דאיכא תרתי לריעותא הרי הקשינו דמצה דרישא גופה לא צריכא למימר וא"כ לימא רבה הכי בלע מרור לא יצא בלע מצה ומרור ידי מצה יצא ומטוניה שמעינן להנך דפשיטא דבליעה שלא ע"י דבר אחר שמה אכילה לכך נתכונה גירסת רשב"ם ז"ל. אך לפי טעמו קשה קצת דאי משום דבעינן טעם מרור הא ודאי כי הכליגהו בהדי הדדי דליכא לא אפשר דליכא טעם מרור הואיל ונגע בגרון. לכך נראה פירוש ר"מ ז"ל וקבלתו בו לפי שהמרור טפילה למצה כדאמרינן בברכות שהפת עיקר והירק טפלה לו ועוד תדע דהא אסיקנא בהא שמעתא מצה דאורייתא ומרור דרבנן ועוד דאמרינן בהמון מצה צריכה הסיבה מרור אין צריך הסיבה אלמא דמצה עיקר ומרור טפלה לו ולזה הטעם סמך ר"י אלפס ז"ל להשמיט מימרא זו ובזה עלתה גירסת רשב"ם ורמז"ל על כנה בלא שיבוש ואם הראב"ד ז"ל דקדק דקדק פר"ח ז"ל וישר בעיניו ויתרץ קושייתנו דאורחא דאמוראי לפרושי מילתייהו טפי או בתירוץ הטוב מזה יישר כחו: אבל מצה בלא כוונה עד מכל המצות. פרק ערבי פסחים ועיקרה בראש השנה פרק ראוהו ב"ד (דף כ"ח) גמ' מתני' דהתוקע לתוך הבור וגם בירושלמי דתרומות פ"ק. אין אדם יוצא ידי חובתו עד לפי שאין בהן חמץ. פרק כל שעה (דף ל"ה): העושה עיסה מן החטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן יצא ידי חובתו. פרק ג' דמס' חלה ופרק התערובות: כתב הראב"ד ז"ל נ"ל והוא שיש בה דגן כזית בכדי אכילת פרס ויאכלנו עכ"ל: ואני אומר זו משנה שלימה היא פרק ג' דמס' חלה אות באות תיבה בתיבה כלשון ר"מ ז"ל דתנן העושה עיסה מן החטין ומן האורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ויוצא בה אדם ידי חובתו בפסח. ומייתי לה במסכת זבחים פרק התערובות גמרא מתני' דדם שנתערב במים ודייק מינה דנותן טעם כעיקר דאורייתא וכן פירש רבינו שמשון ז"ל ובירושלמי גרסינן עלה מתני' דלא כרשב"ג דרשב"ג אומר לעולם אינה חייבת בחלה עד שיהא בה כשיעור ע"כ. וכבר כתבתי כמה פעמים כי ר"מ ז"ל מחזר לכתוב כזה החבור לשון הגמ' והרוצה לדקדק בו ידקדק בלשון התלמוד ולכך קראו משנה תורה שעשה ארוכה קצרה אבל מה אשיב שואלי דבר על דבר הראב"ד ז"ל שכתב כאן והוא בקי בכל שיח. וכן כתב פר"ח מקומי ז"ל כלשון ר"מ ז"ל אות באות: עיסת הכלבים עד לשום מצה. פ"ב דביצה (דף כ"א):

מצה שלשה במי וכו'. פ' כל שעה (דף ל"ו.) אמר ר"ע מה ה"ל לחם עוני פרט לעיסה שנילושה ביין ושמן ודבש והקשו שם מדר"ע אדר"ע ותירצו לא קשיא הא ביו"ט ראשון הא ביו"ט שני וכבר כתבתי פרק חמישי שהלכה כר"ע. וסובר רבינו שלא מיעטו אלא יין ושמן ודבש והלב ג"כ שנזכר בסוגיא לפי שהפת הנילוש בהן אינו לחם עוני אבל שאר משקין ודאי יוצא בהן וזהו שלא אמרו פרט לעיסה שנילושה במשקין. והירושלמי שהזכרתי פרק ה' שנזכר בו משקין סתם לפי שאין דרך לערב משקין אחרים אלא אלו אמר משקין סתם. ואמנם ראיתי מי שכתב שאינו יוצא במצה הנילושה במי פירות בלבד אלא עם הערובת מים לפי שאנו צריכין שמור מהמזון וכל שאינו מחמיץ אין יוצאין בו ידי מצה וכבר נתבאר שמי פירות לבד אין מחמיצין ודבר נכון הוא: אבל אין לשין אותה ביין ושמן וכו'. כבר נתבאר זה בסמוך. ובהשגות א"א אע"ג דתניא בתוספתא יוצאין במצה מתובלת וכו'. ונראה לומר שהתוספתא איירי בלחם עוני פרט למצה שנילושה ביין ושמן אלא דורשת אותו למעט מעשר שני וכדברי ר"י הגלילי בגמרא בכל שעה ואינה אוסרת מצה עשירה ואין הלכה כמותו אלא כר"ע כמו שכתבתי. ודוחק הוא לפרש מתבלה כדברי הר"א ז"ל:

ה אין יוצאין בפת מורסן וכו'. רבינו ז"ל אזיל לטעמא דהרי"ף ז"ל שפירש פת הדראה היינו סובין. ומה שהקשה הר"ן על פי' הרי"ף מתורץ עם מה שכתב הרב המגיד בשם הרא"ה ז"ל:

מצה. *[א]מצה שלשה במי פירות יוצאה בה ידי חובתו בפסח. אבל אין לשין אותה ביין או בשמן או חלב משום לחם עוני כמו שבארנו. ואם לש ואכל לא יצא ידי חובתו. [ב]אין יוצאין לא בפת מורסן ולא בפת סובין. אבל לש הוא את הקמח בסובין שלו ובמורסנו ועושהו פת ויוצא בה ידי חובתו. וכן פת סולת נקייה [ג] ביותר הרי זו מותרת ויוצא בה ידי חובתו בפסח ואין אומרין בה אין זה לחם עוני:

ו *[ג]אחד מצה שנאפית בתנור או באילפס. [ג] בין שהדביק הבצק באילפס ואחר כך הרתיח בין שהרתיח ואחר כך הדביק אפילו אפאה [ד] בקרקע הרי זה יוצא בה ידי חובתו. וכן אם לא נאפית אפייה [ה] גמורה יוצאין בה. והוא שלא יהיו חוטין של בצק נמשכין ממנה בעת שפורסה. ויוצאין ברקיק השרוי והוא שלא נימוח. אבל מצה שבשלה אינו יוצא בה ידי חובתו באכילתה שהרי

אין

השגת הראב"ד

*מצה שלשה במי וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אע"ג דתניא בתוספתא יוצאין במצה מתובלת בין שתבלה בקדרה בין שתבלה באילפס הסיא שתבלה משנאפית עכ"ל:

השגת הראב"ד

*אחד מצה שנאפית וכו'. כתב הראב"ד ז"ל מעשה אילפס אע"ג דלחם הוי מיהו איכא למיחש ביה משום חמוץ אא"כ עשה אותו באילפס וכפה עליו את הכסוי ונפקא לן הא ממילתיה דאביי ורבה בתרוכי תרתי שבלי וממחי קידרי ומחגלא דאבישונא דזקיפא אסיר דמאי דפליט מהאי ריפא בלע מהאי ריפא ומחמיץ עכ"ל:

ואין יוצאין לא בפת מורסן וכו'. זה יצא לרבינו ממה שאמרו במסכת חלה נטל מורסנן מתוכן וחזר לתוכן הרי אלו פטורין ומוכיח שם שאין המורסן והסובין המעורבין ומה שאמרו בפרק כל שעה (דף ל"ו) יכול לא יצא אדם ידי חובתו אלא בפת הדראה ה"ל מצות מצות ריבה ואפילו כמנחתו של שלמה. ופת הדראה כתוב בהל' פירוש פת סובין ומשמע שיוצא אדם בפת סובין כבר כתב הרא"ה דלאו למימרא פת סובין למודייהו דהסוא לא הסיב פת כלל אלא לומר שלא נטלו סובן, ע"כ לשון הרא"ה ז"ל ועיקר:

א טור סי' תנג: ב טור סי' תנד וע"ש: ג טור סי' תסא סמ"ג שם:

אבל לש הוא וכו'. כבר נתבאר זה בסמוך דהיינו פת הדראה שלא נטלו סוביו ופשוט הוא: וכן פת סולת נקייה וכו'. גם זה מבואר בסמוך אפילו כמנחתו של שלמה:

ו אחד מצה שנאפית בתנור וכו'. זה מחלוקת בין הגאונים כמו שכתוב בהלכות ורבינו סובר כדעת ההלכות דקי"ל (דף ל"ז.) כר' יוחנן דאמר מעשה אילפס לא שנא הרתיח ולבסוף הדביק ולא שנא הדביק ולבסוף הרתיח נהמא הוא וחייב בחלה ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח והכין קא פסק רב אחא משבחא במעשה אילפס כר' יוחנן וזהו דעת רבינו כאן ובדין החלה ולזה הסכימו הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל. ובהשגות א"א מעשה אילפס אע"ג דלחם הוי וכו' באור דבריו ואע"ג דפליג עליה רבא אהא דאביי דמי פירות אין מחמיצין וקי"ל כרבא בהא אפילו רבא מודה שעיסה זו נלושה במים ויש לחוש בה אלא א"כ באילפס וכסויה כמו שכתוב וזו סברא שלו ז"ל לא מצאתי אחד מהמפרשים שסובר כן. ואין ראיתו נראית לי כלל דהתם בשיבלין והגבא דאבישונא שפירושו כד מלא קליות נראית היא לענין שכשמשימין אותו על האש יוצא מהן מים ולהות הרבה ולזה השם אבוי כמו שהוא סובר שמי פירות מחמיצין אבל עיסה זו אין שום לחות יוצא ממנה ונאפת היא שלא על יד שום משקה כמבואר פ"ה וא"כ כל שנאפת קודם שיעור שתבא לידי חמוץ נהום אלא ודאי אין לדברים אלו עיקר: אפילו אפאה וכו'. במסכת ברכות (דף ל"ח.) ונזכר כאן בהלכות: וכן אם לא וכו'. בכל שעה (דף ל"ח.) תניא יוצאין במצה נא מאי מצה נא כל שפורסה ואין חוטין נמשכין ממנה: ויוצאין ברקיק השרוי וכו'. שם (פסחים דף מ"א.) יוצאין ברקיק השרוי ומבושל שלא נימוח דברי ר"מ ר' יוסי וכו' ובהלכות יוצאין ברקיק השרוי אבל לא במבושל אע"ג שלא נמוח מ"ט משום דבעינן טעם מ"ה וליכא ע"כ וקי"ל ר' יוסי ור"מ הלכה כר' יוסי:

אין

לחם משנה

דהמרור עמו. וה"ה היה לו הגי' בדברי רבינו בלע מצה יצא בלע מרור לא יצא ומפני כך פירש שהטעם שכתב רבינו שהמרור מפילה למצה וכו' קאי אידי מצה יצא ולפי הנוסחא שכתבתי אין צורך לידחק בזה. כתב ה"ה אבל כשכרכן בסיב כו' וא"ת מה טעם לחלק בין סיב למרור וכי תימא דבסיב כרכן ובמרור לא כרכן א"כ ליפלוג במרור גופיה היכא דכרכן דהוא אסור. וי"ל דמרור אע"ג דכרכן מותר דכיון דביה איתעביד מצוה אע"ג דלא יצא ידי חובה מ"מ לא הוי הפסק כיון דמעין המצוה הוא אבל כרכן בסיב דאין הסיב ענין למצוה כלל ודאי דהוי הפסק:

ה מצה שלשה במי פירות יוצא בה ידי חובתו בפסח. יש להקשות על רבינו דמקרא דלא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל מצות מפקינן דברים הבאים לידי חמוץ אדם יוצא בהם ידי חובתו כו' והאי אינו בא לידי חמוץ וא"כ לכאורה נראה דהדין עם הוראיתי מי שכתב במאמר ה"ה וראיתי מי שתירץ דמלא תאכל עליו חמץ לא ממעטינן אלא דברים שאינן באים לידי חמוץ בשום צד ואופן בעולם אבל מצה שנילושה במי פירות הרי המצה היא באה לידי המוץ אלא שהמים גרמו לה שלא תחמיץ ולא ממעטינן מהאי קרא ודבר נכון הוא: כתב ה"ה וראיתי מי שכתב שאינו יוצא במצה וכו' מפשטן של דברים אלו נראה לכאורה דלא מיקרי מצה עשירה אלא בשנילושה במי פירות לבד אבל כשלשה במים לחם עוני מיקרי. ועוד נראה מכאן שאם לשה במי פירות לבד אינו יוצא משום היקשא דלא תאכל עליו המן שבעת ימים תאכל מצות וזה אינו בא לידי המוץ. וראיתי מי שהקשה על זה ב' קושיות חדא דהיכי קאמר לר"ע (דף ל"ו) לחם עוני פרט לעיסה שנילושה כו' הא עיסה שנלושה בשמן ויין ודבש מפקינן לה מהיקשא דלא תאכל עליו המן שבעת ימים תאכל מצות ודחק לתרץ זה דברייתא דקאמרה פרט לעיסה שנילושה וכו' לדוגמא נקטיה אבל כוונת הברייתא היא לומר פרט להלוש ולאפיסה כדקאמר לקמן באידך ברייתא ולא כיון ר"ע אלא לדחות דברי ר"י הגלילי. עוד הקשה דפשהקשו בגמ' בפ' כל שעה (דף ל"ו) מר"ע לר"ע ותירצו הא ביו"ט ראשון הא ביו"ט שני אמאי דחיק לאוקמי בהכי לאוקמי בחד יומא והא שנילושה במים ולכך קאמר לשתי דמיקרי לחם עוני והא דקאמרת דלא מקרי לחם עוני הוא דנילושה (במים) [בלי מים] גם על זה נ"ל לתרץ דהגמרא תירץ כן משום דאשכח סייעתא דאמר ליה ר"י לבריה כו' כדאמרו שם כו' ואכתי קשיא לי קושיא אחרה והיא דבגמ' פ' כל שעה (דף ל"ח:) הקשו על הברייתא דקאמרה יכול יצא אדם ידי חובתו בחלת תודה ורקיקי נזיר וכו' ותיפוק ליה דהוה מצה עשירה והשתא לפי דברי היש מי שכתב דקאמר דמצה עשירה לא מקרי אלא במי פירות לבד הא חלת תודה ורקיקי נזיר נילושים בפושרין וכדכתב הרמב"ם פי"ג מהל' מעשה הקרבנות וכיון שכן מאי מקשה דהוי מצה עשירה הא כיון דאית בה מים לחם עוני מקרי לכך אני אומר דאין כונת היש מי שכתב אלא לפרש דברי הברייתא דפליגי ר"י הגלילי ור"ע דר"ע ס"ל לחם עוני פרט לעיסה שנילושה וכו' ור"י הגלילי סבר דעיסה שנילושה בשמן יין ודבש דיוצא ועל זה אמר היש מי שכתב דמה שהם חולקים דלר"י יוצא ולר"ע אינו יוצא מטעמא דלחם עוני היינו דאיכא בהו מים ולהכי קאמר ר' יוסי יוצא וזהו שכתב שאינו יוצא במצה שנילושה כלומר לר' יוסי דקאמר יוצא אינו יוצא אלא במצה שנילושה וכו' נמצא דלדידן דאית לן דבשאר פירות יוצא דע"כ לא פליגי אלא בשמן יין ודבש וכדכתב רבינו ז"ל נ"ל שיהיה בהם מים ואז יוצא בהם שייך בהם המון ולא שייך בהו לחם עוני אבל בשמן יין ודבש ודאי דשייך בהו לחם עוני אע"ג דאית בהו מים והשתא ניחא הכל:

זה

מגדל עוז

מצה שלשה עד לא יצא ידי חובתו. פרק כל שעה (דף ל"ה): כתב הראב"ד ז"ל אע"ג דתניא בתוספתא יוצאין במצה מתובלת וכו': ואני אומר כי הביאור הוא פ"ה וכבר רמזתי אני שם כי זאת הפיסקא היא מדריב"ל ור"ע פרק כל שעה וזאת התוספתא שחשב הראב"ד ז"ל כי ממנה תולאותיו היא פסקת התבלין שכתב פ"ה תחלה כמו שכתבתי אני שם ומה שכתב כאן דמיירי שהיא בשתבלה משנאפית גם אני היה קשה לי לפי קבלתנו דהלשון ודאי הכי משמע לכאורה ואחרי שובי נחמתי אמרתי א"כ מאי קמ"ל פשיטא בכולי תלמודא דכיון שנאפה אינו בא לידי חימוץ דגרסינן לסדיא בפרק כל שעה גמרא מתניתי' דאלו ירקות ת"ר דברים שאין באין לידי חימוץ האפוי והמבושל וכו' ואסיקנא אמר רב ספא אפוי שבשלו קאמרינן ועוד אמאי קא מייתי לה לגבי מצה עשירה דפרק ערבי פסחים גבי איסור חמץ הוה ליה לאתויי אלא ודאי דברי ר"מ ז"ל נראין וביום הראבון כתב כן ועל כן כתב כמו שביארנו פ"ה: אין יוצאין עד לחם עוני. פרק כל שעה (דף ל"ו ל"ז): אחד מצה שנאפית עד הרי זה יוצא בה ידי חובתו: כתב הראב"ד ז"ל מעשה אילפס אע"ג דלחם הוי וכו': ואני אומר אצטרך לפרש תחלה דבריו ואומר שרולה רבינו ז"ל לדקדק במעתין דפרק כל שעה (דף מ') גמרא מתני' דאין שורין את המורסן מדגרסינן אמר אביי לא ליחלוט איניש תרתי שבלי בהדי הדדי דלמא אזלא חדא ויתבה בליריס דחבירתה ולא סליק לה דיקולא דמיא מארבע רוחותיה ואתי לידי חמוץ אמר אביי לא ליחרון איניש תרתי שבלי בהדי הדדי דילמא נפקא מיא מהא ובלע אידך ואתי לידי חמוץ אמר ליה רבא אי הכי אפילו חדא נמי דילמא נפיק מהאי רישא ובלע אידך רישא אלא אמר רבא מי פירות נינהו ומי פירות אין מהמילין עד דאמר אביי האי חגבא דאבישונא סהיפא שרי זקיפא אסור רבא אמר אפילו זקיפא נמי שרי מי פירות נינהו ומי פירות אין מחמיצין ע"כ. ובשילהי שמעתין גרסינן רבא שרי למימחי קדרא בחסיכי ופרש"י קמחא דאבישונא. ורולה רבינו ז"ל לדקדק מדאביי ורבא דדוקא משום דמי פירות אין מחמיצין הוא דשרינן בכולהו הא מיא בעלמא הייסינן ומדרב יוסף מדקדק כסוי האילפס שמשתלשל מד' רוחותיו וזה בודאי דקדוק אמיתי אלא שאיני מבין מה דומה אפיה לחריכה כי החרוך מזיל המים מכאן ומכאן וכן לוגנין או פוסרים או חמין שמתמילין ואין מבשלין ואין אופין אבל אפיית קודם הזמן מתבשל ונאפה דאי לאו הכי אפייה דשרא רחמנא היכי משכחת לה הרי לא נתנה תורה למלאכי השרת. עוד מצאתי לרבותינו בעלי התוספות שאמרו כי הלישה בזריזין היא אמנם ר"מ ז"ל כתב הפיסקא כדאיתא פרק כל שעה ולא חש לדקדוקי' מן הטעם שכתבתי כמה פעמים שלבן קראו משנה תורה ואי דייקינן לא גמרינן: ובן אם לא נאפית וכו' עד שמרן לשום מצה. פרק כל שעה (דף ל"ו):

הגהות מיימוניות

דאמר אחד זה ואחד זה דרבנן פי' מצה ומרור: [ג] ת"ר יוצאין בפת הדראה ובפת נקייה ע"כ: [ג] כר' יוחנן לגבי ר"ש ב"ל ע"ש וכן פר"י מדלא חשיב ליה בפ' החולץ בהדי הני ג' דהלכה כרשב"ל לגבי רבי יוחנן וכן פסק בשאלתות פרשת צו ודלא כר"ח שפוסק כרשב"ל משום דסוגיא דתלמודא דהכא אליביה ע"ש וכן ר"י אלפס, ע"כ: [ד] מר זוטרא קבע סעודתיה עילוהי כיצד טברכין, ע"כ: [ה] יוצאין במצה נא מאי נא אמר רב יהודה

אמר

מגיד משנה

ז אין אדם יוצא וכו'. משנה פרק כל שעה (דף ל"ה.) אבל לא בטבל ולא במעשר וכו'. וכתב רבינו זה הכלל כל שמברכין עליו וכו' לפי שהמשנה והגמ' שבכאן שוין למשנה וגמ' שבברכות פרק שלשה שאכלו (דף מ"ה.). וקצר רבינו כאן מפני שהכל בארו פ"א מהל' ברכות. אבל מ"ש או שגזלה הוא בירושלמי תני מצה גזולה אסור לברך עליה א"ר הושעיא על שם ובוצע ברך נאץ ה' הדא דתימר בתחלה אבל בסוף דמים הוא חייב לו ר"י אמר אין עבירה מצוה ר' יוסי אמר אין מצוה עבירה א"ר אילא אלה המצות אם עשיתן כמצותן הרי הן מצות ואם לאו אינן מצות ע"כ. אבל ראיתי מי שכתב ממה שאמרו אבל בסוף דמים הוא חייב לו ש"מ מצה גזולה יוצא בה בדיעבד דהא לא כתיב מצתכם ע"כ. ושוף הירושלמי אינו נראה כן אלא לא יצא והוא שגזל מצה אבל גזל חטים או קמח ועשאו פת ודאי יוצא שקנאן בשינוי ודמים לבד הוא חייב לו כך נ"ל:

ח הכהנים יוצאין בחלה וכו'. משנה שם (פסחים ל"ה.) והכהנים בחלה ובתרומה: וכן במצה של מעשר שני. דין מעשר שני הוא בגמרא (דף ל"ו.) מחלוקת ר"י הגלילי ור"ע וידוע שהלכה כר"ע מחבירו ודין הבכורים שיהם מודים בגמרא שם (דף ל"ו:) ומהטעם שכתב רבינו:

ט חלות תודה ורקיקי וכו'. משנה שם (דף ל"ח.) חלות תודה ורקיקי נזיר עשאן לעצמו אינו יוצא בהן למכור בשוק יוצא בהן. ובגמרא (דף ל"ה:) מבואר הטעם כמו שהזכיר רבינו:

י הכל חייבין באכילת וכו'. פ' אלו עוברין (דף מ"ג.) מימרא נשים חייבות באכילת מצה דבר תורה וכו' וידוע היקש הנשים לעבדים: קטן שיכול לאכול וכו'. זה למד רבינו ממה שאמרו פרק לולב הגזול (סוכה מ"ב:) קטן שיכול לאכול כזית צלי שוחטין עליו את הפסח מ"ט איש לפי אכלו כתיב ר' יהודה אומר אין שוחטין עליו את הפסח אלא א"כ יודע להבחין וכו' משמע התם דכל שיודע לעשות הדבר מחנכין אותו: חולה או זקן וכו'. פרק כל שעה (פסחים מ"א.) מפורש בהלכות ופשוט:

יא מדברי סופרים שאין וכו'. פרק ערבי פסחים (דף קי"ט ק"כ.) אמר שמואל אין מפטירין אחר מצה אפיקומן מר זוטרא מתני אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן אבל אחר מצה מפטירין. ובהלכות מסתברא לן דליסנא קמא אליבא דגמ' וליסנא בתרא אמר כמר זוטרא הלכך עבדינן כליסנא קמא אליבא דגמ' והכין נהוג עלמא וכן כתבו הגאונים ז"ל:

יב אסרו חכמים לאכול וכו'. בהלכות פ' אלו עוברין ירושלמי א"ר לוי האוכל מצה בערב פסח כבא על ארוסתו בבית חמיו והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה. ופי' מכת מרדות מדרבנן. ויש מי שכתב דדוקא לאחר איסור חמץ דהיינו אירוסין דמצה, ומדברי רבינו נראה כל היום:

כסף משנה

ח וכן יוצאין במצה של מעשר שני בירושלים. כתב הר' מנוח תימא דהא קי"ל כר"מ דאמר פרק האיש מקדש (קידושין כ"ד:) במעשר ממון גבוה הוא ואמר רב אסי (פסחים ל"ח.) לדברי ר"מ אין אדם יוצא במצה במעשר שני. וי"ל דס"ל כר' חייא בר אבא בפ' לולב הגזול (סוכה ל"ה.):

י הכל חייבין באכילת מצה וכו' קטן שיכול לאכול פת וכו'. דע שבפרק הקורא את המגילה למפרע כתב הרמב"ן דכי אמרינן קטן חייב לאו למימרא דאיהו חייב דאיהו לאו בר חיובא הוא כלל אלא חיובא אאבוה רמיא. וכן נראה דעת רבינו שלא כתב הכל חייבין באכילת מצה אפילו נשים ועבדים וקטנים אלא קטן שיכול לאכול כזית מחנכים וכו' כלומר דחיובא אאבוה רמיא וכן כתב פרק א' דהלכות מגלה הכל חייבים אנשים ונשים וכו' ומחנכין את הקטנים לקרותה ושלא כנראה מדברי הר"ן ז"ל שם:

ואימתי

משנה תורה

אין בה טעם פת: ז [א]אין אדם יוצא ידי חובתו באכילת מצה שהיא אסורה לו כגון שאכל טבל או מעשר ראשון שלא נטלה תרומתו או [ו] שגזלה. זה הכלל כל שמברכין עליו ברכת המזון יוצא בו ידי חובתו וכל שאין מברכין עליו ברכת המזון אין יוצא בו ידי חובתו: ח הכהנים יוצאין בחלה ובתרומה אף על פי שהיא מצה שאינה ראויה לכל אדם. וכן יוצאין במצה של מעשר שני בירושלים. אבל אין יוצאין במצה של בכורים אפילו בירושלים מפני שהבכורים אין להם היתר בכל המושבות. ומעשר שני אפשר שיפדה ויאכל בכל מקום. וכתוב בכל מושבותיכם תאכלו מצות מצה הראויה להאכל בכל המושבות הוא שיוצאין בה ידי חובה: ט [ב]חלות תודה [ז] ורקיקי נזיר שעשו אותן לעצמן אין יוצאין בהן שנאמר ושמרתם את המצות מצה המשתמרת לענין מצה בלבד הוא שיוצאין בה אבל זו משתמרת לענין הזבח. ואם עשאן למכור בשוק הרי זה יוצא בה ידי חובתו. שהעושה למכור בשוק דעתו שאם לא ימכרו יאכל אותן ונמצא בשעת עשייתן שמרן לשם מצה: י [ג]הכל חייבין באכילת מצה אפילו נשים ועבדים. קטן שיכול לאכול פת מחנכין אותו במצות ומאכילין אותו כזית מצה. חולה או זקן שאינו יכול לאכול שורין לו רקיק במים ומאכילין אותו והוא שלא נימוח: יא [ד]מדברי סופרים שאין מפטירין אחר מצה כלום ואפילו קליות ואגוזים וכיוצא בהן. אלא אף על פי שאכל מצה ואכל אחריה מאכלות אחרות ופירות וכיוצא בהן חוזר ואוכל כזית מצה [ח] באחרונה ופוסק: יב [ה]אסרו חכמים

א טור סי' תנד וע"ש : ב סמ"ג לאוין סט : ג טור סי' תעב סמ"ג עשין מ : ד טור סי' תעה סמ"ג עשין מא : ה טור סי' תעא סמ"ג עשין מ :

וכן

לחם משנה

ז זה הכלל כל שמברכין עליו ברכת המזון וכו'. ודאי דטבל שלא נתקן אין יוצאין בו וק"ו הוא מטבל דרבנן דכתב רבינו בפרק ה' מהל' ברכות דאין מברכין עליו. ובגמרא בפרק כל שעה (דף ל"ה:) אמרו ת"ר יכול יוצא אדם בטבל שלא נתקן כל צרכו ת"ל וכו' יצא זה שאין איסורו משום בל תאכל חמץ וכו' והקשו בגמ' ואיסורא דחמץ להיכא אזלא ותירצו הא מני ר"ש היא דאמר אין איסור חל על איסור דתניא ר"ש אומר האוכל נבלה ביוה"כ פטור. ולכאורה היה נראה להקשות דכיון דהך ברייתא אתיא כר"ש ולדידיה אין יוצאין בו כדפרישית משמע דפסק כאן כר"ש ופרק שני מהל' שביתת עשור כתב אחד האוכל אוכלים וכו' כגון פיגול ונותר וכו' הרי זה חייב כרת משום אוכל ביוה"כ משמע דפסק הלכה [דלא] כר"ש. והא לאו מילתא היא כלל דאפשר לתרץ דמה שאמר שם בהל' שביתת עשור דחייב היינו כגון דהוא איסור בת אחת או מוסיף או כולל וסמך על מה שכתב סוף פ"י מהלכות מאכלות אסורות ופרק ט"ז מהלכות איסורי ביאה והשתא שפיר פסק כר"ש דאין איסור חל על איסור כגון ההיא דטבל וחמץ דאיסור טבל מעיקרא והדר אתי חמץ דאין שם לא כולל ולא מוסיף ולא בת אחת. זה היה נראה לומר לכאורה אבל כשמעיין בפרק י"ד מהל' מאכלות אסורות אין צורך לכל זה דשם כתב רבינו דיוה"כ חל על איסור נבלה ופיגול משום דהוא איסור כולל שכולל כל האוכלים. והשתא צ"ל לדעתו ז"ל דמה שאמרו בגמרא בפרק כל שעה האוכל נבילה ביוה"כ פטור אינו רוצה לומר פטור מיוה"כ דע"כ חייב ביוה"כ ממ"נ אי נתנבלה מבערב וחל איסור נבלה קודם זה אתי יוה"כ וחל עליו דהוי איסור כולל וא"כ חייב כרת ואי נתנבלה בו ביום דחל יוה"כ קודם כל שכן דחייב עפי על יוה"כ אלא ודאי דמאי דפטור הוא פטור מנבלה ואיירי דנתנבלה בו ביום דחל איסור יוה"כ קודם. והשתא אתי שפיר מה שכתב בהלכות שביתת עשור דחייב כרת האוכל נבלה או פיגול ביוה"כ דחייב ממ"נ כדפרישית וחמץ וטבל כיון דכשחל איסור החמץ על הטבל אין כאן לא כולל ולא מוסיף ולא בת אחת להכי קאמר ר"ש דפטור. זה נ"ל מבואר בדעתו ז"ל אבל רש"י ז"ל סובר דפטור מיוה"כ משמע דלא ס"ל דיוה"כ הוי איסור כולל כדעת רבינו:

ח וכן יוצאין במצה של מעשר שני וכו'. ואם תאמר הא אמרינן בפ' כל שעה (דף ל"ז:) עיסה של מעשר שני לדברי ר"מ פטור מן החלה לדברי חכמים וכו' מצה של מעשר שני לדברי ר"מ אין אדם יוצא בה ידי חובתו וכו' לדברי חכמים יוצא וכו' כלומר לדברי ר"מ דאמר מעשר ממון גבוה הוא וא"כ איך פסק כאן רבינו דיוצא בו ידי חובתו ובסוף פרק ג' מהל' מעשר שני ונטע רבעי פסק כר"מ דאמר מעשר ממון גבוה כמבואר שם. ונראה להרן דבסוף פרק חלק אמרו מחלוקת דר"מ וחכמים במעשר שני בירושלים אבל בגבולים כולי עלמא סברי דמעשר ממון גבוה הוא ופטור מן החלה וא"כ נאמר דמה שפסק בהלכות מעשר שני הוא כחכמים והיינו דוקא בגבולין ומוכרחים אנו לומר כן דהא בהלכות בכורים ריש פ"ו כתב עיסת מעשר שני בירושלים דחייב בחלה והיינו כרבנן דר"מ דלר"מ אפילו בירושלים פטור כמבואר שם בגמ' בסוף פרק חלק (דף קי"ב:) אלא ודאי דפסק כרבנן ומאי דכתב בהלכות מעשר שני הוא בגבולין. ומ"מ הרב כתב הדברים שם דהיה לו לומר דוקא בגבולין והוא לא כן עשה שהביא סברת ר"מ הנזכר במשנה דפרק האיש מקדש בלשונו וטעמו ואולי סמך על מה שכתב כאן ובהלכות בכורים כדפרישית:

החרוסת

מגדל עוז

הכל חייבין באכילת מצה עד שלא נימוח. פ"ק דקדושין (דף ל"ד): מדברי סופרים עד סוף הפרק. פרק ערבי פסחים (דף קי"ט):

הגהות מיימוניות

אמר שמואל כל שאין חוטין נמשכין מתוכה כשפורסין אותה, ע"כ: [ו] ירושלמי לפיכך כתב אבי הרוקח שטוב ללמד לומר לכל מי שיגיע לידו מצה שלי הרי היא לו מתנה כדאמרינן פרק לולב וערבה ומלמדין אותו לומר כל מי שיגיע לולבי בידו הרי הוא לו במתנה, ע"כ: [ז] ובי"ג איירי דאי בי"ד אין מביאין לפי שממעטין זמן אכילתו ומכאן משמע שמצה שנעשית קודם ביעור כשרה. וכן בירושלמי דגרם מצה ישנה באנו למחלוקת ב"ש וב"ה פי' כמחלוקת גבי סוכה ישנה שב"ה מתירים אפילו לא עשאה לשם החג וכן בתוספתא תניא י"ד שחל להיות בשבת מבערין הכל מלפני השבת ואופין לו מצה בע"ש ע"כ מס"ה. ורא"ם כתב דנראה לו לדהות ראיה זו דתוס' דשמא בתרומה דוקא קאמר כדאיתא התם וטעמא כדי שלא תבא לידי פסול ונראה מנהג כשר שלא לאפות מצה של מצוה בי"ד קודם חצות ואם אפה לא הפסיד עכ"ל. וגם רש"י כתב דאין לאפות מצות של מצוה קודם חצות כשם שאין הפסח נשחט קודם חצות דהא איתקש לפסח כדאיתא בע"פ אכן לטעמא דרש"י אפילו בדיעבד אם אפאה קודם חצות פסולה לצאת ידי חובת מצה והא ליתא כדפרישית. וכתב בעל הרוקח שלא נכון לאפות מצה של ליל שני בעיו"ט דהביבה מצוה בשעתה ועוד גזירה משום י"ד שחל להיות בשבת שאז אופים בליל יו"ט ואם יעשו מצות לליל שני הרי אופה מיו"ט להבירו ועוד הביא הא דשילהי פ' התכלת תופיני מנחת פתים האפינה נאה ואי אפי לה מאתמול אינשפא לה, ע"כ: [ח] ואם שכח מלאכול אפיקומן עד אחר שבירך בה"מ קודם שבירך בפה"ג יחזור ויטול ידיו ויברך ברכת המוציא ויתן לכל המסובין ויחזור ויברך בה"מ ובפה"ג ואם לא נזכר עד אחר שבירך ברכת המזון ובפה"ג אז אין לחזור וליטול ידיו לאכול לפי שהיה צריך כוס לבה"מ כי נתקן כוס לגמר אכילתו וא"כ הוו שני כוסות לבה"מ ולא הוו כסדר הכוסות אלא יסמוך אשאר מצות שאכל דשאר מצות נמי חשובות של מצוה שעושין להן שימור מיהו אם בעה"ב אמר הב לן ונברך אע"ג דהוי בעלמא הסח הדעת ואסור למיכל ולמשתי מ"מ אם שכח אפיקומן ונזכר קודם בה"מ שרי למיכליה ולא הוי הב לן ונברך שאמר בעה"ב הסח הדעת דאתכא דרחמנא סמכינן כדאמר התם אתכא דריש גלותא סמכינן:

חכמים לאכול מצה [ס] בערב הפסח כדי שיהיה היכר לאכילתה בערב. ומי שאכל מצה בערב הפסח מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו. וכן אסור לאכול ערב הפסח מקודם המנחה [י] כמעט. כדי שיכנס לאכילת מצה בתאוה. אבל אוכל הוא מעט פירות או ירקות [כ] ולא ימלא כריסו מהן. וחכמים הראשונים היו מרעיבין [ל] עצמן ערב הפסח כדי לאכול מצה בתאוה ויהיו מצות חביבות עליו. אבל בשאר [מ] ערבי שבתות או ערבי ימים טובים אוכל והולך עד שתחשך:

פרק שביעי

א מצות "עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר זכור את יום השבת. ומנין שבליל חמשה עשר תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ואף על פי שאין לו בן. אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח: ב מצוה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו שנאמר והגדת לבנך. לפי דעתו של בן אביו מלמדו. כיצד אם היה קטן או טיפש אומר לו בני כולנו היינו עבדים כמו שפחה זו או כמו עבד זה במצרים ובלילה הזה פדה אותנו הקב"ה ויוציאנו לחירות. ואם היה הבן גדול והכם מודיעו מה שאירע לנו במצרים ונסים שנעשו לנו ע"י משה רבינו הכל לפי דעתו של בן: ג "וצריך לעשות שינוי בלילה הזה כדי שיראו הבנים וישאלו ויאמרו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות עד שישיב להם ויאמר להם כך וכך אירע כך וכך היה. וכיצד משנה מחלק להם קליות ואגוזים ועוקרים [א] השולחן מלפניהם קודם שיאכלו *וחוטפין מצה זה מיד זה וכיוצא בדברים האלו. אין לו בן אשתו שואלתו. אין לו אשה שואלין זה את זה מה נשתנה הלילה הזה. ואפילו היו כולן חכמים. היה לבדו שואל לעצמו מה נשתנה הלילה הזה: ד וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח. כיצד מתחיל ומספר שבתחלה היו אבותינו בימי תרח ומלפניו כופרים וטועין אחר ההבל ורודפין אחר עבודת אלילים. ומסיים בדת האמת שקרבנו המקום לו והבדילנו מהאומות וקרבנו ליחודו. וכן מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפרעה במצרים וכל הרעה שגמלנו ומסיים בנסים ובנפלאות שנעשו לנו ובחירותנו. והוא שידרוש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה. וכל המוסיף ומאריך בדרש פרשה זו הרי זה משובח: ה כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בליל חמשה עשר לא יצא ידי חובתו ואלו הן. פסח מצה ומרור. פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא לה' וגו'. מרור על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים. מצה על שם שנגאלו. ודברים האלו כולן נקראין הגדה: ו בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שנאמר ואותנו הוציא משם וגו'. ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה וזכרת כי עבד היית כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית: ז "לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה

צריך

א טור סי' תעג סמ"ג עשין מא: ב טור סי' תעב תעג סמ"ג שם: ג טור סי' תעב סמ"ג עשין מא:

השגת הראב"ד

*וחוטפין מצה וכו'. א"א פירוש אחר ממהרין לאכול כדי שלא יישנו עכ"ל:

מגיד משנה

וכן אסור לאכול וכו'. ראש פרק ערבי פסחים (דף צ"ט:) סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך. ובגמרא (דף ק"ז.) איבעיא להו סמוך למנחה גדולה תנן או דלמא סמוך למנחה קטנה תנן וכו' ומשמע התם דסמוך למנחה קטנה תנן וכן כתוב בהלכות סמוך למנחה מתשע שעות ולמעלה דמנחה גופא מתשע שעות ומחצה ולמעלה וסמוך לה תשע שעות ע"כ: אבל אוכל הוא מעט וכו'. שם בגמ' (דף ק"ז:) א"ר אמי אבל מטביל הוא במיני תרגימא ר' יצחק מטביל בירקי. ובהל' מטבל מטפל כלומר מעביר פתו במיני תרגימא כגון פירות וקטניות וכיוצא בהן, ע"כ: וחכמים הראשונים וכו'. שם (דף ק"ז ק"ח.) רבה שתי כוליה מעלי יומא דפסחא חמרא כי היכי דניגרריה לליביה ולטעום טעם מצה. רב ששת הוה יתיב בתעניתא כל מעלי יומא דפסחא: אבל בשאר ערבי יו"ט וכו'. שם ברא"ש הפרק (דף צ"ט:) ר' יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך וקי"ל דהלכה כר' יוסי כדאיתא בהלכות:

פ"ז א מצות עשה מן התורה לספר בנסים ובנפלאות וכו'. זה מבואר במכילתא ומבואר ג"כ בערבי פסחים (דף קט"ז.): ומנין שבלילה של חמשה עשר וכו'. גם זה מבואר במכילתא ונזכר בהגדה: מצוה להודיע לבנים וכו'. (דף קט"ז.) במשנה ולפי דעתו של בן אביו מלמדו ומבואר בגמרא:

וצריך

ג וצריך לעשות שינוי וכו' וכיצד משנה וכו'. (דף ק"ח ק"ט) שם בברייתא מחלק להם קליות ואגוזים כדי שישאלו תניא ר' אליעזר הגדול אומר חוטפין מצה בערב הפסח בשביל התינוקות שלא יישנו. עוד שם למה עוקרים את השלחן אמרי דבי ר' ינאי כדי שישאל התינוק: אין לו בן וכו'. שם (דף קט"ז) ת"ר חכם בנו שואלו ואם לאו אשתו שואלתו ואם לאו הוא שואל לעצמו אפילו שני תלמידי חכמים שיודעין בהלכות הפסח שואלין זה לזה:

ד וצריך להתחיל וכו'. במשנה מתחיל בגנות ומסיים בשבח ודורש מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה ובגמ' מאי גנות רב אמר מתחלה עובדי אלהים אחרים רבא אמר עבדים היינו לפרעה במצרים:

ה כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו וכו'. במשנה (דף קט"ז) ר"ג אומר כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור וכו' כלשון רבינו:

ו בכל דור ודור חייב וכו'. גם זה במשנה שם (דף קט"ז.) בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים וכו':

ז לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה וכו'. גם זה (דף צ"ט:) במשנה ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שמסב ולא יפחתו לו מארבעה כוסות של יין ואפילו מן התמחוי. ובגמרא

משנה למלך

יב ומי שאכל מצה בערב הפסח מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו. דין זה יצא לרבינו מהא דאמרינן בירושלמי א"ר לוי האוכל מצה בע"פ כבא על ארוסתו בבית חמיו והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה. ונשאל הריב"ש סי' ת"ב אם האיסור הוא לבד במצה השמורה לצאת בה או בכל מצה ואם מותר לאכול מצה עשירה. והשיב הא דר"ל בכל מצה היא וזה הוא שאמרו בירושלמי רבי לא הוה אכיל לא חמץ ולא מצה. ונראה שם שהיה מתענה שהרי אמרו שם טעם אחר משום דהוה בכור ואם כן שבכל מצה אסור אבל מצה עשירה מותר וכו'. ולא ירדתי לסוף דעתו דלדידיה נמי קשה דלמה היה מתענה היה לו לאכול מצה עשירה. ופי' מכת מרדות מדרבנן כמ"ש ה"ה ועיין בתוס' ריש פ"ד דנזיר שכתבו דהא דמכת מרדות אין לה שיעור הוא דוקא כשמכין אותו על העתיד אבל כשלוקה על מה שעבר אינו לוקה יותר מארבעים יע"ש: שם וכן אסור לאכול ערב הפסח קודם המנחה. (א"ה עיין מה שכתב הרב המחבר פ"ו מהל' כלי מקדש דין ט'):

ואימתי

מגדל עוז

פ"ז מצות עשה של תורה עד כך וכך היה. לשון מכילתא מכלל שנאמר והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר יכול אם ישאלך אתה מגיד לו ואם לאו אי אתה מגיד לו ת"ל והגדת לבנך אע"פ שלא שאלך אין לי אלא בזמן שיש לו בן בינו לבין עצמו בינו לבין אחרים מנין ת"ל ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים ע"כ. וכתב ר"מ ז"ל בספר המצות שלו שהוא נוס בזכירתו בזמנו [זכור את היום הזה ר"ל שהוא נוס לזכרו] כאמרו זכור את יום השבת עכ"ל: כיצד משנה עד קרבן פסח. הכל מפורש פ' ערבי פסחים (דף קט"ו):

הגהות מיימוניות

[ס] ר"ח היה נוהג לאכול מצה עשירה שנילושה בביצים בלא מים בארבעה עשר שחל להיות בשבת בסעודה שלישית וכן משמע בירושלמי וכן עיין לעיל בפ"ג. אמנם מהר"ם אומר לעשותה בדבש או בחלב כי יש אוסרים בביצים כדלעיל רפ"ה רוקח. רבינו מנחם התיר לעשות עוגה לבנו בע"ש לאכילת בי"ד שחל להיות בשבת אחר חצות, ע"כ: [י] דסמוך בגמרא מסיק למנחה קטנה תנן דהיינו מתשע שעות ומעלה, ע"כ: [כ] אמר רב אשי אבל מטבל הוא במיני תרגימא ר' יצחק מטבל בירקי, ע"כ: [ל] רבה הוה שתי חמרא כולא יומא כי היכי דגריר ליביה ונכפין רב ששת הוה יתיב בתעניתא ומסיק איסטניס הות. ובירושלמי גרסינן רבי לא אכיל לא חמץ ולא מצה משום דאיסטניס הוה ואי הוה אכיל בימֵמא לא הוה אכיל בליליא ובמס' סופרים יש שבכורות מתענין בערב פסח והצנועין בשביל המצה כדי שיכנסו לה בתאוה ע"כ. וכתב ראבי"ה דנוהגים להתענות אפילו בוכרא דאימא כמו מעשה דמכת בכורות ומיהו גדול הבית לא דכולי האי לא מחמרינן, ע"כ: [מ] א"ר ירמיה א"ר יוחנן הלכה כר' יהודה בערב פסח והלכה כר' יוסי בערב שבת ומסיק דבע"פ אפילו ר' יוסי מודה, ע"כ: [א] ואנו דשלחנות שלנו גדולים ואי אפשר בקל לעקרן מנהג כשר לסלק הקערה שבה המצות והמרור והתבשיל לצד אחר כאילו כבר אכלו ואין צריך יותר כדי להתמיה התינוקות אבל מה שרגילין להגביה הקערה כשאומרין הא לחמא פי' רשב"ם מנהג של חנם הוא. פ"א פי' רשב"ם בשם רש"י שזהו הגבהת קערה עם המצות והמרור והתבשיל וכן פי' בערוך בערך חטף. אבל ראבי"ה כתב בשם רשב"א שהגבהה זו אינה אלא כנגד של שמחה בעלמא כגון הובחת כוסות כשאומר לפיכך. כך פירש"י הא דאמר חוטפין מצה בלילי פסחים היינו כשמגביה הקערה שלא יישנו התינוקות וישאלו. וי"מ חוטפים מצה וא כלים מהרה. ורבינו שמואל פירש חוטפין מצה מסלקין את הקערה ואת הלחם מן התינוקות ולמה כדי שלא יישנו וישאלו ואחר כך כתב גבי הא דאמרינן צריך להגביה מה הו"ל. ויש שנוהגים להגביה הקערה על חנם ומוציאין התבשילים מן הקערה ולאו מילתא היא דהא דאמרינן לקטן בשר אין צריך להגביה ולא עוד וכו' ה"נ כשאומר כשהיו אבותינו אוכלים דומיא דהגבהת מצה ומרור דכיון דלא מצי למימר פסח זה אם היה מגביה התבשיל בידו היה נראה

צריך לאכול ולשתות והוא מיסב [ג] דרך חירות. וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב לשתות בלילה הזה [ג] ארבעה כוסות של יין. אין פוחתין לו מהם. ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה לא יפחתו לו מארבעה כוסות. שיעור כל כוס מהן רביעית: **ח** אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. [ד] אשה אינה צריכה הסיבה. ואם אשה חשובה היא צריכה הסיבה. ובן אצל אביו והשמש בפני רבו צריכין הסיבה. אבל תלמיד בפני רבו אינו מיסב אלא אם כן נתן לו רבו רשות. והסיבת ימין אינה הסיבה. וכן המיסב על ערפו או על פניו אין זו הסיבה. ואימתי צריכין הסיבה [ה] בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ארבעה כוסות האלו. ושאר אכילתו ושתייתו אם היסב הרי זה משובח ואם לאו אינו צריך: **ט** ארבעה כוסות האלו צריך למזוג [ו] אותן כדי שתהיה שתיה עריבה הכל לפי היין ולפי דעת השותה. ולא יפחות בארבעתן [ז] מרביעית יין חי. שתה ארבעה כוסות אלו מיין שאינו מזוג יצא ידי ארבעה כוסות ולא יצא ידי חירות. שתה ארבעה כוסות מזוגין בבת אחת ידי חירות יצא ידי ארבעה כוסות לא יצא. ואם שתה מכל כוס מהן רובו יצא: **י** כל כוס וכוס מארבעה כוסות הללו מברך עליו ברכה בפני עצמה. אוכוס ראשון אומר עליו קדוש היום. כוס שני קורא עליו את ההגדה. כוס שלישי מברך עליו ברכת המזון. כוס רביעי גומר עליו את ההלל ומברך עליו ברכת השיר. ובין הכוסות האלו אם רצה לשתות שותה בבין שלישי [ח] לרביעי אינו שותה: **יא** גהחרוסת מצוה מדברי סופרים זכר [ט] לטיט שהיו עובדין בו במצרים. וכיצד עושין אותה לוקחין תמרים או [י] גרוגרות או צמוקין וכיוצא בהן ודורסין אותן ונותנין לתוכן חומץ ומתבלין אותן בתבלין כמו טיט בתבן ומביאין אותה על השלחן בלילי הפסח: **יב** אכילת מרור אינה מצוה מן התורה בפני עצמה אלא תלויה היא באכילת הפסח. שמצות עשה אחת לאכול בשר הפסח על מצה ומרורים. ומדברי סופרים לאכול המרור לבדו בליל זה אפילו אין שם קרבן פסח: **יג** דמרורים האמורים בתורה הן [כ] החזרת והעולשין

א טור סי' תעג תעד שם סמ"ג שם: ב טור סי' תעט: ג טור סי' תעג סמ"ג שם: ד טור סי' תעג כמ"ג שם:

מגיד משנה

ובגמרא (דף ק"ח:) ת"ר ארבעה כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי רביעית אחד האנשים ואחד הנשים ואחד התינוקות. עוד שם אמר ריב"ל נשים חייבות בארבעה כוסות שאף הן היו באותו הנס:

ח אשה אינה צריכה הסבה וכו'. שם אשה אינה צריכה הסבה ואם חשובה היא צריכה הסבה בן אצל אביו צריך הסבה תלמיד אצל רבו מאי ת"ש אמר אביי כי הוינן בי מר הוה זגינן אברכי דהדדי כי אתינא לבי רב יוסף אמר לן לא צריכיתו מורא רבך כמורא שמים איבעיא להו שמש מאי ואפשיטו דצריך הסבה: והסבת ימין לא שמה הסבה וכו'. שם פרקדן לא שמיה הסבה והסבת ימין לא שמה הסבה. ופי' רבינו פרקדן מסב על ערפו או על פניו וכן עיקר שכל שאינו מוטה על צדו קרוי פרקדן: ואימתי צריכין הסיבה וכו'. שם איתמר מצה צריכה הסיבה מרור לא צריך הסיבה יין אמרי לה תרי כסי קמאי צריך הסיבה תרי כסי בתראי לא צריך הסיבה ואמרי לה איפכא והשתא דאתמר הכי ואתמר הכי אידי ואידי בעו הסיבה:

ט ארבעה כוסות אלו וכו'. מפורש שם (דף ק"ח:) שאם לא מזגן שאינו יוצא כל ידי חובתו כמו שיתבאר בסמוך. ומ"ש רבינו הכל לפי היין ולפי דעת השותה, פשוט הוא ומבואר בהרבה מקומות ולא כל היינות ולא כל האנשים שוין: ולא יפחות בארבעתן וכו'. שם אמר שמואל ארבעה כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי מזיגה יפה. ופירשו לכל חד וחד דהיינו רובע רביעית יין חי בכל אחד: שתה ארבעה כוסות וכו'. שם שתאן חי יצא אמר רבא ידי יין יצא ידי חירות לא יצא. פי' שיש בכל אחד רביעית יין חי. ופירוש ידי חירות לא יצא שאין זו מצוה כתקנה אלא ע"י מזוג: שתה ארבעה כוסות וכו'. שם שתאן בבת אחת ידי יין יצא ידי ארבעה כוסות לא יצא. פי' שאע"פ ששתה ארבעה כוסות חלוקין כיון שלא שתאן על הסדר לא יצא: ואם שתה מכל וכו'. שם השקה מהן לבניו ולבני ביתו יצא אמר רב נחמן והוא דאישתי רובא דכסא:

י כל כוס וכוס וכו'. במשנה (דף קי"ד קט"ז וקי"ז:) שם מזגו לו כוס ראשון ב"ה אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על היום מזגו לו כוס שני וכאן הבן שואל וכו' מזגו לו כוס שלישי מברך על מזונו מזגו לו כוס רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר ומפרש בגמרא ברכת השיר מה היא. עוד במשנה בין כוסות הללו אם רצה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי לא ישתה. ובירושלמי הטעם כדי שלא ישתכר ויפנה מלומר את ההלל. והקשו והלא משוכר הוא והירלו יין שבתוך המזון אינו משכר שלאחר המזון משכר:

יא החרוסת מצוה וכו'. (דף קי"ד) במשנה אע"פ שאין חרוסת מצוה ר' אליעזר בר' צדוק אומר מצוה. והלכה כמותו דשקלו וטרו אליביה (דף קט"ז) בגמרא דאמרינן מאי מצוה רבי לוי אומר זכר לתפוח עוררתיך ר"י אמר זכר לטיט ותניא כותיה דר' יוחנן. תבלין זכר לתבן חרוסת זכר לטיט:

יב אכילת מרור אינה וכו'. פרק ערבי פסחים (דף ק"כ) מימרא כתבתיה רבא פ"ו מרור בזמן הזה דרבנן דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו:

יג מרורים האמורים וכו'. משנה בכל שעה (דף ל"ט) אלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחזרת ובעולשין ובתמכא ובחרחבינא ובמרור יוצאין בהן בין לחין ובין יבשין

כסף משנה

פ"ז ח ואימתי צריכין הסיבה וכו'. ה"ה כתב שם איתמר מצה צריכה הסיבה וכו' יין אמרי תרי כסי קמאי וכו' והשתא דאתמר הכי ואתמר הכי אידי ואידי בעו הסיבה. אבל המפרשים מקשים דהא בעלמא קי"ל איפכא דכל ספיקא דרבנן לקולא וכו'. וי"ל דהכא כיון דלאו מילתא דטירחא היא עבדינן לרווחא דמילתא. והר"ן כתב דע"כ אית לן למעבד הסיבה בכולהו דאי כזיל לקולא אמאי נקיל בהני טפי מהני ואי נקיל בתרוייהו הא מיעקרא מצות הסיבה לגמרי. כתב הר' מנוח אשה חשובה כלומר שאין לה בעל והיא גברת הבית א"נ שהיא חשובה בפרי ידיה בת גדולי הדור אשת חיל יראת ה'. א"נ אשה חשובה שיש לה עבדים ושפחות שאינה צריכה להתעסק בתיקון המאכל ועניני הבית. ושמש אע"פ שמתעסק בצרכי הבית מיסב לפי שהקונה ע"ע כקונה אדון. תלמיד לפני רבו אין צריך הסבה *(ה"ה לפוליא דנגרי): לא כתב רבינו גבי מרור דיוצאים בדמאי וכו'. משום דהשתא במצה דאורייתא נפיק אמרור דרבנן לא כל שכן דגלי במצה וה"ה למרור: כתב

*[ע"ש סוף זה דהפכא משמע בש"ס וכן בב"י]:

לחם משנה

פ"ז יא החרוסת מצוה מדברי סופרים זכר לטיט וכו'. כאן פסק כר' אליעזר בר צדוק (דף קי"ד) וכדכתב ה"ה ובפירוש המשנה כתב בהפך ואמר שם דלדברי ר"א בר צדוק צריך לומר אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת חרוסת ואין הלכה כמותו. ונראה שחזר כאן ממה שכתב. ומ"מ צריך לתת טעם למה אין מברכין עליו

משנה למלך

פ"ז ח ואימתי צריכין הסיבה בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ארבעה כוסות האלו. (א"ה בפרק ערבי פסחים אמרינן אמרי לה תרי כסי קמאי צריך הסיבה תרי כסי בתראי לא צריך הסיבה ואמרי לה איפכא והשתא דאתמר הכי ואתמר הכי אידי ואידי בעו הסיבה, ועיין בדברי הרב המחבר לקמן פ"א מהל' מגילה דין י"א מ"ש ע"ד הר"ן בזה יע"ש):

הגהות מיימוניות

נראה כמו שמקדיש קדשים אבל כשמגביה הקערה כדי שיכיר התינוק וישאל היאך נראה כמקדיש קדשים לפיכך אין צריך להוציא התבשיל וגם הגבהת חנם היא ואין היכר לתינוקות אבל עוקרה מלפניו לגמרי ויניחנה בקרן זוית כאלו אכלו כבר כדי שיכיר התינוק וישאל דדמי לעקירת שולחן וכן משמע מתוך דברי ס"ת שר"ל כן. אבל רבינו שמחה כתב דבמצה צריך להגביה בשעה שאומר מצה זו וה"ה בשעה שעונין עליו דברים ואומר הא לחמא צריך להגביה את המצה ועם הגבהתה מסלק את התבשיל מתוך הקערה וכן יסד רבינו יוסף טוב עלם בסידורו, ע"כ: [ג] רבי אבי"ה כתב שאין אנו צריכין הסיבה בזמן הזה שהרי בני הרי אינן מסובין ואדרבה ישיבה כדרכן הויא דרך חירות אמנם יחידאה היא, ע"כ: [ג] ואפילו תינוקות פר"י דצריך ארבעה כוסות וע"ש תוספות, ע"כ: [ד] מפני אימת בעלה שכפופה לו. ומפרש בשאלתות דרב אחאי לאו דרכן של נשי למיזגא עכ"ל רשב"ם. אמר אביי כי הוינא בי מר הוה זגינן אברכי דהדדי כי הוינא ביה רב יוסף אמר לן לא צריכיתו מורא רבך כמורא שמים. אמנם רבינו שמחה כתב כיון דפלוגתא דרבה ורב יוסף הלכה כרבה, ע"כ: [ה] מצה צריכה הסיבה מרור אין צריך הסיבה יין איתמר דצריך הסיבה ואיתמר דאין צריך הסיבה ולא קשיא הא בתרי כסי קמאי הא בתרי כסי בתראי ואמרי לה להאי גיסא כו' והשתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי כולהו נמי צריכי הסיבה. ומצאתי כתוב שצריך לעשות הסיבה בכזית אכילה הראשונה כשמברך על אכילת מצה וגם באכילת אפיקומן דתרוייהו לשם מצה טובל, ע"כ: [ו] מפרש רשב"ם דהיינו דוקא מיינות שלהן דדרו על חד תלת אבל ביינות שלנו אין צריכין מזיגה, ע"כ: [ז] כדי מזיגת כוס יפה, ע"כ: [ח] בירושלמי מפרש טעמא שלא ישתכר קודם גמר הלילא אבל מן הראשונים שבתוך הסעודה אינו משתכר, ע"כ: [ט] אמר אביי הילכך צריך לקהוייה וצריך לסמוכיה, ע"כ: °[אמרינן בגמ' חרוסת בעי לסמוכיה פי' לעשותו עב. ובירושלמי אמרינן דצריך לקלושיה זכר לדם ופי' רבינו יחיאל דהא והא איתא בתחלה עושין אותו עב בשעת עשייתו וכשעת טבול מקלשין אותן ביין או בחומץ ועושין אותו דק כמין דם עכ"ל סה"ק. וכתב הטור נותנין בה תפוח זכר תחת התפוח עוררתיך ואגוזים דכתיב אל גנת אגוז ירדתי ותאנה דכתיב התאנה חנטה פגיה, ע"כ]: [י] לאפוקי ממקצת בני אדם שאינם רוצים לאוכלן בפסח באמרם כי הלובן שעליהן הוא קמח או התאנים הגרועים מלבנים אותן בקמח כדי שיראו שמנים וטובים ואע"פ שמי פירות אין מחמיצין שמא מים מעורב בהן, והרבה חקרו בדבר מאנשים הכמים ויראי שמים אשר יודעים גידול התאנים ותולדתם יען כי גדלים בארצם ונודע בבירור שאין לחוש על זה ומ"מ אין חובה לאוכלם והחדל לא הפסיד כלום, ע"כ: [כ] ומצוה בחזרת כדאמר התם מאי חסא דחס רחמנא עלן ופרקן ועוד שנמשלו מצרים לחזרת שתחלתו רך וסופו קשה וכו' ואי לית חזרת מחזר אחר עולשין וכל המוקדם במשנה מוקדם לאכילה. ובירושלמי פריך האי חזרת מתוק הוא ומשני כל עצמו של חזרת מפני שנמשלו לו המצריים. מרור מירפולי"י ובלשון אשכנז ווירמי"ט. חזרת לטב"א בלעז

מגדל עוז מרורים האמורים בתורה עד סוף הפרק. פ' כל שעה:

יבשין אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין מצטרפין בכזית ויוצאין בקלח שלהן. ובגמרא (דף ל"ט:) גבי בין לחין בין יבשין אמר רב הונא לא שנו אלא קלח אבל עלין לחין אין יבשין לא והקשו על זה מלשון המשנה ותירצו כמבואר שם:

פ"ח א סדר עשיית מצות אלו וכו'. הסדר הזה מבואר פ' ערבי פסחים וידוע לכל ולזה לא אכתוב מן הגמרא רק המקומות שיהיה בהם בדברי רבינו מחלוקת עם אחרים: בזמן הזה מביאין וכו'. (פסחים קי"ד) בגמ' מאי להביא לפניו מצה וחזרת וב' תבשילין מאי אינון שני תבשילין אמר רב הונא סלקא וארוזא חזקיה אמר אפילו דג וביצה. רב יוסף אמר צריך שני מיני בשר אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה רבינא אמר אפילו גרמא ובשולא. ורבינו פסק כרב יוסף. והמנהג הפשוט בארצנו הוא בשר וביצה:

ב מתחיל ומברך בפה"א ולוקח ירק וכו'. פי' ואינו מברך לאחריו וכן כתב הרשב"א ז"ל. ושיעור כזית הוא כדעת רבינו לפי שאין אכילה פחותה מכזית. וראיתי מי שכתב כל שהוא לפי שאין זה אלא כדי שישאלו התינוקות:

ה ומברך בורא פרי הגפן וכו'. זהו כדעת ההלכות והרבה מן הגאונים שסוברין שכל אחד מארבעה כוסות הללו צריך ברכה לפניו. אבל קצת הגאונים סוברין שאינן טעונין אלא כוס ראשון וכוס של ברכה ודעת העיטור והרשב"א והרא"ה ז"ל כן ולענין ברכה אחרונה דהיינו על הגפן ועל פרי הגפן כתוב בהלכות איכא מאן דאמר לא מברכין אלא בסוף ואיכא מאן

פ"ח ד כתב הר' מנוח ומגביה המרור. רבינו כתב כסדר המשנה אבל בהגדה מלה זו קאמר, תהלה וטעם המשנה שההלה מרכו קייסס ואח"כ נגאלנו:

והעולשין והתמכא והחרחבינא והמרור. כל אחד מחמשת מיני ירק אלו נקרא מרור. ואם אכל מאחד מהן או מחמשתן כזית יצא והוא שיהו לחין. ויוצאין בקלח [ל] שלהן אפילו יבש. ואם שלקן או כבשן או בשלן אין יוצאין בהן:

פרק שמיני

א סדר עשיית מצות אלו בליל חמשה עשר כך הוא. א בתחלה מוזגין כוס לכל אחד ואחד ומברך בורא פרי הגפן ואומר עליו קדוש היום וזמן ושותה. ואחר כך מברך על נטילת [א] ידים ונוטל ידיו. ומביאין שלחן ערוך ועליו מרור וירק אחר ומצה וחרוסת וגופו של כבש הפסח ובשר חגיגה של יום ארבעה עשר. ובזמן הזה מביאין על השלחן שני מיני בשר [ב] אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה: ב מתחיל ומברך בורא פרי האדמה ולוקח ירק ומטבל אותו [ג] בחרוסת ב ואוכל [ד] כזית הוא וכל המסובין עמו כל אחד ואחד אין אוכל פחות מכזית. ואחר כך עוקרין השולחן מלפני קורא ההגדה לבדו. ומוזגין הכוס השני וכאן הבן שואל. ואומר הקורא מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים. שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה והלילה הזה כולו מצה. שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל והלילה הזה כולו צלי. שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות והלילה הזה מרורים. שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין בין מסובין והלילה הזה כולנו מסובין: ג בזמן הזה אינו אומר והלילה הזה כולו צלי שאין לנו קרבן. ומתחיל בגנות וקורא עד שגומר דרש פרשת ארמי אובד אבי כולה: ד ומחזיר השלחן לפניו ואומר פסח זה שאנו אוכלין על שם שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא לה'. ומגביה המרור בידו ואומר מרור זה שאנו אוכלין על שם שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים שנאמר וימררו את חייהם. ומגביה המצה בידו ואומר מצה זו שאנו אוכלין על שם שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים וכו'. ובזמן הזה אומר פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קיים על שם שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו וכו': ה ואומר לפיכך אנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר להדר לרומם לגדל ולנצח למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו והוציאנו מעבדות לחירות מיגון לשמחה ומאפלה לאור גדול ונאמר לפניו הללויה. [ס] הללויה הללו עבדי ה' וגו' עד חלמיש למעינו מים. וחותם ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים והגיענו ללילה הזה לאכול בו מצה ומרורים. ובזמן הזה מוסיף כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים שיגיע דמם על קיר מזבחך לרצון ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו ברוך אתה ה' גאל ישראל. ומברך בורא פרי הגפן ושותה הכוס השני: ו ג ואחר כך מברך על נטילת

א טור סי' תעג סמ"ג עשין מא: ב בטור שם ואין צריך כזית מסם כהכגס"ס לפנין: ג טור סי' תעס סמ"ג שם:

להם משנה

עליו כמו שכתב בעל המשנה כיון שהיא מצוה מדרבנן דהא מברכין אמרור בזמן הזה דהוא מדרבנן אע"ג דיש לחלק דמרור היה מדאורייתא בזמן שבית המקדש קיים מ"מ הא מברכין על שאר מצות דרבנן:

פ"ח ב ואחר כך עוקרין השלחן מלפני קורא ההגדה לבדו. בפרק ערבי פסחים (דף קט"ו:) אמרו ואין עוקרים השלחן אלא מלפני מי שאומר ההגדה רב הונא אמר כלהו נמי לפני מי שאומר הגדה והלכתא כרב הונא ע"כ. ורבינו ז"ל נראה דפסק דלא כרב הונא ונראה דלא היה בגירסתו והלכתא כרב הונא ולכך פסק כסברא ראשונה דאיתמרא בגמרא בסתמא: שבכל הלילות אנו אוכלין וכו' והלילה הזה כלו צלי. שם במשנה פרק ערבי פסחים (דף קט"ז) ובפרק אלו דברים (דף ע') אמרו על מתניתין דקאמרה דחגיגה נאכלת לשני ימים ולילה אחד מתניתין דלא כבן תימא

הגהות מיימוניות

בלעז לטוג"א. עולשין קירבי"ל בלעז קרישפיל"ה בלשון ערבי הונדב"י בלשון ספרד שול"ש, תמכא מיריטי"ך בלעז, כרבוי"א, חרחבינא אצוותא דדיקלא ע"כ: [ל] רבינו תם היה מדקדק דוקא בקלח אבל לא בשורש, ע"כ: [א] וכן אמרו בגמ' כל שטבולו במשקין צריך נט"י וטעמא דידים שניות ושני פוסל תרומה וכל הפוסל תרומה מטמא משקין להיות תחילה. ואומר הר"ם ז"ל נראה דזהו דוקא בדורות ראשונים שהיו נזהרים בטהרה אבל אנו אין לברך על נטילה זו וכן היה רגיל לעשותן בלא ברכה וכן פירשו התוספות, ע"כ: [והגאונים כתבו לברך וכן כתב הר' שמעיה בשם רש"י. וכתב הטור הרוצה לצאת ידי ספיקא יביא עצמו לידי חיוב נטילה כגון שיסך רגליו וישפשף, ע"כ]: [ב] כרב יוסף דיהיב טעמא למילתיה וכן כתב רשב"ם שפירש רבינו חננאל מרומי שיש ליקח שני מיני בשר צלי כנגד פסח ומבושל כנגד חגיגה. ול"נ דהא סתם לן תנא כבן תימא דאמר חגיגה נאכלת צלי לכן לא יקח רק שני מיני בשר אפילו שניהם צלויין או מבושלין כדברי רבינו המחבר. ור"ח כתב הלכה כמ"ד גרמא ובישולא דהוא בתראה הילכך צריך ליקח גרמא והרוטב או שני מיני בשר אבל גרמא וביצה לאו שני מינין הן דביצה לאו מין בשר הוא שהרי מות, לאכול בהלב וגם רבינו שמחה פסק כרבינו ור"י אלפאס פסק כר"ח: [וכשחל י"ד להיות בשבת יש שאינם עושים כי אם תבשיל אחד דחגיגת י"ד אינה קריבה בשבת כדאיתא בפסחים. אמנם פירש הר"ר יחיאל ז"ל שאין לחוש לזה כיון שאינו כ"א זכר ואדרבה ראה שהמדקדק בזה נראה שעושהו כעין קדשים ממש ונכון לעשות שני תבשילין לעולם אפילו חל י"ד בשבת עכ"ל]: [ג] וכן היה רגיל מהר"ם לעשות גם טיבול זה בחרוסת ואמר מה שכתב ר"ת שאינו בחרוסת פירוש שאין צריך אבל אם רוצה הרשות בידו וגם מרור הנכרך עם מצה מטבל בחרוסת וכן מצאתי שכתב רש"י בספר הפרדס גם בתשובת הגאונים מצאתי וגם בסדר רבינו יוסף ט"ע בסדר שלו על טיבול זה שהוא בחרוסת וכן ה"ר שמעיה. אבל בס"ה כתב ורבותינו שבצרפת אין נוהגין טיבול זה הראשון בחרוסת כי אינו נזכר במשנה עד טיבול שני וטובלין בחומץ או ביין עכ"ל. וכן מצאתי בתוס' ה"ר יהיאל העושה טיבול ראשון בחרוסת אינו אלא מנהג שטות ודלא כסדר רבינו יוסף ט"ע וסדר הר' שמעיה עכ"ל. ובספר התרומה פסק דאין עושין הילמי וכתב בפירוש דלא כדברי הר"ם ז"ל ובליל פסח שחל להיות בשבת מותר לעשות הילמי דהיינו לערב מים ומלח יחד לעשות בו טיבול ראשון דהא הלכה דשרי מי מלח מועטין ופסק הגאון ר"ת ורבינו יצחק בן אחותו דאסור לעשות טיבול ראשון בחרוסת משום דעיקר טיבול שני הוא מצוה עם המרור וקודם המצות אין לו למלאות כריסו מחרוסת אך לתיאבון יאכלנו כמו המצה עכ"ל ספר התרומה. והרבה יש לחלק בינו ובין מצה שהרי אין מברכין על אכילת חרוסת כמו על אכילת מצה ואנו אין לנו אלא דברי מהר"ם דהוא בתרא והוא דברי שלום. ועוד שרבינו יוסף ט"ע ורבינו שמעיה ורש"י והשובת הגאונים ורבינו המחבר כתבו כדבריו, ע"כ: [ד] כזית זה איני יודע מה טיבו בשלמא מרור דאכילה כתיב ביה ואין אכילה פחות מכזית אלא טיבול זה הראשון אינו אלא להתמיה התינוקות שישאלו כדאיתא פרק ע"פ ובכל דהו סגי שהרי ברכה כזאת אינה צריכה שיעור ויבול לברך בורא פרי האדמה אבל שהו רק שלא יברך ברכה אהרונה אם לא יהיה כזית כמבואר בהלכות ברכות וסבורני שטעות סופר הוא שכתבו בכאן אחר ומטבל בחרוסת מה שהיה ראוי להיות כתוב לקמן אחר ומטבל בחרוסת דגבי מרור ותרע שהרי לקמן גבי מרור לא הזכיר כלום מכזית ובהא גבי ירק ראשון הצריך כזית ובמרור בכל שהוא ליכא איניש דטעי דירק ראשון אינו אלא להתמיה התינוקות ומרור כתיב ביה אכילה כ"ש גדול הדור כמוהו. ומהר"ם כתב והורה שאין צריך כזית בטיבול זה ואם אכל כזית יברך אחר כך ואע"פ שיש שכתב לאכול כזית, ע"כ: [ס] במסכת סופרים משמע שצריך לברך ללי

מגדל עוז פ"ח סדר עשיית מצות אלו עד גאל ישראל. הכל פרק ערבי פסחים (דף קי"ד קט"ו): ומברך בורא פרי הגפן עד אף כאן בפרוסה. פ' ערבי פסחים ומקצתו לשון ר"י אלפס ז"ל:

מאן דאמר דמברכים לאחר תרי דמקמי סעודה ולבתר תרי דבתר סעודה והדין טעמא בגמרא טעמא דמסתבר ושפיר דמי למעבד הכי עכ"ל ההלכות. ואף בזו חולקין האחרונים ופוסקין כדברי רבינו האיי גאון ז"ל וקצת גאונים שאומרים שאין לברך ברכה אחרונה אלא בסוף, וכן עיקר:

ו ולוקח שני רקיקין וכו'. מה שכתב רבינו שמברכין על הפרוסה בפסח כן מבואר בהלכות וסמכו על זה על מה שאמרו (דף ל"ט:) בברכות הכל מודים בפסח שמניח פרוסה לתוך שלימה ובוצע. ופי' מברך על הפרוסה וזהו דעת הרבה מן הגאונים ז"ל אבל יש מהם מי שכתב דהיא דברכות דוקא כשהביאו לפניו פתיתין ושלמין אבל אם הביאו לפניו הכל שלמין אינו פורס. וכבר פשט המנהג כסברא ראשונה:

ואח"כ כורך מצה ומרור וכו'. פי' זהו במקדש ונחלקו (פסחים קט"ו) בגמרא שהלל כורכן בבת אחת והולקין עליו חביריו ואמרו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו. ובגמ' חששו לדברי הלל כמו שיתבאר למטה. ולזה כתב רבינו הכריכה כהלל וכתב ואם אכל מצה בפני עצמה וכו' וכן אמרו בגמ' והשתא דלא אתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן וכו'. ובהשגות א"א זהו כהלל ומ"מ לא דייק זה הסדר ע"כ. ולא נתבאר טעמו. ודין ברכת הזבח והפסח (דף קכ"א) במשנה וכר"ע:

ח בזמן הזה שאין שם קרבן וכו'. בגמרא (דף קט"ו) והשתא דלא אתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן מברך אמצה לחודה ואכיל והדר מברך אמרור לחודיה ואכיל והדר אכיל מצה ומרור בהדי הדדי זכר למקדש כהלל ע"כ שם. וסובר רבינו שהכל בטבול בחרוסת וכן כתוב בהלכות ה"ר יצחק ן' גיאת ז"ל מברך על אכילת מצה וטובל ואוכל ונוטל מן החזרת ומטבל בחרוסת וכורך מצה בחזרת ומטבל בחרוסת ואוכל עכ"ל. אבל בהשגות כתוב על טבול המצה בתחלה א"א זה הבל ע"כ. ואף כאן לא ביאר בזה טעם. ובאמת שהרבה מן האחרונים ז"ל סוברין שאין טיבול במצה כשהיא לבדה וכן נהגו ומ"מ לא היה לו להבדיל הדבר כי לא דבר רק הוא:

ויש

נטילת ידים ונוטל ידיו שנית שהרי הסיח דעתו בשעת קריאת ההגדה. ולוקח שני רקיקין [ו] וחולק אחד מהן ומניח פרוס לתוך שלם ומברך המוציא לחם מן הארץ. ומפני מה אינו מברך על שתי ככרות כשאר ימים טובים משום שנאמר לחם עוני מה דרכו של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה. *ואחר כך כורך מצה ומרור כאחת [ז] ומטבל אבחרוסת ומברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מצות ומרורים ואוכלן. ואם אכל מצה בפני עצמה ומרור בפני עצמו מברך על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו: ז ואחר כך מברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת הזבח ואוכל מבשר חגיגת ארבעה עשר תחלה. ומברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת הפסח ואוכל מגופו של פסח. ולא ברכת הפסח פוטרת של זבח ולא של זבח פוטרת של פסח: ח *בזמן הזה שאין שם קרבן אחר שמברך המוציא לחם חוזר ומברך על אכילת מצה. ומטבל מצה [ח] בחרוסת ואוכל. וחוזר ומברך על אכילת מרור ומטבל מרור בחרוסת ואוכל. ולא ישהה אותו [ט] בחרוסת שמא יבטל טעמו. וזו מצוה מדברי סופרים. וחוזר וכורך מצה ומרור ומטבל בחרוסת ואוכלן בלא ברכה זכר למקדש: ט בואחר כך נמשך בסעודה ואוכל כל מה שהוא רוצה לאכול ושותה כל מה שהוא רוצה לשתות. ובאחרונה אוכל [י] מבשר הפסח אפילו כזית ואינו טועם אחריו כלל. גובזמן הזה אוכל כזית

מצה

השגת הראב"ד

*ואח"כ כורך כו'. כתב הראב"ד ז"ל זהו כהלל מ"מ זה הסדר לא דייק עכ"ל:

השגת הראב"ד

*בזמן הזה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זה הבל עכ"ל:

א עי' בטור שם: ב טור סי' תעה סמ"ג שם: ג טור סי' תעו:

לחם משנה

קימא דתניא [בן תימא] אומר חגיגה הבאה עם הפסח [הרי היא כפסח] ואינה נאכלת אלא ליום ולילה וכו' מ"ע דבן תימא כדמתני רב וכו' איבעיא להו לב"ת נאכלת צלי או אינה נאכלת וכו' ת"ש הלילה הזה כלו צלי ואמר רב חסדא זו דברי ב"ת ש"מ ע"כ בגמרא. והשתא יש תימה על דברי רבינו דהוא פסק בהלכות קרבן פסח פ"י כמתניתין דחגיגה נאכלת לשני ימים ולילה אחד ודלא כב"ת וא"כ לדידן ודאי אינה נאכלת צלי דלית לן היקשא דב"ת כדמשמע בגמרא ולית לן לומר הלילה הזה כלו צלי דהא בגמ' אמרו דזהו כדברי בן תימא דסבירא ליה היקשא ודחגיגה נאכלת צלי אבל לדידן דהגיגה אינה נאכלת צלי ולא מצינן למימר כלו צלי דהא איכא חגיגה וא"כ תימה הוא בדברי רבינו דכאן נראה דפסק כב"ת ושם פסק כסתם מתניתין וצ"ע:

ו ואם אכל מצה בפני עצמה ומרור בפני עצמו מברך וכו'. קשה כיון דהוא חשש לדהלל ודחכמים איך כתב בזמן שביהמ"ק קיים רצה עושה זה ואם רצה עושה זה היה לו לומר דליעבד לתרוייהו מספיקא כמו בזמן הזה והתימא הזה הוא גדול יותר על דברי ה"ה ז"ל שכתב ובגמרא חששו לדברי הלל וכו' ולזה כתב רבינו וכו' דא"כ היה לו לומר דיעשה שניהם כדפרישית. עוד יש להקשות על דברי רבינו ז"ל דכיון דהוא רוצה לצאת מידי ספיקא דהלל הא הלל משמע בגמ' (דף קט"ו) דהיה כורך הפסח והמצה והמרור יחד משום דהיה מדקדק הכתוב שאמר על מצות ומרורים יאכלוהו וא"כ הך וכורך מצה ומרור היה לו לכותבו אחר אכילת החגיגה והיל"ל שם וכורך פסח מצה ומרור וכורך וכו'. ונ"ל שזהו מה שהשיגו הראב"ד ז"ל באומרו ומ"מ לא דייק זה הסדר כלומר הוא רצה לצאת ידי הלל ולא דייק שהיה לו לומר זה וכורך יחד עם הפסח אחר אכילת הזבח וכמו שזכרתי, וה"ה ז"ל כתב שלא נתבאר טעם הראב"ד, ול"נ שטעמו הוא זה. ולקושיא הראשונה יש לפרש דלעולם בעי רבינו אפילו בזמן בית המקדש שיעשה שניהם וכדכתב למטה לצאת מידי ספיקא דהלל ומאי דקאמר ואם אכל איירי רבינו לענין הברכות כלומר דאם אכל הכורך תחלה מברך על אכילת מצות ומרורים ופוטר מה שיאכל אח"כ כל אחד לבדו ואם אכל כל אחד ואחד תחלה מברך על כל אחד ואחד תחלה ופוטר הכורך שיעשה לבסוף דאם הכורך הוא בדין אינו הפסק שאכל כל אחד תחלה בין הברכה והכורך דהכל מענין אחד הוא והרי הוא כמו [ברכות מ'.] גביל לתורי וכן בהפך כשהכורך תחלה דפוטר ברכתו מה שאוכל אחר כך כל אחד לבדו:

ז ולא ברכת הפסח פוטרת וכו'. נראה דהוא פסק כר"ע דאמר במשנה (דף קכ"א) לא זו פוטרת את זו ולא זו את זו ודבריו מתמיהים דבגמ' אמרו דלר' ישמעאל זריקה בכלל שפיכה כלומר דאם הנזרקים נשפכו כשרים ולהכי ברכת הפסח פוטרת הזבח

הגהות מיימוניות

לילי פסחים תחילה על קריאת הלל וכן בירושלמי דפירקין משמע שצריך לברך שני פעמים אחת בהתחלת הסעודה בהתחלת הלל ואחת לאחר הסעודה בלא לנו ואין מברכין לגמור מפני הפסק הסעודה וכן אמרו בשם רב צמח גאון ובסדר רב עמרם וכן מצאתי בשם ר"י מדנפיר"א בר רבי אברהם וכן נהג מהר"ם. שוב מצאתי בתוספות ע"פ שה"ר שמשון פירש הירושלמי בע"א שאין לברך עליו כלל וכן כתב פ"ה וז"ל ומורי רבי יהודה כתב שהירושלמי לא דבר כן אלא במקום שאין מפסיקין בהלל כגון אדם שעושה הסדר בבית אחר ומכל מקום מברך שתי פעמים מפני הפסקת שפוך חמתך לכן יש לברך עליו אבל אנו שמפסיקין בסעודה ולפי הכוסות אין לברך, ע"כ: [ו] וכן כתב ה"ר מנחם מיונ"י והרב יום טוב אמנם מנהגנו לעשות ג' ומה שנהגו לעשות ג' מצות של מצוה ממרה אחת כדרך היוצא מבית האסורים שמביא תודה וישראל יצאו מבית האסורים בפסח ובתודה יש שלשה מינים של מצה ונותן אחד מכל מין ומין לכהן הרי ג' מצות לכהן ושלש היו עושין מעשרון אחד כדאיתא במסכת מנחות וכנגדו עושין שלש מצות מעשרון לזכר בעלמא כן כתב מהר"ם ששמע מרבו הר' יצחק מוויג"א ששמע משם ר' שמואל וכענין זה כתב בס"ה ונהגו לסמנן איזו ראשונה א' ב' ג' להקדים המוקדם למצוה כענין שמציגו בקופת הלישכה במסכת שקלים. ויש גאונים שאין עושין אלא שתי מצות ואחת פורס לשנים וישאיר חציה לאפיקומן ועל הפרוסה מברך המוציא וגם מברך על אכילת מצה וכן הוא בפירוש בירושלמי דפ' הרואה מצה בלילי פסח כשהוא בוצע מברך המוציא בא לאוכלה מברך על אכילת מצה אבי"ה. עוד האריך בסימן תקס"ח, ע"כ: [ז] וכן נהג מהר"ם עיין לעיל וכן מודה ר"ת בטבול זה שתהא בחרוסת שהרי אנו עושין אותה זכר למקדש כהלל והלל היה מטבל בחרוסת שהרי זו היתה אכילת מרור שלו וא"כ יש לנו לעשות כאשר עשה הוא אבל האומר שטבול זה משום קפא ליתא דהא אמרו בירושלמי כל דאית ביה נהמא לית ביה משום קפא אמנם רבי יוסף ט"ע יסד בסדורו בלא טיבול וכן נראה לראבי"ה וליתר גאוני אשכנז: [ח] וכן מצאתי בתשובת הגאונים, ע"כ: [ט] אמר רב פפא לא לשהי איניש מרור בחרוסת, ע"כ: [י] תניא במכילתא ואכלו את הבשר בלילה הזה שומע אני כל הלילה ת"ל לא תותירו ממנו עד בוקר אבי אקרא הנותר עד בוקר למה נאמר כו' עד ליתן תחום לבקרו של בקר ואיזהו זה עמוד השחר מכאן אמרו אכילת פסחים ואכילת זבחים וכל הנאכלים ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר ולמה אמרו חכמים עד חצות אלא כדי להרחיק אדם מן העבירה ולעשות סייג לתורה ולקיים דברי אנשי כנסת הגדולה שאמרו שלשה דברים הוו מתונין בדין כו' עד ועשו סייג לתורה דתנן בפרק הקורא את המגילה למפרע זה הכלל דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה ואמרו בגמרא לאתויי מאי לאתויי אכילת פסח ודלא

כרבי

מגדל עוז

ואח"כ כורך מצה ומרור כאחד ומטבל בחרוסת ומברך ברוך אתה ה' אמ"ה אקבו"צ על אכילת מרור ואוכלן: כתב הראב"ד ז"ל זה כהלל מ"מ זה הסדר לא דייק עכ"ל: ואני אומר זה כמדומה שלא עלה על דעתו כ"ש שיצא מפיו הקדוש או טעות סופר הוא בהשגות או הקורא לפניו לא קרא כל הלשון וחטף מפיו הדבור וכתבו עד דלא סיימוה קמיה דאי ס"ד דקראו היאך ייחס זה הפסק להלל והצריך בו ברכה ועוד דהסיא דהלל כתבה לאחר שלש פסקות אחרות וז"ל וחוזר וכורך מצה ומרור ומטבל בחרוסת ואוכלן בלא ברכה זכר למקדש עכ"ל. וזה בודאי מבורר לשונו כהלל. ולבי אומר לי שלשון ראשון בלשון שני נתחלף או לקורא או לסופר אבל פסק ר"מ ז"ל אמת הוא בפרק ערבי פסחים ולפי שידעתי גדולת רבינו ולא תלינא בוקי סריקי בדידיה אמינא דשפיר דייק ולפי בקיאותו הגדול אמר זה ולא על אותו של הלל הזקן דזכר למקדש פ' ערבי פסחים אמרה אלא על אותה דשמעתין דמס' זבחים פ' התערובות גמרא מתני' דדם שנתערב במים אמרה דגרסינן התם במסקנא דשמעתא מאן שמעת דאמר [אין] מצות מבטלות זו את זו הלל היא דתניא אמרו עליו על הלל שהיה כורכן בבת אחת ואוכלן משום שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו ע"כ. וגם ר"י אלפס ז"ל כתב הכל וממילא דצריך לברך דמצוה היא ומסברא נמי לטבול משום קפא דפרק ערבי פסחים. כך דעתי נוטה ליישב לשון הראב"ד שפירש אותה הלכה באולי כי זחלתי ואירא מחויד דעי אתכם בלשונו זה ואף שכבר הקדמתי בו די למשכיל. ומה שכתב על סדר ר"מ ז"ל דלא דייק יש לו מקצת פנים בהלכה ואלו ואלו דברי אלהים חיים הם: ואם אכל מצה עד מגופו של פסח. בגמ' ובתוס' דפרק ערבי פסחים (דף קט"ו קט"ז): ולא ברכת הפסח עד פוטרת של פסח. בזבחים פרק כל הפסולין: בזמן הזה עד בחרוסת ואוכל. פ' ערבי פסחים (דף קט"ז): כתב הראב"ד ז"ל זה הבל עכ"ל: ואני אומר דעתי מהבל מעט דהא קמן סוף מכילתין דפסחים פסקינן כרבא דאמר מצה בזמן הזה דרבנן ובשמעתין דטבול אסיקנא דבעי תרי טבולי כדי שישאלו ואי לא הא לא קיימא הא וכן קבלנו מרבותינו ז"ל שאין אכילה חשובה בלא טיבול אלא שמטבלים ראשון בחומץ כפירוש ר"ת ז"ל משום קפא שלא הוזכרה במשנה בהדיא אבל מ"מ מודים שצריך טבול וערב לי קבלתנו שבספרד שאנו מרככין החרוסת בחומץ דהיכא תרתי על כן אני רואה דברי ר"מ ז"ל נכונים: וחוזר ומברך על אכילת עד כמו ארבעה כוסות. פרק ערבי פסחים (שם):

* ויש לו לגמור וכו'. בהשגות א"א אין הדעת מקבלת כן וכו'. ודברי רבינו מבוארין סוף פרק כילד צולין (דף פ"ה פ"ו) דאמרינן התם אמר רב גנין ועליוה לא נתקדשו והקשו ומי אמר רב הכי והאמר רב משום ר' חייא כי זיתא פסחא והלילא פקע איגרא מאי לאו דאכלי באיגרא ואמרי באיגרא. ותירצו לא דאכלי בארעא ואמרי באיגרא והקשו והא תנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן ואמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה. ותירצו לא קשיא כאן בשעת אכילה כאן שלא בשעת אכילה וזה מבואר וע"כ לא אמרו דבשעת אכילה אסור אלא משום פסח, וזה ברור:

יא מקום שנהגו לאכול וכו'. פ' מקום שנהגו (דף נ"ג) מקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסחים אוכלים מקום שנהגו שלא לאכול אין אוכלין. ופ' יו"ט שחל במעשה (ביצה כ"ב:) ועושין גדי מקולס בלילי פסחים והכמים אוסרין. ולזה כתב רבינו שגדי מקולס בכל מקום אסור וז"ב ברור הוא והטעם מבואר בגמרא לפי שנראה כאוכל קדשים בחוץ כמו שכתב רבינו. ולזה כתב רבינו שאם היה מחותך וכו' מותר לפי ששנינו פרק כילד צולין (פסחים ע"ד) ת"ר איזהו גדי מקולס כל שצלאו כולו כאחד

מצה ואינו טועם אחריה כלום. כדי שיהיה הפסק סעודתו וטעם בשר הפסח או המצה בפיו שאכילתן היא המצוה: י [א]ואחר כך נוטל ידיו ומברך ברכת המזון על כוס שלישי ושותהו. [ב]ואחר כך מוזג כוס רביעי וגומר עליו את ההלל. [ג]ואומר עליו ברכת [י] השיר והיא יהללוך ה' כל מעשיך וכו'. ומברך בורא פרי הגפן ואינו טועם אחר כך כלום כל הלילה חוץ מן המים. ויש לו למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול [ל] מהודו לה' כי טוב עד על נהרות בבל. וכוס זה אינו [מ] חובה כמו ארבעה כוסות. *ויש לו לגמור את ההלל בכל מקום שירצה אע"פ שאינו מקום סעודה:

כאחד נחתך ממנו אבר או נשלק ממנו אבר או שלק אין זה גדי מקולס, ופי' שם אפילו נשלק במחובר לו והובאה ברייתא זו בהלכות פרק מקום שנהגו:

יב מי שאין וכו'. זה מבואר בהלכות וזה לשונם היכי עביד שרי ברישא המוציא ובלע ליה לרפתא ומנח ידיה עלויה עד דגמר קדושא וכיון דגמר קדושא מברך לאכול מצה ואכיל והדר מטבל בשאר ירקי ועקר ליה לפתורא ובתר הכי אמר מה נשתנה וכולא הגדה עד גאל ישראל ומברך אמרור ואכיל והדר כריך מצה ומרור ואכיל בלא ברכה, ע"כ. ורבינו קצר במובן: מי שאין לו ירק וכו'. מסקנא דגמרא שם (דף קט"ו) וראיתי נוסח הברכות כדברי רבינו שהוא בעל אכילת מצה ועל אכילת מרור והטעם לדבריו לפי מ"ש פרק אחד עשר מהלכות ברכות הוא מפני שבברכה זו מוציא עצמו ואחרים עמו השומעין אותו שאין צריכין לברך וצ"ע ושם יתבאר דעתו בארוכה. אבל לפי דעת הרבה מן האחרונים הנוסח הוא לאכול מצה ולאכול מרור וכן עיקר:

מי

השגת הראב"ד

*ויש לו לגמור וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אין הדעת מקבלת כן לפי שאין כאן שם לארבעה כוסות אם אינן במקום אחד עכ"ל:

יא [ד]מקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסחים אוכלים. מקום שנהגו שלא לאכול אין אוכלין גזירה שמא יאמרו בשר פסח הוא. ובכל מקום אסור לאכול שה צלוי כולו כאחד בליל זה מפני שנראה כאוכל קדשים בחוץ. ואם היה מחותך או שחסר ממנו אבר או שלק בו אבר והוא מחובר הרי זה מותר במקום שנהגו: יב [ה]מי שאין לו [י] יין בלילי הפסח מקדש על הפת כדרך שעושה בשבת ועושה כל הדברים על הסדר הזה. מי שאין לו ירק

אלא

א טור סי' תעט סמ"ג שם: ב טור סי' תפ סמ"ג שם: ג טור סי' תפא סמ"ג עשין מא: ד טור סי' תעו סמ"ג שם: ה טור סי' תפג וע"ש:

לחם משנה

הזבח ולר"ע לא הוי שפיכה בכלל זריקה ולא זריקה בכלל שפיכה כלומר דאם המרקים נשפכו פסולים ואם הנשפכים נזרקו ג"כ פסולים ולהכי אין ברכת הפסח פוטרת של זבח ולא של זבח של פסח וא"כ רבינו דפסק כאן כר"ע איך פסק בריש פרק כ' מהלכות פסולי המוקדשים דהנזרקים נשפכים שכתב שם וכל הניתנים בזריקה שנתנן בשפיכה יצא שנאמר ודם זבחיך ישפך וזה נראה דהוא כר' ישמעאל. ויותר יש להגדיל התימה בסוגיא דזבחים בפרק בית שמאי (דף ל"ז) בתחילתו שאמרו שם על האי קרא דודם זבחיך ישפך והכתי להכי הוא דאתא מבעי ליה לכדתניא מנין לניתנים בזריקה שנתנן בשפיכה יצא ת"ל ודם זבחיך ישפך ומשני סבר לה כר"ע דאמר לא זריקה בכלל שפיכה ולא שפיכה בכלל זריקה דתנן ברך ברכת הפסח פטר את של זבח של זבח לא פטר את הפסח דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר לא זו פוטרת את זו ולא זו פוטרת את זו והכי מבואר שם דלר"ע לית ליה בכל הני דהוי בזריקה שאם נתנן בשפיכה יצא מקרא דודם זבחיך כו' וזו היא קושיא חזקה וצ"ע:

י ויש לו לגמור את ההלל וכו'. כלומר הלל שגומרים על כוס ד' יכול לגומרו במקום אחר. וכתב הרב המגיד כו' וע"כ לא אמרו דבשעת אכילה כו'. וקשה דלמה לי הא וע"כ הא בלאו הכי למדנו משום דיכול לומר הלל במקום אחר דהא מ"ש שם שלא בשעת אכילה פירש רש"י ז"ל התם קריאת ההלל היא לאחר אכילה כלומר ההלל קורין אותו אחר כך ומקרי שלא בשעת אכילה ולמה ליה לה"ה לומר האי ע"כ. ונראה דנאמר ה"ה שנוכל לפרש דה"ק כאן בשעת אכילה וכו' כלומר לומר ההלל על אכילתו ודאי דצריך לאומרו במקומו אבל אחר שהשלים הוא מצות ארבעה כוסות ואמר ההלל אם רצה לעקור ולומר ההלל עם חבורה אחרת רשאי ומ"ש והלילא פקע איגרא הוא שהיו מתכנסים אחר שהשלימו מצות ארבעה כוסות היו באים ומשלימים באסיפה בבתיהם ומתכנסים עם האחרים שלא השלימו והיינו דאמר הלילא פקע איגרא לזה אמר ה"ה דאפילו שהפי' הוא כך ע"כ לא אסר התם בשעת אכילה אלא משום פסח אבל היכא דליכא פסח ודאי דאפילו בשעת אכילה יכול לעקור אחר שאכל ולומר ההלל במקום אחר:

יב מי שאין לו ירק אלא כו'. כתב הרב המגיד והטעם לדבריו כו'. האמת כי כפי הנראה משם משמע מדבריו דהיכא דהמצות הם חובה כמו מרור ומצה אף על פי שהעושה לו ולאחרים צריך שיאמר בלמ"ד ומפני זה כתב ה"ה וצריך עיון ושם יתבאר וכו':

מי

הנהות מיימוניות

כרבי אלעזר בן עזריה וכן משמע בשילהי ע"פ אמר רבא אכל מצה בזמן הזה אחר חצות לראב"ע לא יצא משמע הא לדידן יצא כרבי עקיבא ועוד דקי"ל כרבי עקיבא מחבירו פרק מי שהוציאוהו וכן פסק רבינו שמחה והביא ראיה דתניא בתוס' החזרת והמצה ליל יו"ט הראשון חובה כו' עד אימתי אוכלן משתחשך אוכלן כל הלילה לא אכלן כל הלילה לא יאכלם מעתה ומ"מ מצוה לאוכלן קודם חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה כדאיתא פ"ק דברכות וכן מצאתי בתוס' דברכות של רבינו יהודה כתיבת ידו של ה"ר משה בה"ר מאיר מפרד"א וכן בתוס' פ"ק דר"ה אבל בס"ת כתב בשר"י דקי"ל כראב"ע דסמי חדא סתמא דמגילה מקמי ג' סתמי. חדא הא דאיזהו מקומן דפסח אינו נאכל אלא עד חצות והא דע"פ הפסח אחר חצות מטמא את הידים ומפרש טעמא בגמרא דה"ל נותר והא דפ"ק דברכות כל שאמרו חכמים עד חצות מצותו עד שיעלה עמוד השחר ופריך בגמרא ואילו אכילת פסחים לא קתני ורמינהו וכו' עד הא רבי עקיבא הא ראב"ע וכן פסק ראבי"ה אמנם ה"ר שמחה כתב דההיא דברכות אתיא כרבי עקיבא ולא גרסינן בגמרא ואילו אכילת פסחים לא קתני אלא הכי גרסינן ק"ש ואכילת פסחים עד חצות אמר רב יוסף הא ר"ע הא ראב"ע פי' מתניתין כר"ע ובריתא כראב"ע א"כ איכא תרי סתמי כר"ע ותרי סתמי כראב"ע ועיין לעיל בהג"ה בפ"ח מן מכילתין דמשמע ג"כ כר"ע. והנה רא"ם כתב שיש להוש לדברי ראב"ע מדסתם לן תנא כותיה באיזהו מקומן, ע"כ: [כ] כרב יהודה ודלא כר' יוחנן דאמר נשמת כל חי וכן פסק רב אלפס ומסקנא דמילתא כרב יהודה בתרוייהו בברכת השיר ובהלל הגדול אמנם נהגו לומר זה וזה והתוס' פירשו דר' יוחנן מוסיף אדרב יהודה לומר נשמת כל חי אחר יהללוך ולא יסיים ברכה של יהללוך ויתחיל מיד נשמת שאם לא כן מברך בסוף יהללוך ובסוף נשמת נמצא ברכה אחרונה לבטלה וכן היה נוהג ר' חיים כ"ץ ע"כ. וראבי"ה חולק ואומר דאין זו חתימה בשתים וחותם בשתיהן אך גם הוא כתב שמיד אחר הלל המצרי יש לומר נשמת כל חי ואח"כ הלל הגדול ואע"ג דפליג בחתימה כדפרישית וכן רש"י כתב דמיד שיאמר הלל יאמר הלל הגדול ואח"כ יאמר נשמת. והא לך לשון ס"ה ומוזג כוס שלישי לברכת המזון והרביעי להלל ופירש"י ורבינו יוסף ט"ע שאם היה חולה או איסטנים וצריך לשתות ימזוג כוס חמישי ויאמר עליו הלל הגדול ואומר נשמת וישתבח עד מלך אל חי העולמים ורבינו חיים אבי אמי לא היה חותם הלל בברכה כ"א בחתימה של ישתבח ושתי חתימות בענין אחד לא עבדי לשון ראבי"ה וכסדר רב עמרם כתב שאם רצה למזוג כוס חמישי כגון שיש שום זקן או חולה שצריך לשתות אומר הלל הגדול ונשמת על כוס רביעי אלא כוס רביעי ישתה אחר גמר הלל המצרי וחתימתו ועל כוס ה' אומר הלל הגדול

וחותם יהללוך שכך אמרו חכמים חמישי אומר עליו הלל הגדול דברי ר' טרפון וי"א ה' רועי לא אחסר וכן אמר רב שלום גאון ארבעה כוסות חובה חמישי רשות שאם רצה אומר עליו הלל הגדול ושותה וחותם על הגפן ושוב לא ישתה כלל עד הבקר וג"ל שאותו כוס שותה בין גדול ובין קטן וכן כוס שלישי ואין בו משום בין שלישי לרביעי לא ישתה ורב אלפס כתב דמיא מצי למישתי אי צחי וברוב ספרים כתוב אומר עליו הלל הגדול, וג"ל שמה שאומר וחותם יהללוך שר"ל שיאמר אחריו נשמת כל חי וחותם מלך מהולל ושמא נוהגים לומר אחר נשמת יהללוך אחר ישתבח שמך וכו' שקשה לומר בחתימה אחת יאמר הלל המצרי והלל הגדול עכ"ל ראבי"ה. כתב בה"ג ואסור למיכל מידעם אחר מצה ולא למישתי לבר כסא דברכה וכסא דהלילא ואי בעי למישתי מיא שתי עכ"ל. וכן כתב רב אלפס מאן דצחי לית ליה רשות למישתי אלא מיא וכן רבינו המחבר כבעמוד וכתב שיכול למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול אם ירצה וכן יסד רבינו יוסף ט"ע בסידורו ככל דבריו וכן כתב רבינו שמחה. שוב מצאתי בתוס' ע"פ שמותר לשתות כל הלילה בין יין בין מים דלא קפיד תלמודא אלא שלא לאכול אחר מצה אבל אשתייה לא קפיד וכן כתב רש"י בסדר שלו ע"כ וכן פי' רשב"ם בפירושיו להדיא שאין קפידא בשתייה וכן נראה מדהתירו כוס ה' שאינו חובה ונראה להתיר יין מכ"ש מים שהרי בלאו הכי שתי שני כוסות של יין אחר המצה כסא דברכת המזון וכסא דהלילא ועוד כוס שלישי דהלל הגדול אם רצה כדלעיל וכן מצאתי בשם ר"י ב"ר יהודה מפי ר"ג מ"ה שאינו אסור לשתות יין אלא בעודו יושב על השולחן משום דנראה כמוסיף על הכוסות וקשה אם כן היאך שרי למישתי בין הכוסות הללו בין (ג' לד') [א' לב' וג'] ועוד מה שצריך לפרש טעמא בירושלמי משום שכרות תיפוק לי משום דנראה כמוסיף על הכוסות, ואדרבה בין כולם היה לאסור מטעם זה כדפ' אלא ודאי נראה דלהא לא חיישינן ועוד מדשרו להוכיח חמישי שאינו חובה, ע"כ: [ל] כרב יהודה ודלא כר' יוחנן דאמר משיר המעלות ודלא כרב אחא בר יעקב דאמר מכי יעקב בחר לו, ע"כ: [מ] אסור לשתות יין אלא בעודו יושב על השולחן שלא יהא נראה כמוסיף על חד' כוסות אבל לאחר שעקרו מן השולחן מותר. וכן מצאתי בתוס' ה"ר יחיאל שלא אסרו אלא לאכול אחר אפיקומן דמה שאסרו לשתות בין ג' לד' ה"ט כדמפרש בירושלמי שלא ישתכר קודם גמר הלל ובעל הרוקח כתב טעם המתירין ולא פי' טעם ומ"ש שלא להקל כדברי הגאונים דלעיל ולא ישתה אלא מים אם צריך להם, ע"כ: [נ] לשון רב אלפס מי שאין לו יין בלילי פסחים מקדש אריפתא מידי דהוה אשבתות ויו"ט ומנח ידיה אריפתא עד דגמר קידושא ומברך לאכול מצה ואכיל. ובתשובה רב

מגדל עוז ויש לו לגמור עד מקום סעודה: כתב הראב"ד ז"ל שאין הדעת מקבלת וכו'. ואני אומר ר"ל אלפס ז"ל כתב כן בסוף ערבי פסחים ויפה עשה ר"מ ז"ל שחייב אדם לומר לשון רבו ואין לו לסתור בסברות כסברות אלא ממש שאמרו ריש פרק ערבי פסחים: (ומכאן ועד סוף הפרק חסר כי הסעתק היה ישן):

[ס] אלא מרור בלבד. בתחלה מברך על המרור שתי ברכות בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור ואוכל. וכשיגמור ההגדה מברך על המצה ואוכל וחוזר ואוכל מן המרור בלא ברכה: יג אמי שאין לו מצה משומרת אלא כזית כשגומר סעודתו ממצה שאינה משומרת מברך על אכילת מצה ואוכל אותו כזית ואינו טועם אחריו כלום: יד [ע] *במי שישן בתוך הסעודה והקיץ אינו חוזר ואוכל. בני חבורה שישנו מקצתן בתוך הסעודה חוזרין ואוכלין. נרדמו כולן ונעורו לא יאכלו. נתנמנמו כולן יאכלו:

השגת הראב"ד

*מי שישן וכו'. א"א אם פסח היה אוכל והוא יחידי אינו חוזר ואוכל ממנו משום היסח הדעת נפסל אם לא היה שם פסח נוטל ידיו ומברך המוציא ואוכל שהשינה מפסיקתו והוא שישנו כלן והתא ר"י למימר דאפילו כלן אם נתנמנמו יאכלו דלא הוי היסח הדעת לגבי פסח ולגבי אכילה נמי לא הוי הפסק וקיי"ל כרבי יוסי דרבה יליף מיניה עכ"ל:

א טור סי' תעת ע"ש: ב טור וסמ"ג שם:

סליקו להו הלכות חמץ ומצה

מגיד משנה

יג מי שאין לו וכו'. זה מבואר בהלכות כך והיכא דלית ליה כולה סעודתא ממצה דמשמרא אלא כזית בלחוד הוא דאית ליה אכיל ברישא מהאיך דלא מינטר ומברך עליה המוציא ולסוף מברך על כזית דמינטר לאכול מצה ואכיל ומברך אמרור ואכיל והדר כריך מצה מרור ואכיל בלא ברכה עכ"ל. וכן כתבו הרבה מן הגאונים ז"ל והכרח הוא לומר כדעת רבינו שהוא סובר או שיאכל המרור קודם או שהוא עושה כסדר הכתוב בהלכות ואם כדעת ההלכות היה דעתו היה לו לבאר. וכתב הרשב"א ז"ל הרי שפסח מלאכול אגר כזית בההרוגה וגמר כל הסדר כיצד הוא עושה חוזר ומברך המוציא ואוכל כזית מצה ומברך ברכת המזון בלא כוס דברכת המזון אינה טעונה כוס, ע"כ:

יד מי שישן וכו'. מתוך מ"ש רבינו דין זה בהלכות אלו נראה שהוא סובר שדין זה הוא אפילו במצה ודעתו לפרש המשנה שאמרה (דף ק"כ:) ישנו מקצתן יאכלו כולן לא יאכלו ר' יוסי אומר נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו שהוא בפסח ולדידן דקי"ל דאין מפטירין אחר מצה אפיקומן הוא הדין דלאחר אכילת מצה אם ישן כבר סלק סעודתו ואינו רשאי לאכול דברים אחרים ולחזור ולאכול מצה בסוף וכן כתבו קצת מפרשים והביאו ראיה שהוא הדין למצה ממה שאמרו בגמ' אביי הוה יתיב קמיה דרבה וקא נייס אמר ליה מינס קא נייס מר אמר ליה אין נמנומי קא מנמנמנא דתנן נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו ע"כ. ואביי ורבה אחר החורבן כמה שנים הוו ונמנומו של רבה היה אחר אכילת מצה של מצוה והלכה כר' יוסי ג"כ מהא דרבה. ויש בזה שיטה אחרת שאין משנתנו אלא לפסח בלבד אבל לענין מצה לא אלא דהוי הפסק שצריך לחזור וליטול ידיו ולברך המוציא וזו היא שיטת הר"א ז"ל בהשגות. ולדבריו מעשה דרבה לא היא אלא לענין אם היה צריך לחזור ולברך אבל לא לאיסור אכילה. ויש מפרשים שלא היה נמנומו של רבה בסעודה ולא הביאוהו אלא להודיעו שיש חילוק בין נתנמנמו לנרדמו וכר' יוסי דרבה ס"ל הכין. ולזה הסכים הרב ר' אהרן הלוי ז"ל:

לחם משנה

יד מי שישן בתוך הסעודה והקיץ אינו חוזר ואוכל. רבינו מפרש דר' יוסי (דף ק"כ:) פליג אסיפא ומיקל וה"ק מאי דאמרת כלן לא יאכלו דמשמע בין נתנמנמו בין נרדמו אין הדבר כן אלא נתנמנמו מותרין ובמקצתן בכל גוונא מותרין. ור' שמואל פירש דקאי ארישא ור' יוסי מחמיר וה"ק מאי דאמרת בסיפא מקצתן יאכלו דמשמע אפילו נרדמו אין הדין כן אלא אם נרדמו אפילו מקצתן אסורין ולדידיה צריך לומר במעשה דאביי שאביי היה אוכל עם רבה ולהכי השיב ליה דמתנמנם היה וכר"י דאם היה נרדם היה אסור אע"פ שהוא היה מקצת כר"י. ורבינו נראה שיפרש שאביי לא היה אוכל עם רבה אלא רבה לבד היה אוכל ומשום הכי אמר דמתנמנם היה כר"י דאילו היה נרדם היה אסור מפני שהוא היה הכל שלא היה שם אחר. ופי' האחרון שכתב ה"ה ר"ל שרבה היה מתנמנם בבית המדרש מינס קא נייס מר ואמר לו אין והיינו הנמנום דאמרינן במתניתין ורצו להודיעו החילוק שבין הנמנום והרדימה משום דהלכה כר' יוסי:

סליקו להו הלכות חמץ ומצה בסיעתא דשמיא:

נוסח ההגדה

נוסח ההגדה שנהגו בה ישראל בזמן הגלות כך היא. מתחיל על כוס שני ואומר בבהילו יצאנו ממצרים.

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים כל דכפין ייתי וייכול כל דצריך לפסח ייתי ויפסח. הא שתא הכא לשתא דאתיא בארעא דישראל. השתא הכא עבדי לשתא דאתיא בני חרי:

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות. שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת והלילה הזה שתי פעמים. שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה והלילה הזה כולו מצה. שבכל הלילות אנו אוכלים שאר ירקות והלילה הזה מרור. שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין בין מסובין והלילה הזה כולנו מסובין:

עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אלהינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה. ואילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים עדיין אנו בנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים. ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו זקנים כולנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. שכל המאריך לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח:

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרין ביציאת מצרים כל אותו [א] הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית:

אמר להם רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא. שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך. ימי חייך הימים. כל ימי חייך הלילות. וחכמים אומרים ימי חייך העולם הזה. כל ימי חייך להביא לימות המשיח:

ברוך המקום שנתן תורה לישראל. ברוך הוא. כנגד ארבעה בנים דברה תורה. אחד חכם. ואחד רשע. ואחד תם. ואחד שאינו יודע לשאול:

חכם מה הוא אומר. מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם*. אף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן:

*בנ"י אותנו, ואין זה לשון הכתוב:

רשע

הגהות מיימוניות

רב שר שלום גאון ריש מתיבתא כתב דמקדש אריפתא וגומר סדר הפסח ובוצע ואוכל רבינו אבי"ה: [ב] ע"פ כרב הסדא פסק תלמודא ודלא כרב הונא דאמר מברך מעיקרא אמרור בפה"א ואוכלו ואח"כ מברך עליו על אכילת מרור וכו' רב אחא בריה דרב מהדר אשאר ירקי לאפוקי נפשיה מפלוגתא, ע"כ: [ע] כרבי יוסי וכן איתא בגמרא דגרס אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזייה דהוה קא מנמנם אמר ליה מינם קא נייס מר א"ל אין מינם קא ניימנא ותנן נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו. אכן רבינו שמואל פירש דר' יוסי קאי ארישא דקאמר ת"ק ישנו מקצתן יאכלו ואתא ר' יוסי למימר ה"מ נתנמנמו אבל נרדמו אפילו מקצתן לא יאכלו והכי מוכח ההיא עובדא דאביי וכן כתב רבינו אבי"ה אם נתנמנמו מקצתן יאכלו גם המתנמנמים ואם כולן נתנמנמו לא יאכלו אפיקומן ולא שום דבר דהוי היסח הדעת ע"כ. והגה דעת כו"ם דדין מצה כדין פסח וכן כתב רש"י בפירוש וכן רשב"ם מעובדא דאביי דלעיל וכתבו התוספות דאין נראה דלא איתקש מצה לפסח אלא למצות התלויות בגופן אבל לב' מקומות לא. ותדע דלא פריך לרב דאמר שלא יעקרו מחבורה לחבורה פי' שלא יהא נאכל בשני מקומות מאין מפטירין אחר הפסח הא אחר המצה מפטירין כדפריך לשמואל ולא הוה מצי לשנויי לרב כדמשני לשמואל דנפיש טעמא דלא נפיש טעמא לענין שני מקומות דאין רבותא בפסח יותר מבמצה אלא ודאי להא לא איתקש וההיא דאביי גבי תענית הוא דאמר ישן אסור לאכול וכו' בהלכות תענית פ"ק ובירושלמי מייתי לה ראיה מפסח כי היכי דלענין פסח לא הוי נימנום כשינה מעליא ליחשב כשני מקומות ה"נ לענין תענית דלמחר לא חשיב נמנום לאתסורי באכילה, ע"כ:

[א] תניא בתוספתא פ' בתרא דמכילתין חייב אדם לעסוק בהלכות פסח אפילו בינו לבין עצמו בינו לבין ביתו בינו לבין תלמידו מעשה בר"ג וחכמים שהיו בבית בייתוס בן זונין והיו עוסקין בהלכות הפסח כל הלילה עד קרות הגבר הגביהו מלפניהם ונועדו והלכו

רשע מה הוא אומר. מה העבודה הזאת לכם. לכם ולא לו. ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר. אף אתה הקהה את שניו ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. לי ולא לו. ואילו היה שם לא היה נגאל:

תם מה הוא אומר. מה זאת. ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים:

ושאינו יודע לשאול את פתח לו. שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. והגדת לבנך יכול מראש חדש. תלמוד לומר ביום ההוא. אי ביום ההוא יכול מבעוד יום, תלמוד לומר בעבור זה, לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך:

מתחלה עובדי אלהים אחרים היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו. שנאמר ויאמר יהושע אל כל העם כה אמר ה' אלהי ישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים. ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו ואתן לעשו את הר שעיר לרשת אותו ויעקב ובניו ירדו מצרים:

ברוך שומר הבטחתו לישראל עמו. ברוך הוא. שהקדוש ברוך הוא חשב את הקץ לעשות כמו שאמר לאברהם אבינו בין הבתרים. שנאמר ויאמר לאברם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול:

והיא שעמדה לאבותינו ולנו. שלא אחד בלבד עמד עלינו אלא בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם:

צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו. שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקור את הכל, שנאמר ארמי אובד אבי וירד מצרימה ויגר שם, מלמד שלא ירד להשתקע אלא לגור שם שנאמר ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך כי כבד הרעב בארץ כנען ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גשן:

במתי מעט. כמו שנאמר בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה ועתה שמך ה' אלהיך ככוכבי השמים לרוב:

ויהי שם לגוי. מלמד שהיו ישראל מצויינין שם לגוי. גדול ועצום כמו שנאמר ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אותם:

ורב, כמו שנאמר רבבה כצמח השדה נתתיך ותרבי ותגדלי ותבאי בעדי עדיים שדים נכונו ושערך צמח ואת ערום ועריה:

וירעו אותנו המצרים. כמו שנאמר הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ:

ויענונו. כמו שנאמר וישימו עליו שרי מסים למען ענותו בסבלותם ויבן ערי מסכנות לפרעה את פיתום ואת רעמסס:

ויתנו עלינו עבודה קשה. כמו שנאמר ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך:

ונצעק אל ה' אלהי אבותינו, כמו שנאמר ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה:

וישמע ה' את קולנו. כמו שנאמר וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב:

וירא את עניננו, זו פרישות דרך ארץ, כמו שנאמר וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים:

ואת עמלנו, אלו הבנים, כמו שנאמר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון. ואת לחצנו. זה הדוחק כמו שנאמר וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם:

ויוציאנו ה' ממצרים, לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו. שנאמר ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה':

ביד חזקה. זה הדבר. כמו שנאמר הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן דבר כבד מאד:

ובזרוע נטויה. זו החרב כמו שנאמר וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים:

ובמורא גדול. זו גלוי שכינה, שנאמר או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדולים ככל אשר עשה לכם ה' אלהיכם במצרים לעיניך:

ובאותות. זה המטה. שנאמר ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות:

ובמופתים. זה הדם, כמו שנאמר ונתתי מופתים בשמים ובארץ. דם ואש ותמרות עשן:

דבר אחר. ביד חזקה שתים. ובזרוע נטויה שתים. ובמורא גדול שתים. ובאותות שתים. ובמופתים שתים. אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצריים במצרים. ואלו הן. דם צפרדע כנים ערוב דבר שחין ברד ארבה חשך מכת בכורות. רבי יהודה היה נותן בהם סימן [ג] דצ"ך עד"ש באח"ב:

רבן גמליאל אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, פסח, מצה, ומרורים:

פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קיים על שום מה, על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים. שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקוד העם וישתחוו:

מצה זו שאנו אוכלין על שום מה, על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם מיד. שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם:

מרורים אלו שאנו אוכלים על שום מה. על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים. שנאמר וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך:

ובכל דור ודור חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. שלא את אבותינו בלבד גאל אלא אף אותנו גאל. שנאמר ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו:

לפיכך

הגהות מיימוניות

והלכו לבית המדרש, ע"כ: [ג] י"מ טעם הסימנים דם צפרדע ע"י התראה תחלה עד לא הוכו, כנים בלא התראה, וכן ערוב ודבר בהתראה ושחין בלא התראה, וברד וארבה כהתראה וחשך בלא התראה. אבל ראב"ן פי' כי דצ"ך היו על ידי אהרן במטה, עד"ש היו ע"י משה שלא במטה, באח"ב על ידי משה במטה, ולכן סימנם רבי יהודה. וריב"א פירש דלהכי נקט להו הכי שאות שלישי של הסימנים דהיינו כנים שחין השך כל אחד היה משמש עם חבירו כשהיו הכנים היו עמו חשך ושחין אלא שהיו כנים עיקר המכות ותדע לך שהוא כן כי כולם קשורין זה בזה כשתכתוב זה על זה ותקח אותיות ראשונות מן השלש יהיה השך, ושנים שלהן שחן, שלישית שלת, כנם, לפיכך סימנם כך להשמיענו זה החדוש. ור"ח פי' דאשמעינן שבסדר הזה היו קורין מביאי בכורים ולא כסדר שכתוב בתילים א"ה. ואני שמעתי כל המחלה אשר בגים' דצ"ך

לפיכך [ג] אנו חייבים להודות להלל לשבח לפאר לרומם לגדל ולהדר ולנצח למי שעשה לנו ולאבותינו את כל הנסים האלו והוציאנו מעבדות לחירות ומשעבוד לגאולה ומיגון לשמחה ומאבל ליום טוב ומאפלה לאור גדול, ונאמר לפניו הללויה:

הללויה הללו עבדי ה' הללו את שם ה'. יהי שם ה' מבורך וכו' עד חלמיש למעינו מים: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים והגיענו הלילה הזה לאכול בו מצה ומרורים. כן ה' אלהינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים שיגיע דמם על קיר מזבחך לרצון ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו. ברוך אתה ה' גאל ישראל:

כסדר שמברכין וקוראים ההגדה בליל יום טוב ראשון של פסח כך מברכים וקוראים בליל השני של גליות. וכן חייבין בליל השני בארבעה כוסות ובשאר הדברים שנעשו בלילה הראשון:

סליק נוסח ההגדה

הגהות מיימוניות

רצ"ד עד"ש באח"ב, ע"כ: [ג] כאן נוהגין כל אחד להגביה כוסו בידו עד סוף לפיכך אכן נאה לאחוז בידו עד גאל ישראל ועד שיברך ב"פ הגפן ושותה וכן נהג מהר"ם ז"ל, ע"כ:

זהו יסוד סדר מ"ו מהר"ם זצ"ל

על הגפן קידוש בזמנה :
במוצאי שבת יקנה"ז סימנה :
[ד] ואחר כך מעין שלש טעונה :
[ה] וידיו ירחץ ויברך כתיקונה :
[ו] אדמה בטבול ברכה הגונה :
[ז] ובוצע שניה למשמרת נתונה :
*וירים קערה וירון ברנה :
הא לחמא דאכלו אבהתנא :
ומוזגין שנית במה נשתנה :
ברכת היין ולסוף אינה :
נוטל ובוצע על הראשונה :
ומברך השניה שהיא תחתונה :
וכזית מרור בחרוסת ישקענה :
ומצות ומרורים כזית רעננה :
לא יהיה לו.ם זכרון עם שיהיה לאחרונה :

*עיין לעיל בפ' ז' בהלכה שלישית בהגה"ה טעם הגבהת הקערה ושאין צריך להסיר הבשר:

[ד] ואחר כך מעין שלש וכו'. ובספר התרומה כתב שר"ת לא היה מברך על הגפן ועל פרי הגפן עד אחר כוס רביעי ולאחר טבול ראשון אינו מברך בורא נפשות. ובאלפס כתב ברכה מעין שלש איכא דאמרי מברכין בתר הני דמקמי סעודה ולבתר תרי דבתר סעודה ואיכא דאמרי דלא מברכין אלא בסוף וטעמא קאמר ומסתבר למיעבד הכי. אכן ראבי"ה פסק כמהר"ם לברך בתר תלתא כסי בר מכוס שני לא היה מברך אחריו מעין ג' דברכת המזון פוטרו וכן פסקי יתר רבותינו: [ה] וידיו ירחץ ויברך כתקונה כו'. הנה יסד כסוגית התלמוד אמנם לא היה נוהג כן. שוב שמעתי דהאי מברך קאי אלקמן אאדמה ולהכי נקט ירחץ ולא נטילה כדבתר הכי דקאמר נוטל ובוצע ותימא דהא ב"פ האדמה רמז אח"כ: [ו] אדמה בטבול ברכה הגונה. פי' ב"פ האדמה ומטבל בחרוסת ומן השאר ירקות אין צריך לאכול כזית ואם אכל כזית מברך אחריו בורא נפשות רבות, עיין לעיל בהגה"ה בהלכה ב': [ז] ובוצע שנייה למשמרת נתונה וכו'. וכן פי' ראבי"ה ואין כאן משום מעבירים על המצות דאדרבה עיקר מצוה היא על הראשונה שעליה נעשה ברכת המוציא וראוי שתעשה על הראשונה מהאי טעמא שאין זה מצוה כ"כ שבוצע רקיק אחד לשנים ודלא כס"ה ורוקח ויתר סדרים לבצוע הראשונה ולברך המוציא על השנייה. מה שנהגו רבותינו לברך על שתיהן יחד הפרוסה משום לחם עוני כבעמוד והשלימה משום דחביב עדיף וגם לחם משנה צריך בכל ימים טובים וכתב בה"ג היכא דמיקלע פסחא בל-ליא דשבתא בוצע על תרתי ופרוסה וכן כתב בעל הרוקח שיש לעשות אפילו כשחל להיות בחול ויקח בסודר שתי השלמות בידו והפרוסה ויגביהם ויברך המוציא ויבצע העליונה כסדר כל שבת ויו"ט ואח"כ יברך על אכילת מצה ויבצע מן הפרוסה ונמצא שיוצא כל ידי חובתו ע"כ. וכן נראה לראבי"ה ואין חילוק בין יו"ט לשבת דבתרווייהו לחם משנה בעינן. עוד כתב ראבי"ה שר"ה וכן שאר גאונים וכן ראב"ן כתב שיש לברך המוציא על הפרוסה ועל אכילת מצה על השלימה וכן כתבו התוס' כדמוכח פ' כיצד מברכין דהא דקאמר הכל מודים בפסח שמניח פרוסה לתוך השלימה ובוצע מה דרכו של עני בפרוסה כו' קאי על ברכת המוציא וצריך לחם משנה ופרוסה באמצע. אכן רב עמרם כתב בשם רב משה ריש מתיבתא להפך וכן כתב רב יוסף ט"ע וכן נהג רבינו יואל הלוי וכן עמא דבר ובס"ה כתב והוא לשון מ"ו רבינו יהודה בפסח רגיל רבי להניח פרוסה תחת השלימה ובוצע משתיהן יחד ומברך המוציא תחילה קודם שיבצע ואחר כך על אכילת מצה ובוצע משתיהן יחד ואין בזה משום מצות חבילות וכו' מידי דהוה אכוס של קדוש והבדלה וכו' וכן מי שאין לו ירקות מברך אחסא ב"פ האדמה ועל אכילת מרור ופעמים שאין רוצה לשנות המנהג ומברך על השלימה המוציא ואין מפרידו לגמרי וחוזר ומברך על הפרוסה על אכילת מצה ובוצע משתיהן. וה"ר מנחם מיונ"י היה מברך על אכילת מצה על הפרוסה ועל השלימה לא היה נוגע שאינה אלא לחם משנה. אחר כוס שני אינו מברך רק על הגפן כבהגה"ה לעיל וזהו שיסד ולבסוף אינה:

הלכות הגעלה

רש"י פסק שצריכין להגעיל היורה הגדולה שמגעילין בה וכן כתב רא"ם בשם רשב"ם ושופכין אותם מים לחוץ ואחר כך נותנים בה מים להגעיל הכלים קטנים לתוכה וכן פירש ריב"א הלוי ורבינו אברהם בר שמואל משפיר"א וכן ריב"ק וכן מצאתי בשם רב האיי גאון ומר רב נהילאי גאון אבל רש"י פי' הא דאמרינן בשילהי ע"ז ויורה גדולה מאי היינו לאחר שהגעיל בה הקטנה שפליטת הקטנה אוסרתה אבל קודם הגעלת כלים קטנים אין צריך כלום אפילו היא אסורה דאגב דטרידי כלים לאפוקי לא בלעי ול"נ לרבינו אפרים דלא אמרינן הכי אלא לגבי סימנים מפני שמקלחין בחוזק אבל נבלה שנמלחה עם השחוטה או דג טמא שנמלח עם הטהור אע"ג דהיתר טריד למפלט בלע שמנונית וציר מן האיסור הכא נמי גבי כלים. וכתב בספר התרומה הילכך צריך ליזהר שכלים שהן בני יומן שיגעילם קודם שעברו ארבע שעות בערב הפסח שעדיין לא נאסר החמץ והוי נותן טעם בר נותן טעם דהיתר דטעם חמץ נכנס בקערה ומן הקערה במי ההגעלה ומן המים חוזר אל הקערה הוי שלשה נותני טעם ועדיין היתר הוא שעדיין לא הגיע זמן איסור חמץ. ומטעם זה מותר להגעיל ביורה האסורה כמו דגים שעלו בקערה דמותר לאוכלן בכותח בשביל שלא בלעו רק טעם איסור לבד ולא ממשו דליתיה לאיסור בעיניה והאידנא היתרא בלע אבל לאחר ארבע שעות אי אפשר להגעיל כלים שהן בני יומן שהרי המים נאסרין בפליטתם וחוזרין ואוסרין את. הכלים אבל אם הכלים אינן בני יומן מותר להגעילן אפילו לאחר ארבע שעות דהוי נותן טעם לפגם ע"כ ספר התרומה. אמנם רא"ם כתב דלאחר ארבע שעות אי אפשר להגעיל אפילו שאינן בני יומן דהוי נ"ט לפגם גבי חמץ ואסור כדפרישית לעיל בפ"א א"כ אין חילוק בין בני יומן לשאינן בני יומן סה"ת. הנה מהר"מ התיר להגעיל כלי עכו"ם וכלי חמץ ביחד כששניהם נותנין טעם לפגם כגון שאינן בני יומן ואפילו מגעיל כלי עכו"ם תחלה וכן בתשובה בסי' קס"ו והנה בס"ה פסק להיתר כסה"ת וכתב עוד שאפילו אחר ארבע שעות ואפילו כלים בני יומן אם ששים במים מותר וכלי שאינו בן יומו מותר להגעיל בכלי כשר ויש שמחמירין ומגעילין אותם בכלי איסור שאינו בן יומו ושיעור בן יומו זהו מעת לעת אמנם ר"ת השיב בתשובה כי פירשו הגאונים דלינת לילה פוגמת וכן מוכיח הלשון דלא אסרה תורה אלא קדרה בת יומא ואין אומרים מעת לעת. אמנם מאחר שאין יודע מי גורם פגימת הטעם תחילת הלילה או סופו או כולו צריך שתעמוד כל הלילה ועל דין זה אנא סמיך והמחמיר תבא עליו ברכה ויש לחוש מפני החסרון ע"כ דברי ר"ת. אבל ר"י אומר כי לדברי המחמיר דמצריך מעת לעת יתישב יותר מה שהצריך שבירה ומריקה ושטיפה אחר בישול חטאת. ע"כ מספר המצות. והנה רבינו ברוך ב"ר יצחק כתב להדיא ששיעור בן יומו מעת לעת כתב רבינו א"ה שראה בתוספות בשם רב האיי ורב נהילאי שלאחר הגעלה צריך להשים מים כשרים ביורה גדולה לטהרה ונפלא רא"ה מה נשתנית היא מכל הכלים הנגעלים דשוהין בה וכו'. ועוד יש לפקפק כי ראיתי כתוב בתשובה כשמגעילין צריך להשהות בו עד שתפלוט יפה וכהאי גוונא כתב באלפס ואנו רגילים למהר להוציאה. טלאי שעל גבי כלי חמץ או ע"ג כלי של איסור ורוצה להגעילו אם קדם הטלאי לאיסור או לחמץ אומר מהר"ם שכשר בהגעלה ואין צריך להסיר הטלאי שהרי הטלאי מתרפה יותר ויותר ויכנסו יותר מי הגעלה תחתיו ממה שנכנס האיסור אבל אי קדם בליעת חמץ או האיסור ואח"כ טלאוהו בלא הגעלה וליבון אינו כשר בהגעלה אם לא יסירו הטלאי מעליו. כתב רבינו אבי"ה שיש ליזהר כשמגעילין כלי גדול שלא יגעילנו ביד סביב סביב במים שלא יכנס צד הנגעל שנית במים אלא יכניס חציו אחד ויוציאנו ויכניס צדו השנית ויצמצם כפי יכלתו ודלא כרבינו שב"ט שהנהיג מפי חמיו ראב"ן להגעיל שיהא כל הכלי מכוסה בפעם אחת ולא לחצאין פן יפלוט ויבלע במקום שלא הגיעו המים דלא שייך אלא גבי קדשים וראיה מזבחים פרק דם חטאת וכו' ע"כ ראבי"ה. ואין דעת רבינו המחבר בכל זה כדמוכח בעמוד בפ"ה בהילכתא כ"ד. כלי מזופף שקבל חמץ די לו בעירוי שלשה ימים וכן משמע בירושלמי שילהי פ' כל שעה דגרס אמר ר' אמי אילין גרביא דכותחא ממלא אותם שלשה ימים מעת לעת ואם אינם מזופפים מגעילן רוקח. עוד כתב כוס ולדר"ש שהן כבית שאור יגעיל והכלים פעמים נופל חמץ בין הנצרים ויגעיל וכן נראה לראבי"ה דבעי הגעלה בכלי ראשון. אמנם בספר התרומה כתב על הכלים שנותנים בהן בשר כל השנה מותר לתת בהן בשר בפסח שהרי הבשר עצמו היה מותר. עוד כתב ברוקח רחיים של פלפלין צריכין הגעלה ודפין שרגילין לתת בהן העיסה צריכין הגעלה דחימוצן קשה ואם גדולים הם שאין יכולין להכניס בכלי אחד כתב בשם ריב"א שילבנו אבנים ויש מים על הדף וישפוך עליהן מים רותחין וכן יעשה לחבית שהשימו בה שכר או קערה גדולה וכל כיוצא בזה ומהר"ם אומר החביות שיש בהן שכר די להן שיערו לתוכן מים רותחין ומגלגלין בהן אע"פ שהוא יותר מכלי שלישי או רביעי כן התיר ר"ת בתוס' זבחים פ' דם חטאת וה"ה כשמעבירין המים מן האש אפילו נח רתיחתן יכול לשפוך תוך החביות אחרי שלא נשתמש בהן כ"א על ידי צונן וכן לענין יין נסך כמבואר במקומו. והעץ שרודין בה הפת אין לו תקנה בהגעלה דע"י האור תשמישו, ומדוכות אבנים וכלי אבנים אין צריכין הגעלה כדאמרינן בזבחים פרק כל התדיר כלי אבנים וכלי גללים אין טעונין מריקה ושטיפה אלא הדחה דלא בלעי וכן הורה ר"י מסימפונ"ט. ורבינו אבי"ה מצריך להו הדחה בחמין אמנם בס"ת כתב דההיא הרחה פי' הגעלה ועיין לעיל בפ"ה בהלכה כ"א בהג"ה. כתב ראבי"ה מהא דפרק כל שעה אמר רב הונא בריה דרב יהודה עץ פרור שמגיסין בה את הקדרה מגעילה ברותחין ובכלי ראשון קסבר כבולעו כך פולטו ולפיכך צריך לדקדק על כל הכלים אפילו כלי שתשמישו בצונן אם לפעמים משתמשין בהן בחמין כגון כוסות של כסף או של שאר מתכות שמחממין בהן יין וחמץ טוב להחמיר ולהגעיל אם מסופק בהן אמנם אם ברור לו שלא נשתמש בהן דמין רותח מדיחן בצונן ודיו. ושולחנות ותיבות ישפוך עליהן רותחין שפעמים נופל עליהן חמץ רותח כגון פשטיד"א ומרק וכיוצא בו ע"כ. בפרק אין מעמידין התורה העידה על כלי חרס שאין יוצא מידי דפיו לעולם מכאן היה אומר רבינו יחיאל דהני כוסות של זכוכית שנשתמשו בהן כל השנה אסור לשתות בהן בפסח לא על ידי עירוי ולא על ידי שכשוך והדחה משום דהוי ככלי חרס שאינו יוצא מידי דפיו לעולם ואע"ג דאין משתמשין בהן בחמין אלא בצונן מ"מ יש לאסור משום דלפעמים שורין פתיתין של לחם ביין בתוכו והוי ככבוש והרי הוא כמבושל תוספות ע"ז. ותימה בשאילתות פרשת מטות דכתב דבכלי חרס שרי בחזרה לכבשונות וכן פסק ראבי"ה וכתב שהראשונים וזקנו ראב"ן כתבו שאינו מועיל לקדרה חזרה בכבשן דחיים דילמא פקעא ולא מלבן לה שפיר ושגגה היא בידם דלא

חשו לכך אלא היכא דמתלבן מבחוץ ולא מבפנים אי נמי ע"י מלוי גומרי אבל חזרת הכבשונות דמתלבן מבפנים ומבחוץ פנים חדשות באות לכאן וכן כתבו התוספות בפ' כל שעה ע"ש מהא דאמרינן התורה העידה כו'. וראיה לדבר דגרסינן בפרק דם חטאת אלא קדרות שבמקדש אמאי ישברו וכו' עיין באבי"ה בסימן תס"ד וכלי חרס שתשמישן בצונן מותרין בהגעלה אעפ"י שהן גדולים שאי אפשר להגעילן בפעם אחת דגרסינן במס' ע"ז דרש רבא נעוה ארתחו. ומיהו בספר המקצועות פי' בע"א אההיא דע"ז ועירוי נמי מהני לקנקנים של חרס כדאיתא בפרק אין מעמידין ולא בעי ליבון כיון שתשמישן ע"י צונן ה"נ מקילינן בהגעלה. וגם בדברי ריב"א הלוי ובפסקי ר' שמואל נמצא שהתירו חבית בהגעלה ואע"פ שאי אפשר להגעיל כולה כאחת וטעמו כדפרישית דתשמישו בצונן אבי"ה. ועיין בתשובות בספר קדושה בסימן י"ג של תשובות דאיסור מלאכות. סה"ת והמצות חטה שנמצאת בעופות ע"פ והן צלויין או מלוחין ישליך החטה והכל מותר כיון שנתבטל טעם חמץ בששים קודם הפסח אינו חוזר וניעור לאסור במשהו עד שיהא בכרת שזהו בפסח וראיה מדתנן פרק בתרא דכלאים צמר גמלים ורחלים שטרפן יחד אם רוב מן הגמלים מותר להביא פשתן לשם אלמא דאיסור שהוא במשהו כגון כלאים אם נתבטל הצמר ברוב אינו חוזר וניעור וה"ה גבי המץ, וצ"ע באבי"ה שכתב שאין שייך ביטול קודם זמן האיסור והביא ראיה מההיא דנדרים פרק נערה דפריך יטבילו כלים לכשיטמאו לטהר וכו' ע"ש בסימן ת"ב. וכן בשר מלוח ישן או גבינה או דגים מלוחין כגון הרינג"ש ומורא"ה שלא נבדק המלח מן החמץ וכן עור אווז שנפשט ונמלח קודם הפסח מותרין בפסח אבל שומן מהותך אסור בשביל המחבת שעושין בה תבשיל חמץ ופעמים שנשאר במחבת לאחר טיגון כשעושין רושול"ש וכיוצא בו מעט שומן במחבת ומחזירין אותו אל שאר השומן וכן הדין בחבית פעמים שנותנין עיסה בשוליה לדבק הנסרים מותר לשתות היין בפסח כיון דטעם החמץ נתבטל ביין קודם הפסח ובתוך הפסח אינו נותן טעם ביין שהרי כבר הוקשה החמץ אבל סמוך לפסח ב' חדשים אם נתן העיסה בשוליה לדבק הנסרים אסור לשתות היין בפסח מאותן חביות לפי שעדיין העיסה רכה ובתוך הפסח נותן טעם ביין ע"כ מס"ה ומה"ג וספר התרומה. אומר רבינו חיים שחטין שנמצאו בתרנגולים בפסח ראוי לאסור אם נצולו או נתבשלו עמהן דלא הוי עיכול ויש בהן איסור חמץ ע"כ וכתב רבינו אבי"ה וז"ל חטה שנמצאת במצה אפויה נחלקו בה הראשונים ונראה בעיני להתיר שאם נשרית במים צוננים לא מחמצי כדאיתא גבי חלה תטיל לצונן שאינה מתחמצת העיסה וכ"ש החטה ואם נגבלה בעיסה נמי אינה מתחמצת. וממורי ממי"ץ קבלתי חטה שנמצאת על גבי בשר מליח או צלי או מצה רותחת חותך מקום פיעפועו ודין כ"כ בס"ה בשם הרא"ם וברוקח כתב דאותה מצה אסורה. חטה אחת או שתים או שלש בצלי סגי בקליפה כשיעור אצבע סביב דבצלי לא שייך ששים והמחמיר תבא עליו ברכה אבי"ה. וכן מצאתי בתשובת ר"י ב"ר יהודה דבצלי לא חיישינן לחימוץ וכן בתוס' בפ"ק דשחיטת חולין וז"ל תרנגולים שנצלו בפסח ונמצא בהן חמץ סגי בקליפה ואע"ג דחמץ במשהו ה"מ במבושל אבל בצלי לא וכן מוכח לקמן פרק גיד הנשה ירך שנתבשל בגיד אם יש בה נ"ט אסור ואמר שמואל בגמרא ל"ש אלא נתבשל אבל נצלה קולף ואוכל עד שמגיע לגיד כו' ע"כ. אמנם יש ספר התרומה שכתוב בהן שאין חלוק בין צלי למבושל דכשמגלגלין השפוד מתערב המרק והטעם והוי כנתבשל בו וכן מצא בשם רב האיי גאון וכן בשם רבינו תם דלא סגי בקליפה אלא לדבר שאיסורו בנ"ט אבל חמץ שהוא במשהו אסור אף בצלי וכן מצאתי בשם רבינו שב"ט ובשם הר"י משטראסבורג לאיסור אפילו רק על ידי מליגה בכלי שני אסורין וכן כתב בעל הרוקח חטה שנמצאת בתרנגולת צלויה או חטה שנתרככה שנמצאת על בשר מלוח או שעורה אוסרת אותה חתיכה או אותה תרנגולת אבל שאר חתיכות שנמלחו ולא נגעו בחטה או שאר תרנגולים שנצלו עמה מותרין אבל אותה שנמצאת בה החטה אסורה. בתשובת רש"י כתוב מצא חטה בתרנגולת יום אחרון של פסח שהוא אותה עד הלילה ואוכלה וטעמא משום די"ט שני דרבנן ומצאתי בשם מהר"ם שהורה כדברי המתירים דבצלי סגי בקליפה כדפרישית. ועוד מצאתי משמו חטה שנמצאת במים בין חמין בין צונן אם נתרככה אסורים המים ואם לאו מותרים המים ואעפ"י דאיכא קצת ספיקא הוי ספיקא דרבנן ולקולא. ברוקח מעשה שהגעילו יורה מחומצת וכששפכו המים מחומצים ירדו לבור ואסרו לשאוב המים בפסח שחמץ במשהו וכן חמץ שנפל לבאר אסורין המים לשאוב מהן. וכן כתב ראבי"ה שהחמץ שנפל לבור אסורים המים לדברי האוסרין נט"ל דחמץ אבל חטה שנפלה לבור מותר לדברי הכל דאפילו עיסה אינה באה לידי חמוץ כל זמן שהיא בצונן כדאיתא פ' אלו עוברין כ"ש גרעין ע"כ. אבל בשם יב"א מצאתי שצוה לשפוך המים לחוץ שנמצא בהן חטה אבל המצות שנעשו כבר מן המים התיר שמחטה אחת לא בלעו המים ע"כ, עוד שם מי שכסה קדרה בפסח בכסוי של מחבת שלא ליבנו ולא הוגעל אסרה כל התבשיל וכו' ועוד שם מי שהשליך עוגות חמץ אצל מצות אם נגעו במצות אסורות דדמי לפת חמה וחבית פתוחה בפרק שני דעבודה זרה אבל אם לא נגע מותר דריחא לאו מילתא וכו' עיין בתשובות מאכלות אסורות בסימן ה'. פסק רשב"ם בע"ז גבי חבית דאיסורא שנתערבה יוליך הנאה לים המלח ומישתרו אינך וה"ה לפת האפויה בעצי ערלה דשבח עצים בפת יוליך הנאה לים המלח ומותרת וחמץ בפסח שאסור במינו במשהו או שלא במינו ואסור אף בהנאה יש לו פדיון להוליך דמי הנאה שבו לאיבוד ומותר ליהנות אבל באכילה אסור דסוף סוף טעם חמץ קא טעים. וראבי"ה הביא ראיה לדבריו דגרסינן בירושלמי פ' בתרא דערלה תמן תנינן אלו דברים של עכו"ם אסורים ואיסורן איסור הנאה וכו' עד וחרס הדריינ' במה אנן, קיימין אי בשנתנו בתבשיל ד"ה אסור ואי בשמכרו חוץ מדמי יין שבו ד"ה מותר ומשום דפסקינן הלכתא כרשב"ג קרי לה ד"ת ומוקי מתני' אליבא דהילכתא והתם חדא חתיכה היא דומיא דחמץ ושרי על ידי תקנה וה"ה לחמץ אם נתערבו חטי חמץ בחטי כשר ולא נודע עד לאחר הפסח אע"פ דקנסא קניס ר"ש הואיל ועבר עליו בל יראה ובל ימצא מ"מ די לו בזה דיוליך הנאה לים המלח ויזהר שלא יחזור הנכרי וימכרנו לישראל אחר כההוא ארבא דטבעא בחישתא בפרק כל שעה:

סליקו להו הלכות סדר הפסח ודין חמץ ומצה בסיעתא דשמיא:

הקדמת מגיד משנה להלכות שופר סוכה ולולב

פרק ראשון באר רבינו מצות התקיעה והשופר מאי זה מין הוא ואי זה שופר כשר ואי זה שופר פסול ואם מחללין עליו יו"ט וכל דיני הכשר השופר ושיעורו ומקום התקיעה:

פרק שני באר בו רבינו מי הם המחוייבין לשמוע קול שופר ומי הם הפטורים ואם צריך כונת התוקע ואם תוקעים בשבת גם כן, ופרטי דברים אלו בארוכה:

פרק שלישי נתבאר בו שיעור התקיעה וכמותה וכיצד הוא סדרה וענין הברכות מלכיות זכרונות ושופרות ומה שיש מזה מה"ת ומה שהוא מדברי סופרים:

פרק רביעי נתבארו בו שיעורי הסוכה מרחבה וגבהה ושיעור דפנותיה ואיכותן וענין תכונת הסוכה והכשר דפנותיה וכמה צריכין שיהיו וממה הן כשרין וכל הנמשך לזה:

פרק חמישי נתבאר בו דיני הסכך ממה שראוי שיהיו ומאי זה דבר הם פסולים ואם מקצת הסכך כשר ומקצתו פסול מה דינו ואם צריך שיהיה לשמה גם כן וסוכה בתוך סוכה וכיוצא בדברים אלו:

פרק ששי נתבארו בו מי הן המחוייבים בסוכה מן התורה ומן דבריהם ומי הם הפטורים אם בכל אם בחלק. וכיצד היא מצות ישיבה בסוכה ובאיזה סיבות אדם נפטר מחיובא, וענין הברכה שאדם חייב לברך על ישיבתה, ונסתיים הפרק בביאור איסור עצי סוכה ונויין לימי החג:

פרק שביעי נתבארו בו עניני לולב וכל מכשיריו מה הן. וביאור ההבדל שבין מקצתן למינין אחרים הדומין להם וענין נטילתן ומנינן ומדתן ושיעורן ובאי זה זמן ניטלין מן התורה ומדבריהם וכן הגבלת מקום נטילתן מן התורה ומדבריהם ודין ערבה ביום שביעי וענינה, ונסתיים הפרק בביאור מה שאסור ליהנות ממינין אלו מפני שהוקצו למצותם כל שבעת ימי החג:

פרק שמיני נתבארו בו פסולי מינין אלו אם מחמת גזל או גנבה או מחמת מומין שיש בהן. וכן אם אין של מי שנוטלן אם יוצא בהן, ונסתיים הפרק בביאור השמחה שהיתה נוהגת במקדש בשבעת ימי החג:

וסבת זה הסדר. היה להקדים שופר לסוכה וסוכה ללולב מפני קדימת הזמן שהיא כן ואחרי זה אין צורך לתת טעם בסדור זה אלא בפרקי כל ענין מהם בלבד כאילו הן שלש הלכות מוחלקות. ואומר שפרק א ראוי היה להיות ראשון לפי שהמצוה היא לתקוע בשופר, וראוי לבאר תחלה מהות שופר זה וענינו בהכשר ופסול, לפי שאלו הם הצריכין הקודמים בפועל הזה ולפי שאין פרטים אלו רבים נכללו בפרק אחד, ובסוכה להיות פרטיהן מרובין הוצרכו להם שני פרקים: פרק שני לבאר מי הם המחוייבים וזמן החיוב, וראוי היה להקדימו לפרק ג' לפי שיש להקדים ביאור מי הוא המחוייב ובאי זה זמן לביאור שיעור דבר המחוייב. ועוד סבה אחרת להיות רוב עניני פרק ג' מדברי סופרים ומקצתן מפני הספק: פרק שלישי כבר נתבאר למה נתאחר: פרק רביעי ראוי היה להקדימו לפי שהמצוה היא לישב בסוכה וראוי תחלה לבאר מהות הסוכה וענינה לביאור הדברים שהיא ראויה לעשות בהן, לפי שיש להקדים ההכרת בכל פועל והוא תכונת הפועל וצורתו ותבניתו, לביאור הדברים הפוסלין אותו: פרק חמישי ראוי היה להקדימו לפי שהוא נמשך אחר תשלום הפועל וענינו שהם הצריכים הקודמים בדבר כמו שהוזכר בשופר: פרק ששי כבר נתבאר למה נתאחר ועוד יודע הטעם. ידוע שהתחלת הענין היא המצוה ואם לא היינו פורטים בביאור הפטורין ממנה מן הסתם היו הכל חייבין בה. ואם כן ביאור מי הם הפטורין הוא גרעון וייחוד פרטי למצוה וראוי לאחרו: פרק שביעי יש בהלכות לולב שינוי להלכות שופר, והוא שבהלכות שופר נתבארו תחלה פיסוליו והכשריו ואח"כ הזמן שאין תוקעין בו וכאן נתבאר תחלה הזמן ואח"כ פסולי המינין. והנה אתן לך בזה טעם יחוד הזמן בשופר רוצה לומר שאין תוקעין בשופר בשבת הוא מגרעון המצוה והוא מתקנת חכמים לפי שדבר תורה אם חל ראש השנה בשבת תוקעין וחכמים מנעו זה כמבואר שם ואחר שהוא גרעון במצוה ראוי לאחרו. אבל בלולב הוא בהפך שהמצוה מן התורה אינה בגבולין אלא יום אחד והם הוסיפו כל שבעה והוא תוספת על של תורה וראוי להקדימו: פרק שמיני כבר נתבאר למה נתאחר:

ונשלם ביאור סבות סדר הלכות אלו:

הלכות שופר וסוכה ולולב

יש בכללן שלש מצות עשה. וזהו פרטן:

א) לשמוע קול שופר באחד בתשרי. ב) לישב בסוכה כל שבעת ימי החג. ג) ליטול לולב במקדש כל שבעת ימי החג:

וביאור מצות אלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א מצות [א] ^א^עשה של תורה לשמוע תרועת השופר בראש השנה שנאמר יום תרועה יהיה לכם. ושופר שתוקעין בו בין בראש השנה בין ביובל הוא ^ב^קרן הכבשים [ב] הכפוף. *וכל השופרות פסולין חוץ מקרן הכבש

א טור א"ח סי' תקפה סמ"ג עשין מב: ב טור סי' תקפו סמ"ג שם וע"ש:

השגת הראב"ד

*וכל השופרות פסולים וכו'. א"א הפריז על מדותיו אלא מצוה בכפופין ואם תקע בשל יעל יצא:

מגיד משנה

פרק א א מצות עשה מן התורה וכו'. זה מבואר בכתוב ובשם בהרבה מקומות: **ושופר** שתוקעין בו וכו'. בפרק ראוהו בית דין (ר"ה כ"ו:) אמר ר' לוי שופר של ר"ה ושל יוה"כ בכפופים. ופירוש יו"כ של יובל וזו היא מסקנא דגמרא: **וכל** השופרות פסולים כו'. שם במשנה (דף כ"ו) כל השופרות כשרין חוץ משל פרה מפני שהוא קרן אמר ר' יוסי והלא כל השופרות נקראו קרן וכו'. (דף כ"ו:) שופר של ר"ה של יעל פשוט וכו' שוה היובל לר"ה לתקיעות ולברכות ר' יהודה אומר בר"ה תוקעין בשל זכרים וביובלות בשל יעלים. וסובר רבינו כדעת קצת מפרשים שסוברין דכולא מתניתין לעכובא איתניא ופלוגתא היא דת"ק מכשיר כל השופרות הנזכרין חוץ משל פרה ור' יוסי מכשיר אפילו משל פרה ותנא אחרינא דסבר דדוקא בשל יעל פשוט ור"ה ויובל שוין ור"י סבר בר"ה בשל זכרים כפופים וביובל בשל יעלים ור' לוי בגמרא פסק כר"י דשל ר"ה בשל זכרים ופסק כת"ק דשוה יובל לר"ה הלכך זה וזה דשל זכרים כפופים כדאיתא בגמרא וקיימא לן כר' לוי הלכך כל השופרות פסולין חוץ משל זכרים זה דעת רבינו. ושיטה אחרת יש דמתניתין דכל השופרות היא לעכב ואידך דשופר של ר"ה היא למצוה בלבד והא דר' לוי דגמרא נמי מצוה היא בדוקא ולא לעכב. וכן (דף ט"ז) מה שאמר ר' אבהו למה תוקעין בשופר של איל כדקתני רישא כל השופרות כשרים חוץ משל פרה ואם לא מצא של איל יוצא בשל יעל או בשל עזים ותדע דלמצוה פליגי דהא ר' לוי מצוה קאמר ועוד אטו פשוט וכפוף בקרא כתיבי תעבירו שופר כתיב ביובל וילפינן ר"ה מיניה וכיון דכולהו איקרי שופר חוץ משל פרה אמאי לא יצא ועוד דמשמע מילתייהו דרבנן ור"י מחלוקת בפני עצמה וכו' אלא ודאי ר"י ורבנן

כסף משנה

פרק א א ושופר שתוקעין בו בין בר"ה בין ביובל הוא קרן הכבשים הכפוף וכל השופרות פסולים חוץ מקרן הכבש. בפ' ראוהו ב"ד (ר"ה כ"ו:) תנן שוה היובל לר"ה לתקיעה ולברכות ר' יהודה אומר בר"ה תוקעים בשל זכרים וביובל בשל יעלים ואיפסיקא הלכתא כר' יהודה ובדא"ר לוי שופר של ר"ה ושל יוה"כ מצוה בכפופים וסובר רבינו דת"ק ור"י לעיכובא פליגי וכיון דקי"ל כר"י נמצא דאין יוצאין אלא בשל איל בלבד. ואע"ג דלכאורה נראה מדברי רבינו דלא קפיד אלא שיהא קרן כבש אבל לא שכפוף א"א לומר כן דהא ר' לוי דאמר מצוה בכפופים אוקימנא כר"י ואם איתא דמשכחת לה של זכרים שאינם כפופים לא ה"ל למיסבק ליסנא דזכרים דקאמר ר"י דכל עיקר מילתא תלי בזכרים אלא ודאי של זכרים כפופים הם והכי אמרינן בגמ' בהדיא גבי ר' לוי הוא דאמר כי האי תנא דתניא ר"י אומר בר"ה תוקעים בשל זכרים כפופים אלמא סתם של זכרים כפופים הן. וכן כתב בסמ"ג וכן כתב הר"ן שהוא דעת רבינו אלא שתמה עליו. ולפי זה מ"ש ושופר שתוקעים בו בין בר"ה בין ביובל הוא קרן הכבשים הכפוף לאו למימרא דאיכא קרן כבשים שאינו כפוף אלא ה"ק שופר שתוקעים בו הוא קרן הכבשים שסתם קרן זה הוא כפוף ומפני כך כתב וכל השופרות פסולים חוץ מקרן הכבש ולא כתב חוץ מקרן הכבש הכפוף דסתם קרן כבש הוא כפוף וסתמו כפירושו. אבל הרא"ש כתב דלכאורה נראה דל"פ ת"ק ור"י אלא למצוה אבל כולהו מודו דיוצא בדיעבד בין בשל איל בין בשל יעל

לחם משנה

פרק א א מצות עשה של תורה וכו'. הטור כתב דהטעם הוא דבשמיעה תליא מילתא ולא בתקיעה והביא ראיה דהא אמרינן התוקע לתוך הבור או העומד על שפת הבור לא יצא ואפילו התוקע עצמו לא יצא היכא דעומד על שפת הבור והכניס פיו לתוך הבור. וא"ת אמאי לא מייתי ראיה דהא השומע אע"פ שלא תקע יצא אם כן משמע דבשמיעה תליא מילתא וכן הביא הרמב"ם בתשובה וראיה זו הוזכרה בתשובת הרב מהרא"ם ז"ל סימן מ"ז ע"ש. וכ"ת דהתוקע הוי שליח השומע והוי כאילו תקע הוא בעצמו א"כ השתא נמי לא מייתי ראיה כלל דנימא דבתרוייהו תליא מילתא בתקיעה ובשמיעה והתוקע לתוך הבור לא יצא דאין שם שמיעה וה"ה אם היה שם שמיעה בלי תקיעה שאינו שלוחו לתקוע דודאי לא יצא ומה שיצא הוא מפני שיש כאן שמיעה ותקיעה שהוא שלוחו לתקוע. וי"ל על דא סמיך הטור דמהניא שמיעה אע"פ שלא תקע א"כ ודאי דהשמיעה מהניא אבל הראיה שהביא הוא ז"ל הוא כדי דלא נימא דתרוייהו מהני שמיעה בלא תקיעה ותקיעה בלא שמיעה לכך הביא ראיה שתקיעה בלא שמיעה לא מהניא וכיון דידעינן דשמיעה בלא תקיעה מהניא ממילא דבשמיעה תליא מילתא ולא בתקיעה. והרא"ם הקשה על טעם זה דא"כ למה בהלכות שמיטה ויובל כתב רבינו מצוה לתקוע דהתם נמי תוקע לתוך הבור לא יצא דהרי כתב שם רביעי דשוה יובל לר"ה לתקיעות והכל דין א' וא"כ מהך טעמא נמי התם תליא בשמיעה ואמאי לא כתב שם רבינו מצוה לשמוע כמו הכא. והיה נראה ליישב קושיא זו עם מ"ש דהתם כתב רבינו כל יחיד ויחיד חייב לתקוע וה"כ אמרינן התם דתרוייהו בעינן תקיעה ושמיעה אבל הכא דאחד תוקע ואחד שומע ויוצא משמע דבשמיעה תליא ולא בתקיעה, ולאו מילתא היא דהתם נמי אם אחד תקע ואחד שמע יצא ולא אמרינן כל יחיד ויחיד חייב לתקוע אלא לאפוקי שאינה מצוה מסורה לב"ד ודוקא כמו ספירה וקדוש שכתב שם רבינו בראש הפרק שהם מסורים לב"ד בלבד אבל לעולם דאם אחד תוקע ואחד שומע יצא תדע לך דבגמרא בריש פרק יו"ט של ר"ה (דף ל"ח) אמרו שם על ברייתא דקאמרה שוה היובל וכו' אלא שביובל תוקעים וכו' וכל יחיד ויחיד חייב לתקוע ובר"ה לא היו תוקעים וכו' ואין כל יחיד ויחיד חייב לתקוע וכו' מאי אין כל יחיד ויחיד וכו' ואילימא דביובל תוקעין יחידין ובר"ה אין תוקעים ומוקי לה דהכי קאמר ביובל בין בפני ב"ד בין שלא בפני ב"ד ור"ה בפני ב"ד דוקא ואי איתא שיש חילוק בין יובל לר"ה דביובל בעינן שיתקע הוא בעצמו ובר"ה אחד תוקע והבירו שומע ויוצא לימא דהיינו פשטא דברייתא א"ו דהכל שוים. ונ"ל לקושית הרב ז"ל דמ"מ כיון דאמרינן בדיובל דמצוה זו מסורה לבית דין תחילה כדכתב שם רבינו א"כ משמע דב"ד מצווין לתקוע והתקיעה היא עיקר המצוה משא"כ בר"ה שלא נמסרה התקיעה לב"ד: **וכל** השופרות פסולים חוץ מקרן הכבש. הר"ן ז"ל בפירוש ההלכות הקשה לפי' רבינו שמפרש דמתניתין (דף כ"ו:) דשופר של ר"ה של יעל וכו' פליגא אמתני' קמא דא"כ לא ה"ל למיתני מחלוקת שני בסתמא היל"ל ואחרים אומרים שופר של ר"ס וכו'. וכן הקשה על שכתב רבינו חוץ מקרן הכבש דמשמע דמפרש זכרים דקאמר ר' יהודה כבשים דוקא והוא תימה דכיון דטעמא הוא משום דבר"ה כמה דכייף איניש טפי מעלי מה לי של כבשים מה לי של שאר בהמות כיון שהם כפופים הגי דבכפופים תליא מילתא. ועוד קשה דלפי דברי רבינו שמפרש דמתניתין כבשים דוקא אמאי קאמר טעמא בגמרא משום דמיכף כייף לימא משום טעמא דר' אבהו דאמר למה תוקעים בשופר של איל כדי שיזכור להם עקידת יצחק ולכך פי' הר"ן ז"ל פי' אחר דזכרים דמתניתין הוא בין כבשים בין שאר בהמות דכיון דבכפיפה תליא מלתא כל כמה דכייף טפי מעלי וכו' ור' אבהו דאמר למה תוקעים בשופר של איל למצוה מן המובחר אמרו ור' יהודה איירי להכשיר לכתחילה דבהא

הגהות מיימוניות

[א] יש מקומות שנזהרין שלא להתענות ערב ר"ה משום חוקות העכו"ם אמנם בפסיקתא פרשת ולקחתם לכם ביום הראשון למדנו שמצוה להתענות בער"ה וכן בירושלמי פ"ת דנדרים ר' יונתן ציים כל ערב ריש שתא והנה הוא ראיה למנהגנו. בתשובת רב נטרונאי גאון נמצא טוב להתענות בשני ימים של ר"ה וכן בשבת י' ימי תשובה. אמנם בתשובת רב האיי ורב נחשון גאון נמצא שאסור להתענות בר"ה וכן פסק מר שלום גאון וכן יש בתשובת ר' יהודאי גאון מפני שנקרא חג שנאמר בכסא ליום חגנו וכן פסק רבינו שב"ט וכן בעדן בערך ראש וכן ראבי"ה דגרסינן בירושלמי פ"ק דר"ה אמר ר' סימון כתיב כי מי גוי גדול ר' חנינא ור' אושעיא חד אמר איזו אומה כאומה זו שיודעים אופיא של אלהיהם במנהג שבעולם וכו' עד אבל ישראל אינם כן אלא לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומתתכין צפרניהן ואוכלים ושותים ושמחים בר"ה לפי שיודעין שהקב"ה עושה להם נסים ומוציא דינם לכף זכות וקורע להם גזר דינם ובויקרא רבה איתא נמי כה"ג שמגלחין שערם וקרא קאמר בספר עזרא להדיא אכלו משמנים ושתו ממתקים וגו' כי קדוש היום לאדונינו וכן בשמואל ויהי כעשרת הימים ויגף ה' את נבל ואמרינן [ר"ה י"ה.] אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ וכתיב בריש עניבא כי על יום טוב באנו היינו ר"ה ומשמע שהיו אוכלים בו ושמחים. כל זה הביא ראיה ראבי"ה. ועוד ראיה מירושלמי דתענית דקאמר ברביעה ראשונה ר"ע אומר מתריעין ואין מתענין שכן מצינו בר"ה שמתריעין ואין מתענין מכל אלה משמע שאין להתענות בר"ה וכן כתב ר' אלעזר בשם אביו רבינו יב"ק. אמנם קיבל מקדמונים דהמתענה בר"ה תענית חלום פעם אחת כל ימיו יש לו להתענות שני ימים של ר"ה וכן נהג מהר"ם על שהתענה פעם אחת תענית חלום אבל בלאו הכי אמר דמוכח שאין להתענות כרבותינו דלעיל. בתשובת ריצב"א כתב דאפילו בט"ו בשבט אין להתענות וצבור שגזרו תענית בשני [illegible] ישי דוחין תענית זה עד שבת הבאה דלא אשכחן תענית בר"ה ותו כיון דמתניתין [illegible] בעה ראשי שנים בחדי הדדי אידמו נמי להדדי בהא מילתא דכולן שוין דאין להת[illegible]ת, ע"כ: [ב] כר' יהודה דאמר בר"ה תוקעין בשל דיכרין פירוש בשל אילים דמתרגמינן דכרין וכן אמר ר' לוי מצוה של ר"ה ויוה"כ בזכרים כפופים וכן אמר ר' אבהו בפ"ק מפני מה תוקעים בשופר של איל כו' ודלא כמתניתין דהכא דמכשיר כולן חוץ משל פרה ע"כ בתוס'. וכן פסק

מגדל עוז פרק א וכל השופרות פסולין חוץ מקרן הכבש. א"א הפריז על מדותיו אלא מצוה בכפופין ואם תקע בשל יעל יצא. (חסר):

הכבש. ואף על פי שלא נתפרש בתורה תרועה בשופר בראש השנה הרי הוא אומר ביובל [ג] והעברת שופר וכו' תעבירו שופר. ומפי השמועה למדו מה תרועת יובל בשופר אף תרועת ראש השנה בשופר: ב במקדש יהיו תוקעין בראש השנה בשופר אחד ושתי חצוצרות מן הצדדין השופר מאריך והחצוצרות מקצרות שמצות היום בשופר. ולמה תוקעין עמו בחצוצרות משום שנאמר בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'. אבל בשאר מקומות אין תוקעין בראש השנה אלא בשופר בלבד: ג בשופר של עכו"ם אין תוקעין בו לכתחלה ואם תקע [ד] יצא. ושל עיר הנדחת אם תקע בו

א סמ"ג שם: ב טור שם:

כסף משנה

ורבנן בר פלוגתיה דוקא למצוה פליגי וכן כתב הרמב"ן שלא מדות (כשרות) בשופר וכו' והתוס' חזרו והקשו דהא ר' לוי דאמר מצוה של ר"ה ויוה"כ בכפופים היינו משום דיליף ר"ה ויוה"כ מהדדי בג"ש דשביעי כדאמר לקמן בברייתא וכדתנן שוה היובל לר"ה וכו' אי הוי משום מצוה בעלמא כדקאמר כמה דכייף איניש טפי עדיף האי טעמא שייך דוקא בר"ה שהתקיעה לתפלה ולזכרון ולא ביובל שאין התקיעה אלא לסימן שלוח עבדים ולהשמטת קרקעות ומתוך זה היה נראה שאין יוצא בר"ה אלא בכפוף. וי"ל דקושיא הלשה היא זאת לדחות כל הראיות הזקות שכתבתי ויש לדחות קושיא זו דר' לוי סבר כיון דבג"ש ילפי מהדדי ויש טעם לומר בר"ה כפופים למצוה מעתה כדי להשוותם יחד ראוי גם ביוה"כ להצריך כפופים למצוה ואע"ג דלא שייך ביה האי טעמא עכ"ל הרא"ש. וגם ה"ה הזכיר דעת זה שכתב על דברי רבינו שיטה אחרת יש דמהגיהין דשופר של ר"ה למצוה היא בדוקא וזו היא שיטת ההגהות. וכ"כ שם א"א הפריז על מדותיו אלא מצוה בכפופים ואם תקע בשל יעל יצא ע"כ. ולא ידעתי למה כתב בשל יעל דלפי שיטה זו כל השופרות המלולים כשרים בדיעבד וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ועיקר עכ"ל המגיד. ומה שתמה על הראב"ד אין לו מקום דודאי פשיטא דיעל דנקט הראב"ד לאו דוקא אלא משום דכל של יעל סתמו הוא פשוט וכדתנן שופר של ר"ה של יעל פשוט נקט יעל וה"ה לשאר מינין דאע"ג דפשוטים הם אם תקע בהם יצא לדעת הראב"ד. והכלבו כתב אפשר שדעת הרמב"ם אינו אלא למעט של פרה אבל של עז ושל איל כולהו בכלל כבש הן וכן של יעלים ובלבד שיהיו כפופים והוא מדברי אורחות חיים ואין זה במשמע דברי רבינו אלא כמו שכתבתי: ואע"פ שלא נתפרש בתורה תרועה בשופר וכו'. ומפי השמועה למדו מה תרועת יובל בשופר וכו'. קשיא לי למה אמר ומפי השמועה למדו הא בגמ' (ר"ה ל"ג ל"ד) מייתינן לה בהיקשא א"נ בג"ש. וי"ל שלפי שבגמ' מייתי ברישא דברייתא מהיקשא דבר"ה בעינן שופר ופשוטה לפניה ופשוטה לאחריה ובתר הכי קאמר ומנין לג' של שלש שלש ת"ל והעברת וכו' ומנין ליתן את האמור של זה בזה וכו' ת"ל שביעי שביעי לג"ש ומקשי גמרא והא מעיקרא מייתי לה מהיקשא ולבסוף מייתי לה בג"ש ה"ק אי לאו ג"ש הוה מייתינן ליה בהיקשא השתא דאתיא ליה בג"ש לא צריך היקשא ופירש"י והא מעיקרא מייתי בהיקשא ללמוד זה מזה מנין שבשופר ופשוטה לפניה ולאחריה

מגיד משנה

איל וכו' למצוה היא בדוקא. וזו היא שיטת ההגהות וכן כתוב שם א"א הפריז על מדותיו אלא מצוה בכפופים ואם תקע בשל יעל יצא ע"כ. ולא ידעתי למה כתב בשל יעל דלפי שיטה זו כל השופרות המלולין כשרין בדיעבד חוץ משל פרה וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל ועיקר: ואע"פ שלא נתפרש בתורה וכו'. ברייתא פ' יו"ט של ר"ה (דף ל"ג:) ת"ר מנין שבשופר ת"ל והעברת שופר תרועה אין לי אלא ביובל בר"ה מנין ת"ל וכו' שיהיו כל תרועות שבחדש השביעי זה כזה וכו':

ב במקדש היו תוקעין בר"ה וכו'. במשנה פ' ראוהו בית דין (דף כ"ו:) שתי חצוצרות מצני לדדין שופר מאריך וחצוצרות מקצרות שמצות היום בשופר. ובגמ' (דף כ"ז) במד"א במקדש אבל בגבולין מקום שיש שופר אין חצוצרות אמר ריב"ל מאי קראה בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה' לפני המלך ה' הוא דבעי' חצוצרות וקול שופר אבל בעלמא לא:

ג שופר של עכו"ם ושל עיר הנדחת וכו'. שם (דף כ"ח) אמר רב יהודה בשופר של עכו"ם לא יתקע ואם תקע יצא. וכתב הרשב"א ז"ל ובמס' חולין סוף פ' כסוי הדם (דף פ"ט) תניא לא יצא ואוקימנא לה באשרה דמשה דכתותי מיכתת שיעוריה וכבר ביאר רבינו זה גבי לולב ושם יתבאר ראש פרק ה'. עוד כתב הרשב"א ז"ל וה"ה בשל תקרובת עכו"ם דעובד כו"ם דאין לה בטלה עולמית והכא בשופר שהוא עצמו עכו"ם אי נמי שהוא משמשי עכו"ם והכא במאי עסקינן כשנטלו על מנת שלא לזכות בו דאי לא מדאגבהיה קנייה ונעשה עכו"ם דישראל, עכ"ל. ובפרק שמיני בהלכות עכו"ם בארו רבינו דינים אלו ודין עיר הנדחה. ובגמ' ר"ה (דף כ"ח) בשופר של עיר הנדחת לא יתקע ואם תקע לא יצא מ"ט עיר הנדחת מכתותי מיכתת שיעורה:

שופר

לחם משנה

דבהא פליגי במתניתין בתרא ובמתניתין קמא הוי פלוגתא להכשיר בדיעבד זהו תורף פירושו ז"ל. ואני אומר שרבינו נראה לו לפרש דזכרים דר"י הוי כבשים דוקא והטעם דבעינן כבשים דוקא משום טעמא דר' אבהו דלמה תוקעים וכו' כדי שיזכור עקידתו של יצחק תדע לך דהכי הוא דאל"כ היכי קאמר ר' אבהו למה תוקעים בשופר של איל והיכן מצא ר' אבהו דליהוי הדין כך אדרבה זכרים דמתני' משמע כולל כל כמה דכפוף מהני ואי מאי דאמר ר' אבהו הוי למצוה מן המובחר לא היה לו לסדר דבריו בלשון שאלה למה שנראה שהבין הוא כך אלא היה לו לחדש לנו הדין מדעתו א"ו שנראה לו לר' אבהו דזכרים דמתני' היינו כבשים דוקא אע"פ שהר"ן יכול לדחות זה לומר דשאלה דלמה תוקעים הוא מנהג שנוהגים לתקוע בשל איל מ"מ לא נראה לו לרבינו כן וכתב ל"ל למיתלי טעמא משום דכייף איניש לימא מטעמא דר' אבהו. וי"ל דאה"נ דהכי הוי טעמא אלא מאי דרצה לתת טעם זה הוא מפני שהברייתא הזכירה כפופים משמע דהא מלתא דכפיפה צריך עכ"פ וה"ק מ"ט בעי כפיפה דאי מטעמא דר' אבהו לחוד לא היל"ל [אלא] של אילים לבד מדהזכיר כפופים משמע דטעמא משום דכייף איניש. ועוד יש לי סיוע לדעת רבינו שהוא סובר במה שהזכיר ר"י זכרים דהוי דוקא דאל"כ כשהקשו בגמ' על ר' לוי דאמר מצוה בכפופים לימא הלכה כר"י אמאי לא תירצו אי כר"י ה"א זכרים דוקא והשמיענו ר' לוי דכל כפוף אע"פ שאינו זכר א"ו במ"ש ר' לוי כפוף הוי זכר דוקא שלא כדברי המפרשים שפירשו דהוי כל כפוף אע"פ שאינו זכר והמפרשים יתרצו לקושיא זאת ויאמרו דהכי פריך לימא הלכה כר"י ויפרש דבריו דמאי דקאמר ר"י זכרים ל"ד אלא כל כפופים וגזובא גמובי למה לך. ועל הקושיא האחרת שלמה הזכיר המחלוקת ב' פעם ודאי דהוא דוחק לפירוש רבינו אבל כבר כתב הרב ב"י ז"ל בסי' תקפ"ו הסברא שהכריחו לרבינו לפרש כן והיא קושית התוס' ז"ל. עוד אני אומר דאפשר לפרש פירוש אחר בדברי רבינו שלא כדרך ה"ה ז"ל שיתרץ זה דס"ל דמתני' קמא איירי לענין דין תורה אם הם כשרים מדין תורה או לא דת"ק סבר דכשרים ור' יוסי אית ליה דפסולים ומחלוקת שניה אע"ג דמדין תורה כשרים כדברי ת"ק מ"מ רבנן פסלוהו אפילו בדיעבד משום טעמא דכל כמה דפשיט איניש כו' ור' יהודה סבר איפכא והשתא רבינו דקאמר כל השופרות פסולים ר"ל מדרבנן שהם פסולים בדיעבד וכמתני' בתרא והשתא לא פליגי מתניתין קמא לבתרא. אבל זה הפירוש דחוק דכשרים דמתניתין קמא משמע כשרים בדיעבד דאורייתא ודרבנן דאי הוו פסולים דרבנן לא הוה ליה למיתני כשרים: כתב הרב ב"י בספרו סימן תקפ"ו בא"ח דאף על גב דרבינו כתב חוץ מקרן הכבש אין לפרש דבריו דלא קפיד אלא שיהיה קרן הכבש אבל לא איכפת ליה בכפוף דהא ר' לוי דאמר מצוה בכפופים אוקימנא כר"י ואם איתא דמשכחת לה של זכרים שאינם כפופים לא הוה ליה למיסבק וכו'. נראה שדעתו לומר דזכרים דקאמר ר"י ע"כ הם כפופים דלא משכחת לה בלא כפופים דאל"כ אלא דמשכחת לה זכרים בלא כפופים מנין לו לר' לוי לתלות הדבר בכפופים. ולא הבינותי זה אדרבה מוכרח בגמ' דמשכחת לה זכרים בלא כפופים דאל"כ תקשי למה אמר הוא דאמר כי האי תנא דתניא כו' לימא כר' יהודה דמתניתין שהזכיר זכרים. א"ו משום דבמתני' אפשר לומר אע"פ שאינם כפופים לכך הביא הברייתא שהזכירה כפופים לומר שמהברייתא יצא לו לר' לוי כן. ומה מאד קשה מ"ש והכי אמרינן בגמרא בהדיא גבי ר' לוי הוא דאמר כי האי תנא וכו' דאדרבה משם משמע דזכרים אפשר בלא כפופים מדהוצרך להזכיר כפוף משמע משום דאפשר לזכרים בלא כפופים לכך הזכיר דבעינן תרתי זכרים וכפופים אבל כפופים בלא זכרים לא מהני משום דבעינן איל זכר לעקידת יצחק וכן זכרים בלא כפופים לא מהני וע"כ נראה זה מוכרח מדלא הביא ראיה מדר' יהודה דמתניתין. וע"ק דאע"ג דכל זכר כפוף לדעתו אינו מוכרח שיהיה מתהפך ונאמר כל כפוף זכר וא"כ הדרא קושיא לדוכתא אמאי לא הזכיר ר' לוי זכר שהוא העיקר דאע"ג שהזכיר כפוף אינו מוכרח שכל כפוף יהיה זכר אע"פ שכל זכר יהיה כפוף. סוף דבר לא ירדתי לסוף דעתו כלל:

ג שופר של עכו"ם אין תוקעין בו לכתחילה ואם תקע יצא. ראיתי להאריך קצת בלשון זה ולהוכיח הסוגיא שבר"ה בפרק ראוהו ב"ד (דף כ"ח) והסוגיא שבסוכה פ' לולב הגזול והסוגיא שבסוף פ' כיסוי הדם ולבאר מ"ש רבינו בפ"ה מהלכות סוכה. בפרק ראוהו ב"ד אמרו אמר רב יהודה בשופר של ע"ז לא יתקע ואם תקע יצא של עיר הנדחת לא יתקע ואם תקע לא יצא מאי טעמא עיר הנדחת כתותי מיכתת שיעוריה ובפ' לולב הגזול (דף ל"א:) על מתני' דשל אשרה ושל עיר הנדחת פסול. הקשו בגמ' והא אמר רבא לולב של עכו"ם לא יטול ואם נטל כשרה הכא באשרה דמשה עסקינן דכתותי מיכתת שעוריה דיקא נמי דקתני דומיא דעיר הנדחת ש"מ. ובסוף פרק כיסוי הדם (דף פ"ט) הקשו על רב דאמר דמכסין בעפר של עיר הנדחת משום דמצות לאו ליהנות ניתנו מברייתא דקאמר שופר של עכו"ם לא יתקע בו ולולב של עכו"ם לא יטול וכו' והתניא תקע לא יצא נטל לא יצא ותירצו אמר רב אמי הכי השתא התם שיעורא בעינן ועכו"ם כתותי מיכתת שיעורה הכא כל מה דמיכתת [טפי] מעלי לכסוי ע"כ. ופי' המפרש דבאשרה דמשה דתירצו בפרק לולב הגזול רצה לומר אשרה דישראל דאין לה ביטול ולהכי כתותי מיכתת שעורה. וכן מה שתירצו בפרק כסוי הדם הכי השתא התם שיעורה בעינן וכו' הוא משום דאיירי בעכו"ם דישראל דאין לה בטול כדתירץ בפרק לולב הגזול אבל של עכו"ם אע"פ שלא בטלה על דא קאמר רבא לולב של עכו"ם לא יטול ואם נטל יצא. ולדעת רבינו מה שכתבו התוס' דאפילו בעכו"ם בעינן בטול. ורבינו ז"ל אינו מפרש כן דכתב ה"ה בפרק ח' מדלא חילק שם בין עכו"ם לישראל ולכך הוא ז"ל מפרש דברי רבינו באשרה דמשה רוצה לומר אילן שנטעו מתחלה לכך לשם עכו"ם והוא דעכו"ם דבטלה וגורם בגמ' בפרק לולב הגזול הכ"ע באשרה דמשה ומשום מצוה הבאה בעבירה כלומר אע"פ שבטלה הרי היא מצוה הבאה בעבירה אבל שופר של משמשי עכו"ם או שהוא עבודת כוכבים עצמו של עכו"ם ובטלו לא מיפסל משום מצוה הבאה בעבירה. ומ"מ נראה ודאי לפי פירוש זה דאפילו בעבודת כוכבים של עכו"ם כל כמה דלא בטלו אסור דכ"ש דהוי מה"ב טפי. וקשה על זה הפירוש שפירש ה"ה דסוגיא דפ' כסוי

הגהות מיימוניות

פסק בספר המצות וכן בספר יראים ודלא כרבינו שמחה שכתב דכל זה למדנו למצוה מן המובחר ולא לפסול של יעל ושל תיש, ע"כ: [ג] ראוהו ב"ד והכי איתא בספרי ופרק בתרא דמכילתין יליף לה מבחדש השביעי שיהו כל תקיעות חדש שביעי זו כזו:

[ד] כן איתא בירושלמי פרק לולב הגזול ובמצות חליצה דאמר ר' אלעזר וכן רבי מנא וכן תני רבי חייא ודלא כר' יהודה דהכא דאמר כתותי מיכתת שיעוריה וכן תנא דבי ר' אושעיא התם:

בו לא יצא. שופר הגזול שתקע בו יצא שאין המצוה אלא בשמיעת הקול אע"פ שלא נגע בו ולא הגביהו השומע יצא *ואין בקול דין גזל. וכן שופר של עולה לא יתקע בו ואם תקע יצא שאין בקול דין מעילה. ואם תאמר והלא נהנה בשמיעת הקול מצות לא ליהנות ניתנו. לפיכך המודר הנייה משופר מותר לתקוע בו תקיעה של מצוה:

ד [א]שופר של ראש השנה אין מחללין עליו את יום טוב ואפילו בדבר שהוא משום שבות. כיצד היה השופר בראש האילן או מעבר הנהר ואין לו שופר אלא הוא אינו עולה באילן ואינו שט על פני המים כדי להביאו. ואין צריך לומר שאין חותכין אותו או עושין בו מלאכה. מפני

א טור שם:

השגת הראב"ד

*ואין בקול דין גזל. א"א ואפילו יהיה בו דין גזל יום תרועה יהיה לכם מ"מ הכי איתא בירושלמי עכ"ל:

מגיד משנה

שופר הגזול שתקע בו יצא שאין המצוה אלא בשמיעת הקול אע"פ שלא נגע וכו'. כתבתי לשון רבינו לפי שראיתי גדולים בספריהם משתבשים בכונתו ומפליגין ענינו לדרכים אחרים. וזה מה שנראה לי בבאורו, רבינו כתב ששופר גזול שתקע בו יצא ואין הדין כן בלולב ובמצה ונתן טעם לדבר מפני מה נחלק שופר מהם לפי שמצות השופר אינה אלא השמיעה והשמיעה בלא הנגיעה היא ובלא הגבהה מן השומע אע"פ שהתוקע נגע בו מ"מ אין השומע נוגע בו כלל אלא שומע הקול היוצא ואין בקול דין גזל ולפיכך אף התוקע יוצא בו אבל לולב ומצה אין אדם יכול לצאת ידי חובתו בהן אלא בנגיעת גופן ולפיכך כשהן גזולין לא יצא בהן. זה ביאור דברי רבינו וכן מפורש בירושלמי מה בין לולב ומה בין שופר אמר ר' אליעזר תמן בגופו הוא יוצא הכא בקולו הוא יוצא ודברים פשוטים הם. ובהשגות א"א אפילו יהיה בקול דין גזל יום תרועה יהיה לכם מ"מ הכי איתא בירושלמי עד כאן. סובר הר"א ז"ל כדברי מי שאומר כן בירושלמי ומ"מ אין כאן מקום להשגה אחר שהדין והטעם שהזכיר רבינו אמת:

וכן שופר של עולה וכו'. שם (דף כ"ח) מסקנא דגמרא אמר רבא אחד שופר של עולה ואחד שופר של שלמים אם תקע בו יצא מ"ט מצות לאו ליהנות נתנו: לפיכך המודר הנאה משופר וכו'. שם המודר הנאה מחבירו מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה והמודר הנאה משופר מותר לתקוע בו תקיעה של מצוה, ורבינו ז"ל הזכיר החלק השני וכל שכן החלק הראשון:

ד שופר של ר"ה וכו'. פ' יו"ט של ר"ה (דף ל"ב) משנה שופר של ר"ה אין מעבירין עליו את התחום ואין מפקחין עליו את הגל ולא עולין באילן ואין רוכבין על גבי בהמה ולא שטין על פני המים ואין חותכין אותו לא בדבר שהוא משום שבות ולא בדבר שהוא משום

כסף משנה

ולאחריה גמר ר"ה מיובל בהיקשא דאין ת"ל בחדש השביעי אלא להקיש כל תקיעות של חדש השביעי שהן שוות ולבסוף גמר בג"ש ליתן את האמור של זה בזה הא נמי תיתי בהיקשא דאי כדכתיבי פירוש שהיה בר"ה ואחת ביובל אין תרועות של חדש השביעי שוות. ה"ק אי לאו ג"ש אילו לא נאמרה ג"ש זו למשה מסיני לדונה הייתי מביא הכל בהיקשא השתא דאיתמר ג"ש זו למשה מסיני איני צריך להביא עוד בהיקשא מעלמי ע"כ. הנה שעכשיו שנאמרה ג"ש למשה משם אנו לומדין הכל ולכן כתב רבינו ומפי השמועה למדו מה תרועת שופר ביובל וכו'. וברפ"ג כתב כמה תקיעות חייב אדם לתקוע וכו' ומפי השמועה למדו שכל תרועות של חדש הזה אחד הן וכו' כיון גם כן לג"ש הנזכרת כאן שהיא הלכה למשה מסיני שכך אמרו השתא דאתמר ג"ש ור"ל השתא דאתמר ג"ש זו למשה מסיני. כתב הר' מנוח שאין בקול דין גזל כלומר שקול אין בו ממש כדתנן פ' שני דנדרים (דף מ"ו) קונם שאיני מדבר וכו' ובירושלמי פרק לולב הגזול איכא תרי טעמי ורבינו פסק כר"י ממין דהייפינן למצוה הבאה בעבירה ולפיכך כתב שאין בקול דין גזל ולא כתב משום יום תרועה יהיה לכם:

וכן שופר של וכו' יצא. היינו בשלשו קודם זריקה דאילו לאחר זריקה אין מעילה לא בעורה ולא בקרניה שהכל לכהנים כדאמרינן בזבחים ומנחות ולא הוצרך רבינו לכתוב דין שופר של שלמים מאחר שכתב דין שופר של עולה דילא כל שכן לשל שלמים:

ד שופר של ר"ה אין מחללין עליו את יו"ט וכו'. ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה, פי' וחכמים עשו חזוק לדבריהם הכא כשל תורה דכיון דלא דחי מלאכה דאורייתא אף שבות דדבריהם לא ידחה:

שיעור

לחם משנה

כסוי הדם דמתרץ כתותי מיכתת שעוריה ע"כ מוקי לה בעכו"ם של ישראל וא"כ סוף סוף קשה למה לא הזכיר רבינו בעכו"ם של ישראל שאם נטלו לא יצא והיה לו לחלק בין עכו"ם לישראל ועוד בעכו"ם עצמו היה לו לחלק בין בטלו ללא בטלו. וע"ק דלמה לא תירץ הגמ' בפרק לולב הגזול דאיירי מתני' דשל אשרה פסול בעבודת כוכבים דישראל כמו שתירץ בפ' כסוי הדם ואמאי מהדר לתרץ דאיירי באשרה דמשה. וצ"ל דה"ה יפרש דבכסוי הדם מוקי לה בשל עכו"ם ובלא בטלה ופירש טעמא משום כתותי מיכתת שיעוריה אבל הכא בפרק לולב הגזול לא מצי לאוקמי מתניתין בשלא בטלה כדאוקי התם דאשרה ודאי דאיירי לאחר בטול כדכתבו התוספות לפירוש ר"ת משום דמשנקצץ הלולב מן האילן נתבטל ולכך לא מצי לשנויי כדשני התם ותירץ באשרה דמשה. וכ"ת אכתי קשה אמאי לא קאמר דעכו"ם היכא דלא בטלו אסור וה"ה בישראל היכא דבטלו. וי"ל דזה הוי מכ"ש דאשרה שנתבטלה דהשתא אשרה שנתבטלה פסול משום מה"ב כ"ש עכו"ם ושלא נתבטלה דאיכא תרתי כתותי מיכתת שיעורא ומה"ב ולכך לא הוצרך לפרש. זה נ"ל ליישב פי' ה"ה ז"ל בדברי רביע וזה עם שנוי הגירסא בגמרא דגרים משום מה"ב וגם נ"ל ע"כ לפי זה דלא גרים דיקא נמי דקתני דומיא דעיר הנידחת דכיון דמוקי לה באשרה שבטלה לא הוי דומיא דעיר הנידחת דנשרפת בשלמא לפירוש שאר המפרשים דהוי עבודת כוכבים של ישראל הוי דומיא דעיר הנידחת דאין לה תקנה ונשרפת אבל לפירוש רבינו לא הוי הכי לכ"ג ודאי דלא גרים ליה. ועוד אני אומר ליישב דברי רבינו שלא כדברי ה"ה ז"ל שהוא גורס כגירסתנו בגמ' ומכח הקושיא שהקשו התוס' מההיא דפרק כל הצלמים (דף מ"ז) דבעי ריש לקיש המשתחוה לדקל לולבו מהו וכו' דלכל הפירושים קשה למה פירש ר"ת נ"ל דמ"ש אם נטל יצא איירי לאחר בטול קשה דמשמע דהוי בעיא דלא איפשיטא והכא אמר רבא דאם נטל יצא משמע דיש דחוי לקולא ולפירוש האחר שפירש נטל בלא בטול ג"כ קשה כדכתבו שם התוספות לכך הוא מפרש כפירוש התוס' דגמ' ס"ק הכא מתניתין איירי באשרה דמשה כלומר עכו"ם של ישראל שנטעו מתחלה לכך זה נקראת אשרה כדכתב רבינו ולכך פסול דכתותי מיכתת שעוריה ורבא איירי באילן שנטעו ולבסוף עבדו כרבנן דפרו ומ"מ לכתחלה לא יטול והך אשרה בשלא בטלה אבל באשרה של עכו"ם שנטעה מתחלה לכך ובטלה זו היא הבעיא של פרק כל הצלמים ולא איפשיטא אם יש דחוי או לא כלומר אי אמרינן כיון שנידחית שעה אחת ממצוה קודם בטול תו לא אתכשר א"ד אין דחוי וכיון דסלקא בתיקו פסק רבינו ז"ל להומרא ולכך כתב דאשרה שבטלה אם נטל לא יצא כלומר מכח ההיא בעיא דהתם דסלקא בתיקו וא"כ אמרינן יש דחוי. וא"ת הא בעיא דהתם כבר איפשיטא בפרק לולב הגזול שאמרו שם דחוי מעיקרא לא הוי דחוי תפשוט מינה וכמ"ש הר"ן בפ' כל הצלמים, י"ל דרבינו סבור כפירוש התוס' דפירשו בפרק כל הצלמים וכן בפרק לולב הגזול דבעיין דכל הצלמים לא איפשיטא דשאני התם בהדס דכיון דהוי בידו למעט לכך לא הוי דחוי אבל הכא גבי אשרה אין בידו לבטלה אם לא על ידי עכו"ם דישראל אין מבטל עבודת כוכבים כלל דא"כ לא איפשיטא בעיין, ואם תאמר מכ"מ היה לו לרבינו לחלק דאשרה שבטלה דוקא שבטלה ביו"ט דזה נקרא דחוי מעיקרו אבל אם בטלה מעי"ט לא הוי דחוי כלל וכמ"ש התוס' בפרק לולב הגזול ונראה מוכרח ממאי דבעי ר' ירמיה (דף ל"ג) נקטם ראשו מעיו"ט ועלתה בו תמרה ביו"ט אבל עלתה בו תמרה בעיו"ט לא חשיב דחוי והכא נמי כשבטלה מעיו"ט דכוותה היא. ויש לומר דרבינו יתרץ דכיון דבפ' כל הצלמים אמרו סתם אשרה שבטלה ולא אמרו שבטלה מערב יו"ט כמו שאמרו בפרק לולב הגזול גבי הדס ע"כ שבטלה דקאמר גבי אשרה הוי בכל גוונא. ויש לחלק בין אשרה להדס דבאשרה כיון שהתיקון לא אתי ממילא אלא צריך לעשותו בידים לכך ודאי דהויו שנדחה מקודם הוי דחוי אבל גבי הדס כיון דהתיקון אתי ממילא נסתלקה דהויו כאילו אינו וחזר הדבר לכמו שהיה קודם שנקטם. והשתא לפי פירוש זה שפיר' בדברי רבינו יהיה גירסתו כגירסתנו והתירוץ שתירצו בפרק כיסוי הדם הוא התירוץ שתירצו בפרק לולב הגזול דבכסוי הדם מוקי לה דלולב ושופר של עבודת כוכבים של ישראל אין לו בטול וכ"ת למה לא נתבאר דין זה בדברי רבינו כאן בשופר וכאן בלולב דעכו"ם של ישראל דפסול. ויש לומר דכ"ש הוא דהשתא עבודת כוכבים דעכו"ם שבטלה קאמר דפסול כל שכן עבודת כוכבים של ישראל שאין לה בטול ולא קתני אלא לולב של עבודת כוכבים כלומר אילן שנטעו ולבסוף עבדו שמותר ובשופר קאמר שופר של עכו"ם ר"ל שופר של עבודת כוכבים של עכו"ם כלומר שלא נאסר מפני שהשתחוה לבהמה ובעלי חיים אינם נאסרים ומ"מ לא יטול לכתחלה אבל כל דבר של עבודת כוכבים שנאסר אע"פ שבטלו א"כ לדעת רבינו אם נטל לא יצא משום דיש דחוי: שופר הגזול וכו'. יראה דלרבינו הוקשה לו בכאן שני דברים ותירץ לשניהם. האחד דאפילו האמר דמצות לאו ליהנות ניתנו מ"מ קשה מאי שנא הכא מלולב ומצה שאמרו בגמרא שאינו יוצא ואע"ג דמצות לא ליהנות ניתנו וכו' והטעם נתבאר בריש פרק לולב הגזול (דף ל') משום שהיא מה"ב הכא נמי היא מה"ב ותיתסר לזה תירץ שאין בקול דין גזל ולכך לא מיתסר מה"ט. ועוד הוקשה לו דהרי נהנה מגזל לזה תירץ דמצות לאו ליהנות נתנו, ומ"ש שם טעמא דמה"ב יותר משאר דברים ע"ש בתוספות: שופר של עולה וכו'. וא"ת דהכא משמע מדבריו דתוקע לא עביד מעשה והוי קול והוא ז"ל כתב בסוף פ' ה' מהלכות מעילה קול ומראה וריח של הקדש לא נהנין ולא מועלין וא"כ כיון דהוי קול ואין בו דין מעילה איך אמרו בגמ' פרק ראוהו בית דין (דף כ"ח) מ"ט עולה בת מעילה היא כיון דמעל בה נפקא לחולין הא כיון דהוי קול לאו בת מעילה היא ורבה נמי דאתקיף לא קאמר אלא אימת מעל לבתר דתקע כי תקע באיסורא תקע משמע דמודה ליה דמעל. וי"ל דרבינו סובר דכי פריך ליה הוי לפי סברתו אבל לפי האמת אין בו מעילה דהא אמרינן פרק ה' שלשה דברים אין בהן מעילה קול ומראה וריח וזה דוחק. ויש לדקדק מה הקשה רבינו וא"ת הלא נהנה הא אין בו דין מעילה. וי"ל דמ"מ הרי כתב רבינו דאין נהנין ולא מועלין ואע"פ דאי איסור הנאה לא הוי אלא איסור דרבנן מ"מ מקשה רבינו אמאי יצא בדיעבד וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון וה"ל למימר דאפילו בדיעבד לא יצא. ואם תאמר דכיון דהוצרך רבינו לתת טעם זה בקול לתרץ קושיא דלולב ומצה כדכתב ה"ה למה לא הקשה ג"כ גבי שופר של עכו"ם וליםני נמי התם דשאני משום דהוי קול. וי"ל הא לאו מילתא היא דבלולב נמי של עכו"ם אם נטל יצא כמ"ש בריש פ"ח ואע"ג דבלולב הגזול לא יצא משום מה"ב ואע"ג דמצות לאו ליהנות נתנו (בגמרא) [בלולב] דעכו"ם לא אמרינן הכי אלא יצא. וא"ת למה לא כתב רבינו דין שלמים וי"ל משום דהוה ס"ד בגמרא דגרע שלמים משום דלית בהו מעילה אבל כיון דפי' רבינו דבעולה ג"כ אין בה מעילה משום דהוא קול א"כ כ"ש שלמים שהם קדשים: מצות לאו ליהנות ניתנו וכו'. כתב ה"ה ורבינו ז"ל הזכיר החלוק השני וכ"ש החלוק הראשון ע"כ. טעמו נתבאר בהר"ן ז"ל שכתב בפירוש ההל' ואצטריך לאשמועינן במודר הנאה דס"ד מודר הנאה מחבירו ה"ט דשרי לפי שאין דעתו של נודר דבר מצוה כיון שלא פירש אבל הנודר משופר דפרה ליתסר קמ"ל:

ניקב

מגדל עוז

ואין בקול דין גזל. א"א ואפילו יהיה בו דין גזל יום תרועה יהיה לכם מ"מ הכי איתא בירושלמי (הסופר השמיט): וכן שופר של עולה עד תקיעה של מצוה. פ' ראוהו ב"ד (דף כ"ח): שופר של ר"ה עד בזווית עליו. פ' יו"ט של ר"ה (דף ל"ב):

מפני שתקיעת שופר מצות עשה ויום טוב עשה ולא תעשה ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה. [א]מותר ליתן בתוכו מים או יין או חומץ ביום טוב כדי לצחצחו. ולא יתן לתוכו מי רגלים לעולם מפני הכבוד שלא יהיו מצות בזויות עליו: ה [ב]שיעור השופר כדי שיאחזנו [ה] בידו ויראה לכאן ולכאן. נסדק לאורכו פסול. לרחבו אם נשתייר [ו] בו כשיעור כשר וכאילו נכרת מקום הסדק. ניקב אם סתמו *שלא במינו [ז] [ג]פסול. סתמו במינו אם נשתייר רובו שלם ולא עכבו הנקבים שנסתמו את התקיעה הרי זה כשר. קדחו בזכרותו כשר שמין במינו אינו חוצץ. דבק שברי שופרות עד שהשלימו

א טור שם: ב טור שם סמ"ג שם: ג עי' בטור שם וכסמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*שלא במינו פסול וכו'. כתב הראב"ד ז"ל לא הסכים לירושלמי והכי גרסינן התם כיני מתניתא היה מעכב את התקיעה פסול, פירוש אע"פ שתקנו מפני בקול הסתימה הוא זה ואם סתמו במינו מיהת כשר והעכוב שאמרו לא עכוב לגמרי אלא אפילו פוגם ושם פירשו שאם לא סתמו והניחו פגום כשר שכל הקולות כשרים בשופר עכ"ל:

כסף משנה

ה שיעור השופר וכו'. נתבאר בהמפלת (נדה כ"ו) דהיינו טפח שוחק: נסדק לאורכו פסול לרחבו אם נשתייר בו כשיעור כשר וכאילו נכרת מקום הסדק. פירוש דוקא שישתייר שיעור תקיעה לצד הפה הוא דמכשרינן משום דחזינן כל מה שלמעלה ממנו כאילו ניטל משם וזה רמז רבינו באומרו וכאילו נכרת מקום הסדק לאפוקי מבעל העיטור ומר"י ן' גיאת שמכשירים אפילו לא נשתייר לצד הפה: סתמו במינו וכו' ולא עכבו הנקבים שנסתמו את התקיעה הרי זה כשר. כוונת רבינו ז"ל שאם סתמו במינו ואינו מעכב התקיעה עתה אע"פ שקודם שנסתם היה מעכב את התקיעה כשר לפי שמה שסתמו בו בטל לגבי השופר, וכן נראה מלשונו ז"ל ולא עכבו הנקבים שנסתמו את התקיעה דמשמע אחר הסתימה לא עכבו הנקבים דאי קודם הסתימה הוה ליה למימר ולא היו מעכבים ולא שנסתמו וכן כתב הר"ן ז"ל שזהו דעת רבינו. והגהות שכתבו מתוך לשון העמוד נראה שר"ל כדמוכח בירושלמי דאמר אם היה מעכב את התקיעה קודם שנסתם הנקב פסול נראה שהיה להם גירסא אחרת בדברי רבינו כמו שכתוב בספרים אבל הנוסחא האמיתית היא זאת שכתבתי וכן נראה מדברי בעל מגיד משנה ז"ל ועדותו של הר"ן הכריע: דבק שברי שופרות. מסתברא שאם היה השבר אחד מהם שיעור שלם אע"פ שדבק שבר אחר והוסיפו עליו כשר דומיא דנסדק לרחבו ויש פוסלים:

צפהו

מגיד משנה

משום לא תעשה, ובגמ' מ"ש שופר עשה הוא וי"ט עשה ולא תעשה ואין עשה דוחה ל"ת ועשה: ומותר ליתן וכו'. בתוספתא מפורש אבל אם רצה ליתן בתוכו מים או יין יתן פירוש כדי לצחצחו ובגמ' (דף כ"ח:) מי רגלים אסור מפני הכבוד:

ה שיעור השופר וכו'. (שם) פרק ראוהו בית דין וכמה שיעור שופר פירש רשב"ג כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן ופי' כדי שיאחזנו אדם בינוני לא קטן ולא גדול, וכן באמרו בגמרא בנדה פרק המפלת ששיעור זה טפח הוא וכן כתבו ז"ל: נסדק לארכו פסול לרחבו וכו'. (דף כ"ז:) משנה שם בשופר שנסדק ודבקו פסול ובגמרא נסדק לארכו פסול לרחבו אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר ואם לאו פסול. ופי' נסדק לארכו פסול בשנסדק כולו או רובו אבל מיעוטו ודאי לא וזה דעת הרבה מן המפרשים ועיקר. ונסדק לרחבו יש מי שכתב דבעינן שיעור תקיעה שלם כלפי פיו ולא למטה ויש מי שכתב בין למטה מן הסדק בין מלמעלה ויש להחמיר:

ניקב וסתמו וכו'. דברי רבינו הם כדברי ההלכות דבעינן ג' דברים שיהיה הסתימה במינו ושלא ניקב רובו אלא נשתייר רובו ושאינו מעכב את התקיעה אחר הסתימה וכן פסקו ר"ח ובעל הלכות ז"ל כלישנא קמא דר' יוחנן ולחומרא ויש בזה שטה אחרת וכבר העלה הרשב"א ז"ל שפסק זה עיקר. ופירוש מעכב התקיעה שנהיה הקול קלה ויוצא מהם כך פירש הרמב"ן ז"ל ואמרו בירושלמי ניקב וסתמו ר' בא בר זמינא בשם רבי זעירא והוא שסתמו הא לא סתמו כשר שכל הקולות כשרין בשופר. וכתב בהשגות זה הירושלמי וכן נכתב בטור והרמב"ן והרשב"א ז"ל כתבוהו אבל בעלי ההלכות לא כתבוהו: קדחו בזכרותו כשר וכו'. שם (דף כ"ז.) שלחו ליה לאבוה דשמואל קדחו בזכרותו ותקע בו יצא דמין במינו אינו חוצץ. פירש"י ז"ל בזכרותו כשהוא מחובר בבהמה בולט עצם מן הראש ונכנס לתוכו ומוציאין אותו מתוכו וזה לא הוציאו אלא נקב את הזכרות, עכ"ל: דבק שברי שופרות פסול. משנה שם (דף כ"ז) דבק שברי שופרות פסול:

הוסיף

משנה למלך

פרק א ד מפני שתקיעת שופר מצות עשה וכו'. זה פשוט בפרק בתרא דר"ה. ויש להסתפק בהא דקי"ל דאין עשה דוחה ל"ת ועשה אם עבר ודחה שלא תעשה אם לוקה או לא מי אמרינן כיון דקיי"ל דאתי עשה ודחי ל"ת נמצא שאין כאן לאו כלל אלא עשה להודיע ומשום דעבר אעשה לא לקי א"ד כיון דנצטרף לא תעשה זה עם עשה אלים כמו דהאי ל"ת ואפילו אם בטלו כדי לקיים עשה אחר לוקה. שוב ראיתי שהתוספות פ' שלוח הקן (דף קמ"א) עמדו בזה וריב"א ס"ל דאינו לוקה משום דהלאו כמאן דליתיה דמי דעשה דחי ליה ועיין מ"ש התוספות פסחים פרק אלו עוברין (דף מ"ז) ד"ה כתישה ודוק. ונראה דאף שהתוס' שם נדחקו הרבה בקושיות הגמרא שהקשו ואי אמרינן הואיל אתרישה לא ליחייב הואיל ותזי לכסויי דם לפור והקשו התוספות דמאי קושיא הא כיסוי הוא עשה ויו"ט עשה ולא תעשה. ולפי סברת ריב"א ניחא דקושית הגמרא היא דהיכי קתני דלוקה על חרישה ביו"ט הא איכא הואיל ומזדמני ליה דם לפור דנהי דאינו יכול לכסות היינו משום עשה דיו"ט אבל ל"ת ליכא. ומ"מ נראה דרשב"ם ור"ת שתירצו תירוץ אחר לא פליגי אהאי דינא דריב"א דלעולם לא לקי על הלאו כל היכא דאיכא עשה נגד הלאו אלא דסבירא להו דנהי דאם היה כאן דם צפור ומרה כדי לכסות דאינו לוקה משום לאו דיו"ט כיון דאיכא עשה דכיסוי אבל כיון דליכא הכא דם צפור היכי תסיק אדעתין למפטריה אחרישה משום הואיל דנהי דהואיל דהיתרא אמרינן כגון אי מקלעי ליה אורחים אבל הואיל דאיסורא לא אמרינן והכא אף אם היה כאן דם צפור לא הותר לו לכסות משום עשה דיו"ט וא"כ לא שייך כאן לומר הואיל וכיון שכן שפיר לקי אחרישה דיו"ט וריב"א ס"ל דכיון דאם היה כאן דם צפור לא היה כאן מלקות משום כלאו נימא הואיל לענין המלקות. עוד נ"ל דאף דנימא דכל היכא דאיכא עשה ול"ת דלקי על ל"ת אף שיש כנגדו עשה מ"מ היכא דנצטרפו ב' איסורין כגון יו"ט וכלאים והיה דם צפור ומרה כדי לכסות דאף שלוקה על ל"ת דיו"ט על ל"ת דכלאים אינו לוקה כיון דבכלאים ליכא עשה דדוקא היכא דבמקום אתת איכא עשה ול"ת או הוא דאמרינן דאלים כתו דל"ת זה ולוקין עליו אף שיש עשה כנגדו כיון שיש בלאוי זה עשה עמו אבל גבי כלאים דליכא עשה בהדיה בשביל דאתרמי ביו"ט לא תוסיף תת כח הלאו דכלאים ללקות עליו וזה הוא פשוט בעיני. ומה שכתבו התוס' בשם ר"ת דבחרישה דכלאים קאי דליכא אלא לאו גרידא לקי על לאו דכלאים משום דהוי ביו"ט ל"ק ולא מידי דהתם לא היה שם דם צפור ומשום הואיל הוא דהוה בעינא למפטריה ועל זה אמרו דלא שייך הואיל כיון שהיה ביו"ט דאפילו אם היה שם דם צפור אסור מעין מה שכתבנו למעלה דהואיל דהיתרא אמרינן הואיל דאיסורא לא אמרינן אבל לעולם שאם היה כאן דם צפור לא היה לוקה אלאו דכלאים:

לחם משנה

ה ניקב אם סתמו שלא במינו פסול וכו'. כבר כתב ה"ה ז"ל שדעתו כדעת ההלכות שהוא ז"ל מפרש המחלוקת שבברייתא ניקב וסתמו בין במינו בין שלא במינו פסול רבי נתן אומר במינו כשר שלא במינו פסול דאיירי בשאינו מעכב את התקיעה אבל מעכב את התקיעה דברי הכל בין במינו בין שלא במינו פסול ופסק כרבי נתן מדשקיל וטרי ר' יוחנן אליביה ולהכי בעינן תלתא במינו ואינו מעכב ונשתייר רובו, והכריח הר"ן פירוש זה דאלת"ה קשה דר' יוחנן לר' יוחנן דהא איהו פסק כרבי נתן ואי אמרת דר' נתן איירי אפילו במעכב ומכשיר במינו א"כ שהם מתני' דלא כותיה דקאמרה דבמעכב אפילו במינו דהא מתניתין אם מעכב את התקיעה סתמא קאמרה אפילו במינו ור' יוחנן א"ל בעלמא דהלכה כסתם משנה וא"כ קשיא. וא"ת אם נפרש דברי ר' נתן בשאינו מעכב ואז ודאי מכשיר במינו כפירוש הר"ן ז"ל א"כ ואם לאו כשר שאמר במתניתין איירי דוקא במינו ועל הא קאמרה מתניתין דכשר בשאינו מעכב דאם לא נפרש כן פליגא אדרבי נתן וא"כ הא ע"כ הסתא נמי לא איירי מתניתין בסתמא אלא במינו דוקא א"כ איך סתר הר"ן דהמחלוקת לא הוי במעכב דא"כ מתניתין דאי מעכב איירי בשאינו מינו ומתניתין סתמא נימא קאמרה דרישא דמתני' איירי פרטית בשלא במינו דוקא וסיפא כולל כמו שהוא אומרים השתא דסיפא פרטית דאיירי במינו דוקא ורישא כולל. ויש לומר דטפי מסתבר לאוקמי רישא כולל מסיפא והשתא רישא הויא כולל בין במינו בין שלא במינו אבל לפירוש דסתר הר"ן רישא הוי פרטית וזה דוחק וסיפא אע"ג דהשתא הוי פרטית אינו דוחק דא"ל אגב רישא נקטיה ועם זה נתבאר פירוש רבינו ז"ל וטעמו. ועוד י"ל דהרמב"ן כתב בס' המלחמות דסתמא דמילתא הוי הדיבוק במינו ואורחא הוי הכי ע"ש. וי"ל לפי זה דמפרש מעכב את התקיעה שר"ל מעכב אחר שנסתם וזהו שאמר הנקבים שנסתמו את התקיעה כלומר אחר הסתימה דאי מפרש מעכב קודם הסתימה היכי מצי למימר דמחלוקת דברייתא איירי כשאינו מעכב קודם הסתימה וכי אפשר שנפחת רובו ולא יעכב התקיעה וכמו שהקשו התוס' ז"ל אלא ודאי ע"כ פירוש שמעכב אחר הסתימה קאמר ולא כמו שהבין בעל ההגהה בדברי רבינו ז"ל שכוונתו לומר קודם הסתימה דאי אפשר לומר כן כדפרישית. ועל מה שכתב הראב"ד ז"ל בהשגות לא הסכים לירושלמי דגרסינן התם כיני מתני' היה מעכב וכו', כונתו להשיג על רבינו דאין כמ"ש שהסתימה מעכב אלא קודם הסתימה היה מעכב וזהו שאמרו היה מעכב התקיעה דמהלשון היה משמע קודם, ועוד השיגו דבמינו לבד שני אע"פ שהוא מעכב את התקיעה והך נמי משמע מן הירושלמי כפי מה שמפרשו בעל המאור ע"ש. ויתר הדברים מבוארים הם:

צפהו

מגדל עוז

שיעור השופר כדי שיאחזנו עד שלא במינו פסול עד הרי זה כשר. פרק ראוהו בית דין: כתב הראב"ד ז"ל לא הסכים לירושלמי והכי גרסינן וכו' עכ"ל: ואני אומר אפשר שהסכים עם הירושלמי ופירשו יפה על דרך הבבלי בנשתייר רובו פרק ראוהו ב"ד וכלשון רבותיו נ"ע גמרא מתני' דשופר שנסדק וכו' נתן דאמר ניקב וסתמו במינו כשר ועלה א"ר יוחנן והוא שנשתייר רובו ואם מעכב את התקיעה לדברי הכל פסול כמתני' וגם כן פסקו ר"ת ובה"ג ורוב הגאונים ורבותינו בעלי התוס' ז"ל ואם בודאי יחלקו הבבלי והירושלמי גם ברוך יהיה כי כמה פעמים כתבתי שהסכימו הראשונים לסמוך על הבבלי לפי שרבינא ורב אשי שסידרו הבבלי היו יודעין ורגילין בירושלמי ואילו היו מקובלים שכן הלכה היו קובעים אותה בבבלי. שוב מצאתי להרמב"ן ז"ל הסכים כן בספר המלחמות שלו והאריך בפירוש עכוב התקיעה והירושלמי ואין להוסיף על דבריו ור"מ ז"ל לא השם להאריך שדרכו שקראו משנה תורה ואינו מאריך אבל מקצר ומפרשיו יפרשו דבריו על דרך שפירשו התלמוד: קדחו בזכרותו עד סוף הפרק. פ' ראוהו בית דין (דף כ"ז):

הגהות מיימוניות

[ה] דהיינו טפח כדאיתא פ' המפלת ובפ' לולב הגזול בירושלמי שלשה שיעורן טפח שופר וכו' וצריך טפח שוחק כדי שיראה לכאן ולכאן, ע"כ: [ו] פי' מן הסדק עד פיו ע"כ: [וכתב הטור אם דבקו במינו כשר ואם נסדק כלו אפילו מצד אחד ואפילו חממו באור ודבקו וחבר סדקיו זה עם זה פסול ע"ש]: [ז] מ"מ אפילו אם נשתייר רובו שלם אפילו לא עכבו הנקבים את התקיעה כדמוכח מאשר כתב על סתמו במינו והיינו כבתרי לישני דר' יוחנן לחומרא ע"ש וכן פסק בה"ג. מתוך לשונו נראה שרוצה לפרש כדאיתא בירושלמי דאמר אם היה מעכב את התקיעה קודם שסתמו פסול דעכשיו חוזר הקול לאיתגו ע"י סתימה זו ואין זה קול שופר אלא קול סתימה כמו צפהו זהב דאם נשתנה קולו פסול. עוד פירשו התוס' פ"א אם מעכב את הקול אחר שסתמו וכו' עד ומסקנא דשמעתא והלכה למעשה נראה דשופר שניקב וסתמו במינו וחזר קולו לכמות שהיה קודם שניקב לית דין ולית דיין דכשר אפילו היה מעכב את התקיעה קודם שנסתם דפי' זה עיקר

דאם

שהשלימו לאחד פסול: ו הוסיף עליו כל שהוא בין במינו בין שלא במינו פסול. צפהו זהב מבפנים או במקום הנחת פה פסול. צפהו מבחוץ אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול ואם לא נשתנה כשר. [א]נתן שופר בתוך שופר אם קול פנימי שמע יצא ואם קול חיצון שמע לא יצא. הרחיב את הקצר וקצר את הרחב פסול: ז היה ארוך וקצרו כשר. גרדו בין מבפנים בין מבחוץ אפילו העמידו על גלדו כשר. היה קולו עב או דק או צרור כשר שכל הקולות כשרין בשופר: ח [ב]התוקע בתוך הבור או בתוך המערה. אותן העומדים בתוך הבור והמערה יצאו. והעומדים בחוץ אם קול שופר שמעו יצאו. ואם קול הברה שמעו לא יצאו. וכן התוקע לתוך [ח] חבית גדולה וכיוצא בה. אם קול שופר שמע יצא ואם קול הברה שמע לא יצא:

פרק שני

א הכל [ג]חייבין לשמוע קול שופר כהנים לויים וישראלים וגרים ועבדים משוחררים. אבל נשים

א טור שם וע"ש סמ"ג שם : ב טור סי' תקפו וע"ש : ג טור סי' תקפט :

מגיד משנה

ו הוסיף עליו כל שהוא וכו'. ברייתא שם (דף כ"ז) כלשון רבינו: צפהו זהב מבפנים וכו'. ברייתא שם לפהו זהב במקום הנחת פה פסול שלא במקום הנחת פה כשר לפהו זהב מבפנים פסול מבחוץ אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול ואם לאו כשר. וכתב הרמב"ן ז"ל וטעמא דפסולא במקום הנחת פה משום דאיכא הפסק בין פיו לשופר ושמע מינה שאם הרחיק השופר מפיו ונפח בו ותקע פסול. עוד כתב גבי לפהו זהב מבחוץ ונשתנה קולו מכמות שהיה פסול לפיכך אלו שמציירין צורות לנאותו לא יפה הם עושים שמא נשתנה קולו מחמת אותן ציורין ואע"פ שאין כולו מצופה במיני הציורין לפעמים קולו משתנה בכך, עכ"ל: נתן שופר וכו'. ברייתא כלשון רבינו וכתב הרמב"ן ז"ל שאם שמע קול שניהם יש לחוש ולפסול: הרחיב את הקצר וכו'. שם ג"כ כלשון רבינו:

ז היה ארוך וכו'. ברייתא שם כלשון רבינו: גרדו בין וכו'. שם ברייתות: היה קולו עבה וכו'. ברייתא שם כלשון רבינו:

ח התוקע לתוך וכו'. שם התוקע לתוך הבור או לתוך הדות או לתוך הפיטס אם קול שופר שמע יצא אם קול הברה שמע לא יצא. ובגמ' אמר רב הונא לא שנו אלא לאותן העומדים על שפת הבור אבל לאותן העומדים בבור יצאו. ופירש"י ז"ל שהטעם שהם שומעים קול שופר לעולם, ע"כ. ופי' פיטס חבית גדולה:

פ"ב א הכל חייבין לשמוע קול וכו'. שם (ר"ה כ"ט) ברייתא כלשון רבינו: אבל נשים ועבדים וכו'. פטור הנשים והעבדים במצות עשה שהזמן גרמא מבואר פ"ק דקדושין (דף כ"ט) ופטור הקטנים פשוט הוא

כסף משנה

ו צפהו זהב מבפנים וכו'. ברייתא פרק ראוהו ב"ד (ר"ה כ"ז:) לפהו זהב במקום הנחת פה פסול שלא במקום הנחת פה כשר לפהו זהב מבפנים פסול מבחוץ אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול ואם לאו כשר ע"כ. ונראה שרבינו שלא תפס שלא במקום הנחת פה כשר שהוא בברייתא סובר שהברייתא הכי מיפרשא שלא במקום הנחת פה כשר ולא תימא דבכל מקום דלאו הנחת פה כשר דאי מבפנים אי נמי מבחוץ אם נשתנה קולו פסול אלא הא דכשר שלא במקום הנחת פה היכא דלפהו מבחוץ ולא נשתנה קולו כדאמרינן בכמה דוכתי הגא והדר מפרש וא"כ אינה חלוקה בפני עצמה: נתן שופר לתוך שופר כגון שהיה ראש הפנימי משוך מבחוץ ותקע בו יצא. ואם קול חיצון וכו' כגון שראש החיצון משוך חוץ לפנימי ואין הפנימי נוגע בפיו לא יצא לפי שהקול נכנס בפנימי ונכנס גם כן בין הפנימי והחיצון ונמצא תוקע בשני שופרות ושופר אחד אמר רחמנא, לא הזכיר הא דאפכיה כשיתוכא וי"ג לא תימא דהפכיה כשיתוכא דמותר לתקוע בו אלא הרחיב וכו' ורבינו כתב הא דהרחיב ולא כתב הא דהפכו. ויש גורסין לא תימא אפכיה כשיתוכא והתם הוא דפסול אלא אפילו לא הפכו אלא שהרחיב וכו' פסול וכ"ש הפכיה כשיתוכא ורבינו כתב הא דהרחיב וכו' פסול וכ"ש הפכיה כשיתוכא:

ז היה ארוך וקצרו כשר. אע"פ שקצרו משום אי זה פסול חוזר להכשרו א"נ אשמעינן דלא בעינן כל הקרן כמו שהוא בראש הבהמה: או צרור כלומר יבש כי דרך השופרות שמתחממים ומתיבשים מחמת התקיעה ואין קולו צלול וצריך לצלצלו במים: התוקע לתוך וכו' וכן התוקע לתוך הבית גדולה וכו'. כתב הר"ן שדעת רבינו להלק בין העומדין בתוך הבור או בתוך המערה לעומדין חוץ ולא לחלק בין העומדים בתוך הבית לעומדים חוץ לפי שמאמר רב הונא בגמרא (דף כ"ז:) אימו אלא בבור דאמרינן התם אמר רב הונא לא שנו אלא לאותן העומדין על שפת הבור אבל אותם העומדים בתוך הבור יצאו ולא אמר העומדים על שפת הבור והפיטס אלמא דלא איירי אלא בבור וה"ה לדות דבור ודות חד הוא אלא שזה בחפירה וזה בבנין, וכתב שאפשר שדעתו ז"ל שמפני שהבית הברתו גדולה אפילו העומדין בתוכו אם קול הברה שמעו לא יצאו ואע"פ שיש לדחות ולומר דה"ה לפיטס ורב הונא ריטא דמילתא נקט לא נראה לרבינו לדחות כן: מ"ב ראיה לדברי הר"ס דפיטס מתוך שאינו כ"כ עמוק כבור ודות אפילו העומדים בתוכו אפשר שישמעו קול הברה דקתני בברייתא התוקע לתוך הבור או לתוך הדות יצא משמע שהעומדים בבור לא שמעו אלא קול שופר אבל פיטס לא הזכר בברייתא משמע שהעומדים לתוך הפיטס אפשר שישמעו קול שופר או קול הברה ע"כ. ורבינו טודרוס הלוי כתב יש שסוברים לומר דפיטס הברה שלה מרובה וכו' ואני אומר שלא היה כן דעת הרמב"ם שלא נזכר זה החילוק כלל ואילו היה כן לא הוה שתיק גמרא מיניה אלא שהרב דקדק בלשונו ודבר בהוה ובמה שהוא אורחא דמילתא שבור ודות הם גדולים ופיהם רחב ודרך התוקע ליכנס בתוכה ולפיכך חילק בין העומדים בתוכה לעומדים בחוץ אבל פיטס אע"פ שהיא חבית גדולה אין דרך התוקע ליכנס בתוכה שפיה אינו רחב כ"כ אלא עומד מבחוץ ומכניס ראש השופר ותוקע דלפי שהוא בחוץ ודאי ה"ל ליתן לו דין העומדים בחוץ ואם קול שופר שמע יצא ואם קול הברה שמע לא יצא, ומדע שכן הוא דעת הרב דגבי בור ודות כתב התוקע בתוך הבור או בתוך הדות ומדקאמר בתוך בבי"ת משמע שהתוקע נכנס בתוכם ובתוקע בפיטס התוקע לתוך החבית הגדולה ומדקאמר לתוך בלמ"ד משמע ודאי שהתוקע בחוץ ותוקע לתוכה כגון שמכניס ראש השופר לתוכה כן נראה ויפה דקדק עכ"ל: כתב הר' מנוח הא מיירי שהתוקע והשופר מבפנים והוא תוקע ועולה וקמ"ל אם שמע קול שופר כלומר שביחד יצא ראשו והשופר מהבור נמצא שלא נתבלבל הקול יצא ואם קול הברה שמע שהוציא ראשו מהבור ופי השופר עדיין בתוך הבור לא יצא שנתבלבל הקול ומהאי טעמא לא הזכיר הר"ס הסיא דשמע מקלת תקיעה בבור ומקלתה על שפת הבור:

פ"ב א הכל חייבים וכו'. ברייתא בפרק ראוהו בית דין (ר"ה כ"ט) וקאמר בגמרא דכהנים איצטריכא ליה דליתנהו ביובל כדתקן כהנים ולויים מוכרים לעולם וגואלים בין לפני

לחם משנה

ו צפהו זהב מבפנים או במקום הנחת פה פסול. פרק ראוהו בית דין (דף כ"ז) ת"ר וכו' לפהו זהב במקום הנחת פה פסול שלא במקום הנחת פה כשר לפהו זהב מבפנים וכו'. ויש בפירוש הנחת פה פירושים שונים. הפירוש האחד דכל מה שבתוך השופר מראשו לסופו הוא קרוי בפנים ועל השפה במקום הנחת פה הוא מקום הנחת פה ושלא במקום הנחת פה ר"ל סמוך לשפה נגוי לגדו. וזהו הפירוש הראשון שכתבו התוס' ז"ל נראה לפרש דעובי השופר וכו' ודהו פירוש זה דא"כ שלא במקום הנחת פה היינו מבחוץ והרא"ש ז"ל קיימו בפסקיו. עוד יש לדחות פירוש זה דא"כ מקום הנחת פה היינו הוסיף עליו דהוספה מיקרי באורך השופר ולפוי מיקרי על גב השופר או תוכו והיינו החילוק שבין הוספה לצפוי ואי מקום הנחה ר"ל על השפה במקום שמניח הפה א"כ היינו הוסיף וא"כ אמאי נקט במקום הנחת פה אפילו בצד הרחב מהשופר שאינו הנחת פה אם הצפוי על השפה של צד הרחב פסול מטעם הוספה. ונראה לתרץ לזה דלרבותא נקט מקום הנחת פה דאע"ג דאין יוצא הקול מכאן עד שתי אצבעות משופר וכדכתב הרא"ש ז"ל בשם ה"ר יונה וה"א דלא איכפת לן בכאן הוספה אלא במקום שהקול יוצא שהוא בצד הרחב קמ"ל. הפירוש השני במקום הנחת פה ר"ל השפה במקום שמניח הפה כדפירש רש"י ושלא במקום הנחת פה היינו על השפה של צד הרחב. והתוספות דחו שם ג"כ פירוש זה ואמרו דהא אמרינן בסמוך הוסיף וכו' פסול וא"כ שלא במקום הנחת פה אמאי כשר. הפי' השלישי פי' הר"ן ז"ל במקום הנחת פה ושלא במקום הנחת פה הכל הוא על השפה של המקום שמניח פיו שעוביו של שופר דרך משל הוא רחב שליש אצבע או רביע אצבע ועובי שפתו במקום שמניח פיו הוא רחב כל כך ומקום הנחת פה קרי למה שהוא לצד חלל השופר כלומר זה העובי חלקנו אותו לשני חלקים אחד לצד חלל השופר ואחד לצד חוץ אם לפה בחלק אשר לצד החלל יקרא במקום הנחת פה ואם לפה בחלק אשר לצד חוץ יקרא שלא במקום הנחת פה. ולפי' זה קשה דשלא במקום הנחת פה אמאי כשר היינו הוסיף עליו כל שהוא. וי"ל דכי פסלינן בהוסיף היינו שההוספה באורך השופר הוא כעוביו של שופר כלומר שעורו של שופר הוא רחב רביע אצבע וגם ההוספה שיוסיף הוא רחב כ"כ. אבל השתא פחות מעוביו של שופר שהעובי הוא רחב רביע אצבע וזהו פחות ודאי שאינו נקרא מוסיף באורך השופר שודאי הוא נראה שהוא נוי בעלמא ולא מיקרי הוספה ומ"מ במקום הנחת פה פסול מטעם הפסקה דאיכא הפסק בין פיו לשופר. ואולי שכן היה מפרש הרמב"ן ז"ל שהביא ה"ה שכתב טעם האיסור משום הפסק ולא כתב משום הוספה. ורבינו ז"ל לא ביאר דעתו בזה: נתן שופר בתוך שופר אם קול פנימי שמע יצא וכו'. כתב הרא"ש ז"ל בפסקיו כגון שהיה פה של פנימי משוך קצת למעלה חוץ לפה החיצון ולא נכנס קולו בין שני השופרות. אם קול החיצון שמע לא יצא פירוש אף קול החיצון דא"א לשמוע קול חיצון בלא קול פנימי:

ח התוקע בתוך הבור וכו'. רבינו מפרש כפי' רש"י (דף כ"ז:) במה שאמר רב הונא לא שנו וכו' וה"ק מתניתין בעומדים על שפת הבור איירי ומש"ה חילקה בין קול הברה לקול שופר אבל עומדים בבור אין חלוק דלעולם קול [שופר] שמעו אבל הרא"ש מפרש דל"ש דקאמר רב הונא הוי פירוש דמתני' כלומר מאי דקאמר מתניתין אם קול הברה שמעו היינו העומדים על שפת הבור דודאי קול הברה שמעו ומ"ש אם קול שופר שמעו הוא שעומד בתוך הבור דודאי קול שופר שמעו, וקשיא לפירוש זה אם כן היכי קאמר תניא נמי הכי התוקע לתוך הבור או לתוך הדות והא לא מייתי ראיה כלל דעיקר ראיית הגמרא היא מדלא חילקה הברייתא בין קול הברה לקול שופר דאי לא לימא דמאי דקאמרה הברייתא הוי דשמע קול שופר דוקא ולכך יצא א"ו דהראיה היא דאם כן היה לה לברייתא להלק ומדלא חילקה משמע דבכל גוונא יצא ובשלמא לפירוש רבינו ורש"י אתי שפיר דברייתא איירי בעומדים בבור ושם אין חילוק ולכך לא יצא ומתניתין איירי בעומדים בחוץ ולכך חלקה אלא להרא"ש מה לי ברייתא מה לי מתני' למה חילקה מתניתין בין עומד בחוץ לעומד בפנים וברייתא לא חילקה. וי"ל דמ"מ הראיה

הגהות מיימוניות

[ח] ואם מעכב את התקיעה לאחר שנסתם קאמר ולא סתמו כלל כשר אפילו מעכב זאת התקיעה שכל הקולות כשרים בשופר עכ"ל: וכן פי' ראב"ם: [ח] פיטס בלשון משנה, ע"ב ז

מגדל עוז

פ"ב הכל חייבין לשמוע עד משוחררים. סוף פרק ראוהו בית דין (דף כ"ט) וריש מסכת ערכין ובהרבה מקומות: אבל נשים ועבדים וקטנים פטורין. פ"ק דקדושין (דף כ"ט):

נשים ועבדים וקטנים [א] פטורין. מי שחציו עבד וחציו בן חורין וטומטום ואנדרוגינוס חייבין: ב כל מי שאינו חייב בדבר אינו מוציא את החייב ידי חובתו. לפיכך אשה או קטן שתקעו בשופר השומע מהן לא יצא. * אאנדרוגינוס מוציא את מינו ואינו מוציא את שאינו מינו. טומטום אינו מוציא לא את מינו ולא שאינו מינו. שהטומטום שנקרע אפשר שימצא זכר ואפשר שימצא נקבה: ג וכן מי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו מוציא [ב] אפילו עצמו שאין צד עבדות שבו מוציא צד חירות שבו. אלא כיצד יצא ידי חובתו שישמע מבן חורין שיתקע לו: ד בהמתעסק בתקיעת שופר להתלמד לא יצא חובתו. וכן השומע מן המתעסק לא יצא. נתכוון שומע לצאת ידי חובתו ולא נתכוון התוקע להוציאו או שנתכוון התוקע להוציאו ולא נתכוון השומע לצאת לא יצא ידי חובתו. עד שיתכוין שומע ומשמיע: מי

א טור שם: ב טור שם סמ"ג עשין מב:

השגת הראב"ד

*אנדרוגינוס מוציא וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זכו לדעת מי שאמר אנדרוגינוס בריה בפני עצמה אבל מי שאומר חציו זכר הוא אינו מוציא לא את מינו ולא שאינו מינו כעין מי שחציו עבד וחציו ב"ח עכ"ל:

כסף משנה

לפני היובל בין לאחר היובל סד"א הואיל וליתנהו ביובל ליתנהו בר"ה קמ"ל. ובריש ערכין (דף ב':) קאמר דהכל לאיתויי קטן שהגיע לחינוך:

ד נתכוון שומע לצאת ידי חובתו וכו'. הרב בעל מגיד משנה ז"ל הביא ההיא דר' זירא בפרק ראוהו ב"ד דאמר לשמעיה איכוין ותקע לי ומסקנא עד שיתכוין שומע ומשמיע ותמה על דברי רבינו ז"ל שפסק פ' ו' מהל' חמץ ומצה שאם אכל מצה בלא כוונה כגון שאנסוהו עכו"ם יצא וזה נראה בגמרא שהוא כדעת מי שאומר מצות אין צריכות כוונה והצריך כאן כוונה שומע ומשמיע ונסתפק בנוסחת רבינו ז"ל גבי מצה אם היא אמיתית ועם כל זה ייטב הנוסחא. והר"ן ז"ל כתב וז"ל וכן פסק הר"ס במז"ל בפרק ב' מהלכות שופר דצריך שיתכוין משמיע להוציא ושומע לצאת הא לאו הכי לא יצא אלא שבפ"ו מהל' חמץ ומצה כתב דכפאוהו ואכל מצה יצא ולא פליגא דידיה אדידיה דס"ל דבתקיעת שופר כיון דהזין דרבי זירא אמר לשמעיה איכוין ותקע לי נקטינן דצריך כוונה אבל בכפאוהו ואכל מצה כיון דלא הזינן בגמ' מאן דפליג עליה בהדיא לא דחינן לה דאע"ג דבתקיעת שופר לא יצא הכא יצא שכן נהנה כדאמרינן בעלמא המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכן נהנה ובגמ' נמי עבדינן צריכותא ממצה לשופר הילכך אע"ג דשופר מידחיא דקי"ל צריך כוונה בכפאוהו ואכל מצה נקטינן דיצא עכ"ל. ומ"ש הר"ן ז"ל ובגמ' נמי עבדינן צריכותא ממצה לשופר משום דבגמ' (ר"ה כ"ח) אמרינן שלחו ליה לאבוה דשמואל כפאוהו ואכל מצה יצא וגרסינן עלה אמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא פשיטא היינו הך מהו דתימא התם אכול מצה אמר רחמנא והא אכל כלומר דכיון שנהנה באכילתו לא מיקרי מתעסק אבל הכא כלומר בתוקע לשיר אימא מתעסק בעלמא הוא קמ"ל:

התינוקות

מגיד משנה

הוא בכל מצוה ומשנה (ר"ה כ"ט) כלן כמו שיתבאר בסמוך: מי שחציו וכו'. בברייתא הנזכרת כלשון רבינו:

ב כל מי שאינו וכו'. שם משנה חרש שוטה וקטן אין מוציאין את הרבים ידי חובתן זה הכלל כל מי שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתו. וכתב הרשב"א ז"ל שהעלו הראשונים שאע"פ שנשים פטורות רשאות לתקוע ולברך וכן נהגו. ואין נראה כן מדברי רבינו פרק שני: אנדרוגינוס מוציא את מינו וכו'. בברייתא הנזכרת כלשון רבינו. ובהשגות א"א זכו לדעת מי שאומר וכו' וחציו בן חורין עכ"ל. והמחלוקת הזה של אנדרוגינוס הוא מחלוקת תנאים פרק הערל ביבמות (דף פ"ג) ורבינו פסק כדברי האומר בריה בפני עצמה הוא וכן פסקו בהלכות שם. ואפשר שאפילו לדברי מי שאומר חציו זכר מוציא את מינו ואינו דומה לחציו עבד לפי שיש הלוק בין מה שהוא בידי אדם למה שהוא בידי שמים: טומטום אינו וכו'. בברייתא הנזכרת (ר"ה כ"ט):

ג וכן מי וכו'. גם זה שם מסקנא דגמרא דאפילו לעצמו אינו מוציא:

ד המתעסק בתקיעת שופר וכו'. משנה פרק יו"ט של ר"ה (דף ל"ב) המתעסק לא יצא והשומע מן המתעסק לא יצא. ודע שלדברי האומר מצות צריכות כונה מתעסק קרוי כל זמן שאינו מתכוין לתקוע תקיעה של מצוה ולדברי האומר אין צריכות כונה מתעסק קרוי כל שאינו מתכוין לתקוע תקיעה ראויה. ובסמוך יתבארו דעות אלו: נתכוון שומע לצאת וכו'. פ' ראוהו בית דין (דף כ"ח כ"ט) אמר ליה ר' זירא לשמעיה אכוין ותקע לי והקשו מדתנן היה עובר אחורי בית הכנסת או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא וכי כ ון לבו מאי הוי האיך לא מיכוין אדעתא דידיה ותירצו הכא בשליח צבור עסקינן דדעתיה אכולי עלמא ואמרו שם דר' זירא ס"ל כר' יוסי דתניא השומע שומע לעצמו והמשמיע משמיע לפי דרכו אמר ר' יוסי בד"א בש"ל אבל ביחיד לא יצא עד שיתכוין שומע ומשמיע ופסק רבינו כר' זירא וכן פסקו בהלכות ובה"ג. ויש מן הגאונים שלא פסקו כן אלא כרבא (דף כ"ח) דאמר התוקע לשיר יצא דמצות אין צריכות כונה וכל שמתכוין לתקיעה ראויה אע"פ שלא נתכוון לצאת יצא וזה דעת הרבה מן האחרונים ומכללם הרשב"א והרא"ש

לחם משנה

הראיה דמייתי הוא דודאי כדאמר רב הונא דפי' מתניתין היא דמ"ש אם קול הברה שמעו הוי העומד בחוץ ואם קול השופר הוי העומד בפנים דאי כמשמעו דבין בפנים בין בחוץ יש לחלק בכך קשה טובא למה לא חילקה הברייתא כיון דבין בחוץ בין בפנים איכא הך חילוקא אבל אי בפנים קול שופר שמע ודאי ברייתא איירי בפנים דוקא אע"ג דלא חילקה בין עומד בחוץ לעומד בפנים כמו שחילקה (הברייתא) [המתניתין] איכא קושיא כנ"ל וק"ל ומ"מ הוי קצת דוחק לפירוש הרא"ם וסייעתא לפירוש רבינו ורש"י ז"ל:

פ"ב ב אנדרוגינוס מוציא את מינו ואינו מוציא את שאינו מינו. כתב ה"ה שרבינו פסק כדברי האומר בריה בפני עצמה כלומר שהוא ספק וכן כתב פרק ראשון מהל' א"ב. וא"ת אם דעתו כך אם כתב שם אנדרוגינוס מותר לישא אשה הא בפרק הערל (דף פ"ב:) הקשו לר"ל דאמר דהוי ספק ממתניתין דקאמר אנדרוגינוס נושא כלומר דמשמע לכתחלה, ותירץ כר"ל אם נשא אבל לכתחלה אסור לישא משום ספק. וי"ל שרבינו מפרש שם כפי' התוספות שמקשה מדקאמר נושא דמשמע דחייב במצות פריה ורביה אבל לא שיהא אסור לישא לכתחלה לדעת ר"ל וכמבואר שם בתוספות. ובהל' תרומה פ' ז' בפירוש כ"מ הביא דברי רשב"א שהקשה כן (בס"פ הערל) ע"ש:

ד וכן השומע מן המתעסק. בגמ' (דף ל"ג:) הקשו אבל השומע מן המשמיע לעצמו מאי יצא לימא תיהוי תיובתא דרבי זירא לא וכו' וכיון דרבינו פסק כר' זירא לא היה לו לכתוב מן המתעסק אלא שנמשך אחר לשון המשנה: נתכוון שומע וכו'. כתב ה"ה ואולי שהוא סבור וכו' ולפיכך דקדקו ואמרו אלמא קסבר רבא וכו'. ולכאורה קשה על זה דשם בגמרא (דף כ"ח) אמרו שלחו ליה לאבוה דשמואל כפאו וכו' אמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא והקשו פשיטא היינו הך מהו דתימא התם אכול מצה אמר רחמנא והא אכל אבל הכא זכרון תרועה כתיב והאי מתעסק בעלמא הוא קמ"ל. וקשה דאם הגמרא סברה דיש לחלק בין דין השופר לדין מצה כדכתב ה"ה ז"ל איך הקשה פשיטא אדרבה הוה ליה לאקשויי ה"ק זאת אומרת. וע"ק למה לא כתב ה"ה החילוק שאמרו בגמ' מהו דתימא התם אכול מצה וכו' ולמה הניח החילוק האמור בגמ' וחילק חילוק אחר ונראה לתרץ דהוא הוא החילוק האמור בגמ' אלא שה"ה ביארו יותר. והשתא א"ש דאע"ג דהגמרא מתחלה היה משוה אותם כשתירץ לו המתרץ מה דהימא הפם לו אותה סברא עיקר ולה"ק אלמא קסבר רבא כלומר רבא הוא דסובר ולא אבוה דשמואל שאמר הדין במצה. זה נראה לדעת ה"ה עם שמ"מ ק"ל קצת איך לא הזכיר ה"ה בדבריו שזהו החילוק האמור בגמרא אלא שאמרו מדעתו כאילו אין רמז לו כלל בגמ'. ולכך היה נ"ל לומר דלא היה בגירסת ה"ה פשיטא כו' אלא אמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא אלמא קסבר רבא מצות אין צריכות כונה ע"כ וכן מצאתי הגירסא בגמ' כתיבת יד: נתכוון שומע לצאת ולא נתכוון התוקע להוציאו וכו'. קשה על דברי רבינו דבהלכות ק"ש פ' ב' כתב דאפילו היה מגיה יצא והוא שכיון לבו בפסוק ראשון א"כ משמע דמצות אינן צריכות כונה דאע"ג דפסק דבעי כוונה בפסוק ראשון הרי כתב הרב"י ז"ל בשם הרשב"א ז"ל סי' ס"ג דלכ"ע פסוק ראשון צריך כוונה אפילו למ"ד מצות אינן צריכות כוונה דכי קאמר מצוה אינן צריכות כוונה היינו כוונה לצאת אבל הך כוונה לא הוי כוונה לצאת אלא כונת הענין כלומר שלא יהרהר בדברים אחרים

מגדל עוז

מי שחציו עבד וחציו בן חורין וכו'. סוף פ' ראוהו בית דין (דף כ"ט): כל מי שאינו חייב בדבר עד השומע מהם לא יצא. פ' ראוהו בית דין: אנדרוגינוס מוציא וכו'. פרק ראוהו ב"ד: כתב הראב"ד ז"ל זכו לדעת מי שאומר וכו' וחציו בן חורין עכ"ל: ואני אומר תא חזי מאי גברא רבא אתא לאשמעינן דהלכתא כר' יוסי דסבר במתני' דסוף פרק הערל (דף ע"ג) דאנדרוגינוס ספק הוא אם זכר אם נקבה כדאמרי בי רב התם וכדשמואל דאמר נמי התם ליתא לברייתא דתני בשם ר' יוסי בריה בפני עצמה מקמי מתני' ומסיק לה היכא דמיתעקרא מתני' כי התם וכן אולא סוגיין כולה בפרק המפלת גמרא מתני' דהמפלת טומטום או אנדרוגינוס זכר ודאי ונקבה ודאית להוציא טומטום ואנדרוגינוס וסתם מתני' דריש מס' ערכין נמי הכי איתא דתנן טומטום ואנדרוגינוס מעריכין אבל לא נערכין שאינו נערך אלא הזכר ודאי ונקבה ודאית וכן פסק ר"מ ז"ל פ"ב מהלכות אישות ולא השיגו שם הראב"ד ז"ל. ועתה מה ראה על ככה בלשון השגה זאת או מה אשיב שואלי דבר על דעתו דהא קיימא ברייתא דשופר פרק ראוהו בית דין הכין כלשון ר"מ ז"ל אות באות וכן פסקו ר"י בן גיאת ור"י אלפס ז"ל בהלכות. וקושית הראב"ד ז"ל ממי שחציו עבד וחציו בן חורין כבר היא מתורצת מלשון הגמרא סוף פרק ראוהו ורש"י ז"ל ושאר המפרשים פירשוה יפה דוק ותשכח: טומטום אינו מוציא עד מבן חורין שיתקע לו. פרק ראוהו בית דין (דף כ"ט) המתעסק לא יצא עד יתכוין שומע ומשמיע. פ' יום טוב של ר"ה (דף ל"ד) ופ' ראוהו בית דין:

הגהות מיימוניות

[א] ואם רוצות הנשים לתקוע אין מוחין בידם מידי דהוה אשאר עשה שהזמן גרמא כאשר בארנו בפ"ג מהלכות ציצית ע"ש. ובמתני' דהכא קאמר אין מעכבין את הנשים מלתקוע ואוקימנא כר' יוסי דאמר נשים סומכות רשות ואע"ג דמיחזי קצת כעבודה בקדשים משום נחת רוח שרינן במקפן ידייהו כדאיתא בפרק אין דורשין וכוותיה דר"י פסק ר"ת וכל רבותינו אחריו שר"י נמוקו עמו ועוד דמעשה רב דמייתי ממיכל בת שאול שהיתה מנחת תפילין ואשתו של יונה שהיתה עולה לרגל דלא מיחו בהן חכמים כדאיתא בפרק המוצא תפילין ואע"ג דסתם לן תנא הכא כר' יהודה דלא שרי אלא תינוקות ומדקדק תלמודא הא נשים מעכבות לא ק"ל הכי אלא כדפרי' כרבי יוסי וה"מ לתקוע לעצמן דומיא דסמיכה באקפן ידייהו דאע"ג דנראה קצת כעבודה בקדשים שרינן להן משום נחת רוח אבל אחר שכבר תקע לא יתקע להן דאין אומרים לאדם חטא בשביל נחת רוח דנשים כיון שיצא כבר ידי חובתו והיא אינה חייבת בדבר והתוקע להן מחלל יו"ט ואפילו רבי יוסי לא שרי אלא לדידהו כדפרי' וכן בפרק כסוי הדם אמר ורבי יוסי לטעמיה דאמר אשה ודאי נמי תקנה דתנן נשים סומכות וכו' וכן כתב ראב"ם וכן מצאתי בתשובת הגאונים אשר ברוקח וכן הורה מהר"ם שהרוצה לתקוע לנשים צריך לעשות קודם שיתקע ש"צ בעוד שבעצמו לא יצא י"ח אבל לאחר שיצא י"ח אסור לתקוע להן ואין צריך להאריך כאן בדבריו. ואשה התוקעת בעצמה אם יש לה לברך המצא בפ"ג מהלכות ציצית וע"ש: [והטור כתב בשם אבי העזרי שאפילו אחר שיצא יכול לתקוע להם ולהוציא השופר בשבילן אפילו דרך רח"ר ולזה הסכים הרא"ש ז"ל, ע"כ]; [ב] כרב נחמן כדאקשי לרב הונא ותנ"ה:

ה מי שתקע ונתכוון להוציא כל השומע תקיעתו ושמע השומע ונתכוון לצאת ידי חובתו אע"פ שאין התוקע מתכוין לזה פלוני ששמע תקיעתו ואינו יודעו יצא. שהרי נתכוון לכל מי שישמענו. לפיכך מי שהיה מהלך בדרך או יושב בתוך ביתו ושמע התקיעות משליח ציבור יצא אם נתכוון לצאת. שהרי שליח צבור מתכוין להוציא את הרבים ידי חובתן: **ו** [א]יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת אין תוקעין בשופר בכל מקום. אף על פי שהתקיעה משום שבות ומן הדין היה שתוקעין יבא עשה של תורה וידחה שבות של דבריהם. ולמה אין תוקעין גזירה שמא יטלנו בידו ויוליכנו למי שיתקע לו ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים. או יוציאו מרשות לרשות ויבא לידי איסור סקילה. שהכל חייבים בתקיעה ואין הכל בקיאין לתקוע: **ז** התינוקות שלא [ג] הגיעו לחינוך אין מעכבין אותן מלתקוע בשבת שאינה יום טוב של ראש השנה כדי שילמדו. *ומותר לגדול שיתעסק עמהן כדי ללמדן. ביום טוב. בין קטן שהגיע לחינוך בין קטן שלא הגיע לחינוך. שהתקיעה אינה

א טור סי' תקפח סמ"ג שם:

מגיד משנה

והרא"ה ז"ל ואני תמה בדברי רבינו שהוא פוסק פרק שני מהל' חמץ ומצה שאם אכל מצה בלא כונה כגון שאנסוהו עכו"ם שיצא ידי חובתו וזה נראה בגמ' שהוא כדעת מי שאומר מצות אין צריכות כונה שכך שנינו שם שלחו ליה לאבוה דשמואל כפאו ואכל מצה יצא ואוקימנא לה כגון שכפאוהו פרסיים ואמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא ואמרו אלמא קסבר רבא מצות אין צריכות כונה וא"כ היאך פסק כאן רבינו שמצות צריכות כונה והצריך כאן כונת שומע לצאת וכונת משמיע להוציא. ולא מצאתי בזה תירוץ נאות לדעתי אם נוסח ספריו אמת רק שנאמר שרבינו סובר דהא דכפאוהו ואכל מצה איננה תלויה בדין השופר ואולי שהוא סובר שכיון שאין אדם עושה מעשה בתקיעת שופר אלא השמיעה ואפילו התוקע עיקרו השמיעה לפיכך צריך כונה משא"כ באכילת מצה ורבה הוא שהשוה דין ולפיכך דקדקו ואמרו אלמא קסבר רבה מצות אין צריכות כונה ולא דקדקו כן מההיא דכפאוהו ואכל מצה, ועם כל זה אני מסתפק שלא תהיה נוסחת רבינו האמיתית שם גבי מצה לא יצא שכן נראה מן ההלכות ולא ראיתי מי שחלק בין מצוה למצוה בדין הכונה:

ה מי שתקע ונתכוין להוציא וכו'. כבר נתבאר זה בסמוך:

ו יום טוב של ראש השנה וכו'. ראש פרק (דף כ"ט) יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה וכו' ואמר רבא מדאורייתא משרא שרי ורבנן הוא דגזרו בה כדרבה דאמר רבה הכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאין בתקיעת שופר שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים:

ז התינוקות שלא וכו'. ומותר לגדול להתעסק עמהם כדי ללמדם ביום טוב בין קטן שהגיע לחינוך בין קטן שלא הגיע לחינוך וכו'. כך היא הנוסחא האמתית בדברי רבינו ומלת ביו"ט נקשרת עם שלמטה שודאי אינו נקשר עם ומותר לגדול להתעסק עמהם שיאמר רבינו דדוקא ביו"ט מותר ההתעסקות אבל לא בשבת לפי שמפורש הוא בגמ' (ר"ה ל"ג) א"ר אלעזר אפילו בשבת ולא נתכוין רבינו לחלק בין יום טוב לשבת אלא לענין חינוך שבשבת אם הגיעו לחינוך מעכבין אותן מלתקוע וכ"ש שאין מתעסקין עמהם וביו"ט אפילו הגיעו לחינוך מתעסקין עמהם וזה כפי הלשון הכתוב בהלכות ואית דאמרי איפכא ופי' מתעסקין שאומרים להם תקעו ומשתדלין עמהם. ובהשגות סברו דבר אחר בדברי רבינו

ושמא

כסף משנה

ז התינוקות וכו' בשבת שאינה יו"ט. כלומר שאינו ר"ה וכ"ש בשבת שחל ר"ה בו מיהו ה"מ בזמן שתקיעת שופר דוחה שבת ואפשר דאפילו בזמן הזה דכיון שלא הגיע לחינוך לא איכפת לן אי לא מעכב ליה בר"ה. ומדברי רש"י שכתב מתעסק עמהם לא שהגדול תוקע וכו' משמע שמי שאינו צריך ללמוד אסור לתקוע ביו"ט אחר שתקע תקיעה של מצוה. וא"ת מ"ט שופר אין תוקעין אלא כל זמן שב"ד יושבין ובלולב לא מצינו כן. וי"ל בשופר אחד יכול להוציא את הכל י"ח ויכול להיות בעוד בית דין יושבין משא"כ בלולב שכל אחד צריך ליטלו ושמא לא יהא שהות:

כשגזרו

השגת הראב"ד

*ומותר לגדול להתעסק. כתב הראב"ד ז"ל דברי ר' אליעזר דאמר מתעסקין בהן בשבת לסיכן הלכו אלא דרך הברייתא כך היא בקטן שהגיע לחינוך המצות אביו מתעסק עמו כדי שילמוד אפילו בשבת הסמוכה ליו"ט כמו שאמרו קטן היודע לנענע אביו לוקח לו לולב אבל קטן שלא הגיע לחינוך הן עצמן תוקעין ביו"ט אבל בשבת לא וכ"ש שאין אביו מתעסק עמו, זה הדרך ישר בעיני עכ"ל:

לחם משנה

אחרים א"כ מ"ש בגמרא שמצות צריכות כוונה הוי דלכל הפרשה בעי כוונה לצאת דלפסוק ראשון כ"ע מודו וא"כ רבינו דפסק שם דלא בעי כוונה אלא בפסוק ראשון הוי כמאן דאמר מצות אינן צריכות כוונה וכאן פסק בהפך ואפילו תאמר דבמ"ש ה"ה שכיון שאין אדם עושה מעשה בתקיעה וכו' יספיק לתרץ זה ונימא דהכא הוי השמיעה עיקר ולכך בעי כוונה אבל התם האמירה היא העיקר דהוי כמעשה ולכך לא בעי כוונה מה שזה אינו לפי האמת דאין כוונת ה"ה לחלק אלא בין מעשה לשמיעה ואמירה וכיון דאינו מעשה ממש הכל שוה ובעי כוונה וכדכתב רבינו יונה בפ"ק דברכות ומגיה יוכיח שהוא אמירה ופסק רבינו דלא בעי כוונה. ואפילו יהבינן ליה כל טעותיה למי שיפרש כן מ"מ תקשי ליה למ"ש ה"ה שהוא הופך שנוסחת רבינו בהלכות חמץ ומצה שהוא לא יצא ולפי זה נסתלק החילוק של ה"ה אם כן תקשי לך ק"ש כדכתיבנא. ונראה דדעת רבינו כמ"ש הרמב"ן בספר המלחמות בפרק ראוהו ב"ד שכתב שם דבהא פליגי מ"ד מצות צריכות כוונה או אינן צריכות אי בעי כוונה בפסוק ראשון או לא וכל הני תנאי דאית להו דבעי כוונה בק"ש אית להו דמצות צריכות כוונה אבל למ"ד דמצות אינן צריכות כוונה אפילו בפסוק ראשון לא בעי כוונה ואין לחלק בין כוונת הענין לכוונה לצאת דהכל אחד. וראיה לדבריו דאם תחלק בכך מאי הקשה הגמ' ממתניתין ש"מ דמצות צריכות כוונה נימא דמתני' דקאמר אם כיון לבו היינו כוונת הענין בפסוק ראשון א"נ אין לחלק בין כוונה לכוונה ושם האריך ע"ש. ולכך סובר רבינו דדוקא בפסוק ראשון בעי כוונה דפסק כמ"ד מצות צריכות כוונה אבל למ"ד אינן צריכות אפילו בפסוק ראשון לא. וא"ת לפי זה קשיא דרבא ארבא דהוא פסק כר"מ בברכות דבפסוק ראשון בעי כוונה בר"ה בפרק ראוהו ב"ד (דף כ"ח) אמר רבא דמצות לא בעו כוונה דהכי אמר התם רבא אמר לצאת לא בעי כוונה וכו'. וי"ל דרבא לדבריו דרבה קאמר ולתרץ אליביה וליה לא ס"ל וכדכתב שם דרבא לא מכרעה. וכ"ת איך כתב שם דרבא לא מכרעה דמשמע דמסופק לו אם אליבא דנפשיה קאמר או אליבא דרבה הא מוכרח הוא לפמ"ש דלא אמרו אליבא דידיה. וי"ל דאמר כן הרמב"ן לרבא דעליה קא מהדר דלא מכרעה אבל לדידיה ודאי דמוכרח הכי כדכתיבנא. אבל ה"ה כתב ועכ"ז אני מסתפק שלא תהיה נוסחת רבינו לא יצא. וא"ת אם נסתפק רבינו גבי מצה לא יצא איך כתב אח"כ לתת טעם כל מי שאכל בשעת חוליו והיה נכפה ונתרפא מפני שאכל בשעה שהיה פטור מן המצות לימא מפני שאכל בלא כוונה. ויש לומר דכי מצריכינן כוונה למאן דמצי לכוון דעתו אבל השוטה שאינו יכול לכוון ודאי שהיה יוצא בכך לכך הוכרח לתת טעם שבאותה שעה היה פטור מן המצות והוא פשוט. והטור כתב בא"ח סימן תע"ה שנסתפק במ"ש רבינו בהל' חמץ ומצה אי ס"ל דבעי כוונה או לא. ולא ידעתי איך נסתפק בכך דאם גורס בדברי רבינו יצא אם כן ודאי דלא בעי כוונה ואם גורס לא יצא ודאי דבעי כוונה. ועל מה שתמה ה"ה דמאין מלא רבינו חילוק זה. נראה לי טעם נכון בסוגיא דפסחים (דף קי"ד) דמשמע מהתם גבי טבול דלא בעי כוונה והכא משמע דבעי כוונה וכתבו שם התוספות דיש לחלק בין מצה לשופר ולכך לא הביאו שם לראיה דמצות צריכות כוונה מהא דאמר ר' יוסי גבי שופר וכיון דסוגיא דהתם מוכרחת דלא בעי כוונה והכא משמע דבעי כוונה מש"ה הוצרך רבינו לחלק החילוק שחלק ה"ה והוא נכון ע"ש:

ו יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת ומן הדין היה וכו' יבא עשה וכו' וידחה שבות. קשה דאיך כתב דמן הדין יבא עשה של תורה וידחה שבות של דבריהם הא מצות עשה ול"ת הוא כדכתב הוא ז"ל בריש הלכות שבת והוא ז"ל כתב לעיל בפרק ראשון בשופר של ר"ה אין מחללין עליו את יו"ט וכו' ואפילו בדבר שאיסורו משום שבות משום דיו"ט עשה ול"ת וכיון דיו"ט עשה ולא תעשה לא דחי תקיעה שהיא מ"ע השבות שלה בקום עשה דרבנן העמידו דבריהם נגד של תורה בשב ואל תעשה א"כ היכי קאמר הכא דהיה ראוי שידחה התקיעה השבות של שבת דהוא עשה ול"ת שאני אותו שבות דהיא גזרה שמא יתלוש וכו' הא ליתא דהך שבות דתקיעה נמי היא גזרה שמא יתקן כלי שיר. וי"ל דשאני הך שבות דתקיעה שהוא קל שהא התורה התירה לגבי יו"ט דהא התקיעה ביו"ט שבות הוא והתורה התירה אותו דאל"כ לא משכח תקיעת שופר וא"כ ראוי היה ג"כ להתירו בשבת. ועי"ל דשאני התם שאין ראוי שידחה מפני שהוא דבר שאפשר לעשותו מבערב שיכול להכין השופר מאתמול אבל הכא דא"א לעשות התקיעה מאתמול דהיום היא נעשית עכ"פ. א"כ הכא שאני דהתקיעה שהיא המצוה דוחה השבות א"כ נמצא שבשעת עשיית המצוה נדחה השבות אבל התם קודם עשיית המצוה נדחה השבות. וא"ת מה תירץ רבינו גזרה שמא יעבירנו הא התקיעה נמי גזרה שמא יתקן כלי שיר והיה ראוי לדחות השבות ומה לי הך גזרה או הך גזרה. וי"ל דמ"מ הך גזרה דיעבירנו קרובה ביותר והוא בשופר עצמו:

ז התינוקות שלא הגיעו לחינוך וכו'. בפ' יו"ט של ר"ה (דף ל"ב:) אמרו במשנה אין מעכבין את התינוקות מלתקוע אבל מתעסקין עמהם עד שילמדו ובגמ' (דף ל"ג) אמר רבי אלעזר אפילו בשבת תניא נמי הכי מתעסקין בהן עד שילמדו אפילו בשבת ואין מעכבין התינוקות מלתקוע בשבת וא"צ לומר ביו"ט. הא גופא קשיא אמרת מתעסקין בהן עד שילמדו ואפילו בשבת אלמא לכתחלה אמרינן תקעו והדר תנא אין מעכבין עיכובא הוא דלא מעכבין הא לכתחלה לא אמרינן תקעו ל"ק כאן בקטן שהגיע לחינוך כאן בקטן שלא הגיע לחינוך ע"כ בגמרא. ויש כאן שני פירושים האחד קטן שהגיע לחינוך מתעסקין בו שילמוד קטן שלא הגיע לחינוך אין מעכבין וזהו פירוש רש"י ז"ל ופירוש הראב"ד

הגהות מיימוניות

[ג] וכן גרסינן בספרים ישנים וכן בהלכות גדולות וכן פירש רא"ם וכן ראיתי בפסקי גאונים אשר כתב בעל הרוקח בספרו. אבל רש"י גרס להפך דההוא דאין מעכבין קאי אתינוקות שהגיעו לחינוך וכן מוכח בריש ערכין ע"ש בתוס' ד"ה ושוב מצאתי בתוס' ריב"ם שכתב אין נראה לר"י כפ"ה כו' עד אלא נראה לפרש איפכא כו' ע"ש פר"ש בע"א

מגדל עוז

מי שתקע עד את הרבים ידי חובתן. פרק ראוהו בית דין (דף כ"ט): יום טוב של ר"ה עד כדי שילמדם. פרק יו"ט של ר"ה (דף ל"ד): ומותר לגדול להתעסק עמהן עד משום שבות: כתב הראב"ד ז"ל דברי ר' אליעזר וכו'. זה הדרך ישר בעיני עכ"ל: ואני אומר כבר כתב ר"י אלפס ז"ל פרק ראוהו ב"ד גמרא מתניתין דשופר של ר"ה הדרכים האלה ולפי ההלכה יש לשניהם פנים ואין לי ראיה להכריע ביניהם ואלו ואלו דברי אלהים חיים הם. אמנם בשבת הסמוכה ליו"ט שכתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי מאין לו אלא א"כ רוצה לבא בו מדרך הסברא לפרש כן שכן דרך העולם להרגיל עצמן במצוה סמוך לזמן חובתם, ולפי הירושלמי שהוא נמשך אחריו בפסק שלו אינו אלא ביו"ט שחל להיות בשבת דגרסינן ומתעסקין שילמדנה אמר ר' אלעזר מתני' בגדול וביו"ט של ר"ס [ר"ה] שחל להיות בשבת ותני כן מלמדין לתקוע בשבת לקטן שהגיע לחינוך וקא קרי ליה גדול ואין מעכבין מלתקויו [מלתקוע] ביו"ט לקטן שלא הגיע לחינוך ע"כ. ושמא קרוב לודאי אני אומר

שטעמיק

אינה אסורה אלא משום שבות:

ח * אכשגזרו שלא לתקוע בשבת לא גזרו אלא במקום שאין בו בית דין. אבל בזמן שהיה בית המקדש קיים והיה בית דין הגדול בירושלים היו הכל תוקעין בירושלים בשבת כל זמן שבית דין יושבין. ולא אנשי ירושלים בלבד אלא כל עיר שהיתה בתוך תחום ירושלים. והיתה רואה ירושלים לא שתהיה בתוך הנחל. והיתה שומעת קול תקיעת ירושלים לא שתהיה בראש ההר. והיתה יכולה לבוא בירושלים לא שיהיה נהר מפסיק בינידם. אנשי אותה העיר היו תוקעים בשבת כירושלים. אבל בשאר ערי ישראל לא היו תוקעין: **ט** ובזמן הזה שחרב בית המקדש כל מקום שיש בו בית דין קבוע והוא שיהיה סמוך בארץ ישראל תוקעין בו בשבת. ואין תוקעין בשבת אלא בבית דין שקידשו את החדש אבל שאר בתי דינין אין תוקעין בהן אף על פי שהן סמוכין. ואין תוקעין אלא בפני בית דין גדול בלבד כל זמן שהן יושבין ואפילו נגערו לעמוד ולא עמדו תוקעין בפניהם. אבל חוץ לבית דין אין תוקעין. ולמה תוקעין בפני בית דין מפני שבית דין זריזין הן ולא יבאו התוקעין להעביר השופר בפניהם ברשות הרבים שבית דין מזהירין

את

א טור סי' תקפח סמ"ג עשין מב:

כסף משנה

ח כשגזרו שלא לתקוע וכו' ולא אנשי ירושלים בלבד וכו'. פרק יו"ט של ר"ה (ר"ה כ"ט:) משנה ועוד זאת היתה ירושלים וכו' (עיין במ"מ) ומייתי בגמ' (דף ל') אהא מתני' ת"ר רואה פרט ליושבת בנחל שומעת פרט ליושבת בראש ההר וקרובה פרט ליושבת חוץ לתחום והיא יכולה לבא פרט לדמפסיק לה מברא. ורבינו כלל לשון המשנה ולשון הברייתא בלשונו הטהור וכתב אלא כל עיר שהיתה בתוך תחום ירושלים והיתה רואה ירושלים לא שתהיה בתוך הנחל והיתה שומעת קול תקיעת ירושלים לא שתהיה בראש ההר והיא יכולה לבא בירושלים לא שיהיה נהר מפסיק ביניהם:

ט ובזמן הזה שחרב ב"ה. משנה שם (דף כ"ט:) משחרב ב"ה התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו ב"ד. ופי' רבינו ב"ד קבוע וסמוך: ואין תוקעין בשבת אלא בב"ד שקידשו וכו'. ברייתא שם (דף ל'): ומ"ש ואין תוקעין אלא בפני ב"ד גדול בלבד וכו'. ברייתא פירשוה כן בגמ' אמר נמי א"ר חייא בר גמדא אמר ר' יוסי בן שאול אמר רבי אין תוקעין אלא כל זמן שב"ד יושבין ולפי שהדיינין האלו יוצאים כל אחד ממקומו כתבה רבינו כל אחד בפני עצמו ולא כללם יחד. ומ"ש ואין תוקעין אלא בפני ב"ד גדול. פירוש קבוע וסמוך שקדשו החדש:

בזמן

את החדש. ברייתא שם (דף ל') היא וכן שאר הדברים מבוארים שם בגמרא. ונגערו לעמוד בעיא דלא איפשיטא ולקולא שם לפי שאין זה אלא גזרה של דבריהם:

השגת הראב"ד

*כשגזרו שלא לתקוע וכו'. כתב הראב"ד ז"ל השפוכין שספך זה המחבר הענינים ולא הביא אותם על סדר הגמרא הם גרמו לו לשנות הדברים ממה שהן והל"ל בכאן אסרו בתחלה לתקוע בעיר אפילו בירושלים אבל במקדש היו תוקעין וכו' אבל משחרב ב"ה וכו' ואע"פ שאין צורך להזכיר כלל. וגם בזה טעה כי בזמן ב"ה לא היו תוקעין אלא במקדש אבל בזמן שחרב תוקעין בכל הסמוך לה עכ"ל:

מגיד משנה

ושטת ההשגות היא כלשון הראשון הכתוב בהלכות דאדרבה בשהגיעו לחינוך הוא דאפילו בשבת ובלא הגיעו דוקא ביו"ט אבל לא בשבת. וכתב רבינו בשבת דאיני יו"ט של ר"ה לפי שביו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת ודאי מעכבין אותן שלא יאמרו שתוקעין ביו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת. וכן נראה מן הירושלמי:

ח כשגזרו שלא וכו'. (שם כ"ט:) יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה משחרב ב"ה התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהיו תוקעין בכל מקום שיש בו ב"ד אמר ר' אלעזר לא התקין אלא ביבנה בלבד אמרו לו אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו ב"ד ועוד זאת היתה ירושלים יתרה על יבנה שכל עיר שהיא רואה ושומעת וקרובה ויכולה לבא תוקעין וביבנה לא היו תוקעין אלא בב"ד בלבד ע"כ במשנה. ופירושה לדעת רבינו כך היא שמה שאמרו אבל לא במדינה אינו ר"ל אלא בגבולין אבל ירושלים עצמה הרי היא בכלל מה שאמרו במקדש היו תוקעין וכן פירש רבינו בפירוש המשניות. וזהו מה שאמרו ועוד זאת היתה ירושלים יתרה דקודם חרבן היה היתרון הזה וה"ק ועוד זאת היתה ירושלים יתירה קודם חרבן שהוא קודם התקנה ליבנה אחר חורבן ואחר תקנה וכן פירשו בתוס' ויש בזה שטה אחרת ומדינה כולל אפילו ירושלים עצמה ולפי שאין זה מעלה ומוריד לנו דמאי דהוה הוה לא אאריך בזה:

ט ובזמן שחרב וכו'. מ"ש רבינו שבעינן ב"ד סמוך בא"י וזהו מוסכם כן הוא עיקר ואע"פ שמן ההלכות משמע דה"ה לכל ב"ד קבוע ומובהק אע"פ שאינו סמוך ולכך העידו שהיו תוקעין לפני הרב אלפסי ז"ל בשבת של ר"ה ולא סמכו עליו בדבר זה אפילו תלמידיו אלא דוקא במקום בית דין הסמוך וכן כתב הרמב"ן ז"ל. ומ"ש רבינו ב"ד שקדשו

בזמן

לחם משנה

הראב"ד בהשגות ופי' הרי"ף ז"ל. ויש פירוש אחר בהפך והוא שהוזכר בדברי הרי"ף ואית דאמרי אפכא והוא פירוש התוספות הוזכרה שם בתוספות גרסא אחרת ומלאתיה בגמרא כתיבת יד תנ"ה מתעסקין בהן עד שילמדו אפילו בשבת ואין מעכבין את התינוקות מלתקוע ביו"ט הא בשבת מעכבין הא אמרת רישא אפילו בשבת אין מעכבין ל"ק כאן בקטן שהגיע לחינוך כאן בקטן שלא הגיע לחינוך. והרב המגיד נראה שסובר כדברי רבינו דהוא מפרש כאית דאמרי בהרי"ף ז"ל דטפי יש להתיר כשלא הגיע לחינוך מהיכא דהגיע ופשוט הוא שכך דעתו של רבינו ז"ל דאי דעתו להחמיר בלא הגיע לחינוך טפי השונתו לומר דהיכא דלא הגיעו אין מעכבין בשבת אבל אין מתעסקין אבל היכא דהגיעו לחינוך יש בו קולא יותר דאפילו להתעסק עמהם בשבת מותר ולזה כתב התינוקות שלא הגיעו לחינוך אין מעכבין אבל הגיעו אפילו מתעסקין בשבת אבל ביו"ט אפילו שלא הגיעו לחינוך מותר להתעסק וז"א ומותר לגדול להתעסק וכו' כלומר דאפילו לא הגיע לחינוך מתעסק עמהם מפני שלא אמרו בברייתא אלא אין מעכבין בשבת כלומר בשבת אין מעכבין אבל ביו"ט אפילו מתעסקין. א"א לפרש כן בדברי רבינו ז"ל דאם כן לא היה לו לומר בין קטן שהגיע לחינוך וכו' דקטן שהגיע לחינוך מאן דכר שמיה פשיטא דאפי' ההתעסקות בשבת מותר בו ובשלמא לפירוש ה"ה הוצרך להזכירו משום דבשבת אין מתעסקין בקטן שהגיע לחינוך ולכך הוצרך לומר דביוס טוב מתעסקין אפילו בו אבל למאי דפריבית מאן דכר שמיה בקטן שהגיע לחינוך דעד השתא בקטן שלא הגיע קא עסיק ובקטן שהגיע לא הוצרך לומר דין זה דפשיטא דאפילו בשבת מתעסקין א"ו דמה שפירש ה"ה עיקר. ועוד דבשלמא השתא הזכיר היתר ההתעסקות בשבת כדכתב ה"ה דפסיק לחלוקה בהרחי וקאמר מותר להתעסק בהן כדי שילמדו והיינו אפילו בשבת וא"כ אמר ביו"ט והוי כאילו אמר וביו"ט והוי חלוקה אחרת דקאמר דביו"ט בכל הקטנים מוהרים. אבל אם נפרש בהפך נמצא היתר ההתעסקות בקטן שהגיע לחינוך בא מן הדיוק ואין לו בחר. אלא שקשה למה שפירש ה"ה דלמה כתב דבלא הגיע לחינוך מותר ביו"ט אפילו בשבת מותר נמי להתעסק לזה תירץ הוא ז"ל דלא נקט ביו"ט אלא משום קטן שהגיע לחינוך. וקשה טובא דכמאן גרים רבינו ז"ל בגמרא אי גרים כגירסתנו קשה טובא דלגרסתנו אין מעכבין בשבת בכל הקטנים ורבינו כתב דמעכבין בקטן שהגיע לחינוך שכן כתב התינוקות שלא הגיעו וכו' אין מעכבין משמע הא הגיעו מעכבין וכן כתב ה"ה בדברי רבינו ועוד דמותר להתעסק ביו"ט לא הוזכר לגירסא זאת דלא אמרו אלא אין מעכבין בשבת ואין ל"ל ביו"ט אבל להתעסק ביו"ט לא הוזכר כלל היתר בגמרא. ואי הוא גרים כגירסא שנזכרה בדברי התוספות מ"מ קשה דמאין מצא היתר לקטן שהגיע לחינוך ביו"ט דשם לא אמרו אלא אין מעכבין את התינוקות מלתקוע ביו"ט אע"ג שיש לדחות ולומר דמאי דנקט אין מעכבין הוא לומר דבשבת לא מבעיא דאין מתעסקין אלא אפילו עכובא מעכבין מ"מ לא ידענא מנא ליה הא לרבינו דאמאי לא קאמר דברייתא בדיוקא נקט אין מעכבין לומר ביו"ט אבל אין מתעסקין. ונראה לתרץ דודאי דהוא גרס כגירסת התוס' ומ"מ יצא לו לרבינו היתר זה דסובר רבינו דפשטא דמתניתין ביו"ט איירי ובכל גוונא איירי בין בקטן שהגיע ובין בקטן שלא הגיע וכי תירצו בגמרא כאן בקטן וכו' לא תירצו אלא לברייתא משום דכבר שנה ההתעסקות כל שכן חילוקא בתרא אבל מתני' זו אף זו קתני וכיון דמתניתין בסתמא איירי א"כ אפילו בקטן שהגיע מותר ההתעסקות ביו"ט אבל מדברי התוס' דריש ערכין (דף ב') משמע דתירוצא דקאמר כאן בקטן כו' אמתניתין נמי קאי ומ"מ דעת רבינו כך כמ"ש:

ח כשגזרו שלא לתקוע בשבת וכו'. לפירוש רבינו קשה קצת דמקדש משמע מקדש דוקא ולדידיה הוי אפילו כל ירושלים. אבל לשון המשנה (דף כ"ט:) דועוד זאת היתה ירושלים יתירה לשון היתה הוא מרווח יותר לפירושו דר"ל ירושלים מקודם כשהיתה בבניינה שהיו תוקעין בה היה לה מעלה גדולה ממה שיש ליבנה עתה אחר התקנה וביאר שכל עוד וכו'. ורש"י ז"ל בפירוש המשנה פי' אבל לא במדינה לא בירושלים ולא בגבולין ע"כ. וזה שלא כדברי רבינו ז"ל. וא"כ פירש ועוד זאת היתה ירושלים בעודה בבניינה יתירה בתקיעת שבת על יבנה עד כאן. וזהו כפירוש רבינו ז"ל דלפירוש שאר המפרשים בעודה בבניינה היתה ירושלים ככל המדינות ולכך לדברי רש"י ז"ל שהם סותרים זה לזה צ"ע:

עוד זאת ראיתי ונתון אל לבי על כל הכתוב לעיל על הלכות שופר:

ט ואין תוקעין בשבת אלא בבית דין שקדשו את החדש וכו'. אע"ג דרש"י ז"ל כתב בגמרא (דף ל') דהיינו כר' אלעזר דאמר במשנה לא התקין ר"י ב"ז אלא ביבנה בלבד רבינו אינו סובר כן דודאי לא פסק כר' אלעזר דאין ראוי לפסוק כמוהו במקום ת"ק ובהדיא כתב בפירוש המשנה דאין הלכה כמותו אלא סובר דת"ק אית ליה דבעינן בית דין שקדשו את החדש וסגי בכל בית דין של שלשה דלקדוש החדש בג' סגי ואם כן תימה על רש"י שכתב סנהדרי גדולה המקדשין את החדש ור' אלעזר היא דסבר דבעינן סנהדרי גדולה ובמה שאמרו בגמרא א"ב בי דינא דאקראי סובר נ"כ דלא כפירוש רש"י ז"ל דלרש"י ז"ל לסברת אמרו לו בעי ב"ד קבוע ולת"ק בבי דינא דאקראי סגי. ורבינו סובר דאדרבא מה שאמר אמרו אחד יבנה ואחד כ"מ שיש בו ב"ד משמע לאוקופי כל ב"ד דאקראי וכן פירש הוא ז"ל בפירוש המשנה ולת"ק בעינן ב"ד קבוע והוא פסק כת"ק:

בזמן

מגדל עוז

שטעמיק לשונו מן הירושלמי לאשמועינן מילתא אגב אורחיה שלא כאה"ו ר"ה ודברי פי' חכם הן. ור"מ ז"ל הלך בדרך רבותיו נוחי נפש ועל דרך הבבלי שלא חילק זה החילוק וכבר כתבתי כמה פעמים טעם סמיכתו על הבבלי בהיותו חולק על הירושלמי: כשגזרו שלא לתקוע עד סוף הפרק. פרק י"ט של ר"ה (דף ל"ד): כתב הראב"ד ז"ל השפוכין שספך זה המחבר וכו' תוקעין כל הסמוך לה עכ"ל: **ואני אומר לו חשם רבינו הראב"ד ז"ל לדעת דעת ר"מ ז"ל ורבותיו לפירוש מקדש ומדינה אבל** פי' בפירוש המשנה לא יקראנו מבלבל ולא יחשדנו טועה או שוכח באותה משנה ראשונה דפרק יו"ט של ר"ה וז"ל שם. כבר ביארנו כמה פעמים שהמקדש נקרא כל עיר ירושלים והמדינה נקראת כל שאר עיירות שבגבולין עכ"ל. ובזה יתוקן כמה וכמה קושיות שהקשו רבותינו בעלי התוס' וגדולים ז"ל על משנה זאת לפי פירש"י שפירש המשנה כפשוטה על דרך זה שהבין הראב"ד ז"ל **אבל פי' ר"מ ז"ל** מדברי הקבלה נאמר וכן כתב הר"ס מקוצי ז"ל:

את העם ומודיעין אותן: י בזמן הזה שאנו עושין שני ימים בגלות כדרך שתוקעין בראשון תוקעין בשני. ואם חל יום ראשון להיות בשבת ולא היה במקום בית דין הראויין לתקוע תוקעין בשני בלבד:

פרק שלישי

א כמה [א]תקיעות חייב אדם לשמוע בראש השנה. תשע תקיעות. לפי שנאמר תרועה ביובל ובראש השנה שלש פעמים וכל תרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה. ומפי השמועה למדו שכל תרועות של חדש השביעי אחד הן. בין בראש השנה בין ביום הכפורים של יובל תשע תקיעות תוקעין בכל אחד משניהן. תקיעה ותרועה ותקיעה, תקיעה ותרועה ותקיעה, תקיעה ותרועה ותקיעה: ב תרועה זו האמורה בתורה נסתפק לנו בה ספק לפי אורך השנים ורוב הגלות ואין אנו יודעין היאך היא. אם היא היללה שמייללין הנשים בניהן בעת שמייבבין. או האנחה כדרך שיאנח האדם פעם אחר פעם כשידאג לבו מדבר גדול. או שניהם כאחד האנחה והיללה שדרכה לבא אחריה הן הנקראין תרועה. שכך דרך הדואג מתאנח תחלה ואחר כך מילל. לכך אנו עושין הכל: ג היללה היא שאנו קוראין תרועה. והאנחה זו אחר זו היא שאנו קוראין אותה שלשה שברים. נמצא סדר התקיעות כך הוא. מברך ותוקע תקיעה ואחריה שלשה שברים [א] ואחריה תרועה ואחריה תקיעה. וחוזר כסדר זה שלש פעמים. ותוקע תקיעה ואחריה שלשה שברים ואחריה תקיעה וחוזר כסדר זה שלש פעמים. ותוקע תקיעה ואחריה תרועה ואחריה תקיעה וחוזר כסדר הזה שלש פעמים. נמצא מנין התקיעות שלשים כדי להסתלק מן הספק: ד *שיעור [ב]תרועה כשתי [ג] תקיעות. שיעור שלשה

א טור סי' תק"צ סמ"ג שם: ב טור וסמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*שיעור תרועה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל כל זה שיבוש המעתיק הוא אלא שיעור תקיעה כג' תרועות שיעור תרועה כג' שברים. ודע שאין מחלוקת בין התנאים אלא בענין התרועה מה היא וכמה שיעורה כי התנא האחד אומר כי התרועה היא טרימוט ושיעורה ג' טרימוטות פירוש קולות קצרים ביותר והוא שיעור קטן והתנא האחר אומר כי התרועה היא שלשה שברים והוא שיעור גדול אבל שיעור התקיעה אחד הוא לשניהם כט' טרמוטות או כג' שברים הכל שיעור אחד ומי שאומר שברים הוא שאומר שיעור תקיעה כתרועה ומי שאומר טרמוטות הוא שאומר שיעור תקיעה כג' תרועות, עכ"ל:

מגיד משנה

י בזמן הזה וכו'. אלו דברים פשוטים הם. ומה שכתב רבינו חל יום ראשון להיות בשבת ולא כתב יום שני לפי שא"א להיות יום ראשון בערב שבת כדי שלא יבא יוה"כ באחד בשבת:

פ"ג א כמה תקיעות חייב אדם לתקוע וכו'. ברייתא פ' יו"ט של ר"ה (דף ל"ג ל"ד) מנין שפשוטה וכו' ומנין שפשוטה לאחריה וכו' ומנין שהן שלש של שלש שלש ת"ל והעברת שופר תרועה זכרון תרועה יום תרועה ומנין ליתן את האמור של זה בזה פי' של יובל בר"ה ושל ר"ה ביובל ת"ל שביעי שביעי לגזרה שוה הא כיצד שלש שהן תשע ע"כ: תשע תקיעות וכו'. כבר נזכר זה בסמוך:

ב תרועה זו האמורה וכו'. בגמ' (דף ל"ד) ובהלכות אתקין רבי אבהו בקסרי תקיעה ושלשה שברים תרועה ותקיעה ושאלו מה נפשך אי ילולי הוא תרועה נעביד שלשה שברים לא נעביד אי גנוחי הוא שלשה שברים נעביד תרועה לא נעביד. ותירצו ר' אבהו ספוקי מספקא ליה אי גנוחי הוא אי ילולי הוא. מתקיף לה רב עוירא ודלמא גנוחי הוא ואתיא תרועה ומפסקא בין שברים לתקיעה ותירצו הדר עביד בבא אחריתא תש"ת והקשה רבינא ודלמא ילולי הוא ואתיא שברים ומפסקא בין תקיעה לתרועה ותירצו הדר עביד תר"ת. והקשו א"כ דעביד תש"ת ותר"ת דר' אבהו דאתקין תשר"ת למה לי ותירצו דילמא גנוחי וילולי והקשו אי הכי ליעבד נמי תרש"ת ותירצו סתמא דמילתא גנוחי מגנח איניש והדר מייליל ע"כ בגמרא ובהלכות. וכתבתי סוגיא זו לפי שיש ללמוד ממנה שאע"פ שאם שמע תשע תקיעות בתשע שעות יצא כמו שיתבאר בסמוך דוקא בשלא הפסיק ביניהן בקול שופר שאינו מן הראוי באותה בבא כלומר שאם היה שומע בבבא תקיעה שברים תקיעה ואחריה שברים ובין שברים לתקיעה של אחריה שמע תרועה לא יצא וכן הדין בכל הבבות לפי שאע"פ שאין הפסקה פוסלת בהפסקה בקול שופר שאינו ראוי פוסל ולזה נתכוין רבינו ז"ל למטה שכתב והוא שומע כל בבא מהן על הסדר. וכן כתב הרמב"ן ז"ל ועיקר. וממ"ש ונמצא מנין התקיעות שלשים נראה שהוא סובר שבסימן תשר"ת יכול להפסיק בין השברים לתרועה רוצה לומר שאין חייב לעשותן בנשימה אחת אלא יכול להפסיק ביניהם אבל ודאי השברים בנשימה אחת חייב לעשותן שהרי תרועה אחת הן שלשתן ולא הוצרך רבינו ז"ל לבאר זה כיון שביאר שהן תרועה אחת. וכן דעת הרבה מן המפרשים ז"ל. אבל הרמב"ן ז"ל כתב דשברים ותרועה דתשר"ת כולן תרועה אחת הן דלמא גנוחי וילולי הוא תרועה הלכך אע"פ שמשונין בקולן אין לו להפסיק ביניהן ויש לחוש לדבריו. ודע שאם רצה להרבות בשברים ולעשותן ארבעה או חמשה רשאי הוא והוא שלא יפסיק ביניהם. וזה ברור:

ד שיעור תרועה כשתי תקיעות וכו'. משנה שם (דף ל"ג:) שיעור תקיעה כשלש תרועות שיעור תרועה כשלש יבבות ובגמ' הקשו והא תניא שיעור תקיעה כתרועה ותירץ אביי תנא דידי קא חשיב תקיעות דכלהו בבי ותרועות דכלהו בבי תנא ברא קא חשיב חד בבא ולא פליגי. עוד הקשו על סוף המשנה מדתניא שיעור תרועה כשלשה שברים ותירץ אביי

כסף משנה

י בזמן הזה שאנו וכו'. קשיא לי שנראה מלשון רבינו שאפילו עתה שאין אנו מקדשין ע"פ הראייה תוקעין בב"ד קבוע שאמר ולא היה במקום ב"ד הראויים לתקוע משמע שאפשר להמצא עתה ב"ד הראויים לתקוע. ולמעלה פסק שאין תוקעין אלא בב"ד שקדשו את החדש. וי"ל שהטעם שאמרו שאין תוקעין אלא בב"ד שקדשו את החדש הוא לפי שאם היינו מתירין לתקוע בכל ב"ד אע"פ שלא קדשו את החדש באותו ב"ד היו באים לתקוע אף בב"ד של עיר אחרת שלא קדשו החדש באותה העיר והם לא ידעו אם היום קדש או למחר ואותו היום אינו ר"ה ותוקעין בשבת דלאו יו"ט וא"כ עכשיו שהכל עושין ע"פ החשבון ועושין שני ימים הרי הדבר אצלנו ודאי וליכא למיחש להכי דב"ד שקדשו את החדש ולפיכך כל ב"ד קבוע וסמוך תוקעין והרי הוא כב"ד שקדשו את החדש: ומ"ש כדרך שתוקעין בראשון תוקעין בשני וכו'. שלא תאמר הואיל ובקיאינן בקביעא דירחא יום ראשון עיקר ואין צריך לתקוע בשני או אם ת"ל שצריך ה"מ בשתקעו בראשון שהוא העיקר אבל אחר שלא תקעו בראשון מה מועיל תקיעת השני קמ"ל תוקעין בשני בלבד. ויותר נכון לומר שרבינו כתב הדין לזמן שהיו מקדשין ע"פ הראייה כמו שכתב דיני טומאה וטהרה ודיני הקרבנות אע"פ שאין נוהגין עכשיו וזה עיקר:

לחם משנה

י בזמן הזה וכו'. כתב ה"ה ולא כתב יום שני כלומר היה לו לכתוב אחד מימי ר"ה ולמה פרט יום ראשון דוקא:

פ"ג ב תרועה זו האמורה בתורה נסתפק לנו בה ספק וכו' לכך אנו עושין הכל וכו'. כתב ה"ה ולזה נתכוון רבינו שכתב למטה והוא וכו'. קשה דאיך כתב זה בכוונת רבינו דלכאורה א"א ליישב כן בדבריו דהם כתב לא שישמע תרועה ואחריה שתי תקיעות או שתי תקיעות ואחריהן תרועה ע"כ. דמשמע דכוונתו דכששומע תר"ת לא שישמע התרועה ואח"כ שתי תקיעות או אפכא אלא הכל על הסדר. ובתר"ת קא עסיק רבינו ואם כמו שפירש בו ה"ה שהכוונה לומר שכששומע תר"ת לא ישמע בין תקיעה והתרועה תקיעה אחרת אע"פ שאחר כך שומע התרועה. ונדחוק ונפרש מ"ש או שתי תקיעות ואחריהן תרועה כלומר אע"פ שאח"כ ישמע תקיעה אחרת, וכן מ"ש לא שישמע תרועה ואחריה שתי תקיעות רוצה לשמוע תרועה ותקיעה ושמע התרועה של תר"ת ואח"כ שתי תקיעות קשה דמאי איכפת לן אם שמע שתי תקיעות אחר התרועה כיון ששומע התקיעה אחרונה לבסוף נימא שהתקיעה השנייה מהשתי תקיעות שמשמע ראשונה הוא שעולה והוי הכל על הסדר. וי"ל דכיון דכוונתו לצאת בתקיעה הראשונה שמשמע אינו עולה לו השנייה כלל דתקיעת שופר צריך כוונה א"כ אפשר דמשמע ליה הכי מיתורא דלשון רבינו שאחר שכתב על סדרה למה כתב אח"כ לא שישמע וכו' אלא שבתחלה אמר דין אחד ואח"כ דין אחר וגם זה דוחק. והיותר נכון שרצה ה"ה לכלול כך בלשון רבינו אע"פ שאינו מבואר בדבריו יפה. וע"ק בדברי ה"ה למה לא הביא ראיה מן הגמרא שאמרו שם בסוף ר"ה (דף ל"ד:) בברייתא וכשהוא שומען שומען על הסדר. וע"ק לקמן שהביא ראיה מן הירושלמי למה לא הביא ראיה מגמרא דידן מסברייתא. וי"ל דאי מהברייתא ה"א לכתחלה לא אבל בדיעבד יצא לכן הביא מהירושלמי דקאמר על מימרא דר' יוחנן דאמר יצא והוא שמען על הסדר אבל אם לא שמען על הסדר משמע דלא יצא וכונת ה"ה כאן להביא ראיה דלא יצא ולכך הביא ראיה (מהירושלמי) מדברי רבינו ולא מן הגמרא והוא נכון:

ד שיעור תרועה כשתי תקיעות. כתב ה"ה ורבינו לא הזכיר שיעור כו'. מהא דכתב ה"ה נראה לו שרבינו מפרש כפי' בעל העטור שכתב בעל הטורים דתנא דידן ותנא ברא לא פליגי בענין השיעור דכ"ע סברי דשיעורא חדא הוא אלא דמ"ד שיעור תרועה כג' יבבות ר"ל שצריך לעשות התרועה כעין ג' יבבות במשיכת שהם

הגהות מיימוניות

בע"א ע"ש וכן בתוס', ע"כ: [א] אומר ר"ת שצריך **לעשות השלשה שברים בנשימה אחת** דבמקום תרועה קיימי אבל ג' שברים ותרועה דקשר"ק לא מסתבר דגנוחי וילולי לא עבדי אינשי בנשימה אחת. וראבי"ה הוסיף לאמץ דבריו ע"ש בספרו, ע"כ: [ג] כן איתא בברייתא ופריך מינה אמתני' דאמר שיעור תרועה כג' יבבות אמר אביי בהא ודאי פליגי דכתיב יום תרועה ומתרגמינן יום יבבא וכתיב באם סיסרא ותיבב מ"ס גנוחי גנח ומ"ס ילולי יליל ופר"ח ג' יבבות הן ג' כחות של כל שהו שהן רצופין וכן פר"ש וריב"א, וריב"ב פי' דיבבא הן ג' כחות של כל שהוא שהן לג' יבבות ט' כחות ובעל ס"ה רואה דבריהם. וצריך ליזהר שלא יאריך בשברים יותר מדאי שלא יהא נראה **כתקיעה למר כדאית ליה ולמר כדא"ל וצריך לעשות התקיעה בשיעור היבבות של אותו** סדר

מגדל עוז

פ"ג כמה תקיעות חייב אדם לשמוע עד כדי להסתלק מן הספק. פרק י"ט של ר"ה (דף ל"ג:): שיעור תרועה כשתי תקיעות שיעור שלשה שברים כתרועה: כתב הראב"ד ז"ל כל זה שיבוש המעתיק היה וכו' תקיעה כשלש תרועות עכ"ל: ואני אומר הראב"ד ז"ל עומד בשיטת ריב"ם והעומדים בשיטתו מרבותינו בעלי התוספות ז"ל שפירשו כי כל יבבא שלשה טוטין הן והשלש יבבות הן כשיעור התקיעה שהן ט' טוטין וע"פ הירושלמי שאני עתיד לכתוב בעז"ה ומתני' תני שיעור תקיעה כג' תרועות ר"ל אחת מג' תרועות דהיינו ט' טוטין כדקתני סיפא שיעור תרועה כג' יבבות וכל יבבא ג' טוטין שנמצא שיעור התקיעה והתרועה ט' טוטין כל אחת ואחת מהן וכן הסכימו רבים. אמנם רש"י פי' ג' יבבות ג' כחות בעלמא כל שהן ופירשו המפרשים ז"ל לדעתו על פי הירושלמי שכל כח הוא טוט אחד שהוא יבבא אחת ולפי זה נמצא שיעור דתרועה ג' טוטין כדקתני סיפא שיעור תרועה כג' יבבות

אביי בהא ודאי פליגי דכתיב יום תרועה יהיה לכם מר סבר ילולי הוא ומר סבר גנוחי הוא ע"כ בגמרא. וזהו פי' רבינו ושאר המפרשים ז"ל דשתי תקיעות כתרועה ותנא דידן סבר תקיעות דכולהו בני ר"ל שש תקיעות של שלש בבות מהם שלש לפני התרועות ושלש לאחר התרועות ושיעורן כשלש תרועות ותנא ברא לא קא חשיב אלא תקיעות בבא אחת שהם שתים ושיעורן כתרועה אחת לדברי הכל. ובשיעור תרועה פליגי דתנא דידן סבר שהוא ילולי שהוא קולות קטנים והתרועה היא שלש יבבות שלשה קולות קטנים ונקראים בירושלמי טרימוטא ותנא ברא סבר שהוא גנוחי ונקראים שברים והשבר הוא קול גדול. ורבינו לא הזכיר שיעור לפי שכבר ביאר שנסתפק לנו אם היא התרועה אבל כתב ששיעור השברים הם כתרועה וכן הוא ששיעור היבבות והשבר אחד שהשברים הם שלש והיבבות תשע וכן כתבו ז"ל ולא נתבאר זה בדברי רבינו יפה. ובהשגות יש שטה אחרת שהם מפרשים תקיעות דכולהו בני התקיעות שלפני התרועות ונמצא שיעור תקיעה אחת כתרועה דכיון דאמר אביי בהא ודאי פליגי מתילא לא צריכין לסיועא אהדדי אלא דכ"ע שיעור *תקיעה אחת כשלשה שברים לפי שהם מפרשים דתנא דידן לא חשיב אלא תקיעה ולפי שהוא סובר שהתרועה שלש יבבות קטנות לפיכך אמר שהתקיעה היא כשלש מאלו שהן תשע יבבות. ותנא ברא סובר שהתרועה היא שלשה שברים גדולים כט' יבבות ולפיכך אמר שהתקיעה היא כתרועה ונמצא שהם שוין בשיעור התקיעה ובשיעור התרועה הוא שנחלקו. ולדעת זה הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל ששיעור התקיעה כתרועה אחת והיא או שלשה שברים או תשעה טרימוטות שהכל בשיעור אחד וכן עיקר. ויש מי שהחמיר בתקיעה של תשר"ת שצריך להאריך בה כשיעור שלשה שברים ותרועה שהם שמונה עשר טרימוטות ואין זה עיקר אלא שיעור כל התקיעות אחד וכל אחת היא כתשעה טרימוטות: הרי שתקע והריע וכו'. משנה שם תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת. ופירוש רבינו בה ברור ונכון וכן הסכימו הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל:

ה שמע תקיעה אחת בשעה וכו'. מימרא שם (דף ל"ד) א"ר יוחנן שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא. ומ"ש רבינו והוא שישמע כל בבא מהם על הסדר, פשוט הוא ומבואר בירושלמי והוא ששמעו על הסדר וכבר הארכתי למעלה לבאר זה:

ו שמע תשע וכו'. ברייתא שם (דף ל"ד:) גבי הא דר' יוחנן דלעיל תנ"ה שמע ט' תקיעות בתשע שעות ביום יצא מתשעה בני אדם כאחד לא יצא תקיעה מזה ותרועה מזה יצא ואפילו בסירוגין ואפילו כל היום כלו:

*נ"א תרועה.

שלשה שברים כתרועה. הרי שתקע והריע ותקע תקיעה ארוכה ומשך בה כשתים בראשונה. אין אומרין תחשב כשתי תקיעות ויריע אחריה ויחזור ויתקע. אלא אפילו משך בה כל היום אינה אלא תקיעה אחת וחוזר ותוקע ומריע ותוקע שלש פעמים: **ה** [א]שמע תקיעה אחת בשעה אחת ושניה בשעה שניה אפילו שהה כל היום כולו הרי אלו מצטרפין [ג] ויצא ידי חובתו. והוא שישמע כל בבא מהן על סדרה. לא שישמע תרועה ואחריה שתי תקיעות או שתי תקיעות ואחריהן תרועה וכיוצא בזה: **ו** שמע תשע תקיעות מתשעה בני אדם כאחד [ד] לא יצא אפילו ידי אחת. תקיעה מזה ותרועה מזה ותקיעה משלישי

א טור סי' תקצ סמ"ג עשין מב:

חייבים

פ"ג ג הרי שתקע וכו' וחוזר ותוקע ומריע ותוקע ג"פ. לאו למימרא שיהיה הסימן ג"פ דהא מיירי שתקע והריע ותקע אלא ג"פ חוזר לתקיעה ותרועה ותקיעה וזה לאפוקי מהירושלמי דאמר אפילו אחת אין בידו. רש"י גורס כתוספתא שמע ט' תקיעות יצא ורבינו גרס לא יצא וכן גירסת הספרים ואין למחוק הספרים מפני התוספתא:

קנים

לחם משנה

שהם ט' כחות שכל יבבא יש ג' כחות אבל מ"ד כשלשה שברים הוא בקולות מופסקים שאין כאן בכל שבר שלשה כחות כמו בכל יבבא נמצא השברים הם ג' והג' יבבות הם ט' כלומר הם תשעה כחות אבל שיעורן שוה וז"ש ה"ה שהשברים הם ג' והיבבות הם תשע. ומה שכתב הרב המגיד בשיעור תרועה פליגי ר"ל באיזה אופן יעשה אותה. וכן נראה שפירשה הרב"י ז"ל בא"ח. וקשה לי טובא על פירוש זה, חדא דה"ה כתב דהג' יבבות נקראים טרימוטין והוא כתב למטה דג' שברים הוי ט' טרימוטין א"כ איך נאמר לשיעור ג' יבבות שהם ג' טרימוטין הוי כשיעור ג' שברים. ועוד קשה מהו זה שאמר ורבינו לא הזכיר שיעור אם כוונתו לומר באיזה אופן יעשה הרי כבר ביאר לעיל שיעשה הכל מספק וכ"ת היינו מה שתירץ ה"ה מ"מ לאו אורחיה לומר לא ביאר כן מפני שכבר ביארו הי"ל ורבינו כבר ביארו. וע"ק מלת שיעור שלא היה לומר שיעור כיון דהשיעור הוא אחד. וע"ק מ"ש והיבבות ט' דמשמע ט' יבבות דומיא דמאי דקאמר השברים הם שלשה, ועוד דקאמר ששיעור היבבות והשבר אחד. לכך היה נ"ל לפרש דה"ה סובר במאי דקאמר רבינו שיעור ג' שברים כתרועה היינו כל אחד מהם הוא כתרועה (ומאי דקאמר) ר"ל השיעור שיש בג' שברים הוא דכל אחד מהם הוי כתרועה והוא תרועה [של] שלש יבבות וכו' דלזה אנו קוראים תרועה זה שהוא יללה כתנא דידן. ולזה כתב ה"ה שהדין עמו שהיבבות כלומר הג' יבבות והשבר שיעור אחד דלרבינו שבר אחד ושלש יבבות הם שיעור אחד שהשברים הם שלשה והיבבות ט' יבבות כלומר ט' יבבות הם ג' שברים. ומפני שלשון רבינו הוא דחוק במ"ש שיעור שלשה שברים דמשמע כל הג'. לכך קאמר לא נתבאר זה בדברי רבינו יפה. ומ"ש ורבינו לא הזכיר שיעור ה"ק הי"ל שיעור תרועה ג' יבבות לזה תירץ שכוונתו להם שיעור לתרועה של תורה וכיון דתרועה של תורה כתב למעלה שיש לנו בה ספק איך יאמר שיעור תרועה כג' יבבות וכי תימא נתן שיעור למה שאנו קוראים תרועה שהיא יללה יש לומר דרבינו אינו בא אלא ליתן שיעור לתרועה של תורה וכמ"ש שיעור תרועה כשתי תקיעות דהיינו בין שהיא אנחה בין שהיא יללה הוי כשתי תקיעות דכ"ע מודו בהא תנא דידן ותנא ברא. וכי תימא השתא דאמר שלשה שברים כתרועה לא הוי כתרועה של תורה אלא כמו שאנו קוראים אותו תרועה כיון דכפי שלשה שברים הוי כל אחד מהם. וי"ל דמ"מ אינו מפרש התרועה של תורה אלא בא לפרש השברים ואע"פ שיפרש אותם בתרועה שלנו אינו דוחק אבל כשבא לפרש אינו מפרש אלא התרועה של תורה וכל זה הוא דוחק בפירוש דברי רבינו ועדיין צ"ע: הרי שתקע וכו'. מ"ש ה"ה פירוש רבינו בה ברור ונכון משום דיש פירוש אחר שפירש דאין בידו אלא אחת רוצה לומר התקיעה הראשונה קודם התרועה אבל זו אפילו באחת אינו עולה לו. ועיין בטור ובב"י ז"ל:

ו שמע תשע תקיעות וכו'. נראה דרבינו גורס בגמרא (דף ל"ד:) שמע תשע תקיעות מט' בני אדם לא יצא ואע"ג דהקשה רש"י ז"ל דהא אסיקנא לעיל תרי קלי בתרי גברי משתמעי כתב הר"ן דליתא לכך טעמא דהכא משום הכי לא יצא

הגהות מיימוניות

סדר כיצד התקיעה של קשר"ק תהיה כג' שברים וג' יבבות שכולם ספק תרועה אחת הן דדילמא גנוחי גנח וילולי יליל התקיעה של קש"ק כג' שברים שהן תרועה של סדר זה ושל קר"ק כשיעור שלש יבבות ומכל מקום אם האריך בכל התקיעות כבשל קשר"ק לא הפסיד כלום דתנן התוקע בראשונה ומשך בשנייה כשתים אין בידו אלא אחת רק שלא יקצר מן השיעור כדפרישית. ומטעם זה נמי אם עשה ד' שברים או ה' אין בכך כלום כי השברים היתרים נחשוב אותם מן התרועה ותוה ליה תרועה אריכתא מטעמא דפרישית עיין בתוס', ע"כ: [ג] כרבי יוחנן ודלא כרבי אבוה דאמר אם שהה כדי לגמור כולה חוזר ע"ש וכן גר"ח וכן מסקי בירושלמי דברכות, ע"כ: [ד] כן גרסינן בספרים. ורש"י פי' דגרסת הספרים יצא דמסקינן לעיל ב' קלי מב' גברי משתמע אמנם ר"י קיים גירסת הספרים ופסק כרבינו המחבר וטעמא דאין שומע אותם כסדר פשוטה לפניה

מגדל עוז

בבות ומתוך כך נמצא שיעור התקיעה ט' טוטין כדקתני ברישא שיעור תקיעה כג' תרועות כמו שפירש ריב"ם ז"ל והא אסיקנא בגמרא דהאי משנה פרק יו"ט של ר"ס דתנא ברא ותנא דמתני' נמי לא פליגי דהיינו בשיעור תקיעה ברישא ואסיקנא נמי אסיפא בשיעור תרועה ודאי פליגי וממילא דרש"י וריב"ם ז"ל פליגי וכלשון הירושלמי דגרסינן איזו היא תרועה ר' חנניא ור' מונא חד אמר כהדין טרימוטא וחד אמר תלת רקיקין ע"כ, ואמר ז"ל כי רש"י גורס דקיקין כדל"ת וריב"ם ז"ל גורס רקיקין כרי"ש והראב"ד ז"ל נמשך בשיטת ריב"ם ז"ל כמו שכתבתי ואחרי אשר בררתי דעת הראב"ד ז"ל צריך אני לברר דעת ר"מ ז"ל. ודע כי אני נסייתי להבין דעתו ונחליתי ימים לפי שקבלתי שטת הלכה על דרך זה ובראותי לשון ר"מ ז"ל לא מצאתי ידי ורגלי מפני שהיה קשה עלי חדא שהיה מהפך לשון המשנה מה שאין דרכו ועוד פתח לפרושי שיעור תרועה ותלאם בשתי תקיעות ואנחנו לא ידענו שיעור התקיעה מדבריו לא בתחלה ולא בסוף, ועוד כתב לשון שברים כתנא דברייתא והניח לשון יבבות דתנא דמתניתין וכבר כתבתי פ"ב לגבי אנדרוגינוס דקיי"ל בפרק הערל כשמואל דאמר ליתא לברייתא מקמי מתניתין היכא דמתעקרא מתני' כי הכא דאסיקנא דאסיפא ודאי פליגי ועוד דהא פ"ק גמרא מתני' דהעושה סוכתו כמין צריף אמר ליה אביי לרב יוסף וכי שבקת מתניתין ועבדת כברייתא. עוד היאך כתב דשיעור תרועה כשתי תקיעות מנא ליה והוא דאמר כמאן דאי כתנא דמתני' הא אמר שיעור תקיעה כג' תרועות ואי כתנא דברייתא הא אמר שיעור תקיעה כתרועה וכ"ש שלא אמר כחד דירושלמי. ועוד כשתדקדק דבריו ז"ל יעלה בידך שיעור התקיעה כהאי תרועה שהוא כשיעור שבר והאי והוא פירש בפי' זאת המשנה שיעור תקיעה כדי ג' תנועות ר"ל כי שיעור כל התקיעות הוא כשיעור כל התרועות והם שלשה עכ"ל. וא"כ אתמהה אטו תקיעה לתלאין קתני שיעורה וממאן שמע לה ועוד כי כשזכיתי לבא בארץ הקדושה מצאתי תרועתה בקבלת אבותם כקול המתרעם ואין טוט בהם ושאלתי לכמה גדולים ולא פירשו לי דבר עד ככסף בקשתיה וכמטמונים חפשתיה ומצאתי לר"י בן גיאת ז"ל שפירשה בהלכות ר"ה מתשובת רבינו שרירא ורבינו האי גאון ז"ל שכל דבריהם קבלה וז"ל ואין תרועה אלא שיש תקיעה לפניה ולאחריה הא כיצד שיעור תקיעה כתרועה שעור תרועה כשלשה שברים בירושלמי איזו היא תרועה ר' חנניא ור' מונא חד אמר כהדין טרימוטא פי' קול המתרעם וחד אמר תלת רקיקין והיינו שברים שהן כבדים ילולי יליל לשון רעיםה וגנוחי גנח לשון שבירה כאדם המתאנח וגונח מלב ואתקין רבי אבהו בקסרין תקיעה ג' שברים תרועה ותקיעה מספקא ליה כו' כלשון הגמרא עד ברישא מגנח והדר מייליל והכין אמר רב שרירא ורבינו האי ז"ל דהא תקנתא דר' אבהו לאו מדידיה תקין לה אלא עיקר הדבר כך היה מימות נביאים הראשונים. ומיהו לשון תרועה משמע גנוחי ומשמע ילולי פירוש דתרועה שברים קלילי נינהו כגון ילולי ושברים יקירי נמי דהיינו גנוחי תרועה מיקרו הילכך נמצאו שברים ותרועה אחד ושמא בעלמא נקראים שניהם משום דזה וזה תרועה נקרא וכן היה מנהג בימות הקדמונים בכל ישראל מהם עושין תרועות יבבות קלות ומהן תרועות יבבות כבדות שהן שברים ואלו ואלו יוצאין ידי חובתן כי שברים כבדים תרועה הן ויבבות קלות תרועה הן והיה הדבר נראה כחלוקה ואע"פ שאינה חלוקה והכי התנאין הללו שונין שיעור תרועה שלש יבבות והללו שונין שיעור תרועה שלשה שברים אלו לפי מנהגן ואלו לפי מנהגן וקאמר אביי בהאי פליגי ולאו פלוגתא היא אלא מר כי אתריה ומר כי אתריה וכשבא רבי אבהו ראה לתקן תקנה שיהיו בה כל ישראל מעשה אחד ולא יראה ביניהן דבר שהדיוטות רואין אותו כחלוקה ושם את הראשונה כהללו וכהללו שניהן כי עשה את התרועה שברים ויבבות ולעולם כולם תרועה אחת היא שהרי היא אחת מג' של שלש שלש ואע"פ שאמר תשר"ת שמא בעלמא אחד כגון זה המנהג ואחד כגון זה המנהג כדי שלא יהא קפיד לא מאלו ולא מאלו וחוזר ותוקע בבא שנייה תש"ת כאלו ותר"ת כאלו וליכא ספיקא וספק זה שאומר הכי פירושים זה שתיקן דבר זה מן הספק שנסתפק בתרועה כי לא מחמת ספק נתקנה התקנה נמצאת תקנת רבי אבהו לכנופי מנהג עכ"ל. ובזה נתרצו כל הקושיות וכן פירש ר"מ בפי' המשניות והוא דרך נכון מאד וגם על דרך האמת יש בו סוד נסתר מוכתר בנימוסי: **הרי** שתקע והריע עד שלש פעמים. פרק י"ט של ר"ה (דף ל"ג ל"ד): **שמע** תקיעה אחת עד וכיוצא בזה. סוף פ' יו"ט שם (דף ל"ד) ופסק אין בערכין: **שמע** ט' תקיעות עד **מיבין** לשמוע. סוף מסכת ר"ה:

משלישי בזה אחר זה יצא ואפילו בסירוגין ואפילו כל היום כולו. ואינו יוצא ידי חובתו עד שישמע כל התשע תקיעות שכולן מצוה אחת הן לפיכך מעכבות זו את זו: **ז** אהצבור חייבין לשמוע התקיעות על סדר הברכות. כיצד אומר שליח צבור אבות וגבורות וקדושת השם ומלכיות ותוקע שלש. ואומר זכרונות ותוקע שלש. ואומר שופרות ותוקע שלש. ואומר עבודה והודייה וברכת כהנים: **ח** בשלש ברכות אמצעיות אלו של ראש השנה ויום הכפורים של יובל שהן מלכיות וזכרונות ושופרות מעכבות זו את זו גוצריך לומר בכל ברכה מהן עשרה פסוקים מעין הברכה. שלשה פסוקים מן התורה. ושלשה מספר תהלים. ושלשה מן הנביאים. ואחד מן התורה משלים בו. ואם השלים בנביא יצא. ואם אמר פסוק אחד מן התורה ואחד מן הכתובים ואחד מן הנביאים יצא. ואפילו אמר ובתורתך ה' אלהינו כתוב לאמר ואמר פסוק של תורה והפסיק שוב [ס] אינו צריך [ו] כלום: **ט** אין מזכירין זכרונות מלכיות ושופרות של פורענות. זכרונות כגון ויזכור כי בשר המה וכו'. מלכיות כגון בחמה שפוכה אמלוך עליכם. שופרות כגון תקעו שופר בגבעה וכו'. ולא זכרון יחיד אפילו לטובה כגון זכרני ה' ברצון עמך, זכרה לי אלהי לטובה. ופקדונות אינן כזכרונות. כגון פקד פקדתי אתכם. ויש לו להזכיר פורענות של אומות עכו"ם כגון ה' מלך ירגזו עמים. זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים

א טור סי' תקצב כמ"ג שם: ב טור סי' תקצג: ג טור סי' תקצא:

מגיד משנה

ז חייבים לשמוע וכו'. במשנה (דף ל"ב) ואומר אבות וגבורות וקדושת השם וכולל מלכיות עם קדושת היום ותוקע. זכרונות ותוקע. שופרות ותוקע. ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים וזה דעת ר' עקיבא. ובהלכות וקי"ל הלכה כר"ע מחברו: **ח שלש** ברכות וכו'. ברייתא שם (דף ל"ד:) תקיעות וברכות של ר"ה ויוה"כ מעכבות זו את זו פירוש התקיעות מעכבות זו את זו והברכות מעכבות זו את זו. ופירוש יוה"כ של יובל. וכן הוא פ' ראוהו ב"ד (דף כ"ו:) שוה יובל לר"ה לתקיעות ולברכות: **וצריך** לומר וכו'. משנה (דף ל"ב) פרק יו"ט של ר"ה אין פוחתין מעשרה מלכיות מעשרה זכרונות מעשרה שופרות. ר' יוחנן בן נורי אומר אם אמרן של שלשה שלשה יצא ואין מזכירין מלכיות זכרונות ושופרות של פורענות מתחיל בתורה ומשלים בנביא ר' יוסי אומר אם השלים בתורה יצא ואסיקנא דה"ק ר' יוסי אומר משלים בתורה ואם השלים בנביא יצא. ובהלכות וקי"ל כר"י וכן בגמרא תניא א"ר אלעזר בר"י והיקין היו משלימין בתורה. עוד שם ריב"ן אומר אם אמר שלשה מכולן יצא כנגד תורה נביאים וכתובים אמר שמואל הלכה כריב"ן. ובהלכות ואסיקנא בסוף פרקא א"ר חננאל אמר רב כיון שאמר ובתורתך ה' אלהינו כתוב לאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד בין יחיד בין רבים שוב אינו צריך וכן הלכתא ע"כ בהלכות. ומדברי רבינו נראה שהוא מפרש שבפסוק אחד של תורה די. ונראה לי לפי פירושו דרב חננאל סובר שריב"ן שאמר אם אמר שלשה מכולן יצא מכל הברכות קאמר דהיינו מלכיות וזכרונות ושופרות וכי קאמר במשנה שלשה שלשה ה"ק שלשה מן התורה בין כל הברכות או ג' מן הנביאים וג' מן הכתובים ובא ר"ח ופי' דבעינן שיהא אותו הפסוק של תורה. ויש בפירוש הא דר"ח הרבה שטות ומדברי הגאונים ז"ל נראה כפירוש רבינו אבל הרמב"ן ז"ל פירש שהוא כ"ל ובתורתך וכן נ"ל ובדברי קדשך וכן נ"ל וע"י עבדיך הנביאים אלא שאינו צריך להזכיר הפסוקים. ודע שאם רצה להוסיף יותר מי' פסוקים מוסיף וכן כתבו הגאונים ז"ל. עוד כתבו שכתובים באמצע קודם הנביאים כמו שכתב רבינו ז"ל וכן נהגו: **ט ואין** מזכירין וכו'. כבר נזכר זה במשנה והפסוקים שהזכיר רבינו מבוארים בגמ': **ולא** זכרון וכו'. ברייתא כלשון רבינו: **ופקדונות** אינן וכו'. בגמרא פקדונות הרי הן כזכרונות כגון פקד פקדתי אתכם דברי ר' יוסי ר"י אומר פקדונות אינן כזכרונות. ובהלכות אע"ג דקי"ל דר' יוסי ור' יהודה הלכה כר' יוסי הכא נהוג עלמא כר' יהודה: **ויש** לו להזכיר פורענות של אומות עכו"ם וכו'. ברייתא כלשון רבינו ז"ל:

שמע

לחם משנה

יצא לפי שצריך לשמוע על סדר תקיעה ותרועה ותקיעה הא לאו הכי לא יצא דאין כאן פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה. אבל מ"מ קשה לי אם דעת רבינו כן למה לא יצא אף ידי אחת כיון דתרי קלי משתמעי יצא ידי תקיעה אחת לבד ולזה היה נראה לתת טעם אחר לדברי רבינו משום דאית ליה דאע"ג דאסיקנא בגמרא גבי חצוצרות ושופר דמשתמעי בתרי גברי היינו מפני שהן שתי קולות משונים מהחצוצרות ושופר אבל הכא שהכל הוא קול שופר לא משתמעי אע"פ שזה תרועה וזה תקיעה ומש"ה אפילו ידי אחת לא יצא וכי פריך בגמרא לעיל משנים קורין ושנים מתרגמין הוה מצי לשנויי הכי דהתם לא משתמעי מפני שהוא קול שוה אבל חצוצרות ושופר שהם קולות משונים אלא דעדיפא מיניה קא משני דלא דמיא אלא לסיפא אבל לפי הטעם שנתבאר בדברי הר"ן ק"ל מה שכתבתי בדברי רבינו אם הוא סובר הטעם ההוא:

ז אבות וגבורות וקדושת ה' וכו'. בהלכות תפלה ביאר רבינו כוללה עם המלכיות וכאן לא ביאר שאין זה מקומו:

ח וצריך לומר בכל ברכה מהן עשרה פסוקים כו'. כתב ה"ה ומדברי רבינו נראה וכו' נ"ל לפי פירושו דר"ח וכו'. וקשה טובא לפירוש ה"ה דא"כ דר"ח קאי אמלכיות זכרונות ושופרות מאי פריך בגמרא בסוף ר"ה (דף ל"ה) מאי שנא הני אילימא משום דנפישי וכו' והאמר רב חננאל וכו' הא ר"ה לא קאמר אלא בדיעבד דבאחד של תורה די דהא רבי יוחנן בן נורי לא פליג אלא בדיעבד כדקאמר יצא וכדכתב הר"ן ז"ל וכן נראה מדברי רבינו שכתב דלכתחלה בעינן שיאמר העשרה פסוקים ואע"ג דפסק כריב"ן ואם כן לא פריך כלל דאע"ג דבדיעבד יצא מ"מ כיון דלכתחלה בעינן כולהו להכי בעינן שליח צבור יוציאם. ויש לומר דהכי פריך דמאי חיישת דאמרת דמוציא את הבקי משום דילמא יטעה אפילו הבקי הא הוי ספק דדילמא הבקי לא יטעה ואפילו יטעה הא בדיעבד יצא וכיון דהוי ספק בדבר דבדיעבד יצא לא הוה ליה למימר דיוציא את הבקי. ואכתי קשיא איך יפרש ר"ה המשנה (דף ל"ב) דתנן ריב"ן [אומר אם] אמר שלשה שלשה מכולן יצא דלפיכך לא הוה ליה למימר אלא שלשה לבד דחד אמלכיות וחד אזכרונות וחד אשופרות וזו סייעתא להרב הטור שמפרש דברי ר' יוחנן אפילו לכתחלה מדקאמר אנן עבדינן כרבנן ודלא כריב"ן ותפס עליו הרב ב"י וזה ודאי סיוע לדבריו וגם הוא סיוע ללשון דקאמר שוב אינו צריך דאתי כריב"ן וזה הלשון משמע אפילו לכתחלה אבל לדברי רבינו קשה. וי"ל דה"ק אם אמר שלשה פסוקים לכל אחד ואחד כלומר שלשה למלכיות ושלשה לזכרונות ושלשה לשופרות כלומר לכל אחד אחד של תורה ואחד של נביאים ואחד של כתובים או אפילו שאמר שלשה מכלן כלומר אפילו שיאמר בזכרונות ומלכיות ובשופרות שלשה כלומר שלשה של תורה יצא ולפי זה מה שאמר שלשה ומה שאמר שלשה מכולן הוא שתי חלוקות זו אף זו. וא"ת איך יתכן הברייתא דאין פוחתין וכו' דהביאו בגמרא לפשוט הבעיא דר' יוחנן בן נורי. וי"ל דכ"ש דאתי ליה שפיר טפי דהפשיטות לא הוי אלא אי אמרת שלשה מן התורה ושלשה מן הנביאים ושלשה מן הכתובים וכו' שבעה נמי הוי כדי הג' והוה ליה ריב"ן מוסיף אבל לפירוש רב חננאל ודאי דאתי שפיר טפי דשבעה רולה לומר מכלן ממלכיות וזכרונות ושופרות וא"ש דפותח טפי: וצריך לומר בכל ברכה וכו'. למה שהקשיתי לעיל איך יתכן ר"ה המשנה נ"ל פירוש אחר הגון ויפה דהוא גורס המשנה אם אמר שלשה שלשה יצא ולא גרים שלשה שלשה מכלן כדפרישית. וכגירסתנו בגמ' וכן הוא בגירסא שהביא ה"ה והרי"ף והרא"ש ז"ל והכי קאמר ריב"ן אומר אם אמר שלש ברכות דהיינו מלכיות וזכרונות ושופרות ובשלשתם שלשה פסוקים יצא ולה"ק שלשה שלשה דאם יאמר שלשה דוקא הוה משמע אף שלשה פסוקים בחד ברכה לכך קאמר שלשה שלשה ובא ר"ח ואמר דהני שלשה הוי של תורה ובגירסא זו דלא גרים בגמרא מכלן אתי שפיר הבעיא דבעי בגמרא היכי קתני שלשה מן הנביאים וכו' דאם איתא במשנה מכלן פשיטא דאמלכיות וזכרונות ושופרות קאי דהיכן הוזכר במשנה תורה נביאים וכתובים שיפול על זה מלת מכלן, והשתא אתי הפשטות דת"ש כפשטו דפשיט מהברייתא וקאמר ואם אמר שלשה מכלן דכיון דברייתא קאמרה מכולן משמע דקאי אמלכיות וזכרונות ושופרות אבל רש"י שגורס במשנה מכלן ואפילו הכי קא בעי לא מצי למימר דפשיט מדקאמר בברייתא מכלן דעל הא קא בעי לכך הוצרך לדחוק ולומר דפשיט דא"כ ר' יוחנן דקאמר לא יפחות משבעה הוי מוסיף אבל לפירוש רבינו אתי שפיר. והוצרך לומר רבינו דרב חננאל מפרש כן כריב"ן כדי שלא יחלוק עליו ונמצא דאתי דלא כמ"ד ואע"ג דלדדי הברייתא דבעי בגמרא לא משמע דבעי אלא אי בעינן ט' דמלכיות וט' דזכרונות וט' דשופרות או שלשה דמלכיות וג' דזכרונות וג' דשופרות אבל שלשה בין כלן לא משמע הכי אפשר לומר דמאי דקאמר בגמרא או דלמא אחד מן התורה ואחד מן הנביאים ואחד מן הכתובים דהוה להו שלשה הוי בכלהו במלכיות וזכרונות שופרות. אי נמי אע"ג דרב חננאל מפרש פירוש שליםי בדברי ריב"ן אין זה דוחק וכוותיה נקטינן וזה עיקר דאם לדדי הבעיא לא הוי אלא אי תשעה דמלכיות ותשעה דזכרונות ותשעה דשופרות או שלשה בשלשתן אם כן למה הזכיר רבינו שלשה במלכיות אחד מן התורה ואחד מן הנביאים ואחד מן הכתובים וכן בזכרונות וכן בשופרות כיון שלא הוזכרו בגמרא א"ו עיקר הפירוש כן ופסק כרב חננאל. ויש נוסחאות בדברי ה"ה הוספת בלשון וז"ל וכי קאמר במשנה שלשה ה"ק שלשה מן התורה בין כל הברכות או שלשה מן הנביאים או שלשה מן הכתובים ובא רב חננאל וכו' ובשאר הספרים ליתא וכן עיקר. וכבר אפשר ליישב זאת הנוסחא וכוונתו לומר דמתניתין הוה משמע הכי ג' ג' דמשמע בשלש ברכות שלשה ולא ידענו מה הן אותם השלשה והוה משמע בין מתורה בין מנביאים בין מכתובים עד שבא רב חננאל ופירש. אבל עיקר הדבר דלא גרסינן הא בדברי ה"ה. אבל אכתי קשיא לי טובא דבסוף סדר אהבה בנוסח התפלות שכתב רבינו כתב שם נהגו העם בכל תפלות המוספין שהוא אומר כמו שכתבת עלינו וכו' מזכיר קרבנות היום כמו שהם כתובים בתורה וקורא אותם הפסוקים וכו' ואם לא הזכיר כיון שאמר כמו שכתבת עלינו בתורתך שוב אינו צריך ע"כ. הרי מבואר שם דמפרש הא דרב חננאל כפירוש רש"י ז"ל דקאי אמוספין וקאמר דאין צריך להזכיר הפסוקים וכן כתב הרב"י ז"ל באורח חיים בהלכות יום הכפורים שמפרש רבינו כפירוש רש"י ז"ל ואם כן הוא תימה גדול על ה"ה שכתב שהוא מפרש פירוש רב חננאל כפירוש זה ואולי נאמר דמסברא ידע ליה רבינו לההוא דמוספין דכיון דלא הוזכרו פסוקים אלו בגמרא לא איכפת לן אי אמר להו ודקדק הכ"מ בפסקיו על ר"ה יע"ש ועדיין צ"ע:

שמע

הגהות מיימוניות

לפניה ופשוטה לאחריה, ע"כ. [ס] ר' יוחנן בן נורי אומר אם אמר ג' מכולן יצא אמר רב הבמונא הלכה כריב"נ בשילהי מכילתן אמר רב חננאל אמר רב כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמור שוב אינו צריך וכן עיקר, ע"כ. [ו] לא אמר מלכיות זכרונות ושופרות ולא של מוספים כאשר כתב בספר אהבה בנוסח הברכות והתפלה ע"ש וכן כתב רשב"א וכן ר"י ודלא כר"ת דכתב דלא קאי אלא אזכרונות מלכיות ושופרות אבל של מוספין צריך להזכיר דאדרבה יותר היה סברא להחמיר באלו כדתנן הפוחת לא יפחות מג' ואפ"ה אם לא התחיל אין צריך להתחיל כ"ש פסוקי דמוספין ואדרבה רש"י רצה לומר דלא קאי אלא אמוספין ולא אמלכיות זכרונות ושופרות מטעמא דפרישית

ירושלים. וה' אלהים בשופר יתקע והלך בסערות תימן. שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. אתה הראת לדעת וכו' וידעת היום והשבות אל לבבך וכו' כל פסוק מאלו מלכות הוא ענינו אף על פי שאין בו זכר מלכות והרי הוא כמו ה' ימלוך לעולם ועד ויהי בישורון מלך וכו': **י** המנהג הפשוט בסדר התקיעות של ראש השנה בצבור כך הוא. אחר שקוראין בתורה ומחזירין הספר למקומו יושבין כל העם [א]ואחד עומד ומברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמוע קול שופר וכל העם עונין אמן. וחוזר ומברך [ז] שהחיינו וכל העם עונין אחריו אמן. [ב]ותוקע שלשים תקיעות שאמרנו מפני הספק על הסדר. ואומרים קדיש ועומדין ומתפללין תפלת מוסף. ואחר שגומר שליח צבור ברכה רביעית שהיא מלכיות תוקע תקיעה שלשה שברים תרועה תקיעה פעם אחת. ומברך ברכה חמישית שהוא זכרונות. ואחר שגומרה תוקע תקיעה שלשה שברים ותקיעה. ומברך ברכה ששית שהיא שופרות. ואחר שגומרה תוקע תקיעה תרועה ותקיעה פעם [ח] אחת וגומר התפלה: **יא** זה שתוקע כשהן יושבין הוא שתוקע על סדר הברכות כשהן עומדים. [ג]ואינו [ט] מדבר בין תקיעות שמיושב לתקיעות שמעומד. ואם סח ביניהן אף על פי שעבר אינו חוזר ומברך: **יב** [ד]בדין היה שיתקעו על כל ברכה כל בבא מהן שלש פעמים כדרך שתקעו כשהן יושבין אלא כיון שיצאו מידי ספק בתקיעות שמיושב אין מטריחין על הצבור לחזור בהן כולן על סדר ברכות. אלא די להן בבא אחת על כל ברכה כדי שישמעו תקיעות על סדר ברכות. וכל הדברים האלו בצבור אבל היחיד בין ששמע על סדר ברכות בין שלא שמע על הסדר בין מיושב בין מעומד יצא ואין בזה מנהג: **יג** * [ה]התקיעות אינן מעכבות את הברכות והברכות אינן מעכבות את התקיעות. [ו]שתי עיירות באחת יודע בודאי שיש שם מי שיברך להן תשע ברכות ואין שם תוקע. ובשנייה ספק יש שם תוקע ספק אין שם תוקע הולך לשנייה. שהתקיעה מדברי תורה והברכות מדברי סופרים:

מגיד משנה

שמע ישראל וגו'. שלשה פסוקים אלו בגמרא מחלוקת ר' יוסי ור' יהודה וקי"ל כר' יוסי דאמר שהן מלכיות וכן כתוב בהלכות:

י המנהג הפשוט בסדר תקיעות של ר"ה כך הוא. זה המנהג היה פשוט בכל העולם וכן מבואר בהלכות. נמצא עכשיו שתוקעין ג' פעמים תשר"ת ותוקעין שלש פעמים תש"ת ותוקעין שלש פעמים תר"ת ונהגו הטעם להקען כשהם יושבין ומברכין עליהן ברכת התקיעה ומפני שהצבור צריכין לשמוע התקיעות על סדר ברכות לפיכך חוזרין ותוקעין תשר"ת למלכיות פעם אחת ותש"ת לזכרונות פעם אחת ותר"ת לשופרות פעם אחת ובדין הוא שיתקעו אותן על סדר ברכות כסדר שתקעו כשהן יושבין אלא כיון שהברכות אינן מעכבות את התקיעות והרי יצאו י"ת באותן שתקעו כשהן יושבין די להם לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת על סדר ברכות פעם אחת שלא להטריח את הצבור וכך מנהג בכל העולם ובשתי ישיבות עכ"ל. ורבינו יעקב ז"ל הנהיג בהרבה מקומות בצרפת לתקוע תשר"ת במלכיות ובזכרונות ובשופרות וכבר הכריעו הרמב"ן והרשב"א ז"ל כדברי הגאונים ורבינו וכן נהגו:

יא זה שתוקע כשהן עומדין וכו'. כ"כ הגאונים וכך אמר רבינו האי ז"ל המנהג בישראל שהתוקע בזמן שהצבור יושבין ומברך קודם התקיעה הוא התוקע על סדר הברכות כשהן עומדין וא"צ ברכה ואם נאנס הראשון ואינו יכול לתקוע שוב אין השני צריך לברך

לברך ע"כ: מ"ש רבינו ואינו מדבר אבל אם סח אין חוזר ומברך, כך מבואר בהלכות שם בשם ריש מתיבתא וכן כתבו רבינו סעדיה ורבינו האי ז"ל ועוד כתב בהלכות הרב ר' יצחק אבן גיאת ז"ל בשם קצת גאונים שאפילו הקהל חייבים שלא לשיח שאין זה מברך להקוע אלא לשמוע ע"כ. ואין נראה כן מדברי רבינו ומן האחרונים ז"ל יש שכתבו שאפילו התוקע אינו צריך שלא ישיח והאריכו בזה. והנכון למנוע האיש התוקע מלשיח אבל הצבור אם לא נמנעו אין גוערין בהם:

יב בדין היה שיתקעו וכו'. כבר נתבאר זה בדברי ההלכות שכתבתי למעלה:

וכל הדברים האלו וכו'. שם (דף ל"ד:) תניא כשהוא שומע שומען על הסדר ועל סדר ברכות בד"א בחבר עיר פירוש ש"צ אבל שלא בחבר עיר שומען על הסדר ושלא על סדר ברכות ועוד מבואר שם:

יג התקיעות אינן מעכבות וכו'. זה מבואר במה שיתבאר בסמוך בדין שתי עיירות ועוד שנינו במשנה (דף ל"ג:) מי שבירך ואח"כ נתמנה לו שופר תוקע ומריע ותוקע וכן כתבו ז"ל: **שתי** עיירות באחת יודע וכו'. ברייתא שם (דף ל"ד:) מצוה בתוקעין יותר מן המברכין כיצד שתי עיירות באחת תוקעין ובאחת מברכין הולכין למקום שתוקעין ואין הולכין למקום שמברכין והקשו פשיטא הא דאורייתא והא דרבנן ותירצו ל"צ דהא ודאי והא ספק, ע"כ:

שיעור

השגת הראב"ד

* התקיעות אינם מעכבות וכו'. א"א אבל של ר"ה מעכבות זו את זו עכ"ל:

שיעור

א טור סי' תקפה סמ"ג שם פ"ש הטעם: **ב** טור סי' תקלב סמ"ג שם: **ג** טור וסמ"ג שם: **ד** שם: **ה** טור סי' תקצג סמ"ג שם: **ו** טור סי' תקצה:

לחם משנה

ט שמע ישראל וכו'. עוד יש פסוקים בגמרא דפליגי ר' יוסי ור' יהודה במלכיות דהוזכר בהם פעמים מלכיות דהוי כשתים ולא הביאם רבינו וכן תרועה בלא זכרון ועוד אחרים. והטעם כמו שכתב הרב"י ז"ל דכיון דמלא פסוקים רלה לנאת מן המחלוקת אבל בשמע ישראל ה' וכו' והני ד' הביאן משום דלא מלא פסוק אחר ממלכיות דאנן בעינן עשרה וארבעה מלכיות של תורה וליכא כאן אלא שלשה כדפריך בגמרא לכך הוצרך לפסוק שם כר' יוסי:

יב בדין היה שיתקעו וכו' כל בבא מהם שלש פעמים. א"ל כדמשמע הלשון דר"ל בדין היה שיתקעו במלכיות ג"פ תשר"ת ושלש פעמים תש"ת וג"פ תר"ת וכן בזכרונות וכן בשופרות דזה אין לו מובן כלל דרהמנא בעי שלש תרועות כדכתב רבינו בריש פרקין ורבנן תיקנו חד למלכיות וחד לזכרונות וחד לשופרות ותקנו תשר"ת תש"ת תר"ת מן הספק וא"כ כשיתקע פעם אחת תשר"ת ואחד תש"ת ואחד תר"ת במלכיות וכן בכלם יצאו מידי כל הספיקות ולמה לן ג' פעמים כל סימן מהם במלכיות וכן בזכרונות וכן בשופרות. ואם הפירוש הוא דכוונתו לומר במ"ש כל בבא מהם ר"ל במלכיות שלש פעמים תשר"ת ובזכרונות שלש פעמים תש"ת ובשופרות שלש פעמים תר"ת כמו שנהגו העולם זה א"א לפרש עם מ"ש אח"כ בסוף הלשון אלא די להן בבא אחת על כל ברכה וברכה ולא הול"ל אלא די להן פעם אחת על כל ברכה וברכה דבבא אחת למה הייתי אומרים שיתקעו מן הדין לא היה אלא בבא אחת (על כולן). ואם נפרש דה"ק בדין היה שיתקעו תשר"ת ותש"ת ותר"ת פעם אחת למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות. ויהיה פירוש דבריו כך שיתקעו על כל ברכה כל בבא מהן כלומר כל הבבות באופן שיהיה ג' פעמים נעשית כל בבא ובבא בזה האופן פעם אחת במלכיות ופעם אחת בזכרונות ופעם אחת בשופרות ואינו ר"ל שלש פעמים בכל ברכה וברכה אלא בכל הברכות שלשתן יהיה שלש פעמים. ובזה היה מתיישב סוף הלשון שכתב אלא די להן בבא אחת וכו'. אבל זה הוא דוחק גדול בלשון. ולכך היה עיקר הפירוש השני שכתבנו עם היות שסוף הלשון קצת [דחוק] כדפרישית אבל מ"מ מדברי הטור משמע הפירוש אחרון ועיקר:

יג התקיעות אינן מעכבות את הברכות וכו'. מצאתי בקצת ספרים השגה כתובה כאן. א"א אבל של ראש השנה מעכבות זו את זו. ונראה טעמו משום דמפרש כפירוש רש"י הברייתא דקאמרה תקיעות וברכות מעכבות הברכות לתקיעות והתקיעות לברכות. וכבר הקשה על פירוש זה הרא"ש ז"ל בפסקיו וכן הר"ן ז"ל דוחקו ע"ש. ולכך אמרו דעיקר הפירוש בדברי רבינו דהתקיעות מעכבות זו את זו וברכות זו את זו אבל ברכות לתקיעות לא:

תלה

מגדל עוז

התקיעות על סדר ברכות עד סוף הפרק. פרק יו"ט של ר"ס (דף ל"ד) ובהלכות ר"י אלפס ובתשובות הגאונים ז"ל:

הגהות מיימוניות

דפרישית מיהו אם התחיל צריך לסיים. והנה ראיתי בר"ה שהתחיל החזן לפני מורי רבינו רק כאמור ולא רצה לומר הפסוקים של ר"ה והחזירו והזקיקו לומר, ע"כ: [ז] ולא חילק בין ראשון לשני וכן בס"ה וכן נמצא בתשובת רשב"ם גם בשם זקנו רש"י וכן כתב רבינו שמחה ואפילו החולקים על רש"י היינו דוקא בקדוש אבל בתקיעה מודו דהיום אין יוצאין בתקיעה של אתמול ולא אמרינן יומא אריכתא הוא וה"ה נמי בברכת תקיעה וכן הנהיג מהר"ם ז"ל ודלא כראבי"ה ושאר גאונים שפסקו שאין אומרים זמן בשני אלא כשחל יומא קמא בשבתא כדלעיל בפרק כ"ט מהלכות שבת, ע"כ: [ח] וכן איתא בסדר רב עמרם וכן כתב ר"ה וכן יסד רבינו שמשון בר יונה בקדושה המתחלת אגן הסהר נוי ארבעים קולות בהריענו וכן עמא דבר ודלא כר"ת שהנהיג לעשות קשר"ק לכל ברכה דהשתא יצאו מכל הספקות ואפילו אי יבבא פי' גנוח לרוד או ילולי מ"מ יצאו ואין לחוש למה שמפסיק בינתים כדלעיל דק"ל כרבי יוחנן. ובערוך משמע יש תוקעין קשר"ק קש"ק קר"ק על כל ברכה, ואנו אין לנו אלא מנהגנו ודברי רבינו המחבר וטעמו, ע"כ: [ט] וכן ס"ה משמו וכן פסק האלפסי וגוערין בו על שסח. ורבינו שמחה כתב אם סח התוקע בין הברכה ובין הסדר עד שמסיים כל הסדר חוזר ומברך כמו סח בין תפלה לתפלה ושמא ר"ל עד שמסיים סדרים שביושב שאז יצא מידי כל הספקות. עוד כתב ר"ש שכשם שאין לתוקע להסיח בינתים כך אין לשומעין להסיח הואיל והתוקע הוא שלוחן ומוציאן ושלוחו של אדם כמותו וכאילו השומע עצמו תוקע, ע"כ:

הלכות סוכה

פרק רביעי

א שיעור [א]הסוכה גובהה אין פחות מעשרה טפחים ולא יתר על עשרים אמה. ורחבה אין פחות [א] משבעה טפחים על שבעה טפחים. ויש לו להוסיף ברחבה אפילו כמה מילין. היתה פחותה מעשרה או משבעה על שבעה או גבוהה מעשרים אמה כל שהוא הרי זו פסולה: **ב** [ב]סוכה שאין לה שלש דפנות פסולה. היו לה שתי דפנות גמורות זו בצד זו כמין ג"ם [ב] עושה דופן שיש ברחבו יתר על טפח ומעמידו בפחות משלשה סמוך לאחד משתי הדפנות ודיו. וצריך לעשות לה צורת [ג] פתח מפני שאין לה שלש דפנות גמורות. וכבר בארנו בהלכות שבת שצורת פתח האמור בכל מקום אפילו קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על גביהן אע"פ שאינו מגיע להן: **ג** היו לה שתי דפנות זו [ד] כנגד זו וביניהן מפולש. עושה דופן שיש ברוחבו ארבעה טפחים ומשהו ומעמידו בפחות משלשה סמוך לאחת משתי הדפנות וכשרה. [ה] וצריך לעשות לה צורת פתח. [ג]קנים היוצאים [ו] מסכך הסוכה לפני הסוכה ודופן אחת נמשכת עמהן הרי הן כסוכה: **ד** [ד]דפנות שהיו דבוקות בגג הסוכה ולא היו מגיעות לארץ אם היו גבוהות מן הארץ שלשה טפחים פסולה פחות מיכן כשרה. היו הדפנות דבוקות לארץ ולא היו מגיעות לסכך אם גבוהות עשרה טפחים אף על פי שהן רחוקין מן הגג כמה אמות כשרה ובלבד שיהיו הדפנות מכוונות תחת שפת הגג. הרחיק את הגג מן הדופן שלשה טפחים פסולה פחות מיכן [ח] כשרה. [ט] תלה מחיצה שגבוהה ארבעה ומשהו באמצע בפחות משלשה סמוך לארץ ובפחות

א טור סי' תרלג תרלד סמ"ג עשין מג : ב טור סי' תרל סמ"ג שם : ג טור סי' תרלא סמ"ג עשין מג : ד טור סי' תרל סמ"ג שם :

כסף משנה

פ"ד ג קנים היוצאים מסכך הסוכה וכו'. סוף פ"ק דסוכה (דף י"ט) תניא פסל היוצא מן הסוכה נדון כסוכה מאי פסל היוצא מן הסוכה אמר עולא קנים היוצאים מאחורי הסוכה כלומר חוץ לדופן האמצעית שהיא אחריה של סוכה יוצאים קנים מן הסכך ואוקמוה התם כגון דאית בה ז' על ז' ושלש דפנות וצלתה מרובה מחמתה ורבה ורב יוסף אוקמוה בקנים היוצאים לפני הסוכה כלומר ברוח רביעית הפתוח ומשכא ואזלא חד דופן בהדייהו ואפ"ה כשרה דמן הסוכה היא והויא כשתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח אע"ג דלא ממשכא באידך גיסא כשרה והיינו חידושא דסד"א כיון שמתחלה לא נתכוון לעשות הסוכה אלא כנגד דופן הקצר או משוך ממנו מעט הנהו קנים דנפקי ליגרעו מסוכת גנב"ך כיון שלא נעשו במתכוון קמ"ל ורבב"ה אמר ר' יוחנן מוקי לה בסוכה שרובה צלתה מרובה מחמתה ומיעוטה חמתה מרובה מצלתה דכיון דבכללה צלתה מרובה מחמתה כשרה אפילו תחת אותו סכך שחמתו מרובה מצלתו ורבי אושעיא מוקי לה כגון דאיכא סכך פסול פחות מג' בסוכה קטנה דכיון דבציר משלשה

מגיד משנה

פ"ד א שיעור הסוכה גבהה אין פחות וכו'. ריש פ"ק סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה ור' יהודה מכשיר ושאינה גבוהה עשרה טפחים ושאין לה שלש דפנות פסולה וכו' ואין הלכה כר"י. ושיעור הרוחב מחלוקת בגמ' (דף ב' ג') וקי"ל כמ"ד אינה צריכה שתהא מחזקת אלא כדי ראשו ורובו ושלחנו והם שבעה טפחים על שבעה טפחים כמו שמפורש בירושלמי ומבואר הוא בגמרא דמשך סוכה שבעה ומוסכם הוא: **היתה** פחותה מעשרה טפחים וכו'. במשנה הנזכרת ומבואר בהלכות דקי"ל כאוקימתא דרבא דכל גוונא שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה ופירוש שיהא בחלל הסוכה מלבד עובי הסכך יותר מעשרים אמה דהלכתא כרבא דאמר פ"ק דעירובין (דף ג':) חלל סוכה תנן ויתבאר בדברי רבינו בפרק זה: **ב וסוכה** שאין לה שלש דפנות וכו'. משנה הנזכרת ובגמרא (סוכה ו' ז') ת"ר שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח ור' שמעון אומר שלש כהלכתן ורביעית אפילו טפח וקי"ל כרבנן ונחלקו בגמרא אמוראים אותו טפח היכן מעמידו ורבי סימון וריב"ל אומר עושה טפח שוחק פי' יתר כל שהוא ומעמידו בפחות מג' סמוך לדופן וכל פחות משלשה כלבוד דמי וכן הלכה. עוד שם סוכה העשויה כמבוי וכו' רבי סימון ואיתימא ריב"ל אומר עושה לו פס ד' טפחים ומשהו ומעמידו בפחות משלשה סמוך לדופן וכל פחות משלשה כלבוד דמי והקשו מאי שנא התם דקא אמרת דסגיא בטפח שוחק ומאי שנא הכא דקא אמרת פס ד' ותירצו התם דאיכא שתי דפנות כהלכתן פירוש שהן זו בצד זו כמין ג"ם סגי ליה בטפח שוחק הכא דליכא שתי דפנות כהלכתן אי איכא פס ד' אין אי לא לא. עוד שם אמר רבא ואינה נתרת וכו' ולשון אחרון אמר רבא וצריכא נמי צורת פתח רב אשי אשכחיה לרב כהנא דעביד טפח שוחק וקא עביד לה נמי צ"פ ואמר ליה דכי האי לישנא דרבא ס"ל דאמר וצריכה נמי צ"פ. ומפרש רבינו ז"ל לפי מ"ש למטה כאן בסמוך דהא דצריכא צ"פ אתרוייהו קאי בין סוכה שיש לה שתי דפנות כהלכתן בין סוכה העשויה כמבוי. וכן כתב בהלכות הרב רבי יצחק אבן גיאת ז"ל ומחלוקת היא בין המפרשים ז"ל שיש מהם שפירש שבסוכה העשויה כמבוי א"צ צ"פ שהרי פס ד' ומשהו בפחות מג' במקום דופן ז' הוא עומד וכל שיש לה שלש דפנות אינה צריכה צ"פ וזה דעת העטור והר"א ז"ל. ויש להחמיר כדברי רבינו והגאונים ז"ל אבל אם היו לה ג' דפנות גמורות ודאי א"צ צ"פ וכן מבואר מדברי רבינו:

ג היו לה שתי דפנות וכו'. כבר נתבאר למעלה: קנים היוצאים מסכך הסוכה וכו'. שם (דף י"ט) תנא פסל היוצא מן הסוכה נדון כסוכה ואמרו שם הרבה אוקימתות בפירושה ואתא מהן רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו בקנים היוצאים מן הסוכה עסקינן ומשכא ואזלא דופן בהדייהו מהו דתימא לית בה הכשר סוכה קמ"ל. פירוש שדופן אחד ארוך מחבירו ונמשך עם קנים אלו וקמ"ל דלא אמרינן לא הכשיר ארוך אלא כנגד הקצר אלא הרי הוא כסוכה:

ד דפנות שהיו דבוקות וכו'. משנה שם (דף י"ז) המשלשל דפנות מלמעלה למטה אם גבוהה מן הארץ שלשה טפחים פסול מלמטה למעלה אם גבוהות מן הארץ עשרה טפחים כשרה. רבי יוסי אומר כשם שמלמטה למעלה עשרה כך מלמעלה למטה עשרה והלכתא כסתם משנה. עוד שם (דף י"ז) הרחיק את הסכך מן הדפנות ג' טפחים פסולה: **תלה** מחיצה וכו'. בגמרא (דף ט"ז:) אבימי אמר מהלכת ארבעה ומשהו מתרת בסוכה משום דופן תלי בי מלעי פחות מג' למטה ופחות מג' למעלה וכל פחות מג' כלבוד דמי. והקשו

לחם משנה

פ"ד ד תלה מחיצה שגבוהה ארבעה ומשהו וכו'. כתב ה"ה ופירש בהלכות הרב רבי יצחק ן' גיאת עד סוף הלשון וכו'. ולכאורה נראה כוונת רבי יצחק ן' גיאת דס"ל דאשמעינן הכא דלא כת"ק אלא כר' יוסי דאמר משלשלין דפנות מלמטה למעלה ואי ממתניתין הוה אמינא דאפילו לר"י דוקא בדיעבד אין אבל לכתחלה לא קמ"ל, כך נראה פשוטן של דברים וכ"כ הרא"ש (דף ס"ב:) בפסקיו. וז"ל ופי' הא קמ"ל דמשלשלין ממעלה למטה אפילו לכתחלה כר"י דאי ממתניתין ה"א דוקא בדיעבד אין אבל לכתחלה לא ע"כ. ולכאורה נראה פירוש זה מוכרח בדברי הר"י ן' גיאה דאם נפרש דס"ל דתירוץ הגמרא אליבא דרבנן ואי ממתניתין ה"א אפילו כשהוא לבוד למטה ואנו משלשלין מלמעלה למטה ה"א בדיעבד מותר אבל לכתחלה לא קמ"ל קשה דא"כ היכי קאמר גמרא משלשלין מלמעלה למטה דהא הכא לא הוי מלמעלה למטה דע"כ איירי בגבוהה י"ג וקאי פס ז' ומשהו במילעי א"כ אמאי קרי ליה מלמעלה למטה יותר מלמטה למעלה. לכך היה נראה לפרש דפי' הראשון מוכרח ועל זה הפירוש הקשה הרב מוהריב"ל ז"ל בפסקיו הראשונים (דף קכ"ו) כמה קושיות. חדא דלמאי אצטריך להרב ן' גיאת לומר דאי ממתניתין וכו' דלפי זה חידושא רבה אתא לאשמועינן דהלכה כר"י. ועוד דנימא דאצטריך ברייתא לאשמועינן דאע"ג דאיכא לבוד למעלה מלבד מה שהוא פרוץ למטה דאיכא תרתי לריעותא דס"א דבכי הא הוה מודה ר"י קא משמע לן דלר"י כשרה. וע"ק דאם פי' ר"י ן' גיאת כן הוא אין מובן למ"ש ה"ה ופירוש לדבריו כגון שאין הסוכה וכו' דלכאורה נראה דהאי ופירוש לדבריו אתא לפרושי דברי הרב ר' יצחק ן' גיאת. לכ"כ ודאי כפירוש השני שפירשנו דהוא אליבא דרבנן. ומ"מ קשה הקושיא שהקשינו דהכי קאמר משלשלין מלמעלה למטה. וע"ק לכל הפירושים במאי דקאמר ופירוש לדבריו וכו' דרוצה ליישב תירוץ הגמרא אליבא דרבנן וא"כ היכי קאמר כגון שאין הסוכה גבוהה י"ג טפחים דאפילו שתהיה גבוהה מי"ג מה לנו בזה כיון שמשלשל מלמטה למעלה ר"ל דהוי לבוד למטה ומוקי לה להך פס ז' ומשהו תוך ג' למטה אפילו שיהיה פרוץ למעלה הרבה אין חשש בכך וכמו שפסקו מוהרי"ן ן' לב שם. וע"ק הקושיא אחרת שהקשה שם לכל הפירושים דלמאי אצטריך להרב המגיד לאוקמיה שאין הסוכה גבוהה י"ג הא אפילו שתהיה גבוהה י"ג יכול להיות שנשים המחילה גבוהה שבעה באמצע ויבא לבוד למעלה ולבוד למטה. ומיהו הא ודאי נראה דטעות נפל בספרים וצריך להגיה בדברי ה"ה לומר שאין הסוכה גבוהה אלא י"ג, ויש שמגיה שאין הסוכה גבוהה יותר מי"ג

הגהות מיימוניות

[א] אמר רב שמואל בר רב יצחק אמר רב הלכה שתהא מחזקת ראשו ורובו ושולחנו והיינו שבעה טפחים כדמוכח בגמרא וזהו כב"ש לגבי ב"ה דלא בעו שולחנו ודלא כר' דבעי ארבע אמות על ארבע אמות, ע"כ: [ב] כרבנן לגבי ר"ש, ע"כ: [ג] ונראה היכא דאיכא צה"פ לא בעי שיחזק צה"פ כל הדופן כדפי' רש"י שא"כ לא היה צריך טפח דבכל מקום חשבינן צה"פ במקום דופן לגבי כלאים בפ"ק דעירובין וכן לענין שבת גבי הרחבה פי' דאם יש לו צה"פ אין צריך למעטו ובכולהו לא בעינן קנים של טפח אלא נראה כאשר בינותי מדברי ריב"א דלא בעינן אלא שיהא בין תקנים העשוים לצה"פ רוחב ארבעה טפחים שיעור פתח ומשוך מן הטפח העומד פחות מג' דהוה ליה טפי משבעה טפחים ומשהו כדי הכשר סוכה. ונראה שאם שני הקנים מגיעים לסכך שאין צריך קנה ע"ג ולא דמי לפתחי שימאי דלית להו תקרה שאין עליו כלום מלמעלה אבל הכא הסכך הוא במקום קנה, אבי"ה. אבל דעת רבינו המחבר שאין צריכין ליגע כדבסמוך, ע"כ: [ד] אמר רב יהודה סוכה העשויה כמבוי כו' רבי שמעון אמר ריב"ל עושה פס ד' ומשהו ומעמידו בפחות משלשה וכו', ע"כ: [ה] כלישנא קמא דאמר רבא וצריכא נמי צה"פ כדאיתא התם רבא אשכחיה לרב כהנא וכו' עד א"ל אנא כאידך לישנא דרב סבירא לי וצריכא נמי צה"פ, ע"כ: [ו] בספ"ק פסל היוצא מן הסוכה נדון כסוכה, ע"כ: [ז] כת"ק ודלא כר' יוסי דאמר כשם שמלמטה למעלה עשרה כך מלמעלה למטה עשרה ורבינו אבי"ה פסק כר' יוסי ובס"ה כתב רק דברי ת"ק כבעמוד: [ח] בירושלמי דשלשה שאכלו מסיק דאפילו הכי אין ישנים תחת אותו אויר, ע"כ: [ט] אמר רב יצחק בר אבדימי מחצלת

מגדל עוז פ"ד שיעור הסוכה: עד הרי זו פסולה. ריש מס' סוכה (דף ב'): סוכה שאין לה ג' דפנות עד הרי זו כשרה, פ"ק דסוכה (דף ו'):

והקשו פשיטא. ותירצו קמ"ל דאמרינן תרי לבוד. והקשו על דין זה מדתניא מחצלת ז' ומשהו מהרת בסוכה משום דופן פירוש ואם איתא ליתני ד' ומשהו ותירצו כי תניא ההיא בסוכה גדולה פירוש גבוהה טפי דליכא למימר לבוד למעלה אלא למטה וקמ"ל דמשלשלין דפנות מלמעלה למטה כך היא גרסת הגאונים ז"ל. ופירשו בהלכות הרב ר' יצחק אבן גיאת ז"ל דאי ממתניתין ה"א דוקא דיעבד אבל לכתחלה לא קמ"ל. ופירוש לדבריו כגון שאין הסוכה גבוהה י"ג טפחים שאין מחצלת זו גבוהה מן הקרקע ג' טפחים דאי בגבוהה י"ג טפחים אתיא לה כר' יוסי ואין הלכה כמותו. ועיקר הגירסא וקמ"ל דמשלשלין דפנות מלמטה למעלה וכן גרסת רש"י ז"ל ופירוש דאע"ג דליכא אלא עשרה בהדי לבוד דלמטה אפילו הכי מהרה אע"ג דאינה מגעת לסיכוך עכ"ל. ורבינו לא הזכיר דין זה דסוכה גדולה דאמרינן לבוד למטה שכיון שהזכיר שאומרים שני לבודים כל שכן שאומרים לבוד אחד:

ה העושה סוכתו בין האילנות וכו'. משנה פרק הישן (דף כ"ד:) העושה סוכתו בין האילנות והאילנות דפנות לה כשרה ובגמ' אמר רב אחא בר יעקב כל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה והקשו והא תנן העושה סוכתו בין האילנות והאילנות דפנות לה כשרה והא קא אזיל ואתי ותירצו הכ"ע בקשין פי' אילנות חזקים שאין נעין ע"י רוח מצויה. והקשו והא איכא נופי ותירצו דעביד לה בהוצא ודופנא. פירוש שמלא את האמירים בתבן ובקש. וכתב רבינו רוח מצויה של יבשה לפי שמבואר שם דלדידן דקי"ל סוכה דירת עראי בעינן כל שיכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה אע"פ שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דים כשרה:

ובפחות משלשה סמוך לגג הרי זו כשרה: **ה** העושה סוכתו בין [א]האילנות והאילנות דפנות לה. אם היו הזקים או שקשר אותם וחיזק אותם עד שלא תהיה הרוח המצויה מנידה אותם תמיד ומלא בין האמירים בתבן [י] ובקש כדי שלא תניד אותם הרוח וקשר אותם הרי זו כשרה. שכל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה של יבשה אינה מחיצה: **ו** [ב]העושה סוכתו בראש העגלה או בראש [כ] הספינה כשרה ועולין לה ביום טוב. בראש האילן או על גבי הגמל כשרה ואין עולין לה ביום טוב. לפי שאסור לעלות ביו"ט באילן או על גבי בהמה. היו מקצת הדפנות עשויות בידי אדם ומקצתן אילנות רואין כל שאילו ניטלו האילנות היא יכולה לעמוד בדפנות שבידי אדם עולין לה ביום טוב: **ז** [ג]סוכה שאין לה גג [ל] פסולה. כיצד כגון שהיו ראשי הדפנות

א טור שם: ב טור סי' תרכח: ג טור סי' תרלא סמ"ג שם:

שלשה נדון כסוכה. ורבינו כתב כאן אוקימתא דרבה ורב יוסף דפליגא בהאי פרקא ולא כתב אוקימתא דעולא דכ"ש היא ובפרק שאחר זה כתב אוקימתא דר' יוחנן ומתוך דבריו באותו פרק נתבארה אוקימתא דר' הושעיא:

ו העושה סוכתו בין האילנות וכו'. נראה לי שחיזוק זה צריך עד גובה עשרה לבד:

ז סוכה שאין לה גג וכו'. כתב ה"ה שנראה מדברי רבינו שאין צריך להתמיר כדברי

ו העושה סוכתו בראש העגלה וכו'. משנה שם (דף כ"ב כ"ג) כלשון רבינו ז"ל ומפורש שם שכיון שיכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה די בכך אליבא דהלכתא ואפילו בספינה: בראש האילן וכו'. גם זה במשנה (דף כ"ב:) כלשון רבינו: היו מקצת הדפנות וכו'. שם במשנה שהיו בידי אדם ואחת באילן או שתים באילן ואחת בידי אדם כשרה ואין עולין לה ביו"ט שלא בידי אדם. ואחת באילן כשרה ועולין לה ביו"ט זה הכלל כל שינטל האילן והיא יכולה לעמוד בפני עצמה כשרה ועולין לה ביו"ט ע"כ במשנה. ומפרש רבינו ז"ל שתים ושלש דפנות הם וכן פירש"י ז"ל בפרק מי שהשתיך (דף קנ"ד:) שהובאה משנה זו שם ושם כתב שאע"פ שקרקעית הסוכה הוא קרקע עולם והסכך הוא סמוך על הדפנות שקלתן האילנות אעפ"כ הכניסה בסוכה קרוי עליה ואסרו ליכנס לה מפני שהיו רגילים לתלות בסכך הפליאים ולהשתמש בהן וכן כתב הרשב"א ז"ל. עוד כתב א"כ כשתחתית הסוכה נסמכת על האילן דהולך בסוכה ומשתמש באילן וכן פירשו בתוספות אבל אם לא היה נסמך הסוכה באילן ואינו משתמש על הסכך מותר שאינו אסור להשתמש תחת צלו של אילן עצמו כ"ש תחת צל הסוכה הנסמכת באילן עכ"ל. ויש בזה שיטות אחרות וזו עיקר:

ז סוכה שאין לה גג פסולה וכו'. פ"ק משנה (דף י"ט:) העושה סוכתו כמין צריף או שסמכה לכותל ר' אליעזר פוסל וחכמים מכשירין ובגמרא תנא מודה ר"א שאם הגביהה

לחם משנה

פי"ג והיא היא והשתא קאי במילעי, וע"ק אמאי לא קא משני גמרא לפי זה שפירש ה"ה דהמחילה קאי במילעי דאי ממתניתין חד לבוד אמרינן ותרי לא אמרינן ואשמועינן ברייתא דהיכא דקאי במילעי אמרינן לבוד למטה ולבוד למעלה דהכי שנינן לעיל. מיהו הא ודאי לאו מילתא היא דבשלמא לעיל שנינן הכי משום דהוי פס ד' ומשהו ואנו צריכין לבוד למעלה ולבוד למטה להכשר סוכה אבל הכא דהוי פס ז' ומשהו אין אנו צריכין להכשר סוכה אלא ללבוד דלמטה אבל למעלה אפילו שהיה פרוץ מאי איכפת לן דאליבא דכולי עלמא משלשלין מלמטה למעלה. וע"ק לפי מה שפירשנו דברי הר"י ן' גיאת דהוא כרבנן ואשמעינן ברייתא דמשלשלין לכתחלה בים חד לבוד למטה דלא נימא דמתניתין בדיעבד קאמר אבל לכתחלה אפילו חד לבוד לא א"כ אמאי לא שנינן לעיל הכי דאקשינן פשיטא כל פחות משלשה כלבוד דמי נימא דאשמעינן דאפילו לכתחלה עבדינן חד לבוד כי הא דשנינן הכא, מיהו יש לתרץ דרצה הגמרא לומר דרב חסדא הודיענו חידוש אחר חוץ מחידוש הברייתא. וע"ק דמאי משני הגמ' קמ"ל דמשלשלין דפנות וכו' דמ"מ עדיין הקושיא במקומה דמאי נקט פס ז' ומשהו פחות מג' למטה לאשמועינן דאמרינן חד לבוד לכתחלה ואי איתא כרב חסדא אמאי לא נקט בפס ד' ומשהו והיה מודיע לנו דאפילו תרי לבוד אמרינן לכתחלה, וזו הקושיא בעצמה הקשה מוהר"י ן' לב שם למ"ש ה"ה למטה דמאחר שרבינו הזכיר בפס ארבעה ומשהו שאומרים שני לבודים כ"ש היכא דאיכא חד לבוד למטה ופרוץ למעלה דא"כ הדרא קושיא לדוכתא ואי איתא כדרב חסדא אמאי לא השמיענו הברייתא היכא דאיכא שני לבודים דהוי רבותא טפי. ומיהו אך קושיא לאו קושיא היא כלל לא במ"ש כאן הר"י ן' גיאת ולא למטה במ"ש הרב המגיד ז"ל דמאי דפריך גמרא ואי איתא כדרב חסדא ליתני פס ד' ומשהו הוה משום דקס"ד דברייתא איירי בגבוהה י' ולהכי קשה כיון דרוצה לתקן בגבוהה עשרה יתקן בפס ד' ומשהו כרב חסדא והיה מודיענו דאמרינן תרי לבוד אבל השתא דברייתא איירי בגבוהה יותר מעשרה והברייתא רוצה לתקן סוכה שהיא גבוהה יותר מעשרה להכי נקט פס ז' ומשהו דא"א לתקנה בפס ד' ומשהו, ואין ראוי להקשות אמאי לא הודיענו בסוכה גבוהה עשרה שתיקונה בפס ארבעה ומשהו דהברייתא לא רצה להודיענו דין זה אלא בסוכה גבוהה יותר מעשרה ואיך נאמר לישמעינן רבותא בגוונא אחר כשהיא גבוהה עשרה זה אינו דרך כלל דבשלמא לאקשויי לישמעינן רבותא באותו נושא עצמו שהיא גבוהה עשרה כדהוה אמרינן מעיקרא שפיר וזה נראה פשוט באמת. ולאחר הקושיות יש לתרץ דה"ה רצה לפרש דברי הר"י ן' גיאת אליבא דרבנן כמו שכתבנו ולא רצה לפרש בענין אחר דאיהו סבירא ליה כר' יוסי מחמת השתי קושיות שכתבנו על פירוש זה. ועוד רצה לפרש דסבירא ליה להר"י ן' גיאת ז"ל דכשיש לבוד למטה ופרוץ למעלה דאיכא תרתי לריעותא אליבא דרבנן שהיא פסולה דאל"כ אמאי לא משני הגמ' לדבריו דאשמעינן ברייתא דפס ז' ומשהו דהוא תוך שלשה למטה ופרוץ למעלה הרבה שהיא גבוהה יותר מי"ג דכשרה ואשמעינן דאמרינן לבוד אע"פ שהוא פרוץ למעלה א"ו מתאי דמשני הגמרא דאי ממתניתין ה"א בדיעבד אבל לכתחלה לא משמע דסברה דכשאיכא תרתי לריעותא לבוד למטה ופרוץ למעלה דפסולה והוא ז"ל מפרש דברי הר"י ן' גיאת אליבא דרבנן ואשמעינן ברייתא דמשלשלין דפנות מלמעלה למטה כלומר כשיש לבוד למטה לכתחלה ולא מימא דאפילו בפחות מג' למטה לא אמרה מתניתין אלא בדיעבד דהמשלשל קתני אבל לכתחלה לא. ועוד פירש דע"כ לדבריו איירי כגון שאין הסוכה גבוהה יותר מי"ג דאי גבוהה יותר מי"ג והוי לבוד למעלה ופרוץ למטה אתיא כר' יוסי ואין הלכה כמותו וא"א לומר ג"כ דאפילו שיהיה יותר מי"ג והוי לבוד למטה ופרוץ למעלה אליבא דרבנן דר"י ן' גיאת ז"ל ס"ל דבכי הא כיון דאיכא תרתי לריעותא פסולה כמו שכתבתי והדבר מוכרח בדבריו ז"ל כמו שפירשתי. ואין להקשות לפירוש זה דכיון דקאי במילעי והוי לבוד למעלה ואם היה פרוץ למעלה פסולה משום דהוה תרתי לריעותא אמאי לא מתרץ בגמרא דאמרינן לבוד למטה ע"כ לבוד למעלה ולא הוי כפרוץ (דהוי תרתי לריעותא). די"ל דאין כאן חדוש מאחר דאפילו שיהיה פרוץ לא מיפסל אלא משום דאיכא תרתי לריעותא דשיעור הסוכה כבר היה שלם א"כ פשיטא דכשהוא לבוד דכשר. ודע דמ"ש ה"ה ז"ל פי' גבוהה טפי וכו' היינו לפי' רש"י אבל לפי' הר"י ן' גיאת אין מקום לזה כלל ומ"ש בגמרא קמ"ל דמשלשלין מלמעלה למטה לדבריו ז"ל ה"פ דברייתא אשמועינן דאע"ג דאיכא לבוד למטה וגם למעלה הוא לבוד כגון הכא (דאיכא) [דאי קאי] במילעי משלשלין לכתחלה אע"ג דהוא לבוד למטה א"כ יצא לנו מכאן דמה שאמרו במשנה המשלשל דפנות מלמעלה למטה דפחות מג' כשרה דלאו דוקא המשלשל אלא אפילו לכתחלה עבדינן וזה שאמרו בגמרא וקמ"ל כלומר מדין זה האמור בברייתא זו יצא לנו דין אחר דמה שאמרו במתניתין בכשהוא דבוק למעלה ומשלשל מלמעלה למטה דבפחות משלשה כשרה אפילו לכתחלה עבדינן הכי והשתא דקאמר דמשלשלין מלמעלה למטה אינו כדין הברייתא דהברייתא איירי בדקאי במילעי אלא שמדין הברייתא דהוא בדקאי במילעי יצא לנו דין אחר דנפרש מתניתין דקאמר דכשהוא דבוק למעלה משלשלין מלמעלה למטה לכתחלה. ובדברי הגמרא שהקשה פשיטא וא"כ הקשה מיתיבי מחצלת ז' ומשהו וכו' דמשמע חד לבוד אמרינן תרי לא אמרינן הקשה מוהר"י בן לב שם דאיך הקשה פשיטא ולמה. ויש לתרץ דמעיקרא כשהקשה פשיטא היה סבור דמה לי חד לבוד מה לי תרי לבוד ומש"ה לא הוה קשה ליה למה דברייתא אע"ג דנקט חד לבוד הוא הדין תרי לבוד אבל השתא דאמר דתרי לבוד הוי רבותא טפי אקשי ליה מברייתא דמדנקט חד לבוד ולא נקט תרי לבוד דהוי רבותא טפי משמע דלית ליה תרי לבוד ומשום הכי אקשי למה ומעיקרא דהוה ס"ל דמה לי חד לבוד מה לי תרי לבוד הוא הדין דהוה מצי לאקשויי לברייתא פשיטא אלא דאקשי ליה וה"ה לברייתא:

ו היו מקצת הדפנות עשויות בידי אדם וכו'. כתב ה"ה ומפרש רבינו ז"ל שתים ושלש דפנות הן וכו'. נסתר מפירוש הר"ן ז"ל שפירש שתים ברוחות כלומר דקאי אקרקעית הסוכה ור"ל רוח לפונית ומערבית של קרקעיתה על האילן והשאר בידי אדם או איפכא. ומ"ש ה"ה עוד כתב א"כ כשתחתית הסכך נסמכת על האילן וכו' נ"ל דיש להגיה כשתחתית הסוכה והיינו בקרקעית הסוכה שהוא נסמך באילנות כמו שפירש רש"י כן בפרק הישן. עוד כתב ה"ה אבל אם לא היה נסמך הסכך באילן ואינו משתמש כלומר מלמעלה דאיסור הסוכה שהיא נסמכה באילן הוא מפני שמשתמש בסכך לכך כתב שאפילו שיהיה נסמך אם אינו משתמש על הסכך כשר:

ז סוכה שאין לה גג וכו'. אעפ"י שזה נראה בפרקין (דף ז') דהוי כמאן דאמר דירת קבע בעינן ואנן קי"ל דדירת עראי בעינן עיין בהרי"ף ז"ל פרק קמא דסוכה דהירך זה:

מגדל עוז

העושה סוכתו בין האילנות עד עולים לה ביו"ט. פרק הישן (דף כ"ד): סוכה שאין לה גג עד כמהילות לענין סוכה. פ"ק דסוכה (דף י"ט):

הגהות מיימוניות

מחצלת ארבעה ומשהו מתרת בסוכה וכו ע"ש ע"ב: [י] הכי מוקי לה בגמרא ע"ש, ע"ב: [כ] הישן בר"ע מחבירו ר"ג וכותיה סתם מתני', ע"ב: [ל] כרבנן דברייתא לגבי ר' אליעזר

מגיד משנה

הגביהה מן הקרקע טפח או שהפליגה מן הכותל טפח שהיא כשרה ואסיקו בגמ' דמתניתין יחידאה היא ואיפכא הויא דר"א מכשיר וחכמים פוסלין וקי"ל כחכמים. ופירש רש"י ז"ל שכל שהגביהה מן הקרקע טפח ואינו משופע לגמרי כגג מעליא דמי דההוא טפח חשיב ליה ככותלים של סוכה ושפוע שלו חשיב ליה גג או שהרחיקה מן הכותל טפח וסכך אותו טפח כסכך הסוכה כשר דכיון דליכא טפח דגג שהוא שוה כשרה עכ"ל כדברי רבינו ז"ל. וראיתי מן האחרונים מי שפירש ואמר דדוקא בשעשה הדפנות בדבר שמסככין בו ויש בדפנות אלו כדי ע"ז טפחים עשרה לדפנות ושבעה לסכך חוץ מטפח זה שעומד לגג פחות מכן פסולה ע"כ דבריהם ויש לחוש להם אע"פ שאינן נראין מחוורין:

סוכה עגולה אם יש בהיקפה וכו'. שם (דף ז':) מפורש דתניא אחרים אומרים סוכה העשויה כשובך פסולה לפי שאין לה זויות ואמרו שם דהאיא כמ"ד סוכה דירת קבע בעינן ואין הלכה כן. ומ"ש רבינו אם יש בהיקפה כדי לרבעה וכו' גם זה מבואר במימרא דרבי יוחנן דבעי כדי לרבע בה ארבע אמות על ד' אמות ואליבא דהלכתא שיעור הסוכה ז' טפחים על ז' טפחים כמו שנתבאר:

ח סיכך על גבי אכסדרה שיש לה פצימין וכו'. שם (דף י"ח) אמר סיכך על גבי אכסדרה שיש לה פצימין כשרה אין לה פצימין אביי אמר כשרה ורבא אמר פסולה אביי אמר כשרה אמרינן פי תקרה יורד וסותם ורבא אמר פסולה לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם ופסקו בגמרא כרבא ושם מבואר דפצימין אלו מכשירין אפילו נראין מבחוץ ושוים מבפנים וכתוב בהלכות והא דאמרינן על גבי אכסדרה לאו על גבה ממש אלא בסמוך לה כדכתיב ועליו מטה מנשה ומתרגמינן ודסמיכין עלוהי ע"כ. וזהו פירושה אכסדרה זו היא שני כותלים זה כנגד זה ומקלחן מקורה וסמוך לקרוי על הקלה אחד סיכך הסכך וזו היא צורתה (עיין בסוף הספר ציור י') כמלא שסוכה זו אין לה אלא שני כתלים ואם יש פצימין פירוש עמודים בולטים ברוח שלישית אע"פ שבסוכה אחרת כגון זו צריך פס ד' ומשהו כמו שנתבאר כאן די בפצימין לפי שכשיש פצימין אומרים פי תקרה יורד וסותם כלומר פי תקרה של אכסדרה שהוא קרוי קבע יורד וסותם אבל בלא פצימין לא ויש בזה שיטות אחרות וזו עיקר. וכבר ביארתי פ' י"ז מהלכות שבת נראה מבחוץ ושוה מבפנים נראה מבפנים ושוה מבחוץ מהו ענין:

י סיכך על גבי מבוי שיש לו לחי או על גבי באר וכו'. שם (דף ז':) אמר רבא סיכך על גבי מבוי שיש לו לחי כשר. ואמר רבא סיכך על גבי פסי ביראות כשר. ומבואר בסוגיא דדוקא לשבת שבתוך החג אבל לא לשאר הימים וכן סברת הרבה מן הגאונים ז"ל ועיקר. ועניין הלחי ופסי ביראות מבוארים פרק י"ז מהלכות שבת:

יא נעץ ד' קונדיסין וכו'. שם ת"ר נעץ ד' קונדיסין וסיכך על גבן ר' יעקב מכשיר והכמים פוסלין. אמר רב הונא מחלוקת על שפת הגג דר"י סבר אמרינן גוד אסיק מחיצתא ורבנן אמרו גוד אסיק לא אמרינן אבל באמצע דברי הכל פסולה ורב נחמן אמר באמצע הגג מחלוקת. ויש מי שגורס איבעיא להו באמצע הגג מחלוקת אבל על שפת הגג דברי הכל כשרה או דלמא בין בזו בין בזו מחלוקת תיקו. והרבה מן הגאונים ז"ל אינן גורסין האי אבעיא להו כלל אלא ה"ק ורב נחמן אמר באמצע הגג מחלוקת אבל על שפת הגג דברי הכל כשרה והלכה כר"נ דרב הונא אותב וכן כתב בהלכות הרב ר' יצחק אבן גיאת ז"ל בשם רב שרירא ורב ישראל גאונים ז"ל וגרסא זו נראית לי עיקר. הדא דלאותה גרסא ר"נ לא אתא לאפלוגי בהדיא אלא בדין אמצע הגג דר"י מכשיר ולא הל"ל באמצע הגג מחלוקת דלא נפקא לן מידי אלא אליבא דר' יעקב ולאתויי בספיקא דין שפת הגג דנפקא לן דינא אליבא דרבנן. ועוד דסוגיין דאמרינן לימא תהוי תיובתא דרב הונא בתרתי משמע לכאורה דלא מספקא לן בסבריה דר"נ אי פליגי בתרתי, ואע"פ שאין דברים אלו מוכרחין גירסא זו נראית עיקר. ובהשגות א"א אין זה מחוור דאפילו לרב נחמן קאי בתיקו ולחומרא עכ"ל. והוא כפי גירסא זו שבספרים וכבר כתבתי דעת רבינו ז"ל ועיקר:

יב סוכה שיש לה פתחים הרבה וכו'. ברייתא שם (דף ז') דופן סוכה כדופן שבת ובלבד שלא יהא בין קנה לחבירו שלשה טפחים ויתירה שבת על הסוכה שבשבת אינה נתרת אלא

רמב"ם

הדפנות דבוקות זו בזו כמין צריף. או שסמך ראש הדופן של סוכה לכותל. אם היה לה גג אפילו טפח. או שהגביה הדופן הסמוך לכותל מן הקרקע טפח הרי זו כשרה. סוכה עגולה אם יש בהיקפה כדי לרבע בה שבעה טפחים על שבעה טפחים אף על פי שאין לה זויות הרי זו כשרה: **ח** סיכך על גבי [א]אכסדרה שיש לה [מ] פצימין בין שהיו נראין מבפנים ואין נראין מבחוץ בין שהיו נראין מבחוץ ואין נראין [נ] מבפנים כשרה: **ט** לא היו לה פצימין פסולה מפני שהיא סוכה העשויה כמבוי שהרי אין לה אלא שני צדי האכסדרה ואמצע האכסדרה אין בו כותל ושכנגדו אין בו פצימין: **י** סיכך על גבי [ב]מבוי שיש לו לחי או על גבי באר שיש לה פסין הרי זו סוכה כשרה לאותה שבת שבתוך החג בלבד. מתוך שלחי זה ופסין אלו מחיצות לענין שבת נחשוב אותן כמחיצות לענין סוכה: **יא** *נעץ ארבעה קונדיסין על ארבע זויות הגג וסיכך על גבן הואיל והסיכוך על שפת הגג [ס] כשר ורואין את המחיצות התחתונות כאילו הן עולות למעלה על שפת הסכוך: **יב** סוכה שיש לה פתחים רבים ויש בכתליה חלונות הרבה

השגת הראב"ד

*נעץ ארבעה קונדיסין וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זה אינו מחוור דאפילו לרב נחמן קאי בתיקו ולחומרא, עכ"ל:

א טור סי' תרל: ב טור שם:

כסף משנה

כדברי האחרונים שכתבו שצריך שיעשה הדפנות מדבר שמסככין בו ושיהיה בדפנות ע"ז טפחים עשרה לדפנות ושבעה לסכך חוץ מטפח זה שעומד לגג פחות מכאן פסולה ואיני רואה מדברי רבינו הכרח לחלוק עליהם ודבריהם הוו טעמא דמסתבר דהיאך אפשר שנקל בסוכה זו לפחות משיעור הראוי לסוכה ולדפנות:

כתב מהרא"ס דמדברי התוס' נראה שיהיה השיפוע הנאמר לסכך יותר מז' טפחים בתוספת האלכסון על הגלע לא ז' טפחים בלבד כדברי הר"ן אבל הרמב"ם כתב בפ"ה וכן כילה שיש לה גג אפילו טפח אם גבוהה י' טפחים אין ישנים בה בסוכה ונראה שהוא סובר דלא בעינן ז' על ז' בגובה י' שהרי הוא משתפע ועולה וכלה בגג טפח ואין בכל גובהה רק י' ואפ"ה אין ישנים בה מטעם סוכה שתחת סוכה והוא תמוה מאד דא"כ הא דבעינן מסך ז' על ז' אינו אלא בחלל שבקרקע הסוכה אבל לא בחלל שבגובה י' וא"כ למה קראו לסוכה שסככה ז' על ז' סוכה קטנה שעיורה מגומגם שאין פחות ממנה הא בטפח אחד נמי כשרה עכ"ל. ול"נ דמההיא דכילה אין ראיה להכשיר סוכה דהתם משום דמחזי כסוכה בתוך סוכה אסרינן לה וכל שיש לה גג טפח שהוא שיעור אהל לטומאה אתו למיטעי ולאכשורי סוכה בתוך סוכה. א"נ מפני שכל שיש לה גג טפח חשיבא אהל ולא בטלה לגבי סוכה וכיון דכילה פסולה לסכך הוי כישן תחת סוכה פסולה שהיא תחת סוכה כשרה דהא ודאי לא יצא ולעולם בסוכה העשויה כמין צריף או שסמכה לכותל והגביהה מהקרקע או הרחיקה מהכותל טפח בעינן שיהא בה ז' על ז' בגובה עשרה וכדברי המפרשים. אבל אי קשיא הא קשיא שכתב ה"ה ראיתי מהאחרונים מי שפירש ואמר דדוקא בשעשה הדפנות בדבר שמסככין בו ויש בדפנות אלו כדי ע"ז טפחים י' לדפנות ושבעה לסכך חוץ מטפח זה שעומד לגג פחות מכאן פסולה ויש לחוש להם אע"פ שאינם נראים מחוורים עכ"ל. הרי כתב בהדיא שלא נתחוורו לו דברי המצריכים שיהו בדפנות אלו ע"ז טפחים וא"כ הוא סובר שאע"פ שאינה גבוהה אלא י' טפחים כשרה וא"כ לא בעינן ז' על ז' בגובה י' שהרי היא משפעת ועולה וכלה בגג טפח ואין בכל גובהה אלא י' טפחים ואפ"ה מכשרינן לה וא"כ תפול עליו קושית הרא"ש דלמה קראו לסוכה שסככה ז' על ז' סוכה קטנה ששיעורה מגומגם שאין פחות ממנה הא בטפח אחד נמי כשרה. ואפשר לידחק ולומר דהא דבעינן ז' על ז' בסוכה היינו בקרקעיתה אבל הסכך נהי שאם רחבו ז' על ז' אויר או סכך פסול פוסלים בו אפילו בג' מ"מ גג ז' על ז' אינו עיכוב בסוכה וכל שאין לה גג אלא טפח והוא מסוכך בסכך כשר כשרה כיון דגג טפח חשוב אהל לטומאה חשוב נמי אהל לסוכה והרי כל אהל סוכה זו מסוכך בסכך כשר והיא גבוהה י' ויש בחלל קרקעיתה ז' על ז' הילכך כשרה לדעת הסוברים כן:

ח סיכך על גבי אכסדרה שיש לה פצימין וכו'. כתב ה"ה וזהו פירושה אכסדרה זו היא שני כתלים זה כנגד זה וכו' וכן פי' הר"ן לדעת הרי"ף דכי אמרינן יש לה פצימין לאו בסמוכים פחות מג' עסקינן כדברי רש"י אלא בשיש לה פצימין באותה רוח שלישית אחד מכאן ואחד מכאן דכיון שיש לה פצימין אמרינן פי תקרה יורד וסותם ע"י הפצימין. ולפי שטה זו הא דאחוי ליה רב אשי נראה מבחוץ ושוה מבפנים אתיא כפשטה שע"י אותם השני פצימין היו אומרים פי תקרה יורד וסותם ואין צריך לידחק במה שנדחק בו רש"י. ונראה מדברי רבינו דאפילו בדאית לה פצימין לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם על ידי הפצימין אלא מרוח אחת בלבד וכ"נ גם מדברי הר"ן:

יב סוכה שיש לה פתחים הרבה וכו'. כתב הרב המגיד שדעת רבינו דהא דתניא

לחם משנה

יב סוכה שיש לה פתחים רבים וכו'. ברייתא שם (דף ז') דופן סוכה וכו'. כתב ה"ה ז"ל פי' ברוח שלישית דדי בסוכה במחיצת טפח וכו' ולזה כתב רבינו ז"ל דין זה. פירוש לענין זה של כותל שלישית כתב רבינו פרוץ מרובה על העומד אבל לא לענין שאר הכותלים אע"פ שהוא התחיל ויש בכותלים דמשמע דאיירי על כל הכותלים

הגהות מיימוניות

אליעזר דהיא עיקר לגבי מתניתין כדאמר לית רב יוסף לאביי מתני' יחידאה היא ע"ש וכן פסק ה"ג ור"ח ור"י אלפס: [מ] והילכתא כלישנא קמא דרבא ודלא כדמתני בפומבדיתא דביש לה פצימין פסולה לד"ה, ע"כ: [נ] רב אשי אשכחיה לרב כהנא דהוה מסכך ע"ג אכסדרה שאין לה פצימין כו' עד אחוי ליה נראה מבחוץ ושוה מבפנים ע"ש, ע"כ: [ס] ודלא כרב הונא דאמר על שפת הגג מחלוקת דר' יעקב ורבנן דהא איתותב אלא כר' נחמן דאמר באמצע הגג מחלוקת ומדקדק הספר אבל בשפת הגג ד"ה כשירה אפילו לרבנן

מגדל עוז

נעץ ד' קונדיסין על ד' זויות הגג עד על שפת הסיכוך: כתב הראב"ד ז"ל זה אינו מחוור דאפילו לר"נ קאי בתיקו ולחומרא עכ"ל: ואני אומר גרסאות חלוקות הן ריש פ"ק דסוכה (דף ד') כי ר"מ ז"ל גורס כגירסת הגאונים ז"ל שכל דבריהם קבלה וה"ג ת"ר נעץ ארבעה קונדיסין וסיכך על גבן ר' יעקב מכשיר וחכמים פוסלין אמר רב הונא מחלוקת על שפת הגג דר' יעקב סבר אמרינן גוד אסיק מחיצתא אבל באמצע הגג דברי הכל פסול ורב נחמן אמר באמצע הגג מחלוקת אבל על שפת הגג דברי הכל כשרה מיתיבי נעץ ד' קונדיסין באלכסון עד תיובתא דר"ה תיובתא וכיון דאיתותב רב הונא פסקו כרב נחמן והראב"ד ז"ל גורס כגירסת שאר הספרים ור"נ אמר באמצע הגג מחלוקת אבעיא להו באמצע הגג מחלוקת אבל על שפת הגג דברי הכל כשרה או דילמא בין בזו ובין בזו מחלוקת תיקו מיתיבי נעץ ד' קונדיסין באלכסון עד תיובתא דרב הונא תיובתא וכיון דאיתותב רב הונא קיימא דר"נ ולדידיה בעיא ולא איפשיטא הוא ולכך פסק לחומרא. ואפילו לגירסת הראב"ד ז"ל יש לי לזכות ר"מ ז"ל דהא בתר דאיתותב רב הונא מהדר תלמודא באמצע הגג הוא דפליגי אבל על שפת הגג דברי הכל כשר לימא כהא נמי תיהוי תיובתיה ופריק אמר לך רב הונא פליגי באמצע הגג והוא הדין על שפת הגג והא דקתני באמצע הגג להודיעך כחו דר' יעקב דאפילו באמצע הגג מכשיר ע"כ. אלמא קים ליה לתלמודא מתיובתיה דרב הונא דלר"נ וברייתא דמסייעה ליה דעל שפת הגג דברי הכל כשרה וכמו שפסק ר"מ ז"ל: סוכה שיש לה פתחים עד פרון מרובה על העומד. פ"ק דסוכה (דף ז') ופ"ק דעירובין

הרבה הרי זו כשרה. ואף על פי [ע] שפרוץ מרובה על העומד. ובלבד שלא יהיה שם פתח יתר על עשר. אאבל אם היה שם פתח יתר על עשר אע"פ שיש לה צורת פתח צריך שלא יהיה הפרוץ מרובה על העומד: **יג** בסוכה שאוירה גבוה מעשרים אמה ומיעטה בכרים וכסתות אינו מיעוט ואפילו ביטלם. מיעטה בתבן גובטלו הרי זה מיעוט. ואין צריך לומר עפר [פ] ובטלו. אבל בעפר סתם אינו מיעוט. היתה גבוהה מעשרים אמה והוצין יורדין לתוך עשרים אם היתה צלתן מרובה מחמתן יחשבו כגג עבה וכשרה: **יד** דבנה איצטבה בה כנגד דופן האמצעית על פני כולה אם יש באיצטבה שיעור רוחב הסוכה [צ] כשרה. בנה איצטבה כנגד דופן האמצעית מן הצד אם יש משפת איצטבה ולכותל ארבע אמות פסולה פחות מארבע אמות כשרה. בנה איצטבה באמצעה אם יש משפת איצטבה ולכותל ארבע אמות לכל רוח פסולה. פחות מארבע אמות הכשרה. וכאילו המחיצות נוגעות באיצטבה והרי מן האיצטבה ועד הסיכוך פחות מעשרים אמה. בנה בה עמוד ויש בו הכשר סוכה פסולה. שאין אלו מחיצות הנכרות ונמצא על

א עי' בטור וסמ"ג שם: ב טור סי' תרלג: ג הטור חולק בזה ע"ש: ד טור שם: ה עי' בטור שם:

דתניא יתירה שבת על הסוכה וכו' היינו דוקא ברוח שלישית וכו'. וק"ל דא"כ לא היה צריך רבינו לכתבה שהרי כבר כתב דיני דופן שלישית בזה הפרק. ונראה דהכי קאמר הרב המגיד שלא הכשירו בפרון מרובה על העומד אלא בדופן שלישית דוקא שכן מצינו שהקלו בה ואמרו דסגי בה בטפח שוחק או בפס ד' והילכך הקילו בה נמי היכא שדופן שלישית היא על פני כולה אלא שפרון מרובה על העומד אבל בשתי דפנות הנאמרות דינה כדין שבת:

יד בנה איצטבה באמצעה וכו'. כתב הרב המגיד ופירש רבינו שרואין כאילו המחיצות נוגעות באיצטבה וכן פי' הגאונים ז"ל ומדבריהם למדנו שהם מכשירים הסוכה ע"י כך ע"כ. וכתב כן לפי שיש מפרשים דדופן עקומה היינו שרואים כאילו הסכך כולו שמן הדופן עד האיצטבה הוא הדופן אלא שנתעקם שכן דרכן של כותלים להתעקם ולפי דעתם הדבר ברור שאותו שיעור שבין הדופן לאיצטבה אינו כשר כיון שאנו דנין סכך שעליו כאילו הוא דופן. וא"ת הכי דעת רבינו בפרק ה' כדעת אותם המפרשים שכך כתב שם רואים כאילו הכותל נעקם ויחשב זה הסכך הפסול מגוף הכותל. ואפשר לומר דשאני לרבינו בין היכא שפסול הסכך מחמת עצמו כי התם דאז ודאי לא מכשרינן לאכול תחתיו אלא רואין כאילו הכותל נעקם וכו' להיכא שפסולו מחמת גבהו כי הכא דכיון דאיכא שיעור הכשר סוכה באיצטבה ואידך הוי נמי סכך כשר אע"פ שהוא גבוה עשרים לא גרע מפסל היוצא מן הסוכה דנדון כסוכה וזה דוחק דנימא דשאני פירוש דופן עקומה מהכא להתם ואם כך היתה כוונת רבינו הרבה סתם הדברים ועוד דאפילו נימא דסובר רבינו דרואין כאלו המחיצות נוגעות באיצטבה מאן לימא לן שסובר שאוכלין תחת אותו סכך שחוץ לאיצטבה דילמא ס"ל כהר"ן שחלק על רש"י וכתב דלית לן לאכשורי משום פסל היוצא אלא בההוא גווני דאמרינן בגמ' לא בנוגא אחרינא דאיכא למימר דלא עדיף כהנהו אלא דוקא במקום איצטבה כשר. לכך נ"ל שדעת רבינו שלא להכשיר אלא תחת סכך האיצטבה וטובא קמ"ל דסד"א דניגזור דילמא אתי למיכל באידך גיסא קמ"ל. ומ"ש כאן

אלא בעומד מרובה על הפרון מה שאין כן בסוכה. פירוש ברוח שלישית דדי בסוכה במחילת טפח או בפס ד' כפי מה שנתבאר אבל בשתים הרי דינה כדין שבת וכן פירשו ז"ל. ולזה כתב רבינו ז"ל כאן דין זה וכיוצא בו מבואר פרק ט"ז מהלכות שבת בארוכה בבבא המתחלת כל מחילה שיש בה פרון וכו' ושם הארכתי לבאר דבריו ומה שחלקו עליו בכ"ש שבמקום צורת פתח צריך שלא יהא פרון מרובה על העומד וכן מבואר בעירובין פרק ראשון דסוכה ושבת שוין לדבר זה:

יג סוכה שאוירה גבוה. פ"ק דסוכה (דף ג' ד') סוכה שאוירה גבוה מעשרים אמה ובא למעטה בכרים וכסתות לא הוי מיעוט ואע"ג דבטלינהו בטלה דעתו אצל כל אדם. ותבן ובטלו הוי מיעוט וכל שכן עפר ובטלו תבן ואין עתיד לפנותו ועפר סתם מחלוקת ר' יוסי ורבנן, ופירוש רבנן סברי דלא הוו בטול כדאיתא התם. ויש מי שכתב דעפר לא בעי בטול אלא כל שאין עתיד לפנותו כל שבעת ימי החג סגי ודעת רבינו כדעת ההל' דבעינן בטול גמור וכן עיקר. ופירוש בטלו שדעתו להניחם שם לעולם ופי' אין עתיד לפנותו תוך שבעת ימי החג ויש בזה פירוש אחר וזה עיקר: היתה גבוהה מעשרים אמה וכו'. שם (דף ד') הלכה פסוקה כלשון רבינו ז"ל:

יד בנה איצטבה כנגד דופן האמצעית וכו'. שם הלכה פסוקה כלשון רבינו ז"ל וזו היא צורתה (עיין בסוף הספר ציור יא) וזו האיצטבה יש לה שלש דפנות ונחלקו כל המפרשים אם הוכשרה כל הסוכה על ידי איצטבה זו או לא הוכשרה אלא האיצטבה בלבד ומדברי רש"י ז"ל והגאונים ז"ל נראה שכל הסוכה כשרה אבל יש מן האחרונים חלקו בזה: בנה איצטבה מן הצד וכו'. ג"ז שם כלשון רבינו ז"ל ופי' שהאיצטבה דבוקה עם הכותל צפוני או דרומי ודבוקה ג"כ לכותל אמצעי ואם רחוקה מן הכותל השלישי ד' אמות פסולה לפי שאין לה אלא שתי דפנות ואם לאו כשרה כאילו המחילה השלישית נוגעת באיצטבה ואף בזה נחלקו המפרשים ז"ל כמו שנחלקו למעלה: בנה איצטבה באמצעה וכו'. גם זה שם ואמרו שם פחות מד' אמות כשרה ואמריה דופן עקומה ופי' רבינו שרואין כאילו המחילות נוגעות לאיצטבה וכן פירשו הגאונים ז"ל. ומדבריהם למדנו שהם מכשירין הסוכה ע"י כך והאחרונים ז"ל מפרשים בזה פירוש אחר ופוסלין יתר הסוכה חוץ מן האיצטבה. וההלכות לא הזכירו דינין אלו לפי שאינן מצויין ולזה קצרתי בביאורן: בנה בה עמוד וכו'. שם (דף ד':) בנה בה עמוד גבוה י' ויש בו הכשר סוכה סבר אביי למימר גוד אסיק מחילתא וכשרה א"ל רבה בעינן מחילות הניכרות וליכא. ויש מי שפי' שאע"פ שהוא בתוך ד' אמות לדפנות פסולה לפי שכיון שגבוה י' חלק לעצמו רשות ואין דפני הסוכה מועילין לו וכן כתוב בהלכות הר"י אבן גיאת ז"ל בבנה איצטבה באמצעה שאם גבוהה י' טפחים אין דפנות הסוכה מועילין לה אע"פ שהן תוך ד' אמות. ויש מן האחרונים שחלקו בזה ופירשו דהא דעמוד דוקא בשהוא רחוק ד' אמות מן הדפנות הא לאו הכי ודאי כשר אפילו גבוה כמה וכן הדין באיצטבה. ומ"ש בגמרא גבוה עשרה לפי שפתח מי' והוא רחוק מן הדפנות ד' אמות אפילו אביי לא הוה מכשיר ליה שכיון שאינו רשות בפני עצמו היכי נימא גוד אסיק אבל בגבוה עשרה שהוא

לחם משנה

הכותלים לא קאמר כן אלא לשאר הדינים אשר כאן אבל דין זה אינו אלא לרוח שלישי לבד. ויש לתמוה על ה"ה ז"ל לפי פירוש זה איך אמרו יתירה שבת על הסוכה דאפילו בשבת נמי ברוח שלישי בצורת פתח סגי וכדכתב ה"ה ז"ל פרק ט"ז מהלכות שבת בלשון ואם היה לפ... זו וכו' שכתב שם ודע שאף לדעת רבינו יש צורת פתח מועילה אפילו בפרון מרובה על העומד כמבואר פי"ז בדין מבוי מפולש וכו' וא"כ כיון דאיתא בסוכה רוח שלישית בטפח או בפס ד' לא הוי אלא עם צורת פתח כדכתב רבינו בריש פרק זה א"כ ה"ה בשבת שיועיל אפילו בצורת פתח לחודא וכ"ת אין דין זה אלא במבוי מפולש אבל מבוי שיש לו שתי דפנות כמין ג"ם לא הא ליתא דמפי עדיף כמין ג"ם ממפולש כדכתב רבינו בריש פרק זה דכמין ג"ם די בטפח שוחק ובמפולש בעינן פס ד' ומשהו וכן מבואר בגמרא. ואם נאמר באחר ברוח שליש לא סגי בהא משום דמליגו חומרא באחר תמבוי דכשוא יותר על עשר בעינן פס ארבעה ומשהו ובמבוי די בלחי וקורה שוה א"ם וצ"ע. והקושיא בעצמה תפול לרבא דאמר בגמרא וכן לשבת דמגו דמשתריא לענין סוכה משתריא לענין שבת כיון דע"כ איכא צורת פתח דבלא"ה לא משתריא סוכה. א"כ למה לי מגו בשבת בלאו הכי שרי. עוד כתב הרב המגיד שם בפרק ט"ז דכשיש צורת פתח ופרלה עשר אפשר שרבינו ז"ל יודה דאפילו פרון מרובה על העומד כשר וכן הכשיר וכו'. וקשה לזה דא"כ איך יפרש הברייתא שאמרו יתירה שבת על סוכה וכו' דאי בדליכא צ"פ אפילו בסוכה לא מהני כדכתב רבינו ואי בפרלה יתר על עשר לא מהני אפילו בצ"פ כדכתב רבינו כשפרון מרובה על העומד א"ו בפרלה עשר וצ"פ א"כ הדין שוה ג"כ בשבת. וי"ל דיפרש הברייתא כך דבשבת פרון מרובה על העומד בלא צ"פ לא מהני אבל בסוכה כשיש ברוח שיעור דופן שהוא ז' טפחים אע"פ שיהיה פרון משם ואילך הרבה הוי סוכה כמו קנים היוצאים בדופן אחת נמשכת עמהם מסא"כ בשבת דלא סגי אלא כנגד הצד הקצר לבד וכיוצא בזה כתב הר"ן בפירוש ההלכות בפ"ק דסוכה. עוד כתב ה"ה וכן מבואר בעירובין פרק ראשון אם אמר כן על מ"ש שם (דף ט"ו:) למ"ד פרון כעומד אסור גבי שבת מהיא ברייתא דסוכה דהמקרה סוכתו בספודין וכו' דמתניי' גבי סוכה ולא איתא דגבי פרון מרובה על העומד מחולקים סוכה ושבת אין זו ראיה דדוקא בסוכה מותר א"ו דשוים ודוקא לענין רוח ג' מחולקים כדפרישית סוגיא זו איתא נמי בפרקא קמא דסוכה (דף ט"ו):

יג סוכה שאוירה גבוה וכו'. כתב ה"ה ודעת רבינו כדעת ההלכות דבעינן בטול גמור כלומר דלא די בעפר שאין עתיד לפנות אלא צריך שיבטל ובזה מסכימים ההלכות אבל לענין הבטול במאי יהיה אם בפיו או שיהיה דעתו להניחו זה לא נתפרש בדבריהם ז"ל אלא ה"ה כתב מסברתו: ואפילו בטלם וכו'. בהא תימה מהרב"י ז"ל שתמה בסימן תרל"ג על ה"ה דפירש על רבינו וההלכות דענין בטול הוא שיהיה בדעתו להניחם שם לעולם דהיכן ראה הוא כן בדברי ה"ה אם מפני מ"ש ודעת רבינו כדעת ההלכות וכו' לא לענין זה נאמר כדכתיבנא:

יד בנה בה עמוד וכו'. כתב ה"ה וזהו דעת רבינו ז"ל ולזה לא הזכיר גבוה עשרה וכו'. קשה קצת דלפירוש הראשון איירי אע"פ שהוא בתוך ארבע אמות ובגבוה עשרה ולכך פירושא איירי רחוק מד' אמות אפילו אינו גבוה עשרה א"כ מנ"ל לה"ה לומר דדעת רבינו כפי' בתרא מדלא חילק בין גבוה עשרה לאינו גבוה אדרבה דעת רבינו בפ' קמא מדלא חילק בין רחוק מד' לתוך ד'. וי"ל דודאי כפירוש בתרא מסתברא דעם רבינו מאחר שלא חילק בין גבוה לעמוק והא דלא חילק בין רחוק ד' לפחות מד' אינו כלום דסמך על דין האיצטבא שחילק בכך וה"ה בזה אבל בין גבוה לנמוך שלא חילק בדין האיצטבא היה לו לחלק כאן. וקשה כיון שרבינו לא הזכיר עשרה למה הזכיר דין העמוד

מגדל עוז

דעירובין (דף י"א ט"ו) גמרא מתניתין דשיילא שתנה: סוכה שאוירה גבוה עד כמו שביארנו בהלכות שבת. פ"ק דסוכה (דף י"ד):

הגהות מיימוניות

לרבנן ודלא כרב חונא דמתריץ לדידיה בתרתי פליגי ואע"ג דלעיל קאי בתיקו, ע"ב: [ע] דתניא דופן שבת כדופן סוכה וכו' עד ויתירה שבת על הסוכה שהשבת אינו ניתר אלא בעומד מרובה על הפרוץ משא"כ בסוכה, ע"כ: [פ] כרבנן לגבי רבי יוסי וכתב ראבי"ה דכל הני בטולי נראה שמבטל בפיו עד לעולם וכן פר"ח כל שבעת ימי החג: [צ] כתב ראבי"ה דאע"פ שהסוכה כשירה אין ישנים משפת איצטבא ולכותל אע"ג דאמרינן דופן עקומה כדתנן נתן נסר שרוחבו ד' טפחים כשרה ובלבד שלא יישן תחתיו ואין להלק בין כגך פסול לסכך כשר אלא שמחמת שהגביה מעשרים נפסלה דמ"מ שניהם לפסול שוין וכן איתא בירושלמי דפ' ג' שאכלו ויליף לה מטיט הנרוק שמשלים לס...ה ואין מ...לין בו ולקמן בסוף פירקין אויר משלשה מצטרף ואין ישנים תחתיו ויש גורם לחפך אין נכון:

על גב העמוד סכך כשר בלא דפנות: **טו** היתה ׳פחותה מעשרה וחקק בה להשלימה לעשרה. אם יש משפת חקק ולכותל שלשה טפחים פסולה. פחות מיכן כשרה שכל פחות משלשה הרי הוא כדבוק כמו שבארנו בהלכות שבת: **טז** דפני סוכה כשרין מן הכל שאין אנו צריכין אלא מחיצה מכל מקום ואפילו מבעלי חיים. *ועושה אדם את חברו דופן ביום טוב כדי שיאכל וישתה ויישן בסוכה כשרה שחבירו דופן לה. והוא שיעשה אותו שלא לדעת זה שנעשה דופן. אבל אם עשהו לדעת אסור ביום טוב. ומותר בשאר ימי החג. וכן עושה בכלים דופן רביעית ביום טוב. אבל דופן שלישית לא יעשה אותה בכלים ביום טוב לפי שהוא מכשיר הסוכה ואין עושין אהל עראי ביום טוב:

השגת הראב"ד

*ועושה אדם את חבירו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל דוקא דופן שלישית אבל דופן רביעית מותר שהרי ברייתא שהעמידוהו לדעת לא אסרה אלא מפני אהל עראי ובדופן שלישית אבל שלא לדעת אפילו דופן שלישית מותר והטעם כיון שזה העומד שלא לדעת עומד אין כאן איסור מחיצה למעמיד דבתר כונה דידיה אזלינן עכ"ל:

פרק חמישי

א ׳**הסכך** של סוכה אינו כשר מכל דבר. אין מסככין אלא בדבר שגידולו מן הארץ שנעקר מן הארץ ואינו מקבל טומאה ואין [א] ריחו רע ואינו נושר ואינו נובל תמיד: **ב** סיכך בדבר שאין גדוליו מן הארץ או במחובר לארץ או בדבר שמקבל טומאה פסולה. ׳אבל אם עבר וסיכך בדבר הנובל ונושר או בדבר שריחו רע כשרה. שלא אמרו אין מסככין באלו אלא כדי שלא יניח הסוכה ויצא. ׳וצריך להזהר שלא יהיו הוצין ועלין של סכך יורדין לתוך עשרה טפחים כדי שלא יצר לו בישיבתו. ׳סיככה במיני מתכות או בעצמות ועורות פסולה מפני שאינן גדולי קרקע. הדלה עליה גפנים וכיוצא בהן עד שנעשו סוכה פסולה שהרי לא נעקרו. סיככה בכלי עץ ובמחצלות העשויות לשכיבה וכיוצא בהן פסולה מפני שהן מקבלין טומאה. וכן אם סיככה בשברי כלים ובליותיהן פסולה הואיל והיו מקבלין טומאה שמא יסכך בשברים שעדיין לא טהרו: **ג** סיככה באוכלין פסולה מפני שהן מקבלין טומאה. סוכי תאנים ובהן תאנים. פרכילי ענבים ובהם ענבים. מכבדות ובהם תמרים וכן כל כיוצא בהן. רואין אם פסולת מרובה על האוכלין מסככין בהן ואם לאו אין מסככין בהן. ׳סיכך [ג] בירקות שאם ייבשו יבולו ולא ישאר בהן ממש אע"פ שהן עתה לחים

א טור סי' תרלג: ב טור סי' תרכט סמ"ג עשין מג: ג טור סי' תרלג: ד טור סי' תרכט סמ"ג שם: ה טור שם:

מגיד משנה

שהוא רשות היחיד לענין שבת ועולה עד לרקיע היה אביי סבור להכשיר בסוכה ואמר ליה רבא דלא. וזהו דעת רבינו ז"ל ולזה לא הזכיר גבוה י' אלא סתם דמשמע בין גבוה בין נמוך וכן דעת העטור ועיקר:

טו היתה פחותה מעשרה טפחים וכו'. זה קרוב ללשון רבינו ז"ל וכתוב בהל' הרב ר' יצחק אבן גיאת ז"ל והוא שיש בחקקה שיעור הכשר סוכה וכן הסכימו הרבה מן האחרונים ז"ל:

טז דפני סוכה כשרים מן הכל שאין אנו וכו'. פרק הישן (דף כ"ג) ת"ר העושה בהמה דופן לסוכה ר"מ פוסל ור' יהודה מכשיר וקי"ל כר"י: ועושה אדם את חברו דופן ביום טוב כדי וכו'. זה מבואר בעירובין פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ד) ברייתות ואוקימתות והכל מבואר שם חוץ ממה שכתב רבינו ז"ל שאם עשאו לדעת שמותר בשאר ימי החג אין זה מבואר שם אבל מוכרח הוא ממה שאמרו כן ביו"ט ואם האדם אינו נעשה מחיצה לדעת ואין מחיצתו מועלת כל שהוא לדעת לא הוה נאסר ביו"ט ומוכרח הוא שם. ובהשגות בכאן דברים לא הוצרכו ליכתב שכך כתוב שם הכל אם עשאו לדעת אסור ביו"ט. א"א דוקא דופן שלישית אבל דופן רביעית מותר ושלא לדעת אפילו דופן שלישית מותר והאריך בטעם זה ודברים פשוטים הם ומבוארים בדברי רבינו ז"ל שדבריו במחילת האדם הם בדופן שלישי שהוא צריך להכשר הסוכה שהרי כתב כדי שיאכל וישתה בסוכה כשרה שחברו דופן לה ואם כשיש לה שלש דפנות והאדם בדופן רביעי כבר היא כשרה בלא דופן האדם וגם כן פשוט שדופן רביעי כיון שאינו צריך להכשר הסוכה יכול האדם לעמוד שם דלא גרע מכלים שכל מחיצה שאינה מתרת מותר לעשותה ביו"ט או בשבת ומבואר כל זה בדברי רבינו ז"ל:

פ"ה א הסכך של סוכה אינו כשר וכו'. פ"ק דסוכה במשנה (דף י"א) מבוארים שלשה חלקים דבעינן דבר שגדולו מן הארץ ושאין מקבל טומאה ושנעקר מן הארץ שאם היה מחובר פסול ונלמד מן הכתוב בגמ' (דף י"א:) ושאר החלקים יתבארו בסמוך:

ב סכך בדבר שאין גדולו מן הארץ וכו'. כבר נזכר זה למעלה: ואם עבר וסכך וכו'. (דף י"ב:) אמר רב אמי הני שושי ושוצרי מסככין בהם. ופירש"י ז"ל עשבים הם ולאו בני אכילה נינהו אביי אמר בשושי מסככין בשוצרי לא מסככין בהו כיון דסני ריחיה שביק להו ונפיק. ופירש רבינו לא מסככין לכתחלה אבל דיעבד ודאי כשרה וכן כתבו ז"ל. עוד שם אמר רב חנן בר רבא הני היזמי והיגי מסככין בהו אביי אמר בהיזמי מסככין בהיגי לא מסככין כיון דנתרי סוכייהו שביק להו ונפיק: וצריך ליזהר שלא יהיו הוצין יוצאין וכו'. שם (דף ד') היתה גבוהה עשרה והוצין יורדין בתוך עשרה סבר אביי למימר אם חמתן מרובה מצלתן כשרה א"ל רבא האי דירה סרוחה היא ואין אדם דר בדירה סרוחה וקי"ל כרבא: סככה במיני מתכות או בעצמות וכו'. כבר נתבאר זה: הדלה עליה גפנים וכו'. משנה שם (דף י"א): סככה בכלי עץ ובמחצלאות העשויות לשכיבה וכיוצא בהן וכו'. שם (דף ט"ז) משנה וברייתא: וכן אם סככה בשברי כלים וכו'. שם (דף י"ט) מימרא סככה בבלאי כלים פסולה מאי בלאי כלים מטלניות שאין בהן שלש על שלש דלא חזיין לא לעניים ולא לעשירים ותניא נמי הכי גבי מחצלת:

ג סככה באוכלין פסולה וכו'. שם (דף י"ג:) סוגיא וברייתא סוכי תאנים ובהן תאנים פרכילי ענבים ובהן ענבים קשים ובהן שבלים מכבדות ובהן תמרים אם פסולת מרובה על האוכלין כשרה ואם לאו פסולה אחרים אומרים עד שיהו קשין מרובין על האוכלין ועל הידות וקי"ל כת"ק: סיכך בירקות שאם ייבשו וכו'. שם מימרא פוסלין משום

כסף משנה

כאן וכאילו המחיצות נוגעות באיצטבא לא נתכוון לומר שהמחיצות דוקא נוגעות והסכך כשר אלא לומר כאילו המחיצות נוגעות לאיצטבא ואין מרוחקות כלומר דרואין כאילו נעקם הכותל ויחשב אותו סכך מגוף הכותל וכמו שביאר בפרק שאחר זה ואם דעת רבינו כמו שכתבתי בעינן שיהיו הדפנות מגיעות לסכך כדי שנאמר רואין כאילו נתעקם הכותל וכאילו הסכך מן הדופן שכן דרכן של כותלים להתעקם אבל אם אין הדפנות מגיעות ליכא למימר דופן עקומה:

פ"ה ב אבל אם עבר וסיכך בדבר הנובל ונושר או בדבר שריחו רע כשרה. הר"ן כתב גבי שוצרי דסני ריחייהו דפסולין אף לדפנות ומשמע אפילו בדיעבד:

ג סיכך בירקות וכו'. וא"ת הרי כתב בראש פרק זה דבדבר הנובל כשר בדיעבד. וי"ל דהתם היינו בדבר שדרכו ליבול קצת עליו אבל מ"מ אפילו אחר נפילת עליו צלתו מרובה מחמתו ולכתחלה לא דילמא מתוך נשירת העלין

לחם משנה

העמוד דדין העמוד ואיצטבא שוה לפירוש ה"ה ז"ל בדברי רבינו וכ"ת כיון שהזכיר שאין אלו מחיצות ניכרות הרי השמיענו בגבוה עשרה דפחות מעשרה לא הוי מחיצה וא"כ טובא אשמועינן דאפילו י' לא אמרינן גוד אסיק וא"כ איך כתב ה"ה שרבינו לא הזכיר עשרה והרי הזכירם. וי"ל דה"ק אם רבינו היה מזכיר עשרה משמע עשרה דוקא אבל השתא דקאמר שאין שם מחיצה ניכרות משמע בכל גוונא בין שיהיה עשרה בין שלא יהיה מדתלי טעמא משום דאינה ניכרת משמע בכל אופן שיהיה:

פ"ה ב שמא יסכך בשברים שעדיין לא טהרו. פי' בשברים שיש בהם שלש על שלש שעדיין לא יצאו מידי טומאה:

ג סיכבה באוכלים פסולה מפני שהם מקבלים טומאה. הא דלא מייתי דרב מנשיא בר אדא דדוקא קצרן מתחלה לסכך אבל קצרן לאוכל צריך מעשה לבטל. דרבינו נראה דפסק כמ"ד (דף י"ד) בסתם ממש ודכתב בפירוש המשנה וכמבואר בבית יוסף בסימן תרכ"ט. ועוד דהיה דפסק כמ"ד כן בפרק ה' מהל' טומאת אוכלין לא הזכיר

הגהות מיימוניות

[א] אמר רב יהודה הני שושי ושווצרי מסככין בהן אביי אמר בשושי מסככין בשווצרי אין מסככין מאי טעמא כיון דסרי ריחייהו שביק לה ונפיק אמר רב חנן בר רבא הני היזמי והיגי מסככין בהן אביי אומר בהיזמי מסככין בהיגי לא מסככין מ"ט כיון דנתרי טרפייהו שביק לה ונפיק. פירוש אין מסככין בהן לכתחילה מהאי טעמא אבל בדיעבד כשר אם סיכך בהן, ע"כ: [ג] אמר רבי אבא אמר שמואל ירקות שאמרו חכמים אדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח וכו' עד פוסלין בסוכה מאי טעמא כיון דכי יבשי פרכי ונפלי כמאן דליתנהו דמי ופירש"י דלכל ענין יש להן דין אויר לחומרא כגון לפסול בג' ולא כדין סכך פסול שאינו פוסל אלא בד' טפחים באמצע ובד' אמות מן הצד, ע"כ:

מגדל עוז

דפני סוכה כשרין מן הכל עד ואפילו מבעלי חיים. פ"ק דסוכה (דף ז') ופרק מי שהוציאוהו (דף מ"ד) גמרא מתניתין דפעם אחת לא נכנסו לגמל: ועושה אדם את חבירו עד בשאר ימי החג. פרק מי שהוציאוהו (דף מ"ד): כתב הראב"ד ז"ל דוקא דופן שלישית וכו' דבתר כוונה דידיה אזלינן עכ"ל: ואני אומר תמה בזה הראב"ד ז"ל לפי שלא חילק כאן באדם כמו שחילק בסמוך לגבי כלים וז"ל וכן עושה בכלים דופן רביעית ביו"ט אבל דופן שלישית לא יעשה אותו בכלים ביו"ט לפי שהוא מכשיר הסוכה ואין עושין אהל עראי ביו"ט עכ"ל. והאמת הוא שרש"י ורבותינו בעלי התוספות ז"ל כך פירשו כמ"ש הראב"ד ז"ל אבל פשט התלמוד פרק מי שהוציאוהו גמרא מתני' דפעם אחת לא נכנסו לגמל כלשון ר"מ ז"ל מוכיח דהכי אמרינן קשיא אדם אאדם קשיא כלים אכלים שקלינן וטרינן עלה עד דאסיקנא אלא הא והא רבנן וכלים אכלים לא קשיא הא בדופן שלישית הא בדופן רביעית דיקא נמי דקתני נפלה דפנה פ"מ אלא אדם אאדם קשיא כלומר שאין לחלק בו כמו בכלים בין דופן שלישית לדופן רביעית שהאדם יש לו דעת ויצטרך ללכת משם ולא יוכל לעמוד שם כמו הכלים שמתבטלים ועומדים שם לדעת המעמידם ופרקינן אדם אאדם נמי לא קשיא כאן לדעת כאן שלא לדעת ע"כ. אלמא לא חילק התם התלמוד באדם בין דופן שלישית לדופן רביעית:

פ"ה הסכך של סוכה וכו' עד ואפילו אינם. פ"ק דסוכה (דף י"ד):

לחים הרי מקומן נחשב כאילו הוא אויר וכאילו אינם: ד *סיככה בפשתי העץ שלא דק אותן ולא נפצן כשרה שעדיין עץ הוא. ואם דק ונפץ אותן אין מסככין בו מפני שנשתנית צורתו וכאלו אינן מגדולי קרקע. מסככין בחבלים של סיב ושל חלף וכיוצא בהן שהרי צורתן עומד ואין החבלים כלים: ה [א]סיככה בחצים בזכרים כשרה בנקבות פסולה אף על פי שהוא עשוי להתמלאות בברזל בית קיבול הוא ומקבל טומאה ככל כלי קיבול: ו *מחצלת קנים או מחצלת גמי או [ב]חלף. קטנה סתמה [ג] לשכיבה לפיכך אין מסככין בה אלא אם כן עשה אותה לסיכוך. גדולה סתמה לסיכוך לפיכך מסככין בה אלא אם כן עשה אותה לשכיבה. ואם יש לה קיר אפילו גדולה אין מסככין בה שהרי היא ככלי קיבול. ואפילו ניטל הקיר שלה אין מסככין בה מפני שהיא כשברי כלים: ז [ג]נסרים שאין ברחבן ארבעה [ס] טפחים מסככין [ו] בהן אף על פי שהן °משופין. ואם יש ברחבן ארבעה אין מסככין בהן ואע"פ שאינם משופין גזרה שמא ישב תחת התקרה וידמה שהיא כסוכה. נתן עליה נסר אחד שיש ברחבו

א טור שם: ב ע"ש בטור סי' תרכט: ג טור שם סמ"ג עשין מג:

השגת הראב"ד

*סיככה בפשתי העץ וכו'. כתב הראב"ד ז"ל טעם אחר יש לנו בזה מפני שאניצי פשתן ראויים ליתן אותם בכרים וכסתות והרי הן מקבלין טומאה ע"י דבר אחר ולא פחיתי מבלאי כלים עכ"ל:

השגת הראב"ד

*מחצלת של קנים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל והברייתא חלקה בשל קנים ושל חלף שאפילו בקטנה אם גדולה היא כעין עבותות מסככין בה מפני שהיא קשה ואינה ראויה לשכיבה אבל כשהיא אריגה אחת אין מסככין בה שראויה לשכיבה אבל כל גדולה סתמא לסיכוך ואפילו ארוגה עכ"ל:

כסף משנה

שעלין שביק לה ונפיק וזהו מ"ש בפ"ק דסוכה (דף י"ג) בהיגי לא מסככין דכיון דנתרי טרפייהו שביק לה ונפיק. ומ"ש סיכך בירקות וכו' היינו בדבר שאחר שיבולו או ייבשו עליו ישאר המותר מרובה מללתו:

ז נתן עליה נסר וכו'. כתב הרב המגיד וה"מ שנתנו מן הצד אבל באמצע הא אמרינן דפוסל בד' טפחים. ול"נ דאפשר נמי כגון שנתנו באמצע לרוחב הסוכה ונשאר ממנו עד דופן אמצעי שיעור סוכה והנסר הזה אינו מבריח מן הקנה אל הקנה ואמעטינן שאותו צד שאצל הפתח אע"פ שהנסר מפסיק נדון כפסל היוצא מן הסוכה:

תקרה

מגיד משנה

משום אויר מ"מ כיון דכי יבשי פרכי ונפלי כמאן דליתנהו דמו. וירקות אלו אפילו אינן מקבלין טומאה שאין מיוחדין לאכול אדם הדין הזה הוא כאן:

ד סככה בפשתי העץ וכו'. שם (דף י"ב:) אמר רב סככה באניצי פשתן פסולה בהוצני פשתן כשרה. ובהלכות פי' הוצני כתנא דלא דייק ולא נפיץ דעדין עץ הוא ע"כ. וכתב רבינו שהטעם שבאניצי פשתן פסולה הוא מפני שנשתנית צורתו וכן ראיתי לקצת מפרשים ז"ל והוצרכו לטעם זה מפני שהפשתן אינו מקבל טומאה אפילו כשהוא מנופץ וזה ברור וכן מוכח בבמה מדליקין (שבת כ"ז:). ובהשגות א"א טעם אחר וכו'. ואני אומר שטעם רבינו מהוור מטעמו דודאי גרעי מבלאי כלים שנשארו מדבר שהיה מקבל טומאה מתחלה ואלו לא באו לכלל טומאה מעולם ולפי טעמו סככה בחיצין זכרים למה כשרה והלא ראוי להנתן בברזל ויעשו חלים (נקבות) ויקבלו טומאה אלא ודאי טעם רבינו עיקר: ומסככין בחבלים של וכו'. בירושלמי סככה בחבלים אית תנא תני כשרה ואית תנא תני פסולה מ"ד פסולה בחבלים של פשתן ומ"ד כשרה בחבלים של סיב ע"כ. ופירוש חבלים אין מקבלין טומאה לפי שאינן כלים וכמ"ש רבינו ושל פשתן מפני שאין צורתו עומדת פסולה. וגם זה סעד לטעם שכתב רבינו למעלה:

ה סככה בחיצין וכו'. מימרא שם (דף י"ב:) קרוב ללשון רבינו. ופירש"י ז"ל זכרים אותן שמחודדין בראשן ונותנין אותן בתוך הברזל והם פשוטי כלי עץ ונקבות שחקק בראשו של עץ ובאותו חקק נותנין הברזל:

ו מחצלת של קנים או מחצלת גמי וכו'. רבינו השוה דין המחצלאות וזהו שכתב. שנינו במשנה (דף י"ט:) מחצלת קנים גדולה עשאה לשכיבה וכו' רבי אליעזר אומר וכו'. ואסיקנא בגמרא קטנה כולי עלמא לא פליגי דסתם קטנה לשכיבה כי פליגי בגדולה תנא קמא סבר סתם גדולה לסכוך ובהלכות וקי"ל כת"ק. עוד בגמ' (שם כ') ת"ר מחצלת של שיפה ושל גמי גדולה מסככין בה קטנה אין מסככין בה של קנים ושל חלף גדולה מסככין ארוגה אין מסככין בה ר' ישמעאל בר"י אומר משום אביו זו וזו מסככין בה וכן היה ר' דוסא אומר כדבריו. וזה פירושה לדעת רבינו דכולה ברייתא בסתמא שלא עשאה בפירוש לא לסכוך ולא לשכיבה ואתיא כת"ק דמתניתין וכי קתני בשל קנים ושל חלף גדולה מסככין בה פירושה גדולת השטח והשיעור ארוגה אין מסככין ר"ל אע"פ שהיא גדולה אם ארוגה היא אין מסככין בה ואהא פליגי ר' ישמעאל ור' דוסא דאמרי זו וזו מסככין בה כלומר גדולה בין שאינה ארוגה בין ארוגה מסככין וקי"ל כותייהו כי היכי דתיקום מתני' כפשטה דלא מפלגא במחצלת של קנים אלא בגודל וקוטן ולא באריגה וזהו דעת ההלכות. ובהשגות א"א והברייתא חלקה בשל קנים ושל חלף שאפילו בקטנה אם גדולה היא כעין עבותות מסככין בה מפני שהיא קשה ואינה ראויה לשכיבה אבל כשהיא אריגה אחת אין מסככין בה שראויה היא לשכיבה אבל כל גדולה סתמא היא לסכוך ואפילו ארוגה עכ"ל. ושטתו היא שהוא גורס גדולה מלשון גדיל ודברי ת"ק הם בדוקא בקטנה ור' ישמעאל ור' דוסא אפילו בקטנה וארוגה סברי דמסככין ולא ק"ל כותייהו אלא כת"ק ומשנתנו דמפלגא בין גדולה לקטנה בארוגה היא דאי בגדולה אפילו קטנה כשרה ולפי שטתו אין משנתנו כפשטה בכל גוונא: ואם יש לה קיר וכו'. ברייתא שם (דף כ':) ואם יש לה קיר אין מסככין בה ובהלכות ואע"ג דשקיל לגרופא אין מסככין בהן מידי דהוה אבליות של כלים שאין מסככין בהן, ע"כ:

ז נסרים שאין ברחבן ארבעה טפחים וכו'. משנה שם (דף י"ד) מסככין בנסרים דברי ר' יהודה ר' מאיר אוסר ובגמרא שתי אוקימתות וקי"ל כרב פפא וכשמואל דבנסרים שיש בהן ארבעה טפחים דברי הכל אין מסככין משום גזרת תקרה פחות משלשה מסככין דקנים בעלמא ניהו כי פליגי מג' ועד ארבעה וקיימא לן כר"י כן פסקו הגאונים ובהלכות ומשופין שהזכיר רבינו מבואר שם בגמרא: נתן עליה נסר וכו'. במשנה ובגמרא שם כלשון רבינו ופי' הסוכה כשרה כשהנסר הזה הוא מן הצד שנאמרו לסכך הכשר שלש דפנות

לחם משנה

הזכיר אלא בסתן לבד ואי אמרת דפסק כמ"ד בסתן ממש ניחא דלא פירש דפשטא הוא ממש אבל אי מפרש הקיר אגודן אמאי לא פירש כן אלא ודאי פסק כמ"ד ממש והטעם שלא ביאר לפי שסמך על מה שכתב שם וכדכתב הרב בית יוסף. דכתב שם הרב ב"י ואין לומר דטעמיה משום דסבר דהלכה כרבי אבא דפליג עליה ואמר דבוצר לגת הוא דאין לו ידות כו' ואם דאמר כאחרים וכו'. ויש לתמוה עליו דאיך אפשר לומר כן דא"כ היה לו לרבינו לפסוק כאחרים והוא לא הביא כאן אלא דברי ת"ק. ואולי יש ליישב דברי הרב הנזכר דהכי קאמר ואין לומר דפסק כרבי אבא ואחרים ומאי דקאמר פסולת מרובה על האוכל רולה לומר היד והאוכל ולא ביאר מפני שסמך על מ"ש בהלכות טומאת אוכלין ידות האוכלים כאוכלין דזה אי אפשר וכו'. ודומה לזה כתב הרב בסוף דבריו דאם קצרן לאכול אע"פ שנמלך לסכוך הוא בכלל אוכל:

ד סיככה בפשתי העץ וכו'. פ"ק דסוכה (דף י"ב:) אמרי' סיככה באניצי פשתן פסולה בהוצני פשתן כשרה והושני פשתן איני יודע מהו [והושני עצמן איני יודע מה] נפסך אי דייק ולא נפיץ הושני קרי ליה אבל תרי ולא דייק הוצני קרי ליה או דילמא תרי ולא דייק נמי הושני קרי ליה ע"כ. ובדין תרי ולא דייק אזלינן לקולא כמ"ש הר"ן שהוא דבר מדרבנן ואזלינן לקולא ועוד דספק ספקא הוא ספק אם הושני דר' יוחנן הוי תרי ולא דייק ואפילו הוי תרי ולא דייק מ"מ ר' יוחנן עצמו מסופק בדבר מפני כן כתב שלא דק ולא נפצן כשרה אע"ג דתרי דהיינו שנשרה במשרה קודם לכן אבל בדייק ולא נפיץ יש תימה גדול בדברי רבינו דנראה דפליג מדידיה אדידיה שבתחלה כתב לא דק ולא נפץ כשרה משמע הא דק ולא נפץ פסולה ואחר כן כתב אם דק ונפץ פסולה משמע דהא דק ולא נפץ כשרה ודבר תימה הוא זה דמאי דעתיה לפסוק בדייק ולא נפיץ אי דעתיה לפסוק לקולא כיון דר' יוחנן מספק בדבר וספקא דרבנן לקולא א"כ היה לו לומר סככה בפשתן העץ שלא נפצן כשרה ואם דעתו לפסוק לחומרא הוה ליה למימר ואם דק אותן אין מסככין בו וצ"ע. כתב ה"ה ז"ל ולפי טעמו סיככה בחצים זכרים למה כשרה והלא ראוי להנתן בברזל וכו'. נראה מלשונו שהוא סובר דמה שאמר סיככה בחצין זכרים כשרה ר"ל קודם שישימו עליהם הברזל ומפני כן הקשה הראב"ד ז"ל דניחוש שמא יתן עליהם הברזל וככתוב בהגהות אלפסי ז"ל בשם ריא"ז דאחר שנתן הברזל אפילו זכרים פסולים מחמת שימת הברזל:

ה אע"פ שהוא עשוי להתמלאות בברזל וכו'. פירש"י ז"ל מלוי עולם שלא להתרוקן עוד ע"כ:

ו מחצלת קנים או מחצלת גמי [או חלף] קטנה וכו'. נראה דרבינו גורס (דף כ') גדולה ומפרש להו גדולה מסככין בה ארוגה אין מסככין בה, כלומר אע"פ שגדולה מסככין בה כשהיא ארוגה אין מסככין בה ולהראב"ד ז"ל הגירסא היא גדולה מסככין בה ארוגה אין מסככין בה ואיירי בקטנה כמו שמבואר בדברי ה"ה ז"ל. ויש תימה על ה"ה ז"ל אמאי לא קאמר דגירסת רבינו כגרסת הראב"ד ז"ל וכל שאר המפרשים גדולה מסככין בה דאיירי בגדולה דוקא כי היכי דלהראב"ד ז"ל איירי בקטנה דוקא וקיי"ל כר' יוסי דמשמע דאין חילוק בגדולה כלל וכי הא אתי שפיר דאין צורך לדחוק במה

משנה למלך

פ"ה ה סיככה בחצים וכו'. (א"ס עיין מ"ש הרב המחבר בפ"ב מהל' כלים דין כ'):

מגדל עוז

סיככה בפשתי העץ עד מגדולי קרקע: כתב הראב"ד ז"ל טעם אחר וכו' ולא פחיתי מבלאי כלים עכ"ל: ואני אומר יפה עשה ר"מ ז"ל שחייב אדם לומר כלשון רבו וכן כתב ר"י אלפס ז"ל ואם הראב"ד ז"ל יש לו טעם בפני עצמו גם רבים אומרים טעמים אחרים אבל דברי ר"מ ורבותיו ז"ל נראין דהא תפיסקא דגדולי קרקע מייתי לה ולא אשמעתין דבלאי כלים גמרא מתניתין דהמקרה סוכתו בשפודין מסככין בחבלים של סיב ושל חלף וכיוצא בהן שהרי צורתן עומדת וכו' בירושלמי גרסינן לה סיככה בחבלים אית תניי תני כשרה ואית תניי תני פסולה מ"ד פסולה בחבלים מאן דגורס כשרה בחבלים של סיב ע"כ: סיככה בחצים עד בכל כלי קבול. הכל פ"ק דסוכה: מחצלת של קנים עד בשברי כלים: כתב הראב"ד ז"ל והברייתא חלקה וכו' ואפילו ארוגה עכ"ל: ואני אומר זו מחלוקת ישנה היא כי ר"י בן גיאת סמך על אותה ברייתא דסוף פ"ק כדברי הראב"ד ז"ל ור"י אלפס ז"ל סמך על סוגיין דתלמודא וכדאסקה רב פפא ועל אופו דרך פסק ר"מ ז"ל וכן נכון כיון דתלמודא שקיל וטרי ובתר הכי אסקה רב פפא דהוא בתרא הלכתא כוותיה: נסרים שאין ברחבן עד ואם ספינן כשרה

הגהות מיימוניות

[ג] כדאוקי רב פפא פלוגתייהו בגמרא: [ד] כת"ק ודלא כר' אליעזר ע"ש פ"ק, ע"כ: [ס] כשמואל דאמר יש בהן ארבע ד"ה פסולה כי פליגי דאין בהן ד' וכן פסק ר"ח ור"י אלפס דרב פפא קאי כוותיה דשמואל וכן אזלא סוגיא דשמעתין ואע"ג דרב משני אליביה אשינויא לא סמכינן וכן ס"ה וראבי"ה ע"ש. ורא"מ פסק כרב וכרבי מאיר דהלכה כר' מאיר בגזירותיו והיא היא לענין פסק הלכה דר"מ אליבא דרב כר' יהודה אליבא דשמואל דוק ותשכח: [ו] כר' יהודה לגבי ר"מ: °[כתב בסה"ק ומיהו נהגו העולם שלא לסכך

ברחבו ארבעה טפחים כשרה ואין ישנין תחתיו [א]והישן תחתיו לא יצא ידי חובתו. היו נסרין שיש ברחבן ארבעה ואין בעביין ארבעה והפכן בצידיהן שאין בהן ארבעה וסכך בהן הרי זו [ז] פסולה. שהרי הנסר פסול בין שסיכך ברחבו בין שסיכך בעביו: ח [ב]תקרה שאין עליה מעזיבה שהיא הטיט והאבנים אלא נסרין תקועין בלבד הרי זו פסולה שהרי לא נעשו לשם סוכה אלא לשם בית. לפיכך אם פקפק הנסרים והניד המסמרים לשם סוכה הרי זו כשרה. ובלבד שלא יהיה בכל נסר ונסר [ג]ארבעה טפחים. וכן אם נטל אחד [ח] מבינתים והניח במקומו סכך כשר לשם סוכה הרי זו כשרה: ט [ד]סוכה שנעשית כהלכתה מכל מקום כשרה אף על פי שלא נעשית לשם מצוה. והוא שתהיה עשויה [ט] לצל כגון סוכת [י] עכו"ם וסוכת בהמה וכל [כ] כיוצא בהן. אבל סוכה שנעשית מאיליה פסולה לפי שלא נעשית לצל. וכן החוטט בגדיש ועשהו סוכה אינה סוכה שהרי לא עימר גדיש זה לצל. לפיכך אם [ל] עשה בתחלה חלל [ה]טפח במשך שבעה לשם סוכה וחטט בת אחרי כן והשלימה לעשרה כשרה שהרי נעשה סכך [מ] שלה לצל: י [ו]חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדין אין מסככין בהן גזרה שמא יעשה אותן חבילות על גגו כדי לייבשן וימלך וישב תחתיהן לשם סוכה והוא מתחלה לא עשה סכך זה לצל ונמצאת כסוכה שנעשית מאיליה. ואם התירם כשירות. *ואין החבילה פחותה מעשרים וחמשה בדים: יא חבילות [נ] קטנות שאגדו אותן למנין מסככין בהן. וכן החותך ראש הדקל והחריות אגודות בו [ס] מסככין בו שאגד בידי שמים אינו

א טור וסמ"ג שם: ב טור סי' תרל"א סמ"ג שם: ג הטור כתב אפילו יש בהן ד' ע"ש: ד טור סי' תרלה סמ"ג שם: ה עי' בטור שם: ו טור סי' תרכט:

השגת הראב"ד

*ואין חבילה פחותה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי מלא אוסה ולא ידעתי למה כתבה שאפילו אגד ג' שמים אגד, עכ"ל:

מגיד משנה

דפנות אבל באמצע הרי הוא מפסיק בין הדפנות ואין הסוכה כשרה כמו שיתבאר בפרק זה שהסכך פסול פוסל באמצע בארבעה טפחים: היו נסרים שיש ברחבן וכו'. שם (דף י"ד:) הסכך על לידיהן פי' הני נסרים שיש בהם ד' ר' הונא אמר פסולה ופליגי עליה ואסיקנא דפסולה דהוו להו הני נסרים כמכודין בל תהבה ומבואר בהלכות:

ח תקרה שאין עליה מעזיבה וכו'. שם (דף ט"ו) משנה תקרה שאין עליה מעזיבה ר' יהודה אומר ב"ש אומרים וכו' ובית הלל אומרים מפקפק או נוטל אחת מבינתים ר' מאיר אומר נוטל אחת מבינתים אבל לא יפקפק. ופסקו בהלכות כב"ה ואליבא דר' יהודה וכן עיקר. ופירש רבינו תקרה זו היא מנסרים שאין בהן ארבעה והוא הנכון:

ט סוכה שנעשית כהלכתה וכו'. שם (דף ח':) תנו רבנן סוכת עכו"ם סוכת נשים סוכת בהמה סוכת כותים סוכה מכל מקום כשרה ובלבד שתהא מסוככת כהלכתה מאי כהלכתה אמר רב חסדא והוא שעשויה לצל: אבל סוכה שנעשית וכו' וכן החוטט בגדים וכו'. בגמ' תעשה ולא מן העשוי ומתניתין (דף ט"ו) החוטט בגדיש לעשות לו סוכה אינה סוכה ובגמרא (דף ט"ו) אמר רב הונא לא שנו אלא שאין שם חלל טפח במשך שבעה אבל יש שם חלל טפח במשך שבעה ה"ז סוכה. ופי' יש שם שעשה שם מתחלה בשעת עשיית הגדיש חלל טפח לשם סוכה שהוא חוץ מהל במשך שבעה שהוא שיעור הכשר סוכה:

י חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדין וכו'. משנה שם (דף י"ב) חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדין אין מסככין בהן ואם היו מותרין כשרין ואמרו בגמ' מה טעם אין מסככין פעמים שאדם בא מהשדה בערב וחבילתו על כתיפו ומעלה ומניחה על גבי סוכתו כדי ליבשה ונמלך עליה לסכוך והתורה אמרה תעשה ולא מן העשוי ע"כ:

ואין חבילה פחותה מעשרים וחמשה וכו'. זה מבואר בירושלמי. ובהשגות א"א בירושלמי וכו'. ורבינו ז"ל מפרש מ"ש בגמרתנו דאגד שלשה שמיה אגד לענין הזאה דכתיב ביה אגודת אזוב אבל חבילה אינה קרויה שהות מכ"ה בדין כדי להשוות הירושלמי עם הגמרא שלנו. ויש מפרשים כדברי הר"א ז"ל ויש תימה מן ההלכות שלא כתבו לא הירושלמי ולא גמרתנו דאגד שלשה שמיה אגד:

יא חבילות קטנות שאגדו אותן למנין וכו'. שם (דף י"ג:) דרש מרימר הני אסורייתא דכורא מסככין בהו ואע"ג דאגידי למנינא הוא דאגידי: וכן החותך ראש דקל וכו'. שם (דף י"ג) אמר רב חסדא אפקותא דדיקלא מסככין בהו ואע"ג דאגידי אגד בידי שמים לא שמיה אגד ואע"ג דהדר אגיד להו אגד בחד לא שמיה אגד:

וכן

כסף משנה

ח תקרה שאין עליה מעזיבה וכו'. פירוש דיש כאן משום גזירת תקרה ומשום תעשה ולא מן העשוי ובמפקפק או נוטל אחת מבינתים כי היכי דמפיק ליה בהכי מן תעשה ולא מן העשוי מפיק ליה נמי מגזירת תקרה ושיטת רבינו כשיטת הרי"ף שכתב הר"ן פ"ק דסוכה:

ט וכן החוטט בגדיש וכו'. נראה מפירוש רש"י (סוכה ט"ו) דדוקא כי חטט מלמעלה למטה כשרה דמטייר לסכך כמו שהוא אבל אם חטט למטה פסולה דסכך דמעיקרא ליתיה בעולם וסכך דהשתא אית ביה משום תעשה ולא מן העשוי ואחרים אומרים דכל דבהדי סככה אפילו סמיך טובא סכך הוי אלא דהשתא קלים ליה מלמטה הילכך שפיר דמי (עכ"ל הר"ן):

יא חבילות קטנות שאגדו אותם למנין. ק"ל למה כתב קטנות דאי פחות מכ"ה אפילו לא היו אגודים למנין אלא לשם אגד מסככין בהם:

העושה

לחם משנה

במה שנדחק הוא ז"ל לפי גרסתו דפירש גדולה מסככין בה וכו'. וי"ל דמשמע דאי גריס פסולה מסככין וכו' דע"כ קאי אקטנה דבקטנה קאי וסליק קודם במה שאמר קטנה אין מסככין בה וא"כ נראה דעל דא קאי מאי דקאמר גדולה מסככין בה וכו':

מחצלת גמי או חלף קטנה סתמה לשכיבה לפיכך אין מסככין בה וכו'. כאן הביא רבינו קנים וגמי וחלף ובודאי שכלן מקבלין טומאה דאי לא כי אתאי אין מסככין בהם. וקשה דבהלכות כלים פרק כ"ה כתב רבינו מחצלת הקש מטמאה במדרס ושל קנים ושל חלף טהורים מפני שאינה ראויה למדרס ושאר המחצלות אם עשאה לשכיבה מקבלת טומאה עשאה למיסוך טהורה עשאה סתם גדולה סתמה לסיכוך קטנה סתמה לשכיבה ע"כ. משמע דשל חלף טהורים לגמרי והא לאו מי הא היא כלל דהאי דקאמר התם טהורים היינו ממדרס אבל טומאה מה מיטמאין דהכלי כלי עץ הם וכדכתב רבינו בפרק א' מהל' כלים כל הכלים העשויים מן הגומא ומן הערבה ומן הקנים וכו' ומן החלף כגון הכפיפות והטרסקלין והמחצלות והתפוח וכו' וא"כ נראה דמיטמאין בטומאה ולכך אינם ראוים לסיכוך ומאי דכתב בה' כלים פ' כ"ה הוא דאינם מיטמאין במדרס משום דליטמא במדרס צריך כלי המיוחד לשכיבה וזה אינו מיוחד לשכיבה. וא"ת אכתי אמאי אינה מיטמאה מדרס הא אמרינן כאן דקטנה סתמא לשכיבה וכל דבר שסתמו לשכיבה מיטמא מדרס וכמ"ש בפרק כ"ז שלשה מינין הם העשוי לישיבה סתמא מדרס. וי"ל דודאי קטנה מי שעשה אותה אינו עושה אותה אלא לשכיבה אבל בטלה דעתו של מי שעושה אותה קטנה דאין דרך לעשותה קטנה לשכיבה אלא גדולה לסיכוך ואע"פ שזה עשאה לשכיבה אינה מיטמאה מדרס כדאמרינן בגמרא בהלהי פ"ק דסוכה (דף כ':) דר' דוסא ורבנן פליגי על שאר מקומות ואע"ג דמקרי יתיב סברי רבנן דהם טהורות מפני שאין דרך לעשותה לשכיבה:

ח תקרה שאין עליה מעזיבה וכו' הרי זו פסולה. כתב ה"ה ופירש רבינו תקרה זו היא מנסרים שאין בהם ארבעה והוא הנכון וכו'. פירוש דברי הגמרא בפ"ק דסוכה (דף ט"ו) במאי דקאמר בביטולי תקרה קא מיפלגי הוא כמ"ש הר"ן ז"ל לדעת הרי"ף הביאו הרב מוהרי"ק ז"ל בסי' הרל"ב וכתב שבשיטה זו עולין יפה דברי הרמב"ם:

י ואין חבילה פחותה מעשרים וחמשה בדים וכו'. וא"ת לפי דברי רבינו שסובר דאגד שלשה עפחים שמיה אגד לא נאמר לענין סוכה אם כן היכי אמר בגמרא (דף י"ג) גבי אפקותא דדיקלא אגד בחד לא שמיה אגד דמשמע דאם היו שנים היה אגד בשלמא לשאר המפרשים ניחא דכן הוא אליבא דרבנן דבשנים הוי אגד אלא לרבינו מאי איכא למימר. ונראה דה"ק אע"פ שהם כ"ה בדים מ"מ כיון שמרפס הוא אחד אגד בחד לא שמיה אגד כלומר למעוטי אם היו נפרדים גם בשרשים שהיו כ"ה נפרדים מהיס שמו

הגהות מיימוניות

לסכך בהם כלל משום דלמא אתי לסכך בהם בקביעות בענין שאין הגשמים יכולין לירד בה עכ"ל]: [ז] כרב הונא דקאי רב נחמן כוותיה וגם רב חסדא ורבה בר רב הונא חזרו בהן, ע"כ: [ח] כב"ה אליבא דרבי יהודה דאמר מפקפק או נוטל אחת מבינתים: [ט] רש"י פי' צילתה מרובה מחמתה ובדבר שכשר לסכך בה ול"נ לראבי"ה. ור"ת פירש והוא שעשוי לצל ולא מעובה להגן מן הגשמים שזו פסולה דאי כשרה אמאי תתירו לצאת מן הסוכה משתסרח המקפה יכסנה יפה יפה ולא תכרה מקפתו ועוד אמאי אמר פרק הישן ובפ"ק דתענית דגשמים בחג סימן קללה הוא. והא דתנן המעובה כמין בית כשירה צ"ל שאין מצלת מן הגשמים שלבסוף יורדין דרך הגג ומעשה שסיכך ה"ר שמעון גיסו של ר"ת בנסרים שאין בהן ד' טפחים ועשה סיכה יפה מאד כעין כיפה ותקוע במסמרות ופסלה ר"ת משום דמצלת מן הגשמים אבל השכיבן זה אצל זה כשרה דאין מצלת מן הגשמים דריב"א כתב סתם סוכת רועים עשויה להגן מן החמה ומן הגשמים וכו' ושמא הצלת גשמים הצלה פורתא אבל אם אין יורדין בה גשמים כלל פסולה והמחמיר תבא עליו ברכה מאת השם יתברך ע"כ מן אבי"ה ועיין בהילכתא כ"א: [י] סוכת גנב"ך וסוכת רקב"ש, ע"כ: [כ] סוכה ישנה ב"ש פוסלים וב"ה מכשירין גרסינן בירושלמי צריך לחדש בה דבר חבריא אמרין טפח ר' יוסי אומר כל שהוא ואב"ה קאי, ע"כ: [ל] בשעת עשיית הגדיש עשאו כך: [מ] וההאי טעמא אין לעשות הסכך קודם שיעשה הדפנות תחלה ואם עשה הדפנות טפח סמוך לסכך תחלה יכול לסכך, ע"כ: [נ] דרש מרימר הני אסורייתא דסורא מסככין בהו ואע"ג דאגידי למניינא בעלמא הוא דאגידי, ע"כ: [ס] אמר רב גידל אמר רב האי אפקותא דדיקלא מסככין בהו, ע"כ:

מגדל עוז

כשרה. פ"ק דמס' סוכה (דף י"ד): ואין חבילה פחותה מעשרים וחמשה בדים: כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי מלא וכו' שמיה אגד עכ"ל: ואני אומר גם ר"י בן גיאת כתב כן וז"ל בירושלמי אין חבילה פחותה מכ"ה וזרדין וסכין עיקר דשמעתא ופסקה עכ"ל. ויראה לי ראיה לירושלמי דאמרינן פ"ק דע"ז גמרא מתניתין דאלו דברים וכו' ר' יהודה בן בתירא אומר אין חבילה פחותה משלשה קנים ע"כ. ואולי שיעור שתיהן שוים אלא שהלשון חלוק. ומ"ש הראב"ד ודפ"ק דסוכה גמרא מתניתין דתבלין תבלין לחוד ותבילה כאמורה שם שבתם מפורשת בע"ז לחוד וזה יכול לסיום לבון הירושלמי כי חבילה לחוד ושאלה לחוד: חבילות קטנות עד סיכך על מקום הפסול. פ"ק דמס' סוכה (דף י"ב):

אינו כחבילה. ואפילו קשר ראשי החריות כולן מצד האחד שנמצאו בחבילה אחת אחד משני ראשים בידי שמים ואחד בידי אדם מסככין בה שהאוגד עץ אחד אינו חבילה וזו כעץ אחד היא שהרי אגודה בידי שמים. וכן כל אגד שאינו עשוי לטלטלו אינו אגד:

יב [א]העושה סוכתו תחת האילן כאילו עשאה בתוך הבית. הדלה עליה עלי האילנות ובדיהן [ע] וסכך על גבן ואחר כך קצצן. אם היה הסיכוך הרבה מהן כשרה. ואם לא היה הסיכוך שהיה מתחלתו כשר הרבה מהן צריך לנענע [פ] אותן אחר קציצתן כדי שתהיה עשויה לשם סוכה: יג עירב דבר שמסככין בו בדבר שאין מסככין בו וסיכך בשניהם אף על פי שהכשר יתר על הפסול פסולה. [ב]סיכך בזה לעצמו ובזה לעצמו זה בצד זה. אם יש בסכך פסול שלשה טפחים במקום אחד בין

א טור סי' תרכו וע"ש וכסמ"ג שם: ב טור סי' תרלב סמ"ג עשין מג:

כסף משנה

יב העושה סוכתו תחת האילן וכו'. כתב ה"ה שם משנה כלשונה וכו' עד שהפרידן זה מזה. אבל בפירוש המשנה לרבינו נראה שהוא ז"ל מפרש דחבטן היינו שקצצן שכתב אמתניתין דהדלה עליה וכו' אם היה סיכוך הרבה מהן כשרה בתנאי שיקוץ אותם ואם לא קצצן יצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר ופסולה, עוד אמר או שקצצן כשרה בתנאי שינענע אותם ואז תהיה כשרה וכן נראה מדברי רבינו גם פה שכתב הדלה עליה עלי האילנות ובדיהן וסיכך על גבן ואח"כ קצצן אם היה הסיכוך הרבה מהן כשרה ואם לא היה הסיכוך שהיה מתחלתו כשר הרבה מהן צריך לנענע אותם אחר קציצתן כדי שתהא עשויה לשם סוכה ולפי זה מתניתין דהדלה עליה הכי מיפרשא אם היה הסיכוך הרבה מהן כשרה בלא נענוע כלל וכדאוקימנא לה בשחבטן היינו שקצצן ומאי או שקצצן פירוש או שקצצן כמשפט דהיינו קצצן ונענען אע"פ שאין הסיכוך הרבה מהם כשרה דאפילו כל הסיכוך מהם כשרה כיון שקצצן ונענען ומתני' דהעושה סוכתו תחת האילן ודאתמר עלה בגמרא הכי נמי מיפרשא דכל שהאילן חמתו מרובה מצלתו משתמא הסכך פסול מועט מהכשר הילכך אם חבטן דהיינו שקצצן אע"פ שלא נענעם כשרה וכשהאילן צלתו מרובה מחמתו משתמא הסכך הפסול רבה על הכשר הילכך אפילו חבטן דהיינו שקצצן פסולה משום תעשה ולא מן העשוי עד שינענענו אע"פ שכשקוצצן הם מתנענעים ונופלים על הסכך לא מהני משום דבעינן נענוע בידים והשתא נתבארו דברי רבינו שכתב עירב דבר שמסככין בו בדבר שאין מסככין בו וסיכך בשניהם אע"פ שהכשר יתר על הפסול פסולה בדבר שאין מסככין בו בלא קצצן ודאי מיירי והכי נמי בגמרא על חמתו מרובה מצלתו דמשמע דסכך פסול מועט מן הכשר אקשינן הא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר ואיצטריך לאוקמה בשחבטן דהיינו קצצן הא אם לא קצצן פסולה ואפילו שכשר יתר על הפסול:

כיצד

מגיד משנה

וכן כל אגד שאינו עשוי וכו'. שם (דף י"ג:) כלשון רבינו, ופי' שאינו עשוי לטלטלו על ידי אותו אגד:

יב העושה סוכתו תחת האילן וכו'. שם (דף ט':) משנה כלשונה העושה סוכתו תחת האילן כאילו עשאה בתוך הבית ובגמרא אמר רבא לא שנו אלא באילן שצלתו מרובה מחמתו אבל חמתו מרובה מצלתו כשרה. והקשו וכי חמתו מרובה מצלתו מאי הוי הא קא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר ותירצו אמר רב פפא בשחבטן. והקשו אי בשחבטן היינו הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסוס וסכך על גבן פסולה ואם היה הסכך הרבה מהן או שקצצן כשרה היכי דמי אילימא בשלא חבטן הא קא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר אלא לאו בשחבטן. ותירצו אי מהתם הוה אמינא ה"מ דיעבד אבל לכתחלה לא קמ"ל ע"כ בגמרא. ולא נזכרה סוגיא זו בהלכות אלא שעל המשנה דהדלה עליה שהזכרתי כתוב בהלכות אם היה הסכוך הרבה מהן אוקימנא בשחבטן דאי לאו הכי הא קא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר ופסולה. או שקצצן כשרה וצריך לנענעו כדי שיהא עשוי לשם סוכה ולא אמרינן קציצתן זו היא עשייתן ע"כ. וזה דעת רבינו שהוא מפרש חבטן שהפרידן זה מזה. אבל אם היו מעורבין זה בזה אע"פ שהסכך כשר רבה מצטרפין זה בזה ופסול וזהו הדין שכתב בסמוך ערב דבר שמסככין בו וכו' ואם חבטן שרוצה לומר הפרידן צריך שיהא הסיכוך הכשר הרבה מן הפסול ואם היה כמותו בצמצום פסול וז"ש המשנה או שהיה הסיכוך הרבה מהן ואוקימנא לה בשחבטן וזהו הדין שכתב רבינו סיכך בדבר פסול ודבר כשר וכו' ועוד יתבאר זה למטה וכל זה כשאין בסכך פסול ביחד ג' טפחים כמו שיתבאר לפנינו ומ"ש רבינו בכאן הוא סוף המשנה או שקצצן כשרה ובגמ' אמרינן דצריך לנענע כמוזכר בהלכות וחידש רבינו שאם היה הסכך כשר רבה וקצץ הפסול שאינו צריך לנענע ודבר פשוט הוא שהרי כיון שהסכך רבה לא היה צריך קציצה אלא חבטה להפרידן זה מזה כמו שנתבאר וכיון שקצצן כל שכן שכשרה ועוד שלא הצריכו נענוע אלא משום תעשה ולא מן העשוי ופשוט הוא. זהו דעת רבינו בדברים אלו. וכן כתוב בהשגות שרבינו מפרש שחבטן שהפרידן זה מזה ושם כתוב ואם הלכה היא נקבל ואע"פ שיש להקשות עליו ממה שאמרו תחתונה כשרה ועליונה פסולה וקיימא עליונה למעלה מעשרים אצטריכא ליה מהו דתימא נגזור דלמא מצטרף סכך פסול וכו' קמ"ל והכא ליכא עירוב כלל מ"מ אנו יש לנו פירוש אחר עכ"ל. וקושיא זו אינה כדאי ומ"מ יש בזה שטה אחרת למפרשים האחרונים ז"ל שהם מפרשים הא קא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר שכל סכך כשר שתחת סכך פסול אע"פ שחמתו של עליון מרובה מצלתו ותחתון צלתו מרובה מחמתו כיון שהעליון מאהיל על התחתון נמצא מקצת התחתון עצמו פסול שאינו עשוי לצל ואותו עליון הפסול מסכך עליו ומבטלו וכן אם היה פסול למטה וכשר למעלה ותירצו בשחבטן כלומר שערבן יחד מלשון חבוט רמי. וכתב הרמב"ן ז"ל ג' דינין הם, היה סכך אחד פסול וסכך אחד כשר זה למעלה וזה למטה וזו שאמרו והא קא מצטרף ופסול לעולם. אבל נ"ל דכל שאילו יטול מן הכשר מה שתחת הפסול ועדיין צלתו מרובה כשר ובלבד שלא יהא ד' טפחים במקום אחד כדי שלא יפסל משום סכך פסול חבטן ועשאן סכך אחד כשר ופסול מעורבין אם היה הפסול בעצמו חמתו מרובה מצלתו והכשר צלתו מרובה מחמתו הרי הכשר רבה על הפסול ומבטלו נמצא זה אינו פוסל ואינו מצטרף וזהו דין ב'. עשה סכך אחד בכשר ופסול ולא היו מעורבין יחד אלא זה בפני עצמו וזה בפני עצמו אם היה כשר כפסול כשרה וזהו משנתנו דהמקרה סוכתו בשפודין ומאי דאתמר בה בגמרא עכ"ל. ולמטה אאריך בדין האחרון:

יג עירב דבר שמסככין בו וכו'. כבר הזכרתי זה בסמוך: סכך בזה לעצמו ובזה לעצמו וכו'. משנה (דף י"ז) בית שנפחת וסכך על גביו אם יש בין כותל לסכוך ד' אמות פסולה וכן חצר המוקפת אכסדרה וסוכה גדולה שהקיפוה בדבר שאין מסככין בו אם יש תחתיו ד' אמות פסולה. ובגמרא (דף י"ז:) נחלקו רב ושמואל שמואל אמר סכך פסול

לחם משנה

שמו אגד. א"כ ה"ק כיון שאלו הכ"ה הם לבדם והם שרש אחד לא שמיה אגד אבל אם היה אוגד אחד באלו היה שמו אגד וכדכתב הרא"ש ז"ל דכי אגד אחד באלו הכ"ה שמיה אגד:

יב העושה סוכתו תחת האילן כאילו עשאה בתוך הבית. רבינו מפרש חבטן שהפרידן ואע"ג דהעושה סוכתו תחת האילן משמע דהם נפרדים מ"מ מקשה גמ' והא קא מצטרף וכו' משום דס"ד דע"כ איירי מתני' במעורבין דאם הם נפרדים מאי למימרא כמו שהקשה בתר הכי. ויש סעד לפירוש רבינו שפירש דחבטן ר"ל הפרידן מההיא דאמרינן בפ"ק (דף ט"ו:) רבא אמר אפילו תימא בשאין מעדיף אם היו נתונים שתי נותנן ערב נותנן שתי וקשה לפירוש הקונטרס כמ"ש שם התוספות דפירוש חבטן ר"ל עירבן א"כ הכא דזה בפני עצמו וזה בפ"ע אמאי יתבטל ולפירוש רבינו דפירש חבטן הפרידן ניחא אלא שקשה לפירושו אמאי לא הוזכר בדברי רבינו כשהאילן צלתו מרובה מחמתו אע"פ שהיה הסכך מרובה וחבטן פסול דהא רבא לא קאמר בגמ' היכא דהסיכוך מרובה וחבטן דכשר אלא בחמתו מרובה מצלתו אבל אם האילן צלתו מרובה מחמתו פסול. וי"ל דרבינו מפרש דמאי דקאמר ל"ש אלא כשהאילן וכו' היינו סיכוך מרובה כלומר כשהאילן צלתו מרובה מחמתו והסוכה היתה חמתה מרובה מצלתה אבל כשהאילן חמתו מרובה מצלתו והסוכה צלתה מרובה מחמתה כשר ולא אכפת לן אלא בסיכוך מרובה ולא שצלתו מרובה מחמתו של אילן ואין נראה כן דעת הטור ז"ל. ודעת הרמב"ן שהזכיר ה"ה ז"ל שוה לדעת הטור ומ"מ דעת רבינו כך הוא ו[כ]ן דעת ההלכות וז"ש ה"ה ז"ל [לא] נזכרה סוגיא זו בהלכות וכו' כלומר כיון שלא הוזכרה ודאי שהוא מפרש כפירוש רבינו בענין צלתו מרובה מחמתו כדכתיבנא. וע"ק בדברי ה"ה ז"ל לדעת רבינו תלתא משניות ל"ל חדא ההיא כאילו עשאה בתוך הבית דדייקינן מינה כבית וחדא ההיא דהדלה עליה וחדא ההיא דשפודין דלכ"ע בין למ"ד פרוץ כעומד מותר בין למ"ד אסור בעינן מעדיף כדכתב ה"ה ז"ל. בשלמא העושה סוכתו תחת האילן והדלה עליה את הגפן צריכי חד לבדיעבד וחד לכתחילה אלא הך דהמקרה סוכתו בשפודין למה. וי"ל דאצטריך לאשמועינן חידושא דבארוכות המטה דאמרו שם בגמרא (דף ט"ו:) לימא מסייע ליה לר' אמי בר טביומי דאמר ר' אמי בר טביומי סיככה וכו'. ולפי האמת דקי"ל כר' אמי [דתנא] מסייע [ליה] ואפשר דליתא לדר' אמי בארוכה ושתי כרעים וכו' חידושא הוא וע"כ נ"ל אפילו להרמב"ן למ"ד פרוץ כעומד אמר דמוקי מתני' במעדיף למה לי הך לימא הנהו דלעיל ואע"פ שהוא מעורב עם הסכך מרובה כשר כל שכן הך בפני עצמו דכשר היכא דמעדיף. וא"ת לדעת רבינו לימא הך ולישתוק מחד דלעיל דחד אצטריך לכתחלה וכ"ת זו אף זו קתני הא ליתא דהא בגמרא פריך דלשתוק מההיא דכאילו עשאה בתוך הבית ואנא ידענא לה מהאי דהדלה דהיא אתרוגה. וי"ל דההיא דאם היה הסכך מרובה אצטריך לאשמועינן דדוקא היכא דהסיכוך מרובה מותר אבל פרוץ כעומד אסור וההיא דמקרה הוא במעדיף ולדידן דקי"ל פרוץ כעומד מותר נראה דאיצטריך דהיכא דקצצן וחבטן אע"פ שאין הסיכוך מרובה כשר ולז"א אם היה הסכך מרובה או שקצצן ר"ל קצצן וחבטן בלא סכוך מרובה. וכתב ה"ה ז"ל ואם היה כמוהו בצמצום פסול וז"ש המשנה או שהיה הסיכוך הרבה מהם וכו'. קשה דא"כ מאי פריך בפ"ק בגמרא על מתני' (דף ט"ו) דהמקרה למ"ד פרוץ כעומד אסור מההיא מתניתין דאמרה אם יש ריוח ביניהם כמותן כשרה אפילו למ"ד מותר תקשי ממתני' אמתניתין דהכא אמרה מתני' דאם היה הסיכוך הרבה מהם כשרה משמע דבצמצום פסול כמ"ש ה"ה

הגהות מיימוניות

[ע] וצ"ע דהכי איתא התם ... היה סיכוך הרבה מהן או שקצצן כשרה משמע דבסיכוך הרבה מהן אפילו בלא קציצה כשרה ... או קתני וכן משמע בגמרא דגרסינן יתיב רב יוסף קמיה דרב הונא ויתיב וקאמר אי שקצצן כשרה אמר רב וצריך לנענע משמע דאקצצן סתמא דמתניתין קיימי דברי רב ... אם נפרש שקצצן אפילו כשהסיכוך הרבה מהן כבעמוד ולא נפרש או שקצצן א"כ מה אומר על זה וצריך לנענע בהא ליכא מאן דמצריך נענוע כשהסיכוך הרבה מהן וגם קצצן. ובס"ה כתב ג"כ לשון רבינו כבעמוד ומתוך לשון רש"י משמע דאם הסוכה צילתה מרובה מחמתה כשרה אפילו אם האילן מיצל כנגד סכך הסוכה ואפילו לא חבטן אבל לקמן חזר בו בפירוש דגרסינן מהו דתימא דנגזור למיפסל תחתונה משום דקיימא עליונה פעמים למעלה מעשרים אלמא אפילו כשהתחתונה צילתה מרובה מחמתה אם העליונה למעלה מעשרים פסולה משמע דמצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר לפסול מדלא מסיק אדעתיה למיחש אתחתונה שהיתה צילתה מרובה מחמתה משום צירוף סכך פסול וכן פסק ראבי"ה שהבין מדברי ריב"א ועיין בספרו בסימן תרי"ג, ע"כ:

[פ] כשמואל וכן פסק ראבי"ה וכן פר"ח דרבים ניגהו התם לגבי רב ור"ת היה רגיל להזין ממקומן:

מגיד משנה

פסול באמצע פוסל בארבעה מן הצד פסול בד' אמות ורב אמר בין באמצע בין מן הצד בד' אמות. ובהלכות והלכתא בהא כשמואל דהא רבנן דבי רב כותיה סבירא להו וה"מ בסוכה גדולה אבל בסוכה קטנה בין באמצע בין מן הצד ג' טפחים ע"כ. ויש בקצת ספרי רבינו חסרון וטעות סופר בכאן ומבואר בקצתן בדקדוק וממה שכתבתי יובן האמת:

טז סיכך בדבר פסול ודבר כשר וכו'. משנה (דף ט"ו) המקרה סוכתו בשפודין או בארוכות המטה אם יש ריוח ביניהן כמותן כשרה ובגמרא לימא תהוי תיובתא דר' הונא בריה דרב יהושע דאתמר פרוץ כעומד רב פפא אמר מותר רב הונא בריה דרב יהושע אמר אסור. ותירצו מאי כמותן בנכנס ויוצא שהוא מעדיף הכשר כמוזכר שם ופסק רבינו כתירוץ זה וזה תמה אלא שהרי בפי' נפסקה הלכה פירקא קמא דעירובין (דף ט"ו:) כרב פפא דאמר פרוץ כעומד מותר ורבינו עצמו כן פסק פט"ז מהלכות שבת וא"כ למה פסק כתירוץ שהוא אליבא דמ"ד פרוץ כעומד אסור ואין הלכה כמותו. ונראה שמן הטעם הזה לא הזכיר סוגיא זו בהלכות וגם כל המפרשים האחרונים ראיתי שסוברין כן שאם היה כשר כפסול כשרה וכבר הזכרתי למעלה דברי הרמב"ן ז"ל שסובר כן. ויש לי להעמיד דברי רבינו דע שעל כרחנו יש לנו לומר דסכך פסול לענין זה כפרוץ הוא נחשב דאי לא היכי הקשו מן המשנה לרב הונא דאמר פרוץ כעומד פסול דהא הכא ליכא פרוץ מידי אלא לאו ש"מ דלענין פרוץ ועומד סכך פסול כפרוץ הוא נחשב וכמ"ש רבינו וכיון שכן ודאי בעינן סכך כשר טפי פורתא דאי לא מאחר דכפרוץ הוא הויא לה למטה חמתה מרובה מצלתה כדאיתא ריש פ' הישן (דף כ"ב:) ומבואר בחכמת הראיה במופת שאור השמש הנכנס בחור מרובה על החור וכיון שכן על כרחין בעינן טפי וסעד לזה דרבי אמי ורבה אוקמוה הכי ואי לאו דסבירא להו הכי לענין הלכה לא הוו מוקמי מתניתין בהכי, וא"ת א"כ סוגיין תקשי לך אמאי קא פריך לרב הונא דהא אפילו לרב פפא על כרחין מתניתין במעדיף וכדאמרן, יש לומר דהוה מצי למימר ולטעמיך ולא אמר. כנ"ל לדעת רבינו:

בין באמצע בין מן הצד הרי זו פסולה: **יד** במה דברים אמורים בסוכה קטנה אבל בסוכה גדולה סכך פסול באמצע פוסלה בארבעה [ל] טפחים פחות מיכן כשרה. ומן הצד פוסל בארבע אמות ופחות מיכן כשרה. [א]כיצד בית שנפחת באמצעו וסיכך על מקום הפחת. וכן *חצר המוקפת אכסדרה שסיכך עליה. וכן סוכה גדולה שהקיפוה בדבר שאין מסככין בו בצד הדפנות מלמעלה. אם יש משפת הסכך הכשר ולכותל ארבע אמות פסולה. פחות מיכן רואין כאילו הכותל נעקם ויחשב זה הסכך הפסול מגוף הכותל וכשרה. ודבר זה הלכה למשה מסיני: **טו** ואי זו היא סוכה קטנה כל שאין בה אלא שבעה טפחים על שבעה טפחים. וגדולה כל שישאר בה יתר על סכך הפסול שבעה טפחים על שבעה טפחים סכך כשר: **טז** *סיכך [ב]בדבר פסול ודבר כשר זה בצד זה ואין במקום אחד מסכך הפסול רוחב שלשה טפחים אלא פחות. אם היה כל הסכך הכשר יותר על כל הסכך הפסול כשר. ואם היה זה כמו זה בצמצום אע"פ שאין במקום אחד שלשה הרי זו פסולה מפני שסכך פסול כפרוץ

פרש

השגת הראב"ד

*חצר המוקפת אכסדרה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל נ"ל חסר בכאן סכך פסול באמצע פוסל בד' מן הצד פוסל בד' אמות במה דברים אמורים בסוכה גדולה אבל בסוכה קטנה בין באמצע בין מן הצד פוסל בג' ואיזו היא סוכה קטנה וכו' עכ"ל:

השגת הראב"ד

*סיכך בדבר פסול וכו'. א"א זה לא ידעתי למה אמרו ואולי בסוכה גדולה אמרו ובמקרה סוכתו בשפודין ובדבר כשר משום שא"א לצמצם אבל הטעם שכתב לא יבא על זה הדרך עכ"ל:

א טור וסמ"ג שם: ב טור סי' תרל"א:

כסף משנה

יד כיצד בית שנפחת וכו' וכן חצר המוקף וכו' וכן סוכה גדולה וכו'. הכל משנה פ"ק דסוכה (דף י"ז) ואמרו שם צריכה דאי אשמעינן בית שנפחת דמחיצות לבית עבידן אבל חצר המוקפת אכסדרה דמחיצות לאו לאכסדרה עבידן אימא לא צריכא ואי אשמעינן הני תרתי משום דסככן סכך כשר הוא כלומר ממין סכך כשר ופסולן משום העפוי אבל סוכה גדולה דסככה סכך פסול הוא אימא לא צריכא:

טו ואי זו היא סוכה קטנה וכו' וגדולה כל שישאר בה יתר על הסכך הפסול ז' על ז' סכך כשר. יש להסתפק בלשון זה אי ס"ל דז' טפחים על ז' טפחים מצטרפין כלומר שאם סכך פסול מתחיל מהדופן שמהלך ואינו מגיע עד הדופן האחר ואם נצרף סכך שאצל דופן האמצעית וסכך שאצל הפתח על ידי הצד שאין מגיע לו סכך פסול יש בסוכה זו ז' על ז' ונכשיר או נימא דאין מצטרפין וצ"ע:

טז סיכך בדבר פסול ודבר כשר וכו'. כתב ה"ה משנה המקרה סוכתו וכו' וזה תימה אלא שהרי בפירוש נפסקה הלכה פ"ק דעירובין כרב פפא דאמר פרוץ כעומד מותר וכו'. ואני אומר שאין כאן תימה כלל שרבינו גורס כגירסת ר"ת שכתבו התוספות (עירובין ט"ו:) והא א"א לצמצם א"ר אמי במעדיף רבא אמר אפילו בשאין מעדיף אם היו שתי נותנן ערב נותנן שתי והוי האי פירכא בין לר"פ בין לרב הונא בריה דרב יהושע וא"כ כי שני ר' אמי במעדיף הוי אפילו לרב פפא. אך יש לדקדק למה לא כתב רבינו שאם היו שתי נותנן ערב כשינויא דרבא דבתרא הוא ונראה שבכלל מה שכתב אם היה כל הסכך הכשר יותר על כל הסכך הפסול כשרה הוי דכל שהם שתי ונותן הסכך הכשר ערב או אפכא הרי הוא מעדיף וכמו שפירש רש"י דע"כ אם אינו נותן ראשי הקנים על השפודים הרי הם נופלים לארץ והילכך ה"ל כשר מרובה על הפרוץ ומבטלו. ואל יקשה עליך מה שכתב רבינו מפני שסכך פסול כפרוץ הוא נחשב והאמר א"כ אע"פ שלא ירבה הכשר על הפסול ליתכשר וכדקי"ל דפרוץ כעומד מותר. די"ל דשאני הכא שא"א לצמצם ולמלאות כל הריוח שלא יהא בו אויר כלל וא"כ כל שהוא פרוץ כעומד בענין זה הוי פרוץ מרובה על העומד הילכך בעינן שירבה הסכך הכשר. ואכתי קשיא שרבינו כתב לקמן גבי סכך שיש בו חלונות שאם יש בכל האויר ככל המקום המסוכך פסולה מפני שהחמה מרובה מצלתה והוא מה שאמרו בגמרא (דף כ"ב:) כזוזא מלעיל כאסתרא מלתחת כלומר בנקב קטן החמה הנכנסת בו גדולה יותר ממנו והרי שם פרוץ כעומד ופסל רבינו ואין לחלק בין סכך פסול לאויר כמו שחילק הר"ן בפרק הישן שהרי כתב כאן רבינו שסכך פסול כפרוץ הוא נחשב ונ"ל דה"ק שסכך פסול כפרוץ הוא נחשב ומצטרף מקום סכך הפסול עם מה שנשאר מאויר שלא נתמלא בסכך הכשר משום דא"א לצמצם וה"ל פרוץ מרובה על העומד מש"ה פסול עד שירבה סכך כשר על הפסול ומהאי טעמא בדין סכך שהיו בו חלונות כשיש בכל האויר ככל מקום המסוכך פסולה משום דכשנצטרף האויר שיש במקום הסכך הכשר שא"א לצמצם עם החלונות הוי פרוץ מרובה על העומד ומש"ה בעינן שיהא הסכך רב על האויר דאז יהיה פרוץ כעומד, ולפי זה נ"ל דכי אמרינן כזוזא מלעיל כאסתרא מלתחת משום דגם מבין הסכך הכשר נכנס השמש משום דא"א לצמצם כנ"ל:

נויי

לחם משנה

ה"ה ז"ל כאן. וי"ל דהוה מצי למימר ולטעמיך כמ"ש ה"ה ז"ל למטה גבי סיכך בדבר פסול וכו'. עוד כתב ה"ה ז"ל מ"ש רבינו בכאן הוא סוף המשנה או שקלן כשרה וכו' קשה לדברי רבינו דאם היה הסיכוך הרבה וקלן סגי אע"ג דלא חבטן היכי מייתי ראיה בגמ' דלא גזרינן היכא דחבטן אטו היכא דלא חבטן דאם לא חבטן הא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר ודילמא לא איירי בחבטן אלא בקלן וסגי. ומ"ש אח"כ או שקלן ר"ל או שקלן ונענען אפילו שלא היה הסיכוך דבר כשר וכן פירש רבינו בפירוש המשנה. ונראה ודאי דה"ה סובר דפירוש זה הוא דחוק מפני שהחילוק שבין החלוקה של או שקלן לקודמת הנענוע לא הוזכר בברייתא וזה דוחק. אבל כדאמרינן דאם היה הסיכוך וכו' איירי בחבטן החילוק שבין החלוקה זו לאחרת הוא הקלילה שהוזכרה ואפילו לפי מה שפירש רבינו בפירוש המשנה י"ל דמ"מ מייתי ראיה שפיר דכי היכי דלא גזרינן קלן אטו לא קלן הכי נמי לא גזרינן חבטן אטו לא חבטן. עוד כתב ה"ה ז"ל וקושיא זו איכא כדאי וכו' כוונתו דפירוש הגמרא הוא לתרץ כאן כמו שתירץ למעלה מהו נגזור חבטן אטו לא חבטן וה"ק מהו דתימא נגזור דילמא אתי לערובי ואתי להצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר קמ"ל. ומ"מ קשה דהך כבר הודיענו במשנה דלא גזרינן חבטן אטו לא חבטן וכן מתניתין דהדלה את הגפן הודיענו דאפילו לכתחלה לא גזרינן. וי"ל דהכא הוה ס"ד למיגזר טפי משום דהוי סכך מתחת סכך ואתי לערובי הני סככין אבל כשהאחד סכך והאחד אילן דהם מחולקים ליכא למיגזר כרבינו דילמא אתי לערובי. עוד כתב ה"ה ז"ל וכתב הרמב"ן ג' דינין הם היה סכך אחד פסול וסכך אחד כשר זה למעלה וזה למטה וכו' מ"ש בגמרא אלימא כשלא חבטן וכו' כלומר כיון שהדלה את הגפן והסיכוך הוא למעלה א"כ אמאי כשר חבטן ועשאן סכך אחד פסול ואחד כשר וכו'. לדעתו ז"ל מ"ש (מ"מ) בגמרא ואם היה סיכוך הרבה מהם ר"ל שהפסול הממ"ל אבל אם הפסול צלתו מרובה מחמתו אפילו הכשר צלתו מרובה פסול:

טז סיכך בדבר פסול וכו'. אפשר שרבינו גורס בגמרא (עירובין ט"ו:) והא אי אפשר לצמצם כדברי ר"ת וכן כתב הרב בעל הכ"מ ויישב הגירסא לדעת רבינו. ולמ"ש ה"ה דהוה מצי למימר ולטעמיך וכו' קשה דמתניתין תקשי אהדדי דהכא קאמר כמותן משמע דפרוץ כעומד מותר והתם קאמר אם היה הסכך מרובה משמע הא זה כזה לא וכ"ת כה"ה דלקושיא זאת נ"כ הוה מצי למימר ולטעמיך זה דוחק ועוד דלא הוזכר קושיא זאת בדברי ה"ה. וי"ל דבשלמא למ"ד פרוץ כעומד מותר כיון דמתניתין אשמעינן בחדא דפרוץ כעומד מותר דהיינו בסכך דכמותן בשאר המקומות נקט הסכך מרובה דאורחא דמילתא נקט דאין דרך לצמצם כדכתב רש"י ז"ל ומה גם גבי סוכה דהא לפי גירסת רבינו תם הכא גבי סוכה אי אפשר לצמצם אבל למ"ד פרוץ כעומד אסור תקשי דמאי נקט הכא כמותן:

היו

הגהות מיימוניות

[ל] כשמואל לגבי רב דאמר בין באמצע בין מן הצד בארבע אמות. וטעמא דרבנן דבי רב כשמואל סבירא ליה ע"ש וכן פסק רב אלפס וכן פסק בספר התרומה וכן ראבי"ה ודלא

מגדל עוז

וכן חצר המוקפת וכו' עד הלכה למשה מסיני. פ"ק דסוכה (דף ד'): כתב הראב"ד ז"ל נ"ל חסר בכאן וכו' קטנה וכו' עכ"ל: ואני אומר או הספר שהגיה בו היה חסר בטעות סופר או הקורא לפניו טעה ולא השמיע לאזני רבינו הראב"ד ז"ל או השגה זאת לא יצאה מפיו הקדוש לעולם. שהרי ר"מ ז"ל הקדים אותו הדין כמוך לזה וז"ל עירב דבר שמסככין בו בדבר שאין מסככין בו וסיכך בשניהם אע"פ שהכשר יתר על הפסול פסולה סיכך בזה לעצמו וזה לעצמו זה בצד זה אם יש בסכך פסול ג' טפחים במקום אחד בין באמצע בין מן הצד פסולה כד"א בסוכה קטנה אבל בגדולה סכך פסול באמצע פוסל בד' טפחים פחות מיכן כשרה ומן הצד פוסל בד' אמות ופחות מכאן כשרה כיצד בית שנפחת באמצעו וסיכך על מקום הפחת וכן חצר המוקפת וכו' הכל כמו שהעתקתי וסידר סדר יפה לכל אלו ההלכות והשמיענו דין דופן עקומה הלכה למשה מסיני כמו שמבורר סוף גמרא פסקא ראשונה דפ"ק דסוכה: וגם על זה כתב הראב"ד ז"ל ראיתי שנה בדבר זה שני פעמים ונהוליהו ממה שאמר בגמרא וכי סיכך הרבה מהם מאי הוי והא קא מצטרף סכך פסול וכו' ומשני בשחבטן והוא מפרש זה שמחבר שהפרידן זה מזה הכשר בעצמו והפסול בעצמו ואם הלכה נקבל ואע"פ שיש להקשות עליו ממה שאמרו התחתונה כשרה ועליונה פסולה וקיימא עליונה למעלה מעשרים אצטריכא ליה מהו דתימא נגזור דילמא מצטרף סכך פסול וכו' קמ"ל והכא ליכא עירוב כלל מ"מ הנו יש לנו פי' אחר עכ"ל: ואני עתה רואה מזה במה שכתבתי שקורא לפניו לא השמיע לאזנו כי הדין הראשון שכתב אם יש בסכך

פסול

כפרוץ הוא נחשב: **יז** פרש [א]עליה בגד מלמעלה או שפרש תחתיה מפני [ק] הנשר פסולה. פרשו כדי לנאותה כשרה. וכן אם סיככה כהלכתה ועיטרה במיני פירות ובמיני מגדים וכלים שתלויין בין בכתליה בין בסכך כדי לנאותה כשרה: **יח** נויי [ב]סוכה אין ממעטין בגובהה אבל ממעטין ברחבה. היו נויי הסוכה [ר] מופלגין [ג]מגגה ארבעה טפחים או יתר פסולה. שנמצא שהיושב שם כאילו אינו תחת הסכך אלא תחת הנויים שהן אוכלין וכלים שאין מסככין בהן: **יט** [ד]סכך שהיו בו חלונות חלונות שהאויר נראה מהן. אם יש בכל האויר ככל מקום המסוכך הרי זו פסולה מפני שחמתה תהיה מרובה מצלתה. וכל שהחמה [ש] מרובה על הצל אינו סכך. ואם היה הסכך רב על האויר כשרה: **כ** [ה]במה דברים אמורים בשלא היה במקום אחד אויר שלשה טפחים. אבל אם היה אויר שלשה טפחים בין באמצע בין מן הצד הרי זו [ת] פסולה עד שימעטנו משלשה. מיעטו בדבר הפסול כגון כרים וכסתות. אם סוכה גדולה היא כשרה. ואם בסוכה קטנה פסולה עד שימעטנו בדבר שמסככין בו. היה רוב הסכוך צלתו מרובה מחמתו ומיעוטו חמתו מרובה מצלתו הואיל וצילת הכל מרובה מחמת הכל כשרה: **כא** [ו]דרך הסכוך להיות קל כדי שיראו ממנו הכוכבים הגדולים. היתה מעובה [א] כמין בית אף על פי שאין הכוכבים נראין מתוכה כשרה. היה הסכוך מדובלל והוא הסכוך שיהיה מקצתו למעלה ומקצתו למטה כשר. ובלבד שלא יהיה בין העולה והיורד שלשה טפחים. ואם היה ברוחב זה העולה [ב] טפח או יתר אף על פי שהוא גבוה יתר משלשה טפחים [ז]רואין אותו כאילו ירד למטה ונגע בשפת זה היורד

א טור סי' תרכט סמ"ג שם: ב טור סי' תרלג תרלד סמ"ג עשין מג: ג טור סי' תרכז סמ"ג שם: ד טור סי' תרלא סמ"ג שם: ה שם: ו שם: ז עי' בטור שם:

כסף משנה

יח נויי סוכה אין ממעטין בגובהה. פירש בגבוהה מעשרים להכשירה דלאו מין סכך הן דא"כ הוו פוסלים משום מקבל טומאה ולא לפוסלה בפחות מי' ולא דמיא לאוזין יורדין לתוך עשרה שפוסל משום דירה סרוחה וכמו שנתבאר בפרק ד' דשאני הני דלנוי עשויין:

כ במה דברים אמורים בשלא היה במקום אחד אויר ג' טפחים וכו'. הא דמשמע דבסוכה גדולה אויר מן הצד פוסל היינו כגון שהוא מפסיק כל הסוכה ולא נשאר לצד דופן האמצעית שיעור סוכה אבל אם נשאר ממנו לצד דופן אמצעית שיעור סוכה פשיטא דאותו צד כיון שיש לו ג' דפנות דלא תיפסיל ואם מתחיל מצד זה ואינו מגיע לדופן שכנגדו יש להסתפק וכמ"ש למעלה:

כא דרך הסיכוך להיות קל. פרק הישן (דף כ"ב) תנן המעובה כמין בית אע"פ שאין הכוכבים נראים מתוכה כשר ואמרו בירושלמי הדא אמרה צריכין הכוכבים להיות נראים מתוכה ואמר רבי לוי בשם רבי המא כוכבי חמה שנו. ומפרש רבינו כוכבי חמה כוכבים הגדולים וקרי להו כוכבי חמה לפי שמתוך גודלם נראים ביום: היה הסכך מדובלל וכו' והוא שיהיה מכוון כנגד שפת היורד. למד הר"ן בחדושיו מדברי הגמרא דתנן אבל אין בהם טפח ואין ביניהם פותח טפח וכו' דדילמא רבא סובר אבל יש בגגה טפח כשרה דאמרינן חבוט רמי ה"ה דבעינן נמי שיהא באויר שבין התחתונות טפח דאי לא אע"פ שיש בגגה טפח לא אמרינן חבוט רמי. ויש מי שאומר דכיון דכי יש בגגה טפח לא סגי לן עד שיהא באויר שבין התחתונות טפח ה"ה נמי שאם יש בגגן של עליונות יותר מטפח שצריך שיהא באויר שבין התחתונות כאותו שיעור. ואע"פ שהעלה הר"ן שאינן נראין בעיניו דברי י"א מ"מ רבינו נראה שסובר כן ולפיכך כתב והוא שיהיה הוכטן כנגד שפת היורד. ולפמ"ש רבינו בא למעט ג"כ היכא שיש ברוחב הקנה העולה טפח או יותר ובין התחתונות יש יותר מרוחב הקנה העולה דלא אמרינן חבוט רמי אלא כשיבא הקנה העליון ליכנס בין התחתונות בצמצום הא לאו הכי לא: ואם היה ברוחב זה העולה טפח וכו'. כתב הר"ן דמוכח בגמ' דבעינן נמי שיהא באויר שבין התחתונות טפח דאי לא אע"פ שיש בגגה טפח לא אמרינן חבוט רמי וכן נראה דעת רבינו שכתב והוא שיהיה מכוון כנגד שפת היורד:

העושה

מגיד משנה

יז פרש עליה בגד מלמעלה וכו'. משנה (דף י') פרס עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר פסולה ובגמ' א"ר חסדא לא שנו אלא מפני הנשר אבל לנאותה כשרה ופירוש נשר העלים הנושרים. עוד שם לימא מסייע ליה לרב חסדא סככה כהלכתה ועטרה בקרמין ובסדינין המצויירין ותלה בה אגוזים אפרסקים וכו' אלמא אם רצה לעטרה בסדינין לנאותה כשרה ודחי דלמא בדייתא מן הצד וק"ל כרב חסדא ובריייתא היא כפשטה בין בסכוך בין בכותלים ומבואר בהלכות:

יח נויי סוכה אין ממעטין וכו'. שם (דף י"ב) תנא נויי סוכה אין ממעטין בסוכה. פי' בשיעור עשרים אמר רב אשי ומן הצד ממעטין: היו נויי סוכה וכו'. שם אתמר נויי סוכה המופלגין ממנה ארבעה רב נחמן אמר כשרה ורב חסדא ורבה בר רב הונא אמרי פסולה ובהלכות וקי"ל דיחיד ורבים הלכה כרבים. ויש מי שמפרשה דוקא בשלא הנויין מרובה מחמתן ואין נראה כן מדברי רבינו:

יט סכך שיש בו חלונות וכו'. משנה (דף כ"ב) פרק הישן סוכה מדובללת שצלתה מרובה מחמתה כשרה ובגמרא מאי מדובללת רב אמר סוכה עניה ומאי מדובללת מדולדלת והדא קתני סוכה מדולדלת שצלתה מרובה מחמתה כשרה ויש שם אוקימתות אחרות בפירוש משנתנו ואינן חולקות כמו שיתבאר למטה. ועוד בגמ' (דף כ"ב:) הא כהדדי פסולה הא ורמינהי ושהמתה מרובה מצלתה פסולה הא כהדדי כשרה ותירצו לא קשיא כאן מלמטה כאן מלמעלה. ופירשו בהלכות שאם החמה והצל מלמעלה שוין פסולה לפי שמלמטה החמה מרובה על הצל, וכבר הזכרתי זה למעלה:

כ במה דברים אמורים בשלא היה במקום אחד וכו'. פ"ק (דף י"ח) אויר פוסל בג' ואמר אביי אויר שלשה בסוכה גדולה ומיעטו בין בקנים בין בשפודין הוי מיעוט בסוכה קטנה בקנים הוי מיעוט בשפודין לא הוי מיעוט פירוש שפודין אין מסככין בהן לפי שהן של מתכות: היה רוב הסכוך וכו'. שם (דף י"ט) אוקימתא דר' יוחנן גבי ברייתא דפסל היוצא מן הסוכה נדון כסוכה ואוקמה ר' יוחנן לא נצרכה אלא לסוכה שצלתה מרובה מחמתה ומיעוטה חמתה מרובה מצלתה מהו דתימא תפסל בהך פורתא קמ"ל, ע"כ:

כא דרך הסכוך להיות קל וכו'. משנה פ' הישן (דף כ"ב) המעובה כמין בית אע"פ שאין הכוכבים נראין מתוכה כשרה: היה הסכוך מדובלל וכו'. על המשנה דסוכה המדובללת שהזכרתי למעלה אמר שמואל ואי מדובללת מבולבלת קנה עולה וקנה יורד וקתני מרסי סוכה מדובללת ושלתה מרובה מחמתה כשרה ואמר אביי לא שנו אלא שאין בין זה לזה ג' טפחים אבל יש בין זה לזה ג' טפחים

לחם משנה

יח היו נויי הסוכה מופלגים (מגגה) ד' טפחים או יותר פסולה. כתב ה"ה ויש מי שמפרשה וכו'. וא"ת לדעת רבינו שסובר דאפילו המתו מרובה מצלתו פסולה מאי שנא דהוצין היורדין לתוך עשרה דקאמר התם דאם חמתי מרובה מצלתן דכיפה כשרה אי לאו מטעמא דדירה סרוחה וא"כ הכא דליכא האי טעמא ליהוי כשרה. וי"ל דשאני התם דלותן ההוצין בטלי ולכך אי לאו מטעמא דדירה סרוחה היא כשרה אבל הכא הני נויי חשיבי ולא בטלי:

יט סכך שהיו בו חלונות וכו'. כתב ה"ה משנה פרק הישן וכו' ובגמרא מאי מדובללת וכו' מדולדלת והדא קתני סוכה מדולדלת שצלתה מרובה וכו' ולא ידעתי למה לו

מגדל עוז

פסול ג' טפחים במקום אחד וכל חלוקיו באמצע או בסוף כמו שנסחתי וכתו שמפורש פ"ק דסוכה גמרא מתני' דהרחיק את הסכוך מן הכותל מדברי רבה דאמר אבהתינהו לרבנן דבי רב. ואין צורך לדחוק דבריו ולומר מכלל נאמרו אלא מפורשין נאמרו ומה ששנה שעם בנית הוא אם אין בסכך פסול ג' טפחים במקום אחד וז"ל סיכך בדבר פסול ודבר כשר זה בצד זה ואין במקום אחד מסכך הפסול רחב ג' טפחים אלא פחות וכו' עד כפרוץ הוא נחשב ודין הבטן וקלגן כתב כ"ין כעושה סוכתו תחת האילן בזה הפרק על סדר התלמוד פ"ק דסוכה. עתה ראה גם כלה מה אביב שוהגי דבר על השגת רבינו הראב"ד ז"ל אם יצא מפיו סטכור ומה שאתה רואה זה מבואר תבין כי דברי ר"מ מקובלים בהלכה מסודרין פ"ק דסוכה ואין לי צורך עוד להשיב על מגלותיו. ובפי' הבטן אמת רבו הפירושים בו וכבר הם הקוקים לנו בשיטת רבותינו בעלי התוספות ז"ל פ"ק דסוכה גמרא מתני' דהעושה סוכתו תחת האילן וגמרא מתני' דהדלה עליה את הגפן ואין לי צורך להביאה כאן: פרש עליה בגד מלמעלה עד בתוך הבית הסעליונה כשרה. פ"א ופ"ב דסוכה:

הגהות מיימוניות

חלא כרא"ם דפסק כרב: [ק] פיר"ש שלא ינשרו עליו וקסמין על השולחן דשויה סכך להגן והרי הוא סכך המקבל טומאה. אבל התוספות פירשו מפני הנשר פירוש שלא ינשרו עליו ותהיה החמה מרובה מצילתה א"כ נתכוין לשם סכך להכשר סוכה וכן מצא ר"ת בתשובת הגאונים וכן פירש ראב"ם. ולפי פי' רש"י אין לנו טעם נכון לחלק בין מפני הנשר ובין לנאותה אחרי שניהן ענין נוי הכה שלא יטנפו העלין את המאכל והמשתה ואין לנאותה גדול מזה: [ר] כרב חסדא ורבה בר רב הונא ודלא כרב נחמן דאמר דכשרה וכן פסק ס"ה וכן ה"ג וכן ר"ח. ובתשובת הגאונים כתוב דוקא היכא דחמתה מרובה מצילתה אבל אם צילתה מרובה מחמתה כשירה ואין הסדין פוסלה וכן פסק ר"ת דפירש פירס עליה סדין מפני החמה לכך צילתה מרובה מחמתה או תחתיה פירס הסדין מפני הנשר שלא ינשרו עליו ובכך ההא החמה מרובה מצילתה אע"פ שעתה צילתה מרובה בלא כנגד הכד; פסולה דכשינשרו לא מסיק אדעתיה ופסולה עתה מיד וכן צריך לפרש גמרא של משנה ו לא שנו אלא מפני הנשר כדפרישית אבל לנאותה שאינו דואג לנשר שתהא חמתה מרובה מצילתה כגון שהסכך הרבה עב ומרובה שאז אינו פורס אלא לנאותה כשירה ולא כמו שפירשו רבותינו מפני הנשר שלא ילכלך סעודתו אבי"ה: [ש] וכן פיר"ש בפ' הישן דפריך מתני' אמתני' ומתרץ כאן מלמעלה כאן מלמטה ופיר"ש מלמעלה כי הוו בהדי הדדי פסולה דהוי פרוץ כעומד מלמטה כשרה דהוי עומד מרובה על הפרוץ שהחמה מתפשטת על הקרקע וכשהיא שוה למטה בידוע שהעומד מרובה למעלה וגרסינן אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי כזווא מלעיל כאיסתרא מלתחת וכו'. אבל ר"ת פירש כשהן כהדדי מלמעלה כשירה דפרוץ כעומד מותר כאן מלמטה כשהן כהדדי בעיני בני אדם העומד למטה ומסתכל למעלה פסולה דבידוע כיון דנראה לו למרחוק הפרוץ כעומד שהוא יותר ומרובה עליו אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי וכו' ואיסתרא קטן מזוז כדאמרינן פ"ק דקידושין עבדי אינשי דקרו לפלגא דזוזי איסתרא ופירוש אדם בראש ההר נראה כצפור וראיה לדבר ונהי בעינינו כחגבים וגו' וכוכב גדול נראה לנו קטן ועתה לא יקשה דרב פפא אדרב פפא דאומר בעירובין פרוץ כעומד מותר אהא דתנן המקרה סוכתו בשפודין וכן פרא"ם כפר"ת: [ת] אמר אביי אויר ג' בסוכה גדולה ומיעטה בין בשפודין בין בקנים הוי מיעוט וכו': [א] כבית הלל וכתב רא"ם מדקתני כמין בית ש"מ ולא כבית ממש שיכול לסככה בעובי כרצונו אך שתראה סוכה אבל בגברים אילו פרות מג' דהוו להו כקנים בעלמא אחרי שכל הבתים מכוסין בענין זה ואינה נראית סוכה פסולה דלא הויא כמין בית אלא בית ממש ועיין בהלכתא ט': [ב] כרבא ואמר התם חבוט ודלא כאביי דפסיל בכל ענין אם יש בין

היורד. והוא שיהיה מכוון כנגד שפת היורד: **כב** העושה [א]סוכה על גבי סוכה. התחתונה [ג] פסולה כמי שעשה סוכה בתוך הבית והעליונה כשרה *במה דברים אמורים שהתחתונה פסולה בשהיה גובה חלל העליונה [ד] עשרה טפחים או יתר והיה גג התחתונה יכול לקבל כרים וכסתות של עליונה אפילו [ה] על ידי הדחק. אבל אם אין גובהה של עליונה עשרה או שלא היתה התחתונה יכולה לקבל כרים וכסתות של עליונה אפילו על ידי הדחק (אף) התחתונה כשרה והוא שלא יהיה גובה שתיהן יתר על עשרים [ו] אמה שהתחתונה בסכך העליונה היא נתרת: **כג** [ב]מטה שבתוך הסוכה אם גבוהה עשרה טפחים. היושב תחתיה לא יצא ידי חובתו. מפני שהיא כסוכה בתוך סוכה. [ג]וכן [ז] כילה שיש לה גג אפילו טפח אם גבוהה עשרה טפחים אין ישנין בה בסוכה. וכן המעמיד ארבעה עמודים ופרש סדין עליהן אם גבוהין עשרה הרי זה כסוכה בתוך סוכה: אבל

השגת הראב"ד

*בד"א שהתחתונה וכו'. כתב הראב"ד ז"ל יפה עשה שפסק כשמואל בעשרה טפחים וכי אינה יכולה לקבל כרים וכסתות מאי הוי ואי לאו דבעינן ראויה לדירה כרים וכסתות למה אלא ש"מ דבעינן עשרה וקבלת כרים וכסתות ע"י הדחק נ"ק עכ"ל:

א טור סי' תרכח סמ"ג שם: ב טור סי' תרכו סמ"ג שם: ג טור וסמ"ג שם:

מגיד משנה

טפחים פסולה רבא אמר אפילו יש בין זה לזה ג' טפחים כשרה דאמריקן חבוט רמי ולא אמרן אלא שיש בגגה טפח אבל בשאין בגגה טפח לא אמריקן חבוט רמי וקי"ל כרבא:

כב העושה סוכה על גבי סוכה וכו'. פ"ק (דף ט') משנה סוכה על גבי סוכה העליונה כשרה והתחתונה פסולה ר' יהודה אומר אם אין דיורין בעליונה התחתונה כשרה ובגמרא (דף י') כמה יהא בין סוכה לסוכה והא התחתונה פסולה אמר רב הונא טפח רב חסדא ורבה בר רב הונא אמרי ד' ושמואל אמר י' כהכשרה כך פיסולה מה הכשרה בי' אף פיסולה בי' והקשו על שמואל מדתנן ר' יהודה אומר אם אין דיורין בעליונה התחתונה כשרה מאי אין דיורין שאינה ראויה לדירה מכלל דת"ק סבר אע"פ שאינה ראויה לדירה העליונה פסולה התחתונה וקשיא לשמואל דבעי י' ותירץ רב דימי דפירושא דמתני' הכי מפרשי לה במערבא דרבי יהודה הכי קאמר אם אינה יכולה תחתונה לקבל כרים וכסתות של עליונה התחתונה כשרה. והקשו מכלל דת"ק אע"פ שאינה יכולה לקבל פסולה ותירצו ביכולה לקבל על ידי הדחק איכא בינייהו. ופסק רבינו כשמואל וכפירושיה דרב דימי וקי"ל כת"ק דמתניתין ונתבארו דברי רבינו, ויש פוסקין דלא כשמואל וכבר הסכים הר"א ז"ל בהשגות לדברי רבינו. ומ"ש רבינו והוא שלא יהיה גובה שניהן וכו' פשוט הוא ונלמד מן הסוגיא שלמעלה מזה:

כג מטה שבתוך הסוכה וכו'. ריש פ' (דף כ':) הישן תחת המטה לא יצא ידי חובתו, ובגמ' הרגמה שמואל במטה עשרה:

וכן כילה שיש לה גג וכו'. פ"ק (דף י':) אמר רב יהודה אמר שמואל מותר לישן בכילה בסוכה ואע"פ שיש לה גג והוא שאינה גבוהה עשרה וליפנא אהרינא מותר לישן בכילה בסוכה והוא שאין לה גג אע"פ שגבוהה עשרה, ושני הלשונות אמת וכן מבואר בהלכות דלא מיפסלא אלא בגובהה י' ובשיש לה גג:

וכן המעמיד ארבעה קונדיסין וכו'. משנה (דף י"ח:) פרס על גבי קינופות פסולה אבל פורס הוא על גבי נקליטי המטה, ובגמרא ברייתא נקליטין שנים וקינופות ארבעה פרס על גבי קינופות פסולה ע"ג נקליטין כשרה ובלבד שלא יהו נקליטין גבוהין מן המטה עשרה והקשו מברייתא זו לדין הכילה שנתבאר למעלה. ותירצו שאני נקליטין דקביעי והאריכו שם בחלוק זה. והוא דבר מתמיה על דברי רבינו שהשוה כילה ונקליפין וקינופות. וגם בהלכות לא זכרו החלוק הזה. וי"ל שרבינו והרב אלפסי ז"ל סוברין שברייתא וסוגיא זו דלא כהלכתא דאתיא אליבא דמאן דמכשיר סוכה העשויה כמין צריף דשפועי אהלים דקביעי כאהלים דמו ואנן קי"ל דסוכה העשויה כמין צריף פסולה כמבואר בפרק ד' ולאו כאהלים דמו אע"ג דקביעי בין לקולא בין לחומרא כדמשמע התם בסוגיא שעל משנה זו (דף י"ט) דהעושה סוכתו כמין צריף פסולה ופליגין סוגיי אהדדי וקיימא לן

כסף משנה

כב העושה סוכה על גבי סוכה וכו'. בנוסחאות שלנו כתוב או שלא היתה התחתונה יכולה לקבל כרים וכסתות של עליונה אפילו ע"י הדחק אף התחתונה כשרה. והמהני דמשמע שתיהם כשרות ובגמרא משמע שכשאמרו שאינה יכולה לקבל כרים וכסתות ע"י הדחק להכשיר התחתונה לבד אמרו כן. ועוד דאמתניתין דתנן התם סוכה ע"ג סוכה העליונה כשרה והתחתונה פסולה ואוקמוה ביכולה לקבל כרים וכסתות ע"י הדחק ומסתמא משמע דבאינה יכולה לקבל הוי איפכא דהתחתונה כשרה ועליונה פסולה. ועוד שאחר שכתב למעלה דרבא מיירי באינה יכולה לקבל ואינה גבוהה י' היאך אפשר להכשירה ועוד שאין מיאות ליסב בה שאינה יכולה לקבל אפילו ע"י הדחק, לכך נ"ל דל"ג אף אלא ה"ג התחתונה כשרה וגורס רבינו כגירסת רש"י פעמים שהתחתונה כשירה ועליונה פסולה כגון שהתחתונה צלתה מרובה מחמתה ועליונה המתה מרובה מצלתה וקיימן תרוייהו בתוך עשרים כלומר דאי עליונה למעלה מעשרים תחתונה נמי פסולה משום דמצטרף סכך פסול דהיינו שלמעלה מעשרים בהדי סכך כשר ואע"ג דבמקצת סכך למעלה מעשרים ובהולין יורדין בתוך עשרים לא אמרינן דליצטרף סכך פסול בהדי כשר התם היינו טעמא משום דהוי חד סכך אבל הכא דהוו תרי סככי מצטרף ופסול תדע דבמקצת סוכה בתוך עשרים מכשרינן אפילו אם כשתטול כל מה שלמעלה מעשרים פש ליה מה שבתוך עשרים חמתו מרובה מצלתו ובהולין לא מכשרינן אלא דצלתן מרובה מחמתן וטעמא לפי שמופלגין קצת מהסוכה בעינן שיהא צלתן מרובה מחמתן ולפי שמחוברים לסכך לא מצטרף בהדייהו לפסול אלא אדרבה הוא בטל לגבייהו. וזהו שכתב רבינו והוא שלא יהיה גובה שתיהם יותר על עשרים אמה. ומה שכתב שהתחתונה בסכך העליונה נתרת ה"פ אף בסכך העליונה נתרת כלומר שאם סכך העליונה גבוה עשרים אף התחתונה פסולה וזה דוחק. לכך נראה שרבינו מפרש הגמרא כמו שכתב רבינו ירוחם דהב"ע כשהתחתונה צלתה מרובה מחמתה כשיצטרף סככה עם סכך העליונה ולהכי בעינן שתהיה עליונה בתוך עשרים

לחם משנה

לו לה"ה להביא כלל דברי רב די שיבא מה שהקשו בגמרא הא כי סדדי וכו':

כא והוא שיהיה מכוון כנגד שפת היורד. לכאורה נראה כוונתו שלא יהיה רחוק משפת היורד אלא יהיה מכוון כנגדו ממש כדי שנאמר בכך חבוט רמי וא"כ קשה מאין הוציא זה רבינו. וע"ק דבפרק י"ז מהלכות שבת גבי ג' קורות כתב רבינו היתה אחת למטה ואחת למעלה רואין וכו' ובלבד שלא וכו' ולא יהיה ביניהם ג' טפחים כשרואין אותה שירדה זו ועלתה זו בכוונה שיעשו זו ע"כ, פירוש כשהאחת למעלה והאחת למטה והיא רחוקה ממנה במרחק זולת הגובה אין בכך כלום ורואין כאילו עלתה למעלה והם זה כנגד זה והצריך תנאי שלא תהיה מה שלמטה רחוקה משלמעלה במרחק ג' טפחים מפני שאז אפילו נאמר שעלתה למעלה תהיה נמצאת רחוקה מהאחרת ג' טפחים דלא נחשבה שעלתה אלא כנגד המקום אשר היתה שם למטה בשוה ולזה אמר שלא יהיה ביניהן ג' טפחים כשהוא וכו' אבל בגובה לא איכפת לן שיהיה מרוחק זה מזה, זה נראה פירוש דברי רבינו מדבריו שכתב כשרואין וכו' דמשמע דאיירי במרחק וכן הבין ה"ה ועפי"ז הקשה שם מה שהקשה. וא"כ משמע מהתם דאפילו שאינו מכוון מה שלמעלה עם מה שלמטה במרחק אמרינן חבוט רמי. וא"כ הכא למה הצריך רבינו מכוון ולא יהיה רחוק הא ברחוק פחות משלשה מהני לענין שבת ובפרק הישן (דף כ"ב) מוכח דשבת וסוכה שוין לדבר זה ודוחק לומר דלרחוק פחות משלשה קרי מכוון, לכך נראה לפרש דמ"ש רבינו והוא שיהיה מכוון כנגד שפת היורד כלומר שלא יהיה העולה על היורד ויהיה מכוון כנגדו ממש כלומר עליו דאז אמרינן חבוט רמי אלא כנגד שפתו. ויצא לו זה מההיא מתניתין דקורות הבית שהובא בפ' הישן דאמר שם דכשהן מכוונות ויש טומאת תחת אחת מהן תחתיה לבד טמאה משום דלא אמרו חבוט רמי כיון שהעליונות על התחתונות ואם היו העליונות כבין התחתונות כלומר שהעליונה מכוונת כנגד שפת התחתונה אז אמרינן חבוט רמי למלאת המקום שלמטה אבל כשהעליון על התחתון אז לא אמרו חבוט רמי דאיך נמלא מקום הפנוי בכך כיון שאין העליון כנגד הפנוי וא"כ לפי זה לא איכפת ליה לרבינו שיהיה רחוק משפת היורד דלא בא רבינו למעט אלא שלא יהיה עליו אבל אם יהיה כנגד השפה אז אפילו שהיה רחוק משלשה כלבוד דמי כמו לענין שבת:

כב אף התחתונה כשרה. הרב"י מחק הגירסא בספר כ"מ ואמר שצריך לומר דהתחתונה כשרה אבל העליונה היא פסולה במה שהקשה כיון שאינה יכולין לקבל כרים וכסתות איך אפשר בה שמוש, ואין זו קושיא דאדם קל ברגליו יכול להלך בה, וגם מה שהקשה דאם אין בין העליונה והתחתונה עשרה הא הוי העליונה סוכה פחותה מעשרה. אפשר לתרץ דרבינו מ"ש אף לא קאי אלא אחלוקה דאו שלא היתה התחתונה יכולה לקבל וכו' ועל דא קאמר אף אבל בחלוקה דאין גובהה של עליונה י' אז התחתונה דוקא כשרה והיא פסולה, או אפשר דאע"ג דאין סכך העליונה גבוה י' הכל השוב כסוכה אחת וקרקעית של התחתונה היא קרקעית של עליונה דכיון דאין התחתונה יכולה לקבל כרים וכסתות וגם חמתה מרובה (דהא לא) בסכך העליונה נתרת דלאו סוכה היא, ומ"ש שהתחתונה בסכך העליונה נתרת משמע דה"ק דכיון דהתחתונה חמתה מרובה מצלתה בסכך עליונה היא נתרת לכך צריך שלא יהיה סכך של עליונה למעלה מעשרים דהוי סכך פסול. וה"ת אפילו שיהיה בתוך עשרים איך מצטרף סכך של עליונה לסכך של התחתונה להתירה הא אמרינן לעיל לדעת רבינו דלא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר היכא דהבטן דהיינו הפרידן וא"כ הכא היכי מצטרף, וי"ל דהתם הוי אילן וסכך אבל הכא הוי הכל סכך וסכך בהדי סכך מצטרף:

כג וכן המעמיד ארבעה עמודים וכו'. כתב ה"ה ז"ל דרבינו דחה הברייתא והסוגיא שבפ"ק (דף י':) דאמרה דבנקליטין גבוהין עשרה פסולה וכן בקינופות אע"ג דלא גביהי עשרה משום דס"ל דהך סוגיא אתיא כמ"ד דהעושה סוכתו כמין צריף כשרה ומש"ה כאן הוי אהל ופוסל כיון דגבוה י' ואע"ג דהוא משופע אבל אנן דקי"ל דהעושה סוכתו כמין צריף פסולה הכא בנקליטין אע"ג דגבוהים עשרה כשרה, וקשה ע"ז דנהי דאידהי לה הך סוגיא דנקליטין כיון דאנן קי"ל דכמין צריף פסולה כיון שאין לה גג אע"ג דקביע א"כ ה"ה בנקליטין אבל בקינופות דיש להם גג מנין לנו להכשיר כשאין גבוהין

הגהות מיימוניות

בין זה לזה ג' טפחים: [ג] כת"ק ודלא כר' יהודה דאמר אם אין דיורין בעליונה התחתונה כשרה: [ד] כשמואל דאמר עשרה כהכשרה כך פיסולה, וסוגית התלמוד אליביה שמפרש טעמא ונושא ונותן בדבריו ודלא כרב הונא דאמר טפח ורב חסדא ורבה בר רב הונא דאמרי ארבעה לראבי"ה נראה דהלכה כרב חסדא ורבה בר רב הונא דאינון בתראי וגבי נויי סוכה נקט כי האי שיעורא: [ה] פי' שאין התחתונה יכולה לקבל כרים וכסתות של העליונה בריוח אלא על ידי הרחק והכי מוכח פלוגתא בגמרא דאמר איכא בינייהו דיכולה לקבל ע"י הדחק ע"ש: [ו] דגרסינן לעי' שתיהן פסולות בתרווייהו צלתה מרובה מחמתה וקיימא על ו"ח למעלה מעשרים: [ז] דרש רב חסדא מותר לישן בכלה בסוכה ע"ג

מגדל עוז

בד"א שהתחתונה פסולה עד על ידי הדחק: כתב הראב"ד ז"ל יפה עשה כו' ע"י הדחק עכ"ל: ואני אומר מהר שהראב"ד ז"ל מסייעו די אין דבריהם צריכין חזוק: אבל אם אין גבהה עד היא נתרת. פ"ק דסוכה (דף ט'): מטה שבתוך הסוכה עד סוף הפרק. הכל פרק הישן (דף כ'):

כד אבל שני עמודים שפרש עליהן סדין וכן כילה שאין בגגה טפח אפילו גבוהין כל שהן מותר לישן תחתיהם בסוכה. שאינן כסוכה בתוך סוכה מפני שאין לה גג: **כה** אסוכה [ח] שאולה כשרה וכן [ט] הגזולה כשרה. כיצד אם תקף על חברו והוציאו מסוכתו וגזלה וישב

א טור סי' תרלז וש"ע סמ"ג שם:

כסף משנה

עשרים ושיעור לשון רבינו כך הוא התחתונה כשרה והוא שלא יהיה גובה שתיהן יתר על עשרים אמה והיינו כשהתחתונה בסכך העליונה נתרת וכמו שכתבתי, ומיהו דאם אינה נתרת בסכך העליונה וכגון שאלה מרובה מחמתה מחמת עצמה אפילו עליונה למעלה מעשרים אמה כשרה:

כה וכן הגזולה כשרה וכו'. פי' דכשהוציא את חבירו מסוכתו יצא מדין תורה דקרקע אינה נגזלת וכשגזל עצים ועשה מהם סוכה לא יצא מדין תורה אבל אחר התקנה יצא דהפקר ב"ד הפקר. ומיהו משכחת סוכה גזולה אפילו אחר התקנה כגון סוכה העשויה בראש הספינה או בראש העגלה דכיון שהיתה מטולטלת נגזלת:

קטן

מגיד משנה

לן כי הא דלא חשיב אהל אלא בתרתי בגובה עשרה ובגג טפח. ויש מן הגאונים וגם מן האחרונים יש שפוסקין דכילה לא מפסלא אלא בתרתי וכדברי רבינו. אבל קינופות שכן ארבעה וקבועי אפילו בחדא מיפסלי בגובה עשרה והכל תלוי בגובה ואין הגג מעלה ומוריד בהן:

כה סוכה שאולה כשרה וכו'. מחלוקת ר' אליעזר והכמים פ' הישן (דף כ"ז) וקי"ל כרבנן שאפילו ביו"ט ראשון אדם יוצא ידי חובתו בסוכת חבירו ואינו דומה ללולב: וכן הגזולה כשרה וכו'. פרק לולב הגזול (דף ל"א) מ"ר סוכה גזולה והמסכך ברשות הרבים רבי אליעזר פוסל וחכמים מכשירין ומפורש שם דגזל עצים וסכך בהן אפילו ר"א מודה

לחם משנה

גבוהן עשרה כיון דבהך סוגיא דהכא אמרינן דאע"ג דאין גבוהין עשרה כיון דקביעי פסולה. מיהו לזה י"ל דכיון דגלי לן התם דקביעות לא מהני דאי אהני קביעות הוה לן לאכשורי התם כיון דסוכה קביעא אע"ג דאין לה גג משמע דקביעות לא מהני ה"ה בקינופות דאין קביעות מהני בהם לפסול. וע"ק דאם כדבריו דאמר דכיון דס"ל להך הגא דבסוכה דהתם כשרה והוי סוכה הכא הוי פסולה ואן דקי"ל דהתם פסול הכא כשר א"כ קינופות דבסוכה תליא אמאי פחות מעשרה תיפסל כיון דבסוכה פסול ואין הסוכה פחותה מעשרה לכ"ע ואפילו הך תנא מודה התם א"כ אמאי אינו כשר כאן כיון דהכשר דהכא תלוי בפסול דהתם ופסול דהכא בהכשר דהתם, וכ"ת שאני קינופות דכיון דקביעי אע"פ שאין גבוהין י' פסולה זה אינו כלום דסוכה נמי קביעא כמו בקנופות דהרי בגמרא בפ"ק תירצו שאני קינופות דקביעי והקשו על זה והרי סוכה על גבי סוכה דקביע וכו' כלומר דהתם כשרה פחות מעשרה וא"כ אמאי פסול הכא ואי ס"ד דקינופות קביעי טפי מסוכה לימא דמשום דקינופות קביעי טפי פסול א"ו דשניהם שוים בקביעות. ולכאורה יש מה שתירצו בגמרא התם דלמיפסל סוכה וכו' נחזיק הקושיא דכיון דמצינו דלמיפסל סוכה בעינן כח גדול היכא דסגי למיפסל סוכה שהרי פחות מעשרה לא הוי סוכה ודאי שאינו אהל כלל ולא מיפסל בקינופות והך קושיא גופא איתא לעיל בגמ' כשתירצו דלמיפסל סוכה לא אהני בציר מעשרה דהיכי קאמר הכי הא סוכה שאינה על גבי סוכה פחותה מעשרה פסולה וא"כ הא אהני פחות מעשרה למיפסל סוכה. מיהו לזה כ"ל לתרץ דלאו מילתא היא וכי אמרינן דבעינן כח למיפסל סוכה היינו סוכה העשויה בכשרותה אז צריך כח גדול לפוסלה כמו סוכה ע"ג סוכה דסוכה התחתונה היא כשרה ואתה בא לפוסלה צריך כח לפוסלה ולכן בבציר מעשרה לא פסלה אבל כשאתה רוצה לעשות סוכה והיא פחותה מעשרה לא נאמר אז דבציר מעשרה יש כח לפוסלה הרי אין כאן סוכה נעשית בהכשר מתחלה שאני בא לפוסלה שאני אומר מעיקרא אין כאן סוכה ואדרבא אתה שבא לעשותה סוכה צריך לך כח להכשירה כי היכי דכשאתה בא לפסול סוכה הנעשה בהכשר דהיינו סוכה על גבי סוכה צריך כח לפוסלה כך כשאתה בא לעשותה מחדש כגון סוכה אחת פחותה מי' צריך לך כח להכשירה דהא אמר שמואל כהכשרה כך פיסולה ואם אתה מכשירה לזו כשיהיה על סוכה אחרת תהיה פסולה האחרת וא"כ צריך לך כח להכשירה מתחלתה כמו כשאתה בא לפסול האחרת דמזה יוצא זה ולהכי סוכה פחותה מי' פסולה דאתה בא להכשיר מתחלתה וכן סוכה על גבי סוכה לא פסלה בפחות מעשרה אבל בקנופות פחות מי' דלא פסלה שאר הסוכה בכך אלא שאר הסוכה כשרה ולא הוי לשווי אהלא אין צריך כח לפסול ולכך פסול כקינופות אע"ג דגבי סוכה פחות מי' פסולה. אבל מ"מ דברי ה"ה ז"ל תמוהים דמה שתלה ה"ה ז"ל כיון דבסוכה כשרה הכא פוסל בדין תלה דאדרבה להכשיר סוכה צריך יותר כח משום דאם אתה מכשיר לזו תפסול לאחרת כשתהיה עליה כדפירש ואם כן כיון דהתם כשרה כ"ש דפסול הכא דהוי לשווי אהלא. אבל מ"ש דלדידן דקיי"ל דפסולה הכא בקינופות כשרה קשה דאפילו לדידן אע"ג דהתם פסול הכא פסול דאין לתלות פסול סוכה בפסול קינופות וא"כ אמאי דחה רבינו סוגיא זאת אפילו לדידן. וי"ל דהיינו לפי סוגיא זו אבל הסוגיא שבסוף פ"ק (דף י"ט:) משמע דפליגי על סברא זו דא"ל אביי לרב יוסף דגני בכילת חתנים כמאן כר"א דפוסל משמע דתלי ההכשר דלשוויי אהלא דהיינו כילת חתנים בפסול סוכה, וז"ש ה"ה ז"ל בין לקולא בין לחומרא כדמשמע התם על סוגיא זו וכו' כלומר דהך סוגיא יגיד זו דאפילו לקולא כלומר לשוויי אהלא קאמר דמותר. וא"ת א"כ איך יתרץ ההיא סוגיא הך ברייתא דקינופות פחות מי' דפסול ואמאי פסול כיון דכולי עלמא מודו דגבי סוכה דפסול פחות מי' דהך סוגיא אינה מחלקת כלל בין פסול סוכה לענין לשוויי אהלא, וי"ל דהא סוגיא סברה דסוכה וקינופות אינן שוים בקביעות אדרבה סוכה דמי לכילה דסוכה בית ערא', ורא"ה לדבר זה מדקאמר שם כמאן כר"א ואם איתא דסוכה כקינופות דמיא אפילו כרבנן נמי אתיא דע"כ לא מכשרי רבנן אלא בסוכה דקביע דדמיא לקינופות אבל בכילה לא א"ו דסוכה דמיא לכילה ספי ואין סברא לחלק בהם בקביעות ולהכי הך תנא דסבר דבקינופות פחות מי' פסולה אזיל לטעמיה דסבר דשיפוע אהלים כאהלים וכיון דבסוכה אהני קביעות להכשירה כשהיא גבוהה עשרה בקינופות דקביעי טפי מעלינן דרגא ואפילו פחות מי' פסול אבל לדידן דקיי"ל דקביעות לא מהני כלל בסוכה ה"ה בקינופות דפחות מי' לא מהני דאין בקביעות הפרש לדידן, לפ"ז א"ש דדחי רבינו סוגיא זו אפילו בקינופות ויתורץ הקושיא הראשונה בתירוץ מרווח מלבד התירוץ הראשון. וע"ק במ"ש ה"ה ז"ל ויש מן הגאונים וגם מן אחרונים יש שפוסקים וכו'. דאין מקום לסברא זו דאם הם פוסקים כסוגיא דהכא היה להם לפסוק דכילה בעינן תרתי ובנקליטין דקביעי בעינן עשרה ובקינופות אע"ג דאין גבוהין עשרה כיון דקביעי סגי אבל זה שכתבו שבקינופות אין גג מעלה ומוריד אלא בעינן עשרה אתיא דלא כמאן. ונראה לומר דהגאונים הוקשה להם בגמרא שהקשו ליהוו כקינופות דמאי קושיא שאני התם דיש להם גג וכבר הקשו התוספות ז"ל קושיא זו והיא עצומה ולכך פירש הכי דקינופות אין להם גג אלא הם כמו נקליטין שיוצאים בראש המטה וכעולי המטה אלא שנקליטין הם שנים ולא קביעי כ"כ וקינופות מתוך שהם ד' קביעי וברייתא דייקא כותייהו דקאמרה נקליטין שנים קינופות ד' משמע שאין הפרש בין זה לזה אלא שאלו ב' ואלו ד' וז"ש והם ד' וקביעי והם דוחים מהלכה סוגיא זו מהמת סוגיא שבפ"ק כמו שדחאה רבינו. וס"ם דבקינופות גבוהים עשרה פסולה יצא להם משהם מתניתין דקאמר פירס על גבי קינוף פסולה ע"ג נקליטין כשרה ולא רצו לדחות משנה סתמא מהלכה לכך אמרו דבקינוף כשהם גבוהים י' פסולה דאע"ג דשיפועי אהלים דקביעי לאו כאהלים שאני קינופות דקביעי טפי מסוכה וכל זה שלא לדחות המשנה מהלכה, וכ"ת אמאי לא אוקימו מתני' דפירס בפחות מעשרה אין זו קושיא דכל כמה דמצינן לאוקומי כללין דשפועי אהלים דקביעי לאו כאהלים דמו מוקמינן ולכך אמרו דדוקא עשרה ועוד דאין סברא דקינופות פחות מעשרה פסול ונקליטין אפילו גבוה עשרה לא אהני לדידן דק"ל דשפועי אהלים לאו כאהלים ודי לן למיסק דרגא לקינופות מנקליטין. ולפ"ז א"ש שכתבו שאין גג מעלה ומוריד בהן משום דס"ל דקינופות אין להם גג מכח הקושיא דפריך והשתא כילה ונקליטין שוים ולקינופות דין אחר מכח מתני'. והתוספות (בד"ה אי קביעי) כתבו לתרץ קושיא זו וז"ל אע"פ שזו יש לה גג וזו אין לה גג מ"מ לא חשיב גג כיון דאין גבוהים י' ובשניהם אית בהו חדא לריעותא

*דכילה אין לה גג וגבוהה עשרה וקינופות יש להם גג ואינם גבוהים י' ע"כ. ואיכא למידק בדבריהם, הדא דלכאורה פליגי דידהו אדידהו דמעיקרא כתבו דבקינופות אין לה גג מיקרי והוו כמו נקליטין דאיכא תרתי לריעותא אין לה גג ופחותין מעשרה ואח"כ כתבו דדמי קינופות לכילה גבוה י' משום דאית ביה חדא לטיבותא דאית

*נראה שכן היה בגירסת המחבר ולכך הקשה על התוספות מה שהקשה וכן היה ג"כ בגירסא שהדפיסו הלכות ואף הוא כתב דאין דבריהם מובנים כלל. וכתב עוד שראה בגמרא של אביו שהגיה וכו' נקליטין במקום כילה וסיים ובזה יבואו דבריהם על נכון בלי גמגום ע"כ. וכן ג"כ היא גרסתנו:

לה גג, ותו קשיא דאם כילה דמי לקינופות א"כ לפי תירוץ הגמרא נמי תקשי מ"ש כילה מקינופות ואמאי בכילה כשרה ובקינופות פסולה ועוד למה להו לפרש זה לומר האי בשניהם כו', ונראה דפירוש דבריהם הכי הם הרגישו דמאי הקשה הגמ' דליפסלו נקליטין פחותין י' כקינופות כיון דקביעי נימא דאין הקביעות מהני אלא היכא דאיכא חדא לריעותא והקביעות מסיר אותה ריעותא אבל היכא דאיכא תרתי כנקליטין דאין להם גג ופחותים מעשרה לא ותירצו דהכא נמי אין להם גג דפחות מעשרה לא חשיבי גג ואיכא תרתי לריעותא כקינופות וקושיית הגמרא היא דכיון דאע"ג דאיכא תרתי לריעותא בקינופות הקביעות מסיר אותה א"כ גבי נקליטין נמי דאיכא תרתי לריעותא מהני להסיר אותם דאי אמרת כדס"ד מעיקרא דאין הקביעות מהני בקינופות אלא להסיר חדא לריעותא אם כן בשניהם איכא חדא וכו' כלומר בקינופות וכילה איכא חדא דבכילה איכא חדא לריעותא בקינופות וכיון דבכילה קאמר שמואל דמותר אם כן הוא הדין בקינופות ואמאי אסור וא"כ פירוש דברי הגמרא כך הוא בנקליטין איכא תרתי לריעותא ובקינופות ג"כ דהאי גג אין חשוב גג וא"כ מ"ג אם הקביעות בקינופות מסיר התרתי לריעותא ולהכי פסול גם בנקליטין ליהוי הכי ופסול ואי אמרת דקביעות דקינופות לא מהני אלא להסיר חדא לריעותא אז ודאי לא מקשינן ליהוי נקליטין כקינופות דכי היכי דבקינופות פסול בנקליטין נמי לפסול אדרבה מקשינן איפכא ליהוי בקינופות כשר ככילה משום דקינופות דמי לכילה וכשר וא"כ לא מקשה גמרא להוי כקינופות וליפסול אלא לגד אחד שבקינופות מסיר הקביעות תרתי לריעותא אבל לגד האחר דאין הקביעות מסיר אלא אחד בקינופות לא פריך הכי אלא הקושיא הוי איפכא דקינופות כנקליטין מכח הסיא דכילה דבדין אמר בנקליטין דכשר דומיא דכילה והקושיא הוי בקינופות, ותירץ הגמרא דשאני קינופות דקביעי טפי ולכך מסיר אותו הקביעות תרתי לריעותא אבל בנקליטין דלא קביעי כ"כ לא אהני להסיר תרתי. וא"ת לפי זה למה כתבו התוס' דהחדא לריעותא דאיתא בקינופה הוא שפחותים מעשרה הא כיון דהקביעות הוא שמסיר האחד א"כ מאי חזית לומר דמסיר ההיא דגג מההיא די', וי"ל דטפי מסתבר לומר דמהני להסיר ההיא דגג כיון דאית ליה גג אע"פ דלא חשיב מ"מ הא אית ליה ועוד דאי

הגהות מיימוניות

ואע"פ שיש לה גג ואע"פ שגבוה עשרה טפחים וטעמא דלא אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע ל"ש מטה ל"ש כילה ולית הילכתא הכי וכן פסק בה"ג וכן פר"ח וביסוד האלפסי וראיה מדאמרינן בסוף פירקין הילכתא העושה סוכתו כמין צריף אביי אשכחיה לרב יוסף דגני בכילת חתנים בסוכה ומוכח התם דטעמא משום דשיפוע אהלא לאו כאהלא דמי אבל יש לה גג אסור דמתני' יחידאה היא וכו' כדאיתא התם ועוד בפרק הישן אשכחנא דלא שרא רבא לרב אחא למיגני בכילת בסוכה אלא משום בקי ושיחו גבי שבת משמע פרק תולין דשיפועי אהלא כאהלא דמי ומה שהחמירו הכא משום דדמי לסוכה תחת סוכה ורבינו אב"ן פסק כרבה דבבל ענין מותר לישן בכילה בסוכה אבי"ה, ע"כ: [ח] הישן ויליף מכל האזרח בישראל ישבו בסוכות מלמד שכל ישראל ראויין לישב בסוכה אחת, ע"כ: [ט] ודלא כר' אליעזר דמדמי לה ללולב ביו"ט ראשון ע"ש ורבינו אבי"ה ורצה לומר דאם נכנס בסוכתו של חבירו שלא מדעתו לא יצא והביאו ראיה מן הירושלמי דמפרש הכי פירוש דגזולה, ע"כ:

וישב בה יצא שאין הקרקע נגזלת. ואם גזל עצים ועשה מהן סוכה יצא. שתקנת חכמים היא שאין לבעל העצים אלא דמי עצים בלבד. ואפילו גזל נסרים והניחן ולא חברן ולא שנה בהן כלום יצא. העושה סוכתו ברשות הרבים הרי זו כשרה:

פרק ששי

א נשים ועבדים וקטנים פטורים מן הסוכה. טומטום ואנדרוגינוס חייבים מספק. וכן מי שחציו עבד וחציו בן חורין חייב. קטן שאינו צריך לאמו שהוא [כבן חמש] כבן שש חייב בסוכה מדברי סופרים כדי לחנכו במצות: ב חולים ומשמשיהן פטורים מן הסוכה. ולא חולה שיש בו סכנה אלא אפילו חש בראשו ואפילו חש בעיניו. [א] מצטער פטור מן הסוכה הוא ולא משמשיו. ואיזהו מצטער זה שאינו יכול לישן בסוכה מפני הרוח או מפני הזבובים והפרעושים וכיוצא בהן או מפני [ב] הריח: ג האבל חייב בסוכה. יוחתן וכל השושבינין וכל בני חופה [ג] פטורים מן הסוכה כל שבעת ימי המשתה: ד שלוחי [ד] מצוה פטורים מן הסוכה בין ביום ובין בלילה. הולכי דרכים ביום פטורים מן הסוכה ביום וחייבים בלילה. הולכי דרכים בלילה פטורים מן הסוכה בלילה וחייבים ביום. שומרי העי' ביום פטורים מן הסוכה ביום וחייבים בלילה. שומרי העיר בלילה פטורים מן הסוכה בלילה וחייבים ביום. שומרי גנות ופרדסין פטורין בין ביום ובין בלילה שאם יעשה השומר סוכה [ה] ידע הגנב

כיצד

א טור סי' תרמ סמ"ג עשין מג: ב עי' בטור שם דהרא"ש חולק בזה: ג טור וסמ"ג שם:

מגיד משנה

מודה לפי שאין לנגזל אלא דמי עצים בלבד. וכן מבואר שם דאפילו בכשורי דהיינו נסרים אע"ג דלא שכיחי כמו שאר עצים אין לנגזל אלא דמי עצים בלבד: העושה סוכה ברשות הרבים וכו'. כבר נתבאר זה בסמוך:

פ"ו א נשים ועבדים וקטנים וכו'. משנה פרק הישן (דף כ"ח) נשים ועבדים וקטנים פטורים מן הסוכה:

טומטום ואנדרוגינוס וכו'. זה ברור ולמד רבינו מדין השופר כנזכר פרק ב':

וכן מי שחציו עבד וכו'. אף זה נלמד משם והוא כלל לכל מצות עשה שהזמן גרמא:

קטן שאין צריך לאמו וכו'. במשנה (שם) קטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה ובגמרא (דף כ"ח:) מבואר שחיובו מדבריהם. ובגמ' היכי דמי קטן שאין צריך לאמו אמרי דבי רבי ינאי כל שנפנה ואין אמו מקנחתו ר"ל אמר כל שנעור משנתו ואינו קורא אימא אימא. וכתב רבינו כבן חמש כבן שש ויש סמך לדבריו מן הסוגיא שבעירובין פרק כיצד משתתפין (דף פ"ב) וכן כתבו ז"ל ופירוש כבן חמש שהשלימו לו חמש וכן שש שהשלימו לו שש:

ב חולים ומשמשיהם פטורין מן הסוכה. ובגמרא (סוכה כ"ו) ת"ר חולה שאמרו לא חולה שיש בו סכנה אלא אפילו חולה שאין בו סכנה אפילו חש בעינו חש בראשו אמר רשב"ג פעם אחת חשתי בעיני בקסרי והתיר לי ר' יוסי ברבי לישן אני ומשמשי חוץ לסוכה: מצטער פטור מן הסוכה ומשמשיו חייבין וכו'. שם אמר רבא מצטער פטור מן הסוכה והקשו והא אנן תנן חולין ומשמשיהן חולה אין מצטער לא ותירצו חולה הוא ומשמשיו פטורין מצטער הוא אין משמשיו לא. ושם מבואר שמצטער הוא מפני דבר קל וכמו שכתב רבינו:

ג האבל חייב בסוכה וכו'. מימרא שם (דף כ"ה:) אמר רב האבל חייב בסוכה והקשו פשיטא ותירצו מהו דתימא הואיל ואמר רבא מצטער פטור מן הסוכה האי נמי מצטער הוא קמ"ל הני מילי מצטער צערא דממילא אבל הא איהו הוא דמצטער אנפשיה דמבעי ליה ליתובי דעתיה ע"כ: וחתן וכל השושבינין וכו'. שם אמר רב חתן וכן השושבינין וכל בני חופה פטורין מן הסוכה כל שבעה ואמרו שם דטעמא משום דבעו למיכל ולמחדי בחופה ואין שמחה אלא במקום סעודה. והקשו וליעביד חופה בסוכה ותירץ רבא משום צער חתן פירש"י ז"ל שהוא מצטער דלא מצו עיילי כל בני חופה בסוכה, ע"כ:

ד שלוחי מצוה פטורין וכו'. משנה (דף כ"ה) כלשונה: הולכי דרכים ביום וכו'. ברייתא כלשונה שם (דף כ"ו) וסוף הברייתא הולכי לדבר מצוה פטורין בין ביום ובין בלילה. ויש מי שכתב והוא שיהיה בענין שאם ישבו בסוכה יתבטל קצת מאותה מצוה, ואין נראה כן מדברי הגאונים ולא מדברי רבינו שסתם וכתב למעלה שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה אלמא בכל גונא פטורין כל זמן שעוסקין במצוה שהעוסק במצוה פטור מן המצוה: שומרי העיר וכו'. ברייתא כלשונה שם: שומרי גנות ופרדסין וכו'. שם שומרי גנות ופרדסין פטורין בין ביום ובין בלילה והקשו וליעבדו סוכה וליתבו התם ותירץ אביי תשבו כעין תדורו פי' כיון שאין דרך לקבוע שם אינו חייב לעשות שם סוכה ורבא תירץ פירצה קוראה לגנב. ואמרו איכא בינייהו כריא דפירי ופירשו הגאונים שאם הוא שומר כרי של פירות לרבא חייב שהרי יכול לעשות סוכה שם ולשמרו וקיי"ל כרבא וכל זה מבואר במה שכתב שאם יעשה השומר סוכה וכו'. ויש לרש"י ז"ל בזה פי' אחר וזה נכון:

כסף משנה

פ"ו א קטן שאינו צריך לאמו וכו'. כתב ה"ה כתב רבינו כבן ה' כבן ו' ויש סעד לדבריו וכו'. ודע דאיתא בפרק כיצד משתתפין (עירובין פ"ב) אהא דכל קטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה וכמה כבר ד' וכבר ה'. ויש לתמוה אמאי דחה הא דאתמר לענין סוכה ונקט שיעורא דאתמר גבי עירובין. ואפשר לדחוק ולומר דמדגרסינן בירושלמי פ' הישן הני רבי הושעיא קטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה ויוצא בעירוב של אמו משמע דסוכה ועירוב כי הדדי נינהו. וקצת סעד יש לדבר מדחזינן דהא דכמה כבר ד' וכבר ה' לא אתמר בפרק הישן דהוא דוכתיה אלמא לאו עיקר הוא. ודע דבפרק כיצד משתתפין מפליג לגבי עירוב בין איתיה לאבוה במתא לליתיה במתא ואע"פ שרבינו סתם בפ"ו מהל' עירובין דבן ו' יוצא בעירוב אמו הייט בדליתיה לאבוה במתא וכאן לענין סוכה כתב כבן ה' כבן ו' והיינו דבאיתיה לאבוה במתא בן ה' ובליתיה הוי בן ו' ומינה נילף לעירוב:

ד שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה. (סוכה כ"ה) פירש"י אפילו בשעת חנייתן אבל התוס' כתבו דלא מפטרו אלא היכא שאם יקיימו מצות סוכה יבטלו ממצותן:

המנורה

לחם משנה

דאי אמרת דמסיר הריעותא דעשרה ממילא הוסרה הסיל דגג דמה שאין חשוב גג הייט מפני שפחותין מעשרה וכיון דהשבינן ליה י' הא איתא ליה גג לכך שרי' ליה קביעות לענין הגג לבד דהפסק מועט תפסת ונשאר הריעותא דפחות י':

כה ואם גזל עצים ועשה מהן וכו' בהן כלום יצא. בפרק לולב הגזול (דף ל"א) אמרינן הלכ כשורה דמטללתא [דגזולה] עבדי לה רבנן תקנתא משום תקנת מריש וכו' ונראה מדברי רבינו שהוא מפרש עצים שלא שינה בהם מפני שכתב תקנת חכמים וכו'. משמע דאין הטעם אלא משום תקנת חכמים דאי משום שינוי תיפוק ליה דקנינהו בשינוי ומ"ש ואפילו גזל נסרים וכו' ר"ל דאפילו נסרים דלא שכיחי כמבואר בגמרא ומ"ש ולא שנה בהן לכל קאי בין אנסרים בין אעצים. אבל רש"י ז"ל שפירש בעצים דקנינהו בשינוי מעשה ובנסרים ודאי לא קננהו בשינוי כיון דתלי הטעם בגמרא משום תק"מ. ק"ק א"כ אמאי לא תירצו בגמ' כשהקשו פשיטא דאי מהתם ה"א משום דשנה בהן וקננהו בשינוי אבל היכא דלא קננהו בשינוי לא קמ"ל:

פ"ו א שהוא [כבן חמש] כבן שש כו'. מבואר בסוגיא דרים פרק כיצד משתתפין (דף פ"ב) *דהיכא דאיתיה לאבוה במתא כבר ד' כבר חמש איתא וכמה כבר ארבע כבר חמש, *ופירש"י כל חד לפום חורפיה: כל חד לפום חורפיה והיכא דליתיה לאבוה במתא כבן שש. והיינו הסיא דר' יוסי דאמר בן שש יוצא בעירוב אמו ושם משום עירוב לסוכה משום דבשניהם נאמר שיעור הקטן קטן שאין צריך לאמו. ולכן אני תמה על רבינו דלא ביאר מכל זה כלל לא כאן ולא בהלכות עירובין פרק ששי ששם כתב בסתם קטן בן שש או פחות יוצא בעירוב אמו והיה לו לבאר כאן דשיעור בן חמש הוא להיכא דאיתיה לאבוה במתא ושיעור בן שש להיכא דליתיה ולא היה לו לכתוב בסתם כבן חמש וכבן שש כמ"ש שפירוש כל חד לפום חורפיה, ועוד היה לו לבאר דהיכא דאיתיה לאבוה כבר ד' כבר ה' כל חד לפום חורפיה כדאמרו שם בגמרא ואילו היה מבאר הדברים כאן או בהלכות עירובין לבדן הייט אומרים דבמקום אחד סמך על המקום האחר אבל אחר שלא ביאר באחד מהם הוא דבר תימה:

ד הולכי דרכים ביום פטורים מן הסוכה ביום וחייבין בלילה. כתב ה"ה ויש מי שכתב וכו' הלשון הזה מוטעה*. וכך היתה הנוסחא בספרים המוגהים ויש מי שכתב והוא שיהיה בענין שאם ישבו בסוכה יתבטל קצת מן המצוה ואין נראה כן דעת הגאונים ודעת רבינו ז"ל וכו': *לא נדע סגי' ששים לו כי סגי' שלפנינו היא מכוונת ג"כ:

וכל

*בגמרא גרסינן כל שניעור משנתו ואינו קורא

*לא אבין כוונת הסגה"ס דהא בגמרא מסיק כן כמו שהביא הלח"מ:

הגהות מיימוניות

[א] כתב ראב"ם שיתן אל לבו וישער אם היה יוצא מביתו מפני צער כזה רשאי לצאת מסוכתו ודוקא שעושה סוכתו מתחילתו במקום שראוי לאכול ולישן ונולד לו הצער אח"כ אבל אם עשאה מתחלה במקום הראוי להצטער באכילה או בשתייה או בשינה כגון שירא בת מגנבים דלא מיבעיא דלא מיפטר בהכי אלא אפילו אכל ושתה וישן בה לא יצא בה ידי חובתו דהא כעין תדורו בעינן והא לא הוי כעין דירה כיון שאין יכול לעשות בה כל צרכי אכילה ושתייה ושינה ומתחלה לא הוי סוכה כיון דלצערה קיימא, ע"כ: [וכתב הטור נראה שאין כל אדם יכול לומר מצטער אני ויפטר אלא בדבר שדרך בני אדם להצטער בו, ע"כ]: [ב] רב שרא ליה לרב אחא ברדלא למיגני בר ממטללתא משום סירחא דגרגישתא פירוש קרקע לבנה שטחו בה קרקעית הסוכה, ע"כ: [ג] כתב ר' שמחה סבורני כל שפטור מן הסוכה ואינו יוצא אינו מקבל שכר אלא הדיוט הוא כדאיתא בירושלמי שכל שפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט, ע"כ: [ד] פירש"י הולכי בדרך מצוה כגון ללמוד תורה ולהקביל פני רבו ולפדות שבויין והתוס' הקשו על זה וכתבו דצריך להיות כה"ג דכי מיטרדי בקיום מצות סוכה הוו מפטרי ממצוה. אמנם בספר משמע כפירש"י מעובדא דרב חסדא ורבה בר רב הונא דגנו ארקתא דסורא וכו' והם לא הלכו אלא לבי ריש גלותא בשבתא דריגלא וגם בפ"ק דאגגינהו בר נחמן בסוכה שנויה מופלגים ממנה ד' טפחים והיא פסולה לדבריהם והשיבו שלוחי מצוה אנן ופטירינן ולא הלכו אלא להקביל פני ריש גלותא. ור' שמחה פי' דכל זה איירי בכה"ג דאי אפשר לקיים שניהם יחד וראבי"ה פי' הטעם משום דכשנחים וישנים בלילה בהנאתם יכולים למחר לעסוק טפי והכל הוי בכלל עוסק במצות: [ה] כרבא לגבי אביי:

מגדל עוז

פ"ו נשים ועבדים עד מספק. פרק הישן תחת המטה (דף כ"ח): וכן מי שחציו עד לחנכו במצות. ריש ערכין ופרק הישן: חולים ומשמשיהן פטורין עד ואפילו חש בעיניו. פ' הישן (דף כ"ו): מצטער פטור מן הסוכה עד וכיוצא בהן. פ' הישן ופ"ק דמס' ע"ז (דף ג'): האבל חייב בסוכה עד עמוד השחר. פרק הישן (דף כ"ה):

הגנב שיש לשומר מקום קבוע ויבא ויגנוב מן מקום אחר: **ה** [א]כיצד [ו] היא מצות הישיבה בסוכה. שיהיה אוכל ושותה ודר בסוכה כל שבעת הימים בין ביום ובין בלילה כדרך שהוא דר בביתו בשאר ימות השנה. וכל שבעת הימים עושה אדם את ביתו עראי ואת סוכתו קבע שנאמר בסוכות תשבו שבעת ימים. כיצד כלים הנאים ומצעות הנאות בסוכה. וכלי שתייה כגון אשישות וכוסות בסוכה. אבל כלי [ז] אכילה כגון קדרות וקערות חוץ לסוכה. המנורה בסוכה. ואם היתה סוכה קטנה מניחה חוץ לסוכה: **ו** אוכלין ושותין וישנים בסוכה כל שבעה בין ביום ובין בלילה. ואסור לאכול סעודה חוץ לסוכה כל שבעה אלא אם אכל אכילת [ח] עראי כביצה או [ט] פחות או יתר מעט. ואין ישנים חוץ לסוכה אפילו שינת [י] עראי. ומותר לשתות מים ולאכול פירות חוץ לסוכה. ומי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה [ב]אפילו מים הרי זה [כ] משובח: **ז** [ג]אכילה בלילי יום טוב הראשון בסוכה חובה. אפילו אכל כזית פת יצא ידי חובתו. מכאן ואילך [ל] רשות. רצה לאכול סעודה סועד בסוכה. רצה אינו אוכל כל שבעה אלא פירות או קליות חוץ לסוכה אוכל כדין אכילת מצה [מ] בפסח: **ח** [ד]מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך ביתו או חוץ לסוכה ואוכל הרי זה אסור [נ] וכאילו לא אכל בסוכה עד שיהיה שולחנו בתוך הסוכה. גזרה שמא ימשך אחר שולחנו. ואפילו בסוכה גדולה: **ט** כל שבעת הימים קורא בתוך הסוכה. [ה]וכשמבין [ס] ומדקדק במה שיקרא יבין חוץ לסוכה כדי שתהיה דעתו מיושבת עליו. המתפלל רצה מתפלל בסוכה או חוץ לסוכה: **י** ירדו [ע] גשמים הרי זה נכנס לתוך הבית. [ו]מאימתי מותר לפנות משירדו לתוך הסוכה טפות שאם יפלו לתוך התבשיל יפסל אפילו [פ] תבשיל של פול. היה אוכל בסוכה וירדו גשמים ונכנס לביתו ופסקו הגשמים אין מחייבים אותו לחזור לסוכה *(כל אותו הלילה) עד שיגמור סעודתו. היה ישן וירדו גשמים בלילה ונכנס לתוך הבית ופסקו הגשמים אין מטריחין אותו לחזור לסוכה כל אותו הלילה אלא ישן בביתו עד °שיעלה עמוד השחר:

*בדפוס ווינילא ליתו.

א טור סי' תרלט סמ"ג שם: ב עי' כדברי הרא"ש: ג טור שם: ד טור סי' תרלד ע"ש ובסמ"ג שם: ה טור סי' תרלט: ו טור וסמ"ג שם:

כסף משנה

ה המנורה בסוכה ואם היתה סוכה קטנה וכו'. בפרק הישן (דף כ"ט) שרגא אמרי לה במטללתא ואמרו לה בר ממטללתא ולא פליגי הא בסוכה גדולה הא בסוכה קטנה. וכתבו התוספות דהא דאמרינן דאסור להניחה שם הייט בשעה שדולקת דכיון דאין בה אלא ז' על ז' מלומלמים חיישינן שמא תשרף סוכתו ודייקי לה מדאמרינן פרק ד' דסוכה (דף מ"ח) שלפסול הסוכה מדליק בה את הנר ולא אמרינן מעייל כמו שאמרו מעייל בה מאני מיכלא. אבל רבינו כתב בסוף פרק זה מכניס בה מנורה ואפשר שהיה גורס מכניס או שסובר דמדליק לאו דוקא. ולפי דעתי אפשר דכשהיא דולקת מותר להכניסה להשתמש לאורה דומיא דכלי אכילה דבשעה שמשתמש מהן מותר להכניסן בסוכה:

ט כל שבעת הימים קורא בתוך הסוכה. שם (דף כ"ח) בגמ' הא במגרס הא בעיוני. ופירש רבינו כרש"י והרי"ף ואית דאמרי איפכא דעיוני הייט קבע ובעי סוכה וכתב הר"ן ולתומרא עביד כתרווייהו כל היכא דלא מיטרד אבל אי מיטרד ה"ל מצטער ופטור מן הסוכה:

בזמן

מגיד משנה

ה כיצד היא מצות הישיבה וכו'. שם מבואר בהרבה מקומות ופ' לולב וערבה (דף מ"ג) בברייתא למדו בגזרה שוה דשבעת ימים האמורין בסוכה אפילו לילות במשמע:

וכל שבעת הימים וכו'. משנה בהישן (דף כ"ח:) כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי. ובגמרא כיצד היו לו כלים נאים ומצעות נאות מעלן לסוכה אוכל ושותה בסוכה ומטייל בסוכה אמר רבא מאני משתיא במטללתא מאני מיכלא בר ממטללתא. ופירש"י מאני מיכלא כגון קדרות ושפודין שלא בזמן אכילה שאין בהם צורך של כלום חוץ לסוכה משום כבוד סוכה דמאוס הוא עכ"ל:

המנורה בסוכה וכו'. שם (דף כ"ט) פירוש בשעה שאינה דולקת:

ו אוכלין ושותין וישנין וכו'. מבואר שם בכמה מקומות: ואסור לאכול סעודה וכו'. משנה שם (דף כ"ה) אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה ובגמרא (דף כ"ו) העלו שאכילת עראי היא כדטעים בר בי רב ועייל לדרשא. ופירש רבינו שהוא כביצה או פחות או יותר מעט וכן מוכח בגמרא וכן כתבו ז"ל:

ואין ישנין וכו'. ברייתא שם אוכלין אכילה עראי חוץ לסוכה ואין ישנין שינת עראי חוץ לסוכה מאי טעמא אמר רבה לפי שאין קבע לשינה:

ומותר לאכול פירות וכו'. זה מהבאר שם מן המשנה (דף כ"ו:) דשני כותבות ודלי של מים לא היו צריכין סוכה מן הדין ואם רצה להחמיר על עצמו מחמיר והרי זה משובח וכן כתבו ז"ל:

ז אכילה בלילי יו"ט הראשון וכו'. משנה שם (דף כ"ז) ר' אליעזר אומר י"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה אחת ביום ואחת בלילה וחכמים אומרים אין לדבר קצבה חוץ מלילי יו"ט הראשון. ובגמרא מבואר שחכמים למדו חיוב לילה הראשון מחג המצות. וכתב רבינו כזית דומיא דמצה ושיעור חיוב אכילה בכל מקום היא כזית. וכתבו בתוס' כיון שלילה הראשון חובה אפילו היו יורדין גשמים חייב לאכול שם. והרשב"א כתב בתשובה שאינו חייב וכן עיקר:

ח מי שהיה ראשו ורובו וכו'. משנה (דף כ"ח) שם מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית ב"ש פוסלין וב"ה מכשיר ומפורש בהלכות פ"ק שהלכה בזו כדברי ב"ש גזירה שמא ימשך אחר שלחנו. ויש מן הגאונים ז"ל שחולקין ופוסקין כב"ה שכל שיש בסוכה שיעור הכשר אע"פ ששולחן בתוך הבית יצא ידי חובתו. ודעת רבינו כדעת ההלכות והוא דעת רוב הגאונים ז"ל וכן ראוי להחמיר:

ט כל שבעת הימים וכו'. שם (דף כ"ח:) ברייתא שונה בסוכה ואמרו שם ה"מ מגרס אבל לעיוני בסברא בר ממטללתא:

(המתפלל רצה מתפלל וכו'): **י** ירדו גשמים וכו'. משנה שם ירדו גשמים מאימתי מותר לפנות משתסרח המקפה. ובגמרא תנא משתסרח המקפה של גריסין פירוש שהיא קלה ליפגם: היה אוכל בסוכה וכו'. שם (דף כ"ט) ת"ר היה אוכל בסוכה וירדו גשמים וירד אין מטריחין אותו לעלות עד שיגמור סעודתו היה ישן בסוכה וירדו גשמים וירד אין מטריחין אותו לעלות עד שיעור. ופירשו בגמרא משיעלה עמוד השחר. ויש מי שכתב והוא שנעור אבל ישן אין מעירין אותו אפילו אחר עמוד השחר דומיא דסעודה שגומר סעודתו, וכן עיקר:

גמר

לחם משנה

ה וכל שבעת ימים עושה אדם את ביתו עראי וכו'. בפ' הישן (דף כ"ח:) מה"מ דת"ר תשבו כעין תדורו מכאן אמרו כל שבעת הימים עושה אדם וכו'. וק"ק בדברי רבינו דהא לעיל בסמוך פסק כרבא דאמר פרסה קורא לגגו ודלא כמ"ד תשבו כעין תדורו דלדידיה אפילו כריא דפירי פטור והוא ז"ל סובר שחייב כמבואר בדברי ס"ה ואיך פסק כאן ככך ברייתא דתשבו כעין תדורו. וי"ל דאפילו רבא דפליג על אביי לא ס"ל דלא אמרינן תשבו כעין תדורו אלא ס"ל דלא נאמר על זה אלא לומר שאם היה לו כלים נאים מעלן לסוכה כו': המנורה בסוכה כו'. כתב ה"ה פי' בשעה שאינה דולקת כלומר דאם היתה דולקת כיון דהוא בעת הצורך אפילו בקטנה מותר דומיא דכלי אכילה. ובתוספות פרק הישן דחו פי' זה והקשו עליו מההיא דבפרק לולב וערבה דאמר מדליק בו את הנר ולדברי ה"ה י"ל דמדליק דהתם ר"ל מכניס בה את הנר א"נ הדלקה שלא בשעת הצורך שאין בו צורך כלל:

י היה אוכל בסוכה וכו'. כתב ה"ה ויש מי שכתב והוא שנעור אבל ישן אין מעירין אותו וכו'. וא"ת לדברי החולקים על סברא זו אמאי קאמר בברייתא (דף כ"ט) עד שיעור ויעלה עמוד השחר דאחר שעלה עמוד השחר ודאי מעירין אותו. וי"ל דאי הוה אמינא הכי הוה אמינא אין מטריחין אותו להעירו עד שיעלה עמוד השחר שאחר שעלה עמוד השחר מטריחין אותו ומעירין אותו אבל אם נתעורר מעצמו קודם שעלה עה"ש חייב ללכת לסוכה לז"א שאפילו שנתעורר עד שיעלה עה"ש אינו חייב וז"ש עד שיעור ויעלה עה"ש:

ומפנה

הגהות מיימוניות

[ו] גרסינן בפרק קמא דערכין הכל חייבין בסוכה כהנים לויים וישראלים ופריך פשיטא אם לא מיחייבי הם מאן מיחייבי ומשני כהנים איצטריכא ליה סלקא דעתך אמינא הואיל וכתיב בסכות תשבו שבעת ימים ואמר מר תשבו כעין תדורו מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו והני כהני הואיל ובני עבודה ניגהו לא ליחייב בסוכה קמ"ל נהי דפטירי בעידן עבודה בלא עידן עבודה חיובי מיחייבי מידי דהוה אעוברי דרכים וכו': [ז] יש מפרשים משום מיאוס לאחר שאכלו בהן וכן פר"ש. וי"מ דקאי אקדרה ואגבי דלישא וכיוצא בהן שאין דרך כל ימות השנה להניחן בביתו אלא מקום מיוחד להן בפני עצמן: [ח] אמר אביי כדטעים בר בי רב ועייל לכלה: [ט] וכשנתנו לו לר' צדוק אוכל פחות מכביצה נטלו במפה ואכלו חוץ לסוכה ולא בירך אחריו הא כביצה בעי סוכה לימא תיהוי תיובתא דר' יוסף ודאביי דאמרי כדטעים בר בי רב ועייל לכלה שהוא יותר מכביצה ומשני אמר לך רב יוסף דילמא כביצה סוכה הוא דלא בעי הא נטילה בעי וברכה בעי: [י] לפי שאין קבע לשינה ואפילו ודאי שלא ידרם כרבא שהוא בתרא: [כ] מעשה שהביאו לריב"ז לטעום את התבשיל ולר"ג שתי כותבות ודלי של מים ואמר העלום לסוכה ומוקי לה בגמרא שהחמירו על עצמן: [ל] כחכמים דאמרי אין לדבר קצבה ודלא כר' אליעזר דאמר י"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה וכן אמר רבי אמי חזר בו ר' אליעזר, ע"כ: [מ] ילפינן חמשה עשר מחג המצות: [נ] כב"ש לגבי ב"ה דהכי פסיק רב הונא ע"ש פ"ק: [ס] הא למגרס הא לעיוני: [ע] כתב רא"מ דבכל ענינים שאדם רגיל לצאת מדירתו רשאי לצאת מסוכתו ע"כ והכל לפי אניגות דעת האדם כדמשמע מעובדא דרב יוסף שיצא מפני הריח ואמר אנא דאניגא דעתאי כמי שהסריח המקפה דמי וכן מצאתי בשם רבינו שמחה: [פ] ירושלמי לא סוף מקפה של גריסין אלא אפילו מקפה של כל דבר: °[לשון הטור ואם נער משינתו בלילה או שעלה עמוד השחר קודם שניעור אין צריך לחזור עכ"ל. והסמ"ג כתב כלשון העמוד]:

יא *גמר [א]מלאכול ביום השביעי בשחרית לא יתיר סוכתו. אבל מוריד הוא את כליו ומפנה אותן מן המנחה ולמעלה. אין לו מקום לפנות [ג] פוחת בה ארבעה על ארבעה. ואם הוצרך לסעוד בשאר היום צריך לאכול בסוכה שמצותה כל שבעה: יב [ב]כל זמן שיכנס לישב בסוכה כל שבעה מברך [ק] *קודם שישב אשר קדשנו במצותיו וצונו לישב בסוכה. ובלילי יום טוב הראשון [ג]מברך על הסוכה ואחר כך על [ר] הזמן. ומסדר כל הברכות על [ש] הכוס. נמצא [ד]מקדש מעומד ומברך לישב בסוכה ויושב ואחר כך מברך על הזמן. וכזה היה מנהג רבותי ורבני ספרד לקדש מעומד [ת] בליל ראשון של חג הסוכות כמו שבארנו:

בזמן

השגת הראב"ד

*גמר מלאכול וכו'. כתב הראב"ד ז"ל איני יודע מהו זה ואולי יאמר אם צריך לסעוד בסוכה בשאר הימים אינו צריך לפרוץ בה אלא יום שמיני שלא יטעה אדם בה אע"פ שאין לשונו מראה אבל השכל מורה על זה, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*קודם שישב וכו' עד וכזה היה מנהג רבותי וכו'. א"א לא דייק ומנהג מקומנו לא היה מעולם כזה, והטעם כי הישיבה אינה אלא על דעת אכילה וכל זמן שאינו אוכל עובר למצוה הוא באמת, עכ"ל:

מגיד משנה

יא גמר מלאכול ביום השביעי וכו'. פרק לולב וערבה (דף מ"ח) סוכה שבעה כיצד גמר מלאכול לא יתיר את סוכתו אבל מוריד את הכלים מן המנחה ולמעלה מפני כבוד יו"ט האחרון. ובגמרא אין לו מקום לפנות את כליו חייא בר אשי אמר רב פוחת בה ארבעה, ומפורש שם דהיינו לבני א"י שאין אוכלין בסוכה ביום שמיני לפיכך כשאין לו מקום אחר לאכול ביום שמיני הוא פוחת בה ביום שביעי להודיע שאין מצותה ביום שמיני וכן יתבאר זה בדברי רבינו למטה. וכתב רבינו ואם הוצרך לסעוד בשאר היום וכו'. לומר שאע"פ שאמרו מוריד את הכלים מן המנחה ולמעלה או פוחת בה ארבעה לא תחשוב שנגמרה מצותה ביום שביעי מבעוד יום אלא כל היום עד הלילה מצותה מן התורה. ודברים ברורים הם ולא היו צריכין באור אלא מפני שבהשגות כתוב אמר אברהם איני יודע מהו זה וכו' וכבר בארתי כונת רבינו:

יב כל זמן שיכנס בסוכה וכו'. מסקנא דגמרא פרק לולב וערבה (דף מ"ו) דכל זמן שנכנס לישב בה מברך וכן כתוב בהלכות ודעת הגאונים שאפילו נכנס בה מאה פעמים ביום חייב לברך וכן דעת רבינו. וראיתי כתוב דדוקא כשיצא יציאה גמורה לעשות עניניו ושלא לחזור לאלתר אבל אם לא יצא אלא לדבר עם חבירו או להביא דבר לסוכה לצורך שעתו לא הויא יציאה לחייבו בברכה כשיחזור ודבר נכון זה. ומ"מ נהגו שאין מברכין אלא מסעודה לסעודה והוא כסברת רבינו יעקב ז"ל: ובלילי יו"ט הראשון מברך על הסוכה וכו'. בגמרא פרק החליל (דף נ"ו) והלכתא סוכה ואח"כ זמן ופרק לולב וערבה (דף מ"ו) רב כהנא מסדר להו אכסא. וכתב רבינו מקדש מעומד לפי שאמרו ז"ל כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן ונמצא שראוי לברך קודם שישב וזה הוא מנהג רבותינו. ובהשגות כתוב א"א מנהג מקומנו לא היה כזה וכו'. ואני אומר שאין טעמו מספיק למנהגנו הרי שנכנס לישב בה על דעת שלא לאכול לדבריו יברך מעומד. ונראה לקיים מנהגנו ומנהגנו שאין כונת הברכה כשאמרו לישב ישיבה ממש שהרי ודאי אם היה עומד בסוכה כל היום ואכל ושתה בה ולא ישב כלל ודאי יצא ידי חובתו שאינו מחוייב לישב ובודאי כשאמרו לישב רצו לומר לעמוד ואחז לשון הכתוב שאמר בסוכות תשבו שבעת ימים וכיון שכן כשנכנס בה כבר התחיל במצוה שהרי מצותה בין עומד בין יושב ואעפ"כ הוא מברך וקרוי עובר לעשייתה לפי שכל שעה היא קודמת לשעה אחרת וכל היום נמשך מצותה ולדעת רבינו ורבותיו היה לו לברך קודם הכניסה שהרי כיון שנכנס התחיל במצוה. כך נראה לי:

בזמן

א טור סי' תרסו סמ"ג שם: ב טור סי' תרלט סמ"ג שם: ג טור סי' תרמג סמ"ג שם: ד בטור שם כראב"ד ע"ש בדברי הרא"ש ז"ל:

לחם משנה

יא ומפנה אותן מן המנחה ומעלה אין לו מקום לפנות פוחת בה ד' על ד'. כתבו בהשגות ואולי יאמר וכו'. לכאורה נראה פירוש ההשגה שר"ל שאם רצה זה לאכול אח"כ אחר יום השמיני מפני שאין לו בית אחר או שום מקום אחר כמו שנראה מדקאמר שאין לו מקום אחר לפנות והודיענו שאין צריך לפחות ארבעה על ארבעה משם ואילך דאין צריך הכי אלא ליום שמיני בלבד שיטעו בני אדם ויאמרו שאינו יושב שם מפני שאין לו מקום אחר אלא מפני שהוא חייב לישב שם בשמיני. וזה א"א להזכירו דאיך מיישב לשון רבינו שכתב ואם הוצרך לסעוד וכו' צריך לאכול בסוכה שמצותה כל שבעה דאין סובל לשון זה פירושו זה כלל, ואם היה אומר רבינו יכול לאכול בסוכה שמצותה כל שבעה הייתי מיישבים פי' זה בדוחק דה"ק ואם הוצרך לסעוד בשאר היום כלומר מיום שמיני ואילך יכול לאכול בסוכה כשרה בלי פחיתה כלל (ולאו) [אלא] סוכה גמורה שמצותה כל שבעה אבל מאחר שכתב רבינו צריך לאכול אין אנו יכולין ליישב פירוש זה כלל ואע"פ שהוא ז"ל כתב אין לשונו מראה מ"מ דבר תימה דאין ראוי לומר על דבר כזה אין הלשון מראה דאין הלשון סובל זה כלל והוא דבר בלתי אפשר ליישבו בלשון בדרך זה. לכ"נ ודאי דפי' דברי הר"א ז"ל הוא כך דאם יצטרך לסעוד עוד בסוכה ביום הז' מן המנחה ולמעלה צריך שיאכל בסוכה גמורה ולא יפחתנה עד סמוך לבין השמשות של שמיני ולא אמרו פוחת מן המנחה ולמעלה אלא למי שאין רוצה לאכול שם בסוכה באותו יום וז"ש רבינו ואם הוצרך לסעוד בשאר היום לא יפחתנה אלא צריך לאכול בסוכה גמורה שמצותה כל שבעה כלומר סוכה הראויה לשבעה וזו איננה ראויה לז' ולכך צריך שלא לפוחתה. ואע"פ שזה הפי' דחוק בלשון שאמר צריך לאכול בסוכה שמצותה שר"ל בסוכה הראויה לשבעה. ולפי' ה"ה מתישב יותר דהכי קאמר צריך לאכול בסוכה ונתן טעם ואמר מפני שמצותה כל שבעה ולכך צריך לאכול בה עד הערב ומפני שהוא דחוק בלשון כתב הר"א ז"ל אע"פ שאין לשונו מראה בזה. ולפי זה מ"ש הר"א אם יצטרך לסעוד בשאר הימים לא גרסינן בשאר בבי"ת אלא בכ"ף כשאר הימים וכן הביא השגה זאת בעל מ"ע בכ"ף ורוצה לומר אם יצטרך לסעוד שם ביום השביעי כמו שאר הימים אינו צריך לפרוץ בה אלא יום שמיני כו' ומ"מ קשה על פירוש זה לשון אינו צריך דלא הל"ל אלא אינו יכול לפרוץ בה כיון שעכ"פ צריך לאכול בה. וע"ק במ"ש אלא יום שמיני דשמיני אינו יכול לפרוץ דהוא יום טוב, דהשתא לבני א"י עסקינן דפייך בהו פחיתה. מיהו לזה נראה לומר דיום שמיני דקאמר הוא סמוך לבין השמשות שלו. ולקושיא הראשונה י"ל דמאי דקאמר אינו צריך כלומר אל תחשוב שצריך עכ"פ מן המנחה ולמעלה לפחות ולא יאכל עוד עד הלילה מפני שאין לו סוכה אלא אינו צריך לפרוץ ויאכל וסמוך ליום ח' יפרוץ:

יב ובלילי יו"ט הראשון מברך על הסוכה ואח"כ על הזמן וכו'. כתב ה"ה נראה לקיים מנהגו ומנהגנו. לכאורה המנהג של ה"ה הוא לקדש מעומד מדקאמר מנהגו ומנהגנו משמע דמנהגו מחולק מהר"א ז"ל והוא כמנהג רבותיו שהזכיר לעיל וא"כ הוא קשה דאיך מקיים מנהגו לקדש מעומד בכך אדרבה סותרו דלפי זה לעולם מקיים עובר לעשייתו אפילו שישב וק"ל. ואם היינו אומרים דמנהג ה"ה כמנהג הראב"ד ז"ל ירצה מנהג רבותיו א"ש אלא דלשון מנהגו ומנהגנו לא משמע הכי אע"פ שאפשר ליישבו:

בזמן

הגהות מיימוניות

[ג] הא להו ועיין בגמרא, ע"כ: [ק] ואפילו בעשרה זימני ביומא וכן כתב בה"ג וכן ספר יראים וראיה מתפילין דרבנן דבי רב אשי כל אימת דממשמשי מברכי וכן מצאתי בפרק לולב וערבה ודלא כר"ת שאמר שברכה בסעודה פוטרת כל טיול ולימוד ושינה שמסעודה לסעודה. וכן פסק רבינו שמחה וז"ל דכל חד וחד מהני דמיחייבי לנהוג בסוכה מברך עליו הברכה לישב בסוכה ואפילו נכנס לישן ולא ישנו ממטבע הברכות ואומר לישב בסוכה לישנא דקרא בסכות תשבו עכ"ל וכן בעל הרוקח וכן רבינו אבי"ה. וכתב וג"ל שאם יצא על מנת לחזור מיד ולא הסיח דעתו שא"צ לחזור ולברך, ע"כ: [ר] בשילהי החליל הלכתא סוכה ואחר כך זמן כרבב"ח לגביה דרב. והנה רבינו יעקב ברבינו שמשון היה נוהג כן בלילה הראשון אבל בליל שני היה אומר זמן ואחר כך סוכה וטעמא דלילה הראשון בא זמן בעבור סוכה ובעבור קדוש הילכך אומר על שניהם אבל בליל שני אינו בא זמן רק בעבור קדוש כי זמן דסוכה כבר נפטר בליל ראשון לפיכך אומר זמן מיד אחר קדוש קודם ברכת סוכה. וראבי"ה כתב שגם בליל שני יברך זמן לבסוף דיקנה"ז יוכיח דזמן אינו בא בעבור הבדלה ואעפ"כ אומר זמן אחריה וכן דעת המחבר וכן נראה עיקר שלא מצינו חלוק בין שני ימים הראשונים: [ש] אמר רב אשי חזינא לרב כהנא דמסדר לכולהו אכסא: [ת] כתב רבינו שמחה דכל זמן שאדם עסוק במצוה שיכול לברך אע"פ שהתחיל העשייה כבר מיקרי שפיר עובר לעשייתן, עיין בפרק ז' בהג"ת בהלכה ו':

מגדל עוז

גמר מלאכול ביום השביעי עד שמצותה כל היום: כתב הראב"ד ז"ל איני יודע מהו זה וכו' אבל השכל מורה על זה עכ"ל: ואני אומר מעמת רבינו ז"ל לימד לשונו לומר איני יודע אבל על דבר אמת ועניו נדק בא לומר ר"מ ז"ל חידוש גדול לפי דעתי כי אע"פ שפסקנו פרק הישן (דף כ"ז) שאין הלכה כר' אליעזר דאמר י"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה אחת ביום ואחת בלילה דהא איהו גופיה סדר ביה לגבי חכמים שאומרים אין לדבר קצבה והיה עולה על הדעת כי ר"א מחמיר וחכמים מקילין הרי כאן מאחר שאכל ביום השביעי שחרית גמרה מצות הסוכה ומאז והלאה נתבטלה אפילו לר"א ומעתה אם רצה להמשיך עוד סעודה לעצמו כאגריפס המלך לא יצטרך לאכול אותה בסוכה קמ"ל דהלכה כדברי חכמים בין להקל אם לא רצה לאכול חוץ מליל יו"ט הראשון בין להחמיר אם רצה להרבות בסעודותיו ואפילו ביום השביעי לאחר סעודת שחרית תדע דקתני פרק לולב וערבה (דף מ"ח) סוכה שבעה כיצד גמר מלאכול לא יתיר את סוכתו כו' ולא קתני סעד סעודת שחרית אלא גמר מלאכול דמשמע גמר כל היום כדכתיב בסוכות תשבו שבעת ימים. ועוד דבפרק הישן גמרא מתני' דעוד אמר ר"א מי שלא אכל בלילי יו"ט הראשון משלים ביו"ט אחרון פרכינן והא ר"א הוא דאמר י"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה אחת ביום ואחת בלילה כלומר וא"כ אי אפשר שלא יאכל לילי יו"ט הראשון וכדילפינן לה בגזרה שוה תמשה עשר תמשה עשר מחג המצות דכתיב ביה בערב תאכלו מצות ומפרקינן אמר ר' אמי חזר ר"א והדר פרכינן היאך יכול לומר משלים ובמאי משלים אי בריפתא סעודתא דיומיה קא אכיל כלומר ומודה לחכמים שאמרו אין לדבר קצבה גם להחמיר אלמא פשיטא ליה לתלמודא שאם הרבה סעודות כל שבעה חייב לאכלן בסוכה לדברי הכל ואע"פ שהגיע זמן פרישתה לבטל אותה כשאין לו מקום לפנות דפליגי בה פרק לולב וערבה גמרא מתני' דסוכה שבעה רב חייא בר אשי אמר רב פוחת בה ד' על ד' וריב"ל אמר מדליק בה את הנר ולא פליגי הא לן והא להו כלומר הא לן לבני בבל דיו"ט הוא ואסור לפחות בה ד' משום סתירה מדליק בה את הנר משום סיכרא ולבני א"י דחולו של מועד הוא פוחת בה ד' וכן כתבו רבינו יוסף ב"י הלוי בן מיג"ש ור"י אלפס ז"ל סוף הלכות סוכה שלהם ובזה נתישבו דברי ר"מ ז"ל שכתב כאן לבני א"י. ומ"ש סוף זה הפרק לבני בבל ע"פ ההלכה ולא מפי סברא סתם דבריו בזה החבור כמו שכתבתי כמה פעמים: כל זמן שיכנס לישב בסוכה מברך קודם שישב אקב"ו לישב בסוכה ובלילי יו"ט הראשון מברך על הסוכה ואח"כ על הזמן ומסדר כל הברכות על הכוס נמצא מקדש מעומד ויברך לישב בסוכה ויושב ואח"כ מברך על הזמן וכזה היה מנהג רבותי ורבני ספרד לקדש מעומד בליל ראשון של חג הסוכות כמו שביארנו: כתב הראב"ד ז"ל לא דייק וכו' עובר למצות היא באמת עכ"ל: ואני אומר דברי הראב"ד ז"ל כמקולת רבותינו בעלי התוס' ז"ל וגם דעת שלישית יש בהם ז"ל כל זמן שנכנס לשינה וטיול מברך כמו לאכילה דעיקר דירה נמי בהכי הוא וכן נהגתי בעצמי ע"פ רבותי ז"ל ואע"פ שאדוני אבי וכל גדולי משפחתי היו נוהגין בקבלת אבותם הספרדים כדברי ר"מ ז"ל ואין לי ראיה בזה להכריע דמסברא אין לי צורך בזה החבור. שוב מצאתי לרבינו האי גאון ז"ל שהשיב כן ואפילו הולך לבקר את חבירו יחיד או רבים מברך על כל ישיבה וישיבה ואפילו מאה פעמים ביום ואפילו לא אכל ולא שתה וכן כתב ר"י ב"י ז"ל בן גיאת:

כסף משנה

יג בזמן הזה שאנו עושין שני ימים טובים וכו' וכן טומטום וכו'. כלומר כשם שבשמיני עצרת יושבין ואין מברכין כן טומטום וכו'. אבל הטעם שאין מברכין בשמיני עצרת אינו מפני שהוא ספק דא"כ היאך אנו מברכין ביו"ט שני שהחיינו ומתחלה כך תקנו שנעשה יו"ט שני ונברך מספק ואפילו השתא משום מנהג אבותינו בידינו אנו עושים כמותם אבל טומטום ואנדרוגינוס העמידו חכמים דבריהם על דין תורה שהם חייבים מספק דספיקא דאורייתא לחומרא וכיון דספק הוא אין מברכין לדעת רבינו וכמ"ש ה"ה. אלא ה"ט כי היכי דלא ליתו לזלזולי ביו"ט ואע"ג דביו"ט שני של פסח עבדינן יו"ט ומברכין על ספירת העומר הכא שאני דבכוס אחד אנו מקדשין ומברכין ליסב בסוכה ואיכא למיחש טפי לזלזולי א"נ דכיון דבקיאין בקיבועא דירחא הוי ספירת העומר דאורייתא וא"א לדהותה ולא את ברכתה משום השמחה בעלמא והא דלא תקנו בלולב שיטלנו בלא ברכה משום דהוי בגבולין דרבנן. א"נ משום דאית ביה איסור טלטול:

טו מי שלא עשה סוכה וכו' שמצותה כל שבעה. פירוש דקרא דאמר חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים ה"ק סוכות תעשה לך באי זה יום משבעה הימים שתרצה ואפילו ביום האחרון אם לא עשית קודם לכן:

פרק ז ב וענף עץ עבות האמור בתורה הוא ההדס וכו' כגון שיהיו שלשה עלין או יתר על כן בגבעול אחד וכו'. כתב הטור וז"ל כתבו הגאונים שצריך שיהא בכל שיעור אורך ההדס עבות ואם לאו פסול. ובעל העיטור כתב אפילו אין בו רק פעם אחת תלתא בחד קינא כשר וכ"כ הרמב"ם ע"כ. ואיני מוצא מקום על מה שיסמוך לומר כן בדברי רבינו שהרי דבריו סתומים כדברי הגמרא:

יג [א]בזמן הזה שאנו עושין שני ימים טובים. יושבין בסוכה שמונה ימים. וביום השמיני שהוא יום טוב ראשון של שמיני עצרת יושבין בה ואין מברכין לישב בסוכה. *וכן טומטום ואנדרוגינוס לעולם אין מברכין לישב בסוכה מפני שהן חייבים מספק ואין מברכין מספק: **יד** גמר מלאכול ביום השמיני [ב]מוריד [א] כליו ומפנה אותה. אין לו מקום להוריד את כליו אם היתה קטנה מכנים בה מנורה. ואם היתה גדולה מכנים בה קדרות וקערות וכיוצא בהן כדי להזכיר שהיא פסולה ושכבר נגמרה מצותה ומפני שהוא יום טוב אינו יכול לפחות בה ולפסלה: **טו** מי שלא עשה סוכה בין בשוגג בין במזיד עושה סוכה בחולו של מועד. אפילו בסוף יום שביעי עושה סוכה שמצותה כל שבעה. [ג]עצי סוכה אסורין כל שמנת ימי החג בין עצי דפנות בין עצי סכך אין ניאותין מהן לדבר אחר כל שמנת הימים מפני שיום השביעי כולו הסוכה מוקצה עד בין השמשות והואיל והוקצת לבין השמשות של שמיני הוקצת לכל היום: **טז** וכן אוכלין ומשקין שתולין בסוכה כדי לנאותה אסור להסתפק מהן כל שמונה. ואם התנה עליהן בשעה [ב] שתלאן ואמר איני בודל מהן כל בין השמשות הרי זה מסתפק מהן בכל עת שירצה. שהרי לא הקצה אותם ולא חלה עליהן קדושת הסוכה ולא נחשבו כמותה:

השגת הראב"ד

*וכן טומטום וכו'. כתב הראב"ד ז"ל רואה אני מדבריו שהנשים שהם רשות אין מברכות כלל ואין הכל מודים לו. ואני רואה מדברי רבא דאמר הטעם לדמאי שאין מברכין על הפרשת מעשרות משום דרוב עמי הארץ מעשרין הם הא לאו הכי מספיקא מברכין מפני שהוא ספיקא דאורייתא מעתה ידעינן ודאי טומטום ואנדרוגינוס חייבין לברך, עכ"ל:

מגיד משנה

יג בזמן הזה וכו'. מסקנא פ' לולב וערבה (דף מ"ז) והלכתא מיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן. וכתב רבינו וכן טומטום ואנדרוגינוס וכו'. ודבר זה סובר רבינו בכל המצות שאין מברכין על ספקן. ודעת ההלכות פרק ר"א דמילה כך הוא וזהו לדעתם באור הסוגיא שבבמה מדליקין (דף כ"ג) אמרו שם שמברכין על נר חנוכה אקב"ו. ושאלו היכן צונו רב נחמן אמר מלא תסור והקשו שם מדמאי שאין מברכין על הפרשת מעשרותיו אלמא שאין מברכין על מצוה דדבריהם ותירץ אביי ודאי דדבריהם בעי ברכה ספק דבריהם לא בעי ברכה. והקשו והא יו"ט שני דמברכים והוא ספק דבריהם ואמרו התם כי היכי דלא ליזלזלו ביה ורבא מתרץ תירוץ אחר על קושית הדמאי ואמר רוב עמי הארץ מעשרין הן. לפי דעת רבינו רבא אינו חולק על אביי דודאי ספק דדבריהם לא בעי ברכה אלא פירוקא אחרינא הוא דמפרק בדמאי וכבר האריך בזה הרמב"ם ז"ל. ולד"ה כיון שהברכות מדבריהם אין מברכין אותן על הספק וספק שמע קול שופר או נטל לולב אע"פ שחוזר ושומע או נוטל לולב מן הספק אינו מברך. ובהשגות שיטה אחרת לומר דרבא פליג אדאביי וכל ספק בעי ברכה חוץ מדמאי מפני שהרוב מעשרין והניח הרשב"א ז"ל דין זה בצ"ע בפ' במה מדליקין ובפ' אחרון של ר"ה העלה שהנשים רשאות לברך על המצות שהן פטורות כמ"ש פרק שני וכ"ש לדבריו טומטום ואנדרוגינוס ודבריו צ"ע. ולדעת רבינו ודאי שאין הנשים מברכות והיאך יאמרו וצונו והן פטורות:

יד גמר מלאכול וכו'. על המשנה דגמר מלאכול שכתבתי למעלה אמרו בגמ' (דף מ"ח) דלדידן שאינו יכול לפחות בה ביום השמיני ביו"ט ואין לו מקום להוריד את כליו מניח בה את הנר ואם היא סוכה גדולה מעייל בה מאני מיכלא ומבואר בהלכות:

טו מי שלא עשה סוכה וכו'. מחלוקת רבי אליעזר וחכמים פרק הישן (דף כ"ז) וקיי"ל כחכמים דעושין סוכה בחולו של מועד: עצי סוכה אסורין וכו'. פ"ק (דף ט') אמר רב ששת משום ר"ע מנין לעצי סוכה שאסורין כל שבעה ת"ל חג הסוכות שבעת ימים ועוד מבואר שם. ומהסוגיא שבפרק המביא במסכת יו"ט (דף ל':) משמע דלא מהני שום תנאי בעצי סוכה דמצוה וכן עיקר וכן דעת רוב המפרשים ז"ל. וכתב רבינו שמנה ימים לפי שמבואר בפרק לולב וערבה (דף כ"ו) דשמיני נמי אסור מדין מגו דאתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא אבל בתשיעי אפילו לדידן מותרת וכן נפסקה הלכה שם גבי אתרוג ודעת רבינו שה"ה לסוכה וכ"כ מן הגאונים ז"ל. ויש מן האחרונים חולקים ואוסרין הסוכה ונויה אפילו בתשיעי:

טז וכן אוכלין וכו'. ברייתא פ"ק (דף י') וביו"ט בפ' המביא (ביצה ל':) סככה כהלכתה ועטרה בקרמין ובסדינין המצויירים ותלה בה אגוזים ואפרסקים ושקדים ורמונים ופרכילי ענבים ועטרות של שבולים יינות שמנים וסלתות אסור להסתפק מהן עד מוצאי יו"ט האחרון של חג וכו' ואם התנה עליהן הכל לפי תנאו ובגמרא ובהלכות והוא דאמר איני בודל מהן כל בין השמשות דלא חיילא קדושה עלייהו כלל וכן מבואר בגמרא פ' המביא:

הלכות לולב

פרק שביעי

א [א]כפות תמרים האמורות בתורה הן חריות של דקל כשיצמחו קודם שיתפרדו העלין שלהן לכאן ולכאן אלא כשיהיה כמו שרביט והוא הנקרא לולב: **ב** [ב]פרי עץ הדר האמור בתורה הוא אתרוג. וענף עץ עבות האמור בתורה הוא ההדס שעליו חופין את עצו. כגון שיהיו [ג]שלשה עלין או יתר על כן בגבעול אחד. אבל אם היו שני העלין בשוה

[א] טור סי' תרמה סמ"ג שם: [ב] טור סי' תרמו סמ"ג: [ג] טור סי' תרלח וע"ש סי' תרמו סמ"ג שם: [ד] טור סי' תרמח סמ"ג עשין מד: [ה] ע' בטור סי' תרמו:

פרק ז א כפות תמרים וכו'. פ' לולב הגזול (סוכה ל"ב) א"ל אביי לרבא ממאי דהאי כפות תמרים לולב הוא אימר חרותא אמר ליה בעינן כפות וליכא ודבר פשוט הוא: **ב** פרי עץ וכו'. שם (דף ל"ה.) מבואר וגם זה פשוט: וענף עץ וכו'. אמרו שם (דף ל"ב:) תנא עבות כשר ושאינו עבות פסול ה"ד עבות אמר ר' יהודה והוא דקיימי תלתא תלתא טרפי בקינא ואסיקנא התם דתרי וחד הדס שוטה הוא. ובהשגות א"א וצריך שיהיה כן כל השיעור או רובו ע"כ. ואני אומר כולן בדוקא דהא כל מה שאינו עבות הוה ליה כמין אחר ונחסר השיעור:

ערבי

לחם משנה

יג בזמן הזה שאנו עושים שני ימים טובים יושבין בסוכה שמנה וכו' ואין מברכין ליסב בסוכה [וכן טומטום ואנדרוגינוס וכו']. כתב הראב"ד ז"ל דכל ספק בעי ברכה ומה שאין אנו מברכין בש' הוא מפני שהן שני דברים הפכיים וכדברי הרב האלפסי בסוף פרק לולב וערבה דאמר אי יום סוכה הוא לאו שמיני עצרת וכו' ע"ש. ואם תשאל לדברי הרב האלפסי ז"ל כיון שהוא סובר כדברי רבינו דכל ספק לא בעי ברכה כמ"ש ה"ה ואמר ודעת ההלכות פרק ר' אליעזר דמילה כך הוא וכן הר"ן ז"ל בפ' במה מדליקין על נר חנוכה למה ליה לומר דטעמיה דקשיין אהדדי תיפוק ליה דהוי ספק וכל ספק לא בעי ברכה. וי"ל דמ"מ משום דלא לזלזלו ביו"ט היה לנו לברך כמו שתירצו בגמרא ביו"ט ב' כי היכי דלא לזלזלו ביה ה"נ היו מזלזלים ולא היו יושבים בסוכה לכך הוצרך לומר טעמו דקשיין אהדדי ומפני כן לא אמרינן ליה ואמרינן שמיני חג עצרת. ואין להקשות דאמאי דחי הא דליסב בסוכה מקמי הא דשמיני חג עצרת ליעביד איפכא די"ל דכיון דמ"מ הרי יש לנו היכר בדבר בישיבת הסוכה די לנו בזה אבל אם נדחה ברכת שמיני חג עצרת אין לנו היכר אחר כלל ועוד דאנן קי"ל בקיבועא דירחא דודאי שמיני חג עצרת הוא:

ערבי

מגדל עוז

בזמן הזה שאנו עושין עד ליסב בסוכה. פ' לולב וערבה (דף מ"ז): וכן טומטום וכו' עד מברכין מספק: כתב הראב"ד ז"ל רואה אני מדבריו וכו' טומטום ואנדרוגינוס חייבין לברך עכ"ל: ואני אומר כבר כתבתי זה פרק שלישי הלכות מילה וטוספת תשובתו לחכמי לוני"ל ז"ל על זה ע"ש: גמר מלאכול עד ולפסלה. פרק לולב וערבה (דף מ"ח): מי שלא עשה סוכה עד שמצותה כל שבעה. פרק הישן (דף כ"ו): עצי סוכה עד סוף הפרק. פרק המביא כדי יין (דף ל') ופ"ק דסוכה (דף ט'):
פ"ז כפות תמרים עד נקרא הדס שוטה:

הגהות מיימוניות

[א] אבל להעמיד השולחנות והספסלים לסדרן לצורך הלילה אסור דאין יו"ט מכין לחבירו דומיא דהצעת המטה: [ב] וגם אין שייך בהן מוקצה בחוה"מ ואם נפלו תולין אותן שנית או שומרן עד אחר יו"ט ויאכלו הר"ם. וראבי"ה פסק בשם ה"ג עטורי סוכה שנפלו בשבת אסורים באכילה ומותרים לטלטלן ומחזירן נפלו בחול אסורים באכילה ומחזירן למקומן:

בשוה זה כנגד זה והעלה השלישי למעלה מהן אין זה עבות אבל נקרא *הדס שוטה:

ג (א) ערבי נחל האמורות בתורה אינן כל דבר הגדל על הנחל אלא מין ידוע הוא הנקרא ערבי נחל. עלה שלו משוך כנחל ופיו חלק וקנה שלו אדום וזה הוא הנקרא ערבה. ורוב מין זה גדל על הנחלים לכך נאמר ערבי נחל. ואפילו היה גדל במדבר או [א] בהרים כשר: ד ויש מין אחר דומה לערבה אלא שעלה שלו עגול ופיו דומה למסר וקנה שלו אינו אדום וזהו הנקרא צפצפה והיא פסולה. ויש שם מין ערבה שאין פי העלה שלה חלק ואינו כמסר אלא יש בו תלמים קטנים [ב] עד מאד כמו פי מגל קטן וזה כשר. וכל הדברים האלו מפי השמועה ממשה רבינו נתפרשו: ה (ב) ארבעה מינין [ג] אלו מצוה אחת הן ומעכבין זה את זה וכולן נקראים מצות לולב. ואין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן. ואם לא נמצא אחד מהן אין מביאים תחתיו מין אחר הדומה לו: ו [ד] מצוה מן המובחר (ג) לאגוד לולב והדס וערבה ולעשות שלשתן אגודה אחת. וכשהוא נוטלם לצאת בהן [ה] מברך תחלה על נטילת [ו] לולב הואיל

א טור סי' תרמז סמ"ג שם: ב טור סי' תרנא סמ"ג שם: ג שם:

השגת הראב"ד

*הדס שוטה. כתב הראב"ד ז"ל וצריך להיות כן כל השיעור או רובו, עכ"ל:

מגיד משנה

ג ערבי נחל וכו'. כל זאת הבבא מפורשת בברייתא פרק לולב הגזול (דף ל"ג ל"ד):

ה ארבעה מינין אלו מצוה אחת הן וכו'. במנחות בהקומץ רבה (דף כ"ז) משנה ד' מינין שבלולב מעכבין זה את זה וכן אמרו שם (דף כ"ח) גבי ארבע ציציות ואמרו הטעם לפי שארבעתן מצוה אחת הן ופ' לולב הגזול (סוכה ל"א) תניא ד' מינין שבלולב כשם שאין פוחתין מהם כך אין מוסיפין עליהן לא מצא אתרוג לא יביא לא פרים ולא רמון ולא דבר אחר:

ו מצוה מן וכו'. שם (דף ל"ג) מחלוקת דר"י ורבנן דרבנן סברי דלולב אין צריך אגד וקי"ל כותיה ואמרו שם דלרבנן מצוה לאגדו כדי להתנאות לפניו במצות: נוטל וכו'. (דף ל"ז:) אמר רבה לולב בימין ואתרוג בשמאל א"ל ר' ירמיה מ"ט מברכינן אלולב הואיל ומינו גבוה

כסף משנה

ג ערבי נחל וכו' ואפילו היה גדל במדבר או בהרים. כתב הרא"ש ז"ל לפרש דערבי נחל הגדלות על הנחל כלומר ממין הגדל על הנחל והיינו ערבה שרובה גדלה על הנחל למעוטי צפצפה הגדלה על ההרים, ד"א ערבי נחל שעלה שלה משוך כנחל למעוטי צפצפה שעלה שלה עגול. והאי תנא לא מצריך קרא לרבויי של בעל ושל הרים דבכלל ערבי נחל היא והכי סברי רבנן דלקמן דמצרכו שתי ערבות וכן משמע מתוך דברי הרמב"ם שכתב ערבי נחל האמור בתורה וכו' ורוב מין זה גדל על הנחלים לכך נקרא ערבי נחל ואפילו היה גדל במדבר או בהרים כשר עכ"ל. ומהרא"ס כתב על זה ואינו מחוור דמג"ל לפרושי מלתא דהרמב"ם דלכך נאמר ערבי נחל ממשמעות ערבי נחל ולא מרבויא דערבי כדקתני בברייתא ת"ל ערבי נחל מ"מ שפירושו מריבויא דערבי לשון רבים. ואולי הנוסחא שלו הביאתו לזה שכתוב בו לכך נקראו ערבי נחל במקום לכך נאמר ערבי נחל הכתוב בכל הנוסחאות שבידינו עכ"ל. ולא ידעתי למה לא נתחוורו לרא"ס דברי הרא"ש דהא כיון דרבינו פסק דשתי ערבות בעינן והיינו ודאי מריבויא דערבי היכי אפשר לרבויי מיניה תו של בעל ושל הרים דשתי דרשות לא דרשינן מערבי כדמוכח בגמרא והילכך צ"ל דמשמעות ערבי נחל מייתי של בעל ושל הרים:

ד ויש שם מין ערבה שאין וכו'. דברי רבינו כאן סתומים דבפ' לולב הגזול (דף ל"ד) תני ערבה קנה שלה אדום ועלה שלה משוך ופיה חלק צפצפה קנה שלה לבן ועלה שלה עגול ופיה דומה למגל והתניא דומה למגל כשר דומה למסר פסול אמר אביי כי תניא ההיא בחילפא גילא ופירש"י מגל קליר פגימותיה כולן נוגעות לצד אחד עקומות כלפי בית יד שלה מסר היא מגירה ופגימותיה הולכות נכחו ולהם שני עוקצים אחד מכאן ואחד מכאן כפגימת הסכין עכ"ל. אבל רבינו נראה שמפרש דומה למגל שפגימותיה קטנות ואין כשר אלא כחילפא גילא כדמפורש בגמ' ולזה כתב בתחלה שערבה הכשרה פיה חלק והפסולה דומה למסר והדומה למגל יש מין ממנה שכשר והיינו חילפא גילא המוזכר בגמ', ואם לא נמצא אחד מהם אין מביאין תחתיו מין אחר הדומה לו כלומר דסד"א דנייתי כי היכי דלא תשתכח מצות לולב קמ"ל:

ו מצוה מן המובחר וכו' מברך תחלה על נטילת לולב. לאו למימרא שיברך בלשון הזה מאחר שכתב שמברך עובר לעשייתו כדמשמע ממ"ש וכשהוא נוטלן לצאת בהם צריך לברך, ולא בא אלא לומר שיברך על הלולב ולא על שאר מינין. ובענין נוסח הברכה סמך על מ"ש בסוף ה' ברכות נטל את הלולב מברך על נטילת לולב שכיון שהגביהו יצא י"ת

לחם משנה

פרק ז ג ערבי נחל האמורות וכו' לכך נאמר ערבי נחל וכו'. כלומר מפני אלו השני טעמים שהזכרתי נאמר ערבי נחל. האחד שהוא משוך כנחל והשני שהרוב גדל על הנחלים מפני אלו השני טעמים נקראים ערבי נחל אבל לעולם שא"ל עכ"פ שיהא גדל על הנחל והיינו השני טעמים שהזכירו בברייתא (דף ל"ד) ערבי נחל הגדילות על הנחל וכו'. אבל ממ"ש מהרי"ק ז"ל בסימן תרמ"ז נראה שהרא"ש ז"ל הבין דהאי לכך נאמר ערבי נחל רוצה לומר מפני דאינו דוקא הגדל על הנחל לכך נאמר ערבי במשמעותו הכל אפילו של בעל ושל הרים. והרב מהרא"ס ז"ל השיג עליו שאין כונת הרמב"ם אלא לומר מפני שאינו גדל על הנהר דוקא לכך נאמר ערבי לשון רבוי לרבות (בלשון) של בעל ושל הרים ומרבויא דרים ולא ממשמעותה. ומהרי"ק ז"ל תמה על הרב מהרא"ס ז"ל דודאי שפיר קא מייתי הרא"ש ז"ל ראיה דמדהרמב"ם פסק דשתי ערבות בעינן והיינו ודאי מרבויא היכי אפשר לרבויי מיניה עוד של בעל וכו'. ואין זו דחיה לדברי הרב דהרב לא השיג על הרא"ש אלא מניין הוציאו מדברי הרמב"ם וזה ההכרח אינו אלא בדברי הגמרא עצמה וכבר כתבו הרא"ש ז"ל קודם שכתב והכי סברי רבנן לקמן דמצרכי שתי ערבות וכו' אבל מה שהוציאו מדברי הרמב"ם בדין תמה עליו:

ד ויש מין אחר דומה לערבה וכו'. בגמרא אמרו בדין הצפצפה ופיה דומה למגל והתניא דומה למגל כשר דומה למסר פסול. ותירצו כי תניא ההיא בחילפא גילא כלומר מין ערבה כשרה. וא"כ קשה על רבינו אמאי קאמר בדין הצפצפה ופיה דומה למסר דלפי המסקנא פיה דומה למגל הוי ואין כשרה בדומה למגל אלא חילפא גילא. וי"ל דרבינו רצה לתת כלל מוחלט ובתחלה כתב שהערבה כשרה ודאית עלה שלה משוך ופיה חלק ואח"כ כתב הצפצפה ודאית היא דומה למסר אבל יש אחר דומה למגל שפעמים היא צפצפה ופעמים ערבה וז"ש ויש שם מין ערבה שאין פי העלה שלה וכו':

ו מברך תחלה על נטילת לולב הואיל וכולן סמוכין לו. כלומר מפני שהכל סמוכין ללולב והוא העיקר מפני כן מברכין עליו. וקשה דהל"ל שמינו גבוה מכלן כמ"ש בגמרא. ואולי יש לפרש דהיינו סמוכין לו כלומר שהוא מעולה מכלן וז"ש בגמרא מינו

הגהות מיימוניות

[א] של בעל ושל הרים מנין ת"ל ערבי מ"מ, ע"כ: [ב] חילפי גילי נקרא בספר, ע"כ: [ג] הקומץ רבה ד' מינין שבלולב מעכבין זה את זה ואמרו בגמרא לא שנו אלא שאין לו אבל יש לו אין מעכבין, ע"כ: [ד] כרבנן וטעמא משום זה אלי ואנוהו ודלא כרבי יהודה דאמר שאינן אגוד פסול, וצריך שיאגדנו שני קשרים זה ע"ג זה דתניא הותר איגודו ביו"ט אוגדו כאגודה של ירק ואינו אוגדו אגד גמור וכו' ומוקי לה אליבא דרבנן הרי שיש לאגדו אגד האסור בשבת וביו"ט. וכן פר"ש האוגדה כאגודה של ירק לאו אגודה היא ואפילו אליבא דרבנן דכי היכי דמצריך רבי יהודה אגד לעכב אצרכו רבנן אגד למצוה ספר יראים: [ה] דין ברכת שהחיינו תמצא בפרק אחרון מהלכות ברכות: [ו] אבל רשב"ם אומר שאין לברך קודם שיטלנו דמיחזי כך כי חוכא ואיטלולא אלא יטלנו והדר יברך והוי שפיר עובר לעשייתן כיון שעיקר מצותו הוא הנענוע בשעת הלל כדאיתא פרק לולב הגזול א"נ יכוין שלא לצאת עד אחר שיברך. אמנם ר"ת היה אומר ליטלן שלא כדרך גדילתן שכל המצות כולן אין יוצאין בהן אלא כדרך גדילתן כדאיתא פרק לולב וערבה. ועיין בתוס' פ"ק דפסחים וכן כתב ברוקח. ורבינו שמחה כתב שכל זמן שאדם עסוק במצוה מברך בטוב ומיקרי עובר לעשייתן אלא לאפוקי שלא יברך אחר עשייתן וראיה מתפילין דאמרינן מאימתי מברכין עליהן וכו' וכן בפ"ק דפסחים מיתיבי נטלו לצאת בו מברך על נטילת לולב שאני התם דמעידנא דאגבהיה נפיק ביה ומסיק דכ"ע מיהת מעיקרא בעי ברוכי ואפ"ה לא אמר לברך קודם שיטול ויברך ליטול את הלולב אלא על נטילת לולב לאחר שנטלו מטעם דמעידנא דאגבהיה נפיק ביה וחשיב שפיר עובר לעשייתן דכל זמן שהוא תופסו עוסק במצוה הוי כדא"ל מר בר אמי לרב אשי אבא מצלי ביה וכן פי' ריב"ם בשם ריב"א כפירוש רבינו שמחה. ול"נ לראבי"ה מדגרסינן בירושלמי פ' הרואה מצות

מגדל עוז

כתב הראב"ד ז"ל וצריך להיות כן כל השיעור או רובו עכ"ל: ואני אומר טעמו פירש אותו כשיטתו ז"ל סוף גמרא מתניתין קמייתא דפרק לולב הגזול דפסקינן הלכה כר' טרפון דאמר בת חמשה טפחים כתר דשקלינן וטרינן טובא ואסקינן מלתיה אליבא דהלכתא וז"ל מיהו בעינן כוליה שיעוריה דהדס שיהא עבות למצוה או כוליה לעכובא ממאי דאקשינן בגמ' לר"ט דאמר הדס בת חמשה השתא עבות בת תלתא לא משכחינן בת חמשה מבעיא אלמא בעינן כוליה שיעוריה דהדס עבות דאי לא מה קושיא יש בעבות בין מוצאה שלשה לחמשה ועוד מי לא משכחינן הדס בת ג' טובא אלא ודאי בעבות קאמר דלא משכחינן שיהו כל הג' טפחים עבות בת ה' טפחים מיבעיא ועוד הדס דומיא דלולב וערבה מה התם בעינן רוב עלין שלהן בהכשר כדבעינן למימר קמן אף הדס נמי בעינן רוב עלין בהכשר ואין הכשרו של הדס אלא בעבות דכתיב וענף עץ עבות ותו לא מידי. הילכך למצוה ודאי בעינן כל ג' טפחים עבות ואם אין אלא הרוב עבות כשר כדבעינן למימר קמן מדנשרו מקצת עליו כשר ברובו ה"נ אי הוה מיעוט שאינו עבות כשר דלא גרע מהיכא דנשרו. יש מי שאומר ובלבד שתהא עבותו בראשו כדאמרינן לקמן בהדס שיבשו עליו ונשתיירו בו שלשה בדי עלים לחין דבעינן שיהא בראש כל אחד ואחד. ול"נ דלא בעינן עבות בראשו ולא דמי להדס שיבשו עליו דהתם משום הדר הוא וכיון דכולן יבשין אם לא נשתיירו שלשה בדי לחין בראשו לא הוי הדר אבל הכא משום עבות ובעינן רובו עבות וכיון דרובו עבות אע"פ שאין ראשו עבות הא מקיים ביה עבות בכוליה עכ"ל. והרמב"ן ז"ל כתב בספר המלחמות להעמיד דברי ר"י אלפס ומה שאמרו עבות ג' לא משכחינן לא מפני הקטומין שלא מצינו לר"ט שאסר בהם לכתחלה אלא מפני שאין הדס שכולו עבות מצוי להם במקומן באורך ג' טפחים שרוב האורך שוטה והיינו דקאמרינן בהדיא עבות שלשה אלמא משום עבות הוא שאינו מצוי ותלתא קטימי שכיחי להו טפי מחד ולא קטים שדרך ההדס ליבש ראשו ולהשיר עליו העליונים ולהיותו קטום עכ"ל, ואמר שכל הגאונים כך אמרו ולא ערער אדם מן הראשונים בדבר וקבלתם תכריע. ולדעתי עוד יראה לי לומר על קושיא ראשונה שהביא ממנה הראב"ד ז"ל כי מ"ש רב הונא שרא ליה מריה לר"ט השתא עבות ג' לא משכחינן וכו' לא היה מבין דבריו תחלה וכדמוכח סוגיין דשקיל וטרי לאוקומה בכמה אנפי וכיון דתמה עליה דלא קאי אדעתיה היכי דייקין מפירקיה לפרושי מלתיה אליבא דהילכתא הא קמן דלאו דעתיה דייק ולאו קושייתיה דייקא ומזה תתורץ קושיא שניה כי היה סבור דלר"ט בעינן כולה עבות וליתא לסברתיה לפום הלכתא אלא כאמימר דאמר בר בריה משמיה דהסוא הדס שוטה קרי ליה וכדאסיקנא סוף גמרא מתני' דר' ישמעאל אומר ג' הדסים בהאי פירקא דלולב הגזול דהד דלא קטים לא שכיח ומידי דלא שכיח לא אצרוך וכדומה לדברי הרמב"ן ז"ל. ומה שהקשה שלישית באקושי הדס ללולב וערבה נתרץ גם שפיר דבלולב וערבה בעינן הדר לר"ט אבל הדס לא בעינן הדר אלא בענף עץ עבות אלא רחמנא וכן מוכח בירושלמי להדיא דלרבנן בעינן ביה הדר ולר"ט לא בעינן ביה הדר הלכך לית לן לאקושינהו אהדדי מסכתא דילן וכ"ש לאורויי מינה הלכה למעשה וע"כ הסכים יפה ר"י אלפס והשמיט כל אותה הסוגיא מן ההלכות מאחר שלא היו כהלכה כמ"ש בתירוץ הראשונה ובזה עלו דברי ר"מ ז"ל על נכון וכדעת הגאונים הראשונים כלם ז"ל: ערבי נחל עד ממשה רבינו נתפרשו. פ' לולב הגזול: ארבעה מינין אלו עד הדומה לו. במס' מנחות פ' הקומץ רבה ובמס' סוכה פרק לולב הגזול: מצוה מן המובחר עד סומכין

לו

זמנים. הלכות לולב פ"ז

הואיל וכולן סמוכין לו ואחר כך [א]נוטל האגודה הזאת בימינו ואתרוג בשמאלו ונוטלן דרך גדילתן שיהיו עיקריהן למטה לארץ וראשיהן למעלה לאויר. ואם לא אגדן ונטלן אחד אחד [ז] יצא והוא שיהיו ארבעתן מצויין אצלו. אבל אם לא היה לו אלא מין אחד או שחסר מין אחד לא יטול עד שימצא השאר: ז *כמה [ב]נוטל מהן. לולב אחד ואתרוג אחד [ח] ושני בדי ערבה ושלשה בדי הדס. [ג]ואם רצה להוסיף בהדס כדי שתהיה אגודה גדולה מוסיף [ט] ונויי מצוה

השגת הראב"ד

*כמה נוטל וכו'. כתב הראב"ד ז"ל לא שמעתי מעולם פסול כזה ולא איסור תוספת ולא גירוע ואפילו לר' יהודה דאמר לולב צריך אגד דהא אמר רבא מ"ט דר' יהודה דאמר אין אוגדין את הלולב אלא במינו קסבר לולב צריך אגד ואי אגיד ביה מינא אחרינא הוה ליה מוסיף מכלל דכי קטיר ליה בסיב ובעיקרא דדיקלא ליכא מוסיף אע"ג דאיכא טפי מלולב אחד וכ"ש לרבנן דאמרי א"צ אגד דאמרינן האי להודיה קאי והאי להודיה קאי, עכ"ל:

א עי' בטור שם: ב שם: ג טור סי' תרנא דלא כוותיה ועי' בסמ"ג לאוין שסד:

כסף משנה

י"ח לולב אבל אם בירך קודם שיטול מברך ליטול לולב, ואע"פ שכתב עוד בפ' זה מהרב בהמ"ק התקינו וכו' וכל יום ויום מברך עליו אקב"ו על נטילת לולב ה"נ סמך על מ"ש בהל' ברכות בנוסח הברכות ולא בא אלא ללמדנו שאע"פ שאינו חייב בלולב מן התורה מיום ראשון ואילך צריך לברך עליו ולא נחית לפרושי נוסח הברכה:

ז ואם רצה להוסיף וכו'. מדברי ה"ה נראה שלא היה גורס בדברי רבינו ובערבה, שכתב שנתן טעם רבינו בתשובה להתיר תוספת ההדס ולאסור תוספת הערבה דכיון דלא מצינו בגמרא היתר תוספת אלא בהדס אין להוסיף במין אחר ע"כ. ואיני יודע היכן הוזכר בגמ' היתר תוספת הדס, אבל הר"מ כתב הגיהו בספרי הרב ואם רצה להוסיף בהדס ובערבה ואינו כן בדעת הרב שאין להוסיף על שני בדי ערבה שכך כתב בתשובה. ואמנם הערבה אני רואה שאין ראוי להוסיף על שני בדים כמו שאין ראוי להוסיף על לולב אחד ואתרוג אחד ומי שעשה כן עשה מצוה מן המובחר אך בהדס מוסיפין מפני הושענא ונויי מצוה הוא ע"כ. מיהו אם הוסיף בערבה לא פסל וטעמא דמילתא דאי כתב שתי ערבות בהדיא והוסיף עליהם או גרע פסול אבל השתא דכתיב ערבי דאין פחות משנים ומשמע נמי יותר אם הוסיף לא פסל אבל לא עשה מצוה מן המובחר עכ"ל. אבל הר"ן ז"ל כתב בפרק לולב הגזול דכל לנאותו לא גזרו ולפיכך כתב הרמב"ם שאם רצה להוסיף בהדס ובערבה כדי שיהא אגודה גדולה מוסיף ונויי מצוה הוא אבל שאר המינים אין מוסיפין על מנינם פירוש משום דבהנהו ליכא נוי עכ"ל הר"ן. ורבינו ירוחם כתב תשובת הרמ"ה ז"ל זה לשונה אם יוכל אדם

מגיד משנה

גבוה מכולן: ונוטלן דרך וכו'. פרק לולב וערבה (דף מ"ה:) כל המצות כולן אין אדם יוצא בהן אלא דרך גדילתן: ואם לא אגדן וכו'. מפורש במנחות (דף כ"ז) הובא כאן בהלכות ד' מינין שבלולב מעכבין זה את זה לא שנו אלא שאין לו אבל יש לו אין מעכבין ואע"ג דנטל כל חד וחד להודיה נפיק ידי חובתו דקי"ל לולב אין צריך אגד ע"כ:

ז כמה נוטל וכו'. שם (סוכה ל"ד:) משנה ר' ישמעאל אומר שלשה הדסים ושתי ערבות לולב אחד ואתרוג אחד אפילו שנים קטומים ואחד שאינו קטום. פי' אהדסים קאי ר' טרפון אומר אפילו שלשתן קטומים ר"ע אומר כשם שלולב אחד ואתרוג אחד כך הדס אחד וערבה אחת ובגמרא אמר שמואל הלכה כר"ט ודעת כל הגאונים לפסוק במנין כר' ישמעאל דבעינן ג' הדסים וכדברי ר"ט שאמר שלשתן קטומין הזכיר שלשה בהדס. אבל הרמב"ן ז"ל כתב דהלכה כר"ע מחבירו במנין שאפילו בהדס אחד יוצא י"ח, ור"ט נחלק על ר' ישמעאל בדין הקטימה ולא הכניס עצמו במחלוקת המנין ור"ע דיבר במנין ולא בקטימה וקי"ל כר"ט בקטימה לפי שנפסקה הלכה כמותו וקי"ל כר"ע במנין ומתיקן להקל דאפילו בחד וקטום יוצא בדיעבד אלא שלא קיים מצוה מן המובחר ע"כ דבריו. ונתלה בזה באותה סוגיא האמורה שם ולידרוש להו כר"ע וכבר כתבתי שדעת כל הגאונים ז"ל כרבינו:

ואם רצה וכו'. דין תוספת ההדס מוסכם הוא לפי שהוא לנאותו ואע"ג שלולב אין צריך אגד לעכב מצוה לאגדו לנוי כנזכר למעלה. אבל על מ"ש רבינו בשאר מינין ואם הוסיף או גרע פסול, כתוב בהשגות א"א לא שמעתי מעולם פסול כזה וכו'. נראה בדעת הר"מ ז"ל

לחם משנה

מינו גבוה כלומר שכיון שהוא גבוה הוא מעולה מכולן. (ולי המגיה סמוכין ר"ל נשענין עליו שכחו חזק לסובלן באגדו ולא הן לו והיינו מפני גובהו וחוזקו):

ז כמה נוטל מהן לולב אחד. כתב ה"ה אבל הרמב"ן ז"ל כתב דהלכה כר"ע וכו' דברי הרמב"ן פירשם הר"ן ז"ל בפירוש ההלכות וכלל דבריו דר' ישמעאל דהזכיר שנים קטומים ואחד אינו קטום משמע שנים קטומים הוא לכתחלה אבל בדיעבד בחד שאינו קטום סגי ועל דא פליג ר"ע וכ"ת א"כ וחד דקטים סגי כשהירץ הגמ' חד ולא קטים לא שכיח אכתי לדרוש להו כר"ע ור"ט דחד וקטים סגי, לתרץ זה כתב הר"ן וזה לשונו ומשום הכי פרכינן דוקא ולדרוש להו כר"ע משום דקים לן דהלכתא כוותיה דאפילו תימא דלא בעי למדרש כקולי דתרוייהו לאכשורי בחד וקטים מ"מ לדרוש להו כר"ע ע"כ. ועדיין הקושיא במקומה דכיון דשמואל לא בעי למפסק כקולי דתרוייהו איך פסק הוא כקולי שניהם. וע"ק דמ"ש ר' ישמעאל שנים קטומים ואחד אינו קטום לכתחלה קאמר למה הוצרך לומר בגמרא חזר בו ר' ישמעאל ממאי דאמר תחלה שלשה הדסים לימא דמאי דקאמר מתחלה שלשה הדסים לכתחלה קאמר ואח"כ שנים קטומים ואחד אינו קטום והו קשיא מאי מקשה ולדרוש להו כר"ע הא לכתחלה כ"ע מודו דבעינן שנים קטומים ואחד אינו קטום כדכתב הרמב"ן ואם כן היכי הוי מצי למדרש כר"ע כיון דלכתחלה מיהא לא עבדינן ליה. ונראה לתרץ לקושיא הראשונה עם הקושיא האחרונה דאע"ג דאנן נקטינן כתרוייהו ובחד וקטים סגי היינו בדיעבד ומ"מ שמואל לא הוה בעי ליה למדרש כקולי דתרוייהו כיון דלכתחלה כ"ע מודו דלא מהני וכ"ת אפילו דחד ולא קטים כולי עלמא מודו דלכתחלה לא מהני אין זה כלום דסוף סוף מה שהיה אומר לדרוש להם כר"ט דלשלשתן קטומין לכתחלה אסור דלפחות שאחד שאין קטום בעינן דאלת"ה אלא דלכתחלה בשלשה קטומים סגי א"כ לדרוש להו כר"ט מאי אמר להו אשוו וזבינו בין לא אשוו הוה ליה למדרש כדפריך בגמ' בפרק כל שעה (דף ל') גבי הא דאמר שמואל להנהו דמזבני כגדי אשוו זביני אכנדיכי ואי לא דרשינן לכו כר"ט ופריך שם בגמרא ולדרוש להו דהא שמואל כר"ט סבירא ליה ותירץ אתריה דרב הוה ומדלא פריך הכא הכי משמע ליה לגמרא דודאי לכתחלה חד שאינו קטום בעינן וכן כתב בספר הניא ז"ל ומדלא מקשינן ולדרוש כדמקשינן גבי קדרות בפסח ש"מ דר"ט למצוה בעי שלמים ע"כ. וא"כ כיון דלכתחלה בעינן חד ולא קטום ומ"מ היה אומר להם למדרש כר"ט ומש"ה פריך גמרא למדרש כר"ע אע"ג דלכתחלה לא אבל למדרש כקולי דתרוייהו חד וקטום כיון דלכתחלה אסור לא מקלינן כל כך דבשלמא השתא דדריש כר"ט איכא הדא לריעותא דהוו קטומים אע"ג דהם ג' ואי דריש כר"ע איכא נמי ריעותא דהוי חד אע"ג שאינו קטום אבל לומר חד וקטים דהוו תרתי לריעותא אע"ג דבדיעבד מהני כיון דלכתחלה לא עבדינן ליה לא היה רוצה שמואל להקל כ"כ.

ולקושיא אמצעית י"ל דהוצרך לומר בגמרא דחזר. הדא משום דתני שלשה הדסים ושתי ערבות וכי היכי דשתי ערבות הוי לעיכובא הכי נמי שלשה הדסים לכך קאמר דחזר. ועי"ל דאי לאו חזר אלא מעיקרא אמר שלשה הדסים לכתחלה א"כ אין כאן אלא שני מחלוקת דר' ישמעאל ור"ע הכל דבר אחד וא"כ למה הוזכרו במשנה דברי שלשתן דמשמע דהם ג' מחלוקות אבל השתא דחזר א"ש דהזכיר ר' ישמעאל משום קודם החזרה דהיה מחלוקת אחר אע"ג דלאחר החזרה הוא שוה עם ר"ע מ"מ בשביל קודם החזרה הוזכר. ומ"ש ה"ה ודעת כל הגאונים לפסוק במנין כר' ישמעאל ק"ק דהא ר"י אמרו בגמרא דחזר ואמר חד. ונראה דה"ק דמאי דקאמר ר"י מעיקרא אע"ג דהדר כיון דר"ט הזכיר שלשתן קטומים הרי הסכים למאי דקאמר ר"י קודם דחזר:

ואם רצה להוסיף בהדס כדי שיהיה אגודה גדולה מוסיף. כתב ה"ה נראה בדעת הר"א שאין משום בל תוסיף אלא במין אחר כלומר שאין משום בל תוסיף אלא כשהוסיף מין אחר אבל כשהוסיף מאותו המין אין כאן בל תוסיף. ולפי זה האי אחד שכתב הרב המגיד צריך להגיה ולומר אחר. מ"מ קשה דאיך כתב דדעת הראב"ד לומר כן דהא ודאי לרבנן אפילו דס"ל דלולב אין צריך אגד אפילו בהוספת מין אחר אין כאן משום בל תוסיף כמו שנראה מדברי רבא פ' לולב הגזול (דף ל"ו:) דאמר מאי טעמא דר' יהודה קסבר לולב צריך אגד ואי מייתי מינא אחרינא הוו (להו) חמשה מיני משמע דמשום דאית לן לולב צריך אגד אמרינן הכי אבל אי אמרינן דאין לולב צריך אגד אפילו מייתי מינא אחרינא לא הוי מוסיף ולא כתב הראב"ד ז"ל דאינו משום בל תוסיף אלא לר' יהודה אבל כפי האמת ליכא משום בל תוסיף אפילו במין אחר. ואולי שכוונת ה"ה לומר דלדעת הראב"ד ז"ל ליכא סברא דאית לה בל תוסיף אלא במין אחר אבל ודאי כפי האמת הדין אפילו במין אחר ליכא בל תוסיף אלא דבמין אחר איכא פלוגתא ובאותו המין ליכא פלוגתא כלל. ואם נגיה ונאמר שאין משום בל תוסיף במין אחד ונמחוק מלת אלא מתיישב יפה דה"ק נראה בדעת הראב"ד ז"ל דס"ל דבמין אחד ליכא בל תוסיף כלל. עוד כתב והנראה אלי לתרץ הסוגיות וכו' וק"ק דהא כבר תירץ אותה דמאי דשרי בפרק לולב הגזול הוא דקטריה בסיב ודיקלא שאין הנוטלן בלבד יוצא ידי חובתו אבל בפרק המוצא תפילין אמרינן שהמניח שני תפילין בראש עובר וה"ה דשני לולבין דבכל אחד מהם יוצא בפני עצמו. ונראה לומר דמ"מ עדיין הוקשה לו דבהך סוגיא דלולב הגזול משמע דאפילו הוספה במין אחר אליבא דרבנן אינו כלום והשם משמע דשני לולבין הוי הוספה ואע"ג דבכל אחד מהם יוצא בפ"ע מ"מ הוספה דמין אחר שקול כנגד זה לפי מאי דס"ד ואח"כ תירץ ואמר דאפילו במין אחר מותר ולא דמי לשני לולבין. ומ"מ קשה בדבריו ז"ל דלדעתו בשני לולבין איכא משום בל תוסיף אפילו לדידן דלולב אין צריך אגד א"כ איך הקשו בפרק אלו הנחנקין (דף פ"ח) אי ס"ל דלולב

מגדל עוז

לו. פרק הקומץ רבה במנחות ופ"ק דמס' סוכה ופרק לולב הגזול: ואח"כ נוטל האגודה וכו' עד שימצא השאר. במס' מנחות פ' הקומץ רבה ובמס' סוכה פ' לולב הגזול: כמה נוטל מהן לולב אחד עד אם הוסיף או גרע פסול: כתב הראב"ד ז"ל לא שמעתי מעולם וכו'. והאי להודיה קאי עכ"ל: ואני אומר כבר נסיתי ונתליתי ימים על רזא דנא ושאלתי לכל רבותי נ"ע ולא אמרו לי דבר. רק מורי הרשב"א ז"ל אמר לי שגם הוא שאל את פי הרב ר' יונה ז"ל מגירונדה ואמר שלא שמע בו טעם אלא שההדס הידור מצוה מסברא. ואחר בואי מארץ הצבי יגעתי ומצאתי אשר כתב ר"י בן גיאת ז"ל תשובה לרב פלטוי גאון ז"ל שהסכים כן והעיד בו שכך היו נוהגין בשתי ישיבות וגם כי רב סרונאי גאון ורבינו סעדיה גאון כן השיבו ור"י בן גיאת ז"ל כתב בהלכותיו אחר תשובותיהן שאמרו שאם הוסיף הדס כשר הוא הידור מצוה מן המובחר ואם בהדס שוטה מ"מ שפיר דמי ודבריהן הן בלא טעם ונקבלם ונתן הוא ז"ל טעם מדעתו וז"ל וכדבריהם אנו סוברין דכיון דהדס שוטה או שאר מיני הדס שאינן כשרין למצוה מין הדס הן ולא מין אחר אין פוסלין באגודה דהא סיב ועיקרא דדיקלא לרבי יהודה דאמר אין אוגדין הלולב אלא במינו כשרין לאגודה הואיל ומינא דלולב ניהו ולא תפלי ואע"ג דקסבר לולב צריך אגד אבל לרבנן דסברי לולב אין צריך אגד כ"ש דכשר עכ"ל:

הגהות מיימוניות

מצות תפילין מאימתי מברכין עליהן רבי אחא אומר עובר לעשייתן רב הונא אומר בשעת עשייתן וכן בפ"ג שאכלו בעו מיניה מרב חסדא שכח ואכל ולא בירך וכו' משמע להדיא שלכתחילה צריך לברך קודם התחלת אכילה אע"פ שיש שהות באכילה לברך קודם גמרה וכן תפילין צריך לברך קודם קשירה דהיינו הדוק שמהדק בראש כדפ' בהלכות תפילין: [ז] ועל זה כתב רבינו שמחה שאם שח בין מין ומין חוזר ומברך, ע"כ: [ח] אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"ט וכן פסקו התוס' ודלא כדמשמע מתוך דברי רש"י כר"ע דאמר מכל מין אחד: [ט] התוס' כתבו אפילו נותן כמה הדסים וכמה ערבות אין בזה בל תוסיף אלא א"כ הוסיף מין אחר ע"ש בתוס'. ובכל ארץ אשכנז מהגים ליקח בדי ערבה כמנין לולב ס"ח וג' קשרים הרי ע"א כמנין סנהדרין, ע"כ:

מצוה הוא. אבל שאר המינין אין מוסיפין על מנינם ואין גורעין מהן ואם הוסיף [י] או גרע *(פסול): ח *כמה [א]שיעור אורך כל מין מהם. לולב אין פחות מארבעה טפחים ואם היה ארוך כל שהוא כשר. ומדידתו משדרתו בלבד לא מראש העלים והדס וערבה. אין פחות [ב]משלשה טפחים. ואם היו ארוכין כל שהן כשרים. ואפילו אין בכל בד ובד אלא שלשה עלין לחין כשרים והוא שיהיו בראש הבד. ואם אגד הלולב צריך שיהיה שדרו [כ] של לולב יוצא מן ההדס וערבה טפח או יותר. ושיעור [ל] אתרוג אין פחות מכביצה ואם היה גדול

כל

*עי' בכ"מ שהגי' צ"ל לא פסל:

א טור סי' תרנ סמ"ג עשין מד: ב כן כתב הסמ"ג כהם והטור כתב ג' טפחים ואמי שהן י' גודלים:

השגת הראב"ד

*כמה שיעור אורך וכו'. כתב הראב"ד ז"ל ג' טפחים קטנים שהם עשרה אצבעות בגודל כר' טרפון, עכ"ל:

מגיד משנה

ז"ל שאין משום בל תוסיף אלא במין אחר והביא ראיה מהא דרבא שבפרק לולב הגזול והסוגיא שבפרק המוצא תפילין בעירובין (צ"ה צ"ו) קשה לדעתו ז"ל שבבאור נראה שם שהמניח ב' תפילין בראש עובר משום בל תוסיף ומה בין זה לשני לולבין והראיה שהביא מסיב ועיקרא דקלא אינה כלום דהא ודאי הנוטלן בלבד לא יצא ידי חובתו וכיון שכן סילק יעבור עליהן משום שני לולבין והרי אינן לולבין ומ"מ כיון שכן ממינו אינן כחמשה מינין ואוגדין בהן את הלולב לדעת ר' יהודה. והנראה אלי לתרץ הסוגיות הוא שאם נטל שני לולבין הוסיף ועבר והוא שנטלן כאחד דומיא דתפילין אבל ליקח עמו מין אחר לדידן דקי"ל לולב אין צריך אגד לא עבר משום לא תוסיף דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי כמוזכר בסנהדרין פרק אלו הן הנחנקין (דף פ"ח:). ומ"מ אין מוסיפין לכתחלה כמוזכר פרק לולב הגזול (סוכה ל"א.:) כשם שאין פוחתין מהן כך אין מוסיפין עליהן. והעמידוה שם אפילו למ"ד לולב אין צריך אגד והוא בלכתחלה. נ"ל מדעת רבינו שכתב למעלה ואין מוסיפין עליהן ולא כתב ואם הוסיף פסול וכאן כתב ואם הוסיף או גרע פסול, ומ"מ כל לגוי מוסיף הוא בין מינו בין מין אחר ורשאי לאגדו בכל מה שירצה ולזה התיר רבוי ההדס בין עבות בין שוטה וכן היה מן הגאונים שהיה מתיר תוספת הערבה דומה להדס. וכבר השיב רבינו בתשובה כיון שלא מצינו בגמרא היתר תוספת אלא בהדס אין להוסיף במין אחד עכ"ד. ויש בדברים אלו שמות חלוקות למפרשים ז"ל:

ח כמה שיעור וכו'. משנה (דף כ"ט:) וגמ' (ל"ב:) אמר ר"י אמר שמואל שיעור הדס וערבה שלשה ולולב ארבעה כדי שיהא לולב יוצא מהן טפח ור' יוחנן אמר שדרו של לולב צריך שיצא מן ההדס טפח וקיי"ל כשמואל ור"י הלכה כר"י ומבואר שם עוד דלר"י שיעור לולב הוא משדרו ולמטה. ובהשגות בשיעור ההדס והערבה א"א שלשה טפחים קטנים שהם עשר אצבעות בגודל כר"ט ע"כ. וכן פסקו מקצת הגאונים והאחרונים ז"ל אבל בהלכות לא הביאו אותה סוגיא דרבי טרפון כלל אלא המימרות שהזכרתי בלבד ואפשר שהם סוברין דשמואל הוא דפסיק כר"ט דאמר דסגי בטפחים קטנים ודלא כת"ק דברייתא דבעי טפחים שלמים ולא קיי"ל כותיה דשמואל כי היכי דלא קיי"ל כותיה במאי דאמר שיעור לולב הוא עם עליו אלא כר' יוחנן ואף בעל העטור לא כתב אלא מימרות כפשטן ומ"מ הנכון כדעת שאר המפרשים ז"ל: ואם היו וכו'. זה מבואר בהלכות מן הגמ' דכל הני אין להן שיעור למעלה: ואפילו אין בכל וכו'. שם (דף ל"ג) ת"ר יבשו עליו ונשתיירו בו ג' בדי עלין לחין כשר אמר רב חסדא ובראש כל אחד ואחד: ואם אגד וכו'. כבר הזכרתי זה בסמוך. ודעת רבינו שאם ההדס והערבה ארוכין אפילו עשרה צריך שתהא שדרו של לולב טפח על גביהן וכן העלו בהלכות רבינו יצחק אבן גיאת ז"ל וכן הסכימו מן האחרונים ז"ל: ושיעור אתרוג אין וכו'. משנה (דף ל"ד:) שיעור אתרוג קטן ר' מאיר אומר כאגוז ר' יהודה אומר כביצה וידוע ר"מ ור"י הלכה כר"י. עוד שם והגדול כדי שאוחז שנים בידו אחת דברי ר"י ור' יוסי אומר אפילו אחד בשתי ידיו וידוע ר' יוסי ור"י הלכה כר' יוסי ומבואר עוד בגמרא דלרבי יוסי אין שיעור לגדלו:

משיגביה

כסף משנה

אדם להוסיף על שני בדי ערבה או לא, כבר נשאלתי מאתכם פעם אחרת והייתי מורה לאיסור כדברי הרמב"ם ואח"כ העיד לי אדם גדול מחכמי פרובינציא שהוא עמד על תשובת הרמב"ם שחזר בו בסוף ימיו מדבר זה והורה בדבר להכשיר וכן הדעת נוטה להכשיר מ"מ ערבי נחל כתיב ואע"ג דמיעוט ערבי שנים ליכא למשמע מינה דטפי משנים פסול אלא דבתרי סגי ואי אוסיף שפיר דמי דערבי נחל משמע ואפילו מאה כדדרשינן גבי עדים ומנין אפילו הם מאה ת"ל עדים דאע"ג דמיעוט עדים שנים דרשינן מינייהו אפילו מאה ועוד בהדיא אמרינן בגמרא דאפילו הוסיף במינים ואגדן בהדייהו לא פסיל דקי"ל לולב אין צריך אגד האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי הילכך גבי לולב ואתרוג כיון דחד משמע אסור לאוסופי ואם הוסיף כיון דהאי לחודיה והאי לחודיה קאי נמצא שלא פסל וגבי הדס וערבה אפילו לכתחלה נמי עכ"ל: ואני יוסף המחבר באו לידי תשובות הר"א בנו של רבינו וכתוב בהן ששאלוהו האי דאסור לרבות בערבה שבלולב ואמר אם הוסיף על שתי ערבות ה"ז פסול ומ"ש מן ההדס שאם הוסיף כשר. והשיב תקנו הספרים שלכם שכבר חזר בו ותיקן הספר שלו בידו כך ואם הוסיף או גרע לא פסל ושמענו מפיו ראיה חזקה להאי סברא. והרא"ש כתב וז"ל הרמב"ם כתב אם רצה להוסיף בהדס כדי שתהיה אגודה מוסיף ומצוה מצוה הוא אבל שאר מינין אין מוסיפין על מנינם ואם הוסיף או גרע פסול והיפכא מסתברא דבהדס כתיב ענף עץ עבות ובערבות כתיב ערבי ומיעוט ערבי שתים אבל כל מה שהוסיף בכלל ערבי הוא וחכמי פרובינציא הקשו עליו וחזר בו והכשיר הכל עכ"ל:

משיגביה

לחם משנה

לולב אין צריך אגד דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי כלומר ואין זה גורע דלפי דעתו ז"ל הא מפכחת ליה גורע אפילו בלולב דאין צריך אגד בשני לולבין. וי"ל דלתרץ זה נתכוון ה"ה ואמר והוא שנטלן כאחד וכו' דבזה א"א לפרש בפרק הנחנקין דאיכא גורע בשני לולבין דלא דמי לכותב ארבעה בתים של תפילין ואח"כ הוסיף אחד דהתם הניחן בראשו בכשרות ואח"כ הניח בית החמישי מפסל ואח"כ לא הוי גרוע ועומד אבל הכא כיון דבשעת הנטילה מיפסיל הוה ליה גרוע ועומד ודומה למה שתירצו התוספות שם בד"ה אי סבירא לן בלולב וכו'. ומ"ש דומיא דתפילין ר"ל דנוטל שני זוגות של תפילין למיפסל משום בל הוסיף בעינן שיטלם כאחד. ועל דברי הראב"ד ז"ל קשה איך כתב היא ברייתא דאין מוסיפין עליהן. וי"ל דייסב אותה לשאינו מינו. ומה שתמה על רבינו ז"ל הוא במ"ש דבמינו שייך הוספה מ"מ מ"ש איכא תוספת וגרוע אינו מיושב ואם פחת ודאי דמודה הראב"ד ז"ל דפסול דד' מינים מעכבין ומאי קאמר גרוע. וא"ת אפילו לשאינו מינו איך ייסב אותה והא לרבנן דקי"ל דאין צריך אגד קושרין אותו בחוט או במשיחה ומאי כיון דברייתא קאמרה דלכתחלה אין מוסיפין. וי"ל דשאני התם דהוי נוי דלדידן דקי"ל דאין צריך אגד מצוה לאגדו משום זה אלי ואנוהו וא"כ גבי נוי מותר. וכ"ת א"כ מה הקשה הראב"ד ז"ל על רבינו מהתם דקאמר דאי קטריה בסיב וכו' דמותר שאני התם דהוי לנוי הא ודאי לאו קושיא היא דלר' יהודה דאית ליה צריך אגד האגד מן המצוה לא איכפת לן שיהיה לנוי הלכך אסרו כשאינו מינו מפני שמוסיף אבל לרבנן הותר מטעם נוי וק"ל: אבל שאר המינין וכו'. קשה בדברי רבינו שכתב ואם הוסיף בערבה פסולה ומה בין הוסיף בד אחד של ערבה למוסיף בית אחד על ארבעה בתים דאמרו בפרק הנחנקין (דף פ"ט) דאינו מוסיף דאמרו שם אי הכי תפילין נמי אם עביד ארבעה בתי ואייתי אחרינא ואגד גבייהו האי לחודיה קאי וכו' ועוד מה בין זה למוסיף חוט אחד על הציצית על השמונה דאמרו שם בגמרא למ"ד קשר עליון לאו דאורייתא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי. וי"ל דאה"נ דאם הוסיף בד אחד של ערבה אינו פסול ומ"ש רבינו אם הוסיף פסול היינו כשהוסיף בדים כיון שראוי לצאת בהן בפני עצמן דהא כל מין ומין אם נטלו בפני עצמו יצא כדכתב רבינו לעיל וכיון דהוספה ראוי לצאת בה בפני עצמה הוה ליה כשני לולבין שראוי לצאת בכל אחד בפ"ע וה"ה כשהוסיף בתפילין ארבעה בתים שראוי לצאת עם כל הד' בפני עצמן דעובר וכן בציציות אם הוסיף שמונה על שמונה דראוי לצאת בכל שמונה בפני עצמן אבל בד אחד דערבה ובית אחד דתפילין וחוט אחד דציצית אין הוספה ולפי זה מ"ש רבינו ואם הוסיף וכו' היינו שני בדי ערבה דוקא ולא בד אחד וזה דוחק. עוד כתב ה"ה כן נראה מדעת רבינו שכתב למעלה ואין מוסיפין עליהן וכו' יעאן כתב ואם הוסיף. וא"ת גם שם כתב אין פוחתין ולא כתב ואם פחת פסול אלא מאי אית לך למימר סמך על מ"ש כאן גם בהוספה נמי סמך על מ"ש כאן. וי"ל דפחת לא הוצרך לבאר שהרי כתב ד' מינין מעכבין זה את זה וגם כתב שם ואם לא נמצא מין א' פי' מביאין אחר הדומה לו וכו':

ח כמה שיעור אורך וכו'. כתב ה"ה ולא קי"ל כותיה דשמואל כי היכי דלא קי"ל כותיה במאי דאמר שיעור וכו'. קשה דמה ענין זה לזה. ונראה דה"ק דר' יוחנן פליג על הכל מדהזכיר שדרו של לולב צריך שיהיה יוצא מן ההדס טפח. וקך טפח סתמו טפח גדול דלשמואל לא אמרינן הכי אלא משום דלא חפלוג מדידיה אדידיה וסמך לזה מדכתב הרא"ש שם בפסקיו לדחות סברת הרי"ף ורבינו וז"ל ור"י נמי לא פליג עליה דשמואל בהא דבאותן טפחים דאיירי שמואל איירי נמי ר' יוחנן וכו' אם כן נוכל לומר דטעמא של הרי"ף כך כיון שהוצרך לדחותו:

ביצד

הגהות מיימוניות

[י] בספרי גרסינן מנין שאין מוסיפין על לולב ועל ציצית ת"ל לא תוסיף ומנין שאין גורעין מהן וכו' היינו למ"ד לולב צריך אגד אבל למ"ד אין צריך אגד א"כ האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי כדאיתא פ' הנחנקין, ע"כ: [כ] כר' יוחנן לגבי שמואל וע"ש ובברייתא מסייעא ליה בפ' המפלת חמשה שיעורם טפח עד שדרו של לולב, ע"כ: [ל] כר' יהודה לגבי ר"מ דאמר כאגוז:

מגדל עוז

כמה שיעור אורך עד פחות משלשה טפחים: כתב הראב"ד ז"ל שלשה טפחים קטנים שהם עשר אצבעות בגודל כר"ט עכ"ל: ואני אומר כן פירש ר"י בן גיאת ז"ל בהלכותיו והוסיף לבאר כי ד' טפחים של לולב הם שלש אצבעות ושליש עכ"ל. והיינו כדאסיקו רב דימי ורבין אליביה והלך לפי שיטתו שהעתקתי בסמוך לגבי הדס. אבל ר"מ ז"ל רוח אחרת עמו והלך גם הוא לפי שיטת רבותיו נ"ע כמו שכתבתי שם שהשמיטו כל אותה סוגיא להשמיענו שאינה הלכה וסמכו על ההלכה הפסוקה השנויה במס' מנחות פ' התכלת גמ' מהניתין קמייתא דגרסינן אמר רב ספא טפח דאורייתא ארבע גודל שיה בקטנה ממש ותילתא באצבע וקבעה ר"י אלפס בהלכות ציצית ופסק כאן כמשנתין דלולב הגזול כהתם מתני' ומסקנא דתלמודא דמייתי לה נמי התם בפ' התכלת וכדרב יהודה אמר שמואל דפסק תלמודא כוותיה שיעור הדס וערבה ג' טפחים ולולב ארבעה כדי שיהא לולב יוצא מן ההדס טפח וכן פסקו רבותינו בעלי התוס' ופירשו ג' טפחים שהם [illegible] עשרה אצבעות בגודל ובלולב שם עשרה בגודל ועל זה סמך ר"מ ז"ל שכתב כאן טפחים סתם ולא פירש האצבעות כמו שסתמו כאן רבותיו על דרך כמנהגו. אבל פירשו סוף פ' י"ז דהלכות שבת לכל דינין שבתורה כדרך דפ' התכלת שנסחתי וזה נכון כי לא נית תלמוד ערוך בכמה מקומות והלכות מרווחות למעשה משום שנויי דחיקי דלא דייקי דהא קמן מסיק תלמודא זילה דק ולחומרא לא דק ובשיעורא דידן דייק שפיר ועוד דאנן לחומרא אנן דהא בשיעור דידהו אנן לא נפקינן ובשיעורא דידן נפקי אינהו ודקתני התם להדיא בפרק החליל יש להם שיעור למטה ואין להם שיעור למעלה ולא היה מי שיערער על זה לעולם וכן כתב ר"מ ז"ל ואם היו ארוכין כל שהן כשרין כד"ן: ואפילו אין בכל בד ובד עד ואין אגודתו מעכבת. פ' לולב הגזול:

[מ] כל שהוא כשר: **ט** ^אמשיגביה ארבעה מינין אלו בין שהגביהן כאחת בין בזה אחר זה בין בימין בין בשמאל יצא. והוא שיגביהן דרך גדילתן אבל שלא דרך גדילתן לא יצא. ומצוה כהלכתה שיגביה אגודה של שלשה מינין בימין ואתרוג בשמאל ויוליך ויביא ויעלה ויוריד וינענע הלולב שלש פעמים בכל רוח ורוח: **י** ^בכיצד מוליך [נ] ומנענע ראש הלולב שלש פעמים ומביא ומנענע ראש הלולב שלש פעמים וכן בעליה וירידה. ^גוהיכן מוליך ומביא בשעת [ס] קריאת ההלל בהודו לה' כי טוב [ע] תחלה וסוף ובאנא ה' הושיעה נא ^דוכל היום [פ] כשר לנטילת לולב ואינו נוטל בלילה: **יא** עשה לאגודה זו ^הנימון של כסף ושל זהב או שכרך עליה סדין ונטלה יצא. לקיחה על ידי

כסף משנה

ט משיגביה ארבעה וכו'. וכתבו המפרשים דכיון דקי"ל דכל המצות מברך עליהם קודם לעשייתם שמברך עליו קודם שיטלנו או יהפוך אחד מהם ראשו למטה. וי"א שיכוון שלא לצאת עד שיברך ואחרים אומרים דספיר מיקרי עובר לעשייתן עד הנענוע כדאמרינן בגט"י עד שיגבב ידיו מיקרי עובר לעשייתן:

י כיצד מוליך וכו'. בירושלמי תנא צריך לנענע ג"פ על כל דבר ודבר ר' זירא בעי הכין חד והכין חד א"ד הכין והכין חד. ורבינו נראה שהוא מפרש דה"ק צריך לנענע על כל דבר ודבר היינו על כל תנועה של הולכה והבאה והעלאה והורדה ובתר הכי מיבעיא ליה אם מוליך ומביא חשוב חד ואין לנענע בשניהם אלא שלש תנועות קטנות וכן במעלה ומוריד או כל אחד מהם חשוב אחד ויש לו לנענע שלש תנועות קטנות בכל אחד ואחד מהן וכיון דלא איפשיטא מאחר דלאו מילתא דסרחא היא עבדינן לחומרא ומנענע ג"פ בכל דבר ודבר:

בזמן

מגיד משנה

ט משיגביה ארבעה וכו'. שם (דף מ"ב) בסוגיא מדאגבהיה נפק ביה ושם (דף מ"ב) מבואר שאם נטלן שלא כדרך גדילתן לא יצא כנזכר למעלה:

ומצוה כהלכתה וכו'. כבר הוזכר למעלה (דף ל"ז:) לולב בימין ואתרוג בשמאל מ"מ הני הלכתא מצות והאי חדא מצוה והנענוע מפורש למטה ואמרו בגמרא (דף ל"ז ל"ח) שהוא מוליך ומביא מעלה ומוריד. ורבינו וקצת מפרשים סוברין שהנענוע הוא מהולכה והבאה וכ"כ מן ההלכות אבל הרבה מהגאונים אמרו שאין שם נענוע אחר אלא מוליך ומביא מעלה ומוריד ודיו. ויש מי שאמר שהוא מוליך ומביא מעלה ומוריד פעם אחת ואח"כ מנענע הלולב ומטרפו או קודם לכן. ויש מי שאמר שהוא מנענע ומטרפו בשעת הולכה והבאה ועליה וירידה ואין מנין לנענועין אלו וכולן נתלו בסוגית הירושלמי הכתובה בהלכות ואין להאריך בזה לפי שבכל אחד מן הצדדין אדם יוצא ידי חובתו:

י והיכן מוליך ומביא וכו'. משנה (דף ל"ז:) היכן היו מנענעין בהודו לה' תחלה וסוף ובאנא ה' הושיעה נא דברי ב"ה. פירש"י ז"ל תחלה וסוף הודו לה' ראשון ואחרון: **וכל היום** וכו'. משנה פרק הקורא את המגלה ושם (מגילה כ':) ובהרבה מקומות מבואר שאינו ניטל בלילה:

יא עשה לאגודה וכו'. שם (סוכה ל"ו) במשנה מעשה באנשי ירושלים שהיו אוגדין לולביהן בגימוניות של זהב ובגמרא (דף ל"ח) אמר להו רבה להנהו דגלי הושענא שיירו בית יד כי היכי דלא להוי חציצה רבא אמר כל לנאותו אינו חוצץ ואמר רבה לא לינקוט איניש הושענא בסודרא דבעינן ולקחתם וליכא רבא אמר לקיחה ע"י דבר אחר

א טור סי' תרנא ע"ש סמ"ג שם: ב שם: ג טור סי' תרנא סמ"ג שם: ד טור סי' תרנב סמ"ג שם: ה טור סי' תרנא:

לחם משנה

י כיצד מוליך וכו'. ה"ה כתב כאן ארבעה פירושים והשלשה ר"ל שהם מבוארים בדברי הר"ן בפירוש ההלכות בפרק לולב הגזול וכלם תלואו דבריהם מן הירושלמי דאמר שם צריך לנענע ג' פעמים על כל דבר ודבר ר' זירא בעי הכין חד והכין חד או דילמא הכין והכין חד וכו' ולא איפרש. פי' האחד שהביא הר"ן הוא דעל כל דבר ודבר ר"ל בכל מקומות ההלל שמנענעין בהן וה"ק ודאי דהך מוליך ומביא מעלה ומוריד קרי ליה תלתא ולא חשיב ליה ארבעה משום דהעלאה והורדה אחת היא דא"א להעלאה בלא הורדה אבל אפשר להולכה בלא הבאה אלא אלא שיניחנו שם במקום שהוליכו והולכה והבאה מספקא ליה אי הוי הכל דבר אחד וצריך הולכה והבאה שתי פעמים או לא וכיון דלא איפשיטא נקטינן דהולכה והבאה תרי מילי ניהו וזו הסברא היא מ"ש ה"ה אבל הרבה מן המפרשים אמרו שאין שם נענוע אחר אלא מוליך ומביא מעלה ומוריד פעם אחת ודיו. הפירוש השני פירש דעל כל דבר ודבר ר"ל על כל תנועה של הולכה והבאה והעלאה והורדה ובעי בתרוייהו בהולכה ובהבאה ובהעלאה והורדה אי חשוב הולכה והבאה חד וכן העלאה והורדה וצריך לנענע בהולכה והבאה ג' פעמים א"ד הולכה חד והבאה חד וצריך לנענע שלש פעמים בהולכה וכן בהבאה וכיון דלא איפשיטא עבדינן לחומרא וזו היא סברת רבינו שכתב כיצד מוליך וכו'. ומ"ש רבינו שלש פעמים בכל רוח אע"ג דהוי שש פעמים לכל רוח דבהולכה תלתא ובהבאה תלתא משום דלהולכה והבאה הכל קרי חד לענין המנין וקרי ג' פעמים להולכה והבאה. ואחרים פירשו דבכל דבר ודבר היינו כל מקומות ההלל כפירוש קמא ואלו התנועות הם חוץ ממוליך ומביא מעלה ומוריד ושואל הירושלמי אם אלו התנועות הם מכל אחד מהולכה והבאה או הולכה חד והבאה חד וכיון דלא איפשיטא נקטינן לחומרא וצריך לנענע אח"כ שהוליך והביא והעלה והוריד ג' זוגות של תנועות קטנות. וכ"ל שזה הפירוש הוא מ"ש ה"ה ויש מי שאמר שהוא מוליך ומביא מעלה ומוריד פעם אחת ואח"כ מנענע וכו'. עוד כתב ה"ה יש מי שאומר שהוא מנענע ומטרפו בשעת הולכה והבאה עליה וירידה ואין מנין לנענועים אלו ע"כ. והוא דבר תימה מ"ש אין מנין לנענועים וכו' דהא בירושלמי אמרו שלש פעמים וע"ק מה חילוק בין זה הפירוש לפירוש רבינו דלכאורה נראה דה"ק רבינו מוליך ומנענע ומביא ומנענע וכו' והיינו נענוע בשעת הולכה והבאה. ונראה דלפי הפירוש זה מפרש כפירוש הירושלמי בפי' קמא דכתיבנא ולהולכה והבאה והעלאה והורדה קרי נענוע ומדקרי להו נענוע משמע ליה שצריך לנענע בשעת ההולכה וכן בשעת הבאה וכו' דאי לא אמאי תני להו הירושלמי אבל מנין הנענועים כמה יהיו לפירוש זה אין כאן דמאי דקאמר הירושלמי שלש פעמים לא הוי אלא להולכה והבאה עליה וירידה אבל לא דבר מענין הנענועים שיעשה בשעת ההולכה והבאה אלא מדקרי להו נענוע מפקינן הכי. א"כ שהוא צריך לנענע שלש פעמים כלומר בשלש פעמים שהוא ההולכה וההבאה צריך לנענע בכל אחד מהן וכמה יהיו הנענועים לא דבר אלא שיהיה שם נענוע אבל לא אמר כמה הם אבל שאר הפירושים כפירוש קמא אלא שסובר דנקטינן בעיא דירושלמי לקולא ולכך מוליך ומביא מעלה ומוריד לבד ומנענע בכל אחד מהן וזה דוחק והראשון עיקר. עוד כתב הרא"ש ז"ל בפסקיו וז"ל על כל דבר ודבר כלומר מכל רוח שמוליך הלולב צריך לנענע ג"פ חוץ ממוליך ומביא וכו' כלומר אין מספיק לו ההולכה וההבאה עד שינענע ג' פעמים בכל הולכה והבאה. וכ"ל שזה הוא פירוש חמישי בירושלמי שמפרש על כל דבר ודבר שר"ל בכל רוח ורוח שצריך לנענע ג"פ ושואל הירושלמי אם הג"פ ההולכה וההבאה הכל אחד וצריך ג"פ בכל אחד וצריך מהולכה והבאה א"ד חשיב תרי ודי בהולכה והבאה והולכה ונקטינן להומרא משום חבובי מצוה ולכך צריך ג"פ לכל רוח כל אחד מהולכה והבאה. והוא ז"ל כתב שזו כוונת הרי"ף ז"ל וע"פ פירוש זה יצא מנהג רוב העולם שעושין כן, באופן שלפי זה מ"ש בגמ' מוליך ומביא ר"ל שיעשה שלש תנועות מהולכה והבאה לכל רוח שמוליך ומביא ובגמרא לא הוזכר אלא ההולכה וההבאה והירושלמי ביאר יותר הדברים. ומ"ש צריך לנענע ג"פ בכל הולכה והבאה ר"ל בכל הולכה והבאה שיעשה לגד אחד צריך שיהיה ג"פ הולכה והבאה ולזה הפירוש מסכים מ"ש הטור בסימן תרנ"א וז"ל כתב ב"ה הולכה והבאה הוא הנענוע ואין צריך נענוע אחר וא"ת הרי הטור כתב למעלה והנענוע הוא שמוליך ידו מכנגדו וינענע שם ג"פ מהולכה וג"פ מהבאה ומדכתב וינענע שם כלומר במקום שהוליך ידו משמע שהוא מפרש כפירוש הרמב"ם ז"ל וכאן נראה שפירש כפירוש הראשון. ועוד שכתב שם ובה"ג כתב ונענוע דרבנן ואזלינן לקולא ואין צריך לכל רוח וכו' והיינו בה"ג שכתב הרא"ש ז"ל בפסקיו וליכא בינייהו לענין פירוש הירושלמי כלל אלא דמר נקיט ליה לחומרא ומר לקולא וכן נראה לשון הטור שכתב ובהלכות כתב וכו' שאין הפרש למ"ש תחלה אלא מתחלה נקט ליה לחומרא ואח"כ לקולא ופירוש ההלכות נראה מסכים לפירוש הרא"ש שכתבתי. ואם כן הדבר קשה איך כתב וב"ה כתב וכו' דמשמע דאין ביניהם הפרש לענין הפירוש דהא טובא איכא דאיהו מפרש פירוש הרמב"ם ובהלכות מפרש כפי' הרא"ש. ונראה לדחוק לשון הטור ולומר דהוא מפרש כפירוש הרא"ש ומ"ש וינענע שם ג' פעמים אינו ר"ל במקום שהוליך ידו אלא באותו רוח כלומר אם מוליך ידו במזרח ינענע במזרח ג' פעמים בהולכה והבאה וז"ש אח"כ ואחר כך מטה ידו לצד צפון כלומר שם במזרח ינענע ג' פעמים ואחר כך מטה ידו לצפון. ומ"ש שמוליך ידו מכנגדו להלאה כוונתו לבאר לנו אל תחשוב שהנענוע בלא הולכה והבאה אלא כשכוש לבדו אלא שיוליך ידו מכנגדו להלאה. ופירוש זה דחוק הוא בדברי הטור אבל מה נעשה להסכים דבריו עם דבריו. והרב"י ז"ל כתב שדעת הרא"ש לפרש פירוש הרמב"ן והוא פירוש שלישי שכתבתי. ובעיני רחוק דעתו מדעת הרמב"ן כדכתיבנא ובלשון שכתב שדעת הרא"ש כדעת הרמב"ם נראה דפליג דידיה אדידיה ולא נתבארו לי דבריו יפה:

יא עשה לאגודה זו וכו'. כתב ה"ה וסובר רבינו שדברי רבא וכו'. ק"ק דכיון דס"ל דמאי דאמרו בגמרא (דף ל"ז) לא לינקוט איניש הושענא בסודרא וכו' הוא דעביד לנוי ומש"ה אמר לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה היה לו לרבא לומר כל לנאותו אינו חוצץ כמו שאמר קודם. ותו קשיא לרבה דקאמר דבעינן ולקחתם וכו' אמאי

הגהות מיימוניות

[מ] כרבי יוסי דאמר אפילו אוחזו בשתי ידיו וכן סובר רבי עקיבא בגמרא ודלא כרבי יהודה דאמר כדי שיאחזנו בידו אחת: [נ] ירושלמי תניא צריך לנענע שלש פעמים רבי זירא בעי הכין חד והכין חד פירוש הולכה חד והבאה חד וחוזר ומוליך הרי שלש פעמים או דילמא הולכה חד והבאה חד וצריך להוליך ולהביא ג"פ שהן ג' הולכות וג' הבאות ופשיטו ליה תמן תניגא צריך לכסכס ג"פ, משנה היא האשה שהיא עושה צרכיה ובעי רבי ירמיה בגמרא כה"ג אמטויי ואיתויי חד א"ד וכו' וכן במנחות בעי רבי ירמיה הכי וקאי בתיקו ועבדינן לחומרא עיין בפרק אלו מנחות בגמרא, ע"כ: [ס] כתב רבינו אבי"ה ונראה בעיני דכל אלו הנענועים בשעת ברכה אבל נענוע דמתני' דהודו תחילה וסוף ואנא ה' הושיעה נא נענוע בעלמא ניגהו. אבל רבינו שמחה כתב דנענוע שלאחר נטילה לא מצינו לא בגמרא דידן ולא בירושלמי ולא בתוספתא רק בהלל רק הא דמייתי בשילהי פרק תפלת השחר חשכים לצאת לדרך, מביא שופר ותוקע לולב ומנענע ושמא מכאן נהגו לנענע אחר נטילה אע"ג דאיכא למדחי דשאני התם דלית ליה לולב בשעת קריאת הלל. ופוק חזי מה עמא דבר שמנענעין בשעת נטילת לולב וגם מנענעים בשעת קריאת הלל אבל תימה דמתניתין דקתני היכן מנענע אמאי לא קאמר נמי אחר נטילתו, ע"כ: [ע] בהודו ראשון ובהודו שבסוף הלל, וי"מ בסוף בכי לעולם חסדו שהוא סוף הפסוק ויש לעשות כדברי שניהם להחמיר. ואין מנענעין בשעת הזכרת השם לא בהודו ולא באנא ומה שמנענעין בהודו ובאנא הושיעה נא משום דכתיב אז ירננו עצי היער וגו' וסמיך ליה הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו ואמרו הושיענו וגו' סמ"ג: [פ] בפרק לולב הגזול תנן מי שבא בדרך ואין בידו לולב נוטלו על שולחנו לא נטל שחרית יטול בין הערבים שכל היום כשר ללולב ומסיק בגמרא דפסיק סעודתו ויטול ודוקא ביו"ט ראשון שהוא דאורייתא אבל בשאר הימים אינו מפסיק אא"כ לא יהיה שהות ביום אחר סעודתו ע"ש. ובפ"ב דמגילה כל היום כשר לנטילת לולב, ע"כ:

ידי דבר אחר שמה [ג] לקיחה. והוא שיהיה דרך כבוד ודרך הדור שכל שהוא לנאותו אינו חוצץ. אבל אם נתן את המינין האלו בעציץ או בקדרה ונטלה לא יצא ידי חובתו: יב [א]אגד את הלולב עם ההדס והערבה והבדיל בין הלולב ובין ההדס במטלת וכיוצא בה הרי זה חוצץ. הבדיל ביניהן בעלי הדס אינו חוצץ [ק] שמין במינו אינו חוצץ. ויש לו לאגוד את הלולב בחוט או במשיחה ובכל מין שירצה הואיל ואין אגידתו מעכב: יג [ב]מצות לולב להנטל ביום ראשון של חג בלבד בכל מקום ובכל זמן ואפילו בשבת שנאמר ולקחתם לכם ביום הראשון. ובמקדש לבדו נוטלין אותו בכל יום ויום משבעת ימי החג שנאמר ושמחתם לפני ה' אלהיכם גו'. חל יום השבת להיות בתוך ימי החג אינו ניטל בשבת גזרה שמא יוליכנו בידו ארבע אמות ברשות הרבים כמו שגזרו בשופר: יד ולמה לא גזרו גזרה זו ביום טוב הראשון מפני שהוא מצוה מן התורה ואפילו בגבולין. נמצא שאין דינו ודין שאר הימים שוה שבשאר ימי החג אין אדם חייב ליטול לולב אלא במקדש: טו [ג]משחרב בית המקדש התקינו שיהיה לולב ניטל בכל מקום כל שבעת ימי החג זכר למקדש. וכל יום ויום מברך עליו אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת לולב מפני שהיא מצוה מדברי סופרים. ותקנה זו עם כל התקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי משחרב בית המקדש כשיבנה בית המקדש יחזרו הדברים לישנן: טז בזמן שבית המקדש קיים היה לולב ניטל ביום הראשון שחל להיות בשבת. וכן בשאר המקומות שידעו בודאי שיום זה הוא יום החג בארץ ישראל. אבל המקומות הרחוקים שלא היו יודעים בקביעות ראש חדש לא היו נוטלין הלולב מספק: יז ומשחרב בית המקדש אסרו חכמים ליטול את הלולב בשבת ביום הראשון ואפילו בני ארץ ישראל שקדשו את החדש. מפני בני הגבולין הרחוקים שאינן יודעין בקביעת החדש כדי שיהיו הכל שוין בדבר זה ולא יהיו אלו נוטלין בשבת ואלו אין נוטלין. הואיל וחיוב יום ראשון בכל מקום אחד הוא ואין שם מקדש להתלות בו: יח ובזמן הזה שהכל עושין על פי החשבון נשאר הדבר כמות שהיה שלא ינטל לולב בשבת כלל לא בגבולין ולא בארץ ישראל ואפילו ביום ראשון. ואף על פי שהכל יודעים בקביעת

א שם: ב טור סי' תרנח סמ"ג שם: ג הכל שם כסמ"ג:

מגיד משנה

אמר שמה לקיחה ואמר רבה (דף ל"ז:) לא לידוק איניש לולביה בהושענא דלמא נתרי עלפיה והוה ליה חלילה רבא אמר מין במינו אינו חוצץ. ובהלכות והלכתא בכולהו כרבא ופסק רבינו כדברי רבא הם שכל מה שהוא נוי לו והדור בין קשור עמו בין אינו קשור בין שהוא ממינו אע"פ שאינו נוי לו אינו חוצץ ויוצא בו ידי חובתו לכתחלה ומה שאינו ממינו ואינו נוי לו ודאי חוצץ כנזכר שם (דף מ"ב) דרבא אמר שאם הוציאו בכלי לא יצא והקשו והא הוא גופיה אמר לקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה ותירצו ה"מ דרך כבוד אבל דרך בזיון לא ע"כ. ויש בזה שיטה אחרת וזה עיקר:

יב ויש לו לאגוד את הלולב וכו'. מפורש בגמרא (דף ל"ו:) שטעם ר"י שהיה אומר שאין אוגדין את הלולב אלא במינו הוא משום דסבר לולב צריך אגד ולדידן דקי"ל דאין אגד מעכב אוגדו בכל מה שירצה:

יג מצות לולב להנטל ביו"ט הראשון של חג וכו'. משנה פרק לולב הגזול (דף מ"א) בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד משחרב ביהמ"ק התקין ריב"ז שיהיה לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש ואמרו שם (דף מ"א:) שיו"ט הראשון של חג שחל להיות בשבת כל העם מוליכין לולביהן לבית הכנסת למחר כל אחד ואחד מכיר את שלו ונוטלו, פירוש מע"ש היו מוליכין אותו מפני איסור ההולכה ולמחר היתה נטילתו דוחה שבת והעמידוה פרק לולב וערבה (דף מ"ג) בזמן שביהמ"ק קיים שהיה יום ראשון דוחה שבת בכ"מ. ופ' לולב וערבה (דף מ"ב מ"ג) לולב וערבה שבעה ושמה כיצד יו"ט הראשון שחל להיות בשבת לולב שבעה ושאר כל הימים ששה והקשו בגמרא ושאר כל הימים שבה אמאי טלטול בעלמא הוא ולידחי שבת ותירץ רבה גזרה שמא ילך אצל בקי ללמוד ויעבירנו ארבע אמות ברה"ר והיינו טעמיה דשופר והקשו אי הכי ראשון נמי לא לידחי ותירצו ראשון דאית ליה עיקר מן התורה בגבולין לא גזרו ביה רבנן הנך דלית להו עיקר מן התורה גזרו בהו רבנן פירוש אפילו במקדש והקשו אי הכי לדידן נמי לידחו ראשון ותירצו לא ידעינן בקיבוע דירחא והקשו איכהו דידעי קיבוע דירחא לידחו ותירצו כיון דאנן לא דחינן איכהו נמי לא דחו ונתבארו כל דברי רבינו: ומ"ש אבל המקומות הרחוקים שלא היו יודעין וכו'. למד ממה שאמרו לא ידעינן בקיבוע דירחא אלמא מספק אין דוחין וה"ה לאותן מקומות שהיו בספק שלא היו דוחין וזה ברור. ומ"ש ובזמן הזה שאנו עושין ע"פ החשבון וכו'. דע ברור הוא דהשתא נמי לא דחי ונתלו בזה המפרשים בסוגיא האמורה פ"ק דיו"ט (דף ד':) והאידנא דידעינן בקביעא דירחא מ"ט עבדינן תרי יומי ותירצו משום דשלחו מתם הזהרו במנהג אבותיכם בידכם וה"ה לכל דבר שנאסר כמות שהיה שהוא מפני טעם זה:

כל

כסף משנה

טז בזמן שבהמ"ק קיים היה לולב ניטל ביום הראשון שחל וכו'. והקשו המפרשים דהא שופר דאיתיה בגבולין דאורייתא ולא דחי שבת אפילו בזמן שביהמ"ק קיים דתנן בפרק ב' דר"ה (דף כ"ט:) יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה. ותירץ הר"ן ז"ל דה"ט לפי שברוב השנים לא הי' יודעים בשחרית שיהיה שעת תקיעת שופר בקבועו של חדש זה שהוא חג שהחדש מתכסה בו ורוב השנים לא היו עדים באים בשחרית דמש"ה תמיד של שחר היה קרב כהלכתו כלומר שאפילו באו עדים בשחרית היו אומרים בו שיר של חול כדרכו ברוב השנים ולפיכך אמרו שבמדינה לא היו תוקעין שאם נתיר להם לתקוע כשבאו העדים בשחרית לשנה הבאה יתקעו אע"פ שלא באו עדים עדיין יאמרו אשתקד מי לא תקעינן עכשו נמי נתקע כשם שאנו נוהגים אותו קדש ולפיכך לא רצו להתיר אלא במקדש במקום זריזים: ואין שם מקדש להתלות בו. כלומר

לחם משנה

אמאי לא קאמר כדאמר לעיל משום טעמא דחלילה ועוד היכי קאמר דרבא לא אמר אלא היכא שעשאו לנאותו הא הראיה שהביא מההיא דאזוב הוי אפילו היכא דאינו לנאותו דהא התם אינו נוי ואע"ג דדחו אותו בגמרא לא דחו אותה אלא משום דחברו אבל היכא דחברו מודה ליה דשמה לקיחה אע"פ שאינו נוי ורבינו כתב שבין קשור דהוי חברו בין אינו קשור צריך שיהיה לנוי כדכתב ה"ה וא"כ קשה. ועוד דלפי המסקנא דיליף ליה משופרת אפילו בלא חברו הא התם לא הוי נוי. וי"ל דלעיל דהוי אגד הצריך ללולב כמו גימוניות של זהב לא שייך שם טעמא דלקיחה על ידי דבר אחר כיון שהוא צריך ללולב אלא טעמא דחלילה בלחוד שייך ביה והך טעמא דחלילה לא שייך אלא בלולב דוקא משום דכתיב כאן ולקחתם כדדרשינן ולקחתם שתהא לקיחה תמה כדדרשינן ליה בברייתא ומהכא נפקא לן חלילה מדרבנן כדכתב הר"ן בפירוש ההלכות אבל בעלמא גבי אזוב ועפר לא שייך התם פיסול מטעם חלילה (אלא) דלא כתיב שם ולקחתם אבל פיסול מטעם לקיחה ע"י דבר אחר שייך בהו משום דכתיב קרא ולקחתם שעל כל פנים צריך ליקח הוא בידים ולהכי לעיל דלא שייך אלא טעמא דחלילה כדכתיבנא דהוי פסול דרבנן כדכתב הר"ן אמר רבה דפיסול מטעם חלילה אבל הכא דאינו אגד דצריך ללולב פסלו רבה מטעם אחר שהוא לקיחה על ידי דבר אחר שהוא פסול מן התורה לכך הוצרך רבא לומר לקיחה ע"י דבר אחר (לא) שמה לקיחה דטעמא דלנוי לא סגי אלא לדחות פיסול החלילה כדכתב הר"ן שהוא מדרבנן אבל לדחות טעמא דלקיחה על ידי דבר אחר שהוא מן התורה לא והביא ראיה ואמר שלקיחה על ידי דבר אחר (לא) שמה לקיחה דהא גבי אזוב וגבי עפר כתיב ולקח ואי איתא דלא שמה לקיחה הא מיפסל התם א"ו דשמה לקיחה אבל הכא גבי לולב בעינן נוי אע"ג דהתם לא בעינן נוי משום דהכא שייך פסול חלילה משום ולקחתם דליתא התם כדכתיבנא. וז"ש בגמ' דגבי לולב לקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה ה"מ דרך כבוד כלומר שהוא לנוי אבל אם אינו לנוי מיפסל מטעם חלילה ולא מטעם לקיחה על ידי דבר אחר וא"ש לפי' רבינו מ"ש בגמרא ה"מ דרך כבוד משמע דבעינן נוי אבל לפי' המפרשים ז"ל דהך דרבא לא הוי לנאותו ולכך הוצרך לומר דלקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה דאם היה לנאותו אינו חלילה. ומ"ש בגמרא ה"מ דרך כבוד ר"ל דאינו בזיון ואינו נוי ופשט הסוגיא מתיישב יותר לפי' רבינו ולכך כתב הרב המגיד דהיא עיקר:

יג מצות לולב לינטל ביום הראשון של החג בלבד בכל מקום ובכל זמן וכו'. כתב ה"ה ז"ל פי' אפילו במקדש *חסר החלוקה הנך דלית *[בגרסתנו איתא] להו עיקר גזרו וכו' ועל דא קאמר פי' אפילו במקדש:

יז ומשחרב בית המקדש וכו'. בכאן תירץ קושיא אחת והיא דאפילו בראשונה במי שהיה במקדש הקרובים היו נוטלים ביום שבת והרחוקים לא הא מיחזי כשתי תורות לכך קאמר דבזמן שהיה מקדש אע"פ שמי שהיה במקדש והקרובים למקדש היו נוטלים בשבת היו תולים הכל במקדש שהיה קיים אבל השתא דליכא מקדש מיחזי תורה כשתי תורות. וא"ת יו"ט שני אמאי עבדינן ליה בחוצה לארץ הא מיחזי כשתי תורות. וי"ל דעכ"פ מוכרחים מפני דמנהג אבותינו בידינו ואע"פ שאנו יודעים בקביעות החדש שמא ישתכח כדאמרו בגמ' וא"ת ליעבדו אותו ג"כ בא"י משום דלא ליחזי כשתי תורות כמו בלולב דמן הדין להם לטול ואין נוטלים משום דמיחזי כשתי [תורות] וי"ל דשב ואל תעשה שאני דבשלמא בלולב עבדו רבנן שב ואל תעשה אבל הכא בקום עשה שיעשו יו"ט בא"י כולי האי לא עבדינן משום דמיחזי כשתי תורות:

יח וכבר ביארנו שעיקר האיסור וכו'. זה נראה ודאי שאין לו קשר פה ויש לפרש מקושר דה"ק אע"פ שהכל יודעים בקביעות החדש וגם שזה האיסור הוא קל דאינו אלא מדרבנן כדכתיבנא וא"כ היה לנו להקל בזמן הזה אפילו הכי לא מקלינן:

כדי

הגהות מיימוניות

[ג] כרבא דלא כרבה דאמר להו להנהו דגדלי הושענא שיירי בית יד, ע"כ: [ק] כרבא דלא כרבה דאמר לא לינקוט איניש הושענא בסודרא ולא לידוץ איניש הושענא בלולבא:

מגדל עוז

מצות לולב להנטל עד שבעת הימים. פרק יו"ט של ר"ה (דף ל'): חל יום השבת וכו' עד שמא יעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים. הכל משנה פרק לולב הגזול (דף מ"ג):

כסף משנה

כלומר דבשבית המקדש קיים מתוך שהיה לולב ניטל במקדש כך היה ניטל בכל היכא דידעי בקיבועא דירחא אבל כיון שאין בית המקדש קיים השוו חכמים מדותיהם בכל המקומות:

כג בכל יום ויום היו מקיפין את המזבח בלולביהן וכו'. פרק לולב וערבה (דף מ"ג:) איפליגו אמוראי אהא דתנן התם בכל יום מקיפין את המזבח אי הוי בלולבין או בערבה ופסק רבינו כרבא דאמר לר' יצחק תא אימא לך מילתא מעליא דהוה אמר אבוך הא דתנן אותו יום מקיפין את המזבח שבע פעמים הכי אמר אבוך משמיה דר' אלעזר בלולב משום דרבא הוא בתרא. ועוד שמנהגנו עכשיו הכי הוא שאנו מקיפין התיבה בכל יום פעם אחת ובשביעי שבע פעמים ואי הוה ס"ל דאותו היקף היה בערבה כיון שאין עושין ערבה זכר למקדש אלא יום שביעי בלבד לא היה לנו להקיף אלא בשביעי אבל כיון דס"ל דבלולב מתוך שהוטל עלינו חובה לעשות לולב זכר למקדש שבעה הנהיגונו להקיף בו זכר למקדש. ולפי זה אף בשביעי של ערבה ראוי להקיף בלולב ולא בערבה כך כתב הר"ן ושכך כתב רש"י בתשובה:

כד כך היה המנהג בירושלים וכו' מתפלל והוא בידו. ואמרו בגמ' (דף מ"א:) דאע"ג דקי"ל לא יאחז אדם תפילין בידו ויתפלל התם לאו מצוה כלומר נטילתם בידו אינה מצוה ולהכי טריד עלייהו עד שיניחם הכא מצוה כלומר נטילתו מצוה ומתוך שחביבה עליו המצוה אין משאה ושימורה כבד עליו ולא טריד:

כה מקבלת האשה וכו'. פירוש ביו"ט הראשון ובזמן שבהמ"ק קיים שהיה לולב דוחה שבת ואשמעינן דאפילו אשה דלאו בת חיובא היא מטלטלא ליה כיון דראוי לנטילת אנשים ואשמעינן נמי שמותר להחזיר למים בשבת אבל השתא לדידן שאין לולב דוחה שבת אפילו ביו"ט ראשון לא שרי לטלטולי כלל: וביו"ט מוסיפין. פירוש אבל לא מחליפין דטורח הוא:

כז ובזמן הזה שאנו עושים שני וכו'. ה"ה נתן טעם למה אין נוטלין לולב בשמיני

בקביעת החדש. וכבר בארנו שעיקר האיסור בנטילת הלולב בשבת גזרה שמא יעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים: **יט** כל שחייב בשופר ובסוכה חייב בנטילת הלולב. וכל הפטור משופר וסוכה פטור מנטילת לולב. [א]קטן [י] היודע לנענע חייב בלולב מדברי סופרים כדי לחנכו במצות: **כ** הלכה למשה מסיני שמביאין במקדש ערבה אחרת חוץ מערבה שבלולב. ואין אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב. ושיעורה אפילו עלה אחד בבד אחד: **כא** כיצד היתה מצותה. בכל יום ויום משבעת הימים היו מביאין מורביות של ערבה וזוקפין אותן על צדדי המזבח וראשיהן כפופין על גבי המזבח. ובעת שהיו מביאין אותה וסודרין אותה תוקעין ומריעין ותוקעין. חל יום שבת להיות בתוך החג אין זוקפין ערבה אלא אם כן חל יום שביעי להיות בשבת זוקפין אותה בשבת כדי לפרסמה שהיא מצוה: **כב** [ב]כיצד היו עושין מביאין אותה מערב שבת למקדש ומניחין אותה בגיגיות של זהב כדי שלא יכמשו העלין. ולמחר זוקפין אותה על גבי המזבח ובאין העם ולוקחין ממנה ונוטלין אותה כדרך שעושין בכל יום. וערבה זו הואיל ואינה בפירוש בתורה אין נוטלין אותה כל שבעת ימי החג זכר למקדש אלא [ג]ביום השביעי בלבד הוא שנוטלין אותה בזמן הזה. כיצד עושה לוקח [ט] בד אחד או בדין הרבה חוץ מערבה שבלולב וחובט בה על הקרקע או על הכלי פעמים או שלש בלא [כ] ברכה שדבר זה מנהג נביאים הוא: **כג** [ד]בכל יום ויום היו מקיפין את המזבח בלולביהן פעם אחת ואומרין אנא ה' הושיעה נא. אנא ה' הצליחה נא. וביום השביעי מקיפין את המזבח שבע פעמים. וכבר נהגו ישראל בכל המקומות להניח תיבה באמצע בית הכנסת ומקיפין אותה בכל יום כדרך שהיו מקיפין את המזבח זכר למקדש: **כד** [ה]כך היה המנהג בירושלים. יוצא אדם מביתו שחרית ולולבו בידו. ונכנס לבית הכנסת והוא בידו. מתפלל והוא בידו. ויוצא לבקר חולים ולנחם אבלים והוא בידו. וכשיכנס למדרש משלחו לביתו ביד בנו או ביד עבדו: **כה** [ו]מקבלת אשה הלולב מיד בנה או מיד בעלה ומחזירתו למים בשבת בזמן שהיו נוטלין לולב בשבת. וביום טוב מוסיפין על המים ובמועד מחליפין המים: **כו** [ל] הדס שבלולב [ז]אסור להריח בו מפני שאינו ראוי אלא לריח והואיל והוקצה למצוה אסור להריח בו. אבל אתרוג מותר להריח בו שהרי הוקצה למצוה מאכילה: **כז** [ח]ואסור לאכול אתרוג כל יום השביעי מפני [נ] שהוקצה למקצת היום הוקצה לכולו. ובשמיני מותר באכילה. ובזמן הזה שאנו עושין שני ימים אף על פי שאין נוטלין לולב בשמיני האתרוג

א טור סי' תרנז סמ"ג שם: ב סמ"ג שם: ג טור סי' תרסד: ד טור סי' תרס סמ"ג עשין מד: ה טור סי' תרנב סמ"ג שם: ו טור סי' תרנד: ז טור סי' תרנג סמ"ג שם: ח טור סי' תרסה סמ"ג שם:

מגיד משנה

יט כל שחייב וכו'. זה ברור שהניחם מלות עשה שהזמן גרמא ופשוט בסוגיא: קטן היודע לנענע חייב בלולב מדברי סופרים וכו'. משנה (סוכה מ"ב) קטן שיודע לנענע חייב בלולב ופירשו בירושלמי מדבריהם כדי לחנכו ופשוט הוא:

כ הלכה למשה מסיני שמביאין במקדש ערבה אחרת וכו'. פרק לולב וערבה (דף מ"ד) מבואר דלרבנן ערבה במקדש הל"מ ופסק רבינו כדברי האומר שם (מ"ד) ערבה צריכה שיעור ואינה נטלת אלא בפני עצמה ואין אדם יוצא בערבה שבלולב ואמרו שם וכמה שיעורה אמר רב נחמן שלשה בדי עלים לחין ורב ששת אמר עלה אחד בבד אחד וקי"ל כר"נ ורב ששת הלכה כר"נ בדיני וכרב ששת באיסורי:

כא כיצד היתה מצותה בכל יום ויום משבעת הימים היו וכו'. משנה (דף מ"ה) מצות ערבה כיצד היו מלקטין מורביות של ערבה ובאין וזוקפין אותן בצד המזבח וראשיהן כפופים על גבי המזבח תקעו והריעו ותקעו ע"כ במשנה: חל יום שבת להיות בתוך החג אין זוקפין ערבה אא"כ וכו'. שם (דף מ"ב:) ערבה שבעה כיצד יום שביעי של ערבה שחל להיות בשבת ערבה שבעה ושאר כל הימים ששה ומפורש שם (דף מ"ה) כשחל שביעי בשבת היו מלקטין אותן מערב שבת ומניחין אותן בגיגיות של זהב כדי שלא יכמשו ולמחר היו זוקפין אותן בצד המזבח:

כב וערבה זו הואיל וכו'. תמה אני על טעם זה לפי ששם (דף מ"ד) שאלו בגמרא מאי שנא לולב דעבדינן שבעה זכר למקדש ומאי שנא ערבה דלא עבדינן שבעה זכר למקדש ומתרץ אמר רב זביד משמיה דרבא לולב דאורייתא עבדינן שבעה זכר למקדש ערבה דרבנן לא עבדינן שבעה זכר למקדש ומקשה דערבה לאו מדרבנן היא לשום תנא דאבא שאול מקרא יליף לה רבנן הלכתא גמירי לה ומתוך כך נתנו טעם אחר ואמרו אלא לולב דאית ליה עיקר מדאורייתא בגבולין עבדינן ליה שבעה זכר למקדש ערבה דלית ליה עיקר מן התורה בגבולין לא עבדינן שבעה זכר למקדש וזו היא מסקנא דגמ' וא"כ ה"ל לרבנו להזכיר כן לפי שאין לערבה עיקר כלל מן התורה בגבולין לא תקנו לה שבעה ואולי היה לו לרבינו גרסא אחרת בזה וצ"ע: כיצד עושה לוקח בד אחד וכו'. שם (דף מ"ד:) מסקנא הביט הביט ולא בריך מנהג נביאים הוא:

כג בכל יום ויום וכו'. משנה כלשונה שם (דף מ"ה) וכת"ק והמנהג שהזכיר רבינו פשוט הוא:

כד כך היה המנהג בירושלים וכו'. ברייתא פרק לולב הגזול (דף מ"א:) כלשונה ומפורש שם קורא קריאת שמע ומתפלל ולולב בידו:

כה מקבלת אשה וכו'. משנה שם (דף מ"ב) מקבלת אשה וכו' כלשון רבינו. ופירש רבינו דדוקא בזמן שהיו נוטלין לולב בשבת אבל בזמן הזה אינו ראוי לטלטול בשבת ודבר ברור הוא וכן כתבו ז"ל:

כו הדם שבלולב אסור להריח וכו'. מימרא מפורשת שם (דף ל"ז:) הדין והטעם:

כז ואסור לאכול אתרוג ביום השביעי וכו'. פרק לולב וערבה (דף מ"ו:) אמר ר'

לחם משנה

כא כדי לפרסמה שהיא מצוה וכו'. זהו מ"ש בגמרא אמר ר' יוחנן כדי לפרסמה שהיא מן התורה. אע"ג דלבאורה כשתירצו שלוחי בית דין מייתו לה לא קאי מילתא דר' יוחנן אינו כן ולפי המסקנא דאמר ולידהי ביו"ט וכו' ותירצו לא מוכחא מילתא וכו' ודאי דקאי הך דר"י ולכך עבדינן לה ביום ז' ולא ביום הראשון כדי לפרסמה וליכא פרסום ביום ראשון:

כב וערבה זו הואיל ואינה בפירוש בתורה וכו'. ומה שתמה ה"ה ז"ל על רבינו תימה גדולה היא. ונראה דיש להקשות עוד על רבינו מכאן על מה שהניח בספר המצות דהל"מ ורבוי הוי *ד"ס וא"כ לכאורה קשה דהא הכא הקשו למ"ד מדרבנן דאיך קראו מדרבנן כיון דהוי הלכה למשה מסיני

*(כס"ב מהלכות טומאת מת כתב הרמב"ם בסדיא שהל"מ לא מקרי ד"ס וצ"ע):

מגדל עוז

כל שחייב בשופר עד מנטילת לולב. ריש מס' ערכין (דף ב') ופ"ק דקדושין (דף ל"ד): קטן שיודע לנענע וכו'. ס"פ לולב הגזול (דף מ"ב): הלכה למשה מסיני עד זכר למקדש. הכל פ' לולב וערבה (דף מ"ה): כך היה המנהג עד מחליפין המים. סוף פרק לולב הגזול (דף מ"א): הדס שבלולב אסור להריח בו עד מאכילה. פרק לולב הגזול (דף ל"ח): ואסור לאכול אתרוג כו' עד סוף הפרק. פרק לולב וערבה (דף מ"ז) ובמס' ביצה פרק המביא (דף ל'):

הגהות מיימוניות

[י] סוף לולב הגזול קטן היודע לנענע חייב בלולב וגרסינן בירושלמי לא סוף דבר מנענע אלא מוליך ומביא מעלה ומוריד כשהוא מנענע, ע"כ: [ט] כרב ששת דאמר אפילו עלה אחד בבד אחד: [כ] שקיל חביט ולא בריך: [ל] כתב רא"ם דאסור ליהנות מערבה אחר נטילתה אם לא התנה עליה מעיקרא דלכולי יומא איתקצאי לאפוקי מאותן שצולין בה בשר ע"כ. וריב"ק היה נוהג בערבה וכן בערבה של לולב לתקן מן העצים קולמוסים ולבער בהן המץ בפסח כדאמר גבי עירוב הואיל ואיתעביד בה חדא מצוה

[נ'] כו' ושאלת כשחל שמיני עצרת בשבת ושמחת תורה באחד בשבת אם מותר לאכול אתרוג של מצוה דיש אוסרו משום הקצאה כו' עיין בהל' עירובין ... ח' שבפרק ח' בהלכה כו' דלעיל

האתרוג אסור בשמיני כדרך שהיה אסור בשמיני בזמן שהיו עושין שני ימים מפני הספק שהוא ספק שביעי. הפריש שבעה אתרוגין לשבעת הימים כל אחת ואחת יוצא בה ליומה ואוכלה למחר:

פרק שמיני

א ארבעת מינין האלו [א]שהן לולב והדס וערבה ואתרוג שהיה אחד מהן יבש או גזול או גנוב אפילו לאחר יאוש או שיהיה מאשרה הנעבדת אף על פי [א] שבטלו האשרה מלעבדה. או שהיה של עיר הנדחת הרי זה [ג] פסול. היה אחד מהן של עבודת כוכבים לא יטול לכתחלה ואם נטל יצא.

היה

א טור סי' תרמט סמ"ג עשין מד:

מגיד משנה

ר' יוחנן אתרוג בשביעי אסורה בשמיני מותרת ור"ל אמר אפילו בשביעי נמי מותרת וקי"ל כר"י ואמרו בגמרא ולדידן דאית לן תרי יומי היכי עבדינן ואמר אביי שמיני ספק שביעי אסורה תשיעי ספק שמיני מותרת ונפסקה הלכה שם כן. והטעם שאין נוטלין לולב בשמיני ויושבין בסוכה לפי שסוכה היא כל שבעה מן התורה ולולב אין מצותו מן התורה בגבולין אלא יום ראשון בלבד: הפריש שבעה אתרוגין וכו'. שם הפריש ז' אתרוגין לשבעת הימים אמר רב כל אחת ואחת יוצא בה ואוכלה לאלתר רב אסי אמר כל אחת יוצא בה ואוכלה למחר ובהלכות והלכתא כרב אסי דקאי ר"י כותיה ומפורש בגמרא שטעם אחד הוא לר"י ולרב אסי:

פ"ח א ארבעת מינין אלו שבלולב שהן לולב וכו' שהיה אחד מהן יבש או גנוב או גזול. ראש פרק (סוכה כ"ט:) לולב הגזול והיבש פסול של אשרה ושל עיר הנדחת פסול וכיוצא בזה בשאר המינים ממש ומבואר בגמרא (דף ל') שאפילו אחר יאוש הגזול פסול ואמרו בגמרא (דף ל"א:) ושל אשרה פסול והאמר רבא לולב של עכו"ם לא יטול ואם נטל כשר ותירצו באשרה דמשה עסקינן דכתותי מיכתת שיעוריה אף הכא נמי מיכתת שיעוריה דיקא נמי דקתני דומיא דעיר הנדחת מה עיר הנדחת מיכתת שיעוריה אף ה"נ מיכתת שיעוריה ע"כ בגמרא ולא נכתב בהל'. ודעת רוב המפרשים ז"ל שראיתי הוא לפרש באשרה דמשה שהיתה בארץ בימי משה שלא היה לה בטול לפי שהיתה של ישראל שזכו בארץ וה"ה לעכו"ם של ישראל שאין לה בטול שאף היא אין יוצאין בה אבל אשרה אחרת של עכו"ם אף היא דינה כעכו"ם אחרת שאם נטל יצא ומ"מ אף בעכו"ם אם נתכוין ישראל לזכות בה הוה לה עכו"ם דישראל ואין לה בטול ואם נטל לא יצא וכשאמרו יצא הוא ביום שני שאדם יוצא בגזול אלו דבריהם ז"ל. ורבינו כתב בדין האשרה אפילו בטלוה וכתב בסתם בעכו"ם יצא לא חלק בין עכו"ם לישראל לא באשרה ולא בעכו"ם והוא עצמו כתב פ"ח מהלכות עכו"ם שאף שהן שוין לענין בטול אם הם של עכו"ם יש להם בטול ואם הם של ישראל אין להם בטול וכאן לא חלק. ונ"ל שהוא גורס כאן משום מצוה הבאה בעבירה כקצת נוסחאות וטעם האשרה היא שעיקר נטיעתה להיות האילן נעבד וזהו פירוש באשרה דמשה ר"ל שהזכיר משה וכ"כ רבינו שם אילן שנטעו מתחלה שיהא נעבד אסור בהנאה וזו היא אשרה האמורה בתורה עכ"ל. וכיון שנטיעת האילן מתחלה היתה להיות נעבד בדין הוא שיפסל משא"כ בעכו"ם זהו דעת רבינו ונ"ע:

היה

כסף משנה

בשמיני כשם שיושבים בסוכה לפי שסוכה כל ז' דאורייתא ולא לולב. ואפשר לתת טעם אחר דבלולב איכא איסור טלטול משא"כ בסוכה. ונ"ל שיש חסרון תיבה אחת בלשון רבינו מע"ס וכך צריך להגיה כדרך שהיה אסור בשמיני בזמן שהיו עושין שני ימים מפני הספק:

פ"ח א או גנוב או גזול אפילו לאחר יאוש. כתב ה"ה ומבואר בגמ' שאפילו אחר יאוש הגזול פסול ותמהני דגרסינן בר"פ (סוכה כ"ט:) הגזול פסול אפילו ביו"ט שני משום מצוה הבאה בעבירה ור' יצחק בר נחמני אמר שמואל לא שנו אלא ביו"ט ראשון אבל בשני מתוך שיוצא בשאול יוצא בגזול כלומר דביו"ט ראשון לא מיפסל אלא משום לכם ופסק רבינו כר' יצחק כמבואר בדבריו בסוף פ' זה וטעמו משום דבגמרא הותביה עליה דר' יצחק ופריק רב אשי אליביה וכיון דרב אשי דבתרא הוא הוא פריק אליביה אלמא כוותיה ס"ל הכי נקטינן. ומעתה אילו היה פוסק רבינו כר' יוחנן ודאי היינו אומרים שנתבאר בגמ' דלאחר יאוש פסול כיון דפסוליה משום מצוה הבאה בעבירה אבל כיון שפוסק כר' יצחק דטעמא משום לכם כיון שקנהו אפילו שהמצוה מסייעת בקנין יצא דכיון שקנינו ומצותו באים כאחד שפיר קרינן ביה לכם. אלא כך י"ל דרבינו סובר כמ"ד דיאוש כדי לא קני כמבואר בפ"ב מהל' גזילה וכיון דפסולא דגזול ביום ראשון משום לכם ודאי דאפילו לאחר יאוש פסול:

או שהיה מאשרה וכו'. באמת כי לשון זהו קשה עד מאד כפי סוגיית הגמ'. ודברי ה"ה בכאן אינם נכונים בעיני שכתב שרבינו גורס גירסא אחרת שאינה בנוסחאותינו ועוד דאם איתא לאותה גירסא אליבא דר' יוחנן דוקא אתמר דאית ליה נמי הכי גבי גזול אבל לר' יצחק בר נחמני דבגזול לא חיים למצוה הבאה בעבירה ה"ה דבאשרה לא חיים וכבר כתבתי בבבא הקודמת לזו דרבינו פוסק כר' יצחק בר נחמני דלית ליה פסול משום מצוה הבב"ע ועוד שאפילו לדעת שאר פוסקים אינה לאותה גירסא שהרי כתבו המפרשים אההיא דר' יוחנן דכל שנקנה בתחלה בלא סיוע דמצוה שוב אין בו משום מהב"ע ולא פסיל ר' יוחנן אלא היכא שלא קנהו עדיין או שקנהו אלא שהמצוה מסייעת בקניין וא"כ גבי אשרה דליכא למימר ביה הכי שהעבירה שהיא נטיעתה לעכו"ם אין המצוה מסייעת בעשייתה כלום אפילו לר"י לא מיפסיל אלא ודאי לית להו אותה גירסא. ועוד קשה לדבריו דיותר ראוי לאסור עבודת כוכבים של עכו"ם כל שלא בטלוה וכ"ש של ישראל שאין לה ביטול מאשרה שבטלוה אע"פ שתחלת נטיעתה היתה לעבודת כוכבים ועוד דהא בסוף כיסוי הדם (חולין פ"ט.:) תניא לולב ושופר של עכו"ם פסולים אפילו דיעבד ואמר רב אשי התם אליבא דרבא דה"ט משום דכתותי מיכתת שיעורייהו ובמאי מוקי להאי רבינו אם דעתו להכשיר אפילו בעכו"ם של ישראל ועוד שלא כתב ה"ה מהיכן הוציא רבינו דאשרה אפילו נתבטלה לא יצא. אבל כך נ"ל לומר דלדעת רבינו דין לולב ושופר של עבודת כוכבים כך הוא דקודם ביטול לא יצא משום דמיכתת שיעורייהו וכדאמרינן בסוף כיסוי הדם ולאחר ביטול לכתחלה לא יטול ולא יתקע משום דמאיסי אבל בדיעבד כשרים והיינו דאמר רבא בפרק לולב הגזול (סוכה ל"א:) לולב של עכו"ם אם נטל כשר וכמו שנפרש בסמוך בס"ד. ודין האשרה כל שמתחלה נטעו להיות נעבד אפילו בטלו אם נטל לא יצא והיינו דאמרינן בפרק כל הצלמים (ע"ז מ"ז) בעי ריש לקיש המשתחוה לדקל לולבו מהו למצוה באילן שנטעו מתחלה לכך לא תבעי לך דאפילו להדיוט נמי אסור כי תבעי לך נטעו ולבסוף עבדו דשרי להדיוט פשיטא דאפילו נתבטלה מאיסא למצוה ופסול דיעבד וכיון דחזינן דבאילן שנטעו מתחלה לכך קאמר לא תבעי לך לומר דפשוט הוא ולא חזינן מאן דפליג עליה כוותיה נקטינן. ובפרק לולב הגזול (סוכה ל"א:) אמתני' דלולב של אשרה ושל עיר הנדחת פסול מקשינן בגמ' ושל אשרה פסול והאמר רבא לולב של עכו"ם לא יטול ואם נטל כשר וה"פ אי אשרה דמתני' קודם ביטול פשיטא דפסול דכתותי מיכתת שיעוריה ולא אשמעינן מידי לא באשרה ולא בעיר הנדחת א"ו דלאחר ביטול עסקינן והאמר רבא דלאחר ביטול אם נטל כשר ומשני דאה"נ דלאחר ביטול אשמעינן מתני' ולא דמי לדרבא דהכא באילן שנטעו מתחלה לכך עסקינן דהיינו אשרה דמשה כלומר שהיא כתובה דכיון שמתחלה ברייתה כתותי מיכתת שיעורה מאיסא למצוה אבל עכו"ם כיון שבתחלת ברייתה לא מיכתת שיעורה אם נטלה אחר שנתבטלה יצא דיקא נמי דקתני דומיא דעיר הנדחת מ"מ כלומר דלמאי דס"ד לא דמיא לעיר הנדחת שזו מבוטלת ועיר הנדחת אינה מבוטלת אבל השתא דאמרינן דביטול לא שרי לה למצוה כך לי מבוטלת כמו אינה מבוטלת והוי שפיר דומיא דעיר הנדחת והא דאמרינן בפ' ראוהו ב"ד (ר"ה כ"ח) אמר ר' יהודה שופר של עכו"ם אם תקע בו יצא וכתוב בקצת נוסחאות מ"ט מצות לאו ליהנות ניתנו דמשמע דבשלא בטלו עסקינן י"ל שכשכתב רבינו שופר של עכו"ם אם תקע בו יצא לא פסק כן משום ר"י דלא קי"ל דעתיה למשרי קודם ביטול אלא משום דממאי דאמר רבא

לגבי

לחם משנה

מסיני או רבוי לאבא שאול. ואין זו קושיא כלל דפי' הגמ' לדברי רבינו כך הוא אמאי מקילין ביה אע"ג דהוי מדרבנן כיון דהוי הל"מ או רבוי א"כ יש להחמיר בו כדין תורה וכפי מה שהגיה רבינו בפרשו דאע"ג דהוי דרבנן יש להחמיר בו כדין תורה:

פ"ח א ארבעת מינים האלו וכו' שהיה אחד מהן יבש או גזול או גנוב אפילו לאחר יאוש וכו' הרי זה פסול. קשה דלא אמרו כן בריש פרק לולב הגזול (דף ל') אלא משום מצוה הבאה בעבירה ורבינו לא פסק כן אלא כמ"ד דביו"ט שני יוצא בגזול ולא חיים למצוה הבאה בעבירה כמ"ש לקמן בפרק זה כל אלו שאמרנו שהן פסולין כו'. ונראה דרבינו מפרש דשמואל ודאי ס"ל מצוה הבאה בעבירה והיינו דוקא ביו"ט ראשון דלא הוי דומיא דקרבן דאמרו לאחר יאוש דפסול משום מהב"ע אבל ביו"ט שני אע"פ שבמקדש הוא דאורייתא מ"מ שאני ליה מקרבן [דהכא] יוצא בשאול ובכמה פסולים משא"כ בקרבן וא"כ לא חיישינן למהב"ע דהאי מילתא מקרבן ילפינן ליה ולזה כתב ה"ה ומבואר בגמרא שהגזול אפילו אחר היאוש פסול אע"פ שזה אינו מבואר כ"כ. ומה שיש עוד לדקדק כאן כתבתי במקום אחר: אע"פ שבטלו האשירה מלעובדה וכו'. הרב"י בכ"מ הבין בדברי ה"ה שעבודת כוכבים של עכו"ם שלא בטלה וכן של ישראל אם נטל יצא וע"פ זה הקשה עליו. ואין הדבר כן כמו שכתבתי בהבנת דבריו וכן מה שהקשה דאיך אפשר שרבינו גורס משום מצוה וכו' דהא רבינו לא פסק כן אלא כמ"ד דיוצא בגזול ביו"ט שני מיושב במ"ש דאפילו דיוצא בגזול ביו"ט שני לאו משום דלית ליה מהב"ע קאמר הכי:

נסדק

משנה למלך

פ"ח א ארבעת מינים האלו שהן לולב והדס וערבה ואתרוג שהיה אחד מהן יבש או גזול או גנוב וכו'. (א"ה דע דנסתפק הרב המחבר במי שקנה אתרוג בדמים יקרים מפני חשיבותו ובא אחר וגנבו ממנו אי מצי גנב פטר נפשיה בנתינת אתרוג אחר כשר א"ד מצי א"ל אנא בעינא למיעבד מצוה מן המובחר ויתבאר בבירור בזה בפי"ו מהלכות מעשה הקרבנות דין ז' כי שם ביתו ע"ש):

עלתה

הגהות מיימוניות

הכנה כמו ביצה שנולדה בשבת דאסורה ביו"ט נ"ל דשרי דמה ענין הכנה לכאן דודאי ביצה שנולדה בשבת או פירות שנשרו מן האילן ודגים שניצודו דהתם שייך לאוסרן משום הכנה דנעשה בהן תיקון בשבת ואין שבת מכין ליו"ט אבל כאן מה תיקון נעשה בהן בשבת וכ"ת דליתסר משום דקדושת שבת ויו"ט אחת הן הא אמרינן הלכה כארבעת זקנים יאליבא דר' אליעזר דשתי קדושות הן ועוד אפילו למ"ד קדושה אחת הן כיון דלא נאסר בשבת אלא משום מיגו דאיתקצאי לבין השמשות משום יום שעבר דאיתקצאי בע"ש ולא משום שבת אין שייך לאסור כאן משום קדושה אחת תדע דלא אישתמיט שום תנא ואמורא שאוסר אתרוג בתשיעי ספק שמיני אע"ג דאיכא למ"ד במס' ביצה שני ימים טובים של גליות קדושה אחת הן שמשון בר אברהם זלה"ה, ע"כ: [א] אמר רבא וכו' וזה הדין עצמו כתב ראב"ם דאשרה דעכו"ם אית לה בטול ולא אמרינן כתותי מיכתת שעורה כשל ישראל העומדת לשריפה כדמוקי מתני' באשרה דמשה וכן ר"י ודלא כר"ת דמוקי לכולהו בשל עכו"ם ומפליג בין קודם ביטול בין לאחר ביטול: [ג] דהוה ליה מצות תבאה בעבירה:

מגדל עוז

פ"ח ארבעת מינין אלו עד ולא נמר ליבש. פ' לולב הגזול (דף ל"ב ל"ג):

[א]היה [ג] כמוש ולא גמר ליבש כשר. *ובשעת הדחק או בשעת הסכנה לולב [ד] היבש כשר אבל לא [ב]שאר המינין: ב אתרוג של ערלה ושל תרומה טמאה ושל טבל פסול. של דמאי כשר שאפשר שיפקיר נכסיו ויהיה עני שמותר לו לאכול דמאי. אתרוג של תרומה טהורה ושל מעשר שני בירושלים לא יטול שמא יכשירו לטומאה. ואם נטל כשר: ג [ג]לולב שנקטם ראשו פסול. נסדק אם נתרחקו שני סדקיו זה מזה עד שיראו [ה] כשנים פסול. היה עקום לפניו שהרי שדרו כגב בעל חטוטרת פסול. היה עקום לאחוריו כשר שזו היא ברייתו. נעקם לאחד [ו] מצדדיו פסול. נפרדו עליו זה מעל זה ולא נדלדלו כעלי החריות כשר. נפרצו עליו והוא שידלדלו משדרו של לולב כעלי החריות פסול: ד *בריית [ד]עלין של לולב כך [ז] היא. כשהם גדלין שנים שנים ודבוקין מגבן וגב כל שני עלין הדבוקין הוא הנקרא תיומת [ה]נחלקה [ח] התיומת פסול. היו

השגת הראב"ד

*ובשעת הדחק וכו'. כתב הראב"ד ז"ל אני איני אומר כן שהרי אמרו יבש פסול וכ"מ שאמרו פסול אפילו דיעבד הוא ופסולא דאורייתא הוא וכל פסולא דאורייתא אין חלוק בשעת הדחק וכשאמרו לו אין שעת הדחק ראיה כך אמרו לינקוט בידייהו כל דהוא כי היכי דלא תשתכח מינייהו תורת אתרוג ור"י לא העיד אלא שהיו מורישים לולביהם לבניהם ולא אמר שהיו מברכים עליו עכ"ל:

השגת הראב"ד

*בריית עלין וכו'. א"א זהו דסליק כחד הוא עכ"ל:

א טור וסמ"ג שם: ב עי' בטור שם: ג טור סי' תרמה סמ"ג שם: ד שם: ה עי' בטור שם:

כסף משנה

לגבי לולב דלאחר ביטול כשרה דיעבד שמעינן לשופר וזהו שלא כתב רבינו בשופר של עכו"ם שהטעם משום דמצות לאו ליהנות ניתנו כמו שכתב בשופר של עולה. א"כ שאינו גורם מ"ע וכמ"ש בנוסחאות שלנו ואתי ר"י כרבא והא דאמר רבא בפ' מצות חליצה (יבמות ק"ג:) דסנדל של עכו"ם אם חלץ בו כשר ופסק רבינו פ"ד מהלכות יבום וז"ל סנדל המוסגר והמוחלט ושל עכו"ם אם חלץ בו יצא ואע"פ שהוא אסור בהנאה, י"ל דהתם נמי בלאחר ביטול ולכתחלה לא משום דמאיס למצוה וכמו שפר"ת. ומ"ש אע"פ שהוא אסור בהנאה לא קאי אלא אמוסגר ואמוחלט ולא לשל עכו"ם. א"נ אפילו נימא דקאי אכולהו לק"מ דלא דמו שופר ולולב שיש להם שיעור קצוב וכי עומד לשריפה מיכתת שיעוריה כלומר הוא חסר משיעורו הקצוב לו אבל לסנדל דחליצה דלית לן בה שיעור קצוב אלא הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו והכי דבעי שיהא חופה רוב רגלו כיון שהרי אני רואה שהוא חופה ואין לנו בו שיעור קצוב לא אמרינן דמיכתת שיעוריה תדע דמוסגר ומוחלט כשרים ואע"ג דעומדים לשריפה ואין לומר דהיינו משום דאפילו בשעת שריפה קרוי בגד וכדאמרינן התם דהא התם נמי אמרינן אליבא דמאן דפסל דדוקא לענין טומאה איקרי בגד בשעת שריפה ולא גמרינן מינה לחליצה וכולהו דלא גמרינן מטומאה אלא דמאן דמכשיר סבר כיון דאין לנו שיעור קצוב לא אמרינן ביה מיכתת שיעוריה וה"ה לעכו"ם וכמ"ש. כנ"ל ליישב דעת רבינו ודברי המפרשים ליישב הסוגיות לפי שיטתם יש בהם כמה פקפוקים ירגישם העומד על דבריהם:

ג **היה עקום וכו'.** בגמ' (סוכה ל"ב) עקום דומה למגל פסול ופירש"י עקום דומה למגל חדא מילתא היא. ומשמע לי דנקט הכי לאשמועינן שאע"פ שהוא עקום קצת לא מיפסל עד שיהא עקום לגמרי דומה למגל וכ"נ מדברי רבינו:

היו

מגיד משנה

היה כמוש וכו'. שם (דף ל"א) כולן כמושין כשרין וכו' ופירוש כמושין הוא שיש בו עדיין לחות ויבש הוא שאין בו שום לחות אלא הרי הוא כעץ ומראהו הפך לבן ואע"פ שיש פירוש אחר זה עיקר: **ובשעת הדחק וכו'.** זה למד רבינו ממה שאמרו בגמרא (שם.) יבש פסול ור' יהודה מכשיר ואמר ר' יהודה מעשה בבני כרכים שהיו מורישין לולביהם לבני בניהם אמרו לו משם ראיה אין שעת הדחק ראיה. ומפרש רבינו שהיו מורישין אותן לבניהם והבנים היו נוטלין אותן ויוצאין בהן אף ביום ראשון:

וראיתי כתוב שהגאונים סמכו מכאן דיבש ונקטם ראשו וכל הפסולין יוצאין בהן בשעת הדחק אף ביום ראשון. ודעת רבינו שאין לנו להכשיר אלא לולב היבש שהזכירו חכמים וכן עיקר. ובהשגות אמר איני אומר כן כו'. וכבר השיב עליו הרמב"ן ז"ל ואמר דודאי ר' יהודה לא היה מביא ראיה מן הירושה בלבד שהרי נחלה ממשמשת והולכת עד סוף כל הדורות והלולבין עם שאר הנכסים היו נוחלין ומנחילין ושמא לעשות מהן קופות וחבלים ולכבד בהן את הבית היו עושין אלא ר' יהודה ה"ק מעשה בבני כרכום שהיו מורישים לולביהן לבני בניהם והיו נוטלין אותן ויוצאין בהם בחג ואמרו לו לפי שהיתה שעת הדחק ומ"מ לכן בלחים היו נוטלין יבשין למצותן עכ"ל. וזה סיוע לדברי רבינו ודבריו ברורים הם:

ב **אתרוג של וכו'.** משנה כלשונה שם (דף ל"ד:) והדמאי מחלוקת ב"ש וב"ה וידוע שהלכה כב"ה: **אתרוג של וכו'.** דין התרומה מפורש במשנה ודין המעשר ג"כ שם לא יטול ואם נטל כשר ופסק רבינו כדברי האומר בגמרא (דף ל"ה:) שטעם לא יטול הוא מפני שמכשירה לטומאה ר"ל שע"י נטילתו בא לשומו במים עם הלולב ויוכשר:

ג **לולב שנקטם וכו'.** משנה (דף כ"ט:) נקטם ראשו פסול ורבו בזה פירושים. והנכון שנקטם ראש העלה העליון שבו כלה הלולב. ויש מי שאומר שאינו פסול אא"כ נקטם רובו ויש לחוש אפילו בכל שהוא ובגמ' (דף ל"א ל"ב) אמר רב כהנא לא שנו אלא נקטם אבל נסדק כשר. ושם אמרו דנסדק ועביד כי הימנק והוא כלי שיש לו שני ראשים רחוקים קצת זה מזה כעין מרכז פסול: **היה עקום וכו'.** שם (דף ל"ב) עקום דומה למגל פסול אמר רב לא שנו אלא לפניו אבל לאחריו בריותו הוא ואמר רב פפא ולגלדין כלפניו דמי וא"ל כלאחריו וכתוב בהל' הילך עבדינן לחומרא וכלפניו דמי ופסול: **נפרדו עליו זה וכו'.** במשנה (דף כ"ט:) נפרצו עליו פסול נפרדו עליו כשר ובגמרא (דף ל"ב) אמר רב פפא נפרצו דעביד כי הופיא נפרדו דאיפרוד איפרודי. ופי' נפרצו כגון שנתרו מן השדרה וכן הלויין בה וזהו דעביד כי הופיא שהעולין כשנתתכין מן השדרה נקראים הופיא נפרצו כגון שנתפרדו העולין כעין פתיחת החריות ולא נתק אחד מחברו כשרה ע"כ בהלכות. ובהשגות כתוב א"א אני אומר שנסדקו לארכן גופי העלין אע"פ שלא נתקו מן השדרה וזהו דעביד כי הופיא פירוש חפוי הכלי שעושין מאותן הרצועות של העולין ע"כ. ופירוש זה מחלוקת הוא בין המפרשים ז"ל שהגאונים ז"ל מפרשים כדברי ההלכות ורבינו. והאחרונים הכריעו כדברי הראב"ד ז"ל ושני הפירושין כתובים בערוך ואין לי להכריע אבל דע לך שדינו של רבינו אמת דכל שנדלדלו משדרו של לולב פסול ואפילו לא נדלדלו מעיקר חבוריהן כיון שתלויות למטה פסול וכן הכריע הרמב"ן ז"ל אבל כל שעולין עמה מאליהן אע"פ שהן פרודות כשר. וכתבו קצת הגאונים ז"ל שמצוה מן המובחר ליטול לולב שאין עליו פרודות. ודע לך ג"כ שדינו של הראב"ד בנסדקו גופי העלין שהוא פסול כן הוא האמת ויתבאר גם כן למטה:

ד **בריית עלין וכו'.** בגמרא ובהלכות א"ר יהושע בן לוי נחלקה התיומת נעשה כמי שנטלה התיומת ופסול. ובהלכות מפורש כדברי רבינו וכ"ש אם נחלקו העלין במקום אחר ונסדקו לארכן שהוא פסול וכמ"ש הראב"ד ז"ל למעלה, ודע שפסול זה אינו אלא ברוב העלין ולא במיעוטן. ויש מי שפירש נחלקה התיומת העלה האמצעי העליון שבכולן וכבר

לחם משנה

ג **נסדק אם נתרחקו וכו'.** אמרו שם בברייתא (דף ל"א ל"ב) לולב כפוף קוץ סדוק עקום דומה למגל פסול חרות פסול דומה לחרות כשר והכל הוזכר בדברי רבינו דחרות פסול כבר כתב בריש הלכות לולב דהוא פסול שכתב שם שצריך שיהיה כמו שרביט. וממילא דדומה לו כשר כיון שאינו חרות ממש אבל כפוף קוץ לא הוזכרו בדבריו ולא ידעתי למה: **בעלי החריות.** פירוש בעלי החריות ר"ל שהחריות בימות החורף הם נושרים כדכתב רש"י בפרק לולב הגזול ודומה לחרות כשר: [והוא שידלדלו] וכו'. ר"ל שהם מתרחקים מן השדרה ומדלדלין וכ"כ מדברי הטור שהביאו בדבריו בריש הלכות לולב עיין בב"י ולזה כתב כאן שאם נדלדלו כאותן עלי החריות פסול. ולכאורה יש לדקדק בדברי ה"ה במה שהסכים דברי הרי"ף עם דברי רבינו דלכאורה נראים חלוקים דהרי"ף [illegible] בענין נפרדו שהוא כעין פתיחת החריות וזה כתבו רבינו בענין הפיסול שכתב נד[illegible] כעלי החריות ועוד שכתב ה"ה שאפילו לא נפרדו מעיקר חיבוריהן אלא כל שאין עולות עמו פסולין וזה שלא כדברי הרי"ף ז"ל שהוא כתב שהן נתתכין מהשדרה שכן כתב שעלין הנתתכין מן השדרה קרי הופיא. ונראה לתרץ לראשונה דבענין פתיחת החריות שכתב הרי"ף ז"ל ר"ל דומה לחריות שאמרו בגמרא שלא נפתחו לגמרי החריות אלא מעט. ומ"ש רבינו כעלי החריות ר"ל שנפרדו לגמרי. ומ"מ מ"ש הרי"ף ז"ל ולא נתק אחד מחבירו לא היל"ל אלא ולא נתקו העלין מן השדרה שהם מחוברים שם דאין העלין מחוברים אחד לחברו. ולקושיא שניה י"ל שלא אמר כן ה"ה אלא לדעת רבינו שכתב כעלי החריות שמשמע אע"פ שלא נתתכו אלא שהם מרוחקין אע"פ שהוא מסכימו עם הרי"ף הוא לענין הפירוש של נפרצו אבל לעולם שהוא מוסיף עליו. או נאמר שהוא מסכים עם הרי"ף ז"ל ומ"ש ה"ה ואפילו לא נפרדו ממקום חבוריהן סברא דנפשיה קאמר אבל אין סברת רבינו כן:

היו

מגדל עוז

ובשעת הדחק או בשעת הסכנה לולב היבש כשר אבל לא שאר המינין: כתב הראב"ד ז"ל אני איני אומר כן וכו' ולא אמר שהיו מברכים עליו עכ"ל: ואני אומר זו מחלוקת ישנה היא בין הראשונים והאחרונים ור"מ ז"ל עמד בשיטת רבותינו נ"ע פ' לולב הגזול וגם דעתי מכרעת כדבריו שאני אומר אם לא היו יוצאין בהן ולא מברכין עליהן מאי אסהדותיה דר' יהודה ומאי אהני להו ירושתייהו לימרו להו שקולו טיבותייכו ושדו אחורי. ואף לדברי המפרש ז"ל דגימוניות של כסף וזהב שהיו נוקמין בהן לכבוד לולביהן קאמר, אני משיב אם כן מאי קמ"ל ר"י היינו כסף וזהב ואי משום לומר דלקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה בלאו סהדותיה ידעינן ליה מדרבא פרק לולב הגזול גמרא מתניתין דאין אוגדין את הלולב אלא במינו ועוד כי פליג רבא עליה דרבה אמאי לא אסתייעא ליה מסהדותיה דרבי יהודה או אמאי לא אוקי תלמודא פלוגתייהו כתנאי וכי אמר רבא מנא אמינא לה דתנן אזוב קלר כו' לימא נמי סהדותיה דרבי יהודה ולמה נשתקעו דבריו מאותה שמועה ולא הוזכר שם כלל אלא ש"מ לאו להכי אסהיד אלא כדברי ר"מ ז"ל: **אתרוג של ערלה עד החריות כשר.** פ' לולב הגזול (דף ל"ה): **נפרצו והוא שידלדלו וכו'.** פרק לולב הגזול (דף כ"ט): **כתב הראב"ד ז"ל אני אומר** שנסדקו לארכן גופי העלין אע"פ שלא נתקו מן השדרה וזהו דעביד כי הופיא פירוש חפוי הכלים שנעשין מאותן הרצועות של העולין עכ"ל: **ואני אומר** כבר נתחבטו בפירוש זה ור"מ ז"ל עומד כפירש"י והראב"ד ז"ל כרבותינו בעלי התוספות והבאים אחריהם רבו בו הפירושין וגם תשובות הגאונים נחלקו בה בהלכה פרק לולב הגזול ואלו ואלו דא"ח הם אך לשון חפוי כלים שפירש הראב"ד חדוש הוא ואין לי ראיה להכריע ביניהם ומתיירא אני שמא ירוצו את גלגלתי ולענין הפסק דעת ר"מ ז"ל כהסכמתי. **בריית עלין של לולב עד לגד עיקרו של זה פסול.** פרק לולב הגזול:

הגהות מיימוניות

[ג] תחילת פ' לולב הגזול וכו' כמושין כשרים: [ד] ממעשה דאנשי כרכים ע"ש ואנו סומכין על זה גם בהדס היבש, ע"כ: [ה] התם דעביד כהימנק: [פי' כלי שיש בו ב' ראשים כזה Y] [ו] כרב פפא ודלא כאמרי לה, ע"כ: [ז] האי לולב דסליק בחד תוצא כו', ע"כ: [ח] וכן פירש ר"ח ור"י אלפס וה"ג אבל רש"י פירש התיומת הייני ב' עלין האמצעיות ששם השדרה כלה נחלקו זה מזה ונסדקה השדרה עד העלים שלמטה וכן פירש התוס' ורא"ם כתב מפי רבו ג"כ ורא"ם דידיה אמר מפי השמועה כדברי הגאון ורבינו המחבר ועיין

היו עליו אחת אחת מתחלת ברייתו ולא היה להם תיומת פסול. לא היו עליו זה על גב זה כדרך כל הלולבין אלא זה תחת זה אם ראש זה מגיע לעיקר [ט] שלמעלה ממנו עד שנמצא כל שדרו של לולב מכוסה בעלין כשר. ואם אין ראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה פסול: **ה** *[א]הדס שנקטם ראשו [י] כשר. נשרו רוב עליו אם נשתיירו שלשה עלין בקן אחד [כ] כשר. היו ענביו מרובות מעליו אם ירוקות כשר ואם אדומות או שחורות פסול ואם מעטן כשר. [ב]ואין ממעטין אותן ביום טוב לפי שהוא כמתקן. עבר וליקטן או [ל] שליקטן אחד אחד לאכילה הרי זה כשר: **ו** *ערבה [ג]שנקטם ראשה כשרה. נפרצו עליה פסולה: **ז** *אתרוג [ד]שניקב נקב [מ] מפולש כל שהוא פסול. ושאינו מפולש אם היה כאיסר או יתר פסול. חסר כל שהוא

השגת הראב"ד

*הדס שנקטם וכו'. כתב הראב"ד ז"ל כבר הופיע רוח הקודש בבית מדרשנו מכמה שנים והעלינו שהוא פסול כסתם מתני'. ודברי ר' טרפון שאמר אפילו שלשתן קטומים כשר ענין אחר הוא ולא שנקטם ראשו והכל ברור בחבורנו ומקום הניחו לי מן השמים עכ"ל:

*ערבה שנקטם וכו'. א"א דרך אחד להדס ולערבה עכ"ל:

*אתרוג שניקב וכו'. א"א זה שבוש אלא נקב מפולש בחסרון משהו שאינו מפולש בחסרון כאיסר אבל מ"מ חסרון בעינן עכ"ל:

א טור סימן תרמו סמ"ג עשין מד: ב שם: ג טור סי' תרמז פסק נקטם ראשה פסולה: ד טור סי' תרמח ע"ש סמ"ג עשין מד ע"ש:

מגיד משנה

וכבר הכריע הרמב"ן ז"ל מן הירושלמי שהוא כפירוש ההלכות ורבינו ואפילו לדברי אותן מפרשים אין הפסול אלא ברוב העלה ולא במיעוטו: היו עליו וכו'. זהו נטלה התיומת לפי דעת רבינו: **לא היו וכו'**. משנה וגמרא שם (דף ל"ב) בבאור:

ה הדס שנקטם וכו'. במשנה שם (דף ל"ב) גבי הדס נקטם ראשו פסול ולמטה במשנה (דף ל"ד:) אמרו ג"כ ר' ישמעאל אומר שלשה הדסים שנים קטומים ואחד שאינו קטום ר' טרפון אומר אפילו שלשתן קטומין ובגמ' אמר שמואל הלכה כר"ט ומתוך כך דחו בהל' משנה דנקטם ראשו פסול אלא כשר הוא וזה דעת הגאונים ורבינו. ובהשגות א"א כבר הופיע רוח הקדש בבית מדרשנו וכו'. ועם כל השבח הזה שהוא משבח סברתו כבר ראה הרמב"ן ז"ל דבריו והשיב עליהן ודחה קושיותיו שהקשה על הגאונים ז"ל והעמיד דבריהם, ואיני רואה להאריך לכתוב דברי הרמב"ן אחר שהוא ז"ל לא באר לא קושיתו ולא פירושו ויש קצת אחרונים מחמירין כדברי הר"א ז"ל וכן ראוי להורות: נשרו רוב וכו'. בגמרא (דף ל"ב ל"ג) ת"ר נשרו רוב עליו ונשתיירו בו מיעוט כשר ובלבד שתהא עבותו קיימת ומשכחת לה באסא מצראה דקיימי שבעה שבעה בקינא והוה ליה עבות וכשר. וזה שאמר רבינו אם נשתיירו שלשה עלין בקן אחד ר"ל בכל קן וקן ופשוט הוא. ודע שגרסת רבינו במשנה נפרצו עליו ור"ל נשרו: היו ענביו וכו'. במשנה (דף ל"ב:) היו ענביו מרובות מעליו פסול ובגמרא (דף ל"ג:) לא שנו אלא שחורות אבל ירקות מינא דהדס הוא וכשר אמר רב פפא ואדומות כשחורות דמיין. עוד במשנה ואם מיעטן כשר ואין ממעטין ביו"ט ובגמ' מבואר שאם עבר ולקטן כשר ומהסוגיא שלשם נראה שמותר ללקטן לאכילה כמ"ש רבינו אלא שלשם הצריכו שיהיה לו הדס אחר לצאת בו הא לאו הכי אע"פ שהוא מתכוין לאכילה אסור. וז"ש רבינו או שלקטן אחר ר"ל מי שאינו צריך לצאת בהדס וזה ברור:

ו ערבה שנקטם וכו'. אע"פ ששנינו במשנה (דף ל"ג:) נקטם ראשה פסולה רבינו סובר שכשם שנדחה פסול קטימת ההדס מההיא דר"ט וכמ"ש למעלה ה"ה לפסול קטימת הערבה שהוא נדחה שדרך אחד להדס וערבה. אבל אין נראה כן מן ההלכות שהרי כתבו משנה זו דערבה כפשוטה בלא דחיה וכן כתוב בהלכות הרי"ג אע"פ שהכשירו בהדס נקטם ראשו וזה דעת הרמב"ן ז"ל לחלק ביניהן. ונתן טעם לדבר מפני שהדס כל הדרו בעבותו שעליו חופין את עצו ואין קטימת הראש נכרת בו אבל בשאר המינין קטימת הראש נכרת בהן ופוגמת בהדרן ע"כ. ובהשגות א"א דרך אחד להדס וערבה ע"כ. ר"ל שכשם שבהדס נקטם ראשו פסול לפי דעתו ז"ל וכמ"ש למעלה ה"ה בערבה וכבר כתבתי בדין ההדס למעלה: נפרצו עליה וכו'. משנה שם ולפי דעת רבינו והלכות נראה שפירושם שנדלדלו מהקנה שהן מחוברות בו דומה לפירושם בנפרצו עליו של לולב. ולפירוש הר"א ז"ל פירוש שנחלקו העלין ונסדקו לארכן, ושני הפירושין אמת בעיקר הדין:

ז אתרוג שניקב נקב מפולש כו'. במשנה שם (דף ל"ד:) נקלף נסדק חסר כל שהוא פסול וי"ג וחסר כל שהוא. עוד במשנה ניקב ולא חסר כ"ש כשר ובגמרא (דף ל"ו) גבי ניקב וחסר כל שהוא פסול תני עולא בר חיננא ניקב נקב המפולש במשהו ושאינו מפולש כאיסר. ופירש רבינו במשנה ובגמרא כפירש"י ז"ל והוא דרישא תרתי פסולי קתני

כסף משנה

ד היו עליו וכו'. כתב ה"ה שזהו נטלה התיומת לדעת רבינו. ואינו כן אבל הוא מה שאמר רבא (סוכה ל"ב) האי לולבא דסליק בחד הוצא בעל מום הוא ופסול וכן נראה שפירש הרא"ש דברי רבינו ולא הוצרך רבינו לכתוב דין נטלה התיומת כיון שכתב שאפילו נחלקה פסולה וגם בגמרא כך אמרו נחלקה התיומת נעשה כמי שנטלה ופסול. ופי' הר"ן דנטלה פשוט לן דפסול כיון דחסר:

ה היו ענביו מרובות וכו' עבר וליקטן או שליקטן אחד אחד לאכילה ה"ז כשר. בגמרא (דף ל"ג:) אמרינן דה"מ בדאשחור מאתמול דדחוי מעיקרו הוא ולא הוי דחוי אבל אי אשחור ביו"ט דנראה ונדחה הוא לא תפשוט אי הוזר ונראה אי לא. ויש לתמוה על רבינו שלא חילק בכך. ואפשר שטעמו משום דאע"ג דנראה ונדחה הוא כל שבידו לתקן לאו דחוי הוא כדאמר רב אסי בפרק כל הפסולין (זבחים ל"ד:) והכא נמי בידו לתקן הוא וכדאיתא בגמ' (סוכה ל"ג:) אהא דת"ר אין ממעטין ביו"ט משום ר' אליעזר בר"ש אמרו ממעטין והא קא מתקן מנא ביו"ט אמר רב אשי כגון שלקטן לאכילה ור' אליעזר בר"ש סבר לה כאבוה דאמר דבר שאין מתכוין מותר והא אביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות הב"ע דאית ליה הושענא אחריתי כלומר וכיון שאינו צריך לזו אין כאן תיקון כלי ומאחר דאי משכח הושענא אחריתי רשאי ללקטן לאכילה חשוב בידו לתקן והילכך אפי אשחור ביו"ט דנראה ונדחה הוא אם מיעטן כשר דהוזר ונראה וגמר' דאמר דאשחור ביו"ט לא תיפשוט משום דנראה ונדחה הוא לא אסיק אדעתיה טעמא דיהיב רב אשי לר' אליעזר בר"ש דלאותו טעם אע"ג דנראה ונדחה הוא חוזר ונראה. ויש לתמוה על רבינו שכתב עבר וליקטן וכו' למה לא כתב שצריך שתהיה לו הושענא אחריתי לשיהיה מותר ללקטן לאכילה ועוד למה הצריך שילקטם אחד אחד כיון דלקטן לאכילה אפילו כמה ביחד נמי. ומדברי ה"ה נראה שהיה גורס בדברי רבינו או שליקטן אחר לאכילה ה"ז כשר, ולגירסא זו ניחא דאפילו כמה ביחד שרי ללקט ואחר דקאמר היינו לומר דלא שרי למעטן אלא לאדם אחר דאית ליה הושענא אחריתי ואינו צריך לזו. גרסינן בגמרא (דף ל"ג) ת"ר יבשו רוב עליו ונשארו בו ג' בדי עלין לחין כשר אמר רב חסדא ובראש כל אחד ואחד ורבינו השמיט הברייתא ומאי דאתמר עלה וצריך טעם למה:

ז אתרוג שניקב וכו' ושאינו מפולש אם היה כאיסר. דברי ה"ה נכונים אבל יש מקשים על פירוש רבינו היאך אפשר שיהיה הנקב מפולש ולא יחסר כל שהוא ויש

לחם משנה

ד היו עליו אחת אחת וכו'. כתב ה"ה זהו נטלה התיומת לדעת רבינו. והרא"ש כתב שזהו פירוש למ"ש רבא בגמרא (דף ל"ב) האי לולבא דסליק בחד הוצא בעל מום הוא ופסול ולדידיה לא כתב רבינו ניטלה התיומת דהוי כ"ש מנחלקה כדאמרו בגמרא אבל להה"מ קשה אמאי לא כתב רבינו ההיא דכיון דסליק בחד הוצא. וע"ק למה מפרש רבינו נטלה מתחלת ברייתו לימא אחר ברייתו דומיא דנחלקה וניטלה ר"ל דהגב המחבר אותן נטלה שהוא חסר ונחלקה ר"ל שנחלק אותו הגב. וכ"ל לזה דמדפשיט בגמ' בעיא דנחלקה מההיא דניטלה ומאי פשיט הא ודאי דיש חילוק בין ניטלה לנחלקה דזה חסר וזה אינו חסר אלא דניטלה היא מתחלת ברייתו ולהכי הוא פשיטא דאע"ג דחסר כיון שהוא מתחלת ברייתו עדיף מנחלקה אע"ג דאינו חסר:

ה נשרו רוב עליו אם נשתיירו ג' עלין בקן אחד כשר. כתב ה"ה דרוצה לומר בכל קן וקן. והטור לא הבין כן בדברי רבינו בסימן תרמ"ו אלא שסובר כסברת בעל העיטור דבקן אחד שלשה עלין לחים סגי וטעמו של בה"ע דמדמי ליה ליבשו עליו דכשנשתיירו שלשה עלין לחין כשר וה"ה לנשרו. אבל הרא"ש ז"ל חילק בין נשרו ליבשו דיבשו מיהא איתנהו. וא"ת לבעל העיטור למה בגמרא בפרק לולב הגזול (דף ל"ב:) כשהקשו הא גופא קשיא אמרת נשרו עליו כשר והדר תני ובלבד שתהא עבותו קיימת כיון דנתרי להו תרי עבות היכי משכחת לה ותירצו משכחת לה באסא מצראה ליתני ליה משכחת לה שנשרו רוב העלין (שבלולב) [שבבד'] ונשאר אחד קיים. וי"ל דא"כ לא הוה ליה למימר ובלבד שתהא עבותו קיימת כיון דנקיט להודיענו זה דמנין אני יודע דעביהו קן אחד אבל השתא אתי שפיר ובלבד שהעבות יהיה קיים אע"פ שעלים היתרים נשרו והם רוב לית לן בה:

ז אתרוג שניקב כו'. קשה על ה"ה למה כתב שרבינו גורס *חסר בלא וא"ו ודוחק עצמו לפרש רישא נקב מפולש וסיפא נקב שאינו מפולש לימא דגורס וחסר כמו הר"א ז"ל וכולא מתניתין בנקב שאינו מפולש אבל מפולש בנקב כל שהו בלא חסרון פסול

*(וכן הוא בירושלמי אבל הרי"ף גרים וחסר):

הגהות מיימוניות

ועיין בתוספות הגזול קמא, ע"כ: [ט] ציני הר הברזל כשר גרסינן אמר רב הונא לא שנו אלא שמגיע ראשו של זה לצד עיקרו של זה, ע"כ: [י] כר' טרפון אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' טרפון ודלא כסתמא דריש פירקין וכתב רבינו שמחה דהיינו דוקא דיעבד אבל לכתחלה לא וכן משמע בגמרא אמר שמואל להנהו דמזבני אסא כו' ואי לא דרישנא לכו כר' טרפון פי' מותר לכתחילה והתוספות כתבו דרך אחרת, ע"כ: [כ] כרב כהנא ודלא כרב פפא דאמר תרי וחד דרב אחא בריה דרבא הוה מהדר עליה ואמר ליה מר בר אמימר האי הדס שוטה הוא דקרי ליה, ע"כ: [ל] כרבי אליעזר בר"ש דסבר ליה כאבוה בדבר שאין מתכוין עיין שם בגמרא דמוקי לה בדאית ליה הושענא יתירתא, ע"כ: [מ] וכן פסק רבינו שמחה וכן פר"ש דהא דתני עולא בר חיננא ניקב נקב מפולש בכל שהוא וכו' מיירי בלא חסרון אבל רא"ם פירש אם אינו מפולש אפילו אם

מגדל עוז

הדס שנקטם ראשו כשר: כתב הראב"ד ז"ל כבר הופיע רוה"ק בבית מדרשנו וכו' ובחבורו ז"ל עוד שנינו משנתנו הדס הגזול והיבש פסול וכן נקטם ראשו ונפרצו עליו פסול וכתב הרב ר' יצחק הא מתני' ליתא דהא איפסיקא הלכתא בהדיא כר"ט דאמר אפילו שלשתן קטומין כשרין ואנן לא חזינא להא מילתא כלל חדא דהא כתמא היא דהא גבי הלכתא פסיקתא תני לה ועוד דכולה סוגיא דשמעתא כי הא סתמא אזלא ועוד דקטומין דקאמר ר"ט ור"י לאו כקטומין דרישא נינהו תדע דהתם קרי ליה נקטם ראשו והכי קרי להו קטומין סתמא ועוד דהכא קרי להו קטומין והתם בגמרא ירושלמית קרי להו דליות וכן בספרא והכי איתא להא מלתא התם ר"י דריש פרי עץ הדר אחד כפת תמרים אחד ענף עץ עבות שלשה וערבי נחל שתים בתי דליות ואתא שאינם קטומה ר"ט אומר אפילו שלשתן קטומין רבי אבא בר ממל בעא קומי רבי אמי כמה דר' ישמעאל מרבה בהדר ירבה בשאר כל המינין א"ל מסבר את סבר על דר' ישמעאל קטום הדור והתנינן ר"ט אומר אפילו שלשתן קטומין לית כר גם אמר אפילו אלא דהוא מודה על קדמיתא ר' חגי בעי קומי ר' יוסי מה בא ר"ט להוסיף על דברי ר"י א"ל ר"י לא סבר קטום הדור ור"ט סבר קטום הדור, הנה זאת הסוגיא כאשר היא בירושלמי והמפרש אחר עיניו כתאבו יבא ויראה כי קטומין שאמר ר"י ור"ט אינן כקטומין ששנינו בראש המשנה מדלא דקא קרי להו סתם

דליות

קתני ניקב חד חסר כל שהוא פסול אחר ואין גורסין וחסר דמשמע דלא בעינן תרתי לפסולא אלא בחד מינייהו פסול ופירוש ניקב נקב המפולש וכיפא חדא קתני ניקב ולא חסר כל שהוא כשר ופי' נקב שאינו מפולש וכיון דאינו חסר כל שהוא כשר ודברי עולא בר חיננא הם בלא חסר כלל ואעפ"כ כיון שהוא נקב כאיסר אע"פ שאינו מפולש פסול אבל חסר כבר נזכר פסולו ברישא המשנה זהו דעת רבינו ורמ"י ז"ל. ובהשגות א"א זה שבוש אלא נקב מפולש וכו' והוא מפרש דרישא דמתניתין חדא קתני ניקב נקב וחסר כל שהוא דאיכא תרתי לריעותא פסול וסיפא נ"כ חדא דניקב ואינו חסר כשר וכולה בנקב מפולש הוא ולא דברה משנתנו בנקב שאינו מפולש כלל ועולא בר חיננא ביאר דנקב שאינו מפולש בחסרון כאיסר הרי הוא כנקב המפולש בחסרון כל שהוא וזה דעת המפרשים האחרונים ז"ל: ניטל דדו וכו'. דברי רבינו בפסול זה הם כדברי ההלכות וקצת מן הגאונים שפירשו (דף ל"ד:) נטלה פטמתו פסול בדדו של אתרוג והוא חוטמו ובו היא השושנה. ומלשון רבינו נראה שאינו פוסל בנטילת השושנה בלבד אלא בנטילת הדד והוא העץ שהשושנה בו וכן עיקר וכן ראוי להורות אע"פ שיש בזה סברות ופירושין ודברים ארוכים: ניטל העץ וכו'. גם זה כדברי ההלכות והוא מוסכם מרוב הגאונים והאחרונים ז"ל ומכאן נראה לי ראיה דחסרון פחות מכאיסר פוסל באתרוג וכשיטת רמ"י ז"ל ורבינו שכתבתי למעלה דאי לא כשנטל העץ ונשאר מקומו גומא למה יהא פסול הרי אין כאן חסרון כאיסר. וא"ת אי משום חסרון הוא פשיטא וי"ל למימר הא אשמעינן מתני' דחסר פסול כפי שיטה זו. לא היא דה"א דדוקא חסר מגוף האתרוג ממש פסול אבל כשניטל העץ הזה אע"פ שנשאר מקומו גומא כשר קמ"ל דפסול כנ"ל. ומבואר בדברי רבינו שאם לא ניטל אלא היוצא מן העוקץ כשר ופשוט הוא שם: עלתה חזזית וכו'. במשנה עלתה חזזית על רובו פסול ובסוף המשנה על מיעוטו כשר ובגמרא (דף ל"ה:) לא שנו אלא במקום אחד אבל בשנים וג' מקומות מיחזי כמנומר ופסול אמר רבא על חוטמו אפילו כל שהוא פסול ופירש רבינו חוטמו דדו וכן פירשו קצת מפרשים ז"ל. ובהלכות ר' יצחק אבן גיאת פירשו חוטמו שהוא חודו וראשו של אתרוג וקרובין דבריו לדברי רבינו. וראיתי מי שפירש חוטמו ממקום שמתחיל להתקצר ולהתחדד כלפי ראשו ופירוש חזזית הוא כעין גרב הנעשה באתרוג כדמתרגמינן או ילפת או חזזן ופסולו מפני שאינו הדר ולפיכך אע"פ שאינו מגיע עד הלבן פסול: נקלף הקרום וכו'. במשנה נקלף פסול ובגמרא (דף ל"ה ל"ו) אמר רבא האי אתרוגא דאגליד כאהינא סומקא כשר והקשו והא תנן נקלף פסול ותירצו ל"ק הא בכולה הא במקצתה ורש"י ז"ל פי' מקצתה פסול דמיחזי כמנומר אבל הגאונים פירשו בהפך וכן עיקר. וכתוב בהלכות ואם נקלף כולו ולא נשתייר ממנו כלום פסול ואם נשתייר מקצתו כשר וכו' והוא כדברי רבינו:

ח אתרוג שהוא וכו'. ברייתא שם (דף ל"ו) אתרוג תפוח סרוח כבוש שלוק כושי לבן או מנומר פסול ובמשנה (דף ל"ד:) הירוק ככרתי ר"מ מכשיר ור"י פוסל וקי"ל כר"י ופי' כושי שחור ועוד יתבאר דינו לפנינו: גדלו בדפוס וכו'. שם (דף ל"ו:) ברייתא גדלו בדפוס ועשאו כמין בריה אחרת פסול אמר רבא לא שנו אלא כעין בריה אחרת

ויש מי שתירץ דמשכחת לה כגון שתחב בו יתד דלא חסריה מידי: עלתה חזזית עליו אם בב' או ג' מקומות פסול. מעולם הוקשה לי בין בגמ' בין בפוסקים השתא שנים פסול שלש מיבעיא ולא מצאתי לשום מחבר בזה דבר וצ"ע:

כל

שהוא פסול. ניטל [ז] דדו והוא הראש הקטן ששושנתו בו פסול. ניטל העץ שהוא תלוי בו באילן מעיקר האתרוג ונשאר מקומו גומא פסול. אעלתה חזזית עליו אם בשנים ושלשה מקומות פסול. [ס] ואם במקום אחד אם עלתה על רובו פסול. ואם על דדו ואפילו כל שהוא פסול. בנקלף הקרום החיצונה שלו שאינו מחסרו אלא נשאר ירוק כמות שהיא ברייתו אם נקלף כולו פסול ואם נשאר ממנו כל שהוא כשר:

ח אתרוג שהוא תפוח [ע] סרוח כבוש שלוק °שחור לבן מנומר ירוק ככרתי פסול. גדלו בדפוס ועשהו כמין בריה אחרת פסול. עשהו כמין ברייתו אף על פי שעשהו דפין דפין כשר

א טור שם: ב ע' כטור שם:

משנה למלך

ז עלתה חזזית עליו אם בשנים ושלשה מקומות פסול. כתב מרן ז"ל מעולם הוקשה לי בין בגמ' בין בפוסקים השתא שנים פסול שלשה מיבעיא ולא מצאתי לשום מחבר בזה דבר וצ"ע ע"כ. ודע דבפרק במה אשה (דף ס') תנן לא יצא האיש בסנדל המסומר כו' נשרו רוב מסמרותיו ונשתיירו בו ד' או ה' מותר ופריך בגמרא השתא חמשה שרי ארבעה מיבעיא. והקשו התוס' דבפ"ק דסוכה (דף ב') גבי ר"י מכשיר עד מ' וכ' אמה לא פריך השתא נ' מכשיר מ' מיבעיא וכן בריש אע"פ גבי משהה אדם עם אשתו ב' וג' שנים בלא כתובה ולא פריך השתא ג' משהה ב' מבעיא. ותירצו בשם ר"י דכל היכא דפשיטא ליה דבעי למימר אפילו טובא לא פריך אבל הכא ד' וה' ולא אפילו טובא דהא"ל סתרת סנדל המסומר וכן בפרק בנות כותים (דף ל"ח) גבי וכמה היא קשויה ר"מ אומר אפילו מ' ונ' יום ופריך השתא נ' מקשה מ' מיבעיא דליכא למימר אפילו טובא דאין סברא שיתשב דם הקישוי מתחלת עבורה. ובר"פ מפנין אפילו ד' וה' קופות פריך השתא ה' מפנין ד' מיבעיא משום דמשמע ליה דעפי לא שרינן משום טורח שבת כו'. וא"ת דבפ' אע"פ (דף ס') אמרינן תינוק יונק והולך אפילו ד' וה' שנים ולא פריך אע"ג דהוי דוקא מדפריך התם מהבילתו על כתפו ומשני אידי ואידי חד שיעור וי"ל הא בכחוש הא בבריא. והא דאמרינן בפרק הזרוע (דף קל"ב) כהן טבח ב' וג' שבתות פטור מן המתנות מכאן ואילך חייב במתנות אומר ר"י דנקט ב' לרבי דאית ליה בפ' הבא על יבמתו דבתרי זמני הויא חזקה וג' לרשב"ג וזהו תורף דברי התוס'. והנה חילוק זה שכתבו התוס' דכל היכא דפשיטא ליה להלמודא דבעי למימר אפילו טובא לא פריך, מלבד הראיות שהביאו לאמת חילוק זה יש להביא ראיה ממקום אחר והוא דבר"פ בית שמאי (דף ק"ז) תנן אמרו להם ב"ה לב"ש ממאנת והיא קטנה אפילו ד' וה' פעמים, ובפרק אלמנה ניזונית (דף צ"ז) תנן וחכ"א מוכרת היא ואפילו ד' וה' פעמים. וברפ"ד דב"ק תנן שור שנגח ד' וה' שוורים זה אחר זה. ובפרק אלו מציאות (דף ל') תנן החזירה וברחה אפילו ד' וה' פעמים חייב להחזירה. ובר"פ נגמר הדין תנן הוא אומר יש לי ללמד על עצמי זכות מחזירין אותו אפילו ד' וה' פעמים. ובפרק שלוח הקן (דף קמ"א) תנן שלחה וחזרה אפילו ד' וה' פעמים חייב. ודע דחילוק זה כתבוהו התוס' ביומא (דף כ"ג) ד"ה שפים ובפ"ק דסוכה (דף ב') ד"ה עד ובפרק בנות כותים (דף ל"ז) ד"ה ארבעים ובפרק אע"פ (דף ד"ס

לחם משנה

פסול. וי"ל דע"כ דין נקב מפולש איתא במתניתין משום דבגמרא אמרו שם (דף ל"ו) בעי רבא נולדו באתרוג סימני טרפה מהו ואמר שם אי נקב תרינא ואי נקב הוי נקב מפולש ודאי מדקאמר נולדו בה סימני טרפה וטרפה לא הוי אלא בנקב מפולש כגון ניקב קרום של מוח מעבר אל עבר וכן נקיבת הלב לבית חללו וכדכתבו התוס' ואי במתניתין ליכא דין נקב מפולש היכי אמר תינגא דמשמע דאיתיה במתני'. ועוד נראה דממה שרמה ה"ה ורבינו בפירוש המשנה פי' כאן שגם כתב שאינו רוצה בנקלף שתהיה נקלפת הירוקה עד שיראה הלובן כי זה נכלל באמרו חסר כל שהו משמע דס"ל דחסר כל שהו הוי חלוקה בפני עצמה דאי לא [לא] הוי בכלל נקלף בנקב דחסר כל שהו דהתם הוי נקב והכא נקלף לבד: ניטל דדו והוא הראש הקטן ששושנתו בו פסול. כתב ה"ה שדעת רבינו כדברי ההלכות שפירשו נטלה פטמתו פסול בדדו של אתרוג והוא חוטמו וכו'. ומלשון זה נראה שהבין בדברי ההלכות שלא די בנטילת השושנה אלא צריך נטילת הדד וכמ"ש הרב"י בסימן תרמ"ח. אבל קשה לזה מדכתב ומלשון רבינו נראה שאינו פוסל אלא בנטילת השושנה וכו' משמע דההלכות פוסלים בנטילת השושנה הפך האמור קודם. לכ"נ ודאי דהבין כמו שהבין הר"ן בהרי"ף דבנטילת השושנה להוד סגי ומ"ש בדדו של אתרוג ר"ל דעתו של רבינו לפי זה בדד ולא בעוקץ כמו שפירש הה"ל בדד ולא בעוקץ. אבל מלשון רבינו נראה יותר שצריך ג"כ נטילת העוקץ והשתא מה שאמרו

מגדל עוז

דליות ועוד איך יוכל אדם לפרש הסוגיא כולה על דרך אותן קטומין. אבל אני אפרש אותה הסוגיא על בירור ומתוך הפירוש שלי יתברר לכל מבין שאין לנטות ממנו ימין ושמאל גם יתברר ממנו שאין הקטומין שלהם דומה למשנתנו. וכן היא פירוש הסוגיא כי היו ר' אבא בר ממל ור' חגי סבורים לומר שתי דליות דקאמר ר' ישמעאל לשבח קאמר ובמילתיה דר"י לא תנו אפילו כאשר כתבתי למעלה והכי איתא בסיפרא במילתיה דר' ישמעאל שתי דליות והם שאינם קטומה ר"ט אומר אפילו שלשתן קטומין וקא סברי ר' אבא בר ממל ור' חגי כי הדליות שהזכיר ר"י לשבח קאמר כי הם הענפים העליונים והרכים והם שבח ההדסים ובמשנתנו קראן קטומין כדכתיב ואת ראש יניקותיו קטף ועל כל דבר שנשבר כשהוא רך נקרא קטיפה ועל כל דבר קשה נקרא שבירה וכן הוא אומר ולקחתי אני מצמרת הארז הרמה ונתתי מראש יונקותיו רך אקטף וגו'. והנה ר"י בעי שיהו שני ההדסים מן הענפים העליונים הרכים והשליבית אע"פ שאינה קטומה כלומר אע"פ שאינה רכה אלא שנשברת מן הקשה שבה כך היה דעת אלו המקשים ומש"ה אקשי ליה ר' אבא בר ממל לר' אמי כמה שהיה ר' ישמעאל מרבה בהדרם של הדסים כך ירבה בהדר של שאר מינין ויהיה הלולב קטום מראש היניקות וכן בערבה השיב לו ר' אמי וכי סבור אתה קטום דאמר ר"י לשבח ההדס ולרבות הדרו והא תנינן ר"י אומר אפילו שלשתן קטומין ואם קטומין לשבח הוא כדקא סברת מאי אפילו דמשמע דהוא מודה בשנים קטומין אטו מי מתעבי איניש הכי דליתא ר' ישמעאל בהדר השנים סגי ליה ואמר ליה ר"ט אפילו בהדר השלשה נמי סגי ליה אלא ודאי קטומין דקאמרי לאו שבח הוא כדקא סברת וכן שאל רבי חגי קומי רבי אסי משום דהוה ס"ל כרבי אבא בר ממל ולשבח קא אמר וקשיא ליה מאי אפילו דקאמר ר"ט ומה בא להוסיף על דר' ישמעאל וכו' כאשר פירשתי וחזר רבי אסי ופי' דלאו לשבח קאמר אלא לגרע דר"י לא סבר קטום הדור ושאינו קטום הוא ההדור מש"ה בעינן שיהא אחד מן ההדסים שאינו קטום כדי לקיים בו הדר ור"ט סבר אפילו כולו קטום הדור הוא. עכשיו יש לנו לפרש מה הוא הגריעות של דליות והשבח של אינה קטומה ונאמר כי הדליות דקאמר ר"י ה"ק אפילו לא יהיה הגזע שלם אלא שיקטום פארה מכאן ופארה מכאן נחשוב כשני ההדסים אבל האחד צריך שיהא כולו שלם ולא קטום מן הגזע אלא כל הגזע שלם עם פארותיו והדר קרינא ביה וזהו אפילו דקאמר ר"ט ובגמרא דידן מאי סבר אי שלמים בעי לבעי נמי כולהו וכו' כלומר אי ס"ל דלהו הדר הא"כ

הגזע

הגהות מיימוניות

אם חסר כאיסר כשר לפיכך הוצרך הה"נא לאסור ניטל פטמתו דהיינו דד העליון, כך פירש ר' יעקב ב"ר יקר ואע"פ שאין חסר כאיסר כיון שהוא ראשו העליון: [ז] ניטלה פיטמתו כו' פסול וכן פירוש בערוך בשר"ת נראין הדברים שהוא החוטם כפיטמא של דד כדתנן פיטמו של רימון אבל הא דאמר רבי יצחק ניטלה בוכנתו הוא קצה העץ הנתון באתרוג שהוא תלוי בו באילן ובעיקר האתרוג הקוק כמו אסיתא והעץ נתון בו וקי"ל שאם נעקר הבוכנא מן האסיתא חיישינן שמא ניטל מגופו של האתרוג וחסר האתרוג ופסול אבל אם הבוכנא באתרוג קיימת בתוך האסיתא ונחתך העץ למעלה ממנו כשר שהרי העיקר קיים וזהו ניטל עוקצו כשר ע"כ וכן פר"י אלפס וכן איתא בירושלמי להדיא ניטלה פיטמתו תמן אמרין נטלה שושנתו וכן נראה לרבינו שמחה. והנה גם רש"י פירש כן בשם רבו הזקן רבינו יעקב בר' יקר שפיטמתו היינו ראש העליון אך שפירש דהיינו בוכנתו דתני רבי יצחק וקורא לו בוכנתו על שעשוי כבוכנא פלו"ן בלעז ופי' זה נראה לרש"י שלא מצינו בשום מקום פיטמא עוקץ ופי' זה נראה לרא"ם ולפי זה אפילו ניטל כל הזנב ונעקר מן האתרוג כשר. ופ"א פי' בערוך בשם רבינו גרשון שבוכנתו דר' יצחק ופיטמתו דמתניתין הכל כזנב ור' יצחק פי' פיטמא דמתניתין היינו מה שנכנס באתרוג כבוכנא וכן פר"ש בשם ר"י הלוי וכן מצאתי בשם ר"ח. והנה גם הם מפרשים פי' זה ומחלקין הא דאמרינן ניטל עוקצו כשר היינו שנשאר קצת ממנו קיים באתרוג כדלעיל אבל אם ניטל העליון שושנתו מזה לא דברו כלום ולא מצינן לפסול לפי פירושם: [ס] ל"ק הא בכולה הא במקצתה אבל רש"י פי' להפך דבכולה כשר ובמקצתה פסול דהוי ליה מנומר אבל בכולה כשר דהות ליה כהא דאמרינן האי אתרוגא דאיגליד כאהינא סומקא כשר. אמנם ר"ת פירש כרבינו המחבר וכן פר"י אלפס דמקצתו כשר כמו גלודה שאם נשתייר בו מקצת כשר וכן רבינו שמחה הביא ראיה דמסתברא הכי מהא דבעי רבא נולדו באתרוג סימני טריפה מהו מאי קמיבעי ליה נקלף תבינא אלמא דנקלף אית ליה דין טריפה דהיינו גלודה: [ע] כר' יהודה ודלא כר' מאיר דמכשיר ע"כ: °[כתב הטור ז"ל ואם הוא שחור או לבן במקום א' פסול ברובו בב' או בג' מקומות

דיני

כשר. יהתיום [פ] והבוסר כשר. מקום שהאתרוגין שלהם בעין שחרות מעוטה כשרין. ואם היו שחורים ביותר כאדם [ג] כושי הרי זה פסול בכל מקום: ט *כל אלו שאמרנו שהם ° פסולין מפני מומין שבארנו או מפני גזל [ק] וגניבה ביום טוב ראשון בלבד אבל ביום טוב שני עם שאר הימים הכל כשר. והפסלנות שהוא משום עבודת כוכבים או מפני שאותו אתרוג אסור באכילה בין ביום טוב ראשון בין בשאר ימים פסול: י אין אדם יוצא ביום טוב ראשון של חג בלולבו של יחבירו שישאלנו ממנו עד שיתננו לו במתנה. נתנו לו על מנת להחזירו [ר] הרי זה יוצא בו ידי חובתו ומחזירו. שמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה. ואם לא החזירו לא יצא שנמצא כגזול. ואין נותנין אותו לקטן [ש] שהקטן קונה ואינו מקנה לאחרים מן התורה ונמצא שאם החזירו לו אינו חוזר. ואחד הלולב ואחד

א הטור פסק כן וסמ"ג פסל התיום וע"ש : ב טור סי' תרמח וע"ש סמ"ג שם :

השגת הראב"ד

*כל אלו שאמרנו וכו'. א"א אין הכל מודים בגזול ויבש שאין פסולים משום הדור אלא גזול ס"ל מצוה הבאה בעבירה יבש מפני שהוא כמת, בירושלמי :

מגיד משנה

אתרוג אבל כמין בריותו כשר אע"ג דעבדיה דפי ע"כ: התיום והבוסר וכו'. שם (דף ל"ו) בברייתא אתרוג ככדור פסול ויש אומרים אף התיום פוסל וחכמים מכשירין. ופסק רבינו כת"ק שאינו פוסל התיום וכחכמים שמכשירין אתרוג הבוסר. אבל יש לתמוה למה לא כתב רבינו פסול אתרוג כדור ואולי שסמך על מ"ש עשאו כמין בריה אחרת פסול. ופי' מלוה אלו. ככדור שהוא עשוי עגול מכל צד ככדור. תיום שני אתרוגין שדבוקין זה בזה. בוסר שלא נגמר בשולו: מקום שהאתרוגין וכו'. במשנה (דף ל"ד:) אתרוג הכושי פסול והקשו והא תניא כושי כשר דומה לכושי פסול ותירץ רבא ל"ק הא לן והא להו. ובהלכות פירש לבני ארץ ישראל כושי פסול וכ"ש כושי שדומה לכושי שהוא פסול. ולבני בבל שהאתרוגים שלהם כושים הכושי כשר והכושי הרבה שהוא דומה לאדם כושי פסול וזה מבואר כדברי רבינו ועיקר: ט כל אלו וכו'. בגמ' (דף ל"ו:) ר' חנינא מטביל באתרוג ונפיק בה כלומר שהוא אוכל ממנו ומה"כ יצא ידי חובתו והקשו והא תנן מהגיחין נקב הסר כל שהוא פסול ותירצו ל"ק מתניתין ביו"ט ראשון ר' חנינא ביו"ט שני. ובהלכות וכן הלכתא מכאן למדו הגאונים לכל הפסולין מחמת מומין שהן כשרין בשני מק"ו שאין לך מום גדול מזה אבל הפסולין מחמת שיעוריהן ר"ל דמיכתת שיעורייהו אין יוצאין בהן אפילו בשני וזה מוסכם. ויש מוסיפין לפסול עוד בשני גזול ויבש וכן כתוב בהשגות ה"א אין הכל מודים כו'. ומצאתי בדברי הגאונים כדברי רבינו שהן מכשירין את כולן בשני חוץ מן האסורין באכילה וכבר הכריע הרמב"ן ז"ל היבש להכשיר אבל בגזול הודה לדברי ר"ש ז"ל לפסלו משום מצוה הבאה בעבירה. ומחלוקת הוא בגמרא בריש הפרק (דף ל') ביו"ט ב' במקדש אע"פ שהוא מן התורה ויש פוסקים כדברי רבינו והגאונים ז"ל וכן ראיתי בעטור שהוא מכשיר אף הגזול בשני ולדידן דאית לן תרי יומי יש מי שכתב שיו"ט גליות יום השני הרי הוא כראשון לענין פסולין אלו שאם לא כן יהיו מזלזלין בו. וי"א שהוא כשאר הימים דכיון דידעינן בקביע דירחא ויום ראשון הוא יו"ט בודאי לא החמירו במומין אלו ולא עוד אלא שלפי דברי הראשונים אם לא מצא בלא מום ישב ולא יטול ונמצא חומרו קולו. וכן נראה מלשון רבינו שכתב ביום שני עם שאר הימים ואין בזה ראיה מכרעת מן הגמרא. ודע שכל הפסולים שהזכיר רבינו פ' שביעי בין מפני שאינן מינן בין מפני שהן חסרי השיעור כלן פסולין בשני כראשון וזה מבואר פשוט בדברי רבינו:

י אין אדם וכו'. משנה (דף מ"א:) אין אדם יוצא ביו"ט הראשון בלולבו של חברו ושאר כל ימות החג אדם יוצא ידי חובתו בלולבו של חברו ואמרו בגמרא ביום ראשון אין יוצאין לא בשאול ולא בגזול עד שיתננו לו חברו במתנה. ועוד שם בגמרא הרי לך אתרוג זה במתנה על מנת שתחזירהו לי נטלו ויצא בו והחזירו יצא לא החזירו לא יצא: ואין נותנין אותו לקטן וכו'. פרק לולב וערבה (דף מ"ו) א"ר זירא לא לקני איניש הושענא לינוקא ביומא טבא מ"ט דינוקא מקני קני אקנויי לא מקני ואשתכח דקא נפיק בלולב שאינו שלו: ואחד הלולב וכו'. זה פשוט ומבואר שם (דף מ"א):

כסף משנה

ט כל אלו שאמרנו וכו'. י"ל על דין זה ממה שהקשה הגמרא ברפ"ה לולב הגזול (דף כ"ט.) קא פסיק ותני ל"ש ביו"ט ראשון ול"ש ביו"ט שני דמשמע דבשתא כל הפסולין בראשון פסולין בכל הימים. וי"ל דודאי הכי ס"ד אבל כיון דאמר ר' יצחק בר נחמני לא שנו אלא ביו"ט ראשון ופריק רב אשי אליביה ממילא אשמעינן דדוקא בראשון פסולים ולא בשאר ימים ומתוך דברי ברא"ש פרק זה יתבאר מ"ש. וכתב ה"ה שכל הפסולין מפני שאינן מינן או לפי שהם חסרי השיעור כשם שפסולין בראשון פסולין בשני. ושאינן מינן דבר פשוט הוא אבל במה שהם חסרי השיעור צריך לי תלמוד מנין לו. וממ"ש רבינו אבל ביו"ט שני עם שאר הימים נראה שהוא סובר דיו"ט שני דינו כשאר הימים וטעמא משום דבקיאינן בקיבועא דירחא:

י ואין נותנין וכו'. ואע"ג דע"מ להחזיר יהביה ניהליה אפ"ה קונה דקי"ל כל הנאי

לחם משנה

שאמרו בדדו של אתרוג לא הצריך נטילת דדו אלא למעוטי עוקץ ורבינו סובר דבנטילת השושנה לא סגי וטעמו משום דס"ל דהדד קרינן פטמא כמו שהקשה הר"ן על הרי"ף ז"ל. וא"ת אי בעינן נטילת הדד בפטמא גם בעוקץ נמי אם נטל כל העוקץ פסול וא"כ אמאי אמר במתניתין (דף ל"ד:) בניטלה פיטמתו פסול ובניטל עוקצו כשר הא בגוונא דפסול בפטמא פסול בעוקץ. וי"ל דבדד בעקירה קצת מהדד סגי אבל בעוקץ צריך שיעקור כל העוקץ וכ"כ הרב"י בסימן תרמ"ח:

ט כל אלו שאמרנו שהן פסולין מפני מומין שבארנו וכו' ביו"ט ראשון בלבד אבל ביו"ט שני עם שאר הימים הכל כשר. לרבינו יצא לו כן ממ"ש בגמרא (דף ל"ו:) דר"ח מטביל ואכיל ודחי הסוגיא שברים פרק לולב הגזול דאמר שם דהדר בעינן ביו"ט (א') [ב']. וא"ת כיון דלא בעינן הדר ביו"ט שני איך אמר שם בשלמא לר' חנינא ניחא (ואין) [כאן] ביו"ט ראשון וכו' אלא לרב דאמר אין זה הדר קשיא לרב נמי ל"ק דלא בעינן הדר אלא ביו"ט ראשון לבד ואיהו לא אמר אלא דלא מקרי הדר ור' חנינא נמי מודה דלא מקרי הדר ומ"מ יוצאים ביו"ט שני ואם כן אין כאן קושיא כלל לרב בשלמא לשאר המפרשים הסוברים דהדר בעינן לכל שאר הימים ולכך יבש פסול אפילו בשאר הימים כדאמרינן ריש לולב הגזול ניחא דכיון דקאמר אין זה הדר משמע דאפילו ביו"ט שני לא דהא דנקבוהו עכברים הדר מקרי לר' חנינא כדכתב הר"ן בריש פרק לולב הגזול לתרץ הקושיא דלא תפלוג הך סוגיא אריש פרקין. וגם על הר"א ז"ל דמודה לו דכל הדר לא בעינן ביו"ט שני קשיא הקושיא הזאת דהא כתב אין הכל מודים בגזול ויבש שהן פסולין משום הדר וכו' משמע דאי פסולים משום הדר מודה. וצ"ל בדוחק דרבינו והר"א ז"ל סוברים דביום שני קצת הדר בעינן וכל הפסולים הדר קצת מקרי וביו"ט ראשון בעינן הדר גמור ולכך פסול יבש אבל אם אינו הדר כלל כ"ע מודו דאפילו ביו"ט שני פסול ולהכי הקשה לרב דקאמר אין זה הדר כלל דא"כ ביו"ט שני לא נפיק ולר' חנינא ניחא דאיהו סבירא ליה דהדר קצת מקרי ואהני מיהא ליו"ט שני ומתני' ליו"ט ראשון והשתא ניחא דאמר דליו"ט שני זה הדר כלומר הדר קצת. והרי"ף ז"ל הביא הך דרב אין זה הדר ואמר ולא היה וכו' ומה שיש לדקדק עליו כתבו בית יוסף בסימן תרמ"ח:

י שהקטן קונה ואינו מקנה לאחרים מן התורה וכו'. הר"ן כתב שמ"ש בגמרא (דף מ"ו:) לא ליקני איניש הושענא לינוקא וכו' היינו שלא הגיע לעונת הפעוטות אבל הגיע הא

משנה למלך

ס') ד"ה רבי יהושע: אך זאת קשה ראיתי בדברי התוס' בפרק בנות כותים שכתבו וז"ל ובפרק אע"פ תינוק יונק אפילו ד' וה' שנים נמי לא דייק מהוס דלאו דוקא ה' אלא לפי צרכו כדאמר התם דאפילו חבילתו על כתיפו עכ"ל. וכ"כ התוס' בפ"ק דסוכה. ובפ"ב דיומא לידדו דאיכא למימר דפשיטא ליה דהסיא דתינוק דס"ה אפילו טובא. ומלבד שדבריהם סותרים למ"ש בפרק במה אשה ובפ' אע"פ מסוגית הגמרא דפרק אע"פ נראה שהדבר מוכרח בעצמו בהסיא דתינוק הוי דוקא עד חמש שנים אבל טפי לא מדפריך עליה דר' יהושע מדתניא ר' יהושע אומר אפילו חבילתו על כתיפו ומשני איזי ואידי חד שיעורא וכמ"ש התוס' שם הכרח זה. ולא די לנו זה הלעד אלא שהתוספות בפרק בנות כותים הכריחו דלאו דוקא ה' אלא אפילו טובא נמי מהך דאפילו חבילתו על כתיפו וזה דבר מתמיה וכעת צל"ע: ודע שכתבו התוספות בפ"ב דיומא דהא דפריך בגמ' בפרק אלמנה נזונית אסיפא דאלמנה שהסתה ב' וג' שנים ולא תבעה מזונותיה השתא שתים איבדה שלש מיבעיא אע"ג דהתם לאו דוקא דכ"ש אם שהתה יותר דאבדה. י"ל משום דהתם הוו ב' וג' זו ואצ"ל זו והלכך פריך ליה וכן בסוף ב"ק גבי לוקח מן הרועים ד' וה' לאין אבל לא ב' וג' פריך השתא ד' מזבין (ג') [ה'] מיבעיא התם נמי הוי זו ואצ"ל זו ע"כ וכ"כ התוס' בריש סוכה יע"ש: ול"נ עוד לחלק דע"כ לא אמרינן דהיכא דפשיטא לן דבעי למימר אפילו טובא דלא פריך אלא היכא דהשיעור דנקט אינו גדול לא למעלה ולא למטה כגון ההיא דריש סוכה וריש עירובין דרב יהודה

מגדל עוז

סגזע כולו שלם ליבעי כולהו שלמים דהא הדר אכולהו קאי ואי לא בעי שלמים כלל דאפילו פארה מזה ופארה מזה הדר הוא אפילו חד שלם נמי לא ליבעי ואמרינן הזר בו ר"י כלומר ודאי דהכי ס"ל דאפילו פארה מזה ופארה מזה הדור הוא וכי בעי הדר שלם להדור מצוה קא אמר וקבלה היתה בידו שהוא

הגהות מיימוניות

דינו כחזית ליפסול אפילו במיעוטו וע"ש]: [פ] כחכמים ודלא כר"ע דפוסל, ע"כ: [ג] תני כושי כשר דומה לכושי פסול והא דתניא ככושי פסול מחלק רבא בגמרא הא לן והא להו, פי' לן בני בבל כשר מפני ששם אינו שינוי וכו', ע"כ: °[טור א"ח סי' תרמ"ט כתב וכו' הפסולין כמו שפסולין בראשון כן פסולין כל ז' חוץ משאול וכן חסר שמותרין מיום א' ואילך ע"כ ועיין בסמ"ג עשין מ"ד]: [ק] כריב"ב אמר שמואל דאמר ביו"ט שני כשם שיוצא בשאול יוצא בגזול ע"ש ורא"ם חולק בזה. ובירושלמי גרסינן אמר שמואל בר נחמני בשם ר"ש כל הפסולים אינן פסולין אלא ביו"ט ראשון בלבד ובפירקין דהכא ר' חנינא מטבל ביה ונפיק וכו' עד כאן ביו"ט ראשון כאן ביו"ט שני. ונראה דעתו כא"ד דאפילו נקבוהו עכברים מכשר ביו"ט שני ולא כלישנא דאמר שאני עכברים דמאיסי והיכא שלא היה לו אתרוג ולא נתעצל במצותו בפשיעתו מכרעת הדעת שיכול לברך אפילו על אתרוג הניקב או שיש בו פסול אחר אע"פ שאינו הדר דבר"פ לולב הגזול פליגי ר' יהודה ורבנן בין בלולב בין באתרוג אי בעינן הדר ור"י מכשיר בשניהן אפילו יבשו דלא בעינן הדר וכדאי הוא ר"י לסמוך עליו בשעת הדחק אע"ג דרבים פליגי עליה ועוד ראיה מלולב יבש כדלעיל בריש פרק זה ע"כ מצאתי. וכל זה אינו אלא ביו"ט ראשון אבל בשאר ימים פשיטא דכשר כבעמוד וכ"ז מצאתי בשם הר"ם ועוד הביא ראיה מהא דפרק לולב הגזול האחין שקנו אתרוג בתפיסת הבית וכו' דלא מפיק אלא פריש ורימון ולא אפיק חסר וה"ה בלולב שנשבר קצת ואין לו אחר מידי דהוה איכש דאמרינן אין שעת הדחק ראיה. ואמנם נקבוהו עכברים פסול אפילו בשעת הדחק משום דמאיס כדאמרינן בגמרא, ע"כ: [ר] בס"ה כתב צריך להזהר בד' דברים שהתנאי מתקיים בהן כמבואר בהלכות אישות וצריך שיאמר על מנת שתחזירהו לי הרי הוא לך במתנה ואם לאו לא יהא שלך ע"כ, ולא הבינותי דאדרבה אם לא יקיים תנאו בכל אלה כ"ש שהמתנה טובה והתנאי בטל ואפילו אם לא יחזיר לו יצא כדמשמע בגימין פרק המגרש ובב"מ פרק הפועלים ומבואר לנו בהלכות אישות אבל אם יעשה התנאי בכל משפטיו צריך לי הר שיקיים התנאי ויחזיר ואם לא יחזיר לא יצא אחרי שכמשפטו נעשית תנאי גמור, ורשב"ם פירש שאין צריך תנאי כפול כ"א בגיטין כדפי' בהלכות אישות פ"ו: [ש] בלולב וערבה אמר ר' זירא לא ליקני איניש הושענא לינוקא וכו', ע"כ:

יא שותפין שקנו לולב או וכו'. פרק יש נוחלין (ב"ב קל"ז:) אמר רבב"ח האחין שקנו אתרוג בתפיסת הבית ונטלו אחד מהן ויצא בו אם יכול לאכלו יצא ואם לאו לא יצא ודוקא אתרוג אבל פריש או רמון לא כך היא הגרסא ברוב הספרים ובדברי הגאונים והלכות ופירושה כדברי רבינו דכל דאין שם אתרוגין אחרים אע"פ שאין מקפידין עליו באכילתו אינו יוצא בו לפי שכל שאין שם מאותו המין אין מחילתן בסתם מועלת אבל כשיש שם מאותו המין אפילו היה זה מעולה מן האחרים מחילתן מועלת לפי שאינן מקפידין. ובהלכות פ' לולב הגזול ושמעינן מינה דהני בי תרי דזבני לולבא בשותפות לא נפיק חד ידי חובתו ביומא קמא עד דיהיב ליה חבריה מנתא דידיה ואי לא לא נפיק ע"כ וכן כתבו האחרונים ז"ל ונתבארו דברי רבינו. אבל הרשב"א ז"ל כתב ומסתברא לי דהא דאחין בשלא לקחוהו לצאת בו היא אלא לאוכלו ולהריח בו אבל לקחוהו לצאת בו ודאי בכל גוונא יוצאין בו דאמריק יש ברירה שהרי בשעה שלקחוהו היו יודעים שאינו ראוי ליחלק ועל דעת כן לקחוהו שבשעה שיטלנו כל אחד מהן לצאת בו שיהא כולו שלו דומיא דשותפים שנדרו הנאה זה מזה שהן נכנסים לחצר של שניהם שאין בה דין חלוקה כמו שמבואר פ"ז מהלכות נדרים. והטעם שיש ברירה שכשלקחוהו על דעת כן נשתתפו שבשעה שכל אחד מהן נכנס יהיה מקום דריסתו שלו ואף בלולב כיוצא בו ואין צריכין להקנות עכ"ד. ואפשר שעל דעת זה נהגו בהרבה מקומות שלוקחין לולב אחד וכל הקהל יוצאין בו בין בראשון בין בשני:

יב אע"פ שכל המועדות וכו'. דברי רבינו עד השמחה שיתה אדם וכו' מבוארין פ' החליל (דף נ') בגמרא. מקן במשנה ובגמרא

תנאי שא"א לקיימו בסופו והתנה עליו בתחלה תנאי בטל ומעשה קיים, וכתב הר"ן דבקטן שלא הגיע לעונת הפעוטות עסקינן דאילו בהגיע דהיינו בן שש או בן שבע אקנויי נמי מקני ומתנתו מתנה כדאיתא בהניזקין (גיטין נ"ט) ודבר פשוט הוא זה ותמהני שלא הזכירוהו הפוסקים:

סליקו להו הלכות לולב

ואחד כל מין ומין מארבע מינין שבו אם היה אחד מהן [א]שאול אין יוצאין בו ביום טוב ראשון: **יא** שותפין שקנו לולב או אתרוג בשותפות [ב]אין אחד מהן יוצא בו ידי חובתו בראשון עד שיתן לו חלקו [ס] במתנה. האחין שקנו אתרוגין מתפיסת הבית ונטל אחד מהן אתרוג ויצא בו. אם יכול לאכלו ואין האחין מקפידין בכך יצא. ואם היו מקפידין לא יצא עד שיתנו לו חלקם במתנה. ואם קנה זה אתרוג וזה פריש או שקנו כאחד אתרוג ורמון ופריש מתפיסת הבית אינו יוצא באתרוג עד שיתן לו חלקו במתנה ואף על פי שאם אכלו אין מקפידין עליו: **יב** אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן. בחג הסוכות היתה במקדש יום שמחה יתירה שנאמר ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים. וכיצד היו עושין ערב יום טוב הראשון היו מתקנין במקדש מקום לנשים מלמעלה ולאנשים מלמטה כדי שלא יתערבו אלו עם אלו. ומתחילין לשמוח ממוצאי יום טוב הראשון וכן בכל יום ויום מימי חולו של מועד מתחילין מאחר שיקריבו תמיד של בין הערבים לשמוח לשאר היום עם כל הלילה: **יג** והיאך היתה שמחה זו. החליל מכה ומנגנין בכנור ובנבלים ובמצלתים וכל אחד ואחד בכלי שיר שהוא יודע לנגן בו. ומי שיודע בפה בפה. ורוקדין ומספקין ומטפחין ומפזזין ומכרכרין כל אחד ואחד כמו שיודע ואומרים דברי שירות ותושבחות. ושמחה זו אינה דוחה לא את השבת ולא את יום טוב:

א טור סי' תרמט: ב טור סי' תרנח סמ"ג שם:

מצוה

משנה למלך

יהודה מכשיר עד מ' ונ' אמה דשיעור זה דנקט ר"י איננו גדול לא למעלה ולא למטה וכל הנהו דאייתינן לעיל הוו דכותיה אבל ההיא דפרק אלמנה נזונית דקתני ב' וג' שנים ואתא למעט פחות משתים דלא איבדה וכן ההיא דבסוף ב"ק דאתא למעט דשלש אין לוקחין וא"כ ע"כ לישנא דדוקא נקט לא שייך לומר התם ואפילו טובא כדאמרי אינשי ודוק: עוד נראה לחלק דע"כ לא אמרינן דהיכא דבעי למימר אפילו טובא דלא פריך אלא היכא דאם לא היה שונה כי אם התלוקה המחודשת הוה ס"ד דעד כאן ותו לא כגון ההיא דפ' מפנין דאם היה שונה מפנין חמש קופות הוה ס"ד דדוקא ה' אבל טפי לא משום טירחא וכדס"ל לרב חסדא מש"ה קאמר שמואל דלהכי נקט ד' וה' לומר לך אפילו טובא נמי ונקט ד' וה' כדאמרי אינשי ללמדנו אפילו טובא. וכן ההיא דר' יהודה דרים סוכה ורים עירובין אי הוה נקט ר"י מכשיר אפילו עד נ' אפשר היה להעלות על הדעת דטפי מנ' אפילו ר' יהודה מודה דלא מהני להכי נקט מ' ונ' לומר לך ואפילו טובא נמי כדאמרי אינשי. וכן כל הנהו דכתבנו לעיל יש חדוש במה שלמדנו דאפילו טובא ומשום הכי נקט בלשונו כלשון בני אדם. אבל ההיא דפרק אלמנה נזונית וההיא דסוף ב"ק אין שום חדוש כלל במה שלמדנו דאפילו טובא דכיון דבשתי שנים איבדה כתובתה כ"ש טובא וכן כיון דד' לוקחים מן הרועה כ"ש ה' וא"כ לאיזה תכלית דברה תורה כלשון בני אדם וחילוק זה נכון הוא בעיני: ויש לדקדק כפי מ"ש בתוס' מהא דתנן בפ"ב דפרה משנה ב' היו בה שתי שערות ר"ע אומר אפילו ד' אפילו ה' והן מפוזרות יתלוש ר"א אומר אפילו חמשים. ועיין בר"פ האומנין (דף ע"ו) ועד כמה שוכר עליהם עד מ' ונ' זוז ועיין בזה בדברי רבינו פ"ט מהלכות שכירות בדין ד' ובמ"ש ה"ה שם. ועיין בפרק השוכר את הפועלים (דף נ"ג) המשמר ד' וה' מקשאות ה"ז לא ימלא כריסו מאחד מהן אלא מכל אחד ואחד אוכל לפי חשבון. ועיין בפרק אע"פ (דף ס"ב) דאמרינן התלמידים יוצאים לת"ת ב' וג' שנים שלא ברשות, והרב בעל ב"ח אה"ע סי' ע"ו נסתפק אם ב' וג' שנים דוקא ולא יותר או נימא דלאו דוקא דה"ה טפי וכתב בשם מהרש"ל דדוקא ג' שנים וכ' דנקט לאורחא דמלתא ולכל היותר ג' שנים ועבר הביא דבריהם בעל חלקת מחוקק סי' ע"ו יע"ש. ובפרק ראשית הגז דף קל"ו אמרינן היו לו שתי רחלות גזז והניח ב' וג' שנים אין מצטרפות. ובפ"ב דחולין (דף ל') אר"י אמר רב השוחט בב' וג' מקומות שחיטתו כשרה. ובפ"ג דפאה משנה ב' תנן מודים חכמים לר"ע בזורע שבת או חרדל בב' וג' מקומות שנותן פאה מכל אחד ואחד עיין שם בתוי"ט. ובפ"ו דנדה (דף נ"א) מייתי לה. ובפרק ע"ו דשבת (דף קי"ג) תנן מקפלין את הכלים אפילו ד' וה' פעמים. ובפרק ב' דסוכה (דף כ"ז) וכמה אכילת עראי אמר ר' יוסף תרתי או תלת ביעי ועיין שם ברש"י ותוס'. ובפ' קמא דסנהדרין (דף ט"ז) זימנין אמר רב בבית דין אחד הוא דאין עושין הא בשנים או בג' בתי דינין עושין וזימנין אמר רב אפילו בשנים ושלשה בתי דינין לעולם אין עושין. ותו אמרינן התם אמר ר"ל לא שנו אלא במקום אחד אבל בב' וג' מקומות עושין. ובר"ס נגמר הדין (דף מ"ב) ואפילו הוא אומר יש לי ללמד על עצמי זכות מחזירין אותו אפילו ד' וה' פעמים. ושם (בדף מ"ג) תניא פעם ראשונה ושניה בין שיש ממש בדבריו בין שאין ממש בדבריו מחזירין אותו. ובפ"ק דעירובין

לחם משנה

הא מדרבנן מקנו מקח ממכרו ממכר והוא מקנה. אבל רבינו נראה לו דוחק פירוש זה ופירש דאסור להקנות אפילו לפעוטות והטעם דקונה מן התורה דסובר רבינו דאע"ג דאין מקחו מקח מן התורה מכל מקום כשנתן לו קונה מן התורה וכדכתב בפ' תשעה ועשרים מהלכות מכירה ושם ביאר כן בדבריו ה"ה ולכך אפילו שהגיע לעונת הפעוטות אינו מקנה מן התורה וזהו אמרו ואינו מקנה לאחרים מן התורה אבל רש"י ז"ל נראה שדעתו כדעת הר"ן שפירש קונה דרבנן תיקנו ליה זכיה ע"כ. אח"כ ראיתי להרב"י בכ"מ שכתב שדברי הר"ן הם פשוטים ותמה על הפוסקים איך לא כתבו וכו', ואני תמה עליו איך אמר כן כי רבינו חולק עליו כדכתיבנא:

יא האחין שקנו אתרוגין כו'. גירסת רבינו בגמרא (ב"ב קל"ז:) ודוקא אתרוג אבל רימון ופריש לא, דהא רשב"ם והתוספות יישבוה בדוחק וכתבו אבל הי לית ליה לטתן אלא פריש או רימון לא יצא דמסתמא יקפיד אם יאכל הלה את האתרוג ע"כ, כלומר אל תסמוך לומר שהוא לא יקפיד מאחר שימלאו הרבה אתרוגים בעיר וכו' דהיינו דוקא כשיש אתרוג אבל אם לאו לא. אבל רבינו לא פירש כן אלא אמר אע"פ שאם אכלו אין מקפידין לא מהני. ולכאורה הוא תימה ונראה טעמו דכיון דע"ד הסתם כל אדם מקפיד אע"פ שאלו אין מקפידין להוציא מדרך הסתם צריך שיאמרו בפירוש שמוחלין אבל כשיש שם מאותו המין וכו' אין לומר ודאי כל אדם מקפיד ולכל מועיל. וז"ש ה"ה אבל כשיש שם מאותו המין וכו' ולפי שאינן מקפידין כלומר אז מועיל טעם לפי שאין מקפידין כיון שאין הסתם להקפיד עכ"ס. או אפשר דמה שאמר רבינו לא היו מקפידין על אכילתו ר"ל שאלו האחין אין מקפידין זה על זה בדבר שוה כזה וז"ש אין מקפידין על אכילתו כלומר מחמת שווי אבל יקפידו מחמת שלא יצאו ידי מצותו ולזה אין המחילה בסתם מועלת ועם זה יסכימו דברי רבינו עם דברי התוספות ז"ל:

יג ושמחה זו אינה דוחה וכו'. כתב ה"ה שיש שיר לקרבן שדוחה בין שבת ויו"ט כדפסק רבינו פרק ג' מהלכות מקדש. ונראה דזה כר' ירמיה דאמר בפרק

מגדל עוז

שחזר ר"י מדבריו ור"ט מיקל מכולכו ואפילו מדר"ע מ"ש תלתא קטימי שהן עבות שכיחי וחד דלא קטים לא שכיח שהוא עבות כלל וכן הוא הדבר שתמצא פארה אחת בפארת הגזע שהיא לבדה עבות והשאר אין עבות ולא תמצא גזע אחד אפילו בחלף שיהא הוא וכל פארותיו עבות. וזהו פי' שמועה זו על נכון וגם מדברי ר"ע נמי יתברר זה הפירוש מדאמרינן לדברי ר"ע דחד עבות ולא קטים לא שכיח ואם בנקטם ראשו כדברי המפרשים היכי אמרינן לדברי ר"ע חד ולא קטים לא שכיח והא שכיחי טובא אלא ש"מ כדפרישית ולעולם הלכה כסתם מתניתנו שאם נקטם ראשו פסול והוא ראש הפארה משום דלאו הדר הוא והנוטה מזה הדרך נוטה מדרך השכל עכ"ל בחבורו. והרמב"ן ז"ל השיב על זה ואמר דבר זה לא רבינו הגדול אמרו אבל כל הגאונים ז"ל כך אמרו ולא ערער אדם מן הראשונים בדבר וקבלתם תכריע. ועוד לזה הפירוש א"כ למה פסל שום חכם הקטומין ומופשחין בהדס יותר משאר המינין והדרבה בהדס כשר לדברי הכל שפרי ענף כתוב בו וענף הוא הבד המופשח מן העץ ובירושלמי מפורש דמשום הדר פסלי ליה רבנן ואין לבד הגזוז מן הקרקע יותר מן המופשח לא תאר ולא הדר אלא משמע דעל הקיטומין בראש הבדים אמורין והיינו לישנא דגמרא דשלמין ולא שלמין ור"ע מכשיר בזה ולא כאתר מפני שההדס בשבותו תלוי הדרו שעליו חופין את עצו משא"כ בשאר מינין וזו ששנויים בתורת כהנים ר' ישמעאל אומר שתי דליות ואחת שאינה קטומה כלומר שצריך לחזר עליה שלא תהיה קטומה והיינו דקתני אחת שאינה קטומה ולא קתני אחד שאינו קטום אלמא אדליות קאי והיינו נמי דלא א"ר טרפון אפילו שלשתן דליות לפי שאינן ודאי קטומין. אבל לי נראה שהענפים הגדולים שדרכן של כורמים לזמור אותן ולקוץ בכל שנה כדי שיוסיפו הן הנקראין דליות והענפים השלמים הם הנקראים בדים או פארות במקרא ויב"ע תרגם בו עוברתיה וכן תרגם אונקלוס זמורה והוא הענף שכסחו ראשו ועל שם שיזמר נקרא כן וכן תרגומו ועל שם שהעבירו ממנה נקראת עוברתא ומן הלשון הזה של דליות אמרו חכמים המדלדל בגפנים וכולן לשון זמור וכסוח. ומ"ש עבות ג' לא מעכבין לה מפני הקטומים שלא מצינו לר' טרפון שאסר בהם לכתחלה אלא מפני שאין הדס שכולו עבות מצוי להם במקומן באורך שלשה טפחים שרוב שאורך שוטה והיינו דקאמרינן בהדיא עבות שלשה ולמה משום עבות הוא שאינו מצוי ותלתא קטימי שכיחי להו מהד ולא קטים בדרך ההדס הזה ליבש ראשו ולהסיר עליו העליונים ולסיותו קטום עכ"ל ספר האלהיות. (מכאן ועד סוף הפרק חבר, כי הסבתק היה חבר ממנו לרוב יובנו ולא היה לנו זולתו):

הגהות מיימוניות

[ס] בסוף יש נוחלין וכתב רשב"ם מה שנהגו כל הקהל לברך על אתרוג אחד דעתנו מסכמת שיהא נתון לכל אחד עד שיברך ואח"כ יחזיר אע"פ שלא פירש כמי שפירש דמי וכן כתבו התוס' בסוף לולב הגזול אמנם הירא דבר ה' ומחבב את מצותיו לעשותן מן המובחר ראוי להיות לו לולב ואתרוג בפני עצמו. חדא כדי לעשות הנענועים כהלכתן ועוד שרוב בני אדם מברכים על דעת שהן שותפין לכל הקהל ברוב מקומות ואין דעת טובי הקהל כן ואינם מעלים על לב ולא יודעים שצריך ליזהר ולהסכים שיהא מתנה וכן ראיתי חסידים ואנשי מעשה עושים ולא נהגו מתדלה להיות לכל הקהל יחד אלא מדוחק שלא מצאו אתרוגים לכל הצורך:

יד מצוה להרבות בשמחה זו. ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה. אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות. אבל כל העם האנשים והנשים כולן באין לראות ולשמוע: **טו** השמחה ששמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן. עבודה גדולה היא. וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו שנאמר תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב. וכל המגים דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו חוטא ושוטה. ועל זה הזהיר שלמה ואמר אל תתהדר לפני מלך. וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו הוא הגדול המכובד העובד מאהבה. וכן דוד מלך ישראל אמר ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני. ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה' שנאמר והמלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה' וגו':

מגיד משנה

ובגמרא. ושם היה שם שיר אחד לקרבן בין ביו"ט בין בשבת ומבואר פ"ג מהל' כלי המקדש. אבל זה לא היה אלא שיר של שמחה ואינו דוחה אפילו יו"ט:

טו השמחה שישמח אדם בעשיית מצוה וכו'. דברי רבינו מבוארים בכ"מ בגמרא ובבמה מדליקין (שבת ל':) אמרו ושבחתי אני את השמחה זו שמחה של מצוה. ועיקר הדבר הוא שאין ראוי לו לאדם לעשות המצות מצד שהן הוכה עליו והוא מוכרח ואנוס בעשייתן אלא חייב לעשותן והוא שמח בעשייתן ויעשה הטוב מצד שהוא טוב ויבחר באמת מצד שהוא אמת ויקל בעיניו טרחן ויבין כי לכך נוצר לשמש את קונו וכשהוא עושה מה שנברא בשבילו ישמח ויגיל לפי ששמחת שאר דברים תלוים בדברים בטלים שאין קיימים אבל השמחה בעשיית המצות ובלמידת התורה והחכמה היא השמחה האמיתית. וזהו שמלמה בדרכי מוסרו שבח שמחת החכמה ואמר בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני:

סליקו להו הלכות לולב

לחם משנה

בפרק החליל (דף נ"א) אבל בשיר של קרבן ד"ה עבודה היא ודוחה את השבת. ונראה דלכאורה דזה סובר דעיקר שירה בכלי ולכך דוחה שבת. ותימה דהוא ז"ל פסק שם בפרק ג' מהלכות מקדש דעיקר שירה בפה שכתב שם ואין אומרים שירה אלא בפה בלא כלי שעיקר שירה שהיא עבודה בפה. ועוד כתב ואחרים היו עומדים וכו' מהן לויים ומהם ישראלים וכו' היינו כמ"ד עיקר שירה בפה דלמ"ד עיקר שירה בכלי אמרינן בגמרא דלויים דוקא. וי"ל דאע"ג דעיקר שירה בפה מ"מ דוחה את השבת כיון שהיא עבודה משום דאין שבות במקדש אבל כשהיא שמחת בית השואבה לא מהדרינן משום האי טעמא דכיון שהיה שם כלי שיר גזור טפי וכדכתבו התוס' בדבור המתחיל ורבנן סברי עיקר שירה בפה וכו'. וע"כ אתה צ"ל דאפילו דעיקר שירה בפה דוחה את השבת משום דאין שבות מכח הקושיא שהקשו בתוספות בד"ה כתנאי עבדי כהנים וע' דהכא מסקינן עיקר שירה בפה והתם קתני רישא דחליל מכה בשמונת ימי החג ואי אפשר בלא שבת ופירשו מטעמא דפירשנו:

משנה למלך

דעירובין (דף פ"ב) וכמה ככר ד' ככר ס'. ובפ"ב דעירובין (דף י"ח) תנן אפילו בת ס' כורין אפילו בת י' כורין. ובפ"ג דשביעית משנה ג' ר"י אומר אבני כתף כשמם כל שהן ניטלות ב' וג' על הכתף. ובפ"ב דמעשרות משנה ה' אמר ר"י מעשה בגנת ורדים שהיתה בירושלים והיו תאנים שלה נמכרות משלש ומארבע באיסר ולא הופרש ממנה תרומה ומעשר מעולם. ובפ"ב דערלה משנה י' תבלין ב' וג' שמות ממין אחד יע"ש. ובפ"ק דעדיות משנה ז' בש"א רובע עצמות מן העצמים בין מב' בין מג'. ובפ"ג דמקואות משנה ד' מכלי א' מב' מג' מצטרפין מד' אין מצטרפין יע"ש. וברפ"ק דידים מי רביעית נוטלין לידים לאחד אף לב' מחצי לוג אף לג' מלוג לה' ולעשרה אף למאה. ובפ"ב דידים משנה ג' נוטלין ד' וה' זה בצד זה. ובפ"ב דכלאים משנה ה' אימתי בזמן שהיו נטועות על ד' ד' או על ה' ה' כו' יע"ש. ובפ"ד דשביעית משנה ד' איזהו המדל אחד או שנים המחליק שלשה זה בצד זה. ובפרק ב' דכלאים משנה ט' היתה קרחת אחת או שתים זורעם חרדל שלשה לא יזרעם חרדל. ועיין בירושלמי פ"ס דברכות אמתני' דהאומר על קן צפור יגיעו רחמיך א"ר סימון כהם ריב"ל שליח צבור שהשגיר ב' ג' ברכות אין מחזירין אותו והביאו הטור א"ח סי' קכ"ו יע"ש. ובפ"ט דאהלות משנה ט' בין עומדת בין מוטה על צדה בין אחת בין שתים:

סליקו להו הלכות לולב, שבח לבוחן כליות ולב:

הלכות שקלים

מצות עשה אחת והיא ליתן כל איש מחצית השקל בכל שנה:

וביאור מצוה זו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א מצות [א]עשה מן התורה ליתן כל איש מישראל מחצית השקל בכל שנה ושנה. אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב. ושואל מאחרים או מוכר כסות שעל כתיפו ונותן מחצית השקל כסף שנאמר העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט וגו'. ואינו נותנו בפעמים רבות היום מעט ולמחר מעט אלא נותנו כולו כאחת בפעם אחת: **ב** מנין כסף האמור בתורה באונס ובמפתה ובמוציא שם רע והורג עבד הוא שקל הנאמר בכל מקום בתורה. ומשקלו שלש מאות ועשרים שעורה. וכבר הוסיפו חכמים עליו ועשו משקלו כמשקל המטבע הנקרא סלע בזמן בית שני. וכמה הוא משקל הסלע שלש מאות וארבע ושמונים שעורה בינונית: **ג** הסלע ארבעה דינרין והדינר שש מעין. ומעה היא הנקראת בימי משה רבינו גרה. ומעה היא שני פונדיונין ופונדיון שני איסרין. ופרוטה אחת משמנה באיסר. נמצא משקל המעה והיא הגרה שש עשרה שעורות. ומשקל האיסר ארבע שעורות. ומשקל הפרוטה חצי שעורה: **ד** ועוד מטבע אחר היה שם שהיה משקלו שתי סלעים והוא היה נקרא דרכון. ואלו המטבעות כולן שאמרנו יבארנו משקל כל אחד מהן הן שמשערין בהן בכל מקום. וכבר בארנום כדי שלא אהיה צריך לפרש משקלם בכל מקום:

[א] סמ"ג עשין מה:

כסף משנה

פרק א א מצות עשה מן התורה ליתן כל איש מישראל מחצית השקל בכל שנה ושנה וכו': ואינו נותנו בפעמים רבות וכו':

ב מנין כסף האמור בתורה וכו'. משנה פ' יש בכור (בכורות מ"ט:) חמש סלעים של בן במנה צורי שלשים של עבד נ' של אונס ומפתה ומאה של מוציא שם רע כלם בשקל הקדש במנה צורי. ופירש"י כלם בשקל הקדש דהוי עשרין מעין. ומ"ש ומשקלו ש"כ שעורה. זה מבואר ע"פ מה שאכתוב בסמוך בשם הרי"ף שמשקל הפרוטה חצי שעורה. ומ"ש וכבר הוסיפו חכמים עליו וכו'. בפרק יש בכור (דף נ') אמר רבא סלע דאורייתא תלתא ותילתא הוי דכתיב עשרים גרה השקל ומתרגמינן עשרין מעין ותניא שם מאה כסף דינר מיתיבי סלע של קדש מ"מ פונדיונין בתר דאוסיפו עלייהו דתניא עשרים גרה השקל מנין שאם רצה להוסיף יוסיף ת"ל יהיה יכול יפחות ת"ל הוא. ופירש"י בתר דאוסיפו עליה על סלע דאורייתא הוסיפו שתות ועשאוהו למדת סלע צורי כ"ד מעין. יהיה עשרים גרה יהיה השקל משמע עוד הויה אחרת. בפרשת ערכין כתיב הוא בסדר ויקח קרח כתיב עשרים גרה הוא:

ג הסלע ארבעה דינרים וכו'. מבואר פ' הזהב (מציעא נ"ה:) במשנה. ומ"ש והדינר שש מעין וכו' עד ופרוטה אחת משמנה באיסר. בפ"ק דקדושין (דף י"ב). ומ"ש ומשקל הפרוטה חצי שעורה, כך כתב הרי"ף שם:

ד ועוד מטבע אחר היה שם וכו'. כ"כ רבינו גם בפירוש המשנה רפ"ב דשקלים דהכן מצרפים שקלים דרכונות מפני משוי הדרך:

מחצית

מגדל עוז

פרק א מנין כסף עד בינונית. במס' בכורות פ' יש בכור (דף מ"ט): הסלע ארבעה דינרין עד חצי שעורה. פ"ק דקדושין (דף י"א): ועוד מטבע אחר עד בכל מקום. במס' שקלים פ' מצרפין שקלים:

ה מחצית השקל זו מצותה שיתן מחצית מטבע של אותו הזמן אפילו היה אותו מטבע גדול משקל הקדש. ולעולם אינו שוקל פחות מחצי השקל שהיה בימי משה רבינו שהוא משקלו מאה וששים שעורה: ו *בזמן שהיה מטבע של אותו זמן דרכונות היה כל אחד ואחד נותן במחצית השקל שלו סלע. ובזמן שהיה המטבע סלעים היה נותן כל אחד במחצית השקל שלו חצי סלע שהוא שני דינרין. ובזמן שהיה המטבע חצי סלע היה כל אחד ואחד נותן במחצית השקל אותו חצי הסלע. ומעולם לא שקלו ישראל במחצית השקל פחות מחצי שקל של תורה: ז הכל חייבין ליתן מחצית השקל כהנים לויים וישראלים וגרים ועבדים משוחררים. אבל לא נשים ולא עבדים ולא קטנים. ואם נתנו מקבלין מהם. אבל הכותים שנתנו מחצית השקל אין מקבלין מהם. קטן שהתחיל אביו ליתן עליו מחצית השקל שוב אינו פוסק אלא נותן עליו בכל שנה ושנה עד שיגדיל ויתן על עצמו: ח השקלים אינן נוהגין אלא בפני הבית. ובזמן שבית המקדש קיים נותנין את השקלים בין בארץ ישראל בין בחוצה לארץ. ובזמן שהוא חרב אפילו בארץ ישראל אין נוהגין: ט באחד באדר משמיעין על השקלים כדי שיכין כל אחד ואחד מחצית השקל שלו. ויהיה עתיד ליתן. בחמשה עשר בו ישבו השולחנים בכל מדינה ומדינה ותובעין בנחת כל מי שיתן להם יקבלו ממנו ומי שלא נתן אין כופין אותו ליתן. בחמשה ועשרים בו ישבו במקדש לגבות. ומכאן ואילך כופין את מי שלא נתן עד שיתן. וכל מי שלא יתן ממשכנין אותו ולוקחין עבוטו בעל כרחו ואפילו כסותו: י כל מי שאינו חייב בשקלים אע"פ שדרכו ליתן או הוא עתיד ליתן אין ממשכנין אותו. ואין ממשכנין את הכהנים לעולם מפני דרכי שלום אלא כשיתנו מקבלין מהן ותובעין אותן עד שיתנו:

פרק שני

א כיצד *כונסין השולחנים את השקלים. בכל מדינה ומדינה מניחין לפניהם שתי תיבות שולי התיבה רחבין מלמטה ופיה צר מלמעלה כמין שופר כדי שישליכו לתוכן ולא יהיה אפשר ליקח מהן בנחת. ולמה עושין שתי תיבות. אחת שמשליכין בה שקלים של שנה זו. והשנייה מניחין בה שקלי שנה שעברה. שגובין ממי שלא שקל בשנה שעברה. ב ובמקדש היה לפניהם תמיד שלש עשרה תיבות. כל תיבה כמין שופר. ראשונה לשקלי שנה זו. שניה לשקלי שנה שעברה. שלישית לכל מי שיש עליו קרבן שתי תורים או שני בני יונה אחד עולה ואחד חטאת משליך דמיהן לתיבה זו. רביעית לכל מי שיש עליו עולת העוף בלבד משליך דמיה לתיבה זו. חמישית למי שהתנדב מעות לקנות עצים למערכה בהן. ששית למי שהתנדב מעות ללבונה. שביעית למי שהתנדב זהב לכפורת. שמינית למותר חטאת כגון שהפריש מעות לחטאתו ולקח חטאת והותיר מן המעות ישליך השאר לתוכה. תשיעית למותר אשם. עשירית למותר קיני זבים וזבות ויולדות. אחת

א סמ"ג עשין מס:

כסף משנה

ה מחצית השקל זו היא מצותה וכו'. נלמד ממ"ש בסמוך מנין שאם רצה להוסיף יוסיף וכו' יכול יפחות ת"ל הוא. ושנינו במשנה פ"ב דשקלים כשעלו ישראל מהגולה היו שוקלין דרכונות חזרו לשקול סלעים חזרו לשקול טבעין בקשו לשקול דינרים ובירושלמי סלעים כשמטבען טבעין פלגות סילעין דינרין קרטין בקשו לשקול דינרין ולא קבלו מהם. ופירש רבינו כשעלו מהגולה היו שוקלים דרכונות ר"ל שהיה המטבע שלהם דרכונות כפל הסלע והיה שוקל אדם במחצית השקל סלע חזרו לשקול סלעים והיה שוקל אדם שקל ר"ל מחצית הסלע חזרו לשקול טבעין ר"ל שחזר המטבע שלהם חצי סלע והוא שקל והיה אדם שוקל במחצית השקל שקל שלם שהוא מחצית השקל של תורה כי סלע הוא שקל של תורה ואין מותר לשקול בשום פנים פחות מן השיעור הכתוב בתורה אבל שוקל יותר כפי שנוי המטבעות בקשו לשקול דינרים והוא רביעית הסלע ולא הודו בזה, עכ"ל:

ו בזמן שהיה מטבע וכו' כתב הראב"ד הדרך הזה וכו'. והם עניים היו והעשירו עכ"ל. כוונתו לומר שלא היו שוקלים דרכונות מפני שהמטבע שלהם היה דרכונות שהם היו עניים כשעלו מהגולה ואיך אפשר שיהיה להם מטבע גדול אלא אע"פ שהמטבע שלהם היה סלע היו שוקלים לשקליהם דרכונות שהם שני סלעים מפני שהיו מתי מעט ואילו לא היו שוקלים אלא מחצית השקל לא היה מספיק לקרבנות צבור. ואיני רואה שום זרות בדברי רבינו דאטו מפני שהם עניים לא יתכן שיהיה להם מין מטבע גדול:

ז הכל חייבים ליתן מחצית השקל וכו' עד אין מקבלים מהם. משנה בפרק קמא דשקלים: ומ"ש שהכהנים חייבים. שם במשנה א"ר יהודה העיד בן בוכרי שכל כהן שהוא שוקל אינו חוטא. א"ל ריב"ז לא כי אלא שכל כהן שאינו שוקל חוטא: קטן שהתחיל אביו וכו'. גם זה משנה שם:

ח השקלים אינם נוהגים אלא בפני הבית. משנה בסוף שקלים (דף י"א). ומ"ש ובזמן שב"ה קיים נוהגים השקלים בין בא"י בין בח"ל. הכי משמע מדתנן בפ"ג דשקלים שהיה תורם לשם בבל לשם מדי ולשם מדינות הרחוקות:

ט באחד באדר משמיעין על השקלים וכו' עד ממשכנין אותו. משנה בפ"ק, ומ"ש כל מי שאינו חייב בשקלים וכו' אין ממשכנין אותו גם במשנה אין ממשכנין נשים ועבדים וקטנים ואם שקלו מקבלים מידם: ומ"ש ואין ממשכנין הכהנים מפני דרכי שלום. משנה פ"ק דשקלים. ובירושלמי כיני מתניתין אין ממשכנין הכהנים מפני (דרכי שלום) [דרך הכבוד]:

פ"ב א כיצד כונסין השלחנים את השקלים בכל מדינה ומדינה וכו'. רפ"ב דשקלים כשם שהיו שופרות במקדש כך היו שופרות במדינה, ובירושלמי רפ"ו דשקלים תני שופרות הללו היו קצרים מלמעלה ורחבים מלמטה מפני הרמאים כלומר כדי שלא יכניס אדם רמאי ידו ויעשה כמי שמטיל בהם מעות ויטול ממה שבהן. ומדקתני שופרות במדינה משמע דשנים היו. ומ"ש ולמה עושין שתי תיבות אחת שמשליכים בה שקלים של שנה זו וכו':

ב ובמקדש היו לפניהם י"ג תיבות כל תיבה כמין שופר. בפרק ו' דשקלים י"ג שופרות היו במקדש וכתוב עליהם תקלין חדתין תקלין עתיקין קינין וגוזלי עולה עצים ולבונה זהב לכפורת ושש לנדבה. תקלין חדתין שבכל שנה ושנה. ועתיקין מי שלא שקל אשתקד שוקל לשנה הבאה. קינים הם תורים וגוזלי עולה הם בני יונה וכלם עולות דברי ר' יהודה וחכמים אומרים קנים אחד חטאת ואחד עולה וגוזלי עולה כלם עולות. ובירושלמי ששה לנדבה כנגד שש קרבנות קני זבים קני זבות קיני יולדות חטאות ואשמות המנחות ועשירית האיפה ורבינו כמ"ש כאן כתב בפירוש המשנה. ומ"ש רבינו שמינית למותר חטאת וכו' תשיעית למותר אשם וכו' אין דבריו מכוונים עם הירושלמי ובתוספתא מכוון כדברי רבינו ונראה שבירושלמי יש ט"ס: ומ"ש והגה"ה ב"ד הוא על כל המותרות שיקרבו עולות בשמה. ירושלמי פ"ד דשקלים:

בכל

השגת הראב"ד

*בזמן שהיה מטבע וכו'. כתב הראב"ד ז"ל הדרך זה ע"ד שמשנה אמרו ששנינו בראשונה היו שוקלים דרכונות חזרו לשקול דינרין חזרו לשקול סלעים בקשו לשקול טבעין וכו'. זו היא דרך המשנה מ"מ לא אמרו שיהו הולכין אחר יציאת המטבעות אלא היה המטבע מה שהיה אבל הם היו שוקלים לפי שהיו מתי מעט והוצרכו לשקול תחלה דרכונות ועל זה הדרך הלכו בכל שקליהם. ואין השכל נותן שהיה להם בתחלה מטבע של דרכונות והם עניים היו והעשירו עכ"ל:

משנה למלך

פרק ב ב חמישית למי שהתנדב מעות לקנות עצים למערכה כהן. (א"ה עיין מ"ש הרב המחבר פ' ט"ז ממעשה הקרבנות דין י"ג):

מגדל עוז

מחצית השקל עד ששים ומאה. פרק יש בכור: בזמן שהיה מטבע עד פחות מחצי שקל של תורה: כתב הראב"ד ז"ל הדרך הזה על דרך המשנה וכו' והם עניים היו והעשירו עכ"ל: ואני אומר רבינו משה ז"ל קיבל פירוש משנה זו פ' מגרפין שקלים (דף ד') כמו שפירש בפירוש המשנה שלו כי ר"ש שמנאה בא לפרש אבל לא הביא רק מדברי ר' יהודה שהביא הראב"ד ז"ל אלא גם מדברי ר"ש שבא לפרש דברי בית הלל ואמר מה בין שקלים לחטאת אלא שהשקלים יש להם קצבה ולחטאת אין לה קצבה ור"י חלק עליו ואמר אף לשקלים אין להם קצבה שכשעלו ישראל היו שוקלין דרכונות כו' עד בקשו לשקול דינרין אמר ר"ש אעפ"כ יד כולן שוה אבל חטאת זה מביא בסלע וזה מביא בשתים וזה מביא בשלש ע"כ. פירוש כי לא נחלקו ר"ש ור"י ואליבא דב"ש שהלכה כדבריו אלא בשינוי המטבעות אבל לא פיחת ולא הוסיף אחד על חבירו וממילא הזינן שהיו שם מטבעות הרבה ולפיכך היו מביאין לדברי הכל כמ"ש ר"מ ז"ל. ועוד יש לי ראיה להביא לדבריו עמא דגרסינן התם נמי בירושלמי גמרא אותה משנה שמפרשת טבעין פלגי סלעים בקשו לשקול דינרין קנטירין ע"כ. ועוד דאמרינן פרק יש נוחלין דרכונין דאינון ונמתק אין פחות משנים אלמא היו שמין הדרכון במטבע אחרת ומתניתין דריש פירקין נמי הכי משמע דתנן מגרפין שקלים לדרכונות מפני משאוי הדרך: ומ"ש עוד שלא פיחתו מעולם מחצי שקל. זה מפורש בירושלמי דאותה משנה כמו שהעתקתי ומסיים בו בקשו לשקול דינרין קנטירין ולא קבלו מהם, והעמדנו עלינו מלות וכו' עד ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר לפי שחטאו בחצי היום יתנו מחצית השקל וחד אמר לפי שחטאו בשש שעות ביום יתנו מחצית השקל דעביד שיתא גרומיסין רבי יהושע בן נחמיה בשם רבן יוחנן בן זכאי לפי שעברו על עשרת הדברות יתא כל אחד ואחד נותן עשרה גרה אלמא הכל מודים שלא פחתו וגם מטבעות הרבה היו להם וכן נמי משמע פ"ג דערכין נמצאו דברי ר"מ ז"ל על נכון: הכל חייבין. ליתן עד ויתן על עצמו. פ"ק דשקלים ופ"ק דערכין (דף ד'): השקלים אין נוהגין עד בין בח"ל. סוף מסכת שקלים: ובזמן שהרב עד סוף הפרק. פ"ק דמס' שקלים: פ"ב כיצד כונסין עד בנחת. פרק ראשון ופ' שני דמסכת שקלים: ולמה עושין בנחת עד ששנה

שבמון

אחת עשרה למותר קרבנות נזיר. שתים עשרה למותר אשם מצורע. שלש עשרה למי שהתנדב מעות לעולת בהמה: ג ושם כל דבר שיהיו מעותיו בתוך התיבה כתוב על התיבה מבחוץ. [א] ותנאי בית דין הוא על כל המותרות שיקרבו עולת בהמה. נמצאת למד שכל המעות הנמצאות בשש התיבות האחרונות לעולת בהמה ועורותיה לכהנים כשאר כל העורות. וכל המעות שבתיבה שלישית ליקח בהן עופות חציין עולות וחציין חטאות. ושברביעית כולן עולת העוף: ד בכל מדינה ומדינה כשגובין השקלים משלחין אותן ביד שלוחים למקדש. ויש להם [ב] לצרף אותן בדינרי זהב מפני משאוי הדרך. והכל מתקבצין למקדש ומניחין אותן בלשכה אחת מן הלשכות במקדש וסוגרין כל דלתותיה במפתחות וחותמין עליה חותמות וממלאין מכל השקלים שיקבצו שם שלש קופות גדולות שיעור כל קופה כדי שתכיל תשע סאין והשאר מניחין אותו בלשכה. וזה שבתוך הקופות הוא הנקרא תרומת הלשכה וזה שישאר שם יותר על מה שיש בקופות הוא הנקרא שירי הלשכה: ה אבשלשה פרקים בשנה תורמין את הלשכה. בראש חדש ניסן. ובראש חדש תשרי קודם יום טוב או אחריו. וקודם עצרת בחמשה עשר יום. וכיצד תורמין אותה אחד נכנס לפנים מן הלשכה והשומרין עומדים בחוץ והוא אומר להם אתרום והן אומרים לו תרום תרום תרום שלש פעמים. ואחר כך ממלא שלש קופות קטנות כל קופה מהן מכילה שלש סאין מאותן שלש קופות הגדולות ומוציאן לחוץ כדי להסתפק מהן עד שיכלו. וחוזר וממלא אותן השלש קופות הקטנות מן שלש גדולות פעם שנייה קודם עצרת ומסתפקין מהן עד שיכלו: ו וחוזר וממלא אותן פעם שלישית מן השלש קופות הגדולות בתשרי ומסתפקין מהן עד שיכלו עד ראש חדש ניסן. ובראש חדש ניסן תורמין מתרומה חדשה. לא הספיקו להן השקלים שבשלש קופות הגדולות וכלו עד שלא הגיע ניסן חוזרין ותורמין משירי הלשכה: ז שלש קופות הקטנות שהוא תורם בהם ומוציאן לחוץ כתוב עליהן אל"ף בי"ת גימ"ל כדי שיסתפקו מן הראשונה עד שתכלה. ואחר כך מסתפקין מן השניה. ואחר כך מסתפקין מן השלישית. ותורם ראשונה מן הקופה האחת הגדולה ומחפה אותה הגדולה במטפחת. ותורם השניה מהקופה הגדולה השניה ומחפה אותה הגדולה במטפחת. ותורם השלישית מן הקופה הגדולה השלישית ואינו מחפה אותה במטפחת כדי שתהיה ניכרת שבה סיים. ויתחיל ממנה בתחלה בפעם שניה כשיכנס קודם עצרת. ותורם הראשונה מן הגדולה שהיתה מגולה ומחפה אותה. ותורם השניה מן הגדולה שתרם ממנה בראשונה תחלה ומחפה אותה. ותורם השלישית מן הגדולה הסמוכה לה ואינו מחפה אותה כדי שיתחיל ממנה בתחלה בפעם שלישית כשיכנס בתשרי. *עד שנמצא תורם ראשונה ושניה ושלישית הקטנות מכל אחת ואחת מן הגדולות:

כשהוא

א סמ"ג עשין מס:

כסף משנה

ג בכל מדינה ומדינה וכו'. ברפ"ב דשקלים מצרפים שקלים לדרכונות מפני משוי הדרך. ומ"ש וממלאין מכל השקלים שיקבצו שם ג' קופות גדולות וכו' שם בג' פרקים בשנה תורמין את הלשכה בפרוס הפסח ובפרוס העצרת ובפרוס החג ושנינו עוד שם בשלש קופות של שלש שלש סאין תורמין את הלשכה וכתוב עליהן א' ב' ג' ופי' שם רבינו ענין תורמין שמכניסין הממון כולו המכונס מן השקלים ונותנין אותו בלשכה ולוקחין מאותו הממון שבלשכה שלש קופות גדולות שמחזיקות כלל גדול מן הממון המכונס והיו נותנין השלש קופות בלשכה מהלשכות תחת מפתח ומנעול ואח"כ היו מוציאין מאלו השלש קופות ממון באלו השלשה מועדים בכל מועד שיעור ידוע והיו מספקים ממנו לקרבנות ועל נטילת ממון מן הקופות שתרמו בהן אומר בשלשה פרקים תורמין את הלשכה עכ"ל. וכתב עוד אמתני' דבשלש קופות של ג' ג' סאין תורמין את הלשכה כבר הודעתיך בהלכה הקודמת כי הממון כולו היו מכניסין בלשכה אחת וממלאין ממנו שלש קופות ומוציאין משם בכל מועד מהג' מועדות ואמר בזאת ההלכה כי מה שמוציאין משם בכל מועד הוא שלש קופות (שמחזקת) של ג' ג' סאין וכתוב על אלו הג' קופות שמחזקת כל אחת מהן ג' סאין א' ב' ג' וזה כדי שיספקו מהראשונה עד שתכלה ואח"כ מתחילין מן השניה עד שתכלה ואח"כ מן השלישית עד שתכלה ואח"כ ממלאים אותם פעם שנית בפרוס עצרת ואח"כ ממלאין אותן פעם שלישית בפרוס החג וא"כ יהיה שיעור מה שמוציאין באלו השלשה זמנים כ"ז סאה לפי שתשע סאין מוציאין בכל פעם. ונדע מזה כי השלש קופות הגדולות שבהן היה הממון המכונס ומהן יוצא בכל מועד ומועד שמחזיקות כ"ז סאה כל קופה מהם מחזקת תשע סאין ואם היה הממון יותר ממה שמחזיקות אותן הג' קופות אותו המותר נקרא שירי הלשכה, עכ"ל: וכתב הראב"ד על דברי רבינו שפת יתר הוא זה ואין דרך המשנה כן עכ"ל. טעמו שהוא מפרש כמו שפירשו התוספות בפרק שני דקידושין. ואינו מוכרח ודברי רבינו נכונים ונלמדים מהירושלמי כמ"ש בפירוש המשנה הנזכר. ומ"ש בר"ח ניסן ובר"ח תשרי קודם יו"ט או אחריו וקודם עצרת בט"ו יום, רבינו בפירוש המשנה כתב ענין פרוס חצי מועד וכן אמרו בירושלמי כל מה דתנינן פרס פלגא עניינו חצי חדש. ובתוספתא איזהו פרס אין פחות מט"ו יום קודם לרגל עכ"ל. ומ"ש רבינו גבי ר"ח חדש תשרי או אחריו אע"פ שבמשנה הנזכרה שנינו גבי סברת ר' אליעזר ר"ש למה אמרו בכ"ט באלול ולא אמרו באחד בתשרי מפני שהוא יו"ט וא"א לעשר ביו"ט לפיכך הקדימוהו בכ"ט באלול סובר רבינו דהקדימוהו לאו דוקא דה"ה שיכולים לאחרו: ה וכיצד תורמין אותן וכו' והוא אומר להם אתרום והם אומרים לו תרום תרום וכו'. משנה שם: ומ"ש ובר"ח ניסן תורמין מתרומה חדשה. בפ"ק דר"ה (דף ז') תניא באחד בניסן ר"ה לתרומת שקלים ובגמ' מנ"ל א"ר יאשיה אמר קרא זאת עולת חדש בחדשו לחדשי השנה אמרה תורה חדש והבא קרבן מתרומה חדשה שנה וגמרי שנה מניסן דכתיב ראשון הוא לכם לחדשי השנה ופירש"י חדש בחדשו לחדשי הדשים יתירי לדרשא:

ו לא הספיקו להם השקלים וכו'. שם בירושלמי שלמה שלישית חוזר ותורם ר"מ אומר יחזור לשירים שהיה ר"מ אומר מועלין בשירים שמא יצטרכו להם לבסוף. והתוספות פרק הלוקח מקדש דף כ"ד הביאו הירושלמי הזה ופירשו דלת"ק חוזר ותורם מתקלין הדתין אחר החג ואל יתרום משירי הלשכה. ויש לתמוה על רבינו למה פסק כר"מ ושבק ת"ק. וכ"ל שטעמו משום דבהאיש מקדש מתיב לרב מדתניא מועלין בהדתין ואין מועלין בעתיקין דברי ר' יהודה ר"מ אומר מועלין אף בעתיקין שהיה ר"מ אומר מועלין בשירי הלשכה. ופירשו התוספות שם דת"ק סבר כמ"ד חוזר ותורם מתקלין חדתין שהובאו אחרי החג ואל יתרום משירי הלשכה ולכך מועלין בהדתין שמא יצטרכו להם אבל לא בעתיקין לפי שתורת שירי לשכה עליהם ר"מ אומר מועלין אף בעתיקין שהיה ר"מ אומר מועלין בשירי הלשכה ור"מ לטעמיה דאמר שלמו כלם חוזר לשירים ודומים זה לזה דכי היכי דחוזרים לשירים ה"נ חוזרים לעתיקין אם יצטרכו ומשני לא היפא ר"מ אלא איפא ר"י ופירש"י איפא ר"י אומר מועלין בעתיקין. וכיון דבגמרא דידן אמרינן דר"י הוא דאמר מועלין בעתיקין ממילא ידעינן דר"י הוא דאמר יחזור לשירים והלכה כמותו לגבי ר"מ:

ז שלש קופות הקטנות שהוא תורם בהן ומוציא לחוץ וכו'. משנה פרק ג' דשקלים: ותורם ראשונה מן הקופה האחת הגדולה וכו'. ג"ז משנה שם תרם את הראשונה והיפה בקטבלאות שניה והיפה בקטבלאות שלישית לא היה מחפה שמא ישכח ויתרום מן הדבר התרום, ופירש שם רבינו לא היה מחפה שאילו היא מכסה אותה היה מוציא בפעם השנית בתחלה מאותה הקופה הגדולה שהתחיל בה בפעם ראשונה וזהו ענין אמרם שמא יתרום מן התרום וכשמניחה מגולה תהיה ניכרת וכשיכנס בפעם השנית לתרום יתחיל ממנה ונמצא מוציא מכל קופה וקופה מן השלש קופות הכתוב עליהם א' ב' ג' עד שתהיה כל קופה מהן הקרב ממנה על כל ישראל כי כל קופה מן השלש קטנות מתכוונין עליה על קצת מישראל הוא אמרם תרם את הראשונה לשם ארץ ישראל עכ"ל. ובירושלמי נוטל מן הראשונה אע"פ שיש בראשונה חוזר לשניה נטל מן השניה חוזר לשלישית שלמה שלישית חוזר לשניה שלמה שניה חוזר לראשונה. ונראה דה"פ נוטל הקופה הקטנה שכתוב עליה א' מן הראשונה שבגדולות ואע"פ שעדיין נשאר הרבה בקופה הגדולה הראשונה נוטל הקופה הקטנה שכתב עליה ב' מהקופה הגדולה השניה ואח"כ נוטל הקופה הקטנה שכתוב עליה ג' מהקופה הגדולה השלישית וכשיכנס לתרום בעצרת מתחיל לתרום הקופה הקטנה שכתוב בה א' מהקופה הגדולה השלישית שסיים בה ואח"כ נוטל הקופה הקטנה השניה שכתוב בה ב' מהשניה והיינו דקתני שלמה שלישית כלומר שמילא הקופה הקטנה הראשונה מהקופה הגדולה השלישית חוזר לשניה כלומר

השגת הראב"ד

*עד שנמצא וכו'. כתב הראב"ד ז"ל שפת יתר הוא זה ואין דרך המשנה כן עכ"ל:

הגהות מיימוניות

[א] ז"ל הסמ"ג שם מדרש זה דרש יהוידע הכהן אשם הוא אשם אשם לה' וכתוב אחד אומר האשם המושב לה' לכהן וגו' זה הכלל כל שהוא בא משום חטא משום אשמה כגון לקח בהמות לאשם והותיר מן המעות שהפריש יקחו בו הכהנים עולות לקיץ המזבח ויהיה הבשר לשם והעור לכהנים נמצא שני כתובים קיימים אשם לה' אשם לכהן וכו' עכ"ל: [ב] בשבועות פ"ק מביאין מן המותרות קיץ כבנות שוח למזבח ופירש"י כאדם שמביא בקינוח

מגדל עוז

מכחון. פרק שלש עשרה שופרות: ותנאי בית דין הוא על כל המותרות שיקריבו עולת בהמה. פ"ק דשבועות (דף י"ב) ובירושלמי פרק שני דמסכת שקלים: נמצאת למד עד עולת העוף. פרק שלש עשרה שופרות: בכל מדינה עד חותמות. פרק מצרפין שקלים: וממלאין מכל עד כשיכנס בתשרי. הכל פרק בג' פרקים: עד שנמצא עד מהגדולות: כתב הראב"ד ז"ל שפת יתר הוא זה ואין דרך המשנה כן עכ"ל: ואני אומר דברי ר"מ על דרך משנה שנויה בשקלים פרק בג' פרקים בשלש קופות של שלש שלש סאין תורמין את הלשכה וכתוב בהן א' ב' ג' ע"כ, למדנו מזאת בשלשה פרקים בשנה תורמין את הלשכה נמצא כך כל התרום שבע ועשרים סאה לכל שנה ושנה, שוד

כלומר שממלא הקופה הקטנה שכתוב בה [ב'] מהקופה הקטנה הגדולה השנייה, שלמה שניה חוזר לשלישית כלומר שממלא הקופה הקטנה שכתוב בה] ג' מהקופה הגדולה הראשונה. כנ"ל פירוש הירושלמי ואין זה מכוון לדברי רבינו שכתב ותורם השניה מן הגדולה שתרם ממנה בראשונה וצ"ע:

ח כשהוא תורם ג' קופות אלו תורם את הראשונה לשם א"י וכו'. משנה שם ופי' ה"ר עובדיה לשם א"י שהם שלחו שקליהם תחלה שהאחרים עדיין לא הביאו לשם. כרכים המוקפים הסמוכים כמו עמון ומואב מלשון תקיפין בבועי. ומ"מ בכל פעם היו תורמין על שם כל ישראל על הגבוי ועל העתיד לגבות ולא הזכיר התנא חילוק מקומות הללו אלא להודיעך שתקנו ג' פרקים אלו לפי שאז יתקבצו כל שקלי ישראל, עכ"ל. וכ"כ סמ"ג בשם ר"י:

ט כשהוא תורם מתכוין לתרום על הגבוי שיש בלשכה וכו'. בפרק בתרא דכתובות דף ק"א תורמין על האבוד ועל הגבוי ועל העתיד לגבות. ורבינו נראה שגורס על הגבוי ועל הגבוי ועל העתיד לגבות ופירש"י על העתיד לגבות ואפילו לא נגבה לאחר מכאן יש לו חלק בתרומה ובקרבנות אלא שחיסר מלוה:

י כשיכנס התורם לתרום לא יכנס בבגד שאפשר להחבות בו כסף וכו'. בפרק ג' דשקלים: ומ"ש ומדברים היו עמו משעה שיכנס. ירושלמי שם: ואע"פ שנזהרים כל כך עני ומי שהוא נבהל להון לא יתרום מפני החשד וכו'. שם תנא דבי ר' ישמעאל קוון לא יתרום מפני החשד ונראה שרבינו מפרש קוון עני. והראב"ד כתב וז"ל כתב זה מפני שראה בירושלמי וכו' שמא יהביא בשערו ע"כ. ובעל מ"ע כתב גירסת הירושלמי קבוץ בבי"ת וכתב שטעם רבינו שפי' עני שהוא מקבץ ממקום למקום והפירוש השני נבהל להון מלשון וקובץ על יד:

פ"ג א חציי השקלים הכל צריכים להם וכו'. מתבאר בפ"ק דשקלים במשנה:

ב כל מי שאינו חייב בשקלים וכו'. שם ואלו חייבין בקלבון לויים ישראלים גרים

ח כשהוא תורם שלש קופות אלו [ג] תורם את הראשונה לשם ארץ ישראל. והשניה לשם כרכין המוקפין לה ולשם כל (ארץ) ישראל. והשלישית לשם בבל ולשם מדי ולשם המדינות הרחוקות ולשם שאר כל ישראל: **ט** כשהוא תורם מתכוין לתרום על הגבוי שיש בלשכה. ועל הגבוי שעדיין לא הגיע ללשכה. [ד] ועל העתיד לגבות כדי שיהיו אלו השקלים שהוציאן להסתפק מהן כפרה על ישראל וכאילו הגיעו כל שקליהן ללשכה ונתרמה מהן תרומה זו: **י** כשיכנס התורם לתרום לא יכנס בבגד שאפשר להחבות בו כסף ולא במנעל ולא בסנדל ולא בתפלה ולא בקמיע שמא יחשדו אותו העם ויאמרו החביא ממעות הלשכה תחתיו כשתרמה. ומדברים היו עמו משעה שיכנס עד שעה שיצא כדי שלא יתן לתוך פיו. *ואע"פ שנזהרים כל כך עני או מי שהוא נבהל להון לא יתרום מפני החשד שנאמר והייתם נקיים מה' ומישראל:

השגת הראב"ד

*ואע"פ שנזהרים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל מפני שראה בירושלמי קוון לא יתרום ונדמה בלבבו שהוא עני ונבהל להון מן ויקוו או מן קאתי בחיי. ואינו כן אלא בעל שיער מן קווצותיו תלתלים שמא יביא בשערו, עכ"ל:

פרק שלישי

א חציי השקלים הכל צריכין להן כדי שיתן כל אחד ואחד חצי שקל שהוא חייב. לפיכך כשהיה אדם הולך אצל השולחני ומצרף שקל בשני חצאין יתן לו תוספת על השקל. ואותה התוספת נקראת קלבון. לפיכך שנים שנתנו שקל על שניהם חייבין בקלבון: **ב** כל מי שאינו חייב בשקלים כגון שתי נשים או שני עבדים שנתנו שקל פטורים מן הקלבון. וכן אם היה אחד חייב ואחד פטור ונתן החייב על ידי הפטור כגון איש שנתן שקל עליו ועל אשה או עבד פטור מן הקלבון. וכן הכהנים פטורין מן הקלבון והשוקל על יד הכהן פטור מן הקלבון: **ג** הנותן שקל עליו ועל העני או על שכינו או על בן עירו. אם נתנו להם מתנה פטור מן הקלבון. שהרי נתן חצי שקל מתנה כדי להרבות בשקלים. ואם נתן להם החצי ששקל על ידם דרך הלואה עד שיחזירו לו כשתמצא ידם חייב בקלבון: **ד** *האחין שעדיין לא חלקו מה שהניח להם אביהם. וכן השותפים שנתנו שקל על ידי שניהם פטורין מן הקלבון. במה דברים אמורים בשותפין שנשאו ונתנו במעות השותפות ונשתנה עין המעות. אבל אם הביא זה מעותיו וזה מעותיו וערבום ועדיין לא נשתנו המעות ולא הוציאום

השגת הראב"ד

*האחין שעדיין לא חלקו. כתב הראב"ד ז"ל לא מצאתי לזה שרש בגמרא ולא בתוספתא ולא בירושלמי, ואני אומר שטעהו מה שראה במקצת ספרים האחין והשותפין והוא טעות סופרים אלא האחין השותפין, עכ"ל:

גרים ועבדים משוחררים אבל לא נשים ולא עבדים ולא קטנים: ומ"ש וכן אם היה אחד חייב ואחד פטור וכו'. שם השוקל על יד כהן על יד אשה ע"י עבד ע"י קטן פטור ופירש שם רבינו אם שקל אדם שקל בשבילו ובשביל מי שאינו חייב בשקל כגון הנשים והעבדים בנתינה אוהו הני שקל תשלום לא הוצה אינו חייב בקלבון. ומ"ש רבינו וכן הכהנים פטורים מן הקלבון נלמד ממה ששנינו השוקל ע"י כהן פטור והוצרך רבינו להשמיענו שהכהנים פטורים מן הקלבון מפני שהם חייבים בשקלים כמו שנתבאר בפרק ראשון ואעפ"כ פטורים מקלבון כיון שאין ממשכנין אותם. וי"ס שגורסים במשנה דלעיל בהדיא אבל לא כהנים:

ג הנותן שקל עליו ועל העני וכו'. גם זה שם השוקל ע"י עני או ע"י שכנו או ע"י בן עירו פטור אם הלוון חייב:

ד האחין שעדיין לא חלקו וכו'. שם האחין השותפין שחייבים בקלבון פטורים ממעשר בהמה. [ופי' שם רבינו מעשר בהמה הוא חייב בו מי שנולד אצלו אבל הלוקח מזולתו בהמה אינו חייב להוציא מעשר והשותפין והאחין בהיותם שותפים בנכסי אביהם אינם חייבים בקלבון לפי שהם כמו אדם אחד והם חייבים להוציא מעשר בהמה ממה שילדו הצאן והבקר וכשיפרדו איש מעל אחיו ויחלקו ממונם יהיה כל אחד מהן כאילו קנה מחבירו החלק המגיע לו ולא יתחייב במעשר בהמה מאותם ולדות שחלקו ואם נתנו שקל בשבילם אחר שחלקו יתחייבו בקלבון עכ"ל: כתב הראב"ד לא מצאתי לזה שורש בגמרא וכו' אלא האחין השותפין עכ"ל. ואין בזה השגה מאחר שבקצת ספרים כתוב כן והמגדל עוז הביא כמה ראיות להחזיק דברי רבינו. ומ"ש רבינו בד"א בשותפין שנשאו ונתנו במעות השותפות אבל אם הביא זה מעותיו וכו', בעל מגדל עוז נתן טעם לדברי רבינו ואינו מספיק וצ"ע: ומ"ש רבינו נשאו ונתנו ואחר זמן חלקו וחזרו ונשתתפו חייבים בקלבון. [משנה פ' מעשר בהמה בכורות כ"ו:]: ומ"ש האחין והשותפין וכו' וחלקו בכספים וכו' עד עומדין לחלוקה. שם בגמ' (שקלים ו') וכתב הראב"ד א"א בירושלמי עד הם עיקר נכסים עכ"ל. ולדעת רבינו י"ל שמאחר שבגמ' דידן לא חילקו בכך משמע דגמ' דידן לא סבר להא דר' מנא:

הנותן

הגהות מיימוניות

בקינוח סעודה מיני מתיקה והוא לשום קיץ כדכתב הלחם והקיץ לאכול לנערים ופירוש בנות שוח תמצא שם בתוס': [ג] כתב הסמ"ג ז"ל ואומר רבינו יצחק שכולם מפריש לשם כולם אלא מזכיר אותם ששקלו שקליהם תחלה כסדר עכ"ל: [ד] הסמ"ג שם הזכיר גם כן ועל האבוד ופי' ר"י שהגיע ללשכה ואבד, ע"כ:

מגדל עוז

שנינו שם משנה רביעית תורם את הראשונה ומחפה בלוות ויש שגורסים בקטיבליות ושניה מחפה בקטיבליות שלישית לא היה מחפה שמא ישכח ויתרום עד כאן. למדנו שהיה צריך לתרום מכל אחת כסדר וממילא שלא יוסיף לתרום מזו. עוד גרסינן עלה בגמרא ירושלמי נטל מן הראשונה אע"פ שיש בראשונה חוזר לשניה נטל מן השניה חוזר לשלישית שלמה שלישית חוזר לשניה שלמה שניה חוזר לראשונה שלמו שלשתן חוזר ותורם ר"מ אומר חוזר לשירים ע"כ. למדנו גם מזה שאין משנין אחת מחברתה לא בסידרן ולא בשיעורן. ועוד גרסינן בגמ' ירושלמית בג' קופות ר' זעירא שאיל ים ר' יאשיה כמה שיעורן של קופות א"ל נלמוד סתום ממפורש תני ג' קופות של ג' ג' סאין שהן ט' סאין שהן כ"ז סאין וכתוב כהן א' ב' ג' ולמה כתוב עליהן א' ב' ג' אתמר כן אם להסתפק מסתפק מן הראשונה קודם לשניה ומן השניה קודם לשלישית ע"כ. נמצאת אומר בעל כרחך שהן הגדולות במדתן מעתה שבע ועשרים סאה כמ"ש ר"מ ז"ל וכן פירש בפירוש המשנה לא פחות ולא יותר: **כשהוא** תורם **עד** מה' ומישראל. פ' בג' פרקים: כתב הראב"ד ז"ל מפני שראה בירושלמי וכו' שמא יביא בשערו עכ"ל: **ואני** אומר פ' בג' פרקים גמרא ירושלמית דמשנה אין התורם נכנס בפרגוד גרסינן לה הכי תנא דבי רבי ישמעאל קבוץ לא יתרום מפני החשד ע"כ. וקיבל בפירושו ר"מ ז"ל שני פירושין הללו האחד פני שהוא מקבץ ממקום למקום והשני נבהל להון מלשון וקובץ על יד. ואם הראב"ד ז"ל יש לו נוסחא אחרת וקיבל או נראה לו פי' אחר יגדיל תורה ויאדיר: **פ"ג** חציי השקלים עד חייב בקלבון. הכל פרק ראשון דמסכת שקלים: **האחין** שעדיין עד וישתנו המעות. פרק באחד באדר ופרק מי שהיה: כתב הראב"ד ז"ל לא מצאתי לזה וכו' אלא האחין השותפין עכ"ל: **ואני** אומר אם הגירסא בלבד הטעהו ולפי ככה זאת שהולך להבות השותפין מחלוקת ישנה היא בין הספרים והסופרים במשנה זאת האמורה כאן סוף פ"ק שקלים (דף ע') ושנויה פ"ק דשחיטת חולין ומשולשת בבכורות פרק מעשר בהמה בשלימות יותר מכולן שגומר בו חלקו וחזרו ונשתתפו ודכוותא בב"ב פ' מי שמת האחין והשותפין שנפל אחד מהן לאומנות ובכל הספרים הישנים והשותפין בוא"ו וכן קבלם ר"מ ז"ל וכן פירש בפירוש המשניות בכל מקום או אחין או שותפין ויש לו שרש בגמרא פ' מי שמת גמרא דאותה משנה דהניח בנים גדולים וקטנים להוכיח דהאחין כל זמן שלא חלקו דינן כשותפין דמייתינן עלה מעשה דרב ספרא שבק אבוה זוזי שקלינהו עבוד בהו עיסקא אתו אחוה תבעוה בדינא קמיה דרבה אמר להו רב ספרא גברא רבה הוא לא שביק גירסו וטרח לאחריני ע"כ, משמע דוקא משום דצורבא מרבנן הוא הא לאו הכי בעסקא דתרי שותפי וכן נמי במשנה שאחריה דהאלמנה שבשביתה וכו' והזינן בגמרא דמשנה המחלק נכסיו על פיו פ' יש נוחלין דקרי ליה שותף דאסיקנא התם כיון שעשאה שותף בין הבנים איבדה כתובתה וכל שכן שאחה עם האחין שלא חלקו הוי שותף ומינה דשותפי ואחי דין אחד יש להם ודעת רבותינו נ"ע כך הוא דגרסינן התם גמרא מתני' דהכותב נכסיו לבנו אמר רבה בר רב הונא האחין שקנו אתרוג בתפיסת הבית נטלו אחד ויצא בו אם יכול לאכלו יצא ואם לאו לא יצא. וכתבו ר"י בן גיאת ור"י אלפס ז"ל ושמעינן מינה דהני בי תרי דזבני לולבא בשותפותא וכו' אלמא אחי ושותפי ילפי מהדדי וכחדא נינהו. ובירושלמי ג"כ מצאתי מפורש כן פרק מי שמת גמרא משנה זו דגרסינן תני ר' חייא רובא סתם אחין שותפין עד שלשה דורות ר' יוסי בר בון אף רב המנונא הורה כן ע"כ. ועוד גמרא מתני' דהאחין השותפין וכו' גרסינן בגמ' דילן ת"ר אחד מן האחין שמנוהו גבאי או פולמוסטום אם מחמת האחין לאחין. ובירושלמי גרסינן עלה תני האחין והשותפין שנפל אחד מהם לאומנות המלך וי"ג בעסק המדינה בזמן שבוא בא

הוציאום הרי אלו חייבין בקלבון. נשאו ונתנו ואחר זמן חלקו וחזרו ונשתתפו חייבין בקלבון עד שישאו ויתנו בשותפות זו האחרונה וישתנו המעות: **ה** *האחין והשותפין שהיה להן בהמה וכספים וחלקו בכספים חייבים בקלבון. אף על פי שעדיין לא חלקו הבהמה. ואם חלקו הבהמה ולא חלקו הכספים פטורין מן הקלבון עד שיחלקו הכספים ואין אומרין הרי הם עומדין לחלוקה: **ו** הנותן שקל להקדש כדי שיחשבו לו מחצית השקל שהוא חייב בה ויטול חצי שקל ממה שנגבה מן האחרים חייב שני קלבונות. שאילו היה השקל כולו לשקלים היה חייב קלבון אחד: **ז** כמה הוא שיעור הקלבון. בזמן שהיו נותנין במחצית השקל שני דינרין היה הקלבון חצי מעה שהיא אחד משנים עשר בדינר ומעולם לא נתן הקלבון פחות מזה. *והקלבונות אינן כשקלים אלא מניחין אותן השולחנים בפני עצמן עד שיסתפק מהן ההקדש: **ח** מי שאבד שקלו חייב באחריותו עד שימסרנו לגזבר. בני העיר ששלחו את שקליהן ביד שליח ונגנבו או אבדו. אם שומר חנם הוא הרי זה נשבע להם ונפטר כדין כל שומרי חנם והן חוזרין ונותנין שקליהן פעם שניה. ואם אמרו אנשי העיר הואיל ואנו משלמין שקלינו אין רצוננו שישבע השליח שהוא נאמן לנו אין שומעין להן. לפי שתקנת חכמים היא שאין הקדש יוצא בלא שבועה. נמצאו השקלים הראשונים אחר שנשבע השליח אלו ואלו שקלים הם ואין

א כמ"ג עשין מה:

השגת הראב"ד

*האחין והשותפין וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי אמר ר' מנא הדא דתימא בשלא היתה הבהמה רוב אבל היתה הבהמה רוב הן עיקר נכסין עכ"ל:

השגת הראב"ד

*והקלבונות אינם וכו'. כתב הראב"ד ז"ל הרבה מחלוקת יש בתוספתא ובירושלמי עכ"ל:

כסף משנה

ו הנותן שקל להקדש וכו'. משנה פ"ק דשקלים על ידו ועל ידי חברו חייב בקלבון אחד ר"מ אומר שני קלבונות נתן סלע ליטול שקל חייב שני קלבונות. ופירש רבינו אם נתן סלע כדי ליקח מן האדם המקבל השקלים שקל ויחשוב לו בשקל בשביל אדם שהוא חייב בשקלים שיתן שני קלבונות האחד המחוייב לשקל שלקח בסלע והשני המחוייב עליו באותו שנתן בשבילו או בשביל חבירו עכ"ל:

ז כמה הוא שיעור הקלבון וכו'. שם כמה הוא שיעור קלבון מעה כסף והחכמים אומרים חצי וידוע דהלכה כחכמים: ומה שכתב ומעולם לא נתן הקלבון פחות מזה:

והקלבונות אינם כשקלים אלא מניחין אותן בפני עצמן וכו'. ירושלמי בסוף פ"ק דשקלים להיכן היו קלבונות נופלים ר"מ אומר לשקלים ר' אלעזר אומר לנדבה ר"ש אומר ריקועי פחים צפוי לבית קדשי הקדשים בן עזאי אומר שולחנים היו נוטלין ועושין שכרן ויש אומרים להוצאת דרכים ור"מ דאמר לשקלים הוי יחידאה לגבי איכך תנאי ומ"ש כתב רבינו והקלבונות אינם כשקלים ומפני שנסתפק בדברי שאר תנאים הלכה כדברי מי סתם וכתב אלא מניחים אותם השלחנים בפני עצמן עד שיסתפק מהם ההקדש. והראב"ד כתב על דברי רבינו הרבה מחלוקת יש בזה בתוספתא ובירושלמי עכ"ל. וכבר כתבתי טוב טעם ודעת בדברי רבינו: מי שאבד שקלו וכו'. בר"פ ב' דשקלים פלוגתא דר"י ור"ל וידוע דהלכה כר' יוחנן:

ח בני העיר ששלחו שקליהם וכו'. בפרק הזהב (מציעא נ"ז נ"ח) אהא דתנן ההקדשות אין שומר חנם נשבע עליהם רמי מדתנן בר"פ ב' דשקלים בני העיר ששלחו שקליהם ונגנבו או אבדו אם משנתרמה התרומה נשבעים לגזברים ואם לאו נשבעים לבני העיר ובני העיר שוקלים אחרים תחתיהם אמר שמואל בנושא שכר עסקינן ונשבעין ליטול שכרן והא נגנבו או שאבדו קתני וש"ש בגניבה ואבידה מיחייב והכא נמי דשלומי לא משלמי אגרייהו מיהא ליפסיד אמר רבה נגנבו בלסטים מזויין אבדו שטבעה ספינתו בים ר"א אמר שבועה זו תקנת חכמים היא שלא יהו בני אדם מזלזלין בהקדשות ופירש"י ר' אלעזר אמר לעולם שבועה זו ליפטר מתשלומין היא ובש"ח ודקשיא לך מתניתין דאורייתא פטור לגמרי ורבנן הוא דתקון לה שלא יזלזלו בהקדשות בשמירתן. וממה שסתם רבינו כאן וכתב והם חוזרים ונותנים שקליהם פעם שניה ולא חילק בין נתרמה תרומה ללא נתרמה ולקמן גבי ש"ש כתב ובני העיר מה היה להם לעשות הרי לא מסרו אלא לש"ש משמע בהדיא שהוא סובר שאם שלחום ביד ש"ח אע"פ שנתרמה תרומה שוקלין שקלים אחרים תחתיהם מפני שפשעו במה ששלחו ביד ש"ח וכ"כ בהדיא בפירוש המשנה. ויש לתמוה על זה כי ס"ד דמתני' בש"ח אמאי לא אקשינן עליה היכי קתני אם משנתרמה תרומה נשבעים לגזברים ואם לאו נשבעין לבני העיר ובני העיר שוקלין אחרים תחתיהם דמשמע דבשנתרמה תרומה אין בני העיר שוקלין אחרים תחתיהם וכן יקשה על ר' אלעזר דאמר שבועה זו תקנת חכמים היא למימרא דמתני' בש"ח היא. וצ"ל שרבינו סובר דמאן דמוקי לה בש"ח יפרש דכי קתני ובני העיר שוקלים אחרים תחתיהם ארישא נמי קאי. ומ"ש ואם אמרו אנשי העיר הואיל ואנו משלמין שקלינו אין רצוננו שישבע השליח וכו' ירושלמי בפ' ב' דשקלים: נמצאו השקלים הראשונים וכו'. בפ"ב דשקלים: ומ"ש והראשונים יפלו לשקלי השנה והאחרונים יפלו לשקלי שנה שעברה. ירושלמי שם ומסיים בה אלו הם הראשונים אלו הם השניים ר' פנחס בר' חנינא ור' אבא מרי חד אמר אלו ששלחו בני העיר תחלה (והאחרונה) [והורנא] אמר אלו שהגיע ליד גזברים תחלה וכתבו רבינו לקמן בסמוך:

שלחו

מגדל עוז

מכת האחרים נוטלין מכת האחרים מכת בעל הבית נוטלין מכת בעל הבית ע"כ. ועוד גרסינן בירושלמי סוף פ"ק דשקלים רב ביבא בר' אבא בר רב הונא שני אחין שירשו את אביהם שני גיסין שירשו את חמיהן, הנה מפורש בירושלמי שהאחים והשותפין שוים הם ועל זה סמך ר"מ ז"ל שכתב סוף פ"ח דהלכות שלוחים ושותפים האחים או שאר היורשין שלא חלקו ירושת מורישן אלא כולן משתמשין בה ביחד הרי הן כשותפין לכל דבר. אחד מן האחין שנפל לאומנות המלך הריוח לאמצע עכ"ל. ולשון הבבלי כתבתי בפ"ט דהלכות נחלות. ובפרק בית כור ג"כ נחלקו באחין שחלקו אי כיורשין דמו אי כלקוחות דמו דוק מינה דעד שחלקו שותפין הן בירושתן וכמו שאוכיח מסוגיין דבתרא. ועוד דהא בפרק מעשר בהמה שנינו להדיא האחין והשותפין שחייבין בקלבון פטורין ממעשר בהמה ושחייבין במעשר בהמה פטורין מן הקלבון קנו מתפיסת הבית חייבין ואם לאו פטורין חלקו וחזרו ונשתתפו חייבין בקלבון ופטורין ממעשר בהמה עכ"ל המשנה. ופי' שם ר"מ ז"ל באורך כפי מ"ש כאן בהלכות שקלים אות באות ואמר שכן הוא פירוש ההלכה הזאת בעיקר. והדין עמו מכמה טעמים שכתב ועוד דמדקתני קנו מתפיסת הבית חייבין כלומר חייבין במעשר בהמה ופטורין מן הקלבון אלמא תפיסת הבית עבדינהו שותפי כמו שהוכחתי ואמרינן עלה בגמרא ת"ל יהיה לך ולא של שותפות יכול אפילו קנו בתפיסת הבית ת"ל יהיה ע"כ. אלמא על כרחין אית לן למימר דתפיסת הבית שייך באחין וקרא קא ממעט שותפי אלמא שוין הן כאחד ומינה דאחין ושותפין או שותפין קאמר וכן מוכחא סוגיין התם דשקיל וטרי בחלקו גדיים כנגד תיישים וגם בחלקו ט' כנגד ט' דמיירי באחין וכדמסיק רבי יוחנן אמר אפילו חלקו ט' כנגד ט' ועשרה כנגד עשרה אין אומר זה חלקו המגיעו משעה ראשונה לכך והודא ר"י לטעמיה דאמר רב אסי א"ר י' האחין שחלקו לקוחות הן ומחזירין זה לזה ביובל וצריכי וכו' אלמא מלתא דפשיטא היא דבאחין קא מיירי עד השתא ואקשינן עלה לאלתר בתר צריכותא מזאת הברייתא השנויים בתוספתא מיתיבי וכן השותפין שחלקו אחד נטל עשרה ואחד נטל תשעה וכו' דוק מינה תרתי, חדא דשותפין ואחין שלא חלקו דינם שוה דאל"כ מאי קא מוסיף ועוד דאחין בפני עצמן ושותפין בפני עצמן ובמתני' שהאחין השותפין גרסינן כלומר וכן השותפין כדברי ר"מ ז"ל כדמפרש בהדא ברייתא להדיא וכן השותפין ואי ס"ד דאחין שותפין קתני כדברי הראב"ד ז"ל מאי וכן. ועוד דהא מלשון בירושלמי שכתבתי בין לר' חייא בין לרב המנונא שהם אחין שותפין הם וא"כ אמאי צריכא לפרושי שהאחין שהם שותפין לתני האחין ותו לא ידענא דסתם אחין שותפין הן א"ו דברי ר"מ ז"ל עיקר ולשון שרשים מן המשנה והגמרא והתוספתא והירושלמי אם על הגירסא בלבד הטעהו ואם על שנוי עין המעות אחר שלא מצא להם שרש גם לזה מצאתי שרשים ועיקרים נשרשין מאליהן בתוך הדברים שהרי הוכחתי שהאחין שלא חלקו והשותפין שוין הם לכל דבר ולגבי שותפין גרסינן במסכת כתובות פרק מי שהיה נשוי גמרא מתניתין דמי שהיה נשוי שלש נשים אפיסקא דסיפא דקתני וכן שלשה שהטילו לכיס וכו' אמר שמואל שנים שהטילו לכיס זה מנה וזה מאתים השכר לאמצע אמר רבה מסתבר מלתיה דשמואל בשור לחרישה ועומד לחרישה וכו' עד ורב המנונא אמר אפילו שור לחרישה ועומד לטביחה השכר לאמצע ואותבינן עליה דרבה מהא דתניא שנים שהטילו לכיס זה מנה וזה מאתים השכר לאמצע מאי לאו בשור לחרישה ועומד לטביחה ותיובתא דרבה ופרקינן לא בשור לחרישה ועומד לחרישה ומתמהינן אבל שור לחרישה ועומד לטביחה מאי זה נוטל לפי מעותיו וזה נוטל לפי מעותיו אי הכי אדתני סיפא לקח זה בשלו וזה בשלו וחזרו ונתערבו זה נוטל לפי מעותיו וזה נוטל לפי מעותיו ליפלוג ולתני בדידיה בד"א בשור לחרישה ועומד לחרישה אבל שור לחרישה ועומד לטביחה זה נוטל לפי מעותיו וזה נוטל לפי מעותיו ופרקינן ה"כ קאמר וכו' והדרינן לאותוביה לשמואל ממתני' תנן וכן שנים שהטילו לכיס פחתו או הותירו כך היו חולקין מאי לאו הותירו הותירו ממש פיחתו פיחתו ממש פי' וקשיא לשמואל בין לרבה בין לרב המנונא ופרקינן אמר רב נחמן בר יצחק אמר רבה בר אבוה לא שהותירו זוזי חדתי פיחתו איסתרא דליניתא ע"כ. וכתב ר"י אלפס ז"ל וקמה לה מתניתין בפירוקא דרב נחמן והכי הלכתא דמתניתין דקתני חולקין לפי מעות לאו שהותירו ממש ופיחתו אלא דהותירו או פיחתו מחמת שנוי טיבעא וממונא כדקאי קאי אבל אם הותירו ממש או פיחתו ממש הלכתא כשמואל ואליבא דרב המנונא דאמר דבכל ענין שלקחו השכר לאמצע וכהסיא ברייתא דהוה מקשינן מינה דקא מסייעא ליה ואוקימתא דרבה שנויא היא ולא סמכינן עליה ע"כ. וזה רב המנונא הוא הוא דאורי כר' חייא בירושלמי שכתבתי למדנו מזה שכל זמן שלא נשתנו המעות כל אחד נוטל לפי מעותיו כאילו לא נשתתפו וגם אם רצו לחזור בהן יכולין לחזור וכן כתבו רבותינו בעלי התוספות ז"ל וכן כתב ר"מ ז"ל פ"ד דהלכות שלוחין ושותפין וז"ל השותפין שהטילו לכיס זה מנה וזה מאתים וזה שלש מאות ונתעסקו כולן בממון ופיחתו או הותירו השכר או הפחת ביניהם בשוה לא לפי המנים ואפילו לקחו שור לטביחה שאילו טבחוהו היה כל אחד ואחד נוטל מבשרו לפי מעותיו אם מכרוהו חי ופיחתו או הותירו השכר או הפחת לאמצע בד"א כשנשאו או נתנו במעות שנשתתפו בהם אבל אם המעות קיימין ועדיין לא הוציאו אותן ופחתו או הותירו מחמת המטבע שהוסיפו המלך או אנשי המדינה חולקין השכר או ההפסד לפי המעות עכ"ל. למדנו שכל זמן שלא נשתנו המעות אינן נקראין שותפין ואפילו לחזור בהן. ועל שם העסק נקראת עיסקא דשותפי ויש לי ראיה לזה במציעא פרק איזהו נשך גמרא מתניתין דאין מושיבין חנוני דגרסינן הנהו תרי כותאי דעבוד עסקא בהדי הדדי אזל חד מינייהו פלג ליה זוזי בלא דעתא דחבריה אתא לקמיה דרב פפא אמר ליה מאי נפקא מינה הכי אמר רב נחמן זוזי כמאן דפליגי דמו לשנה זבון חמרא אזל אידך פלג בלא דעתא דחבריה אתא לקמיה דר"פ אמר ליה מאן פלג לך אמר ליה קא חזינא דכל בתראי דידי קא אזיל מר אמר ר"פ כה"ג ודאי צריך לאודועי זוזי מי איכא טבי ואיכא תקילי דשקיל טבי ותקילי ושביק חסירי אלא חמרא כ"ע ידעי דאיכא דבסים ואיכא דלא בסים ע"כ. ואוקימנא לר' נחמן בדזוזי טבי וטבי תקילי ותקילי לא עד דאיכא בית דין ולפחות הדיוטות כדמוכח פרק אלו מציאות סוף גמרא מתני' דהיה בטל מסלע דגרסינן איסור ורב ספרא עבוד עסקא אזל רב ספרא פלג בלא דעתא דאיסור באפי תרי אתא לקמיה דרבא אמר ליה זיל אייתי ליה תרי מגו תלתא דפלגת קמייהו א"נ תרי דפלגת באפי תלתא ואסיקנא אפילו בג' הדיוטות וכן כתב ר"מ ז"ל פרק ה' דהלכות שלוחין ושותפין, למדנו כי כל זמן שלא נשתנו המעות אינן נקראין שותפין ואפילו לחלוק יכול אחד לחלוק בלא דעת חבירו ומן השותפין נלמוד לאחין כמו שהוכחתי ובזה יצא ר"מ ז"ל זכאי בדבריו: **האחין** והשותפין עד עומדין לחלוק: כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי אמר רבי מנא הדא דתימר בשלא היתה הבהמה רוב אבל היתה הבהמה רוב הן עיקר נכסין עכ"ל: ואני אומר יפה עשה שלא סמך על דברי רבי מנא דהא רבי אבין אמר רבי שמי פליג עליה מיד דגרסינן רבי אבין אמר רבי שמי בעי מפני שעשאן כאהרון אחד למעשר בהמה התפטרו מן הקלבונות ע"כ. ולשון בעי כמו מקשה וכן פי' הרב ר' משה תק"ו ז"ל מפי הקבלה ואפילו אם יפרש הראב"ד ז"ל בענין אחר או יסמוך על הדיחוי שדוחה לירושלמי שם מאחר שהתלמוד בבלי לא חשש לדברי ר' יונה פ' מעשר בהמה ומפרש לה תלמודא הכי וגם בירושלמי מפרש לה רבי חזקיה ור' ירמיה בתלמודא בבלאה לא ניזוז מינה. ועוד שכבר הסכימו כל הראשונים כי הבבלי עיקר לפי שסדרוהו באחרונה והם היו בקיאי בירושלמי יותר ממנו ואילו ידעו שאותו הירושלמי עיקר היו מביאין אותו: **הנותן** שקל להקדש עד חצי מעה. פ"ק דמסכת שקלים: **חצי** מעה עד פחות מזה. מסכת בכורות פ' יש בכור (דף מ"ד): **הקלבונות** עד ההקדש. פ' יש בכור: **כתב** הראב"ד ז"ל הרבה מחלוקות יש בתוספתא ובירושלמי עכ"ל: ואני אומר גם בכך מכל מקום הלכתא שמעתין פ' יש בכור (דף ס"ס): **מי** שאבד שקלו עד לשנה שעברה. פ' שני שעירי יוה"כ (דף ס"ס) ופרק מגלחין שקלים מקלתן במשנה ומקלתן בגמרא ירושלמית שלם:

ט שלחו שקליהם ביד שומר שכר וכו'. משנה כהכתיה בסמוך בני העיר ששלחו שקליהן ונגנבו או אבדו אם משנתרמה התרומה נשבעים לגזברים ואם לאו נשבעים לאנשי העיר ובני העיר שוקלין אחרים תחתיהם והוקמה שמואל (מציעא נ"ח) בגונא שכר ומאי נגנבו בלסטים מזויין ומאי אבדו שטבעה ספינתו בים: ומ"ש ובני העיר פטורים וכו'. בפרק ב' דשקלים אהא דתנן אם משנתרמה תרומה וכו' פירש רבינו מעות השקלים כשכונסים אותם מניחים אותה בלשכה ידועה ואח"כ לוקחין ממנו קלת בג' קופות ומוציאים אותו בקרבנות צבור וזאת הלקיחה נקראת תרומת הלשכה ותניא תורמין על הגבוי ועל העתיד ליגבות ולפיכך אם נתרמה תרומה ואח"כ אבד הממון נשבעים השלוחים לגזברים לפי שמאחר שנתרמה תרומה ברשות הגזברים יחשב ואפילו מה שלא הגיע לידם שהרי תורמין על העתיד ליגבות ואם עדיין לא נתרמה תרומה נשבעים השלוחים לאנשי העיר והם שוקלים פעם שניה:

ודע דבפרק הזהב על הא דאמר שמואל בש"ש עסקינן ונשבעין ליטול שכרן מקשה א"ה נשבעין לגזברים נשבעין לבני העיר אמר רבה נשבעין לבני העיר במעמד גזברים כי היכי דלא נחשדינהו ומ"כ כי היכי דלא לקרו להו פושעים. ויש לתמוה למה רבינו השמיט זה ופסק וכתב כלשון המשנה נשבעים לגזברים. וי"ל שמאחר שאמר ר' אלעזר שבועה זו תק"ח היא כדי שלא יהיו בני אדם מזלזלים בהקדשות תו לא צריכין להוא שינויא: יש מי שאומר שהשקלים הראשונים וכו': כתב הראב"ד בירושלמי מחלוקת אמוראים, עכ"ל. וכבר כתבתיו בסמוך:

י הנותן חצי שקל לחבירו וכו'. משנה פ"ב דשקלים הנותן שקלו לחבירו לשקול על ידו ושקלו על ידי עצמו אם נתרמה תרומה מעל. ומ"ש וכן הגוזל או הגונב וכו'. ומ"ש והוא חייב לשלם לבעלים שנים. כלומר אם לא נתרמה תרומה כדין גונב מהדיוט שהוא משלם תשלומי כפל או להוסיף חומש אם נתרמה תרומה כדין גונב מהקדש שהוא מוסיף חומש:

יא הנותן מחצית השקל מן ההקדש וכו'. משנה פ"ב דשקלים השוקל שקלו מן ההקדש אם נתרמה תרומה ואח"כ קרבה בהמה מעל ממעות מעשר שני ומדמי שביעית יאכל כנגדו. והדבר מבואר שמ"ש רבינו כשיסתפקו ממנה יתחייב במעילה הוא פירוש מה ששנינו ואח"כ קרבה בהמה, ופירש ה"ר עובדיה השוקל שקלו מן ההקדש שהיו בידו מעות שהוקדשו לבדק הבית וכסבור שהם של חולין ושקל מהם שקלו ונתרמה התרומה וקנו בהמה באותה תרומה והקריבוה אז נתחייב השוקל קרבן מעילה אבל לא קודם לפי שזה ההקדש נשאר הקדש כמו שהיה בכל מקום שהיה ולא נשתנה וכשנקרבה הבהמה והוא נתכון שהיא מממון כל מי ששקל בתרומת הלשכה נעשה כאילו קנה בהמה באותן מעות של הקדש והקריבה ונהנה שלא משכנוהו בשביל שקלו ונתחייב בקרבן מעילה וריהא נמי דקתני כשנתן לו חבירו לשקול ע"י ושקל על ידי עצמו דמעל הייתו נמי שקרבה בהמה אחר שנתרמה התרומה והאי דלא תנייה ברישא משום דסמיך אסיפא שמפרש בה מעילת שניהם וה"ט שאינו מועל מיד אע"פ שנהנה כבר לפי שאין מעילה אלא במוציא מן ההקדש לחולין אבל המוציא מהקדש להקדש אע"פ שנהנה אינו מועל אלא לאחר שעשה מעשה בהקדש השני וכן מוכח בירושלמי עכ"ל: היה של עיר הנדחת לא עשה כלום. הטעם מפני שהוא אסור בהנאה וצריך טעם למה פרט עיר הנדחת:

יב המפריש שקלו וכו'. ירושלמי פרק ב' דשקלים: המפריש שנים ונמצא שאינו חייב אלא אחד וכו'. שם הפריש שנים והוא סבור שחייב שנים ונמצא שאינו חייב אלא אחד השני מה את עביד ליה נשמעינה מן הדא הפריש חטאתו וסבור שהוא חייב ונמצא שאינו חייב לא קדשה הפריש שתים סבור שהוא חייב שתים ונמצא שאינו חייב אלא אחת אותה שניה מה את עביד לה אלא רועה ה"נ אלו לנדבה:

יג הלוקח מעות בידו וכו'. משנה פרק ג' דשקלים המכנים מעות ואמר הרי אלו לשקלי ב"ש אומרין מותרן נדבה וב"ה אומרים מותרן חולין ובירושלמי ר' יוסי בשם ר' אלעזר במה פליגי במכנים פרוטרוט אבל באומר אלו לשקלי דכ"ע שמותרן נדבה ר' חזקיה ורב ביבא בשם ר' אלעזר פליגי במכנים פרוטרוט אבל באומר אלו לשקלי מודו דמותרן חולין אמר ר' חזקיה מתניתין מסייעא לר' ביבא ופסק כר' ביבא משום דמתני' מסייעא ליה:

יד מעות שנמצאו וכו' עד מחצה למחצה להחמיר. משנה רפ"ז דשקלים והטעם שמחצה למחצה יפלו ללבונה מפני שהלבונה היא עצמה קרבן ועצים מכשירי קרבן. כתב ה"ר עובדיה מחצה על מחצה יפלו לגוזלי עולה בירושלמי פריך בשלמא קרוב לגוזלי עולה כיון דמדאורייתא אזלינן בתר קורבא הוי כאילו ודאי הן מגוזלי עולה אלא מחצה על מחצה דמספקא שדינן להו לגוזלי עולה להומרא האשה שהביאה המעות הללו במה תתכפר שמא מקיני חובה נפלו וכשאתה מקריב מהן גוזלי עולה במה תתכפר האשה ומשני ב"ד הממונים על הקינין לוקחין משל צבור כפי אותן המעות שנמצאו ומקנין אותם לבעלי המעות שנמצאו ומקריבין מהן קינין על הספק והחטאת לא תהא נאכלת עכ"ל. ואיני יודע למה השמיטו רבינו:

טו וכל המעות הנמצאות בהר הבית חולין. ג"ז משנה שם. ומ"ש שאין הגזבר מוציא מעות מתרומת הלשכה וכו' שם בירושלמי:

תרומות

ואין עולין להן לשנה אחרת. והראשונים יפלו לשקלי השנה והאחרונים יפלו לשקל שנה שעברה: **ט** שלחו את שקליהם ביד שומר שכר שהרי הוא חייב בגניבה ואבידה ואבדו ממנו באונס. כגון שלקחום לסטים מזויינים שהוא פטור. רואין אם אחר שנתרמה התרומה נאנס נשבע השליח לגזברים ובני העיר פטורין. שהתורם תורם על הגבוי ועל העתיד לגבות וברשות הקדש הן ובני העיר מה היה להן לעשות הרי לא מסרו אלא לשומר שכר שהוא חייב בגניבה ואבידה. אבל האונס אינו מצוי. ואם אבדו קודם שנתרמה התרומה עדיין ברשות בני העיר הם והשליח נשבע לפני אנשי העיר והן משלמין. נשבע וגבו שקלים שנית ואחר כך החזירום הליסטים אלו ואלו שקלים ואין עולין להן לשנה אחרת והשניים יפלו לשקלי שנה שעברה. *יש מי שאומר שהשקלים הראשונים שיפלו לשקלי השנה הם השקלים שנגנבו בתחלה ואבדו או נאנסו וחזרו. ויש מי שאומר שהשקלים הראשונים הן שהגיעו ליד הגזבר תחלה: **י** הנותן חצי שקל לחבירו להוליכו לשולחני לשקול אותו על ידו. הלך ושקלו על ידי עצמו כדי שלא ימשכנו אותו. אם נתרמה התרומה מעל השוקל שזה השקל ברשות הקדש הוא שכבר תרמו על העתיד לגבות ונמצא זה הציל עצמו בממון ההקדש ונהנה בשקל הזה. ואם לא נתרמה התרומה לא מעל והוא חייב ליתן לחבירו חצי שקל שנתן לו. וכן הגוזל או הגונב חצי שקל ושקלו יצא והוא חייב לשלם לבעלים שנים או להוסיף חומש: **יא** הנותן מחצית השקל מן ההקדש ונתרמה התרומה ממנו. כשיסתפקו ממנה יתחייב במעילה ויצא ידי מחצית השקל. נתנו ממעות מעשר שני יאכל כנגדו בירושלים. מדמי שביעית יאכל כנגדו בקדושת שביעית. היה של עיר הנדחת לא עשה כלום: **יב** *המפריש שקלו וסבור שהוא חייב בו ונמצא שאינו חייב לא קדש. המפריש שנים ונמצא שאינו חייב אלא אחד. אם בזה אחר זה האחרון לא קדש. ואם בבת אחת האחד שקלים והשני מותר שקלים. הפריש שקלו ומת יפול לנדבה: **יג** הלוקח מעות בידו ואמר אלו לשקלי. או שהיה מלקט מעה מעה או פרוטה פרוטה וכשהתחיל ללקט אמר הריני מלקט מעות לשקלי. אפילו לקט מלא כיס נותן מהן חצי שקל שהוא חייב בו והשאר חולין שמותר השקלים חולין: **יד** מעות שנמצאו בין תיבה של שקלים לתיבה של נדבה. קרוב לשקלים יפלו לשקלים. קרוב לנדבה יפלו לנדבה. מחצה על מחצה יפלו לנדבה מפני שהנדבה כולה עולה לאישים והשקלים מסתפקין מהן לעולות ולדברים אחרים: **טו** וכן בין כל המעות הנמצאים בין כל תיבה ותיבה יפלו לקרוב. נמצאו מחצה למחצה. אם בין עצים ללבונה נמצאו יפלו ללבונה. בין קנים לגוזלי עולה יפלו לגוזלי עולה. זה הכלל הולכין אחר הקרוב בבולן. מחצה למחצה להחמיר. וכל המעות הנמצאות בהר הבית חולין שאין הגזבר מוציא מעות מתרומת הלשכה עד שהוא מחללן על הבהמות שלוקח לקרבנות:

השגת הראב"ד

*יש מי שאומר וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי מחלוקת אמוראים עכ"ל:

השגת הראב"ד

*המפריש שקלו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי אינו כן אלא שאחד חולין לפי שהוא או כמי שהוא סבור שהוא חייב ואינו חייב או כמי שאמר הרי אלו לשקלי דלבית הלל מותרן חולין, עכ"ל:

תרומת

מגדל עוז

יש מי שאומר עד הגזבר תחלה: כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי מחלוקת אמוראין עכ"ל: ואני אומר יפה פי' דעת ר"מ ז"ל ובשביל שלא יטעה הרואה לומר שהוא מחלוקת גאונים או מפרשים גילה דעת ר"מ ז"ל והוא האמת כי במסכת שקלים נחלקו בו והכי גרסינן לה ואלו הן הראשונים ואלו הן השניים רבי פנחס ברבי חנינא ורבי אבא מרי חד אמר אלו ששלחו בני העיר את שקליהן תחלה וחד אמר אלו שהגיעו לידי גזברין תחלה ע"כ. ומתוך שלא נפסקה בה הלכה לסדיא כתב כן כי כן ראוי:

הנותן חצי שקל עד לא עשה כלום. פרק מלרפין (דף ג'): **המפריש** שקלו עד מותר שקלים. כתב הראב"ד ז"ל בירושלמי אינו כן וכו' דלבית הלל מותרן חולין עכ"ל: ואני אומר הלכה זאת פרק מלרפין שקלים היא שנויה בירושלמי גמרא מתניתין דהמלרף מעות אבל אלו הטעמים אינם בגירסות שלנו הספרדיות ועל זה סמך ר"מ ז"ל וכפי קבלתו שם ואם הראב"ד יש לו גירסא אחרת יגדיל תורה ויאדיר: **הפריש** שקלו ומת עד שמותר השקלים חולין. פ' מלרפין שם: **מעות שנמצאו** עד סוף הפרק. פרק מעות שנמצאו (שקלים דף י"א):

פ"ד א תרומת הלשכה מה יעשה בה וכו'. רפ"ד דשקלים התרומה מה היו עושין בה לוקחין בה תמידים ומוספין ונסכיהם העומר ושתי הלחם ולחם הפנים וכל קרבנות הצבור: ומ"ש והקטרת ושכר עשייתה. שם: ומ"ש ולחם הפנים ושכר עושי לחם הפנים. בר"פ שני דייני בית גרמו על מעשה לחם הפנים עסלים שכרן מתרומת הלשכה: ומ"ש ופרה אדומה ושעיר המשתלח ולשון של זהורית שקושרין בין קרניו. משנה פ"ד דשקלים: ומ"ש אבל פר העלם דבר של צבור ושעירי עכו"ם בתחלה גובים להם וכו' [מנחות כ"ב]:

ב פרוכות של היכל תחת בנין עשויות וכו'. בר"פ שני דייני (כתובות ק"ו) אמר ר' נחמן אמר רב נשים האורגות בפרוכות נוטלות שכרן מתרומת הלשכה ותני אומר מקדשי בדק הבית הואיל ופרוכות תחת בנין עשויות נשים מיתיבי נשים האורגות בפרוכות נוטלות שכרן מתרומת הלשכה התם בדבבי דא"ר זירא אמר רב י"ג פרוכות היו במקדש שני ז' כנגד ז' שערים אחד לפתחו של היכל ואחד לפתחו של אולם ב' בדביר ב' כנגדן בעליה. ופירש"י בדבבי בפרוכות שכנגד הפתחים דלצניעותא עבידי ואינם תחת בנין אבל כל צורך בנין כגון פרוכות המבדילות בין היכל לקה"ק שהיו במקדש שני במקום אמה טרקסין שעשה שלמה בבנין ראשון ואותן פרוכות נעשו מקדשי בדק הבית: המנורה וכלי שרת וכו'. בר"פ שני דייני (דף ק"ו:) תנא דבי ר' ישמעאל כלי שרת באים מתרומת הלשכה מיתיבי כלי שרת באים ממותר נסכים תנאי היא דתנן ר' ישמעאל אומר מותר תרומה לכלי שרת ר"ע אומר מותר נסכים לכלי שרת. ופסק רבינו כר"ע ואע"ג דר' חנינא סגן הכהנים סבר כר"י ומשמע ליה דהיכא דליכא מותר נסכים מודה ר"ע לר' ישמעאל: ודע דגרסינן התם בעא ר' הונא מרב כלי שרת מהו שיעשו מקדשי בדק הבית לורך מזבח ניהו ומקדשי בדק הבית אתו או לורך קרבן ניהו ומתרומת הלשכה היו עושים אותם א"ל אין נעשים אלא מתרומת הלשכה איתיביה וכלוהם הביאו לפני המלך ויהוידע וכו' ל"ק כאן שגבו והותירו כאן שגבו ולא הותירו וכי גבו והותירו מאי הוי א"ר אבהו לב ב"ד מתנה עליהם אם הוצרכו הוצרכו ואם לאו יהו לכלי שרת. ויש לתמוה דמשמע דפליגי אר' ישמעאל ור"ע דמר אמר מתרומת הלשכה ומר אמר ממותר נסכים אבל מקדשי בדק הבית לא. וצ"ל דכי לב ב"ד מתנה עליהם חזרו אותם מעות כמותר נסכים או כתרומת הלשכה. ומ"מ יש לתמוה למה השמיט רבינו דבר זה דמקדשי בדק הבית אתו היכא דגבו והותירו: בגדי כהונה וכו'. הכל מתרומת הלשכה [תוספתא יומא פ"א]:

ג כל הבהמות הנמצאות בירושלים וכו' עד מקריבין את החביתין מתרומת הלשכה. משנה פ"ז דשקלים אלא שבמשנה כתוב בכל אלו באים משל צבור ומפרש לה רבינו דהיינו מתרומת הלשכה שאלו בכלל מה ששנינו ברפ"ד דשקלים שכל קרבנות הציבור באים מתרומת הלשכה: ודע דמתניתין הכי איתא אר"ש ז' דברים התקינו ב"ד וזה אחד מהם וכו' ותנאי ב"ד הוא על כ"ג שמת ולא מינו כהן אחר תחתיו שתהא מנחתו קריבה משל צבור ר"י אמר משל יורשיו וידוע דהלכה כר"י לגבי ר"ש וכן פסק רבינו עצמו בדין זה בפ"ג מהלכות תמידין דמשל יורשיו היתה באה, ויש לתמוה היאך פסק כאן כר"ש וצ"ל שמ"ש כאן אגב גררא דאיך שהם תנאי ב"ד נקטה ולאו דוקא: מבקרי מומין וכו' עד מתרומת הלשכה. בר"פ שני דייני: ומ"ש וכמה הוא שכרן וכו':

ה בשנת השמטה שהיא הפקר וכו' עד מתרומת הלשכה. משנה פרק ד' דשקלים: ומ"ש מי שהתנדב לשמור בחנם וכו'. שם ובסוף מציעא (דף קט"ז):

מגיהי

פרק רביעי

א תרומת [א]הלשכה מה יעשה בה. לוקחין ממנה תמידין של כל יום והמוספין וכל קרבנות הצבור ונסכיהם והמלח שמולחין בו כל הקרבנות. וכן העצים אם לא הביאו עצים ולא נמצאו אלא בדמים. והקטרת ושכר עשייתה. ולחם הפנים ושכר עושי לחם הפנים. והעומר ושתי הלחם ופרה אדומה ושעיר המשתלח ולשון של זהורית שקושרין בין קרניו כל אלו באין מתרומת הלשכה: ב אבל פר העלם דבר של צבור ושעירי עבודת כוכבים בתחלה גובין להן ואינן באין מתרומת הלשכה. פרוכות של היכל תחת בנין עשויות ואינן באין מתרומת הלשכה אלא מקדשי בדק הבית. אבל פרוכות של שערים באין מתרומת הלשכה. המנורה וכלי שרת מצותן שיבואו ממותר הנסכים. ובהלכות כלי המקדש והעובדים בו יתבאר מה הוא מותר הנסכים. ואם לא היה להן מותר נסכים יביאו מתרומת הלשכה. בגדי כהונה בין בגדי כהן גדול בין שאר בגדי הכהנים שעובדין בהן במקדש הכל מתרומת הלשכה: ג כל הבהמות הנמצאות בירושלים או בחוצה לה בקרוב ממנה באות עולות כמו שיתבאר בפסולי המוקדשין. נסכיהן באין מתרומת הלשכה. וכן עובד כוכבים ששלח עולתו ממדינה אחרת ולא שלח עמה דמי נסכים יביאו נסכיהם מתרומת הלשכה: ד גר שמת והניח זבחים אם יש לו נסכים קרבין משלו ואם לאו באין מתרומת הלשכה. כהן גדול שמת ולא מנו אחר תחתיו מקריבין את החביתין מתרומת הלשכה. מבקרי מומים שבירושלים ותלמידי חכמים המלמדים הלכות שחיטה לכהנים והלכות קמיצה ונשים המגדלות בניהן לפרה אדומה כולן נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. וכמה הוא שכרן כמו שיפסקו להן בית דין: ה בשנת השמיטה שהיא הפקר שוכרין בית דין שומרין שישמרו מקצת ספיחים שצמחו כדי שיביאו מהן העומר ושתי הלחם שאין באים אלא מן החדש. ואלו השומרין נוטלין שכרן מתרומת הלשכה: ו מי שהתנדב לשמור בחנם אין שומעין לו משום בעלי זרוע שמא יבואו ויטלום מהן

א סמ"ג עשין מה:

משנה למלך

פ"ד א ושעיר המשתלח ולשון של זהורית שקושר בין קרניו כל אלו באין מתרומת הלשכה. נראה דט"ס הוא דהא לשון זהורית שקושרין בקרני שעיר המשתלח לא היה בא כי אם משירי הלשכה וכדתנן בפ"ד דמס' שקלים משנה ב'. ונראה דל"ג שקושרין בין קרניו אלא ולשון של זהורית לחוד והיינו לשון של זהורית שהיו משליכין אל תוך שריפת הפרה. ולקמן בפרקין דין ח' שכתב רבינו וכבש שמוליכין עליו שעיר המשתלח ושניהן נעשין משירי הלשכה שם צריך לגרוס ולשון שקושרין בין קרניו. והדבר צריך תלמוד ועיין בסמ"ג בהלכות שקלים ובהל' עבודת יוה"כ ודוק:

ב המנורה וכלי שרת מאותן שיבאו ממותר הנסכים. פלוגתא דתנאי בפ' שני דייני גזרות ופסק רבינו כר"ע. ולא ידעתי למה לא כתב שגם מזבח הזהב ולבונה מאותן שיבאו ממותר הנסכים וכדאיתא בברייתא שם (דף ק"ו) וכבר הביא הראב"ד ברייתא זו בסוף הלכות תרומה יע"ש. ודע דגרסינן התם בעא מיניה רב הונא מרב כלי שרת מהו שיעשו מקדשי בדק הבית צורך מזבח ניהו ומקדשי בדה"ב אתו או צורך קרבן ניהו ומתרומת הלשכה אתו א"ל אין נעשין אלא מתרומת הלשכה איתיביה וכלותם הביאו לפני המלך ויהוידע כו' ל"ק כאן שגבו והותירו כאן שגבו ולא הותירו וכי גבו והותירו מאי הוי א"ר אבהו לב ב"ד מתנה עליהם אם הוצרכו הוצרכו ואם לאו יהיו לכלי שרת ע"כ. וכתב מרן בכ"מ וז"ל ויש לתמוה דמשמע דפליגי אר' ישמעאל ור"ע דמר אמר מתרומת הלשכה ומר אמר ממותר נסכים אבל מקדשי בדה"ב לא וצ"ל דכי לב ב"ד מתנה עליהם הזרו אותם מעות כמותר נסכים או כתרומת הלשכה ע"כ: ולא ידעתי מאי קשיא ליה למרן דהא לפי המסקנא רבי ישמעאל ור"ע לא מיירו אלא היכא דליכא מותר בקדשי בדק הבית ומה שגבו יש בו צורך לדברים אחרים במציאות זה הוא דפליגי ר"י ור"ע היכא דהוצרכו לכלי שרת ממה היו מביאים אותם אבל היכא דיש בקדשי בדק הבית מותר שאין צורך בו בהא כ"ע מודו דמקדשי בדק הבית היו לוקחים כלי שרת. ואם קושיתו היא דלמה לא הזכירו ר"י ור"ע דכלי שרת היו באים ממותר קדשי בדק הבית לא תירץ לזה כלום. גם מ"ש מרן דכי לב ב"ד מתנה כו' לא ירדתי לסוף דעתו וכי ב"ד יש להם כח לשנות קדשי בדק הבית ולומר שהם מותר נסכים או תרומת הלשכה. ובגמרא לא אמרו לב ב"ד מתנה עליהם אלא לפי שהוקשה להם דאיך יכולים להביא כלי שרת מקדשי בדה"ב והלא לא לקדושת קרבן גבו ואיך משנים מדעת הבעלים. לזה תירצו דלב ב"ד מתנה והרי הוא כאלו דעת המקדישים היה שאם לא הוצרכו לקדשי בדק הבית שיהיו לכלי שרת. אבל שיאמרו ב"ד שאם לא הוצרכו שיהיו מותר נסכים או תרומה הלשכה זה לא שמענו. (א"ה ועיין בדברי הרב המחבר פ"ח מה' כלי מקדש דין ו' יע"ש):

ו מי שהתנדב לשמור בחנם וכו'. בס"פ בתרא דמציעא גרסינן תנן שומרי ספיחים בשביעית נוטלין שכרן מתרומת הלשכה ר' יוסי אומר הרוצה מתנדב הוא ושומר חנם אמרו לו אתם אומר כן אין באים משל צבור ובגמרא נחלקו במאי פליגי ת"ק ור"י דרבה אמר בהבעה בהפקר פליגי דת"ק סבר הבעה בהפקר קני ואי יהבי ליה אגרא אין אי לא לא ור"י סבר הבעה בהפקר לא קני וכי אזלי צבור ומייתו משתא הוא דזכי בהו ע"כ. ונראה דלפי אוקמתא זו כ"ע אית להו דחיישינן שמא לא ימסרם יפה ומשום הכי ת"ק דאית ליה דהבעה בהפקר קני אין היחיד מתנדב לשמור חנם אף שימסרם לצבור משום דחיישינן שמא לא ימסרם יפה ורבי יוסי אית ליה דהבעה בהפקר לא קני ומשום הכי מתנדב יחיד. ואפשר עוד דלכ"ע לא חיישינן שמא לא ימסרם יפה והכא בעיקר דינא פליגי היכא דלא מסרם דרבנן ס"ל שאין היחיד מתנדב משום דבהבעה קני וכיון שלא מסרם נמצא קרבן צבור קרב משל יחיד ור"י אית ליה דאף אם לא ימסרם מתנדב משום דהבעה לא קני. באופן שדין זה אי חיישינן שמא לא ימסרם יפה אין להכריע אותו ממחלוקת זה כפי אוקמתא זו. וראיתי לאחד מגדולי הדור (הוא ניהו החכם השלם הרב כמוהר"ר יעקב אלפאנדארי ז"ל) שהקשה דנהי דת"ק אית ליה דהבעה בהפקר קני הא קי"ל דהמחזיק בהפקר צריך כונה ואם לא היה דעתו לקנות לא קנה ואם כן יתנדב לשמור ולא יתכוין לקנות עכ"ד. (א"ה עיין בספר אסיפת זקנים בשלהי מציעא דהרשב"א ז"ל הוקשה לו כן וניחא ליה דכיון דהשומר יודע שאין הצבור קונים בהבעתו נותן בדעתו לקנות לעצמו כדי שלא יבאו אחרים ויטלום לעצמם וגם התוס' כתב דהס"ג דבאינו מתכוין לקנות מהני יע"ש ועיין בתוי"ט פ"ד דשקלים). והנה כפי הצד האחד שאדדנו דכפי אוקמתא זו כ"ע אית להו דחיישינן שמא לא ימסרם יפה אין כאן קושיא כלל דהוא הדין דחיישינן שמא יהיה דעתו לקנות משום דנוח לו שיקרבו משלו וכמו שפירש"י בהבעה שמא לא ימסרם יפה. ואי אמרינן דכ"ע אית להו דלא חיישינן שמא לא ימסרם יפה והכא בעיקר דינא פליגי כשלא מסרם דאי מסרם אף ת"ק מודה דמתנדב. אף אתם אמור דלעולם בשלא נתכוין לקנות דכ"ע לא פליגי דמתנדב והכא בנתכוין לקנות פליגי דת"ק אית ליה דהוינו מתנדב משום דהבעה קני ור' יוסי אית ליה דאף במתכוין לקנות מתנדב משום דהבעה לא קני. ועוד נ"ל דאף דנימא דכ"ע אית להו דלא חיישינן שמא לא ימסרם מ"מ לא מהני מה שאומר שאין דעתו לקנות משום דדוקא במוסרם לצבור הוא דאמרינן דלא חיישינן שמא לא ימסרם יפה דמאחר דבפיו ובשפתיו אומר שמוסרם לצבור לא חיישינן דלמא רחק ממנו לבו ובקרבו ישים ארבו ואינו מוסרם יפה. אבל באומר שאין דעתו לקנות איכא למיחש שמא יחזור בו בעוד שהוא שומר הספיחים ויהיה דעתו לקנות ואף אם בשעת גמר מלאכה אומר שמעולם לא היה דעתו לקנות מ"מ חיישינן דלמא לאו אדעתיה ובאי זה זמן היה דעתו לקנות ומש"ה לא מהני מה שאומר שמעולם לא היה דעתו לקנות אבל לעולם אם מוסרם לצבור מהני: ועוד נ"ל לומר דאף למאן דאית ליה דלא חיישינן דלמא לא ימסרם יפה מודה דלא מהני מה שאומר שאין בדעתו לקנות משום דהני סבור דטעמא הוא משום דאף דנימא שבלבו אינו מוסרם

מגדל עוז

פ"ד תרומת הלשכה עד הכל מתרומת הלשכה. במסכת שקלים פרק התרומה: כל הבהמות עד הלשכה. פרק מעות שנמצאו (דף י"א): מבקרי מומין עד ב"ד. מס' כתובות פרק שני דייני גזרות (דף ק"ו): בשנת השמטה עד שומרים שם. במסכת שקלים פרק התרומה:

ז מגיהי ספרים שבירושלים וכו' עד כדי צרכן. פרק שני דייני (כתובות ק"ו):
ח כבש היו עושין מהר הבית להר המשחה וכו'. בפ"ג דפרה: ומ"ש וכן היו עושים כבש שמוציאין עליו שעיר המשתלח. משנה פ' ב' שעירים (יומא ס"ו): ומ"ש ושניהם נעשין משירי הלשכה. משנה פרק ד' דשקלים: ומ"ש וכן מזבח העולה וההיכל והעזרות באים משירי הלשכה. ירושלמי פ"ד דשקלים. אבל בגמ' דידן ר"פ שני דייני (כתובות ק"ו) מזבח העולה הלשכות והעזרות באים מקדשי בדק הבית, ויש לתמוה למה הניח רבינו גמרא דידן ופסק כירושלמי: אמת המים שבירושלים וכו' עד משירי הלשכה. משנה פ"ד דשקלים: ועכו"ם שהתנדב מעות לדברים אלו וכו'. ירושלמי פ"ק דשקלים: ומ"ש ואפילו גר תושב. הא נלמוד מדמשוה התם כותי עם העכו"ם וכותיים באותו זמן לא היו עובדים ע"א וקתני דאין מקבלים מהן וכ"ש לגר תושב ואפילו מ"ד התם בירושלמי [דמקבלין] מן הכותי ע"כ לא אמר [אלא] בכותי אבל לא בגר תושב:
ט מותר תרומה הלשכה וכו'. פ"ד דשקלים תנאי ב"ד הוא על המותרות שיקרבו עולות ושם במשנה מותר התרומה ר"ע אומר לקיץ המזבח:

שקלים

מהן. לפיכך תיקנו להם חכמים שיטלו שכר מן הלשכה כדי שיפרשו הכל מאותו מקום שאלו שומרים שם: **ז** מגיהי ספרים שבירושלים ודיינין שדנין את הגזלנין בירושלים נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. וכמה היו נוטלים תשעים* מנה בכל שנה ואם לא הספיקו להן אף על פי שלא רצו מוסיפין להן כדי צרכן הם ונשיהם ובניהם ובני ביתן: **ח** כבש היו בונין מהר הבית להר המשחה שעליו היו מוציאין פרה אדומה. וכבש שמוציאין עליו שעיר המשתלח. ושניהם נעשין משירי הלשכה. וכן מזבח העולה וההיכל והעזרות נעשין משירי הלשכה. אמת המים שבירושלים וחומת ירושלים וכל מגדלותיה וכל צרכי העיר באין משירי הלשכה. ועובד כוכבים שהתנדב מעות לדברים האלו או לעשות עמהם בחנם אין מקבלין ממנו ואפילו גר תושב. שנאמר לא לכם ולנו לבנות וגו' ונאמר ולכם אין חלק וגו': **ט** מותר תרומת הלשכה ושירי הלשכה לוקחין בו זכרים ויקרבו כולן עולות שתנאי בית דין הוא על כל המותרות

שיקרבו

*בגמ' לפנינו תשעים ותשע.

משנה למלך

מוכרח מ"מ מהני המסירה דהא קי"ל **דדברים** שבלב אינם דברים כדאיתא בכמה דוכתי. וליכא למימר דהא דאמרינן דאינם דברים הוא משום דלא מסיימן לומר דבלבו היה הפך מה שהוציא בפיו אבל באיסור חיישינן מספק. הא ליתא כדמוכח מההיא דאמרינן בקדושין ובכונן אע"פ שאמרה בלבי היה להתקדש לו אעפ"כ אינה מקודשת ומדלא אמרינן שתהיה היא אסורה בקרוביו ש"מ דאפילו לקולא אמרינן דדברים שבלב אינם דברים. (א"ה עיין מ"ש הרא"ש נדרים (דף כ"ח) והתוס' שם דדברים שבלב המוכיחין הויין דברים דכיון דהכן סהדי הו"ל כאלו פירש בהדיא ולא הוו דברים שבלב. והנה הכא פירש"י שנוח לו שיקרבו משלו. ועיין מוהר"ש בספר המפה ח"מ סי' ר"ז דבמתנה הויין דברים יע"ש ועיין גופי הלכות סי' קל"ו). ומאי דקאמר ר"י לא חיישינן שמא לא ימסרם יפה הכונה היא דליכא למיחש דלמא לא מסר יפה משום דאפילו אם לא מסר להו בלבו מהני משום דדברים שבלב אינם דברים. אבל בהומר שאין דעתו לקנות אף ר"י מודה דחיישינן דלמא יהיה דעתו לקנות וכדכתיבנא דספק איסור הוא וחיישינן. הן אמת דלרבנן דאית להו דחיישינן צריך נגר לייסב דמה חששא היא זו מאחר דקי"ל דדברים שבלב אינם דברים וכעת צ"ע:

הנה אמרינן התם אמר רבא דכ"ע הבטה בהפקר קני והכא אי חיישינן שמא לא ימסרם יפה קמיפלגי דרבנן סברי יהבינן להו אגרא ואי לא חיישינן שמא לא ימסרם יפה ור"י סבר לא חיישינן שמא לא ימסרם יפה. והנה כפי אוקמתא זו דת"ק ור"י לאו בעיקר דינא פליגי אלא דרבנן ס"ל דלית תקנתא למתנדב לשמור חנם משום דחיישינן דלמא לא ימסרם יפה ור"י אית ליה דלא חיישינן, מאי דלא אמרינן דפליגי בהומר שאין בדעתו לקנות דת"ק ס"ל דחיישינן שמא יהיה בדעתו לקנות ור"י סבר דלא חיישינן כפי הנד שלידדנו לעיל דמאן דחייש דלמא לא ימסרם יפה חייש נמי דלמא יהיה בדעתו לקנות, נ"ל דהכא הדא מינייהו נקט וה"ה לאידך וכונת ת"ק היא דמאחר דהבטה קני ליכא שום תקנה לשמור חנם שאם ימסרם לצבור חיישינן שמא לא ימסרם יפה ואם יאמר נמי שאין בדעתו לקנות חיישינן שמא יהיה בדעתו לקנות כי היכי דחיישינן דלמא לא ימסרם יפה, ולר"י שפיר מתנדב יחיד לשמור ושימסור לצבור משום דלא חיישינן דלמא לא ימסרם וה"ה דמהני בהומר שאין בדעתו לקנות דלא חיישינן דלמא יהיה בדעתו לקנות כי היכי דלא חיישינן דלמא לא ימסרם יפה נמצא דלר"י שתי תקנות יש למתנדב יחיד לשמור או שיאמר שאין בדעתו לקנות או שימסור לצבור. והא דלא קאמר ליה ר"י הוא משום דשמעיה לת"ק דקאמר דתקנה דמסירה לצבור לא מהני אמר ליה דמהני אבל לעולם דאיכא נמי תקנה אחריתי דהיינו שיאמר שאין בדעתו לקנות. אך כפי השני חילוקים שכתבנו שיש לחלק בין חששת דלמא יהיה בדעתו לקנות לחששת דלמא לא ימסרם יפה אתיא סוגיית הגמרא כפשטה דאליבא דכ"ע תקנה שיאמר שאין בדעתו לקנות לא מהני דחיישינן שמא יהיה בדעתו לקנות אך בתקנה דמסירה לצבור נחלקו דת"ק אית ליה דאף תקנה זו לא מהני ור' יוסי סבר דחששא זו ליתא מהטעמים שכתבנו. ולפי זה לר"י לית ליה תקנה למתנדב לשמור כי אם במסירה לצבור אך במה שאומר שאין בדעתו לקנות לא מהני אף לר"י:

הנה אמרינן התם איכא דאמרי רבא אמר דכ"ע הבטה בהפקר לא קני והכא בחיישינן לבעלי זרועות קא מפלגי דת"ק סבר דתקינו רבנן למיהב ליה ד' זוזי כי היכי דלישמעו בעלי זרועות וליפרשו מינייהו ור' יוסי סבר לא תקינו ומה אתה אומר ס"ק ליה מדבריך לדברינו אין באים משל צבור ע"כ. ופירש רש"י מדבריך דקא אמרת ישמרם חנם לדברינו דס"ל דתקינו רבנן ד' זוזי מן התרומה לשומרי ספיחים וזה מוחל עליהם ונמצאו לו בתרומה ד' זוזים שאין לצבור חלק בהם ואם קנים מהם תמידין ומוספין ושאר קרבנות צבור אין תמידין באים משל צבור ע"כ. ונראה דדוקא הני הוא דאמרינן דכיון דתקינו רבנן ד' זוזי וזה מוחל עליהם נמצא דאין תמידין באים משל צבור. אך בשאר דברים דתקינו רבנן שיקחו מתרומת הלשכה וכדתנן בפרק שני דייני גזרות שפיר מחיל להו. וטעמא דרבנן דלא תקינו להו אלא אם ירצו ליקח אבל אם לא ירצו לא תקינו להו ועליהם תבא ברכת טוב. אך בהך דשומרי ספיחים דרבנן תקינו להו משום בעלי זרועות ואף אם לא ירצו ליקח תק"ח היא שיקחו משום בעלי זרועות אי מחיל להו נמצאו תמידין ומוספין באין משל יחיד וזה פשוט: והנה כפי אוקמתא זו היה נראה דרבנן ס"ל דחיישינן שמא לא ימסרם יפה דאי לא היכי קאמרי מדבריך לדברינו אינן באין משל צבור הא איכא תקנה במסירת הד' זוזין לצבור. (א"ה והכי מוכח מדברי התוס' ר"ה (דף ז') שהביא הרב המחבר לקמן דאל"כ אין מקום לקושיתם דנימא דסוגיא דהתם ס"ל כלשנא בתרא דהכא. אך ק"ל להאי לישנא אמאי איצטריך לדחוקי ולומר דר' יוסי סבר לא תקינו דהוא מחלוקת במציאות בעיקר התקנה לימא דבהא פליגי דר"י ס"ל לא חיישינן ורבנן סברי חיישינן שמא לא ימסרם יפה). ומיהו אפשר לומר דלעולם במסירה מהני אף לרבנן דלא חיישינן דלמא לא ימסור יפה אלא דלסברת ר"י דלא תקינו יכול למחול אף בלא מסירה ועל זה אמרו לו רבנן לר"י מדבריך שאתה אומר שיכול להתנדב חנם בלא מסירה לדברינו שאנו אומרים דתקינו להו רבנן ד' זוזים נמצאו תמידין ומוספין אינן באים משל צבור. וא"ת כפי הנד הזה דמסירה מהני לרבנן א"כ מאי קאמר דכ"ע הבטה בהפקר לא קני לימא דכ"ע הבטה בהפקר קני ואעפ"כ היה יכול להתנדב חנם לפי שהיה מוסרם לצבור ולא חיישינן דילמא לא ימסרם יפה אלא שהכמים תיקנו למיהב ליה ד' זוזי משום בעלי זרועות ור"י סבר דלא חיישינן לבעלי זרועות ומש"ה מתנדב חנם ואמרו לו רבנן לר"י כפי דבריך שאתה אומר שלא תיקנו הכמים משום בעלי זרועות ונמצא שיכול למחול עליהם נמצא שתמידין ומוספין הבאים מד' זוזים אלו אינן באין משל צבור ואף שיש תקנה שימסרם לצבור דומיא דספיחים שימסרם לצבור מ"מ לר"י דאית ליה דלא תקינו רבנן למיהב ליה ד' זוזי ונמצא שאינו צריך למוסרם לצבור נמצאו תמידין ומוספין באין משל יחיד אליבא דרבנן דאית להו דרבנן תקינו להו. הא ל"ק משום דרבה הוא דס"ל דהבטה בהפקר תנאי היא והביא משנה זו לומר דת"ק ור"י נחלקו בזה ועל זה בא רבא לומר דליתא אלא דכ"ע אית להו דהבטה בהפקר קני א"נ דכ"ע אית להו דהבטה בהפקר לא קני כלומר דאין לסברית משנה זו שום צד מהצדדים דאפשר דכ"ע אית להו דקני ואפשר דכ"ע אית להו דלא קני: **העולה** ממ"ש דבין אליבא דרבה דקאמר דפליגי בהבטה בהפקר אי קני או לא בין אליבא דרבא דקאמר דפליגי אי חיישינן לבעלי זרועות חלוקה זו אי חיישינן דלמא לא ימסרם יפה או לא אין להכריח בה שום צד מהצדדים דאפשר דכ"ע אית להו דלא חיישינן ואפשר דכ"ע אית להו דחיישינן וכדכתיבנא. אך לרבא דקאמר לכ"ע הבטה בהפקר קני דין זה הוא מחלוקת ת"ק ור"י דלת"ק חיישינן דלמא לא ימסרם יפה ולר"י לא חיישינן דלמא לא ימסרם יפה: **וראיתי** לר' עובדיה בפ"ד דשקלים דפירשה למתניתין כאוקימתא קמייתא דרבא דפליגי אי חיישינן שמא לא ימסרם יפה והקשה הרב בעל תוי"ט שם דמ"ש הכא דחיישינן שמא לא ימסרם יפה משקלים דמקבלים מנשים ועבדים וקטנים וכדתנן בפ"ק ולא חיישינן דלמא לא ימסרו יפה. (א"ה עיין מה שכתב מהור"ר בצלאל בשלטי מגיעה בשם הרא"ב"ד). ותירץ דשאני שקלים שאין גופן קרב וכמשתנינן שיקנו בהם דבר הקרב נשתנה נמי לשל צבור. ואח"כ לא נחה דעתו של הרב ז"ל בתירוץ זה וחילק דשאני עומר ושתי הלחם דהיו פעם אחת בשנה איכא למיחש דלמא לא ימסרם יפה משום דנוח להם שיקרבו משלהם אבל שקלים דלקרבנות דכולה שתא ליכא למימר נוח להם וא"ש נמי ללישנא בתרא דהבטה בהפקר לא קני ולאותו לשון טעמא דרבנן שתקנו שכר כדי שיהיה קול כו' וכשמוחלין נמצא שיש לשומרים אותן מעות בתרומה ואין לצבור חלק בהן ולפ"ז אין להלק משום שאין גופן קרב ע"כ. ומדברי רבינו נראה דס"ל דללישנא בתרא ס"ל לת"ק דחיישינן דלמא לא ימסרם יפה ומ"ה אמרו לר"י מדבריך לדברינו אין באין משל צבור וכבר כתבנו דאפשר דלפי אוקמתא זו ס"ל לת"ק דלא חיישינן דלמא לא כו'. ובעיקר החילוק שחילק הרב בין דבר הבא פ"א בשנה לשקלים לא ידעתי מהו: ולפי הומר הנושא נ"ל לחלק דשאני שומרי ספיחים דלעולם יש לשומר חלק בהם כיון דבאים משל צבור חיישינן דלמא לא ימסרם יפה דהבור השומר דמה שב"ד אומרים לו שימסרם יפה הוא כדי שיהיה לכל ישראל חלק במצוה ומש"ה אינו מוסרן יפה דניחא ליה שיקרבו משלו. אבל גבי שקלים דרחמנא אמר דכהנים ונשים ועבדים לא יהיה להם חלק בקרבנות כי מסרי לצבור ליכא למיחש דלמא לא ימסרו יפה משום דניחא להו שיקרבו משלהם דלאו ברשיעי עסקינן מאחר שרואים דאפילו בשותפות אין חפץ לה' שיהיה להם חלק בקרבנות צבור מש"ה לא חיישינן דלמא לא ימסרו יפה: **שוב** ראיתי שהתוספות הקשו קושיא זו פ"ג (דף ל"ה) ולפי שיש לי משא ומתן בדבריהם אעתיק סוגיית הגמ' ומ"ש התוס' שם. גרסינן התם תני רב הונא בר יהודה ואמרי לה רב שמואל בר יהודה אחר שכלתה עבודת צבור כהן שעשתה לו אמו כתונת לובשה ועובד בה עבודת יחיד ובלבד שימסרנה לצבור פשיטא מהו דתימא ניחוש דלמא לא ימסרנה יפה קמ"ל ע"כ. ופירש"י עבודת יחיד הולאת כף ומחתה שאינה צריכה צבור אלא לפי שמוטלת עליו לפנות את המקום לפיכך קורא לה עבודת יחיד, ובלבד שימסרנה לצבור דה"ה מעבודת צבור היא כך נראה בעיני. ואני שמעתי עבודת יחיד מקרא פרשה דתנן בה התם קורא באצטלית לבן משלו וקשיא לי בגוה דלא תנן התם ובלבד שימסרנה לצבור. פשיטא דעובד בה כיון דאמרת דמוסרה לצבור דצבור היא ע"כ. וכתבו התוספות ליחוש שמא לא ימסרנה יפה יפה קמ"ל ואפילו לרבנן דר"י בפרק הבית והעלים דס"ל שומרי ספיחים בשביעית נוטלין שכרן מתרומה הלשכה ור"י אומר אף הרוצה להתנדב חנם עושה וקאמר דפליגי במיחש דלמא לא מסר לצבור יפה דרבנן סברי חיישינן הכא מודו דהכן סהדי דכ"ג מסר לה יפה שהוא גדול בתורה וידע שיש למסור יפה ועוד דכיון שכל כבוד כהונה שלו מסר לה יפה אגב חביבות שעובד בה עכ"ל: והנה נוראות נפלאתי על רבותינו בעלי התוס' דמה הוקשה להם דבפירוש אמרינן אחר שכלתה עבודת צבור וכו' עובד בה עבודת יחיד דמשמע דלא הותר אלא עבודת יחיד אבל עבודת צבור לא הותר וע"כ טעמא דמלתא הוא משום דחיישינן דלמא לא ימסרם יפה ודוקא בעבודת יחיד הוא דלא חיישינן אבל בעבודת צבור חיישינן וא"כ אתיא סוגיא זו כרבנן דפרק הבית והעלים דלגבי מנחת העומר שהיא של צבור חיישינן דלמא לא ימסרם יפה. (א"ה תו ק"ל ע"ד התוס' מסוגיא דירושלמי רפ"ד דשקלים וזה פריה תני האשה שעשתה כתונת לבנה צריכה שתמסרנה לצבור א"ר אחא דר' יוסי היא דר"י אמר הרוצה מתנדב שומר חנם ור' אסי בשם ר' אילא אמר כדברי הכל היא במה פליגי בגופו של קרבן אבל במכשירין של קרבן דכ"ע מודו דמתנה קרבן יחיד לקרבן צבור, ע"כ. **הו** גרסינן התם בשעה שעלו ישראל מן הגולה לא מצאו עלים בלשכת העלים עמדו אלו והתנדבו עלים ומסרום לצבור והתנו עמהם נביאים שביניהן שאפילו לשכה מלאה עלים יעמדו אלו ויתנדבו עלים משלהן שלא יהא קרבן מתקרב אלא משלהן תחלה א"ר אחא דר' יוסי היא דר"י אמר אף הרוצה מתנדב ש"ח כו' יע"ש ורמז סוגיא זו הרב תוי"ט. וצ"ל דהירושלמי פליג אש"ס דילן דבהדיא אמרינן בפרק הקומץ רבה (דף כ':) דתניא קרבן מלמד שמתנדבים עלים והכי איתא במנחות (דף ק"ו:) ושמא הירושלמי דריש ליה ליתורא דקרבן לדרשא אחריתי ומש"ה אוקמה למתניתין דעלים כר"י. אך קשה דהתם מייתי מקרא מלא בנחמיה דכתיב והגורלות הפלנו על קורבן העלים הכהנים והלוים והעם להביא לבית אלהינו והכי איתא בפ"ד דתעניות (דף כ"ח. יע"ש). הן אמת דבעיקר הסוגיא

כ"י

מגדל עוז

מגיהי ספרים עד ובני ביתן. במס' כתובות פרק שני דייני גזירות (ק"ו): כבש היו בונין עד משירי הלשכה. במסכת שקלים פרק התרומה: ועכו"ם שהתנדב עד וזכרון בירושלים. פ"ק דשקלים במשנה ובגמ' ירושלמי: מותר תרומה הלשכה עד קיץ למזבח. פ"ק דשבועות (דף י"ב):

כסף משנה

י שקלים שלא וכו'. ירושלמי ס"פ אלו הם הממונים תנן התם קדשי מזבח מוציאים הראוי להם מקדשי בדק הבית א"ר חייא כן היא מתניתין קדשי מזבח מוציאין את הראוי להם מקדשי בדק הבית קדשי בדק הבית [אין] מוציאין את הראוי להם מקדשי מזבח כך היא הגירסא הנכונה. וכתב הראב"ד בשקלים ירושלמי מצא דבר זה וכו' שהרי שנינו כן במעילה עכ"ל. וטעמו משום דמסיים בה התם והא תנינן כלי שמצאו בו צורך לבדק הבית מניחין אותו והשאר נמכרין ודמיהם נופלים ללשכת בדק הבית א"ר חזקיה הכין מתניתין נצורך לשכת בדק הבית וזה נאמר על מתניתין דקתני שתי לשכות היו במקדש אחת מהן לשכת הכלים כל מי שהוא מתנדב כלי זורקו לתוכה אחת לשלשים יום הגזברים פותחין אותה וכל כלי שנמצא בו צורך לבדק הבית מניחין אותו והשאר נמכרים ודמיהם נופלים ללשכת בדק הבית. וסובר הראב"ד דכיון דעל האי מתניתין הוא דאתמר לא נאמר אלא בלשכה זו דוקא. ופשטא דירושלמי לא משמע כוותיה. ובעל מגדל עוז הביא ראיות לדברי רבינו. וסירושלמי הזה צריך למוד:

יא משיגיע ר"ח ניסן וכו'. בפ"ק דר"ה (דף ז'): ומ"ש לפיכך אם הגיע ר"ח ניסן ויש עמהם בהמות לתמידים וכו'. בפ"ק דשבועות (דף י' י"א) אמר עולא א"ר יוחנן תמידים שלא הוצרכו לצבור נפדין תמימים א"ל רב חסדא וכי קדושה שבהן להיכן הלכה אמר רבה לב ב"ד מתנה עליהם אם הוצרכו הוצרכו ואם לאו יהיו לדמיהם. ופירש"י תמידין שלא הוצרכו לצבור שלקחום ממעות תרומה הלשכה דתנן אין פוחתין משש טלאים המבוקרים בלשכת הטלאים וכשמגיע ר"ח ניסן לא היו מקריבים שום קרבנות צבור ממעות התרומה של אשתקד כדאמר בפ"ק דר"ה ונמצאו בכל שנה ד' טלאים בלשכת הטלאים ממעות התרומה הישנה והיינו לא הוצרכו לצבור להקריב בשנה שעברה, נפדים תמימים להכשירם בשנה זו מחללים אותם על מעות חולין ואותם המעות ילכו למותר התרומה ישנה וכיון שיצאו לחולין חוזרים ולוקחים אותם ממעות תרומה חדשה ויקרבו בשנה זו עכ"ל: יב ומ"ש רבינו וכך היו עושים במותר הקטרת וכו' עד סוף הפרק. משנה פ"ד משקלים:

סליקו להו הלכות שקלים בס"ד

שיקרבו עולת בהמה. אבל לא עולת העוף שאין בקרבנות הצבור עוף. ואלו העולות הבאין ממותר השקלים הם הנקראים קיץ למזבח: י *שקלים שלא הספיקו להן לכל קרבנות הצבור מוציאין את הראוי להם מקדשי בדק הבית. אבל אין בדק הבית מוציא את הראוי לו מקדשי המזבח: יא משיגיע ראש חדש ניסן אין מקריבין קרבנות צבור אלא מתרומה חדשה ואם לא באה החדשה לוקחין מן הישנה. לפיכך אם הגיע ראש חדש ניסן ויש עמהן בהמות לתמידים מתרומה ישנה פודין אותן ויוצאין לחולין אף על פי שהן תמימין ויפלו דמיהן לתרומה ישנה שמקיצין בה את המזבח. שתנאי בית דין הוא על כל הבהמות שלוקחין לתמידין שאם לא יהיו צריכין להן יצאו לחולין: יב וכך היו עושין במותר הקטרת. משיגיע ראש חדש ניסן מחללין אותו על שכר האומנין וחוזרין מעות השכר לקיץ המזבח ונוטלין האומנין מותר הקטרת בשכרן וחוזרין ולוקחין את הקטרת מהן מתרומה חדשה כדי להקריבה ממעות תרומה חדשה. ואם אין להן תרומה חדשה מקטירין אותה מתרומה ישנה:

השגת הראב"ד

*שקלים שלא הספיקו. כתב הראב"ד בשקלים בירושלמי מצא זה הענין. אבל לא כדבריו שלא דברו אלא בכלי שנמצא בלשכת נדבות הכלים והיא היתה לשכה בפני עצמה חוץ מלשכת בדק הבית שהיתה לכספים ולזהב ולשכת הכלים היתה עשויה על תנאי זה שאם יצטרך ממנה כלי למזבח לוקחין אותו למזבח אבל קדשי בדק הבית אין משנים אותם שהרי שנינו כן (במעילה) [בתמורה] עכ"ל:

סליקו להו הלכות שקלים

משנה למלך

אני תמיה דמלבד מה שקשה על זה החילוק שחילקו בין עבודת יחיד לעבודת צבור דלא ימנע אם עבודת יחיד הלזו צריכה בגדי כהונה וצריך שיהיו משל צבור כי היכי דחיישינן בעבודת צבור דלמא לא ימסרם יפה ה"נ ניחוש בעבודת יחיד ואם אינה צריכה שיהיה בבגדי כהונה למה לי שימסרם לצבור. ועוד יש לתמוה דמה הקשו פשיטא וכי לא ראה דלא התיר כי אם עבודת יחיד ולא עבודת צבור וע"כ טעמא הוא משום דחיישינן דלמא לא ימסרם יפה וא"כ זהו מאי דאשמעינן דבעבודת יחיד לא חיישינן וחדוש גדול אשמעינן. ושמעתי אומרים דלעולם מסירה לצבור מהני אף לעבודת צבור והכא הוא משום דצבור אינן רוצין שיהיו בגדי כהונה משל יחיד אף שמסרם לצבור משום דרוצים שיהיו הבגדים משקליהם כדי שיכפרו עליהם ולא שיבאו משל יחיד אף שמסרם לצבור אך בעבודת יחיד שאינה צריכה לצבור ליכא קפידא ועל זה הקשה פשיטא דמהני דמאחר שאינה של צבור ליכא קפידא ומילתא דאצטריך משום דס"ד שיש קפידא אחרת דהיינו דלמא לא ימסרם יפה קמ"ל דחששא זו ליתא כיון שהוא עובד בה עבודת צבור אינו משום חששא דדלמא לא ימסרם יפה דאי משום חששא זו אין לחלק בין עבודת יחיד לעבודת צבור אלא הטעם הוא דכל שהוא עבודת צבור אין הצבור רוצים שתהיה העבודה כי אם בבגדים הבאים משל צבור ולפי זה א"ש קושיית הגמ'. אלא שעדין אני תמיה דלפי זה סוגיא זו אתיא דלא כמאן דהא מאותה סוגיא דפרק הבית והעלים מוכח דע"כ לא נחלקו רבנן ור"י אלא אי חיישינן דלמא לא ימסרם יפה אבל אי לאו הך חששא לכ"ע יכול יחיד להתנדב משלו ולא אמרינן דלא ניחא להו שיביאו מנחת העומר שהוא דבר של צבור כי אם משקליהם ולא משל יחיד ואף שימסרם לצבור וכעת הדבר צריך אלי תלמוד. ועל מ"ש התוספות דהאי כ"ג שהוא גדול בתורה וכו' קשה דהא בבית שני לא היו חכמים וכדאמרינן בפ"ק דיומא (דף י"ח) שהיו אומרים לו שמא לא למדת כו' ואמרינן בגמ' דמיירי בבית שני. ומימרא זו דרב הונא היא בכל הדורות ולא חילקו בין זמן לזמן. גם התירוץ השני שכתבו ועוד כיון שכל כבוד כהונה הוא שלו וכו' לא ידעתי כוונתם דמה טעם הוא דמשום דכל כבוד כהונה שלו הוא מסר להו יפה:

עוד כתבו התוס' וכן לבן בוכרי דאמר בפרק הקומץ רבה כל כהן ששוקל אינו חוטא ופריך כיון דלכתחלה לא מיחייב לאתויי כי קא מייתי מעייל חולין בעזרה ומשני דמסר ליה לצבור איכא למימר אפילו את"ל דס"ל כרבנן דפרק הבית והעלים בההיא אפילו רבנן מודו כיון שכל ישראל מביאין שקלים אינהו נמי נהי דפטירי מסרי לצבור יפה ועוד כיון שכל ריות הקרבנות הבאים מן השקלים שלהם הוא גמרי ומסרי יפה עכ"ל. ולא הבינותי דבריהם כלל דמה טענה היא שכל ישראל מביאים שקלים שימסרו יפה. וסבור הייתי להעמיס בדבריהם החילוק שכתבתי לעיל דכיון דכל ישראל מביאין שקלים ואינהו פטירי הכר הואיל שאין ה' חפץ בשלהם ומש"ה מסרי יפה דלאו ברשיעי עסקינן. אלא שלשונם דחוק לפי פירוש זה. ומ"ש עוד כיון שכל ריות הקרבנות כו' מלבד שלא ידעתי כוונתם עוד אני תמיה דמה יענו ביום שידובר בהם מתניתין דפ"ק דשקלים משנה ה' אע"פ שאמרו אין ממשכנים נשים ועבדים וקטנים אם שקלו מקבלים מידם. והכא איכא לאקשויי כההיא דפריך בפרק הקומץ דכיון דפטירי היכי מייתו וצ"ל דמסרי לצבור וכן פירש שם ר' עובדיה וז"ל. מקבלים מידם ובלבד שימסרום לצבור כי היכי דלא ליהוי קרבן צבור קרב משל יחיד ע"כ. והכא לא שייך לומר שכל ריות הקרבנות כו' וליכא למימר שסמכו על תירוץ ראשון דכיון דתירוץ ראשון מכח מתניתין דנשים ועבדים וקטנים מנ"ל לחלק בענין אחר. ועוד אני תמיה מהא דאמרינן בפרק חטאת העוף (דף ע') הלמדין לפני חכמים אומרים יביא דבר שכולו למזבח ומאי ניהו קטרת וע"כ בדמסר לצבור מיירי דאי לא קטרת יחיד הוי קטרת זרה וכמ"ש התוס' בפרק התכלת (דף נ') ד"ה יכול (א"ה עיין בדברי הרב המחבר פ"ב מהל' כלי המקדש דין ו' יע"ש ועיין בתוס' ישנים פ"ג דיומא (דף ל"ה) ד"ה ובלבד שהוקשה להם קושיא זו וז"ל ולא ידע רבינו יסודם מ"ש מקטרת שיכולין להקטיר אם עשאה יחיד ומסרה לצבור עכ"ל): עוד אני תמיה מהא דאמרינן בפ"ק דר"ה (דף ז') כל קרבנות הצבור דיחיד שהתנדב משלו כשרים ובלבד שימסרם לצבור ופריך בגמרא פשיטא ומשני מהו דתימא ליחוש שמא לא ימסרם יפה קמ"ל ע"כ. והנה מן הסוגיות הללו נדחו שני התירוצים שכתבו התוס' וראיתי להתוס' שם בד"ה שמא שכתבו וז"ל שמא לא ימסרם יפה פלוגתא דתנאי היא בס"פ הבית והעלים גבי שומרי ספיחים בשביעית אי מתנדב ש"ח וקצת תימה דפריך הכא פשיטא במלתא דהוי פלוגתא דתנאי ושמא יש לחלק דהכא ל"ל כולי האי כמו בשומר ע"כ. והנה כפי דברי התוס' הללו דשאני שומר דחיישינן אין צורך לשום אחד מהחילוקים שכתבו התוס' דדוקא גבי שומר חיישינן דלמא לא ימסרם אבל בההיא דבן בוכרי וכן ההיא דנשים ועבדים וקטנים וכן ההיא דקטרת וההיא דבגדי כהונה לא חיישינן דלמא לא ימסרם יפה (א"ה עיין פ"ח מהלכות כלי מקדש דין ז' מ"ש הרב המחבר יע"ש ובפ"ו מהלכות כלי מקדש דין ט'):

יב וכך היו עושים במותר הקטורת וכו'. משנה פ"ד דשקלים מותר הקטרת מה היו עושין בה מפרישין ממנה שכר האומנין ומחללין אותה על שכר האומנין ונותנין אותה לאומנים בשכרם וחוזרין ולוקחין אותה מתרומה חדשה ע"כ. והובאה משנה זו בגמרא פ"ק דשבועות (דף י':) ופירש"י דהאי שכר האומנין הוא שכר מפטמי הקטרת כו'. עוד כתב דהא דתנן ומחללין אותה על שכר האומנין הוא דמזכין המעות לאומנין על ידי אחד מן הגזברין והרי הוא חולין ואח"כ יחללו הקטרת עליהן ונותנין אותה לאומנין והרי היא חולין חוזרין ולוקחין אותה מתרומה חדשה ע"כ. ומה שהוצרך רש"י לומר דמזכין המעות כו' הוא משום דס"ל דכל שלא זיכה המעות ע"י אחד מן הגזברין לא יצאו המעות מקדושתם וא"כ אינם יכולין לחלל הקטרת על מעות אלו לפי שאין הקדש מתחלל על הקדש וכמו שפירש"י גם עלה דההיא דתמידין שלא הוצרכו לצבור יע"ש. ולסברת רש"י מאי דתנן ומחללין אותה על מעות האומנין היינו מדעת האומנין מאחר שכבר זכו בהם וכ"כ התוס' לסברת רש"י אך התוס' ס"ל דלא היו מזכין המעות וכתבו דלב ב"ד מתנה עליהם ובהפרשה בעלמא יהיו חולין ע"כ: וראיתי לר' עובדיה שכתב וז"ל ומזכין המעות לאומנין ע"י אחד מהגזברין והרי הם חולין ואע"פ שאין הקדש יוצא לחולין אם לא שיכנס דבר אחר תחתיו לקדושה תרומת הלשכה שאני דב"ד מתנה עליהם ליתנם לכמה דברים ע"כ. והנראה דהוקשה לו ז"ל דקי"ל דאין הקדש מתחלל על המלאכה וכסברת בן עזאי ובודאי דבן עזאי לא אמרה כי אם בדבר שקדוש קדושת הגוף אבל במעות לא שהרי בר"פ שני דייני גזרות אמרינן שהיו נותנים מתרומת הלשכה למבקרי מומין ולדנין דיני גזרות ועוד יש דברים רבים שנויים שם שהיו נותנין מתרומת הלשכה אע"פ שלא נכנס דבר אחר תחתיו. ולפי דברי הרב ר"ע ז"ל דלעולם מה שנותנים לאומנים ממעות תרומת הלשכה הוא מטעם דלב ב"ד מתנה אלא דבדבר שיש בו קדושת הגוף נחלקו ר"ע ובן עזאי דבן עזאי ס"ל דהכי דקדושת דמים מתחלל על המלאכה משום דלב ב"ד מתנה עליהם אבל בקדושת הגוף לא אמרינן לב ב"ד מתנה עליהם ואינו מתחלל על המלאכה ור"ע ס"ל דכשם דקדושת דמים מתחלל משום דלב בית דין מתנה הכא נמי קדושת הגוף אמרינן לב בית דין מתנה ומתחלל על המלאכה, ואין דעתי מתיישב לומר דמחלוקת ר"ע ובן עזאי הוא אי אמרינן בדבר שקדוש קדושת הגוף לב ב"ד מתנה עליהם משום דע"כ לא אמרינן לב ב"ד מתנה אלא בהקדש לצבור שתלוי בדעת ב"ד אבל בהקדש יחיד לא שייך לומר לב ב"ד מתנה. (א"ה עיין מ"ש מור"ם ז"ל בספר המפה א"ח סי' קנ"ד ס"ט. ודברי רש"י שבועות (דף י"א.) שכתב וז"ל וכל מידי דלצבור עתנין ב"ד לב [...] דייקי כדברי הרב המחבר ז"ל וכן מבואר בתוספות פרק שתי מדות (דף פ"ח.) ד"ה בירוצי [מ]דות ועיין מ"ש הרב המחבר

מגדל עוז

שקלים שלא הספיקו עד מקדשי מזבח. פרק אלו הממונים: כתב הראב"ד ז"ל בשקלים בירושלמי מצא זה הענין וכו' שהרי שנינו במעילה עכ"ל: ואני אומר האמת שבמסכת שקלים מצאו בסוף פרק ואלו הן הממונין שמצאו כדבריו אות באות ביארו שם רבי אחא זכך היא הנוסחא (תנן התם קדשי מזבח מוציאין הראוי להם מקדשי בדק הבית [קדשי בה"ב אין] מוציאין את הראוי להם מקדשי מזבח) א"ר אחא כן היא מתני' קדשי מזבח מוציאין את הראוי לכן מקדשי בדק הבית [קדשי בה"ב אין] מוציאין את הראוי להם לקדשי מזבח. ומצאתי נוסחאות משונות בענינים רבים בהלכה זו ואולי בנוסחת ר"מ ז"ל היה כלשונו ואף לגירסא זו לשון בכור. וגם מצאתי לו עוד ראיה דגרסינן פרק מגרשין שקלים גמרא מתניתין דמותר שקלים אמר רבי אבא משנין דבר שהוא לאכילה לדבר שהוא לאכילה ואין משנין דבר שהוא לאכילה לדבר שאינו לאכילה. ועוד תניא סוף מסכת תמורה המתפיס תמימין לבדק הבית כשהן נפדין אין נפדין אלא למזבח שכל דבר הראוי למזבח אינו יוצא מידי מזבח לעולם ע"כ. למדנו מכל אלו שבדק הבית יוצא לקדשי מזבח אבל קדשי מזבח אין יוצאין לקדשי בדק הבית ובכך עמדו דברי ר"מ ז"ל על נכון:

משיגיע ראש חדש ניסן עד מן הישנה. פ"ק דר"ה (דף ז'): לפיכך אם הגיע ר"ח ניסן עד סוף הפרק. פ"ק דשבועות (דף י' י"א) ובכמה מקומות מייתי לה עיקר:

המחבר פ"ב מהל' מעשה הקרבנות). ומלבד שהסברא מצד עצמה היא נכונה מצאתי כן להתוספות בפ"ג דמעילה (דף י"ד) ד"ה בונין שכתבו דלא שייך לומר לב ב"ד מתנה בהקדש נדבת יחיד אפילו הקדישה למוסרה לגזבר יע"ש. והנה מבנה זו דנחלקו בה ר"ע ובן עזאי בהקדש יחיד היא. אשר על כן נראה לומר דטעמא דר"ע לאו משום דלב ב"ד מתנה אלא משום דשורת הדין כן הוא דמתחלל על המלאכה. וזהו דר' עובדיה ז"ל כשפירש דברי ר"ע שאמר יתנו לאומנין בשכרן כתב ויוצאין לחולין אע"פ שאין דבר אחר נפדה תחתיו דקסבר הקדש מתחלל על מלאכה דכתיב ועשו לי מקדש שתהיה המלאכה נעשית מן ההקדש ע"כ. ודעת שפתיו ברור מללו דס"ל דטעמא דר"ע דאית ליה דהקדש מתחלל על המלאכה אינו משום דלב ב"ד מתנה עליהם אלא מן הדין הגמור. ובן עזאי ס"ל דמן הדין אין הקדש מתחלל על המלאכה. וא"ת עדיין קשה דהא בפ"ק דשבועות (דף י"א) הקשו אמתני' דמותר הקטרת מה היו עושין בה כו' וכי קדושה שבהם היכן הלכה ותירץ רבה לב ב"ד מתנה עליהן אם הוצרכו הוצרכו ואם לאו יהיו לדמיהן ואי אמרת דבהקדש דיחיד לא שייך לומר לב ב"ד מתנה א"כ קשיא מתני' דמקדיש נכסיו דמיירי בקטרת וכדאיתא בפ"ק דכריתות (דף ו') ובין לר"ע ובין לבן עזאי תיקשי קדושה שבהם להיכן הלכה. ונראה דלא קשיא מידי משום דע"כ לא הוצרכו בגמ' לומר לב ב"ד מתנה אלא משום דהכריחו דקטרת הוי קדושת הגוף שהרי בתחלה רצו לתרץ שאני קטרת דקדושת דמים הוא אלא שאחר כך הכריחו דקדושת הגוף הוא והוצרכו לומר לב ב"ד מתנה עליהם. ודין זה דקטרת הוי קדושת הגוף אינו אלא בקטרת דצבור דמכתשת מקדש להו אך במקדיש נכסיו והיה בו קטרת אף שהקטרת זה נתקדש מתחלתו קדושת הגוף מ"מ כיון שכבר חללו אותו ונתנו אותו לאומנין בשכר פקע מיניה קדושתיה וא"כ כשהקדיש אותו אין לו כי אם קדושת דמים. ואף למה שכתבו התוספות ז"ל שם בפ"ק דשבועות ד"ה מכלל דמכתשת לא היתה כלי שרת אלא שהקטרת היה נקדש קדושת הגוף בדבורו כו'. מ"מ במקדיש קטרת שכבר נתחלל אין בו קדושת הגוף שהרי דבור זה שאומר יהא לקטרת צריך שיאמרו אותו הגזברים לאחר שלוקחין אותו. וכ"ש שהנראה מדברי התוס' הוא שדבור זה היה כשהיה במכתשת ואפשר שהיה צריך להחזירו במכתשת ולומר יהא זה לקטרת. ואין זה מן התימה שהרי למ"ד דמכתשת דוקא מקדש פשיטא ליה דמקדיש קטרת שכבר נתחלל דצריך להחזירו למכתשת כדי לקדשו קדושת הגוף. וא"כ אף למ"ד דהדבור היה מקדשו אפשר שהיה מחזירו למכתשת ומקדישו בדבור. באופן דלכל הפירושים במקדיש קטרת שכבר נתחלל אין בו כי אם קדושת דמים. וכ"ש כפי האוקמתא דפ"ק דכריתות דמוקמינן למתניתין במקדיש א' מסממני הקטרת דפשיטא דלית בהו קדושת הגוף ומש"ה אין להקשות במתני' דמקדיש קדושה שבהן להיכן הלכה:

סליקו להו הלכות שקלים בס"ד:

הקדמת המפרש

בשם אל רם על רמים, גבוה על כל גבוהים, שדי שוכן שחקים. אשר מזיו יקרו המציא מלאכים וחיות הקדש וכרובים ובמאמרו ברא שחקים, ומכח גבורתו עשה ימים ואפיקים, ובחר בישראל מכל העמים והנחילם תורות וחקים, ועדות ומשפטים, ונוס על יד נאמנו משה בחירו ועבדו ונביאו לסמוך בחדשים ובמועדים על ראיית הלבנה בחידושה, ולהשען על בית דין בקידושה. ואחר שגלו ישראל לבין העמים ונתפזרו בין האומים בקצוות ובאפסים, ואבדה החכמה ונבערה הבינה מהם, וקצרו הדעות בזמניהם והכפו הצרות עליהם, עד שנשתכחה התורה מביניהם, עד שעמד להם גואל, הרב הגאון הגדול התחכמון, נר המערבי סנהדרא רבא בוצינא דנהורא, המאיר בחכמתו לבות כל בני הגולה, מרנא ורבנא אדונינו **רבינו משה**, יחיד הדור ופלאו, ממזרח שמש עד מבואו, כל דבריו במאזני צדק. וחזק הבדק זצ"ל, בן הרב הגדול רבינו מימון, המגדל והמצוה מדרכי הזמן, נגנת המן זצ"ל, והחזיר התורה ליושנה, ביאר סודותיה וגלה מצפוניה, וחבר זאת ההלכה בכלל חבורו הנקרא **משנה תורה**, וביאר בה דרכי חשבון קדוש החדש ביאור יפה אבל מבלי מופת. ובזו העת העירני לבי לכתוב עליה ביאורים יפים ומופתים מדוייקים כדי שיהיו שמורים אצלי לעת זקנתי, אע"פ שאיני כדאי אבל נשענתי על הצור ב"ה שיעזור אותו ויעיר לבי עד שאגיע לכונתי ואשלים חפצי, אני עובדיה בכ"ר דוד בר' עובדיה ז"ל הצעיר שבחבורה. השם יקיים עלי קרא דכתיב גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך:

הלכות קדוש החדש

הוא מצות עשה אחת והיא לחשב ולידע ולקבוע באי זה יום תחלת כל חדש מחדשי השנה:

וביאור מצוה זו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א חדשי השנה הם חדשי הלבנה שנאמר עולת חדש בחדשו ונאמר החדש הזה לכם ראש חדשים. כך אמרו חכמים הראה לו הקב"ה למשה במראה הנבואה דמות לבנה ואמר לו *כזה ראה וקדש. והשנים שאנו מחשבין הם שני החמה שנאמר שמור את חדש האביב: **ב** וכמה יתרה שנת החמה על שנת הלבנה קרוב מאחד עשר יום. לפיכך כשיתקבץ מן התוספת הזאת כמו שלשים יום או פחות מעט או יותר מעט מוסיפין חדש אחד ועושין אותה השנה שלשה עשר חדש והיא הנקראת שנה מעוברת. שאי אפשר להיות השנה שנים עשר חדש וכך וכך ימים שנאמר לחדשי השנה חדשים אתה מונה לשנה ואי אתה מונה ימים: **ג** הלבנה נסתרת בכל חדש ואינה נראת כמו שני

* כל הכללים האלו סמ"ג עשין מז, טור סי' תכז תכח:

פירוש

פרק א א אמר הגאון ז"ל חדשי השנה הם חדשי הלבנה שנאמר עולת חדש בחדשו וכו'. פירוש כשיתחדש לכם ראיה בירח אחר שנסתר באור השמש ויראה לעינים אז תקריבו עולת ר"ח שהרי נאמר החדש הזה לכם ראש חדשים פי' על ניסן הוא אומר ועיין עליו הכתוב באמרו הזה רמז על מה שהעתיקו רז"ל שהקב"ה הראה למשה בפני הלבנה בהתחדשותה ואמר לו כזה ראה וקדש, אבל רוב האומות חדשיהם חדשי החמה ואין להם דבר המתחדש, אבל השנים שלנו אנו צריכים שיהיו שני החמה כדי שלא יבוא הפסח פעמים בימות החמה ופעמים בימות הגשמים שהרי כתיב שמור את חדש האביב ועשית פסח לה' אלהיך לפיכך חייבים אנו לעשות הפסח בחדש האביב והוא זמן יציאת מצרים שנאמר כי בחדש האביב הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה. וכן צריכים אנו להשען על בית דין לעשות שאר המועדים בזמניהם חג השבועות בזמן הקציר וחג הסוכות בזמן האסיף, וזה לא יתכן עד שיהיה הפסח בזמן האביב:

ב וכמה יתירה שנת החמה וכו'. לפנינו יתבאר לך שנת החמה יתירה על שנת הלבנה עשרה ימים וכ"א שעות ור"ד חלקים וסימנה יכ"א ר"ד, לפי שנת החמה מדתה על רוב הדעות שס"ה ורביע יום, סימנה שס"ה ו', ומדת שנת הלבנה שנ"ד יום ושמונה שעות ותתע"ו חלקים סימנה שנ"ד ח' תתע"ו, ומה שביניהם עשרה ימים וכ"א שעות ור"ד חלקים, סימנה י' כ"א ר"ד: לפיכך כשיתקבץ מן התוספת הזאת. וכן יתבאר לפנינו סידור השנים העוברות מן המחזור, שהרי שארית שנה ראשונה ושניה מן המחזור וחמשה חדשים משנה שלישית קרוב מכ"ז יום, נלוה תשלום החדש העבור והוא שלשים יום ונוסיף אותו בשנה שלישית והוא אדר ראשון, וא"כ נקח שארית שנה שלישית ונוסיפנו על שנה רביעית וחמישית ונוסיף על הכל שארית ה' חדשים מן הששית יתקבץ עמנו מן הכל כמו שלשים ושלשה יום, נשלם המלוה שלוינו לתשלום אדר של שנה שלישית ישאר כמו חדש, נוסיף אדר ראשון בשנה ששית. אח"כ נקח שארית שבעה חדשים משנה ששית ושארית בשנה שביעית ושארית חמשה חדשים משנה שמינית, יעלה בידנו כמו עשרים ושנים יום, נוסיף אדר ראשון בשנה שמינית. ואח"כ נקח שארית שנה שמינית עם שארית שנה תשיעית ועשירית ושארית חמשה חדשים משנת י"א, יתקבץ מהם ל"ג יום בקירוב, נפרע מהם השמנה ימים שלוינו לשנה שמינית נשאר כמו כ"ה יום, נוסיף אדר ראשון על שנת י"א וכן הדין על שנת י"ד, יעלה בידנו ל"ג יום, נפרע ה' ימים נשאר כ"ח יום, נוסיף אדר בי"ד. וכן תעשה עד ט"ז יתקבץ ל"ג יום, נפרע שני ימים ישאר ל"א יום בקירוב, נוסיף בשבילו אדר ראשון בשנת י"ז וממנה סוף המחזור ישאר כמו כ"ז יום. נוסיף בשבילו אדר ראשון בשנת י"ט. ולמה נקראת שנה מעוברת כי היא השנה דמיון לאשה עוברה שיש במעיה תוספת והוא הבן. וכן זאת השנה יתירה חדש על השנה הפשוטה:

ג הלבנה נסתרת בכל חדש וכו'. צריך אתה לידע שאור הלבנה נאצל מאור השמש ותבנית כל אחד מהם כדור וגוף הירח קטן מגוף השמש

לחם משנה

פ"א א כך אמרו חכמים וכו'. בפ"ק דר"ה (דף כ') אמרו יכול כשם שמעברין את השנה לצורך כך מעברין את החדש לצורך ת"ל החדש הזה לכם כזה ראה וקדש:

ב וכמה יתירה וכו'. בפ"ק דערכין (דף ט') ובפ"ק דסנהדרין (דף י"ג):

ג הלבנה נסתרת בכל חדש וכו'. בפ"ק דר"ה (דף כ':) אמרינן אמר ר' זירא אמר ר' נחמן עשרים וארבע שעי מיכסי סיהרא לדידן שית מעתיקא ותמני סרי מחדתא

מגדל עוז

פ"א חדשי השנה הן עד שני החמה. במס' מנחות פ' הקומץ רבה (דף כ"ט) ופ"ק דר"ה (דף כ"ד): שנאמר שמור את חדש האביב. פ"ק דסנהדרין (דף י"ב י"ג): וכמה תוכל שנת החמה עד מונה ימים לשנה. זה מפורש במכילתא ופ"ק דערכין (דף ט') ופ"ק דסנהדרין: **הלבנה** נסתרת עד מבורר לכב. פ"ק דר"ה ומקצת מחכמתו באצטגנינות:

שני ימים או פחות או יותר מעט. כמו יום אחד קודם שתדבק בשמש בסוף החדש וכמו יום אחד אחר שתדבק בשמש ותראה במערב בערב. ובליל שתראה במערב אחר שנסתרה הוא תחלת החדש ומונין מאותו היום תשעה ועשרים יום. ואם יראה הירח ליל שלשים יהיה יום שלשים ראש החדש. ואם לא יראה יהיה ראש החדש יום אחד ושלשים ויהיה יום שלשים מחדש שעבר. ואין נזקקין לירח בליל אחד ושלשים בין שנראה בין שלא נראה. שאין לך חדש לבנה יותר על שלשים יום: ד חדש שיהיה תשעה ועשרים ויראה ירח בליל שלשים נקרא חדש חסר. ואם לא יראה הירח ויהיה החדש שעבר שלשים יום נקרא חדש מעובר ונקרא חדש מלא. וירח שיראה בליל שלשים הוא הנקרא ירח שנראה בזמנו. ואם נראה בליל אחד ושלשים ולא נראה בליל שלשים הוא נקרא ירח שנראה בליל עבורו: ה אין ראיית הירח מסורה לכל אדם כמו שבת בראשית שכל אחד מונה ששה ושובת בשביעי. אלא לבית דין הדבר מסור עד שיקדשוהו בית דין ויקבעו אותו היום ראש חדש הוא שיהיה ראש חדש. שנאמר החדש הזה לכם עדות זו תהיה מסורה לכם: ו בית דין מחשבין בחשבונות כדרך שמחשבים האיצטגנינים שיודעין מקומות הכוכבים ומהלכם ותוקרים ומדקדקים עד שידעו אם אפשר שיראה הירח בזמנו שהוא ליל שלשים או אי אפשר. אם ידעו שאפשר שיראה יושבין ומצפין לעדים כל היום כולו שהוא יום שלשים. אם באו עדים ודרשום וחקרום כהלכה ונאמנו דבריהם מקדשין אותו. ואם לא נראה ולא באו עדים משלימין שלשים ויהיה חדש מעובר. ואם ידעו בחשבון שאי אפשר שיראה אין יושבים יום שלשים ואין מצפין לעדים. ואם באו עדים יודעין בודאי שהן עדי שקר או שנראית להם דמות לבנה מן העבים ואינה הלבנה הודאית: ז מצות °עשה מן התורה על בית דין שיחשבו וידעו אם יראה הירח או לא יראה. ושידרשו את העדים עד שיקדשו את החדש. וישלחו ויודיעו שאר העם באי זה יום הוא ראש חדש כדי שידעו באי זה יום הן המועדות. שנאמר אשר תקראו אותם מקראי קדש ונאמר ושמרת את החקה הזאת למועדה: ח אין מחשבין וקובעין חדשים ומעברין שנים אלא בארץ ישראל שנאמר כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים. ואם היה אדם גדול בחכמה ונסמך בארץ ישראל ויצא לחוצה לארץ ולא הניח בארץ ישראל כמותו הרי זה מחשב וקובע חדשים ומעבר שנים בחוצה לארץ. ואם נודע לו שנעשה בארץ ישראל אדם גדול כמותו ואין צריך לומר גדול ממנו הרי זה אסור לקבוע ולעבר בחוצה לארץ ואם עבר וקבע ועיבר לא עשה כלום:

פרק שני

א אין כשר לעדות החדש אלא שני אנשים כשרים הראויין להעיד בכל דבר ודבר. אבל נשים ועבדים הרי הן כשאר פסולי

פירוש

השמש הרבה. כבר נתבאר בספרי הקדמונים מבעלי חכמת התכונה שהירח חלק אחד מששת אלפים ושמונה מאות מגוף השמש לפיכך יהיה המאיר מכדור הירח יתר מחציו [ציור י"ב]. והוא מאור השמש כמו שביארוהו בעלי חכמת התשבורת. לפיכך אין זה המאור מן הירח נראה כלו לעינים אלא כשתהיה השמש כנגד הירח בשוה בליל י"ד או ט"ו [ציור י"ד]. אבל אם תהיה הלבנה במקום אחר מן הגלגל אע"פ שיתר מחציו מאיר אינו נראה כלו לעינים אלא כפי גליות הירח מעל השמש ואם יהיו שניהם מכוונים [ציור י"ג] זה למטה מזה על קו אחד כאילו יהיו שניהם בחלק אחד מן הגלגל אחד למעלה ואחד למטה והוא עת קיבוצם אין נראה מאור הירח כלום לפי שפניה המאירים למעלה כלפי השמש ופניה האפלים למטה ואין בעין לראותם וכן אחר הקבוץ כיום אחד או קרוב לו לא תראה לעין. והעילה בשנוי זמן ההסתרה שני ימים או פחות או יתר הוא שנוי תנועותיהם בכבדותם וקלותם שאם תהיה תנועת השמש כבידה במרחקה הרחוק ותנועת הירח במהירות והוא כשיהיה במרחקו הקרוב יהיה עת ההסתרה קצר הרבה לפי שהירח ישיג אותה במהרה [ציור ט"ו]. ואם תהיה תנועת השמש במהירות ותנועת הירח בכבדות יהיה עת ההסתרה ארוך הרבה לפי שאין הירח משיג אותה אלא לאחר זמן מרובה לפי שהיא ממהרת והוא תנועתו כבידה, ואם יהיו שניהם ממהרים בתנועותיהם יהיה זמן ההסתרה קצר ואינו כמו קוצר החלק הא' שהיתה תנועת השמש בו כבידה והוא ממהר, ואם יהיו שניהם כבדים בתנועה יהיה זמן ההסתרה ארוך ואינו כאורך החלק הב' שהיתה השמש בו ממהרת והירח יהוב בכבדות. וכשיהיה מרחק הירח מן השמש על קו ידוע שאות ממנו שיראה והוא הנקרא קשת הראיה מצפים העדים לראייתו במערב בעת שקיעת החמה בליל ל' וזה גורת שינוי ראייתו כפי קרבתו מן השמש ורחוקו ממנה [ציור י"ג]. וכשיהיה הירח בקשת א"ב נסתר מן העין ונקודת א' היא תחלת הסתרתו קודם הקבוץ ונקודת ב' היא סוף קן הסתרתו וכה יראה ממנו מעט סוף תחלת ליל ראייתו:

ד שאין לך חדש לבנה יתר על שלשים יום. לפי שהחדש אם יהיה חסר יראה הירח בליל שלשים ואם לא יראה בליל שלשים יהיה החדש מעובר וכבר אמר רבן גמליאל ע"ס כך מקובל אני מבית אבי אבא שאין חדש הלבנה פחות מתשעה ועשרים יום ומחצה ושתי ידות שעה וע"ג חלקים ושתי ידות שעה הם שני שלישים והיא תש"כ חלקים יהיו כל החלקים תשצ"ג. וא"ת שצריך שיאמר ולא יותר מזה עד שיהיה זה הקבל ידוע נאמר שבזמן רבן גמליאל לא נחלקו ולפיכך לא נצרך לומר אלא אין פחות מכך וכן ולא נצרך לומר ולא יותר לפי שאין ביניהם בזה חלוקה. ולפי שאמרנו למעלה שיתר מחצי כדור הירח מאיר צריכין אנו לבאר זה הענין ולומר כל שני כדורים שוים שהיתה האחת מאירה והאחרת אינה מאירה יהיה החלק שמקבל האורה מן המאירה הוא חציו בשוה וכל שני כדורים שונים שהאחת גדולה מחברתה אם היתה הגדולה היא המאירה יאיר מן הקטנה יתר מחציה ואם יהיה בהפך יאיר מן הגדולה פחות מחציה. [ציור י"ב]:

אין

ה אין ראיית הירח מסורה לכל אדם כמו שבת בראשית וכו'. שאם תהיה ראיית הירח מסורה לכל אדם וכל"ש יצא לך מזה שיבוש והוא כל מי שרואה הירח עושה המועד על ראייתו בעצמו ואפשר שיראה זה ולא יראה זה או יראה זה במדינה זו ולא יראה זה במדינה אחרת לפיכך יהיה זה עושה היום הזה מקרא קודש וזה עושה למחר ויהיה כל אחד ואחד עושה לו מועד לעצמו:

ו בית דין מחשבין וכו'. ואם תשאל מפני מה כשידעו ב"ד שהירח יראה ולא באו עדים עושין החדש מלא ואע"פ שיאות מחשבונם שיראה הירח ואין משגיחין על החשבון עד שיעידו בב"ד העדים בראייתם ואם ידעו שאינו נראה אין משגיחין על העדים וסומכים על החשבון אם ידעו בחשבון שיראה ולא באו עדים עושין יום ל"א ר"ח כמו שעשו כשנתברר להם שאינו נראה שהרי סומכים על החשבון. והתשובה שאין אנו סומכין אלא על שניהם כאחד הראייה והחשבון כדין העדות דכתיב ע"פ שנים עדים עד שיעידו שניהם כאחד לפיכך כשידעו בחשבון שהוא נראה ולא באו עדים והעידו שראוהו אין קובעין אותו. אבל אם ידעו בחשבון שאינו נראה ובאו עדים והעידו שנראה אפשר שיהיו עדי שקר לפיכך אין סומכין על דבריהם ואפשר שלא יהיו עדי שקר אלא שנזדמנה להם דמות לבנה מן העבים וגם לא נסמוך על דבריהם ועכ"פ א"א בלא שניהם כאחד ובסילוק אחד מהם תסתלק הקביעה:

ז מצות עשה וכו' שנאמר החדש הזה לכם וכו'. עדות זו מסורה לכם וכן מחוייבין ב"ד לדרוש העדות: וישלחו ויודיעו את שאר העם וכו'. שהרי כתיב אשר תקראו אותם אל תקרא אותם אלא אתם פירוש על ב"ד הוא אומר שעושין את המועדות ביום פלוני:

ח אין מחשבין וקובעין חדשים וכו'. זה הפסוק בספר ישעיה וגם כמותו בתרי עשר והלשון שבישעיה והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם, פי' כל עם יאמר לחבירו לכו ונעלה וכו' אבל כי מציון תצא הוא דברי הנביא לא דברי העמים וכפל הענין במלות שונות כדרך המקרא שהרי ציון היא בירושלים ותורה היא דבר ה'. ואין אנו סומכין אלא על קביעות ב"ד שהן עמוד ההוראה והוא ב"ד שבירושלים שהרי כל בתי דינין שבארץ ישראל טפילה והם העיקר ואילן גדול לסמוך עליו. וא"ת זה הפסוק אינו מורה על הגבלת קביעת החדשים בלבד אלא הוא כולל כל התורה כולה שנאמר כי מציון תצא תורה וכו'. והתשובה אע"פ שהפשט מורה על זה יועיל זה הפסוק לנו בזה הענין שהרי הוא מכלל התורה והואיל והתורה כולה יוצאת מירושלים גם זה הענין יוצא מירושלים, וזה הנראה לי בתשובה:

פ"ב א אין כשר לעדות החדש וכו'. ההלכה ברורה אבל י"ל מפני מה הוצרך לזכור

זה

לחם משנה

מחדא לדידהו שית מחדא ותמני סרי מעתיקא ע"כ. וא"כ קשה על רבינו ז"ל איך כתב שהיא נסתרת שני ימים ואולי י"ל דרבינו ז"ל דבר כפי הרוב שמחכמתו באצטגנינות ראה שכן הוא וגמרא קאמרא דלפחות לא ימעיט מכ"ד שעי:

ה אין ראיית הירח מסורה לכל אדם וכו'. פ"ק דר"ה (דף כ"ב) אמרו דר' שמעון סבר דהחדש הזה לכם עדות זו תהא כשרה בכם ורבנן סברי עדות זו תהא מסורה לכם. וכדברי רבנן כתב רבינו ז"ל דהלכתא כוותייהו:

ו בית דין מחשבין בהשבונות וכו'. בפ"ק (דף כ':) אמרו נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעה החמה לא נולד קודם חצות בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה למאי נפקא מינה וכו' לאכחושי סהדי, כלומר אם נולד אחר חצות ובאו עדים ואמרו ראינו החדש קודם שקיעת החמה כדי לקדשו היום עדי שקר הם וכן אמרו שם עוד עניינים אחרים לאכחושי סהדי:

ז מצות עשה מן התורה על ב"ד שיחשבו וידעו וכו'. היינו משום דכתיב החדש הזה לכם דהיינו עדות זו מסורה לכם: וישלחו ויודיעו וכו'. בפ"ק בסופו (דף כ"ב) אמרו מחללין את השבת ויוצאין לעדות החדש שנאמר אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אותם במועדם עד כאן. ומכאן למד רבינו ז"ל דמצוה לשלוח ולהודיע שהרי משמע מן הברייתא דענין שלוח השלוחים נכנס בכלל קריאה והא דהוי החיוב על בית

דין

הגהות מיימוניות

°[סמ"ג עשין מ"ז מונה מצות זו מיוחדת לב"ד ואח"כ מונה מצוה אחרת כללית לחשב תקופות ומולדות מקרא דשמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים ואמז"ל בפרק כלל גדול אי זו היא חכמה ובינה שהיא לעיני העמים זו היא חישוב

תקופות

מגדל עוז

ב"ד מחשבין עד למועדה. פ"א ופ"ב דר"ה (דף כ"ד): אין מחשבין עד סוף הפרק. במס' ברכות פרק הרואה (דף ס"ג):

פ"ב אין כשר לעדות החדש עד פסול לעדות החדש. פ"ק דר"ה (דף כ"ג):

זה הענין וכבר בארו בהלכות עדות. וי"ל שלא זכרו אלא לאפוקי מדרבי שמעון שמכשיר עדות הקרובים בעדות החדש וכן מכשיר שאר פסולי עדות דתנן בר"ה השנה (דף כ"ב) אב ובנו שראו את החדש ילכו לא מפני שהן מצטרפין אלא שאם יפסל אחד מהם יצטרף השני עם אחר ר"ש אומר אב ובנו וכל הקרובים כשרים לעדות החדש וכו' ואמרי עלה בגמרא אמר ר' לוי מאי טעמא דר"ש דכתיב ויאמר ה' אל משה ואל אהרן וגו' החדש הזה לכם ראש חדשים עדות זו תהא כשרה לכם פי' אע"פ שהם אחים ורבנן סברי עדות זו תהא מסורה לכם פי' לחשובי הדור אני מוסר שיקבלו העדות ויקדשו החדש ולא להכשיר קרובים בה וסוף המימרא אמר מר עוקבא אמר שמואל אין הלכה כר"ש:

ב דין תורה אין מדקדקין בעדות החדש וכו'. פי' מאחר שאמרו ב"ד מקודש כבר נתקדש שהרי כתיב אשר תקראו אותם אל תקראו אותם אלא אתם ועוד כל מילתא דעבידא לאיגלויי לא משקרי בה אינשי: שכל ישראל בחזקת כשרות הן עד שיודע לך שזה פסול. ויש לתמוה מפני מה אמר שכל ישראל בחזקת כשרות כבר אמר בפרק י"א מהלכות עדות שכל עם הארץ פסול עד שיוחזק שהוא הולך בדרכי הכשרים. והתשובה שז"ש שכל ישראל בחזקת כשרות כלומר מן התורה ומ"ש בהלכות עדות הוא שיהיה פסול מדבריהם שהרי אמר הרי זה בחזקת רשע ופסול לעדות מדבריהם לפיכך כשקלקלו הבייתוסים לא היו החכמים מקבלים עדות החדש אלא ממי שהוחזק בכשרות דגרסינן בר"פ אם אינן מכירין אותו (ר"ה כ"ב:) ת"ר ומה קלקול קלקלו הבייתוסים פעם אחת בקשו בייתוסין להטעות את חכמים שכרו שני בני אדם בארבע מאות זוז אחד משלנו ואחד משלהם שלהם העיד עדותו ויצא ושלנו אמרו לו אמור כיצד ראית את הלבנה אמר להם עולה הייתי במעלה אדומים וראיתיו שהוא רובץ בין שני סלעים ראשו דומה לעגל ושתי אזניו דומות לגדי וקרניו דומות לצבי וזנבו מונח לו בין שני ירכותיו והצצתי בו ונרתעתי ונפלתי לאחורי ואם אין אתם מאמינין אותי הרי מאתים זוז צרורים לי בסדיני. אמרו לו מי הזקיקך לכך אמר להם שמעתי שבקשו בייתוסין להטעות את החכמים גאמרתי מוטב אלך אני ואודיע את החכמים שמא יבואו בני אדם שאינם הגונים ויטעו את החכמים. אמרו לו מאתים זוז נתונים לך במתנה וזה שהכך יומתח על העמוד. באותה שעה התקינו שלא יהו מקבלין עדות אלא מן המכירין:

ד בית דין מחשבין וכו'. דע שמהלך השמש מכוון תחת עגולת המזלות ואינו נוטה מעליה לא לצפון ולא לדרום ועגולת המזלות נוטה מעל עגולת משוה היום חציה נוטה לצפון וחציה נוטה לדרום ושתי הנקודות שבהן פוגעות זו בזו הם שתי נקודות השווי האחת תחלת מזל טלה והשנייה תחלת מזל מאזנים והירח סובב על גלגל נוטה מעל גלגל המזלות חציו לצפון וחציו לדרום לפיכך הגלגל יהיה על גלגל המזלות

פסולי עדות ואין מעידין. אב ובנו שראו את הירח ילכו לבית דין להעיד. לא מפני שעדות החדש כשרה [א] בקרובים אלא שאם ימצא אחד מהן פסול מפני שהוא גזלן וכיוצא בו משאר הפסלנות יצטרף השני עם אחר ויעידו. וכל הפסול לעדות מדברי סופרים אע"פ שהוא כשר מן התורה פסול לעדות החדש: ב דין תורה שאין מדקדקין בעדות החדש. שאפילו קדשו את החדש על פי עדים ונמצאו זוממין בעדות זו הרי זו מקודש. לפיכך היו בראשונה מקבלין עדות החדש מכל אדם מישראל שכל ישראל בחזקת כשרות עד שיודע לך שזה פסול. משקלקלו הבייתוסים והיו שוכרין אנשים להעיד שראו והם לא ראו התקינו שלא יקבלו בית דין עדות החדש אלא מעדים שמכירין בית דין אותן שהם כשרים ושיהיו דורשין וחוקרים בעדות: ג לפיכך אם לא יהיו בית דין יודעים את העדים שראו את הירח משלחין אנשי העיר שנראה בה עם העדים שראו עדים אחרים שמזכין אותן לבית דין ומודיעין אותן שאלו כשרים הם ואחר כך מקבלין מהם: ד בית דין מחשבין בדרכים שהאיצטגנינין מחשבין בהם ויודעין הלבנה כשתראה בחדש זה אם תהיה בצפון השמש או בדרומה ואם תהיה רחבה או קצרה ולהיכן יהיו ראשי קרניה נוטין. וכשיבאו העדים להעיד בודקין אותם [א]כיצד ראיתם אותה בצפון או בדרום. להיכן היו קרניה נוטות. כמה היתה גבוהה בראיית עיניכם וכמה היתה רחבה. אם נמצאו דבריהם מכוונין למה שנודע בחשבון מקבלין אותם ואם לא נמצאו דבריהם מכוונין אין מקבלין אותם: ה [ב]אמרו העדים ראינוהו במים או בעבים או בעששית. או שראו מקצתו ברקיע ומקצתו בעבים או במים או בעששית אין זו ראייה ואין מקדשין על ראייה זאת. אמר אחד ראיתיו גבוה בעיני כמו שתי קומות ואמר השני כמו שלש קומות היה גבוה מצטרפין. אמר האחד כמו שלש קומות והשני אמר כמו חמש אין מצטרפין. ומצטרף אחד מהם עם שני שיעיד כמותו או יהיה ביניהן קומה אחת:

המזלות כשהיא בנקודת הפגיעה והיא הנקודה שנוגע בה גלגל הנוטה וגלגל המזלות והוא הראש או הזנב ופעם יהיה על גלגל משוה היום במקום שפוגעת עגולת הנוטה במשוה היום כגון זה [ציור ט"ו]. ופעם יהיה על שלבתם והוא כשהיה על שתי נקודות הפגיעות בין הנוטה והמזלות ומשוה היום כגון זה [ציור י"ז]. ופעם תהיה הלבנה נוטה מעל שניהם: ואם תהיה רחבה. פי' יהיה רחבה בראיית העין הרבה או יהיה זה מעט לצפון או לדרום:

ולהיכן היו ראשי קרניה נוטות. פירוש כשיזוז הירח מעל קבוץ השמש מעט והוא הנקרא מולד נגלה ממנו כחוט אחד מן המאיר ממנו והוא שכנגד השמש ואע"פ שאין העין יכולה לראות הירח ולא המאיר ממנו לפי שהוא נסתר באור השמש אבל אנו יודעים שנגלה ממנו דבר מועט וכשיתרחק מן השמש כמו יום אחד ונראה מקצת המאיר ממנו לעינים ונקרא בלשון ערבי הלל יראה כאילו שתי קצוות כשני קרנים [ציור י"ח]. ואלו השני קרנים א"א שיהיו פונים לנגד השמש אלא לרוח שכנגדה אבל אם אין לירח רוחב אלא יהיה מהלכים על עגולת המזלות בשוה יהיו שני קרני הלבנה כנגד המזרח בשוה ואם תהיה הלבנה נוטה מעל גלגל המזלות בצפון יהיה קרניה פונים למזרח ויש להם נליזה אל הדרום. ואם היה נוטה לדרום יהיו קרניה פונים למזרח עם נליזה לנד צפון. לפיכך שואלין ב"ד העדים על נטיית ראשי קרניה ואם יעלה במחשבתם שהיה על אחת מאלו השלשה פנים והעידו העדים בחילוף הדברים או שיעידו שראשי קרניה נוטים לנד השמש וזה החלק א"א שיהיה לפי שראשי קרניה תמיד לספך פאת השמש כמו שיתבאר בפרק י"ט מזאת ההלכה במופת לפיכך אם העידו בדבר שלא יעלה בחשבון בידוע שהם עדי שקר ואין מקבלין אותם:

ה אמרו העדים ראינוהו במים. פירוש כשהסתכלנו במים ראינו בבואה של ירח על פני המים או שראינו הרקיע עבים דקים שאינם סותרים מה שאחריהם וראינו דמות ירח בתוכם: או שראינו אותה בעששית. פי' ראינו בבואה שלו בעששית. או שראינו וכו'. פי' ראו מקצתו ברקיע ומקצתו בעבים שנראה מאחרי העבים וכן אם ראינו מקצתו ברקיע ומקצתו במים וכן מקצתו ברקיע ומקצתו בעששית אין זו ראייה לפי שבכל אלו הפנים נדמה להם דמות לבנה ואינה הלבנה הודאית. וזה שאנו אומרים מקצתו ברקיע ומקצתו במים או בעבים או בעששית לאו למימרא שראו מקצת עגולו [ציור י"ט] שאלמלא ראו ברקיע מקצת עיגולו אמאי אין מקבלין אותן והלא אם נראה ממנו כחוט השערה מעידין ועוד א"א שיראה בלילה הראשונה חציה והלא אין נראה ממנו אלא כחוט אחד אלא כך פירוש הדבר מקצתו ברקיע כגון שזקפו עיניהם וראו חוטו והוא חצי החוט הנראה וכן החוט החצי במים ומש"ה אין מעידין מפני שבוביתא דעיבא היא בסברי א"א שיראה חצי החוט על זה הדרך שאיירנו:

אמרו

לחם משנה

דין משום דבפרק אם אינן מכירין (דף כ"ה) דרשו אתם ואפילו שוגגים אתם ואפילו מוטעים וזה הוי לב"ד:

פ"ב ב דין תורה שאין מדקדקין בעדות החדש וכו' שכל ישראל בחזקת כשרות וכו'. הקשה המפרש דהא אמר הרב ז"ל בפרק י"א מהל' עדות שכל עם הארץ פסול עד שיוחזק שהוא הולך בדרכי הכשרים ותירץ שמ"ש כאן שכל ישראל בחזקת כשרים וכו' היינו מן התורה אבל מה שאמרו בהלכות עדות הוא שפסול מדבריהם ע"כ. ואני אומר אם קושיתו קושיא תירוצו אינו תירוץ דמ"מ כיון דהוא פסול מדבריהם איך היו מקבלין ממנו עדות והא ברים הפרק כתב רבינו ז"ל שהפסול מדבריהם פסול לעדות החדש. אבל באמת קושיתו אינה קושיא דנהי דמי שידענו שהוא ע"ה ודאי שהוא פסול לעדות אבל מסתמא אין אנו מחזיקים לשום אדם מישראל שהוא ע"ה דהיינו שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ דעל הסתם כל ישראל בחזקת כשרים הם והם בדרך ארץ לפחות אבל כשידענו אותו ודאי שהוא ע"ה פסול וזהו שכתב שם בהלכות עדות דהיינו היכא שידענו אותו בודאי. אבל מ"מ אני תמיה קצת דמשמע מדברי רבינו ז"ל ודוקא הכא משום דאפילו היו מזימין לעדים היה החדש מקודש לפיכך אין אנו צריכין להכיר את העדים אבל בעלמא בדיני ממונות דאם הוזמו עדותן בטלה צריך שיכירו את העדים, ולא ראינו לרבינו ז"ל בהלכות עדות ולא לשום פוסק אחר שהצריך שהדיינים יכירו לעדים או שיביאו עדים להעיד שהם כשרים משמע דהם סוברים כפשטא דברייתא דפ' אין מכירין (דף כ"ב) דקאמר דהתקינו בקידוש החדש שלא יהיו מקבלין אלא מן המכירין, שם הוא משום דרצו לעשות מעלה בקדוש החדש מפני שקלקלו אבל בעלמא ודאי דאינו צריך. וממ"ש רבינו ז"ל כאן נראה בהפך דהתקנה לא היתה אלא להשוות עדות החדש עם שאר עדויות דבעלמא דהזמה מועלת בהן ודבר זה לא מצינו ולא ראינו. ומה שכתב רבינו דאע"פ שנמצאו זוממין החדש מקודש אפשר דנפקא ליה משום הא דאמרו בפרק שני דר"ה (דף כ"ה) אתם ואפילו שוגגים אתם ואפילו מוטעים אבל הטעם שכתב המפרש משום דמילתא דעבידא לגלויי לא משקרי אינו ענין לכאן דלא מקרי בהא מילתא דעבידא לגלויי אלא כשבא אחד ואמר ב"ד קדשו את החדש וכדאיתא בפרק אם אינן מכירין (דף כ"ב:) גבי עולא דאמר קדשוה לירחא במערבא וכתבו רבינו ז"ל לקמן בפרק ג' אבל לומר אם ראו את החדש או לא אין זה מילתא דעבידא לאגלויי דמי יודע אם אלו לא ראו דאע"פ שרבים אחרים לא ראו אפשר דאלו ראו ואילו היה מילתא דעבידא לאגלויי היה נאמן בעד אחד כמו בעד אחד שבא ואמר קדשו בית דין את החדש דהוא לבדו נאמן כדאיתא לקמן בפרק שלישי. ומה שיש לדקדק בדברי רבינו ז"ל אכתוב לקמן בס"ד: ושיהו דורשין וחוקרין בעדות וכו'. קשה דאין זה מן התקנה דבלא"ה מדין התורה היה כן דכיון דעדות החדש בעי מומחין ודאי דבעי דרישה וחקירה כדאיתא בריש סנהדרין ובהודאות והלוואות דמשום מעמא דנעילת דלת ליתא לדרישה וחקירה אבל בעדות החודש דליכא ה"ט ודאי דלא סלקו רבנן הדרישה והחקירה וכן נראה לעיל מדברי רבינו ז"ל בסוף פרק שני שכתב מצות עשה מן התורה וכו' ושידרשו העדים:

ד בית דין מחשבים בדרכים וכו'. בפרק אם אינן מכירין (דף כ"ד:) וכו' ועוד אמרו שם לפני החמה או לאחר החמה ואמרו שם (דף כ"ג:) פגימתה לפני החמה או לאחר החמה ולא ביארו רבינו ז"ל שכללו במה שכתב להיכן ראשי קרניה נוטות וביאור ענין זה היטב בפרק י"ט ושם נתבאר הכל:

ה אמרו העדים ראינוהו במים וכו' או שראו מקצתו ברקיע ומקצתו בעבים. בפ' אין מכירין (דף כ"ד): אמר אחד ראיתיו גבוה וכו'. גם זה ברייתא שם ואמרו שם בסיפא דברייתא אבל מצטרפין לעדות אחרת ובפרק כל הנשבעים (דף מ"ז מ"ח) בסופו הקשו מכך ברייתא לרב חסדא דאמר בסהדי סהדי שקרי למה לי גבי ב' כתי

מגדל עוז

דין תורה שאין מדקדקין בעדות עד מקודש. פרק אם אינן מכירין (דף כ"ד כ"ה): ואין מקדשין עד ואין מחשבין אלא בשלשה. פרק אם אינן מכירין (דף כ"ד) ופ"ק דסנהדרין (דף י"ב י"ג):

הגהות מיימוניות

תקופות ומולדות ע"ש וכל ענין חישוב תקופות ומולדות תמצא בטא"ח סי' תכ"ז תכ"ח וע"ש: [א] פ"ק דר"ה כר' יוסי ודלא כרבי שמעון דשרי בקרובים ע"כ:

ו אמרו ראינוהו בלא כונה וכו'. אמרו עדים ראינוהו ביום כ"ט שחרית וכו'. פירוש אע"פ שיראה במזרח ביום כ"ט כי עד כאן לא נסתר באור השמש והוא קודם המולד כמו יום אחד לפיכך צריך שיהיה בין ראייתה בשחרית קודם המולד ובין ראיתה במערב אחר המולד ב' ימים והיה מן הדין שאין מאמינין אותם בעדות זו אבל חכמים האמינו אותם לפי שהעידו שראוהו בזמנו אבל ראיית שחרית לא השגיחו עליה לפי שהרי העבים נתקשרו ונראים להם כלבנה. וא"ת ומפני מה השגיחו על ראיית ליל שלשים ולא השגיחו על ראיית יום כ"ט בשחרית שיש לנו לומר ג"כ שמא זו הראייה שראו בליל שלשים עבים שנתקשרו אבל ראיית יום תשעה ועשרים היא הראייה האמיתית ואין הירח נראה בליל שלשים. והתשובה אין אנו אחראין לראיית שחרית אם היא אמיתית או אינה אמיתית מאחר שהעידו בראיית ליל שלשים אין לשום לב לראיית יום כ"ט וכאילו לא העידו לפנינו בה כלל. ועוד אמרינן בגמרא (ר"ה כ"ה) ר' חייא חזא לסיהרא דקאי בעשרים ותשעה לירחא שקל קלא פתק ביה אמר לאורתא בעינן לקידושא ואת קימת הכא זיל איכסי למדנו מזה המעשה שאין חוששין לראיית כ"ט שחרית:

ז כיצד מקבלין וכו'. פירוש בפחי נפש בלשון ערבי מנסרין אלכאוד מגזרת מפח נפש (איוב י"א) ואח"כ ראש ב"ד אומר מקודש דכתיב וידבר משה את מועדי ה' וכו' מכאן שראש ב"ד אומר מקודש וכל העם עונין אחריו מקודש מקודש מנלן (ר"ה כ"ד) אמר ר"פ דאמר קרא אשר תקראו אותם קרי ביה אתם רב נחמן בר יצחק אמר אלה הם מועדי הם יאמרו מועדי:

ח ואין מקדשין החדש אלא בשלשה. שהרי קדוש החודש אינו מסור לכל אדם אלא לבית דין ואין ב"ד פחות מג' ואמרינן בגמרא (ר"ה כ"ה:) סד"א הואיל ותנן דיני ממונות בשלשה ואם היה מומחה לרבים דן ואפילו ביחיד ה"נ לקדשיה יחיד קמ"ל שאין לך מומחה יותר ממשה רבינו ואמר ליה רחמנא עד דאיכא אהרן בהדך וכתיב ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר וכן אמר ובראשי חדשיכם ולא אמר ובראשי החדשים וזה לעד שזה החשבון מסור לכם לא החדשים הטבעיים והוא מן קבוץ הירח עם השמש עד קבוצם פעם שנייה. אבל בתמיד אומר וביום השבת שני כבשים בני שנה ולא אמר שבתכם לפי שהוא דבר טבעי ואינו ברצונכם לפיכך אינו תלוי בכם: וכן אין מחשבין וכו'. אם יראה או לא יראה והיה החדש מלא או חסר, אלא ב"ד שעל חשבונם אנו סומכים ומפני זה צריכין ב"ד לידע חשבון תקופות ומזלות וגימטריאות כדי שיחשבו וידעו באי זה יום יקבעו ר"ח: ואין מקדשין אלא חדש שנראה בזמנו. שהוא ליל שלשים אבל לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קדשוהו מן השמים: ואין מקדשין אלא ביום. דאמר קרא כי חק לישראל הוא משפט וכו' מה משפט ביום אף קדוש החדש ביום: אפילו ראוהו בית דין וכל ישראל וכו'. אמרינן בגמרא ל"ל למיתנא ראוהו ב"ד וכל ישראל איצטריך ס"ד אמינא הואיל וראוהו ב"ד וכל ישראל איפרסמא לה מילתא ולא ליעברוה קמ"ל: או שנחקרו עדים וכו'. אמרינן בגמרא ל"ל למיתנא ס"ד אמינא חקירת העדים כתחלת דין ומקודש כגמר דין ולקדשוה בליליא מידי דהוה אדיני ממונות דתנן דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה ה"נ ליקדשיה בליליא קמ"ל:

ו [א]אמרו ראינוהו בלא כוונה וכיון שהתבוננו בו ונתכוננו לראותו להעיד שוב לא ראינוהו אין זו עדות ואין מקדשין עליה. שמא עבים נתקשרו ונראו כלבנה וכלו והלכו להם. אמרו עדים ראינוהו ביום תשעה ועשרים שחרית במזרח קודם שתעלה השמש וראינוהו ערבית במערב בליל שלשים הרי אלו [ב] נאמנים ומקדשין על ראייה זו שהרי ראוהו בזמנו. אבל הראייה שאמרו שראוהו בשחרית אין נזקקין לה שאין אנו אחראין לראיית שחרית ובידוע שהעבים הם שנתקשרו ונראה להם כלבנה. וכן אם ראוהו בזמנו ובליל עיבורו לא נראה הרי אלו [ג] נאמנין שאין אנו אחראין אלא לראיית ליל שלשים בלבד: ז [ב]כיצד מקבלין עדות החדש. כל מי שראוי להעיד שראה את הירח בא לבית דין. ובית דין מכניסים אותן כולן למקום אחד ועושין להן סעודות גדולות כדי שיהיו העם רגילין לבא. וזוג שבא ראשון בודקין אותן ראשון בבדיקות שאמרנו. מכניסין את הגדול ושואלין אותו נמצאו דבריו מכוונים לחשבון מכניסים את חברו. נמצאו דבריהם מכוונין עדותן קיימת. ושאר כל הזוגות שואלין אותם ראשי דברים לא שצריכים להם אלא כדי שלא יצאו בפחי נפש כדי שיהיו רגילין לבא: ח ואחר כך אחר שתתקיים העדות [ג]ראש בית דין אומר מקודש וכל העם עונים אחריו מקודש מקודש ואין מקדשין את החדש אלא בשלשה. ואין מחשבין אלא בשלשה. ואין מקדשין אלא חדש שנראה בזמנו. ואין מקדשין אלא ביום ואם קדשוהו בלילה אינו מקודש. ואפילו ראוהו בית דין וכל ישראל ולא אמרו בית דין מקודש עד שחשכה ליל אחד ושלשים. או שנחקרו העדים ולא הספיקו בית דין לומר מקודש עד שחשכה ליל אחד ושלשים. אין מקדשין אותו ויהיה החדש מעובר ולא יהיה ראש חדש אלא יום אחד ושלשים אע"פ שנראית בליל שלשים. שאין הראייה קובעת אלא בית דין שאמרו מקודש הם שקובעין: ט ראוהו בית דין עצמן בסוף יום תשעה ועשרים. אם עדיין לא יצא כוכב ליל שלשים. בית דין אומרים מקודש שעדיין יום הוא. ואם ראוהו בליל שלשים אחר שיצאו שני כוכבים. למחר מושיבין שני דיינין אצל אחד מהם ויעידו השנים בפני

א שם כה: ב שם כג: ג שם כד:

פירוש רבי לוי ן' חביב

פרק ב ט כתב הרב ראוהו ב"ד עצמן בסוף יום כ"ט אם עדיין לא יצא כוכב וכו' ואם ראוהו אחר שיצאו שני כוכבים וכו'. דברי הרב בכאן כנראה הם מתומים ותמוהים כי יש להם קושיא הן מהגמרא הן מדבריו עצמם וזה בשני פנים. מדבריו שכתב בכאן ומדבריו שכתב בפרק ה' מהלכות שבת:

הקושיא מהגמרא היא שבסוף פרק במה מדליקין (שבת ל"ה:) אחר שנשאו ונתנו בשיעור בין השמשות אמרו בגמ' אמר ר' יהודה אמר שמואל כוכב אחד יום שנים בין השמשות שלשה לילה תנ"ה כוכב א' יום ב' וכו' והביאו הרי"ף ז"ל לפסק הלכה וא"כ קשה איך אמר הרב בכאן אם עדיין לא יצא כוכב בליל שלשים וכו' שעדיין הוא יום כנראה שאם

ט ראוהו ב"ד עצמן וכו' אם לא יצא כוכב בליל שלשים עדיין יום הוא ומקדשין אותו בסוף יום כ"ט ויהיה ר"ח יום שלשים. לפי שהראייה גדולה משמיעה כלומר ראיית ב"ד עצמן גדולה משמיעת דברי העדים (עצמן) שיעידו על הראייה בפניהם: ואם ראוהו בליל וכו'. שהרי יצא היום ואין מקדשין אלא ביום ואם תקשה על ההלכה שאמרה אפילו ראוהו ב"ד וכו' והאמר למה מעברין זה החדש והרי אמר בפ"ג שאם לא באו העדים ביום שלשים ועברו ב"ד את החדש ואחר ד' או ה' ימים באו עדים רחוקים והעידו שראו את החדש בזמנו ונחקרו מקדשין אותו. והתשובה שיש הפרש בין שתי הגזרות שהרי העדים העידו ביום שלשים ונאנסו ב"ד ולא קדשוהו בזמנו עד שחשכה ליל ל"א ולפיכך עברוהו אבל אם לא באו העדים כלל ביום ל' ולא באו אלא אחר ד' או ה' ימים אחר שעיברו החדש אפשר שמקדש אותו

לחם משנה

כתי עדים המכחישות זו את זו. ותירצו אליבא דה"ק אמר רבא הוא ואחר מצטרפין לעדות אחרת של ראש חדש דהוה להו תרי וחד ואין דבריו של אחד במקום שנים כלום ואע"ג דאנן קיימא לן כר' הונא דאית ליה זו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה מ"מ פסק רבינו ז"ל כאוקימתא דאתמר אליבא דרב חסדא משום דודאי הדין אמת אלא דמה שהקשה שם לרב חסדא הוא משום דלר' הונא אתי ליסגא דלעדות אחרת כפשוטו דהיינו עדות ענין אחר אבל לרב חסדא זו עדות עצמה היא אלא שהוא עד אחר וכבר רמזו בתוס' ז"ל דוחק זה בפרק אין מכירין אבל הדין אמת אליבא דכ"ע. ולהכי נ"ל דרש"י ז"ל פרק אין מכירין פירש הברייתא כמו שתירצו בשבועות אליבא דרב חסדא אע"ג דלא ק"ל כוותיה דכיון דדינא אמת לכולהו רצה לפרש הברייתא בענין שיהיה הדין אמת לכולהו אע"ג דהלשון הוא דחוק קצת:

ו אמרו ראינוהו בלא כוונה. גם זה שם ברייתא וגמרא: אמרו עדים ראינוהו ביום תשעה ועשרים שחרית וכו'. במשנה פרק אם אינן מכירין (דף כ"ד:) מעשה שבאו עדים ואמרו ראינוהו שחרית במזרח וערבית במערב אמר ר' יוחנן בן נורי עדי שקר הם. ורש"י ז"ל פירש דעל החדשה העידו ועדי שקר דקאמר ר' יוחנן בן נורי לפי שאינה ממהרת לרוץ בשתים עשר שעות ביום מתוך המזרח לתוך מערב ע"כ. ומסתייעא מילתיה ממאי דקאמר בגמרא פעמים שבא בארוכה ופעמים שבא בקצרה. ורבינו ז"ל הרחיק מאד מן הדעת פירוש זה ופירש דריב"נ שהיה חולק הוא מפני שכפי חשבון לא היה יכול להראות ערבית של ליל שלשים ומפני זה היה מרחיק הענין ולזה השיב רבן גמליאל פעמים בא בארוכה ופעמים בא בקצרה אפשר שתוכל להראות פעמים יותר מהרה מפעם אחרת כפי דרכי התכונה. וכמ"ש רבינו ז"ל פרק י"ב מהלכות אלו וז"ל שהירח עקלקלות גדולות יש במעגלותיו וכו' ולפיכך אמרו חכמים שמש ידע מבואו ירח לא ידע מבואו ואמרו חכמים פעמים בא בארוכה פעמים בא בקצרה כמו שתראה מחשבונות אלו שפעמים תוסיף ופעמים תגרע וזה הוא ההפרש שהיה בין ריב"נ ור"ג אבל מה שהיו אומרים שראו שחרית זה ודאי דברי הבל הם וכדמות לבנה נראה להם שזה א"א ומה שהשיב ר"ג הוא דכיון דפעמים בא בארוכה ופעמים בא בקצרה ואפשר שתראה ערבית א"כ נאמר דכן הוא האמת ומה שאמרו ראינוהו במזרח שחרית דברי הבל הם ונראה להם כלבנה:

ז כיצד מקבלין עדות החדש וכו'. בפרק אם אינן מכירין (דף כ"ג:) במשנה חצר גדולה היתה בירושלים ובית יעזק היתה נקראת ולשם כל העדים מתכנסים וכו' וכל אלו הם דברי רבינו ז"ל. עוד אמרו שם במשנה בראשונה לא היו זזים משם כל היום התקין רבן גמליאל וכו' והזכירו רבינו ז"ל זה בהלכות שבת פרק כ"ח: מכניסין את הגדול ושואלין וכו'. גם זה משנה שם:

ח ואחר כך אחר שתתקיים העדות וכו'. גם זה שם במשנה (דף כ"ה): ואין מקדשין את החדש אלא בג'. ריש פרק ראוהו בית דין (דף כ"ו) ופרקא קמא דסנהדרין (דף י':): ואין מקדשין אלא חדש שנראה בזמנו. משנה בפרק אם אינן מכירין (דף כ"ד) ופסק כר' אליעזר בר צדוק דאמר אם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קדשוהו שמים וכן פסקו שם בגמרא: ואפילו ראוהו בית דין. משנה וגמרא שם (בריש ראוהו ב"ד) (דף כ"ה:):

ט ראוהו בית דין עצמן בסוף יום כ"ט וכו'. זה הלשון קשה לסולמו והרב מהר"ל ן' חביב ז"ל האריך בו בטוב טעם ודעת ע"ש:

בית

הגהות מיימוניות

[ב] כר"ג ודלא כרבי יוחנן ב"נ דאומר עדי שקר הם, ע"כ: [ג] כר"ג ודלא כרבי דוסא בן הרכינס דאמר עדי שקר הם, ע"כ:

מגדל עוז

ואין מקדשין אלא ביום עד ויקדשוהו השלשה. פרק ראוהו ב"ד (דף כ"ה כ"ו) ופ"ק דסנהדרין:

אותו שהרי לא באו העדים בזמן שמצפים להם ב"ד והואיל ובאו אח"כ מקבלין אותם מה יעשו והרי מקום שראו בו הירח רחוק הוא. וא"ת הלא אמר בתחלת פרק שלישי עדים שראו את החדש וכו' ואם היה ביניהם יותר על כן לא ילכו וכו'. התשובה שענין אותה העדות אינה מועלת בענין קרבן ראש חדש שכבר נתעבר החדש אבל מועלת בתיקון המועדות וכיוצא בו. ודע שהלכה שאחריה והיא ראוהו ב"ד עצמן יש עליה כמה קושיות, האחד שאמר אם עדין לא יצא כוכב בליל שלשים וכו' שעדיין יום הוא והלא אפשר שיהיה זה השעה בין השמשות שהרי אמר ז"ל בפ"ה מהלכות שבת משתשקע החמה עד שיראו ג' כוכבים בינוניים הוא הזמן הנקרא בין השמשות בכל מקום והוא ספק מן היום ספק מן הלילה ודנין בו להחמיר בכל מקום וכו' וממשמע דבריו ז"ל אפשר שתשקע החמה ולא יראה כוכב והוא הנקרא בין השמשות כמו שאמר בספר זמנים ואמר הנה עדין יום הוא וצ"ע. הקושיא הב' שאמר אם ראוהו בליל שלשים אחר שיצאו שני כוכבים ולמדנו מדבריו ז"ל שזה שעת מן הלילה ולפיכך דחה הקידוש למחר ומשמע דבריו בספר זמנים יהיה זה הזמן בין השמשות לא מן הלילה שהרי אמר עד שיראו ג' כוכבים.

וא"ת אע"פ שזה הזמן הוא מבין השמשות דנין בו להחמיר ואין מקדשין אלא למחר נאמר שגם אנו צריכין להחמיר בזמן שהוא משקיעת החמה עד שיצא כוכב א' שהוא בין השמשות כמו שאמר בספר זמנים ואין מקדשין אלא למחר ומה הפרש יש בין תחלת בה"ש וסופו. ועוד היה צריך לזכור דין העת שהוא משקיעת החמה בזמן יציאת כוכב א' עד שיצאו שני כוכבים אם להקל ומקדשין בו אם להחמיר ואין מקדשין בו לפי שהוא ג"כ מבין השמשות ואין מקדשין אלא ביום לא יהיה חילוק בינו לזמן שמאחר שיצאו שני כוכבים עד שיראו ג' כוכבים שהוא עת בין השמשות הנגלה בראיית הקידוש למחר הלא דין העת שלפניו מבה"ש כדינו ועכ"פ צ"ע. הקושיא השלישית מפני מה אם ראוהו ב"ד עצמן בסוף יום כ"ט ועדין לא יצא כוכב ב"ד אומרים מקודש ואין מצריכים שנים מהם להעיד בפני ג' כמו שהצריך בסוף כשאמר ואם ראוהו ב"ד אחר שיצאו שני כוכבים למחר מושיבין שני דיינין וכו' ומה הפרש בין ראייתם בסוף יום כ"ט או בליל ל' עד שנשתנה דין הקידוש והיה די לב"ד שיראו בליל שלשים שיקדשוהו למחר מאחר שראו אותו כמו שעשו כשראו אותו ביום כ"ט וצ"ע:

ן' חביב

שאם כבר יצא כוכב אפילו אחד שלא יקרא יום והרי מבואר במאמר שמואל שאף על פי שיצא כוכב אחד עדיין הוא יום עד שיצאו שני כוכבים כי אז מתחיל בין השמשות כי כן הוא פירוש דברי שמואל בודאי וכן כתב הרב ז"ל בפירוש המשנה וז"ל. ודע כי אחר ביאת השמש עד שיראה כוכב מן הכוכבים הבינוניים בגודל נקרא יום ומשיראה כוכב אחד עד שיראו שנים הוא ג"כ יום ומשיראו ב' עד שיראו ג' הוא זמן בין השמשות וכשיראו ג' הוא לילה בלי ספק ע"כ. הרי נראה מבואר מ"ש ואע"פ שבנוסחת הערבי לא נמצא זה הלשון כי אם לשון אחר והוא, ודע כי אחר ביאת השמש עד שיראו ג' כוכבים בינוניים בגודל ובאורה הוא זמן בין השמשות וכו' ע"כ. זהו להסכים הדין שכתב בכאן עם מ"ש בהל' שבת אבל עכ"ז נראה מבואר שפירוש מאמר שמואל הוא כמ"ש וביאור אי זו מהנוסחאות היא האמתית או אם אפשר לומר ששתיהן אמת עוד יבא בתוך דברי בעז"ה מ"מ הקושיא שהקשיתי היא אמתית וחזקה וראוי להשתדל בהיתרה: הקושיא מדבריו ז"ל עצמן בכאן הוא שדיוק דבריו הראשונים סותר לדיוק דבריו האחרונים שהרי אמר ז"ל אם עדיין לא יצא כוכב אומרים מקודש וכו' הא אם יצא אפילו כוכב אחד אין אומרים מקודש שכבר עבר היום אח"כ כתב ואם ראוהו וכו' אחר שיצא ב' כוכבים למחר מושיבין, טעמא דראוהו אחר שיצאו ב' כוכבים הא אחר שיצא כוכב אחד לא יושיבו למחר ב"ד אלא אומרים מיד מקודש הרי שני קושיות חזקות בלשון הרב. וכנראה שאין תיקון בהן זולתי בשבש לשונו ז"ל והלשון הנכון הוא אם עדיין לא יצא רק כוכב אחד אבל מה נעשה שלא נמצא זה בשום ספר לא דפוס ולא מכתיבת יד. עוד נ"ל להעיר הערה אחת בדברי הרב ז"ל אע"פ שאינה בחוזק הנזכר והיא כי מה שכתב הרב ז"ל ואם ראוהו אחר שיצאו ב' כוכבים למחר מושיבין וכו' לא מטעם שהוא לילה ודאי כי עד שיצאו ג' כוכבים אינו לילה ודאי אלא מטעם שהוא בין השמשות והוא ספק לילה כי כן מפורש במימרא דשמואל שכתבתי. גם הרב ז"ל בפ"ה מהלכות שבת כתב בפירוש שאינו ודאי לילה עד שיראו ג' כוכבים וא"כ נראה שבזמן בין השמשות אין אומרים ב"ד מקודש כיון שהוא ספק לילה ולכן צריך שיהיה יום ודאי וקשה שהרי אמר הרב למעלה וז"ל או שנחקרו העדים ולא הספיקו ב"ד לומר מקודש עד שחשכה ליל ל"א אין מקדשין אותו ע"כ. הא אם הספיקו לומר מקודש עד שלא חשכה שיאמרו מקודש אע"פ שהוא בין השמשות, כי פי' חשכה ר"ל שהוא לילה ודאי וזה הפך מ"ש למטה כנזכר. עוד יש הערה אחת בלשון הרב והיא כי למה כשיראו ב"ד הירח ועדיין הוא יום יקדשו אותו בראייתם וכשראו אותן בזמן בין השמשות צריך למחר שיעידו שנים מהם בפני שלשה כדי לקדשו למה לא יקדשו אותו למחר בלי שיעידו שנים מהם. זאת ההערה העיר המפרש והניחה בצ"ע. ובמחילה מכבודו כי הוא דבר קל להשיב וגם אני לא זכרתיה כי אם לפרש כל דברי הרב ז"ל. עוד יש קושיא חזקה בדברי הרב ז"ל ממ"ש בהל' שבת פ"ה והוא כי הרב ז"ל בכאן תלה ידיעת שהוא יום עדיין או זמן ביה"ש ביציאת כוכבים או שלא יצאו ופירוש דבריו כפי הפשט הנכון הוא אע"פ שכבר שקעה חמה אם עדיין לא יצא כוכב הוא יום ודאי וא"כ קשה שבהל' שבת כתב הרב ז"ל דמשתשקע החמה מיד מתחיל זמן בין השמשות. ולבאר זאת הקושיא יותר אומר כי לא ימנע מהלוקה או מ"ש הרב בכאן אם לא יצא כוכב אחד וכו' הוא מדבר קודם ביאת השמש או אח"כ או שנאמר כי הכל אחד ר"ל ששני הדברים והם ביאת השמש ויציאת שני כוכבים באין כאחת. אם נאמר שמדבר קודם שתשקע החמה א"א שמשנה שלימה שנינו בשבת פ"א (דף י"ז י"ח) ובכלם ב"ה מתירין עם השמש ובודאי כל זמן שלא שקעה החמה נקרא יום ודאי גם כי לא יצאנו מהקושיא שאמרנו שהרב סותר דבריו שהם בהל' שבת כתב שעד שתשקע החמה הוא יום אבל בהכרח מדבר אחר שקיעת החמה וא"כ קשיא הקושיא שאמרתי, מה האמר אינו מדבר לא קודם ביאת החמה ולא אח"כ אלא שני הדברים באין כאחד עכ"ז קשה למה הרב במקום אחר תלה זמן בין השמשות בשקיעת החמה ובמקום אחר תלה אותו כשיצאו שני כוכבים היה לו להזכיר בשני המקומות דבר אחד כיון שהכל הוא זמן אחד, ואם ללמדנו ששני הדברים באים בזמן א' היה לו לתפוס ב' הדברים במקום א' והוא שיאמר ככה משיראו ב' כוכבים שהוא זמן שקיעת החמה עד שיראו ג' כוכבים בינוניים הוא הנקרא זמן בין השמשות וכו' וא"כ אף אם נאמר שזמן שני הדברים הוא א' עכ"ז לא יצאנו מהקושיא. והאמת שאין זמנם אחד אלא שזמן יציאת ב' כוכבים שאמר הרב הוא אחר ביאת השמש וכן נראה מלשון הרב ז"ל בפירוש המשנה שכתב גם כי זמן ראיית הירח החדש בזמנו הוא אחר שקיעת החמה לעולם וכן בסוף פי"ד מאלו ההלכות קרא הרב עת הראייה שלים שעה אחר שקיעת החמה וא"כ קשיא הקושיא הראשונה שאמרתי. אלו הם ההערות הנופלות בלשון. והנני משיב עליהם לעניות דעתי ואתחיל באחרון ראשון כי הוא כמו הקדמה ליישב כל הלשון. וראשונה ראיתי להביא סוגיית הגמ' והיא בסוף פרק במה מדליקין (שבת ל"ד:) ואעיר בה קושיא אחת דומה בצד מה לקושיא שהקשיתי בלשון הרב ז"ל. וזו היא הצעתה של שמועה. ת"ר אי זהו בין השמשות משתשקע החמה וכל זמן שפני מזרח מאדימים וכו' הא גופה קשיא אמרת אי זהו בין השמשות וכו' והדר אמרת וכו' אמר רבה אמר רב יהודה אמר שמואל ה"ק וכו' ר' יוסף אמר ר' יהודה אמר שמואל ה"ק וכו' ואזדו לטעמייהו דאיתמר שיעור בין השמשות וכו' וכלל הגמרא בזה כי שיעור בה"ש לדעת רבה אמר ר' יהודה אמר שמואל הוא מהלך ג' רבעי מיל שהם אלף ות"ק אמה והתחלת זמן ביה"ש הוא משתשקע החמה מיד ולדעת ר' יוסף אמר ר"י אמר שמואל שיעור ביה"ש הוא מהלך שני שלישי מיל שהם אלף

ושל"ג אמות בקירוב וזמן התחלתו הוא כשיעבור אחר שקיעת החמה שיעור קס"ז אמות בקירוב שהוא חצי שתות מיל וא"כ בסוף בין השמשות אין חילוק ביניהם כלל והחילוק ביניהם הוא בזמן ההתחלה אם מתחיל מיד סמוך לשקיעת החמה או אם מתחיל אח"כ כשיעור קס"ז אמות כנזכר אח"כ בסוף הסוגיא (דף ל"ה:) אמרו אמר ר' יהודה אמר שמואל כוכב א' יום ב' בין השמשות ג' לילה תנ"ה וכו'. והשתא קשיא לי כפי מה שאמרתי הפשט הנכון בדברי שמואל הוא שמדבר אחר שקיעת החמה שכל זמן שלא יראו שני כוכבים שעדיין הוא יום שאם תאמר שמדבר קודם שקיעת החמה פשיטא שיום הוא אפילו אם יראה כוכב אחד ומה בא ללמדנו. ובשלמא לדעת ר' יוסף שאמר שזמן ביה"ש אינו מתחיל סמוך לשקיעת החמה יבא בטוב ויאמר כי אותו הזמן שבין שקיעת החמה לזמן התחלת בין השמשות עדיין יום הוא אף אם יראה כוכב אחד אם לא יראו שנים כי לדעתו לעולם לא יראו שנים עד התחלת בין השמשות והוא כשיעור מהלך קס"ז אמות אחר שקיעת החמה כנזכר אבל לדעת רבה שאמר שמיד מתחיל זמן ביה"ש אחר שקיעת החמה איך אפשר ליישב עם זה מאמר שמואל שאפילו אם יראה כוכב אחד עדיין הוא יום והוא מדבר בהכרח אחר שקיעת החמה כנזכר. ושנאמר שמאמר רבה חולק עם מאמר ר' יהודה אמר שמואל כוכב אחד וכו' ושאע"פ שרבה אמרו בשם רב יהודה אמר שמואל עם כל זה חולק עמו כי מאמר רבה אמר שמואל הוא ליישב הברייתא דלא תיקשי רישא לסיפא לא שיהיה כן דעתו בענין התחלת זמן בין השמשות כי אם כפי הברייתא האחרת שאמרה כוכב אחד יום וכו' זה א"א לאמרו שהרי רבה ורב יוסף לא לבד היתה כוונתם לפרש הברייתא כי אם לומר לנו זמן בין השמשות כפי האמת, ראיה לדבר שהרי אמרו בגמ' ואזדו לטעמייהו וכו' זמן ביה"ש רבה אמר ר' יהודה אמר שמואל וכו' וא"כ כיון שרבה אומר ששמואל סובר שזמן בין השמשות הוא משתשקע החמה מיד והגמ' הביא סתם מאמר ר' יהודה אמר שמואל כוכב אחד וכו' בלי מחלוקה בהכרח לנו לומר שרבה מודה ששמואל אמרה. ועוד אני מוכרח להוסיף על דברי ולומר כיון שמכח מה שאמר בגמ' ואזדו לטעמייהו דאיתמר שיעור בין השמשות בכמה רבה אמר וכו' נראה דאין כוונת רבה ור' יוסף לפרש הברייתא לבד כי אם להודיענו שיעור בין השמשות בשם שמואל לדעתם כפי האמת והדין כנזכר אם כן בהכרח לנו לומר שסוף זמן שיעור בין השמשות המוזכר בדברי רבה ור' יוסף שהוא שיעור מהלך אלף ות"ק אמה הוא אחר שהכסיף התחתון והושוה לעליון המוזכר בברייתא בדברי ר' יהודה זמן מועט שאם לא נאמר כן יש סתירה ממאמרם בשם שמואל למאמר שמואל כוכב אחד יום וכו' ג' לילה והוא בזה האופן. ככר הוא מבואר בגמרא בשם ר' יהודה אמר שמואל שבין השמשות דר' יוסי הוא אחר בין השמשות דר' יהודה וביארו בתוס' שיש ספק בין האמוראים כמה הוא זה הזמן שהוא אחריו אבל ודאי ידעו שאין בו כדי שיעור טבילה וביאר הרמ"ם ז"ל בפסקיו ששיעור טבילה הוא שיעור מהלך ג' אמה ומאמר שמואל שאמר ג' כוכבים לילה בודאי הוא אחר שעבר ביה"ש דר' יוסי שהרי נפסקה הלכה בגמרא כר"י לענין תרומה וכתבו הפוסקים ז"ל דכ"ש לענין מוצאי שבת ומאמר שמואל ג' כוכבים לילה הביאו הרי"ף ז"ל לפסק הלכה וכן כל הפוסקים א"כ נראה שהוא אחר ביה"ש דר"י ואם סוף שיעור בין השמשות דרבה ור"י שהוא בסוף שיעור מהלך אלף ות"ק אמה אחר שקיעת החמה הוא כשהכסיף התחתון והושוה לעליון שאז הוא לילה לדעת ר' יהודה א"כ לדעתם בתשלום זמן בין השמשות דר' יהודה הוא לילה לדעת שמואל וכפי מאמר שמואל ג' כוכבים לילה אינו לילה עד שיעבור בין השמשות דר"י כנזכר א"כ בהכרח לנו לומר שבגמרא הביאו ראשונה מאמר רבה ור' יוסף לפרש הברייתא לבד ואח"כ הביאו מאמרם לענין האמת כפי דעתם בואזדו לטעמייהו כלומר שיש ביניהם חילוף בענין התחלת בין השמשות למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה אמנם בסוף שיעור בין השמשות שניהם הוסיפו שיעור שוה והוא שיעור ביה"ש דר"י. וא"כ בשיעור מהלך אלף ות"ק אמה אחר שקיעת החמה עבר זמן ביה"ש דר"י ור' יוסי ואז הוא לילה ומסכים עם מאמר כוכב אחד וכו' ג' לילה. זה נ"ל לענ"ד שהוא מוכרח לאמרו שלא יסתרו מאמרי אלו האמוראים בשם שמואל למאמר כוכב אחד וכו' כיון שלשון שיעור בין השמשות בכמה רבה אמר וכו' מורה שאין דעתם לפרש דברי ר' יהודה שבברייתא כי אם להודיענו הדין כפי האמת שא"כ הול"ל שיעור בין השמשות לר' יהודה בכמה רבה אמר וכו'. אבל קשיא לי שהרמ"ם ז"ל בפסקיו נראה שלא כתב כן שאחר שביאר שבין השמשות דר"י הוא אחר בין השמשות דר' יהודה ושאינו מתאחר אח"כ שיעור טבילה שהוא מהלך ג' אמה כתב וז"ל נמצא משתשקע החמה מהלך אלף ות"ק ומ"ט אמות מותר לעשות מלאכה במוצאי שבת. ע"כ: מכאן הרי נראה בפירוש ששיעור אלף ות"ק אמה שנתנו רבה ור' יוסף לתשלום זמן בין השמשות הוא לר' יהודה לבד ולכן הוסיף הרמ"ם ז"ל מ"ט אמות משום ספק בין השמשות דר' יוסי מתי הוא. ונראה לענ"ד לומר שאפילו לדעת הרמ"ם ז"ל הפשט הנכון בגמרא הוא מה שאמרתי שדברי רבה ור' יוסף בסוף זמן בין השמשות הוא לפי האמת לדעתם לא לדעת ר' יהודה לבד כי כן מראה לשון הגמ' כאשר כתבתי אבל לפי שנמשך כלל מזה הפירוש והוא שאחר עבר שיעור מהלך אלף ות"ק אמה אחר שקיעת החמה יוכלו לעשות מלאכה ואולי המתעקש יאמר כי מה שאמרו בגמ' ואזדו לטעמייהו שיעור וכו' הוא לפרש דברי ר"י לבד ואם לא אמרו בפירוש שיעור בין השמשות לר' יהודה בכמה משום דסמיך אדלעיל לכן הרמ"ם כתב מה שכתב לחומרא גם בלשון התוס' בתחבים פרק מי שהיה טמא (דף נ"ד) יש הערה דומה לזו שכתבתי בלשון הרמ"ם ז"ל שנראה

שגם הם סותרים דברי. והתשובה אלני ממין התשובה הזאת שכתב הרא"ש ז"ל והמעיין יבין כי לא ראיתי להאריך ובין לדעתם ז"ל ובין לדעת הרא"ש ז"ל הפי' הנכון בגמרא הוא שמה שאמר ואזדו לטעמייהו הוא לבאר סברתם בשם שמואל כפי האמת וא"כ צריך שלא יסתרו מאמריהם למאמר כוכב אחד יום וכו' אשר לפי זה נתקיימה הקושיא שאמרתי כיון שרבה ורב יוסף שניהם מוכרחים להודות משמואל אמר מאמר כוכב אחד וכו'. ועוד שהרי מלינו שהרי"ף ז"ל פסק כרבה לחומרא והביא לפסק מימרא דשמואל כוכב אחד וכו' כנראה דלא פליגי אהדדי. ושנאמר שהביאו לפסוק כמותו בזמן סוף בין השמשות והוא כשיראו ג' כוכבים בינוניים לא לפסוק כמותו בזמן התחלה זה דוחק והיה לו לרב לפרשו:

כלל הדבר שבהכרח לנו לומר שרבה יודה במימרא דשמואל כוכב אחד יום וצריך לנו לדעת באי זה אופן ובאי זה דרך כי כפי הנראה בהכרח לומר שחולקים. ולפי מ"ש רבינו תם ז"ל דיש חילוף בין משתשקע החמה לשקיעת החמה ככתוב בתוס' גם בספרי בעלי החדושים ואפילו לדעת רבה יש שיעור ג' מילין ורביע אחר שקיעת החמה קודם שיתחיל זמן בין השמשות אין קושיא כלל ומאמר שמואל כוכב אחד יום וכו' יבא כפשוטו שמדבר אחר שקיעת החמה ועם כל זה הוא יום כיון שלא נראו ב' כוכבים ומחלוקת רבה ורב יוסף היא שלדעת רבה כשיעבור אחר שקיעת החמה שיעור זמן מהלך ג' מילין ורביע יהיה ביה"ש ויראו שני כוכבים בינונים ולדעת ר' יוסף לא יראו עד שיעבור אחר שקיעת החמה שיעור זמן מהלך ג' מילין ושליש ואז מתחיל זמן ביה"ש ואם כן אין קושיא כלל לדעת רבינו תם ומחזיקי דבריו. אבל לדעת הרמב"ם ז"ל נראה שאין זה אמת שא"כ היה לו לפרש אי זה דבר מזה. ולדעתו פי' משתשקע החמה ר"ל מיד אחר שתסתר גוף החמה מעינינו ובודאי שלדעתו ז"ל גם זו היא סברת הרי"ף ז"ל גם הרא"ש ז"ל לא כתב בפסקיו כלל מדברי ר"ת כנראה שלדעתו ז"ל פי' משתשקע החמה הוא כפשוטו כשיסתר גוף החמה מעינינו ואם כן הדרן קושין לדוכתין כי איך אפשר להסכים מאמר שמואל כוכב אחד יום וכו' עם סברת רבה:

וליישב כל זה לענ"ד אקדים הקדמה קטנה והיא כי זמן הראות הכוכבים אינו אחד תמיד בכל ימות השנה, דרך משל לדעת רבה ימצאו ימים בשנה שכוכב אחד בינוני יראה קודם שתשקע החמה ויש ימים שלא יראה עד אחר שקיעת החמה. גם יש ימים ששני כוכבים בינוניים יראו עם שקיעת החמה בסמוך ויש ימים שלא יראו עד שיעבור זמן מה אחר שקיעת החמה. ובקיום דברי אלה שאמרתי שאין הכוכבים נראין תמיד בכל ימות השנה בזמן אחד בערך אל שקיעת החמה איני מאריך כי השכל גוזר היותו כן ושיתחלף זמן הראותם כפי מצב השמש בגלגל וכפי רוחק הכוכבים ממנו. וזמן זה החילוף ר"ל כמה יקדמו להראות או כמה יתאחרו יש לו שיעור. דרך משל לדעת רבה לעולם שני כוכבים אינם נראים קודם שקיעת החמה אלא ביום שמקדימין יותר להראות הוא כשיראו עם שקיעת החמה ויש יום שיתאחרו מעט אחר שקיעת החמה ויש יום שיוסיפו להתאחר יותר והרוב שיוסיפו להתאחר להראות אחר שקיעת החמה הוא שיעור מהלך קס"ז אמות שהוא חצי שתות מיל כי כשיעבור שיעור זה הזמן אחר שקיעת החמה לעולם אפשר לשני כוכבים ליראות אם לא יהיה לגודל קוצר ראות המביט או אי זה עבים שיכסו אותם וא"כ לדעת רבה זמן מהלך חצי שתות מיל אחר שקיעת החמה יש ימים שראוי להיותו כולו בין השמשות כפי הדין והאמת כי כבר נראים שני כוכבים ויש ימים שראוי להיות קצתו בין השמשות. וזמן מהלך שני שלישי מיל אחר זה הזמן תמיד בכל ימות השנה הוא ביה"ש. ועפי"ז אין קושיא כלל בסוגיא שמה שאמר שמואל כוכב אחד יום מדבר בין קודם שקיעת החמה בין לאחר שקיעת החמה והחדוש שהודיענו הוא ביום שיהיה אחר שקיעת החמה כי עדיין הוא יום כיון שלא נראו שני כוכבים ועפ"ז אינו סותר לדברי רבה שדעתו היא שהאמת שזמן בין השמשות אינו מתחיל כפי הדין עד שיראו שני כוכבים אבל כיון שזמן הראות שני כוכבים יש זמן בשנה שהוא עם שקיעת החמה יש לנו לומר שמשתשקע החמה תמיד יש לו דין בין השמשות כי אולי הם נראים והמביט אינו רואה אותם לקוצר ראותו כי לא ראיתי בשיעור רחוק גדול כזה איכה ראיה, ועם זה אע"פ ששני המאמרים יהיו לשמואל אין קושיא כלל כי במאמר האחד הודיענו זמן ביה"ש כפי האמת ושורש הדין ובמאמר האחר הודיענו שיעורו כפי הזמן שאפשר להסתפק והרי דינו לחומרא כדין בה"ש. ואל יחשוב הרואה דברי אלה לומר אליהם כי הם חדשים מקרוב באו לא שערום חכמי המשנה והגמרא ואולי בשביל זה ידחה אותם כי האמת יש לדבר סיוע גדול מהגמ'. ועל פיהם נתיישבה לי קושיא אחת והיא. כי כשהקשה המקשה על הברייתא ואמר הא גופה קשיא אמרת אי זהו בין השמשות וכו' הכרח המקשה הוא דאל"ה ליערבינהו ולתנינהו ולימא הכי אי זהו בין השמשות משתשקע החמה וכל זמן שפני מזרח מאדימין והכסיף התחתון ולא הכסיף העליון אבל הכסיף העליון וכו' הכי ה"ל למיתני ולא ה"ל למנקט ביה"ש פעם אחרת וא"כ כשתירץ רבה כרוך ותני מה תירץ להכרח קושית המקשה, אבל לפמ"ש הברייתא היא מדוייקת ונקט התנא תרי זימני בין השמשות דלפי האמת ככה הם שני מיני זמן הנקראים ביה"ש, משהכסיף התחתון עד שיכסיף העליון שהוא שיעור שני שלישי מיל הוא זמן ביה"ש ודאי ולעולם אמנם משתשקע החמה וכל זמן שפני מזרח מאדימין שהוא שיעור מהלך חצי שתות מיל דינו ג"כ כדין ביה"ש לפי שימים רבים בשנה הוא ודאי זמן בין השמשות ונראין בו שני כוכבים ואע"פ שהוא אינו רואה אותם אולי הסבה בשביל קוצר ראותו גם שאינו מסתכל במקום הראוי להסתכל וסדרם התנא כפי סדר זמנם ואמר אי זה הוא בין השמשות משתשקע החמה וכו' כי דין ביה"ש יש לו הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון ביה"ש ודאי ולעולם זאת היא סברת רבה. אמנם ר' יוסף סובר דלעולם לא יראו שני כוכבים קודם שיעבור אחר שקיעת החמה שיעור מהלך חצי שתות מיל ולכן קודם זה הזמן הוא יום ואם דעתו היא שלעולם נראין שני כוכבים מיד אחר עבור זה הזמן או אם סברתו היא ג"כ שיש ימים שאין נראין בהם שני כוכבים בזה הזמן ועכ"ז שיעור בין השמשות שוה לעולם כי הוא שיעור מהלך ב' שלישי מיל בשביל שלא נדע מה הם אותם הימים שמתאחרים בהם הכוכבים להראות על דרך סברת רבה לא אטפל בזה כי אין לי מבוא לדעתו מלשון הגמ': **כלל** הדברים נתיישבה הסוגיא בלי שום קושיא כלל גם דברי הרמב"ם ז"ל מבוארים עפ"ז ודעתו היא שלענין שבת וכל דבר חומרא כמו בזב ביה"ש מתחיל משתשקע החמה ואע"פ שלא ראה המביט שני כוכבים כיון שהדבר תלוי בכל אחד ואחד מישראל יש לנו לומר כי הגיע זמן בין השמשות וקוצר ראותו גרם שלא ראה הכוכבים. אמנם בענין קידוש החדש שהדבר מסור לב"ד לבד אם ראו הם הירח ולא יראו כוכבים יכולים הם לקדשו כי הרי הוא יום ונסמוך על מאמר שמואל כוכב אחד יום וכו' דכיון שהדבר מסור להם לבדם בראייתם הדבר תלוי מלבד שבודאי הם היו אנשים שלימי היצירה והחושים ולא נאמר עליהם שלקוצר ראותם לא ראו הכוכבים עם היות כי ב"ד של ג' כשר אפילו בסומא באחת מעיניו כדתנן בסוכה פ"א גם בר"ה פרק ראוהו ב"ד וכתבו הרב ז"ל פ"ה מהלכות סנהדרין עם כל זה אינו קושיא כלל דלדעתו ז"ל צריך שאותם הג' יהיו מהסנהדרין ועם היות שחלק עליו הרמב"ן ז"ל אין לנו לחוש כי ליישב דעת הרמב"ם ז"ל אנו דנין. ובזה הדרך אשר דרכתי יוכל המעיין לראות כי שני הנוסחאות שכתבתי למעלה להרמב"ם ז"ל בפי' המשנה שתיהן אמת כי שתי הלשונות מורים בודאי שלא נפלו במקרה ובטעות אבל בכונת מכוין כפי סידורם. ולכן נראה שהרב סידר הראשון בראשונה כי העתיק מאמר שמואל כוכב א' יום וכו' והוא אמת כפי הדין שאם הוסיפו על אותו השיעור משתשקע החמה לא מטעם הוספה אנו עושים אלא מטעם שמא באותו היום האמת היא שנראו שני כוכבים מיד אחר שקיעת החמה כאשר נתבאר כל זה למעלה ביאור גמור. אמנם אח"כ תיקן כפי מ"ש בספרו ומטעם הנזכר לא מטעם שמ"ש בראשונה אינו אמת. זהו מה שהשיגה דעתי הקלרה להשיב לקושיא האחרונה שבדברי הרב והנני בא להשיב לאחרות אחר שאביא סוגיא אחרת שהיא מקור כל אלו הדינין בר"ה ר"פ ראוהו ב"ד (דף כ"ה) וזו היא העתק: תנן ראוהו ב"ד וכל ישראל נחקרו העדים ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשכה ה"ז מעובר. ראוהו ב"ד בלבד יעמדו שנים ויעידו בפניהם ויאמרו מקודש ראוהו ג' וכו', גמרא למה לי למתני ראוהו ב"ד וכו' ראוהו ב"ד יעמדו שנים ויעידו בפניהם ואמאי לא תהא שמיעה גדולה מראייה א"ר זירא כגון שראוהו בלילה ע"כ. פירש"י ז"ל ראוהו ב"ד בלבד שאין מי שיעיד אלא הם ולאו ארישא קאי בסמוך לחשיכה אלא שהיה שהות לקדש ואמאי יעמדו שנים ויעידו הלא ראוהו כולם יקדשוהו בראייתם דלא תהא שמיעה שמועים מפי עדים גדולה מראייה וכו' שראוהו בלילה הילכך למחר אי לאו שמיעה על מה יקדשו, ע"כ:

תוספות ראוהו ב"ד פי' ב"ד של כ"ג ולכך פי' בקונ' דהיה להם שהות דאי לא היה להם שהות מאי פריך בגמרא לא תהא שמיעה גדולה מראייה ולקדשוהו מיד שראוהו הלא היה להם שהות לקדש. כגון שראוהו בלילה דאין יכולים לקדש על פי ראיית הלילה דא"כ היתה ראיית הלילה מקום קבלת עדות ואין קבלת עדות אלא ביום ואפילו בדיני ממונות כדאמרינן לעיל דקרי חקירת עדות כתחלת דין עכ"ל. ואחר הבנת פשט הסוגיא קשיא לי קושיא אחת ארישא כיון שכשהקשה המקשה ואמר ואמאי לא תהא שמיעה גדולה מראייה הוא משום דס"ל דסיפא לאו ארישא קאי אלא שהיה שהות לקדש כדכתב רש"י ז"ל ופירשו טעמיה בעלי התוס' א"כ מה לו למתרץ לחדש אוקימתא שראוהו בלילה לימא ליה דסיפא ארישא סמיך ומיירי בשלא הספיקו לומר מקודש עד שחשכה ואע"ג דלא שייך למימר עד שחשכה ממש משום דמשמע הא לא חשכה יאמרו מקודש ואין הדין כן בסיפא אע"ג דברישא הדין כן וכמו שאבאר בעז"ה עכ"ז הכוונה היא דלא הספיקו לומר מקודש ביום ולעולם שראוהו ביום. ואע"ג דלא דמי ממש לרישא דלא הספיקו לומר מקודש עד שחשכה ברישא ר"ל דלא הספיקו ביום ל' ובסיפא מיירי ביום כ"ט עכ"ז הרי דומה לרישא דרישא וסיפא מיירי בדלא הספיקו לומר עד שחשכה האי בראייה והאי בראייה דהא רש"י ז"ל עצמו כתב כן כפי מה שפירשו התוס' דלאו ארישא קאי וכו' ומה לו למתרץ א"כ לחדש אוקימתא חדשה מכל וכל והיא דראוהו בלילה. והנראה לענ"ד לומר דהכרח גדול הכריחו למתרץ לומר דגם הראייה היתה בלילה והוא הדין שפסקו במשנה יעמדו שנים וכו' ואם אמת הדבר דהראייה היתה ביום אלא דלא הספיקו לומר מקודש א"כ אע"ג דאין יכולין ב"ד לקדש בו ביום משום דאין דנין אלא ביום עכ"ז למה צריך למחר שיעמדו שנים ויעידו וכו' כיון שהראייה היתה ביום הרי היא כמו קבלת עדות ביום ולמחר יקדשו החדש בלי קבלת עדות כלל כי אינו צריך כפי הטעם שפירשו התוספות ואפילו לפי מה שכתב רש"י ז"ל הלכך למחר אי לאו שמיעה על מה יקדשו דמשמע מיניה דאפילו שראו בית דין הירח ביום שהוא זמן דין אם לא קדשוהו בו ביום צריך שמיעה עדות למחר שיקדשו ב"ד עליו אפילו לדבריו ז"ל צריכין א"ל מכח הקושיא שאמרתי שכוונתו היא כמו מה שפי' התוס' ור"ל הילכך למחר אי לאו שמיעה שהוא קבלת עדות ביום על מה יקדשו וראייתם בלילה אינה כמו קבלת עדות כיון שהיתה בזמן שאין ראוי לדין. ועוד נלענ"ד לומר שזה הדין הוא מוכרח מרישא דמתני' דקאמר ב' חלוקות, א' ראוהו בית דין וכל ישראל, ב' או שנחקרו העדים, ואתרווייהו קאי ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשכה כנראה שהדין בשניהן שוה וכמו שכשנחקרו העדים לא חסר דבר כי אם לומר מקודש גם כשראוהו בית דין וכו' אין צריך דבר אחר ומתי ראוהו בסוף יום כ"ט ומתי לא הספיקו לומר מקודש עד שחשכה ביום ל' כנראה שאם הספיקו לומר מקודש עד שלא חשכה ביום שלשים דהחדש מקודש ואין צריך דבר אחר כלל. א"כ נראה בהכרח שכשראו ב"ד הירח בסוף יום כ"ט בזמן הראוי לדין אם לא הספיקו לומר מקודש שיקדשו אותו למחר בלי קבלת עדות כלל ולמדתי מזאת הסוגיא א"כ שיש ג' חלוקות וכל א' דינה מחולק. הא' כשראוהו ב"ד ביום ויש זמן לומר מקודש שיקדשו אותו מיד ויאמרו מקודש וזה למדנו ממה שהקשה המקשה ואמאי לא תהא שמיעה גדולה וכו'. חלוקה ב' כשראוהו בלילה והדין הוא דלמחר יעמדו שנים וכו' וזה למדנו מהתירוץ. חלוקה שלישית כשראוהו ביום ולא הספיקו לומר מקודש והדין הוא שיקדשו אותו למחר בלי ד"א וזה נלמד מכח ההכרחיות שאמרתי. זהו מה שאני צריך ללמוד מזאת הסוגיא להבין דברי הרמב"ם ז"ל. ועם כל זה טרם אבא לבאר דבריו לא אמנע פי לומר מה שק"ל בדברי התוס' שאמרו ולכך פי' בקונטרס דהיה להם שהות וכו'. ואי לאו דמסתפינא הייתי אומר שהיא הגהה מתלמיד ואינם דברי רבנים גדולים כהם. בדבור כתוב במשנה כתב רש"י דלאו ארישא קאי כדי לתת סברא למקשה וא"כ הדבר קשה לי שהיה לו לרש"י ז"ל לומר קס"ד בדבר כזה ולא לפרש המשנה ככה בפשיטות כיון שהסברא היא זרה כפי פשט המשנה דיותר טוב לומר דסיפא ארישא סמיך ולא יקשה כלל אם הקושיא היא שיקדשוהו מיד בשעת ראייתה גם פירושו במשנה פי' בטל לדעת המתרץ דהוא ז"ל כתב אלא שהיה שהות לקדש והמתרץ תירץ כגון שראוהו בלילה וא"כ לסברה זרה כזאת הל"ל קס"ד. ועוד מ"ש בדבור מאי פריך לא תהא שמיעה גדולה מראייה וליקדשוה מיד שראוהו מנין להם שזאת היתה קושיית המקשה ואם בשביל מ"ש רש"י יקדשוהו בראייה מי הכריחנו לפרש שר"ל בשעת ראייתן אני אפרש שר"ל

פפ

עם ראי הן כלומר לא יצטרכו לעדות וראייתן תהיה כמו עדות. וע"ק לי שכיון שעם זאת ההקדמה להקשות כנראה שבהתבטל זאת ההקדמה תתבטל הקושיא ואינו כן שאף אם נודה שא"א לקדשו בשעת ראייתו כי אם למחר עם כל זה מקשה למה הוצרכו לעמוד שנים שיעידו בפניהם תהיה ראייתם כמו עדות. ועוד נראה כי זאת היא הקושיא שהקשה המקשה לא האחרת כי לאחרת אין חזוק במה שאמר ומאי לא תהא שמיעה גדולה מראייה, אבל אם יקשה למה צריך עדים באי זו שעה שיקדשוהו יקדשוהו בראייתם דלא תהא וכו' יבא בטוב. לכן אני אומר כי מה שאמר רש"י בראייתם פירושו עם ראייתם כמו שאמרתי ר"ל שתהיה ראייתם כמו עדות ובאי זו שעה שיקדשוהו לא יצטרכו לעדים ולזה השיב המשיב שראייתם איננה כמו עדות לפי שראוהו בלילה. ומה שאמר רש"י למעלה ולאו אריישא קאי בא לתרץ קושיא אחת שיש כפי הלשון והיא דפירוש ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשכה ר"ל עד שחשכה ביום שלשים ואם נאמר דזאת החלוקה השניה דראוהו ב"ד וכו' מדבר בכך א"כ איך אמר יעמדו שנים ויעידו בפניהם ויאמרו מקודש הרי עבר היום, לזה אמר רש"י דלאו אריישא קאי בסמוך להשכה דר"ל השכת יום שלשים אלא שראו אותו ביום כ"ט ונשאר שהות לקדש קודם שיעבור כל יום שלשים ולזה אפשר להעמיד שנים ויעידו וכו', ואע"ג דלפי מה שאני מפרש זה הלשון ר"ל דנשאר כל יום שלשים עם כל זה אמר רש"י שהיה שהות לקדש כנראה שהות לבד לא יותר משום דברישא איירי דלא נשאר כלל מכל יום שלשים אפילו שהות לקדש אבל אה"נ דבסיפא נשאר כל יום שלשים וקודם שיבא תירוץ כגון שראוהו בלילה אפשר היה לומר דנשאר גם מיום כ"ט שהות. זהו הנלע"ד בתבנה ההלכה ע"פ פירש"י ז"ל וכתבתיו כפי ההקדמה שכתבתי שהדבור הזה הוא הגהה מאיזה תלמיד שרצה לפרש דברי רש"י ז"ל. ואם אינו כן אלא שהם דברי בעלי התוס' הרי כאילו עבר הקולמוס על מה שכתבתי בזה כי כל הדברים אמת ודעתי הקצרה לא יכלה להשיגם. כלל הדברים נתבארה ההלכה והדינים שכתבתי למעלה הם אמת בין הכי ובין הכי ועל פיהם אבא ליישב דברי הרב ז"ל בלי שתשאר קושיא כלל ואומר, כבר נתבאר שיש ג' חלוקות בענין ודינם מחולף. הב' נכנסו בביאור והא' למדנו שהיתה מדיוק דזה עלמו עשה הרב החלוקה, הא' שראוהו ב"ד ביום ונשאר זמן לומר מקודש והדין בזה שיאמרו מיד מקודש, זאת החלוקה הזכיר הרב בראשונה במ"ש ראוהו ב"ד עצמן וכו' אם עדיין לא יצא כוכב וכו'. החלוקה הב' היא בהפך זאת שאפילו לראות בליל שלשים אחר שיצאו וכו' למחר מושיבין וכו' והוסיף הרב ללמדנו בכאן דביה"ש והוא אחר שיצאו שני כוכבים הרי הוא כלילה. החלוקה הג' היא כשראוהו ביום ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשכה והדין בה דלמחר יקדשוהו ב"ד בלי שום עדות כלל. גם זאת החלוקה הנה נלמוד אותה מדיוק דברי הרב שהרי הוא אומר אם עדיין לא יצא כוכב אומרים מקודש טעמא דלא יצא כוכב הא אם יצא כוכב אין אומרים מקודש מיד וגם לא יושיבו דיינים וכו' אלא דבר אחר ומה הוא שלמחר יאמר מקודש בלי שיושיבו דיינים וכו' גם מדיוק דבריו האחרונים ככה נלמוד שהוא כתב ואם ראוהו וכו' אחר שיצאו ב' כוכבים למחר כו' טעמא דיצאו שני הכוכבים הא אם לא יצא כי אם אחד אין מושיבין דיינין וגם אין אומרים מקודש מיד אלא מה יעשו שיאמרו למחר מקודש בלי שיעמדו ב"ד כלל הרי הזכרו בפירוש בדברי הרב הג' דינים הנזכרים ובזה ניצול מקושית סתירת דבריו אלו לאלו שהיא הקושיא השנית שהקשיתי בדבריו ז"ל כמו שאתה רואה גם נושאי הדינים ומחלוקות הנזכרות הם עצמם אותם שהזכיר הרב כי לדמיון שראו הירח ב"ד ביום שנשאר זמן לומר מקודש שם הרב משל שראו אותו קודם שיצא שום כוכב כי בודאי יוכלו לומר מקודש קודם שיצאו שני כוכבים. ולדמיון שראו אותו ביום ולא נשאר זמן לומר מקודש שם הרב משל בדיוק דבריו שראו אותו אחר שיצא כוכב אחד כי אז לא ידעו הם אם יש זמן לומר מקודש כיון שלא ראו מתי יצא אותו הכוכב האחד וגם אין אנו יודעים כמה יתעכב לצאת הכוכב השני על האחד ואולי קודם שישלימו לומר מקודש יצא כוכב אחר, מה תאמר יאמרו מקודש ואח"כ יראו אם יצא כוכב אחר בין כך ובין כך יחזרו לומר למחר מקודש ואם לא יצא כוכב יאמר החדש מקודש לא נתן ליעשות כן דבקידוש החדש אין ראוי לב"ד לומר דבריהם על ספק לילה, הרי מבואר מזה דאע"ג דהרב תפס בכאן לפסק הלכה מאמר שמואל כוכב אחד יום מהטעם הנזכר למעלה אינו סותר לזה במה ששם משל אם עדיין לא יצא כוכב כי אין כוונתו לשום משל ולבקש שעדיין יהיה יום לבד כי לזה אע"פ שיצא כוכב אחד עדיין הוא יום כמבואר בדברי שמואל בפי' אבל כוונתו לשום משל בעבור שעדיין יהיה יום וישאר עוד מהיום זמן לומר מקודש כבר כי בודאי אם כשראוהו לא יצא שום כוכב נשאר זמן משא"כ אם כבר יצא כוכב שאע"פ שעדיין הוא יום לא ידענו שנשאר מהיום עוד זמן כנזכר ובזה תירצנו לקושיא הראשונה: גם הג' דבר קל לתקן וזה כי זמן ביה"ש נדון עליו שהוא מהלילה כשיהיה חומרא לא כשיהיה קולא ולכן כשלא הספיקו לומר מקודש עד שחשכה ליל ל"א שאין מקדשין החדש בזמנו ומעברין אותו אז נדון זמן ביה"ש ליום ובודאי אם הספיקו לומר מקודש קודם שחשכה אע"פ שהוא בזמן ביה"ש מקדשין אותו כי שלא לקדש החדש בזמנו הוא קולא כמו שמתבאר מדברי הרב סוף פ"ג. אבל בחלוקה השניה שמדבר שראו אותו אחר שיצאו שני כוכבים בליל שלשים אין מקדשין אותו אז בזמן ביה"ש ונדון אותו כלילה כיון שנשאר להם כל יום ל' שיוכלו לקדשו. והנה נראה חכמת הרב ז"ל כי הדין שלמעלה הוזכר במשנה שאמרה ראוהו ב"ד וכו' ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשכה והדין של מטה אם יצאו שני כוכבים וכו' הוזכר בגמרא כמ"ש כגון שראוהו בלילה ורצה הרב בחכמתו להניח עד שחשכה שהוזכר במשנה כפשוטו ואם לא חשכה ודאי עדיין יוכלו לומר מקודש שאם לא נאמר כן הרי הוא קולא כנזכר וכמ"ש בגמ' כגון שראוהו בלילה פירש כי ביה"ש הרי הוא כלילה שאם לא נאמר כן הרי הוא קולא וזה לחלוף הנושאים כאשר נתבאר: גם הטענה הד' מבואר בה התירון למעלה בשם התוספות ורש"י ז"ל ואין צורך לכפול הדברים:

בפני השלשה ויקדשוהו השלשה: י בית דין שקדשו את החדש °בין שוגגין בין מוטעין בין אנוסים הרי זה מקודש וחייבין הכל לתקן המועדות על היום שקדשו בו. אע"פ שזה יודע שטעו חייב לסמוך עליהם שאין הדבר מסור אלא להם ומי שצוה לשמור המועדות הוא צוה לסמוך עליהם שנאמר אשר תקראו אתם וגו':

פרק שלישי

א עדים שראו את החדש אם היה ביניהם ובין מקום שיש בו בית דין מהלך לילה ויום או פחות הולכין ומעידין. ואם היה ביניהן יתר על כן לא ילכו שאין עדותן אחר יום שלשים מועלת שכבר נתעבר החדש

פירוש

י **בית דין** שקדשו וכו'. זו קולא בקדוש החדש שהרי נאמר אשר תקראו אותם כאילו אמר אשר תקראו אתם שהרי אין אנו סומכים אלא על אמירתם מקודש ואפילו בשגגה או זולתה:

פ"ג **א עדים** שראו את החדש וכו' לא ילכו. לפי שאינם מגיעים למקום בית דין אלא אחר יום שלשים אחר שנתעבר החדש. וקשיא לי שהרי אמר בסוף פרק זה שאם לא באו עדים כל יום שלשים ועברו את החדש ואחר ד' או ה' ימים באו עדים רחוקין והעידו שראו הירח בזמנו ואפילו בסוף החדש מאיימין עליהם אם עמדו בדיבורן מקדשין אותו וחוזרין ומונין לאותו החדש מיום שלשים. הנה נתבאר מדבריו ז"ל שיש תועלת לעדות העדים אחר יום ל' הואיל ונראה בזמנו וזה נראה שאפילו שעברו אותו ב"ד יש להם לחזור ולקבעו בזמנו ואמר בתחלה שאין עדותן אחר ל' יום מועלת וכבר נתן טעם שכבר נתעבר החדש וזה מורה שאם עיברו ב"ד את החדש

כל

לחם משנה

י **בית** דין שקדשו את החדש וכו'. בפרק אם אינן מכירין בסופו (דף כ"ה) אמרו שם שכך דרש ר"ע ואמר לו ר' יהושע עקיבא נחמתני (עקיבא) נחמתני:

פ"ג **א עדים** שראו את החדש אם היה ביניהן וכו'. במשנה בסוף פ"ק (דף כ"ב) אמרו ואם היתה דרך רחוקה לוקחים בידם מזונות שעל מהלך לילה ויום מחללין את השבת ויוצאין לעדות החדש. הקשה כאן המפרש דהא רבינו ז"ל אמר לקמן בסוף הפרק דאם אחר ד' או ה' ימים באו עדים רחוקים והעידו שראו את החדש בזמנו שהוא ליל שלשים אם עמדו העדים בעדותם מקדשין אותו וחוזרין ומונין לאותו החדש מיום שלשים הואיל ונראה הירח בלילו וא"כ איך כתב רבינו ז"ל כאן דאינו מועיל העדות שכבר נתעבר החדש. ותירץ דאינו מועלת לענין הקרבת הקרבן אבל מועיל לחזור ולמנות לאותו חדש מיום שלשים. ואני אומר אין תירוצו זה תירוץ דעדיין תקשי לך למה לא ילכו ויועיל לנו לענין מנין החדש דנפקא לן טובא בענין בששה חדשים שיוצאים בהם השלוחים כמו שביאר רבינו ז"ל לקמן וכ"ת דמ"מ אין מחללין על זה השבת כיון דכבר עבר קרבן ראש חדש ונסכיו מ"מ קשה. הדא דרבינו ז"ל לא הזכיר שלא ילכו בשבת אלא שלא ילכו ומשמע אפילו ביום חול לא ילכו שעדותם לא יועיל ואילו היה מזכיר רבינו ז"ל בלשון המשנה שעל מהלך יום ולילה מחללין את השבת ניחא דמשמע דלא קאמר מהלך יום ולילה אלא לענין חלול שבת דוקא אבל מדברי רבינו ז"ל משמע דיום ולילה הוזכר במשנה לענין הליכה אפי' בחול דאל"כ אין יוצאין בחול דאינם מחוייבים העדים לילך כיון שלא יועיל עדותם ועוד בתשרי וניסן דאיכא תקנת מועדות מה איכא למימר ילכו אפילו בשבת לתקן המועדות כדי שיוכלו השלוחין לצאת מהרה לתקן המועדות וכ"ש במשנה דמפני זה מחללין את השבת בניסן ובתשרי. לכך נראה לי ודאי דאין תירוץ המפרש עולה כלל. ולעיקר הקושיא נ"ל לתרץ דכיון דב"ד קדשו את החודש אע"פ שימצא הדבר טעות מדין תורה הוא מקודש כמו שכתב רבינו ז"ל בפירוש דאפי' נמצאו העדים זוממין מדין תורה מקודש דהתורה לא תלה הדבר אלא במה שיעשו ב"ד וכיון שכן אחר שעברוהו בית דין אע"פ שלא ימצא הדבר כן מעובר הוא ואין אנו צריכים לקבל כל עדות שיבא אחרי כן דאפילו האמת כדברי העדים הבאים אין אנו מחוייבים לסתור מה שעשו ב"ד אבל מ"מ ב"ד מפני שנראה הדבר כשקר היכא דבאו עדים ונמצאו דבריהם מכוונים סותרים את העיבור ומפני כך מבלבלין ומאיימים אותם כדי שיחזרו בהם אע"פ שבית דין מבינים שהאמת אתם מ"מ רוצים שיחזרו בהם דאם יחזרו בהם טוב ליכא כאן לעז העולם שיאמרו שנתעבר החדש שלא כדין אבל כשהעדים עומדים בדבורם אז מוכרחים ב"ד לסותרו שלא יאמרו העולם שהחדש נתעבר בשקר וכיוצא בזה חייש רב דימי בפ"ק דראש השנה ואמר שם מחזי כשיקרא ולכך נראה אע"פ שאין הדין כך סותרין את עיבורם מפני שלא יוציאו לעז ולכך ודאי כל היכא דאנו יכולים לעשות שלא יעידו אותם העדים נעשה ולכך אמרינן שלא ילכו להעיד שכבר נתעבר החדש ואין לנו תועלת בעדותם כלל דאם אנו סותרין את העיבור אחרי כן הוא מפני שהם באים מאליהם

מגדל עוז

בית דין שקדשו את המועד עד סוף הפרק. סוף פרק אם אינן מכירין (דף כ"ד כ"ס): **עדים שראו** את החדש עד שכבר נתעבר החדש. סוף פ"ק דר"ה (דף כ"ב):

הגהות מיימוניות

° [כדתניא בר"ה (דף כ"ס) שאמר רבי עקיבא לרבי יהושע הרי הוא אומר אתם אתם אתם שלש פעמים ללמד אתם אפילו שוגגין אתם אפילו מוטעין אתם אפילו מזידין פי' דתלת אותם חסרי וא"ו כתובים בפ' שור או כשב וקרי אתם כלומר אתם תקראו אותם שבגזרתכם הדבר תלוי ואתו לרבות שוגגין מזידין ומוטעין. ופירש"י שוגגין כאלידן כבודין שהוא ראוי להתעבר. מוטעין ע"י עדי שקר. ובעמוד כתוב במקום מזידין אנוסים ולשון הגמרא הוא אפילו מזיד ; וכן כתב הסמ"ג עשין מ"ו ושגגא טעות נפל בהעתקות]

החדש: ב עדים שראו את החדש הרי אלו הולכין לבית דין להעיד ואפילו היה שבת שנאמר אשר תקראו אותם במועדם וכל מקום שנאמר מועד דוחה את השבת. לפיכך אין מחללין אלא על ראש חדש ניסן ועל ראש חדש תשרי בלבד מפני תקנת המועדות. ובזמן שבית המקדש קיים מחללין על כולן מפני קרבן מוסף שבכל ראש חדש וחדש שהוא דוחה את השבת: ג כשם שמחללין העדים שראו את החדש את השבת כך מחללין עמהן העדים שמזכין אותן בבית דין אם לא היו בית דין מכירין את הרואין. ואפילו היה זה שמודיע אותן לבית דין עד אחד הרי זה הולך עמהן ומחלל מספק שמא ימצא אחר ויצטרף עמו: ד היה העד שראה את החדש בליל השבת חולה מרכיבין אותו על החמור ואפילו במטה. ואם יש להן אורב בדרך לוקחין העדים בידן כלי זיין. ואם היה דרך רחוקה לוקחים בידם מזונות. ואפילו ראהו גדול ונראה לכל לא יאמרו כשם שראינוהו אנחנו ראוהו אחרים ואין אנו צריכין לחלל את השבת אלא כל מי שיראה החדש ויהיה ראוי להעיד ויהיה בינו ובין המקום שקבוע בו בית דין לילה ויום או פחות מצוה עליו לחלל את השבת ולילך ולהעיד: ה בראשונה היו מקבלין עדות החדש בכל יום שלשים. פעם אחת נשתהו העדים מלבוא עד בין הערבים ונתקלקלו במקדש ולא ידעו מה יעשו אם יעשו עולה של בין הערבים שמא יבאו העדים ואי אפשר שיקריבו מוסף היום אחר תמיד של בין הערבים. עמדו בית דין והתקינו שלא

החדש אין להם לקבעו בזמנו וקשיא לן האי מימרא טובא. והתשובה שאין שני הדינין שוים שהרי ענין דברו הנה שאין עדותן מועלת בהקרבת קרבן ר"ח ונסכיו שהרי עבר יום שלשים שהוא זמן הקרבן, אבל ענין דברו בסוף שאמר מקדשין אותו ויהיה לקדשו אחר ד' או ה' ימים אפילו בסוף החדש מועלת כדי לחזור ולמנות לאותו החדש מיום שלשים אבל לא יהיה שם תועלת לקרבן:

ב עדים שראו את החדש וכו' על ר"ח ניסן ותשרי מפני תקנת המועדות. כיון שפירש הכתוב בקריאת המועדים ואמר במועדם מחללין עליהן את השבת כשם שמחללין את השבת על התמיד ועל הפסח דכתיב בהם במועדם מדרשינן על המועדים דכל היכא דכתיב ביה במועדו ואפילו בשבת ונאמר בתמיד ריח ניחוח תשמרו להקריב לי במועדו וכתיב בפסח לבלתי הקריב את קרבן ה' במועדו וקריאת המועדים בעתם היא בשני החדשים הללו ובזמן שבהמ"ק קיים יוצאים על כל החדשים מפני מוסף ר"ח:

ג כשם שמחללין וכו'. לשון הגמרא (ר"ה כ"ב:) וחד לא מהימן והתניא מעשה ברבי נהוראי שהלך אצל העד לאושא בשבת להעיד עליו פירוש להעיד לבית דין על העדים שאין מכירין אותן אמרי רבי נהוראי סהדא אחרינא הוה בהדיה והאי דלא קא חשיב ליה משום כבודו דרבי נהוראי רב אשי אמר רבי נהוראי סהדא אחרינא הוה באושא ואזל ר' נהוראי לאיצטרופי בהדיה א"ה מאי למימרא מהו דתימא כיון דלא ידע אי משכח ליה אי לא משכח ליה מספיקא לא מחללין שבת קמ"ל עכ"ל הגמ'. וקשיא לי היאך מחללין השבת מספק שהרי אמר בהלכות מילה במי שנולד בין השמשות של ערב שבת שנימול יום א' שהוא יום ט' לפי שאין מחללין שבת מספק ואמרו ז"ל שמא ימצא אחר ויצטרף עמו וכן נאמר אנו שמא לא ימצא אחר שיצטרף עמו ולא יקבלו ב"ד עדי הראיה לפי שאין יודעין אותן ונמצאו שחללו את שבת ולא נתקיימה עדותן:

ד היה העד שראה את החדש כו' אפילו במטה. לפי שאסור להוציא משא על הבהמה בשבת ואדם חי שאינו כפות או שאינו חולה אינו משא ואם היה חולה הרי הוא משוי וכל שכן המטה שהוא משוי ואע"פ שהמוציא אדם חי שאינו כפות במטה פטור לפי שהמטה טפילה לו מ"מ כשנושאו אדם אבל לענין משוי בהמה הרי האדם והחולה והמטה משוי הם ואסור להוציאם על הבהמה בשבת אבל התירו ז"ל בעדות החדש שמרכיבין את החולה ואפילו במטה ואם יש להם אורב בדרך לוקחים העדים בידם כלי זיין ואע"פ שאינו דרך מלבוש כגון רומח וסייף וקשת ואלה ותרים וכיוצא בהן שהוא חייב על הוצאתם בהם מותר לעדים ליקח את אלו הכלים בידם וכ"ש כלים שהן דרך מלבוש שמותר כגון שריון וכובע וכיוצא בהן:

ה בראשונה היו מקבלין עדות וכו' ואי אפשר להקריב מוסף. פירוש לפי שאין מקריבין קרבן קודם תמיד של שחר ולא אחר תמיד של בין הערבים לפי שהתמיד בין הערבים היה נשחט בשמנה

לחם משנה

מאליהם ומעידים עדות גמורה ומפני הלעז אנו סותרים העיבור הראשון אבל יותר טוב היה שלא ילכו. ובזה נתיישב לי קושיא אחרת דכתב הרב ז"ל בסוף פרק זה עד שלא תתקיים הזמה ויתקדש החדש בזמנו משמע דאם נתקיימה ההזמה נתבטל הקידוש והוי החדש מעובר והא לעיל בפרק שני כתב דאע"פ שיבאו עדים ויזימו לראשונים החדש מקודש, א"ו דשם כתב דדין תורה הוא זה אבל מ"מ רבנן תקנו דהיכא דנראה ודאי דהעדות הוא שקר ברור לכל העולם אע"ג דמדין התורה החדש מקודש מכל מקום כדי שלא יוציאו העולם לעז סתרינן הקידוש הראשון. זה נראה לי באמת נכון ליישב דברי רבינו ז"ל:

ב עדים שראו את החדש הרי אלו הולכים לבית דין להעיד וכו'. קשה מאי לפיכך הוא זה הא מן התורה על כולן מחללין משום דכלהו ראשי חדשים איקרו מועד כדכתבו רש"י והתוס' ז"ל בספ"ק אלא דרבנן אסרו לפי שאין תיקון המועדות תלוי בהם אלא דוקא ניסן ותשרי שתלוי בהם תקון המועדות ומוכרחים אנו לומר כן דאי לאו אלא ניסן ותשרי דכתיב בהו קרא דאלה מועדי ה' א"כ כשבה"מ קיים אמאי מחללין שבת ועקרו רבנן דבר תורה וא"כ תימה על רבינו ז"ל שכתב לפיכך אין מחללין אלא על אלו אדרבה מפני טעם זה היה ראוי לחלל על הכל. וי"ל דאע"ג דשאר חדשים אתרבו מדאיקרו מועד בפרשת פנחס מ"מ הך קרא דאלה מועדי ה' לא כתיב אלא בניסן ותשרי וכיון שכן מצאו מקום רבנן לומר דלהכי חלקינהו קרא להני לומר דהני בכל זמן מחללין משא"כ בשאר דמחללין כשבית המקדש קיים אבל כשאין ביהמ"ק קיים לא:

ג כשם שמחללין העדים כו'. בריש פרק אם אינן מכירין (דף כ"ב) על מתני' דאמרה מוליכים עמו אחר להעידו הקשו שם וחד מהימן והתניא מעשה שבא הוא ועדיו עמו וכו' אמר רב פפא מאי אחד זוג אחד וכו' וחד לא מהימן והתניא מעשה בר' נהוראי שהלך אצל העד להעיד עליו בשבת באושא ותירצו רבי נהוראי סהדא אחרינא הוה בהדיה והא דלא חשיב ליה משום כבודו של ר' נהוראי רב אשי אמר ר' נהוראי סהדא אחרינא הוה באושא ואזל ר' נהוראי לאצטרופי בהדיה א"ה מאי למימרא מהו דתימא מספיקא לא מחללין שבתא קמ"ל ע"כ. והקשו התוס' ז"ל גבי הא דהקשו בגמ' וחד מי מהימן תימא כי לא מהימן נמי מחלל את השבת לילך שם שמא יצטרף עם אחר כדתנן בפ"ק גבי אב ובנו דילכו לא מפני שיצטרפו זה עם זה אלא שאם יפסל האחד שיצטרף השני עם אחר ונראה דלא מקשה היאך אחד מחלל שבת כיון דלא מהימן להודיה אלא מקשה על לישנא דמתניתין דנקט אחד דמשמע דחד מהימן ע"כ. וקשה על זה דמשמע דאית להו דאחד ילך בשבת אע"פ שאינו יודע אם יש שם אחר א"כ למה הוצרכו בגמ' לידחק בהדי דרבי נהוראי דליכא מהתם קושיא כלל דהתם לא קאמר אלא שרבי נהוראי הלך להעיד שם בשבת אע"פ שלא היה עד עמו אלא אולי ימצא שם עד אחר דבשלמא במתניתין הוצרך לידחק ולומר מאי זוג אותו הזוג משום דקשיא ליה דמאי משלחין אחד לבד הא אחד לא מהימן היה להם לשלוח שנים אבל מברייתא דר' נהוראי לק"מ. ויש לומר דהכי מקשה מקאמרה הברייתא להעיד עליו ולא קאמרה להצטרף עם אחר להעיד עליו משמע דרבי נהוראי להודיה היה נאמן ותירצו דלא הזכירו משום כבודו של רבי נהוראי. וא"ת איך תירץ רב אשי קושיא זו דעדיין קשיא ליה להצטרף עם אחר להעיד מבעי ליה ולא להעיד עליו דמשמע דהוא להודיה מהימן ותו קשיא למה לי שיהא עד אחר באושא אע"פ שלא ידעו שיש שם עד אחר הלך להצטרף אולי ימצא שם עד אחר לפי דברי התוס' ז"ל. לזה יש לתרץ עם מה שכתבו התוס' ז"ל (בדיבור סהדא הוה) וז"ל י"ל דמיירי בעד אחד שראה את החדש שהלך רבי נהוראי להצטרף ולהעיד נמי על החדש. ולפי זה פירוש הברייתא הכי הלך אצל העד של החדש שהיה באושא להצטרף עמו ולהעיד על החדש וא"כ הוזכרה בברייתא השניה עדים ולזה הקשו בגמרא א"ה מאי למימרא כלומר בשלמא בלישנא קמא דתירץ דהיה רבי נהוראי העד שמכיר העד אשמעינן בברייתא דאע"ג דלא היה העד עצמו חילל את השבת אבל לתירוצא בתרא דהוא היה העד עצמו מאי למימרא אבל לפירוש רש"י ז"ל שפירש דסהדא אחרינא הוה בהדיה איירי לעד המכיר א"כ הך קושיא דאי הכי קאי לתירוצא קמא ג"כ ולהכי כתבו התוס' ז"ל דלפירוש רש"י ז"ל קאי פירכא דאי הכי לב' שנויי. אבל קשה דאתירוצא קמא מתרץ מהו דתימא מספיקא לא מחללין שבתא הא לא הוי ספקא דטעם עצמו היה הולך עמו אלא שלא הזכירו מפני כבודו. וי"ל דמ"מ איכא מהו דתימא דילמא אותו העד שהלכו להעיד עליו שהוא כשר לא ימצאוהו באושא שיעיד על החדש וא"כ נמצא דהליכתן להעיד עליו שהוא כשר היה לבטלה א"כ נמצא ודאי דלפי' רש"י ז"ל דוקא היכא דידעו שיש שם עד אחר באותו מקום שהולך שם להצטרף עמו אע"פ שלא ידעו שהוא בביתו אם לאו מחלל את השבת אבל אם לא ידעו שיש שם עד כלל לא דאי לא למה הזכירו בגמ' סהדא אחרינא הוה באושא. א"כ נמצא דרבינו ז"ל דאית ליה דאפילו עד אחד שמכירו לעד ילך אפילו שלא ידע שיש לשם אחר שיעיד גם כן להצטרף עמו ודאי דאית ליה כפירוש התוספות ז"ל דאפילו ס"ל דאפילו חד ילך אפי' שלא ידע אם יש שם אחר דומיא דאב ובנו. ועדיין קשה מנא לן הך דינא דמההיא דאב ובנו אין ראיה דילמא דמתני' לא קאמר בשבת אלא בחול קאמרה מתני' דחייבים לילך שניהם משום דדילמא יצטרפו אבל ודאי לחלל שבת לא יחלל אלא אחד מהם דוקא ומנ"ל לתוס' האי דינא. וגם לפי פירושם מהך סוגיא אין הכרח לדין זה דלתירוצא קמא שנים הם שהלכו ומשום כבודו של ר' נהוראי לא הזכירו ולתירוצא בתרא העד המוזכר בברייתא הוא העד המעיד על החדש ועמו הלך להצטרף עם העד שהיה שם באושא. ונראה ודאי להביא ראיה לדין זה מהסיפא מתני' דספ"ק שאמרו מעשה שעברו יותר מארבעים זוג משמע דכולן מחללין את השבת אע"פ שכבר הלכו ראשונים להעיד ומשמע דבשבת איירי מתני' מדקאמר דעיכבן ודאי דמהך טעמא היה רוצה לעכבן שלא יחללו את השבת ועוד דקאמר במתני' דאפילו דנראה בעליל דהיא גלויה לכל מחללין את השבת אבל מ"מ הא דאב ובנו דהכריחו התוס' ז"ל אינה ראיה מכרחת כ"כ ואולי דהתוס' ס"ל דפשטא דמתני' דאב ובנו אדלעיל קאי דמתני' דלעיל קאמרה דמחללין את השבת וא"כ אמרה אב ובנו וכו' משמע דהם נמי יחללו השבת ומ"מ למדנו דדעת רבינו ז"ל כדעת התוס' ז"ל ולא כדעת רש"י ז"ל. ומה שהקשה המפרש מענין המילה שאין מחללין עליה השבת על הספק שאני קידוש החדש דתלוי ביה תקנת המועדות ועל שום ספק מחללין משא"כ מילה שיכול לעשותה ביום אחר ופשוט הוא:

ד היה העד שראה את החדש וכו' חולה. פ"ק (דף כ"ב) במשנה מי שראה את החדש ואינו יכול להלך מוליכין אותו וכו': ואפילו ראהו גדול וכו'. שם (דף כ"א:) בין שנראה בעליל בין שלא נראה בעליל מחללין עליו את השבת וכו':

ה בראשונה היו מקבלים עדות החדש בכל יום שלשים וכו'. בפרק יו"ט של ר"ה (דף ל':) אמרינן במשנה בראשונה היו מקבלין עדית החדש כל היום פעם אחת נשתהו העדים מלבא ונתקלקלו הלוים בשיר וכו' ואמר מה קלקול קלקלו הלוים בשיר הכא תירגמו שלא אמרו שירה כל עיקר ר' זירא אמר שאמרו שירה של חול

מגדל עוז

עדים שראו את החדש עד מצוה לחלל עליו את השבת ולילך ולהעיד. פרק קמא דר"ה: בראשונה היו מקבלין עד יום שלשים בלבד. פרק יו"ט של ראש השנה (דף ל'):

בשמנה שעות ומחצה וקרב בתשע ומחצה חוץ מערב הפסח שמקדימים אותו שתי שעות בשביל שחיטת הפסחים כמו שיתבאר במקומו:

ו **נוהגין** אותו היום קדש. והוא יום שבאו העדים ולא העידו והוא יום שלשים ולמחר קדש והוא יום ל"א ומונין מיום שני עשרה ועושין הצום ולמה לא ימנו לצום מיום ראשון ולא מיום שני לפי שבראשון לא קדשוהו בית דין ואין הראיה קובעת אלא בית דין שאמרו מקודש הם שקובעים ועליהם אנו סומכים: **משחרב** בית המקדש וכו'. ומפני מה מקבלין עדות החדש כל היום לפי שנסתלק הקלקול ובטל התמיד ומקדשין החדש ואפילו בסוף היום:

ח **בראשונה** וכו' היו משיאין משואות. בסי"ן כמו ותעל משאת העיר השמימה פירוש שריפתה וכן וישאם דוד ואנשיו ומתרגמינן ואוקידינון ופירוש שרפום. לשון המשנה (ר"ה כ"ב:) וכיצד משיאין משואות מביאין כלונסאות של ארז ארוכים וקנים ועצי שמן ונעורות פשתן וכורכן במשיחה ועולה לראש ההר ומצית בהן את האור ומוליך ומביא ומעלה ומוריד עד שרואה את חבירו שהוא עושה כן בראש ההר השני וכן בראש ההר השלישי. ומאין היו משיאין משואות מהר המשחה לסרטבא ומסרטבא לגרופינא ומגרופינא לחוורן ומחוורן לבית בלתי ומבית בלתי לא זזו משם אלא מוליך ומביא מעלה ומוריד עד שרואה כל הגולה לפניו כמדורת אש, ע"כ:

שאין מחללין את השבת לקיימו אלא לקדשו בלבד. לשון הגמרא (שם כ"א:) יכול כשם שמחללין עד שיתקדשו כך מחללין עליהן עד שיתקיימו ת"ל אשר תקראו אותם במועדם על קריאתם אתה מחלל ואי אתה מחלל על קיומן:

על

שלא יהיו מקבלים עדות החדש אלא עד המנחה כדי שיהא שהות ביום להקריב מוספין ותמיד של בין הערבים ונסכיהם: **ו** ואם הגיע מנחה ולא באו עדים עושין תמיד של בין הערבים. ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קדש ולמחר קדש ומקריבין מוסף למחר לפי שלא היו מקדשין אותו אחר מנחה. משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי ובית דינו שיהיו מקבלין עדות החדש כל היום כולו ואפילו באו עדים יום שלשים בסוף היום סמוך לשקיעת החמה מקבלין עדותן ומקדשין יום שלשים בלבד: **ז** כשמעברין בית דין את החדש מפני שלא באו עדים כל יום שלשים היו עולין למקום [א]מוכן ועושין בו סעודה ביום אחד ושלשים שהוא ראש חדש. ואין עולין לשם בלילה אלא בנשף קודם עלות השמש ואין עולין לסעודה זו פחות מעשרה. ואין עולין לה אלא בפת דגן וקטנית ואוכלין בעת הסעודה. וזו היא סעודת מצוה של עיבור החדש האמורה בכל מקום: **ח** בראשונה כשהיו בית דין מקדשין את החדש היו משיאין משואות בראשי ההרים כדי שידעו הרחוקים. משקלקלו הכותים שהיו משיאין משואות כדי להטעות את העם התקינו שיהו שלוחים יוצאין ומודיעין לרבים. ושלוחים אלו אינן מחללין לא את יום טוב ולא את יום הכפורים ואין צריך לומר שבת שאין מחללין את השבת לקיימו אלא לקדשו בלבד: **ט** על ששה חדשים היו שלוחים יוצאין. על ניסן מפני הפסח. ועל אב מפני התענית. ועל אלול מפני ראש השנה. כדי שישבו מצפין ביום שלשים לאלול אם נודע להם שקדשו בית דין יום שלשים נוהגים אותו היום קדש בלבד. ואם לא נודע להם נוהגים יום שלשים קדש ויום אחד ושלשים קדש עד שיבואו להם שלוחי תשרי. ועל תשרי מפני תקנת המועדות. ועל כסליו מפני חנוכה. ועל אדר מפני הפורים. ובזמן שבית המקדש

[א] ר"ה כג:

ט **על** ששה חדשים וכו'. לא זכר עצרת לפי שזמנה תלוי בספירת העומר והוא יום נ' מיו"ט שני של פסח לפיכך אין השלוחין יוצאין על סיון ואמרינן בגמ' (ר"ה י"ח:) וליפקו נמי אתמוז ואטבת פי' מפני הצומות שבהם. בזמן שיש שלום שהמקדש קיים. וסוף המימרא אין גזירה ואין שלום כגון עתה בזמן הזה שאם לא רצו להתענות אין חייבין עליהן אם רצו מתענין ואם לאו אין מתענין אי הכי ט' באב נמי אמר רב פפא שאני ט' באב הואיל והוכפלו בו הצרות דאמר מר בט' באב חרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר מכלל אלו הדברים נתברר שיוצאין השלוחין על אב לפי שהוכפלו בו הצרות יותר מתמוז וטבת. לשון רש"י ז"ל השלוחין יוצאין כשקדשו ב"ד את החדש על פי עדים שראו את החדש ומודיעין השלוחין לגולה יום שקדשו אותו אם ביום שלשים וחדש שעבר חסר או ביום ל"א והחדש שעבר מלא. מפני הפסח והולכין השלוחין עד הפסח חוץ מן השבתות. ועל אב מפני התענית והולכין השלוחין כל ח' ימים חוץ מן השבת. ועל אלול מפני ר"ה מודיעין מתי יתחיל אלול ועושין ר"ה ביום שלשים לאלול בגולה דרוב שנים אין אלול מעובר ואע"ג דספק הוא בידם שמא יעברוהו בית דין א"א להם לדעת ועל כרחן הולכין אחר רוב השנים ואם לא ידעו מתי התחיל אלול לא ידעו מתי הוא יום שלשים שלו. ועל תשרי מפני תקנת המועדות לאחר שקדשוהו ב"ד לתשרי השלוחין יוצאין ליום המחרת והולכין עד מקום שיכולין להגיע עד החג ומודיעין אם עברו בית דין לאלול ואם לאו כדי שלא יהא לבם נוקפם ביוה"כ וסוכות. פסח קטן הוא פסח שני לטמא ושהיה בדרך רחוקה בראשון ולפיכך קרי ליה פסח קטן דלא הוה אלא יום אחד:

שלוחי

לחם משנה

הוא עם תמיד של בין הערבים ע"כ. והתימה על רבינו דלא כתב כשום חד מינייהו אלא מפרש שהיו בהולים ולא היו יודעים מה יעשו ומשמע דלא עשו כלל. והוא תימה שלא הוזכר זה לא במשנה ולא בגמרא ועוד תימה מאי קאמר בגמרא שקלקלו בשיר לימא שלא הקריבו מוסף היום שא"א להקריבו אחר תמיד של בין הערבים ואם הקריבו קרבן תמיד של בין הערבים אבדו המוסף. והתוס' ז"ל הקשו קושיא זו ולא מצאו תירוץ לו אלא דאית להו דיכול להקריב אח"כ מוסף היום דאתי עשה דרבים ודחי עשה דהשלמה. אבל רבינו ז"ל דאית ליה דא"א להקריבו אמאי לא הזכירו קלקול זה ואי משום שהיו בהולים [לא הקריבו] לא תמיד ולא מוסף. כל שכן שהוספת שהיה לו להזכיר קלקול זה הגדול. ועוד דזה א"א דהרי בגמרא אמרו שלא אמרו שירה כל עיקר. ואחר אמר שאמרו שירה של חול ולדברי הכל הקריבו תמיד של בין הערבים. וי"ל דרבינו ז"ל הוקשה לו קושית התוס' ז"ל דאמאי לא הזכיר קלקול זה של מוסף וסובר כתירוץ דדחי שם התוס' ז"ל דכשהביאו התמיד של בין הערבים התנו ואמרו אם יהיה מוסף או תמיד ולמפרע נמצא שהיה מוסף ואמרו עליו שירה של חול. וכ"ת אמאי לא קאמר שאמרו עם המוסף שירה של חול ולא עם התמיד, וי"ל דקאמר עם התמיד משום דבאותה שעה שהקריבוהו היה נראה כתמיד של בין הערבים שעדיין לא באו העדים וא"כ כשבאו אח"כ היה הראשון מוסף ואח"כ הקריבו התמיד וא"כ לא היה קלקול במוסף. ומ"ד שלא אמרו שירה כל עיקר הוא מפני שלא היו יודעים אם זה יהיה מוסף וצ"ל שירה של יו"ט או יהיה תמיד וצ"ל שירה של חול ולפיכך לא אמרו שירה כל עיקר והקלקול לא היה אלא בשירה לבד משום דלמ"ד לא אמרו שירה כל עיקר באותו היום לא באו העדים כדכתבו שם התוס' ז"ל בפ' יו"ט של ר"ה. ורבינו ז"ל פסק כמ"ד שלא אמרו שירה כל עיקר משום דבגמ' אמרו הכא תרגימו ולכך כתב שנתקלקלו מפני שלא היו יודעים אם היה זה מוסף מפני שהוא יו"ט וא"א שיהיה תמיד שאחריו לא יוכלו להקריב מוסף או יהיה תמיד מפני שלא יבואו העדים והם הקריבו בדרך תנאי והקלקול נמצא שהיה בשיר. אע"פ שזה הוא קצת דחוק בדברי רבינו ז"ל ומה גם כי לא הזכיר כלל מענין השיר אלא שצריך לדחוק וליישבו בלשונו אבל מה אעשה כי לא ראיתי ישוב אחר בלשונו ז"ל:

ו **ואפילו** באו עדים יום שלשים בסוף היום סמוך לשקיעת החמה מקבלין עדותן. קשה דלמה לי סמוך לשקיעת החמה כל זמן שלא נראה כוכב אחד הוא יום כמ"ש לעיל בסוף הפרק אם עדיין לא יצא כוכב ליל שלשים ב"ד אומרים מקודש וכו'. ולא שייך כאן התירוץ שתירץ מהר"ל ן' חביב ז"ל על מה שהקשה מדברי רבינו ז"ל מדידיה אדידיה שמ"ש כאן בפרק ב' דכשלא נראה כוכב אחד הוי יום עם מ"ש בהלכות שבת דמשקיעת החמה הוי לילה וכתב שם אחר שהאריך בתירוץ הקושיא עם סוגית הגמרא וז"ל גם דברי הרמב"ם ז"ל מבוארים עפ"ז ודעתו שלענין שבת וכל דבר חומרא כמו בזב בין השמשות מתחיל משתשקע החמה אע"פ שלא ראה המביט שני כוכבים כיון שהדבר תלוי בכל אחד ואחד מישראל יש לנו לומר כי הגיע זמן ביה"ש וקודר ראוהו גרס שלא ראה הכוכבים. אמנם בענין קדוש החדש שהדבר מסור לב"ד לבד אם ראו הם הירח ולא יצאו כוכבים יכולים הם לקדשו כי הרי הוא יום כו' ע"כ. ומבואר הוא דאין זה החילוק שייך כאן דהכא נמי קידוש החדש הוא ואמאי בעינן סמוך לשקיעת החמה וצ"ע:

ז **כשמעברין** ב"ד את החדש וכו'. פ"ק דסנהדרין (דף י"ב) ופרק בן סורר (דף ע'):

ח **בראשונה** כשהיו בית דין וכו'. בפרק אם אינם מכירין משנה (דף כ"ב):

ושלוחים אלו אין מחללין וכו'. ברייתא בפ"ק (דף כ"א:) יכול כשם שמחללין עד שיתקדשו כך מחללין עד שיתקיימו תלמוד לומר אשר תקראו אותם וכו':

ט **על** ששה חדשים היו שלוחין יוצאין וכו'. משנה בפ"ק (דף י"ח:): ועל אלול מפני ר"ה. פירש"י ז"ל מודיעים מתי התחיל אלול ועושים ר"ה ביום שלשים לאלול בגולה דרוב שנים אין אלול מעובר ואע"פ שספק הוא בידם שמא יעברוהו ב"ד א"א להם לדעת ע"כ הולכים אחר רוב השנים ואם לא ידעו מתי התחיל אלול לא ידעו יום שלשים שלו ע"כ, משמע מדברי רש"י ז"ל דס"ל דבני גולה כיון דידעו יום ר"ח אלול לא היו עושים ר"ה אלא יום אחד והיו סומכים על שלעולם אין אלול מעובר. אבל רבינו ז"ל לא ס"ל הכי דלעולם היו עושים ר"ה [שני ימים] וכן כתב בפ"ה לקמן יו"ט של ר"ה בזמן שהיו קובעים ע"פ הראיה היו רוב בני ארץ ישראל עושים אותו שני ימים מספק לפי שלא היו יודעים יום שקבעו ב"ד את החדש שאין השלוחים יוצאים ביו"ט ע"כ. וכ"ת א"כ כיון דלדעת רבינו ז"ל לעולם היו עושים שני ימים אם כן מה לנו לידיעת ר"ח. וי"ל דיש ספק באב ואלול אם שניהם מעוברין או שניהם חסרים או אחד מלא ואחד חסר ואם שניהם מעוברים יום ס"א הוי ר"ח תשרי ואם שניהם חסרים יום חמשים ותשע הוי ר"ח תשרי ואם אחד חסר ואחד מלא הוי יום ששים ר"ח תשרי וכשיודע לנו יום ר"ח אלול יצאנו מזה הספק דחדש אב ונשאר לנו ספק אם אלול מעובר או לא ועבדינן יום שלשים ויום שלשים ואחד ר"ח ויצאנו מידי ספק אבל אם לא היינו יודעים ר"ח אלול היינו עושין ר"ח תשרי שלשה ימים יום נ"ט ויום ס' ויום ס"א לצאת מידי כל ספק כאשר כתבתי להכי מועיל לנו ידיעת ר"ח אלול. זה נראה טעם לרבינו ז"ל. אבל קשה מ"ש כדי שישבו מצפים ביום ל' כלומר אם יודע להם שקדשו את החדש ואיך אפשר למקומות הרחוקים לידע זה כיון דאין השלוחים יוצאים בו ביום שהוא יו"ט. ואולי י"ל דמ"ש אם נודע להם היינו לעיירות שהם בתוך תחום שבת שיוכלו השלוחים לילך שם ולזה אמר כיון שידעו ר"ח אלול יצפו ביום שלשים העיירות שאפשר להם לבא השמועה ביו"ט שהם בתוך התחום יעשו ל' והשאר יעשו יום שלשים ויום ל"א אבל אם לא היו יודעים ר"ח אלול היו צריכים לעשות שלשה ימים כאשר כתבתי מפני הספק: ועל אדר מפני הפורים. תימה דבגמרא (דף י"ט:) אמרו ואילו נתעברה השנה יוצאים אף על אדר שני מפני הפורים לא קתני מתני' דלא כר' דתניא

רבי

מגדל עוז

כשמעברין עד בכל מקום. פ"ק דסנהדרין (דף י"א י"ב י"ג) ומקצתו בבבלי ומקצתו בירושלמי ופרק בן סורר ומורה (דף ע'): **בראשונה** כשהיו ב"ד עד לקדשו בלבד. פרק אם אינן מכירין (דף כ"ב) וסוף פ"ק דר"ה: **על** ששה עד פסח קטן. פ"ק דר"ה (דף י"ח):

י שלוחי ניסן וכו'. כרוב שלריכין אנו באלו השני חדשים שיתאמת להם הדבר יותר משאר חדשים מפני המועדות שבהן, ובשאר מהששה חדשים אינם לריכין לכך שאע"פ שלא שמעו השלוחין מפי ב"ד מקודש יש להם לילך ולהודיע מאחר שנראה הירח: ומ"ש ז"ל אין יולאין אלא ביום וכו'. זה לא יתכן אלא בשלוחי ניסן אבל שלוחי תשרי אינן יולאין ביום ר"ה לפי שהוא יו"ט והיה לו לומר שלוחי ניסן אין יולאין אלא ביום ר"ח וכו' אבל שלוחי תשרי אינן יולאין אלא ביום שני לפי שיום ראשון יו"ט ולפיכך לא יתכן זה הדין אלא בר"ח ניסן בלבד. ונ"ל לפע"ד שיתכן לגאת ביום ר"ה אבל אין מגיעין אלא עד התחום ויושבו לפנים מן התחום עד שתשקע החמה ואחר בתשקע החמה אם יכולין לילך ולא יהיה להן עכוב הולכין ואם יש להן עכוב בדרך יולאין למחר והוא יום ב' של תשרי. [ומה] שאמרו יולאין פירוש יולאין מירושלים הולכים להם ואם כבו הולכין עד התחום:
יא

יב יש מקומות וכו'. לפי שאין מתעכבין השלוחין בניסן כמו שמתעכבין בתשרי לפי שיש ביניהן שני ימים יום ראש השנה ויום כפור לפיכך שלוחי ניסן מגיעין למקום שאין מגיעין שלוחי תשרי וכדי שלא לחלוק במועדות שאם ינהגו לעשות פסח יום אחד יבאו לטעות ויעשו סוכות יום א' אע"פ שלא הגיעו אליהם השלוחין ואפילו יו"ט של עלרת שאינו תלוי בראיה ולא בשלוחין שהרי אינן עושין עלרת אלא על ספירת הימים של עומר הידועים מיו"ט שני של פסח, לפי שחששו חכמים שמא יטעו בתשרי אם יעשו עלרת יום אחד שמא יעשו סוכות יום אחד בזה המקום שאין שלוחי תשרי מגיעין אליו התקינו שיעשו באלה המקומות כל המועדות שני ימים מפני חשש הטעות, ובשאר הפרק אינו לריך ביאור:
שנה

המקדש קיים יוצאין אף על אייר מפני פסח קטן: י שלוחי ניסן ושלוחי תשרי אין יוצאין אלא ביום ראש חדש אחר שתעלה השמש עד שישמעו מפי בית דין מקודש. ואם קדשו בית דין בסוף יום תשעה ועשרים כמו שאמרנו ושמעו מפי בית דין מקודש יוצאין מבערב. ושלוחי שאר הששה חדשים יש להם לצאת מבערב אחר שנראה הירח אף על פי שעדיין לא קדשו בית דין את החדש הואיל ונראה החדש יצאו שהרי למחר בודאי מקדשין אותו בית דין: יא כל מקום שהיו השלוחין מגיעין היו עושין את המועדות יום טוב אחד ככתוב בתורה. ובמקומות הרחוקים שאין השלוחים מגיעין אליהם היו עושין שני ימים מפני הספק לפי שאינם יודעים יום שקבעו בו בית דין את החדש אי זה יום הוא: יב יש מקומות שהיו מגיעין אליהם שלוחי ניסן ולא היו מגיעין להן שלוחי תשרי. ומן הדין היה שיעשו פסח יום אחד שהרי הגיעו להן שלוחין וידעו באי זה יום נקבע ראש חדש. ויעשו יום טוב של חג הסוכות שני ימים שהרי לא הגיעו אליהן השלוחין. וכדי שלא לחלוק במועדות התקינו חכמים שכל מקום שאין שלוחי תשרי מגיעין שם עושין שני ימים אפילו יום טוב של עצרת: יג וכמה בין שלוחי ניסן לשלוחי תשרי שני ימים. ששלוחי תשרי אינן מהלכין באחד בתשרי מפני שהוא יום טוב ולא בעשירי בו מפני שהוא יום כפור: יד אין השלוחין צריכין להיותן שנים אלא אפילו אחד נאמן. ולא שליח בלבד אלא אפילו תגר משאר העם שבא כדרכו ואמר אני שמעתי מפי בית דין שקדשו את החדש ביום פלוני נאמן ומתקנין את המועדות על פיו. שדבר זה דבר העשוי להגלות ועד אחד כשר נאמן עליו: טו בית דין שישבו כל יום שלשים ולא באו עדים והשכימו בנשף ועברו את החדש כמו שבארנו בפרק ה. ואחר ארבעה או חמשה ימים באו עדים רחוקים והעידו שראו את החדש בזמנו שהוא ליל שלשים. ואפילו באו בסוף החדש. מאיימין עליהן איום גדול ומטריחין עליהן בבדיקות ומדקדקין בעדות ומשתדלין בית דין שלא יקדשו חדש זה הואיל ויצא שמו מעובר: טז ואם עמדו העדים בעדותן ונמצאת מכוונת והרי העדים אנשים ידועים ונבונים ונחקרה העדות כראוי. מקדשין אותו וחוזרין ומונין לאותו החדש מיום שלשים הואיל ונראה הירח בלילו: יז ואם הוצרכו בית דין להניח חדש זה מעובר כשהיה קודם שיבאו העדים אלו מניחין. וזה הוא שאמרו מעברין את החדש לצורך. ויש מן החכמים הגדולים מי שחולק בדבר זה ואומר לעולם אין מעברין את החדש לצורך. הואיל ובאו עדים מקדשין ואין מאיימין עליהן: יח יראה לי שאין מחלוקת החכמים בדבר זה אלא בשאר החדשים חוץ מן ניסן ותשרי. או בעדי ניסן ותשרי שבאו אחר שעברו הרגלים. שכבר נעשה מה שנעשה ועבר זמן הקרבנות וזמן המועדות. אבל אם באו העדים בניסן ותשרי קודם חצי החדש מקבלין עדותן ואין מאיימין עליהן כלל. שאין מאיימין על עדים שהעידו על החדש שראוהו בזמנו כדי לעברו: יט אבל מאיימין על עדים שנתקלקלה עדותן והרי הדבר נוטה וגנאי שלא תתקיים העדות ויתעבר החדש. מאיימין עליהן כדי שתתקיים העדות ויתקיים החדש בזמנו. וכן אם באו עדים להזים את העדים שראוהו בזמנו קודם שקדשוהו בית דין הרי אלו מאיימין על המזימין עד שלא תתקיים ההזמה ויתקדש החדש בזמנו:

שנה

לחם משנה

רבי אומר אם נתעברה השנה יולאין אף על אדר השני מפני הפורים ואמרו שם בגמ' דפליגי דרבי סבר כר' שמעון דעיבור שנה רלו הדש רלו ל' יום ורבנן סברי ל' יום דוקא. ורבינו ז"ל פסק בסוף פ"ד דרלו הדש רלו ל' יום והוי כר"ש א"כ הי"ל כאן דיולאין על אדר השני מפני הפורים וצ"ע:

י שלוחי ניסן ושלוחי תשרי וכו'. בפר"ק (דף כ"א:) אמרו על כולן יולאין מבערב על ניסן ועל תשרי עד שישמעו מפי ב"ד מקודש. ומ"ש שיולאין בר"ח לא יקא הכי בדוקא אלא משום ניסן אבל בתשרי ודאי שאין יכולין ללאת דהוי יו"ט וכבר עמד על זה המפרש ז"ל:

יב יש מקומות שהיו מגיעין וכו'. בפ"ק (דף כ"א) מכריז ר' יוחנן כל היכא דמטו שלוחי ניסן ולא מטו שלוחי תשרי ליעבדו תרי יומי גזרה ניסן אטו תשרי:

יד אין השלוחין לריכים להיות שנים אלא אפילו אחד וכו'. ריש פרק אם אינן מכירין (דף כ"ב:) תניא וכו' בא אחד מסוף העולם ואמר קדשו ב"ד את החדש נאמן ואמרו שם טעמא משום דמילתא דעבידא לאיגלויי לא משקרי ביה אינשי:

טו בית דין שישבו כל יום ל' ולא באו עדים וכו'. בפ"ק (דף כ') הקשו בגמ' על הא דאמרינן התם דמעברינן לאלול משום מתיא וירקיא איני והתני רבה בר שמואל יכול כשם שמעברין את השנה לצורך כך מעברין את החדש לצורך ת"ל החדש הזה לכם ראש חדשים כזה ראה וקדש. אמר רב ל"ק כאן לעברו כאן לקדשו וה"ק יכול כשם שמעברין את השנה ואת החדש לצורך כך מקדשין את החדש לצורך ת"ל החדש הזה וכו' וכי הא דאמר ריב"ל מאיימין על העדים על החדש וכו' ואין מאיימין וכו' על שלא נראה בזמנו לקדשו איני והא שלח ליה ר' יהודה נשיאה לר' אמי הוו יודעין שכל ימיו של ר' יוחנן היה מלמדנו מאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו לקדשו אע"פ שלא ראוהו יאמרו ראינו אמר אביי ל"ק הא בניסן ותשרי [הא בשאר ירחי] רבה אמר הא דתני רבה בר שמואל אחרים היא דתניא אחרים אומרים אין בין עצרת לעצרת ואין בין ר"ה לר"ה אלא ד' ימים בלבד וכו' רב דימי מנהרדעא מתני איפכא מאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו לקדשו ואין מאיימין על העדים על החדש שנראה בזמנו לעברו מ"ט האי מחזי כשיקרא והאי לא מחזי כשיקרא ע"כ זו היא סוגיית הגמרא. ופירש"י ז"ל מאיימין על העדים על החדש שנראה בזמנו ביום ל' שיחרישו בשביל לעברו. ואין מאיימין ביום ל' על העדים שלא ראוהו ואנו לריכין לקדשו היום כדי להפריד שבת מיה"כ שיאמרו ראינו ויעידו שקר. היה מלמדנו מאיימין וכו' אם אנו לריכין לעשותו חסר. בניסן ותשרי שהמועדים תלויין בהם מקדשין ללורך וכו'. ובאמת אין שיטת רבינו ז"ל דומה לשיטת רש"י ז"ל דלפי פירושו של רש"י ז"ל מ"ד מאיימין על העדים לעברו הוא לומר שלא ראו אע"פ שראו. ורבינו ז"ל לא ס"ל הכי דודאי אית ליה דאם ראו את החדש בזמנו ודאי שלא יעברוהו בין ללורך בין שלא ללורך ולא נאמר עיבור ללורך אלא היכא דנתעבר מתחילה בטעות דאז אם הולרכו לעבר כיון דכבר נתעבר בטעות מוקמינן ליה אחזקתיה. א"כ כדכתב בפרק ה' וז"ל וכן זה שאמרו חכמים מעברין את החדש ללורך הוא והדשים אלו שמעברים אותן לפי החשבון עושים אחד מלא ואחד חסר ויש להם לעבר הדש אחר חדש או להסר בזה הוא שמעברין ללורך מפני שלא נראה הירח בזמנו אבל כשנראה הירח בזמנו שהוא תחילת היותו אחר שנתקבץ עם השמש מקדשין לעולם ע"כ. ולכך פירש הלכה בדלך אהרש דאיירי הכא דכבר עיברו ב"ד את החדש ועתה באו עדים לומר שראוהו בזמנו ולסתור העבור. וכן בענין הקידוש הוא בהפך שבאו עדים מתחילה שראוהו בזמנו וקדשוהו ואח"כ בא סתירה לעדים או הזמה או הכחשה או דבר מבפל עדותן והא שקלא וטריא בגמרא, לדעת רבינו ז"ל דר' יהושע אמר מאיימין על העדים היכא שכבר עיברו את החדש ובאו עדים על החדש שראוהו בזמנו מאיימין עליהם לסתור דבריהם שלא יעמדו בדבריהם לעברו כלומר כדי שהעיבור שעשה יהיה מקויים וכשהוא בהפך שעשו קידוש ובאו עדים לומר שלא נראה בזמנו כלומר שהעדות הראשון של קידוש שנראה בזמנו הוא שקר והם באים לסותרו בהכחשה או בהזמה אין מאיימין עליהם כדי שהקידוש שעשו יהא קיים. ולריך לתת טעם לר' יהושע לפי פירוש זה. ונ"ל טעמו דבעיבור החדש כיון דעשו הטועים בעיבור

מגדל עוז

שלוחי ניסן עד יום הכפורים. סוף פ"ק דראש השנה (דף כ"א): אין השלוחין עד כשר נאמן עליו. ורק אם אינן מכירין (דף כ"ב): בית דין שישבו עד ויתקדש החדש בזמנו. הכל פ"ק דר"ה (דף כ'): וכן אם באו עדים עד סוף הפרק. פ"ק דר"ה:

פ"ד א שנה מעוברת וכו'. כבר באַרנו למעלה שנקראת השנה שהיא מי"ג חדש מעוברת דמיון לאשה עוברה: ואין מוסיפין לעולם אלא אדר. לפי שהוא קרוב לזמן האביב לפי שאם יעברו חדש לפניו יתכן שיתבשל התבואה במהרה ולא תספק השנה לעיבור אבל אם יעשו החדש העיבור קרוב מזמן האביב הם יודעים אם הגיע בשול האביב אם לא הגיע. ומפני מה חדש העיבור ל' לפי שמדת החדש כ"ט י"ב תשצ"ג ואם יעשו אותו כ"ט בלבד ישאר ממנו י"ב תשצ"ג ואם יעשו במקצת השנים חדש העיבור כ"ט ובמקצתם ל' שמא יטעו מפני ריחוק הזמן ועי"כ ישאר לנו שארית אחרת לפיכך יעשו אותו בכל השנים של עיבור ל' יום והנשאר מתשלום החדש יבלע בחשבון סדור מרחשון וכסליו ולולא תוספת החדש הזה היו חוזרין חדשי השנה תלוים על כל זמני השנה מפני תוספת שנת החמה על שנת הלבנה והיה הפסח בא פעמים בימות החמה ופעמים בימות הגשמים:

פרק רביעי

א שנה [א]מעוברת היא שנה שמוסיפין בה חדש. ואין מוסיפין לעולם אלא אדר ועושין אותה שנה שני אדרין אדר ראשון ואדר שני. ומפני מה מוסיפין חדש זה מפני זמן האביב כדי שיהא הפסח באותו זמן שנאמר שמור את חדש האביב שיהיה חדש זה בזמן האביב. ולולא הוספת החדש הזה הפסח בא פעמים בימות החמה ופעמים בימות הגשמים: ב על שלשה סימנין מעברין את השנה. על התקופה ועל האביב ועל פירות האילן. כיצד בית דין מחשבין ויודעין אם תהיה תקופת ניסן בששה עשר בניסן או אחר זמן זה מעברין אותה השנה. ויעשו אותו ניסן אדר שני כדי שיהיה הפסח בזמן האביב. ועל סימן זה סומכין ומעברין ואין חוששין לסימן אחר*: ג וכן אם ראו בית דין שע[ד]יין לא הגיע האביב אלא עדיין אפל הוא. ולא צמחו פירות האילן שדרכן לצמוח בזמן הפסח. סומכין על שני סימנין אלו ומעברין את השנה. ואף על פי שהתקופה קודם לששה עשר בניסן הרי הן מעברין. כדי שיהיה האביב מצוי להקריב ממנו עומר התנופה בששה עשר בניסן. וכדי שיהיו הפירות צומחין כדרך כל זמן האביב: ד ועל שלש ארצות היו סומכין באביב. על ארץ יהודה ועל עבר הירדן ועל הגליל. ואם הגיע האביב בשתי ארצות מאלו ובאחת לא הגיע אין מעברין. ואם הגיע באחת מהן ולא הגיע בשתים מעברין. אם עדיין לא צמחו פירות האילן. ואלו הן הדברים שהן העיקר שמעברין בשבילן כדי שיהיו השנים שני החמה: ה [ב]ויש שם דברים אחרים שהיו בית דין מעברין בשבילן מפני הצורך. ואלו הן. מפני הדרכים שאינן מתוקנין ואין העם יכולין לעלות מעברין את השנה עד שיפסקו הגשמים ויתקנו הדרכים. ומפני הגשרים שנהרסו ונמצאו הנהרות מפסיקין ומונעין את העם ומסתכנים בעצמן ומתים, מעברין את השנה עד שיתקנו הגשרים. ומפני תנורי פסחים שאבדו בגשמים ואין להם מקום לצלות את פסחיהם מעברין את השנה עד שיבנו התנורים וייבשו. ומפני גליות ישראל שנעקרו ממקומן ועדיין לא הגיעו לירושלים מעברין את השנה כדי שיהיה להם פנאי להגיע: ו אבל אין מעברין השנה לא מפני השלג ולא מפני הצנה ולא מפני גליות ישראל שעדיין לא נעקרו ממקומם. ולא מפני הטומאה. כגון שהיו רוב הקהל או רוב הכהנים טמאים אין מעברין את השנה כדי שיהיה להם פנאי לטהר ויעשו בטהרה אלא יעשו בטומאה. ואם עיברו את השנה מפני הטומאה הרי זו מעוברת: ז יש דברים שאין מעברין

ב על שלשה סימנין מעברין וכו'. אם יתאחר התקופה עד ט"ז בניסן או אחר זמן זה יודע שיתאחר בישול התבואה ויתכן שלא ימצאו שעורים להקריב מהם מנחת העומר לפיכך תלו התקופה בזמן ט"ז בניסן זמן חיוב הקרבת העומר:

ג וכן אם ראו ב"ד וכו'. פירוש אפל מאוחר ולא צמח מן האדמה ודומה כאילו הוא בבטן הארץ באפילה דכתיב והחטה והכוסמת לא נוכו כי אפילות הנה, פירוש לא הפסידם הברד מפני שלא צמחו ויצאו על הארץ עד שיגיע אליהן הברד וימית אותם לפי שהיו בבטן הארץ ולא יצאו לאויר. וענין וסומכין על שני סימנין לומר על שניהם ביחד לא על אחד מהם בלבד:

ד על ג' ארצות וכו'. אלו השלש ארצות מארץ ישראל (ממהרות התבואה להתבשל בהם קודם) [כוללות] כל עיירות א"י. ופירוש אם עדיין לא צמחו פירות האילן שהרי (לא) נשאר לנו סימן חזק שנסמוך עליו בעיבור השנה שהרי האביב לא הגיע אלא באחת משלש ארצות אלו שבשתי ארצות לא הגיע בהם וגם פירות האילן לא צמחו ואע"פ שלא הגיע התקופה עד ט"ז בניסן וכל שכן אם עברה שאין אנו צריכין לידיעת שני סימנין אלו שהרי אמר ועל סימן זה וכו'. נמצאת אומר שאם עברה התקופה ט"ז בניסן מעברין ואם לא הגיע לט"ז בניסן והגיע האביב וצמחו פירות האילן אין מעברין. ואם עברה התקופה רובו של חדש אע"פ שהגיע האביב וצמחו הפירות [מעברין] שהרי אמר ועל סימן זה סומכין ואין חוששין לסימן אחר. ואם לא הגיע התקופה לט"ז בניסן אם עדיין לא הגיע האביב או לא צמחו הפירות יראה לי שאין מעברין שהרי יש זמן לאביב להגיע ולפירות לצמוח מאחר שלא הגיע התקופה עד ט"ז בניסן. אבל בחלק הג' יש לתמוה שהרי אין אנו מעברין אם הגיע התקופה לט"ז בניסן אלא כדי שיבא הפסח בזמן האביב והרי הגיע האביב ולמה הוצרכנו בשנה זו לעבר וכיצד אמר ואין חוששין לסימן אחר וצ"ע:

ה ויש שם דברים וכו'. לא מפני השלג לפי שיכולים להתחמם בבגדים או בתמימות המדורות דכיון דעקר אינים רגליה למיזל באורחא לא שהי באורחא מפני הצנה, וגליות ישראל שלא נעקרו ממקומן שעדיין לא נסיה לכם טורח ואין אומרין נראה אם כשיעקרו ממקומן לא יהיו יכולין להגיע לירושלים אלא לאחר י"ד יום לעבר השנה מיד כדי שיגיעו לירושלים, וקרי להו גליות ישראל דבבית שני היו משועבדין תחת יד האומות:

ו ולא מפני הטומאה. כגון שהיו רוב הקהל או רוב הכהנים טמאים במת שהרי יכולין לעשות פסח בטומאה הטמאים עם הטהורים שנאמר ויהי אנשים אשר היו וכו' כך למדו מפי השמועה יחידים נדחים ואין הצבור נדחים. ודבר זה בטומאת מת בלבד והפסח שהקריבוהו בטומאה נאכל (בטהור) [בטומאה] לטמא מת או לטמא במגע הטומאות כגון נוגע בשרץ ובנבלה. ואינו נאכל בטומאה אלא אם נטמא הציבור קודם זריקת הדם אבל אם נטמא לאחר זריקת הדם אינו נאכל. כתב הרב הגאון רמז"ל אם תשאל ס"ד טומאה זו שתשאר עליהן מחדש אדר שבו מעברין עד הפסח והא אין לנו טומאה יותר מז' ימים. ושמענו שפירש טעם זה רבינו האיי גאון ז"ל פירוש יפה ורבינו יהוסף הלוי לא עמד על מה שפירש רבינו האיי גאון ז"ל מיהו אמר שיתכן זה בשנה שלא מצאו בה אפר פרה אדומה כדי שיטהרו וכיון שלא מצאום טמאים הם ולא הטהרו וס"ד מעברין אותה שמוסיפין חדש בה כדי לחפש בו פרה אדומה לטהר אותן קמ"ל דלא ואם עיברוה (אינה) מעוברת עכ"ל. ונ"ל לפי ענ"ד שיתכן זה כגון שיהיו מחוסרי כפרה ולא היתה כפרתם ראויה ליקרב אלא לאחר הפסח מהו דתימא מעברין עד שיגיעו אילים של מחוסרי כפרתם ליקרב קמ"ל דלא. זה נוסח דבריו ז"ל בפירוש הגמרא שלו: ואם עיברו בית דין את השנה מפני הטומאה הרי זו מעוברת. פירוש בדיעבד שאין מעברין מפני הטומאה לכתחלה מאחר שהן יכולין לעשות הפסח בטומאה:

ז יש דברים וכו'. והגוזלות מצויין לראייה שהרי עולת ראייה באה בין מן העוף בין מן הבהמה שהראייה אין לה שיעור מן התורה שנאמר איש כמתנת ידו ומד"ס שלא תהיה ראייה פחות משוה מעה כסף: מפני

השגת הרמ"ה

הא ליתא דבהדיא תניא על ג' סימנין מעברין השנה על ב' מהם מעברין על אחד מהם אין מעברין. ואי משום ההיא דגרסינן בר"ה שלח ליה רב הונא בר אבין לרבא כי חזית תקופת טבת דמשכא עד שיתסר בניסן עברה לההיא שתא ולא תיחוש לה התם בתקופת טבת קאי כדמפרש בהדיא וכיון דמשכא תקופת טבת עד ט"ז בניסן משכא תקופת תמוז עד בתר החג ואמטול הכי מעברין. חדא דבעינן אביב בתקופת ניסן וליכא, ותו דבעינן כוליה חג בתקופה תדשה וליכא, וכי קתני בברייתא על אחד מהם אין מעברין אתקופת תשרי קאי דס"ל כת"ק דאידך ברייתא דקתני אין מעברין את השנה אלא א"כ היתה תקופה חסרה ט"ז יום דכי משכא תקופת תמוז עד ט"ז ותו לא, אשתכח דלא משכא תקופת טבת עד ט"ז בניסן וכיון דאתי אביב כתקנו אין מעברין על התקופה לבדה דלא דחיא תרתי מקמי חדא, ע"כ:

*(ההשגה שייכא להלכה ט"ז, ועי' כ"מ שם):

א כל זה בסמ"ג עשין מו מז, ובטור סי' תכז תכח: ב סנהדרין יא:

לחם משנה

בעיבור כדכתב רבינו ז"ל לעיל איפרסמא מילתא טפי ואיכא טפי זילותא דבי דינא לסתור מה שעשו. וה"ט רבינו ז"ל שכבר יצא שמו שהוא מעובר כלומר אפרסמא מילתא טפי משא"כ בקידוש דלא איפרסמא כ"כ ולזה מאיימין בעיבור ולא בקידוש. אבל אם עמדו בדבריהם ודאי דסותרין אפילו העיבור. וזה הדין שהזכיר רבינו ז"ל בתחלת דבריו ב"ד שישבו וכו' עוד אמרו הואיל ונראה הירח בלילו. ומשום דהקשה בגמרא על הא דריב"ל מהא דר' יוחנן דאמר מאיימין על העדים על החדש שלא נראה בזמנו אוקמוה בגמרא דהא דריב"ל איירי בשאר חדשים אבל בניסן ותשרי מאיימין על הקידוש. ומשמע ליה לרבינו ז"ל דלא זו בלבד חלוק ניסן ותשרי משאר חדשים בענין הקידוש אלא בענין העיבור נמי הוא חלוק דבניסן אין מאיימין על העיבור וטעמא דכיון דר' יוחנן דאיירי בניסן ותשרי כדאוקימו בגמרא קאמר שהיה מלמדם לאיים על הקידוש ולא הזכיר ג"כ איום על העיבור משמע דלית ליה בניסן ותשרי איום על העיבור וטעמא כיון דבניסן ותשרי איכא תקנת מועדות דקודם הוי החדש איירי כדכתב רבינו ז"ל לא משגיחין בזילותא דבי דינא אלא לעולם אנו מקיימין הקידוש מפני שהוא עדות שראה הירח בזמנו ועיבור הוא דנראה שלא בזמנו ומפי עדיף לאוקמי דנראה בזמנו כי אורחיה מלומר דלא נראה בזמנו אלא שלא בזמנו דלאו אורחיה וצריך לקדש החדש ולתקן המועדות. זו היא סברת אחד מהחכמים דסובר דמעברין את החדש לצורך כלומר היכא שעיברה מתחלה ואח"כ סתרו העיבור אם יש טעם לעברו מוקמינן ליה אחזקתיה וה"ט בגמרא לדעת רבינו ז"ל. וכי הא דאמר ריב"ל, דאילו הא דאמרינן דמעברין לצורך היינו כריב"ל שעברוהו מתחלה ב"ד בטעות אז כשהוצרכו ב"ד מוקמינן ליה אחזקתיה אבל לא שיעברוהו מתחלה שלא לצורך. וא"כ נמצא לפי זה דבניסן ותשרי קודם חני החדש מאיימין על הקידוש ולא על העיבור לזה אמר רבינו ז"ל דאפילו מי שסובר דמעברין את החדש לצורך בניסן ותשרי מודה כדתרין בגמרא דמוקי מילתא דמאיימין על הקידוש ולא על העיבור בניסן ותשרי. וטעם החכמים החולקים שכתב רבינו ז"ל דאית להו דבכל גוונא אין מעברין לצורך הוא משום דס"ל כתירוצא בתרא דתרין רבא דרבה בר שמואל ס"ל דבכל גוונא אין מעברין את החדש לצורך ואתי כסברת אחרים והם פסקו כאחרים משום ברייתא דרבה בר שמואל אבל החכמים האחרים חולקין ופוסקין כתירוצא דאביי ומוקו בניסן ותשרי כדכתב רבינו ז"ל. ועם מ"ש אע"פ שהענין קצת דחוק נתיישבו כל דברי רבינו ז"ל ודינין שהם יוצאים מן הגמרא שלפי שיטת רש"י ז"ל אין להם מקום. גם מ"ש שאין מאיימין על העיבור גבי ניסן ותשרי ולעיל כתב שמאיימין על העיבור ובגמ' משמע דאין הפרש בין ניסן ותשרי לשאר חדשים אלא לענין הקידוש. וכבר כתבתי טעמו. הגם כי בעיני הוא דחוק. והתימה על המפרש שכתב שדברים אלו לא רצה לבאר מפני שהם מבוארים ואיך לא שת לבו לסוגית הגמרא כי לכאורה אין מקום לפי דברי רבינו ז"ל ומה שנראה לעניות דעתי כתבתי:

מגדל עז פ"ד שנת מעוברת עד באמירה. הכל פ"ק דסנהדרין (דף י"ב):

מעברין בשבילן כלל אבל עושין אותן סעד לשנה שצריכה עיבור מפני התקופה או מפני האביב ופירות האילן. ואלו הן. מפני הגדיים והטלאים שעדיין לא נולדו או שהן מעט. ומפני הגוזלות שלא פרחו. אין מעברין בשביל אלו כדי שיהיו הגדיים והטלאים מצויין לפסחים והגוזלות מצויין לראייה או למי שנתחייב בקרבן העוף. אבל עושין אותן סעד לשנה: **ח** כיצד עושין אותן סעד לשנה. אומרין שנה זו צריכה עיבור מפני התקופה שמשכה או מפני האביב ופירות האילן שלא הגיעו ועוד שהגדיים קטנים והגוזלות רכים: **ט** אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה. כיצד יאמר ראש בית דין הגדול לפלוני ופלוני מן הסנהדרין היו מזומנין למקום פלוני שנחשב ונראה ונדע אם שנה זו צריכה עיבור או אינה צריכה. ואותן שהוזמנו בלבד הן שמעברין אותה. ובכמה מעברין אותה מתחילין בשלשה דיינין מכלל סנהדרי גדולה מטי שסמכו אותן. אמרו שנים לא נשב ולא נראה אם צריכה עיבור אם לאו ואחד אמר נשב ונבדוק. בטל יחיד במיעוטו. אמרו שנים נשב ונראה ואחד אומר לא נשב. מוסיפין עוד שנים מן המזומנים ונושאים ונותנין בדבר: **י** [א]שנים אומרים צריכה עיבור ושלשה אומרין אינה צריכה. בטלו שנים במיעוטן. שלשה אומרין צריכה עיבור ושנים אומרין אינה צריכה עיבור. מוסיפין שנים מן המזומנין לה ונושאין ונותנין וגומרין בשבעה. אם גמרו כולם לעבר או שלא לעבר עושין כמו שגמרו. ואם נחלקו הולכים אחר הרוב בין לעבר בין שלא לעבר. וצריך שיהא ראש בית דין הגדול שהוא ראש ישיבה של אחד ושבעים מכלל השבעה. ואם גמרו בשלשה לעבר הרי זו מעוברת [ב]והוא שיהא הנשיא עמהן או שירצה. ובעיבור השנה מתחילין מן הצד. ולקידוש החדש מתחילין מן הגדול: **יא** אין מושיבין לעיבור השנה לא מלך ולא כהן גדול. מלך מפני חיילותיו ומלחמותיו שמא דעתו נוטה בשבילן לעבר או שלא לעבר. וכהן גדול מפני הצנה שמא לא תהיה דעתו נוטה לעבר כדי שלא יבא תשרי בימי הקור והוא טובל ביום הכפורים חמש טבילות: **יב** היה ראש בית דין הגדול והוא הנקרא נשיא בדרך רחוקה אין מעברין אותה אלא על תנאי אם ירצה הנשיא. בא ורצה הרי זו מעוברת לא רצה אינה מעוברת. ואין מעברין את השנה אלא בארץ יהודה שהשכינה בתוכה שנאמר לשכנו תדרשו. ואם עיברוה בגליל מעוברת. ואין מעברין אלא ביום. ואם עיברוה בלילה אינה מעוברת: **יג** יש לבית דין לחשב ולקבוע ולידע אי זו שנה תהיה מעוברת בכל עת שירצה אפילו לכמה שנים. [ג]אבל אין אומרין שנה פלונית מעוברת אלא אחר ראש השנה הוא שאומר שנה זו מעוברת. ודבר זה מפני הדחק אבל שלא בשעת הדחק אין מודיעין שהיא מעוברת אלא באדר הוא שאומר שנה זו מעוברת וחדש הבא אינו ניסן אלא אדר שני. אמרו לפני ראש השנה שנה זו שתכנס מעוברת אינה מעוברת באמירה זו: **יד** [ד]הגיע יום שלשים באדר ולא עיברו עדיין השנה לא יעברו אותה כלל. שאותו היום ראוי להיות ראש חדש ניסן ומשיכנס ניסן ולא עיברו אינן יכולים לעבר. ואם עיברוה ביום שלשים של אדר הרי זו מעוברת. באו עדים אחר שעיברו והעידו על הירח הרי אלו מקדשין את החדש ביום שלשים ויהיה ראש חדש אדר שני. ואילו קידשוהו קודם שיעברו את השנה שוב לא היו מעברין שאין מעברין בניסן: **טו** אין מעברין את השנה בשנת רעבון שהכל רצים לבית הגרנות לאכול ולחיות ואי אפשר להוסיף להן זמן לאסור החדש. ואין מעברין בשביעית שיד הכל שולטת על הספיחין ולא ימצאו לקרב העומר ושתי הלחם. ורגילין היו לעבר בערב שביעית:

ירא

א סנהדרין י: ב שם יא: ג שם יב: ד שם:

מגדל עוז

הגיע יום ל' עד מעברין בניסן. פ"ק דברכות (דף י' ע"ב) ופ"ו דעדיות ופ"ק דסנהדרין: אין מעברין עד סוף הפרק. פ"ק דסנהדרין (דף י"ב):

פירוש

מפני הגדיים והטלאים. שלא גדלו שאין אומרים נעבר את השנה כדי שיגדלו לצורך פסחים דאכילת הפסח הגי לה בכזית ויכולין לימנות הרבה על גדי אחד אע"פ שהוא קטן: מפני הגוזלות שלא פרחו וכו'. פי' שלא גדלו לצורך קיני יולדת לפי שכל השנה משהין קיניהם עד הפסח לפי שטורח הוא להן לעלות בכל עת לירושלים וממתינין עד לפסח ועולין בעל כרחן שאף הן חייבות באכילת הפסח ראשון ובפסח עדיין הגוזלות קטנים אפ"ה אין מעברין השנה מפני הגוזלות שלא הגביהו כדי שימצאו היולדות קינין לקנות:

ט אין מעברין את השנה אלא במזומנים וכו'. פי' קרויין לכך ואמרינן בגמרא (סנהדרין י"א) מעשה ברשב"ג שאמר השכימו לי לעלייה שבעה השכים ומצא שמנה אמר מי הוא שעלה שלא ברשות ירד עמד שמואל הקטן על רגליו ואמר אני הוא שעליתי שלא ברשות ולא לעבר השנה עליתי אלא ללמוד הלכה למעשה הוצרכתי אמר לו שב בני שב ראויין כל השנים כלם להתעבר על ידך אבל מה אעשה שהרי אמרו חכמים אין מעברין את השנה אלא במזומנים לה ולא שמואל הקטן הוה אלא אינים אחרינא הוה והאי דעבד שמואל הכי כי היכי דלא ליכסיף הוא דעבד, כי הא דיתיב רבי וקא דריש והריח ריח שום אמר מי הוא שאכל שום יצא עמד רבי חייא ויצא עמדו כלם ויצאו אחריו למחר מצאו ר"ש ברבי לרבי חייא אמר לו אתה הוא שציערת לאבא אמר לו ח"ו לא תהא כזאת בישראל: היו מזומנים למקום פלוני. פי' כדי שיעיינו בינן לבין עצמן בדיני עיבור השנה קודם שיבאו ולא יטעו או ישגו ואותן שזימנו בלבד הן שמעברין אותה ואע"פ שעלו עמהם לעלייה אנשים אחרים שהרי אותן שעלו שלא ברשות אינן הם מן המעברין שהרי לא הוזמנו לכך כדאמרינן במעשה דרשב"ג שאמר לו שמואל הקטן לא לעבר השנה עליתי וכו' מכלל שאפשר להושיב מי שאינו מזומן לעבור לא להמנות מן המעברין אלא ללמוד הלכה למעשה:

ובכמה מעברין אותה. פירוש שהיו ב"ד יושבין ורואין אם השנה צריכה עיבור מפני האביב או התקופה מתחילין בג' שאין ב"ד פחות מג' כדי שיהיה בהם רוב ומיעוט אם היה ביניהם מחלוקת בדין מן הדינים: אמרו שנים לא נשב. פירוש אין צריך להושיב ב"ד על כך שאין כאן ספק דודאי א"צ עיבור ואחד אומר נשב ונבדוק ונעיין אם צריכה שנה זו לעבר אותה מפני האביב או התקופה או פירות האילן בטל היחיד במיעוטו ולא ישבו ולא יעיינו בדבר דכתיב אחרי רבים להטות: אמרו השנים נשב ונראה ואחד אמר לא נשב מוסיפים שנים. שהרי משא ומתן של עיבור צריך ה':

י ובעיבור השנה מתחילין מן הצד. פירוש לא מן הגדול שבדיינין שמא יסמכו האחר על דעתו ולא יראו עצמן כדאי לחלוק על הגדול וימנע כל אחד לומר דבר הנראה לו בדעתו כמו שאמרנו בדיני נפשות. אבל בקידוש החדש מתחילין מן הגדול שמ"ש למעלה אחר שתתקיים העדות של קידוש החדש רב"ד אומר מקודש וכל העם עונים מקודש מקודש שאין כבוד לרב"ד להתחיל בקידוש לפניו מי שהוא פחות ממנו. ויש לשאול מפני מה אם שנים אומרים לא נשב ואחד אומר נשב בטל יחיד במיעוטו ואם אמרו שנים נשב ואחד אומר לא נשב מוסיפים שנים ולמה לא נאמר כמו שאמרנו בתחלה בטל יחיד במיעוטו וכן הדין אם אמרו צריכה עיבור או אינה צריכה ולמה סמכנו על העיקר והוא אחרי רבים להטות במה שאומרים לא נשב או אינה צריכה עיבור ולא נסמוך על עיקר זה במה שאומרים נשב ונראה אם צריכה עיבור אלא מוסיפין שנים והיה ראוי שיהיו שני הדיינים שוים או יבטל המיעוט במיעוטו או יוסיפו השנים

השנים או יחלוק המעט על הרוב. והתשובה שהאומר נשב ונראה הוא מוציא השנה ממנהגה ודומה כמו המחייב בדיני נפשות שלא נלך בו אחר הרוב עד שירבו המחייבין יותר מן המזכין בשנים, גם לזה כשיאמרו שנים צריכה עיבור ואחד אומר אינה צריכה עיבור לא נחזור לדבריהם עד שירבו בשנים או עד שיגיעו שבעה שהם לגבי העיבור כע"א לגבי דיני נפשות:

יא אין מושיבין וכו' היה ראש בית דין וכו'. כדאמרינן בגמרא (סנהדרין י"א) מעשה ברשב"ג שהלך לסוריא ליטול רשות מהגמון אחד ושהא לבא ועיברו את השנה על מנת שירצה רשב"ג וכשבא אמר להן רוצה אני ונמצאת השנה מעוברת:

יב ואין מעברין את השנה אלא בארץ יהודה. פירוש זו ירושלים. לשכנו תדרשו פירוש לשכנו של מקום והוא בית המקדש: ואין מעברין אלא ביום. שהרי הוקש עיבור השנה לקדוש החדש וכשם שאין קדוש החדש אלא ביום כך אין מעברין את השנה אלא ביום ומנין שאין מקדשין את החדש אלא ביום (שם י"א:) אמר ר' אבהו מאי קרא תקעו בחדש שופר וכו' אי זהו חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זו ראש השנה וכתיב כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב כמשפט מה משפט ביום דכתיב והיה ביום הנחילו את בניו אף קידוש החדש ביום:

יג יש לבית דין לחשוב ולידע וכו'. פירוש יחשבו מהלך השמש ואימתי תהיה התקופה פירוש תקופת ניסן והוא עת היות השמש בתחלת מזל טלה בכל עת שירצו אפילו כמה שנים ויודעין זה הענין לעצמן אבל לא יודיעו זה לעם שמא לא יגיע האביב ולא פירות האילן או יגיעו וע"פ התקופה יעברו או לא יעברו לפיכך אם אמרו מעוברת שמא בשביל הסימן האחר לא תהיה מעוברת שהרי אין זה ידוע אלא באדר ויהיה לבית דין כיסוף לפיכך צריכין להמתין ולא יודיעו לעם שהשנה מעוברת אלא בזמנה שהוא אדר ואע"פ (כן) שיחשבו התקופה לפני זמן זה אינו אלא לאחר ר"ה שאין מעברין שנה לחברתה. ודבר זה מפני הדוחק שאם היה חכם או נשיא ביהודה ורוצה לילך למקום רחוק ושכור שלא יבא קודם אדר אומר אחר ר"ה מיד שנה זו תהא מעוברת:

יד הגיע יום ל' באדר וכו'. דכתיב החדש הזה לכם ראש חדשים מאחר שבא יום שראוי לקבעו ניסן והוא יום ל' אי אתה רשאי לקבעו עיבור לעשות ניסן אחר סמוך לו לפי שזה ניסן ואין אחר ניסן. ובזה הענין טעה חזקיה מלך יהודה שעיבר ניסן בניסן ולא הודו לו חכמים וביקש רחמים על עצמו קסבר הואיל וראוי לקבעו ניסן לא אמרינן אלא אע"ג דראוי כיון דעדיין לא הוקבע לא קרינן ביה זה ניסן ואין אחר ניסן: ואם עיברוה ביום ל' של אדר ה"ז מעוברת. הואיל ולא באו עדים ולא נתקדש החדש לפיכך אם קדשו את החדש קודם שעיברו שוב לא היו מעברין. ומזה יתבאר לך שזה שעשה חזקיה מלך יהודה בדיעבד אבל מה שעשה עשוי הוא:

טו אין מעברין את השנה בשנת רעבון וכו'. ואין מעברין בשביעית שיד הכל שולטת על ספיחים והוא כל שתוציא הארץ בשנה שביעית בין מן הזרע שנפל בה קודם שביעית בין מן העקרים שנקצרו מקודם וחזרו ועשו הכל מותר לאכלן מן התורה שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה ואע"פ שהן אסורין מד"ס באכילה מפני עוברי עבירה שזורעין בשדותיהן בסתר ואומרים ספיחים הם ואעפ"כ יד כל העם שולטת בספיחין לאוכלן מפני שהן מותרין מן התורה שמא יאכלו ולא ישאר מן הספיחים לקרבן העומר ושתי הלחם תבואה להקריב ממנה בשביל תוספת חדש העיבור:

כשמעברין

טז יראה לי שזה שאמרו חכמים אין מעברין בשנת רעבון ובשביעית. שלא יעברו בהם מפני צורך הדרכים והגשרים וכיוצא בהם. אבל אם היתה השנה ראויה *להתעבר *מפני התקופה או מפני האביב ופירות האילן מעברין לעולם בכל זמן: יז כשמעברין בית דין את השנה כותבין אגרות לכל המקומות הרחוקים ומודיעים אותן שעיברוה ומפני מה עיברו. ועל לשון הנשיא נכתבו. ואומר להן יודע לכם שהסכמתי אני וחברי והוספנו על שנה זו כך וכך. רצו תשעה ועשרים יום רצו שלשים יום. שחדש העיבור הרשות לבית דין להוסיפו מלא או חסר לאנשים הרחוקים שמודיעין אותם. אבל הם לפי הראיה הם עושים אם מלא אם חסר:

השגת הרמ"ה

*כא מילתא ליתא דבהדיא גרסינן תנא ר"מ אומר והיא בא מבעל שלישה וכו' אמור מעתה ראויה היתה אותה שנה שתתעבר ומפני מה לא עיברוה כו' והא התם דהוה חזיא לעיבורא מפני האביב ופירות האילן כדמפרש בברייתא ולא עיברוה מפני שאין מעברין בשני רעבון, עכ"ל:

פרק חמישי

א כל מה שאמרנו מקביעות ראש חדש על הראיה ועיבור השנה מפני הזמן או מפני הצורך. אין עושין אותו אלא סנהדרין שבארץ ישראל או בית דין הסמוכים בארץ ישראל שנתנו להן הסנהדרין רשות. שכך נאמר למשה ולאהרן החדש הזה לכם ראש חדשים ומפי השמועה למדו איש מאיש ממשה רבינו שכך הוא פירוש הדבר עדות זו תהיה מסורה לכם ולכל העומד אחריכם במקומכם. אבל בזמן שאין שם סנהדרין בארץ ישראל אין קובעין חדשים ואין מעברין שנים אלא בחשבון זה שאנו מחשבין בו היום: ב ודבר זה הלכה למשה מסיני הוא. שבזמן שיש סנהדרין קובעין על פי הראיה ובזמן שאין שם סנהדרין קובעין על פי החשבון הזה שאנו מחשבין בו היום ואין נזקקין לראיה. אלא פעמים שיהיה יום שקובעין בו בחשבון זה הוא יום הראייה או קודם לו ביום או אחריו ביום. וזה שיהיה לאחר הראייה ביום פלא הוא ובארצות שהן למערב ארץ ישראל: ג ומאימתי התחילו כל ישראל לחשב בחשבון זה. מסוף חכמי הגמרא בעת שחרבה ארץ ישראל ולא נשאר שם בית דין קבוע. אבל בימי חכמי משנה וכן בימי חכמי הגמרא עד ימי אביי ורבא על קביעת

*מפני התקופה. לכאן שייכא ההשגה מסל' כ':

פ"ד טז יראה לי שזה שאמרו חכמים וכו'. הקשה ע"ז הרמ"ה דבהדיא (סנהדרין י"ב) תניא ר"מ אומר והיא בא מבעל שלישה וכו' עד אמור מעתה ראויה היתה אותה שנה שתתעבר ומפני מה לא עיברה אלישע מפני ששנת בצורת היתה והכל רצים לבית הגרנות והא התם דהוה חזיא לעבורה מפני האביב ופירות האילן כדמפרש בברייתא ולא עיברה לפי שאין מעברין בשני רעבון. גם שם נמצא כתוב שמעברין על התקופה לבדה ובהדיא תניא (שם דף י"א:) על ג' סימנים מעברים את השנה וכו' על שנים מהם מעברין על אחד מהם אין מעברים. ואי משום ההיא דגרסינן בר"ה (דף כ"א) שלח ליה רב הונא בר אבין לרבא כי חזית דמשכא תקופת טבת עד שיתסר בניסן עברה להאי שתא ולא תחוש לה ההוא בתקופת טבת קאי כדמפרש בהדיא [וכיון] דמשכא תקופת טבת עד שיתסר בניסן משכא תקופת תמוז עד בתר החג ומשום הכי מעברין, חדא דבעינן אביב בתקופת ניסן וליכא, ותו דבעינן כוליה חג בתקופה חדשה וליכא. וכי קתני בברייתא על אחד מהם אין מעברין אתקופת תשרי קאי דס"ל כת"ק דאידך ברייתא (סנהדרין י"ג) דקתני אין מעברין את השנה אא"כ היתה תקופה חסרה ע"ז יום דכי משכא תקופת תמוז עד שיתסר בתשרי ותו לא, אשתכח דלא משכא תקופת טבת עד שיתסר בניסן, וכיון דאתי אביב כתקנו אין מעברין על התקופה לבדה דלא דהיינו תרתי מקמי חדא: וה"ר אהרן בר משלם השיב ואמר דעת הרב דהא דקתני אמור מעתה ראויה היתה להתעבר לא מפני האביב ופירות האילן כאשר כתבת דבפירות האילן לא איירי בברייתא כלל דמין אחד דקתני ממיני התבואות קאמר אלא ה"ק כלומר כיון שלא בכרה א"י להביא כי אם במקום א' ומין א' והוא שעורים ולאחר העומר נמצא שלא היה רוב אביב בחדש ניסן וכיון שנתמעט כל כך האביב נראה ודאי שהגדיים והטלאים רכים ודקים כי לא מצאו מרעה ואע"פ שמפני אביב לבדו לא היו מעברין כיון שנמצא להקריב ממנו העומר מ"מ היתה השנה ראויה להתעבר מפני הגדיים והטלאים לעשותן סעד לשנה כדאמרינן לעיל דזמן דאביבא לא מטא ואמריא דעדקין ומפני מה לא עברוה אלישע ובית דינו לפי ששנת בצורת היתה וכו' אבל אם היתה השנה ראויה להתעבר מפני אביב שלא הגיע או מפני התקופה שלא יהא אביב בתקופה חדשה שהם עיקר זמני העיבור מן התורה הכי נמי דמעברין. וחזר הרמ"ה וכתב עליו מין אחד סתמא קתני מנ"ל לאוקומה בתבואה בלחוד ותו מנ"ל למידק מקראי דאמריא הוו דעדקין לאו משום דאיתחר ליה אביבא כולי האי ואורחא דעלמא דכי מתאחרא תבואה מחמת בצורתא לא משכחין אמריא דוכתא רטיבא למרעא ביה והוו דעדקין הן ה"נ איכא למידק גבי פירות האילן כיון דאיתחר ליה אביב של תבואה כל שכן דאיתחרו להו פירות האילן ובעינן שיהיו פירות האילן מצויים בניסן כדרך כל אביב לפום טעמיה דרבינו הרב דמפרש טעמא דפירות האילן הכי. ומאי דקאמר מר טעמא דאם היתה השנה ראויה להתעבר מפני שלא הגיע האביב או מפני התקופה שלא יהא אביב בתקופה חדשה שמעברין בשני רעבון וקאמר מר טעמא לפי שהם עיקר סימני העיבור מן התורה תמיה לי מאי קסבר אי קסבר דהאי דמעברין אאביב וגדיים וטלאים מדרבנן הוא סוף סוף תיקשי ליה למר דכשם שמצוה מן התורה לעבר בזמן שהשנה ראויה כך מצוה שלא לעבר בזמן שאין השנה ראויה לעבר כדי שלא לעקור את המועדות ממקומן וא"כ היכי קיימי רבנן ומעברין שלא לצורך ועקרי להו לכולהו מועדות מהאי עידנא דקביעי להו וכ"ת תורה נתנה רשות לב"ד לקבוע חדשים ולעבר שנים ולעקר את המועדות ממקומם א"כ כי חזיא שתא נמי להתעבר מן התורה התורה נתנה רשות לב"ד שלא לעבר בשני רעבון וכיוצא בהם וכ"ש דמתני' קתני סתמא אין מעברין את השנה בשני רעבון וליכא לאפוקי מינה אלא בראיה עכ"ל: על מה שכתוב למעלה שיש ראיה לדברי רבינו מדגרסינן פ"ק דר"ה (דף כ"א) כי חזית דמשכא תקופת טבת עד שיתסר בניסן וכו' מ"כ אע"ג דההיא דתקופת ניסן ובסנהדרין איירי בתקופת תשרי מה לי הא ומה לי הא דבתרוייהו קראי קא דרשי:

פירוש

יז כשמעברין בית דין את השנה וכו'. כדגרסינן בסנהדרין (דף י"א:) מעשה ברבן גמליאל שהיה יושב על גבי מעלה בהר הבית והיה ר' יוחנן סופר הלז עומד לפניו ושלש איגרות חתוכות לפניו מונחות אמר ליה טול איגרא חדא וכתוב לאחנא בני גלילאה עילאה ולאחנא בני גלילאה תתאה שלמכון יסגא מהודעין אנחנא לכון דזמן ביעורא מטא לאפרושי מעשרא ממעטני דזיתא וטול איגרתא חדא וכתוב לאחנא בני דרומא שלמכון יסגא מהודעין אנחנא לכון דזמן ביעורא מטא לאפרושי מעשרא מעומרי שובליא וטול איגרא חדא וכתב לאחנא בני גלותא דבבל ולאחנא דבמדי ולשאר כל גלוותא דישראל שלמכון יסגא לעלם מהודעין אנחנא לכון דגוזלייא רכיכין ואמרייא דעדקין וזימנא דאביבא לא מטא ושפרא מילתא באנפי ובאנפי חבראי ואוסיפית על שתא דא תלתין יומין וזה שצריך ר"ג להודיען שעיברו את השנה לפי שהם רחוקים מירושלים שהרי היו בח"ל:

פ"ה א כל מה שאמרנו מקביעות ראש חדש וכו'. דע דענין זה נתבאר בפרקי ר' אליעזר הגדול:

ב אלא פעמים שיהיה יום שקובעין בו חשבון זה הוא יום הראייה או קודם לו ביום או אחריו וכו'. דע שהחמה סובבת בגלגלה קרוב ממעלה בכל יום ממערב למזרח ומולך גלגל מעגל הירח תנועתו בכל יום גם ממזרח למערב י"ג מעלה וי' חלקים ול"ה שניות. (ומעגל) [ומהלך] הירח בחצי מעגלו העליון לצד מערב על הפך סדר המזלות ובחציו התחתון למזרח. ושיעור תנועתו בכל יום בזה הגלגל י"ג מעלה וד' חלקים בקירוב [ציור ב'] נניח שגלגל השמש שמדומה א' ב' ג' ד' וגלגל הירח ה' ז' ח' ט' ומולך שני הגלגלים נקודת כ' והשמש נקודת א' ומעגל הירח לנ"מ את"כ נאמר פעמים יהיה עת הקבוץ האמצעי הוא עת הקבוץ האמיתי ופעמים יהיה עת הקבוץ האמיתי קודם לקבוץ האמצעי. ופעמים יהיה עת הקיבוץ האמצעי קודם האמיתי. לפיכך נניח בתחלה שמולך מעגל הירח כנגד מולך השמש בשוה וכשיהיה הירח עצמו או בנקודת ל' בתכלית מן הארץ או בנקודת מ' והוא בסוף קריבתו יהיה עת הקבוץ האמצעי הוא עת הקבוץ האמיתי לפי שכלשתן על קו א' ואין אחד מהן זז מכנגד חבירו. ואם היה הירח לצד מערב ממולך מעגל הירח והמולך כנגד השמש בשוה כגון שהיה הירח על נקודת נ' יהיה הקבוץ האמצעי קודם לקבוץ האמיתי והוא קבוץ נקודת ל' הירח עצמו עם השמש והוא נקודת א' לפי שכשנתקבץ מולך המעגל והוא נקודת ה' עם השמש והוא הקבוץ האמצעי ומולך המעגל והשמש תנועתם אל המזרח והירח בחצי מעגלו העליון תנועתו אל המערב ובחציו התחתון למזרח וכשיתקבצו הקבוץ האמצעי אז מיהר מעגל הירח אל המזרח ואע"פ שהשמש תנועתם גם למזרח אבל היא נעה בכבדות. וכשהרים נקודה ס' מכנגד נקודת א' במהרה ונהיתה על נקודת ס' אז נהיתה נקודת נ' תחת נקודת א' והוא השמש וזהו הקבוץ האמיתי. ואם יהיה כוכב הירח לצד מזרח כמו על נקודת ע' כבר קדם בזו הצורה הקבוץ האמיתי לאמצעי לפי שלא נהיה הירח לצד מזרח מן השמש אלא עד שנתקבץ עמה תחלה ונהיתה נקודת ע' תחת נקודת א' ואח"כ הרס הירח אל המזרח ומיהר מולכה מעגל תחת השמש בשוה לפיכך נהיה הירח למזרח. ואחר שביארנו זה הענין והוא אפשר שיהיה יום המולד האמצעי הוא עת האמיתי או קודם לו או אחריו נחזור לבאר דבריו ז"ל. והוא אלא פעמים שיהיה יום שקובעין בחשבון זה וכו' שהרי אם יהיה הקבוץ האמיתי בתחלת ליל שני בדרך משל ויהיה הקבוץ האמצעי אחריו בתחלת יום שני ותהיה הקביעה בחשבון זה ביום ב' ותהיה הראייה בליל ג' יהיה יום הקביעה קודם יום הראייה ביום ואם יהיה המולד האמצעי אחר חצות יום ב' ותהיה הקביעה ביום ג' והראייה כמו שאמרנו בליל ג' בזה המשל יהיה יום הראייה הוא יום הקביעה. ועוד אם יהיה הקבוץ האמיתי בליל ג' ותהיה הראייה בליל ד' והיה המולד ביום ג' אחר חצות תהיה הקביעה ביום ה' הרי נמצא יום הקביעה אחר יום הראייה ביום. וכן אפשר שיקדם הקבוץ האמצעי לקבוץ האמיתי כמו שתאמר שהיה הקבוץ האמצעי ביום ב' ואם יהיה בין זמן הקבוץ האמיתי שאחר הקבוץ האמצעי ובין ליל ג' ריוח שאפשר שיראה הירח בליל ג' יהיה יום הקביעה קודם יום הראייה ביום שהרי הקביעה ביום שני והראייה בליל ג'. ואם יהיה הקבוץ האמצעי אחר חצות והירח נראה בליל ג' יהיה הקביעה הוא יום הראייה והוא יום ג' לפיכך על שני הפנים או יוקדם הקבוץ האמיתי לאמצעי או בהפך אפשר שיהיה יום הקביעה הוא יום הראייה או קודם לו ביום אבל לא יהיה יום הקביעה אחר יום הראיה אלא על תנאי שיהיה הקבוץ האמיתי קודם האמצעי שהרי אע"פ שיהיה הקבוץ האמצעי אחר חצות יום ג' שהיה הקביעה ביום ה' א"א שתהיה הראיה בליל ד' שהרי אמרנו שהקבוץ האמיתי מתאחר מהאמצעי* ויתכן שלא יראה הירח בליל ד' ולא עוד אלא לפעמים ולא בליל ה' כגון שהיה המולד האמיתי ביום ד' בסוף היום: וזה שיהיה לאחר הראייה ביום פלא הוא ובארצות שהן למערב א"י. העילה שבשבילה היה זה פלא לפי שלא יארע זה אלא מעט שהרי ברוב השנים יהיה יום המולד הוא יום הקביעה ויהיה יום הראייה אחריו או יהיה יום הקביעה הוא יום הראייה ויהיה המולד לפני יום הקביעה ולא יתכן שיהיה ביום הקביעה אחר

*ס"א האמצעי מתאחר מן האמיתי.

מגדל עוז

פ"ה כל שאמרנו עד מפני הצורך. פ"ק דסנהדרין: אין עושין אותו אלא סנהדרין עד ראשי חדשים. פרק הרואה (דף פ"ג): ומפי השמועה למדו עד שמחשבין בו היום. סוף פרק קמא דר"ה (דף כ"ב): ודבר זה הלכה למשה מסיני עד למערב ארץ ישראל. פרק קמא דראש השנה (דף כ"א):

קביעת ארץ ישראל היו סומכין: **ד** כשהיתה סנהדרין קיימת והיו קובעין על הראייה. היו בני ארץ ישראל וכל המקומות שמגיעין אליהן שלוחי תשרי עושין ימים טובים יום אחד בלבד. ושאר המקומות הרחוקות שאין שלוחי תשרי מגיעין אליהם היו עושים שני ימים מספק לפי שלא היו יודעין יום שקבעו בו בני ארץ ישראל את החדש: **ה** בזמן הזה שאין שם סנהדרין ובית דין של ארץ ישראל קובעין על חשבון זה. היה מן הדין שיהיו בכל המקומות עושין יום טוב אחד בלבד אפילו המקומות הרחוקות שבחוצה לארץ כמו בני ארץ ישראל. שהכל על חשבון אחד סומכין וקובעין. אבל תקנת חכמים הוא שיזהרו במנהג אבותיהם שבידיהם: **ו** לפיכך כל מקום שלא היו שלוחי תשרי מגיעין אליו כשהיו השלוחין יוצאין. יעשו שני ימים ואפילו בזמן הזה כמו שהיו עושין בזמן שבני ארץ ישראל קובעין על הראייה. ובני ארץ ישראל בזמן הזה עושין יום אחד כמנהגן שמעולם לא עשו שני ימים. נמצא יום טוב שני שאנו עושין בגליות בזמן הזה מדברי סופרים שתקנו דבר זה: **ז** יום טוב של ראש השנה בזמן שהיו קובעין על הראייה היו רוב בני ארץ ישראל עושין אותו שני ימים מספק. לפי שלא היו יודעין יום שקבעו בו בית דין את החדש שאין השלוחין יוצאין ביום טוב: **ח** ולא עוד אלא אפילו בירושלים עצמה שהוא מקום בית דין פעמים רבות היו עושין יום טוב של ראש השנה שני ימים. שאם לא באו העדים כל יום שלשים נוהגין היו באותו היום שמצפין לעדים קדש ולמחר קדש. והואיל והיו עושין אותו שני ימים ואפילו בזמן הראייה התקינו שיהיו עושין אפילו בני ארץ ישראל אותו תמיד שני ימים בזמן הזה שקובעין על החשבון. הנה למדת שאפילו יום טוב שני של ראש השנה בזמן הזה מדברי סופרים: **ט** אין עשיית יום טוב אחד תלוייה בקריבת המקום. כיצד אם יהיה מקום בינו ובין ירושלים מהלך חמשה ימים או פחות שבודאי אפשר שיגיעו להן שלוחין. אין אומרין שאנשי מקום זה עושין יום טוב אחד. שמי יאמר לנו שהיו השלוחים יוצאין למקום זה. שמא לא היו שלוחים יוצאין למקום זה מפני שלא היו שם ישראל ואחר שחזרו לקבוע על החשבון ישבו שם ישראלים שהן חייבין לעשות שני ימים. או מפני שהיה חירום בדרך כדרך שהיה בין יהודה וגליל בימי חכמי המשנה. או מפני שהיו הכותים מונעין את השלוחין לעבור ביניהן: **י** ואילו היה הדבר תלוי בקריבת המקום היו כל בני מצרים עושין יום אחד. שהרי אפשר שיגיעו להם שלוחי תשרי. שאין בין ירושלים ומצרים על דרך אשקלון אלא מהלך שמנה ימים או פחות וכן רוב סוריא. הא למדת שאין הדבר תלוי בהיות המקום קרוב: **יא** נמצא עיקר דבר זה על דרך זו כך הוא. כל מקום שיש בינו ובין ירושלים מהלך יתר על עשרה ימים עושין שני ימים לעולם כמנהגם מקודם. שאין שלוחי כל תשרי ותשרי מגיעין אלא למקום שבינו ובין ירושלים מהלך עשרה ימים או פחות. וכל מקום שבינו לבין ירושלים מהלך עשרה ימים בשוה או פחות שאפשר שיהיו שלוחין מגיעין אליו. רואים אם אותו המקום מארץ ישראל שהיו בה ישראל בשעת הראייה בכבוש שני כגון אושא ושפרעם ולוז ויבנה ונוב וטבריא וכיוצא בהן עושין יום אחד בלבד. ואם אותו המקום מסוריא כגון צור ודמשק ואשקלון וכיוצא בהן. או מחוצה לארץ כגון מצרים ועמון ומואב וכיוצא בהן. עושין כמנהג אבותיהן שבידיהן אם יום אחד יום אחד ואם שני ימים שני ימים: **יב** מקום שבינו ובין ירושלים עשרה ימים או פחות מעשרה והוא סוריא או חוצה לארץ ואין להם מנהג. או שהיא עיר שנתחדשה במדבר ארץ ישראל. או מקום ששכנו בו ישראל עתה. עושין שני ימים כמנהג רוב העולם. וכל יום טוב שני מדברי סופרים ואפילו יום טוב שני של ראש השנה שהכל עושין אותו בזמן הזה: **יג** זה שאנו מחשבין בזמן הזה כל אחד ואחד בעירו ואומרין שראש חדש יום פלוני ויום טוב ביום פלוני. לא בחשבון שלנו אנו קובעין ולא עליו אנו סומכין. שאין מעברין שנים וקובעין חדשים בחוצה לארץ. ואין אנו סומכין אלא על חשבון בני ארץ ישראל וקביעתם. וזה שאנו מחשבין לגלות הדבר בלבד הוא. כיון שאנו יודעין שעל חשבון זה הן סומכין אנו מחשבין לידע יום שקבעו בו בני ארץ ישראל אי זה יום הוא. וקביעת בני ארץ ישראל אותו הוא שיהיה ראש חדש או יום טוב. לא מפני חשבון שאנו מחשבין:

פרק ששי

א בזמן שעושין על הראייה היו מחשבין ויודעין שעה שיתקבץ בו הירח עם החמה בדקדוק הרבה כדרך שהאיצטגנינין עושין. כדי לידע אם יראה הירח או לא יראה. ותחלת אותו החשבון הוא החשבון שמחשבין אותו בקירוב ויודעין שעת קיבוצן בלא דקדוק אלא במהלכם האמצעי הוא הנקרא מולד. ועיקרי החשבון שמחשבין בזמן שאין שם בית דין שיקבעו בו על הראייה והוא חשבון שאנו מחשבין היום הוא הנקרא עיבור: **ב** [ב]היום והלילה ארבע ועשרים שעות בכל זמן. שתים עשרה ביום ושתים עשרה בלילה. והשעה מחולקת לאלף ושמנים חלקים. ולמה חלקו השעה למנין

א טור סי' תכז תכח סמ"ג עשין מז:

פירוש

אחר יום הראייה אלא בעת שתרחק הקביעה ליום ג' מן המולד שאפשר שיהיה יום הקבוץ האמיתי הוא יום הקבוץ האמצעי ויראה הירח ביום ב' מיום המולד והדחייה היתה ליום ג' מן המולד לפיכך יהיה יום הקביעה אחר יום הראייה ביום. וזה המאורע לא יתכן בכל עת אלא במקצת השנים ולא יהיה אלא בארצות שהן למערב א"י שהרי הראייה בהם קודמת לראיית בני א"י כמו שאנו אומרין שיש מדינה נוטה מעל א"י לצד מערב ע"ו מעלות ונראה בה הירח בליל ד' שהיה המולד האמיתי בליל ג' אבל היה המולד האמצעי ביום ג' אחר חצות לפיכך נדחית הקביעה ליום ה', אבל כשנראה בזו המדינה שהיא במערב א"י היה גבוה בעיניהם כששקעה החמה כמו י"ב מעלות או יותר כמו שילא בחשבון אבל לא גבוה בעיני בני א"י כלום אלא שקע אצלם או יהיה גבוה אצלם מעט לפיכך אינו נראה להם בליל ד' ואינו נראה אצלם אלא בליל ה' ויהיה אצלם יום הקביעה בזה המשל הוא יום הראייה שהוא יום ה', וייחד אותו בארצות שהן למערב א"י והשינוי לא יהיה אלא בשביל הראייה לא בשביל הקביעה שהרי זמן הקביעה אינו משתנה בכל המקומות לפיכך אע"פ שזה הדין נוהג בכל מקום שהוא מערב למקום אחר בין שיהיה במזרח של א"י בין שיהיה במערבה או היה אחד במזרחה ואחד במערבה, אבל מפני שאינו מדבר אלא בראיית ארץ ישראל ייחד הדין בארצות שהן למערב ארץ ישראל. וזו היא צורתו [ציור כ"א]:

ד כשהיתה סנהדרין קיימת וכו'. תלה הדין בשלוחי תשרי לא בשלוחי ניסן לפי ששלוחי ניסן מגיעין למקום שאין מגיעין אליהם שלוחי תשרי שהרי אינן מהלכין לא ביו"ט של ר"ה ולא ביו"כ לפיכך ביניהם מהלך שני ימים. ושאר הפרק א"צ ביאור:

יג זה שאנו מחשבין בזמן הזה וכו'. זכר אותו בספר המצות והוסיף עליו ואומר והנני מוסיף לך ביאור ונאמר שאם ח"ו יאבדו בני ישראל מא"י חלילה לה' מעשות זאת לפי שהבטיחנו בתורה שלא תכלה זו האומה כלל וכן אם לא נמצא ב"ד בא"י ולא בח"ל ב"ד שנסמכו בא"י היה זה החשבון שאנו מחשבים אותו בח"ל לא יועיל לנו כלום שאין מעברין שנים וקובעין חדשים אלא בא"י שנאמר כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים וכו':

פ"ו **א בזמן** שעושין על הראיה היו מחשבין בדקדוק הרבה והוא הקבוץ האמיתי והוא כשיתקבץ מוצק הירח עם מוצק השמש ויהיו שניהם על קו אחד מיושר. והקבוץ האמצעי הוא כשיתקבץ מוצק גלגל מעגל הירח עם מוצק כוכב השמש יהיו ג"כ שניהם על קו אחד מיושר ויוצא ממוצק העולם עד מוצק גלגל הירח ויגיע עד מוצק השמש [ציור כ"ב]:

ב היום והלילה כ"ד שעות בכל זמן וכו'. השעות על שני פנים שעות שוות ושעות עקומות ונקראות זמניות והשעות השוות ישתנה מניינם ולא ישתנה שיעורם פעם יהיה מהם ביום או בלילה עשר שעות או פחות או יתר כפי רוחב המדינות כמו שנתבאר בספר הגימטריא אבל שיעורם ט"ו מעלות בקירוב תמיד, והשעות הזמניות בהפך לא ישתנה מניינם אלא ביום או בלילה י"ב שעות ולא פחות ולא יותר אבל שיעורם משתנה פעם תהיה השעה חמש עשרה מעלות או פחות או יתר כפי אורך הימים והלילות וקצרותם, ואפשר שיהיו השעות השוות שוות לזמניות והוא כשתהיה השמש בראש טלה ובראש מאזנים לפי שהיום או הלילה בשני מקומות אלו שיעורן שוה וכשתחלק כל אחד מהם לי"ב חלקים יהיה מנת כל חלק וחלק

מגדל עוז

אין עשיית יו"ט אחד עד רוב העולם. סוף פ"ק דר"ה (דף כ"א): וכל י"ט שני עד בזמן הזה. פ"ק דביצה: זה שאנו מחשבין עד סוף הפרק. פ"ק דסנהדרין (דף י"א): פ"ו ב"ד שמחשבין עד של לבנה. זה כתב מדלך חכמתו בחשבון עם המקובל מדברי רבותינו ז"ל המפוזרין בתלמוד:

למנין זה. לפי שמנין זה יש בו חצי ורביע ושמינית ושליש ושתות ותשע וחומש ועישור. והרבה חלקים יש לכל אלו השמות: ג משיתקבץ הירח והחמה לפי חשבון זה עד שיתקבצו פעם שנייה במהלכם האמצעי. תשעה ועשרים יום ושתים עשרה שעות מיום שלשים מתחלת לילו. ושבע מאות ושלשה ותשעים חלקים משעת שלש עשרה. וזה הוא הזמן שבין כל מולד ומולד וזה הוא חדשה של לבנה: ד שנה של לבנה אם תהיה שנים עשר חדש מחדשים אלו יהיה כללה שלש מאות יום וארבעה וחמשים יום ושמנה שעות ושמנה מאות ושש ושבעים חלקים. ואם תהיה מעוברת ותהיה השנה שלשה עשר חדש יהיה כללה שלש מאות ושמנים ושלשה יום ואחת ועשרים שעות וחמש מאות ותשעה ושמנים חלקים. ושנת החמה היא שלש מאות חמשה וששים יום ושש שעות. נמצא תוספת שנת החמה על שנת הלבנה עשרה ימים ואחת ועשרים שעות ומאתים וארבעה חלקים: ה כשתשליך ימי חדש הלבנה שבעה שבעה שהן ימי השבוע. ישאר יום אחד ושתים עשרה שעות ושבע מאות ושלשה ותשעים חלקים. סימן להם אי"ב תשצ"ג. וזו היא שארית חדש הלבנה. וכן כשתשליך ימי שנת הלבנה שבעה שבעה. אם שנה פשוטה היא ישאר ממנה ארבעה ימים ושמנה שעות ושמנה מאות ושש ושבעים חלקים. סימן לה ד"ח תתע"ו. וזו היא שארית שנה פשוטה. ואם שנה מעוברת היא תהיה שאריתה חמשה ימים ואחת ועשרים שעות וחמש מאות ותשעה ושמנים חלקים. סימן להם הכ"א תקפ"ט: ו כשיהיה עמך ידוע מולד חדש מן החדשים ותוסיף עליו אי"ב תשצ"ג יצא מולד שאחריו. ותדע באי זה יום מימי השבוע ובאי זו שעה ובכמה חלקים יהיה: ז כיצד הרי שהיה מולד ניסן באחד בשבת בחמש שעות ביום ומאה ושבעה חלקים סימן להם אהק"ז. כשתוסיף עליו שארית חדש הלבנה והוא אי"ב תשצ"ג. יצא מולד אייר בליל שלישי חמש שעות בלילה ותשע מאות חלקים. סימן להם ג"ה ת"ק. ועל דרך זו עד סוף העולם חדש אחר חדש: ח וכן כשיהיה עמך ידוע מולד שנה זו ותוסיף שאריתה על ימי המולד. אם פשוטה היא שארית הפשוטה ואם מעוברת היא שארית המעוברת. יצא לך מולד שנה שלאחריה. וכן שנה אחר שנה עד סוף העולם. והמולד הראשון שממנו תתחיל הוא מולד שהיה בשנה הראשונה של יצירה. והוא היה בליל שני חמש שעות בלילה ומאתים וארבעה חלקים. סימן להם בהר"ד וממנו הוא תחלת החשבון: ט בכל החשבונות האלו שתדע מהן המולד. כשתוסיף שארית עם שארית. כשיתקבץ מן החלקים אלף ושמנים תשליך שעה אחת ותוסיף אותו למנין השעות. וכשיתקבץ מן השעות ארבע ועשרים תשליך יום ותוסיף ממנו למנין הימים. וכשיתקבץ מן הימים יותר על שבעה תשליך שבעה מן המנין ותניח השאר. שאין אנו מחשבין לידע מניין הימים אלא לידע באי זה יום מימי השבוע ובאי זה שעה ואי זה חלק יהיה המולד: י כל תשע עשרה שנה שיהיו מהן שבע שנים מעוברות ושתים עשרה פשוטות נקרא מחזור. ולמה סמכנו על מנין זה. שבזמן שאתה מקבץ מנין ימי שתים עשרה שנה פשוטות ושבע מעוברות ושעותיהן וחלקיהן ותשליך כל אלף ושמנים חלקים שעה. וכל ארבע ועשרים שעות יום. ותוסיף למנין הימים תמצא הכל תשע עשרה שנה משני החמה שכל שנה מהן שלש מאות וחמשה וששים יום ושש שעות בשוה. ולא ישאר ממנין ימי החמה בכל תשע עשרה שנה חוץ משעה אחת וארבע מאות ושמנים וחמשה חלקים. סימן להם אתפ"ה: יא נמצא במחזור שהוא כזה החדשים כולם חדשי הלבנה והשנים שני
החמה

פירוש

וחלק ט"ו מעלות ויהיה בשני הנקודות הנזכרות השעות השוות כמו הזמניות: לפי שמנין זה יש לו חצי והוא תק"מ ורביע והוא ר"ע ושמינית והוא קל"ה ושליש והוא ש"ס ושתות והוא ק"פ ותשיעית והוא ק"כ וחומש והוא רי"ו ועשור והוא ק"ח וחצי עשור והוא נ"ד ורביע עשור והוא כ"ז אבל אין לשעה שביעית שלה ואילו חלק השעה לאלף לא נמצא בה לא שביעית ולא תשיעית ולא שתות וכל מנין ומנין. ובעלי חכמת האצטגנינות חלקו השעה לששים חלקים ואעפ"כ אין לה לא שביעית ולא שמינית ולא תשיעית לפיכך זה המנין שלם בחלקיו יותר מזולתו:

ג משיתקבץ הירח עם השמש בראש טלה וכו'. והוא הזמן שיסוב בו הירח כל גלגל המזלות ויתר עליו תנועת השמש בזה העת עד שיתקבצו פעם שנייה במהלך האמצעי כמו שאמרנו. והמשל בזה נניח משוה היום עגולת א' ב' ג' ד' ועגולת המזלות עגולת אהג"ז ושתי נקודות א"ג הם שתי נקודות השווי נקודת א' ראש טלה ונקודת ג' ראש מזל מאזנים וכשיתקבץ הירח עם השמש בראש טלה והיא נקודת א' יסוב הירח כל עגולת המזלות ויגיע לנקודת א', לא מצא השמש בזו הנקודה תהיה בנקודה אחרת ונניח שהיא נקודת ה' והיא ראש מזל שור ותהיה תנועתה מן הקבוץ אל הקבוץ קשת אהג"ז וקשת א"ה והוא מקום מזל טלה כולו ולא ישיג אותה הירח אלא בנקודת ה' ומתקבץ עמה פעם שנייה והוא קבוץ החדש הבא אחריו, ויהיה הירח כבר סבב בזה הזמן והוא שיעור כ"ט י"ב תשצ"ג כל גלגל המזלות ומזל טלה כלו וזו היא צורתו [ציור כ"ג]: גרסינן בר"ה (דף כ"ה) ת"ר פעם אחת נקשרו שמים בעבים ונראית דמות לבנה בכ"ט לחדש וכסבורים העם לומר ר"ח הוא ובקשו בית דין לקדשו אמר להם ר"ג כך מקובלני מבית אבי אבא שאין חדשה של לבנה פחות מכ"ט יום ומחצה ושתי ידות שעה וע"ג חלקים ואותו היום מתה אמו של בן זזא והספידה ר"ג הספד גדול לא שראויה לכך אלא כדי שידעו העם שלא קדשו ב"ד את החדש עכ"ל הגמרא. וכשתבקש דבר זה לפי דקדוק החשבון תמצא הדבר אינו כן אלא לפחות מחשבון זה נקבלים שהרי חדש הלבנה אצל חכמי האצטגנינים על דעת בטלמיוס כ"ט י"ב תשצ"ב בפחות חלק ממ"ש ר"ג שהרי חדש הלבנה אצל בטלמיוס כ"ט יום ול"א חלק מששים ביום וג' שניות מששים בחלק, לפי שזה היום אצלו חלוק לס' חלקים תהיה כל שעה ממנו שני חלקים ומחצה לפיכך יהיה החלק היתר על השלשים שהוא חצי יום עם הג' שניים מן השעה שני שלישי שעה ועשר שניות, שני שלישי שעה הם מאה שניים והיא תש"כ חלקים מחלוק השעה באלף ושמנים חלקים ישאר בידינו י' שניות והוא שליש חומש שעה בחלוק השעה בשני חלקים ומחצה ושליש חומש שעה על חילוק השעה באלף ופ' חלקים הוא ע"ב הוסיף אותו על תש"כ והוא שני שלישי השעה בידינו יהיה הכלל תשצ"ב חלקים, ויהיה חדש הלבנה על דעת ר"ג יתר על חדש העולה מן החשבון על דעת בטלמיוס כחלק א' ותהיה השנה שלנו יתירה על שנת בטלמיוס כי"ב חלקים מאלף ופ', שכ"ד ה' תתס"ד: ושנת החמה וכו'. נחלקו חכמי האומות במדת שנת החמה יש מהן אומר שמדתה שס"ה יום ורביע יום ועל זו הדעת יהיה שארית שנת החמה על שנת הלבנה י' כ"א ר"ד, ויש מהם אומרים שהיא יתירה על רביע יום בכמו חומש שעה וחומש עישור שעה, ויש מהן שהן אומרין שהיא פחותה מרביע יום ואלה האומרים שהיא פחותה מרביע יום נחלקו בזה החסרון, מהם בטלמיוס שהוא סובר שזה הפחת חלק משלש מאות חלק ביום והוא באלו החלקים שעה ופ' חלקים ושני חומשי חלק לפיכך תהיה מדת שנת החמה שס"ה יום וה' שעות ותתקנ"ג חלקים וג' חומשי חלק ותהיה שארית שנת החמה על שנת הלבנה יכ"א קי"ז וג' חומשי חלק, ועל דעת אלבתני שאמר שהחסרון ג' חלקים וב' שלישי חלק מש"ס ויהיה החסרון באלו החלקים רס"ד חלקים ותהיה מדת שנת החמה שס"ה יום וה' שעות ותתי"ו חלקים ותהיה שארית שנת החמה על שנת הלבנה י' כ' תתר"ך:

והמולד

ח והמולד הראשון אשר ממנו תתחיל וכו'. דע שאדם הראשון היתה בריאתו בתחלת שעה שלישית מיום ששי מששת ימי בראשית שהרי אמרו ז"ל בראשונה לבר את עפרו בשניה גבלו בג' יצרו וכו', ולפי שקדם לבריאתו מששת ימי בראשית חמשה ימים וארבע עשרה שעות מיום ששי הוצרכנו לידע החדש שאלו הימים והשעות ממנו וכן מולד השנה שזה החדש ממנה. באנו לחקור על זה המולד גרענו מן המולד הזה והוא יום ו' ב', ד"ח תתע"ו, והוא שארית השנה הפשוטה, יצא לנו מולד שנה זו שהיא קודם יצירת אדה"ר בליל שני ה' שעות ור"ד חלקים וסימן בהר"ד ונקראת גם זו השנה שנת היצירה ואם נוסיף ד"ח תתע"ו על יום ו' ב' יצא לנו מולד שנה שאחריה ג"י תתע"ו. לפיכך בעלי חכמת העיבור נחלקין. יש מהן מי שסמך על השנה שמולדה לבהר"ד במנין שני היצירה ואמר לא יתכן שנשליך אלו החמשה ימים וארבע עשרה שעות מן המנין ולא נשגיח עליהן, ויש מהם מן שהתחיל ממולד אדה"ר והוא יום ו' ב' ואירע בזה המולד שהוא מולד השנה הזאת והוא מולד תשרי ממנה ולפי שאין אדם סופר ימיו אלא מתחלת לידתו לפיכך תהיה תחלת ימי אדה"ר ממולד יום ו' ב' שאירע שהיה בו מולד תשרי לפיכך היה מולדו מולד תשרי בזו השנה ביחד ואין מונין לאדם אלא מזו השנה כאדם שנולד לו בפסח כן מחשבין לתשלום חדש מימיו ט"ו באייר ולתשלום שנה יום פסח הבא ואע"פ שאין יום פסח זה לא ר"ח ולא ר"ה וכ"ש שאירע בזה העת שהיה ג"כ מולד שנה ראשונה שהרי אירע בזה העת מולד שנה זו. ולפי שנצטווה אדם בזה החשבון לא יתכן שיהיה תחלת חשבון השנים אלא ממולדו לפי שא"א שיצטוה מי שלא נברא עד עתה. ויש מהם מי שיתחיל שני יצירה מן השנה שאחר מולד אדה"ר ואומר שאדה"ר לא התחיל לחשוב אלא אחר שנת יצירתו לפי שהשנה ראשונה אינו צריך לחשוב אותה, וכל אחד מאלו השלש דיעות יש בידו האמת. לפי שכלם מעברים השנים ביחד, אבל הראשון אם יהיו אצלו שני היצירה חמשת אלפים יהיו אצל השני חמשת אלפים פחות שנה ואצל הג' פחות שתי שנים. ומי שסמך בשני יצירה על שנה שמולדה לבהר"ד יהיו אצלו שני העיבור גו"ח אדז"ט והמעוברות אצל השני בהזי"ג ו"ח ואצל הג' אד"ו טבה"ז והכל שנת העיבור אצלם שנה אחת לפי שהשנה הג' מהמולד לבהר"ד היא שנייה למולד יום ו"ב והיא ראשונה למולד יום ג"י תתע"ו. ובחרו רוב בעלי חכמת העיבור להתחיל ממולד לבהר"ד כדי שלא ישליכו אפילו יום אחד מימי יצירה שלא ישגיחו עליו:

י כל תשע עשרה שנה וכו'. יש לזה החשבון ב' דרכים. הדרך הראשון שזכרה ז"ל והיא דרך ארוכה לפי שצריך אדם לקבץ כל ימי י"ט שנה משני החמה ביחד וכל ימי י"ט שנה משני הלבנה י"ב פשוטות וז' מעוברות וישליך המנין האחד מן הב' ישאר שעה ותפ"ה, והדרך השני אין בה קושי ולא אריכות והוא שתקבץ י"ט יכ"א ר"ד והיא שארית שנת החמה על שנת הלבנה ונקבץ הכל יהיה כללם ר"ו י"ח תרל"ו, ר"ו ימים וי"ח שעות ותרל"ו חלקים, ונקבץ ז' חדשים מחדשי לבנה יהיה כללם ר"ו י"ז קנ"א יהיה תוספת המנין הראשון על הב' שעה ותפ"ה. ועל הדרך הראשון כשתקבץ ימי י"ט משני החמה יהיו כלל ימיהם ששת אלפים ותתקל"ט יום וחצי יום ורביע יום והם י"ח שעות וכשתקבץ ימי י"ב שנה פשוטות ושעותיהם וחלקיהם יהיו הכל ארבעת אלפים יום ורנ"ב יום ותשע שעות ותשל"ב חלקים וכשתקבץ ימי ז' שנים מעוברות ושעותיהם וחלקיהם יהיו הכל ו' אלפים ותתקל"ט יום וט"ז שעות ותקנ"ה חלקים הרי חסר זה המנין ממנין י"ט שנים משני החמה שעה ותפ"ה. ומזה נתבאר לך מדת ימי המחזור כלו והוא ששת אלפים ותשע מאות יום ול"ט יום וט"ז שעות ותקנ"ה חלקים לפיכך אם תשליך ימי המחזור ז' ז' ישאר ממנו בי"ו תקנ"ה והוא שארית המחזור. ושאר הפרק אינו צריך ביאור:

אין

מגדל עוז

שנה של לבנה עד והשעה ושמנים חלקים, פרק אם אינן מכירין (דף כ"ג ע"ב) ובמסכת ערכין (דף ט'): ושנת החמה עד סוף הפרק. פרק אין בערכין עם מה שמקובל לנו מדברי התלמוד:

החמה. והשבע שנים המעוברות שבכל מחזור ומחזור לפי חשבון זה. הם שנה שלישית מן המחזור וששית ושמינית ושנת אחת עשרה ושנת ארבע עשרה ושנת שבע עשרה ושנת י"ט. סימן להם גו"ח י"א י"ד י"ז י"ט:

יב כשתקבץ שארית כל שנה משתים עשרה שנה הפשוטות שהיא ד"ח תתע"ו. ושארית כל שנה משבע שנים המעוברות שהיא הכ"א תקפ"ט. ותשליך הכל שבעה שבעה ישאר שני ימים ושש עשרה שעות וחמש מאות והמשה ותשעים חלקים. סימן להם בי"ו תקצ"ה. וזה הוא שארית המחזור:

יג כשיהיה לך ידוע מולד תחלת מחזור ותוסיף עליו בי"ו תקצ"ה. יצא לך תחלת המחזור שאחריו. וכן מולד כל מחזור ומחזור עד סוף העולם. וכבר אמרנו שמולד תחלת המחזור הראשון היה לבהר"ד. ומולד השנה הוא מולד תשרי של אותה השנה:

יד ובדרך הזאת תדע מולד כל שנה ושנה שתרצה ומולד כל חדש וחדש שתרצה. משנים שעברו או משנים שעתידים לבא. כיצד תקח שני יצירה שעברו וגמרו ותעשה אותם מחזורין של תשע עשרה תשע עשרה שנה עד תשרי של אותה השנה. ותדע מנין המחזורין שעברו ומנין השנים שעברו ממחזור שעדיין לא נשלם. ותקח לכל מחזור ומחזור בי"ו תקצ"ה. ולכל שנה ושנה פשוטה משני המחזור שלא נשלם ד"ח תתע"ו. ולכל שנה מעוברת הכ"א תקפ"ט. ותקבץ הכל ותשליך החלקים שעות. ותשליך השעות ימים. והימים תשליכם שבעה שבעה. והנשאר מן הימים ומן השעות והחלקים הוא מולד שנה הבאה שתרצה לידע מולדה:

טו מולד השנה שיצא בחשבון זה הוא מולד ראש חדש תשרי. וכשתוסיף עליו אי"ב תשצ"ג יצא מולד מרחשון. וכשתוסיף על מרחשון אי"ב תשצ"ג יצא מולד כסליו. וכן לכל חדש וחדש זה אחר זה עד סוף העולם:

פרק שביעי

א אין [א]קובעין לעולם ראש חדש תשרי לפי חשבון זה לא באחד בשבת ולא ברביעי בשבת ולא בערב שבת. וסימן להם אד"ו. אלא כשיהיה מולד תשרי באחד משלשה ימים האלו קובעין ראש חדש ביום שלאחריו. כיצד הרי שהיה המולד באחד בשבת קובעין ראש חדש תשרי יום שני. ואם היה המולד ברביעי קובעין ראש חדש יום חמישי. ואם היה המולד בששי קובעין ראש חדש בשביעי:

ב וכן אם יהיה המולד בחצי היום או למעלה מחצי היום קובעין ראש חדש ביום שלאחריו. כיצד הרי שהיה המולד ביום שני בשש שעות ביום או יתר על שש שעות קובעין ראש חדש בשלישי. ואם יהיה המולד קודם חצי היום אפילו בחלק אחד קובעין ראש החדש באותו יום המולד עצמו. והוא שלא יהיה אותו היום מימי אד"ו:

כשיהיה

א טור סי' תכח סמ"ג עשין מז:

ג כשיהיה המולד בחצי היום או אחר חצות וידחה ליום שלאחריו. אם יהיה יום שלאחריו מימי אד"ו הרי זה נדחה לשלאחריו ויהיה ראש החדש קבוע בשלישי מיום המולד. כיצד הרי שיהיה המולד בשבת בחצות סימן ז"ח קובעין ראש החדש בשנה שמולדה כזה בשני בשבת. וכן אם היה המולד בשלישי בחצות או אחר חצות קובעין ראש החדש בחמישי בשבת: ד מולד תשרי שיצא בחשבון זה בליל שלישי בתשע שעות בלילה ומאתים וארבעה חלקים משעה עשירית סימנה ג"ט ר"ד. או יותר על זה. אם היתה שנה פשוטה דוחין את ראש החדש ואין קובעים אותו בשלישי בשנה זו אלא בחמישי בשבת: ה וכן אם יצא מולד תשרי ביום שני בשלש שעות ביום ותקפ"ט חלקים משעה רביעית. סימנה בט"ו תקפ"ט. או יתר על כן. אם היתה אותה השנה מוצאי המעוברת שהיתה השנה הסמוכה לה שעברה מעוברת. אין קובעין ראש החדש בשני בשנה זו אלא בשלישי: ו היה מולד השנה הפשוטה שאמרנו שתדחה לחמישי פחות חלק אחד. כגון שיצא סימנה ג"ט ר"ג או פחות מזה. קובעין אותה בשלישי. וכן אם היה מולד מוצאי העיבור ביום שני פחות חלק. כגון שהיה סימנה בט"ו תקפ"ח או פחות מזה. קובעין אותה בשני. נמצא דרך קביעת ראש חדש תשרי לפי חשבון זה כך הוא. תחשוב ותדע המולד באי זה יום יהיה ובכמה שעות מן היום או מן הלילה ובכמה חלקים מן השעה. ויום המולד הוא יום הקביעה לעולם. אלא אם כן היה באחד בשבת או ברביעי או בערב שבת. או אם היה המולד בחצות היום או אחר חצות. או אם היה בר"ד חלקים משעה עשירית מליל שלישי או יותר על זה והיתה שנה פשוטה. או שהיה המולד בתקפ"ט חלקים משעה רביעית מיום שני והיתה השנה פשוטה שאחר המעוברת. שאם יארע באחד מארבעה דברים האלו אין קובעין ביום המולד אלא ביום שלאחריו או שלאחר אחריו כדרך שביארנו: ז *ומפני מה אין קובעין בחשבון זה בימי אד"ו. לפי שהחשבון הזה הוא לקיבוץ הירח והשמש בהלוכה האמצעי לא במקום האמיתי כמו שהודענו. לפיכך עשו יום קביעה ויום דחייה כדי לפגוע ביום קיבוץ האמיתי. כיצד בשלישי קובעין ברביעי דוחין. בחמישי קובעין בששי דוחין. בשבת קובעין אחד בשבת דוחין. בשני

השגת הראב"ד
*א"א מפני שהמחבר הזה מתגדר מאד ומתפאר בחכמה הזאת והוא בעיניו שהגיע לתכליתה. ואני איני מתגאה כי גם רבותי לא הגיעו אליה ע"כ לא נכנסתי בדבריו לבדוק אחריו. אך כשהגעתי בדבר הזה שכתב נפלא בעיני הפלא ופלא, ואם יהיה המולד בגה"ז על סדרך האמצעי למה לא ידחה למחרתו אל המולד האמיתי. ולדבריו אין ראוי לקובעו לעולם ביום מולדו ומה תעה אד"ו שלא יהיה בו המולד לעולם באמיתי ולעולם ידחה ומה זכה בגה"ז שיהיה ולא ידחה. ואנו קבלנו דחיית אד"ו משום יום ערבה שלא יבא בשבת ומשום יוה"כ שלא יבא לא בערב שבת ולא במ"ש, ודחיית בד"ו משום אד"ו, והוא בעיני כמתעתע עכ"ל:

שהמולד בחצות או קודם חצות ביום שני שיהיה אותו היום ר"ח שא"א שנראה בליל יום שני קודם שנולד, ואין מחשבין תולדותיו אלא ליום שלאחריו שאם היה המולד ביום שני קודם חצות בידוע שנראה בעולם בליל שלישי ויהיה ר"ח ביום ג', ואם היה המולד ביום שני אחר חצות בידוע שלא נראה בליל שלישי ויהיה ר"ח יום רביעי, אבל יום שני עצמו אי אפשר שיקבע בו ר"ח שאי אפשר שנראה בליל יום שני קודם המולד. וא"ת שזהו התימה שכיון שאמר ר' זירא שאם היה המולד בתחלת הלילה יקבע ר"ח באותו היום עצמו אתמהי עליה בדברי ר' אבא אבוה דרבי שמלאי דאמר מחשבין את תולדותיו דשמעת מינה דיום המולד עצמו אין קובעין אלא ממנו אנו למדין אם יהיה ר"ח למחר או לא מאי אהדר ליה ר' אשי ומאי פירוקא פריק לאכחושי סהדי, וכללו של דבר קשיא לן האי מימרא טובא. א"ר זירא א"ר נחמן כ"ד שעי מיכסי סיהרא, לדידן פי' לבני בבל שית מעתיקא ותמני סרי מחדתא פירוש שש שעות קודם המולד פירוש קודם שיתקבץ עם השמש מפני שאור השמש מכסה אותו. ותמני סרי מחדתא פירוש אינו נראה בבבל עד י"ח שעות אחר המולד. לדידהו שית מחדתא ותמני סרי מעתיקא פי' לבני א"י אחר המולד בו' שעות נראה כדאמרינן לעיל. ותמני סרי מעתיקא פירוש קודם המולד בי"ח שעות איכסי ואינו נראה בא"י. וצריכין אנו לפרש למה לבני א"י מיכסי שית מחדתא ותמני סרי מעתיקא ולבני בבל איפכא. צריך אתה לידע שא"י סמוכה למערבו של עולם הרבה מכל הארצות כדאמרינן בכמה מקומות כי אתא ר' פלוני ממערבא במערבא אמרי (וכדאמרינן א"ר עקיבא שכינה במערב) ובבל סמוכה למזרח כדכתיב ויהי בנסעם מקדם וימצאו בקעה בארץ שנער והיא בבל כדאמרינן למה נקרא שמה שנער שננערו שם כל מיתי מבול ואע"פ שבבל נוטה מאמצעו של עולם שהוא המקום המכוון כנגד מזרח ומערב ובבל נוטה מאותו מקום למערבו של עולם מעט מיהו בבל קרובה מן המזרח יותר מא"י וא"י נוטה כנגד מערב הרבה מכל הארצות. והירח בתחלת החדש נראה במערב לשקיעת החמה לילה ראשון ושני ושלישי עד ליל שביעי נראה באמצע הרקיע. נמצא בתחלת החדש שהוא במערב קרוב אצל בני א"י שהם במערב ומש"ה רואין אותו אחר ו' שעות שאע"פ שקרוב הוא לשקיעת החמה מפני שהירח במערב קרוב הוא אצלם ורואין אותו ולבני בבל רחוק שהם במזרח והוא במערב ואינם רואים אותו עד שיתרחק הרבה מן השמש ויהיה עולה מעט מן המערב. וזו היא צורת הירח [ציור כ"ד] בתחלת החדש ובני א"י רואין אותו ובני בבל אין רואין אותו למראית העין, יתבאר לך מצורה זו שבני א"י רואין אותו סמוך למולדו אע"פ שלא נתרחק מן השמש הרבה אלא אחר שש שעות מפני שהן קרובין למערב אבל בני בבל אין רואין אותו עד שיתרחק מן השמש הרבה אחר י"ח שעות מפני שהן במזרח ואחר י"ח שעות נגלה לכל. וזה שציירנו בבל סמוכה למזרח כדי שיהיה הדבר ניכר למראית העין וזו היא צורת הירח [ציור כ"ה] ובני בבל רואין אותו. ומן הצורה הזאת יתברר לך שבזמן שמתרחק הירח מעל השמש יפה אחר י"ח שעות נראה לכל וכן לבני בבל אין מיכסי מעתיקא אלא שש שעות מפני שבסוף החדש כשהירח קרוב מן השמש הירח עולה שחרית במזרח קודם השמש ומפני שבבל במזרח רואין אותו ואין נסתר מהם עד שיקרב אל השמש יפה ולא יהיה ביניהם אלא דבר מועט אבל אם היה בינו ובין השמש שש שעות נראה לבני בבל כשהוא עולה שחרית במזרח מפני שהם במזרח, ואין נראה לבני א"י מפני שהם במערב מפני שהוא רחוק אצלם. וזו היא צורת הירח [ציור כ"ו] עולה במזרח קודם השמש בשש שעות ובני בבל רואין אותו ובני א"י אין רואין אותו למראה העין. יתברר לך מזו הצורה שבסוף החדש בזמן שהירח עולה בשחרית במזרח כשיקרב אל השמש אע"פ שאין ביניהם אלא מהלך שש שעות כמו שציירנו נראה בבבל ואינו נראה בא"י מפני שדרום הוא אצלם ומשיקרב לשמש ויהיה ביניהם פחות מי"ח שעות אינו נראה בא"י כלל אבל קודם שיקרב אל השמש בשמונה עשר שעות עדיין נראה בא"י. וזו היא צורת הירח [ציור כ"ז] קודם שיקרב אל השמש בי"ח שעות בסוף החדש ונראה או בא"י למראית העין. יתבאר לך מצורה זו שבזמן שיש בין הירח הפרש גדול מהלך י"ח שעות נראה או בא"י. ודברים הללו פשוטים הם. וזה שציירנו בהם צורות הרבה כדי שיהיו הדברים ניכרים למראית העין לאדם שלא ידע צורת הגלגלים ומהלך השמש והירח, ע"כ מדברי הגאון הרמב"ם ז"ל. מדברי עלי בן מר חסאן ז"ל בפירוש נולד קודם חצות או אחר חצות אי אתה מוצא שיהיה המולד במקום מן המקומות אחר חצות ולא יראה במדינה ממדינות העולם אחר שקיעת החמה במערב אלא בקצות המערב ויהיה פירוש הלכה נולד קודם חצות בקצות המזרח בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה בקצות המערב והעד שאמרה הלכה נראה סתם ולא אמרה נראה לנו ע"כ מדבריו ז"ל. ואלו דברי רוח שהרי זה מורה שעת הראייה בקצות המזרח אחר המולד בי"ח שעות כמו שתאמר שאם יהיה המולד אחר חצות יום שני כחלק אחד תהיה שעת הראייה בתחלת יום שלישי שהרי סוף המזרח וסוף המערב שתים עשרה שעות ושש שעות מחצי היום במערב עד סוף היום ו' שעות והיו בני המזרח עושים המועדות ביום ג' על ירח שיראה בשלישי בקצת המערב ויהיה עת המולד מיוסד
על

על קצות המזרח ועת הראייה על קצות המערב [ציור כ"ח]. ויש בזו הסברא הפסד אחד והוא שלא יהיה הפרש בין קודם חצות ואחר חצות, ולא עוד אלא ולא לתחלת ליל שלישי שהרי הירח נראה בשלישי בכל אלו הפנים זה לא יתכן. ויש בזה הפסד מדרך אחרת לפי שאין סומכין על ראיית קצות המערב, ולא עוד אלא אפילו אנשי בבל לא הועיל להם ראייתם לעצמם שיקדשו עליה אלא על ראיית בני א"י וכ"ש שיסמכו בני א"י על ראיית אנשי מערב, הלא תראה שאין מעידין על הראייה אלא בירושלים שהרי אמרו אגר גדולה וכו'. לפיכך זאת ההלכה וזאת המסורת צריכה עיון גדול לפי שהוא עיקר הדת בעשיית המועדות והצום וזולתם:

ד מולד תשרי שיצא בחשבון זה וכו'. חזר ז"ל וזכר שני עיקרים אחרים באים על שני העיקרים הראשונים לג"ט ר"ד והשני בט"ו תקפ"ט. לפי שאם יהיה המולד בשנה פשוטה ליל שלישי תשע שעות ר"ד חלקים ותוסיף עליו שארית הפשוטה והוא ד"ח תתע"ו יצא לך מולד שנה שאחריה בשש שעות היום מיום שבת וידחה ליום שני בשביל העיקר השני והוא כל י"ח דוחין וכשנדחה אותו למחר נדחה ליום שני לפי שאין קובעין בימי אד"ו לפיכך אם נקבע השנה שמולדה לג"ט ר"ד ביום שלישי יהיה בין שתי הקביעות חמשה ימים וזה א"א כמו שיתבאר שא"א שיהיה בין שתי הקביעות בפשוטה יותר על ד' ימים, לפיכך הוצרכנו לדחות קביעת השנה שמולדה לג"ט ר"ד ליום חמישי לפי שיום רביעי מימי אד"ו והוא פסול לקביעה, לפיכך יהיה ביניהם ג' ימים ואם יחסר המולד אפילו חלק אחד קובעין אותו בג' לפי שיצא המולד שאחריו קודם חצות והוא נקבע בשבת. והעיקר הב' בט"ו תקפ"ט והיא מוצאי מעוברת לפי שיהיה מולד שלפניה שהיא מעוברת ביום הג' בי"ח שעות והוא נדחה לחמישי, ואם נקבע זו השנה שמולדה בט"ו תקפ"ט בשני יהיה בין שתי הקביעות שלשה ימים וא"א שיהיה ביניהם פחות מארבע כמו שיתבאר, לפיכך צריכים אנו לדחות קביעת השנה שמולדה בט"ו תקפ"ט והיא מוצאי מעוברת ליום שלישי כדי שיהיה ביניהם ד' ימים ואם יחסר זה המולד אפילו חלק אחד קובעין בשני לפי שתהיה קביעה לשנה שלפניה ביום שלישי ולפי שיהיה מולדה קודם חצות והיא מעוברת שאע"פ שיבא מולד שנה שאחריה בט"ו תקפ"ח יקבע בשני ויקבע המעוברת בג' יהיה ביניהם ה' ימים ותהיה זאת השנה המעוברת כסדרן כמו שיתבאר:

ז ומפני מה אין קובעין בחשבון זה בימי אד"ו וכו'. כבר ביארנו צורת שני הקיבוצים למעלה ואפשר שיהיה הקיבוץ האמצעי קודם האמיתי הוצרכנו לדחות כדי שיקרב אל הקיבוץ האמיתי. ואומר אני שיש להקשות על זה העיקר שהרי יש לנו לומר מפני מה היתה תחלת הקביעה מיום ג' ומפני מה לא התחילה מיום זולתו לפי שכמו שיש לנו לומר בשלישי קובעין בד' דוחין וכן עד סופן גם יש לנו התחלה מיום ד' ונאמר ברביעי קובעין בחמישי דוחין וכן עד יום שלישי וכ"ש אם נתחיל מיום ראשון או יום שני. ואין לנו תשובה אלא שנאמר שההתחלה בג' מסורת ביד החכמים אבל אין דבריו ז"ל מורים על זה. וא"ת הנה מפורסם בין בעלי חכמת העיבור לא אד"ו ר"ה, נוכל לומר שזה הסדר לא נהיה אלא אחר ששנו בג' קובעין בד' דוחין ועכ"פ הקושיא במקומה עומדת עד שיבא מורה לדק ויורנו. ודע שהנראה מדברי רז"ל שיש בידם קבלה שכל החדשים סומכים בהם על הראייה אבל בחדש תשרי כד מיקלע בחד מיומי אד"ו דחו ליה ואפילו בזמן שהיה המקדש קיים והסנהדרין בירושלים וא"א להם ז"ל לדחות אותו אלא אם יש בידם קבלה בזה הענין מפני שיצאו מזה שדוחין הקרבנות והמועדות מזמניהם. והראיה על זה דתנן בסוכה בפרק החליל (דף נ"ג נ"ד) בענין תקיעות שהיו במקדש ערב שבת שבתוך החג היו שם מ"ח תקיעות וכו' עד ולא מוסיפין על מ"ח ואמרינן עלה ולא מוסיפין והא איתא ערב הפסח שחל להיות בשבת דהאי לר"י חמשין והדא אי לרבנן חמשין ושבע ופרקינן כיון דליתיה בכל שנה לא חשיב להו ואקשינן אי הכי ע"ש שבתוך החג לא ליתחשיב נמי דזמנין לא משכחת ליה וה"ד כגון שחל יו"ט הראשון של חג להיות בערב שבת ופריק ההוא מדהא דחינן ליה מאי טעמא דכי מקלע יו"ט הראשון של חג להיות בע"ש מקלע יומא דכיפורי בא' בשבת ואקשינן ומי דחינן ליה והא תנן בשבת חלבי שבת קריבין ביוה"כ וכו' ופריק הא מני אחרים היא דתניא אחרים אומרים אין בין פסח לפסח ואין בין עצרת לעצרת ולא בין ר"ה לר"ה אלא ד' ימים. הנה נתבאר מזה שאפילו בזמן שבית המקדש היה קיים כי מקלע תשרי להיות באחד בשבת דחו ליה דהלכה כרבנן ולא כאחרים. והאומר הרב הגדול רבינו חננאל בכ"ר חושיאל ז"ל בפירוש האי מימרא אמר ופריק כי מקלע ר"ה בע"ש אתי יוה"כ באחד בשבת ודחינן ליה ה"נ כי מקלע ברביעי אתו יוה"כ בע"ש ומתני' דהכא אחרים היא דלית ליה דחויא וקי"ל דלא הוה ר"מ בקי בסוד העיבור ולעולם כדרבנן כל אימת דמתרמי הכי דחינן ליה כי היכי דמסירי להו בסוד העיבור הלמ"מ והאי הלכה לא אימרא ליה לר"מ. ועוד קאמרינן בפ"ק דר"ה כי אתא עולא אמר עיברוה לאלול כלומר אצטריך לפי המסורת שהוא ביד ב"ד שעיברוה לאלול ומפני מה נקרא סוד העיבור מפני שב"ד לא היו מגלין אותו אלא למזומנים לעיין בדבר זה וכיון שראה עולא
כי

בשני קובעין: ח ועיקר שאר הארבע דחיות אלו הוא זה העיקר שאמרנו שהחשבון הזה במהלך אמצעי. וראיה לדבר שהמולד יהיה בליל שלישי וידחה לחמישי פעמים רבות לא יראה ירח בליל חמישי ולא בליל ששי מכלל שלא נתקבצו השמש והירח קבוץ אמיתי אלא בחמישי:

פרק שמיני

א חדשה של לבנה תשעה ועשרים יום ומחצה ותשצ"ג חלקים כמו שביארנו. ואי אפשר לומר שראש החדש יהיה במקצת היום עד שיהיה מקצת היום מחדש שעבר ומקצתו מהבא. שנאמר עד חדש ימים מפי השמועה למדו שימים אתה מחשב לחדש ואי אתה מחשב שעות: ב לפיכך עושין חדשי הלבנה מהן חדש חסר ומהם חדש מלא. חדש חסר תשעה ועשרים יום בלבד ואע"פ שחדשה של לבנה יתר על זה בשעות. וחדש מלא משלשים יום ואף על פי שחדשה של לבנה פחות מזה בשעות. כדי שלא לחשב שעות בחדש אלא ימים שלמים: ג אילו היה חדשה של לבנה תשעה ועשרים יום ומחצה בלבד היו כל השנים חדש מלא וחדש חסר. ויהיו ימי שנת הלבנה שנ"ד, ששה חדשים חסרים וששה חדשים מלאים. אבל מפני החלקים שיש בכל חדש וחדש יותר על חצי היום יתקבץ מהן שעות וימים. עד שיהיו מקצת השנים חדשים חסרים יותר על המלאים ובמקצת השנים חדשים מלאים יותר על החסרים: ד יום שלשים לעולם עושין אותו ראש חדש בחשבון זה. אם היה החדש שעבר חסר יהיה יום שלשים ראש חדש הבא. ואם יהיה החדש שעבר מלא יהיה יום שלשים ראש חדש הואיל ומקצתו ראש חדש. ויהיה תשלום החדש המלא שעבר. ויהיה יום אחד ושלשים ראש חדש הבא וממנו הוא המנין. והוא יום הקביעה. ולפיכך עושין ראשי חדשים בחשבון זה חדש אחד יום אחד בלבד וחדש אחד שני ימים: ה [א]סדר החדשים המלאים והחסרים לפי חשבון זה כך הוא. תשרי לעולם מלא. וטבת לעולם חסר. ומטבת ואילך אחד מלא ואחד חסר על הסדר. כיצד טבת חסר שבט מלא. אדר חסר ניסן מלא. אייר חסר סיון מלא. תמוז חסר אב מלא. אלול חסר. ובשנה המעוברת אדר ראשון מלא ואדר שני חסר: ו נשארו שני החדשים שהן מרחשון וכסליו. פעמים יהיו שניהם מלאים ופעמים יהיו שניהם חסרים ופעמים יהיה מרחשון חסר וכסליו מלא. ושנה שיהיה בה שני חדשים אלו מלאים היא שנקראו חדשיה שלמים. ושנה שיהיו בה שני חדשים אלו חסרים נקראו חדשיה חסרין. ושנה שיהיה בה מרחשון חסר וכסליו מלא נקראו חדשיה כסדרן: ז דרך ידיעת השנה אם חדשיה מלאים או חסרין או כסדרן לפי חשבון זה כך הוא. תדע תחלה יום שנקבע בו ראש השנה שתרצה לידע סדור חדשיה כמו שביארנו בפרק שביעי. ותדע יום שיקבע בו ראש השנה שלאחריה, ותחשב מנין הימים שביניהן חוץ מיום הקביעה של זו ושל זו. אם תמצא ביניהן שני ימים יהיו חדשי השנה חסרין. ואם תמצא ביניהם שלשה ימים יהיו כסדרן. ואם תמצא ביניהם ארבעה ימים יהיו חדשי השנה שלמים: ח במה דברים אמורים כשהיתה השנה שתרצה לידע סדור חדשיה פשוטה. אבל

א טור סי' תכח סמ"ג עשין מו:

פירוש

כי עיבורו לאלול נדחה לו שב"ד מעברין לצורך השעה כגון כבוד מתים ושמחת יו"ט ותשגוג ירקות ויוצא בהן ותגילה לעבר אלא ממסורת שבידם ממרע"ה אבל מי שלא נתגלו לו העיקרים נדמה כי על צורך מעברין וע"ז אמר עולא משום ירקיא ר' אחא אמר משום מיתייא ודברים הללו שאמר עולא ור' אחא ראו שעשו אותם כנגד המסורת שבידם שבהם מעברין לא כמו שאמרו שעיקר עיבור השנה בעיבור האביב ותנן אין מעברין מפני גדיין וכו' אלא עושין אותו סעד לשנה. הנה נתבאר שמעברין לאלול בלבד מפני המסורת שבידם:

ח ועיקר שאר הד' דחיות וכו'. לפי שסימן ג"ט ר"ד וכן סימן בט"ו תקפ"ט בנויין על כל י"ח דוחין ועילת כל י"ח דוחין כדי לפגוע ביום הקיבוץ האמיתי או קרוב לו וראייה לדבר שהרי המולד יהיה בשלישי כמו לג"ט ר"ד וידחה לחמישי מפני שאין קובעין בימי אד"ו ותתאחר הקביעה מיום ג' עד ליל חמישי כדי לפגוע בליל הקיבוץ האמיתי:

ופעמים רבות לא יראה הירח בליל חמישי ולא עוד אלא ולא בליל ו' מכלל שלא נקבצו השמש והירח קיבוץ אמיתי אלא בחמישי. פי' אפשר שיהיה המולד על המהלך האמצעי בסוף יום ג' ויהיה הירח במעגלו לצד מערב [ציור כ"ט]. ונניח שגלגל השמש הבג"ד וגלגל הירח הזח"ט ומוצק שני הגלגלים נקודת כ' והשמש נקודת א' ומעגל הירח לג"מ והירח עצמו על נקודת ג' לצד מערב, ובזו הצורה יהיה הקיבוץ האמצעי והוא קיבוץ נקודת ה' עם א' קודם הקיבוץ האמיתי והוא קיבוץ נקודת ג' הירח עצמו עם השמש והיא נקודת א' והיא שכשנתקבצו מוצק המעגל והיא נקודת ה' עם השמש נהיה הקיבוץ האמצעי ומוצק המעגל והשמש תנועתם אל המזרח והירח בחצי מעגל העליון תנועתו אל המערב ובחציו התחתון תנועתו אל המזרח וכשנתקבצו הקיבוץ האמצעי אז מיהר מעגל הירח אל המזרח אע"פ שהשמש תנועתה גם למזרח אבל היא נעה בכבדות וכשהרה נקודת ה' מעל נקודת א' במהרה אז נהייתה נקודת ג' תחת נקודת א' והיא השמש אז נתקבצו קיבוץ אמיתי. ונניח הצורה בעצמה אבל נצייר מוצק המעגל כבר סר אל נקודת כ' והיתה נקודת ג' הירח עצמו מכוונת כנגד השמש והוא הקיבוץ האמיתי. ובזו הצורה היא א' האמצע. ואפשר שלא יהיה הקיבוץ האמיתי אלא ביום ה' ולא יתכן לירח שיראה (ולא) בליל ו' לפי שלא נתרחק הירח מן השמש שיעור הקשת שדרכו שיראה אם יתרחק מן השמש כשיעורה לפיכך אינו נראה אלא בליל שבת:

פ"ח א חדשה של לבנה תשעה ועשרים יום ומחצה תשל"ג חלקים וכו'. דע שהחדשים החסרים יהיו יותר על המלאים אם יהיה מרחשון וכסלו באותה שנה חסרים ויהיו החסרים ז' והמלאים ה':

ה סדר החדשים המלאים והחסרים וכו'. פירוש בחשבון זה יהיה תשרי לעולם מלא אבל על חשבון הראיה יתכן שיבא חסר וכן שאר החדשים יתכן שהחדש שאמר שהוא חסר תמיד אפשר בראיה שיהיה מלא וכן המלא אפשר שיהיה חסר. ומפני מה עשו תשרי לעולם מלא לפי שחדש הלבנה כ"ט ימים י"ב שעות תשל"ג חלקים כמו שהודיענו ולפי שיום ל' יתר מחצי נחשב אותו כיום שלם לפיכך עשו תשרי לעולם מלא, ובחדש השני עשו אותו כ"ט יום לפי שהתוספת על כ"ט יום נשלים ממנה החסרון חדש תשרי וכן בכלם על דרך זו. וראיתי להעתיק לשון הגמרא בזה המקום. אמרינן בגמ' (ר"ה י"ט:) העיד ריב"ל משום קהלא קדישא דירושלים על שני אדרים שמקדשים אותם ביום עיבוריהן למימרא דחסרין עבדינן מלאין לא עבדינן לאפוקי מדדרש רב נחמן בר רב חסדא דאמר רב נחמן בר רב חסדא העיד ר' סימאי משום חגי זכריה ומלאכי על שני אדרים שאם רצו ב"ד לעשות שניהם מלאים עושים שניהם חסרים עושים וכך היו נוהגין בגולה ומשום רבינו אמרו לעולם אחד מלא ואחד חסר עד שיודע לך שהוקבע ר"ה בזמנו שלחו ליה למר עוקבא אדר הסמוך לניסן לעולם חסר מתיב רב נחמן על שני חדשים מהלכין את השבת על ניסן ועל תשרי אי אמרת בשלמא זימנין מלא וזמנין חסר מש"ה מהלכין אלא אי אמרת לעולם חסר אמאי מחללין משום דמצוה לקדש על הראייה עכ"ל הגמרא. לשון ר"מ ז"ל ביום עבוריהן פי' מקדשין ר"ח אדר ביום ל' של אדר הראשון שהוא יום עבורו ויום ל' של אדר שני מקדשין אותו יום ר"ח ניסן. למימרא דשני אדרים לעולם חסרים ולאפוקי מדרב נחמן בגולה והיא פומבדיתא, וסוגייא דשמעתא סלקא כעדות ר' סמאי משום חגי זכריה ומלאכי וגרסינן בבכורות בפרק מעשר בהמה (דף נ"ח) דר' עקיבא בשעתיה אמר אדר הסמוך לניסן פעמים מלא ופעמים חסר ובן עזאי הוא דקסבר אדר הסמוך לניסן לעולם חסר וקי"ל כר"ע, וכן דגרסינן בהאי ענינא הכא דשלחו ליה למר עוקבא אדר הסמוך לניסן לעולם חסר עלתה בתיובתא מדתנן אי אמרת בשלמא זימנין מלא וזמנין חסר וכו' וגם לעדות ריב"ל דאמר לעולם שני אדרים חסרים הא מתניתא תיובתא עלה ולא עמדה אלא עדות ר' סימאי משום חגי זכריה ומלאכי. וכן אמרינן בגמרא (ר"ה י"ט:) אמר רב חיננא בר ביזנא אמר רב מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר לא מצינו דלא איצטריך הא איצטריך מעברינן ליה, אמר ר' חנינא ונראין הדברים דבימות עזרא עברוה לאלול ע"כ. ואומר אני שהעולה מכלל הדברים שבזמן שעושין על הראייה אין לחדשים סדר בחסרות ובשלמות אלא החסרות והיתרות והסדר ע"פ הראייה, ומה שאמר הגאון ז"ל בחבור הוא לפי החשבון לפיכך הא דשלחו ליה למר עוקבא אדר הסמוך לניסן לעולם הוא לפי חשבון עיבור שבידינו בזמן הזה ואדר הראשון לעולם מלא לפי שחדש הלבנה כ"ט י"ב תשל"ג לפיכך עושין אותו ל' יום. ודע שאנו צריכין להיות מרחשון וכסליו משונים מכל החדשים ולפי שכל ימי המחזור של י"ט שנה שנד"ח תתע"ו ומוסף עליהם שבעה חדשים של עיבור כל חדש כ"ט י"ב תשל"ג יהיה כללם ששת אלפים יום ותתקל"ט יום וט"ז שעות ותקצ"ה חלקים נוציא מהם קי"ד חדשים מלאים יהיו ג' אלפים ות"ך יום ונוציא מהם ג"כ קי"ד חדש חסרים כנגד קי"ד שלמים ושבעה חדשים של עיבור ר"י ימים יהיו הכל ששת אלפים ותתקל"ו יום ישאר בידינו מימי המחזור ג' ימים וט"ז שעות ותקצ"ה חלקים. ומפני זה התוספת הוצרכנו שיהיה במקצת השנים חדשים שלמים יותר, ומפני צורך הדחייה סדרנו מקצת השנים שלמים ומקצתם חסרים או כסדרן כפי הקביעה:

ו נשארו שני החדשים שהן מרחשון וכסליו וכו'. ואם תשאל מפני מה היה זה השינוי באלו השני חדשים ולא בזולתם. והתשובה שמוטב לתקן השנה מתחלתה כדי לידע סידורה ותחלת חדשי השנה אחר תשרי הם אלו השני חדשים, ולא יתכן להוסיף בתשרי ולא לגרוע ממנו לפי שיש בו צומות ומועדים וא"א לשנות בתוספת או בגרעון:

ז דרך ידיעת השנה אם חדשיה וכו'. והסימן בג"ד בפשוטה דה"ו במעוברת. ויש מי שאומר גד"ה פשוטה הו"ז במעוברת. ויש אומרים דה"ו בפשוטה וז"ח במעוברת. והכל עיקר אחד ואין בו מחלוקת. לפי שבעל הדרך הראשונה אינו מחשב יום הקביעה אלא הימים שביניהם בלבד, ובעל הדרך השנית מחשב יום הקביעה של שנה הראשונה לא יום הקביעה של שנה שנייה, ובעל הדרך השלישית מחשב שני הימים של הקביעה של שנה ראשונה ושנייה. והנכון שנסמוך על הדעת השנייה שהוא מחשב יום הקביעה של שנה ראשונה לא יום קביעת שנה שנייה מפני שאין פוחת מימי השנה ולא מוסיף עליהם שהרי אם יהיה בין שתי הקביעות ג' ימים ביום הקביעה הראשון של שנה ראשונה וחוץ מיום הקביעה של שנה שנייה תהיה השנה חסרין לפי שתהיה השנה שנ"ג נשליך ש"נ יום ז' ז' ישאר מן השנה ג' ימים והוא פחות מן הכסדרן, ואם ישאר ד' אחר השלכת הימים ז' ז' תהיה כסדרן לפי שיהיו ימי השנה שנ"ד יום ואם ישאר חמשה תהיה שלמים לפי שתהיה השנה שנ"ה יום והיא יתירה על השנה הסדורה ביום א', ועילת הוספתו למעוברת שני ימים על הפשוטה בשביל חדש העיבור שהוא ל' יום, וכשתשליך ממנו כ"ח ז' ז' ישאר ממנו ב' ימים לפיכך היה הסימן במעוברת על דעת הגאון ז"ל דה"ו במעוברת:

יש

מגדל עוז

פ"ח חדשה של לבנה עד כמו שביארנו. פרק אם אינן מכירין (דף כ"ה): ואי אפשר לומר שר"ת עד אלא ימים שלמים. פ"ק דר"ה (דף כ'): אילו היתה חדשה עד על החסרים. פרק אין נערכין: יום שלשים עד שני ימים. פ"ק דר"ה ופ"ק דסנהדרין (דף י"ב י"ג): סדר החדשים עד אדר שני חסר. פ"ק דסנהדרין ופרק קמא דראש השנה ובמסכת בכורות פ' מעשר בהמה: נשארו שני עד וכסלו מלא. פ' אין נערכין: דרך ידיעת השנה עד סוף הפרק. במסכת ערכין פ' אין נערכין ובפ"ק דר"ה ובפ"ק דסנהדרין יובן כל דבר ודבר מאלו בפלטרפות חשבון המכוון בו:

אבל אם היתה מעוברת. אם תמצא בין יום קביעתה ובין יום קביעת שנה שלאחריה ארבעה ימים יהיו חדשי אותה שנה המעוברת חסרים. ואם תמצא ביניהם חמשה ימים יהיו כסדרן. ואם תמצא ביניהם ששה יהיו שלמים: ט כיצד הרי שרצינו לידע סידור חדשי שנה זו. והיה ראש השנה בחמישי והיא פשוטה וראש השנה שלאחריה בשני בשבת. נמצא ביניהן שלשה ימים. ידענו ששנה זו חדשיה כסדרן. ואילו היה ראש השנה שלאחריה בשלישי היו חדשי השנה זו שלמים. ואילו היה ראש השנה בשנה זו בשבת ובשנה שלאחריה בשלישי בשבת היו חדשי שנה זו חסרין. ועל דרך זו תחשב לשנה המעוברת כמו שביארנו: י יש שם סימנין שתסמוך עליהם כדי שלא תטעה בחשבון סידור חדשי השנה והן בנויין על עיקרי זה החשבון והקביעות והדחיות שביארנו דרכם. ואלו הן. כל שנה שיהיה ראש השנה בה בשלישי תהיה לעולם כסדרן לפי חשבון זה. בין פשוטה בין מעוברת. ואם יהיה ראש השנה בשבת או בשני לא תהיה כסדרן לעולם בין בפשוטה בין במעוברת. ואם יהיה ראש השנה בחמישי. אם פשוטה היא אי אפשר שיהיו חדשיה חסרים לפי חשבון זה. ואם מעוברת היא אי אפשר שיהיו חדשיה כסדרן לפי חשבון זה:

פרק תשיעי

א שנת [א]החמה יש מחכמי ישראל שאומרים שהיא שס"ה יום ורביע יום שהוא שש שעות. ויש מהן שאומרים שהוא פחות מרביע היום. וכן חכמי יון ופרס יש ביניהן מחלוקת בדבר זה: ב מי שהוא אומר שהיא שס"ה יום ורביע יום. ישאר מכל מחזור של תשע עשרה שנה שעה אחת ותפ"ה חלקים כמו שאמרנו. ויהיה בין תקופה לתקופה אחד ותשעים יום ושבע שעות וחצי שעה. ומשתדע תקופה אחת באי זה יום באיזו שעה היא תתחיל למנות ממנה לתקופה השניה

א טור סי' תכז תכח סמ"ג עשין מז:

מגדל עוז

י"ט שנת החמה יש מחכמי ישראל עד ואלו שעה. זה ידוע הוך מחלוקת תקופות שמואל ורב אדא והשאר מפורש במסכת עירובין פרק כיצד מעברין (דף נ"ו) עם קבוץ הפרטים לכללים שהוא מבאר כיצד יתברר ענינו והתחיל ואמר ומשתדע תקופה אחת עד וכמה שעה תקופת ניסן עד ובין בלילה. פרק כיצד מעברין. וממנו נלמד לחכמים כל החשבון המצורף לזה עד סוף הפרק כלו עם הסימנים הידועים למעברים בקבלה:

השניה שאחריה ומן השניה לשלישית עד סוף העולם:

ג תקופת ניסן היא השעה והחלק שתכנס בו השמש בראש מזל טלה. ותקופת תמוז היות השמש בראש מזל סרטן. ותקופת תשרי היות השמש בראש מזל מאזנים. ותקופת טבת היות השמש בראש מזל גדי. ותקופת ניסן היתה בשנה הראשונה של יצירה לפי חשבון זה קודם מולד ניסן בשבעה ימים ותשע שעות ותרמ"ב חלקים, סימנה ז"ט תרמ"ב:

ד דרך חשבון התקופה כך היא. תדע תחלה כמה מחזורין שלמים משנת היצירה עד המחזור שתרצה. וקח לכל מחזור מהן שעה אחת ותפ"ה חלקים. קבץ כל החלקים שעות וכל השעות ימים ותגרע מן הכל שבעה ימים ותשע שעות ותרמ"ב חלקים, והשאר תוסיף אותו על מולד ניסן של שנה ראשונה מן המחזור. יצא לך באי זו שעה ובכמה בחדש תהיה תקופת ניסן של אותה השנה מן המחזור. וממנה תתחיל למנות אחד ותשעים יום ושבע שעות ומחצה לכל תקופה ותקופה. ואם תרצה לידע תקופת ניסן של שנה זו שהיא שנת כך וכך במחזור שאתה עומד בו. קח לכל המחזורין השלמים שעה ותפ"ה לכל מחזור. ולכל השנים הגמורות ששלמו מן המחזור עשרה ימים וכ"א שעות ור"ד חלקים לכל שנה וקבץ הכל. ותגרע ממנו ז' ימים וט' שעות ותרמ"ב חלקים. והשאר תשליכם חדשי הלבנה כ"ט יום וי"ב שעות וז' מאות וצ"ג חלקים. והנשאר פחות מחדש הלבנה תוסיף אותו על מולד ניסן של אותה השנה. ותדע זמן תקופת ניסן של אותה השנה בכמה יום בחדש היא ובכמה שעה. תקופת ניסן לפי חשבון זה אינה לעולם אלא או בתחלת הלילה או בחצי הלילה או בתחלת היום או בחצי היום. ותקופת תמוז לעולם אינה אלא או בז' שעות ומחצה או בשעה אחת ומחצה בין ביום בין בלילה. ותקופת תשרי לעולם אינה אלא בט' שעות או בג' שעות בין ביום בין בלילה. ותקופת טבת לעולם אינה אלא או בי' שעות ומחצה או בארבע שעות ומחצה בין ביום בין בלילה. אם תרצה לידע באי זה יום מימי השבוע ובאי זו שעה תהיה התקופה. קח שנים גמורות שעברו משנת היצירה עד שנה שתרצה והשלך הכל כ"ח כ"ח והנשאר יותר מכ"ח קח לכל שנה יום אחד ו' שעות. וקבץ הכל והוסיף עליו ג' והשלך הכל ז' ז'. והנשאר מן הימים ומן השעות תתחיל למנות מתחלת ליל אחד בשבת ולאשר יגיע החשבון בו תהיה תקופת ניסן. ולמה מוסיפין שלשה לפי שתקופה ראשונה של שנת יצירה היתה בתחלת ליל רביעי:

ה כיצד הרי שרצינו לידע תקופת ניסן של שנת תשע מאות ל' וארבעת אלפים ליצירה. כשתשליך הכל כ"ח כ"ח תשאר שנה אחת. תקח לה יום אחד ושש שעות ותוסיף עליו ג' נמצאת תקופת ניסן בליל חמישי שש שעות בלילה. וכשתוסיף עליה שבע שעות ומחצה הרי תהיה תקופת תמוז בשעה ומחצה מיום ה'. וכשתוסיף עליה שבע שעות ומחצה תהיה תקופת תשרי בט' שעות מיום ה'. וכשתוסיף עליה שבע שעות ומחצה תהיה תקופת טבת בד' שעות ומחצה מליל ז'. וכשתוסיף עליה שבע שעות ומחצה תהיה תקופת ניסן הבאה בתחלת יום ו'. ועל דרך זו עד סוף העולם תקופה אחר תקופה:

ו אם תרצה לידע בכמה יום בחדש תהיה תקופת ניסן של שנה זו. תדע תחלה באי זה יום מימי השבוע תהיה ובאי זה יום יקבעו ניסן של שנה זו וכמה שנים גמורות עברו מן המחזור. ותקח לכל שנה אחד עשר יום ותוסיף על סכום הימים ז' ימים בזמנים אלו. והשלך הכל ל' ל' והנשאר פחות מל' תתחיל למנותו מראש חדש ניסן. אם יגיע ליום התקופה מוטב ואם לאו הוסף יום או שני ימים או ג' ימים על המנין עד שיגיע ליום התקופה. ואם תהיה השנה מעוברת תתחיל למנות מראש חדש אדר שני וליום שיגיע החשבון באותו היום

פירוש

ג תקופת ניסן היא השעה וכו'. זו התקופה על דעת שמואל שסובר שנת החמה שס"ה ו' ותקופת ניסן היתה בשנה ראשונה של יצירה וכו'. כבר העתיקו קדמונינו שתקופת תשרי שהיתה קודם מולד אדם הראשון היתה בשלש שעות ביום רביעי קודם מולד אדם הראשון יום א' וכ"ג שעות לפי שהשמש נבראת בכ"ה באלול בליל ד' בתחלת שעה ראשונה ולא התחילה בתנועה עד ג' שעות מיום ד'. אבל הירח קרוב לקיבוצו עם השמש ונתקבץ עמה בסוף שתי שעות מיום ששי והוא מולד תשרי נקרא מולד אדם הראשון וכשתוסיף עליו יום א' וכ"ג שעות שקדמה תקופת תשרי על מולד אדם הראשון והוא שארית שנת החמה על שנת הלבנה והוא ה' ימים ועשר שעות ותרמ"ב חלקים יצא לך ז"ט תרמ"ב שקדמה תקופת ניסן למולד ניסן, ואמר בעל ספר ביאור לפי שהשמש נברא בליל רביעי בכ"ח באלול והיה התקופה ביום זה עצמו בג' שעות ביום, ולפי שאצלנו עיקר גדול שר"ה לתקופות הוא ניסן והיתה התקופה בתחלת ליל ד' בכ"ג ימים באדר והיה מולד ניסן בזו השנה בליל ד' בט' שעות ותרמ"ב חלקים ויהיה בין תקופת ניסן ומולד ניסן בשנה שקודם מולד אדם הראשון בז"ט תרמ"ב לפיכך הוצרכנו לחסר ז"ט תרמ"ב ותהיה ההתחלה מר"ח ניסן, ואם תשאל מפני מה אנו מתחילין מר"ח ניסן לא מכ"ג באדר. והתשובה לשני פנים, הא' כדי שתהיה ההתחלה לתקופות מתחלת חדש ניסן והב' שלא נצטוינו במצות אלא אחר ב' אלפים תמ"ח שנים ליצירה ובזה הגיעה התקופה לר"ח ניסן בקרוב לפי שארית כל מחזור שעה ותפ"ה חלקים ונתקבץ ממנה בזה הזמן והוא עת השווי מה שתגיע בו התקופה לתחלת ניסן בקירוב ומב' תמ"ח עד עתה נכנסה בניסן כמו ח' ימים. וא"ת יתחייב מזה שתהיה התקופה אחר שנים רבות באייר לפי שיתקבץ מכל מחזור שעה ותפ"ה, נאמר וכן הדין אבל עד יבא מורה לדק ויודיענו מה יהיה הדין בעת המאוחר. וא"ת מפני מה היתה ראש השנה לתקופת ניסן ולא תשרי. והתשובה לפי שאין עושין התחלה אלא בזמן יפה ונעים והוא בהיות השמש בראש טלה והוא עת השווי, וא"ת מפני מה לא היתה תקופת תשרי בליל ד' בעת הבריאה, והתשובה שהקב"ה לא יגזם לבריות בדבר שאינו ברור להם ואינם יודעים אותו והשמש נבראת בתחלת ליל ד' לפיכך היתה תחת הארץ ואינה נראית י"ב שעות והוא זמן הלילה וכשהיא זורחת לא יהיה אורה בהיר עד ג' שעות ביום לפיכך היתה התקופה בג' שעות מיום רביעי, והשיבו בעלי חכמת העיבור תשובה אחרת שבעת בריאת השמש היתה בסוף מזל בתולה ולא הגיע לתחלת מזל מאזנים עד ג' שעות מיום ד'. והקושיא על התשובה הראשונה שזמן תקופת תשרי הוא עת הנותה בתחלת מאזנים לפיכך אם היתה בתחלת מאזנים בתחלת ליל ד' יהיה זה העת הוא עת התקופה לא ג' שעות מיום ד'. ואם נבראת בסוף בתולה היא התשובה השנייה ואין סומכין אלא עליה, לפיכך התשובה הראשונה בטלה:

ד דרך חשבון התקופה וכו'. זו השעה ותפ"ה חלקים היא שארית מהלך החמה על מהלך הלבנה בכל מחזור כמ"ש למעלה ומפני זה גורעין ז"ט תרמ"ב לפי שאמרנו שתקופת ניסן היתה קודם מולד ניסן בז"ט תרמ"ב לפיכך גורעין אותם כדי שיהיה ההתחלה מתחלת מולד ניסן, ואם תרצה שלא לגרוע ז"ט תרמ"ב מקבץ כל שעה ותפ"ה של כל המחזורים שתרצה ותתחיל מג' ועשרים באדר ושני החשבונות עולין כאחד: ואם תרצה לידע תקופת ניסן וכו'. בתחלה מקבץ שארית מהלך השמש על מהלך הירח לכל מחזור והוא שעה ותפ"ה כמו שאמר למעלה וחוזר ומקבץ שארית שנת החמה לכל שנה מן המחזור שלא נשלם ויהיה הכל שארית למהלך החמה ואח"כ גורע מן הכל ז"ט תרמ"ב שקדמה בו התקופה למולד ניסן כדי שתהיה ההתחלה ממולד ניסן והנשאר אחר הגרעון הוא שארית מהלך החמה ומשליך זו השארית חדשי לבנה והנשאר פחות מחדש לבנה נוסיף על עת ההתחלה והוא מולד ניסן: תקופת ניסן לפי חשבון זה וכו'. שהרי אפשר ע"ד חשבון האצטגנינים שתהיה התקופה בעתים אחרים זולתי העתים הנזכרים אבל בזה החשבון היתה תקופת ניסן בתחלת ליל רביעי ובין כל תקופה צ"א יום וז' שעות ומחצה וכן על

דרך זו תדע דרך שאר כל התקופות: אם תרצה לידע באי זה יום וכו'. זכר דרך אחרת קצרה בידיעת יום התקופה בשבוע ומפני מה השליך הכל כ"ח כ"ח לפי שכל כ"ח שנים אם תשליכם ז' ז' לא ישאר מהם כלום לפי שנת החמה שס"ה יום ושש שעות על דעת הרוב כשתשליך ימים ז' ז' ישאר ממנה יום א' ורביע יום ולא תמצא מנין שהשלים שבועות שלמים ולא ישאר ממנו כלום פחות מכ"ח שנים לפיכך כשתקבץ יום ורביע כ"ח פעם יצא לך ל"ה יום והוא ה' שבועות שלמים לפיכך עשו מחזור התקופה כ"ח שנים כדי שיהיו כל ימיו מושלכים ז' ז' ולא ישאר ממנו כלום, ואח"כ קח לכל השנים שנשארו פחות מכ"ח יום ורביע לכל שנה והוא הנשאר יתר על השבועים השלמים:

ו אם תרצה לידע בכמה יום וכו'. זו הדרך בידיעת יום התקופה בחדש: וכמה שנים גמורות עברו מן המחזור וכו'. פירוש מחזור הלבנה של י"ט שנה לא ממחזור של כ"ח: ותקח לכל שנה י"א יום וכו'. והוא קרוב משארית שנת החמה על שנת הלבנה: ותוסיף על סכום הימים ז' ימים בזמנים אלו. כלומר במחזור ר"ם שהוא עת חיבורו ומפני מה ז' שהרי יתקבץ משעה ותפ"ה כמו ע"ו ימים נשלים אדר בז"ט תרמ"ב ישאר כמו ז' ימים או יותר ובזה המנין תכנס בו התקופה בניסן כמנין זה. לפיכך הוסיף ז' ימים בזמנים אלו ולאחר זה הזמן נוסיף יותר מז'. ועל דרך האמת צריך להוסיף יותר שהרי שארית שעה ותפ"ה בר"ם מחזור ע"ו ימים וט"ז שעות ותת"כ חלקים וכשנגרע מזה המנין ז"ט תרמ"ב ישאר ח' ימים ושבע שעות וקע"ה חלקים אבל לפי שהוא אוחז דרך קצרה הוא זוכר החשבון בקירוב ולפיכך אמר בסוף שמוסיף יום אחד עד שיגיע ליום הקביעה. ויראה לי שלא אמר ז' ולא יותר אלא לפי שקביעת ניסן היתה בשנת היצירה ביום ה' לפי שמולד ניסן של שנה ראשונה של יצירה בליל ד' ונדחה לה' לפיכך אע"פ שהיתה בין התקופה הראשונה ומולד ניסן בשנה זו ז"ט תרמ"ב היה בינה ובין הקביעה ח' ימים ולפיכך נשאר יתר מז' ימים בשעות ולא השגיח בשעות אלא השגיח בימים שבסוף כשיוסיף יום אחר יום תכנס זאת התוספת. ועכ"פ יש בחשבון קירוב. ואח"כ השלך המתקבץ ל' ל' והוא ימי חדש העיבור וזה שתוסיף יום אחר יום הוא בשביל השברים שחסרו מן המנין או הותירו: ואם תהיה השנה מעוברת תתחיל למנות מר"ח אדר שני וכו'. לפי שאין אנו מוסיפין על שארית השנים הגמורות ועל כלל שעה ותפ"ה כי אם שארית החדשים לפיכך כשתהיה השנה מעוברת תתחיל להוסיף על תוספת אדר שני. ומזה המשל שזכרו ז"ל יתבאר לך מה שביארנו לפי שקביעת ניסן בזו השנה הנזכרת היה בחמישי והמולד של ניסן היה יום ה' בתחלת היום סימנו ה' י"ב תתרנ"ד והתקופה היתה בז' שעות מליל ה' כמו שביאר למעלה ולקח לה' שנים פ"ח יום והראוי פ"ז א' תתקל"ב והוסיף שמה והיה ראוי להוסיף שמה י"ז כ"ו שהרי מנת רנ"ע מחזור משעה ותפ"ה ע"ו ימים וט"ו שעות ושל"ה חלקים נגרע ממנה ז"ט תרמ"ב נשאר שמנה ימים ה' שעות תשע"ג חלקים וזהו שראוי להוסיפו וזה לא הוסיף אלא ז' וכשתקבץ הכל יהיו ל"ה ימים ז' שעות רמ"ה חלקים וזה המנין הוא שארית לחמה על הלבנה ולפי שנאלו הה' שנים שבמחזור ר"ם יש בהם שלש שנים מעוברות נשליך מזה המנין כ"ט י"ב תשנ"ג ג' פעמים וכללן פ"ח י"ד רי"ט והוא גורע ל' יום נשאר אח"כ ו' ימים י"ז שעות וכ"ו חלקים והוא אמר ה'. לפיכך יש בידינו יותר על מ"ש יום א' וי"ז שעות וכ"ו חלקים והוא התחיל למנות הה' ימים מתחלת ליל ה' והאמת שאינו מתחיל אלא משעת המולד והוא בתחלת יום ה' הרי נתוסף החשבון י"ב שעות תתרנ"ד חלקים. ונוסיף בחשבון ב' ימים ורביע והה' שאמר הרי ז' ורביע יום. ונתחיל למנות מתחלת ליל ה' יגיע החשבון לליל ה' ו' שעות בלילה כמו שיצאת לנו שעת התקופה מקודם. הנה נתבאר לך שזה שאתה צריך להוסיף יום אחר יום הוא בשביל השברים שתקבן נמלו החשבונות:

זאת

היום מן החדש תהיה התקופה: ז כיצד הרי שרצינו לידע בכמה בחדש תהיה תקופת ניסן של שנת תתק"ל. שהיא שנה תשיעית ממחזור ר"ס. מצאנו ראש חדש ניסן נקבע בה בחמישי ותקופת ניסן בחמישי. ולפי שהיתה שנה זו תשיעית למחזור יהיו השנים הגמורות שמנה. כשתקח לכל שנה מהן י"א יום יהיו כל הימים פ"ח. תוסיף ז' הרי הכל צ"ה. תשליך הכל ל' ל' נשארו ה' ימים. כשתתחיל למנות ה' ימים מראש חדש ניסן שהיה בחמישי יגיע החשבון ליום שני. וכבר ידענו שאין התקופה בשני בשבת אלא בחמישי. לפיכך תוסיף יום אחר יום עד שתגיע לחמישי שהוא יום התקופה. נמצאת תקופת ניסן בשנה זו ביום שמיני מחדש ניסן. ועל הדרך הזאת תעשה בכל שנה ושנה: ח זה שאמרנו תוסיף יום אחר יום עד שתגיע ליום התקופה. לעולם לא תהיה צריך להוסיף אלא יום אחד או ב' או ג'. ופלא גדול הוא שתהיה צריך להוסיף ארבעה ימים. ואם מצאת שאתה צריך להוסיף יום על זה תדע שטעית בחשבון ותחזור ותחשוב בדקדוק:

פרק עשירי

א שנת החמה למי שהוא אומר שהוא פחות מרביע מחכמי ישראל. יש מי שאומר שס"ה יום וחמש שעות ותתקצ"ז חלקים ומ"ח רגע. והרגע אחד מע"ו בחלק. ולפי חשבון זה תהיה תוספת שנת החמה על שנת הלבנה י' ימים וכ"א שעה וקכ"א חלק ומ"ח רגע. סימן להן יכ"א קכ"א מ"ח. ולא תמצא תוספת במחזור של י"ט שנה כלל אלא בכל מחזור מהם ישלמו שני החמה עם שני הלבנה הפשוטות והמעוברות: ב בין כל תקופה ותקופה לפי חשבון זה צ"א יום וז' שעות ותקי"ט חלקים ול"א רגע. סימן להם צ"א ת"ק י"ט ל"א. וכשתדע תקופה מן התקופות אימתי היתה. תחשוב מאותו רגע מנין זה ותדע תקופה שאחריה על הדרך שביארנו בתקופת השנה שהיא רביע: ג תקופת ניסן לפי חשבון זה היתה בשנה ראשונה של יצירה קודם מולד ניסן בט' שעות ותרמ"ב חלקים. סימן להם ט' תרמ"ב. וכן היא לעולם בכל שנה ראשונה של כל מחזור קודם מולד ניסן בט' שעות ותרמ"ב חלקים: ד כשתדע תקופת ניסן של שנה ראשונה מן המחזור. תחשוב ממנה צ"א יום וז' שעות ותקי"ט חלקים ול"א רגע לכל תקופה ותקופה עד סוף המחזור: ה אם תרצה לידע מתי תהיה תקופת ניסן לפי חשבון זה. תדע תחילה שנים גמורות שעברו מן המחזור. ותקח לכל שנה מהן תוספת. והיא יכ"א קכ"א מ"ח. וקבץ כל הרגעים חלקים וכל החלקים שעות וכל השעות ימים כדרך שתחשוב במולדות. ותגרע מן הכל ט' שעות ותרמ"ב

ח זה שאמרנו תוסיף יום אחר יום וכו'. לפי שא"א שיתקבן מן התוספת יתר על זה וכ"ש אם יהיה יום הקביעה אחר יום המולד כיום או כשנים. שאין זה השינוי נוהג אלא כשיהיה יום המולד הוא יום הקביעה. לפיכך יתכן שיתרחק יום התקופה מיום הקביעה אבל אם יהיה יום המולד קודם ליום הקביעה כיום או כשנים יתרחק יום התקופה מיום המולד ויקרב ליום הקביעה. לפיכך אין אתה צריך להוסיף כלום או תהיה צריך להוסיף יום א' כפי ריחוק המולד מן הקביעה כמו שמצא שזכרו ז"ל שהרי היה מולד ניסן ה' י"ב תתרנ"ד חלקים משעה ראשונה והיתה הקביעה בו ביום והיתה השארית השנייה ה' ימים והיתה התקופה בליל ה' מתרחקת מן המולד כמו ח' ימים ואילו היה יום הקביעה בשבת והיה המולד בשבע שעות מיום ה' והיתה התקופה בליל ה' אז היינו מונין אלו הח' ימים מיום שבת היה מגיע החשבון ליום ד' ונוסיף יום נגיע ליום התקופה. ודע שזו הדרך השנים היא בעצמה הדרך הראשונה אבל הראשונה בדקדוק והשנים בקירוב כדי שימהר אדם להוציא זמן התקופה. ומה שישאר מן החשבון כפי הקירוב והוא החסרון המתקבן מיכ"א ר"ד והחדש הלבנה אנו מוסיפים בשבילו יום או שנים או שלשה שאמר להוסיפם. ודע שכלא בזמנים והוא בתחלת מחזור רס"ח אנו צריכים להוסיף חלק השבעה שאמר להוסיפם שמנה לפי שהארית שעה ותפ"ה לרס"ד מחזורים י"ו יום ושתי שעות ותתקע"ה חלקים נשליך מהם י"ט תרמ"ב ישאר ח' ימים וי"ז שעות ושל"ג חלקים. לפיכך אין פחות בתוספת מח' ימים במקום הזה שזכרם ז"ל, והשעות והחלקים שאמר שנשארו כוף שנכנסין בחשבון כשנוסיף יום אחר יום:

פ"י א שנת החמה למי שהוא אומר שהוא פחות מרביע מחכמי ישראל יש מי שאומר שלש מאות וכו'. שנת החמה לדברי רב אדא בר אהבה כאשר אדם מבין מטעמו וכאשר ראינו מברייתא הנקראת על שמו היא שס"ה יום ושש שעות פחות כ"ב חלקים ועוד פחות כ"ח רגעים לפיכך יהיו ימי תקופה אחת לדבריו צ"א וז' שעות ותקי"ט חלקים ול"א רגעים ותהיה שארית שנת החמה על שנת הלבנה יכ"א קכ"א מ"ח רגעים ובהלקך שס"ה יום וחמש שעות ותתקצ"ז חלקים ומ"ח רגעים לי"ב יצא לך חדש חמה ל' יום י' שעות ותקל"ג חלקים וי' רגעים ושליש רגע ובין שלשת חדשי חמה שהוא זמן תקופה אחת לשלשת חדשי לבנה ב' ימים וי"ז שעות ושלש מאות חלקים ול"א רגעים ושארית שפה ה' ימים י' שעות ת"ר חלקים ס"ב רגעים ושארית ט' ה' ימים ג' תתק"א י"ז ושארית י"ב יכ"א קכ"א מ"ח וכשאתה כופל את המותר הזה י"ט פעמים מניין שני מחזור לבנה יצא ממנו ז' חדשי עבור שאנו עושים במחזור והוא ר"ו י"ז קנ"א ונמצאת שעה ותפ"ה שבחשבון שמואל נאספה, וכשידע האדם זמן התקופה לדברי ר' אדא למחזור א' אינו צריך בחשבונו אל מחזור אחר מפני שהתקופה חוזרת בראש כל מחזור אל אשר עברה בו מן החדש בשעת בריאתה ותקופה ראשונה שהיתה בעולם בעת שנבראו המאורות היתה תקופת ניסן והחמה בראש מזל טלה בתחילת ליל ד' והקדימה התקופה למולד ניסן לדברי ר' אדא ט' תרמ"ב בלבד. ואם תשאל מפני מה תקופת שמואל קודמת למולד ניסן בז"ט תרמ"ב ותקופת רב אדא לא קדמה אלא בט' תרמ"ב בפחות ז' ימים. והתשובה שבתקופת שמואל כשנחזיר שארית ו' חדשים אחורנית מיום ו"ב והוא מולד אדם הראשון יבא מולד ניסן בליל ד' בתשע שעות ותרמ"ב חלקים והתקופה הראשונה על דעת שמואל והיא תקופת תשרי היתה בג' שעות מיום ד' כ"ח אלול קודם מולד הראשון ביום א' וכ"ג שעה וכשנגרע הגי שארית שנת החמה על שנת הלבנה מזמן התקופה הראשונה יהיה הכל ז' ימים וט' שעות ותרמ"ב חלקים והוא מוקדם על מולד ניסן כזה השיעור מן הזמן, אבל בתקופת ר"א עשו על דעת ר' יהושע והיתה התקופה הראשונה בליל ד' בתחלת שעה ראשונה מן הלילה ועל דעת ר' יהושע יום ד' לבריאת עולם הוא ר"ח ניסן ללבנה ולחמה שהרי מולד הלבנה היה בליל ד' בט' שעות ותרמ"ב חלקים והוא מולד ניסן וכן תחלת שנת החמה היא שעת התקופה והיא היתה בליל רביעי בתחלת הרגע הראשון והוא תחלת חדש ראשון מחדשי שנת החמה לפיכך הוא היה ר"ח ללבנה ולחמה והחמה ברא הקב"ה בראש טלה בתחלת ליל ד' אבל הירח נברא בסוף מזל דגים והתחילה הלבנה והחמה ללכת במזלות כמהלכם המוסגל כהם עד שנתקבנו במעלה ראשונה ממזל טלה בכמו כ"ד חלקים ממנו בט' שעות מליל רביעי ותרמ"ב חלקים וכהם בתחילת הבריאה קדמה החמה ללבנה ט' תרמ"ב והיתה בהדם אדר בכ"ט יום וג' שעות וקכ"א חלקים כך לעולם כל ראש מחזור תבא התקופה באדר ותקדים למולד ניסן בט' תרמ"ב ואחר שמצינו שבתחלת התקופה הראשונה קדמה התקופה למולד ניסן ט' תרמ"ב כן כל תכלית מחזור תקדים התקופה ותהיה בסוף מחזור של לבנה קודם ראש המחזור הנכנס ט' תרמ"ב וזו התקופה של ר"א לא הבא על השכונה תקופת ניסן בט"ז

בט"ז בניסן לעולם ותהיה השנה מעוברת ותהיה התקופה באדר, והיינו דאמר רב אדא כד הוה דמשכה תקופת ניסן עד שיתסר בניסן עברה להאי שתא ולא חיישינן לה שנאמר את חדש האביב שיהא בתקופת ניסן, ולמה נקרא אותה בלישנא לפי שלא בקשו לגלות סודה ועונתה מפני שהמכשפים שאילו עמדו על סודה ועונתה ועתה היו מצליחים במעשיהם ולפיכך נשתכחה מן הדורות. הנה נתבאר מכלל הדברים שיש לנו ג' עתים על דעת ר' יהושע הראשון עם תקופת ניסן והיא תחלת התקופה והיא בתחלת ליל ד', והשני מולד ניסן בליל ד' עד ט' שעות תרמ"ב חלקים, והשלישי מולד אדם ביום ו' עד שתי שעות. לפיכך על דעתו יהיה מולד ניסן וולתי מולד אדם ומולד אדם שלישי ליום מולד ניסן ואע"פ שר' יהושע ור' אליעזר סוברין שמולד אדם ביום ו' בב' שעות הרי הן נחלקים בחדש מולדו ר' אליעזר סובר שהוא ג' בתשרי ור"י סובר שהוא ג' בניסן ומצא כתוב בכתב יד הגאון רמז"ל בקונדריסין בטעם זו התקופה אר"ל הקדימה התקופה למולד לדברי רב אדא ט' תרמ"ב בלבד מפני שהלבנה הלבינה בחמה כמו שמפרש בגמרא דגרסינן התם ר' שמעון אומר כתיב ויעש אלהים את שני וגו' וכתיב את המאור הקטן אמר ירח לפני הקב"ה רבש"ע אפשר לשני מלכים להשתמש בכתר אחד אמר לו הקב"ה לך ומעט את עצמך אמר לפניו רבש"ע מפני שאמרתי לפניך דבר הגון אמעט את עצמי וכו' ומיעטו הקב"ה והיה המיעוט הזה אור שהיתה ראויה להבראות בחלק אחד עם החמה והיה אורה מתגדל ונותה לאחר ומפני שהלבינה על החמה החזירה לאחר החמה כדי שלא יהיה האורה הנמצא בה מתפשט עד שתגיע אל החמה וזה הוא המיעוט שמיעטה לא שיהיה גופה גדול ואח"כ מיעטה אלא אורה הוא הגדול והמתמעט בעיני אדם ומפני זה קראה הכתוב בשני מקומות גדול וקטן, גדול מפני שאורה מתגדל ורבה בעיני בני אדם עד שיהיה גופו כאילו מלא אורה, וקטן מפני שאורה אחר גדלו מתמעט עד שיכלה. וברא הקב"ה והאור בה עוד מתפשט והיה המיעוט הזה מהלך ט' תרמ"ב חלקים והמדה הזאת היא יתר ממהלית הזמן אשר הלבנה מסתתרת בו תחת אור החמה אשר הוא י"ח שעות כאשר פירשתי. והלבנה הולכת בשעות האלה אשר הקדימה התקופה למולד ה' חלקים מהלקי הרקיע ונמצאת בעת בריאתה עומדת בכ"ח מעלות ממזל דגים והדביקה לחמה בכדי שלישית המעלה הראשונה ממזל טלה ונמצא בלבנה מן האור בעת בריאתה יותר ממלאת האור אשר היא נראית בו על הארץ ויהיה אורה מתמעט והולך עד שדבקה בחמה והוא מולד החדש ומכאן ואילך שב אורה לצמוח ולהאיר עד שיהיה בה מן האור מה שהיא יכולה להראות בו על הארץ עם שלש שעות ותרמ"ב חלקים מליל ה' בקצה המערב וראות הלבנה סמוך לשקיעת החמה ביום ד' ברוב הישוב מן המקומות שהם רחוקים מקצות המזרח בקצה בכדי ג' שעות עד סוף המערב ונמצאת הלבנה ביום ד' עצמו ראויה להקרות בשני שמות. והרוצה לידע יום התקופה ושעתה לדברי רב אדא ידע באי זו שנה עומד מהמחזור יו"ט ויחשב ראש מחזורו לעולם מניסן והחשבון הזה יתכן בידך אם אתה גורע מן החשבון שאתה מחשב לו מתשרי ו' חדשים בלבד כגון אם אתה מחשב לתשרי זה י"ח שנים שלימות למחזור והוא תחלת י"ט הוי מחשב י"ז שנים וששה חדשים בלבד לתשרי ותהיה מתחיל לחשוב מניסן ותמצא בתשרי זה כלו ו' חדשים משנת י"ח למחזור ואין בין שני החשבונות אלא ו' חדשים והתקופה בראש כל מחזור נופלת קודם מולד ניסן בתשע שעות ותרמ"ב חלקים ואתה גורע השעות האלו והחלקים ממולד ניסן ואתה תמצא התקופה אחר כ"ט ג' קכ"א חלקים ממולד אדר. ודע שאין במרחק מדת חדש לבנה. וזה יתברר לך בשתי שנים במחזור לפי שכשאתה דורש תקופת ניסן לשנה השנייה תדע שהתקופה נופלת בחדש ניסן והמרחק הזה הוא מרחק התקופה ממולד ניסן וכשאתה דורש תקופת ניסן לשנה שלישית תדע שהיא נופלת באדר שני מפני שהשנה מעוברת ואין במותר השנים מדת חדש העבור ויהיה המרחק שבידך מרחק התקופה ממולד אדר שני, ואם יעלה בידך יתר מחדש לבנה תדע כמה חדשי לבנה יש בו וגרע אותו ממנו ושמור הנשאר והוא מרחק התקופה מן המולד. אם יהיו החדשים אשר גרעת פחות מחדשי העבורים שעברו מן המחזור תדע שהתקופת ניסן באדר ואם יהיו החדשים של עיבורים שלמים בידך תדע שהתקופה נופלת בניסן ואין צ"ל אם יהיו החדשים יותר מן העבורין כי זה אינו נמצא ואתה מוצא לעולם שתקופת ניסן בכל שנה מעוברת נופלת באדר שני ובכל שנה פשוטה נופלת בניסן חוץ משתי שנים בלבד שהיא נופלת בהם באדר והיא שנה ראשונה ותשיעית למחזור, וכשאתה יודע התקופה באי זה חדש היא נופלת הוי יודע מולד החדש ההוא והוסיף שעותיו וחלקיו שאמרת ותדע מהם יום התקופה מהשבוע ומהחדש. וכשתרצה לידע תקופת תמוז הוסיף על מרחק תקופת ניסן כ' ימים וי"ז וש' חלקים ול"א רגע סימן כי"ז של"א ויעלה בידך

מגדל עוז

פ"י שנת החמה עד סוף הפרק. והוא על דרך תקופת רב אדא שכתבתי כבר עם דקדוק אשר לו בהבמה ואם:

ידוך מרחק תקופת תמוז בשנה ההיא ממולד שהדש הרביע מהדש תקופת ניסן, ואם נמשכה תקופת תמוז בתוספת הזאת יתר מחדש לבנה תגרע ממנו חדש לבנה והנשאר הוא מרחק תקופת תמוז מן החדש החמישי לחדש תקופת ניסן כאילו היתה התקופה נופלת באדר ולא משך המרחק עד חדש לבנה בתקופת ניסן והיא בשנת ח' וט' והיתה תקופת תמוז ראויה ליפול בסיון אלא שהוסיף המרחק על חדש לבנה יוציא ממנו חדש לבנה ונופלת התקופה בתמוז אבל אם תהיה תקופת ניסן בניסן תהיה תקופת תמוז לעולם בתמוז ואין המרחק מגיע שיעור חדש לבנה, וכשאתה יודע חדש תקופת תמוז הוי נוהג במרחקה המנהג אשר נהגת בתקופת ניסן ותדע עת התקופה מימי השבוע ומן החדש, וכן תעשה אם אתה דורש תקופת תשרי אלא שאתה מוסיף על מרחק תקופת ניסן ה' ימים ועשר שעות ות"ר חלקים וס"ב רגעים ותהיה התקופה נופלת או באלול או בתשרי ואם אתה דורש תקופת טבת הוסף על מרחק תקופת ניסן ח' ימים ג' שעות ותתק"א חלקים וי"ז רגעים ותנהוג בו המנהג שנהגת בתקופת תמוז וניסן ותהיה התקופה נופלת או בכסליו או בטבת וזהו דקך חשבון התקופה לדברי רב אדא. והנה שרטטנו ד' לוחות וכתוב בהם מרחק ארבע תקופות השנה ממולדי החדשים נופלת בהם בכל שנות המחזור ומן הלוחות אתה יכול לידע יום התקופה ושעתה לאי זו שנה שתרצה ותוסיפו על מולד החדש שכתוב כנגדה ותמצא היום והשעה והעת והרגע שתפול בו התקופה וכמה בחדש בכל שנה שתרצה ובכל מחזור שתרצה כל ימי עולם והתקופה הזאת בנויה על מהלך השמש האמיתי או קרוב לו בשני ימים אבל תקופת שמואל רחוקה מן התקופה האמיתית בכמו עשרה ימים כמו שיתבאר בנסיון ובחשבון:

פי"א **א לפי** שאמרנו בהלכות אלו. דבר זה בתחלת פ' ו' מזו ההלכה אמר ז"ל ודרכי זה חשבון וכו' עילת הלוקחים בזה הענין לפי שלא

שלא העתיקו בעלי מחקר הראשונים בראיית הירח כלום ואע"פ שהחכמים הקדמונים היו יודעים חכמת המזלות היטב לפי שהאומות שקדמו הישמעאלים בעלי הדתות לא היו עושין החדשים על ראיית הירח אלא ישראל בלבד והדברים שהיו ישראל סומכין עליהן ובית דין מחשבין בהן לא מצינו בהם העתקה מחכמינו הקדמונים, ושאר האומות יש מהם מי שהיה עושה חדשי הלבנה הזמן שמקבין לקבוץ ויש מהם מי שעושה החדשים חדשי החמה שמחלקים שנת החמה לשנים עשר חלק וקורין כל חלק חדש מחדשי החמה ועושין מקצת החדשים פחות משלשים ומקצתן יותר משלשים והם הרומיים ויש מי שעושה החדשים כל חדש שלשים יום ומוסיפין חמשה ימים והם המצריים והפרסיים אבל כשבאו ההגריים והיתה סברתם שיעשו החדשים על הראייה כמו שסוברין ישראל לפיכך היו חכמיהם משתדלים בידיעת זה החשבון ומדקדקים בו כל אחד כפי יכלתו, יש מהם מי שעלה בידו האמת ויש מהם מי שדקדק הרבה ויגע ולא הגיע לידיעת האמת בזה החשבון רק צלל במים אדירים והעלה חרס בידו לפי שבדרכי זה החשבון קושי גדול מפני שינוי מהלך השמש והירח באורך וברוחב ובעגולת גבהו וכן שינוי מרחקו מן המולד ומנת גובה המדינה וכיוצא בזה כמו שיתבאר:

ה שמא יתבונן חכם מחכמי האומות או מחכמי ישראל וכו'. סופנו לבאר זה הקירוב במקומו כשנגיע לו:

ז העקרים וכו'. בעלי חכמת התכונה חלקו הגלגל לש"ס מעלות לפי שזה המנין יש לו חצי ורביע ושמינית ושליש וחומש ועשור ושתות ותשיע אבל אין לו שביע ולכן אין מחלקין אותו לזולת זה המנין, ועשו התחלה ממזל טלה לפי שזה הפרק אין כמוהו בכל השנה זמן שוה לא חום ולא קור ובזה הזמן השמש מתחלת לנטות לצד צפון שהיא פאת הישוב:

או

ותרמ"ב חלקים. והנשאר תשליך חדשי לבנה. והנשאר שאין בו חדש לבנה תוסיף אותו על מולד ניסן של אותה שנה. וברגע שיגיע המנין בו תהיה תקופת ניסן של אותה שנה: ו ונראין לי הדברים שעל חשבון תקופה זו היו סומכין לענין עיבור השנה בעת שבית דין הגדול מצוי. שהיו מעברין מפני הזמן או מפני הצורך. לפי שחשבון זה הוא האמת יותר מן הראשון. והוא קרוב מן הדברים שנתבארו באיצטגנינות יותר מן החשבון הראשון שהיתה בו שנת החמה שס"ה יום ורביע יום: ז וחשבון שתי תקופות האלו שביארנו דרכם הכל בקירוב הוא ובמהלך השמש האמצעי לא במקומה האמיתי. אבל במקום השמש האמיתי תהיה תקופת ניסן בזמנים אלו בכמו שני ימים קודם שתי התקופות שיוצאין בחשבון זה. בין בחשבון מי שחשב רביע יום גמור בין למי שמחשב לפחות מרביע יום:

פרק אחד עשר

א לפי שאמרנו בהלכות אלו שבית דין היו מחשבין בדקדוק ויודעים אם יראה הירח או לא יראה. ידענו שכל מי שרוחו נכונה ולבו תאב לדברי החכמות ולעמוד על הסודות יתאוה לידע אותן הדרכים שמחשבין בהם עד שידע אדם אם יראה הירח בליל זה או לא יראה: ב ודרכי החשבון יש בהן מחלוקות גדולות בין חכמי הגוים הקדמונים שחקרו על חשבון התקופות והגימטריאות. ואנשים חכמים גדולים נשתבשו בהן ונתעלמו מהן דברים ונולדו להן ספיקות. ויש מי שדקדק הרבה ולא פגע בדרך הנכונה בחשבון ראית הירח אלא צלל במים אדירים והעלה חרס בידו: ג ולפי אורך הימים ורוב הבדיקות והחקירות נודעו למקצת החכמים דרכי חשבון זה. ועוד שיש לנו בעיקרים אלו קבלות מפי החכמים וראיות שלא נכתבו בספרים הידועים לכל. ומפני כל אלו הדברים כשר בעיני לבאר דרכי חשבון זה כדי שיהיה נכון למי שמלאו לבו לקרבה אל המלאכה לעשות אותה: ד ואל יהיו דרכים אלו קלים בעיניך מפני שאין אנו צריכין להם בזמן הזה. שאלו הדרכים דרכים רחוקים ועמוקים הן. והוא סוד העיבור שהיו החכמים הגדולים יודעים אותו ואין מוסרין אותו לכל אדם אלא לסמוכים נבונים. אבל זה החשבון בזמן הזה שאין בית דין לקבוע על פי הראיה שאנו מחשבין בו היום אפילו תינוקות של בית רבן מגיעין עד סופו בשלשה וארבעה ימים: ה שמא יתבונן חכם מחכמי האומות או מחכמי ישראל שלמדו חכמת יון בדרכים אלו שאני מחשב בהן לראיית הירח ויראה קירוב מעט במקצת הדרכים. ויעלה על דעתו שנתעלם ממנו דבר זה ולא ידענו שיש באותו הדרך קירוב. אל יעלה זה על דעתו אלא כל דבר שלא דקדקנו בו מפני שידענו בעיקר הגימטריאות בראיות ברורות שאין דבר זה מפסיד בידיעת הראיה ואין חוששין לו. לפיכך לא דקדקנו בו: ו וכן כשיראה בדרך מן הדרכים חסרון מעט מחשבון הראוי לאותה הדרך. בכוונה עשינו זה לפי שיש כנגדו יתרון בדרך אחרת עד שיצא הדבר לאמיתו בדרכים קרובים בלא חשבון ארוך. כדי שלא יבהל האדם שאינו רגיל בדברים אלו ברוב החשבונות שאין מועילין בראיית הירח: ז העיקרים שצריך אדם לידע תחלה לכל חשבונות האיצטגנינות. בין לדרכי חשבון הראיה בין לשאר דברים, אלו הן. הגלגל מוחלק בש"ס מעלות. כל מזל ומזל שלשים מעלות. ומתחיל מתחילת מזל טלה. וכל מעלה ומעלה ס' חלקים. וכל חלק וחלק ס' שניות. וכל שניה ושניה ששים שלישיות. וכן תדקדק החשבון ותחלק כל זמן שתרצה: ח לפיכך אם יצא לך בחשבון שכוכב פלוני מקומו בגלגל בע' מעלות ול' חלקים ומ' שניות. תדע שכוכב זה הוא מזל תאומים בחצי מעלה אחת עשרה ממזל זה. לפי שמזל טלה ל' מעלות ומזל שור ל' מעלות נשאר עשר מעלות ומחצה ממזל תאומים ומ' שניות מחצי המעלה האחרון: ט וכן אם יצא מקומו בגלגל בש"כ מעלות. תדע שכוכב זה במזל דלי בכ' מעלות בו. ועל דרך זו בכל המניינות. וסדר המזלות כך הוא. טלה שור תאומים סרטן אריה בתולה מאזנים עקרב קשת גדי דלי דגים: י החשבונות כולם כשתקבץ שארית לשארית או כשתוסיף מנין על מנין. תקבץ כל מין עם מינו. השניות עם השניות והחלקים עם החלקים והמעלות עם המעלות. וכל זמן שיתקבץ מן השניות ס' תשים חלק אחד ותוסיף על החלקים. וכל שיתקבץ מן החלקים ס' תשים אותו מעלה ותוסיף אותה על המעלות. וכשתקבץ המעלות תשליך אותן ש"ס והנשאר מש"ס ולמטה הוא שתופסין אותו לחשבון: יא בכל החשבונות כולן כשתרצה לגרוע מנין ממנין. אם יהיה זה שגורעין אותו יתר על זה שגורעין ממנו אפילו בחלק אחד תוסיף על זה שגורעין ממנו ש"ס מעלות כדי שיהא אפשר לגרוע זה המנין ממנו: יב כיצד הרי שהצריכך החשבון לגרוע מאתים מעלות ונ' חלקים ומ' שניות. סימן רנ"ם. מק' מעלות וכ' חלקים ול' שניות. סימן קכ"ל. תוסיף על הק' ש"ס יהיו המעלות ת"ס ותתחיל לגרוע השניות מן השניות תבא לגרוע ארבעים משלשים אי אפשר תרים חלק אחד מן העשרים חלקים ותעשה אותו ששים שניות ותוסיף על השלשים ונמצאו השניות תשעים. תגרע מהם המ' ישאר חמשים שניות. ותחזור לגרוע חמשים חלקים מי"ט חלקים שכבר

הרימות

מגדל עוז

פרק יא לפי שאמרנו בהלכות אלו שב"ד היו מחשבין בדקדוק עד סוף הפרק. כלו מדרך האצטגנינות כדברי שמואל בעל הרואה נהירין לי שבילי דרקיעא כשבילי דנהרדעא, וכמו שרבינו ז"ל אומר כי סוד מפי הקבלה:

הרימות מהם חלק אחד ועשיתו שניות. ואי אפשר לגרוע חמשים מתשעה עשר. לפיכך תרים מעלה אחת מן המעלות ותעשה אותה ששים חלקים ותוסיף על התשעה עשר ונמצאו החלקים ע"ט. תגרע מהן החמשים ישאר תשעה ועשרים חלקים. ותחזור לגרוע המאתים מעלות מן ארבע מאות ונ"ט מעלות שכבר הרימות מעלה אחת ועשית חלקים. ישאר מאתים ותשע וחמשים מעלות ונמצא השאר סימנו רנ"ט כ"ט נ'. ועל דרך זו בכל גרעון וגרעון השמש והירח: **יג** וכן שאר השבעה כוכבים מהלך כל אחד ואחד מהן בגלגל שלו מהלך שוה. אין בו לא קלות ולא כבדות אלא כמו מהלכו היום כמו מהלכו אמש כמו מהלכו למחר כמו מהלכו בכל יום ויום. וגלגל של כל אחד מהם אע"פ שהוא מקיף את העולם אין הארץ באמצעו: **יד** לפיכך אם תערוך מהלך כל אחד מהן לגלגל המקיף את העולם שהארץ באמצעו שהוא גלגל המזלות. ישתנה הלוכו ונמצא מהלכו ביום זה בגלגל המזלות פחות או יותר על מהלכו אמש או על מהלכו למחר: **טו** המהלך השוה שמהלך הכוכב או השמש או הירח בגלגלו הוא הנקרא אמצע המהלך. והמהלך שיהיה בגלגל המזלות שהוא פעמים יותר ופעמים חסר הוא המהלך האמיתי. ובו יהיה מקום השמש או מקום הירח האמיתי: **טז** כבר אמרנו שאלו הדרכים שאנו מבארים בהלכות אלו אינן אלא לחשבון ראיית הירח בלבד. לפיכך עשינו העיקר שממנו מתחילין לעולם לחשבון זה מתחילת ליל חמישי שיומו יום שלישי לחדש ניסן משנה זו שהיא שנת י"ז ממחזור ר"ס. שהיא שנת תתקל"ח וארבעת אלפים ליצירה. שהיא שנת תפ"ט ואלף לשטרות. שהיא שנת ק"ט ואלף לחרבן בית שני. וזו היא שאנו קוראים אותה שנת העיקר בחשבון זה: **יז** ולפי שהראיה לא תהיה אלא בארץ ישראל כמו שביארנו. עשינו כל דרכי חשבון הזה בנויים על עיר ירושלים ולשאר המקומות הסובבין אותה בכמו ששה או שבעה ימים שבהן רואין את הירח תמיד ובאים ומעידים בבית דין. ומקום זה הוא נוטה מתחת הקו השוה המסבב באמצע העולם כנגד רוח צפונית בכמו ל"ב מעלות עד ל"ה ועד כ"ט. וכן הוא נוטה מאמצע הישוב כנגד רוח מערב בכמו כ"ד מעלות עד כ"ז ועד כ"א:

פרק שנים עשר

א מהלך השמש האמצעי ביום אחד שהוא כ"ד שעות נ"ט חלקים ושמנה שניות. סימנם כ"ד נט"ח. נמצא מהלכה בעשרה ימים תשע מעלות ונ"א חלקים וכ"ג שניות. סימנם טנ"א כ"ג. ונמצא מהלכה במאה יום צ"ח מעלות ושלשה ושלשים חלקים ונ"ג שניות, סימנם צ"ח ל"ג נ"ג. ונמצא שארית מהלכה באלף יום אחר שתשליך כל ש"ס מעלות כמו שביארנו. רס"ה מעלות ול"ח חלקים ונ' שניות. סימנם רס"ה לח"ן. ונמצא שארית מהלכה בעשרת אלפים יום. קל"ו מעלות וכ"ח חלקים וכ' שניות. סימנם קל"ו כ"ח

פירוש רבי לוי ן' חביב

פי"א טז כל מה שכתב הרב בזה הפרק הוא מבואר עם מה שפירש בו המפרש, זולתי במה שאמר הרב ז"ל לפיכך עשינו העיקר שממנו מתחילין וכו' שיומו יום שלשה לחדש ניסן וכו' קשה לי למה עשה הרב העיקר מיום שלשה לחדש והדין היה לעשותו מיום אחד לחדש. והתשובה לזה מבוארת לעניות דעתי והוא שהרב עשה עיקר מיום שנראה בו הירח כדי לשים משל אח"כ בשנוסיף על העיקר תשעה ועשרים יום אם יראה הירח או לא ובודאי אם אותו היום עדיין לא היה יום הראיה פשיטא שלא יראה בסוף יום תשעה ועשרים כמו שכתבתי בראש פרק י"ב ואם כבר עבר יום הראיה פשיטא שכשנוסיף תשעה ועשרים יום שיראה הירח כמו שכתב הוא ז"ל גם כן בפרק הנזכר. האמנם בסוף יום תשעה ועשרים יש ספק אם יראה או לא וגם הרב משל בכל פרקיו אחר תשלום תשעה ועשרים יום כמוזכר בהם נמצא שנראה הירח כפי החשבון:

פי"ב א מהלך השמש האמצעי וכו'. מה שכתב המפרש הרב סמך על דעת אלבאתני ולכן הוסיף בעשרה ימים ג' שניים נראה דבר אמיתי ונדון ומוכרח. אבל קשה לי למה לא עשה כן הרב באלף יום שהיה לו להוסיף שלשה שניים ג"כ שהוא העולה משני שלישים הנשארים במאה יום וכן בעשרת אלפים יום אשר בזמננו זה שהוא אחר העיקר של הרב יותר מקכ"ו אלף יום יש חלוף במקום השמש ז' חלקים שהם פחות ולנ"ע. גם במה שכתב הרב שמהלך החמה לשנה סדורה שמ"ח נ"ה ע"ו קשה לי כי למה שהוסיף הרב כפי המהלך הנזכר ז' שנים יותר מן הראוי. ונל"ע כי עם היות עלו על לבי קצת דברים ליישבו עדיין לא נשלמו בשכלי ולכן לא כתבתים:

עוד

פירוש

טו או השמש או הירח בגלגלו הוא הנקרא וכו'. דע שיש לשמש ולירח ולשאר כוכבי לכת שני גלגלים ויש מהם שיש לו ג' וגלגל קטן הנקרא גלגל המעגל אבל הכל נשתתפו בשיש לכל אחד מהם ב' גלגלים כל אחד מקיף את העולם אבל הא' מהן הארץ במוצקו ונקרא הגלגל הדומה וכן נקרא לפי שדומה במהלכו לגלגל המזלות לפי שחגורתו כנגד חגורת גלגל המזלות אינה נוטה מעליה לא לצפון ולא לדרום, והגלגל הב' אין הארץ במוצקו ואע"פ שהיא בתוכו ונקרא גלגל היוצא לפי שמוצקו יוצא ממוצק הארץ וגלגל הנושא לפי שהוא נושא מוצק השמש ומוצק גלגל מעגל בשאר הכוכבים, כוכב השמש קבוע בגלגל הנושא שלו אלכסונו שוה לעביו ותנועת השמש בזה הגלגל בכל יום תמות השנה אין לה בו לא קלות ולא כבדות והוא הנקרא המהלך האמצעי ומהלכה בערך אל גלגל המזלות הוא המהלך האמיתי המשתנה בכל עת שהרי כשנוציא קו מיושר ממוצק הארץ עד שיגיע אל השמש או אל אחד מגלגלי המעגל לשאר הכוכבים ויגיע אל שטח גלגל המזלות יגיע אל נקודה מן המזלות וכן נוציא קו אחד ממוצק גלגל היוצא עד מוצק השמש ויגיע ג"כ אל גלגל המזלות יפגע בנקודה אחרת חוץ מן הראשונה ויהיה בין שתי הנקודות קשת נקרא קשת השינוי בין שני המהלכים האמצעי והאמיתי פעם לתוספת פעם למגרעת, ואע"פ שקשת השינוי הוא גדול מזה הקשת בכל מקום כמו שאומר זה הענין במקומות אחרים מן החבורים שחברו אותם בזו החכמה ונאמר עתה שנניח [ציור ל'] גלגל המזלות אבג"ד ומוצקו ע' וגלגל היוצא אבז"ח ומוצק כ' וכוכב השמש בכל מקום ס' ושני הקוין היוצאין מנקודת ע' ומנקודת כ' ופוגעין בנקודת ס' ויוצאים ופוגעים בגלגל המזלות מגיעין ממנו אל נקודת ל' ונקודת מ' ובין שני הנקודות קשת ל"מ ונקרא קשת השינוי בין שני המהלכים, ונקודת ל' הוא מקומה האמיתי ונקודת מ' מקומה האמצעי ועלת שינוי המהלך האמיתי לפי שנופל מגלגל היוצא בחצי גלגל המזלות שיש קשת יתירה או חסרה ממנו. לפי שחצי גלגל המזלות שיש בו המרחק הרחוק נופל מן הגלגל היוצא יתר מחציו והיא קשת א' ע' פ' לפי שחצי המזלות בא"ד וחצי הגלגל היוצא בא"ח ובהפך זה בחצי בג"ד נפל בו מגלגל היוצא פחות מחציו והוא קשת עז"ס. ועל זה הדרך בכל קשת וקשת כמו שנתבאר בספרי חכמת התכונה:

טז כבר אמרנו שאלו הדרכים שאנו וכו'. דע שזה העיקר שהתחיל החכם רחוק מזמננו זה הרבה לפיכך אנו צריכים לעשות עיקר אחר בהתחיל ממנו וכבר עשינו עיקר שני מתחלת ליל שלישי שיומו אחד לחדש ניסן משנת תשעה ממחזור רס"ט ובפי"ב נבאר כילד הדרך לידיעתו על דרך פרט אבל בזה הפרק נבאר הדרך בידיעתו על דרך כלל, והדרך בזה שנקבץ מנין הימים שמתחלת ליל ה' שיומו שלשה לחדש ניסן משנת ט' ממחזור רס"ט ונקח מנתם מן המהלך האמצעי לשמש או לירח ונוסיפהו על העיקרים שיסדם ז"ל ומה שיצא אחר זו התוספת יהיה העיקר השני והוא העיקר שסמכנו עליו אנחנו, וכבר מצאנו אלו הימים שבין שני העיקרים כ"ט אלף ותקל"ג יום וכבר חשבנו ודקדקנו ומצאנו העיקר שזכרו ז"ל נופל משני ערביים ביום שני מחדש עשירי הנקרא בלשונם שוא"ל ושנת תקע"ג משנותם ומצאנו תחלה שני הערביים שהוא יום נופל ביום שלשה מחדש אב שנת י"ב ממחזור רל"ח:

יז ולפי שהראייה לא תהיה וכו'. בפרק א': ומקום זה נוטה מתחת הקו השוה וכו'. זה הקו הוא מכוון תחת עגולת משוה היום והיא חגורת גלגל תשיעי ונקרא בלשון ערבי כט אל סתוי, וירושלים נוטה לצד צפון העולם מתחת זה הקו ל"ב מעלות ונקרא זה הריחוק רוחב המדינה, גם ירושלים רחוקה מסוף הים המערבי לצד מזרח ע"ו מעלות ויש שם עגולה שחולקת היישוב לב' חלקים שוים סובבת מן הצפון אל הדרום הולכת אל אמצע היישוב לפי שכל היישוב מן המזרח אל המערב קרוב מק"ף מעלות וחצי זה המנין צ' לפיכך כל מדינה רחוקה מחוף הים המערבי צ' היא תחת זו העגולה ומזה למדנו שעיר ירושלים נוטה מתחת [ציור ל"א] זאת העגולה לצד מערב כ"ד מעלות לפי שהיא רחוקה מן המערב ס"ו מעלות וכן הדין בכל המדינות והנן סוף היישוב משני הצדדים עגולת אבג"ד וקו א"ג אלכסון עגולת משוה היום והוא הקו השוה וכל מדינה שהיא עליו עגולת משוה היום אין לה רוחב, ואפשר שלא יהיה לה אורך והוא כשתהיה בסוף היישוב על אחת משתי נקודות א' או ג' וקו ב"ד אלכסון עגולת חצי היום לאמצע היישוב באורך א' וחצי, אד"ג חרב לפי שהוא דרומי והחצי שהוא כדור הארץ שמקיף אותו חצי עגולת אב"ג לפוני ובו היישוב ונקודת ג' בפאת מערב וא' בפאת מזרח, ופל מדינה שהיא תחת עגולה כ"ד מרחקה מרות מזרח ומערב שוה והוא ל' מעלות. ונניח שלש מדינות תחת זו העגולה וכן לס"פ, אבל רחבן משתנה, המדינה שהיא במקום ל' היא תחת הקו השוה ואין לה רוחב אבל יש לה אורך, אבל במדינה שבמקום ס' רחוקה מן הקו השוה קשת ל"ס והוא רחבה ונקודת פ' רחוקה מן הקו השוה יותר ורחבה קשת ל"פ. ואם תהיה מדינה מערבית מנקודת ס' כמו נקודת נ' והיא ירושלים ומרחקה מנקודת ס' כ"ד מעלות ורחבה מקו א"ג קשת מדינת ל"ס והוא ל"ב מעלה, וכן הדין בכל המדינות יש מהן שוין ברוחב ומשתנים באורך ויש מהן בהפך ויש מהן משתנים בשניהם באורך וברוחב וא"א שיהיו שתי המדינות שוין באורך וברוחב אלא שיהיו שתיהן מדינה אחת. ונקודת נ' נוטה לצד מזרח מאמצע היישוב ונ' לצד מערב ואז"ט על חוף הים המזרחי וגס"ח על חוף הים המערבי שהיא תחלת היישוב באורך שהרי הסכימו בעלי חכמת התכונה שתהיה התחלת האורך מים מערבי והכוכבים זורחים על ז' קודם נ' ועל נ' קודם ס' ועל ס' קודם לג' ועל ג' קודם ס' ועל זו הדרך בכל מדינות היישוב:

פי"ב א מהלך השמש וכו'. כבר ידעת למעלה ענין המהלך האמצעי ושהוא מהלך השמש בגלגל המוסגל והוא גלגל היוצא ושזה המהלך בשוה אין בו לא קלות ולא כבדות אלא מהלכו היום כמו מהלכו אמש

מגדל עוז

פי"ב ופרק י"ג ופרק י"ד ופרק ט"ו ופרק ט"ז. הכל כלול בהלכה דרבי יוחנן דאמר פרק אם אינן מכירין (דף כ"ג) גמרא מתניתין דבראשונה לא היו זזין משם וכו' מאי דכתיב המשל ופחד עמו וגו' מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה ולא פגימתה של קשת וכו' עם הפיטורין הרמוזין במבנה כמה היה גבוה וכו' ובהלכה לפונה או לדרום האמורין שם בלשון הברייתא ופ' כילד מעברין (דף נ"ו) במעשין דפולג אל דרום:

כ"ח כ'. ועל הדרך הזה תכפול ותוציא מהלכה לכל מנין שתרצה. וכן אם תרצה לעשות סימנין ידועים אצלך למהלכה לשני ימים ולשלשה ולארבעה עד עשרה תעשה. וכן אם תרצה להיות לך סימנין ידועים מוכנין למהלכה לכ' יום ולל' ולמ' עד מאה תעשה. ודבר גלוי הוא וידוע מאחר שידעת מהלך יום אחד. וראוי הוא להיות מוכן וידוע אצלך מהלך אמצע השמש לכ"ט יום ולשנ"ד יום שהן ימי שנת הלבנה בזמן שחדשיה כסדרן. והיא הנקראת שנה סדורה. שבזמן שיהיו לך אמצעיות אלו מוכנין יהיה החשבון הזה קל עליך לראיית החדש. לפי שכ"ט יום גמורים מליל הראיה עד ליל הראיה של חדש הבא וכן בכל חדש וחדש אין פחות מכ"ט יום לא יותר. שאין חפצנו בכל אלו החשבונות אלא לדעת הראיה בלבד. וכן מליל הראיה של חדש זה עד ליל הראיה לאותו החדש לשנה הבאה שנה סדורה או שנה ויום אחד. וכן בכל שנה ושנה. ומהלך השמש האמצעי לכ"ט יום כ"ח מעלות ול"ה חלקים ושניה אחת. סימנן כ"ח ל"ה א'. ומהלכה לשנה סדורה שמ"ח מעלות ונ"ה חלקים וט"ו שניות סימנן שמ"ח נ"ה ט"ו:

ב נקודה אחת יש בגלגל השמש וכן בשאר גלגלי השבעה כוכבים. בעת שיהיה הכוכב בה יהיה גבוה מעל הארץ כל מאורו. ואותה הנקודה של גלגל השמש ושאר הכוכבים חוץ מן הירח סובבת בשוה. ומהלכה בכל שבעים שנה בקירוב מעלה אחת. ונקודה זו היא הנקראת גובה השמש. מהלכו בכל עשרה ימים שניה אחת וחצי שניה שהיא ל' שלישיות. נמצא מהלכו בק' יום ט"ו שניות. ומהלכו באלף יום שני חלקים ושלשים שניות. ומהלכו בעשרת אלפים יום כ"ה חלקים. ונמצא מהלכו לתשעה ועשרים יום ארבע שניות ועוד. ומהלכו בשנה סדורה נ"ג שניות. כבר אמרנו שהעיקר שממנו התחלת חשבון זה הוא מתחלת ליל חמישי שיומו שלישי לחדש ניסן משנת תתקל"ח וארבעת אלפים ליצירה. ומקום השמש במהלכה האמצעי היה בעיקר הזה בשבע מעלות ושלשה חלקים ול"ב שניות ממזל טלה. סימנן ז"ג ל"ב. ומקום גובה השמש היה בעיקר זה בכ"ו מעלות מ"ה חלקים ושמנה שניות ממזל תאומים. סימנם כ"ו מ"ה ח'. כשתרצה לידע מקום השמש במהלכה האמצעי בכל זמן שתרצה. תקח מנין הימים שמתחלת יום העיקר עד היום שתרצה. ותוציא מהלכה האמצעי באותן הימים מן הסימנין שהודענו. והוסיף הכל על העיקר ותקבץ כל מין עם מינו. והיוצא הוא מקום השמש במהלכה האמצעי לאותו היום. כיצד הרי שרצינו לידע מקום השמש האמצעי בתחלת ליל השבת שיומו ארבעה עשר לחדש תמוז משנה זו שהיא שנת העיקר. מצאנו מנין הימים מיום העיקר עד תחלת היום זה שאנו רוצים לידע מקום השמש בו מאה יום. לקחנו אמצע מהלכה לק' יום שהוא צ"ח ל"ג נ"ג והוספנו על העיקר שהוא ז"ג ל"ב. יצא מן החשבון מאה וחמש מעלות ול"ז חלקים וכ"ה שניות. סימנן ק"ה ל"ז כ"ה. ונמצא מקומה במהלך אמצעי בתחלת ליל זה במזל סרטן בט"ו מעלות בו ול"ז חלקים ממעלה ט"ז. והאמצעי שיצא בחשבון זה

פעמים

פירוש

אמש כמו מהלכו למחר, וכבר אמרו ז"ל שהשיעור זה שנהלך נ"ט חלקים וח' שניות וזו היא דעת חכם נקרא אלבתני שהרי אמר בספרו שהשיעור מהלך השמש האמצעי ביום אחד נ"ט חלקים וח' שניות וכ' שלישיים ול"ס רביעיים בקרוב. אבל על דעת בטלמיוס נ"ט חי"ז י"ג י"ב ל"א ועל דעת אלת אלו השנים פחות ויתר כפי דעתו בשיעור שנת החמה שהרי היא אצל בטלמיוס שס"ה יום ורביע פחות חלק אחד מש' ביום ואצל אלבתני שס"ה יום ורביע פחות שלש מעלות מש"ס ביום ומ' חלקים על מנת שיהיה רביעי היום ג' מעלות, והדרך בידיעת שיעור המהלך ביום א' שתחלק ש"ס מעלות הגלגל על שיעור שנת החמה ויצא לך מן החלוקה מהלך השמש ביום אחד כפי שינוי הדעות, והראיה שהוא ז"ל סמך על דעת אלבתני לא על זולתו שהרי כשנכפל מהלכה בי' ימים הוסיף שלש שניות שהרי אמר שמנת עשרה ימים ענ"א כ"ג ועל דקך שאמר תחלה תהיה המנה טנ"א כ' בלבד. אבל לפי שיש במהלכה ביום אחד יתרון על נ"ט ח' כ' שלישיות קבץ אותם עשרה ימים כמו מאתים שלישיות לקח מהן ק"ף בג' שניות והוסיף אותם על הכ' שניות נהיו כ"ג ונותרו כ' שלישיות כפל אותן עשר פעמים ולקח מהן ג' שניות והוסיף אותן על כפל ק' יום שהרי אמר שהוא נ"ח ל"ג כ"ג וכן הדין במהלכה בשנה ובחדש. והדרך בכפילת השיעורין ברורה היא למבין אחר ידיעת העקרים שאמר למעלה פרק י"א:

ב נקודה אחת יש בגלגל השמש וכו'. זאת הנקודה נקראת בלשון ערבי אוג והוא המרחק הרחוק מן הארץ והיא בצורה שקדמה נקודת ז' וכנגדה נקודה אחרת קרובה מן הארץ ונקראת בלשון ערבי חצן והיא בצורה שקדמה נקודת ה' ועל הצורה שעברה [ציור ל'] היא הא"ח פו"ע ואלו הב' נקודות נמצאים לכל כוכבי לכת ומהלכה בכבדות מעלה אחת בכל ע' שנה על דעת האחרונים חוץ מן הירח שמהלך אלו המרחקים בו קל והוא בכל יום י"א מעלות וי"ב חלקים. וכל אלו הנקודות מהלכם מן המערב למזרח חוץ מגובה הירח שמהלכו בהפך מן המזרח למערב, וכשתתבונן במה שזכרנו בשיעור מהלך הגובה בחדש ובשנה תמצא בו קרוב אבל אינו מפסיד החשבון ראיית הירח כמו שאמר למעלה:

והאמצעי שילא וכו'. צריך אתה לידע תחלה ארבעה עקרים ואח"כ תבין זו ההלכה. העיקר הראשון ענין מנת המזלות הנמתחים בכ"מ ונקרא מעדי המזלות. העיקר הב' ידיעת שיעור היום ולילו, העיקר הג' ידיעת ענין היום האמצעי והאמתי, העיקר הד' ידיעת עלת השינוי הימים והלילות באורך ובקוצר. וביאור העיקר הראשון דבר ידוע שיש עגולה זורחין ממנה המזלות והכוכבים משוקעין בה נקרא בלשון ערבי דאיר"א אל אופק, ונניח שהיא עגולת א"ב ג"ד והעגולה שהשמש סובבת כנגדה נקראת גלגל המזלות בעגולת א' ה' ג'. והעגולה שחולקת הגלגל הט' בשוה ונקראת עגולת משוה היום נקראת בלשון ערבי דאי"ר מעד"ל אלנה"ר בעגולת זה"ח, ונניח נקודת ה' ראש מזל טלה וכנגדה ראש מזל מאזנים וכשיעלה חלק מגלגל המזלות יעלה עמו חלק מעגולת משוה היום, ושתי נקודות אלו נוגעות בעגול הראשונה כמו שאתה אומר שעלה מזל טלה כלו והוא קשת ג"ה יעלה עמו מעגולת משוה היום קשת ה"ח והוא מנתו מזו העגולה ונקרא בלשון ערבי מטאלע' ז ועל דרך זו בשאר המזלות. וזו הקשת תשתנה בשינוי מקום המדינות לפי שהמדינות שהן תחת הקו השוה יהיה נכון שיעור זו הקשת למזל טלה כ"ז נ"ג חלקים ושיעורה במצרים כ"ה ז' חלקים ועל זו הדרך ידיעת שיעורה לכל מזל וזו היא צורתו [ציור ל"ב]. וביאור ידיעת העיקר השני והוא ידיעת שיעור הלילה ויומו והוא הזמן הכולל תנועה שלימה לגלגל ט' ותוספת קשת היא מכל תנועת השמש ביום אחד מעגולת משוה היום ונניח שהשמש בראש מזל שור יהיה שיעור היום והלילה בזו הנקודה ש"ס מעלות ויוסיף זה על מה שיעלה ממשוה היום עם תנועת השמש המוסגלת בה ביום אחד, וזה הענין כולל היום האמצעי והאמתי, וביאור העיקר הג' שהיום האמצעי היא תנועה שלימה יומית ותוספת קשת ממשוה היום כשיעור אמצע השמש ביום אחד וביום האמתי תנועה שלימה ותוספת קשת ממשוה היום שהוא מנת תנועת השמש האמתית ביום א'. וביאור העיקר הרביעי. דע שהעגולות שבהם

ב עוד כתב הרב והאמצעי שילא בחשבון זה פעמים יהיה בתחלת הלילה וכו'. המפרש האריך בזה הרבה יותר מן הראוי ולבסוף לא פירש שום דבר באמת. וקודם שאבאר זה אזכיר כי בחכמה הזאת לא זכיתי ללמוד דבר מתלמידי כ"א מעצמי בספרים וגם זה לא ברוב פנאי כי אם בזמן שהייתי לוקח לעצמי ופורק מעל ראשי עול משא טורח עבודת עם הקדש מעט מזער, ועם כל זה נראה לענ"ד כי דברי המפרש הזה בכל זה הם דברים בטלים כשבא ליישב הלשון וגם בעיקרים הוסיף להביא מה שאינו צריך. והוא בזה האופן. כי הנה העיקר הרביעי לא ידעתי למה הוצרך להביאו כלל. גם הצורה האחרונה שבסוף והיא כי חלוף מעדי המזלות בכל אופני חצי היום הוא שוה אינו מוכרח להזכירו. גם בסוף בפירוש הלשון שלא אמר דבר הגון הוא מבואר בזה האופן, שהוא כתב במשל האחר שהביא הז"ל נקח מעלעתו ברוחב ל' וכו' והוא פחות מאמצע השמש בי"ג מעלה וט"ו חלקים וזה השיעור מעט יפרש שהוסיף בה הזמן האמיתי על האמצעי וכו' ע"כ. ועתה לא ידעתי איך אפשר שהמעדים יהיו חסרים מן האמצע ויוסיף הזמן האמתי על האמצעי כי הזמן האמתי הוא שיעור העולה מהמעדים ובודאי הוא חסר מהזמן האמצעי אם המעדים חסרים מן האמצע וזה מבואר מאד למי שהבין דבר בחכמה. ובזה עצמו כתב במשל הב' ובמשל הג' שהיה לו להוסיף אוה לגרוע וז"ל והאמצעי בזה המשל פחות מן המתאמצע במעלה א' וכו' ויהיה הזמן האמתי וכו' ונקח מנחה ונגרע אותו וכו' ע"כ. ואם הזמן האמתי הוא גדול מן האמצעי אם כן הלך הכוכב יותר מן האמצע ואיך אוה לגרוע. גם במשל הד' קשה כן. האמת כפי הנראה שלמד כן מדברי הרמב"ם ז"ל שצוה להוסיף במזל שמחצי טלה עד חצי בתולה ומחצי מאזנים עד חצי דגים צוה לגרוע, אבל זה טעות כי לא בשביל ליישב הלשון נאמר דבר שהוא שקר כפי החכמה והשכל. עוד יש קושיא אחרת נגד דברי המפרש הזה והיא, כי לדעת הזמן האמתי באמת שיש בין ב' גבולי ימים רצוני במאה או מאתים יום צריך לדעת מקום השמש האמתי בהתחלה ועליית אותה המעלה מהתחלה ומקום השמש בסוף ועליית אותה המעלה ולגרוע העליות הראשונות מהשניות וזה המפרש עשה כן בסוף ולא בהתחלה ואם כן לא דקדק כלל. ואין כוונתי לבקש קושיות כנגדו כי אין תועלת בזה. אמנם האדכתי בכל זה לפי שבכל מה שהשתדלתי להשיג כיד דעתי הקלרה כל פרטי לשון הרמב"ם ז"ל לא יכולתי ליישבם עדיין עד יערה עלי רוח ממרום. עם היות שכלל כוונת הלשון באמת היא מושגת אצלי ת"ל לענ"ד. ולכן השתדלתי לברר אם אמת מ"ש המפרש הזה וראיתי כי לא דבר נכונה. ולכן אומר כי בעלי החכמה הזאת ראו כי הימים אינם שוים זה לזה ר"ל כי יום אחד ולילו אינו שוה עם יום אחר ולילו. ואם היות החלוף הזה אינו נרגש ביום אחד או בשני ימים עם כל זה יורגש בכ' יום או יותר. וסבת החלוף הוא לפי שהשיעור יום ולילו הוא תנועה אחת מכל הגלגל ועוד עליית מה שהלך השמש במזל בתנועתו האמתית וזה יש בו חלוף ושינוי משני פנים. האחד כי מהלך השמש במזל אינו שוה בכל הימים כי פעם הולך פחות והוא כשהוא ברום גלגלו ופעם הולך הרבה והוא כשהוא בשפל גלגלו. החלוף השני הוא כי אפילו יהיה מהלך השמש שוה במזל בכל יום ויום עלייתו ממעלות הגלגל אינו שוה ואם הימים אינם שוים אם כן המהלך האמצעי אין ראוי לכופלו בימים האמתיים כי אם בשוים ואח"כ צריך לראות כמה חסרים אותם הימים האמתיים מהאמצעים שהם השוים ולחסר המהלך הראוי לאותו השיעור מהמהלך האמצעי המוכפל על הימים השוים. או כמה יתרים עליהם ולהוסיף המהלך הראוי לאותו השיעור על מהלך האמצעי המוכפל. זו היא סבה כללית לדברי הרב ז"ל כאשר כתב המפרש אמנם מה שצוה להוסיף על מהלך הכוכב בימים שמחצי טלה עד חצי בתולה ומחצי מאזנים עד חצי דגים צוה לגרוע הסבה היא לפי שבכאן הימים נמנים משקיעת החמה עד שקיעת החמה. והנה המזל שמראש גדי עד ראש סרטן הם ארוכי השקיעה וקצרי העלייה ומראש סרטן עד ראש גדי הם בהפך קצרי השקיעה וארוכי העלייה ואם כן אם נקח ד' או ל' יום מתחלת טלה עד ראש סרטן בודאי הם גדולים מהאמצעיים וצריך להוסיף תוספת מהלך הכוכב בלותו השיעור המוטעט ולהוסיפו על מהלך הכוכב המוכפל על הימים השוים וכן הדין עד

קרוב לראש מאזנים כי יתרון התוספות שהיה הולך וגדל עד ראש סרטן הולך ומתקצר עד קרוב לראש מאזנים שאז אותו החלוף נשלם מכל וכל ומראש מאזנים עד קרוב לראש טלה הוא בהפך רצוני שהימים האמצעים יותר גדולים הם מהאמתיים כיון שהמזלות שמראש מאזנים עד ראש גדי הם קצרי השקיעה הרבה ומראש גדי עד ראש טלה אותו החלוף הולך ומתמעט ונשלם בראש טלה. וזה החלוף שיש בין העליות לשקיעות לא הבין אותו המפרש ולכן לא עלה בידו ליישב דברי הרמב"ם כאשר נתבאר. הרי לך סברא כללית למקום התוספת או למקום הגרעון אבל הגבולים הפרטיים שנתן הרב אין בי כח לתת להם סבה כי לענ"ד הם מהדברים שאמר הרב שאעפ"י שיש חסרון או יתרון בקצת מהדברים שיאמר אינם מזיקים בראיה. ומי שהכריחני לומר כן הוא כי לבי אומר לי שמקום השמש שאמר הרב בעיקר הוא אחר שתקן הימים וזה מוכרח כפי השכל, ואני הוצאתי מקום השמש האמתי בעיקר והשקיעות של אותה המעלה שהם ברוחב ל"ב י' מעלות ל"ב חלקים. גם שקיעת חצי טלה באותו הרוחב ומצאתי שאותם הימים שבינתיים האמתיים יתרים על האמצעיים מעלה אחת וד' חלקים בקרוב וזהו עד שקיעת החמה ועוד שליש שעה אחר שקיעת החמה שהוא עת הראייה יהיו ו' מעלות וחצי בקירוב. והרב בכל זה לא נוה להוסיף דבר במקום הירח האמצעי לפי שאינו מזיק כי הוא פחות מט"ו חלקים מהאמצע. אמנם מכאן והלאה שיוכל הירח ללכת באותו שיעור מהזמן ט"ו חלקים נוה להוסיף אותם עד סוף שור שמלבד הט"ו חלקים שנוה להוסיף יש עוד זמן נוסף קרוב לזמן הנוסף בחצי טלה אבל לא היה בזמן הנוסף יותר להוסיף ט"ו חלקים אחרים לשיהיו ל' אמנם מכאן והלאה נוה להוסיף ל' עד סוף סרטן וכו'. כלל הדברים כשיש בשיעור יתרון הימים האמתיים על האמצעיים זמן שיוכל הירח ללכת בו ט"ו חלקים הוא חושש אליו ומנוה להוסיפו ולפחות מזה אינו חושש, גם כשיש בהם חסרון זמן כזה הוא חושש אליו לא בפחות. וזה יש לי כתוב בנסיון כי הוצאתי לזמן כל הגבולים שכתב הרב היתרון שיש לימים האמתיים על האמצעיים או החסרון. ופירוש מ"ש הרב ודבר זה לא תחוש לו בשמש בחשבון הראייה שהרי אנו משלימים וכו', אין כוונתו כאשר כתב המפרש שקירוב זה שבשמש עצמו תקן כתקון הירח שאם בירח לא חשש לפחות מט"ו חלקים כ"ש שלא יחוש לב' חלקים וחצי שבשמש, אבל כוונתו שאין לחוש לזה הקירוב הבא מצד חלוף הימים בשמש למיעוטו אמנם בירח שהקירוב הוא גדול הוא ישלים זה שם. זהו מה שהשיגה יד דעתי הקצרה בהבנת דברי הרב. ואיני סומך על עצמי לפי שקשה לי שהרב אמר שהאמצעי שיצא בחשבון זה פעמים יהיה קודם שקיעת החמה כשעה ואני חפשתי על זה בסוף תאומים שאז הוא הזמן שזה החלוף הוא יותר גדול ולא מצאתי שיקדם קודם שקיעת החמה כי אם כ"ד חמישיות שעה, גם חפשתי על סוף קשת שאז יוצא האמצע בחשבון זה אחר שקיעת החמה יותר מאוחר ומצאתי שהוא מתאחר אחר שקיעת החמה כשעה ושליש בקרוב וצ"ע. גם מ"ש המפרש הזה בסוף פי"ד הם דברים בטלים כי כל מ"ש שם הם דברים נוגעים לענין החלוף שיש בין קשת היום לקשת הלילה שאלו אמנם חלוף הימים שהרב רצה לתקנו הוא החלוף שיש בין יום ולילה ליום ולילה אחר או בין סך ימים ולילות לסך ימים ולילות אחר וא"כ כל דבריו בטלים. וראוי לדקדק עוד למה לא חשש הרב במהלך אמצע המסלול לחלוף הימים כיון שמהלכו הוא קרוב למהלך אמצע הירח והיה לו להוסיף על אמצע המסלול או לגרוע ממנו סך דקים שוה לסך דקי תיקון אמצע הירח. והתשובה לזה מבוארת לענ"ד והיא כי אעפ"י שדקי תיקון אמצע המסלול הם רבים שלפעמים יגיעו עד ל' להוספה או לגרעון עם כל זה בערך המזל הוא דבר מועט כי ירוב שיוכל להגיע במזל מל' דקים מאמצע המסלול לא יעלה עד שלשה דקים כאשר תראה זה מבואר בלוח מנת מסלול הירח ולמיעוטו לא חשש הרב לתקנו כי אינו מזיק בראייה. ומכאן תראה שהוא אמת מה שכתבתי שלא תקן הרב חלוף הימים באמצע השמש למיעוטו כמו שלא תקנו באמצע המסלול כי העולה משניהם במזל הוא קרוב להיותו שוה וכמו שלא חשש בזה לא חשש בזה. ודברי המפרש הם בטלים מכל וכל ולא הרגיש כי הרב לא תקן אמצע המסלול ולדעתו היה לו לרב לתקנו כיון שתקן אמצע השמש. ולמי שיקשה בעיניו איך הרב לא חשש לכל אלו הקרובים שכתבנו אומר אליו כי אולי השלימם הרב ממקום אחר וככה אני חושב:

פעמים יהיה בתחלת הלילה בשוה. או קודם שקיעת החמה בשעה. או אחר שקיעת החמה בשעה. ודבר זה לא תחוש לו בשמש בחשבון הראיה. שהרי אנו משלימים קירוב זה כשנחשוב לאמצע הירח. ועל הדרך הזאת תעשה תמיד לכל עת שתרצה ואפילו אחר אלף שנים

פירוש

תסוב השמש בכל יום כל אחת מהן נחלקת בעגולת זריחתה ועריבתה והיא עגולת האופק בב' חלקים פעם יהיו שוין והוא בכל מדינה שהיא תחת מבוא היום על קו השוה. לפיכך היום והלילה באלו המקומות שוין תמיד ובשאר המדינות הנוטות מתחת קו השוה לצפון או לדרום עגולת מסבת היום בשני חלקים שונים לפיכך היום והלילה משתנים. ומפני שהישוב בצפון כשתהיה השמש במזלות הצפונים יהיו הימים ארוכים מהלילה וכשתהיה בדרומיים יהיו הלילות ארוכים מהימים, לפי שחני לדי מבוא היום אינם על עגולת האופק כמו המדינות שעל הקו השוה אבל הצד הצפוני גבוה בצפון והדרומי שפל בדרום לפיכך יהיה בצפון קשת ממסיבת השמש למעלה יותר מחציו וקשת פחות מחציו למטה שתחת האופק לפיכך יהיו הימים ארוכים מהלילות במזלות הצפוניים ובמזלות הדרומיים בהפך לפי שהקשת של מעלה פחות מהקשת של מטה, וזו צורתו מעל האופק [ציור ל"ג]. וזו היא צורת האופק הנוטה וציר מבוא היום גבוה מעל האופק. ודע שהשמש יש לה שינוי אחד מוסגל בה והוא קשת השווי שלה שבין מקומה האמצעי והאמתי וזה הקשת פעם יהיה גדול ופעם יהיה קטן וסוף תכליתו כשתהיה השמש או בראש טלה או בראש מאזנים יהיה סוף גדלו באלו השני מקומות שתי מעלות. והוא כשתהיה במרחק הממוצע. וכשתהיה בראש סרטן והוא המרחק הרחוק או בראש גדי והוא המרחק הקרוב אין לה שווי כלל. ובין אלו הארבע נקודות יהיה קשת השווי פחות מזה תמיד בין הרבה אבל אינו מגיע עד שתי מעלות אלא בראש טלה או מאזנים ופעם יהיה זה השווי ראוי לתוספת על האמצע ופעם לגרעון לפי מה שישתנה מהלכה האמתי פעם יהיה יתר מן האמצעי כשתהיה השמש במזלות שבין ראש גדי וראש סרטן על סדר המזלות והם שבאמצעם ראש טלה ופעם יהיה פחות מן האמצעי והוא במזלות שבין ראש סרטן וראש גדי על סדר המזלות והם המזלות שבאמצען ראש מזל מאזנים וזה השינוי אינו גלוי ביום או יומיים מפני מעוטו ומורגש בו בימים רבים. כמו שתאמר כשתהיה השמש בגובה שלה אין לה שווי וכשתתרחק ממנו יום אחד יהיה השווי שני חלקים ושני שניות, ואם תתרחק י' מעלות יהיה השווי כ"ח וי"ג שניים וכן יוסיף זה השווי עד שיגיע לשתי מעלות ושלשים שניות והוא כשתהיה השמש בג' מעלות ממזל מאזנים, ואח"כ הולך וחסר עד שיכלה במעלה ראשונה ממזל גדי, ואח"כ הולך ונוסף עד שתי מעלות ושלשים חלקים כשתהיה השמש בכ"ח מעלות ממזל דגים יהיה השווי בסוף תכליתו ואח"כ הולך וחסר עד שיגיע אל המעלה א' ממזל סרטן ושם הוא כלה. ויגיע לשמש שינוי אחר בשביל זריחתה ועריבתה והוא מפני הקשת העולה עמה ממבוא היום הנקרא מטאל"ע אלברו"ג ונקרא מגעדי המזלות. והוא על שני פנים, הראשון כשתהיה המדינה על הקו השוה, והשני כשתהיה רחוקה ממנו, ואלו הן המדינות שיש להן רחב והוא מרחקם לצפון העולם, ודין המטאל"ע בחלק שאחד שוה בכל המדינות שהן תחת הקו השוה כלומר כשיעלה ממבוא היום עם מזל טלה באחת מן המדינות שעל הקו השוה כ"ז מעלות ונ"ג חלקים ג"כ יעלה בזה השיעור במדינה אחרת מן המדינות שתחת מבוא היום ואפילו הם ק' או אלף. והעילה בזה שחני לידי מבוא היום הם על אופק כל המדינות שעל הקו השוה אחד צפוני ואחד דרומי ועליו מתקבצים כל אופק ואופק. ונניח עגולת [ציור ל"ד] אופק אמצע העולם אבג"ד וג' במערב וב' בצפון וא' במזרח וד' בדרום ואמצע אורך הישוב נקודת ה' וקו אה"ג הוא אלכסון מבוא היום והוא הקו השוה שאם תהיה עליו מדינה לא יהיה לה רוחב. ונניח חצי היום לנקודת ה' עגולת בה"ד לפיכך תהיה נקודת ה' מרחקה מכל צד צ' מעלות בין מזרח בין מערב, ולפי שהיישוב בצפון והורך כל מדינה הוא מרחקה מן המערב והיא נקודת ג' לפיכך כל מדינה שהיא רחוקה מן הקו השוה לצפון יש להן רוחב וגם יש לה אורך מן המערב והוא מרחקה מחצי האופק המערבי והוא קשת בג"ד אלא אם תהיה על חוף הים המערבי ונניח ג"כ המדינה מרחקה מנקודת ג' פ' מעלות והיא נקודת ז' על הקו השוה יהיה האופק שלה חבט"ד ועגולת חצי היום שלה בז"ד, וגם נניח מדינה מרחקה מנקודת ג' ע' מעלות והיא נקודת כ' על הקו השוה והאופק שלה ס"ב מ"ד וחצי היום שלה בכ"ד, ונניח שתי מדינות מן הקו השוה לצפון, האחד בנים והשנית ע', האחת עוברת על ראש שוכני אופק דח"ב והשנית על ראש שוכני אופק דז"ב, לפיכך מן הצורה הזאת יתבאר לך שעגולת חצי היום לכל מדינה שהיא על קו השוה אפשר שתהיה אופק למדינה מן המדינות, ואחר שהקדמנו אלו הענינים יאות לנו לבאר דבריו שאמר והאמצע שיצא מחשבון זה פעמים יהיה בתחלת הלילה בשוה וכו'. דע תחלה שבעלי חכמת הגימטריאות כשרצו לידע מקום אמצע כל כוכב לכל עת שירצו שנוהו מהלך יום א' וכפלו אותו והיה מנת שני ימים וכן עד שלשים ועד י"ב חדש ועד שנה תמימה וכן כל הימים והשנים והחדשים שרצו וכל השיעורים מכל מהלך אמצעי הוספתו בשיעור שוה. כאילו תאמר שאמצע השמש ביום אחד נ"ט ח' כ' ובשני ימים א"ח יו"מ ובשלשה ימים בנ"ז כ"ס ולפי שהכפילה על שיעור שוה לא יתכן להניח אותם בנויין על הימים השוים והם הימים האמתיים שפעם הם יתר מן הימים האמצעיים שהן שוין תמיד לפיכך תהיה כפילת מהלך הכוכב האמצעי שוה לפי שהיא בימים שוים ואילו עשו אותם על הימים האמתיים לא היה דבר נכון לפי שאין לימים האמתיים שיעור ידוע בכל זמן וזמן אלא ישתנה, לפיכך כשנקבץ התנועה האמצעית לימים השוים אפשר שלא תגיע עד שקיעת החמה אם יהיה האמצע יתר מן המטאל"ע, ואפשר שתאחר לאחר שקיעת החמה אם יהיה האמצע חסר מן המטאל"ע, משל נניח הימים שנוסיף אותן על העיקר חמשים יום מנתה מן האמצע מ"ט מעלות וט"ז חלקים מ"ח שניות נוסיפנו על העיקר שעשאו ז"ל שהוא ז"ג ל"ב יעלה אמצע השמש נ"ו מעלות ד' חלקים י"ג שניים והגובה יהיה אחר תוספת מנתו בחמשים יום על העיקר שלו יצא הגובה כ"ו מ"ם י"ו נגרע הגובה מן האמצע אחר שנוסיף על האמצע ש"ם מעלות ישאר ש"ל מעלות ל"ד חלקים ול"ז שניים ומנתה מן השווי כ"ח חלקים ולפי שהמסלול הוא יתר על ק"פ נוסיף זה המנה אם אמצע השמש יעלה בידנו מקום השמש האמתי נ"ו מעלות וי"ח חלקים וי"ג שניים נקח מטאל"עתו ברוחב ל' יהיה מ"ג מעלות ול' חלקים והוא פחות מאמצע השמש בי"ג מעלות וט"ו חלקים וזה השיעור מעט יותר שנוסיף בו הזמן האמתי על האמצעי אם תוסיף אותו על הזמן האמצעי יגיע הזמן עד שקיעת החמה וזו הי"ג מעלות וט"ו חלקים מנתה מן שעה נ"ג חלקים ומנתה מאמצע השמש יותר מב' חלקים במעט, נוסיף אותה על אמצע השמש עלה בידינו אמצע השמש לעת שקיעת החמה נ"ו מעלה וכ"ב חלקים וכ' שניים, וכן נוסיף על אמצע הירח כ"ט חלקים וח' שניות וזהו אמצע הירח לשקיעת החמה. משל אחר נוסיף על העיקר מנת ק' יום והוא ל"ח ל"ג ונוסיף עליו ז"ג ל"ב יעלה בידינו ק"ם ל"ו כ"ם נגרע ממנו הגובה והוא פ"ו מ"ם כ"ג שניים יהיה המסלול י"ח נ"ב כ' מנתו מן השווי ל"ח חלקים, ולפי שהמסלול היה פחות מק"פ נגרע המנה מן האמצעי ישאר ק"ם מעלות בקירוב והוא מקום השמש האמתי נקח מטאל"עה יהיו ל"ב כ"ו והוא פחות מן האמצע בי"ב מעלות וג' שניות והיא ד' חומשי שעה לפיכך נצריכין להוסיף על אמצע השמש או הירח מנתה מן אמצע השמש או אמצע הירח עד שיהיה האמצע לשקיעת החמה, משל אחר הוספנו על עיקר מנת ר' יום מאמצע השמש הוא קנ"ז מעלות וז' חלקים וט"ו שניים וכשנוסיף על זה המנין העיקר יצא לנו ר"ד מעלות וי"א חלקים וי"ח שניים נגרע ממנו הגובה והוא פ"ו מ"ם יצא לנו מסלול השמש קי"ז מעלות וכ"ם חלקים ומ' שניים מנתה מן השווי מעלה אחת וחמשים חלקים, ולפי שהמסלול פחות מק"פ נגרע המנה מן האמצע ישאר ר"ב מעלות כ"ט י"ח וזהו מקום השמש האמתי ומטאל"עה"א ר"ם מעלות ול"ד חלקים בקירוב והאמצעי בזה המשל פחות מן המטאל"ע במעלה אחת וכ"ג חלקים והוא קרוב מעשור שעה ויהיה הזמן האמתי בזה המשל יתר על האמצעי בעשור שעה ונקח מנתה מאמצע השמש והירח ונגרע אותו מן האמצע שיאמר אמצע השמש או הירח לשקיעת החמה. משל אחר נוסיף על העיקר מנת ש' יום מאמצע השמש והיא רנ"ה מ"א ל"א ואחר תוספת העיקר יהיה ש"ב מ"ם י"א נגרע ממנו הגובה והוא פ"ו מ"ם ישאר המסלול רי"ו מעלות בקרוב ומנתה מן השווי מעלה אחת וי"ב חלקים נוסיף אותם על אמצע יעלה בידינו ש"ג כ"ג י"א והוא מקום השמש האמתי נקח מטאל"עה"א יהיו ש"ח מעלות ושני חלקים והוא יתר על האמצע בי"ד מעלות וס' חלקים והוא כמו נ"ו חלק מס' בשעה וזהו שיוסיף בו הזמן האמתי על האמצעי נגרע מנתו מן האמצע לשמש לירח יצא לנו האמצע לעת שקיעת החמה, וכבר הארכנו במשלים כדי שיודע הדבר על בוריו ולא נחוש לאורך הדברים מאחר שנבין הדבר היטב לפי שזו ההלכה קשה עד מאד. ודע שהמעלות שיש בהן סוף תוספת האמצע על מטאל"עה"א הם סוף מזל תאומים שהרי הקשת תשעים ומטאל"עה"א ברוחב שלשים ע"ס כ"ד לפיכך הקשת יוסיף על מטאל"עה"א בי"ד מעלות ול"ו חלקים. והמעלה שבה הקשת פחות מן המטאל"עה"א הוא סוף מזל קשת שהרי הקשת ר"ע מעלות ומטאל"עה"א רפ"ד מעלות ול"ו חלקים והמעלה שהקשת שבה שוה למטאל"עה"א הוא ראש מאזנים שכל אחד מהם ק' מעלות אבל ראש טלה אין שם לא קשת ולא מטאל"עה"א. ומאחר שדברנו באלו הענינים יאות לנו שנשלים דבריו שכתב בסוף פי"ד לפי שהן בנויין על דבריו הנה, שהרי אמר עתה והאמצע שיצא בחשבון זה פעמים יהיה בתחלת הלילה בשוה והוא כשיהיה האמצע שוה למטה למטאל"ע מקום השמש האמתי יהיה הזמן האמצעי שוה לזמן האמתי:

או קודם שקיעת החמה בשעה. והוא כזמן שיהיה האמצעי פחות מן הזמן האמתי וצריך להוסיף על האמצע מנת הזמן שחסר ולא יגיע החסרון באלו המדינות אלא כמו שעה אחת או יתר מעט או חסר מעט כמו שנתבאר: או אחר שקיעת החמה בשעה. והוא בעת שיהיה הזמן האמצעי יתר על האמתי לפיכך צריך לגרוע מן הזמן האמצעי כנגד היתר עד שיגיע לשקיעת החמה וצריך לגרוע מן האמצע לשמש או לירח כנגד היתר עד שיהיה האמצע לשקיעת החמה: ודבר זה לא תחוש לו בשמש וכו'. לפי שהוא דבר מועט והיא תנועת השמש בשעה קרוב מב' חלקים או יתר מעט וסוף חסרונו או הוספתו שיה כשיהיה הזמן החסר או היתר שעה: שהרי אנו משלימין קירוב זה כשנחשוב לאמצע הירח. לפי שאם יהיה הזמן החסר או היתר חצי שעה יהיה קירוב זה יותר מחלק א' ותנועת הירח האמצעית בחצי שעה יתר ט"ו חלקים כמעט כשיגרע זה הקירוב ממהלך הירח בחצי שעה ישאר ט"ו חלקים פעם נוסיף אותה על אמצע הירח ופעם נגרע אותה ממנו ואם הזמן החסר או היתר כמו שעה ותנועת השמש בה

כמו

כמו ה' חלקים ומחצה ותנועת הירח בשמש קרוב מל"ג חלקים נגרע מתנועת הירח לשעה תנועת השמש לשעה ישאר כמו שלשים חלקים פעם יוסיף אותה על אמצע הירח או יגרע אותה ממנו. הנה נתבאר מאמר הקירוב שבשביל השמש בחשבון אמצע הירח. ואמר ז"ל בסוף פרק י"ד אם היתה השמש מחצי מזל דגים עד חצי מזל טלה תניח אמצע הירח כמות שהוא, שאם יהיה אמצע השמש מתחלת טלה עד ט"ז מעלות ממנו יהיה המטהל"ע ברחב שלשים חסרים מן האמצע כמו ד' מעלות וכ"ו חלקים והוא קרוב משליש שעה כשהשמש בראש טלה יהיו סוף הימים האמתיים ויהיה הזמן עד שקיעת החמה בשוה וזה כולל כל אופק וזה שבין אמצע והמטהל"ע שהוא כמו שליש שעה היה לאחר שקיעת החמה. וכן הדין בחצי מזל דגים: ואם תהיה השמש מחצי טלה עד תחלת מזל מאזנים תוסיף על אמצע הירח ט"ו חלקים. לפי שהמטהל"ע בחצי טלה תחסר מן האמצע כמו ד' מעלות וכ"ו חלקים כמו שאמרו והמטהל"ע בסוף מזל טלה תחסר מן האמצע כמו ח' מעלות ונ"ג חלקים ובחצי מזל שור תחסר המטהל"ע מן האמצע י"ב מעלות ול"א חלקים ובסוף מזל שור תחסר המטהל"ע מן האמצע י"ד מעלות ול"א חלקים. ואעפ"כ לא הוסיף על אמצע הירח באלו המ"ה מעלות כי אם מהלכו בחצי שעה אחר שיגרע ממנו מהלך השמש בחצי שעה ונשאר במקום האחד מעלה אחת וכ"ג חלקים קרוב משמינית שעה ובמקום השני והוא חצי מזל שור אחר שגרע מהלכו בחצי שעה נשאר קרוב משליש שעה והיא הנשארת לאחר שקיעת החמה ובמקום השלישי והוא סוף שור קרוב משעה גרע ממנו חצי שעה נשאר קרוב מחצי שעה והוא שאמר עליה שהיא לאחר שקיעת החמה כמו שליש שעה ואע"פ שהיא יתירה מעט: ואם תהיה השמש מתחלת מזל תאומים עד תחלת מזל אריה תוסיף על אמצע הירח שלשים חלקים. לפי שהמטהל"ע בסוף מזל שור תחסר מן האמצע קרוב משעה כמו שאמרנו ומטהל"ע חצי תאומים יחסר מן האמצע ט"ו מעלות וי"ח חלקים והוא יתר משעה במעט ובסוף תאומים יחסר ארבע עשרה מעלות ול"ו חלקים והוא קרוב משעה, ובחצי סרטן תחסר המטהל"ע מן הקשת י"ב מעלות ו' חלקים, ובסוף סרטן י"א מעלות ו' חלקים, ואע"פ כן הוסיף על האמצע מנתה שעה ואע"פ שהחסרון יתר משעה במעט או פחות במעט או יתר מד' חומשי שעה במעט וזה השיעור ברוחב ל', ולפי שדין זו התוספת או החסרון כולל מרוחב כ"ט עד ל"ו אם תחקור על אלו המטהל"ע ברוחב ל"ו תמצא מטהל"ע חצי טלה תחסר מן הקשת ה' מעלות ול"ג חלקים והוא יתר משליש שעה ומטהל"ע סוף טלה תחסר מן הקשת י' מעלות ול"ט חלקים והוא קרוב מחצי שעה ורביע שעה גרע ממנו חצי שעה ישאר רביע שעה ובחצי שור יחסר כמו שעה והוא ברחב ל' יחסר כמו ד' חומשי שעה ובסוף שור יחסר כמו שעה וחומש שעה ובחצי תאומים יחסר י"ט מעלות קרוב משעה ויתר מרביע והוא ברחב ל' יחסר כמו ד' חומשי שעה בלבד ובסוף תאומים יחסר כמו י"ח מעלות ותלי ובחצי סרטן יחסר כמו ט"ז מעלות וכ"ו חלקים ובסוף סרטן יחסר כמו י"ח מעלות ו' חלקים לפיכך פעמים יחוש לשליש השעה כשיהיה בחסרון יתר משעה או מחצי שעה או בשליש שעה או בפחות או ביתר ואע"פ שהוא ברוחב אחד חסר או יתר: ואם תהיה השמש מתחלת מזל אריה עד חצי מזל בתולה תוסיף על אמצע הירח ט"ו חלקים. שהרי חסרון המטהל"ע בסוף סרטן י' מעלות ו' חלקים והוא מנת חצי שעה ושתות שעה וברוחב ל"ו י"ג מעלות וכ"א חלקים והוא יתר מחצי שעה ושליש שעה וברוחב ל' יחסר בסוף ד' מעלות ול"ט חלקים והוא קרוב משליש שעה ורוחב ל"ו יחסר ו' מעלות וכ"ה חלקים והוא קרוב מחצי שעה ובין חצי בתולה וחצי מאזנים לא תוסיף ולא תגרע שהתוספת במטהל"ע או הגרעון מעט והוא שמגיע בו האמצע לשעת הראיה: ואם תהיה השמש בחצי מאזנים וכו'. שהרי בחצי מאזנים מוסיף המטהל"ע על הקשת בשתי מעלות וי"ט חלקים ובסוף מאזנים מוסיף ד' מעלות ול"ט חלקים ובחצי עקרב מוסיף ד' מעלות וי"ט חלקים ובסוף עקרב מוסיף ז' מעלות כ"ג חלקים הרי ידענו שסוף התוספת למטהל"ע חצי שעה ושתות שעה, ואם תהיה השמש בתחלת מזל קשת תוסיף המטהל"ע על הקשת י"ג מעלה ול"ד חלקים ובסוף קשת תוסיף המטהל"ע י"ט מעלות ול' חלקים והיא שעה ורביע והוא קרוב ממה שאמרו בתוספת מנת השעה והיא ל' חלקים ורוב משליש שעה והיא לאחר שקיעת החמה ובתחלת דלי יוסיף י"ז מעלות ול' חלקים: ואם תהיה השמש בתחלת מזל דלי כו'. שהרי במחצית קשת תוסיף המטהל"ע י"ד מעלות וכ"ב חלקים והוא יותר מחצי שעה ושליש שעה. ובסוף דלי יוסיף המטהל"ע י' מעלות ומ' חלקים ובחצי דגים ב' מעלות ונ"ג חלקים והוא שליש שעה שאמר שהיה לאחר שקיעת החמה:

שנים. שתקבץ כל השארית ותוסיף על העיקר יצא לך המקום האמצעי. וכן תעשה באמצע הירח ובאמצע כל כוכב וכוכב. מאחר שתדע מהלכו ביום אחד כמה הוא ותדע העיקר שממנו תתחיל. ותקבץ מהלכו לכל השנים והימים שתרצה ותוסיף על העיקר ויצא לך מקומו במהלך אמצעי. וכן תעשה בגובה השמש תוסיף מהלכו באותם הימים או השנים על העיקר יצא לך מקום גובה השמש לאותו היום שתרצה. וכן אם תרצה לעשות עיקר אחר שתתחיל ממנו חוץ מעיקר זה שהתחלנו ממנו בשנה זו. כדי שיהיה אותו עיקר בתחלת שנת מחזור ידוע. או בתחלת מאה מן המאות. הרשות בידך. ואם תרצה להיות העיקר שתתחיל ממנו משנים שעברו קודם עיקר זה לאחר כמה שנים מעיקר זה הדרך ידועה. כיצד היא הדרך. כבר ידעת מהלך השמש לשנה סדורה ומהלכה לכ"ט יום ומהלכה ליום אחד. ודבר ידוע שהשנה שחדשיה שלמים היא יתרה על הסדורה יום אחד. והשנה שחדשיה חסרין היא חסרה מן הסדורה יום אחד. והשנה המעוברת אם יהיו חדשיה כסדרן תהיה יתרה על השנה הסדורה שלשים יום. ואם יהיו חדשיה שלמים היא יתרה על הסדורה ל"א יום. ואם יהיו חדשיה חסרין היא יתרה על הסדורה כ"ט יום. ומאחר שכל הדברים האלו ידועים תוציא מהלך אמצע השמש לכל השנים והימים שתרצה ותוסיף על העיקר שעשינו. יצא לך אמצעה ליום שתרצה משנים הבאות. ותעשה אותו היום עיקר. או תגרע האמצע שהוצאת מן העיקר שעשינו ויצא לך העיקר ליום שתרצה משנים שעברו. ותעשה אותו אמצע העיקר. וכזה תעשה באמצע הירח ושאר הכוכבים אם יהיו ידועים לך. וכבר נתבאר לך מכלל דברינו שכשם שתדע אמצע השמש לכל יום שתרצה מימים הבאים כך תדע אמצעה לכל יום שתרצה מימים שעברו:

פרק שלשה עשר

א אם תרצה לידע מקום השמש האמתי בכל יום שתרצה. תוציא תחלה מקומה האמצעי לאותו היום על הדרך שביארנו. ותוציא מקום גובה השמש. ותגרע מקום גובה השמש ממקום השמש האמצעי והנשאר הוא הנקרא מסלול השמש: **ב** ותראה כמה מעלות הוא מסלול השמש. אם היה המסלול פחות מק"פ מעלות. תגרע מנת המסלול ממקום השמש האמצעי. ואם היה המסלול יותר על ק"פ מעלות עד ש"ס תוסיף מנת המסלול על מקום השמש האמצעי. ומה שיהיה אחר שתוסיף עליו או תגרע ממנו הוא המקום האמתי: **ג** ודע שאם יהיה המסלול מאה ושמונים בשוה או ש"ס בשוה. אין לו מנה אלא יהיה המקום האמצעי הוא המקום האמתי: **ד** וכמה היא מנת המסלול

ל"ס חלקים ומ' שניות ממזל טלה סימנים ה"ל ה"מ, ויצא לנו מקום הגובה וכ"ט מעלות וי"ד חלקים ממזל התאומים, סימנו כ"ט י"ד:

פי"ג **א** אם תרצה לידע מקום השמש האמיתי וכו'. וכבר הודענו שמקום הכוכב האמיתי לשמש או לזולתו הוא מקומה מגלגל המזלות בערך אל מולקו והוא סוף הקו היוצא מאמצע כדור הארץ עד הכוכב ומגיע עד שטח גלגל המזלות והכונה היא ידיעת המקום האמיתי לא האמצעי: ותגרע מקום גובה השמש וכו'. שהרי אם יהיה הכוכב במרחקו הרחוק בסוף גבהו אין לו שווי לפי שעלת השינוי הוא שינוי קצות שני הקוים הפוגעים במולק הכוכב ומתחתכים עליו, שהאחד יוצא ממולק גלגל היוצא והב' יוצא ממולק העולם ומגיעות עד שטח גלגל המזלות אל כנקודת א' בצורה שקדמה בפרק י"א והיא גובה השמש [ציור ל'] אין לשמש שיוי לפי ששני הקוים הנזכרים אין בין קצותיה שינוי לפי שהאחד נופל על חברו והם בצורה שקדמה קו א' כ' וקו ט' א' וכן הדין כשתהיה השמש בנקודת ז' והוא מרחקה הקרוב לפי שגם כן ב' הקוים האלו נופל כל אחד על חברו ואין בין שני קצותיהם שינוי לפי שגם קו כ' ז' נופל על קו ט' ז' ומפני זה אין לשמש ולא לזולתה באלו השתי נקודות שווי והם שתי נקודות ז' ל' וזולת אלו השני נקודות יש לכל נקודה שווי מיוחד כמו שני קוי ט' ס"מ וי"ב ס"ל שיש בין שני קצותיהם קשת ל"מ וכבר הגיעה נקודת א' באלו הזמנים והיא שנת העיקר שעשינו אנחנו בסוף מזל תאומים כמו שביארנו למעלה *לפיכך תהיה נקודת ב' היא ראש טלה וכשנגרע הגובה מן האמצע ישאר לנו קשת נקראת מסלול השמש, כלומר דרך השמש המיוחדת בה בגלגל היוצא, לפי שאין הפרש בין מסלול ודרך דכתיב במסלה נעלה פירוש בדרך, ואם יהיה הגובה רב מן האמצע לא נוכל לגרוע מן האמצעים נוסיף על האמצע ש"ס מעלות ואחר כך נגרע הגובה מן האמצעי יצא לנו המסלול. ואם יהיה הגובה שוה לאמצע אין שם גרעון. ואם תהיה נקודת ב' ראש טלה יהיה האמצע יותר מג' מזלות והגובה קרוב משלשה מזלות כמו שיהיה האמצע קשת בא"מ. וכבר ידעת שקשת הגובה קשת ב"א תגרע מן בא"מ ישאר א"מ, וזהו הנקרא מסלול. ואם יהיה בהפך כגון שיהיה ב"ק והגובה ב"א ולא נוכל לגרוע ב"א מן ב"ק נוסיף על קשת ב"ק ש"ס מעלות ונגרע ב"א מן האמצע שהוספנו עליו ש"ס מעלות והנשאר הוא מסלול השמש. ואם יהיה הגובה והאמצע שוין שיהיה שיעור כל אחד מהן קשת א"ב יהיה מקום האמצע הוא מקום הגובה ואין שם מסלול ויהיה הכוכב בזה המקום אין לו שווי ומקומו האמצעי הוא מקומו האמתי:

נ"א והיא המדויקת

*לפיכך תהיה נקודת ב' היא ראש טלה ויהיה האמצע יותר מג' מזלות כגון קשת ב' א"מ וקשת הגובה הוא קרוב לג' מעלות והיא קשת ב"א תגרע ב"א מבא"מ ישאר קשת א"מ וזהו נקרא מסלול השמש. ופי' מסלול כמו דרך כדכתיב במסלה נעלה. ואם יהיה הספק שקשת הגובה הוא יותר מקשת האמצע כגון שהיה האמצע קשת ב"ק והגובה קשת ב"א ואי אפשר לגרוע ב"א מן ב"ק נוסיף על קשת ב"ק ש"ס מעלות, ע"כ:

ב ותראה כו'. אם המסלול פחות מק"פ שיהיה מקומו בקשת אד"ג ואם יהיה יותר מק"פ ויהיה מקומו בקשת גב"א ואם יהיה בקשת אד"ג יהיה מקומו האמצעי יותר מן האמתי לפי שקו טס"ל היוצא ממולק הארץ מחסר מקשת האמצעי והוא בא"מ קשת ל"מ לפיכך נגרע מנת המסלול והוא קשת ל"מ מן האמצע והוא קשת בא"מ ישאר מקום האמיתי לשמש והוא קשת בא"ל לפי שנקודת ל' סוף הקו היוצא ממולק העולם ונקראת קשת בא"ל הקשת האמיתי ונקודת ל' הוא מקום השמש האמיתי, וכשתהיה השמש בקשת גב"א יוסיף הקשת האמיתי על האמצעי לפיכך כשנוציא מקום השמש האמצעי נוסיף עליו מנת המסלול יצא לנו המקום האמיתי, לפי שאם יהיה האמצע קשת ב"א דג"ל ותגרע ממנו קשת הגובה והוא ב"א ישאר קשת המסלול קשת אדג"ל והוא יותר מק' והיה קשת מ"ל מוסיף על הקשת האמצעי לפיכך נוסיף קשת ל"מ על קשת באדג"ל יצא לך קשת האמיתי ותהיה נקודת מ' הוא מקום השמש האמיתי והוא סוף הקו היוצא ממולק הארץ ומגיע עד הכוכב לנקודת ס' ויוצא אל נקודת מ':

וכן אם תרצה לעשות לך עיקר כו'. כבר עשינו העיקר לתחלת ליל ג' שיומו א' לחדש ניסן משנה ט' מחזור רס"ט שהיא שנת סק"ח ליצירה אלף תרכ"ב לשטרות ומצינו בין שני העיקרים כ"ט אלף יום ותקל"ג יום ויצא לנו אמצע השמש בעיקר שעשינו אחר תוספת העיקר שעשאו ז"ל כ"ס מעלות נ"ס

ג ודע שאם יהיה כו'. שהרי אם יהיה האמצע קשת ב"א ד"ג והגובה קשת ב"א כשנגרע ב"א מן האמצע ישאר קשת אד"ג והוא ק"פ ותהיה השמש במרחק הקרוב ואין לה מנת שווי לפי שאין בין שני הקוים הנזכרים שנוי וכן אם יהיה הגובה פחות מן האמצע בש"ס מעלות יהיה האמצע נקודת א' ואין לו מנה מן השווי כמו שהודענו ואלו א"ז"ל ואם היה הגובה שוה לאמצע היה קרוב לדעת לפי שלא תהיה השמש בנקודת א' אלא יהיו שניהם הגובה והאמצע שוים ויהיה שיעור כל אחד מהם והוא הגובה והאמצע ב"א:

ד וכמה היא מנתו כו'. דע שאלו המנות א"א לאדם לידע אותן אלא במופת מחכמת התכונה:

דוית

המסלול. אם יהיה המסלול עשר מעלות. תהיה מנתו כ' חלקים. ואם יהיה כ' מעלות תהיה מנתו מ' חלקים. ואם יהיה ל' מעלות תהיה מנתו נ"ח חלקים. ואם יהיה מ' מעלות תהיה מנתו מעלה אחת וט"ו חלקים. ואם יהיה נ' מעלות תהיה מנתו מעלה אחת וכ"ט חלקים. ואם יהיה ס' מעלות תהיה מנתו מעלה אחת ומ"א חלקים. ואם יהיה ע' מעלות תהיה מנתו מעלה אחת ונ"א חלקים. ואם יהיה פ' מעלות תהיה מנתו מעלה אחת ונ"ז חלקים. ואם יהיה צ' מעלות תהיה מנתו מעלה אחת ונ"ט חלקים. ואם יהיה ק' מעלות תהיה מנתו מעלה אחת ונ"ח חלקים. ואם יהיה ק"י תהיה מנתו מעלה אחת ונ"ג חלקים. ואם יהיה ק"כ תהיה מנתו מעלה אחת ומ"ה חלקים. ואם יהיה ק"ל תהיה מנתו מעלה אחת ול"ג חלקים. ואם יהיה ק"מ תהיה מנתו מעלה אחת וי"ט חלקים. ואם יהיה ק"נ תהיה מנתו מעלה אחת וחלק אחד. ואם יהיה ק"ס תהיה מנתו מ"ב חלקים. ואם יהיה ק"ע תהיה מנתו כ"א חלקים. ואם יהיה ק"פ בשוה אין לו מנה כמו שביארנו אלא מקום השמש האמצעי הוא מקומה האמתי: **ח** היה המסלול יותר על ק"פ מעלות. תגרע אותו מש"ס מעלות ותדע מנתו. כיצד הרי שהיה המסלול ר' מעלות. תגרע אותו מש"ס תשאר ק"ס מעלות. וכבר הודענו שמנת ק"ס מעלות מ"ב חלקים. וכן מנת המאתים מ"ב חלקים: **ו** וכן אם היה המסלול ש' מעלות. תגרע אותו מש"ס ישאר ס'. וכבר ידעת שמנת ס' מעלות מעלה אחת ומ"א חלקים. וכן היא מנת הש' מעלות. ועל דרך זו בכל מנין ומנין: **ז** הרי שהיה המסלול ס"ה מעלות. וכבר ידענו שמנת הששים היא מעלה אחת ומ"א חלקים. ומנת הע' היא מעלה אחת ונ"א חלקים. נמצא בין שתי המנות י' חלקים. ולפי חשבון המעלות יהיה לכל מעלה חלק אחד. ויהיה מנת המסלול שהוא ס"ה מעלה אחת ומ"ו חלקים: **ח** וכן אילו היה המסלול ס"ז היתה מנתו מעלה אחת ומ"ח חלקים. ועל דרך זו תעשה בכל מסלול שיהיה במניינו אחדים עם העשרות. בין בחשבון השמש בין בחשבון הירח: **ט** כיצד הרי שרצינו לידע מקום השמש האמתי בתחלת ליל השבת י"ד יום לחדש תמוז משנה זו. תוציא אמצע השמש תחלה לעת הזאת. וסימנו ק"ה ל"ז כ"ח כמו שביארנו. ותוציא מקום גובה השמש לעת הזאת. יצא לך סימנו פ"ו מ"ה כ"ג. ותגרע מקום הגובה מן האמצעי. יצא לך המסלול י"ח מעלות ונ"ב חלקים ושתי שניות. סימנם י"ח נ"ב ב'. ואל תקפיד בכל מסלול על החלקים אלא אם יהיו פחות משלשים אל תפנה אליהם. ואם היו שלשים או יותר תחשב אותם מעלה אחת ותוסיף אותה על מנין מעלות המסלול. לפיכך יהיה מסלול זה י"ט מעלות ותהיה מנתו על הדרך שביארנו ל"ח חלקים: **י** ולפי שהמסלול הזה היה פחות מק"פ. תגרע המנה שהיא ל"ח חלקים מאמצע השמש ישאר ק"ד מעלות ונ"ט חלקים וכ"ה שניות. סימנם ק"ד נ"ט כ"ה. ונמצא מקום השמש האמיתי בתחלת ליל זה במזל סרטן בט"ו מעלות בו פחות ל"ה שניות. ואל תפנה אל השניות כלל לא במקום השמש ולא במקום הירח ולא בשאר חשבונות הראיה. אלא חקור על החלקים בלבד. ואם יהיו השניות קרוב לשלשים עשה אותם חלק אחד והוסיפו על החלקים: **יא** ומאחר שתדע מקום השמש בכל עת שתרצה. תדע יום התקופה האמיתי כל תקופה שתרצה. בין תקופות הבאות אחר עיקר זה שממנו התחלנו. בין תקופות שעברו משנים קדמוניות:

פרק ארבעה עשר

א **הירח** שני מהלכים אמצעיים יש לו. הירח עצמו מסבב בגלגל קטן שאינו מקיף את העולם כולו. ומהלכו האמצעי באותו הגלגל הקטן נקרא אמצעי המסלול. והגלגל הקטן עצמו מסבב בגלגל גדול המקיף את העולם. ובמהלך אמצעי זה של גלגל הקטן באותו הגלגל הגדול המקיף את העולם הוא הנקרא אמצע הירח. מהלך אמצע הירח ביום אחד י"ג מעלות וי' חלקים ול"ה שניות. סימנם י"ג יל"ה: **ב** נמצא מהלכו בעשרה ימים קל"א מעלות ומ"ה חלקים וחמשים שניות. סימנם קל"א מה"נ. ונמצא שארית מהלכו בק' יום רל"ז מעלות ול"ח חלקים וכ"ג שניות. סימנם רל"ז ל"ח כ"ג. ונמצאת שארית מהלכו באלף יום רי"ו מעלות וכ"ג חלקים ונ' שניות. סימנם רי"ו כג"ן. ונמצא שארית מהלכו בי' אלפים יום ג' מעלות ונ"ח חלקים וכ' שניות. סימנם ג' נ"ח כ'. ונמצא שארית מהלכו בכ"ט יום כ"ב מעלות וששה חלקים ונ"ו שניות. סימנם כ"ב ונ"ו. ונמצא שארית מהלכו בשנה סדורה שמ"ד מעלות וכ"ו חלקים ומ"ג שניות. **סימן להם שד"ם כ"ו מ"ג**. ועל דרך זו תכפול לכל מנין ימים או שנים שתרצה: **ג** ומהלך אמצע המסלול ביום אחד י"ג מעלות ושלשה חלקים ונ"ד שניות. סימנם י"ג גנ"ד. נמצא מהלכו בעשרה ימים ק"ל מעלות ל"ט חלקים בלא שניות. סימנם קל"ל"ט. ונמצא שארית מהלכו במאה יום רכ"ו מעלות וכ"ט חלקים ונ"ג שניות. סימנם רכ"ו כ"ט נ"ג. ונמצא שארית מהלכו באלף יום ק"ד מעלות ונ"ח חלקים וחמשים שניות. סימנם ק"ד נח"ן. ונמצא שארית מהלכו בעשרת אלפים יום שכ"ט מעלות ומ"ח חלקים

ה היה המסלול יתר על ק"פ וכו'. והדמיון יהיה המסלול ר' יהיה שיעורו קשת אדג"ל ותהיה קשת אד"ג ק"פ וקשת ג"ל כ' יהיה קשת לב"א ק"ס ותדע מנתו והוא קשת ל"מ, לפי שאין הפרש שתקח המרחק מן הגובה מנד אד"ג או מנד קשת אב"ג מאחר ששניהם שוים לפיכך מנת הר' היא בעצמה מנת ק"ס בשוה וכן הדין אם היה המסלול ש' היה מנת ש' כמו מנת ס' ע"ד שביארנו בקשת ר'. והמשל שהביאו ז"ל ברור הוא. והמשל שעשינו כבר ידעת בתחלה שאמצע השמש היה בעיקר בעשינו בה' מעלות ל"ה חלקים מ' שניים ממזל טלה, סימנם ה' ל"ה מ', ומקום הגובה היה בכ"ט י"ד חלקים באו לגרוע הגובה מן האמצע אינו נגרע ממנו לפי שהוא מועט ממנו נוסיף על האמצע ש"ס מעלות יהיה כלל האמצע שס"ה לה"ס גרע ממנו מקום הגובה והוא פ"ט י"ד חלקים ישאר רע"ו מעלות וכ"א חלקים ומ' שניות וזו היא מסלול השמש לעת העיקר השני, וקח מנתה והיא מעלה אחת ונ"ח חלקים לפי שגרענו המסלול והוא רע"ו כא"מ מש"ס מעלות ישאר לנו פ"ד מעלות בקירוב ומנתה קרוב ממעלה אחת ונ"ח חלקים. ולפי שהמסלול הזה היה יתר על ק"פ נוסיף מנתו על אמצע השמש והיא ה' מעלות ול"ה חלקים ומ' שניות יהיה כללם ז' מעלות ול"ג חלקים מ' שניות ממזל טלה, סימנם ז"ל ג"מ, והוא מקום השמש האמיתי: **י ואם יהיו השניות קרוב כו'**. צריך שיהיה הלף אמירתו קרוב לל' יתר על ל' לפי שהמובן מקרוב לל' פחות מל' ופחות מל' הוא משליכו ואינו משגיח עליו ואפילו בחלקים כשיהיו פחות מל' אינו חושש להן כ"ש בשניות: **יא ומאחר שתדע מקום וכו'**. לפי שתקופת ניסן היא עת היות השמש בתחלת מזל טלה במהלכו האמיתי על דעת בעלי חכמת התכונה ותקופת תמוז היותה בראש מזל סרטן ותקופת תשרי היותה בתחלת מזל מאזנים ותקופת טבת היותה בראש מזל גדי וזה החשבון ידוע מן הדרך הנזכרת: **פי"ד א הירח שני מהלכים אמצעיים יש לו כו'**. דע שיש לירח ד' גלגלים הגלגל האחד שהוא הגלגל העליון נקרא נתא ברית ובלשון ערבי פלך אלגוז"ה ותנועתו בכל יום מן המזרח למערב על הפך סדר המזלות ג' חלקים וי"א שניים בקירוב

בקירוב ומולכו הוא מולך העולם, והגלגל השני גם מולכו מולך הארץ נקרא גלגל נוטה לפי שתגורתו נוטה מעל תגורת המזלות לצפון ולדרום כמו ה' מעלות ותנועתו בכל יום על הפך סדר המזלות מן המזרח למערב י"א מעלות ופ' חלקים וכשתוסיף עליה תנועת הגלגל הא' יהיה כללם מן מזרח למערב י"א מעלות וי"ב חלקים לפי שהגלגל האחד מגיע גלגל הנוטה בסביבתו בהכרח לפי ששני צירי הגלגל האחד הם כנגד שני צירי גלגל המזלות ושני צירי גלגל הנוטה הם נוטין מעל שני צירי גלגל המזלות כפי נטיית חגורתו מעל חגורתו ושיעור זו הנטייה חמש מעלות והוא סוף רוחב הירח. והגלגל הג' נקרא גלגל היוצא ונקרא גלגל הנושא לפי שהוא נושא מולך גלגל המעגל שאנו מבארים אותו ותנועתו בכל יום מן המערב למזרח על סדר המזלות כ"ד מעלות וכ"ג חלקים בקירוב ומולכו יוצא ממולך הארץ בכמו י' מעלות וכ' חלקים וכשתשליך י"א מעלות וי"ב חלקים מתנועת הנושא לפי ששני גלגלים הראשונים מחזירין את הנושא כשיעור תנועתם לפי שמולכו יוצא ממולכם ישאר אחר הגרעון לפאת מזרח י"ג מעלות וי"א חלקים בקירוב לפי שיש לנו שניות יתרים בתנועת הגלגל הראשון והשני ישאר מעט פחות. והגלגל הד' נקרא מעגל והוא הגלגל הקטן שאינו מקיף את העולם וגוף הירח תקוע בו ותנועתו בכל יום י"ג מעלות וג' חלקים ונ"ד שניות מחלקי זה הגלגל הקטן אע"פ ששיעורם בערך אל גלגל המזלות מועט. ואין משערין זאת התנועה אלא בערך זה הגלגל הקטן. ונניח הגלגל הא' [ציור ל"ה] עגולת אבג"ד והגלגל הב' עגולת הזח"ט והגלגל היוצא הכל"מ וגלגל המעגל הנ"ס וכוכב הירח נקודת כ' וב' במזרח וד' במערב ומולך הארץ ע' ומולך גלגל היוצא פ' וזה שאמר בשאריה מהלך ק' יום לאמצע הירח ג' שניות יתרים לפי שיש במהלך היומי שלישיות יתירים וגם זה שאמר מולא חסרים בשארית מהלך יום לאמצע המסלול ז' שניות לפי שאמצע המסלול מהלכו ביום א' י"ג מעלות וג' חלקים ונ"ד שניות פחות מעט וזה שלא חשש להם בכפילת י' ימים לפי שלא נתקבץ מהם שיעור שיחסר אותו מן המנין ונתקבץ מהם בק' יום שיעור שיחסר אותו מן המנין ז' שניות ולפיכך חשש להם:

מקום

חלקים ועשרים שניות. סימנם שכ"ט מח"כ. ונמצא שארית מהלכו בכ"ט יום י"ח מעלות ונ"ג חלקים וד' שניות. סימנם י"ח נג"ד: ד ונמצא שארית מהלכו בשנה סדורה ש"ה מעלות וי"ג שניות בלא חלקים. סימנם ש"ה י"ג. מקום אמצע הירח היה בתחלת ליל חמישי שהוא העיקר לחשבונות אלו במזל שור מעלה אחת וי"ד חלקים ומ"ג שניות. סימנם א' י"ד מ"ג. ואמצע המסלול היה בעיקר זה פ"ד מעלות וכ"ח חלקים ומ"ב שניות. סימנם פ"ד כ"ח מ"ב. מאחר שתדע מהלך אמצע הירח והאמצע שהוא העיקר שעליו תוסיף. תדע מקום אמצע הירח בכל יום שתרצה על דרך שעשית באמצע השמש. ואחר שתוציא אמצע הירח לתחלת הלילה שתרצה התבונן בשמש ודע באי זה מזל הוא: ה אם היתה השמש מחצי מזל דגים עד חצי מזל טלה. תניח אמצע הירח כמות שהוא. ואם תהיה השמש מחצי מזל טלה עד תחלת מזל תאומים. תוסיף על אמצע הירח ט"ו חלקים. ואם תהיה השמש מתחלת מזל תאומים עד תחלת מזל אריה. תוסיף על אמצע הירח ט"ו חלקים. ואם תהיה השמש מתחלת מזל אריה עד חצי מזל בתולה תוסיף על אמצע הירח ט"ו חלקים. ואם תהיה השמש מחצי מזל בתולה עד חצי מזל מאזנים. הנח אמצע הירח כמות שהוא. ואם תהיה השמש מחצי מזל מאזנים עד תחלת מזל קשת. תגרע מאמצע הירח ט"ו חלקים. ואם תהיה השמש מתחלת מזל קשת עד תחלת מזל דלי. תגרע מאמצע הירח ל' חלקים. ואם תהיה השמש מתחלת מזל דלי עד חצי מזל דגים. תגרע מאמצע הירח ט"ו חלקים: ו ומה שיהיה האמצע אחר שתוסיף עליו או תגרע ממנו או תניח אותו כמות שהוא. הוא אמצע הירח לאחר שקיעת החמה בכמו שליש שעה באותו הזמן שתוציא האמצע לו. וזה הוא הנקרא אמצע הירח לשעת הראיה:

פרק חמשה עשר

א אם תרצה לידע מקום הירח האמתי בכל יום שתרצה. תוציא תחלה אמצע הירח לשעת הראייה לאותו הלילה שתרצה. וכן תוציא אמצע המסלול ואמצע השמש לאותו העת. ותגרע אמצע השמש מאמצע הירח. והנשאר תכפול אותו. וזהו הנקרא מרחק הכפול: ב וכבר הודענו שלא באנו בכל אלו החשבונות שעשינו בפרקים אלו אלא לדעת ראיית הירח. ולעולם אי אפשר שיהיה מרחק זה הכפול בליל הראייה שיראה בה הירח אלא מחמש מעלות עד ס"ב מעלות. ואי אפשר שיוסיף על זה ולא יגרע ממנו: ג והואיל והדבר כן. התבונן במרחק זה הכפול. אם יהיה המרחק הכפול חמש מעלות או קרוב לחמש אין חוששין לתוספת ולא תוסיף כלום. ואם יהיה המרחק הכפול משש מעלות

פירוש

ד מקום אמצע הירח היה בתחלת ליל חמישי שהוא וכו'. כבר ידעת שעשינו עיקר שני והדרך בידיעת מקום אמצע הירח ואמצע המסלול כמו הדרך בידיעת מקום השמש האמצעי, וכבר ידעת מה שיש מסימנים בין ב' העיקרים, לקחנו מנת מאמצע הירח ואמצע המסלול והשלכנו כל ש"ס מעלות נשאר לנו אח"כ משארית אמצע הירח באלו הימים ש"כ מעלות וכ"ז חלקים והמשים שניות הוספנו עליו העיקר שזכרו ז"ל יצא לנו אחר תוספת העיקר כ"א מעלות ומ"ב חלקים ושלש שניות ממזל טלה ונשאר לנו משארית אמצע המסלול קע"ט מעלות וכ"ט חלקים וי"ז שניות הוספנו עליו העיקר שזכרו ז"ל למסלול יצא לנו אחר התוספת רפ"א מעלות ונ"ז חלקים ול"ט שניות: ומאחר שתדע מהלך אמצע הירח והאמצע שהוא העיקר שעליו תוסיף תדע וכו' התבונן בשמש כו'. כבר זכר ענין זה בפי"ב ואמר והאמצע שיצא בחשבון זה פעמים יהיה לתחלת הלילה בשוה כו', כבר ידעת שתנועת הירח בשעה אחת קרוב מל"ג חלקים כשנגרע ממנו תנועת השמש לשעה ישאר ל' חלקים בקירוב אם תהיה התוספת שעה או ט"ו חלקים אם תהיה התוספת חצי שעה, והוא כשתהיה השמש במזלות הצפוניים ובמדינות שזכרם ז"ל שהרי שם יהיה קשת היום יתר מק"פ מעלות ויהיה חציו יתר מצ' מעלות בשעה או בחצי שעה ואם תהיה השמש במזלות הדרומיים יהיה החסרון עד שעה שהרי קשת היום פחות מק"פ וחציו פחות מצ' ולפיכך פעם יהיה חצי קשת היום יותר מצ' ופעם חסר מצ' ומפני זה נקח מנת זה החסר או היתר ממהלך השמש האמצעי ונוסיף אותו על מקום הירח או נגרע אותו ממנו כמ"ש ויצא לך מקום הירח לשעת הראייה וכבר הארכנו בזה הענין בפרק י"ב מזו ההלכה:

פט"ו א אם תרצה לידע מקום הירח האמיתי וכו'. כבר ידעת שמקום הירח האמיתי הוא מקומו בגלגל המזלות בערך אל מוצק הארץ ואמצע הירח לשעת הראייה כמו שהקדים אחר תוספת החלקים שזכר או גריעתן מאמצע הירח: והנשאר תכפול אותו וזהו הנקרא המרחק הכפול וכו'. דע שהמרחק הוא מרחק אמצע השמש מאמצע הירח והוא מקום מוצק גלגל המעגל. ונניח מוצק גלגל המעגל והשמש והגובה הגבוה של י' ת בצורה שקדמה בנקודת א' ואח"כ נע כל אחד מהם בתנועתו לרוח שסובב אליה ונע מוצק גלגל המעגל אל המזרח כ"ד מעלות וכ"ג חלקים ונעה השמש נ"ב למזרח נ"ט חלקים וח' שניות ונע גלגל נתה בריה שלשה חלקים וי"א שניות ונע גלגל הנוטה י"א מעלות וט' חלקים והחזיר גלגל היוצא אל המערב בשיעור י"א מעלות וי"ב חלקים נשאר לגלגל היוצא לפאת מזרח י"ג מעלות וי"א חלקים בקירוב והוא מרחק מוצק גלגל המעגל ממקום הקבוץ. ונניח שתחלת מזל טלה הוא מקום קבוץ אמצע השמש ואמצע הירח ונקודת ראש המרחק הרחוק מגלגל הנוטה ונע כל אחד מהן בתנועתו המסוגלת בו ונעה השמש על סדר המזלות נ"ט חלקים נגרע אותם מי"ג מעלות וי"א חלקים שהוא אמצע הירח והוא מרחק הירח מראש טלה ישאר בין השמש ובין מוצק מעגל י"ב מעלות וקרוב מי"ב חלקים לפיכך יהיה המרחק הכפול הוא מרחק מוצק מעגל הירח מן הגובה שלו. ונניח שנקודת א' ראש טלה ובה השמש והגובה של ירח ומוצק מעגלו ונקודת הראש, ונע מוצק המעגל מנקודת א' עד נקודת ב' אחר שהחזירו גלגל הנוטה י"א מעלות וי"ב חלקים נשאר י"ג מעלות וי' חלקים ול"ה שניות והוא מרחק מוצק המעגל מראש טלה ונע השמש מנקודת א' עד נקודת ג' י"ט חלקים יהיה בין נקודת ג' ונקודת ב' י"ב מעלות וי"ב חלקים ונע הגובה י"א מעלות וי"ב חלקים והוא מנקודת א' עד נקודת ד' אחורנית שלא על סדר המזלות יהיה המרחק בין הגובה ואמצע השמש קשת ג"ד והמרחק הכפול מד' עד ב', ועל זה הסדר וזה השיעור יתרחק זה מזה ביום אחר יום וזו היא צורתו [ציור ל"ו]. וכשיתרחקו זה מזה עד שיגיע מוצק המעגל אל המרחק הקרוב יהיה הגובה כנגדו ונניח שהגיע עד נקודת ז' [ציור ל"ז]. ותהיה כנגדה נקודת ס' והיה כל אחד משני המרחקים ברביע השמש ואח"כ ינוע מוצק המעגל עד שיגיע לנגד השמש וכן יגיע הגובה לנגד השמש לפי שמרחק שניהם מן השמש שוה ויהיה המוצק של מעגל עם הגובה בחלק אחד ושניהם כנגד השמש ואח"כ ינוע מוצק המעגל עד שיגיע לריבוע השמש מן הצד האחר ויהיה במרחק הקרוב וכנגדו המרחק הרחוק ואח"כ ינוע המוצק עד שיגיע אל השמש בראש מזל שור לפי שתנועת השמש בזה הזמן קרוב ממזל אחד. וזו היא צורת רבוע השמש למעגל הירח בראשונה [ציור ל"ח]. וזו היא צורת המעגל הרחוק כנגד השמש בשוה י"ד מעלות ומשהו ממזל מאזנים לפי שהשמש במזל טלה בכמו י"ד מעלות ומשהו. וזהו היא צורת מעגל הירח במרחק הקרוב כנגד המרחק הרחוק והוא מרביע לשמש מן הצד האחד ברבוע השני ואח"כ יחזור ללכת על הסדר בראש מזל שור כגון זה [ציור ל"ט]:

ב ולעולם א"א שיהא מרחק זה וכו'. עלה זה הדין לפי מה שביאר בפרק י"ז מזו ההלכה שיש לראייה קיצין ידועין באורך וברוחב וביאר שהפחות שבקיצין תשע מעלות והקץ הגדול כ"ד מעלות לפיכך כשיהיה המרחק הכפול כמו שהוא בסוף מזל דגים והתחלת מאזנים בזה הזמן ד' מעלות ומשהו והוא כפל הקשת שבין אמצע השמש ואמצע הירח והוא מוצק המעגל ואפשר בזו הצורה שיהיה השמש והירח כל אחד בתכלית שווין, ותכלית שווי השמש הוא בהיותם באחד משני האמצעים שלה שתי מעלות יתר על האמצע שלה. או חסר ממנו תכלית שווי הירח ה' מעלות והוא בהיותו על הקו הפוגע בגלגל המסבב ולינו מאתכו והוא כשיהיה מוצק גלגל המסבב במרחקו הרחוק מגלגל היוצא. וזה השווי של ירח הוא בזולת פאת שווי השמש וכשנקבץ אלו השני שווים יהיו ז' מעלות וכשנוסיף על זה ב' מעלות ומשהו והוא שיעור המרחק יהיה הכל ט' מעלות ומשהו. וזהו הקץ הראשון שיראה בו הירח. ועשינו שיעור המרחק שתי מעלות ומשהו לפי שאמר ז"ל ולעולם א"א שיהיה המרחק זה הכפול בליל הראייה שיראה בה הירח אלא מה' מעלות עד ס"ב מעלות כלומר מתחלת ה' מעלות עד סוף ס"ב מעלות אע"פ שלא נכנס במעלה ה' אלא חלקים מועטים. לפיכך כשתוסיף ב' מעלות ומשהו על השבע מעלות שהן כלל השני שווים מרוחקים מאמצע המאורות בשני פאות יהיה הכל ט' מעלות ומשהו. וזהו הקץ הקטן שאפשר שיראה בו הירח. והקץ השני והוא כשיהיה המרחק הכפול ס"ב מעלות יהיה המרחק ל"א מעלות ותהיה השמש והירח בתכלית שווים פונים זה לעומת זה והוא השבע מעלות הנזכרות כשנגרע אותן מן המרחק והוא ל"א מעלות ישאר כ"ד מעלות וזהו הקץ הב' הארוך שיראה בו הירח. והמשל על הקץ הראשון נניח [ציור מ'], גלגל השמש אבג"ד וגלגל הירח הזח"ט ונניח מוצק גלגל המעגל נקודת ה' תהיה נקודת ה' אמצע הירח והיה אמצע השמש נקודת ב' ותהיה קשת ב"ה מרחק אמצע השמש מאמצע הירח יותר משתי מעלות ויהיה סוף תכלית שווי השמש במרחקה האמצעי בפאת מערב והוא שתי מעלות קשת פ"ב ויהיה קשת ה"ז חמש מעלות והוא תכלית שווי הירח למזרח לפיכך תהיה קשת בה"ז מורכבת משלש קשתות, הקשת הראשונה סוף שווי השמש והוא קשת פ"ב, והקשת השנייה הוא קשת מרחק אמצע השמש מאמצע הירח והוא קשת ב"ה יתר משתי מעלות, והקשת השלישית קשת ה"ז, והוא תכלית שווי הירח חמש מעלות יהיו הכל ט' מעלות. וכזו הצורה יהיה שווי השמש למערב ושווי הירח יהיה למזרח. וביאור הקץ השני נניח גלגל השמש כמו שהוא אבג"ד וגלגל הירח ה"ז ח"ט ומוצק הירח ה' ותכלית שווין קשת ה"ז ונניח אמצע השמש והיא במרחקה האמצעי נקודת ב' וסוף שווייה קשת ב"מ וסוף שווי הירח למערב חמש מעלות, וכבר הנחנו קשת ה"ב ל"א מעלות והוא מרחק האמצעיים השמש מאמצע הירח, נגרע ממנו קשת ה"ז והוא סוף שווי הירח במרחקו הרחוק וקשת ב"מ והוא סוף שווי השמש ישאר קשת ז"מ והוא הנשאר בין שני השווים כ"ד מעלות והוא הקץ הב'. וזו היא צורתו [ציור מ"א]:

ג והואיל והדבר כן ס'. ע הקשת שהיא ה' מעלות מגעת מ"ד חלקים ואלו היה מגיע לה מעלה אחת היה מוסיף על המסלול כמעט המשלול ונקה בזה המסלול כמעט של השוה אבל אין פחות מ"ד חלקים מזיקין כחשבון

ז' חביב

פט"ו ב כתב הרב ולעולם א"א שיהיה זה המרחק הכפול וכו'. מ"ש המפרש בסבת אלו הגבולים נראה אמיתי אלא שפי' במ"ש הרב ז"ל אלא מחמש מעלות שנכנסו חלקים במעלה החמישית ולא ידעתי מי הכריחו לפרש כן. אלא פירוש מחמש ר"ל מתחלת חמש כי אפילו אם נפרש כן יקשה על זה שאמר הרב שהרי תיקון השמש ביותר גדול כפי דברי הרב הוא מעלה אחת ונ"ט חלקים ותיקון הירח לדעתו ז"ל גם יגיע לה' מעלות וח' דקים. כשנחבר שניהם יעלה ז' מעלות וז' דקים. והיה מן הראוי כשהמרחק הכפול הוא ד' מעלות שיאמר הרב שהוא אפשר שיראה הירח. ואם נפרש מחמש שאמר הרב שכבר נכנסו חלקים במעלה הה' כ"ש שיקשה. ולכן בהכרח פירוש מחמש ר"ל מתחלת חמש והוא סוף ארבע, ולדקים הנזכר נראה שלא חשש הרב להם יען כי הוא אפשר רחוק שהשמש והירח שניהם ימצאו יחד בתכלית תיקונם ותיקונו של זה הפך משל זה. גם כי אפילו כשיהיה כן א"א שיראה הירח כי אם לאותם העומדים במקום גבוה ובזמן שיהיה האויר זך כאשר כתב הרב בפי"ח לכן נתן הרב גבול קבוע מתחלת מעלת ה' כמבאר. ושאר דברי הפרק הזה והבא אחריו מבוארים בפירושי:

להיות

מעלות עד אחד עשר מעלות תוסיף על אמצע המסלול מעלה אחת. ואם יהיה מרחק הכפול משתים עשר מעלות עד י"ח מעלות תוסיף על אמצע המסלול שתי מעלות. ואם יהיה המרחק הכפול מי"ט מעלות עד כ"ד מעלות תוסיף על אמצע המסלול שלש מעלות. ואם יהיה המרחק הכפול מכ"ה מעלות עד ל"א מעלות תוסיף על אמצע המסלול ד' מעלות. ואם יהיה המרחק הכפול מל"ב מעלות עד ל"ח מעלות תוסיף על אמצע המסלול ה' מעלות. ואם יהיה המרחק הכפול מל"ט מעלות עד מ"ה מעלות תוסיף על אמצע המסלול שש מעלות. ואם יהיה המרחק הכפול ממ"ו מעלות עד נ"א מעלות תוסיף על אמצע המסלול שבע מעלות. ואם יהיה המרחק הכפול מנ"ב מעלות עד נ"ט מעלות תוסיף על אמצע המסלול ח' מעלות. ואם יהיה המרחק הכפול מס' מעלות עד ס"ג מעלות תוסיף על אמצע המסלול ט' מעלות. ומה שיהיה אמצע המסלול אחר שתוסיף עליו מעלות אלו הוא הנקרא מסלול הנכון:

ד ואחר כך תראה כמה מעלות הוא המסלול הנכון. אם היה פחות מק"פ מעלות תגרע מנת המסלול הזה הנכון מאמצע הירח לשעת הראייה. ואם היה המסלול הנכון יותר על ק"פ מעלות עד ש"ס תוסיף מנת זה המסלול הנכון על אמצע הירח לשעת הראייה. ומה שיהיה האמצע אחר שתוסיף עליו או תגרע ממנו הוא מקום הירח האמיתי לשעת הראייה:

ה ודע שאם יהיה המסלול הנכון ק"פ בשוה או ש"ס בשוה אין לו מנה. אלא יהיה מקום הירח האמצעי לשעת הראייה הוא מקום האמיתי:

ו וכמה הוא מנת המסלול. אם יהיה המסלול הנכון עשר מעלות תהיה מנתו נ' חלקים. ואם יהיה המסלול הנכון כ' מעלות תהיה מנתו מעלה אחת ול"ח חלקים. ואם יהיה שלשים תהיה מנתו שתי מעלות וכ"ד חלקים. ואם יהיה מ' תהיה מנתו שלש מעלות וששה חלקים. ואם יהיה נ' תהיה מנתו שלש מעלות ומ"ד חלקים. ואם יהיה ס' תהיה מנתו ארבע מעלות וט"ז חלקים. ואם יהיה ע' תהיה מנתו ארבע מעלות ומ"א חלקים. ואם יהיה פ' תהיה מנתו חמש מעלות. ואם יהיה צ' תהיה מנתו חמש מעלות וה' חלקים. ואם יהיה ק' תהיה מנתו ה' מעלות וח' חלקים. ואם יהיה ק"י תהיה מנתו ד' מעלות ונ"ט חלקים. ואם יהיה ק"כ תהיה מנתו ד' מעלות וכ' חלקים. ואם יהיה ק"ל תהיה מנתו ד' מעלות וי"א חלקים. ואם יהיה ק"מ תהיה מנתו ג' מעלות ול"ג חלקים. ואם יהיה ק"נ תהיה מנתו שלש מעלות ומ"ח חלקים. ואם יהיה ק"ס תהיה מנתו מעלה אחת ונ"ו חלקים. ואם יהיה ק"ע תהיה מנתו מעלה אחת ונ"ט חלקים. ואם יהיה ק"פ בשוה אין לו מנה כמו שאמרנו אלא מקום הירח האמצעי הוא מקום האמיתי:

ז ואם יהיה המסלול הנכון יותר על ק"פ מעלות. תגרע אותו מש"ס ותדע מנתו כדרך שעשית במסלול השמש. וכן אם יהיו במנין המסלול אחדים עם העשרות תקח מן היותר שבין שתי המנות האחדים. כדרך שביארנו במסלול השמש במנות שלו כך תעשה במסלול הנכון במנות שלו:

ח כיצד הרי שרצינו לידע מקום הירח האמיתי בתחלת ליל ערב שבת שיומו שני לחדש אייר משנה זו שהיא שנת העיקר. ומנין הימים הגמורים מתחלת ליל העיקר עד תחילת ליל זה שאנו רוצים לידע מקום הירח האמיתי בו כ"ט יום. תוציא אמצע השמש תחלת ליל זה. יצא לך אמצעו ל"ה מעלות ול"ח חלקים ול"ג שניות. סימנם ל"ה ל"ח ל"ג. ותוציא אמצע הירח לשעת הראייה לעת זו. יצא לך אמצעו נ"ג מעלות ול"ו חלקים ול"ט שניות. סימנם נ"ג ל"ו ל"ט. ותוציא אמצע המסלול לעת זו יצא לך אמצעו ק"ג מעלות וכ"א חלקים ומ"ו שניות. סימנם ק"ג כ"א מ"ו. תגרע אמצע השמש מאמצע הירח ישאר י"ז מעלות ונ"ח חלקים ושש שניות. וזה הוא המרחק. תכפול אותו יצא לך המרחק הכפול ל"ה מעלות ונ"ו חלקים וי"ב שניות. סימנם ל"ה נ"ו י"ב. לפיכך תוסיף על אמצע המסלול חמש מעלות כמו שהודענו ויצא לך המסלול הנכון ק"פ מעלות וכ"א חלקים. ואין מקפידין על החלקים במסלול כדרך שביארנו בשמש:

ט ובאנו לחקור על מנת זה המסלול הנכון שהוא ק"ח נמצאת מנה שלו חמש מעלות וחלק אחד. ולפי שהמסלול הנכון היה פחות מק"פ תגרע המנה שהוא חמש מעלות וחלק אחד מן אמצע הירח. ישאר מ"ח מעלות ול"ג חלקים ול"ט שניות. תעשה השניות חלק ותוסיף על החלקים. ונמצא מקום הירח האמיתי בשעה זו במזל שור בי"ח מעלות ול"ו חלקים ממעלת י"ט. סימנם י"ח ל"ו. ועל הדרך הזה תדע מקום הירח האמיתי בכל עת ראיה שתרצה מתחלת שנה זו שהיא העיקר עד סוף העולם:

פרק ששה עשר

א העגולה שסובבת בה הירח תמיד היא נוטה מעל העגולה שסובבת בה השמש תמיד. חציה נוטה לצפון וחציה נוטה לדרום

פירוש

בחשבון הראייה מפני שמנתם מעוטה ואין משגיחין עליהם. וענין זה השווי הוא השינוי בין גובה המעגל והאמצעי ובין גבהו האמתי. וזה השווי קורא אותו בטלמיוס נטיית גלגל המעגל ולאיזהו פירוש לאיזהו מנחה מולק המזלות ומנוכח מולק גלגל היוצא אל נקודה אחרת נקראת הנקודה הנכחית ונקראת ג"כ נטיית גובה מעגל האמצעי המתיישר אל הנקודה הנכחית מעל הגובה הנראה אל המתיישר מולק העולם וצריך שיהיה לנו נקודה ידועה מגלגל המעגלות ממנה תהיה התחלה למנין המסלול כשיהיה מולק המעגל במרחקו הרחוק מן הגלגל היוצא וכשילוז מולק המעגל ממרחקו הרחוק ישתנה הגובה האחר מחברו ויהיה סוף האלכסון המיושר לנקודה הנכחית הוא הגובה האמצעי, והמשל הניח גלגל הירח הנוטה עגולת אבג"ד וגלגל היוצא אה"ז והגובה היוצא א' ומולק המעגל ז' ומולק הארץ ט' ומולק היוצא ח' והנקודה הנכחית כ' ונקודת ל' מן המעגל הוא סוף הקו היוצא מן הנקודה הנכחית והוא הגובה האמצעי ונקודת מ' היא סוף הקו היוצא ממולק העולם והוא הגובה האמיתי ותהיה נקודת ל' היא הנקודה שיהיה הקבוץ עליה בתחלה כלומר קבוץ אמצע השמש ואמצע הירח והוא מולק המעגל והגובה הגבוה לירח. ונניח שהיה ראש טלה ונתרחק מרחק הגובה מן השמש י' מעלות יהיה מרחק הכפול כ' מעלות והוא קשת ז"א, ונניח הירח במעגלו ע' ונוציא קו ישר מנקודת ט' אל נקודת ע' וכבר זכר שמנת כ' מעלות ג' מעלות תהיה קשת ל"מ ג' מעלות והוא שווי המסלול והוא השינוי שבין הגובה האמצעי והאמיתי ויהיה אמצע המסלול קשת ל"ע וכשנוסיף קשת ל"מ על קשת ל"ע יצא המסלול הנכון, ונניח אמצע המסלול הוא קשת ל"ע ס' מעלות מחלקי המעגל והוא קשת ל"ע כבר זכר שהוא ג' מעלות יהיה קשת מ"ע ס"ג מעלות. וזו צורתו [ציור מ"ב]. ודע שאלו המנות הם בקירוב לפי שלא לקח כל מנה מהם לקו מיוחד אלא אמר מקו פלוני עד קו פלוני שהרי אמר ואם יהיה המרחק הכפול מו' מעלות עד י"א תוסיף על אמצע המסלול מעלה, וכשתתבונן בספרי בעלי החשבון תמצא מנת ו' מעלות נ"ג חלקים ומנת י"א מעלות מעלה אחת ול"א חלקים לפי קירוב החשבון ולקח לאלו השש מעלות מנה ידועה בין שתי המנות. וכן מי"א ועד י"ח לקח ב' מעלות וי"ח מעלות מנתם מן השווי ב' מעלות ול"ט חלקים. וכן מי"ח עד כ"ד הוסיף ג' מעלות ומנת כ"ד ג' מעלות ל"א חלקים ומכ"ה עד ל"א הוסיף ד' מעלות והנה מנתם ארבע מעלות ושנים ושלשים חלקים ומל"ב עד אחת ושלשים מעלות הוסיף ה' מעלות ומנת ל"ח ה' מעלות ול"ג חלקים ומל"ח עד מ"ה הוסיף ו' מעלות ול"ג חלקים ומנ"ו מעלות עד נ"א הוסיף ז' מעלות ומנת נ"א

נ"א ז' מעלות וכ"ג חלקים ומנ"ב עד נ"ט הוסיף ח' מעלות ומנת נ"ט שמונה מעלות כ"ח חלקים ומס' עד ס"ג מעלות הוסיף ט' מעלות ומנת ס"ג תנ"ב, לפיכך זה הקירוב הוא לפי שהוא לוקח לכל שני מעלות מנה אחת ומפני זה לקח מנה ממוצעת בין שתי המנות של ב' הקצין. ואם תשאל למה מוסיפין המנה שלו הקרוב במרחק הכפול על אמצע המסלול תמיד ולמה לא זכר מקום גרעון ומקום תוספת. והתשובה שהרי התבאר בחכמת התכונה במופת שכל זמן שיהיה המרחק הכפול פחות מק"פ מעלה תוסיף מנתו על אמצע המסלול וכשיהיה המרחק הכפול יתר על ק"פ תגרע מנתו מאמצע המסלול והואיל והדבר כן א"א בחשבון הראייה שנגרע מנת המרחק הכפול מן אמצע המסלול שהרי אי אפשר בליל הראיה שיגיע המרחק הכפול ליתר מס"ב מעלות כמו שנתבאר בפרק שהרי אמרנו שאם יהיה המרחק הכפול פחות מק"פ מעלות נוסיף מנת המרחק הכפול על אמצע המסלול ולפי שלא היתה הכונה לידע מקום הירח האמיתי אלא לליל הראייה בלבד ולפיכך לא זכר שווי המסלול אלא לס"ב מעלות מן המרחק הכפול ואע"פ שיש מרחקות כפולות יתר מס"ב עד ק"פ ועד ש"ס, ואע"פ שיש לכל חלק וחלק מנה בפני עצמה ופעם מוסיפין אותה על המסלול ופעם גורעין אותה ממנו אבל בליל הראיים לא יתכן הגרעון לפי שהמרחק הכפול יהיה פחות מק"פ לפיכך מוסיפין מנת המסלול על אמצע המסלול תמיד:

ד ואחר תראה וכו'. המסלול הנכון הוא השינוי שבין מקום הירח האמצעי ובין מקומו האמיתי ובעילה שבשבילה נגרע מנת המסלול הנכון ממקום הירח אם היה המסלול פחות מק"פ לפי שהירח היה לצד השמש וכבר הנחנו נקודת הקבוץ נקודת נ' הוא ראש טלה ויהיה בין ראש טלה ונקודת ז' והוא מולק מעגל הירח י' מעלות כמו שהודענו בתחלה והוא אמצע הירח, וכבר אמרנו שקשת מ"ע מחלקי המעגל הוא המסלול הנכון, ולפי שהירח הוא בפאת השמש שהרי הנחנו הירח בנקודת ע' והשמש קרוב מראש טלה והוא נקודת נ' לפיכך יאות לנו שנגרע שווי המסלול מן האמצע שהרי האמצע קשת נ"ז והשווי קשת נ"ז והאמיתי קשת ל"נ ואילו הירח בחצי השני מן המעגל כמו נקודת פ' היינו מוסיפים קשת השינוי והוא קשת ק"ז על האמצע והוא קשת ז"נ ותהיה הקשת האמיתית קשת ק"נ ואם יהיה המסלול ק"פ כמו שהוא על נקודת ו' או ש"ס כשיהיה על נקודת ד' לא יהיה ביניהם שינוי ויהיה מקום הירח האמצעי הוא מקומו האמיתי:

פט"ז **א** העגולה שסובבת בה הירח תמיד וכו'. העגולה היא חגורת גלגל הירח

לדרום. ושתי נקודות יש בה זו כנגד זו שבהן פוגעות שתי העגולות זו בזו. לפיכך כשיהיה הירח באחת משתיהן נמצא סובב בעגולה של שמש כנגד השמש בשוה. ואם יצא הירח מאחת משתי הנקודות נמצא מהלך לצפון השמש או לדרומה. הנקודה שממנה יתחיל הירח לנטות לצפון השמש היא הנקראת ראש. והנקודה שממנה יתחיל הירח לנטות לדרום השמש ה"א הנקראת זנב. ומהלך שוה יש לזה הראש שאין בו לא תוספת ולא גרעון. והוא הולך במזלות אחורנית מטלה לדגים ומדגים לדלי וכן הוא סובב תמיד:

ב מהלך הראש האמצעי ביום אחד ג' חלקים וי"א שניות. נמצא מהלכו בי' ימים ל"א חלקים ומ"ז שניות. ונמצא מהלכו בק' יום ה' מעלות י"ז חלקים ומ"ג שניות. סימנם הי"ז מ"ג. ונמצא מהלכו באלף יום נ"ב מעלות ונ"ז חלקים וי' שניות. סימנם נ"ב נז"י. ונמצא שארית מהלכו בעשרת אלפים יום קס"ט מעלות ול"א חלקים ומ' שניות. סימנם קס"ט לא"מ. ונמצא מהלכו לכ"ט יום מעלה אחת ול"ב חלקים ומ' שניות. וסימנם א' לב"מ. ונמצא מהלכו לשנה סדורה י"ח מעלות ומ"ד חלקים ומ"ב שניות. סימנם י"ח מ"ד מ"ב. ואמצע הראש בתחלת ליל ה' שהוא העיקר היה ק"פ מעלות ונ"ז חלקים וכ"ח שניות. סימנם ק"פ נ"ז כ"ח:

ג אם תרצה לידע מקום הראש בכל עת שתרצה. תוציא אמצעם לאותו העת כדרך שתוציא אמצע השמש ואמצע הירח. ותגרע האמצע מש"ס מעלות. והנשאר הוא מקום הראש באותו העת. וכנגדו לעולם יהיה מקום הזנב:

ד כיצד הרי שרצינו לידע מקום הראש לתחלת ליל ערב שבת שיומו שני לחדש אייר משנה זו שהיא שנת העיקר. ומנין הימים הגמורים מתחלת ליל העיקר עד תחלת ליל זו שאנו רוצים לידע מקום הראש בו כ"ט יום:

ה תוציא אמצע הראש לעת הזאת על הדרך שידעת. והוא שתוסיף מהלכו לכ"ט על העיקר. יצא לך אמצע הראש קפ"ב מעלות וכ"ט חלקים ול"ז שניות. סימנם קפ"ב כ"ט ל"ז. תגרע אמצע זה מש"ס ישאר לך קע"ז מעלות ול' חלקים וכ"ג שניות. סימנם קע"ז ל' כ"ג. וזה הוא מקום הראש. ואל תפנה אל השניות. נמצא מקום הראש במזל בתולה כ"ז מעלות ול' חלקים. ומקום הזנב כנגדו במזל דגים בכ"ז מעלות ול' חלקים:

ו לעולם יהיה בין הראש ובין הזנב חצי הגלגל בשוה. לפיכך כל מזל שתמצא בו מקום הראש יהיה הזנב במזל ז' ממנו בכמו מנין המעלות והחלקים בשוה. אם יהיה הראש בב' מעלות במזל פלוני יהיה הזנב בב' מעלות ממזל ז' ממנו:

ז ומאחר שתדע מקום הראש ומקום הזנב ומקום הירח האמיתי. התבונן בשלשתן. אם מצאת הירח עם הראש או עם הזנב במעלה אחת בחלק אחד. תדע שאין הירח נוטה לא לצפון השמש ולא לדרומה. ואם ראית מקום הירח לפני מקום הראש והוא הולך כנגד הזנב. תדע שהירח נוטה לצפון השמש. ואם היה הירח לפני מקום הזנב והרי הוא הולך כנגד הראש. תדע שהירח נוטה לדרום השמש:

ח הנטיה שנוטה הירח לצפון השמש או לדרומה. היא הנקראת רוחב הירח. אם היה נוטה לצפון נקרא רוחב צפוני. ואם היה נוטה לדרום נקרא רוחב דרומי. ואם היה הירח באחת משתי הנקודות לא יהיה לו רוחב כמו שביארנו:

ט לעולם לא יהיה רוחב הירח יתר על ה' מעלות בין בצפון בין בדרום. אלא כך הוא דרכו יתחיל מן הראש ויתרחק מעט מעט. והמרחק הולך ונוסף עד שיגיע לחמש מעלות. ויחזור ויתקרב מעט מעט עד שלא יהיה לו רוחב כשיגיע לזנבו. ויחזור ויתרחק מעט מעט והמרחק נוסף עד שיגיע לחמש מעלות. ויחזור ויתקרב עד שלא יהיה לו רוחב:

י אם תרצה לידע רוחב הירח כמה הוא בכל עת שתרצה. ואם צפוני הוא או דרומי. תוציא מקום הראש ומקום הירח האמיתי לאותה העת. ותגרע מקום הראש ממקום הירח האמיתי. והנשאר הוא הנקרא מסלול הרוחב. ואם יהיה מסלול הרוחב ממעלה אחת עד ק"פ. תדע שרוחב הירח צפוני. ואם היה המסלול יתר על ק"פ תדע שרוחב הירח דרומי. ואם היה מאה ושמונים בשוה או ש"ס בשוה אין לירח רוחב כלל. ותחזור ותראה מנת מסלול הרוחב כמה היא. והוא שיעור נטיתו לצפון או לדרום. והוא הנקרא רוחב הירח הדרומי או הצפוני כמו שביארנו:

יא וכמה היא מנת מסלול הרוחב. אם יהיה מסלול הרוחב עשר מעלות תהיה מנתו נ"ב חלקים. ואם יהיה המסלול הזה כ' מעלות תהיה מנתו מעלה אחת ומ"ג חלקים. ואם יהיה המסלול ל' תהיה מנתו שתי מעלות ול' חלקים. ואם יהיה המסלול מ' תהיה מנתו שלש מעלות וי"ג חלקים. ואם יהיה המסלול נ' מעלות תהיה מנתו שלש מעלות ונ' חלקים. ואם יהיה המסלול ס' תהיה מנתו ארבע מעלות וכ' חלקים. ואם יהיה המסלול ע' תהיה מנתו ד' מעלות ומ"ב חלקים. ואם יהיה המסלול פ' תהיה מנתו ד' מעלות ונ"ה חלקים. ואם יהיה המסלול צ' תהיה מנתו ה' מעלות:

יב ואם יהיו אחדים עם העשרות תקח הראוי להם לפי היתר

שבין

הירח לפי שכבר אמרנו שיש לירח ד' גלגלים גלגל נטה בריה והגלגל הנוטה ושניהם מוקפים מוקף הארץ והג' נקרא הגלגל היוצא כלומר מוצקו יוצא ממוצק הארץ והרביעי גלגל המעגל וזו העגולה שזכרה הנה היא עגולת גלגל היוצא שאין מוצק המעגל ומוצק הירח זזין מעליה והיא נוטה מעל עגולת נטה בריה המדומה באגורת המזלות אליה נוטה לצפון ואליה לדרום לפי שאגורת גלגל נטה בריה תחת אגורת המזלות בשוה ונניח אגורת המזלות עגולת אבג"ד ואגורת הנוטה אבג"ז ושתי נקודות הפגיעה א"ג ונקודת ה' סוף נטיית הירח בצפון ונקודת ז' סוף נטייתו בדרום וכשיהיה באחת משתי נקודות א"ג יהיה מוצק המעגל על גלגל המזלות ואע"פ שהוא על אגורת הנוטה לפי ששתי הנקודות אשתי העגולות יחד, וזו היא צורתו [ציור מ"ג]: הנקודה שממנה יתחיל וכו'. בזה המשל הוא נקודת א' והירח יסוב מנקודת א' עד נקודת ה' שהיא סוף נטייתו בצפון ויסוב עד נקודת ג' והנקודה השנית נקראת זנב והיא נקודת ג' ומשם יתחיל הירח לנטות לדרום כנגד נקודת ז' והוא סוף נטייתו בדרום: והוא הולך במזלות אחורנית, לפי שגלגל נטה בריה מהלכו על הפך סדר המזלות והוא פי' אחורנית, וזה השיעור מן התנועה היא תנועתו וכשנקבץ תנועתו בימים שבין שני העיקרים יהיה רע"ב מעלות וכ"ו חלקים וי"א שניים. נוסיף עליו העיקר שזכר ז"ל והוא ק"פ נ"ז כ"ח, יצא לנו מקומו בליל ג' שיומו א' לחדש ניסן שנה ע' מהמחזור רס"ט נ"ג כ"ג ל"ז וזהו הנקרא אמצע הראש נגרע זה האמצע מש"ס ישאר לנו רס"ו מעלות ול"ו חלקים וס"ג שניים וזהו מקום הראש האמיתי והיא בכ"ז מעלות ממזל קשת והזנב כנגדו בכ"ז מעלות ממזל תאומים. ולמה נגרע מקום הראש מש"ס מעלות ולא עשינו כמו שעשינו במקום השמש והירח וזולתם לפי שהראש מהלכו על הפך סדר המזלות עד שיסוב אחורנית וזהו מקומו:

ז ומאחר שתדע מקום הראש כו'. הקרנו בזה המשל ולא מצינו הירח לא עם הראש ולא עם הזנב לפי שמקום הירח האמיתי במזל טלה ידענו שהירח בצפון המזלות לפי שהוא לפני הראש והוא פונה אל הזנב מטלה לשור ולתאומים, ואע"פ שהזנב פונה לנגדו מתאומים לשור אבל תנועתו כבדה מתנועת הירח הרבה לפיכך נראה הירח כאילו הוא המתנועע והנקודה כאילו היא קיימת אין לה תנועה לפיכך הירח בזה המשל צפוני. והתועלת בידיעת רוחב הירח ואם הוא צפוני או דרומי כדי לידע אם הוא זז לצפון או לדרום מעל גלגל המזלות כדי לידע יחום העגולה הנכהית מן האפק:

ט לעולם לא יהיה רוחב הירח יתר על ה' מעלות וכו'. ידעו זה הענין בחכמת העיון בכלים המזומנים לידיעת זה השיעור זולתו מן השיעורים ומצאו אותו ה' מעלות ואע"פ שיש מי שחלק בזה השיעור בשהות ויאמר לפי שיש מי שאמר שתכליתו זה הרוחב ד' מעלות ומ"ט דקים וי"א ד' וחצי וי"א ה' מעלות וג' דקים ועכ"פ רוב החכמים סומכין על דעת מי שאמר שתכליתו ה' מעלות ודרכו שיתחיל מנקודת הראש והיא נקודת א' ויתרחק ממנה מעט מעט אל צד נקודת ה' עד שיגיע אל מרחקו ונקודתה מגלגל המזלות והוא קשת ה"ב ה' מעלות ותחזור ותתרחק מן הזנב והמרחק נוסף עד שיגיע אל נקודת ז' והיא סוף נטייתו בדרום ושיעור קשת ז"ד ה' מעלות ויחזור ויתקרב עד שיגיע אל הראש והיא נקודת א' ויהיה כמשפט הראשון ולא יהיה לה רוחב. כשיהיה בקשת א"ה נקרא רחבו רוחב צפוני נוסף וכשיהיה בקשת ה"ג נקרא רחבו רוחב צפוני חסר. וכשיהיה בקשת ג"ז נקרא רחבו רוחב דרומי נוסף וכשיהיה בקרב ז"א נקרא רחבו רוחב דרומי חסר. ודע שאין הירח פוגע בראש או בזנב אחר שינוע תנועה שלימה אלא מסיבה פחותה שיעור מהלך הראש בחדש א' לפי שבעת שיסוב הירח מן הראש על סדר המזלות מכ"ז מעלות ממזל קשת הוא חוזר אל הראש ופוגע בו בכ"ה מעלות ממזל קשת לפי שהראש סובב אחורנית במזל קשת בכ"ט יום מעלה ול"ב חלקים. והדמיון נניח שהירח נתקבץ עם הראש בכ"ז מעלות ממזל קשת וסובב על סדר המזלות עד שיפגע בנקודת הראש פעם שנייה ולא יפגע בה בכ"ז מעלות ממזל קשת עד שנמצא מן הקבוץ הראשון עד הקיבוץ הב' מסבה שלימה שהיא ש"ס מעלה אלא מסבה פחותה מהלך הראש בשיעור הזמן שסבב בו הירח זה השיעור לפיכך יתקבץ עמו בכמו כ"ה מעלות ומשהו ממזל קשת כפי התאחרות הראש במהלכו אחורנית ממקום הקיבוץ הראשון:

י אם תרצה לידע רוחב הירח וכו'. תגרע ממקום הראש מעלה שבשבילה גורעין מקום הראש ממקום הירח, לפי שכוונתנו לידע רוחב הירח וזה לא נדע אותו אלא בידיעת מרחק הירח מן הראש לפיכך נגרע מקום הראש ממקום הירח ישאר מרחק הירח מן הראש, וכבר ידעת שמקום הראש הוא מזל קשת בזה המשל בכ"ו מעלות ול"ו חלקים וכ"ג שניים כמו שידענו בזה המקום ומקום הירח האמיתי במזל טלה בכ"ו מעלות וכ"ט חלקים ואין גורעין הרוב מן המועט נוסיף על אמצע הירח ש"ס מעלות יהיה הכל שפ"ו מעלות וכ"ט חלקים, נגרע מזה הכלל מקום הראש והוא כ"ו ל"ו ממזל קשת ישאר קי"ט מעלות וכ"ב חלקים והוא נקרא מסלול הרוחב והוא מרחק הירח עצמו מן הראש ומנת המסלול והוא רוחב הירח עצמו והוא שיעור נטיית הירח מגלגל המזלות באותה מעלה וזה הרוחב היוצא לנו בזה המסלול הוא רוחב צפוני לפי שזה המסלול פחות מק"פ ובקשנו מנת זה הרוחב מן הקשת צריכין אנו לגרוע זה המסלול מק"פ לפי שהוא יותר מצ' נשאר לנו קרוב מס' מעלות וכ"כ הודיעונו שמנת ס' מעלות ד' מעלות וכ' חלקים וזו הרוחב הצפוני לזה המסלול לפי שזה המסלול פחות מק"פ:

כל

שבין שתי המנות כמו שעשית במסלול השמש ובמסלול הירח. כיצד הרי שהיה מסלול הרוחב נ"ג מעלות. וכבר ידעת שאילו היה המסלול נ' היתה מנתו שלש מעלות ונ' חלקים. ואילו היה המסלול ס' היתה מנתו ד' מעלות וכ' חלקים. נמצא היתר בין שתי המנות ל' חלקים ג' חלקים לכל מעלה. ונמצא לפי חשבון מסלול זה שהוא נ"ג שלש מעלות ונ"ט חלקים. ועל דרך זו תעשה בכל מנין ומנין: יג מאחר שתדע מנתו של מסלול הרוחב עד צ' כמו שהודענוך. תדע מנות של כל מניינות המסלול. שאם יהיה המסלול יתר על צ' עד ק"פ תגרע המסלול מק"פ והנשאר תדע בו המנה: יד וזה הוא רוחב הירח בתחלת ליל זה. והוא דרומי שהרי המסלול יתר על ק"פ. וכן אם היה המסלול יתר מק"פ עד ר"ע תגרע ממנו ק"פ והנשאר תדע בו המנה: טו ואם היה המסלול יותר על ר"ע עד ש"ס. תגרע אותו מש"ס והנשאר תדע בו המנה: טז כיצד הרי שהיה המסלול ק"נ תגרע אותו מק"פ נשאר ל'. וכבר ידעת שמנת שלשים שתי מעלות ושלשים חלקים וכך תהיה מנת ק"נ שתי מעלות ושלשים חלקים: יז הרי שהיה המסלול ר'. תגרע ממנו ק"פ ישאר כ'. וכבר ידעת שמנת כ' היא מעלה אחת ומ"ג חלקים. וכן אם תהיה מנת ר' תהיה מעלה אחת ומ"ג חלקים: יח הרי שהיה המסלול ש'. תגרע אותו מש"ס נשאר ס'. וכבר ידעת שמנת ששים ארבע מעלות וכ' חלקים. וכך היא מנת ש' ד' מעלות וכ' חלקים. ועל דרך זו בכל המניינות: יט הרי שרצינו לידע רוחב הירח כמה הוא ובאיזו רוח הוא אם צפוני ואם דרומי בתחלת ליל ערב שבת שני לחדש אייר משנה זו. וכבר ידעת שמקום הירח האמיתי היה בליל זה בי"ח מעלות ול"ו חלקים ממזל שור. סימנו י"ח ל"ו. ומקום הראש היה באותה העת בכ"ז מעלות ול' חלקים ממזל בתולה. סימני כז"ל. תגרע מקום הראש ממקום הירח. יצא לך מסלול הרוחב רל"א מעלות ו' חלקים. סימנו רל"א ו'. לפי שאין משגיחין על החלקים בכל המסלול. ונמצאת המנה של מסלול זה בדרכים שביארנו בפרק זה שלש מעלות ונ"ג חלקים. וזהו רוחב הירח בתחלת ליל זה. והוא דרומי שהרי המסלול יתר על ק"פ:

פרק שבעה עשר

א כל הדברים שהקדמנו כדי שיהיו עתידים ומוכנים לידיעת הראיה. וכשתרצה לדעת זאת תתחיל ותחשוב ותוציא מקום השמש האמיתי ומקום הירח האמיתי ומקום הראש לשעת הראיה. ותגרע מקום השמש האמיתי ממקום הירח האמיתי והנשאר הוא הנקרא אורך ראשון: ב ומאחר שתדע מקום הראש ומקום הירח תדע מקום הירח כמה הוא. ואם הוא רוחב צפוני או דרומי והוא הנקרא רוחב ראשון. והזהר באורך הזה ראשון וברוחב הראשון ויהיו שניהם מוכנים לך: ג והתבונן באורך הזה הראשון וברוחב הזה הראשון. אם יצא לך תשע מעלות בשוה או פחות. תדע בודאי שאי אפשר לעולם שיראה הירח באותו הלילה בכל ארץ ישראל ואין אתה צריך חשבון אחר. ואם יהיה האורך הראשון יתר על ט"ו מעלות תדע בודאי שהירח יראה בכל ארץ ישראל ואין אתה צריך לחשבון אחר. ואם יהיה האורך הראשון מ"ט מעלות ועד ט"ו תצטרך לדרוש ולחקור בחשבונות הראיה עד שתדע אם יראה או לא יראה: ד במה דברים אמורים כשהיה מקום הירח האמיתי מתחלת מזל גדי עד סוף מזל תאומים. אבל אם היה מקום הירח מתחלת מזל סרטן עד סוף מזל קשת ויהיה אורך הראשון עשר מעלות או פחות. תדע שאין הירח נראה כלל באותו הלילה בכל ארץ ישראל. ואם היה הראשון יתר על

כ"ד

ן' חביב

פי"ז א להיות זה הפרק פרי ועיקר אלו ההלכות ראיתי לבאר כלו בלשון קצר לא כדברי המפרש שהאריך במקומות יותר מן הראוי ובמקומות לא הבין כלל דברי הרב כמו בגליזת מעגל והרבה צורות לבטלה: כתב הרב כל הדברים שהקדמנו וכו' עד תצטרך לדרוש ולחקור בחשבונות הראיה: פירוש הסבה הכוללת בהיות גבול הראיה יותר קטן במזל שמתחלת גדי עד סוף תאומים מבמזלות שמתחלת סרטן עד סוף קשת היא בעבור שהמזל שמתחלה גדי עד סוף תאומים הם ארוכי השקיעה כנזכר למעלה. ר"ל שמעלות אלה המזלות מהאזור ישקעו באיזור הרבה יותר ממעלות משוה היום שבהם תשוערנה שעות היום והלילה לא ישקע שם הירח עד שירד השמש מאד תחת הארץ ולא יוכל להשליך ניצוציו על הלבנה באופן שידעיך את אורם, ויהפך במזלות שמסרטן ועד קשת:

כתב

פירוש

פי"ז א כל הדברים שהקדמנו כו'. כבר ידעת שמקום השמש האמיתי לשעת העיקר בז' מעלות ל"ג חלקים מ' שניות ממזל טלה סימנם ז' ל"ג מ' ומקום ירח האמיתי כ"ו מעלות ותשעה ועשרים חלקים ממזל טלה ויצא לנו מקום הראש האמיתי במזל קשת בכ"ו מעלות וכ"ג חלקים ול"ו שניים גרענו בו מקום השמש האמיתי ממקום הירח האמיתי יצא לנו האורך הראשון והוא י"ח מעלות כ"ד חלקים כ' שניים, וכבר ידעת שרוחב הירח היה לפוני ד' מעלות כ' חלקים וזהו רוחב הראשון, ולפי שמקום הירח היה במזל טלה בקשת שהיא תחלת גדי עד סוף תאומים והאורך הראשון קרוב מי"ט מעלות ידע שהירח נראה בכל א"י ואין אנו צריכין חשבון אחר ע"פ העיקרים שזכר הוא הם לפיכך ידענו שהירח של ר"ח ניסן שנת העיקר השני נראה בליל ג' והוא תחלת ניסן בחשבון וגם תחלתו בראייה, ואם תשאל מה היה עילת אלו הקצים הקצובים לראייה שהן פחות מט"ו מעלות או יתר על ט"ו או פחות מי' ויתר על כ"ד מעלות ולמה נתן אלו הקצין הקצובין בלא פחות ולא יתר, והתשובה שעילת אלו הקצין הקצובין הנסיון והבחינה בלבד הורה עליהם לפי שראו בבחינה הדבר כן שהרי כשמצאו האורך הראשון פחות מט' מעלות בקשת שבין גדי ותאומים ועיינו בירח אם יראה אם לא יראה ועשו כן פעמים רבות ולא ראו אותו ואפילו קטן וכן כשהיה בשאר המזלות זולתי אלו הנזכרים שהם מתחלת סרטן עד סוף קשת והיה הקץ פחות מעשר מעלות לא יראה וכן הדין ביתר מט"ו ועד כ"ד שיראה עכ"פ וכשהיה הקשת מט' מעלות עד סוף ט"ו או מתחלת י"א עד סוף כ"ד הוצרכנו באלו השתי צורות לדרוש ולחקור עד שידעו אם יראה הירח או לא יראה לפיכך אלו הו' הלקים הולכים אל הנסיון, ואם תשאל עוד למה היה קץ הראייה במזלות שתחלתן מזל גדי וסופן מזל תאומים פחות מן הקץ במזלות שתחלתן מזל סרטן וסופן מזל קשת ולמה לא היה הדבר בהפך או יהיה הקץ בכל שוה, והתשובה שעילת זה השינוי מפני הקשת ממשוה היום שעולה עם כל מעלה ונעלה ממעלות המזלות ושמייה בכל מזל בכל מדינה ומדינה ונקראת מלעדי המזלות ובלשון ערב מטאל"ע אל ברוג שהרי המזלות שבין מזל גדי ומזל תאומים עולה עם כל אחד מהם ממשוה היום פחות מהן והקשת שבין סרטן וסוף קשת עולה עמהן ממשוה היום יותר מהם שהרי הקשת שבין תחלת גדי וסוף תאומים יעלה עמה ממשוה היום במצרים ק"נ מעלות והקשת האחרת יעלה עמה ממשוה היום ר"י מעלות וכל מזל שעולה עמו קשת ממשוה היום פחות ממנו שוקע עמו קשת יתר ממנו שוה לקשת משוה היום שעלה עם שכנגדו והוא המזל השביעי ממנו, וכל מזל שעולה עמו קשת יתר ממנו הוא שוקע עמו קשת משוה היום פחות ממנו והוא שוה לקשת שעולה עם שכנגדו, שהרי מזל טלה עולה עמו ברוחב שלשים והיא מדינת מצרים קשת מעגולת משוה היום כ"א מעלה ושבעה חלקים ומזל מאזנים שכנגדו והוא קשת שביעי ממנו עולה עמו ל"ד מעלות ול"ט חלקים לפיכך שוקע עם מזל טלה בזו המדינה ל"ד מעלות ול"ט חלקים ממשוה היום ומזל מאזנים שוקעת עמו כ"א מעלות וז' חלקים וכן הדין בכל המזלות, לפי שמזל טלה אינו שוקע כלו עד שיעלה מזל מאזנים כלו וכן מזל מאזנים כלו אינו שוקע עד שיעלה מזל טלה כלו לפיכך כל מזל הוא שוקע עם מעלות ממשוה היום שוין למעלות שעולין עם מזל שכנגדו והוא עולה במעלות ששוקע בהן מזל שכנגדו. ואחר שהקדמנו זו ההקדמה נתבאר לנו עילת זה השינוי שהרי המזלות שהן מראש גדי עד סוף תאומים אין שוקעין במהרה לאורך קשת עריכתן לפיכך אפילו היה האורך הראשון שלהן קצר הירח נראה גבוה ואינו ממהר לשקוע, ושאר המזלות דינן בהפך זה הדין לפי ששוקעין במהרה שהרי הקשת ששוקעת עמהם ממשוה היום קצרה ומפני זה צריך שיהיה האורך הראשון שלהן ארוך ואם לאו תראה הירח למטה וממהר לשקוע, ונניח עגולת האופק אבג"ד ה"ז [ציור מ"ד]. ועגולת משוה היום את"ה ועגולת המזלות גטח"ז ועגולת המסבה היומית בט"ד ונקודת ראש מזל מאזנים ח' וקשת ג"ט עשר מעלות מתחלת מזל אריה ותהיה נקודת ג' ראש מזל אריה והוא שוקע עם קשת ט"ב ממסבת היום לפי שהיא ט"ב מעגולת המסבה היומית והוא דומה למשוה היום לפי שאיריהן אחד ושיעור קשת ט"ב ח' מעלות ומ' חלקים והוא חלק מקשת היום והוא הזמן ששוקעת בו קשת ג"ט ונקודת ה' בפאת המזרח ונקודת א' בפאת המערב. הנה התבאר לך שבזה המזל הנזכר והוא מזל אריה מנתו עשר מעלות מתחלתו ממשוה היום והיא קשת שקיעתה מן האופק המערבי שמונה מעלות ומ' חלקים והיא שוה למעלע עשר מעלות מתחלת מזל דלי והוא המזל שכנגדו וזה הקשת הוא חלק מקשת היום והוא קצר בערך אל זולתו מקשת העריבה למזל שכנגדו לפיכך הצריך שיהיה קשת האורך הראשון ארוכה כדי שיהיה הירח גבוה בראיית העין לפי ששקיעתו במהרה כפי קוצר קשת ט"ב לפיכך אמר שצריך שיהיה באלו המזלות מעשר מעלות כ"ד מעלות, וזה הקשת הוא הצריך לו דרישה וחקירה עד שידע אם יראה הירח או לא יראה ונניח ג"כ י' מעלות מן המזל שכנגדו תהיה י' מעלות ממזל דלי תהיה עגולת האופק אבג"ד ה"ז ועגולת משוה היום גה"ס ועגולת המזלות ח"ע ח"ד ועגולת המסבה היומית כ' ע"ז ונקודת ע' היה סוף י' מעלות ממזל דלי ונקודת א' ראש מזל דלי כשהיא שוקעת תהיה קשת ע"א י' מעלות וקשת ע"ב מן המסבה היומית והיא הקשת ששוקעת עם אלו הי' מעלות ממזל דלי ושיעורה י"א מעלות וכ"ב חלקים והוא הזמן מקשת היום ששוקעת בו קשת ע"א והוא זמן ארוך בערך אל זמן המזל שכנגדו לפיכך די לנו שתהיה קשת האורך הראשון ט' מעלות לפי שקשת השקיעה ארוכה תהיה הלבנה גבוהה בראיית העינים ותתאחר בשקיעה כגון זו הצורה [ציור מ"ה]. הנה התבאר לך שבכל זמן שהקשת ממשוה יום השוקעת עם קשת מן המזלות ארוכה אין צריך שיהיה האורך הראשון ארוך לפי שהירח אינו ממהר לשקוע שהרי יראה לשקיעתו מקשת היום זמן רב ובזמן שקשת השקיעה קצרה צריך שיהא האורך הראשון קשת גדולה לפי שהירח ממהר לשקוע

מגדל עוז

פי"ז כל הדברים עד קיצי הראיה כו'. פ"ק דר"ה (דף כ') במתעסא דארבע ועשרין שעי מיכסא סיהרא כו':

לשקוע מפני שהנשאר מקשת סיום קשת קטנה לפיכך במזלות שזמן שקיעתן ארוך מפני גודל קשת השקיעה אינו צריך שיהיה האורך הראשון שבין השמש והירח ארוך והוא מתחלת מזל דלי עד סוף תאומים, אבל במזלות שזמן שקיעתן קצר מפני קוטן קשת השקיעה צריך שיהא אורך הראשון ארוך והוא מתחלת מזל סרטן עד סוף מזל קשת:

ו ולמה גורעין כו'. צריך אתה לידע ענין שינוי המראה והוא הקשת שבין מקום הירח האמיתי מגלגל המזלות ובין המקום שיראה ממנו והוא על ג' פנים. הא' שינוי המראה בעגולת הגובה. והב' שינוי מראה האורך, והג' שינוי מראה הרוחב. והנה [ציור מ"ו] עגולת הגובה עגולת אבג"ד ועגולת גלגל הירח הנוטה עגולת הזח"ט ועל שטח כדור הארץ נקודת כ' והוא מקום הראות ומוצק העולם נקודת י' והירח בגלגל המעגל נקודת ל' וסוף הקו היוצא ממוצק הארץ עד הירח ומגיע עד עגולת הגובה ופוגע בה בנקודת נ' הוא קו יל"נ והקו היוצא משטח הארץ מנקודת כ' אל הירח ומגיע אל עגולת הגובה קו כל"מ יהיה בין סוף שני הקוים קשת מ"נ מעגולת הגובה ונקראת קשת שינוי המראה בגובה וזה הקשת כל זמן שהוא קרוב לנקודת ד' והוא מקום השקיעה הוא מתגדל וכל זמן שהוא מתקרב אל נקודת א' והוא נכח הראש הוא מתמעט לפי שאם יהיה הכוכב על נקודת א' והוא גובה הראש אין לו שינוי מראה לפי שהקו היוצא ממוצק הארץ והקו היוצא משטח הארץ והם שתי נקודות כ"י אלו השני קוים נופלים זה על זה ואין ביניהם שינוי ואם תהיה עגולת הגובה והיא עגולת אבג"ד היא חגורת המזלות בעצמה תהיה זו העגולה פוגעת בנכח הראש והוא במדינות שרחבם כ"ד מעלות או פחות. לפיכך יהיה שינוי המראה באורך בלבד ויהיה קשת נ"מ מעגולת המזלות והוא בעצמו שינוי המראה בעגולת הגובה לפי שעגולת הגובה בזו הצורה היא עגולת המזלות בעצמה ויהיה שינוי המראה באורך הוא בעצמו שינוי המראה בעגולת הגובה ובזו הצורה לא יהיה לו שינוי מראה ברוחב. ואם תהיה עגולת אבג"ד והיא עגולת הגובה היא עגולת רוחב הירח יהיה שינוי המראה ברוחב בלבד ויהיה הוא בעצמו שינוי המראה בעגולת הגובה ויהיה לו שינוי מראה באורך. והנה נקודת ע' ראש מזל טלה תחת האופק המערבי וכבר שקע במערב ונקודת פ' ראש מזל שור והשמש בנקודת ד' כשהיא שוקעת באופק יהיה קשת עפ"ד ל"ה מעלות מתחלת טלה עד ה' מעלות ממזל שור לפי שמקומה האמיתי ע"ד הנחה כבר אמרנו שהוא ה' מעלות ממזל שור וקשת ע"נ נניח שהוא מ"ח מעלות ונקודת נ' הוא מקום הירח האמיתי והוא סוף י"ח מעלות ממזל שור ותהיה קשת נ"מ שינוי המראה והיא מעלה אחת ויהיה קשת ע"מ מ"ז מעלות ונקודת מ' היא הנקודה שיראה בה הירח לעין. לפיכך גרענו קשת נ"מ והיא קשת שינוי מראה האורך מן האורך הראשון והיא קשת ד"נ ושיעורו י"ג מעלות ישאר בידינו י"ב מעלה וזהו הנקרא אורך השני. הנה נתבאר בבירור ובמופת עילת גרעון שינוי מראה האורך מן האורך הראשון תמיד ואי אפשר להוסיף אותו בשום מקום מן המזלות לפי שסוף קו כל"מ תמיד הוא נוטה אל האופק בלא על סדר המזלות לפיכך צריכין אנו לגרוע קשת שינוי מראה האורך מן האורך הראשון תמיד והמופת על השנוים החלקיים לכל קשת מהמזלות מבואר בספרי הגימטריאות:

ז אבל שינוי מראה הרוחב כו'. העילה שבשבילה אם יהיה רוחב הירח צפוני גורעין חלקים של שינוי מראה הרוחב מן הרוחב הראשון לפי שהרוחב הירח צפוני והראשון הוא יתר על הרוחב השני לפי שרוחב הירח הראשון הוא קשת בין גלגל המזלות ובין מקומו בגלגל הנוטה בנקודת פגיעתו בעגולת הגובה וזו הקשת היא מעגולת הרוחב והיא עגולה יוצאה מציר המזלות ופוגע בנקודת הפגיעה בין עגולת הגובה ועגולת הנוטה והוא סוף הקו היוצא ממוצק הארץ עד שמגיע אל עגולת הגובה זו העגולה היא פוגעת בחגורת המזלות על זוית נצבת והרוחב השני הוא קשת ג"כ מעגולת הרוחב שעוברת על קצות הקו הישר היוצא משטח הארץ אל עגולת הגובה וגם זו העגולה היא כעמוד אל חגורת המזלות. והנה חצי האופק המערבי אב"ג ונכח הראש נקודת ד' וציר המזלות ק' ורביע עגולת המזלות ס"ב וקשת מגלגל הנוטה לצפון ס"ז וקשת הגובה ד' ח"ט והנקודה שפוגעת בה עגולת הגובה בחגורת גלגל הנוטה נקודת ח' והיא צפונית לפיכך נקודת ח' היא הראש, והנה קשת ה"ב מחגורת המזלות הם טלה שור תאומים ותהיה נקודת ב' ראש טלה והוא פונה לשקוע ותהיה נקודת ה' ראש סרטן ויהיה בין נכח הראש ובינה ברוחב ל"ו מעלות כ"ה חלקים. והנה קשת הרוחב הפוגעת בראש הקו היוצא ממוצק הארץ שמגיע אל עגולת הגובה והיא נקודת ח' ומגיע אל חגורת המזלות לנקודת מ' תהיה קשת ח"מ היא רוחב הראשון ותהיה נקודת נ' מעגולת הגובה היא מקום הירח הנראה והיא סוף הקו היוצא מן הראות אל עגולת הגובה וגם נוציא מציר המזלות עגולה עוברת על נקודת נ' עד שתגיע אל עגולת המזלות ופוגעת בה על נקודת ס' והיא עגולת קנ"ס ויהיה קשת נ"ס היא הרוחב השני וכשנוציא קשת בעמוד על קשת ח"מ מנקודת נ' והיא קשת נ"ע תהיה הקשת ס"נ כמו קשת ע"מ ותהיה קשת ע"ח תוספת הרוחב הראשון על הרוחב השני לפיכך כשנגרע קשת ח"ע מקשת ח"מ ישאר קשת ע"מ והוא שוה לקשת נ"ס והוא הרוחב הב' וזו צורתו [ציור מ"ז]. ואם יהיה הירח צפוני [ציור מ"ח] והראש על נקודת השקיעה ומקומו בראש מזל טלה ויהיה רביע המזלות בפאת מערב יהיה הדין בכ' הצורות האלו אחד והוא שנגרע חלקים על שינוי מראה הרוחב מן הרוחב הראשון בעת שיהיה רוחב הירח צפוני, אבל אם יהיה רוחב הירח דרומי יהיה הדבר בהפך והנה חצי עגולה האופק אב"ג וקשת מן המזלות ה"ב והוא מתחלת מאזנים עד סוף קשת [ציור מ"ט] ויהיה ראש מאזנים על נקודת ב' פונה לשקוע ותהיה נקודת ה' ראש גדי והיא נקודת הזנב ותהיה קשת מן הנוטה ה"ז בדרום וקשת דח"ע מעגולת הגובה פוגעת בגלגל הנוטה על נקודת ח' וקשת מ"ח מעגולת הרוחב והיא הרוחב הראשון דרומי ונקודת נ' על עגולת הגובה והוא סוף הקו היוצא מן הראות מעל שטח הארץ ותהיה קשת נע"ס קשת מעגולת הרוחב והוא הרוחב הנראה, ונוציא קשת בעמוד מנקודת ח' והוא מקום הירח האמיתי על קשת הרוחב הנראה והוא קשת ע"ח מובדל מן [illegible] קשת ע"ס שוה לרוחב הראשון והוא קשת ח"מ לפיכך קשת הרוחב הב' יתירה על הרוחב הראשון בקשת נ"ע לפיכך הו"ל ואם יהיה הרוחב דרומי מוסיפין החלקים של שינוי מראה הרוחב על הרוחב הראשון לפיכך יצא לך

רוחב

כ"ד מעלות ודאי יראה בכל גבול ישראל. ואם יהיה האורך הראשון מעשר מעלות ועד עשרים וארבע תצטרך לדרוש ולחקור בחשבונות הראיה אם יראה או לא יראה: ה ואלו הן חשבונות הראיה. התבונן וראה הירח באיזה מזל הוא. אם יהיה במזל טלה תגרע מן האורך הראשון נ"ט חלקים. ואם יהיה במזל שור תגרע מן האורך מעלה אחת. ואם יהיה במזל תאומים תגרע מן האורך נ"ח חלקים. ואם יהיה במזל סרטן תגרע מן האורך מ"ג חלקים. ואם יהיה במזל אריה תגרע מן האורך מ"ג חלקים. ואם יהיה במזל בתולה תגרע מן האורך ל"ז חלקים. ואם יהיה במזל מאזנים תגרע מן האורך ל"ד חלקים. ואם יהיה במזל עקרב תגרע מן האורך ל"ד חלקים. ואם יהיה במזל קשת תגרע מן האורך ל"ו חלקים. ואם יהיה במזל גדי תגרע מן האורך מ"ד חלקים. ואם יהיה במזל דלי תגרע מן האורך נ"ג חלקים. ואם יהיה במזל דגים תגרע מן האורך נ"ח חלקים. והנשאר מן האורך אחר שתגרע ממנו אלו החלקים הוא הנקרא אורך שני: ו ולמה גורעין חלקים אלו. לפי שמקום הירח האמיתי אינו המקום שיראה בו אלא שינוי יש ביניהם באורך וברוחב. והוא הנקרא שינוי המראה. ושינוי מראה האורך בשעת הראיה לעולם גורעין אותו מן האורך כמו שאמרנו: ז אבל שינוי מראה הרוחב. אם היה רוחב הירח צפוני גורעין חלקים של שינוי מראה הרוחב מן הרוחב הראשון. ואם היה רוחב הירח דרומי מוסיפין החלקים של שינוי מראה הרוחב על הרוחב הראשון. ומה שיהיה הרוחב הראשון אחר שמוסיפין עליו או גורעין ממנו אותם החלקים הוא הנקרא רוחב שני: ח וכמה הם החלקים שמוסיפין או גורעין אותן. אם יהיה הירח במזל טלה תשעה חלקים. ואם יהיה במזל שור י' חלקים. ואם יהיה במזל תאומים ט"ז חלקים. ואם יהיה במזל סרטן כ"ז חלקים. ואם יהיה במזל אריה ל"ח חלקים. ואם יהיה במזל בתולה מ"ד חלקים. ואם יהיה במזל מאזנים מ"ו חלקים. ואם יהיה במזל עקרב מ"ה חלקים. ואם יהיה במזל קשת מ"ד חלקים. ואם יהיה במזל גדי ל"ו חלקים. ואם יהיה במזל דלי כ"ד חלקים. ואם יהיה במזל דגים י"ב חלקים: ט מאחר שתדע חלקים אלו תגרע אותן מן הרוחב הראשון או תוסיף אותן עליו כמו שהודענוך ויצא לך הרוחב השני. וכבר ידעת אם הוא צפוני או דרומי. ותדע כמה מעלות וכמה חלקים נעשה זה הרוחב השני

ותכין

ן' חביב

ה כתב עוד הרב ואלו הן חשבונות הראיה וכו'. פירוש כוונת הרב בכל זה כאשר יתבאר בסוף היא לדעת כמה זמן יתאחר הירח לשקוע אחר שקיעת החמה והוא אשר קראו הרב קשת הראיה ר"ל כמה מעלות ממשוה ישקעו מהשקע החמה עד שישקע הירח: כתב עוד הרב התבונן וראה באי זה מזל הוא הירח וכו' עד ושינוי מראה האורך בשעת הראיה לעולם גורעין אותו וכו': פירוש טעם כל זה מבואר הרבה בספר התכונה, כי בעבור שהקו המגביל מקום הירח האמיתי במזל הוא הקו היוצא ממרכז הארץ ועובר דרך מרכז הירח אל גלגל המזלות והקו המראה לעינינו את מקום הירח במזל הוא הקו היוצא מגילון עינינו אשר אנחנו עומדים על שטח גבנונית הארץ ועובר ג"כ דרך מרכז הירח אל גלגל המזלות יהיה בהכרח הבדל מה בין שני הקוים האלה בגלגל המזל אחרי צאתם מנקודות מתחלפות והפגשם בנקודה אחת באמצעם שהיא מרכז הירח והתפרדם משם ומעלה וההבדל הזה יראה תמיד את הירח קרוב לאופק כפי הנראה יותר ממה שהוא כפי המקום האמיתי ולכן בעת הראיה שהירח כלפי המערב יראה כפי ראותנו שהוא יותר קרוב אל השקיעה ממה שהוא כפי המקום האמיתי ויהיה א"כ יותר קרוב אל השמש כפי הנראה מהבטתנו יותר ממה שהוא כפי המקום האמיתי. ולכן יצטרך בהכרח לגרוע שינוי המראה מהאורך הראשון וכן תמיד אחר חצי היום אבל קודם חצי יום הוא בהפך שמוסיפין שינוי המראה על מקום הירח האמיתי ולכן אמר ושינוי מראה האורך בשעת הראיה לעולם גורעין וגו' לאפוקי משינוי מראה האורך שהוא קודם חצי היום שמוסיפין אותו על מקום הירח ומוסיפין אותו על האורך הראשון לאחר המולד:

ז כתב עוד הרב אבל שינוי מראה הרוחב היא בעצמה עד ותכין אותו לפניך ויהיה עתיד. פירוש הסבה בשינוי מראה הרוחב וכו' הרוחב היא בעצמה הסבה שאמרנו בשינוי מראה האורך. ולפי שמרחב הירח לא יוסיף על ה' מעלות והקשת שבין אזור המזל לאופק המישור אינו כי אם כ"ג מעלות ל"ג דקים לא יוכל הירח להתרחק מאופק המישור יותר מכ"ח מעלות ל"ג דקים בקירוב. ונמצא שבירושלים תוב"ב שרחבה ל"ב מעלות שעליה בנה הרב כל חשבונותיו יהיה הירח נוטה תמיד מנכח הראש כלפי דרום. ולהיות הקו היוצא מגילון עינינו אל גוף הירח מראה אותו תמיד יותר קרוב אל האופק ממה שהוא כפי האמת כמו שהתבאר נמצא שיראה לנו הירח תמיד יותר קרוב אל האופק הדרומי ממה שהוא כפי המקום האמיתי. וע"כ אם היה רוחב הירח צפוני גורעין החלקים על שינוי מראה הרוחב מן הרוחב הראשון ואם היה דרומי מוסיפין אותם עליו והיוצא הוא רוחב הנראה ונקרא רוחב שני. ואמר הרב וכבר ידעת אם הוא צפוני או דרומי לפי שצוה למחשב בחשבונות האלו שיגרע אלה החלקים מהרוחב הראשון או יוסיפם עליו כפי מה שהודיע והוא אמר תחלה שאם הרוחב צפוני גורעין אותם ואם הוא דרומי מוסיפים אותם ולא צוה בכאן למחשב להתבונן בו אם הוא צפוני או דרומי כאשר עשה בשינוי מראה האורך שצוה ואמר התבונן וראה הירח באי זה מזל הוא וכו'. ועם כל זה וכבר ידעת אם הוא צפוני או דרומי כלומר שלא הוצרך לצוות על הרוחב שתתבונן אם הוא צפוני או דרומי לפי שכבר ידעתו מן הפרק שעבר וכמו שהעיד על זה בתחלת זה הפרק באמרו ומאחר שתדע מקום הראש וכו' ואין כן בידיעת הירח באי זה מזל הוא לפי שמקום הירח שיערו הרב במספר המעלות לבד לא במספר המזלות וע"כ הוצרך לצוות התבונן הירח באי זה מזל הוא:

כתב

רחב השני אם תוסיף על הקשת ה"מ קשת נ"ע יצא לך קשת ס"נ והוא הרוחב השני נראה לעין לפי שלא יועיל בראיה אלא הקשת הנראה. ואם תהיה [ציור ב'] נקודת הזנב על האופק נניח הצורה כמו שהיא אבל תהיה נקודת ז' מן הנוטה שהיתה על האופק על חצי היום כנגד נקודה ס' ונקודת הזנב הנחנו אותה בראש גדי יהיה כנגד המערב פונה לשקוע גדי דלי דגים ותהיה נקודת ס' ראש טלה ויהיה גם כן הרוחב הראשון מ"ת והרוחב הב' ס"נ והוא מוסיף על הרוחב הראשון בקשת ע"נ כמו שנהיה בצורה שקדמה עגולת אסד"ג היא עגולת חצי היום בכל הצורות של שינוי המראה והיה הרוחב השני קרוב מן האופק יותר מרוחב ראשון לפי שראיית העין הגיע לנקודה מעגולת הגובה הקרובה מן האופק כמו שנתבאר בתחלה. ודע שאלו הצורות שזכרנו אותם הם האבות ואפשר בהרכבה שיבאו כמה צורות אבל טורח האריכות מונע אותנו לזכור הכל. ושיעור שינוי המראה לכל חלק מהמזלות מבואר בספרי חשבון הגימטריא [ציור ב"א]:

ן' חביב

י כתב עוד ואחר כך תחזור ותקח מן הרוחב השני הזה מקצתו וכו' עד ודע שאם לא יהיה שם נליזת מעגל וכו'. הפירוש כבר ידעת כי כשנאמר שמקום הירח במעלה פלונית ממזל פלוני, כוונתנו בזה שכאשר נדמה קשת יוצאת מקוטב האזור ועוברת על מרכז הירח ומגעת עד מעלה אחת ממעלות האזור אותה המעלה היא מקום הירח. ובהיות לירח מרחב תהיה החתיכה מזאת הקשת שבין מרכז הירח למעלת האזור שהקשת הזאת מגעת עליה היא קשת המרחב. ולהיות כל הגלגלים סובבים בתנועה היומית סביב קטבי העולם אשר קטבי האזור נוטים מהם לצפון ולדרום כ"ג מעלות ל"ג דקים הנה כאשר נעבר קשת מהאזור שתצא ממעלת הירח ותגיע עד אי זו מעלה שוקעת ונדמה קשת אחרת נכחית לה יוצאת ממרכז הירח ומגעת עד העגולה המגבלת שקיעת המעלה השוקעת הנזכרת שהיא עגולה היוצאת מקטבי העולם ועוברת על נקודת האופק ששם שקיעת אותה המעלה ולא יהיה הירח בראש סרטן או בראש גדי, שתי הקשתות האלה תהיינה מתחלפות בהכרח במדת ארכן. ר"ל שיהיה הקשת האחת מהן אל העגולה שממנה חוצבה אותה הקשת מתחלפת ליחס הקשת השנית על עגולתה באופן שלא יוכלו ראשי שתי הקשתות האלה להגיע אל העגולה המגבלת שקיעת המעלה הנזכרת בזמן אחד. והחלוף הזה הוא שקרא הרמב"ם הנה נליזת מעגל ואבאר לך סודו: דע כי בהיות הירח בראש סרטן או בראש גדי אין שם נליזת מעגל לפי שהעגולה היוצאת מקטבי האזור ועוברת על ראש סרטן וראש גדי היא בעצמה העגולה היוצאת מקטבי העולם ועוברת על שתי הנקודות ההם. ולכן כאשר נדמה העגולה היוצאת מקטבי העולם ועוברת על אי זו מעלה שוקעת ונדמה עוד שתי קשתות נכחיות האחת יוצאת ממעלת הירח והשנית יוצאת ממרכז הירח ושתיהן הולכות אל העגולה הנזכרת בהכרח תהיינה שתי הקשתות האלה שוות בארכן כפי יחס עגולותיהן אפילו היה הירח בתכלית המרחב הואיל ומעלת הירח היא ראש סרטן או ראש גדי. אבל בהיות הירח באחת מהמעלות הנטות מראש סרטן או מראש גדי יהיה חלוף בהכרח בין שתי הקשתות כפי יחסן אל עגולותיהן, לפי שכאשר תהיה המעלה שבה הירח מראש גדי עד ראש טלה הנה בהכרח שני רבועי העגולה היוצאות מקטבי האזור ועוברת על אותה המעלה שהם רביע צפוני מערבי ורביע דרומי מזרחי יטו בשעת הראיה מהעגולה היוצאת מקטבי העולם ועוברת על אותה מעלה כלפי מערב ורביע צפוני מזרחי ורביע דרומי מערבי יטו אז מהעגולה היוצאת מקטבי העולם ועוברת על אותה מעלה כלפי מזרח ותתחברנה שתי העגולות האלה על המעלה ההיא ועל הנכחית לה וכל זה נמשך מצד שקוטב האזור הצפוני נוטה מעל עגולת חצי היום שהיא העגולה העוברת על קטבי העולם ועל נכח הראש כלפי מערב והדרומי כלפי מזרח ויתחייב מתוך זה שאם מרחב הירח צפוני והוא מראש גדי והלאה כלפי טלה שתהיה הקשת שבין מעלת הירח לאי זו מעלה שוקעת ביחס אל עגולת אותה הקשת יותר ארוכה מהקשת הנכחית לה היוצאת ממרכז הירח ומגעת עד עגולה היוצאת מקטבי העולם ועוברת על מקום שקיעת אותה מעלה ביחס אל עגולת אותה הקשת אחרי שהקשת מהעגולה היוצאת מקטבי האזור ועוברת על מעלת הירח אשר הירח באותה הקשת מערבית לקשת העגולה היוצאת מקטבי העולם ועוברת על מעלת הירח כי בהיות מרחב הירח צפוני יהיה הירח בחלק צפוני מהעגולה ומזה יתבאר שבהיות מרחב הירח דרומי תהיה הקשת היוצאת ממעלת הירח והולכת אל אי זו מעלה שוקעת יותר קטנה מהקשת

ותכין אותו לפניך ויהיה עתיד: י ואחר כך תחזור ותקח מן הרוחב השני הזה מקצתו. מפני שהירח נלוז מעט במעגלו. וכמה הוא המקצת שתקח ממנו. אם יהיה מקום הירח מתחלת מזל טלה עד כ' מעלות ממנו. או מתחלת מזל מאזנים עד כ' מעלות ממנו. תקח מן הרוחב השני שני חמישיו. ואם יהיה הירח מכ' ממזל טלה עד י' מעלות ממזל שור או מכ' ממזל מאזנים עד י' מעלות ממזל עקרב תקח מן הרוחב השני שלישיתו. ואם יהיה הירח מעשר מעלות ממזל שור עד כ' ממנו או מעשר מעלות ממזל עקרב עד כ' ממנו תקח מן הרוחב השני רביעיתו. ואם יהיה הירח מכ' מעלות ממזל שור עד סופו או מכ' ממזל עקרב עד סופו תקח מן הרוחב השני חמישיתו. ואם יהיה הירח מתחלת מזל תאומים עד עשר מעלות ממנו או מתחלת מזל קשת עד עשר מעלות ממנו תקח מן הרוחב השני שתותו. ואם יהיה הירח מי' מעלות ממזל תאומים ועד כ' ממנו או מעשר ממזל קשת עד כ' ממנו תקח מן הרוחב השני חצי שתותו. ואם יהיה מקום הירח מכ' ממזל תאומים עד כ"ה ממנו או מכ' ממזל קשת עד כ"ה ממנו תקח מן הרוחב השני רביע שתותו. ואם יהיה מקום הירח מכ"ה ממזל תאומים עד חמש מעלות ממזל סרטן או מכ"ה ממזל קשת עד חמש מעלות ממזל גדי לא תקח כלום. לפי שאין כאן נליזת מעגל. ואם יהיה הירח מחמש ממזל סרטן עד עשר ממנו או מחמש ממזל גדי עד עשר ממנו תקח מן הרוחב השני רביע שתותו. ואם יהיה מקום הירח מי' ממזל סרטן עד כ' ממנו או מעשר ממזל גדי עד עשרים ממנו תקח מן הרוחב השני חצי שתותו. ואם יהיה מקום הירח מכ' ממזל סרטן עד סופו או מכ' ממזל גדי עד סופו תקח מן הרוחב השני שתותו. ואם יהיה הירח מתחלת מזל אריה עד עשר מעלות ממנו או מתחלת מזל דלי עד עשר מעלות ממנו תקח ממנו הרוחב השני חמישיתו. ואם יהיה הירח מי' מעלות ממזל אריה עד כ' ממנו או מי' ממזל דלי עד כ' ממנו תקח מן הרוחב השני רביעיתו. ואם יהיה הירח מכ' ממזל אריה עד עשר ממזל בתולה או מכ' ממזל דלי עד עשר ממזל דגים תקח מן הרוחב השני שלישיתו. ואם יהיה הירח מעשר מעלות ממזל בתולה עד סופו או מי' מעלות ממזל דגים עד סופו תקח מן הרוחב השני ב' חמישיו. וזאת המקצת שתקח מן הרוחב השני היא הנקראת מעגל הירח: יא ואחר כך תחזור ותתבונן ברוחב הירח ותראה אם הוא צפוני או דרומי. אם הוא צפוני תגרע מעגל הירח הזה מן האורך השני. ואם היה רוחב הירח דרומי תוסיף המעגל הזה על האורך השני. במה דברים אמורים כשהיה מקום הירח מתחלת מזל גדי עד סוף מזל תאומים. אבל אם היה הירח מתחלת מזל סרטן עד סוף מזל קשת יהיה הדבר הפך. שאם יהיה רוחב הירח צפוני תוסיף המעגל על האורך השני. ואם היה רוחב הירח דרומי תגרע המעגל מן האורך השני. ומה שיהיה האורך השני אחר שתוסיף עליו או תגרע ממנו הוא

י ואחר כך תחזור ותקח מן הרוחב השני הזה מקצתו מפני וכו'. דע שזו הנליזה לא הרגישו בה ולא הבינוה אלא מקצת חכמי התכונה האחרונים אבל הראשונים כמו בטלמיוס וחבריו לא זכרו זאת הנליזה ולא זכר אחד מהם שכוכב הירח נלוז במעגלו לצפון או לדרום לפי שהקדמונים היו סוברים שחגורת גלגל המעגל בשטח חגורת גלגל היוצא וחגורת גלגל היוצא בשטח גלגל הנוטה ולא זכרו שהירח סובב על חגורה אחרת זולתי חגורת מעגלו אלא הוא סובב עליה תמיד ואינו זז מעליה לא לצפון ולא לדרום לפיכך אצל הקדמונים לא יהיה לירח נליזה במעגל כלל. ועל דעת האחרונים שהרגישו בזו הנליזה מצאו אותה בכלי העיון אחר בחינה גדולה שחגורת המעגל נוטה תמיד מעל חגורת הנוטה כלפי חגורת המזלות וגם מצאו בעיון שסוף הנליזה כשהיה הירח במזל טלה או במזל מאזנים ותכלה זאת הנליזה במזל סרטן וגדי בין שיהיה הירח בסוף רחבו או בזולתו לפי שפעם יהיה במזל טלה או במאזנים ותהיה בתכלית רוחק הנוטה מעל המזלות או יהיה רחבו רוחב חלקי פחות מתכלית רחבו וה"ה בכל מזל ומזל בין סרטן בין גדי בין זולתם וכן הדין בכל נליזה ונליזה חלקית ובכל מעלה ומעלה מן המזלות שהרי אם יהיה רוחב הירח השני ה' מעלות והוא במזל טלה או מאזנים תקח מן הרוחב השני ב' מעלות שהן שני חומשיו ואם יהיה הרוחב השני ג' מעלות תקח מן הרוחב מעלה אחת וי"ב חלקים שהן שני חומשי הג' מעלות ועל דרך זו בכל מזל ומזל ובכל רוחב ורוחב חוץ ממזל סרטן וגדי או קרוב מהן לפי שאין שם נליזת מעגל וזו היא צורתו [ציור ט"ז]. משוה היום ותגורת המזלות ותגורת הנוטה והירח בסוף נטייתו במזל טלה או מאזנים, וה"ה אם תהיה הנטיה חלקית במזל טלה ומאזנים או זולתם:

יא ואחר כך תחזור ותתבונן וכו'. עילת זה הדין לפי שמתחלת מזל גדי עד סוף מזל תאומים הקשת השוקעת עמהם ממשוה היום ארוכה ונקראת מגריב אלברו"ג ושאר המזלות שמתחלת מזל סרטן עד סוף מזל קשת הקשת השוקעת עמהן קצרה כמו שביארנו בתחלת זה הפרק וקשת השקיעה הוא חלק מקשת היום הנקרא מסבת היום לפיכך כשתהיה קשת ארוכה יראה הירח גלוי למעלה ויתאחר זמן שקיעתו וכשתהיה קצרה יראה הירח למטה ויהיה העת שבין שקיעת השמש ושקיעת הירח קצר. והמזלות שתחלתן מזל גדי וסופן מזל תאומים אם יהיה הירח בהם הוא שוהה לשקוע לפיכך כשתהיה רוחב הירח צפוני גורעין מעגל הירח מן האורך השני. ואם יהיה הרוחב דרומי מוסיפין אותו על האורך הב' לפי שהוא נראה קרוב מן האופק. ובשאר המזלות בהפך, והמשל נניח במדינה שרחבה שלשים והיה הירח בעשר מעלות ממזל דגים ורחבו צפוני והיתה המעלה השוקעת כ' מעלות ממזל דגים וכן אם היה הירח בעשר מעלות ממזל דגים והיה השוקע כ' מעלות ממזל דגים והיה רוחב הירח דרומי בעת שרחבו צפוני נראה גבוה בראיית עינים. ובעת שרחבו דרומי הירח נראה שפל ממה שהוא צפוני. לפי שכשיהיה בצפון יהיה קרוב מן אופק זו המדינה יתר ממה שהוא בדרום. והמופת על זה כבר זכרו אקלידי"ס בחבורו בשינוי המראה שהמראים כשיהיו על קו אחד ישר והיו הרואות למטה מן הנראים נראית הרחוק למטה והקרוב למעלה. ונניח ג' דברים נראים והם אב"ג דה"ז, [ציור ב"א]. ונניח נקודות ה' מקום הרואות שהנראים נראין בקוים היוצאין מן הרואות לפיכך נוציא קוי ה"ב ה"ד ה"ז ולפי שהרואות אינם זזות והקוים היוצאין מן העין משתוים יהיו קו ה"ב שפל מקו ג"ד וקו ג"ד שפל מה"ז ובהכרח נקודת ב' נראית למטה מנקודת ד' ונקודת ד' נראית למטה מנקודת ז'. ולפי שאנחנו בייטוב בצפון משוה היום יאות שתראה הכוכבים הצפונים גבוהים מן האופק יתר מן הדרומיים ולפי שפאת צפון קרובה אלינו מפאת דרום לפיכך הוצרך ז"ל לגרוע ממקום הכוכב הצפוני שנראה גבוה ולהוסיף על הדרומי שנראה שפל לפי שתנועת הכוכבים בתנועה היומית מן המזרח למערב וכשיוסיף או יגרע על מקום הירח יהיה הקו היוצא מן הרואות אל הירח נראה על דרך מיושר על קו אחד ויהיה מרחקו מן הרואות מרחק א', ונניח [ציור ב"ב]. עגולת חצי היום אגה"ז ועגולת האופק אח"ה ועגולת המזלות דח"ז וציר המזלות הצפוני ב' והדרומי ו' ונקח הראש ג' והשמש על האופק המערבי פונה לשקוע ושתי נקודות גובה הירח ג"ע לצפוני ונ"ע

וג"ע עוברת מן הצפון ומגעת עד הירח בדרום ומקום הירח האמיתי בצפון על עגולת הגובה בנקודת ס' ומעלתו מן המזלות נ' ורחבו האמיתי ה"נ ומקומו הנראה בעגולת הגובה נקודת ר' ומעלתו הנראית נקודת ל' ורחבו הנראה בצפון רוחב ר"ל ואורכו הראשון והוא ח"נ והשני ח"ל לפי שגרענו מן האורך הראשון והוא ח"נ שינוי מראה אורך והוא נ"ל ישאר ח"ל וקשת שינוי המעגל ר"ש לפי שהירח נוטה כלפי המזלות, ולפי שהוא במזל שור מן המזלות שקשת שקיעתם ארוכה לפיכך נגרע נליזת המעגל מן האורך הב' והוא ח"ל ישאר ח"מ והוא האורך הג' אילו היה במזלות שמתחלת סרטן עד סוף קשת שקשת שקיעתם קצרה ורוחב הירח צפוני כמו שהוא הוספנו נליזת המעגל הזה על האורך השני והוא קשת ח"ל, אבל עגולת הגובה המגעת אל הדרום היא פוגעת בירח האמיתי על נקודת ס' בדרום ועל מקומו הנראה ק' ומעלתו האמיתית בעגולת המזלות מ' והנראית כ' ונליזת מעגלו בדרום ק"פ והוא במזלות שמתחלת גדי עד סוף תאומים שקשת שקיעתם ארוכה לפיכך נוסיף נליזת זה המעגל והוא קשת כ"ל השוה לקשת ק"פ על האורך השני בזו הצורה והוא קשת ח"כ יצא האורך הג' ח"ל, ואילו היה הירח במזלות הנשארות שקשת שקיעתם קצרה היינו גורעין זה המעגל מן האורך הב' יצא האורך הג' קשת פחות מקשת ח"כ, והנה אנו מבארים אח"כ צורות אחרות בזה הענין:

הוא הנקרא אורך השלישי. ודע שאם לא יהיה שם נליזת מעגל ולא נתן החשבון לקחת מן הרוחב השני כלום. יהיה האורך הב' עצמו הוא האורך השלישי בלא פחות ובלא יתר: יב ואחר כך תחזור ותראה האורך השלישי הזה והוא המעלות שבין הירח והשמש באיזה מזל הוא

פירוש

ודע שאם לא יהיה שם נליזת מעגל ולא נתן החשבון לקחת וכו'. והוא כשיהיה מקום הירח קרוב מראש סרטן או מראש גדי כמו שאז"ל לפי שבאלו השני מקומות יהיה שטח גלגל המעגל כשטח גלגל הנוטה ואין לו נטייה לא לצפון ולא לדרום. ודע שראיית הירח תודע משלש קשתות. הקשת הראשונה שבין ב' המאורות במעלות השקיעה וממנה יודע אורך זמן הגלותו על הארץ וקוצרו, והדרך בידיעת זו הקשת שנגרע החלק השוקע עם השמש בעת שקיעתה מן החלק השוקע עם הירח ומה שביניהם הוא המעלות שבין הירח והשמש ממעלות השקיעה, משל אם תהיה השמש בתחלת מזל שור נקח החלק השוקע עמה מטבלי עליות המזלות מאלינו שהמעלה השוקעת עמה ממעלות מבוא היום רי"ד מעלות ול"ט חלקים, ואם יהיה הכוכב בי' מעלות ממזל שור שוקע עמו ממבוא היום רי"ד מעלות ול"ט חלקים, ואם יהיה הירח בי' מעלות ממזל שור שוקע עמו ממבוא היום רכ"ו מעלות וכ"ד חלקים נגרע המעט מן הרב ישאר י"א מעלות ומ"ה חלקים וזהו הקשת שבין השמש והירח במעלות השקיעה וזו היא הקשת הא'. והקשת הב' שבין ב' המאורות לפי הרוחב וממנה יודע תוספת האור הירח וחסרונו. והקשת הג' קשת הראיה והיא קשת מעגולת הגובה שבין עגולת האופק והשמש עליו ובין כוכב שיש לו רוחב ויהיה מקומו למעלה מן האופק, ואפשר שיהיה קשת הראיה קשת בין הירח על האופק ובין השמש תחת האופק [ציור ב"ג]. ונניח קשת האופק המערבי קשת אח"ה וקשת המזלות דח"ז ועגולת הגובה והירח בצפון ג"ע ותכלית רוחב מקום הירח האמיתי נ' ומעלתו הנראית ל' ומקום הירח האמיתי ה' והנראה כ' ויהיה הרוחב האמיתי ה"נ והרוחב הנראה ל"ד והשמש על נקודת ח' לפיכך תהיה קשת הראייה מעגולת הגובה ר"ט ובאמת שהיא קשת ח"ר והיא הקשת שבין השמש והירח, ואם נניח השמש תחת הארץ והיא נקודת כ' והירח על האופק המערבי בנקודת ט' תהיה קשת כ"ט היא קשת הראייה והיא שוה לקשת ע"ר וקשת ח"ר היא הקשת שבין שני המאורות כפי האורך והרוחב בעגולת הגובה ואילו לא היה לירח רוחב היה מקומו האמיתי הוא מקום מעלתו והיא נקודת נ' והנראה ל' ותהיה קשת הראייה כלה קשת ל"ח לפיכך תהיה קשת ח"נ היא הקשת שבין שני המאורות כפי מעלות השקיעה לפי שהשמש כשהיא שוקעת שוקע עמה חלק ממבוא היום וכשתשקע נקודת נ' והיא מעלת הירח האמיתי שוקע עמה חלק אחד ממבוא היום כמו שביארנו למעלה ומה שביניהן הוא הקשת שבין שני המאורות במעלות השקיעה והוא קשת ממבוא היום או מן המסבה היומית דומה לה. והנה אנו מבארין הצורות שאמרנו למעלה לבארם. נניח [ציור ב"ד] עגולת חצי היום אב"ג דה"ז וחצי האופק המערבי אח"ה והשמש נקודת ח' ועגולת המזלות דכטח"ז ועגולת הגובה גהכ"ל ונקודת ל' מעגולת הגובה על האופק בצפון ועגולת רוחב ראשון בס"כ ורוחב ראשון ט"כ ועגולת רוחב שני ב' נ"ע ורוחב שני נ"ע ונקודת נ' הוא סוף הקו היוצא מטבור הארץ מן הראות תהיה זו הנקודה מקום הירח הנראה והשנוית עמוד נ"ע תהיה קשת ע"כ כמו קשת נ"ע ויהיה קשת ס"ע שינוי מראה הרוחב ותהיה קשת נ"ע שינוי מראה באורך לפי שהוא שוה לקשת ט"כ וקשת נ"ס קשת שינוי המראה בעגולת הגובה ותהיה נקודת ס' היא נקודת הפגיעה בין עגולת הגובה וקשת מן הגלגל הנוטה ויהיה גלגל הנוטה דס"פ. ונניח הרוחב הראשון ארבע מעלות ומחצה ונניח הירח בכ' מעלות ממזל שור תקח לו עשרה חלקים והוא שינוי מראה הרוחב והוא בזה המשל קשת ס"ע נגרע אותה מן הרוחב הראשון והוא ס"כ ישאר לנו קשת ע"כ שוה לקשת נ"ע, ולפי שהירח בכ' מעלות ממזל שור והרוחב צפוני נקח מן הרוחב הב' רביעיתו והרוחב הב' היה ד' מעלות וכ' חלקים יהיה רביעיתו מעלה אחת וה' חלקים ונניח שהיא קשת נ"מ והיא מעגל הירח נגרע זה הקשת מן האורך השני והוא קשת ח"ט ישאר קשת ח"ל ויהיה שיעור זה הקשת שמונה מעלות וכ"ה חלקים ואילו היה הירח במזלות שבין סרטן וגדי על סדר המזלות היינו מוסיפין זו המעלה וחמשה חלקים על האורך השני ויהיה האורך השני עם תוספת מעגל הירח קשת ה"ק, והדרך בזו התוספת או הגרעון שנגדיל מקשת ט"נ שיעור קשת נ"מ שנעשה נקודות ט' ציר ונסב עליה עגולה והיא עגולת למ"ק תהיינה השלש קשתות שוות והן ט"ל ט"ם ט"ק וקשת ט"ם שוה לקשת נ"מ תהיה כל אחת משתי קשתות ט"ם ט"ק שוה לקשת נ"מ, לפיכך כשיהיה הירח במזלות שקשת שקיעתם ארוכה יחסר המעגל מן האורך השני ובמזלות שקשת שקיעתם קצרה יוסיף המעגל על האורך השני לפי שממהר לשקוע, ואם יהיה רוחב הירח דרומי יהיה הדבר בהפך. ונניח [ציור ב"ה] עגולת חצי היום אב"ג דה"ז ועגולת האופק אח"ה ועגולת המזלות דח"ז ועגולת הגובה גה"ל וקשת מן הנוטה בדרום ד"פ ונקודת ל' מעגולת הגובה על האופק בדרום ורוחב הירח הראשון בדרום ס"כ והרוחב השני ע"נ ושינוי הרוחב קשת ע"כ וקשת מעגל הירח נ"מ וקשת ט"ק שוה לו וכן קשת ע"ל וקשת ס"ע שינוי מראה האורך לפי שהוא שוה לקשת ע"כ מן המזלות לפיכך אם יהיה הירח מתחלת מזל גדי עד סוף מזל תאומים נוסיף מעגל הירח על האורך השני לפיכך נוסיף קשת ט"ק על קשת ח"ט יצא לך האורך השלישי ח"ק. ואם יהיה הירח מתחלת מזל סרטן עד סוף מזל קשת תגרע המעגל (והוא קשת ח"ן) והוא קשת ע"ק מקשת ח"ט נשאר קשת ח"ן והוא האורך הג' כמו שאמר ז"ל:

יב ואחר כך תחזור ותראה וכו', צריך אתה לידע מנת כל מזל ומזל ממשוה היום העולה עמו או השוקע עמו וזה הנקרא בלשון ערבי מטאל"ע אל ברוג"ם ונקראת מלעדי המזלות, ואנו זוכרין מטאל"ע המזלות בכ' מקומות ברוחב שלשים ושלש והוא אמצע המדינות שסמך עליהם בראייה והוא מרוחב כ"ט עד רוחב ל"ג וירושלים רחבה ל"ב ומצרים רחבה שלשים ודמשק

ן' חביב

מהקשת הנכחית לה היוצאת ממרכז הירח ועוברת על מקום שקיעת אותה מעלה אחרי שהירח בחלק מערבי דרומי מהעגולה וכל עוד שתרחק המעלה מראש גדי תהיה הנטייה יותר גדולה בעבור שנטיית קטבי האזור מעגולת חצי היום יותר גדולה והיא הולכת וגדלה עד ראש טלה שאז יהיו קטבי האזור רחוקים מעגולת חצי היום רביע העגולה הנרשמת מסביב קטבי האזור סביב קטבי העולם שהוא תכלית המרחק שאפשר להם לקטבי האזור להתרחק מעגולת חצי היום ולכן תהיה שם נליזת המעגל הזאת בתכלית הגודל שאפשר לה להיות אם לצפון אם לדרום על האופן שהתבאר. ומראש טלה והלאה תהיה נליזת המעגל הזאת הולכת ומתמעטת עד היות הירח בראש סרטן שאז שוכבות שתי העגולות שהן העגולה היוצאת מקטבי העולם והעגולה היוצאת מקטבי האזור ועוברת על מעלת הירח שהיא ראש סרטן שתיהן שוכבות זו על זו ושבו עגולה אחת בעצמה ולא תהיה שם נליזת מעגל כמו שבמזלות שמראש גדי עד סוף תאומים אם היה מרחב הירח צפוני יצטרך לגרוע נליזת המעגל מן האורך השני כי אז הקשת מהאזור היוצאת ממעלת הירח ומגעת עד מקום שקיעת השמש היא יותר ארוכה ביחס אל עגולתה מקשת הנכחית לה היוצאת ממרכז הירח ומגעת עד העגולה המגבלת שקיעת השמש ביחס אל עגולתה ויגיע א"כ הירח לאותה עגולה קודם שתגיע אליה מעלתו. ואם היה מרחק הירח דרומי יצטרך להוסיף נליזת המעגל על האורך השני כי אז הקשת היוצאת ממעלת הירח ומגעת עד מקום שקיעת השמש היא יותר קטנה ביחס אל עגולתה מהקשת הנכחית לה היוצאת ממרכז הירח ומגעת עד העגולה המגבלת שקיעת השמש ביחס אל עגולתה וקודם שיגיע הירח לאותה העגולה הגיע אליה מעלתו וכאשר תטה מעלת הירח מראש סרטן והלאה יהיה הדבר כולו בהפך שרביע לפוני מערבי מהעגולה היוצאת מקטבי האזור ועוברת על מעלת הירח יהיה מזרחי לעגולה היוצאת מקטבי העולם ועוברת על אותה מעלה ורביע דרומי מערבי יהיה מערבי מגד שקטבי האזור הצפוני נוטה מעל עגולת חצי היום כלפי מזרח והדרום כלפי מערב וע"כ תהיה שם נליזת המעגלות ותהיה הולכת וגדלה עד ראש מאזנים כמו שהיתה הולכת וגדלה מראש גדי עד ראש טלה ועל אותו היחס לפי שכל שתי מעלות שמרחקן מראש סרטן או מראש גדי מרחק שוה נטייתן ממשוה היום ג"כ שוה ונטיית קטבי האזור בהן מעגולת חצי היום שוה וע"כ תהיה בהכרח נליזת המעגל שוה בהן ובראש מאזנים תהיה נליזת המעגל בתכלית גדלה בעבור שיהיו אז קטבי העולם רחוקים מעגולת חצי היום בתכלית המרחק כמו בראש טלה, ומראש מאזנים והלאה תהיה נליזת המעגל הולכת ומתמעטת כמו שהיתה הולכת ומתמעטת מראש טלה ועד ראש תאומים ועל אותו היחס מן הטעם הנזכר ועד היות הירח בראש גדי ולא תהיה שם נליזת המעגל כמו שהתבאר. ומזה יתחייב שבמזל שמראש סרטן עד סוף קשת אם היה המרחב לפוני נוסיף נליזת המעגל על האורך השני כי אז הקשת מהאזור היוצאת ממעלת הירח ומגעת עד מקום שקיעת השמש היא יותר קטנה ביחס אל עגולתה מהקשת הנכחית לה היוצאת ממרכז הירח ומגעת עד העגולה המגבלת שקיעת השמש ביחס אל עגולתה מגד שהירח הוא אז ברביע לפוני מערבי מהעגולה היוצאת מקטבי האזור ועוברת על מעלת הירח שאותו הרביע הוא מזרחי לקשת היוצאת מקטבי העולם ומגעת עד מעלת הירח. וקודם שיגיע הירח לאותה העגולה ר"ל העגולה המגבלת מקום שקיעת השמש תגיע אליה מעלתה. ואם היה המרחב דרומי נגרע נליזת המעגל מן האורך השני כי אז הדבר בהפך וכמו שיתבאר בנקל למי שהבין מה שביארנו עד הנה. ומה שילא הוא מדת אורך הקשת שבין מרכז הירח לעגולה המגבלת מקום שקיעת השמש הנכחית לקשת האזור שבין מעלת הירח למקום שקיעת השמש כשנתן לכל עגולה ש"ס מעלות גדולה כקטנה והאורך הזה הוא שקרא הר"ם אורך ג'. והנה לוה הר"ם שתשוב ותתבונן ברוחב הירח הזה אם הוא לפוני או דרומי ולא רלה שיספיק מה שידעת מזה ברוחב הא' לפי שכבר יתכן שיהיה הרוחב הא' לפאת לפון פחות משינוי מראה הרוחב והדבר הקלרה היא שתגרע אז הרוחב הראשון משינוי המראה והנשאר יהיה רוחב השני לפאת דרום אבל כשרוחב הירח האחד דרומי א"ל עוד להתבונן ברוחב השני כי א"א שיהיה הראשון דרומי והשני לפוני. וכבר תוכל להבין בנקל ממה שהתבאר שבשלא יהיה שם נליזת מעגל אין מקום לאורך השלישי והוא מ"ש הר"ם ודע שאם לא יהיה שם נליזת מעגל וכו'. אלא שבחר לקרא אז האורך השני בשם אורך ג' לשתי סבות, הא' בעבור שיבא אחריו עוד חשבון אורך אחר והוא צריך להודיעו בשם ואם לא היה כאן אורך ג' היה צריך לקרוא האורך ההוא אורך ג' ולא ידלק שם זה כשיהיה לנו אורך ג' מפני נליזת המעגל וע"כ הולרך לתת בכאן שם כולל ולקרוא האורך השני אורך ג' כשלא יהיה שם נליזת מעגל. והנה יקרא בהחלט החשבון האורך הבא אחריו אורך ד'. והשנית בעבור שגם כשאין שם נליזת מעגל ראוי שיקרא האורך השני אורך ג' עכ"פ לפי שמדת אלה הארכים המתחלפים הם חלקים מתחלפים מהגלגל כל אחד נבחן בבחינה שונה מזו והאחרונה נמשכת מהקודמת לה תמיד כי עיקר הדבר המבוקש בכל אלו החשבונות הוא מדת אורך הקשת שתשקע ממשוה היום בין שקיעת השמש לשקיעת הירח, וכדי לדעת זה אנו לריכים תחלה לדעת המרחק שבין שתי המאורות ממעלות האזור כפי מקומם האמיתי. ולהיות הדבר שלריך לדעת ראשונה קראנוהו אורך ראשון ואח"ז לריכין אנו לדעת המרחק שבין שתי המאורות ממעלת האזור כפי מקומם הנראה. והנה החלק הזה מהגלגל הוא מתחלף מהראשון ולא נוכל לדעתו אם לא נדע תחלה המרחק כפי המקום האמיתי וע"כ קראנו החלק מהגלגל המגביל המרחק הנראה אורך שני ואחר שידענו זה לריכין אנו לדעת המרחק שבין מרכז הירח אל העגולה המגבלת מקום שקיעת השמש בקשת הנכחית לקשת האזור שבין מעלת הירח למקום שקיעת השמש כדי שנבא מתוך זה אל המבוקש שאמרנו וכמו שיתבאר אח"ז. והנה זה החלק מהגלגל מתחלף משני החלקים הראשונים ולא נוכל לדעתו אם לא נדע תחלה החלק מהגלגל המגביל המרחק הנראה שהוא האורך השני וע"כ קראנו זה החלק אורך ג'. והנה אמר הר"ם שכשלא יהיה שם נליזת מעגל יהיה החלק מהגלגל המגביל המרחק שבין מרכז הירח אל העגולה המגבלת מקום שקיעת השמש בקשת הנכחית לקשת האזור שבין מעלת הירח למקום שקיעת השמש הנקרא אורך ג' וזהו שסיים הרב לא פחות ולא יותר:

יב כתב עוד אח"כ תחזור ותראה האורך הג' וגו' עד הוא הנקרא אורך ד'. הפירוש ראוי שתדע שהאורך הג' שהוא שיעור הקשת שבין מרכז הירח לעגולה המגבלת מקום שקיעת השמש הנכחית לקשת האזור שבין מעלת הירח למקום שקיעת השמש אנו רואים אותו כאלו הוא קשת מאזור המזלות אחרי שהיא נכחית לקשת האזור

הוא. אם יהיה במזל דגים או במזל טלה. תוסיף על האורך השלישי שתותו. ואם יהיה האורך במזל דלי או במזל שור. תוסיף על האורך השלישי חמישיתו. ואם יהיה האורך במזל גדי או במזל תאומים. תוסיף על האורך השלישי שתותו. ואם יהיה האורך במזל קשת או במזל סרטן. תניח האורך השלישי כמות שהוא ולא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו. ואם היה האורך במזל עקרב או במזל אריה. תגרע מן האורך השלישי חמישיתו. ואם יהיה האורך במזל מאזנים או במזל בתולה. תגרע מן האורך השלישי שלישיתו. ומה שיהיה האורך השלישי אחר שתוסיף עליו או תגרע ממנו או תניח אותו כמות שהוא. הוא הנקרא אורך רביעי. ואחר כך תחזור אצל רוחב הירח הראשון ותקח שני שלישיו לעולם. וזה הוא הנקרא מנת גובה המדינה. ותתבונן

פירוש

ודמשק רחבה ל"ג וידיעת מעאל"ע כל מעלה ומעלה וכל מזל ומזל בכל מדינה ומדינה הוא מספרי חשבון תקופות וגמטריאות שכנויים על המופת: דע שכונת הגאון ז"ל היה להודיעך הקשת שממשו היום שבין ב' המאורות במעלות השקיעה אחר שיוסיף או יגרע נליזת המעגל על האורך השני עד שנעשה אורך שלישי וכונתו עתה להודיעך האורך הרביעי. וכבר ידעת מן השביל שקדם שיש מזל שמעלות עלייתו פחות ממנו ויש מזל מעלות עליותו יתר ממנו וכן המעלות שבוקעות עם כל מזל ומזל ממשוה היום פעם יתר ממנו ופעם חסר וכל מזל שעולה עמו ממשוה היום קשת מה הוא שוקע עם עליון מזל שכנגדו, והמשל ברוחב שלשים שסרי מזל טלה עולה עמו כ"ח מעלות ז' חלקים ושוקע עמו ממשוה היום ל"ד מעלות ול"ט דקים ואלו המעטות הם שעולים עם המזל שכנגדו והוא מזל מאזנים וכן מזל מאזנים שוקע במעלות ממשוה היום שעולים עם מזל טלה והן כ"ח מעלות וז' חלקים, והעילה בזה לפי שהמזל השוקע כשיתחיל תחלתו לשקוע יעלה מן המזרח תחלת המזל שכנגדו וכסוף שקיעתו סוף סוף עליות שכנגדו שהרי תחלת מזל מאזנים בעת שיעלה ישקע תחלת טלה וכשישקע סוף טלה יהיה סוף מאזנים עולה לפיכך מזל טלה שוקע עם ל"ד ל"ט ומזל מאזנים שוקע עמו כ"ח ז' והם המעלות שעולים עם מזל טלה, לפיכך אמר ז"ל אם יהיה במזל דגים או במזל טלה תוסיף על האורך השלישי שתותו. לפי שקיעת טלה עם קרוב מל"ה מעלות ממשוה היום וזה סמנין יתר על מעלות מזל טלה בה' מעלות והם שתותו, ודין מזל דגים כמו טלה לפי שניהם שוים במעלות עלייתם ושקיעתם, והמשל שאם יהיה האורך השלישי י"ב מעלות תוסיף עליו ב' מעלות אם יהיה זה האורך במזל דגים או טלה לפי שדין שניהם אחד וזהו המרחק שבין שני המאורות במעלות השקיעה אחר תוספת נליזת המעגל ושיעורו שהם י"ד מעלות: ואם יהיה האורך במזל דלי או במזל שור תוסיף על האורך השלישי חמישיתו. לפי שקשת השקיעה במזל דלי ומזל שור ממשוה היום תוסיף על מעלת כל מזל מהם קרוב מן השתות לפי שהשוקע עם כל אחד מהם קרוב מל"ו מעלות והשש מעלות היתירות על השלשים הם חומש השלשים לפיכך אמר ז"ל שתוסיף בכל אחד מאלו הב' מזלות חמשית האורך הג' כפי תוספת מעלות קשת השקיעה על מעלות המזל: ואם יהיה האורך במזל גדי או במזל תאומים תוסיף על האורך השלישי שתותו. לפי שקשת שקיעת כל אחד מאלו השני מזלות לא תוסיף על מעלות המזל כי אם שתותו, לפי שקשת שקיעת כל אחד מאלו השני מזלות ל"ד מעלות ותצי והוא קרוב מחמש ושלשים: ואם יהיה האורך במזל קשת או במזל סרטן תניח האורך השלישי כמות שהוא לא תוסיף עליו ולא תגרע. לפי שקשת השקיעה באלו השני מזלות קרובה ממנין מעלות המזל לפי שכל אחת מהן כ"ט כ"ה חלקים: ואם יהיה האורך במזל עקרב או במזל אריה תגרע מן האורך השלישי חמישיתו, לפי שקשת השקיעה מכאן ואילך פחות ממעלות המזל או בחומש או בשליש. לפי שקשת שקיעת מזל עקרב או אריה כ"ד מעלות וכ"ב חלקים לפיכך קשת השקיעה פחותה ממעלות אלו השני מזלות בקרוב בהומשם ומפני זה גרע אותם מן האורך השלישי. וכן קשת השקיעה במזל מאזנים ובתולה כ"ח מעלות וז' חלקים והוא חסר ממעלות המזל בקרוב משלישו, ואלו המעלות שמוסיפין או גורעין היא מעלות מקשת היום שבין שקיעת השמש ושקיעת הירח, וזה האורך הרביעי הוא המרחק שבין השמש והירח במעלות הערבים ובלשון ערבי אל בע"ד באל גר"ב והוא חלק קשת היום, וזכרנו המשל ברוחב שלשים וה"ה לרוחב כ"ט עד ל"ו, ואע"פ שבמעאל"ע אלו המדינות חסרון או יתרון על מה שזכרנו במשל אבל הדין בתוספת או בחסרון אחד מרוחב כ"ט עד רוחב ל"ו:

ואחר כך תחזור אצל רוחב הירח הראשון ותקח ממנו שני שלישיו לעולם כו'. כבר ידעת מכלל הדברים שקדמו בזה הפרק שהאורך הראשון הוא המעלות שבין מקום השמש האמיתי ובין מקום הירח האמיתי מקשת המזלות ואע"פ שיש לירח רוחב והאורך השני הוא זה הקוטר אחר שגורעין ממנו שינוי מראה האורך והאורך הג' הוא האורך השני אחר שמוסיפין עליו או גורעין ממנו מעגל הירח, והאורך הרביעי הוא האורך השלישי אחר שמוסיפין עליו או גורעין ממנו מעלות הערבים והוא המרחק שבין השמש והירח במעלות הערבים והוא חלק מקשת היום והוא בעצמו קשת מן המסבה היומית ומזו הקשת יודע אם הירח ממהר לשקוע או מתאחר מלשקוע לפיכך האורך הראשון הוא ממעלות המזלות והאורך הרביעי הוא ממעלות משוה היום והוא מנת המעלות של מזלות שבוקעין עמם וקשת הראיה היא העולה מן האורך הרביעי אחר שמוסיפין עליו או גורעין ממנו מנת גובה המדינה והוא קשת מעגולת הגובה בין מקום השמש והוא על האופק ובין הירח ויש לו גובה על הארץ, והמשל שנניח עגולת האופק א"ב ג ועגולת חצי היום עגולת א"ה ג ונקודת ה' נכח הראש וקשת ה"י קשת מעגולת הגובה ונקודת ד' מקום הירח האמיתי ונקודת ז' מקום הירח הנראה ויהיה קשת ד"ז הוא קשת שינוי מראהו בעגולת הגובה לפיכך תהיה קשת הראיה קשת ז"י לפי שנקודת ב' מונחת מקום השמש האמיתי כגון זה [ציור ב"ו] ועגולת המסבה היומית הט"כ לפונית ועגולת משוה היום למ"נ ותצי המזלות סב"ע וגלגל הנוטה קשת סד"ו ונניח נקודת ל' היא מקום מעלות הירח האמיתי כשנוציא קשת כעמוד מנקודת ד' מעגולת הגובה אל גלגל המזלות יגיע אל נקודת ל' ונוציא עמוד אחר מנקודת ז' יגיע אל נקודת פ' ותהיה נקודת פ' הוא מקומו הנראה מן המזלות ויהיה האורך הראשון קשת ב"ל מן מקום השמש האמיתי והיא נקודת ב' על האופק עד נקודת ל' והוא מעלת הירח האמיתי ויהיה האורך השני קשת ב"פ שבין השמש על האופק ובין הירח הנראה ויהיה האורך הג' קשת ב"פ פחות מקשת המעגל או ביותר ממנו לפיכך יהיה אורך הג' או פחות מקשת ב"פ או יתר ממנה, והאורך הד' הוא קשת ב"ע שהוא קשת ממסבת השמש היומית דומה לקשת ממשוה היום, כשנוציא ממשוה היום עגולה עוברת על נקודת ט' ומגעת עד משוה היום לנקודה ונניח שהיא נקודת ק' יהיה קשת מ"ק דומה לקשת ב"ע והיא בעצמה האורך הג' כשתוסיף עליו או תגרע ממנו מנת האורך הזה ממשוה היום והוא הנקרא המרחק במעלות הערבים כמו שאמרנו למעלה וקשת הראיה היא קשת ז"י מעגולת הגובה בין האופק והשמש עליו ובין מקום הירח הנראה והוא קשת ד' מעגולת הגובה והוא האורך הד' כ[מ]ו כשנוסיף עליו או נגרע ממנו מנת גובה המדינה, וזאת הצורה שקדמה היא בהיות רוחב הירח לפוני וכשתרצה לידע הצורה על שיהיה מנת רוחב הירח דרומי נחזור הצורה הראשונה [ציור ב"ז]. ונניח מכבת השמש הצפונית מסבת דרומית וכן קשת המזלות דרומי ויהיה האורך הא' ב"ל והב' ב"פ והשלישי ב"ק חסר ממנו המעגל או תוסיף עליו והאורך הד' קשת מ"ק וכנגדו מעגולת המסבה היומית קשת ב"ע תוסיף עליו או תגרע ממנו מנת גובה המדינה. ועילת לקיחתו מן הרוחב הראשון שני שלישיו לעולם וכו' שכבר ביארנו שאפשר שתהיה קשת הראיה פחותה מן האורך הד' והכפך. ונתבאר בחכמת התכונה שיהיה רוחב גי"ב רוחב המדינה אל גי"ב תשלום רוחב המדינה עד ל' כיחס גי"ב תוספת אחת משתי קשתות על חברתה אל גובה רוחב הירח בשעת הראיה והשני קשתות מן האורך הרביעי וקשת הראיה. ואלו הד' שיעורין מתיחסים על ד' שיעורין נופלין על ד' פנים. תכפול הא' בד' ותחלק אותו על השני יצא לך שיעור הג' שאינו ידוע, ואם תחלק המוכפל על הג' יצא לך שיעור הד' שאינו ידוע, ואם תחלק אותו על הד' יצא לך הא' שאינו ידוע, והמשל אם יהיה הראשון ג' והשני ו' והרביעי ח' והשלישי אינו ידוע כשנכפול הראשון בד' והוא ג"ח, יצא לך כ"ד כשנחלק הכ"ד על השני והם ו' יצא לך השלישי ד', ואם היה הידוע הוא השלישי אבל אין השני ידוע נחלק המוכפל בקצות והוא כ"ד על השלישי והוא ד' יצא לך הב' הנעלם והוא ו', ואם היה הנעלם הא' תכפול הב' והוא ו' בג' והוא ד', ותחלק המוכפל הזה על הרביעי והוא ח', יצא לך הראשון ג', ואם יהיה הד' הוא הנעלם תחלק המוכפל מו' עם ד' והוא כ"ד על הראשון והוא ג' יצא לך שיעור הד"ח (כזה). ואחר זאת הקדמה תקח גי"ב רוחב המדינה בגי"ב רוחב הירח ונניח רוחב המדינה ל' והגי"ב שלה ל' ותקח גי"ב תשלום רוחב המדינה והוא ח' וגי"ב כ"א כ"ו מ"א ותקח גי"ב ד' מעלות והוא רוחב הירח ע"ד הנחה וגי"ב ס דיא"ו, ואלו הג' שיעורים יש לסם שיעור ח' שיתייחס עמהם, ואפשר שיונח לאחד מן הרביעי שאינו ידוע השיעור הראשון או השני או השלישי או הרביעי, ונניח אותו השלישי, לפיכך נכפול גי"ב הראשון והוא שלשים בגי"ב הד' והוא גי"ב רוחב הירח והוא ד' מעלות י"א ז', ונחלק אותו על גי"ב השני והוא גי"ב תשלום רוחב כ"א כ"ו מ"א, יעלה בידינו מן החלוק שתי מעלות וכ"ח חלקים ול"ו שניות הוא השינוי שבין שתי הקשתות הנזכרות והם קשת הראיה וקשת האורך הרביעי, אבל בזו הצורה אינו מגיע עד שני שלישי רוחב הירח לפי ששני שלישי רוחב הירח (המנות) שתי מעלות ומ' חלקים והוא יותר מן העולה מן החלוקה כמו ט"ו חלקים, ואם נקח זה ברוחב ל"ד יהיה גי"ב ל"ד והוא הרוחב לג"ו ותשלומו לג"ו וגי"ב מ"ז מ"ט ל"ב, ואם נכפול גי"ב רוחב המדינה בגי"ב רוחב הירח ונחלק אותו על גי"ב תשלום רוחב המדינה יעלה בידינו קרוב מב' שלישי רוחב הירח ביתר מעט, וזה השיעור העולה בידינו מן החלוקה הוא השיעור המבוקש ידיעתו והוא השינוי שבין קשת הראייה והאורך הד', ואם נקח זה הענין ברוחב ל"ו יהיה גי"ב רוחב ששה ושלשים ל"ה מעלות וי"ו חלקים וגי"ב תשלום רוחב המדינה והוא א"ח ל"ב פ"ד נכפול גי"ב רוחב המדינה וגי"ב רוחב הירח ונחלק אותו על גי"ב תשלום רוחב המדינה יצא לנו ג' מעלות וג' חלקים היא השינוי שבין קשת הראיה והאורך הרביעי, והוא בזו הצורה יתר על שני שלישי רוחב הירח בכדי כ"ג חלקים ולפיכך [illegible] לפי שאינו מחשב לראיה ברוחב אחד מיוחד. ואם

ר' חביב

האזור והוגבל הקשת הזאת באזור כשני עגולות יוצאות מקטבי העולם, הראשון עוברת על מרכז הירח ועל אזור המזלות והשנית עוברת על מעלות השמש השוקעת, והוא שאמר שהאורך הג' הוא המעלות שבין הירח והשמש לכן בא הר"ם עתה להורותנו הדרך אשר נעלה בה לדעת כמה מעלות ממשוה היום ישקעו בעוד שתשקע כל הקשת הנזכר ר"ל קשת האורך השלישי מהאזור. ידוע הוא כי כל שתי מעלות שמרחקן מראש טלה מרחק שוה שקיעתן שוה וכן בראש מאזנים וע"כ היו דגים וטלה שוים וכן דלי ושור גדי ותאומים קשת וסרטן עקרב ואריה מאזנים ובתולה, ובאופק ירושלים תוב"ב המזלות היותר ארוכי השקיעה הם דלי ושור והיותר קצרי השקיעה הם מאזנים ובתולה ואחריהם באורך דגים וטלה ובקוצר עקרב ואריה, ואחריהם באורך גדי ותאומים אלא שההבדל שביניהם לדגים וטלה כ"כ מועט שכמעט אינו מוחש, ובקוצר קשת וסרטן אלא שהקוצר בהם כל כך מועט שכמעט אינו מוחש וכל זה תראה מבואר היותו כן בלוח המלעדים שהביא המפרש כי תדע שקיעת המזל מעליות שכנגדו. דרך משל שקיעת טלה הם כמו עליית מאזנים וכן כלם. והתבונן כי בכל הפרק הגביל הדברים כפי מקום הירח ולא עשה כן בהודעת האורך הד' רק אמר שתראה האורך הג' באי זה מזל הוא שעל האמת אינו תלוי במקום הירח לבד אבל בכל האורך בכללו ואם יהיה האורך בשני מזלות הוכל לשער האורך הד' כפי המעלות שבכל מזל מהם: כתב עוד ואח"כ תחזור אצל רוחב הירח הראשון ותקח ממנו שני שלישיו לעולם וגו' עד הוא הנקרא קשת הראיה. הפירוש אחר שהורנו הרב הדרך לדעת אורך הד' שהוא מספר מעלות השוקעות ממשוה היום בעוד שתשקע קשת האורך הג' ממעלות האזור בא עתה להודיענו כמה תקרב אל הירח או תרחק ממנו הנקודה מהאופק שבה תשקע הירח העומדת רחוקה מהאזור כפי המרחב יותר ממה שתקרב או תרחק הנקודה מהאופק שבה תשקע כל קשת האורך הג' ממעלות האזור אל המעלה הנגבלת בעגולה היוצאת מקטבי העולם ועוברת על הירח ועל אזור המזלות. ולהיות החלוף הזה בלתי נמצא במקומות אשר הם תחת משוה היום כי כל העגולות הנכחיות למשוה היום תשקענה שם ברגע אחד קרא לזה התיקון מנת גובה המדינה כלומר גובה הקוטב על האופק. ודבר ברור הוא שהעגולות הנכחיות למשוה היום כל שתהיינה יותר לצפון האופק תהיינה הקשתות אשר מהן על הארץ יותר ארוכות ותהיה א"כ כל נקודה מאותן הקשתות אשר מהיין ומעלה כלפי נכח הראש יותר רחוקה מהאופק ויותר מאוחרת לשקוע וכל עוד שתהיינה יותר נוטות לדרום האופק תהיינה הקשתות אשר מהן על הארץ יותר קטנות ותהיה א"כ כל נקודה מהן יותר קרובה אל האופק ויותר ממהרת לשקוע והקורבה והרוחק הללו יתחלפו בכל אופק ואופק כפי מרחבו לפי שכל עוד שיגבה הקוטב יותר על האופק תהיינה הקשתות אשר על הארץ מהעגולות הנכחיות למשוה היום הצפונית אליו יותר ארוכות והתפך בדרומית. ואמר הר"ם שנקח מהרוחב הא' בעבור זה שני שלישיו לעולם שהוא העולה בקירוב משקיעת השיעור שתתאלך או תתקצר העגולה הנרשמת במרכז הירח סביב האופק לכל אחד משני צדדי האופק יותר מהעגולה הנרשמת במעלה האחרונה מן האורך הד' באופק ירושלים תוב"ב. ולפי שבתקונים שזכר קודם לזה הבדיל ביניהם כשיהיה הירח במזל כך או במזל כך הוצרך לומר בתיקון הזה שהוא שוה לעולם ובעבור שכשהמרחב צפוני העגולה הנכחית למשוה היום הנרשמת במרכז הירח יותר נוטה לצפון האופק ויותר ארוכה מאותה שהיא נרשמת במעלה האחרונה מהאורך הד' והספך כשהמרחק דרומי לזה להוסיף מנת גובה המדינה על האורך הד' כשהמרחב צפוני ולגרוע אותו כשהוא דרומי ואשר יהיה הוא מה שיתאחר הירח לשקוע אחר השמש הנקרא קשת הראיה:

כתב

פשאל ותאמר למה קרא לזה השינוי מנת גובה המדינה. והתשובה לפי שזה השיעור מגיע לחשבון הראיה בשביל רוחב המדינה ורוחב המדינה הוא שיעור גובה ציר משוה היום מעל אופק הצפון והוא בעצמו שיעור נטיית עגולת משוה היום מעל נכח ראשנו לדרום והוא שיעור מרחק המדינה מן קו השוה, שהרי ראית שפעמים שהיתה זאת המנה פחות משני שלישי רוחב הירח ופעמים כמותו ופעמים יותר ממנו לפיכך כל מדינה יש לה מנה מזה השינוי בפני עצמה בשביל גובה ציר משוה היום והשתנותו, ואילו עשינו זה החשבון למדינות אחרות היה השינוי הרבה שהרי ברוחב עשרים יהיה גי"ב כ"ב ל"א י"ו וגי"ב תשלום הרוחב נ"ו כ"ב נ"ד וכשנכפול גי"ב (כ"ב ל"א י"ו וגי"ב תשלום הרוחב נ"ו כ"ב נ"ד וכשנכפול גי"ב) עשרים בגי"ב רוחב הירח המונח בתחלה והוא ד' י"א ז' ונחלק אותו על גי"ב תשלום רוחב המדינה יעלה בידינו מעלה אחת ול"א חלקים ועשרים חלקים והוא יתר משליש רוחב הירח במעט ואינו מגיע לשני שלישי רוחב הירח. ואם נחשב לרוחב מ"ח יהיה גי"ב רוחב המדינה מ"ד מעלות ול"ה חלקים ול"ט שניים וגי"ב תשלומו ל"ב והוא מ"ב מעלות וגי"ב מ"א כ"ב נכפול גי"ב רוחב המדינה בגי"ב רוחב הירח המונח בתחלה ונחלק אותו על גי"ב תשלום רוחב המדינה יעלה בידינו ארבע מעלות ול"ט חלקים והוא יותר מרוחב הירח בל"ט חלקים לפיכך לא לקח שני שלישי רוחב הירח אלא באלו המדינות שרחבן מכ"ט מעלות עד ל"ו לפי שאינו מתחשב לראיה לרוחב אחר לפיכך היה זה השיעור מן הרוחב בקירוב וכאילו אמר אח"כ תחזור אצל רוחב הירח הראשון ותקח ממנו שני שלישיו לעולם באלו המדינות שרחבם מרוחב כ"ט עד רוחב ל"ו:

ותתבונן ותראה אם יהיה רוחב הירח צפוני. תוסיף מנת גובה המדינה על האורך הרביעי. ואם יהיה רוחב הירח דרומי. תגרע מנת גובה המדינה מן האורך הרביעי. ומה שיהיה האורך הרביעי אחר שגורעין ממנו או שמוסיפין עליו הוא הנקרא קשת הראייה: יג כיצד הרי שבאנו לחקור אם יראה הירח בליל ערב שבת שני לחדש אייר משנה זו או לא יראה. תוציא מקום השמש האמיתי ומקום הירח האמיתי ורוחב הירח לשנה זו כמו שהודענוך. יצא לך מקום השמש האמיתי בז' מעלות וט' חלקים ממזל שור. סימנו ז"ט. ויצא לך מקום הירח האמיתי בי"ח מעלות ול"ו חלקים ממזל שור. סימנו י"ח ל"ו. ויצא לך רוחב הירח ברוח דרום שלש מעלות ונ"ג חלקים. סימנו ג"נ ג'. וזה הוא הרוחב הראשון. ותגרע מקום השמש ממקום הירח ישאר י"א מעלות וכ"ז חלקים. סימנו י"א כ"ז. וזה הוא האורך הראשון. ולפי שהיה הירח במזל שור יהיה שינוי מראה האורך מעלה אחת וראוי לגרוע אותה מן האורך הראשון. יצא לך האורך השני י' מעלות וכ"ז חלקים. סימנו יכ"ז. וכן יהיה שינוי מראה הרוחב י' חלקים. ולפי שרוחב הירח היה דרומי ראוי להוסיף עליו שינוי המראה שהוא עשרה חלקים. יצא לך הרוחב השני ד' מעלות וג' חלקים. סימנו ד"ג. ולפי שהיה הירח בי"ח מעלות ממזל שור ראוי ליקח מן הרוחב השני רביעיתו והוא הנקרא מעגל הירח. יצא לך מעגל הירח לעת זו מעלה אחת וחלק אחד לפי שאין מדקדקין בשניות: יד ולפי שרוחב הירח דרומי ומקום הירח האמיתי בין ראש גדי וראש סרטן. ראוי להוסיף המעגל על האורך השני. יצא לך האורך השלישי י"א מעלות וכ"ח חלקים. סימנו י"א כ"ח. ולפי שהאורך הזה במזל שור ראוי להוסיף על האורך השלישי חמישיתו שהוא שתי מעלות וי"ח חלקים. ויצא לך האורך הרביעי י"ג מעלות ומ"ו חלקים. סימנו י"ג מ"ו. וחזרנו אצל הרוחב הראשון ולקחנו שני שלישיו ויצא מנת גובה המדינה והוא שתי מעלות ול"ה חלקים. ולפי שהיה הרוחב דרומי. ראוי לגרוע ממנו מנת גובה המדינה מן האורך הרביעי. ישאר לך י"א מעלות וי"א חלקים. סימנו י"א י"א. וזו היא קשת הראיה בלילה הזה. ועל הדרך הזה תעשה ותדע קשת הראיה כמה מעלות וכמה חלקים יש בה בכל ליל ראיה שתרצה לעולם: טו ואחר שתצא קשת זו תבין בה. ודע שאם תהיה קשת הראייה תשע מעלות או פחות אז אפשר שיראה בכל ארץ ישראל. ואם תהיה קשת הראייה יתר על י"ד מעלות אי אפשר שלא יראה ויהיה גלוי לכל ארץ ישראל: טז ואם תהיה קשת הראייה מתחלת מעלה עשירית עד סוף מעלה י"ד. תערוך קשת הראייה אל האורך הראשון ותדע אם יראה או לא יראה מן הקיצין שיש לו. והן הנקראין קיצי הראיה: יז ואלו הן קיצי הראיה. אם תהיה קשת הראיה מיתר על ט' מעלות עד סוף עשר מעלות או יתר על עשר. ויהיה האורך הראשון י"ג מעלות או יותר. ודאי

פירוש

ותתבונן ותראה אם היה רוחב הירח צפוני תוסיף מנת גובה המדינה וכו'. דע שכל כוכב שיש לו רוחב אם היה רחבו צפוני הוא שוקע אחר שתשקע מעלתו ואם היה רחבו דרומי הוא שוקע קודם שתשקע מעלתו ונניח עגולת האופק [ציור ב"ח] אב"ג ואלו היום אסג"ד ואלו המזלות הב"ד והירח על האופק בצפון נקודת ח' ובדרום על האופק נקודת מ' וכשנוציא עגולה מציר משוה היום עוברת על הירח באופק והוא בצפון על נקודת ח' היא מגעת לירח ומגעת עד גלגל המזלות תחת האופק על נקודת ט' לפיכך שקעה מעלתו והיא נקודת ט' קודם שישקע הוא. וכשהרוחב דרומי הירח והוא נקודת מ' מגיע עד האופק ועדיין לא הגיע מעלתו אל האופק והוא נקודת כ' לפי שהעגולה היוצאת מציר משוה היום כבר הגיע אל מעלת הירח קודם שתגיע אל הירח והוא על האופק בנקודת מ', לפיכך אם יהיה רחבו דרומי הוא שוקע קודם שתשקע מעלתו, לפיכך זה הענין אירע לירח בשביל הפיכת הגלגל ונטיית עגולת משוה היום לדרום, ולפיכך אמר אם יהיה רוחב הירח צפוני הוסף מנת גובה המדינה על האורך הד' לפי שסוף האורך הד' אם יהיה הירח למעלה מן האופק היא נקודת ט' מן המזלות שהוא שוה לקשת ממשוה היום או הדומה לו ממסבת השמש היומית וכשתוסיף מנת גובה המדינה על האורך הרביע יגיע לנקודה ששוקעת עם הירח והוא על האופק והיא נקודת כ' ואם יהיה רוחב הירח דרומי תגרע מנת גובה המדינה מן האורך הד' עד שיגיע אל האופק ויודע החלק ששוקע עם הירח זולתי מעלתו והיא ג"כ נקודת כ':

טו ואחר שתוציא קשת כו'. כבר ידעת שהאורך הראשון היא הקשת שבין שני המאורות וממנה יודע תוספת האור בירח וחסרונו אם יהיה גדול יהיה אורו רב ואם יהיה קטן יהיה אורו מעט, וקשת הראיה היא האורך הרביעי אחר שמוסיפין עליו או גורעים ממנו מנת גובה המדינה, והאורך הד' הוא המעלות שבין שני המאורות ממעלות השקיעה לפיכך מקשת הראיה יודע אורך הגלותו על הארץ וקצורו לפיכך אם תהיה קשת הראיה ט' מעלות או פחות יהיה קשת הגלותו על הארץ קצרה הוא ממהר לשקוע אז א"א שיראה בכל א"י, ואם תהיה קשת הראיה יתר על י"ד מעלות יהיה זמן הגלותו ארוך ואינו שוקע במהרה לפיכך א"א שלא יראה בכל א"י:

טז ואם תהיה קשת הראיה מתחלת מעלה עשירית וכו'. ומפני שהוא עורך קשת הראיה על האורך שהרי אע"פ שקשת הראייה בינונית יהיה אורו רב בשביל האורך הראשון לפיכך הוא נראה ואם יחסר אחד מהם מקצה לא יראה:

יז ואלו הן קיצי הראיה אם תהיה קשת הראיה מיתר על ט' מעלות ויהיה האורך הראשון י"ג מעלות או יותר ודאי יראה. לפי שאע"פ שזמן הגלותו בינוני אורו רב והוא נראה, ואם תהיה הקשת פחות מזה יהיה זמן הגלותו קצר ואע"פ שאורו רב, ואם יהיה האורך פחות מזה יהיה אורו מעט ואע"פ שזמן הגלותו בינוני, וכן הדין בכל החלקים שזכרם הרב ז"ל אם יתקבצו שניהם ואע"פ שהם בינונים יראה ואם יחסר אחד מהן יהיה לו אחד משני דברים, או יהיה אורו מועט וזמן הגלותו רב או בהפך ולא יראה. משל בקשנו לידע אם יראה בתחלת ליל ס' אחר העיקר בו' הדשים שלשה חסרים ושלשה מלאים וכללן קפ"ז יום לקחנו מנתן מאמצע השמש היה כללן קצ"ד מעלות כ"ז חלקים ול' שניים נוסיף זה העיקר על העיקר שעשינו ליל ג' שיומו יום ראשון

ז' חביב

טו כתב עוד ואחר שתצא קשת זו תבין בה וכו' עד ועד כאן סוף הקצים.

הפירוש אלה הקצים הם מערך האור הנוה מהשמש על הירח אל האור הנוה מהשמש על הארץ כי כל עוד שיהיה האורך יותר רב יהיה האור הנוה מהשמש על הירח יותר מעט ואע"פ שיהיה האור הנוה מהשמש על האופק רב לא יסתיר ממנו את הירח בהיות האור הנוה ממנו על הירח הנראה בגילוי עינינו המביט לירח מעט, וכל עוד שתהיה קשת הראייה יותר ארוכה יהיה האור הנוה מהשמש על האופק יותר מעט ואע"פ שיהיה האור הנוה מהשמש על הירח רב הוא בלתי מורגש אלינו למיעוט האור הנוה מהשמש על האופק. ע"כ פירוש דברי הרב. והנך רואה אתה המעיין איך הודעתיך ידיעה ציורית כל דברי הפרק הזה בשלימות וקוצר גבול בערך דברי המפרש ובפרט עם שני צורות שציירתי לראות מהן בחוש פירוש נליזת מעגל ומנת גובה המדינה שכתב הרב ואיך יתחייבו כל הדינים שכתב הרב להוסיף או לגרוע כי לשאר דברי הפרק אין צריך צורות למבין קלה והקקתי אותם השתי צורות בסוף קונדרס קצר שכללתי בו כל דברי הרב בראיית הירח ובקוצר גדול וקלות נמרץ עם היותו בלד אחר ארוך כי נרמזו בו סבות כלליות לכל דברי הרב, וקראתיו דרך הקדש. והמעיין דברי עם דברי המפרש יראה היתרון. ואחר זה ראיתי לזכור ב' קושיות חזקות שיש לי בדברי הרב. הא' פרטית במה שכתב בשיעור מנת גובה המדינה, השנית בכלל דברי הפרק:

הקושיא הא' היא שהרב כתב שנקח מהרוחב הראשון שני שלישיו לעולם לתיקון מנת גובה המדינה, ואני לא יכולתי לצייר איך השוה הרב המדות שאמר שבין שיהיה הרוחב צפוני או דרומי שלעולם נקח שני שלישי הרוחב הראשון בהיות שהרוחב השני שהוא רוחב הירח הנראה כשהוא לצד צפון הוא פחות מהרוחב הראשון וכשהוא לצד דרום הוא יותר מהרוחב הא' והציור נותן במקומות מהגלגל שיתם אורך קשת העיגול הנרשם במרכז הירח הנראה כשרחבו צפוני על ידי התנועה היומית מעת שתשקע השמש עד הגיעו לנקודת שקיעתו באופק על קשת העיגול מהמזל המקביל אליו ברוחב שוה שהוא הנקרא אורך שלישי הוא כיתם קוצר קשת העיגול הנרשם במרכז הירח כשרחבו דרומי ושוה לרוחב הצפוני הנראה שהזכרנו על ידי התנועה היומית מעת השקיעה עד הגיעו לנקודת שקיעתו באופק מקשת העיגול מהמזל המקביל אליו הנזכר שהוא הנקרא אורך שלישי ר"ל שיתם אורך זה על זה בערך עגולתם כיתם קוצר זה מזה בערך עגולתם ג"כ. וא"כ איך אמר הרב שתיקון מנת הגובה להוסיף על הצפוני שני שלישי הרוחב. הא' שבמה נשים שהיה כל הרוחב ג' מעלות וב' שלישיו הם ב' מעלות שוה כמעט לרוחב הב' כשהירח הוא במאזנים שהתיקון לגרוע מהרוחב מ"ו דקים וכשהוא דרומי בזה הרוחב בעצמו רצוני ג' מעלות צוה הרב לגרוע זה השיעור בעצמו שהוא שתי מעלות בהיות אז רוחב הירח הנראה קרוב לכפל מזה שהוא ג' מעלות ומ"ו דקים. ולבאר זה יותר על ידי הצורה שהזכרתי אמר כי הנה המעיין בה יראה כי ב' קשתות ג"ב הם הקשתות המזכרות, האחד הוא יתרון אורך הצפוני והאחר קוצר הדרומי ושיהן נרשמות על ידי מרכז הירח הנראה וכפי הנראה בצורה. וגם הציור נותן כן הקשתות זו לזו וא"כ איך נתן הרב לתיקונם שיעורים מתחלפים. ואם באתי לומר שאין הכוונה בכאן לדעת שיעור אותם הקשתות הנזכרים כי אם שיעור שקיעתן ר"ל שיעור

מגדל עוז

ואלו הן קיצי הראיה כו' עם דקדוקיו. פרק כיצד מעברין (דף נ"ז) בהמעתין דהגלי ומעולם לא יצאה תמה מקרן פ':

ודאי יראה. ואם תהיה הקשת פחות מזה או יהיה האורך פחות מזה לא יראה: יח ואם תהיה קשת הראייה מיתר על עשר מעלות עד סוף י"א מעלות או יתר על אחת עשרה. ויהיה האורך הראשון י"ב מעלות או יותר. ודאי יראה. ואם תהיה הקשת פחות מזה או יהיה האורך פחות מזה לא יראה: יט ואם תהיה קשת הראייה מיתר על י"א עד סוף י"ב מעלות או יתר על י"ב. ויהיה האורך הראשון י"א מעלות או יותר ודאי יראה. ואם תהיה הקשת פחות מזה או יהיה האורך פחות מזה לא יראה: כ ואם תהיה קשת הראייה מיתר על י"ב מעלות עד סוף י"ג מעלות או יתר על י"ג. ויהיה האורך הראשון י' מעלות או יותר ודאי יראה. ואם תהיה הקשת פחות מזה או יהיה האורך פחות מזה לא יראה: כא ואם תהיה הראיה מיתר על י"ג מעלות עד סוף י"ד או יתר על י"ד. ויהיה האורך הראשון תשע מעלות או יותר ודאי יראה. ואם תהיה הקשת פחות מזה או יהיה האורך פחות מזה לא יראה. ועד כאן סוף הקיצין: כב כיצד באנו להתבונן בקשת הראייה של לילי ערב שבת שני לחדש אייר משנה זו. יצא לנו בחשבון קשת הראייה י"א מעלות וי"א חלקים כמו שידעת. ולפי שהיה קשת הראייה בין עשר עד ארבע עשרה ערכנו אותה אל האורך הראשון. וכבר ידעת שהאורך הזה בליל זה י"א מעלות וכ"ז חלקים. ולפי שהיתה קשת הראייה יתר על י"א מעלות והיה האורך הראשון יתר על עשרה*. יודע שודאי יראה בליל זה לפי הקצין הקצובות. וכן תשער בכל קשת וקשת עם האורך הראשון שלה: כג וכבר ראית מן המעשים האלו כמה חשבונות יש בו וכמה תוספות וכמה גירועין אחר שיגענו הרבה. עד שהמציאנו דרכים קרובים שאין בחשבונם עומק גדול. שהירח עקלקלות גדולות יש במעגלותיו. ולפיכך אמרו חכמים שמש ידע מבואו ירח לא ידע מבואו. ואמרו חכמים פעמים בא בארוכה פעמים בא בקצרה. כמו שתראה מחשבונות אלו שפעמים תוסיף ופעמים תגרע עד שתהא קשת הראייה. ופעמים תהיה קשת הראייה ארוכה ופעמים קצרה כמו שביארנו: כד וטעם כל אלו החשבונות ומפני מה מוסיפים מנין זה ומפני מה גורעין. והיאך נודע כל דבר ודבר מאלו הדברים. והראיה על כל דבר ודבר. היא חכמת התקופות והגימטריות שחברו בה חכמי יון ספרים הרבה והם הנמצאים עכשיו ביד החכמים. אבל הספרים שחברו חכמי ישראל שהיו בימי הנביאים מבני יששכר לא הגיעו אלינו. ומאחר שכל אלו הדברים בראיות ברורות הם שאין בהם דופי ואי אפשר לאדם להרהר אחריהם, אין חוששין למחבר בין שחברו אותם נביאים בין שחברו אותם האומות. שכל דבר שנתגלה טעמו ונודעה אמיתתו בראיות שאין בהם דופי אנו סומכין על זה האיש שאמרו או שלמדו על הראיה שנתגלתה והטעם שנודע:

*ס"א אחת עשרה

דבר

ן' חביב

שיעור הקשת ממשוה הנאהז בין שתי עגולים יוצאים מקטבי העולם ועוברים על שתי נקודות נ"ב וככה הוא האמת כאשר נתבאר למעלה עכ"ז לא יצאתי מהקושיא בשלימות כי גם השני קשתות הנזכרים מעיגול המשוה הנאחזים בין שני עגולים הנזכרים נראים שוים זה לזה בזה המצב מהגלגל ולל"ע: עוד ראיתי להעיר על דבר אחר כזה בדברי הרב עם היותו קל להשיב על פי דרכו ז"ל והוא זה. כי הנה בכאן יש שלש חלוקות אחרות שלא נתן הרב הדין בהם. הראשון כשלא נטה רוחב שני לירח והוא כשרוחב הירח הא' צפוני והוא שוה לחלוף המראה (חסר מכאן החלוקה הב') החלוקה הג' היא כשרוחב הירח הא' צפוני וחלוף המראה יותר גדול מרוחב הנזכר שאז יהיה רוחב הירח לצד דרום כשיעור יתרון חלוף המראה על רוחב הירח הא'. בג' חלוקות האלו כנראה לא נזכר בדברי הרב מהדינים. והנראה הוא שאין צריך לשום תיקון בכל אלו החלוקות למנת גובה המדינה אלא שהאורך הד' הוא בעצמו קשת הראיה וזה כי בחלוקה הא' השכל והציור גוזר כי אין צריך תיקון. גם בחלוקה השנית אין צריך תיקון על פי דברי הרב וזה כי הוא נוח שכשרוחב הירח הא' דרומי עם היות שצריך להוסיף עליו חלוף המראה לא נקח לענין מנת גובה המדינה כי אם שני שלישי הרוחב הא' ולא נחוש למה שנתוסף עליו על ידי חלוף המראה אם כן גם כשלא היה רוחב א' לירח לא נחוש לרוחב הדרומי שיש לו על ידי חלוף המראה וכל שכן בחלוקה השלישית שלא נחוש אליו לסבה הנזכרת:

הקושיא הב' בכלל דברי הרב היא שהרב כתב במזלות שהם מראש גדי עד סוף תאומים שאם יהיה האורך הא' יותר מט"ו מעלות א"א שלא יראה הירח ושאם יהיה האורך הא' פחות מט"ו מעלה שצריך לדרוש ולחקור וכו'. ואנחנו כאשר התבוננו בהשבונותינו מצאנו שבהיות הירח בראש גדי ויהיה לו אז בתכלית מרחבו לדרום שהוא המצב שבו יתאחר יותר להראות באלה המזלות ויהיה האורך הא' י"ג מעלות ד' דקים תהיה אז קשת הראיה ט' מעלות בצמצום והוא שאמר שאם תהיה קשת הראייה יתר על ט' מעלות ויהיה האורך הא' י"ג מעלה יראה. וא"כ למה נתן הרב הגדר כל כך ארוך עד ט"ו מעלות וידיעת איך המקום שהזכרנו הוא המצב שבו יתאחר יותר להראות באלו המזלות הוא מבואר למתפש ודרך כלל הוא כד הוי במקום אחר אי זה שיהיה מאותם הששה מזלות. אם הרוחב יהיה צפוני וצריך לגרוע נליזת המעגל צריך להוסיף מנת גובה המקום, ואם הרוחב יהיה דרומי וצריך לגרוע מנת גובה המדינה צריך להוסיף נליזת המעגל. מלבד זה צריך להוסיף על האורך השלישי מפני שקיעת המזלות והנה קשת הראיה יותר ארוכה. אמנם במצב אשר זכרתי אין שם נליזת מעגל גם אין שם תוספת כיון שקשת האורך הג' כולו הוא במזל קשת ויש שם מנת גובה המדינה לגרוע לכן צריך שיהיה שם קשת האורך הא' יותר גדול מבכל שאר המקומות שבמזל הנזכר. גם במה שאמר הרב במזלות שהם מראש סרטן עד סוף קשת יש לתמוה עליו בכיוצא בזה ויותר. וזה שאם באנו לצמצם החשבון בסרטן ע"פ הדרכים שביאר הרב מצאנו שבהיות האורך הא' בראש מאזנים בה' מעלות כ"ב דקים ויהיה הירח בתכלית מרחבו לדרום אז תהיה הקשת הראיה ט' מעלות בצמצום ולמה א"כ אמר הרב בראש הפרק שאם היה האורך הא' יתר על כ"ד מעלות א"א שלא יראה ושאם יהיה האורך הא' מעשר מעלות עד כ"ד

פירוש

ראשון מחדש ניסן והיתה בו אמצע השמש כ"ס מעלות ממזל טלה ול"ה חלקים ומ' שניים, יצא לנו אמצע השמש ק"ע מעלות ושלשה חלקים וי' שניות סימנים ק"ס ג"י ויצא לנו מקום הגובה פ"ט י"ד כ"ז כן פשוט באמצע הירח לקחנו מנת קע"ז יום היה קע"ב מעלות וי"ג חלקים וי"ה שניים והיה העיקר כ"א מ"ב ג' וכללן קנ"ג מעלות ונ"ה חלקים וכ"א שניים סימנים קנ"ג נ"ה כ"א וכן לקחנו מנת קע"ז יום מאמצע מסלול הירח היה קנ"ב ל' י"א הוספנו על העיקר והוא רפ"א כ"ז נ"ט נשאר לנו ע"ד מעלות וכ"ח חלקים וי' שניות סימנים ע"ד כ"ח י', באנו לחקור על מקום השמש האמיתי גרענו הגובה מאמצע השמש יצא לנו מסלול השמש למ"ח מ"ג מנתו מן השווי מעלה אחת ונ"ט חלקים, ולפי שהמסלול הזה פחות מק"ף נגרע מנתו מאמצע השמש יצא לנו מקום השמש האמיתי קע"ח מעלות וארבע חלקים וי' שניות בכ"ט מעלות ממזל בתולה. באנו לחקור על מקום הירח האמיתי גרענו מקום השמש האמצעי מאמצע הירח נשאר לנו י"ג נ"ב י"ג כפלנו אותם היה המרחק הכפול כ"ז מ"ד כ"ב לקחנו מנתו והיא ד' מעלות הוספנו אותם על אמצע המסלול היה המסלול הנכון ע"ח כ"א י' ומנתו ד' מעלות וי"ז חלקים, ולפי שהמסלול הנכון פחות מק"ף נגרע מנתו מאמצע הירח ישאר לנו קפ"ט מעלות כ"ח חלקים כ"א שניים וזהו מקום הירח האמיתי בי' מעלות ממזל מאזנים. אח"כ לקחנו מנת קע"ז יום מאמצע הראש יצא לנו ט' כ"ג כ"ט הוספנו אותו על העיקר והוא ס"ג כ"ג ל"ז והיה הכל ק"ב מ"ו ו' גרענו אותו מש"ס היה הנשאר רנ"ז מעלות וי"ג חלקים ומ"ד שניים וזהו מקום הראש האמיתי. אם תרצה לידע רוחב הירח לעת הזה תגרע מקום הראש ממקום הירח האמיתי ישאר לנו רנ"ב מעלות בקירוב וזהו מסלול הרוחב נגרע אותו מש"ס ישאר ס"ח מעלות והמנה שלה ד' מעלות ול"ה חלקים וזהו רוחב הירח, ולפי שמסלול הרוחב יתר על ק"פ יהיה זה הרוחב דרומי, ואח"כ באנו לחקור על הראיה בליל זה גרענו מקום השמש האמיתי ממקום הירח האמיתי נשאר לנו י"א מעלות בקירוב וזהו האורך הראשון, ולפי שהירח בין סרטן וגדי והאורך הראשון יתר מי' מעלות צריכין אנו לדרוש ולחקור אם יראה הירח או לא יראה, ולפי שהירח קרוב במזל בתולה תגרע ממנו ל"ז חלקים והוא שינוי מראה האורך ישאר י' מעלות וכ"ג חלקים וזהו הנקרא אורך שני, והרוחב הראשון כבר אמרנו שהוא ד' מעלות ול"ה חלקים והוא דרומי, והירח במזל בתולה ומנתו משינוי מראה הרוחב מ"ד חלקים, נוסיף אותה על הרוחב הראשון יצא לנו הרוחב הב' ה' מעלות וכ"ב חלקים, ולפי שהירח במזל בתולה נקח מן הרוחב השני שני חומשיו והן ב' מעלות וט' חלקים, ולפי שרוחב הירח דרומי והוא במזל בתולה תגרע אלו השתי מעלות וט' חלקים מן האורך השני יצא לנו האורך הג' ח' מעלות וי"ד חלקים, ולפי שזה הקשת במזל מאזנים נקח שלישית האורך הג' ממנו ישאר ה' מעלות ותצי וזהו הנקרא אורך רביעי, והזרנו אצל רוחב הירח הראשון לקחנו שני שלישיו והוא ג' מעלות וה' חלקים והוא מנת גובה המדינה, ולפי שרוחב הירח דרומי תגרע מנת גובה המדינה מן האורך הד' ישאר שתי מעלות וכ"ה חלקים וזהו קשת הראיה ולפי שזו הקשת פחותה מט' מעלות ידענו שא"א שיראה הירח בליל ה' יום א' מחדש תשרי בחשבון זה לפיכך הוא נראה בליל ו' בהכרח. משל אחר נוסיף על העיקר שעשינו מנת שנה תמימה פשוטה וכסדרן מאמצע השמש והירח והמסלול ומנת שנה סדורה ר"ל שנת הלבנה מאמצע השמש שמ"ס נ"ס ט"ו נמצא מקום האמצע אחר תוספת הערך שנ"ד ל' כ"ה ומקום העיקר לגובה אחר תוספת מנת שנה סדורה פ"ט י"ד נ"ג נגרע מקום הגובה מאמצע השמש יהיה המסלול רס"ה י"ו כ' ומנתה מן השווי מעלה אחת ונ"ט חלקים, ולפי שהמסלול יתר על ק"ף תוסיף מנתו על האמצע יצא לך מקום השמש האמיתי שנ"ו כ"ט נ"ה. וכן חקרנו על מקום הירח האמיתי לקחנו מנת שנה סדורה מאמצע הירח שמ"ד נ"ו מ"ג והוספנו עליו העיקר שעשינו והוא כ"א מ"ב ג' יעלה בידינו י' מעלות ות' חלקים וו' שניות, לקחנו מנת שנה סדורה מאמצע המסלול והוא ש"ה מעלות וי"ג שניים והוספנו עליו העיקר והוא רפ"א כ"ז נ"ט יצא לנו אמצע המסלול רכ"ז נ"ס י"ב ובקשנו לידע מקום הירח האמיתי גרענו אמצע השמש מאמצע הירח ונשאר י"א ל"ז כ"א כפלנו אותו עלה בידינו ע"ו וי"ד מנתו שלש מעלות נוסיף אותה על אמצע המסלול יעלה בידינו המסלול הנכון ר"ל מעלה בקירוב ומנתו ד' מעלות וי"א חלקים, ולפי שהמסלול הנכון יתר על ק"ף נוסיף מנת זה המסלול על אמצע הירח לשעת הראייה יוצא לנו מקום הירח האמיתי עשר מעלות וי"ט חלקים מ"ו שניות ממזל טלה באנו לחקור על רוחב הירח הוספנו על אמצע הראש והוא העיקר מנת שנה סדורה מתנועתו והוא י"ח מעלות ומ"ד חלקים ומ"ב שניות והיה הכל קי"ב מעלות ות' חלקים כ"ט שניים נגרע אותו מש"ס מעלות ישאר רמ"ח מעלות בקירוב וזהו מקום הראש האמיתי בי"ה מעלות ממזל קשת ואח"כ גרענו מקום הראש ממקום הירח האמיתי ישאר קכ"ב מעלות בקירוב וזהו מסלול הרוחב ומנתו מן הרוחב ד' מעלות וי"ד חלקים, ולפי שהמסלול הזה פחות מק"ף יהיה רוחב זה צפוני ואח"כ באנו לחקור על הראייה גרענו מקום השמש האמיתי ממקום

הירח

מגדל עוז

ואמרו חכמים פעמים בא בארוכה עד סוף הפרק. פרק אם אינן מכירין (דף כ"ה):

הירח האמיתי נשאר בידינו י"ג מעלות מ"ט חלקים נ"א שניים. וזהו האורך הראשון. ולפי שזה האורך בין ע' מעלות וי"ד והוא בין ראש גדי וסוף תאומים צריכים אנו לחקור בחשבונות הראייה. ולפי שזה האורך בין סוף דגים ותחלת טלה צריכים אנו לגרוע מזה האורך נ"ט חלקים ישאר י"ב מעלות חמשים חלקים י"א שניים וזהו אורך שני, ולפי שהרוחב הירח צפוני צריכין אנו לגרוע שינוי מראה הרוחב מן הרוחב הראשון. ולפי שהירח במזל טלה נגרע מן הרוחב הראשון ט' חלקים ישאר מן הרוחב הראשון ד' מעלות ס' חלקים, וזהו הנקרא רוחב שני. ולפי שהירח במזל טלה לקחנו מן הרוחב הזה השני שני חומשיו והוא מעלה אחת ול"ח חלקים וזהו הנקרא מסלול הירח, ולפי שהרוחב הירח צפוני והירח במזל טלה נגרע המעגל הזה מן האורך השני ישאר י"א י"ב נ"א ויצא לך אורך ג', ולפי שהאורך הזה בסוף מזל דגים ותחלת טלה ד' נוסיף על האורך הג' חומשו והוא מעלה אחת ונ"ב חלקים יהיו הכל י"ג ד' נ"א וזהו אורך רביעי. וחזרנו אל רוחב הירח הראשון ולקחנו ב' שלישיו והוא ב' מעלות ומ"ט חלקים והוא הנקרא מנת גובה המדינה, ולפי שהרוחב הירח צפוני נוסיף מנת גובה המדינה על האורך הרביעי יעלה בידינו ט"ו מעלות ונ"ג חלקים ונ"א שניים וזו היא קשת הראייה, ואם תעיין בקיצי הראייה תמצא שהירח נראה בליל זה והוא ליל ז' שהוא א' לחדש ניסן שנת י' ממחזור רס"ט והוא אחר שנה הדורה מן העיקר שעשינו, שהרי שנת שנה הדורה כשנשליך אותם ז' ז' ישאר ד' ימים ונתחיל מליל העיקר הראשון יצא לנו ליל ז' שהרי הארבעה הם שלישי ורביעי וחמישי וששי מימי השבוע ויגיע החשבון לליל ז' יום א' מחדש ניסן. ודע שמכלל הדברים שהקדים ז"ל יתבאר הענינים שצריך להם בראיית הירח והן שזכרן על זה הסדר:

א מקום אמצע השמש והוא תנועתה בגלגלה היוצא שוה בלא קלות ולא כבדות: ב מקום גובה השמש והוא המרחק הרחוק ממוצק הארץ ולשון ערבי אוג אל שמש: ג מסלול השמש והוא הקשת שבין מקומה האמצעי ובין נקודת הגובה: ד מנת המסלול והוא שווים: ה מקום השמש האמיתי והוא מקומה בגלגל המזלות: ו אמצע מסלול הירח והוא תנועתו בגלגל המעגל: ז אמצע הירח והוא תנועת מוצק גלגל מעגלו על גלגלו היוצא: ח אמצע הירח לאחר שקיעת החמה והוא אמצע הירח אחר שמוסיפין עליו או גורעים ממנו מעלות השקיעה לאותו העת: ט המרחק הכפול והוא מרחק מוצק מעגל הירח מסוף גובה שלו לפי שלקחנו מרחק שמוצק מן השמש וכפלנו אותו: י המסלול הנכון הוא אמצע המסלול אחר שמוסיפין עליו השווי והוא מנתו: יא מנת המסלול הוא המרחק שבין אלדר"ו האלוסט"י והאלקיקי"ם: יב מקום הירח האמיתי והוא מקומו מגלגל המזלות: יג אמצע הראש הוא תנועתו בימים ידועים: יד מקום הראש האמיתי הוא הקשת מן המזל אחר שגורעין האמצעי שלו מש"ס מעלות: טו מסלול הרוחב הוא מרחק הירח מן הראש: טז רוחב הירח הוא שיעור נטייתו מגלגל המזלות ונקרא רוחב ראשון: יז אורך ראשון והוא מרחק הירח האמיתי ממקום השמש האמיתי: יח שינוי מראה האורך הוא השינוי שבין מקום הירח האמיתי ובין מקומו הנראה: יט אורך שני הוא האורך הראשון אחר שגורעין ממנו שינוי מראה האורך: כ שינוי מראה הרוחב הוא השינוי שבין רחבו הנראה ובין רחבו האמיתי: כא רוחב שני הוא הרוחב הראשון אחר שמוסיפין עליו או גורעין ממנו שינוי מראה רוחב: כב מעגל הירח הוא נטיית חגורת המעגל מעל חגורת הנוטה: כג האורך השלישי הוא האורך השני אחר שמוסיפין עליו או גורעין ממנו ממעגל הירח: כד האורך הרביעי הוא המרחק שבין השמש והירח במעלות השקיעה והוא קשת מעגלת משוה היום מסבה היומית דומה למשוה היום בין השמש והירח: כה מנת גובה המדינה והוא ב' שלישי רוחב הירח בשעת הראייה: כו קשת הראייה הוא האורך הד' אחר שמוסיפין עליו או גורעין ממנו מנת גובה המדינה: כז קיצי הראייה הוא עריכת אורך ראשון לקשת הראייה:

פי"ח א דבר ידוע וברור שאם וכו'. דע שמתחלת זה הפרק עד סוף אמירתו כמו שאמרנו בהלכות אלו ברור הוא ואין צריך בו פירוש:

יתבאר

פרק שמנה עשר

א דבר ידוע וברור שאם יוציא לך החשבון שהירח יראה בלילה. אפשר שיראה ואפשר שלא יראה מפני העבים שמכסין אותו או מפני המקום שהוא גיא או שיהיה הר גבוה כנגד רוח מערב לאנשי אותו המקום שנמצאו כאילו הן יושבין בגיא. שהירח לא יראה למי שהוא במקום נמוך אפילו היה גדול ויראה למי שהוא עומד בראש הר גבוה ותלול אע"פ שהירח קטן ביותר. וכן יראה למי ששוכן על שפת הים או למי שמהלך בספינה בים הגדול אע"פ שהוא קטן ביותר: ב וכן בימות הגשמים אם יהיה יום צח יראה הירח יותר ממה שיראה בימות החמה. לפי שבימות הגשמים אם יהיה יום צח יהיה האויר זך הרבה ויראה הרקיע בטוהר יותר מפני שאין שם אבק שיתערב באויר. אבל בימות החמה יהיה האויר כאילו הוא מעושן מפני האבק ויראה הירח קטן: ג וכל זמן שתמצא קשת הראייה והאורך הראשון שתערוך לה עם שני הקצין שלהם בצמצום. יהיה הירח קטן ביותר ולא יראה אלא במקום גבוה ביותר. ואם תמצא קשת הראייה והאורך הראשון ארוכין הרבה והוסיפו עד סוף הקצים שלהן ממעלות. יראה הירח גדול לפי אורך הקשת והאורך הראשון יהיה גדול וגלייתו לכל: ד לפיכך ראוי לבית דין לשום שני דברים אלו בלבם, שהן זמן הראייה ומקומה ושואלין את העדים באי זה מקום ראיתם. שאם היתה קשת הראיה קצרה ויתן החשבון שיראה בצמצום. כגון שהיתה קשת הראיה ט' מעלות וה' חלקים והיה האורך הראשון י"ג מעלות בשוה ובאו עדים שראוהו. אם היה בימות החמה או שהיו במקום נמוך חוששין להן ובודקין אותן הרבה ואם היה בימות הגשמים או במקום גבוה ביותר ודאי יראה אם לא יהיו שם עבים המבדילין: ה עדים שראו החדש בזמנו ובאו והעידו וקבלום בית דין וקדשו את החדש הזה הראשון ומנו כ"ט יום מן היום המקודש. וליל שלשים לא נראה הירח מפני שאי אפשר לו להראות או מפני שכיסוהו עבים. והרי בית דין מצפין לו כל יום שלשים כמו שביארנו. ולא באו עדים ועברו את החדש ונמצא יום ר"ח השני יום ל"א כמו שבארנו. (ו) והתחילו למנות כ"ט יום מן יום ראש החדש השני וליל שלשים לא נראה הירח. אם תאמר שכך מעברין את זה ועושין אותו שלשים וקובעין ראש החדש השלישי יום ל"א. כך אפשר שלא יראה הירח בליל שלשים גם מחדש זה ונמצאו מעברין והולכין ועושין חדשים אחר שלשים כל השנה כולה. ונמצא בחדש אחרון אפשר שיראה הירח בליל כ"ה בו או בליל כ"ו. ואין לך דבר שחוק והפסד יותר מזה: ז ואל תאמר שהדבר הזה דבר שאינו מצוי הוא שלא יראה הירח בכל השנה. אלא דבר קרוב הוא הרבה. ופעמים רבות יארע זה וכיוצא בו במדינות שזמן הגשמים שם ארוך והעבים רבים

ן' חביב

כ"ד מעלות במזל הנזכר תלטלך לדרום ולחקור בחשבונות הראיה. והנה מתוך דבריו בקצי הראיה יראה בביאור שאם יהיה האורך הא' יתר על כ"ה מעלות כ"ב דקים א"א שלא יראה כנזכר. וידיעת איך המקום שהזכרתי הוא המקום שצריך שיהיה קשת האורך הא' יותר ארוך מבכל שאר המקומות מהששה מזלות הנזכרים הוא מבואר למתפש ודרך כלל. ובקוצר הוא כי באותו המקום נליזת המעגל הוא לגרוע והוא היותר גדול מבכל שאר המקומות שהוא ב' חומשי רוחב הב'. גם בשביל השקיעות צריך לגרוע שליש האורך הג' והוא השיעור היותר גדול א"כ קשה הקושיא הנזכרת, ואם באתי לחשוד ולומר כי שמא ח"ו לא דקדק הרב בדבריו ירא אני פן ישרפני בהבל פיו, וראיתי להחכם כה"ר אברהם זכו"ת ז"ל שנעגם על שחשב על הרב כך בפירוש מספרו וז"ל שם, והגדרים שכתב הרמב"ם ז"ל לאקלים ירושלים תוב"ב הם אלה. התבונן באורך הזה הא' אם יצא לך מט' עד ט"ו מעלות וכ"ש יותר אז אפשר שיראה הירח, ואם פחות מט' אז אין לה אור מהשמש שיהיה אפשר לה שיראה, ואם יותר מט"ו מעלות אז איך צריך חשבון כי בודאי יראה, וכל זה אם היה הירח מתחלת גדי עד סוף תאומים בעבור שאלו המזלות שוקעים במהירות בכל אקלים. הנה זה הגדר הא' שנתן הרב. והתימה עליו מרוב זריזותו ובקיאותו בזאת החכמה איך נתן זה הגדר עד ט"ו מעלות כי בודאי הגדר הוא כפי הדרכים שהוא נתן לראית הירח עד שלש עשרה מעלות ולא יותר. ולפי הנראה לי שהוא [נ"א כשגגה היוצאת מלפני השליט] טעה בזה החשבון בשחשב כי החלופים שיבאו במאזנים הם עצמם יבאו בטלה ר"ל החלופים שהם מלבד המועדים, ואינו כן כי אם הרוחב דרומי במאזנים ה' מעלות אז יבא בחשבון לגרוע מהאורך ה' מעלות ועשרים דקים. שתי מעלות בעבור נליזת המעגל וג' מעלות ועשרים דקים בעבור האופק ועוד דקי חלוף ההבטה שיהיה הכל בקירוב שש מעלות ובטלה לא יהיה אלא מעלה אחת כ"ב דקים לגרוע, וכן בכל המזלות שהם מגדי עד סרטן לא יבא לגרוע על הרוב מהאורך יותר משלש מעלות ועשרים דקים ועוד דקי חלוף ההבטה שיגיע הכל לד' מעלות ולא יותר וא"כ הגדר הוא י"ג מעלות ולא יותר, אבל הגדרים האחרונים הם באים כסדר וכשורה ואלה הם. אם יהיה מקום הירח מתחלת סרטן עד סוף קשת שאלו המעלות שוקעים במהירות אז גדרי ראיית הירח מי' מעלות עד כ"ד מעלות. ואם היה פחות מי' לא יראה ואם יותר מכ"ד אז איך צריך חשבון כי בודאי יראה עכ"ל:

והנך המעיין רואה החכם הזה עם היותו גדול בדורו בחכמה הזאת איך נלכד ברשת הסכלות וקוצר ההבנה בדברי הרב שהוא הקשה כנגד הרב בגדרים שנתן במזלות שהם מתחלת גדי עד סוף תאומים ולא הקשה כנגדו בגדרים שנתן המזלות שהם מראש סרטן עד סוף קשת אדרבה אמר עליהם שהם באים כסדר וכשורה וכבר ביארתי למעלה והראיתי בחוש שהקושיא היא גם כן כנגד מה שכתב בגדרים האחרונים ויותר חזקה משהרי בגדרים הראשונים לא הוסיף כי אם מעלה אחת ונ"ו דקים ובגדרים האחרונים הוסיף שתי מעלות ל"ח דקים. ויכול הייתי לבקש מלמונו ז"ל סבת שגגתו והמקום שבו נסתבך שכלו כאשר הוא עשה על הרב ז"ל, אבל איני רוצה כי לענ"ד לא קרה לו זה אלא לטוגם מה שכתב על הרב שטעה או שגג והשתדל לבקש סבת טעותו או שגגתו וקרה לו בזה מה שאז"ל כל המתייהר חכמתו ניטלה ממנו כי גם במקום אחר בפרק ההוא מצאתיו שנלכד בדבר שהמתחילים בחכמה לא יתפסו בו וז"ל

מגדל עוז

פי"ח דבר ידוע כו' עד או למי שהלך בספינה בים הגדול אע"פ שהוא קטן ביותר. זה רמוז סוף פ"ק דר"ה (דף כ"א) במאי דאמר להו רב נחמן לסנהו נחותי ימא: וכן בימות הגשמים כו' עד עבים המבדילין. זה מובן פרק אם אינן מכירין (דף כ"ד) גבי דפריק אביי בריוותא כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים ולמדום בקצרה. ור"מ ז"ל צירף עמו דקדוקיו כפי חכמתו המקובלת לו:

עדים שראו את החדש עד יתר מזה. זה אמור במשנת דמות צורת לבנה. ובגמרא פרק אם אינן מכירין רק לא מבואר אלא מתוך דבריהם מובן לחכמים המקובלים בענין סוד העיבור כמו שכתב וביאר הר"מ ז"ל בפרקים אלו: ואל תאמר עד שם ארוך. זה מדקדוק החכמים במה שאמרו פרק אם אינן מכירין וסוף פ"ק דר"ה (דף כ"א):

רבים. שאין אנו אומרין שלא יראה הירח בכל השנה אלא שלא יראה בתחלת החדשים ויראה אחר כך. ופעמים לא יראה מפני שאי אפשר לו שיראה בהם והחדשים שאפשר שיראה בהם לא יראה מפני העבים או מפני שהיה קטן ביותר ולא נתכוון אדם לראותו: ח אלא הקבלה שהיה ביד חכמים איש מפי איש מפי משה רבינו כך היא. שבזמן שלא יראה הירח בתחלת החדשים חדש אחר חדש. בית דין קובעין חדש מעובר משלשים יום וחדש חסר מכ"ט יום. וכן מחשבין וקובעין חדש מעובר וחדש חסר בקביעה לא בקידוש. שאין מקדשין אלא על הראייה. ופעמים עושין מלא אחר מלא או חסר אחר חסר כמו שיראה להם מן החשבון: ט ומתכוונין לעולם בחשבונם שאם יראה הירח בחדש הבא יראה בזמנו או בליל עיבורו. לא שיראה קודם זמנו שהוא ליל כ"ח. ובחשבונות הראיה האלו שבארנו יתבאר לך ותדע מתי אפשר שיראה ומתי אפשר שלא יראה. ועל זה סומכין ומעברין חדש אחר חדש או עושין חדש חסר אחר חדש חסר. ולעולם אין פוחתין מארבע חדשים המעוברין בשנה ולא מוסיפין על שמנה חדשים המעוברין. וגם לעיבור חדשים אלו שמעברין לפי חשבון עושין סעודת עיבור החדש כמו שאמרנו בפרק שלישי: י וכל שתמצא בגמרא מדברים שמראין שבית דין סומכין על החשבון ומפי משה מסיני שהדבר מסור להם והרשות בידם לחסר או לעבר. וכן זה שחסר תשעה חדשים בשנה וכל כיוצא בזה הכל על עיקר זה הוא בנוי בזמן שלא נראה החדש בזמנו: יא וכן זה שאמרו חכמים שמעברין את החדש לצורך הוא בחדשים אלו שמעברין אותן לפי חשבון ועושין אחד מלא ואחד חסר. ויש להם לעבר חדש אחר חדש או לחסר. בזה הוא שמעברין לצורך מפני שלא נראה הירח בזמנו. אלא בעת שיראה הירח בזמנו שהוא תחלת היותו נראה אחר שנתקבץ עם השמש מקדשין לעולם: יב וכל הדברים האלו בזמן שיש שם בית דין וסומכין על הראייה. אבל בזמנים אלו אין סומכין אלא על הקביעה בזה החשבון האמצעי הפשוט בכל ישראל כמו שביארנו בהלכות אלו: יג יתבאר בספרי החשבון התקופות והגימטריאות שאם יראה הירח בארץ ישראל יראה בכל מדינות העולם שהן למערב ארץ ישראל ומכוונות כנגדה. ואם יתן החשבון שלא יראה בארץ ישראל אפשר

ז"ל שם וכן לזה העת עלמה תקח חלוף הרוחב ותגרע אותו מרוחב הירח הא' אם היה לפוני או תוסיפהו עליו אם היה דרומי אם היה רוחב המדינה מכ"ד מעלות ומעלה ומ'
ע"כ. הנה נא המעיין איך הוא אמת מה שאמרתי שניטלה כל הכונת ההכס הזה לעוגם מה שכתב על הרב ז"ל, כי בכאן נכשל בדבר מבואר מאד והוא שכתב שזה הדין שביאר הרב
ברוחב הב' יובן אם היה רוחב המדינה מכ"ד מעלות ומעלה וזה שקר מפורסם והגבול והנכון הוא אם רוחב המדינה מכ"ה מעלות ול"ג חלקים ומעלה בקירוב כי זהו העולה מנטיית
ראש סרטן ומרוחב הירח אבל אם הוא פחות מזה במשל שרוחב המדינה כ"ה מעלות אם רוחב הירח הא' לפוני והוא כ' מעלות וכ"ט יותר צריך להוסיף חלוף המראה על הרוחב
הא' והעולה משניהם הוא הרוחב השני והסבה מבוארת במ"ש למעלה. ומדברי הרב בכאן אין להביא ראיה לדבריו כי הרב דבר בכאן ברוחב שהוא מכ"ט עד ל"ה ולכל המקומות שהם בתוך אלו הגבולים הירח לפוני לעולם אבל מכ"ד ומעלה שכתב שקר מפורסם. הרי שאין לחשוד על הרב ח"ו שלא דקדק בדבריו וגם אין זה מהדברים שראוי להגיהם בנ"ע מכל וכל אבל ראוי להשתדל בביאורו כיון שזאת היא קושיא בדברי הרב מיניה וביה. והנלענ"ד הוא כי הרב עצמו פתח בלשונו להכנס בו להבין כוונתו. ומקום הפתח הוא במה שדקדק כשנתן גבול לאורך הא' שאמר אם יצא לך ט' מעלות וכו' תדע בודאי שא"א שיראה הירח בכל א"י וכו' ואם יהיה האורך הא' יתר על ט"ו מעלות תדע בודאי שהירח יראה בכל א"י, ובזה בעצמו למטה במזלות שמראש סרטן עד סוף קשת הוסיף תיבות בכל א"י הן בגבול הא' הן בגבול האחרון. גם כשהזכיר שיעור קשת הראייה דקדק ככה שאמר וז"ל. ודע שאם תהיה קשת הראייה ט' מעלות וכו' א"א שיראה בכל א"י ואם תהיה קשת הראייה יתר על י"ד מעלות א"א שלא יראה ויהיה גלוי לכל א"י ע"כ. ולא כן עשה הרב למטה כשערך קשתות הראייה אל האורך הא' כי לא הזכיר בשום אחד מהם לשון זה והוא בכל א"י אלא ודאי יראה לבד, וכוונתו בכלל זה היא כי כשהאורך הא' הוא כשיעור שאמר בראשונה הרי הוא נראה בכל המקומות שבא"י הן בהרים הן בעמקים וגאיות אמנם כשאינו באותו השיעור ודאי יראה אבל לא בכל א"י. ויתבאר יותר זה במ"ש הרב בפ' י"ח דבר ידוע וברור שאם יוציא לך החשבון שהירח יראה בלילה וגו' עיין כל לשונו שם עד ואם היה בימות הגשמים או במקום גבוה ביתר ודאי יראה אם לא יהיו שם עבים המבדילים ע"כ. ולכן כשבא הרב לבאר גבול האורך הא' שא"א בכמותו שלא יראה הירח הוסיף בשיעורו ונתן בו גבול שיוכל להראות בכל מקום שיהיה מא"י ולא אין צורך לב"ד לשום חשבון. ולא רצה להשען על קצו המצומצם עם קץ קשת הראיה המצומצם לפי שגם אז ב"ד צריכין לחשבונות הראייה כדי לידע מתוכם אם העדים עדי שקר כי הוא אפשר קרוב כגון שלא היו עומדים בראש הר גבוה ותלול ומפני זה צריך לדעת מתי יצטרכו ב"ד לחקור מהעדים אם היו בראש ההר בעת הראיה ומתי יהיו חוששים שמא עדי שקר הם באמרם שהיו עומדים בעמק. ועל כן הרחיב הרב רבינו משה ז"ל גבול האורך הא' בראש גדי מעלה אחת כ"ו חלקים ובראש מאזנים שתי מעלות ל"ח חלקים ואמר שאם יהיה האורך הא' יתר על ט"ו מעלות בראש גדי א"א שלא יראה ובכלל נאמין לעדים שראו את הירח גם אם היו בגיא גדולה מאד. אבל מאלה הגבולים נצטרך לחקור בחשבונות הראייה ולדרוש מהעדים מקום שבתם בעת הראייה ואם נמצא קשת הראייה והאורך הא' מצומצמים עם שני קציהם ויאמרו שהיו בגיא ובפרט בימות החמה ראוי לדון שעדי שקר הם. ואם נמצא הקצים עודפים על מדתם בצמצום אבל אינם מגיעים לקן הברור שיראה בעמקים ובגאיות נדע אם הם עדי שקר כפי יתם מקום שבתם אל יתם ההרים הגבוהים וכפי זה נצטרך להרבות עליהם בחקירות ובדיקות עד שנדע אמתת הדבר. ומפני שהירח יראה בראש גדי יותר מהר מבראש מאזנים כשיהיו הקצים שוים בשני המקומות לזכות האויר בהיות השמש שם יותר מבהיותו בראש מאזנים הוסיף הכ"ס בראש מאזנים בעבור העמקים והגאיות ממה שהוסיף בראש גדי ואולם מי הגיד לו אלה השיעורים בגבהי ההרים ועמקי הגאיות אפשר שמצא באיזה ספר מספרי הקדמונים גובה ההרים היותר גבוהים שבא"י וכן עומק הגאיות והעריך אותם אל זכות האויר בראש גדי יותר מבראש מאזנים והוציא משם אלו הגבולים וכל זה ע"פ מ"ש בתחלת פרק י"א שיש לו בעיקרים אלו קבלות מפי החכמים וראיות שלא נכתבו בספרים הידועים לכל. אלה הדברים האחרונים הנני אומר אותם מאומד הדעת אמנם כלל כוונת הלשון ויישוב הקושיא הנזכרת נלע"ד אמיתי ונכון והרב בעצמו פתח לנו פתח להכנס בו באותו הלשון שהוסיף ואמר בכל א"י כנזכר. ועתה ראינו כי הפתח הוא גבול יותר מאד במה שסמך לאותו הלשון ואין אתה צריך לחשבון אחר. כלומר כי באורך קשת הראייה כזה אין צריך לב"ד שום חשבון אחר. אמנם בפחות מזה עם היות אפשר שיראה הנך צריך לחשבונות הראייה כדי לחקור מתוכם העדים כאשר השלים ביאור כל זה הרב בעצמו פרק שמנה עשר:

פירוש

יג יתבאר בספרי חשבון התקופות והגימטריאות וכו'. התקופות הוא כמו תקופת הימים כלומר חזרת הזמן הידוע והכונה בזה היא חזרת השמש למקומה מגלגל המזלות עד שיחזור לסוף הזמן לכמות שהיה ובתקנת המקומות תהיה הכונה בזו המלה על חזרת כל כוכב משאר כוכבי לכת אל מקומו הראשון. וענין גימטריאות חכמת החשבון והיא מלה יונית תורה על החשבון והם אומרין בלשון יוני אגומטריאה, ותורה בדברי חכמים על חשבון מיוחד והוא חשבון אותיות המלה כמו אמרם ז"ל שמנין רד"ו שמה כ"י והוא זמן ישיבת ישראל במצרים וכן חשבון ונושנתם בארץ שמניינו תתנ"ב והוא מנין ישיבת ישראל בארץ עד חרב בית ראשון וכן כל כיוצא באלו: שאם יראה הירח בא"י יראה בכל המדינות שהן במערב א"י, לפי שכל מקום שהוא למערב א"י הכוכבים שוקעין ממנו אחר ששוקעין באופק א"י לגד מערב לפיכך כשיראה הירח בא"י נדע בודאי שיצא מתחת נילון השמש כל שכן שיראה באופק הנמוך המערבי לפי שיצא מתחת נילון השמש ועוד שהוא גבוה על האופק המערבי יותר מאופק ארץ ישראל:

ומכוונת כנגדה שהרי אפשר שיהיו שתי מדינות האחת מזרחית והאחרת מערבית והם שוים ברוחב הרבה ויראה הירח בא"י ולא יראה במדינה שהיא מערבית מא"י כמו שנבאר אח"כ אבל עתה אנו מדברים על המדינות המכוונות זו כנגד זו ברוחב או במדינות שהן מתקרבין בריחוק קירוב מעט כמו ו' או ז' מעלות ואע"פ שאין רחבם אחד. והמשל נניח [ציור ב"ט] עגולת אבג"ד עוברת על שני קצוות היישוב מן המזרח למערב והוא אופק אמצע היישוב לפי שאמצע היישוב מרחקו מן המזרח צ' מעלות ומן המערב ג"כ צ' מעלות. ואפשר שתהיה המדינה שבאמצע היישוב על קו השווי ותהיה עגולת מבוה היום עוברת על נוכח ראשם ואפשר שתהיה רחוק מהשווי לפי שיש לה רוחב. ונניח סימן אמצע היישוב נקודת ש' וגם נניח שלש מדינות אחרות מתקרבין ברוחב ומשתנות באורך ונניח רוחב האחת כ"ט מעלות והרכה ס"ג מעלות משאת מערב ותהיה נוטה מאמצע היישוב לגד מערב כ"ז מעלות ונניח האופק שלה עגולת כל"מ ונניח רוחב המדינה האחת ל"ב והרכה מן המערב ע"ו מעלות וחצי והיא ירושלים לפיכך היא נוטה מאמצע היישוב כנגד רוח מערב כ"ג מעלות וחצי ויהיה האופק שלה עגולת נס"ע. ונניח רוחב המדינה האחרת ל"ה מעלות והרכה ס"ט מעלות לפיכך היא נוטה מאמצע היישוב לרוח מערב כ"א מעלות והאופק שלה פנ"ק לפיכך כשיראה הירח גבוה על אופק אמצע היישוב והיא עגולת אבג"ד אחר שיצא מתחת נילון השמש היא נראית בהכרח על כל אופק מערבי מזה האופק לפי שהוא נמוך ממנו בפאת מערב מפני שהוא גבוה בראייה אצלם ועוד שיצא מתחת נילון השמש לפיכך הוא נראה בהכרח על אופק כל"מ ועל אופק נס"ע ועל אופק פנ"ק וכן הדין בכל אופק שהוא נמוך מחברו לגד מערב לפי שהארץ כדורית וכן דין אופק ירושלים והוא אופק נס"ע עם אופק כל"מ כגון זו הצורה [ציור ב"ט]: ואם יתן החשבון שלא יראה בא"י אפשר שיראה במדינות אחרות שהן למערב א"י, כלומר שאם יתן החשבון כשתהיה השמש על אופק ירושלים והוא אופק נס"ע והיא מתחלת לשקוע שלא יראה הירח לפי שלא יצא מתחת נילון השמש ומפני שמרחקו מן השמש קשת קטנה תהיה תחת נילון השמש לפיכך אין בני א"י רואין אותו וכשתגיע השמש אל אופק המדינה שהיא למערב א"י כלומר למערב ירושלים והוא אופק כל"מ יצא הירח מתחת

עד כאן הגיע פירוש החכם כה"ר לוי בן חביב זלה"ה על הלכות קדוש החדש להרמב"ם ז"ל בחבורו הגדול:

מגדל עוז

אלא שקבלה עד תפר לעולם, כמו שוא פ"ק דר"ה ופרק אם אינן מכירין: אין פוחתין מארבעה חדשים עד סוף הפרק, משנה היא פרק אין בערכין (דף ט') וכפי מה שרמוז בגמרא ובשאר מקומות אשר ראיתי וצ"ע קבוצי כתב בו זה על דבר אמת ועשה גדק:

מתחת נילון השמש לפי שהירח כבר נתרחק מן השמש בזמן שבין שתי השקיעות שמעל שתי האופקים פירוש בין אופק נס"ע וכל"מ, לפיכך יראה באופק המערבי ואינו נראה באופק ירושלים ואפשר שלא יראה באופק כל"מ המערבי מירושלים כמו שאינו נראה בירושלים באופק נס"ע לפי ש־היה המרחק בין ב' האופקים כלומר אופק ירושלים ואופק המדינה המערבית מרחק מעט ולא יתן המשבון ש־יראה במדינה המערבית כמו שאינו נראה בירושלים לפי שלא יצא מתחת נילון השמש לפי שהזמן שבין שתי השקיעות מעט ואינו מספיק ליציאת הירח מתחת נילון השמש שהרי ע"ד משל כשתהיה השמש על אופק ירושלים ויהיה בין הירח ז' מעלות שהרי בודאי אין הירח נראה בירושלים לפי שלא יצא מתחת נילון השמש וכשתשקע החמה מעל אופק ירושלים יהיה בינה ובין שקיעתה באופקים המערביים זמן פעם יהיה קצר ופעם יהיה ארוך, אם יהיה ארוך הזמן עד שיתרחק הירח ריחוק שיראה בו מפני שיצא מנילון השמש בעת שהגיע השמש אל האופק המערבי הוא נראה בזה האופק אע"פ שאינו נראה באופק ירושלים כמו שאנו אומרים שנתרחק יותר על הז' מעלות ח' מעלות אחרות ויהיה בין הירח והשמש בעת שקיעתה באופק המערבי ט"ו מעלות בבודאי יראה באופק המערבי לפי שיצא מתחת נילון השמש, ואם יהיה בין שני האופקים ריחוק מעט שיאות שלא יתרחק הירח מן השמש בעת שתהיה השמש על האופק המערבי כגון שלא יהיה ביניהם מן הנטיה שיעור שיוסיף ריחוק הירח מן השמש אלא כמו מעלה אחת יותר על הז' הראשונות יודע בודאי שאינו נראה באופק המערבי כמו שאינו נראה באופק ירושלים לפי שלא יצא מתחת נילון השמש: אם יראה הירח במדינה שהוא למערב א"י אין בזה ראיה שנראה הירח בא"י, שהרי כבר אמרנו בתחלה שאפשר שיראה במדינה המערבית מפני שיצא מן הנילון ולא יראה במזרחית לפי שלא יצא עדיין מן הנילון:

טו וכן אם לא נראה הירח בא"י וכו'. דין זה החלק כדי החלק שלפניו שאם תערוך א"י למזרחיות תהיה ערכה כערך המדינה המערבית לירושלים:

טז וכל אלו הדברים כשהיו וכו'. דע זה הדין שלא הוא ולא נודע אלא דמיון השכל לפי שהמפורסם שהכוכבים שוקעין במדינות המזרחיות קודם המערביות וזה הדין על תנאי שיהיו מכוונות ברוחב או קרובים ברוחב אבל אם יהיו ב' המדינות משתנים ברוחב הרבה אפשר שיעלה הכוכב באופק מערבי קודם עלייתו באופק המזרחי וכן הוא שוקע באופק מערבי קודם שישקע מן האופק המזרחי. ונניח [ציור ס'] מדינה רחבה מ' מעלות והרכה ל' ומדינה אחרת רחבה חמשים מעלות והרכה כ' מעלות ויהיה אופק

אופק המדינה המזרחית כד"ח והאופק המערבי זח"ע והאופק הקו השוה אכ"ג ועגולת משוה היום אג"ת וראש מזל גדי סובב עליהם כט"י, לפיכך כשיהיה הירח או השמש בזו המסבה הם שוקעים מן אופק המדינה המערבית מנקודת ט' קודם שתשקע מן אופק המזרחי מנקודת י'. ועילת זה הדין שינוי הרוחב הרבה וזהו שאמר משפטים אחרים יש לה פירוש בזריחתה ובעריבתה, והעילה לפי שאינן מכוונות כנגד ארץ ישראל אלא רחבן משתנה הרבה. ומן הצורה הזאת יתבאר שהכוכב שוקע בנקודת ט' מן האופק המערבי קודם שתשקע מנקודת י' מן האופק המזרחי לפיכך בזו הצורה יראה הכוכב שוקע מעל המערביים קודם המזרחיים:

פי"ט א לפי שאמרו חכמים וכו' להיכן היה הירח נוטה וכו'. פירוש לצפון השמש או לדרומה וכו' נניח [ציור ס"א] עגולת משוה היום אבג"ד ועגולת המזלות אהג"ז וג' ראש טלה וא' ראש מאזנים וז' ראש סרטן וה' ראש גדי, ומנקודת ג' תתחיל השמש לנטות עד ז' סוף הנטייה בצפון ותחזרת ומתקרבת עד נקודת א' ממשוה היום. ותוזרת ומתרחקת ממנה אל הדרום עד סוף הנטייה והוא ראש גדי והיא נקודת ה' ומתקרב עד שתגיע לראש טלה:

ה ויהיה היום והלילה שוים בכל הישוב. לפי שכל שתי עגולות גדולות כל אחת חותכת חברתה על מחציתה וכל אופק ואופק עגולה גדולה ועגולת משוה היום עגולה גדולה החצי הגלוי ממשוה היום על הארץ הוא זמן היום והחצי האחר נסתר פחת הארץ והוא זמן הלילה. והראיה שעגולת משוה היום עגולה גדולה לפי שהיא חוגרת גלגל תשיעי וכראש טלה ומאזנים השמש באלו שתי הנקודות נוכח משוה היום. לפיכך עגולת כל אופק ואופק חולקת עגולת משוה היום על מחציתה. לפיכך יהיה היום והלילה שוים בכל היישוב כשתהיה השמש בראש טלה או בראש מאזנים:

ט ומאחר שתדע הנטייה של מעלות וכו'. שאם יהיה הקשת ק"נ מתחלת מזל טלה עד סוף סרטן [ציור ס"ב] והוא קשת ג"ט תגרע אותו מק"פ והוא קשת ג"א ישאר ס' מעלות והוא קשת ש"א, ונטייתה כמו נטיית קשת ג"ר והוא ס' ונטייתה קשת ק"ר שהיא כמו קשת ש"ת, ואם יהיה הקשת ר"י הוא קשת ג"ז א"ח נגרע ממנו ק"פ והוא קשת גז"א ישאר ל' והוא מזל מאזנים. ואם יהיה ש' והוא קשת גזא"מ תגרע אותו מש"ס ישאר ששים והוא קשת מ"ג. ועל הדרך הזאת בכל קשת וקשת:

י אם תרצה לידע כמה מעלות הוא הירח נוטה מעל וכו'. לפי שהגלגל הנוטה הוא רחוק מעל עגולת המזלות וגלגל המזלות נוטה מעל עגולת משוה

אפשר שיראה במדינות אחרות שהן למערב ארץ ישראל ומכוונות כנגדה. לפיכך אם יראה הירח במדינה שהיא למערב ארץ ישראל אין בזה ראיה שלא יראה בארץ ישראל אלא אפשר שנראה הירח בארץ ישראל: **יד** אבל אם לא יראה הירח בראש ההרים במדינה המערבית המכוונת כנגד ארץ ישראל בידוע שלא נראה בארץ ישראל: **טו** וכן אם לא יראה הירח בא"י בידוע שלא נראה בכל מדינות העולם שהן למזרח ארץ ישראל ומכוונות כנגדה. ואם יראה בארץ ישראל אפשר שיראה במדינות מזרחיות ואפשר שלא יראה. לפיכך אם יראה במדינה שהיא למזרח ארץ ישראל ומכוונת כנגדה בידוע שנראה בארץ ישראל. ואם לא נראה במדינה המזרחית אין בזה ראיה אלא אפשר שיראה בארץ ישראל: **טז** וכל אלו הדברים כשהיו המדינות שבמערב ושבמזרח מכוונות. כגון שהיו נוטות לצפון העולם משלשים מעלות עד ל"ה מעלות. אבל אם היו נוטות לצפון יותר מזה או פחות. משפטים אחרים יש להן שהרי אינן מכוונות כנגד א"י. ודברים אלו שביארנו בערי מזרח ומערב אינן אלא להגיד כל משפטי הראייה להגדיל תורה ולהאדירה. לא שיהיו בני מזרח או בני מערב סומכין על ראיית הירח או תועיל להם כלום. אלא לעולם אין סומכין אלא על קידוש בית דין שבארץ ישראל כמו שביארנו כמה פעמים:

פרק תשעה עשר

א לפי שאמרו חכמים שבכלל דברים שהיו בודקין בהן את העדים אומרין להן להיכן היה הירח נוטה. כשר בעיני להודיע דרך חשבון דבר זה. ואין אני מדקדק בו לפי שאינו מועיל בראייה כלל. ותחלת חשבון זה לדעת נטיית המזלות תחילה: **ב** העגולה שהיא עוברת במחצית המזלות שבה מהלך השמש. אינה עוברת באמצע העולם מחצי המזרח לחצי המערב. אלא נוטה היא מעל הקו השוה המסבב באמצע העולם כנגד צפון ודרום. חציה נוטה לצפון וחציה נוטה לדרום: **ג** ושתי נקודות יש בה שפוגעת בהן בעגולת הקו השוה המסבב באמצע העולם. הנקודה האחת ראש מזל טלה. והנקודה השנייה שכנגדה ראש מזל מאזנים. ונמצאו ששה מזלות נוטות לצפון מתחלת טלה עד סוף בתולה. וששה נוטות לדרום מתחלת מזל מאזנים עד סוף מזל דגים: **ד** ומראש מזל טלה יתחילו המזלות לנטות מעט מעט ולהתרחק מעל הקו השוה כנגד הצפון עד ראש סרטן. ויהיה ראש סרטן רחוק מעל הקו השוה לרוח הצפון שלש ועשרים מעלות וחצי מעלה בקירוב. ויחזרו המזלות להתקרב לקו השוה מעט מעט עד ראש מאזנים שהוא על הקו השוה. ומראש מאזנים יתחילו לנטות ולהתרחק כנגד רוח דרום עד ראש גדי. ויהיה ראש גדי רחוק מעל הקו השוה לרוח דרום שלש ועשרים מעלות וחצי מעלה. ויחזרו המזלות להתקרב מעט מעט כנגד הקו השוה עד ראש טלה: **ה** נמצא ראש טלה וראש מאזנים מסבב על הקו השוה. ולפיכך כשתהיה השמש בשני ראשים אלו לא תהיה נוטה לא לצפון ולא לדרום. ותזרח בחצי מזרח ותשקע בחצי מערב. ויהיה היום והלילה שוין בכל הישוב: **ו** הרי נתברר לך שכל מעלה ומעלה ממעלות המזלות נוטה לצפון או לדרום ויש לנטייתה שיעור. ורוב הנטייה לא תהיה יותר על שלש ועשרים מעלות וחצי בקירוב: **ז** ואלו הם השעורים של נטיות לפי מניין המעלות של מזלות. והתחלה מתחלת מזל טלה. י' מעלות נטייתם ד' מעלות. כ' מעלות נטייתם ח' מעלות. ל' מעלות נטייתם י"א מעלות ומחצה. ומ' מעלות נטייתם ט"ו מעלות. נ' מעלות נטייתם י"ח מעלות. ס' מעלות נטייתם כ' מעלות. ע' מעלות נטייתם כ"ב מעלות. פ' מעלות נטייתם כ"ג מעלות. צ' מעלות נטייתם כ"ג מעלות וחצי מעלה: **ח** ואם יהיו אחדים במנין תקח להם מנתם מבין שתי הנטיות כמו שביארנו בשמש ובירח. כיצד חמש מעלות נטייתם שתי מעלות. ואם היה מניין המעלות כ"ג נטייתם ט' מעלות. ועל דרך זו בכל האחדים שהן עם העשרות: **ט** ומאחר שתדע הנטייה של מעלות מאחד עד צ'. תדע נטייתם כולן כדרך שהודענום ברוחב הירח. שאם היה המניין יותר על צ' עד ק"פ תגרע אותו מק"פ. ואם היה יותר על ק"פ עד ר"ע תגרע ממנו ק"פ. ואם היה יותר על ר"ע עד ש"ס תגרע אותו מש"ס. והנשאר תדע נטייתו והוא נטיית אותו המניין שבידך בלא גרעון ולא תוספת: **י** אם תרצה לידע כמה מעלות הוא הירח נוטה מעל הקו השוה כנגד צפון העולם או כנגד דרום העולם. תדע תחלה כמה נטיית המעלה שהיא מקום הירח האמיתי ולאי זה רוח היא נוטה לצפון או לדרום. ותחזור ותחשוב ותוציא רוחב הירח הראשון ותראה אם

הוא

לפי שאמרו חכמים עד סוף הפרק. תחלתו וסופו פרק אם אינן מכירין (דף כ') ואמצעיתו מחכמתו באלמגיסט:

משוה היום ונניח [ציור ס"ג א'] לעגולת משוה היום עגולת אבג"ד ועגולת המזלות אהג"ז וגלגל הנוטה אחג"ט, וגלגל הנוטה פעם יפגע בעגולת המזלות בנקודה שפוגעת עגולת המזלות בעגולת משוה היום, ופעם תוגעת בה בנקודה אחרת, ונניח בתחלה שפוגעת בה על שתי נקודת השווי וכן א"ג ופעם תפגע בה על ב' נקודות אחרות והם ח"ט ותהיה נקודת סוף הנטייה בצפון בצורה השניה [ציור ס"ג ב'] נקודת כ' ובדרום נקודת ל'. וכשיהיה הירח על קשת אט"ג בצורה הא' יהיה נוטה לצפון וכשיהיה על קשת אח"ג יהיה בדרום וכשיהיה בנקודה ח' תהיה נטייתו בצפון כ"ה מעלות ול"ה חלקים לפי שסוף נטיית המזלות מעל משוה היום והוא קשת ח"ב כ"ג מעלות ול"ה חלקים וסוף נטיית גלגל הנוטה מעל המזלות חמש מעלות והוא קשת ה"ח. לפיכך יהיה קשת מרחק הירח ממשוה היום קשת כ' ה"ח, וכשיהיה בנקודה אחרת כמו נקודת כ' יהיה רחבו מעל המזלות קשת כ"ל ומרחק המזלות ממשוה היום ל"מ לפיכך יהיה מרחק הירח ממשוה היום קשת כל"מ, וכן הדין בכל קשת וקשת, לפיכך אמר אם נמצאו רוחב הירח ונטייתו ברוח אחת כמו זה המשל לפי ששניהם צפוניים כי קשת ה"ח וקשת כ"ל צפונית מעל המזלות וקשת ח"ב וקשת כ"מ צפונית מעל משוה היום, וכן הדין בדרום כמו שנאמר שהיה רחבו מעל המזלות קשת ע"ז או קשת ס"ע. ונטיית המזלות מעל משוה היום גם לדרום קשת ז"ד או קשת פ"ע לפיכך כשיהיה הירח בנקודת ע' בדרום תהיה נטייתו מעל משוה היום אל הדרום קשת עז"ד וכשיהיה הירח בנקודת ס' תהיה נטייתו מעל משוה היום אל הדרום קשת פע"ס, ואם תפגע עגולת הנוטה בעגולת המזלות על ב' נקודת השווי והם בצורה ראשונה נקודת א' או נקודת ג' וגם הירח על הנקודה ויהיה הירח בראש או בזנב ממקום השווי או יהיה הירח בנקודת הראש או הזנב שלא במקום השווי והם בצורה השנייה והם נקודת ח' או נקודת ע' יהיה מרחקו ממשוה היום הוא מרחק מעלתו לפי שאין לו רוחב לפי שהוא על גלגל המזלות מפני שהוא במקום הפגיעה, ואם יהיה בנקודה אחרת כמו נקודת מ' מן הצורה השניה יהיה רחבו מעל המזלות מ"נ ומרחקו ממשוה היום מ"ל ושניהם בצפון, ואם יהיה רוחב בצפון ע"פ ומרחקו ממשוה היום פ"ס פחות מן הרוחב בקשת ע"ס, לפיכך אמר אם נמצאו בשתי רוחות כגון שהיה האחד דרומי והשני צפוני תגרע מעט משניהם מן הרוחב, לפיכך בזו הצורה תגרע קשת ע"פ והוא מרחק המזלות מן הנוטה והנשאר יהיה מרחק הנוטה ממשוה היום וכן הדין בכל קשת וקשת. כיצד כבר ידעת שהירח היה במזל שור בי"ח מעלות תהיה נטייתה בצפון על הדרך שלמדנו אם יהיו אחדים עם העשרות י"ז מעלות ומ"ב חלקים, ולפי שרוחב הירח בזה המקום היה צפוני ב' מעלות וכ"ו חלקים והרי שניהם ברוח אחת הרוחב והנטייה נקבץ אותם יהיה כלו כ' מעלות ול"ח חלקים בצפון וזהו מרחק הירח ממשוה היום: אם תרצה לידע לאיזה רוח מרוחות העולם וכו'. [ציור ס"ד א'] נניח א"ב גדה"ו אופק ירושלים ורחבה ל"ב מעלות ועגולת המזלות גז"ו ועגולת משוה היום בז"ס וכ' חצי המזרח וה' חצי מערב ועגולת או"ד הוא גלגל הירח הנוטה והשמש שוקעת בנקודת ו' והירח גבוה על האופק המערבי י' מעלות על נקודת ח' והוא קרוב מחצי מערב מכוון כנגד חצי מערב והוא המאיר ממנו והאפל לצד מזרח אבל ב' קרניו מן המאיר פונים לחצי מזרח כגון זו הצורה. בזו הצורה הב' [ציור ס"ד ב'] הירח רחוק מעל הקו השוה והוא עגולת גז"ו לצפון והוא נראה בין מערב העולם והוא נקודת ו' אל הצפון על נקודת ה', וגם בזו הצורה האופק אבגדה"ו ועגולת משוה היום עגולת גז"ו והמזלות בע"ה והנוטה או"ד והירח נראה בין מערב העולם והוא נקודת ו' ובין צפונו והיא פאת כ'. ופגימתו נוטה מן המזרח והוא נקודת ג' כנגד דרום העולם, והוא פאת ל', ובצורה השלישית [ציור ס"ד ג']. האופק אבגדה"ו ומשוה היום אז"ד והמזלות בז"ה וגלגל הנוטה גח"ו והירח ט' והשמש נקודת ס' שוקעת והירח נראה בין מערב העולם והיא נקודת ד' ובין דרומו והיא פאת כ' ופגימתו נוטה מן מזרח העולם והיא נקודת א' לצד צפון העולם והוא פאת נקודת ל' ושני קרניו כנגד מזרח העולם והוא נקודת א' ובין צפונו והיא ל': ולפי רוב המרחק ולפי רוב הנטייה. שאם יהיה רחוק הרבה לצפון תהיה נטייתו ופגימתו מכנגד המזרח לצד הדרום הרבה, ואם יהיה הריחוק מעט תהיה נטייתו מעט ופגימתו מכנגד המזרח לצד הדרום הרבה, ואם יהיה הריחוק מעט תהיה הנטייה מעט וכן הדין ברחקו בדרום, לפיכך אמר ז"ל ולפי רוב המרחק ולפי רוב הנטייה:

נשלם פירוש קדוש החדש

הוא צפוני או דרומי. אם נמצאו רוחב הירח ונטיית מעלתו ברוח אחת כגון שהיו שניהם צפונים או דרומיים תקבץ שניהם. ואם נמצאו בשתי רוחות כגון שהיה האחד דרומי והאחד צפוני. תגרע המעט משניהם מן הרב והנשאר הוא מרחק הירח מעל קו השוה באותה הרוח שהיה בה הרב בשניהם: יא כיצד באנו לידע כמה הירח נוטה מעל הקו השוה בליל הראייה שהוא שני לחדש אייר משנה זו. וכבר ידעת שמעלת הירח היה י"ט ממזל שור. נטייתה בצפון כמו י"ח מעלות. ורוחב הירח היה בדרום כמו ד' מעלות. תגרע המעט מן הרב ישאר י"ד מעלות. נמצא הירח רחוק מעל הקו השוה י"ד מעלות לרוח צפון. שהרי המניין הרב שהוא שמנה עשרה מעלות היה צפוני. וכל חשבון זה בקירוב בלא דקדוק לפי שאינו מועיל בראייה: יב אם תרצה לידע לאי זו רוח מרוחות העולם יראה הירח נוטה. תחשוב ותדע מרחקו מעל הקו השוה. אם יהיה על הקו השוה או קרוב ממנו בשתים או שלש מעלות בצפון או בדרום. יראה מכוון כנגד אמצע מערב ותראה פגימתו מכוונת כנגד מזרח העולם בשוה: יג ואם יהיה רחוק מעל הקו השוה לצפון העולם. יראה בין מערב העולם ובין צפונו. ותראה פגימתו נוטה מכנגד מזרח העולם כנגד דרום העולם: יד ואם היה רחוק מעל הקו השוה לדרום העולם. יראה בין מערב העולם ובין דרומו. ותראה פגימתו נוטה מכנגד מזרח העולם כנגד צפון העולם. ולפי רוב המרחק ולפי רוב הנטייה: טו ומחקירת העדים שאומרין להם כמה היה גבוה. ודבר זה יודע מקשת הראייה. שבזמן שתהיה קשת הראייה קצרה יראה הירח כאילו הוא קרוב מן הארץ. ובזמן שתהיה ארוכה יראה גבוה מעל הארץ. ולפי אורך קשת הראייה לפי גובהו מעל הארץ בראיית העינים: טז הרי ביארנו חשבונות כל הדרכים שצריכין להם בידיעת הראייה ובחקירת העדים. כדי שיהיה הכל ידוע למבינים ולא יחסרו דרך מדרכי התורה ולא ישוטטו לבקש אחריה בספרים אחרים. דרשו מעל ספר ה' וקראו אחת מהנה לא נעדרה:

סליק הלכות קדוש החדש

הקדמת מגיד משנה להלכות תעניות

פרק ראשון נתבאר בו ענין התענית מהו. וכילד אדם מקבלו ואי זה דבר אסור בכל תענית. ומה עושין לבור בכל תענית. וסוף דבר נתבאר בו מה שהוא ביאור כללי לנמשך אחר מצות התורה והוא לזעוק בעת צרה כמבואר שם:

פרק שני נתבאר בו ענין על אלו צרות מתענין. ונזכרו בו פרטי הצרות אחת לאחת ודיניהן בפרט ואחת מהן צרת מניעת הגשמים. ויש לה סדר ארוך ותעניות משונים בענינה ולזה נתיחדו לה שני פרקים אחרים:

פרק שלישי נתבאר בו חלוקי תעניות הגשמים והזמן הקבוע לצבור וליחידים להתענות. ופרטי הדברים האסורין בזמן העצירה ומניעת הגשמים:

פרק רביעי נתבאר בו הסדר שעושין במקצת תעניות מתעניות הגשמים מענין התפלה ותוספת הברכות ועכשיו זה בזמננו. וכילד היה נוהג בהר הבית בזמן שהיה בית המקדש קיים. ונסתיים הפרק בביאור כמה גשמים ירדו ולא יפטרו להתענות:

פרק חמישי נתבארו בו עניני הארבעה צומות שהם מדברי קבלה וממנהג כמבואר שם. והיה רוב הביאור בענין צום תשעה באב לפי שהוא חמור מן השאר בהרבה דברים. ונמשך לזה ביאור מה שאסור לעשותו בזמן הזה מפני חורבן הבית. והרואה ירושלים ובית המקדש וערי יהודה מה הוא חייב לעשות מפני אבלותן. ונסתיים זה הפרק האחרון בביאור שהצומות האלו עתידין להיות ימי ששון ושמחה בימות המשיח:

וסבת סדר הלכות אלו מבואר. פרק ראשון הוא כללי כמו שהזכרתי למעלה. ואחריו פרק שני והוא מדבר בפרטים. ואחריו פרק שלישי בפרטי פרט אחד מן הפרטים הנזכרים בפרק שני. וראוי להקדים פרטים אלו שהן חומר ואיסור, לתעניות הגשמים שהוא בענין המצוה לעשות בהן מסדר התפלה. והסבה גלויה לנו בזה בהרבה מקומות שיש להקדים ביאור המוזהר לביאור המצוה. ואחריו פרק רביעי וכבר נתבאר למה נתאחר. וקדימתו לפרק חמישי הוא להיות ענינו נמשך אחר מה שהוא מן התורה ופרק חמישי כל ענינו הוא מדברי סופרים. ואחריו פרק חמישי וכבר נתבאר למה נתאחר. ונשלם ביאור סבות הלכות אלו:

הלכות תעניות

מצות עשה אחת והיא לצעוק לפני ה' בכל עת צרה גדולה שלא תבא על הצבור:

וביאור מצוה זו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א מצות °עשה מן התורה לזעוק ״ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור. שנאמר על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות. כלומר כל דבר שייצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן זעקו עליהן והריעו: **ב** ודבר זה מדרכי התשובה הוא. שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב עונותיכם הטו וגו'. וזה הוא שיגרום להסיר הצרה מעליהם: **ג** אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקרית. הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים. ותוסיף הצרה צרות אחרות. הוא שכתוב בתורה והלכתם עמי בקרי והלכתי גם אני עמכם בחמת קרי. כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו אם תאמרו שהיא קרי אוסיף לכם חמת אותו קרי: **ד** ומדברי סופרים להתענות על כל צרה שתבוא על הצבור עד שירוחמו מן השמים. ובימי התעניות האלו זועקין בתפלות ומתחננים ומריעין בחצוצרות בלבד. ואם היו במקדש מריעין בחצוצרות ובשופר. השופר מקצר והחצוצרות מאריכות. שמצות היום בחצוצרות. ואין תוקעין בחצוצרות ושופר כאחד אלא במקדש שנאמר

א טור סי' תקעג:

מגיד משנה

פרק א א מצות עשה מן התורה וכו'. זה מבואר בכתוב ומפורש בספרי. וראיתי לרבינו בספר המצות שלו שמנה תרועה זו ותקיעה בשעת הקרבנות במצוה אחת. ותמה אני למה שהרי שני פסוקים הם בכתוב. ונראה שדעתו ז"ל שהמצוה היא אחת כלליה לתקוע בחצוצרות במקדש בעת הקרבנות ובעת הצרות בין במקדש בין בגבולין ואין ראוי למנותן בשתי מצות ועוד צ"ע. ויתר הדברים שכתב רבינו כאן דברים ברורים וראויין אליו ומפורשים בספרא ובספרי:

ד ומדברי סופרים להתענות וכו'. זה ברור שאין כאן תענית מן התורה שלא נזכר ענוי בכתוב:

ובימי התעניות אלו וכו'. מדברי רבינו נראה שאין תוקעין אלא בחצוצרות בגבולין ולא בשופר כלל. וכן נראה לכאורה מן הברייתא שבפרק ראוהו ב"ד בר"ה (דף כ"ז) שאמרו שם בגבולין מקום שיש חצוצרות אין שופר. ופירש"י ז"ל וכן רוב המפרשים מקום שיש חצוצרות כגון תעניות. והקשו לזה ממה שאמרו פ"ק דתענית (דף י"ד) אלא שופרות דכ"ע לא פליגי דקרי לה התרעה. ותירץ הראב"ד ז"ל בפירושיו שתקיעת החצוצרות היתה על סדר ברכות הזכרות פרק רביעי אבל בשופרות היתה בשאר היום בשעה שהיו מתפללין. ולדברי רבינו שלא הזכיר שופר בגבולין כלל יש לי לומר דשופרות לאו דוקא אלא כלפי שאמרו התרעה בענין שהיא בפה הזכירו שופרות הרגילין בכל מקום ולפי שיש במקדש שופרות ועל בית המקדש הזכירו שופרות אבל בגבולין אין שם לעולם אלא חצוצרות. ומ"מ המחוור כדברי הרשב"א ז"ל דבמקדש איכא תרתי חצוצרות ושופר ובגבולין ליכא אלא חד מיניהו חצוצרות או שופר. וז"ש בדברי הגאונים תקיעה בשופר בתעניות לפי שבאי זה מהן שירצה רשאי ובלבד שלא יביא שניהם אלא במקדש עכ"ד: **ואם היו במקדש וכו'.** משנה וברייתא פרק ראוהו ב"ד (ר"ה כ"ז) · **ואין תוקעין וכו'.** שם בגמ':

תעניות

לחם משנה

(כתב המחבר ז"ל הלכות תעניות להרמב"ם ז"ל עיינתי בהם בכפר ליואדי ויען כי ספרי אין אתי וצריך אני לחפש בספרים בקצת ענינים כאשר נבא חעיר בעזרת האל אציגם פה):

פרק א א כנון בצורת ודבר וארבה וכו'. קשה דהא בפ"ג דמסכת תענית (דף י"ט) אמרו במשנה על אלו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה וכו' שמעון התימני אומר אף על הדבר ולא הודו לו חכמים ואמרו בגמרא (דף כ"ב:) איבעיא להו לא הודו לו חכמים בשבת אבל בחול הודו לו או דילמא לא הודו לו כלל ת"ש דתניא מתריעין על הדבר בשבת ואין צ"ל בחול רבי חנן בן פיטום תלמידו של ר"ע (משום ר"ע) אומר אין מתריעין על הדבר כל עיקר ע"כ. ופירש"י ז"ל אין מתריעין כל עיקר אפילו בחול דגזרה היא ע"כ. כלומר גזרו חול אטו שבת והא דלא גזרו בכל הני דמתני' כגון שדפון וחסיל ואיך דמתריעין בחול משום דדבר הוא רוע גדול ואתו לארועי בשבת אי שרו בחול משמע דלחכמים דקי"ל כוותייהו אין מריעין בחול. ורבינו ז"ל כתב כאן ולקמן בפ"ב דמתריעין על הדבר וכן בהלכות שבת פ"ב כתב דאין זועקין ומתחננים על הדבר בשבת משמע הא בחול מתריעין ולא כחכמים. וי"ל דמתני' יש שלש מחלוקות דלחכמים אין מתריעין על הדבר אפילו בחול ולשמעון התימני מתריעין אפילו בשבת ולת"ק דלעיל מתריעין בחול שכן אמרו במשנה למעלה עיר שיש בה דבר או מפולת אותה העיר מתענה ומתרעת וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות ר"ע אומר מתריעות ולא מתענות א"כ הרי רבנן אמרי בפירוש דמתריעין ורבינו ז"ל פסק כהך רבנן דהוי סתם משנה. ולפי זה הא לא הודו לו חכמים דמתניתין הוי סברא שלישית כדכתיבנא. אבל ראיתי לרבינו ז"ל שכתב בפי' המשנה וז"ל ר' יוסי אומר שאין תוקעין שופר בשבת אלא כדי שיתקבצו העם להושיע אותה מדינה אבל לזעוק ולהתענות לא ואין הלכה כר' יוסי למנוע מהם הצעקה בשבת אלא שצועקין ומתענין להם בשבת ולא כשמעון התימני שאומר מתריעין על הדבר אבל הדין אצלנו אין מתריעין על הדבר כל עיקר אבל מתענים עליו בלבד ואותם שנפל בהם הדבר הם בלבד מתענים ומתריעין כמו שקדם ע"כ. נראה דהוא מפרש דשמעון התימני היה אומר דמתריעין על הדבר בשבת אפילו הסביבות של המדינות שאמרו במתני' דמתענות ולא מתריעות ועל דא קאמרה הגמרא דלא הודו לו חכמים דאין מתריעות הסביבות אפילו בחול אלא מתענות בלבד וכמו שקדם ולפי זה הוי הך ולא הודו לו חכמים סברת ת"ק דלעיל ופסק כת"ק. ולכולהו פירושי קשה דבגמרא אמר בברייתא דר"ע פליג אדשמעון התימני ולית ליה דאין מתריעין כל עיקר והא ר"ע גופיה אמר במתניתין דהסביבות מתריעות ולא מתענות והיא גופא מתענה ומתרעת וא"כ בין דאיירי מתמיהין בסביבות כפירוש הרמב"ם ז"ל בין בהיא גופא כדפרישית קשיא דר"ע אדר"ע דמתניתין קאמר דאיכא התרעה ובברייתא קאמר דליכא. ואפשר לומר דתרי תנאי ואליבא דר"ע והך ברייתא הוי רבי חנן דאמר כן משמו ודמתניתין הוא אחר. או אפשר לומר דר"ע דמתניתין לא קאי אלא אמפולת ולא על דבר אבל בדבר איית ליה דהתרעה כלל לפירוש הרמב"ם ז"ל בסביבות ולפי מאי דפרישית אפילו בעיר עצמה לית ליה לר"ע התרעה וכל זה דוחק. וא"ת אי הרמב"ם ז"ל מפרש דלא הודו לו דקאמר מתניתין לא קאי אלא אסביבות מנ"ל דבהיא עצמה אין צועקין ואין מתחננין בשבת שכן כתב בפ"ב מהלכות שבת. וי"ל דפסק כמתני' דלא הזכירה התרעה בשבת בדבר כלל משמע דלית ליה התרעה בשבת בדבר אפילו בהיא עצמה:

ד ומריעין בחצוצרות בלבד. על מה שתירץ הראב"ד ז"ל ויישב הסוגיות דפ"ק דתעניות ודפרק ראוהו ב"ד שתקיעת החצוצרות היתה על סדר הברכות אבל בשופרות היתה בשאר היום בשעה שהיו מתפללין. ק"ק לישנא דגמרא דאמר בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה' דהיינו בבית המקדש בעינן חצוצרות ושופר אבל לא בגבולין דמשמע מריהוט הלשון דבגבולין ליכא שופר כלל כדברי רבינו ז"ל דאילו להראב"ד ז"ל צריך לדחוק דלא איירי קרא אלא לענין סדר הברכות ולא משמע כן מפשט הכתוב דבכל גוונא משמע דאמר קרא דבגבולין ליכא שופר. אבל על מה שכתב הרשב"א ז"ל קשה דכיון דבר"ה קאמר קרא שופר דוקא ולא אמרינן שופר או חצוצרות א"כ בתעניות נמי דאמר קרא חצוצרות כדכתיב והרעותם בחצוצרות נימא חצוצרות דוקא וכדכתב הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה ומפני זה היא מצות יום התענית בחצוצרות לפי שהתענית אינו אלא על צרות הצבור וה' אמר על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות ומכרתם א"כ הול"ל דהחצוצרות דוקא. ומדברי הר"ן ז"ל בפי' ההל' יש ללמוד תירוץ על קושיא זו שכתב שם וז"ל והיינו טעמא משום דכיון דאמר רחמנא דבשעת מלחמה מריעין ילפינן מינה נמי בכל צרה וצרה שלא תבא על הצבור דמריעין ומיהו כיון דבחצוצרות בכינופיא דכלהו ישראל הוא דאשכחן כדכתיב והיה לך למקרא העדה ולמסע את המחנות ותעניות דבגבולין לאו כנופיא דכל ישראל הוא ולהכי תוקעין ומריעין בשופר דר"ה ולא בחצוצרות ע"כ. ומכאן יצא לו להר"א ז"ל שופר משום דלאו כינופיא דכל ישראל הוי ומיהו לאו בעי בחצוצרות תוקע בה כמ"ש בברייתא מקום שיש חצוצרות אין שופר כתב הר"ן ז"ל דלפי פירוש זה הוי שעת מלחמה ולא תעניות כדפירש"י ז"ל ורבינו ז"ל: ואם היו במקדש מריעין בחצוצרות וכו'. קשה למה לא הזכיר כאן רבינו ז"ל דהשופר צריך שיהיה בשל פשוטין כדאמר רבי לוי בפ' ראוהו ב"ד (דף כ"ו:) דשל יובל ושל ר"ה הוי בכפופין ושל כל השנה בפשוטין ופירש"י ז"ל (של כל השנה) של תעניות דהוא פסק כר' לוי בהלכות שופר א"כ למה לא הזכיר כאן דצריך שיהיה בשל פשוטין כרבי לוי כמו שהזכיר שם בר"ה דבעי כפוף ולא עוד אלא דמשמע מדבריו בריש הלכות שופר כדכתב ה"ס ז"ל דר' לוי לעיכובא קאמר. ולפי זה הכא נמי לעיכובא

וכיון

משנה למלך

פרק א א מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות וכו'. (א"ס כתב ה"ס וראיתי לרבינו וכו' ועיין בדברי הרב סמהכר בספר דרשותיו בדרך מצותיך ח"א (דף ס'):

ולא

הגהות מיימוניות

°[חסמ"ג לא מנה מצוה זו לזעוק ולהריע על כל צרה אלא לתקוע בחצוצרות על הקרבנות לבד, ובעשין דרבנן ג' לגבי ט' באב זכר ענין שאר תעניות]:

מגדל עוז

פ"א מצות עשה עד קרי. תחלתו פרק סדר תעניות קמא (דף ט"ו). וסופו במדרשות ובעיקר בספרי ומדברי סופרים: ומתחננים. פרק סדר תעניות תניין (דף כ"א): ומריעין עד לפני ה' המלך. גמ'

ח תעניות אלו שגוזרין וכו'. גם זה פשוט ומבואר בכמה מקומות במסכתא: ואין גוזרין תחלה תענית אלא בשני וכו'. משנה פ' סדר תעניות כיצד (תענית ט"ו:) אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה בחמישי שלא להפקיע שערים אלא ג' תעניות הראשונות שני וחמישי ושני ושלש שניות חמישי ושני וחמישי ר' יוסי אומר כשם שאין הראשונות בחמישי כך לא שניות בחמישי ולא אחרונות. ופסק רבינו כר' יוסי דנמוקו עמו. ופירוש שלא להפקיע שערים פי' רש"י ז"ל כשרואים בעלי חנויות שקונין למוצאי יום התענית ב' סעודות גדולות אחת ליום ואחת לשבת תמהים והם סבורים שבא רעב לעולם ומייקרין השער אבל כשהתחילו בשני יודעין שאין זה אלא מפני התענית עכ"ל. ורבינו לא הזכיר הטעם לפי שאפילו במקום שאין להוש לו כגון עיר שרובה עכו"ם הדין כן וכ"כ קצת הגאונים ז"ל שבשום מקום אין גוזרין תענית לכתחלה אלא בשני וכן נהגו ועיקר:

ו אין גוזרין תענית על הצבור וכו'. זהו מבואר ויתבאר מהדין הנזכר בסמוך ופשוט הוא בכמה מקומות:

וכן אין תוקעין וכו'. משנה פ' סדר תעניות באלו האמור (דף י"ט) ועל אלו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה עכו"ם או נהר ועל ספינה המטורפת בים. ובגמ' (דף כ"ב) ויחיד הנרדף מפני עכו"ם מפני רוח רעה ומפני הליסטים מתריעין עליהם בשבת. על כולן יחיד רשאי לסגף עצמו בתענית ר' יוסי אומר אינו רשאי וכו' ובפ"ק (דף י"ד) אמרינן מאי התרעה אילימא בשופרות שופרות בשבת מי איכא אלא לאו בעננו. ולפי מה שמצאתי בספרי רבינו שכתוב בהן מתענין עליהן בשבת וזועקין ומתחננין בתפלות נראה שהוא מפרש בעננו תפלת תעניות שהיא עננו מתפללין אותה לפי שמתענין. ומכאן למד רבינו שמתענין על דברים אלו בשבת ולא ראיתי כן לאחד מן המפרשים ז"ל. והרבה ראיתי שהם מפרשים דהך התרעה דעננו רוצה לומר מי שענה ולא עננו ממש דתפלת תענית ולדרבה יש שפירשו שאפילו בחול אין גוזרין תענית על הצבור מחמת דברים אלו, וז"ש שהיחיד רשאי לסגף עצמו כלומר על הצבור אין גוזרין תענית אבל היחיד רשאי לסגף עצמו. ולפי דעת רבינו יש לפרש שהיחיד רשאי לסגף עצמו בתעניות רצופין זה"ז ואין כן הצבור אלא על הסדר. ובאמת שדברי רבינו במ"ש מתענין בשבת תמהים בעיני וצ"ע: אבל אין תוקעין אא"כ תקעו לקבץ וכו'. ז"ש למעלה שאמרו פ"ק שופרות בשבת מי איכא בתמיה אבל לעזור אותן פשיטא שהרי אפילו חילול גמור מחללין ויוצאין בכלי זיין להצילן כנזכר פ"ב מה' שבת:

ז וכן אין גוזרין תעניות בתחלה וכו'. משנה וגמ' פ' סדר תעניות כיצד (דף ט"ו וי"ח) ופסק כר' יוסי דכיון שהתחילו יום א' קודם אין מפסיקין וכן פסקו ז"ל:

תעניות

פרק א ו אין גוזרין תענית על הצבור לא בשבתות וכו'. אא"כ היתה עיר שהקיפוה עכו"ם וכו' מתענין עליהם בשבת. הרב המגיד כתב שהוא תמה על זה. והנה הטור כשהעתיק דברי רבינו השמיט תיבת מתענין ונראה שלא היה כתוב כן בנוסחתו. והיא הנוסחא הנכונה שהרי בהלכות שבת פרק שני ופרק ש"ביס שכתב שזועקין על אלו בשבת לא כתב שמתענין עליהם:

שנאמר בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה':

ה [א]תעניות אלו שגוזרין על הצבור מפני הצרות אינן יום אחר יום. שאין רוב הצבור יכולים לעמוד בדבר זה. ואין גוזרין בתחלה תענית אלא [א] בשני בשבת ובה' שלאחריו ובשני שלאחריו וכן על הסדר הזה שני וחמישי ושני עד שירוחמו: ו [ב]אין גוזרין תעניות על הצבור לא [ב] בשבתות ולא בימים טובים. וכן אין תוקעין בהן לא בשופר ולא בחצוצרות ולא זועקים ומתחננים בהם בתפלה. אלא אם כן היתה עיר שהקיפוה עכו"ם או נהר או ספינה המטרפת בים. אפילו יחיד הנרדף מפני עכו"ם מפני ליסטים ומפני רוח רעה *(מתענין עליהם בשבת ו) זועקין ומתחננים עליהם בתפלה. אבל אין תוקעין אלא אם כן תקעו לקבץ את העם לעזור אותם ולהצילן: ז [ג]וכן אין גוזרין תענית בתחלה בראשי חדשים. או בחנוכה ופורים או בחולו של מועד. ואם התחילו להתענות על הצרה אפילו יום אחד ופגע בהן

יום

א טור סי' תקעב תקעה: ב טור סי' תקעו: *[הטור השמיט זה מדברי רבינו, ועיין בכ"מ]: ג טור סי' תקעב סמ"ג עשין דרבנן ג' וע"ש:

לחם משנה

וכיון דהוי עיכובא לא הוה ליה לרבינו ז"ל למשתק מינה. וצ"ל דרבינו ז"ל סובר דמתני' הזכירה גבי תענית כפופין וכן רבי לוי שהזכיר פשוטין אין הכונה לומר דדוקא הך בעי אלא משום דבר"ה ויובל קאמר דבעינן פשוטין אליבא דמתני' הוצרכה לומר דבתעניות בכפופין סגי ולא בעי דוקא בפשוטין אלא בכפופין סגי וכן ר' לוי דקאמר פשוטין ר"ל דלא בעינן כפופין אלא בפשוטין סגי ולא כמו ר"ה דבעינן דווקא כפופין אלא בכל ענין סגי. וטעמא כמו שכתב רש"י ז"ל דבתעניות כיון דהוי לכנופיא לא איכפת לן כלל. שכיון שכן מסתבר דלא איכפת לן כלל ולכך לא הזכיר רבינו ז"ל כאן כלל דבכל גוונא כשר. ודייק לישניה דכתב בריש הלכות שופר שכתב ושופר שתוקעין בו בין בר"ה בין ביובל וכו' משמע דוקא להני קפדינן שיהא כפוף אבל לא במקום אחר. ומ"מ קשה למה לא הזכיר רבינו ז"ל שם שיהא מצופה זהב ולא כאן שיהיה מצופה כסף כדאמרינן במשנה בפ' ראוהו ב"ד: כתב ה"ה ז"ל הזכירו שופרות הרגילים בכ"מ וכו'. פירוש דבריו דשופר הוא בר"ה וביובל משא"כ בחצוצרות והוקשה לו מ"מ אע"פ שהוא רגיל בכ"מ כיון דהדין הוא בחצוצרות לא הוה ליה למשבק דינא דהוי בחצוצרות ולמנקט שופר דלא הוי דינא הכי. לזה תירץ דהא במקדש איתיה וכיון דבכ"מ הוא רגיל ובדין זה איתיה במקדש מש"ה נקטיה:

ה ואין גוזרין בתחילה תענית אלא בשני בשבת וכו'. מדכתב רבינו ז"ל וכן על הסדר הזה שני וחמישי ושני ולא קאמר חמישי ושני וחמישי כת"ק משמע דפסק כר' יוסי. ומ"ש ה"ה ז"ל דפסק כר' יוסי דנימוקו עמו. קשה דאי משום דר' יוסי נימוקו עמו ולהכי פסק כוותיה א"כ בדין דלקמיה דקאמר על עיר שהקיפוה עכו"ם וכו' דמריעין ופליג ר"י ואמר לעזרה אבל לא לצעקה היה לו לפסוק כר' יוסי משום דנימוקו עמו ולא פסק וכמ"ש ה"ה ז"ל בפ"ב מהלכות שבת אע"ג דאין נראה כן מדברי הטור ז"ל בסי' תקע"ו וכמ"ש שם הרב"י ע"ש. וגם מ"ש שרבינו ז"ל לא הזכיר לפי שאפילו במקום שאין לחוש וכו'. קשה וכי רבינו ז"ל דרכו להזכיר בכל הדינים טעמן שהוקשה לו דאמאי לא הזכיר כאן הטעם:

ו אלא אם כן היתה עיר שהקיפוה וכו'. בגמרא (דף כ"ב:) איפליגו ר' יוסי ורבנן אי יחיד רשאי לסגף עצמו או לא ורבינו ז"ל לא הזכירו ונראה שטעמו משום דס"ל דהנהו תנאי פליגי בפלוגתא דאמוראי אי יושב בתענית נקרא חוטא או לא דלר"י נקרא חוטא ולית ליה מאי דכתבו התוספות ז"ל דלא פליגי בהכי אלא פליגי בהיכא דלא מצי מצער נפשיה אלא ס"ל דפליגי בהכי וכיון דהוא פסק בהל' דעות דנקרא חוטא ממילא משמע דקי"ל כר"י וכיון דכן אין היחיד רשאי לסגף עצמו ולהכי לא הזכיר חילוק בין יחיד לציבור ומדסתם משמע כר"י. עוד כתב רבינו ז"ל מתענין (עליהם) בשבת וכו' וכן כתב בפירוש המשנה כדכתיבנא ואע"ג דבהל' שבת בפרק ב' ולא בפ' ג' לא הזכירו אפשר דסמך על מ"ש כאן. וצ"ל טעמא משום דסבירא ליה דכל היכא דהזכירו במתני' מתריעין סתמא הוי ג"כ מתענין וכדכתבו התוספות ז"ל לעיל בריש מתני' גבי מתריעין עליה מיד והקשו כיון דכל מתריעין משמע מתריעין ומתענין למה הוצרכו לפרש במתניתין אותה העיר מתענה ומתרעת ותירצו משום דבעי ר"ע לאיפלוגי בסיפא דקאמר מתריעות ולא מתענות ע"כ משמע דכל מתריעין דמתני' הוי תענית ג"כ ואע"ג דהך מתריעין דשבת הוא תרועה בפה ולא דמי לשאר מתריעין דמתני' מ"מ משמע ליה לרבינו ז"ל כיון דכל מתריעין דמתני' משמע תענית ה"ה הא. והר"ן ז"ל בפי' ההלכות בריש פ"ג כתב דאע"ג דתרועה דמתניתין הוי עם תענית הך דשבת הדבר מוכיח דהוי בלא תענית הרי שהוקשה לפירושו לשון המשנה. זה נ"ל הכרח לפי' רבינו ז"ל וכדכתיבנא. וה"ה ז"ל כתב שטעמו משום שהוא מפרש דעננו האמור בסוגיא בפ"ק הוא עננו דתפלת תענית וקשה לזה הפירוש מה שהקשו שם התוספות ז"ל ורש"י דא"כ איך קאמר דאתרוגות יתרות על הראשונות למ"ד עננו דהוי תפלת תענית הא ברכות נמי אמרינן עננו. ועוד מה שהקשה רש"י ז"ל דמאי פריך בגמרא מסימן לדבר יריחו לפרוך וכי בשבע תעניות י"ח תפלות איכא. וצ"ל לתרץ ולומר דנהי דרבינו ז"ל סובר דעננו לאו דוקא עננו דתפלת תענית אלא עננו אבינו עננו כמו שאומרים בסליחות כדכתב רש"י ז"ל אלא מה שהזכירו בגמרא בלשון עננו משמע דאית בהו נמי עננו דתפלת תענית. זה נ"ל ליישב דברי ה"ה ז"ל ודוחק. עוד כתב ה"ה ז"ל דיש מי שפירש דעל אלו הדברים אין מתענין. וקשה על זה דהא דבר גריע מהני דהא אין מתריעין בשבת על הדבר דלא הודו לו הכמים לשמעון התימני בדבר ובאיך מתריעין בשבת וכיון דקי"ל דבדבר מתענין כמתניתין דאמרה דאותה העיר מתענה ומתרעת וכו' א"כ כל שכן בכל איך ולכן דעת רבינו ז"ל עיקר. והר"ן ז"ל בפירוש ההלכות נראה דתירץ זה דלא גזרו באלו תענית מפני שהם בהולים או מפני שצריך לעשותן רצופין יעו"ש אבל בדבר דלא שייך הך טעמא דלא גזרו: אלא א"כ תקעו לקבץ (והוא לעזרה). והוא לעזרה דאמר ר' יוסי סובר רבינו ז"ל דאפילו תרועה בשופר כדכתב בפי' המשנה שהבאתי וטעמו כדכתב ה"ה ז"ל אע"ג דר"י לא קאי אלא אדרבנן ורבנן תרועה בפה קאמר מ"מ נ"ם והוא לעזרתן הוי אפילו בשופר שאפילו חילול גמור מחללין כדכתב ה"ה ז"ל:

ז או בחנוכה ופורים וכו'. התוספות כתבו דבחנוכה ופורים דכתיב בהו ימי משתה ושמחה אין משלימין:

וכל

מגדל עוז

במס' תעניות ופרק ראוהו בית דין (דף כ"ו): תעניות אלו עד ומשלימין היום. בתענית פרק סדר תעניות תניין (דף כ"ב):

הגהות מיימוניות

[א] כשמתענים בשני ובחמישי אחר החג ואפילו כל עשרת ימי תשובה ואירע ברית מילה מצוה לאכול ואין צריך התרה אע"ג דדבר שא"גו כ"א מנהג צריך התרה כדמשמע בנדרים הכא אין צריך כי לא נהגו להתענות בכה"ג ודוקא האוכל שם אבל אם שולחים לו מנה לאכול מן הסעודה לביתו אין לו לאכול ומי שקבל עליו תענית במנחה בעשרת ימי תשובה צריך התרה בשם מהר"ם ע"כ: [כתב אבי העזרי מי שרגיל להתענות בעשרת ימי תשובה א"צ להתענות עד צאת הכוכבים רק עד שיצא מבית הכנסת דצערא בעלמא קביל עליה מדפריך תלמודא עליה דרב הסדא מאנשי משמר שמתענין ולא משלימין ומשני התם לצעורא בעלמא ורב חסדא לא אמר אלא מי שקיבל עליו תענית בפירוש וסתם תענית יום שלם אבל בעשרת ימי תשובה לא, עכ"ל]: [ב] מי שמתענה בכל יום ואכילה בשבת מחמת שינוי וסת צער לו ראינו כמה חסידים ואנשי מעשה שהתענו בשבת מטעם זה וכן שמעתי שהיה הרב רבי יהודה חסיד ז"ל עושה ובפסחים פרק אלו דברים גרסינן מר בריה דרבינא כולה שתא יתיב בתעניתא בר מעצרתא ובפוריא ומעלי יומא דכיפורי אבל אי לאו כה"ג אסור דגרסינן בירושלמי דנדרים פ' קונם נדר להתענות ופגעו בו שבתות וי"ט לוקה ואינו צריך התרת חכם. עוד שם ר' יעקב בר אחא מפקד לספרייא אין אתת איתא מישאלינכון אימרון לה בכל מתענין חוץ משבתות ויו"ט וראשי חדשים וחנוכה ופורים וחש"מ, ומסקי' בפ"ק דר"ה ובפ"ב דתענית דימים הכתובים במגלת תענית לפניהם ולאחריהם אסור דדברי סופרים צריכים חזוק וכן כתב ס"ה אבל

רבינו

ח תעניות אלו שמתענין על הצרות וכו'. דע שכל תעניות של דבריהם עוברות ומניקות אין מתענות בהן וכל אדם אוכל בהן בלילה חוץ מאותם שביארו חכמים בהם שאן מתענות ושבלילה אסור וזהו שהוצרכו לומר כן בתשעה באב ובקצת תעניות של מטר כמו שיתבאר פ' ג' וזה מוכרח מן הגמ' (דף י"ד) ומוסכם מן הפוסקים ז"ל:

וכל תענית שאוכלין בה בלילה וכו'. פ"ק ת"ר עד מתי אוכל ושותה עד שיעלה ע"ה דברי רבי רא"ש אומר עד קריאת הגבר וקי"ל כרבי מחברו. עוד שם אמר רבא לא שנו אלא שלא גמר אבל גמר אינו אוכל. איתיביה אביי ישן ועמד ה"ז אוכל ותירצו התם בשלא סלק. א"ד אמר רבא ל"ש אלא שלא ישן אבל ישן אינו אוכל איתיביה אביי ישן ועמד וכו' ותירץ התם במתנמנם. ופסקו בהלכות כלישנא בתרא דכל שלא ישן אפילו סלק אוכל עד שיעלה ע"ה והכל תלוי בשינה וזה דעת רבינו וכן עיקר אע"פ שיש דעת אחרת לקצת הגאונים ז"ל. ובירושלמי גבי ישן ועמד אסור הדא דאימא בשלא התנה אבל התנה מותר והוא כתוב בפירוש הרשב"ד בס' העתים אבל לא נכתב בהלכות ויש להחמיר:

ט כשם שהצבור מתענין וכו'. מלשון רבינו נראה שהוא סובר שהיחיד חייב להתענות על צרתו כשם שהצבור חייבין להתענות על צרתן ודבר נכון הוא אע"פ שאין לו הכרח מן הגמרא שיש לפרש כל מה שהזכיר בגמרא בתענית יחיד שהוא כשקבל עליו מדעתו לא שיהיה מחוייב להתענות אבל דברים נראים הם שכיון שהתענית הוא מדרכי התשובה והכניעה כל יחיד ויחיד מחוייב לחפש בדרכיו בעת צרתו ולשוב אל ה'. וברור הוא בהרבה מקומות שאינו ראוי להתענות בימים שהזכיר רבינו ואפילו התחיל כגון שקבל להתענות ב' וה' של כל השנה כולה והתחיל בהם ופגעו בו אחד מימים אלו אינו מתענה בהן שלא אמרו התחלה אלא לצבור וכן מוכרח בברייתא דיחיד שקבל תענית וכו' דפ"ק (דף י"ב) לפי הפירוש הנכון ובביאור אמרו פ"ק (דף י') שהיחידים מפסיקין לראשי חדשים ומבואר בהלכות. והטעם לפי שאין קבלת התענית נדר גמור וחמור שהרי אמרו (דף י"ב) לוה אדם תעניתו ופורע וזה ברור. ודע שדעת רבינו שחנוכה ופורים לפניהם ולאחריהם מותרין בתענית. ועוד יתבאר בהלכות מגילה וחנוכה:

י כל תענית שלא קבלה וכו'. מימרא פ"ק (דף י"ב) אמר שמואל כל תענית שלא קבלה עליו מבע"י לא שמה תענית אימת מקבל אמר רב במנחה ושמואל אמר בתפלת המנחה. ופסק רבינו

יום מאלו מתענין [ג] ומשלימין היום בתענית: **ח** אתעניות אלו שמתענין על הצרות אין מתענין בהן לא עוברות ולא מניקות ולא קטנים. ומותרין לאכול בלילה אע"פ שמתענין למחר חוץ מתעניות המטר כמו שיתבאר. בוכל תענית שאוכלין בה בלילה בין צבור בין יחיד הרי זה אוכל ושותה עד [ד] שיעלה עמוד השחר. [ה] והוא שלא ישן אבל אם ישן אינו חוזר ואוכל: **ט** גכשם שהצבור מתענים על צרתן כך היחיד מתענה על צרתו. כיצד הרי שהיה לו חולה או תועה במדבר או אסור בבית האסורין. יש לו להתענות עליו ולבקש רחמים בתפלתו. ואומר [ו] עננו וכו' בכל תפלה שמתפלל. ולא יתענה בשבתות ולא במועדות ולא בראשי חדשים ולא בחנוכה ופורים: **י** דכל תענית שלא קיבלה עליו היחיד [ז] מבעוד יום אינו תענית

א טור סי' תקעה: ב טור סי' תקסד ע"ש סמ"ג שם וע"ש: ג טור סי' תקעח: ד טור סי' תקסב:

כסף משנה

י כל תענית שלא קיבלה עליו היחיד וכו'. כתב ה"ה ומכ"מ יש לי תימה קלת בדברי רבינו שכתב אומר עננו ונראה מדבריו שהוא מתפלל עננו בתפלת המנחה והוא תמה וכו'. ואני אומר נוסחא משובשת נזדמנה לה"ה בדברי רבינו שבנוסחא שלנו בספרי רבינו אין כתוב כן:

כל

לחם משנה

ח וכל תענית שאוכלין בו בלילה וכו'. הרי"ף ז"ל כתב בהלכות אחר שהביא השתי לשונות האי מילתא לא איפסיקא וכו' שמעינן דהלכה כלישנא בתרא ועוד דאיסורא דרבנן הוא ולקולא עבדינן ובין סילק ובין לא סילק אם לא ישן אוכל ועולה עד שיעלה עמוד השחר ע"כ. ומשמע מתוך דבריו כפי מה שהבין הרא"ש ז"ל בפסקיו דבעינן תרתי כדי שלא יוכל לאכול שיסלק וגם ישן אבל סלק ולא ישן יוכל לאכול א"נ ישן ולא סלק דהוי ישן בתוך הסעודה לא מהני שיוכל לאכול אלא תרתי בעינן סלק וישן, וכיון דהרי"ף ז"ל כתב דסלק לא מהני כ"ש ישן בתוך הסעודה ולא סלק דלא מהני וכדכתב הרא"ש ז"ל שם דישן בתוך סעודתו לאונסו ולכך לא הוצרך הרי"ף ז"ל לבאר דישן בתוך הסעודה קודם שסלק לא מהני. אבל מדברי ה"ה נראה שהבין מדברי הרי"ף ז"ל דלא איכפת לן דסלק כלל אלא אם ישן אפילו בתוך הסעודה לא יוכל לאכול ואם לא ישן אפילו סלק יוכל לאכול וא"כ לא איכפת לן דסלק ולהכי רבינו ז"ל לא הזכירו. כן נראה מדברי ה"ה ז"ל שהביא בדברי הרי"ף ז"ל שכתב והכל תלוי בשינה וא"ה קשיא טובא דאיך כתב הרי"ף ז"ל דקי"ל כלישנא בתרא (דף י"ב) דהוי קולא הא שוים הם ל"ק ולישנא בתרא דבכלהו איכא קולא מצד וחומרא מצד דללישנא קמא כל זמן שלא סלק אע"פ שישן יאכל וזו היא קולא ואם סלק אע"פ שלא ישן לא יאכל וזו היא חומרא ולל"ב כל זמן שלא ישן אע"פ שסלק יאכל וזו היא קולא ואם ישן אע"פ שלא סלק אלא שהוא בתוך הסעודה לא יאכל וזו היא חומרא וכ"כ הר"ן ז"ל בפירוש ההלכות. ועוד קשה דהרי הראב"ד ז"ל והרא"ש ז"ל שוים כולם כמבואר בפסקי הרא"ש ז"ל דסלק הוי היסח הדעת יותר מישן בתוך הסעודה. לכן נ"ל לומר דה"ה ז"ל הבין בדברי הרי"ף ז"ל כדברי הרא"ש ז"ל ומ"ש שהכל תלוי בשינה ולא קאמר דתרתי בעינן סלק ושינה הוא משום דטעמא דלא מהני בלא סלק שינה הוא משום דהוי שינת עראי כדכתב הרא"ש ז"ל בפסקיו דאילו הוא שינת קבע ודאי דמהני אלא משום דשינה גרועה לא מהני אבל בסלק הוי שינת קבע א"כ נמצא דאע"ג דבעינן סלק אין הטעם אלא שיהא השינה קבועה נמצא דהכל תלוי בשינה אבל לעולם דבעינן סלק. ורבינו ז"ל כיון דכתב היכא דלא ישן יאכל ומשמע אפילו סלק א"כ כ"ש ישן בתוך הסעודה ולא סלק דיאכל דהוי ישן לאונסו כדכתב הרא"ש ז"ל ולכך הוצרך רבינו ז"ל לבארו. כנ"ל ליישב דברי ה"ה ז"ל. והרב"י ז"ל בא"ח סימן תקס"ד ייישבם בענין אחר יע"ש:

ט כשם שהצבור מתענין על צרתן כך היחיד מתענה על צרתו. כתב ה"ה שאם התחיל ופגע באחד מהימים שהזכיר רבינו ז"ל דהיינו שבתות ומועדות ור"ח וחנוכה ופורים שאינו מתענה בהם והוא מוכרח בברייתא דיחיד שקבל תענית בפ"ק לפי פירוש הנכון והברייתא היא שאמרו שם (דף י"ב) יחיד שקבל עליו ב' וה' וב' של כל השנה כולה ואירעו בם יו"ט הכתובים במגילת תענית אם נדרו קודם לגזירתנו יבטל נדרו את גזרתנו ואם גזרתנו קודמת לנדרו תבטל גזרתנו את נדרו, וכתב הר"ן ז"ל בפ"ק דתעניות ואיכא למידק אמאי תבטל גזרתנו את נדרו והא בשבתות וימים טובים שהם מן התורה תנן פותחין ביו"ט בשבתות אלמא צריכים להיתר חכם. ותירצו בזה שני תירוצים האחד דכי אמרינן תדחה את נדרו היינו לומר שילך אצל חכם ופותח לו בכך כדרך שפותחין לו בשבתות וימים טובים. עוד יש תירוץ שני דאע"ג דבנדרים על דבר מצוה כדבר רשות ויו"ט ושבתות צריכים היתר אפ"ה ביו"ט אלו של דבריהם עשו חיזוק בשל

משנה למלך

ט ולא יתענה בשבתות ובמועדות ולא בר"ח ולא בחנוכה ופורים. (א"ס עיין בפ"ו מהלכות כלי מקדש דין ט' כי שם נידד הרב המחבר לומר דאסור להתענות בע"פ מחצות ולמעלה יע"ש):

מגדל עוז

תעניות אלו שמתענין עד אינו חוזר ואוכל. פ"ק דתענית (דף י"ד): כשם שהצבור עד בחנוכה ופורים. פ' ב"מ (דף כ"ח): כל תענית שלא קיבלה עליו עד תענית כלל. פ"ק דתעניות (דף י"ב):

הגהות מיימוניות

רבינו שב"ט כתב דחנוכה ופורים לפניהם ולאחריהם מותר חנוכה לפרסומי ניסא ופורים דהוא כתוב בכתובים והוה ליה כר"ח דאורייתא ולא בעי חיזוק וכן קצת ראיה מההיא דירושלמי דמדמי להו להדדי. והנה מנהג כל ישראל להתענות ביום שלפני פורים אמנם מזה אין ראיה דשמא תענית אסתר חשיב לן כתענית חובה כט' באב כיון דהוי מדברי הגאונים ומנהג כל ישראל אבל תענית של רשות לעולם אסור כאשר חלקו התוספות סוף פרק בכל מערבין בין ט' באב לשאר תענית, ע"כ: [ג] בפרק בכל מערבין הני בני בי רב דיתבי בתענית במעלי יומא דשבתא מהו לאשלומי וכו' הילכתא מתענה ומשלים ואפילו בתענית יחיד וכן משמע הלשון דקאמר הנהו בני בי רב וכו' וכן משמע בשאלתות דרבי אחאי וכן משמע בירושלמי דתענית, והנה פי' מתענה ומשלים אם רוצה ואין אסור בדבר, תוס' וכן הר"מ, ולא כאשר כתב ראבי"ה וברוקח שצריך להשלים ופירוש השלמה היינו שמתענה אחר שקבל שבת ותפלת שבת היא מפלג המנחה ולמעלה ואפילו אם עוד היום גדול מקרי שפיר השלמה וכן מצאתי בשר"ח שכתב ר"י ככל אשר כתבתי אבל תענית חלום בע"ש יש להתענות עד צאת הכוכבים כיון שהוא מפני הסכנה לבער ולבטל חלום רע אין להקל בו שמא לא יועיל לכך אם לא התענה עד צאת הכוכבים ותדע לך שאפילו ביום השבת מתענין לכתחלה אבל כל שאר תעניות אפילו הרוצה להשלים אוכל לאלתר לאחר תפלת השבת והוי שפיר השלמה, ויש שאינם רוצים להשלים ורגילים לטעום התבשיל מן המנחה ולמעלה, ע"כ: [ד] כרבי מחבירו ר' שמעון ב"א דאמר עד קרות הגבר וכן פסק ר"י אלפס ושאר רבותינו, ע"כ: [ה] כאיכא דאמרי דרבא וכ"פ ר"י אלפס מדחזינן ליה לגמרא דקא טרח לפרושי מתנמנם שמע מ' דהילכתא כי האי לישנא בתרא ועוד דאיסורא דרבנן הוא ולקולא עבדינן הילכך בין סילק בין לא סילק אם לא ישן אוכל עד שיעלה עמוד השחר, הדין סברא דידן ואיכא מרבוותא מאן דכתב הכי ק"ל דגבי תענית דאכיל בלילה ומפסיק אם גמר וסילק לא יאכל אבל אם לא סילק ודעתו עוד לאכול אע"פ שישן עומד ואוכל והאי מימרא אתיא כלישנא קמא עכ"ל ר"י אלפס. וכדבריו פסק ס"ה והביא רק לישנא בתרא וכן ראבי"ה וכתב ויש מרבותינו שמחלקים ומתירים לשתות כי אדם צמא אחרי אכילה ואחרי שישן וה"ל כהתנה לשתות ע"כ. וכתב בא"ז על זה וכן הדעת נוטה שמותר לשתות דודאי אדם דעתו לשתות מים כשניעור בלילה עכ"ל. וכן הורה הר"פ בה"ר אליהו דבשתיה אין צריך תנאי ובשם הר"ם מצאתי דתנאי לא מהני מדפריך תלמודא והתניא ישן מותר ומשני במתנמנם ואמאי לא משני בשהתנה אלא ש"מ דתנאי לא מהני ע"כ. אמנם יכולני לומר הא דלא משני בהתנה משום דמילתא דפשיטא היא דאם התנה דשרי דהא מתענים אפי' לשעות כ"ש שיכול להתענות כה"ג כפי דעתו לאכול עד שיעלה עמוד השחר ולא מסתבר ליה לאוקומי ברייתא במילתא דפשיטא לן כולי האי ולא אשמעינן שום חדוש להכי אוקמא במתנמנם דמשמע אפילו בלא תנאי שרי ונמצא דתלמודא דידן והירו' לא פליגי וה"ש טפי בכ"מ: [ו] בתוס' תניא יש אוכל ושותה ומתפלל תפלת תענית פי' כגון לילה שלפני התענית ויש שרוי בתענית ואין מתפלל תפלת תענית פי' כגון לילה שלאחר התענית אמנם כתבו רבותינו שלא נהגו אפילו בשחרית להתפלל עננו גזירת שמא יאחזנו בולמוס ונמצא שקרן בתפלתו אבל ש"צ מתפלל עננו דא"א שלא יתענה אחד מן הצבור ומ"מ בהלכות משמע דלא חיישינן לזה ולא נמצא שקרן בתפילתו כיון שבשעת תפלה היה בדעתו להתענות כדאמר לוה אדם תעניתו ופורע, ע"כ: [ז] אמר רב יוסף כוותיה דשמואל מסתברא ועתה שאין אומר עננו כבהגהה הסמוכה אומר בשומע תפלה הריני למחר לפניך בתענית יחיד וכו' וכן פר"ח וכ"נ לראבי"ה ודלא כדברי השאלתות שכתב להתפלל עננו במנחה שלפני תענית ואם הקהל קבלו תענית אע"פ שהיחיד לא ידע ולא קבל יש לו להתענות עמהם כדאמר ליה ר"ל לר"י בפ"ג אנן בתריייהו גרירין. כתב ראבי"ה נראה הדבר דשמואל מודה ליה לרב דאם קבל קודם תפלת המנחה שפיר

רבינו כשמואל דאמר בתפלת מנחה משום דא"ר יוסף התם כותיה דשמואל מסתברא. ובקצת ספרי רבינו מצאתי כשיתפלל תפלת המנחה או אחר תפלה. ונראה פירושו קודם שיעקור רגליו אחר שסיים תפלתו וכשיתפלל ר"ל בשומע תפלה ודאי דשמואל ה"ק בתפלת המנחה באי זה מקום שירצה אלא שאין להזכיר צרכיו אלא בש"ת או אחר תפלתו. ומ"מ יש לי תימה קצת בדברי רבינו שכתב אומר עננו. ונראה מדבריו שהוא מתפלל עננו בתפלת המנחה והוא תמה שלא תקנו עננו אלא ביום התענית אבל קודם לכן ודאי לא, וכן ראיתי לכל המפרשים ופירשו שהוא מקבל תעניתו ומתפלל שירצה בתענית שיתענה למחר ואפשר שאף לזה נתכוין רבינו: וכן אם גמר בלבו וכו'. זה מתבאר שם (דף י"א:) במימרא דיחיד שקבל עליו תענית שני ימים וכו' כמו שיתבאר בסמוך:

יא קבל עליו מבע"י כו'. שם א"ר הונא יחיד שקבל עליו תענית שני ימים זא"ז אפילו אכל ושתה כל הלילה כולה למחר מתפלל תפלת תענית לן בתעניתו אינו מתפלל תפלת תענית. וההלכות כלומר אם לא קבל עליו אלא יום אחד בלבד והתענה אותו היום ובלילה נמלך

תענית. כיצד מקבלה כשיתפלל תפלת מנחה אומר אחר התפלה ° מחר אהא בתענית וגומר בלבו להתענות למחר. ואף על פי שהוא אוכל בלילה לא הפסיד כלום. וכן אם גמר בלבו וקבל עליו להתענות שלשה או ארבעה ימים זה אחר זה אע"פ שהוא אוכל כל לילה ולילה לא הפסיד תעניתו. ואינו צריך כוונה לכל יום ויום מבעודו: **יא** קבל עליו [ח] מבעוד יום להתענות למחר בלבד והתענה. ובלילה נמלך להתענות ביום שני. אף על פי שלן בתעניתו אינה תענית מפני שלא קבלה עליו מבעוד יום. ואין צריך לומר שהיה אוכל ושותה בלילה והשכים בבקר ונמלך להתענות שאין זו תענית כלל: **יב** [א]הרואה חלום רע צריך להתענות למחר. כדי שישוב ויעור במעשיו ויחפש בהן ויחזור בתשובה. ומתענה ואפילו בשבת. ומתפלל עננו בכל תפלה אף על פי שלא קיבלה מבעוד יום. והמתענה בשבת [ט] מתענה יום אחר מפני שביטל עונג שבת: **יג** מתענה [י] אדם [ב]שעות והוא שלא יאכל כלום שאר היום. כיצד הרי שהיה טרוד בחפציו ומתעסק

נמלך ולן בתעניתו למחר אינו מתפלל תפלת תענית שהרי לא קבל עליו מבע"י פ"כ. וכן פירשו הגאונים ז"ל וזו היא שיטת רבינו. ודע שכ"ש אם לא קבל עליו תענית כלל מבע"י ונתענה לילה ויום שאינו תענית. ויש שאין גורסין במימרא שני ימים זא"ז ומפרשים שהיא בתענית אחת וכמ"ש:

יב הרואה חלום רע צריך להתענות וכו'. זה מבואר שם (דף י"ב:) ובהרבה מקומות יפה תענית לחלום כאש לנעורת וכו ביום ואפילו בשבת. ובפ' אין עומדים כל היושב בתענית בשבת קורעין לו גז"ד של ע' שנה אר"נ והוזרין ונפרעין ממנו דין עונג שבת מאי תקנתיה ניתיב תענית על תעניתיה ופירש הר"ח ז"ל בתענית חלום וכ"ה במדרש תהלים וזהו דעת רבינו. ופי' ניתיב תעניתא למחר ביום א' או ביום אחר אם אינו בריא להתענות שני ימים רצופין. וכתוב בה"ג שבשבת אומר עננו באלהי נצור לשוני:

יג מתענה אדם שעות וכו'. החלק הראשון שכתב רבינו נראה מוסכם מן הגאונים שזהו מתענין לשעות שהעלו בגמרא (תענית י"א:) שהוא תענית ומתפלל בהן עננו אבל

א טור סי' תקסח סמ"ג שם: ב טור סי' תקסב סמ"ג שם וע"ש:

לחם משנה

בטל דבריהם יותר משל תורה, והוא דחה ב' הפירושים והעלה העיקר כדברי הרמב"ן ז"ל דהאי נדר לאו נדר ממש אלא קבלה דתענית בעלמא וקבלה דתענית לא חמירא כנדר ע"כ. והוא הפירוש הנכון שהזכיר ה"ה ז"ל ולאפוקי מהפירושים ראשונים. אבל קשה דרבינו ז"ל כתב בפ"ג מהל' נדרים דהנודר לצום כמה ימים ופגע בהם חנוכה ופורים נדרו בטל ולא יצום מפני שהם מדבריהם וצריכים חיזוק ע"כ. וא"כ אין מברייתא זו ראיה לדעת רבינו ז"ל לימים שאין של דבריהם דאפשר לומר דשאני התם מפני שהם של דבריהם אבל בעלמא היכא דהוי דבר מן התורה אז ידחה את נדרו. איברא דמההיא דמפסיקין לר"ח יש ראיה מפני שרבינו ז"ל סובר שם דהוי מן התורה אבל מהך ברייתא ליכא ראיה וכיון דהוא בא לתת טעם לדברי רבינו ז"ל עכ"פ צריך שהראיות שמביא יהיו ראיות לדעתו והוא ודאי משמע דבא לתת טעם לדבריו דמאי אינו מחלק בין התחיל ללא התחיל וכמו שנראה כן דעת הרב"י ז"ל בסי' תי"ח ואם היינו אומרים דהך ואפילו התחיל דקאמר ה"ה ז"ל הוי מילתא באפי נפשה ולא בא לתת טעם לרבינו ז"ל א"ש אבל לא משמע כן אלא כדפרישית. [וכתב עוד ה"ה] והטעם לפי שאין קבלת תענית וכו'. עם זה נתיישב למה פסק הרי"ף ז"ל ורבינו ז"ל כההוא תרי לישני דסלק גמר ויסן וגמר כל"ב לקולא הא נדר הוא והוי דאורייתא ולחומרא וכמ"ש הרא"ש ז"ל בפסקיו לתת טעם לדברי הראב"ד ז"ל דפסק לחומרא [ואמר] שאין זה נדר גמור אלא קבלת תענית לבד:

י ביצד מקבלה כשיתפלל תפלת מנחה וכו'. כתב ה"ה ז"ל דפסק כשמואל משום דאמר רב יוסף כותיה מסתברא ואע"ג דהסיוע שהביא מברייתא ליתא דהרי הביא ברייתא אחרת בגמ' דמשמע דיאכל קאמר וכדהקשה הראב"ד להרי"ף ז"ל הביאו הרא"ש ז"ל בפסקיו מ"מ כיון דאמר מסתברא כותיה פסק כן. וג"ל לומר דהכונה דס"ל דהך דקאמר שמואל דמקבלו בתפלת המנחה לאו למימרא דאם קבלו קודם אינו קבלה כלל אלא לא הוי קבלה מעליותא לדחות יו"ט של דבריהם אבל מ"מ קבלה הוי. ויש סעד לזה מהא דהביא רב יוסף ראיה מברייתא דמגילת תענית דקאמרה להן כל אונס דייתי עלוהי מקדמת דנא ייסר מאי לאו ייסר עלמו בצלו ומשמע ליה למור דלא אילטריך ייסר עלמו בצלו אלא לדחות אלו הימים שיהיה קבלתו קבלה מעליא אבל אי לא דחי אלו הימים הוי קבלה ולכך כתב הטור ז"ל בסימן תקס"ג דכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא אי הלכתא כרב או כשמואל הטוב שלא יפסיק בתפלה ואי שמואל דוקא קאמר אבל אי לא קבלה בתפלה לאו כלום הוא היכי נפיק מידי שמואל א"ו דה"ק כיון דלשמואל קבלה מיהא הוי טוב שלא להפסיק בתפלה ועבדינן כרב. וכמ"ש שם הרב"י ז"ל לתרץ קושיא זו כנ"ל: וכן אם גמר בלבו וכו'. זהו כפי גירסתו שגורס בפ"ק דתענית (דף י"א:) במימרא דרב הונא יחיד שקבל עליו להתענות שני ימים וכו':

יא קבל עליו מבע"י להתענות למחר בלבד כו'. זו היא מימרא דרב הונא בפ"ק. וי"ל על רבינו ז"ל דאית ליה לקמן דתענית שעות אפילו לא קבלו מאתמול סגי

כסברת הרמב"ן ז"ל וזהו מה שהקשה הרא"ש ז"ל בפסקיו וז"ל והרמב"ן ז"ל כתב דאפי' לא קבל עליו מזמן המנחה כיון שקבל עליו תענית קודם שעת התענית סגי והיתה מ"ש מתענים יום שצריך לקבל עליו בשעת המנחה ואם קבל עליו בלילה לא הוי תענית. וי"ל דהתם הוא מחוייב תענית יום שלם הילכך צריך קבלה קודם שיתחיל התענית ולפי זה מי שלא היה בדעתו להתענות ובלילה נמלך וקבל עליו תענית הוי תענית דלא גרע מקבל עליו תענית משם שעות ומעלה וא"א לומר כן מדקאמר ליה אביי לעולם מתענים לשעות וכו' והאי הכא [דאיכא שעות דליליא] דלא קבלה עלויה ע"כ. וא"כ על רבינו ז"ל קשה מדידיה אדידיה והגמרא נמי הוי תיובתיה דלפי דעת זה היכא דנמלך בלילה להתענות לא גרע מתענית שעות והוא כתב דלא הוי תענית כלל ומדכתב כלל משמע משום תענית שעות לא עלתה לו ומינה דגמרא נמי הוי תיובתיה וכדכתב הרא"ש ז"ל דמאי קאמר דלא קבליה עלויה הא בתענית שעות לא קבלו אלא בו ביום לבד. וי"ל דאה"נ דאי קבליה בתורת תענית שעות ודאי דמהני אלא דדעתו שיהא בתענית יום שלם ואע"ג דאינו מחוייב תענית יום שלם וכדכתב הרא"ש ז"ל מ"מ כיון שדעתו שיקובל בתענית יום שלם עד שאילו היה חייב יום אחד היה נפטר עם זה לפי דעתו מש"ה לא מהני כלל דאינה יכולה להתקיים מחשבתו דלהיות תענית יום שלם צריך שיקבלהו מאתמול וכיון דמחשבתו לא נתקיימה גרע מתענית שעות ולא הוי תענית כלל. זה נראה לי ליישב דעת הרמב"ן ז"ל ורבינו ז"ל:

יב הרואה חלום וצריך להתענות כו'. בפ"ק דתעניות (דף י"ב:) אמרו יפה תענית לחלום וכו' וכו ביום ואפילו בשבת ואמרו שם ליתיב תענית לתעניתיה וא"כ קשה מה לו לה"ה ז"ל להביא ההיא דפ' אין עומדין דקאמר קורעין גזר דינו ור"ח פירשה בתענית חלום וקאמר שכן דעת רבינו ז"ל ומי הזקיקו לכך ומנ"ל דדעת רבינו ז"ל כן דילמא רבינו ז"ל הוליא דינו מפ"ק דתענית שהוא שם ברור כשמש. אלא שי"ל דבפ"ק דתענית לא אמרו אלא שאם רצה לעשות התענית הוא יפה לו אבל לא שיהא חייב לעשותו וא"כ רבינו ז"ל שכתב שחייב לעשות ולפשפש במעשיו מנ"ל לכך נסתייע מההיא דקורעין גז"ד וכיון שכן ודאי שחייב הוא לעשותו דס"ל כפירוש ר"ח ז"ל שפירש שם דאיירי בתענית חלום ובודאי דראוי לחייבו בשביל כך:

יג וכן אם אכל ושתה כו'. כתב הרא"ש ז"ל בפסקיו דאע"ג דלכאורה נראה דהירושלמי מסייעו מ"מ לא שבקינן גמ' דידן דאית ליה דבעיק שלא יטעום כלל כל היום ועוד רצה להסכים הירושלמי עם גמ' דידן הפך דברי רבינו ז"ל ולומר דמאי דקאמר בירושלמי הוא דמיקרי תענית שצריך לקיים נדרו דל"ר דלא מיקרי נדר כיון שלא קבל עליו להתענות יום שלם קמ"ל דמיקרי שפיר נדר וצריך לקיים דבריו אבל לענין עניינו לא מקרי תענית ע"כ. וק"ק לזה דא"כ מאי הקשו בגמרא מההוא דר"י דקאמר לבי נשיאה אהא בתענית עד שאבא לביתי הא נדר הוא ותענית מקרי ול"ל לתרוצי לשמופי נפשיה מדברי הנשיא דמשמע דתענית לא הוי כדכתב רש"י ז"ל והא לא צריכה וה"ז הוי כלידך

מגדל עוז

הרואה חלום רע עד קודם שעות התענית. פרק יציאות שבת (דף י"א) ופרק אין מעמידין. ופירוש התענית שעות שני' מפי הקבלה הוא אצלו והירושלמי מסייע לו ואף כזה פירש"י ז"ל ורבותינו בעלי התוס' ז"ל יש להם דרכים אחרים בזה הפירוש ולא באתי בחבור הזה לסתור אלא לבנות:

הגהות מיימוניות

שפיר דמי וכ"ש קודם לכן וכן נהגו העולם בשבת מקבלים תענית שני וחמישי ושני ושוב אין צריך לקבל אבל רב לית ליה דשמואל ע"כ. בתוס' ע"ז מצאתי שר"י היה מקבל תענית אחר תפלתו קודם אלהי נצור והיה אומר הרי אני לפניך בתענית יחיד למחר. ור"ת פי' דאין צריך לקבל מאתמול וסגי בליל שלפניו וגם אין צריך להוציא בשפתיו דסגי שיחשוב בלבו שדעתו להתענות למחר ואע"ג דאמרינן בשבועות בשפתיו ולא בלבו שאני שבועה דגלי קרא דכתיב לבטא בשפתים אבל גבי תענית סגי במחשבה ע"כ: [ס]בספר ישן מכתיבת יד שלפני היתה הנוסחא כך כשמתפלל תפלת המנחה אומר בתפלתו עיננו וכ"נ מדברי הטור סי' תקס"ג ומדברי המ"מ שתמהו עליו בזה ע"ש, והסמ"ג כתב ז"ל שיאמר עיננו בתענית שאעשה למחר ע"ש, והטור סי' תקס"ג כתב על סברת ר"ת ז"ל ודוקא שהרהר בשעת מנחה לרב ושמואל בתפלת המנחה ע"ש]: [ח] לוה אדם תעניתו ופורע פר"ח שאירע בו אונס והורה ר"י דאפילו אמר יום זה מותר ללוות דאפילו ללישנא דאמר בתענית פשיטא לא יהא אלא נדר משמע שמותר ללוות וכ"ש ללישנא קמא דקאמר וכי נדר הוא צערא קביל עליה אי מצי מצער נפשיה ואי לא מצי לא מצער נפשיה ואי דאמר יום סתם מה שייך לומר ופורע הרי אינו מחוייב יום זה יותר משאר ימים אלא ודאי דאמר יום זה ואפילו הכי מתיר הספר, והא דאמרו בירושלמי דאי אמר יום זה ושכח ואכל גומר תעניתו היינו אם אינו רוצה ללוות עד יום אחר ישלים אחר שאכל ויפטר, ע"כ: [ועיין בטור סימן תקס"ח דמסיק בתענית סתם]: [ט] כתב הר' אלחנן הנודר להתענות בשבת או בר"ח חנוכה ופורים צריך למיתב תענית לתעניתו כדאמר בר"ת אמר להם צאו והתענו על מה שהתעניתם וזה היה בחנוכה ובשוגג ואין נראה לחלק בין שוגג לתענית חלום מצאתי, ע"כ: [י] בירושלמי דנדרים גרסינן מדר"י ור' יונה למדנו שמתענין לשעות דר"י אמר הריני בתענית עד שאסיים פרקי עד שאסיים פרשתי ור' יונה הלך לצור ושמע שנפטר בנו של ר' יוסי אע"ג דאכל גובנא ושתה מי אסקינן

ומתעסק בצרכיו ולא אכל עד חצות או עד [כ] תשע שעות ונמלך להתענות בשעות שנשארו מן היום. הרי זה מתענה אותן שעות ומתפלל בהן עננו. שהרי קבל עליו התענית קודם שעות התענית. *וכן אם אכל ושתה [א]ואחר כך התחיל להתענות שאר היום הרי זה תענית שעות: יד כל השרוי בתענית. בין שהיה מתענה על צרתו או על חלומו בין שהיה מתענה עם הצבור על צרתם. הרי זה לא ינהוג עידונין בעצמו ולא יקל ראשו ולא יהיה שמח וטוב לב אלא דואג ואונן כענין שנאמר מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו. [ב]ומותר לו לטעום את התבשיל ואפילו בכדי רביעית והוא שלא יבלע אלא טועם [ל] [ג]ופולט. *שכח ואכל משלים תעניתו: טו יחיד שהיה [ד]מתענה על החולה ונתרפא. *על צרה ועברה. הרי זה משלים תעניתו. [ה]ההולך ממקום שמתענין למקום שאין מתענין הרי זה מתענה ומשלים תעניתו. הלך ממקום שאין מתענין למקום שמתענין הרי זה מתענה עמהן. שכח ואכל ושתה אל יתראה בפניהם ואל ינהוג עידונין בעצמו: טז [ו]צבור שהיו מתענין על הגשמים וירדו להן גשמים. אם קודם חצות ירדו לא ישלימו אלא אוכלין ושותין ומתכנסין וקוראין הלל הגדול. שאין אומרין הלל הגדול אלא בנפש שבעה וכרס מלאה. ואם אחר חצות הואיל ועבר רוב היום בקדושה ישלימו תעניתן. וכן אם היו מתענין על צרה ועברה או על גזרה ובטלה. אם קודם חצות לא ישלימו ואם אחר חצות ישלימו: יז [ז]בכל יום תענית שגוזרין על הצבור מפני הצרות. בית דין והזקנים יושבין בבית הכנסת ובודקים על מעשי אנשי העיר מאחר תפלת שחרית עד חצות היום. ומסירין המכשולות של עבירות. ומזהירין ודורשין וחוקרין על בעלי חמס ועבירות ומפרישין אותן. ועל בעלי זרוע ומשפילין אותן

א הטור והסמ"ג לא פסקו כוותיה וע"ש: ב טור סי' תקכו: ג טור סי' תקסח: ד טור סי' תקסח וע"ש: ה טור סי' תקעד וע"ש: ו טור סי' תקסט תקעה: ז טור סי' תקעה:

מגיד משנה

אבל מ"מ וכן אם אכל ושתה ואח"כ התחיל להתענות שאר היום ה"ז תענית שעות לא ראיתי כן לאחד מן המפרשים ז"ל. ובהשגות כתב א"א אין זה כלום וכו' לאו כלום היא עכ"ל. ונאמה לפי גירסא שכתב הר"א ז"ל והוא דלא טעם כל אותו היום אין התגלגלות לרבינו במ"ש. אבל גירסתו כך היא והוא דלא טעים כלום עד הערב וכא למעט מי שמתענה עד חצות היום ואוכל אחר היום אלא שקשה לזה הפירוש מאי דא"ל אביי האי תעניתא מעליתא הוא וכו' לפיכך נראה שרבינו סובר דהא דר"ח קמייתא נהו הלכתא היא וזהו שלא הביאוה בהלכות ומ"מ דבריו הם מן המתמיהין וצ"ע. וראיתי לרשב"א שכתב בתשובת שאלה ששמע השואל שרז"ל חזר בו ותקן כך עינוי שעות אחר אכילה אינו עינוי אלא אם לא טעם באותו היום ונמלך להתענות הוסבין לו שעות מאותה שעה שנמלך ע"כ. וזה דבר אמת וכן עיקר:

יד כל השרוי בתענית וכו'. מפורש שם (דף י' י"א) ואל ינהוג עדונים בעצמו ומבואר ודאי דבכל תענית הוא כן ודבר פשוט הוא: ומותר לו לטעום וכו'. בברכות פ' היה קורא (דף י"ד) השרוי בתענית טועם ואין בכך כלום רב אמי ורב אסי טעמי עד רביעתא וכתוב כאן בהלכות ומפרשי רבנן דצריך לאזדהורי כי היכי דלא ליבלע כלום:

שכח ואכל וכו'. ובהשגות א"א ירושלמי בשאמר יום זה אבל אמר יום סתם אבד את תעניתו ע"כ. ואמת הדבר שכן הוא בירושלמי מפורש הובא בהלכות כאן וכבר כתב רבינו הילוק זה סוף פ"ד מהלכות נדרים בביאור וכאן פשוט הוא שדבריו הם בשקבל עליו אותו יום וכן הוא ענין הפרק. והמעיין היטב החלוקה שחלק רבינו ספריו ימצא כי בצדק כל אמרי פיו:

טו יחיד שהיה מתענה וכו'. גם זה בתוספתא ברייתא שם (תענית י':) כלשון רבינו: ההולך ממקום שמתענין וכו'. ברייתא פ"ק כלשון רבינו:

טז צבור שהיו מתענין וכו'. משנה פרק סדר תעניות האמור (דף י"ט) וכר"א וכן מפורש בגמ' (דף כ"ה) ודין המשנה בירדו להם גשמים וסובר רבינו דה"ה בכל צרה שהצבור מתענין אם עברה קודם חצות אין משלימין תעניתן אבל יחיד ודאי משלים תעניתו והטעם משום דטרחא דצבורא טפי הקלו עליה א"נ משום דב"ד כי גזרי תענית לבן מתנה עליהן בכך אבל יחיד דברים שבלבו אינן דברים ואם השאל מתני' למה דברה בגשמים בלבד יש לי לומר משום דההיא שכיחא טפי ונכרת העברתה אבל שאר צרות כגון דבר ומפולת וכיוצא בהו אין העברתן נכרת בחצי היום אבל ודאי ה"ה לכל צרה שהיא כיוצא בגשמים שהעברתה נכרת שאין מתענין דמאי שנא זה כ"ל לדעת רבינו. ובהשגות א"א סובר זה המחבר כו'. ודברי רבינו נראין יותר וזהו שהברייתא דברה ביחיד בדוקא ודין הלל הגדול שכתב רבינו מפורש במשנה ובגמרא כלשונו ופשוט הוא שא"א הלל הגדול אלא כשנענו ביום תעניתם על הדרך שהזכיר רבינו:

יז בכל יום תענית שנוזרין וכו'. פ"ק (דף י"ב) אמר אביי היכי עבדינן מצפרא לפלגא

השגת הראב"ד

*וכן אם אכל וכו'. כתב הראב"ד ז"ל זה אינו כלום שהרי אמרו והוא שלא טעם כלום כל אותו היום ועוד אמרו כל תענית שלא שקעה עליו חמה לא שמיה תענית. המימרא הראשונה מיעטה שאם אכל בחצי היום ורצה להתענות עד הערב לאו כלום היא כי מאחר שאכל שוב אינו מתענה. והמימרא השניה באה למעט מי שאמר אפילו בערב הריני בתענית עד חצי היום כי מאחר שלא יצא עליו היום בעינוי קבלתו לאו כלום היא, עכ"ל:

*שכח ואכל וכו'. א"א ירושלמי בשאמר יום זה אבל אם אמר יום סתם אבד תעניתו, עכ"ל:

השגת הראב"ד

*על צרה ועברה וכו'. א"א סובר זה המחבר לחלק בין יחיד לציבור ואנו אומרים אחד יחיד ואחד צבור על כל צרה שעברה משלימים תעניתם חוץ מתענית של גשמים שאין צרה עוברת גמורה אלא צרת גשמים שהיא לשעתה, עכ"ל:

לחם משנה

לאידך מימרא דקאמר בירושלמי דר"י הריני בתענית עד שנחשיל פירקין. וי"ל דמ"מ כיון דלא הוי תענית להתפלל עננו לא ה"ל למקרי ליה תענית אי לאו לשמוטי נפשיה וכן ההיא דנחשיל פירקין קאמר הכי לזרוזי נפשיה וקראו בשם תענית שהוא שם המור. ולמה שהקשו על רבינו ז"ל תירץ ה"ה ז"ל דהגירסא היא והוא דלא טעים כלום עד הערב. ומ"מ קשה א"כ מאי חידש ר"ח במימרא שניה דאמר כל תענית שלא שקעה עליו חמה אינו תענית דלהראב"ד ז"ל במימרא דוהוא שלא טעם אשמעינן דאם אכל ושתה בתחילת היום ואח"כ קבל תענית לא מהני ובמימרא שניה אשמעינן דאם קבל מבערב עד חצי היום לא מהני כיון דאוכל אח"כ אבל לרבינו ז"ל קשה מה השמיענו במימרא שניה. ונראה דלא גרים כגירסתנו דגרסינן ואמר ר"ח וכו' אלא ר"ח לטעמיה כדכתב הר"ן ז"ל ולפי זה הכל דבר אחד אלא שה"ה היה לו לבאר כן ואולי בגירסתו של ה"ה היה לו כך. עוד כתב אלא שקשה לזה הפי' מאי דאמר ליה אביי האי תעניתא מעלייתא כו' ודאי דקושיא אלימתא היא אבל מ"מ אפשר לתרץ זה ולפרש דאביי הוה סבור דמ"ש והוא שלא טעם כלום עד הערב הוא שלא טעם כל היום כלל ולכך הקשה תענית מעליתא היא והמתרץ תירץ לו דאימלך אימלוכי. וסובר רבינו ז"ל דאפשר לפרשו בשני פנים או שלא אכל עד עתה אלא שלא היה בדעתו להתענות או שאכל עד עתה משום שלא היה בדעתו להתענות ומפני כן כתב השני דינים דסבר ליה דהשני פירושים אמת וכתב זה אחר דין דאמלוכי לומר דאיכא נוגא אחרינא דאמלוכי כגון אם אכל ושתה ולא היה בדעתו להתענות ואח"כ נמלך להתענות אבל אביי ודאי דהיה סבור דכל היום היה מתענה ועם זה נסתלקה קושייתו של ה"ה ז"ל:

טו ההולך ממקום וכו' הרי זה מתענה ומשלים תעניתו. בברייתא פ"ק (דף י':) אמרו הרי זה מתענה ומשלים וכתב רש"י ז"ל ומשלים כל התעניות שקבלו עליהן בני עירו ע"כ. ורבינו ז"ל כתב ומשלים תעניתו וק"ק דפשיטא דישלים התענית בשלמא לרש"י ז"ל אשמעינן חידושא דישלים כל השאר אבל לרבינו ז"ל כיון דמתענה ודאי דישלים דלאו לאו תענית הוא, ואולי תעניתו דקאמר ר"ל כל התעניות אשר קבל וכדפירש"י ז"ל הגם כי הלשון דחוק: הרי זה מתענה עמהן. רבינו ז"ל לא חלק בין דעתו לחזור לאין דעתו לחזור כדכתב הטור ז"ל בסימן תקע"ד והרא"ש בפסקיו משום דס"ל כדברי התוספות ז"ל דבין הכי ובין הכי הואיל וקבל עליו התענית מתענה ומשלים: שכח ואכל ושתה אל יתראה בפניהם. כתב הטור ז"ל בסימן רי"ג בשם ר"י דאפילו בעיר מותר לאכול שלא בפניהם ע"כ. ולשונו זה שהוא לשון הברייתא הויא תיובתייהו דלא קאמרו בברייתא אלא כמעשה בדיעבד אל יראה בפניהם כאילו אכל [אבל] לעשות בצינעה ולכתחלה ולא יראה בפניהם לא דאל"ה לישמעינן דאפילו לכתחילה יכול לאכול ולא יתראה בפניהם. וי"ל דה"ק לדעתם שכח ואכל בפניהם אל יתראה כאילו אכל במזיד אלא יראה להם דאכל בשוגג ורבינו שלא לכתחילה עשה כן:

יז בכל יום תענית שגוזרין על הצבור כו'. בפ"ק דתעניות (דף י"ט:) הביאו הא דאביי על ג' תעניות אמצעיות דאסרום במלאכה דהקשו שם אמאי והביא קרא דקדשו צום קראו עצרה אספו זקנים ואמר שם כעצרת מה עצרת אסור בעשיית מלאכה אף תענית אסור בעשיית מלאכה והקשו שם אי מה עצרה מאורתא וכו' ותירצו דומיא דאסיפת זקנים מה אסיפת זקנים ביום אף צום נמי ביום ואימא מטיהרא אמר רב שישא בריה דרב אידי מסייע ליה לרב הונא דאמר מצפרא כנופיא היכי עבדינן אמר אביי וכו' ועוד הביאו הא בפרק בני העיר (דף ל':) גבי מתני' דמוזרין לכסדרן ור' ירמיה אמר לסדר הפטרות הוא חוזר ומקשו ליה מתני' דאמרה לכל מפסיקין ואמרו שם ובתענית למה לי הפסקה ליקרי מצפרא בענייא דיומא ובמנחה בתעניתא ותירצו מסייע ליה לרב הונא מצפרא כנופיא היכי עבדינן אמר אביי וכו' ופירש"י ז"ל מצפרא כנופיא מאספין בני אדם ובודקין ומזהירין אם יש בידם עבירה [ויחדלו כדי שיתקבל התענית] לפיכך אין פנאי בשחרית לקרות בתורה ע"כ. ומשמע בהדיא מסוגיא דפ' בני העיר דבשחרית לא היו קורין בתורה כלל שהיו טרודין לחפש בעבירות וכן תירצו שם אליבא דהלכתא

הגהות מיימוניות

אסקיה בתענית כל ההוא יומא, ע"כ: [כ] וכן פר"ש בפירקין דהכא ופ' אין מעמידין ועוד פי' פ"א כגון שקבל עליו תענית עד חצי היום וכשהגיע חצי היום קבל עליו להתענות עד הערב וכתבו התוס' והא דאמר כל תענית שלא קבל עליו מבעוד יום לא שמיה תענית היינו שאמר אם לא אוכל למחר עד חצות אהא בתענית עד שתחשך או שקבל עליו יום א' להתענות ולא בירר איזה יום וכשהתענה היום לקבלה מאתמול לא יצא ידי נדרו ומעשה באחד שהתענה כמה תעניות ולא קבלם מקודם ואמר ר"ת שלא הפסיד תעניותיו, ע"כ: [ל] וכן פר"ח ולא יטעום רביעית בחיך בפעם אחת אלא מעט מעט ורוקקו ופי' התוס' דאפילו זה עצמו אין מותר אלא בתענית שקבל אבל בתענית הכתוב אסור לטעום כלל. כתב ראבי"ה כיון דאסקינן דהנאה לא קבל עליה יכול לכוס קנמון ולקרוצ"א ללחלח גרונו ולפלוט ואמרינן בפ' כיצד מברכין כס זנגבילא ביומא דכיפורי פטור, ע"כ:

מגדל עוז

וכן אם אכל ושתה עד הרי זה תענית שעות. במס' נדרים ירושלמי פרק קונם (דף מ') וע"ש:

לפלגא דיומא מעיינין במילי דמתא מפלגא דיומא לפניא רבעא דיומא קרינן ומפטירינן ורבעא דיומא מצלינן ובעינן רחמי דכתיב ויקרא בספר תורת אלהים רביעית היום ורביעית מתודים. ומ"ש רבינו קוראין בברכות וקללות וכו'. משנה פרק בני העיר (מגילה ל' ל"א) בתעניות ברכות וקללות, ואנו מנהגנו לקרות בבקר ובערב בפ' ויחל ומפטירין בדרשו ואין אנו נוהגין לא כסדר שאמרו חכמים ולא לקרות אחר חצי היום ולא לקרות מה שנהגו הם ומדברי קצת הגאונים נראה שאף הם היו נוהגין כמנהגנו ואיני יודע טעם לשינוי מנהג חכמים ז"ל:

פ"ב א אלו הן הצרות וכו'. פרטי צרות אלו שהזכיר רבינו כלן מבוארות פרק סדר תעניות האמור (תענית י"ח י"ט) חוץ מצרת המזונות שהיא מבוארת פרק המוכר את הספינה כמו שיתבאר:

אותן. וכיוצא בדברים אלו. ומחצי היום ולערב רביע היום קוראין בברכות וקללות שבתורה שנאמר מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו ומפטירין בנביא בתוכחות מענין הצרה. ורביע היום האחרון מתפללים מנחה ומתחננים וזועקים ומתוודים כפי כחם:

פרק שני

א [א] **אלו** הן הצרות של צבור שמתענין ומתריעין עליהם. על הצרת שונאי ישראל לישראל. ועל החרב. ועל הדבר. ועל חיה רעה. ועל הארבה. ועל החסיל. ועל השדפון. ועל הירקון. ועל המפולת. ועל החלאים. ועל המזונות. ועל המטר: **ב** כל עיר שיש בה צרה מכל אלו, אותה העיר מתענה ומתרעת עד שתעבור הצרה. וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות אבל מבקשים עליהם רחמים. ובכל מקום אין צועקין ולא מתריעין בשבת כמו שאמרנו. חוץ מצרת המזונות שצועקין עליה אפילו בשבת. אבל אין מתריעין עליה בהצוצרות בשבת: **ג** על הצרת שונאי ישראל לישראל כיצד. עכו"ם שבאו לערוך מלחמה עם ישראל או ליטול מהם מס או ליקח מידם ארץ או לגזור עליהם גזרה אפילו במצוה קלה הרי אלו מתענין ומתריעין עד שירוחמו. וכל הערים שסביבותיהם מתענין אבל אין מתריעין אלא אם כן תקעו להתקבץ לעזרתן: **ד** על החרב כיצד. אפילו חרב של שלום כגון שערכו מלחמה עכו"ם עם עכו"ם ועברו במקום ישראל אף על פי שאין ביניהם ובין ישראל מלחמה הרי זו צרה ומתענין עליה שנאמר וחרב לא תעבור בארצכם מכלל שראיית

[א] טור סי' תקעו:

כסף משנה

פ"ב ב כל עיר שיש בה צרה מכל אלו וכו'. כתב ה"ה שיטת רבינו בזה וכו' דלרבנן אין שום צרה שהסביבות מתענות ומתריעות וכו' במשנה פ"ג דתעניות (תענית י"ח י"ט) עיר שלא ירדו עליה גשמים או שיש בה דבר או מפולת אותה העיר מתענה ומתרעת וסביבותיה מתענות אבל לא מתריעות ר"ע אומר מתריעות אבל לא מתענות וידוע דהלכה כת"ק וסובר רבינו דה"ה לשאר הצרות כולם:

אי

מגיד משנה

ב כל עיר שיש בה וכו'. שיטת רבינו בזה כשיטת הר"א ז"ל בפירושיו דלרבנן אין שום צרה שהסביבות מתענות ומתריעות ואפילו מכה משולחת אלא מתענות ולא מתריעות. אבל הרמב"ם ז"ל סבור שיש צרות משולחות שאפילו הסביבות מתענות ומתריעות ופי' סביבות אותה הפרכיא:

ובבל מקום אין צועקין וכו'. דין שאר צרות שאין מתריעין עליהן בשבת נתבאר פ"א ודין המזונות בפ' המוכר את הספינה (בתרא צ"א) מתריעין על פרקמטיא ואפילו בשבת. ופי' רבינו מתריעין בתפלה וכן פירש"י ז"ל ופשוט הוא שאין דוחין שבת לתקוע בחצוצרות שאין תקיעתן דבר ברור שיגיל:

ג על הצרת שונאי ישראל וכו'. פרק סדר תעניות (תענית י"ט) על עיר שהקיפוה עכו"ם וכו' וביבמות פ' הבא על יבמתו* אמרו ליה לרבא אהו חברי לבבל גזר תעניתא ושם מתבאר שגוזרין תענית על הגזירה ודבר ברור הוא. ודין הסביבות מבואר פרק סדר תעניות כדעת ת"ק דריש מתני' דהוא סתם משנה:

ד על החרב כיצד וכו'. במשנה תענית (דף י"ט) ועל החרב ובגמ' א"צ לומר חרב שאינה של שלום אלא חרב של שלום:

אי

*[בדף ס"ג: גרס רבי יוחנן במקום רבא ולא גרס גזר תעניתא, ואולי גירסא אחרת היתה לו, ואם אינו כן לא ידעתי מקומו]:

לחם משנה

דהלכתא דהא קי"ל כר' ירמיה וכ"נ מדברי רבינו ז"ל שכתב שמחצי היום ואילך קוראין ולא הזכיר בשחר כלל. אבל הטור ז"ל בסימן תקע"ט כתב דקורין בשחרית בקללות ובמנחה בפרשת ויחל והוא תימה דמוכח בגמרא דבשחר אין קורין כלל גם בשני ראשונות דאית ליה דקורין שחרית ומנחה ויחל כמו שהעלה כונתו הרב"י ז"ל בסימן תקע"ח והדין עמו מהטעם שכתב ודברי הרא"ש ז"ל יוכיחו שהם כן בפסקין דמתניתין דברכות וקללות לא איירי אלא בז' תעניות אחרונות שכתב כן כדי להשכים מתני' עם מ"ש שכתב שם אחר שהביא דברי מ"ם וז"ל מיהו איכא למימר דמתניתין נמי איירי בתשעה באב ובז' תעניות ולא פליגי ע"כ. מ"מ קשה דכיון דכתב בסי' תקע"ה שב"ד דורשין ותוקרין מגפרא כדאיתא בגמ' א"כ ליכא קריאת תורה בשחרית כדאמר בפ' בני העיר. כל זה אני תמיה על הטור ז"ל דרוצה להלך על שיטת הגמרא דמחלק בין ז' תעניות אחרונות לאחרות דבאחרונות קורין בקללות אבל בראשונות לא דאילו לא היה הולך על שיטת הגמ' אלא שהיה כותב דבכל קורין ויחל לא הייתי תמיה שהייתי אומר שהיה הולך על מנהג הגאונים כמ"ש ה"ה ז"ל ולא על שיטת הגמרא. ויותר אני תמיה על הר"ן ז"ל שכתב וז"ל מדאמרינן דמפלגא דיומא לפניא רבעא דיומא קורין ומפטירין אשמע שלא היו קורין בבוקר בפ' תעניות אלא מחצי היום ואילך ואף הגאון רב פלטוי כתב בתעניות של שני וחמישי בצפרא קרינן בפרשתא דשבתא ובמנחה בפרשת תעניות ע"כ. משמע לכאורה דאית ליה דבבוקר לא היו קורין אלא בפרשת השבוע והוא הפך הנאמר בסוגיא בפ' בני העיר דבבוקר לא היו קורין כלל. וצ"ל לתרץ למה שהוקשה בעיני ה"ה ז"ל ואיני יודע טעם לשינוי מנהג חכמים ועם זה יתברר טעם רב נטרונאי דבזמן הגמרא כיון שהיו כל כך עסוקים ורדופים במצות ולהסיר המכשלות והעבירות ראוי היה לבטל קריאת התורה בבוקר כדאמרינן בפ' בני העיר ולחפש בעבירות ולהסיר מכשולות אבל בדורות אלו שאין אנו רודפים כל כך במצוה אין ראוי לנו לבטל קריאת התורה בבוקר בשביל כך והוא טעם נכון לרב נטרונאי שכתב הר"ן ז"ל דכיון דמן הדין היינו קוראים בבוקר פרשתא דשבתא כדאמר בפ' בני העיר אי לא דמחפשים השתא דלית לן ה"ט הדרינן לדינא דבשחרית קורין פרשתא דשבתא ובערב פרשת התענית אבל הכונה דס"ל דבכל התעניות אנו קורין בבוקר ובערב בחד גוונא דכיון דהם תקנו במנחה הפרשה אע"ג דבשחר לא תקינו מפני שהיו טרודים השתא דאין אנו טרודים קרינן בשחרית מאי דקרינן במנחה וקורין ויחל. קשה טובא דבפ' בני העיר משמע דאי לאו מטעמא דטרודים היו קורין פרשת השבוע דכן הקשו לר' ירמיה ל"ל הפסקה כו' וקי"ל כר"י דהא קרינן פרשיות השבוע עם ד' פרשיות וא"כ לא היה לנו לקרות אלא פרשת השבוע בבוקר ובערב ויחל והו דבז' תעניות פסק דבבקר קורין קללות ובערב ויחל אע"ג דלא הוי בחד גוונא וכיון דכן אמאי לא קרינן בבוקר פרשת השבוע ובערב פרשת הקללות ולמה לי הפסקה לדידן דקי"ל כר"י ונשארה לנו הקושיא בלי תירוץ על כן דברי הטור נעלמו ממני. עוד יש לי קצת תימה על הטור ועל רבינו ז"ל דמסוגיא בפ"ק דתעניות משמע דהך דאמר רב הונא כנופיא מגפרא לא הוי בג' תעניות ראשונות דהא אסיפת זקנים דלוה הכתוב לא הוי אלא בג' תעניות אמצעיות דהם אסורים במלאכה דאמר קרא קראו עצרה ואמרינן בגמ' דהוי כעצרה שאסור במלאכה והא לא הוי אלא באמצעיות ואחרונות אבל לא בראשונות ואם כן מנא להו לומר הך דדורשין ותוקרין דהוי אפילו בתעניות ראשונות דבגמרא לא משמע הכי בדכתיבנא:

קוראין בברכות וקללות שבתורה כו'. קשה דבפרק בני העיר (דף ל' ל"א) אמרינן במתני' דתעניות ברכות וקללות אין מפסיקים בקללות ואמרו בגמרא (דף ל"א:) מנא הני מילי א"ר חייא בר גמדא א"ר אסי דאמר קרא מוסר ה' בני אל תמאס ר"ל אמר לפי שאין אומרין ברכה על הפורענות. ופירש"י ז"ל אל תמאס והמפסיק בהן מראה עצמו שקשה לו לקרות וכו' משמע דיהיב טעמא למאי דאין מפסיקין בקללות ועל דא הביאו קרא דמוסר ה' בני אל תמאס וכן משמע דר"ל אמר לפי שאין אומרים ברכה וכו' משמע שהוא טעם לאין מפסיקין אבל אין זה טעם לקריאה בברכות וקללות מענין אחר כדכתב רבינו ז"ל דמה טעם הוא זה אבל טעם הקריאה כדכתב רש"י ז"ל להודיע שעל עסקי חטא באה פורענות לעולם ויחזרו בתשובה וכיוצא בזה כתב רבינו ז"ל בפי"ג מה' תפלה וז"ל קורין ברכות וקללות כדי שישובו העם ויכנע לבבם כשישמעו אותם, ואולי דזו כונתו במ"ש מוסר ה' בני אל תמאס כלומר אע"פ שיבואו לך צרות הרבה אל תמאס בתוכחת האל יתברך אלא תשוב ותקרא אותם: ומפטירין בנביא בתוכחות. כן אמרו שם בגמרא והתימה מהרב"י שכתב בסימן תקע"ד דמדברי רבינו ז"ל בפי"ג מהל' תפלה משמע דאין מפטירין בשום תענית לא בשחרית ולא במנחה אלא בתשעה באב בלבד דהא בהדיא כתב כאן שמפטירין בתעניות שגוזרין על צרות ואע"ג דשם הזכיר הפטרה בתענית ט' באב ולא הזכיר בתעניות דשאר צרות ודאי דסמיך על מ"ש כאן ואולי לא אמר הרב בית יוסף ז"ל כן אלא למעוטי ג' תעניות הכתובים אבל לא תעניות שגוזרים על הצבור דבהדיא כתב כאן מפטירין בהן:

פ"ב ב כל עיר שיש בה צרה וכו'. תימה גדול הוא על רבינו ז"ל שהרי במתני' (דף י"ט) הזכירו רא דשדפון וירקון וארבה וחרב וחיה רעה שמתריעין עליה בכ"מ מפני שהיא מכה מהלכת ורבינו ז"ל לא כתב אלא בכולן דהסביבות דוקא מתענות ולא מתריעות. והרב ב"י בסי' תקע"ו ובספר כסף משנה תירץ ופירש דהוא הסביבות מכח סברא דאיך אפשר דדבר אינו בכלל מכות מהלכות ועוד איך אפשר דבמקומות הרחוקים מתריעין על שום מכה דא"כ היינו צריכים להתענות לעולם שהרי אין זמן בעולם שלא יהיה בו חרב באחד מן המקומות. והכריחו לומר כן לשון דבכ"מ ועוד דהק עצמו בלשון מתני' במה שאמרה מפני שהיא מכה מהלכת וכתב דכל מכה היא מהלכת (וק"ק) מפני שכל מכה שבעיר אחת דרכה להיות מהלכת. ולעיקר הקושיא נ"ל דהרב המגיד ז"ל רמזה במ"ש שיטת רבינו ז"ל בזה כשיטת הראב"ד ז"ל בפירושיו דלרבנן אין שום צרה שהסביבות מתענות ומתריעות ואפילו מכה משולחת וכו'. אבל מ"מ צריך ליישב פי' זה של הראב"ד ז"ל. וצ"ל דהוא גריס במתני' כדגרים הרא"ש ז"ל בהך מתני' דמתריעין עליהם מיד מפני שהיא מכה מהלכת ולפי זה טעם שהיא מכה מהלכת לא הוי אלא להתריע מיד כלומר שאינו כגשמים שאין מתריעים אלא על ג' אמצעיות אבל לא בראשונות אלא מתריעין מיד מפני שהיא מכה מהלכת ומפרש דכ"מ שהם הסביבות משום הברייתא שאמרו בגמרא על כולם אין מתריעין אלא באפרכיא שלהם וכתב הר"ן ז"ל שבא לומר שאפילו במכה מהלכת אע"פ ששנינו מתריעין עליה בכ"מ אין מתריעין אלא באפרכיא שלהם ופירוש סביבות הוי אפרכיא כדכתב ה"ה ז"ל א"כ לפי זה מתני' קאמרה דאלו מתריעין בסביבות שלהם כמו בדבר וגשמים ויש לאלו יתרון שמתריעין מיד מפני שהיא מכה מהלכת וס"ל להראב"ד ז"ל דזה לא איירי אלא לר"ע דאית ליה התרעה מיד בסביבות ולא ענוי אבל לרבנן הוי בספק ענוי ולא התרעה

והשתא

שראיית המלחמה צרה: ה ועל הדבר. אי זו היא דבר עיר שיש בה חמש מאות רגלי ויצאו ממנה שלשה מתים בשלשה ימים זה אחר זה הרי זה דבר. יצאו ביום אחד או בארבעה ימים אין זה דבר. היה בה אלף ויצאו ממנה ששה מתים בשלשה ימים זה אחר זה דבר. יצאו ביום אחד או בארבעה אין זה דבר. וכן לפי חשבון זה. ואין הנשים והקטנים והזקנים ששבתו ממלאכה בכלל מנין אנשי המדינה לענין זה: ו היה דבר בארץ ישראל מתענין שאר גליות ישראל עליהן. היה דבר במדינה ושיירות הולכות ובאות ממנה למדינה אחרת שתיהן מתענות אף על פי שהן רחוקות זו מזו: ז [א]אין מתענין על חיה רעה אלא בזמן שהיא משולחת. כיצד נראתה בעיר ביום הרי זו משולחת. נראתה בשדה ביום אם ראתה שני בני אדם ולא ברחה מפניהם הרי זו משולחת. ואם היה שדה הסמוכה לאגם וראתה שני בני אדם ורדפה אחריהם הרי זו משולחת לא רדפה אחריהם אינה משולחת. ואם היה באגם אפילו רדפה אחריהם אינה משולחת אלא אם כן טרפה שניהם ואכלה אחד מהן. אבל אם אכלה שניהם באגם אינה משולחת מפני שזה הוא מקומה ומפני הרעבון טרפה לא מפני שהיא משולחת: ח בתים הבנויים במדברות ובארצות הנשמות הואיל והן מקום נדודי חיה. אם עלתה לגג ונטלה תינוק מעריסה הרי זו משולחת. ואם לא הגיעה למדה זו אינה משולחת. שאלו בני אדם הם שסכנו בעצמם ובאו למקום החיות: ט *שאר מיני רמש הארץ ורמש העוף ששולחו והזיקו. כגון

א טור סי' תקעו:

השגת הראב"ד

*שאר מיני רמש וכו'. א"א אם היו נושכין וממיתין אפי' צרעין ויתושין וזבובים כי כלם שלוחי המקום הם עכ"ל:

מגיד משנה

ה אי זהו דבר כו'. משנה וגמרא (דף י"ט וכ"א) עיר המוציאה חמש מאות רגלי ויצאו ממנה ג' מתים בג' ימים זה אחר זה ה"ז דבר ביום א' או בד' ימים אין זה דבר. עיר גדולה המוציאה ט"ו מאות רגלי כגון כפר עכו ויצאו ממנה ט' מתים בג' ימים זא"ז הרי זה דבר ביום אחד או בארבעה ימים אין זה דבר. וכתב רבינו ואין הנשים והקטנים והזקנים וכו' ודבר ברור הוא שכוונת רגלי הגברים לבד מטף:

ו היה דבר בא"י וכו'. בגמרא (דף כ"א:) אמרו ליה לרב נחמן איכא מותנא בא"י גזר תעניתא אמר גבירה לוקה שפחה לא כ"ש והקשו טעמא דגבירה ושפחה הא שפחה ושפחה לא והא אמרו ליה לשמואל איכא מותנא בי הוזאי וגזר תעניתא ותירצו שאני התם כיון דשכיחי שיירתא מיגרי ע"כ בגמ'. ולא נכתב בהלכות ולא ידעתי הטעם:

ז אין מתענין על חיה וכו'. כל החלוקים שהזכיר רבינו מבוארים בברייתא וסוגיא שם (דף כ"ב) ומ"ש ואם היתה באגם וטרפה שניהם ואכלה אחד מהם משולחת אכלה שניהם אינה משולחת מבואר שם. והטעם מפני שכל שלא אכלה אלא אחד נראה שלא היתה רעבה אלא לאחד ואעפ"כ טרפה שניהם אלמא משולחת היא להרוג שלא מהמת רעבון אבל בשאכלה שניהם נראה שמחמת רעבון לשניהם טרפתם ואינה משולחת כיון שהם באו בגבולה ובאגם שלה וכן פירש"י ז"ל:

ט שאר מיני רמש הארץ וכו'. ברייתא סוף פ"ק

כסף משנה

ה אי זו היא דבר וכו' ואין הנשים והקטנים והזקנים וכו'. כתב ה"ה דהכי דייק מתני' דקתני עיר המוציאה ת"ק רגלי דרגלי משמע הגברים לבד מטף. והר"ן כתב דלשון המוציאה דייק הכי. ול"נ שמהירושלמי למד כן דגרסינן התם בתים שאמרו בריאים ולא מרועעים ודכוותה בחורים אבל לא זקנים וכי היכי דמשמע זקנים יש למעט קטנים וכן יש למעט נשים לפי שהן חלושות המזג:

ז אין מתענין על חיה רעה אלא בזמן שהיא משולחת כיצד נראתה בעיר ביום ה"ז משולחת נראתה בשדה ביום אם ראתה שני בני אדם ולא ברחה מפניהם ה"ז משולחת ואם היתה שדה הסמוכה לאגם וראתה שני בני אדם ורדפה אחריהם הרי זה משולחת לא רדפה אחריהם אינה משולחת. זו היא הגירסא הנכונה בדברי רבינו ובקצת ספרים היא כתובה בשיבוש:

תנן בפ"ג דתעניות (דף י"ט) על אלו מתריעין בכל מקום על השדפון ועל הירקון ועל הארבה ועל החסיל ועל החרב מפני שהיא מכה מהלכת. ויש לתמוה על רבינו שהשמיט זה ולא כתב שיהו מתריעין על כוס צרה בכ"מ. וכ"ל שטעמו משום דמפשטא דמתניתין משמע דעל אלו בלבד מתריעין בכ"מ מפני שהם מכות מהלכות אבל על שאר צרות כגון מטר או דבר או מפולת אין מתריעין עליהם במקומות הרחוקים לפי שאינם מכות מהלכות וסביבותיה לבדן מתענות ולא מתריעות לת"ק והוקשה לו ז"ל היכי מצינן למימר דדבר אינה בכלל מכות המהלכות והלא הדבר ידוע שאין בעולם מכה מהלכת יותר מהדבר. וע"ק דהיאך אפשר לומר דבמקומות הרחוקים מתריעים על שום מכה דא"כ אינו צריכים להתענות לעולם שהרי אין זמן בעולם שלא יהא בו חרב באחד מהמקומות וא"כ בכל העולם היו צריכים להתענות לעולם מפני שהיא מכה מהלכת ולכן הוא ז"ל מפרש דהא דתנן על אלו מתריעין בכ"מ לאו במקומות הרחוקים קאמר אלא בסביבותיה דוקא וקאי אמאי דקתני לעיל מהאי מתני' דעל מטר או דבר או מפולת אותה העיר מתענה ומתרעת וסביבותיה מתענות ולא מתריעות ר"ע אומר מתריעות ולא מתענות והשתא קאמר דגם על אלו הצרות מתריעין בכ"מ כלומר בסביבות אותה העיר על השדפון ועל הירקון וכו' מפני שהיא מכה מהלכת ויש לסביבות לחוש לעצמה פן תדבקם הרעה אבל עיירות שחוץ לסביבות אין חוששין כלל ולפי זה האי מתני' דקתני על אלו מתריעין בכ"מ אתיא כר"ע דאילו לת"ק על אלו מתענין בכ"מ מבעי ליה וכיון דקי"ל כת"ק הוי דינא הכי בין בהנך דמני האי מתניתין שדפון וירקון וארבה וכו' בין באינך דלעיל מטר דבר מפולת אותה העיר מתענה ומתרעת וסביבותיה מתענות ולא מתריעות וז"ש אלו הן הצרות של צבור שמתענין ומתריעין עליהם על הצרת שונאי ישראל ועל וכו' ועל החסיל ועל השדפון ועל הירקון ועל המפולת ועל המזונות ועל המטר כל עיר שיש בה צרה מכל אלו אותה העיר מתענה ומתרעת עד שתעבור הצרה וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות אבל מבקשין עליהם רחמים. ועדיין יש לדקדק בדברי רבינו שכלל כל הצרות ופסק בהן דסביבותיה מתענות א"כ היכי יהיב מתני' טעמא מפני שהיא מכה מהלכת דמשמע דאיכא מכה שאינה מהלכת שאין הסביבות חוששין להם כלל. וכ"ל שרבינו מפרש דמפני שהיא מכה מהלכת אינו הבדל בין מכה למכה אלא נתינת טעם הוא כלומר למה כשיש צרה בעיר אחת מתענות או מתריעות סביבותיה ויהיב טעמא מפני שכל מכה שיש בעיר אחת דרכה להיות מהלכת ומתפשטת לסביבותיה:

ט שאר מיני רמש הארץ וכו'. כתב ה"ה על דברי הראב"ד אם כדבריו כשהזכירו בברייתא וכו' אלא הטעם שאין מתענין הוא מפני שאדם יכול להרגן ולהשמר מהן משא"כ בחיה

לחם משנה

והוכרח לומר כן משום דקשיא ליה דמעשה בה' זקנים שהביא אמרו שגזרו תענית ולמה לא אמרו שהתריעו אלא מפני שאלו הזקנים סבירא להו כת"ק והוי ענוי ולא התרעה והראיה שהביא מן הזקנים היא דזאת היא צרה להתענות לרבנן סביבותיה ומינה לר"ע התרעה בסביבות. זהו דעתו של הראב"ד ז"ל וכ"כ בא"ח סימן תקע"ו בבית יוסף דהראב"ד ז"ל פירש דהך דקאמר על אלו מתריעין הוי התרעה בלא תעניות והוי כר"ע וא"כ נמצא לפי פירוש זה דלדידן דקיימא לן כרבנן מתענין הסביבות וזהו שכתב ה"ה ז"ל דדעת רבינו כדעת הראב"ד ז"ל בפירושיו. אבל הרמב"ן ז"ל רוח אחרת עמו דס"ל דהך מתריעין דמתניתין הוי בעינוי ג"כ והך סיפא אתי כר"ע דאפילו רבנן מודו משום דהויא מכה מהלכת ולכך מתריעין בכ"מ מיהו בכ"מ מפרש שהוא הסביבות מכח הברייתא שכתבתי וכדפירש הר"ן ז"ל כדכתיבנא. ומה שהזכירו כאן התרעה ובעובדא דזקנים תענית משום דהא והא איתא נמצא דבזו כ"ע מודו דהסביבות מתענות ומתריעות:

ה יצאו ביום אחד או בד' ימים אין זה דבר וכו'. ברייתא היא בפ"ג דתעניות (דף כ"א) ואמרו שם בברייתא עיר המוציאה ת"ק רגלי [כגון כפר וכו' ויצאו ממנה ג' מתים בג' ימים זה אחר זה הרי זה דבר וכו' עוד שם דרוקרת עיר המוציאה ת"ק רגלין] הוה ויצאו ממנה ג' מתים ביום אחד וגזר ר"נ בר רב חסדא תענית א"ר נ בר יצחק כמאן כר"מ דאמר ריחק נגיחותיו חייב קירב [נגיחותיו] לא כ"ש ע"כ. ומחלוקת דר"מ ור"י איתא בפרק כיצד הרגל (דף כ"ד) ואמרו שם בגמרא הלכה כר"י במועד ולא כר"מ דאית ליה דכשהעידו בו ג' פעמים אפילו ביום אחד סגי אלא כר"י דאית ליה ג' ימים דוקא כדמשמע מקרא דאמר תמול מתמול ודרשינן ביה תלתא זמני דמשמע בתלתא יומי ולא אמרינן ריחק נגיחותיו חייב קירב לא כ"ש וא"ש שפסק כאן רבינו ז"ל דביום אחד אינו דבר משום דלא קיימא לן כר"מ וכן הטור פסק כן בא"ח סימן תקע"ו. אבל יש לי תימה על הטור ז"ל דבסימן קי"ד כתב בשם הר"ס מרוטנבורג דהיה אומר בשמיני עצרת אתה גבור ל' פעמים עד משיב הרוח ומוריד הגשם כנגד ל' יום שאומר אותו ג' פעמים ביום ועכשיו אם היה מסופק אין צריך לחזור וראיתי בפ' כיצד הרגל דאמר גבי שור המועד ריחק נגיחותיו חייב קירב לא כ"ש וכו'. והרב רבינו פרץ דחה ראיה זו דלא דמי והרא"ש ז"ל נטה לסברת הר"מ מרוטנבורג משמע מהתם דהלכתא כר"מ אליבא דכולהו דע"כ לא פליגי התם אלא אי דמי להא דר"מ או לא. ודבר זה תימה דבהדיא איפסיקא הלכתא כר"י כדכתיבנא ונגוד דא"כ למה פסק הטור ז"ל בסימן תקע"ו דביום א' אינו דבר הא לר"מ הוי דבר כדמשמע בפ"ג דתעניות וכי תימא דמאי דפסקינן כר"י בפרק כיצד הרגל הוי לענין שור המועד משום דמשמע דקרא לית ליה ק"ו משום דקרא הזכיר ימים ולא קאמר סתמא העדאה דליםתמע בין בג' ימים בין ביום אחד אבל בעלמא דליכא קרא ודאי דהסברא כר"מ הוא אמת ולכך הביא הר"ס מרוטנבורג ז"ל ראיה מיניה. א"ת כן מלבד שהוא דחוק עדיין קשה לך קושיא אחריתי דלמה גבי דבר לא פסק דביום אחד הוי דבר כר"מ כיון דסברתו היא אמת. ואולי י"ל דכיון דברייתא קאמר ביום אחד לא הוי דבר פסק טותים ומאי דקאמר בגמרא כמאן כר"מ ה"ק ליה בתמיה להיכן אתה סומך בדין זה לר"מ אפילו לדר"מ לא דמי דשאני הכא דאיכא טעמא דכשהם ביום אחד הוי מקרה ולא הוי דבר אבל בג' ימים ודאי דאינו מקרה אבל התם טעמא הוא דטבע השור הוא רע וכיון דהוטבע בו בג' פעמים ביום אחד ודאי דהוי קנין רע כדכתב שם הרב בית יוסף ז"ל בשם מהר"י אבוהב ז"ל יעוין שם. ופי' כן הטור ז"ל כדי לפסוק כסתם ברייתא ועדיין צ"ע: **ואין הנשים והקטנים וכו'.** כתב ה"ה ז"ל דנפקא ליה ממאי דאמרו בגמ' חמש מאות אלף רגלי דמשמע לבד מטף אבל הרב בית יוסף ז"ל כתב דנפקא משום דאמרינן בירושלמי גבי מפולת בתים שאמרו בריאים ולא מרועעים דכותיה בחורים ולא זקנים כו'. ולי נראה דאין הלשון משמע אלא כדברי ה"ה ז"ל דלדבריו לא קפיד רבינו ז"ל אלא שמנין האנשים של החמש מאות יהיו לבד מנשים וקטנים וזקנים אבל לפי פירוש הרב בית יוסף ז"ל לא קפיד אלא שהמתים אשר ימותו יהיו בחורים ולא זקנים ולא נשים וקטנים ואפילו יהיו בעיר חמש מאות רגלי לבד מזקנים ונשים וקטנים אם ימותו חמשה או ו' קטנים בג' ימים לא הוי דבר דומיא דמפולת דאם יפלו בתים רעועים לא הוי מפולת ואין זה במשמע דברי רבינו דנראה דמאי דקאמר הוא לענין מנין החמש מאות כדקאמר ואין הנשים והקטנים וכו' ממנין זה אבל לא דבר ממנין מאשר ימותו אם יהיו נשים וקטנים או גדולים:

נראתה בשדה ביום וכו'. מ"ש בספרינו בחלוקה זאת לא רדפה אחריהם הרי א משולחת

כגון שילוח נחשים ועקרבים ואין צריך לומר צרעין ויתושין והדומה להן °אין מתענין עליהם ולא מתריעין אבל זועקין בלא תרועה: י על הארבה ועל החסיל אפילו לא נראה מהן אלא כנף אחד בכל ארץ ישראל מתענין ומתריעין עליהן. ועל הגובאי בכל שהוא. *אבל על החגב אין מתענין עליו ולא מתריעין אלא זועקין בלבד: יא על השדפון ועל הירקון משיתחיל בתבואה. ואפילו לא התחיל אלא ממקום קטן כמלוא פי תנור גוזרין עליו תענית ומתריעין: יב אעל המפולת כיצד. הרי שרבתה בעיר מפולת כתלים בריאים שאינן עומדים בצד הנהר הרי זו צרה ומתענין ומתריעין עליה. וכן על הרעש ועל הרוחות שהן מפילין את הבנין והורגין מתענין ומתריעין עליהן: יג על החליים כיצד. הרי שירד חולי אחד לאנשים הרבה באותה העיר. כגון אסכרה או חרחור וכיוצא בהן והיו מתים באותו החולי הרי זו צרת צבור וגוזרין לה תענית ומתריעין. וכן חיכוך לח הרי הוא כשחין פורח. ואם פשט ברוב הצבור מתענין ומתריעין עליו. אבל חכוך יבש צועקים עליו בלבד: יד על המזונות כיצד. הרי שהוזלו דברים של סחורה שרוב חיי אנשי אותה העיר מהן. כגון כלי פשתן בבבל ויין ושמן בארץ ישראל. ונתמעט המשא והמתן עד שיצטרך התגר למכור שוה עשרה בששה ואחר

א טור סי' תקעו:

השגת הראב"ד

*אבל על החגב וכו'. א"א אלא חגב ידוע להם שאינו מזיק אבל שאר מינין מזיקים הן שהרי הילק והגזם שהיתה בימי יואל וה"ס לסלעם והרגול ועכשיו שאין אנו מכירין מיניהם על כלן מתריעין, עכ"ל:

כסף משנה

בחיה רעה. ואני אומר שאם מטעם זה איפכא מסתברא שיותר קשה הוא להשמר מהרמשים מלהשמר מחיה רעה. ולענין מ"ש הראב"ד ז"ל שאם היו נושכים וממיתים פשיטא שמתענין עליהם וכדברי הראב"ד שאין אדם יכול להשמר מהם שהרי עשויים לבוא ולנשוך את האדם שלא מדעתו וברייתא בשאינם ממיתים אלא מזיקין והכי דייק לשון רבינו שאולתו והזיקו:

יג וכן חיכוך לח וכו' ואם פשט ברוב הצבור וכו'. נראה מדברי רבינו דרובא דוקא בעינן ונראה שכ"כ משום דקתני בברייתא תענית

מגיד משנה

פ"ק (דף י"ד) מבוארת. ובהשגות א"א אם היו נושכין וממיתין אפילו צרעין ויתושין חשובין כי כולן שלוחי המקום ע"כ. ואני אומר אם כדבריו כשהזכירו בברייתא שלוח נחשים ועקרבים היה להם לחלק בין ממיתין בין אינן ממיתין אלא הטעם שאין מתענין הוא מפני שאדם יכול להרגן ולהשמר מהם משא"כ בחיה רעה:

י על הארבה ועל החסיל וכו'. במשנה (דף י"ט וכ"ב) על הארבה ועל החסיל ובגמ' ארבה וחסיל אפילו לא נראה אלא כנף בכל א"י מתריעין מיד עליו:

ועל הגובאי. בגמ' (דף י"ט:) ברייתא מתריעין על הגובאי בכל שהוא רשב"א אומר אף על החגב וקי"ל כת"ק. ובהשגות א"א אלא חגב ידוע להם כו'. ואני אומר לדבריו למה הזכירו בפרט ארבה וחסיל וגובאי אלא ודאי הם היו יודעים מינין אלו שהן מיוחדין בהשחתה בלא תערובת שאר המינין משא"כ בשאר המינין. וכתב רבינו דינו כדין הכתוב בגמרא והבקי בהן ובשמותיהן יודע על פי זה מהן מתריעין:

יא על השדפון ועל הירקון וכו'. במשנה (דף י"ט) על השדפון ועל הירקון וכו' עוד שם מעשה שירדו זקנים מירושלים לעריהם וגזרו תענית על שנראה כמלא פי תנור שדפון באשקלון ובגמ' (דף כ"ב:) מפורש כמלא פי תנור ופי' תבואה שיעשה ממנה פת כמלא פי תנור וברייתא בגמ' (דף כ"ב) על השדפון ועל הירקון בכל שהוא. ונראה לי שרבינו מפרש דהאי כל שהוא יש לו שיעור והיינו כמלא פי תנור וקרי ליה כל שהוא לפי שהוא דבר מועט אבל רש"י ז"ל פירש כיון שנראה כל שהוא מתריעין מיד ומלא תנור דמתני' הוא להתענות אי נמי מעשה שהיה כך היה עכ"ל. ולשון אחרון שכתב דכך היה מעשה אבל לענין דינא אפילו בכל שהוא קשה לי דא"כ למאי שקלו וטרו בגמ' אם הוא כמלא פי תנור תבואה או כמלא פי תנור פת ומאי איכפת לן מאי דהוה הוה. גם לשון ראשון קשה לי שהוא ז"ל חלק בין תענית להתרעה ומשמע התם דהנהו דאמרינן מתריעין עליהן מתענין בהתרעה קאמר אלא ודאי דברי רבינו עיקר:

יב על המפולת כיצד וכו'. משנה שם (דף י"ט וכ':) על המפולת ובגמרא מבואר שאינו קרוי מפולת אלא בנפילת כותלין בריאות ושאינן עומדות בצד הנהר דאיכא תרתי וכמ"ש רבינו: וכן על הרעש וכו'. נראה שזה נכלל בכלל מפולת שהזכירו חכמים:

יג על החליים כיצד וכו'. שם (דף י"ט:) ברייתא ואסכרה בזמן שיש עליה מיתה מתריעין עליה בזמן שאין עליה מיתה אין מתריעין עליה: וכן חכוך לח וכו'. בב"ק פ' מרובה (דף פ'.) מתריעין על החכוך בשבת והקשו מדתניא ושאר מיני פורעניות הבאים על הצבור כגון על החכוך וכו' לא היו מתריעין אלא זועקין. ותירצו ל"ק הא בלח הא ביבש. דאריב"ל שחין שהביא הקב"ה במצרים היה לח מבפנים ויבש מבחוץ שנאמר ויהי שחין אבעבועות ע"כ שם:

יד על המזונות כיצד וכו'. פרק המוכר את הספינה (בתרא צ"א) ת"ר מתריעין על פרקמטיא אפילו בשבת. א"ר יוחנן כגון כלי פשתן בבבל ויין ושמן בא"י א"ר יוסף והוא דזל וקם עשרה בשיתא:

על

לחם משנה

מסולחת ודאי דהוא ט"ס וגירסא שהביא הרב בית יוסף ז"ל ליתיה ומוכרח הוא ולא ברחה לבד אלא שעמדה היא מסולחת כיון שאינה סמוכה לאגם. ובגמרא (דף כ"ב) אמרו ל"ק ה"ק נראתה בעיר ביום מסולחת בעיר בלילה אינה מסולחת אי נמי בשדה ביום מסולחת בשדה בלילה אינה מסולחת. ורבינו ז"ל פסק כלישנא קמא אע"ג דבמקומות אחרים פסקינן כלישנא בתרא משום דמילתא דרבנן הוא ולקולא נקטינן דבשדה בכל גוונא בין ביום בין בלילה אינה מסולחת ואין מתענין:

ט כגון שילוח נחשים ועקרבים וכו'. הטור ז"ל השיג עליו בסימן תקע"ו וכתב ונראה דנחשים ועקרבים מתענין עליהם ע"כ. ואע"ג דבברייתא (דף י"ד) בפ"ק הזכירו נחשים ועקרבים ואמרו שם ושאר כל מיני פורעניות המתרגשות [לבא בעולם] כגון חכוך חגב וזבוב וצרעת ויתושין ושילוח נחשים ועקרבים לא היו מתריעים נראה דהטור מפרש דלא השוה נחשים ועקרבים לאידך אלא לענין ההתרעה אבל לא לענין העינוי דבנחשים אית ליה דודאי מתענים מפני שמהן ממיתים אבל טעם רבינו ז"ל כבר ביארו הרב בית יוסף ז"ל:

י אפילו לא נראה מהם אלא כנף אחד כו'. קשה טובא דכיון דהוא פסק כת"ק (דף י"ט) דעיר שיש בה גרה סביבותיה מתענות ולא מתריעות א"כ למה פסק כשיש ארבה אחד בכל א"י מתענין ומתריעין דהא הר"ן ז"ל בפ"ג דתענית רבותא קא משמע לן דכל א"י מקרי אפרכיא אחת ונקראו בכלם סביבות לעיר שיש בה גרה דפי' סביבות אפרכיא כדכתב ה"ה ז"ל וטרח להביא ראיה על זה ויותר מזה אין לנו אלא שנקרא כל א"י סביבות לעיר שיש בה גרה כשאותה העיר מא"י וכיון דאנן קי"ל כת"ק א"כ מתענים ולא מתריעין ואיך כתב דכיון שנראה אחד בכל א"י כלם מתריעין אע"ג דלשון זה הוזכר בברייתא הם דברי ר"ע ואיהו אזיל לטעמיה דאית ליה דבסביבות מתריעין וכיון דכל א"י הוי סביבות לעיר שיש בה גרה לכך מתריעין אבל לדידן קשה אם לא שנאמר דס"ל לרבינו דכל א"י מקרי כעיר אחת וכשיש באחת מהן גרה כלן מתריעין מפני דכולה כעיר אחת ומה שהביאו במשנה ראיה ממעשה זקנים הוא דהמכה היתה באשקלון דאינה מא"י כדכתב הר"ן ז"ל ואע"ג דחשיב כא"י מ"מ אינה כא"י ממש להיות נחשבת עם א"י כעיר אחת וגוף אחד אלא א"י הוי כסביבות לה וגזרו תענית מפני שהסביבות מתענין אבל לא התרעה כדפירש' לעיל לדעת רבינו ז"ל והוא פירוש הראב"ד ז"ל כדכתיבנא לעיל וזו הראיה שהביאו שהסביבות מתענין ומינה דלר"ע מתריעין אבל באמת כל זה דוחק דהא שנינו ג' ארצות לחזקה יהודה ועבר הירדן והגליל משמע דנחשבות כג' ארצות וטרח הר"ן ז"ל לומר דנחשבים כאפרכיא אחת אבל שיהא נחשבת כעיר אחת דבר רחוק הוא וצריך עיון:

יא על השדפון ועל הירקון כו'. פירוש תבואה שיעשה ממנה כמלא פי תנור ואמרו בגמ' בפ"ג דתעניות (דף כ"ב:) ועדַיין תבעי לך ככווא דתנורא או דילמא כי דרא דריפתא דהדר לה לפומא דתנורא תיקו, ע"כ. ורבינו ז"ל לא פסק כבעיא זו כלל ולא ביאר דעתו ולא ידעתי למה:

יג על החליים כיצד וכו'. הרב בית יוסף ז"ל בסימן תקע"ו תמה דלמה לא חלקו כאן בין מתו ג' בג' ימים למתו ביום אחד או בארבעה כמו שחלקו בדבר ותירץ דהאי דבר שהוא שינוי אויר ממית בלי שהיית זמן וכל שאינו באותו ענין וכו' אינו אלא אקראי בעלמא. וקשה קצת בעיני דלדעתו יהא חמור מיתת אסכרה ממיתת דבר ובמיתת אסכרה אפילו שימותו שנים ביום אחד סגי ובדבר בעינן שלשה בשלשה ימים. לכך נ"ל דרבינו ז"ל תירץ קושיא זאת בלשונו שכתב הרי שירד חולי אחד לאנשים הרבה מאותה מדינה כלומר שבדבר אע"פ שלא ירד הדבר באנשים הרבה אלא שהוכו ג' אנשים לבד ומת כל אחד ביומו סגי אבל הכא אינו כן אלא שירד החולי ברוב העיר כמו חיכוך שכתב שפשט ברוב הצבור גם חולי זה ודאי שהוא כמוהו שכן כתב שירד לאנשים הרבה דמשמע רוב הצבור ואפילו תאמר לאנשים הרבה לא משמע רוב הצבור מ"מ הרי ירד לכמה אנשים ואע"פ שלא מתו אלא שנים מהם ודאי דהיא מכה מסולחת כיון דהיא באה על אנשים הרבה אע"פ שרבים ניצולים כיון שראינו שנים מהם מתים מתענין ומתריעין ולפי זה כ"ש בדבר שאם ראינו שהוכו בדבר בעיר אנשים הרבה אע"פ שלא מתו אלא ב' מהם ביום אחד מתענין דלא גרע מאסכרה דכיון דפשט ברוב הציבור מתענין דהא באסכרה דבעיר רוב הציבור נפקא ליה לרבינו ז"ל מברייתא דפ"ק דתעניות (דף י"ד) והוא בפרק מרובה (דף פ"ב) דקאמרת ושאר כל מיני פורעניות המתרגשות לבא על הצבור ומשמע שבאה על רוב הצבור א"כ ה"ה וכל שכן בדבר דלא גרע משאר פורעניות והרבותא דאיכא בדבר הוא דאע"פ שלא נתפשטה המכה ברוב הצבור אלא הוכה אחד בכל יום ומתו שלשה בשלשה ימים ולא הוכו בעיר אנשים הרבה ולא אחרים לבד מהם דהוה ס"ד דמקרה הוא קמ"ל כיון דהוא דבר חיישינן ומתענין ובאסכרה בזה האופן אולי דאין מתענין דאם מתו שלשה בשלשה ימים כל אחד ביומו ואחרים לא חלו מהולי ההוא אין מתענין. כנ"ל ליישב קושיא זאת: וכן חיכוך לח הרי הוא כשחין פורח וכו'. בפ' מרובה (שם דף פ':) אמרו מתריעין על החיכוך בשבת והך התרעה בפה היא דבשופרות ליכא התרעה בשבת. ותימה על רבינו ז"ל דאיך לא הזכיר זעקה גבי חיכוך בשבת כמו גבי מזונות כיון דבהדיא אמרו כן בפ' מרובה בשחין לח כדפי' רבינו ז"ל וקשה עוד מזאת דברא"ש הפרק לעיל כתב וכ"ש אין צועקים ולא מתריעין בשבת כמו שאמרו חוץ מגרש המזונות שזועקים עליהם ואפילו בשבת משמע

הגהות מיימוניות

°כתב הטור שם ז"ל ונראה דנחשים ועקרבים מתענין עליהם ע"כ]:

ואחר כך ימצא לוקח. הרי זו צרת צבור ומתריעין עליה וזועקין עליה בשבת: טו ״על המטר כיצד. הרי שרבו עליהן גשמים עד שיצרו להן הרי אלו מתפללין עליהן. שאין לך צרה יתירה מזו שהבתים נופלין ונמצאו בתיהן קבריהן. ובארץ ישראל אין מתפללין על רוב הגשמים מפני שהיא ארץ הרים ובתיהם בנויים באבנים ורוב הגשמים טובה להן ואין מתענין להעביר הטובה: טז ״תבואה שצמחה ונמנע המטר והתחילו צמחין לייבש הרי אלו מתענין וזועקין עד שירדו גשמים או עד שייבשו הצמחים. וכן אם הגיע זמן הפסח או קרוב לו בארץ ישראל שהוא זמן פריחת האילנות שם ולא ירדו גשמים הרי אלו מתענין וזועקין עד שירדו גשמים הראויין לאילנות או עד שיעבור זמנם: יז וכן אם הגיע זמן חג הסוכות ולא ירדו גשמים הרבה כדי למלאות מהם הבורות השיחין והמערות הרי אלו מתענין עד שירד גשם הראוי לבורות. ואם אין להם מים לשתות מתענים על הגשמים בכל עת שלא יהיה להם מים לשתות ואפילו בימות החמה: יח פסקו הגשמים בין גשם לגשם ארבעים יום בימות הגשמים הרי זו מכת בצורת ומתענים וזועקים עד שירדו הגשמים או עד שיעבור זמנם:

פרק שלישי

א ״הרי שלא ירדו להם גשמים כל עיקר מתחלת ימות הגשמים. אם הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים מתחילין תלמידי חכמים בלבד להתענות שני וחמישי ושני. וכל התלמידים ראויין לכך: ב ״הגיע ראש חודש כסליו ולא ירדו גשמים בית דין גוזרין שלש תעניות על הצבור שני חמישי ושני. ומותרין בהן לאכול ולשתות בלילה. ואנשי משמר אין מתענין עמהן מפני שהן עסוקין בעבודה. וכל העם נכנסים לבתי כנסיות ומתפללין

א טור סי' תקעז : ב טור סי' תקעט : ג טור סי' תקעט וע"ש :

מגיד משנה

טו על המטר כיצד וכו'. פ' סדר תעניות וכו' (תענית י"ט וכ"ב:) במשנה מבואר שאין מתריעין על רוב גשמים ובגמרא אמר רב בגולה מתריעין עליהם מיד ותניא נמי הכי והזכירו שם הטעם כדי שלא יהו בתיהם קבריהם וכמ"ש רבינו:

טז תבואה שצמחה וכו'. משנה ריש פ' סדרי תעניות האלו האמור (דף י"ח י"ט) ופירושה בגמרא שאם ירדו גשמים וצמחו הזרעים וחזרו ושנו מתריעין עליהן מיד א"ר נחמן דוקא שינוי אבל יבשו לא פשיטא שינו תנן ותירצו לא צריכא דאקון מהו דתימא אקנתא מלתא היא קמ"ל לאו מלתא היא ע"כ. ופירושה לדעת רבינו דיבשו שוב אין נהם תקנה ואחרית ואפילו עמדו בקנה שלהם ייבשו והיינו אקון שהזכירו בגמרא ולזה הזכיר רבינו יבשו סתם וכן פי' הראב"ד ז"ל ויש בזה פירוש אחר לרש"י ז"ל וזה עיקר:

וכן אם הגיע זמן הפסח וכו'. משנה (דף י"ח:) ירדו לצמחים ולא לאילן מתריעין ובגמ' (דף י"ט:) מתריעין על האילנות בפרוס הפסח ועל בורות שיחין ומערות בפרוס החג ואם אין להם מים מתריעין עליהם מיד ואי זהו מיד שאין ב' וה' וב' וכבר ביאר רבינו פרק ראשון שכל תעניות הצבור הם בזה הסדר שני וחמישי ושני:

יח פסקו הגשמים בין גשם וכו'. במשנה (דף י"ח:) וכשפסקו הגשמים בין גשם לגשם ארבעים יום מתריעין עליהן מיד מפני שהיא מכת בצורת ופירשו בגמרא (דף י"ט) מכה המביאה לידי בצורת. ופירש רבינו שאין זה אלא בימות הגשמים ודבר פשוט:

פ"ג א הרי שלא ירדו גשמים כל עיקר וכו'. משנה פ"ק (תענית י') הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענין אוכלין ושותין משחשכה ומותרין במלאכה ברחיצה בסיכה בנעילת הסנדל בתשמיש המטה ובגמרא מאן יחידים רבנן א"ר הונא יחידים מתענין שלש תעניות שני וחמישי ושני ופירשו שם דדוקא כסדר הזה. עוד שם ומפסיקין בר"ח. ורבינו לא הזכיר זה ולא מה שאמרו אוכלין ושותין משחשכה לפי שאלו הן כתענית יחיד לדברים אלו וכבר נתבארו דינין אלו פרק ראשון. עוד בגמרא (דף י':) ת"ר לא יאמר אדם תלמיד אני אין אני ראוי לכך אלא כל התלמידים ראויין לכך:

ב הגיע ר"ח כסליו וכו': ואנשי משמר וכו'. משנה פרק שני (דף ט"ו:) גבי אנשי משמר ומכ"ש תעניות הראשונות לא היו מתענין פי' אנשי משמר הכהנים שסיפה משמרתן באותה שבת:

עברו

כסף משנה

(תענית י"ד) גבי חיכוך אמר מיני פורעניות הבאים על הצבור משמע דכל הצבור בעינן ורובו ככולו:

ונועלים

לחם משנה

משמע דליכא שום דבר אחר שזועקים והא ליתא דהא איכא חיכוך כדכתיבנא. וגם יש קשה דהא איכא עיר שהקיפוה ויחיד הנרדף שזועקים בשבת כמ"ש בריש פ' ראשון, והטור ז"ל בסימן תקע"ו כיון בלשונו יפה שכתב אבל על כל האחרים אין מתענין כו' חוץ מעיר שהקיפוה עכו"ם או נהר וספינה המיטרפת וכו' אבל על רבינו ז"ל קשה. מיהו בהני י"ל דלא חש רבינו ז"ל לחזור ולהוציאה מן הכלל דבכ"מ דפ"ב דסמך על מ"ש בפ"א אבל הא דחיכוך קשה טובא דלא הזכיר וצ"ע:

טו שהבתים נופלים ונמצאו בתיהם קבריהם. ה"ה דאיכא טעמא שמשטשטין את הקרקע ואינה מוציאה פירות כדאמרו שם בגמרא בברייתא בעתם לא שכורה ולא צמאה שכל זמן שהגשמים מרובים וכו' ובודאי שעל זה מתפללין כדכתב הר"ם בר נמת כתבו הרב בית יוסף ז"ל בסי' תקע"ו אלא שבגמ' איתא הטעם יותר גדול וכן דקדק הטור ז"ל בלשונו שכתב אבל ארץ מגולה שרוב הגשמים קשים לה ולא עוד אלא שמפילין וכו' משמע דאיכא טעמא אחרינא דמשטשטין אלא שזה הוא טעם יותר גדול שבתיהן קבריהם:

טז והתחילו צמחים ליבש הרי אלו מתענים וכו'. פ"ג במשנה (דף י"ח:) שניט אבל צמחים ששנו מתריעין עליהן מיד וכן שפסקו גשמים בין גשם לגשם ארבעים יום מתריעין עליהן מפני שהיא מכת בצורת ירדו לצמחים אבל לא ירדו לאילן לאילן ולא לצמחים לזה ולזה אבל לא לבורות שיחין ומערות מתריעין עליהן מיד ע"כ. והרב ב"י בסימן תקע"ה כתב דהך התרעה דזרעים ששנו הוי בפה מדכתב מתענין וזועקין ולא כתב מתריעין ולדבריו בכל איך דמתני' דפסקו גשמים בין גשם לגשם וירדו לצמחים אבל לא לאילן דבמשנה הזכירו מתריעין וכן בברייתא הזכירו התרעה מתריעין על האילנות בפרוס הפסח ורבינו ז"ל לא כתב התרעה בכל הני אלא תענית צ"ל ג"כ דס"ל לרבינו ז"ל דכל הני התרעות דמתני' הוי בפה. ולי קשה דבכ"מ שמזכיר התרעה מפרש רבינו ז"ל בשופר זולת כשהזכיר התרעה בשבת משום דא"א התרעה בשופרות בשבת אבל כל איך הוי בשופר דשדפון וירקון וארבה וחסיל וכל הני שהזכיר המשנה זאת ואמרו עליהן מתריעין מפרש רבינו ז"ל בשופר ומ"ש דבהני מפרש בפה ועוד דבברייתא אמרו מתריעין על האילנות בפרס הפסח וכו' ואמרו שם ואספרה בזמן שיש בה מיתה מתריעין. ועוד אמר מתריעין על הגובאי וכו' והך דאספרה וגובאי מפרש רבינו ז"ל התרעה בשופר. והך דמתריעין על האילנות הוי בפה וכולהו בחדא ברייתא ובחד ליפנא מתנו. לכן בעיני ק"ק. ועוד נשאל להרב"י ז"ל אם האמת כן הוא דכשרבינו ז"ל הזכיר בפרק זה מתענין הוי תענית דוקא ולא התרעה גבי חרב דכתב לעיל על החרב כיצד אפילו חרב של שלום כגון שערכו מלחמה עמ"ס עם עכו"ם וכו' הרי זו צרה ומתענים עליה ולא הזכיר שם התרעה וכן גבי מטר שכתב על המטר כיצד הרי שרבו עליהם גשמים עד שיצרו להם הרי אלו מתפללין עליהן וכו' שלא הזכיר שם התרעה ש"מ דהוי תענית בלא התרעה וכ"ת אין ה"נ זה א"א דלעיל ברא"ש הפרק אחר שהזכיר גזרות של חרב ושל מטר כתב כל עיר שיש בה צרה מכל אלו אותה העיר מתענה ומתרעם עד שתעבור הצרה והדר מפרש חרב ומטר וכיון דפרים למאי דאמר לעיל ודאי הוא שמתענית שהזכיר בכאן עם התרעה הוא. אלא מאי אית לך למימר דכיון דרבינו ז"ל הזכיר בריש הפרק דעל כל אלו הצרות מתריעין מפרש להו השתא לא אילטריך ליה לחזור ולומר מתריעים דכיון דכתב תענית לחוד ממילא משמע נמי התרעה דאדלעיל סמיך, א"כ גם אנו נאמר בהני דכיון דכבר הזכיר לעיל דבמטר מתריעין והשתא מפרש לחלוקה דמטר א"כ כיון דכבר הזכיר התרעה ממילא משמע דהך תענית דאמר כאן הוי בהתרעה אבל מ"מ ק"ק דבשאר החלוקות דשדפון וירקון וארבה ומפולת ואידך לא עשה רבינו ז"ל כך אלא הזכיר תענית והתרעה בהן ולא סמך אמאי דהזכיר לעיל בראש הפרק דאותה העיר מתענה ומתרעת כמו שסמך גבי חרב ומטר וראוי לשים לב על זה ולא ידעתי למה אם לא שנאמר שאינו סומך על מ"ש לעיל כדכתב הרב"י ז"ל והראיה שבאלו תמה לפרשה אבל מ"מ דעת רבינו ז"ל נראה בעיני דבכל הני איכא התרעה ועדיין צ"ע. ומ"מ צ"ל דאינו מפרש רבינו ז"ל כפירש"י דהא בצמחים ששנו מתריעין עליהן מיד דמפרש נותנין להם חומר ז' אחרונות אלא דוקא בהא דהתרעה מדמיקן להו לז' אחרונות דתני חלוקות שהזכיר כאן רבינו ז"ל עד סוף הפרק הם פירוש דעל המטר ובמטר דוקא כתב לעיל בריש הפרק דמתריעין דהיינו התרעה דוקא. ומה שלא הזכיר דין ירד לאילן ולא לצמחים או לזה ולזה ולא לבורות דהם חלוקות המוזכרות במשנה משום דאין צורך דהרי הזכיר בדבריו שמתענין בכל עת הצורך בין לצמחים בין לאילנות בין לפירות:

פ"ג א אם הגיע י"ז במרחשון וכו'. בפ"ק דתעניות (דף י':) ת"ר לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה [והתלמידים עושים עצמם] דברי ר"מ ר' יוסי אומר עושה וזכור לטוב וכו' כך גירסת הרי"ף ז"ל. ולפ"ז אליבא דר"י כל אדם אפילו אינו ת"ח יכול להחזיק עצמו ת"ח לכך. ומפני כן כתב הרב הב"י בסי' תקע"ה דאין גירסת הטור ז"ל כן דא"כ היה לו לפסוק כר"י ולמה כתב דשאר העם אינן יכולין להחזיק עצמן תלמידים לכך כיון דהלכה כר"י לגבי דר"מ וכתב שגירסתו כגירסת רש"י ז"ל וגרסינן בלשון שני דה"ק לא כל אדם יכול לעשות עצמו יחיד וכן לא לעשות עצמו תלמיד ופליג ר"י ארישא וקאמר דיכול לעשות עצמו יחיד וקשה על זה דפשטה דברייתא משמע א"כ דר"י אפילו אשאר העם קאמר דיכול לעשות עצמו יחיד דר"מ בשאר העם קאמר דאינו יכול לעשות עצמו לא יחיד ולא תלמיד ועל דא קאמר ר"י דיכול לעשות יחיד ודוחק לומר דר' יוסי אתלמיד דוקא קאי כדכתב שם הרב"י דר"מ בכל אדם הם ועלייהו קאי מילתיה דר"י דיותר נכון בעיני לומר דגרים כגירסת הרי"ף ז"ל. ומ"מ פסק כר"מ משום דסתמא דברייתא כוותיה דאמר אלא כל התלמידים יחידים משמע אבל לא שאר העם וכן דברי רבינו הם כדברי הטור ולפ"ז אתי שפיר דאזיל בשיטת הרי"ף רבים וגם הרא"ש ז"ל נראה דגרים כגירסת הרי"ף ז"ל בפסקיו ואזיל הטור לפי זה בשיטת אביו הרא"ש ז"ל. ולהכי הביא ה"ה ז"ל הברייתא לרמוז דטעם רבינו ז"ל זהו דמשום הכי פסק כר"מ כדכתיבנא:

ב ומותרין בהן לאכול ולשתות בלילה וכו'. אמרינן בגמ' בברייתא (דף י"ב) עד מתי אוכלים ושותים עד שיעלה ע"ה. וכבר כתבו רביע ז"ל בפרק ראשון

שכתב

ומתפללין וזועקין ומתחננין כדרך שעושין בכל התעניות:
ג עברו אלו ולא נענו בית דין גוזרין שלש תעניות אחרות על הצבור שני וחמישי ושני. ובשלש אלו אוכלין ושותין מבעוד יום כמו שעושין בצום כפור. ואנשי משמר מתענין מקצת היום ולא משלימין. ואנשי בית אב והם העוסקין בעבודה באותו היום לא יהיו מתענים כל עיקר. אוכל תענית שאוכלין בה מבעוד יום אם אכל ופסק וגמר שלא לאכול אינו חוזר [א] ואוכל אף על פי שיש שהות ביום: ד בשלש תעניות אלו כל העם אסורין בעשיית מלאכה ביום ומותרין בלילה. ואסורין ברחיצת כל הגוף בחמין אבל פניו ידיו ורגליו מותר לפיכך נועלין את המרחצאות. ואסורין בסיכה. ואם להעביר את הזוהמא מותר. ואסורין בתשמיש המטה. ובנעילת הסנדל בעיר אבל בדרך מותר לנעול. ומתפללין בבתי כנסיות וזועקין ומתחננין כשאר תעניות:
ה ° עברו אלו ולא נענו בית דין גוזרין שבע תעניות אחרות על הצבור שני וחמישי ושני וחמישי ושני וחמישי ושני. ובאלו השבע בלבד עוברות ומניקות מתענות אבל בשאר התעניות אין עוברות ומניקות מתענות. ואף על פי שאינן מתענות אין מענגות עצמן בתפנוקים אלא אוכלות ושותות [ב] כדי קיום הולד:
ו ובשבע תעניות אלו אנשי משמר מתענין ומשלימין. ואנשי בית אב מתענין מקצת היום ולא משלימין. וכל דבר שהוא אסור בשלש אמצעיות אסור באלו השבע האחרונות

א טור סי' תקנג וע"ש כמ"ג עשין דרבנן ג:

מגיד משנה

ג עברו אלו ולא נענו וכו'. פ"ק במשנה (דף י"ב:) ודין אנשי משמר פ"ב (דף ט"ו:) סברת חכמים במשנה ופירוש הכהנים היו חלוקים למשמרות בכל שבת ושבת והמשמרה היתה חלוקה לבתי אבות לימי שבוע ואם הכבד העבודה על אנשי בית אב בני משמרתן היו מסייעין להן: וכל תענית שאוכלין וכו'. ע סברת ההלכות שכתבו פ"ק ולענין תענית שפוסק בה מבע"י חזינן לגאון דקאמר הכי אע"פ שפוסק חוזר ואוכל מבע"י עד שיבא השמש ולכן מסתברא לן דה"מ היכא דלא קבלה עליה לתענית אבל היכא דקבלה עליה לתענית א"כ איתסר ליה למיכל ולמשתי דהא אמרינן לענין זמן וכו' ולענין משתי מיא היכא דלית ליה למיכל לית ליה למשתי והכי נמי כתב רב האיי גאון ז"ל עכ"ל. ולזה כתב רבינו אם אכל ופסק וגמר שלא לאכול וכו' לפי שאינו אסור אלא בשגמר שלא לאכול אבל אם לא גמר שלא לאכול ודאי אינו אסור והגמר הזה הוא קבלת התענית שהזכירו בהלכות ויש מן האחרונים ז"ל שחלקו בזה ואמרו שאפילו פסק על דעת שלא לאכול חוזר ואוכל כל היום והביאו ראיה לזה מן המדרש הנזכר באיכה רבתי דרבי יהודה בן בתירא אחר שאכל ופסק ערב יום הכפורים חזר ואכל הרבה לכבוד אדם אחד שזימנו. ואני אומר שאם כונת ההלכות ורבינו היא בשקבל עליו בפירוש והוציא בשפתיו שלא יאכל עוד היום וקבל עליו תענית אין מן המדרש הזה תשובה עליה מ"מ כתב הרמב"ן ז"ל שאין קבלה אוסרת אלא ביום הכפורים שיש לו תוספת דכיון שהוא מקבלו מבעוד יום אפילו קודם זמן התוספת הרי זה אסור אבל שאר תעניות שאין להם תוספת כלל אין קבלה אוסרת בהן ואע"פ שמדברי רבינו נראה שיש להעניות אלו תוספת שהרי כתב למעלה בסמוך כמו שעושין בצום כפור דברי הרמב"ן ז"ל נראין עיקר לא יהיו חמורין אלו מתשעה באב שיתבאר בפ"ה שאין לו תוספת כמו שאבאר שם:
ד בשלש תעניות אלו וכו'. כל אלו הפרטיים שהזכיר רבינו מבוארים שם משנה (י"ב) וגמרא (י"ג) חוץ ממ"ש בסיכה שאם להעביר

להעביר את הזוהמא מותר ולמד זה רבינו מק"ו מאבל הנזכר שם (דף י"ג:) פיטמי זה ודבר ברור הוא. ודין התפלה ר"ל שאין בהם התוספת וסדר הנזכר באחרונות ברייתא בס פרק שני (דף ט"ו:):
ה עברו אלו ולא נענו וכו'. במשנה שם (דף י"ג:): ובאלו השבע בלבד וכו'. שם (דף י"ד) תני חדא דעוברות ומניקות מתענות בראשונות ואין מתענות באחרונות ותניא אידך מתענות באחרונות ואין מתענות בראשונות ותניא אידך אין מתענות לא באחרונות ולא בראשונות אמר רב ששת נקוט מציעתא בידך זו עיקר הנוסחא שם. ופירושה לדעת רבינו שהברייתות האלו חולקות זו על זו ורב ששת פסק כברייתא מציעתא ופירוש אחרונות הן שבע אלו שאין אחריהן תענית. וראשונות הן שש תעניות ראשונות ולזה פסק רבינו כברייתא אמצעית. אבל יש גירסא אחרת נקוט מציעתא דמחרנא לכולהו. ואף לגירסא ראשונה פירש"י ז"ל שכל הברייתות מסכימות שבאלו אמצעיות הן מתענות בלבד ולא בראשונות שהרי אינם חמורים כל כך ולא בשבע אחרונות לפי שהן מרובין ולא תוכלנה להתענות בהן וברייתא ראשונה קוראה האמצעיות ראשונות [לא] ראשונות ממש ואחרונות אחרונות ממש וברייתא שניה קוראה ראשונות ג' ראשונות ואחרונות הן האמצעיות וברייתא שלישית קוראה ראשונות ראשונות ממש ואחרונות אחרונות ממש ולא דברה באמצעיות אבל ממילא שמתענות בהן כיון שלא אמרה אין מתענות באחד מהן זהו פירושו ז"ל ואף כן פי' הראב"ד ז"ל ואף בהלכה כתוב בפירוש שהן מתענות באמצעיות בלבד וכ"כ בס' העתים. ובירושלמי מפורש ג"כ שאין מתענות בשבע אחרונות ורבינו תפס לו המתחוור לפי לשון הגמרא כי ברור הוא שהלשון יותר נאות לפירושו ממה שהוא לפי השיטה האחרת: ומ"ש ואע"פ שאין מתענות אין מענגות עצמן וכו'. דבר מבואר הוא בירושלמי באותן שאין מתענין:
ו ובשבע תעניות אלו וכו'. פרק שני (דף ט"ו:) דברי חכמים במשנה:
וכל דבר שהוא אסור וכו'. מבואר שם פ"ק (דף י"ג י"ד):

ויתרות

לחם משנה

שכתב וכל תענית שאוכלים בה בלילה °בין לצבור בין ליחיד וכו' והרב"י בסי' תקס"ד כתב דין זה בשם רבינו ז"ל ואין צורך דברייתא היא כדכתיבנא:
ג וכל תענית שאוכלים בה מבע"י וכו'. בפ"ד דתעניות (דף ל') תניא כל שהוא מחמת ט' באב אסור לאכול בשר ולשתות יין ואסור לרחוץ וכו' ר' ישמעאל בר"י אומר משום אביו כל שעה שמותר לאכול וכו'. וכפי מה שמפרש הרמב"ן ז"ל ברייתא זו כדכתב הרא"ש ז"ל בפסקיו לרבנן אית להו דאכל סעודה שמפסיק בה בט' באב אסור לרחוץ משם ואילך אבל מותר לאכול ולשתות עד בה"ש ור' ישמעאל בר"י אית ליה דלרחוץ נמי מותר וכפי פי' הראב"ד ז"ל דהביאו שם בפסקיו נפקא לן דבט' באב אחר שהפסיק אי' יכול לאכול בין לת"ק בין לר"י בר ר"י והרמב"ן ז"ל תמה על הרי"ף ז"ל איך לא הביאה בהלכותיו וגם על רבינו ז"ל ודאי דיש לתמוה כן שלא ראינו שחילק בין ט"ב לשאר תעניות אלא הך כללא דכייל הכא הוא לכל התעניות והשתא קשה אי מפ' ההיא ברייתא כפי' הראב"ד ז"ל דין זה ליתיה בט"ב אלא משאכל סעודה שהפסיק בה אסור לאכול ואיהו כייל הכא כללא דמותר ולא ראינו בדיני ט"ב שחילק שם שיהא אסור לאכול משמע דאית ליה דט"ב שוה לכל שאר התעניות דמותר לאכול אחר שהפסיק אא"כ קבלו בפירוש ואי מפ' כפי' הרמב"ן ז"ל מ"מ היה לו להזכיר בדיני ט' באב דאסור לרחוץ אחר שהפסיק כת"ק. וראיתי להרא"ש ז"ל שכתב בפסקיו על דברי הרמב"ן ז"ל ולא כן עמא דבר ודבר תימה הוא שיהא מותר לאכול ולשתות ויהא אסור לרחוץ ולסוך. ואיכא למידק עליה מה שמקשה להרמב"ן ז"ל הא ע"כ ת"ק סבר הכי דע"כ ת"ק שיפרש הוא הברייתא אלא כפירוש הרמב"ן ז"ל דלהראב"ד ז"ל נפקא דאסור לאכול אחר הפסקה ואיהו ז"ל סבר בהפך אם כן ודאי דאית ליה פירוש הרמב"ן ז"ל בברייתא וכיון שכן ת"ק ע"כ אית ליה הכי ומה שפסק כן הרמב"ן ז"ל הוא משום דר' ישמעאל בר ר' יוסי יחידאה הוא כדכתב הוא ז"ל וא"כ מה תמה עליו כיון דדברי ת"ק הכי הוי, ואפשר דהשיג עליו דאע"ג דדברי ת"ק הם מ"מ לא היה לו לפסוק אלא כר' ישמעאל דמסתבר טעמיה דדברי ת"ק הם דברי תימה דאיך אפשר שיהא מותר לאכול ולשתות ואסור לרחוץ ועם זה יצא למו תירוץ להרי"ף ז"ל ולרבינו ז"ל דמשום הכי פסקו כר' יוסי. ולפ"ז אין חילוק בין תשעה באב לשאר תעניות דבכולהו אחר שהפסיק מותר לאכול ולרחוץ ולסוך ולכך לא הוצרכו לבאר כלל בתשעה באב. ועוד יש לתת טעם מפני דר' ישמעאל בר ר' יוסי משם אביו אמרו וקיימא לן דר' יוסי נמוקו עמו ולכך פסקו כוותיה:
ד בשלש תעניות אלו וכו'. כתב ה"ה ודין התפלה ר"ל שאין בהם התוספת והסדר הנזכר באחרונות ברייתא שם פ"ב. הברייתא היא דאמרו שם בריש פ"ב (דף ט"ו:) ג' תעניות ראשונות ושניות נכנסים לבה"כ ומתפללין כדרך שמתפללין בכל השנה כולה ע"כ. ומפרש כדרך שמתפללין וכו' היינו שאין מוסיפין על הסדר דאי למעוטי דאין מוציאין התיבה לרחובה של עיר הרי כבר אמרו ונכנסין לבה"כ. וקשה על זה דאם פשט הברייתא כן ללישנא קמא דפ"ב דאית ליה דאומרים כ"ד באמצעיתא קשה מהך ברייתא ולל"ב דהתם דאית ליה דלא מצלינן כ"ד באמצעיתא אמאי לא מייתי סייעתא מהך ברייתא וכבר הקשו התוס' קושיא זו בפ"ב ותירצו דלא אתא הברייתא אלא שאין מוציאין התיבה לרחובה של עיר אבל לה"ה ז"ל דסובר דאין פשט הברייתא כן קשה. וי"ל דה"ה ז"ל לא פי' כן הברייתא אלא אחר דאית לן הלכתא כל"ב דפ"ב דאית ליה דלא מצלינן באמצעיות דכן ראוי לפסוק כל"ב והשתא מפרש הברייתא בכה"ג ומ"מ אין הברייתא סברת כל כך דיש לדחות כתירוץ התוס' ז"ל ומ"מ ק"ק דסברת גמור הוא משום דרבינו ז"ל פסק כלישנא בתרא דבפרק שני והיה לו לה"ה להזכיר דמה שהזכיר אינו מבואר יפה אם לא נודעה לנו הסוגיא דפרקא קמא:
ה עברו אלו ולא נענו וכו' ובאלו השבע בלבד עוברות וכו'. רבינו ז"ל מפרש דהברייתות פליגי כדכתב ה"ה ז"ל וקרי בגמרא ראשונות לשם ראשונות והברייתא דאמרה מתענות בראשונות ולא באחרונות הוא משום דהראשונות שם והאחרונות הם ז' ואע"פ שיכולות להתענות שם שבע אין יכולות א"כ השם ראשונות יש הפסק דגוזרים שני וחמישי ושני ואה"כ מפסיקים החמישי וגוזרין השני הבא והחמישי דכבר איפסיקא הלכתא כרבי יוסי לעיל כדכתב רבינו ז"ל בפרקא קמא דאפילו התעניות שניות לא יגזרו בתחלה אלא בשני אבל הז' הם שני וחמישי ושני וה' וב' וה' וב' בלי הפסק ובכולי האי אין כח בהן לעמוד: כתב ה"ה ובירושלמי מפורש ג"כ שאין מתענות בז' אחרונות קשה דהרב"י ז"ל כתב בסימן תקע"ה וז"ל ובירושלמי אמרו שמתענות בראשונות ובאמצעיות ולא באחרונות ולד"ה חולק על גמרא דידן ולא קיימא לן כוותיה ע"כ וכיון דלא קיימא לן כוותיה מה ראיה מביא מהירושלמי. וי"ל דמכל מקום הוי קצת סייעתא לדידהו

הגהות מיימוניות

[א] וכ"פ ר"י אלפס ודלא כדברי גאון אבל התוס' פסקו שיכול לחזור ולאכול ולשתות כל זמן שיש שהות ביום עד שיבא השמש. וכן פר"ח וכן כתב באלפסי שפסק הגאון וראייהו מהא דאיתא באגדת איכה רבתי ר' יהודה בן בתירא אזל לנציבין בערב צומא רבה ז'תא ריש כנישתא לזמוניה א"ל אשגח אכלית ופסקית א"ל אשגח עילואי דלא לימרון ההוא רבי לא אשגח עילויה אזל עימיה ואכל מכל עיגול תר פתית וכו'. אמנם מהר"ם כתב בפרק בכל מערבין דאין נראה לו ראית שזה המעשה בבקר היה והא דקאמר אכלי ופסקי פירוש שבעתי דאם ת"ל בערב היה וקא"ל פסקית נתכוונתי שלא לאכול היום עוד א"כ היה תופס איסור בדבר שלא לחזור ולאכול ואיך חזר ואכל ע"כ וכ"כ ראבי"ה דאינו ראיה כדפי': °[טור סימן תקע"ח ופסק בעוברות ומניקות שאין מתענות אלא באמצעיות כדאיתא במגיד משנה דלא כעמוד]: [ב] וכן איתא בירושלמי, ע"כ:

ויתרות אלו שבהן בלבד וכו'. שם במשנה (דף י"ב:) מה אלו יתרות על הראשונות שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות בשני מטין עם חשכה ובה' מותרין מפני כבוד השבת ובגמ' (דף י"ד:) תנא בשני מטין לעת ערב ובחמישי פותחין מפני כבוד השבת. יש לו ב' פתחים פותח אחד ונועל אחד ואם יש לו אצטבא לפניה פותח כדרכו ואינו חושש. ופרק שני (דף ט"ו) בשבע אחרונות מוציאין את התיבה ברחובה של עיר וכו' והזקן שבהם אומר לפניהם דברי כבושין וכו' עמדו בתפלה וכו' ואומר לפניהם כ"ד ברכות י"ח שבכל יום ויום ומוסיף עוד שש ברכות. וכתב רבינו שבשחרית ומנחה היו מוסיפין אותן אע"פ שלא נתבאר בגמרא כיון שהזכירו סתם משמע שבכל התפלות מוסיפין אותן ולא בשחרית בלבד שאל"כ היה להם לפרש וכ"כ הרמב"ן ז"ל:

ח עברו אלו ולא וכו'. פ"ק (דף י"ב:) משנה עברו אלו ולא נענו ממעטין במשא ומתן ובבנין ובנטיעה ובאירוסין ובנשואין ובשאלת וכו' תנא בנין בנין של שמחה נטיעה נטיעה של שמחה איזהו בנין של שמחה זה הבונה בית חתנות לבנו אי זו היא נטיעה של שמחה זה הנוטע אבורנקי של מלכים. ובהלכות ירושלמי הדא דתימא בבנין של שמחה אבל אם היה כותלו גוהה סותרו ובונהו ע"כ. ומכאן למד רבינו דלאו התנות ממש ולאו דוקא אבורנקי ממש אלא כיוצא בהן דהיינו ציור וכיור ונטיעות העשויות להריח ולהתענג:

וממעטין באירוסין וכו'. כתב רבינו אא"כ לא קיים מצות פריה ורביה. דבר ברור הוא שאינו מבטל מצוה גמורה. ובגמרא (דף י"א) אסור לאדם שישמש מטתו בשני רעבון תנא חשוכי בנים משמשין מטתן בשני רעבון:

וממעטין בשאלת שלום בין אדם וכו'. במשנה שם (דף י"ב. ודף י"ד:) בשאלת שלום שבין אדם לחבירו כבני אדם הנזופים למקום וכו'. ובגמ' ת"ר חברים אין ביניהם שאלת שלום ועם הארץ ששאל מחזירין לו בשפה רפה ובכובד ראש:

ט תלמידי חכמים חוזרין וכו'. במשנה (דף י"ב:) היחידים חוזרין ומתענים עד שיצא ניסן ומפרש ניסן של תקופה. וכתב רבינו אבל לא על הצבור מפורש פ"ק (דף י"ד) ר"י נשיאה גזר י"ג תעניתא ולא איעני סבר למגזר טפי א"ל ר' אמי הרי אמרו אין מטריחין על הצבור יותר מדאי אר"י ל"ש אלא גשמים אבל לשאר מיני פורעניות מתענין והולכין עד שיענו:

וכשמתענין היחידים וכו'. זה ברור שם (דף י') שכל תענית שהוא של צבור יחידים מותרין בכל אלו ומפסיקין בר"ח ותנוכה ופורים: יצא ניסן של וכו'. במשנה (דף י"ב:) יצא ניסן ולא ירדו גשמים הגשמים סימן קללה:

י בד"א בא"י וכו'. זה ברור ומבואר בירושלמי וגם נראה מן הגמ' שלנו (דף י"ד:). ובהשגות א"א על ההקדמה איני מודה לו וכו'. ודעת רבינו שכיון שאין הזמנים שוין מה לי להקדים מה לי לאחר:

האחרונות: ז ויתרות אלו. שבהן בלבד מתריעין ומתפללין ברחוב העיר. ומורידין זקן להוכיח לעם כדי שישובו מדרכם. ומוסיפין שש ברכות בתפלת שחרית ובתפלת מנחה ונמצאו מתפללין כ"ד ברכות. ונועלין את החנויות. ובשני מטין לעת ערב ופותחין את החנויות. אבל בחמישי פותחין כל היום מפני כבוד השבת. ואם יש להנות שני פתחים פותח אחד ונועל אחד. ואם יש לחנות אצטבה פותח כדרכו בחמישי ואינו חושש: ח עברו אלו ולא נענו. ממעטין במשא ומתן ובבנין של שמחה כגון ציור וכיור. ובנטיעה של שמחה כגון מיני הדס ומיני אהלים. וממעטין באירוסין ונישואין אלא אם כן לא קיים מצות פריה ורביה. וכל מי שקיים מצות פריה ורביה [א]אסור לו לשמש מטתו בשני רעבון. וממעטין בשאלת שלום בין אדם לחבירו. [ב]ותלמידי חכמים לא ישאלו שלום אלא כנזופין וכמנודין למקום. ועם הארץ שנתן להם שלום מחזירין לו בשפה רפה וכובד ראש: ט תלמידי חכמים חוזרין לבדם ומתענים שני וחמישי ושני עד שיצא ניסן של תקופה אבל לא הצבור. שאין גוזרין על הצבור בשביל גשמים שלא ירדו יתר משלש עשרה תעניות אלו. וכשמתענין היחידים עד שיצא ניסן מותרין לאכול בלילה ומותרין בעשיית מלאכה וברחיצה ובסיכה ותשמיש המטה ונעילת הסנדל כשאר כל התעניות. ומפסיקין לראשי חדשים ופורים. יצא ניסן של תקופה והוא כשהגיע השמש לתחלת מזל שור אין מתענים. שאין הגשמים בזמן הזה אלא סימן קללה הואיל ולא ירדו כל עיקר מתחלת השנה:
י *במה דברים אמורים בארץ ישראל וכל הדומה לה. אבל מקומות שעונת הגשמים שלהן קודם י"ז במרחשון

או

א טור סי' תקעד: ב טור סי' תקעה:

פ"ג ז תועלים את החטיות ובשני מטין לעת ערב ופותחין את החנויות. כך היא הנוסחא האמיתית ובקצת ספרים כתובה בטעות:

י בד"א בא"י וכל הדומה לה אבל מקומות שעונת גשמים שלהם קודם י"ז במרחשון וכו' שוהין אח"כ כמו ז' ימים. טעמו

השגת הראב"ד

*בד"א בא"י וכו'. א"א על ההקדמה איני מודה לו שאע"פ שיש מקומות שמקדימים וזורעים אין להם הפסד באיחור הגשמים עד הזמן הנזכר במשנה, עכ"ל:

כל

לחם משנה

לדידהו דמתענות באמצעיות ולא באחרונות אע"ג דבראשונות פליגי אבל לרבינו ז"ל באחרונות דקאמרה גמרא דמתענות קאמר התם דאין מתענות ובראשונות נמי פליגי דהתם קאמר דמתענות והגמרא דידן סוברת דאין מתענות כדקאמר נקוט מיהא בידך:

ז ואם יש לחנות אצטבא וכו'. בגמ' (דף י"ד:) תניא מטין בשני עד הערב ובחמישי פותחין כל היום כולו מפני כבוד שבת היו לו שני פתחים פותח א' ונועל א' היה לו אצטבא כנגד פתחו פותח ונועל כדרכו ואינו חושש ע"כ. ונראה דרבינו ז"ל מפרש כך. אע"פ שאמרו בחמישי דפותחין כל היום כולו מפני כבוד השבת מ"מ אם היה לחנות שני פתחים הרי יכול לנעול אחד ולפתוח אחד ודיו. ואמר עוד דאע"פ דיש לחנות ב' פתחים אם יש לה אצטבא פותח ונועל כדרכו כלומר השני פתחים ואין צריך לפתוח א' ולנעול א' וכולה סיפא בחמישי הוי ולא בשני וכן נראה מדברי הרב ב"י ז"ל בסימן תקמ"ה:

ח ממעטין במשא ומתן וכו'. בתשעה באב תניא פ' החולץ (דף מ"ג) ברייתא כי האי גוונא הביאה הטור ז"ל בסימן תקנ"א, קודם לזמן הזה פירוש מר"ח עד התענית העם ממעטים בעסקים מלישא וליתן מלבנות ולנטוע ומארסין (אבל לא) כונסין וכו'. וקשה דרבינו ז"ל בדיני תשעה באב לא כתב אלא משנכנס אב ממעטין בשמחה ולא הזכיר כלל מדינים אלו. ושמא י"ל דרבינו ז"ל מפרש דמשא ומתן דאוסר כאן ברייתא או הוי של שמחה דומיא דבנין ונטיעה של שמחה כסברא דדחו שם התוס' ז"ל בפרק החולץ. וכיון שכן כיון שכתב ממעטים בשמחה לא הוצרך להזכיר כל אלו כיון דהם עניני שמחה ודאי דנכנס בכלל מ"ש ממעטים בשמחה אבל אי קך משא ומתן הוי כל משא ומתן אפילו אינו של שמחה היה לו לרבינו להזכיר בדיני ט' באב משנכנס אב ממעטין במשא ומתן אפילו אינו של שמחה דאין זה נכנס בכלל ממעטין בשמחה:

ובנטיעה של שמחה וכו'. ה"ה ז"ל הביא הירושלמי דקאמר אבל אם היה כותלו גוהה סותרו ובונהו וכתב עליו דמשם למד רבינו דלאו חתנות ממש ול"ד אבורנקי ממש וכ"כ הר"ן ז"ל בסוף פ"ק דתעניות דמשמע כן מהך ירושלמי. וטעמא דאל"כ אמאי קאמר בירושלמי כותלו גוהה אפילו אין כותלו גוהה כיון דלא הוי של חתנות מותר דמשום הך טעמא מוקי לה הטור והרא"ש אביו ז"ל הך דכותלו גוהה דאיירי אפילו בבית חתנות. אבל רבינו ז"ל סבר דלהכי נקט כותלו גוהה לומר דכל דלא הוי דומיא דכותלו גוהה כיון שיש לו דירה לדור בו ועושה זאת להרוחה בעלמא אינו עושה אלא דבר שהוא מוכרח לו כגון אם נפל כותל ביתו או אם אין לו מקום לדור יעשה אבל מילתא דעביד להרוחה לא. והוצרכתי לכתוב כן מפני שראיתי להרב ב"י ז"ל שכתב על ה"ה ז"ל ואיני יודע היאך למד כן לא מהירושלמי ולא מהגמ' דידן ובסי' תקנ"א הביא דברי הר"ן ז"ל שהם כדברי ה"ה ז"ל ולא תמה עליהם. ובסימן תקע"ה תמה ונדמה לו דבר הדם ועם מה שביארתי הוא פשוט בעיני:

וממעטין באירוסין. התוס' כתבו בפ"ק דמגילה (דף ה'. בד"ה ממעטין) דהך דממעטין באירוסין הוי דלא יארסו כלל והמירי מתשעה באב שמארסין בו ע"כ. וכ"נ דברי רבינו ז"ל שכתב אא"כ לא קיים פ"ו משמע דאי לאו אסור ובתשעה באב תניא בההיא ברייתא דהחולץ שהבאתי שמארסין וכ"כ הטור ז"ל בסימן תקנ"א וכ"כ רבינו ז"ל בפ' עשירי מהל' איסות מותר לארס בכל יום הול אפילו בט' באב וכו' וא"כ ק"ק על ה"ה ז"ל שכתב לעיל בראש פרק זה דברי הרמב"ן ז"ל נראין עיקר לא יהו אלו המורים מט' באב שיתבאר בפרק חמישי שאין לו תוספת ע"כ. משמע דאין ראוי להיות המורים יותר מתשעה באב וכאן נראה דחמורין יותר כדכתיבנא. ואם כן נתבטל ק"ו דידיה וצ"ע:

ט יצא ניסן של תקופה וכו' אין מתענין וכו'. בסוף פ"ק דתעניות (דף י"ב:) אמרו יצא ניסן וירדו גשמים (הגשמים) סימן קללה. ובירושלמי אמרו על זה ובלבד ניסן של תקופה ע"כ. והטור ז"ל כתב בסי' תקע"ה יצא תקופת ניסן. ובאמת שאין הלשון מורה כפירושו דא"כ תקופה של ניסן מבעי ליה מאי ניסן של תקופה הדברים הפוכים. לכך נראה ודאי כפי' רבינו ז"ל שמיום תקופת ניסן מונים *(מעלה מטה) *(נ"ל שצריך למחוק אלו השתי מלות): ל' יום עד שנכנס השמש בתחלת מזל שור דהתקופה של ניסן כתב רבינו ז"ל פ"ט מהל' קדוש החדש היא השעה והחלק שנכנס השמש בראש מזל טלה ובהליכת מזל שור עוברין ל' יום יותר מעט ואז נכנס למזל שור וזה הנקרא ניסן של תקופה כלומר דמנינן ניסן מיום התקופה דומה למ"ש בפ"ק דר"ה שבט דתקופה דמנינן שבט מיום התקופה של טבת הכא נמי כיוצא בזה והוא עיקר הפירוש דכשיעברו אלו הימים אחר תקופה של ניסן לא יתפללו עוד: אבל לא הצבור. כתב ה"ה ז"ל מפורש פ"ק ר"י נשיאה כשגזר תעניתא וכו'. נראה דסובר דהא דר' יהודה נשיאה (דף י"ד) בתענית המטר איירי ודבריו לקוחים מדברי הרי"ף ז"ל בהלכות וכבר תמה הר"ן ז"ל על זה דאין נראה כן מדברי הגמ' דאמרו שם רבי אמי דעבד לגרמיה הוא דעבד אלא הכי א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן לא שנו וכו', ואולי י"ל ולתרץ זה דהני דהתעניות היו בשביל הגשמים אבל ממה שתלה ר' אמי הטעם מפני שאין מטריחין ולא תלה מפני שיצא זמן של רביעה משמע דאית ליה דאפילו בשאר פורעניות כן ועל זה תמה עליו רבי אבא דאינו כן אלא לעצמו דרש שלא רצה להתענות בשאר פורעניות ולכך נתן טעם זה אבל אינו כן דאינו אלא בגשמים אבל לא בשאר פורעניות ועם זה נסתלקה תמיהת הר"ן ז"ל ועל זה הדרך הלך ה"ה ז"ל:

י בד"א בא"י וכו'. בפ"ק דתעניות (דף ו') איפליגו ר"מ ור' יוסי ור' יהודה בזמן ג' רביעיות ר"מ אית ליה ראשונה בג' במרחשון בינונית בשבעה בו אפילה בי"ז בו ר' יהודה אומר בשבעה ובשבעה עשר ובשלשה ועשרים ר' יוסי אומר בשבעה

עשר

או אחר זמן זה כשיגיע זמנם ולא ירדו גשמים יחידים מתענים שני וחמישי ושני. ומפסיקין בראשי חדשים ובחנוכה ובפורים. ושוהין אחרי כן כמו שבעה ימים. אם לא ירדו גשמים בית דין גוזרין על הצבור שלש עשרה תעניות על הסדר שאמרנו: **יא** כל תעניות שגוזרין הצבור בחוצה לארץ אוכלים בהם בלילה ודיניהם כדין שאר התעניות. שאין גוזרין על הצבור תענית כגון צום כפור אלא בא"י בלבד ובגלל המטר. ובאותן עשר תעניות שהן שלש אמצעיות ושבע אחרונות:

כסף משנה

טעמו שכך שוהין בא"י שהרי כשהגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים היחידים מתענין ב' וה' וב' נמצאו נגמרים בכ"ה לחשון ואם הגיע ר"ח כסליו ולא ירדו גשמים ב"ד גוזרים ג' תעניות הרי ה' ימים שנשארו מחשון ויום ר"ח כסלו הרי ו' ימים ובשביעי שהוא מחרת ר"ח כסלו מתחילים להתענות אם הוא יום ב' ואם לא יהיה יום שני ימתינו מלהתענות עד יום ב' הבא ראשון ונמצאו שוהים יותר מז' ימים. ואפשר שמפני כך כתב שוהין כמו ז' ימים מפני שלפעמים שוהים יותר משבעה אבל קשה שלא ה"ל לכתוב אלא שוהים כמו ו' ימים שהרי ה' ימים מסוף הדם החשון ויום ר"ח כסלו ו' ימים ולא ז'. ואפשר שרבינו כתב כמו ו' ימים והיה כתוב ו' וטעה הסופר בין ו' לז'. ויותר נכון לומר כי מפני שכשר"ח כסלו אינו אלא יום אחד הם ששה ימים וכשר"ח כסלו ב' ימים הם ז' ימים לפיכך כתב כמו ז' ימים. והר"ן כתב שלא נתבארו לו יפה דברי רבינו:

ונותנין

מגיד משנה

יא כל תענית שגוזרין הצבור בח"ל וכו'. פ"ק (דף י"ג:) אמר שמואל אין ת"צ בבבל אלא ט' באב בלבד. וכתב הרמב"ן ז"ל שהטעם מפני שאין נשיא בח"ל וגזרתן גזרת הדיוטות והרי הן כיחידים ואין יכולת בידם להשוות תעניותיהן לת"צ אלא הרי הן כיחידים ואינן מפסיקין בהן מבע"י ואינן אסורין אלא באכילה ושתיה ביום בלבד ומתוך הטעם הזה כתב שבח"ל כל יחיד ויחיד צריך קבלה בערב תעניות אלו ואין נראה כן מדברי רבינו שכתב פ"א. וכתב רבינו בא"י בלבד ובגלל המטר לומר שבשאר הצרות אפילו בא"י אין להם חומר זה והטעם לדבריו שלא ראינו שהזכירו בהן בגמרא חומרות אלו ולפיכך מן הספק הן מותרין וכ"כ מדברי רש"י ז"ל אבל הרמב"ן ז"ל חלוק בזה ואומר שבשאר צרות יש בהן חומרות אלו. ומנהגנו כדברי רבינו:

פ"ד א בכל יום ויום משבעה תעניות אלו וכו'. ראה פ' סדר תעניות כיצד וכו' (תענית ט"ו וט"ז) ובברייתא ובגמ' מבואר הסדר שהזכיר רבינו בפשיטות קרוב ללשון רבינו:

ושליח

פרק רביעי

א [א]**בכל** יום ויום משבע תעניות האחרונות של מטר מתפללין על סדר זה. מוציאין את התיבה לרחובה של עיר וכל העם

א טור סי' תקעט:

לחם משנה

עשר ובעשרים ושלשה ובר"ח כסליו וכן היה ר' יוסי אומר אין היחידים מתענין עד שיגיע ר"ח כסליו ואמרו שם אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי אימור מתני לה להאי דרב חסדא בהא לישנא בשלשה במרחשון שואלים את הגשמים ר"ג אומר בשבעה בו אמר רב חסדא הלכה כר"ג כמאן אזלא הא דתניא רשב"ג אומר גשמים וכו' כמאן כר' יוסי אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי. עוד אמרו שם בשלמא רביעה ראשונה לשאול שלישית להתענות שניה למאי א"ר זירא לנדרים דתנן הנודר עד הגשמים משירבו גשמים עד שתרד רביעה שניה וכו'. ובאמת קשה בלישנא בתרא דכיון דפסק ר"ח כר"ג דשואלים בז' בו א"כ איך פסק את"כ כר' יוסי דאי הלכה כר' יוסי אין שואלים אלא בי"ז דהכי אמרו שם רביעה ראשונה לשאול ולכך שנה רש"י ז"ל הגירסא שם ואמר נראה דגרסינן אמר רב חסדא הלכה כר' יהודה דאית ליה ראשונה בז' והשתא אתי כמאן דפסק הלכה כר"ג דהוי בז' ולא היה רש"י ז"ל אפשר לו לגרוס הלכה כר"מ דלמאי פסק הלכה כר"מ ברביעה ראשונה אם לא לשאול כדאמר שם ראשונה לשאול ואיהו פסק כר"ג דהוי בשבעה לכך הוכרח רש"י ז"ל לומר דגרסינן הלכה כר' יהודה ולפ"ז היחידים מתחילין להתענות מכ"ג בו דהוי זמן רביעה שלישית לר' יהודה דהא אמרו שם שלישית להתענות והיינו יחידים. ורבינו ז"ל דפסק דמשהגיע י"ז במרחשון מתחילין להתענות הוי כר"מ וכסתם מתניתין דאתי כוותיה כדכתב שם רש"י ז"ל ואע"ג דפסק דשואלין בז' בכ"ג הוי משום עולי רגלים כדיהיב ר"ג טעמא במתני' ואע"ג דהשתא ליכא עולי רגלים כבר הוקשה זה בעיני הר"ן ז"ל בפ"ק דתעניות ויישב זה יעויין שם. ולפי זה נ"ל דמה שאמר רבינו ז"ל כאן מקומות שעונת גשמים קודם י"ז או אחר י"ז היינו ברביעה שלישית שהיא האפילה דאז מתחילין להתענות היחידים ומשערין ג' רביעיות באומד כדכתב הר"ן ז"ל בפ"ק דתעניות גבי ס' יום אחר התקופה ה"נ אמרינן הכי דאחר דמשערים הג' רביעיות באומד הדעת והוי רביעה אפילה שהיא השלישית קודם י"ז או אחר י"ז אז מתחילין להתענות היחידים דאי לאו הכי הרי אמרו שלישית להתענות ומ"ש ושוהין אחרי כן כמו ה' ימים כבר נתן הטעם הרב"י ז"ל. ובכן נראין הדברים. וקשיא טובא הדא דאיך פסק כר"מ דבלישנא קמא בגמ' שהבאתי אמר רב חסדא הלכה כר' יוסי ובלישנא בתרא ע"כ גרסינן הלכה כר' יהודה וכיון שכן כיון דר' חסדא אמר הלכה כר' יוסי או כר' יהודה לא הוה ליה למפסק כר"מ אע"ג דסתם מתניתין כותיה דאיך יש לו כח לרבינו ז"ל לחלוק על גמרא ערוכה. ותו קשיא טובא דגבי נדרים הנודר מן הגשמים פסק כר' יוסי דברביעה שניה הוי מכ"ג מרחשון ואילך וכו' והיינו כלישנא קמא דאמר הלכה כר' יוסי ודבריו כהומן לשנים וכעמן לעיניים דא"כ לא היו היחידים מתחילין אלא מר"ח כסליו כדקאמר התם בגמרא בהדיא והוא פסק כאן בהפך כי באמת דעתו נראה כר"מ כדכתיבנא והולך לשון הר"ן ז"ל בפי' ההלכות מסכים לדברי כתב שם על מתני' דהגיע י"ז במרחשון וכו' וסתמא דהך מתניתין כר"מ דזמנה של רביעה *ראשונה בז' וכו' אבל ר"י פליג עליה וכו' ולר"י אין היחידים מתענים עד ר"ח כסליו ואמרינן לעיל בגמ' א"ר חסדא הלכה כר"י אימור מתני להא שמעתא דר"ח אהא דבג' בחשון שואלין את הגשמים ר"ג אומר בז' בו וא"ר"ח הלכה כר"ג. ולפ"ז צ"ע אי קי"ל כסתם משנה מדאמר ר"ח הלכה כר"י אע"ג דבתר הכי אמרינן דאימור מתני לה וכו' אפ"ה כיון דלישנא קמא הוי לישנא דגמרא ולישנא בתרא הוי מילתיה דאימור משמע דאלישנא קמא סמכינן שבענין זה כתב הרב וכו' ובסוף דבריו כתב אבל הרב אלפסי ז"ל והרמב"ם ז"ל סמכו על סתם מתני' הרי מבואר בלשונו זה דמתני' כר"מ אבל לר' יהודה שואלין בז' ובכ"ג מתחילין היחידים להתענות בשלישית ולר"י היחידים מתחילין מר"ח כסליו ולר"מ בי"ז במרחשון כמתני' א"כ כיון דכאן פסק כר"מ איך בהל' נדרים פ"י כתב רבינו ז"ל האוסר עצמו בדבר עד הגשם וכו' ואם אמר עד הגשמים ה"ז אסור עד שירדו גשמים והוא שירדו מזמן רביעה שניה שהיא בא"י ובמקומות הסמוכים לה מכ"ג במרחשון ואילך ואם אמר עד שיפסקו הגשמים וכו' הרי מבואר שם דבג' במרחשון רביעה שניה כר"י וכאן פסק כר"מ. גם יש לתמוה על הטור ז"ל דכאן בטא"ח הלכות תעניות פסק כסתם מתניתין דהיינו כר"מ כדכתיבנא ובטיו"ד סימן ר"כ פסק כר' יהודה דכ"כ שם עד שתרד רביעה שניה שהיא בא"י י"ז במרחשון וכו' וכן בטח"מ בסי' רמ"ד בהל' זכיה מההפקר כתב הולכים בשבילים שעל פני השדות עד י"ז במרחשון שהוא זמן רביעה שניה ע"ב הרי דפסק כר' יהודה והוא סותר למ"ש בהלכות תעניות. אבל מה שהקשה עליו הרב"י ז"ל סי' ר"כ ועל הרמ"ם ז"ל דלמה פסקו כר"י לגבי דר' יוסי אין זו קושיא דיש לתרץ דהוא גורס כגי' רש"י ז"ל שכתב למעלה דגרים כלישנא בתרא א"ר חסדא הלכה כר"י ופסק כלישנא בתרא. אבל מה שהקשיתי אני ודאי קושיא היא. ועוד תימה על רבינו ז"ל דפסק כאן כר"מ ושם פסק כר"י בהל' נדרים ובהל' מתנות עניים לא פסק לא כזה ולא כזה דשם כתב בפ"א מאימתי מותרים כל אדם בשכחה של זיתים בא"י ה"ז מותר בה מר"ח כסליו שהיא זמן רביעה שניה בשנה אפילה ע"כ. ואי פסק כר"י הוי זמן רביעה שניה בכ"ג בחשון וכדכתב בהלכות נדרים וכבר עמד על זה שם הרב בעל כ"מ ותירץ דמדכתב רבינו ז"ל בשנה אפילה דמשמע דבשאר השנים אינו כן משמע דמפרש דר' יוסי ארביעה שניה קאי וה"ק רביעה שניה בשנה בכירה בי"ז ובשנה בינונית היא בכ"ג ובשנה אפילה בר"ח כסליו וכו' ואע"ג דבנוסחאות דידן כתוב בדברי ר"מ איזו היא רביעה ראשונה הבכירה כ"ג וכו'. ולפי זה הפי' לשון הבכירה והבינונית וכו' מתפרש דעל השנים קאמר שנה בכירה ושנה בינונית ושנה אפילה ועל דא קאי ר' יהודה וכן ר"י וא"כ משמע דבראשונה פליגי. ואפשר דלא גרסינן ראשונה דבפ' קונם יין (דף ס"ב:) כשהביאו ברייתא זו לא אמרו שם אלא איזו היא רביעה ולא הזכירו ראשונה, ואפשר דרבינו ז"ל מפרשה בשניה, ובאמת פי' זה מוכיח ממ"ש רבינו ז"ל בפי' המשנה דפ"ת מפילה ובפ"ט משביעית דשם כתב בהדיא כדברים האלו שכתב הרב"י ז"ל. אבל קשה לענ"ד דאיך ייושב כל הסוגיא דאמרו שם כמאן אזלא הא דתניא רשב"ג אומר גשמים שירדו ז' ימים זה אחר זה אתה מונה בהם רביעה ראשונה ושניה בשלישית כמאן כר' יוסי. עוד אמרו שם בשלמא רביעה ראשונה לשאול שלישית להתענות שנייה למאי וכו' דמכל הני מוכרח לומר דר' יוסי מאי דקאמר בי"ז וכו' איירי בזמן הרביעיות שלשתן ולא ברביעה שניה לבד ובשניה חלוקות דלפי זה לא יתיישב מ"ש כמאן כר' ולא מה שקשה בשלמא וכו'. על כן הדברים נראים קשים בעיני ולא ירדתי לסוף דעת רבינו, ות"מ לתרץ מה שהקשיתי על הטור ז"ל דאע"ג דאמרו בגמ' שלישית להתענות אין זה מוכרח דאע"ג דקי"ל כר' יהודה דשלישית בכ"ג מ"מ מתחילין התעניות בי"ז שהיא רביעה שניה דכיון דעברה הראשונה איכא צערא ולא אמרו כן בגמ' שלישית להתענות אלא על דברי ר"י שכ"כ במס' נדרים כשהביאו סוגיא זו אמרו ואמרינן עלה בשלמא רביעה ראשונה וכו' כלומר לר"י דאמר דשלישית להתענות שכן אמר אין היחידים מתענים עד שיגיע ר"ח כסליו וכו' משמע דס"ל שלישית להתענות ניחא ליה שלישית וניחא ליה ראשונה אבל שנייה למאי אבל אנן דקי"ל כר' יהודה משום דר"ח כלישנא בתרא קאמר הכי כדפרישית ולא אמרינן דמתני' דהגיע י"ח במרחשון דהיחידים מתענין דהוי דלא כר' יהודה דהוי הלכתא כותיה דאדרבה ראוי לייסב סתם משנה אליבא דהלכתא ונאמר דס"ל למתני' דשניה להתענות דכיון דעברה ראשונה איכא צערא ומתענין אבל מה שקשה בעיני על רבינו ז"ל קשה עד מאד אלי וצ"ע. ומ"מ עיקר החילוק שחילק רבינו ז"ל בין א"י לשאר המקומות כתבו בפירוש המשנה וכ"ל שעד לדבריו מגמ' דידן דבפרקא קמא הביאו ברייתא גבי ניסוה א"ר יהודה אימתי בזמן שהשנים כתקנן וישראל שרוים על אדמתם אבל בזמן הזה הכל לפי השנים הכל לפי המקומות הכל לפי הזמן ואע"ג דר' פליג על הא ברייתא וקי"ל כותיה דאמרינן התם היינו לענין דאומרו בשומע תפלה אבל לענין התענית ודאי דקי"ל כברייתא דיעשה כל אחד בזמנו דאין סברא שישאל שום אדם דבר בלא זמנו וכדהכריח רבינו ז"ל בפירוש המשנה ע"ש ואפשר דלראיה זאת רמז ה"ה ז"ל שאומר וגם נראה מן הגמ' שלנו:

*(בהר"ן כתוב בכירה):

יא כל תעניות שגוזרים הצבור בח"ל וכו'. כתב ה"ה ז"ל וכתב הרמב"ן ז"ל שהטעם וכו'. נראה מדברי ה"ה ז"ל דסובר רבינו ז"ל כטעמו של הרמב"ן ז"ל מפני שאין נשיא בח"ל אבל לענין הקבלה שכתב שבח"ל כל יחיד ויחיד צריך לקבלו בזה לא סבר כותיה וכדכתב הרב"י בסי' תקס"ה בתירוץ בתרא על דברי הטור ז"ל יעויין שם. ומ"מ נראה שדעת הרמב"ן ז"ל דאע"ג דהן כתעניות יחיד מתריעין ומוסיפין שם ברכות דהא הרב"י ז"ל בסי' תקע"ה הביא תשובה להרשב"א ז"ל שאמר לו השואל משמו של הרמב"ן ז"ל דהיכא דשנו חכמים מתריעין ומוסיפין שם ברכות באתרוות ומשמע דבח"ל שיא. וקלא קשה כיון דכתעניות יחיד ממש דיינינן ליה דהא בעי קבלה לכל חד וחד אמאי מוסיפין שם ברכות כתענית צבור:

פ"ד א משבע תעניות האחרונות של מטר מתפללין על סדר זה וכו' לאפוקי שאר צרות שאין אומרים סדר זה בתעניות. וכמ"ש הרב ב"י בסוף סי' תקע"ט

ה ושליח צבור מתחיל וכו'. מדברי רבינו נראה שזכרונות ושופרות ואל ה' בצרתה לי ושאר המזמורים שהזכיר כולן נאמרים בבת אחת אחר ברכה שליחה ואין בהם חתימה ברכה וכ"כ מדברי רב שלום גאון ז"ל. אבל רש"י ז"ל והרמב"ן ז"ל והמפרשים האחרונים ראיתי שפירשו שכל אחד מהן נאמר בברכתו וחותם עליו. בברכה ראשונה שהוא אומר פסוקי זכרונות וחותם בהן זוכר הנשכחות. בשניה אומר פסוקי שופרות וחותם שומע תרועה. בשלישית אומר אל ה' בצרתה לי וחותם שומע צעקה וכן כאשר. ונותנין טעם מפני מה נתיחד כל אחד מהם להחתימתו לפי שהוא דומה לו ואף לשון המשנה (דף ט"ו) מוכיח שכן הוא ואומר לפניהם כ"ד ברכות י"ח שבכל יום ומוסיף עליהם שש אלו הן זכרונות ושופרות. אל ה' בצרתה לי. אשא עיני אל ההרים. ממעמקים קראתיך ה'. תפלה לעני כי יעטוף. אלמא אלו הן השש שהוא מוסיף. ואם כוונת רבינו היתה כן היה לו לבאר ודבריו צ"ע. עוד נראה מדברי רבינו שבגבולין אין תוקעין בסוף כל ברכה וברכה והוא ז"ל מפרש מ"ש במשנה (דף ט"ו:) לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית שהוא על התקיעות ועל עניית ברוך שם ומ"מ יש תקיעות בגבולין בתענית כמו שמוכיח כאן ובמסכת ר"ה (דף כ"ז) אלא שאינן על סדר ברכות וזהו דעתו ז"ל. אבל יש מן האחרונים שפירשו שאף בגבולין תוקעין בסוף כל ברכה וברכה ואין הגבולין חלוקים מן המקדש לענין התקיעות אלא שבמקדש אחר שאומר חזן הכנסת לכהנים תקעו חוזר ואומר ש"ל מי שענה קודם שיתקעו וכמו שכתב רבינו, ובגבולין תוקעין מיד שאמר להם תקעו. וטעם חזרת מי שענה במקדש פירשו ז"ל לפי שהענייה במקדש היא ברוך שם ונראית כברכה בפני עצמה ואילו לא היו חוזרין מי שענה היה נראה שהתקיעות אינן באות על הברכות אלא על ברוך שם לכך התקינו שיחזור מי שענה ואח"כ יתקעו אבל בגבולין אין העונים אלא אמן בלבד ולזה לא הוצרכו לחזור מי שענה, אלו דבריהם ז"ל ולדברי הכל מבואר שאין תוקעין בגבולין בחצוצרות ושופר כמבואר פ"א:

פ"ד א ונותנין אפר מקלה ע"ג התיבה וע"ג ס"ת. אוני יודע מנין לו לרבינו שנותנין אפר מקלה ע"ג ס"ת:

העם מתקבצים ומתכסים בשקים. ונותנין אפר מקלה על גבי התיבה ועל גבי ספר תורה כדי להגדיל את הבכיה ולהכניע לבם. ואחד מן העם נוטל מן האפר ונותן בראש הנשיא ובראש אב בית דין במקום הנחת תפילין כדי שיכלמו וישובו. וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו: ב ואחר כך מעמידין ביניהן זקן חכם והן יושבין. לא היה שם זקן חכם מעמידין חכם. לא היה שם לא זקן ולא חכם מעמידין אדם של צורה. ואומר לפניהם דברי כיבושין. אחינו לא שק ולא תענית גורמין אלא תשובה ומעשים טובים. שכן מצינו בנינוה שלא נאמר באנשי נינוה וירא האלהים את שקם ואת תעניתם אלא וירא האלהים את מעשיהם. ובקבלה הוא אומר קרעו לבבכם ואל בגדיכם. ומוסיף בעניינות אלו כפי כחו עד שיכניע לבם וישובו תשובה גמורה: ג ואחר שגומר זה דברי כיבושין עומדין בתפלה ומעמידין שליח צבור הראוי להתפלל בתעניות אלו. ואם היה אותו שאומר דברי הכיבושין ראוי להתפלל מתפלל ואם לאו מורידין אחר: ד ואי זה הוא הראוי להתפלל בתעניות אלו. איש שהוא רגיל בתפלה. ורגיל לקרות בתורה נביאים וכתובים. ומטופל ואין לו. ויש לו יגיעה בשדה. ולא יהיה בבניו ובבני ביתו וכל קרוביו הנלוים עליו בעל עבירה. אלא יהיה ביתו ריקן מן העבירות. ולא יצא עליו שם רע בילדותו. שפל ברך. ומרוצה לעם. ויש לו נעימה וקולו ערב. ואם היה זקן עם כל המדות האלו הרי זה מפואר. ואם אינו זקן הואיל ויש בו כל המדות האלו יתפלל: ה [א]ושליח צבור מתחיל ומתפלל עד ברכת גואל ישראל. ואומר זכרונות ושופרות מעין הצרה. ואומר אל ה' בצרתה לי קראתי ויענני. אשא עיני אל ההרים וגו'. ממעמקים קראתיך ה'. תפלה לעני כי יעטוף וגו': ו ואומר דברי תחנונים כפי כחו. ואומר ראה נא בענינו וריבה ריבנו ומהר לגאלנו. ומתחנן ואומר בסוף תחנוניו מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה. ברוך אתה ה' גואל ישראל: ז ומתחיל להוסיף שש ברכות שהוא מוסיף זו אחר זו. ומתחנן בכל אחת מהן בדברי תחנונים ופסוקים מדברי קבלה ומכתבי הקדש כפי שהוא רגיל וחותם בכל אחת מהן בחתימות אלו: ח בראשונה הוא חותם מי שענה את משה ואבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה. ברוך אתה ה' זוכר הנשכחות: ט בשנייה הוא חותם מי שענה את יהושע בגלגל הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה. ברוך אתה ה' שומע תרועה: י בשלישית הוא חותם מי שענה את שמואל במצפה הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה. ברוך אתה ה' שומע צעקה: יא ברביעית הוא חותם מי שענה את אליהו בהר הכרמל הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה. ברוך אתה ה' שומע תפלה: יב בחמישית הוא חותם מי שענה את יונה במעי הדגה הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה. ברוך אתה ה' העונה בעת צרה: יג בששית הוא חותם מי שענה את דוד ושלמה בנו בירושלים הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה. ברוך אתה ה' המרחם על הארץ. וכל העם עונין אמן אחר כל ברכה וברכה כדרך שעונין אחר כל ברכות: יד בשביעית אומר רפאנו ה' ונרפא וכו'. וגומר התפלה על הסדר ותוקעין בחצוצרות. וכסדר הזה עושין בכל מקום: טו כשהיו מתפללין על הסדר הזה בירושלים היו מתכנסין להר הבית כנגד שער המזרח ומתפללין כסדר הזה. וכשמגיע שליח צבור לומר מי שענה את אברהם אומר ברוך אתה ה' אלהינו אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך אתה ה' גואל ישראל. והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. וחזן הכנסת אומר לתוקעים תקעו בני אהרן תקעו. וחוזר המתפלל ואומר מי שענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה ואחר כך תוקעין הכהנים ומריעין ותוקעין: טז וכן בברכה השנייה לזו שהיא ראשונה מן השש שמוסיף חותם בה ברוך ה' אלהים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך אתה ה' זוכר הנשכחות. והן עונין ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. וחזן הכנסת אומר להן הריעו בני אהרן הריעו. וחוזר שליח צבור ואומר מי שענה את משה ואבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם ביום הזה ואחר כך מריעין ותוקעין ומריעין: יז וכן על כל ברכה וברכה באחת אומר תקעו ובאחת אומר הריעו עד שיגמור כל שבע הברכות. *[ב]ונמצאו הכהנים פעם תוקעין ומריעין ותוקעין. ופעם

[א] הכל שם סי' תקעט: [ב] טי' שם בסדור הגאונים:

השגת הראב"ד

*ונמצאו הכהנים וכו'. א"א מן התוספתא אסף את אלה ולא כמ"ש הוא והתוספתא עצמה משובשת שלא היתה תקיעה עם התרועה ולא התרועה עם התקיעה במקדש ואפשר שהיו שלשתן בגבולין תקיעה תרועה תקיעה, עכ"ל:

לחם משנה

זקע"ם לאוקמי ממאי דכתב הר"ן ז"ל בריש פ"ב דתעניות דמלאמרינן לר' יהודה שאין אומרים זכרונות ושופרות אלא ביובל ובר"ה ובשעת מלחמה ומדקאמר שעת מלחמה הוא הדין לשאר צרות אלא דלישנא דקרא נקט. ורבינו ז"ל אפשר דסובר דשעת מלחמה הוי דוקא. ומ"מ העניות של מטר דוקא קאמר: אפר מקלה על גבי התיבה. כתב רש"י ז"ל בפירוש המשנה (דף ט"ו) דהוא אפר מקלה נגלי יותר מאפר סתמא ולכך משימין אותו. והא דלא קאמר זכר לעקידת יצחק כדאמרו בגמ', אפשר דס"ל דבגמ' לא פליגי לא גבי אפר שנותן כל אחד על ראשו אם הוא מהך טעמא או לא אבל גבי אפר שנותנין על גבי התיבה לא שאלו למה הוא אפר מקלה ולכך נראה ודאי דאית להו טעמא הוי משום דהוי גנאי יותר מאפר סתמא. אי נמי אפשר דרש"י ז"ל פי' כן למאן דאית ליה טעמא דזכר לעקידת יצחק והתוס' דפירשו בין בהך דנותנין על גבי התיבה בהא דנותנין על כל אחד ואחד משום דהוי זכר לעקידת יצחק למאן דלית ליה בגמרא הך טעמא אפשר דאית ליה טעמא דרש"י ז"ל:
רגיל בתפלה וכו'. בברייתא אמרו כך [נקי] בברכות כולן וכ"כ הטור ז"ל רגיל בתפלה ובכל הברכות. ורבינו ז"ל כלל הכל ברגיל בתפלה:
טו כשהיו מתפללין על הסדר וכו'. נראה דרבינו ז"ל מפרש דמתני' דקאמרה (דף ט"ו:) וכשבא הדבר אצל חכמים אמרו לא היינו נוהגים כן אלא בשער המזרח קאי נמי אתקיעות ונראה לדבריו במתני' ברישא לא אמרו בסדר התרועות כלום ולפ"ז מתני' פליגא אברייתא דקאמרה בהדיא דעושין סדר זה בגבולין דאהר דהזכירה הסדר אמרה בד"א בגבולין אבל במקדש אינו כן וכו' ופסק כמתניתין כ"כ הר"ן ז"ל בהך מתני' בפי' ההלכות שהוא דעת רבינו ז"ל, ובאמת דברי רבינו ז"ל נ"ל קשה דהך עובדא דמתניתין גופא הזכירוה בסיפא דברייתא ואמרו וכשבא הדבר אצל חכמים אמרו לא היו עושין אלא בשער המזרח ובהר הבית והיינו ממש עובדא דמתני' וכיון דבברייתא על כרחין צריך לפרש עובדא זו דלא קאי אתקיעות דבהדיא קאמרה ברישא וסדר תקיעות עבדינן בגבולין א"כ למה לא נפרש במתני' כן ולא נאמר דמשנה פליגא אברייתא:
יז פעם תוקעין ומריעין וכו'. בברייתא (שם) אמרו הכי ת"ר על הראשונה אומר ברוך ה' אלהי ישראל וכו' והם תוקעין ומריעין ותוקעין וכו' ועל השניה הוא

יח שבע תעניות ופו' מפורש שם בגמרא (תענית ט"ו) שיוצאין לבה"ק ומפרש רבינו שהוא אחר תפלה ופשוט הוא: ובבל תענית וכו'. מפורש בפ' בג' פרקים (דף כ"ו) שיש נעילה בתענית ופירש הראב"ד ז"ל דבכל ת"ל קאמר בין בראשונות בין באחרונות דאי באחרונות בדוקא הוה ליה למתני במה אלו יתרות על הראשונות ואף בזמן הזה הדין כך וזה דעת רבינו אע"פ שלא נהגו כן הוא עיקר:

יט ירדו להם וכו'. סברת ר' יהודה בברייתא פ' סדר תעניות האמור (דף כ"ה:) והלכתא כוותיה דר"י כמו שמבואר בהלכות:

פ"ה א יש שם וכו' ואלו הן יום ג' בתשרי וכו'. ד' ימי הצומות האלו מפורשים

מפורשים בר"ה פ"ק (דף י"ח:) וה' דברים שאירעו בי"ז בתמוז וה' שאירעו בתשעה באב כולן מפורשין במשנה בפ' בג' פרקים בשנה (תענית כ"ו):

ד וארבעת ימי וכו' צום הרביעי זה י"ז בתמוז וכו'. זו סברת ר"ע שם פ"ק דר"ה (דף י"ח:) שהוא מפרש הכתוב על סדר חדשים וכן הלכה:

ה ונהגו כל ישראל וכו'. הלה רבינו ענין במנהג לפי שנתבאר בגמרא שם שבזמן שיש שלום דהיינו לכשיבנה בהמ"ק הן לששון ולשמחה אין שלום ואין גזרה ידועה על כל ישראל רצו מתענין רצו אין מתענין חוץ מתענית תשעה באב הואיל והכפלו בו צרות. ועכשיו נהגו הכל כמ"ש רבינו והרי הן חובה על כל ישראל עד שיבנה בהמ"ק:

ופעם מריעין ותוקעין ומריעין שבע פעמים. ואין עושים הסדר זה אלא בהר הבית בלבד. וכשהן תוקעין ומריעין שם תוקעין בחצוצרות ובשופר כאחת כמו שאמרנו: **יח** שבע תעניות האלו כל מקום שגוזרין אותם שם. ° אחר שמתפללין יוצאין כל העם לבית הקברות ובוכין ומתחננים שם. כלומר הרי אתם מתים כאלו אם לא תשובו מדרכיכם. ובכל תענית מתעניות הצרות שגוזרין על הצבור מתפללין תפלת נעילה בכל מקום: **יט** ירדו להם גשמים עד מתי יהיו יורדין ויפסקו הצבור מן התענית. משירדו בעומק הארץ התריבה טפח. ובבינונית טפחים. ובעבודה עד שירדו בעומק שלשה טפחים:

פרק חמישי

א [א] יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות. שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו': **ב** ואלו הן יום [א] שלישי בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ונכבת גחלת ישראל הנשארת וסיבב להתם גלותן. ועשירי בטבת שבו סמך מלך בבל נבוכדנאצר הרשע על ירושלים והביאה במצור ובמצוק. וי"ז בתמוז חמשה דברים אירעו בו. נשתברו הלוחות. ובטל התמיד מבית ראשון. והובקעה ירושלים בחורבן שני. ושרף אפוסטומוס הרשע את התורה. והעמיד* צלם בהיכל: **ג** ותשעה באב חמשה דברים אירעו בו. נגזר על ישראל במדבר שלא יכנסו לארץ. וחרב [ב] הבית בראשונה ובשנייה. ונלכדה עיר גדולה וביתר שמה והיו בה אלפים ורבבות מישראל והיה להם מלך גדול ודמו כל ישראל וגדולי החכמים שהוא מלך המשיח. ונפל ביד הרומיים ונהרגו כולם והיתה צרה גדולה כמו חורבן בית המקדש. ובו ביום המוכן לפורענות חרש טורנוסרופוס הרשע את ההיכל ואת סביביו לקיים מה שנאמר ציון שדה תחרש: **ד** וארבעה ימי הצומות האלו הרי הן מפורשין בקבלה צום הרביעי וצום החמישי וגו'. צום הרביעי זה שבעה עשר בתמוז שהוא בחדש הרביעי. וצום החמישי זה תשעה באב שהוא בחדש החמישי. וצום השביעי זה שלשה בתשרי שהוא בחדש השביעי. וצום העשירי זה עשרה בטבת שהוא בחדש העשירי: **ה** ונהגו כל ישראל בזמנים אלו להתענות

א טור סי' תקמט סמ"ג עשין דרבנן ג: *ג"א והועמד

לחם משנה

הוא אומר וכו' הריעו בני [אהרן] הריעו והם מריעין ותוקעין ומריעין וכן בכל ברכה וברכה וכו', מפורש כאן דכשאומר להם תקעו עושים התקיעה קודם וכשאומר הריעו עושין התרועה קודם וכן הטור בסי' תקע"ט הזכיר סדר זה בראשונה הזכיר תר"ת ואח"כ הזכיר תרועה ותקיעה ותרועה ואח"כ תר"ת. ועל זה הסדר עוד הוסיף אלא שלא הזכיר שחזן הכנסת אומר להם תקעו או הריעו. ואפשר דסובר דאין זה אלא במקדש ולא ידעתי בו טעם ברור ולכן אני תמיה על הרב"י ז"ל שכתב בסימן תקע"ט על דברי הטור ז"ל וצ"ל שהוא מפרש דאע"ג דפעם אחת היה אומר להם תקעו ופעם אחת היה אומר להם הריעו לא היה אלא לחלוק כבוד לתרועה כמו לתקיעה אבל לעולם היה תר"ת ושלא כדברי הרמב"ן שכתב דבשער המזרח בהר הבית כשהיה אומר תקעו היו תוקעין ומריעין ותוקעין וכשהיה אומר להם הריעו היו מריעין ותוקעין ומריעין ע"כ, דאיך אפשר לחלוק על דברי הרמב"ם ז"ל דברייתא ערוכה הוא כדכתיבנא ועוד היכן ראה בדברי הטור ז"ל שחולק עליו, ואולי גירסא אחרת נזדמנה לו בדברי הטור ז"ל שאומר שבכלן תוקע תר"ת ולנו הגירסא כדכתבנו בדברי הטור ז"ל והיא מסכמת לדברי הגמרא: ופעם מריעין ותוקעין ומריעין שבע פעמים. כן מבואר במשנה וברייתא דהוו שבע פעמים דבסוף ברכת גואל ישראל דאיכא ממנין השמ ברכות קאמר שם בהדיא דתוקעין ומריעין ותוקעין. וקשה דבפרקא קמא אמרינן אין פוחתין מז' תעניות על הצבור שבהן י"ח התרועות ע"כ. ופירש"י ז"ל שהן מוסיפין ו' ברכות ולכל אחת ג' תרועות, והשתא קשה דכ"א הויין דהא איכא שלש אחרות בברכת גואל ישראל אלא שי"ל דלא מני אלא התרועות הבאות מחמת הברכות הנוספות: **יח שבע** תעניות אלו וכו'. אחר שמתפללין יוצאין כל העם לבית הקברות משמע דהין יוצאין לבית הקברות אלא בז' תעניות האחרונות ולא באמצעיות וקשה דבהדיא אמר רב אשי בפ"ק (דף י"ג י"ד) ובמתניתין כשאמר יתירות על הראשונות ולא מני כ"ד ברכות משמע דהם שוין לכ"ד ברכות ותיבה לאו שיורא משום דחשיב לה באידך פרקין ובתר הכי אמר דכ"ד נמי חשיב ליה באידך פרקין ולא הוי שיורא משמע דכל דלא חשיב באידך פרקין דומיא דתיבה וכ"ד ברכות ודאי דלאו שיורא ומהך טעמא דייק הראב"ד דאית בהו נעילה באמצעיות מדלא תני לה גבי יתירות דליכא למימר דנעילה חשיב לה לאידך פרקין וכמ"ש הר"ן ז"ל בריש פ' בתרא דתעניות וא"כ הא דבית הקברות דלא חשיב לה באידך פרקין אי איתא דליכא בז' אחרונות ולא באמצעיות אמאי לא מני לה מהני' וכן הא דמתכסים בשקים דמשמע דליתיה באמצעיות אמאי לא מני לה כיון דלא חשיב לה באידך פרקין. וי"ל דאלו ההומרות דכסוי שקים ויציאת בית הקברות הרי הוא כאילו מנה אותם במשנה דכיון דחשיב שמנן כל אחד אפר על ראשו כסוי שקים ויציאת בית הקברות מילתא דדמי להאי הוי אלא דמתני' לא חששה למתני כל מילי דצער: הרי אתם מתים כאלו וכו'. בגמ' (דף ט"ז) איפלגו למה יוצאים לבית הקברות ר' לוי בר חמא ור"ח חד אמר הרי אנו חשובים לפניך כמתים וחד אמר כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים מאי בינייהו איכא בינייהו קברי עכו"ם. ופירש"י ז"ל קברי עכו"ם במקום שאין קברי ישראל לבקש רחמים אפילו על עצמן ליכא כ"ש עלינו ע"כ. נמצא דרבינו ז"ל דפסק כמ"ד הרי אנו כמתים הולכים לקברי עכו"ם במקום שאין קברי ישראל ולכן סתם רבינו ז"ל וכתב יוצאים לבית הקברות סתמא ומפרש רבינו ז"ל הרי אנו חשובים לפניך כמתים שר"ל שנמות כאלו אם לא נחזור בתשובה אע"פ שאין פשט הלשון משמע כן לכאורה: ובבל תענית מתעניות הצרות כו'. כן דעת הראב"ד ז"ל מהכרח מתני' דיתרות על הראשונות כדפתיבנא ואע"ג דבג' ראשונות אין הדבר מוכרח דאע"ג דאיכא ברייתא בפ"ק (דף י"ג:) דאמרה אין בין ג' ראשונות לאמצעיות אלא שבאלו מותרין בעשיית מלאכה וכו' דמשמע דלכל שאר הדברים שוים ככל דתו שם דבאיסור מיירי בתפלה לא מיירי ומ"מ הדין כן מטעמא דכתב הר"ן ז"ל בריש פ' בתרא דתעניות א"כ כיון דאמרו בגמ' והבע"א דאמצעיתא וכו' ליתנא בתרא עיקר ולית לן דמוייא דבאיסור מיירי בתפלה לא מיירי. והטור ז"ל דאית ליה בסי' תקע"ט דבאחרונות אומרים נעילה ומשמע דלא בראשונות ובאמצעיות כדכתב שם הרב"י ז"ל אפשר דאית ליה דהך הכרח דרב אשי לאו הכרח הוא ואיהו נמי לא תפר אלא מתניהן דייקא דקדוק בעלמא דהא אע"ג דתני אלו אמרינן דשייר כדכתבו התוס' ז"ל בכמה דוכתי. וכ"ת מאי שייר דהאי שייר בית הקברות ושקים ולית ליה תירוצא שתירצתי לעיל דהם כלולים במתני'. זה נראה טעמו ז"ל:

פ"ה ב והובקעת ירושלים בחרבן [בית] שני אע"ג דתענית דקרא דצום הרביעי לא הוי אלא בט' משום דהובקעה העיר בט' מ"מ השתא עבדינן ליה בי"ז מפני שחרבן בית שני חמיר לן והובקעה העיר בי"ז. וכ"ת י' בטבת דעבדינן ליה משום דסמך מלך בבל ידו על ירושלים בחרבן בית ראשון היו לנו לשנותו ליום אשר סמך צר ידו על העיר בחרבן בית שני דחמיר לן. י"ל דשאני הכא דהכל היה בחדש אחד ואין קפידא לשנותו בין ט' לי"ז אבל התם הזמנים חלוקים. ובהא דהבקעת העיר כתב הרב"י ז"ל בסי' תקמ"ט דבגמרא נפיק מקרא ולא דק אלא גמרא הוא דמקרא לא נפיק אלא בתשעה: והעמיד צלם בהיכל. רש"י ז"ל (דף כ"ו:) גרים והועמד וקאי אצלם

הגהות מיימוניות

[א] ז"ל תשוד שם ויוצאין לבית הקברות לחתחנן כלומר הרי אנו כמתים אם לא תרחם עלינו משמע שהולכין שם קודם התפלה להתחנן שם, ע"כ]: [א] ר"ת התיר לאשה יולדת לאכול בצום גדליה שהיה שמיני ללידתה ואע"ג דאמרינן בפ' מפגין ד"א ר' ז' יום אם אמרה איני צריכה אין מחללין עליה את השבת וצום גדליה דברי קבלה ודברי קבלה כדברי תורה אפילו הכי מותר דאמרינן בפ"ק דר"ה קרי ליה צום וקרי ליה ששון וכו' עד רצו מתענין רצו אין מתענין ולכך הוא רשות ומותר לה לאכול ע"ב [illegible], ונראה דאפילו עוברות ומניקות דעלמא שהיו מצטערות הרבה שהיה להם לאכול בכל אלו הצומות לבד מתשעה באב מדאמרינן בתשעה באב עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בו כדרך שמתענות ומשלימות ביוה"כ מכלל דשאר תעניות שאין חמורות כ"כ אין משלימות בו, ע"כ: [ב] בפרק בתרא בשבעה בחדש נכנסו עכו"ם להיכל כו' עד לעתותי ערב הציתו בו את האור ונשרף עד שקיעת החמה דבעשור והיינו דאמר רבן יוחנן בן זכאי אילמלי הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי שרובו של היכל נשרף בו ע"ב. ובירושלמי

להתענות. ובי"ג [ג] באדר זכר לתענית שהתענו בימי המן שנאמר דברי הצומות וזעקתם. ואם חל י"ג באדר להיות בשבת מקדימין ומתענין בחמישי שהוא י"א. [א]אבל אחד מארבעה ימי הצומות שחל להיות בשבת דוחין אותו לאחר השבת. חל להיות בערב שבת מתענין בערב שבת. ובכל הצומות האלו אין מתריעין ולא מתפללין בהן תפלת נעילה. אבל קורין בתורה שחרית ומנחה בויחל משה. ובכולן אוכלים ושותין בלילה חוץ מתשעה באב: ו [ד] משיכנס אב ממעטין [ב]בשמחה. ושבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור לספר [ה] ולכבס וללבוש כלי מגוהץ אפילו כלי [ו] פשתן עד שיעבור התענית. ואפילו לכבס [ז] ולהניח לאחר התענית אסור. וכבר נהגו ישראל שלא לאכול בשר בשבת זו ולא יכנסו למרחץ עד [ח] שיעבור התענית. ויש מקומות שנהגו לבטל השחיטה מראש החדש [ט] עד התענית: ז [ג]תשעה באב לילו כיומו לכל דבר. ואין אוכלין אלא [י] מבעוד יום. ובין השמשות שלו [כ] אסור כיום הכפורים. ולא יאכל בשר [ד]ולא ישתה יין [ל] בסעודה [מ] המפסיק בה. אבל שותה הוא יין מגתו שיש

א טור סי' תקל סמ"ג שם: ב טור סי' תקלא סמ"ג שם: ג טור סי' תקנג: ד טור סי' תקנב סמ"ג שם:

מגיד משנה

ובשלשה עשר וכו'. תענית זה לא נזכר בגמרא אבל נהגו בו ואמרו קלא מפרסים שמ"ש פ"ק דמגילה (דף ב') זמן קהלה לכל היא ר"ל זמן תענית שנקהלו הכל בשושן בי"ג באדר להתענות עם מרדכי ואסתר ועל זה סמכו להתענות: ואם חל י"ג באדר וכו'. גם זה פשוט והטעם שא"א לאחרו עד יום א' לפי שהוא פורים וכן אין מתענין בע"ש מפני כבוד השבת ואע"פ שנפסקה הלכה בתענית שחל להיות בע"ש מתענה ומשלים כמו שיתבאר בסמוך דוקא כשבא זמנו הקבוע לו בע"ש אבל כשהוא נדחה מזמנו אין קובעין אותו בע"ש וכן מפורש בתשובת הגאונים ז"ל:

אבל אחד מן וכו'. פ"ק דמגילה (דף ס') תשעה באב מאחרים ולא מקדימין ובגמרא משום דאקדומי פורענותא לא מקדמינן וממילא דה"ה לשאר תעניות:

חל להיות וכו'. כך נפסקה הלכה בעירובין פ' בכל מערבין (דף מ"א) הלכתא מתענה ומשלים. וכתב הראב"ד ז"ל שלא אמרו משלים אלא שאינו אוכל קודם שקיעת החמה אבל ודאי משתשקע החמה מתוספת שבת הוא וכבר קדש היום אם רצה לאכול אוכל שכיון שנכנס לתחום שבת שוב אינו רשאי להתענות ע"כ דבריו:

ובכל הצומות וכו' תפלת נעילה. פרק מקום שנהגו (פסחים כ"ד:) מבואר שאין נעילה בט"ב וה"ה לשאר. והתרועה דבר פשוט הוא שאינה נוהגת בהן. ומ"ש שקורין ויחל כן נהגו חוץ מתשעה באב שקורין כי תוליד בנים בשחרית וכבר נתבאר בדברי רבינו פי"ג מה' תפלה:

ובכולן אוכלין וכו'. כתב הרמב"ן שמעיקר הדין כולן שוין בלילה וביום אלא כיון שנתבאר בשאר צומות חוץ מט"ב רצו מתענין רצו אין מתענין מאי דנהוג נהוג מאי דלא נהוג לא נהוג ועשו אותן כתענית יחידים אלו דבריו והמנהג פשוט הוא:

ו משנכנס אב ממעטין וכו'. משנה פרק בג' פרקים (תענית כ"ו:) משנכנס אב ממעטין בשמחה שבת שחל ט' באב להיות בתוכה אסורין לספר ולכבס ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת ובגמ' (דף כ"ט:) א"ר נחמן לא שנו אלא לכבס וללבוש אבל לכבס ולהניח מותר ורב ששת אמר אפילו לכבס ולהניח אסור ומיתיב ר"נ מדתניא אסור לכבס לפני תשעה באב אפילו להניח לאחר ט' באב וגיהוץ שלנו ככבוס שלהם וכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ, עוד שם אע"פ שאמרו כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ אבל אסור ללבשן בשבת שחל ט' באב להיות בתוכה ע"כ בגמ', והעולה מכל זה הוא שאסור ללבוש אפילו כלי פשתן מכובסין עד התענית אבל לכבס כדי להניח כולן אסורין חוץ מכלי פשתן. והרמב"ן ז"ל הוסיף להתיר כבוס שלנו אפילו בכלי צמר כדי להניח ורבינו לא כתב בזה שום היתר לפי שנהגו להחמיר ולא כתב מה שאמרו ובה' מותרין לפי שעניינו כשחל ט' באב להיות בע"ש ובזמננו אינו חל כדי שלא יבא יום ערבה בשבת ולכשיבנה ב"ה ונקדש ע"פ הראיה יהיה ט' באב לשון. ודע שאחר התענית אפילו ללבוש מותר וכן משמעות הגמ' ומבואר בלשון רבינו שכתב עד התענית:

וכבר נהגו כל ישראל וכו'. המנהג הזה לא פשט בארצות אלו לענין אכילת בשר שאין נמנעין אלא ערב התענית אבל אין נכנסין למרחץ ודבר ברור הוא שבדין גמור אפי' ערב תשעה באב מותרין לרחוץ:

ז תשעה באב לילו כיומו לכל דבר וכו'. זה מבואר בהרבה מקומות ועיקר בפסחים פ' מקום שנהגו (דף נ"ד:) ושם נתבאר שבין השמשות שלו אסור ואע"ג דספיקא דרבנן הוא בכי האי ספק אזלינן לחומרא כדאיתא התם ומכאן למד הרמב"ן ז"ל שאין לתשעה באב תוספת מבע"י כמו שיש ליום הכפורים שאם היה לו תוספת לא היה צורך לומר שבין השמשות שלו אסור שהרי תוספת מבעוד יום הוא ודבר ברור הוא: ולא יאכל בשר וגו'. משנה פ' בג' פרקים (תענית כ"ו:) לא יאכל שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין ומפורש בגמרא (דף ל') שאינו אסור אלא בסעודה המפסיק בה והוא שתהיה משש שעות ולמעלה וכמ"ש רבינו וכן מפורש שם שאוכל הוא בשר מליח כל זמן שהוא כשלמים, פי' שנשתהא במלח יותר משיעור שני ימים ולילה אחד וכן שותה הוא יין מגתו והוא כל ג' ימים הכל כדברי רבינו. והעלה הרמב"ן ז"ל שפירוש שני תבשילין הם אפילו ממין אחד של ירק או קטנית והוא שיהיו שני מיני תבשילין אבל שני מינין בקדרה אחת מותרין וכן כל מיני פירות היין מותרין ללפת בהן את הפת וסעודה המפסיק

לחם משנה

אלא שהעמיד משנה ופלוגתא היא בירושלמי אית דתני העמיד ואית דתני הועמד:

ה אבל אחד מד' ימי צומות וכו'. בגמ' (דף כ"ה) אמרינן בט"ב דאקדומי פורענותא לא מקדמינן כלומר דאי לאו האי טעמא היה לנו לעשותו ביום ה' דביום ו' א"א כיון דנדחה מזמנו אין קובעין אותו בע"ש כדכתב ה"ה ז"ל בלשון הקודם, וא"ת למה היינו עושים כן אדרבה טפי עדיף לאחרו ליום ראשון דהוא סמוך ליום שבת שהוא זמנו הקבוע מלעשותו ביום ה' שהוא רחוק מזמנו הקבוע. י"ל דמ"מ היה ראוי להקדים כדי למהר להתאבל על ירושלים ולזה הוצרכו בגמרא טעמא דאקדומי פורענותא לא מקדמינן. א"כ י"ל דאי לאו טעמא דאקדומי פורענותא היו קובעין אותו בע"ש ואע"ג דכיון דנדחה מזמנו אין קובעין בע"ש כדכתב ה"ה ז"ל לעיל מיניה שאני הכא ב"ה דהמיר טובא וכל שאפשר לסומרו ליום הקבוע סמכינן וקובעין אותו בע"ש:

חל להיות בע"ש וכו'. כתב ה"ה ז"ל בשם הראב"ד ז"ל וכו' אבל ודאי משתשקע החמה מתוספת שבת הוא וכבר קדש היום אם רצה לאכול אוכל שכיון שנכנס לתחום שבת שוב אינו רשאי להתענות. מריהוט הלשון משמע דקשיא רישא אסיפא דבתחילה כתב אם רצה לאכול וכו' ואח"כ כתב שאינו רשאי דמשמע דחייב לאכול. ונראה דה"ק כיון דאינו רשאי להתענות ואינו יכול לקבל תענית בע"ש כדי שלא לאכול משתשקע החמה השתא שאירע שחל ט"ב בע"ש ולא קבלה יהיה הדבר תלוי ברצונו אבל אם יתענה אין בו איסור מפני דלא בא התענית מגד קבלתו אלא שאירע כך:

ו משיכנס אב ממעטין בשמחה וכו'. כבר כתבתי לעיל למה לא הביא רבינו להא דממעטין במשא ומתן דהיא ברייתא בהחולץ. והרב ב"י ז"ל בסי' תקנ"א כתב והיא דהחולץ מדת חסידות היא או במקום שנהגו ולפיכך השמיטוה הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל ע"כ ודוחק: וללבוש כלי מגוהץ. קשה דאפילו מכובס מבעי ליה כדכתב ה"ה ז"ל בשם הרמב"ן ז"ל וכתב שכן דעת רבינו ז"ל. אמר על כן נ"ל לומר דהוקשה לו לרבינו ז"ל בפ"ב דתעניות (דף כ"ט:) על דברי רב נחמן בפירוש מתני' דלכפר ולכבס דהיינו לכבס וללבוש דאמאי נקט מתני' לכבס ללבוש לחודא סגי וכבר הקשה הרא"ש ז"ל זה בפסקיו וכתב דאין סברא לומר דלר"נ מותר ללבוש המכובסים קודם לכן. ולי היה נראה לומר דרבינו סבירא ליה דדעת ר"נ הוא דמה שהוא מכובס מקודם לכן יכול ללבוש אבל לא המגוהץ דודאי מגוהץ קודם לכן אסור ללבוש ולהכי נקט מתניתין לכבס וללבוש דללבוש המכובס מקודם ודאי דמותר וע"כ לא פליג רב ששת עליה דר"נ אלא בלכבס ולהניח דאסור אבל ללבוש המכובס קודם לכן מודה ליה ולכך כתב רבינו ז"ל דאינו אסור ללבוש אלא המגוהץ מקודם לכן ולא המכובס. אבל ה"ה ז"ל אין כן דעתו אלא הסכים דעת רבינו ז"ל לדעת הרמב"ן ז"ל ולדבריו צ"ל דמגוהץ דנקט רבינו ז"ל ל"ד נקטיה דה"ה מכובס. ובמתני' אמרו ובה' מותרין מפני כבוד השבת וכתב ה"ה ז"ל דרבינו לא הזכירו מפני דלדידן לא מקלע בערב שבת ט' באב אבל ראיתי לרבינו ז"ל בפירוש המשנה שכתב בהא דבחמישי מותרין הוי דלא כהלכתא שכתב ובחמישי מותרין הוא מאמר רשב"ג

הגהות מיימוניות

ובירושלמי רבי וריב"ל היו מתענין ט' וי'. ומה שנהגו בני אדם שלא לאכול בשר מי"ז בתמוז עד תשעה באב נמצא בשם רב סעדיה גאון כי רמוזים הם בדניאל. ומה שקורין איכה בתשעה באב יש במס' סופרים ובאיכה רבתי וכתב רבינו דאמגילת קינות ומגילת רות ומגילת שיר השירים מברך בא"י אמ"ה אקב"ו על מקרא מגילה כדאיתא במס' סופרים וכן נהג מהר"ם ע"כ: [ג] בשאלתות פרשת ויקרא יליף לה מהכא דאמר רב שמואל בר יצחק י"ג זמן קהלה לכל הוא שבו נקהלו היהודים בעריהם מאי קהלה יום תענית שמתכנסין בו ישראל ויושבין בתענית ומבקשין רחמים, ע"כ: [ג] גרסינן בירושלמי מקום שנהגו אמר שמואל הני נשי דנהיגי דלא למשתי חמרא מן דאב עליל מנהג ויש גורסים דלא לשתי עמרא פי' לארוג צמר שבו פסקה אבן שתיה שנאמר כי השתות יהרסון פ"א דתענית ירושלמי. ופ"א דכתובות אמר שמואל אפילו בתשעה באב יארס שלא יקדמנו אחר ברחמים ובלבד שלא יעשה סעודת אירוסין משנכנס אב אין עושין סעודת אירוסין כדאיתא ביבמות פ' החולץ, ע"כ: [ה] אסור לספר ולכבס מר"ח עד התענית דברי ר"מ ר' יהודה אומר כל החדש כולו אסור רשב"ג אומר אינו אסור אלא אותו שבת בלבד וכו' עד אמר רבא הלכה כר"מ והלכה כרשב"ג ותרוייהו לקולא פי' הלכה כר"מ בהא דאמר עד התענית והלכה כרשב"ג דאמר כ"א אותה שבת ולמעוטי קודם לכן ואפילו אחר ר"ח. כתב הרוקח ונראה דאסור לתקן בגדים חדשים ומנעלים חדשים בשבת שחל תשעה באב בתוכה ונהגו רבותינו לאסור לספר ולכבס כל אותו שבוע אע"פ שנדחה לאחר השבת רק בה' או בו' ע"כ: [ו] שלחו משמיה דר"י אע"פ שאמרו כלי פשתן אין בו משום גיהוץ אסור ללובשן בשבת שחל ט' באב להיות בתוכה: [ז] כרב ששת ודלא כר"נ בר יצחק דשרי אמר רב ששת תדע דבטלי קצרי דבי רב ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת ואיתמקמא בגמרא כגון שחל ט' באב בע"ש וכ"ש בשחל ט' באב בשבת שמותר ביום חמישי או בששי שהרי גם בשאר ימות השבוע אינו אלא חומרא יתירא שהרי לא אסרו אלא שבת שחל ט' באב להיות בתוכה ובפרק בתרא דמגילה מחלק בין חל להיות בשבת בין חל להיות בתוכה ס"ה ע"כ: [ח] כתב מהר"ם בפרק בכל מערבין אהא דאמר מפני שי"ט שלנו היה מעשה בריעב"ק שהיה בעל ברית בתשעה באב שחל להיות בשבת ונדחה עד יום א' והיה מתפלל מבע"י גדול ורחץ ולא השלים אותו מה"ט דהכא די"ט שלנו היה ע"כ: [ט] וכן נהגו בכל אשכנז וגם שלא לשתות יין ע"כ: [י] עד שיבא השמש עיין בפ"א בחל' צום העשור בהלכתא ו' ע"כ: [כ] פ' מקום שנהגו כר"י ודלא כשמואל ע"ש ע"כ: [ל] ויש מגדולי אשכנז שהנהיגו כשחל תשעה באב במוצאי שבת אחר סעודה שלישית בין מנחה למעריב עושים סעודה אחרת ואוכלים ביצים ושותים מים ואין מברכין נחמנו ומורי לא חשש על מנהג זה אך לא היה משנה מסעודותיו כשאר שבתות ע"כ: [הנהיגו רבותינו וכ"כ רב שרירא גאון שנהגו שלא לזמן בג' בזו הסעודה אלא כל א' ישב לעצמו דכתיב ישב בדד וידום וכן נהגו ר"י ורבינו משולם לברך לעצמן כשאכלו עם ג' בני אדם ונכון הוא שלא ישבו ג' יחד כדי שלא יתחייבו בזימון ע"כ וע"ש בטור]: [מ] דוקא מפסקת אבל אם אין מפסיק בה מותר ואפילו אחר חצות כתרי לישני דרב יהודה אמר רב ותרוייהו לקולא ותניא כתרוייהו ע"ש

וכ"פ

שהמפסיק בה כל שאינו עתיד לסעוד סעודה אחרת של קביעות אע"פ שדעתו לאכול ערבי לא כאלה שבטעם בטן רשעים אוכלין בשר ומשתכרין ביין ואח"כ אוכלין ערבי כדי להפסיק באכילה שאין בה בשר ויין:

ח וערב תשעה באב וכו'. ברייתא (שם דף כ"ט:):

ט אבל חסידים וכו'. (דף ל"א) אמר רב כך היה מנהגו של ר"י ב"ר אלעאי ערב ט' באב מביאין לו פת חרבה במלח ושורה אותה במים ויושב בין תנור וכירים ואוכלה ושותה עליה קיתון של מים ודומה כמי שמתו מוטל לפניו ע"כ:

י עוברות ומיניקות וכו'. מימרא פ' מקום שנהגו (פסחים נ"ד:) וכתב הרמב"ן ז"ל אלא מיהו היה כל ל' וכן חולה שהוא צריך מאכילין אותן וא"ל אומד דבמקום חולי לא גזור רבנן עכ"ל. ודבר פשוט הוא שאם המגא לומר שאין מאכילין אלא במקום סכנה למה להו למימר עוברות ומיניקות מתענות השתא חולה שאין בו סכנה מתענה אלו לא כ"ש אלא ודאי לא החמירו במקום חולי. וכן נ"ל לדקדק מכאן שעוברות ומיניקות פטורות מלהתענות בג' צומות אחרים שלא החמירו עליהן אלא בט' באב בלבד:

ואסור ברחיצה וכו'. שם ונכתב בהלכות בפ' בשלשה פרקים: ואסור בסיכה כו' של תענוג וכו'. ברייתא שם (תענית ל') אסור בסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה ופי' רבינו בסיכה של תענוג ודבר ברור הוא דלא עדיף מיום הכפורים וכן הדין לרחיצה שמותר ביום הכפורים: ומקום שנהגו וכו'. משנה פ' מקום שנהגו (פסחים נ"ד ב') שהם משנה: ואמרו חכמים ז"ל וכו'. סברת ר"ע בברייתא פרק בג' פרקים בשנה (תענית ל'):

יא תלמידי חכמים אין וכו'. תוספתא אין שאלת שלום לחברים בתשעה באב ולהדיוטות בשפה רפה. פי' משיבין את ההדיוטות בשפה רפה וכן אמרו בירושלמי:

ואסור לקרות וכו'. דברי ר' יהודה בברייתא שם (תענית ל') והלכה כמותו ומ"מ כתב הרמב"ן ז"ל שאומר סדר סיום שהתמיד ואיזהו מקומן וכל הסדר כדרכו ואינו חושש: ומקצת החכמים נוהגין וכו'. פירוש סברת רבינו הוא שרשאי אדם להניח תפילין בט' באב והרי הוא בזה כשאר הימים אלא שמקצת החכמים נהגו שלא להניחם שאם היה דעתו ז"ל שאסור להניחם לא היה כותב כן אלא דעתו הוא כמ"ש וכן הוא עיקר. ואע"פ ששנינו בברייתא כל מצות שנוהגות באבל נוהגות בתשעה באב אסור ברחיצה וכו' לאו כלל גמור הוא אלא כלל ופרט ואין בכלל אלא מה שנפרט והן הן הדברים שנפרטו בברייתא רחיצה וסיכה ושאר הדברים תדע דלאו כלל הוא שהרי אין לנו כפיית המטה בתשעה באב וכן מפורש שם בגמ'. ויש מי שפי' שהוא כלל לכל מצות הנוהגות באבל ואע"פ כן אין תפילין בכלל לפי שאפילו אבל אינו אסור בהן אלא ביום ראשון ולא אמרו אלא מה שנוהג באבל כל שבעה וכן העלה הרמב"ן ז"ל:

משתרב

שיש לו שלשה ימים או פחות. ואוכל בשר מליח שיש לו שלשה ימים או יתר. ולא יאכל [נ] שני תבשילין:

ח [ס] בד"א שאכל ערב תשעה באב אחר חצות. אבל אם סעד קודם חצות אף על פי שהוא מפסיק בה אוכל כל מה שירצה. וערב תשעה באב שחל להיות בשבת אוכל ושותה כל צרכו ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה. וכן תשעה באב עצמו שחל להיות בשבת אינו [ע] מחסר כלום: ט זו היא מדת כל העם שאינן יכולין לסבול יותר מדאי. אבל חסידים הראשונים כך היתה מדתן. [פ] ערב תשעה באב היו מביאין לו לאדם לבדו פת חרבה במלח ושורה במים ויושב בין תנור וכירים ואוכלה ושותה עליה קיתון של מים בדאגה ובשממון ובבכיה כמי שמתו מוטל לפניו. כזה ראוי לחכמים לעשות [צ] או קרוב מזה. ומימינו לא אכלנו ערב תשעה באב תבשיל אפילו של עדשים אא"כ היה בשבת: י [א]עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בתשעה באב. ואסור ברחיצה בין בחמין בין בצונן ואפילו להושיט אצבעו במים. ואסור בסיכה של תענוג [ק] ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה כיום הכפורים. ומקום שנהגו לעשות בו מלאכה עושין. ומקום שנהגו שלא [ר] לעשות אין עושין. ובכל מקום תלמידי חכמים בטלין. ואמרו חכמים שהעושה בו מלאכה אינו רואה סימן ברכה לעולם: יא [ש] תלמידי חכמים אין נותנין זה לזה שלום בתשעה באב. אלא יושבים דוים ונאנחים כאבלים. [ת] ואם נתן להם עם הארץ שלום מחזירים לו בשפה רפה וכובד ראש [א]. ° ואסור לקרות בתשעה באב בתורה או בנביאים או בכתובים ובמשנה ובהלכות ובגמרא ובהגדות. ואינו קורא אלא באיוב ובקינות

א עור סי' תקנד סמ"ג שם:

לחם משנה

רשב"ג שאמר כל השבת אסור ואפילו אחר התענית משמע דאית ליה דאי חמישי הוי קודם התענית אין סברא להתיר ומתני' איירי אחר התענית אליבא דר"מ ולפי זה א"ש לדידן דקי"ל דלאחריו מותר ליתיה להאי דינא ולכך לא הזכירו רבינו ז"ל. אבל תימה על זה שפירש רבינו ז"ל בפירוש המשנה דבגמרא אמרו בברייתא חל להיות בערב שבת מותר לכבס בחמישי מפני כבוד השבת ואם לא כבס בחמישי בשבת מותר לכבס בערב שבת מן המנחה ולמעלה לייט עלה אביי ואי תימא רב אחא אהא ע"כ, הרי בהדיא אמרו בברייתא דאפילו כשחל ביום ששי ובחמישי מותר ולמה אמר במתניתין דבחמישי בשבת מותרים הוי דלא כהלכתא. ואולי דרבינו ז"ל מפרש דמאי דקאמר לייט עלה אביי אהא קאי נמי אהא דבה' מותרים אע"ג דרש"י ז"ל פירש דקאי אהא דואם לא כבס בחמישי אולי סובר רבינו ז"ל דאכולה מילתא מהדר וכיון דלייט עלה אביי לא רצה רבינו לפרש דמתני' כך משום דמשמע ליה דהוי כהלכתא. זה נראה קצת טעם לרבינו ז"ל אם שהוא קצת דחוק:

ז שיש לו שלשה ימים. קשה דבגמרא (דף ל') לא אמרו אלא כשלמים דהיינו ב' ימים ולילה אחד:

י ואסור בסיכה של תענוג. כתב ה"ה ז"ל ודבר ברור הוא דלא עדיף מיום הכפורים. ודבריו קשים אלא דאי ילפינן מיה"כ אפילו סיכה שאינה של תענוג אסור דכ"כ רבינו ז"ל בסוף הלכות שביתת עשור ופי' סיכה שאמר של תענוג הוי להעביר את הזוהמא וכ"כ הטור ז"ל בהל' יוה"כ סימן תרי"ד סיכה דתניא אסור לסוך וכו' אבל בלא חולי אפילו אינו סך לתענוג אלא להעביר את הזוהמא אסור ונפקא מהירושלמי דאמרו על זה סיכה בין של תענוג בין שאינה של תענוג וכך הם דברי רבינו ז"ל בסוף הלכות שביתת עשור שכתב שם אסור לסוך מקצת גופו ככל גופו בין סיכה של תענוג בין סיכה שאינה של תענוג ואם היה חולה וכו' וכתב שם ה"ה ז"ל דנפקא ליה מהירושלמי א"כ נתבאר מכאן דביה"כ סיכה להעביר את הזוהמא אסורה וכאן כתב דוקא סיכה של תענוג משמע דכשאינה של תענוג דהיינו להעביר את הזוהמא מותרת. ונראה דנפקא ליה מהא דאמרינן בפ"ק דתעניות (דף י"ג:) גבי אבל והלכתא אבל אסור לרחוץ וכו' אבל לסוך אפילו כל שהו אסור ואם להעביר את הזוהמא מותר ע"כ, ונראה לו להשוות ט' באב לאבל דהכל משום צער דכשאמר שם בגמ' ולא ביה"כ דהוי משום תענוג וכיון דקי"ל דבאבל סיכה שאינה של תענוג מותר דהיינו להעביר את הזוהמא וכן פסק רבינו ז"ל בהל' אבילות והטור ז"ל כתב כאן דסיכה של תענוג דוקא אסורה ואיך השוה רבינו והעניגים רחוקים. וגם על הטור ז"ל קשה לי שעשה השוואה כיוצא בזו בסימן תקנ"ד שכתב דבט"ב אפילו שלא לצורך ברכה ותפלה אם היו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה רוחץ אותם וכו' שלא אסרו אלא סיכה של תענוג כדאיתא בגמ' מי שיש לו חטטין וכו' ומה ענין חטטין לסיכה שאינה של תענוג יה"כ יוכיח שסיכה שאינה של תענוג אסורה והחטטין מותרת כדכתב הוא עצמו בסימן תרי"ד ואדמייתי ראיה מחטטין דהיא ברייתא דמתניא גבי יה"כ לייתי ראיה מברייתא אחרת דאמרו שם אם היה מלוכלך בטיט ובצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש והיא ראיה מפורשת אבל זו אינה ראיה דשאני חטטין שהוא חולי אבל להעברת לכלוך לא התירו דחילוק זה יש בין רחיצה לסיכה כנראה מדברי הטור ז"ל בסימן הרי"ד דרחיצה להעביר את הזוהמא מותרת וסיכה אינה מותרת אלא מחמת חולי לבד ודברים אלו צ"ע בעיני. וכל דיני יה"כ שהזכיר רבינו ז"ל גבי רחיצה ונעילת הסנדל וכו' נוהגים בט"ב וסמך רבינו ז"ל כאן על מ"ש שם ולכך כתב כאן ביה"כ, אלא דמ"מ בההיא דשורה מטפחת יש קצת חילוק בין יה"כ לט' באב דביוה"כ משמע מדברי הטור ז"ל דסוחטה מערב יום הכפורים ובתשעה באב לא וא"כ היה לו לרבינו ז"ל לבאר אלא שרבינו ז"ל לא הזכיר ביה"כ ענין הסחיטה, ואולי הוא סובר דהדין שוה בשניהם ולכך סמך כאן על מ"ש שם. צ"ע בסדר התפלות לעיל אחר הל' תפלה שהזכיר רבינו ז"ל שאומרים נחם בט' באב ומדלא חלק בין מנחה לשאר התפלות משמע דאית ליה דאומרים אותו בשלש תפלות כדעת הרא"ש ז"ל (מ"ק דף כ"ו) בפ' בתרא דתעניות:

משתרב

הגהות מיימוניות

וכ"פ בה"ג וכן ס"ה ע"כ: [נ] [כתב רב האיי כגון אורז ועדשים שהן ב' מינים והר"י גיאת כתב כל ב' תבשילין הוא דרך כבוד ואסרוה חכמים אפילו מין אחר של קטנית ואין צ"ל ב' מינים וכ"כ הרמב"ן ע"ש בטור]: [ס] ריצב"א היה אוסר לאכול תפוחים מבושלים עם תבשיל אחר מדיוצא בתם משום ע"ת כדאיתא בירוש' דנדרים: [ע] אבל תשמיש המטת כתב ה"ר יצחק מווינ"א דאסור בשבת שחל בו ט"ב ונדחה עד למחרתו מידי דהוות אאבל דאמר דברים שבצינעה נוהג, וא"נ למורי ומ"מ כתב שאין לשמוע לו במקום רבו עיין בסוף הלכות שמחות וכן בעל הרוקח כתב להיתר: [פ] כך היה מנהגו של ר' יהודה בר' אילעאי כו'. גרסינן בירושלמי רב מן דהוה אכיל כל צרכיה צבע פיסתיה בקיטמא ואומר זו היא עיקר סעודת ט' באב לקיים מה שנאמר ויגרס בחצץ שני וכן באיכה רבתי רבי בון כשהיה אוכל סעודת תשעה באב היה נוטל פרוסה וטובל באפר כו' ע"כ: [צ] מכאן נהגו לישב ע"ג קרקע בסעודה המפסקת: [ואוכלים ביצים מבושלות קרות וקשות כדאמרי' מה ביצה מגולגלת אף אבילות גלגל שחוזר בעולם ע"כ]: [ק] תניא באבל רבתי אבל ומנודה שהיו מהלכים בדרך מותרים בנעילת סנדל וכיון שהגיעו לעיר יחלוצו וכן ט' באב וכן תענית צבור, כתב ה"ר מאיר מאינגלטיר"א דוקא בעיר שרובה ישראל אבל בעיר שרובה נכרים אינו חולץ עד שיכנס ברחוב היהודים: [ר] להכין סעודה ולשחוט לצורך הלילה נהגו להמתין לאחר חצות וכתב מהר"ם דלשון התוס' משמע כן הא דתנן מתקינים מט' באב למוצאי ט' באב פי' מסוף היום כמו ממנחה גדולה ולמעלה דומיא דיום הכפורים דמותר בקניבת ירק מן המנחה ולמעלה, ע"כ: [ש] תוספתא אין שאילת שלום להברים בתשעה באב ולהדיוטות בשפה רפה: [ת] בפרק בתרא דתעניות ת"ר כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בט' באב אסור באכילה ושתיה ברחיצה וסיכה וכו'. ונראה למהר"ם מנהג הצרפתים שאין יושבים על ספסלים כל היום עד תפלת המנחה דהא אבל כל ז' הימים אין לו לישב אלא ע"ג קרקע: [א] באיכה רבתי א"ל הקב"ה למלאכי השרת בשעת החרבן מלך בשר ודם כשהוא אבל מה הוא עושה מכבה את הפנסים אף אני אעשר כן שנאמר שמש וירח קדרו, מכאן הביא מהר"ם ראיה למנהג שנהגו שאין להדליק בבה"כ בתשעה באב כ"א נר אחד לצורך תחזן, ע"כ: °[וטיהו פ' הקרבנות ומשנת איזהו

מקומן

[ג] ובקינות ובדברים הרעים שבירמיהו. ותינוקות של בית רבן בטלין בו. ומקצת החכמים נוהגין שלא להניח בו תפילין של [ג] ראש: **יב** אמשחרב בית [ד] המקדש תקנו חכמים שהיו באותו הדור שאין בונין לעולם בנין מסוייד ומכוייר כבנין המלכים. אלא טח ביתו בטיט וסד בסיד ומשייר מקום אמה על אמה כנגד הפתח בלא סיד. והלוקח חצר מסויידת ומכויירת הרי זו בחזקתה ואין מחייבים אותו לקלוף הכתלים: **יג** וכן התקינו שהעורך שלחן לעשות סעודה לאורחים מחסר ממנו מעט ומניח מקום פנוי בלא קערה מן הקערות הראויות לתת שם. וכשהאשה עושה תכשיטי הכסף והזהב משיירת מין ממיני התכשיט שנוהגת בהן כדי שלא יהיה תכשיט שלם. וכשהחתן נושא אשה לוקח אפר מקלה ונותן בראשו מקום הנחת התפילין. וכל אלו הדברים כדי לזכור ירושלים שנאמר אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי: **יד** בוכן גזרו שלא לנגן בכלי [ה] שיר. וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוח בהן ואסור לשומען מפני החורבן. ואפילו שירה בפה על היין אסורה שנאמר בשיר לא ישתו יין. וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תושבחות או [ו] שיר של הודאות לאל וכיוצא בהן על היין: **טו** ואחר כך גזרו על עטרות חתנים שלא להניחם כלל. ושלא יניח החתן בראשו שום כליל שנאמר הסר המצנפת והרם העטרה. גוכן גזרו על עטרות כלות אם היה של כסף או זהב אבל של גדיל מותר לכלה: **טז** דמי שראה ערי יהודה בחורבנם אומר ערי קדשך היו מדבר וקורע. ראה ירושלים בחורבנה אומר ירושלים מדבר וגו'. בית המקדש בחורבנו אומר בית קדשנו ותפארתנו וגו' וקורע. ומהיכן חייב לקרוע מן הצופים. וכשיגיע למקדש קורע קרע אחר. ואם פגע במקדש תחלה כשיבא מדרך המדבר קורע על המקדש ומוסיף על ירושלים: **יז** * הכל הקרעים האלו כולם קורע בידו מעומד וקורע כל כסות שעליו עד שיגלה את לבו. ואינו מאחה קרעים אלו לעולם. אבל

רשאי

א טור סי' תקס וע"ש סמ"ג שם: ב עי' בטור שם וכסמ"ג שם: ג עי' בטור שם: ד טור יו"ד סי' שמ, ואו"ח סי' תקסא וכסמ"ג ענין הקריעה בעשין דרבנן ג: ה טור שם וסמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*כל הקרעים וכו'. א"א לא כן נראה מן הגמרא שהרי שנו בתוספתא לא השוו לאביו ולאמו אלא לאיחוי בלבד אבל בכלי וכל הבגדים שעליו עד שיגלה את לבו לא השוו אבל שיקרע כמון לעיני העם גם לזה השוה סגיאה בלבד, עכ"ל:

מגיד משנה

יב משחרב בית המקדש תקנו וכו' עד וכן גזרו שלא לנגן. הוא בב"ב פרק חזקת הבתים (דף ס':) והובא בהלכות פרק בתלתה פרקים:

יד וכן גזרו שלא לנגן בכלי וכו'. פ' אחרון דסוטה (דף מ"ח) ובפ"ק דגטין (דף ז') זמרא מנא לן דאסור ואסיקו דאפילו זמרא דפומא אסור:

וכבר נהגו כל ישראל וכו'. כן כתב רבינו האיי גאון ז"ל האי דאמרינן זמרא דפומא אסור ה"מ כגון ניגונות של אהבה שבין אדם לחברו ולשבח יפה ביפיו אבל שירות ותושבחות וזכרון חסדים של הקב"ה מנהג כל ישראל לאמרן בבית החתנה ובבית המשתאות בקול ניגונות ובקול שמחה:

טו ואח"כ גזרו על עטרות וכו'. שם (סוטה מ"ט.) משנה גזרו על עטרות חתנים והלכה כלוי דבכל דבר אפילו של קנים ושל חילת אסור. ופי' דוקא חתנים שהוא זמן שמחה אבל שאר בני אדם מותרין בכולן וכ"כ ז"ל:

וכן גזרו על עטרות של כלה וכו'. שם במשנה ועל עטרות כלות ופירשו בגמ' מאי ניהו אר"י עיר של זהב. והעלה הרמב"ן ז"ל דלאו דוקא עיר של זהב אלא כל שהיא של כסף או של זהב אסורה ולפי שדרכן היה בכך הזכירו עיר של זהב. ויש לזה ראיה וזהו שכתב רבינו של כסף או זהב ועיקר ואף אלו אינן אסורות אלא לכלות אבל לשאר נשים מותרות:

טז מי שראה ערי יהודה בחורבנם אומר ערי קדשך היו מדבר וקורע וכו'. במועד קטן בפ' ואלו מגלחין (דף כ"ו) א"ר אלעזר הרואה ערי יהודה בחורבנן אומר ערי קדשך היו וגו' ירושלים בחורבנה אומר ירושלים מדבר היתה וגו' בית המקדש בחורבנו אומר בית קדשנו ותפארתנו וגו' וקורע על המקדש ומוסיף על ירושלים כשפגע במקדש תחלה ואם פגע בירושלים תחלה קורע על ירושלים בפני עצמה ועל המקדש בפ"ע. וכתב הרמב"ן ז"ל אני תמה כיון דקתני על ערי יהודה בחורבנם קורע מה צורך לומר בירושלים בחורבנה והלא בכלל היתה, וי"ל שאם קרע בערי יהודה חוזר וקורע על ירושלים שאלו בשאר ערי יהודה קרע על אחת מהן אינו קורע על השנים וקורע על ערי יהודה בפני עצמן ועל ירושלים קורע אחר בפ"ע ואם קרע על ירושלים תחלה אינו קורע על שאר ערי יהודה שכבר קרע לקדושה שבכולה, עכ"ל:

יז כל הקרעים האלו כולן בידו מעומד וכו'. שם ואלו קרעים שאין מתאחין הקורע על ירושלים:

כסף משנה

פ"ה **יב** משחרב בהמ"ק תקנו חכמים שהיו באותו הדור שאין בונין לעולם בנין מסוייד ומכוייר וכו'. הטור כתב סד אדם את ביתו בסיד ומניח בו אמה על אמה בלא סיד זכר לחרבן הבית והרמב"ם ז"ל כתב אין בונין בנין מסיד כבנין המלכים אלא טח ביתו בטיט וסד בסיד ומשייר בו אמה על אמה ואינו משמע כן בגמרא (בתרא ס' ע"ב) דבתר דמייתי הך ברייתא ת"ר לא יסוד אדם את ביתו בסיד ואם עירב בו חול או תבן מותר ר' יהודה אומר חול הרי הוא טרכסיד ואסור תבן מותר ומסיק כך אמרו חכמים סד אדם את ביתו ומשייר בו אמה על אמה אלמא ע"י שיור אמה על אמה מותר כל מיני סיד עכ"ל, נראה מדבריו שהוא סבור שטעמו של רבינו שאסור לבנות בנין מסיד כבנין המלכים הוא מהא דת"ר לא יסוד אדם את ביתו בסיד ומפני כך הוקשה לו מדמסיק בתר הכי סד אדם את ביתו בסיד ומשייר בו אמה על אמה אלא על ידי שיור אמה על אמה מותר כל מיני סיד. ותמהני עליו כמה תימהי, חדא דהא דקתני כך אמרו חכמים סד אדם את ביתו בסיד ומשייר בו וכו' לאו מסקנא דשקלא וטריא על דין סד את ביתו בסיד היא אלא הכי איתא ת"ר כשחרב הבית בראשונה רבו פרושים בישראל וכו' נטפל להם ר' יהושע אמר להן מפני מה אין אתם אוכלים בשר וכו' שלא להתאבל כל עיקר א"א וכו' להתאבל יותר מדאי א"א וכו' אלא כך אמרו חכמים סד אדם את ביתו בסיד ומשייר בו דבר מועט. וכיון דברייתא באפי נפשה היא לא שייך למימר דמסיק כך אמרו חכמים סד אדם את ביתו בסיד דהא לאו מסקנא היא. ועוד דאת"ל דפליגי ברייתות אהדדי אפשר דתהוי הלכתא כקמייתא ולא כבתרייתא דמשום דמרי דגמרא מייתי לה בבתרייתא לא מכרעא מילתא דתהוי הלכתא כוותה. ועוד דהא איכא למימר דלא פליגי דבחדא מתרי גווני שרי או שעירב בו חול או תבן או שישייר בו אמה על אמה וברייתא קמייתא תני תקנתא דחול ותבן ואידך ברייתא קתני תקנתא דשיור אמה. ועוד לפי דברי הטור מאי ניהו סיד כבנין המלכים ומאי ניהו טח את ביתו בסיד דתרוייהו סיד ניכהו ומה בין זה לזה שאסר רבינו בזה והתיר בזה. לכך נ"ל שהטור לא דק בדברי רבינו כלל דרבינו לאו אמיני סיד קפיד דכל מיני סיד שוים ולא אתי למיסר אלא מיני ציור וכיור, וכך מפורש בדברי רבינו שכתב תקנו חכמים שהיו באותו הדור שאין בונין לעולם בנין מסוייד ומכוייר כבנין המלכים וזה ברייתא מפורשת בסוף פרק חזקת הבתים שנויה בלא מחלוקת אין מסיידין ואין מכיירין ואין מפייחין בזמן הזה ומשמע ליה דסיוד וכיור ופיוח מיני פיתוחים וציורים הם ואפשר דאין מכיירין ואין מפייחין הם פיתוחים וציורים ואין מסיידין אינו מיני ציור אלא כמשמעו וה"ק אין מסיידין ועל הסיוד יכייר ויפייח דאילו כיור ופיוח בלא סיוד תחלה לא תאר לו ולא הדר הילכך לא מיתסר. ואפשר עוד לומר שדרך העולם כשרוצים לסוד בתיהם שתים בטיט תחלה. ואח"כ סדים בסיד אבל המלכים אין טחין בטיט תחלה אלא הכל סיד וקתני דאין מסיידין בענין זה שהוא דרך גדולה ומעלה ובסיוד וכיור כזה אין שום תקנה אפי' ע"י שיור אמה והיינו דלא קתני בהאי מתניתא שום תקנה, וזהו שכתב רבינו שאין בונין לעולם בניין מסוייד ומכוייר כבנין המלכים ומדקאמר לעולם משמע שאין לו שום תקנה ובאיך תרי ברייתות סובר רבינו דלא פליגי אהדדי אלא חדא ברייתא תנא תקנתא חדא ואידך תני אידך תקנתא והקנתא דשיור אמה הרי כתב אותה בהדיא ותקנתא דעירוב חול ותבן לא איצטריך למיתני דאין בונין בנין מסוייד לחודיה משמע בלא עירוב דבר אחר: ודע דבהא דהלוקח חצר מסויידת וכו'. מסיים בה בברייתא נפלה אינו חוזר ובונה אותה, ולא חשש רבינו לכתבה משום דמילתא דפשיטא היא:

טו ואח"כ גזרו על עטרות חתנים שלא להניחם כלל. כתב הטור אסרו עטרות לחתנים וקאמר רב (סוטה מ"ט:) לא שנו אלא של מלח וגפרית אבל של ורד והדס מותר ושמואל

לחם משנה

יז כל הקרעים האלו כו'. בברייתא הזכירו שם דהקרעין שאין מתאחין הם על אביו ועל אמו ורבו וכו' ונשיא ואב ב"ד ושמועות ורכבת השם וס"ת שנשרף וערי יהודה וכו'. ורבינו ז"ל נראה דכיון דהושוו לאיחוי ולאביו ולאמו הושוו לכל הדברים, וקשה דבברכת השם בהלכות ע"א גבי מגדף לא הזכיר שם אלא קורעין ולא מאחין משמע שם

הגהות מיימוניות

מקומן. וכל סדר היום מותר כמו שהביא המור סי' תקנ"ד ע"ש]: [ג] כר' יהודה ודלא כר"מ דאמר קורין במקום שאין רגילין לקרות. והנה מהר"ם קורא תגר על הקורין קרבו גוים וכמה פסוקים דנחמות וכתב דנקיי הדעת מדלגים את כולם ונהגו לקרות איוב ודברים הרעים שבירמיה ודבר זה התירו הכמים אבל הקורא פסוקי דנחמות שבירמיה וקרבו גוים בישעיה עבירה היא בידו שהרי אפילו תלמוד תורה שאינו לא נחמה ולא תוכחת אסור כ"ש וכ"ש דברים טובים ונחמות שאסור לקרותן. למנהה קורין ויחל ומפטירין ומתפללין כבשאר תעניות ואומר נחם בברכת בונה ירושלים ע"כ: [ג] וכן בספר המצות שאסור מפני שנקרא פאר וכן מהר"ם כתב בהלכות שמחות שלו, אמנם ראיתיו מניח תפילין מן המנחה ולמעלה, וציצית נהגו קדמונינו בכל ארץ אשכנז שלא להתעטף בציצית בתשעה באב ואסמכוה אקרא בצע אמרתו ואמרינן באיכה רבתי בזע פורפרין דיליה, ואין מזה שום ראיה. ויש שאינם רוצים לשנות המנהג וגם אינם רוצים להיות בלא ציצית ורגילים להתעטף בטלית קטן תחת בגדיהם עכ"ל מהר"ם. בפסקא איכה רבתי בט' באב מותר אדם לכל הדומה כאילו מתו מוטל לפניו וקברו ע"כ: [ד] באיכה רבתי איתא שצריך ליזהר מי"ז בתמוז עד תשעת באב שלא לילך יחידי מד' שעות עד תשע שעות ואין להכות אפילו הרב את תלמידו ואפילו ברצועה שבהן קטב מרירי שולט וסכנה יש בדבר שנאמר כל רודפיה וגו' כדאיתא התם, ע"כ: [ס] פירש"י לשורר בבתי המשתאות אמנם לשמח חתן וכלה שהוא שיר של מצוה מותר ע"כ: [ו] וכ"כ האלפסי בשם הגאון דשרי ולא אסר אלא שיר של אהבת אדם ושבח אדם וכיוצא בזה, ע"כ:

ושמואל אמר אף של ורד והדס אסור אבל עושה של קנים ושל הילת, ופסק הרמב"ם כשמואל ואיני יודע למה דהא קי"ל כרב באיסורי עכ"ל. ולא דק דהא רבינו אף כשמואל לא פסק דלשמואל של קנים ושל הילת מיהא שרי ואילו רבינו כתב סתם לאסור ולא חילק. וטעמו משום דבגמ' בתר פלוגתא דרב ושמואל אמרי' לוי אמר אף של קנים ושל הילת אסור וכן תני לוי במתניתיה. ופסק כלוי משום דגדול מרב ושמואל הוא:

סליק הלכות תעניות

רשאי הוא לשללן למללן ללקטן ולתופרן כמין סולמות: **יח** היה הולך ובא לירושלים הולך ובא [ז] תוך שלשים יום אינו קורע קרע אחר. ואם לאחר שלשים יום חוזר וקורע: **יט** כל הצומות האלו עתידים ליבטל לימות המשיח. ולא עוד אלא שהם עתידים להיות יום טוב וימי ששון ושמחה שנאמר כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו:

סליק הלכות תעניות

על אביו ואמו ועל רבו וכו' ועל ערי יהודה ועל המקדש ועל ירושלים, ודעת רבינו שבכל אלו הדברים הם שוים קרעים אלו וכשם שעל אביו ואמו הם ביד ועד שמגלה את לבו הוא הדין לאלו. ובהשגות אמר אברהם לא נראה כן מן הגמ' שהרי שנו בתוספתא לא השוו לאביו ולאמו אלא לאיחוי בלבד אבל בכלי וכל הבגדים שעליו עד שיגלה את לבו לא השוו, עכ"ל. ואף דעת הרמב"ן ז"ל נראה כן וס"ע מהלכות אבל יתבאר:

יח היה הולך ובא לירושלים הולך ובא וכו'. ירושלמי שמעון קמטרא שאל לר' אבא בגין דאנא חמר וסליקנא לירושלים בכל שעה א"ל תוך ל' אין אתה צריך לקרוע לאחר ל' יום אתה צריך לקרוע ע"כ:

יט כל הצומות האלו עתידים ליבטל וכו'. שנאמר יהיה לבית יהודה לששון וגו' והאמת והשלום אהבו:

סליק הלכות תעניות

לחם משנה

שם דהוכר דלא השוו אלא לאיחוי בלבד וכן ברבו לא הזכיר אלא מגלה את לבו וקורע ואינו מאחה ולא הזכיר השאר אף על פי שבברייתא הזאת הושוו לאביו ולאמו והיה לו להשוותו לכל הדברים כדעתו כאן גבי מקדש וירושלים וצ"ע וגם בהלכות אבלות ל"ע:

הגהות מיימוניות

[ז] בירושלמי שמעון קמטרא שאל לר' חייא בר אבא כגון אנא דאנא חמר וסליקנא לירושלים כל שעה מהו שאקרע א"ל תוך ל' יום אי אתה זקוק לקרוע:

סליקו להו הלכות תעניות

הגהות מיימוניות מנהגי תשעה באב

ערב תשעה באב במנחה נהגו שלא לומר תחינה משום דאיקרי מועד. אחר תפלת המנחה הולכים לבתיהם ואוכלים סעודה המפסקת. ונהגו לישב בסעודה זו ע"ג קרקע ואוכלים ביצים מבושלות וקרות דומיא דאבל כדאמר מה ביצה מגולגלת אף אבילות וכו'. וחולצין מנעלים קודם התחלת תפלת ערבית ואם שבת הוא אין חולצים עד אחר שיאמר החזן ברכו לבד שליח צבור הוא חולץ קודם מפני הטירוף. ובסעודה המפסקת הנהיגו רבותינו שלא לזמן בג' וכן כתב רב שרירא שנהגו כן כל ת"ח שבארץ ישראל אלא כל אחד מברך לעצמו על שם ישב בדד וידום ואם כן לא ישבו ג' לאכול יחד כדי שלא יתחייבו בזימון. ובירושלמי גרסינן ואיבעי ליה לשנויי אם היה רגיל לסעוד בין בני אדם סועד יחידי וכן איתא בתלמוד שלנו. ורבינו משולם אפילו כשאכל עם ג' בירך לבדו וכן נהג אחריו ר"ת. ואם שבת הוא לא ישנה דבר בסעודותיו כדלעיל בהלכתא ה'. אמנם בבגדי שבת נהגו לשנות קצת בשבת דאין מחליפין כל בגדיהם בשבת זו כבשאר שבתות להראות קצת סימני אבלות. חשכה הולכין לבה"כ ומתפללין ערבית כמו בפעם אחרת אמנם בנחת ובעצבון כדרך אבלים. ואחר תפלת ערבית גומרים קדיש כבשאר ימות השנה ויושב החזן לארץ וקורא איכה כדאיתא באיכה רבתי וכן במס' סופרים, ויש שם במס' סופרים דמגילת רות ושיר השירים ומגילת קינות מברך בא"י אמ"ה אקב"ו על מקרא מגילה, וכ"כ רבינו שמחה וכן נהג מהר"ם לאומרה בנחת. כשמסיים החזן עד השיבנו ה' אליך אומר הקהל כל אותו הפסוק בקול רם וחוזר החזן וגומר וחוזר ומתחיל זכור ה' מה היה לנו אוי הביטה וראה את חרפתנו אוי ואוי מה היה לנו. וכן חולק כל פסוק באמצע אוי ואוי מה היה לנו בסופו. עד אתה ה' לעולם תשב ומשם והלאה גומר כבראשונה, והקהל עונין הפסוק השיבנו כמשפט הראשון. ואומר קינות כמנהג המקום ועומד ואומר ובא לציון ומדלג ואני זאת בריתי עד ואתה קדוש יושב תהלות. וטעמא משום דאסור בתלמוד תורה ואין שייך לומר לא ימושו מפיך. וגומר סדר קדושה ואומר קדיש ומדלג תתקבל לפי שכבר אמר באיכה שתם תפלתי, אבל לפני איכה אומר קדיש כולו כפעם אחרת. ויש מקומות שאין מדלגין תתקבל אלא בלילה אחר התפלה אבל בשחר אומר אותו מפני שכבר סיימו קינות ואומר קצת פסוקי דנחמתא בסופו וכן נהגו ברוטנבור"ק. ואם מוצאי שבת הוא מברך קודם התחלת איכה בא"י אמ"ה בורא מאורי האש כן נמצא בשם רש"י אבל על הכוס אין מבדילין מפני שא"א לטעום וגם ליגוקא א"א למיתביה דילמא אתי למיסרך כדאיתא בפ' בכל מערבין ומבואר בהלכות שבת בפ' כ"ט לפיכך לא יבדיל על הכוס עד מוצאי תשעה באב אז יבדיל על הכוס כדאמרינן בפ' ע"פ מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל השבת כולה עד יום ד'. ויש מי שאומר לברך גם על הבשמים בליל תשעה באב ול"נ ולא הנהיגו רבותינו כן. ואין אומרים ויהי נועם אלא אחר קינות מתחיל ואתה קדוש. אבל רבינו אליקים היה אומר להתחיל ובא לציון כאילו לא היה מוצאי שבת כדי להזכיר ולבקש על הגאולה אחר הקינות. ולמחר מתפללין כשאר ימי תענית צבור והחזן אומר עננו כשאר ימי תעניות ודלא כר"י שלא הנהיג לאומרו בתפלת יוצר משום שתם תפלתי. ואומר קינות בתפלה כמנהג המקום ואין אומרים תחנה ולא והוא רחום ולא אל ארך אפים אפילו אם חל להיות ביום ה' אכן בשם ראבי"ה כתב שיש לומר ארך אפים וכן נוהגין ביש מקומות אם חל בחמישי. וקורין ג' בתורה מכי תוליד עד נותן לך כל הימים והשלישי מפטיר באסוף אסיפם כדאיתא פ' בני העיר. ואחר הקריאה אומר קדיש וגולל ס"ת ומחזירו למקומו ויושב החזן לארץ ואומר קינות כמנהג המקום ואח"כ עומד ופותח באשרי ויש מקומות שנוהגין לומר למנצח ויש מקומות שאין אומרים. ואומר ובא לציון כאמש בדילוג וגומר סדר קדושה וקדיש בלא תתקבל ויושב ע"ג קרקע ולא ע"ג ספסלים עד תפלת המנחה, ע"כ:

הקדמת מגיד משנה להלכות מגילה וחנוכה

פרק ראשון נתבאר בו המחוייבים בקריאה וזמן קריאת המגילה וחלוקו לפי חלוף המקומות:

פרק שני נתבאר בו איכות המגילה והכשרה ופסולה, והאסור מן העמוי והאבל בימים אלו, והמחוייב לעשות בהם מהשמחה ומשלוח מנות ומתנות לאביונים. ונסתיים הפרק בביאור שמגילה זו תתקיים לעד וזכרה לא יסוף מזרענו:

פרק שלישי נתבאר בו ענין הנס שאירע בזמן החנוכה בימי בית שני, וחיוב ההדלקה בשמונת הלילות, וקריאת הלל בשמונה הימים. ונמשך לזה ביאור קריאת הלל וענינו בכל הימים שנקרא בהם שהוא מדברי סופרים. ונתבאר בו ג"כ כילד היו קורין אותו בזמן חכמי המשנה והגמרא:

פרק רביעי נתבאר בו משפטי ההדלקה בשלמות כמה נרות הם מדליקין ובאי זה זמן ושיעור השמן ובאי זה שמן ואם אסור ליהנות ממנו. ובאי זה מקום מניחין אותו ומדליקין אותו ומי הם הראויים להדליקו ואם אדם נפטר מפני שמדליקין בשבילו. ונסתיים הפרק בביאור מעלת המצוה ושהיא קודמת לקדוש היום. ואחר כן נתבאר שנר ביתו קודם לנר חנוכה מפני השלום. ונכנס רבינו בספרו זה בשביתה ויצא בשלום:

וסבת זה הסדר מבוארת. שיש להקדים מגילה לחנוכה לפי שקדמה בזמן ולפי שהיא בכתבי הקדש. ואחר זה אין צורך לתת טעם רק לסדר פרקי כל אחד מענינות אלו כאילו הן שתי הלכות מחולקות. והסבה בכאן להקדים ביאור המחוייבים והזמן לביאור הכשר המגילה הפך הסדר אשר בענין השופר. יראה לי לפי שאין המצוה הזאת מן התורה אלא מדבריהם וענין הזמן ממנה בכתוב הוא מה שהקדים רבינו שהוא הזמן. ועיקר פרק ראשון הוא בביאור הזמן, וביאור המחוייבים והזמן ג"כ נכלל בפרק ראשון בהלכות שופר. וענין פרק שני האסור בו נתאחר אע"פ שקדם לנו שיש להקדים המוזכר למצוה הוא מפני זאת הסבה לפי שאין מבוארין כל כך בכתוב כמו קריאת המגילה, ואע"פ שכתוב ימי משתה ושמחה אינו מבואר איסור ההספד והתענית בכתוב בביאור. ועוד שזה הביאור הוא אפילו בסדר הראשון שאין קורין את המגילה. ועוד שידוע שהקריאה הוא עיקר וראוי להקדימו: פרק שלישי ענינו שני דברים חלוקים ההדלקה וקריאת ההלל וכל אחד בפני עצמו, וביאר רבינו פרטי ההלל בפרק זה וענין קריאתו לפי שהוא כולל ימים רבים יותר מן הנזכר: פרק רביעי כבר נזכר למה נתאחר. ונתבאר שאין בדברי רבינו מוקדם ומאוחר אלא בטעם נכון לקוח מן האמת ונבחר. ונשלם ביאור סבת סדר הלכות אלו:

הלכות מגילה וחנוכה

יש בכללן שתי מצות עשה מדברי סופרים ואינן מן המנין:

וביאור שתי מצות אלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

א קריאת [א]המגילה בזמנה מצות עשה מדברי סופרים. והדברים ידועים שהיא תקנת הנביאים. והכל חייבים בקריאתה אנשים ונשים [א] וגרים ועבדים משוחררים. ומחנכין את הקטנים לקרותה. ואפילו [ב] כהנים בעבודתן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה. וכן מבטלים תלמוד תורה לשמוע מקרא מגילה קל והומר לשאר מצות של תורה שכולן נדחין מפני מקרא מגילה. ואין לך דבר שנדחה מקרא מגילה מפניו חוץ ממת מצוה [ג] שאין לו קוברין שהפוגע בו קוברו תחלה ואחר כך קורא: ב [ב]אחד הקורא ואחד השומע מן הקורא יצא ידי חובתו והוא שישמע מפי מי שהוא חייב בקריאתה. לפיכך אם היה הקורא קטן או שוטה השומע ממנו לא יצא: ג מצוה לקרות את [ד] כולה. ומצוה לקרותה בלילה וביום. וכל הלילה כשר לקריאת הלילה. וכל היום כשר לקריאת היום. ומברך

א טור סי' תרפז סמ"ג עשין דרבנן ד': ב טור סי' תרפט תרצ סמ"ג שם:

מגיד משנה

פ"א א קריאת המגילה בזמנה וכו' והכל חייבין בקריאת מגילה וכו'. משנה פ"ק דערכין (דף ב':) הכל חייבים במגילה ואמרינן לאתויי נשים וכדריב"ל דאמר נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס והא דריב"ל פ"ק דמגילה (דף ד') ודין הקטנים שמחנכין אותן מפורש בסוגיא פרק הקורא את המגילה למפרע (דף י"ט:) אבל חרש ושוטה פטורין הם לגמרי כמו שיתבאר:

ואפילו כהנים בעבודתן מבטלין וכו'. מימרא פ"ק (דף ג') וכן מבואר שם שמבטלין תלמוד תורה ושם מוכיח בביאור שכל המצות נדחות מפניה חוץ ממת מצוה:

ב אחד הקורא וכו'. משנה פרק הקורא את המגילה למפרע (דף י"ט:) הכל כשרים לקרות את המגילה חוץ מחש"ו ור' יהודה מכשיר בקטן והלכה כסתם משנה אבל מה נראה מדברי רבינו שהיא מוציאה את אחרים וכן עיקר:

ג מצוה לקרות את כולה וכו'. פסק הלכה בגמרא שם (דף י"ט) הלכה כדברי האומר כולה: ומצוה לקרותה וכו'. פ"ק מימרא חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום ובמשנה פרק הקורא את המגילה למפרע (דף כ':) כל דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה ביום כשר כל היום:

ומברך

כסף משנה

פ"א ב אחד הקורא ואחד השומע וכו' לפיכך אם היה הקורא חש"ו השומע ממנו לא יצא. בפ"ב דמגילה (דף י"ט:) תנן הכל כשרים לקרות את המגילה חוץ מחש"ו פי' האי חרש היינו שהוא מדבר ואינו שומע ואמרינן בגמרא מאן תנא חרש דיעבד נמי לא רבי יוסי היא דתנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא ר"י אומר לא יצא, ולפי זה לא קי"ל כי הא מתני' דהא בפרק היה קורא (ברכות ט"ו:) איפסיקא הלכתא דלא כר"י ולפיכך יש לתמוה על רבינו שפסק שאם היה הקורא חרש השומע ממנו לא יצא. ולכך נ"ל שאין בנוסחת ספרי רבינו אלא שוטה וקטן בלבד לא חרש וכן נמצא בספר א"ח שכך היתה נוסחתו בספרי רבינו וכך אמרו בירושלמי לית כאן חרש באשגרות לישן היא מתני'. ואם נפשך לקיים נוסחת ספרינו כדברי רבינו שכתוב בה חרש אפשר לדחוק ולומר שסובר רבינו דאע"ג דגמרא מוקי מתניתין כר"י היינו אי אמרינן דכי היכי דפליגי בק"ש פליגי במגילה אבל כיון דחזינן דרבי גבי ק"ש שנה הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא רבי יוסי אומר לא יצא דמשמע

לחם משנה

פרק א א הכל חייבין בקריאתה אנשים ונשים וגרים ועבדים משוחררים וכו'. אפשר דרבינו ז"ל סבור כדכתב הרב"י בסי' תרפ"ט דעבדים שאלו וטבלו לשם עבדות אינם חייבים ולהכי מפרש הוא ז"ל דדוקא עבדים משוחררים ואין לדמותם לנשים דשאני נשים שע"י אשה נעשה הנס וכמ"ש שם הרב"י ז"ל אבל אין לומר דרבינו ז"ל מפרש דעבדים דברייתא הם משוחררים משום דאם הם עבדים ממש נלמד מדין נשים דא"כ איך פירש דהם עבדים משוחררים דהשתא נמי קשה דבכלל גרים הם א"ו דהעיקר כמו שפירשתי:

וכן מבטלין תלמוד תורה. בפ"ק (דף ג') אמרו שמבטלין ת"ת ק"ו מעבודה ומה עבודה שהיא חמורה מבטלין ת"ת לא כ"ש ובגמ'. הקשו דאדרבא ת"ת חמירא ואמר שם דת"ת דרבים חמירא מעבודה וא"כ נראה לכאורה דת"ת דרבים לא מבטלינן מקמי מגילה כיון דלא ילפינן לה מעבודה וא"כ קשה על רבינו ז"ל למה אמר סתם מבטלין ת"ת ולא חילק בין יחיד לרבים. ונראה ודאי דאפילו ת"ת דרבים מבטלינן והראיה דבגמרא שאלו שם מקרא מגילה ומת מצוה הי מנייהו עדיף ואנן קיי"ל דמת מצוה דוחה אפילו תלמוד תורה דרבים וא"כ אי תלמוד תורה דרבים דוחה מקרא מגילה מאי קמבעיא ליה השתא תלמוד תורה דרבים דדוחה מקרא מגילה מת מצוה דוחה אותה כל שכן מקרא מגילה שנדחית מפני מת מצוה אלא ודאי דאפילו תלמוד תורה דרבים נדחה מפני מקרא מגילה ולהכי קמבעיא ליה:

ב אחד הקורא ואחד השומע מן הקורא יצא ידי חובתו. פרק הקורא למפרע (דף י"ט:) משנה הכל כשרים וכו' חוץ מחש"ו ר' יהודה מכשיר בקטן ובגמ' אמרו מאן תנא חרש דיעבד נמי לא א"ר מתנה ר' יוסי היא דתנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא ר' יוסי אומר לא יצא וממאי דר' יוסי וכו' עוד אמרו במאי אוקימתה כר' יהודה וכו' אלא הא דתני יהודה בריה דר"ש בן פזי וכו' ואלא מאי ר' יהודה ואפי' לכתחלה וכו' אלא הא דתניא וכו' לעולם ר' יהודה ואפילו לכתחלה ולא קשיא הא דידיה והא דרביה וכו' השתא דאתית להכי אפילו תימא ר' יהודה וכו' והא דתני ר"י בריה דר"ש בן פזי ר"מ היא וכי הך סוגיא איתא בברכות פ' היה קורא (דף ט"ו). והרב"י כ"ו תמה על רבינו ז"ל תימה גדולה בסי' תרפ"ט דהוא ז"ל פסק דשומע מן החרש לא יצא ובגמ' אמרו דהך אתיא כר' יוסי ובגמרא פ' היה קורא איפסיקא הלכתא דלא כר' יוסי וכן רבינו ז"ל עצמו בפ"ב מהל' ק"ש כתב ואם לא השמיע לאזנו יצא (וכן בהלכות קריאת התורה גבי חרש שאינו שומע הברכה פסק דיצא דהיינו כר' יהודה). ועוד נ"ל לדקדק דכיון דבגמרא אמרו במסקנא השתא דאתית להכי אפילו תימא וכו' משמע דבמסקנא עדיפא ליה לגמ' לאוקמי מתני' כר' יהודה משום דהוי הלכתא כוותיה וכדכתבו התוס' ז"ל א"כ נראה דבמסקנא מתני' ר' יהודה היא וליכא בה פלוגתא כלל ובקטן שהגיע לחינוך מכשיר אבל בקטן שלא הגיע לחינוך לא וא"כ קשה דהיה לו לרבינו ז"ל לפסוק כמסקנא והיה לומר דבקטן שהגיע לחינוך כשר אבל בקטן שלא הגיע לא. וי"ל ולתרץ הכל דרבינו ז"ל הוקשה לו בהלכה קושיא והוא דכשאמר בגמרא לעולם ר' יהודה ואפילו לכתחלה דהיכי אפשר לומר דאם היה ר' יהודה מכשיר בחרש ואפילו לכתחלה היל"ל במתניתין ר' יהודה מכשיר בקטן ובחרש ומדקאמר בקטן מכלל דבשאר מודה דבשלמא למאי דס"ד מעיקרא דר"י מכשיר בחרש בדיעבד אבל לכתחלה לא אתי שפיר דלא אמר ר"י מכשיר בקטן ובחרש משום דבקטן מכשיר לכתחלה ובחרש אינו כן דלכתחלה אינו כשר אלא דוקא בדיעבד אבל השתא דאמרינן דאפילו לכתחלה מכשיר בחרש קשה, לכך מפרש הוא ז"ל הסוגיא דכשאמרו בגמרא לעולם ר"י ואפילו לכתחילה ר"ל דר' יהודה לכתחלה קאמר ומתני' דמגילה והיא דשמע לא דמיין אהדדי דבמגילה דהוי פרסומי בעינן מפי שמיעת אזן ור' יהודה דאמר התם יצא הכא מודה דלא יצא וא"כ מתני' דחרש נמי אתיא כר"י ומש"ה אמר מכשיר בקטן דבחרש מודה דלא יצא וטעמא דפרסומי ניסא כדכתב הרב ב"י. והשתא אתי שפיר נמי דסתמיות דרבי לא קשו אהדדי דבמגילה סתם לן לא יצא משום פרסומי ניסא אבל בשמע דליכא פרסומי סתם לן דיצא ועל זה אמרו בגמרא השתא דאתית להכי כלומר השתא דאשמעת לן פלוגתא דר"מ לא צריך לן לדחוקי ולומר דלית ליה דרביה אלא דרביה אית ליה וברייתא דבן פזי הוא ר"מ וברייתא דברכת המזון הוא ר' יהודה אבל מתני' דחרש אתי ככ"ע מטעמא דפריסית משום פרסומי ניסא ודלא כרש"י ז"ל דקאמר ולפי המסקנא אתי מתני' כר' יהודה והסורי מחסרא וכו' וכן מה שאמרו בגמ' בפ' היה קורא השתא דאתית להכי וכו' הא ר"מ הא ר"י פירוש בכה"ג הברייתא דתורם ר"מ ודברכת המזון ר' יהודה אבל מתני' אתי ככ"ע ולהכי פסק רביע ז"ל בחרש דלא יצא דכ"ע מודו אבל בשמע ותורם פסק דיצא משום דליכא טעמא דפרסומי ניסא כדפרישית. וא"ת כשהקשו בגמרא ואמרו ואלא מאי ר' יהודה ואפילו לכתחלה אלא הא דתניא וכו' אמאי לא הקשו ממתני' דא"כ דר' יהודה הוא לכתחלה לא משיילא מתניתין כלל דהל"ל ר"י מכשיר בקטן ובחרש כדאקשינן. וי"ל דהוא הדין דהמקשה הוה מצי לאקשויי אלא רוצה להקשות לו מהברייתא דקאמרה בפירוש דלכתחלה לא וע"כ אתי כר' יהודה דאל"כ אתיא דלא כמאן:

ג וכל הלילה כשר לקריאת הלילה וכו'. כתב ה"ה ז"ל דנלמד זה מדאמר במשנה (דף כ':) כל דבר שמצותו ביום כשר כל היום דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה

הגהות מיימוניות

[א] בתוספתא תניא הכל חייבין במקרא מגילת כהנים לויים וישראלים וכו' עד נשים ועבדים וקטנים פטורים ואין מוציאין את הרבים ידי חובתן ומפרש בה"ג נשים ועבדים וקטנים פטורין ממקרא מגילה אלא שחייבין בשמיעה וכן משמע בירושלמי פרק הקורא את המגילה למפרע בר קפרא אומר צריך לקרות בפני אנשים ונשים וקטנים שאף הם היו באותו נס ריב"ל הוה עבד כן מכנש בנוי ובני ביתיה וקרי לה קמיהון וכן פר"ח דנשים חייבות לשמוע מקרא מגילה וכו'. ואומר רבינו שמחה שאין שייך לומר כאן אתי דרבנן ומפיק דרבנן הואיל ואין חייבים בקריאה אלא רק בשמיעה דבהא פליגי ר' יהודה ורבנן דר' יהודה מכשיר קטן בפ"ב וכן פ' ראבי"ה אכן בריש ערכין משמע להדיא שמוציאין אחרים בקריאתן דגרסינן הכל חייבין במקרא מגילת והכל כשרים לקרות המגילה לאתויי מאי לאתויי נשים וכדריב"ל דאמר ריב"ל נשים חייבות במקרא מגילה שאף הם היו באותו הנס וכ"נ דעת רבינו המחבר שלא הוציא אלא חרש קטן ושוטה: [ב] בפ"ק דמגילה משפחה ומשפחה למאי אתא א"ר יוסי בר חנינא להביא משפחת כהנים לויים וישראלים שמבטלים מעבודתם ובאין לשמוע מקרא מגילה עד מכאן סמכו של בית רבי שהיו מבטלין תלמוד תורה ובאים לשמוע מקרא מגילה ק"ו מעבודה, ע"כ: [ג] פ"ק בעי רבא מגילה ומת מצוה איזה מהן עדיף מגילה משום פרסומי ניסא או דילמא מת מצוה עדיף בתר דבעייה הדר פשטה מת מצוה עדיף דגדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה, ע"כ: [ד] פ"ב דמגילה מהיכן קורא את המגילה ויוצא ידי חובתו ר"מ אומר כולה ר' יהודה אומר מאיש יהודי רבי יונה אומר מאחר הדברים האלה ומסיק בגמרא אמר

[ס] ומברך ^א^קודם קריאתה בלילה שלש ברכות ואלו הן בא"י אמ"ה אשר קב"ו על מקרא מגילה. בא"י אמ"ה שעשה נסים לאבותינו בימים ההם ובזמן הזה. בא"י אמ"ה שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. ^ב^וביום אינו [ו] חוזר ומברך שהחיינו. ומקום שנהגו לברך אחריה מברך. בא"י אמ"ה האל הרב את ריבנו והדן את דיננו והנוקם את נקמתנו והנפרע לנו מצרינו והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו בא"י הנפרע לישראל מכל צריהם האל המושיע [ז]: ד ^ג^איזהו זמן קריאתה זמנים הרבה תקנו לה חכמים שנאמר בזמניהם [ח]. ואלו הן זמני קריאתה. כל מדינה שהיתה מוקפת חומה מימי יהושע בן נון בין בארץ בין בחוצה לארץ אע"פ שאין לה עכשיו חומה קורין בט"ו באדר ומדינה זו היא הנקראת כרך. וכל מדינה שלא היתה מוקפת חומה בימות יהושע ואע"פ שהיא מוקפת עתה קוראין בי"ד ומדינה זו היא הנקראת עיר: ה שושן הבירה אע"פ שלא היתה מוקפת חומה בימי יהושע בן נון קוראין בט"ו שבה היה הנס שנאמר ונוח בחמשה עשר בו. ולמה תלו הדבר בימי יהושע כדי לחלוק כבוד לא"י שהיתה חרבה באותו הזמן. כדי שיהיו קוראין כבני שושן ויחשבו כאילו הן כרכין המוקפין חומה אף על פי שהן עתה חרבין הואיל והיו מוקפין בימי יהושע קורין בט"ו ויהיה זכרון לארץ ישראל בנס זה: ו בני [ט] הכפרים שאינם מתקבצים בבתי כנסיות אלא בשני ובחמישי תקנו להם שיהיו מקדימין וקוראים ביום הכניסה. ^ד^כיצד אם חל יום י"ד להיות בשני או בחמישי קוראין בו ביום. ואם חל ביום אחר חוץ משני וחמישי מקדימין וקוראין בשני או בחמישי הסמוך לי"ד: ז כיצד חל י"ד להיות באחד בשבת מקדימין וקוראין בחמישי שהוא יום י"א. חל להיות בשלישי קוראין בשני שהוא יום י"ג. חל להיות ברביעי קוראין בשני שהוא יום י"ב. *וכל אלו שמקדימין וקוראין קודם י"ד אין קוראין אותה בפחות

השגת הראב"ד

*וכל אלו שמקדימין וכו'. א"א ואף בי"ד עצמו מצוה בעשרה כרב אסי דהא רב גופיה דפליג עליה הא לקא דרב אסי ומאי דכתב הרב ז"ל בהלכות ודחה לרב אסי לאו מילתא היא דהיכא דאפשר למיטרי בעשרה מצוה למהדר עלייהו והיכא דלא אפשר ודאי קרי ביחיד, עכ"ל:

א טור סי' תרפח סמ"ג שם: ב עי' בטור שם: ג טור וסמ"ג שם: ד טור סי' תרפח סמ"ג שם:

מגיד משנה

ומברך קודם קריאתה בלילה וכו' על מקרא מגילה וכו'. פרק הקורא את המגילה עומד ויושב (דף כ"א) מקום שנהגו לברך יברך שלא לברך לא יברך ובגמרא לא שנו אלא לאחריה אבל לפניה חייב לברך ואמרו מאי מברך מקרא מגילה ושעשה נסים ושהחיינו. וכתב רבינו שכיון שבירך בלילה שהחיינו אינו חוזר ומברך ביום והרי זה כסוכה שכיון שבירך זמן בלילה אינו מברך ביום. אבל יש מן המפרשים שכתבו שעיקר הקריאה היא ביום ואע"פ שבירך זמן בלילה חוזר ומברכו ביום וכן נהגו בארצותינו: ומקום שנהגו לברך אחריה מברך וכו'. שם בגמרא (דף כ"א:) באתרא דנהיגי מאי מברך אמר ר' יוחנן הרב את ריבנו:

ד איזהו זמן וכו'. (דף ב'.) ראש פ' מגילה נקראת בי"א בי"ב בי"ג בי"ד בט"ו ובגמרא זמנים הרבה תקנו חכמים להם ובמשנה כרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון קורין בט"ו. וכתב רבינו בין בארץ בין בח"ל וכן כתב הרמב"ן ז"ל והרשב"א ז"ל והביאו ראיות לזה ועיקר. ומפרש בגמרא שאע"פ שאין לו חומה עכשיו קוראין בט"ו:

ה שושן הבירה וכו'. מפורש בסוגיא שם (דף ב':) דלדברי הכל בשושן קוראין בט"ו ומפני הטעם שכתב רבינו הואיל ונעשה בה נס ומבואר בהלכות: ולמה תלו הדבר וכו'. ירושלמי שם:

ו בני הכפרים וכו'. במשנה (דף ב') הכפרים מקדימין ליום הכניסה ופירשו בירושלמי שהוא מפני קריאת התורה וכן כתבו בתוספות:

ז כיצד אם חל י"ד וכו'. מפורש במשנה בארוכה: וכל אלו שמקדימין וקוראין וכו'. בגמרא (דף ה'.) אמר רב מגילה בזמנה קוראין אותה ביחיד שלא בזמנה בעשרה ורב אסי אמר בין בזמנה בין שלא בזמנה קורין אותה בעשרה הוה עובדא וחש לה רב להא דרב אסי. ובהלכות ואע"ג דחש לה רב להא דרב אסי קי"ל כרב. וכן העלה הרשב"א ז"ל מתוך הירושלמי שאמרו כל שאמרו ידחה ליום הכניסה ובלבד בעשרה ושם מוכיח דלדעת הירושלמי לא צריך בזמנה עשרה. ופי' זמנה בי"ד או ט"ו לבני כרכין. שלא בזמנה קודם לכן מחמת אי זו סבה שיהיה. ובהשגות א"א ואף בי"ד עצמו מצוה בעשרה וכו' והיכא דלא אפשר קרי ביחיד עכ"ל. וזה דעת רב אסי ממש דודאי אפילו רב אסי לא אמר אין קורין אלא בעשרה ולישתמע עכובא אלא קורין אותה בי' קאמר היכא דאפשר וכבר כתבתי שהרשב"א ז"ל

כסף משנה

דמשמע דסבר דהלכה כת"ק דיצא וגבי מגילה שנה סתם דלא יצא אית לן למימר דסבר דמגילה שאני דבעינן בה פרסומי ניסא וכל שלא השמיע לאזנו ליכא פרסומי ניסא. ודרך זה צריך לומר לדעת רי"ף והרא"ש שכתבו גבי מגילה כסתם מתניתין דלא יצא וגבי ק"ש פסקו דיצא:

וכל

לחם משנה

בלילה. וקשה דשם סוף פרק הקורא את המגילה למפרע (דף כ"א) אמרו זה הכלל לאתויי מאי ואמר דדבר שמצותו ביום אתי לאתויי סידור בזיכים ודבר שמצותו בלילה אתי לאתויי אכילת פסחים ודלא כר' אליעזר וא"כ זה הכלל הוא אינו שהוא דלא כהלכתא שהרי רבינו ז"ל בהלכות קרבן פסח פסק כר"א וכן בסידור בזיכין פסק בהל' תמידין דלא כר' יוסי וא"כ איך נלמוד מכלל זה. ועוד קשה דמאי אמר בגמ' דדבר שמצותו בלילה וכו' אתי לאתויי דלא כר"א דזה הכלל אינו משום דהלכתא כר"א דסתם מתני' אתי כוותיה והוי דוחק דקשיא סתמא אסתמא נימא דאתי לאתויי מקרא מגילה בלילה דכשר כל הלילה כדכתב רבינו ז"ל. וי"ל לקושיא האחת ואע"ג דכלל זה אינו מ"מ מתני' כללא קייל בכל הדברים ואע"ג דבההיא דאכילת פסחים פליג ר"א מ"מ היכא דלא אשכחן פלוגתא ודאי דאמרינן דהדריך לכללין דמתני' והיכא דאשכחינן כללין אתכחיש והיכא דלא אתכחיש לא אתכחיש. ולשניה יש לומר דגמרא לא שני הכי משום דלא אשכחן במשנה דקאמרה דחייב אדם לשנות את המגילה בלילה אלא ריב"ל אמרה ואם כן עפי מסתבר לאוקמי כללא לאתויי דבר המפורש במשנה יותר מדבר שאינו מפורש במשנה:

ו בני הכפרים וכו'. נראה שרבינו מפרש ביום הכניסה שקורין הכפרים הוא בכפר שלהם דשם מתכנסים בבתי כנסיות ואין מתקבצים אלא בשני ובחמישי בבתי כנסיות שלהם וכן כתבו התוס' ז"ל בפ"ק דיבמות (דף י"ד) בשם הרב רבי חיים ותירץ קושיא חזקה שיש שם בגמרא וכן מורה לשון רבינו ז"ל שכתב שאינן מתקבצים בבתי כנסיות וכו' משמע דהוא בבתי כנסיות שלהם וכן מורה הלשון שכתב לקמן כפר שמקדימין וקורין וכן בזמן שאין נכנסין בו ואם הוא מפרש שבאים לעיר לקרות לא הי"ל אלא בזמן שאין נכנסין לעיר מאי בו אלא הכונה היא שבו בכפר עצמו היו מתכנסין בבית הכנסת ולהכי אמר דאם אין נכנסים בכפר בשני ובחמישי להתאסף שם אין קורין אותה אלא בי"ד:

ז כיצד חל י"ד להיות באחד בשבת וכו' וכל אלו שמקדימין וכו'. כתב ה"ה שלא בזמנה קודם לכן מחמת איזו סבה שיהיה וכו' כלומר לא תימא יום הכניסה דכפרים כדפרישית דא"כ קשה דבזמן רב אסי ורב כבר נתבטל יום הכניסה וכדהקשו עליו אלא אימא מחמת איזו סבה אחרת כמו מפרש בים ויוצא בשיירא וכדכתב הר"ן ז"ל. ובהשגות א"א וכו'. כוונת ההשגה במ"ש ומאי דכתב הרב ז"ל ודחה להא דרב אסי (דף ה') לאו מילתא היא לפי הנראה דהכונה להקשות עליו מה שהקשה על הרי"ף ז"ל הר"ז הלוי ז"ל דהוא דחה להא דרב אסי משום דאמר ר' יוחנן לקמן דבין הכהונים לא יצא ה"מ בציבור (אבל ביחיד) דמשמע דביחיד יצא ועל זה הקשה דמ"מ נימא דהלכתא כרב אסי דעד כאן לא קאמר רב אסי אלא דמצוה לאהדורי היכא דאפשר אבל היכא דלא אפשר יצא וא"כ ר"י דאמר לקמן יצא הוא היכא דלא אפשר וזו נראה כוונתו ז"ל. ואם כן הבין ה"ה ז"ל בדבריו אלו לכאורה קשה מאי דקאמר וזה דעת רב אסי ממש דאדרבא נראה זה כסיוע לדברי הראב"ד ז"ל אא"כ נאמר דמתחלה רצה להודות לו ואמר כלומר ודאי דהדין עמו דדעת רב אסי כך הוא אבל מ"מ הרשב"א ז"ל הכריח כדברי ההלכות ז"ל מכח הסיא דירושלמי. ואפשר לומר דהוא הבין בדברי הראב"ד ז"ל שהקשה להרי"ף ז"ל דמאי דחה לדרב אסי לגמרי נהי דלית הלכתא כוותיה מכח הסיא דר'

הגהות מיימוניות

אמר רבי חלבו אמר רבי חייא בר גוריא אמר רב הלכה כר"מ האומר כולה: [ס] כתב ראבי"ה שאין לכתוב הברכות במגילה כלל וראיתו משילהי פ"ב דמגילה דמשמע דלכולי עלמא אין כותבין ברכות בס"ת וה"ה במגילה שאינה חלוקה ומשונה מס"ת חוץ מדבר אחד כדלקמן, ע"כ: [ו] אבל לר"ת נראה שיהא חוזר ומברך זמן כיון שעיקר המצוה ביום דילפינן מוהימים האלה בפ"ג וכן סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא. אמנם נהגו העם כרבינו המחבר וכן הנהיג מהר"ם וכן בעל הרוקח. שוב מצאתי כתוב בשם הר"מ שהוא בעצמו היה מברך גם ביום זמן בלחש בשעת עניית אמן של הקהל כדי לקיים דברי ר"ת, ע"כ: [ז] ירושלמי רב אמר צ"ל ארור המן וארורים בניו אמר ר' תנחום חרבונה זכור לטוב ועיין בבראשית רבה פר' ות' אמר המכסה אני מאברהם לכך נהגו לומר להודיע שכל קויך וכו' ארור המן אשר בקש לאבדי ברוך מרדכי היהודי ארורה זרש אשת מפחידי ברוכה אסתר בעדי וגם חרבונה זכור לטוב, כדאמר ויאמר חרבונה אתא אליהו אידמי ליה לחרבונה. ונהגו לומר אשר הניא בלילה. ונהגו הקהל לומר אלו הפסוקים בקול רם איש יהודי ומרדכי יצא ליהודים היתה אורה כי מרדכי היהודי ואין זה רק שמחה בעלמא שנהגו לשמח התינוקות ולזרז אותם כדי שיתנו דעתם מתוך זה לשמוע קריאת מגילה ויש מקומות שלא נהגו מנהג זה, ע"כ: [ח] כרב שמן בר אבא א"ר יוחנן ודלא כרבי שמואל בר נחמני דיליף מוהימים, ע"כ: [ט] תניא בתוספתא בפ"א דמגילה היוצא בשיירא והמפרש בספינה קורין בי"ד וכן כתב בה"ג לא אמרינן להקדים אלא בכפרים. וכתב רא"ם שאם אינו יכול לקרותה בי"ד שיקדים בי"ג או בי"ב או בי"א לא קודם וכן כתב בעל הרוקח וכתב שאין לברך לא לפניה ולא לאחריה וכן בתשובת ר"ג מ"ה דיחיד אין לו לברך לא לפניה ולא לאחריה ואפילו בזמנה דהא לא מיחייב בה כרב אסי דקמן בהג"ה בהילכתא ז' ופסק ראבי"ה והביא ראיה מדגרסינן פ"א דמגילה ירושלמי תני רבי נתן אומר כל החדש כשר לקרות המגילה ואמר הטעם והחדש אשר נהפך וגו' אמר רבי חלבו עד ט"ו דאמר ולא יעבור. הא דאיתמר כל החדש כשר לקרות את המגילה בשביל הולכי דרכים שאין בידם מגילה אבל סעודה אין עושין אלא בט"ו. ואפילו קודם י"א נראה לי דיקרא די"א לא תנן אלא לכפרים משום יום כניסה אבל להולכי דרכים שרי מדלא אמר רבי חלבו ובלבד מי"א עד ט"ו והתיא דתוספתא כשאפשר לקרות

[ז] בפחות מעשרה: **ח** כפר שמקדימין וקוראין ביום הכניסה בזמן שאין נכנסין בו בשני ובחמישי אין קוראין אותה אלא בי"ד. וכל עיר שאין בה עשרה בטלנין קבועין בבית הכנסת לצרכי הצבור הרי היא ככפר ומקדימין וקוראין ביום הכניסה. ואם אין שם עשרה בני אדם *תקנתו קלקלתו והרי הם כאנשי עיר גדולה ואין קוראין אלא בי"ד: **ט** במה דברים אמורים שמקדימין וקוראין ביום הכניסה בזמן שיש להם לישראל מלכות. [ח] אבל בזמן הזה אין קוראין אותה אלא בזמנה שהוא יום י"ד ויום ט"ו. בני הכפרים ובני עיירות קוראין בי"ד. ובני כרכין קוראין בט"ו: **י** א בן עיר שהלך לכרך או בן כרך שהלך לעיר אם היה דעתו לחזור למקומו בזמן קריאה ונתעכב ולא חזר קורא כמקומו. ואם לא היה בדעתו לחזור אלא

א טור וסמ"ג שם:

השגת הראב"ד

*תקנתו קלקלתו וכו'. א"א כתב אותו ואין לו טעם ואולי מפני שאינו לא כפר ולא כלום וכן אמרו כפרים מקדימין וכן אמר מאימתי נעשית עיר הנדחת משהיו בה מעשרה עד מאה ופירש בירושלמי עיר לא כפר עיר לא כרך יותר ממאה כרך הוא עשרה כפר פחות מעשרה לא עיר ולא כפר, וכל זה אינו מספיק דלעולם אימא לך עשרה ופחות מעשרה כפר הוא עכ"ל:

מגיד משנה

ז"ל הכריע כדברי ההלכות ומ"מ אי איכא עשרה טפי עדיף ברב עם הדרת מלך אבל א"צ לחזור אחריהם:

ח כפר שאין נכנסין וכו'. במשנה (דף ה'.) א"ר יהודה אימתי מקום שנכנסין בשני ובחמישי אבל מקום שאין נכנסין לא בשני ולא בחמישי אין קורין אותה אלא בזמנה ע"כ. וידוע כ"מ שאמר ר"י אימתי אינו אלא לפרש דברי חכמים: ועיר שאין בה וכו'. במשנה אי זו היא עיר גדולה כל שיש בה עשרה בטלנין פחות מכן הרי היא ככפר ובגמרא תנא עשרה בטלנין של בית הכנסת. ומדברי רבינו נראה דדוקא לעיר בעינן עשרה בטלנין אבל לכרך המוקף חומה לא בעינן וזהו שאמרו איזו היא עיר ולא הזכירו כרך וזה דעת התוספות. והם פירשו מה שאמרו בגמרא (דף ג':) אמר ריב"ל כרך שאין בו עשרה בטלנין נדון ככפר דלאו כרך המוקף חומה מימות יהושע קאמר אלא בשהם כרך המוזכרים בגמרא שהם מקומות גדולים. ונראה שיש לזה הפירוש סעד ממה שהקשו עליו בגמרא מאי קמ"ל תנינא אי זו היא עיר וכו' ותירץ כרך איצטריכא ליה ואע"ג דמקלעי ליה מעלמא. ואם דברי ריב"ל בכרך המוקף חומה מימות יב"נ שזמנן בט"ו מאי קושיא ממתניתין והא טובא אשמעינן דאי ממתניתין לא שמעינן דינא אלא בעיירות ואיהו אשמעינן בכרכין המוקפין. ומ"מ שיטה אחרת יש בזה דאפילו בכרך המוקף מימות יהושע בעינן עשרה בטלנין ואם לאו ה"ז כעיר וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל:

ואם אין בעיר וכו'. בירושלמי הוא זה לפי גרסת רבינו. ובהשגות א"א כתב אותו ואין לו טעם ואולי מפני שאינו לא כפר וכו'. ועוד האריך ואין להאריך בזה שאין לנו קריאה קודם י"ד בזמן הזה כמו שיתבאר בסמוך:

ט בד"א שמקדימין וקורין וכו'. בגמרא (דף ב'.) א"ר יהודה אימתי בזמן שהשנים כתקנן וישראל שרויין על אדמתם אבל בזמן הזה אין קוראין אותה אלא בזמנה והוא כדברי חכמים כמבואר שם:

י בן עיר שהלך לכרך וכו'. פרק הקורא את המגילה למפרע (דף י"ט.) בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר אם עתיד לחזור למקומו קורא כמקומו ואם לאו קורא עמהן. ובגמרא אמר רבא לא שנו אלא שעתיד לחזור בליל י"ד ונתעכב ולא חזר אבל אין דעתו לחזור בליל י"ד קורא עמהן דכתיב על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות מכדי כתיב הפרזים למה לי למכתב היושבים בערי הפרזות הא קמ"ל דפרוז בן יומו נקרא פרוז ומדפרוז בן יומו נקרא פרוז מוקף בן יומו נקרא מוקף ע"כ לשון הגמרא. ופירש"י ז"ל והרבה מן המפרשים דהא דרבא אבן כרך שהלך לעיר קאי דלא קימה בשעתיד לחזור במקומו בזמן חיובו של כרך דהיינו בליל ט"ו אלא בשעתיד לחזור בליל י"ד ואינו מתעכב שם ביום י"ד קאי אבל אם אין דעתו לחזור למקומו בליל י"ד אלא

כסף משנה

ח וכל עיר שיש בה עשרה בטלנין וכו' ואם אין שם עשרה בני אדם תקנתו קלקלתו והרי הם כאנשי עיר גדולה ואין קורין [אלא] בי"ד. פירוש שכשבני העיר מקדימין ליום הכניסה קלקלה הוא להם לפי שהם נדונים ככפר וכשאין קורין אלא בי"ד תקנה הוא להם לפי שהם נדונים כאנשי עיר ולא כבני כפר, ושיעור הלשון כאילו אמר קלקלתו תקנתו וכך הוא פירושו קלקלתו שאין שם י' תקנתו להיות נדונין כאנשי עיר גדולה לקרות בי"ד. וכבר היה אפשר לפרש דאדרבה כשזמנם ארוך יותר כלומר שמקדימין תקנה הוא להם וכשזמנם קצר כלומר שיש להם יום מיוחד ולא יותר קלקלה הוא להם ולפי זה יתיישב הלשון כפשוטו שלפי שאמר למעלה שאם יש שם עשרה בטלנין הרי הם ככפר אמר לא יעלה על דעתך לומר כ"ש כשאין שם עשרה בני אדם שתהיה נדונת ככפר אלא אדרבה מה שהטוב שמתקן אותה להדון ככפר שהוא שאין שם עשרה בני אדם הוא סבה לשיתקלקל ולא יקראו אלא ביום מיוחד כאנשי עיר גדולה. אלא שבספ"ב דסנהדרין (דף כ"ב:) ורפ"ב דתעניות (דף י"ז.) איתא שתקנתו קלקלתו ומתפרש כפירוש הראשון:

י בן עיר שהלך לכרך וכו'. פרק הקורא את המגילה למפרע (דף י"ט.) תנן בן עיר שהלך לכרך וכו' (עיין במ"מ). וכפי טבע החלוקה מאמר רבא יסבול אחד מג' פירושים, אם שנאמר שחוזר לבן עיר שהלך לכרך ומשם נלמוד לבן כרך שהלך לעיר, או שנאמר דקאי לבן כרך שהלך לעיר ומשם נלמוד לבן עיר שהלך לכרך, או נאמר דקאי אתרוייהו בין לב"ע שהלך לכרך בין לבן כרך שהלך לעיר. והיותר נראה מהפירושים הוא הפירוש הראשון דרבא ארישא קאי שעיקר הדבר אם דעתו שלא להמצא במקום ההוא ביום קריאת מקומו אף אם נתעכב קורא כמקומו ואם דעתו להתעכב כאן קודם יום קריאת מקומו דהיינו י"ד לב"ע שהלך לכרך נעקר מלהיות כבן עירו וקורא עמהם ומשם נלמוד לבן כרך שהלך לעיר שאם דעתו לחזור יום קריאת מקומו דהיינו ט"ו אף אם נתעכב קורא כמקומו ואם דעתו להתעכב קודם יום קריאת מקומו דהיינו ט"ו בטל מעליו שם אנשי מקומו וחל עליו שם אנשי העיר הזאת ופרוז בן יומו פי' שיומו שהוא יום קריאת אנשי מקומו שהם מוקפים ודעתו להתעכב כאן קראו מקרי פרוז וכן פי' מוקף בן יומו מיקרי מוקף. אבל לא יתכן פי' זה לפי שהוא בנוי על שרבא קאי ארישא ומשם אנו לומדים לסיפא ובגמרא אמרינן איפכא דמדפרוז בן יומו מיקרי פרוז מוקף בן יומו וכו' הרי שמבן כרך שהלך לעיר אנו לומדים לב"ע שהלך לכרך. והרב כתב ב"ע שהלך לכרך וכו' ויש לדקדק בלשונו מה הוסיף באומרו כיצד ממה שאמר קודם. ב' למה למעלה תפס ב"ע שהלך לכרך בתחלה ובכיצד תפס בהפך. ג' למה בב"כ שהלך לעיר אמר חל עליו ובב"ע שהלך לכרך אמר נסתלק מעליו וכו'. ולזה נאמר שבלי ספק הר"י לא תפס פי' שני משום דהיכי נימא דרבא לא קאי אלא אסיפא ומינה ילפינן לרישא ואורחא דגמרא איפכא הוי גם הפירוש הא' לא יישר בעיניו מהטעם שאמרנו למעלה ולכן תפס לו הפי' הג' דרבא קאי בין ארישא בין אסיפא וה"פ דמשום דאין מעבירין על המצות היום הראשון שהוא י"ד ראוי לישא וליתן בו אם יתחייב הם לאו וב"ע שקריאת מקומו בי"ד אם כשהלך לכרך לא היה דעתו להמצא באותו מקום ביום ההוא אף אם נתעכב עדיין הוא כאנשי מקומו וקורא בי"ד אם דעתו שלא להמצא במקום הזה ביום קריאתה אף אם נתעכב לא חל עליו חובת קריאת מקום זה אבל אם דעתו להתעכב קלת יום קריאת מקום זה הרי חל עליו חובת זמן קריאתן וקורא עמהם. ועם הפי' הזה מתיישב לשונו כהוגן שתחלה אמר בן עיר וכו' ואחר כך חזר ואמר כיצד וכו' לפי שבתחלה אמר הדין דרך כלל שאם דעתו לחזור בליל י"ד חוזר לשתי החלוקות ואח"כ פירש כיצד חוזר לכל אחד ואחד וטעם אומרו בבן כרך חל עליו ובבן עיר נסתלק מעליו. הנה מתוך מה שפירשנו יתבאר שלפי שבן כרך עדיין לא הגיע זמן מקומו ואנו מחייבים אותו בזמן זה קודם זמנו לפי שהיה דעתו להתעכב שייך שפיר למימר חל עליו

לחם משנה

דר' יוחנן ועוד דאין הלכה כתלמיד במקום הרב וכדכתבו התוספות מ"מ מיהו חיישינן כי היכי דחייש רב גופיה והיכא דאפשר למיהדר בתר עשרה מצוה למיהדר ולכך השיג עליו ה"ה ז"ל דהיכי קאמר הכי דאם כן פירש היינו דעת רב אסי ממש וכיון דהוא מודה דלית הלכתא כרב אסי משום דאין הלכה כתלמיד במקום הרב א"כ ודאי דלא חיישינן לדרב אסי כלל. וכתב עוד ומ"מ וכו', הרגיש לפי פירושו שפירשו דפלוגתא דרב ורב אסי הוא אי מצוה למיהדר או לא א"כ רב דס"ל דאינו אפילו מצוה אם כן תקשי ליה מהיא דשמעו של בית רבי שמבטלין ת"ת שלהם לקרותה וכדהקשה הר"ן ז"ל ותירצו הוא בעצמו דמ"מ אע"פ שאין צריך לחזר אחריהם ברוב עם הדרת מלך. ומ"ש דודאי אפילו רב אסי וכו' משמע דדקדק מלשון רב אסי מדלא קאמר אין קורין אלא בעשרה דהוה משמע עיכובא ומדקאמר קורין אותה בי' משמע דלכתחלה קאמר. ויש לדקדק דהרי אמר קורין שלא בזמנה בעשרה והאי קורין משמע עיכובא וכדמשמע מדברי רבינו ז"ל שכתב וכל אלו שמקדימין וכו' אין קורין אותה בפחות מעשרה דמשמע דהוא עיכובא. ויש לומר דמאי דקאמר קורין הוא משום בזמנה ביחיד והתם לא שייך לומר אין קורין אלא ביחיד אבל רב אסי היל"ל בין בזמנה בין שלא בזמנה אין קורין אותה אלא בעשרה:

ח וכל עיר שאין בה עשרה בטלנין וכו' תקנתו קלקלתו וכו' ואין קורין אלא בי"ד. ר"ל הקלקול שלו הוא מתקן דהקלקול שלו הוא דאין בו עשרה בני אדם דרים שם ומפני כך הוא מתוקן דהוא כעיר גדולה ובגמרא (דף ג':) איכא מימרא דריב"ל כרך שישב ולבסוף הוקף וכו' ולא הזכירה כאן רבינו ז"ל ונראה שהוא סבור כפירוש רש"י ז"ל דלא נאמרה לענין מקרא מגילה אלא לענין בתי ערי חומה. עוד שם כרך שחרב ולבסוף ישב ואוקמוה בגמרא כרך שחרב מעשרה בטלנין והיינו ודאי שלא הוקף מימות יהושע שאם הוקף מימות יהושע אפילו אין בו י' בטלנים נדון ככרך, ולא הזכיר רבינו ז"ל מכל דבר זה כלל:

ט בד"א שמקדימין וכו'. שם (דף ב':) אמר ר' יהודה וכו' והוא כדברי חכמים. ובגמרא הקשו מינה להיא דאימתי במקום שנכנסין בשני ובחמישי וכו' ואוקימו חד כר' יהודה וחד כר' יוסי ב"ר יהודה ורבינו ז"ל פסקה להרתי משום דבגמ' לא הקשו אלא דמשמע להו כר"י שאמר אימתי וכו' בזמן שאין מלכות קאמרה דהוא בזמנו אבל רבינו ז"ל ביאר הדבר כבר שלא דבר אלא בזמן שנוהג הכניסה:

י בן עיר שהלך לכרך וכו'. עיין בהרב"י ז"ל כי הוא האריך לבאר זה יפה. ומה שאמר רבינו ז"ל ונתעכב וכו' הוא משום דסובר דהכל תלוי במחשבה ואין תלוי הדבר במעשה אבל מלשון ה"ה ז"ל נראה שהדבר תלוי במעשה שכתב אלא כשעתיד לחזור וכו' ואין מתעכב שם ביום י"ד וכו' משמע דהדבר תלוי במעשה, ואע"פ שנראה שבא לפרש דברי רבינו ז"ל לא בא לפרש אלא ענין זמן הקריאה דקאמר רבינו ז"ל דאיירי בזמן קריאת המקום שהוא בו עתה אבל בהא לא קא מיירי דודאי פליג רבינו ז"ל

הגהות מיימוניות

לקרות עמהן, ע"כ דברי ראבי"ה: [ז] אמר רב מגילה בזמנה קורין אותה ביחיד ושלא בזמנה בעשרה וכן פסק ר"ח וכן רב אלפס ודלא כרב אשי דאמר בין בזמנה בין שלא בזמנה בעשרה ואע"ג דחש לה רב לתא דרב אסי מדאמר רבי יוחנן בפרק ב' הקורא במגילה הכתובה בין הכתובים לא יצא ה"מ בצבור אבל ביחיד יצא הרי הוא אומר שיחיד יכול לקרות והלכה כר' יוחנן לגבי רב ורב אסי אפילו היכא דפליגי עליה להדיא וכן פסק ר"ת וכן ס"ה וכן רבינו שמריה ודלא כה"ג וספר יראים ורב עמרם ורבינו גרשם דפסקי כרב אסי ע"כ: [ח] פ"ק זו דברי ר"ע סתימתאה אבל חכמים אומרים בזמן הזה הואיל והכל מסתכלין בה אין קורין פירוש הואיל והכל מסתכלין בה ואין מקדשין על פי

אלא לאחר זמן הקריאה קורא עם אנשי המקום שהוא שם. וכרך וכל הסמוך [ג] לו וכל הנראה עמו אם אין ביניהם יתר על אלפים אמה הרי זה ככרך וקוראין בט"ו: **יא** אעיר שהיא [מ] ספק ואין ידוע אם היתה מוקפת חומה בימות יהושע בן נון או אחר כן הוקפה קוראין בשני הימים שהן י"ד וט"ו ובליליהם. ומברכין על קריאתה בי"ד בלבד הואיל והיא זמן קריאתה לרוב העולם: **יב** בקראו את המגילה באדר ראשון ואחר כך עיברו בית דין את השנה חוזרים וקוראים אותה באדר השני בזמנה: **יג** אין קוראין את המגילה בשבת גזירה [נ] שמא יטול אותה בידו וילך אצל מי שהוא בקי לקרותה ויעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים. שהכל חייבים בקריאתה ואין הכל בקיאין בקריאתה. לפיכך אם חל זמן קריאתה בשבת מקדימין וקוראין אותה קודם השבת. ושואלין ודורשין בהלכות פורים באותה שבת

א טור סי' תרפח וע"ש: ב טור וסמ"ג שם:

כסף משנה

עליו אבל כב"ע שהגיע זמן מקומו ולא פוטרים אותו מטעם שהיה להתעכב שייך שפיר למימר נסתלק מעליו, והטעם שלמעלה תפס ב"ע בתחלה לפי שתפס לשון המשנה אבל בכולל תפסם בהפך להודיענו תולשת הפירוש הא' דרבא קאי ארישא ומשם נלמד לסיפא ורמז לנו דה"א משום דמבן כרך וכו' ילפינן לב"ע וכו' כמ"ש למעלה. א"נ לפי שחלוקת בן כרך וכו' מוסכמת מרוב הפוסקים לכן תפסה ראשונה ובזה נתיישב לשון הר"י. אבל נשאר קצת דוחק והוא שלזה הפי' מוקף בן יומו וכו' ה"פ מוקף בן יומו שאיבד יום עירו דהיינו שהיה דעתו להתעכב מיקרי מוקף ונסתלק מעליו חובת אנשי מקומו ופרוז בן יומו היינו שנתעכב בעיר יום י"ד שהוא יום קריאתם חל עליו חובת בני מקום זה. ולכן פירש"י הפירוש השני דהיינו דרבא קאי אב"כ שהלך לעיר שקריאתם בי"ד אם היה דעתו להמצא עמהם ביום קריאתם אף אם נתעכב אינו נחשב רק כאנשי מקומו ואם דעתו להתעכב הרי הוא נחשב עמהם וקורא עמהם דה"ל פרוז בן יומו ומיקרי פרוז ומינה לב"ע שהלך לכרך שקריאתן בט"ו אם דעתו שלא להמצא שם יום קריאתם לא הוי מוקף ליומו וקורא כמקומו בי"ד אבל אם עתיד להתעכב יום קריאתם דהיינו ט"ו אין צריך לקרותה בי"ד אלא ממתין וקורא עמהם אע"פ שסופו לחזור לאחר זמן משום דהוי מוקף ליומיה ומיקרי מוקף. ורבינו סתם דבריו שכתב בזמן הקריאה ולא משתמע אם פי' בזמן קריאת המקום שיצא משם או בזמן קריאת המקום שהוא בו עתה אבל כבר הוכחנו מכח הגמרא שא"א לפרש בזמן קריאת המקום שיצא וא"כ ע"כ יש לנו לפרש דברי רבינו שכוונת דבריו באומרו בזמן הקריאה בזמן קריאת המקום שהוא בו עתה כפירש"י וכ"כ ה"ה שזה דעת רבינו גם הר"ן פירש על הרי"ף הפירוש הזה ויש לנו לומר שרבינו מסכים עם רבו הרי"ף ז"ל:

וכרך וכל הסמוך לו וכו'. כתב הרב המגיד ז"ל שבנוסחת הספרים כ"כ וכתב שהנוסחא האמיתית כרך וכל הנראה עמו וכל הסמוך לו וכו' ואם אין ביניהם לא קאי אלא אסמוך בלבד וכתב שזה דבר מוכרח בגמרא. ואני אומר הרי תקנו דברי רבינו בשבוש הנוסחא אבל מה נעשה והטור כתב ז"ל וכן הכפרים הסמוכים להם אפילו אינם נראים עמהם כגון שהם בעמק או שנראים עמהם אפילו אינם סמוכים כגון שהם בהר ובלבד שלא יהיו רחוקים יותר ממיל, ואם באנו לומר שגם נוסחת ספרי הטור נתקן כאשר תקנו נוסחת רבינו מה נעשה להר"ן שכתב על מימרא ריב"ל דכרך וכל הסמוך וכו' דאפשר דכי אמרינן ועד כמה וכו' אכולה מילתא מהדר בין לנראה עמו בין לסמוך ועלינו ליישב לשון הגאונים האלה אשר מפיהם אנו חיים. ואמת הדבר שמה שספק הרב המגיד ראוי לספקו כל מעיין והוא שא"כ למה הוזכר נראה שהרי אם אין ביניהם יותר ממיל הרי הוא סמוך ואפילו אין נראה עמו דינו כמוהו ואם רחוק יותר אינו נדון כמוהו. וליישב זאת הקושיא ראיתי להביא לשון הגמרא ולפרש הפירושים אשר במטבע החלוקה אפשרית. בפ"ק דמגילה (דף ב':) אמר ריב"ל כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נדון ככרך ועד כמה א"ר ירמיה כמחמתן לטבריא מיל ואחר מכאן אמרו (דף ג':) גופא אריב"ל וכו' תנא סמוך אע"פ שאינו נראה נראה אע"פ שאינו סמוך ופי' נראה אע"פ שאינו סמוך דיתבא בראש ההר סמוך אע"פ שאינו נראה ביושבת בנחל ע"כ בגמרא. והנה אפשר לנו לפרש דכי בעי ועד כמה לא בעי רק אסמוך דאנראה לא בעי מידי דאפילו רחוק כמה כיון דרואין אותו מן הכרך נדון כמותו. ונראה שזה דעת ה"ה ואפשר היה לנו לומר שגם דעת רבינו והטור זה הוא וכשכתבו אם אין ביניהם אלפים אמה ארישא קאי דהיינו אסמוך לו דאילו לנראה לא בעינן האי שיעורא כדאמרן אלא שזה דוחק, א"נ אפשר לפרש דכי בעי ועד כמה לא בעי אסמוך דסמוך משתמע כמוך ממש דהיינו בעיבורה של עיר אלא אנראה בעי דאין סברא לומר שאפילו רחוק כמה פרסאות לפי שהוא נראה מן הכרך יהיה נדון כמוהו וזה נראה דעת רבינו והטור שכשכתבו אם אין ביניהם אלפים אמה וכו' אסיפא דהיינו נראה אע"פ שאינו סמוך קאי. ועוד אפשר לפרש בדלך אמרת דכי קאמר אם אין ביניהם אלפים ה"פ בשתמן חבל מעיר לעיר באויר לא מדה בקרקע ונכון הוא לדעת הר"ן:

מגיד משנה

אלא שנתעכב שם אותו הלילה וקצת מן היום שהוא עיקר הקריאה אפילו יצא שם קודם ט"ו וחוזר למקומו קורא כעיר וה"ה לבן עיר שהלך לכרך ואין דעתו לחזור בליל ט"ו. ולפי פירוש זה כשכתב רבינו אם דעתו לחזור למקומו בזמן קריאה ר"ל בזמן קריאת המקום שהוא בו עתה לא זמן המקום שיצא משם וכן עיקר:

וכרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו אם אין ביניהם יותר מאלפים אמה הרי זה ככרך וקוראין בט"ו. כך מצאתי הנוסחא בספרי רבינו ונראה ממנה דאפילו נראה עמו אם רחוק יותר מאלפים אמה אינו ככרך, ואני תמה בזה שהרי שנינו פ"ק (דף ב':) אריב"ל כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נדון ככרך ועד כמה אמר ר' ירמיה כמחמתן לטבריא מיל ואחר מכן (דף ג':) אמרו גופא אמר ר' יהושע כרך וכל הסמוך לו וכו' תנא סמוך אע"פ שאינו נראה נראה אע"פ שאינו סמוך ופירשו נראה אע"פ שאינו סמוך דיתבא בראש ההר, סמוך ואינו נראה ביושבת בנחל ע"כ בגמרא. וכיון שכן דבר פשוט הוא שאין שיעור מיל לנראה שא"כ היינו סמוך והכרח גמור הוא לפרש האי ועד כמה אסמוך בלחוד אבל אנראה כל זמן שהוא נראה וכן פירש"י ז"ל ופשוט הוא. ואני תמה לפי לשון רבינו למה הוזכר נראה שהרי אם אין ביניהם יותר ממיל שהוא אלפים אמה הרי הוא סמוך ואפילו אין נראה עמו דינו כמוהו ואם רחוק יותר אפילו נראה עמו אין נדון כמוהו, ובאמת שגם בהלכות היה להם לבאר זה ולא הביאו אלא מימרא שהזכרתי ראשונה אלא שסמכו להם על מ"ש דהכרח הוא לפרש דעד כמה אסמוך לו בלבד קאי דאי לא למה הוזכר נראה עמו. ונ"ל שעיקר הנוסחא בדברי רבינו כרך וכל הנראה עמו וכל הסמוך לו אם אין ביניהם וכו', ואם אין ביניהם לא קאי אלא אסמוך בלבד וזה דבר מוכרח בגמרא:

יא עיר שהיא ספק וכו'. שם (דף ה':) רב אסי קרא מגילה בהוצל בי"ד ובט"ו אלמא מספקא ליה חזקיה קרא בטבריא בי"ד ובט"ו משום דמספקא ליה. וכתב רבינו שמברך בראשון ולא בשני וכן כתבו ז"ל, ומ"מ י"מ שכתבו דמדת חסידות היה להם אבל מדין גמור אזלינן בתר רובא דעלמא ולאו מוקפין נינהו. ויש מי שכתב שלא תמצא לספק זה אלא בא"י שהיו עריהם ידועות בשעת התקנה מחמת דין בית בבתי ערי חומה אבל בח"ל מעיקרא כך התקינו שכל שהוא ספק לא יקראו אלא בי"ד. וי"א שהיו סוברים ונוהגין כדברי רבינו וכן ראוי לעשות:

יב קראו את המגילה באדר וכו'. משנה שם (דף ו':) קרוב ללשון רבינו:

יג אין קוראין את וכו'. שם (דף ב' ודף ד':) במשנה ומבואר בגמ' הדין והטעם:

לפיכך אם חל וכו'. במשנה שם (דף ב' ודף ד'.) ובגמ' פורים שחל להיות בשבת

היתה

משנה למלך

יא עיר שהוא ספק ואין ידוע אם היתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון או אח"כ הוקפה קוראין בשני הימים וכו'. בפ"ק דמגילה, וכתב הר"ן וז"ל ולענין עיירות המסופקות אם הם מוקפות חומה מימות יהושע בן נון או לא הורו הגאונים שהולכין בהן אחר רוב עיירות שרובן אינן מוקפות חומה וקורין בהן בי"ד ועוד שאפילו תאמר שהוא ספק שקול הו"ל ספק של דבריהם ולקולא ונמצא פוטרו בשניהם ובטל ממנו בודאי מקרא מגילה לפיכך קורא בראשון ופטור בשני ע"כ. וכונת דבריו נראה דכיון דמן הדין הוי ספק של דבריהם ולקולא אלא דלא אפשר למיזל לקולא דא"כ נמצא אתה פוטרו בשניהם דבכל יומא ויומא איכא למימר שמא אינו חייב ביום זה מש"ה אמרינן דיקרא בראשון ופטור בשני משום דהוי ספק של דבריהם דשמא נפטר במה שקרא בראשון ומאי דאמרינן דיקרא בראשון הוא משום דכיון דעכ"פ צריך לקרות יום אחד או בי"ד או בט"ו צריך לקרות בי"ד דתיכף שבאה המצוה לידו צריך שיקיימנה: ויש לדקדק מההיא דאיבעיא לן בפרק התכלת (דף מ"ט.) תמידין דלמחר ומוספין דהאידנא תמידין עדיפי שכן תדיר או דלמא מוספין עדיפי דהו"ל מקודש ולא איפשיטא. וכתב רבינו בפ"ח מהלכות תמידין וז"ל לא מצאו אלא שני כבשים וכו' הרי הדבר שקול אם הקריבום למוסף היום הקריבו ואם רצו להניחם למחר לתמידין יניחו ע"כ. ואם כפי מה שכתבנו כיון דמספקא לן איזה מהם קודם הו"ל דיקריבו אותם למוסף היום שהיא המצוה שבאה לידו תחלה. ונראה דלא דמי דשאני מצות הלוקות כגון תמידין ומוספין דמספקא לן איזה מהם עדיף וכיון דלא ידעינן הרשות בידו לעשות המצוה שירצה אבל במצוה אחת דלא ידעינן אם יקיימנה היום או למחר ובקיום יום אחד סגי פשיטא דאמרינן ליה שיקיימנה היום ולא יניחנה עד למחר.

א"ס

לחם משנה

ז"ל עליה. ומ"ש אלא כשעתיד לחזור ואינו מתעכב דמשמע דהרהורי בעינן מחשבה ומעשה אבל בחד מנייהו קורא כאנשי המקום ולבסוף נראה דכתב איפכא דקאמר אין דעתו לחזור אלא שנתעכב וכו' דמשמע דהרהורי בעינן לקרות כאנשי המקום אשר שם מחשבה ומעשה וא"כ נראה דקשיא דיוקא אדיוקא. הא לאו מילתא היא דודאי הכל תלוי במעשה ופי' דעתו ואין דעתו ר"ל המעשה אבל אינה תלויה במחשבה כלל. עוד איכא (בגמרא דף י"ט) אמר רבא בן כפר שהלך לעיר בין כך ובין כך קורא עמהן ולא הביאה רבינו ז"ל משום דלדידן הכפרים והעיירות שוים דליכא יום הכניסה וכמ"ש ה"ה ז"ל לקמן גבי חל יום חמשה עשר וכו' שאמר ודברי רבינו ז"ל הם בזמן הזה שאין לנו יום הכניסה אע"ג דזה ודאי דוחק דכיון דהזכיר הדינים שהוא בזמן הכניסה היה לו להזכיר הכל ולא להזכיר מקצת ולהניח מקצת:

יב קראו את המגילה באדר ראשון ואח"כ עיברו ב"ד וכו'. הוא הדין למתנות לאביונים שאם נתנו בראשון צריך לתת בשני דכן אמרו שם במשנה (דף ו':) אין בין אדר ראשון לשני אלא מקרא מגילה ומתנות לאביונים ורבינו ז"ל כיון דכתב דלא יצא מידי מקרא מגילה ה"ה ממתנות דכולה חדא מילתא היא:

יג ושואלין ודורשין בהלכות פורים וכו'. מלשון רבינו ז"ל משמע דמשום דהוא נדחה וקראו המגילה אתמול וישכחו שהיום הוא פורים לכך הצריכו לדרוש בענייני של יום אבל אם לא היה נדחה שקראו המגילה היום לא היה צריך ובגמרא לא מוכח הכי דאמרו שם בפ"ק (דף ד') על מימרא דריב"ל פורים שחל וכו' והקשו שם מאי איריא פורים אפילו יום טוב נמי דהגיא משה תקן להם לישראל וכו' מא

דהינא

הגהות מיימוניות

פי' הראייה אלא מונין מקריאת מגילה עד הפסח ואם אלו היו מקדימין ואלו מאחרין אתי למיכל חמץ בפסח, ע"כ: [ג] פ"ק אמר ריב"ל כרך וכל הסמוך לו וכו' עד וכמה א"ר ירמיה ואיתימא ר' חייא בר אבא כמחמתן לטבריא מיל, ע"כ: [מ] פ"ק חזקיה קרי מגילה בטבריה בי"ד ובט"ו דמספקא ליה אי מוקפת חומה בימי יהושע או לא רב אסי קרי מגילה בי"ד ובט"ו בהוצל דמספקא ליה וכו', ע"כ: [נ] ודלא כרב יוסף דאמר מפני שעיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה, ע"כ:

שבת כדי להזכיר שהוא פורים:

יד *כיצד יום ארבעה עשר שחל להיות בשבת בני עיירות מקדימין וקוראין בערב שבת ובני כרכים קוראים בזמנם באחד בשבת. חל יום ט"ו להיות בשבת בני כרכים מקדימין וקוראין בערב שבת שהוא יום ארבעה עשר ובני עיירות קוראין בו ביום שהוא זמנם ונמצאו הכל קוראין בארבעה עשר:

פרק שני

א [א]הקורא את [א] המגילה למפרע לא יצא. קרא ושכח פסוק אחד וקרא פסוק שני לו וחזר וקרא פסוק ששכח וחזר וקרא פסוק שלישי [ב] לא יצא מפני שקרא פסוק אחד למפרע. אלא כיצד עושה מתחיל מפסוק שני ששכח וקורא על הסדר: ב מצא צבור שקראו חציה לא יאמר אקרא חציה האחרון עם הצבור ואחזור ואקרא חציה ראשון שזה קורא למפרע. אלא קורא מתחילה ועד סוף על הסדר. קרא [ג] ושהה מעט וחזר וקרא אף על פי ששהה כדי לגמור את כולה הואיל וקרא [ד] על הסדר יצא: ג הקורא את המגילה על פה לא יצא ידי חובתו. הלועז ששמע את המגילה הכתובה בלשון הקדש ובכתב הקדש אף על פי שאינו יודע מה הן אומרין יצא ידי חובתו. [ב]וכן אם היתה כתובה [ה] יונית ושמעה יצא אע"פ שאינו מכיר ואפילו היה השומע עברי: ד היתה כתובה תרגום או בלשון אחרת מלשונות הגוים לא יצא ידי חובתו בקריאתה אלא המכיר אותו [ו] הלשון בלבד. והוא שתהיה כתובה בכתב אותו הלשון. אבל אם היה כתובה בכתב עברי וקראה ארמית לארמי לא יצא שנמצא זה קורא על פה. וכיון שלא יצא ידי חובתו הקורא לא יצא השומע ממנו: ה הקורא את המגילה בלא כוונה לא יצא. כיצד היה כותבה או דורשה או מגיהה אם כיון את לבו לצאת

א טור סי' תרצ סמ"ג שם: ב ע"ש בטור:

השגת הראב"ד

*כיצד יום ארבעה עשר וכו'. א"א כל זו הפסקא בשיבוש והרי היא מסודרת במשנה, עכ"ל:

מגיד משנה

בשבת שואלין ודורשין בענינו של יום ובהלכות פירשו ט"ו לבני הכרכים ע"כ, וה"ה לי"ד לבני עיירות אבל הפסו להם ההלכות לשון זה לפי שבזמננו שאין מקדשין על פי הראיה לעולם אין י"ד חל בשבת כדי שלא יבא יוה"כ בערב שבת וזה ברור בדרכי הקביעות וכל מה שהזכירו חל י"ד בשבת הוא בזמן הראיה:

יד כיצד יום י"ד שחל וכו'. במשנה (דף ב'.) חל להיות בשבת כפרים ועיירות גדולות מקדימין ליום הכניסה ומוקפין חומה למחר ואין הלכה כמשנה זו דאתיא כרבי דאמר (דף ד' ה'.) הואיל ונדחו עיירות ממקומן ידחו ליום הכניסה ואנן קי"ל כת"ק דברייתא וכרב דאמר הכין פורים שחל להיות בשבת ערב שבה זמנן לאפוקי מדרבי וכ"ש לדידן דאין לנו עכשיו יום הכניסה שקורין בערב שבת וזה ברור וכבר כתבתי שאין יום י"ד חל בשבת בזמן הזה. ובהשגות א"א כל זו הפסקא בשבוש והרי היא מסודרת במשנה ע"כ. וכבר כתבתי שאין הלכה בזו כאותה המשנה והוא שטוע ואולי נוסחא משובשת בדברי רבינו נזדמנה לו לר"א ז"ל, ואם היתה כונתו לפסוק כסתם משנה לא יפה כיון: חל יום חמשה עשר וכו'. זה מבואר במשנה (דף ב'.) אלא ששם אמרו כפרים מקדימין ליום הכניסה ודברי רבינו הם בזמן הזה שאין לנו יום הכניסה כמו שנתבאר וזה פשוט ומבואר:

פ"ב א הקורא את וכו'. ר"פ (דף י"ז.) הקורא את המגילה למפרע לא יצא ובגמרא קראה סירוסין לא יצא. ובהלכות ירושלמי סירוסין קרי חדא פרא חדא פי' קורא אחד ומניח אחד כגון שקרא פסוק א' ומדלג פסוק ב' וקורא פסוק ג' וחוזר הפסוק השני שדלג הקורא כי האי גוונא לא יצא דהוה ליה למפרע ע"כ. עוד בגמ' ת"ר השמיט בה הקורא פסוק אחד לא יאמר אגמור את כולה ואקרא את הפסוק אלא קורא מאותו הפסוק והילך ע"כ:

ב מצא צבור וכו'. בברייתא קרוב ללשון רבינו: קרא ושהה וכו'. בגמרא מחלוקת בששהה כדי לגמור את כולה. ובהלכות דאפילו שהה יותר מכדי לגמור את כולה יצא וכן פסקו ז"ל:

ג הקורא את המגילה וכו'. משנה שם (דף י"ז.) קראה על פה לא יצא: הלועז ששמע וכו'. במשנה והלועז ששמע אשורית יצא: וכן אם היתה כתובה יונית וכו'. בגמ' (דף י"ח.) רב ושמואל דאמרי תרווייהו לעז יוני לכל כשר. ופסק רבינו כן וכן עיקר, ומשנתנו בשאר לועזים הוא וכ"פ הרבה מן הפוסקים:

ד היתה כתובה תרגום וכו'. במשנה (דף י"ז.) קראה תרגום בכל לשון לא יצא אבל קורין אותה ללועזות בלעז ופירש"י לועזות שיודעים לשון אחר שאינו לה"ק. ונראה מדבריו שאע"פ שיודע אשורית ויודע לעז אילו רצה לקרותה בלעז יוצא בה ידי חובתו. וזה נראה בדעת רבינו ואין נראה כן מן הירושלמי שאמרו יודע לעז ויודע אשורית אינו יוצא אחרים בלעז לא יצא בהדא כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן אלמא פשיטא להו שמי שיודע אשורית ולעז הוא עצמו אינו יוצא בלעז ע"כ בחדושי הרשב"א ז"ל וכן כתב הרמב"ן ז"ל: והוא שתהיה כתובה וכו'. מפורש בגמרא שם (דף י"ח.) הדין והטעם:

ה הקורא את המגילה וכו'. במשנה היה כותבה דורשה ומגיהה אם כוון לבו יצא ואם לאו לא יצא ופירש רבינו אם כוון לבו לצאת כפי דבריו שפסק פ' ב' מהל' שופר דבעינן

כסף משנה

פ"ב ד היתה כתובה תרגום וכו' והוא שתהיה כתובה בכתב אותו לשון. אין לפרש דברי רבינו דתרתי בעי חדא שתהא כתובה באותה לשון ועוד שתהא כתובה בכתב אותו לשון לאפוקי אם היתה כתובה בלשון נפשי וכתב עילמי דהא לא קפדינן שלא תהא כתובה בלשון אחר אלא כדי שלא יהא כקורא ע"פ אבל כל שכתובה באותה לשון שהוא קורא אע"פ שכתובה בכתב אחר מה בכך והכי דייק לשון רבינו שסיים וכתב אבל אם היתה כתובה בכתב עברי וקראה ארמית לארמי לא יצא שנמצא זה קורא על פה. אלמא דמאי דקאמר והוא שתהיה כתובה בכתב אותו לשון לא אכתב קפיד אלא אלשון דבלשון הוא דשייך למימר שקורא על פה או שאינו קורא על פה ולא בכתב. כתב ה"ה היתה כתובה תרגום וכו' ונראה מדבריו שאע"פ שיודע אשורית ויודע לעז אילו רצה לקרותה בלעז יוצא בה י"ח ואין נראה כן מן הירושלמי וכו'. ר"י ב"ש ז"ל בתשובותיו הביא תשובת הר"ן שכתב לפרש הירושלמי לדעת מי שסובר דיודע לעז ויודע אשורית אילו רצה לקרותה בלעז יוצא ידי חובתו:

ולא

לחם משנה

דהיינו נגזור משום דרבה קמ"ל מממע דרבותא הוא לאשמועינן דמזכירין כאן וכל שכן כשלא היה נדחה וא"כ למה כתב רבינו ז"ל טעם זה שיוכל האדם לטעות. ונראה לומר דרבינו ז"ל רצה לומר דאע"ג דאיכא למגזר משום דרבה וא"כ לא היה ראוי לקרות בשבת זו כדאמרו בגמ' אע"ג דבשאר פורים קורין מ"מ קורין בשבת זו כדי להזכיר שהוא פורים והשתא ודאי פשיטא דקורין בשאר פורים מכ"ש ולא נריכנא להאי טעמא הכא אלא משום דאיכא למגזר משום הכי:

פ"ב ג וכן אם היתה כתובה יונית. בגמ' (דף י"ח) רב ושמואל דאמרי תרווייהו בלעז וכו' וכבר כתב רבינו ז"ל בהל' תפילין פרק ה' דכבר נשתקע יונית מן העולם ומפני זה לא הביאו בהלכות הך דרב ושמואל. אבל הרא"ש ז"ל כתב בפסקיו דטעם ההלכות הוא דס"ל דרב ושמואל לאו אליבא דנפשייהו קאמרי אלא אליבא דרשב"ג ולית הלכתא כרשב"ג ע"כ. ולא הבינותיו דהא מוכח בגמרא דרב ושמואל ס"ל כרשב"ג דהקשו שם ולימא הלכתא כרשב"ג ותירצו אי אמר הלכה כרשב"ג ה"א ה"מ שאר ספרים וכו' משמע דאית להו דהלכה כרשב"ג וכן בפ"ק (דף ט':) אמרו אמר ר' אבהו אמר ר' יוחנן הלכה כרשב"ג וליכא מאן דפליג עליה וצ"ע:

ה הקורא את המגילה בלא כוונה לא יצא וכו'. כתב ה"ה ז"ל ואולי שהכל מודים במגילה, וקשה דהא בר"ה פרק ראוהו בית דין הקשו לרבא דאמר מצות אין צריכות כוונה מהסיא דהיה עובר אחורי בית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה

משנה למלך

(א"ה ובזה נתיישבו דברי הרדב"ז בתשובה סי' י"ג שכתב על מי שנתן לו השר רשות לצאת מבית הסוהר יום אחד לשנה דוקא כדי להתפלל שראוי הוא שלא להחמין המגוס, והקשה עליו מהר"ר צבי אשכנזי בתשובה סי' ק"ו מהאי בעיא דפרק התכלת דלא איפשיטא יע"ש, וע"פ דברי הרב המחבר לק"מ, ועיין בלקט הקמח א"ח (דף י"א.) ובספר דרך הקדש (דף ע"א.) שתירצו באופן אחר יע"ש): אך מה שיש לי לדקדק בדברי הר"ן הללו הוא דכיון דלא מצינא למימר דסו"ל ספק של דבריהם ולקולא משום דא"כ אתה פוטרו בשניהם ומבטל ממנו מקרא מגילה א"כ נתחייב אותו שיקרא בי"ד ובט"ו דמאי חזית דנקיל בט"ו טפי מי"ד. והר"ן עצמו בפרק ערבי פסחים עלה דהסיא דאמרינן והשתא דאתמר הכי ואתמר הכי כולהו נריכי היסבה כתב דהא"ג דבעלמא קי"ל איפכא דכל ספיקא דרבנן לקולא מ"מ הכא בעו למעבד היסבה בכולהו דאי ניזול לקולא אמאי נקל בהני טפי מהני ואי ניקל בתרווייהו הא מיעקרא מצות היסבה לגמרי ע"כ. ולפי מ"ש הר"ן במגילה ה"נ גבי היסבה סול"ל שיעשה היסבה בתרי קמאי דוקא. ונראה דיש לחלק בין כשהספק הוא בתקנת חכמים דאז כדי שלא תיעקר תקנתם נריך לקיים בכל מאי דאפשר שתקנו כגון במצות היסבה דאי אמרת דדוקא קמאי נריכי א"ל דתקנת חכמים היתה בכסי בתראי נמצא שנתבטלה תקנת הכמים מכל וכל ובן איפכא אבל גבי מגילה דתקנת חכמים במקומה עומדת אלא דיש קצת עיירות שמסופקות באיזה יום יקראו נהי דלא מסני טעמא דספק של דבריהם לפוטרם מכל וכל מ"מ היכא דקרא בי"ד מסני טעמא דספק של דבריהם לפוטרו מקריאה בט"ו. ועיין בתשובת המבי"ט חלק א' סי' כ"א שכתבו ז"ל ואחר מעט שנים נולד בין ההכמים מחלוקת על שנת השמיטה איזו היא ואפשר כי על זה רפו ידיהם מלנהוג איסור בפירות שביעית של עכו"ם דשביעית בזמן הזה דרבנן והוי ספיקא דרבנן איזו שנה היא ולקולא ע"כ:

הגהות מיימוניות

[א] נהגו בקריאת מגילה שלא להפסיק בין פסוק לפסוק אלא תיכף לסיום פסוק זה מתחיל באותה נשימה פסוק שלאחריו שהרי קרי אגרת וכן נמצא בשם רב יהודה בן יצחק. אמנם בשם רב צמח גאון מצאתי שיפסוק בכל מקום שירצה דהיכא דגילה לן בתלמוד לומר בנשימה אחת גילה והיכא דלא גילה לא גילה וכן רבינו המחבר לא הזכיר ממנהג זה כלום וכן נראה להביא ראיה שאין ממש במנהג זה מדגרסינן בפ"ק דמכילתין א"ר יודן דמן יפו בני המן ועשרת צריך למימרינהו בנשימה אחת והרי לא הזכיר מסוף פסוק שלפניו כלום ואילו לפי מנהג זה היה לו לומר תיבה אחרונה של אותו פסוק גם כן. ומ"מ לפי המנהג נהגו לומר חמש מאות איש ואת פרשנדתא וכו' בנשימה אחת ופלא הוא שהרי הספר אומר הטעם משום דכולהו בהדי הדדי נפקי נשמתייהו וזה לא היה אלא בעשרת בני המן וחמש מאות איש לא שייכי בהאי טעמא ומכל דברים אלה אומר מהר"ם שיכולין להפסיק בין כל פסוק אם ירצה, ע"כ: [ב] ת"ר קראה סירוגין יצא סירוסין לא יצא, ע"כ: [ג] היינו סירוגין כדאיתא התם מאמתיה דרבי, ע"כ: [ד] בגמרא גרסינן רבי מיונא בשם רבי יודן אומר אף בסירוגין אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ומסקינן דהיינו פירוש כולה מראשה לסופה ופליגי אמוראי אי הלכה כרבי מונא או לא עד רב ביבי מתני איפכא רב אמר אין הלכה כר' מונא אמר רב יוסף נקוט דרב ביני בידך והילכתא כרב באיסורי וכן פסק רבינו שמחה משר"ת וכן ספר המצות ודלא כשאלתות וספר יריאים שפסקו כרבי מונא וכן פסק רב אלפס דאין הלכה כר' מונא, ע"כ: [ה] איתמר רב ושמואל דאמרי תרווייהו יונית לכל כשר ומסיק אינהו דאמרי כרשב"ג דתנן כו': [ו] כגון גיפטית לגיפטים עילמית

לצאת בקריאה זו יצא ואם לא כיון לבו לא יצא. קרא והוא מתנמנם הואיל ולא נרדם בשינה יצא: ו בד"א שהמכוין לבו בכתיבה יצא בשנתכוון לצאת בקריאה שקורא [ז] בספר שמעתיק ממנו בשעה שהוא כותב. אבל אם לא נתכוון לצאת בקריאה זו שכתב לא יצא. שאינו יוצא ידי חובתו אלא בקריאתה מספר שכולה כתובה בו בשעת קריאה: ז הקורא את המגילה וטעה בקריאתה וקרא קריאה משובשת יצא. לפי [ח] שאין מדקדקין בקריאתה. [ב]קראה עומד או יושב יצא ואפילו בצבור. אבל לא יקרא בצבור יושב לכתחלה מפני כבוד הצבור. קראוה שנים אפילו עשרה כאחד יצאו הקוראין והשומעים מן הקוראין. וקורא אותה גדול עם הקטן ואפילו בצבור: ח [ג]אין קוראין בצבור במגילה הכתובה בין הכתובים. ואם קרא לא יצא. אלא אם כן היתה יתירה על שאר היריעות או חסירה כדי שיהא לה היכר. [ד]אבל [ט] היחיד קורא בה ואפילו אינה חסרה ולא יתרה ויוצא בה ידי חובתו: ט [ה]אין כותבין המגילה אלא בדיו על הגויל או על הקלף כספר תורה. ואם כתבה במי עפצא [י] וקנקנתום כשרה. כתבה בשאר מיני צבעונין פסולה. וצריכה [כ] שרטוט כתורה עצמה. ואין העור שלה צריך לעבד [ל] לשמה. היתה כתובה על הנייר או על עור שאינו מעובד או שכתבה עכו"ם או אפיקורוס פסולה: י [ו]היו בה אותיות [מ] מטושטשות או מקורעות. אם רישומן ניכר אפילו היו רובה כשרה. ואם אין רישומן ניכר אם היה רובה שלם כשרה. ואם לאו פסולה והקורא בה לא יצא. השמיט בה הסופר אותיות או פסוקים וקראן הקורא את המגילה על פה יצא: יא [ז]המגילה צריכה שתהא תפורה כלה עד שיהיו כל עורותיה מגילה אחת. ואינה נתפרת אלא בגידין [נ] כספר תורה. ואם תפרה שלא בגידין פסולה. ואינו צריך לתפור את כל היריעה בגידין כספר תורה אלא אפילו תפר בגידין שלש תפירות בקצה היריעה ושלש [ס] באמצעה ושלש בקצה השני כשרה מפני שנקראת אגרת: יב [ח]וצריך הקורא לקרות עשרת בני המן ועשרת [ע] בנשימה אחת כדי

א טור סי' תרצ סמ"ג שם: ב טור וסמ"ג שם: ג טור סי' תרצא ע"ש: ד טור וסמ"ג שם: ה טור וסמ"ג שם: ו טור סי' תרצ סמ"ג שם: ז טור סי' תרצא: ח טור סי' תרצ ע"ש:

מגיד משנה

דבעינן כוונה לצאת ואולי שהכל מודים במגילה: קרא והוא מתנמנם וכו'. במשנה שם (דף י"ז) קראה מתנמנם יצא ובגמ' (דף י"ח:) היכי דמי מתנמנם ניים ולא ניים תיר ולא תיר דקרו ליה ועני ולא ידע לאהדורי סברא וכי מדכרו ליה מדכר:

ז הקורא את המגילה וכו'. בירושלמי תניא אין מדקדקין בטעיותיה חד אמר יהודים וחד אמר יהודיים ולא חזר חד מנהון. וכתוב בחדושי הרשב"א ז"ל ודוקא בטעיות שהלשון והענין אחד יהודים ויהודיים אבל טעות אחר לא שא"כ לא קראה כולה, עכ"ל: קראה עומד וכו'. ראש פרק (דף כ"א.) הקורא את המגילה עומד ויושב יצא. פי' עומד או יושב ופירשו בירושלמי אפילו לכתחלה: אבל לא יקרא בצבור וכו': קראוה שנים וכו'. במשנה שם (דף כ"א.) קראוה שנים יצאו ובגמרא במגילה אפילו עשרה קורין עשרה מתרגמין מ"ט הואיל וחביבא להו יהבי דעתייהו:

ח אין קוראין בצבור וכו'. שם (דף י"ט:) מבואר ובהלכות פרק הקורא למפרע פימרות והעולה מהן בביאור הוא כדברי רבינו ומבואר בהלכות:

ט אין כותבין את המגילה וכו'. במשנה (דף י"ז.) היתה כתובה בסם בסקרא בקומוס וכו' לא יצא עד שתהיה כתובה אשורית על הספר ובדיו ושם נתבארו דברי רבינו. ומ"ש במי עפצא וקנקנתום כשרה אף על פי שלא נזכר שם פשוט הוא ונלמד מדין ק"ו מספר תורה כמו שנתבאר פ"א מהלכות תפילין. ודע שבקנקנתום פסולה ובמימיו כשרה ושם יתבאר: וצריכה שרטוט וכו'. פ"ק (דף ט"ז:) צריכה שרטוט כאמתה של תורה: ואין העור שלה וכו'. זה פשוט שלא נזכר בה עבוד ואינה כס"ת אלא לדברים שהשוה לו:

היתה כתובה על הנייר וכו'. שם על הנייר ועל הדפתרא לא יצא. או שכתבם עכו"ם וכו':

י היו בה אותיות וכו'. שם (דף י"ח:) ת"ר השמיט בה הסופר אותיות או פסוקים וקראן הקורא כמתורגמן המתרגם יצא והקשו והא תניא היו בה אותיות מטושטשות או מקורעות אם רשומם ניכר כשרה ואם לאו פסולה ותירצו ל"ק הא בכולה הא במקצתה ע"כ ונתבארו דברי רבינו: השמיט בה הסופר וכו'. כבר נתבאר זה בסמוך ומכאן אתה למד שכשאמרו קראה ע"פ לא יצא לא אמרו במקצת פסוקים וכתב בעיטור הלכך רשאין הצבור לקרות ע"פ עם הקורא במקצת פסוקים עכ"ל:

יא המגילה צריכה תפירה וכו'. שם (דף י"ט.) אמר רב מגילה נקראת ספר ונקראת אגרת נקראת ספר שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה ונקראת אגרת שאם הטיל שלשה חוטי גידין כשרה. ובהלכות פירשו שתים בשתי קצות היריעה ואחת בתוך היריעה אמר רב נחמן ובלבד שיהו משולשין ע"כ. ופירש רבינו משולשים שיהא בכל אחד משלשה מקומות אלו שלש תפירות וכן פירשו בעיטור אבל רש"י ז"ל פירש שיהא מראש מקום היריעה עד מקום תפירת הגיד הראשון כממנו עד השני ומן השני לג' כמשלישי עד סוף התפירה עכ"ל ודברי רבינו עיקר:

יב וצריך הקורא לקרות וכו'. מימרא פ"ק ושם א"ר זירא וי"ו דויזתא צריך למימתחיה כזקיפא מ"ט כולהו בחדא זקיפא איזדקיפו. עוד שם שירה זו אריח על גבי אריח לבנה על גבי לבנה, פי' אריח ואת ואת זה ע"ג זה, לבנה שמות האנשים שהם רחבין ושתיהם בהלכות ולא ידעתי למה לא נתבארו בדברי רבינו ואולי יש לו פי' אחר בזה:

ומנהג

לחם משנה

מגילה אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא ואמרו מאי לאו כיון לבו לצאת לא לקרות וא"כ משמע דבמגילה נמי למ"ד אין מצות צריכות כוונה לא בעי כוונה לצאת דהא תרוייהו הגי בברייתא וא"כ איך כתב דהכל מודים במגילה הא מאי דפסק כרבא דאמר מצות אין צריכות כוונה וכמ"ש הוא ז"ל בפרק חמישי ודאי דלא מודה במגילה, וכ"ת דמאי דאמרו בגמרא כיון לצאת לא קאי אלא אשופר וברייתא לגדדין קתני דבכולהו בעינן כוונה אבל לא דמי האי כוונה להאי כוונה דבמגילה בעינן לצאת ובשופר לשמוע מ"מ קשה מנין לו לחלק בין מגילה לשופר ולמשכוני נפשין לאוקמי ברייתא בהאי דוחקא. ואפשר היה לחלק דבשופר עביד קצת מעשה שהיא התקיעה ולהכי לא בעי כוונה אבל במגילה דלא עביד מעשה כלל בעי כוונה וכעין זה חילק רבינו יונה ז"ל בסוף פ"ק דברכות דהקשה על רבינו האיי ז"ל ושאר הפוסקים שפסקו דמצות אין צריכות כוונה מההיא דפתח בחמרא וסיים בשיכרא ותירץ שאפילו מי שסובר דמצות אין צריכות כוונה ה"מ בדבר שיש בו מעשה קצת שהמעשה הוא במקום כוונה כגון נטילת לולב וכו'. אבל קשה לי על זה דבגמ' מוכח בהדיא דלמ"ד מצות אין צריכות כוונה הוי אפילו בקריאת שמע דלא שייך שם מעשה כלל וכן בתקיעה לא שייך מעשה כדכתב ה"ה ז"ל בפרק חמישי מהלכות שופר וצ"ע:

ו שקורא בספר וכו'. נראה ודאי שצריך שאותו ספר יהיה מגילה עשויה כתקנה:

ז אבל לא יקרא בצבור וכו'. מדברי הטור ז"ל משמע דרבינו ז"ל פליג על הירושלמי דאמר אפילו לכתחלה שהרי כתב הקורא את המגילה וכו' אבל בירושלמי משמע דאפילו לכתחלה וכו' והרמב"ם ז"ל כתב וכו'. דמשמע מדקאמר והרמב"ם ז"ל כתב דפליג על הירושלמי. אבל אפשר דרבינו ז"ל לא פליג עליה אלא דהוקשה לו על הירושלמי דמתני' בדיעבד קאמר ואיך קאמר דאפילו לכתחלה ותירץ דמתני' מיירי אפילו בצבור ובצבור לכתחלה לא מטעמא דקאמר אבל הירושלמי דקאמר אפילו לכתחלה לא קאמר אלא ביחיד ואולי שזה דעת ה"ה ז"ל שהביא הירושלמי על דברי רבינו ז"ל משמע דלא פליג: וקורא אותה גדול עם הקטן וכו'. נראה דהשמיענו דאע"ג דאחד מן הקוראים דהיינו הקטן אינו מוציא האחרים ידי חובתם ודילמא יהיב דעתיה אקטן מ"מ כיון שגדול קורא עמו לית לן בה:

אמרו

הגהות מיימוניות

עילמית לעילמים: [ז] אלא דמנחא מגילה קמיה, ע"ש: [ח] פ"ב בירושלמי אין מדקדקין בטעיותיה רבי יצחק בר אבא בר מחסיא ורב חננאל הוון יתבין קומי רב חד אמר יהודים וחד אמר יהודיים ולא חזר חד מנהון, ע"כ: [כתב הטור ז"ל וי"מ דוקא בטעות כי האי שהלשון והענין אחד אבל בטעות אחר לא שאם כן לא קראה כולה ע"ש, ע"ב]: [ט] יחיד יוצא במגילה הכתובה בין הכתובים אפילו בצבור אי מחסרא או מייתרא פורתא ועוד הא אמר אם היו אותיות מטושטשות או מקורעות ואפילו אם אין רישומן ניכר אם היה רובה שלם כשרה ואילו בס"ת תנן בפרק הקומץ אפילו כתב אחד מעכב ומפרש בגמרא לא נצרכת אלא לקוצו של יו"ד, ע"כ: [י] עיין בפרק ראשון הלכות תפילין, ע"כ: [כ] פ"ק דברי שלום ואמת מלמד שצריכה שרטוט כאמיתה של תורה עיין בהלכות תפילין פ"א, ע"כ: [ל] וכן פסק בעל ס"ה משמו ז"ל ונראה לי ראייתו מדקרינן במגילה הכתובה בין הכתובים ביחיד עכ"ל. אבל רבינו שמחה ורא"ם כתבו שצריכה עיבוד לשמה מדאיתקש לאמתה של תורה לענין שרטוט והוא הדין לעיבוד וזיוני האותיות והיקף גויל ושאר הדומה לאלו ועיין בהגה"ת המתחלת בקוצר אשיבך, ע"כ: [מ] מכאן פסק רבינו שמשון שעל חסרון ויתרון אין לחוש במגילה: [נ] בקוצר אשיבך כי ר"ת כתב שמגילה יש לה כל דין ס"ת למנין שיטין כדאיתא במסכת סופרים ורוחב העמוד בג' למשפחותיכם ובין שיטה לשיטה כמלא שיטה ובין תיבה לתיבה כמלא אות קטנה יכל אות מוקפת גויל ושיעור גליון ג' אצבעות ולמטה ד' ובין כל דף ודף כמלא רחב ב' אצבעות וכל פרשיותיה סתומות ומניח בסופה כדי לגול עמוד ובראשה כדי לגול את כל המגילה וכל גופן של האותיות כתב גם כן כאשר ביארנו, ע"כ: [ס] אמר רבי חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב מגילה נקראת ספר ונקראת אגרת נקראת ספר שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה ונקראת אגרת שאם תטיל בה ג' חוטי גידין כשרה אמר רב נחמן בר יצחק ובלבד שיהו משולשין. אבל רש"י פי' שיהא מראש היריעה עד תפירה ראשונה כמו מתפירה ראשונה עד השניה וכן משניה עד השלישית כמו משלישית עד סוף היריעה ובערי מקלט מצינו כיוצא בזה במסכת מכות. וכתב רבינו שמחה שיותר טוב לתפור בפשתן בין החוטי גידין אלו מלהניח בלא תפירה בינתים וראייתו מהא דאמרינן בפרק גט פשוט הרחיק את העדים ב' שיטין מן השטר פסול כו' עד מטייע ליה לחזקיה דאמר מלאהו בקרובים כשר ואל תתמה שהרי אויר פוסל בג' וסכך פסול פוסל בד', ע"כ: [ע] גרסינן בפ"ק אמר רבי יונה וי"ו דויזתא צריך למימתחיה כזקיפה מאי טעמא בחד זקיפא איזדקיפו אמר ר' חנינא בר פפא כל השירות כולן אריח על גבי לבינה ולבינה על גב אריח חוץ מזו שאריח ע"ג אריח ולבינה ע"ג לבינה מ"ט אמר רבי אבהו כדי שלא תהא תקומה למפלתן

ופירש

מגיד משנה

ומנהג כל ישראל וכו'. כך כתוב בהלכות בשם רבינו האיי גאון ז"ל: **יג שני הימים האלה וכו'.** שם פ"ק (דף ה':) לאסור את של זה בזה שניהם אסורין בכל מקום: **ושני הימים האלו וכו'.** משנה שם (דף ו':) אין בין אדר ראשון לאדר השני אלא קריאת המגילה ומתנות לאביונים ובגמ' בלשון אחרון הכי קתני אין בין י"ד של אדר ראשון לי"ד של אדר וכו' הא לענין הספד ותענית זה וזה שוין ובהלכות וכן הלכתא. וכתב רבינו דה"ה לט"ו ופשוט הוא: **אנשי כפרים וכו'.** במשנה (דף ה'.) אע"פ שאמרו מקדימים מותרים בהספד ותענית ומתנות לאביונים ובגמ' (דף ד' ה'.) אבל שמחה אינה נוהגת אלא בזמנה: **יד מצות יום י"ד וכו'.** מפורש שם בהרבה מקומות: **ומותר בעשיית מלאכה וכו'.** מחלוקת אמוראי שם (דף ה':) פסק כרבא דהוא בתרא דאמר ימי שמחה ומשתה קבילו עלייהו יו"ט לאסור בעשיית מלאכה לא קבילו עלייהו וכן פסקו בהלכות ושאר הפוסקים: **אבל אמרו וכו': בני כפרים וכו'.** במשנה הנזכרת למעלה (דף ה'.) ובגמרא (דף ד':) ג"כ הואיל ואמרו בני כפרים מקדימין עונין בו ביום ומחלקים בו ביום מפני שעיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה אבל שמחה אינה נוהגת אלא בזמנה. ורבינו כתב אם חלקו ולא כתב מחלקין מפני לשון המשנה שאמרו מותרין משמע אבל לא חייבין אלא רשאין ואף פירוש הברייתא כן הוא לדעתו ז"ל: **וסעודת פורים וכו'.** מימרא שם (דף ז':) כלשונה. ופי' בלילה ליל שבו קורין את המגילה אבל בליל אחר יום הקריאה פשיטא שלא יצא שכבר עבר פורים:

טו כיצד חובת וכו'. שם מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן ובשאר מקומות אמרו אין שמחה אלא בבשר: **וכן חייב וכו'.** שם (דף ז') תני רב יוסף ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מתנות לאחד אביי ורב חנינא הוו מחלפי סעודתייהו להדדי:

טז וחייב לחלק וכו'. שם (דף ז'.) ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני בני אדם: **ואין מדקדקין וכו'.** ירושלמי פ"ק דמגילה כלשון רבינו: **ואין משנין מעות פורים לצדקה אחרת.** משנה הובאה פ' המוכר את האומנין בהלכה (דף ע"ח:) מגבת פורים לפורים:

יז מוטב לאדם וכו'. דברי רבינו ראויין אליו:

כל

[פ] כדי להודיע לכל העם שכולם נתלו ונהרגו כאחד. ומנהג כל ישראל שהקורא המגילה קורא ופושט [ג] כאגרת להראות הנס וכשיגמור חוזר וכורכה כולה ומברך: **יג** אשני הימים האלו שהן י"ד וט"ו אסורין [ק] בהספד ותענית לכל אדם בכל מקום. בין לבני כרכין שהן עושין ט"ו בלבד. בין לבני עיירות שהן עושין י"ד בלבד. ושני [ר] הימים אסורין בהספד ותענית [ש] באדר הראשון ובאדר השני. אנשי כפרים שהקדימו וקראו בשני או בחמישי הסמוך לפורים מותרים בהספד ותענית ביום קריאתה ואסורין בהספד ותענית בשני הימים האלו ואע"פ שאין קוראין בהן: **יד** מצות יום י"ד לבני כפרים ועיירות ויום ט"ו לבני כרכים להיותן יום שמחה ומשתה ומשלוח מנות לריעים ומתנות לאביונים. גומותר בעשיית מלאכה ואעפ"כ אין ראוי לעשות בו מלאכה. אמרו חכמים כל העושה מלאכה ביום פורים אינו רואה [ת] סימן ברכה לעולם. בני כפרים שקדמו וקראו בשני או בחמישי אם חלקו מעות לאביונים ביום קריאתן יצאו. דאבל השמחה והמשתה אין עושין אותם אלא ביום י"ד. ואם הקדימו לא יצאו. וסעודת פורים שעשאה [א] בלילה לא יצא ידי חובתו: **טו** כיצד חובת סעודה זו שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו. ושותה יין עד [ב] שישתכר וירדם בשכרותו. וכן חייב אדם לשלוח שתי מנות בשר או שני מיני תבשיל או שני מיני אוכלין לחבירו שנאמר ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד. וכל המרבה לשלוח לריעים משובח. ואם אין לו [ג] מחליף עם חברו זה שולח לזה סעודתו וזה שולח לזה סעודתו כדי לקיים ומשלוח מנות איש לרעהו: **טז** הוחייב לחלק לעניים ביום הפורים. אין פוחתין משני עניים נותן לכל אחד מתנה אחת או מעות או מיני תבשיל או מיני אוכלין שנאמר ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני עניים. [ד] ואין מדקדקין במעות פורים אלא כל הפושט ידו ליטול נותנין לו. ואין משנין מעות פורים לצדקה אחרת: **יז** מוטב לאדם להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעודתו

א טור סי' תרצו סמ"ג שם: ב שם טור ס"ל כנסגס"ס: ג טור סי' תרצו סמ"ג שם: ד טור סי' תרלס: ה טור סי' תרצה סמ"ג שם:

לחם משנה

יד אמרו חכמים כל העושה מלאכה ביום פורים אינו רואה סימן ברכה. לא ידעתי למה לא חילק רבינו ז"ל בין אתרא דנהוג לאתרא דלא נהוג וכמו שחילקו בגמ' וכן נטיעה של שמחה שאמרו שם שמותר. והטור ז"ל ביאר כל זה: **בני כפרים שקדמו וכו'.** נראה דס"ל דמ"ש במשנה (דף ה') אע"פ שאמרו מקדימין וכו' מותרים וכו' ר"ל דרשאין לתת מתנות לאביונים באותו היום. וא"ת והיכי קאמר אע"פ שאמרו וכו' אדרבה הואיל ואמרו הו"ל וכדהקשו לעיל בגמ' דברייתא דאמרה אע"פ שאמרו והקשו אדרבה משום שאמרו הוא הכא נמי משום דאמרי מקדימין משום הכי רשאין דאל"כ לא היו רשאין. וכ"ת ה"ק אע"פ שאמרו מקדימין מ"מ רשאין ולא חייבין דס"ד דחייבין לתת מתנות לאביונים א"כ מה הקשו בגמ' בברייתא נימא דמ"ש הברייתא נמי ה"ק דאע"פ שאמרו כפרים מקדימין וכו' דהוה ס"ד דמחייבים קמ"ל דגובין כלומר אם ירצו גובין דכן הוא פירוש הברייתא לדעת רבינו ז"ל. וי"ל דשפיר פריך בברייתא דאע"פ שפירושה הוא רשות מ"מ לא הוזכר בברייתא לשון רשות כדי שיפול עליו לשון אע"פ כמו שהוזכר במשנה לשון מותרין שהוא רשות, א"נ י"ל דמתני' מאי דקאמר קאי אמותרין בהספד. וא"ת לדעת רבינו ז"ל דחלוקת המעות ביום הקדימה רשות א"כ היכי קאמר ר"י בגמ' מפני שעיניהן של עניים נשואות וצריך לחלק ביום הקריאה לכך אין קוראין אותה בשבת הא לדעתו ז"ל דחילק יום הקדימה רשות ולמה דחו המגילה משום קריאתו בשביל זה. הא לאו מילתא היא כלל דבשלמא כשאנו יכולים לחלק ביום י"ד ויום ט"ו עצמו ודאי דהחלוקה ביום הקדימה רשות אבל כשאין אנו יכולים לחלק ביום פורים עצמו כמו היכא דאיתרמי בשבת אז ודאי דהחלוקה ביום הקדימה הטוב מפני שעיניהן של עניים נשואות למקרא מגילה: **ואם אין לו מחליף וכו'.** שם (דף ז':) אביי בר אבין ור"ח מחלפי כעודתייהו להדדי ע"כ. ופירוש רבינו ז"ל בה מבואר. ורש"י ז"ל פירש זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו ובשניה סועד חבירו עמו. וקשה על דבריו דא"כ לא היה מקיים מצות משלוח מנות אלא אחד מהם שהיה נותן סעודתו לחבירו אבל חבירו לא היה מקיים וכן הקשה מהרי"ק ז"ל. ול"נ לתרץ דהיו עושין כך זה היה נותן סעודתו לחבירו במתנה בשנה זו ואחר שהיה שלו אז חבירו כשהיה נותן לו מאותה סעודה והיה סועד עמו נמצא שגם הוא נותן לו כיון שכבר היתה קנויה לו במתנה והרי נתן מהנתון לו:

טז ואין משנין מעות פורים וכו'. בפרק המוכר את האומנין (דף ע"ח) אמרו על מתני' דהמוכר את החמור להוליכה בהר וכו' אתיא כר"מ דאמר כל המעביר על דעת בעל הבית גזלן הוי. והקשו הי ר"מ וכו' אלא הא ר"מ דמגבת פורים דתניא מגבת פורים לפורים מגבת העיר לאותה העיר כו' ר' אליעזר אומר מגבת פורים לפורים ואין העני רשאי ליקח מהם רצועה לסנדלו אא"כ התנה במעמד אנשי העיר דברי

הגהות מיימוניות

ירש בח"ג אי זהו אריח ואת ואת לבינה פרשנדתא דלפון אספתא וכו' שאריח חצי לבינה ובענין זה מצינו במלכים דיהושע ושירת האזינו דמוכח במס' סופרים שהן לבינה על גב לבינה. אבל רש"י כתב אריח הכתב ולבינה החלק. וכתב במסכת סופרים איש ברישא דפא ואת בסופה ועשרת בסוף דפא ופי' כזה* ומדקאמר הלשון ואת בסופה ע"כ בסוף שיטה קאמר דאם ת"ל בסוף דפא הא קאמר ועשרת בסוף דפא אלא ודאי ראש שיטה וסוף שיטה קאמר. וכן כתב מהר"ם במגילת אסתר שכתב לעצמו וכן כתב ש"ן ותי"ו של פרשנדתא קטנות וא' גדולה וי"ו דויזתא ארוכה וזי"ן קטנה: [פ] בשילהי פ"ק א"ר יודן דמן איפא וכו' מספקא לראבי"ה אי למצות אי לעכב, ע"כ: [ג] אמנם כתב רב צמח גאון דהקורא את המגילה קורא וכורך כס"ת וכן מנהג בשתי ישיבות ובית רבינו שבבבל ובכל מקומות ישראל וכן כתב רב פלטוי גאון אבל רבינו האיי גאון כתב כרבינו המחבר וז"ל מנהגא דחזיא לנא דמאן דקרי מגילה כורך ופושטה כאגרת וכשיגמור חוזר וכורכה כולה ומברך אבל הקורא וכורך כס"ת לא חזי לנא וכן כתב ס"ה משמו וכן נמצא במנהגינו כתוב בשם רבינו מאיר ש"צ וכן הנהיג מהר"ם: [ק] במגילת תענית ובפ"ק מייתי לה ויליף טעמא נמי מקרא שמחה אלמא שאסור בהספד משתה אלמא שאסור בתענית וכו' ואמר רב לא נצרכה אלא לאסור של זה בזה ואת של זה בזה וגרסינן בפ' אלו דברים מר בריה דרבינא הוה יתיב כולי שתא בתעניתא בר מעצרתא ומעלי יומא דכפורי ויומא דפוריא, ע"כ: [ר] תניא רשב"ג אומר מצות שנוהגות באדר השני אין נוהגות באדר הראשון חוץ מן ההספד ותענית ששוין בזה ובזה רבי ברכיה בשם רב ורבי סימון בשם רבי יהושע ור' הונא דציפורי כהדא דרשב"ג הנהיג הלכה. לענין שטרות כותבין אדר הראשון ואדר השני רבי יהודה אומר אדר השני כותב ת' ודיו וכן בפ"ק דשקלים, ע"כ: [ש] ס"ה אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא מקרא מגילה ומתנות לאביונים בלבד הא לענין הספד ותענית זה וזה שוין, מהר"ם כתב דכל הלכה מוכחת דמיירי שקראו המגילה בראשון ושוב נמלכו לעבר את השנה וכן כתב בשם רבינו שמחה עיין בהגה"ת המתחלת תניא רשב"ג, ע"כ: [ת] בשאלתות כתב דמאן דעביד עיבידתא באתרא דלא נהוג משמתינן ליה מעובדא דרב דלייטיה לההוא גברא דזרע כיתנא ומסיק דבאתרא דלא נהוג ביה הות, ע"כ: [א] פ"ק אמר רבא כו' עד מאי טעמא ימי משתה ושמחה כתיב. ומיהו אם משהה סעודתו עד הלילה אומר מהר"ם שצריך לברך על הנסים כדאשכחן ירב צלי של שבת במוצאי שבת משם ה"ר קובלין, ע"כ: [ב] פ"ק אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי כתב ראבי"ה דכל הני למצות בעלמא ולא לעכב: [ג] אביי בר אבין ורב חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי: [ד] גרסינן בפרק המקבל מעות פורים לפורים ואין העני רשאי לקנות מהן רצועה לסנדל אלא א"כ התנה במעמד אנשי העיר זו דברי ר"מ שאמר משום ר"ע ורשב"ג מיקל והלכה כר"ע מחברו, ע"כ:

*איש ואת
פרשנדתא ואת
דלפון ואת
אספתא ואת
פורתא ואת
אדליא ואת
ארידתא ואת
פרמשתא ואת
אריסי ואת
ארידי ואת
ויזתא עשרת

י[לא ידעתי מקומו, ובברכות כ"ז איתא רב צלי של שבת בע"ש]:

בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו. שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים. שהמשמח לב האמללים האלו דומה לשכינה שנאמר להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים: יח *כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח חוץ [ס] ממגילת אסתר והרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבעל פה שאינן בטלין לעולם. ואע"פ שכל זכרון הצרות יבטל שנאמר כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו מעיני. ימי הפורים לא יבטלו שנאמר וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם:

מגיד משנה

יח כל ספרי וכו'. במדרש, ויש כאן הפגה. ואם כונתו כפשוטו לימות המשיח האמת יראה את דרכו*:

אמר המגיה אכן נוכל ליישב שכונת הרב על קריאתן שלא יהיה על דרך החיוב רק קריאת המגילה:

השגת הראב"ד

*כל ספרי הנביאים וכו'. א"א לא יבטל דבר מאלו הספרים שאין ספר שאין בו למוד. אבל כך אמרו אפילו יבטלו שאר ספרים מלקרות בהם מגילה לא תבטל מלקרותה בצבור, עכ"ל:

הגהות מיימוניות על הלכות פורים

כתב תלמיד אחד לפני רש"י ראיתי בני אדם שנהגו לחלק מתנות פורים לעבדים ולשפחות העובדים בבית ישראל והיה הדבר קשה בעיני רבי לפי שנאמר ומתנות לאביונים וזה הנותן לעבדים ולשפחות גוזל את האביונים ומדמה בעצמו כאילו מקיים ומתנות לאביונים הנאמרים באביוני ישראל ולפי שמתחלה התחילו העניים המתביישים לשלוח תינוקות שלהן ביד עכו"ם מניקות להחזיר הילדים לבתי אביהן נהגו לתת אף לשפחות ומניקות ואין רבי נוהג בדבר זה ומדברי רבי טוב ממנו לזרוק צרור לים שמראה שמתנות היום נעשה אף לעכו"ם וקורא רבי עליהם וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל שהרבה הקב"ה זהב לישראל והביאו לעבודת חמשכן בא להן מעשה העגל ופרקו נזמי הזהב משל לאדם שהיה מקבל אורחים באו אורחים ישראל קבלם באו אורחים עכו"ם קבלם אבד את הראשון שאמר שוטה זה דרכו בכך, וכן נמצא בשם מורי רבינו ששמע בשם רבינו אפרים ולפיכך כתב דבעיר חדשה שלא הרגילו בכך אסור להרגילם אבל במקום שהרגילו אין לבטל הדבר מפני דרכי שלום כדתנן מפרנסין עניי עכו"ם עם עניי ישראל וכו' ומחזיקין ידיהם בשביעית ושואלים שלומם כבשלום ישראל מפני דרכי שלום, ע"כ. פורים שחל להיות במוצאי שבת אבל היושב בבה"כ לא יצא מיד אחר ברכו כבשאר מוצאי שבתות אלא ישאר שם עד אחר התפלת וקריאת מגילה וביום פורים לא יצא מביתו אלא קוראין לו ומתפללין עמו או קורא בעצמו וכן אם פורים חל באמצע השבוע לא יצא מפתח ביתו אלא קורא בביתו. אבל מהר"ם הנהיג והורה שלעולם ילך לבית הכנסת ערבית ושחרית לשמוע מקרא מגילה וכשישוב לביתו הוזר לאבלו והולך מנעליו ועיין בהלכות אבל פ"א ובסוף הלכות שמחות כתב מהר"ם דנראה לו דאין אבלות נוהג בפורים כלל וע"ש בהלכות אבל. מנהג פורים. בליל פורים מתפללין ערבית על הנסים אע"פ שעדיין לא קראו את המגילה ודלא כאשר כתב רב עמרם בסדרו שאין אומרים על הנסים עד אחר קריאת מגילה דמאי שנא פורים מכל יו"ט שאומר מעין המאורע בערבית אע"פ שעדיין לא קדשו ולא מצינו לעולם תפלת ערבית חלוק מתפלת יוצר אלא לעולם מזכירין בזו ובזו. ולאחר תפלת ערבית משלימין קדיש וקורין המגילה אחר כך מתחיל ש"צ ואתה קדוש וסדר קדושה לפי שאסתר אמרה ואתה קדוש סמוך לפסוק אלהי אקרא יומם דמיניה דרשינן מקרא מגילה. ואם מוצאי שבת הוא מתחיל ויהי נועם ואומר כפעם אחרת, אמנם ראב"ן כתב שאין לאומרו. ואומר פסוקים ויתן לך אבל ובא לציון אין אומרים לפי שאין גאולה בלילה:

שחרית מתפלל יוצר ומוציא ס"ת וקורין בויבא עמלק ומחזירין ס"ת למקומו וקורא המגילה ואחרי כן פותח באשרי וסדר קדושה. ונהגו לומר בקול רם. איש יהודי, ומרדכי יצא, ליהודים, כי מרדכי, ואין זה אלא מנהג לשמח התינוקות לורזם שמתוך כך יתנו דעתם לשמוע מקרא מגילה ויש מקומות שאין נוהגין כן. ונהגו לומר אשר הניא בלילה, ע"כ:

הלכות חנוכה פ"ג

מגיד משנה

פ"ג א בבית שני כשמלכי וכו'. ספר המאורע הזה פשוט וידוע בפ' במה מדליקין בשבת (דף כ"א:) ת"ר בכ"ה בכסליו יומי חנוכה דלא למספד בהון שכשנכנסו יונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד שהיה מונח בחותמו של כ"ג ולא היה בו להדליק אלא יום אחד ונעשה בו נס והדליקו בו שמנה לילות לשנה אחרת קבעום יו"ט ושם אמרו נ"ח מצוה להניח על פתח ביתו. ודע שדעת רבינו כדעת האומר שחנוכה ופורים אינן אסורים בהספד ותענית אלא הן עצמן אבל לפניהם ולאחריהם מותרין וכשאמרו פ"ק דר"ה (דף י"ט:) לא בטלה מגילת תענית לענין חנוכה ופורים דוקא ביומן אבל לפניהם ולאחריהם בטלה וזהו שאנו מתענין בי"ג באדר:

ד כל שחייב בקריאת וכו'. שם (שבת כ"ג.) אמר ריב"ל נשים חייבות בנר חנוכה שאף הם היו באותו הנס והשאר פשוט הוא שהן חייבין והם מפורש שחש"ו פטורין א"כ הרי היא כמגילה:

והמדליק אותה וכו'. שם מימרא מבוארת ואמרו

א [א] בבית שני כשמלכי יון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות. ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות. וצר להם לישראל מאד מפניהם ולחצום לחץ גדול עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנים עד החורבן השני: ב [ב] וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום בכ"ה בחדש כסליו היה ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור: ג [ג] ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת ימים האלו שתחלתן כ"ה בכסליו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות להראות ולגלות הנס. וימים אלו הן הנקראין חנוכה והן אסורין בהספד ותענית כימי הפורים. והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה: ד כל שחייב בקריאת המגילה חייב בהדלקת נר חנוכה והמדליק אותה בלילה הראשון מברך שלש ברכות ואלו הן. בא"י אמ"ה אקב"ו להדליק

א טור סי' תרע סמ"ג עשין דרבנן ס': ב טור סי' תרעא סמ"ג שם: ג טור סי' תרעו:

לחם משנה

דברי ר' יעקב שאמר משום ר"מ ורשב"ג מיקל ודחו דדילמא התם לאו טעמא משום דמעביר על דעת בעל הבית גזלן הוי אלא דלאדעתא דפורים הוא דיהיב ליה אדעתא דמי, אחרינא לא יהיב ליה וחזרו לומר אלא הא ר"מ דתניא ר"ש ב"א אומר ואסיקו מהיא דסבר ר"מ ברייתא דהמעביר על דעת בעה"ב גזלן הוי ומשמע להו להלכות ולהרא"ש ז"ל דכיון דמסקנא סבר ר"מ הכי א"כ איגלאי מילתא דמאי דקאמר מעיקרא ואין העני רשאי וכו' מהך טעמא ודחיה דאדחו בגמרא דילמא התם דאדעתא דפורים וכו' לא קמה וא"כ כיון דטעמא משום דמעביר על דעת בעה"ב גזלן הוי כיון דלית הלכתא כוותיה בהא ה"ה דההיא דמגבת דכולא חד טעמא הוי ולהכי לא כתבו בהלכות בפ' השוכר את האומנין ההיא דאין העני רשאי. אבל רבינו ירוחם ז"ל כתב דיש גורסים בההיא דאין העני רשאי וכו' דברי ר"מ שאמר משום ר"ע וכיון דכן ודאי דהלכתא כההיא ברייתא דהא קי"ל כר"ע מחבירו ולפי זה ההיא דהיה דדילמא התם משום דאדעתא וכו' קמה לה וטעמא דההיא ברייתא לא הוי משום מעביר על דעת בעל הבית גזלן הוי וכן הוא דעת הטור ז"ל שהביא ההיא דאין העני רשאין ליקח מהם רצועה וכו'. ודעת רבינו ז"ל שלא הזכיר זה הוא כדעת ה"ה:

יח כל ספרי הנביאים וכו'. השיג ע"ז הראב"ד ז"ל [לא יבטל] דבר מכל הספרים שאין ספר שאין בו למוד וכו', נראה כונתו שהוא הבין בדברי רבינו ז"ל שר"ל שספרי הנביאים יתבטלו לגמרי ואין לומדים מהם לדבר מן הדברים וכמאן דליתיה ואמר שאין הדבר כן שהרי כל ספר וספר מהם אנו לומדים ממנו דברים הרבה וא"כ יתבטלו אותם הדינים, וזה אמרו שאין ספר שאין בו למודין, לכך אמר דאין הכונה כמ"ש רבינו ז"ל שיגנזו אלא קיימים יהיו אלא אע"פ שאין קוראים בהם בכל שעה אלא לפום עת רחוק מ"מ במגילת אסתר קורין:

פ"ג א בבית שני וכו'. כתב ה"ה וכשאמרו בפ"ק דר"ה לא בטלה מגילת תענית לענין חנוכה ופורים וכו'. פ"ק דר"ה (דף י"ט:) אמרו והלכתא בטלה והלכתא לא בטלה קשיא הלכתא אהלכתא ל"ק כאן בחנוכה ופורים כאן בשאר יומי. וא"ת לפי דעת רבינו ז"ל דלא בטלה בחנוכה ופורים ר"ל ביומייהו דוקא א"כ לימא אידי ואידי בחנוכה ופורים ומאי דקאמר בטלה הוא לפניהם ולאחריהם ודקאמר לא בטלה היינו ביומייהו. וי"ל דעדיפא מינה משני דבטלה הוי לגמרי בין ביומייהו בין לפניהם ולאחריהם ועוד דסתמא דגמרא הוא דמתרץ קושטא דמילתא דקים לה לגמרא דבחנוכה ופורים לא בטלה ובשאר יומי בטלה:

ד והמדליק אותה בלילה הראשון מברך ג' ברכות כו' וכל הרואה אותה ולא בירך מברך שתים. כתב ה"ה ז"ל מימרא מבוארת ואמרו בה הרואה אותה ולא בירך*. ונראה לי שיש ט"ס בדבריו וכן צריך להגיה ואמרו בה וכל הרואה אותה מברך כלומר

*כ"ה הגי' בדפוס ווינציא וגי' ספרינו מתוקנת בטוב בלא שום דוחק:

הגהות מיימוניות

[ס] ירושלמי גרסינן ר' יוחנן וריש לקיש ר"י אמר הנביאים והכתובים עתידים ליבטל וה' סדרי תורה אינן עתידין ליבטל מה טעמא קול גדול ולא יסף ר"ל אמר אף מגילת אסתר והלכות

ואמרו בה הרואה מברך שתים. ופירש רבינו הרואה אותו ולא בירך דעתו ז"ל שאע"פ שיצא מן המצוה כגון שהדליקו עליו בתוך ביתו מברך וזה דעת קצת הגאונים ז"ל. והרשב"א ז"ל כתב מסתברא בשלא הדליק ולא הדליקו עליו בתוך ביתו ואינו עתיד להדליק בלילה הא לא"ה אינו צריך לברך דלא מצינו יוצא מן המצוה וחוזר ומברך על הראיה. ויש מרבוותא דפרישו אע"פ שמדליקין עליו בתוך הבית צריך לברך על הראיה ואין להם על מה שיסמוכו עכ"ל. וכן ראיתי לבעל העיטור שכתב ורואה דוקא שעומד בקרון או בספינה שלא הדליק בביתו וכן פירשו מפרשים אחרים ולשון הגמרא שהזכירו רואה סתם יותר נאות לדעת רבינו:

ה בכל יום ויום וכו'. פ"ב ממסכת ערכין (דף י'.) אר"ש בן יהוצדק ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל אלו הן שמונת ימי חנוכה. וכתוב כאן בהלכות:

אע"פ שקריאת וכו'. זה ידוע שמברכין על ההלל ובפ' במה מדליקין (שבת כ"ג.) שאלו גבי ברכת חנוכה היכן צונו רב אויא אמר מלא תסור רנב"י אמר שאל אביך ויגדך והקשה רב עמרם על מה שאמרו שמברכים על של דבריהם מדתנן הדמאי מערבין בו ומשתתפין בו ומברכין עליו ומזמנין עליו ומפרישין אותו ערום ובין השמשות ואי אמרת דרבנן בעי ברכה היכי מברך והא בעינא והיה מחניך קדוש וליכא ותירץ אביי ודאי דדבריהם בעי ברכה ספק דבריהם לא בעי ברכה והקשו על תירוץ זה והא יו"ט שני דספק דדבריהם וקא מברכינן ותירצו התם כי היכי דלא ליזלזלו ביה ורבא תירץ על קושית הדמאי ואמר רבא רוב עמי הארץ מעשרים הן. ודעת רבינו והגאונים ז"ל לפרש דרבא לא פליג אהאי טעמא דאביי דהא בהדיא אמרינן בברכות (דף כ"א.) ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא ק"ש מ"ט ק"ש דרבנן אלמא

להדליק נר של חנוכה ושעשה נסים לאבותינו וכו' ושהחיינו וקיימנו וכו'. וכל הרואה [א] אותה ולא בירך מברך שתים. שעשה נסים לאבותינו [ב] ושהחיינו. ובשאר הלילות המדליק מברך שתים והרואה מברך אחת שאין מברכין שהחיינו אלא בלילה הראשון:

ה [א] בכל יום ויום משמונת הימים אלו גומרין את ההלל ומברך לפניו אקב"ו לגמור [ג] את ההלל בין יחיד בין צבור. אע"פ שקריאת ההלל מצוה מדברי סופרים מברך עליו אקב"ו וצונו כדרך שמברך על המגילה ועל העירוב. שכל ודאי של דבריהם מברכין עליו אבל דבר שהוא מדבריהם ועיקר עשייתן לו מפני הספק כגון מעשר דמאי אין מברכין

א טור סי' תרפג סמ"ג שם:

לחם משנה

כלומר דייק לשון רבינו ז"ל שהוסיף על לשון המימרא מלת כל שאמר כל הרואה מברך וקאמר דמ"ש רבינו ז"ל וכל הרואה אותה כוונתו לומר דבכל אופן שיראה אותה אפילו שהדליקו עליו בתוך ביתו ולכך קאמר כל. וז"ש ואמרו בה הרואה אותה וכו' דעתו ז"ל על מה שכתב כל הרואה הוא מפני שדעתו ז"ל וכו':

ה אע"פ שקריאת הלל מצוה מד"ס מברך עליו. ה"ה ז"ל האריך בלשון זה לפרש הסוגיא לדעת רבינו ז"ל וצריך אני לבאר דעתו בפירוש הסוגיא שנראה מחולף ממה שכתב רבינו ז"ל בתשובותיו לחכמי לוניל הביאה מ"ע בסוף הלכות מילה דשם כתב רבינו ז"ל וז"ל וכן האנדרוגינוס אין מברכין על מילתו (מפני שהוא אינו זכר ודאי) ושאלו ממנו חכמי לוני"ל ז"ל וז"ל והלא ספק תורה הוא ועל ספק דרבנן הוא דלא מברכינן (עלין) אבל ספק דאורייתא מברכינן (עליו) חוץ מן הדמאי מפני שרוב ע"ה מעשרין הן כדאיתא בפרק במה מדליקין וכו' ושם השיב רבינו ז"ל כמבואר באותה תשובה ואיני חש להעתיקה שהספר מצוי ביד כל אדם. ונראה דדעת חכמי לוניל הוא לפרש הסוגיא דפ' במה מדליקין כך דהקשו שם (דף כ"ג) דהיכי מברכינן בחנוכה משום דהיא מצוה דדבריהם הא בדמאי אין מברכין עליו אע"פ שמצותו מצוה מדבריהם ותירץ אביי ואמר ודאי דדבריהם בעי ברכה ספק דדבריהם לא בעי ברכה פי' כל דבר שהוא ודאי מדבריהם כלומר בכל המצות בין שיהיו מדרבנן כגון נר חנוכה ועירוב בין שיהיו מדאורייתא כגון מעשר וכיוצא בו כיון שהם מצות בודאי הנה הברכות אשר תקנו בהם חכמים נקראו מצוה מדבריהם ודאית ולכך בעי ברכה אבל ספק דדבריהם כלומר כל דבר שהמצוה אינה ודאית אלא ספק בין שנפל לי הספק אם עשיתי המצוה או לא בין שהמצוה עצמה תקנוה חכמים מפני הספק בכל איזה אופן שיהיה הנה הברכה נקרא כאן ספק דדבריהם ולכך לא בעי ברכה והקשו מיו"ט שהוא ספק מדבריהם ותירצו דטעמא דיו"ט כי היכי דלא לזלזלו ביה ובא רבא ונחלק על אביי ואמר דודאי ספק דבריהם בעי ברכה וטעמא דדמאי הוא מפני שרוב ע"ה מעשרין הן וכו' ואע"ג דאמרינן בפרק מי שמתו (דף כ"א) דספק קרא ק"ש לא בעי ברכה מפני שק"ש הוי דרבנן היינו דוקא היכא דהמצוה עצמה היא מדרבנן אבל ברכת המצוה שעיקר המצוה מן התורה כגון דמאי שעיקר המעשר מן התורה ודאי דמברכין אי לאו טעמא דרוב ע"ה מעשרין וכדכתב הר"ן ז"ל בפ' במה מדליקין חילוק זה לדעת המפרשים, נמצינו למדין לפי דעת זה דבכל ספק דאורייתא כלומר שהמצוה היא של תורה מברכינן אבל היכא דהמצוה מדרבנן כגון ספק בירך בק"ש וידוע לו שקרא ק"ש ודאי דלא מברכינן. זו היא דעתם של חכמי לוניל. ומפני כן השיגו על דברי רבינו ז"ל דעל ספק דרבנן הוא דלא מברכינן אבל על ספק דאורייתא מברכינן דקי"ל כרבא וזו היא דעת הראב"ד ז"ל בהשגות. וה"ה ז"ל הבין כאן שפירוש הסוגיא הוא כן לדעת רבינו ז"ל בחילוף קצת שסובר הוא שדעתו ז"ל הוא דרבא לא פליג אאביי כלומר דס"ל ודאי דכל ספק דדבריהם לא בעי ברכה מכח ההיא דמי שמתו דספק קרא ק"ש וכו' דלא מסתבר ליה להלק כחילוק המפרשים ז"ל בין היכא שהמצוה היא מדבריהם להיכא דהמצוה היא מדאורייתא דמשמע ליה דבכל שוה ובכל ענין מודה רבא לאביי דלא בעי ברכה ומה שהוצרך לתרץ בדמאי רוב ע"ה מעשרין וכו' הוא משום דדמאי הוי עיקר תקנתו על הספק כלומר שרבנן מתחילה תקנוהו על הספק וכיון דכן הוי כודאי דדבריהם והוא מצוה מהם ולכך ראוי לברך עליו אי לאו טעמא משום דרוב ע"ה מעשרין וכו'. נמצא לפי דעת זה שבכל ספק שנסתפק לי אין מברכין עליו אבל בדבר שעיקר תקנתו על הספק כלומר שחכמים תקנו עליו מן הספק כמו דמאי ודאי דמברכין זולת דמאי מטעמא דרוב ע"ה מעשרין הן וא"כ לפי זה לא צריכא ביו"ט טעמא דלא ליזלזלו ביה דהרי יו"ט עיקר תקנתו על הספק הוא, וא"כ יש להמוה טובא כפי פירוש זה שמפרש ה"ה ז"ל בדעת רבינו ז"ל דא"כ איך כתב רבינו ז"ל טעמא ביו"ט משום דלא ליזלזלו ביה והא קי"ל כרבא לגבי דאביי ולדידיה לא צריכא לטעמא דאתי לזלזולי וטעמא דיו"ט לאו מש"ה הוא אלא משום דעיקר תקנתו על הספק. וע"ק דאיך כתב ועיקר עשייתן לא מן הספק כגון דמאי וכו' דלדברי רבא אינו כן דכל דבר שיהיה כמו דמאי שעיקר תקנתו על הספק ודאי דמברכין עליה ובדמאי שאני שרוב ע"ה מעשרין הן וא"כ איך כתב דכל ספק שיהיה כמו דמאי שאין מברכין עליו. ורבינו ז"ל באותה תשובה נראה שמפרש הסוגיא באופן אחר וה"פ ודאי דדבריהם כגון נר חנוכה ועירוב בעי ברכה אבל דבר שעיקר תקנתו על הספק כגון דמאי לא בעי ברכה והקשו על זה מיו"ט שעיקר תקנתו על הספק והיכי בעי ברכה ותירצו משום דלא ליזלזלו ביה ובא רבא ותירץ דכל דבר שעיקר תקנתו על הספק מברכין דלא כאביי שהרי ביו"ט מברכין וטעמא דלא מברכין בדמאי מפני שרוב ע"ה מעשרין הן אבל לענין ספק שנסתפק לנו אי מברכין אי לא בהא לא איירי סוגיין כלל דכ"ע מודו דלא מברכינן וראיה ממה שאמרו בשמיני ספק שביעי מיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן זהו מה שביאר שם רבינו ז"ל באותה תשובה. ולפי זה ג"כ קשה הקושיא שהקשיתי דכיון דקי"ל כרבא לא היה לו להזכיר כאן בהל' חנוכה טעמא דלא יזלזלו. ועוד איך כתב כגון מעשר דמאי כמו שהקשינו למעלה. ומ"מ עכ"פ נ"ל שה"ה ז"ל לא ראה אותה תשובה של רבינו ז"ל ולא הבין בדבריו שהוא מפרש הסוגייא כך דאלת"ה איך כתב דרבא לא פליג אאביי דהא בהדיא אמרינן בברכות כו' דעכ"פ צריך אתה לומר דפליג אאביי כיון דמאי דקאמר אביי הוא דדבר שעיקר תקנתו על הספק מברכין א"כ ודאי דרבא פליג אהא כמו שאמר ה"ה ז"ל לבסוף דהי לאו טעמא דרוב ע"ה מעשרין הוה קאמר בדמאי דמברכין משום דעיקר תקנתו על הספק כדכתיבנא ובשלמא אי ה"ה ז"ל הבין בדברי רבינו ז"ל דמפרש דמאי דקאמר אביי ספק דדבריהם לא בעי ברכה איירי בכל ספק דדבריהם בין שעיקר תקנתו על הספק בין ספק שנסתפק לנו ניחא דקאמר דלא פליג אאביי אמאי דקאמר דספק שנסתפק לנו דלא מברכינן אלא אמאי דקאמר דהיכא דעיקר תקנתו על הספק אין מברכין אהא לחודיה פליג עליה אבל אי מפרש כפירוש רבינו ז"ל דסוגיין לא איירי אלא כשעיקר תקנתו על הספק לחודיה ועל דא קאמר אביי ספק דדבריהם לא בעי ברכה א"כ היכי קאמר דלא פליג רבא עליה א"ו כדאמרנו. ותו איכא לאקשויי קושיא חזקה בדברי רבינו ז"ל דס"ל דכל ספק אפילו של תורה אין מברכין עליו כגון ספק מילה כדכתב בהדיא בהלכות מילה דא"כ איך כתב בהל' ק"ש פרק שני ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא ומברך לפניה ולאחריה הא הוי ספיקא בדבר דרבנן והיה לו לעשות המצוה בלא ברכה וכמו דבמילה עושה המצוה בלא ברכה ה"נ היה לו לקרות ק"ש בלא ברכה והרב"י בטא"ח סי' ס"ז כתב שדעתו של רבינו ז"ל כדעת ה"ר יונה שכל דבר שהוא ספק של תורה מברכים עליו ולאפוקי מדברי האומרים דכיון דהברכות דרבנן ניהו משום ספיקא דרבנן אינו חוזר ומברך ע"כ. ואגלי לעניות דעתי נראה ממ"ש שרבינו ז"ל דעתו הפוך מדעת ה"ר יונה שהרי במילה פסק שאין מברכין עליו מספיקא ואגלי שהרב"י ז"ל עצמו פליג דידיה אדידיה שהרב ז"ל בטי"ד סימן כ"ח גבי כיסוי הדם דכוי שכתב הטור שאין לברך עליו הביא לשון הרא"ש ז"ל שכתב בשם ה"ר יונה ז"ל שצריך לברך על כיסוי הדם בכוי והוא חלק עליו ואמר דאפילו דהמצוה מדאורייתא אין מברכים עליו מספיקא וכתב הוא ז"ל שכן הוא דעת הרמב"ם ז"ל שלא כדעת ה"ר יונה ז"ל. והרב"י כתב גם שדעת הראב"ד ז"ל בהשגות כדעת ה"ר יונה א"כ קשיא דידיה אדידיה. ונ"ל לתרץ הקושיא ולומר שמה שאמר שם ספק קרא אינו ר"ל שיש לו ג"כ ספק בברכות דאז אינו חוזר ומברך אלא ר"ל שבברכות אין לו ספק שודאי לו שלא אמרן והוא דומה לחלוקה שלאחריה שכתב אבל אם יודע שקרא ונסתפק לו אם בירך וכי היכי דהתם פשיטא ליה בחדא ומספקא ליה בחדא בחלוקה קמייתא נמי פשוט לו בברכות שלא אמרן. ואין לו ספק אלא בקריאה ולהכי חוזר ומברך כיון שפשוט לו שלא אמרן ומיהו אם היה פשוט לו שקרא ק"ש אע"פ שקראה בלא ברכותיה לא יחזור ויקראנה בברכותיה דאפשר דהרב"י ז"ל סבור כדעת הרא"ה כתבו הרב"י ז"ל בסימן מ"ו דסובר דהיכא שקראה מתחילה בלא ברכות אינו יכול לחזור ולקרותה בברכות דכבר יצא י"ח ולהכי כתב רבינו ז"ל ספק אם קרא כלומר דוקא ספק אבל בודאי קרא אע"ם שלא קרא הברכות

הגהות מיימוניות

והלכות אין עתידין ליבטל באמר כאן קול גדול ולא יסף ונאמר לחלן וזכרם לא יסוף וגו' הלכות הליכות עולם לו, ע"כ: [א] וכן כתב רש"י שמענו בשם ר"י בר יהודה שלא הוזקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו עדיין או ליושב בספינה וכתב בס"ה דדוקא אם אינו בשוי. וכתב רבינו שמחה דאם דעתו להדליק בביתו נראה דאין צריך לברך על הראיה עד שיסדר כולן על ההדלקה בביתו וכן כתב ראבי"ה מידי דהוה אסוכה דמסדר להו כולהו אכסא, ע"כ: [ב] במס' סופרים פ"ב שיש לומר אחר ההדלקה נוסח זה הנרות הללו אנו מדליקים על הישועות ועל הנסים ועל הנפלאות אשר עשית לאבותינו ע"י כהניך הקדושים וכל שמונת ימי חנוכה הנרות האלו קדושים הם ואין לנו רשות להשתמש לאורן אלא לראותן בלבד כדי להודות לשמך על נפלאותיך ועל ישועתך ברוך שהחיינו ואשר עשה נסים. וכן היה רגיל מהר"ם ז"ל, ע"כ: [ג] מהר"ם נהג לומר לקרא את ההלל בכל פעם מטעם דאם ידלג וישכח אות אחת נמצא שלא גמר את ההלל ע"כ: [ואומר הרא"ש ז"ל דאין לדקדק בזה כי לגמור הוי פירושו לקרות כמו ותיקן וחז גומרין אותה פי' קורין אותה כן הוא בטור א"ח סי' תפ"ת]:

מברכין עליו. *ולמה מברכין על יו"ט שני והם לא תקנוהו אלא מפני הספק כדי שלא יזלזלו בו: ו [א]ולא הלל של חנוכה בלבד הוא שמדברי סופרים אלא קריאת ההלל *לעולם מדברי סופרים בכל הימים שגומרין בהן את ההלל. ושמנה עשר יום בשנה מצוה לגמור בהן את ההלל ואלו הן. שמנת ימי החג. ושמנת ימי חנוכה. וראשון של פסח ויום עצרת. [ב]אבל ראש השנה ויום הכפורים אין בהן הלל לפי שהן ימי תשובה ויראה ופחד לא ימי שמחה יתירה. ולא תקנו הלל בפורים שקריאת המגילה היא ההלל: ז מקומות שעושין יום טוב שני ימים גומרין את ההלל כ"א יום. תשעה ימי החג. ושמנה ימי חנוכה. ושני ימים של פסח. ושני ימים של עצרת. [ג]אבל בראשי חדשים קריאת ההלל מנהג ואינו מצוה. *ומנהג זה בצבור לפיכך קוראין בדילוג. [ד] ואין מברכין עליו שאין מברכין על המנהג [ה] ויחיד לא יקרא כלל. ואם התחיל ישלים ויקרא בדילוג כדרך

א טור סי' תכח תרמד: ב טור סי' תקפד: ג טור סי' תכב:

השגת הראב"ד

*ולמה מברכין על יו"ט שני וכו'. א"א זה הטעם להביי אבל רבא חלק עליו ואמר שאין הטעם לדמאי אלא מפני שרוב ע"ה מעשרין הם אבל ספק אחר אפילו בדרבנן מברכין:

*לעולם מדברי סופרים וכו'. א"א ויש בהם עשה מדברי קבלה השיר יהיה לכם:

השגת הראב"ד

*ומנהג זה בצבור וכו'. א"א זה אינו כלום וכבר כתבנו עליו. ומה שכתב ליחיד שהתחיל לקרות בדילוג לא אמר כלום אלא יקרא כמו שירצה ואותם כתקינם בצבור, עכ"ל:

מגיד משנה

אלמא כל ספק דדבריהם לא בעי מיהדר וברוכי אלא טעמא דרבא כיון דתקינו רבנן ונזה על הדמאי כמצוה של דבריהם ממש הוו להו לתקוני בברכה אלא משום דרוב עמי הארץ מעשרין הן עבוד רבנן היכרא דלא לימרו כדאורייתא דמי להו לרבנן. ומכאן למדו הגאונים ז"ל לספק מילה שאין מברכין עליה וזה כדעת הרמב"ן ז"ל אבל הר"א ז"ל סבור דרבא פליג אדאביי ולרבא כל ספק אפילו בדרבנן בעי ברכה וכן כתוב בהשגות וקבלת הגאונים תכריע:

ו ולא הלל של חנוכה וכו'. בפירוש אמרו פ' היה קורא (ברכות י"ד.) אמרינן ק"ו ק"ש דאורייתא פוסק הלל דרבנן מבעיא אלמא הלל דרבנן ושם בסתם הזכירו אלמא בכל זמן הוא דרבנן ויש מפקפקין בזה ואומרין שיש ממנו מן התורה. והר"א ז"ל כתב בהשגות א"א ויש בהן עשה מדברי קבלה השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ע"כ. ובאמת שבפרק ערבי פסחים (דף קי"ז) אמרו שנביאים תקנו הלל על כל צרה שנגאלין ממנה אבל לאמרו בימים קבועין מדבריהם הוא ואע"פ שהביאו בערכין (דף י':) אותו פסוק אינו אלא לסמך ולדמיון, זה דעת רבינו והוא הנראה:

ושמנה עשר יום וכו'. מימרא פ"ב בערכין (דף י':) ושם ביארו הטעם שהזכיר רבינו למה אין קורים בר"ה ויוה"כ ולא בפורים:

ז מקומות שעושין שם שני ימים וכו'. גם זה במימרא ההיא שם (דף י') ובגולה כ"א יום: אבל בר"ח וכו'. שם בערכין (דף י':) שאלו ר"ח דאיקרי מועד לימא ותירצו לא איקדים בעשיית מלאכה ופרק בשלשה פרקים (תענית כ"ח:) רב איקלע לבבל בר"ח חזנהו דהוו קרו הלילא סבר לאפסוקינהו כיון דחזא דקא מדלגי אמר מנהג אבותיהם בידיהם ואמרו שם תנא יחיד לא יתחיל ואם התחיל גומר ע"כ. והמעשה של רב מוכיח בבאור שאפילו מנהג פשוט בכל ישראל לא היתה קריאתו ואפילו בדלוג לא היו קורין בארץ ישראל שבא ממנה רב לבבל שאם היה מנהג פשוט בכל מקום לא לימרו סבר לאפסוקינהו דהא מנהג היה לקרותו בדלוג בכל מקום. ומפני שקריאתו תלויה במנהג כתב רבינו שאין מברכין עליו וכן אמרו קצת מפרשים והביאו ראיה ממה שאמרו בפ' לולב וערבה (סוכה מ"ד

כסף משנה

פ"ג ו ולא הלל של חנוכה בלבד הוא שמד"ס אלא קריאת ההלל לעולם מד"ס. וכתוב בהשגות א"א ויש בהן עשה מדברי קבלה השיר יהיה לכם כליל התקדש חג. ע"כ וכתב עליו ה' המגיד ובאמת שבפרק ערבי פסחים אמרו שנביאים תקנו הלל על כל צרה שנגאלים ממנה אבל לאומרו בימים קבועים מדבריהם הוא ואע"פ שהביאו בערכין אותו פסוק אינו אלא לסמך ולדמיון זה דעת רבינו והוא הנראה עכ"ל. וק"ל על דבריהם, אם על הראב"ד שכתב שיש בו עשה מדברי קבלה כמשיג על רבינו שכתב שהוא מד"ס והלא אף אם נודה שכן הוא שיש בו עשה מדברי קבלה שפיר דמי למקרייה ד"ס וא"כ מה רצה להשיג או להוסיף על דברי רבינו, גם ה"ה שכתב שאע"פ שהביאו בערכין אותו פסוק אינו אלא לסמך ולדמיון נראה מדבריו שאילו הובא לראיה ממש מודה הוא להראב"ד שלא היה ראוי לומר שהוא מד"ס וכתב בסוף דבריו זה דעת רבינו והרי רבינו להדיא בסה"מ אשר לו בשרש הא' חולק על בה"ג שמנה קריאת ההלל ומקרא מגילה מצות עשה והשיג עליו רבינו שאין ראוי למנות בכלל תרי"ג מצות שהם מדרבנן והרי מקרא מגילה דברי קבלה מפורשים הם לא הביאום לסמך ולדמיון ואפ"ה קורא אותם רבינו מצות דרבנן. ואין לומר שה"ה יודה להראב"ד שאילו הובא לראיה לא היה ראוי לקרותו ד"ס גם לא ד"ת אבל דברי קבלה. ומ"ש רבינו בס' המצות על מקרא מגילה מצות דרבנן איידי דנקט הנך אחריני נקט נמי מקרא מגילה וקושטא דמלתא דלאו דברי תורה היא אבל דברי קבלה מקריא שהרי רבינו בתחלת הלכות מגילה וחנוכה כתב יש בכללן שתי מצות עשה מד"ס והיה לו לומר אחת מד"ס ואחת מדברי קבלה והכא דוקא נקט אלא ודאי דאף מצות דברי קבלה ד"ס מיקריא בין הובא לסמך בין הובא לראיה. והרמב"ן ז"ל בספר השגותיו כתב ובמס' ערכין דרשו בו השיר וכו' ואע"פ שזה מדברי קבלה הוא אבל יאמר הנביא שישירו לשם המושיעם כמו שמשוררים בליל אכילת הפסח הרי שאמר שאילו מן הכתוב היתה הראיה לא היה נמנה בתרי"ג מצות אבל במצות דרבנן. ועוד קשה על ה"ה שכתב ואמת שבפ' ערבי פסחים אמרו שנביאים תקנו הלל וכו', שנראה שאילו תקנו גם הימים הקבועים לא היה מד"ס וזה אינו

לחם משנה

הברכות כבר יצא ואין לו לחזור ולברך אבל גבי מילה שכתב שיעשה מילה בלא ברכה הוא מפני שהוא ספק אם הוא זכר ומייב במילה או אם היא נקבה ופטור ואם נסתפק לו אם חל עליו חיוב ברכה או לא חל אז ודאי אזלינן לקולא אבל הכא כבר ידע שיש עליו חיוב ברכה ולא אמרה ולהכי יחזור ויברך. ולקושיא הראשונה שהקשיתי על מה שהבין ה"ה ז"ל בדברי רבינו ז"ל עלה בדעתי לומר דרבא ג"כ צריך לטעמא דלא לזלזלו ביה דאל"כ תקשי ליה היכי מברכין על יו"ט שני הא הוא מנהג ואין מברכין על המנהג לדעת רבינו ז"ל כמו שכתב גבי קריאת ההלל וכן הקשה ר"ת ז"ל לדעת מי שסובר שאין מברכין על מנהג בפרק היה קורא בד"ה ימים שהיחיד גומר בהם וכו' ולהכי ודאי דלדעת רבינו ז"ל צריך רבא לטעמא דלא ליזלזלו ביה ומפני כן מברכים אע"פ שהוא מנהג ומה שחולק על אביי הוא דסבור דכל דבר שעיקר תקנתו על הספק מברכין חוץ מהדמאי מפני שרוב ע"ה מעשרין הן. ומ"ש רבינו ז"ל אבל דבר שהוא מדבריהם ועיקר עשייתן וכו' אין מברכין ר"ל דבר שעיקר תקנתו על הספק והוא ספק דומה לדמאי שבדמאי יותר נוטה אחד מצדדי הספק מהצד האחר דודאי נוטה [שלא] לברך מפני שרוב ע"ה מעשרין הן ולזה כתב רבינו ז"ל כגון מעשר דמאי כלומר שהוא נוטה יותר לצד שאין ראוי לברך מצד שראוי לברך. כל זה עלה בדעתי לדחוק ולפרש אבל מה שעשה שלשונו אומר ולמה מברכין וכו' והם לא תקנוהו אלא מפני הספק דמשמע שמה שהוקשה לו הוא מפני שיו"ט שני הוא על הספק ולפי מה שפירש אין הקושיא אלא מפני שלדידן הוא מנהג, ועוד שלפי מה שמפרש רבינו באותה תשובה אין התירוץ הזה עולה כלל שנראה שרבא לית ליה טעמא דלזלזלו וכו' שכן כתב שם ובא רבא ופריק וכו' אל תאמר דכל דבר שעיקר תקנתו על הספק לא תקנו עליו ברכה שהרי יו"ט שני מפני הספק הוא משמע דלית ליה טעמא דלא ליתו לזלזולי ביה דאל"כ היכי קאמר שהרי יו"ט שני מפני הספק הוא וכו' הא איכא טעמא דלא ליתו לזלזולי ביה על כן דברי רבינו ז"ל צל"ע. ומ"מ למדנו דעת רבינו ז"ל ממה שכתב באותה תשובה דכל דבר שנסתפק לנו בברכות בין שהמצוה מן התורה בין שהיא מדרבנן אין מברכים והביא ראיה ממה שאמרו בסוכה מיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן דאינו סובר הוא ז"ל דטעמא דלא מברכינן משום דסתרי אהדדי כדכתב הרב האלפסי במסכת סוכה אלא סובר דטעמא משום דהוי ספק ולכך לא מברכינן מספיקא דלא שייך טעמא דלא ליזלזולי ביה ואע"ג דמזלזלי ולא יתבי בסוכה מ"מ אין זה זלזול כזלזול יו"ט דאתי לחלל יו"ט ובכל דבר שעיקר תקנתו על הספק כלומר שחכמים גזרו ותקנו עליו ביחוד ולא הניחוהו בכלל שאר הספקות כמו דמאי דחכמים נמנו לגזור עליו ביחוד וכן יו"ט שני אז ודאי מברכין משום דהוי מצוה מדבריהם אי לאו דאיכא טעמא כמו בדמאי דרוב ע"ה מעשרין הן אבל כל דבר שלא נמנו עליו חכמים לתקן בו ביחוד אלא הניחו לנו הדבר שנדון בו ככל הספקות שבתורה אז ודאי עושין המצוה ולא מברכין. וה"ר יונה בפרק מי שמתו כתב דכל דבר שהוא ספק של תורה מברכין עליו והביא ראיה מדאמרינן בשבת פ' במה מדליקין דאין מברכין על הדמאי בשעה שמפרישין ממנו מעשר ואמרינן התם טעמא מפני שהוא ספק של דבריהם דמשמע דוקא מפני שהוא ספק של דבריהם אין מברכין עליו הא אם היה ספק דאורייתא מברכין עליו ע"כ. וכיוצא בזה כתב הרא"ש ז"ל בשמו בריש פרק כסוי הדם גבי כוי דמברכים עליו מפני שספק דאורייתא הוא. ויש לתמוה עליו דהא דמאי כספק של תורה הוא דהוא ספק אם הוציא מעשר או לא הפרים מעשר וחייב להפרישו מן התורה והרי הוא דומה לכוי דשמא חיה היא והייב לכסות מדאורייתא או בהמה הוא ופטור דכותה נמי הא ואיך חילק מדמאי לכוי. והכמי לוני"ל בשאלתם לרבינו ז"ל והראב"ד ז"ל בהשגות משמע דס"ל דדמאי הוא דאורייתא שכן כתבו בשאלתם על ספק דאורייתא מברכין חוץ מן הדמאי מפני שרוב ע"ה מעשרין ע"כ, משמע דדמאי ספק דאורייתא קרי להו ולא נקרא ספק דדבריהם אלא מפני שהברכה היא מדבריהם. ואולי יש לדחוק ולפרש דברי הר' יהודה ז"ל דהכי קאמר דוקא דמאי מפני דהוי ספק דבריהם כלומר דמן התורה אזלינן בתר רובא דרוב ע"ה מעשרין הם וכתירוצא דרבה אלא דרבנן חששו חששא זו ולכך לא בעי ברכה אבל ודאי היכא דהוי ספק של תורה בעי ברכה ומאי דקראו ספק של דבריהם משום דרוב ע"ה מעשרין הם ודוחק. וא"ת לדעת רבינו דסובר אביי דדבר שעיקר תקנתו על הספק אין מברכין עליו והא בדיקת חמץ בתחילתה נעשתה על הספק וכדכתב ה"ה ז"ל בהל' חמץ ומצה וא"כ איך מברכין. וי"ל דמ"מ מצות הביטול הוא מן התורה והביטול הוא דמברכין ואע"ג דלא מברכין אביטול חמץ כבר נתן טעם שם הר"ן ז"ל:

ו ולא הלל של חנוכה בלבד וכו'. כתב ה"מ ז"ל ויש מפקפקים בזה ואומרים שיש ממנו מן התורה כלומר ההלל של חנוכה הוא ודאי מדרבנן מפני דלא מפקיק ליה

הגהות מיימוניות

[ד] תניא לא יתחיל ואם התחיל גומר ופר"ח ואם התחיל בברכה כבהגהה גדולה שלאחר זו, ע"כ: [ה] וכן פסק ר"י אלפס וכן רש"י לא היה מברך וכן כתב במחזור ויטר"י אבל ר"ת כתב דיש לברך מידי דהוה איו"ט שני וכן השר מקוצי כתב דלא הוה ברכה לבטלה כיון שרוצה האדם להתחייב בה מידי דהוה אלולב ואתפילין דהני נשי מברכות אע"פ שאינן חייבות ולא מחינן בהו ע"כ, ועיין בהל' ציצית בפ"ג בהלכה ט' וכן רבינו שמחה כתב שיש לברך דלא יהא אלא כעוסק בתורה ואפילו במגילת רות וקינות ושיר השירים יש במס' סופרים שמברכין בא"י אמ"ה אקב"ו על מקרא מגילה ואע"ג שאין נזכרות בשום מקום בתלמוד וכ"ש הלל שגם לחכמי התלמוד היה מנהג וכן כתב בשם רב עמרם שכתב בסדרו העובר לפני התיבה בר"ח מברך לקרות את ההלל וכן כתב בשם ר"ח ואפי' יחיד צריך לברך מדאכרו להפסיק בו בדלקמן. ומהר"ם היה נוהג שלא אמר אלא עם הצבור

כדרך שקוראין הצבור. וכן בשאר ימי הפסח קוראין בדילוג כראשי חדשים: ח כיצד מדלגין. מתחילין מתחלת ההלל עד חלמיש למעינו מים [א]ומדלג ואומר ה' זכרנו יברך כו' עד הללויה ומדלג ואומר מה אשיב לה' עד הללויה ומדלג ואומר מן המצר קראתי יה עד סוף ההלל. זה הוא המנהג הפשוט. ויש מדלגין דילוג אחר: ט כל היום כשר לקריאת ההלל. והקורא את ההלל למפרע לא יצא. קרא [ב]ושהה וחזר וקרא אע"פ ששהה כדי לגמור את כולו יצא. ימים שגומרין בהן את ההלל יש לו להפסיק בין פרק לפרק אבל באמצע הפרק לא יפסיק. וימים שקוראין בהן בדילוג אפילו באמצע הפרק [ו] פוסק: י כל יום שגומרין בו את ההלל מברך לפניו. ומקום שנהגו לברך אחריו מברך. כיצד מברך יהללוך ה' אלהינו כל מעשיך וצדיקים וחסידים עושי רצונך וכל עמך בית ישראל ברנה יודו לשמך כי אתה ה' לך טוב להודות ונעים לשמך לזמר ומעולם ועד עולם אתה האל ברוך אתה ה' המלך המהולל המשובח המפואר חי וקיים תמיד ימלוך לעולם ועד [ז]: יא [ג]יש מקומות שנהגו לכפול מאודך כי עניתני עד סוף ההלל כופלין כל דבר ודבר שתי פעמים. ומקום שנהגו לכפול יכפול ומקום שנהגו שלא לכפול אין כופלין: יב מנהג קריאת ההלל בימי חכמים הראשונים כך היה. אחר שמברך הגדול שמקרא את ההלל מתחיל ואומר הללויה וכל העם עונין הללויה וחוזר ואומר הללו עבדי ה' וכל העם עונין הללויה וחוזר ואומר הללו את שם ה' וכל העם עונין הללויה וחוזר ואומר יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם וכל העם עונין הללויה וכן על כל דבר, עד שנמצאו עונין בכל ההלל הללויה מאה ושלש ועשרים פעמים סימן להם שנותיו של אהרן: יג וכן כשהקורא מגיע לראש כל פרק ופרק הן חוזרין ואומרין מה שאמר. כיצד כשהוא אומר בצאת ישראל ממצרים כל העם חוזרין ואומרין בצאת ישראל ממצרים. והקורא אומר בית ישראל מעם לועז וכל העם עונין הללויה עד שיאמר אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני וכל העם חוזרין ואומרין אהבתי כי ישמע ה' וכו'. וכן כשיאמר הקורא הללו את ה' כל גוים כל העם חוזרין ואומרין הללו את ה' כל גוים: יד הקורא אומר אנא ה' הושיעה נא והם עונין אחריו אנא ה' הושיעה נא. אע"פ שאינו [ח] ראש פרק. הוא אומר אנא ה' הצליחה נא והם עונים אנא ה' הצליחה נא. הוא אומר ברוך הבא וכל העם אומרים ברוך הבא. ואם היה המקרא את ההלל קטן או עבד או אשה עונה אחריהם מה שהן אומרין מלה מלה בכל ההלל. זהו המנהג הראשון ובו ראוי לילך. אבל בזמנים אלו ראיתי בכל המקומות מנהגות משונות בקריאתו ובעניית העם ואין אחד מהם דומה לאחד:

כמה

א טור סי' תכב: ב טור סי' תרמד: ג טור סי' תכב:

מגיד משנה

מ"ד:) גבי ערבה ביום שביעי חביט חביט ולא בריך אלמא קסבר מנהג נביאים הוא ומכאן שאין מברכין על המנהג ויש מן הגאונים כדעת זו ויש בזה הרבה סברות ומנהגנו שצבור מברכין עליו ויחיד אומרו בלא ברכה. ומ"ש רבינו ויחיד לא יקרא הוא פירוש למה שאמרו (תענית כ"ח:) תנא יחיד לא יתחיל וכו'. ויש בזה פירושים אחרים וכבר כתבתי מנהגנו:

וכן בשאר ימי הפסח וכו'. דעת רבינו להשוות חולו של פסח לראשי חדשים וזה נראה כדעת כל המפרשים חוץ מהרמב"ן ז"ל שחלק ביניהם ואמר דבחולו של פסח אפילו יחיד מחוייב לקרותו בדלוג שעיקר תקנה כך היתה לאומרו בחול הפסח בדלוג ולברך עליו:

ח כיצד מדלגין וכו'. זה המנהג גם כן בינינו:

ט כל היום כשר לקריאת ההלל וכו'. משנה פרק הקורא את המגילה למפרע (מגילה כ':):

הקורא את ההלל וכו'. שם (דף י"ז) הקורא את המגילה למפרע לא יצא ובגמרא תנא וכן בהלל: קרא ושהה וכו'. סוף ר"ה (דף ל"ד:) מוכיח דהלל ומגילה שוין בזה וכבר נתבאר הדין לענין מגילה פרק שני:

ימים שגומרין וכו'. פ' היה קורא (ברכות י"ד) אמר רבא ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל בין פרק לפרק פוסק באמצע הפרק אינו פוסק וימים שאין היחיד גומר בהם את ההלל אפילו באמצע הפרק פוסק. ומדברי רבינו נראה שהוא פוסק לכל דבר ואינו כדין ק"ש שאינו מפסיק אלא לדברים ידועים כמבואר פרק ב' מהלכות ק"ש, וכן בדין שהרי אין ברכה מתוקנת לאחריו והלויה היא במנהג. אבל רוב המפרשים ז"ל ראיתי שפירשו שבימים שהיחיד גומר את ההלל הוא כק"ש ממש וימים שאין היחיד גומר הרי הוא באמצע הפרק נתן כבין פרק לפרק בימים שהיחיד גומר זהו דעתם ז"ל:

י כל יום שגומרין בו את וכו'. בסוכה פרק לולב הגזול (דף ל"ח ול"ט) ומקום שנהגו לברך אחריו יברך. ובגמרא לא שנו פירוש שתלוי במנהג אלא לאחריו אבל לפניו מצוה לברך:

יא יש מקומות שנהגו לכפול וכו'. שם במשנה ובגמרא מבוארין מנהגין אלו:

יב מנהג קריאת ההלל בימי חכמים וכו'. המנהג הזה מבואר בגמ' (דף ל"ח:) שם. ומ"ש רבינו שהן קכ"ג פעמים הסימן שנתן להם הכל מבואר במדרש תהלים:

יג וכן כשהקורא מגיע לראש פ' וכו'. גם זה שם מצוה לענות ראשי פרקים וכן מפורש שם שעונין אחריו אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הצליחה נא. והכל מבואר שם:

יד ואם היה הקורא וכו'. שם במשנה ובגמ' (דף ל"ח):

במה

כסף משנה

אינו דאטו מי נימא דקריאת התורה בשבת ובשני וחמישי שחרית דתקנת משה היא שאינה מד"ס וטובא נמי כהאי גונא כשניות ועירובין דתקנת שלמה היא ונביא הוה וכלהו מד"ס מיקרו. ועוד שנראה מדבריו ז"ל שמצות עשה לגמור את הכל על כל צרה שנגאלין כיון שנביאים שביניהם תקנוהו לכך אבל לאומרו בי"ח ימים הוא דרבנן. ולשון רבינו סותר זה שכתב ולא הלל של חנוכה וכו' אלא קריאת הלל לעולם מד"ס וכיון שמצינו לו ז"ל בספר המצות שכתב שמצות הלל דרבנן היא גם לשונו כאן מוכיח כן כך יש לנו לפרשו ודברי הראב"ד והה"מ צריכין עיון:

ז וכן בשאר ימי הפסח וכו'. כתב הרב המגיד דעת רבינו להשוות חולו של פסח לר"ח וזה נראה כדעת כל המפרשים חוץ מהרמב"ן ז"ל שחילק ביניהם ובסוף הל' ברכות כתב רבינו בפירוש שהלל של חוה"מ של פסח אין מברכין עליו:

ובכאן נשלם החלק הראשון וספר זמנים. ההודאה למלך מלכי המלכים ואדוני האדונים:

לחם משנה

ליה מהשיר יהיה לכם וכו' כדאמר בערכין (דף י':) אבל השאר דמפקיק להו מהאי קרא הוא מן התורה וז"א ממנו מן התורה ודעת רבינו ז"ל דהכל מדרבנן. וא"ת קשה לכולהו דאיך אמרו בפ"ד דתעניות (דף כ"ח:) אמר רבא זאת אומרת הלילא דריש ירחא לאו דאורייתא משמע דבחנוכה ובכל השאר הוי מן התורה כיון דדחי מעמד. ויש לומר דמאי דקאמר [לאו] דאורייתא ר"ל אין לו סמך כלל בתורה אבל כל השאר מה"ת לדעת רבינו ז"ל משום דיש להם סמך מדברי קבלה בפסוק השיר יהיה לכם כליל התקדש חג, וחנוכה אע"ג דלית ליה סמך מ"מ נביאים תקנו לומר הלל בכל צרה והוי קצת סמך וכדכתב שם רש"י ז"ל:

ט ימים שגומרים בהם ההלל וכו'. כתב הה"מ ז"ל וכן הדין שהרי אין ברכה מתוקנת לאחריו וכו'. קשה דמנין לו להה"מ ז"ל זה דהא בגמ' (דף י"ד) משמע דלא למדו אלא מק"ש מק"ו שכן אמרו שם בהלל ובמגילה מהו שיפסיק אמרינן ק"ו ק"ש דאורייתא פוסק הלל דרבנן לא כ"ש וא"כ דיו לבא מן הדין להיות כנדון והכי אמרת דפסיק טפי מק"ש. וי"ל דזה סברת הבעיין אבל התרצן חידש לו סברא אחרת דאמרינן פוסק ואין בכך כלום והיה די לומר פוסק לבד למה ליה למימר ואין בכך כלום אלא הכי קאמר לא כמו שאתה סובר דפסקין בק"ש אלא אין בכך כלום ופוסק כמו שירצה מפני הסברא דאמר וכן בדין וכו', ומה שאמר בגמ' שאני רב בר שבא דלא חשיב וכו' אינו רוצה לומר לדעת רבינו ז"ל שאין בזה שאלה מפני הכבוד דלא חשיב ליה ולכך לא שאל דאפילו שלא מפני הכבוד רשאי לשאול לדעת רבינו ז"ל אלא הכוונה לומר דלא פסק מפני דלא חשבו כלל ולכך לא פסק לו מפני דהוי פסק שלא לצורך, ומה שאמר הה"מ פוסק לכל ר"ל לדבר שיש בו צורך קצת:

יב מנהג קריאת ההלל וכו'. בפרק לולב הגזול (דף ל"ח:) מבואר כל זה. ואמרו שם הוא אומר הודו לה' והם אומרים הודו לה' מכאן שמצוה לענות בראשי פרקים. וקשה דלמה לא הזכיר זה רבינו ז"ל שהוא אומר הודו והם אומרים הודו. וי"ל דסובר רבינו ז"ל דרבא כשאמר זה אינו אלא למנהג שהיה מנהג אחר אחר המנהג הראשון וכדמשמע התם ולכך הוצרכו לומר הודו והם יענו הודו כדי להודיענו שמצוה לענות וכו' כלומר מפני שבמנהג האחרון הזה לא היו עונין בראשי הפרקים כמו שהיו עושים במנהג הראשון לכך הוצרכו לעשות דוגמא לדבר כדי שלא תשתכח ועשו היכר זה אבל במנהג הראשון לא היינו צריכים להיכר זה שהרי היו עושים הפסקות בראשי הפרקים אבל כל שאר הדברים האמורים שם שהם ללמד לנו דינים סובר רבינו ז"ל דאפילו במנהג הראשון היה זה מפני שלמדו דינים מהן שהם צריכים לזמן ההוא. זה נ"ל דעתו של רבינו ז"ל:

יד הוא אומר ברוך הבא והם אומרים ברוך הבא וכו'. תימה דשם אמרו הוא אומר ברוך הבא והם אומרים בשם ה' מכאן לשומע כעונה ופירש"י ובברוך הבא היו סומכים עליו ואין עונין לא בתיבות עצמן ולא הלויה מכאן ללמוד לשאינו יודע לא לקרות וכו' אם שמע וכיון לבו וכו'. וכפי דעת רבינו ז"ל שאומר והם אומרים ברוך הבא אין ללמוד דין זה כלל וא"כ דבריו הם הפך הגמ' וצ"ע:

מנהג

הגהות מיימוניות

הצבור ואז היה מברך, ע"כ: [ו] אמנם הרמב"ם פסקו שאפילו בימים שאין היחיד גומר בהם לא יפסוק וע"ש, ע"כ: [ז] גרסינן במס' סופרים צריך לברך בתחלה ולקרותו בנעימת לקיים מה שנאמר ונרוממה שמו יחדיו, ע"כ: [ח] בירושלמי צריך להתיז כי לעולם חסדו, ע"כ:

פ"ד א כמה נרות הוא מדליק וכו'. פ' במה מדליקין (שבת כ"א:) ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן המהדרין ב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך. ופי' רבינו שמהדרין מן המהדרין עושין מה שמהדרין עושין להדליק נר אחד לכל אחד ואחד מבני הבית ועושין יותר מכן שמוסיפין בכל לילה ולילה כמנין נרות של ליל ראשון ופי' מדליק נר אחד לכל אחד ואחד, זהו פירוש רבינו ונכון הוא:

ג מנהג פשוט בכל עירנו וכו'. ג"כ הוא מנהגנו:

ד נר שיש לה שתי פיות וכו'. מימרא (דף כ"ג:) שם כלשונו ופירש"י ז"ל לשני בני אדם למהדרין שעושין נר לכל אחד ואחד וכן פירשו בעיטור. ולי נראה אפילו לשאינן מהדרין כגון שפתחי בתי שני בני אדם סמוכין זה לזה בכדי שהנר הוא לכל פתח בטפח הסמוך לו אי נמי כגון שני בני אדם הנכנסין בפתח אחד והם חלוקים בעיסתן ואין סמוכין על שלחן אחד שכל אחד צריך להדליק, כך נ"ל:

מלא קערה וכו'. גם זה שם:

ה אין וכו'. שם (דף כ"א:) מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק ופירשו בגמרא דאי לא אדליק מדליק אי נמי לשיעורו. ובהלכות שני פירושין היתה דולקת והולכת עד השיעור הזה ורצה לכבותה או להשתמש לאורה הרשות בידו. והשני שצריך ליתן לתוכן שמן כדי שיהא דולק והולך עד השיעור הזה ושניהם כתבן רבינו ושם נתבאר בהלכות ששיעורו עד שתכלה רגל מן השוק כמו חצי שעה אחר שקיעת החמה. וכתב רבינו עבר זמן זה אינו מדליק וכן לשון הגמרא מוכיח דקאמר אי לא אדליק מדליק אלמא אחר זמן זה אינו מדליק דאי לא שיעור זה מה הועיל לנו

לנו. ויש מן המפרשים נדחקין ואומרים דודאי אם לא הדליק בתוך שיעור זה מדליק כל הלילה דהא תקן (מגילה כ') כל שמצותו בלילה כשר כל הלילה אלא שלא עשה מצוה כתקנה אבל תוך זמן זה עשה מצוה כתקנה אלו דבריהם ז"ל. ולשון דאי לא אדליק קשה לפירוש זה דמצוה כתקנה איתו כל הזמן הזה דא"כ הוה להו למימר לאדלוקי. ומ"ש רבינו ולא מקדימין ולא מאחרין יצא לו ממה שאמרו שם (שבת כ"ג:) תנא ובלבד שלא יקדים ולא יאחר והוא מפרשה בנר חנוכה:

הדליקה וכבתה וכו'. שם (דף כ"א.) כבתה אין זקוק לה וכן העלו בהלכות:

נשארה דולקת וכו'. זהו הפירוש הראשון שכתבתי למעלה בשם ההלכות ומכאן למד הרמב"ן ז"ל שדעת ההלכות שמותר השמן שבנר חנוכה מותר לכל צרכי חול. ונראה לי אפילו כבה תוך זמנו שלא כדברי קצת הגאונים שמותר השמן שביום ראשון מוסיף עליו ביום שני ומדליקו וכן בשאר הימים והנותר ביום שמיני עושה לו מדורה ושורפו לפי שהוקצה למצותו. ודעת רבינו וההלכות לדמותן לעצי סוכה ונוייה שמותרים לאחר החג וכ"ש כאן שאפילו בעודו דולק תוך שיעורו לא נאסר להשתמש ממנו אלא משום בזוי מצוה וכן עיקר:

ו כל השמנים וכו'. כן פסקו בהלכות כרב (דף כ"א:) דאמר פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת מדליקין בהן בחנוכה בין בשבת בין בחול ואמרו מ"ט דרב קסבר כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה וכן פסקו רוב הפוסקים ז"ל:

ואפילו למנות מעות וכו'. שם (דף כ"ב) מבואר אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה ופסקו בהלכות וכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל לאסור כל תשמישים ועיקר:

נר

פרק רביעי

א כמה נרות הוא מדליק בחנוכה. [א]מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד [א] בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד. והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים. והמהדר יותר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל אחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד:

ב כיצד הרי שהיו אנשי הבית עשרה. בלילה הראשון מדליק עשרה נרות ובליל שני עשרים ובליל שלישי שלשים עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונים נרות:

ג מנהג פשוט בכל ערינו בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון ומוסיפין והולכין נר בכל לילה עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמנה נרות בין שהיו אנשי הבית מרובים בין שהיה אדם אחד:

ד [ב]נר שיש לו שתי פיות עולה לשני בני אדם. מלא קערה שמן והקיפה פתילות. אם כפה עליה כלי כל פתילה ופתילה נחשבת כנר אחד. לא כפה עליה כלי נעשית כמדורה ואפילו כנר אחד אינה נחשבת:

ה [ג]אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין. שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד [ב] שתכלה רגל מן השוק. וכמה הוא זמן זה כמו [ג] חצי שעה או יתר. עבר זמן זה [ד]אינו מדליק. וצריך שיתן שמן בנר כדי שתהיה דולקת והולכת עד שתכלה רגל מן השוק. הדליקה וכבתה אינו זקוק להדליקה [ד] פעם אחרת. [ה]נשארה דולקת אחר שכלתה רגל מן השוק אם רצה לכבותה או לסלקה עושה:

ו [ו]כל [ה] השמנים וכל הפתילות כשרות לנר חנוכה ואף על פי שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה ואין האור נתלית יפה באותן הפתילות. ואפילו בלילי [ו] שבת שבתוך ימי חנוכה מותר להדליק השמנים והפתילות שאסור להדליק בהן נר שבת, לפי שאסור להשתמש לנר חנוכה בין בשבת בין בחול ואפילו לבדוק [ז] מעות או למנותן לאורה אסור:

נר

א טור סי' תרעא סמ"ג שם: ב טור סי' תרעב סמ"ג שם: ג טור וסמ"ג שם: ד עי' בטור שם: ה טור סי' תרעג: ו טור שם:

לחם משנה

פ"ד ג מנהג פשוט בכל עירנו בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בכל לילה. וא"ת לדעת רבינו ז"ל שמפרש שמהדרין מן המהדרין עושין מה שמהדרין עושין א"כ הך מנהג כמאן דמהדרין מדליקין נרות כמנין אנשי הבית בכל לילה ולילה בלי הוספה וא"כ אין דמדליקין נר אחד בלילה הראשון ואנו הולכים ומוספין לא אתיא כוותייהו וכמהדרין מן המהדרין נמי לא אתיא ואי מדינא לא בעינן אלא אחד בלילה הראשון וכן בכל לילה ולילה בלי הוספה כלל וא"כ מנהג דידן לפי דעת רבינו ז"ל לכאורה נראה מנהג בטעות בשלמא לפירוש המפרשים דמפרשין דמהדרין מן המהדרין אין מדליקין אלא נר אחד בלילה הראשונה והולכים ומוסיפין ניחא. וי"ל דמ"מ לא הוי מנהג בטעות כיון דעבדיק כדין ואע"ג דמדינא לא בעי הוספה אך נראה לנו למיעבד הכי משרה ולעשות ההוספה בכה"ג:

ד נר שיש לו שתי פיות עולה לשני בני אדם. כתב הה"מ ז"ל כגון שני פתחי בתי בני אדם וכו'. ואע"ג דבעינן מזוזה מימין והנוכה משמאל וכי ה"ג לא מצי למיהוי הכי וכדהקשו התוס' אפשר דסובר הה"מ ז"ל דלא בעינן הכי אלא לכתחלה אבל לעיכובא לא ובדיעבד עולה:

ה נשארה דולקת וכו'. כתב הה"מ ז"ל ודעת רבינו ז"ל וההלכות ז"ל לדמותה וכו' וכמ"ש כאן שאפילו באותו נר דולק וכו' אלא משום בזוי מצוה. וא"ת בעצי סוכה ונוייה נמי הוי טעמא משום בזוי מצוה וכמו שאמרו שם בפ' במה מדליקין (דף כ"ב) בעו מיניה מריב"ל מהו להסתפק מנויי סוכה וכו' ואמרו שם במסקנא אבוהון דכולהו דם כלומר כסוי הדם דנפקא לן מקרא שלא יכסנו ברגל מפני שלא יהו מצות בזויות עליו. וי"ל דמכל מקום איכא טעמא אחרינא בסוכה לימים טובים והוא מינו דאתקצאי

הגהות מיימוניות

[א] לשון מכלת סופרים בכ"ה בכסלו מדליקין נר חנוכה ואסור להדליק בנר ישן ואם אין לו אלא ישן מלבנו באור יפה יפה ומותר ואין מגביהו ממקומו עד שיכבה מס"ע והנה הקלי"ר יסד ג"כ בקרובץ של חנוכה המתחלת אעדיף כל שמנה צרור מלהדליק בנר ישן, וכן מהר"ם נהג איסור בנר ישן, ע"כ: [ב] ורמינהי מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק מאי לאו דאי כבתה זקוק לה לא דאי לא אדליק מדליק אי נמי לשיעורא. והנה פסק כשני הלשונות וכן כתב ראבי"ה שמצא בשם ר"ת דבהני תרוייהו אזלינן לקולא בשיעורא ובדלא אדליק דבשל סופרים הלך אחר המיקל אבל ר"י אומר שנהגו העם כלשון ראשון. אמנם כיון שאין אנו מדליקין אלא בבתים מבפנים ואין כאן פרסום נס כ"א לבני הבית א"כ כל זמן שאין בני הבית ישנים צריך פרסום נס אפילו עד עמוד השחר ע"כ. כתבו התוס' אהא דאמר בשילהי במה מדליקין ושהא כדי לצלות דג קטן מכאן היה נוהג רבינו שמשון שאין חשוב הדלקת נר בקדוש שבת ליאסר במלאכה אחריו ואע"פ שמברך בו שאין חשוב שבת אלא א"כ התפלל ערבית וקדוש השבת שהרי אחר הדלקת נר היו צולין דגים ומדביקין פת ודלא כדברי ה"ג שפסק שאסור להדליק נר של חנוכה אחר נר של שבת אלא בתפלה תליא מילתא כדאיתא פ' תפלת השחר רבי צלי של שבת בע"ש ונכנס למרחץ וכו' עכ"ל התוס'. אמנם רבי מצריך והנהיג להתנות קודם שידליק שאין מקבל שבת עד שיסיר מידו הנר שהדליק בו או עד תפלת ערבית דאל"כ שמא באיסור הוא מטלטלו אחר שבירך להדליק נר של שבת וכן נראה לבעל ס"ה והביא ראיה מדתניא בתוספתא [סוף] גמר מלקרות פי' מלתקוע אפילו מיחם בידו אינו מטמינו אלא מניחו בארץ, וכן כתב רבינו שמחה שצריך להקדים נר חנוכה לנר שבת ואם הדליק נר של שבת אסור להדליק אחריו של חנוכה ע"כ. וכן ראבי"ה. ומ"מ ההיא דתוס' לאו ראיה דההיא איירי בגמר התקיעות ע"כ: [ג] וכן פסק ר"י אלפס דהוי שיעור הזמן דכלים רגלי דתרמודאי, ע"כ: [ד] ודלא כרב הונא ע"ש במס' סופרים לא משמע כן כבהגהה בתחלת הפרק. אכן באלפס כתב ג"כ שאם כבה שיכול להשתמש במותר. ומורי הר"ם אמר דהיינו כשהשים בנר יותר מכשיעור אבל אם השים כשיעור אסור להשתמש במותר כמפורש בתוס' וכן נוכל לפרש ההיא דמס' סופרים, ע"כ: [ה] ואמר ריב"ל כל השמנים יפין לנר ושמן זית מצוה מן המובחר וכן אמר רבא מריש הוה מר מהדר אמישחא דקא:א וכו' דהיינו שמן קיק לרבי יצחק בריה דרב יהודה בריש פירקין. מכאן ראיה דלא קאי הא דריב"ל אלא אנר חנוכה ודלא כי"מ הא דריב"ל אנר שבת שהרי בנר שבת לא היה אומר כל השמנים יפין לנר ועוד דמשמע דקאזא היינו שמן קיק ותנן בפ' במה מדליקין בפירוש שאין מדליקין בו בשבת ולא הוה מהדר עלה אלא ודאי לא קאי אלא אנר חנוכה, ע"כ: [ו] כר' זירא אמר רב מתנא אמר רב ואמרי לה אמר ר' זירא אמר רב ודלא כרב חסדא דמתיר בחול אבל לא בשבת ודלא כרב הונא דאמר אין מדליקין לא בחול ולא בשבת אלא באותן שמדליקין בו נר של שבת ע"ש וכן פירש רבינו שמחה והתוס', ע"כ: [ז] אמר רבא וצריך נר אחרת להשתמש לאורה וכן כבר אביי לעיל ודלא כרב הונא ע"ש וכן אמר רב יהודה אמר רב אסור להרצות מעות וכו', ע"כ: ובעל העיטור כתב דוקא תשמיש של חול אבל תשמיש

ז [א] נר חנוכה מצוה להניחו על פתח ביתו מבחוץ בטפח הסמוך לפתח על שמאל הנכנס לבית כדי שתהיה מזוזה בימין ונר חנוכה [ח] משמאל. ואם היה דר בעליה מניחו בחלון הסמוכה לרשות הרבים. ונר חנוכה שהניחו [ט] למעלה מעשרים אמה לא עשה כלום לפי שאינו ניכר: ח בימי הסכנה מניח אדם נר חנוכה בתוך ביתו מבפנים ואפילו הניחו על שולחנו דיו. וצריך להיות בתוך הבית נר אחר להשתמש לאורו. ואם היתה שם מדורה אינו צריך נר אחר. ואם אדם חשוב הוא שאין דרכו להשתמש למדורה צריך נר אחר: ט [ב] נר חנוכה שהדליקו חרש שוטה וקטן [י] או עכו"ם לא עשה כלום עד שידליקנו מי שהוא חייב בהדלקה. הדליקו מבפנים והוציאו דלוק והניחו על פתח ביתו לא עשה כלום עד שידליקנו במקומו. אחז הנר בידו ועמד לא עשה כלום שהרואה אומר לצרכו הוא עומד. °עששית שהיתה דולקת כל היום כולו למוצאי שבת מכבה ומברך ומדליקה שההדלקה היא המצוה ולא ההנחה. ומותר להדליק [כ] נר חנוכה *מנר חנוכה: י חצר שיש לה שני פתחים בשתי רוחות [ג] צריכה שתי [ל] נרות. שמא יאמרו העוברים ברוח זו לא הניח נר חנוכה. אבל אם היו [מ] ברוח אחת מדליק באחד מהן:

אורח

א טור סי' תרעא סמ"ג שם: ב טור סי' תרעה סמ"ג שם: ג טור סי' תרעא:

מגיד משנה

ז נר חנוכה וכו'. מימרא שם: ואם היה דר וכו'. ברייתא שם (דף כ"א:): ונר חנוכה וכו'. שם (דף כ"ב) נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה כסוכה ומבוי, עוד אמרו שם (דף כ"א:) זאת אומרת נר חנוכה מצוה להניחה תוך עשרה טפחים ודחו שם הראיה ולפיכך לא נכתב בהלכות. ועוד נראה לי ראיה לדחות זה מהמימרא הראשונה דאמר למעלה מעשרים פסולה משמע דתוך עשרים אמה בא זה מקום פירלא כשרה אלא שיש לתרץ דלא פליגן ואע"פ שבתוך כ' אמה אין שם פסול מ"מ מן המובחר היא בתוך עשרה טפחים. ויש שפסקו כן שמצוה להניחה בתוך עשרה ומדברי בעל העיטור נראה כדעת רבינו וההלכות:

ח בימי הסכנה וכו'. שם ברייתא ופי' סכנת עכו"ם שיקפידו על הדבר:

וצריך להיות וכו'. מימרא שם אמר רבא וצריך נר אחר להשתמש לאורה ואי איכא מדורה לא צריך ואי אדם חשוב אע"ג דאיכא מדורה צריך:

נר

ט נר חנוכה וכו'. שם (דף כ"ג) והטעם דאמרת הדלקה עושה מצוה הדליקה חרש שוטה וקטן לא עשה כלום אשה ודאי מדליקה: הדליקו מבפנים והוציאו דלוק וכו'. שם (דף כ"ב:) אמר רבא הדליק מבפנים והוציאה לחוץ לא עשה כלום: אחז הנר בידו וכו'. שם מימרא הדין והטעם: עששית שהיתה דולקת וכו'. מימרא שם (דף כ"ג:): ומותר להדליק נר של חנוכה וכו'. שם (דף כ"ב) אמר שמואל מדליקין מנר לנר ורבה עבד כותיה ומשום הכי הלכתא כותיה דשמואל אע"ג דרב פליג עליה וכן פסקו בהלכות ושאר הפוסקים. וההשגות א"א ועל ידי קינסא ע"כ. רצה לומר שאפילו ע"י קינסא מותר וכבר הכריחו הרמב"ן והרשב"א ז"ל דע"י קינסא ודאי אסור כיון שבשעה שמדליק אינו עושה המצוה ולא אמרו אלא במדליק מנר לנר ממש וכגון בפתילות ארוכות וזה נראה דעת רבינו:

י חצר שיש לה שני פתחים וכו'. שם (דף כ"ג) מבואר הדין והטעם:

אורח

השגת הראב"ד

*מנר חנוכה לנר חנוכה וכו'. א"א אפילו על ידי קינסא:

לחם משנה

דאתקלאי לבין השמשות אתקלאי לכולי יומא וכמו שכתבו שם התוס' ז"ל:

ט ומותר להדליק נר הטכה מנר חנוכה וכו'. שם רב אמר אין מדליקין מנר לנר ושמואל אמר מדליקין ואמרו שם יתיב ההוא דרבנן קמיה דרב אדא בר אהבה ויתיב וקאמר טעמא דרב משום ביזוי מצוה (הוא) אמר להו לא תציתו ליה טעמא דרב משום דקא מכחיש מצוה מאי בינייהו איכא בינייהו דקא מדליק משרגא לשרגא מאן דאמר משום בזוי מצוה משרגא לשרגא מדליק מאן דאמר משום אכחושי מצוה משרגא לשרגא נמי אסור. והקשו שם בגמרא למ"ד טעמא דרב משום אכחושי מצוה ואסיקו בקשיא. וסובר הראב"ד ז"ל דכיון דאסיק בקשיא אית לן למפסק כמ"ד טעמא דרב משום בזוי מצוה וכיון דכן פליגי רב ושמואל ואנן קי"ל כשמואל דשרי משום דאמר אביי כל מילי דמר עביד כרב בר מהני תלת וא"כ על ידי קינסא שרי כשמואל ומפני כן כתב בהשגות ועל ידי קינסא. אבל רבינו ז"ל סובר דאית לן למפסק כמ"ד טעמא דרב משום אכחושי מצוה משום דרב אדא אמר לא תציתו להההוא דרבנן דאמר משום בזוי מצוה ואית לן למפסק כרב אדא דההוא מריה דגמרא טפי מההוא דרבנן דקאמר משום בזוי מצוה ואע"ג דמ"ד אכחושי מצוה אסיק בקשיא אפשר דסובר רבינו ז"ל דמאי דאמר שם בגמ' מאי הוי עלה פי' הוא דהוי תיובתא גמורה הך דאקשינן למ"ד אכחושי מצוה או לא הוי תיובתא ואסיק דלא הוי תיובתא גמורה וכדפי' הרא"ש ז"ל ולהכי פסקינן להומרא כמ"ד טעמא דרב משום אכחושי מצוה ובהא פליג שמואל אבל בבזוי מצוה כמו קינסא מודה שמואל דאסור וכן פסק רבינו ז"ל בפ"ג מהלכות תמידין ומוספין דע"י קינסא אסור משום בזוי מצוה שכתב שם נר מערבי שכבה אין מדליקין אותו אחר דישונו כו' כיצד מדליקו כו' ואינו יכול להדליקו בנר אחר משום בזיון ע"כ. וכי תימא אמאי לא קאמר ה"ה ז"ל דפסק כרב דהלכתא כותיה באיסורי וכמ"ד דטעמא משום בזוי מצוה משום דלא אסיק בקשיא. וי"ל דודאי דכמאן דאמר משום אכחושי מצוה עיקר כדפרישית דאית לן למפסק כרב אדא ועוד דאית לן למפסק בהא כשמואל משום הא דאמר אביי כל מילי וכו'. וא"ת כיון שרבינו ז"ל פסק כמ"ד אכחושי מצוה ובהא פליגי ומודה שמואל בבזוי מצוה דאסור א"כ אמאי כתב בהלכות מעשר שני פרק ג' דטעמא דמעשר שני אין שוקלין כנגדו דינרי זהב לחלל עליהם מעשר הוא משום שמא יכוין ממנו משקלות וכו' היה לו לומר דהוי טעמא משום בזיון ואע"ג דהוי לחלל עליהם מעשר אחר מ"מ דמי לקינסא וכמו שאמרו בגמרא פ' במה מדליקין מתיב רב אויא סלע של מעשר שני וכו' אי אמרת בשלמא כי פליגי רב ושמואל מנר לנר אבל בקינסא אסר שמואל כלומר והיינו כמ"ד משום אכחושי מצוה הא לא תהוי תיובתא אלא אי אמרת בקינסא נמי שרי הא תהוי תיובתא אמר רבה גזירה שמא לא יכוין משקלותיו וקא מפיק להו לחולין ע"כ. משמע דלא נאמר טעם זה אלא למ"ד משום בזוי מצוה אבל למ"ד משום אכחושי מצוה לא אמרן טעם זה אלא משום דדמי לקינסא. ויש לומר דסובר רבינו ז"ל דאפילו למ"ד משום אכחושי צריך להאי טעמא מפני שיש לדקדק בלשון המקשה דאמר אי אמרת בשלמא כי פליגי רב ושמואל מנר לנר אבל בקינסא אסר שמואל הא לא תהוי תיובתא דהיל"ל אי אמרת בשלמא כו' ניחא כי כן הדרך בכל המקומות ומאי האי לישנא דקאמר הא לא תהוי תיובתא, ונראה דכונתו היא דאע"ג דהאי לא דמי לגמרי לקינסא דאע"ג דבקינסא איכא בזוי הכא ליכא בזוי דבקינסא זה דאנו מדליקין אינה היא עצמה המצוה אלא שאנו מדליקין בו הנר מצוה וא"כ ודאי דהתם איכא בזיון אבל הכא אלו המעות הם עצמם הם המצוה שהרי עליהם מחללין המעשר וזה נרמז בלשון רש"י ז"ל שכתב ואע"ג דלמצוה קא בעי להו לקינסא דמי כלומר אע"ג דהם עצמם המצוה מ"מ דמי קצת לקינסא ומשום הכי אמרו בגמ' הא לא תהוי תיובתא כלומר ניחותא ודאי ליכא דמ"מ לא שייך כאן בזיון אבל מ"מ לא הוי תיובתא גמורה אלא בדרך קשיא שיש בה קושיא מעט אלא למ"ד משום בזוי מצוה איכא תיובתא גמורה ובא רבה ותירץ אין זה טעם המשנה דלעולם לא למ"ד משום בזוי איכא תיובתא ולא למ"ד משום אכחושי איכא קשיא קצת דטעמא דמתני' לא משום הכי הוא אלא טעמא הוא שמא יכוין משקלותיו בין למ"ד אכחושי בין למ"ד משום בזוי מצוה ופירש רבינו ז"ל גזירה שמא יכוין משקלותיו שלא כפירוש רש"י ז"ל דלרש"י ז"ל קשה היכי קאמר ומפיק להו לחולין הא אין כאן הוצאה לחולין אלא הרי הן כמו שהיו וכבר הוקשה לרש"י ז"ל זה ואמר כלומר יניחם בחוליהן כמו שהן. ורבינו ז"ל מפרש כך דטעמא דאין שוקלין כנגד מעשר שני מעות מפני שהפירות דרכן לחסר ואע"פ ששקל אתמול ליטרא של פירות אפשר שזו הליטרא של פירות היא חסרה מעט והוא חושב שהיא שלמה וישקול כנגדה כסף ויחשוב שהכסף הוא ליטרא ג"כ ואינו כן אלא הוא פחות מעט מפני שפירות מעשר שני אשר שקל כנגדם חסרו מעט ונמצא שהמעשר שמחלל על ליטרא זו של כסף הוא מוציאן לחולין בפחות מדמיו. ובזה יובן כוונת רבינו ז"ל במה שאמר שם גזירה שמא יכוין ממנו משקלות ונמצאו הפירות חסרים והוא שוקל בהן מעות לחלל עליהם מעשר נמצא מוציא מעשר שני לחולין בפחות מדמיו ע"כ. ומ"ש גזירה שמא יכוין וכו' אפשר שהוא גורס בגמ' אמר רבה גזירה שמא יכוין משקלותיו ופירושו כך אם כשהיה זה שוקל היה משער בדעתו החסרון שהיו יכולין לחסר אלו הפירות של מעשר מעת ששקלן ועד עתה ודאי דהיה יכול לשקול כנגדה אבל אין זה משער החסרון שחסרו אלא הוא יכוין המשקל כמו שהיה בתחלה ויחשוב שיש כאן באלו הפירות ליטרא כמו שהיה בתחלה ואינו כן אלא נמצאו הפירות וכו'. ואפילו [illegible] שגורס בגמרא כגרסתנו גזירה שמא לא יכוין משקלותיו אפשר ליישב בלשון פירוש [illegible] ז"ל ולומר דה"ק שמא לא יכוין המשקל שהשוקל הליטרא של כסף כנגדו של מעשר [illegible] לא יהיה ליטרא אמת בכיון אלא הוא פחות מליטרא מפני שהפירות של מעשר שני חסרו וזה פירוש רבינו ז"ל. וא"ת א"כ מה לי מעות של מעשר שני מה לי מעות אחרים שאין של מעשר שני הי"ל שאין לשקול כסף שמחללין מעשר שני כנגד פירות דעלמא משום דאפשר דהפירות חסרו. ויש לומר דאין הכי נמי אלא לא נקט מעשר שני אלא משום מה שאמר

הגהות מיימוניות

תשמיש של קדושה שרי ולא נהירא לרא"ש ז"ל]: [ח] כרב ירמיה מדפתי ולא כרב אחא בריה דרבא וכן פסק הספר והילכתא משמאל. ופתח דאין לו מזוזה מניחו בימין שהרי לא פסק הספר בשמאל אלא מפני הטעם שבעמוד הא היכא דליכא האי טעמא הויא ימין עדיפא לכבוד המצות, כן פירש רבינו שמחה וכן מצאתי בש"ר אפרים וכן ראבי"ה, ע"כ: [ט] תוס' ר"י שהלכה כרבא דאמר נר חנוכה מצוה להניחה בתוך עשרה אע"פ שהספר דוחה ראייתו אנן אדחויא לא סמכינן מאחר שלא מצינו שחזר בו רבא וכן פר"ח. ולראבי"ה נראה שכיון שנדחה הדקדוק אין קפידא בהכי וכן נראה דעת רבינו המחבר שלא הזכירו וכן ר"י אלפס, ע"כ: [י] אשה ודאי מדלקת דאמר ריב"ל נשים חייבות בנר חנוכה וכו', ע"כ: °[טור שם ז"ל וכיון שעיקר המצוה בשעת ההדלקה צריך שיהא בנר שיעור שמן ואח"כ ידליק אבל לא ידליק ויתן שמן אח"כ, ע"כ]: [כ] אמר אביי כל מילי דמר עביד כרב בר מהני תלת דעביד כשמואל מדליקין מנר לנר וכו' ומסיק שם דאפילו בקינסא שרי וכן כתב רבינו ברוך בספר התרומה ובס"ה דלאו דוקא להדליק בה נר חנוכה אלא אפילו להדליק נר של שבת או נרות שבבית הכנסת שגם הם נרות של מצוה וצ"ע בספרי. ורבינו שמחה כתב שאם כבה הנר שהוא מדליק בה שאין לו להדליק מן הנדלקות כדי לגמור להדליק כולן אלא לוקח אחד מן הנדלקין ומדליק בו כולן וכן כתב ראבי"ה. ואע"ג שגם התוס' פסקו שמותר מנר לנר מ"מ כתבו שהעם נהגו להחמיר ואין לשנות המנהג, ע"כ: [ל] אומר ר"י דלאו דוקא חצר דלא מצינו שנצטרך נרות בחצר אלא בבית שבחצר קאמר. ורבינו שמחה כתב דאנן שאנו מדליקין בפנים ואין כאן חשדא אין צריך להדליק כ"א לפתח אחד הרגיל לבני בית מ"מ כל דיני מקום הדלקה נוהגין כמו מבחוץ כמפורש בעמוד, ע"כ: [מ] אמר רבא לא אמרן

אלא

יא ״אורח שמדליקין עליו בתוך ביתו אינו צריך להדליק עליו במקום שנתארח בו. אין לו בית להדליק עליו בו צריך להדליק במקום שנתארח בו. [ג] ומשתתף עמהן בשמן. ואם היה לו בית בפני עצמו אע"פ שמדליקין עליו בתוך ביתו צריך להדליק בבית שהוא בו מפני העוברין: **יב** ״מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו. אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק: **יג** ״הרי שאין לו אלא פרוטה אחת ולפניו קידוש היום והדלקת נר חנוכה מקדים לקנות שמן להדליק נר חנוכה על היין לקידוש היום הואיל ושניהם מדברי סופרים מוטב להקדים נר חנוכה שיש בו זכרון הנס: **יד** היה לפניו נר ביתו ונר חנוכה או נר ביתו וקדוש היום נר ביתו קודם משום שלום ביתו שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו. גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום:

יא אורח שמדליקין עליו בתוך ביתו וכו'. שם מפורש אכסנאי חייב בנר חנוכה א"ר זירא מריש כי הואי בי רב הוה משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזי בתר דנסיבנא אמינא השתא ודאי לא צריכנא דקא מדלקי עלאי בביתאי: **ואם** היתה וכו'. בהלכות אי פתח בבא לנפשיה מיחייב לאדלוקי משום חשדא ופי' רבינו אפילו מדליקין עליו בתוך ביתו וכן עיקר דודאי בכה"ג כיון דפתח בבא לנפשיה אי לא מדליק איכא חשדא וגדולה מזו אמרו למעלה בחצר שיש לה שני פתחים בשתי רוחות שצריכה להדליק מפני החשד ופירש בגמרא חשדא דבני מתא דזמנין דחלפי בהא ולא חלפי בהא ואמרי כי היכי דבהאי פתחא לא אדליק בהאי פתחא נמי לא אדליק ע"כ בגמרא שם:

יב מצות חנוכה וכו'. שם (דף כ"ג:) אמר רב הונא הרגיל בנר חנוכה הויין לו בנים ת"ח: ומ"ש רבינו אפילו אין לו מה יאכל וכו'. נראה שלמדו ממה שנתבאר פ' ז' מהלכות חמץ ומצה שאפילו עני שבישראל לא יפחות מד' כוסות והטעם משום פרסומי ניסא וכ"ש בנ"ח דעדיף מקדוש היום כמו שיתבאר בסמוך:

יג הרי שאין לו וכו'. שם נ"ח וקדוש היום נ"ח עדיף משום פרסומי ניסא. וכתוב בה"ג אם רוצה להדליק נ"ח ונר שבת מתחלה מדליק של חנוכה ואח"כ של שבת שאם הדליק של שבת תחלה כבר קבל שבת עליו ונאסר להדליק של חנוכה. וכבר השיבו עליו הרמב"ן והרשב"א ז"ל ואמרו שאין הדלקת הנר קבלה האוסרת והביאו ראיה לזה ואדרבה מדליק של שבת תחלה דתדיר ועדיף טפי משום דהוא נר ביתו. ולא מצאתי בדברי רבינו קבלה אוסרת בע"ש ואף לא תוספת כמ"ש פ"א מהלכות יוה"כ. ומ"ש רבינו הואיל ושניהם מד"ס הכונה שהקידוש אע"פ שהוא מן התורה אפשר בלא יין כמבואר בפרק כ"ט מהל' שבת וכן נתנו טעם זה קצת מפרשים ז"ל:

יד היה לפניו וכו'. שם מבואר נ"ח ונר ביתו נר ביתו עדיף משום שלום ביתו: **גדול** השלום וכו'. בספרי. ושם אמרו גדול השלום שחותמין של כל הברכות שלום שנאמר ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום:

תם ונשלם תהלה לאל עולם:

א טור סי' תרעז סמ"ג שם: ב טור סי' תרפא: ג טור סי' תרעח:

נגמר ספר שלישי והוא ספר זמנים הלכותיו עשר ופרקיו שבעה ותשעים.

הלכות שבת שלשים פרקים: הלכות עירובין שמנה פרקים: הלכות שביתת עשור שלשה פרקים: הלכות שביתת יום טוב שמנה פרקים: הלכות חמץ ומצה שמנה פרקים: הלכות שופר וסוכה ולולב שמנה פרקים: הלכות שקלים ארבעה פרקים: הלכות קדוש החדש תשעה עשר פרקים: הלכות תעניות חמשה פרקים: הלכות מגילה וחנוכה ארבעה פרקים:

ובכאן נשלם החלק הראשון המסיים בשלום. יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם:

לחם משנה

שאמר ראשונה אין שוקלין כנגדו, ופירוש דינר זהב בכאן לא הוי טעמא אלא משום בזיון ולא שייך דין זה אלא במעשר שני אבל מ"מ ואפילו להלל עליהם וכו' ודאי דדין זה בכל פירות איתיה דזיל בתר טעמא דגזירה כדפרישית. ונראה לפי פירוש זה שודאי סלע של מעשר שני יכול לשקול כנגדו סלע של מעשר אחר מפני דלא שייך כאן טעמא דהוא חסר דבפירות שייך האי טעמא שדרכן לחסר וא"כ לפי זה ודאי לא גרים בברייתא סלע של מעשר שני אין שוקלין כנגדו דינרי זהב אלא מעשר שני אין שוקלין כנגדו דר"ל הפירות של מעשר שני וכו'. וכן מצאתי הגירסא בגמ' דכתיבת יד: **יא ואם** היה לו בית בפני עצמו וכו' צריך להדליק בבית שהוא בו מפני העוברין וכו'. כתב הה"מ ז"ל ופירש רבינו אפילו מדליקין וכו'. נראה שכתב כן מפני שיש לפרש פירוש אחר בהלכות דהכי קאמר אי פתח בבא לא מהני ליה בשיתוף דפריטי אלא שעל כל פנים צריך להדליק משום חשדא והיינו דוקא למי שאין מדליקין בתוך ביתו, לזה אמר שרבינו ז"ל מפרש דאפילו מדליקין עליו וכו' דכיון דטעמא משום שלא יחשדוהו שאינו מדליק מה לי מדליקין עליו מה לי אין מדליקין: **יב מצות** נר חנוכה וכו'. כתב ה"ה וכ"ש בנר חנוכה דעדיף מקדוש היום. וקשה דמאי כ"ש הוא זה אי אמרינן חנוכה עדיף מקדוש היום היינו דחנוכה הוי פרסומי ניסא כדאמרינן בגמרא משא"כ בקדוש היום אבל ד' כוסות דאיכא בהו פרסומי ניסא כדכתב ה"ה ז"ל ודאי דהוי כמו חנוכה וא"כ לא היה לו לה"ה ללמוד הדין מכל שכן אלא מהוא הדין וצ"ע:

הגהות מיימוניות

אלא שתים בשתי רוחות, ע"כ: [ג] אמר ר' זירא מריש חוינא משתתיפנא בפריטי, ע"כ: בשאלתות דרב אחאי פרשת וישלח נר חנוכה שכבה בליל ראשון מוסיף עליו שמן ומדליק בליל ב' מוסיף עליו בליל ג' ומדליק וכן עד ליל ח' ליל ח' עושין לה מדורה קטנה בפני עצמה ושורפה. וכן כתב רבינו שמחה והביא ראיה לדבריו דלא דמי לשירי מצות הנזרקין כיון שהוקצה לשריפה וכן התוס' הביאו דבר זה בלשון ברייתא אהא דפרק כירה מותר השמן שבנר ושבקערה אסור ור"ש מתיר וכתבו התוס' וז"ל תימה מאי שנא מהא דתניא בנר חנוכה כבה בליל א' מוסיף עליו ליל שני וכו' עד כבה ליל ח' עושין לה מדורה בפני עצמה מפני שהוקצה למצותו. וי"ל מעלה עשו בנר חנוכה משום פרסומי ניסא דמסתמא המדליק כשידליק רצונו שידליק עד התמצית אבל גבי שבת רצונו שישאר קצת אחר שבת, ע"כ:

נגמר ספר זמנים בס"ד:

מפתח לספר הרמב"ם ולפרקיו

ספר שלישי והוא ספר זמנים

הלכות שבת

פ"ו יבאר שאמירה לנכרי שבות. הלוקח בית בארץ ישראל ובסוריא אם מותר לומר לנכרי לכתוב שטר. השוכר נכרי לימים רבים והשאלת כלים והשכירות לנכרי. המשתתף עם הנכרי במלאכה. ודין הנותן אגרות לנכרי. מי שהיה בא בדרך וקדש עליו היום. ודין המבשל בשבת:

פ"ז יבאר שהאבות מלאכות הם מ' חסר א'. התולדות שהם מלאכות הדומות להבות. שיעורי חורש וזורע וקוצר ומעמר ודש:

פ"ח יבאר דין חובל וחולב. השוחט את הפירות להוציא מימיהן. הזורה והבורר אוכל מתוך פסולת או איפכא. הטוחן כגרוגרת או השוחק. מרקד ולש ושאין גיבול באפר:

פ"ט יבאר האופה כגרוגרת והנותן ביצה בצד המיחם. אחד נתן את האור ואחד נתן את העצים. ודין התולש כנף מן העוף או הטוטל שערו או צפרניו. המלבן והמנפץ והצובע והטווה והאורג והבוצע:

פ"י יבאר הקושר קשר של קיימא. ודין המתיר והתופר. הקורע בחמתו על המת. הבונה על גבי כלים ומכניס יד הקרדום בעץ שלו. הסותר ומכה בפטיש. ודין מפיס מורסא בשבת. והמנער טלית חדשה. ודין הצד:

פ"א יבאר השוחט או הנוטל נשמה. המפשיט והמעבד והמוחק והמחתך. הנוטל קיסם של עץ לחצוץ בו שיניו. ודין המוחק ודין הכותב. הכותב על מנת לקלקל, וכל דיני כותב או הרושם. ודין המשרטט:

פ"ב יבאר דין המבעיר כל שהוא חייב. ודין המכבה דליקה שנפלה בשבת. ודין המוציא מרשות לרשות או הזורק. מעביר מתחלת ארבע לסוף ארבע, וד"א ואלכסונן:

פ"ג יבאר שידו של אדם חשובה כארבעה על ארבעה. עקר החפץ והניחו על גבי חבירו כשהוא מהלך. הזורק או המושיט מרה"י לרה"י ור"ה באמצע:

פ"ד יבאר איזהו רה"ר וד' רשויות לשבת. רה"י ומקום פטור אם מותר לטלטל בכלו. כל המוציא או זורק מד' רשויות אלו לחבירו. אויר ר"ה ורשות היחיד. בור ט' בר"ה או עמוק י' מלא מים:

פט"ו יבאר דין עומד אדם ברה"י ומטלטל ברשות הרבים או איפכא. זיז שלפני חלון באויר רשות הרבים. שני בתים בשני צדי רשות הרבים. ודין אמפה ברשות הרבים וחלון על גבה. אמת המים שעובר בחצר. ודין כצוצרה שהיא למעלה מן הים. חצר שמוגה מד"א אם שופכין לתוכה מים. הקורא בספר בכרמלית ונתגלגל מקצתו לר"ה. מת שהסריח ונתבזה יותר מדאי:

פט"ז יבאר דין מקום שלא הוקף לדירה. רחבה שאחורי הבתים וכמה היא בית סאה ובית סאתים. כל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה. מחיצה שהכרון מרובה על העומד. גובה האהיים וצורת הפתח. מחיצה העומדת מאליה ומחיצה של בני אדם:

פי"ז יבאר דין מבוי סתום ומבוי עקום. מבוי שהכשרו בקורה או בלחי. ודין מבוי העשוי כנדל. קורה היוצאה מכותל זה ואינה נוגעת בכותל זה. פסי ביראות ואנה התירו אותם. מבוי שנטלה קורתו או לחיו בשבת. האצבע והאמה שמשערין בה בכל מקום:

פי"ח יבאר שיעור הדבר שיוציא שיהיה חייב. המוציא חצי שיעור ונתפס. המוציא אדם חי שאינו כפות על המטה:

פי"ט יבאר שכלי מלחמה אין יוצאין בהן בשבת. טבעת שאין עליה חותם. אשה אם יוצאה בתכשיטין בשבת. כל שאסרו חכמים אם אסור לצאת בו לחצר. אם יוצאין בקמיעין של מומחה. המתעטף בטליתו והיוצא בטלית מקופלת. אם מותר לצאת בליל שבת בציצית. המוצא תפילין בשבת ברשות הרבים. המוצא ס"ת ודין אם מותר לצאת בתפילין ע"ש:

פ"כ יבאר שאסור להוציא משא על הבהמה בשבת. אסור לישראל להשאיל ולהשכיר ולמכור בהמה גסה לעכו"ם. ודין מי שהחשיך לו בדרך ולא היה עמו נכרי. אסור להנהיג בהמה אפילו בקול. כל הדברים שהבהמה יוצאה עמהם בשבת. אם אדם מצווה על שביתת עבדו. גר תושב שכיר אם אסור לעשות מלאכה לרבו:

פכ"א יבאר דברים האסורים משום שבות. ואם מכבדין הבית בשבת. ודין פירות שנפזרו בשבת. והדם מחובר אם מותר להריח בו. ודין אם רוכבין על גבי בהמה בשבת. אם פורקים משוי מעל גבי בהמה בשבת. המדבק או השוחט פירות והמרסק את השלג. פירות שזבו מהן משקין. אסור לבריא להתרפאות בשבת. רפואה שמותר או אסור לעשותה בשבת. נתינת מורסן לתרנגולין בשבת:

פכ"ב יבאר דין רדיית הפת. ודין אם יכנסו למרחץ אפילו להזיע. ודין אם אסור לתת מים צונן לתוך חם. אם אסור לראות במראה של מתכת. טיט שעל גבי בגדו. ודין אם מקפלין בגדים בשבת. העושה אהל קבוע או אהל עראי:

פכ"ג יבאר שאין נוקבין נקב בחבית. שובר אדם את החבית לאכול גרוגרות. אם מספקין ואם מרקדין. אם שטין על פני המים. אסור להדיח קערות ולהטביל כלים. אין דנין בשבת. ואם אסור לחשב חשבונות. אם מגביהין תרומה ומעשרות בשבת. ואם אסור לשחק באגוזים בשבת. ודין נפלה דליקה בחצר מה מצילין:

פכ"ד יבאר פירוש ממצוא חפציך ודבר דבר. אם מותר לרוץ לדבר מצוה. אם נשאלין על הנדרים של שבת בשבת. אם עונשין בשבת. ושלא לטלטל מקצת דברים. היתר שבות בין השמשות:

פכ"ה יבאר דין כלי שמלאכתו לאיסור. ומוקצה מחמת חסרון כיס. והספרים שמוקצה מחמת איסור למיאוס. כל כסוי הכלים אם נטלין בשבת. פירות שאסור לאכלן אם אסור לטלטלן. אם אסור לבטל כלי מהיכנו. בהמה שנפלה לבור או לאמת המים:

פכ"ו יבאר כלי האורג שמותר או אסור לטלטלן. ומנורה של חוליות אם מטלטלין אותה. אבנים מקורזלות של בית הכסא. נגר שיש בראשו גלוסטרא. אם מפנין האוצר לאורחין. ואם מטלטלין המת בשבת:

פכ"ז יבאר דין היוצא חוץ לתחום המדינה בשבת. ומי ששבת בבקעה והקיפוהו עכו"ם מחיצות. מי שהחשיך חוץ לתחום המדינה או שהוציאוהו עכו"ם. המפרש בים הגדול. ודין מי שיצא ברשות בית דין:

פכ"ח יבאר דין שבעים אמה ושיריים. היו שתי עיירות זו סמוכה לזו. אין מודדין אלא בחבל של חמשים אמה. וכיצד מקדרין בהרים. היתה עשויה כמין ג"ם או כקשת וכיוצא בו. היו לנו תחומי שבת מוחזקין ובא מומחה ומיעט או ריבה:

פכ"ט יבאר שמן התורה לקדש את יום השבת בדברים. שכח או עבר ואכל ושתה קודם שיקדש או שיבדיל. אין קידוש אלא במקום סעודה. מי שהיה אוכל בע"ש וקדש עליו היום והוא בסעודה. אין מקדשין אלא ביין הראוי לנסך על גבי המזבח. אם מקדשין ביין מבושל. ונוסח קידוש שבת ויו"ט. וסדר הבדלה במו"ש ויו"ט. והאור שמברכין עליו במוצאי שבת ויוה"כ:

פ"ל יבאר אי זהו כבוד שבת ואי זהו עונג שבת. אסור לו לאדם שיהלך יותר מג' פרסאות בע"ש. אסור להתענות ולזעוק בשבת. כמה גדול שכר שמירת שבת. אם בועלין בתולה לכתחלה בשבת:

הלכות עירובין

פ"א יבאר שחצר שיש בה שכנים הרבה צריכה עירוב. עירובי חצרות ושתופי מבואות ומה בין זה לזה. וכיצד מערבין בחצרות. המשתתפין במבוי אם צריכין לערב. אם מערבין ערובי חצרות ושתופי מבואות בין השמשות:

פ"ב יבאר דין ביטול רשותו סתם או מפרש. ישראל הדר עם הגר תושב או עם העכו"ם. אם שוכרין מן העכו"ם רשותו אפילו בשבת. ישראל שאינו מודה במצות עירוב:

פ"ג יבאר חלון שבין שתי חצרות או כותל או באר. ודין חריץ שבין שתי חצרות. כל גגות העיר זה גבוה וזה נמוך. בור שבין שתי חצרות. חצר קטנה שנפרצה במלואה לגדולה. שתי חצרות שעירבו עירוב אחד דרך הפתח שביניהן:

פ"ד יבאר אנשי חצר שאוכלין יחד. האב ובנו והרב ותלמידו והאחין שכל אחד יש לו בית לעצמו. חמש חבורות ששבתו בטרקלין. עשרה בתים זה לפנים מזה. אחד מבני חצר שהיה גוסס או הניח ביתו והלך. אנשי חצר ששכחו ולא עירבו. זיזין היוצאים מהכותלים. רגל האוסרת במקומה אם אוסרת שלא במקומה. ב' גזוזטראות זו למעלה מזו:

פ"ה יבאר דיני בני מבוי שהיה להם שתוף סחורה במאכל. אשתו של אדם אם מערבת לו שלא מדעתו. נשתתפו אנשי חצר זו עם אחד משני מבואות אם סומכין על שתוף במקום עירוב. עכו"ם או צדוקי שדר במבוי. ודין כיצד משתתפין במדינה:

פ"ו יבאר דין עירובי תחומין וכמה שיעורו. המניח עירובו ברשות היחיד ושובת בר"ה. נתנו במגדל ואבד המפתח. ודין אמרו לו שנים לא וערב עלינו. נפל על העירוב גל מבע"י. רבים שרצו להשתתף בעירובי תחומין. אם מערב עירובי תחומין על יד בנו ובתו. המשנה בעירוב ממה שמוה:

פ"ז יבאר דין האומר שביתתי במקום פלוני. הקונה שביתה ברחוק מקום ולא סיים המקום. האומר שביתתי תחת האילן. התלמידים שהולכין בלילי שבתות בשדות ובכרמים:

פ"ח יבאר אם מערבין שני עירובין ליום אחד. ואם מערבין עירובי תחומין וחצרות ליום הכפורים ועירובי תחומין ליו"ט. המערב לשני ימים טובים או לשבת ויו"ט. ואם נאכל העירוב. יו"ט שחל להיות בע"ש אם עושה עירוב ביו"ט:

הלכות שביתת עשור

פ"א יבאר דין שביתת יוה"כ ממלאכה. כל דבר שאסור לעשותו בשבת אסור ביוה"כ. ומאי איכא בינייהו לענין עונשין. ודין קניבת ירק ביום הכפורים. תענו את נפשותיכם בכמה דברים הוא. בין השמשות לנשים:

פ"ב יבאר כמה יאכל וישתה ביום הכפורים ויהיה חייב. האוכל דברים אסורין ושאינן ראויים למאכל אדם. חולה שיש בו סכנה או עוברה שהריחה. חינוך לקטן וקטנה:

פ"ג יבאר שאסור לרחוץ ביום הכפורים בחמין ובצונן. אם מותר לטבול ביום הכפורים. לוקח אדם מטפחת שרויה במים בערב יוה"כ. וכל הדברים שאסרו ביוה"כ. הדלקת הנר בו ונעילת הסנדל לקטנים:

הלכות שביתת יום טוב

פ"א יבאר דין שביתת יו"ט ממלאכה חוץ מאוכל נפש. מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך. מי שהיתה לו בהמה מסוכנת. בהמה או עיסה חציה של נכרי וחציה של ישראל. מכשירי אוכל נפש. ודין ביצה שנולדה ביום טוב. כל שאסור לטלטלו ביום טוב. ובשני ימים של גליות. מנהג מת ביום טוב ראשון:

פ"ב יבאר איסור נולד ומוקצה. כלים שנשברו ביו"ט ובהמה שמתה ביו"ט אם מחתכין אותה לכלבים:

פ"ג יבאר שעפר מוכן לשחיטה אם מותר לטלטלו. ולמי מכסין את דמו או אין מכסין. השוחט אם מותר להלום גמר למקום הסכין. המפשיט עור בהמה ביו"ט. אם מולחין את החלבים ואם מרגילין. אם מותר ללוש עיסה גדולה ביו"ט. אם אופין בפורני הדפס. אם דכין את התבלין כדרכן ביו"ט, ואם שונין את הקמח:

פ"ד יבאר שאין מוציאין את האש לא מן העצים כו'. אין מכבין את הנר ודבר הגורם כיבוי. אין משחיזין את הסכין ביו"ט. העושה מדורה ביו"ט כיצד יעשה. אם מטבילין כלים ביו"ט. דברים האסורין ביו"ט משום מקח וממכר. גבאי צדקה אם גובין בחצרות ביו"ט:

פ"ה יבאר שלא ישא משאות גדולות ביו"ט. אם מנהיגין את הבהמה במקל. אם מוליכין את הכולס משובך לשובך. פירות שיצאו חוץ לתחום ובהמה וכלים אם הם כרגלי הבעלים. בור של יחיד כרגלי בעליו. ודין שנים שגאלו חלוק אחד:

פ"ו יבאר דין עירובי תבשילין ולמה נקרא שמו עירוב. עירוב זה בתבשיל וכמה שיעורו. יש לו לאדם לערב על כל העיר. מניח עירובו ומתנה. ביו"ט של ר"ה

ר"ה אם הוא מתנה. מצוה לשמוח ולהתענג ביו"ט. חייבין ב"ד להעמיד שוטרים ברגלים. חולו של מועד אם סופדין בו:

הלכות חול המועד

פ"ז יבאר דין דבר האבד בחול המועד. כבשים שיכול לאכול מהם במועד. אם עושין כל צרכי רבים. אין מגיהין אפילו אות אחת. ודין אם מותר לכתוב שטרות. אם נושאין נשים במועד. אין מגלחין ואין מכבסין במועד. אבל שחל שביעי שלו להיות ביו"ט. אם עושין סחורה במועד ודין מטפחות הידים. מי שאין לו מה יאכל אם עושה מלאכה. נכרי שקבל קיבולת מישראל:

פ"ח יבאר דין נהרות הנמשכין אם מותר להשקות מהם. אם לצוד את העכברים במועד. אם מכניסין את הצאן לדיר. אין חופרין קבר להיות מוכן למת ואין מפנין אותו. אם קוצצין צפרני חמור של רחים. אם מביאין כלים לצורך המועד. אם עושין מלאכה בערב שבת ויו"ט או בי"ד בניסן. אם מותר לשנות מנהג המקום מפני המחלוקת:

הלכות חמץ ומצה

פ"א יבאר דין האוכל כזית חמץ בפסח והנהנה ממנו. חמץ שעבר עליו הפסח ותערובת חמץ. איסור חמץ בי"ד מחצות ואילך:

פ"ב יבאר דין השבתת חמץ קודם זמן איסורו. בדיקת חמץ וכיצד בודקין ובמה בודקין. ט' צבורין ועכבר. ובצק שבסדקי עריבה. המשכיר בית לחבירו:

פ"ג יבאר מה יעשה בהחמץ אחר שבדק בליל י"ד. אם חל י"ד להיות בשבת. מי ששכח או הזיד ולא בדק בליל י"ד. שהבודק בליל י"ד מברך ומה מברך. מי שיצא מביתו קודם שעת הביעור לעשות מצוה. חמץ שנפלה עליו מפולת:

פ"ד יבאר איסור בל יראה ובל ימצא. ישראל שהרהין או הפקיד חמצו אצל נכרי או איפכא. תערובת חמץ שאינו ראוי לאכילה:

פ"ה יבאר שה' מיני דגן חמוצן אסור. מותר לבשל הדגן או הקמח במי פירות. שימור מצה והדגן. חטין ושעורין מבוקעות. כמה שיעור העיסה שלשין בפסח. אין עושין סריקין המצויירין בפסח. אם שורין את המורסן לתתן לפני התרנגולים. אם מותר ליתן הבלין לתוך הבצק. ודיני הגעלה:

פ"ו יבאר שמצות עשה מן התורה לאכול מצה בליל ט"ו. באי זה מצה יוצאין. הכל חייבין באכילת מצה. אסרו חכמים לאכול מצה בערב הפסח:

פ"ז יבאר שמצוה לספר בנסים בליל ט"ו. שצריך היסבה וארבעה כוסות. החרוסת מדברי סופרים:

פ"ח יבאר סדור עשיית מצות אלו בליל ט"ו. האפיקומן. ומי שאין לו יין בפסח. הישן בתוך הסעודה. ונוסח ההגדה:

הלכות שופר

פ"א יבאר שמצוה לשמוע תקיעת שופר. ואי זה שופר כשר. אם מחללין עליו יו"ט. ושיעור השופר. ואם נקב וסתמו וכו'. התוקע לתוך הבור או לתוך החבית:

פ"ב יבאר שהכל חייבין לשמוע קול שופר. המתעסק בתקיעת שופר להתלמד. יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת. כשגזרו שלא לתקוע בשבת הוא במקום שאין ב"ד קבוע:

פ"ג יבאר כמה תקיעות חייב אדם לתקוע בר"ה. שיעור תרועה ומה היא. ומה הם שברים ושיעורן. הצבור חייבין לשמוע התקיעות על סדר הברכות. הברכות שמברך בר"ה אם מעכבות התקיעות:

הלכות סוכה ולולב

פ"ד יבאר שיעור הסוכה והדפנות. סוכה שאין לה גג או שסיכך ע"ג אכסדרה. היתה גבוהה מעשרים אמה. היתה פחותה מעשרה וחקק בה. דפני סוכה אם כשרים מן הכל:

פ"ה יבאר הכשר דבר שמסככין בו. העושה סוכתו תחת האילן. דופן עקומה ומי סוכה. סוכה על גבי סוכה. סוכה שאולה וגזולה:

פ"ו יבאר שנשים ועבדים וקטנים פטורים מן הסוכה. ושלוחי מצוה. ושומרי העיר בלילה. כל שבעה עושה ביתו עראי. מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית. ירדו גשמים וסדר הקידוש בסוכה. נוי סוכה ואוכלין שתולין בה לנאותה:

פ"ז יבאר דין ארבעה מינין שבלולב וכמה נוטל מהן. היכן מנענעין את הלולב. כל היום כשר לנטילת לולב. אם נוטלין את הלולב בשבת. מצות ערבה לבדה. הדס והאתרוג אם מותר להריח בהם:

פ"ח יבאר דין פיסול ארבעה מינים שבלולב. אם אדם יוצא ביו"ט ראשון בלולבו של חבירו. שותפין שקנו לולב או אתרוג. שמחת בית השואבה:

הלכות שקלים

פ"א יבאר דין מחצית השקל ושיעורו. הכל חייבין במחצית השקל. מחצית השקל אם נוהג בפני הבית ושלא בפני הבית. באחד באדר משמיעין על השקלים:

פ"ב יבאר כיצד כונסין השולחנין את השקלים. וי"ג שופרות שהיו במקדש. תרומת הלשכה וכיצד תורמין. ומי כשר לתרום:

פ"ג יבאר דין קלבון של שקלים. וכמה שיעור הקלבון שנותנים. שקלים שנגנבו או אבדו. והמפריש שקל כסבור שהוא חייב ונמצא שאינו חייב:

פ"ד יבאר מה עושין מתרומת הלשכה ומותרה ומותר שיורי הלשכה. בר"ח ניסן מקריבין מתרומה חדשה:

הלכות קידוש החדש

פ"א יבאר שחדשי השנה הם חדשי הלבנה. ב"ד מחשבין בחשבון האצטגנינות. אם מחשבין וקובעין חדשים בחוצה לארץ:

פ"ב יבאר מי הוא הכשר לעדות החדש. משקלקלו הבייתוסים והיו שוכרין אנשים. אמרו העדים ראינוהו בכ"ט שחרית במזרח כו'. אין מקדשין את החדש בלילה. אין מקדשין את החדש אלא בשלשה:

פ"ג יבאר אם עדות החדש דוחה שבת. על ששה חדשים השלוחין יוצאין. ב"ד שהמתינו כל יום שלשים ולא באו עדים:

פ"ד יבאר על ששה דברים מעברין את השנה. מה הם הסימנין שמעברין בהם השנה. נכנס יום שראוי לר"ה ניסן אם מעברין. ואם מעברין את השנה בשנת רעבון:

פ"ה יבאר שקביעות הראיה והעבור בסנהדרין. אזהרת מנהג האבות בשני ימים:

פ"ו יבאר קבוץ החמה והירח בדקדוק. ומהו מחזור י"ט שנה. ואי"ב תשל"ג מולד הלבנה:

פ"ז יבאר שאין קובעין ראש חדש תשרי ביום אד"ו. ומפני מה אין קובעין בחשבון זה בימי אד"ו:

פ"ח יבאר חדשה של לבנה כמה ימים היא. דרך ידיעת חדשי הלבנה אם הם שלמים או לא:

פ"ט יבאר ששנת החמה שס"ה יום ורביע ויום התקופה ושעתה:

פ"י יבאר שבין תקופה לתקופה צ"א יום וד' שעות:

פי"א יבאר דרכי החשבון למי שמלאו לבו לדעתו. והגלגל נחלק לשלש מאות וששים מעלות. שנת חשבון הרמב"ם ז"ל ד' אלפים תתקל"ח:

פי"ב יבאר מהלך השמש האמצעי ביום אחד:

פי"ג יבאר מקום השמש האמתי ויום התקופה האמתי:

פי"ד יבאר שהירח יש לו שני מהלכים אמצעיים:

פט"ו יבאר מקום הירח האמתי:

פט"ז יבאר העגולה שסובבת בה הירח שנוטה מעגולת השמש. וראש התלי וזנבו:

פי"ז יבאר ידיעת ראיית הירח האמתי. ומעגל הירח. ופעמים בא בארוכה פעמים בקצרה:

פי"ח יבאר שהירח אפשר שיראה או לא. אם מעברין את החדש לצורך:

פי"ט יבאר להיכן הירח נוטה:

הלכות תענית

פ"א יבאר שמצות עשה לצעוק ולהריע בעת צרה. אם גוזרין תענית בתחלה בר"ח ובשבתות וי"ט. תענית חלום שיתענה אפילו בשבת. אם טועם המתענה מתבטל. כל תענית שלא קבלו מאתמול. צבור שהיו מתענים וירדו להם גשמים:

פ"ב יבאר הצרות שמתענין עליהם:

פ"ג יבאר אם לא ירדו גשמים מה יעשו:

פ"ד יבאר סדר תפלות תעניות:

פ"ה יבאר דין ארבע תעניות שבפסוק. משנכנס אב ממעטין בשמחה. בין השמשות של תשעה באב. דברים שהם זכר לחורבן. הרואה ירושלים בחורבנה או ערי יהודה:

הלכות מגילה

פ"א יבאר דין קריאת המגילה בזמנה ומי חייב בה. כפרים ומוקפין חומה. ואם קוראין את המגילה בשבת:

פ"ב יבאר כיצד קריאת המגילה וכתיבתה ותפירתה. י"ד וט"ו אסורין בהספד ותענית. חובת סעודת פורים כיצד ומשלוח מנות. אם משנין מעות פורים לדבר אחר:

הלכות חנוכה

פ"ג יבאר שימי חנוכה אסורין בהספד ותענית. מי הוא החייב בהדלקת הנר ומה מברך. קריאת ההלל כל שמונה ימים:

פ"ד יבאר כמה נרות מדליק. וזמן הנחתן ומקום הנחת הנר. נר שהדליקו חרש שוטה וקטן. עששית שהיתה דולקת כל היום כלו:

ספר קובץ על יד החזקה

הלכות יום טוב

פרק א הלכה א שאין אסורין בכל מלאכת עבודה כו'. עי' הה"מ ובלח"מ הקשה למה לא כתב קרא בפ' בא מלאכת עבודה ותו לא צריך אך אשר יאכל לכ"נ ע"ש. ועי' בשבת דף קי"ז בהא דגרסינן שם תנא דבי שמואל כל מלאכת עבודה נ"ה יצאו תקיעת שופר ורדיית הפת ע"ש בחידושי רשב"א שהקשה מנ"ל למעט בשבת ותירץ שם כיון דאינה מלאכה ביו"ט גם בשבת לא חשיבא מלאכה דהא לא התיר הקרא אלא או"נ בלבד והלכך כשמוציא הכתוב תקיעת שופר מכלל איסור מלאכת יו"ט ש"מ דאינה מלאכה ע"כ, וא"כ אי לא הוה כתב בפירוש אך אשר יאכל לכ"נ הו"א דבשבת אסור תקיעת שופר ורדיית הפת, ועע"ש מ"ש בשם הרמב"ן ודו"ק:

הלכה ב שבתון כו'. הכי איתא בגמרא ומה שלא אמרו בגמרא דבלא"ה איכא עשה מדכתיב אך אשר יאכל לכ"נ כו' משמע שאינו או"נ אסור ולאו הבא מכלל עשה עשה הוא וכה"ג הקשה מהרא"ס למה לא מצינו גבי חמץ עשה מדכתיב שבעת ימים תאכל מצות ועמ"ש בזה בס"ד בפ"א מהל' איסות דלאו הבא מכלל עשה אע"ג דעשה הוא מ"מ נדחית מפני עשה אחרת:

הלכה ג ה"מ לשבת וכו'. והה"מ כתב וענין ה"מ לשבת הוא לענין חטאת ובשוגג וכו'. נראה לענ"ד הא דאמרינן בגמרא ה"מ לשבת פי' בשבת משכחת לה חילוק מלאכות דהיינו בשוגג דכל הלימוד דיש ה"מ לא מבעיא למאן דנפ"ל מאחת מהנה דגבי חטאת כתיב א"כ גלי קרא בחטאת דוקא ואפילו למ"ד דנפקא מלא תבערו ג"כ י"ל דלא מצינו ה"מ כ"א לענין חטאת ואין ה"מ ליו"ט דביו"ט לא משכחת ה"מ דגבי לאוין לענין מלקות לא גלי רחמנא ה"מ ונפ"מ אפילו למ"ד דלוקין על לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד גם גבי שבת ליכא ה"מ לענין מלקות וכ"כ מוכח מדברי התוס' ר"פ אלו הן הלוקין דלר"פ ב"י דאמר טעמא דר"ע דאין לוקין על חייבי מיתות ב"ד משום כדי רשעתו ברשעה המסורה לב"ד אם התרו בו למלקות גרידא גם ר"ע מודה דלוקין א"כ קשה לי מה שהקשה רש"י בפסחים בסוגיא דהואיל על הא דתנן יש חורש תלם אחד למה לא תני שבת וכתב משום דשבת הוא לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואין לוקין ותירוצו עולה יפה אליבא דרבא אבל לרשב"י לפמ"ש התוס' הקושיא נשארת אמאי לא תני שבת. ולפום רהיטא קושית רש"י המורה דאי הוה נקט שבת הוה משכחת לה ט' דלא שייך לומר אין ה"מ לשבת ולפמ"ש מיושב דגם גבי שבת ליכא ה"מ למלקות. ואי תקשה לך דעכ"פ הו"ל למתני שבת דשכיח יותר מיו"ט. י"ל דהא בשעה"מ מביא מה שמקשה העולם איך יחול איסור יו"ט על איסור שביעית וכתב בהל' שמיטה דמיירי בר"ה א"כ שפיר נקט סתם יו"ט דאי הוה נקט שבת זה ל"ש שיחול ר"ה בשבת והארכתי בזה:

הלכה ד מלאכה כו'. עי' הה"מ ומה שכתבתי בזה באריכות בש"י מס' מגילה פ"ק ד"ה תני ושם במס' ביצה ד"ה לא איסור ולא תשרי ע"ש:

הלכה ו לא אסרו הוצאה ביו"ט כו'. הרי"ו כתב בשם ר"ת דמותר לשחוק בכדור בר"ה וביש"ש תמה ע"ש מה מקום לשחוק הלזה להתירו וכתב בס' בינה לעתים בפרקין דדעת ר"ת דאין בו אלא טלטול ברה"ר דהכדור מונח ברה"ר ואינו מוציאו מרה"י לרה"ר וד"א ברה"ר הלכתא גמירי לה בשבת וקיי"ל בכל י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן אין למדין מן הלכה ומלאכת יו"ט ויוה"כ ילפינן בנין אב משבת וא"כ ליכא למילף יו"ט משבת לענין העברת ד' אמות והניח בספק. ולי נ"ע דבריו דא"כ קשה הא דאמרינן במס' הוריות דף ד' ע"א בהא דמקשה תלמודא ואמאי הוצאה הא כתיבא אל יצא איש ממקומו (כ"ה הגירסא העיקרית ע"ש) ומשני כגון דאמר הוצאה אסירה הכנסה שרי ולפ"ד קשה אמאי לא משני הגמ' דהורה להם הוצאה אסור מרה"י לרה"ר אבל הוצאת ד"א דג"כ נקרא הוצאה דמקומו של אדם הוא ד"א וזה לא מפורש בקרא אלא מהלכה ושפיר חייב. ועוד לפ"ת דאמר שמואל בשבת ר"פ הזורק דמקושש מעביר ד"א ברה"ר הוי ולדידיה מפורש בתורה מקרי דהא מקושש נתחייב עליה ואין מקום לספיקו כ"א להמולקים שם אי תולש הוי או מעמר הוי ובגמ' שם קאמר נפ"מ לכדאיסי וכו' ואמאי לא קאמר נ"מ לשמואל יו"כ ויו"ט ג"כ אסור העברת ד"א משא"כ לאיך. ודוחק לומר דהתלמודא רצה למצוא נפקותא אי תולש הוי או מעמר הוי דהא אנן לא קיי"ל כאיסי כמ"ש בה"ם פ"ז ויותר הו"ל להתלמודא למצוא נפקותא מה דנ"מ לדידן. ועוד הא אמרינן במס' נזיר דף כ"ה ע"ב אי מהלכתא ה"א הלכתא ואי אקרבה לא מיחייב וע"ש בפי' המפרש ובתוס' שם ודו"ק וא"כ קשה אי הלכתא היא מנ"ל לחייב מעביר ד"א ברה"ר בשבת. אלא נראה לענ"ד ברור דכ"מ דהלכה לא בא אלא לפרש קרא הוי כאילו נכתב בפירוש וחייב עליה וכענין ח"י טריפות שנאמרו למשה מסיני וכן לא תאכל כל נבילה ובא הלמ"מ ומפרש דנפסלה בשחיטה הוא בכלל נבילה וכן הכא נמי הלמ"מ גילה דבכלל הקרא אל יצא איש ממקומו הוא העברת ד"א והרי הוא כאילו נכתב מפורש ולא שייך לומר אין למידין מהלכה ועי' במס' ביצה דף כ' ע"א בהא דאמר שם דלמא מעולה חובה גמירא ובתוס' מקשה שם דהוי דבר הבא מן ההיקש ורש"י סובר כיון דכתיב כמשפט כאילו מפורש בקרא ע"ש בתוס' ודו"ק. וכ"מ בגמרא בהרבה מקומות דמקשה הגמ' כיון דהלכתא הוא קרא ל"ל סוכה כ"ז נדה ל"ב ודומיהם ועי' בפי' הרע"ב מס' זבחים פי"ב גבי מנסך מי חג בחג מה שנתקשה שם בתוי"ט ולפ"ד יש מקום ליישב ועי' בתבו"ש יו"ד סי' כ"ט ולפי"ז אין חילוק כלל בין שבת ליו"כ לענין מעביר ד"א דכל כי האי חדושא הו"ל לתנא לאשמועינן ולא למתני סתם אין בין יו"כ לשבת, ובזה אפשר ליישב קושית התוס' מה דנקיט בכ"מ גזירה שמא יעבירנו ד"א ברה"ר ולא נקיט גזירה שמא יוציאנו מרה"י לרה"ר דרצה תלמודא לאשמועינן דהעברת ד"א הוצאה גמורה לחיובא מיחשב וגזרינן עליה כמו בכל איסורי שבת דלא תימא כיון דהלמ"מ הוא אין לגזור עליה קמ"ל ואין להאריך בזה:

הלכה ט שהפת מרובה בתנור וכו'. עי' בתוס' פסחים דף מ"ו ד"ה עד דיש חילוק בין התנורים כשאופה תחת הגחלים לא שייך פת נאפה יפה ועי' הר"מ דיש עוד חילוק בין תנורים גדולים לקטנים ומה הוא התנור גדול כתב תנור המחזיק י"ב עשרונים ולא נתפרש השיעור, ועי' בטו"ח יו"ד אלי' סי' כ"ה שהשיעור הוא עם כתלי התנור ד' על ד' טפחים ברום ד' טפחים שהוא בין הכל כ"ד טפחים זה הוא השיעור שמחזיק י"ב עשרונים:

הלכה יג או כלבים כו'. עי' הה"מ. ועי' במס' נזיר דף מ"ח ע"א שם גלי קרא דאין נפש בהמה במשמע כמבואר שם בין לת"ק ובין לר"י:

הלכה יד בני החיל כו' עיסה כו'. עי' לח"מ ועי' באס"ז סתם עיסה כשמורת באפייתה עיקר כוונתו לרועים אלא שמטפל בהם לצורך כלבים כשלא יהא לו נבילה אבל כל שאפשר להיות לו לנבילה עיקר דעתו לרועים, ולפי סברת הר"ח שהביא הה"מ הי"ג בלא"ה לק"מ דמה"ת גם נפש בהמה במשמע. ובזה יובן פי' הגמ' בהא דמשני הואיל ואפשר לפייסן בנבילה ולמסקנא דאמר כגון דא"ל נבילה משום דתליא בפלוגתא דתנאי:

הלכה טז לכל שצריך הגוף וכו'. גרסינן בירושלמי עלה דהך מתני' והוא שיהיה ראויה על דעתא דב"ש והוא שפתה מהן, ורבינו לא הביא כלל דבעינן שיהיו המים ראויין לשתייה משום דס"ל דתלמודא דבבלי פליג בזה אלא דטעמא דב"ש מן הטעם שכתב רבינו פה ול"ל לסברת מתוך ודחיק ליה לרבינו לפרש דתלמודא דבבלי פליג עם הירושלמי מקושיא שהקשה בס' אס"ז לרבה דס"ל בפ"ק דביצה דל"פ במתוך היאך יפרנס מתני' וב"ה מתירין וע"ש באס"ז מ"ש בשם הרמב"ן דכ"ע א"ל מתוך והיינו בלצורך הגוף ולא פליג שם אלא בשלא לצורך הגוף משא"כ בשוחט עולת נדבה ובמוציא את הקטן אע"ג דהוא נ"ק מ"מ אינו צורך הגוף ובזה לא פליג הר"ן ורבינו כנ"ל ברור ועמ"ש בס' ש"י שם בסוגיא די"ל דבבלי וירושלמי לא פליגי אהדדי ע"ש:

הלכה יח כך הנולד אסור. עמ"ש בזה בש"י ריש ביצה:

הלכה כ וכל דבר שיל"מ כו'. גרסינן בגמ' דף ז' אמר ר"ח בריה דר"נ בדק בקינים של תרנגולין מעיו"ט ולא מצא בה ביצים ולמחר השכים ומצא בה ביצים מותרות בידוע דמאתמול אתילידו אע"ג דבדק מעיו"ט איכא למימר לא בדק יפה יפה ואע"ג דבדק יפה איכא למימר יצא רובא וחזרה ומותרת ומביאו בטלכות וכתב הר"ן שם ומהא משמע דאפילו בדשיל"מ בדרבנן אזלינן בתר רובא משום דלא אתחזיק איסורא. ותוכן כוונת הר"ן משום דזה הוא מילתא דל"ש והוי כמו מיעוטא ולכך מקילין אפילו בדשיל"מ אבל לדברי רבינו פה נראה בדשיל"מ החמירו בכ"ע וסובר רבינו דלר"א דאמר כל דשיל"מ ל"ב אפי' באלף אלפים כיון דיש לו היתר בעולם מחמירין בכ"מ וא"כ גם דינו דר"מ ליתא לדידן ומש"ה לא הביא רבינו פה דין זה ובס' בינה לעתים תמה על רבינו. שוב מצאתי שגם הגל"ח במס' ביצה נחית לזה והנאי. ועי' בפ"ד הל' כ"ד בהה"מ מ"ש בשם הרשב"א והן הן הדברים שכתבתי:

הלכה כג כילד וכו'. עי' בהגה"מ באיזה מת דברו חכמים אם בגדול או גם בנפל ועי' ש"ע א"ח סי' תקכ"ו סעיף ט' ובמ"א שם מ"ש דנפל חייב בקבורה ועי' בס' בינה לעתים שהשיג עליו:

פרק ב הלכה א אפרוח שנולד ביו"ט וכו'. והיינו כרב ור"י חולק ומתיר וביש"ש הקשה למה פסק רבינו כרב הא קיי"ל רב ור"י הלכה כר"י אע"ג דתניא כותיה דרב הא תניא נמי כוותיה דר"י. ואפשר לי לומר דלכאורה גוף סברת ר"י שמתיר מטעם הואיל ומתיר עצמו בשחיטה ופירש"י הואיל ומתיר עצמו בלידתו להיות נשחט מה שלא היה לפני לידתו אף מוקצה התיר א"ע בלידתו דמיגו דאיתקן להא איתקן נמי להא וטעם זה קשה להבין לפי פשוטו ולענ"ד ע"פ גירסת רש"י במס' שבת דף קכ"א נואה של קטן והא חזיא לכלבים והנן מאכילין את הנבילה לפני הכלבים וכ"ת נולד הוא והא תניא נהרות וכו' אלמא כיון דהכי אורחייהו דעתיה עלויה ה"נ כיון דאורחייהו בהכי דעתיה עלויה וכתב בחידושי הרשב"א שם יש מקשים מהא דאמרינן ריש ביצה אי בתרנגולת העומדת לג"ב נולד הוא ומאי קושיא הא כיון דאורחא הכי דעתיה עלויה כו', וי"ל לדברי רש"י דהתם כיון דאגידא בהמה כגופה דמיא וכיון דאמה אסורה איסי נמי אסורה ע"כ, ולפי סברת רש"י גם באפרוח י"ל דלא הוי מוקצה כיון דאורחא בהכי דכבר ידוע ימי ישיבת התרנגולת על הביצים שיבוא ממנה אפרוח ע"כ נ"ל לפי סברת רש"י כיון שיצא האפרוח מהביצה והביצה אסורה אפרוח היוצא ממנה גם כן אסור אלא דאינו דומה לביצה דביצה היא מגוף התרנגולת כאחד מאבריה ושייך לומר דשדיא הטפל בתר העיקר אבל האפרוח שיצא מהביצים ונעשה בריה לעצמה להיות ניתר בשחיטה אין סברא לומר דשדיא בתר הביצה האפרוח וגם אין סברא לומר דשדיא האפרוח בתר התרנגולת כיון דאפסיקיה גוש אחר וזה הוא כוונת ר"י הואיל ומתיר עצמו בשחיטה שהוא גוף בפ"ע לא שייך לומר דשדיא בתר הביצה שהיא האם שלה והמעיין היטב ומדקדק בדברי רש"י אפשר לכוין דבריו לדברינו, ועיין בחי' רשב"א שם שכתב דהגי' שלפנינו בגמ' אינו כגי' רש"י ולא ס"ל לתלמודא דידן סברא זו דכל דאורחא בהכי דעתיה עלויה רק בירושלמי משמע כדברי רש"י וא"כ בהא פליגי רב ור"י דר"י סבר כהירושלמי וסתם ירושלמי הוא ר"י ורב ס"ל כגי' תלמודא דידן דלית להו סברא זו וא"כ ליתא לסברת ר"י ומש"ה פסק רבינו כרב: ומ"ש הה"מ ואפילו ביומו מותר לחולה וכן עיקר פי' אם שחטו לעגל הזה לחולה שיש בו סכנה דמותר לבריא לאכול ממנו בלועא כמ"ש רבינו בפ"ב מהל' שבת וע"ש בהה"מ שיש מי שסובר ובלבד שלא יהיה בדבר הזה מוקצה וכ"כ רש"י חולין דף ט"ו אבל חולה שאין בו סכנה מותר לאכול אפילו ביומו אע"פ שיש בו מוקצה ועיין לח"מ וצ"ל ומה שכתב בזה בס' בל"ע נ"ע ע"ש:

הלכה ד אותו ואת בנו כו'. עי' הה"מ מ"ש בשם הירושלמי ועי' בק"פ ביצה דף ז' ע"ב ד"ה אע"פ שפי' כוונת הירושלמי בדרך אחר וחולק שם עם המג"א סימן תצ"ח ס"ק ק' במה שהתיר אם נפלו שניהם או"ב כיון שראויין כולן לשחיטה אע"פ שאינו שוחט אחד מהן ע"ש:

הלכה ו זימן שחורים כו'. עי' הה"מ מה שמקשה על הרשב"א שא"כ ס' ביצה למה היא אסורה ועי' במרדכי פ' א"ל שכתב וי"ל אע"ג דספק תחומין הוא ג"כ דשיל"מ ל"ד לביצה דהתם כי מוקמת לה אחזקה הרי לא נולדו ולפי"ז מיושב קושית הה"מ וכבר הארכתי בזה בש"י בריש ביצה ד"ה משרין ע"ש:

הלכה ז דגים כו'. עמ"ש בזה רפ"ז מהל' שבת:

הלכה ט העומד על המוקצה כו'. כתב הה"מ שאין מוקצה בשבת, עי' לח"מ וכן הבין הרא"ש בסוף ביצה במ"ש שם ראיה לפסק רבינו מהא דאמרינן ביצה דף ד' אי בתרנגולת העומדת לג"ב היא ואמה אסורה ע"ש פירש"י ובמהרש"ל, והרא"ש דעתו פשוט:

דקושית הגמ' מהלכתא ועמ"ש בזה בש"י מס' שבת דף י"א ע"א ד"ה לא ס"ד וע"ע מ"ש במתני' דבית שנפחת בש"י :

הלכה יב ויש נוסחאות כו'. להסביר סברת נוסחא זאת י"ל ע"פ גירסת רש"י שהבאתי בהל' א' כל מידי דאורחא בהכי דעתיה עלויה לא הוי נולד והרגים שם בחי' רשב"א מהך דקליפי אגוזים אמאי הרי דעתו עלויה וע"פ נוסחא זו באמת מותר מה"ט מש"כ אם אכל מערב והניח הקליפה ולא הזמינם להסקה גלי דעתיה דאקליניהו וגם לפי סברא זו יש מקום לומר כיון דהסיק בכלים אע"ג דנעשו בתר הכי אהליק בהו פורתא שברי כלים כיון דאורחא בהכי דעתיה עלויה, ועי' הה"מ שאין נוסחא זו עיקרית וכמ"ש לעיל דהעיקר כגי' שלפנינו כדמסיק בחי' רשב"א שם :

הלכה יח כ"ז שהוא חם. עי' תוס' ביצה דף ח' ד"ה אמר ר"י דאפילו ר"ש בהאי עלד מודה דהוי כמו מיא בעיבא. וקשא ל"ד דהא גם כשנקרא אפר מותר כשעדיין חם, ולפ"ד רבינו פה י"ל טעם אחר דמודה בה ר"ש דמעיקרא נקרא אש והשתא אפר. ומה שדחקו להו לומר כן נראה משום בתוס' כ' בשבת י"ט ע"ב דרב דס"ל שבת קי"ח ע"א במוקצה לטלטל כר"ש היינו אפילו בדבר דלא שייך אכילה אלא טלטול ודלא כמ"ש בא"ר דדוקא במידי דשייך אכילה בטלטול סובר רב דיש להחמיר באכילה משא"כ במידי דלא שייך אלא טלטול והתוס' לטעמייהו אזלו ולדברי התוס' יש ראיה דאל"כ מאי חידש רב על הברייתא אלא דקמ"ל דגם ר"ש מודה ועי' ביצה דף ל"ג ע"א ברש"י ולפ"ד ליתא לדברי מהרש"א שם ושם בא"ד מביאו התוס' בשם הירושלמי דבדיעבד מכסים בהסיק ביו"ט ורבינו פה לא מחלק בהכי ועי' פר"ח סי' תנ"ח. ונראה לפמ"ש שדחק עצמו המהרש"א למה התירו משום שמחת יו"ט ואי אמרינן דלא כהירושלמי אפשר לומר דגמרא מיירי בדיעבד וס"ל לרבינו דבבלי חולק בזה עם הירושלמי :

פרק ג הלכה ב ונתערב דמס וכו'. וטעמא משום דמטלטל טרחא יתירא, ונראה דאם לקח אדם בידו עפר שאינו מוכן ע"י שכחה או באיזה אופן שיהיה כיון שהמוקצה בידו כבר ורשאי להניחה בכ"מ שירצה מותר לכסות בזה העפר את התערובות משא"כ בספק חיה ספק בהמה המבואר במ"א אפילו אם כבר ישנו בידו באופן שכתבתי ג"כ אסור לכסות בו משום שיבואו הרואים להתיר חלבו שלא ידע הרואה שזה בא לידו בשוגג כ"א יסבור שזה הוא חיה ודאי ובזה מתורץ קושית הלח"מ ועי' ש"ך יו"ד סי' כ"ח :

הלכה ג השוחט בהמה בי"ט וכו'. עי' היטב בל"מ וצ"ע אם רבינו מפרש כן א"כ קושית התוס' בכורות כ"ד ד"ה והיינו נשאלה דלמה לא קמבעי ליה לענין בכור. ואמת ליישב קושית התוס' י"ל דלרבותא נקט האבעיא בי"ט משום דאי הוה קמבעיא ליה גבי בכור ה"א דביו"ט אין כאן ספק דודאי מותר משום דשא"מ משא"כ גבי בכור מספקא ליה משום די"ל דשא"מ לא הותר כ"א בשבת משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה ויו"ט ילפינן משבת משא"כ בשאר איסורים י"ל דדשא"מ אסור דהא מהך טעמא פסק בשאלתות דשא"מ בשאר איסורים אסור כר"י וכמ"ש התוס' בשמו שבת דף ק"י ע"ב ד"ה תלמוד וכו' ולכ"ע גבי שבת גם לר"י דס"ל דשא"מ אסור אינו אלא מדרבנן וכמ"ש ברפ"א משא"כ גבי שאר איסורים לר"י יש בו איסור תורה גם באינו מתכוין ומש"ה מבעי ליה ביו"ט ולרבותא נקט הכי. אמנם דעיקר פירוש דברי התוס' שם יש סתירה מתחילת דבריהם לסוף דבריהם, וכבר הארכתי בזה בספרי ש"י במס' ביצה דף ז' ע"א ד"ה ולא מקרלפין ולפמ"ש שם עולה פסק רבינו על נכון קחנו משם :

הלכה ח והלש עיסה מעיו"ט. עי' השגת הראב"ד ועמ"ש פכ"ג מהל' שבת הי"ד. ומ"ש ואין עשה דוחה ל"ת ועשה יש לדקדק דבפי"ט מהל' פסולי המוקדשין הל' ה' כתב רבינו דין דאין שורפין קדשים ביו"ט ולא כתב שום טעם כמ"ש הכא ואין זה דרכו לסמוך, וע"ק לי דבפ"א מהל' תמידין כתב רבינו דרשא דאביי דעולת שבת בשבתו. וצ"ל לייסב דברי רבינו דהנה לכל הטעמים דאמרינן בגמ' עולת שבת בשבתו ולתנא דבי חזקיה בוקר שני לשריפתו ומדרשא דהוא לבדו יעשה לכם לכל הלמודים אם עבר ע"ז ושרף את הקדשים אינו עובר כ"א בלאו הבא מכלל עשה משא"כ לשנויא דר"א דיו"ט עשה ול"ת הוא א"כ לשיטת הריב"א סוף חולין וז"פ א"ע דהל"ת נדחה א"כ גם לר"א אינו עובר כ"א בעשה משא"כ אי לא אמרי' כשיטה הריב"א א"כ לר"א עובר בעשה ול"ת, וכפ"מ לפמ"ש במל"מ בפ"א מהל' יו"ט דין י"ז דמשמע שם גבי עשה לא עבדי' הרחקה משא"כ בל"ת ומכ"ש אם יש כאן עשה ול"ת וא"כ לר"א אי לא אמרי' כשיטת הריב"א יש למעבד הרחקה משא"כ לאידך מ"ד דאין כאן כ"א איסור עשה לא שייך למיעבד הרחקה. והנה התוס' כתב בשבת דף כ"ד ע"ב ד"ה לפי אמאי לא שורפין תרומה דהא יכול ליהנות בשעת שריפתו כו' ואומר ריב"א דודאי גרע כו' ור"י אומר לפי שאין שורפין קדשים ביו"ט פי' גזרו תרומה אטו קדשים ע"ש. ונראה דריב"א לטעמיה אזיל דס"ל דהל"ת בכ"ע נדחה א"כ מש"ה לא בעי לפרש כדפי' הר"י מגד גזירה דלמה לן למיעבד הרחקה כיון דבשריפת קדשים גופא אין כאן אלא איסור עשה אליבא דכ"ע ור"י סובר דיש כאן עשה ול"ת ושפיר עבדי' הרחקה. והנה רבינו אי ס"ל כדעת הריב"א כבר האריכו בזה האחרונים ואני בארתי בהל' גזילה ואבידה פי"א ה"ח שדעת רבינו דלא כדעת הריב"א ומעתה דברי רבינו נכונים דשם בהל' פסולי המוקדשים דלא כתב כ"א דאסור לשרוף פסולי המוקדשים ל"צ ליתן טעם דבכ"מ אסור מדרשא דעולת שבת. אבל פה כתב רבינו וכן אין שורפין שקאי אחלה שהיינו תרומה וכתב הטעם שאין שורפין קדשים ביו"ט ופי' רבינו כמ"ש הר"י משום גזירה והיה קשה לי לרבינו אם לא היה כאן כ"א איסור עשה ודאי דלא עבדו רבנן הרחקה יתירא לגזור תרומה אטו קדשים מש"ה שיכל רבינו וכתב הטעם שאין עשה דוחה ל"ת ועשה פי' ונשאר העשה ול"ת ושפיר עבדינן הרחקה כנ"ל :

הלכה יא אין מלבנין את האבנים. עי' הה"מ שדעת רבינו שלא לחלק בין חדשים לישנים ומ"ש המ"מ בפכ"ז מהל' שבת שם דאין חייב כ"א בקדירה חדשה כבר כ' בס' בל"ע דהעיקר כמ"ש בסו"ת ח"י בשם הגאון מהר"ל דישנה אינו אלא ספק חיסום ואסור עכ"פ אבל אינו חייב חטאת כ"א בקדירה חדשה ע"ש, ונראה דלפי שיטת מהר"ל אין כאן ספק כ"א אם לא נתיישן שלא ללה או אפה בו פעמים רבות אז יש ספק אבל אם ללה בו הרבה פעמים עד שנראה שא"צ חיסום כלל מותר לכ"ע, ובזה י"ל הא דנקט חדשה להורות בא דכ"ז שיש ספק אי החיסום מועיל עדיין הוי בכלל חדשה ובזה מיושב מה שתמה שם בס' בל"ע לדעת הר"ן דמשמע מדבריו דשוה

בש"א למשוך מעיו"ט מותר ביו"ט א"כ בישנים מה הו"ל למיעבד כיון דנטל טעם היכא חיסום ולפמ"ש א"ש :

הלכה יד הקמח כו'. פי' מ"מ מ"ש בדעת הראב"ד שאסור ליטול הצרור ביד וכ' בס' בל"ע דאע"ג דקיי"ל דמותר לברור ביו"ט לאכול היינו בקטניות דלא שגי בלא"ה אבל כאן יכול לעשות באופן אחר שיפול הצרור ממילא וע"ש מ"ש על מה שאוסר המהר"ל לאסור בטהיגת המלות לברור פרורים גדולים דהוי בורר ע"ש, ועי' בא"ח סי' שי"ט ובברכי יוסף שם, ומ"ש בהל' שבת פכ"א :

פרק ד הלכה א אין מוליאין כו'. עי' הה"מ דאם הוליא האם מותר להשתמש עי' בט"ז סי' תק"ב שהקשה מה בין זה למעשר ומבשל בשבת במזיד דאסור ועי' בא"ר ובשו"ת רדב"ז בלשונות הרמב"ם ססי' ק"נ ובברכי יוסף סי' תק"ב אם היה במאסר או במדבר ולא נזדמן לו עד יו"ט מותר להוציא אש ביו"ט :

הלכה ב לוקה כמו שארג או בנה. בתוס' פ' המלניע דף נ"ה כתב דבנין איט לוקה ביו"ט משום מתוך ורבינו לטעמיה אזיל ולפי שיטת הירושלמי דמגבן חייב משום לש גם לפי שיטת התוס' דאמרינן מתוך בשה"ג כאן שהותרה מלאכה לצורך או"נ אמרינן מתוך לוקה בבונה ביו"ט דלא מלינו בנין שהותר באו"נ. והתוס' כ' את זאת לפום גמ' דידן דמגבן חייב משום בונה וגם רבינו כ"כ בפ"ז מהל' שבת :

הלכה ו אין מעשנין מפני שהוא מכבה. עי' ברי"ף ס"פ יו"ט דגרס דבשרא אגומרי ליכא כבוי וכתב הר"ן מפני שסופו להבעיר ועי' בר"ן שם מה שפירש לשיטת רש"י ודו"ק ועי' בלח"מ :

הלכה יז כלי שנטמא מעיו"ט. עמ"ש פכ"ג מהל' שבת ה"ח ועי' בש"י ביצה עלה דקן מתני' ד"ה אבל לא מטבילין :

פרק ה הלכה ד אין מוליכין וכו'. עיין השגת הראב"ד. והנה טעם זה שכתב רבינו דלהכניס גגו הוא לריך והוי בונה ולפי שיטת התוס' שבת נ"ה שהבאתי בפ"ד בבונה ממש אינו אסור כ"א מדרבנן והוי מ"ע בדרבנן ולשיטת הסוברים דבדרבנן לא אסרינן בה"ה א"כ מאי מקשה תלמודא מהא דאמר ר"י אמר רב ולשיטת רבינו דחולק על התוס' א"ש. והנה לפי פשטות הגמרא משמע כפירש"י דטעמא דב"ה דמתירין משום דשוכנו מוכיח עליו וזה ניחא ומשהבר אם ליכא כאן חשש איסור תורה שפיר איכא מקום לומר כברת שוכנו מוכיח עליו אבל אם יש לחוש מפני הרואים איסור דאורייתא אין סברא לומר דמשום דשוכנו מוכיח עליו מתירין אפילו בדה"ר ובזה נראה הא דאמר ר"י שם בגמ' דף ט' ע"ב מוחלפת השיטה דלא מ"ל סברת שוכנו מוכיח משום דר"י לטעמיה דסתם ירושלמי הוא ר"י ושם אמרינן דמגבן חייב משום לש לדידיה איכא איסור תורה ומש"ה קאמר הטעם דמותר משום שמחת יו"ט ואין מתירין אותו אלא ברה"י הא דמסיק שם שא"ה משום דשוכנו מוכיח היינו משום דמגבן חייב משום בונה וא"ל מתוך בכל הדברים. ומעתה דברי רבינו מיושבים כיון דהוא ס"ל דלא אמרינן מתוך אלא בהוצאה והבערה ויש כאן איסור תורה ור"י הא ס"ל כיון דיש איסור תורה לא סמכינן להתיר ברה"ר משום סברת שוכנו מוכיח עליו ושפיר פסק רבינו כר"י דא"ל אע"ג דבכ"מ אמרינן כל דבר שאסרו חכמים משום מ"ע אפילו בחה"ח משום שמחת יו"ט מתירין הכא ברה"י ועי' בהרב המאירי ומ"ש בש"י בסוגיא זו ודו"ק קצרתי :

הלכה י תפני הפקר ה"ה כרגלי מי שזכה בהן. פי' הדבר כפשוטו כיון שזכה בשם זה אפילו נתן אח"כ לאחרים הרי הוא כרגלי הבעלים הראשונים וכ"כ רש"י ותוס', והריטב"א בעירובין הביא שיטת הראב"ד שלא אמרינן שזכה בהן הראשון אלא בעודו ברשותו אבל כיון שנתנו לאחרים הרי הן כרגלי מי שנתנו לו וסברהו ביאר שם הריטב"א דכיון דלא קנו שביתה לעצמן הכניסם בכלל נכסיו מיהת בעודן ברשותו וכשחזר ונתנו לאחר נתבטל שביתתו וקנו שביתה כרגלי מי שבא לידו עתה ע"כ, וא"כ בהך סברא אי קיי"ל כרבנן בזה הוי קולא דהרי הוא כרגלי כל מי שבא לידו משא"כ אי קיי"ל כריב"ז דהפני הפקר קונין שביתה בתקומם הרי הוא הומרא, ומעתה השגת הראב"ד בכאן על רבינו נראה דדעתו להשיג על מה דמשמע מדברי רבינו דדעתו כשיטת רש"י ותוס' שהבאתי וע"ז השיג כיון דקיי"ל כריב"נ להקל א"י גם בזה היה לנו לפסוק להקל ולימא שיהיה כרגלי כל מי שבא לידו עתה ובזה יפה יתב הראב"ד שלא הביא בהלכות מחלוקת דר"נ כיון דהם ע"כ סוברים דזכה בהם הראשון לבד מי שהגביהו וכמ"ש הריטב"א שם. והא דלא אמר הראב"ד בפשיטות אף אם קיי"ל כרבנן מ"מ מודים בכה"ג משום דבא להוכיח סברתו שזה הוא שאמרו בגמ' להקל אבל לא להחמיר דוק היטב :

הלכה יד בור של יחיד וכו'. עי' השגת הראב"ד ועי' מ"ש לעיל הל' י'. ומ"ש הה"מ בשם הרשב"א עמ"ש בזה בש"י סוף ביצה. גם מ"ש הראב"ד בהל' ט"ו הכל סובב והולך למקום אחד למ"ש הריטב"א שם בשם הראב"ד וע"ש היטב :

הלכה כ וכן שנים שלקחו בהמה בשותפות וכו'. כ' הה"מ ויש מי שהתיר אפילו בהמה דלא תיישינן ליניקת תחומין וכו'. ונראה אם אמרינן דתחומין בכ"ע מדרבנן אפילו י"ב מיל א"כ מוקצה המיר מגיה דהוי כעין דאורייתא וכמ"ש בתוס' ישנים ריש ביצה משא"כ אי תחומין י"ב מיל מה"ת א"כ גם תחומין מיחשב עיקרו דאורייתא וה"כ רבינו דס"ל תחומין י"ב מיל מה"ת ואם לאיסור תחומין לא חשו לא ה"ל לחוש נ"כ לאיסור מוקצה וצ"ל דמוקצה המיר טפי ולפמ"ש הפ"י הא דקיי"ל בדרבנן יש ברירה היינו משום דספק הלכה היא אי קי"ל כמ"ד י"ב אי כמ"ד אין ברירה וה"ל ספיקא דרבנן א"כ שפיר פסק רב ולא חש לקושית רב כהנא ור"א וא"כ יפה פסק רבינו ודלא כמ"ש היש"ש ב"ק בדיני ברירה ואפשר טעם המתירין דלאיסור מוקצה לא תיישינן ע"פ גירסת בעלי תוס' שבת דף קכ"א דדבר שדרכו בכך אין בו איסור מוקצה עמ"ש בפ"ב ה"א :

פרק ו הלכה א כדי שלא יבא לבטל. רבינו פסק כר"א ורבא אמר הטעם כדי שיברור עי' הה"מ ועי' בהרא"ש שכתב נפ"מ לערב קודם עיו"ט ויו"ט של סוכות שתל להיות בה' בשבת יכול לערב עירוב אחד לשבת זו ולשבת הבא ובכלבו כ' דלשון משנתנו לא משמע הכי ואפשר למצוא נפקותא אחרינא ע"פ מ"ש רבינו בפרקין הט"ו שאין אדם מערב ומתנה בזה"ז לא ע"ת ולא ש"מ ע"ש הטעם. והר"ן והראב"ד חלקו עליו וביאר הר"ן הטעם שאין לנו להחמיר יותר בזה"ז כיון דאינהו הוו מ"ל מתנו אנן נמי מהגינן ע"ש בפ"ק דיו"ט. והנה סברת הר"ן נכונה מאוד לטעם דרבא כדי שיברור ואמרינן בגמרא דאפילו ביו"ט נמי אלא כדי שלא ישכח גזי' והיכא דשכח מלערב ואתני ביו"ט והאי דרשאי דאין שייך כאן סברת רבינו דלדידן הוי ודאי

ודאי יו"ט מה"ת דמא הוי משא"כ לטעמא דר"א מסתבר יותר סברת רבינו וא"כ רבא ור"א בהא פליגי מש"ה נאיד ר"א מטעמים דרבא משום דקשה לי דלמה לא רמז לנו במתני' דיש אופן ותקנה להניח ע"ת מיו"ט להבירו א"ו דהטעם הוא שלא יאמרו וכו' א"כ סברת רבינו א"ש. ובזה מיושב קושית הר"ן על רבינו שכתב ואין דברי רבינו מאוורין דרבא דאמר להך דינא מסתברא דלדידיה הוא דאמר ואע"ג דבקי בקביעא דירחא, ומן האמור מיושב דודאי לשיטת רבא מודה רבינו דאין לנו להחמיר ורבינו פסק כר"א. ונראה לי ראיה לדברי רבינו מהך דרבא גופא דקשה מפני מה נקיט רבא דינו בעירובי תבשילין ולא נקט עירובי חצירות ושת"מ א"ו הן הן הדברים שכתבת דרבא גופא לא קאמר דינו אלא בע"ת משום דלדידיה גם ביו"ט יכול להניח מצד הדין וכמ"ש ועמ"ש בזה בש"י ר"פ יו"ט ד"ה אינו:

הלכה יב כיוצא בו וכו'. עמ"ש הה"מ בשם בעל העיטור ומסתבר טעמיה לדידן דבקיאינן בקביעא דירחא ויום הראשון הוא מה"ת משא"כ בזמן שהיו ב"ד מקדשין ע"פ הראייה ואפשר דהכא כ"ע מודו אפילו להרא"ד בבהל' י"ד משום סברת שבות קרובה ועי' ברכי יוסף א"ח סי' תקכ"ב שכתב בשם הרדב"ז בתשובה סי' תקנ"ד מיני עופות ומיני בשר שאם יבשלום ביום שהיטתם אינם יפים לאכילה כמו השפתים מאמצעל מותר לשוחטן ביום ראשון ע"ש וכל כיוצא בזה. ועי' שו"ת רשב"א ח"ג סי' רע"ד:

הלכה טו ולפיכך אני אומר וכו'. עי' מה שהקשה הר"ן על דברי רבינו מביאו הב"י סי' תקכ"ז מה שהקשה מרבא ועי' בס' ברכי יוסף או"ח סי' קכ"ד שתמה על הר"ן דמבואר בדברי רבינו דרבא היה סומך על קביעת א"י בזמנו ע"ש:

פרק ז הלכה א חש"מ וכו' מפני שאיסור מד"ס וכו'. עי' הה"מ ועי' בפ"א מהל' חגיגה הל' י' מ"ש רבינו אלה תעשו לה' במועדיכם מכלל שקריבין ברגל והוא מהגמ' רפ"ב דתמורה ומשמע מזה מדאצטריך קרא להתיר להקריב בהס"מ דמלאכה הס"מ מה"ת ועי' בגל"ח ביצה דף כ' ועמ"ש בס"ד שם:

הלכה ב לא ידלה וישקה וכו'. עמ"ש בזה בש"י רמ"ק ד"ה והכמים מתירין בהריכום:

הלכה ג הופך אדם את זיתיו וכו'. בהגרא דמרן אפשר שגם הפוכו הוא דבר אבוד והכל לפי המקום והזמן ועי' ריטב"א שכתב על רבינו שמא הוא מדבר בהפוכות שניות ועי' בש"ע או"ח סי' תקל"ח:

הלכה יג מטווה תכלת לבגדו. עי' שו"ת מנחם עזריה סי' ק"ח:

הלכה טז אבל מהזיר את גרושתו. אמרינן בירושלמי פ"ק דמ"ק אבל מן האירוסין אסור. ועי' ב"י א"ח סי' תקמ"ו ויש מי שכתב דתלמודא דידן חולק וסובר אף מן האירוסין מחזיר ועי' ברכי יוסף שם ומ"ש בש"י שם:

הלכה כ מותר ליטול שפה. בירושלמי ריש ת"מ גרסי' שפה כנטילת צפרנים לכל דבר. ובק"ע הקשה על הרמ"א או"ח סי' תקל"ב דבשפה מתיר ובצפרנים אוסר ע"ש. ומ"ש הה"מ דבמועד מקילין בכל גוונא והרב הגאון מהר"א ווילנא תמה עליו דהרי כתב רבינו פ"ו מהל' אבל דאסור בשפה וא"כ ס"ל ע"כ דבחה"מ בעינן מעכב אכילה ע"ש. ולי נראה דהא בגמ' אמרינן דף ח"י ואם בקשו ממנו שפה התיר להם ושמואל אמר אף בקשו ממנו שפה והתיר להם אמר ר"א ובשפה המעכבת, ויל"ד איך אמר אילו בקשו שפה התיר להם מגא ידעו וע"כ דסברא פשוטה היא דמותר אפילו בתוך ז' והיינו בשפה המעכבת דאס"ד דבתוך ז' אסור גם בשפהו המעכבת אזי יש מקום עוד לספק דלמא החמירו ועי' בתוס' שם ד"ה בקשו דוקא תוך ז' ומדברי הריטב"א לא משמע הכי דמתיר בצפרנים תוך ז' וע"ש בתוספות ד"ה בגנוסטרא וא"כ רב דאמר שפה כנטילת צפרנים כמ"ד דלא שאלו וידעו דהיתר להם היינו משום דסברא פשוטה היא דבשפה המעכבת לא אסרו אפילו תוך ז' ולמ"ד דשאלו והתיר י"ל דס"ל דהתר ז' סברא הינוגה והוך ז' אפשר דאסור ורבינו אע"ג דכתב באבל דאסור בשפה היינו באין מעכבת אבל במעכב לא צריך לאשמועינן כמ"ד דלא שאלו וממילא נשמע מה דכתב בהס"מ דמותר ע"כ מיירי אפילו באינו מעכב ולפי"ז מיושב דעת הה"מ ולא נעלם ממנו דברי רבינו המפורשים ועי' בש"י:

פרק ח הלכה ב כדי לאכלן במועד. כ' הריטב"א פי' שעומדים ראויין לאכילה למכור מדלין להשקות ולא כוף דבר שזה ממש צריך לאכלן דאל"כ פשיטא ע"ש. וכ"מ קצת בגמ' דף י"א בל"ב דרבא דשרי למילד ולמימלה ועי' בש"ע או"ח סי' תקל"ג ס"ד ומ"ש בזה בש"י רפ"ק דמ"ק:

הלכה ו ואם היה נוהה סותרו וכו'. וכתב בהגה"מ בירושלמי מפרש דהתירו סופן משום תחילתן והא דלא חשיב ליה במס' ביצה בהדי הנך ג' דהתירו סופן משום תחילתן משום דלא חשיב אלא הנך דאיירי ביו"ט ולא בחה"מ וכו'. ועי' בשירי קרבן מ"ק דף ב' ע"א ד"ה התירו. ול"נ עיקר כמ"ש הט"ז בי"ד סי' רס"ז דעולא לא חשב כ"א היכא דאין הסברא פשוטה והיכא מקום לטעות ע"ש וה"נ מסברא הינוגה ידענו וק"ל:

הלכה כא ומושיבין שובכין להרנגולים וכו'. עי' הה"מ וכ"מ ובירושלמי פסחים ס"פ מקום שנהגו ובש"י שם:

הלכות חמץ ומצה

פרק א הלכה א ואחד כממחה ושותה. עי' מ"ש בפ"ו מהל' יסודי התורה במה דמשמע בתוס' חולין דף ק"כ אע"ג דבעלמא שתייה בכלל אכילה ה"מ בשתייה אבל הכא דלאו מילי דשתייה לאו בכלל אכילה היא ואצטריך נפש. ובת"ח הבין כמ"ש לעיל משום דהוי שלא כדרך הנאתן ואפשר שגם בתוס' פסחים דף כ"א ד"ה כ"מ במה דקשיא להו א"כ יהיה הנהנה מחמץ בפסח בכרת מקשין התלמידים אמאי לא תירצו התוס' מדאצטריך נפש לרבות את השותה ולפי הבנת ת"ח מיושב דנפש איצטריך לממחה ולא הוי כדרך אכילתן, ועוד אפשר לומר ע"פ מ"ש התוס' בחולין ד"ה חלב דלריה"ג ע"כ נפש דגבי חלב אתי לדרשא אחרינא א"כ גם בחמץ י"ל כן ועי' לח"מ (ועי' מ"ש בזה בס"ד פי"ד מהל' מאכלות אסורות ה"ט):

הלכה ב החמץ בפסח וכו'. עמ"ש בש"י בסוגיא. ומ"ש רבינו דרשא דחזקיה י"ל דדעת רבינו דאפילו לכלבים של הפקר אסור ליתן החמץ. גם י"ל משום דרבינו ס"ל דרשא דלא יאכל מיניה מרבינן ח"ש כמבואר בהל' ז' א"כ מש"ה כ' רבינו דרשא דחזקיה

דגם בהנאה אסור ח"ש ובשאר איסורי הנאה צ"ע אי אסור מה"ת ליהנות בח"ש אם ילפי' מכל דגבי חלב, א"כ י"ל משום דסד"א דדרשי' מלך שלך יהא כדדרים ריה"ג דף כ"ב מש"ה אע"ג דבעלמא קיי"ל כר"א הכא אצטריך למכתב לא יאכל דהוא כריה"ג:

הלכה ג אא"כ קנה חמץ בפסח. כתב הר"ן במס' ע"ז ר"פ כל הצלמים מכאן לחמץ בפסח של עכו"ם שאפשר ישראל לזכות בו הוי חמץ של ישראל ואסור לעולם ע"ש היטב. וצ"ע על הב"י מהד"ק או"ח סי' י"ע שנעלם ממנו לפי שעהו דברי הר"ן. והתוס' כ' פסחים דף כ"ט ע"ב סד"ה רב אשי בשם ר"י להוכיח שהמשהה המן בפסח ודעתו לבערו אינו עובר דאל"כ הכתי מעל לר"י דמיד כשיפדה אותו הוא שלו ע"ש וזה הוא נגד שיטת רבינו עי' מל"מ ורבינו סמך על התוס' שהביא הה"מ אלא דקצת צריך טעם וסברא במאי פליגי התוס' ורבינו. והנה אם אמרי' דעובר על ב"י בי"ד אז יש מקום לומר דהוי לאו הנל"ע משא"כ אי אמרי' דא"ע בב"י כ"א בפסח וכי"ד אין כאן כ"א עשה דתשביתו אין סברא כלל לומר דעשה זו בהא להתקן הלאו דהרי בי"ד אכתי איתו אלא עשה ואין זה דומה לשאר לאו הניתק לעשה דהרי גם בשלוה הקן סבר תלמודא סוף חולין שלח מעיקרא משמע ולא הוי לאו הניתק לעשה אליבא דר"י ורבנן לא ס"ל כן משום דבהדי לאו כתיב משא"כ עשה דתשביתו דאיכה מפורשת בהורה כ"א בי"ד ובשאר הימים אנו למידין אותו מי"ד וכיון דעשה גופא דכתיב ביום י"ד לא ניתק לתקן הלאו אין אנו יכולים למידן לשאר הימים שיהיה מינתק הלאו. ודבר זה אי עובר בב"י בי"ד נתבאר בדברי רבינו פ"ג ה"ח לפי הבנת הה"מ גם רבינו סובר דא"ע על ב"י ומש"ה לא הוי לאו הנל"ע והוכיח רבינו זאת מהסוגיא ביצה דף ז' דמהלוקת דב"ש וב"ה לענין ב"י וסובר רבינו דב"י איכא בח"ש וקשה ליה מאי נפ"מ במהלוקתם א"ו דלענין מלקות נ"מ דלא הוי לאו הניתק לעשה ומשכחת לה דלוקה כמ"ש רבינו בקנה ועמ"ש בזה הל' ז' ובפ"ג ה"ח. ועי' מ"ש בפ"ה מהל' לולב הל' א':

הלכה ו לוקה ואין בו כרת שנאמר כל מחמצת. עי' הה"מ מה שהקשה דהרי חלב ודם אין שום מקרא לתערובתן. וכתב הכנה"ג בשם הרלנ"ח סי' י"ז ונראה דדוקא בשאר איסורין דאיסורן איסור עולם איכא למימר דל"צ קרא לתערובתן אמגש בחמץ דהיה לו שעת הכושר ע"ש. וכ"ז לפי הבנת הה"מ בדברי רבינו ועי' בכ"מ מה שהאריך כאן לפרש דברי הטור כי' תמ"ב מה שהבין בדברי רבינו ויראה מדבריו דלית ליה סברת הרלנ"ח. ועפי"ז י"ל לפמ"ש רבינו בהל' ה' שלא קנסו ואסרו אלא בחמץ עצמו אבל לא בתערובת דמשמע אפילו בפחות משיעור מדקאמר דבריו וזה ניחא ומסתבר לפי סברת הרלנ"ח דאי לא גילה קרא לא הוה אסרינן תערובת כלל אפילו בכזית בכדא"פ אפילו בפסח ושפיר אין לנו לקנוס כלל בתערובת ולא בעינן ששים משא"כ לפ"מ שהבין הטור שאין חילוק בין חמץ לשאר איסורים לענין תערובת בפסח אז יש מקום וסברא לומר דעכ"פ בעינן בתערובת ששים. ועפ"ד יש מקום ליישב כל הקושיות שהקשה המג"א בסי' תמ"ז אות מ"ד דוק והשכח:

הלכה ז שנאמר לא יאכל. הכ"מ תמה מ"ש משאר איסורין ומהרלנ"ח כתב שם דאיסור חמץ לא דמי להלב משום דהלב אסור לעולם ולא היה לו שעת היתר משא"כ בחמץ ולכן הוצרך פסוק בפ"ע ע"ש, וכה"ג כתב באה"ז למס' ב"מ דף כ"ג ע"א ד"ה ואסורין לזרים לפרש מה דאמר בירושלמי דאצטריך לאשמועינן גבי מעשר משום פחות מכשיעור דמ"ש מכל איסורין שבתורה. וכתב משום דמרבינן כל הלב י"ל דבעינן דומיא דהלב דאיסורו שוה בכל ע"ש, ולפי"ז יש לדון דדעת רבינו אם ח"ש אסור מה"ת לענין שהייה דלא גלי לן קרא וכ"כ בגל"ח פסחים דף כ"ט דדעת רבינו דב"י ליכא שום איסור בפחות מכזית ובזה מיושב שיטת רבינו דלא ס"ל דב"י הוא לאו הניתק לעשה א"כ מה יענה להוכחת התוס' ואם סובר רבינו דליכא איסור בפחות מכזית א"כ שפיר משכחת מעילה ולא עבר על ב"י ודו"ק:

הלכה י האוכל בשעה ו'. עי' לח"מ ואפשר לומר דנקיט אוכל מילתא דפסיקא משא"כ נהנה יש מקום לומר בשל נכרים בשעה ו' לא נקי ועמ"ש בזה בש"י דף ז' ד"ה בתוך הפסח בשם הריב"ש:

פרק ב הלכה ב ומה היא השבתה כו'. רבינו סובר כפירש"י פסחים דף ד' ע"ב מדכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו אלמא השבתה בלב הוא ובתוס' ד"ה מדאורייתא מקשה דהא ר"ע ס"ל השבתה הבערה היא ועוד דתשביתו ילפינן מאך חלק שהוא משש שעות ולמעלה ולאחר איסורו לא מהני ביטול ע"ש. ובמג"ש כ' ליישב קושיא ראשונה שהרי לא כתב רש"י אלמא השבתה בלב היא דהוי משמע דאין השבתה אלא בלב אלא הכי כ' השבתה בלב השבתה היא ור"ל שגם בלב הוי השבתה וגשלם ביעור ממש כ"ש דהוי השבתה גמורה א"כ שפיר קאמר דהמנא תשביתו בכ"ד שאתה יכול להשבית או בלב ואם לא השבית בלב תשביתו ממש ואין מקרא יוצא מידי פשוטו משא"כ אי הוה כתב תבערו אין פירושו כ"א ביעור ממש ע"ש, ולקושיא השניה האריך שם לומר דפי' הקרא דצריך לבער קודם ז'. ולי נ"ע די"ל דגם לאחר זמן איסורו מה"ת מהני ביטול דהא עיקר הטעם דלא יכול לבטל לאה"ז איסורו משום דהמן אינו ברשותו ש"א ועשאו הכתוב כאילו הם ברשותו לא מגעיא אי הפי' הוא משום שעובר בב"י הא לשיטת רוב הפוסקים בע"פ אינו עובר ואפילו לפי הטעם משום דאסור בהנאה ואין לו זכות בו הא לפי מ"ש הר"ן במס' ע"ז הבאתיו בפ"ק הל' ג' כיון דשייך בו קנין א"כ יש לו צד זכות ויכול לבטל ואע"ג דהר"ן לא כתב כ"א בחמץ של נכרים מ"מ גם בהמן של ישראל אין אסור אהה"פ כ"א משום קנס. הן אמת דלר"י דחמץ שעבר עליו הפסח אסור מה"ת בין של ישראל בין של נכרים א"כ לא שייך סברת הר"ן ולא מהני ביטול משא"כ לדידן דקיי"ל כר"ש א"כ י"ל דמה"ת מהני ביטול גם לאה"ז איסורו אלא דרבנן החמירו דלא מהני ביטול לאה"ז איסורו ולפי"ז מיושב קושית התוס' על רש"י ורבינו דאפשר דדעת רש"י ורבינו דמה"ת מהני ביטול גם לאה"ז איסורו והכי משמע נמי בגמ' דהא לס"ד דמקשה שם בסוגיא ולבתר איסורו לא מצי מבטיל ליה והתניא וכו' ולכאורה קשה איך עלה על דעתו דיכול לבטל א"ו כמ"ש והא דמסיק בגמ' דלאחר זמן איסורו לא מצי מבטיל ליה היינו מדרבנן כי היכי דלא לשווי פלוגתא רחוקה לס"ד ולמסקנא ואע"ג דאר"י אמר רב הבודק צריך שיבטל גזירה דלמא משכה לה בתר איסורא ואס"ד דמה"ת מותר הוי גזירה בדרבנן מ"מ י"ל הדא דרב לטעמיה דסובר כר"י דהמן אסור לאחר הפסח ולא שייך סברת הר"ן ועוד די"ל דגבי המן ההמירו בכל ענין. ועיין ברמב"ם פ"ג הל' ח' ירצה מרהיטת לשון רבינו דמה"ת אינו יכול לבטל נ"ל כמ"ש מג"ש. ודע שבס' קנה"ה סימן רס"ב כ' להעיר לפמ"ש הב"י ביו"ד סי' שנ"ה על דברי רבינו שכ' בפ"ח מהל' תרומות הקודש

התורם שלא מדעת וכו' אם אמר בעה"ב כלך אצל יפות תרומתו תרומה והוא נגד הסוגיא דה"מ וסמך עצמו על סוגיא דקידושין נ"ב גבי ההי סרסיה דקדים בפרוזמא דסכרא ע"ש והטעם משום דמצוה שאני משום דמסתמא ניחא ליה מעיקרא וכתב שם דמזה יש ללמוד באחד שסכה מחמת אונס לבטל המצו בע"פ קודם שש ואחר שש נזכר וביטל המצו דמותר בהגאה אחה"פ כיון שעכשיו ביטל אמרינן מעיקרא ניחא ליה וסוגיא דפסחים היה יושב בבה"מ ונזכר וכו' דהויה היא כמו הך סוגיא דהלו מציאות והביא ראיה שם מהא דאמרי' עירובין דף ע"א בביטול רשות משהשיכה דמהני לב"ה ועעמא כמ"ש רש"י כ"ה דאמרינן בכלך אצל יפות מדהשתא ניחא ליה מעיקרא נמי ניחא ליה וביטול רשות נמי מעיקרא ניחא ליה אלא דשכח וכיים שם חלילה להקל בזה ולא כתב אלא לסניף בים שם הרבה לדדי היתרים, ובאמת דבריו תמוהים מאוד דאין זה דומה כלל להך דקדים בפרוזמא וכו' ולמי שתרם דשם המעשה נעשה כבר אלא דלא ידעגא אי בשעת מעשה ניחא ליה לבעה"ב אמרינן דגבי מצוה שאני ומסתמא כיון דהשתא ניחא ליה מעיקרא נמי ניחא ליה מסה"כ למי ששכח לבטל דלא נעשה מקודם המעשה כלל לא אמרינן כיון דעביד השתא נעשה מי שעשה למפרע, והא דכתב ראיה מעירוב ג"כ י"ל כה"ג דשם עכ"פ הם עבדו מעשה ומדהשתא ניחא ליה בעירובין אמרינן דלמפרע ניחא ליה ולא עוד אלא דהריטב"א בעירובין כ' שם אע"ג דלפי הסוגיא דה"מ לא אמרינן כלך אצל יפות אלא בשעשאו שליח לגבי ע"ח דרבנן די לנו בגילוי דעתא דהשתא א"כ לענ"ד אין לצרף היתר זה כלל אפילו לסניף בעלמא ואין להאריך ועמ"ש בס"ד פ"א מהל' תרומות. ועיין בש"י ריש פסחים מ"ש ליישב דברי הכלבו:

הלכה ו חורי הבית העליונים וכו'. לא כתב רבינו שיעורא דעליונים משמע כדעת הטור סימן תל"ג דעד מקום שאין יד אדם מגעת והוא דלא כהירושלמי ועמ"ש בש"י:

הלכה ח וכן אם ראה עכבר. כתב בה"י סי' תל"ח דאין חילוק אפילו בככר קטן שיוכל עכבר לאוכלו אפ"ה לא תלינן לקולא דאין ספק מוציא מידי ודאי ועיין מל"מ ובתוס' פסחים דף ט' ע"א להד תירוצא בדרבנן אמרינן ספק מוציא מידי ודאי ומתני' בלא ביטול איירי אבל מדברי רש"י יראה שם במ"ש דבדרבנן סמכינן על חזקת חבר משמע דוקא משום חזקת חבר אבל בלא"ה אין ספק מוציא מידי ודאי גם בדרבנן ורש"י לטעמיה לפמ"ש המהרש"ל בסוגיא דמפרש ויולא בשיירא דעל חמץ שאינו ידוע אינו עובר מה"ת ונסתר תירוץ התוס' וכ"מ ג"כ בגמרא דלפי שיטת התוס' קשיא אמאי לא אוקמי הך ברייתא דהניח מגורה מליאה פירות בתרומה בזה"ז ועיין יבמות דף פ"ב דמוקמי סתמא דמתני' בתרומה בזה"ז ועיין ביו"ד סי' קפ"ד סעיף י"א ואם שהתה אחר וסת שיעור שתספור ותטבול א"צ לחוש והיינו משום דהוי ספק ראתה ס' טבלה כדאמרינן נדה דף ט"ו וגרסינן בירושלמי פ"ב דנדה דלמא לא טבלה ומשני ר"ח דטבילה בזמנה מצוה ומביאו הטור יו"ד סי' קצ"ז משמע אי לאו טבילה בזמנה מצוה לא מיחשב לספק ומקשה שם א"כ אנן דקיי"ל טבילה בזמנה לאו מצוה למה בא עליה בלתי שאלה עיין בס' סדרי טהרה שהרגיש בזה, ואפשר לומר דהירושלמי מיירי בילדה דבזיזא למטבל כמ"ש רש"י בגמ' דף ט"ו אלא דזה ליתא לפ"מ דמסיק הט"ז שם אות ט"ז דגם בילדה קיי"ל להקל והיה נראה דס"ל להירושלמי אף דמיירי בספק ראתה ס"ל דטמאה אע"ג דלא הרגישה כדס"ל לר"א ר"פ הרואה כתם בפירש"י וא"כ מיחשב ודאי דרבנן דעיקר חזקה דהורת בזמנו בא מדרבנן ואין ספק מוציא מידי ודאי אפילו בדרבנן משא"כ לדידן דקיי"ל דאין אשה טמאה עד שתרגיש אין כאן אפילו ודאי דרבנן ושפיר אתי ספק ומוציא מידי ספק ומוכח עכ"פ מדברי הירושלמי כמ"ש רש"י דגם בדרבנן אין ספק מוציא מידי ודאי. שוב ראיתי בספר ברכי יוסף או"ח סי' קפ"ו שהאריך בענין זה אי בדרבנן ספק מוציא מידי ודאי או לא והכא משום חומרא דחמץ ס"ל להטור כן ול"ע לפי"ז קושית הגמ' פסחים דף ט' מהך דתבר דלמא חמץ שאני ובאמת גם לפמ"ש הה"מ בה' יו"ד ג"כ הדבר קשה ועיין בלח"מ ואין רצוני להאריך:

הלכה טו היו בו שני חלאי זיתים וכו'. עיין מה שכתבתי בזה בשלום ירושלים פ' אלו עוברין הלכה ב' ד"ה חברייהו:

הלכה יז המשכיר בית וכו'. כתב הטור או"ח סי' תל"ז אם הוא בעיר שואלו אם בדקו ורבינו לא הביא דין זה משמע דסבירא ליה דלפי האמת דמחזקינן דהזקתו בדוק אף אם הוא בעיר אין צריך לשואלו ולא דמי לשחיטה דקיי"ל ביו"ד סי' א' דצריך לשואלו ולבודקו משום דשם הוא איסור תורה וכ"כ הב"ח ליישב בזה דברי הרא"ש שהביא דין זה מדברי ר"מ ולא הביא מהגמרא ע"ש. ובלימוד הישיבה אמרתי על פי מ"ש הרע"ב בפירוש המתמיהין דבודקין שלא יעבור על בל יראה ובל ימצא דחיישינן שמא ימצא גלוסקא יפה וימלך על בטולו וכוונה דבריו דאם לא יבדוק אז שכיח המן בביתו איכא למיחש שימצא אדם שימלך בבטולו כמ"ש בש"י ריש פסחים והיינו דרש"י לא ס"ל סברת התוס' ריש פסחים דהטעם דבדיקה דלמא אתי למיכל מיניה ובאמת ל"ע הא טעם התוס' מוכח בגמ' בהא דבעי ככר בשמי קורה מאי כמ"ש רבינו הי"ד ואפשר לומר דרש"י לטעמיה דס"ל בר"פ א"ע דגם בחמץ נוקשה איכא ב"י ולזה כתב רש"י טעם זה דגם חמץ נוקשה אסור להשהות משא"כ לו הטעם משום דאתי למיכל מיניה צריכין לדחוק כמ"ש המג"א סי' תמ"ב. אלא דזה ניחא לשיטת הר"ן אבל לדעת הרע"ב דהשתא הוא משום שמא ימלך סברא זו לא שייך בחמץ נוקשה שהוא רע לאכילה. וי"ל לפי' הרע"ב בד"א. דהנה במתני' דב"מ שאין מכניסין בו חמץ דקדק הרמ"ז מדלא קתני מקום שמכניסין בו חמץ צריך בדיקה ש"מ דהיכא דמספקין אי הוי מקום שמכניסין בו המן צריך בדיקה ומזה סייעתא גדולה לשיטת רבינו בהל' יו"ד ודלא כשיטת הראב"ד ורש"י י"ל דס"ל כשיטת הראב"ד מש"ה הוכרח לפרש דע"כ הבדיקה הוא מה"ת ושפיר מדויק לשון המתני'. אמנם דירהה מדברי רש"י דגם דעתו כדעת רבינו. ולפי פירוש הרע"ב י"ל סברא אחרת דהכא מחמרינן גבי המן דכיון דגם בביטול יש חשש דאורייתא ואפשר גם רבינו ס"ל סברא זו. והנה יצא לנו מזה דלפי' הרע"ב איכא כאן לתא דאורייתא ועפי"ז י"ל דברי הרא"ש מה שהביא דין זה בשם הר"י דיל"ד בגמ' מה היה ספיקתו אי הזקתו בדוק או לא ובאיזה סברא היה נוטה בגד האבעיא דהזקתו בדוק או לא בדוק ולסברת הרע"ב דאיכא כאן לתא דאורייתא ודאי דאמרינן דהזקתו בדוק דהמירא להיגפי ובודאי עשה כדינו משא"כ לשיטת התוס' דאין כאן לתא דאורייתא לא המירא להיגפי ואין הזקתו בדוק ועיין הה"מ ס"א מה' אישות וזה היה ספיקתו אי אמרינן חזקתו בדוק דהוי לתא דאורייתא או לא אמרינן חזקתו בדוק דאין כאן לתא דאורייתא כ"א מדרבנן ושפיר קאמר הגמ' מהי נ"מ לשואלו דהא גם בגד האבעיא דחזקתו בדוק הייגו משום דיש כאן חשש דאורייתא ובודאי צריכין לגבי

סחזקה ולשואלו וכיון דהשיב ר"נ והוכיח מברייתא דחזקתו בדוק והביא לזה ראיה ממגורה מליאה פירות הגם דתרומת פירות אינו אלא דרבנן א"כ לפי האמת ודאי דיש מקום לומר גם באיתא קמן א"צ לשואלו ולברר והתוס' חדשו זאת הגם דס"ל דבדיקת חמץ עיקרו דרבנן אעפ"כ צריכין לברר והיינו דס"ל דהמן מקרי אתחזק איסורא עיין מג"א סי' תל"ם ורבינו לא ס"ל כן כנ"ל. ויש עוד מקום לחלק בין מצינן למרדף אבתריה עיין ביו"ד סי' א' ש"ך ס"ק ה' ודו"ק:

הלכה יח אם עד שלא מסר המפתח. עיין הה"מ ועיין במג"א שכתב לחלק בין שכירות למכירה דבשכירות מהני מסירת מפתח ע"ש מילתא בטעמא ועמ"ש בש"י פ"ב דפסחים הלכה ב':

פרק ג הלכה א עד תחילת שעה ששית. עיין כ"מ ספ"א בפי' דברי רבינו שם ובש"ע סי' תל"ד ס"ד:

הלכה ג ואם נשאר מן החמץ אחר ד"ש וכו'. ובטור סי' תמ"ו כתב אם נשאר אחר שעה ה' דבשעה ה' כיון שמותר בהנאה לא הוי מוקצה והב"ח כתב דפ"ש הוא בדברי רבינו וצ"ל אחר שעה ה' והב"י כתב בשם הריב"ש דדבר האסור באכילה ג"כ מוקצה הוא. ועיקר י"ל כמ"ש המג"א דרבינו מיירי היכא דליכא כאן עכו"ם או בהמה דאל"כ קשה הא יכול לומר לעכו"ם שהוא יטלנו ואינו מטלטל המוקצה כלל ולא בא רבינו אלא להשמועינן דאסור לפררו ולזרותו לרוח משום טרחא ועיין ב"ח:

הלכה ד וצריך לשורפה ע"ש וכו'. עיין כ"מ. ונראה לי דרבינו נקיט האי לישנא משום דאם חל פסח באחד בשאר ימי השבוע אז אפשר למצוא מקום לשורפם ביחד כגון שנשתהה עד תחילת שעה ז' כדאמרינן בגמ' דף ט"ו ע"ב מחלוקת בו' אבל בז' ד"ה שורפין ואפשר נמי דרש"י לכתחילה לשהותה עד תחלת שעה ז' ולשורפם ביחד אבל חל ע"פ בשבת דצריך לשורפו בע"ש א"א בשום אופן לשורפם יחד ועיין בגמ' ספ"ק דפסחים תמצא הוכחה לדברינו ובזה מיושב ג"כ קושית הלח"מ דלמה השמיט רבינו דין זה דבתוך זמנו רצה לשורפן ביחד ודו"ק:

הלכה ה לא בדק ליל י"ד וכו'. עמ"ש בזה בש"י עלה דהך מתני':

הלכה ח עיין בנ"י מהד"ק או"ח סימן כ' ובמגדל עוז ודוק בדבריו. וי"ל בזה סתירת רש"י דבפסחים דף ד' יראה מדברי רש"י דעובר על ב"י מש"ש ולמעלה ובפסחים דף ס"ג במתני' משמע מדבריו דא"ע בב"י כמ"ש התיו"ט שם עיין בש"י שם:

שם כופה עליו כלי. כתב הה"מ דמשמע מדברי רבינו אפילו לא ביטל אעפ"כ לא ישרפנו ביו"ט וכ"כ לענ"ד מדברי רבינו שכתב בהל' יו"ד מי שהניח עיסה וכו' והייב לבער מיד ולא נקיט ליתנא דברייתא אחד שבת ואחד יו"ט א"ו דבשבת ויו"ט אינו רשאי לבער מיד גם בלא ביטול והטעם כמ"ש הכ"מ כיון דאינו מבערו אלא משום שאסרו חכמים ורצונו לבערו וחכמים מנעוהו השיב אונס ע"ש וסברא זו נזכר בתוס' מסכת שבת בסוגיא דר"נ דף ד' ע"א ולפי"ז נראה דאפילו נתחמץ עיסה בפסח ג"כ אין לבערו ביו"ט ודלא כמ"ש בס' ברכי יוסף בשם תשובת ב"ח וגם משמע מדברי רבינו דביו"ט שני ג"כ אינו מבערו ועיין בא"ח סי' תמ"ו:

הלכה יא כיצד ביעור חמץ שורפו וכו'. ועיין הה"מ ולא ניחא ליה לרבינו בהוכחת התוס' מדתנן לן תנא כוותיה בפ"ב דתמורה דהא כתבו התוס' שם דילפינן במה מצינו וזה ניחא לר"י דחמץ אין היתר לאיסורו משא"כ לדידן דקיי"ל כר"ש דחמץ לאחה"ז מותר כדתנן פסחים דף כ"ח חמץ ש"כ שעבר עליו הפסח מותר וכר"ש וסתמא דפסחים דתני לה גבי הלכתא דדיקא עדיף מסתמא דתמורה כדמשמע במס' נדה פ' בא סימן ועוד נראה לפי מה דגרסינן בירושלמי פ"ב דפסחים רבי אומר תשביתו שאור מבתיכם דבר שהוא בלא יראה ול"י ופי' הק"ע דמלת תשביתו משמע שבהשבתה זו יהיה החמץ בבל יראה והיינו בשריפה דאי בקבורה או בפירור או מטיל לים עדיין הוא בנמצא ולפום ריהטא משמע דרבי כר"י ס"ל ולא מטעמיה אלא דיליף ממלת תשביתו. ואפשר לומר דרבינו מפרש דרבי כחכמים ס"ל ומלת תשביתו מורה דעיקר מצותו בשריפה אבל גם בשאר דברים מקיים המצוה ודלא כר"י דס"ל אין ביעור המן אלא שריפה דאם מבערו בד"א לא מקיים המצוה וזה הוא הפירוש במתני' וחכמים אומרים אף מפרר וזורה לרוח ודאי דעיקר מצוה מה"ת בשריפה ואף לפי שיטת רבינו בפ"ב הל' ב' דס"ל דלשון השבתה דכתיב היינו ביטול מ"מ אין המקרא יוצא מידי פשוטו כמ"ש שם. ולפ"ד רבינו לא ס"ל סברת הטור והרא"ש דלדידן דקיי"ל כחכמים דחמץ הוא מן הנקברים ואפרן אסור אבל רבינו סובר דגם דלרבנן הוא מן הנשרפין לפי האמת והא דמוקים לה בגמ' כר"י משום דאינו מפורש אליבא דחכמים דס"ל הכי אבל מדחזינן בירושלמי דרבי הכריע כן דעיקר מצותו בשריפה שוב הוי מן הנשרפין והא דכתב רבינו בפהמין שלו אסור היינו כמ"ש הרמ"ך באבוקה כנגדו משום דיש שבת עלים בפת וגרע מזו"ג כמ"ש הר"ן. ובזה מיושב קושית המג"א בריש סי' תמ"ה ע"ש דהא כל עיקר הטעם בנשרפין דאפרן מותר כתבו התוס' בתמורה משום שכבר נעשה מצותו וכיון דס"ל לרבינו כרבי גם בחמץ עיקר מצותו בשריפה ומותר ליהנות באפרו כנ"ל ובסוף הל' פסולי המוקדשין כשמנה רבינו הנשרפין והנקברין לא מנה כלל חמץ בפסח באחד מהן משום דפסק כרבי ויש בחמץ דין אחר דמצוה מן המובחר מה"ת בשריפה אבל לא לעכב אלא דגם בשאר דברים מקיים המצוה. כנ"ל ברור בס"ד:

שם או זורקו לים. עיין פ"ח מהל' עכו"ם הל' ו' ובהגהת ד"ע שם ועיין היטב סוגיא דפסחים דף כ"ח ובמל"מ מה שהאריך שם בביאור ענין מחלוקת רבה ורב יוסף ושיטת הרא"ש דהלכה כרבה ושיטת הרז"ה לחוש לדעת שניהם והב"י בסי' תמ"ה כתב שיטת הטור כהרא"ש והא דלא הביא דלים המלח לא בעי פירור משום דסתם מבער המן הוא במקום שמצויין בני אדם וכיון שכן אפילו יה"מ יש לו דין שאר נהרות והב"ח תמה על פירושו דהוא נגד התלמוד וע"פ דברי הרז"ה יש מקום ליישב דברי הב"י. והעיקר נ"ל דהא יל"ד בין לרבה ובין לר"י מפני מה סתם המתני' ונקיט בחד לישנא גבי עכו"ם והמן ולדבריהם אין פירושם שוה וצ"ל דלרבה סברא הילונה היא דליה"מ לא בעי שחיקה דמה לנו לחוש כיון שאין רגל אדם מצוי שם משא"כ שאר נהרות סברא פשוטה דבעי שחיקה וזה שאמר רבה מסתברא ע"ז דליה"מ קאזלא לא בעי שחיקה וסמך התנא על הסברא חיצונה והמן דלשאר נהרות הסברא נותנת דבעי שחיקה וגם שם סמך התנא על הסברא פשוטה ואתי ר"י ואמר לא כמו שאתה אומר דבחמץ הסברא הילונה דבעי פירור דזה ליתא דהסברא הילונה היא בהיפך כיון דמימס לא בעי פירור ומש"ה סתם התנא וסמך על סברא דמימס משא"כ בע"ז דלא ממיהה הסברא פשוטה הוא דבעי שחיקה מיהם בשאר נהרות ומש"ה סמך התנא גבי ע"ז דמסתמא

בפי

בעי שחיקה אבל בזה מודה ר"י לרבה דסברא חיצונה אפילו עכו"ם דלא ממיכה דלא בעי שחיקה ומכ"ש גבי חמץ דאיכא נמי סברא דמימם דלא בעי שחיקה ליה"מ, ועפ"ז הפירוש לא הוצרך הטור לפרש ודחיק ליה להטור לפרש כן לייסב קושית התוס' ד"ה איפכא דלמון איפכא קאי על התנא ששנה במתני' בחד ליסנא ודו"ק:

והפ"י כתב ראיה לפסוק כר"י ותוכן דבריו מדמלינו הת"ק שם קאמר המולא נורום דרקון יוליכם ליה"מ ואס"ד דר' יוסי סובר דלא בעי שחיקה לא הו"ל להזכיר כלל יוליך ליה"מ אלא הו"ל אף מפרר הע"כ דתרוייהו בעי ושוחק אתרווייהו קאי ובאמת ראיה זו יש לדחות דהא בכ"מ קי"ל זוז"ג לכתחילה אסור וכאן התיר ר"י לשחוק לרוח משום זוז"ג אפילו לכתחילה כמ"ש הר"ן דף מ"ט במס' ע"ז ע"ש מילתא בטעמא וע"ע בתוס' שם דף מ"ח ע"ב. ואפשר היה לומר דר"י לא התיר אלא בריחוק מקום מיה"מ וממקום שאינו מגדל נמהים וא"כ טורח גדול לילך למרחוק לזה התיר ר"י לשוחקו לרוח דהוי כדיעבד אבל באם קרוב הוא ליה"מ ויש לו ברירה לעשות בענין שלא יהיה איסור בדבר כלל זה מקרי לכתחילה ובאמת ר"י התיר בכל ענין ומטעם שכתב הר"ן ולזה מהדר ר"י והאמר שוחק וזורה לרוח ומטיל ליס לאשמועינן אף שהברירה בידו העפ"כ מותר לשוחקו לרוח ואי הוה אמר אף מפרר להודא ה"א דמיירי דוקא בריחוק מקום:

שם אבל אם שורפו מש"ם ולמעלה וכו' ואם בישל וכו'. כתב הה"מ זה למד רבינו ממה שהעלה בהלכות מן הגמ' לפי שיש שבח עליס בפת וכתב רבינו אסור בהנאה ואין לו תקנה משמע מדברי הה"מ דלא מהני הולכת הנאה ליה"מ וכ"כ המג"א בסי' תמ"ה והע"ג דמשמע מדברי הכ"מ בפע"ז מהל' מ"א הל' ה' דרבינו א"ל בדרבנן שמיכן בכל איסורים אתקנתא דר"א ודרשב"ג י"ל דהיינו דוקא בתערובת אבל הפת עלמה אסור אפילו בשעה ו' משום מדרבנן ומש"ה לא כתב רבינו פה דין התערובת אם נתערב אותו פת מה דינו. א"כ י"ל כיון דלאה"ז הוא איסור תורה ולא מהני הולכת הנאה ליה"מ שוב לא חלקו גם בשעות דרבנן ובזה נראה ג"כ מ"ש המג"א לאסור זוז"ג גבי חמץ משום דאסור במשהו ובס' פמ"ג הקשה על דבריו ע"ש ולפמ"ש יש מקום לייסב דבריו, ולשיטת הפוסקים דס"ל דלא מהני הולכה ליה"מ כ"א בע"ז משום דתופס את דמיו אבל לא בשאר איסורים א"כ י"ל דגבי ע"ז מה"ט זוז"ג אסור משום דיש תקנה בפדיון משא"כ בשאר איסורים ולמאן דא"ל דגם ע"ז לית ביה פדיון ג"כ י"ל דגבי ע"ז החמירו משום חומרא דע"ז ולפי מ"ש דדבר שיש לו היתר אסור זוז"ג מפני שיש תקנה ולפי שיטת רבינו דסובר דחמץ בפסח מקרי דשיל"מ א"כ שפיר י"ל דגבי חמץ אין אנו מתירין זוז"ג ומחוייב לשהותו עד אחר פסח ועמ"ש בזה בפ"ה מהל' נדרים בס"ד. והה"מ כתב לפי שיש שבח עליס בפת מש"ה אסור הפת ועוד שאין חמץ בפסח מן הנשרפין שאפרן מותר ועי' לח"מ כיון דקיי"ל כרבנן למה ליה להה"מ לטעם דשבח עליס בפת ולפמ"ש לעיל לק"מ. וגוף הדין שכתב רבינו לאסור הפת הנאפה אבל חמץ לא נתבאר בגמ' רק למד רבינו מן הגמ' שאם אפה את הפת בעלי ערלה וכו' כמ"ש הה"מ ומלבד שדבר זה אין מדרך רבינו להביא דין שאינו מפורש ונלמד ממ"א ובפרט שיש סברא לחלק דגבי שאר איסורים כגון קפין של כ"כ וע"ע דבכה"ג אסור אפילו שלא כדה"נ ואף גבי ערלה דאין אסור אלא כדה"נ מ"מ זה הוא דרך הנאתן משא"כ בחמץ דמותר שלא כדה"נ וחמץ לאפות לבשל בו אין זה כדה"נ, באמת הפ"י תמה מאוד בזה ע"ש אמנם באמת מפורש בירושלמי כדברי רבינו דה"ג שם עבר והסיק ר' ייבא כהדא אם הדש יוחנן אם ישן יוצן הרי דמדמה חמץ לשאר איסורין, אלא דעדיין קשה דלמא ר' ייבא לא ס"ל הא דר"י דכל איסורים שבתורה אין לוקין שלא כדה"נ וא"כ שפיר קמדמה משא"כ לדידן דקיי"ל כר"י הקושיא במק"ע ועי' במל"מ פ"ה מהל' יסה"ת ומזה נראה להוכיח דס"ל לרבינו דהא דאם אמרי' דאין לוקין עליהם אלא כדה"נ אבל איסור תורה איכא אפילו שלכדה"נ וכמו שהבין הה"מ בדברי רבינו ועי' בזה באריכות בס' פרי תואר יו"ד סי' פ"ז:

פרק ד הלכה א כתוב בתורה וכו'. עי' הה"מ מה שהביא בשם הרמב"ן בפי' התורה שאין עובר בלאו אלא בחמץ שלו וברשותו דאיכא תרתי ובמכילתא כייל בהדי חמץ שנפלה עליו מפולת משמע דמיירי אפילו בלא קיבל הנפקד אחריות וכ"מ ברמב"ן שם במ"ש שלא נלטוינו אלא שלא להניח ברשותנו אבל חמץ שלנו ביד הנכרי לא עבר עליו מה"ת כלל כ"א מדרבנן וכ"כ הר"ן בריש פ"ק דפסחים בשמו בסתם והטור סי' ת"מ בהביאו דברי הגאונים מהפך הלשון ישראל שהפקיד אצל ישראל חבירו או אצל הנכרי וקיבל עליו הנפקד אחריות משמע קצת דס"ל דהגאונים מודים היכא דהנכרי לא קיבל אחריות ובספר חק יעקב סוף התשובה סי' תמ"ב כתב דאין כאן היתרא לסמוך על הפוסקים דבבית נכרי ליכא ב"י דוקא בקבלת אחריות נאמר להאי דינא ליש פוסקים אבל בלא קבלת אחריות לא ובאמת דברי הרמב"ן והר"ן מורים להדיא דאפילו בלא קיבל עליו הנפקד אחריות ג"כ אין עובר עליו המפקיד ולא עוד אלא דיש מקום לומר בנכרי שלא קיבל עליו אחריות עדיף טפי מאם קיבל עליו אחריות דהנה לשיטת הרמב"ן שהבין בפי' המכילתא דאפילו בלא אחריות בהפקיד אצל נכרי אינו עובר יש ליתן טעם וסברא לזה משום דבאמת שני דברים אינם ברשותו של א ועשאן הכתוב כאילו הם ברשותו ואחד מהם החמץ בפסח וטעם הדבר דהרי בשעה שהגיע זמן הפסח אסור בהנאה ואינו ברשותו ועי' בר"ן נדרים דף פ"ה באם אסר עצמו מן ההפץ מותר לכל אדם לקחת אותו ואין בו משום גזל ע"ם וה"ט דהתורה אוקמיה ברשותו כאן שעכ"פ הוא משהה אותו בביתו הואיל ואינו מבערו ולא בטלו גלי דעתיה דרולה לזכות בו והשוב הוא בעיניו וכ"ז אם הוא בביתו אבל אם הוא בבית הנכרי אז אמרי' דאין עובר בב"י דמה לו לעשות וכ"ז ניחא בשלא קיבל אחריות שום דבר אפילו מפשיעה אבל אם הנכרי קיבל עליו אחריות והוא לא פטרו לנכרי מאחריותו גרע טפי א"כ הרי הסברא היא להיפך דבקבלת אחריות עובר בב"י. ועי' בהה"מ דפתב דרבינו היה לו גרסא אחרת במכילתא ולפמ"ש אין הדבר מוכרח כיון דרבינו מיירי בסתם פקדון וחייב באחריות פשיעה ואז עובר בב"י. ועפ"ז דברינו מיושב קושית הר"ן מה שהוכיח שם דמודים הגאונים דמדרבנן עכ"פ אסור דאל"כ קשה בסוגיא דפסחים דף ל"א דמוקי בהרהינו אצלו ושם הרהינו בביתו של נכרי א"כ אינו עובר בב"י ואמאי אסר אחר הפסח ע"ם ושם כיון דהרהין למשכון על חובו ודאי דהוא ברשותו וגרע מקיבל אחריות כנ"ל ובפלפול התלמידים הארכתי:

הלכה ג שאם אבד או נגנב וכו'. שיטת רבינו מבואר דבעינן דוקא קבלת אחריות גו"א ושיטת הרא"ש דגם בקיבל אחריות פשיעה ג"כ עבר בב"י וכ"מ שיטת רש"י פסחים פ"ק דף ו' ובתוס' פ' האומנין כתב בשם רש"י דבעינן קבלת אחריות דפוחל דאל"כ אינו חייב לבער והפר"ח הקשה לשיטת רש"י והר"ש מסוגיא דפסחים דף י"ג בעובדא דיוחנן חקוקאה ע"ב גם קשה מסוגיא דפסחים דף ל"א דאמרי' התם בדר"י קמפלגי ור"מ סבר ק"ו ישראל מישראל קונה וכו' וקשה הא מיירי שם ע"כ בהתנה שלא יתחייב אפילו באחריות פשיעה א"כ ממילא לא שייך קניית משכון ועי' בשעה"מ שהרגיש בזה. ועפ"ם פשוטו י"ל דלכאורה מה דס"ל לרש"י דבאחריות פשיעה ג"כ עובר בב"י משום דפשטא דקרא דלא ימלא מיירי גם בלא קבלת אחריות והא דאמרי' דבלא קיבל אחריות פטור היינו מיתורא דלך ודי לנו לאוקמי קרא דלך בהתנה לפטור גם מפשיעה אבל אם קיבל אחריות אפילו פשיעה עובר על ב"י כפשטא דקרא דלא ימלא וכ"ז לרבא אבל לאביי דאמר איפוך ולדידיה מיותר קרא דלך ומוקמינן אפילו בלא קיבל אחריות דש"ם א"כ רש"י לא כתב שיטתו אלא אליבא דרבא אבל לאביי מודה רש"י ור"י סובר כאביי וסוגיא דגמ' דף ל"א קאי בשיטתא דאביי. ולשיטת רבינו י"ל דגם לאביי לא קשה מיתורא דלך דהנה התוס' מקשה בסוגיא דילפינן מחד קרא של אחרים ושל גבוה ובמנחות מצרכים ב' עריסותיכם חד לאחרים וחד לגבוה ואפשר לומר דהא פי' של גבוה כתב רש"י לבדה"ב ופי' שהקדישו כבר לבדה"ב והנה מלינו ג"כ המקדים דבר לבדה"ב לאח"ז כמ"ש הר"ן במס' נדרים דף ל' ע"א האומר סלע זו לבדקה לאחר ל' יום דלא מלי הדר ביה דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט אע"ג דלא חייל הקדש עד לאחר ל' יום וקשה א"כ כיון דהשתא לא חייל אמאי לא מלי הדר ביה וצ"ל דאמירתו לגבוה הוי יותר ממסירתו להדיוט אבל הרשב"א ז"ל כתב דאמירתו לגבוה כמסירתו אמרי' ולא יותר ומסיק הר"ן שם דפלוגתא היא בירושלמי ע"ש ולפי"ז צ"ע מי שהקדיש חמץ לבדה"ב בכה"ג ולא הדר ביה אי עבר על ב"י ובודאי לפי שיטת הר"ן דלא מלי הדר ביה הוי של גבוה אבל לשיטת הרשב"א צ"ע ואפשר דצריך לימוד ע"ז בכה"ג דג"כ הוי של גבוה ואינו עובר ושפיר צריכין ב' קראי א"כ י"ל שפיר דכ"ע ס"ל כשיטת רבינו ואין להאריך ועמ"ש בש"י ודו"ק:

הלכה ה ישראל שהרהין וכו'. והראב"ד השיג עי' הס"מ. והר"ן כתב דשיטת הראב"ד הואיל ומתוסר ממונו לא אמרינן הואיל וכתב הב"ח דעכ"פ אחר הפסח מותר דחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא משום קנסא וכיון דאינו שלו רק ע"י הואיל וזה לא קנסו ע"ש, וכ"כ מדקדוק ליסנא דמתני' דנקיט הדין על אחר הפסח למה לא נקיט מתני' אם עובר בב"י בתוך הפסח ולפמ"ש מיושב ובחידושי הארכתי:

הלכה יב ואע"פ שאין בו מן החמץ אלא כ"ש. עי' הה"מ במחלוקת דהוזר וניעור. ומ"ש דמשמע שיטת רבינו דחוזר וניעור אינו מוכרח דיש מקום לפרש דמיירי בנתערב בפסח וכ"מ מדסתם הש"ע בסי' תמ"ב להך דינא ובסי' תמ"ז הביא מחלוקת הפוסקים לענין חוזר וניעור. ומ"ש הה"מ שכל מה שבשאר איסורין כדי קליפה גם בחמץ כן וכ"ה בש"ע סי' תמ"ז סעיף א' וכתב בפו"ת ל"ל סי' ל' בבשר שנתלה לקדירה בפסח כשיעור מליחה וכשבאו להדיחו נטלו כלי שהיה בתוכו שכר שעורים ונשאר מעט בשולי הקדירה ושפכו לתוכו מים והדיחו הבשר במים אלו והורה לאיסור משום דאע"ג דמים מבטלים כח המלח ולא מיחשב רותח מ"מ לא נתבטל כח מלח לגמרי אלא דלא מיחשב רותח שאין נותן טעם בכולו אלא דבשאר איסורים לא נאסר ע"י כן אבל בחמץ דאוסר במשהו אסור ע"ש שהאריך:

פרק ה הלכה ב שאין מי פירות מחמילין וכו'. כתב הה"מ ובהשגות א"א אין דבר זה פשוט וכו'. ונראה מדברי הה"מ דהשגת הראב"ד נרשם בטעות בהלכה א' דשם מיירי במיני קטניות. ולפי דברי הה"מ קשה מאד דכתבו' הרשב"א הביאו הפר"ח סי' תס"ב כתב בשם הראב"ד להתיר מי פירות דלא הוי אפילו נוקשה ודחק מאד שם דמ"ש הראב"ד אין הכל מודים אין הכוונה לענין דינא ע"ש ואין פירושו נכון דאין זה דרכו של הראב"ד ויותר היה לו לומר דראב"ד אחר הוא מה שהביא הרשב"א. ועי' בחק יעקב סי' תנ"ג שכתב באמת דפשטן של דברי הראב"ד משמע דקאי על מיני קטניות בהלכה א' א"כ ירא"ה דדעת הראב"ד דאורז ודוחן המין נוקשה הוי ואפשר שגם הרשב"א היה סובר כן וכן נראה מדברי התוס' פסחים דף מ' ע"ב סד"ה רבא וז"ל שם קמח של עדשים דאין דרכם לבוא לידי חימוץ כל כך ועי' רש"א שם מ"מ אין הדברים יוצאין מידי פשוטן של דבריהם דנראה דס"ל לדעת הראב"ד לאסור קטניות אלא שהרב חק יעקב תמה מגמ' דפסחים דף ל"ה וקי"ד ע"ש. ולענ"ד להביא ראיה איפכא מסוגיא דפסחים דגרסינן שם ריב"נ אוסר באורז מפני שקרוב להחמיץ איבעיא להו וכו' ויש מקשים מאי נ"מ בבעיא זו כיון דלית לחוש להא דריב"נ. וי"ל דנ"מ לדידן בבעיא זו אי אמרינן דכוונת ריב"נ דקדם להחמיץ א"כ לא נשוי פלוגתא רחוקה דרבנן ס"ל דאפילו נוקשה נמי לא הוי אבל אי אמרי' דריב"נ קרוב להחמיץ אבל לא הוי חמץ גמור ורבנן דפליגי ע"כ אפילו נוקשה לא הוי. וכיון דמסיק דריב"נ קדים להחמיץ ס"ל וחייב כרת א"כ לרבנן נוקשה מיהת הוי. והא דאמרינן פסחים קי"ד דאכלו תבשילא דארוזא היינו ע"י שהיו מהבהבין אותו באור מקודם וטוחנין אותו ואף דקיי"ל דאין מבטלין כרמל שמהבהבין אותו באור כמ"ש רבינו הלכה ה' מ"מ י"ל דז"א אלא גבי כרמל דהוי חמץ גמור אז חיישינן שמא לא נקלה באור יפה אבל באורז דקיי"ל כרבנן דלא הוי אלא נוקשה ומדרבנן הוא לא חיישינן דלמא לא נקלה יפה וה"פ הלמודא ש"מ מדאכלו תבשילא דארוזא ע"י הבהוב ש"מ דלית דחש להא דריב"נ דלדידיה הוי חמץ גמור אסור לאכול התבשיל אפילו בהבהב מקודם כנ"ל. הארכתי קצת בזה כי כבר נהגו איסור בכל תפוצות ישראל במיני קטניות וגם בא"י נהגו איסור באורז כמבואר בפר"ח סי' תנ"ג ולפמ"ש הוא מן הדין כפי הנראה מפשטן של דברי התוס' והראב"ד:

שם ואם נתערב בהם מים כל שהוא וכו'. עי' א"ח סי' תס"ב דאין הפי' כ"ש מעט מים אלא ר"ל יהיה איזה מים שבעולם וכל הדברים שנקראים מ ז כגון טל ושארי דברים הנזכרים בסי' תס"ו ע"ש שהביא ראיה. ויש לפקפק בו ובמל"י אי הוי מי פירות עי' בטור שם ובב"ח, ומה שהביא הפר"ח ראיה דהוי מי פירות מדברי רבינו פ"י מהל' טומאת אוכלין והוא מהתוס' כבר העיר הרב ברכי יוסף שם דמדברי רבינו בפ"ז מהל' מקואות מוכח דהוי מים וע"כ אין הנדונים שוים ע"ש שהאריך. ועיקר בזה כמ"ש מהרלנ"ח סי' הנ"ך דמלח לבדו הוי מי פירות אבל עם מים מלא מין את מינו וניעור:

הלכה ח תבשיל וכו'. ואין זה אלא מדברי סופרים. כתב הה"מ וזה מבואר בהלכות ובאמת שיטת רבינו הדשה היא עי' בלח"מ ופר"ח או"ה סימן תס"ז האריך בזה ע"ש. ומ"ש הפר"ח שם דהא דכתב רבינו משום שנאמר וכו' הוא ענין אחר והוא

מקפד

מקוצר עס הל' פ' ובלח"מ לא הבין כן ע"ש ועי' בשו"ת נב"י מה"ת סי' ע"ש וכבר כתב הרב ברכי יוסף שמי שנזהר בכל הפסח לאכול דוקא חטים שנשמרו מעידן קצירה ולא ליל ראשון לבד לא הוי שום יוהרא כלל והך דבלקות של נכרים דאדם ממלא כריסו מהם היינו בשעת הדחק:

הלכה ט דגן שנטבע בנהר וכו' מעט לכל אחד וכו'. עיין שה"ג ובכ"מ בטעמא דקבא קבא והמג"א סי' תס"ז תמה בזה ולפי טעמו א"כ רשאי למוכרו גם ביודע שלא יכלו. והגאון מ"ו כתב דגם כוונת הכ"מ להך ס"ס שכתב המג"א אלא משום דאין עושין ס"ס בידים כתב לסניף סברא זו דמסתמא לא ימכרנו ועיין בש"ך וט"ז יו"ד סימן פ"ד לענין תולעים ג"כ דרשאי למכור קבא קבא ולדידהו קושית המג"א נסתרת וכבר העיר בנקה"כ שם. ונראה דדוקא גבי חמץ צריכין לסברת הכ"מ משום חומרא דחמץ וכן בכ"מ דאיכא חששא דאורייתא אבל במידי דהוא דרבנן כגון גבי תולעים דבטלים בששים והששא דבריה אינה אלא מדרבנן סמכינן אסברא זו לחודא והא דלא הורה שם רבא כן גבי יי"נ משום דשם הוא חששא דאורייתא, ובזה י"ל ג"כ דב' מעשים היה אלא דמעשה דיי"נ היה בא לפניו מקודם ואותבוהו והדר ביה ושוב בא לפניו המעשה בחמץ והיה סבור כיון דאין כאן אלא איסורא דרבנן כמ"ש הלח"מ דכן הוא שיטת רבינו וכ"כ הפר"ח בסי' תס"ז כמ"ש הרמב"ם בפירוש המשנה ר"פ כל שעה והיה ס"ל דבדרבנן לא קפדינן אלפני דלפני ועיין בתוס' ספ"ק דע"ז ואעפ"כ הדר ביה משום חומרא דחמץ ודו"ק כי קצרתי:

הלכה י דגן שנפל עליו דלף וכו'. עי' הה"מ ולי נראה עיקר דרבינו לא היה גורס בגמ' קמח וס"ל דבקמה עכ"פ אותו הקמח השרוי במים אסור וכמ"ש הרא"ש מביאו הב"י סי' תס"ו ובט"ז אות ה' שם, ומ"ש שם דגם ע"ז חולק הר"ן צ"ע:

הלכה יג כ"ז שאדם עוסק בבצק וכו'. וכ"ה בש"ע סי' תנ"ט ועיין בב"ח שם מה שהביא בשם שה"ג שיעור השהייה כדי הילוך ד' מילין אפילו בעוסק בבצק והחמיר שם גם בדיעבד ועמ"ש בש"י:

שם ה"ז אסור לאוכלו ואין חייבין עליו כרת. אפשר לומר מדנקיט רבינו אסור לאוכלו משמע דאין בו איסור תורה והא דכתב ואין חייבין כרת קאי על בבא ראשונה דחייב כרת אם משמיע קול הוי חמץ גמור כמו כידוק כמה שביאר הה"מ שיטת רבינו וכ"כ מדברי האחרונים שהביאו בשם רבינו דנוקשה מדרבנן הוא והצל"ח ר"פ אלו עוברין כתב דמדברי רבינו פה משמע דחייבין מלקות בנוקשה ול"נ כמ"ש:

הלכה יט לא תערה אשה מורסן. עיין כ"מ ופר"ח סי' תס"ה כתב כיון דמים מועטים הם לא אכפת לן וכמ"ש הה"מ בהל' ז' גבי לתיתה ע"ש. והרב הגאון מ"ו תמה דאם הי"מ מתירין שם במים מועטים היינו בחיטין שלמים כמבואר סי' תנ"ג משא"כ במורסן ודאי דיש להחמיר ע"כ:

שם לתוך החרוסת וכו'. עיין בטור סי' תס"ד. בספר שעה"מ תמה בזה דהא לא הוי אלא נוקשה והטור ס"ל סי' תמ"ב דנוקשה מותר להשהותו ועמ"ש בזה בש"י ר"פ א"ע. ואפשר לומר דלענין זה ס"ל להטור דגזרינן דלמא אתי למיכל מיניה משא"כ בנוקשה דאינו ראוי לאכילה כ"א קצת לא שייך דלמא אתי למיכל מיניה ואין סברת השעה"מ מוכרח:

הלכה כג כלי מתכות וכלי אבנים וכו' וכן הסכינין מרתיחן וכו'. הנה רבינו שינה כאן הלשון, בכלים וכו' כתב שממלא עליהם מים ומרתיחן ובסכינין כתב בכלי אחד, ילאה מדברי רבינו דס"ל כדעת הר"ן דכלי ראשון היינו כ"ז שמרתיח אפילו אינו עתה על האש אלא כ"ז שהיד סולדת בו מקרי כלי ראשון והמדקדק בדברי הר"ן יראה דוקא בסכינים ודומיהם מהני הגעלה בכלי ראשון כה"ג אבל דברים שנשתמש בהם ממש בכלי ראשון לא מהני הגעלה כזה רק צריך שתהיה היורה על האש ממש וכ"ה שיטת רבינו. ומתוך מ"ש יתבאר מדברי הר"ן דכ"ר מקרי כ"ז שהיד סולדת בו ובשבת פ' כירה בסוגיא דאילפס משמע מדברי הר"ן דלא מקרי כ"ר כ"א כשהוא על האש ממש דהיינו בדוד שהאש מהלך תחתיו אבל קדירה העומדת אצל האש כעין שאנו מבשלים הקדירות לא מקרי כ"ר וא"כ לפי"ז לא יפה עושים במה שמניחים קדירה גדולה אצל האש ומרתיחין אותו ומגעילים בתוכה, ובסכינין ודומיהם ודאי דמהני הגעלה זו כמ"ש ועיין בירושלמי שבת דף י"ד וק"ע ד"ה מפני ומ"ש שם בש"י, ובש"ע סי' תנ"א גבי סכינין מצריך קודם הגעלה לשופס במשחזת לאו דוקא כמ"ש הב"ח ע"ש שהביא ראיה מקערות וקדירות דא"א במשחזת ואין לדמות ראיית הב"ח היכא דאפשר מיהת ליעבד דהא סכינין קילי כמ"ש דעת הר"ן ורבינו וכ"ה בשה"ג ע"ש:

פרק ו הלכה א ומצוה כל הלילה. עמ"ש בס"ד פ"ח מה' ק"פ:

הלכה ב בלע מצה יצא. עיין לח"מ שיש גירסא אחרת בדברי רבינו והיא ג"כ חד גירסא ברמב"ם. ועיין במרדכי סוף סדר הפסח ומ"ש בפסק בלע מצה לא יצא ט"ס וצ"ל בלע מרור ועמ"ש בזה בפ"ה מה' יסודי התורה:

הלכה ג אכל מצה בלא כוונה. עיין הה"מ מ"ש בשם י"מ לחלק בין יודע שהוא פסח ע"ש הטעם כ"ל ע"פ מ"ש רבינו בפירוש כופין אותו עד שיאמר רוצה אני כיון שאנסוהו שוב נותן אל לבו ומקיים המצוה ברצון משא"כ באינו יודע שהוא פסח אין כאן כוונה כלל א"כ אין מוכח מדברי רבינו דסובר מצות א"צ כוונה ויפה כתב הטור סי' תע"ה א"י אם הר"מ פוסק המצות צ"כ ובלח"מ בפ"ב מה' שופר נתקשה בדבריו ונראה כמ"ש:

הלכה ה שאין זו משומרת לשם מצה. ורבינו בפי' המתני' פ"ק דחלה כתב שאין קרויים לחם וצ"ע ועיין פר"ח סי' תנ"ד:

שם אבל אין לשין. עיין ש"י פ"ב דפסחים ד"ה רב שימון באריכות:

הלכה ח וכן יוצאין במעשר שני בירושלים. עיין ש"י שם ד"ה הרי מעשר:

הלכה יב מכין אותו מ"מ. עיין מג"א סי' תל"ו ופר"ח סי' תע"א ואס"ז כתובות דף מ"ה. וטעם רבינו דהחמיר כאן מה שלא מצינו במ"א יראה קצת ראיה למ"ש הרב יעקב בשם יש מי שאומר שהאוכל מצה בערב פסח הוא מה"ת מדכתיב בערב תאכלו מצות ולא ביום ולאו הבא מכלל עשה עשה הוא אע"ג דכתב רבינו אסרו חכמים אין מזה סתירה עיין ריש הל' יו"ט. ורבינו לא הביא מתענית בכורים כלל. ועיין ש"ע סי' ת"ע ובפר"ח דיש מי שהתיר מיני תרגימא ולא נראין דבריו ובמג"א כתב אפילו בא אחר נפל חייב להתענות דהוי ליה בכור לנחלה ולא מחלק אם היה הנפל חי איזה ימים או שעות ובש"י פ' ע"פ כתבתי דיש מקום להקל בזה לסמוך על סברת מהר"י כ"ן שהביא השמ"ע

והט"ך בחוס"מ סי' ע"ז ועיין בשו"ת בגדי כהונה חלק ח"מ סי' ד' ועמ"ש בס"ד בפי"א מהל' בכורים:

פרק ז הלכה ח תלמיד בפני רבו אינו מיסב. פירוש אינו רשאי להסב עיין א"ח סי' תע"ב ובב"ח. עיין כ"מ מ"ש בהג"ה דה"ה לשוליא דנגרי משמע דגם תלמיד של אומנות צ"ל הסיבה ובזה י"ל ליטנא דא"ל דהא בתלמיד אינו רשאי משא"כ בשוליא דנגרי אינו מחוייב ובחק יעקב שם כתב בפשיטות דתלמיד אומנות בכ"ע מיסב נ"ל דלא היה לו הגירסא בכ"מ וכן ברמב"ם דפוס אמשטרדם כתב שם דע"ש הך גליון. וע"ש במג"א שכתב בשם מהרי"ל כל המיסב ופטור מקרי הדיוט והוא מהירושלמי פ"ק דשבת ועמ"ש שם בש"י:

שם והסיבת ימין אינה הסיבה. ואין חילוק בין איטר יד לאחר כ"כ הרד"ע ועי' הגהת רמ"א סי' תע"ב ובשו"ת רדב"ז ח"ב סי' תקפ"ד:

שם אימתי צריכין הסיבה. עי' כ"מ. ולפי"ז אם שתה בלא הסיבה יצא בדיעבד ול"ד לספק קרא ק"ש כדאמרי' ברכות דף כ"א דמ"ד ק"ש דרבנן אינו חוזר וקורא אפי' פסוק ראשון אע"ג דאין בו טרחה ויש להלק דלא דמי ספיקא דפלוגתא לספיקא דגוף המעשה. עי' מל"מ פ"א מהל' מגילה:

הלכה ט שתה ד' כוסות מזוגין כו'. עי' ירושלמי שבת פרק המוציא הלכה א' ומ"ש שם בש"י:

הלכה יא החרוסת מצוה. ובפי' המשנה כתב רבינו דמברך עליו ומשום ספק הלכה פסק דמצוה ואינו מברך אבל רא"ב"ל באמת מברך על החרוסת ואין כאן סתירה בדברי רבינו עי' לח"מ:

הלכה יג אם אכל מאחד מהם כזית כו'. הרא"ש כתב בפ' ע"פ משום דמברך על אכילת מרור צריך שיאכל כזית דאין אכילה פחות מכזית אבל בירקות שמברך עליהם בפה"א ואין מזכירין אכילה א"צ כזית. ודברי הרא"ש תמוהים הם דמשמע דמלבד המצוה גופיה צ"ל כזית משום דס"ל הא דכתיב בקרא על מצות ומרורים יאכלוהו האי יאכלוהו בפסח קאי ולא נזכר במרור אכילה, ובשו"ת שא"ר סי' ק' הקשה א"כ גבי מצה מנ"ל ואי משום דכתיב בערב תאכלו מצות מנ"ל למדרש פסחים דף קי"ח הכתוב קבעה חובה דלמא אצטריך לשיעור כזית ועוד הא אתקש מרור למצה כמ"ש התוס' דאין יוצאין במרור של טבל משום דאתקש מצה למרור. ובאמת קושיא ראשונה לק"מ דהרי כתיב הרבה פעמים כגון ששת ימים תאכל מצות וכתוב אחד אומר שבעת ימים תאכל משא"כ במרור ומה שהקשה מצה ומרור אתקשו להדדי לזה י"ל דאמרי' נה שהוא נגד הסברא לא אתקש ובפחות מכזית ג"כ מרגיש טעם מרירות. ועיקר פי' הרא"ש צ"ל דגם הוא מודה דמה"ת בכזית אלא דסד"א דבזה"ז דמרור דרבנן וגם אי תקנו רבנן כזית כעין דאורייתא תקנו אבל אפשר לומר דסקילו שא"צ לאכול אותו בתוך שיעור אכילת פרס לזה כתב כיון דתקנו לברך על אכילת מרור ש"מ דבעי אכילה ממש בתוך כא"פ: הנה רבינו לא הביא הא דאמרי' בגמ' מצוה בחזרת שהיא ראשונה במשנה ועי' ב"י סי' תע"ג ובפר"ח. אפשר לומר דוקא בזמן המשנה וסגמ' דהיו בקיאין בחזרת או סיה מצוה יותר בו ועכשיו אין אנו בקיאין בין חזרת מתוק למר עי' ירושלמי פ' כ"ש יש שם מחלוקת אי יוצא בחזרת מתוק ומ"ש הפר"ח סי' תע"ג בחזרת אע"ג דמתוק וכו' צ"ע א"כ מש"ה לא כתב רבינו פה שמצוה בחזרת. ומנהג גאוני עולם שאוכלין תמכא שקורין קריין ומפררין אותו ואוכלין אותו מפורר ודלא כמו שמפקפק בזה הרב הגאון בעל חוות דעת בחידושיו על הגדה וכן נהג את"ו החסיד מהר"י ג"כ אלא שנהג שלקח גם הראש שקורין קעפל ואכל אותו עם הקריין: ודע דרבינו לא העתיק הא דמצוה בחזרת וכתב ב"י סי' תע"ג שהוא מפרש מצוה כמי הוא בחזרת אף שהיא מתוקה ואין בה מרירות והרב פר"ח הקשה ע"ז דהא אמרי' בגמ' דר"א היה מהדר אמרירתא וא"ל רבינא חזרת תנן ותנא דב"מ חזרת וא"ר"א מצוה בחזרת משמע דחזרת קדמה לכולהו, ועי' ברכי יוסף שם שאין מזה הכרה. ולענין כמוסים מ"ש המ"א עי' בשירי קרבן ירושלמי פסחים דף ע' ע"ב ד"ה תנ"ד וכבושין רש"י פי' בחומץ ועי' מג"א שם שדעתו דלדידן דקיי"ל כבוש במים נמי איסור א"כ ה"ה הכא והאחרונים חלקו עליו בזה. ובקריין אף אם שרוי במים מע"ל"ע יוצאין בו הרב פנים מאירות ח"ב סי' ק"י מביאו בספר ברכי יוסף:

פרק ח הלכה א ובזה"ז מביאין ב' תבשילין. משמע בכל פעם מביאין אפילו חל ע"פ בשבת, עי' הגה"מ עי' ברא"ש פ' ע"פ סי' ק"ה מ"ש בשם הר"י מקורבי"ל והרא"ש תמה עליהם. ויש ליישב דבריהם ע"פ שיטת הראב"ד בפ"ב מהל' חגיגה הל' יו"ד דלרבנן כיון דרשות הוא יוצא בה אף משום חגיגה אם התנה עליו וכיון דהתנה שפיר כתב דאוקי לילות במקום ימים כדקא ס"ד בגמ' כיון דבתנאי תליא מילתא גם בזה יכול להתנות אבל לבן תימא דס"ל חובה לא מהני תנאי ובודאי דלא אוקי לילות במקום ימים ובזה מיושבים כל הקושיות מה שמקשים על הר"י מקורבי"ל:

הלכה ב הלילה הזה כולו צלי. עי' לח"מ. והרב הגאון מ"ו כ' בחידושיו לדידן דקיי"ל כר"ע דתולין כרעיו חוצה לו דלא יהיה כעין בישול א"כ זה שאנו אומרים כולו צלי ור"י דאמר בתוכו הוא משום דס"ל במנחות דף ס"ב דלא אמרינן על בסמוך ובירושלמי תלה פלוגתא דריה"ג ור"ע בפלוגתא דעל בסמוך:

הלכה ו ואח"כ כורך מצה ומרור. עי' לח"מ למה לא כתב רבינו דאוכל פסח מצה ומרור בכרך אחד. ועי' פר"ח סי' תע"ה דיש מקום ליישב וע"ע בהג' מרדכי מסקנה דא"א לבלוע ומחלק שאוכל מרוסק מהזיק בית הבליעה א"כ בזמן הבית שהוא טרחא גדולה לא עשה כהלל ודוק:

הלכה י ויש לו למזוג כוס ה'. עי' הרז"ה דר"ט א"ל ה' כוסות וקיי"ל כתנא דידן דאין כלן אלא ד' כוסות ועי' בר"ן:

הלכה יג מי שאין לו מצה משומרת אלא כזית וכו'. אמרי' בגמ' חולין דף ז' גיטין דף י' מצת כותי מותרת ואדם יוצא בה י"ח והתוס' בגיטין שם מקשים הא לא חשו על לפ"ע וכו' וא"כ איך יוצאין בהן וכתבו שלא אכל מצה אחרת באותו הלילה ורש"א ורש"ל נתקשו בדבריהם אמאי לא קשיא להו איך יאכל ממצה כותי דלמא חמץ הוא עי' בדבריהם ובמס' קדושין ומוכח דלא כמהרש"ל. ובלימוד הישיבה אמרתי ליישב קושייתם ע"פ מה דגרסינן בירושלמי פ"ג דערלה הלכה א' לא יאכל חמץ לעשות את המאכל כאוכל ר"י אומר א"ל אם שרלים קלים חמץ חמור אינו דין ועיין חולין דף ק"כ וביבמות דף קי"ד ור"י ע"כ לא חשב לה פירכא זו וא"כ לפי מה דדרשינן לא

יאכל

אכל לרבות את המאכיל כאוכל א"כ מלבד דין דלפ"ע וכו' יש כאן עוד איסור לאו מפורש מפשוטא דקרא דלא יאכל וא"כ גם אם כותים לא חייבי על לפ"ע אבל מ"מ בפשטא דקרא מודים ונזהרים הם להאכיל חמץ לאחרים ומש"ה לא קשיא להו להתוס' כ"א היכי יוצאים בהם י"ח בליל א' לחיובא דמצה וע"פ הירושלמי הנ"ל מיושב קושית התוס' פסחים דף כ"ג לחזקיה אליבא דריה"ג לכתוב רחמנא לא תאכל חמץ ולא ליבעי לך וכו' ודוק ואין מקומו פה להאריך ובפרט דקיי"ל דכותים בזה"ז כעכו"ם:

הלכות שופר

פרק א הלכה א וכל השופרות פסולין כו'. עי' השגת הראב"ד. ומ"ש אם תקע בשל יעל לרבותא משום דלא איקרי שופר ולא קרן כדאמרינן בירושלמי:

הלכה ב לפני המלך ה'. ועי' ברמב"ם פי"א מהל' מעשר שני ובהשגת הראב"ד שם ובספר יד דוד. ומה הוא החצוצרות כתב בס' ע"א שהוא של כסף כמבואר בדברי רבינו פ"ד מהל' כלי המקדש ע"ש. וצע"ק הא דאמרינן שבת ס"פ ב"מ שופר החצוצרות לאמאי כ"מ לשופר של ר"ה:

הלכה ג וכן שופר של עולה. כ' הכ"מ היינו בשתלשה קודם זריקה כו'. עיין ברמב"ם הל' מעילה פ"ב הי"ב ויש לחלק בין עצמות לקרנים ובס' יום תרועה הגיה דברי הכ"מ בל"ע:

הלכה ד ויו"ט עשה ול"ת וכו'. ועמ"ש בס"י דבירושלמי סובר דיו"ט אינו אלא ל"ת ולחד תירוץ בתוס' מס' שבת גם בבבלי מצינו מחלוקת אמוראי בזה ולמ"ד דלא הוי כ"א ל"ת אין קושיא ממשנתנו משום דלא הוי בעידנא ועי' בתוי"ט אי בעינן בעידנא בעשה דרבים. ובזה כתבתי ליישב מפני מה לא אשמעינן הך דינא גם בסוכה ולולב דשופר לרבותא נקט משום דשופר מקרי עשה דרבים דיחיד מוציא רבים ע"ש. אלא דצ"ע גבי מצה אם מחלל את היו"ט כדי לקיים המצוה דהא להד תירוץ בתוס' קידושין דף ל"ד ד"ה מעקה נשים פטורות ממ"ע דיו"ט ועשה דמצה נשים חייבות וא"כ הוי עשה דשוה בכל וידחה לעשה שאינו ש"ב ועי' בתוס' ב"מ דף ל' ע"א ד"ה והא אין עשה. ובאמת כתב הרב פ"ח בא"ח סי' תכ"ד בשם ספר בית מועד יש מי שאומר שאם הוציא מצה מרה"י לרה"ר הין יוצא בה משום מסב"ע וע"כ צ"ל כמו שהוכיחו התוס' בקידושין דהלאו אלים עכ"פ סו"ל לתנא דמשנתנו למיתני הך דינא דאין מחללין את היו"ט גבי מצה והוי ידעינא שופר מק"ו וצ"ע:

הלכה ו לפהו זהב כו'. עמ"ש בזה בס"י ד"ה ופיו מצופה זהב:

פרק ב הלכה ב אנדרוגינוס כו'. עי' השגת הראב"ד כ' הה"מ המחלוקת הזה הוא מחלוקת תנאים. ובס' יום תרועה ר"ה דף כ"ט ע"א כתב דיש לתמוה על הה"מ שלא נמצא סברא זו דהאיה זכר והאיה נקבה בגמרא דידן ורק בירושלמי הביאו מרן הכ"מ פ"ד מהלכות תרומות דין פ"ז ודבר זה לא נמצא בביאור רק בירושלמי כפי פי' הראב"ד שם והראב"ד שהשיג כאן אזיל לשיטתו אבל לשיטת רבינו דס"ל בכ"ד שהוא ספק א"ש דמוציא מינו. גם מה שחילק הה"מ בין אנדרוגינוס שהוא בי"ש קשה שהרי טעם הראב"ד הוא לפי שיטתו דס"ל דהירושלמי א"ל דאנדרוגינוס שבעל אנדרוגינוס אחר פסלו לנבעל מן התרומה משום דלד נקבות שיש בו הרי דאין לחלק בין בי"ש בין בי"א ע"ש. ובאמת י"ל לפי קושית הראב"ד על רבינו דהוי דומיא לח"ע אם כן גם לעצמו אינו מוציא והא דוקא הראב"ד בלשונו אינו מוציא לא את מינו ולא את שא"מ לאו דוקא וכן מוכח מדברי הב"י בא"ח סי' תקפ"ע וע"ז יפה כ' הה"מ די"ל דל"ד לח"ע דהתם בי"א הוא משא"כ באנדרוגינוס דבי"ש נחשב כ"א ח"ז וממילא דגם לעצמו מוציא משא"כ בדבר התלוי בי"א א"א לקרותו מין אחד דאולי חלק עבדות של זה אינו חזק כ"כ כמו של חבירו אמנם קושיתו הראשונה צ"ע. ועי' מה שאכתוב בזה בס"ד בפ"ב מהל' אישות:

הלכה ו יו"ט של ר"ה שחל בשבת וכו'. עי' מ"ש בזה פ"א מהל' מגילה וחנוכה הלכה י"ג. ועי' מ"ש בס"י ר"פ ד' דר"ה:

הלכה ז ומותר לגדול וכו'. פי' חוזר ללא הגיע ותימה שהרי כתב בפי' המתני' ובתנאי שיהיו קרובים להיותם גדולים כדי שיהיו יודעין לצאת וכו'. ומה שכתב הה"מ וכן נראה מן הירושלמי הוא מפני שסובר הירושלמי דקטן שהגיע מותר בשבת דים הנאה וכו' וכמו שהביא מגדל עוז אבל בלא הגיע לא דפי ליכא הנאה חיישינן לשנה הבאה שיתקעו בשבת במקום שאין ב"ד וכו', ד"ע ועי' מ"ש בס"י:

פרק ג הלכה ד שיעור תרועה כשתי תקיעות וכו'. הראב"ד השיג על רבינו שהוא סובר בפי' דשלש יבבות שלשה טוטין הן וכן הביאו הר"ן. ומ"ש הה"מ בזה צ"ע, תירוץ הא' שנסתפק לו שיעור התקיעה לפיכך לא הביאה מה יענה לקושית הר"ן כי איך יקרא פשוטה טו ותלי כי בפירוש אמרה המשנה שיעור תרועה כשלש יבבות ושיאמר שהיבבא שלשה טוטין לדעת רבינו אע"פ שסבר אמר הוא להיפך בפירושו דברי הרב וכן הוא וכו' היה מודה זה אלא שאי אפשר כי היכן נזכר שהיבבות הן ט' שאמר הרב שיעור שלשה שברים כט' יבבות באמרו תרועה גם שנאמר שיעור כל אחד מג' שברים דוחק גדול וגם עיקר חסר שהיה לו לפרש שיעור תרועה ג' יבבות כדי שיתלה השבר בתרועה, סוף דבר שדברי רבינו צריכין פירוש, ולקושית הר"ן אפשר לומר כיון שנסתפק לנו התרועה וכו' ואפשר שהוא שברים וכו' ואפשר שהוא שניהם ביחד וט' הרי שתי פשוטות כתרועה ט' אלא שהרב מיד אמר שיעור ג' שברים כתרועה שנה שידע התרועה ועם זה יוקשו ג"כ דברי הה"מ. עוד היה אפשר לומר שהרב תירץ קושית הר"ן באומרו שנית שיעור ג' שברים כתרועה כי שיעור התקיעה יהיה שבר ותני ודוק. מ"מ לשון רבינו אינו נכון כי איך אמר שיעור ג' שברים כתרועה כי התרועה שידועה במשנה היא שלש יבבות שהם ג' טוטין ואם פסק כברייתא להיפך הל"ל שיעור תרועה כשלשה שברים שהברייתא סוברת שהשברים הם התרועה וכמו שפי' אביי ודוק. סוף דבר שדברי רבינו מגומגמים הרבה למי שעיין בגמ' ואפילו עם תיקון הראב"ד לא די כי מאחר שכתב רבינו שהתרועה נסתפק בה וכו' איך יאמר שיעור תרועה כשלשה שברים שהוא לשון הברייתא ופירושו שהתרועה ג' שברים עצמן הרב ד"ע ועי' מ"ש בס"י בפ"ד דר"ה ד"ה לא וכו':

הלכה י ואחר שגומר הש"ץ ברכה רביעית וכו'. ודלא כריב"ל דס"ל במתני' דכולל מלכיות בר"ה עם קדושת השם ואינו תוקע אלא כר' עקיבא דאמר ליה אם אינו תוקע למלכיות למה הוא מזכיר ובגמ' מקשה רחמנא אמר ליתקע אלא לימא תשע הואיל ואשתני וכו'. ובאמת קשה מאד למה דוקא תשע, ואפשר לומר דהא אמרי' שם בגמ' לחד מ"ד דהני עשרה כנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם ומקשה תלמודא ט' הוין ומשני בראשית נמי מאמר הוא דכתיב בדבר ה' שמים נעשו, והקשה בס' י"ת למה לא קשיא להמקשה על מתני' דאבות בעשרה מאמרות נברא העולם וכו' ע"ש תירוצו. ונראה דהנה אמרי' במס' מכות דף י"א אמירה רכה דבור קשה וא"כ ט' מאמרות המה רכים ובראשית שנאמר בדבר ה' היינו קשה להפרע מה"ד מן הרשעים ומעתה בר"ה לא היה לנו להזכיר מה"ד כלל ומש"ה קשיא ליה להמקשה דבר"ה לא היה לנו להזכיר מאמר דבראשית שלא להזכיר מה"ד בר"ה ומש"ה על המתני' לא הוה קשיא ליה דידע לה להא דבראשית מאמר הוא רק על שנתן טעם זה לאמירת עשרה פסוקים בר"ה ע"ז קשיא ליה וע"ז תירץ לו התרצן אעפ"כ אמרי' בר"ה י' פסוקים ע"ש עשרה מאמרות ואע"פ שאין להזכיר מה"ד בר"ה מ"מ כיון שתוקעין נסתלק מה"ד ובא מדה"ר כדכתיב עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר. ומעתה כל זה אי תוקעין למלכיות אבל לריב"נ דס"ל דאין תוקעין למלכיות שפיר אקשי ליה ר"ע כיון דאין תוקעין ואשתני בזה לא היה לנו לומר כ"א תשע שלא להזכיר מה"ד במלכיות והיה סבור ר"ע דטעם דעשרה פסוקים כנגד עשרה מאמרות. והארכתי בזה בדרוש ר"ה:

הלכות סוכה

פרק ד הלכה א רחבה אין פחות מז"ט על ז"ט. ולענין אם ארוך יותר מז' ומשלים לרוחב שהוא פחות מז' עמ"ש בזה בס"י ריש סוכה והוא מחלוקת בין בבלי וירושלמי:

הלכה ג היו לה ב' דפנות זו כנגד זו. מלשון רבינו נראה דאפילו הוא בחצר שיש דופן רחוק נגד הפלוש אפ"ה בעינן פס ד' ודלא כמ"ש בש"ע סי' תר"ל ס"ד בשם הר"ן וע"ש במג"א וכ"מ ליפנא דגמ' הכא דליכא ב' דפנות כהלכתן. ועע"ש במג"א אות ג' ומ"ש בס"י ריש סוכה ד"ה שנים של ד' ודו"ק:

הלכה ד חלה מחילה כו'. עיין הה"מ ומהר"י בן לב ח"א דף קכ"ו ע"ג כנה"ג סי' תר"ל בהגהת הטור:

הלכה ו ואין עולין לה ביו"ט. עיין פמ"ג בט"ז סי' תרל"ח צ"ע באין לו סוכה אחרת כ"א באילן או ע"ג בהמה אי עולין ביו"ט דהוי כאו"נ וכביתו שנשרף עיין א"ח סי' תקי"ד, וקצת ראיה מחי' רשב"א מפ' הישן במ"ש בדף כ"ג ד"ה מ"ט דר"י דאמר קרא חג הסכת תעשה לך שבעת ימים, וזו אינה ראויה לז' רצופים ששבת בא לעולם בתוך ז' ובהמה אינה ראויה לשבת ע"ש ומה צריך לזה הא בלא"ה הא ביו"ט אין עולין אלא משמע דמשכחת לה דעולין ביו"ט. ויש לדחות דמשכחת לה אם כבר עלה מעיו"ט דאפשר דאין מחייבין אותו לירד:

הלכה י היכך ע"ג מבוי כו'. ובהלכות לא הביא דין זה ובחידושי הארכתי בדרך פלפול. ונראה ע"פ מ"ש הפ"י במס' סוכה דף ד' ע"ב סד"ה סבר אביי למימר גוד אסיק דהלכתא דג"א אפילו בעמוד שייך נמי לענין סוכה מה"ת והא דאמר רבא בעינן מחיצה הניכרת היינו מדרבנן כיון דלאו להכי עבידן ע"ש שהביא ראיה מדברי הרא"ש ועפי"ז משמע דמחיצת שבת וסוכה שוים להדדי מה"ת וכל דהוי מחיצה לשבת ה"ה לענין סוכה אלא דרבנן החמירו גבי סוכה שיהיה דומה לדירה ובעינן מחיצות מעלייתא, ובזה ארווח לנו להבין סברת רבינו מגו דהוי דופן לשבת הוי דופן לסוכה בשבת ולכאורה קשה מאי ענין זו לזו ומאי טעם יש בדבר אבל רבא לטעמיה דסובר דמחיצות שבת וסוכה כהדדי נינהו ומה"ת כל מה דהוי דופן לשבת הוי דופן לסוכה ומה שהצריכו מחיצות עודפות אינו אלא מדרבנן ושפיר אמר רבא דלא שייך להחמיר כ"א בשאר ימים אבל בשבת של סוכות לא החמירו רבנן משום דהוי כתרתי דסתרי. אמנם בסוגיא דגמ' שם דף ז' דמשמע סתמא דתלמודא ס"ל דמחיצות סוכה מקרא כ"ל ור"ם ס"ל דג' מחיצות שלימות בעינן ולא תליא סוכה בשבת וכמ"ש הפ"י בעצמו בסוגיא דשתים כהלכתן מהירושלמי ולפ"ז אדחי סברת רבא מהלכה מסתמא דתלמודא ודוק כי קצרתי:

הלכה יג ואצ"ל עפר ובטלו. עיין הה"מ יש מי שכתב דעפר לא בעי ביטול אלא כל שאין עתיד לפנותו כו'. ודעת רבינו כדעת ההלכות דבעינן ביטול גמור וסברת י"א משום דקתני בהדיא בית שמלאוהו עפר ובטלו בטל משם אינו ראיה והא דקתני בטל אינו אלא לאפוקי עפר סתם ובחידושי ריטב"א פ"ק דסוכה כתב אף שמדברי הרי"ף נ' דבעי ביטול ממש העיקר כי"א, כ"נ לענ"ד שהוא דעת רבינו במ"ש ואצ"ל עפר ובטלו היינו שאין דעתו לפנותו לעולם וסתם עפר דאינו מיעוט היינו שלא נראה מדעתו שאין דעת לפנותו וכ"מ מדברי רבינו בה' טומאת מת פ"ז ה"ו שכתב שם בית שמלאוהו עפר או צרורות ה"ז בטל להבית משמע דלא בעי ביטול בפירוש רק אם נראה מדעתו שאין עתיד לפנותו ה"ז בטל ועי' בתוי"ט פט"ו מאהלות עלה דהך מתני' ובס' ש"ל כנ"ל:

הלכה יז דפני סוכה. עיין מ"ש בס"ד בס"י סוכה דף ג' ע"א ד"ה וסכות:

פרק ה הלכה ג סיכך בירקות. עיין כנה"ג א"ח סי' תרכ"ט:

הלכה ד ואם דק ונפסק אותן מפני שנשתנה צורתו. פירוש כיון שנגמרה מלאכתן יצאו מכלל פסולת גורן ויקב וכ"כ הריטב"א ובזה ע"כ מ"ש רבינו בריש דבריו שלא דק אותן ולא נפסל כשירה לאו דוקא וסמך עצמו על טעם הדבר ועיין לח"מ. וטעם הראב"ד מבואר ג"כ בריטב"א וז"ל מפני שהן קרובים לבוא לכלל טומאה שי' דלהכי עבידן. ובזה אפשר ליישב קושית הה"מ. ואפשר נמי דראב"ד ס"ל דבנקבות אינה פסולה אלא מדרבנן:

הלכה ה בנקבות פסולה. עיין בתוס' סוכה דף י"ב ע"ב ד"ה מ"ד ירא"ה מדבריהם דפסולה מה"ת והמבי"ט בקרית ספר כתב דבנקבות אינה פסולה אלא מדרבנן ועיין מ"ש בס"י בסוכה דף ג' ד"ה ר"י:

הלכה יב העושה סוכתו תחת האילן. אמרינן בגמ' אמר רבא ל"ש אלא שצלתה מרובה וכו' והא קא מצטרף כו' אמר ר"פ כשחבטן ופי' רש"י כשחבטן שמידבן וכס"ג כשירה לכתחילה כדין כל איסור המתבטל בהיתר באינו ניכר האיסור אבל בניכר האיסור

האיסור לא שייך ביטול ובלבוש א"ח סי' תרל"ב כתב אפשר שגם זה הלמ"מ דגם בניכר ועומד בפ"ע אעפ"כ בטל, א"כ מה"ת אפילו בניכר האיסור בטל ברוב דהא מסנהדרין ילפינן דבטל ברוב ע"ש, ובאמת כבר תמה עליו הט"ז שם ס"ק ג', ולשיטת רש"י גם אם לא חבטן שלא עירבן את הסוכה צלתה מרובה מחמתה בלא האילן ג"כ כשר. ולשיטת הריב"א גם את הסוכה צלתה מרובה מחמתה בלא האילן אעפ"כ שהאילן שעל הסכך פוסל את מקום הסכך עיין ברא"ש. והרז"ה פי' חבטן שחבט ענפי האילן עד שנשרו כל עלין ממנה דגלי דעתיה שלא ניחא ליה בצלו של אילן כלל ונעשה האילן כעומד בפ"ע ולא מצטרף לצל סוכה אפילו לכסות בהן לכתחילה מותר ובמתני' דפירש עליה סדין שהביא רבינו בה' י"ז כתבו התוס' אבל אם יש צלתה מרובה מחמתה כשירה ואין הסדין פוסלתה וכתב הרש"א דנראה מדבריהם דאף בצל הפסול נמי מרובה מחמתה דומיא דהדין כשירה כיון דצל הכשר נמי מרובה מחמתה. ונ"ל פירוש דבריהם דבדיעבד דוקא כשר בכה"ג אבל לא לכתחילה ובזה מיושב קושית הרש"א שם דרבא בא לאורויי לנו להכשיר לעשות סוכה כן לכתחילה והרש"א שם מחלק בין קדים הפסול דאז לא נתכשר כ"א בהמתה מרובה מצלתה והביא ראיה מדברי הר"ן. ונראה דשיטת רבינו בפירוש הבטן הוא כשיטת הרז"ה ומ"ש ואח"כ קצצן הכונה בזה על העלין ע"י חיבוט ובזה אפשר לכוון דבריו במ"ש בפי' המשנה ומיושב בזה הלשון או שקצצן עי' בהגה"מ ובכ"מ ועי' בסוגיא בריטב"א בהורך ודו"ק:

הלכה טז סיכך בדבר פסול כו'. עי' הה"מ ובגמ' עירובין דף ה' ע"ב דיש לחלק בין דבר שהוא מדרבנן לבין דבר שהוא מדאורייתא ע"ש בתוס' ד"ה וספק:

הלכה יז פרש עליה בגד. ובמתני' פרש עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר ופירש"י תחתיה מפני הנשר שלא יהיו עלין וקיסמין יורדין על השולחן ועיין בתוס' שם מה שמקשה על פירש"י ועיין בט"ז סי' תרכ"ט. ובס' ש"ל כתב מדברי רבינו פה יש להוכיח דס"ל כרש"י מדלא כתב בלמעלה מפני החמה וכמו שהוא במתני' אלא נראה דקמ"ל רבינו כל שלמעלה אסור ע"ש. ולא נתבאר בדברי רבינו אי הסוכה צלתה מרובה מחמתה מלבד הסדין ופשטא דלישנא משמע דהסוכה צלתה מרובה מחמתה אעפ"כ הסדין שלמעלה מבטל אותה, ועיין לעיל הי"ב במ"ש ודו"ק:

הלכה כב העושה סוכה ע"ג סוכה כו' כמי שעשה כו'. הא דכתב רבינו כמו שעשה בתוך הבית בא להורות לנו לטעם אחד לכולם וכמ"ש רש"י דף ט' ע"ב:

הלכה כה סוכה שאולה כו'. לא נתבאר בפוסקים סוכה העשויה מעצי אשירה מה דינה. ועיין בס' קול יעקב מס' סוכה פ"ק:

פרק ו הלכה א נשים כו'. אמרינן בגמרא כ"ח סוכה הלכתא קרא ל"ל לרבות את הגרים סד"א האזרח בישראל ולא את הגרים קמ"ל. ורבינו לא העתיק דגרים חייבים עיין בתוס' שם ד"ה לרבות. ועי' בספר ברכי יוסף א"ח סי' תר"מ בארוכות:

הלכה יב ואח"כ על הזמן וכו'. אע"פ שכתב רבינו בה' ברכות פי"א ה"ט שמברך זמן על עשיית הסוכה א"כ שוב לא הוה ליה לברך זמן בשעת הקידוש כמ"ש התוס' סוכה דף מ"ו רבינו לא ס"ל כסברת התוס' וכ"ה דעת הרמב"ן והריטב"א כשיטת רבינו ועי' בשיורי כנה"ג ובס' ברכי יוסף סי' תרמ"ג והילא דידהו מהירושלמי פ"ק דסוכה דף ב' ע"ב ועמ"ש שם בש"י:

הלכה יג טומטום ואנדרוגינוס. עי' ראב"ד. ויש מי שכתב אי אמרינן אנדרוגינוס בריה בפ"ע אינו מברך גם אם נשים מברכות:

הלכה טו בין עצי דפנות. ויש מי שסובר דבדפנות ליכא איסור כלל אפילו מדרבנן, עי' רבינו ירוחם נתיב ח' ועי' ברכי יוסף סי' תרל"ח ובט"ז שם:

הלכות לולב

פרק ז הלכה ב והעלה השלישי למעלה מכן. עיין רש"י סוכה דף ל"ב ע"ב ד"ה תרי ועיין במהרי"ק סי' שמ"א ובהגהת מהרל"ו סי' תרמ"ו ס"ק ח' וז"ל הרא"ש כתב ג' עלין של קן אחד יוצא מכאן ואחד יוצא מכאן והג' באמצע מורכב על שניהם ואפשר דרש"י והרא"ש בהדא שיטה קיימי ועיין שו"ת תשב"ץ חלק ב' סי' רנ"ב. ומ"ש הה"מ ואני אומר כולה בדוקא כ' דאם יש עשר אצבעות בגודל גם לשיטת הה"מ א"ל להדר אחר אחרים אם לא ימצאם בנקל ועיין הלכה ח':

הלכה ח ושיעור אתרוג א"פ מכביצה. עי' ברכי יוסף סי' תרמ"ח שהביא מחכמי הדור אתרוג שיש בו ביצה בצמצום ביום ראשון ולימים אחרונים בציר ליה שעורא אי יוצא בו ועמ"ש בזה בש"י:

הלכה יח גזרה שמא יעבירנו. ובפ"ב מה' שופר ה"ו כתב רבינו או מוציאו מרשות לרשות ועמ"ש בזה בס"ד בפ"א הי"ג מה' מגילה:

הלכה כ אפילו עלה אחד בבד אחד. עי' הה"מ הלכה כר"ג בדיני וכר"ש באיסורי והר"ן כתב דהלכתא כר"ש משום דמנהג נביאים הוא והב"י נתקשה בדבריו וכבר כתבתי בש"י ישוב לדברי הר"ן ע"ש:

פרק ח הלכה א היה אחד מהן של עכו"ם לא יטול. עיין הה"מ ועי' בתוס' סוכה דף ל"א ע"ב ד"ה באשירה דמשה וא"ת עכו"ם דכותים מדאגבהיה קנייה כדאמרינן פ' כ"ה דלמא מגבה לה והדר מבטל לה וי"ל כגון שהגביהו ע"מ שלא לקנות ובשמעתין המ"ל דמתני' ביו"ט ראשון ולא הוה צריך לאוקמי באשירה דמשה ע"ש ועי' ב"י יו"ד סי' קמ"ו שכתב בשם הסמ"ג משבא לידו אינו אומר לעכו"ם לבטלו דטעמא משום גזירה אטו אליל של ישראל עצמו ונראה מדבריו דס"ל דאינו אלא מדרבנן אבל מה"ת יש לה ביטול אפילו מדאגבהה וכ"מ מדברי הר"ן פ' כ"ה במ"ש שם היאך יכול לזכות בו משום דא"ל לד זכיה ע"י ביטול. ולכאורה הדבר תמוה דהא עכשיו שהוא ביד ישראל שוב לא מהני ביטול אלא דס"ל כהסמ"ג וא"כ כיון דמה"ת יש לה ביטול שפיר א"ל זכייה בגוה לקנותה והיינו שכתב הר"ן שם וכן הדין בחמץ בפסח שאפשר ישראל לזכות בו הוא מהטעם מותר לאחר הפסח ואינו אסור אלא משום קנסא ולפי סברת הסמ"ג והר"ן א"כ מה"ת יוצא כיון שיכול לבטל ומדרבנן הוא דא"י ומש"ה מוקי לה בגמ' באשירה דמשה ומשמע קצת מדברי התוס' והריטב"א דל"ל סברת הסמ"ג אלא כיון דזכי ביה דינו כדין עכו"ם של ישראל שעובדה שאין לה ביטול מה"ת ואין מקומו פה:

שם ובשעת הדחק כו' אבל לא שאר המינין. שיטת רבינו דעל לולב מברכין בשעת הדחק ודעת הראב"ד דאינו מברכין אבל ע"ז לא פליג רבינו דלנקוט בידייהו כדי שלא תשתכח תורת אתרוג אלא דסברת רבינו דאס"ד דלא יוצא בו בשעת הדחק לא הוי מהדרין משום שלא תשתכח דלמא אתי לאכשורינהו ומה"ט כתב אם אין כאן כ"א אתרוג המורכב שלא יקחנו משום שלא תשתכח תורת אתרוג דלמא אתי לאכשורי בשאר השנים ושיטת הלבוש באתרוג המורכב שפסול מה"ת משום שנעבדה בו עבירה עי' בשו"ת פנים מאירות ח"ב סי' קע"ג:

הלכה ב אתרוג של ערלה. בס"ג כתב גם בשל ערלה בח"ל אין יוצאין. ועי' בכנה"ג סי' תרמ"ח הולך בזה דהא יש היתר לאכילה כעין מה דאמרינן ספק לי ואנא איכול במס' קידושין דף ל"ט ובאמת הדין עם הסה"ג דהא רבינו והטור לא הביאו כלל הך דיכול לספוקי הדדי וכתב ב"י יו"ד סי' רצ"ד דס"ל דהך רבנן דמספקי להדדי ס"ל כמ"ד הלכות מדינה אבל למ"ד הלמ"מ אסור לספוקי להדדי וא"כ אינו יוצא בו ע"ש ודוחק לומר משום דבספק גמור מותר יהיה נקרא היתר אכילה:

הלכה ג היה עקום לפניו פסול. בברייתא סוכה דף ל"ב נזכר ג"כ לולב כפוף ולא הזכירו רבינו עי' בס' כפות תמרים שהניח בצ"ע. ואפשר מפני שבפירוש כפוף יש הרבה פירושים ולמאי דמסיק ולדדין כלפניו דמי י"ל דהיינו כפוף ועקום דמחלקים בין מלאחריו ובין מלפניו עי' ב"י סי' תרמ"ה ובס' כפות תמרים מסיק דיש להחמיר בין עקום מלפניו ובין עקום מלאחריו וענין העיקום הוא כמ"ש הכ"מ דבעינן עקום ממש כמו מגל כגב בעל חטוטרת:

הלכה ה הדס כו'. עי' השגת הראב"ד ועי' בס' מהר"י בן לב ספר א' סי' ק"ו כנה"ג ובברייתא יבשו רוב עליו ונשתיירו ג' בדי עלין לחין ונחלקו רש"י והרא"ש בפירוש הדבר ולשיטת הרא"ש בעי' שישתייר ג' קנים ודברי השו"ע צ"ע וכבר הארכתי בזה בש"י ועי' ב"י סי' תרמ"ו שנתן טעם על מה שהקשה כאן בכ"מ למה השמיט רבינו הך ברייתא:

הלכה ו ערבה כו'. עי' הה"מ ולישנא דמתניתין מסייע לשיטת רבינו כיון דקתני גבי הדס דפסולה למה לי למתני תו גבי ערבה דהא הוי זו ואצ"ל זו:

הלכה ז אם היה חסר כאיסר או יותר פסול. אי קשיא השתא כאיסר פסול יתר מבעיא תרין שבא לחדש לנו בין כגון שהיה מרובע או משולש צריך שיהיה יותר מכאיסר כדי שתוכל לעשות בו עיגול כאיסר כנה"ג סי' תרמ"ח בהגהת ב"י בשם הרדב"ז ח"ג סי' קפ"ד. אתרוג המורכב שהורכב יחור של לימוני"א באילן אתרוגים פסול מהר"ש אלשיך בתשובה סי' ק"י ועמ"ש לעיל בשם הלבוש:

שם עלתה חזזית בב' וג' מקומות. עי' כ"מ ומל"מ ובס' א"ר בשם לח"מ פ' לולב הגזול ב' משני צדדים וג' מצד א'. ופי' חזזית כמו אבעבועות. וזה שקורין חזזית באתרוגין שלנו רוב אותן שיש להם חזזית כ"ש אינו ניכר מקומם במשמוש ואינו גבוה משאר אתרוג וכשירים והא דעל חוטמו פסול חזזית וכל שינוי מראה בכ"ש אינו נקרא כ"ש אלא כשנראה לכל שאינו הדר אבל באתרוגים שלנו ברוב אלו שאנו קוראין חזזית אינם נראין לעין מחמת דקותן וצריך להסתכל בהן כדי שתהא נראה ונרגש בראייה שאדם רואה את האתרוג כולו הדר בלי שום רושם ואדם אחר שיש לו יותר ראייה טובה רואה ואינו נקרא כ"ש והדר נקרא למי שהוא בידו וכ"ש לאחרים הרואים אותו הכ"מ מטלאי כנה"ג. ומראה אתרוג עי' תוס' סוכה דף ל"א כחלמון ביצה ושעוה ירוק כעשב השדה עי' מג"א. ומראה אודם מראה פסולה היא והגיגא סומקא אינו אודם כ"כ. ועי' במס' עירובין בהא דאמר אתרוגא לפחמין ופירש"י דרך אתרוג להיות אדום ובפמ"ג כתב אשרי מי שיוכל לקנות אתרוג נאה והדר מכל מ"מ גם כתב בשם הים"ש בחולין באתרוגים המורים מרובים והיודעים מועטים מפני שאין גדילין בארצותינו:

הלכה י ואינו מקנה לאחרים מה"ת. עמ"ש בזה בארוכות בש"י ר"פ לה"ג ד"ה רבן:

הלכה יא שותפין שקנו לולב וכו'. כתב הה"מ אבל הרשב"א כתב ומסתברא לי דהא דאין בשלא לקחוהו לצאת בו הוא אלא לאוכלו ולהריח בו אבל לקחוהו לצאת בו ודאי בכל גוונא יוצאין בו דאמרינן יש ברירה שהרי בשעה שלקחוהו היו יודעין שאינו ראוי ליחלק ועל דעת כן לקחוהו שיטלנו כל אחד מהן לצאת בו שיהא כולו שלו דומיא דשותפין שנדרו הנאה זה מזה שהם נכנסים לחצר של שניהם שאין בה דין חלוקה כמו שמבואר בפ"ו מה' נדרים והטעם שיש ברירה וכו' ואפשר שעל דעת זה סמכו בהרבה מקומות שלוקחין לולב אחד וכל הקהל יוצאין בו ע"כ. אמנם בחידושי ריטב"א מס' סוכה דף ק"ז ד"ה תניא מבואר שלא כדברי הרשב"א במ"ש שם. ויותר נראה לומר דמודה ר"א דסוכה של שותפין יוצאין בו דל"ד ללולב דהתם כי נפק ביה חד מנייהו בכוליה נפק ולא סגי דלא נפק בחולקיה דחבריה והוי שאול דכיון שמשתמש בכולו ליכא למימר ברירה והא ודאי אין כולו חלקו ודכוותה אם נשתמש בכולו אסור במודר הנאה אא"כ החזו קודם הנדר וכו' אבל הכא בשותפין כל אחד ואחד לשלו הוא נכנס ויש ברירה וכדאמרינן בנדרים בשותפין שנדרו הנאה שניהם מותרים ליכנס לחצר שיכול לומר לתוך שלי אני נכנס וכו' ואפילו למאן דאסר התם נדרים שאני דויתר אסור במודר הנאה וכו' אבל במצות סוכה דלתוך שלו נכנס לכם קרינן ביה עכ"ד. הרי להדיא דלא ס"ל סברת הרשב"א דלולב ל"ד לנדרים רק סוכה דמי לנדרים ור"א בסוכת שותפין מודה ועי' בשו"ת ריב"ש סי' שמ"ז ובס' ברכי יוסף הביא שו"ת רשב"ש סי' ח' שחלק עם הריב"ש וסובר דסוכת השותפין גרע מסוכה שאולה דשאול תוך ימי שאלה הוא כולו שלו ובמקפידין באמת פסול דל"ד להך דנדרים ע"ש שהאריך דלדידן דקיי"ל בדאורייתא אין ברירה סוכת שותפין המקפידין אין יוצאין בו ועי' בש"ע סי' תרל"ג. והנה לכאורה יש להביא ראיה לשיטת הרשב"א דלפ"ד א"ש מה דיליף ר"י סוכה דף ל"ו דאינה נוהגת אלא בד' מינים ק"ו מלולב דנוהג ביום ולא בלילה וכו' והרגיש בספר כ"ת והלא מעיקרא דדינא פירכא מה ללולב שכן שותפין ושאול פסול משא"כ גבי סוכה ואף אי כר"א ס"ל דשאול פסול בסוכה מ"מ הרי כתבו התוס' סוכה כ"ז בסוכת השותפין מודה ר"א וכו' ע"ש שהניח בקושיא לפי שיטת הרשב"א גם בסוכה אליבא דכ"ע פסול שותפין המקפידין דגרע משאול ובשותפין שאין מקפידין ה"ל שאולה. וי"ל דס"ל כר"א ול"ק קושית הכ"ת. אמנם גם לשיטת הריטב"א שהבאתי לק"מ קושית הכ"ת דבאמת י"ל דר"י כר"א ס"ל דשאולה פסולה בסוכה ואי קשיא עכ"פ בשותפות מודה זה הוא משום דגבי סוכה שייך ברירה משא"כ גבי לולב משום דאינו יוצא כי אם בכולו ולא שייך ברירה וא"כ שפיר יליף ר"י בק"ו משא"כ לשיטת הרשב"א דגם בלולב שייך ברירה אם לקחו לצאת בו עדיין הקושיא נשארה

שאחרת ויש ראיה דלא כהרשב"א. היוצא מדברינו יש כאן שלש שיטות שיטת הרשב"א דיוצא באתרוג השותפין אם לקחו מתחלה לצאת בו משום ברירה ודמי לשותפין שנדרו הנאה זה מזה דמותרין ליכנס לחצר באין בו דין חלוקה, ולשיטת הריטב"א דהיכא דמהוייב לצאת בכולו כמו באתרוג ל"ד לנדרים ולא שייך ברירה ואינו יוצא באתרוג השותפין אף אם לקחו מתחלה לכך לצאת בו דרחמנא פסליה, ולשיטת הרשב"ש ומבואר שם שהרבה מן החכמים הסכימו אפילו בסוכת השותפין אין יוצאין בו אם הם מקפידים דלא שייך ברירה כיון דהקרא אסר לנו וכל האזרח לא אתי כי אם לרבות שאול דבעת שאולה כולו שלו היא משא"כ בשותפות. והנה לפמ"ש לשיטת הריטב"א ליישב קושית הכ"מ ע"כ צ"ל דר"י אית ליה כר"א דשאול פסול ושותפין ליכא פירכא משום ברירה וצ"ל דכ"ע אית ליה ברירה כה"ג וכמ"ש הריטב"א דאפילו מאן דאוסר בנדרים מודה בסוכה דאל"כ קשיא הא ר"י לית ליה ברירה כדאמרינן בכמה דוכתין. אמנם אין מזה הכרח דאיכא למימר דמאן דלית ליה ברירה בכ"מ גם כאן אמרינן אין ברירה וכמ"ש בשו"ת הרשב"ש הנ"ל אלא מאן דאית ליה ברירה בכל דוכתי ניחא ובאמת גם אליבא דר"י מצינו דיש מחלוקת אי ס"ל ברירה ואדרבה עפ"ז יש ליישב קושית התוס' סוכה דף ל"ז ע"א ד"ה מאי ארז וכו' מה שמקשים אליבא דרב די"ל רב ס"ל דתנא דס"ל אליבא דר"י דסוכה אינה נוהגת כ"א בד' מינים ס"ל דר"י אית ליה ברירה ולתנא דס"ל אליבא דר"י אין ברירה באמת סוכה נוהגת בכל דבר דוק והשכח. וגם לפי סברת הריטב"א מוכח לומר דס"ל לר"י כר"א דסוכה שאולה פסולה ומש"ה יליף ק"ו מיושב שפיר דלא קיי"ל בהא כר"י אלא סוכה נוהגת בכל דבר וכ"ע מודים בזה עי' בתוס' שם ד"ה כל דין כו'. כיון דבירכנו דיבד ר"י לשיטת ר"א א"כ לית הלכתא כוותיה אלא דסוכה שאולה כשרה ומיפרך הק"ו. ובדרוש אמרתי בזה הוא פירוש בעזרא דכתיב צאו ההר והביאו עלי זית וכו' וכתב ויעשו כל הקהל סוכות וכו' ותהי להם שמחה גדולה פי' משום דעזרא חידש להם דסוכה נוהגת בכ"ד וכמו שהשיבו חכמים לר"י ואמאי לא ילפינן ק"ו וצ"ל דעזרא חידש להם דין זה דסוכה שאולה כשירה וא"כ מיפרך הק"ו ועל ידי זה כל אחד מישראל היה יכול לקיים מצות סוכה דקודם שלמד להם עזרא היה ס"ל דשאולה פסולה והיה מקצתם שאין להם חלק בסוכה לא היו יכולים לקיים מצות סוכה משא"כ עתה יודעים מזה דסוכה שאולה כשירה ויעשו כל הקהל סוכות ותהי שמחה גדולה בקיום המצוה. וה' יזכנו לקיים מצותיו בנפש חפצה:

הלכות שקלים

פרק א הלכה א מ"ע מה"ת כו' אין מברכין על מצוה זו משום דמשולחן גבוה קא זכו. הרשב"א בתשובה סי' ח' ובתשובה להרמב"ן סי' קפ"ט הרד"א כה"ג. וכתב הרמב"ן בס' כי תשא הנראה מן הכתוב שאם הדל הביא פחות והעשיר לא ירבה נוכל לפרש שיהיה שלילות שדי בכך אבל גבי עני לא נוכל לפרש כן ואם כן שתיקן מניעות ועברו בלאו. וראיתי לבעל הלכות ולכל מוני המצות שלא הזכירו הלאו הזה ע"ש. ומ"ש רבינו בכל שנה ושנה להורות בה דאין רשאי ליתן בשנה אחת על כמה שנים:

הלכה ו היה כל אחד נותן במ"ה סלע כו'. עי' ש"ק ירושלמי דף ח' ע"א ד"ה מן הדא ועי' תויו"ט עלה דקך מתני':

הלכה ז וגרים. גרסינן בירושלמי תני' אדם לרבות את הגרים. ורבים מקשים למה לי קרא הא דרשינן מאיש לרבות שנודרים נו"כ כישראל ועי' בזה בספר ברכי יוסף א"ח סי' תר"מ שהאריך מאוד בזה. ועי' מ"ש בש"י וברמב"ם פ"ג מה' מעה"ק ועי' מ"ש בס"ד בפ"ד הלכה ח'. ומ"ש רבינו וכל קטן כו' עי' מה שהארכתי בזה בס"ד בש"י ריש שקלים ד"ה כל קטן כו' וד"ה הדא דתימר בשהביא שתי שערות:

הלכה י ואין ממשכנין את הכהנים. מפרש במשנה שהם דורשין לעצמן כל מנחת כהן כו'. ומתרומת הלשכה היו באין שתי הלחם כו' וחכמים סוברים דמנחה פרטית הכתוב מדבר ועם כל זה לא היו כופין אותן כדי שלא יבוא לידי מחלוקת, ד"ע:

פרק ב הלכה ב אחד עולה ואחד חטאת. עי' ירושלמי שקלים דף כ"ה ע"א פלוגתא דר"י וחכמים ורבינו יראה דפסק כחכמים אע"ג דקיי"ל בדאורייתא אין ברירה עמ"ש בזה באריכות בש"י ד"ה וחכ"א:

הלכה ו ומוזרין ומורמין משירי הלשכה. ועמ"ש בזה ירושלמי שקלים דף י"ג ע"א בש"י שם ד"ה שלמו שליחות פי' דברי רבינו ע"פ גירסא מחולפת ע"ש:

פרק ג הלכה ז והקלבונות אינן כשקלים כו'. ור"מ דס"ל דכשקלים כמו שהביא הכ"מ בשם הירושלמי היינו משום דר"מ לטעמיה דסובר דקלבון הוא ד"ת כדמשמע בירושלמי עי' של"ד ובש"י:

הלכה ח בני העיר כו'. עי' כ"מ ובספרי ש"י:

הלכה יא כשיסתפקו ממנה. עי' כ"מ האריכתי בזה בש"י דף ז' ע"א ד"ה אם תינא. ומ"ש הכ"מ למה פרט רבינו עה"כ י"ל דכל שאר איה"כ כיון שיש לו קנין בגוויה יצא עי' פ"א מה' חוה"מ. ומ"ש בכ"מ והוא חייב לשלם לבעלים שנים כלומר אם לא נתרמה ועי' פי' שהנגזל או הנגנב לא הפרים עדיין לשקל רק שהיה לו חצי שקל חולין ונגנב או נגזל ממנו:

הלכה יב המפריש שנים כו'. עי' בפ"ה מה' פסולי המוקדשין ה"ו בלה"מ שם מה שנתקשה בדברי רבינו ועי' בנזיר ירושלמי פ"ה ה"א בפ"מ ד"ה אותו:

הלכה טו נמצאו מתחלה למתנה כו' יפלו לנוזלי עולה. עי' כ"מ מה שכתב בשם הר"ע בשם הירושלמי ומתוך דבריו נתקשה על רבינו ובאמת נל"ע דסיום דברי הר"ע לא נמצא בירושלמי שלפנינו אלא ה"ג שם האשה הזאת במה היא מתכפרת דאולי באמת הוא מתקינין ומהיכן בא לה הכפרה אמר ר"י תנאי ב"ד המספק את הקינין הוא מספק את הפסולות, ופי' הדבר דהא ודאי. ידוע היה לכהנים מספר הנשים שנתנו קיניהן והיו מקריבין לשם בעליהן וכמ"ש התויו"ט במשנה ז' פ"ז דשקלים ד"ה ועל הקינין דגם בקרבנות יחיד היתה תקנת נביאים ראשונים להקריבן אע"ג שאין עומדת על גבו וגדולה מזו אמרינן בנדרים דף ל"ח הכל צריכין דעה חוץ ממחוסרי כפרה ועי"ש בתוס' חדשים ויותר ממספר לא היו רשאים להקריב וקושית הירושלמי איכה אלא מאין יקחו המעות ועי"ז משני תנאי ב"ד הוא שיתנו המעות המספק את הקינין וכיון שנתן המעות שהכהנים הקריבו מספר הקינין והחטאת נאכלת. ודברי הר"ע שכתב ומצאת לא הבא

נאכלת לא הבינותי וצ"ע. והא דאמר ר"י תנאי ב"ד הוא המספק את הקינין כו' הוא אליבא דר"י משא"כ לר"ש הצבור משלמין ולא המספק ורבינו כתב בפ"ד ה"ד פסק כר"ש. ועפ"ז מיושב קושית הכ"מ דרבינו סובר דלא כרע"ב אלא דנאכלת וא"צ להביא דמקריבים עליה הקינין אלא לפי מה שהבין הרע"ב דאינה נאכלת שפיר קשיא ליה להכ"מ דהדושא כזאת לא הו"ל להשמיט ואפשר דס"ל לרבינו דגם ר' יוסי מודה בזה דהמספק לא היה צריך להשלים כ"א הפסולות והאבודות שלא יפסיד ההקדש אבל באבוד כה"ג שהדבר עכ"פ יפול לנוזלי עולה ואין ההקדש מפסיד ופשוט הוא כנ"ל. ומ"ש עוד הרע"ב הא דתנן יפלו לקרוב למ"ד רוב וקרוב הולכין אחר הרוב מיירי בשוין וזה צ"ע א"כ לא הו"ל לרבינו למיסתם ולא פירוש דמיירי בשוין ובספר של"ד רצה לומר דהכא לא שייך לילך אחר הרוב שהרי המעות אין ידוע מתי נפלו והקופות עבידי דמשני לשעה קלה שהרי תדיר הכל באים ונתנו שם מעות דרך משל אף אם עכשיו איכא מעות טפי בשופר דנדבה אפשר שעה אחת קודם לכן לא היה כ"כ אלא בשל שקלים היה טפי וכיון שאין הרוב ברור אזלינן טפי בתר הקרוב וצ"ע דבריו. דא"כ אכתי תקשה במע"מ למה לא אזלינן בתר רובא א"ו דמיירי בשוים. ועמ"ש בזה בס"ד פע"ו מה' גזילה ואבידה:

פרק ה הלכה ד מקריבין את התביתין. עי' כ"מ. ועי' בתוס' מנחות דף ל"ב ד"ה דשמעינן ליה ופי' בס' חק נתן הא דתנן במתני' דר"י אומר משל יורשים ה"פ דר"ש אמר קריבין משל צבור ועי"ז קאמר ר"י דמה"ת מן היורשין אבל אתקנה לא פליג ובזה מיושב דברי רבינו ותירוץ הכ"מ הוא דוחק גדול וכ"ה שיטת התוס' לענ"ד ודוק:

הלכה ה סוכרין ב"ד שומרין. עי' במס' ב"מ דף ק' בתוס' שם שהקשה הא מצוה אסור להדיוט א"כ אסור נמי לגבוה ע"ש ג' תירוצים ומ"ש:

הלכה ז משיגיע ר"ח ניסן אין מקריבין קרבנות צבור אלא מתרומה חדשה וכו'. גמ' פ"ק דר"ה דף ז' אם הביא מן הישן יצא אלא שחיסר מצוה. וכתב בספר טורי אבן מיהו קשה לי מאי קמ"ל שמואל הא משנה שלימה שנינו בפ"ד דשקלים מותר הקטורת מה היה עושין בה מפרישין ממנה שכר האומנין ומחללין אותה על שכר האומנין ונותנין אותה לאומנין בשכרן והוזרין ולוקחין אותה מתרומה חדשה ואם בא החדש בזמנה לוקחין אותה מתרומה חדשה ואם לאו מן הישנה. ופי' המפרש אם בא החדש בזמנו דהיינו אם הביאו שקלים ונתרם התרומה חדשה בזמנה מביאין אותה מתרומה חדשה וכו' אלמא מאחד בניסן ואילך אם בא מן הישן יצא. וי"ל דאי ממתני' ה"א ה"מ דבעי מן הישנה היינו דוקא בשלא בא החדש בזמנה כיון דאין כאן חדש בא מן הישן דהא א"א בע"א אבל היכא דאיכא חדש ויש קמן אם הביא מן הישן אפילו דיעבד לא יצא וצריך לחזור ולהביא מן החדש קמ"ל שמואל דלא והיינו דנקט שמואל במילתיה לישנא יתירא אם הביא מן הישן יצא אלא שחיסר מצוה והאי שחיסר דנקט למה לי אלא לאשמועינן ואפילו יש לו חדש אם הביא מן הישן אפ"ה יצא דאי באין לו חדש אלא ישן להוד מאי חיסר מצוה שייך כאן דמאי הו"ל למיעבד הא א"א ליה בענין אחר ע"ש שהאריך מאד. ולכאורה לא משמע מדברי רבינו פה כדבריו דמדפסיק לישנא דשמואל ונקט לישנא דברייתא משמע דלא מיירי כ"א היכא דליכא חדש. ואפשר לומר דרבינו לא בא לאשמועינן אלא דאם אין כאן תרומה חדשה לכתחילה לוקחין מן הישנה אבל מודה הוא דאם יש כאן חדש ולקח מן הישן דיצא בדיעבד. ובזה י"ל מה שכתב רבינו בפ"ח מה' תמידין ומוספין הל' ב' שתי הלחם אינן באין אלא מן הארץ ומן החדש שנאמר ממושבותיכם תביאו לחם התנופה לא מצאו חדש יביאו מן העליה וכתב הראב"ד שם א"א הלכה זו בהיפך והיינו דתנן שם כל קרבנות הצבור והיחיד באין מן הארץ ומן הח"ל מן החדש מן הישן חוץ מעומר ושתי הלחם שאינן באין אלא מן החדש ומן הארץ ובגמ' שם דף ע"ג ע"א מתני' דלא כי האי תנא דתניא עומר הבא מן הישן כשר שתי הלחם הבאות מהישן כשירות אלא שחיסר מצוה עומר דכתיב תקריב את מנחת בכוריך אפילו מן העליה ופירש"י מן העליה ישנים שבעליה, ורבינו שבק למתני' ופסק כברייתא וזה דבר תימה וע"ש בכ"מ ובלח"מ שדחקו עצמן ליישב. ונראה דרבינו היה מפרש הסוגיא הכי מתני' דלא כי האי תנא ודאי דגם מתני' סובר אם ליכא חדש והביא מן הישן יצא בדיעבד אלא מדקתני בברייתא אלא שחיסר מצוה משמע דאיירי דאיכא כאן חדש אפ"ה אם הביא מן הישן יצא ובזה ע"כ דתנא דידן חולק וע"ש בתוס' ד"ה מתני' ודוק. ואם כן הוא יפה פסק רבינו כתנא דמתני' ומשו"ה דייק בלשונו לא מצאו חדש יביא מן העליה מה שאין כן באיכא כאן חדש והביא מן העליה באמת לא יצא והיינו דרבינו פסק כתנא דמתני' ודברי רבינו ברורים ורבינו הוכיח פי' זה מהא דמקשה תלמודא ר"ה דף ז' ע"ב מיתיבי ששה עשר בניסן ר"ה לעומר ששה בסיון ר"ה לשתי הלחם לרבא ליהני ששה לרנב"י ליתני חמשה והקשה הפ"י מאי קושיא הא אמרינן לעיל דהאי תנא לא חשיב ר"ה לתרומה חדשה כיון דקתני אם הביא יצא לא פסיקא ליה א"כ מאי קושיא משתי הלחם ה"נ אם הביא מן הישן יצא ומש"ה לא חשיב לה אלא ודאי דתלמודא סובר דהא דלא חשיב תרומה חדשה באחד בניסן משום דאם הביא יצא היינו משום דגבי תרומה חדשה בכל ענין אם הביא יצא גם בשיש כאן מן החדש וכיון דלא מעכבת לה בשום אופן דבדיעבד לא יצא אלא בכל ענין אם הביא יצא שפיר לא חשיב לה בהדי איך אבל משתי הלחם שפיר מקשה תלמודא אף דגם שם אם הביא יצא היינו דוקא אם אין כאן חדש אבל אם יש כאן חדש והוא הביא מן הישן באמת צריך להביא אחר ולא יצא אפילו בדיעבד שפיר מקשה תלמודא דהו"ל למיחשב בהדי איך. ויש ראיה לפירוש רבינו והא דבאמת מחלקינן בין תרומה חדשה דאם הביא בדיעבד דיצא בכ"ע אפילו היכא דאיכא כאן חדש ובשתי הלחם לא יצא כ"א היכא דליכא חדש י"ל דס"ל לתלמודא דמפשטיה דקרא נפקא ועמ"ש בס"ד שם ודוק:

הלכות קדוש החודש

פרק א הלכה ו אין יושבין יום ל'. כן משמע ממעשה דר"ג ור"י בס"פ אין מכירין אבל בגמ' שם דף ב' ע"ב בהא דאמר למאי כ"מ משמע דלא כדברי רבינו יע"ש בפי' רש"י וצ"ע:

הלכה ז אין מחשבין וקובעין חדשים אלא בא"י וכו'. דברי רבינו פה מבואר במס' ברכות דף ס"ג במעשה דר"ח בן אחי ר' יהושע ע"ש כל הסוגיא וברש"י ד"ה ומעבר דכתיב לשכנו תדרשו וכו'. ורש"א הקשה דהא בגמ' קאמר דנפקא מדכתיב כי מציון

מניון תלא תורה. וצ"ל די"ל על ר"ע מה עלה על דעתו לעבר בח"ל הא כתיב לשכנו תדרשו ואי ילפיק מניון תלא תורה א"ש דהזינן דקרא לא קפיד כ"א על חכמת התורה וכמ"ש המפרש פה וא"כ ר"ע שלא הניח כמותו בא"י רשאי לעבר אבל קרא דלשכנו גזה"כ הוא ואין לחלק. ובתוס' מס' סנהדרין נראה דהרגישו בזה וסוברים דגם קרא דלשכנו וכו' הוא מטעם חכמת תורה ואפשר לתלות בפלוגתא אי דרשינן טעמא דקרא ועי' בדברי רבינו בפ"ו מה' אלו הלכה י"ג ע"ש בכ"מ מ"ש בשם ספר המצות לרבינו ויראה מדבריו שאם היה הב"ד בח"ל נסמכים בא"י מקרי שפיר כי מניון וכו' וקשה הא ר"ח היה מוסמך דהרי לא הניח כמותו כשיצא ואמאי מיחו בו. ונראה דכן הוא הדבר דאם נסמך בא"י גם אם היה גדול בתורה ביותר מחכמי א"י העפ"כ אינו רשאי לעבר השניה הואיל וכתיב כי מניון תלא תורה וכו' ואם הוא נסמך בא"י אזי באמת שפיר קרינן כי מניון וכו' ורשאי לעבר ואם יש גדול ממנו אזי איתו רשאי לעבר ולכתהלה אין מעברין כלל בשום אופן אלא ביהודה מקרא דלשכנו אלא דמקרא דלשכנו אין עיכוב כדבר דפסקינן כת"ק דסנהדרין דאם עברוה מעוברת והיינו משום דס"ל לת"ק דקרא זה אסמכתא בעלמא ועיקר קרא לקרבנות אתא וא"כ שפיר כתב רש"י דקשיא ליה הא דלא אמרו לו מקודש שהניח אחריו גדולים א"ו גם בזה לא עביד שפיר לזה שפיר כתב רש"י דלכתחלה בכל ענין אין מעברין מקרא דלשכנו וגם דברי רבינו מיושבים בזה דסתר דבריו שבס' המצות הביא קרא דלשכנו ודוק. ועי' ירושלמי שמביאים התוס' בסנהדרין ודוק:

פרק ב הלכה א מפני שהוא גזלן וכו'. ורש"י פי' אולי נכשל בפיו משום דס"ל לרש"י דלפסולי עדות לא חיישינן:

הלכה ג עדים אחרים שמכירין וכו'. פי' דבעי שני עדים כדאמרינן בר"פ אם אין מכירין וחד מי מהימן וכו' ובירושלמי שם סבר דלאחר התקנה ע"א מהימן. ועיין מ"ש בזה בספרי ש"י בפי' הגמ' שם. ותלמודא דבבלי והירושלמי מחולקין בפי' המתני' ע"ש:

הלכה ד ב"ד. עי' בני שמואל חלק ח"מ סי' ל"א:

הלכה ט ראוהו ב"ד וכו'. עי' שו"ת רדב"ז ח"א סי' ע"ו. ומ"ש ואם עדיין לא יצא כוכב כתב בס' ד"ע נ"ל אלא כוכב והוא הנראה ביום כדאמרינן בגמ' כוכב אחד יום ב' בה"ש ג' לילה והביא דהלכות שבת פ"ה ר"ל שקיעת ב' כמו שפי' המ"מ והוא עד ב' כוכבים וכו' ולקושיא הג' כשתעיין בכתובות פ' האשה ור"פ ראוהו ב"ד ג"כ יתורץ לך כי לא אמרו ראייה גדולה משמיעה אלא דוקא ראייה בזמנה שהיא ביום שראוי לקידוש אבל בלילה צריך הגדה עכ"פ ע"כ. ועי' תוי"ט פ"ג דר"ה מ"א ד"ה עד שתחשכה וכו' ועי' מ"ש בס"ד פ"ה מהל' שבת הלכה ד':

פרק ג הלכה ג אפילו היה זה וכו'. עי' לח"מ וי"ל דשאני מילה דאם אין זמנו היום לא נתקיים מצות מילה כלל. והרב ד"ע כתב וי"ל דאין הנדון דומה לראיה דמילה לא נתנו לדחות שבת על הספק אבל עדות ראש חדש עיקרם על ספק נתקנה שהרי הולכים אפילו מאה עדים להעיד ואין צורך אלא בשנים ע"כ. ועי' תוי"ט פ"א דר"ה מ"ע ד"ה אותו:

הלכה ד ואפילו במטה. פי' שכשאמרו טפילה הוא בבריא ועי' הלכות שבת פי"ח אבל בחולה שהוא עצמו משוי הוי להו שתי משאות. א"נ פי' במטה הוא ע"י בני אדם בכתפיהם כשאי אפשר בחמור לפי חוליו וזה נראה יותר נכון. ודברי המפרש דבבהמה לא אמרו החי וכו', הם דברי רוח דכ"ש הוא לענין חיוב לאו במהמר מחיוב חטאת בנושא ומ"ש הוא הנכון:

הלכה ה ואי אפשר שיקריבו מוסף וכו'. עי' פרק א' מהל' תמידין ומוספין. ומ"ש עד המנחה פירוש מנחה קטנה פ' שעות ומחצה וכ"נ מדברי הרב בפי' המשנה ד"ע:

הלכה ז ביום אחד ושלשים, ובכנה"ג כ' דלא נראה אלא ביום ל' ע"ש שהאריך:

הלכה ט ואם לא נודע להם. נראה לו שהיו תוקעין מפני הספק בלא ברכה והברכות לא היו אומרין על הספק אלא תפלה של חול זהו לדעת הרב שכשתדקדק בפי' רש"י אי אפשר להם לדעת ועל כרחן הולכין אחר רוב השנים נראה שלא היו עושים אלא יום א' ובודאי מתפללין מוסף וכו' דשמכי ארובא ואע"פ שהתוס' הכריחו ב' ימים מפי' רש"י אינו נראה כן ואע"פ שהרב בפירוש המשנה הזכיר הרוב הזה יש הפרש גדול בין לשונו ללשון רש"י ז"ל למעיין דוק ותשכח, ד"ע:

הלכה יד אין השלוחין וכו'. עי' טורי אבן שחולק על רבינו דאין עד אחד נאמן נגד הרוב. ועי' מ"ש בספרי שלום ירושלים:

הלכה טו ב"ד שישבו ואחר ד' ימים וכו'. נ"ל שאלו לא היו מחללין את השבת לילך להעיד ואפילו שמעו שכבר עברו ב"ד ואיכא תקנת המועדות דלא ניתן להתחלל שבת אלא לקידוש החדש בזמנו ולא לקידוש למפרע מדלא נזכר בתלמוד ולא בהרב הילול אלא תוך כ"ד שעות כנזכר ראש הפרק. וזה פי' לא ילכו שאמר למעלה הרב שאינם מחוייבים לילך אלא העומדים בתוך מהלך לילה ויום כדי לקיים קידוש בזמנו אבל אם אירע שאלו הלכו או ששמעו שעברו והלכו לכתחלה לתקן אינם מחוייבים לילך בשבת כיון שאינו מתקיים קידוש החדש בזמנו אבל מחוייבים לילך אחר השמיעה לתקנו בודאי כיון ששמעו שכבר נתעבר ופשוט ובהא לא קמיירי הרב בראש הפרק ה"ו. ודין זה של ד' ימים וכו' לא מצאתיו בתלמוד שלנו אלא שנ"ל שהרב מפרש הסוגיא דספ"ק דר"ה דלא כרש"י והסוגיא היא וכי הא דאמר ריב"ל מאיימין על העדים וכו' איני והא שלח וכו' רב דימי מנהרדעא מתני אפכא וכו' ועם זה יובנו כל דברי הרב עם הסוגיא בנקל למעיין ודו"ק ד"ע:

הלכה טז ואם עמדו העדים. עי' מ"ש בזה בספרי שלום ירושלים במס' ר"ה:

פרק ד הלכה ו ולא מפני הטומאה וכו'. עי' מ"ש המפרש וג"ל שיתכן זה כגון שיהיה מחוסרי כפרה ולא היתה כפרתם ראויה ליקרב אלא לאחר הפסח וכו'. והדברים תמוהים דא"כ איך כתב רבינו אלא יעשה בטומאה הרי מחוסרי כפרה הם זב וזבה ויולדת ומצורע ואין טומאה נדחת בצבור אלא טמא מת בלבד כמ"ש רבינו פ"ז מהל' ק"פ וכבר העיר בזה השעה"מ בשם חכמי צפת פ"ד מהלכות ביאת המקדש. ועי' מה שכתוב בס"ד פ"ז מהלכות ק"פ:

הלכה טז ויראה לי שזה שאמרו חכמים וכו'. עי' במס' שקלים פ"א דף ד' בשירי קרבן ד"ה אין:

פרק ה הלכה ה אבל תקנת חכמים היא שיזהרו במנהג אבותיהם שבידיהם וכו'. הכי אמרינן בגמ' ביצה דף ד' ע"ב והשתא דידעינן בקביעא דירחא מ"ט עבדינן תרי יומי משום דשלחו מתם הזהרו במנהג אבותיכם ע"כ:

וכתב הגל"ח שם לדידן דלאו יום אריכתא הוא ובקיאינן בקביעא דירחא א"כ שפיר שראוי להבדיל מיומא טבא לחבריה ק"ו מרב אסי דמספקא ליה ואפ"ה היה מבדיל ובגמ' לא מצינו שום חולק על רב אסי בהבדלה והאריך שם והביא מ"ש בחידושי הריטב"א בסוכה דף מ"ז והלכתא מיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן דכתב דאתיא דלא כרב אסי דמבדיל ומקדש מיומא טבא לחבריה ולא חיים לזלזולי דיו"ט וסיים ואף דמלשון זה של הריטב"א משמע דבלא"ה קיי"ל דלית הלכתא כרב אסי לא זכיתי לעמוד על כוונתו ע"ש: ולי נראה דבלא"ה קשה על ר"א אף דלא חיים לזלזולי מ"מ למה לנו להבדיל הלא עכ"פ יום הב' אסור במלאכה אי מספיקא אי ממנהגא. ועי' בשטה מקובצת שיש כאן חשש ברכה לבטלה. ונראה דס"ל לרב אסי כרב ששת בריה דרב אידי שבת קי"ד ע"ב דאילולי שבות רחוקה לא התירו היינו דוחין שבות דתקיעה ביוה"כ שחל להיות ע"ש כי היכי דלהוי ידעי דיוה"כ קיל משבת והיינו משום דצריך להודיע לעם גם הדברים שמקילין בהן ביום האיסור וא"כ גם בשני י"ט של גליות דיום השני קיל מיום הראשון בכמה דברים דנולדה בזה מותרת בזה וכיוצא בה וא"כ ראוי להבדיל להורות לעם די"ט ב' קיל מיום הראשון ואף שכתבו התוס' שם בשבת סוף ד"ה ליתקע והא נמי לא בעי למפרך וליבדל בע"ש דלידעו דחלבי שבת קריבין ביוה"כ דהא אפילו מבדיל בבהכ"נ ברבים אין פירסום בהבדלה כמו בתקיעה ע"כ, דמשמע מדבריהם דהבדלה לא הוי היכר מ"מ ס"ל לרב אסי כיון דהשתא אי אפשר בענין אחר למיעבד היכרא אחריתא יש לנו למעביד היכרא בהבדלה מיהת וגם אפשר דרב אסי ס"ל דגם בהבדלה איכא היכרא ולפי מה דאסקינן שם בגמרא אלא מהוורתא כדרב יוסף דאין דוחין שבות להתיר א"כ למה לנו לתקוני ברכת הבדלה משום להודיע לעם היתרם ושפיר כתב הריטב"א אף דר"א ס"ל כר"ש בריה דרב אידי אנן לא קיימא לן כוותיה כנ"ל:

הלכה ו שלא היו שלוחי תשרי וכו'. פי' שאע"פ שיש תשרי שהיו הולכים אחד עשר יום כגון ר"ה שאירע בשבת צריכין אנו שיהיה המקום שכל שנה ושנה יכולין להגיע וכו'. ד"ע:

פרק ח הלכה ה סדר החדשים המלאים והחסרים וכו'. ובסוף לשון המפרש עוד י"ל שצריך לתקן באלו השני חדשים מפני עשרה בטבת שאם הל ר"ה בשבת ויהיו חשון וכסליו כסדרן יבוא עשרה בטבת בשבת ואי אפשר לדחותו ליום א' דכתיב ביה בעצם היום הזה. ד"ע. וכ"כ הב"י בשם הר"ד אבודרהם וע"ש בסי' תק"ן. והא דקשה ע"ז מהא דמקשה תלמודא רפ"ק דכתובות אלא מעתה יוה"כ שחל להיות בשני בשבת ידחה גזירה שמא ישחוט בן עוף ומאי קושיא הא ביוה"כ כתיב בעצם היום הזה ואיך אפשר לדחותו לפמ"ש המפרש א"ש דקושית תלמודא כשיעמדו על סוד העיבור יכלו ויבחינו שלא יחול בשבת, ועי' בספר ברכי יוסף סי' תק"ן:

הלכות תעניות

פרק א הלכה ה ואין גוזרין בתחלה וכו'. עי' הס"מ שכ' ורבינו לא הזכיר פסק והעתיק פי' רש"י ורבינו בפי' המשנה כתב טעם אחר והקשה בספר מעשה רוקח וכ"מ לדינא עי' ב"י סי' תקע"ב ועי' שושנים לדוד בפרק ג' דתענית מ"ע:

הלכה ו אפילו יחיד הנרדף. מכאן שמתפללים על החולה המסוכן בשבת, ד"ע:

הלכה יד שכח ואכל. רבינו לא ביאר כאן כמה שיעורה, יש מי שכתב דשיעור אכילה ככותבת דמשיעורא דיוה"כ גמרינן אבל הרא"ש כתב כזית אבל בענין אחר לא אבד תעניתו גם בקיבל עליו סתם ומי שהוא שרוי בתענית ושכח ולקח מאכל לתוך פיו ובירך עליו ונזכר שמתענה יאכל פחות מכזית מפני הברכה ועולה לו התענית בס' ברכי יוסף א"ח סי' תקס"ח:

פרק ב הלכה יא על השדפון. עי' הה"מ מ"ש בפי' כ"ש דקתני בברייתא ובק"פ ירושלמי דף ט' כתב לחלק בין מפוזר ובין מכונס דבמפוזר אפילו כ"ש סגי ובמכונס כמלא פי תנור וכ"ה הפי' בירושלמי:

הלכה טו שרבו עליהן גשמים. עי' תשו' הר"ש בן הרשב"ץ סי' קע"ג ברכי יוסף סי' תקע"ז:

פרק ג הלכה יא כל תעניות. כתב הה"מ מפני שאין נשיא בח"ל והר"ן והרשב"א כתב לפי שאינם סמוכים וכ"מ ע"פ הוראת מהר"י בי רב וב"ד כידוע דמשכחת גם בזה"ז סמוכים עי' ב"י ח"מ סי' רל"ה ובכנה"ג ח"מ סי' א' ועי' ברכי יוסף סי' תקע"ה כתב בשם הלק"ט דאנן שליחותייהו דקמאי עבדינן וחשבו ליה מידי דשכיח והסרון כיס ע"ש שהאריך:

פרק ד הלכה א וע"ג ס"ח. עמ"ש בשלום ירושלים במס' תענית שרבינו מלא גירסא בש"ס כן ומשמע נ"כ בירושלמי דזעירא הוי גופיה רעיד והיינו משום דנתבזה הס"ת ע"י עונש:

פרק ה הלכה א יש שם ימים. עי' בכ"מ פ"א מהל' יסודי התורה מ"ש שתלת שם הוא כפ"א רפה בלשון ישמעאל. ופירוש דברים אלה כתב לי בני רחימי הרבני המופלג מוה' זעליג יחי' בשם המיו הרב המאה"ג החכם הכולל מוה' וואלף ווערטהיים יחי' דפ"א רפה בלשון ערבי (אראבים) וכן הרגום אונקלס אורחת ישמעאלים שיירת ערבאי, מטעם שכל הספרים והחכמים של האומה הנ"ל מדברים בשפת הערביים. ושני הוראות לה' א' הויה וישות (זיין דאזיין, עקסיסטענץ), ב' סיבת או עילת הדבר (אורזאכע) כמ"ש הרמב"ע שהוי"ו והארץ היתה תהו ובהו וכן ואיד יעלה מן הארץ הוא כפ"א רפה בלשון ישמעאל, להורות שהוי"ו איננו וי"ו החיבור רק במה דמסיים בפסוק הקודש להודיענו שהוית הארץ שהוציא השם יתעלה מן האפס אל הים היתה כוללת יסודות כל הנבראים בלי סדר נאות אל התכלית עדן בכח, וזה תהו ובהו כמ"ש רש"י לשון תמה ושממון עד שעלה ברצונו יתברך להיטיב לברואיו לתת הצורות בהם בפועל, וכן וי"ו ואד יעלה הוא נתינת טעם וסיבה שלמתו שעשב והשיח בשליטי אף שלא המטיר עדן ולא היה שם אדם. ולפ"ז כוונת רבינו ז"ל

ז"ל מ"ש לידע שיש שם מלוי רלמון היינו לידע שיש הוה ושיבה רלמונה ממלית כל הנמלאים יתברך שמו. וכן מ"ש בפ"ג מהל' תשובה ה"ז וה"ח ע"ש. וגם פה יש פה ימיס ג"כ לשון הויה (עס זיינד, אדער עקסיסטירען טאגע איס יאהרע). ולענ"ד אפשר גם חז"ל אשר מתורתם מחזה שדי נחזה השתמשו במקומות אין מספר בתלמוד במלת שם ע"פ הוראה השניה, ולדוגמא ר' יעקב אומר לא מן השם הוא זה גבי נותר היינו הא דאין לוקין איננו מן הטעם שניתק לעשה אלא וכו', וכן גבי יש חורש חלש אחד אמרו לו אינו השם כלומר שלבישת כלאים איננו מטעם הרישה, וכן אמר להם אף הנזיר לא היא השם עכ"ל ודפח"ה. ועי' הרא"בע פ' בהר בקרא ויצא ממכר בית כפ"א רפה וי"ו דויצא, וגם בקרא ואם מעט נשאר בשנים כפ"א רפה בלשון ישמעאל, וגם בפ' בחקותי בקרא ואם גאל יגאל את השדה, ועי' רד"ק בתחלת יהושע:

הלכה ה ונהגו כל ישראל וכו' חוץ מט"ב. וכתב הה"מ בשם הרמב"ן שמעיקר הדין כולן שוין וכו'. וגרסינן בירושלמי תענית אמר ריב"ל כל מה שנעשה בזה חזר וכל מה שנעשה בזה לא חזר וקאי שם לייש הקושיא מפני מה לא קבעו אותו תענית פי' למה לא קבעו י"ז בתמוז לצום בו לילה ויום ע"ז קאמר דבט"ב צרה אחת חזר בו לבו ביום משא"כ בי"ז בתמוז לא נעשה צרה אחת פעמיים אמר ר' לוי כתיב אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ואין מאור עיניו של אדם חוזר אלא לאחר ארבעים יום פי' דגם הוא בא לייש הקושיא וקאמר מפני שהתענית ממעט מאור עיניו של אדם ותענית של לילה ויום אינו חוזר עד מ' יום ומש"ה לא תקנו להתענות לילה ויום ב' פעמים בתוך מ' יום. ומכאן סמך למ"ש בהגהת רמ"א בא"ח סי' תרפ"ו להקל בתענית אסתר בכאב עינים. וכמדומה שראיתי בכתבי קודש של הגאון מהר"ז עמריך זצ"ל להקל בזה אפילו בשאר תענית והכל לפי ראות עינים:

הלכה ו ושבת שחל ט"ב. כתב הה"מ רבינו לא הביא הא דבה' מותרין לפי שבזמננו אינו חל ט"ב ביום ו' ע"ש. והטור בסי' תקנ"א העתיק המשנה זאת נראה משום דלא תימא כמ"ש הרמב"ם בפירוש המשנה דגם בזמן שהיו מקדשין ע"פ הראייה לא מותר לכבוד השבת בשבוע שחל ט"ב רק מתני' קאי לרשב"ג דס"ל דכל השבת לאחריו אסור הובא דבריו בל"מ ואנן לא ס"ל כן ונפקא מיניה לדידן אם חל ט"ב בשבת דמותר בה' לכבס מה שמותר ללבוש ולהגיע דלא תימא דוקא ללבוש המכובסים כבר מותר אבל לכבס בשבוע שחל ט"ב ה"א דאסור קמ"ל הטור וכ"ה ג"כ כונת המ"א שם אות י"ד. ומה שדחק בלח"מ ליישב לשיטת הרמב"ם פי' הברייתא דקתני בה להדיא חל להיות בע"ש מותר לכבס בה' נלענ"ד דסברת רבינו כך דוקא לרשב"ג דכל השבת לאחריו ג"כ אסור וא"כ בכל השנים יש כאן כבוד שבת מש"ה הקילו לכבס בה' משום כבוד השבת אבל לדידן דלא קיי"ל כרשב"ג ולאחריו מותר ולא משכחת להאי דינא כ"א בחל ט"ב בע"ש דברוב השנים ליתא לט"ב בע"ש משום זמנין דמתרמי לא הקילו בה רבנן כנ"ל ולמעיין היטב יש קצת ראיה לזה בגמ' ודוק:

הלכה ז ואוכל בשר מליח ג' ימים. עי' כנה"ג שהאריך מאוד הא ילפינן מבן סורר ושם משמע בעבר לילה אחת לא שייך אימשוכי והביא שם דמוכח מדברי רבינו לפי הגירסא בדברי רבינו פ"ז מהל' ממרים דגם בבן סורר תלה הדבר בעברו ב' ימים ולילה אחד ופי' הגמרא לדברי רבינו הוא בע"א ע"ש:

הלכה יד וכן גזרו שלא לגנן. עי' בטור סי' תק"ס ובב"י שם וכבר האריך בכנה"ג שם ליישב דברי רבינו:

הלכות מגילה וחנוכה

פרק א הלכה א וכן מבטלין ת"ת. יש מפרשים שאין ת"ת נדחה אלא של יחיד פי' כל ישיבה שהיא מתייחדת לרב אחד הא של רבים ר"ל כמופיא גדולה של ישראל אין נדחית מפני מקרא מגילה וי"א שאף ת"ת דרבים נדחית מפני מגילה והן קורין ישיבתו של רבי ת"ת דרבים מלך שהיה נשיא. וכ' הרב המאירי דאין שיטת הסוגיא מוכחת כן אלא א"כ היא ישיבה כללית לכל העם כענין האמור ביהושע בירחו ע"ש. ומעתה יפה סתם רבינו פה דס"ל ג"כ דגם ת"ת של רבים נדחית וטיע דגם ישיבתו של רבי מקרי ת"ת דיחיד ות"ת של כל ישראל כענין שהיה ביהושע לא שכיח ולא הוצרך לרבינו להביאו עי' בלח"מ:

הלכה ג ומצוה לקרותה בלילה וביום. ומי שלא קרא המגילה בלילה אם יש לו תשלומין ביום לקרותה ב' פעמים בברכה האריך בזה בספר ברכי יוסף א"ח סי' תרפ"ז דדמי לדין ק"ש דאין לה תשלומין ומוכח כן ממה שכתב הר"ן ריש מגילה דבני הכפרים לא קרו בלילה וליתא דהיו משלימין אלא דאין לה השלמה ועוד דהא עיקר קריאת המגילה ביום הוא ומה"ט יש חלקו על רבינו לברך זמן גם ביום:

הלכה י בן עיר שהלך לכרך. עי' בלח"מ מה שהקשה על רבינו שהשמיט לדינא דרבא ועי' בשלום ירושלים מגילה דף י"ט:

הלכה יג אין קוראין וכו' ויעבירנו ד"א בר"ה. הכי אמרינן בגמ' אמר רבה הכל חייבים בקריאת המגילה ואין הכל בקיאין בקריאת המגילה. ומ"ש התיו"ט במס' סוכה פ"ד משנה ב' סד"ה בשאר כל ימים בזה"ל ומ"ש וה"ט דמגילה אגזירה שמא יטלנו קאי וכו' אבל משום דלא בקיאין לא שייך לענין מגילה דכיון דמדבריהם אפילו היינו בקיאין לא היה דוחה שבת ע"כ. ודברים אלו מחוסרים הבנה אף שיש לפרש דבריו עפמ"ש בש"י הא דנקיד ר"י מטעמא דרבה כמו שהקשה התוס' שם ד"ה ר"י די"ל דגם ר"י ס"ל גזירה שמא יעבירנה דהא גבי שופר ולולב צריכין לטעם זה אלא דס"ל דגבי מלות של תורה כגון שופר ולולב אז מתוך בהילותו לקיים מלוה דאורייתא יעבירנו ד"א ברה"ר אבל במלוה דרבנן לא בהיל כ"כ ולא שייך שמא יעבירנו ומש"ה נתן טעם אחר. א"כ י"ל דט"ס הוא בתיו"ט וצ"ל אפילו לא היינו בקיאין לא היה שייך שמא ילך אצל בקי ומלבד שהוא דוחק הוא נגד הגמ' וצ"ע. ומה שמקשה באמת על רבינו למה לא הביא טעם דר"י דשייך גם במקדש כמ"ש התוס' שם. י"ל דרבינו לא היה ניחא ליה בתירוץ התוס' אלא היה ס"ל לייש קושית התוס' על דרך זה דהנה בהא דאמרינן גזירה שמא יעבירנו כתבו התוס' בכמה דוכתין ובריש פ' לולב וערבה ברש"י שם דה"ה דהוה מ"ל שמא יוציאנו ובתוס' שם כתב דדבר השכיח ביותר נקט וגם יש היכר בין רה"י לרה"ר. ורבינו נראה דס"ל דודאי יש לחוש שמא יוציאנו מרה"י לרה"ר אלא דמשום זה לחודא לא הוה גזרו חכמים כיון דע"פ הרוב יש היכרא אלא משום

דיש לחוש שמא יעבירנו דהוא שכיח ביותר מש"ה גזרו חכמים, וכ"מ מדברי רבינו פ"ב מהל' שופר הל' י' כתב שאין תקיעת שופר דוחה שבת משום שמא יעבירנו ד"א או יוציאנו וגבי לולב ומגילה לא נקיט אלא שמא יעבירנו משום דהוא עיקר הטעם ומשום שמא יוציאנו לחודא לא הוה גזרינן. והנה התוס' במס' שבת דף ה' ע"ב ד"ה בשלמא וכו' הביאו בשם הירושלמי דלבן עזאי דסבירא ליה מהלך כעומד דמי לא משכחת העברת ד' אמות כ"א בקופץ והתוס' שם כתב דבגמרא דידן פליג בזה דכל ד' אמות הלכתא גמירי. והנה לפי שיטת הירושלמי אליבא דב"ע לא שייך גזירה שמא יעבירנו דמהיכא תיתי לנו לחוש שיקפוץ ד' אמות בב"א ואפשר דסבירא ליה לב"ע באמת דתוקעין בשופר בשבת ואף אי ס"ל אין תוקעין יש לומר דס"ל כר"ל בר לחמא ריש פ"ד דר"ה וכ"ה שם מסקנת הירושלמי ובלולב אפשר דבאמת נוטלין בשבת ולא גזרינן שמא יעבירנו ומשום שמא יוציאנו לחוד כבר כתבתי דלא גזרינן משום זה, ובזה יש לפרש לשון הגמ' במגילה וה"ג שם דכ"ע מגילה בשבת לא קרינן משמע דגבי מגילה אין כאן מחלוקת דאין קורין בשבת וגם ב"ע ס"ל כן ומ"ט ומשני רבה משום גזירה שמא יעבירנו והיינו דרבה סבר דד"א ברה"ר הלכתא גמירי לה דגם לב"ע שייך שמא יעבירנו ור"י היה ס"ל כמ"ד בירושלמי דלא משכחת לב"ע העברת ד"א כ"א בקופץ והכי מוכח דכ"ע ס"ל דאין קורין את המגילה בשבת והיה קשה ליה לב"ע אכתי לא ידענא טעמא מש"ה קאמר מפני שעיניהם של עניים וכו' ולפ"ז לדידן דלא קיי"ל כב"ע וגם לפי סוגיא דתלמודא דידן דד"א הלכתא גמירא לה א"כ לא קיי"ל הא דר"י. כנ"ל בדרך חידוד:

פרק ב הלכה א הקורא את המגילה למפרע לא יצא. ובגמ' מנה"מ אמר רבא דאמר קרא ככתבם וכזמנם מה זמנם למפרע לא אף כתבם למפרע לא מידי קריאה כתיבא הכא עשיה כתיבא וכו' אלא מהכא דכתיב והימים האלה נזכרים ונעשים אתקיש זכירה לעשיה מה עשיה למפרע לא אף זכירה למפרע לא. וז"ל רבינו בפי' המשנה כתוב במגילה נזכרים ונעשים כמו שא"א לו לאדם לעשות מלאכה בזמן שעבר אם לא עשאו כמו כן אין ראוי לקרות את המגילה אחר זמן קריאה ע"כ. וזה דבר תמוה דזה נפקא לן מולא יעבור כדאמרינן בירושלמי. שוב ראיתי בס' ט"א שכ' שיש ט"ס בדברי רבינו בפ"ד וצ"ל כמו כן אינו ראוי לקרות את המגילה למפרע ומה דקשיא ליה שם היאך דנין אפשר משא"א י"ל כיון דהיקש מיותר כ"ע דרשינן אפשר מא"א ועוד אפשר דכלל זה לא נאמר בדברי קבלה:

הלכה ט אלא בדיו וכו'. ובס' הרב המאירי כתב מגילה דף ט"ז לענין עיבוד לשמה אינה נקראת ספר לדעתו וכן לענין שתהא צריכה גידין אלא שלשה הוטין וכן שקריאתה אף מיושב וכן שא"צ לברוך כס"ת. ומכאן נהגו שלא להפסיק בסוף פסוק אלא באמצעה כדין אגרת ויש מצריכין בה עיבוד לשמה ובענין תפורה מקלתה בגידין ומקלתה בפשתן ע"ש:

הלכה יב בכשיטה אחת. כתב בהגה"מ מספקא ליה לראבי"ה אי למצוה אי לעכב והתוס' כתבו נראה דהיינו לכתחילה אבל בדיעבד יצא וטעם מחלוקתן משום דגרסי' בירושלמי עשרת בני המן נכתבים אריח על גבי אריח ולבינה ע"ג לבינה ושאל שם מה כדון למצוה או לעכב אמר רבי לר"ח ב"א דר"ה נהיר את (פי' זכור את) כדי דהוינן קיימין קדם חנותיה דר"ה חביבך עבר ר"ב ב"ז ושאלינן ליה ואמר בשם רב לעיכוב ושוב גרסי' שם ר"י משם ר"ז לריך לאומרן בנפיחה אחת ומשמע מדהביא בירושלמי דין זה דלריך לאומרו בנפיחה גבי מימרא דעשרת בני המן נכתבים אריח ע"ג אריח וכו' וכי היכי דמעכב אריח ע"ג אריח י"ל גם דנפיחה אחת מעכב, והתוס' אפשר דס"ל מדלא קאמר בתלמודא דידן דהריה ע"ג אריח מעכב משמע דלית ליה דרב אלא דבכל ענין אינו מעכב וגם משמע הכי בברייתא בשבת פ' הבונה דקתני כתב את השירה כיוצא בה פסולה ולמה לא קתני רבותא יתירא אפילו שינה בצורת השירה א"ו דאינו מעכב. ואפשר דזה טעם רבינו שהשמיט דין זה דאריח ע"א משום דידוע אצל הסופרים שכותבין כן ואם שינה בה אינו מעכב. וגרסי' תו בירושלמי ריב"ב לריך שיהיה איש בראש דפא ואת בסופה ועי' בהגה"מ שהביא מס' סופרים איש בריש דפא ואת בסופה ועשרת בסוף דפא ואת נ"ל בסוף שיטה ע"ש. ומנהגנו לכתוב עשרת בני המן באותיות גדולות דף בפ"ע בי"א שיטין ואין כותבין שום דבר בדף ההוא. והגאון מהר"ז עמריך ז"ל בס' שפה זרעוני ערוגה שחיבר כתב שאינו נכון לעשות כן לכתוב אותיות גדולות שלא נמצאים במסורה או בתלמוד ומ"ש בסוף דפא אין הכונה בסוף העמוד רק בסוף השיטה כמ"ש בהגה"מ ולפמ"ש אין עיכוב בדבר. וראיתי בס' הגהת מהרא"ו ז"ל סי' תרל"א שגם הוא הסכים שלא לכתוב עשרת בני המן עמוד בפ"ע וגם לא באותיות גדולות אלא כאותיות המגילה רק אותן אותיות המסורים בידינו לכתוב גדולה או קטנה. ובפסקי תוס' מגילה אות ל' משמע קצת כמנהגנו וגם בלא"ה דהא דאיש בראש דפא משמע קצת בירושלמי דאינו מעכב:

פרק ג הלכה ב ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד והדליקו ח' ימים. שמעתי מאא"ו בשם חכם אחד שהקשה למה היו לריכין לנס הלא היו יכולים להטיף ע"י לנור טיפין טיפין בשמן טמא לתוך השמן טהור וקמא קמא בטיל כדאמר ר"י במס' ע"ז דף ע"ג ובמין במינו אפילו נתרבה האיסור מכשיעור ג"כ בטל לדידן דקיי"ל כרבנן דמין במינו בטיל והאריך בישובים. ולענ"ד נראה דלק"מ ע"פ מ"ש הר"ן שם וז"ל ולא ידעתי באיזה דבר נשער החילוק בין לנור קטן להבית דהילך נתן הדברים לשעורין וכ"ל שמפני שנהגו לערות יין לבור ע"י חבית גדולה כיון שסוף היין שבחבית לירד ע"י כלי זה והרכו בכך ה"א לומר בו ראשון ראשון בטל שכל שעומד ליפול ולהתערב חשבינן ליה כמעורב כבר משא"כ בלנור קטן שמפני שאין דרך לערות בכלי כיולא בו לבור אין אנו רואין כנפול וכמעורב אלא מה שירד כבר מש"ה אמרינן בכל כלי כיולא בו ראשון ראשון בטל ע"כ נראה מזה דהכל תלוי בכוונת הנותן. ומעתה שם היה לריכין להרבות בו שמן טמא יותר משמן טהור חשבינן ליה כמעורב ואין חילוק שם בין לנור קטן לגדול. ובלימוד התלמידים הבלתי סמוכים לזה ואין מקומו פה להאריך:

הלכה ה ולמה מברכין על יו"ט שני כדי שלא יזלזלו. והרא"בד השיג דזה הטעם לאביי וכו'. עי' לה"מ שהאריך ורש"י פי' שם בגמ' רבא אמר רוב ע"ה מעשרין הן דס"ל על הספק מברכין. ול"נ פירושו דעל הס' היכא דאיכא מקום לחוש לזלזול קצת כגון ביו"ט שני מברכין וס"ל לרבא דגם בדמאי הו"ל להקוני ברכה שלא יבואו לזלזל בו דהא מה"ט תקנו להפרים חומש באוכל תרומה דמאי כמ"ש רבינו מש"ס אמר

אמר רבא דהכא גבי ברכה לא חשו לזלזולא משום דאין כאן חשש זלזולא דיאמרו הבריות הא דאין מברכין היינו משום דרובא מעשרין ובזה נסתלק השגת הראב"ד מעל רבינו. ועוד יש מקום לומר ע"פ מ"ש המל"מ בפ"ט מה' מעשר דין א' ע"ש שחקר אם לא מסכהא לפעמים שקבלו חכמים דמאי ואעפ"כ צריך להפריש תרומה גדולה ג"כ והיינו די"ל דוקא אם אומר לו ע"ה מעושרין הן אלא דאין אנו מאמינים לו אז פטור מתרומה גדולה אבל לא בלוקח ממנו סתם ומינו כיוצא בזה דמאי שהכונה שהוא ספק וכ"כ רש"י בבכורות דף י"א ע"ש שהאריך. והנה מתני' דדמאי דמפרישין אותו ערום סתמא קתני יהיה באיזה אופן שיהיה ולא אשמיע תנא בשום דוכתא למתני ברכה בדמאי משמע דבכל ענין אין מברכין על הדמאי הגם שלא אמר לו ע"ה מעושרין הן וה"ט דאביי שס דלא משני רוב ע"ה מעשרין הן אע"ג דהוא ג"כ אית ליה רוב ע"ה מעשרין כמ"ש התוס' בכתובות דף כ"ד משום דרצה לאוקמי בכל דמאי במצא פירות בדרך וכדומה דלא שייך רוב ע"ה מעשרין הן דלמא עדיין לא עישר. ואפשר דמש"ה אמר רבינו רוב ע"ה מעשרין הן לא לאפלוגי עליה דאביי דאהו לומר דעל הספק מברכין אלא משום דרבא ידע דגם אביי אית ליה רוב ע"ה מעשרין ולא משני הכי על דמאי כן ע"כ מוכח דסבר אביי דלא אמרינן בכל דמאי רוב ע"ה מעשרין וע"ז בא רבא לחלוק ולומר רוב ע"ה מעשרין הן דגם בכה"ג הוא בכלל רוב מעושרין משום דה"א לגורן שתעקר וא"כ כ"מ דגם בכה"ג פטור מתרומה גדולה וכמ"ש המל"מ שם בשם רבינו. ולכאורה קשה מנ"ל דבאמת פטור מתרומה גדולה בכה"ג ולפמ"ש רבינו לטעמיה אזיל ודוק:

פרק ד הלכה ג לפי שאסור להשתמש לנ"ח. ושיטת הרז"ה דהשמים קדושה מותר להשתמש לאורה ואעפ"כ מדליקין בהן בשבת משום דלא שכיח שמים קדושה בחצר כמ"ש הפ"י ועי' בתוס' שבת דף כ"א ד"ה ומותר ובס' זרע יעקב ועי' במל"מ פ"ב דתרומות ומ"ש בס"ד:

הלכה ט ומותר להדליק נ"ה מנ"ח. והראב"ד השיג דאפילו בקינסא מותר. ועי' בלה"מ שהאריך בזה. ומ"ש דרבינו מפרש פ"ג מה' מעשר פי' אחר דלא כרש"י בהא דאין שוקלין כנגדה דינרי זהב שבת דף כ"ב וגם למה כתב רבינו שם הטעם משום גזירה הא למ"ד בקינסא אסור וכפסק רבינו אין צריכים לזה. נראה לי דבאמת יש סייעתא לפירש רבינו מהא דגרסינן בירושלמי פ"א דמעשר שני הלכה א' דבעי שם אהין שחלקו והיתה לו סלע מסויימת מהו משמע דלא כפירש"י וגם משמע דגם רבינו גורס סלע ובעיקר הבעיא שם פסק רבינו להחמיר והראב"ד חולק בזה ופי' הא דגרסינן שם בירושלמי אשכח תניא מותר פי' דבא לפשוט להקל ורבינו דפסק לחומרא נראה משום דס"ל דעיקר הטעם משום ביזוי מצוה וסובר דאיסור תורה הוא דהא אמרינן בשבת אבוהון דכולהון דם וה"כ משמע שם בהא דאמר גזירה שמא לא יכוין משקלותיו ואי ביזוי מצוה דרבנן היא הוי גזירה לגזירה אלא ודאי דמה"ת הוא ומש"ה פסק רבינו להחמיר כנ"ל ודלא כהה"מ שם שנתקשה בדברי רבינו. שוב מצאתי און לי שכ"כ המבי"ט בקרית ספר וז"ל אי טעמא משום ביזוי מצוה אפשר דהוי מה"ת דהא אבוהון דכולהון דם וא"כ הראב"ד דפסק שם לקולא משום דס"ל דביזוי מצוה איסור דרבנן בעלמא הוא והא דאמר אבוהון דכולהון דם בדרך אסמכתא היא ומש"ה כתב שם רבינו רק טעמא להורות לנו דביזוי מצוה יש בו איסור תורה. ועפ"ז יובן היטב דרבינו פסק הכא דבקינסא אסור משום ביזוי מצוה דרבינו אזיל לטעמא דביזוי מצוה הוא איסור תורה וא"כ גבי נרות חנוכה מהמרינן והראב"ד לטעמיה דהוא פסק שם דעיקר ביזוי מצוה אין כאן איסור תורה וגם בחנוכה מקילין אפילו בקינסא כנ"ל:

נגמר ספר זמנים:

השמטות מתוספות להגהות מיימוניות

שנתוספו בדפוס וויניציאה שנת ש"י, שי"א, (בדפוס יושטינייאן):

פרק ב מהלכות יסודי התורה הלכה ד' הרי זה קידש. וז"ל סמ"ג כשמוסר עצמו לא יהיה כונתו לסמוך על הנס שכל הסומך על הנס אין עושין לו נס. וכן עשו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן למות ואמרו לנבוכדנצר בין יציל בין לא יציל לאלהך לא איתנא פלחין ע"כ:

פרק ג מהלכות עכו"ם הלכה י"א וכן אסור לצור. הגה"ה, בד"א בעושה אבל במוצא שינו המוצא כלים מכובדים ועליהם צורת חמה צורת לבנה צורת דרקון יוליכם לים המלח, ע"כ סמ"ג:

פרק ח שם הלכה ה' מי שהיה ביתו. ע"ז דף מ"ז. ולשון המשנה כונס לתוך שלו ארבע אמות:

פרק ט שם הלכה א ולהלוותן ליפרע מהן. הגה"ה דוקא בחנם אבל ברבית שרי משום דמלמעט טובא ע"כ תוס' ע"ז דף ב':

שם שם הלכה ד עובדי ע"ז. הגה"ה, פירשב"ם בשם רש"י זקינו דעכשיו אין הגוים שבינינו עובדי עכו"ם ולא אזלו ומודו, כדאמרינן פ"ק דחולין גוים שבחו"ל לאו עובדי עכו"ם הם אלא מנהג אבותיהם בידיהם עכ"ל. עיין בתוספתא דף ב' והרא"ש דף פ"א ודף פ"ב:

פרק ג מהלכות תשובה הלכה ה שלא הניח תפילין. הגה"ה, תוס' ר"ה דף י"ז אם עסק בתורה כמניח תפילין דמי דאמר מכילתין כל העוסק בתורה פטור מן התפילין:

פרק א מהלכות קריאת שמע הלכה ט יציאת הכוכבים. הגה"ה, גרסינן בירושלמי תני הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו א"כ למה קורין אותה בבהכ"נ אמר ר' יוסי כדי לעמוד בתפלה מתוך דבר של תורה. ומכאן פסק רש"י שק"ש שאנו קורין לפני משתע היא עיקר. והקשה ר"ת ע"ז כי על משתנו אין אנו קורין אותה בברכותיה. ועוד דקיי"ל כר' יוחנן דאמר ק"ש ואח"כ תפלה, לכן אין נראה לו פירש"י והיא דירושלמי אומר ר"ת שהיו רגילים לקרות ק"ש במנחה קודם תפלה אחר שאמרו אשרי ונתבטל ע"י גזירה, ע"כ:

פרק ג מהלכות תפלה הלכה יא בהגמ"י אות ל' בסופו הסר למלאות. וזה לשון הסמ"ק אמנם אין העולם נזהרין בזה דרוב פעמים ביוה"כ מגיע זמן מנחה קודם שמתפללין מוסף וגם שבתות וימים טובים כמה פעמים מאחרין בבהכ"נ עד אחר שש שעות. וה"ר אליקים הכהן ייסב מנהג העולם ואמר הא דאמר היו לפניו שתי תפלות כו' היינו דוקא באדם שרוצה ליכנס בסעודה גדולה אז צריך להתפלל מיד תפלת המנחה קודם שיכנס בסעודה כדאמרינן פ"ק דשבת וכיון שתפלת מנחה מוטלת עליו חובה מיד לכך אמרינן שקודמת לתפלת מוסף וכן מוכח ליפנא דקאמר היו לפניו שתי תפלות משמע ששתיהם מוטלות עליו חובה אבל בשבת ויו"ט ויוה"כ דבלא תפלות מוספין אין תפלות המנחה עליו חובה עד מנחה קטנה כיון שאינו רוצה ליכנס בסעודה גדולה אע"ג דבשבת ויו"ט אוכלין שחרית אין זה קרוי סעודה גדולה כ"א כשאוכלין הרבה בני אדם יחד כסעודת נישואין וברית מילה כדפירש ה"ר ברוך לכך אע"פ שהגיע זמן מנחה גדולה תפלת המוספין קודמת, ועוד דאפילו סעודה קטנה דרשות וכן שאר דברים דרשות מותר לו לעשות קודם שיתפלל מנחה כדפרישית דאין אסור סמוך למנחה גדולה כ"א סעודה גדולה כל שכן תפלת מוספין דחיוב, עכ"ל:

פרק י מהלכות תפלה הלכה ז גומר ברכה. הגה"ה, הרב רבי אשר מלוני"ל אמר דוקא בברכת אהה הוכן אבל בשאר ברכות פוסק אפילו באמצע, והרא"ש חולק וסובר כרבינו:

שם הלכה ט כל תפלתו. הגה"ה, בירושלמי פ' אין עומדין איתא אם עקר רגליו חוזר לכתחילה ואם לאו חוזר לשומע תפלה:

פרק יא שם הלכה י מי שנכנס להתפלל כו' מותר לצאת. זאת היא נוסחת התלמוד פרק הרואה דף ס"ב. אבל הר"י אלפסי גורס מצוה לצאת וכו':

פרק יב שם הלכה ו קרא ונשתתק. הגה"ה, בירושלמי פ' אין עומדין ר' חייא בשם ר' יוחנן היה קורא בתורה ונשתתק זה שהוא עומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון אם אמר את ממקום שפסק, הראשונים נתברכו לפניהם ולא לאחריהם והאחרונים נתברכו לאחריהן ולא לפניהן וכתוב תורת ה' תמימה משיבת נפש שתהא כולה תמימה, ע"כ:

פרק יב מהלכות תפילין סוף הלכה יא שמא נמחקה אות מתוכן. הגה"ה, בשאלתות מצריך להו בדיקה פעמים בשבוע ולא נהגו כן. ורב עמרם כתב אפילו לארבע או לחמש שנים אינן צריכין בדיקה שהאויר שולט בהן ואין מתעפשות אבל אם אין מניחן אלא לפרקים צריכין בדיקה, ע"כ א"ח:

פרק ג שם הלכה א. הגה"ה, ושיכרוך אותם בשער וכו' פי' בשער בהמה טהורה כדאמרינן פ' במה מדליקין נכרכות בשערן. וטוב לכרוך בשער שור כדאיתא בשמועה רבה לכפר על מעשה העגל. ואין קפידא על כריכת המשלית אם תהיה קודם כריכת השער או לאחר כן. ויש מקפידין שאין כורכין אותם אלא בקלף כשר, עכ"ל סמ"ג:

פרק ה מהלכות ברכות הלכה ז מזמנות לעצמן. הגה"ה, אומר ר"י דלעצמן דוקא רשות אבל אם הן אוכלות עם האנשים חייבות ע"כ:

פרק ו מהלכות שבת הלכה טז אבל בהמתו ועבדו. הגה"ה, וישראל שהשכיר לנכרי שוורים לחרוש בהם וחורש בהם בשבת שאלו לרש"י. ויש שהיו מתירין אם הנכרי קבל עליו אחריות מיתה וגזילה וגניבה ויוקרא וזולא כי עתה הן עליו נכסי צאן ברזל. ויש שהיו אוסרין. אעפ"כ כיון שאין הנכרי יכול למוכרן אם ירצה נקראת בהמת ישראל בכל מקום שהיא וישראל מצווה על שביתת בהמתו מלמען ינוח עכ"ל סמ"ק:

פרק י שם הלכה ב לאמצע כאחד. הגה"ה, היה להם שיעור הכתלים שוה והיו יודעין שיעורם, תוספות סוף האורג:

פרק טז שם הלכה ז נפרץ במלואו. פרק עושין פסין דף כ"ו לשון רש"י נפרצה חצר כנגדו לא גרם ליה בכולא הא שמעתא:

פרק ו מהלכות חמץ ומצה הלכה יא. שאין מפטירין אחר מצה. הגה"ה, וכתב בה"ג וז"ל אסור לאכול כל מידעם אחר מצה ולא למשתי לבר מכסא דברכה ודהלילא. ואי בעי למשתי מיא שתי עכ"ל. וכן כתב הרי"ף דמאן דנהי ליה ליה רשותא למשתי אלא מיא, מיהו רבינו יחיאל אמר דלא שייך הפגת טעם מצה גבי שתיה כ"א גבי אכילה ואפילו יין שרי למשתי מדקאמר בין שלישי לרביעי לא ישתה מפני שמשתכר ולא קאמר משום הפגת טעם וגם בגמרא אומר מאי אפיקומן אפיקו מיני מיכלא כגון גוזליא ואדדליא לאבא ולא קאמר מיני משתיא. ומיהו גדולי איבר"א היו מחמירין ונזהרין גם ממים ופוק חזי מאי עמא דבר, ע"כ:

פרק ו מהלכות סוכה הלכה טז ואומר איני בודל מהם. הגה"ה, ונראה שתנאי אחר אינו מועיל כגון אם אמר אני מתנה לאכול מן הפירות אם יפלו זה אינו מועיל רק כשאמר איני בודל כו' ותנאי נמי לא מהני אלא אם יפלו אבל נוטל אותם ביו"ט בסוכה לא מהני שום תנאי משום בזוי מצוה כדפירשו התוס' בכירה ואע"ג דאיכא דדחו לה מ"מ נכון להחמיר. ובעלי הסוכה לא מהני שום תנאי וע"כ צריך ליבדל מהם כדילפינן מחג הסוכות כו' עכ"ל סמ"ג. וה"מ בעלי סוכה שהן כדי הכשר סוכה אבל היתרים על הכשר מהני בהו תנאי כמו בנויי סוכה, ע"כ:

אשר לא באו בדפוס רק בפעם ראשונה בהרמב"ם. אשר נדפסו ע"י הגאון תחוא, בוויניציאה דפוס בראגדין שנת ש"י, שי"א.

הלכות יסודי התורה

פרק א הלכה א בפירוש והעיקר הד' שהעולם חדש. א"ה הרב המורה פי"ט ח"ב והרלב"ג בספר מלחמות ה' מאמר ה' פ"ו הכריע הבריאה על זה הדרך. שגשם השמימיי הוא מטבע אחד, ואנחנו נמצא אותם מתחלפים חילוף רב, עד שנימצא כוכב אחד מהמש ונילוץ כוכב אחד מקרר, וקצת מהכוכבים מאירים מעצמם וקצתם מקבלים האור מזולתו וגלגל אחד ממהר התנועה והאחר מאחר התנועה וגלגל אחד ימצא עם כוכבים רבים וקצתם עם כוכב אחד וקצתם בלא כוכב והשתנות אחרים יארך סיפורם, וכל זה ממה שימנע התיחסו אל סבה טבעית להיות חומר כל הגלגלים משותף, ולזה אי אפשר מבלתי שניחס כל זה אל פועל בכוונה ורצון לא על צד החיוב כאשר יראה בעל דיננו, ואז תפסק השאלה כמו שלא תשאל עד"מ על הצורף למה עשה מהכסף הזה גביע טבעת ומס. זהו כלל העולה מדבריהם בפרקים הנזכרים:

הלכה י מהו זה שביקש משה רבינו. א"ה ברוב הנוסחאות מצאתי כן. אכן בספר ישן מדויק מצאתי וזהו שבקש. ותהיה א"כ בקשת משה רבינו לידע אמתות ועצמות הבורא, וכן כתב רבינו בספר מורה הנבוכים ח"א פרק כ"ד וז"ל. הבקשה האחת היא בקשו ממנו ית' שיודיעהו עצמו ואמתתו ע"כ. ואולם איך בקש משה לידע דבר אשר לא נעלם לאחד מהמתפלספים המגעו, זה ממה שבא ביאורו בספר אור ה' מאמר א' כלל ג' פ"א. והיה נראה לפרש כן אף לפי גרסת מהו זה. אמנם המפרש תפס לו דרך אחרת וכמדומה שחלק בין אמתת הדבר לאמתת המצאו ודבריו צריכים ביאור רחב:

פרק ב הלכה יא מעשה מרכבה. א"ה המראה הנראית ליחזקאל במראה הנבואה נקראת מרכבה לפי שנראית לו בדמות מרכבה ארבע חיות וארבע אופנים כו', רד"ק:

פרק ו הלכה ד בסוף ש"ד משדי. א"ה בפר"א גרסינן א"ד מאדני אינו נמחק, ותימא דמ"ש מצד"י בי"ת מצבאות וש"ן דל"ת משדי דנמחקין לפי שאין שם בפני עצמו, ושמא משום דשם המיוחד הוא יש להחמיר בו יותר. תוספות פרק שבועת העדות:

הלכה ט בשאר הכנויים. א"ה וכ"מ למשביע בהם או למקלל בהם שחייב כדתנן סוף פרק שבועת העדות:

הלכות עכו"ם

פרק ה הלכה יא במגדל עוז בסופו. לא הוזכר רבי יהודה. א"ה דבריו בלתי מובנים כי בהדיא איתא בגמרא פרק ארבע מיתות דף ס"ג שדוקא אליבא דרבי יהודה לוקין על הנודר והנשבע בשמו:

פרק יא הלכה א לא יבנה מקומות בהשגת הראב"ד ועיין כ"מ ומ"ע. א"ה מצאתי בספר מנין המצות של הרב ז"ל ולשון ספרי ובחקותיהם לא תלכו נימוסים שלהם ובדברים החקוקים להם כו'. ואלו הם מינים ממושבם שהיו מתקבלים בהם לעבודת כוכבים ע"כ. ותמהני איך נעלם הדבר הזה מעיני שני החכמים הללו:

פרק יא הלכה י איזהו חובר. א"ה דע שאחיזת העינים יחלק לשני מינים, והאחד הוא בכלל לא תעוננו והשני הוא בכלל כשוף. המין הא' הוא מעשה התולים אשר יעשו לעיני העם באמצעות איזה מרמה ותחבולה. וכתב רבינו בספר מנין המצות שלו ז"ל ולשון חכמים מעונן אלו אוחזי עינים והוא מין גדול מן התחבולה מחובר אליו קלות התנועה ביד עד שידמה לאנשים שיעשה עניינים אין אמתת בהם, כמו שנראה אותם יעשו תמיד יקחו חבל וישימו אותה בכף בגדיהם ויוציאו נחש וישליך טבעת לאויר ואח"כ יוציאהו מפי אדם אחד מן העומדים לפניו ומה שידמה לזה עכ"ל רבינו שם. וכן הביא הרב רבי שמעון בספר זוהר הרקיע בשם רב האי גאון ז"ל. ולמין הזה כיון רבינו כאן, ולזה אמר ומדמה בפני הרואים שעשה מעשה תמהון. והמין הב' הוא שמראה כאילו עשה מעשה ולא עשה כלום, כאילו תאמר עד"מ שכאן לפנינו שדה מלאה קשואים ומראה לנו על ידי כשוף כאילו נלקטו ולפי האמת לא זזו ממקומם, ואין לוקין על לאו זה כאשר כתב רבינו בסמוך. ויהיה אם כן פטור הנזכר במתניתין ס"פ ד' מיתות פטור אפילו ממלקות לדברי הכל, כי מן המין השני ידבר כמשמע שם במשנה, וכן משמע פרק ארבע מיתות דאתמר שם אמר אביי הלכות כשפים כהלכות שבת יש מהן בסקילה ויש מהן פטור אבל אסור ויש מהן מותר לכתחילה העושה מעשה בסקילה האוחז את העינים פטור אבל אסור וכו' ואם היה האוחז את העינים הנזכר במתניתין חייב מלקות איך יאמר עליו פטור אבל אסור. ואמנם דברי רבינו בפירוש המשנה צריכים עיון. עיקרי הלכות אלו בפרק אלו הן הלוקין דף כ':

הלכות תפלה

פרק יג הלכה ד ומפטירין והיה מדי חדש. א"ה נראה שסובר רבינו שהמפטיר לא יקרא בתהלה ענין חובת היום רק המתפללים יקראנו תחלה והמפטיר אחר וקורא, וזה שלא כמנהג שנוהגים ע"פ ר"ת שהמפטיר קורא חובת היום ולא ימרך המתפללים לקרותו תחלה, ודבר תימה הוא בדברי רבינו דהוא עצמו סובר כך בזה הפרק בהלכה י"ד דז"ל והשני קורא בו קרבן אותו היום האמור בתורה והקורא ענין הקרבן הוא מפטיר וצ"ע:

הלכות ברכות

פרק א הלכה טז ברכה אחרונה של ק"ש. א"ה רבינו נמשך אחר סברתו שאין עונין אמן אחר ברכה אחרונה אלא בשקודמת לה ברכה אחרת ולכך אין עונין אמן אחר ברכה אחרונה מק"ש של שחרית, ואמנם על דעת רש"י עונים אמן על ברכה אחרונה של ק"ש שחרית וערבית וה"ה בסוף כל ברכה אחרונה אפילו אין שם אלא ברכה אחת, וכדברי רבינו משמע קצת ברים פרק שלשה שאכלו דמקשה התלמוד שם שני תנא העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה משובח ותני חדא הרי זה מגונה, ומשני לא קשיא הא בבונה ירושלים הא בשאר ברכות. ולפי דברי רש"י למה ליה למנקט בונה ירושלים יאמר הא בברכה אחרונה הא בברכה ראשונה. אכן לפי דברי רבינו הוכרח לומר בונה ירושלים כדי להשמיענו שאין עונין אמן אחר ברכה אחרונה אלא אם כן קדמה לה ברכה אחרת דומיא דבונה ירושלים:

פרק ג הלכה ח בפתיתין כזית. א"ה יראה בתחילת הדעת שדברי רבינו סתרי אהדדי. וזה כי בתחלה אמר אם יש בהם כזית או לא נשתנה צורתה, דהיינו כזית אע"פ שנשתנה או לא נשתנה אע"פ שאין בם כזית מברך עליהם המוציא, ואחרי כך אמר ואם אין בהם כזית או שעברה צורת הפת בבשול דהיינו אין בהם כזית אע"פ שלא עברה צורתה או עברה צורתה אע"פ שיש בהם כזית מברך במ"מ, והסתירה מבוארת. אמנם כשנדקדק בדברי רבינו ימצאו מכוונים, כי מה שאמר בתחלה כי כל אחד מאלו השנים מחייב המוציא או כזית או לא נשתנה, היינו כזית אע"פ שנשתנה קצת או לא נשתנה כלל אע"פ שאין בו כזית, אבל נשתנה קצת ואין בו כזית או עברה צורת הפת מכל וכל אע"פ שיש בו כזית מברך במ"מ. וזהו שאמר רבינו ואם אין בהן כזית או שעברה צורת הפת, פי' ואם אין בהם כזית אע"פ שלא עברה צורתם מכל וכל אבל נשתנית קצת או עברה צורתה מכל וכל וכו' ולזה אמר או שעברה צורת הפת בבישול כי ע"י מריקה רחוק הוא שתעבור צורת הפת מכל וכל כמו שכתב רבינו יונה פרק כיצד מברכין:

הלכות שבת

פרק ח הלכה יד מרדל שלשו. א"ה רבינו צירף דין זה בין דיני בורר ואחרים הזכירו אותו בדיני לישה כי שם ענינו, ורבינו גם הוא חוזר והזכירו בפרק כ"ב בין שאר דינים הדומים לו. ונראה שרבינו סובר שמימרא זו דפרק חולין ר"ל שאחר שממחה נותן אותו לתוך סודר או בדבר אחר לסננו או איזה ברירה אחרת, מדקבע תלמודא מימרא זו אגב משנה דדיני ברירה דנותן ביצה במסננת של חרדל ושאר ענייני ברירה:

פרק ט הלכה ד שנים האחרונים בלבד חייבים כו'. א"ה לשון הגמרא כך הוא והתניא האחרון חייב וכולן פטורין לא קשיא הא דאייתי אור מעיקרא הא דאייתי אור לבסוף, ודברי רבינו דאמר שנים האחרונים חייבין הם מן התוספתא דפרק הבונה. וצריך עיון למה לא יתחייבו שלשה דגם מביא האור יהיה חייב, ואם נאמר שהוא אין חייב משום מבשל רק משום מבעיר דרך הליכתו שמתלבה מן הרוח כפירוש רש"י שם ורבינו אמר חייבים משום מבשל ב' האחרונים אם כן גם אם הוא הראשון לא מתחייב משום מבשל, ורבינו אמר ברישא שכולם משום מבשל. ואפשר שכולם לאו דוקא אלא מן שופת הקדרה ואילך וכן מסתבר שמביא האור והעצים טרם יהיה שם דבר שרוצה לבשל לא שייך ביה חיוב בשול, וכן פי' רש"י שניהם משום מבעיר אבל בסיפא שייך בעצים משום מבשל מה שעליהם דבר, אך לא מביא האור שר"ל נחלת לבד טרם יהיו שם העצים שאינו כדי לבשל כלל. אבל כאשר יש שם העצים תחילה ואחר כך האור כפי לשון הגמרא אז האור שהוא מביא בסוף עושה הכל כי הוא מבעיר העצים המבשלים. עוד נראה ליישב באופן אחר שברישא ר"ל שכולם מביאים כאחד ולא זה אחר זה, ומלשונו מוכרח כך שלא אמר ובא אחר ובא אחר כאשר אמר בסיפא רק אמר אחד מביא ואחד מביא כו' עד המגים שאמר ובא אחר והגים לאשר המגים אין שייך בו בשול עד שהתחיל כבר להתחמם ולכך כולם חייבים משום מבשל אף שמביא האור עם מביא העצים כי שניהם יחד עושים צרכי הבישול לקדרה הבאה עמהם כאחד. אבל בסיפא שמביא זה אחר זה אין במה שמביא האור שום בשול כלל רק המביא העצים אחר כך הוא המעלה האש ומחמם, ולזה אמר רבינו בסיפא ובא אחר ונתן העצים על האור מה שלא הזכיר ברישא כי שם באים שניהם כאחד ושייך כמו כן שמשים האור תחת העצים כמו ההפך:

פרק יג הלכה כ אסור כדי שלא יעשה. א"ה אבל חיוב חטאת אין כאן אם היה מכניסו לחצר אחרת שהיה יכול לזורקה בחצר האחרת, וכן פי' רש"י פ"ק דשבת דף ד', ותוס' פירשו דמיירי כשהם זו כנגד זו א"כ בדיוטא אחת וכגון שאין מפסיק ביניהן רה"ר ע"כ:

פרק כב הלכה כח ולא סנדלים חדשים. א"ה כך היא גירסת רבינו ברוב הנוסחאות, וכן היתה כתובה לפני הראב"ד ז"ל ולפני המגיד משנה. אכן בקצת נוסחאות לא מצאתי כתוב בהם חדשים. ונראה דאין תפיסה על דברי רבינו אפילו אם היה כתוב בדבריו חדשים דלא נקיט חדשים למידק מיניה הא ישנים מגרדין. דהא ע"כ לא פליגי שם בגמרא אלא בחדשים אבל בישנים כ"ע מודו דאין מגרדין כ"ש דלפי המסקנא שם אין מגרדין לא בחדשים ולא בישנים. ולא נעלם זה מעיני רבינו אלא חדשים דנקיט לאפוקי ממ"ד שם מגרדין בחדשים וכיון שהשמיענו דאין מגרדין בחדשים שוב לא הוצרך להשמיענו דאין מגרדין בישנים דכ"ש הוא:

פרק כה הלכה כ הטמאה למטה. א"ה כן מצאתי בכל ספרי רבינו שהגיעו לידי, ולבי אומר לי שטעות סופר הוא ונראוי שיהיה בד"א שהיתה הטהורה למטה, ותלמוד ערוך הוא בריש פרק נוטל אמר רב חסדא ל"ש אלא שטהורה למטה וטמאה למעלה אבל טהורה למעלה וטמאה למטה שקיל ליה לטהורה ושביק ליה לטמאה וכו'. שוב מצאתי ברבינו נסיח דגורס כלשון התלמוד ואח"כ כתב וז"ל ובמקצת ספרי הרמב"ם ז"ל נוסחא אחרת שלא נתבררה לי עכ"ל. נראה שבמקצת ספרי רבינו היתה שנוסחא כלשון התלמוד כמו שהיא לפניו ועל האחרת והיא הנוסחא שלפנינו כתב שלא נתבררה לו:

הלכות עירובין

פרק ה הלכה ו במגדל עוז האוכל ממין אחד אפי' בלא מזכה וא"צ להודיע. א"ה הראב"ד סובר שפירש"י שם, במין אחד שחוזר ומערב ממין הראשון, בב' מינין שערב בשנייה ממין אחר וככה פירש ר' יהונתן גם דברי ר"י אלפס שם, אך לשון רבינו אינו משמע ככה:

פרק

הלכות שביתת עשור

פרק א הלכה ו במגיד משנה ולזה כתב רבינו תוספת בעינוי לבד כו'. א"ה דברי הכ"מ קשה להבין כי איך יאמר ולזה כתב רבינו תוספת בעינוי בלבד אם הוא סובר כרש"י דפירש המיעוט של בעשה הוא למעט אזהרה לאו לבד אבל איסורא איכא, ולכך מקשה על ברייתא זו האי ועניתם מאי עביד ביה דמדאיצטריך למעוטי מן אזהרה ש"מ דצריך להוסיף א"כ ענוי ומלאכה שוים בזה דצריכי להוסיף דגבי שניהם כתיב בעשה ובשניהם ממעט אזהרה שם בהדיא ואם הכ"מ אינו מחלק בין אזהרה לאיסור וסובר דלגמרי ממעטים מן בעשה בברייתא זו וחולקת על הברייתא האחרת כדמשמע מלשונו של הכ"מ אם כן בשניהם אין צריך להוסיף ואין ביניהם הפרש, ויותר קשה מזה מה שמביא אח"כ ראייה מן רבי עקיבא שהלכה כמותו והלא לרבי עקיבא יותר פשוט תוספת מלאכה מתוספת ענוי דמקשה שם התלמוד אליבא דר' עקיבא דדרים תוספת מבהרים ובקציר תשבות ועניתם מאי עביד ביה ומשני לכל האוכל וכו' אם כן מלאכה כתיבה וענוי נלמוד מינה. ואולי יש איזה דילוג בספר:

פרק ב הלכה ד במ"מ וי"מ ד' ביצים. א"ה והוא דעת רש"י ותוספות והדבר תלוי במחלוקת ר"י בן ברוקא ור"ש בפרק בכל משתתפין ומבואר שם ברש"י היטב:

הלכות יום טוב

פרק ו הלכה יט בהגמי"י אות ל' אסור בתענית ע"כ. א"ה אבל ר"י מסרש דאי דרבינא יתיב כולה שתא בתעניתא ר"ל בתענית חלום בתוס' פ' ג' שאכלו:

הלכות שופר

פרק ב הלכה ו וידחה שבות של דבריהם. א"ה פי' דהתקיעה היא בכלל אין מספקין ואין מטפחין דשלהי משילין דאסירי גזירה שמא יתקן כלי שיר. ומה שצריך עיון הוא דלמה הוצרכו לגזירה דרבה בלאו הכי לא היה לנו לתקוע כיון שהתקיעה היא שבות ויש כח לחכמים לבטל דברי תורה בשב ואל תעשה ורהיה מגזירה דרבה. ובביאור אמרו בפרק מי שמתו שב ואל תעשה שאני וכו'. ומה שנראה לי בזה הוא דאי לאו גזירה דרבה היינו אומרים יבא עשה של תורה וידחה השבות של דבריהם כיון שאין מצוות לעשה כלל בקיום השבות דגזירת אין מספקין ואין מטפחין כוללת יו"ט ושבת כמבואר שם. וכיון דעל כרחך השבות הוא נדחה מפני העשה בי"ט גם בשבת היינו דוחים אותו. ולזה הוצרכו לגזירה דרבה ואין העשה דוחה אותה כיון שיש מצוות לעשה בי"ט דאין שייך בו גזירה דרבה:

הגהות עמק המלך

מהגאון החסיד הקדוש מופת הדור רבינו אברהם אבוש זצוק"ל האבד"ק פפד"מ. אשר באו לידינו מנכד המחבר הרה"ג מו"ה יוסף נ"י האבד"ק סעראצק:

בהקדמה בד"ה נמלא מרב אשי וכו' ורבינו הקדוש מר' שמעון אביו. נ"ב ור"ש מרבן גמליאל, ור"ג מרבי שמעון, ורבי שמעון מרבן גמליאל הזקן אביו, כן מוכח ממ"ש הרמב"ם לעיל ע"א בסדר תולדותם לבית אבותם וכ"מ גם כאן דאל"כ לא נשלם מנין הארבעים דקחשיב, וכן איתא בס' היוחסין בהדיא ע"ש. [החסר הזה הוא אך בדפוסים האחרונים, אך בדפוס וויניציא ש"י, שי"א, לא נחסר מאומה, וכן בדפוס הזה כבר נתקן כראוי, המו"ל]:

הלכות דעות פ"ב הלכה ג ואמרו שכל הכועס וכו'. נ"ב שם בפסחים אמרו ג"כ דבר זה במדת גסות הרוח ואמרו כל המתיהר וכו' ולא ידעתי מפני מה לא הביא רבינו מימרא זו ג"כ אצל גסות בהלכה זו:

פ"ו הלכה ז במל"מ וקשה לזה מההיא דאמרינן וכו'. נ"ב עי' תוס' מס' סוטה דף כ"ד: ד"ה ור"י שהעירו בכמה ענינים ותמיה שלא הביא המחבר וצ"ע:

הלכות ת"ת פ"ה הלכה ד בלח"מ שבזה"ז ליכא. נ"ב ועיין מס' עירובין דף ס"ב: א"ל ר' יעקב בר אבא לאביי כגון מגילת תענית וכו' יעו"ש:

הלכות עכו"ם פ"ב הלכה ז בכ"מ ואפשר לומר. נ"ב עי' בפ"ה מה' ממרים בלח"מ שמתרץ קושיא זו בטוב טעם ומדויק בלשון רמ"י:

שם הלכה י בכ"מ ומ"ש רבינו וכו'. נ"ב דבר זה צ"ע דאי כל דברי רבינו דפ"ק כר"ה דקורעין על הכינויין הוא מכח מעשה דירושלמי הא הוי נמי התם כותי שנידף וא"כ הוה ליה למיפסק בהא ג"כ כר"ח דשומע מפי עכו"ם חייב לקרוע, ולא זכיתי להבין מה הועיל הרב בתירוצו דממ"נ קשה, ועי' בפ"ע מה' אבל כתב הא דעדים אינם חייבים לקרוע:

פ"ד הלכה יב שם מאי תיקו. נ"ב משמע דלענין איסור הנאה לא קא מיבעיא לן דלא גרע משאר דברים הנמצאים בעיר דאסורים בהנאה, רק לענין שחיטה לטהרה מידי נבילה קא מיבעיא לן, ותמהני דאמאי לא תהני השחיטה לטהרה מידי נבילה, דהא גבי שור הנסקל נ"כ אפילו אם שחטו לאחר שנגמר דינו אסור בהנאה, ועיין בב"ק דמ"ה: ומ"מ שמיס שחיטה לטהרה מידי נבילה, ועי' חולין דפ"א ע"ב וחייב משום אותו ואת בנו. ואפילו לר"ש דפוטר משום אותו ואת בנו, מ"מ מטהרה מידי נבילה וכדאיתא בחולין דפ"ה: לא נצל אמר ר"ש שחיטה שא"ר ל"ש שחיטה, ואפשר לתרץ דר"ח לא סבירא ליה כר' אבא, ואפילו בשחיטה אינו מטהר, ור"ח מיבעיא ליה אליבא דר"ש. רק מדקאמר בגמרא לא נצל (אמר ר"ש) וכו' פשיטא, משמע דליכא מאן דפליג ביה על ר' אבא, ודברי הכ"מ אינם מובנים אצלי, ואפ"ל דכיון דהתורה ציותה לפינתם לפי חרב, א"כ זה נכלל בגדר חללי חרב שציותה התורה. ול"ד לשור הנסקל שהתורה ציותה לסקלו דוקא, וממילא כיון ששחטו א"כ לא עבד כמימרא דרחמנא וממילא נטהרה מידי נבילה. רק דלפ"ז לא הול"ל סתם אסורה בהנאה כשור הנסקל דהא נהפוך הוא וגם קצ"ל בפרשות יותר וצע"ג. [עיין בחידושי הגרע"א ז"ל בב"ק דף מ"א שהאריך בזה דתליא בפלוגתת ר"ש ורבנן אי אמרינן כל העומד לישרף כשרוף דמי אף במידי דלא בעי שיעורא א"כ בהמה של עיר הנדחת ל"מ שחיטתה כדי לטהרה מידי נבילה וסיים וצ"ע]:

פ"ז הלכה ו במל"מ (דף ל"ז ע"ב שורה י' מלמטה) מ"מ שאר נלמי [דלאו] אנדרטי ט': (דף ל"ח ע"ב שורה ט"ז) בעומדין על [פתח מדינה] שניגו כו' כצ"ל:

הלכה י בלח"מ ד"ה טבעת כו' (דף מ' ע"ב שורה ו') שמפרש [שיקריב] שניה כצ"ל:

פ"ט הלכה טז בכ"מ למה לא כתבו רבינו. נ"ב הוא בפ"ב מהל' שבת הי"ב:

הלכות ק"ש פ"א הלכה יג בכ"מ היו ברכותיו לבטלה. נ"ב ולדעת ר"ח ורבינו הא שהביא לעיל לא תירץ כלום ועי' ברמב"מ:

פ"ב הלכה ב בכ"מ ובלכתך בדרך [א"כ למה נאמר בשכבך ובקומך] בשעה שדרך כצ"ל:

הלכות תפלה פ"ב הלכה ד בלח"מ ומה הקשו הא יש לחלק. נ"ב נראה דלהרב"י קושיית הגמרא קאי על מה דמקשה מר זוטרא לעיל מינה וכלליה מיכלל הבינו המבדיל כו' וסליק בקושיא דלישני (הוא גופיה) דאמי לטרודי כדמשני הכא ולפ"ז אין מקום לקושייתו:

פ"ה הלכה ו ואין מתפללין בחורבה. נ"ב לא ידעתי מפני מה לא ביאר רבינו אם הוא במקום דליכא למיחש לג' דברים שאמרו חז"ל, כגון בחורבה חדתי ובתרי וכשרי ושלא במקום מזיקין מותר ליכנס כדמשמע בגמ' דברכות, וכ"כ כתב רבינו סתם בפ"ב מהל' רוצח הל' ו' ולא חילק כלל וצ"ע לי: בלח"מ דמשמע תפלה דוקא וכו': נ"ב הלשון אינו מדוקדק דשלא בשעת תפלה דאין רשאין ליכנס כתב רבינו בפי"ב מהל' רוצח הלכה ו':

הלכות תפילין רפ"א א' להיות תפילין על הראש. נ"ב פלא אני רואה בדברי רבינו ז"ל אשר כל דבריו בשיקול לא החסיר ולא העדיף אפילו קוצו של יו"ד אם לא טעמו ונמוקו עמו, ובער אני ולא אדע מה טעם יש בו, כי בספר המצות ובפתיחתא מנה מצוה י"ב לקשור תפילין בראש שנאמר והיו לטוטפות בין עיניך ומצוה י"ג לקשור ביד שנאמר וקשרתם לאות על ידך. וגם כאן מנה מצוה א' להיות תפילין על הראש, ומצוה ב' לקשרם על היד, ולהתלמד אני צריך שלא מנה כסדר הכתוב בתורה בכ"פ, וקשרתם לאות על ידך והדר ולטוטפות וכו'. וראה בני כי גם בחיבורו נקט כל פעם ראש קודם לשל יד. והנני מונה לך אחת לאחת. בפרק א' הלכה א' מניחין אותן על הראש וקושרין אותן על היד. ובפרק ב' הלכה א' כיצד כותבין תפלין של ראש וכו' ושל יד כותבין וכו' [ובאמת גבי כתיבה יש לכתוב של יד קודם. עיין בש"ע סי' ל"ב ס"א ברמ"א] ובפרק ג' הל' ב' כיצד עושין תפילין של ראש וכו', ובהלכה ד' כיצד עושין של יד וכו', ובהלכה ה' כיצד סידור הפרשיות בתפלה של ראש וכו' ובהלכה ו' תפילין של יד וכו' ובהלכה ז' כשהוא גולל הפרשיות בין של ראש בין של יד וכו' [ובהלכה יו"ד יוצא מהון לגדר] ובהלכה י"ב והורך הרצועה של ראש וכו' ואורך הרצועה של יד וכו' וכמו כן בהלכה י"ג וי"ד. ובפרק ד' הלכה א' היכן מניחין תפילין של ראש וכו' והלכה ב' ושל יד וכו', ובהלכה ד' תפלה של ראש אינה מעכבת של יד ושל יד אינה מעכבת של ראש. וכיצד מברכין על של ראש מברך אקב"ו על מצות ועל של יד מברך להניח. [ודבר זה גבי ברכה תמוה ביותר דבאמת לדעת רבינו הדין דאם לא סח מברך רק אחת להניח]. ומעתה הנך רואה דרבינו נקט בכ"פ ראש קודם לשל יד. ולא זכיתי להבין מה טעם יש בו. ואם אמנם נוכל לומר טעם קלוש דראש קדושה יתירה יש בו דמטעם זה אין עושין משל ראש של יד ושל יד עושין של ראש לכך נקט של ראש קודם. מ"מ בס' המצות שמנה המצות ליכא למימר טעם זה וצ"ע:

הלכה ד בכ"מ מראית דם שחור. נ"ב וכ"כ בס' יריאים דין ע"ז מגמ' זו:

פ"ג הלכה יב בכ"מ סביב אצבעו ג"פ. נ"ב וכ"כ המרדכי בביאור דברי רבינו:

שם הלכה יז כל פרשה בבית אחד. נ"ב במרדכי ד"ה תנא תפילין הרגיש בזה וכתב דקאי רק אפרשיות ולא אבתים:

פ"ו הלכה ח בכ"מ ופירש"י גדול כקיטונית. נ"ב יש חסרון ברש"י, ועיין בלבוש ונאמן קדמים שכתבו להגיה:

פ"ח בהגה"ה נכונה דוק ותשכח. נ"ב אם תמנה במנין הסתומות שכתב רבינו בסוף הפרק והן נ"ה. וגם במנין הכולל שמנה רבינו והן שע"ט תמלא שנסחת ספרינו אמת. דאל"כ לא הא ולא הא מנין מכוון עיין עליו:

פ"י הלכה ו ספר תורה כשהוא ערום. נ"ב האי לשון שכתב רבינו כשהוא ערום, היינו ר"ל כשהאוחז ערום דבהאי ודאי לא מיירי ר' פרק וגם לא שייך הגזירה שגזרו בי"ח דבר שהספר יטמא את הידים משום דר"פ רק מושב על הספר. והוא קלא שלא בדקדוק. ואולי תיבת כשהוא הוא ט"ס ואפשר דקאי על הספר שהוא לשון זכר ופשוט:

הלכות ציצית פ"א הלכה י בכ"מ בההיא דספרי דקא רב יהודה. נ"ב בנוסחא שלפנינו הוא רבי אליעזר וכן הביא בכ"מ בעצמו בפ"ב הל' ז'. ונראיתי לומר דהיינו טעמיה דרבינו דכיון דתני אהבה צרי' דר"ז ברייתא מפורשת ובה לא נקט כ"א תוסין מוסקין כשרין לפי שאין אדם טורח ולא מצריך ג"כ דצריכין

דצריכין להיות שזורין משמע דאין קפידא בשזירה. והאי דאוקימנא בשזורין ובמופסקין הוא לדעת ר"ש. כך היה דעתי נוטה ללמד זכות על רבינו. אך כשתעיין בפ"ב הל' ז' ובכ"מ המביא תשובת רבינו, משמע דדחו ההיא ברייתא ואינו מכשיר כ"א שזורין ועיין:

הלכה יח בכ"מ עושה לבן לבדו וממילא משמע. נ"ב לא צריך להאי משמעות דבפירוש איתמר בדברי רבינו בהל' ה' בפרק זה. דכתב והלובש טלית שיש בו לבן או תכלת או שניהם כאחד קיים מ"ע אחת. והנה שפתיו ברור מללו דאו האי או האי כשר כפשטא דמתני' וכחכמים:

פ"ב הלכה א רחל בת עז נמרה פסול. נ"ב עיין מ"ש בגליון בפ"ב מהל' בכורות דתמיה בעיני מפני מה לא הביא רבינו מה דמסקינן בגמרא דבכורות דרחל בת רחל בת עז דפסול לציצית וע"ש:

פ"ג הלכה ו בכ"מ (דף כ' ע"ג שורה מ"ב) של צמר עושה לבן [של צמר ושל פשתן עושין לבן שלה] של פשתן כצ"ל:

הלכות יום טוב פ"ז הלכה ג בכ"מ בימי אבלו זיתיו להפך וכו'. לפנינו

הגירסא בגמרא זיתיו הפוכין טוענין לו וא"כ אין ראיה:

הלכה יב במל"מ ואביי הוה סבר דפשטא. מעולם תמהתי על הך פשיטותא דאביי ממתניתין דאינו נוהג נידוי ברגל מדקתני מנודה שהתירו לו חכמים [ברגל] דא"כ למה יהיה מותר לגלח ולכבס במועד הלא יכול לגלח ולכבס ערב הרגל ומאי אולמא מנודה שאינו נוהג נידוי ברגל כדס"ד לאביי מאבל שחל ח' שלו בערב הרגל דאסור לגלח ולכבס במועד דהוה ליה לגלוחי ערב הרגל כדהקשה הש"ס בפשיטות (דף ט"ו) ובודאי מדקתני גבי האי דאלו מגלחין במועד משמע בהיפוך דנוהג נידוי ברגל רק האי התירו לו דשלמו ימי נדויו. ועיין בתוס' ד"ה ומנודה מה שהביאו בשם הירושלמי:

הלכות חמץ ומצה פ"א הלכה א אחד האוכל ואחד המניח ושותה. עיין

בחולין (דף ק"כ.) דמפיק מהנפש לרבות השותה.

ובתוס' פסחים (דף כ"א:) הקשו דיהא נהנה מחמץ בפסח בכרת מקרא דכי כל אוכל ע"ש. וקשה דא"כ נ"ל קרא דהנפש [עיין בתשובת רע"א]:

הלכה ב בכ"מ בד"ה כתב המגיד משנה כו' דאי בחמץ ונפסל ודאי לא היה צריך. לא ידעתי כוונת הרב במ"ש דאי בחמץ ונפסל וכו' הלא הה"מ שפתיו ברור מללו כפי' דברי הראב"ד דאי בחמץ כוונתו בחמץ ולא נפסל ועז"א לא היה צריך לזה טעם דהיינו מפני שראוי וכו' דהא בלא זה כל שלא נפסל מלאכול לכלב חמץ הוא והוא פשוט ונכון ולא זכיתי להבין דברי הרב בכ"מ:

שם בלח"מ הביא בשם הר"ן דר' אבהו לא חלק עליו אלא שמוסיף עליו דאפילו לא תאכלו איסור הנאה כו' לכך הביא רבינו ע"כ. וקשה דהא בלאו אי הכי תיקשי לר' אבהו דמנ"ל דבכל מקום שנאמר לא יאכל אסור בהנאה דהא איכא למימר דמותר והיתר דנבילה לגופה איצטריך משום דאמרינן במסכת יבמות (דף ה'.) דבמשנה תורה לכ"ע דרשינן סמוכים וא"כ הו"א דנבילה אסורה בהנאה משום דסמוך לבב"ח דזה אסור בהנאה מקרא וכמ"ש רבינו בהמ"א. ואין לומר דר' אבהו ס"ל כאיסי ב"י דילפינן בב"ח מחמץ בפסח. וא"כ היינו אחר דידעינן לאסור חמץ בפסח משא"כ אי לא הוה ידעינן לאסור חמץ בפסח א"כ גם בב"ח שרי וא"כ אפילו אי דרשינן סמוכין מותר וע"ל היתר דנבילה. דהא לפי"ד הר"ן הנ"ל דר' אבהו מודה לחזקיה א"כ שפיר איצטריך היתרא דנבילה לגופה. דאל"כ אסור משום דדרשינן סמוכים לבב"ח דאסור מילפותא דחמץ בפסח. וא"ל דמקודם הא דר' אבהו גם חמץ בפסח שרי דז"א דלא הוי אסור מדרבי אבהו רק מחזקיה דר' אבהו נמי מודה לחזקיה וחמץ אפילו לחזקיה אסור דהא כתיב לא יאכל בקמן וא"כ בב"ח אסור בהנאה וא"כ ה"א דנידרוש סמוכים. וא"כ איצטריך ־־ היתרא דנבילה לגופה ומנ"ל לאסור בכ"מ. ונראה לתרץ דאין הפי' דאי לא הוי כתיב היתר הנאה הו"א דנבילה אסורה. דז"א דא"כ הא דכתיב ומצו את כספו והמת יהיה לו היכי משכחת לה הא נבילה אסורה בהנאה. אלא לומר דכאן הוא דמותרת בהנאה הא כ"מ שנאמר לא יאכל אכילה והנאה במשמע [וכ"כ הפורת יוסף בסוף קידושין] וא"כ לא הוה אמינא לדרוש סמוכין משום הני קראי ומצו את כספו כנ"ל ודוק:

הלכה ה בלח"מ עד אלא אחר סעירוב ולא קודם ע"כ. הוא קושיית הר"ן על טעמיה דהרמב"ם והביאו הרב בכ"מ ג"כ:

פ"ב הלכה ב בכ"מ עד ומוצא גלוסקא דדעתיה עילויה. לא ידעתי פירוש אלו דברים. ועיין לקמן שהקשה מגמרא זו לנוסחת הרמב"ם הלז מדאמר הש"ם וכי משכחת ליה ליבטליה. משמע דסגי אף לחמץ ידוע בביטול [ועיין במגן אלף ובתשובת מהרי"מ לתרץ זה]:

פ"ד הלכה א במל"מ בסופו. ברייתא אחרת דוגמא לזה. עיין קידושין (דף י"ד.) ותהא א"א יוצאת בחליצה מק"ו ומה יבמה כו' ותהא יבמה יוצאת בגט מק"ו דוגמא לזה:

פ"ח הלכה ו בלח"מ והתימה הזה הוא גדול יותר. גברא קא חזינא ותיובתא לא קא חזינא הא גם החכמים מודים לב"ה דבזמן שבהמ"ק קיים אם כרכן בב"א יצא דהא אפילו זה בפ"ע אמרו כאתקפתא דרב אשי ועיין בתוס' ד"ה אלא ע"ש וא"כ מה למ לעשות שניהם רק דבזה"ז צריך לעשות שניהם דבכריכה לבדו אינו יוצא דאתי מרור דרבנן ומבטל ועיין. ואולי דהכי פירושו דמ"ש ליעבד לתרווייהו קושייתו הוא דאם אכל זה בפ"ע וזה בפ"ע דצריך ג"כ הכריכה כיון דלא איתמר הלכתא. ודרבינו לא משמע כן אלא דיצא דאם רצה זה עושה ואם רצה זה עושה ועיין:

הלכות שופר פ"א הלכה א (דף קכ"ח ע"ב שורה ז') בלח"מ ד"ה וכל השופרות

למה שנראה [שהדין] הוא כך כו' לרבינו כו' ומה שכתב נ"ל ׳משלי ט' דרבי אבהו למוד לא היל"ל אלא כנ"ל:

הלכה ג שם דאיירי באמירה דמשה. נ"ב והקושיא היותר חזקה לדעת הרב המגיד דס"ל דבאילן שנטעו מתחלה לכך אפילו של עכו"ם ובטלו ג"כ פסול משום מהכ"ע. א"כ למה אמרינן דמוכין בעפר של עיר הנדחת הלא מהכ"ע איכא. ובהאי לא שייך תירוץ של רב אשי בכיסוי הדם עיין היטב. ולא ידעתי מה יועילו כל דבריו של הרב בלח"מ לסייעת הרב המגיד לקושיא זו שהיא לענ"ד דבר מתמיה. הגם כי אפשר לומר דבעפר של עיר הנדחת ליכא מהכ"ע, משום דבעפר זה לא נעשה העבירה ואדרבה מצוה קעביד ושרפת וכו' וצ"ע:

שם ד"ה שופר של עולה. וא"ת ולמה לא כתב רבינו דין שלמים. נ"ב לק"מ דלפי דאמר רבא ואתקיף אימת מעל וכו' א"כ בודאי דעולה גרע ושלמים דגרע לא הוי כ"א ס"ד ועיין:

פ"ג הלכה ו שם דלא דמיא אלא לסיפא. נ"ב אם אמנם החילוק שכתב הלח"מ הוא נכון. מ"מ כיון דבגמ' אמרו לא דמיא אלא לסיפא בהלל וכו' כיון דחביב וכו' ובהלל אף שהוא קול אחד מהמת דחביב משתמע, א"כ גבי שופר נמי כיון דהשוה הש"ס זה לזה מניין לו לרבינו לחלק. ואולי יש לומר דה"ע דרבינו דאפילו אחת לא יצא דהיא המותנת כיון דחביב א"כ שמע כל הט' תקיעות כאחד והפסיק בין התקיעה ראשונה עוד תקיעה דשמע כאחד, ואם בעינן דלאחר תקיעה ראשונה שברים או תרועה לא שיפסיק ביניהם קול אחר כמ"ש הה"מ בפיסקא המתחלת תרועה, לכך אפילו אחת אין בידו ועיין:

הלכות לולב פ"ז הלכה כז בכ"מ ואפשר לתת טעם. נ"ב הטעם הזה כתבו

התוס' והרא"ש (דף מ"ז.) ד"ה מיתב וכו':

פ"ח הלכה יב וכיצד היו עושין ערב יו"ט. נ"ב במתני' קתני במוצאי יו"ט מתקנין וכו':

הלכות שקלים פ"ג הלכה ו בכ"מ בשקל בשביל אדם. נ"ב פי' זה הוא

לרבינו בפירוש המשנה שלו ולא זכיתי להבינו ולמה הוציאו מפשוטו כפירוש שאר המפרשים. גם לשון רבינו בהלכה זו משמע שפירוש המשנה כפשוטו שלא כפירושו:

הלכה ח שם אריפא נמי קאי. נ"ב לא ידעתי א"כ מאי נשבעים לגזברים ומאי חילוק יש בין נתרמה ללא נתרמה ועיין:

הלכה י שם משלם תשלומי כפל או להוסיף חומש. נ"ב לא ידעתי מאי שייטיה דהקדש כאן הא גזלו מרשות בע"ב וגם גבי גזילה ליכא תשלומי כפל. ומה גם אי מיירי בנתרמה התרומה וגנב הוי שקל מהאיש המחוייב לשקול, א"כ אשם מעילה נמי מחוייב להביא ולמה דווקא נקט הוספת חומש. ומוטב היה לו לפרש דהאי או להוסיף חומש קאי על הגוזל ובנשבע כדין תורה דמחוייב חומש ואשם גזילות לא נקיט. וע' תוס' ב"מ (דף נ"ח.) ד"ה נשבעין וצ"ע:

פ"ד הלכה ב בו יתבאר. נ"ב ע"ש מה שציינתי דבר תימה בסתירה פשוטה:

שם יביאו מתרומת הלשכה. נ"ב לאו דוקא מתרומת הלשכה אלא ממותר תרומת הלשכה והיינו כרבי ישמעאל. ועיין בתוס' כתובות (דף ק"ו:) ד"ה תנא דבר"י:

הלכה ז מטילים ג' מנה. נ"ב בגמ' שלפנינו בכתובות הגירסא תשעים ותשע מנה:

הלכה יא שמקילין בה את המזבח. נ"ב לא ידעתי מדוע לא כתב רבינו דלאחר שיצאו לחולין לוקחין אותן מתרומה חדשה ומקריבים בשנה זו. וכן הוא בפירש"י בגמ'. וכ"כ הביא רבינו לקמן ג"כ גבי קטורת בהל' י"ב ומ"ש התמידין. ומה גם דבדיעבד אם לקחו והקריבו מישנה כשר, וא"כ טוב הוא ללקחו לאחר מכן:

הלכות קידוש החודש פ"ה הלכה א סנהדרין שבארץ ישראל. נ"ב עיין

ברמב"ן בהשגותיו בס' המצות עשה קנ"ג שהשיג על מ"ש רבינו כאן בכל הפרק עיין והמצא נחת:

הלכות תענית פ"א הלכה א במ"מ בס' המצות שמנה. במצוה נ"ם:

פ"ה הלכה ה בלח"מ להתאבל על ירושלים. גבי ט"ב לא הוצרכו בגמ' טעמא דאקדומי וכו' דבלא"ה היינו מאחרין דביו"ד נשרף רובו של היכל וכבר א"ר יוחנן אילו הוינא וכו' וטעם דנקיט הש"ם הוא רק משום שאר תעניות דהיינו י"ז בתמוז דגם בשניים שאחרים לא משכחת ועיין:

הלכה ו שם קשה דאפילו מכובס מיבעיא ליה. לא ידעתי מאי קא קשיא ליה בדברי רבינו הא שפתיו ברור מללו במה שכתב אפילו כלי פשתן ובפשתן א"ל דאין בו משום גיהוץ א"כ דעת רבינו כדעת הרמב"ן דאפילו מכובס אסור ללבוש ומאי דלא ערבינהו הוא מטעם לכבס:

הלכה ז שם ליום הכפורים. עיין ברכות (דף כ"ז.) תוס' ד"ה דרב נאי. ובש' מים חיים להפר"ח. ועיין ברא"ש שם:

הלכה יא תפילין של ראש. דייק רבינו לכתוב של ראש דמשמע של יד מניחין ואם אמנם דאבל אסור בכולן והוא נלמד מקרא דיחזקאל ולא יקרא פאר כ"א של ראש מוראו כל עמי הארץ וכו' עיין בזה:

הלכות מגילה וחנוכה פ"ב הלכה ג בלח"מ וליכא מאן דפליג עליה וצ"ע.

אם אמנם שדברי הרא"ש לכאורה תמוהים מ"מ לפי דעתי הקלה דבריו המה דברי הרמב"ן במלחמות הביאם הר"ן והאי דכתב וליה הלכתא כרשב"ג הוא כדס"ל לרב ושמואל אליביה דבמגילה נמי הכי דיגא דיוני כשר ולא היא כי במגילה שאני דכתיב ככתבם כו' ועיין בר"ן:

פ"ג הלכה ח ומדלג ואומר. לפי משמעות דברי רבינו משמע דמדלגין ג"כ כל המזמור קי"ז הללו את ה' וכו' הודו עד מן המיצר ואין כן מנהגנו מנהג אשכנז. ומ"ש הרב מ"מ שהוא ג"כ בינינו, לא כיון למנהגנו:

הלכה יג והקורא אומר בית יעקב מעם לועז כו' שיאמר אשבתי. לא ידעתי מפני מה דילג רבינו לא לנו שהוא ג"כ ראש הפרק וצריכין ג"כ לפטום לא לנו ואולי חסרון דפוס הוא:

תם ונשלם הגהות עמק המלך על חלק הראשון:

חידושים ומקורים

מהגאון המפורסם מוהר"ר זלמן זצ"ל מווילנא, אחיו של הרב הגאון מהור"ר חיים זצ"ל מוואלאזין

הלכות עכו"ם פ"ד הלכה ד אין אחת מערי מקלט נעשית עיר הנדחת. כתב הראב"ד לא ידעתי מנין לו זה. אבל הוא בספרי (במדבר ל"ס ד') כתיב ערי מקלט תהיינה, תהיינה לתוס עליהן תהיינה הן ממונך עליהן תהיינה שלא נעשית עיר הנדחת. ומ"ש ברמב"ם באחד שצריך נ"ל באחת עריך:

הלכות תשובה פ"א הלכה א וכן החובל בחבירו וכו' עד מכל חטאת האדם. והכ"מ כתב מאי דמפיק רבינו מכל חטאת האדם ל"ע היכא מייתי לה. והוא בספרי (במדבר ה') מכל חטאת האדם אלו עבירות שבינו לבין חבירו על הגניבות וגזילות ולה"ר ע"ש. ואולם היא גופא יפלא מדוע המשנה תפסה פסוק אחר והספרי למוד אחר. וביותר צריך לתת לב כי רבינו הוסיף כאן בהל' תשובה פ"ב ה"ט וז"ל אין התשובה ויוה"כ מכפרין אלא על עונות שבין אדם למקום וכו' אבל החובל או מקלל או גוזל חבירו וכיוצא בהן אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחבירו מה שהוא חייב ואע"פ שהחזיר לו ממונו שהוא חייב לו צריך לרצותו. וגם ע"ז כתב הכ"מ משנה היא בהחובל אע"פ שהוא נותן לו כו' ע"ש. ואין דרכו לכתוב דין אחד פעמים. אולם אמתת הענין הוא, כי יש שני סוגי עבירות. א' עונות שבין אדם למקום כמאכלות אסורות וכדומה, שלא יחמוס החוטא בהם כ"א נפשו לבד בעברו על מצות ה', והב' עונות שבין אדם לחבירו מעניני החמס בגוף או בממון או בכבודו, ובזה שתים רעות הוא עושה, חומס את חבירו וחומס נפשו בהמרותו מצות אלהיו (עי' חובת הלבבות שער התשובה), ולכן הוא צריך שני מיני תיקון. א' הודוי והחרטה לפני ה'. ב' לרצות את חבירו ולשלם לו. לכן בפ"א שמדבר בו מענין הוידוי לפני ה' העתיק דברי הספרי וכתב שנאמר מכל חטאת האדם, המדבר מענין הוידוי שהוא לפני ה' וכמבואר בספרי באורך ע"ש. אבל בפ"ב אינו מזכיר לשון וידוי כ"א לשון מחילה ופיוס לרצות לחבירו וזהו דין המשנה ונסמך על מקרא השב את אשת האיש וק"ל:

הלכות יום טוב פ"ו הלכה יד כל הדברים האלה שאמרנו היו בזמן שהיו ב"ד מקדשין ע"פ הראיה וכו'. לכאורה קשה שהרי הרמב"ם כתב בהל' קדוש החדש פ"ה ה"ג דהקביעות ע"פ הראיה לא היה אלא עד ימי אביי ורבא ומשם ואילך היו סומכין על החשבון ואמרינן יום שמת רבא נולד רב אשי, נמצא לפי דברי רבינו בימי רב אשי היו סומכין על החשבון ולא הותר לערב על תנאי, והנה מצינו (ביצה ו') יתיב רבינא קמיה דרב אשי כו', מבואר שם בפירוש שבימי רב אשי עדיין היו מניחין עירובי תבשילין על תנאי. אבל הרמב"ם לטעמיה אזיל שכתב בהקדמתו לסדר זרעים [וכן בהקדמתו ליד החזקה] וז"ל בכלל החכמים שקבלו מרבא היו רבינא ורב אשי כו', כי גירסתו בש"ס היה יום שמת רבה נולד רב אשי, נמצא לפי דבריו היה רב אשי בימי אביי ורבא וקדשו עוד ע"פ הראיה ועירבו שפיר על תנאי:

חידושים ומקורים

מכבוד הרב הגאון המפורסם מו"ר צבי הירש חיות זצ"ל.

הלכות יסודי התורה פ"ג הלכה א תשעה גלגלים הן. עי' ב"ר ופ"ב דחגיגה ז' רקיעים הן ז' כוכבי לכת שנמנו בשבת קנ"ו כמ"ש רבינו. ועי' רש"י ברכות נ"ט ע"ב ד"ה נגהי ובר"ה י"א ע"ב ד"ה ואזדו, ועוד שני גלגלים גלגל שקבועים בו כל הכוכבים, וגלגל החוזר ומקיף את הכל:

הלכה ד כל הגלגלים מקיפים וכו'. עי' ירושלמי פ"ג דע"ז על משנה אם יש בידה כדור ע"ש. ועי' הקדמת הרב בעל העקרים שהתמונה הטבעית היא עגולית, מסכים עם הירושלמי פ"ג דנדרים אין מרובע משטת ימי בראשית:

הלכה י גלגל תשיעי חלקו לי"ב מזלות. עי' ברכות ל"ב ע"ב אמר הקב"ה בתי י"ב מזלות בראתי ברקיע, וע"ש דף נ"ח נזכר שם שור טלה ועקרב, ועי' פסחים נ"ד ע"א ומדרש אסתר פיסקא בחדש הראשון לענין גורל המן מנויים י"ב מזלות כסדר שמנאם רבינו:

הלכה יא ארבעה גופות האלו אינם בעלי נפש ואינם יודעים ומכירים רק כגופים מתים. בב"ר פ"ב העליונים חיים והתחתונים מתים וכו':

שם הללו את ה' מן הארץ כו'. כן נמצא בילקוט (תהלים י"ט) אמר ר' פנחס הכהן ממה שהשמים הללו מורידין גשמים והארץ מגדלת, הבריות אוכלין ומקלסין להקב"ה לפיכך השמים מספרים כבוד אל:

פ"ה הלכה ד ור"ע וחבריו שאין מעלה על מעלתן. ב"ב (יו"ד ע"ב) כגון ר"ע וחבריו אין שום בריה יכולה לעמוד במחיצתן: ומ"ש ועליהן נאמר כי עליך הורגנו. גיטין (נ"ז:) בת' ילדים שהשליכו עצמן לים: ומ"ש וע"כ אספו לי וגו'. סנהדרין (ק"ו:):

הלכה י וכן כל הפורש מעבירה או עשה מצוה וכו' כמניעת יוסף הצדיק מאשת רבו הרי זה מקדש את השם. לשון הגמרא בסוטה (ל"ו), יוסף שקידש שם שמים בסתר:

הלכות דעות פ"ב הלכה ד אמרו על רב שלא שח שיחה בטלה מימיו. הוא בחגיגה אמר רב אפילו שיחה יתירה שבין איש לאשתו מגידין לו לאדם בשעת מיתה, איני והא רב כהנא הוה גני תותי פורייה דרב וכו' ע"ש. ועי' שו"ת מקום שמואל:

פ"ה ה"א ועליהם מפורש בקבלה וזריתי פרש וגו'. הוא בשבת (קנ"א:) בלשונו ממש:

הלכה ד ולא תהיה ישינה. בגמרא לפנינו (נדרים כ':) לא נמצא כן, אכן בתוספות במס' נדה (י"ב:) ד"ה בין ישינות הביאו דבישינה אסור לבוא עליה כדאמרינן (נדרים כ':) ובאמת לא נמצא כן לפנינו, וכבר נתעורר בזה הרש"ג מהר"י ברלין זצ"ל בגליון התוס' שם. אולם נמצא כן במסכת כלה ושם נמנו בני עשר מדות כמו שהתעורר הגאון מהרי"ב שם:

הלכות ת"ת פ"ג הלכה יב אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן וכו' התרפית ביום צרה וגו'. גמרא ברכות (ס"ג:):

פ"ה הלכה ט ראה רבו עובר על דברי תורה אומר לו למדתנו רבינו. הכ"מ כתב דלמד מאביו, אבל א"צ לזה, דכן מבואר במשנה ברכות (דף ע"ז:) שאמר למדתנו רבינו חתן פטור מק"ש. ומ"ש רבינו ראהו עובר על דברי תורה ל"ד דגם עבר על דרבנן הדין כן:

הלכות עכו"ם פ"א הלכה א בימי אנוש טעו בני אדם כו' וגם אנוש מן הטועים. כן משמע מגמרא (שבת קי"ח) אפילו עובד עכו"ם כאנוש, משמע שהוא היה הראשון לטעות בזה:

שם אברהם אבינו התחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול והיה מהלך וקורא ומקבץ העם וכו'. (סוטה י':) מלמד שהקריא א"א שמו של הקב"ה בפי כל עובר ושב:

הלכה ג והבדיל לוי וכו' והושיבו בישיבה וכו'. ביומא (כ"ח:) מימיהן של אבותינו לא פסקה ישיבה מהם וכו':

שם ומעולם לא עבד שבט לוי עכו"ם. בגמרא יומא (ס"ו), חגיגה (ו':):

הלכות תשובה פ"א הלכה א דעבירות שבין אדם לחברו צריך וידוי דברים שנאמר מכל חטאות האדם. בסהמ"צ מ"ע ע"ג הביא רבינו זאת בשם המכילתא, והובא בילקוט נשא בשם ספרי זוטא:

הלכה ב הקשו הכ"מ והלח"מ על הרמב"ם דס"ל דשעיר המשתלח מכפר על הקלות בלי תשובה והרי זבח רשעים תועבה. ונ"ל דהנה אמרינן (זבחים ז':) דעולה דורן הוא דאי ס"ד לכפרה אי עשה תשובה לא זז עד שמוחלין לו ואי לא עשה תשובה זבח רשעים תועבה. ואולם הרמב"ם שפסק פ"ד ממעשה קרבנות דעולה מכפר על עשה ול"ת שניתק לעשה ע"כ דס"ל דלא שייך בהיסור עשה זבח רשעים תועבה רק במומר לעכו"ם עי' מל"מ פ"ג משגגות ה"ז באריכות, ומפני זה ניחא שיטת הרמב"ם כאן:

פ"ב הלכה ב מכס גדול וזקן וכו'. תענית (ט"ו) מורידין לפני התיבה זקן ורגיל וכו', וכן ראיה מעובדא דראב"ע דאיתעביד ליה ניסא שיהא נראה זקן, שנאה לדרשן להיות זקן:

פ"ג הלכה ו הכ"מ כתב ל"ע מהיכא מייתי לה. ונעלם במח"כ הירושלמי פ"ק דפאה מגלה פנים בתורה זה שאומר לא נתנה תורה מה"ש, ולא כבר תמיהה האומר אין תורה מה"ש אמר ר' מנא זה שעבר על ד"ת בפרהסיא כגון יהויקים מלך יהודה וחבריו. ועי' בפירוש המשנה להרמב"ם אבות פ"ג משנת המחלל את המועדות, ועיין מגלה פנים יגלה פניו וישי', וזה לשון כפירה, ומפורש כן בגמרא פאה (היינו ירושלמי פאה) המגלה פנים בתורה העובר על דברי תורה בפרהסיא כיהויקים בן יאשיה, עכ"ל:

פ"ז הלכה ו וכן אתה מוצא ביכניה כו'. בויקרא רבה פ"ו ומדרש חזית פסקא שימני כחותם, ופסיקתא רבתי פרשה מ"ד גדולה תשובה וכו':

הלכות תפלה פ"א הלכה ה מנין התפלות כמנין הקרבנות כו'. עי' כ"מ דפסק כמ"ד תפלות כנגד תמידין תקנום, והנה בהלכות מלכים פ"ט ה"א כתב אברהם תקן תפלת שחרית וכו' כמ"ד אבות תקנום. וי"ל דבאמת ליכא שום חולק דתפלות אבות תקנום, ובהלכות מלכים מדבר מענין התפשטות מצות ה' עד משה רבינו ע"ה נקט הענין כמו שהיה, אבל כאן לענין חובה עלינו אין למדים מקודם מתן תורה, ע"כ אמרו ג"כ שכנגד תמידים תקנום ג"כ אנשי כנה"ג ואנחנו חייבים להתנהג כן מפני תקנתם, ובמק"א הארכתי בזה:

הלכות תפילין פ"ד הלכה כה שכל זמן שהתפילין בראשו וכו' הוא עניו וירא שמים ואינו נמשך בשחוק וכו'. ברכות (דף ל':) אנא תפילין מנחנא, והכוונה שבודאי הוה בדיחא דעתיה בשמחה של מצוה:

הלכות ס"ת פ"ז הלכה א לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות. עיין בשו"ת ש"א סימן מ"ט דהקשה שהרי הרמב"ם ס"ל דכותבין חומשין ומכ"ל דצריכין לכתוב כל התורה:

הלכה ג ומגיהין אותו מספר העזרה. כתב הכ"מ ל"ע מנא ליה. ובפ"ג מהל' מלכים הלכה א' כתב הכ"מ בעצמו שהוא מהירושלמי, וכן הוא באמת בירושלמי סוף פ"ב דסנהדרין:

הלכות שבת פ"ח הלכה א החורש כ"ש חייב, המנכש בעיקרי אילנות וכו'. (ה"ב) אבל המשקה למחין כו' הרי זה תולדת זורע. עי' כ"מ ודבריו סותרין לדבריו בפ"א מהל' כלאים ה"ג דכתב שם בד"ה והסור וז"ל. אבל קשה דרבינו פסק דמנכש משום חורש כרבה ע"ש, ובכאן כתב דרבינו פוסק כרב יוסף והאי גווני מנכש יש ולע"ג. ודע שבעיקר פסקו אני מתמה איך אפשר לפסוק כרב יוסף נגד רבה, הרי כלל גדול אצלנו הלכתא כרבה נגד רב יוסף בכ"מ, עי' ב"ב קי"ד ע"ב, ועי' גם כן רשב"ם בבא בתרא ל"ב ע"ב, ועי' יד מלאכי סי' תקל"ו תקל"ז ומסוגיין לא התעורר, ולע"ג:

הלכות חמץ ומצה פ"א הלכה ז האוכל חמץ כל שהוא אסור מן התורה וכו' ואינו חייב כרת כו' אלא על כשיעור. וכתב הכ"מ דעל כל שהוא אפילו מכת מרדות אינו לוקה אבל פחות מכזית לוקה מכת מרדות עכ"פ, ולפלא כי נעלם ממנו סוגיא שבת (ע"ה ע"א) כל שהוא לאפוקי כגרוגרת ולעולם דאיכא כזית. ומכן לא התעורר גם לבסוף מסוגיין אף דהיה מוזר בעיניו לחלק בין כ"ש לפחות מכשיעור, ועי' מ"ש התוי"ט ריש פ' בתרא דיומא ע"ד רש"י יומא פ"ד ע"א ד"ה חצי שיעור כלומר פחות מכשיעור:

הלכות לולב פ"ז הלכה ז כן היה המנהג בירושלים, יולא אדם מביתו שחרית ולולבו בידו וכו'. הידוע גדול שמביא הם לת הברייתא וסופה והשמיט תליעתא דליטא את כפיו מניחו ע"ג קרקע, ועי' יד המלך הלכות שבת. אולם בברייתא מובא בירושלמי סוכה נאמר להיפך ליטא כפיו נוהגו לחברו הניח על גבי ארץ אסור לטלטלו, ועי' מג"א סי' תרכ"א שהשתרר באמת דהרי קיי"ל אין מוקלה לחצי שבת, עכ"פ כיון דב' ברייתות חלוקות בזה ורבינו לא מלא מקום להכרעה השמיט כל הענין, ואע"פ שהלכה כבבלי עד הירושלמי היינו במימרות אמוראים, אבל בברייתות המובאות בחלוף זה מזה אין הכרע, ועי' יד מלאכי ח"ג אות ז' שהביא דברי התוס' בכורות כ"ב ע"ב ע"ש. ומפני זה השמיט כל הבבא:

הלכות קידוש החדש פ"ב הלכה י בין שוגגים בין מוטעים בין אנוסין. השמיט מזידין, ובמפרש כתב שע"כ נוסחא אחרת נזדמנה לרבינו. ובאמת בסה"מ העתיק רבינו במלוה קנ"ג בשם הגמרא גרסא זאת דאנוסין בהשמטת או מזידין, ועי' בירושלמי דר"ה חילוף גרסאות בזה:

חידושים ומקורים

מאת הרב הגאון הצדיק כקש"ת מו"ה יוסף באב"ד זללה"ה אבד"ק טארניפאל, בעהמ"ח ס' מנחת חינוך על תרי"ג מצות. נעתקו ע"י נינו ונכדו הרב החריף האברך מו"ה יהושע העשיל באב"ד נ"י, חתן הרב הגאון המפורסם מו"ה פייבל טויבש נ"י אבד"ק יאסי:

הלכות דעות פ"ה הלכה ו יהיה לנוע. נ"ב רבינו השמיט דין טפח וטפחים באיש ובאשה. והם בברייתות פ' מ"ם ברכות כ"ג: וצ"ע:

פ"ו הלכה ה בב"מ שם מדתניא בתורת כהנים. נ"ב הוא גמרא ערוכה במס' ערכין שם בעניים הנ"ל דף ט"ז ע"ב:

פ"ז הלכה ג אמרו חכמים. נ"ב והוא בתוספתא דפאה פ"א:

הלכה ד בפני שונאיו. נ"ב עיין בב"ב דף קס"ד לא משמע כן. ונראה דאפי' שלא בפני שונאו אסור לספר ע"ש. שוב ראיתי במגן אברהם באו"ח סי' קנ"ו שהקשה זה, אח"ז נדפס ס' חסידים עם פי' ברית עולם מהגאון מו"ר חיד"א שהרגיש בזה ומביא כל הנ"ל ומביא בשם הר"מ בפ"א מאבות שכתב גבי יהודא חייטא בב"ב שהיו שם שונאים ליהודא חייטא ע"ש בר"מ אבות פ"א מ"ס ותראה:

הלכות ת"ת פ"ג הלכה ג בב"מ שם ירושלמי פ' אלו עוברין. נ"ב עיין במס' מ"ק דף ט' ע"ב רק אם תעיין היטב משם לא ברירא ההוכחה ועיין בתוס'. ע"כ מביא הכ"מ הירושלמי ע"ש:

הלכה ד היו לפניו עשית מצוה. נ"ב לאו דוקא מצוה שיש בה מעשה אלא אפי' בדיבור כגון ק"ש כש"ם דילן דלא כהירושלמי המובא בתוס' שם, עיין בכ"מ בפ"ב מה' ק"ש:

פ"ו הלכה יד אות כ"ג חכם משמועתו רעה. שם בכ"מ בין איש בין אשה. נ"ב לא ידעתי הלא מנה רבינו כאן הקובע חדשים בח"ל וזה אינו רק חכם כי קביעת חדשים נריך ב"ד וגם הביא חכם שמועתו רעה כו' וצ"ע:

הלכות עכו"ם פ"ד הלכה ב אין העיר נעשה עיר הנדחת. נ"ב מבואר בש"ס דוילאו הן ולא שלוחן והר"מ אינו מביא זה:

הלכה ז נכסי הצדיקים. נ"ב עיין בש"ס דף קי"ב מבואר דמלבושים של הצדיקים אינם נשרפים דלא הוי בכלל שלל. אך של רשעים כיון דנהרגים המלבושים ג"כ בכלל שלל ע"ש:

הלכה יב בהמה של עיר הנדחת שנשחטה אסורה בהנאה. נ"ב השמיט הר"מ האיבעיא בש"ס אם שחט בהמה של עיר הנדחת אם טיהרה מידי נבלה והסיקנא נתיקו א"כ מטמאה מספק וצ"ע על השמטת הרמב"ם ז"ל. וגם בהלכות אה"ט לא הביא דין זה. והמרפים בש"ס הרפים האיבעיא זו דמבואר כאן. ובאמת כאן מבואר לענין הנאה אבל לא לענין טומאה וצ"ע:

בא"ד הרי הוא מכלל שלה ואסור. נ"ב היינו אפילו בצדקיות וע"ש בש"ס דוקא דתלי בסיכתא אבל אם מחוברין בגופה הו"ל בכלל מלבוש ואין נשרפין בצדקיות. וקצ"ע על רבינו שלא ביאר זה:

פ"ה הלכה א המסית. נ"ב עיין חולין דף ד' דאין הסתה אלא בהכילה ושתיה ועתה לא ראיתי לרבינו שהביא זה וגם לשאר פוסקים. ואפשר דאינו לעיכובא וצ"ע:

פ"ו הלכה ט בב"מ שם משום דמשנתו קב ונקי. נ"ב עיין פ"ב מה' בית הבחירה בכ"מ ובמ"ל אם כלל זה דראב"י קב ונקי, הוא בברייתא ע"ש:

הלכות ק"ש פ"א הלכה ח בב"מ שם וברכה הסמוכה לחברתה. נ"ב זו קושיית תר"י בדף ב' ותירצו כן. ועיין בחידושי הרשב"א בברכות במשנה אחת ארוכה וכו' וצ"ע על הכ"מ שלא הביא דבריהם:

פ"ג הלכה ה בב"מ שם וה"ר יונה ז"ל כתב. נ"ב דברי תר"י תמוהים דלהדיא מבואר במס' שבועות דף ל"ה ע"ב כדברי הראב"ד דלא השכבן רחום וחנון כי אם על הבורא ע"ש. וכבר תמה על ר"י בחידושי הריטב"א בשבועות שם ע"ש. אח"כ ראיתי בפר"ח או"ח סי' פ"ה הקשה ג"כ הכי וכבר קדמו הריטב"א בזה:

הלכות תפלה פ"ב הלכה ח. נ"ב עיין בגמ' ר"ה דזה היום תחלת מעשיך בר"ה איתא וביוה"כ ליתא, וע"ש בתוס', ובסידור של רבינו אינו מבואר בר"ה אם אומרים זה היום וכו':

פ"ג הלכה יט בב"מ שם והיינו כשיש שתי שבתות. נ"ב לדידן לא משכחת ב' שבתות בין ר"ה ליוה"כ רק בזמן שהיו מקדשין עפ"י הראיה אם היה יוה"כ באחד בשבת והיה ר"ה ביום ע"ש היו ב' שבתות. ואם בזמן הראיה היה מיקלע יו"כ באחד בשבת עיין בר"מ פ"ה מה' תו"מ ה"ז ובלח"מ שם והדברים ארוכים אבל לדידן לא משכחת לה בשום שנה. ועיין בטור או"ח סוף הלכות ר"ה ע"ש:

הלכות ס"ת פ"ז הלכה טו שאם בא לחתוך חותך. נ"ב כעת א"י כוונת הר"מ כיון שלא הביא סיום הגמרא דב"ב ומתחיל וכו'. מאי נתינת טעם הוא שאם בא לחתוך. דצריך ארבעה שיטין אינו שייך כלל לד"ז עיין ב"ב דף י"ג ובתוס' שם ע"ב וצ"ע:

הלכות ציצית פ"ג הלכה ג בב"מ שם כבר כתב הרא"ם. נ"ב ה"ל על ארבע כנפות יצאו בעלי שש ובעלי שבע מן המשמע. שם בא"ד אף פתיל בנעלת ד'. נ"ב ד' נינים:

הלכות שבת פי"ח הלכה ט בב"מ שם ע"ש. לרש"י ז"ל בזה פי' אחר שלא כדרך רבינו. נ"ב עיין בירושלמי בפ"ז מבואר כדברי הר"ש להדיא ורש"י אין חולק בזה, וע"פ בק"ע:

הלכה יא עפר ואפר כדי. נ"ב מבואר בירושלמי בפרקין והה"מ לא הביא בזה ועיין בק"ע שם:

פ"כ הלכה א וכל בהמתך. נ"ב זה אינו מבואר בתורה, בפ' משפטים כתיב למען ינוח שורך וחמורך ולא כתיב וכל בהמתך אך בדברות ב' בפ' ואתחנן כתיב לא תעשה כל מלאכה וכו' ושורך וחמורך וכל בהמתך. אך הדין דין אמת עיין במס' ב"ק שהביא הה"מ:

פכ"ד הלכה ז במ"ל שם והנה ברודף אחר חברו להורגו פשיטא לי דמחללין שבת. נ"ב מה פשיטא ליה מבואר להדיא במס' סנהדרין דף ע"ב ע"ב דהאי סד"א דאין עונשין בשבת והולרך למילף לה מקרא דדמים לו, ע"ש וצ"ע:

פכ"ט הלכה כג כל לילי יו"ט. נ"ב דין זה שאם לא בירך בלילי יו"ט מברך כל שבעה לא נזכר בדברי רבינו, והוא גמרא ערוכה בפ' לולב וערבה וצ"ע:

הלכות חמץ ומצה הלכה ד תערובות. נ"ב נראה דבע"פ אינם עוברים על תערובת כיון דלריך ריבוי לא איתרבי רק בתוך הפסח, אח"ז ראיתי בצל"ח בפ' אלו עוברין דדעתו כן בדעת רבינו ז"ל ע"ש באריכות:

פ"ג הלכה ח ומשש שעות ולמעלה. נ"ב כן מבואר להדיא בירושלמי פ' תמיד נשחט דלר"י דמשש עד הלילה אסור באכילה ה"ה דעובר על ב"י וב"י. ותימא על הראב"ד שהשיג על הר"מ וכן הה"מ שהסכים עמו וכבר הרגיש בזה בקרבן עדה שם, ועיין עוד באחרונים מזה:

הלכות לולב פ"ח הלכה ו בב"מ ורבינו השמיט. נ"ב לא השמיט רבינו, ודין זה מבואר לעיל פ"ז באמצע ה"ח כתב ואפילו וכו'. היינו ד"ז וצ"ע על הכ"מ:

הלכות שקלים פ"ד הלכה א לוקחין ממנה. עיין תוס' יו"ט פ"א דמו"ק מ"ב דתמה מדוע השמיט הר"מ דגם שכר הבלושין היוצאים על הכלאים היה מתרומת הלשכה כדאיתא להדיא במס' מו"ק שם דף ו' וע"ש. עיין באליה רבה סי' תקמ"ד ובס' נר דוד במו"ק שם:

פ"ד הלכה א במ"ל שם שהיו מטליכין אל תוך שריפת הפרה. נ"ב עיין בתוס' ישנים ביומא דף ס"ז כתב דלשון שבין קרניו היו משירי הלשכה ולשון שהיו קושרין בראשו במקדש היה מתרומת הלשכה, וא"ל לדחוק דמיירי בשל פרה רק הלשון שבראשו. אך לפי דעת התוס' ישנים היו שתי לשונות. אבל הר"מ בה' עיו"כ כ' דקושרין בראשו היכף אחר הגרלה לשון משקל ב' סלעים ועיין בש"ס יומא דף מ"ב ע"א הא דבעי משקל שתי סלעים כיון דבעי חלוקה א"כ מבואר מהר"מ דאותו לשון היה חולק, ולדעת הת"י אותו הלשון לא היה חולק ולמה לריך משקל ב' סלעים ועיין בגמרא ע"כ נ"ל בר"מ כמש"ל:

הלכות קידוש החדש פ"ג הלכה יד ועד אחד כשר נאמן עליו. נ"ב נ"ע למה לריך עד כשר אפשר אפילו אשה ועבד כמו עדות אשה דנאמנים מחמת מלתא דעלא"ג וכאן הוי יותר עלא"ג עיין בסוגיא וצ"ע:

פ"ד הלכה ו בפירוש שם. כגון שהיו מחוסרי כפרה, נ"ב איני מבין כוונתו הא מח"כ היינו זב וחביריו וזה אינו דחוי דאסור להקריב כי רק טומאת מת דחויה או טומאת מגע עיין בה' ב"מ אבל לא טומאה היוצא מגופו א"כ משום טומאה כזו למה לא יהיו מעברין ע"ש בסוגיא דסנהדרין וצ"ע:

הלכה ז בב"מ שהרי עולת ראיה בא בין מן העוף. נ"ב אין זה מוסכם רק דעת רבינו כן בה' חגיגה. ועיין בכ"מ שם והאחרונים שתמהו ע"ז ע"ש:

הלכה יב ואם עיברוה בגליל. נ"ב סמך אדלעיל דאם לא הניח כמותו בא"י אף מעברין בח"ל לכתחלה, עיין פ"א:

הלכות תענית פ"א ולהריע בחצוצרות. נ"ב לדברי רבינו ז"ל שהוא מ"ע כמו במועד על הקרבנות, נראה ג"כ כי הכהנים מחויבין לתקוע וכן מבואר בלשון המשנה וכ"כ רבינו ז"ל לקמן בפ"ד הט"ו תקעו בני אהרן אך כאן לא כתב מזה, גם בפ"ד בגבולין פתם וכתב תוקעין ולא כתב שהיו הכהנים בני אהרן ולומר שהיה חילוק בין מקדש ובין גבולין לא ידעתי כיון דלדידיה הוא מ"ע גמורה לא ידעתי מנין לו החילוק ועיין לקמן בהה"מ החילוק לרבינו בין גבולין ובין מקדש וחס החילוק לא הזכיר, ועיין ברמ"י במשנה פ' סדר תעניות:

פ"א הלכה ד בחצוצרות ובשופר. נ"ב עיין לח"מ וצ"ע דבגמרא ר"ה דף כ"ו משמע שהיו שני שופרות וחצוצרות באמלע ולמה השמיט רבינו. גם זה נראה מלשונו שא"ל רק שופר אחד. אח"ז ראיתי בס' יום תרועה שהרגיש בזה וע"ש בתוס'. גם צ"ע

כ"מ כיון דרבינו כולל החצוצרות של תענית ושל מקדש במ"ע אחת למה לא הביא שמתחייבין להיות דוקא מן כסף וגם לכתחלה מן הטעם כמ"ש בפ"ג מה' כלי המקדש, ודוחק לומר שסמך על מה שמבואר שכאן היה להקדיש. וגם שם נראה מלשונו דדוקא החצוצרות של מועדות ובאמת לדעת רבינו דין אחד לשניהם ועיין בר"ח וצ"ע:

פ"ג הלכה ג במ"מ שם לא יהיו תוקעין אלו מתמעטה בהב. נ"ב ודעת רבינו כפי' המשנה בסוף תענית דגם ט"ב חייב בתוספת כמו יוה"כ ע"ש:

פ"ה הלכה ה ונהגו כל ישראל. נ"ב ורבינו השמיט שבזמן גזירה הוא נוס מד"ק.

וכ"מ שנוהג בהם כל החומרות כמו בט"ב, עיין בר"ל במס' ר"ה ואפילו לא ס"ל מ"מ צ"ע למה השמיטוהו דכ"מ לאחר קולות:

הלכה ז במ"מ ודבר ברור הוא. נ"ב ודעת רבינו כפי' המשנה בסוף תענית מפורש שיש לט"ב תוספת ע"ש, וכבר רשמתי לעיל נ"כ. ויש לפלפל בזה ואכ"מ:

הלכות מגילה וחנוכה פ"ג הלכה יב סימן לשם שמותיו של אהרן. נ"ב כן הוא בירושלמי שבת פ' כ"ב והק"ע שם נדחק מאד והשמיטתיה דברי הרמב"ם אלו:

יד איתן על יד החזקה

מאת הרב הגאון המפורסם מו"ר אברהם זצוק"ל. בעהמ"ח ספר משכיל לאיתן, באר אברהם וכו' וכו'.

כולל הגהות ומקורים, הערות וחדושים, על הרמב"ם ונושאי כליו, הכתובים על גליונות ספרי הרמב"ם ומיתר כתבי הקדש אשר בכתב יד קדשו של הגאון המחבר ז"ל.

בהקדמת רבינו ומכלל החכמים שקבלו מרבא רב אשי וכו'. גרסינן בקידושין (ע"ב ב') יום שמת רבא נולד רב אשי. ורבינו היתה לו גירסא אחרת בגמרא שם יום שמת רב יהודה נולד רבה וביום שמת רבה נולד רב אשי. ויש להב"ר לדברי רבינו ממגילה (ג' ע"ב) א"ל רב אשי לרבא והאמר עולא קומץ פגול וכו', וכ"מ בסוכה (כ"ו א) גבי אין ישנים שינת ארעי תוך לסוכה מ"ט א"ר אשי גזירה שמא ירדם א"ל אביי אלא הא דתניא כו' אלמא דרב אשי היה ג"כ בימי אביי שמת קודם רבא. ובגליון שם נדחק לפי גירסת הספרים שלנו בקידושין וכתב דהיינו רב אשי הקדמון אבל לפי גירסת רבינו א"ש. ועוד יש להב"ר מזבחים (ק"ו ב') דמשמע דרבינא חבירו של רב אשי היה בימי רבא ע"ש ולפי גירסתנו בקידושין הוא קשה. וכן א"ש לפ"ד רבינו גירסת הספרים שלהי עירובין (ק"ב ב') אמר מר בר רב אשי הוה קאימנא קמיה דרבא. והתוס' כתבו שם דלא גרסינן קמיה דרבא אלא קמיה דאבא דביום שמת רבא נולד רב אשי. אך לפי גירסת רבינו א"ש גירסת הספרים קמיה דרבא. וכן א"ש לפ"ד רבינו גירסת הספרים במנחות (ק"ב) א"ל אשי אמריתא לשמעתא קמיה דרב נחמן. והתוס' כתבו דגרסינן קמיה דרב כהנא ול"ג רב נחמן דרבו של רבא היה ונפטר מקמיה דרבא כדאיתא במ"ק וביום שמת רבא נולד רב אשי, והיינו לפי שיטתם בעירובין שהיה גירסתם כך בקידושין אך לפי גירסת רבינו שכתבתי אין לדחות גירסת הספרים במנחות. וגם א"ל למ"ש התוס' ביבמות (כ"א ב') דתרי רב מרי בר איסק הוו א' בימי ר"ח וא' בימי רב אשי כיון דר"ח מת קודם רבא וביום שמת רבא נולד רב אשי, והיינו לפי גירסתם בקידושין אבל לפי גירסת רבינו א"ל כן. ועוד יש להב"ר לגירסת רבינו מדאי' בשלהי כתובות (קי"א) א"ל רב אשי לרבא. וכן בסנהדרין (כ"ט) איתא אמר ליה רב אשי וקאי אדרבא סתם. ובגליון הגיה שם וא"ל לדעת רבינו:

שם ורבינו הקדוש מר' שמעון אביו ור"ש מרבן גמליאל הזקן אביו. נראה שחסר וכצ"ל ור"ש מרבן גמליאל ור"ג מר"ש ור"ש מר"ג הזקן, (עי' לעיל בעמק המלך):

הלכות יסודי התורה פ"ב הלכה ב ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול. פי' שנהנה מזה ועיין עוד בסוף ה' תשובה מ"ש בשם ס' המצות:

פ"ה הלכה א כל בית ישראל מצווין על קדוש ה'. כונת רבינו דדוקא ב"י מצווין ולא ב"נ. וכ"כ בה' מלכים ושם יתבאר:

הלכה ח כלאי הכרם ובב"ח אסורין אפילו שלא כדה"נ. משמע דאיסורא הוא דאיכא הא מלקות ליכא, ותמה המ"ל דע"כ מפרש רבינו הא דאביי בפסחים (כ"ד) הכל מודים בכה"כ שלוקין עליהן שלא כדה"נ היינו באוכל דבנהנה ליכא מלקות, וכיון דאיירי באוכל הל"ל הכל מודים בבב"ח שלוקין על אכילתן שכדה"נ. ונראה דרבינו לשיטתו בפ"ט מה' מ"א שהשמיט הא דתניא בחולין (ק"ח ב') גבי בישול בב"ח באיזה בישול אמרו בבישול שאהרים אוכלין אותו מחמת בישולו, אלא סתם ולא נתן שיעור לבישול בב"ח ומשמע דמיחייב אף בבישול שאין ראוי לאכילה, והכרו"פ באר טעמו דמפרש דתנא דברייתא דהולין דבעי בישול הראוי לאכילה ס"ל דגם בבב"ח ליכא איסור תורה אף באוכל שכדה"נ אבל למאי דקיי"ל בבב"ח חייבין על אכילתו אפילו שכדה"נ חייבין ג"כ על אכילה ובישול שא"ר לאכילה. ולפ"ז לא הוה מצי אביי למימר הכל מודים בב"ח שלוקין על אכילתן שכדה"נ דהא האי תנא דחולין לא ס"ל הכי. ולפ"ז א"ש נמי מה שהקשה בכ' מה"ר אהא דבעי למילף בפסחים (מ"ד) דטעם כעיקר בכל האיסורין מבב"ח ולא פריך מה לבב"ח שכן לוקין עליהן שכדה"נ דאזלא למ"ד דלא ס"ל הכי. ומ"ש עוד במתנה ראובן דבפסח נמי אינו חייב אלא כדרך אכילה מדכתיב אל האכלו ממנו נא אין הבנה לדבריו דכיון שהוא נא לאו דרך אכילה הוא ואפ"ה חייביה רחמנא וקרייה אכילה וה"ה לבישול ואיך דכתיבי בההוא קרא מחייב שכד"א. ומ"ש ביד המלך כבר הרגיש בזה המגיה במ"ל כאן ודחהו:

פ"ט הלכה ג' בכ"מ ד"ה ואם כו'. אבל ק"ל דאמרו פ"ק דיבמות כו' ואינו עולה כפי דעת רבינו. עיין בפר"ח:

הלכה ד בכ"מ ד"ה או שאמר כו'. הא כשבא לומר הלכה כדברי פלוני כיון שאינו מוסיף ולא גורע ולא משנה אינו נביא שקר ע"כ, וי"ל דאין זה דיוק אלא כתב רבינו לשניהם וכן בהקדמה לפירוש המשנה כתב לשניהם ע"ש: בלח"מ ד"ה ולא מניט כו' דכל דבר שאמר משה מפי הגבורה אמרו כו', עיין מ"ש הפר"ח:

פ"י הלכה ד אבל אם הבטיח על טובה כו'. עיין מ"ש בזה הלח"מ והפר"ח והצל"ח ושום אחד לא הראה מקורו, ומקורו נובע ממדרש תנחומא פ' וירא:

הלכות דעות פ"ה הלכה יב בכ"מ ד"ה ואסור כו' ומ"ש לא ימכור שדה ויקנה בית כו'. עיין פי"א מה' שמיטה:

הלכה יג ואינו נעשה לא ערב ולא קבלן. עיין יבמות (דף ק"ט):

פ"ו הלכה ז או שהלך בדרך לא טובה מצוה להזהירו. ברכות (דף ל"א ע"ב) בהגמ"יי סי' ה' בסוף הדבור ע"כ במדרש. וכן אי' בזוהר פ' נח (דף ס"ח):

הלכה ח שלא לבייש חבירו ברבים כו' בד"א בדברים שבין אדם לחבירו כו'. עיין במהרש"א בערכין שכתב דכ"מ בת"כ:

הלכה י ויחוס על ממונם יותר מממון עצמו. לא הראו מקורו. והוא בברכות (י"ח ספ"ב):

פ"ז הלכה ב אבל האומר שקר נקרא מוציא ש"ר על חבירו. פי' והוא חמור והוא ג"כ בכלל לאו דלא תלך רכיל. וכ"כ רבינו בפירוש ברפ"ג דהל' נערה דאזהרה של מוציא ש"ר הוא מלא תלך רכיל וע"ש בכס"מ. ומ"ש בהגהות בשם סמ"ג אזהרה למקבל לה"ר מקרא דכתיב לא תשא שמע שוא הוא מפרק ע"פ (קי"ח). ודע דגם רבינו כתבו בה' סנהדרין פכ"א הלכה ז' דבכלל לאו דלא תשא אזהרה למקבל לה"ר ומספר לה"ר ומעיד עדות שקר וכל הכי איתא בפ' ע"פ. וצ"ל דסמך כאן על מ"ש שם בענין לאו דלא תשא דעיקרו אזהרה לדיין הוא שלא ישמע דברי אחד מבעלי דין בלא חבירו אלא שנכללין בו ג"כ אזהרה למקבל ומספר לה"ר ומעיד עדות שקר ואעפ"כ שיש בהן בלאו הכי אזהרות כמ"ש כאן ובהלכות עדות כתב נמי לכך להגדיל האיסור. ובאגדה דפ' ע"פ דרשו מזה ג"כ עונש דראוי להשליכו לכלבים דכתיב לכלב תשליכון אותו וכתיב בתריה לא תשא וגו':

הלכה ג ג' עבירות נפרעין מן האדם בעוה"ז ואין לו חלק לעוה"ב ע"ג ג"ע וש"ד ולה"ר כנגד כלם. לקמן בה' תשובה פ"ג דין ה' כתב הכס"מ דצ"ע היכא מייתי לה, ונעלם ממנו דברי רבינו עצמו שכתב בפי' המשנה פ"א דאבות דאיתא בתוספתא על ג' דברים נפרעים מן האדם בעוה"ז ואין לו חלק לעוה"ב וכו'. ונראה שנתכוון להתוספתא דפאה. ואע"ג דגירסתנו שם שהקרן קיימת לו לעוה"ב מיהו גירסת רבינו היתה ואין לו חלק לעוה"ב וכן הגירסא בסמ"ג, גם איתא בהדיא במס' דרך ארץ רבה ובאגדת בראשית פ"ג המספר לה"ר אין לו חלק לעוה"ב, ועוד גרסינן בברכות (ס"א) ועירובין (י"ח ב') כל העובר אחורי אשה בנהר אין לו חלק לעוה"ב והיינו כשבא עי"ז לידי ניאוף כמ"ש התוס' שם, ובפ"ק דברכות (י') דאמר לו נביא לחזקיה שלא יחיה לעוה"ב משום דלא עסק בפ"ו, והיינו משום דאיתא ביבמות (ס"ד) דמי שאינו עוסק בפ"ו כאלו שופך דמים וא"כ אם מי שאינו עוסק בפ"ו אין לו חלק לעוה"ב כ"ש לש"ד שאין לו חלק לעוה"ב, ומכל זה מוכח כגירסת רבינו והסמ"ג בתוספתא דפאה. וא"ת דבב"מ (נ"ט) איתא דהבא על א"א מיתתו בחנק ויש לו חלק לעוה"ב, י"ל דכבר כתב מהרש"א דהתם כשנחנק וקבל דינו, וכה"ג כתבו התוס' בסנהדרין (מ"ז) גבי עיר הנדחת דאין להם חלק לעוה"ב אי לא איקטול אבל אם דנו אותם והרגום יש להם חלק. והטעם מבואר מדברי התוס' פ"ק דסוטה (ד' ע"ב) ע"ש דתשובה עם יסורין מכפרין על מיתות ב"ד, וכשנהרג הוי כיסורין וגם כל המומתין מתודין והוי כתשובה, וע"ש דמשמע דבלא תשובה ויסורין הבא על א"א נטרד ואין לו חלק לעוה"ב, ואף הבא באקראי בעלמא. ובמרכבת המשנה ה"ב השיג על המהרש"א ונעלם ממנו התוס' דסוטה. וכן נעלמו ממנו דברי הסמ"ג ופי' המשנה לרבינו הנ"ל: בהגמ"יי סי' ג'. בירושלמי מותר לומר לשון הרע על בעלי המחלוקת כו'. הוא בירושלמי דפאה הובא בסמ"ג. ומה שהשמיטו רבינו נראה דס"ל דלא קיי"ל כן דיש להוכיח מהלמודא דידן דלא ס"ל הכי מהא דאמר רבא במ"ק (ט"ז) מנלן דאי מתפקר בעל דין בשלוחא דבי דינא ואתי ואמר לא מהחזי כלישנא בישא דכתיב העיני האנשים ההם תנקר לא נעלה, ופירש"י ואי לאו דשליח אמר ליה למשה מנא הוה ידע. והשתא לפ"ד הירושלמי אכתי מנלן דשליח ב"ד בעלמא רשאי לומר לב"ד דילמא גבי משה שאני דהיה רשאי שלוחו לומר מה שחרפו דתן ואבירם למשה משום דהוו בעלי מחלוקת עם משה, ומדיליף מיניה היכר לשליח ב"ד ע"כ ש"מ דאי לאו שליח ב"ד אסור לומר לה"ר על בעלי המחלוקת:

הלכה ד כל המספר בטובת חבירו בפני שונאיו ה"ז אבק לה"ר. בגמרא איתא סתם, ונראה דטעמו של רבינו שהוסיף בפני שונאיו מאי דליתא בגמ' משום שהיה קשה לו הא אמרי' פ"ב דעירובין דאומרים כל שבחו של אדם שלא בפניו. ע"כ כתב דבפני שונאיו דוקא אסור: בכ"מ ד"ה וכל כו'. ומ"ש אחד המספר לה"ר בפני חבירו כו' בפ"ג דערכין (ט"ו) אמר רבא כל מילתא דמתאמרא באפי מרא כו' ויש להמוה על רבינו למה כתב דלא כרבא ע"כ. עיין בפר"ח ובס' דברי שמואל שתירצו ע"פ מ"ש תוס' שם. ויש להב"ר מהא דמ"ק (י"ד) דיליף דשליח ב"ד אין בו משום לישנא בישא ולא דהי דדילמא הוה מתאמרא באפי מרא אלא ש"מ דכבזיון לא מהני זה:

הלכות ת"ת פ"א הלכה ג וחייב לשכור מלמד לבנו. מדברי התוס' בנדרים (ל"ז) משמע דאין חיוב על האב לשכור מלמד לבנו, דהכא

דשם

דתנן גבי מודר הנאה מחבירו שלא ילמדנו מקרא אבל מלמד הוא את בניו, כתבו התוס' דמלוה קעביד ולא הוי אלא גורם הנאה בעלמא ואפילו במקום שנוטלין עליה שכר מ"מ לא היה המודר נותן שכר מלמד עכ"ד. ומיהו אין דבריהם מוכרחים דלא מבעיא למ"ד התם (ל"ג) דפורע את חובו דא"ש דשרי ללמד את בניו מקרא אע"ג שהיה חייב לשכור להם מלמד לא גרע מפורע את חובו ושוקל את שקלו והכי קיי"ל. וכן פי' רבינו בפי' המשנה שם שאין איסור על המדיר שימנע שלא יגיע היזק למודר. ונראה דאף באופן דחייב לתת לו שכר בעד המנעת היזק דהא יכול למחול לו חובו כמ"ש האחרונים ביו"ד סי' רכ"א, אלא דאפילו למ"ד התם דאסור לפרוע חובו י"ל דהא דתנן שמלמד הוא לבניו מקרא היינו שמלמדם בתורת מצוה ולא בתורת פרעון חוב דבכה"ג לכ"ע שרי וכמו שפירש הר"ן שם (ל"ח) הא דתנן התם וזן את אשתו עיי"ש. ובתשובת הרשב"א סי' תרמ"ה הוכיח מהמשנה דנדרים הנזכרת שאין האב חייב לשלם להמלמד את בנו שלא מדעתו ולכך מלמד הוא את בנו של מודר מקרא אף במקום שנוטלין עליו שכר, ולפ"ד נ"כ לא קשה ע"ד רבינו. אלא דלפמ"ש אין דברי הרשב"א מוכרחים דאפילו תימא דמחוייב לשלם וכדעת המרדכי הובא בח"מ סי' של"ה מ"מ רשאי ללמד בחנם כמו שיכול לפרוע לו חובו וכן למחול לו חובו, ועיין מ"ש הרא"ש בפי' המשנה שם:

הלכה יג כל המלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תפלות בד"א בתורה שבע"פ כו'. נראה לי להביא ראיה להילוק זה דתורה שבכתב שרי ללמד מדתנן בנדרים (ל') גבי מודר הנאה מהבירו מלמד הוא לבניו ולבנותיו מקרא, וש"מ דמקרא רשאי ללמד לבת:

פ"ד הלכה א וכן הרב שאינו הולך בדרך טובה כו' אין מתלמדין ממנו עד שובו למוטב. בלה"מ ובפר"ח הקשו דלמה לא מחלק רבינו בין קטן לגדול וכמו שחלקו בפ"ב דחגיגה דגדול שרי. ולי נראה דטעמו של רבינו הוא מכח הא דתענית (דף ז') דבי רמי כתיב יערוף כמטר לקחי וכתיב תזל כטל אמרתי הא כיצד אם ת"ח הגון הוא תזל כטל ואם לאו ערפהו כמטר, ועוד א"ר יוחנן התם אם ת"ח הגון הוא ממנו תאכל ואותו לא תכרות ואם לאו אותו תשחית וכרת ולא מפליג התם כלל בין קטן לגדול ש"מ דאם אינו הגון שום אדם א"י ללמוד ממנו ובכל אדם קאמר דערפהו ואותו תשחית וכרת. ואע"פ שהתוס' פי' ההיא דאותו תשחית וכרת דאיירי שאינו ת"ח מכח ההיא דחגיגה הוא דחוק דא"כ ה"ל לאוקמי תרווייהו קראי ברב שאינו הגון וממנו תאכל איירי שהלומד הוא ת"ח וכן קרא דתזל כטל ה"ל לאוקמי הכי ומדמוקי להו ברב הגון דוקא ש"מ דבשאינו הגון אפילו ת"ח א"י ללמוד ממנו. וכן יש לדקדק מדאמר בשבת (ע"ה) דהלומד דבר אחד מן המגוש חייב מיתה ומסיק שם דהיינו גדופי פי' מין ולא מחלק בין הלומד קטן או גדול:

הלכות עכו"ם פ"ב הלכה ב ואפילו להסתכל בדמות הצורה אסור. רבינו מפרש דהא דאמרינן בשבת (קמ"ט) ודיוקני עצמה אף בחול כו' היינו דיוקנאות של ע"א. כ"כ הכס"מ וגם התוס' פי' כן. ויש לה"ר לזה מהירושלמי דר"פ כל הצלמים ע"ש. וכ"מ מהא דהי' בת"כ אל תפנו אל האלילים לעובדם ר' יהודה אומר אל תפנה לראותן ודי, משמע דאף ר"י דמחמיר אינו אלא בע"א. ואי אמרת דהא דשבת בנוי הו"ל ג' מחלוקות בדבר, אך לפי' רבינו אתיא כר"י. ומ"ש הכ"מ דאי דהתם איירי בע"א מאי בעי מאי משמע הא פשטא דקרא הכי משמע שלא יפנה ויביט אל האלילים, לק"מ לפי הת"כ דת"ק מפרש אל תפנו לעובדן והיינו דפריך מאי משמע דאיירי בהסתכלות לבד דאי משום דא"ע לעובדן א"א ללקות דהו"ל בהם א"ע לכך נאמר דפשטי' נמי משמע כן וא"כ שפיר לקי עליה:

הלכה ג אחרי לבבכם זו מינות ואחרי עיניכם זו זנות. ברכות (דף י"ב):

הלכה ה ישראל שעבד עבודת כוכבים הרי הוא כעובד כוכבים לכל דבריו. בהשגות א"א אעפ"כ אסור לאבד ממונו בידים מדי דהוה אמסור. וכתב הכס"מ דרבינו לא נזקק לכתוב חילוק זה שאינו כתוב בגמ'. ונראה דמ"מ נלמד הוא מכלל דברי רבינו לקמן בפ"ד שכתב דיחיד העובד כוכבים ממונו ליורשיו, וממילא מיסתמע שאסור לאבד ממונו וכמ"ש גבי מסור סוף הל' חובל. ועוד י"ל דסמך רבינו על מ"ש פ"ו מה' נחלות ישראל שהמיר יורש קרוביו הישראלים כשהיה ואם ראו ב"ד לקנסו כו' ואם היה הממון מופקד ביד אחר אם יכול לזכות בהן עיין בח"מ סי' רפ"ג בהג"ה, ומיהו לאבדו גרע וכדמוכח ממ"ש הג"ה בח"מ סי' שפ"ה ע"ש. ועיין מ"ש המ"ל רפ"ה דמלוה. וכל זה דלא כמ"ש בשו"ת אמונת שמואל סי' י"ז דמותר לאבד ממונו ביד לכ"ע דלא שייך ביה טעמא יכין רשע וצדיק ילבש. וליתא כמבואר מדברי רבינו והראב"ד. וע"ע בשו"ת חס"ד סי' פמ"ט: וכן האפיקורסים מישראל כו' ואין מקבלין אותם בתשובה לעולם כו'. עיין בכס"מ והפר"ח הגיה דברי הכס"מ בנ"ע, אך דברי רבינו יש להם טעם כמ"ש הרדב"ז בתשובה דאע"ג דאין דבר שעומד בפני התשובה מ"מ אין יוצאין אלנו שחזקתן דאפשר שאין תשובתן שלימה ויחזרו בהם כיון שעוברים בשאט בנפש ותרים אחרי מחשבות לבם הרע ושמלות בזוית בעיניהם. וי"ל בזה הא דאיתא בסוטה ארור האיש אשר יעשה פסל וגו' בארור סגי ליה והיינו משום דמשמע דאיירי באפיקורס שעובד ע"א להכעים דלא מהני תשובה לקבלו ובארור אמרינן בו קללה בו נדוי כו' כמו מנודה משמע שמקבלין אותו לאחר שעבר הזמן. ועיין מ"ש מהרש"א שם שדבריו א"מ. ויש לה"ר לרבינו מריש חולין דהקשה אהא דאכל יהושפט משחיטת אחאב והקשה בס' חסן ה' דאימא דאחאב עשה תשובה בסוף ימיו, ולפ"ד רבינו א"ש:

פ"ה הלכה ד ואזהרה להדיוט המסית מניין. כתב הכס"מ דנביא בהדיא כתיב ביה וכתב הפר"ח דכיון למ"ש רבינו בס' המצות דאזהרת נביא השקר הוא מאמרו אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי ותמה דזה לא מקרי אזהרה וכדאמר בתמורה ובפד"מ דאזהרת עשה לא שמה אזהרה ואולי אסיפא דקרא סמך דכתיב אשר לא צויתיו לדבר וסבר דמקרי אזהרה ומסיק דהעיקר כדאיתא בירושלמי פ' הנשרפין דמפיק ליה מדכתיב לא תענה ברעך עד שקר ע"כ. ויש לתמוה עליו דע"כ ההיא דירושלמי לא אתיא אליבא דהילכתא דקיי"ל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו ואי איתא דלא תענה הוי אזהרה לנביא שקר איך מפקינן מיניה אזהרה ומלקות לעדים זוממין כדאיתא בפ"ק דמכות. ועיין תוס' שבת (קנ"ד) וב"ק (ע"ד). ול"נ דכונת רבינו בסה"מ הוא דאזהרת נביא השקר מאמרו הנביא אשר יזיד לדבר וסמיך ליה בההוא קרא ואשר ידבר בשם אלהים אחרים דהיינו מתנבא בשם עבודת כוכבים. ואיתקיש נביא שקר בשם ה' לנביא בשמה לומר דכשם שלא ענש אלא א"כ הזהיר למתנבא בשמה ה"נ לא ענש אא"כ הזהיר לנביא שקר. וכה"ג מלינו דילפינן ביומא (פ"א) אזהרה לענוי ביוה"כ ממלאכה בגז"ש מה להלן לא ענש אא"כ הזהיר כו', וכה"ג איתא בזבחים (ק"ו ק"ז) דיליף אזהרה בשחוטי חוץ בגז"ש מהעלאה דלא ענש אא"כ הזהיר אף שהיטה לא ענש כו':

הלכה ז ואסור לערוך דין ותשובה עם המתנבא בשם ע"א. עיין בס' המצות:

הלכה י הנודר בשם ע"א והנשבע בה לוקה שנאמר ושם אלהים אחרים לא תזכירו. ובהשגות כתב הראב"ד זה לא אמר בגמ' אלא אליבא דר' יהודה דאמר לאו שאב"מ לוקין עליו ולית הילכתא כוותיה. והלה"מ פי"ח מה' סנהדרין כתב דרבינו איירי שעשה מעשה כגון שנשבע שלא יאכל ואכל והוא דחוק. וגם נתקשה בסוגיא דסנהדרין (ס"ג) דקאמר אברייתא דנודר ונשבע בשמה כר' יהודה והות"ל אפילו כרבנן ובשעשה מעשה. אבל נראה עיקר כמ"ש הכס"מ כאן דרבינו מפרש דבהאי לאו סברי רבנן נמי כר"י בעלמא אי משום הומר עכו"ס אי מט"א ע"ש. ונראה דיש לדקדק כן מלשון הגמ' דלא קאמר הניא ר"י היא דאמר לאו שאב"מ לוקין עליו ולשון זה הוה משמע ודאי דברייתא אתיא כר"י ומדקאמר הניא כר' יהודה משמע דסברה כאן כר"י בעלמא. וכה"ג דקדק בחידושי ריטב"א בפ"ק דגיטין (פ' ע"ב) גבי הא דקאמר וכדברי ר"מ בארבעה ע"ש. וכפירוש זה פי' ג"כ מהרש"א בפ"ב דקידושין (כ"ד): ויש לי לה"ר לפי' הכס"מ משבועות (כ"א) כי אתא רבין א"ר ירמיה א"ר אבהו א"ר יוחנן אכלתי ולא אכלתי שקר כו' ה"ד אילימא דאמר שבועה שאוכל ולא אכל מי לוקה והאיתמר ר' יוחנן אמר אינו לוקה משום דהוה לאו שאב"מ. וקשה דבסנהדרין (ס"ג) אמר רבין א"ר אלעזר הנודר בשם ע"א והמקיים בשמה לוקה ומוקי לה כר' יהודה דאמר לאו שאב"מ לוקין עליו וא"כ קשיא דרבין אדרבין דבשבועות התם משמע דרבין נמי כר' יוחנן ס"ל. ולפ"ד הכס"מ דרק בסנהדרין דוקא סובר כר' יהודה אבל לא בעלמא לק"מ:

פ"ז הלכה ב עכו"ס ומשמשיה ותקרובת שלה אסור בהנאה שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך וכל הנהנה באחד מכל אלו לוקה שתים אחת משום ולא תביא ואחת משום ולא ידבק בידך כו'. הכס"מ הראה מקור לדברי רבינו מסוגיא דמכות (כ"ב) דאם נהנה מאשירה חייב שתים שלא ידבק ומלא תביא וה"ה לנהנה מכל מילי דמשמשיה, ובאמת אין מאשירה ראיה לשאר מילי דשאני אשירה דהיא גופה עכו"ס היא, וכמ"ש הרמב"ן בסה"מ והכס"מ לא זכרו. אך יש לה"ר לדעת רבינו מכמה דוכתי דמלינו דדרשינן קרא דלא ידבק בידך מאומה על כל מילי דהרי בפ"ק דע"ז (י"ב ב') מייתי קרא דלא ידבק לענין איסור הנאה מריח דורד והדס של תקרובת עכו"ס ושם (ל"ד ב') מייתי לה לאסור פרס עגלי ע"א, וכן קרא דלא תביא תועבה איירי נמי בתקרובת דהא סיפא דקרא דכתיב והיית וגו' דריש ליה בהדיא בתמורה (ל') אתקרובת. והא ודאי דהא דדרשינן ולא תביא לאיסור הנאה אסיפא דכתיב והיית סמיך דאיירי באיסור הנאה דדרשינן מיניה בקידושין (נ"ז) כל שאתה מהנה ממנו הרי הוא כמוהו לאסור חליפין של עכו"ס. ובזה מתורץ קושיית הפר"ח דמנ"ל דלא תביא אשירה איירי בהנאה דאימא כפשטיה שלא יביא לביתו, ולפמ"ש א"ש דאסיפא סמיך דוהיית איירי נמי בהנאה, וכי היכי דמלינו דוהיית איירי נמי בתקרובת ה"נ רישא דולא תביא איירי נ"כ בתקרובה וכמ"ש רבינו. ולפ"ז י"ל מ"ש בשו"ת נו"ב מ"ת הי"ד סי' ע"ה דסוגיא דע"ז (ל"ד) סותר הסוגיא דתמורה (ל') דהתם מייתי לאסור הנאה בפרס של תקרובת מקרא דלא ידבק וא"כ יש בו לאו ואילו בתמורה מייתי מקרא אחרינא דכתיב והיית ובזה ליכא לאו רק איסור עשה. ולפמ"ש אין סתירה כלל דקושטא דגם מוהיית שמעינן לאו דאיסא דקרא דכתיב ביה לא תביא תועבה אל ביתך קאי והיית לומר דכל מה שאתה מהנה מעכו"ס לא תביא תועבה אל ביתך ליהנות ממנו ובהניהם הוא עובר. וסוגיא אחת מלמדת על חברתה. והעד על זה הסוגיא במכות דקחשיב לשניהן וכמ"ש רבינו:

הלכה י פירש כוס אחד מן הערובות ונפל לכוסות שנים הרי אלו מותרין. הכס"מ הקשה דבהל' מ"א גבי רמוני בדן של ערלה אוסר רבינו תערובת השני וכאן מתיר, ותירץ דמדינא בב' תערובות סגי וברמוני בדן החמיר משום דאפשר שיהיה להן מתירין אם יתפרדו הרמונים. והקשה הפר"ח דאי איתה דרמוני בדן חמירי מאי מקשה הגמ' בזבחים לשמואל דאסר ס"ם בע"א ולא בשאר איסורין כמאן אי כר' יהודה דאסר גבי רמוני בדן אפילו בשאר איסורין אוסר והשתא נימא דשמואל אית ליה שפיר כר"י דלא אסר ר"י ס"ם בשאר איסורין אלא ברמוני בדן דוקא משום שיש להם מתירין, וגם הלה"מ תמה ככ"ל דאיך מחמיר רבינו ברמוני בדן יותר מבע"א ובגמ' מוכח דבשאר איסורין קילי עיי"ש ומה שתירץ א"מ, דאימא בדבר שיל"מ שמואל מודה דהמיר ולא נקיט ע"א אלא למעט שאר איסורין שאל"מ. אך באמת בהנם נדחקו בזה דאיסתמיטתייהו ברייתא ערוכה בגיטין (נ"ד) נפלו ונתפלעו אחד שוגג ואחד מזיד לא יעלו דברי ר' יהודה וא"כ לא הוו ככל רמוני בדן לר' יהודה דבר שיל"מ דהא לא מהני לדידיה מה שיתפלעו ויתפרדו, ולפ"ז אף לפ"ד רבינו והכס"מ דרמוני בדן חמירי א"ש הא דפריך ודייק מר' יהודה דאוסר ברמוני בדן דאוסר נמי בשארי איסורין דע"כ הכי הוא לשיטתו דר' יהודה גופיה דלא הוו רמוני בדן דבר שיל"מ ולא המירי משאר איסורין כלל. גם א"ש הא דמשני לשמואל תנאי הוא ואיהו סבר כר"י דאוסר ס"ם ברמוני בדן וכ"ש בע"א דהא לדידיה ליכא למימר דמחמיר ברמוני בדן יותר משום שיל"מ. אבל לדידן דמהני פירוד י"ל דחמירי, ומיהו אפשר דפירוד ממילא מהני גם לר"י:

פ"ח הלכה א לפיכך העובדים אילנות הנטועים מתחלתן לפירות מותרין. הלח"מ הקשה דבע"ז (מ"ה ב') משמע דלרבנן דס"ל אילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר דרשי קרא דואבדתם את שמם לכנות לה שם. וכיון דרבינו פסק כרבנן אמאי לא הזכיר דין דלכנות לה שם. ונראה שנעלם ממנו הסוגיא (מ"ח) דאסיק רב אשי התם דאיפוך רבנן לדר' יוסי בר' יהודה ודר"י בר"י לדרבנן דלפ"ז אדרבה דרבנן דרשי ההוא קרא לשרש אחריה ולא לכנות לה שם וא"ש. עוד י"ל דרבינו מפרש דלאו למימרא דצריך לכנות לה שם אלא לומר דמותר דהו"א דשם אלהים אחרים לא תזכירו היינו אפילו בשם גנאי וכ"מ במכילתא. ולפ"ז א"ש דלהתיר להזכיר בשם גנאי יש ללמוד ממ"ש בספ"ה דמשמע מדקדוק דבריו דהתם דבשם ע"א שקורין אותה העכו"ס איירי עיי"ש. ודבר שלמד מענינו דסמך לעיל מיניה שלא ישביע העכו"ס בירלתו דהיינו ודאי בשמה שקורא אותה:

הלכה ב אבני הר שנדלדלו ועבדן במקומן מותרות. עיין בהשגות והכס"מ כתב שהיי' לרבינו גירסא אחרת בגמ', ועיין בס' ת"ח ובש"ך ביו"ד ר"ס קמ"ה שכתבו טעם לדעת רבינו ע"פ הירושלמי, ועיין בס' באר יעקב:

פ"ו

פ"י הלכה ו אפילו יושב ישיבת ערלי. עיין בהשגות, והכס"מ כתב דישיבה דכתיבא בהו אפילו כל דהו קאסר. וכה"ג תאינו ישיבה במגילה (דף י"ט): עד שיקבל ז' מצות שנאמר לא ישבו בארצך. קשה דהכא משמע דמוקי קרא דלא ישבו הכי משום קרא דלא תסגיר מוקי בגר תושב שקבל עליו ז' מצות וכת"ק דברייתא בפ' השולח. ובהל' עבדים מוקי קרא דלא תסגיר בעבד שברח וכראב"י התם ואיך מזכה שפרא לבי תרי קרא דלא תסגיר מוקי להכי ולהכי. וי"ל דס"ל לרבינו דלא קשיא ליה לראב"י אלא משום דת"ק מוקי כולא קרא דל"ת רק בג"ת אבל גם ראב"י מודה דאיירי נמי בג"ת. ויש לה"ר מערכין (כ"ט) וכ"מ בספרי פ' כי תצא:

פי"א הלכה יד בהגמ"יי סי' ט' ודלא כרש"י שפירש מאל תפנו אל האלילים. נ"ל אל התועבות:

פי"ב הלכה א אין מגלחין פאתי הראש כו' וחייב על כל פאה ופאה. עיין בס' המצות ל"ת סי' מ"ג: והמגלח את הקטן לוקה. כתב הכס"מ פלוגתא דאמוראי בנזיר ופסק כר"ה דמחייב. והתוס' בשבועות (דף ג') הביאו ראיה לזה מסוגיא דב"מ (דף י' ע"ב) וכ"כ בחדושי ריטב"א לב"מ, והפר"ת בספרו מים חיים כ"כ מדנפשי':

הלכה ג בלח"מ עוד אמרו שם כל מ"ע שאין הזמן גרמא נשים חייבות ולא כתבו רבינו כאן ולא ידעתי למה ואולי בארו במקום אחר. ביארו רבינו בריש ס' תפלה וברפ"ה מה' ברכות ע"ש:

הלכות תשובה פ"א הלכה א וכן החובל בחבירו כו' אינו מתכפר עד שיתודה

וישוב מלעשות כזה לעולם שנאמר מכל חטאת האדם. וכתב הכס"מ דל"ע היכא מייתי לה ע"כ. ומפורש כן בספרי פ' נשא והביאה רבינו עצמו בס' המצות סי' ע"ג וגם בס' החינוך: ודע שא"ח להתודות רק כשיודע בעצמו שחטא אבל כשיודע שאין לו חטא אלא שהועד עליו שקר א"ח להתודות. והכי איתא במכילתא ומייתי לה רבינו בס' המצות סי' ע"ג מדכתיב ואשמה וגו'. ולא תקשי לך מהא דכתב רבינו בה' סנהדרין פ"ג דאף בכה"ג מתודה דרבינו שם מדרבנן קאמר ובמכילתא קאמר מדאורייתא:

פ"ב הלכה יא ההוצא לחבירו כו' ואם היה חייב לו ממון יחזירו ליורשים. כ"מ בספרי פ' נשא:

פ"ג הלכה ו ואלו שאין להם חלק לעוה"ב כו' שופכי דמים ובעלי לה"ר כו'. וכתב הכס"מ דל"ע היכא מייתי להו וגם הלח"מ כתב שלא מצאן בגמ'. וכבר הראיה מקורו לעיל ה' דעות פ"ז: והמושך ערלתו. דברי רבינו מפורשין בירושלמי פ"ה דפאה וכ"פ חלק:

פ"ד הלכה א והאומר אחטא ואשוב. י"ל אמאי העתיק רבינו ברייתא דכ"ד דברים דנקטה האומר אחטא ואשוב פעם אחת והא במתניתין דיומא תנן האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב ב' פעמים ומשמע בגמ' שם דדוקא ב' פעמים. וי"ל דכן שנויה נ"כ באבות דר"נ פ"מ ובתנא דב"א ח"א פ"ו, וכ"מ בחגיגה (ט"ז):

פ"ו הלכה ג ואפשר שיחטא אדם חטא גדול כו' שמונעים ממנו התשובה ואין מניחין לו רשות לשוב מרשעו עד שימות כו' לפיכך כתוב בתורה ואני אחזק את לב פרעה וכו' וכן הכנענים לפי תועבותיהן מנע מהן התשובה עד שעשו מלחמה עם ישראל שנאמר מאת ה' היתה לחזק לבם. כל דברי רבינו הללו יש להם מקור נובע ממאי דאיתא בת"כ הובא בילקוט פ' אחרי בפסוק כמעשה ארץ מצרים וכמעשה ארץ כנען וגו' לא תעשו ר"ש אומר מי פעל ועשה קורא הדורות מראש זימן הדור החייב שיבואו ישראל ויפרעו מהן ע"כ. ופירושו לפ"ד רבינו שאם לא היו המצרים והכנענים חייבין כל כך באותו הדור לא היו ישראל יכולין ליפרע מהן משום שלא היה הקב"ה מונע מהן התשובה ולא היה מחזק את לבם לרעה אבל כדי שיפרעו ישראל מהן זימן הקב"ה את הדור החייב באותו הזמן כדי להזק את לבם:

הלכה ה בהשגות, הבורא אמר וענו אותם והם עבדו בהם בפרך והניתו מהם כו'. וכ"מ בחלק וברבה משפטים פ' ל"א ונשא פ"י:

פ"י הלכה ו ובב"מ שישמח באהבת ה' כמו ששמח בשיר ע"כ. וכ"מ לשון רבינו בסה"מ מצוה ג' שליונו באהבתו שנהשב ונתבונן במצותיו ומאמריו ופעולותיו עד שנשיגהו ונהנה בהשגתו בתכלית ההנאה וזאת היא האהבה המחוייבת. והב"ר מהספרי שמהתבוננות תעלה בידך ההשגה ותגיע ההנאה ותבוא האהבה:

הלכות תפלה פ"א הלכה א מ"ע להתפלל בכל יום כו'. הקשה הפר"ח מהא

דר"פ אין עומדין דאמרינן אהא דכתיב בדניאל וזימנין תלתא ביומא הוה מצלי יכול משבא לגולה הוחלה פי' התחיל ולא קודם ואם איתא דתפלה מה"ת מהיכא תיתי שמקודם לא היה מתפלל. וי"ל דהא דקאמר יכול משבא לגולה הוחלה קאי אהא דכתיב ותלתא זימנין כו' דמקודם לא היה מתפלל הלתא זימני רק פעם אחת. א"נ דקאי אהא דקבעו ביום דאיתא בתנחומא פ' תשא דדניאל קבע של שלש תפלות ביום:

פ"ג הלכה ה כל העולה לקרות בתורה פותח בדבר טוב ומסיים בדבר טוב. ירושלמי ס"פ בני העיר:

פט"ו הלכה ג וכהן שעבד עכו"ם בין באונס בין בשגגה אינו נושא כפיו לעולם. הכס"מ נסתפק מנא ליה דאף באונס, ובה"ל סי' י"ג הב"ר לזה מע"ז (נ"ב) גבי כלים ששמשו בבית חוניו דפשיט התם דאסירי להשתמש בהן לגבוה וכליס ודאי אנוסים הן. אך הקשה מאי מספקא ליה להכס"מ כיון דשוגג אסור כ"ש אונס דכיון שעבר ולא נהרג הרי עבר במזיד. ואני אומר הפלאה זו איני יודע מה היא דהא משכחת אונס דלא עבד כלום במעשיו גופיה כגון שכפשו קומתו לפני עכו"ם וזה עדיף משוגג דעביד מעשה וכמ"ש תוס' בע"ז (נ"ד). אמנם מהתיא דכלים יש ראיה לאסור נמי בכה"ג דאינהו גופייהו לא עבדי מעשה רק אחריני עבדי בהו דומיא דכפשו קומתו:

הלכות תפילין ומזוזה פ"א הלכה יא ומזוזה א"צ העבדה לשמה. יצא זה

לרבינו מדתניא במנחות (מ"ב) דספרים ומזוזות ניקחים מכל אדם ופירש"י דליכא בהו עיבוד לשמן והיא דספרים מוקי בשאר ספרים דס"ת בעי עיבוד לשמה, ועיי"ש בתוס'. ונראה דמכאן יצא נ"כ לרבינו מ"ש בה' מגילה דא"צ עיבוד לשמה דהויא בכלל ספרים:

הלכה יג ס"ת ותו"מ שכתבן כותי או י"מ או מסור כו' פסולין. כתב בכס"מ די"ש חייש לכל התורה דאי לדבר אחד מיפסיל מאי איריא דתני מסור אפילו מומר לעבירה שאינה המורה כל כך פסול. וא"מ די"ל דמש"ה תני מסור משום דלא כתיב באורייתא וכמ"ש הוא עצמו בב"י בא"ה סי' ל"ט ע"ש. ועי"ל דאפילו נימא דבמומר לדבר אחד עכ"פ להכעיס מיפסל וכמ"ש גם בב"י אפ"ה אילטריך למיתני מסור דהא לא דמי דמומר לד"א לא הוי עד שהוחזק באותה עבירה ורגיל בה כמ"ש רבינו בפ"ג מה' תשובה וכ"מ בפ"ד משחיטה ופ"ג מה' מעה"ק, ואילו מסור מיפסל בפעם אחד כמ"ש הפמ"ג ביו"ד סי' ב', ואי לא הוה תני מסור בהדיא הו"א דדינו כמומר:

פ"ו הלכה ט בית שבספינה פטור מן המזוזה. הכס"מ לא הראה מקורו. ונראה שיצא לרבינו מהירושלמי דמגילה הובא ברא"ש ה' תפילין דאיתא התם תפילין קודמין למזוזה שכן נוהגין במפרשי ימים והולכי מדבריות. ואי איתא דבית שבספינה חייבת במזוזה הרי מזוזה נ"כ נוהגת במפרשי ימים. ועוד סעד לרבינו מדאיתא באהלות וסוכה בירושלמי עירובין וסוכה דאינו מביא את הטומאה דלא חשיב אוהל:

הלכות ס"ת פ"ז הלכה א שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה כלומר כתבו לכם

תורה שיש בה שירה זו לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות. וקשה הא חומשין כותבין ודילמא חומשין קאמר ותורה כולה מנ"ל. ועוד דלמ"ד בגיטין (ס') דמותר לכתוב את התורה פרשיות מאי איכא למימר. ולכאורה נ"ל דהאסיפא דקרא סמיך שנאמר למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל פי' שילמדו כל התורה ואם לא יכתבו כל התורה עמה איך תהיה לעד שעל כל הכתוב בתורה נאמרה. וכה"ג אמר בפ"ד דנדרים (ל"ח) גבי הא דאמר ריב"ח לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו ופריך מקרא דועתה כתבו לכם את השירה הזאת ומשני שירה לחודה ופריך מלמען תהיה לי השירה הזאת לעד בבנ"י דמשמע כל התורה וה"נ אסיפא סמיך. ומיהו לפמ"ש הרא"ש שם אינה ראיה. וי"ל דקושטא דתליא בפלוגתא דאיתא בשבת (קל"ח) גבי עתידה תורה שתשתכח מישראל דס"ל דלא קרינן לא תשכח רק אשירה וע"ש במהרש"א. עוד י"ל דס"ל לרבינו דמה"ת ספרים נכתבים בכל לשון וכמ"ש הט"א לרשב"ג במגילה דקיי"ל כוותיה וס"ל דיוצא לדידיה גם כתיבת ס"ת בזה ודלא כמ"ש הט"א שם. וכה"ג כתב הט"א שם למ"ד דכותבין מגילה להתלמד דאינו אלא בלה"ק. והשתא דייק שפיר דכתבו השירה היינו כל התורה דמשמע בכל לשון וחומשים אסור כנ"ל:

פ"י הלכה ד והלוחות שכותבין בהן לתינוק להתלמד אין בהן קדושה. וצ"ע דא"כ אמאי מטמאין הידים כמ"ש רבינו פ"ט מה' אה"ט:

הלכות ציצית פ"ג הלכה יב לעולם יהיה אדם זהיר במצות ציצית שהרי הכתוב

שקלה ותלה בה כל המצות כלן וכו'. במנחות (דף מ"ג) שבועות (דף כ"ט):

הלכות ברכות פ"א הלכה ב ומד"ס לברך על (נ"ל אחרי) כל מה שיאכל. מה

שהקשה הכס"מ דרבינו כתב בסמוך מ"ע מה"ת לברך אחר אכילת מזון וכל הדברים בכלל מזון חוץ מן המים ומן המלח כדתנן בכ"פ בכל מערבין (ואזיל לטעמיה שכתב בפ"ד דין ו') והוא תמוה דהא בגמ' התם ובכ"פ כ"מ אמר אהך מתני' מים ומלח הוא דלא איקרי מזון הא כל מילי איקרי מזון נימא תהוי תיובתא דרב ושמואל דאמרי אין מברכין בורא מ"מ אלא אחמשת המינין לבד ומוקי מתני' באומר כל הזן עלי אלמא דבכלל מזון לא הוי אלא ה' מינין וכ"פ בי"ד סי' רי"ז. ולפ"ז שפיר כתב רבינו כאן דלברך על כל מה שיאכל מלבד חמשת המינין הוי מד"ס. ונ"ל דס"ל להכס"מ כאן כמ"ש תוס' דלהמסקנא כל מילי איקרי מזון, אבל מ"מ רבינו שכתב מ"ע מה"ת לברך אחר אכילת מזון היינו רק ה' המינין בלבד וכמו שמסיק הכס"מ כאן. וזה דלא כמ"ש הגל"ח דרבינו ס"ל דבלשון תורה הכל בכלל מזון ובלשון בני אדם תלוי במקום דא"כ דברי רבינו דכאן דלא כמאן. אלא דס"ל דאין בלשון זה רק ה' מינין, והיינו שלא הביא רבינו דין המודר מן המזון דסמך א"ע אמ"ש כאן. גם מה שרצה הכס"מ לומר לדעת רבינו דאחר כל ז' המינין הברכה דאורייתא ליתא, דלא משמע הכי לקמן בפ"ה דין י"ב שכתב כל הברכות אם נסתפק לו בהם אם בירך אינו חוזר ומברך לא בתחלה ולא בסוף מפני שהן מד"ס. ואם איתא דברכה אחר ז' המינין דאורייתא ה"ל לחזור ולברך מספק כמ"ש גבי ברכת המזון בספ"ב. ומ"ש הלח"מ שם מהסוגיא דר"פ כ"מ כבר כתבתי בחידושי שם דלק"מ ע"ש דלא קאמר התם בסוגיא אלא דמ"ד כנס רבעי יליף לברכת הנהנין מז' המינין ופירש"י האמורים בארץ חטה ושעורה וגו' ובתרוייהו כתיב ואכלת ושבעת וברכת ור"ל דס"ל כר"ג דס"ל הכי בס"פ כ"מ אבל אנן קיי"ל כרבנן דארץ הפסיק הענין, ועיין בפר"ח סי' ר"ט: ומטועמת א"צ ברכה לפניה ולא לאחריה עד רביעית. עיין בכס"מ ונראה מדבריו שעד רביעית דנקט רבינו היינו ולא עד בכלל דדוקא פחות מרביעית א"צ ברכה אבל רביעית בעי ברכה. וכ"כ מדברי המעדני יו"ט פ"ב דברכות וכ"כ בגל"ח שם. וא"מ דע"כ רבינו עד רביעית ורביעית בכלל קאמר מדנקט שא"צ ברכה לאחריה משום מטעמת ואי בפחות מרביעית בלא"ה א"צ ברכה לאחריה כמבואר לעיל בסמוך. וה"ה לפניה בכה"ג נמי א"צ. עוד קשה שהרי גבי תענית כתב רבינו להדיא בפ"א מה' תענית דרביעית שרי למיטעם וא"כ ע"כ ה"ה גבי ברכה דהא שניהם למדו מהא דאמר בפ' היה קורא ר' אמי ור' אסי טעמי עד שיעור רביעתא ומפרש לה רבינו דעד ועד בכלל. אולם הגל"ח לשיטתו לא קשיא שפירש דכדי רביעית דנקט גבי תענית היינו לא רביעית ממש ועד דקאמר הכא לא בכלל:

הלכה יא כל העונה אמן אחר המברך ה"ז כמברך והוא שיהא המברך חייב באותה ברכה. וכתב הכס"מ דהשמיען דאע"ג דעונה אמן צריך שיהא המברך חייב באותה ברכה, וכן יש ללמוד גם ממ"ש רבינו לקמן דין פ"ו דהעונה אמן אחר הקטן לא יצא יד"ח. אך מ"ש הכס"מ מקור לזה מדתנן בס"פ ראוהו ב"ד כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים י"ח. א"כ כלל לנידון זה דעניית אמן דהתם גבי תקיעת שופר איירי ואפשר דעניית אמן עדיפא ויוצא בענייתו אף אחרי המברך שאינו מחויב בדבר כמו שהיא דעת הרא"ש הובא בא"ח סי' רי"ט. ולי נראה שיצא לרבינו מהסוגיא דברכות (כ' ב') דפריך אהא דתניא בן מברך לאביו קטן בר חיובא הוא. ולא משני דאיירי שענה הוא אמן ובפרט לדעת רבינו קושטא דמפרש דאיירי בשענה אמן וכמ"ש הכס"מ לקמן בספ"ה וא"כ לשיטתו [illegible] מוכח מדלא משני הכי ש"מ דכל שאינו מחויב בדבר א"י להוציא המחוייב אע"פ שענה אמן, וכ"פ בתשובת לחם רב הובא בטע"ז סימן רמ"ו ובדעת רבינו ודלא כהרא"ש:

פ"ב הלכה יד אם נעלם ממנו ולא ידע אם בירך אם לא בירך חוזר ומברך. הכ"מ לא הראה מקור לזה. והנה הדבר מבואר להדיא בירושלמי ריש ברכות ר' זעירא בשם רב ירמיה ספק בירך ספק לא בירך צריך לברך דכתיב ואכלת ושבעת וברכת:

פ"ה הלכה ז אנדרוגינוס מזמן למינו ואינו מזמן לא לנשים ולא לאנשים מפני שהוא ספק והטומטום אינו מזמן כלל. מדברי הכס"מ משמע דמסברא למד כן רבינו, ועיין בב"י סי' קצ"ט. והנה בהדיא מיתניא הכי בתוספתא דברכות וז"ל טומטום ואנדרוגינוס חייבין בזימון ואין מוציאין את הרבים ידי חובתן אנדרוגינוס מוציא את מינו ואינו מוציא את שאינו מינו טומטום אינו מוציא לא את מינו ולא את שאינו מינו ע"כ:

הלכות מילה פ"א הלכה א בב"מ צריך טעם על שלא מנה רבינו למילת עבדים למצות עשה בפ"ע. ונ"ל דים להוכיח מהא דיבמות (מ"ו ב') מפלוגתא דר' ישמעאל ור"ע התם דר' ישמעאל ס"ל דמותר לקיים עבדים שאינן נימולין ור"ע אוסר דס"מ דאף לר"ע דאוסר התם אין נחשב למצוה בפ"ע דא"כ תקשי דלר"י חסר מתרי"ג מצות, וכה"ג הקשו התוס' בסוטה (ג') וגדולה מזו כתבו תוס' בשם ריב"ן דגם לר"ע א"מ מה"ת רק מדרבנן: ואם עבד חייב למול את בנו כתב בס' שעה"מ דילפינן ליה למפטר בגז"ש מנשים משום דגמרינן עבד לה לה מאשה כדאיתא בפ"ק דחגיגה, ואפילו נימא דנשים פטירי מגזה"כ ולא משום דהוי מ"ע שהז"ג אפ"ה עבדים פטורים והביא ראיה לזה ממתניתין דפ"א דשקלים ודלא כמ"ש המ"ל פ"י דה' מלכים ע"ש, וגם דלא כמ"ש תוס' בב"ק (פ"ח) ע"ש. ולדידי א"צ לכל זה דכאן לכ"ע אין לחייב עבד במצות הבן שעל האב לעשות לו שהרי קיי"ל דאין יחוס לעבד, ומה"ט אין העבד חייב במצות האב שעל הבן כגון בכבוד אביו אע"פ שהאשה חייבת מפני שהעבד אין בנו מתייחס אחריו, וכ"כ בס' החינוך, וא"כ ה"נ אין לחייבו במצות של האב לבן:

הלכות שבת פ"א הלכה טו כגון שאחזו שניהם בקולמוס וכתבו כו'. תוספתא: **הלכה טז** ואם אין אחד מהם יכול לעשותה לבדו כו'. ועשו אותה בשותפות שניהם חייבין. עיין בלח"מ שהקשה פסקי רבינו אהדדי שפסק כאן כר' יהודה דמחייב בזה אינו יכול וזה א"י ולדידיה חד מיעוטא אתא ליחיד שעשה בהוראה דפטור ואמאי פסק בהל' שגגות כר"ש דיחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב. ותירץ דרבינו פסק כאן כר"י לחייב בזא"י וזא"י דבזה סבר גם ר"מ כר"י אבל בשגגות פסק כר"ש משום דחכמים בהוריות סברי כוותיה. ואין תירוצו מספיק דפסק כר"י משום דר"מ מסייע ליה דהרי ר"מ לא מטעמיה דר"י מחייב אלא משום דסבר דנפש לא משמע למעט שותפות וליכא רק תרי מיעוטי ור"י גופיה פליג אטעמא דר"מ וסבר כר"ש דנפש משמע מיעוטא לשותפין כמבואר בגמ' (נ"ג) וליכא לדידיה תלתא מיעוטא ואי לאו דאיצטריך למעט יחיד בהוראת ב"ד ממעטינן זה א"י וכר"ש, ולא ה"ל לרבינו לפסוק כר"מ דיחידאה הוא בסברא זו דנפש לא הוי מיעוטא נגד ר"י ור"ש דסברי דהוי מיעוטא. ונ"ל לתת טעם נכון לדעת רבינו במאי דפסק כסברת ר"מ דכוותיה אזלא מסקנת הסוגיא דפ"ק דערכין (ד' ב') דקאמר דלא איצטריך נפשות גבי ערכין לאחד שהעריך מאה ופירש"י דאי הוה כתיב נמי נפש הוה משמע נפשות הרבה כענין שנאמר ונפש אדם ששה עשר אלף, וכ"מ מהת"כ שהביאו התוס' פ"ק דזבחים (ה' ב') דלא ממעט שותפין שאין מביאין קרבן מנחה מדכתיב נפש אלא מדכתיב קרבנו, וא"כ ה"נ אין למעט מדכתיב נפש וליכא רק תרי מיעוטי לזה עוקר כו' ולזה יכול וזה יכול אבל לזה א"י וזה א"י ליכא מיעוטא ולכך מחייב:

פ"ב הלכה כג מותר להן לחזור בכלי זיין שלהן למקומן בשבת כו'. רבינו ז"ל קיצר בכאן וסמך אמ"ש בס"פ כ"ז דהיינו דוקא כשהם מפחדים ליישב במקומן שהצילו בו דאל"כ שובתין במקום שהצילו בו ויש להן אלפים אמה משם לכל רוח והוא מהסוגיא דעירובין וע"ש ברא"ש ובב"י ס"ס ת"ז. אלא שמ"ש כאן רבינו דהטעם דחוזרין למקומן בכלי זיינן הוא כדי שלא להכשילן לעתיד לבוא ליתא בגמ' אלא מפני מעשה שהיה אמרו כן וכבר הרגיש בזה הלח"מ פ"ו מה' מלכים. ומ"מ גם מהתוס' משמע מהא דתנן שכל היוצא להציל חוזרין למקומן דטעמא משום תחילתן ע"ש:

פ"ג הלכה יח אין נותנין פת בתנור כו' ואם נתן סמוך לחשיכה וחשכה ועדיין לא קרמו פניה כו' אם בשוגג מותר כו'. כתב הכס"מ שתמה הרמ"ך דהא רבינו גופיה פסק לעיל דכל תבשיל שלא בישל כל צרכו אם עבר ושיהה אסור לאכלו. ועיין מ"ש בזה בב"י סי' רנ"ד. ול"נ דרבינו אזיל לטעמיה שכתב הטעם דמותר לכתחילה לתת פת בתנור כשיעור כדי שיקרמו פניה קודם חשיכה משום שאם יחתה יפסיד, הרי דמחלק בין פת לתבשיל דבתבשיל גזר שמא יחתה ואוסר כל שלא בישל כל צרכו אפילו בדיעבד וגבי פת סגי בקרימת פנים אפילו לכתחילה מטעם שאם יחתה יפסיד, וזה יצא לו מהירושלמי דספ"ק דשבת דאיתא התם זריזות הן הנשים בפת יותר מבתבשיל מה בין פת לתבשיל תבשיל דרכו לאכול רותח פת אין דרכו לאכול רותח תמן אמרין פת חמה ממתא בלדה פי' שמביא חם חולי המחמם את הגוף ולכך זריזות בו הנשים שלא לחתות בו משתחשך וגם הפת גופיה מפסיד בחתייתו יותר מבתבשיל. ולפ"ז תיתי מתני' דפת לכ"ע אפילו להני תנאי ואמוראי דאסרי בתבשיל ולא ס"ל כמ"ד בשבת (ל"ז ב') דמתני' דפת לא אתיא רק כחנניא דמתיר נמי גבי תבשיל להשהותו כשנתבשל כמאכל ב"ד, אלא ס"ל כהירושלמי דשאני פת מתבשיל, ולפ"ז דגבי פת ליכא גזירה דשמא יחתה מש"ה מתיר רבינו בדיעבד גבי פת אפילו לא קרמו פניה דכיון שנפסד ע"י חיתוי זריזות בו ולא חיישינן לחתוי כלל:

פ"ה הלכה א הדלקת נר בשבת כו' חובה כו' שזה בכלל עונג שבת. כן איתא בתנחומא פ' נח וס"פ מצורע:

פ"ו הלכה א אסור לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה בשבת. כתב בהגהות דאמר בשבת מותר לומר לעבדו ושפחתו מדוע לא עשית כך וכך בשבת אע"פ שע"י כן יעשה כן לשבת הבאה. והלח"מ ושארי אחרונים הובאו בס' ברכי יוסף הקשו ע"ז דהא אפי' כשיעשה הנכרי מעצמו בשביל ישראל אסור. ולק"מ דאין כוונת ההגהות אלא לומר דאין בכה"ג משום איסור אמירה דהוי כעושה מעצמו אבל ודאי דאסור לישראל ליהנות מאותה מלאכה בשבת, ונ"מ שלא יצטרך להמתין במוצאי שבת בכדי שתעשה:

הלכה יז המשתתף עם הנכרי במלאכה. עיין במ"מ אמאי לא הזכיר רבינו הא דאיתא בגמ' ואם בלאו לחשבון אסור. והט"ז ביו"ד סי' רל"ד ס"ק כ"ז הקשה על הה"מ וכבר הקדימו הלח"מ בה' מ"א ותירץ, ובעל מעשה רוקח לא זכר את שניהם:

פ"ח הלכה א המנכש בעיקרי האילנות כו' כדי לייפות את הקרקע ה"ז תולדה דחורש. משמע דאילו כדי לתקן הצמח הוי תולדה דזורע וכמו זומר את האילן כדי שיצמח שהוא מעין זורע כמ"ש בסמוך וכ"כ רבינו בהדיא בפירוש המשנה ר"פ הבונה, והוא מפורש בירושלמי פ' כלל גדול דכל דבר שהוא להניית קרקע חייב משום חורש וכל דבר שהוא להבחיל את הפרי פי' לצמוח חייב משום זורע וקחשיב התם משקה, ומה"ט פסק רבינו בסמוך דהמשקה צמחין ואילנות בשבת ה"ז תולדת זורע וכתב הה"מ שהוא כר' יוסף נגד רבה בריש מ"ק ולא ביאר הטעם שלא פסק כרבה כדקיי"ל כב"ד. ולפמ"ש מבואר טעמו דרבינו דהירושלמי נמי סבר כרב יוסף. ומה שתמה הכס"מ על שהשמיט רבינו דין מנכש ועוקר עשבים רעים כדי לצמוח דהוי תולדה דזורע, י"ל דממילא נלמד כן מדבריו לפי הכלל האמור. ועוד דסמך רבינו על מ"ש בריש ה' כלאים אחד הזורע או המנכש וכו' ע"ש:

הלכה ב השורה חטין ושעורין וכיוצא בהן במים ה"ז תולדת זורע וחייב בכ"ש. הה"מ והכס"מ כתבו שהוא מהסוגיא דפ' דם חטאת והמ"א בסי' של"ו הקשה ע"ז. ונ"ל שיצא זה לרבינו מהא דאיתא בירושלמי דשביעית והעתיקו רבינו בפ"א דשמיטה דמותר לזרות זרעים בשביעית, ואי איתא דאין בזה משום זורע מאי רבותא דשרי בשביעית אבל אי אמרינן דאיכא בזה משום זורע א"ש דאשמעינן בשביעית שרי כיון דלא הוי עבודה בארץ אלא בתלוש כדאמר בפ"ד דשבת אבל אי בשבת שרי אצ"ל בשביעית:

הלכה ג וכל העוקר דבר מגידולו חייב משום קוצר. נושאי כליו לא הראו מקורו והוא מפורש בירושלמי דשבת פ' כלל גדול:

הלכה ו המקבץ דבילה ועשה ממנו עגולה וכו' עד שנתקבץ גוף אחד ה"ז תולדת מעמר וחייב. כתב הכס"מ בשם הרמ"ך דוקא כשקבצם במקום שנפלו שם מן האילן אבל אם קבצן בבית לא כו'. ומדכתבו ע"ד רבינו משמע לדידיה דרבינו נמי מודה בזה וכ"מ בהדיא בס' אלי' רבה באו"ח סי' ש"מ. ואין זה נכון בדעתו שהרי כתב לקמן בפכ"א דין י"א מי שנתפזרו לו פירות בחצירו כו' לא יתן לתוך הסל שמא יכבשם בידו לתוך הקופה ויבוא לידי עימור. אלמא דאף בחצר דלא הוי מקום גידולן הוי עימור בכה"ג כשכובשם עד שנעשו גוף אחד. וכ"כ הס"ג פ' כלל גדול שזהו דעת רבינו שכן הוא דעת תוס' הרב שהביאו התוס' במ"ק (י"ב) שכתב דבאסיפת פירות איכא מלאכה כדאמר בפ' אין דורשין אסיפה במועד מי שרי והיינו משום דהוי כמעמר. ואע"פ שכתבו התוס' עליו שאינם יודעים מה מלאכה יש באסיפת פירות היינו משום דאזלי לטעמייהו שכתבו בפ"ד דביצה (ריש דף ל"ג) דלא שייך עימור אלא במקום שגדלים, אבל מ"מ דעת הרב הוא שיש עימור. ומה שהביא הרמ"ך ראיה לדבריו מדאמרינן במס' יו"ט [סוף שם (י"ג ב') ונעלם מבעל מרכבת המשנה] דמעמיד ערימה לא הוי גמר מלאכה. באמת אין בזה כדאי לדחות דברי רבינו דאיירי בדברים הנקבצים ונכבשים עד שנעשו גוף אחד משא"כ בהעמדת ערימה דמס' יו"ט שאין נעשה גוף אחד רק שמאספו יחד בכה"ג קושטא דגם לרבינו בעינן מקום גידולו ולא כמ"ש בס' מעשה רוקח ושארי מחברים דבכל עימור חייב לרבינו אף שלא במקום גידולו. וחולק על מ"ש תוס' והר"ן בביצה (ל"א). ובהכי א"ש דלא תקשי לרבינו מ"ש בהגהות בפ' כ"א מדתנן בביצה (ל"ג) ומגבב עצים מן החצר להדליק משמע דאין בזה משום עימור מפני דלא הוה מקום גידולן, ולפמ"ש לק"מ דשאני עצים שאין נכבשין עד שיעשו גוף אחד כמו פירות. ולפ"ז אפשר דגם התוס' והר"ן בביצה מודים לרבינו דבדבר הנדבק והוכבש ונעשה גוף אחד הוי עימור אף שלא במקום גידולן דאינהו לא איירי התם בכה"ג רק בעצים שאין נעשים גוף אחד ע"ש ואין לחלק דעת הפוסקים במקום שאפשר להשוותן כמ"ש:

הלכה טז המגבל את העפר ה"ז תולדות לש וכמה שיעורו כדי לעשות פי כור כו'. עיין בכס"מ שהקשה הרמ"ך משבת (ע"ה) דאמר שאין אדם טורח לגבל טיט כדי לעשות פי כור, ולפמ"ש התוס' בר"פ המוציא י"ל דדוקא התם דאיירי לענין המוציא שופכין:

פ"ט הלכה יט המדקדק את החוטין ומפרידן בעת האריגה וכן הקולע את הנימין ה"ז תולדות אורג. הה"מ לא הראה מקורו, ונראה שיצא לו כן מהירושלמי דס"פ המצניע דשם משמע דקליעת נימין חשיבה אריגה בבגדים ורבינו נמי איירי בבגד דומיא דחוטין. וגם התוס' (סוף דף ל"ד) כתבו לחלק בין בגדים לשער שבגופו של אדם דלא חשיב אריגה וכ"מ בפכ"ב דין כ"ו:

פ"י הלכה ד אם נפסקה רצועת סנדלו בכרמלית נוטל גמי לח הראוי למאכל בהמה וכורך עליו וקושר הגמי. כתב הה"מ דרבינו לא כתב החילוק דאיתא בגמ' בין כרמלית לחצר דמינטר דהתם אפילו לטלטלו אסר רב יוסף ואולי דעתו דהך דר"י אתיא דלא כהלכתא שסובר דכלי שנשבר בשבת אין ראוי לטלטלו אא"כ עושה מעין מלאכתו הראשונה ואין הלכה כן כמ"ש בפכ"ה. ולדידי אין זה מספיק דהתינח שלא כתב רבינו דין זה גבי שבת אבל גבי יו"ט הו"ל לכתבו דשם סבר לאסור בטלטול כלי שנשברה בו ביום אם אינו עושה מעין מלאכתו הראשונה וכמו שיתבאר בה' יו"ט, ועוד דבמ"ר כתב דסנדל גרע מאחר כלי שנשבר משום שדעתו לתקנו. אמנם א"ש דעת רבינו לשיטתו שפסק בפ"ז מה' כלים סנדל שהוא טמא מדרס ונפסקה אחת מאזניו ותקנה טמא מדרס, והיינו סתם מתני' דכלים דמייתי בסוגיא דשבת (קי"ב ב') ומתבאר מתוך הסוגיא ופירש"י שם דבין שנפסקה פנימית או חיצונה טמא ואע"פ שלא תקנה עדיין כלי הוא, וא"כ מדהוי כלי לטומאה ה"ה לגבי שבת וכדאיתא שם, ורב יוסף דאסרו בטלטול סבר כר"י דמטהר בברייתא ומסקנא דסוגיא מוכחת דלא כרב יוסף. ומ"ש הלח"מ דאי רבינו מתיר נמי בחצר אמאי נקט כרמלית, י"ל דאתא רק לאפוקי חצר שאינה מעורבת וכ"מ בכס"מ ע"ש:

פי"א הלכה ה המפשיט מן העור כדי לעשות קמיע חייב. ואי איכא איסור בפחות עיין ברש"י ותוס' שבת (קי"ז): במל"מ ופירושה דכל שנפסלה בקדש כגון שלא לשמה וכיוצא כו'. תמוה דלעיל מינה איתא בהדיא דמרכה שלא לשמה להפסד:

הלכה יז הרושם רשמים וצורות בכותל כו' כדרך שהציירין רושמין ה"ז חייב משום כותב בשבת. עיין מ"ש הה"מ. ול"נ שיצא זה לרבינו מהירושלמי פ"ז דאיתא שם הצר צורה הראשון חייב משום כותב והשני חייב משום צובע. עוד איתא שם דאם חיסר בה אבר אחד ובא אחר וגמרה חייב משום מכה בפטיש. ורבינו שלא כתב זה

כאן הוא משום שכן משמע ממ"ש בפ"י דין ע"ז דהגומר הצורה חייב משום מכה בפטיש. ועכ"פ דכאן איירי שאוהו פרשם לא גמר הציור אלא הנותן הסממנין אח"כ, אלא דל"ע דאמאי השמיט זה ולא כתב חיוב דצובע:

פי"ב הלכה ח הוצאה והכנסה מרשות לרשות מלאכה מאבות מלאכות הוא. ותמה הלח"מ דבר"פ הזורק אמרינן דהוצאה אב והכנסה תולדה ורבינו הזכירם כאחד משמע דשניהם אב. וי"ל דרבינו ס"ל כמ"ש בה"ר בשם הרמב"ן בריש שבת אליבא דר"פ דהתם דסבר דהכנסה נמי אב הוא ויישב בזה קושיית התוס' שם בד"ה מי לא עסקינן דקמעייל כו'. ויש לי לה"ר לזה מהירושלמי דמגילתין ושבועות פ"א דאיתא שם דהוצאה והכנסה אחת היא ומצטרפין לשיעור כגון שהוציא חצי גרוגרת והכניס חצי גרוגרת, וע"ז סמך רבינו שהזכירם כאחד ותפסן לאב. וי"ל בזה ליסנא דמ' חסר אחת דבאמת איכא מ' אבות כיון דהכנסה נמי אב אלא דלענין חטאת א"מ על שניהם רק אחת והיינו חסר אחת: במגיד משנה כתב רבינו הא דלא גרסינן היכא כתיבא הוצאה אלא מנ"ל דהוי מלאכה כו' וזה דעת רבינו. הכי איתא בהדיא בירושלמי שם:

הלכה טו מותר לאדם לטלטל בר"ה בתוך ד' אמות על ד' אמות שהוא עומד בצידן. עיין במ.יד דכוונת רבינו שאין מקומו של אדם אלא ד' אמות לרוח אחת ופר' יהודה עירובין (מ ה) ולא כחכמים דסברי התם ד"א לכל רוח שהן ח' על ח' וכן נראה דעת הלכות שלא הזכירו ח' על ח'. וצריך טעם למה פסקו כר' יהודה נגד חכמים דרבים הן. ונראה משום דאיכא סתם מתני' בס"פ פילד מעברין (ס' ע"ב) דאתיא כוותיה דר"י דאין ד' אמותיו אלא מרוח אחת וכדמוכח מדברי התוס' שם וכ"כ בהדיא בחידושי ריטב"א שם וא"כ ה"ל מחלוקת בפ' מ"ש וסתם אח"כ בפ' כ"מ ומחלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם אפילו יחיד נגד רבים וכדמוכח בריש שבועות ומדברי התוס' והרא"ש בעירובין (ג"ז ב'):

פי"ג הלכה טו זרק ורץ הזורק עצמו אחר החפץ וקבלו כו' פטור. במ"מ נדחק דרבינו כתב פטור בפשיטות על מ"ש בגמ' תיקו. ול"נ דסבר רבינו דרק ר' יוחנן הוא דמיבעיא ליה שם אבל לרבא פשיטא ליה וכדמוכח בשבת (פ' ע"א):

פט"ז הלכה יד שלשה מקומות המוקפות שלא לשם דירה זה בצד זה כו' נעשו כשירא ונותנין להן כל צרכן. לא נתבאר מהיכן יצא זה לרבינו. ומפירש"י בספ"ד דעירובין (ע"ז ב') משמע דגם בשירא בעינן מוקף לדירה ביותר מבית סאתים וכ"מ ג"כ מפירושו (ל"ג א') גבי ג' קרפיפות זה בצד זה דלא הותר לשיירא רק במחיצה של שתי וערב אבל מוקף שלא לדירה לא הותר להן. אמנם יש לה"ר לדעת רבינו מהירושלמי דפ"ב דעירובין הלכה ה' דמתבאר משם דגם לענין היקף מחיצה שלא לשם דירה הקילו בשיירא טפי מביחיד, ע"ש ודו"ק:

פי"ז הלכה יט שהלחי הרי הוא כמחיצה. ודע דלחי שטוה מבפנים ונראה מבחוץ לא הוי מחיצה ויש ללמוד כן מדברי הרא"ש פ"ק דסוכה סי' ט' וסי' ל"ד ע"ש ודו"ק. אבל קשה ע"ד הרא"ש דלא משמע הכי בעירובין (ט"ו):

הלכה כו במ"מ וכתב הרשב"א ז"ל דדברי הכל היא וכן דעת רבינו. כ"כ הרא"ש וכ"ה בירושלמי בהדיא:

פכ"ב הלכה ג אסרו חכמים למכור בהמה גסה לעכו"ם כו' ואם מכר קונסין אותו עד עשרה בדמיו ומחזירה. וכה"ג כתב רבינו בפ"ח מהל' עבדים גבי המוכר עבדו כו' ושם כתב דאין קנס זה בח"ל וכדעת הגאון שהביא הרי"ף בפ' השולח, והב"י ביו"ד סי' קנ"א מביא בשם ר' ירוחם דה"ה גבי קנס דמכירת בהמה גסה ליכא בח"ל, אך בס' או"ת בריש ח"מ כתב דלדעת רבינו גם בח"ל והטעם דל"ד מכירת בהמה למכירת עבד דלא שכיחא וכדאיתא בגמ'. וי"ל לה"ר לסברא זו ממ"ש רבינו בפ"ד מה' גזילה גבי גזל אחד מחמשה ואינו יודע איזהו דמשלם לכל א' וא' דמשמע גם בח"ל אע"ג דאין דנין ד"ק בח"ל אפילו דרבנן לדעת הגאון הנזכר אלא דגבי גזל דשכיחא שאני וכדאיתא בה' סנהדרין:

פכ"ב הלכה יז המכסכס את השודר אסור מפני שהוא מלבנו כו' אבל החלוק מותר. ובהשגות א"א טעה בזה דבין סודר ובין חלוק מותר. ועיין בהה"מ שכתב דזה תלוי בחילוף הגירסאות בגמ' דשבת (ק"מ). ול"נ לה"ר לגירסת רבינו מדאיתא בפ"ב דמ"ק (י' ע"ב) רבא שרי לכסכוסי קרמא מ"ט מעשה הדיוט הוא וכ"פ רבינו בפ"ח דה' יו"ט בדיני חולו של מועד. ומדאיצטריך למימרא דבמועד שרי ש"מ דבשבת ויו"ט אסור לכסכס בגד. וכה"ג דייקי התוס' והמרדכי התם אהא דאמר רבא שרא לסרוקי סוסיא ע"ש:

פכ"ג הלכה יב אסור לכחול בפוך בשבת מפני שהוא ככותב. באו"ח סי' ש"ג כתב דאסור מפני שהוא צובע, וזה תלוי בחילוף הגירסאות בגמ' דס"פ המצניע. ודע דבירושלמי איתא כגירסת רבינו. אך לכל הגירסאות ק"ל דתיפוק ליה איסורא דלכחול בפוך משום שהוא רפואה לעין וכדאיתא בפ' ח' שרצים (ק"ט), ואח"כ מצאתי שהרגיש בזה בס' מהנה אפרים ותירץ דהכא איירי בבריא דליכא למיחש לשחיקת סממנין. ולדידי א"ל לזה דאפילו בחולה בעיניס משכחת דליכא משום רפואה דהא אמר בס"פ שואל (קנ"א) האי כוחלא עד מ' שנין מרוות מכאן ואילך לא מרווח, ובכה"ג איצטריך לאסור כאן לכחול משום כותב:

פכ"ד הלכה יא בבכ"מ דהיינו דוקא באיסורי דרבנן אבל באיסור תורה ממחין ביד אביו שלא יניחנו לעשות איסור. וכ"כ הרדב"ז סוף ח"ב:

פכ"ו הלכה ה הגמ"יי סי' ד' כרב הונא דהוא בתרא ע"כ. ובגיטין (ז') פירש"י דרב חסדא תלמיד ר"ה היה. והתוס' בפ' הדר כתבו דהיה תלמיד חבר שלו: שם ודלא כרב דאמר כו'. נ"ל ודלא כרב חסדא דאמר:

הלכות עירובין פ"א הלכה טו ומערבין במעשר שני בירושלים. בירושלמי עירובין ועיין בתוספתא פ"ב דעירובין:

הלכות שביתת עשור פ"ב הלכה ד בלח"מ וי"ל דפריך היכא דשתה מהרה ופסק ואח"כ שתה דאנו משערים אם יש מתחלת השתיה עד סופה כשיעור שתיית רביעית כו'. וכ"כ הרדב"ז סוף ח"ב סי' קמ"ס וק"ל ורא"מ בשו"ת מים עמוקים סי' ס"ז:

בהלכות יו"ט פ"א הלכה ב כל העושה מלאכה שאינה לצורך אכילה כגון שבנה כו' בטל מ"ע ועבר על ל"ת. ואפילו עשאה לצורך אכילה כיון שעיקרה אינה לצורך אכילה לוקה וכמ"ש הה"מ והלח"מ בשמוך לדעת רבים. וזה דלא כמ"ש התוס' פ' המצניע (צ"ה) דאמר נמי גבי בונה מתוך שהותר לצרך אכילה דמגבן גבינה הוי בונה הותר נמי שלא לצורך. ואם נפל ביתו ביו"ט שלא היה אפשר לבנותו קודם יו"ט ואיכא צורך היום לאכול בתוכו אין בו איסור דאורייתא לבנותו. ועיין בפר"ח בא"ח סי' תנ"ס, ועיין בס' פ"י בביצה שמיישב דעת רבינו דלא ס"ל דמגבן הוי בונה אלא במגבן לאוצר לעמוד ימים רבים וא"כ ל"מ בונה משום אוכל נפש ביו"ט. ויש להוכיח מהסוגיא דפ"ב דשבועות (ט"ו) כדעת רבינו דאיכא איסור דאורייתא בבונה ביתו אף שלא היה אפשר מעיו"ט ואיכא נמי צורך היום, דקאמר התם היכי נעביד נגייה ביו"ט ונקדשיה אין בנין ביהמ"ק דוחה יו"ט ופירש"י כדאמרינן פ"ק דיבמות יכול יהא בנין ביהמ"ק דוחה שבת ת"ל את שבתותי תשמורו כו' ויו"ט נמי שבתות איקרו ע"כ. ומשמע דאיכא איסור דאורייתא בזה ומש"ה לא אפשר למבנייה ביו"ט ולקדשיה בשתי הלחם. והשתא לפ"ד התוס' דפרק המצניע ודאי אפשר למבנייה ביהמ"ק ביו"ט ולקדשו משום דאית ביה נ"כ צורך היום להיות מקום ריוח לכהנים לאכילת ק"ק ובכה"ג אמרינן מתוך, ואף רבנן לא הוה להו למגזר במקדש. א"ו כדעת רבינו דלא אמרינן מתוך רק בהוצאה והבערה ולא בשאר מלאכות. וכן יש לה"ר מביצה (ל"ב ב') גבי אבנים של בה"כ דמשמע דאיכא בונה ביו"ט וכ"מ שם (ריש דף ל"ו) דאיכא אשויי גומות ביו"ט והיינו בונה:

הלכה ג העושה אבות מלאכות הרבה ביו"ט בהתראה אחת כו' אינו לוקה אלא אחת. חילוק מלאכות לשבת ואין ח"מ ליו"ט. בס' מרכבת המשנה לבעל יד אהרן הקשה לרבינו דבשתי התראות יש חילוק מלאכות ביו"ט א"כ אמאי מקשה על רבה בפסחים (מ"ז) ממבשל ג"ה ביו"ט לימא דאיירי שהתרו בו משום מבשל ומשום מבעיר. וי"ל דהא דאין חילוק מלאכות ביו"ט במזיד היינו דוקא בעושה מלאכה אחת שמחייבין עליה משום ב' שמות או בעושה מלאכה אחת ב"פ בהתראה אחת אבל בעושה ב' מלאכות גמורות על ידי ב' התראות חייב ב' ומש"ה בעלי מוקצה וביטול מקשה שפיר דהכא כמעשה אחד הוא דעלי מוקצה נמי עיקר היסורן מה שמבשל בהן אבל על הבערה וביטול לא מקשה התם לרבה כיון שאינן במעשה אחד וכ"כ בס' פ"י וא"ש קושיית המרכבת המשנה על רבינו:

הלכה יז כל שאסור בשבת בין שהוא דומה למלאכה או מביא לידי מלאכה בין שהוא משום שבות ה"ה אסור ביו"ט אלא א"כ היה בו צורך אכילה. משמע דלצורך אכילה הותר ביו"ט דבר שהוא דומה למלאכה וכו' ואע"ג דמלאכה גמורה לא הותרה אפילו לצורך אכילה מ"מ דבר שאינו מלאכה ממש רק שהוא דומה כו' לא אסרוה ביו"ט לצורך אכילה וכ"מ בכ"ד. ומכאן תשובה למ"ש הלח"מ לקמן בפ"ו דהמעשר ביום טוב במזיד לא יאכל אף דלית ליה פירי אחריני, והשתא הא איסור הפרשת תו"מ ביו"ט אינו אלא מפני שדומה כמקדיש אותן פירות והרי הוא כמקח וממכר דאסור משום שמא יכתוב כמ"ש בפכ"ג מהל' שבת וא"כ אין לנו לאסור לצורך אכילה ביו"ט, וכן יש לדייק מדברי רבינו שכתב לעיל בפכ"ג מהל' שבת וכמ"ש שם. ונהי דלכתחילה אסור משום שהיה אפשר מאתמול מ"מ בדיעבד אין לאסור, וטלטול מוקצה לצורך או"נ כתב בס' מעה"מ דמותר אף אם היה אפשר מאתמול וכ"כ הצל"ח:

שהמוקצה אסור ביו"ט ומותר בשבת מפני שיו"ט קל משבת אסרו בו המוקצה שמא יבוא לזלזל בו. כתב במ"ל במס' יו"ט (דף ב') כו' ומכאן קשיא לי אהא דאמרינן ביבמות (קי"ב) כו'. ולק"מ לפמ"ש במלחמות לפרש הא דביצה: ומ"ש המגיה בשבולי הלקט מהריק"ו שורש ע"ב הובא בהל' שגגות פי"ב:

הלכה יח תרנגולת העומדת לגדל ביצים כו' ופירות העומדים לסחורה מוקצה הן ואסור לאכול מהן ביו"ט כו'. ונראה שזהו ג"כ דעת הכלבו שהביא הב"י ס"ס ש"י שכתבו אין דין הכנה לעכו"ם שאם היו לו תמרי דעיסקא או גרוגרות ומוקים כו' הכל מותר. דמשמע דאילו בישראל הוו מוקצה דאיירי ביו"ט, ובכדי כתב עליו הב"י דתמרי דעיסקא כדי נסבא דאפי' בשל ישראל לא הוו מוקצה כמ"ש סי' ש"ח ע"ש, דז"א אלא בשבת אבל ביו"ט הוו מוקצה כמ"ש רבינו כאן:

פ"ב הלכה א אפרוח שנולד ביו"ט אסור וכו'. כתב ה"ה ועגל שנולד בשבת יש מי שאסרו ביו"ט הסמוכה לו ויש מתירין ואפילו ביומו מותר לחולה. ועיין בלח"מ שנדחק בדבריו והרב מ"ל הניחו בצ"ע, והדבר מבואר בר"ן רפ"ק דביצה שכתב וז"ל עגל שנולד בשבת אפשר להחמיר ולאסרו ביו"ט שלאחריו דכיון דבשבת עצמו אסור משום מוקצה מחמת איסור אינו מכין ליו"ט אלא שיש חולקין בזה דכיון דאילו אית ליה חולה בתוך ביתו חזי אפילו לבריא בהומצא אפילו ביו"ט שרי:

פ"ז הלכה יד כל הדברים האלו שאמרנו היו בזמן שהיו ב"ד של א"י מקדשין ע"פ הראיה כו'. ומהרש"ל בים"ש תמה על זה שהרי רבא הוא דקאמר מניח אדם ע"ת ביו"ט ראשון ומתנה אע"ג דבימיו היו מקדשין על פי החשבון. והשתמיטתיה מ"ש רבינו בפ"ה מהל' קה"ח דבימי רבא עדיין היו מקדשין ע"פ ראיה. אך אי קשיא הא קשיא דכתב שם עד ימי אביי ורבא ובגמ' איתא ג"כ רבינא ורב אשי ובימיהם ככר פסקו לקדש ע"פ ראיה, ומצאתי שכ"ה בס' עצי אלמוגים. ומיהו י"ל דרבינו ס"ל דרב אשי היה בימי רבא שהרי כתב בהקדמתו ומכלל החכמים שקבלו מרבא רב אשי ורבינא, והא דאיתא בפ"ד דקידושין דביום שמת רב יהודה נולד רבא וביום שמת רבא נולד רב אשי, רבינו לא היה גירסתו כן, ועי' מ"ש לעיל בהקדמה:

הלכות חמץ ומצה פ"א הלכה א כל האוכל כזית חמץ בפסח כו' אחד האוכל ואחד הממחה ושותה. משמע דה"ה דשוין בשיעוריהן וגם הממחה ושותה שיעורו בכזית וכ"מ בסוגיא דחולין (ק"כ) וכן איתא בהדיא בתוספתא פ"א דפסחים כשם שאכילה בכזית כך שתייה. וקשה דמדברי רבינו בפי"ד מהל' מ"א משמע דשיעור שתייה במשקה או באוכל מחוי הוי ברביעית. וי"ל ע"פ דאיתא בר"פ המצניע גבי יין ודם דכזית ביבש הוא רביעית בלח, וסבר רבינו דה"ה באוכל שנמחה הוי מכזית רביעית, ולפ"ז מ"ש כאן דממחה ושותה כאוכל היינו משום דמאוכל כזית כשנמחה נעשה רביעית משקה אבל באמת שיעור מחוי הוא ברביעית לאחר שנמחה ונעשה משקה, והא דבתוספתא ובסוגיא דחולין מעברין בכזית היינו אם רוצין לשערו קודם שנמחה ועדיין אוכל הוא מעברין אותו בכזית וא"ל לשערו אח"כ אבל אם לא שיערו עד אחר שנמחה מעברין ברביעית ודא ודא אחת היא. וכן י"ל דעת רבינו ממ"ש בפ"ס מהל' נזירות ע"ש:

פ"ב הלכה יא במש"ל וקושיא זו עצומה בעיני וצ"ע. עיין בפר"ח: **שם** א"ס ובפי"ד מה' שאר אה"ט, צ"ל פי"ט: **שם** ומיהו אפשר לחלק דשאני התם כו'. עיין בס' פ"י בכתובות, ועיין בריטב"א שם:

הלכה יב הגיח החמץ בזוית זו כו'. עיין בהשגות, ועי' בס' מגודל דוד:

פ"ג הלכה ו בכ"מ סד"ה ואם כו' ורצונו היה לבערו אלא שהחכמים אסרוהו אינו עובר עליו כו' וזה אנוס הוא ע"כ. ק"ל מפ' א"ע (מ"ח) גבי הא דא"ל ר"א לר"י לדבריך הרי הוא בב"י גבי הפרשת חלה בטומאה ביו"ט דאוסר ר"י לאפותה קודס שהפרישה, ולפ"ד הכ"מ הא אנוס הוא שאסרו לאפותה ושלא ברצונו תבוא לידי חימוץ ואמאי עובר. ונראה דגם הכ"מ עצמו לא ס"ל שאינו עובר בב"י משום שהוא אנוס בהקנתא דרבנן רק דוקא התם גבי מוקצה דמאי ה"ל למיעבד הרי בדק בתחילה כל הבית ולא מצאו, אבל בהך שנסתפק הפר"ח באו"ח סי' תל"ד אי מועיל ביטול בשעה ו' לפטור מכל ירא"ה כיון דמה"ת עדיין הוא ברשותו לבטל רק מדרבנן אינו ברשותו אי מקה מה"ת בהא ודאי פשיטא ליה דעובר על ב"י שהרי פשע שהיה יכול לבטל קודס שעה ו', וכה"ג כתבו הת"י בשבת (ד'). ועוד נראה דהתם לא היה תקנת חכמים ביחוד על מצות ביעור רק שגזרו על איסור מוקצה בעלמא והוא מתבטל ממילא עי"כ ממצות ביעור לכך חשוב אנוס משא"כ בספיקו של הפר"ח גבי ביטול לאחר שש שגזרו חכמים ביחוד ע"ז שלא יבטל והוא עבר על גזירתם וביטל לא חשוב אנוס. ומיהו ברים כתובות חשוב אנוס מחמת תקנת חכמים שגזרו שלא ישא ומתמתם אינו נושא קודם יום ד'. וכ"מ מדברי רבינו כאן הלכה ז' שפסק מתחלת שעה ו' ולמעלה אינו יכול לבטל שהרי אינו ברשותו שכבר נאסר בהנייה לפיכך אם לא ביטל קודם שש כו' ה"ז עובר על ב"י כו' ואין הביטול עתה מועיל לו כלום, הרי משמע מדבריו דכיון דמדרבנן אינו ברשותו לבטל עובר אע"פ שביער אח"כ. וכה"ג כתבו התוס' ריש סוכה (ג') גבי הכך דגזרו רבנן שאינו יוצא יד"ח סוכה או ק"ש מה"ת לא יצא יד"ח, וכ"כ הסמ"ג באו"ח סימן תרכ"ח, ואע"ג דהר"ן לא ס"ל כהתוס' מ"מ רבינו כהתוס' ס"ל. והא דפסק רבינו בפ"ד מה' סוכה דהעושה סוכתו בראש האילן או ע"ג גמל כשירה ואין עולין לה ביו"ט, ובגמ' שם (כ"ג) מפרש דאע"ג דבעינן סוכה הראויה לז' הא נמי מדאורייתא מחזי חזי ורבנן הוא דפסלוה ולא אמר דכיון דמדרבנן אינה ראויה לז' לא יצא מה"ת דהתם נמי חשוב כאנוס בהקנתא דרבנן שגזרו בעלמא שלא לעלות ע"ג אילן ובהמה ביו"ט ומחמת גזירה שגזרו בעלמא אינה ראויה לז' ואין זה חשוב להפקיע מצוה מה"ת משא"כ היכא שגזרו ביחוד על איזה מצוה וכמ"ש, ובפרט לדעת רבינו ריש הל' ממרים דכל גזירה דרבנן איכא לאו דלא תסור וע"כ שפיר איכא למימר דמה"ת לא יצא. וכן מ"ש המ"א שם ס"ק כ"ב דבכל דבר שאסור לסכך בו משום גזירה מסככין בו בשעת הדחק כשאין לו במה לסכך, אפשר דל"ק לדברי התוס' הנזכר דהתם בעבר במזיד אגזירה דרבנן והיה יכול לקיים המצוה כתקנה שלא לעבור על גזירתם מש"ה אמרינן שלא יצא י"ח נמי מדאורייתא דכל מילי דרבנן סמכוה על לא תסור, וה"נ כשהיה יכול לבטל קודם שש ולא ביטל מדאורייתא עובר משא"כ בשעת הדחק כשאי אפשר לו לקיים המצוה בכה"ג לא העמידו דבריהם שם: ועוד י"ל ע"פ מ"ש בהל' מכירה לדעת רבינו בהל' מעילה והתוס' בפסחים (כ"ט) דהיכא דלפי תקנת חכמים נתבטלה המעשה לגמרי לכולי עלמא ממעטינן ליה מקרא וה"נ גבי ביטול המן בשעה ו' דלפי התקנה שאסרו בהנאה ואינו ברשותו הרי כאילו לא בטלו כלל ולא אמר כלום ולא עשה שום מעשה כלל לכך אמרינן דמה"ת עובר בב"י, וכן הכריע הפר"ח דאזלינן בתר דרבנן ומדאורייתא לקי משום ב"י, והביא ראיה מדאמר רב גידל המקדש משעה ו' ולמעלה א"ח לקידושיו אלמא דאי איתא חמץ דרבנן ומפקיע קדושי דאורייתא. ומה שדחה בספר חמד משה דשאני קידושין דהמקדש אדעתא דרבנן מקדש אבל לא מצינו מלקות אם אין בו חיוב מה"ת, באמת מצינו אפילו חיוב כרת ע"י תקנתא דרבנן בגיטין (כ"ח) אוקמוה רבנן ברשותיה דגגב כי היכי דליחייב עליה כרת כשהקדישה ושחטה בחוץ. וה"נ י"ל גבי חמץ דאפקיה רבנן מרשותו שלא יוכל לבטל בשעה ו' כי היכי דליחייב עליה. ומיהו מפרש"י (מ"ז:) יש לדקדק דמשום תקנת חכמים לא לקי שפירש גבי חורש ביום טוב דלא לקי למ"ד הואיל ורחוי לכסוי דם לפור ואפילו באבנים שצריכין כתישה רחויות לכותשן כלאחר יד וז"ל דשבות בעלמא הוא ע"י שנוי דמדאורייתא שרי פקע ליה מלקות, משמע דאף דאסור מדרבנן לא לקי: בלח"מ ולא מצאתי שכ"כ לא בהל' ברכות פי"א כו'. עי' שם סוף דין י"ב:

פ"ה הלכה ט ושמרתם את המצות כלומר הזהרו במצה ושימרו אותה מכל צד חימוץ כו' אחר שנקצר. עי' במגיד דלדעת הרי"ף ורבינו דאינו מעכב השימור במצה בכל ימות הפסח משעת קצירה רק בליל א' וכתב שכ"מ בסוגיא שם בפ' כל שעה. ונראה שנתכוין למ"ש שם גבי הרבא דמבעה דהדר רבא ואסר לזבוניה לנכרים קב קב דדילמא מזבן ליה לישראל ואי איתא דצריך שימור משעת קצירה לעיכובא לכל הפסח הרי לא אתא ישראל למזבן כלל חיטים מנכרי, וש"מ דליכא עיכובא בזה כלל:

פ"ז הלכה א מ"ע של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל ט"ו בניסן שנאמר זכור כו' כמו שנאמר זכור את יום השבת. הכ"מ הראה מקורו מהמכילתא ופרק ע"פ (קט"ז) וגם לא נזכר לימוד יציאת מצרים משבת בגז"ש דזכור רק נזכרה גז"ש דזכירה (קי"ז) ללמוד שבת מיצ"מ לומר שיזכור יצ"מ בקידוש היום. אמנם דברי רבינו נובעים מהמדרש רבה סוף פ' בא וז"ל אמר הקב"ה למשה הזהיר לישראל כשם שבראתי את העולם ואמרתי להם לישראל לזכור את יום השבת זכר למעשה בראשית שנאמר זכור את יום השבת כך היו זוכרים הנסים שעשיתי לכם במצרים וזכרו יום שיצאתם משם שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים ע"כ. הרי מפורש דמדמה ויליף זכירה דיצ"מ מזכירה דשבת:

הלכות לולב פ"ז הלכה כב בלח"מ ונראה דיש להקשות עוד כו'. כבר הקשה זה הרמב"ן בס' המצות: **שם** בהג"ה כתב הרמב"ם בהדיא שהל"מ לא מקרי ד"ס וצ"ע. ולפמ"ש הפר"ח ביו"ד סי' כ"ט לק"מ:

הלכות קידוש החדש פ"א הלכה ה אין ראיית הירח מסורה לכל אדם כמו שבת בראשית. עי' קידושין (ל"ז), נדרים (ע"ח):

הלכות תעניות פ"א הלכה ה ואין גוזרין בתחילה תענית אלא בשני בשבת ובחמישי שלאחריו וכו' וכן על סדר זה בה"ב עד שירוחמו.

והקשה בלח"מ אמאי פסק כר' יוסי ולא כת"ק דאמר דשלש תעניות שניות היו ה' ב' ה'. והקדימו בזה הריטב"א וכתב שאינו יודע טעם לרבינו שפסק כיחידאה ר' יוסי נגד רבנן. ואני אומר דרבינו טעמו ונימוקו עמו דהא איתא בירושלמי דאתא עובדא קמיה דר' יוחנן והורה כר' יוסי והיה ר' אלעזר מצטער ואמר שבקין סתמא ועבדין כיחידאה אמכת תני לה ת' חייא בשם ר' מאיר אמר יאות סבא ידע פירקא ע"כ:

פ"ג הלכה י בלח"מ ולא אמרו כן בגמרא שליטית להתענות אלא על דברי ר"י כו'. ל"מ הכי בתענית (י"ט):

פ"ד הלכה א בכל יום ויום משבע תעניות האחרונות של מטר כו' ונותנין אפר מקלה ע"ג התיבה וע"ג ספר תורה. וכתב הכ"מ שאינו יודע מנין לו לרבינו שנותנין אפר מקלה ע"ג ס"ת, דבגמרא איתא ע"ג התיבה. ומצאתי בילקוט ישעיה סי' ס"א שהעתיק נוסחת הגמרא בזה"ל ולמה נותנין אפר מקלה ע"ג ס"ת אמר ר"י בן פזי כו', ובודאי שכך היתה גירסת רבינו, וכך היא גירסת האלפסי והרא"ש:

פ"ה הלכה ג וע"ב חמשה דברים אירעו בו כו' ונפל ביד ע"א ונהרגו כו'. עי' בהלכות מלכים פרק י"א:

חידושים ומקורים

מאת כבוד הרב הגאון מוהר"ר שמואל שטראשון זצוק"ל מווילנא.

בעל המחבר הגהות על כל הש"ס וש"ע או"ח ומדרש רבה

בהקדמה תורה זו תורה שבכתב. והמצוה זו פירושה. בברכות (ה') תורה זו מקרא. והמצוה זו משנה וכו':

שם ונתן ספר לכל שבט ושבט כו'. כ"ה במדרש רבה סוף פרשת וילך:

שם ומכלל החכמים שקיבלו מרבא רב אשי ורבינא. תימא דבקדושין (ע"ב:) איתא כשמת רבא נולד רב אשי, ועי' בסה"ד בסדר תנאים ואמוראים ברב אשי:

בהשגת הראב"ד למנות כ"ו ממ"ע. ולמה לא חשב כו'. במס שהשרים רבינו בשרש הז' לסה"מ יתיישב זה:

הלכות יסודי התורה פ"ב הלכה ח כל צורה וצורה לפי מעלתו לא לפי גודלו. צ"ל דצ"ל ולפי גדלו כלשונו לקמן בפ"ג הלכה ט':

פ"ה הלכה ג בלח"מ למש"כ הר"ן בפ' טומגין דכיון כו'. שם ליתא. אבל כן כתב הכ"י בפ' בן סורר:

הלכה ד בפנים שנאמר ונתתי אני את פני באיש ההוא. צ"ל ואני אתן את פני, או ושמתי אני כו', ועי' בפ"כ שדרשו כן בשני הפסוקים אלו:

הלכות דעות פ"ב הלכה ג אמרו חכמים הראשונים כל הכועס כאלו עובד עכו"ם. בגמרא לא נמצא זה. והראה לי בני הרבני מו"ה מתתי' שי' במדרש לעולם בפ' ט"ו שאיתא כן:

פ"ה הלכה יב ולא ימכור שדה ויקנה בית. הכ"מ לא הראה מקורו. ואני מצאתיו כתו"כ פרשת בהר בפסוק כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו. וק"ק מסוגיא דקדושין (כ') וערכין (ל':) לסוף מוכר את שדותיו כו' עד שמוכר את ביתו כו' ע"ש, ועיין בהלכה הקודמת ובכ"מ שם:

פ"ו הלכה ז בלח"מ הקשה דבפ' א"מ אמרינן דמהוכח משמע אפילו טובא ובערכין מפקינן זה מתוכיח. ואיסתמיטתיה דברי הכ"י שם בא"מ שכתב דמהוכח ילפינן לעבירות הלוקות ומתוכיח דרשינן אפילו בעבירה אחת. אבל ק"ל ע"ד דהא שם ילפינן מהשב דאפילו מאה פעמים. ומזה מפקינן דינא דמהניתין החזירה וברחה כו'. וזה דומה לעבירה אחת. וכן בחולין (קמ"א) יליף האי דשלחה וחזרה כו' דדמיא גם כן לעבירה אחת משלה דאפילו מאה פעמים:

הלכות ת"ת פ"א הלכה א בכ"מ וכתיב בדוכתא אחרינא ולמדתם אותם כו', וכ"כ בב"י יו"ד סי' רמ"ה. ותימא דע"ש בגמ' ובפירש"י דיליף הכל מולמדתם כו' את בניכם דקרי ביה ולמדתם בקל ע"ש:

פ"ה הלכה ה ואם נתן לו רבו שלום יחזיר לו שלום עליך רבי ומורי. בלח"מ נדחק למוצא ד"ז. והט"ז ביו"ד סי' רמ"ב סק"ט ג"כ נדחק (וע"ש שם וצ"ל כמ"ש סי' קמ"ח ס"י) והגר"א ז"ל כתב שם כמ"ש בחלק בריב"ל. וכוונתו נראה לדף צ"ח ע"ב. ותמוה דהא משם יהא מוכח דאף בתחילה צ"ל רבי ומורי דהא ריב"ל שאל למשיח מקודם. ול"נ דמקורו הוא מרים ברכות גבי מעשה דר"י ואליהו אמר לי שלום עליך רבי ואמרתי לו שלום עליך רבי ומורי: שוב ראיתי דכבר העיר למקור הזה בהגהת הגרע"א בגליון היו"ד שם:

הלכה ט בכ"מ מימרא דר"א בברכות כו', וע"ש וצ"ל בגירסא דר"א. ומ"ש בס"י כדאיתא

כדאיתא בפ' הישן. יותר היה לו להביא מיבמות (נ"ו:) אף ר"א תלמידך יושב ודורש שתם והכל יודעין כי שלך היא ע"ש:

הלכות עכו"ם פ"ב הלכה ט בכ"מ וצ"ע בפ' הנשרפין כו' מגדף הוראת שעה היתה. ע"ש (ע"ח:) דפירש"י דההיא דשם היתה הוראת שעה. אבל הסקילה משמע מפי' דהיתה כדין אף דלא אתרו ביה דהא לא הוו ידעי אם חייב מיתה כלל. וא"כ אדרבה מוכח דס"ל כהרמב"ם. וממ"כ מפ"ק דתניא ושאר כל חייבי מיתות כו', הלא ע"כ הא כללא לי"ד דהכי עדים זוממין א"צ התראה לכ"ע:

שם משמע דכל היכא דליכא מעשה לא בעי התראה ק"ל דהא מקלל אביו ואמו נמי חייב בתו"כ שהביאו רש"י בסנהדרין (ס"ה:) לאין בו מעשה ואפ"ה כתב הרמב"ם ברפ"ה מהל' ממרים דצריך עדים והתראה:

פ"ד הלכה ד אין אחת מערי מקלט נעשית עיר הנדחת שנאמר באחת עריך (כנ"ל) בס' נחל איתן פי' כוונתו ע"פ הספרי פ' שופטים וכי יבוא הלוי מאחד שעריך יכול בבן לוי ודאי הכ"מ ת"ל מאחד שעריך שנטלו שעריהם במקום אחד כו' כ"ה גי' הז"ר וע"ש. ותמוה דלפ"ד ערי הכהנים מנ"ל למעוטי דהא מאחד שעריך קאי עליהם. וכמו שפירש הז"ר משום שלא נטלו רק מיהודה ושמעון ובנימין שהיו סמוכין להדדי. וכוונת רבינו נ"ל מפני שלא היו מעלים (הרוצחים שגלו שמה) שכר ללוים כדאיתא ס"פ א"ה הגולין וטעמא דכתיב לכם לכל צרכיכם והוא כמו ירושלים למ"ד דלא נתחלקה לשבטים ומיירי בשש הערים לבד לר"י שם דפסקינן כוותיה. אח"ז מצאתי כן בשירי קרבן בפ"ע דסוטה (סוף ה"ב) ועיקר דינו של רבינו הוא בילקוט פ' מסעי בשם ספרי זוטא ושם דרים מקרא דתהייה שלא נעשות עיר הנדחת:

פ"ח הלכה ב בכ"מ אבני הר שנדלדלו כלומר ולא נעקרו לגמרי כו'. עי' ט"ז יו"ד סי' קמ"ה סק"ב: שם ואפשר שרבינו היתה לו גירסא דמסיימי כו'. והש"ך שם הביא כן מהירושלמי להדיא:

פ"ט הלכה טז בכ"מ ותמיהני למה לא כתבו רבינו. אישתמיטתיה דהביאו בפ"ב מהלכות שבת סי' י"ב כי שם ביתו:

פי"ב הלכה י או שתגלח כאשה כאיש. הכ"מ לא הראנו מקומו. ועי' מש"כ מוצא לד"ז בסוטה כ"ג ע"ב בס"ד:

הלכות תשובה פ"ג הלכה ו והעושה עבירות כו' בפרהסיא כיהויקים. והמושך ערלתו. עי' כ"מ. אבל שני אלה תמצאם בירושלמי פרק א' דפיאה מ"א בגמרא דוהבאת שלום בין אדם לחבירו:

הלכות ק"ש פ"ב הלכה ד בכ"מ בשם הר"מ אבל בעה"ב כו' יורד למטה וקורא. עמש"כ בהגהותי לברכות ט"ז:

הלכה ח בכ"מ בשם הר"מ להשמיע לאזניו שיחתוך קריאתו בשפתיו כו'. עי' ש"א תשובה ו' שהשיג עליו בזה:

הלכות תפלה פי"ב הלכה יב ועוד פסוק אחד ויגוף ה' וגו'. וכתב הכ"מ וכ"ל שהוא תוספת הרי"ף כו'. והתוי"ט כתב שכ"ה בתוספתא:

פי"ג הלכה ה פותח בדבר טוב כו'. ירושלמי פ' בני העיר הל' ז':

פי"ד הלכה ט וכשישלימו כל העם עונים ברוך ה' כו'. וציין הכ"מ לתענית (ט"ז:) ותמוה דהתם קאי על הש"ץ בברכת ש"ע:

הלכות ס"ת פ"ז הלכה ב ומגיהין אותו מספר העזרה כו'. וכתב הכ"מ צ"ע מנ"ל. ובפ"ג מהלכות מלכים כתב בעצמו שכ"ה בירושלמי, ועי' לח"מ שם:

הלכות ברכות פ"ד הלכה ו כתב הכ"מ דאפשר דאם בירך על הפת בפה"ע יצא. וכמ"ד דעץ שאכל ממנו אדה"ר חטה היה. תמוה דהכי גמרא ערוכה (ברכות מ') על פירות הארץ בפה"ע ל"י פשיטא ארנב"י ל"צ אלא לר"י דאמר חטה מין אילן הוא כו' קמ"ל כו' ע"ש [והעירני בני הרב כו' מו"ה מתתי' שי' עמ"ש בק"א לט"א סי' כ"ג]:

הלכות שבת פ"ג הלכה ב בהה"מ ד"ה וטוענין וריב"ח כי קאמר מתניתין ר"מ היא לאו למימרא דבמחוסרין דיכה סבירא ליה דהרי לדוך ולגמור כו' כנ"ל. ועי' בח"ל סי' ז':

פ"ח הלכה ה מה שהקשה הכ"מ בשם הרמ"ך על הרמב"ם בשיעורא דגרוגרת תמוה. דהרמב"ם פסק כריב"ב כמש"כ הה"מ והכ"מ בפ"א מהל' עירובין סי' ט' ואיהו מקשה עליו מר"מ. ודע דיש ט"ס בהכ"מ וצ"ל שהש"ס בילים ושלים:

הלכה ו כתב הר"ן דוקא כו'. ע"ש וצ"ל הרמ"ך וכן העתיק המ"א בסי' ש"מ סקט"ז:

הלכה ט אבל שאר שקו"ר כו' לפיכך המוכל בהן פטור. עי' מש"כ בשבת (ק"ז) בס"ד לייסב דברי רבינו מהל"ע שהעלו מש"ס דחולין הה"מ והכ"מ בשם הרמ"ך:

פ"ט הלכה ז וכמה רוחב הסיט כו' והוא קרוב לשתי זרתות. עמש"כ בזה בפי"ג דכלים מ"ד בס"ד:

פ"כ הלכה ד ומותר למכור להם סוס כו'. וכתב הה"מ כב"ב כו' ועי' תוי"ט פ"ד דפסחים מ"ג. וכ"פ הרמב"ם לעיל פי"ח סי' ט"ז דלא כר"נ. אך אנכי תמה דהא רבא בר"פ נוטל א"ל כר"נ. וע"כ צ"ל דהרמב"ם ל"ג להא דרבא כר"נ ס"ל דבאדם אפי' רבנן מודו דחי נושא את עצמו כדאיתא (צ"ד) וע"ש בתוס' וק"ק מיומא (ס"ו:) דמשמע סתמא דגמרא כמאן דלא כר"נ. ודע דמהא דאיתא שם מנה שאני הוציא הרמב"ם את דינו שם דבחולה חייב. וזה היה בהעלם עין מהה"מ במחכ"ת. ודע עוד דלפי האמור אתמה מאד על הגר"ז ז"ל שכתב בסי' ש"ח בגליון שהרמב"ם פסק כר"נ וכב"ב:

פ"א הלכה ה ומפני זה אם היה כו' בהגר מותר. ועי' בהה"מ ועמש"כ לתשו' ע"ז שם בעירובין (ק"ד):

פ"ד הלכה ז במל"מ והנה ברודף אחר חבירו להורגו פשיטא ליה דמחללין שבת כדי להצילו כו'. ולי גמרא ערוכה בסנהדרין (ע"ב:) אין לו דמים בין בחול בין בשבת ע"ש ופסקה הרמב"ם בפ"ט מהל' גניבה הלכה ז'. ושם הוא מטעם רודף וכמו שבאר הרמב"ם שם ה"ט:

פ"א מהלכות עירובין הלכה ט בכ"מ יש כמה ע"ש ופשוט להקנס:

הלכות יום טוב פ"ג הלכה א וכן בריה שהוא ספק כו'. וציין הה"מ ברייתא שם (ח') כו' וכן התוס' שם קרי לה ברייתא. אבל משנה ערוכה היא בחולין ר"פ כה"ד. ועמש"כ בנדרים (כ"ו) בס"ד:

פ"ז הלכה ג בהשגת הראב"ד אלא זיתיו השופכין אבל הופך לא כו'. כן העתיק הב"י ברפ"ב:

הלכה יב במל"מ מה שתמה על הב"י והב"ח דהלא נפשט מברייתא דדנין ד"נ וד"ס כו', תמיהני שנעלם מעיניו דברי התוס' שם במקומו ד"ה אמר שכתבו דלפי' לא קביל לשה פשיטותא דר"י. וכן נדחה הפשיטות במש"כ שם לעיל בד"ה ואי לא. וע"ע מש"כ שם לקמן בד"ה והא כ"ג:

הלכה יט בד"ה וא"ת, כתב דתגלחת דנזיר טמא לא היתה כי אם ביום הז' להזאה כו' וא"כ היה יכול לדחות ההזאה כדי שיבא יום הז' ברגל. והמיהני דנראה שהבין במש"כ הרמב"ם הלכות נזירות (פ"ו הי"ב) מזה עליו בג' ובז' ומגלח שער ראשו בשביעי דר"ל בשביעי להזאתו. והיא פליאה נשגבה דפשוט דכוונתו בשביעי לטומאתו דהוא יום הזאתו השניה וכדכתיב בקרא וגלח ראשו ביום טהרתו ביום השביעי יגלחנו. ואולי ט"ס הוא בדבריו כי חלילה לתלות טעות גדול כזה באילן גדול כמוהו:

הלכות חמץ ומצה פ"א הלכה ב בהה"מ בסופו ה"ל בגמרא לבאר אלא ודאי ברייתא קמייתא כו' כנ"ל:

הלכה ז במ"ל ובתר הכי אמרינן ת"כ דר"י כל חלב כו'. ע"ש בגמרא דליתא כן אלא דר"י עצמו אותיב לר"ל מיניה: **שם** והוליד הרב מזה דביום י"ד משעה ו' אין איסור תורה בפחות מכשיעור. נראה דאשתמיטתיה דברי התוס' בפסחים (כ"ה:) ד"ה ומר שכתב כיון דחד מהנהו קראי משמע הה"נ לא נחלק בינייהו. וא"כ ה"ה לענין פחות מכשיעור:

הלכה ח בהשגת הראב"ד. א"א מלקות* מחצות ואילך כו' כנ"ל: **שם** בהה"מ בסופו שמחצות לבער מאחר ביום כו' כנ"ל: *(ס' מוטעה היה לפניו מחלוקת מחצות):

פ"ד הלכה ד בפנים עכו"ם אנס כו' ה"ז חייב לבערו. והראב"ד חולק. וכ"ל ראיה להרמב"ם מחולין (ל"ט:) א"ל חזינן אי איכא אלמא הוא כו' וכדפירש התוס' שם ד"ה ריסך ואפילו למ"ד כו' דמשיכה בעכו"ם קונה ע"ש:

פ"ה הלכה א בהשגת הראב"ד. נרשם בטעות וצריך לציינו בה"ב ע"ד מי פירות וכ"ש להדיא מהה"מ, ועי' ח"י סי' תנ"ג:

פ"ו הלכה ו הביא השעה"מ בשם מחא"פ דלהראב"ד כל עיסה שא"ח בחלה אינו יוצא בה יד"ח בפסח. וצ"ע דלפי דבריו העושה עיסה פחות מכשיעור לא יצא בה יד"ח בפסח וזה לא אמרו אדם מעולם ע"ש, ואנכי ידעתי גמרא ערוכה בפסחים (מ"ח ע"ב) דאר"י הני נשי דידן נהוג למיפא קפיזא קפיזא בפסחא. ואף אביי לא הקשה אלא דקולא היא לענין הפקעת חלה אבל לצאת בה יד"ח מזה משמע דלכ"ע יוצא בה וזה ודאי דוחק לומר דלשאר יומי דפסחא קאמר חוץ מלילה הראשונה ועמש"כ בהגהת הש"ס בפסחים (מ"ב:) בס"ד:

הלכות סוכה פ"ו הלכה יג בכ"מ ואע"ג דביו"ט שני ס"פ כו'. כל דבריו בזה המה דברי הר"ן בסוף סוכה. ועי' ג"כ בר"ן סוף פסחים בשם המאור. ועמש"כ בהגהותי לטו"ע או"ח סי' תפ"ע:

הלכות לולב פ"ח הלכה ה בכ"מ בסופו. ורבינו השמיט ברייתא ומאי דאיתמר עלה כו' וכ"כ בב"י סי' תרמ"ו ואישתמיטתיה במהכה"ג דכבר הביאה בפ"ז ה"ה, וע"ש בהה"מ:

הלכות שקלים פ"ד הלכה ב בגדי כהונה כו' הכל מתה"ל. נשמט מקורו בכ"מ והוא בתו"כ פרשת אחרי בפסוק כתונת בד קדש. וכן הוא בתוספתא דיומא פ"א:

הלכה ד אבל פר העלם דבר של ציבור ושעירי ע"ז בתחילה נובין להם ואין באין מתרומת הלשכה. הוא במנחות (כ"ב) ועי' בהוריות (ג':):

הלכות קה"ח פ"א הלכה ב שנאמר לחדשי השנה חדשים אתה מונה לשנה, ואי אתה מונה ימים. בכ"מ נשמט מקורו והוא במגילה (דף ה'), ובנזיר (דף ז'):

הלכה י ובעיבור השנה מתחילין מן הגד' כו'. ירושלמי פ"ב דר"ה הל' ה' ובפ"א דסנהדרין ה"ב:

הלכות תעניות פ"ב הלכה ב בלח"מ שאני גשמים שאין מתריעין אלא על ג' המניעות אבל לא ברצופות. זה טעות כי אין מתריעין אלא בז' התרועות, עי' לקמן פ"ג ה"ז:

פ"ג הלכה ח וממעטין בא"ה כו'. מה שהניח הלח"מ דברי הכ"מ דלעיל בצ"ע כתבתי בס"ד ישוב נכון במגילה (ה':) ע"ש:

מעשה רב

חידושים מקורים ותיקונים מאת הרב הגאון מוהר"ר בצלאל הכהן זצ"ל מווילנא, ובתוכם איזה הערות מאחיו הרב הגאון מוהר"ר שלמה הכהן שליט"א מו"ץ בווילנא [בחצאי לבנה]:

הלכות יסודי התורה פ"א הלכה ו בדברי המפרש ואחר שיתאמת אצלינו וכו'. [נ"ב לפי דבריו ז"ל אלו ניחא במה שחשב רבינו לקרא דאנכי ה' אלקיך במנין המצות, והרמב"ן ז"ל בסה"מ בעשין א' הביא שבעל הלכות ז"ל לא חשב לזה קרא במנין, דהאמונה במציאותו יתעלה וכו' הוא העיקר **והשורש**

והשאר שממנו נולדו המצות לא ימנה בחשבון עיי"ש. אבל לדברי המפרש יש בהך קרא ציווי ג"כ והיינו שנעשה אותו אלוה עלינו, כלומר שנעבוד אותו ולא נעבוד זולתו והוא נכלל בתיבת אלהיך, ושפיר יש לחשוב אותו במנין. ובזה נסתלק מה שתמה הרשב"ץ ז"ל בספר זוהר הרקיע על רבינו מהסוגיא דהוריות דף ח' ע"ב דאמריק שם איזו היא מצוה שנאמרה בתחילה הוי אומר זה עכו"ם אלמא דאנכי אינו ממנין המצות עיי"ש, אבל לפי דברי המפרש לק"מ דבאמת דקרא דאנכי הוא ג"כ אזהרה על עכו"ם וכמו שכתבתי דתיבת אלהיך מורה שנעבוד אותו ולא נעבוד זולתו, והוא לאו הבא מכלל עשה והעובד עכו"ם עובר על לאו דלא יהיה לך והעשה דאנכי ה' אלהיך, וא"כ שייכים על אזהרת עכו"ם נאמר, רק דקרא קמא אתי לעשה והשני ללאו. והנראה דלזה כיון ג"כ רש"י ז"ל שם בהוריות שכתב דכתיב בתחילת עשרת הדברים אנכי ולא יהיה לך דהיינו עכו"ם ע"כ, ולכאורה תמוה דלמאי הזכיר לקרא דאנכי הא אזהרת עכו"ם לא נפ"ל רק מקרא דלא יהיה לך, ובספר מגילת אסתר שם דחק הרבה בדברי רש"י ז"ל אלו. אבל לפענ"ד נראה דרש"י ז"ל סובר כדעת המפרש הנ"ל דקרא דאנכי בא ג"כ לאזהרת עשה על עכו"ם דהעובד עכו"ם עובר בלאו ועשה ושפיר הוי עכו"ם מצוה שנאמרה בתחילה ודו"ק]:

פ"ה הלכה ד בד"ה מפי השמועה למדו כו', נ"ב כ"ה בתו"כ פ' קדושים ובילקוט שם רמז תרי"ח ועיין רש"י זבחים קי"ח ותוס' שם ד"ה שוגג:

הלכה ח בטל"מ ד"ה ורואיתי להתוס' מהשיא דרב גידל דפ"ק דקדושין, נ"ב נ"ל דפסחים דף ז':

פ"י הלכה ג מאשר ולא כל אשר כו'. נ"ב כ"ה בב"ר פרשה פ"ה בשם ר' איבו יעו"ש ובילקוט רמז קמ"ד אריב"ל רואה היתה כו' שהיא עתידה כו', ולא היתה יודעת כו' הה"ד מודיעים לחדשים מאשר יבואו עליך מאשר ולא כל אשר עכ"ל. [ובמדרש הנ"ל ציין כבר הגאון בעל סדר משנה יעו"ש]:

הלכות דעות **פ"ה** הלכה יג בד"ה כללו של דבר יהיה מן הנרדפים כו'.

[בכ"מ גרסם ברייתא בפ"ב דיומא ובגיטין דף ל"ו. ונ"ב דברי הכ"מ אלו נרשם על סוף דברי רבינו שכ' מן הנעלבים ואינם עולבים וזהו נאמר ברייתא בשני מקומות הנ"ל, ובהגהות שנדפס למטה על הגליון בדפוס ברלין חשב דהכ"מ מציין על הנרדפים ולא מן הרודפים, ולכן כתב על זה לא ידעתי מקומו אבל הדבר פשוט כמש"כ]: [בדפוס הזה נתקן כראוי]

הלכות ת"ת **פ"ג** הלכה יב בד"ה וכן אמר שלמה התרפית ביום כו'. נ"ב גם

זה בסוף מס' ברכות דף ס"ג ע"א דריש מהאי קרא הכי ע"ש:

פ"ו הלכה כד בכ"מ בד"ה כתב הראב"ד ויש אחרים כו' מפני שלא מנה. נ"ב לענ"ד קשה לי טובא דהא חשיב נמי המעבר שנים וקובע חדשים בחו"ל. ועיין בהל' קדה"ח פ"ד ופ"ה וצ"ע:

הלכות עכו"ם **פ"ג** הלכה ט העושה עכו"ם אף על פי שלא עשאה בידו וכו'.

[נ"ב דברי רבינו הוא תו"כ ערוך בפ' קדושים על פסוק ואלהי מסכה וגו' עיי"ש, דמסיק דשני הלאוין הכל מקרא הנ"ל, ואולי דרבינו היה לו גירסא אחרת בתו"כ וגם לפני רש"י ז"ל בחומש שם נראה ג"כ שהיה לו גירסא אחרת ע"ש, ודברי הראב"ד ז"ל בהשגות דהקשה דהוי לאו שבכללות, תמוה דהא התורה פרטה כל מין ומין בפני עצמו ובכה"ג לא מקרי לאו שבכללות, עיין בכריתות דף ד' וצ"ע, ועיין בלח"מ שהעיר היכא דעשאוהו אחרים אמאי לוקה והא לאו שאין בו מעשה הוא. והנה מה שתירץ דכיון שהאהר עושה בשליחותו הוי כאלו עשאו, תמוה טובא דהא קיי"ל דאין שליח לד"ע. אבל לענ"ד נראה ליישב בהקדם עוד מש"כ העושה לעצמו דמהו לשון העושה דהא מיירי שלא עשאה בידו. ולכן נ"ל דכוונת רבינו כיון דהקרא דלא תעשה קאי דאהרים עשאו בשליחותו הרי דקרי' רחמנא מעשה ואף שלא עשה בעצמו ומשו"ה חייב, וכעין זה אמרינן בב"ק דף ד' גבי עדים זוממין דרחמנא קריה מעשה וזהו דכתב רבינו העושה ודו"ק, ואין להשוה ע"ז מהא דאמרו במכות דף ב' דלא תענה הוי לאו שאין בו מעשה ואף דקרינהו רחמנא מעשה, דזה אינו קושיא דלא קרינהו מעשה רק בעדים שמקיימין בהם דין הזמה אבל התם במכות מיירי בעדות ב"ג וב"ח והתם לא מצינו דקריה רחמנא מעשה ודו"ק]:

פ"ד הלכה ד אין אחת מערי מקלט כו', שנאמר באחת עריך כצ"ל:

פ"ז הלכה ו בטל"מ (דף ל"ז ע"ב שורה י' מלמטה). מ"מ שאר צלמים או אנדרטי. נ"ב נ"ל אטו אנדרטי:

שם (שורה ד' מלמטה) בעומדין על בסיסן. נ"ב נ"ל על פתח מדינה:

שם (עמוד ד' שורה י"ב מלמעלה) דלשמואל לא גזר ר"מ ולר"י גזר. נ"ב נ"ל דלשמואל גזר ר"מ ולר"י לא גזר כצ"ל:

שם (שורה ל"ב) מדקתני מתניתין כל הצלמים ובעומדין כו'. נ"ל כל הצלמים ומשו"ה אוקמוה למתני' בעומדין על פתח המדינה:

הלכה י טבעת וכו' ובהשגות הראב"ד ז"ל אמר אברהם לפי הסוגיא וכו'. [נ"ב דע שנתחלפו הדבורים כאן בדברי הראב"ד, דהשגה זו שייך אדין השני, בנפלו ארבעים למקום אחר, וכוונתו להשיג דאף בשאר איסורים דמודה שמואל לרב דאמריק איסורא ברובא איתא מ"מ לא יתכן לדברי רבינו שמתיר גם בשני תערובות ובגמרא משמע להדיא דאינו מתיר רק בג' תערובות. ואח"ז שייך לשון הראב"ד מש"כ בסוף השגה השניה והא דאמרינן איסורא ברובא איתא נמי ליתא ואך צריך לסגיה והא דאמר איסורא ברובא איתא גבי עכו"ם נמי ליתא כצ"ל. והיינו דמשיג עליו בשני דברים. חדא דאף בשאר איסורים מ"מ ג' תערובות בעינן. ועוד דמה שפסק רבינו דאף בעכו"ם אמריק בן זה ודאי ליתא, ומש"כ בהשגה השניה כל זו הסוגיא אינה כהלכה. סובב והולך על ריש דברי רבינו על דין דנפלו שתים לים הגדול, וכל דברי הראב"ד כאן מסורסין, והנכתבין למעלה נ"ל למטה ומש"כ למטה נ"ל למעלה]:

פי"ב הלכה יד בלח"מ ברחש הדיבור הני מילי כו' בשתי עיירות. נ"ב נ"ל בעיר אחת: שם דרבא לא אמר כו' בשתי עיירות. נ"ב נ"ל בעיר אחת:

שם דהיינו רב לגבי שמואל. נ"ב ע"ש דר' יוחנן נמי סבירא ליה עמו וצ"ע: שם בסוף הדבור דלא כסוגיין. נ"ב וע"ע בשו"ת רדב"ז חלק ראשון סי' י"א בלשונות רבינו:

הלכות תשובה **פ"א** הלכה ב בכ"מ באמצע הדיבור בד"ה אם לא עשה תשובה כו' ק"ל דקתם ממתע וכו'. נ"ב ועיין בירושלמי

דיומא פ"ח ה"ו דמסיק להדיא דעשה אע"פ שלא עשה תשובה וע"כ דהיינו כרבנן ואע"ג דמסיק נמי דלא תעשה ר"ש בשם ר' זירא והוא שעשה תשובה ע"ש. הנה בזה י"ל דתנאי היא כמ"ש הכ"מ לקמן ודרבינו ס"ל דר"ז בירושלמי ס"ל דכל ל"ת היינו המורות, אבל אנן קיי"ל דדוקא ל"ת דשבועת שקר לחוד הוי מן החמורות וכל ל"ת דמיא לעשה להא דמכפר בלא תשובה וע"ש:

הלכות קריאת שמע **פ"א** הלכה ב ומקדימין לקרות פ' שמע מפני כו'.

נ"ב דכתיב ביה ושננתם, ומש"כ עוד רבים ואחריה והיה אם שמוע וכו' שיש בה זכירה על שאר כל המצות, נ"ב ואהבת את ה' ג"כ כדכתיב תשמעו אל מצותי וכו' לאהבה את ה', ותלמודן דכתיב בה ולמדתם אותם וגו' ואח"כ פ' ציצית שגם היא יש בה ציווי על זכירת כל המצות (ואף דכתיב בתריה ועשיתם אותם ועשיתם כל מצותי. והכ"מ כתב דאין בפ' ויאמר ציווי על המעשה ג"כ רק על זכירתן לבד וכו'. נ"ל דע"י הזכירה תבואו לידי עשייה ג"כ אה"כ ואינו לשון ציווי על המעשה, דעשייה בפני עצמה וצ"ע, ועיין בלח"מ ז"ל שלא ראה דברי הכ"מ בזה ולפי מש"כ שנ"ל בדברי רבינו דבפ' והיה אם שמוע יש בה אהבת ה' ג"כ רק דלא הוזכר בה יחוד השם א"ש הכל בפשיטות דמקדימין שמע שיש בה יחוד השם מלבד אהבתו ותלמודו) שהוא העיקר הגדול וכו' וכמש"כ רבינו ז"ל ואח"כ והיה אם שמוע שיש בה אהבת ה' ג"כ עם ציווי על שאר כל המצות, ואח"כ ויאמר שיש בה ג"כ ציווי על זכירת כל המצות (ועשייתם ג"כ). אבל מ"מ קדים והיה אם שמוע לויאמר מפני שיש בוהיה אם שמוע אהבת ה' ג"כ כמו בשמע, אך גם עיקר חיוב קריאת פ' ויאמר הוא מפני זכירת המצות ועשייתם דכתיב בה ג"כ וכמש"כ. והנה בשתי פרשיות הראשונות עיקר חיובם לאומרם ב' פעמים בכל יום כמש"כ רבינו ז"ל בריש הפרק דכתיב בהו בשכבך ובקומך אבל פ' ויאמר לכאורה אין רמז בתורה שצריך לאומרה ג"כ בכל יום פעמים לבד שהחיוב הוא מפני שכתוב בה זכרון יצי"מ ג"כ כמ"ש רבינו ז"ל בהלכה ג', אבל כמה פרשיות שכתוב בהם יצי"מ. ועיין ברכות י"ב פ' ציצית מפני מה קבעוה וכו' ופשוט דהיינו מדרבנן (ועיי"ש בדף י"ג דרבי הוא מסדר אשמעתא דאית בה יצי"מ וכו', אך בספרי פ' ואתחנן בפ' שמע דריש שם ק"ו לעשרת הדברות שאינם בקשירה (שאין צריך לכתוב אותם בפרשיות תפילין ג"כ) מן ויאמר שהוא בשימן (שצריך לקרותו בכל יום עד פרשת שמע והיה אם שמוע) ואפ"ה אינו בקשירה, וכן דריש שם איפכא מק"ו ע"ש, ומשמע שם קצת דגם ויאמר הוא מה"ת, וע"ש בספרי פ' שלח בהגהות הגר"א ז"ל דדריש מן וזכרתם שתזכור את הפרשה בפה. וכ"ל דלכן כתוב ג"כ למען תזכרו דאי מוזכרתם הו"א בלב סגי קמ"ל למען תזכרו דהיינו בפה ג"כ, ועיין במגילה י"ח, ואולי מוראיתם אותו וזכרתם הו"א זכירה דביום בזמן ראיה, ומלמען תזכרו נפ"ל לרבות ג"כ בלילה אע"פ שאינו זמן ראיה וזמן ציצית אפ"ה צריך להזכיר ג"כ פרשה זו בפה (ומשום דיציאת מצרים דאית בה הוי סגי לומר כדאמרי במערבא מודים אנחנו לך שהוצאתנו ממצרים וכו' וכדאמרינן בברכות י"ד), וכ"ל דנפ"ל הכי בגז"ש זכירה זכירה דכתיב הכא למען תזכרו וכתיב התם למען תזכור יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך והיינו גם לרבות הלילות מכל וכו' וה"נ צריך לזכור כל פרשה זו ביום ובלילה ג"כ (ולא כדאמרי במערבא דאולי איכהו הך גז"ש ומיתורא דלמען תזכרו אתי לזכירה בפה וכמש"כ) ומשום כל החמשה או ששה דברים שיש בה כדאיתא בברכות י"ב. [וכ"ל דששה דברים יש ביום וה' בלילה ודו"ק] ועכ"פ נפ"ל מגז"ש לזכירת יצי"מ על ידי פרשה זו דוקא מדכתיב בה למען תזכרו וכמ"ש:

הלכות תפלה **פ"ג** הלכה א בלח"מ באמצע הדיבור שכר תפלה יהבו ליה כו'. נ"ל שכר תפלה יהבו ליה כל היום, רק דשכר כו',

עוד כתב שם, עד חצות אבל מדין, נ"ל עד חצות והו לא אבל מדין: עוד שם משש שעות ולמעלה, נ"ל משש שעות ומחצה ולמעלה:

פ"ה בהגמ"יי אות ס', באמצע הדיבור לפי שאז נשלמה מלאכת בנין בית שני, נ"ל בית ראשון:

פי"ד הלכה א בכ"מ כיון דסמוך לתפלת נעילה. נ"ב נ"ל כיון דסמוך לשקיעת החמה:

פט"ו הלכה ג וכהן שעבד עכו"ם וכו'. נ"ב נ"ל קצת ראיה לדין זה מדברי הירושלמי פ"ד דתענית הל"א וז"ל, אבל בדורות אחרים שהיו עובדים עכו"ם מהו אומר ובפרשכם כפיכם אעלים עיני וכו' עכ"ל:

הלכות תפילין **פ"א** הלכה יא ומזוזה אינה צריכה עבדה לשמה. נ"ב שנשאל

על זה מחכמי לוניל וכתבו דנפ"ל לרבינו ז"ל הך דינא מהא דאמרינן במנחות דף מ"ב (ועיין תוס' שם ד"ה תפילין) דמזוזה ניקח מכל אדם ע"ש, אך לפי"ז תקשה מש"כ רבינו דס"ת צריך עיבוד לשמה דהא קתני נמי התם ספרים ומזוזות נקחין מכל אדם וע"ש בתוס' שכתב דמשא בשאר ספרים מיירי ולא בס"ת ע"ש:

פ"ג הלכה א ושיהיה הקשר שלהן קשר ידוע כצורת דלי"ת ע"כ. [נ"ב ואילו היו"ד של יד לא הזכיר, ונראה דס"ל לרבינו דדווקא הדלי"ת שברצועה של ראש הוי הלמ"מ אבל ביו"ד לא, ויצא לרבינו ז"ל מדברי הגאון בשמושא רבא דכ' שם ולימר ליה דמות דלי"ת מעייף תרתי ריפין דרצועה בהדי הדדי וכו' דא"ר יעקב א"ר קשר של תפילין הלמ"מ, ואח"כ כתב דגבי תפילין של יד צריך למיצר ברצועה דמות יו"ד ולא מסיים דהוא הלמ"מ, ולכאורה הו"ל למכתב בתחילה ב' הקשרים בין של ראש ובין של יד, ולכתוב ע"ז דהוא הלמ"מ ומדכתב למימרא דר"י באמצע, מוכח להדיא דס"ל דקשר תפילין של יד אינו הלמ"מ]:

הלכות ס"ת **פ"ט** הלכה יד וירחיק בין העמודים כו'. נ"ב נ"ל וירחיק שתי אצבעות בין העמודים כו', ועי' בטור סי' רע"ג:

הלכות ציצית **פ"א** הלכה ו ובכ"מ הלכתא ארבע בתוך ג' מפולשת כו'. נ"ב נ"ל בהוך ג' מפולשת ארבע כו':

הלכות ברכות **פ"ב** הלכה יא ואלו הן שבע ברכות כו'. נ"ב נחסר כאן ברכה אחת בא"י אמ"ה יוצר האדם, ובספרי הרמב"ם החדשים הוסיפו גם ברכה זו בדברי רבינו כאן, אך הדפיסו ברכה זו קודם ברכה שהכל ברא לכבודו ועס"ה וצ"ל אחר ברכת שהכל ברא לכבודו, וכמו דאיתא בגמרא ובריי"ף ע"ש*:

*(הטעות הזה נשתרבב בכל הדפוסים מדפוס ווינילאה שנת ש"י, ובהלכות אישות פ"י הל' ג' מסודר בתיקונו, וגם פה נתקן (על העתיד) כנכון. המו"ל

הלכות מילה פ"ג הלכה ד בכ"מ ומה שתקנו להטיף כו'. נ"ב נ"ע דמשמע דנתן טעם זה לכו"ע והלא בסמוך פסק רבינו שאין מברכין כלל על גר שנתגייר כשהוא מהול משום דספיקא הוא, כמ"ש הכ"מ ואין שייך לברך בכל מילת גרים להטיף דם ברית כיון דאפשר בגר שנתגייר כשהוא מהול אין צריך כלל להטפת דם ברית:

בסדר התפלות הלכה יט ובהוש"מ אומר ביום מקרא קודש כו' או ביום מועד חג השבועות הזה. נ"ב ע"ס הוא דאין לומר דקאי על יו"ט חג שבועות הרי ביו"ט אומר ביום טוב מקרא קודש הזה יום חג השבועות הזה ואינו אומר מועד, עי' לקמן בנוסח הברכות האמצעיות:

הלכות שבת פ"ב הלכה יג במ"מ אלא כו' וגרכי שהיה ידועים לכל. נ"ל אין ידועים לכל:

הלכה יט בכ"מ כתב ה"ה שפסק כו' דלפי נוסחא דידן בגמ' פסק כי"א וטעמו כו'. נ"ב גירסת הרב המגיד היא גירסא שלפנינו וגירסת הכ"מ היא גירסת הרי"ף ורא"ש, וטעמו משום דספק נפשות להקל אין צורך לזה דבלאו הכי ניחא הא דפסק כי"א משום דהש"ס מסיק כת"ק דאבא שאול ואבא שאול תרווייהו ס"ל עד חוטמו, ומש"כ הכ"מ דפסק להקל לכאורה חומרא נמי איכא אם בדק עד חוטמו ומצאו שמת שוב אין לו לבדוק עד לבו, אלא כוונתו דר"פ מסיק דמלמעלה למטה כו"ע לא פליגי ופלוגתייהו מלמטה למעלה וא"כ הוי קולא דרבינו סתמא קאמר בין מלמעלה בין מלמטה:

פ"ג הלכה ב במ"מ ד"ה וטוענין ואמרינן עלה בגמ' מאן תנא כו' אר"י בר"ת כו' דתניא ר' ישמעאל בר"י אומר כו'. נ"ל דתנן השום כו' ר' ישמעאל אומר כו':

שם דע שדעת ההלכות ורבינו ז"ל הוא דיגמור. נ"ב וכ"כ בפירוש המשנה בעדיות פ"ב מ"ו וז"ל כי כשרצו אותם בע"ש להוציא ליהותם ונכנס שבת רי"א שיטלים מדוכתם בידיו ויוציא ליתותם, ע"כ: **שם** וע"ק כו' היכי אפשר דת"ק כו'. נ"ל דר"ע: **שם** ולא יגמור דת"ק כו'. נ"ב אולי נ"ל דר"ע:

הלכה י בב"מ בסוף הדבור לא חיישינן ליה. נ"ל לא חייסיק לחזקיה כו':

הלכה יב במ"מ ואחרים פירשו שטעם איסור בעססית ותורמוסין כו'. נ"ב נ"ל קלת ראיה לפירוש זה מהא דאיתא בברכות ל"ח: וביצה דף כ"ה דהך תורמסא שלקי ליה שבע פעמים משמע דתורמס לריך בישול רב:

הלכה יג תנור שנתן כו' וכיולא בו מותר. נ"ב קשה לי למה השמיט רבינו הא דרבינא דקרא חיא ספיר דמי כיון דקשר ליה זיקא כבישרא דגדיא דמי, ואולי י"ל דנכלל במ"ש וכיולא בו:

הלכה טז בב"מ כתב הרמ"ך כו' ומייתי ליה מהא דאין נולין כו'. נ"ב לפנינו בשבת ל"ז מייתי ליה מאין נותנין פת לתנור כו', ע"ש. גם מש"כ דבשבת דף כ' דאמר תניא נמי הכי ח"א. לפנינו שם ליתא הכי ע"ש, ומש"כ דבגמ' שלנו מקשה רבה, נ"ל רבא, עוד כתב א"ר אלעאי אמר רב, נ"ל א"ר אלעזר אמר רב:

הלכה יח במ"מ אין נותנין כו' ורבינו פסק כר"א אם מפני שכובר כו'. נ"ב עיין בר"ן, שנראה דהיה לפניו הגירסא ר"א בן יעקב וכתב דקיי"ל משנת ר"א בן יעקב קב ונקי, ע"כ:

שם בלח"מ ואם נתן סמוך לחתיכה כו' וק"ו הוא כו' דהרי כו' בישול הרבה. נ"ב מטולל הבנה לפענ"ד דהרמב"ס ז"ל גופא סובר בהיפך וא"כ מאי ק"ו הוא, ולולא דמסתפינא היה נ"ל הק"ו הוא להררה ע"ג גחלים בבישרא דגדיא דמותר ואפ"ה בבישרא אגומרי אסור משום דמוכן להפוך בו ולחתות וכמ"ש רש"י ז"ל והכא בעססיות והתורמוסין אסרינן במזיד אפילו שנתן לתוך התנור דאין מוכן כל כך לחתות וכש"כ בהררה על הגחלים עלמן דאיכא למיחש טפי להתוי דאסורין עד מוצ"ש אם עבר במזיד:

פ"ו הלכה ג בכ"מ כתב הרמ"ך כו' ומה שהוא פשוט אללו כו' מנין לו. נ"ב הלשון אינו מדוקדק דהכי בהדיא כתב רבינו בפרק זה הלכה כ"ג דמבשל בשוגג למו"ש יאכל בין הוא ובין אחרים הא בשבת אסור לאחרים ג"כ וכ"פ כל הפוסקים:

הלכה ו במ"מ באמצע הדבור אלא הוספין שמא באו וכו'. נ"ב והשתא ניחא דהך הוספין הוא כמו חיישינן דבכל דוכתא שהוא לחומרא ודלא כפירש"י ז"ל:

הלכה יב במ"מ ירושלמי תני אומנין וכו'. והוא בירושלמי פ"א דשבת ה"ח:

פ"ז הלכה א החורש (ה"ג) הזורע כו'. נ"ב במשנה איתא הזורע והחורש ושינה רבינו לשון המשנה משום דבגמ' פריך מכדי מכרב כרבי ברישא ליתני החורש והדר זורע ומשני תנא בא"י קאי וכו', וא"כ בארץ שאינה קשה כא"י אין לריך לחרוש אחר זריעה וספיר נקט חורש והדר זורע כמנהג כל העולם לבד מא"י וסידרא דפת נקט:

פ"ח הלכה טו בלח"מ שפסק שמלאכה הצריכה לגופה חייב. נ"ב נ"ל שפסק שאף מלאכה שאינה לריכה לגופה חייב, וכמו שפסק הרמב"ס לעיל פ"א:

פי"ב הלכה יט בכ"מ א"כ עמוד גבוה י' וכו'. נ"ב כדאמר שם בעירובין דף נ"ח לאו היינו דר"א כו':

פי"ג הלכה יז במ"מ הא קמ"ל דרשויות מצטרפות. נ"ב קשה לי למש"כ רש"י ז"ל דקמ"ל דלא כר' יוסי לעיל ד"פ ע"ש, אכן קשיא על דברי רבינו ז"ל דידיה אדידיה דלקמן פי"ח הל"ד פסק כר"י ע"ש, ונ"ל דרבינו מפרש בזה דלא תליא כלל כך דרשויות מצטרפין בהא דר"י לקמן דמ"מ לענין הכי שיעור אין מצטרפין כלל ונ"ע:

פט"ן הלכה יא בהשגות הראב"ד באמצע הדיבור שהוא אמר [נ"ל שהאמה אין בנובהה כנ"ל וכן העתיק בב"י סי' שנ"ו]:

פכ"א הלכה יח בכ"מ דק דק לבישול אסור. ונ"ב נ"ל דק דק לבישול נמי מחייב אבל אם כונס לאוכלן הייס אפילו התכן דק דק לית בהו משום טוחן והפשר דאפילו איסור דרבנן וכו' וכ"ה בב"י סימן שכ"א:

הלכה לד בהגמ"יי הוא ה' כרבי לגבי ר"י בר"י, נ"ב דנ"ל כר' יוסי בר"י לגבי רבי כנ"ל:

פכ"ו הלכה ה במ"מ אבל בהלכות מלאתי בהיפך וכו'. ונ"ב נ"ל דעיקר כדברי ההלכות ז"ל דמוקי להך ברייתא דמקנה בדבר שהאור שולטת בו שיניו נשרפות דמיירי בעשבים להין דהא תנן בבמה טומנין דטומנין בעשבים ולא בזמן שהן לחין וכמ"ש רש"י שם דלחין יש בהם הבל הרבה יותר מיבשין וא"כ ע"כ דברייתא מיירי בלחים וכ"ד ה"ה ז"ל:

פכ"ט הלכה ב (כי הוא יוב) תהלה למקראי קודש. נ"ב כ"ה ברש"י ז"ל בכתובות דף ז' ע"ב ע"ש, ועיין במ"א סי' רע"א ס"ק כ"ב [אכן הגר"א ז"ל בביאוריו לאו"ח שם בס"ק כ"ה כתב וז"ל וברמב"ס פכ"ט מהל' שבת הלכה ב' ליתא להך ג' תיבות, כי הוא יום, וכן עיקר שמיותרים הם עכ"ל, וא"כ משמע שבספרי הרמב"ס שהיו לפני כבוד הגר"א ז"ל לא היו ג' תיבות הלו, ואמת שברוב ספרי הרמב"ס ליתא לג' תיבות אלו. (ובדפוס ווינעציאה ש"י פי"א יוסטינייאן יפנס, המו"ל):

הלכות יום טוב פ"ה הלכה טו בהשגות הראב"ד ז"ל ואף שאין לו לשואל ברירה. [נ"ב נ"ל ואף שאין לו לשואל ברירה. וכן העתיק השעה"מ כאן לשון הראב"ד לשואל, ועיי"ש בשעה"מ מה שעמד על דברי הראב"ד בהשגות כאן]:

פ"ו הלכה יז ואשתו ובני בניו. נ"ב נ"ל ובני ביתו:

הלכות חמץ ומצה פ"א הלכה ז בטל"מ ולפי"ז יש לתמוה על רבינו דלא קרא בחמץ כו' מה"ת. נ"ב לענ"ד היה נראה לומר דאצטריך קרא בחמץ בפסח ע"פ מש"כ הבעל המאור דכשאוכל החמץ קודם שלילה מקיים בזה המ"ע דהשבתה ג"כ לר"ש וע"כ דמצות השביתו לא קאי על אכילה כלל בתוך זמנו ע"פ כבעה"מ ז"ל, אלא דהכתי היה אפשר לומר דמצי לקיים מ"ע דהשביתו כשיאכל פחות מכשיעור ואין הכי נמי דבהמן ח"ש עובר מה"ת משום מ"ע דהשביתו ולהכי איצטריך קרא בהדיא להני שיעור ודו"ק:

פ"ה הלכה א במ"מ ובגמ' הני אין אורז ודוחן לא. והיה לו להביא משנה דתלא פ"א משנה ב' האוכל מה' מינין כזית חמץ חייב בכרת. ונ"ע שהשמיט רבינו ז"ל הך ברייתא דמנחות ע' על משנה דה' המינין מצטרפין זה עם זה דתנא דהקמחים והבלקות מצטרפין זע"ז ואמר רב יוסף לענין חמץ בפסח ע"ש. ומיהו רבינו ז"ל מייתי לה לענין טומאת אוכלין בפ"ד ה"ג מה"ל טו"א וכדרבא שם:

הלכה ב עד שנהפה הבלק מותר באכילה. נ"ב כאן שייך השגה הראב"ד ז"ל הנ' בהלכה ה' דאין זה דבר פשוט דעוקפה מיהת הוי וכו'. אבל לנוסחת ד' ווינילא שנדפס בה"א אין זה השגה כלל [ועיין בהק יעקב סי' תנ"ג]:

ציוני מהר"נ

הגיעו לידינו ע"י הרב הגאון מהר"ש ארינשטיין נ"י אבדק"ק אזערקאוו.

לשון רבינו בהקדמתו כל התורה כתבה משה רבינו קודם שימות בכתב ידו ונתן ספר לכל שבט ושבט וספר אחד נתנהו בארון לעד וכו', וכ"כ עוד רבינו בהקדמתו לפיה"מ מסדר זרעים וז"ל, וכשהיה לפני מותו החל לכתוב התורה בספרים וכתב י"ג ס"ת וכו' ונתן ספר לכל שבט ושבט להתנהג בו וללכת בחוקותיו והספר הי"ג נתנו וכו', ומלויין שם פ"ק דב"ב דף ט"ו, אבל לא נמלא שם שום רמז מהא דכתב י"ג ס"ת, (ועי' מרדכי פ' ע"פ). אבל הרא"ש בפ' ע"פ לוין מקומו במ"ר פ' וילך, ושם נמלא באמת כן, וכ"ה עוד במדרש שוח"ט מזמור נ': ומש"כ רבינו ועזרא קבל מברוך בן נריה כ"ה במגילה ט"ז ע"ב, גדול ת"ת שכ"ז שברוך קיים לא הניחו עזרא, ועי' רש"י שם, ועי' מדרש שיר השירים ד', עזרא לא עלה מבבל לא"י קודם לכן מפני שהיה לריך לברר תלמודו בפני ברוך, ועל מדרש זה כיון רש"י במגילה שם: ומש"כ רבינו ומימות משה רבינו ועד רבינו הקדוש לא חיברו חיבור שמלמדין אותו ברבים בתושע"פ, כ"ה בגיטין ס':, ותמורה ט"ו, דהלה אתה כותב ואי אתה כותב הלכות: ומש"כ רבינו בכל דור ודור ראש ב"ד או נביא כותב לעלמו זכרון השמועות, פ"ק דשבת דף ו' ע"ב מגילת סתרים אבות מלאכות מ' חסר אחת, ועי' רש"י שם, ועי' ב"מ נ"ב ע"א אמר רב מגילת סתרים מלאתי כי תנא בכרם רעך, ועי' יבמות מ"ט ע"ב מגילת יוחסין מלאתי משנת ראב"י קב ונקי, ומדברי רבינו משמע דגם קודם רבי היה כל חכם כותב לעלמו ורבי כתב ספר לפני כל העם וכיון למגילת סתרים הללו (הגרנ"ח):

הלכות יסודי התורה פ"ט הלכה א דבר ברור ומפורש בתורה וכו' וכה"א חוקת עולם לדורותיכם, ונאמר לא בשמים היא הא למדת שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. וכתב הכ"מ ונאמר לא בשמים היא בב"מ דף נ"ט גבי פלוגתא דר"א ורבנן עמד ר"י על רגליו ואמר לא בשמים היא. והרב בעל לה"מ כתב ע"ז הא למדת שאין נביא כו', ואע"ג דבגמרא מפיק לה מקרא דואלה המלות, אין קפידא בכך, שדרכו להביא פסוק שהוא מבואר יותר ע"כ. ובאמת דברי רבינו ז"ל מבוארים להדיא בגמרא בתמורה דף ט"ז ע"א, דאיתא שם אר"י אמר שמואל שלשת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה, א"ל ליהושע שאל, א"ל לא בשמים היא, א"ל לשמואל שאל, אמר להם אלה המלות שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה כו'. ורבינו ז"ל בחר למנקט קרא דלא בשמים היא, כמו שא"ל ליהושע ופנחס שהוא מבואר יותר כמ"ש הלה"מ, ולכן לא נקט הקרא דואלה המלות שנזכר ג"כ שם, אבל עכ"פ גם הקרא שנקט רבינו מבואר בתלמוד:

פ"י הלכה ד דברי הפורעניות שהנביא אומר כגון שיאמר פלוני ימות כו'. אם לא עמדו דבריו אין בזה הכחשה לנבואתו כו'. בכ"מ לא רשם שום מקור לזה, ובלח"מ ליין לזה מס' שבת דף נ"ה. והנה שם לא נזכר רק מש"כ הרמב"ס דמעולם לא יצאה מדה טובה מפי הקב"ה וחזר בה לרעה חוץ מד"ז, אבל שאר דברי רבינו לא נמלאו שם. אולם מקור דברי רבינו הללו הם בירושלמי סנהדרין פי"א ה"ה, דאיתא

שם כה"ד ויהי בשנה ההיא בראשית ממלכת צדקיה וגו' אמר אלי חנניה בן עזור הנביא וגו' אמר לו ירמיה אתה אומר בעוד שנתים ימים אני משיב, ואני אומר שנבוכדנאצר בא ונוטל את השאר א"ל תן סימן לדבריך א"ל אני מתנבא לרעה ואיני יכול ליתן סימן לדברי שהקב"ה אומר להביא רעה ומתנחם ואתה מתנבא לטובה אתה הוא שאת צריך ליתן סימן לדבריך (וע"ש בציון ירושלים):

הלכות דעות פ"ב הלכה ג אמרו חכמים הראשונים כל הכועס כאילו עובד עכו"ם. בש"ס שבת דף ק"ה נזכר כועס ושובר כלי בחמתו. אולם בס' הקנה (ואינו כעת לפני) נמצא כלשון רבינו דאף בכעס סתם הוי כעובד ע"א, (וכ"ה בזוה"ק פ' תצוה):

פ"ה הלכה א כשם שהחכם ניכר כו' ולא יהא רודף למלאות בטנו כו'. בשבת דף קנ"ב ע"ב, וכן הוא אומר וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם, אמר ר"ה ואמרי לה אר"ח אלו בני אדם שמניחין ד"ת ועושין כל ימיהם כחגים ע"ש:

הלכה ב כשהחכם אוכל מעט זה הראוי לו לא יאכלנו כו' ולא בשוק. בירושלמי פ' ג' דמעשרות ה"ב, אית תניא תנא שאין שבהו של תלמיד חכם להיות אוכל בשוק כו', ועי' בש"ס דילן קידושין דף מ' ע"ב ובתוס' שם ד"ה וי"א, וברמב"ם פי"א מהל' עדות הלכה ה', ובכ"מ שם:

הלכה ט מלבוש תלמיד חכם מלבוש נאה ונקי וכו' ולא יהא בשרו נראה מתחת מדיו כמו בגדי הפשתן הקלים ביותר שעושים במצרים כו'. וכתב הכ"מ ומש"כ ולא יהא בשרו נראה מתחת בגדיו וכו' בפרק חזקת הבתים דף נ"ז ודלא כפי' רשב"ם, כוונתו דשם איתא חלוק של ת"ח כיצד כל שאין בשרו נראה מתחתיו, והרשב"ם פירש שם דצריך שיהא ארוך עד פיסת רגלו שלא יראה כשילך יחף, ולפ"ד קאי שם על כמות החלוק דצריך שיהא ארוך אבל לא איירי שם מאיכות החלוק, ורבינו יפרש הגמ' דקאי על איכות החלוק דצריך שיהא עב וכבד שלא יהא בשרו נראה מתחתיו, זה כוונת הכ"מ, אבל דבריו דתוקין, דהרי שם מיד אח"ז איתא טלית של ת"ח כיצד כל שאין חלוקו נראה מתחתיו טפח, וזה בודאי קאי על כמות הטלית, וה"ה בחלוק שקודם לזה, דבודאי איירי בחד גוונא. אולם נראה שרבינו למד זה מהא דאיתא ביומא דף ל"ה ע"ב בר"א בן הרסום שעשתה לו אמו כתונת משתי ריבוא ולא הניחוהו אחיו הכהנים ללובשה מפני שנראה כערום כהמראה במזגא ע"ש, ולמד רבינו מזה ג"כ לת"ח דאסור לו להתנהג בדרך בזיון וצריך שילבש בגדי כבוד. ועפ"ז מצאנו גם כן מקור למש"כ רבינו עוד ולא יהו בגדיו סחובין וכו' אלא עד עקיבו ובית יד שלו עד ראשי אצבעותיו. והמ"ע הראה מקום לזה בשבת דף קי"ג, ב"ב דף נ"ז, ולא נמצא שם כן. אולם רבינו למד זה ג"כ מבגדי כהונה דכתב בפ"ח מהלכות כלי המקדש הי"ז דאורך הכתונת עד למעלה מן העקב ואורך בית יד שלה עד פס ידו, וכתב שם הכ"מ דרבינו כתב זה ע"פ מה שנתבאר שם בפ"ה שבגדי כהונה לא יהיו ארוכים ולא קצרים, ושם בה"ד כתב רבינו דבגדי כהונה מצותן שיהיו נאים ולא ארוכין יתר על מדתו או קצרים פחות ממדתו כדרך בגדי הגדולים שנאמר לכבוד ולתפארת, וה"ה בת"ח דבעי' שיהיה לו לכבוד ולתפארת, ודמו לבגדי כהונה:

הלכות ת"ת פ"ג הלכה יב אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן כו'. אמרו חכמים דרך רמז זאת התורה אדם כי ימות באוהל כו' וכן אמר שלמה בחכמתו התרפית ביום צרה צר כחכה, ועוד אמר אף חכמתי עמדה לי חכמה שלמדתי באף היא עמדה לי, אמרו חכמים ברית כרותה שכל היגע כו'. וכתב הכ"מ אדם כי ימות באוהל בסוף ברכות ובפ' ר"ע. שכל היגע בתורה בב"ה, בירושלמי פ' אין עומדין, ולשאר דברי רבינו לא הביא שום מקור. אולם מש"כ רבינו וכן אמר שלמה בחכמתו התרפית ביום צרה, הוא בברכות דף ס"ג ע"א, א"ר טבי אר"י כל המרפה עצמו מד"ת אין בו כח לעמוד ביום צרה, שנאמר התרפית ביום צרה צר כחכה, ומש"כ עוד רבינו ועוד אמר אף חכמתי כו', מבואר בילקוט קהלת על פסוק זה אף חכמתי עמדה לי אר"ח אמר שלמה כל תורה שלמדתי באף נתקיימה בי, וכן הוא במדרש קהלת רבה לפי גירסת המתנות כהונה שם ע"ש:

פ"ה הלכה ה ואם נתן לו רבו שלום יחזור לו שלום עליך רבי ומורי. ברכות דף ג' תניא אר"י וכו', לאחר שסיימתי תפלתי אמר לי שלום עליך רבי ואמרתי לו שלום עליך רבי ומורי ע"ש:

הלכה ט ראה רבו עובר על ד"ת אומר לו לימדתנו רבינו כך וכך. עי' כ"מ, ועי' בלח"מ שנדחקו. ובאמת דברי רבינו הם משנה ערוכה בברכות דף ס"ז ע"ב אמרו לו תלמידיו לימדתנו רבינו שאבל אסור לרחוץ וכו': וכל זמן שמזכיר שמועה בפניו אומר לו כך לימדתנו רבינו. מתבאר ממאי דמצינו בכ"מ בש"ס שאמרו כן כשהזכירו שמועה לפני רבם, עיין מועד קטן דף ז' ע"ב א"ר חייא דנתי לפני רבי לימדתנו רבינו וכו', ועוד בכ"מ:

הלכות עכו"ם פ"ב הלכה ז ואלו הן דיני המגדף, אין המגדף חייב סקילה עד שיפרש את השם המיוחד של ארבע אותיות כו', ויברך אותו בשם מן השמות שאינם נמחקים. עי' בכ"מ, ועי' גם בלח"מ. אולם נראה דיצא לו לרבינו כן משום דהא דבעינן שיברך שם בשם הוציא הגמרא שם בסנהדרין מדכתב ונוקב שם ה' וגו' בנקבו שם יומת, ופירש"י דלהכי אהדריה בהאי קרא לומר לך עד שיברך שם בשם. ויש להבין דא"כ מדוע שינה הכתוב לשונו דבנוקב פרשה התורה שם המיוחד ונוקב שם ה' ובהא דאהדריה לא הזכירה התורה שם ה' רק בנקבו שם יומת, ומזה הוציא רבינו דדוקא בשם המתברך בעינן שם המיוחד אבל בשם שמברך בו לא בעי שם המיוחד ובשם שאינו נמחק לבד סגי:

הלכה י כל העדים והדיינים סומכים את ידיהם אחד אחד על ראש המגדף וכו'. וכתב הכ"מ בספרא פ' אמור וסמכו השומעים את ידיהם אלו העדים, כל השומעים אלו הדיינים, את ידיהם יד כל יחיד ויחיד וכו', ומשמע שכל היחידים שנמצאים בשעת סקילה סומכים ידיהם עליו, וצריך טעם למה השמיטו רבינו ע"ש. אולם לפנינו איתא בספרא שם וסמכו השומעים אלו העדים, כל השומעים אלו הדיינים, ידיהם יד כל אחד ואחד, וביאור הדברים היינו שיסמוך כ"א בפ"ע כמו שהיא בכל הסמיכות דחמשה שהביאו זבח כ"א סומך ומסתלק, וכמ"ש רבינו בפ"ג מהל' מעה"ק הלכה ט'. וכ"נ שהיה הגירסא לפני רבינו, וזש"כ סומכים את ידיהם אחד אחד, ר"ל ידי כל אחד ואחד, ול"ק כלל קושית הכ"מ, וע"ש בהגהו"מ:

פי"ד הלכה ד אין את"ז מעדי המקלט נעשית עיר הנדחת שנאמר באחת שעריך, ולא ירושלים נעשית עיר הנדחת לפי שלא נתחלקה לשבטים. ובהשגות א"א לא ידעתי מאין לו זה ולא נאמר בגמרא אלא על ירושלים אבל כל ערי מקלט השבטים נתנו אותם מחלקיהם. וכתב הכ"מ ודעת רבינו שמאחר שנתנו אותם מחלקיהם ואינם מיוחדים לנוהגים לא קרינן בהו שעריך, ע"כ. ועי' גם במ"ע ובלח"מ מש"כ בזה. אכן הגאון מו"ה חיים יונה תאומים האיר עינים בזה, בסוף קונטרס מהרח"י, שדברי רבינו מבוארים בספרי זוטא, והובא בילקוט בפ' מסעי, שכך אמרו שם ערי מקלט אל יעשו גנות ופרדסים וכו', תהיין שלא נעשות עיר הנדחת ע"כ, ע"ש באורך:

פ"ז הלכה ב כיצד מעשה האוב וכו' והאזהרה שלהן מנין שנאמר אל תפנו אל האובות. הכ"מ ציין ע"ז בתו"כ פרשת קדושים, וכתב ע"ז המוי"ע בסנהדרין פ"ז מ"ז והפשתי ולא מצאתי. אולם לפנינו נמצא כן בהברייתות אשר הובאו בילקוט בשם תו"כ, והכניסן הק"א בפנים התו"כ בקדושים פרק י' ברייתא א', עוגם שמענו אזהרה מנין ת"ל אל תפנו אל האובות ואל הידעונים, ע"ש:

פ"ט הלכה ה וכל מיתה ששורפין בה כלים ומקטרים קטורת בידוע שיש בה עכו"ם. וכתב הכ"מ והלח"מ כל מיתה ששורפין בה כלים, במשנה בע"ז דף ח', ופסק כחכמים, אך עמש"כ רבינו ומקטרים קטורת לזה לא הראו שום מקור. אולם דברי רבינו מבוארים בירושלמי שם בע"ז פ"א סוף הלכה ב' כיני מתניתא כל מיתה שיש בה עישון ושרפה יש בה ע"ז ושאין בה עישון ושרפה אין בה ע"ז, ועישון הייט קטורת, וע"ש במפה"ש:

פי"א הלכה א ולא יגלח השער מכנגד פניו מאזן לאזן ויניח הפרע מלאחריו וכו' וכל העושה אחת מאלו וכיוצא בו לוקה. הכ"מ לא הראה מקור לזה דלוקין ע"ז, ועי' בתוס' ב"ק דף פ"ג ד"ה התיגו משמע דאינה אלא גזירה דרבנן ע"ש. אכן במ"ר דברים פ"ב איתא אלו דברים אסורים מפני דרכי האמורי המספר קומי והעושה בלורית וכו' מהו חייב סופג את הארבעים, ומשמע מלקות דאורייתא כדעת רבינו, וע"ש בחידושי רד"ל:

הלכות תשובה פ"א הלכה א כל מצות שבתורה וכו' שנאמר איש או אשה כי יעשו וגו' והתודו את חטאתם אשר עשו (זה) וידוי דברים. וכתב הכ"מ והתודו את חטאתם אשר עשו זה וידוי דברים, מצאתי כתוב דאיתא בספרא פ' אחרי מות, ועי' בלח"מ מש"כ בזה. אולם רבינו עצמו הביא מקור הדברים בספר המצות מ"ע ע"ג בסופו, וז"ל כמו שאמר והתודו את חטאתם, ולשון ספרי והתודו זה וידוי דברים ע"ש: כיצד מתודין אומר אנא השם חטאתי כו' ולעולם איני חוזר לדבר זה וזהו עיקרו של וידוי. בכ"מ הראה מקור לדברי רבינו ביומא דף ל"ו, אך דברי רבינו שכתב שצריך שיאמר ולעולם איני חוזר לד"ז לא נמצא שם כן. ולפע"ד דברי רבינו נובעים מהירושלמי סוף מסכת יומא כיצד הוא מתודה רבי ברכיה בשם רבי בא ב"ב רבוני חטאתי ומרע עשיתי ובדעת רעה הייתי עומד ובדרך רחוקה הייתי מהלך וכשם שעשיתי איני עושה יהי רצון וכו': וכן בעלי חטאות ואשמות בעת שמביאין קרבנותיהן על שגגתן כו'. וכתב הכ"מ וכן בעלי חטאות וכו'. זה פשוט שהרי מביא ראיה מהכתוב, ובהדיא אמרו בפ"ג דשבועות שחטאת ואשם אין מכפרים אלא על השבים. ועמש"כ רבינו וכן החובל וכו' כתב הכ"מ משנה בסוף פרק החובל, ומ"מ מאי דמפיק לה רבינו מכל חטאות האדם צ"ע היכא מייתי לה ע"כ, וכתב על הגליון שכ"ה בילקוט פ' נשא בשם ספרי זוטא. אמנם גם בכאן הביא רבינו עצמו מקור כל הדברים הללו שם בס' המצות מ"ע ע"ג בשם המכילתא וז"ל שם, ודע שאפילו החטאים שחייבין עליהן אלו המינים מהקרבנות הנזכרים שאמר שיקריבם ויתכפר לו לא יספיק עם הקרבתם בלתי הודוי והוא אמרו דבר אל בני ישראל איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם והתודו את חטאתם אשר עשו, ולשון מכילתא לפי שנאמר והתודו אשר חטא עליה על החטאות וכו' ומנין אף כריתות ומיתות אשר חטאתם לרבות מצות ל"ת יעשו לרבות מ"ע, ושם נאמר מכל חטאת האדם מצות שבינו לבין חבירו על הגניבות ועל הגזילות ועל לשון הרע וכו' ע"ש:

פ"ג הלכה ב וכן כל העולם כולו אם היו עונותיהם מרובין מזכיותיהן מיד הן נשחתין שנאמר וירא ה' כי רבה רעת האדם וכו'. הכ"מ לא הביא שום מקור לזה, אבל רבינו עצמו הביא מקור לדבריו ממקרא מלא, אבל לכאורה דברי רבינו תמוהין שהרי המקרא דכתיב וירא ה' כי רבה רעת האדם וכו' הא אותה אמירה היתה עוד קודם המבול אבל לאחר המבול הרי מקרא מפורש בפ' נח לא אוסיף עוד לקלל את האדמה וכו' ולא אוסיף עוד להכות את כל חי וכו', ואיך מביא רבינו ראיה מהמקרא שקודם המבול. והנה בש"ס דסוטה דף י"א ע"א הבה נתחכמה לו אר"ה ב"ה בואו ונחכם למושיען של ישראל במה נדונם נדונם באש כו' אלא בואו ונדונם במים שכבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול לעולם שנאמר כי מי נח זאת לי כו', משמע מזה שהשבועה לא היתה אלא על מבול של מים, וא"ש דברי רבינו. ובילקוט שמעוני פ' נח יש פלוגתא דהגאי בזה, וי"ל דרבינו תפס כחד מ"ד, וגם מש"ס דע"ז דף ג' דאלמלא לא קבלו ישראל את התורה היה מחזיר העולם לתוהו ובוהו מוכח כדעת רבינו:

הלכה ו ואלו הן שאין להן חלק לעוה"ב אלא נכרתים ואובדין ונידונין כו'. עי' בכ"מ ועי' בלח"מ בה"ג שציין ג"כ להברייתא דר"ס, ע"ש. אבל באמת כל דברי רבינו הללו יש להם מקור בש"ס וירושלמי ותוספתא. והנה מש"כ רבינו ושופכי דמים ובעלי לשון הרע הוא בתוספתא דפאה פ"א והובא בירושלמי שם בהלכה א' באורך, ארבעה דברים נפרעין מן האדם בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב ואלו הן ע"ז גלוי עריות שפיכת דמים ולשון הרע כנגד כולם ע"ז מנין וכו' ע"ש, (ומכאן הוא ג"כ מקור דברי רבינו לעיל בפ"ז מהלכות דעות ה"ג ע"ש), ועוד מבר ס"ד בתוספתא דסנהדרין פרשה י"ג אשר משם נובע הברייתא דר"ה אנשי סדום אין להם חלק לעוה"ב שנאמר ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד וגו' ד"א מאד זה שפיכות דמים ע"ש, ומש"כ רבינו והעושה עבירות וכו' כיהויקים והמושך ערלתו. ג"כ נתבאר בירושלמי דפאה הלכה א' הוסיפו עליהן הפורק עול והמפר ברית והמגלה פנים בתורה אין להם חלק לעוה"ב וכו', המפר ברית זה שהוא מושך לו ערלה, המגלה פנים בתורה זה שהוא אומר לא נתנה התורה מן השמים. ולא כבר תניתוה שאומר אין תורה מן השמים, תני ר"ח זה

שהוא

שהוא עובר על ד"ת בפרהסיא כגון יהויקים מלך יהודה פ"ש. ולא נשאר לנו לברר רק מש"כ רבינו בכופר בביאת הגואל, שלזה לא נמצא מקור מפורש, אבל טעם דברי רבינו הוא פשוט שכיון שאינו מאמין בביאת הגואל ה"ה מכחיש פרט אחד מהתורה והוא בכלל הכופר בתורה ח"ו:

פ"ן הלכה ב העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה וכו'. עי' בהשגת הראב"ד, והוה שיטת רבינו ז"ל מבוארת להדיא במדרש הנעלם בזוה"ק פ' תולדות בלשונו ממש של רבינו ז"ל:

הלכות קריאת שמע פ"ב

הלכה ה היה עוסק בצרכי רבים לא יפסוק אלא יגמור עסקיהן ויקרא אם נשאר עת לקרות. עיין בכ"מ ובלח"מ. אבל הוא בתוספתא דברכות פ"א והובא שם בירושלמי ה"ב, אר"י פ"א הייתי מהלך אחר ר"ע ואחר ראב"ע הגיע זמן ק"ש כמדומה אני שנתייאשו מלקרות אלא שעוסקין בצרכי צבור, ועוד שם בתוספתא פ"ב כשהיה ר"ג וב"ד ביבנה והיו עסוקים בצרכי צבור לא היו מפסיקין שלא להסיע מלבן ע"ש, שוב מצאתי בביאור הגר"א ז"ל באו"ח סי' ע' סעיף ד' שציין להתוספתא דפ"א:

הלכות תפלה פ"א

הלכה ג וסכל יהיו מתפללין נכח המקדש. עכ"מ. ולענ"ד שדברי רבינו בכאן הוא הדין שכתב רבינו לקמן פ"ה ה"ג נכח המקדש כיצד וכו' עד שיתפלל. והוא ברייתא ערוכה בברכות דף ל' ע"א כמש"כ הכ"מ שם:

פי"א הלכה ג ומעמידין בימה באמצע הבית כדי שיעלה עליה הקורא בתורה כו'. וכ"כ עוד הרמב"ם בפ"ג מס' חגיגה ה"ד ומביאין בימה גדולה כו' ומעמידין אותה באמצע עזרת נשים כו' כדי שישמעו קריאתו ע"ש, הכ"מ כאן הראה מקום להתוספתא בפ' הקורא עומד, אבל שם אין רמז דהבימה צריכה להיות באמצע דוקא. אבל לפענ"ד דברי רבינו הם בסוכה דף נ"א ע"ב ובימה של עץ באמצעיתה כו', ובירושלמי שם מבואר דלקריאת התורה היתה, וכ"כ שם התוספות דף נ"ב ע"א ד"ה וכיון:

הלכות תפילין פ"א

הלכה יא ומזוזה אינה צריכה העבדה לשמה. כ' הכ"מ כבר נשאל רבינו ע"ז מחכמי לוניל והשיב כו', ועי' בתוס' במנחות דף ל' ע"ב ד"ה תפילין יש להם בדיקה, פירש בקונטרס בחסרות ויתירות ואפ"ה אין נקחין אלא מן המומחה שמא לא עיבדן לשמן אבל ספרים ומזוזות לא בעי עיבוד לשמן. וכן פ' הרמב"ם דמזוזה לא בעי לשמה, ולא פירש מנא ליה, ושמא מהכא ע"ש, ועיין בירושלמי פ"ג דיומא ה"ו עור שעיבדו לשם קמיע מותר לכתוב עליו מזוזה רשב"ג אוסר ועי' במ"ק שם שהעתיק את דברי רבינו בכאן וכ' ולא מצאו לו ראיה, ולפי הנמצא כתוב בתשובתו לחכמי לוניל גם ממנו נשכח טעמו, אבל לפי דברי הירושלמי ראייתו מבוררת דפסק כת"ק דרשב"ג ע"ש:

פ"ן הלכה א עשרה תנאין יש בבית ואח"כ יתחייב הדר בו לעשות לו מזוזה וכו' ויהיו לו דלתות. ובהשגות כ' הראב"ד ז"ל שיהיו לו דלתות לא נאמר וכו', ועי' בכ"מ שהעתיק מה שהשיב רבינו בעצמו ע"ז, ועיין במ"ר דברים פ"ז מהו כי לוית חן אר"פ ב"ח לכל מקום שתלך המצות מלוות אותך כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך אם עשית לך דלת המצות מלוות אותך שנאמר וכתבתם על מזוזות ביתך וכו', ומשמע כדעת רבינו דאינו חייב עד שיהא בו דלת, וע"ש בחי' רש"ש, ועי' ב"ב דנ"ג ע"ב הבונה פלטרין בנכסי הגר ובא אחר והעמיד להן דלתות קנה מ"ש קמא, ליבני בעלמא הוא דאפיק, וכ' התוס' שם דלא חזיא לדירת קבע כ"ז שאין בה דלתות, ואולי משם למד רבינו זה:

הלכה ט סוכת חג בחג ובית שבספינה פטורין מן המזוזה כו'. מש"כ ובית שבספינה לא נדע מקורו, עיין טור ביו"ד סי' רפ"ו ובב"ח שם ובחי' הגר"א ביו"ד שם סעיף י"א סקי"ב. אבל יש להביא מקור נאמן לדברי רבינו מדברי הירושלמי סוף מס' מגילה, תפילין ומזוזה מי קודם שמואל אמר מזוזה קודמת ר"ח אמר תפלין קודמין, מ"ט דשמואל שכן היא נוהגת בימים טובים ובשבתות, מ"ט דר"ח שכן היא נוהגת במפרשי ימים והולכי מדברים ע"כ, ומוכח מכאן דמזוזה אינה נוהגת בשום צד במפרשי ימים אף בבית שבספינה, דאי בלא בית בשום מקום אינו חייב, וגם דכמו דלשמואל דס"ל דמזוזה קודמת משום שנוהגת ביו"ט ובשבתות אבל תפילין לעולם אינו נוהג ביו"ט ושבת, ה"נ לר"ח דהפילין קודמין משום שנוהגין במפרשי ימים אבל מזוזה לעולם אינו נוהגת במפרשי ימים, ומוכח דגם בית שבספינה פטור, ומכאן הוא מקור דברי רבינו:

הלכות ציצית פ"ב

הלכה ז המוצא טלית בשוק אפילו מצא חוטין פסוקין פסולה שאורין כשרה. עיין בכ"מ ובמש"כ רבינו בפי"ם מה' שבת הכ"ד ובמ"מ שם, ועי' בביאור הגר"א באו"ח סי' ש"א ס"ק נ"ט שכתב האמת יורה דרכו שדבריו הראשונים ברורים וקיימים ולא טעה כלל והשתמיטתיה להרמב"ם בתשובה שיטת הרי"ף בפ"י דעירובין שם וכו' ע"ש, וע"ש בהשגות הרז"ה ומלחמות ה':

הלכות ברכות פ"ב

הלכה יד וכן אם נשלם ממנו ולא ידע אם בירך או לא בירך חוזר ומברך. בירושלמי דברכות פ"א ה"א ר"ז בשם ר' ירמיה ספק בירך על מזונו ספק לא בירך צריך לברך דכתיב ואכלת ושבעת וברכת. ועיין בגה"ש שם:

פ"ד הלכה ו בירך על הפת פטר את הפרפרת שאוכלין בהן הפת וכו' לא פטר את מעשה קדירה. עי' בכ"מ ובלח"מ שתמהו בזה, הדבר ברור דיצא לו לרבינו כן מדברי הירושלמי דברכות פ"ו ה"ה דהיתא שם אמר בריתם בי ר"י אכן דאכל גריזמי (מין פת הבאה בכיסנין) וסלהי (סולת מבושל דהיא מעשה קדירה) אע"ג דהוא מברך על גריזמתא בסופה לא פטר סילתא, מה כב"ש דב"ש אומרים אף לאו מעשה קדירה בתמיה אר"י דברי הכל בירך על הפת פטר את הפרפרת ואת מעשה קדירה, כדברי ב"ה, בש"ה לא פטר את מעשה קדירה, אבל אם בירך על הפרפרת תחלה כל עמא מודי דלא פטר הא הפת ולא מעשה קדירה ע"כ, וכיון דבש"ס דילן טוא בעיה דלא איפשטא, סמך רבינו על הירושלמי בזה, כדרכו בהרבה מקומות לפסוק כפשיטות הירושלמי במקום דלא נפשטה בש"ס דילן, ועי' בגה"ש שם:

פ"ז הלכה יב ואין מכבדין בדבר זה שאין מכבדין וכו' אלא בבהה הראוי למזוזה ובשעת כניסה. בכ"מ ומ"ש בשעת כניסה בפ' אין מכבדין ביציאה, ע"כ. והוא ע"ש, ועיין בספר עולי לבונה ביו"ד סימן רמ"ב סעיף י"ז. אבל הדין הזה מבואר במס' דרך ארץ זוטא בפ"ו בשעת כניסה הגדול קודם וביציאה הקטן קודם ע"כ (וכן נתקן בדפוס הזה). אבל לכ"ע מדברי המ"ר בהעלותך פט"ו דאיתא שם בכבוד רבו וחייב להקדימו לכל אדם בכניסה וביציאה ולנהוג בו מורא וכו', והוא כדעת הספרי שביציאה ג"כ הגדול קודם, ע"ש בחי' הרד"ל, ועיין בס' עולי לבונה שם שיש לחלק בין פתח בהכ"נ לשאר פתחים ע"ש:

הלכות מילה פ"א

הלכה יח אשה שמלה בנה ראשון ומת מחמת מילה וכו'. עיין בכ"מ שהראה מקום לזה ביבמות דף ס"ד מלה ראשון ומת שני ומת שלישי לא תמול. אבל למש"כ רבינו דאם הגדיל ונתחזק כתו דמחוייב למול, לזה לא הראה הכ"מ שום מקור, ומלשון הגמרא שם שלישי לא תמול משמע דשוב אינו מחוייב למול לעולם, ועיין בשו"ת נוב"י מהד"ת חיו"ד סי' קס"ה שהקשה כן על רבינו והטוש"ע ביו"ד סי' רס"ג שכתב כלשון רבינו דמאין להם זה וע"ש. אבל נראה דרבינו הוכיח שפיר דינו מהמשנה דר"פ הערל והוא עפ"י פירש"י שם, ע"מ דאיתא במתני' הערל וכל הטמאים לא יאכלו בתרומה דהוא ערל שמתו אחיו מחמת מילה, וכתב ע"ז בחי' הרשב"א שם ואי קשיא לך מדאמרי ברים פ' אלמנה לכ"ג כל האוכל מאכיל שאינו אוכל אינו מאכיל ואקשינן ולא והא ערל וכל הטמאין שאין אוכלין ומאכילין ופרקינן התם פומייהו הוא דכתיב להו, כלומר עומדין הן לאכול לכשיבריאו, ואי בערל שמתו אחיו מחמת מילה לעולם לאו בר מילה הוא איכא למימר. דאף הוא לכשיתחזק ויבלע בו דמו או שיתחלפו סימניו ימול, כמעשה דר"נ דאמר לה המתיני לו עד שיבלע בו דמו עכ"ל, ולפ"ז דינו של רבינו מוכרח שפיר בגמ' עפ"י פירושו של רש"י ז"ל:

פ"ב הלכה א ומצוה מן המובחר למול בברזל. בביאור הגר"א ביו"ד סי' רס"ד ס"ק י"ז כתב דהוא ממ"ש ברפי"ט דשבת ועוד אר"א כורתין וכו' ע"כ:

הלכות שבת פ"ה

הלכה ד עיין בלח"מ שכתב דדברי ר"ח ז"ל שהביא הכ"מ הוא מפני שהוא ז"ל סובר כסברת חכמי ישראל (שגלגל קבוע ומזל חוזר וכו'). פ"ש נפל בכאן וצ"ל [שביום חמה מהלכת למטה מן הרקיע ובלילה למעלה מן הרקיע כו'] וזו היתה כו' כצ"ל:

פ"ח הלכה ה שמעמר אוכלין אם לאכילה שיעורו כגרוגרת כו'. דברי רבינו נובעים מהירושלמי דשבת פ"ז ה"ב על המשנה דאבות מלאכות ארבעים חסר אחת וז"ל, כל אלין שיעוריא אם לאוכלין כגרוגרת, אם לבהמה כמלא פי גדי. אם לבשל כדי לבשל ביצה קלה וכו' וע"ש בק"ע:

הלכה טו וכל השוחק תבלין וסמנין במכתשת הרי זה טוחן וחייב. כן מבואר להדיא בירושלמי דשבת פ"ז ה"ב והטוחן, הסן דשחק מלח חסף פלפלין חייב משום טוחן, וה"ה כל מיני תבלין וע"ש בק"ע:

פ"ט הלכה יט הקולע את הנימין הרי זה תולדת אורג. שבת דף ס"ד ע"א במה דמייתי שם בברייתא מוסיף שק על הבגד שטמא משום אריג, ופריך אטו בגד לאו אריג הוא, ה"ק מוסיף שק על הבגד אע"פ שאינו אריג טמא, למאי חזי אר"י שכן עני קולע שלש נימין ותולה בצואר בתו, ופירש"י קולע ג' חוטין של מטוה וקליעתה זו היא אריגתו מאחר שהוא שווי כדאמרינן גבי היכי הלילתא ברים פרקין דקרי להו אריג, והא דקאמר אע"פ שאינו אריג כלומר לאו אריג ממש, ומגילא דה"ה לענין שבת דזה נחשב אריג:

פי"ח הלכה ב וחלב בהמה טמאה כדי לכחול עין אחת. כ"ה בירושלמי שבת פ"ח ה"א, הדא דאת אמר בחלב בהמה טהורה אבל בחלב בהמה טמאה כדי לכחול עין אחת וע"ש בק"ע:

הלכה ז המוציא אזוב להוכלים כגרוגרת לבהמה כמלא פי גדי לעצים כשיעור העצים להזייה כשיעור הזייה. בירושלמי דשבת פ"ח ה"ב, הוציא סיאה איזוב וקורנית אם לאוכלין כגרוגרת, אם לבהמה כמלוא פי גדי, אם לעצים כשיעור העצים, אם להזייה כשיעור הזייה, וע"ש בק"ע:

הלכה ט המוציא דיו על הקולמוס שיעורו כדי לכתוב ממנו ב' אותיות אבל אם הוציא הדיו בפני עצמו או בקסת צריך שיהיה בו יותר על זה, כדי שיעלה ממנו על הקולמוס כדי לכתוב ב' אותיות. וכתב המ"מ משנה פ' המוציא ע"ח ע"ב, ובגמרא דף פ' תנא ב' אותיות בדיו ב' אותיות בקולמוס ב' אותיות בקלמרין, פי' קלמרין קסת הסופר וכו', ויש לרש"י ז"ל בזה פי' אחר שלא כדרך רבינו ע"כ, כוונתו דרש"י פי' שם דכל היכא דמפיק ליה שיעורו כשתי אותיות, ושלא כדברי רבינו דצריך שיהיה בו יותר. אולם דברי רבינו נובעים מהירושלמי דשבת פ"ח ה"ג הוציא דיו אם בקולמוס כדי לכתוב שתי אותיות אם בכלי צריך יותר, וביאר רבינו משום דא"א שלא ידבק מן הדיו בצדדי הכלי, נמצא שנתמעט מלכתוב בו שתי אותיות, ולהכי צריך שיהיה כ"כ כדי שיעלה ממנו על הקולמוס ג"כ כדי לכתוב ב' אותיות, וע"ש בק"ע:

הלכה יא עפר ואפר כדי לכסות דם צפור קטנה. בירושלמי דשבת פ"ח ה"ד שמואל אמר עפר כדי לכסות בו דם צפור קטנה, תני שמואל עפר ואפר כדי לכסות בו דם צפור קטנה, וע"ש בק"ע:

פ"כ הלכה ז לא תהיה עמו בהמה ולא עכו"ם ולא אחד מכל אלו מהלך בו פחות פחות מד' אמות ואפילו מציאה שבאה לידו מהלך בה פחות פחות מד' אמות אבל קודם שתבא לידו אם יכול להחשיך עליה מחשיך ואם לאו מוליכה פחות פחות מד' אמות. וכן כתב רבינו לעיל בפ"ו הכ"ב וז"ל אבל מציאה לא יתן לעכו"ם אלא מוליכה בפחות פחות מד"א, ועיין במ"ע ובמ"מ שהביאו שחכמי לוניל שאלו לרבינו ע"ז דהא בגמרא לא משמע הכי ורבינו נדחק בתשובתו לקיים פסקו. ועיין בביאור הגר"א באו"ה סי' רס"ו ס"ק ח' שכתב ומוצאו של הרמב"ם מפ' בתרא דע"ז דף ע' ע"א דאיתא שם האמר רבא אמר לי איבור גיורא פי הוינן בארמיותן אמרינן יהודאי לא מנטרי שבתא דאי מנטרי שבתא כמה כיסי הא משתכחי בשוקא, ואינהו לא ידעו דסבירא לן כר"י, דאמר ר"י המוציא כיס בשבת מוליכו פחות פחות מארבע אמות, וכתב שם דלשיטת הפוסקים ל"ל המוציא בהוציא בשוגג, אבל הרמב"ם מפרש כפשטיה שמצא, וכ"מ בשמא דגמ' כמה כיסי משתכחין בשוקא כו' עכ"ל. וכ"כ במס"ס בירושלמי פכ"ד דשבת

דשבת ה"א, וכתב שם שבשום אופן אי אפשר לפרש לאבי דע"ז בענין הולאה. ואף שרבינו לא השיב לחכמי לוניל אלא מלד סברא בעלמא אפשר שהוא ז"ל לא זכר מזה בשעה שהשיבו לו כמו שהעיד על עלמו באגרותיו שלעת זקנותו ומחמת טרדותיו שכח מאין יגאו לו הרבה דברים שכתב בחבורו ע"ש במאה"פ:

פכ"א הלכה ט עלה באילן בשבת בשוגג מותר לירד במזיד אסור לירד ובבהמה אפילו במזיד ירד משום לער בעלי חיים. וכתב המ"מ עלה באילן בהמולא תפילין בעירובין דף קנ"ו, וכתב רבינו ובבהמה אפילו במזיד ירד, ודברים נראין הן ומתבארין מן הדינין הבאים, דידוע שרבינו אינו מביא בספרו רק מה שנמלא מפורש בתלמוד להדיא. ובאמת גם דבריו מבוארים בתלמוד ירושלמי דבילה פ"ה ה"ב, דאיתא שם מפני מה אמרו אין עולין באילן שמא ישכח ויאכל או שמא ישכח וירעיד וע"ש בפ"מ נ"מ בין הני שני טעמים, וקאמר הירושלמי ושמעינן מן הדא היה רוכב ע"ג בהמה אומרים לו רד הדא אמרה שמא ישכח וירעיד, מפני מה אמרו היה רוכב ע"ג בהמה אומרים לו רד, וגבי אילן אסור לירד חבריא אמרו כו', תנא ר"א ב"פ קומי ר"ז שנייא הוא שהוא מצווה על שביתת בהמה כמוהו למען ינוח שורך והמורך כמוך ע"כ. והנה סוף דברי הירושלמי הללו דאין רוכבין ע"ג בהמה משום שביתת בהמתו הובאו ג"כ בהרי"ף והרא"ש בבילה דף ל"ו ע"ב. והנה המהרש"ל ביש"ש שם בפ' ה' דבילה רלה ללמוד מזה דגם ביו"ט איכא עשה דשביתת בהמה דכאן מיירי ביו"ט, וחולק על הב"י בשם הש"ל שהורה להלכה בהגהות הש"ע בא"ח סימן רמ"ו סעיף ג' דאין אדם מצווה על שביתת בהמתו ביו"ט, אבל במג"א שם בס"ק י"ב השיג עליו דאין כוונת הירושלמי דביו"ט איכא עשה דשביתת בהמה רק פירוש דברי הירושלמי הם דמש"ה בעלה ע"ג בהמה אפילו במזיד ירד משום שלער היא לה ואיכא לער בע"ח, וכדי שלא תקשה איך אפ"ל דכוונת הירושלמי משום לער בע"ח דאיך שייך ע"ז לומר שביתת בהמתו ע"ז הביא שם המג"א ראיה מדברי התוס' בשבת דף קכ"ב, דגם מניעת לער מקרי שביתה, וכמו שדרשו רבינו ז"ל במכילתא למען ינוח שורך תן לו נייח שלא יהא לו לער וע"ש במחהש"ק, ומעתה דברי רבינו מבוארים בירושלמי לפי פי' המג"א שלא כהיש"ש, ונתבארו היטב דברי רבינו:

פכ"ב הלכה כד ומותר ללבוש בגדים חדשים ואם נקרעו נקרעו, כ"ה בירושלמי דשבת פ"ז ה"ב בשם ר"ז כליו מבית האומן לובשן ואם יתקרע יתקרע, עיין בק"ע ב' פירושים ורבינו מפרש כפירוש השני:

הלכות עירובין פ"א הלכה טו ומערבין במעשר שני בירושלים מפני שהוא ראוי שם לאכילה אבל לא בגבולין. כן הוא בתוספתא, והובא בירושלמי פ"ג דעירובין ה"ב מערבין במע"ש בירושלים אבל לא בגבולין וע"ש בש"ק ובמאה"פ:

בהלכות יו"ט פ"ד הלכה א אין מוליאין את האש לא מן העלים ולא מן האבנים וכו'. ובהשגות כתב הראב"ד ז"ל ויאמר מפני שהוא מוליד ואין כאן הכנה והוא הטעם שמפרש בגמ' עכ"ל, ועיין הש"מ ועיין במחה"ש בא"ח ריש סימן תק"ב בכוונת המ"מ שזה ג"כ הפי' בש"ס משום דקא מוליד והו"ל לעשות מערב ולא הותר כ"א באש המלוי ע"ש. ובאמת כדברי רבינו דלהוליא אש מעלים ואבנים הטעם משום מכשירי אוכל נפש דאפשר לעשות מבערב, מבואר להדיא בירושלמי דבילה פ"ה ה"ב ובמגילה פ"א ה"ו על המתני' דאין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד, תני בשם ר' יהודה אף מכשירי אוכל נפש התירו מה ביניהון וכו', ר"ח בריה דר"א להוליא אש מאבנים ביניהון, ופי' הק"ע דלהוליא אש מאבנים לבשל ביו"ט איכא ביניהו, דלר"י מותר ולחכמים אסור דה"ל מלאכת מכשירי אוכל נפש, וזה מבואר כדברי רבינו, דלהראב"ד דמפרש משום הכנה אין זה ענין לפלוגתא דר"י ורבנן, וע"ש בליון ירושלים:

הלכות חמץ ומצה פ"א הלכה ז האוכל מן שאור עלמו בפסח כל שהוא הרי זה אסור מן התורה שנאמר לא יאכל. עיין בכ"מ שתמה ע"ז, ועיין במל"מ שהירץ בשם מהרלנ"ח דאיסור חמץ אין ללמוד מחלב דשאני חלב דלא הי"ל שעת הכושר מעולם משא"כ המן שמותר קודם הפסח, ולכך הוצרך פסוק בפ"ע בחמץ לאיסור ח"ש. אבל לפ"ז יוקשה להיפך מנ"ל באמת בחמץ דח"ש אסור, ומש"כ רבינו דהוא מלא יאכל קשה מנ"ל לרבינו דרש זה דיאכל משמע ח"ש. ורא"ה זה מלאתי בס' התוס"מ סדר נו פ"ב ברייתא ל"א, ע"מ דאיתא בתו"כ שם מלות תאכל מלוה וכו', מלות תאכל מה ת"ל לפי שנאמר יאכלוה אין לי אלא כולה מנין אף מקלתה ת"ל תאכל אפילו כל שהוא. וכתב שם אכל בקל מוסב על האדם האוכל, ולא יקרא אוכל אלא בכזית שפחות מזה נקרא טועם כי טעמתי מעט דבש (ש"א) וכמ"ש בספרא לקמן סתם אכילה בכזית, אבל הנפעל מוסב על הדבר ואף אם נאכל כ"ש הנס שלא יקרא אכילה מלד האוכל שלא אכל רק טעם מ"מ הדבר נאכל ואיננו. וז"ש בספרא שלכן שינה ואמר מלות תאכל ללמד שאף שלא נשאר רק מקלתה בכ"ז תאכל, ומזה מקור לדברי הרמב"ם פ"א מהל' חו"מ ה"ז שהאוכל המן בפסח אפי' כ"ש אסור שנאמר לא יאכל כו'. והנה פורש שיש לו יסוד בספרא ע"כ:

פ"ו הלכה יב אסרו חכמים לאכול מלה בערב הפסח כדי שיהיה היכר לאכילתה בערב, ומי שאכל מלה בערב הפסח מכין אותו מכות מרדות עד שתלא נפשו. וכתב המ"מ בירושלמי פ' אלו עוברין א"ר לוי האוכל מלה בע"פ כבא על ארוסתו בבית חמיו, והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה, ופי' מכות מרדות מדרבנן ע"כ. והנה פשיטות דברי רבינו מורין דגם באם מכין אותו אחר שאכל כבר אפ"ה מכין אותו עד שתלא נפשו. וכן נראה שהבין הר"ן בכתובות פ"ד דברי רבינו הללו, וז"ל שם ע"מ דאיתא בגמרא דהמוליא ש"ר ולא בעל לוקה מ"מ מדרבנן, פי' הערוך מלקות דאורייתא וכו' אבל עובר על מ"ע כו' וכן עובר על דברי חכמים מכין אותו בלא מספר וכו' עכ"ל, אף הרמב"ם ז"ל כתב בפ"ו מה' חו"מ אסרו הכמים לאכול מלה בע"פ וכו' ומי שאכל מלה בע"פ מכין אותו עד שתלא נפשו, ולפי דבריהם יש בזה הומר בד"ם יותר מבד"ת, אבל ר"מ הלוי ז"ל כתב שמכין אותו באומד ולהקל ממלקות של תורה. ונראין דבריו אבל שאינו אלא כדי לעונשו ע"מ שעשה נראין הדברים שמכין אותו כפי אומד ב"ד ולהקל ממלקות של תורה וכו' ע"ש, ומוכח להדיא שהבין בכונת רבינו דאף באם מכין אותו לאחר שעבר אפ"ה מכין אותו עד שתלא נפשו, וכן הבין המג"א בסי' תל"ו סק"ב ע"ש ובמחהש"ק, וכן הבין ג"כ התוי"ט בנזיר פ"ד מ"ב ע"ש, אבל מנ"ל לרבינו באמת דבר חדש כזה דמלקות של ד"ס המורים מד"ת. והנה בתוספתא דמכות סוף פ"ג איתא מכת מרדות מכין אותו עד שיקבל עליו או עד שתלא נפשו ע"כ. ולכאורה יש לדחות דהכא בעבירה נמשכת מיירי. אבל מלאתי בירושלמי דנזיר פ"ד ה"ג שהביא דברי התוספתא הללו אמתני' דאשה שלא ידעה שהיפר לה בעלה והיתה שותה ביין ומטמאה למתים דהספוג מ"מ. ונראה בעליל דכונת הירושלמי דגם מ"מ דמתני' שם היינו עד שתלא נפשו, כמו דאיתא בתוספתא ושם ודאי עונש זה הוא רק מדרבנן, וגם אינה עבירה נמשכת דהרי נוכל להודיעה שהפר לה בעלה:

הלכות לולב פ"ז הלכה ז ואם רלה להוסיף בהדס כדי שתהיה אגודה גדולה מוסיף. ועיין במ"מ שכ' בסוף דבריו וכבר השיב רבינו בתשובה שכאן שלא מלינו בגמרא היתר תוספת אלא בהדס אין להוסיף במין אחר, וכתב ע"ז בכ"מ ואיני יודע היכן הוזכר בגמ' היתר תוספת הדס ע"כ, ועיין בס' כפ"ת דף ל"א ע"ב שכתב דנראה דלמד רבינו זה ממה דאיתא בסוכה דף ל"ד ע"ב אמר שמואל להנהו דמזבני אסא אשוו וזבינו ואי לא דרישנא לכו כר' טרפון, כלומר דמכשיר ג' קטומים, ופרכינן ולדרוש להו כר"ע, כלומר דלא בעי אלא הדס אחד ומדפרכינן הכי אלמא כר"ע ס"ל דבחד סגי ואפ"ה מהדר שמואל אתלתא הדסים, אלמא דבהדס יכול להוסיף משום דהוי לנאותו ע"כ, ועיין כיו"ב בס' מעין החכמה דפוס רעדעלהיים דף ע"ב:

הלכות שקלים פ"ד הלכה ב אבל פר העלם דבר של לבור ושעירי עכו"ם בתחלה גובין להן ואין באין מתרומת הלשכה. דברי רבינו הם פלוגתא דר"י ור"ש במנחות דף נ"ב ע"א, דאיתא שם פר העלם דבר של לבור ושעירי עכו"ם בתחילה מגבין להן דר"י רש"א מתרומת הלשכה הן באין, ומסקנת הגמ' שם דכן היא הגירסא הנכונה בסברייתא דלא כברייתא דאפיך, וכ"ה בתוספתא דשקלים פ"ד ופסק רבינו כר"י דהלכה כמותו לגבי ר"ש, ועי' במאה"פ בירו[שלמי] פ"ד דשקלים ה"א: בגדי כהונה בין בגדי כה"ג בין שאר בגדי הכהנים שעובדין בהן במקדש הכל מתרומת הלשכה. עיין בתוי"ט פ"ג דיומא משנה ז' הכל שלשים מנה אלו משל ליבור שכתב שם וז"ל, וממשנה זו נראה לי שלמד הרמב"ם מה שכתב בפ"ד מה' שקלים דבגדי כהונה מתרומת הלשכה דס"ל דאין בין בגדי כ"ג לבגדי כ"ה לענין זה, וכ"מ לא הראה מקום בזה עכ"ל. אבל באמת דברי רבינו מפורשים בתוספתא סוף פ"ק דיומא דאיתא שם אחד בגדי כ"ג ואחד בגדי כהן הדיוט באין מתרומת הלשכה ע"כ. והנה מלאתי במאה"פ בירושלמי פ"ד דשקלים ה"א שליין לתוספתא הזו, והביא שם שבתוספתא פ"ד דשקלים איתא בגדי כהנים ובגדי כ"ג וכו' באין משירי הלשכה, אבל רבינו סמך על הגירסא במקומו שזו היא העיקרית עכ"ל, ועוד מלאתי בתו"כ פ' אחרי פ"א ברייתא י' קודש ילבש שיהיו משל קודש אין לי אלא אלו בלבד מנין לרבות שאר בגדי כהונה גדולה ובגדי אחיו הכהנים ת"ל בגדי קודש בנין אב לכל הבגדים שיהיו משל קודש ע"כ, ונתבאר היטב מקור דברי רבינו:

הלכות קידוש החודש פ"א הלכה ב וכמה יתרה שנת החמה על שנת הלבנה קרוב מאחד עשר יום כו' שאי אפשר להיות השנה שנים עשר חדש וכך וכך ימים שנאמר לחדשי השנה חדשים אתה מונה לשנה ואי אתה מונה ימים, בש"ס מגילה דף ה' ע"א ונזיר דף ז' ע"א מנין שאין מונין ימים לשנים שנאמר לחדשי השנה חדשים אתה מונה לשנים ואי אתה מונה ימים לשנים, ועיין בס' טו"א שם במגילה שהקשה ע"ד רש"י וכתב שם אבל הפירוש הברור נ"ל הכי שאין מונין ימים לשנים לומר שלא נוסף על כל שנה ושנה י"א יום שימות החמה יתירין על ימות הלבנה ונעשה כל שנה י"ב חדשי לבנה ועוד י"א יום ויהיה בין פסח לפסח כמנין זה, וכן בשאר כל המועדות כו':

פ"ב הלכה ב דין תורה שאין מדקדקין בעדות החודש שאפילו קדשו את החודש על פי עדים ונמלאו זוממין בעדות זו הרי זה מקודש. עיין במפרש ובלח"מ. אבל באמת דברי רבינו מבוארים בירושלמי פ"ג דר"ה השנה ה"א, דאיתא שם ר' ב"א ר"א בשם ר"י בר פזי קידשוהו ואח"כ נמלאו העדים זוממין ה"ז מקודש קם ר' יוסי עם ר"י בר פזי א"ל אתה שמעתה מן אביך הדא מילתא. א"ל כן אמר אבא בשם ר"י אין מדקדקין בעדות החודש, וכן הוא שם בירושלמי פ"ב ה"ז, ובתוספתא פ"ב דר"ה, ועיין שם בליון ירושלים ובק"ע:

פ"ג הלכה י ובעיבור השנה מתחילין מן הלד ולקידוש החודש מתחילין מן הגדול. מבואר בירושלמי פ"ב דר"ה ה"ה, ובירושלמי דסנהדרין פ"א ה"ב, תני לקידוש החודש מתחילין מן הגדול א"ר ח ב"א מתניתא אמרה כן רלה ב"ד אומר מקודש, תני לעיבור השנה מתחילין מן הלד וכו', ולא שמיע דא"ר ח בר מריא ור"י ר"ב ב"ה בשם ר"י לקידוש החודש מתחילין מן הגדול לעיבור השנה מתחילין מן הלד, וכבר נכנס ר"י והיה קטן שבכולם אמרו לו אמור הרי השנה מקודשת בעיבורה כו':

פ"ח הלכה א חדשה של לבנה תשעה ועשרים יום ומחלה ותשל"ג חלקים כו' מפי השמועה למדו שימים אתה מחשב לחדש ואי אתה מחשב שעות. המפרש לא הראה שום מקום לזה, ונלע"ד דילא לו לרבינו כן מש"ס דמגילה דף ה' ע"א דאיתא שם מנין שאין מחשבין שעות להדשים שנאמר עד חדש ימים ימים אתה מחשב לחדשים ואי אתה מחשב שעות להדשים, ורבינו ביאר זה ע"פ מש"כ כאן:

הלכות תענית פ"ד הלכה א ומתנין אפר מקלה על גבי התיבה ועל גבי ס"ת כו'. וכתב הכ"מ איני יודע מנין לו לרבינו שנותנים אפר מקלה ע"ג ס"ת, אבל נראה שרבינו הי"ל גירסתו כן בש"ס, וכ"ה להדיא בהלכות הרי"ף שם בתענית למה נותנין אפר ע"ג ספר תורה אר"י בן פזי וכו', מזה נראה שגירסתם היה גם מקודם נותנין אפר ע"ג תיבה וע"ג ס"ת:

פ"ד הלכה יח שבע תעניות האלו כ"מ שגוזרין אותן שם אחר שמתפללין יולאין כל העם לבית הקברות ובוכים ומתחננים שם כלומר הרי אתם מתים כאלו אם לא תשובו מדרכיכם. המ"מ הראה מקום לזה בתענית דף ט"ז. ובש"ע או"ח סי' תקע"ט סעיף י"ג כתב כלשון רבינו בכאן, וכתב בביאור הגר"א שם כלומר כו' רמב"ם וטור ול"ע למה כתב כמ"ד הראשון. וכונתו דשם בתענית איתא למה יולאין לבית הקברות פליגי בה ר' לוי ב"ח ור"ח חד אמר הרי אנו חשובים לפניך כמתים וחד אמר כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים, מאי בינייהו איכא בינייהו קברי עכו"ם, ולפ"ז ל"ע על הרמב"ם

הרמב"ם והטור שפסקו כמ"ד הראשון, ועי' גם במג"א שם סקי"א. אבל נראה שרבינו סמך בזה על הירושלמי בפ"ב דתענית ה"א, דלא הוזכר שם רק דעת מ"ד הראשון, וז"ל הירושלמי שם א"ר לוי ולמה יוצאין בין הקברות לומר כאילו נחשבנו מתים לפניך, ולא הוזכר שם דעת מ"ד השני, ולכן סתם רבינו כמ"ד הראשון :

הלכות מגילה וחנוכה פ"ג הלכה יב

מנהג קריאת ההלל בימי חכמים הראשונים כך היה, אחר שמברך הגדול שמקרא את ההלל מתחיל ואומר הללויה וכל העם עונין הללויה, וחוזר ואומר הללו כו' וכל העם עונין הללויה, וכן על כל דבר עד שנמצאו עונין בכל ההלל הללויה מאה ושלש ועשרים פעמים, סימן להם שנותיו של אהרן, עי' המ"מ. ולענ"ד דברי רבינו מבוארין בירושלמי דשבת פט"ז ה"א, דאיתא שם מאה ועשרים ושלש פעמים שישראל עונין הללויה כנגד שנותיו של אהרן, שוב מצאתי בהוי"ע פ"ה דסוכה מ"ב שהראה מקומו במסכת סופרים פרק ע"ז הלכה י"ב :

פ"ד הלכה יב אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק. וכתב המ"מ ומ"ש רבינו אפילו אין לו מה יאכל וכו' נראה שלמדו ממה שנתבאר פ"ז מהל' חמץ ומצה שאפילו עני שבישראל לא יפחות מד' כוסות והטעם משום פרסומי ניסא וכ"ש בנ"ח דעדיף מקדוש היום כמו שיתבאר בהל"ג, ועיין בל"מ בהשיג עליו דאין זה כ"ש, דמה דאמרינן דנ"ח עדיף מקדוש היום היינו דחנוכה הוה פרסומי ניסא כדאמרינן בגמרא משא"כ בקידוש היום, אבל ד' כוסות דאיכא בהו פרסומי ניסא ודאי דהוי כמו חנוכה, וא"כ לא הו"ל להו"ס ללמוד הדין מכש"כ אלא דגלמוד מהה"ד ע"כ. אבל דבריהם תמוהים שהרי מקור דברי רבינו לעיל פ"ז מהל' חו"מ הוא במשנה דר"פ ע"פ, ושם איתא אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין ואפילו מן התמחוי, אבל לא נזכר שם שום תקנה איך לעשות באם אין לו, רק הרשב"ם פי' שם דאם לא נתנו לו גבאי צדקה ימכור את מלבושו או ילוה או ישכיר את עצמו בשביל יין ע"ש, אבל הב"י באו"ח סוף סי' תע"ב הביא שיש בזה עוד שני פירושים ע"ש. וידוע שרבינו דקדק בזה שלא לשנות מהלשון שהשכו החכמים במשנה או בגמרא, ואיך כתב רבינו בכאן שואל או מוכר כסותו וכו' ובפרט שפס במקומו בפ"ז מהל' חו"מ ה"ז לא כתב רבינו כלל איך לעשות בזה רק העתיק לשון המשנה ע"ש, ואיך בכאן בדין הנלמד משם יוסיף לכתוב עוד מה שלא כתב בגוף הדין אתמהה. ועוד קשה דהו"ל לרבינו להוסיף עוד תקנה דאו שישכיר את עצמו כמש"כ הרשב"ם הנ"ל. לכן נראה דרבינו למד זה מש"ס דמגילה דף כ"ז ע"ב, דאיתא שם שאלו תלמידיו את ר"ז במה הארכת ימים א"ל מימי וכו' ולא בטלתי קידוש היום א"ז היתה לי פ"א מכרה כפה שבראשה והביאה לי קידוש היום, ועוד איתא שם ר"ה הוה אסר ריתא וקאי קמיה דרב א"ל מאי האי א"ל לא הוה לי קידוש ומשכנתיה להמיינא ואתאי ביה קידושא ע"ש, והרי"ף והרא"ש העתיקו האי עובדא דר"ז בהלכותיהם ע"ש, הרי בהדיא בגמרא שתי אלו תקנות שכתב רבינו דהאחד מכר כסותו והאחד משכן כסותו בשביל יין לקידוש, ולמד רבינו מזה דכ"ש בנ"ח דעדיף מקידוש היום דצריך לשאול ולמכור כסותו, ולפ"ז דברי רבינו מבוארין בגמרא :

חידושים ומקורים

בעזר החונן דעה אעלה על שלחן רבנן פרפראות לחכמה, טעמם כטעם לשד השמן, המה ליקוטי שרשי דיני משנה תורה אשר כתבתי על גליוני הרמב"ם בעת לימודי שיעורין תמידין כהלכתן, והמה נובעים ממעיני החכמה מקובץ ממקום שבעלי תשובה עומדים בדברי רבינו במקומות מפוזרים, המלקט שמו משה נחום, הכותב וחותם פה קאמינקא יום ג' כ"ד ניסן שנת תרמ"א לפ"ק. בן לא"א היקר המופלא ש"ת הגביר ה"ר בנימין ירושלימסקי.

הלכות יסודי התורה פ"ה הלכה ד

כל מי שנאמר. נ"ב יעוי' בכ"מ ויעוי' בשו"ת חתם סופר חלק יו"ד סימן קל"ג מה שהאריך בזה :

הלכה ח אבל שלא דרך הנאתן. נ"ב יעוי' במלמ"ל במה שנסתפק באוכל אכילה גסה, וכתב שחלק בין היכא שהמאכל מצד עצמו הוי כדרך הנאתו, ויעוי' בשו"ת נודע ביהודה היו"ד סימן ל"ה במה שהביא דברי הח"ח (חולין ק"כ ע"א) שרצה לומר דאם בלע דבר מאכל מקרי שלא כדרך הנאתו ולפי דבריו יצא לנו דין חדש שמותר לבלוע כל איסורי תורה לרפואה אפילו לחולה שאב"ס, אבל ז"א לפי דברי המל"מ דשלכדה"נ הוא דוקא שהמאכל מנ"ע הוא שלכד"ה ולא כשהמאכל בעצמו הוא טוב, ועוד דהרי באיסורין ודאי אינו לוקה אלא כדרך הנאתן ואפ"ה הבולע דבר איסור לוקה יעוי"ש בנוב"י דמסיק דאסור לבלוע מאיסורי תורה לרפואה במקום דליכא סכנה דהא רבינו פ"י מהמ"א הי"א חושב כמה אופנים דמקרי שלכד"ה ולא חישב בולע ודוק :

והנה בספק השני של המל"מ אם יצא במ"ע באכילה שלכד"ה, כד הוינא טליא אמרתי לפשוט ספק זה מדברי הירושלמי מובא בתוס' (שבועות כ"ד ע"א) ד"ה אלא דאמר שבועה שלא אוכל מצה בלילי פסח פטור ואי איתא דיש חילוק בין מ"ע לל"ת הא יכול לקיים המצוה ולאכול מצה שלכד"ה ולא יעבור על השבועה. אחר זמן רב בא לידי ס' מחנה לוי וראיתי שגם הוא הרגיש בזה בשבועות (כ"ב ע"ב) בתוס' ד"ה מהיתרא :

פ"ו הלכה ג אבל מכין אותו. נ"ב יעוי' בפ"ז יו"ד סימן רע"ו ס"ק ד' דאיסור מחיקת הנטפל אינו אלא מדרבנן וכתב דיכול לתלותו, וכן נראה מבואר מדברי רבינו שלא כתב אלא דמכין אותו מ"מ ואילו בשם עצמו כתב דלוקה וכ"כ בתשובת נוב"י חיו"ד סימן ע"ה, והנה בשו"ת חתם סופר חיו"ד סימן רס"ג כתב דנראה לו דהנטפל לשם דאורייתא הוא וכתב דהמעיין בלשון רבינו יראה דאין שום חילוק בין השם עצמו להנטפל אלא דאינו לוקה על הנטפל אלא מ"מ, ובמחכ"ת כי רב הוא סותר דברי עצמו בסי' ר"ס שהסכים דמה שנאסרו מחיקת הנטפל הוא רק הרחקה דרבנן :

הלכות ת"ת פ"ג הלכה יב

אמרו חכמים ברית כרותה. נ"ב יעוי' בכ"מ ונ"ע מדוע השמיט מה שמנה שם בירושלמי פ' א"ע ה"א גם מה דאמר ר"י ברית כרותה היא הלמד אגדה מתוך הספר והרגיש בזה שם ג"כ במאה"פ ד"ה ברית וכתב ואפשר משום דלא משמע הכי מהש"ס דילן שהרי בכמה מקומות אמרו דלא הותרו לכתוב אלא משום עת לעשות :

פ"ה הלכה ב זה שקובע לו מדרש. נ"ב יעוי' בכ"מ מה שהביא בשם הרמ"ך ויעוי' בב"י יו"ד סימן רמ"ב שכתב ואני מ"כ שהרמ"ך תמה וכו', ואין מקום לתמיהה זו שמבואר בדברי רבינו שהוא סובר שזהו פירוש חולק על רבו עכ"ל. ולכאורה דברי הב"י נ"ע שהרי ממקום שלמד ממחלוקתו של קרח מנלן שקבעו מדרש, וכן מצאתי בשו"ת מהר"י באסן ס"ו מ"ד שתמה כן על הב"י וכתב דתמיהת הרמ"ך תמיהא חזקה היא אלא דאפשר לתרץ דרבינו למד זה מהכרח היתור דאם דברים כפשוטן א"כ היינו כל העושה מריבה עם רבו ותרתי ל"ל, לכן פירש רבינו דהוא קובע מדרש שהיא היתה כוונתו של קרח שאמר ומדוע תתנשאו כלומר אינם צריכים לכם כי כל אחד יקבע מדרש לעצמו וז"ש במדרש כולם שמעו מפי הגבורה כו' יעו"ש שמדקדק כן גם מדברי רש"י שכתב חולק על רבו חולק על ישיבתו, דכוונתו ג"כ דה"ל משום עושה מריבה להכי פירש שהיו רוצים לחלוק על ישיבות ולקבוע מדרש אחר לעצמם :

פ"ו הלכה יד מי שלא קיבל עליו הדין. נ"ב יעוי"י בכ"מ ויעוי' בשו"ת מהר"י באסן סימן קי"ד מ"ש בזה :

הלכה יד המנדה מי שאינו חייב. נ"ב יעוי' תוס' קידושין כ"ח ע"א ד"ה הקורא ובחידושי הריטב"א שם שכתב דהא הקורא עבד משום שקראו ארור נגעו בו א"כ עפ"ז בקראו ארור או מוחרם א"כ לפי"ז תיקשי למה מנה רבינו המנדה מי שאינו חייב הא כבר מנה השליטי הקורא לחבירו עבד והמנדה בכלל. וביותר נ"ע בדברי הראב"ד שהבא השיג על רבינו והשליטי לא השיג עליו, אמנם י"ל דבמנדה היה אפשר לומר דקיל טפי דהקורא עבד שקראו ארור הוא מגדף אותו שכבר הוא מנודה וארור אבל המנדה אמר שיהא ארור והרי אינו ארור [הרב מהר"י באסן בתשובה סימן כ"ב] ובדברי השגות הראב"ד שהשיג הכא יעוי' להרב מהח"פ ירושלמי מועד קטן פ"ג ה"א ד"ה הדא אמרה שכתב לדעת רבינו י"ל דמדקאמרי ליה שלו נידוי אע"פ שמעצמו נידה אותו וא"ל אדרבא א"כ ממילא שמעינן שאם בא זה לפני הב"ד או שמודע להם היו צריכין להיות נזקקין לכך וה"ז בכלל הכ"ד דברים עכ"ל :

פ"ז הלכה ו מי שישב בנידוי. נ"ב יעוי' בכ"מ פכ"ה מה"ס סי"א מה שתמה בזה ומ"ש בזה. אכן נראה עיקר אם אין לו עם חבירו שום סכסוך בגוף התביעה רק תבעו והודה ומבקש זמן לפרעון וב"ד נתנו לו שלשים יום והוא אינו פורע א"כ א"כ אין כאן אפקרותא בפס"ד אלא שאינו רוצה לפרוע ולכך בעינן ס' יום ואח"כ מחרימין משא"כ בהיה להם סכסוך וב"ד חייבוהו ולא פרע ה"ז הרמת ראש נגד הפס"ד וע"כ היכף בכלות שלשים מחרימין אותו. וזה כונת הש"ס וה"מ לממון פירוש דאין כאן התרסה נגד פס"ד אלא שמעכב ממון חבירו ומיושבין דברי רבינו ודוק [הרב או"ת סימן כ' ס"ק ג'] :

הלכה ט וחזר זה מדבר. נ"ב יעוי' בכ"מ שלא הראה מקור מנ"ל לרבינו לחלק בין חזר ללא חזר, ויעוי' בלח"מ מ"ש בזה. אבל מפורש הוא בירושלמי מועד קטן פ"ג הלכה א' ז"ל וקמה מה דאמר ר' יעקב בר אחא בשם ר' בא בר ממל בשלא חזר בו. ויעוי' להרב פירי קרבן שם ד"ה בשלא שכתב ג"כ דהדבר ברור שיצא לו לרבינו דינו מדברי הש"ס אלו :

הלכות עכו"ם פ"ד הלכה ב

ועד שיהיו רובה. נ"ב יש להסתפק אם נשים וקטנים מצטרפים לרוב. ויש להעיר בזה לפענ"ד מדברי הש"ס (סנהדרין קי"ב ע"א) ת"ש הדיחוה נשים וקטנים אמאי ליהוי כהודחו מאליהן יעו"ש. ואי איתא דנשים וקטנים מצטרפין א"כ אף אי נימא דהודחו מאליהן ג"כ נעשה עיר הנדחת מ"מ הא יש נ"מ בדין הדיחוה נשים או קטנים דאין דנין בה דין עה"נ לענין היכא דליכא רוב רק ע"י צירוף נשים וקטנים דאז אף בהודחו מאליהן הוי כהדיחוה נשים וקטנים ויהיה מוכח מזה דנשים או קטנים אינם מצטרפין ודוק ויש לפלפל בזה ואכמ"ל :

הלכה ו ומכין את כל נפש. נ"ב יעוי' בכ"מ שכתב מנ"ל שמכין טף ונשים. ויעוי' בתשובת מהר"י באסן סי' ע' בד"ה והרמב"ס מ"ש בזה :

הלכות קריאת שמע פ"א הלכה ג

וקריאת כו' היא הנקראת ק"ש. נ"ב הנה הפר"ח או"ח סימן ס"ז דקדק מדברי רבינו אלו דקריאת שלשתן מה"ת. אכן הרב שאגת אריה סימן ב' כתב דליתא דמה דקאמר בתחלת דבריו קוראין ק"ש שנאמר קאי רק על פ' שמע לחוד והא דמסיים היא הנקראה ק"ש היינו בלשון חכמים, הדע שהרי כתב על סדר זה א"כ אי אפשר לומר דקאי ארישא דבריו שיליף מקרא דהא סדר הפרשיות ודאי אינו אלא מדרבנן דאי היה דאורייתא היה סדרן מעכב כמו שמעכב סדרן בתו"מ ורבינו גופיה פסק פ"ב הי"א דאינו מעכב ועוד דאי ס"ד תרווייהו מה"ת ה"ל למחשב לשתי מ"ע יעוי"ש ויעוי' בהגהות מל"מ ה"א :

פ"ג הלכה ז עד שאם זרקה. נ"ב יעוי' בכ"מ שכתב דרבינו פסק כלישנא קמא לחומרא וע"פ פירוש רבינו יונה. אכן רש"י פירש דגוללה ואינה נפרכת חומרא הוא ויעוי' בהגהות רבינו יונה מהר"ן שפירא שכתב דהעיקר כפירש"י, וכן ראיתי בשיטה מקובצת הנדפס מחדש לברכות שם כתב ז"ל א"ד כ"ז שגוללה בנחת ואינה נפרכת אסורה הע"ג דאם זרקה בכח היתה נפרכת עכ"ל, מבואר ג"כ כפירש"י, לכן נלענ"ד דגם רבינו בפירוש

מפרש לפירש"י והא דפסק כלשון ראשון לקולא יש מקום לומר דדבריו עפ"י הירושלמי (ברכות פ"ב ה"ג) ז"ל אהן גרדא דעל גיף ימא מהו וכו', הורי ר' ירמיה מעביר ליה בפילוים ולא סמכין עליה עכ"ל. וי"ל דמפרש רבינו דה"ק מעביר ליה בפיליום לגלול אותה ע"י מטפחת אם תפרך מותר לקרות ק"ש וע"ז אמרינן דלא סמכינן על הוראתו ר"ל דלא נריך שתהיה נפרכת ע"י גלילה דוקא אלא אפילו בזריקה, וכן מצאתי בתוס' מהא"פ שם ד"ה מרחץ בתוך דבריו שרנה לפרש כן ודרכו של רבינו לפסוק כפשטות הירושלמי. ועיין בקובן הלכה זו שכתב דכיון שקרמו פניה לא אסרה תורה רק מדרבנן הוא דאסור וע"כ שפיר פסק רבינו להקל בדרבנן ויש לפלפל בזה והכמ"ל. ויעוי' בהשגות הראב"ד ה"ג:

הלכות תפלה פ"ו הלכה ח וכל העוסק בצרכי רבים כעוסק בד"ת.

נ"ב יעוי' בכ"מ שכתב דר"ל דה"ז כמי שתורתו אומנתו ועוסק בתורה ויעוי' בתשובת מהר"י באסן סימן ס"ט מ"ש ותמה בזה וכתב והקרוב אלי דכלל גדול אמרו הירושלמי ורבינו בכל ענין ובכל מקום שהעוסק בצרכי צבור כאלו עוסק בד"ת וממילא הוי ליה ת"ת של רבים דאינו פוסק אפילו לק"ש וכמ"ש הרא"ם ר"פ א"ע יעוי"ש באורך:

פ"ח הלכה ו ואם התחילו. נ"ב יעוי' בכ"מ ויעוי' בשו"ת נודע ביהודה תא"ע סימן כ"ו מ"ש בזה ולענין ב"ח דבדיעבד עלתה הברכה אף בלי עשרה והעיר ג"כ מדברי התוס' מגילה כ"ג ע"ב ד"ה ואדם ודוק:

הלכות נשיאת כפים פי"ד הלכה יא כה תברכו בעמידה כו' והוא שיהיה במקדש.

נ"ב יעוי' בתשובת נוב"י תאו"ח סימן ס' במה שהביא דברי הסמ"ג מצוה כ' ודברי התוס' (מנחות ק"ט ע"א) דעמידה מעכב אף דיעבד כעבודה וממילא הדבר פשוט שגם נ"כ מעכב דיעבד שסרי כחדא כלינהו רבינו, והפליא ג"כ על השבות יעקב שהיה סבור שמה שסיים רבינו והוא שיהיה במקדש קאי אכולהו מילי שזכר אבל זה פשוט שקאי רק אדסמיך ליה כה תברכו בשם המפורש ע"ז התנה והוא שיהיה במקדש יעו"ש:

הלכות תפילין פ"ד הלכה י זמן הכ"ת.

נ"ב יעוי' בכ"מ ויעוי' במראה הפנים ירושלמי ברכות פ"ב הלכה ג' ד"ה ברם כמ"ד מ"ש בזה באורך, ויעוי' בשו"ת שאגת אריה סימן מ"ג ודוק:

הלכות מזוזה פ"ו הלכה ב ואם יש בו כדי לרבע.

נ"ב יעוי' בכ"מ מ"ש בשם הרא"ם ויעוי' בשו"ת הח"ס חיו"ד סימן ר"פ מובא שם ראיה לדברי רבינו ממשנה ז' פ"ג דאהלות טפח על טפח ברום טפח מרובע וכתב הרע"ב דאי לאו דהוה קתני מרובע הו"א אפילו ארכו ב"ט ורחבו ח"ט יעוי"ש הרי מבואר דסתם דע"ד אינו מרובע יעוי"ש מ"ש לדברי הרא"ם ומ"ש ג"כ במה שחילק רבינו בין מזוזה לשבת וסוכה עפ"י דברי הסמ"ע סי' תכ"ז סעיף ב' ודוק:

הלכות ציצית פ"ב הלכה ב כדרך שהצבעין עושין.

נ"ב יעוי' בתוס' (מנחות מ"ח ע"ב) ד"ה וסממנים שתמהו היאך מערב שום דבר בסדי תכלת וכתבו דשמא עם הסממנים נקרא תכלת והיינו מיטב זאת בלשונו הזהב כיון שדרך הצבעין שעושין כן ואין דם החלזון תופס הצבע בגמר כל כך רק ע"י סממנים מסתמא גם התורה אמרה כן וזו היא התכלת של ציצית וכ"כ ג"כ בתשובת נוב"י תאו"ח סימן א':

הלכות ברכות פ"ב הלכה יב ומוזר לראש.

נ"ב יעוי' בהשגות הר"א. והנה בירושלמי ברכות פ"ז ה"ד ז"ל אשכחנין ברכין אמר ולא כבר ברכנו אמרין ליה מברכין וחוזרין ומברכין דאשכחן מדברא דשבתא עכ"ל. הנה מלשון זה מבואר יותר כדברי רבינו דחוזר לראש ברכת המזון, וכן הרגיש שם בזה הרב מהא"פ ד"ה הני ויש לפקפק קצת:

הלכה ב שזו מצות חכמים. נ"ב יעוי' בכ"מ. ונראה דטעם רבינו משום דרצה לכלול ג"כ למ"ש בין לק"ש ובין לתפלה ולאסמכתא דר"א בן ערך לא שמעינן אלא לענין דשייך בו נגיעה כמשמעות הכתוב דדרים לאסמכתא ולא שמעינן לק"ש ותפלה דמאי נגיעה שייך בהו ולפיכך הביא קרא דעפ"י התורה אשר יורוך דמניה למדנו על כל אשר כתב לעיל [הרב מהא"פ ירושלמי חגיגה פ"ב ה"ה ד"ה אלא כרשב"א]:

פ"י הלכה יז עד ע"ז יום בחודש עד שתמלא פגימתה. נ"ב כפל לשון רבינו מורה שר"ל עד ולא עד בכלל דמסתמא כיון שנכנס יום ע"ז מתחיל הירח הלוך וחסור [הרב דבר שמואל סימן רע"ז] אכן הביא שם שיטת סנהדרין בשם תלמידי הרי"ף והרב המאירי דאפילו ע"ז בכלל:

הלכות מילה פ"א הלכה טו וכן מילה שלא בזמנה.

נ"ב משמע דוקא ודאי מילה שלא בזמנה אבל ספק אף שאינה דוחה יום ראשון מ"מ דוחה יום שני דהא יש כאן ס"ס דלמא היום זמנו ואת"ל אחר זמנו שמא היום חול דמה דר"ה חמיר משאר יו"ט הוא רק לענין יומא אריכתא אבל עכ"פ יו"ט שני ספק הוא [הרב נוב"י או"ח סי' ל']. והנה מ"ש שם דאף שיל"מ שיכול למולו לאחר יו"ט מ"מ לא מקרי דשיל"מ שהרי חוזר לאיסורו שאם לא ימהלנו בחול ויגיע שבת או יו"ט יחזור לאיסורו, אף דכן היא דעה כמה פוסקים. אבל בדברי רבינו לא נוכל להעמים סברא זו דהא כתב דגם חמץ מקרי דשיל"מ אף שחוזר לאיסורו בשנה הבאה יעוי' פט"ו מהמ"א הי"ב ובמ"מ פ"א מהלכות חמץ ומצה ה"ה ויעוי' בכ"מ מ"ש בשם תשובת הרא"ם דאין ראיה ממה.יתין שהשיג בא"י, עוד י"ל דהשתא נקיט של ר"ה לרבותא אף שהוא מלתא דלא שכיח שיהיה אלול מעובר אפ"ה לא שרינן מילה שלא בזמנה וק"ו בשני י"ט של פסח. אמנם רש"י פ"ב דערכין במשנה דאין קטן נימול פחות מח' פירש ג"כ אם חלו שני ימים של ר"ה מבואר דדעת רש"י נוטה לדעת רבינו [הרב נוב"י שם]. ויעוי' בתשובת חת"ם חיו"ד סימן ר"ג מה שתמה על הנוב"י וכתב דאדרבא בהשב"ן ח"ג סימן רפ"ד הביא מדברי רש"י (פסחים מ"ז ע"א) דמבואר מדבריו שלא כדעת רבינו שכתב בסוף הדבור מד"ה שני ימים יו"ט של ר"ה דוקא דבזמן להא"פ לא היה ב' י"ט של גליות עכ"ל:

פ"ב הלכה א ואם של אין נריך. נ"ב וה"ט דס"ל לרבינו דכל היכא שנימול שלא כדין ה"ל מצוות שאינו יכול לתקן ע"י הטפס וא"נ להטיף. ולפי"ז ה"ה בכל הנימולין שלא כדין כגון בתוך זמנו אי נמי בלילה [תשובת שאגת אריה סי' נ"ד] יעיי"ש מה שתמה על הכ"מ. גם י"ל לפי מה שמקפים אחר שמילת עכו"ם כשרה מ"מ מותר מילה בשבת היכי דאפשר ע"י עכו"ם. אכן י"ל דנהי דהבן הוי מהול מ"מ מצות עשה שמוטל על האב למול בנו או על הב"ד למול הבנים לא מתקיימת אלא ע"י שליח ישראל שהוא שלוחו כמותו משא"כ עכו"ם דאין שליחות לעכו"ם וא"כ הא דאמר בש"ס ימול ארמאי ואל ימול כותי ר"ל אם אי אפשר להמתין בשום אופן וע"כ רוצה למולו ביומו כי אילו יחוש דכשיזקין הנער כאיב ליה שפי א"כ ימול ארמאי ולא כותי אבל טוב תשגיחם שלא ימול כלל וימתין, ויפה כתב רבינו שלא ימול עכו"ם לכתחילה [הרב החס כופר חיו"ד סי' קל"ב]:

הלכות שבת פ"ב הלכה יד אבל אין עושין מדורה.

נ"ב יעוי' במ"מ מה שהביא בשם הרמב"ן ונראה דטעם רבינו דקשיא הרתי דשמואל ל"ל כיון דסובר דלכל החולים עושין מדורה מ"ש חיה דנקט אלא ודאי דחיה אף שלא נלטננה עושין לה מדורה דמסתמא נתקררה אבל לשאר חולים דוקא אם נלטננו. ובאמת שאין חילוק בין הקיץ דס לשאר חולה כשנלטנן עושין לו מדורה אלא שרבינו ליסנא דש"ס נקיט [הרב שירי קרבן בתוספותיו לירושלמי שבת פי"ח ה"ג ד"ה עושין]:

פ"ו הלכה כה לפיכך אחריות שבת. נ"ב השמיט דברי הש"ס (ב"מ נ"ח) כשקנו מידו יעוי' בתומים סי' ס"ו ס"ק ז' מ"ש בזה דבר נחמד:

פי"ג הלכה יב וכן העוקר חפן. נ"ב יעוי' בלח"מ ויעוי' בשו"ת מהר"י באסן סי' כ"א מ"ש בזה באורך:

פי"ח הלכה ב כדי לכחול עין אחת. נ"ב סמ"מ לא הראה מקור לזה אכן מפורש הכי להדיא בירושלמי (שבת פ"ח ה"א) ז"ל אבל בחלב בהמה עמאה כדי לכחול עין אחת, יעוי"ש בתוס' ק"ע ד"ה אבל:

פ"ב הלכה ג קונסין אותו. נ"ב הנה בהלכות עבדים פ"ח ה"א כתב רבינו דמוכר עבדו לעכו"ם דקנס זה אין גובין אותו אלא בב"ד מומחין ויותר היה ראוי להזכיר מזה כאן דגשנית ראשונה אלא דהרא"ש פ' השולח סימן מ"א והמרדכי כתבו דמה שתקנו חכמים לגדר וסייג תקנתם גובין אותו בכל מקום וא"כ י"ל דס"ל לרבינו להלק בזה דבמלתא דשכיח רק דלית ביה ח"כ דלא גובין בבבל אז בענין זה מה שהקנו חכמים לסייג תקנתם גובין בכל מקום בכדי לקיים דברי חכמים אבל מה שאין דנין בחו"ל משום דלא שכיח אז אף בתק"ח אם אינו דבר מצוי לא נמסר הדבר לדיינים שאינם סמוכים וזהו שחילק רבינו בין בהמה לעבד דבהמה שכיח ועבד לא שכיח כמבואר בש"ס (גיטין מ"ד) [הרב תומים סימן א' ס"ק ה']:

הלכה ו וכשתרצה לעמוד. נ"ב יעוי' במ"מ מה שהביא בשם הרשב"א, ויעוי' בתשובת מהר"י באסן סוף סי' נ"א שתמה ג"כ למה הצריכו ליטול כשהיא מהלכת אפילו העמוד ותעשה הנחה מה בכך הא אמרו כל שבהבירו פטור אבל אסור בחמורו מותר אפילו לכתחילה והעושה הנחה בלא עקירה פטור אבל אסור א"כ אפילו יטלנו אחר שתעמוד שפיר דמי:

פכ"ח הלכה יח לפיכך אם. נ"ב יעוי' במ"מ וכ"מ, וכתב בשו"ת דבר שמואל סי' ל"ט ע"ז אמנם יכולני לומר שכיון דשיעור אלפים אמה הוא מדרבנן שמא לא דקדק בו רבינו אף לקולא וכמו שכתב הה"מ פי"ז הכ"ו, אפס כי לא נעלם ממני דשאני היכא דרבנן גופייהו לא רצו לדקדק והפה שאסר הוא הפה שהתיר או היכא דרבינו והפוסקים ביארו לנו דבריהם דה"ל לדקדק ולפרש ולא לכתום:

פכ"ט הלכה יב וא"כ מבדיל עליו. נ"ב יעוי' במ"מ הלכה י"ג דדעת רבינו דבהמ"ז והבדלה הכל אחד ומקפין בזה מדברי הש"ס (פסחים ק"ו) וש"מ אומר ב' קדושות על כוס אחד הרי דמקרי הבדלה ובהמ"ז ב' קדושות. אמנם נוכל לומר דה"נ קאמר ש"מ אומרים ב' קדושות כאלו על כוס אחד. אבל העיקר היא דהבריית התם דהבדלה היא סילוק שבת ובהמ"ז הוא על סעודה שהתחיל בה בחול ולכן בודאי תרי מילי נינהו וא"ש ש"מ אומר ב' קדושות אבל רבינו הא מיירי מסעודה שהתחיל בשבת ושניהם סילוק שבת נינהו ובזה הוא דהוה כעין קדושה אחת [תשובת החס סופר או"ח סימן ע"ה]:

הלכות שביתת עשור פ"א הלכה ו וצריך להוסיף.

נ"ב יעוי' במ"מ ולח"מ ויעוי' בשו"ת דבר שמואל סי' ל"ד מ"ש בזה באורך:

פ"ב הלכה ד שתה מעט. נ"ב יעוי' במ"מ ולח"מ, ויעוי' בשו"ת דבר שמואל סימן ל"ה מ"ש בזה:

הלכה ה ומומן חי. נ"ב יעוי' בתוספותיו של הרב שירי קרבן ירושלמי שבת פי"ד הלכה ד' ד"ה הכוסס מ"ש בדברי רבינו:

הלכה ט ואפילו נבילות. נ"ב הנה מה שלא ביאר רבינו כאן שמאכילין אותו הקל תחילה וכל פרטי האיסורים איזה מהם קל וכמו שביאר פי"ד מהמ"א, יעוי' בנוב"י תאו"ה סימן ל"ו מ"ש בזה דבר נחמד:

הלכות יו"ט פ"ז הלכה יד ונמצאו כמעשה הדיוט.

נ"ב עיין מהא"פ ירושלמי מועד קטן פ"ג ה"ג ד"ה ואיגרות מ"ש בזה:

הלכות חמץ ומצה פ"א הלכה ג אלא א"כ קנה.

נ"ב הנה לפי דברי התוס' (סנהדרין ע"ע:) ד"ה בשור דמבואר דמה דאסור בהנאה אינה במכירה א"כ היה מקום לומר דישראל שקנה חמץ בפסח אינו עובר בב"י דלא זכה הישראל בחמץ כלל ואף שכל חמץ אינו ברשותו ועשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו זה בחמץ שהוא כבר שלו מקודם פסח או שנתחמצה לו עיסה בפסח, אכן בדברי רבינו הכא מבואר להיפוך [הרב נוב"י או"ח סימן י"ט]. והנה יש לתמוה בזה דמלשון הש"ס (פסחים נ"ט) מבואר דליכא מלקות בזה דהוי לאו הניתק לעשה דתשביתו, אכן יש מציאות שלא יוכל לקיים העשה דעייל שבת בשביעי של פסח וקנה בו ביום שא"א לקיים בו מצות שרפה [הרב דבר שמואל סי' ל"ח]. והנה לדברי רבינו פ"א מהלכות תמורה דלאו דתמורה לא ה"ל ניתק לעשה משום שאין הלאו שוה לעשה שהצבור והשותפין מוזהרין על התמורה ואם המירו אין התמורה קדושה על פיהם ה"נ לתמורה י"ל דלאוי דבל יראה אינן שוין לעשה דכל מל"ת אף שהז"נ נשים חייבות ואילו עשה דתשביתו לתמורה נראה דאין הנשים חייבות [הרב בעל שאגת אריה סימן פ"ב] יעוי"ש ובסימן פ' ויש לפלפל והכמ"ל:

הלכה ז שנאמר לא יאכל. נ"ב יעוי' בכ"מ מה שתמה ויעוי' במל"מ. אכן י"ל דהא טעמא דר"י דח"ש אסור מה"ת משום דחזי לאיצטרופי א"כ איסור חמץ התלוי בזמן אם אכל ח"ש בסוף יום שביעי שוב אין פנאי לאכול יותר לא חזי לאיצטרופי ואי

פסח

אפשר למילף מחלב ולהכי יליף רבינו מלא יאכל [תל"ח פסחים]. וכ"כ בתשובת החת"ס סופר חלק שני סימן ס"ה ז"ל ומאז אמרתי דדוקא חמץ צריך קרא דל"ש הזי לאיצטרופי בסוף יום אחרון של פסח והו"א אז יהיה מותר לאכול ח"ש קמ"ל דאפ"ה אסור עכ"ל. והכס אחד הקשה בזה מנזירות (יעוי' תוס' שבועות כ"ב ע"ב ד"ה אהיתרא). אבל גם בזה יש לחלק דבנזיר אף סוף יום שלשים חזי לאיצטרופי אם יאמר תיכף הריני עוד נזיר משא"כ בזה הא צריך להמתין עד שנה הבאה [נוב"י מה"ת או"ח סי' כ"ג]. והאמת יורה דרכו של הרב ז"ל בקצת מקומות שמביא ראיה לפסקיו האמתיים מפסוקי תורה היותר מבוארים אע"פ דלא ס"ל בפירושם הכי וכדכתב הכא גבי איסור הנאת חמץ מלא יאכל [הרב דבר שמואל סימן ל"ד בתוך דבריו]. והנה במ"ש הרלב"ח סימן כ"א לחלק בין חלב לחמץ שהיה לו שעת הכושר (מובא במל"מ) יש להעיר ע"ז מדברי הירושלמי (יומא פ"ח ה"ה) נבילה ותרומה מאכילין אותו מתרומה ומקשה תרומה בעון מיתה ונבילה בל"ת יעוי"ש. והנה לפי מה דקיי"ל דמאכילין אותו פחות מכשיעור א"כ מה קושיא דודאי תרומה קיל דח"ש אינו אסור מה"ת דהא היה לו שעת הכושר (ויש להסתפק אם לא נילף מחמץ גם לשאר איסורים שהיה לו שה"כ), אכן יש לחלק קצת בין חמץ דשמו עליו ושם חמץ הא היה לו שעת הכושר משא"כ תרומה מעת שבאו פ"ח לכאן ונעשה תרומה ע"י מעשה לא היה לו שה"כ ואכמ"ל ויעוי' בסוגיא דפסחים כ"ה ע"א. ויש להסתפק ג"כ בדבר שיש היתר לאיסורו איך הדין בח"ש דהא ל"ד ג"כ לחלב ויש לפלפל מנזירות ודוק:

פ"ב הלכה יט המפרש בים. נ"ב עיין מראה הפנים בירושלמי פסחים פ"ק ה"א ד"ה הדא דתימר מ"ש בזה:

פ"ז הלכה ז כגון שאכל טבל. נ"ב יעוי' בלח"מ שהקשה דהא זה רק לר"ש (פסחים ל"ה) אכן הנה התוס' ר"פ ל"ה הקשו ת"ל דה"ל מצוה הבאה בעבירה, ובשאגת אריה דהה דעכ"פ אי לית ליה אלא כזית מצה של טבל ה"א ליתי עשה ולדחי ל"ת וצ"ש כאן מצוה הבב"ע אך עכ"פ ה"ל להפריש דבר מועט תרומה ולתקן השיריים ויהיה כולו היתר מלבד הכ"ם שהפריש ואח"כ יאכל הכזית כולו ויצא ידי חובת מצה ומדלא הפריש ואכל כזית בטבלו ה"ל מהבב"ע לכאורה אך הא שם בש"ס לר"ש קיימינן דס"ל כ"ם למכות וא"כ אינו מרויח בהפרשתו וע"כ הוצרך לומר מקרא כל שאינו בבל תאכל חמץ אבל לרבינו הא אינו יוצא י"ח מטעם מהבב"ע ודוק [הגאון הפלאה מובא בשו"ת חתם סופר או"ח סימן קל"ז יעוי"ש מה שכתב הוא בזה] ולפע"ד יש לפקפק בזה ואכמ"ל:

הלכות שופר פ"א הלכה ג ואין בקול דין גזל. נ"ב יעוי' בהשגות הר"א ובמ"מ. ויעוי' במאה"פ ירושלמי סוכה פ"ג הלכה א' ד"ה א"ר אלעזר מ"ש בזה:

הלכות סוכה פ"ה הלכה כה ואפילו גזל נסרים. נ"ב יעוי' בכ"מ שכתב ומיהו מסכתת סוכה גזולה כו'. ונראה דאילו היה דעת רבינו כן היה לו לבאר ולומר דבכה"ג אינו יוצא שזו נגזלת ומדסתם משמע שאין דעתו כן וכן מוכח מדבריו שכתב ואפילו גזל נסרים והניחן ולא גרע סוכה שבראש העגלה שגזלה והניחה בקרקע שלו מנסרים שהניחן ולא הכרן [הרב מאה"פ ירושלמי סוכה פ"ג ה"א ד"ה סוכה גזולה]:

הלכות לולב פ"ח הלכה י שהקטן קונה ואינו מקנה. נ"ב הרב שער המלך פ"א מהלכות שקלים הקשה ע"ז ממשנה ה' פ"א דשקלים דקטנים אם שקלו מקבלין מידם והשתא איך מהני בהו מסירה לצבור סוף סוף מדאורייתא נמצא קרבן צבור קרב משל יחיד וכתב ליישב דהכא שאני דמה"ת אפילו בלא מסירה לצבור ליכא חשש דק"ל קרב משל יחיד כיון דרובן של שקלים מבני חיובא נינהו אלא דמטבע היב ולא בטל וכל הדברים שאין להם ביטול מדרבנן הוא וכמ"ש הרשב"א וע"כ שפיר אתי תקנתא דרבנן ומפיק איסורא דרבנן זת"ד. ולכאורה קשה דהא אי אזלת בתר דין דאורייתא א"כ אין כאן הקדש דהקדשו אינו כלום מה"ת ולא הוי רק ממון קטנים דלא שייך בו ביטול כמבואר בש"ס (ביצה ל"ח) הרי שנתערב לו קב חטים בעשרה קבין של חבירו יאכל הלס ומדי. אח"כ מצאתי בספר אבני מלואים סי' כ"ח ס"ק ל"א הקשה כן. ובתשובה בדין עד אחד על טביעת מסאל"ם אם מקרי איסורא דרבנן כתבתי מזה באורך ודוק:

הלכות קידוש החדש פ"ג הלכה ה ולא ידעו מה יעשו. נ"ב יעוי' בתוס' יו"ט ר"ה פ"ד מ"ד ויעוי' בלח"מ ויעוי' בשו"ת שער אפרים סי' ל' מ"ש בדברי רבינו:

הלכות מגילה וחנוכה פ"א הלכה ב השומע ממנו. נ"ב יעוי' בכ"מ מה שתמה על דין דחרש. והנה יש ליישב דברי רבינו שדהה האי סוגיא מסוגיא דנדרים ע"ג ע"א את"ל בעל מיפר בלא שמיעה משום דבר משמע הוא אבל חרש כו' כל הראוי לבילה וכו', יעוי' ג"כ יבמות ק"ד ע"ב, וכן ס"ל לרבינו דאע"ג דתלי בגמרא הכא האי מתניתין בהאי פלוגתא דאם לא השמיע לאזניו ס"ל דלאו הלכתא היא מסוגיא דנדרים דה"נ אע"ג דשמיעה לא מעכבא מ"מ בעינן ראוי לשמיעה ואע"ג דבפ"ד מהלכות תרומות פסק דחרש ואלם שתרמו תרומתן תרומה אע"ג דאינו ראוי לשמוע הברכה התם שאני דהברכה אינה עיקר המצוה וברכות אינן מעכבות ואפ"ה לכתחילה לא אבל הכא דעיקר המצוה קריאת המגילה וא"ר לבילה א"י להביא [מהר"י ששון בס' בני יעקב מאמר ז' קנ"ג ע"ב] ויעוי' בט"ז או"ח סימן תרפ"ט ס"ק א' ודוק:

פ"ב הלכה ד היתה כתובה. נ"ב יעוי' בתשובת בית אברהם מהגאון מזאמושץ שאלה ב' כתב באורך בבאור דברי רבינו ליישב מה שהקשה הה"מ בשם הרמב"ן והרשב"א:

פ"ג הלכה יד הוא אומר. נ"ב יעוי' בלח"מ מה שתמה והיא קושיא גדולה ויעוי' בשו"ת השיב משה או"ח סי' כ"א מ"ש ביישוב דברי רבינו דבר נחמד:

פ"ד הלכה ט ומותר. נ"ב בתשובה האריכתי בזה איך משכחת לה להא דמדליקין מנל"כ דהא לא יוכל לטלטל הנר שצריך להדליק אלא ידליקנו במקומו וגם נר הדלוק אינו רשאי לטלטל בעת מצותו כמובא בד"מ סימן תרע"ה אות א' וזהו שכתב הה"מ וכגון בפתילות ארוכות ודוק:

נימוקי מהרא"י

חדושים ומקורים מהגאון ר' אברהם יונה יעונין זצ"ל מהוראדנא. [נעתק ע"י בנו הג"מ מ' נטע יעונין נ"י מהוראדנא].

הלכות יסודי התורה

פרק א הלכה א יסוד היסודות ועמוד החכמות. פי' דרבינו ז"ל בפירושו למשנה פ' חלק ביאר שמה י"ג עקרים וקראם בשם יסודות עי"ש, ולכן קרא כאן לעיקר של מציאות השם יסוד היסודות. וקאמר ועמוד החכמות, דהנה ידוע דברי הכ:מונים ז"ל דהמצוה היא האמונה במציאות השי"ת וגם לנפש תדרשנו, וזהו שאמר /המע"ה דע את אלהי אביך (דה"א כ"ט) והיא האמונה מורשה לנו מאבותינו, והאמונה היא ראשית החכמה כי כשתתחזק אמונתו בהשי"ת אז הלבות נתונה להבין בבינה, וזהו הנ"ל לבאר הפסוק וארשתיך לי באמונה ואח"כ וידעת את ה' (הושע ב') שנכלל בזה גם הדרישה, וזהו שכתב רבינו כאן שני הדברים, על האמונה כתב יסוד היסודות כי שם בפרק חלק כתב רבינו כל הי"ג עקרים והם היסודות מכוונים שמה להאמין, ועמוד החכמות קאי על הדרישה, ואח"כ כתב לידע (פי' מצד האמונה והדרישה) שיש שם מצוי ראשון, ולקמן בהלכה ב' כתב ואם יעלה על הדעת כו' הוא מצד הדרישה ראיה מופתית למציאת השי"ת, והוא הדבר הנאמר בדברי חז"ל שילהי מס' מכות בא עמוס והעמידן על אחת והוא דרשוני וחיו, ואידך אמר וצדיק באמונתו יחיה, פי' שהעמיד התורה על עיקר אחד והוא ידיעת השי"ת באמונה ובדרישה, וכמבואר בלשון המכילתא שהביא הרמב"ן בסה"מ מ"ע ול"ת א' כשיקבלו מלכותי אגזור עליהם גזירתי, שאם מלכותי אינם מקבלים גזירתי היאך הם מקבלים, כך אמר הקב"ה לישראל אנכי וגו'. ועי' בחו"ה ריש שער היחוד כתב ג"כ דהמצוה היא האמונה, וביאר ג"כ דהלשון שמע ישראל הוא לשון אמונה עי"ש. ומה שכתב רבינו לידע שיש שם כו' עיין כ"מ. ומה שרמז בריש האותיות שם הוי"ה ב"ה, אעתיק שני מאמרים אשר מזה נדעה נרדפה לדעת כוונת רבינו ז"ל נכון מוצאו, עי' בשל"ה דף ה' וז"ל, עוד נבאר דברי ר"א במה שאמר עד שלא נברא העולם היה הוא ושמו בלבד, ונקדים דברי ספר גנת אגוז בענין שם יהו"ה הוא שם המיוחד, הרומז על ההויה הקדומה בהחלט מהוייב המציאות כי השם הזה מאמת על הויות הנמצא נמצא, שאמר שיש הויה נמצא הוא במוחלט המהוה כל הויות, כי אם יעלה על הדעת שהוא אינו נמצא אין לכל הנמצאים הפסרות מציאות והויה, כי מאחר שהוא אמתת כל ההויות וכל הנמצאים תלויה בו מפני שהוא יסוד אמתת כל הויות ומציאותם כו', ואחרי שכן הרי לך סוד שמו המיוחד לו ית' שהוא שם ההויה קודם לכל הנמצאים והמציאות ומכח מציאותו הם נמצאים, ובלתי שם ההויה לא יצאו כל ההויות וכו', ומסיים בשל"ה וע"ז רמז ר"א הגדול כי היה הוא ושמו בלבד כו' ע"ש. ואתה תחזה עוד מ"ש רבינו במורה (ס"א לראשון) וז"ל, ובפר"א אמר עד שלא נברא העולם היה הקב"ה ושמו בלבד, הסתכל איך גלה שאלו שמות הנגזרים כולם נתחדשו אחר חדוש העולם, וזה אמת שהם שמות כולם הונחו לפי הפעולות הנמצאות בעולם. אמנם כשתבחין עצמו נקי מיוחד מופשט מכל פועל לא יהיה לו שם נגזר בשום פנים, אבל שם אחד מיוחד להורות על עצמו, ואין לנו שם בלתי נגזר אלא זה והוא הויה ב"ה עכלה"ע שם, ועי' שם במפרש (פי' שם הוי"ה ב"ה). מצוי ראשון, כדברי ר"א הגדול עד שלא נברא העולם היה הוא ושמו בלבד והוא ממציא כל הנמצאים שזהו ג"כ הכוונה הקדושה הנרמז בזה השם שהוא ממציא כל הנמצאים, ובטובו המה חיים:

הלכה ב שכל הנמצאים צריכים לו כו'. מבואר הדבר מדברי חז"ל ב"ר פ' ס"ח שהוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו ולכך נקרא הקב"ה מקום, ובשמות רבה סוף פ' מ"ה על פסוק הנה מקום אתי, א"ר יוסי בר' חנינא הנה אהכי במקום אין כתיב כאן, אלא הנה מקום אתי, אתרי טפלה לי ואין אני טפל לאתרי, ובפסיקתא זוטרתי פ' וזאת הברכה ע"פ מעונה וגו' הקב"ה מעונו של עולם כעין שנאמר מעון אתה היית לנו, אתה הוא מעון העולם שכל העולם מתקיים בך, וכ"ה בבראשית רבה פרשה כ"ח א"ר יצחק מעונה אלהי קדם אין אנו יודעים וכו' מן מה דכתיב ה' מעון אתה הוי הקב"ה מעונו של עולמו ואין עולמו מעונו:

הלכה ד הוא שהנביא אומר וה' אלהים אמת כו' ואין לאחר אמת כאמתו. מבואר בס' העקרים שעל זולתו אין שייך לקרוא שם אמת במציאות, מאחר שיש לזה עילה ע"כ לא שייך לקרוא שם מצוי אמת רק על השי"ת לבדו. ומ"ש רבינו ז"ל הוא שהנביא אומר, פסוק הוא בירמיה י', נמצא מבואר בכל החזיון הזה בדברי רז"ל בירושלמי פ"ק דברכות וה' אלהים אמת, ובמד"ר ריש פ' אמור איתא כזה"ל, למה הוא אמת אמר ר' אבין שהוא אלהים חיים ומלך עולם, פי' למה הוא מכונה בלשון אמת להורות על שהוא בשם מצוי אמת מה שלא יאמר כזה על זולתו, מפני שהוא אלהים חיים ומלך עולם ומכחו כל הנמצאים והוא עילת כל העילות:

הלכה ו וידיעת דבר זה מ"ע שנאמר אנכי וגו'. עיין בסה"מ לרבינו ז"ל שהרמב"ן הקשה על רבינו שכתב שבפסוק ולא יהיה לך נכלל ד' אזהרות, דא"כ מהו זה שאמרו הז"ל (מכות כ"ג) על שהקשו תור"ה תרי"א הוה, ותירצו דאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום, דא"כ תהיה מפי הגבורה ה', ומפי משה תל"ח. עוד הקשה הרדב"ז בתשובותיו ח"ב סימן תפ"ז על מה דמשמע מדברי רבינו דענין מפי הגבורה

ממעמד היינו דישראל שמעו בדבר ה' עם משה, דא"כ הלא מבואר בכתוב דכל עשרת הדברות דבר הקב"ה עם ישראל עם קדשו, וקושיא זו הקשה ג"כ העקרים בי"ח לשלישי, ויישב קושיא זו ע"פ דברי רבינו ז"ל במורה ע"ש, והוא כי כתב שם במורה דענין מפי הגבורה שמענום, דפירושו היינו מגבורת המופת ועי' היטב בתשובת מהר"ם אלשקר סי' ק"ח שביאר דברי רבינו באריכות, וזהו כי דיבור אנכי אמר שבא להזהיר על האמנת מציאות השם, ולא יהיה לך על האמנת האחדות, ושני אלו הדרשים הם מתבארים במופת שכלי כו', ולזה אע"פ ששמעו מפי הגבורה אינו ראוי שימנו בכלל המצות אבל שארי הדברים הם מהמקובלות או מהמפורסמות, וע"כ היה צריך שישמעו אותם מפי השם, וע"כ לא אמרו בהם ששמעו מפי הגבורה. ובזה סרה ג"כ קושית הרמב"ן ז"ל, דלדעת רבינו ז"ל כל העשרה דברות שמעו מפי הגבורה רק דשתי מצות אלו לא שייך נאמרו למשה כמש"כ שם, וז"ל כי כל מה שיודע במופת משפט הנביא ומי שידעהו בשוה כו'. ועי"ש בעקרים דהקשה עוד על דברי רבינו ז"ל דמדוע לא הקדים לאמת להם בנבואה דברים שאינם במופת, ולמה היה צריך להשמיעם שתי מצות אלה שמתבארים במופת ע"ש. ואמנם באמת לק"מ דהעיקר הוא מה שליום בהאמנת מציאות השם ויחודו כמבואר מלשון רבינו שם במורה וגם בספר המצות שלו, היינו למי שאין שכלו שלם בחקר לתבונה, ולכך הקדים זה להודיע הנבואה דאף שתי מצות אלו שיוכלו להתבאר מתוך החקירה, עכ"ז נשים לבנו לאמונה:

הלכה ז ח ט י עיין באגרת הרמב"ן הנקראת מלחמות ה' הביא דברי הרוקח בענין הלזה ובתוך הדברים עוד אחז"ל באמת ובשבועה שאין ליוצר הכל ית"ש לא דמות ולא צורה כו' ע"ש, ובמדרש שוחר טוב תהלים פ"א חזקיה בר"ח אמר אשריהם לדיקים הנביאים שהן מדמין הצורה ליוצרה כו' אלא אין משמיעים לאוזן אלא מה שהיא יכולה לשמוע ואין מראין לעין אלא מה שהיא יכולה לראות:

הלכה יא לא עורף ולא עיפוי. עיין במפרש עיפוי מלשון עייפות, וי"א שהוא מלשון תנועה מדכתיב ועפו בכתף פלשתים (ישעיה י"א) שפירש ינועו ישראל לרוח פלשתים, כי כתף פי' רוח, כמו ולכתף הפני עי"ש. ועי' בפי' רבינו ז"ל סוף פ' חלק בעיקר הג' מן הי"ג וז"ל לא עורף ולא עיפוי כלומר לא פירוד והוא עורף ולא חיבור והוא עיפוי מלשון ועפו בכתף פלשתים פירוש ידחפו אותם בכתף להתחבר בהם ע"ש, ועיין בערוך ערך עף שפירש זה מלשון עייפות:

הלכה יב ואילו היה פעמים כועס כו'. עיין מדרש שוח"ט תהלים פ"ב מלך בו"ד כשהוא בכעס אינו ברצון, אבל הקב"ה אינו כן אלא כשהוא בכעס הוא ברצון, ועי' בעבוה"ק חלק היחוד פי"ג, עי"ש:

פ"ב הלכה א מצוה לאהבה וליראה אותו כו' והיאך הוא הדרך כו'. יש בכאן איזה שאלות. האחת תמיהת הרא"ש על פירש"י ז"ל, שבספרי אמרו דרך לאהבה שמתוך לימוד תוה"ק אתה בא למדת האהבה, כמש"כ והיו הדברים האלה וגו' שמתוך כך כו', ובספר סדר משנה הוסיף עוד להפליא דבסה"מ מבואר שהתבונן במעשיו ומאמריו ופעולותיו וכו' עי"ש. עוד תמיה לי דבסה"מ כתב במצות היראה שנירא ביראת עונשו בכל עת וזאת היא יראת העונש וכאן ביאר במצות היראה יראת הרוממות. וגם רבינו ז"ל בהל' תשובה פרק י' הלכה א' כתב שיראת העונש הוא מדת הנשים והקטנים והיאך חשב רבינו זאת בסה"מ למ"ע. ומה שנ"ל לבאר במצות אהבה ויראה ביאור נכון לדעתי, כי הנה מצות האהבה שהוא מה"ת יש מזה דאורייתא שתי בחינות. האהבה שמגיע מתוך למידת תוה"ק, כמש"כ מה אהבתי תורתך (תהלים קי"ט). ועוד בחינה אחת יותר גבוהה והיא האהבה שתגיע מתוך התבוננות במעשה בראשית ומעשה מרכבה, ושתיהם נזכרו בדברי חז"ל בספרי הנ"ל כיצד אוהב את המקום ת"ל והיו הדברים האלה וגו' שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם כו'. המדרגה השנית היותר נעלית, אתה תחזה בשו"ת פאר הדור לרבינו ז"ל בסי' נ"ג וז"ל, במה שאמרו שיודע לחשוב תו"מ כו' למנ"מ דר"ל מי שיש לו יכולת בידו ויודע ההקדמות כו'. אמנם מה ששאלתם מה תועלת יש בה כבר אמר ר"מ בבריאתה הסתכל במעשיו שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם, עכ"ל. וכן במצות היראה שמה"ת יש בה ב' בחינות, מדה א' יראת העונש, שניה לה ויותר נעלה יראת הרוממות ושניהם מפורשין, הא' מפורש בתורה ובנ"כ שמוזהרים אנחנו באזהרות שונות שנירא מהשי"ת בכדי שיגילנו וישמרנו מכל רע, ובירושלמי ברכות פרק הרואה עבוד מיראה שאם באת לבעוט אין ירא בועט. והמדרגה השנית יראת הרוממות מובא כמה פסוקים במפרשים מוכיחים זה באר היטב. וא"כ גדר מצות האלו הוא שנאהב אותו בכל אופן שאפשר לזה, אם מלמידת תוה"ק או מהתבוננות במעשיו וכן ביראה כנ"ל, רק שהבחינה היותר נעלית המה לא לעיכובא כמו שמצינו בכמה מצות שנאמרו בה פרטים ואינם לעיכובא, אמור מעתה מש"כ רבינו בהלכה א', מצוה לאהבה וליראה ממנו אותו, היינו עיקר מצות התורה שהוא בכל אופני האפשרים איש איש כפי עבודתו בקודש, רק בהלכה ב' כתב ביאור המדרגות היותר נעלות בזה מחמת שרצה לבאר אח"ז מעשה בראשית ומעשה מרכבה, וע"כ הקדים הרמב"ם ז"ל שם, שלכך כתב ענינים אלו בחיבורו לא ללמד הכמות אלו שהרי אין כאן מקומו, כי כאן לא כתב רק תרי"ג מצות שמה"ת ומצות מד"ס ופירושיהן ע"פ המתבאר בתורה שבע"פ בש"ס בבלי וירושלמי ספרא וספרי ותוספתא ושארי דברי חכז"ל, אבל מה שאינו נוגע לדיני המצות לא שייך לבאר כאן בספר הזה, רק שמפני שתי מצות אלו מצות אהבה ויראה נמשכין מחמת ידיעת השם בפעולותיו ומעשיו הנוראים והנפלאים ובלתי זה א"א לבוא ליראת הרוממות, ע"כ הוצרך להביא עניני מעשה בראשית ומעשה מרכבה כדי שעי"ז נבוא לאהבה ויראה האמיתית, כמו שמבאר הרמב"ם ז"ל בהלכה זאת וז"ל, ולפי הדברים האלה אני מבאר כללים גדולים ממעשה רבון העולמים כדי שיהיה פתח למבין לאהוב את השם כמו שאמרו חכמים בענין אהבה (פי' שכללו חז"ל במצות אהבה כמו שמבואר במדרש שהביא רבינו בתשובותיו הנזכר לעיל, שאמר ר"מ שם הסתכל במעשיו שמתוך כך אתה מכיר כו'). ומעתה נשים לב ליישב דברי רבינו ז"ל בהלכות תשובה הנ"ל, ונאמר דנשים וקטנים לא שייך בהם בתחלה מצות אהבת השם ב"ה, לא בחינה הא' שהרי אינם בני תורה כ"כ שיגיעו מזה למצות האהבה, ומכ"ש שכל ורוח ובינה אין בקרבם למעלה למשכיל, וא"כ גם מצות יראת הרוממות הנמשכת מהרי נהלי דבש וזמן ההבנת השם מהתבוננות במעשיו וברואיו הנפלאים לא שייכי בהו, ומשו"ה כתב שם בל יאמר האדם שיקיים מצות התורה מיראת העונש (פי' ולא יעשה אותם ג"כ מאהבת הש"י, שהעובד עד"ז הוא עובד מיראה), ואין עובדים עד"ז אלא נשים וקטנים שמחנכין אותם לעבוד מיראה, בטרם הגיעם אל מדת האהבה עד שתתרבה דעתם ויעבדו מאהבה:

שם כי אראה שמיך. עיין פסיקתא זוטרתי פרשת ברכה, עה"פ רוכב שמים בעזרך, ממעשיו אנו יכולים לידע עומק שבחו אם המאורות שהן ברקיע השמים אין אתם יכולים להסתכל בהם כש"כ במדת כבודו עי"ש, ועי' ברכות דף י' ע"א נסתכל בכוכבים ומזלות ואמר שירה שנאמר וגו':

הלכה ד ומה זה שהנביאים אומרים כו'. עיין ספר לב שלם שהעיר ע"ז מדברי רבינו במורה (במ"ג לראשון) שכתב שכנף ענינו הסתר והעלם עיי"ש, אבל כמדומני שאילו ראה דברי רבינו ז"ל שם בפרק מ"ט שאח"ז לא הוה ק"ל דשם מכוון כמש"כ רבינו כאן, וכתב שם שיש עוד פירוש לכנפים עיי"ש היטב, ועיין בפי' האברבנאל למורה פ"ט פירש דבפרק מ"ג מבאר בתוארי השי"ת ואלו לא שייך בבחינת עפיפה רק בבחינת הסתר והעלם, ובפרק מ"ט מיירי במלאכים וגבי מלאכים הוא בבחינת עפיפה ומהירות ממש עיי"ש:

שם וכמו שנאמר עושה מלאכיו רוחות. עיין במפרש שפירש שאין הפירוש במלאכים כו' עיי"ש, אבל דברי רבינו ז"ל מבוארים בב"ר פכ"א, והובא במורה (במ"ע לראשון) וכ"ה בשמות רבה פכ"ה, שהוא עושה לביונו במלאכיו וכו', ופעמים עושה אותם רוחות שנאמר עושה מלאכיו רוחות, וע"ע היטב במורה (פ"ו לשני) ובחו"ה שער היחוד פ"ו ובעקרים יעו"ש היטב:

הלכה ה ובמה יפרדו הצורות זו מזו והרי אינן גופין כו'. עיין בספר נפש החיים שהבא דבר זה מזוה"ק, גם כתב זהו המבואר בדרז"ל הכסא נושא את נושאיו וכה"א ובהנשא החיות וגו' כי רוח החיה באופנים:

הלכה ז ומעלה עשירית כו' שנקראת אישים כו'. והא דאשכחן בקרא (ישעיה ו') ויעף אלי אחד מן השרפים ויגע על פי ויאמר וגו' יתיישב ע"פ דברי רש"י ז"ל שכתב שם (והוא מהפסיקתא וכ"ה בתנחומא פ' צו) וז"ל ומה שקראם שרפים שבאו לשורפו והתרגום פי' חד מן קמיא:

שם כל אלו עשרת השמות שנקראו בהן המלאכים כו'. עיין ברייתא דמס' אצילות אשר בסוף מדרש אגדת בראשית, וז"ל שם עשר כתות מלאכים וכפי מעלותיהן, יעו"ש שינוי השמות בשמות המלאכים, דלא כמבואר בדברי רבינו ז"ל ואפשר שגירסא אחרת היה שם לרבינו ז"ל:

הלכה ח אפילו מעלה הראשונה כו' להשיג ולידע כו'. עיין חגיגה דף י"ג ע"ב והכתיב ברוך כבוד ה' ממקומו מכלל דמקומו ליכא מאן דידע ליה. ובפרקי דר"א ספ"ד והחיות עומדות אצל כבודו ואין יודעות מקום כבודו, ובתו"כ פ' ויקרא אף חיות הקודש הנושאות את הכבוד אינן רואות את הכבוד (פי' להשיג כמו שהוא, כמפורש בדברי רבינו ז"ל בהל' תשובה פ"ח הל"ח) אמר ר"ש אני איני כמשיב על דברי רבי רק כמוסיף ע"ד, כי לא יראני האדם וחי אף מלאכים שחיים חיי עולם אינן רואים את הכבוד שנאמר כי לא יראני האדם וחי, אלו המלאכים שחיים חיי עולם, ופי' דאינו כמשיב לומר דחיות הקודש שמעלתם גדולה רואות, רק כמוסיף דאלו ואלו אינם רואים את הכבוד:

שם וכן כל מעלה ומעלה עד כו' להשיג ולידע כמותה כו'. עיין לקמן בדברי רבינו ז"ל בפ"ג הל"ט שכתב שאף דעת הכוכבים והגלגלים יתירה מדעת בני אדם. והנה בדעת המלאכים שיתירה מדעת בנ"א מבואר בתו"כ שהבאתי לעיל בסמוך דאף מלאכים שחיים חיי עולם אינן רואים את הכבוד, ובזוהר חדש במדרש הנעלם פ' בראשית על פסוק ויקרא לאור יום וז"ל השגת המלאכים גדולה וכו', ומכאן תשובה לדברי בעל עבודת הקודש חלק התכלית פ"ג שהשיג על דברי רבינו במה שכתב שדעת בני אדם מעוטה מדעת הכוכבים והגלגלים יעו"ש:

הלכה י בדעה שהיא חוץ ממנו, עיין שו"ת הריב"ש סי' תל"ט בביאור דבר זה:

שם ואין אומר חי ה' אלא חי ה'. עיין תוי"ט סוף מס' תמיד, מה שיישב דברי רבינו ז"ל:

פ"ג הלכה א הגלגלים הם הנקראים כו'. עיין במפרש שדחק להשוות דעת חז"ל במנין הרקיעים דחד אמר דשני רקיעים וחד אמר שבעה, חגיגה י"ב ע"ב. והנה רבינו ז"ל במורה (במ' לשני) כתב ליישב שמה דאמר רב יהודה ב' רקיעים הן, היינו משום דמנה ח' הרקיעים שבהם חמה ולבנה ושאר כוכבים לאחד והב' גלגל המקיף את כולם לאחד עיי"ש, ובאמת הוא מוכרח לזה דלא תיקשי עליה דרב יהודה קושית הטו"א בחגיגה שם מהא דאיתא במנחות פ' התכלת דף ז' דז' קשרים שבציצית כנגד ז' רקיעים הן, ולפי דברי רבינו ז"ל במורה ניחא דהוא נמי לא פליג אמניינא רק דהוא חשבינהו בשנים, אבל לעולם שבעה הן. (ואפשר דהא דאמרינן התם כנגד ז' רקיעים, ואף דהכא בחגיגה אמרינן דעוד יש רקיע אחד למעלה מראשי החיות לבד הז' וא"כ שמונה הן וכבר הרגיש בזה בטו"א, ועיין עליו מה שתירץ, ובפרט לדעת רבינו בכאן דאמר דתשעה רקיעים הן, בודאי קשה. וגם ע"ז לא יתכן תירוצא של הטו"א שם, ונ"ל לומר דאפשר דמ"מ כמראה התכלת לא הוי, רק הז' רקיעים והב' רקיעים העליונים אפשר דלא דמו למראה התכלת, ולא תקנו לעשות כריכות רק כמנין הרקיעים שמראיהם כעין התכלת, דטעם התכלת גופה שלוקה התורה הוא משום דדומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד כדאיתא התם, ומשו"ה תקנו נמי הכריכות כמנין הרקיעים וא"כ שפיר דלא שייך לעשות רמז לרקיעים רק לרקיעים שהם דומה למראה התכלת שתכלת דומה להם, אבל הרקיעים שאין דומין לתכלת לא שייך לעשות רמז להם בתכלת, ועיין רש"י במנחות שם). ואפשר דבזה מפורש דברי המד"ר בראשית ספ"ד, שמים פעמים שהן ירוקין פעמים שהן אדומין, ועיין בשו"ת הרדב"ז ח"א בלשונות הרמב"ם סימן ב', שבא ליישב דעת רבינו כעין מה שכתבתי, דמה שאמרו חז"ל ז' רקיעים הם היינו חוץ מב' אחרים שיש למעלה מהם, וזהו כי לז' כוכבי לכת ז' רקיעים. ורקיע אחר ב' קבועים כל שאר הכוכבים, ורקיע התשיעי הוא מקיף את כולם, וכולם בתוכו כגרגר חרדל והוא המקיף ממזרח למערב ומוליך עמו כל שאר הגלגלים ממזרח למערב, והגלגל העשירי הוא גלגל השכל אשר בו כסא הכבוד, עכ"ל הרדב"ז שם. ולא ידעתי לכוון דבריו בענין גלגל העשירי שלא הוזכר בדברי רבינו, גם מה שבא שם ליישב דברי רבינו במש"כ ושמונה עשר זה שמות דא"ל לפנים, ולע"מ במאי דלא הטיב לנו בש"ס, דהא הם אינן רק חלק מן התשעה גלגלים העקרים כמבואר בדברי רבינו

רבינו שם, ולא שייך כלל למנות חלק הנחלק מן העיקר לעיקר, והש"ס לא חשיב רק בגלגלים העיקרים וזה פשוט. וגם עיקר תירוצו של הרדב"ז אינו רק ליישב דלא תקשי עליו דברי רבינו מהסוגיא דחגיגה שם, אבל עכ"פ עדיין קשה מהסוגיא דמנחות דלא תקנו רק ז' קשרים כנגד ז' רקיעים, דע"ז לא יתכן כלל תירוצו, וע"כ צ"ל כמש"כ דהני ב' לא דמו למראה התכלת. אמנם עדיין דברי רבינו כאן תמוהים, במה שכתב דחמה ולבנה לכל אחד איכא גלגל בפני עצמו, ובש"ס דחגיגה שם מנו אותם שניהם בגלגל אחד, דאמרינן התם שבו חמה ולבנה וכוכבים ומזלות וכו', וכבר העיר בזה המהרש"א ז"ל בח"א שם ונשאר בצ"ע. ובמה שנראה מדברי רבינו כהתוכנים הקדמונים שהכוכבים קבועים בגלגלים, עיין בס' העוין חלק א' פרק א' שפירש כך דברי רשב"י בירושלמי ר"ה פ"ב דאמר שם הרקיע של מים והכוכבים של אש, ועיי"ש עוד שזהו מה שמסתפק בב"ר פ"ו ארשב"י אין אנו יודעים אם פורחים הכוכבים באויר (כדעת התוכנים) ואם שפורחים ברקיע (פי' דקביעי בגלגל וכדעת רבינו ז"ל):

שם גלגל הקרוב ממנו הוא גלגל הירח. עיין במפרש שהביא דבפרקי דר"א רפ"ו מבואר שאינם הם שני המאורות בגבהם מן הקרקע יעו"ש, והיינו כדסבירא להו לחז"ל דבגלגל אחד קבועים, ואפילו לדעת רבינו יש ליישב זה משום דהשמש גדול מן הירח כמו ק"ע פעמים, והנה שטחה מרחבת והולכת עד שמשתוה לירח להיות גבהם שוה מן הקרקע:

הלכה ב כל גלגל וגלגל כו' כמו גלדי בצלים. עיין בראשית רבה פ"ד, יהי רקיע בתוך המים גלדה טפה האמצעית ונעשה השמים התחתונים ושמה"ש העליונים, ושם ר"י בר סימון אמר יהי רקיע (יעשה) מטלית לרקיע כמה דאת אמר וירקעו את פחי הזהב:

הלכה ג כל הגלגלים אינן לא קלים ולא כבדים כו'. עיין בראשית רבה סוף פ"ד שמים שמים מה שמים הללו מהן ירוקין ומהן אדומים וכו' כך שמים פעמים ירוקין ופעמים אדומים יעו"ש:

הלכה ח ויש מהן כוכבים גדולים כו' כוכב גדול מן השמש. עיין מדרש תנחומא בראשית סימן ה' וז"ל שם, ולא תאמר על החמה שהיא עודפת על הישוב, כוכב אחד אנו מגלין שהוא נותן כל הבריות תחתיו, עבר הכוכב בא חבירו ונותן הכל תחתיו יעו"ש:

הלכה ט כל הכוכבים כו'. עיין ריש מס' פסחים, אלא מעתה כוכבים המאירים הוא דבעי שבוחי כו', ועיין של"ה בית אברהם בליקוטיו לפסחים, ועיין ס' הברית ח"א מאמר שני המאורות:

הלכה י צורה הראשונה הגוף הא' הסמוך לגלגל הירח כו'. במ"ר פ' נשא פי"ד ד"א למה ג' מיני עולה ואחד חטאת, כנגד ארבעה טבעיים שברא מהן הקב"ה את העולם, ואלו הן הארץ היא הכבידה בכולן ועל גבה זה המים למעלה מזה האויר כו' עיי"ש:

פ"ד הלכה א נמצאו כל הגופים שלמטה מן הרקיע כו' מחוברים מגולם כו'. עיין ב"ר פי"ב דעת ר"א כל שיש בשמים כו' וכל מה שנברא בארץ בריאתו מן הארץ והארץ כולל ארבעת היסודות ע"ש:

הלכה ה ארבעה יסודות האלו משתנים כו'. כשתרצה לעמוד על עיקרן של דברים האלו, עיין בס' אוהל יוסף פ' נח:

הלכה ו צורה ראויה לו ע"י מלאך. אפשר שהוא הנאמר בדרז"ל אין לך עשב מלמטה שאין לו מלאך מלמעלה שאמר לו גדל:

הלכה ח נפש כל בשר היא צורתו. עיין פסחים דף מ' ע"א א"ר בעל נפש לא ילתות ופירש"י ז"ל בעל צורה:

שם ועל צורה זו נאמר בצורה כו'. עיין נפש החיים שער א':

הלכה יג לחם ובשר כו'. עיין עירובין דף כ"א ע"ב, כל ההוגה בהם טועם טעם בשר, ועי"ש בחידושי תורת חיים שהביא לזה דברי רבינו הללו, ונסתייע משם דקאי אד"ם והיינו הויות דאביי ורבא, ועיין חגיגה דף י"ד ע"א כל משען לחם אלו בעלי תלמוד וכה"א לכו לחמו בלחמי כו':

שם שהשפיע הקב"ה ליישוב העולם. עיין סוטה דף כ"ב ע"א וכי מבלי עולם הן והלא מיישבי עולם הן עיי"ש:

פ"ה הלכה א כל בית ישראל כו'. פי' אפילו קטנים כדמשמע במדרש איכה גבי מעשה דאשה ושבעה בניה גבי הקטן שבכלם שמסר את עצמו לקה"ש שהוציאה לו את דדיה והניקתו חלב, ועי' ביו"ד סוף סי' פ"א, ועי' בהגמ"יי פ"ה מהל' ברכות בשם ר"ש דונקדשתי בתוך ב"י אפילו קטנים במשמע, ועי' בספר לב שלם הלכה ב' בשם רבו דמספקא ליה אי קטנים מצטרפים לעשרה לנידון זה, ע"ש:

הלכה ב אלא על מצות מאחרי מצות בלבד. קשה בכאן קושית הב"י על טור יו"ד סי' קנ"ז שלא הביא הא דמצוה קלה גבי בפרהסיא דגם בה נאמר בגמרא אבל בפרהסיא אפילו מצוה קלה כו', וה"נ דקשה על רבינו דגבי שעה"ג לקמן בהלכה ג' הוסיף לבטל כו' או מצוה מה"מ דזה הכוונה למש"כ בגמרא מצוה קלה כמש"כ לקמן, שנית קשה על מש"כ הכ"מ בדעת רבינו דמ"ש מ"ק הוא איסור ל"ת אמאי קרי ליה מצוה קלה, ודוחק לומר בזה כי היכי דאשכחן בעלמא גבי ד' חלוקי כפרה בפ"א מהל' תשובה דהקלות המה מ"ע ול"ת שאין בהם כרת. ג' קשה ממה שהביא רבינו ז"ל בהלכה ג' לדוגמא כגון נבוכדנצר וחביריו. והנה ביישוב ד"ז נאמר דודאי דעת רבינו דבשעה"ג אפילו אם העכו"ם מכוין להנאתו דינא הכי כמ"ש הר"ן בחידושיו לסנהדרין דף ע"ד ע"ב, ועל מש"כ רבינו בהלכה ג' הנ"ל לבטל דתם או מצוה מה"מ, כוון במלת דתם להנאמר במ' כתובות דף ע"ב ע"א דת משה ויהודית, ופירש"י דת משה וכו' שנהגו בנות ישראל ואע"ג דלא כתיבא ומבואר שם דז"ל במה שנהגו משום צניעותא כעין שפירש"י ז"ל על ערקתא דמסאני כגון שיש לך כו' ונהגו משום צניעות. ולפי מש"כ לעיל ניחא הא דלא כתב רבינו זאת גבי בפרהסיא דמה שנאמר גבי שעה"ג הוה רבותא יתירא דאפילו במתכוין להנאתו מחוייב למסור א"ע אפילו במ"ק, ומכ"ש גבי בפרהסיא דנאמר במתכוין להעבירו, ואפשר לומר עוד בזה יותר לפי מש"כ מהרי"ק שורש פ"ח בדעת רבינו דמלבוש כו' ליש ביה איסור ל"ת רק במתכוין כו', וא"כ לא היה יכול רבינו לכתוב זה גבי בפרהסיא, דהתם כיון במתכוין להעבירו ע"ד נאמר ודאי דשייך בזה ל"ת שלא להתדמות להם במלבוש הנאמר בדברי רבינו פי"א מהל' עכו"ם ולא הוי מ"ק, ובמ"ש לעיל מיושב גם דעת הטור יו"ד דגם הוא סובר דבשעה"ג גם במתכוין להנאתו, כמש"כ הב"ח שם בדעת הטור, וא"כ הוי שעה"ג רבותא יתירה לענין מצוה קלה. והנה גבי נבוכדנצר כתבו התוס' בכ"ד דאנדרטי של ש"מ היתה, פי' נעשה לכבודו והוה כמו להנאת עצמו וגבי מ"ק, ובליקוטי תורה למהר"ש שי"ף כתב ג"כ גבי נ"נ דאנדרטי היתה כמו מ"ק, וע"כ משום דשעה"ג היתה על כל ישראל אע"ג דלהנאת עצמם נתכוין וג"כ מצוה קלה היא עכ"ז מחוייבים היו למסור עצמם על קה"ש, ודוק:

הלכה ד ה"ז מתחייב בנפשו. עיין בדברי התוס' והרא"ש [בע"ז (כ"ז ע"ב) ד"ה יכול] שהקשו על זה מהירושלמי. וכבר הראו לדעת בספר פר"ח בליקוטים, ובפני משה על הירושלמי סנהדרין פ"ג (במראה הפנים שם בהלכה ה'), דמשם מפורש יוצא כדברי רבינו ז"ל והוא פלא. והנה בספר מקור מים חיים העיר על דברי רבינו מהא דעירובין פ"ב גבי רע"ק דאמר מוטב כו' גבי נט"י. והנה לדבריו גם אסיפת הזולקים בזה על רבינו קשה דהתם להנאתו הוא דקאמר שם שמא להתור בית האסורים כו'. אבל לק"מ דהך מיתה לאו דוקא כדאשכחן בע"ז דף י"ב ע"א דאי לא שתי מיית והוא לאו דוקא, כמו שמבואר בר"ן שם שפירושו הוא שאפשר לבוא לידי סכנה, וכן מובן דעת רבינו ז"ל בדבר זה שם מדלא הביא זה בהלכותיו. והנה הכ"מ הביא בדעת רבינו בשם הנימו"י דאם הוא אדם גדול ומוחזק בחסידות מותר לו להחמיר, והא דלא כתב רבינו ז"ל בחיבורו משום דהוי דבר הלמד מכלל הנאמר בהל' סנהדרין פרק כ"ד דבדור פרוץ מותר כו' משום סייג ומגדר מילתא והלא דברים ק"ו בכאן, ודו"ק:

שם ועליהן נאמר כו'. עיין בספר לב שלם שהעיר מהא דב"ב גבי פפוס ולוליאנוס. ולדעתי לא יתכן לפרש דהאי ועליהן קאי ארע"ק וחביריו דהרי כלל בזה גבי תמו"ע דניטלו לחיים רק דקאי אריפא דקאמר ה"ז קידש השם ברבים קאמר ועליהן, כמבואר בגמרא גבי פפוס ולוליאנוס דמשום מילתא דקדוש השם נאמר בהו כך:

הלכה ה אם היה מחוייב כו'. עיין בכ"מ שתמה על רבינו שפסק כר"ל לגבי ר"י, ומה שתירץ הכ"מ דהוה ס"ל ולהקל הוא תמוה דאיפכא הוי ס"ל דהא אם לא ימסור כולם יהרגו, גם מה שכתב הכ"מ דרבינו מפרש דהוא ב"נ דתבעתיה מלכותא הוה מ"מ לא ידענא היאך מפרש כן דהא תבעתיה מלכותא הוא כו' טעמו כמ"ש המפרשים, וגם הגר"א ז"ל ביו"ד סי' קנ"ז כיים על ראיה זו דל"ע. ויותר מתמיה קושית הרמ"ך שהביא הכ"מ, והנ"ל ביישוב דברי רבינו ע"פ דגרסינן ב"מ דף ס"א ע"ב אמר ר"א ר"ק יונתן בדיינין ר"י אומר אפילו ר"ק איגה יונתן, מ"ט דר"א אמר קרא וחי אחיך עמך אהדר ליה כי היכי דניחי, ור"י מאי עביד ליה מיבעי לכדתניא כו' ע"ש כל הברייתא. והנה עובדא דידן דמי ממש להך ברייתא דשם דמוטב כו' ואל יראה במיתת חבירו. והנה לפ"ז ר"י אזיל לשיטתו דסובר דחייך קודמים, לכך אם יחדוהו להם אף שאינו ח"מ כשבע בן בכרי מותר למסור אותו. אכן אף דפסקינן דר"ק יונתן בדיינים כמו שפסק רבינו פ"ב מהל' מו"ל, א"כ בעינן וחי אחיך עמך להא דר"א דאהדר ליה כי היכי דניחי ונ"ל למעוטי דרשת ב"פ נמצא מיפסק הילכתא ממילא כר"ל דהיינו הך וממילא מיושב קושית הרמ"ך דהכא ליכא סברא דמאי חזית הנאמר בטעמא דיוסי"ע גבי שפ"ד רק דהתם גבי מרי דוראי דקאמר ואי לא קטילנא לך דליכא טעמא דמוטב שיהרגו שניהם ואל יראה אחד כו' דאי לא ישמע יקטל הוא ומחוייב השני בהך דינא דב"פ, דמוטב שיהרגו שניהם ואל יראה אחד כו', וא"כ להכי קאמר כללא דמאי חזית, והגם דמשמע בת"כ פ' בהר דב"פ ורע"ק לא פליגי רק בדרשא דקראי, אכן עי' בחידושי קרבן אהרן שהרגיש בזה שהתו"כ והגמ' שלנו פליגי בזה, ולפי שיטת הגמ' דילן א"ש שיטת הרמב"ם. ולפי מש"כ הרא"ם בב"מ שם דלדינא קיימ"ל כר"ע ואליבא דר"ע ולא כב"פ ליתא להך תירוצא, אכן בקידושין דף כ"א א' תוס' ד"ה כל הקונה הביאו את הירושלמי דשניהם שוים ולא דהוא קודם, וא"כ גם הכא לא קיי"ל כר"ע, ועיין בחידושי מהר"ם שי"ף שם בב"מ עי"ש, ודו"ק:

שם בב"מ ולא דמי למה כו' ככר של תרומה כו'. עי' נו"ב מ"ק חיו"ד סימן ע"ד, ובדגול מרבבה יו"ד סימן קנ"ז, ע"ש:

שם ופסק רבינו כר"ל. עי' בס' בית יעקב סימן ק"ז, ע"ש:

הלכה ח בב"מ ופוסק רבינו כשתי הלשונות. עיין מפל"מ שהעיר בזה בד"ה ולאיתי למך וכו', ולק"מ דכוונתו הוא דאע"ג דפוסק רבינו ז"ל בהלכות שבת פ"ב דהיסתא למירתא כשעת הסכנה דמיא עכ"ז אינו מותר ללישנא בתרא, ודו"ק:

פ"ו הלכה א שהרי הוא אומר כו' לא תעשון כן כו'. עיין פמ"ג או"ח סימן קנ"ד שנסתפק בנותן אבן מכותל בה"כ או בהמ"ד אם עובר ג"כ בלאו דלא תעשון ע"ש. ונראה דאשתמיטתיה מש"כ רבינו ז"ל במנין המצות ס"ה אשר לפני היד וז"ל שלא לאבד בהמ"ק או בתי כנסיות ובתי מדרשות שנאמר לא תעשון כן מבואר להדיא דל"ת מה"ת הוא, וכן רמזו להא למיזא בסה"מ ל"ת הנ"ל וז"ל הזהירנו מאבד בתי עבודת האל כו' יעו"ש, והא דלא הביא רבינו זה בחיבורו כאן משום דבס' היד אין דרכו לכתוב דבר שאינו מפורש בהדיא בדברי חז"ל אף שיש ללמוד מאיזה לימוד. ובגוף הדין נ"ל להביא ראיה דיש בזה איסור מה"ת ע"פ דברי בעל משכנות יעקב חלק או"ח סי' פ"ד בהגהה שכתב שם להוכיח דתפלה מה"ת מהא דאמר ר"פ בני העיר אני לא שמעתי אלא מקום מקודש בלבד, ומפרשינן שם דר"ל אף בהכ"נ ובהמ"ד וכיון דקרא מיעט דאיפטרו ממזוזה ואין מטמאין בנגעים ע"כ דיש לתפלה עיקר מה"ת ולכך שייך בו שם מקודש מה"ת ע"כ תוכן דבריו, וה"נ דכוותיה יש ללמוד נמי לענין דידן דכיון דמקרי מקום מקודש ודאי דנוהג בו איסור נתיצה מה"ת כמו במקדש. ולפ"ז יש ליישב קושית התוס' במכות דף כ"ב, על הא דמשני התם דמיירי שבשלו בעלי הקדש ואזהרתיה מלא תעשון וגו'. והקשו התוס' דא"כ לילקי נמי משום הזיד במעילה באזהרה, ועי"ש מה שתירצו. אמנם לפי הנ"ל לק"מ די"ל דהש"ס ר"ל דבשלו בעלי בהכ"נ ובהמ"ד דגם הם עני הקדש מקרו וגם בהם איכא ל"ת לא תעשון, כמש"כ בדברי הרמב"ם ז"ל לעיל, ובהו ליתא משום מעילה כלל וא"ש, ועי' בשו"ת שאר הדור לרבינו ז"ל מש"כ בזה, ודו"ק:

פ"ז הלכה ו כל הנביאים במראה או בחלום כו'. מכאן תמוהים לי דברי הטו"א מגילה דף ג' ע"א על הא דאמרינן שם אינהו עדיפי מיניה דאיהו לאו נביא, וכתב שם אלא לא היה נביא כלל ולא נתייחד אליו הדיבור מפי הגבורה לעולם וכל דברי העתידות שבספר דניאל היה ע"י מלאך או חלום ע"כ, ותימה דהרי לדברי רבינו בכאן גם אינהו דהוו נביאי נבואתם ג"כ בכל החזיון הזה דבר האמור בשאר הנביאים זולת משרע"ה, וצ"ע. וכל דברי רבינו בכאן לחלק בין נבואת משה לשאר הנביאים עי' ספרי פ' בהעלותך ובפ' וזאת הברכה, ועי' רמב"ן עה"ת במדבר כ"ב דהביא הספרי הלז, וכתב שם דיש כענין הזה גם במד"ר פ' במדבר, אמנם לגבי לא מצאתי שם:

הלכות

הלכות דעות

פ"ב הלכה ג שיהיה שפל רוח ותהיה רוחו נמוכה. לכאורה היינו הך, ועיין שבת דף ק"ד ע"א היינו לדיק כפוף היינו נאמן כפוף הוסיף לך הכתוב כפיפה על כפיפתו כו' מכאן שנתנה התורה במנוד ראש ע"כ עיי"ש:

שם וילמד עצמו שלא יכעס. עיין תענית דף ד' ע"ב האי צורבא מרבנן דרתח כו'. אמר רבינא אפ"ה מיבעי ליה לאיניש למילף נפשיה בניחותא שנאמר והסר כעס מלבך. וזהו שכתב רבינו וילמד עצמו כו':

פ"ד הלכה א לעולם לא יאכל אדם אלא כשהוא רעב. עיין ברכות דף ס"ב ע"ב עד דכפנה אכול עד דצחית שתי כו':

הלכה ב אלא יפחות כמו רביע משבעתו. עיין פסחים דף קי"ד ע"א פחות ממיכלך ומישתך, ועיין בס' אוי היס ע"ז, ועי' גיטין דף ע' ע"א, ועי' תוס' נדה דף י"ז: , ובזה יתיישב קושית בעל תרצות החיים על הרמב"ם מהא דגיטין דכתבו שליש, כי התוס' כתבו שם דבין אכילה עם שתיה יהיה שליש וע"כ כתב רבינו כמו רביע א"כ הוצרך מילוי הכרס לשתיה:

שם ולא ישתה מים בתוך המזון כו'. עיין ברכות דף מ"ב ע"ב וזה לשרות פי' רש"י ז"ל ולא היו רגילין לשתות בתוך הסעודה אלא מעט לשרות:

שם וכשיתחיל המזון להתעכל. עיין ברכות דף ס"ג ע"ב, מאימתי שיעור עיכול ר"ל אמר כ"ז שילמא מחמת אכילתו, וידוע מאמרס ז"ל ברכות ס"ב אדנחית שתי:

שם ולא ירבה לשתות מים. עיין מגילה דף י"ב ע"ב כדת של תורה אכילה מרובה משתיה:

הלכה ג כשיאכל אדם ישב במקומו. עיין גיטין דף ע' ע"א, ג' דברים מתישין כחו של אדם האוכל כשהוא עומד, ובמס' ד"א פ"ה מי שהוא ת"ח לא יאכל מעומד:

שם או יטה על שמאל. כן היה מנהגם עיין ברכות דף מ"ו ע"ב, ועיין פסחים דף ק"ח ע"ב לענין הסיבת ימין עיי"ש:

שם וכל המטייל אחר אכילתו כו'. עיין תענית דף י"ד ע"ב שלא יאכל הרבה בדרך משום מעיינא, עי' רש"י ותוס' שם:

הלכה ו אבטיחים ומיני קשואים. הרשה רבינו ז"ל לאכול אותם בתחילת מזונו (ואפ"ל דמש"כ רבינו בסוף בבא זו ולא ירבה לאכול מהם קאי אכל הבבא גם אקשואים ואבטיחים), וגבי חציר ובצלים ושומים כתב רבינו לקמן בהלכה ט' אלו מאכלים רעים הן אין ראוי לאדם לאכול אלא מעט וביה"ג עיי"ש. והנה בספרי פ' בהעלותך על הפסוק זכרנו את הקשואים ואת האבטיחים את החציר והבצלים והשומים, מבואר שם בזה"ל ר"ש אומר משל למלך בו"ד שהיה מפקד לבנו שלא יאכל מאכל רע ולא ישתה משקה רע. וא"כ לכאורה קשה אקשואים ואבטיחים שכתב רבינו שרשאי לאכול מהם בתחילת מזונו, אכן במס' ע"ז דף י"א ע"א אמריך דקישות מרחיבין מעים, פי' שגורמים שלשול ומריקין המעים והוא מכוון כדעת רבינו ז"ל, וא"כ אבטיחים וכן מלפפון כלל רבינו בזה שהוא מין ונטיעה אחת, כמבואר בירושלמי ריש פ"א דכלאים שהקישות ואבטיחים ומלפפונות אינם כלאים זב"ז, ומפרש טעמא שאדם לוקח נטיעה מקישות ונטיעה אבטיחים, וכן במלפפון, ובע"ז שם בגמרא פריך על הא דקישות מרחיבין מעים מהא דקישואין קשין לגוף ומשני דזוטרי מעלי, (ובזה מיושב דלא קשה אספרי דהתם ברברבי) ואפשר שז"ש ומיני הקישואין וכוונתו אזוטרי, ובמדרש רבה קהלת ע"פ קניתי עבדים ושפחות, שלא פסק מש"ם לא ורד בימות החמה ולא קישואין בימה"ג אלא היו טועמן כל השנה, משמע קצת שמעלי לתחילת האכילה ושלא ירבה לאכול מהם:

הלכה ח ואוכל את החומץ. עיין שבת דף קל"ג ע"ב מכאן שהחומץ יפה לשרב:

שם וביה"ג כו' ומן הקלאית. עיין ירושלמי שבת פ' תולין הלכה ג', שמואל אמר חלתית עצמה מאכל בריאים היא רה"א מאן דאכל זוזא מיניה מסתכן ועורו נמלל, ופירושו מרוב החמימות, ר"ה אכל מתקל זוזא מיניה ופרש לנהרא:

הלכה ט יש מאכלות כו' כמהין ופטריות. עיין פר"ח בסוף חיבורו על או"ח שכתב שכן מבואר בתוספתא דתרומות פ"ג, פטריות אסורין משום סכנת נפשות וכו' עיי"ש. והנה מפשטיות לשון התוספתא דתני ליה התם אגל דיני גילוי מבואר דקאי על פטריות מגולין ומאיסור גלוי נגעו בזה. וכן פי' שם בעל חנא תוספאה, וכן משמע מהפר"ח עצמו ביו"ד סי' קע"ז שכלל דבר האמור בדיני גילוי ועניני סכנתא שזולת גילוי וכתבן כל אחד בפ"ע והשיג שם להך דפטריות הנך דברים האסורים משום גילוי, אמנם דעת רבינו שלא הביא התוספתא בהל' רוצח שכתב שם דיני גילוי ורק כתבן כאן, מוכח דלא משום גילוי אוסרן רק משום דקשה לבריאת הגוף:

שם והבצלים. עיין עירובין דף כ"ט ע"ב ת"ר לא יאכל אדם בצל כו' עיי"ש:

שם והאגון כל אלו כו' וביה"ג. עיין עירובין דף נ"ו ע"ב, נראה אגון נראה ס"ת והא הניא נראה אגון נראה סה"מ ל"ק הא בימסה"ח והא בימה"ג, ופירש"י בימה"ח יפים שמאגנים את הגוף ובימה"ג קשין. אמנם רבינו מפרש בהיפך, ועיי"ש בתוס' ד"ה כאן ובמס' ע"ז דף י"א ע"א תוס' ד"ה אגון ובתנחומא פרשת יתרו איתא שלא היה חסר משולחנו של שלמה כלום אפילו אגון בתמוז ומלפפון בניסן (לפי גירסת הערוך ערך מלפפון) אבל הגירסא בתנחומא שלנו הוא קרא (או ורד או מרור) בתמוז מלפפון בניסן ולק"מ לרבינו:

הלכה י והתמרים. כבר העיר הפר"ח בליקוטין מדברי רבינו ז"ל כתובות דף י' ע"ב תמרי משחנן משבען כו', ואפשר שלכך שבחה התורה את א"י, וכתב דבש שהוא דבש תמרים, משום דתמרי לאו מעליותא היא, והא דכתיב גפן אע"ג דענבים מעלי כמש"כ רבינו בהלכה י"א, משום דגפן מעלי יותר דברים כל אשון אגא המר, וקרא אחריכא כתיב ואכלת ענבים כנפשך שבעך (דברים כ"ג). ועיין ב"ן עזרא ריש פ' עקב, שכתב שז' מינים הללו הזכירם הכתוב לפי שהן מולידי הדם:

שם והסולת שניפו אותה כו'. עיין פסחים דף מ"ב כל מידי דמעלי להאי כו', ובמדרש קהלת על פסוק כי ברוב חכמה וגו' ואחד אכל פת נקי כו' דדין אכל מילין קלילין ואיתגדון, משמע שם דפת קיבר מעלי יותר לגוף:

הלכה יג שיהיו מעיו רפויין. עיין ברכות דף ס' ע"ב רופא כל בשר פירש"י ז"ל שהיציאה רפואת כל הגוף היא:

הלכה טו או מי שמעיו קשין. עיין פסחים דף קי"ח ע"א:

שם ואכילה גסה לגוף כו'. עיין גיטין דף ע' ע"א והממלא כריסו מכל דבר אחזתו אחילו עיי"ש בפירש"י ז"ל:

הלכה יז כשיגא כו' ואם ישן מעט קודם אכילה. עיין מדרש קהלת עה"פ מתוקה שנת העובד גבי רבי, רק דהתם אינו מפורש דנאמר קודם אכילה:

שם ויכסה ראשו בבית הכסא. עיין מ"ר פ' מצורע פי"ט ע"י שהאדם מתעלל מלכסות ראשו כראוי הרי הוא נעשה דאומטיקוס, ופי' שם במ"כ ע"י שלא שמר ראשו מן הקור, ומשמע קצת שם דאחר רחיצה מיירי מדקאמר אח"ז ובשפלות ידים ע"י שהאדם הזה אינו מקנח גופו כראוי יעלה גופו הצפין עיי"ש:

הלכה יט כח הגוף. עי' יבמות מ"ז ע"א: וכ"ז שתגא ביותר. שבת קנ"ב ע"א: והאלף. ב"מ נ"ז ע"א (ופי' דשם אמרו גברי דנשי קטלוהו, ועי"ש בשיטה מקובצת מרוב תשמיש): והוא שבע. כן פי' המפרשים מ"ש הנותן מטתו בין צפון לדרום (והוא בס' שבילי אמונה) ועיין ביאורי הגר"א ז"ל לאו"ה סימן ר"מ:

הלכה כ שהורינו כו'. פי' שהוא הוראה גמורה, כן מבואר בשו"ת פאר הדור לרבינו ז"ל, ועי' שבת פ"ב ע"א והוא א"ל מילי דעלמא א"ל הוא עסיק בחיי דברייתא כ"ש זיל לגביה:

פ"ה הלכה א כך צריך שיהיה ניכר כו'. עיין מס' ד"א פ"ה בד' דברים ת"ח ניכרין בכיסן בכוסן בכעסן ובעטיפתן וי"א אף בדיבורן. ושם בפ"ו ת"ח צריך שיהיה נאה באכילה ושתיה בהליכתו בעטיפתו ובקולו ובמעשיו הטובים:

הלכה ב כגון כו' והוא כו' שנשא בת ת"ח. עיין כ"מ שהקשה דבגמ' משמע דדוקא בת כהן לישראל שיורדין מגדולתן, ומה שתירץ דדברי רבינו הוא מדרכי המוסר קשה לפענ"ד אם אינה עבירה הוה כסעודת מצוה, ואדרבה מצוה לאכול על סעודת מצוה, ונ"ל דרבינו מפרש כגון, פירושו אפילו בת כהן לישראל או בת ת"ח לע"ה דאיכא עכ"פ חד צד ת"ח ולא הוה בסעודת ע"ה, ומכ"ש בת ע"ה לע"ה דהוה בכלל המיסב כו', ועיין רש"י סנהדרין דף כ"ד ע"א ד"ה דקבלוהו, דפי' להא דאמרינן שם כגון דקבלוהו וכו', דפי' אפילו קבלוהו וכו', ואף דהתוס' שם תמהו בפי' שם, מ"מ הנה בכתובות דף י"ב ע"א מצינו לשון כגון מתפרש בכה"ג לא מבעיא בת כהן לישראל כו' עיי"ש ודו"ק:

הלכה ט ולא יהא בשרו נראה מתחת מדיו. עיין יומא ל"ה ע"ב ולא הניחוהו אחיו הכהנים ללובשה כו' ומתחזיא כתמרא במזגא, וכ"ש נ"כ לענין ת"ח, ובמ"ר קהלת ע"פ כי ברוב חכמה אדשב"כ בכלי פשתן הדקין הבאים מבית שאן כו' מה הן ומה דמיהן פי' שאין נחשבין מפני שאין דמיהם רב לכך גם הזקן אינו נחשב והוא מכוון למש"כ רבינו:

הלכה י ויכבד אשתו יותר מן הראוי לו. עיין בדברי רבינו פט"ו מהל' יו"פ שכתב וקונה להן תכשיטין נאים כפי ממונו, ועיין בפט"ו מהלכות אישות עיי"ש:

הלכה יב ולא ימכור אדם שדה כו'. עיין חולין פרק כיסוי הדם דף פ"ד ע"ב ומחיר שדה עתודים לעולם ימכור אדם שדה ויקח עתודים ואל ימכור עתודים ויקח שדה, ועיין קידושין דף כ' ע"א ערובין כ"ט ע"ב דמשמע דבית קודם לשדה מדאמרינן לסוף מוכר את שדהו וכו' לסוף מוכר את ביתו, אמנם לק"מ דודאי שדה קודם לבית מיהו אם יש לו כבר שדה אחת אז בית קודם ליקח מליקח עוד שדות אחרות, וכן משמע להדיא בתוספתא דערכין פ"ה, ועיין תו"כ פ' קדושים עיי"ש והו"ק:

פ"ו הלכה ו לפיכך צריך האדם להתחבר לצדיקים כדי שילמוד כו'. עיין פרקי דר"א פכ"ה וז"ל וכה"א הולך את חכמים יחכם למה"ד כו' כך כל מי שהולך עם הצדיקים לוקח מדרכיהם וממעשיהם הטובים עיי"ש:

הלכה ג לאהוב כו' כגופו. רמז רבינו ז"ל לדבר האמור בירושלמי נדרים פ"ט הל"ד, היאך עבידא הוה מקטע קופד ומחת סכינא לידא תחזור ותמחי לידא ואהבת לרעך כמוך, ועיין שם בפני משה שפי' שאם התך בשר בסכין והכה בידו שלא יכה בידו השניה את יד שעשה זאת כמ"כ יחוס על חבירו:

שם לפיכך צריך לספר בשבחו. עיין בהגמ"יי אות א' אבל אדם רשע כו', ועי' בדברי רבינו ז"ל פי"ג מהל' רוצח וש"כ עיי"ש:

הלכה ד כמו שצוה על אהבת עצמו. פי' בלא גבול אבל באהבת איש לרעהו נאמר כמוך, ועיין בחידושי לסה"מ:

הלכה ז וכן תמיד כו'. מפשטיות לשון רבינו מבואר דדעתו כדעת הרא"ש שהובא בהגמ"יי דאף אם יודע שלא יקבל חייב להוכיחו, מדהשמיט הא דבפרק הבע"י כשם שמצוה כו', ועיין בשלה"ק בריש ספרו שהביא ראיה ברורה לזה מדאמרו עד נזיפה והכאה, והרי ברור הוא שלא יקבל, ועיי"ש בהגהת השל"ה שם בשם הנימו"י עיי"ש:

הלכה ח בין קטן בין גדול. עיין בסמ"ג שנדחק בזה, והוא גמ' מפורשת פרק החובל דף פ"ו לענין בושת גם לקטן חייב בים בו דעת להכלים והכא ע"כ מיירי נ"כ בים בו דעת להכלים דאי לאו הכי הרי אינו נכלם:

פ"ז הלכה ג אמרו חכמים כו'. והוא בירושלמי פ"א דפאה:

הלכה ד המספר בטובת חבירו כו'. וכתב הכ"מ שרבינו מפרש דהא דאמרינן אל יספר אדם בשבחו של חבירו שמתוך שבחו בא לידי גנותו דהיינו דוקא בפני שונאיו אבל בפני אוהביו משמע מדברי רבינו שמותר, וראיתי להפר"ח בס' מים חיים שתמה על זה שלא משמע כן מהסוגיא דב"ב דף קס"ד ע"ב, דמבואר שם להדיא דאפילו שלא בפני שונאו אסור יע"ש, אכן הרואה בפי' רבינו ז"ל למסכת אבות כוף פ"א יראה דלק"מ שכן כתב שם. וכבר שיבח החכם כתיבת הסופר במעמד גדול וגנה מעתה המשבח כתיבת הסופר הזה, וא"ל כלך מלה"ר, כלומר שאתה מסבב גנותו בשבחך אותו בתוך ההמון, שמהם מי שיאהבהו ומהם מי שישנאהו וילעלך שונאו וכו' עיי"ש, הרי דרבינו בעצמו נשמר מזה, ופי' דהתם כיון שאמר בפני ההמון שאני דסמא יש שם שונאו ג"כ. וכן בסמ"ג כתב כדברי רבינו ז"ל, והשיג ע"ז בסדר הדורות אות יו"ד כהשגת הפר"ח, אמנם לק"מ וכמו שכתבתי ודו"ק כי נחמד הדבר:

הלכות תלמוד תורה

פ"א הלכה ב להקדיש בנו לב"ב. כתב הלח"מ זה אין שנוי בברייתא ואפשר שמצא רבינו דין זה במק"א עכ"ל. ואני מצאתי קצת ראיה בספרי פ' ראה, והעתיקו עוגה הגר"א ז"ל ביו"ד סי' רנ"א סק"ד, אחיך זה אחיך מאביך, מאחד אחיך, זה אחיך שאמך, מלמד שאחיך מאביך קודם לאחיך מאמך, וה"נ דכוותיה, ועי' כתובות דף נ' ע"א הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד זה הלומד תורה ומלמדה, הרי דקרי ללימוד צדקה, ועיין מד"ר אסתר פ"ו עושה צדקה בכל עת א"ה סופרים ומשנים מאי בכל עת, ע"ש:

הלכה ג חייב ללמד את עצמו כשיכיר וכן אתה מוצא. עי' בכ"מ שנדחק בדברי רבינו במה שסיים וכן אתה מוצא, דלכאורה אינו שייך כלל למש"כ בתחילה, אכן הנ"ל בזה דדעת רבינו דמה שאמרו אם לא למדו אביו חייב ללמד א"ע היינו אפילו קודם שנעשה גדול, ואף שאינו מחוייב עדיין במצות. דאילו אחר שנעשה גדול פשיטא הלא חלה עליו מצות ת"ת של עצמו אפילו אם למדו אביו מתחילה אלא ע"כ קודם יג"ש, וזהו שכתב רבינו כשיכיר, ולפי הנחה זו שפיר מסיים רבינו וכן אתה מוצא, דלכאורה קשה הלא אינו בחיוב קום ועשה דלא בא לכלל מצות, וע"כ הוצרך להביא דהתלמוד שאני משום דהתלמוד קודם למעשה ופי' דקודם בזמן, כמ"ש בספרי פרשת עקב פסקא והיה אם שמוע וגו' ושם להלן תלמוד גדול כו' ר"י הגלילי אומר גדול תלמוד שקדם לחלה ארבעים שנה וכו', ע"ש:

הלכה ח וחייב לקבוע לו זמן לת"ת. עי' בלח"מ שתמה דהא במנחות דף צ"ט: משמע דזה דוקא לר"י דס"ל טפחו ש"ז בלד טפחו ש"ז, אבל אנן קיי"ל כרבנן, וכמ"ש רבינו פ"ה הל' תו"מ, וצ"ל לומר שילא לו לרבינו זה מהא דמבואר במס' שבת דף קל"ג: דאמרינן שם אלא אמרי נהרדעי רבנן דפליגי אר' יוסי וכו' ע"ש כל סגנון הגמרא, ומייתי שם הגמ' משנה דמנחות דרבנן ס"ל דאלו מושכין ואלו מניחין ור"י ס"ל דאלו נוטלין ואלו מניחין, וא"כ א"ש דדוקא אליבא דברייתא דמייתי שם במנחות מהא דר"י דאפילו סילק את הישנה שחרית ואת החדשה ערבית ש"מ דמעט בשחרית ומעט בערבית נחשב כהדא, וא"כ ה"ה פרק אחד שחרית ופרק אחד בערבית ס"ל לר"י דיצא אבל לרבנן לא יצא, אבל מדחזינן הכא דלא מייתי הא דברייתא שם דשחרית וערבית רק דאלו נוטלין ואלו מניחין, אם כן אין ראיה מהא דר' יוסי משום דלא פליגי רק דאם שבקי והדר אזיל אם היא מילתא אחריתא אי לא, וא"כ ס"ל זה לכולהו שבשעה אחת ביום ובשעה אחת בלילה יצא ידי והגית בו יומם ולילה, ומה שהקשה הלח"מ דלמה לא פסק כר"י שם דאפילו בק"ש שחרית וערבית יוצא ידי ת"ת ועיין בר"ן שם, אמנם נ"ל משום דילא לו זה מהירושלמי פ"ק דברכות גבי הא דברכת אה"ר פוטרת בה"ת והוא שנה על אתר והקשה הב"י שם באו"ח סימן נ"ה ת"ל דהא קרי ק"ש, ותירץ דבזה אינם יוצאים ד"ת יעו"ש, וא"כ מוכח מהירושלמי לפי תירוץ הב"י דאינם יוצאים ידי מ"ע דת"ת בק"ש ודלא כרבא, ומשום זה י"ל דפסק דלא כרבא, ותירץ השני שתירץ הב"י יש לדחות, דהא הכא שקראו ק"ש איירי כמבואר בהירושלמי (אף שיש לדחות דקאי אעיקר דינא) ועיין באבן העוזר בחידושיו לברכות עיי"ש ודו"ק:

פ"ב הלכה א בכל פלך ופלך. עיין בלח"מ שהכריח דרבינו סובר נ"כ כהאי סוגיא דלכל שבט ושבט, וכן מוכח ממש"כ רבינו ז"ל בסה"מ מצוה קע"ו, להיות דן את שבטו כו' עיי"ש, וא"כ מוכרח הוא שיטה דיליה דהיינו הך שבט ופלך, ונ"ל להביא ראיה לזה כי לשון הכתוב ישעיה י"ט פנת שבטיה תרגומו רבני פלכיא, הרי דפלך לשון שבט הוא, ועיין במוסף הערוך ערך פלך יע"ש. ובזה יש לפרש מה שיש לתמוה לכאורה על דברי רבינו ז"ל במש"כ תקנו חכמים להושיב מלמדי תינוקות בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר, דמאי הוצרך לומר בכל פלך ופלך כמו שהעיר הלח"מ, אמנם לפי דברינו ניחא דכאן ר"ל בכל שבט ושבט:

שם ואם לא הושיבו כו' את העיר. עיין בכ"מ ודבריו אינם מחוורין, שרבינו ז"ל יכניס א"ע בספק דבר בדברי חכמי התלמוד, והנראה שהיה לרבינו ז"ל גירסת השאלתות פ' ואתחנן סימן קמ"ב, וז"ל כל עיר שאין בה מלמדי תינוקות סוף מחריבין כו' אותה, רבינא אמר מחרימין אותה אתמר עיי"ש. ומלת סוף גם מלת אתמר הם נוספות שלא הוזכרו בגמרא דילן, ומתבארים כך שרבינו מפרש מהו סוף ומה היה בתחילה, ומפרש דבתחילה היו מחרימין והסוף שהיו מחריבין, ונתבאר דברי רבינו ז"ל כהוגן:

הלכה ב כבן שש. עיין בכ"מ של"ת ממה ששנינו בן חמש שנים למקרא, ועיין בש"ע הרב הגאון ז"ל מלאדי הל' ת"ת פ"א בחידושיו יעו"ש:

פ"ג הלכה א בשלשה כתרים כו' הא למדת שכתר תורה כו'. עיין בכ"מ ובלח"מ שהביא דבמס' יומא איתא שלשה זרים הן ובמס' אבות איתא בג' כתרים נכתרו ישראל ודקדק הלח"מ מנ"ל דגדול מכהונה ויישב מדגדול בנשיאות והלא מלך קודם לכ"ג. וא"ל לכל זה דהלא מבואר בהלכה ב' שממזר ת"ח קודם לכה"ג ע"ה, מדכתיב יקרה היא מפנינים, וכ"כ הרמ"א ז"ל בה"א ביומא שם, ובמדרש שמואל רבתי פ' כ"ג מפורשים כהוגן דברי רבינו ג' כתרים הן וכו' כתר מלכות זכה דוד וכו' והרי כתר תורה מונח כל מי שיזכה בו מעלין עליו כאלו זכה בכולן, וכל מי שלא זכה בתורה לא זכה באחד מהן עיי"ש, וכ"ל דנפקא להו ביומא שם, מדכתיב בי שרים ישורו ורוזנים יחוקקו, דקאי על כל הממנות שאינם אלא בתורה וכן דייק לשון רבינו:

הלכה ג אין לך מצוה בכל המצות כו' שהתלמוד כו'. עיין בכ"מ שהביא הך דירושלמי ותמה בה"ה לח"מ ובספר לב שלם אמאי לא הביא הך דמוע"ק דף ט' עיי"ש, ובאמת לא יכול הכ"מ להביא משם ראיה, דשם מבואר גם לענין מצוה דקרא כתיב פלס וקרא אחרינא כתיב פ' הטלס, ומשני כאן במצוה שאפשר כו' כאן וכו', והנה לפירש"י ז"ל שם דבמצוה שאפשר לעשותה ע"י אחר יפלס והוא יעשה הגדולה וחבירו יעשה הקטנה ובמצוה שא"א וכו' לא יפלס, ובת"ת אם אפשר למצוה ליעשות ע"י אחר יעסוק הוא בת"ת, אמנם מבואר הוא דת"ת גדולה מכל המצות אבל במצות יש סוגים, אכן המהרש"א שם הקשה על פי' זה, ומפרש דבמצוה שאפשר לעשותה ע"י אחר יוכל לעשות הקטנה כגון פסח ומילה, אבל במצוה שא"א מוכרח הוא לעשות הגדולה וכן בת"ת א"כ ת"ת דמיא כמצוה קטנה לגבי גדולה, וא"כ מאי רבותא דת"ת, ורבינו נקיט ואזיל רבותא דת"ת לכך הוצרך הכ"מ להביא מהירושלמי, ועוד דבהלכתא לא קיי"ל בהך דמוע"ק גבי מצוה קטנה וגדולה כמבואר בטו"ח ח"נ סי' ק"ו בשם הרדב"ז, וביאר שם דבריו דבמצוה שא"א לעשות ע"י אחר קמיירי, וא"כ הך דמוע"ק שמעתתא דתויה היא דאמרינן במדרש משלי נעו מעגלותיה, שא"א לידע איזה מצוה גדולה מחברתה, רק עכ"ז בת"ת אמרינן בירושלמי שנוכל להכריע אותה כנגד כל המצות משום דהתלמוד גדול שמביא לידי מעשה, כמבואר בירושלמי שם. ובהגהות רע"א שם במוע"ק ראיתי דתמה על דברי התוס' שכתבו דלרשב"י אין מפסיקין לק"ש ולתפלה מפני שזה שינון כו', וכתב שם וז"ל להדיא איתא במס' שבת דף י"א ע"א, דלק"ש מפסיקין וצ"ע עכ"ל, אכן באמת אין כאן מקום לתמיהתו לענ"ד, דמפורש אמרו בירושלמי שבת פ"ב הל"ב דרשב"י לא הפסיק לק"ש ולתפלה מפני שזה שינון כו', והתוס' שם מביאים הירושלמי הנ"ל, וע"כ הך משנה דשבת דלא כרשב"י, והכא במוע"ק הנהו תרי תלמידי גבי רשב"י הוו וא"כ שפיר הערו התוס' מדידיה אדידיה. והנה בשבת שם איתא אר"י ל"ש אלא כגון רשב"י וחביריו דתורתן אומנתן, מההוא ודאי ל"ק כלל דהתם נקיט רשב"י לדוגמא דתורתו אומנתו, רק אי קשיא הא קשיא, דהתוס' שם כתבו ליישב דבר האמור בשבת דף ל"ג לבים ומכסי ומצלי, דההוא מצלי היינו ק"ש, והתם גבי רשב"י קאי והא לדידיה אין מפסיקין לק"ש, ושפיר העיר הגרע"א ז"ל על הברייתא דחבירים מפסיקין לק"ש על הך תוס' דמוע"ק וכיים שם. וכבר עמד בזה הגא"ה בתשובותיו, וצ"ע. והנ"ל בזה דהך מצלי דהתם תפלה הוי, ואף שמד"ס הוא כעין שהעיר הרמב"ן ז"ל במ"ע ה' דתפלה רק משום שהיה בעת צרה כ"ל ולכך הולך לתפלה זו שיוציא אותו ה' למרחב, ובמפרש לירושלמי דברכות שם הובא מהא דלבים ומכסי ומצלי ויישב שם דרשב"י לא עביד עובדא כוותיה מפני שחולקין עליו חביריו, וכזה נאמר קודם רשב"י עביד עובדא בשמיטתא דלא כדבריו, ומפני שחולקין עליו חביריו, ודו"ק:

פ"ד הלכה ג ולא יגביה המתרגם קולו כו', עי' בכ"מ. ונ"ל להביא ראיה לזה מהא דאיתא בברכות דף נ"ו ע"א דקאי אאיסדן ונוטר וקא"ל מהורגמן קאי עלך ומשמיע בקול רם, יעו"ש ברש"י, ומשמע שמשמיע קולו יותר מן הרב:

הלכה ט אפילו מי שנתעטש כו'. עי' לח"מ שהעיר דלכאורה הוא כב"ש, ואולי הביא זאת רבינו משום דרשב"ג קאי כוותיה בתוספתא דשבת פרק א', ע"ש הגירסא לפירוש הגר"א ז"ל, וצ"ע בירושלמי דברכות:

פ"ה הלכה ו ולא ישב לפניו עד כו'. עכ"מ שהראה מקור לדברי רבינו ממדרש רות ע"ש, ואינו מכוון כ"כ רק דברי רבינו מבוארים במד"ר פרשת בהעלותך פט"ו, ואיזהו הידור אמרה תורה והדרת פני זקן שלא יעמוד ולא ישב במקומו ע"ש. שוב מצאתי בעז"ה שגם הגר"א ז"ל בביאוריו ליו"ד סימן רמ"ב ס"ק כ"א שהביא מדרש הנ"ז על דברי רבינו ונהניתי שכוונתי לדעת רבינו הגדול ז"ל:

פ"ו הלכה ג הקורא לחבירו עבד כו'. עי' בספר לב שלם שפירש בלשון רש"י שם בגמרא, דמ"ש עבד כנעני דוקא בקורא לו כן מפורש אבל אם קרא אותו עבד סתמא יכול לומר עבד עברי נתכוונתי ע"ש. ובאמת כן משמע יותר מלשון הר"ן שברי"ף שם במס' קדושין וז"ל דתניא הקורא לחבירו עבד כנעני יהא כו'. ורבינו שכתב עבד סתמא י"ל דדעתו כמש"כ המהרש"ל בתשובה סי' ק"א בשם הראשונים ז"ל דבהוצאת ש"ר לא מתרצינן דבוריו כל היכא דמשמע בלשון בני אדם לבזויי, וה"נ י"ל דבלשון בני אדם עבד סתמא משמע עבד כנעני:

פ"ז הלכה ו ישב ל' יום אחרים ולא ביקש כו'. עי' רמב"ם הל' סנהדרין סוף פרק ה' שכתב דבממונא לאחר ל' יום הראשונים כו' אם לא תבע כו', ועי' כ"מ שם שכתב ליישב שתי הלשונות, ועי' בטו"ת ח"מ סימן ק' שכתב ליישבם באופן אחר:

הלכות עכו"ם

פ"א הלכה ב עד שנולד עמודו של עולם. עיין ר"ה דף י"א ע"א אמרינן שם בירח האיתנים ירח שנולדו בו איתני עולם כדכתיב (מיכה ו') והאיתנים מוסדי ארץ:

הלכה ג כיון שנגמל איתן. עיין חגיגה ג': אמרינן זה אאע"ה שהיה תחלה לגרים:

שם היאך אפשר כו' ולא יהיה לו מנהיג. עי' מדרש רבה פ' לך לך לפי שהיה א"א אומר תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג הציץ עליו הקב"ה וא"ל אני הוא בעל העולם:

פ"ב הלכה ב שנאמר אל תפנו אל האלילים וגו'. עי' בספר לב שלם שהקשה בשם גאון אחד מכאן על דברי התוס' סוף פ"ק דעירובין דהקשו אמאי לקי על לאו דאל תפנו הא הוי לאו שאין בו מעשה והא מבואר כאן דלוקין משום לאו שיש מעשה, כגון שהיתה מכוסה וגילה אותה, ודחה זה בספר הנ"ל דהתם לאו דאל תפנו אל האובות הוא כמבואר בגמרא והתוס' וא"כ שפיר אין בו מעשה, ותמה עליו שלא שם לבו לזה שמבואר בסוף דברי התוס' בתירוצם דעקימת שפתיו הוה מעשה, ואי איירי בנידון דידן מאי עקימת שפתיו איכא, עכ"ד. ואני אומר דלדידיה מי ניחא, והא מבואר בהל' ע"ז לקמן פי"א גבי הנשאל באוב דאם עשה בו מעשה ע"פ השאלה חייב מלקות, וא"כ משכחת לה בים בה מעשה. ומה שהקשה שם שמסוף דברי התוס' מוכרח דבנשאל באוב משתעי דאי בנידון דידן מאי עקימת שפתיו איכא. לק"מ דודאי יש עקימת שפתיו בקורא מתוך ספריהם, כמו שמביא רבינו ז"ל בפרטי לאו זה. אכן בגירסא דידן בגמרא ובתו"כ מפורש יצא מפיהם הקדושים לשון לאו דאל תפנו אל האובות, וא"כ עכ"ז תמוהים דברי הגאון הנ"ל. אכן נ"ל דכוונת דבריו וכיון ברוח קדשו לענין נכון, דהנה בחידושי תורת חיים לעירובין ובחידושי מנחת אהרן לסנהדרין דף ס"ה הקשו על שיטת רבינו ז"ל והתוס' שם דאזהרה לנשאל מלא ימצא בך, ולעושה מאל תפנו מקושית הגמ' הכא, דאם נימא דאל תפנו אל האובות אזהרה לעושה, הא הוה לאו שניתן לאזהרת מב"ד, ומה שתירץ במנחת אהרן הנ"ל שם דפסק למ"ד דלוקין הוא דחוק, ע"ש בגמרא. אכן באמת לק"מ דרבינו ז"ל בסה"מ לאוין י' הביא גירסת הגמרא שם בעירובין אלא מעתה אל תפנו אל האלילים ה"כ דלא לקי וא"כ ניחא. שוב מצאתי שבהגהות רע"א ז"ל הביא גירסא זאת רק דעת התוס' מבואר בעירובין כדעת רש"י ז"ל כמו שהוזכר בתורת חיים, ומבואר יותר בחידושי מנחת אהרן שם וא"כ קשה שסותרים דבריהם בסנהדרין, וע"כ מוכרחים אנו לומר דגירסת התוס' כגירסת הרמב"ם. ומה שליינו בריש דבריהם לאו דאל תפנו אל האובות בטעות הוא, וא"כ יפה הקשה הגאון הנ"ל על דברי התוספות דלדבריהם ודאי איירי בלאו דאל תפנו אל האלילים וא"כ הלא אשכחן שיש בו מעשה. [illegible] לק"מ על התוס' בין אם הגירסא כגירסת דידן או כגירסת הרמב"ם, דלא מבעי באופן דהית ביה מעשה דס"ל כדעת החינוך מצוה שמ"ד שמ"ס, דכל לאו שאין בו מעשה אף דמשכחת לה [illegible] היה בה מעשה עכ"ז אין לוקין עליה, ע"ש ודו"ק:

פ"ג

פ"ג הלכה ח פרצופות המקלחות מים כו'. בגמ' מבואר שם דאע"ג דאי לא שתי מאיס ורבינו השמיט זה, ואפשר דרבינו מפרש כפירוש הר"ן דמאיס לאו דוקא רק דיוכל לבוא לידי סכנה, וא"כ אין תפיסה כ"כ למה השמיט רבינו רבותא זאת, ואפשר דמשום דמילתא דפשיטא הוא ואין בו רבותא כ"כ ועיין בש"ע יו"ד סי' ק"ג סק"ג ברמ"א עיי"ש:

הלכה ט בהשגות הראב"ד ז"ל וקושית הראשונה אפ"ל כו'. גם קושיא השניה אפ"ל דהתוספתא סברה כמ"ד לאו שבכללות לוקין עליו ורבינו דפטר ליה ממלקות משום דלאו שבכללות הוא כמ"ש הכ"מ לעיל הלכה ו', והנה בלח"מ הקשה היכא דעשאו אחרים לו אמאי לקי והא הוה לאו שאין בו מעשה, ותירץ דכיון שהאחר עשאה ע"פ ציווי הוה כאילו עשאה הוא, וקשה דהא אין שליח לדבר עבירה ולא נחשב כשלוחו, אלא נ"ל הא דלקי לאו משום שהאחר עשאה לו רק כיון שקנאה אצלו ושהה בביתו, כמש"כ רבינו בסה"מ בלאוין ג', וא"כ דמי למי שקנה חמץ בפסח דלקי כיון שהביאה לביתו או משעת קנין ושילם דמי הקנין הוא דלקי דזה הוי כיש בו מעשה, וה"ה על שהביא לביתו הע"א או שילם לאחרים שעשאו לו, אלא דאכתי קשה דמי שעשאה לעצמו לעבוד, אמאי לקי שתים, ואולי י"ל דבכל חדא מעשה הוא דאיכא ודו"ק:

פ"ד הלכה ה עיר הנדחת שלא נתקיימו בה כו'. עיין לח"מ שרבינו מפרש כפירש"י ז"ל, והנה רש"י נראה דמפרש בגמרא להדיא דאמרינן דאמדיחין קאי הך ילפותא מלאמר דצריכים עדים והתראה, וגם במשנה מפרש כן דמראה מקום על האמור במשנה וצריכים עדים והתראה לכל או"א כדיליף בגמרא, וגם התוס' מפרשים כן דלא יקשה על מה שכתבו דף מ"א ע"א להוכיח דעה"נ צריך התראה מדיוקא דגמרא שם, והקשה המנחת אהרן הלא גמרא מפורשת בסוף פ' חלק עיי"ש, אך באמת לק"מ דהם מפרשים כו' כרש"י ז"ל דאמדיחים קאי, ורבינו ז"ל נראה דבגמרא מפרש כרש"י, ובמשנה מפרש דקאי על עיר שלא נתקיימו בה תנאי המסיתים שבה דדינם כיחידים, ועיין בליקוטי הגר"א ז"ל בס' שנות אליהו שפי' יפה המשנה לדעת רבינו ז"ל דקאי איחידים דקרא קאי על עיר הנדחת כמש"כ בליקוטי הפר"ח, ומש"כ הפר"ח ע"ז דגם רבינו מפרש דקאי בגמרא על המדיחים ולמה לא כתבו זה בהלכותיו דהמדיחים בעי התראה, לק"מ דידוע דרכו בקודש דכללא הוא דכל חייבי מיתות דוקא בהתראה, זולת מסית שיצא מן הכלל, ומשו"ה לא הוצרך להזכיר כאן ורק היכא דבשגגתו חייב חטאת שם דרכו לבאר דבמזיד והתראה איכא חיוב, אבל היכא דליכא חטאת בשוגג אין דרכו להזכיר דבמזיד בעי התראה, כן הוא דרכו בקדש דוק ותשכח, ועיין בסה"מ לרבינו ז"ל ל"ת ס"א ושנ"ב עיי"ש:

פ"ה הלכה ד לפי שנאמר עזוב תעזוב כו' ת"ל כו'. לכאורה צריך להבין למה תליא זה בכלל שנאמר לא תעזוב יכול אתה עוזב לזה, ועוד למה חידש לן קרא דווקא במצות עזוב תעזוב עמו ולא במצות אחרות שנאמרו בין איש לרעהו, ונ"ל לומר עפ"י המבואר ברמב"ם הל' רוצח פי"ג הלכה י"ג שמצוה לטעון ולפרוק אף בשונא, ובהלכה י"ד ביאר לנו רבינו השונא שנאמר בתורה כו' אלא מישראל, והיאך יהיה ישראל שונא לחבירו והלא הכתוב אומר לא תשנא את אחיך אחז"ל בפסחים קי"ג כגון שרואה בו דבר ערוה ולכך הזהירנו התורה לאפוקי חוטא כזה כגון שהסית אחד לעבוד כו' והו"א דהוא ג"כ בכלל כי תראה וגו' שמצוה לטעון ולפרוק ולזה אפקיה קרא, וז"ב:

פ"ח הלכה ה אבני הר שנדלדלו. עיין בהשגת הראב"ד ז"ל שהקשה דהו"ל למיפסק לחומרא. ונ"ל דהנה רש"י ז"ל פי' ב"מ דף מ"ו ע"א, דמאן דאסר דריש שקץ יתירא עיי"ש, ונראה שילא לו כן, דאס"ד דדריש מתעב התעבנו הא"ל בגמרא ואידך מאי דריש ביה בהאי קרא. אבל לפי"ז ל"ק משום דנראה דהאי פלוגתא תליא אי אמרינן ד"ת כלשון בני אדם, וידוע מש"כ התוס' שם דמאן דס"ל ד"ת כלשון בני אדם היינו דוקא היכא שיש סברא להיפך עיי"ש, והנה הכא יש סברא להיפך לד השוה כמבואר בגמרא, והנה הרמב"ם פוסק דד"ת כה"ג בהל' מתנות עניים פ"ז הל"ז עיי"ש, וא"כ ממילא פוסק כאן הילכתא להיתרא וא"ש:

הלכות תשובה

פ"א הלכה א זה וידוי דברים. עיין פמ"ג לאו"ח בפתיחה אות יו"ד שפלפל בזה דמשמע מדברי רבינו דדוקא בפה ולא סגי בהרהור הלב, ועיין בספר כד הקמח אות ו' הביא ספרי דצריך להתוודות בפיו, ואם אין יכול להתוודות בפיו יתודה בלבו, והביא שם ממדרש תהלים ג"כ יעו"ש:

פ"ב הלכה א איזו היא תשובה גמורה כו' ואפשר לעשות כו'. וכתב ע"ז הלח"מ דבגמרא איתא מי שבא דבר עבירה לידו פעם ראשונה ושניה, ורבינו שלא הזכיר זה שלא היה זה בגרסתו, וכן הוא גירסת הרי"ף ז"ל וכן הוא בגירסת הרא"ש ז"ל, וקצת יש לי להביא ראיה לגירסת הרי"ף והרא"ש ורבינו ז"ל מהא דאמרינן בקדושין דף ל"ט ע"ב דהא דתניא ישב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה היינו דוקא כשבא לידו דבר עבירה וניצול הימנה, ומשמע דבפעם אחת נמי סגי וכ"מ עוד בע"ז דף י"ט ע"א, אשרי איש ירא את ה' אשרי איש ולא אשרי אשה אר"ע אשרי מי שהוא עושה תשובה כשהוא איש, ופירש"י ז"ל כשהוא בחור בכחו ולא הזכיר בכאן פעמים ושלש ואע"פ שלבסוף פירש"י מבואר שם דלאו לענין תשובה קאמר, עכ"ז פשטיות דלישנא משמע דעל תשובה דוקא קאמר ומעין האמור כאן ודו"ק:

פ"ג הלכה ו ואלו שאין להם חלק לעוה"ב כו'. בס' לשון הזהב הקשה בכאן על רבינו דאמאי לא חשיב ג"ע וש"ד שמבואר בהל' דעות פרק ז' הל"ג שאין להם חלק לעוה"ב יעו"ש שהניח הדבר לפלא. ולענ"ד י"ל דש"ד מבואר בדברי רבינו בכאן שכתב ושופכי דמים, וג"ע הוא בכלל מחטיאי הרבים שמבואר להלן בדברי רבינו (ואם הוא עם ארמית, הוא בכלל המושך ערלתו כמו שמבואר בדברי רש"י ז"ל עירובין דף י"ט ע"א) אפילו במ"ע, והרי הבועל אשה בלא קדושין עובר בעשה כמבואר בהל' אישות פרק א' הל' א', ועיין בכ"מ בפ"ה מהל' יסוה"ת בשם הנימו"י, ויתיישב בזה הא דעדיין לא הונח לנו, בכותי שבא על ישראלית דלאו בכל הני מילי ניהו, אמנם לפי דברי הנימו"י דלאו בכלל ג"ע הוא א"ש:

פ"ה הלכה ב כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו. דבר זה נובע ממה שאחז"ל ברכות ל"ג ע"ב אטו יראה מילתא זוטרתי היא אין לגבי משה מילתא זוטרתי הוא, והקשו המפרשים הא לישראל קאמר, ויש מי שתירץ בזה דמשה הוא דקא"ל לישראל אם תאבו ותעשו גם אצליכם למילתא זוטרתי יחשב, והן הן דברי רבינו:

פ"ז הלכה ו ותועבה כו'. עיין שו"ט משלי פ' י"א, תועבת ה' עקשי לב אר"י זה שמקשה לבו מלעשות תשובה והקב"ה קורא אותו תועבה יעו"ש:

הלכה ז צועק ונענה כו'. עיין שו"ט משלי ע"פ רחוק כו' אלו שאינם עושים תשובה כל עיקר ותפלת צדיקים ישמע בשעה שמתפללים עם הציבור, פי' שחוזרים בתשובה. ובמדרש הובא בכד הקמח אות תשובה וז"ל, בזמן שישראל עושים תשובה מצוי להם, ובזמן שאין עושים תשובה מה כתיב בצאנם ובבקרם ילכו ולא ימצאו. פעמים קרוב שנאמר קרוב ה' לכל קוראיו פעמים אינו קרוב שנאמר רחוק מרשעים ישועה:

פ"ט הלכה א ויהגה בחכמתה כו' כל הטובות. עיין תו"כ ריש פ' בחקותי מפורש שאמרו זה תלמוד ומפורש בגמ' כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין:

הלכות קריאת שמע

פ"א הלכה א בבוקר ובערב. עכ"מ טעם קריאת ק"ש של ערב ולא ידעתי אמאי לא הביא שהוא כלשון המשנה ריש ברכות שהקדימה דערבית ברישא, והני טעמי שמביא הכ"מ מובא שם בגמרא, ובגוף הדבר אי ק"ש דאורייתא אע"ג דאיכא מ"ד בגמ' דק"ש מדרבנן, עיין שאגת אריה סי' א' שהוכיח שמה בסוף דבריו מגמ' דסוטה פ"ח ועוד ראיות בסימן ב' שם דהילכתא דקריאת פרשת שמע דוקא מה"ת, ולענין דעת רבינו מה הוא מה"ת אם פרשה ראשונה או לא, עיין שאגת אריה שם סימן ב', שדעתו דכוונת לשון רבינו דרק פרשה ראשונה מה"ת, ומש"כ רבינו לקמן בהלכה ב' ומה הוא קורא ג"פ, היינו מדרבנן. וכן מה שסיים היא הנקראת ק"ש ג"כ מדרבנן, והקדים זה לכללא דכל הדינים השנויין בהלכות אלו היינו לכל הג"פ, וראיה לזה ממש"כ וקריאת פרשיות אלו על סדר זה וכו', דמדאורייתא ודאי אין סדר דהא אם הקדים פרשה לחברתה יצא כמבואר בפרק ב'. אבל דעת הפר"ח אינו כן באו"ח סימן ס"ז עיי"ש, ועיין בשאגת אריה שהביא עוד ראיה דרק פרשה ראשונה, דאם נימא דגם פרשה שניה בכלל למה לא פסקינהו לתרי מצות במנין המצות, מדאין מעכבות זא"ז כן הכריח השאג"א בדעת רבינו וכן הכריח עיקר הדבר בראיות עצומות, אלא שבמה שכתב שם סתירה לזה מקרא דולמדתם דדריש שיהא למודך תם, והא כתיב בפ"ש, וא"כ משמע דפ"ש היא מה"ת, ולא הבנתי די"ל דקאי אלימוד התורה, וכן משמע הלשון שיהא למודך תם, ובאמת שכן הוא דעת הטוא"ח סימן ס"א ורבינו יונה ז"ל, ועיי"ש בב"י א"ח סי' הנ"ל ודו"ק:

הלכה ט איזהו זמן ק"ש בלילה כו'. עיין שאגת אריה סימן ד' שביאר דברי רבינו על נכון:

הלכה יא ואי זה היא זמנה כו'. עיין שו"ע או"ח סימן נ"ח במ"א סק"ב, ובביאורי הגר"א ז"ל ס"ק ח', עיי"ש שהגיהו שצ"ל שליש עישור שעה עי"ש:

הלכה יג ומברך לפניה ולאחריה כה"י אפילו כו'. הנה דעת רבינו דכל היום לא הפסיד הברכות, ודעת רב האי גאון ז"ל דדוקא כל שעה רביעית שהוא זמן תפלה לר"י, ולפי מאי דאיתא בתשו' הרשב"א והביאו הב"י דהברכות אינן שייכין לק"ש (אליבא דרש"י ז"ל ריש ברכות דאין אנו יוצאין בק"ש דערבין מה שקורין קודם נה"כ כדי לעמוד מתוך ד"ת) א"כ גם הכא מה תלוי זה בק"ש לר"י, ועיי"ש היטב בתשובת הרשב"א ז"ל ודו"ק:

פ"ג הלכה ד אלא אפילו להרהר בלבו בד"ת. עיין צל"ח ברכות דף כ"א ע"א, שהביא ראיה לרבינו ז"ל דהא דס"ל דבה"ת הוא מדרבנן והיינו דאזיל לשיטתו דפוסק כהרהור דמי, א"כ אמאי בע"ק אינו מברך בק"ש לפניה והא דאורייתא הוא, אלא ודאי דבה"ת הוא מדרבנן. ונ"ל די"ל דכשם שמקשה שם בגמרא ע"ש דיוציא בשפתיו ומתרץ כדאשכחן בסיני פי' דהתם דיבור הוא אבל להרהר אף דכדיבור דמי מ"מ שרי, וה"נ אף דכדיבור דמי עכ"ז לענין בה"ת ילפינן מהשירה שאמר משה, והתם דיבור הוא. ואף כי דעת המגן הביאו הב"י סימן מ"ז דמיתלי הא בהא דאי כד"ד או לא, היינו לפי מאי דס"ל שם כאידך מ"ד דהרהור לאו כדיבור דמי, וא"ל לא ס"ל להא דאשכחן בסיני ודו"ק:

הלכה ט וכן אם כפה כו'. עיין לח"מ ובביאור הגר"א ז"ל סימן פ"ז עיי"ש:

פ"ד הלכה ב וקורא כו' ואפילו אשתו עמו כו' ואם אנסתו שינה כו'. הנה מה שכתוב בתוך דברי רבינו, דבאשתו עמו קורא פסוק ראשון כבר כתב הכ"מ והלח"מ דט"ס וצריך למוחקו, רק אחר תיבת ואפילו אשתו עמו, צריך להתחיל ואם אנסתו שינה וכו', ומה שבינתיים ט"ס לגמרי. אך מה שכתב רבינו דבאנסו שינה סגי אפילו בפסוק ראשון, לא הביא שם שום מקור לדברי רבינו ז"ל, ונראה שהוציא כן רבינו ז"ל מהא דאמרינן בברכות דף י"ג ע"ב אמר שמע ישראל ונאנס בשינה יצא, ומפרש רבינו דקאי אק"ש שעל המטה, אע"ג דמאי דקאמר ר"נ לדרו עבדיה בפסוקא קמא לענין טפי לא תטרחן מיירי בק"ש של חיוב, וכמו שמבואר בדברי רבינו ז"ל עצמו בפרק ב' מהלכות ק"ש הלכה ג' שמפרש כן דמיירי בק"ש של חיוב, מ"מ הך מימרא דנאנס בשינה יצא מפרש אק"ש שע"מ, ויצא לגמרי דא"צ לקרות עוד אפילו כשהוא מתנמנם, ואף דבק"ש של חיוב בודאי דצריך לגמרה כולה כשהוא מתנמנם, ולא אמרינן רק דא"צ להקיצו כדי לקרות בכוונה, ויוצא בזה שהוא קורא כשהוא מתנמנם בלא כוונה, וכמ"ש הרא"ש ז"ל שם דע"כ צריך לפרש כן, וכ"כ הכ"מ שם שכן דעת רבינו, מ"מ בק"ש שעל המטה א"צ לקרות עוד כלל, וכפשטא דלישנא ונאנס בשינה יצא, דמשמע דא"צ לקרות עוד כלל ואפילו בלא כוונה אינו מחויב, והרוחנו בפירוש הזה דלא נצטרך לדחוק כמו שדחק הרא"ש ז"ל שם בפירושו דהך מימרא, ומשו"ה הביא רבינו דין זה פעם שנית גבי ק"ש שע"מ, ואע"ג דכבר כתב לדין זה גבי ק"ש של חיוב בהלכות ק"ש, והיינו משום דלא דמו אהדדי כלל דהתם מחויב לקרות כולה, ואם נרדם בשינה דאינו יכול לקרות כלל בודאי אנו מחויבין להקיצו כדי לקרות ולגמור כל הפרשה, רק דאם גומר כשהוא מתנמנם יצא, אבל בק"ש שע"מ אפילו נרדם לגמרי יצא וא"צ להקיצו, אמנם אפשר דאם לא נרדם רק שהוא מתנמנם באופן דיכול לקרות מיהת בלא כוונה מחויב לקרות אף בק"ש שעל המטה, ורבינו לא מיירי רק בנרדם לגמרי באופן דאינו יכול לקרות כלל יצא והיינו דא"צ להקיצו, דבכה"ג בק"ש של חיוב מחויבין להקיצו,
ועב"פ

ועכ"פ היה לריך רבינו להביא דין זה פעם שנית גבי ק"ש של המטה משום דחלוקין בדיניהם, כן נ"ל כדעת רבינו ז"ל ודו"ק, והיינו נמי טעמא של הטור והשו"ע דהשמיטו דין זה גבי ק"ש שעה"מ משום דהם סוברים דאין חילוק בזה בין ק"ש שע"מ ובין ק"ש של חיוב, וכפירוש הרא"ש שם דהך וגהם בשינה ילא מיירי ג"כ שנומרה מתנמנם, ומיירי ג"כ בק"ש של חיוב, וא"כ אין לנו ראיה מהש"ס דיש חילוק בדין זה בין ק"ש של חיוב לק"ש שע"מ, ומשו"ה לא הולרכו לכתוב זה פעם שנית, דכבר סמכו על מש"כ בהל' ק"ש ולא גריעא ק"ש שע"מ מק"ש של חיוב, אבל דעת רבינו ז"ל אינו כן וכמו שכתבתי בעז"ה ודו"ק כי נכון הדבר:

הלכה יב וכבר נהגו לקרות פסוקים לפניהם ולאחריהם כו'. פירוש הפסוקים שקודם תהלה לדוד ע"ם הספר ושלאחריהם זהו ממנהגא, אבל הברכה שלפניו ושלאחריו אינו מנהג רק תקנת חז"ל או תקנת אנשי כנה"ג ולא תקנת חכמים שאחר התלמוד, ועיין שו"ת משכנות יעקב חאו"ח סי' ס"ד מזה באורך עיי"ש:

הלכות תפלה

פ"א הלכה א שנאמר ועבדתם. עיין בכ"מ שהביא קושיא על רבינו בשם הרמב"ן. והנה הכ"מ ובמגילת אסתר בספר המלות לרבינו ז"ל שניהם בדרך אחד נתכוונו ליישב כן דדעת רבינו הוא דעיקר מלות תפלה מה"ת, רק שמה"ת סגי בבקשת דבר מה, רק שחז"ל קבעו ג' תפלות קבועות לכל יום, וא"כ בכל הני מקומות דמביא הרמב"ן מיירי בשהתפלל תפלה קלרה וילא ידי חובתו מה"ת, ובשו"ת שאגת אריה סי' י"ד לא הונח לו ייסוב זה, דבכל כי הא' דוכתא הול"ל לפרושי, והנ"ל בזה דודאי אם בירך ברהמ"ז כנוסח שקבע לנו מרע"ה ודאי ילא י"ח תפלה מה"ת, דהרי שם יש כמה לשונות של בקשה, וא"כ ניחא הכא דבב"ק הרי מבואר דמברך ברהמ"ז לאחריו ובמס' סוכה דף ל"ח איתא ונוטלו על שולחנו א"כ הרי אוכל ויברך ברהמ"ז, ור"י דהוה מללי מל' יום לל' יום ג"כ ל"ק מידי דמסתמא היה אוכל ובירך (ולפי"ז ילא לנו דין חדש דאם מתענה כל היום באופן דאינו מברך ברהמ"ז כל היום מחוייב להתפלל באותו היום מה"ת, ועיין סוטה דף ל"ב בתוס' ד"ה ק"ש, ודעת רש"י שם דף ל"ג ע"א ד"ה תפלה נראה ג"כ שהוא סובר שהוא מה"ת יעו"ש ובתוספתא שהביא הכ"מ בפ"ק דברכות ה"א). ובזה יתיישב קושית התוס' בשבת דף י"ב ע"א תוס' ד"ה כגון, שא"ל לדחוק דמללי היינו ק"ש כמש"כ התוס', אלא די"ל דהתם קאי אעיקר תפלה שהוא מה"ת, ונראה דבהא איפליגו בירושלמי שבת פ"ק הל"ב מפסיקין לק"ש ופו' אמר ר"א ק"ש ד"ת ותפלה אינה ד"ת א"ר בא ק"ש זמנה קבוע תפלה אין זמנה קבוע, וב"ל לפרש דר"ל דלעולם תפלה מה"ת רק דזמנה אינה קבוע דמה"ת יכול להתפלל כל היום, זהוא מכוון להאמור בתוספתא והובא שם במ"ע להרמב"ן ז"ל וז"ל כשם שנתנה תורה זמן לק"ש כך נתנו חכמים זמן לתפלה, פי' שזמן התפלה אינה מה"ת, עוד הקשה שם בשו"ת שאגת אריה שם מהא דאיתא במגילה דף כ' כל דבר שזמנו קבוע כשר כל היום כו', ואמאי לא תני נמי כל דבר שמלותו ביום ובלילה כשר כל היום וכל הלילה עיי"ש, ונ"ל דל"ק דזה לא איצטריך למיתני מאחר דתני כל דבר שמלותו ביום כשר כה"י וכ"ד שמלותו בלילה כשר כל הלילה, ממילא נשמע דדבר שמלותו ביום ובלילה כשר כל היום וכל הלילה, דבכלל הני תרי ניניהו. ובמש"כ המגילת אסתר שם על הרמב"ן שלא השגיח על דברי רבינו ככר השיג ע"ז בשו"ת שאג"א הנ"ל, שלא השגיח הוא בדברי הרמב"ן, ועוד אנכי מוסיף להפליא במה שקילס דברי המג"א בפירושא דתפלה כנגד תמידין תקנו, תמוה דרבינו בעצמו כ"כ בסה"מ מלוה עשירית ובמגילת אסתר בעצמו הביא זה בספרו משם רבינו בסה"מ עיי"ש. והנה נקט רבינו ברים דבריו מקרא דועבדתם שחז"ל דרשו מקרא זה לתפלה בב"ק דף נ"ב ע"ב זו ק"ש ותפלה, וכן בב"מ דף ק"ז ע"ב, ואע"ג שהזכירו התם גבי ק"ש אין בכך כלום כמו הך קרא דמביא הספרי שכללו בלעבדו גם תלמוד, ואע"ג דמהך קרא דבמשנתו של ר"א לא הוזכר דרשא אחרת, הך דגמרא חביבא ליה, ובזה מסולקים דברי הכ"מ, גם תירולו השני תמוה, ונראה דלא ראה דקרא דועבדתם נדרש בו ליווי ג"כ, אמנם לפי מה שכתבתי קושיא מעיקרא ליתא ודו"ק:

הלכה ב וא"כ נותן שבח והודאה וכו'. עיין לח"מ שתמה ע"ז דמכין לו לרבינו שהוא מה"ת, ולכאורה היה אפ"ל דהיכא בכל יום סיומא דעניינא הוא דלכך הוה מ"ע שלא הז"נ משום דעיקר המלוה בכל יום ויום הוא, ומש"כ ומגיד שבחו אתחלתא דענייגא הוא מסדר התפלה, ורק דמדרבנן הוא כמבואר ר"פ אין עומדין דף ל"א ובע"ז דף ז'. אכן מלאתי בפתיחת הסמ"ג לאו"ח משבלות זהב [ד"ה מלות עשה אחת וכו' סר"מ ז"ל וסובר כו'] שנמלא הדבר כתוב בילקוט מלכים א' סימן ח' בשם ספרי וכן משה רבינו פתח בשבחו של מקום ויהי בישורון מלך ואח"כ ביקש נרכיו יחי ראובן וגו' ואח"כ סיים בשבחו של מקום אין כאל ישורון, וסיים הסמ"ג שם להודיע כחו של הרמב"ם ז"ל שראה הכל כאמור בספרי ריש וזאת הברכה עיי"ש:

הלכה ג והכל יהיו מתפללין נוכח המקדש. עיין בלח"מ שתמה על הכ"מ שלא הביא הגמרא דברכות עיי"ש, ולדעתי בודאי פשטיות הלשון שעד הלכה ד' מבאר פרטיות המלוה מה"ת, וא"כ בגמרא דברכות מביא ראיה מקראי דשלמה דדברי קבלה נינהו:

פ"ד הלכה ג אבל בנט"י שחרית פניו ידיו ורגליו. עי' בהשגות הראב"ד ובכ"מ, ונ"ל דהכ"מ ילא לו זה מהא דאיתא בחולין דף ק"ו ע"א כל גופו טובל בהן אבל לא פניו ידיו ורגליו ופירש"י דפניו ידיו ורגליו לאו דוקא וליסנא הוא דגרירא. אבל דעת רבינו ז"ל דדוקא הוא ואזיל בשיטת הרא"ה, עיין בשו"ע א"ח בביאורי הגר"א ז"ל סימן ד' דהניא נט"י שחרית לתפלה מלתפלת מנחה וערבית דלריכא כלי וכח גברא וכל שארי דברים הלריכים לנט"י לאכילה ואף בדיעבד מעכב, וא"כ פלוגתת ר"י וחזקי' בחולין בדף המוכר בחמי האור כ"מ נמי לענין נט"י שחרים לתפלה, ולכך נקיט בלישניה פניו ידיו ורגליו. ועיין שו"ת ושב הכהן סימן א' מה שהעיר על דברי רבינו הללו, ולפי' מש"כ אין לריך למה שהאריך שם עיי"ש ודו"ק:

פ"ה הלכה ב חולה מתפלל אפילו שוכב על לדו. עיין ביאור הגר"א ז"ל לשו"ע או"ח סי' נ"ד ס"ק י"ב אשר העתיק מהפסיקתא יעו"ש:

הלכה ג כנגד בית קה"ק. עי' לח"מ. והנה הא דאיתא בברכות (דף ל') היה עומד בבית קה"ק יכוין את לבו כנגד הכפורת ליתא גם ברי"ף, רק זאת איתא ברי"ף היה עומד אחורי הכפורת יחזיר פניו כנגד הכפורת, ואפשר דלא היה גני' רבינו גם זאת ובתוספתא וירושלמי ליתא לא הא ולא הא, רק דבירושלמי פ"ד ה"ה איתא היה עומד בירושלים יכוין כנגד הר הבית היה עומד בהר הבית יכוין כנגד קה"ק. ואפ"ל דרבינו השמיט היה עומד אחורי הכפורת משום דאידחיא לה מהלכתא דא"כ יהיה נגד הרוח שהליבור מתפללין ואסור משום מתפלל אחורי בהכ"נ כמו שהעיר מזה ירושלמי ברכות דף ה' עיי"ש:

שם בספינה כו'. עיין בלח"מ ועיין ירושלמי ברכות פרק ד' הלכה ה' יכוין את לבו כנגד קה"ק של מעלה עיי"ש:

פ"ז הלכה א כשיכנס אדם למטתו כו'. עיין ב"י או"ח סימן רל"ט שכתב שלדעת רבינו פ"ב מהל' ק"ש גם כששוכב על מטתו רק שהוא מוטה על לדו ממש שרי לכתחילה לקרות ק"ש, ע"כ מה שנאמר בגמרא ק"ש על מטתו ע"מ ממש, וזהו המבואר כאן בלשון רבינו כשיכנס אדם על מטתו ושינה מלשון הגמרא ברכות דף ס' ע"ב הנכנס ליישן ע"מ כו', ואפשר שבא רבינו להורות בשינוי לשון זה מלשון הגמרא לרמוז לדברי המ"א סי' רל"ט סק"ג בשם סה"י ע"ש. עוד כתב שם הב"י שלדעת הר"מ ז"ל שסובר דאסור לקרות ק"ש כשהוא שוכב על לדו יתבאר לשון הגמרא על מטתו היינו סמוך למטתו כשהוא רולה לילך ליישן ע"ש. ועיין במ"א שם סק"ה שכתב דהא דאמרינן דאסור לקרות ק"ש כשהוא שוכב דוקא אם לא קרא עדיין ק"ש דחובה אבל אם קרא וקורא זו פעם אחרת לשם ק"ש של שמירה מותר לקרותה כשהוא שוכב דהא ר"ז בירושלמי [פ"א ה"א] קרא וחזר וקרא כו'. ולפי"ז קשה מה זה שדחקו לתר"י לפרש שם הא דשניס שוכבים במטה זה מחזיר פניו וקורא, דהתם כיון שפשט את בגדיו הוי טירחא לוקמי בק"ש שעל המטה, והא ראיה דשוכבין במטה קאמר. גם הראיה שמביא המג"א מר"ז, עי' פמ"ג שם שדחה דהא ודאי פשט את בגדיו והוה טירחא דשרי, ע"ש ודו"ק:

הלכה ב וקורא פרשה ראשונה כו'. עי' מג"א סי' רל"ט ס"ק ב' שפלפל בזה באורך בהא שכתב רבינו דקורא ק"ש אחר המפיל, ע"ש:

הלכה יז ואח"כ יקרא תהלה לדוד. כאן בתפלת היחיד לא כתב רבינו קדושת ובל"ג ולקמן פ"ט הל' ה' כתב סדר קדושה ובל"ג, מכאן ראיה שדעת רבינו כדעת תר"י הובא בב"י או"ח סימן נ"ט דאי ס"ל דקדושה שביולר אין היחיד אומר אותה גם קדושת ובל"ג לא יאמר היחיד, ורבינו ס"ל דקדושה שביולר אין היחיד א"א ולא כדעת הר"ן הובא בב"י שם דאף אם נימא דקדושה שביולר אין היחיד א"א אבל קדושת ובל"ג אומרה משום דקראי בעלמא הוא דקמסדר, ודו"ק:

פ"ט הלכה א ועונין אמן בסוף קדיש, עיין לח"מ. ואפ"ל הא דכתב שם בסדר התפלות לענות עוד אמן בקדיש הוא ממנהגא וכמו שכתב בפתיחת המאמר של סדר התפלות נהגו העם וכו', משום דהרבה דברים נאמרו שם שרק נהגו ולא מדינא, אבל הכא לא מיירי רק מעיקר הדין ולכן לא הזכיר רק פעם אחת אמן שאחר הקדיש שזהו מדינא, כנ"ל:

פי"א הלכה ו בתי כנסיות וכו' מדוהק וכו'. עי' מג"א סימן קנ"א ס"ק ב':

הלכה ח ט י עי' בכ"מ דהעיר על מה דהשמיט רבינו דאם היה שביל מעיקרו מותר, וגם מימרא דהנכנס שלא לעשות קפנדריא מותר לעשות קפנדריא, ע"ש. ולענ"ד נראה דס"ל דר' אבהו פליג על ר"נ אמר רבה בר אבהו, דמתיר בנכנס ע"מ שלא לעשותו קפנדריא, וס"ל דאינו מותר רק בהיה שביל מעיקרו, וכן ר"נ פליג על ר' אבהו וס"ל דאפילו בהיה שביל מעיקרו אסור כיון דנכנס ע"מ לעשותו קפנדריא, ושניהם פליגי אהדדי דכן משמע ליסנא דגמרא לפי גירסת הש"ס דברכות דף ס"ב דאיתא שם בלשון המימרא ר"א אמר משמע דפליגי, [וגם לפי גירסת הש"ס דמגילה (דף כ"ט) נמי י"ל כן ודו"ק. ואפשר דע"ם שם וצ"ל ר"נ בר ילחק אמר בלשון פלוגתא, וכמו גירסת הש"ס דברכות דאיתא שם בדברי ר"א בלשון פלוגתא], וכיון דלא מכרעת כמאן הלכה משו"ה השמיט הרמב"ם לגמרי לשני הדינים א"נ דדין הנכנס ע"מ שלא לעשותו קפנדריא לא הולרך כלל לכתוב דהא בלא"ה אסור ליכנס לבהכ"נ שלא לדבר מלוה וע"כ מיירי דין זה בנכנס ללמוד או להתפלל, ובכה"ג כתב הרמב"ם באמת בהלכה י' כאן דאם נכנס להתפלל או לקרות מותר לו ללאת בפתח שכנגדו כדי לקרב את הדרך והיינו דין הנכנס ע"מ שלא לעשותו קפנדריא, וזהו דהוסיף רבינו כאן בהלכה י' וכתב או לקרות דבר שלא נזכר בגמרא להורות לנו דין זה. ועפ"ז יתבאר דברי רבינו ז"ל במה שהפסיק בין הל' ח' להל' י' בדין מי שרולה ליכנס כו' יקרא מעט וכו' להורות לנו דכמו שנכנס להתפלל או לקרות מותר לעשותו קפנדריא ה"נ בנכנס שלא לעשותו קפנדריא דהיינו הך דע"כ איירי בנכנס ללמוד או להתפלל, ודו"ק:

הלכות תפילין

פ"ד הלכה ד תפלה של ראש כו', עי' בכ"מ. ול"נ דלא כוותיה דסילק אפשר לומר שט"ס הוא שסרי האריך שם הרבה בזה, ויותר נכון שנשמט בהעתקה הערבית, ומה שיש בזה מן התימא דהא מארי דהאי מימרא חזר בו כדאמרינן במנחות דף מ"ד ע"א לק"מ, דהנה רבינו בשו"ת פאר הדור נתן טעם לשבח אמאי דפסק דלא סח מברך אחת דהא אנן פסקינן דשתי מלות הן והשיב שמה להשואל דאעפ"כ חדא עניינא הוא, ע"כ נראה מזה דאי נימא דלריך לברך שתים ענינים חלוקים הם לגמרי, אבל אי מברך אחת ע"כ נ"ל משום דעניינא חדא הוא. והנה שם במנחות דף ל"ו ע"א אמרינן שרב חסדא אמר לא סח מברך אחת והקשו לו ומשמע דהדר מזה, ע"כ נראה דהנה מארי דהאי מימרא בדף מ"ד שם הוא ג"כ רב חסדא שאמר תחילה והוא שמתיהן לפניו אבל אם אין שתיהן לפניו מעכבין זא"ז משום דמייבקן שמא יפשע ע"ש. והקרו לו אמרת ואמר לא אטו מאן דלית ליה שתי מלות הדא נמי לא לעביד כו'. ונראה שמה שאמר תחילה הוא קודם בהזר בו ממימרא הקדום השמוי בדף ל"די שם דמברך אחת ולכך הדא עניינא הוא ושפיר יש למטעי אבל לבסוף מאחר שחזר בו ומברך שתים אין כאן טעות כלל וא"ש, ודו"ק, [ונ"ל וכיון דפסקינן כמו דס"ל לר"ת קודם הזרה דלא סח מברך אחת ממילא לריך לפסוק נמי גם באידך דר"ח ג"כ כקודם חזרה דאין לו מעכבין, ודו"ק]:

הלכות מזוזה

פ"ה הלכה ד אבל אלו שכותבין מבפנים כו'. עיין בכ"מ השגת הרמ"ך ומה שייסב הוא, ולא זכיתי להבין דבריהם הקדושים דטונת רבינו שהאנשים האלה מכוונים לשגם

להגאת עצמן שזה דבר המתנהג בהבלי עולם, עכ"ל. אבל כן אמת ודק, שמזמור השמור שמזוזה את האדם הזהיר בה מלהטוא ומזכירתו לעשות טוב, כמפורש לקמן בדברי רבינו סוף פרק ו', וכן כן המלאכים המצילים אותו מלהטוא, והוא מהירושלמי והתוספתא סוף מס' ברכות עיי"ש:

הלכות ספר תורה

פ"ג הלכה יד מותר לכתוב התורה כו'. עיין בכ"מ. והנה רבינו ז"ל בסה"מ מצוה י"ח כתב גבי ס"ת, ואין מותר לכתוב אותה פרשיות, ועיין שו"ת שאגת אריה סי' ל"ד שתמה דהא מותר לכתוב אותה חומשין, ולא הבנתי קושייתו דדוקא לכתוב כל התורה בחומשין מחולקין הוא דמותר, כמו שמבואר מדברי רש"י ז"ל גיטין דף ס' ומדברי הכ"מ כאן וצ"ע:

הלכות ציצית

פ"א הלכה ה אע"פ שאין אחד מעכב את חבירו כו' אלא מצוה אחת. עיין במפרשי הרמב"ם ז"ל שכתבו שהוא מהמכילתא והספרי, יכול שהם שתי מצות כו', וכבר ידוע בזה קושיית הרמב"ן סוף שורש ט' בסה"מ לרבינו ז"ל, דמ"ש שאני דא מתפילין שנמנים לשתים ש"י וש"ר, ולפלא על הרמב"ן מדברי הספרי. אך באמת לק"מ די"ל דהספרי אתיא כהך סוגיא דריש פ' התכלת דף ל"ח דאמר בתכלת ולבן מעכבים זא"ז אבל אנן לדידן דאין מעכבים צריך למנותן לשתים ודו"ק:

פ"ג הלכה ג על ארבע כנפות כו'. עיין ביאורי הגר"א ז"ל לאו"ח סי' יו"ד ס"ק ב' ג' ועיין בפר"ח שם:

הלכה י היאך חיוב מצות כו' מ"ע שבהן. עיין בס' לב שלם שהקשה דלמה לא קאמר עובר בחמשה עשה, כדאיתא בפרק התכלת דף מ"ד, והרי בפ"ד מהל' תפילין הלכה כ"ו כתב רבינו דאם אינו מניח תפילין עובר בשמונה עשה, ולמה לא כתב גם כאן גבי ציצית דעובר בה' עשה יעו"ש, ונ"ל דלק"מ דכאן ביאר גדר המ"ע היאך הוא, ואינו מכוים עלמו כאן לבאר בכמה עשין עובר, והא דלא ביאר זה בהל' י"כ דשם הוא מקומו, הייט משום דכבר ביאר שם שמקולה כנגד כל המצות, וזה הוי רבותא יותר ודו"ק:

הלכות ברכות

פ"א הלכה ב והוא שיאכל כזית כו'. עיין בכ"מ ובירושלמי פ"ו דברכות אמרו שאם הוא בריה כגון פרידה של ענב או רמון אף על פי שאין בו כזית, ומאחר שלא הזכירו הרי"ף ורבינו, משמע דס"ל דפליגי אגמרא דילן ועיין שו"ת משכנות יעקב דהביא סיוע לדעת הרי"ף ורבינו, משום דאנן פסקינן להילכתא כרבנן דפליגי עליה דר"ש במס' מכות דף י"ג ואמרו דלא חשיבה בריה רק ברייה נשמה כמבואר בשו"ע יו"ד סימן ק' רק הירושלמי לשיטתיה אזיל בנזיר פ"ג מינין, דאכל ענבה וגירופה לוקה שתים משום בריה וה"נ דכותיה ע"ב. ולא הבנתי דבריו דהא גם בבבלי חולין דף קי"ט ע"א אשכחן לענין מומאת אוכלין דהטה חשובה מפני שהיא כברייתה וא"כ א"ל שיעור ע"ש. ועיין במג"א סימן ר"ו סק"א רק דבדוחק אפ"ל משום דהא בברכות פרק כ"מ בירושלמי הוא ר' יוחנן דס"ל כן, וסתם ירושלמי דנזיר מסתמא ג"כ ר' יוחנן דהוא סידר הירושלמי. אבן כ"ל לומר דהא דסבר ר' יוחנן דברייה פירי חשובה בריה אף דלגבי איסורין לא ס"ל כן, משום שהתוס' בחולין דף ל"ג ע"א וכן ברא"ש שם אסברי לה מ"ש דגיד ושרץ ונבילה ועוף טמא חשיבי בריה ונבילה וחטה לא, ותירלו משום דכל הני דחשיבי בקרא מפרשי גופן בקרא ועלייהו כתיב לא תאכל, וא"כ כשאוכלן אף שאין בהם כזית עבר אמימרא דרחמנא ולקי משא"כ נבילה ע"ש. וכתבו עוד דאי הוה כתיב חטה בקרא גבי טבל הוה לקי עלה אף דאין בו כזית ע"ש ברא"ש, וה"כ הכא דמפרש בקרא כל שבעת המינין ועלייהו כתיב ואכלת וברכת לדעת התוס' והרא"ש והרשב"א דברכות מעין ג' הוה מן התורה מברך עלייהו כברייתן אף שהם פחותים מכזית דהא מקיים ואכלת. אבל לדעת רבינו בהל' מאכלות אסורות פרק ד' הלכה ג' דגם נבילה חשיבא, וע"כ דלא ס"ל כפירוש הר"ן והרא"ש בענין בריה, רק כשאר פירושים שנאמרו שמה דלא שייכי הכא, וא"כ לא חשיב בריה לענין ברכה ולכך השמיט רבינו דין דבריה, וא"ש:

הלכה יט כל האוכל כו' ולא בסוף כו'. עיין בב"י סימן קנ"ו שהאריך להביא ראיה לדברי רבינו מהתוספתא דדמאי, וכן הביא בשם הרשב"א שהביא ראיה ממשנה פ"ד דדמאי דמברכין ומזמנין עליו משמע דוקא דמאי אבל איסורי ודאי לא מברכין ולא מזמנין, ובאמת אני הייתי בר מזלו בזה עד שראיתי בתוס' ישנים במסכת שבת דף כ"ג ע"א שכתבו שם בזה"ל מברכין הייט ברהמ"ז בג' ומזמנים בעשרה דאילו ברכת המוליא פשיטא דמברכין דאסור ליהנות מעוה"ז בלא ברכה, עכ"ל תוס' ישנים הנ"ל, ולפי דבריהם נדחה דברי הרשב"א ז"ל וגם ראית הב"י מהתוספתא, ודו"ק:

פ"ב הלכה ט בבית חתנים מברכין. עיין בשו"ת כנסת יחזקאל בהקדמתו הביא שרבינו מביא פסוק דברכת חתנים בעשרה מקרא דבמקהלות ונתן טעם שלא הביא קרא דבועז שנאמר ויקח בועז עשרה אנשים ותירץ דמבועז משמע דהוי י"א והרי חתנים מן המנין, ועיין כתובות דף ז' ע"א, ועיין בהפלאה שם, והנה שברמב"ם שלפנינו לא נמצא כן כמו שהביא בס' הנ"ל. אך בודאי הגירסא היה לו ברמב"ם כן, אך תירוצו אינו מובן דהא דלקח עשרה אנשים ולא צירף עצמו למנין משום דבועז היה אבל בעת ההיא על אשתו כדאמרינן ב"ב דף צ"א ובירושלמי בפירקין, ולכך לא נצטרף מפני אבילותו, וע"ש כתובות דף ח' ריש ע"ב ברש"י שם, ובלא"ה כבר כתב הרש"א בסנהדרין דף י"א ע"א גבי מעשה דהנשיא דכהאי לישנא משמע בצירוף עצמו, ע"ש ודו"ק:

פ"ח הלכה ב אבל אם שהה המזון לבדו שלא היה חושש בגרונו כו'. פירוש אף שנתן שמן הרבה ולא כדעת החולקים דבנתן שמן הרבה אף בשאינו חושש, עיין בטור סימן ר"ב. ומה שתמה הכ"מ ע"ש בב"ח מיישב כהוגן:

הלכה יג והתמרים קודמים לענבים. הנה רבינו ז"ל דילג כאן מן הסדר הראוי, ודלוגו עלי אהבה ומוכח מכאן שדעת רבינו כדעת הרי"ף בטור סימן רי"א שברכת פה"ג קודם אף לזית הואיל ומפני חשיבותו קבעו לו ברכה לעצמו, וכן ברכת מ"מ קודמת כו' ע"ש ובהגהות מהרל"ח, ולכך לא תפס רבינו שהזית קודם למעורה, שכזית הלחם לארץ והמעורה חיים, שהרי מעורה במ"מ קודמת לזית אף שהוא הלחם

מפני חשיבותו, ולא תפס רבינו שהזית קודמת לענבים מפני שתפס רבותא יותר דלא מבעיא שהזית קודמת לענבים מפני שהזית ראשון והענבים שלישי אלא אף תמרים שהם שניים קודמים לענבים, ורא"ה לדבר שרבינו תפס בלישניה תיבת ענבים ולא כתב גפן כלישנא דקרא כדעת הרי"ף דביין היוצא מן הענבים מוקדם מפני חשיבותו שקבעו לו ברכה פרטית, והא שכתב רבינו תמרים לאפוקי דבש תמרים שמברכים עליו שהכל שהוא מאוחר, ומבואר דין זה בטור, ע"ש ודו"ק:

פ"ט הלכה ח ובשמים של ערוה כו'. עיין ב"י בסי' רי"ז שכתב דהרשב"א בתשובה כתב שלא ידע לזה מקור, ועיין ביאורי הגר"א ז"ל או"ח סימן הנזכר שהראה מקום לתוספתא. ואפ"ל שהוציא רבינו ז"ל כן מהירושלמי סוף פרק אלו דברים, אין מברכין על בשמים של לילי שבת בטבריא ושל מוצ"ש בציפורי ועל הבשמים של אור ע"ש בציפורי שאינן עשויין אלא לד"א. ומאי היא ליל שבת ומאי היא אור ע"ש ועוד איך נגמרין בשבת, ע"כ נראה דבשמים של ליל שבת הוא שהיו מתבשמין הנשים בבשמים שכן היה דרכם כמו שמצינו במס' יומא דף ל"ח וכשנושאין אשה מתנין עמה וכו' שלא תתבשם, וריש פרק טרף בקלפי אמרינן שבירושלים לא היו צריכים הנשים להתבשם, ועי' ברכות פרק כיצד מברכין דף מ"ד גבי שלא יצא ת"ח כשהוא מבושם לשוק, ע"ש:

פ"י הלכה א בין יש לו כיוצא בהן כו'. עי' בכ"מ קושית הרמ"ך על שפסק כלישנא קמא. ול"נ בשמעתות לשון רבינו שפסק ג"כ כלישנא בתרא כשיטת הרי"ף דלשון יש לו כיוצא בהן משמע אף שאותם שיש לו ע"י קניה בכל גונא מקרי שיש לו כיוצא בהן, רק הא דמוכיח מדברי רב הונא פרק הרואה דף ס' ע"א מכלל דבקנה וחזר וקנה ד"ה אין צריך לברך התם לאו מלישנא קדייק רק משום דאפושי פלוגתא לא מפשינן כמש"כ התוס' נדה דף ח' ע"ב והכ"מ לעיל הלכה ב' דמהיכי תיתי לן לומר דפליגי בתרי אנפי מאחר דלישנא משמע כך וכך. וראיה ברורה היא לדעתי בשיטת הרמב"ם כן דאלת"ה הו"ל למיכתב דאם קנה וחזר וקנה א"ל לברך, וכן משמע כן בהגמ"י דפירש כן דברי הרמב"ם דכתב על דברי רבינו וכן פירש ר"י דאפילו קנה וחזר וקנה כר"י לגבי רב הונא עכ"ל. הרי להדיא כמו שכתבתי, ודו"ק כי נכון הוא:

הלכה ט הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל כו'. וכתב הכ"מ הא דלא הביא רבינו דיחיד שנעשו לו נסים בהגיעו אל אחת המקומות שנעשה לו נם יכלול כל שאר הנסים, וכמו שמוכח מהך דמר בריה דרבינא (וכמו שכתב הרא"ש ז"ל) משום דמשמע ליה שאינו מן החיוב אלא להזכיר נם הנעשה לו במקום ההוא בלבד ומר בריה דרבינא לפנים משורת הדין הוא דעבד ע"כ. ולענ"ד נראה להוסיף ראיה נכונה לדבריו דלפי דעת הרא"ש ז"ל לכאורה נראה פשוט דה"ה אנשא דרבים ג"כ צריך לכלול שאר הנסים ואילו במתניתין ריש פרק הרואה משמע להדיא דאינו כן דהא תנן הרואה מקום שנעשו בו נסים כו' אומר ברוך וכו' שעשה לאבותינו במקום הזה. משמע דא"ל להזכיר רק הנם שנעשה במקום הזה אבל שאר המקומות אינו מחוייב להזכיר, אלא ע"כ צ"ל דמר בריה דרבינא רשות הוא דעבד ולא מן החיוב ודלא כדברי הרא"ש בזה, ודו"ק:

הלכות שבת

פ"ה הלכה א או נט"י כו'. פי' ואף כאן תלוי ג"כ הדלקת נר באכילה, אלא זה חובה בלא אכילה ולכך סיים רבינו כאן אפילו אין לו מה יאכל ופי' כלל כמ"ש המרכה"מ, ודלא כמ"ש המג"א סימן רס"ג ס"ק מ"ג, ואפ"ל דמש"כ ואחד נשים ג"כ לכוונה זאת נאמרה דאפשר שדעתו דנשים פטורות משלש סעודות כדעת שו"ת שמא דחיי סי' י"ב ע"ש: שם אפילו אין לו מה יאכל. עיין במרכה"מ שרלה לבנות דיק על מה שהשמיט רבינו ז"ל דבר האמור נר ביתו וקידוש היום נר ביתו עדיף, ולא עיין בדברי רבינו לקמן סוף הל' חנוכה ששם הביא זה הבבא:

הלכה י ועוד מפני שהוא עף. פירוש ואינו נמשך אחר הפתילה שהוא עף מהר, ובזה מיושב קושית התוס' שם השניה דמאי השמיטו טעם דלהלן בגמרא שאינו נמשך אחר הפתילה, ולפי מש"כ הוא הדבר:

הלכה יב ואסור ליהנות וכו'. עיין לח"מ דאינו חייב זה משום מכבה ממש, ועיין בא"ל אברהם סי' ש"ה סק"א שהעיר בזה מהא דפסחים דף י"ב ע"א דמשמע שם דהוי מה"ת, ועיין בפני יהושע לפסחים שם:

פ"ו הלכה טז מותר להשאיל כלים ולהשכירן. עיין בהשגת הראב"ד ז"ל שכתב שאין הכל מודים בשכירה בע"ש, ונ"ל שרבינו מפרש כפירוש הר"י שהובא ברא"ש שם עי"ש, שלכאורה צריך להבין החילוק שבין ד' וה' לע"ש, אך אפ"ל דאתיא כר"י דאמר לעיל גבי חמץ שלשים יום לפני הפסח אסור למכור, ופירש"י משום דשלשים יום קודם הפסח שואלין ודורשין בהלכות הפסח ואז חל עליו חובת ביאור ולכך ודאי דגם בע"ש כתיב והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו וחל עליו צרכי שבת ולכך אסור אבל בד' וה' מותר, אבן לדידן דלא קיי"ל כר"י ממילא א"ש:

פ"ח הלכה א המקרסם עשבים או המזרד את השריגים כו'. עיין רש"י שבת דף ק"ג ע"א, ובירושלמי פרק כלל גדול כתב שם הק"ע בשירי קרבן וז"ל רש"י במוע"ק דף ג' פירש מזרדין מתחך ענבים יבשים ולחים לפי שיש באילן ענפים הרבה וקשה הא קילון ענפים יבשים היינו מקרסם וכן פירש"י ז"ל פרק הבונה עכ"ל, ולא הבנתי דבריו דמש"כ רש"י פ' הבונה ומתייבשין פי' שנמלא מחמת ריבויים גם יבשים וקוללין אותם, פי' היבשים עם הלחים, וא"כ מכוון למש"כ רש"י במוע"ק שם, ועיין ירושלמי שבת פרק הבונה בשירי קרבן שהביא בשם הרמב"ם דמקרסם היינו הקוטע הירקות מה שעלה ע"פ הארץ, ונ"ל סיוע לדברי רבינו ז"ל דמקרסם הוא בעשבים מסוגיא דמוע"ק דף ג' ע"א מנין שאין מקרסמין ואין מזרדין ואין מפסגין באילן ת"ל כל מלאכה שבשדך לא וכל מלאכה שבכרמך לא, ולפירוש רבינו ניחא הא דמייתי ע"ז כל מלאכה שבשדך לא, משום דמיירי נמי במלאכה שבשדות והיינו קרסום, וגם במלאכה שבאילנות היינו זירוד ופיסוק, אבל לפי' רש"י דהכל באילן לא הו"ל למימר רק מלאכה שבכרמך לא, והמעיין שם בכל הסבות יראה שמעורב שם מלאכת השדות עם מלאכת האילנות, כגם שכ' התוס' שם דכל המלאכות דחשיבן שם לאיסורא נוהגות בין בשדה ובין בכרם, כלל המלאכה בשיתוף הכלית הפעולה אבל לא בשיתוף השם, ועיי"ש בגמרא וא"ש:

הלכה ב אבל המשקה למחים ה"ז תולדת זורע. עיי"ש בכ"מ דתרי גווני מנכש הוו, וקשה דלמה השמיט מנכש דפליגי שם רבה ור"י, וכמו שהקשה הכ"מ בעצמו. גם קשה דלמה פסק כר"י נגד רבה, וכבר האריכו בזה בשו"ת מ"ב ובתשובת כנסת יחזקאל

יחזקאל עיי"ש, ול"נ דהנה הא דפליגי רבה ור"י במנכש, דוקא בניכוש זרעים פליגי בסיומא דמשקה מים, ודוקא בהא סובר ר"י דחייב משום זורע דמחשבתו לזריעה ואינו רחוק מאיכות הפעולה, עיין לעיל פרק ז' אבל במנכש בעיקר אילן גם ר"י מודה דחייב משום חורש, דהרי דמיא לחורש לרפויי ארעא ומחשבתו אינה ניכרת מתוך מעשיו שמלאכת האילן מניכוש פורהא בעיקרי האילן, ואפשר שהאילן אינו צומח מחמת זה, ולכך תניא הגמרא בפ' הבונה המנכש בתולדה דחורש דהתם מיירי במנכש בעיקרי האילן, וזהו שכתב רבינו בהלכה א' המנכש בתולדה דחורש המנכש בעיקרי האילנות דהוה תולדה דחורש דגם ר"י מודה בזה, ובהכי ניחא מש"כ רבינו בהל' כלאים פרק א' גבי כלאי זרעים המנכש או המחפה לוקה, ולהלן שם גבי כלאי זרעים באילן כתב המחפה בלבד והשמיט מנכש משום דגבי אילן הכל מודים דניכוש לא מהני לצמיחת האילן ולכך אינו לוקה ואי משום מקיים הא לא לקי אמקיים, ולענין מנכש בזרעים פסק כר"י משום דברייתא הוה סייעתי' כמש"כ במרכה"מ, ובביאורי הגר"א ז"ל יו"ד בהל' זרעים והיכן הובא זה בדברי רבינו, כתב מרכה"מ שהוא בכלל מש"כ רבינו בהלכה ד' כל זרע, וכן הזומר לקמן בהלכה ב' לגבי משקה, משום דפסק כר"י נגד רבה משום דמבואר בירושלמי פ' כ"ג המשקה מים וכו' וכולן תולדות זורע הן, ולכאורה קשה התם קמיחייב שתים ולר"י מיחייב משום זורע לחוד, אבל י"ל דבמוע"ק דף ג' כתב רש"י אמאי לא מיחייב במנכש משום קוצר, ותירץ משום דא"ל לעשבים דהתם מנכש עשבים רעים הוא דתולש, וא"כ הו"ל לחלק. אבל נ"ל דדעת רבינו דגם בעשבים דחייב שתים, ואף דא"ל לזה הא פסק כר"י דמשאצ"ל חייב, והא דבזומר כתב וצריך לעצים כלישנא דגמרא, וכתבו התוס' פרק כ"ג דף ע"ג ע"ב בד"ה צריך דאף לר"י דפטור בא"צ לעצים ש"ה דאין דרך קצירה בכך אם א"צ לעצים, אבל הכא דרך תליסה בכך, עיי"ש בלשון התוס', והא דלא נקט רבה ור"י תיובתא דתולש י"ל דרבה ור"י סברי דמשאצ"ל פטור, ורבה בודאי סובר כן דהא אמרינן בשבת דף ק"ב ע"א כל מילי דמר עביד כרב לבר מגרירה, והרי שמואל סובר כר"ש גם במשאצ"ל, ובהכי יש ליישב קושית הריטב"א במו"ק דף ג' אמאי התמיהו במנכש גבי שביעית יותר ממשקה לזרעים דפרי במתניתין במו"ק שם, ולפי זה אתי שפיר דמאי דאסור התם ניכוש בשביעית בזרעים מיירי דאיכא תרתי זורע ותולש אבל משקה מים הדא איסורא דזורע איכא, ודו"ק:

פ"ג הלכה ז היה עומד כו' זה העומד לא עשה ולא כלום. עיין מ"מ שכתב שם בשם הרמב"א ז"ל, ועיין בטו"א לחגיגה דף י"ג באבני מלואים ד"ה אין מוסרין, דהעלה שם דהיכא דלא קאי בתרי עברי דנהרא באופן דיכול לעשות האיסור בעצמו אפילו לפני עור דרבנן ליכא עיי"ש, ומ"מ מה שכתב שם להקשות דברי הרא"ש אהדדי שכ"ש דמותר ליתן לעובר דבר איסור בדל"ק בתרי עברי דנהרא, יש ליישב פש"י האמור במס' נדרים דף ס"ב דפריך בגמ' והא איכא משום לפ"ע ומתרץ רוב פנים להסקה ניתנו, ובענין מיניה דהיכא דלא מכרעא מילתא דבוודאי יעשה העובר איסור לא חיישינן אלפני עור, והכא י"ל נמי דלא מוכרח בודאי שיאכל האיסור רק דקרוב הדבר, והלכך בדקאי בתרי עברי דנהרא דאיכא לפני עור דאורייתא יש להוש לחששא, אבל בדלא קאי דאינו אלא מדרבנן בכה"ג דאינו מוכרח שיעשה האיסור שרי לכתחילה, עיין ש"ך יו"ד סי' קנ"א סק"ו ובדגול מרבבה וא"ש:

פכ"ד הלכה ז אין עונשין כו'. עיין מרכה"מ שכתב משום דעושה חבורה, ועיין מ"א סימן של"ט ס"ק ג' שכ"כ וסיים בצ"ע, וכאשר ביאר שם במרכה"מ דהא לא קמכוין לחבורה ודמא"מ הוא דלא פ"ר, ועיין מ"א סימן רע"ח. ול"נ קצת ראיה לדברי רבינו מהא דאיתא במוע"ק דף י"ד ע"ב דנין ד"נ וד"מ כו' מכלל דביו"ט וכש"כ בשבת דאסור דהאי ל"ת הוא שלא לדון כו' בשבת ה"ה ביו"ט וכמבואר בדברי רבינו בהל' סנהדרין, ודיני ממונות דאסור הטעם גזירה שמא יכתוב אבל דיני מכות מנ"ל, וע"כ מהאי ל"ת דלא תבערו אש בכל מושבותיכם דמכות נמי בכלל דל"ת אש וגו', ועיין ירושלמי ריש פ"א דמוע"ק וריש פ"א דשקלים עיי"ש ודו"ק:

פכ"ט הלכה א מ"ע מן התורה כו'. עיין בסה"מ לרבינו ז"ל מצוה קנ"ה שכתב רבינו שצריך להזכיר בה יצ"מ, והוא מגמרא דפסחים דף קי"ח, ואשר לא הזכיר רבינו כאן מפני שסמך על לשון הקידוש שהביא שמזכר בה יצ"מ:

הלכה ב תחלה למקראי קודש. עיין בביאורי הגר"א ז"ל לאו"ח סי' רע"א אות כ"ה, שהכריע שהגי' כי הוא יום [הוא ע"ס] עיי"ש:

הלכה ה או לשתות יין כו'. כפי הנראה עיקר הגירסא אסור לאכול או לשתות ולא יין, רק דאפילו מים אסור כמו שפסק הב"י או"ח סי' רע"א ג"כ לעיקר, ובהכי ניחא דקדוק לשון רבינו דלא כתב כאן לטעום כמו קודם הבדלה משום דאפילו מים אסור וכ"ש לטעום דהוא כבילה פת כמש"כ המ"א בדוכתי טובא, ובהלכה ו' כתב רבינו דאפילו לטעום קודם סעודה שניה, משום דכתבו הפוסקים באו"ח סימן פ"ע דמותר לשתות מים בבקר קודם תפלה שחרית אף בשבת, וכמש"כ הרא"ש דאכתי לא חל עליו מצות קידוש קודם תפלת השחר, ומשו"ה כתב רבינו דאסור לטעום לאפוקי דלשתות מים מותר דהיינו קודם תפה"ש:

הלכה ח ולמה מקדשין בבהכ"נ מפני האורחין כו'. מלשון רבינו כאן אין הכרע אם סובר דגם האידנא דליכא האי טעמא עם כ"ז התקנה לא זזה ממקומה, אבל בתשובת פאר הדור לרבינו ז"ל מבואר להדיא דגם האידנא מקדשין בבהכ"נ משום טעם הנ"ל:

הלכה יח כשם שמקדשין כו' שכולם שבתות ה' הן. עיין מ"מ שקידוש יו"ט מד"ס הוא, ועיין במרכה"מ ועיין בס' לב שלם ועיין בשיטה מקובצת ביצה על הא דרב אסי מבדיל בין יו"ט לחבירו, ואף דמדברי סופרים הוא לא חדל רבינו כאן מלהזכיר הלימוד מן הכתוב, ודברי רבינו נובעים מהמו"כ ס' אמור ע"פ הנוסחא שהובאה בהגהת השאילתות פ' יתרו סימן נ"ד, שמבואר שם שבתון זו קדושת היום מקרא קודש קדשהו בעשיית מלאכה, וה"ז כדבר האמור בדברי רבינו ז"ל בהל' שביתת עשור פרק א' הל"ה שכ' שם וכן למדין מפי השמועה שאסור לרחוץ בין וכו' שנאמר שבת שבתון שבת לענין מלאכה שבתון לענינים אלו, ועכ"ז נקראו אלו ד"ס וכמו שמבואר במ"מ עיי"ש באורך וה"נ דכוותיה ודו"ק:

הלכה כד בורא מאורי האש. תמוה לי אמאי השמיט רבינו דין דאחד מברך לכולם שהובא בשו"ע א"ח סי' רצ"ח ס"ק י"ד וכדברי ב"ה, ובתוספתא שנוי בהיפך דברי ב"ש לב"ה מכפי הנשנה בגמרא, ולא ידעתי אמאי לא העירו בזה המפרשים לא על דברי הרמב"ם ולא על התוספתא וצ"ע:

פ"ל הלכה א ד' דברים כו' זכור ושמור כו'. עיין ביאור הדברים במורה ל"א לשני ושם ביאר טעם האמור גבי זכור כי ששת ימים עשה וגו' וינח וגו' וגבי שמור פ' ואתחנן מסיים הכתוב וזכרת כי עבד וגו' משום דזכור הוא קדושת שבת משום בריאת העולם ושמור הוא הניתוסף גבי שבת ממעמד הר סיני שנצטוו על שמירת שבת ממלאכות עיי"ש באורך, ומצאתי רמז ד"ז בפסיקתא א"ר יודן זכור לבאי עולם שמור ליוצאי מצרים, וכן הן דברי רבינו ז"ל כשתעיין שם, ובפסיקתא שלפנינו ד' ברעסלויא מבואר בשינוי נוסחא, רק הנוסחא שהובאה בילקוט ראובני הוא כמש"כ למעלה עיי"ש וא"ש:

הלכה ב אי זהו כבוד כו'. עיין ביאורי הגר"א ז"ל לאו"ח סי' תקכ"ט שביאר דברי רבינו דכבוד הוא שקודם השבת ועונג בשבת עצמו עיי"ש:

שם בואו ונצא לקראת שבת המלך. עיין בשו"ע או"ח סימן רס"ב ס"ב דמבואר לקראת שבת מלכתא וכ"ה בשבת דף קי"ט ע"א ובב"ק דף ל"ב ע"ב, אבל בנוסחת הגמרא שהובא במ"מ מבואר בלשון רבינו לקראת שבת מלכא בלשון זכר, ולענ"ד י"ל דהענין הנמשל לכלה הוא קדושת שבת בעת ב"ע בחינה הראשונה שהזכרתי בהלכה א' מספר המורה הנ"ל, אבל כשעמדו ישראל על הר סיני ונתוסף בו הלכות שבת וגזירותיו אז נקרא שבת המלך וגבי כלה לא שייך לצאת לקראתה, אבל גבי מלך מצינו בדוכתי טובא שיוצאים כל בני המדינה לקראתו, ועיין פסחים דף ק"ג ע"א אמר שם משל למלך יוצא ואיפרכוס נכנס, הלכך ר' ינאי עמד במקומו ואמר בואי כלה בואי כלה כנגד בחינה הראשונה שנקראת כלה ור"ח אמר בואו ונצא וכו', היינו כנגד בחינה הב' דנקרא מלך, והיינו כגירסת רבינו והמ"מ לקראת שבת מלכא ודו"ק:

הלכה ג שילבש כסות נקיה ולא כו' כמלבוש של שבת. עיין שבת פרק אלו קשרים הובא במ"מ, נאמר ולא יהיה מלבוש החול כמלבוש של שבת ולא נזכר כסות נקיה רק גבי יוה"כ, אכן בתנחומא בראשית סימן ב' מבואר וכבדתו בבגדים נאים ובכסות נקיה שלא תעשהו כחול, וזהו שלא כדברי המהרש"א ז"ל בח"א שבת דף קי"ט ע"א על מימרא כבדהו כתב שם שביוה"כ דבר הנוסף על שבת היינו בכסות נקיה, ומפורש בדברי רבינו דלא כוותיה, ומהא דעזרא תיקן שיהיו מכבסין בחמישי בשבת משמע קצת דמהדרים אכסות נקיה בשבת וא"ש:

הלכה ט וצריך להזהר בג' סעודות שלא יפחות מהן כלל. עי' במ"מ שהראה מקום להא דאמרו גבי עני העובר ממקום למקום כוונתו להאמור בסוף הלכה זאת ואפילו עני כו', ומש"כ רבינו ולא יפחות מהן כלל כוונתו על הסעודה השלישית לאפוקי מדעת הפוסקים דמקילים בסעודה ג', וכן י"ל דהא דשיבח ר' יוסי יהא חלקי עם מקיימי ג' סעודות בשבת כוונתו על סעודה שלישית, וכ"מ בשו"ע ריש סי' ג"א עיי"ש וא"ש:

שם או שהיה מתענה. לגירסת המ"מ דמוקי לה בח"ת בהכרח לפרש האי דקאמר פטור מג"ס היינו לומר דאינו כמו קידוש דכל היום ישנו בתשלומין וכן בהבדלה יש תשלומין אבל הכא ליתא בתשלומין, ועיין ב"י או"ח סי' רפ"ח ובמ"א שם ובביאורי הגר"א ז"ל, ועיין בב"י ובדרישה בטור סימן רנ"א ובהגהות מהרל"ח שם סק"א עיי"ש:

שם וצריך לקבוע כל סעודה משלשתן על היין. עיין כ"מ שכתב כי מדעת הטור נראה שמפרש דברי רבינו כו', כי זהו פי' קובע סעודתו על היין וכו', ועיין בכ"מ שהביא ראיה לדבריו, וכן פי' הה"מ דברי רבינו ז"ל, ובתשובת מהר"ם אלשקר פי' ג"כ דברי רבינו כפי' הה"מ והכ"מ, אמנם בתשובת ושב הכהן סימן נ"ו רצה לנטות אחר פי' הטור בדברי רבינו דר"ל אקידושא, וראייתו מדלא כתב ולבצוע על שתי ככרות ברישא ואח"כ לקבוע כל סעודה משלשתן על היין, דאז שפיר נוכל לפרש דקאי על היין שבתוך הסעודה, אבל מדהזכיר לקבוע על היין ברישא משמע דאקידושא קאמר. אבל לענ"ד אין בראייתו כוס הכרח להפריח לדעת הטור בדעת רבינו, דהמעיין בברכות שם דף מ"ב ירצה מבואר דהכוונה דהא שאמרו בשבתות ויו"ט דאדם קובע סעודתו על היין, היינו קודם הסעודה ובתוך הסעודה וכן כוונת רבינו ז"ל, אבל אינו מטעם קידוש רק מטעם עונג מדלא כתב וחייב או מצוה (כמש"כ רבינו גבי קידוש דשחרית) כמש"כ בתשובת מהר"מ אלשקר שם עיי"ש ודו"ק:

הלכות שביתת עשור

פ"א הלכה ב כל מלאכה כו'. עיין שו"ת שאגת אריה סי' ע' עיי"ש:

שם בענינים אלו עיין לח"מ. ועיין במרכה"מ שכתב דלא תני לה במתניתין עיי"ש, ועיין בחידושי הרשב"א שתירץ זאת דתני ושייר, וא"כ גם בקניבת ירק י"ל כהנ"ל. ועוד י"ל דאי יוה"כ שחל בשבת מותר בקניבה ודאי ניחא דלא תני לה דהא טעמים שגם בשבת מותר:

הלכה ג ומותר לקנב את הירק. עיין במ"מ ועיין בביאורי הגר"א ז"ל לשו"ע או"ח סי' תרי"א ס"ק ד' יישב לשון המ"מ על נכון:

פ"ג הלכה ב מדיחה אשה ידה אחת כו' לתינוק. עיין יומא דף ע"ז שם מעשה בשמאי וכו' וגזרו עליו להאכיל בשתי ידיו, לכאורה משמע דלא רצה לרחוץ אפילו ידו אחת כדי להאכיל לתינוק וגזרו עליו לרחוץ שתי ידיו, וזה תמוה דלמה גזרו עליו בחמת שירחוץ בחנם ידו השנית ביוה"כ דהא כדי להאכיל תינוק סגי ברחיצה יד אחת, אמנם המעיין בתוספתא סוף יומא ירצה דלאו משום איסור רחיצה לא רצה להאכיל רק דלא רצה לספות איסורא לתינוק, דז"ל התוספתא שם מעשה בשמאי הזקן שלא רצה להאכיל בנו וגזרו עליו חכמים והאכילהו בידו ע"כ, ולא מיירי שם בענין איסור רחיצה כלל רק בדין איסור אכילה ומשמע דה"פ, דשמאי לא רצה להאכילו בידו משום דלא רצה למספי איסורא להינוק בידים וגזרו עליה להאכיל אפילו בשתי ידים משום דלא שייך בזה איסור כלל משום דהיינו רביתיה דתינוק וכדאמרינן בגמרא שם, או משום דבמאכל אינו דבר איסור כלל רק דהיום הוא אסור, והא דמביא הש"ס מעשה זו גבי דין רחיצה היינו דאיירי בגמרא בהיתר רחיצה בשביל להאכיל לתינוק משום שיבתא, מביא נמי כך דהאכלה לתינוק משום איסורא, והא דקאמר שם מ"ט אמר אביי קאי אמה שקדם על הא דאמרינן דמדיחה אשה ידה, כן נ"ל:

הלכות יום טוב

פ"ד הלכה טז וכל המבזה את המועדות. דעת רבינו ז"ל דקאי שם בגמרא על יו"ס, וכן דעת התוס' בחגיגה דף י"ח ע"א ד"ה חוה"מ. וכתב כאלו נטפל וכו' משום דשבת וע"ג שקולים, וקדושת יו"ט לא הוי כקדושת שבת ע"כ כתב כאילו נטפל, ע"ש:

הלכה

הלכה יח הקטנים נותן להם קליות ואגוזים. עי' ב"י או"ח סימן תקכ"ט, ועי' ביש"ש ביצה פ"ב הל' ה', ע"ש:

שם שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין. עי' ב"י או"ח סי' תקכ"ט שהקשה דהא בש"ס אמרינן דבזמן הזה אין שמחה אלא ביין יעו"ש. וכן משמע בתוס' ע"פ דף ק"ט ע"א, ועי' ביש"ש שם שביאר דברי הגמרא ע"פ דעת רבינו דהן אמת שהעיקר הוא בשר אבל רק בזמן שבהמ"ק קיים היה עיקר השמחה בבשר ועכשיו עיקר השמחה אינו אלא ביין ע"ש. וכן משמע כדעת רבינו בגמ' סנהדרין דף ע' ע"א עט"ב לא יאכל אדם בשר ולא ישתה יין התם משום שמחה הוא וכו', וא"כ מפורש להדיא דאף בזמן שאין בהמ"ק קיים יש שמחה בבשר, ועי' מוע"ק דף ט' ע"א אין שמחה בלא אכילה ושתיה, והתם אה"נ דבזמן שבהמ"ק קיים הוא ואעפ"כ בעינן שתיה ג"כ, וע"כ דפירושא דגמרא דבזמן דבהמ"ק קיים עיקר השמחה אינו אלא בבשר משום דמקריבים על המזבח, ובזמן שאין בהמ"ק קיים עיקר השמחה אינו אלא ביין, אבל אה"נ דבין בזמן שקיים ובין עכשיו צריכים לשמוח ביו"ט בבשר ויין, ועפי"ז לא כיון יפה בשו"ע הרב הגאון ז"ל מלאדי סימן תק"כ שכתב להדיא דעכשיו אין החיוב לאכול בשר ביו"ט, ונכון הדבר:

הלכה יט אלא כך הוא כו' לבתי מדרשות וכו'. עי' ירושלמי פרק החליל הלכה ב' והקריבו את המוספין וכו"כ ומשם היו הולכין לת"ת ואח"ז לתמיד של בין הערבים ואח"ז לשמחת בית השואבה, ועי' סוכה דף נ"ג ע"א דמקודם לבהמ"ד ואח"ז לאכילה ושתיה, ועי' ביצה דף י"ח ע"ב הללו בעלי פטסין כו' דכתות כתות יש ע"ש ובהגמ"יי כאן:

הלכה כ בקלות ראש כו'. עי' ירושלמי פ' החליל הלכה ד' הלל הזקן כד הוה חמי לון עבדין בפחז פי' שמחת בית השואבה בקלות ראש הוה אמר לון כו' לקילוסן הוא צריך והלא כתיב אלף אלפין ישמשוניה. כד הוה חמא להון עבדין בכושר, ופי' בקה"ע שהיה רואה אותם בכשרות ושמחים בשמחת המצות, הוה אמר חביב קילוסן של ישראל, ע"ש:

הלכות חמץ ומצה

פ"א במנין המצות אשר לפני ההלכות כתב שלא לאכול חמץ ביום י"ד. עי' צל"ח פסחים דף כ"ד ע"ב שהעיר על שינוי לשון רבינו בהקדמת המצות בהל' מ"א כתב גבי כלאי הכרם וערלה שלא לאכול וגבי שה"כ שלא ליהנות וסיים שביותר הוא תימא על דברי רבינו גבי חמץ בהל' חו"מ במנותן כתב שלא לאכול חמץ אע"ג דחמץ הוא ממש כשור הנסקל דכתיב בתרוייהו לא יאכל, עכ"ד. ואני תמה על דבריו שלא העיר מש"כ רבינו בסה"מ ל"ת קפ"ח שלא לאכול בשר שור הנסקל. אבל אין כאן תמיה, דבסה"מ דרכו להביא לכל מצוה לשון המקרא וביאורו, ובשה"כ נאמר לא יאכל ואע"ג דבאכילה הוא פרט רחוק דלא משכחת לה אא"כ קדם ושחטו אבל כיון דלשון המקרא הוא לא יאכל כתב שלא לאכול, ולאפוקי בהקדמתו להל' מ"א בהקדמת הדינין הנהוג לרבינו ז"ל לסדר העיקר מהמצוה הקודם במקרה ובזמן ואינו מביא לשון המקרא על המצוה כתב גבי שה"כ שלא ליהנות והשמיט האכילה מפני שהיא מציאות הנהלה בסברא בשקדם ושחטו, ובמנין הקיצור אשר לפני היד כתב גבי שור הנסקל שלא ליהנות אע"ג דשם מביא לשון המקרא רק מפני שאינו מביא שם הביאור באורך, וכאן היה צריך להאריך ולהביא לשון הגמרא דקדם ושחטו ולכן כתב שלא ליהנות, ולפי"ז מיושב ג"כ תמיהתו השניה בדין חמץ ע"ש, ועי' בשו"ת פאר הדור לרבינו ז"ל סי' קפ"ז שכתב גבי בב"ח כי איסור הנאה אין ראוי למנותה למ"ע בפ"ע מפני שהיא והאכילה מנין אחד וכו', והכוונה שהאכילה היא הנאה יותר רגילה, אבל גבי שור הנסקל הנאה היא רגילה יותר לכך כתב רבינו בלשון שלא ליהנות, ודו"ק:

הלכה א ואחד הממחה ושותה. עי' מ"מ שהוא מגמרא דחולין וש"כ המחהו וגמעו, ובלשון התוספתא פרק א' כלשון רבינו:

הלכה ד אסור בהניה לעולם. עי' נו"ב מ"ק חלק א"ח סי' פ' שפירש הכוונה דאפילו לבנו קנסו אחריו, והביא ראיה לזה מהגמרא והירושלמי, ע"ש:

שם או באונס. עי' מ"מ שהוא מדין דהרהינו, ועי' נוב"ק חא"ח סי' הנ"ל, ועי' שו"ת חמדת שלמה סימן ד', ע"ש:

הלכה ז אוכל כ"ש מן החמץ. עי' נוב"ת חא"ח סימן נ"ג, ע"ש:

פ"ז הלכה ח אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. זהו ממשנה ריש פרק ע"פ ומפרש רבינו כפירוש הראשון שבתוס' שם, ויש שם עוד פי' אחר בתוס' דהאי ואפילו עני קאי אהא דלא יאכל בערבי פסחים וכ"ל ג"כ ברשב"ם שמפרש כן, ונמצא לפי"ז דלא יאכל עד שיסב הוא דיבור בפ"ע. והנה באמת התוס' לדקו לטעמם לפי גירסתם ואפילו בוא"ו, אמנם גירסתנו הוא בלא וא"ו, ועי' מד"ר פ' בשלח העתיקו המשנה כך ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב וליתא שם הדינים שלפני זה ומשמע משם כרבינו ז"ל:

פ"ח ה"ו כורך מצה ומרור. עי' בלח"מ שתמה שלא כתב רבינו שלדעת הלל היה כורך פסח מצה ומרור ביחד. והנ"ל בזה דהנה המרדכי שילהי פסחים הקשה דהיאך אפשר שהיה אוכל כזית מצה וכזית מרור וכזית חרוסת ביחד דהא אמרינן בכריתות י"ג ע"ב דאין בה"ב מחזיק יותר מכביצה. והנה לכאורה מאי מקשה דילמא באכל מתחילה חצי זית מזה והצי זית מזה ואח"כ אכל עוד חצי זית מזה וחצי זית מזה דיצא, כמבואר באו"ח סימן תע"ו, אך משום דלכתחלה צריך לאוכלם בשלימות. אכן באמת כל דברי המרדכי תמוהין, דלפ"ד דהקשה ע"ז למה לא הקשה מגמ' מפורשת הנ"ל בכריתות דאין בה"ב מהזיק יותר משני זיתים דענין אחד הוא זה דאין מחזיק יותר מכביצה עם הא דאין מחזיק יותר משני זיתים, כמ"ש במ"א סי' תפ"ו ס"ק א'. אך באמת גם קושייתו לק"מ דמעולם לא שמענו דחרוסת צריך כזית דהא די בטיבול בעלמא וא"כ לא היה אלא שני זיתים מצה ומרור ושני זיתים מחזיק דאין מחזיק יותר משני זיתים אבל שני זיתים מחזיק. ולפי"ז מיושב קושית הלח"מ דאיך נימא דגם הפסח היה כורך דאיך היה מחזיק שלשה זיתים אע"כ דרק מו"מ כורך ושני זיתים מחזיק, ודו"ק:

הלכות סוכה

פ"ו הלכה א קטן שאינו צריך לאמו שהוא כבן שש וכו', עי' במ"מ. וכתב רבינו כבן שמש כבן שש, עי' בביאורי הגר"א ז"ל בריש סי' תרמ"ס שנ"ל כבן שש, יי"ש:

הלכה ח וכאילו לא אכל. מה שכתב רבינו בבא זו אחרי דין דאכילת כזית בלילה הראשון חובה, משמע דאם אכל כזית בסוכה כזו לא יצא וחייב לילך לסוכה אחרת לאכול הכזית, ועי' פמ"ג לאו"ח כאן שהמציא שם דין בנידון זה לענין זמן, ועדיפא הנ"ל לענין הכזית, ע"ש:

הלכות לולב

פ"ח הלכה ג נפרצו עליו והוא שידלדלו מסדרו של לולב כעלי החריות וכו'. עיין לח"מ מה שפירש דעת רבינו והרי"ף, וכן פי' בתויו"ט דעתם, והב"י לא פירש כן, והרואה ברי"ף יראה שמוכרח פי' הב"י כן כמבואר בס' כפות תמרים שם, ובס' תמים דעים להראב"ד ז"ל. והרואה בפי' המשנה לרבינו יראה שמכוון דעת הב"י בדעת הרמב"ם מדהוצרך להביא ציור דלפי' הלח"מ לא היה צריך להביא ציור, והא שהביא הכ"ן ראיה מהירושלמי יש להשב לכוונה אחרת דלענין הדר כ"מ אי כשר בשאר ימי החג זולת יום ראשון, ע"ש ודו"ק:

הלכה טו השמחה שישמח האדם כו' עבודה כו'. עי' בסה"מ לרבינו ז"ל במצות ל"ת הנוספות מצוה ע"ז י"ז. והנה דברי המגילת אסתר שמה מבולקים דאף אם נימא שהוא מדיני המצוה עכ"ז הלאוין מנויין לבדנה כמ"ש רבינו בשרשיו. והנ"ל ביישוב שתי אלה ע"פ דברי רבינו אלה וכמ"ש כאן במ"מ שהמכוון הוא שלא יעשה האדם החוקים והמצות כמו שהן חובה עליו ע"ש, וא"כ הוא לאוי כולל לכל הת"כ אף שנשנה אגל מצות מיוחדות עכ"ז אין בכך כלום, ועי' בדברי רבינו ז"ל שורש ד' כמו עשה דקדושים תהיה שנשנה אגל עריות אעפ"כ אינו בא במנין, וכמ"ש שם רבינו ז"ל, ע"ש:

הלכות שקלים

פ"א הלכה א מ"ע מה"ת כו' שנאמר העשיר לא ירבה וגו'. עי' בספר לב שלם שהקשה למה לא מנה רבינו העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט לשני לאוין, דבשלמא בעשיר לא ירבה אפשר שיפרש רבינו ז"ל הכי דאין צריך לרבות, אבל בהדל לא ימעיט קשה, עכ"ל. ונ"ל דלק"מ לפי דברי רבינו ז"ל שורש ח' דהשלילה אינה נמנית כמו לא תצא כצאת העבדים וכן לא יבקר הכהן ע"ש. שוב מצאתי ברמב"ן עה"ת שהעיר בקושיא זאת והמורם מדבריו ליישב כמ"ש ע"ש ונכון:

הלכות קדוש החודש

פ"ד הלכה ב על ג' סימנים מעברין את השנה כו'. עיין בהשגות הרמ"ה ז"ל שכתב והא ליתא דבהדיא תניא על ג' סימנים מעברין השנה, על שתים מהן מעברין על אחד מהן אין מעברין, אפילו על התקופה לבדה אין מעברין יעו"ש. אכן לענ"ד יש ליישב דכשתעיין בתוספתא דסנהדרין פרק ב', תראה שיש סעד לספק א' שבגמרא דעל התקופה לבדה מעברין, ולא שבקינן מילתא דפשיטא בתוספתא מקמי ספיקא דגמרא, ועיין בכיוצא בזה בש"ע יו"ד בש"ך סי' קמ"ה ס"ק א' עיי"ש:

הלכה יא אין מושיבין לעיבור השנה. עיין ברייתא דסנהדרין דף י"ח ע"ב, ומש"כ רבינו וכ"ג מפני הצינה כו' והוא טובל ביוה"כ כו' הוא כשיטת רש"י ז"ל סנהדרין שם, והתוס' שם הקשו דהא אמרינן ביומא שהיו מחמין לו קומקום חמין כו', לכן פירשו התוס' דמפני הצינה הייגו משום קרירות הרצפה שכל היום כו' יעו"ש בתוס', אמנם לענ"ד דל"ק דהא אמרינן ביומא שם דרך לזקן ואיסטנים תקנו כן, וא"כ שפיר איכא חשש דצינה לכה"ג שאינו זקן ואיסטנים דלדידיה אסור להחם חמין ושפיר יחוש מפני הצינה ולא יהיה חפץ בעיבור השנה:

הלכה טז יראה לי שזה שאמרו כו'. עיין בהשגת הרמ"ה כמש"כ שם בלידו שהשיג דהא בהדיא תניא ואיש בא מב"ש, מבואר שם דהיתר ראוי להתעבר מפני האביב ואעפ"כ לא עברוה מחמת שהיתה שנת בצורת, ועי' בכל המפרשים שנדחקו בזה. ול"כ ליישב בפשיטות דרבינו מפרש מה שאמרו שם דשנת בצורת היתה והיו הכל רצין לבית הגרנות הייגו שהיה בפועל ממש שראה שאם יעברו לא יצייתו לו ולא היה ממתינים עד העומר ויעברו על איסור חדש דאורייתא, ועל כיוצא בזה אמרו ניחא ליה לחבר למיעבד איסורא זוטא כו' עירובין דף ל"ב ע"א, וכ"מ פשטא דליסנא דגמרא משמע כדברי רבינו דמאי הו"ל למימר והכל רצין הו"ל למימר והיו רצין כו', ועוד דלמה אמר זה כלל אחר שכבר אמר ושנת בצורת היתה א"ו כמ"ש, וא"כ ס"ל להרמב"ס בן דבשנת רעבון מפני נורך הדרכים והגשרים אין מעברין דחיישינן שמא יעברו על איסור חדש שהוא מה"ת, אבל מפני האביב והתקופה ופירות האילן מעברין ולא חיישינן שמא יבואו לעבור על איסור חדש, אך הא דברייתא משמע דלא עיברה אליעשע אף דהיתה צריכה מפני האביב ופירות האילן שאני התם שראה שהיו העם רצין והיו עוברין בודאי על איסור חדש ולכך לא עיברה, אבל מפני החשש שמא יעברו על איסור חדש לא חיישינן ומעברין אף בשני רעבון מפני התקופה ואביב ופירות האילן ודו"ק:

הלכות תעניות

פ"א הלכה א מ"ע מה"ת כו'. עיין מ"מ שהניח בצ"ע דברי רבינו בספר המצות שכלל מצות תקיעה שעל הקרבנות במקדש ומצות להריע בהצוצרות על כל צרה שתבוא וכו' במצוה אחת. והנה בסה"מ עשה קל"ז כתב בטעם חילוק של תקיעה ביובל לר"ה מפני שאין הם ענין אחד, שזו דרך חירות וזו זכרון, ועיין פמ"ג או"ח סי' תקע"ה במשבצות למד מדברי החינוך שכאן ענינם אחד ודוחק. ואפ"ל דגבי תקיעות דר"ה ודיובל אין ענינם שוה מפני שמצות התקיעה בר"ה הוא שמחוייב כל אחד לשמוע קול שופר ותקיעת היובל היא התקיעה, וכמבואר בשו"ת הרדב"ז ללשונותיו ח"א סימן כ"ז, וכ"כ הרמ"ס ז"ל בביאורו על הסמ"ג הל' שופר, ודלא כהלח"מ בריש הל' שופר, וצ"ע ברמב"ס פרק יו"ד הלכה י"א מהל' שמיטין וכתו"כ ובחינוך יעו"ש ודו"ק:

פ"ב הלכה ה ונהגו כל ישראל כו'. עיין בספר לב שלם שהקשה דפ"ב לא מלי במנהגא, ועיין בחידושי הרשב"א ועיין שו"ת משכנות יעקב חאו"ח סי' קל"ז עיי"ש:

הלכות מגילה

פ"א הלכה יג כדי להזכיר שהוא פורים. עיין בלח"מ. ונ"ל דל"ק דודאי אם הוא נדחה כל דיני משלוח מנות ומתנות ושמחה נוהג בי"ג, וא"כ לכאורה מאי כ"ש נדריהם

בדרישת הדינים דהדרישה הוא כדי לידע איך לעשות, לזה מפרש דהטעם הוא כדי להזכיר שהוא פורים:

פ"ב הלכה ד אלא שיודע אותו הלשון בלבד. עיין מ"מ מה שהניח דברי רבינו בתימא מהירושלמי עיי"ש. ונ"ל פשוט דלק"מ דמוכרח בדעת רבינו שבא לאפוקי מדעת הלז דרבינו ויתר תיבה אחת וכתב בלבד, דלמה הוצרך לכתוב זה, אע"כ דהאי בלבד קאי על תיבת הלשון שאינו יודע רק זה הלשון לבד אבל אם יודע אשורית ולעז אינו יוצא בלעז וח"פ וברור:

הלכה יד כל העושה מלאכה כו' אינו רואה כו'. עיין לח"מ שהקשה ע"ז שלא חילק רבינו בין מקום שנהגו כמו שביאר הטור כל זה. ואפ"ל דהנה הב"י סימן תרצ"ב הביא בשם הא"ח דעכשיו פשט המנהג באיסור מלאכה בכל ישראל, וא"כ י"ל דגם בזמן רבינו פשט המנהג כן ולכן לא חילק בזה וכתב ואעפ"כ אין ראוי לעשות בו מלאכה, והטור לא ס"ל ומשו"ה כתב כמו דאיתא בגמרא, ומשו"ה השמיט הטור מה שכתב רבינו ואעפ"כ אינו ראוי לעשות בו מלאכה, ולא כתב רק סוף דברי הרמב"ם דהעושה מלאכה אינו רואה סימן ברכה לעולם, והיינו במקום שנהגו וכמו שכתב בתחילה ובמקום שנהגו שלא לעשות אין עושין ופשוט:

שם בני כפרים שקדמו וקראו כו'. וכ"כ המ"מ בגמרא איתא הואיל שאמרו כפרים מקדימין ליום הכניסה גובין בו ביום ומחלקין בו ביום, ורבינו כתב אם חלקו ולא כתב מחלקין מפני לשון המשנה שאמרו מותרין וכו', ותמהני אמאי הוצרך לדייק המ"מ מדכתב רבינו אם חלקו ולא דייק ממש"כ רבינו בהדיא בריש הלכה ז' מצות יום י"ד לבני כפרים ועיירות וכו' להיותן יום משתה ושמחה וכו' ומתנות לאביונים, הרי בהדיא דס"ל לרבינו דמצות מתנות לאביונים לבני כפרים הוא ביום י"ד כבני עיירות וצ"ע:

הלכה טו ושותה יין כו'. ענין הבשומי פשוט הוא שמיום שחרב בהמ"ק אין שמחה אלא ביין כדאיתא בפסחים דף ק"ט ע"א, ומה שכתב רבינו עד שישתכר וירדם ובמגילה דף ז' אמרו עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. ואפ"ל הכוונה בזה, כי הנה כתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה, ולכאורה כפל לשון הוא, שאמר שיין ישמח לבב אנוש (תהלים ק"ד) ממילא אמר שהם ימי משתה הם ימי שמחה, גם מאחר שכתוב ימי שמחה ואין שמחה אלא ביין בודאי הם ימי משתה, וא"כ מאי כ"מ לא לכתוב אלא ימי משתה לחוד או ימי שמחה בלחוד, אע"כ שישתה כ"כ שלא יהיה שמח מחמת ריבוי השתייה, והיכי דמי בכה"ג דאסברו לן ניהליה רז"ל, דישתה עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, וממילא באופן זה אין כאן שמחה כיון שהוא דלא ידע דארור המן, וגם לפי דעת רבינו נמי הכי הוא, ונמצא דהמשתה הוא לחוד והשמחה לחוד. ונחמד הדבר:

הלכות חנוכה

פ"ג הלכה ב אלא יום אחד כו'. עיין בב"י שהקשה דהלא על יום אחד היה שמן להדליק וא"כ לא היה נס אלא בז' ימים, וני' השאילתות ידועה, ולא היה אפילו יום אחד, וא"כ לק"מ. ולפענ"ד נראה פשוט דאינה קושיא, דאין לך נס גדול מזה שנמצא הפך שלא נשבר ולא נטמא, מאחר שחיל אנטיוכוס הריעו לעשות לטמא טהרות כדאיתא בגמרא בשבת כ"א וכמש"כ רבינו בהל' א' א"כ בלילה הראשון נמי היה נס שמצאו פך שמן טהור:

הלכה ג ימי שמחה והלל. הוא פירוש למה שמבואר בגמ' וקבעום יו"ט, פירש רבינו שמחה כמ"ש ביש"ש לב"ק פ"ז סימן ל"ז עיי"ש, ועיין במ"א סימן תע"ר ס"ק ג' שהביא בשם המדרש והמג"ח דלשמחה הוקבעו הימים האלה ומה שאמרו בגמרא בהלל והודיה ולא אמרו קבעום ליו"ט ולהלל ולהודאה כיון דיו"ט הוא מילתא באנפי נפשיה לדעת רבינו היל"ל בלשון הזה, אבל משמע דהוא דבר אחד, וי"ל ע"פ דברי שאגת אריה לפרושי הא דערכין י"ד דמשום דימי שירה ושמחה גבי יום טוב זאת היא הנסיבה לאמר הלל, אשר על כן גם כאן אומר וקבעום יום טוב פי' לשמחה וכמ"ש היש"ש שם ואשר ע"כ הוא בהלל, והא דהשמיט רבינו הנאמר בגמרא ובהודאה, ופירש"י ז"ל לומר על הנסים [הגם כי דיני עה"נ נזכרו בדברי רבינו ז"ל בהל' תפלה וברהמ"ז עכ"ז היה לו להביא לשון תימרא בקצרה גם כאן]. נ"ל דרבינו מפרש בהודאה היינו הדלקת נ"ח וברכותיה, שזהו קרא הודאה על הנס. גם י"ל דהודאה הכוונה פירסום, ובזה מיושב הערת הרא"ש בביאוריו לסמ"ג, שתמה אמאי השמיטו עיקר הקבוע בנר, ולדעת רבינו לפימ"ש היינו הנאמר במלת הודאה, וזהו שכתב רבינו שמחה והלל ומדליקין הנרות כסדר הגמרא לפי הכוונה שכתבתי וא"ש:

הלכה ו לא ימי שמחה יתירה כו'. פי' אע"ג דבר"ה נאמר שמחה במקרא כי חדות ה' היא מעוזכם (נחמיה ח') ועיין במדרש הובא במרדכי יומא פרק יוה"כ בר"ה ששים ושמחים עיי"ש:

שם ולא תקנו הלל בפורים כו'. עיין שו"ת שיבת ציון שהאריך לפלפל במש"כ הד"מ בטעמא דר"כ. ולכאורה לשון רבינו מורה שאפילו לפעם זה מי שאין לו מגילה לא יקרא את ההלל וכמש"כ בספר דרכי יוסף ובאשל אברהם שהובא בס' הנ"ל דכיון דלא תקנו אמירת הלל ע"כ לא יאמר אף בביטול הכעס, ולכך שינה רבינו וכתב בר"ה ויוה"כ לשון אחר שלא יאמר, וגבי פורים לא תקנו, לרמז לנו זה הדין החדש. אך לפי מה שמפלפל בשו"ת הנ"ל לדחויי הני אשלי רברבי וקאמר דגם אם לא תיקנו מרדכי ואסתר מחוייבים המה מתקנת הנביאים שתקנו על כל צרה שלא תבוא כשנגאלין לומר הלל, רק בפורים לא היה התיקון, בדרך שלילה שלא יאמר בפורים, עי"ש ודו"ק:

באור דברי הרמב"ם בפרק י"ז מהלכות קדה"ח. מהרה"ג התוכן מוהר"ר רפאל הלוי מק"ק הנובר ז"ל.

הנה הרמב"ם ז"ל העמיד כל חשבונותיו על אופק ירושלים ברוחב ל"ב מעלות, ואעפ"כ אמר פעם שיראה הירח בכל א"י ופעם אמר שלא יראה בכל א"י. והנה א"י יחשב מירושלים ועד שלש מעלות בין לצפון או לדרום וכן למזרח ולמערב. ובעבור זה התחכם הרמב"ם ז"ל ונקט הקילין בראיית הירח שעל ידם אפשר לדעת אם יראה הירח בכל א"י רצוני לומר אפילו ברוחב כ"ט מעלות. ומה שאמר לא יראה הירח בכל א"י ר"ל אפילו ברוחב ל"ה מעלות כי בשני המקומות האלו הדבר תלוי בעבור שלפעמים אפשר שיראה הירח ברוחב ל"ה ולא יראה אפילו בירושלים. אבל אם יראה הירח ברוחב כ"ט אז בודאי יראה הירח בכל שאר הגבולים. במה דברים אמורים אם היה רוחב הירח צפונית אבל אם היה רוחב הירח דרומית יהיה הדבר בהיפוך, ר"ל לפעמים אפשר שיראה הירח ברוחב כ"ט ולא יראה אפילו בירושלים אבל אם יראה הירח ברוחב ל"ה אז בודאי יראה הירח בכל שאר הגבולים. והנה יגעתי ולקחתי הקילין שאמר הרב ז"ל ומצאתי אם יהיה בעת הראייה מקום הירח האמתי י"ב מעלות ל"ד חלקים במאזנים ומקום השמש האמתי היה ח"י מעלות כ' חלקים במזל בתולה יהיה אורך הראשון כ"ד מעלות י"ד חלקים ורוחב הירח האמתי יהיה חמש מעלות ודרומית ואזי יהיה קשת הראייה ברוחב ל"ה רק עד ט' מעלות וחמש חלקים, ואפילו שהיה קשת הראייה בירושלים קרוב לי"א מעלות, ובעבור זה נקט הרמב"ם זה הקץ הארוך שיראה הירח בכל א"י שיהיה יתר מן כ"ד מעלות הגם שבירושלים עצמה לא צריכין רק לכ"ב מעלות כ"ד חלקים ואז יראה הירח בירושלים אבל לא ברוחב ל"ה, וכן הדין בקץ הקצר, אם היה בעת הראייה מקום הירח האמתי ט"ו מעלות כ"ח חלקים במזל התאומים ורחבו צפונית חמש מעלות ומקום השמש האמתי היה ו' מעלות ל"ז חלקים בתאומים, ויהיה אורך הראשון ט' מעלות וחלק אחד, ואעפ"כ יהיה קשת הראייה ברוחב ל"ה י"ג מעלות וי"ג חלקים וגם יראה הירח באותו לילה אבל בשאר המדינות לא יראה. ובעבור זה נקט הרב ז"ל בדרך כלל ואמר אם יהיה האורך הראשון ט' מעלות או פחות אי אפשר שיראה הירח בכל ארץ ישראל אפילו ברוחב ל"ה אבל אם יהיה אורך הראשון יתר מכ"ד מעלות אי אפשר שלא יראה הירח בכל ארץ ישראל אפילו ברוחב ל"ה מעלות. והנה הביא הרמב"ם ז"ל עוד שני קילין, האחד הקץ הקצר שאפשר להיות בהיות הירח במזלות שהן מן סרטן ועד גדי, והשני הקץ הארוך בהיות הירח במזלות שהם מן גדי ועד סרטן. ומצאנו אם יהיה מקום הירח האמתי בעת הראייה ט"ו מעלות מ"ג חלקים במזל אריה ורחבו צפונית חמש מעלות ומקום השמש האמתי חמש מעלות מ"ב חלקים במזל אריה. ואזי יהיה אורך הראשון יו"ד מעלות וחלק אחד וקשת הראייה יהיה י"ב מעלות ח' חלקים ברוחב ל"ה, וגם אפשר שיראה הירח באותו לילה, אבל אם יהיה האורך הראשון אפילו בחלק אחד פחות מזה אי אפשר שיראה הירח באותו לילה בכל ארץ ישראל אפילו ברוחב ל"ה. וזהו הקץ הקצר במזלות שהם מן סרטן ועד גדי. וכן אם היה מקום הירח האמתי בעת הראייה בראש גדי ורחבו דרומית חמש מעלות ומקום השמש האמתי היה בט"ו מעלות ממזל קשת ויהיה אורך הראשון ט"ו מעלות וקשת הראייה יהיה ברוחב ל"ה מעלות ט' מעלות וחצי ואזי אי אפשר שלא יראה הירח בכל א"י אפילו ברוחב ל"ה. אבל אם יהיה במזלות האלו שהן מן גדי ועד סרטן האורך הראשון פחות מן ט"ו מעלות אפשר שיראה ואפשר שלא יראה ברוחב ל"ה לפיכך צריכין להוסיף בחשבון הראייה עד שיודע אם יראה או לא יראה:

והנה אבאר עילת זה הדין בדרך כללי, ואומר. במזלות שהם ארוכי שקיעה והם מן גדי ועד סרטן אפשר שיראה הירח אפילו היות אורך הראשון קצר בעבור שהם ארוכי שקיעה יהיה קשת הראייה גדול. ובמזלות שהם קצרי שקיעה והם מן סרטן ועד גדי צריך שיהיה אורך הראשון גדול כדי שיגיע קשת הראייה אל הגבול שאפשר לראות אותו, ובזה הדרך באנו אל ידיעת אריכת הזמן אשר יהיה בהכרח בין רגע קיבוץ האמתי ובין עת הראייה. ונדע אם אפשר שיראה הירח במקום מן המקומות בא"י דהיינו אם יהיה בין עת קיבוץ האמתי ועד רגע עת הראייה עשרים שעות ושליש שעה זהו תכלית הקצר בתשרי ובפחות מזה אי אפשר שיראה הירח בכל א"י. והמשל בזה היה בשנת ארבעת אלפים מאה ושבים ואחת ליצירה והיה מולד האמצעי בתשרי משנה זו ד' ח' ש"ך וקבוץ האמתי מוקדם לאמצעי ג' שעות תתרס"ו חלקים ועת הראייה היה ס' תר"ס, והיה בין קבוץ אמתי ובין עת הראייה עשרים שעות שכ"ו חלקים והיה מקום הירח האמתי בעת הראייה כ"ה מעלות מ"ח חלקים במזל בתולה ורחבו צפונית ד' מעלות כ"ג חלקים ומקום השמש האמתי היה בי"ג מעלות מ"א חלקים בבתולה והיה לפ"ז אורך הראשון י"ב מעלות ז' חלקים וקשת הראייה מצאנו שהיה י"ב מעלות ג' חלקים ובודאי יראה הירח באותו לילה במקום מן המקומות בא"י. ואם היה בין עת קבוץ אמתי ובין רגע הראייה פחות מן עשרים שעות ושליש אי אפשר שיראה הירח בכל א"י, וכל זה בתשרי. וכן מצאנו לפעמים שיהיה בתשרי בין רגע קבוץ אמתי ובין עת הראייה מ"ה שעות ולא יראה הירח באותו לילה, כגון בשנת חמשת אלפים ושלש מאות ושבעים ושמנה ליצירה היה מולד האמצעי בתשרי ז' ש' ק"ש וקבוץ אמתי מוקדם לאמצעי בה' שעות תשל"ד חלקים ועת הראייה היה ב' רפ"ו, והיה בין רגע קיבוץ אמתי ובין עת הראייה מ"ד שעות תת"ם חלקים, והיה מקום הירח האמתי כ"ח מעלות ארבעים חלקים במאזנים ורחבו דרומית ד' מעלות מ"ג חלקים ומקום השמש האמתי היה ח' מעלות כ"ג חלקים במאזנים והיה לפ"ז אורך הראשון עשרים מעלות י"ז חלקים וקשת הראייה מצאנו שהיה ח' מעלות מ"ז חלקים, וא"כ לא יראה הירח באותו לילה בכל ארץ ישראל, ודין זה הוא כמו כן רק בתשרי אבל בשאר חדשים יהיה לפעמים הזמן בין רגע קיבוץ האמתי ובין עת הראייה קצר, כגון בשנת חמשת אלפים שלש מאות וחמשים ושמונה ליצירה היה מולד אמצעי בסיון ה' י"ג תרס"ב וקיבוץ האמתי היה מוקדם לאמצעי בו' שעות תש"ע חלקים ועת הראייה היה ו' א' ש"ם והיה לפ"ז בין רגע קיבוץ האמתי ובין עת הראייה ח"י שעות תשס"ה חלקים. והיה מקום הירח האמתי כ"ג מעלות י"ג חלקים במזל התאומים ורחבו צפונית ד' מעלות ארבעים חלקים ומקום השמש האמתי היה י"ג מעלות ל"ו חלקים בתאומים, והיה לפ"ז אורך הראשון ט' מעלות ל"ז חלקים וקשת הראייה מצאנו שהיה י"ב מעלות שני חלקים, וא"כ יראה הירח באותו לילה במקום מן המקומות בא"י אף שהיה בין רגע קבוץ האמתי ובין עת הראייה רק ח"י שעות. והנה בארנו כל הדרכים אשר מהן באנו לידיעת הסגולות והתנאים המקרבות או המונע[ות] את הראייה ודי בזה המקום:

לקוטים יקרים

מכבוד הרב הגאון מוהר"ר דוד לוריא זצ"ל (הרד"ל), בפירושו היקר לספר פרקי דרבי אליעזר.

הלכות דעות פ"ב הלכה ד אמרו על רב שלא שח שיחה בטלה וכו'. הוא מהאגדה שבתשובות הגאונים שבס"ס נהרות דמשק סי' קע"ח, דהשיב עשר מילי דחסידותא דהוה עביד רב והא חדא מינייהו, וממנו הוציא היוחסין בכמה דברים שהביא ולא נודע להבאים אחריו מקומו:

הלכות תשובה פ"ג הלכה ו המספר לשון הרע אין לו חלק לעוה"ב. המפרשים לא הראו מקומו, והוא בפר"א פ' נ"ג. וכן מצאתי בברייתא ד"א רבא פ' בתרא ר"י אומר וכו' והמספר לה"ר אין לו חלק לעוה"ב. ובפ"ז מהלכות דעות הלכה ג' כתב אמרו חכמים על שלש עבירות נפרעין מן האדם בעולם הזה ואין לו חלק לעוה"ב ע"ז ג"ע וש"ד ולה"ר כנגד כולם, עכ"ל. והא דנפרעין הוא ברייתא בתוספתא וירושלמי פ"ג דפאה ואדר"נ פ"מ, ותני בה נפרעין בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב (והסמ"ג לאוין יו"ד העתיק בשם התוספתא כלשון הרמב"ן ז"ל ע"ש, וצ"ע), וכמדומה שהרמב"ם ביאר לשון זה דאין לו חלק לעוה"ב מדעתו ז"ל ע"פ שיטתו הנראית מפשט דבריו בפ"ח מהל' תשובה שכל חייבי כריתות אין להם חלק לעוה"ב, וא"כ ע"ז ג"ע וש"ד שהן חייבי כריתות ומיתות ב"ד (אע"פ שלא נכתב כרת בש"ד מ"מ וכי תעלה על דעתך שהא קלה מחייבי כריתות) לדעתו אין להם חלק לעוה"ב, וכ"ש לשון הרע ששקולה כנגד כולם (כדמייתי לה נמי בערכין משמיה דתנא דבי ר' ישמעאל). וגם דס"ל כמ"ד בערכין בלה"ר שכבר כרתו דוד ברוה"ק, כמו שנראה מלשונו בהל' דעות שם, והו"ל כחייבי כריתות. אבל באמת נראה מערכין דפליגי בה, ע"ש:

הלכות ציצית פ"ב הלכה ב כתב רבינו שהחלזון מצוי בים המלח. וכ"כ אחריו הסמ"ג וספר החינוך, ולא ידעתי היכן מצא זה, והרי לפמ"ש במגילה (דף ו') שהחלזון הוא בנחלת זבולון וכן בספרי פ' ברכה, א"כ ודאי א"א לומר שהוא בים המלח שהוא כלו בחלקו של יהודה ומפסיק בין נחלת יהודה לשל זבולון נחלת כמה שבטים. ואפשר ט"ס הוא וצ"ל בים הגדול (וכ"מ שהרב חיד"א ז"ל בנחל קדומים עה"ת (פ' תרומה) הביא כן הגירסא בלשון רבינו). וזה יש לו מקום להאורה דהכי משמע ממ"ש פ"ב דשבת (כ"ו) יוגבים אלו ציידי חלזון מסולמות דצור עד חיפה, וסולמות דצור וחיפה שתיהן בחוף הים הגדול במערב א"י משמע ששם היו צדין החלזון, וכן נראה מלשון הכפתור ופרח פ' י"א שהתכוין לכך, שכתב וז"ל וגבול זבולון הולך למערב עד הים הגדול לצפון עכו כדאמרינן במגילה שהחלזון בחלק זבולון ואמרינן פ"ב דשבת יוגבים כו' עד חיפה עכ"ל, ור"ל כמ"ש שסולמות דצור וחיפה הן חופי הים הגדול, וכיון ששם היו מלקטים מוכח שבים הגדול היה נמצא, וכ"מ מלשון הספרי פ' ברכה דדרש בברכת זבולון ושפע ימים יינקו זה ימה של יפה כו' שכל ספינות שאובדות בים הגדול וכו' מקיאה לימה של יפו וכו' אר"י פ"א הייתי מהלך מכזיב לצור ומצאתי זקן אחד וכו' פרנסתך במה א"ל מחלזון וכו' מקום בים שמוטל בהרים וכו' ונימוק במקומו ע"כ. הרי דבר הלמד מענינו שגם החלזון הוא בים הגדול ובסביבות כזיב וצור שכלן הן בחוף ים הגדול המערבי הזה. ולכן קרוב להגיה בדברי הרמב"ם ים הגדול במקום ים המלח. או שהרמב"ם קורא לים הגדול ים המלח, וכנראה מלשונו סוף פירוש המשניות לטהרות שכתב ואני עולה בספינה בים המלח, שודאי אין כוונתו לים המלח ממש שאין ספינה מהלכת בו, אלא הוא ים הגדול שבו הוא שעלה הרמב"ם מספרד למצרים כידוע. וכן ראיתי כתוב שבלשון ערבי קורין ים הגדול וכל הימים הגדולים בשם אל מלח, [והכוונה מי הים המלוחים לאפוקי מי נהר שהם מתוקים, ועד היום נקרא הים התיכון המפריד בין אירופא לאפריקא בשם ים המלח]. ולשון שהוא מצוי שכתב רבינו הוא לשון הספרי הנ"ל:

הלכות קידוש החדש פ"א הלכה ח אין מחשבין וקובעין חדשים ומעברים שנים אלא בא"י שנאמר כי מציון תצא תורה וכו'.
טעמו של רבינו שפסק שלא כעדותו של חנניא איש אונו, אע"ג דקיי"ל כל עדות הלכה היא, היינו משום דסוגיא דסוף פ' הרואה דשבק קרא דאורייתא דלשכנו ומייתי קרא דדברי קבלה דמציון תצא תורה ודאי פליג עליה דחנניא לגמרי, ולחנניא מקרא דלשכנו מידרש בכ"ש דאם עיברוה בח"ל אינה מעוברת (ועי' בירושלמי סנהדרין פ"ק ובהשגת רמב"ן בס' המצות מ"ע קנ"ג), ומהש"ס דאמר אם לא הניח כמותו מעברין בח"ל מוכח דלא ס"ל דרשא דחנניא, ומ"מ כתב הרמב"ם שאם הניח גדול ממנו בא"י ועיבר בח"ל אינה מעוברת ולא עשה כלום, שכן מוכח בירושלמי סנהדרין שם בעובדא דחנניא בן אחי ר' יהושע שרכב על סוסיא להחזירם מקביעות שלו, ע"ש:

איזה הגהות ותיקונים בפירוש הלקה"ח לרבינו עובדיה ז"ל, מאת הרב החכם מוהר"ר חיים זעליג סלאנימסקי נ"י.

המפרש להלכות קדוש החודש רבינו עובדיה מעתיק בפירושו כמה מאמרים מדברי הרמב"ם למסכת ר"ה, אשר כפי הנודע חבר הרמב"ם פירוש לכמה מסכתות שנאבדו מאתנו (עיין שם הגדולים להגאון אזולאי), אבל המאמרים המועתקים אלו מעוררים ספק גדול אם הם נובעים ממקור האמת, להיותם בלתי מסכימים כלל עם סגנון פירוש הרמב"ם ודרכו בקודש בכל מקום, ובהדיא מוכח כן מהעתקתו דברי הרמב"ם בפרק ז', ששם הוא מביא מפירוש הר"מ ז"ל לסוגיא דרב הונא אמר שמואל וכו', ועל המימרא א"ר נחמן כ"ד שעי וכו', ואמר שם הר"מ לא נתברר אצלנו יפה לפיכך לא כתבנו בו שום פירוש וכו', ובסופו מסיים לומר ע"כ מדברי הר"מ ז"ל, והיכף אח"ז הוא מעתיק שוב לשון ר"מ ז"ל בפ"ק דר"ה שבו הוא הולך ומפרש כל הסוגיא דלעיל מן א"ר נחמן באריכות גדולה, ומסיים עכ"ל הגאון הרמב"ם ז"ל. איך יתכן שהרמב"ם בדבריו הראשונים יאמר שלא כתב בו שום פירוש ותוכ"ד ימצא לו פירוש ארוך. וכל מעיין מבין יראה באמת שפירושו זה אין לו שחר כלל, ודבריו הראשונים הם ממש כלשון רבינו חננאל ז"ל המובאים ג"כ בהישראלי תלמיד הרא"ש ז"ל בספרו (יסוד עולם מ"ד פ"ח יעויין שם). והנה בזמננו זה מצאו באוצר ספרים העתיקים בפאריז כ"י ישן, פירוש על מס' ר"ה מיוחס להרמב"ם, ונדפס בפאריז שנת תרכ"ה, ושם נמצא באמת כל הפירוש הארוך הזה שהביא המפרש שלפנינו כלשונו ממש. אבל דברי הראשונים בלתי מובאים שמה, וכן לא מצאנו שם מה שהביא בשמו הבעל המאור פ"ק דר"ה בענין אתרוג אחר לקיטתו וכו', ובענין מאיימין על העדים שם, אשר מזה נראה שמה שהעתיק רבינו עובדיה מן הכ"י הזה, איננו להרמב"ם ז"ל, רק לאיזה מפרש אחר שהיה בזמן הרמב"ם או קודם לו מעט. וראיה נוכחת ע"ז היא כי הרמב"ם בפירוש המשניות שלו פ"ב משנה ו' בר"ה, מזכיר שם פירוש מפרש אחד על המשנה מעשה שבאו שנים וכו', ומשיג עליו בדברים קשים מאד לומר על המפרש וז"ל ואין מאמין זה אלא אדם ע"ה טפש בתכלית הטפשות לא ירגיש מן הגלגל אלא כמו שירגיש השור והחמור וכו', והפירוש הזה נמצא כולו באריכות בפירוש למסכת ר"ה מכ"י הנמצא בפאריז אשר ממנו העתיק רבינו עובדיה ז"ל גם הפירוש לסוגיא דר"ה בפ"ז מהלכות קדה"ח שהבאנו לעיל, הרי מוכח בהדיא שאינו להרמב"ם ז"ל:

והנה בפירוש הסוגיא דר"ה כ' אשר באמת נתקשו הראשונים בפירושה והניחוה סתומה. מצאתי ת"ל פירוש נכון מאד לקיים דברי חכז"ל ולהוכיח אמתתם בבירור גדול שאין אחריו ספק כלל. ועיקר הענין הוא שכונת הגמרא בהלכות האלו אינן לפי סוד העבור שאנו נוהגין בו היום ע"פ תקנות הלל במולד זקן, אלא כפי החשבון הראיה שנהגו בו בימי חז"ל (רמב"ם פ"ה הלכה ג'), ועי"ז יוסרו כל הקושיות והתמיהות שנתקשו הראשונים בהבנת הסוגיא הזאת, וכמו שאבאר פה לפניכו:

כבר ידוע הוא אצל הראשונים שהלבנה החדשה א"א לראותה רק אחר שעברו עליה י"ח שעות מן המולד או הקבוץ האמיתי. וכן הלבנה הישנה הנראית בשחרית במזרח נסתרת מעינינו בכדי י"ח שעות קודם המולד, (עיין בעה"מ פ"ק דר"ה כ'). ולפ"ז מעת שהלבנה הישנה נראית עדיין בשחרית קודם הנץ החמה עד ראיית החדשה ערבית סמוך לשקיעת החמה צריך שיהיה לפחות ל"ו שעות, ואם ד"מ חל המולד האמיתי קודם חצות ליל שבת, הנה בודאי יראה הירח החדש בערבית במו"ש, בהיותו לאחר י"ח שעות, אבל הירח הישן כבר נסתר מאתנו בשחרית יום ו' ולא ראינוהו לפי שהוא פחות מי"ח שעות קודם המולד, ולהיפך אם נולד לאחר חצות ליל שבת, אז בודאי לא יראה הירח עוד בערב במו"ש להיותו פחות מי"ח אחר המולד, אבל הירח הישן עדיין נראה שחרית יום ו' והוא יותר מי"ח שעות קודם המולד:

ומעתה יובנו היטב כל דברי הגמרא כפשוטם. כי סליק ר' זירא אמר צריך שיהיה לילה ויום מן החדש, פי' הלילה נחשב ליום שלאחריו, ואם נקדש היום שלאחריו צריך שיראה הירח החדש תיכף סמוך לשקיעת החמה, ולא בתוך הלילה, וזהו שאמר אבא אבוה דר' שמלאי נולד קודם חצות (הלילה) בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה, ומקדשין דאיכא לילה ויום מן החדש, נולד לאחר חצות בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה, רק משתחשך ואין מקדשין דליכא לילה ויום מן החדש, ומאי נפקא מינה לאכחושי סהדי, שבאם נולד לאחר חצות הלילה ובאו עדים ואמרו ראינוהו סמוך לשקיעת החמה, עדי שקר הם. אמר רב נחמן כ"ד שעי מכסי סיהרא, פי' שיעור הזמן שמן הפסק ראיית הלבנה הישנה שחרית עד ראית החדשה ערבית, הוא אצל כל אדם כדי כ"ד שעות, והולך ומפרש לדידן שית מעתיקא ותמני סרי מחדתא, ר"ל לדידן בני בבל כשהמולד חל אצלנו בליל שבת אחר חצות הלילה מעט, הנה לא יראה החדש עוד במו"ש תיכף בתחלת הלילה רק משתחשך כולו, וא"כ נמשך זמן שהירח מעינינו מן המולד עד רגע הראיה י"ח שעות, והוא תמני סרי מחדתא, אבל הירח הישן נראה עדיין בזמנו בשחרית יום ו', וכל היום ו' לא נראה דבל"ז לא נראה ביום לעולם וא"כ לא נסתר הישן מעינינו רק החצי לילה הראשון מליל שבת, והוא שית מעתיקא, ולדידהו פי' לבני א"י דקיימי למערבה של בבל (בכדי י"ד מעלות והוא כדי שעה אחת לערך), והמולד שהיה אצלנו אחר חצות ליל שבת חל אצלם קודם חצות כדי שעה, וא"כ יראו את הירח החדש ערבית במו"ש תיכף לשקיעת החמה, וביום לא יראוהו שאינו נראה ביום לעולם, ולפ"ז לא נסתר החדש מעיניהם רק חצי הלילה השני מליל שבת, והוא שית מחדתא. אבל הירח הישן שאצלנו נראה עדיין שחרית יום ו', אצלם היה נסתר עוד מזמן ההוא, והוא תמני סרי מעתיקא. אמר מר צריך שיהיה לילה ויום מן החדש מנלן, פי' מנלן שאנו מקדשין דוקא כשנראה הירח בתחלת הלילה סמוך לשקיעת החמה, ואם נראה משתחשך כולו אין מקדשין, ר"י אומר מערב עד ערב, ור"ל אמר עד יום האחד ועשרים לחודש בערב, מאי בינייהו רבא אמר חצות לילה איכא בינייהו, פי' אם נולד לא קודם חצות ולא לאחר חצות רק בחצות הלילה ממש, אשר אז לא יראה הירח מכוון סמוך לשקיעת החמה רק מעט מאוחר, למאן דגמר מערב משמע מתחלת הערב דוקא וליכא, הלכך אין מקדשין, ולמאן דגמר מן בערב דמשמע גם בתוך הערב מעט מקדשין. ועם זה סרו כל הקושיות והפליאות בפירוש הסוגיא הזאת שנדחקו בה הראשונים, כהכוזרי, הראב"ע, והישראלי בשם רבינו חננאל והר"י ב"ר ברוך (יעוי"ש מאמר ד' פ"ח), כי דברי חז"ל ברורים וקיימים מיוסדים על אדני האמת באין נפתל ועקש ח"ו. גם הגירסא בברייתא היא הנכונה כגירסת הבעה"מ נולד לאחר חצות, כדמוכח ברים שמעתין במימרא דר' אבא אבוה דר' שמלאי דקאי בהדיא בנולד לאחר חצות דוקא:

ראו זה מצאנו באורים וחדושים יקרים מכבוד הרב הגאון הגדול בעל פרי חדש זצ"ל. (נוסף על חדושיו בספר מים חיים הנדפס בהרמב"ם דפוס הזה), ואמרנו להדפיסם גם כן לזכות את הרבים.

הלכות יסודי התורה

פ"ה הלכה א ואם מת ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו. התוס' בפרק אין מעמידין דף כ"ז ע"ב כתבו שאם רצה להחמיר על עצמו רשאי וכ"כ הרא"ש לשם והביאו ראיה מן הירושלמי פרק ד' דשביעית מר' אבא דא"ל אכול נבילה ואי לא קטילנא לך וא"ל אי בעית למקטל קטול, ולאו ראיה דאדם גדול והדור פרוץ שאני וכמ"ש הנ"י, ותו דהא מסיים בירושלמי דאי הוה מקיים מילי דרבנן הוה אכיל אלמא דשלא כדין עשה. ונ"ל להכריע כדעת הרב ז"ל מדאמרינן בס"פ בן סורר אמר רבי ישמעאל מנין שאם א"ל לאדם עבוד עכו"ם ואל תהרג מנין שיעבור ואל יהרג ת"ל וחי בהם ולא שימות בהם ומדר"י נשמע לדידן בשאר עבירות דאמרינן בהו וחי בהם ולא שימות בהם, וגרסינן נמי בפרק ר"י אמר רבא הכל היה בכלל לא תעבדם וכשפרט לך הכתוב וחי בהם ולא שימות בהם יצא אונס. וכן בדין דכיון דליכא שריותא דיהרג ואל יעבור מינה שמעינן דאהדריה קרא למילתיה קמא ומתחייב בנפשו אם אינו עובר ונהרג, ותדע דהא אמרינן בפ"ב דיומא מנין לפיקוח נפש שדוחה את השבת ומפיק ליה מהך קרא דוחי בהם ולא שימות בהם והא אמרינן בירושלמי דהשואל הרי זה שופך דמים א"כ שמעינן מינה דקרא דוחי בהם ולא שימות בהם איסורא איכא במילתא ודון מיניה ואוקי באתריה לענין שאר עבירות דלא מצי למימסר נפשיה למיתה, וזו היא ראיה מכרעת לסמוך עליה. ומיהו בגדולי הדור לכ"ע מצו למימסר נפשייהו וכדלקמן:

הלכה ג ויגזור גזרה על ישראל לבטל דתם. דקדק הרב בלשונו דדוקא כשהגזרה היא לעבור על דת אבל אם הגזירה שגזרו על ישראל אינה להעביר על דת אלא להנאתם יעברו ואל יהרגו והכי איתא בירושלמי פ"ד דשביעית לענין חרישה בשביעית דכיון שאין כוונתם להעבירם על דת לחרוש בשביעית אלא מפני הקרקע שלא ישאר בור ולענין גביית ארנונא ש"ד לחרוש בשביעית, ובהג"א ברפ"ק דכתובות הניח ספק זה בצ"ע ע"ש:

הלכה ד ומ"ש ועליהם נאמר כי עליך הורגנו כל היום הכי איתא בגיטין פרק הניזקין ובפרק חלק דף ק"י ע"ב: ומ"ש ועבר על מצות ל"ת שהוא חילול השם אעפ"י מישראל קאי דבני ישראל דכתיב בקרא אלא תחללו דרישא דקרא נמי קאי, וראיה לדבר דלא קעבר אלא תחללו אלא דוקא בפרהסיא מהא דאמרינן בפרק ב' דע"ז אמר רבא הכל היה בכלל לא תעבדם וכשפרט לך הכתוב וחי בהם ולא שימות בהם יצא אונס והדר כתב רחמנא ולא תחללו את שם קדשי דאפילו באונס הא כיצד הא בצינעא הא בפרהסיא אלמא דקרא דלא תחללו ליתיה אלא בפרהסיא ודלא כהלח"מ שלא דקדק בזה ודו"ק:

הלכה ה וכן אם אמרו להם כותים וכו'. נ"ל שפסק הרב כר"ל משום דההוא עובדא דריב"ל הכי מוכח שהרי מסתמא ההוא בר נש דתבעתיה מלכותא כדין הוה ומה גם דחזינא דכיון דערק ללוד אקיף מלכא מדינתא משמע דמורד במלכות הוה א"כ עשה איזה ליסטיות וכיוצא דמחוייב מיתה הוה א"כ אם איתא דהלכה כר"י דביחוד לחוד שני א"כ משום מדת חסידות מסקינן דרגא שלא למוסרו ביחוד לחוד אבל אי מיחייב מיתה נמי משמע ודאי דליכא אפילו מדת חסידות ומאי קאמר ריב"ל ולא משנה עשיתי הו"ל דעבד טפי ממשנה דהא הכא מחוייב מיתה הוה אלא משמע ודאי דהלכה כר"ל וא"כ ממדת חסידות אף במחוייב מיתה ומש"ה איקפד אליהו עם ריב"ל, ונכון הוא. ותו דהכי דייק לישנא דברייתא וכמ"ש הכ"מ דלענין יחוד לא הוה צריך למיתני כגון שבע בן בכרי, אבל מ"ש עוד הכ"מ משום דהוי ספק נפשות לאו מילתא היא דהא קי"ל כותיה דר"י לגבי ר"ל ולא מיקרי ספיקא והעיקר כדכתיבנא:

הלכה ו ואם עבר ונתרפא עונשין אותו וכו'. וק"ל אמאי לא ביאר הרב זה לעיל גבי מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור ועבר ולא נהרג דעונשין אותו ב"ד וניחא לי דשאני התם שהמיתה ודאית אם לא יעבור וההצלה ודאית אם יעבור משא"כ הכא שאין המיתה ודאית אם לא יתרפא באותו איסור וכן אין הרפואה ודאית כי התם ומש"ה עונשין אותו ב"ד ודו"ק:

הלכה ח אבל שלא כדרך הנאתן. דע דג' חילוקי דינים יש לדעת הרב ז"ל, הא' דליכא שום מלקות באיסורי הנאה שהרי אין לוקין עליהן אלא כדרך הנאתן וכל מידי דחזי לאכילה אין דרך הנאתו אלא באכילה ומש"ה ליכא מלקות באיסורי הנאה וכמ"ש הרב בספ"ח מהלכות מאכלות אסורות. הב' אם מכר איסורי הנאה וכן סוכה וכיוצא בה אסירא דאורייתא דהא הנאה מיהא מקריא. אבל שלא כדרך הנאתן כלל כגון מלוגמא או רטיה מחמץ וכן לסוך בגוהרקי דערלה דהיינו בוסר זיתים בהך הנאה מדאורייתא שרי ומדרבנן אסיר ומש"ה שרי אפילו שלא במקום סכנה, וזהו החילוק הג'. ודע שמ"ש הכ"מ שפוסק רבינו כב' הלשונות הוא שלא בדקדוק אלא שהרב ז"ל פסק כלישנא בתרא: ומ"ש הכ"מ שהרב לא התיר אלא בחמץ דנכרי ליתא דמה בכך סוף סוף הרי ניחא ליה בהנאת חמץ וקם ברשותיה וקעבר אבל יראה וב"י. ונ"ל ברור דהרב לא נחית להכא אלא לענין לתא דאיסור הנאה ומשום הכי קאמר מותר ומה גם דלאידך שייך שפיר לישנא דמותר, ורבותא כתב הרב בהל' גרושין דכותבין הגט לכתחלה על איסורי הנאה אע"פ שבאמת אסור מן התורה אלא ר"ל משום לתא דגרושין אבל מחמת שהוא אסור בהנאה אסור לגרש בו וכ"ל דכוותה דמצד איסור הנאה מותר להתרפאות בו אבל איכא איסור בל יראה ובל ימצא. ובספרי פרי חדש א"ח הארכתי בדין זה יע"ש:

הלכה י וכן כל הפורש מעבירה וכו'. נראה שלמדה הרב מהא דאמרינן בפרק קמא דקדושין (ל"ט) כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ובגמרא עשה אין לא עשה לא ורמינהי ישב אדם לא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה ומשני ההיא כשבאה דבר עבירה לידו וניצול הימנה, וסבר הרב ז"ל שהשכר הוא מפני שקידש את השם ופירש מן העבירה:

פ"ו הלכה א כתב הכ"מ שנוסחת ויניאה נכונה, וליתא משום דמ"ש או דייקא דשם הויה ואדנות אחד הוא: עוד כתב ושפיר עבד דלא מני אל ולא מני אלהי משום דבכלל אלוה ואלהים הוא, ואינו נכון אלא היינו טעמא דמאי דלא מני אלהי משום דהוי סמוך וה"ל כהם דאלהיכם, ודלא כמו שנדחק הרב למעלה לחלק בין י' דאלהי וכם דאלהיכם וליתא: ומה שהקשה עוד אמאי איצטריך למנות אלוה הא בכלל אלהים הוא, ל"ק מידי דאיצטריך משום ו' דאלוה ואפשר דהא נמי נלמד מי' דאלהים וא"כ שפיר הקשה דבכלל דאלהים הוא, א"כ נקט אלוה ואלהים משום דהוי לשון יחיד ורבים ודוק:

הלכה ד ואל"ל יה שהוא שם בפני עצמו ועוד מפני וכו'. נ"ל להגיה וקאי לסיפא דאי לרישא פתח בתרתי וסיים בחדא שהרי אלהים אינו שם המפורש. ודע דבאל מאלהים ויה מהוי"ה אם מחקו לוקה כיון שהם שמות בפני עצמן:

הלכה ו אפילו היה השם חקוק. פי' ל"מ בכתוב אלא אפי' בחקוק דלא מיקרי כתיבה כדאיתא בפרק ב' דגיטין לענין מחיקה את השם מיחייב אף בחקיקה דהא הכא גבי מחיקה לא כתיב כתיבה למעוטי חקיקה: דע שקצת חכמים נסתפקו בענין מוחק את השם אי לקי מן התורה דוקא בקידש את השם או דילמא היא לס"ת איתמר אבל לענין מחיקה אף שלא נתקדש השם שם מיהא הוי ולקי עליה אם מחקיה. ולדידן הכי מסתברא לן ודאי דלקי מן התורה בכל גוונא דהא מסתמא שם שכתוב בכלים לא נתקדש ואף על פי כן כתב הרב דהמתיך הכלי הרי זה לוקה:

הלכה ט כל מלכיא האמור בדניאל וכו', מה שהקשה הכ"מ דלא ידדק לומר כל על שנים בלבד ליתא דהא גבי כל שמות האמורין בלוט ליכא אלא שנים וקאמר כל וכמ"ש איהו גופיה לעיל בשם הריטב"א. אבל מה שהקשה שמלכיא שבאנא מלכא אינו קודש קושיא היא ולכן הנכון להגיה בדברי הרב כל מלכא. ומה שהקשה הכ"מ מאנא נבוכדנצר משבח למלך שמיא ל"ק דלא קחשיב ליה משום דאיהו מוכח אגפיה דקאמר מלך שמיא וא"א דהוי חול. וזה יותר נכון מפי' הכ"מ ודוק:

פ"ז הלכה ז ולא כל העושה אות ומופת מאמינין אותו שהוא נביא וכו'. תימה דזה מנין לו דכל שעשה אות ומופת משמע ודאי דסמכינן עליו שהוא נביא והוא גזרת הכתוב ולקמן בפרק ו' לא הזכיר הרב תנאי זה, ואף שנאמר שסמך אמ"ש כאן מ"מ צ"ע מנין לו זה, ובהקדמתו לפירוש המשנה כתב שזה יצא לו ממ"ש שאין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ע"ש ודוק:

פ"ח הלכה ב ידע משה רבינו שהמאמין על פי האותות וכו' עד שהודיעו הקדוש ברוך הוא שאלו האותות. מקשים העולם על הרב שמהפך לנו את הכתובים דמעיקרא כתיב וזה לך האות כי אנכי שלחתיך ובתר הכי כתיב ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי. ונ"ל שהוקשה להרב כפל דברי משה דקאמר והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי כי יאמרו לא נראה אליך ה', ומשום הכי נראה לו להרב לפרש שמתחילה אמר הקב"ה למשה וזה לך האות כלומר אף על פי שעכשיו לא יאמינו אמונה שלמה בך ויהיו מפוקפקים בשליחותך מ"מ במעמד הר סיני יתאמת להם נבואתך, ומשה לא הבין כוונת הקב"ה ואמר הן לא יאמינו לי כלומר אף על פי שלפי שעה יאמינו מ"מ לסבא יהא לבם נוקפם אף שאעשה להם אותות באמרם שהם ע"י כישוף ואפשר ג"כ לפי שעה לא ישמעו לקולי באמרם לא נראה אליך השם. על התרת הספק שלא יאמינו לפי שעה השיב לו הקב"ה שעל פי האותות יאמינו מיד. ועל התרת הספק השני שאפשר שיהיה לבם נוקפם הודיעו הקב"ה פירוש דבריו שא"ל וזה לך האות שבמעמד הר סיני יתאמת שליחותו, ולא הוצרך הכתוב להזכירו שממילא מובן כוונת הקב"ה וכבר הזכירו מתחילה וא"צ להזכירו עוד. וזה יותר נכון מהדוחקים גדולים שנאמר בלשון הרב ודוק:

פ"ט הלכה ג ואם אמרו שדבר נעקר לעולם וכו'. מה שהביא הכ"מ ממ"ש רז"ל אילו אמרה יהושע בן נון מפומיה לא צייתנא ליה הוא בלי דקדוק דההיא לאו בדרך נבואה קאמר אלא בדרך סברא: ומה שהוקשה לו עוד להכ"מ מהא דאמרינן פ"ק דיבמות דיצתה בת קול ואמר דהלכה כב"ה וקי"ל כן בכל דוכתא ל"ק מידי דקי"ל כרבי יהושע דאין משגיחים בב"ק ומאי דנפק ב"ק דהלכה כב"ה כדאיתא פ"ק דעירובין ההיא משום כבודן דב"ה לאחשוביהו טפי והא דקי"ל בכל דוכתא דהלכה כב"ה לאו משום ב"ק דהא לא משגיחין ביה אלא משום דמשמע לן כפשטיה דקרא דאחרי רבים להטות דאזלינן בתר רובא ממש ולא בתר חידוד טפי ומש"ה קי"ל כוותייהו דב"ה דרבים נינהו ודוק: גם מה שהקשה עוד הכ"מ שמדברי הרב בסוף הפרק נראה שאפילו כיון את ההלכה יחנק ובראש הפרק נראה דדוקא כשבא לשנות ה"ז נביא השקר. ונ"ל לתרץ דמ"ש בראש הפרק שה' שלחו לפרש פירוש שלא שמענו ממשה היינו לומר שלא קבלנו פירושו ממשה אבל לא שקבלנו הפך פירושו ממשה ובהכי ניחא דמסכים הרב עם מ"ש סוף הפרק ודוק:

פ"י הלכה ד אבל אם הבטיח על הטובה ואמר וכו' שכל דבר טובה שיגזור האל אפילו ע"ת אינו חוזר וכו'. (ועיין בדברי הרמב"ן בפרשת בא על פסוק ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים וגו' שהאריך בפרש זה) בריש ברכות איתא דר' יעקב בר אידי רמי כתיב והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וכתיב ויירא יעקב מאד אמר שמא יגרום החטא כדתניא עד יעבור עמך ה' מכאן אמרו חכמים ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כמו שנעשה להם בימי יהושע בן נון אלא שגרם החטא, מכאן מוכח להדיא שאף שיש הבטחה החטא גורם שאין ההבטחה מתקיימת, והא דאמרינן פ"ק דברכות כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפילו ע"ת לא חזר בו מנ"ל ממשה רבינו שנאמר הרף ממני ואע"ג דבעא משה רחמי עלה דמילתא ובטלה אפ"ה אוקמה בזרעיה, י"ל דהיינו דוקא בדליכא חטא אבל אי איכא חטא אה"נ שחוזר בו, והיינו דכתיב בירמיה (סי' י"ח) ורגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטוע ועשה הרע בעיני לבלתי שמוע בקולי ונחמתי על הטובה:

והרב ז"ל בהקדמתו לפירוש המשנה כתב וז"ל שהקב"ה כשיבטיח אומה בבשורות טובות ע"י נביא א"א שלא יעשה כדי שתתקיים נבואתו לבני אדם והוא מ"ש ע"ה כל דבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפילו על תנאי אינו חוזר בו אבל ענין פחד יעקב אחר שהבטיחו הקב"ה בבשורות טובות זה אינו אלא בין הקב"ה לנביא אבל שיאמר הקב"ה לנביא לבשרם בני אדם בבשורה טובה במאמר מוחלט בלי תנאי ואחר כך לא יתקיים הטוב שהוא זה בטל וא"א לסיום ע"כ. הנה לכאורה סותרין דבריו זה

את זה שמתחלה כתב שאם הנביא ניבא טוב על ישראל ע"י נביא אפילו ע"ת אינו חוזר בו ובסוף דבריו כתב שזהו דוקא במאמר מוחלט בלי תנאי, ותו קשה דהסיא דאייתי מכל דבור שיצא מפי הקב"ה אפילו על תנאי אינו חוזר בו לא היה אלא בין הקב"ה לנביא, ותו קשה דיאשיה מלך יהודה כתיב ע"י חולדה הנביאה ונאספת אל קברותיך בשלום ובמלחמת פרעה נכה נהרג כדכתיב ויורו המורים למלך יאשיהו ויש מרז"ל אומרים שנענש לפי שאלהי האמור ביאשיה קדש ולא שמע ואף למ"ד שהוא ע"ז צ"ל שחטא אחר כך. ולכ"נ שכונת הרב היא לומר דבשורת הנביא לישראל על פי הקב"ה בלי תנאי ע"כ שמתקיים הטוב ההוא בלי שום ספק דכיון שאמינו בין הקב"ה לנביא דאפילו ע"ת אינו חוזר מכלל דלהבטיח בני אדם לפתות בלי תנאי אינו חוזר והא דאמרי' פ"ה דשבת מעולם לא יצאתה מדה טובה מפי הקב"ה וחזר בה לרעה חוץ מדבר זה דכתיב והתוית תיו וגו' שאני התם שלא הבטיח לצדיקים ע"י נביא ואף לנביא לא נאמר זולת למלאך גבריאל כדאיתא התם וא"כ מן הדין היה יכול לחזור בו הקב"ה ואף על פי כן לא מצינו שחזר בו זולת פעם אחת אבל בשורת הקב"ה להבטיח בו בני אדם ע"י נביא א"א שיחזור בו בשום פנים אפילו ע"י חטא אא"כ ע"ת נאמרה. ומה שהוקשה לו להרא"ס בפרשת וישלח מקרא דעד יעבור עם זו קנית דזו ביאה שנייה וגרם החטא ולא נעשה להם נס ל"ק דנבואה זו משה וישראל אמרוה ואינה לאחרים אלא בין הקב"ה לנביא ומש"ה גרם החטא שלא נתקיים ההבטחה. ועל פי מה שהקדמתי לך יש לך לבאר ג"כ לשון הרב שכתב כאן שכל דבר טובה שיגזור הא-ל אפילו ע"ת אינו חוזר ולא מצינו שחזר בדבר טובה וכו', שכל זה לא קאי אריש' בנביא שמבטיח ע"ת אלא בנביא מיירי דוקא כשאינו על תנאי ומייתי ראיה שהרי בין הקב"ה לנביא אפילו ע"ת אינו חוזר ולא מצינו שחזר בו אלא פעם אחת ומינה דבמבטיח לבני אדם ע"י נביא שא"א להזור בו בשום פנים דמיירי דוקא בלי שום תנאי ודוק:

הלכות דעות

מה שיש לדקדק בפרקים הללו עיין בהקדמת הרב ז"ל בפירוש על המשנה למסכת אבות פ"ב ותפלה נחת רוח:

פ"א הלכה ו כך למדו פירוש מצוה זו וכו'. קרוב לזה דרשו בספ"ק דסוטה אקרא דאחרי ה' אלהיכם תלכו ע"ש:

פ"ב הלכה ג בעלי כעס אין חייהם חיים. הכי איתא בפרק ע"פ דף קי"ג ע"ב:

הלכה ו ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב. בפ' תפלת השחר מצינו שהיה מכריז ר"ג כל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס לבית המדרש, ואף על גב דמסיק התם שכל התלמידים רשאים ליכנס מ"מ נקוט מיהא שראוי לאדם להיות תוכו כברו וכן אקרא דלא יכלו דברו לשלום אמרו רז"ל במדרש דמתוך גנותן של שבטים אתה יודע שבחן די בליביהון בפומייהו:

הלכה ג והוא שאמר שלמה בכל דרכיך דעהו. הכי איתא בס"פ הרואה איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויין בה בכל דרכיך דעהו ואמר רבא ואפילו לדבר עבירה:

פ"ד הלכה א ואל ישהא נקביו אפי' רגע אחד. בפ' הבא על יבמתו אמר רב אחא בר יעקב שיתין סבי הוינן וכולהו איעקור מפרקיה דרב הונא לבד מאנא דקיימי בנפשאי החכמה תחיה בעליה, ובפרק המודר מן המבושל גרסינן א"ל ההוא מינא לרבי יהודה פניך דומים או כמלוה ברביות או כמגדלי חזירים א"ל ביהודאי תרוייהו אסירן אלא כ"ד בה"כ אית לי מן ביתי עד בית מדרשא וכל שעה ושעה אני נכנס לכל אחד ואחד. ועוד דבפרק בתרא דמכות גרסינן אמר רב אהאי המשהה את נקביו עובר משום בל תשקצו, ואי בעי לפנות ולא מצי מאי תקנתיה כדגרסינן בס"פ המוציא יין תנו רבנן הנכנס לסעודת קבע יהלך י' פעמים של ד' אמות ואמרי לה ד' פעמים של עשר אמות ונפנה ונכנס ויושב במקום:

הלכה ב ולא ירבה לשתות מים. בפ' כ"מ איתא איפכא דהמקפה אכילתו במים אינו בא לידי חולי מעיים וכמה אמר רב חסדא קיתון לפת: **ראוי** לאדם ליזהר לאכול בבוקר אחר תפלה. כדאמרינן בפ' השוכר ובפ' המקבל השכם ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצינה, ותו גרסינן התם פ"ג אלאים תלויים במרה כמנין מהל"ם וכולן פת שחרית במלח וקיתון של מים מבטלתם ופי' רש"י דקיתון של מים היינו למי שאין לו יין, ותו איתא התם די"ג דברים נאמרו בפת שחרית מצלת מן החמה ומן הצינה וכו':

הלכה ג לעולם כשיאכל אדם ישב במקומות. בס"פ מפנין ה' דברים קרובים למיתה יותר מן החיים ואלו הן אכל ועמד מיד שתה ועמד ישן ועמד הקיז ועמד שימש מיטתו ועמד, והיינו דוקא לטייל וליגע אחר אכילה אבל עכ"פ צריך לילך ד' אמות אחר אכילה דגרסינן בהמקבל אמר שמואל כל מילי ידענא אסותייהו לבר מהני תלת מאן דאכיל אהינא מרירא אליבא רקיא ומאן דאסר מיתנא דכיתנא רטיבא אחרציה ומאן דאכיל נהמא ולא מסגי ארבעא גרמידי:

הלכה ד ויהיו בסוף הלילה. פי' לפי שהשינה בסוף הלילה הוא מועיל לגוף כדאמרינן בסוף פרק הרואה אמר שמואל שינה בעמוד השחר כאסטמא לפרזלא יציאה בעמוד השחר כאסטמא לפרזלא:

הלכה ה לא יישן אדם לא על פניו ולא על ערפו. בפ' היה קורא אמר רב יוסף פרקדן לא יקרא ק"ש מיקרא הוא דלא ליקרי הא מיגנא ש"ד והא ריב"ל לייט אמאן דגני אפרקיד אמרי מיגנא כי מצלי ש"ד וכו'. ופרקיד מיקרי בין על פניו בין על ערפו ואין לו היתר ליישן אלא על צידו: ומ"ש ולא יישן ביום. הכי איתא בס"פ הישן שטוב שלא ליישן ביום יותר משיתין נשמי וכ"כ בספר שבילי אמונה כי השינה ביום מזקת כי היא סיבה להוליד חלאים רעים בגוף: ומ"ש בתחילת הלילה על צד שמאל, הטעם כתב בס' שבילי אמונה כדי שיהא הכבד שהוא בצד ימין על האסטומכא ויחם אותה בחמימותו וימהר עיכול המאכל:

הלכה ו ומיני הקשואים. איתא בפ' קמא דע"ז שאנון מחתך אוכל וחזרת מהפך מאכל קישות מרחיב מעיים וה"מ בקישות זוטרי אבל רברבי קשין לגופו של אדם כהרבות, וכתבו בתוספות דהא דאמרינן בפ' כילד מעברין נראה כגון נראה שם היים והא תניא נראה שם המות ל"ק כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים י"ל דמיירי הכא בעת שהוא שם חיים א"נ דמיירי באמהות שהם לעולם חיים:

הלכה ז לעולם יקדים אדם דבר הקל. הטעם שאם מאחר הקל הכבד מתעכב זמן הרבה להתעכל והקל מתעכל מיד ולפיכך יקדים דבר הקל כדי שיצא מיד מבטן העליון:

הלכה ח ואוכל את השומן, כמ"ש רז"ל שהשומן יפה לגרב: ומ"ש ואוכל מעט מן החרדל, גרסינן בפרק כ"מ הרגיל בעדשים אחד לשלשים יום מונע אסכרה מתוך ביתו אבל כל יומא לא מ"ט משום דקשה לריח הפה הרגיל בחרדל אחד לשלשים יום מונע חלאים מתוך ביתו אבל כל יומא לא מ"ט משום דקשה להולשא דלבא: ומ"ש ומן השלחים, דוקא מעט לפי שהוא חם ביותר אבל לא יאכל הרבה ממנו דאמרינן בפ' ח"מ (נ"ט) האי מאן דאכל תלתא תקלי תלתים אליבא רקיא משתלח משכיה:

הלכה ט כגון דגים גדולים. משמע דדגים קטנים אין מזיקים כלל והכי איתא בפרק כ"מ הרגיל בדגים קטנים אינו בא לידי חולי מעיים ולא עוד אלא שדגים קטנים מפרים ומרבין ומברין גופו של אדם: גרסינן בסוף פרק קמא דמ"ק דכוורא סמוך למסרחיה מעלי וכן למשתי עליה אבוה דהיינו מיא, וכתבו בתוס' דבזמן הזה תופסים סכנה למיכל סמוך לסרחון וגם למשתי עליה אבוה ושמא נשתנו כמו הרפואות שבתלמוד שאינן טובות בזמן הזה או שמא נהרות דבבל מעלי לו טפי: תו גרסינן בפרק כ"מ דהרגיל בקלא אינו בא לידי כאב לב וה"מ טעמו אבל ריחו לא אימיה דרבי ירמיה אפקא ליה ריפתא ומדבקא ליה ומקלפא ליה פי' כדי שלא ירגיש בריח: ומ"ש והפטריות, איתא בתוספתא דתרומות פטריות אסורין משום סכנת נפשות:

הלכה טז וקודם שייבן ואחר שייבן כו"ל. א"כ וקודם שייבן וכשיעור דהיינו לכשיעור משנתו:

הלכה יט והאלף מרוב התשמיש. אפשר שרצה לרמוז שאף שהאחד מאלף שמת בשאר חלאים הוא בצירוף התשמיש דהא והא גרמא ליה:

פ"ה הלכה יא דרך בעלי דעה שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו תחילה וכו' נ"ל שסבור הרב דבית וכרם לא דוקא אלא חדא מינייהו סגי, ומ"ש הרב שיקבע לו מלאכה (במ"ר בסוף פ' קדושים משמע דדרך לבנות ואחר כך לנטוע וכ"כ מקרא דמייתי התם לא יבנו והדר לא יטעו ע"ש) לאו מכרם מפיק ליה אלא מדאמרינן בפ"ק דקידושין שחייב אדם ללמד את בנו אומנות דכתיב ובחרת בחיים זו אומנות ומש"ה אפכיה לסדרא דקראי לאשמועינן דכרם ללא נוכך ועיקר הלימוד מהכתוב להקדים בית לאשה ולאפוקי מהטפשים שמתחילים לישא אשה ואחר כך בונים בית:

פ"ו הלכה ג והמתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעוה"ב. לקמן בפ"ג מהל' תשובה כתבתי איה מקום כבודו של דין זה:

הלכה ז הרואה חבירו שחטא או שהלך בדרך לא טובה וכו'. בר"פ אין עומדין גרסינן ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין אמר ר"א מכאן לרואה בחבירו דבר שאינו הגון צריך להוכיחו, וכתבו התוס' פי' אע"ג דליכא איסורא דאורייתא דאי איכא איסורא דאורייתא פשיטא הוכח תוכיח כתיב. וגרסינן נמי בספ"ג דעירכין מנין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו שנאמר הוכיח תוכיח, וז"ש הרב או שהלך בדרך לא טובה ודוק:

פ"ז הלכה ה אחד המספר בלשון הרע בפני חבירו או שלא בפניו. תמה הכ"מ למה כתב דלא כרבא, ויש ליישב עם מ"ש התוספות שם דפלוגתא דאביי ורבא היא כגון בכה"ג דמרא בי פלניא דאיכא למישמע דלא אמרה משום ליפגא ביפא אבל אם אמר דבר קינטור על חבירו אף אם אומרה בפניו לכ"ע אית ביה משום ליפגא ביפא, ולשון הרע המוזכר בדברי הרב הוא דבר קנטור ומש"ה פסק דאפילו בפניו הוי קנטור. ומיהו קשה למה השמיט פלוגתא דאביי ורבא ודוק. מצאתי בתורת כהנים ומייתי ליה הר"ש פרק י"ב ממס' נגעים מתני' ה' דקאמר ומה מרים שלא דברה בגנותו של משה בפניו של משה כך נענשה עאכ"ו המדבר בגנותו של חבירו בפניו, והך ברייתא מסייע ליה לאביי ומש"ה פסק כמותו:

הלכות תלמוד תורה

פ"א הלכה א להקדים בנו לבן בנו, כתב הכ"מ דבן בן בנו קודם לכל אדם ולא הוה מצי למיכתב והודעתם לזרעך דהו"א בנות בכלל ע"כ. וקשה דאי הוה כתיב והודעתם לזרעך לא הוה ידעינן להקדים בנו לבן בנו, ותו קשה דהיך הו"א בנות בכלל והא כתיב ולמדתם אותם את בניכם וממעטין מיניה הבנות, וליכא למימר דה"ק דלהקדים בנו לבן בנו הוה מפקינן ליה מקרא דולמדתם אותם את בניכם וכיון דלא מייתי לן קרא למעוטי בנות א"כ הו"א דבנות בכלל דהא ודאי ליתא דמקרא דולמדתם אותם את בניכם לא מצינן למילף אלא להקדים בנו לבן בנו אבל בן בנו לבן חבירו זה מנין לנו ע"כ אינו אלא מקרא דוהודעתם לבניך ולבני בניך וא"כ לא ה"מ למכתב לזרעך וגם מעוטא דבניכם ולא בנותיכם להו מיתורא מפקינן לה אלא ממשמעותא דבניכם וא"כ אפי' אי הוה כתיב לזרעך לא ה"מ למימר דבנות בכלל ודוק:

פ"ב הלכה א ואם לא הושיבו מחרימין את העיר וכו'. הרב פסק כליפנא בתרא ומפרש דה"ק ואמרי לה שקודם שהיו מחרימין אותה היו מחרימין אותה דהיינו להטיל נדוי וחרם על אנשי העיר:

הלכה ד ומי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות. בסוף ה' איסורי ביאה כתב רבינו ז"ל מי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות וכו' ואין המלמד צריך שתהיה אשתו שרויה עמו בבית הספר אלא היא בביתה והוא מלמד במקומו. ומ"ש המ"מ שהרב פוסק כר"א משום דבגמרא שקלו וטרו אליביה אלא שיש לחלוק ולומר משום דכ"מ לת"ק הוא אפשר לומר שהרב סבור דרווק דת"ק ר"ל שלא נשא מימיו וכן פי' בפירוש המשנה ולפי זה בעיא דגמ' לא נ"מ מידי לת"ק אלא דוקא לר"א והשתא ניחא דפסק כר"א משום דשקיל וטרי אליביה דוקא: עוד כתב המ"מ ואפשר שרבינו סבור דהאי שרויה אצלו בבית הספר קאמר וכו'. רבים נשתבשו בכוונת המ"מ והיא פשוטה אללי שכוונתו היא לומר שפסק כת"ק וכיון דכן ע"כ אף אם יש לו אשה בעיר אחרת יכול להיות מלמד דהא בכה"ג לא מיקרי רווק לכ"ע שהרי נשוי אשה, והכי דייק לשון הרב שכתב ומי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות מכלל שאם יש לו אשה אף בעיר אחרת ילמד תינוקות, והוקשה לו למ"מ לדעת רבינו זה שא"כ למה כתב ואין המלמד צריך שתהיה אשתו

שרויה

שרויה עמו בבית הספר והלא אף בעיר א"נ שתהיה עמו. ותירוץ לזה שהרב נמשך אחר אחר הש"ס שסברת ר"א היא זו להיות שרויה עמו בבית הספר ולפיכך כתב שא"נ כך אלא אפילו בעיר אחרת סגי וזה ברור ודוק:

פ"ד הלכה א וכן הרב שאינו הולך בדרך טובה וכו'. מקשים על הרב למה לא חילק בין קטן לגדול כדאיתא בפרק אין דורשין. ול"נ שסבור הרב ז"ל דכי מייתי תלמודא בתר הכי כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא ר"מ אכל תחלא ושדא שיחלא לברא היינו לומר דפליג אמאי דמפלגינן בין קטן לגדול ודוקא ר"מ דרב גובריה הוא דמצי למעבד הכי ולא חכם אחר. ומסייע הדין פירושא מההוא עובדא דמייתינן במ"ק (י"ז) דההוא דהוו סני שומעניה דשמתיה רב יהודה אע"ג דהוו צריכי ליה רבנן וסתם רבנן הוו גדולים ודלא כהתוספות דחגיגה. וא"כ שפיר פסק הרב שלא לחלק בין קטן לגדול דאין לנו דכוותיה דר"מ ואיכא מאן דאמר דר"מ לגרמיה הוא דעבד ולית הלכתא כוותיה והיינו דאמרינן ר"מ קרא אשכח ודרש. וכן קב"ה קאמר שמעתא מפומייהו דכלהו רבנן ומפומיה דר"מ לא קאמר אלמא לאו שפיר עבד. ולאו מילתא היא דהא איתא התם בש"ס דכי קאמר רבא בר שילא אמאי ר"מ רמון מצא תוכו אכל קליפתו זרק הדר ביה קב"ה ואמר מאיר בני אומר משמע שהודה קב"ה דשפיר עבד ר"מ והילכך מהוורתא כדשנין ודו"ק:

הלכה ג אין המתורגמן רשאי לא לפחות וכו' אא"כ היה המתורגמן אביו של הכם או רבו. אע"פ שהר"ן פירש התוספתא בע"א הירושלמי הויא תיובתיה, דגרסינן התם הורגמן שהוא עומד לפני חכם אינו רשאי לא לשנות ולא להוסיף אא"כ היה אביו או רבו. וה"פ המתורגמן אינו רשאי לכנות ולומר בשם החכם בשמו אלא יאמר כך אמר רבי אא"כ היה המתורגמן אביו של חכם או רבו שאז יוכל לכנות בשמו ולומר כך אמר פלוני והכי מוכח התם בירושלמי מכמה עובדי דמייתי התם דהמתורגמן קרי להכם בשם רבי, אבל לדעת הר"ן כ"ש שאם החכם אביו של תורגמן שאינו יכול לכנות בשמו וזה ברור:

הלכה ו ויש לרב להטעות התלמידים. בס"פ אין עומדין ורבה לחדודי לאביי הוא דבעי: אם ידע התלמיד ברבו שאינו יודע להשיב לו אל ישאל ממנו כדי שלא לביישו אלא יקבל עליו שלא להקשות לו או ילך לו אל רב אחר ללמוד ממנו, כדגרסינן בפ"ק דחולין אם יודע תלמיד ברבו שידע להחזיר לו טעם בין ואם לאו תבין את אשר לפניך ושמת סכין בלועך אם בעל נפש אתה פרוש ממנו. וגרסינן נמי בפ"ק דתענית רב שימי בר אשי הוה שכיח קמיה דרב פפא הוה מקשי ליה טובא יומא חד חזייה דנפל על אפיה שמעיה דאמר רחמנא ליצלן מכיסופא דשימי קביל עליה שתיקותא ותו לא אקשי ליה:

הלכה ח הלכה ומדרש מקקים להלכה. פירוש רש"י בס"פ קמא דברכות דמדרש היינו ספרא ספרי ומכילתא: ומ"ש אגדה וק"ו נזקקין לק"ו. בנוסחת תוספתא שלנו גרסינן מדרש וק"ו נזקקין לק"ו והיא גירסא יותר נכונה דאפילו למדרש וכ"ש לאגדה: ומ"ש ק"ו וג"ש נזקקין לק"ו. נראה דהיינו טעמא משום דג"ש אין אדם דן מעצמו אא"כ היא מקובלת וליכא למיחש לשמא ישכחנה משא"כ בק"ו שאדם דן ק"ו מעצמו וחיישינן דלמא מיכשי ומש"ה נזקקין לק"ו:

פ"ה הלכה א וכן אם היה אביו ת"ח אע"פ שאינו שקול כנגד רבו משיב אבידתו ואחר כך משיב אבידת רבו, כן דעת הרע"ב בשילהי כריתות דאהא דקתני התם אם זכה הבן לפני הרב קודם את האב בכל מקום מפני שהוא ואביו חייבין בכבוד רבו, כתב הר"ב וז"ל קודם את האב בכל מקום כגון להשיב אבידה ולפדות מבית השבי ולהחיות ולפרוק עמו ואם אביו ת"ח אע"פ שאינו שקול כנגד רבו אביו קודם לרבו ואפילו רבו מובהק ע"כ, וכ"נ ג"כ מדברי רבינו בפירוש המשנה שם שכתב כבר נתבאר בספ"ב דמציעא שאם היה אביו ת"ח אביו קודם לרבו ע"כ, ותמה על זה הכ"מ שבפרק י"ב מהל' גזילה ואבידה כתב להפך וז"ל פגע באבידת רבו עם אבידת אביו אם היה אביו שקול כנגד רבו של אביו קודמת ואם לאו של רבו קודמת ע"כ, והל"מ האריך בזה והקשה עוד ממ"ש הרב ספ"א מהל' מ"ע היו לפניו עניים הרבה וכו' ואם היה אחד מהם רבו או אביו אע"פ שיש שם מהם גדול בחכמה רבו או אביו שהוא ת"ח קודם לזה שהוא גדול מהם בחכמה ע"כ, ומדכתב או אביו שהוא ת"ח משמע דאם אינו ת"ח אינו קודם לזה שהוא גדול מהם בחכמה והכא משמע דכל שאינו רבו אף שהוא חכם אביו קודם. ועיין מה שנדחק שם ליישב זה. ול"נ דהכא מיירי כשרבו זה אינו מופלג בחכמה בדורו וכיון שכן כל שאביו ת"ח לא קרינן ביה שהוא ואביו חייבין בכבוד רבו והילכך אף שאינו שקול כנגד רבו משיב אבידתו ואח"כ משיב אבידת רבו ובהל' גזילה מיירי כשרבו מופלג בחכמה שאז אפילו אביו ת"ח הוא ואביו חייבין בכבודו וכמ"ש התוספות בר"פ אין עומדין ומש"ה אם אביו אינו שקול כרבו של רבו קודמת והיינו לענין השבת אבידה אבל לפרנס או לפדות נתתינן דרגא וכל שאביו ת"ח אף שיש ת"ח אחר מופלג בדורו אביו קודם ובכה"ג מיירי ההיא דספ"ח מהל' מ"ע אבל אם אביו אינו ת"ח כיון שיש ת"ח מופלג בדורו הוא קודם אף שאינו רבו, ומ"מ ל"ע מנין לו להרב זה דכיון דמיירי בת"ח מופלג בדורו אף שאביו ת"ח הוא ואביו חייבין בכבודו ובדין הוא להקדים כת"ח ולא אביו וצ"ע ודו"ק: ועל מה שנסתפק הב"י יו"ד סי' רמ"ב דבמשאוי אפשר דאפילו אם אביו שקול כרבו רבו קודם דכיון שאין שם סכנת גוף ולא הפסד ממון הו"ל בכבוד לחוד וחייב בכבוד רבו יותר מכבוד אביו אלא מדתנן בסוף כריתות שהוא ואביו חייבים בכבוד רבו משמע דאם אביו שקול כרבו שאז אין האב חייב בכבוד הרב שאין לו להקדים רבו לאביו ע"כ. כן עיקר דבמשאוי ובפדיון כיון שאביו ת"ח אף שאינו שקול כרבו תו לא מיחייב האב בכבוד הרב ואביו קודם זולת אם הרב הוי מופלג וגדול הדור מכיון שאביו חייב ג"כ בכבוד רבו רבו קודם וכדכתיבנא כ"ל ודו"ק:

הלכה ב ואסור לאדם להורות לפני רבו וכו'. משמע מדברי הרב ז"ל שסבור כדעת התוספות דבפניו דהיינו תוך ג"פ אפילו בנטילת רשות אסור. ועוד מוכח מדברי הרב ממ"ש בסוף הפרק שתלמיד חבר אינו חייב בכל אלה הדברים משמע שתלמיד חבר יכול להורות אפילו בפני רבו וזה שלא כדברי התוספות דעירובין דף ס"ב ע"ב שסבורים שתלמיד חבר אינו יכול להורות אלא דוקא חוץ לג' פרסאות והא דאמרינן התם בפרק הדר דרב חסדא אורי בכפרי בשני דרב הונא נ"ל לדעת הרב דרב חסדא תלמיד גמור דרב הונא הוה והכי מוכח בפרק קמא דגיטין דקאמר ליה חסדא שמך ותסדאין מילך והכי מוכח נמי בספ"ב דמציעא דרבו מובהק הוה ומעתה ע"כ הא דאורי בכפרי היינו בנטילת רשות א"נ אורי באקראי בעלמא וחוץ לג' פרסאות הוה: מה שהביא הכ"מ בשם הרמ"ך אפילו יהיה כדבריו שאסור להורות אפילו נתרחק ממנו ג' פרסאות וכו'. נראה מלשון זה שדעת הרמ"ך שמותר להורות חוץ לג"פ וזהו שאמרו תלמיד אל יורה אא"כ היה רחוק ממנו ג"פ. ויש לתמוה עליו דהא אמרינן בפרק הדר שלא בפניו אסור ואינו חייב מיתה אלמא איסורא איכא. ונ"ל שסבר הרמ"ך דבפניו היינו בעיר ושלא בפניו היינו חוץ לעיר תוך ג"פ, אבל חוץ לג"פ אפילו איסורא ליכא אבל ליכא למימר דבפניו היינו בפניו ממש וכמו שהוכיחו התוספות בפרק הדר בסוף דף ס"ב ע"ש. ועוד נ"ל להוכיח כן מהא דאיתא בריש פרק אין עומדין דקאמר ליה עלי למוהל מורה הלכה בפני רבך את אע"פ שההוראה שהורה היתה שלא בפניו ודו"ק: ולליישב מה שהשמיט הרב להורות עד מ' שנה. עיין בברכות ס"פ הרואה ובפרק הדר דף ס"ג ע"א דתלמיד בפני רבו מיקרי לעיר לימים אלמא שנים לאו דוקא ואינו מספיק, ותירוץ הכ"מ והל"מ אינו כלום ע"ש:

הלכה ט ראה רבו עובר על דברי תורה אומר לו למדתנו רבינו כך וכך. זה הוציאו מהא דקתני פ"ב דברכות מעשה ברבן גמליאל שקרא בלילה הא' שנשא וכן איך דמייתינן התם קאמרי ליה בלשון הזה: ומ"ש וכשימות רבו קורע כל בגדיו עד שהוא מגלה את לבו, יש סמך לסברת הרב מהא דאמרינן בפ' כ"מ דף מ"ג קב[?] ג[?] אדא בר אהבה אהדר קרעיה לאחוריה וקרע קריעה אחריגא ופי' רש"י החזיר החלוק לאחוריו ומה שלאחור לפניו כדי לקרוע קרע אחר ואם איתא דעל רבו לא בעי לקרויי אלא טפח אמאי אהדר קרעיה לאחוריה אלא משמע דבעי לקרוע עד שיגלה את לבו ותו לא מצי למעבד קריעה אחריתי בכה"ג אא"כ אהדר קרעיה לאחוריה:

פ"ו הלכה ב אין עומדין מפניו לא בבית המרחץ וכו'. בגמרא מוקמי לה בבתי גואי אבל בבתי בראי עומדין מפניו והרב לא הוצרך לבאר זה לפי שסמך אמ"ש בפ"ג מהל' ק"ש דחצר המרחץ והוא המקום שבני אדם עומדין בו לבושין מותר לקרות בו ק"ש וכיון שהוא מקום שראוי לקרות בו ק"ש קימה שיש בה הידור קרינן ביה ומחמת פשיטותו לא כתבו הרב ז"ל:

הלכה ה שלשה שהיו מהלכים בדרך וכו'. דברי הכ"מ דחוקים. ול"נ שהרב לא פסק כרב יהודה משום דפשטה דמתני' וברייתא דלא כותיה ואשנויי לא סמכינן, ועוד דאמרינן בפ' ע"פ דף קי"א ע"ב אביי הוה שקיל ואזיל רב פפא מימיניה ורב הונא בריה דרב יהושע משמאליה. ואע"פ שהתוס' כתבו דמגדד אגדודי הוו נראה לו דוחק להרב לומר, ועוד אמרינן נמי בר"פ כיצד מעברין נסתלק אהרן וישב לשמאל משה וכו' אלעזר ישב לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן, ועוד נ"ל שהתלמוד לפום שיטתיה דמקשה השיב אבל לקושטא דמילתא מאי דקאמר רב יהודה המהלך לימין רבו הרי זה בור למעוטי שלא ילך לימינו של רבו אלא לשמאלו כשאינם אלא שנים הוא ורבו. ובהכי לא צריכין לאוקמתא דמגדד אגדודי והכי מוכח בפ' ג"ה דף נ"א גבי הסיא דאיתא התם שהמלאך נדמה לו ליעקב כת"ה ומש"ה טפלו לימינו דהמר מר המהלך לימין רבו הרי זה בור משמע להדיא כדכתיבנא ודו"ק:

הלכה ז בזמן שהרבים צריכים להם מקפלין על ראשי העם. [?]נהי מצות חליצה מי שצריך לו עם קודש יפסע על ראשי עם קודש מי שאין צריך לו עם קודש איך יפסע על ראשי עם קודש:

הלכה יב אין מתירין אותו עד שירצה. זה העיקר כמ"ש הכ"מ דשירצה גרסינן לשון פיוס, ותדע דהא לקמן כתב ואין מתירים לו עד שירצה את החכם והתם ע"כ לשון פיוס קאמר מדלא קאמר עד שירצה החכם וה"נ דכותה:

הלכה יד המזלזל בדבר א' מדברי סופרים וכו'. מה שיש לדקדק בזה כתבתי בפרי חדש בס' י"ע ע"ש: ומ"ש המכשיל את העור. כתב הר"א בהשגות כגון המכה את בנו הגדול, פירוש לפי' דמדברי הרב משמע דהיכא דקעבר אלפני עור כגון מושיט כוס יין לנזיר ואמ"ה לבני נח דקעבר אלפני עור כדאיתא פ"ק דע"ז דמנדים אותו ועל זה השיג הראב"ד דהא ודאי ליתא דא"כ אכלהו לאוין נמי מנדין אלא ודאי דדוקא מכה בנו הגדול ודכוותיה כגון דאיכא היתר בדבר דומיא דמכה בנו גדול ואע"פ כן איכא למיחש לתקלה כה"ג דוקא מנדין ויפה השיג ודלא כהכ"מ ודו"ק:

פ"ז הלכה א חכם זקן בחכמה וכו'. מ"ש הכ"מ דפסק כר"ל משום דאיהו מאריה דגמרא טפי מרב אויא ליתא דהא רב אויא לאו מיליה קאמר לה אלא באושא תקינו, ואדרבה יש לתמוה על ר"ל היכי פליג אתקנת אושא ושמא לא שמיע ליה אבל על הרב יש לתמוה איך פסק כר"ל ולא כתקנת אושא, ואולי סמך אירושלמי דקתני התם נמנו באושא שלא לנדות זקן, ואפשר דר"ל פליג ארב אויא וס"ל דלא תקון הכי בתקנת אושא ומש"ה פסק כר"ל:

(התדושים ומקורים מספר מים חיים, ומספר מחנה אפרים, ומהרב הגאון ר' ישעיה פיק זצ"ל. השייכים לכרך הזה, כבר נדפסו בכרך השלישי בסופו):